॥ ଓଁ ଶ୍ରୀପରମାତ୍ମନେ ନମଃ ॥

1551

ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ପ୍ରଣୀତ

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣ

[सन्त जगन्नाथदासकृत श्रीमद्भागवत (ओड़िआ)]

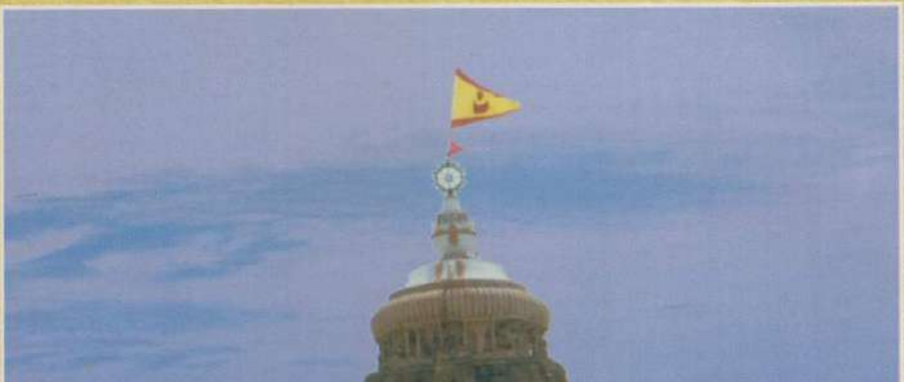

GITA PRESS, GORAKHPUR

ଗୀତାପ୍ରେସ, ଗୋରଖପୁର

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀପରମାତ୍ମନେ ନମଃ ॥

ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ପ୍ରଣୀତ

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣ

[ସଚିତ୍ର, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପାଦଟିପ୍ପଣୀ ସହିତ]

सन्त जगन्नाथदासकृत श्रीमद्‌भागवत (ओड़िआ)

ତ୍ୱମେବ ମାତା ଚ ପିତା ତ୍ୱମେବ
ତ୍ୱମେବ ବନ୍ଧୁଶ୍ଚ ସଖା ତ୍ୱମେବ ।
ତ୍ୱମେବ ବିଦ୍ୟା ଦ୍ରବିଣଂ ତ୍ୱମେବ
ତ୍ୱମେବ ସର୍ବଂ ମମ ଦେବଦେବ ॥

ସମ୍ପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀ
ଡଃ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର
ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ ପଣ୍ଡା
ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ

ଗୀତାପ୍ରେସ, ଗୋରଖପୁର

॥ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ପ୍ରାକ୍‌କଥନ

ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ଉତ୍କଳୀୟ ଜନଜୀବନ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ତଥା ଘରେ ଘରେ ଏହାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ସର୍ବଜନବିଦିତ । ଅତି ସାଧାରଣ ନିରକ୍ଷର ଜନତାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଏହାର ସ୍ମରଣଯୋଗ୍ୟ ତଥା ଜୀବନୋପଯୋଗୀ ପଦାବଳୀ ସହ ଊଣା ଅଧିକେ ପରିଚିତ । ଏତାଦୃଶ ଗ୍ରନ୍ଥର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚ୍ଚର ପ୍ରସାର ଆଜିର ମାନବସମାଜକୁ ଧାର୍ମିକ ଚେତନା ଯୋଗାଇବାରେ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ସହାୟକ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ମାତ୍ର ଏଯାବତ୍ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ବିଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏକ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ରୂପରେଖ ନେଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପହଞ୍ଚିପାରି ନାହିଁ । ବଡ଼ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅକ୍ଷରରେ ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ ବହିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗବତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ । ସମ୍ପ୍ରତି ଯେଉଁ ବହିମାନ ମିଳୁଛି, ତାହା କେବଳ ଭାଗବତପାଠର ବିଧିରକ୍ଷାରେ ସହାୟକ ହେବା ବ୍ୟତୀତ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସହଜରେ ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ଯୋଗାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସାଧାରଣ ପାଠକମାନେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କଠିନ ଶବ୍ଦକୁ ବୁଝି ନ ପାରି ଭାଗବତର ଯଥାର୍ଥ ରସାସ୍ୱାଦନରୁ ବଞ୍ଚିତ ରହି ଯାଆନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ପାଠକ ମନରେ ଉଦିତ ନାନା ସନ୍ଦେହର ସମାଧାନ ଓ କେତେକ ଅନୁକ୍ତ ଉପାଖ୍ୟାନର ଅବତାରଣା ବିନା ବିଷୟବସ୍ତୁ ସେତେ ପରିମାଣରେ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଉପରୋକ୍ତ ଅଭାବକୁ ଦୃଷ୍ଟି ପଥରେ ରଖି ଏ ଭାଗବତକୁ ଗୀତାପ୍ରେସରୁ ଛପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ତିନି ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଗୀତାପ୍ରେସକୁ ପ୍ରବଚନ ପାଇଁ ଆସିଥିବା ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସ୍ୱାମୀଜୀ ଶ୍ରୀରାମସୁଖଦାସଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲୁ । ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ବିଷୟରେ ଶୁଣାଇବାରୁ ସେ ଅତି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ଓ ଗୀତାପ୍ରେସ୍ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଛପାଯିବାକୁ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେଲା ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ମଧ୍ୟ ଆମକୁ ହିଁ ଦିଆଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏହାପରେ ଆମ ସମ୍ମୁଖରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ସମସ୍ୟା ହୋଇ ଠିଆ ହେଲା ବିଶୁଦ୍ଧ ପାଠ ସଂଗ୍ରହ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୋଥି ମିଳିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ ଜଣାପଡ଼ିଲା । ବହୁ ଖୋଜାଖୋଜି ପରେ ନିରାଶ ହୋଇ ଆମେ ଆମର ପରିଚିତ ଜଣେ ହନୁମାନ ଉପାସକଙ୍କୁ ଷୋଡ଼ଶ ବା ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପୋଥି ମିଳିବା ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲୁ । ଏତେ ପୁରାତନ ପୋଥି ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମର ପାଠସମ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କିଛି ସନ୍ଦେହ ମଧ୍ୟ ମୋଚନ କରିଦେଲେ । ଏହାପରେ ଆମେ ପୋଥିଖୋଜାରୁ ମନ ନିବୃତ୍ତ କରି ସମ୍ପ୍ରତି ଉପଲବ୍ଧ ନାନା ମୁଦ୍ରିତ ଭାଗବତ ପୁସ୍ତକରୁ ପାଠ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲୁ । କିନ୍ତୁ ପୁଣି ଏକ ସମସ୍ୟା ଆମ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ଦେଖାଗଲା ଯେ ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ କାଳକ୍ରମେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅନୁଲେଖନକାରୀ ଓ ସଂକଳକମାନଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ି ନାନାରୂପ ଧାରଣ କରିଛି । ଅକ୍ଷର ଓ ଶବ୍ଦଗତ ପାଠାନ୍ତର ତ ଦୂରର କଥା, କେଉଁଠି କେଉଁଠି ପଙ୍‌କ୍ତିମାନଙ୍କରେ ଏତେ ପାଠାନ୍ତର ରହିଛି ଯେ କେଉଁ ପାଠଟି ଠିକ୍, ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର । କେତେକ ସ୍ଥଳେ କେବଳ ନବାକ୍ଷରୀରେ ପଦ ପଢ଼ିବା ହିଁ ସାର ହୋଇଛି; ସେଠାକାର ଶବ୍ଦାବଳୀରୁ ପ୍ରସଙ୍ଗାନୁସାରେ କିଛି ଅର୍ଥ ଉନ୍ନୟନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ପୁଣି କେତେକ ସ୍ଥଳେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା, ବିରୋଧାଭାସ ଓ ପୂର୍ବାଲୋଚିତ ବିଷୟବସ୍ତୁର ପୁନଃ ଅବତାରଣା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସେପରି ସ୍ଥଳେ ତଥ୍ୟ ଓ ବିଷୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତକୁ ପାଠ ନିର୍ଣ୍ଣୟର ଆଧାର ମନେ କରିବା ଯଥାର୍ଥ ମନେ ହେଲା ଏବଂ ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ ଅନୁଶୀଳନ କରାଯିବାରୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜକିଶୋର ଦାସଙ୍କ ସଂକଳିତ ଭାଗବତ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ପ୍ରାମାଣିକ ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ଏଣୁ ଗୀତାପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା ଏହି ଭାଗବତରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ରାଜକିଶୋର ଦାସଙ୍କ ସଙ୍କଳନକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଭାଗବତ, ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଭାଗବତ ଓ ବାବା ଚୈତନ୍ୟଚରଣ ଦାସଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଭାଗବତର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇଛି ।

ଭାଗବତର ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ ଅନ୍ତର୍ଗତ ୮ମ ଅଧ୍ୟାୟରୁ ଧ୍ରୁବଚରିତ ଆରମ୍ଭ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର କେତେକ ପ୍ରକାଶନରେ ନବାକ୍ଷରୀ ବୃତ୍ତରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷରୀ ବୃତ୍ତରେ ଧ୍ରୁବଚରିତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାକ୍ଷରୀ ପାଠକୁ ଏହାର ମଙ୍ଗଳାଚରଣ, ଶବ୍ଦାବଳୀ, ମୂଳଭାଗବତ ସହ ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ, ବର୍ଣ୍ଣନାଶୈଳୀ ଓ ଅନାବଶ୍ୟକ ଛନ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭୃତି

ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଗ୍ଭର କଲେ ଏହା ଭାଗବତର ଅଂଶ ହୋଇ ନ ଥିବ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଚନା । ପାଠକେ ଗଭୀର ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଏ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜାଣି ପାରିବେ । ସୁତରାଂ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନବାକ୍ଷରୀପାଠ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି ।

ଏଠାରେ ସୂଚିତ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ମହାତ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧଟି ବାସ୍ତବରେ ମହାଦେବଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଏହା ସମ୍ପୃକ୍ତ ସ୍କନ୍ଧର ପ୍ରଥମ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ନିଜେ ମହାଦେବଦାସ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱଧାମଗମନ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କର ଦେହାବସାନ ଘଟିଛି ଅଥବା ସେ ଆଉ ରଚନା କରିବାକୁ ମନ ବଳାଇ ନାହାନ୍ତି, ଯାହାଫଳରେ ସେହି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ତାଙ୍କ ଦେହାବସାନ ପରେ କବି ମହାଦେବଦାସ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ ଦେବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତା କରିଛନ୍ତି । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧଟି ଭାଗବତର ଅଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶନର ଭାଗବତ ପରି ଏ ଭାଗବତରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ମହାତ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତକୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ଆକ୍ଷରିକ ଅନୁବାଦ କହିହେବ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ସେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବା ବିସ୍ତୃତ କରି ଅଥବା ମୂଳ ବହିର୍ଭୂତ ବିଷୟ କିଛି ସଂଲଗ୍ନ କରି ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ପ୍ରତିପାଦନକୁ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଇଛନ୍ତି । କେତେକ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନ କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଶଦ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବା ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେହିସବୁ ସ୍ଥଳମାନ ପାଦଟିପ୍ପଣୀରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଛି ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପଦସଂଖ୍ୟା ଦିଆ ନ ଯାଇ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତର ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ତତ୍ ତତ୍ ଶ୍ଳୋକର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ଶେଷରେ ସୂଚନାର୍ଥେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ପ୍ରଦତ୍ତ ଶ୍ଳୋକାଙ୍କର ମୂଳ ଆଧାର ହେଲା ଗୀତାପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାଶନ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ପୋଥିମାନଙ୍କର ଶ୍ଳୋକାଙ୍କ ସହ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହା ମିଶି ନ ପାରେ, ତଥାପି ଆଖପାଖ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ ଦେଖିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମିଶିଯିବ । ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକାଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିବରଣୀ ମୂଳ ଶ୍ଳୋକର ଯେ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁବାଦ ଏ କଥା ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏତିକି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ ସେହି ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ବିସ୍ତୃତ ଅଥବା କିଛିତ୍ ଭିନ୍ନାର୍ଥ ସହ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୂଦିତ ପଦାବଳୀର ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାସଦେବକୃତ ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ କେଉଁଠି, ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା ପାଇଁ ଜିଜ୍ଞାସୁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଏହା ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତାନୁଗତ ନୁହେଁ ଅଥବା ଯେଉଁଠି ଜଣେ ବକ୍ତାର ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ କବି ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଆଗାମୀ ବକ୍ତାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିବା ପାଇଁ ନିଜ ପକ୍ଷରୁ କିଛି ପଦ ସଂଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି ତାହା (ଜ.) ମାଧ୍ୟମରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛି ।

ପାଠକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ଉବାଚ' କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଛି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପାଠରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଉକ୍ତି କେଉଁଠି 'ରାଜୋବାଚ' ଆଉ କେଉଁଠି 'ପରୀକ୍ଷିଦୁବାଚ' ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ପୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଉକ୍ତି ମଧ୍ୟ 'ରାଜୋବାଚ' ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୋଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପୃଥକ୍ ଦର୍ଶାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଉକ୍ତି ସ୍ଥଳେ 'ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ' କରାଯାଇଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉବାଚ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ସନ୍ଧିର କ୍ଳିଷ୍ଟତା ଦୂର କରାଯାଇଛି ।

ଭାଗବତ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ସାଧାରଣ ପାଠକ ବା ଶ୍ରୋତା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ କଠିନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ପାରି କେବଳ ଭାଗବତ ପଠନ ଓ ଶ୍ରବଣର ବିଧି ରକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ପ୍ରସଙ୍ଗର ମଝିରେ ମଝିରେ ଅର୍ଥ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହେବା ହେତୁ ଭାଗବତରୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ରସାସ୍ୱାଦନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କଠିନ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ୧, ୨, ୩ ଇତ୍ୟାଦି କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇ ପାଦଟିପ୍ପଣୀରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଦିଆଯାଇଛି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଅନେକ ପୁରାଣଶାସ୍ତ୍ରାଦିରୁ ସଂଗୃହୀତ ବିଭିନ୍ନ ଜ୍ଞାନଗର୍ଭକ ତଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନାନା ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ପାଦଟିପ୍ପଣୀରେ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି, ଯାହାକି ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ପାଠକ ମନରେ ଉଦିତ ହେଉଥିବା ବିବିଧ ଜିଜ୍ଞାସା ଓ ସନ୍ଦେହକୁ ସମାଧାନ କରିବାରେ ସହାୟକ ହେବ । ଆମର ଆଶା, ଏହାଦ୍ୱାରା ଏ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧିକ ଉପାଦେୟ ଓ ସୁବୋଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ କୁତୂହଳପ୍ରଦ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେହୁଏ ଯେ ଭାଗବତରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦ ଅର୍ବାଚୀନ ସଂସ୍କରଣମାନଙ୍କରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ସମ୍ଭବତଃ ଅନୁଲେଖନକାରୀ ବା ସଂକଳକମାନେ ସେହି ଅପ୍ରଚଳିତ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସେଠାରେ ସରଳ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଠନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ଆମକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସର୍ବବୃହତ୍ ଅଭିଧାନ 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ' ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ସେଥିରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳେ ତତ୍ ତତ୍ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସହିତ ଭାଗବତର ସେହି ପଂକ୍ତିମାନ ଅବିକଳ

ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ବାସ୍ତବରେ ଏପରି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଣେତା ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟନିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଚିରନମସ୍ୟ ।

ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ଅଧିକ ଉପାଦେୟ କରିବା ପାଇଁ ଏହାର ରଚୟିତା ମହାତ୍ମା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଜୀବନ ପରିଚୟ, ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ଭାଗବତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ବିଧି, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓ ନାନା କାଳାବଧି ମଧ୍ୟରେ କରାଯାଉଥିବା ପାରାୟଣର ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ, ବଂଶାବଳୀ ତାଲିକା, ଭାଗବତୋକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ସୂକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟମାନ ଏଥିରେ ସଂଲଗ୍ନ କରାଯାଇଛି । ଏହା ଫଳରେ ପାଠକେ ଭାଗବତରେ ଗଭୀର ଅବଗାହନ କରିବାକୁ ଅଧିକ ଆଗ୍ରହୀ ହେବେ । ପାଠ ସମ୍ପାଦନା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ରଚନାର ମୌଳିକତାକୁ ଅନୁମାନ କରି ଯଥାସମ୍ଭବ ପୁରୁଣାପାଠକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି । ଅତି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ଅସଂଗତ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ମନୋମୁଖୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରା ନ ଯାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶନର ଭାଗବତରୁ ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇଛି । କେତେକ ପଙ୍‌କ୍ତି ଭାବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏକାଧିକ ପାଠରେ ମିଳୁଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତାହାକୁ ଯଥାବତ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆମେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛୁ । ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଯଦିଓ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଛି, ତଥାପି ସେଭଳି ସ୍ଥଳ ଖୁବ୍ କମ୍ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତି ସମୟରେ ଅତି ସାବଧାନତାର ସହ ସମ୍ପାଦନା ଓ ପ୍ରୁଫ ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇ ଥିଲେହେଁ ଏତେ ବୃହତ୍ କଳେବର ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ସାମାନ୍ୟ ତ୍ରୁଟି ରହିଯିବା କିଛି ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ସୁଧୀ ପାଠକମାନେ ନିଜ ଉଦାର ଗୁଣରେ କ୍ଷମା ଦେବା ସହିତ ଆମକୁ ତାହା ଅବଗତ କରାଇଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗତି କରିବାବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଆମକୁ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ମିଳିଛି । ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ସ୍ୱାମୀଜୀ ଶ୍ରୀ ରାମସୁଖଦାସଙ୍କ ସାନିଧ୍ୟରେ ରହୁଥିବା ସନ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ଦାସ (ଭାଇନା) ଆମକୁ ସ୍ନେହ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟର ଖୋରାକ ଯୋଗାଇ ଆମ ଉତ୍ସାହକୁ ବହୁଗୁଣିତ କରିଥିବା ବେଳେ ଶ୍ରୀ ହରିକୃଷ୍ଣ ଦାସ (ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ) ଓ ଶ୍ରୀ ପରମାନନ୍ଦ ଦାସ ଆନୁସଙ୍ଗିକ କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇ ଆମକୁ କୃତଜ୍ଞତାପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାରେ ସୁବିଧା, ସୁଯୋଗ, ସହାୟତା, ପରାମର୍ଶ ପ୍ରଭୃତି ରୂପରେ ଯାହା କିଛି ଯେଉଁଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଉ ନା କାହିଁକି, ଏଥିରେ ଭଗବଦିଚ୍ଛା ଓ ଭଗବଦ୍‌କୃପା ଯେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ କାରଣ, ଏହା କଦାପି ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ନଚେତ୍ ଭାଗବତ ଭଳି ଅଗାଧ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନୁଶୀଳନ କରିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ବା ମିଳେ! ଆମେ ତ ଭାବୁଛୁ ଯେ ଭାଗବତ ପଠନ ଓ ଚିନ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ବେଶ୍ କିଛି ଦିନ ନିମଗ୍ନ ରଖି ଭଗବାନ ନିଶ୍ଚୟ ଆମ ଉପରେ କୃପା କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେହି ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନତା ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କରି ଚରଣରେ ସମର୍ପିତ ହେଉ, ଏତିକିମାତ୍ର କାମନା ।

"ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ!"

ବିନୀତ
(ସମ୍ପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀ)

ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା (ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚ୍ଚା)
ବିକ୍ରମାବ୍ଦ ୨୦୬୧ (ଇଂ. ୨୦୦୪)

॥ ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଜୀବନ ପରିଚୟ

ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ପୁରାଣପଣ୍ଡା ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ କୌଶିକ ଗୋତ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରୀ ନରୋତ୍ତମ ଦାଶ। ସେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କପିଳେଶ୍ୱରପୁର ଶାସନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ। ବଂଶ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ତାଙ୍କ ପୌତ୍ର ଭଗବାନ ଦାଶ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ପୁରାଣପଣ୍ଡା ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ। ଭଗବାନ ଦାଶ ଓ ତାଙ୍କ ଧର୍ମପରାୟଣା ପତ୍ନୀ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ କୋଳ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରିକ୍ତ ରହିଥିଲା। ବଂଶରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୁହେଁ ନୀଳାଦ୍ରିବିହାରୀ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ବହୁ ଅନୁନୟ ବିନୟ ହୋଇ ସନ୍ତାନଟିଏ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ। ଶେଷରେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସେମାନଙ୍କ ଗୁହାରି ଶୁଣିଲେ, ଫଳରେ ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୪୮୭* ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ (ରାଧାଷ୍ଟମୀ) ବୁଧବାର, ଅନୁରାଧା ନକ୍ଷତ୍ର, ବୃଶ୍ଚିକ ଚନ୍ଦ୍ର, ମଧ୍ୟାହ୍ନ, ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସୁନ୍ଦର ଶିଶୁଟିଏ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ କୋଳମଣ୍ଡନ କଲା। ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ କୃପାରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିବାରୁ ପିତାମାତା ଶିଶୁଟିର ନାମ ଦେଲେ ଜଗନ୍ନାଥ। ବାଳକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଓ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ତଥା ୮ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା। ତାଙ୍କୁ ମାତ୍ର ୧୨ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ପିତା ଭଗବାନ ଦାଶ ତାଙ୍କ ବିବାହ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଠାରେ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସ୍ୱାଭାବିକଭାବେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ଉନ୍ମେଷ ହୋଇଥିବା ହେତୁ ସେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲେ। ଜଗନ୍ନାଥ ଖୁବ୍ ଧୀର, ଶାନ୍ତ, ବିବେକଶୀଳ ଓ ମେଧାବୀ ଥିଲେ। ସେ ଅତି କମ୍ ବୟସରେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଟୀକାମାନ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ବିପୁଳ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନ କରିବା ସହିତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ବେଦବେଦାନ୍ତର ଅନେକାଂଶ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ପାରିଥିଲେ। ଷଡ଼୍‌ଦର୍ଶନରେ ମଧ୍ୟ ସେ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଯୌବନାବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମାତ୍ର ୧୫/୧୬ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ତାଙ୍କର ପିତୃବିୟୋଗ ଘଟିଥିଲା। କିଛି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ଭାଗବତପାଠ ରୂପୀ କୌଳିକ ବୃତ୍ତିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମାତାଙ୍କ ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ। କ୍ରମେ ସଂସାର ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ହେବାରୁ ସେ ଭଗବଦ୍ ଆରାଧନାକୁ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଧ୍ୟେୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ରହିଥିଲେ। ଭଗବଦ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭକ୍ତି ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପାଥେୟ।

ସେ ସମୟରେ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚିତ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା କେବଳ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ବିଦ୍ୱାନ ଓ ପୁରାଣପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁଖ ନିଃସୃତ ଚର୍ଚ୍ଚା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ ଥିଲା। ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଶ୍ରୋତାଗଣ ଯଥାସମୟରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବକ୍ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ। କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ଥରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ମାଆ କାର୍ତ୍ତିକ ହବିଷ ସମୟରେ ଜନୈକ ପୁରାଣପଣ୍ଡାଙ୍କ ଠାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରିବା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକରଣର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନ ପାରି ବକ୍ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ। ମାତ୍ର ବକ୍ତା ଅର୍ଥ ବୁଝାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ମୂଢ଼ା ନାରୀ ଭାବି କେଇପଦ ତିରସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଉକ୍ତି ଶୁଣାଇବାରୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଭୂତପୂର୍ବ ପୁରାଣପଣ୍ଡାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ମନକୁ ତାହା ଆନ୍ଦୋଳିତ କରିଥିଲା। ଘରକୁ ଫେରି ସେ ପୁତ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ଆଗରେ ନିଜ ମନୋବେଦନା ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲେ—"ପୁଅରେ! ତୁ ଏତେ ପାଠ ପଢ଼ିଛୁ, ଭାଗବତକୁ ତୁ କଣ ଆମ ବୁଝିବା ଭଳି ଭାଷାରେ ଲେଖିଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ? ତୁ ଯଦି ଏତିକି କରି ପାରନ୍ତୁ, ତେବେ ଆମେ ଆଉ ସେ ପୁରାଣପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ବସନ୍ତୁ ନାହିଁ।"

ମାତା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କ ଏହି ଉକ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସତେ ଯେପରି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ସାଧାରଣ ନରନାରୀଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ହୃଦୟର ନିବେଦନ ରୂପେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା। ଏହା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ପ୍ରାକୃତ (ଓଡ଼ିଆ) ଭାଷାରେ ଭାଗବତ ରଚନା ଭଳି ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥିଲା।

କେବଳ ପ୍ରେରଣାରେ ତ ଏତେ ବଡ଼ ରହସ୍ୟମୟ ଦୁଷ୍ପ୍ରବେଶ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ। ଏଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଭଗବଦ୍‌କୃପା। ତା'ଛଡ଼ା ଜନକଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଏହାର ଉପାଦେୟତା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନକୁ ସାର୍ଥକ କରି ନିଜକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ତ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଆବଶ୍ୟକ। ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଆତ୍ମୋଦ୍ଧାର ପଥରେ ଭଗବାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ। ଦିନେ ରାତ୍ରିରେ ଶୟନ ପୂର୍ବରୁ ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, "ହେ ପ୍ରଭୁ! ମୋ ପ୍ରତି କୃପା କର। ଏ ଘୋର ସଂସାରରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ତୁମ ବ୍ୟତୀତ ମୋର ଅନ୍ୟ କେହି ନାହିଁ। ତୁମେ ହିଁ ଅଖିଳ ଜଗତର ପତି। ହେ ମହାବାହୁ! ମୋ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ କିଛି ଆଜ୍ଞା ହେଉ।" ଏହିପରି ନିବେଦନ କରି ସେ ଶୋଇଗଲେ। ଭାବଗ୍ରାହୀ ଭଗବାନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ଭାଗବତର ପରମ୍ପରା ପ୍ରସଙ୍ଗ କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଭାଗବତ ରଚନା କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ। ଏହା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକାଧାରରେ ଦୀକ୍ଷା, ଶିକ୍ଷା, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ତଥା ଉଦ୍ଧାରର ପନ୍ଥା। କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ଏତେ ବଡ଼ ଦୁରୂହ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ନିଜର ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ଜଣାଇବାରୁ ଭଗବାନ କହିଲେ—"ତୁମେ ଭୟ କର ନାହିଁ। ତାଳପତ୍ର ଓ ଲେଖନୀ

* ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଚୀନ ରଚନାବଳୀର ବିବରଣୀରୁ ଅନୁମାନ କରି ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଜନ୍ମ ବର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତ ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି। କେହି କେହି ଖ୍ରୀ: ଅ: ୧୪୯୦କୁ ଆଉ କେହି ୧୪୯୨କୁ କବିଙ୍କ ଜନ୍ମ ବର୍ଷରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି।

ଧରି ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କର, ମୁଁ ତୁମ ହୃଦପଦ୍ମରେ ବିରାଜିତ ହୋଇ ପଦ ପରେ ପଦ କହିଦେବି।"

ଏଥର ମାତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦର ସମନ୍ୱୟରେ ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥ ନବାକ୍ଷରୀ ବୃତ୍ତରେ ବ୍ୟାସଦେବକୃତ ଭାଗବତର ସରଳ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୁଭାରମ୍ଭ କଲେ। ଏହାକୁ ଅଧ୍ୟାୟେ ଅଧ୍ୟାୟେ ଅନୁବାଦ କରି ସେ ମାଆଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ। ଏହି ରଚନା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା। କ୍ରମେ ସେ ସ୍ୱରଚିତ ଭାଗବତକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଲେ। ସଂସ୍କୃତ ଜାଣି ନ ଥିବା ନରନାରୀ ନିଜ ଭାଷାରେ ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ଓ ସୁଲଳିତ ଛନ୍ଦରେ ଭାଗବତ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ।

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଓ କୃତିର ପ୍ରଶଂସା ଜନସମାଜରେ କୁସୁମ ସୌରଭ ପରି ବ୍ୟାପିଗଲା। ଅନେକ ଲୋକ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ କରି ତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କଲେ। ବିଶେଷତଃ ନାରୀମାନେ ଦାସଙ୍କ ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବେଢ଼ିଯାଇ ଅତି ତନ୍ମୟ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ। ବକ୍ତା ସ୍ୱୟଂ ଯେତେବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କର ଜଣେ ପରମ ପ୍ରେମୀ ଭକ୍ତ, ସେତେବେଳେ ବକ୍ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ତନ୍ମୟତା ଶ୍ରୋତୃମଣ୍ଡଳୀ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବା ତ ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା। କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଦୁଷ୍ଟ, ଖଳ ଓ ତଥାକଥିତ ଅଭିମାନୀ ବିଦ୍ୱାନମାନେ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହେଲେ। ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଭାଗବତକୁ 'ତେଲୀ ଭାଗବତ' କହି ପରିହାସ କଲେ। ତଦାନୀନ୍ତନ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସେମାନେ ଦାସଙ୍କ ନାମରେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଯେ, "ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଗୋଟାଏ ଭଣ୍ଡ। କପଟରେ ଚିତା-ତିଳକ କାଟି ଭାଗବତ ଶୁଣାଇବା ଛଳରେ ସରଳବିଶ୍ୱାସୀ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ କଲାଣି।" ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପବିତ୍ର ଭାବନାକୁ ବୁଝି ନ ପାରି ରାଜା ଖଳମାନଙ୍କ ବଚନରେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ଏବଂ ପୁରୁଷ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନାରୀମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ଭାଗବତ ବୁଝାଇବାର କାରଣ ପଚାରିଲେ। ଭଗବାନଙ୍କ ଅଭୟ ବାଣୀକୁ ପାଥେୟ କରି ଦାସେ କହିଲେ—"ରାଜନ୍! ଆପଣ ଖଳ ଲୋକଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ସାଧୁଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ। ଆମ୍ଭେ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଜିଜ୍ଞାସୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଭାଗବତ ଶୁଣାଉଛୁ। ଆମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ। ଆମ୍ଭେ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗରେ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ସଙ୍ଗରେ ନାରୀ ହୋଇଥାଉ। ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣ ସଂଶୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ।" ମାତ୍ର ରାଜା ଦାସଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏଭଳି ଉକ୍ତି ଶୁଣି କ୍ରୋଧିତ ହେଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ନାରୀରୂପ ଦେଖାଇ ଏ ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କରି ରଖିବାକୁ ସେବକମାନଙ୍କୁ କଠୋର ଆଦେଶ ଦେଲେ। କାରାଗାରରେ ନିଃସହାୟ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ବିକଳ ହୋଇ ମାନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣପରାୟଣ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ। ସ୍ୱପ୍ନରେ ପ୍ରଭୁ ଆପଣା ଅଭୟ ଚରଣକମଳ ସ୍ପର୍ଶ କରାଇ ତାଙ୍କୁ ଜନମନମୋହିନୀ ନାରୀରୂପ ପ୍ରଦାନ କଲେ। ପରଦିନ ରାଜା ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତିର ପ୍ରଭାବ ଦର୍ଶନ କରି ଆଚମ୍ବିତ ହେଲେ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ। ଏ କଠୋର ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ପୁନଃ ପୁରୁଷରୂପ ଫେରି ପାଇଲେ।

କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ଥରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ବଟଗଣେଶଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରୋତୃମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଭାଗବତ ଶୁଣାଇବା ବେଳେ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ତାଙ୍କୁ ଅଷ୍ଟଭୁଜ ରୂପରେ ଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କ ଛଅଟି ଭୁଜରେ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ, ଧନୁ ଓ ଶର ବିରାଜିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଭୁଜରେ ଥିଲା ବଂଶୀ।

ବଟଗଣେଶଙ୍କ ସମୀପରେ ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ବେଳେ ସେ ଏତେ ଭାବବିହ୍ୱଳ ହୋଇଯାଉଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ରହୁ ନ ଥିଲା। ଥରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କର ଗୌଡ଼ୀୟ ପରିକରମାନଙ୍କ ସହ ବେଢ଼ା ପରିକ୍ରମା କଲାବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ମୁଖରୁ 'ଭାଗବତ ରସାମୃତ ଶ୍ରବଣ କରି ପରମ ତୃପ୍ତି ଲାଭ କଲେ। ଦାସଙ୍କ ଜ୍ଞାନ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ଧର୍ମଧାରଣା, ଭାଗବତ ରଚନା ଶୈଳୀ, ସର୍ବୋପରି ଭକ୍ତିଭାବରେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ ହେଲେ ଯେ ସେ ଦାସଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚାଲିଯାଇ ତାଙ୍କୁ 'ଅତିବଡ଼' କହି ସମ୍ମାନିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆନନ୍ଦାତିଶର୍ଯ୍ୟରେ ନିବିଡ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ। ଦୁଇ ଭକ୍ତଙ୍କ ଅପୂର୍ବ ମିଳନର ଏ ଦୃଶ୍ୟ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତ ଥିଲା। ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ବର୍ଷଣପୂର୍ବକ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା ମୁଦ୍ରାରେ ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ଘଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତେ ଯେପରି ସ୍ଥବିର ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ। ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଏହି 'ଅତିବଡ଼' ଉପାଧିରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅତିବଡ଼ୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା।

ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା ଏବଂ ତାଙ୍କୁ 'ଅତିବଡ଼' ବୋଲି କହିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଥିବା ବଙ୍ଗୀୟ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଈର୍ଷାରେ ଜଳି ଉଠିଲେ; କାରଣ ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ଅଣ ଉପଦେଶିଆ ମନେ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଅତି ବଡ଼ କହିବା ଦ୍ୱାରା ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି ହେଲା। ଏହି କାରଣରୁ କେତେକ ଶିଷ୍ୟ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସ୍ୱଦେଶ ବାହୁଡ଼ି ଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେଲେ ନାହିଁ। ସେ ଯାହା ହେଉ, ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଦୀକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ। କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଉତ୍କଳୀୟ ମତରେ ହିଁ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ। ଏଣୁ ତାଙ୍କ ଆଦେଶକ୍ରମେ ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବଳରାମ ଦାସ *"ହରେ ରାମ ହରେ ରାମ ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ। ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ॥"* ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କଲେ।

ଏହାପରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାରେ ରହିଲେ। ଦାସେ ସଖୀଭାବାପନ୍ନ ବୈଷ୍ଣବ ଥିବାରୁ ତଥା ରାଧାଭାବରେ ତନ୍ମୟ ରହୁଥିବାରୁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମେତ କେତେକ ତାଙ୍କୁ 'ସ୍ୱାମୀ' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ସ୍ୱାମିନୀ' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ।

କୁହାଯାଏ ଯେ ଥରେ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସାକ୍ରମେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ନିଜେ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ମଧୁର ହାସ୍ୟରୁ ଏବଂ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଧୁର ହାସ୍ୟରୁ ଅବତରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଥିଲେ। ଗଜପତି ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ନାରୀସ୍ୱରୂପ ଅନୁଭବ କରି ରାଣୀ ଗୌରୀଦେବୀଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଦାସେ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ରାଣୀଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ। ଯେଉଁ ମଠଟି ଆଜି 'ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ, ସେହି ଭବନଟି ପାଟରାଣୀଙ୍କ ସାମୟିକ ଅବସ୍ଥାନ ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ କିଛି କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ।

କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ମେଧା ଓ ସୁମେଧା ନାମରେ ଦୁଇଜଣ ଦେବକନ୍ୟା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ। ଏଣୁ ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ସନ୍ଦେହ କଲେ। ରାଜାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ପ୍ରହରୀମାନେ ଛକି ଛକି ସେ ଦୁହିଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାରୁ ସେମାନେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଯାଉଥିଲେ। ଏଭଳି ଆହୁରି ଏକ ଅଲୌକିକ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଜୀବନରେ। କାଶୀରାମ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସି ଠାକୁରଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଲାଗି କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ ଚନ୍ଦନ ଟେକାଟିଏ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଦେଇଯାଇଥିଲେ। ଏଥିରେ କସ୍ତୁରୀ, କର୍ପୂର ପ୍ରଭୃତି ବହୁବିଧ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବାସଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା। ଦିନେ ରାଜା ସେହି ଟେକାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ତାହାକୁ ଘୋରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଲାଗି କରିବାକୁ କହିଲେ। ମାତ୍ର ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ତାହାକୁ ଘୋରି ଭାବବିହ୍ୱଳ ଅବସ୍ଥାରେ ମଠ କାନ୍ଥରେ ଲେପିଦେଲେ। ରାଜା ଏ ସମାଚାର ପାଇ ଦାସଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ—"ମୁଁ ଠାକୁରଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଚନ୍ଦନ ବୋଳି ଦେଇଛି।" ରାଜା ପରୀକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନ୍ଦିର ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ବାସ୍ତବରେ ତିନି ଠାକୁରଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଚନ୍ଦନ ଲେପିତ ହୋଇଛି ଓ ମନ୍ଦିର ସୁଗନ୍ଧରେ ମହକି ଉଠୁଛି।

ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ବିଦ୍ୱତା କିଛି କମ୍ ନ ଥିଲା। ଅଦ୍ୱୈତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସମର୍ଥକ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ନାମକ ଜଣେ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ସ୍ୱକୀୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବଳରେ ପରାସ୍ତ କରି ସେ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏଥିରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଜଣାଉଥିଲେ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ପଞ୍ଚସଖା ଧର୍ମପ୍ରଚାର ମାଧ୍ୟମରେ ଜନସମାଜକୁ ଆଲୋକ ବର୍ତ୍ତିକା ଦେଖାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ। ଜନସାଧାରଣ କେବେ କେବେ ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନାମସଂକୀର୍ତ୍ତନର ଆୟୋଜନ କରି ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କୁ ତଥା ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଭାଗବତ ପୋଥି ଆସ୍ଥାନରେ ରଖାଯାଇ ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମଣ୍ଡଳାକାରରେ କୀର୍ତ୍ତନ କରାଯାଉଥିଲା।

ଜଣେ ବରେଣ୍ୟ ଭକ୍ତକବି ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ। ଦାସେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱରଚିତ କାବ୍ୟ କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ଓଡ଼ିଆ ତଥା ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଯାଇଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚେତନାର ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର ତଥା ଘରେ ଘରେ ସୁପୂଜିତ ଭାଗବତ ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର 'ଅର୍ଥ କୋଇଲି', 'ଗୁପ୍ତ ଭାଗବତ', 'ତୁଳା ଭିଣା', 'ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା', 'ଶୈବାଗମ ଭାଗବତ' ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ଖଣ୍ଡରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ ରଚନା ଥିବାର ସୂଚନା ମିଳେ। 'ନୀଳାଦ୍ରି ଶତକମ୍', 'ଉପାସନା ଶତକମ୍', 'କୃଷ୍ଣଭକ୍ତି କଳ୍ପଲତା' ଇତ୍ୟାଦି ସଂସ୍କୃତ ରଚନା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅମୂଲ୍ୟ କୃତି। ତାଙ୍କର ଏହି କୃତିସମୂହ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କୁ ଧର୍ମପ୍ରାଣତା ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଆସୁଛି।

'ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠ'ରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ସାଧନାରେ ବିଘ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସେ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ମହାପ୍ରସାଦ କୁଡୁଆକୁ ଖଞ୍ଜି ଗୁମ୍ଫାଟିଏ ତିଆରି କରି ସେଥିରେ ସାଧନ-ଭଜନରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ ଓ ଗର୍ଜନ ହେତୁ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ବିଘ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା। ଏଣୁ ସେ ନୀଳାଦ୍ରିବିହାରୀଙ୍କୁ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲେ ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ସମୁଦ୍ର ସାତ ଲହଡ଼ି ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା। ସେହି ମଠଟି ଆଜି 'ସାତ ଲହଡ଼ି ମଠ' ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ।

ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ସନ୍ଥ, କବି ଓ ଭକ୍ତରୂପେ ପରିଚିତ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ନିଜ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଓ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁକୁ ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ। ସେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅଭିନ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ। ନିଜ ଭଜନ କୁଟୀର ସାତ ଲହଡ଼ି ମଠରେ ସେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଖ୍ରୀ:ଅ: ୧୫୪୭ ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ହରିନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶ୍ରବଣ କରୁ କରୁ ପାର୍ଥିବ ଶରୀର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗୋଲୋକ ଧାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ।

॥ ଶ୍ରୀହରିଃ ॥

ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର ଲୋକପ୍ରିୟତା

ଓଡ଼ିଆ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାହିତ୍ୟ କୃତି ମଧ୍ୟରେ ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋକପ୍ରିୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି। ଏହି ରଚନାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତର ମର୍ମ, ଭକ୍ତିତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଦର୍ଶନର ଜଟିଳ ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବା ଭଳି ଅତି ସରଳ ଓଡ଼ିଆରେ ବୁଝାଇବାରେ ସମର୍ଥ। ଯଦିଓ ଏହା ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ କୃତ ଭାଗବତର ଅନୁବାଦ, ତଥାପି ଏହାର ସରଳୀକରଣ ପଦ୍ଧତି, ତାତ୍ତ୍ୱିକ ରହସ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ, ଅଧ୍ୟାୟ ବିଭକ୍ତିକରଣ, ଉତ୍କଳୀୟ ରୀତିନୀତିର ସମାବେଶ ତଥା ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ସଂଯୋଜନ-ବିଯୋଜନ ପଦ୍ଧତିକୁ ବିଗ୍ଚର କଲେ ଏହାକୁ ଅନୁବାଦ କହିବା ଅପେକ୍ଷା ଅନୁସୃଜନ କହିବା ଅଧିକ ସମୀଚୀନ ମନେହୁଏ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ଏହି ଭାଗବତର ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯାହା କିଛି କିଂବଦନ୍ତୀ ମିଳୁ ନା କାହିଁକି, ଏହା ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ପାଇଁ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ବ୍ୟାସଦେବକୃତ ଭାଗବତର ଅମର ସନ୍ଦେଶ ବହନ କରିଛି। ଭଗବାନଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶରେ ହେଉ ବା ମାତା ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ ଭାଗବତର ଅର୍ଥ ସୁବୋଧ୍ୟ କରାଇବାକୁ ହେଉ ଅଥବା ପୁରାଣପଣ୍ଡାଙ୍କୁ କିଛି ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ନ ପାରି ତିରସ୍କୃତ ହୋଇ ଫେରିଥିବା ଜନନୀଙ୍କ ମର୍ମବେଦନାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରୂପେ ହେଉ, ଭକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ଅନୁସୃଜିତ ଏହି ଭାଗବତ ଓଡ଼ିଶାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜାଗରଣର ଯେ ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର, ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ବିଶେଷ କରି ଏହାର ସୁଖପାଠ୍ୟତା, ଲଳିତ ଓ କୋମଳ ପଦାବଳୀ ତଥା ସହଜ ଗାନଯୋଗ୍ୟ ନବାକ୍ଷରୀ ଛନ୍ଦ ଶ୍ରୋତା ନିକଟରେ ଏକ ସାଙ୍ଗୀତିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରୁଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ଏହା ପଠିତ ହୁଏ।

ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ କହିଲେ ଉତ୍କଳୀୟ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କେବଳ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଭାଗବତକୁ ହିଁ ବୁଝନ୍ତି। ମୂଳ ଭାଗବତ ଯେ ସଂସ୍କୃତରେ ରଚିତ ଓ ଏହାର ସ୍ରଷ୍ଟା ବ୍ୟାସଦେବ, ଏ କଥା କମ୍ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି। ନିଜ ଭାଷାରୂପୀ ଭୂମିରେ ଉଦ୍‌ଧୃତ ଭାଗବତ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ଏହି ଆତ୍ମୀୟତା ହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦିଏ ଯେ କବି ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ସହ ଜନସାଧାରଣ କେତେ ପରିମାଣରେ ପରିଚିତ।

ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ ଚରିତ୍ର ଗଠନରେ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଭିତ୍ତିଭୂମି ନିର୍ମାଣ କରି ଗୋଟିଏ ଜାତିକୁ ଭାଗବତ ଐକ୍ୟରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଛି। ମେଦିନୀପୁର, ସିଂହଭୂମି, ଛତିଶଗଡ଼, ମଞ୍ଜୁଷା ପ୍ରଭୃତି ବିଚ୍ଛିନ୍ନାଞ୍ଚଳରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ପରିବାର ଏବେ ମଧ୍ୟ ଭାଗବତକୁ ନେଇ ଐକ୍ୟବୋଧ କରନ୍ତି। ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା ପରେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ଶହ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହେବାକୁ ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରତି ଓଡ଼ିଶାର ସଭ୍ୟତାରେ ଭାଗବତ ପାଠର ଏକ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପରମ୍ପରା ଚଳି ଆସୁଛି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଯେ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ। ଏହାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ବେଦ ବା ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀର ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କୁହାଯାଇପାରେ। ଭାଗବତକୁ ନିମିତ୍ତ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସାକ୍ଷରତା ହାର ବହୁ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା। ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ପୁଅକୁ ପାଠ ଦି' ଅକ୍ଷର ପଢ଼ାଇଲେ ସେ ପିତାମାତାଙ୍କ ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ତତଃ ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟାୟେ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇବ, ଯାହା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ମୁକ୍ତିପଥ ସୁଗମ ହେବ। ଚାଟଶାଳିରେ ଭାଗବତ ହିଁ ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିଲା। ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାମରେ ବିସୂଚିକା, ମହାମାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଉପଦ୍ରବ ଦେଖାଦେଲେ ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ, ହରିହାଟ ପ୍ରଭୃତି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଛି। ସକାଳେ ବା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭାଗବତ-ପାଠ କରିବା ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଏକ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ। କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଭାଗବତ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଜନଜୀବନ ସୁସଂସ୍କୃତ ବା ମାର୍ଜିତ ହୋଇ ପାରିଛି।

ଅତୀତରେ ଭାଗବତ ପ୍ରସାରର ମୁଖ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀ। ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ଥିଲା ଭାଗବତ ଗାଦି, ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀ ବା ଭାଗବତ ଘର। ସେଠାରେ ପ୍ରତିଦିନ ଭାଗବତ ପାଠ ହେଉଥିଲା। ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସେଥିରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ। ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀରେ ଭାଗବତ ଗୋସାଇଁ ବିରାଜିତ ହୋଇ ବିଧିବିଧାନରେ ପୂଜା ପାଇ ଆସୁଥିଲେ। ଭାଗବତ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ। ତେଣୁ ଗ୍ରାମରେ ଘଟୁଥିବା ଛୋଟ ବଡ଼ କଳିକନ୍ଦଳ ଭାଗବତ ଗୋସାଇଁଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଆପୋଷ ବୁଝାମଣା ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଉଥିଲା। ନିଜ ନିଜର କୃତକର୍ମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ପାଇଁ ଏହା ହିଁ ଥିଲା ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ। ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀମାନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନ

ବିତରଣ କରି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଶାନ୍ତିର ସନ୍ଦେଶ ପହଞ୍ଚାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନ ଜନଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲା। ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ପାଳନ ଅବସରରେ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀ ଉତ୍ସବ ମୁଖରିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା। ଏହାର ଉଦ୍‌ଯାପନ ଉତ୍ସବରେ ଲୋକମାନେ ସାମୂହିକ ସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ଯୋଗଦେଇ ଏବଂ ଜାତି, ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ପଂକ୍ତି ଭୋଜନରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ପାରସ୍ପରିକ ମୈତ୍ରୀକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରି ପାରୁଥିଲେ। ଭାଗବତ ହିଁ ଏଭଳି ସଂହତି ସ୍ଥାପନର ଭିତ୍ତିଭୂମି ହୋଇ ପାରିଛି।

ଯୁଗଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ, ଆଶ୍ରମଧର୍ମ, ନାରୀଧର୍ମ, ଜୀବଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସାରିତ କରିବା ସହିତ ସଭ୍ୟତାକୁ ନୈତିକ ଭାବନାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ତଥା ଉତ୍କଳୀୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଧାର୍ମିକ ପରମ୍ପରାକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଦିଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର ଭୂମିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ।

ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାରେ ଭାଗବତ ରଚନା କରିବା ବସ୍ତୁତଃ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗବତର ଏଭଳି ସ୍ୱକୃତ ପଦ୍ୟାତ୍ମକ ରୂପରେଖ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ। ଭକ୍ତ ସୁରଦାସଙ୍କ ସୁରସାଗରରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣିତ। ମରାଠୀ ଭାଷାରେ ସନ୍ଥ ଏକନାଥ କେବଳ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧର ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି। ବଙ୍ଗଳାରେ ଶ୍ରୀ ସନାତନ ବିଦ୍ୟାବାଗୀଶ ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧର ଅନୁବାଦରେ ନିଜର ଅକ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ କରି ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତକୁ ଅବିକଳ ବଙ୍ଗଳିପିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିଦେଇଛନ୍ତି।

ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ଓଡ଼ିଶାର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଜନଜୀବନର ଏକ ଅଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ। ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ରାମଚରିତମାନସର ଦୋହା-ଚୌପାଈ ପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତର ପଦମାନ କଥାକଥାରେ ଶିକ୍ଷିତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ବାଳକ, ବୃଦ୍ଧ, ନାରୀ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଖରୁ ଉଦ୍ଧୃତିରୂପେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ। ସତେ ଯେପରି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ପଦଗୁଡ଼ିକ ଅଜାଣତରେ ସେମାନଙ୍କ ଭାବ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ହୋଇଯାଇଛି।

ଓଡ଼ିଶାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜାଗରଣ, ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶ ଓ ସାକ୍ଷରତା ବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାରସ୍ପରିକ ସଦ୍‌ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସମାଜ ଗଠନ, ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ପ୍ରଭୃତି ଦିଗରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ଯେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି, ଏଥିରେ ତିଳେମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ। ଏହାର ଧାର୍ମିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ, ଚାରିତ୍ରିକ ଶିକ୍ଷା ଓ ଜୀବନୋପଯୋଗୀ ସୂକ୍ତିମାନ କାଳ କାଳ ପାଇଁ ଏ ଭାଗବତକୁ ନିଶ୍ଚିତରୂପେ ଜନମାନସରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିବ; ଅପରପକ୍ଷେ ଏହି ଅନୁପମ କୃତି ମାନବସମାଜର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକରୂପେ କାଳ କାଳ ପାଇଁ ଆଲୋକ ବର୍ତ୍ତିକା ହୋଇ ରହିବ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତାଭିଧଃ ସୁରତରୁସ୍ତାରାଙ୍କୁରଃ ସଜ୍ଜନିଃ
ସ୍କନ୍ଧୈର୍ଦ୍ୱାଦଶଭିସ୍ତତଃ ପ୍ରବିଳସଦ୍ ଭକ୍ତ୍ୟାଳବାଳୋଦୟଃ।
ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶତ୍ତ୍ରିଶତଂ ଚ ଯସ୍ୟ ବିଳସଚ୍ଛାଖାଃ ସହସ୍ରାଣ୍ୟଳଂ
ପର୍ଣ୍ଣାନ୍ୟଷ୍ଟଦଶେଷ୍ଟଦୋଽତିସୁଲଭୋ ବର୍ବର୍ତ୍ତି ସର୍ବୋପରି॥

"ସତ୍‌ସ୍ୱରୂପ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଓଁକାରରୂପେ ଅଙ୍କୁରିତ, ଦ୍ୱାଦଶ ସଂଖ୍ୟକ ସ୍କନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବୃଦ୍ଧ, ଭକ୍ତିରୂପୀ ମନ୍ଦା ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ ଓ ପୋଷିତ, ତିନି ଶହ ବତିଶ ଅଧ୍ୟାୟରୂପୀ ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ଶାଖାରେ ବିମଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଅଠର ହଜାର ଶ୍ଳୋକରୂପୀ ପତ୍ରରେ ସୁସଜ୍ଜ ଏହି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ନାମକ କଳ୍ପତରୁ ମାନବ ପାଇଁ ଅଭୀଷ୍ଟ ପ୍ରଦାନକାରୀ, ସୁଲଭ ଓ ସର୍ବୋପରି ଅଟେ।"

॥ ଶ୍ରୀହରିଃ ॥

ସୂଚୀପତ୍ର

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
	ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ	
୧.	ସୂତମୁନିଙ୍କୁ ଶୌନକାଦି ଋଷିଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ	୧
୨.	ଉତ୍ତରରୂପେ ଭଗବଚ୍ଚରିତ ଓ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତିର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନ	୪
୩.	ଭଗବାନଙ୍କର ନାନା ଅବତାର ବର୍ଣ୍ଣନ	୬
୪.	ପୁରାଣାଦି ରଚନା ସତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ୟାସଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ	୯
୫.	ହରିଙ୍କ ଯଶକୀର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ନାରଦଙ୍କର ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଓ ନାରଦଙ୍କ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ	୧୧
୬.	ନାରଦଙ୍କ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ	୧୪
୭.	ପରୀକ୍ଷିତ ଜନ୍ମ ଉପକ୍ରମେ ଦ୍ରୌପଦୀ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ହତ୍ୟା ଏବଂ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାର ମାନମର୍ଦ୍ଦନ	୧୭
୮.	ବ୍ରହ୍ମାସ୍ତ୍ରରୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ରକ୍ଷା; ଭଗବାନଙ୍କୁ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଏବଂ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଶୋକ	୨୧
୯.	ଶରଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଆଗମନ ଏବଂ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ମହାପ୍ରୟାଣ	୨୫
୧୦.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦ୍ୱାରକା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୨୯
୧୧.	ଦ୍ୱାରକାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ରାଜୋଚିତ ସଂବର୍ଦ୍ଧନା	୩୧
୧୨.	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଜନ୍ମ	୩୪
୧୩.	ବିଦୁରଙ୍କ ଉପଦେଶକ୍ରମେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କର ବନଗମନ	୩୬
୧୪.	ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ମନରେ ଶଙ୍କା ଏବଂ ଦ୍ୱାରକାରୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୪୦
୧୫.	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣପୂର୍ବକ କୃଷ୍ଣବିରହ ବ୍ୟଥିତ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗଗମନ	୪୩
୧୬.	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ତଥା ଧର୍ମ ଓ ପୃଥିବୀଙ୍କ କଥୋପକଥନ	୪୬
୧୭.	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଳିଯୁଗ ଦମନ	୪୯
୧୮.	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଗୀ ଋଷିଙ୍କ ଶାପ	୫୨
୧୯.	ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଅନଶନବ୍ରତ ଓ ଶୁକଦେବଙ୍କ ଆଗମନ	୫୬
	ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ	
୧.	ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭଗବାନଙ୍କ ସ୍ଥୂଳ ବିରାଟରୂପର ଧାରଣା	୬୧
୨.	ଭଗବାନଙ୍କ ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପର ଧାରଣା ତଥା କ୍ରମମୁକ୍ତି ଓ ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତିର ବର୍ଣ୍ଣନା	୬୪
୩.	କାମନା ଅନୁସାରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଉପାସନା ଓ ତହିଁରେ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ	୬୭
୪.	ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିବିଷୟକ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ଶୁକଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଙ୍ଗଳାଚରଣପୂର୍ବକ କଥା ପ୍ରାରମ୍ଭ	୬୯
୫.	ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଣ୍ଣନା	୭୧
୬.	ବିରାଟ ସ୍ୱରୂପର ବିଭୂତି ବର୍ଣ୍ଣନା	୭୪
୭.	ଭଗବାନଙ୍କର ଲୀଳାବତାର ଚରିତ	୭୬
୮.	ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ବିବିଧ ପ୍ରଶ୍ନ	୮୨
୯.	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଭଗବଦ୍ଧାମ ଦର୍ଶନ ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ଚତୁଃଶ୍ଲୋକୀ ଭାଗବତ ଉପଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତି	୮୩
୧୦.	ଭାଗବତର ଦଶ ଲକ୍ଷଣ	୮୬
	ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ	
୧.	ବିଦୁରଙ୍କ ତୀର୍ଥାଟନ ଓ ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭେଟ	୯୧
୨.	ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ମୁଖରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା	୯୫
୩.	ଭଗବାନଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୀଳାଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା	୯୭
୪.	ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ବିଦୁରଙ୍କର ମୈତ୍ରେୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ	୯୯
୫.	ବିଦୁରଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ମୈତ୍ରେୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟିକ୍ରମ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୦୧
୬.	ବିରାଟ ପୁରୁଷର ଉତ୍ପତ୍ତି	୧୦୪
୭.	ବିଦୁରଙ୍କର ନାନାବିଧ ପ୍ରଶ୍ନ	୧୦୬
୮.	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି	୧୦୯
୯.	ବ୍ରହ୍ମାକୃତ ଭଗବଦ୍ ସ୍ତୁତି	୧୧୧
୧୦.	ପ୍ରାକୃତାଦି ଭେଦରେ ଦଶବିଧ ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୧୫
୧୧.	କାଳର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳାଦି ପରିମାଣ	୧୧୭
୧୨.	ସୃଷ୍ଟିବିସ୍ତାର ଓ ମନୁ ଶତରୂପାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି	୧୧୯
୧୩.	ବରାହ ଅବତାର କଥା ଓ ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧାର	୧୨୩
୧୪.	ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଓ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ଜନ୍ମ ଇତିହାସ	୧୨୬
୧୫.	ଜୟ ବିଜୟଙ୍କୁ ସନକାଦିଙ୍କ ଅଭିଶାପ	୧୩୦
୧୬.	ବୈକୁଣ୍ଠରୁ ଜୟବିଜୟଙ୍କର ପତନ	୧୩୪
୧୭.	ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଓ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଙ୍କ ଜନ୍ମ ତଥା ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ	୧୩୬
୧୮.	ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ବରାହରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମ	୧୩୮
୧୯.	ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବଧ	୧୪୦
୨୦.	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ରଚିତ ନାନାବିଧ ସୃଷ୍ଟିର ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୪୩
୨୧.	କର୍ଦ୍ଦମଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଓ ବରପ୍ରାପ୍ତି	୧୪୬
୨୨.	ଦେବହୂତି ସଙ୍ଗେ କର୍ଦ୍ଦମଙ୍କ ବିବାହ	୧୫୦

ଅଧ୍ୟାୟ ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୨୩. କର୍ଦ୍ଦମ ଓ ଦେବହୂତିଙ୍କ ବିହାର	୧୫୨
୨୪. କପିଳଙ୍କ ଜନ୍ମ	୧୫୫
୨୫. କପିଳ ଦେବହୂତି ସଂବାଦ ଆରମ୍ଭ ଏବଂ ଭକ୍ତିଯୋଗର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ	୧୫୮
୨୬. ମହଦାଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱର ଉତ୍ପତ୍ତି	୧୬୧
୨୭. ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବିଭେଦକ ବିବେକ ଦ୍ୱାରା ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି ନିରୂପଣ	୧୬୪
୨୮. ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ସାଧନ ବିଧି	୧୬୬
୨୯. ଭକ୍ତିର ରହସ୍ୟ ଓ କାଳର ମହିମା	୧୬୯
୩୦. ଦେହ-ଗେହରେ ଆସକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ କ୍ଲେଶ ଓ ଆଧୋଗତିର ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୭୧
୩୧. ଜୀବର ମନୁଷ୍ୟଯୋନି ଲାଭ ଓ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ	୧୭୬
୩୨. ଧୂମମାର୍ଗ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚିରାଦିମାର୍ଗରେ ଜୀବର ଗତି ତଥା ଭକ୍ତିଯୋଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ	୧୮୧
୩୩. ଦେବହୂତିଙ୍କ ମୁକ୍ତି	୧୮୪

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ

ଅଧ୍ୟାୟ ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧. ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁଙ୍କ କନ୍ୟାବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନା	୧୮୯
୨. ଶିବ ଓ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ	୧୯୪
୩. ପିତାଙ୍କ ଯଜ୍ଞୋତ୍ସବକୁ ଯିବା ପାଇଁ ସତୀଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ ଇଚ୍ଛା	୧୯୬
୪. ଯୋଗାଗ୍ନିରେ ସତୀଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗ	୧୯୮
୫. ବୀରଭଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ବିଧ୍ୱଂସନ ଏବଂ ଦକ୍ଷ ବଧ	୨୦୧
୬. ମହାଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣଙ୍କର କୈଳାସ ଗମନ	୨୦୩
୭. ଦକ୍ଷଙ୍କର ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ ଏବଂ ଯଜ୍ଞ ସମାପନ	୨୦୭
୮. ତପସ୍ୟା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧ୍ରୁବର ବନଗମନ	୨୧୧
୯. ବରପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ଧ୍ରୁବର ଗୃହାଭିମୁଖେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୨୧୪
୧୦. ଗୁହ୍ୟକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମ ହତ୍ୟା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଧ୍ରୁବଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ	୨୧୮
୧୧. ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶ	୨୨୦
୧୨. ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ କୁବେରଙ୍କ ବରଦାନ ଓ ଧ୍ରୁବଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି	୨୨୨
୧୩. ଧ୍ରୁବଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ଏବଂ ଅଙ୍ଗରାଜା ଚରିତ	୨୨୪
୧୪. ବେଣ ରାଜା ଚରିତ	୨୨୭
୧୫. ପୃଥୁଙ୍କ ପ୍ରାକଟ୍ୟ ଏବଂ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ	୨୩୦
୧୬. ଭାଟଗଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜା ପୃଥୁଙ୍କ ସ୍ତୁତି	୨୩୧
୧୭. ପୃଥୁଙ୍କର ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି କୋପ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ସ୍ତୁତି	୨୩୩
୧୮. ଧରଣୀ ଦୋହନ	୨୩୫
୧୯. ରାଜା ପୃଥୁଙ୍କର ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ	୨୩୭
୨୦. ପୃଥୁଙ୍କ ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ବିଷ୍ଣୁ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରାକଟ୍ୟ	୨୪୦
୨୧. ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୃଥୁଙ୍କର ଉପଦେଶ	୨୪୨
୨୨. ପୃଥୁଙ୍କୁ ସନକାଦିଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱୋପଦେଶ	୨୪୫
୨୩. ପୃଥୁଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଓ ପରଲୋକଗମନ	୨୫୧
୨୪. ପୃଥୁଙ୍କ ବଂଶ ପରମ୍ପରା ଏବଂ ପ୍ରଚେତାଗଣଙ୍କୁ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଉପଦେଶ	୨୫୫
୨୫. ପୁରଞ୍ଜନ ଉପାଖ୍ୟାନର ଉପକ୍ରମ	୨୬୨
୨୬. ରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ମୃଗୟା ନିମନ୍ତେ ବନଗମନ କରିବାରୁ ରାଣୀର କୋପ	୨୭୦
୨୭. ପୁରଞ୍ଜନ ପୁର ଉପରେ ଚଣ୍ଡବେଗର ଆକ୍ରମଣ ଏବଂ କାଳକନ୍ୟା ଚରିତ୍ର	୨୭୨
୨୮. ପୁରଞ୍ଜନର ନାରୀଜନ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ମୋକ୍ଷ	୨୭୫
୨୯. ପୁରଞ୍ଜନ ଉପାଖ୍ୟାନର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥ	୨୮୦
୩୦. ପ୍ରଚେତାଗଣଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କର ବରଦାନ	୨୮୮
୩୧. ପ୍ରଚେତାଗଣଙ୍କୁ ନାରଦଙ୍କ ଉପଦେଶ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପରମପଦ ଲାଭ	୨୯୩

ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧ

ଅଧ୍ୟାୟ ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧. ପ୍ରିୟବ୍ରତ ଚରିତ	୨୯୯
୨. ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ଚରିତ	୩୦୨
୩. ନାଭି ରାଜା ଚରିତ	୩୦୪
୪. ଋଷଭଦେବଙ୍କ ରାଜ୍ୟଶାସନ	୩୦୫
୫. ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଋଷଭଦେବଙ୍କର ଅବଧୂତ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ	୩୦୭
୬. ଋଷଭଦେବଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ	୩୦୯
୭. ଭରତ ଚରିତ	୩୧୧
୮. ଭରତଙ୍କର ମୃଗଯୋନି ପ୍ରାପ୍ତି	୩୧୨
୯. ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଭରତଙ୍କ ଜନ୍ମ	୩୧୪
୧୦. ଜଡ଼ଭରତ ଓ ରାଜା ରହୂଗଣଙ୍କ ସଂବାଦ	୩୧୭
୧୧. ରାଜା ରହୂଗଣଙ୍କୁ ଭରତଙ୍କ ଉପଦେଶ	୩୧୯
୧୨. ରହୂଗଣ ଓ ଜଡ଼ଭରତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର	୩୨୦
୧୩. ଭବାଟବୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ରହୂଗଣଙ୍କ ସଂଶୟ ମୋଚନ	୩୨୨
୧୪. ଭବାଟବୀ ବର୍ଣ୍ଣନାର ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ	୩୨୪
୧୫. ଭରତଙ୍କ ବଂଶାନୁଚରିତ	୩୨୭

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୬.	ଭୁବନକୋଷ ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୨୮
୧୭.	ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରାକଟ୍ୟ ଓ ଶିବକୃତ ସଙ୍କର୍ଷଣ ସ୍ତୁତି	୩୩୦
୧୮.	ବିବିଧ ବର୍ଷ (ମହାଦେଶ)ର ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୩୨
୧୯.	କିଂପୁରୁଷ ବର୍ଷ ଓ ଭାରତ ବର୍ଷର ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୩୫
୨୦.	ଅନ୍ୟ ଷଟ୍ ଦ୍ୱୀପ ତଥା ଲୋକାଲୋକ ପର୍ବତର ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୩୭
୨୧.	ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥ ଓ ଗତି ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୪୦
୨୨.	ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରହଙ୍କର ସ୍ଥିତି ଓ ଗତି ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୪୧
୨୩.	ଶିଶୁମାରଚକ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୪୩
୨୪.	ରାହୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ଓ ଅତଳାଦି ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୪୪
୨୫.	ସଙ୍କର୍ଷଣଦେବଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ସ୍ତୁତି	୩୪୭
୨୬.	ବିଭିନ୍ନ ନାରକୀୟ ଗତି ବର୍ଣ୍ଣନା	୩୪୮
	ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଧ	
୧.	ଅଜାମିଳ ଉପାଖ୍ୟାନ	୩୫୩
୨.	ବିଷ୍ଣୁଦୂତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାଗବତଧର୍ମ ନିରୂପଣ ଓ ଅଜାମିଳର ପରମଧାମ ଗମନ	୩୫୭
୩.	ଯମରାଜା ଓ ଯମଦୂତଙ୍କ ସଂବାଦ	୩୫୯
୪.	ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦକ୍ଷଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରାକଟ୍ୟ	୩୬୨
୫.	ନାରଦଙ୍କ ଉପଦେଶରେ ଦକ୍ଷପୁତ୍ରଙ୍କର ବୈରାଗ୍ୟ ଏବଂ ନାରଦଙ୍କୁ ଦକ୍ଷଙ୍କ ଅଭିଶାପ	୩୬୫
୬.	ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଷାଠିଏ କନ୍ୟାଙ୍କର ବଂଶ ବିବରଣ	୩୬୭
୭.	ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅପମାନିତ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କର ଆତ୍ମଗୋପନ ଓ ଦେବଗଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱରୂପଙ୍କୁ ଦେବଗୁରୁରୂପେ ବରଣ	୩୭୦
୮.	ନାରାୟଣ କବଚ ଉପଦେଶ	୩୭୨
୯.	ବିଶ୍ୱରୂପ ବଧ; ବୃତ୍ରାସୁରଠାରୁ ଦେବଗଣଙ୍କ ପରାଜୟ ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦଧୀଚି ଋଷିଙ୍କ ପାଖକୁ ଗମନ	୩୭୫
୧୦.	ଦଧୀଚିଙ୍କ ଅସ୍ଥିରେ ବଜ୍ରନିର୍ମାଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର-ବୃତ୍ରାସୁର ଯୁଦ୍ଧ	୩୭୯
୧୧.	ବୃତ୍ରାସୁରର ବୀରବାଣୀ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରାର୍ଥନା	୩୮୧
୧୨.	ବୃତ୍ରାସୁର ବଧ	୩୮୩
୧୩.	ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଭୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପଳାୟନ ଓ ହରି ଆରାଧନାରୁ ପାପମୋଚନ	୩୮୫
୧୪.	ବୃତ୍ରାସୁରର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଚରିତ୍ରକ୍ରମେ ଚିତ୍ରକେତୁ ଉପାଖ୍ୟାନ	୩୮୭
୧୫.	ଚିତ୍ରକେତୁଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗିରା ଓ ନାରଦଙ୍କ ସାନ୍ତ୍ୱନା	୩୯୦
୧୬.	ଚିତ୍ରକେତୁର ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ସଙ୍କର୍ଷଣ ଦର୍ଶନ	୩୯୧
୧୭.	ଚିତ୍ରକେତୁଙ୍କୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଅଭିଶାପ	୩୯୫
୧୮.	ଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ମରୁଦ୍‌ଗଣଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି	୩୯୭
୧୯.	ପୁଂସବନ ବ୍ରତ ବିଧି	୪୦୧
	ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧ	
୧.	ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଓ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଙ୍କ ଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ତଥା ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ ଉପକ୍ରମ	୪୦୫
୨.	ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବଧ ପରେ ମାତା ଦିତିଙ୍କୁ ଓ ଜ୍ଞାତିମାନଙ୍କୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ସାନ୍ତ୍ୱନା	୪୦୯
୩.	ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ତପସ୍ୟା ଓ ବରପ୍ରାପ୍ତି	୪୧୩
୪.	ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଗୁଣାବଳୀ	୪୧୬
୫.	ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ଓ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବଧ ଉଦ୍ୟମ	୪୧୯
୬.	ଅସୁର ବାଳକଙ୍କୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ଉପଦେଶ	୪୨୩
୭.	ମାତୃଗର୍ଭରେ ଥାଇ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାରଦଙ୍କ ଠାରୁ ପାଇଥିବା ଉପଦେଶର ବର୍ଣ୍ଣନା	୪୨୬
୮.	ନୃସିଂହଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ; ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବଧ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣଙ୍କ ସ୍ତୁତି	୪୩୦
୯.	ପ୍ରହ୍ଲାଦକୃତ ନୃସିଂହ ସ୍ତୁତି	୪୩୫
୧୦.	ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ତଥା ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରିପୁର ଦହନ	୪୪୧
୧୧.	ମାନବଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ ଓ ନାରୀଧର୍ମ ନିରୂପଣ	୪୪୫
୧୨.	ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶ୍ରମର ନିୟମ	୪୪୭
୧୩.	ଯତିଧର୍ମ ନିରୂପଣ ଓ ଅବଧୂତ-ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସଂବାଦ	୪୪୯
୧୪.	ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ନିୟମ	୪୫୨
୧୫.	ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣନା	୪୫୪
	ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧ	
୧.	ମନ୍ୱନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ ମନୁବଂଶ ଚରିତ	୪୬୧
୨.	ବରୁଣ ହ୍ରଦରେ ଗଜରାଜର ସ୍ନାନ ଓ କୁମ୍ଭୀର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ	୪୬୩
୩.	ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତୁତି ଓ ଗଜ ଉଦ୍ଧାରଣ	୪୬୫
୪.	ଗଜ ଓ କୁମ୍ଭୀରର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ	୪୬୮
୫.	ମନ୍ୱନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନା; ଦେବଗଣଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାକୃତ ଭଗବଦ୍ ସ୍ତୁତି	୪୬୯
୬.	ଭଗବାନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି	୪୭୩
୭.	ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କୂର୍ମ ଅବତାର ଏବଂ ଶିବଙ୍କର ହଳାହଳ ପାନ	୪୭୬

ଅଧ୍ୟାୟ | ବିଷୟ | ପୃଷ୍ଠା

୮. ସମୁଦ୍ରରୁ କାମଧେନୁ, ଅମୃତ ଆଦିର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମୋହିନୀରୂପ ଧାରଣ ୪୭୯
୯. ମୋହିନୀରୂପଧାରୀ ଭଗବାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅମୃତ ପରିବେଷଣ ୪୮୨
୧୦. ଦେବାସୁର ସଂଗ୍ରାମ ୪୮୪
୧୧. ଦେବାସୁର ସଂଗ୍ରାମ ୪୮୭
୧୨. ମୋହିନୀରୂପ ଦେଖି ଶିବଙ୍କ ମୋହ ୪୮୯
୧୩. ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଷ୍ଟ ମନ୍ୱନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନା ୪୯୨
୧୪. ମନୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ କର୍ମ ନିରୂପଣ ୪୯୪
୧୫. ଦାନବରାଜ ବଳିର ସ୍ୱର୍ଗଜୟ ୪୯୫
୧୬. ଅଦିତିଙ୍କୁ ପୟୋବ୍ରତ ନିମନ୍ତେ କଶ୍ୟପଙ୍କର ଉପଦେଶ ୪୯୬
୧୭. ଅଦିତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୋଇ ଜନ୍ମିବାକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ୫୦୧
୧୮. ବାମନ ଜନ୍ମ ଓ ବଳି ଯଜ୍ଞଶାଳାରେ ବାମନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ୫୦୩
୧୯. ବାମନଙ୍କର ତ୍ରିପାଦଭୂମି ଯାଚନା ଓ ବଳିର ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ୫୦୫
୨୦. ବାମନଙ୍କର ବିରାଟରୂପ ଧାରଣ ଓ ଦୁଇ ପାଦରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର୍ଗ ମାପିବା ୫୦୮
୨୧. ବଳି ନିବନ୍ଧନ ୫୧୦
୨୨. ବଳିର ସ୍ତୁତି ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ୫୧୨
୨୩. ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ହୋଇ ବଳିର ସୁତଳପୁର ଗମନ ୫୧୪
୨୪. ମତ୍ସ୍ୟାବତାର ଚରିତ ୫୧୬

ନବମ ସ୍କନ୍ଧ

୧. ମନୁପୁତ୍ର ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ୫୨୧
୨. ପୃଷଧ୍ର ଆଦି ପାଞ୍ଚ ମନୁପୁତ୍ରଙ୍କ ବଂଶ ୫୨୪
୩. ମହର୍ଷି ଚ୍ୟବନ ଓ ସୁକନ୍ୟା ଉପାଖ୍ୟାନ ଏବଂ ଶର୍ଯ୍ୟାତିବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୨୬
୪. ନାଭାଗ ଚରିତ ଓ ଅମ୍ବରୀଷ-ଦୁର୍ବାସା ଉପାଖ୍ୟାନ ୫୨୯
୫. ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର ଠାରୁ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ପରିତ୍ରାଣ ୫୩୪
୬. ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନା; ମାନ୍ଧାତା ଓ ସୌଭରିଋଷିଙ୍କ ଉପାଖ୍ୟାନ ୫୩୫
୭. ରାଜା ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରିତ ୫୩୯
୮. ସଗର ଚରିତ ଏବଂ କପିଳଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରିବା ହେତୁ ସଗରପୁତ୍ରଙ୍କ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେବା .. ୫୪୧
୯. ଭଗୀରଥ ଚରିତ ଓ ଗଙ୍ଗାବତରଣ ୫୪୪
୧୦. ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଚରିତ ୫୪୭

ଅଧ୍ୟାୟ | ବିଷୟ | ପୃଷ୍ଠା

୧୧. ସୀତାବନବାସ; ଭରତ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ଓ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସ୍ୱଧାମଗମନ ୫୫୧
୧୨. ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶର ଅବଶିଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ୫୫୨
୧୩. ରାଜା ନିମି ଓ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ କଳହ; ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ତଥା ନିମିଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ୫୫୩
୧୪. ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଉଦ୍‌ଭବ; ପୁରୂରବା-ଉର୍ବଶୀ ଚରିତ ... ୫୫୫
୧୫. ଋଚୀକ, ଜମଦଗ୍ନି ଓ ପରଶୁରାମଙ୍କ ଚରିତ ୫୫୯
୧୬. ଜମଦଗ୍ନି ହତ୍ୟା; ପରଶୁରାମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷତ୍ରିୟ ସଂହାର ତଥା ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୬୨
୧୭. ପୁରୂରବାପୁତ୍ର ଆୟୁର ବଂଶାବଳୀ ୫୬୪
୧୮. ଦେବଯାନୀ-ଶର୍ମିଷ୍ଠା କଳହ ଓ ଯଯାତି ଚରିତ .. ୫୬୬
୧୯. ଯଯାତିଙ୍କ ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ମୁକ୍ତି ୫୬୯
୨୦. ଯଯାତିପୁତ୍ର ପୁରୁର ବଂଶାବଳୀ; ଦୁଷ୍ମନ୍ତ-ଶକୁନ୍ତଳା ଉପାଖ୍ୟାନ ତଥା ଭରତ ଚରିତ ୫୭୧
୨୧. ଭରତଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ଓ ରନ୍ତିଦେବ ଚରିତ ୫୭୩
୨୨. ପାଞ୍ଚାଳ, କୌରବ ଓ ମଗଧ ଦେଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ୫୭୬
୨୩. ଅନୁ, ଦ୍ରୁହ୍ୟୁ, ତୁର୍ବସୁ ଓ ଯଦୁଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ୫୮୦
୨୪. ବିଦର୍ଭଙ୍କ ବଂଶ; ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଠାରୁ କୁନ୍ତୀଙ୍କର ବରପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ଶୂରସେନ ବଂଶରେ କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ୫୮୨

ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧ (ଗୋପଲୀଳା)

୧. ଧରଣୀ ସମେତ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ତଟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିବା ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଶ୍ୱାସନା ୫୯୩
୨. ବସୁଦେବ-ଦେବକୀ ବିବାହ; କଂସର ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟକ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଏବଂ କଂସ ଦ୍ୱାରା ଦେବକୀପୁତ୍ର ବଧ ୫୯୬
୩. ବଳରାମଙ୍କ ଜନ୍ମ ଏବଂ ଦେବକୀଗର୍ଭସ୍ଥିତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣଙ୍କ ସ୍ତୁତି ୫୯୯
୪. ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋପପୁରରେ ରଖି ତଥା ଅମ୍ବିକାଙ୍କୁ ଘେନି ବସୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ୬୦୩
୫. କଂସକୁ ଅମ୍ବିକାଙ୍କ ଚେତାବନୀ ତଥା ଅସୁରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସଂଖ୍ୟ ନବଜାତ ଶିଶୁ ବଧ ୬୦୬
୬. ଗୋପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ ୬୦୯
୭. ପୂତନାବଧ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଇଁ ଶିଷ୍ଟଶାନ୍ତିକରଣ .. ୬୧୨
୮. ଶକଟାସୁର ଓ ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ବଧ ୬୧୫
୯. କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କ ନାମକରଣ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖ-ଗହ୍ୱରରେ ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦର୍ଶନ ୬୧୭

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧୦.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦଧିଭାଣ୍ଡ ଭଞ୍ଜନ ଲୀଳା ଏବଂ ରୋଳରେ ବନ୍ଧନ	୬୨୨
୧୧.	ନାରଦଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଯାମଳାର୍ଜ୍ଜୁନ ହୋଇଥିବା କୁବେରପୁତ୍ର ଦ୍ୱୟଙ୍କ ମୋକ୍ଷ	୬୨୪
୧୨.	ଗୋପ ଛାଡ଼ି ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ବୃନ୍ଦାବନ ଗମନ ଏବଂ ବତ୍ସାସୁର ଓ ବକାସୁର ବଧ	୬୨୬
୧୩.	ଅଘାସୁର ବଧ	୬୩୦
୧୪.	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋପବାଳକାଦି ହରଣ; ଅପହୃତ ବାଳକାଦିଙ୍କ ରୂପରେ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରକଟିତ ହେବା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୋହଭଙ୍ଗ	୬୩୪
୧୫.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତୁତି	୬୩୮
୧୬.	ଧେନୁକାସୁର ବଧ ଓ କାଳିହ୍ରଦର ବିଷାକ୍ତଜଳ ପିଇ ମରିଥିବା ବାଳକାଦିଙ୍କୁ ଜୀବନଦାନ	୬୪୨
୧୭.	କାଳିୟଦଳନ	୬୪୫
୧୮.	କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦରେ କାଳିୟ ନିବାସର କାରଣ ଏବଂ ଦାବାଗ୍ନିରୁ ଗୋପବାଳକଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର	୬୪୯
୧୯.	ଭାଣ୍ଡୀର ବଟମୂଳେ ବାଳକ୍ରୀଡ଼ା ଓ ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ବଧ	୬୫୧
୨୦.	ମୁଞ୍ଜବନରେ ଅଗ୍ନିପାନ କରି ଗୋରୁ ଓ ବାଳକମାନଙ୍କ ରକ୍ଷଣ	୬୫୪
୨୧	ବର୍ଷା ଓ ଶରତ୍ ଋତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା	୬୫୫
୨୨.	ବେଣୁଗୀତ	୬୫୭
୨୩.	ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳା	୬୫୮
୨୪.	ବ୍ରାହ୍ମଣପତ୍ନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ	୬୬୩
୨୫.	ଇନ୍ଦ୍ରପୂଜା ଭଞ୍ଜନ ଓ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଗିରି ପୂଜା	୬୬୭
୨୬.	ଇନ୍ଦ୍ରକୋପରୁ ପ୍ରଳୟତୁଲ୍ୟ ବୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଧାରଣ	୬୬୯
୨୭.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହିମାରେ ବିସ୍ମିତ ଗୋପାଳଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋଚନ	୬୭୨
୨୮.	ସୁରଭି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଏବଂ ଅଭିଷେକ	୬୭୪
୨୯.	ବରୁଣପୁରରୁ ନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ତଥା ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ବରୁଣପୁର ଓ ବୈକୁଣ୍ଠ ଦେଖାଇବା	୬୭୬
୩୦.	ରାସଲୀଳା ଆରମ୍ଭ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ	୬୭୭
୩୧.	ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନ୍ୱେଷଣ	୬୮୩
୩୨.	ଗୋପୀଗୀତ	୬୮୬
୩୩.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଏବଂ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା	୬୮୭
୩୪.	ମହାରାସ	୬୮୯
୩୫.	ସୁଦର୍ଶନ ମୋକ୍ଷଣ	୬୯୩
୩୬.	ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ବଧ	୬୯୫
୩୭.	ବୃନ୍ଦାବନ ବିହାର ଓ ଯୁଗଳଗୀତ	୬୯୬
୩୮.	ଷଣ୍ଢାସୁର ବଧ	୬୯୮
୩୯.	ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହତ୍ୟା ପାଇଁ କଂସର ନାନା ଯୋଜନା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଅକ୍ରୁର ପ୍ରେରଣ	୬୯୯
୪୦.	କେଶୀ ଓ ବ୍ୟୋମାସୁର ବଧ ଏବଂ ନାରଦକୃତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତୁତି	୭୦୧
୪୧.	ଅକ୍ରୁରଙ୍କର ବ୍ରଜଯାତ୍ରା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ	୭୦୪
୪୨.	କୃଷ୍ଣ ବଳରାମଙ୍କ ମଥୁରାଗମନ; ଗୋପୀମାନଙ୍କ ବିଳାପ ଏବଂ କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଅକ୍ରୁରର ବିଷ୍ଣୁପୁର ଦର୍ଶନ	୭୦୭
୪୩.	ଅକ୍ରୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତୁତି	୭୧୩
୪୪.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଥୁରା ପ୍ରବେଶ; ରଜକ ବଧ ଏବଂ ସୁଦାମା ମାଳୀକୁ ବର ପ୍ରଦାନ	୭୧୫
୪୫.	କୁବ୍‌ଜାର ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ; ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ ଏବଂ କଂସର ଭୟ	୭୨୦
୪୬.	କୁବଳୟା ଗଜ ବଧ ଏବଂ ରଙ୍ଗସଭାରେ ପ୍ରବେଶ	୭୨୪
୪୭.	ଚାଣୂର-ମୁଷ୍ଟିକ ସହ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଓ କଂସବଧ	୭୨୮
୪୮.	ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ	୭୩୨

ଦଶମସ୍କନ୍ଧ (ଦ୍ୱାରକାଲୀଳା)

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୪୯.	ବିଦ୍ୟାଲାଭାର୍ଥେ କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କର ଗୁରୁଗୃହ ଗମନ	୭୩୫
୫୦.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ଗୋପପୁର ଗମନ	୭୩୮
୫୧.	ଉଦ୍ଧବ ଓ ଗୋପୀଙ୍କ କଥୋପକଥନ; ଭ୍ରମରଗୀତ ଏବଂ ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ମଥୁରା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୭୪୨
୫୨.	କୁବ୍‌ଜାର ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅକ୍ରୁର ଗୃହରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପଦାର୍ପଣ ଏବଂ ଅକ୍ରୁରଙ୍କୁ ହସ୍ତିନାପୁର ପ୍ରେରଣ	୭୪୭
୫୩.	ହସ୍ତିନାପୁର ସଂବାଦ ଘେନି ଅକ୍ରୁରଙ୍କର ମଥୁରା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	୭୫୦
୫୪.	ଜରାସନ୍ଧ ସହ ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଦ୍ୱାରକା ନଗର ନିର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ଯାଦବମାନଙ୍କୁ ଅବସ୍ଥାପନ	୭୫୨
୫୫.	ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା କାଳଯବନର ବିନାଶ	୭୫୭
୫୬.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦ୍ୱାରକା ଗମନ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ	୭୬୧

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୫୭.	ରୁକ୍ମିଣୀ ହରଣ	୭୬୫
୫୮.	ଶିଶୁପାଳକୁ ଓ ଶତ୍ରୁରାଜାମାନଙ୍କୁ ଜିଣି ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସହିତ ଦ୍ୱାରକା ଗମନ ଏବଂ ବିବାହୋତ୍ସବ	୭୬୮
୫୯.	ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଜନ୍ମ ଓ ହରଣ ତଥା ଶମ୍ବରାସୁର ବଧ	୭୭୨
୬୦.	ସ୍ୟମନ୍ତକମଣି ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ଜାମ୍ବବତୀ ଓ ସତ୍ୟଭାମା ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରିଣୟ	୭୭୫
୬୧.	ଶତଧନ୍ୱା ଦ୍ୱାରା ସ୍ୟମନ୍ତକମଣି ହରଣ; ଶତଧନ୍ୱା ବଧ; ଭୟରେ ପଳାୟନ କରିଥିବା ଅକ୍ରୂରଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନାପୂର୍ବକ ପୁନଃ ଦ୍ୱାରକା ଆମନ୍ତ୍ରଣ	୭୮୦
୬୨.	ଖାଣ୍ଡବବନ ଦହନ ଓ କାଳିନ୍ଦୀ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହ	୭୮୪
୬୩.	ମିତ୍ରବିନ୍ଦା, ଲକ୍ଷ୍ମଣା, ସତ୍ୟା ଓ ଭଦ୍ରା ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହ	୭୮୬
୬୪.	ନାରକାସୁର ବଧ; ଷୋଳସହସ୍ର ଏକଶତ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷ ଆନୟନ	୭୮୯
୬୫.	ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାସ୍ୟ-ବିନୋଦ	୭୯୪
୬୬.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର-ପୌତ୍ରାଦିଙ୍କ ନାମ; ଅନିରୁଦ୍ଧ ବିବାହ ଓ ରୁକ୍ମଣବଧ	୭୯୮
୬୭.	ଉଷା-ଅନିରୁଦ୍ଧ ମିଳନ ଓ ବାଣାସୁର ଦ୍ୱାରା ଅନିରୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧନ	୮୦୧
୬୮.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଣାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ବାଣାସୁର ବାହୁଚ୍ଛେଦ	୮୦୪
୬୯.	ନୃଗରାଜା ଚରିତ ଓ ଶାପମୁକ୍ତି	୮୦୯
୭୦.	ବଳରାମଙ୍କର ବ୍ରଜପୁର ଗମନ; ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ଓ ଯମୁନାକର୍ଷଣ	୮୧୩
୭୧.	ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଓ କାଶୀରାଜା ବଧ	୮୧୬
୭୨.	ବଳରାମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ବଧ	୮୧୯
୭୩.	କୌରବଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳରାମଙ୍କ କୋପ ଓ ଶାମ୍ବ ବିବାହ	୮୨୧
୭୪.	ପ୍ରତି ରାଣୀଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୃହଚର୍ଯ୍ୟା ଦେଖି ନାରଦଙ୍କ ବିସ୍ମୟ	୮୨୫
୭୫.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କୃତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ଜରାସନ୍ଧର କାରାଗୃହରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ପତ୍ର ଘେନି ଦୂତର ପ୍ରବେଶ	୮୨୮
୭୬.	ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଆଗମନ	୮୩୧
୭୭.	ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ଆୟୋଜନ ଏବଂ ଜରାସନ୍ଧ ବଧ	୮୩୫
୭୮.	ଜରାସନ୍ଧ କାରାଗାରରୁ ରାଜାମାନଙ୍କ ମୁକ୍ତି	୮୩୯
୭୯.	ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଗ୍ରପୂଜା ଏବଂ ଶିଶୁପାଳ ବଧ	୮୪୧
୮୦.	ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ସମାପନ ଏବଂ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅପମାନିତ ହେବା	୮୪୫
୮୧.	ଶାଲ୍ୱ ସହ ଯାଦବଙ୍କ ସମର	୮୪୮
୮୨.	ଶାଲ୍ୱ ବଧ	୮୫୦
୮୩.	ଦନ୍ତବକ୍ର ଓ ବିଦୂରଥ ବଧ	୮୫୩
୮୪.	ବଳରାମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସୂତମୁନିଙ୍କ ନିଧନ	୮୫୫
୮୫.	ବଲ୍ୱଳ ରାକ୍ଷସ ବଧ ଏବଂ ପାପ ପ୍ରକ୍ଷାଳନାର୍ଥେ ବଳରାମଙ୍କର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା	୮୫୭
୮୬.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୁଦାମା ସତ୍କାର	୮୫୯
୮୭.	ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମୋଚନ	୮୬୩
୮୮.	ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ ଉପଲକ୍ଷେ ଯାଦବମାନଙ୍କର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଗମନ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କର ଗୋପଗୋପୀଙ୍କ ସହ ଭେଟ	୮୬୬
୮୯.	ଅଷ୍ଟପାଟରାଣୀଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର	୮୬୯
୯୦.	ବସୁଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞୋତ୍ସବ	୮୭୩
୯୧.	ବସୁଦେବଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ଏବଂ ଦେବକୀଙ୍କୁ ଷଟ୍‌ପୁତ୍ର ପ୍ରଦାନ	୮୭୮
୯୨.	ସୁଭଦ୍ରା ହରଣ; ମିଥିଳାପୁରରେ ଏକସଙ୍ଗେ ନିମି ଓ ଶ୍ରୁତଦେବଙ୍କ ଗୃହରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦାର୍ପଣ	୮୮୨
୯୩.	ବେଦସ୍ତୁତି	୮୮୫
୯୪.	ଶିବଙ୍କ ଠାରୁ ବୃକାସୁରର ବରପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ବୃକାସୁର ବଧ	୮୯୬
୯୫.	ଭୃଗୁ ମୁନିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଦେବଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଜଙ୍କ ମୃତପୁତ୍ର ଆନୟନ	୯୦୦
୯୬.	ସଂକ୍ଷେପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା	୯୦୬

ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧.	ଯଦୁବଂଶକୁ ଋଷିମାନଙ୍କ ଅଭିଶାପ; ଲୌହମୁଷଳକୁ ନିଃଶେଷ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ	୯୧୧
୨.	ବସୁଦେବ ଓ ନାରଦଙ୍କ ସଂବାଦକ୍ରମେ ନିମି ଓ ନବ-ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଆରମ୍ଭ; ଭାଗବତଧର୍ମ ବିଷୟରେ ନିମିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ କବିଙ୍କ ଉତ୍ତର	୯୧୪
୩.	ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତର ଧର୍ମ, ସ୍ୱଭାବ ଓ ଆଚରଣ ବିଷୟରେ ନିମିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ହରିଙ୍କ ଉତ୍ତର	୯୧୭
୪.	ମାୟା, ମାୟାକୁ ତରିବାର ଉପାୟ, ବ୍ରହ୍ମ ଓ କର୍ମଯୋଗ ବିଷୟରେ ନିମିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ, ପିପ୍ପଳାୟନ ଓ ଆବିର୍ହୋତ୍ରଙ୍କ ଉତ୍ତର	୯୧୯

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା

୫. ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ବିଷୟରେ ନିମିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ଦ୍ରୁମିଳଙ୍କ ଉତ୍ତର ୯୨୪
୬. ଭକ୍ତିହୀନ ପୁରୁଷଙ୍କ ଗତି ଓ ଭଗବତ୍ ପୂଜନବିଧି ବିଷୟରେ ନିମିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ଚମସ ଓ କରଭାଜନଙ୍କ ଉତ୍ତର ୯୨୭
୭. ସ୍ୱଧାମ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେବଗଣଙ୍କ ନିବେଦନ; ପ୍ରଭାସକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଦବଙ୍କର ଗମନୋଦ୍ୟମ ଜାଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ଆଗମନ ୯୩୨
୮. ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ ପ୍ରକରଣରେ ଅବଧୂତ ଉପାଖ୍ୟାନ ଆରମ୍ଭ; ପୃଥିବୀ ଠାରୁ କପୋତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଷ୍ଟଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ୯୩୬
୯. ଅଜଗର ଠାରୁ ପିଙ୍ଗଳା ବେଶ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନବଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ୯୪୨
୧୦. କୁରର ଠାରୁ ପେଶସ୍କାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପ୍ତଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ୯୪୫
୧୧. ଲୌକିକ ତଥା ପାରଲୌକିକ ଭୋଗର ଅସାରତା ନିରୂପଣ ୯୪୯
୧୨. ବଦ୍ଧଜୀବ, ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଓ ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ୯୫୧
୧୩. ସାଧୁସଙ୍ଗର ମହିମା; କର୍ମ ଓ କର୍ମତ୍ୟାଗର ବିଧି ୯୫୫
୧୪. ସନକାଦିଙ୍କୁ ହଂସ ରୂପରେ ଭଗବାନ ଦେଇଥିବା ଉପଦେଶ ୯୫୮
୧୫. ଭକ୍ତିଯୋଗର ମହିମା ଏବଂ ଧ୍ୟାନବିଧି ୯୬୨
୧୬. ଅଷ୍ଟାଦଶ ସିଦ୍ଧିର ନାମ ଓ ଲକ୍ଷଣ ୯୬୬
୧୭. ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ବିଭୂତି ବର୍ଣ୍ଣନା ୯୬୮
୧୮. ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ନିରୂପଣ ପ୍ରକରଣରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣନା ୯୭୧
୧୯. ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣନା ୯୭୫
୨୦. ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ଯମ ନିୟମାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା ୯୭୮
୨୧. ଜ୍ଞାନଯୋଗ, କର୍ମଯୋଗ ଓ ଭକ୍ତିଯୋଗର ବର୍ଣ୍ଣନା ୯୮୧
୨୨. ଦ୍ରବ୍ୟ, ଦେଶ, କାଳାଦିର ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ଚର..... ୯୮୪
୨୩. ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବିବେଚନ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି-ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଗ୍ଚର ୯୮୭
୨୪. ତିରସ୍କାର ସହନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଣେ ତିତିକ୍ଷୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବା ଭିକ୍ଷୁଗୀତା ୯୯୧
୨୫. ସାଂଖ୍ୟମତାନୁସାରେ ସୃଷ୍ଟି ବିବରଣ ୯୯୫
୨୬. ତ୍ରିଗୁଣର ବୃତ୍ତି ନିରୂପଣ ୯୯୭
୨୭. ପୁରୁରବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା କୁସଙ୍ଗ ଓ ସାଧୁସଙ୍ଗର ପରିଣାମ କଥନ ୯୯୯
୨୮. କ୍ରିୟାତ୍ମକ ଉପାସନା ବିଧି ୧୦୦୧
୨୯. ପରମାର୍ଥ ନିରୂପଣ........................ ୧୦୦୫
୩୦. ଭାଗବତଧର୍ମ ନିରୂପଣ ଓ ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ବଦ୍ରିକା ଗମନ ୧୦୦୮
୩୧. ବ୍ରହ୍ମଶାପ ହେତୁ ପ୍ରଭାସକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଦୁବଂଶର ବିନାଶ ୧୦୧୩
୩୨. ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱଧାମଗମନ; ବସୁଦେବ ଦେବକୀଙ୍କ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ; ଅନ୍ୟ ନାରୀମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତଦେହ ସହିତ ଚିତାରୋହଣ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଧ୍ୟାନପୂର୍ବକ ଅଷ୍ଟପାଟରାଣୀଙ୍କର ଅଗ୍ନିପ୍ରବେଶ; ବଜ୍ରନାଭର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ ୧୦୧୭

ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ

୧. କଳିଯୁଗ ରାଜବଂଶ ବର୍ଣ୍ଣନା.................. ୧୦୨୧
୨. କଳିଯୁଗର ଲକ୍ଷଣ; କଳ୍କି ଅବତାର ଏବଂ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆଗମନର ସୂଚନା ୧୦୨୪
୩. ରାଜାମାନଙ୍କ ଆଚରଣରେ ଧରିତ୍ରୀର ଉପହାସ; ଯୁଗଧର୍ମ ବିବରଣ ଏବଂ କଳିଯୁଗରେ ନାମସଂକୀର୍ତ୍ତନର ମହତ୍ତ୍ୱ...................... ୧୦୨୮
୪. ଚ୍ରରି ପ୍ରକାର ପ୍ରଳୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ୧୦୩୨
୫. ଶୁକଦେବଙ୍କ ଅନ୍ତିମ ଜ୍ଞାନୋପଦେଶ ଓ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନିବାରଣ ୧୦୩୪
୬. ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ପରମଗତି ଲାଭ; ଜନ୍ମେଜୟଙ୍କ ସର୍ପଯଜ୍ଞ ଏବଂ ବେଦ ତ୍ରୟୀର ଶାଖାଭେଦ... ୧୦୩୬
୭. ଅଥର୍ବ ବେଦର ଶାଖାଭେଦ ଓ ପୁରାଣ ଲକ୍ଷଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣନା ୧୦୪୩
୮. ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କର ତପସ୍ୟା ଓ ବରପ୍ରାପ୍ତି ୧୦୪୫
୯. ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କର ମାୟାପ୍ରଳୟ ଦର୍ଶନ ୧୦୪୮
୧୦. ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କୁ ମହାଦେବଙ୍କର ବରଦାନ ୧୦୫୧
୧୧. ଭଗବାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗ, ଉପାଙ୍ଗ ଓ ଆୟୁଧମାନଙ୍କର ରହସ୍ୟ ତଥା ନିଜ ନିଜ ଗଣଙ୍କ ସହ ଦ୍ୱାଦଶ ଆଦିତ୍ୟଙ୍କର ସଞ୍ଚରଣ ୧୦୫୪
୧୨. ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତୋକ୍ତ ବିଷୟବସ୍ତୁର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏବଂ ଭାଗବତ ପାଠର ମହିମା ୧୦୫୮
୧୩. ପୁରାଣମାନଙ୍କର ଶ୍ଳୋକସଂଖ୍ୟା ନିରୂପଣ ଏବଂ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ୧୦୬୯

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ॥

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ

ଅର୍ଥୋଽୟଂ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରାଣାଂ ସର୍ବୋପନିଷଦାମପି ।
ଗାୟତ୍ରୀଭାଷ୍ୟରୂପୋଽସୌ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତାଭିଧଃ ॥
ସର୍ବବେଦେତିହାସାନାଂ ସାରଂ ସାରଂ ସମୁଦ୍ଧୃତମ୍ ।
ସ ତୁ ସଂଶ୍ରାବୟାମାସ ମହାରାଜଂ ପରୀକ୍ଷିତମ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ "ମହାରାଜା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଥିତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ହେଉଛି ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଓ ଉପନିଷଦମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ, ଗାୟତ୍ରୀର ଭାଷ୍ୟ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବେଦ ଓ ଇତିହାସର ସାରସଂଗ୍ରହ ସ୍ୱରୂପ ।" ଏତାଦୃଶ ପରମ ରହସ୍ୟମୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟକୁ ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମାନବର ସାଧ୍ୟାତିରିକ୍ତ । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହା ବାଙ୍‌ମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି । ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରୁଣାବରୁଣାଳୟ ଭଗବାନ କଳିଯୁଗରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ଓ ପୋଷଣ ପାଇଁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ରୂପୀ ସିନ୍ଧୁରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଗବତାକାର ହୋଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ସମସ୍ତ ସ୍କନ୍ଧ ଭଗବାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରୂପେ ପରିକଳ୍ପିତ । ଯଥା—

ପାଦୌ ତୁ ପ୍ରଥମଃ ସ୍କନ୍ଧୋ ଦ୍ୱିତୀୟୋ ଜାନୁନୀ ସ୍ମୃତଃ ।
ତୃତୀୟଃ ସକ୍‌ଥିନୀ ଜ୍ଞେୟଶ୍ଚତୁର୍ଥଃ କଟିରୁଚ୍ୟତେ ॥
ନାଭିଂ ତୁ ପଞ୍ଚମଂ ବିଦ୍ୟାଦ୍ ହୃଦୟଂ ଷଷ୍ଠ ଈରିତଃ ।
ସପ୍ତମସ୍ତୁ ଉରଃ ପ୍ରୋକ୍ତମଷ୍ଟମଃ କଣ୍ଠ ଉଚ୍ୟତେ ॥
ସ୍କନ୍ଧୌ ତୁ ନବମଃ ସ୍କନ୍ଧୋ ଦଶମୋ ମୁଖମୀରିତମ୍ ।
କର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷିନାସିକାଯୁକ୍ତଂ ସର୍ବାର୍ଥ ପରିପୂରିତମ୍ ॥
ଏକାଦଶସ୍ତୁତମାଙ୍ଗଂ ଦ୍ୱାଦଶୋ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରକମ୍ ।
ଏବଂ ଭାଗବତଂ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତିଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତମ୍ ॥

ଏହା ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପୁରାଣ କୃତି ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅନୁପମ ଓ ପରମୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ । ସର୍ବବେଦବିଶାରଦ ବ୍ୟାସଦେବ ଯେତେବେଳେ ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରପୁରାଣ ରଚନା କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅସନ୍ତୋଷର ବହ୍ନିରେ ସନ୍ତାପିତ ହେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପରିପ୍ଲୁତ ଏହି ରଚନା ହିଁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ସାର୍ଥକତାର ଶୀତଳ ମଳୟଜ ଲେପରେ ପ୍ରମୋଦିତ କରିଥିଲା । ତେବେ ତ୍ରିତାପ ସନ୍ତାପିତ ସାଧାରଣ ମାନବ ହୃଦୟରେ ପରମାନନ୍ଦର କଲ୍ଲୋଳିନୀ ପ୍ରବାହିତ କରି ତା'ର ଭବଭୟ ବିମୋଚନ କରିବା ଭାଗବତ ପକ୍ଷେ କେଉଁ ବଡ଼ କାମ ଥବା!

ଭାଗବତରୂପୀ ରତ୍ନାକର ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ରତ୍ନ ଅବା ନାହିଁ! ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟର ଅଦ୍ଭୁତ ସମନ୍ୱୟ ଘଟିଛି ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ । ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ଭାଗବତ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ କଳିଯୁଗର ପ୍ରଭାବରେ ଭକ୍ତିଦେବୀ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଏପରି କି ବୃନ୍ଦାବନ ଭଳି ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାମରେ ପହଞ୍ଚି ଭକ୍ତିଦେବୀ ପୁନଃ ତାରୁଣ୍ୟ ଫେରି ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ମୋଚନ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା; କାରଣ ସେଠାରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପେକ୍ଷିତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରକେ ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟଙ୍କର ଅଭିନବ ଜାଗୃତି ଘଟିଥିଲା । ତେବେ ଏ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ବିଗ୍ଭର କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଭାଗବତରେ ଏଭଳି କଣ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅଛି, ଯାହା ଏ ପୁରାଣକୁ ଏତେ ମହିମାମଣ୍ଡିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମହାପୁରାଣର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ଗଭୀର ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ, ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ଓ ଅନୁବନ୍ଧ ଚତୁଷ୍ଟୟରୁ ହିଁ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ—

'ଭାଗବତ' ଶବ୍ଦ ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଝଲକ । ଏଣୁ ଏହାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୀତିରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା—

(କ) **'ଭଗବନ୍ତଂ ଅଧିକୃତ୍ୟ କୃତୋ ଗ୍ରନ୍ଥଃ ଭାଗବତମ୍'** ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ଭଗବାନ, ତାହାର ନାମ ଭାଗବତ । ଆଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିବା **'ସତ୍ୟଂ ପରଂ ଧୀମହି'** ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୁଟିତ ସମଗ୍ର ଭାଗବତ ମଧ୍ୟରେ ପରମ ସତ୍ୟ ଭଗବାନ ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷରୂପେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଭଗବାନ ହିଁ ସୃଷ୍ଟିର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣରୂପେ ପ୍ରକଟିତ । ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନାର ଉପଦେଶ ଦେବା, ନିଜେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା, ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାକୁ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା ଓ ନାନା ଅବତାର ଧାରଣ କରି ସୃଷ୍ଟିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିବା ସବୁକିଛିର ମୂଳରେ ଭଗବାନ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାନ୍ତି ।

(ଖ) **'ଭଗବତଃ ଇମେ ଭାଗବତାଃ, ତାନ୍ ଅଧିକୃତ୍ୟ କୃତୋ ଗ୍ରନ୍ଥଃ ଭାଗବତମ୍'** ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଶେଷତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣିତ, ତାହାର ନାମ

ଭାଗବତ । ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଖ୍ୟ ଶ୍ରୋତା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ, କୁନ୍ତୀ, ଦ୍ରୌପଦୀ, ଉତ୍ତରା, ଭୀଷ୍ମ, ଧ୍ରୁବ, ପ୍ରହ୍ଲାଦ, ଅମ୍ବରୀଷ, ନିମି, ଶ୍ରୁତଦେବ, ଗୋପଗୋପୀ, ଉଦ୍ଧବ, ସତ୍ୟବ୍ରତ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପ୍ରଭୃତି ଭକ୍ତଙ୍କର ଏବଂ ଅଗଣିତ ମୁନିଋଷିଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ହିଁ ଭାଗବତରେ ଓତପ୍ରୋତ ହୋଇଥିବା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏପରି କି ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଯକ୍ଷ, ରାକ୍ଷସ, ପାପୀ ଓ କ୍ରୂର ପ୍ରାଣୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ, ଗୁଣ ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁରାଗ ଅଥବା ଦ୍ୱେଷପୂର୍ବକ ସ୍ମରଣ କରି ଭଗବାନଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ ଭଗବାନଙ୍କର ମହିମାରେ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତଙ୍କର ମହିମା ଏବଂ ଭକ୍ତଙ୍କର ମହିମାରେ ଭଗବାନଙ୍କର ମହିମା ଆପେ ଆପେ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱ ପରି ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ଓ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟିର ପରିପୂରକ ।

(ଗ) 'ଭଗବତା ପ୍ରୋକ୍ତଂ ଭାଗବତମ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଭାଗବତ । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତି ଉପଦେଶରୂପେ ଭଗବାନଙ୍କ ମୁଖାରବିନ୍ଦରୁ ନିଃସୃତ ହୋଇ କ୍ରମଶଃ ନାରଦ, ବ୍ୟାସଦେବ, ଶୁକଦେବ ଓ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଶ୍ରୋତା ବକ୍ତା ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ଏ ଭଗବଦୁପଦେଶର ମନ୍ଦାକିନୀ ବହି ଆସି ମାନବସମାଜକୁ ଭଗବଦ୍‌ରସରେ ପ୍ଲାବନ ଓ ପାବନ କରିଛି । ଅନ୍ୟ ଏକ ପରମ୍ପରାରେ ଭଗବାନ ସଂକର୍ଷଣଙ୍କ ଠାରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସନକାଦି ଋଷି, ସାଂଖ୍ୟାୟନ, ପରାଶର, ମୈତ୍ରେୟ ଓ ବିଦୁରଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଜନସମାଜ ନିକଟରେ ସୁଲଭ ହୋଇଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ମଙ୍ଗଳାଚରଣ—

ମଙ୍ଗଳାଚରଣରୁ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବିଷୟବସ୍ତୁର ଆଭାସ ମିଳେ । ବ୍ୟାସଦେବ କୃତ ଭାଗବତର ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ନମସ୍କାରାତ୍ମକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାଗବତର ଦଶବିଧ ଲକ୍ଷଣକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ସୂଚିତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବସ୍ତୁନିର୍ଦ୍ଦେଶାତ୍ମକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । 'ଅନ୍ୱିତାର୍ଥପ୍ରକାଶିକା' ଟୀକାରେ ଏ ବିଷୟ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରତିପାଦନ କରାଯାଇଛି—

'ଜନ୍ମାଦ୍ୟସ୍ୟ ଯତଃ' ପଦରେ ତୃତୀୟ, ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧର ଲକ୍ଷଣତ୍ରୟ 'ସର୍ଗ' 'ବିସର୍ଗ' ଓ 'ସ୍ଥାନ' ସୂଚିତ ହୋଇଛି । **'ତେନେ ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦା ଯ ଆଦିକବୟେ'** ପଦ ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଧର ଭକ୍ତାନୁଗ୍ରହ ବା 'ପୋଷଣ' ଲକ୍ଷଣକୁ ସୂଚିତ କରୁଛି । **'ମୁହ୍ୟନ୍ତି ଯତ୍ ସୂରୟଃ'** ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧର କର୍ମବାସନାରୂପୀ 'ଊତି' ଲକ୍ଷଣକୁ ସୂଚିତ କରେ । ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ସ୍କନ୍ଧର 'ମନ୍ୱନ୍ତର' ଓ 'ଈଶାନୁକଥା' 'ସ୍ଥାନ' ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଅଟେ । **'ତେଜୋବାରିମୃଦାଂ ବିନିମୟଃ'** ଦଶମର 'ନିରୋଧ' ଲକ୍ଷଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଏ । **'ଧାମ୍ନା ସ୍ୱେନ ସଦା ନିରସ୍ତକୁହକମ୍'**ରେ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧର ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ଦର୍ଶିତ । **'ସତ୍ୟଂ ପରମ୍'** ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧର 'ଆଶ୍ରୟ' ଲକ୍ଷଣ ସୂଚିତ । **'ଧୀମହି'** ଏହି ଆତ୍ମନେପଦ ଉତ୍ତମପୁରୁଷ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକାରୀ ସ୍କନ୍ଧ ବା ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ ସୂଚିତ ହୁଏ । **'ତେନେ'** ଶବ୍ଦ ଧ୍ୟାନୋପଲକ୍ଷିତ ସାଧନା ଅନୁଷ୍ଠାନରୂପୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧକୁ ସୂଚିତ କରେ ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବନ୍ଧ ଚତୁଷ୍ଟୟ—

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରନ୍ଥର ବିଷୟ, ପ୍ରୟୋଜନ, ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଅଧିକାରୀକୁ ଅନୁବନ୍ଧ ଚତୁଷ୍ଟୟ କୁହାଯାଏ । ଭାଗବତର ବିଷୟ କ'ଣ, ଏହା କାହିଁକି ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଛି, ଏହା କାହା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଏବଂ ଏହାର ଅଧିକାରୀ କିଏ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟର ସମାବେଶରେ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ ଲାଭ କରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏସବୁ ଉପରେ ବିଗ୍ବର କରାଯାଇ ପାରେ ।

୧. ବିଷୟ—ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ହେଉଛନ୍ତି ପରମାତ୍ମା । ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ରରେ ଭ୍ରମିତ ଓ ଶ୍ରମିତ ଜୀବ ପାଇଁ ପରମାତ୍ମା ହିଁ ଅନ୍ତିମ ଆଶ୍ରୟ ବା ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟତତ୍ତ୍ୱ କୁହାଯାଏ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ, ସାକ୍ଷୀ ଓ ପାଳକ । ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପୁଣି ତାଙ୍କଠାରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଏ, ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପରମାତ୍ମା ହିଁ ଆଶ୍ରୟ ଅଟନ୍ତି—

ଆଭାସଶ୍ଚ ନିରୋଧଶ୍ଚ ଯତଶ୍ଚାଧ୍ୟବସାୟତେ ।
ସ ଆଶ୍ରୟଃ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ପରମାତ୍ମେତି ଶବ୍ଦ୍ୟତେ ॥

(ମୂଳ ଭାଗବତ ୨ । ୧୦ । ୭)

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦଶଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ଦଶମ ଲକ୍ଷଣ 'ଆଶ୍ରୟ'କୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ନବଲକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି—

ଅତ୍ର ସର୍ଗୋ ବିସର୍ଗଶ୍ଚ ସ୍ଥାନଂ ପୋଷଣମୂତୟଃ ।
ମନ୍ୱନ୍ତରେଶାନୁକଥା ନିରୋଧୋ ମୁକ୍ତିରାଶ୍ରୟଃ ॥
ଦଶମସ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ନବାନାମିହ ଲକ୍ଷଣମ୍ ।
ବର୍ଣ୍ଣୟନ୍ତି ମହାତ୍ମାନଃ ଶ୍ରୁତେନାର୍ଥେନ ଚାଞ୍ଜସା ॥

(୨ । ୧୦ । ୧, ୨)

ଉପରୋକ୍ତ ସର୍ଗାଦି ନବଲକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଆଶ୍ରୟତତ୍ତ୍ୱ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସର୍ବବ୍ୟାପକତା ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି କିପରି ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି, ତାହା ନିମ୍ନ ଆଲୋଚନାରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ସର୍ଗ—ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରୁ ପ୍ରକୃତିର ସାମ୍ୟାବସ୍ଥାରେ କ୍ଷୋଭ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ଗୁଣମାନଙ୍କ ବୈଷମ୍ୟରୁ ମହତତ୍ତ୍ୱ, ତ୍ରିବିଧ ଅହଂକାର, ତନ୍ମାତ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ପଞ୍ଚଭୂତ ସୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ 'ସର୍ଗ' କହନ୍ତି—**'ଭୂତମାତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟଧିୟାଂ ଜନ୍ମ ସର୍ଗ ଉଦାହୃତଃ'** । ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧରେ ହୋଇଥିବା ସର୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ସର୍ଗର ଅଧିଷ୍ଠାନ, ନିମିତ୍ତ କାରଣ ଓ ଉପାଦାନ

କାରଣରୂପେ ଦର୍ଶାଯାଇ ତାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି।

'ବିସର୍ଗ'—ବିରାଟ ପୁରୁଷ ଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟଷ୍ଟିସୃଷ୍ଟି ଅଥବା ବିବିଧ ଚରାଚର ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା କରାଯିବାକୁ 'ବିସର୍ଗ' କୁହାଯାଏ—**'ବ୍ରହ୍ମଣୋ ଗୁଣବୈଷମ୍ୟାଦ୍ ବିସର୍ଗଃ ପୌରୁଷଃ ସ୍ମୃତଃ'**। ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ତପ କରି ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ପାଇବା ପରେ ଜୀବଙ୍କର ପ୍ରାକ୍ତନ କର୍ମବାସନା ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ନାନା ପ୍ରକାର ଭୋଗାୟତନ ଓ କର୍ମାୟତନ ଶରୀରମାନ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି, ତାହାକୁ 'ବିସର୍ଗ' କୁହାଯାଏ। ବିସର୍ଗ ଭଗବାନଙ୍କ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ, ଶକ୍ତି ଓ କ୍ରିୟାର ବୋଧକ। ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟି ଭଗବାନଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ରଚନାଚାତୁରୀକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇଥାଏ।

'ସ୍ଥାନ'—ପ୍ରତିକ୍ଷଣ ବିନାଶ ଅଭିମୁଖେ ଗତି କରୁଥିବା ସୃଷ୍ଟିକୁ ଏକ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ସ୍ଥିର ରଖିବା ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ତାହାର ନାମ 'ସ୍ଥାନ' ବା 'ସ୍ଥିତି'। କେଉଁ କେଉଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପାଳନ କରିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତିଷ୍ଠି ରହିଛି, ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ କେତୋଟି ଲୋକ ଏବଂ ସେଥିରେ କେଉଁ କେଉଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଚଳିତ, ବିଭିନ୍ନ ଲୋକର ସୀମା କେତେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ କିଏ କିପରି ଧାରଣ କରିଛି, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ବିଚାର ହିଁ 'ସ୍ଥାନ'ର ବିଷୟବସ୍ତୁ। ଭଗବାନ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନୁହନ୍ତି, ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଧାରକ, ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଓ ସଂରକ୍ଷକ। ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଖ୍ୟାପନ ହିଁ ସ୍ଥିତି—**'ସ୍ଥିତିର୍ବୈକୁଣ୍ଠବିଜୟଃ।'** ଏହା ଭଗବାନଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ଧାରଣଶକ୍ତି ବା ଆଧାରଶକ୍ତିରୂପୀ ମହିମାକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରେ।

'ପୋଷଣ'—ଭଗବାନ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଓ ସୁରକ୍ଷିତ ସୃଷ୍ଟିରେ ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ କୃପା କରନ୍ତି, ତାହାର ନାମ 'ପୋଷଣ'—**'ପୋଷଣଂ ତଦନୁଗ୍ରହଃ।'** ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧର ନାମ ପୋଷଣ। ଏ ସ୍କନ୍ଧରେ ମନୁଷ୍ୟ, ଦେବତା ଓ ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଉପରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅହୈତୁକୀ କୃପା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି। ଅଜାମିଳ ଭଳି ଦୁରାଚାରୀ ଓ ପାପିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ର ଛଳରେ ନାରାୟଣ ନାମ ଧରି ସଦ୍‌ଗତି ଲାଭ କଲା। ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଗୁରୁ-ଅପମାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିନେଲେ। ବୃତ୍ରାସୁର ଐରାବତ ସମେତ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଗିଳି ପକାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ତାକୁ ଅଭୟ ଚରଣରେ ଶରଣ ଦେଲେ। ଏସବୁ ଅଖ୍ୟାନରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ସଦାଚାର ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଭଗବାନ ସମଗ୍ର ଜଗତକୁ ସମଭାବରେ ଶରଣ ଦେବା ପାଇଁ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର। ଏହା ତାଙ୍କର ପରମ ଅନୁଗ୍ରହ।

'ଊତି'—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ 'ଊତି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କର୍ମବାସନା—**'ଊତୟଃ କର୍ମବାସନାଃ'**। ଭଗବାନଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ସତ୍ତ୍ୱେ ଜୀବ ତାର କର୍ମବାସନା ଯୋଗୁଁ ନାନା ଯୋନିରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଛି। କର୍ମବାସନା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଶୁଭ ଓ ଅଶୁଭ। ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଦୟାରୁ ଶୁଭ ବାସନା ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷଭାବ ରଖିଲେ ଅଶୁଭ ବାସନା ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ। ବୈକୁଣ୍ଠର ଦ୍ୱାରପାଳ ଜୟ-ବିଜୟ ସନକାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷଭାବ ରଖିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା। ଅପରପକ୍ଷେ ଅସୁର-ପୁତ୍ର ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାରଦଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଭଗବାନଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ ହୋଇପାରିଲେ। ଏଣୁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମବାସନା ତ୍ୟାଗ କରି ସଦ୍‌ଗୁଣ ଓ ସଦାଚାର ପାଳନପୂର୍ବକ ଆଶ୍ରୟରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କ କୃପା ଅନୁଭବ କରି ପାରିବ। ଯେଉଁ ସଦ୍‌ଗୁଣ ଓ ସଦାଚାର ଦ୍ୱାରା କର୍ମବାସନା ତ୍ୟାଗ ଓ ସଦ୍‌ବାସନା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ, ତାହା ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧର ଶେଷ ୫ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି।

'ମନ୍ୱନ୍ତର'—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ଚଉଦ ମନୁ ଶାସନ କରନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କ ଶାସନକାଳରେ ଦେବତା, ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ସପ୍ତର୍ଷି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ନାନାରୂପରେ ଅବତରିତ ହୁଅନ୍ତି। ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁ ସଦ୍ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ଓ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି। ମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର, ଋଷି ଓ ଦେବତା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଗୁପ୍ତରୂପରେ ରହି ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି। ସେମାନେ ଅଧିକାରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରକଟ ହୋଇ ସାଧନା ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି। ତେଣୁ ଭାଗବତରେ କୁହାଯାଇଛି—**'ମନ୍ୱନ୍ତରାଣି ସଦ୍ଧର୍ମ'**। ପ୍ରତି ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ହେଉଥିବା ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାରକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇବା ହିଁ ମନ୍ୱନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

'ଈଶାନୁକଥା'—ଭଗବାନ ଓ ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ଆଖ୍ୟାନରେ ଯୁକ୍ତ ଚରିତକୁ 'ଈଶାନୁକଥା' କୁହାଯାଏ—**'ଅବତାରାନୁଚରିତଂ ....ନାନାଖ୍ୟାନୋପବୃଂହିତାଃ ।।'** ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ବିଷୟ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଲୀଳା ଚରିତ ଶ୍ରବଣ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭଗବନ୍ମୟ ହୋଇଯାଏ। ସେହି ସବୁ ଆଖ୍ୟାନରୁ ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାଳୁତା ଓ କୃପା ଅନୁଭବ କରେ। ଅତଏବ 'ଈଶାନୁକଥା' ମାଧ୍ୟମରେ ଭଗବାନ ହିଁ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଅଟନ୍ତି।

'ନିରୋଧ'—ଭଗବାନ ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଶୟନ କରିବା ପରେ ସମସ୍ତ ଜୀବ ନିଜ ନିଜର ଉପାଧି ସମେତ ତାଙ୍କଠାରେ ବିଲୀନ ହୋଇଯାଆନ୍ତି। ଏହାକୁ 'ନିରୋଧ' କୁହାଯାଏ—**'ନିରୋଧୋଽସ୍ୟାନୁଶୟନମାତ୍ମନଃ ସହ ଶକ୍ତିଭିଃ'**। ସେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂହାରାଦି ବିବିଧ ଲୀଳା କରି ଜୀବକୁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ବିଲୀନ କରି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଜୀବ ତାଙ୍କଠାରେ 'ନିରୋଧ' ହୋଇଯାଏ। ସୁତରାଂ ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ

ଲୀଳା ଚରିତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ ହିଁ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଅଟନ୍ତି।

'ମୁକ୍ତି'—ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ ହିଁ ମୁକ୍ତି। ଅଜ୍ଞାନକଳ୍ପିତ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ, ଭୋକ୍ତୃତ୍ୱ ପ୍ରଭୃତି ଅନାତ୍ମଭାବ ଛାଡ଼ି ନିଜର ବାସ୍ତବିକ ସ୍ୱରୂପରେ ବା ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଠାରେ ସ୍ଥିତ ହେବାକୁ 'ମୁକ୍ତି' କହନ୍ତି—'**ମୁକ୍ତିର୍ହିତ୍ୱାନ୍ୟଥାରୂପଂ ସ୍ୱରୂପେଣ ବ୍ୟବସ୍ଥିତିଃ**'। ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ। ଏଥିରେ ନିମି ନବଯୋଗେଶ୍ୱର ସଂବାଦ, ଅବଧୂତ ଉପାଖ୍ୟାନ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ ପ୍ରଭୃତି ମାଧ୍ୟମରେ ମାୟାକୁ ତରିବାର ଉପାୟମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ପରମ ସତ୍ୟରୂପେ ନିରୂପଣ କରାଯାଇଛି।

୨. **ପ୍ରୟୋଜନ**—ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ଅବତରଣ ପରମ୍ପରାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି। ସର୍ବପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା ପାଇଁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ 'ଚତୁଃଶ୍ଲୋକୀ ଭାଗବତ' ଉପଦେଶ ଦେଇ ଭଗବାନ ତାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥ ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କଲେ ଏବଂ ନାନାପ୍ରକାର ସୃଷ୍ଟିରଚନା କରି ମଧ୍ୟ ତହିଁରେ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ନ ହେବାର କୌଶଳ ଶିଖାଇଲେ—'**ଭବାନ୍ କଳ୍ପବିକଳ୍ପେଷୁ ନ ବିମୁହ୍ୟତି କର୍ହିଚିତ୍**' (୨।୯।୩୬)। ଏହାପରେ ବ୍ରହ୍ମା ଜୀବମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତି ଜାଗ୍ରତ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନାରଦଙ୍କୁ ଭାଗବତ ଉପଦେଶ ଦେଇ ତାହାକୁ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ—'**ଯଥା ହରୌ ଭଗବତି ନୃଣାଂ ଭକ୍ତିର୍ଭବିଷ୍ୟତି.... ଇତି ସଂକଳ୍ପ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣୟ**' (୨।୭।୫୨)। ପୁନଶ୍ଚ ନାରଦ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭବବନ୍ଧ ବିମୋଚନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ—'**ଉରୁକ୍ରମସ୍ୟାଖିଳବନ୍ଧମୁକ୍ତୟେ ସମାଧିନାନୁସ୍ମର ତଦ୍ ବିଚେଷ୍ଟିତମ୍**' (୧।୫।୧୩)। ପୁଣି ବ୍ୟାସଦେବ ଭଗବାନଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳାଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ଭାଗବତାମୃତ ପାନ କରାଇ ତାଙ୍କର ପିପାସା ନିବାରଣ କଲେ। ପୁନଶ୍ଚ ଶୁକଦେବ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଭାଗବତ ଶୁଣାଇ ତାଙ୍କର ଭବଭୟ ବିମୋଚନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଳିଯୁଗର ତ୍ରିତାପ ପୀଡ଼ିତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ମୁକ୍ତିର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ। ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଗ୍ରର କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବିଦିତ ହୁଏ ଯେ ସଂସାରରୂପୀ କରାଳ ବ୍ୟାଳ ମୁଖରୁ ମୁକ୍ତି ଜୀବନର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭଗବଦ୍‌ପ୍ରେମ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଭାଗବତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହା ହିଁ ଭାଗବତର ପ୍ରୟୋଜନ।

୩. **ସମ୍ବନ୍ଧ**—ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଓ ପ୍ରତିପାଦକ ଭାବକୁ 'ସମ୍ବନ୍ଧ' କୁହାଯାଏ। ଭାଗବତ ପ୍ରତିପାଦକ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ଭଗବାନ। ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ସର୍ବତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କର ନାମ, ରୂପ, ଲୀଳା, ଯଶ, ଗୁଣ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି। ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ, ଭକ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଯାହା କିଛି ସାଧନାମାର୍ଗ ଏଥିରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଜୀବକୁ ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସହ ମିଳନ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଅଭିପ୍ରେତ। ସଂକ୍ଷେପରେ କହିଲେ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ହିଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଓତପ୍ରୋତରୂପେ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ତ।

୪. **ଅଧିକାରୀ**—ମାନବ ନିଜେ ଭଗବତ୍‌ପ୍ରେମରେ ଅବଗାହନ କରିବା ସହିତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରୁ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାନବଜନ୍ମ ମିଳିଛି। ଭାଗବତ ମଧ୍ୟ ମାନବକୁ ଭଗବଦ୍‌ପ୍ରେମ ମନ୍ଦାକିନୀରେ ପବିତ୍ର କରାଇ ସଂସାରରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ। ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ଭଳି ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ବିଶେଷ ଗୁଣ, ଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରଭୃତିର ଅଧିକାରୀ ହେବାକୁ କୁହାଯାଇ ନାହିଁ। ଏହାକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ଅଧିକାର ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ବାଧ। କେବଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ନିଷ୍ଠା ଆବଶ୍ୟକ। ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳତା ଜାଗ୍ରତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ। ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟରେ କେବଳ ଶ୍ରବଣେଚ୍ଛା ଜାଗ୍ରତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଭଗବାନ ହୃଦୟରୂପୀ ସିଂହାସନରେ ଭକ୍ତି ଡୋରିରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇଯାଆନ୍ତି—'**ସଦ୍ୟୋ ହୃଦ୍ୟବରୁଦ୍ଧ୍ୟତେଽତ୍ର କୃତିଭିଃ ଶୁଶ୍ରୂଷୁଭିସ୍ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍**'।

—**ସମ୍ପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀ**

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀପରମାତ୍ମନେ ନମଃ ॥

ଭାଗବତ ମାହାତ୍ମ୍ୟ

(ପଦ୍ମପୁରାଣ ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ ଅନ୍ତର୍ଗତ)

ଏକଦା ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ପୃଥିବୀକୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭୁବନ ମନେକରି ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ। ଏଠାରେ ନାନା ତୀର୍ଥ ଓ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଭ୍ରମଣ କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କେଉଁଠି ଶାନ୍ତି ମିଳିଲା ନାହିଁ। ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ କଳିଯୁଗ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ କରି ରଖିଛି। ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ସତ୍ୟ, ତପ, ଶୌଚ, ଦୟା, ଦାନ ଦେଖିବା ଦୁର୍ଲଭ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି। ସମସ୍ତେ କେବଳ ଉଦରପୋଷଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ। ଲୋକେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ, ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି, ଭାଗ୍ୟହୀନ ଏବଂ ଉପଦ୍ରବଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି। ତଥାକଥିତ ସାଧୁସନ୍ଥମାନେ ଭଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି। ସେମାନେ ବେଶଭୂଷାରେ ତ ସାଧୁପରି, କିନ୍ତୁ ଦାରା, ଧନ, ବସ୍ତୁ ପ୍ରଭୃତି ପରିଗ୍ରହ କରୁଛନ୍ତି। ଘରେ ଘରେ ନାରୀମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ। ଶାଳକ ହିଁ ଗୃହସ୍ୱାମୀର ମୁଖ୍ୟ ପରାମର୍ଶଦାତା। ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଉପରେ ଓ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ। ସବୁକିଛି ଧାର୍ମିକ ପରମ୍ପରା ବଦଳିଯାଇଛି ପୃଥିବୀରେ। ଏତାଦୃଶ କଳି ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଧରାଧାମରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ସେ ଯାଇ ଯମୁନାତଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ। ସେଠାରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଲେ। ଜଣେ ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ଅଚେତ ଅବସ୍ଥାରେ ଶୋଇଥିବା ଦୁଇଜଣ କ୍ଷୀଣକାୟ ବୃଦ୍ଧ ପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତି ଦୁଃଖିତ ମନରେ ବସିଛି ଏବଂ ସେ ଦୁହିଙ୍କ ଚେତା ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଛି। ଅଥଚ ସେ ଦୁହେଁ ଏତେ କୃଶ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଉଠିବାକୁ ଅସମର୍ଥ। ତରୁଣୀର ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅନେକ ନାରୀ ବ୍ୟଜନ ଇତ୍ୟାଦି ଧରି ସେବା କରୁଛନ୍ତି। ଏଭଳି ଦୃଶ୍ୟରେ କୁତୂହଳୀ ହୋଇ ସେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ତରୁଣୀର ନିରାଶ ମନରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଆଶା ସଞ୍ଚାର ହେଲା ଏବଂ ସେ ନାରଦଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେଲା। ବାସ୍ତବରେ ସେ ତରୁଣୀର ନାମ 'ଭକ୍ତି' ଏବଂ କ୍ଷୀଣକାୟ ବୃଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଦୁହେଁ ତା'ର 'ଜ୍ଞାନ' ଓ 'ବୈରାଗ୍ୟ' ନାମକ ଦୁଇ ପୁତ୍ର। ନାରୀରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନା ଗଙ୍ଗା ଇତ୍ୟାଦି ନଦୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେବିତା ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତିକୁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ମିଳୁ ନ ଥିଲା। ଭକ୍ତି ନିଜର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣାଇ କହିଲା—"ମୁଁ ଦ୍ରାବିଡ଼ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ କର୍ଣ୍ଣାଟକରେ ବଢ଼ିଲି ଏବଂ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଅତ୍ରତତ୍ର ସମ୍ମାନିତା ହେଲି। ମାତ୍ର ଗୁଜୁରାଟରେ ମୋତେ ଜରାବସ୍ଥା ଆକ୍ରମଣ କଲା। ଘୋର କଳିଯୁଗର ପ୍ରଭାବରେ ମୋତେ ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀମାନେ ବିକଳାଙ୍ଗ କରିଦେଲେ। ମୁଁ ଏବଂ ମୋ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଦୁର୍ବଳ ଓ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ବୃନ୍ଦାବନ ବୁଲି ଆସିଲୁ। ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ମୁଁ ତ ନବଯୌବନ ଫେରି ପାଇଲି, ହେଲେ ମୋର ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରମିତ ଓ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଆଉ ଉଠି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ମୁଁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯିବି ବା କେମିତି? ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ ମୁଁ ମାଆ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତରୁଣୀ, ଅଥଚ ମୋର ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ! ଆପଣ ତ ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ଯୋଗନିଧି, ଦୟାକରି ମୋତେ ଏହି ବିପରୀତ ଘଟଣାର କାରଣ କଣ କହନ୍ତୁ।"

ଏହାପରେ ନାରଦ ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ଭକ୍ତିର ଦୁଃଖର କାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ ହୋଇ ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ—"ହେ ଦେବୀ! ଏହା ଦାରୁଣ କଳିଯୁଗର ପ୍ରଭାବ। ଏବେ ସଦାଚାର, ତପ, ଯୋଗମାର୍ଗ ସବୁକିଛି ଲୁପ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି। ଲୋକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶଠ ଓ ଦୁଷ୍କର୍ମରତ ହୋଇ ଘୋର ପାପମାନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ପଦ ହେଉ ନାହାନ୍ତି। ଜଗତରେ ସତ୍‌ପୁରୁଷମାନେ ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ପାଉଛନ୍ତି, ଅଥଚ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକେ ଅତି ସୁଖରେ ତଥା ବିଳାସ ବ୍ୟସନରେ କାଳାତିପାତ କରୁଛନ୍ତି। ପୃଥିବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାସୁକି ପାଇଁ ଭାରସ୍ୱରୂପ ହୋଇଗଲାଣି। ଧରାପୃଷ୍ଠରେ କେଉଁଠି ହେଲେ ଆଉ ମଙ୍ଗଳର ଲକ୍ଷଣ ଦିଶୁ ନାହିଁ। ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଧନଲୋଭରେ ଘର ଘର ବୁଲି ଭାଗବତ ବର୍ଚ୍ଚା କରୁଛନ୍ତି। ତୀର୍ଥସ୍ଥଳରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ନାସ୍ତିକ, ଭଣ୍ଡ ଓ ଦୁଷ୍କର୍ମରତ ଲୋକେ ନିବାସ କରୁଛନ୍ତି। ଲୋକେ କାମ-କ୍ରୋଧ-ଲୋଭର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଅସଂଯତଚିତ୍ତ ହୋଇଯିବାରୁ ଧ୍ୟାନଯୋଗର ଫଳ ମଧ୍ୟ ମିଳୁ ନାହିଁ। ପଣ୍ଡିତମାନେ ମୁକ୍ତିର ପନ୍ଥାକୁ ଭୁଲି କେବଳ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ କରିବାରେ ପ୍ରବୀଣ ହୋଇଗଲେଣି। ବୈଷ୍ଣବ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ କେଉଁଠି ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁ ନାହିଁ। ଏହିପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଦୁର୍ଗୁଣ ଓ ଦୁରାଚାର ହେତୁ ଧରଣୀର ଦୟନୀୟ ରୂପକୁ ଆଉ ଆଖିରେ ଦେଖି ହେଉ ନାହିଁ। ଏ କଳିକାଳରେ ତୁମ ମା-ପୁଅଙ୍କୁ ଆଉ କେହି ପଚାରୁ ନାହାନ୍ତି। ଘୋର ବିଷୟାସକ୍ତିରେ ନିମଗ୍ନ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇ ତୁମେ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲ। ଏବେ ଏହି ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବୃନ୍ଦାବନଧାମରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ତୁମେ ତ ନବଯୌବନ ଫେରି ପାଇଲ, କିନ୍ତୁ ତୁମର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟଙ୍କୁ ଏଠି କେହି ପଚାରୁ ନାହାନ୍ତି। ତେଣୁ ଏ ଦୁହେଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜର୍ଜର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ। ତଥାପି ତୁମେ ଚିନ୍ତା କର ନାହିଁ। ଭଗବାନଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମକୁ ସ୍ମରଣ କର; ନିଶ୍ଚୟ

ତୁମର ଦୁଃଖ ଦୂର ହୋଇଯିବ। ତୁମେ ତ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରାଣବଲ୍ଲଭା। ତୁମ ପାଇଁ ଭଗବାନ ନୀଚ୍ଚପ୍ରତିନୀଚ କୁଳରେ ମଧ୍ୟ ପଦାର୍ପଣ କରନ୍ତି। ସତ୍ୟ, ତ୍ରେତା ଓ ଦ୍ୱାପରରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ମୁକ୍ତିର ପନ୍ଥା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏ କଳିଯୁଗରେ ବିଶେଷତଃ ତୁମେ ହିଁ ମୋକ୍ଷର ମାର୍ଗ। ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ପୋଷଣ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଭଗବାନ ତୁମକୁ ଆଦେଶ ଦେବା ସହିତ ମୁକ୍ତିକୁ ତୁମ ଦାସୀରୂପେ ଓ ଜ୍ଞାନ-ବୈରାଗ୍ୟଙ୍କୁ ପୁତ୍ରରୂପେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ। ତୁମେ ଭଗବାନଙ୍କର ପରମ ପ୍ରିୟତମା। ତେଣୁ ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼, ମୁଁ ତୁମ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନବଯୌବନ ଦେବା ପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଉପାୟ କରିବି। ମୁଁ ଘରେ ଘରେ ତୁମକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଦେବି। ଭକ୍ତି ସମ୍ପର୍କିତ ମହୋତ୍ସବ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଧର୍ମ ତୁଳନାରେ ତୁମକୁ ଯଦି ବହୁଳ ପ୍ରଚାରିତ କରି ନ ଦେଇଛି, ତେବେ ମୁଁ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଦାସ ନୁହେଁ।"

ନାରଦଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏତାଦୃଶ ଆଶ୍ୱସ୍ତି ବଚନ ଶୁଣି ଭକ୍ତିଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ପ୍ରଶଂସା କଲେ ଏବଂ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଚେତା ଫେରାଇ ଆଣିବାର ଉପାୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ। ତଦ୍ୟାକୁ ନାରଦ ଦୁହିଙ୍କୁ ଉଠାଇବାକୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ। ସେମାନଙ୍କ କାନ ପାଖରେ ବେଦ-ବେଦାନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ଗୀତାପାଠ କଲେ। ଏହା ଶୁଣି ସେମାନେ ଯତ୍‌ପରୋନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରି ଉଠି ବସିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଆଖି ଖୋଲି ଚାହିଁ ପାରିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ଆଳସ୍ୟ ହେତୁ ବାରମ୍ବାର ହାଇ ମାରି ପୁଣି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ। ନାରଦ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲେ। ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ହେଲା—"ହେ ଦେବର୍ଷି! ମନଦୁଃଖ କର ନାହିଁ, ତୁମ ଉଦ୍ୟମ ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବ। କିନ୍ତୁ ତୁମକୁ ଗୋଟିଏ ସତ୍‌କର୍ମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ସେ ସତ୍‌କର୍ମ କ'ଣ, ତାହା ମହାନୁଭବ ସନ୍ଥଶିରୋମଣି ବୁଝାଇଦେବେ। ସେହି ସତ୍‌କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ମାତ୍ରେ ଏମାନଙ୍କ ନିଦ୍ରା ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅପସରି ଯିବ ଏବଂ ସର୍ବତ୍ର ଭକ୍ତିର ପ୍ରସାର ହେବ।"

ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ପୁଣି ଏକ ନୂତନ ପ୍ରହେଳିକାରେ ପଡ଼ିଗଲେ। ଶୂନ୍ୟବାଣୀ କଥିତ ସତ୍‌କର୍ମର ଗୂଢ଼ ଅଭିପ୍ରାୟ କ'ଣ ଓ ସେଭଳି ସନ୍ଥ କେଉଁଠି ମିଳିବେ—ଏ ବିଷୟରେ ସେ କିଛି ସ୍ପଷ୍ଟ ନିର୍ଣ୍ଣୟରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ପରିଶେଷରେ ସେ ଜ୍ଞାନ-ବୈରାଗ୍ୟଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ନାନା ତୀର୍ଥ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ମୁନିଋଷିମାନଙ୍କୁ ଶୂନ୍ୟବାଣୀର ମର୍ମ ପଚାରିଲେ। କିନ୍ତୁ ସବୁଠାରେ ସେ ନୈରାଶ୍ୟଜନକ ଉତ୍ତର ପାଇଲେ। ସ୍ୱୟଂ ଯୋଗୀରାଜ ନାରଦ ଯେଉଁଠି ଭ୍ରମିତ, ପୁଣି ଅନ୍ୟ କିଏ ବା କଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଦେବ? ଏହାପରେ ସେ ତପ କରିବା ମାନସରେ ବଦ୍ରିକାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କୁ କୋଟିସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ସନକାଦି ଋଷିଭ୍ରାତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ମିଳିଲା। ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ନାରଦ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେକରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବିନୀତ ଭାବରେ ନିଜର ସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥାପିତ କରି କହିଲେ—"ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟଙ୍କ ଦୁରବସ୍ଥାର ପ୍ରତିକାରସ୍ୱରୂପ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଯେଉଁ ଉପାୟ କହିଲା, ତାହା କ'ଣ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଗତରେ କିପରି ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଯାଇ ପାରିବ?" ସନକାଦି ମୁନିଜନ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ କହିଲେ—"ହେ ଦେବର୍ଷି! ଆପଣ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ। ସେମାନଙ୍କ ପୁନର୍ଜାଗରଣ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଅତି ସରଳ ଉପାୟ ଅଛି। ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ପରୋପକାରୀ ଭକ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଭକ୍ତିର ସ୍ଥାପନା ନିମନ୍ତେ ଏଭଳି ଉଦ୍ୟମ କରିବା କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ନୁହେଁ। ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଯେଉଁ ସତ୍‌କର୍ମ କରିବାକୁ ସଂକେତ କରିଥିଲା, ସେ ବିଷୟରେ ଆମେ କହୁଛୁ, ଶୁଣନ୍ତୁ। ବୁଧଜନ ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞକୁ ହିଁ ସତ୍‌କର୍ମ ବା ମୁକ୍ତିପ୍ରଦାୟକ କର୍ମର ସୂଚକ ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି। ପରମହଂସ ଶୁକଦେବ ପ୍ରଭୃତି ଶୁଣାଇଥିବା ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ହିଁ ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞ। ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟଙ୍କ କଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇଯିବ ଏବଂ ଭକ୍ତିକୁ ଆନନ୍ଦ ମିଳିବ। ସିଂହ ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ଗଧିଆ ପ୍ରଭୃତି ପଳାୟନ କରିବା ପରି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଧ୍ୱନିରେ ସମସ୍ତ କଳିଯୁଗୀୟ ଦୋଷ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ଏବଂ ପ୍ରେମ ପ୍ରଦାୟିନୀ ଭକ୍ତି ତା ପୁତ୍ର ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ ସହିତ ଘରେ ଘରେ ତଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବ।"

ଏହାପରେ ନାରଦ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଉଦିତ ଅନ୍ୟତମ ସନ୍ଦେହକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରି କହିଲେ—"ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ବେଦବେଦାନ୍ତ ଧ୍ୱନି କଲି ଓ ଗୀତା ଶୁଣାଇଲି, ତଥାପି ସେମାନେ ଉଠିଲେ ନାହିଁ। ତେବେ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରି କିପରି ଉଠିବେ? ଭାଗବତର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ସେହି ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ହିଁ ତ ସାରାଂଶ ପୂରି ରହିଛି! ସନକାଦି କହିଲେ—"ଯେପରି ବୃକ୍ଷର ଆମୂଳଚୂଳ ସର୍ବତ୍ର ରସ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେବଳ ଫଳରୁ ହିଁ ତାହାକୁ ଆସ୍ୱାଦନ କରିହୁଏ, ଯେପରି କ୍ଷୀରରେ ଘିଅ ଅଦୃଶ୍ୟରୂପେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ପୃଥକ୍ କରା ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଦ ଜାଣିହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେପରି ଆଖୁଗଛରେ ସର୍ବତ୍ର ମଧୁରତା ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶର୍କରାରେ ତାହାର ମଧୁରତା ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ, ଠିକ୍ ସେହିପରି ବେଦ-ବେଦାନ୍ତରେ ସେହି ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଭାଗବତର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ। ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ବସ୍ତୁତଃ ବେଦତୁଲ୍ୟ। ବେଦବେଦାନ୍ତରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ନିଷ୍ଣାତ ତଥା ଗୀତାର ରଚୟିତା ବ୍ୟାସଦେବ ଯେତେବେଳେ ଅଶାନ୍ତଚିତ୍ତ

ହୋଇ ଅଜ୍ଞାନସାଗରରେ ଉବୁଟୁବୁ ହେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆପଣ ହିଁ ତ ତାଙ୍କୁ ଭାଗବତ ରଚନା କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଚିନ୍ତାଜାଲରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ! ପୁଣି ଏବେ ନିଜେ ସନ୍ଦେହ କରୁଛନ୍ତି କିପରି? ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭାଗବତ ଶୁଣାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତୁ।"

ଚିନ୍ତାଦାବାନଳ ସନ୍ତପ୍ତ ନାରଦଙ୍କୁ ସନକାଦିଙ୍କ ଶୀତଳ ବାଣୀବୃଷ୍ଟିରେ ଆଶ୍ୱସ୍ତି ମିଳିଲା ଏବଂ ସେ ପ୍ରେମଲକ୍ଷଣା ଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନିବେଦନ କରି ସନକାଦିଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ। ତା'ପରେ ସେ ଭକ୍ତି, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟକୁ ସ୍ଥାପିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବଙ୍କ କଥିତ ଭାଗବତ ଦ୍ୱାରା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ଏବଂ ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ତମ ସ୍ଥଳ ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ତଥା ଭାଗବତର ମହିମା ଶୁଣାଇବାକୁ ସନକାଦିଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ। ସନକାଦି କହିଲେ—"ହରିଦ୍ୱାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଆନନ୍ଦ ଘାଟ ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ନିମନ୍ତେ ସବୁଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉତ୍ତମ ତଥା ସୁରମ୍ୟ ସ୍ଥଳ। ସେଠାରେ ଭାଗବତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ନିଶ୍ଚୟ ରସମୟ ଓ ଆହ୍ଲାଦକର ହେବ। ଭକ୍ତି ତା'ର ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ନିଶ୍ଚୟ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ। କାରଣ ଯେଉଁଠି ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୁଏ, ସେଠାରେ ଏମାନେ ଆପେ ଆପେ ପହଞ୍ଚିଯାଆନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ଗହ୍ୱରରେ ଭାଗବତ ବାଣୀ ପ୍ରବେଶ କରିବା କ୍ଷଣି ସେମାନେ ତାରୁଣ୍ୟ ଫେରି ପାଇବେ।"

ଏତିକି କହି ନାରଦଙ୍କ ସହ ସନକାଦି ଋଷି ମଧ୍ୟ ଗଙ୍ଗାତଟବର୍ତ୍ତୀ ଘାଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ। ଭୃଗୁ, ବଶିଷ୍ଠ, ଚ୍ୟବନ ପ୍ରଭୃତି ଅଗଣିତ ମୁନିଋଷି ସଶିଷ୍ୟ ସେଠାରେ ସମବେତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ। ଦେବତା, ଗନ୍ଧର୍ବ ଏବଂ ନାନା ମନ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ର, ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ ତଥା ତୀର୍ଥ, ନଦୀ, ପର୍ବତ ପ୍ରଭୃତି ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ହୋଇ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଆସୀନ ହେଲେ। ନାରଦ ସନକାଦିଙ୍କୁ ବକ୍ତା ଆସନରେ ବିରାଜମାନ କରାଇଲେ। ଶଙ୍ଖନାଦ, ଜୟଧ୍ୱନି ଓ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ମହା ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସରେ ଭାଗବତ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଯାଇ ସନକାଦି ପ୍ରଥମେ ଭାଗବତର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା ଆରମ୍ଭ କଲେ।

ସନକାଦି କହିଲେ—"ଏ ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ରର ମହିମା ଅନନ୍ତ ଓ ଅପାର। ଶ୍ରବଣମାତ୍ରକେ ଏହା ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀହରି ଶ୍ରୋତାର ହୃଦୟ ମନ୍ଦିରରେ ବିରାଜିତ ହୁଅନ୍ତି। କ୍ଷଣେମାତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଏ ଶୁକଶାସ୍ତ୍ର କର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବ ସଂସାର ଚକ୍ରରେ ଭ୍ରମିତ ହେଉଥାଏ। ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଲାଭ ବା କ'ଣ, କେବଳ ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି। ନିତ୍ୟ ଭାଗବତ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିବା ଗୃହ ତୀର୍ଥତୁଲ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସେଥିରେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସମସ୍ତ ପାପ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ। ହଜାର ହଜାର ଅଶ୍ୱମେଧ ଓ ଶହ ଶହ ବାଜପେୟ ଯଜ୍ଞ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶୁକଶାସ୍ତ୍ର ଭାଗବତର କଳାଏ (ଷୋଡ଼ଶାଂଶ) ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ଫଳ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗଙ୍ଗା, ଗୟା, କାଶୀ, ପୁଷ୍କର ବା ପ୍ରୟାଗ ମଧ୍ୟ ଏହାର ସମକକ୍ଷ ନୁହନ୍ତି। ଏ ପୁରାଣରେ କଥିତ କୌଣସି ଶ୍ଳୋକର ଅଧା ବା ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଚରଣ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଠ କଲେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପରମ ଗତି ଲାଭ କରିଥାଏ। ପ୍ରତ୍ୟହ ଭାଗବତ ପଢ଼ିବା, ଭଗବଚ୍ଚିନ୍ତନ କରିବା, ତୁଳସୀମୂଳରେ ଜଳ ଦେବା ଓ ଗୋ-ସେବା କରିବା ଅତି ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ତକାଳରେ ଭାଗବତ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରିଥାଏ, ତାହାକୁ ଭଗବାନ ବୈକୁଣ୍ଠ ପଦ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନରେ ଭାଗବତ ସ୍ଥାପିତ କରି ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତକୁ ଦାନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଭଗବାନଙ୍କ ସାଯୁଜ୍ୟ ଲାଭ କରେ। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜୀବନକାଳରେ କେବେ ଭାଗବତାମୃତ ଆସ୍ୱାଦନ ନ କରେ, ତା'ର ଜନ୍ମ ବୃଥା। ସେ ପାପାତ୍ମା ବଞ୍ଚି ଥାଉ ଥାଉ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ସଙ୍ଗେ ସମାନ। କଳିଯୁଗରେ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଯମ ଓ ନିୟମରେ ରହି ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରିବା ଦୁଷ୍କର ହୋଇଥିବାରୁ ସପ୍ତାହ-ଶ୍ରବଣ ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରାଯାଇଛି। ତପ, ଯୋଗ ଓ ସମାଧିରେ ଯେଉଁ ଫଳ ମିଳିପାରେ ନାହିଁ, ସପ୍ତାହ-ଶ୍ରବଣରେ ତାହା ଅନାୟାସରେ ମିଳିଯାଏ। ଯଜ୍ଞ, ବ୍ରତ, ତପ, ତୀର୍ଥଗମନ ଓ ଯୋଗଠାରୁ, ଏପରି କି ଧ୍ୟାନ ଓ ଜ୍ଞାନଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଭାଗବତ-ସପ୍ତାହ-ଶ୍ରବଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ। ହେ ଦେବର୍ଷି! ମୁଁ ଏହାର ମହିମା କେତେ ବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି!"

ଏଠାରେ ସନ୍ଦେହ ଉଠିପାରେ ଯେ ଜ୍ଞାନାଦି ସାଧନା ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତିର ହେତୁ ହୋଇଥିବାସ୍ଥଳେ ଭାଗବତ ଏ ସମସ୍ତ ସାଧନାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲା କିପରି? ଏହାର ସମାଧାନ ହେଲା—ଭଗବାନ ଦ୍ୱାପର ଅନ୍ତିମ ଭାଗରେ ସ୍ୱଧାମଗମନ ପାଇଁ ମନସ୍ଥ କରିବା ସମୟରେ ଉଦ୍ଧବ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—"ପ୍ରଭୁ! ତୁମେ ସାକାର ତନୁକୁ ତିରୋହିତ କରିବା ପରେ ଘୋର କଳିଯୁଗର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପୀଡ଼ିତା ହୋଇ ପୃଥିବୀ କାହାର ଶରଣ ଯିବ? ଭକ୍ତଜନ କିପରି ବଞ୍ଚିବେ? ନିର୍ଗୁଣ ଉପାସନା ତ ଅତି ଦୁଷ୍କର। ତେଣୁ ହେ କରୁଣାକର! ତୁମେ ସ୍ୱତନୁ ପରିତ୍ୟାଗ କର ନାହିଁ।" ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ବଚନ ଶୁଣି କରୁଣାବରୁଣାଳୟ ଭଗବାନ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଅବଲମ୍ବନ ନିମିତ୍ତ ନିଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଭାଗବତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ସ୍ୱୟଂ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ସେହି ଭାଗବତାର୍ଣ୍ଣବରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ—

ସ୍ୱକୀୟଂ ଯଦ୍‌ଭବେତ୍ତେଜସ୍ତଚ୍ଚ ଭାଗବତେଽଦଧାତ୍ ।
ତିରୋଧାୟ ପ୍ରବିଷ୍ଟୋଽୟଂ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତାର୍ଣ୍ଣବମ୍ ॥

ତେଣୁ ଭାଗବତ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ଶବ୍ଦମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି। ଏହାକୁ ଶ୍ରବଣ, ପଠନ, ପୂଜନ ଅଥବା ଦର୍ଶନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ସକଳ ପାପ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ।

ସନକାଦି ମୁନୀଶ୍ୱର ଏହିରୂପେ ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ଶ୍ରବଣର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଚାଲିଥାନ୍ତି। ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ଘଟିଲା। ତାରୁଣ୍ୟ ଫେରି ପାଇଥିବା ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ଭକ୍ତିଦେବୀ ଅକସ୍ମାତ୍ ସେଠାରେ "ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ! ଗୋବିନ୍ଦ! ହରେ! ମୁରାରେ! ହେ ନାଥ! ନାରାୟଣ! ବାସୁଦେବ!" ଇତ୍ୟାଦି ଭଗବନ୍ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଆବିର୍ଭୂତା ହେଲେ। ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟ ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଭକ୍ତିଦେବୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇଗଲେ। ଭକ୍ତିଦେବୀ ଭାଗବତ ଅର୍ଥରୁ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି କହି ସନକାଦି ଋଷି ସମସ୍ତଙ୍କ ବିସ୍ମୟ ମୋଚନ କଲେ। ତଦନନ୍ତର କଥାମୃତ ସିଞ୍ଚନରେ ନବଜୀବନ ଲାଭ କରିଥିବା ଭକ୍ତିଦେବୀ ସନକାଦିଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରି ତାଙ୍କ ଆସନ କେଉଁଠି ବୋଲି ପଚାରିବାରୁ ସନକାଦି ତାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟରେ ନିବାସ କରିବାକୁ କହିଲେ। ଭକ୍ତିଦେବୀ ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିରାଜମାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ କରିଦେଲେ। ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଭକ୍ତିର ପ୍ରାକଟ୍ୟ ଦେଖି ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ଦିବ୍ୟ ଆଭୂଷଣ ଯୁକ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ ରୂପଛଟା ସହିତ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ। ସମଗ୍ର କଥାସ୍ଥଳୀ ଜୟଘୋଷ, ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ଓ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିରେ ଉଛୁଳି ଉଠିଲା। ସମସ୍ତେ ହର୍ଷୋଲ୍ଲାସରେ ଆପ୍ଳାବିତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜର ଦେହଗେହକୁ ଭୁଲିଗଲେ। ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣର ଏଭଳି ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ମହିମା ଦେଖି ନାରଦଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଗଲା ଯେ କଳିଯୁଗରେ ପାପନାଶ ଓ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ ସଦୃଶ ଅନ୍ୟ କିଛି ପନ୍ଥା ନାହିଁ। ତେଣୁ ସେ ସନକାଦିଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—"ମୁନିବର! ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରି କେଉଁମାନେ ଭବବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ଦୟାକରି ତାହା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ।" ନାରଦଙ୍କ ଉକ୍ତି ଶୁଣି ସନକାଦି କହିଲେ—"ଯେଉଁମାନେ ଚୋରି, କପଟ, ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା, ମଦ୍ୟପାନ, ଗୁରୁପତ୍ନୀଗମନ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ପ୍ରକାର ପାପ କରିଥାନ୍ତି, ସେଭଳି ଘୋର ପାପୀମାନେ ମଧ୍ୟ ହୃଦୟର ସହ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରି ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରିବେ।" ଏହାପରେ ସେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଆଖ୍ୟାନ ଶୁଣାଇଲେ, ଯେଉଁଥିରେ ଘୋର ପାପ ହେତୁ ପ୍ରେତତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିବା ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣପୁତ୍ରର ଉଦ୍ଧାର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ। ଆଖ୍ୟାନଟି ଏହିପରି—

ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ନଦୀତଟରେ ଆତ୍ମଦେବ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାସ କରୁଥିଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣକ ବେଦଜ୍ଞ, ଶ୍ରୌତ-ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମରେ ନିପୁଣ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜସ୍ୱୀ ଥିଲେ। ଧନୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଭିକ୍ଷାଜୀବୀ ଥିଲେ। ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଧୁନ୍ଧୁଲୀ କୁଳୀନା ଓ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଜିଦ୍‌ଖୋର ଓ କ୍ରୂର ସ୍ୱଭାବର ତଥା କଳହପ୍ରିୟା ଥିଲା। ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଃସନ୍ତାନ ଥିଲେ। ତେଣୁ ସନ୍ତାନପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ନାନା ପ୍ରକାର ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ କଲେ। ମାତ୍ର କିଛି ଫଳ ନ ହେବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖୁବ୍ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ। ଦିନେ ସେ ଅତିଶୟ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବନକୁ ପଳାଇଲେ। ପଥଶ୍ରମରେ ଆତ୍ମଦେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍କରିଣୀ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ। ପାଣି ପିଇ ସାରି ଶ୍ରମ ଅପନୋଦନ ପାଇଁ ପୁଷ୍କରିଣୀ କୂଳରେ ବସିଥିବା ସମୟରେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ। ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଆତ୍ମଦେବ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲେ। ଆତ୍ମଦେବ ଅତି ସନ୍ତପ୍ତ ମନରେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ନିଜ ଦୁଃଖାନୁଭୂତିର ଝଡ଼ି ଲଗାଇଦେଲେ। ସେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି କହିଲେ—ବାବା! ମୁଁ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସଞ୍ଚିତ ପାପର ପରିଣାମରେ ଭୋଗୁଥିବା ଦୁଃଖ ବିଷୟରେ କେତେ ବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବି? ମୋ ଚିନ୍ତାଜନିତ ଉଷ୍ମ ଶ୍ୱାସରେ ଗରମ ହୋଇଯାଇଥିବା ଜଳାଞ୍ଜଳିକୁ ମୋ ପିତୃପୁରୁଷମାନେ ପାନ କରୁଛନ୍ତି। ଦେବତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋର କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନାହାନ୍ତି। ସନ୍ତାନ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏତେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇପଡ଼ିଛି ଯେ ସାରା ଜଗତ ମୋତେ ଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ଲାଗୁଛି। ଅତ୍ୟନ୍ତ ହତାଶ ହୋଇ ମୁଁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ଏଠାକୁ ଚାଲିଆସିଛି। ଏଭଳି ସନ୍ତାନହୀନ ଜୀବନ ରଖି ଲାଭ କଣ! ଏପରି କି ମୁଁ ଯେଉଁ ଗାଈଟିଏ ପାଳୁଛି, ସେ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଯାଉଛି। ମୋ ଦ୍ୱାରା ରୋପିତ ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ଫୁଲଫଳ ଧରୁ ନାହିଁ। ମୁଁ ଯଦି ଘରେ କିଛି ଫଳ ସାଇତି ରଖୁଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ସଢ଼ିଯାଉଛି। ଏଭଳି ହତଭାଗ୍ୟ ଜୀବନକୁ କାହିଁକି ରଖିବି?"

ଏତିକି କହୁ କହୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ହୃଦୟ କରୁଣାରେ ଦ୍ରବିତ ହୋଇଗଲା। ସେ ଯୋଗନିଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ଥିବାରୁ ଆତ୍ମଦେବଙ୍କ କପାଳ ରେଖାରୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣିଗଲେ ଏବଂ କହିଲେ, "ବିପ୍ରବର! ତୁମେ ସନ୍ତାନର ଆଶା ଛାଡ଼ିଦିଅ। ସାତ ଜନ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମର ସନ୍ତାନ ପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗ ନାହିଁ। ପୁତ୍ର ପାଇଁ ରାଜା ସଗର ଓ ଅଙ୍ଗ ନୃପତି ବହୁ କ୍ଳେଶ ପାଇଥିଲେ। ତେଣୁ କୁଟୁମ୍ବ ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କର। ସନ୍ନ୍ୟାସ ହିଁ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସୁଖପ୍ରଦ।" କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମଦେବ ପୁତ୍ରଟିଏ ପାଇଁ ଅତିଶୟ ବ୍ୟାକୁଳ ଥିବାରୁ ସେ ପୁତ୍ରଟିଏ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଦୁରାଗ୍ରହପୂର୍ବକ ବାଧ୍ୟ କଲେ। ଅନ୍ୟଥା ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୋକମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରିଦେବେ ବୋଲି କହିଲେ। ଆତ୍ମଦେବଙ୍କର ଦୁରାଗ୍ରହ ଦେଖି ମହାତ୍ମା

କହିଲେ—"ଏତେ ଜିଦି ଧର ନାହିଁ। ବିଧିର ବିଧାନକୁ ଟାଳିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ରାଜା ଚିତ୍ରକେତୁକୁ ଘୋର ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା। ଆଜି ତୁମେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜିଦି ଧରୁଛ।" ଏପରି ବହୁତ ବୁଝାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜିଦି ନ ଛାଡ଼ିବାରୁ ମହାତ୍ମା ତାଙ୍କ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଫଳ ଦେଇ କହିଲେ—"ତୁମ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଏ ଫଳଟି ଖାଇବାକୁ ଦେବ ଏବଂ ତାକୁ କହିବ, ସେ ସତ୍ୟ, ଶୌଚ, ଦୟା, ଦାନ ସମ୍ପାଦନ କରି ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିୟମରେ ରହିବ ଏବଂ ଦିନକୁ ଥରେ ଭୋଜନ କରିବ। ଏହା କଲେ ପୁତ୍ରର ସ୍ୱଭାବ ଅତି ଉତ୍ତମ ହେବ।

ଏହାପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରସନ୍ନ ମନରେ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଫଳଟି ଦେଇ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣପତ୍ନୀ ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ତ ଅତି କୁଟିଳସ୍ୱଭାବର ଥିଲା। ତେଣୁ ଗର୍ଭଧାରଣର ନାନା ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ବିଷୟରେ ଅନୁମାନ କରି ସେ ତା'ର ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖୀ ଆଗରେ ଫଳ ଖାଇବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲା। ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ଭାବିଲା, "ଗର୍ଭଧାରଣ କଲେ ମୁଁ ଭଲ ଭଲ ଦ୍ରବ୍ୟ ବେଶୀ ଖାଇ ପାରିବି ନାହିଁ ଏବଂ ଘର ପାଇଟି କରି ପାରିବି ନାହିଁ। ଦୈବାତ୍ ଗାଁରେ ଯଦି ଚୋର ବା ଡକାୟତ ଆକ୍ରମଣ କରିବେ, ପେଟ ବଢ଼ିଗଲେ ମୁଁ ଦୌଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ। ଯଦି ଶୁକଦେବଙ୍କ ଭଳି ଏ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବ ନ ହେବ, ତେବେ ତ ଆହୁରି ଅସୁବିଧା। ପୁଣି ପ୍ରସବ ପୂର୍ବରୁ ଯଦି ଗର୍ଭ ଆଡ଼ା ପଡ଼ିଗଲା, ତେବେ ମୋ ଜୀବନ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଯିବ। ତା' ଛଡ଼ା ପ୍ରସବକାଳର ଯନ୍ତ୍ରଣା ତ ସବୁଠୁ ଭୟଙ୍କର। ସୁଖରେ ପ୍ରସବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତାନର ଲାଳନ-ପାଳନ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର। ପୁଣି ମୋ ଭଳି ସୁକୁମାରୀ ପାଇଁ ଏତେ ନୀତିନିୟମ! ଏତେ କଠୋର ନିୟମରେ ତ ମୁଁ ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳି ପାରିବି ନାହିଁ। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମୋର ଅସୁବିଧା ସମୟ ଦେଖି ନଣନ୍ଦ ଆସି ମୋ ଘରୁ ସବୁ ଧନରତ୍ନ ବୋହି ନେଇଯିବ। ଏଣୁ ବନ୍ଧ୍ୟା ରହିବା ବରଂ ଭଲ। ବନ୍ଧ୍ୟା ଓ ବିଧବା ନାରୀ ହିଁ ସୁଖୀ।" ଏହିଭଳି ନାନା ପ୍ରକାର କୁତର୍କ ମନରେ ଆଣି ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା। ତା'ର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀ ଗର୍ଭବତୀ ଥିଲା। ତା' ସହିତ ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ କରିବାରୁ ସେ କିଛି ଅର୍ଥ ବିନିମୟରେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁକୁ ପ୍ରସବ ପରେ ଗୁପ୍ତରୂପେ ଧୁନ୍ଧୁଲୀକୁ ଦେଇଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲା। ଏହାପରେ ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ଫଳଟିକୁ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ତା' ଗାଈକୁ ଖୁଆଇ ଦେଇ ନିଜେ ଭଉଣୀର ପୁତ୍ର ପ୍ରସବ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ଭିଣୀର ଅଭିନୟ କରି ଗୃହରେ ରହିଲା। କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆତ୍ମଦେବକୁ ଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ କିଛି ଜଣା ନ ଥାଏ।

ସମୟାନୁସାରେ ଭଉଣୀର ପୁତ୍ର ପ୍ରସବ ହେବାରୁ ସେ ନବଜାତ ଶିଶୁକୁ ତା' ଧନଲୋଭୀ ସ୍ୱାମୀ ହାତରେ ଗୁପ୍ତରୂପେ ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ପାଖକୁ ପଠାଇଦେଲା ଏବଂ ନିଜେ ଗାଁରେ ପ୍ରଚାର କରିଦେଲା ଯେ ତା'ର ଶିଶୁ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଛି। ଏପଟେ ଧୁନ୍ଧୁଲୀର ପୁତ୍ର ହୋଇଛି ବୋଲି ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାର ହୋଇଗଲା। ଏତେକାଳ ପରେ ପୁତ୍ର ହୋଇଥିବା ଜାଣି ସମସ୍ତେ ଖୁସୀ ହେଲେ। ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ଆତ୍ମଦେବକୁ କହିଲା—"ମୋର କ୍ଷୀର ହେଉ ନାହିଁ। ଏବେ ମୋ ଭଉଣୀର ପିଲାଟିଏ ହୋଇ ମରିଯାଇଛି। ତେଣୁ ପୁଅକୁ କ୍ଷୀର ଦେବା ପାଇଁ ତାକୁ ଡକାଇ ଆମ ଘରେ କିଛି ଦିନ ରଖିବା।" ଆତ୍ମଦେବ ତାହା ହିଁ କଲେ। ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ଶିଶୁଟିର ନାମ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ରଖିଲା। ତିନି ମାସ ପରେ ଆତ୍ମଦେବ ପାଳିଥିବା ଗାଈଠାରୁ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟାକୃତି ଛୁଆଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲା। ଗାଈଠାରୁ ମାନବଶିଶୁ ଜନ୍ମିବା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଆତ୍ମଦେବର ଭାଗ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲା ବୋଲି କହିଲେ। ଶିଶୁଟିର ଗୋରୁଙ୍କ ପରି ଦୁଇଟି କର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ତା'ର ନାମ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ରଖାଗଲା। କାଳକ୍ରମେ ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ଯୁବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ। ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଉତ୍ତମ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା, କିନ୍ତୁ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ମହା ଦୁଷ୍ଟ ହେଲା। ଧୁନ୍ଧୁକାରୀଠାରେ କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ ଗୁଣ ବା କର୍ମ ନ ଥିଲା। ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧୀ, ହିଂସ୍ର ଓ ଚୋର ଥିଲା। ଦୀନଦୁଃଖୀଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେବା, ଅନ୍ୟର ଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଦେବା, ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ହେବା ଇତ୍ୟାଦି ଯାବତୀୟ କୁକର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ହୋଇ ଶେଷରେ ମାତାପିତାଙ୍କୁ ଦାରୁଣ ଯାତନା ଦେଲା। ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କ ଠାରେ ଆସକ୍ତ ହୋଇ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସମସ୍ତ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲା। ଦିନେ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ମାରଧର କରି ଘରୁ ବାସନକୁସନ ମଧ୍ୟ ନେଇ ପଳାଇଲା। ଆତ୍ମଦେବ ଏଭଳି କୁପୁତ୍ର ପାଇଁ ଖୁବ୍ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ କରି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ। ସେହି ସମୟରେ ପରମ ଜ୍ଞାନୀ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ପିତାଙ୍କୁ ଅସାର ସଂସାରର କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁରତା ବିଷୟରେ ବୁଝାଇବା ସହିତ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ବନରେ ଭଗବଦ୍‌ଭଜନ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ। ଆତ୍ମଦେବ ପୁତ୍ରର ଜ୍ଞାନ-ବୈରାଗ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବନଗମନ କଲେ। ସେଠାରେ ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ଉପାସନା ଓ ଭାଗବତ ପାଠ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ।

ପିତା ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିବା ପରେ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ତା' ମାଆକୁ ଖୁବ୍ ମାଡ଼ ମାରି ସବୁ ଧନ ଛଡ଼ାଇ ନେଇଗଲା। ଅତିଶୟ ଦୁଃଖରେ ଧୁନ୍ଧୁଲୀ ସେହି ରାତ୍ରିରେ କୂଅକୁ ଡେଇଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା। ଯୋଗନିଷ୍ଠ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଏ ସମସ୍ତ ଘଟଣାରେ ସୁଖୀ ବା ଦୁଃଖୀ ନ ହୋଇ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ନିମନ୍ତେ ଘରୁ ବାହାରିଗଲେ।

ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବେଶ୍ୟାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି କାମାନ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥାଏ। ସେ ଚୋରି କରି ଓ ନାନା କୁକୃତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଧନ ଆଣି ସେମାନଙ୍କ ମନତୋଷ କରେ। ଦିନେ ସେ ଚୋରି କରି ପ୍ରଚୁର ଧନ ଏବଂ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବସ୍ତ୍ର-ଅଳଙ୍କାର ଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଲା। ଏତେ ପରିମାଣରେ ଧନ ଦେଖି ବେଶ୍ୟାମାନେ ଚିନ୍ତା କଲେ ଯେ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ନିଶ୍ଚୟ ରାଜାଙ୍କ ହାତରେ ଧରାପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ପାଇବ ଏବଂ ତା' ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଧରାପଡ଼ି ଦଣ୍ଡ ପାଇବା। ତେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏବେଠାରୁ ତାକୁ ମାରିଦେଇ ସମସ୍ତ ଧନ ନେଇ ପଳାଇ ନ ଯିବା କାହିଁକି? ଏପରି ବିଚାର କରି ସେମାନେ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀକୁ ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗଳାରେ ରସି ଭିଡ଼ି ମାରିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ। କିନ୍ତୁ ଏ ଉପାୟରେ ଶୀଘ୍ର ନ ମରିବାରୁ ଡହକୁଥିବା ରଡ଼ ନିଆଁ ତା' ପାଟିରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଅତି ନିର୍ଦ୍ଦୟଭାବରେ ତାକୁ ହତ୍ୟା କଲେ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଖାତ ଖୋଳି ଗୁପ୍ତରୂପେ ତାକୁ ପୋତି ପକାଇଲେ। ମୃତ୍ୟୁପରେ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ତା'ର କୁକର୍ମ ହେତୁ ଭୟଙ୍କର ପ୍ରେତ ହେଲା। ସେ ଭୀଷଣ କ୍ଷୁଧାତୃଷାରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ବାୟବୀୟ ରୂପରେ ଏଣେତେଣେ ବୁଲିଲା। କିଛି ଦିନ ପରେ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଭାଇର ମୃତ୍ୟୁ ସମାଚାର ପାଇ ତା'ର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ଗୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆଦି କୃତ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ। ଏହିରୂପେ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ତୀର୍ଥାଦି ଭ୍ରମଣ କରି କରି ଦିନେ ରାତିରେ ନିଜ ଗୃହରେ ପହଞ୍ଚି ଅଗଣାରେ ରାତ୍ରିଯାପନ କଲେ। ପ୍ରେତ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ନାନା ପ୍ରକାର ରୂପ ଧାରଣ କରି ପରିଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରକଟ ହେଲା। ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀର ଦୁର୍ଗତି ବିଷୟ ଜାଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ତାକୁ ସବୁ କଥା ପଚାରିବାରୁ ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା। ତା'ର କହିବାର ଶକ୍ତି ନ ଥିଲା। ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଜଳ ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରି ତା' ଉପରକୁ ଛାଟିଦେବାରୁ ତାକୁ ବାକ୍‌ଶକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ଅତି ଦୁଃଖରେ ନିଜର କୁକର୍ମ ଓ ଦୁଃଖଦ ପରିଣତି ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା। ଶେଷରେ କହିଲା—"ଗୋକର୍ଣ୍ଣ! ତୁ ତ ଦୟାର ସାଗର। ମୋତେ ଶୀଘ୍ର ଏ ପ୍ରେତଯୋନିରୁ ଉଦ୍ଧାର କର।" ଗୋକର୍ଣ୍ଣ କହିଲେ—"ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଛି ଯେ ଗୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ତୁମର ଉଦ୍ଧାର ହେଲା ନାହିଁ କିପରି!" ପ୍ରେତ କହିଲା—"ଶହ ଶହ ଗୟାଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଉଦ୍ଧାର ହେବା ଅସମ୍ଭବ। ତୁ ଆଉ କିଛି ଉପାୟ କର।" ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରିବେ ବୋଲି କହି ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବାରୁ ପ୍ରେତ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା। ରାତି ସାରା ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଚିନ୍ତା କରି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ଉପାୟ ଦିଶିଲା ନାହିଁ। ଗୋକର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ଯୋଗନିଷ୍ଠ ପୁରୁଷମାନେ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଖୋଜାଖୋଜି କରି ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତିର ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ। ଶେଷରେ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଏହି ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରାଗଲା ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ପଚରାଯାଇ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଯାହା କିଛି କରାଯିବ। ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ। ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ। ଏ ଆୟୋଜନରେ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଅନେକ ଶ୍ରୋତା ନିଜ ନିଜର ପାପ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ। ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ନିଜେ ବ୍ୟାସ ପଦରେ ଆସୀନ ହୋଇ ଭାଗବତ ଶୁଣାଇଲେ। ସେହି ସମୟରେ ସେ ପ୍ରେତ ଅଦୃଶ୍ୟ ରୂପରେ ଆସି ନିଜର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଖୋଜିଲା। ସେଠାରେ ଥିବା ଏକ ସାତଗଣ୍ଠିଆ ବାଉଁଶ ଉପରେ ତା' ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ ବାଉଁଶର ନିମ୍ନଭାଗରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସେ ଭାଗବତ ଶୁଣିଲା। ପ୍ରତିଦିନ ଭାଗବତ ପାରାୟଣର ବିରତି ସମୟରେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ଘଟଣା ଘଟେ। ସେହି ବାଉଁଶର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଗଣ୍ଠି ପ୍ରତିଦିନ ଫାଟିଯାଏ। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରିବା ପରେ ସପ୍ତମ ଦିବସରେ ସପ୍ତମ ଗଣ୍ଠି ଫଟାଇ ପ୍ରେତତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ଏକ ପରମ ଦିବ୍ୟ ସ୍ୱରୂପରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲା। ସେ ଗୋକର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲା—ଭାଇ! ତୁମେ ଆଜି ମୋତେ ପ୍ରେତତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ କଲ। ଧନ୍ୟ ଏ ଭାଗବତ କଥା! ଧନ୍ୟ ଏ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ!! ଭାଗବତ କଥା ଭଗବଦ୍‌ଧାମ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ। ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣର ଆୟୋଜନ ହେଲେ ପାପମାନେ ଭୟରେ ଥରି ଉଠନ୍ତି। ମନ, ବଚନ, କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଯାହା କିଛି ଛୋଟ ବା ବଡ଼, ସଦ୍ୟ ବା ପୁରାତନ ପାପ ହୋଇଥାଏ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପାପ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ। ବିଦ୍ୱାନମାନେ ଦେବସଭାରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଯେଉଁମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଭାଗବତ ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ବୃଥା। ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ ବିନା ଏ ଶରୀରକୁ ଖୁବ୍ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ କରି ରଖି ଲାଭ କ'ଣ? ଏ ଶରୀର କେବଳ ଅସ୍ଥିମାଂସର ବିକାର—

ଅସ୍ଥିସ୍ତମ୍ଭଂ ସ୍ନାୟୁବଦ୍ଧଂ ମାଂସଶୋଣିତଲେପିତମ୍।
ଚର୍ମାବନଦ୍ଧଂ ଦୁର୍ଗନ୍ଧଂ ପାତ୍ରଂ ମୂତ୍ରପୁରୀଷୟୋଃ॥

ଅସ୍ଥିପୁଞ୍ଜ ହିଁ ଶରୀରର ଆଧାର ଏବଂ ଅସଂଖ୍ୟ ନାଡ଼ୀ ଓ ଶିରା ପ୍ରଶିରାରୂପୀ ରସି ଦ୍ୱାରା ଏହା ନିବଦ୍ଧିତ। ଏହା ଉପରେ ମାଂସ ଓ ରକ୍ତର ପ୍ରଲେପ ଦେଇ ଚର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଢାଙ୍କି ଦିଆଯାଇଛି। ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗରୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରେ; କାରଣ ଏହା ଏକ ମଳମୂତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଣ୍ଡ। ପୁଣି ଏହା ନାନା କ୍ଲେଶ ଓ ବ୍ୟାଧିର ମନ୍ଦିର। ଏହା ନିରନ୍ତର ନାନା ଦୁଷ୍କୃତର

କାମନାରେ ସନ୍ତପ୍ତ ରହେ। ପୁଣି ଜଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ପରି ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର। ଏଭଳି ଅନିତ୍ୟ ଦେହରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅବିନାଶୀ ଫଳ ପାଇବାର ଉପାୟ କାହିଁକି ନ କରୁଛି? ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ଶ୍ରବଣ କଲେ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଭଗବତ୍‌ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇଯାଏ। ଭାଗବତ ପ୍ରଭାବରେ ଯଦି ଜଡ଼ ଓ ଶୁଷ୍କ ବାଉଁଶର ଗଣ୍ଠି ମଧ୍ୟ ଫାଟିଯାଏ, ତେବେ ଚିତ୍ତର ଅଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥି ଖୋଲିବା କେଉଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅବା! ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ଶ୍ରବଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟର ଗ୍ରନ୍ଥି ଖୋଲିଯାଏ, ସମସ୍ତ ସଂଶୟ ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ସମସ୍ତ କର୍ମ କ୍ଷୀଣ ହୋଇଯାଏ—

ଭିଦ୍ୟତେ ହୃଦୟଗ୍ରନ୍ଥିଶ୍ଛିଦ୍ୟନ୍ତେ ସର୍ବସଂଶୟାଃ।
କ୍ଷୀୟନ୍ତେ ଗ୍ୟସ୍ୟ କର୍ମାଣି ସପ୍ତାହଶ୍ରବଣେ କୃତେ ॥

ଭାଗବତ କଥାରୂପୀ ତୀର୍ଥ ସଂସାରରୂପୀ କର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ। ଏହା ହୃଦୟରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମୁକ୍ତି ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ବୁଝିବା ଉଚିତ।

ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ଏହିପରି କହୁ କହୁ ତା' ପାଇଁ ଏକ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ଦିବ୍ୟ ବିମାନ ବୈକୁଣ୍ଠବାସୀ ପାର୍ଷଦଗଣଙ୍କ ସମେତ ଶୂନ୍ୟରୁ ଓହ୍ଲାଇଲା ଏବଂ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ସେଥିରେ ଆରୋହଣ କଲା। ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଇଁ ବିମାନ ଆସି ନ ଥିବାରୁ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ମୟରେ ପାର୍ଷଦଗଣଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—"ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କଲେ, ଅଥଚ ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିମାନ ଆସିଲା ନାହିଁ କାହିଁକି? ଦୟା କରି ଏଭଳି ଫଳଭେଦର କାରଣ ମୋତେ ବୁଝାଇ କହନ୍ତୁ।"

ପାର୍ଷଦଗଣ କହିଲେ—ଶ୍ରବଣଭେଦ ହିଁ ଫଳଭେଦର କାରଣ। ସମସ୍ତେ ସମାନରୂପେ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଧୁନ୍ଧୁକାରୀ ପରି ସମସ୍ତେ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ଭାଗବତକୁ ମନନ କରି ନାହାନ୍ତି। ଏ ପ୍ରେତ ସାତଦିନ ନିରାହାର ରହି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ମନନ ଓ ନିଦିଧ୍ୟାସନପୂର୍ବକ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲା। ଅମନଯୋଗରେ 'ଶ୍ରବଣ', ସନ୍ଦେହରେ 'ମନ୍ତ୍ର' ଏବଂ ଚିତ୍ତ ବିକ୍ଷେପରେ 'ଜପ'ର କୌଣସି ଫଳ ମିଳେ ନାହିଁ। ବୈଷ୍ଣବହୀନ ଦେଶ, ଅପାତ୍ରକୁ କରାଇବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଭୋଜନ, ଅଶ୍ରୋତ୍ରିୟକୁ ଦିଆଯିବା ଦାନ ଏବଂ ଆଚାରହୀନ କୁଳ ବୃଥା ଅଟେ। ଗୁରୁ ବଚନରେ ବିଶ୍ୱାସ, ଦୈନ୍ୟଭାବ, ମନସଂଯମ ଓ ଚିତ୍ତ ଏକାଗ୍ରତା ପ୍ରଭୃତି ନିୟମ ପାଳନ କରି ଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରବଣ କଲେ ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ଫଳ ମିଳେ। ଏମାନେ ଯଦି ଆଉ ଥରେ କେବେ ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି, ତେବେ ଏମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ହୋଇଯିବ। ତୁମ କଥା କଣ ବା କହିବୁ! ତୁମକୁ ତ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଆସି ଗୋଲକ ଧାମକୁ ନେଇଯିବେ। ଏହା କହି ପାର୍ଷଦଗଣ ହରି ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରି କରି ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ।

ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ପୁଣି ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ କଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତା ଦିବ୍ୟ ବିମାନରେ ପାର୍ଷଦମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଗଲେ। ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଆନନ୍ଦରେ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଲେ ଏବଂ ଗୋକର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ନିଜ ତୁଲ୍ୟ କରିଦେଲେ। ସେହି ଗ୍ରାମରେ ରହୁଥିବା କୁକୁର, ଚଣ୍ଡାଳ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ଜୀବ ଗୋକର୍ଣ୍ଣଙ୍କ କୃପାରୁ ଭଗବଦ୍‌ଧାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ, ଯାହା ଯୋଗୀଜନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଲଭ।

ଏହିପରି ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ଉପାଖ୍ୟାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସାରି ସନକାଦି କହିଲେ, ଦେବର୍ଷି ନାରଦ! ସପ୍ତାହ ଶ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଫଳ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ, ଆମେ ତାହା କେତେ ବା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବୁ। ଯେଉଁମାନେ କେବଳ ଗୋକର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଭାଗବତ କଥାମୃତରୁ ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣପୁଟରେ ପାନ କରିଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପୁନଃ ଜନନୀଜଠରକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ। ଦୀର୍ଘକାଳ କଠୋର ତପସ୍ୟା ଓ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଗତି ଦୁର୍ଲଭ, ତାହା ସପ୍ତାହ ଶ୍ରବଣରେ ଅତି ସହଜରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଏ ପରମ ପବିତ୍ର ଇତିହାସକୁ ମୁନୀଶ୍ୱର ଶାଣ୍ଡିଲ୍ୟ ଚିତ୍ରକୂଟରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ପାଠ କରନ୍ତି। ଏହା ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମୟରେ ପାଠ କଲେ ପିତୃଗଣ ତୃପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ନିତ୍ୟ ପାଠ କଲେ ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ।

ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ବିଧି*

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ ଓ ଶ୍ରବଣର ଯଥେଷ୍ଟ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ରହିଛି । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠାରେ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ ଓ ଶ୍ରବଣର ବିଧି ବିଷୟରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଉଛି—

ବିଧିବତ୍ ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍ତମ ତିଥି, ବାର, ନକ୍ଷତ୍ର, ମାସ, ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ବିଦ୍ୱାନ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ନେବା ଉଚିତ । ସାଧାରଣତଃ ତିଥି ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟା, ତୃତୀୟା, ପଞ୍ଚମୀ, ଷଷ୍ଠୀ, ଦଶମୀ, ଏକାଦଶୀ ଓ ଦ୍ୱାଦଶୀ; ବାର ମଧ୍ୟରେ ସୋମ, ବୁଧ, ଗୁରୁ ଓ ଶୁକ୍ର; ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅଶ୍ୱିନୀ, ମୃଗଶିରା, ପୁନର୍ବସୁ, ପୁଷ୍ୟା, ହସ୍ତା, ଚିତ୍ରା, ସ୍ୱାତୀ, ବିଶାଖା, ଅନୁରାଧା, ଶ୍ରବଣା, ଧନିଷ୍ଠା, ପୂର୍ବଭାଦ୍ରପଦ ଓ ରେବତୀ ଏବଂ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଆଷାଢ଼, ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ରବ, ଆଶ୍ୱିନ, କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର ପାରାୟଣ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ପାରାୟଣ ନିମନ୍ତେ ନଦୀତଟ, ଉପବନ, ଦେବମନ୍ଦିର ଅଥବା ନିବାସସ୍ଥାନକୁ ଚୟନ କରାଯାଇପାରେ । ସ୍ଥାନଟି ପରିଷ୍କୃତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଓ ଗୋମୟ ଆଦିରେ ପବିତ୍ର ହୋଇଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପାରାୟଣସ୍ଥଳ ବା ମଣ୍ଡପରେ ଚାନ୍ଦୁଆ ଟାଣି ସ୍ଥାନଟିକୁ କଦଳୀ ଗଛ, ପୁଷ୍ପପତ୍ର ଆଦିରେ ସୁସଜ୍ଜିତ କରାଯିବା ବିଧେୟ ।

ପାରାୟଣ କରିବା ପାଇଁ ବିଦ୍ୱାନ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ସଦାଚାରୀ, ସଦ୍‌ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ, ସୁଶୀଳ, କୁଳୀନ ଓ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବକ୍ତାରୂପେ ବରଣ କରିବା ଉଚିତ । ବକ୍ତାଙ୍କ ଆସନ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଆସନ ଠାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଉଚ୍ଚ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବକ୍ତା ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୀ ଓ ମୁଖ୍ୟଶ୍ରୋତା ପୂର୍ବାଭିମୁଖୀ ଅଥବା ବକ୍ତା ପୂର୍ବାଭିମୁଖୀ ଓ ମୁଖ୍ୟଶ୍ରୋତା ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୀ ହୋଇ ବସିବେ ।

ଭାଗବତସପ୍ତାହ ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତଥା ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ପାରାୟଣ ଶ୍ରବଣର ସୁଯୋଗ ଦେବା ଉଚିତ । ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ଯଥୋଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବାୟବୀୟ ଶରୀରଧାରୀ ଅତୃପ୍ତାତ୍ମାଙ୍କ ପାଇଁ ମଣ୍ଡପ କଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ସାତଗଣ୍ଠିଆ ବାଉଁଶ ପୋତିବା ବିଧେୟ । ପାରାୟଣ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବ ଦିନ ମୁଖ୍ୟଶ୍ରୋତା (ଯଜମାନ) ଆଭ୍ୟୁଦୟିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସାରିଦେବା ଉତ୍ତମ ।

ପୂଜା ଆରମ୍ଭରେ ଯଜମାନ ନମସ୍କାରାତ୍ମକ ମଙ୍ଗଳାଚରଣ ଗାନ କରିବେ ଏବଂ ବିଘ୍ନବିନାଶକ ଗଣେଶଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା କରିବେ । ଏହାପରେ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ପାନପୂର୍ବକ ଶୁଚି ହୋଇ, ଆଚମନ ଓ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି ନିମ୍ନ ମନ୍ତ୍ରରେ ଶାନ୍ତିପାଠ କରିବେ—"ଓଁ ଭଦ୍ରଂ କର୍ଣ୍ଣେଭିଃ ଶୃଣୁୟାମ ଦେବା ଭଦ୍ରଂ ପଶ୍ୟେମାକ୍ଷଭିର୍ଯଜତ୍ରାଃ । ସ୍ଥିରୈରଙ୍ଗୈସ୍ତୁଷ୍ଟୁବାଂ ସସ୍ତନୂଭି-ର୍ବ୍ୟଶେମ ଦେବହିତଂ ଯଦାୟୁଃ ॥" କର୍ମର ଅଖଣ୍ଡତା ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଥମେ ଅଖଣ୍ଡ ଘୃତଦୀପ ସ୍ଥାପନ କରିବେ । ପୂଜାର ଶୁଭାରମ୍ଭ ପାଇଁ ଶଙ୍ଖାଦି ବାଦ୍ୟନାଦ ଓ ହୁଳହୁଳି ଧ୍ୱନି କରିବେ । ବଟୁଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ତଣ୍ଡୁଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ରରେ ନାରିକେଳ, କୁଶ, ପୁଷ୍ପ ଓ ମୁଦ୍ରା ରଖି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଅନୁଜ୍ଞା ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଆସନଶୁଦ୍ଧି ପରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ି ଦେବତା ଓ ଋଷି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରିବେ—

ଗଣାଧିପଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ପିତାମହମ୍ ।
ବିଷ୍ଣୁଂ ରୁଦ୍ରଂ ଶିବାଂ ଦେବୀଂ ବନ୍ଦେ ଭକ୍ତ୍ୟା ସରସ୍ୱତୀମ୍ ॥
ସାନଂ କ୍ଷେତ୍ରଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ଦିନେଶଂ ଚ ନିଶାକରମ୍ ।
ଧରଣୀଗର୍ଭସମ୍ଭୂତଂ ଶଶିପୁତ୍ରଂ ବୃହସ୍ପତିମ୍ ॥
ଦୈତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରଂ ଶନୈଶ୍ଚରମ୍ ।
ରାହୁଂ କେତୁଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ କର୍ମାରମ୍ଭେ ବିଶେଷତଃ ॥
ଶକ୍ରାଦ୍ୟା ଦେବତାଃ ସର୍ବାଃ ମୁନିଂଶ୍ଚୈବ ତପୋଧନାମ୍ ।
ଗର୍ଗଂ ମୁନିଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନାରଦଂ ଋଷିମୁତ୍ତମମ୍ ॥
ବଶିଷ୍ଠଂ ମୁନିଶାର୍ଦ୍ଦୂଳଂ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଂ ମହାମୁନିମ୍ ।
ପରାଶରଂ ତଥା ବ୍ୟାସଂ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦମ୍ ॥
ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣିଂ ଚ ଗୋଭିଲଂ ସନକାଦି ତପସ୍ୱିନମ୍ ।
ବିଦ୍ୟାଧିକାଶ୍ଚ ଯେ କେଚିତ୍ ଯେ କେଚିତ୍ ଚ ତପୋଧନାଃ ।
ତାନ୍ ସର୍ବାନ୍ ପ୍ରଣିପତ୍ୟାଦ୍ୟ କର୍ମାରମ୍ଭ କରୋମ୍ୟହମ୍ ॥

ଏହାପରେ ଭୂତାପସାରଣ, ଦ୍ୱାରଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା, ରକ୍ଷାସୂତ୍ରବନ୍ଧନ ଓ ଗୁରୁପୂଜନ ସାରି ସୂର୍ଯ୍ୟାର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ

* ଏଠାରେ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣର ସାଧାରଣ ନିୟମ କେବଳ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଗୋଚରାର୍ଥେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ପୂଜାର ବିଧାନ, କ୍ରମ, ମନ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ଯେପରି ପ୍ରଚଳିତ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା ପୁରୋହିତଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ତଦନୁସାରେ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ବିଧିବିଧାନ ସହିତ ମହା ଉଲ୍ଲାସରେ ଏବଂ ଉଦାର ହୃଦୟରେ ଧନବ୍ୟୟ କରି ଭାଗବତ ଶୁଣିଲେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୋତା ପ୍ରତି ଅନୁକମ୍ପା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷେ ତାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଆୟୋଜନ କରିବାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ । ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ଓ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ସାଧାରଣ ଆୟୋଜନରେ ସପ୍ତାହ ଶ୍ରବଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ତାହାକୁ ଉଦାର ହୃଦୟରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । କାରଣ ଭଗବାନ କେବଳ ଭାବକୁ ଦେଖନ୍ତି—**'ଭାବଗ୍ରାହୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନଃ'** । ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ କେବଳ ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ଫଳ ଓ ଜଳ ଅର୍ପଣ କରି ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯାଇ ପାରେ—**"ପତ୍ରଂ ପୁଷ୍ପଂ ଫଳଂ ତୋୟଂ ଯୋ ମେ ଭକ୍ତ୍ୟା ପ୍ରଯଚ୍ଛତି । ତଦହଂ ଭକ୍ତ୍ୟୁପହୃତମଶ୍ନାମି ପ୍ରଯତାତ୍ମନଃ ॥"** (ମୂଳ ଭାଗବତ ୧୦।୮୧।୪ ଓ ଗୀତା ୯।୨୬) ।

କରିବେ। ତଦନନ୍ତର ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ, ପୁଣ୍ୟାହବାଚନ, ବରୁଣ-କଳସ ପୂଜା ସାରି ମହାବାକ୍ୟ ସଂକଳ୍ପ କରିବେ। ସଂକଳ୍ପରେ ପୂଜା ସ୍ଥାନର ବିବରଣୀ, ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ଇତ୍ୟାଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପରେ ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦର୍ଶାଇ ବାକ୍ୟ ଯୋଗ କରିବେ।

ପ୍ରଥମେ ଗଣପତିଙ୍କ ଆବାହନଠାରୁ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଥାବିଧି ପୂଜନ କରିବେ। ଏହାପରେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ ସହିତ ନବଗ୍ରହଙ୍କୁ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରରେ ସମସ୍ତ ଉପଚାରସହିତ ପୂଜା କରିବେ। ଅଷ୍ଟାଦଶମାତୃଗଣଙ୍କୁ ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଦି ସପ୍ତଚିରଜୀବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବେ।

ଖଟୁଳି ଉପରେ ସର୍ବତୋଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳ କାଟି ତା ଚାରିଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବେଦକଳସ ସ୍ଥାପନ କରି ଋକ୍, ଯଜୁଃ, ସାମ ଓ ଅଥର୍ବବେଦମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ପୂର୍ବ, ଦକ୍ଷିଣ, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ପୂଜା କରିବେ। ସର୍ବତୋଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ତାମ୍ରକଳଶ (ବର୍ଦ୍ଧନୀଘଟ) ସ୍ଥାପନ କରି ଯଥାବିଧିରେ ପୂଜା କରିବା ସହିତ ମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଥାପିତ ଶାଳଗ୍ରାମଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଉପଚାର ସହ ପୂଜା କରିବେ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀବାସୁଦେବ ପୂଜନ—

ବର୍ଦ୍ଧନୀଘଟ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାସୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିମା (ବା ଚିତ୍ରପଟ) ବିରାଜମାନ କରାଇ ପୁରୁଷସୂକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର ବିଧିରେ ପୂଜା କରିବେ। ପୂଜା ସମାପ୍ତି ପରେ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ବ୍ରହ୍ମସତ୍ରଂ କରିଷ୍ୟାମି ତବାନୁଗ୍ରହତୋ ବିଭୋ।
ତନ୍ନିର୍ବିଘ୍ନଂ ଭବେଦ୍ଦେବ ରମାନାଥ କ୍ଷମସ୍ୱ ମେ॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀସହିତୋ ଭଗବାନ୍‌ବାସୁଦେବଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ"* ଏପରି କହି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେବେ।

ନରନାରାୟଣ ପୂଜନ—

"ଓଁ ନରନାରାୟଣାଭ୍ୟାଂ ନମଃ" ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ ନରନାରାୟଣଙ୍କୁ ଆବାହନ ଓ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଯୋ ମାୟୟା ବିରଚିତଂ ନିଜମାତ୍ମନୀଦଂ
ଖେ ରୂପଭେଦମିବ ତତ୍‌ପ୍ରତିଚକ୍ଷଣାୟ।
ଏତେନ ଧର୍ମସଦନେ ଋଷିମୂର୍ତ୍ତିନାଦ୍ୟ
ପ୍ରାଦୁଶ୍ଚକାର ପୁରୁଷାୟ ନମଃ ପରସ୍ମୈ॥
ସୋଽୟଂ ସ୍ଥିତିବ୍ୟତିକରୋପଶମାୟ ସୃଷ୍ଟାନ୍
ସତ୍ତ୍ୱେନ ନଃ ସୁରଗଣାନନୁମେୟତତ୍ତ୍ୱଃ।
ଦୃଶ୍ୟାଦଦଭ୍ରକରୁଣେନ ବିଲୋକନେନ
ଯଚ୍ଛ୍ରୀନିକେତମମଳଂ କ୍ଷିପତାରବିନ୍ଦମ୍॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଭଗବନ୍ତୌ ନରନାରାୟଣୌ ପ୍ରୀୟେତାଂ ନ ମମ।"

ବାୟୁଦେବ ପୂଜନ—

"ଓଁ ବାୟବେ ସର୍ବକଲ୍ୟାଣକର୍ତ୍ରେ ନମଃ" ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରରେ ବାୟୁଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଅନ୍ତଃ ପ୍ରବିଶ୍ୟ ଭୂତାନି ଯୋ ବିଭର୍ତ୍ୟାତ୍ମକେତୁଭିଃ।
ଅନ୍ତର୍ଯାମୀଶ୍ୱରଃ ସାକ୍ଷାତ୍ ପାତୁ ନୋ ଯଦ୍‌ବଶେ ସ୍ଫୁଟମ୍॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ସର୍ବକଲ୍ୟାଣକର୍ତ୍ତା ବାୟୁଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ।"

ଗୁରୁପୂଜନ—

"ଓଁ ଗୁରବେ ନମଃ" ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରରେ ଗୁରୁପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ବ୍ରହ୍ମାନସରୋଜମଧ୍ୟବିଳସତ୍ ଶୀତାଂଶୁପୀଠସ୍ଥିତଂ
ସ୍ଫୂର୍ଜତ୍‌ସୂର୍ଯ୍ୟରୁଚିଂ ବରାଭୟକରଂ କର୍ପୂରକୁନ୍ଦୋଜ୍ଜ୍ୱଳମ୍।
ଶ୍ୱେତସ୍ରଗ୍‌ବସନାନୁଲେପନଯୁତଂ ବିଦ୍ୟୁଲ୍ଲସତ୍ କାନ୍ତୟା
ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟାର୍ଦ୍ଧତନୁଂ ପ୍ରସନ୍ନବଦନଂ ବନ୍ଦେ ଗୁରୁଂ ସାଦରମ୍॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଗୁରୁଦେବଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ।"

ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜନ—

"ଓଁ ସରସ୍ୱତ୍ୟୈ ନମଃ" ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପାଦିରେ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଯା କୁନ୍ଦେନ୍ଦୁତୁଷାରହାରଧବଳା ଯା ଶ୍ୱେତପଦ୍ମାସନା
ଯା ବୀଣାବରଦଣ୍ଡମଣ୍ଡିତକରା ଯା ଶୁଭ୍ରବସ୍ତ୍ରାବୃତା।
ଯା ବ୍ରହ୍ମାଚ୍ୟୁତଶଙ୍କରପ୍ରଭୃତିଭିର୍ଦେବୈଃ ସଦା ବନ୍ଦିତା
ସା ମାଂ ପାତୁ ସରସ୍ୱତୀ ଭଗବତୀ ନିଃଶେଷଜାଡ୍ୟାପହା॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଭଗବତୀ ସରସ୍ୱତୀ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ।"

ଶେଷାଦିଙ୍କ ପୂଜନ—

"ଓଁ ଶେଷାୟ ନମଃ, ଓଁ ସନତ୍‌କୁମାରାୟ ନମଃ, ଓଁ ସାଂଖ୍ୟାୟନାୟ ନମଃ, ଓଁ ପରାଶରାୟ ନମଃ, ଓଁ ବୃହସ୍ପତୟେ ନମଃ, ଓଁ ମୈତ୍ରେୟାୟ ନମଃ, ଓଁ ଉଦ୍ଧବାୟ ନମଃ" ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଶେଷାଦିଙ୍କୁ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଶେଷଃ ସନତ୍‌କୁମାରଶ୍ଚ ସାଂଖ୍ୟାୟନପରାଶରୌ।
ବୃହସ୍ପତିଶ୍ଚ ମୈତ୍ରେୟ ଉଦ୍ଧବଶ୍ଚାତ୍ର କର୍ମଣି॥
ପ୍ରତ୍ୟୂହବୃନ୍ଦଂ ସତତଂ ହରନ୍ତାଂ ପୂଜିତା ମୟା।

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଶେଷସନତ୍‌କୁମାରସାଂଖ୍ୟାୟନ-ପରାଶରବୃହସ୍ପତିମୈତ୍ରେୟୋଦ୍ଧବାଃ ପ୍ରୀୟନ୍ତାଂ ନ ମମ।"

* ଏହିପରି ବାକ୍ୟ ପଢ଼ି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେବା ପ୍ରତି ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ।

ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପୂଜନ—

"ଓଁ ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣୟେ ନମଃ, ଓଁ କଶ୍ୟପାୟ ନମଃ, ଓଁ ରାମଶିଷ୍ୟାୟ ନମଃ, ଓଁ ଅକୃତବ୍ରଣାୟ ନମଃ, ଓଁ ବୈଶମ୍ପାୟନାୟ ନମଃ, ଓଁ ହାରୀତାୟ ନମଃ" ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣି ପ୍ରଭୃତି ଷଟ୍ ପୌରାଣିକଙ୍କୁ ପୂଜା କରି ଏହିରୂପେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣିଃ କଶ୍ୟପଶ୍ଚ ରାମଶିଷ୍ୟୋଽକୃତବ୍ରଣଃ ।
ବୈଶମ୍ପାୟନହାରୀତୌ ଷଡ୍ ବୈ ପୌରାଣିକା ଇମେ ॥
ସୁଖଦାଃ ସନ୍ତୁ ମେ ନିତ୍ୟମନୟା ପୂଜୟାର୍ଚ୍ଚିତାଃ ।

"ଏତୟା ପୂଜୟା ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣିପ୍ରଭୃତୟଃ ଷଟ୍ ପୌରାଣିକାଃ ପ୍ରୀୟନ୍ତାଂ ନ ମମ ।"

ବ୍ୟାସଦେବ ପୂଜନ—

"ଓଁ ଭଗବତେ ବ୍ୟାସାୟ ନମଃ" ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ଆବାହନ ଓ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ନମସ୍ତସ୍ମୈ ଭଗବତେ ବ୍ୟାସାୟାମିତତେଜସେ ।
ପପୁର୍ଜ୍ଞାନମୟଂ ସୌମ୍ୟ ଯନ୍ମୁଖାମ୍ବୁରୁହାସବମ୍ ॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ବ୍ୟାସଦେବଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ ।"

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜନ—

ସପ୍ତାହଯଜ୍ଞର ଉପଦେଷ୍ଟା ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ଆବାହନ କରି ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କୁ **"ଓଁ ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ନମଃ"** ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରରେ ପୂଜା କରିବେ ଓ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଲୋକେଶ ତ୍ୱଂ ଜଗଚ୍ଚକ୍ଷୁଃ ସତ୍କର୍ମ ତବ ଭାଷିତମ୍ ।
କରୋମି ତଚ୍ଚ ନିର୍ବିଘ୍ନଂ ପୂର୍ଣ୍ଣମସ୍ତୁ ତ୍ୱଦର୍ଚ୍ଚନାତ୍ ॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ସପ୍ତାହଯଜ୍ଞୋପଦେଷ୍ଟା ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ ॥"

ଦଶାବତାର ପୂଜନ—

ଦଶାବତାରଙ୍କୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଆସନ ଦେଇ ଓ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ବେଦାନୁଦ୍ଧରତେ ଜଗନ୍ନିବହତେ ଭୂଗୋଳମୁଦ୍‌ବିଭ୍ରତେ
ଦୈତ୍ୟାନ୍ ଦାରୟତେ ବଳିଂ ଛଳୟତେ କ୍ଷତ୍ରକ୍ଷୟଂ କୁର୍ବତେ ।
ପୌଲସ୍ତ୍ୟଂ ଜୟତେ ହଳଂ କଳୟତେ କାରୁଣ୍ୟମାତନ୍ୱତେ
ମ୍ଳେଚ୍ଛାନ୍ ମୂର୍ଚ୍ଛୟତେ ଦଶାକୃତିକୃତେ କୃଷ୍ଣାୟ ତୁଭ୍ୟଂ ନମଃ ॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଦଶାବତାରଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ ।"

ଶୁକଦେବଙ୍କ ପୂଜନ—

ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ଆବାହନ ଓ ପୂଜା କରି ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଯଂ ପ୍ରବ୍ରଜନ୍ତମନୁପେତମପେତକୃତ୍ୟଂ
ଦ୍ୱୈପାୟନୋ ବିରହକାତର ଆଜୁହାବ ।
ପୁତ୍ରେତି ତନ୍ମୟତୟା ତରବୋଽଭିନେଦୁ-
ସ୍ତଂ ସର୍ବଭୂତହୃଦୟଂ ମୁନିମାନତୋଽସ୍ମି ॥

"ଅନୟା ପୂଜୟା ଶୁକଦେବଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ ।"

ଗ୍ରନ୍ଥପୀଠ ଓ ନାରଦପୀଠ ପୂଜନ—

ଗ୍ରନ୍ଥପୀଠ ଓ ନାରଦପୀଠ ଉପରେ ଚନ୍ଦନାଦି ଦ୍ୱାରା ଅଷ୍ଟଦଳପଦ୍ମ ଅଙ୍କିତ କରିବେ । ତା ପରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ପୀଠରେ ଆଧାରଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଭାବନା କରି ପୂଜା କରିବେ—"ଓଁ ଆଧାରଶକ୍ତ୍ୟେ ନମଃ, ଓଁ ମୂଳପ୍ରକୃତୟେ ନମଃ, ଓଁ କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରାୟ ନମଃ, ଓଁ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପାୟ ନମଃ, ଓଁ କଳ୍ପବୃକ୍ଷାୟ ନମଃ, ଓଁ ରତ୍ନମଣ୍ଡପାୟ ନମଃ, ଓଁ ରତ୍ନସିଂହାସନାୟ ନମଃ ।" ତା ପରେ ପୀଠର ପୂର୍ବ, ଦକ୍ଷିଣ, ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ **"ଓଁ ଧର୍ମାୟ ନମଃ, ଓଁ ଜ୍ଞାନାୟ ନମଃ, ଓଁ ବୈରାଗ୍ୟାୟ ନମଃ, ଓଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାୟ ନମଃ"** କହି ଓ ପୀଠର ମଧ୍ୟଭାଗରେ **"ଓଁ ଅନନ୍ତାୟ ନମଃ"** କହି ଅନନ୍ତଙ୍କୁ ଏବଂ **"ଓଁ ମହାପଦ୍ମାୟ ନମଃ"** କହି ମହାପଦ୍ମକୁ ପୂଜା କରିବେ । ପୂଜା ପରେ ଏପରି କଳ୍ପନା କରିବେ ଯେ ମହାପଦ୍ମର କନ୍ଦ (ମୂଳଭାଗ) ଆନନ୍ଦମୟ, ନାଡ଼ ସଂବିଦ୍‌ସ୍ୱରୂପ, ପାଖୁଡ଼ା ପ୍ରକୃତିମୟ, କେଶର ବିକୃତିରୂପ ଓ ବୀଜ ପଞ୍ଚାଶଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ସେହି ମହାପଦ୍ମର କର୍ଣ୍ଣିକା (ଆସନ) ବିଭୂଷିତ । ପଦ୍ମକର୍ଣ୍ଣିକାରେ ଅର୍କମଣ୍ଡଳ, ସୋମମଣ୍ଡଳ ଓ ବହ୍ନିମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥିତ । ସେଠାରେ ପ୍ରବୋଧାତ୍ମକ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଓ ତମ ମଧ୍ୟ ବିରାଜମାନ ।

ଏଭଳି ଭାବନା କରି ନିମ୍ନ ମନ୍ତ୍ରରେ ସେସବୁକୁ ପଞ୍ଚୋପଗ୍ରରେ ପୂଜା କରିବେ—**"ଓଁ ଆନନ୍ଦମୟକନ୍ଦାୟ ନମଃ, ଓଁ ସଂବିନ୍ନାଳାୟ ନମଃ, ଓଁ ପ୍ରକୃତିମୟପତ୍ରେଭ୍ୟୋ ନମଃ, ଓଁ ବିକୃତିମୟକେସରେଭ୍ୟୋ ନମଃ, ଓଁ ପଞ୍ଚାଶଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବୀଜଭୂଷିତାୟୈ କର୍ଣ୍ଣିକାୟୈ ନମଃ, ଓଁ ଅଂ ଅର୍କମଣ୍ଡଳାୟ ନମଃ, ଓଁ ସଂ ସୋମମଣ୍ଡଳାୟ ନମଃ, ଓଁ ବଂ ବହ୍ନିମଣ୍ଡଳାୟ ନମଃ, ଓଁ ସଂ ପ୍ରବୋଧାତ୍ମନେ ସତ୍ତ୍ୱାୟ ନମଃ, ଓଁ ରଂ ରଜସେ ନମଃ, ଓଁ ତଂ ତମସେ ନମଃ ।"** ଏହାପରେ ପଦ୍ମର ପୂର୍ବ ଆଗ୍ନେୟାଦି ଅଷ୍ଟଦିଗରେ ଯଥାକ୍ରମେ **"ଓଁ ବିମଳାୟୈ ନମଃ, ଓଁ ଉତ୍କର୍ଷିଣ୍ୟୈ ନମଃ, ଓଁ ଜ୍ଞାନାୟୈ ନମଃ, ଓଁ କ୍ରିୟାୟୈ ନମଃ, ଓଁ ଯୋଗାୟୈ ନମଃ, ଓଁ ପ୍ରହ୍ୱୟୈ ନମଃ, ଓଁ ସତ୍ୟାୟୈ ନମଃ, ଓଁ ଈଶାନାୟୈ ନମଃ"** ମନ୍ତ୍ରରେ ବିମଳାଦି ଅଷ୍ଟଶକ୍ତିଙ୍କୁ ଏବଂ ପଦ୍ମର ମଧ୍ୟଭାଗରେ **"ଓଁ ଅନୁଗ୍ରହାୟୈ ନମଃ"** ମନ୍ତ୍ରରେ 'ଅନୁଗ୍ରହା' ନାମ୍ନୀ ଶକ୍ତିଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବେ । ପୁନଶ୍ଚ **"ଓଁ ନମୋ**

ଭଗବତେ ବିଷ୍ଣବେ ସର୍ବଭୂତାତ୍ମନେ ବାସୁଦେବାୟ ପଦ୍ମପୀଠାତ୍ମନେ ନମଃ'' ମନ୍ତ୍ରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମପୀଠକୁ ପୂଜା କରି ତା ଉପରେ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ବିଛାଇବେ ଏବଂ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ପଦ୍ମପୀଠରେ ସ୍ଥାପନ କରିବେ—

ଓଁ ଧ୍ରୁବା ଦ୍ୟୌର୍ଧ୍ରୁବା ପୃଥିବୀ ଧ୍ରୁବା ସା ପର୍ବତା ଇମେ ।
ଧ୍ରୁବଂ ବିଶ୍ୱମିଦଂ ଜଗଦ୍ ଧ୍ରୁବୋ ରାଜା ବିଶାମସି ॥

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପୂଜନ—

ତଦସ୍ତୁ ମିତ୍ରାବରୁଣା ତଦଗ୍ନେ ଶଂଯୋଃସ୍ମଭ୍ୟମିଦମସ୍ତୁ ଶସ୍ତମ୍ ।
ଅଶୀମହି ଗାଧମୁତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଂ ନମୋ ଦିବେ ବୃହତେ ସାଦନାୟ ॥

—ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପରେ ଷୋଡ଼ଶୋପଚାର ପୂଜା କରି ତଦେବାଗ୍ନି.......ମନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ ଏବଂ ନିମ୍ନ ବାକ୍ୟ ପଢ଼ି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେବେ—

''ଅନୟା ପୂଜୟା କୃଷ୍ଣସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ-ମହାପୁରାଣଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ ।''

ନାରଦ ପୂଜନ—

ଦ୍ୱିତୀୟ ପୀଠ ଉପରେ ଶ୍ୱେତ ବସ୍ତ୍ର ବିଛାଇ ''ଓଁ ସୁରର୍ଷିବରନାରଦାୟ ନମଃ'' ମନ୍ତ୍ରରେ ଦେବର୍ଷି ନାରଦଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବେ ଏବଂ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଓଁ ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ଭଗବତେ ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟଶାଳିନେ ।
ନାରଦାୟ ସର୍ବଲୋକପୂଜିତାୟ ସୁରର୍ଷୟେ ॥
''ଅନୟା ପୂଜୟା ଦେବର୍ଷିନାରଦଃ ପ୍ରୀୟତାଂ ନ ମମ ।''

ଆଚାର୍ଯ୍ୟବରଣ—

ଯଜମାନ ପୁଷ୍ପ, ଚନ୍ଦନ, ତାମ୍ବୂଳ, ବସ୍ତ୍ର, ଦକ୍ଷିଣା, ଗୁଆ ଓ ରକ୍ଷାସୂତ୍ର ଧରି ''ଓଁ ଅଦ୍ୟ ଅମୁକ ଗୋତ୍ରଂ ଅମୁକ ପ୍ରବରଂ ଅମୁକ ଶର୍ମାଣଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଏଭିର୍ବରଣଦ୍ରବ୍ୟୈଃ ସର୍ବୈଷ୍ଟଦଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତବକ୍ତୃତ୍ୱେନ ଭବନ୍ତମହଂ ବୃଣେ'' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାରାୟଣ ପାଇଁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବରଣ କରିବେ । ବରଣ ସାମଗ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ 'ବୃତୋଽସ୍ମି' କହିବେ ।

ପୁନଶ୍ଚ ଜପ ଓ ଗୀତା ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ ଆଦି ପାଠ କରିବା ପାଇଁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯଜମାନ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ଉପରୋକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ ଘେନି ନିମ୍ନୋକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ବରଣ କରିବେ—''ଅଦ୍ୟ ଅହମ୍ ଅମୁକ ଗୋତ୍ରାତ୍ ଅମୁକ ପ୍ରବରାତ୍ ଅମୁକ ଶର୍ମଣୋ ଯଥାସଂଖ୍ୟାକାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣାନ୍ ଏଭିର୍ବରଣଦ୍ରବ୍ୟୈଃ ଗାଥାବିଘ୍ନାପନୋଦାର୍ଥଂ ଗଣେଶଗାୟତ୍ରୀ-ବାସୁଦେବମନ୍ତ୍ରଜପକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱେନ ଗୀତାବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ-ପାଠକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱେନ ଚ ବୋ ବିଭଜ୍ୟ ବୃଣେ ।'' ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବରଣସାମଗ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ କରି ''ବୃତାଃ ସ୍ମଃ'' କହିବେ ।

ଏହାପରେ ଯଜମାନ ବକ୍ତାଙ୍କ ବରଣପାତ୍ରରେ ଥିବା ରକ୍ଷାସୂତ୍ରକୁ ତାଙ୍କରି ହାତରେ ବାନ୍ଧିଦେବେ । ସେ ସମୟରେ ବକ୍ତା ''ବ୍ରତେନ ଦୀକ୍ଷାମାପ୍ନୋତି.......'' ପଢ଼ିବେ । ପୁନଶ୍ଚ ଯଜମାନ ତାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦନ ଲଗାଇ ଦେବେ । ସେହିଭଳି ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ହାତରେ ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷାସୂତ୍ର ବାନ୍ଧି ଚନ୍ଦନ ଲଗାଇ ଦେବେ । ଏହାପରେ ବକ୍ତା ବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଯଜମାନ ହାତରେ ''ଯେନ ବଦ୍ଧୋ ବଳୀ......'' ପଢ଼ି ରକ୍ଷାସୂତ୍ର ବାନ୍ଧିବେ ଓ ଚନ୍ଦନ ଲଗାଇ ଦେବେ ।

ତଦନନ୍ତର ପାରାୟଣ ପାଇଁ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଆସନକୁ ''ଓଁ ବ୍ୟାସାସନାୟ ନମଃ'' କହି ଯଜମାନ ଚନ୍ଦନ, ପୁଷ୍ପ ଇତ୍ୟାଦିରେ ପୂଜା କରିବେ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ, ବିପ୍ରଗଣଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଏବଂ ଗୁରୁଚରଣ ଧ୍ୟାନପୂର୍ବକ ନିଜ ଆସନରେ ବିରାଜମାନ ହେବେ ତଥା ଗଣେଶ ଓ ନାରଦାଦିଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବେ ।

ଯଜମାନ ''ଓଁ ନମଃ ପୁରାଣପୁରୁଷୋତ୍ତମାୟ'' ମନ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଗନ୍ଧ, ପୁଷ୍ପ, ତୁଳସୀ ଇତ୍ୟାଦିରେ ମଣ୍ଡିତ କରି ପୂଜା କରିବେ । ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍—

ଜୟତି ପରାଶରସୂନୁଃ ସତ୍ୟବତୀହୃଦୟନନ୍ଦନୋ ବ୍ୟାସଃ ।
ଯସ୍ୟାସ୍ୟକମଳଗଳିତଂ ବାଙ୍ମୟମମୃତଂ ଜଗତ୍ପିବତି ॥

—ଏହା ପଢ଼ି ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗନ୍ଧାଦି ଦ୍ୱାରା ପୂଜା କରିବେ ଏବଂ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ—

ଶୁକରୂପ ପ୍ରବୋଧଜ୍ଞ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରବିଶାରଦ ।
ଏତତ୍ କଥାପ୍ରକାଶେନ ମଦଜ୍ଞାନଂ ବିନାଶୟ ॥
ସଂସାରସାଗରେ ମଗ୍ନଂ ଦୀନଂ ମାଂ କରୁଣାନିଧେ ।
କର୍ମଗ୍ରାହଗୃହୀତାଙ୍ଗଂ ମାମୁଦ୍ଧର ଭବାର୍ଣ୍ଣବାତ୍ ॥

ଏହାପରେ ଯଜମାନ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ନିମ୍ନମତେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ପୁଷ୍ପ, ଚନ୍ଦନ, ନଡ଼ିଆ ଆଦି ସମର୍ପଣ କରିବେ—

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତାଖ୍ୟୋଽୟଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଃ କୃଷ୍ଣ ଏବ ହି ।
ସ୍ୱୀକୃତୋଽସି ମୟା ନାଥ ମୁକ୍ତ୍ୟର୍ଥଂ ଭବସାଗରେ ॥
ମନୋରଥୋ ମଦୀୟୋଽୟଂ ସର୍ବଥା ସଫଳସ୍ତ୍ୱୟା ।
ନିର୍ବିଘ୍ନେନୈବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟୋ ଦାସୋଽହଂ ତବ କେଶବ ॥

ପୂଜା ସରିବା ପରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ''ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ'' ଅଥବା ''ଓଁ କ୍ଲୀଂ କୃଷ୍ଣାୟ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ଗୋପୀଜନବଲ୍ଲଭାୟ ସ୍ୱାହା'' ମନ୍ତ୍ର ଏକମାଳା ଜପ କରିବେ ଏବଂ ଭଗବଦ୍ସ୍ମରଣପୂର୍ବକ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶୁଣାଇବେ ।

ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବିନିଯୋଗ, ନ୍ୟାସ ଇତ୍ୟାଦି କରିବେ—

ବିନିଯୋଗଃ—''ଓଁ ଅସ୍ୟ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତାଖ୍ୟସ୍ତୋତ୍ର-ମନ୍ତ୍ରସ୍ୟ ନାରଦଋଷିଃ ବୃହତୀଛନ୍ଦଃ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପରମାତ୍ମା ଦେବତା

ବ୍ରହ୍ମବୀଜଂ ଭକ୍ତିଃ ଶକ୍ତିଃ ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟକୀଳକଂ ମମ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବତ୍‌ପ୍ରସାଦସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥେ ପାଠେ ବିନିଯୋଗଃ" ।

ଋଷ୍ୟାଦିନ୍ୟାସଃ—"ନାରଦର୍ଷୟେ ନମଃ ଶିରସି । ବୃହତୀଛନ୍ଦସେ ନମଃ ମୁଖେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପରମାତ୍ମଦେବତାୟୈ ନମଃ ହୃଦି । ବ୍ରହ୍ମବୀଜାୟ ନମଃ ଗୁହ୍ୟେ । ଭକ୍ତିଶକ୍ତୟେ ନମଃ ପାଦୟୋଃ । ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟକୀଳକାଭ୍ୟାଂ ନମଃ ନାଭୌ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବତ୍‌ପ୍ରସାଦସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥକପାଠବିନିଯୋଗାୟ ନମଃ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ।"

ଏହାପରେ ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷରମନ୍ତ୍ରରେ ଅଥବା ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ କରନ୍ୟାସ ଓ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ କରିବେ—

କରନ୍ୟାସଃ—"ଓଁ କ୍ଲାଂ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠାଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ଓଁ କ୍ଲୀଂ ତର୍ଜନୀଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ଓଁ କ୍ଲୂଂ ମଧ୍ୟମାଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ଓଁ କ୍ଲୈଂ ଅନାମିକାଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ଓଁ କ୍ଲୌଂ କନିଷ୍ଠିକାଭ୍ୟାଂ ନମଃ । ଓଁ କ୍ଲଃ କରତଳକରପୃଷ୍ଠାଭ୍ୟାଂ ନମଃ ।"

ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସଃ—"ଓଁ କ୍ଲାଂ ହୃଦୟାୟ ନମଃ । ଓଁ କ୍ଲୀଂ ଶିରସେ ସ୍ୱାହା । ଓଁ କ୍ଲୂଂ ଶିଖାୟୈ ବଷଟ୍ । ଓଁ କ୍ଲୈଂ କବଚାୟ ହୁମ୍ । ଓଁ କ୍ଲୌଂ ନେତ୍ରତ୍ରୟାୟ ବୌଷଟ୍ । ଓଁ କ୍ଲଃ ଅସ୍ତ୍ରାୟ ଫଟ୍ ।

ବାସୁଦେବଙ୍କ ଧ୍ୟାନ—

ବର୍ହାପୀଡଂ ନଟବରବପୁଃ କର୍ଣ୍ଣୟୋଃ କର୍ଣ୍ଣିକାରଂ ବିଭ୍ରଦ୍ ବାସଃ କନକକପିଶଂ ବୈଜୟନ୍ତୀଂ ଚ ମାଳାମ୍ । ରନ୍ଧ୍ରାନ୍ ବେଣୋରଧରସୁଧୟା ପୂରୟନ୍ ଗୋପବୃନ୍ଦୈର୍ବୃନ୍ଦାରଣ୍ୟଂ ସ୍ୱପଦରମଣଂ ପ୍ରାବିଶଦ୍ ଗୀତକୀର୍ତ୍ତିଃ ॥

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଧ୍ୟାନ—

ଯା ଶ୍ରୀଃ ସ୍ୱୟଂ ସୁକୃତିନାଂ ଭବନେଷ୍ୱଲକ୍ଷ୍ମୀଃ
ପାପାତ୍ମନାଂ କୃତଧିୟାଂ ହୃଦୟେଷୁ ବୁଦ୍ଧିଃ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ସତାଂ କୁଳଜନପ୍ରଭବସ୍ୟ ଲଜ୍ଜା
ତାଂ ତ୍ୱାଂ ନତାଃ ସ୍ମ ପରିପାଳୟ ଦେବି ବିଶ୍ୱମ୍ ॥
(ପୁଷ୍ପ ଓ ଅକ୍ଷତ ପକାଇବେ)

ଏହାପରେ ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ଆରମ୍ଭ ହେବ ।

ପ୍ରତିଦିନର କରଣୀୟ

୧. ମଙ୍ଗଳାଚରଣ, ବିଘ୍ନବିନାଶକ ଗଣେଶଙ୍କ ବନ୍ଦନା
୨. ଶାନ୍ତିପାଠ
୩. ବସ୍ତ୍ରଗ୍ରହଣ
୪. ଗୁରୁପୂଜନ
୫. ସୂର୍ଯ୍ୟାର୍ଘ୍ୟ
୬. ଆବାହିତ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପୂଜା
୭. ଆଳତି
୮. ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି
୯. ପାଠାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ପାରାୟଣ କରୁଥିବା ଆଗ୍ରଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱାଦଶାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର (ବା ଗୋପାଳମନ୍ତ୍ର) ଏକମାଳା ଜପ, ବିନିଯୋଗ, ଋଷ୍ୟାଦିନ୍ୟାସ ଓ ଧ୍ୟାନ
୧୦. ଭାଗବତ ପାଠ ଆରମ୍ଭ
୧୧. ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଧୂପ ଓ ଆଳତି ପରେ ବିରତି
୧୨. ପୁନଃ ପାଠାରମ୍ଭ
୧୩. ସନ୍ଧ୍ୟା ଧୂପ ଓ ଆଳତି
୧୪. ପୁନଃ ପାଠ, ଭଜନ କୀର୍ତ୍ତନ ବା ପ୍ରବଚନ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥଳରେ ବିଶ୍ରାମ*
୧୫. ହୋମ, ରାତ୍ରିଧୂପ, ପୂଜା ଓ ଆଳତି
୧୬. ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି
୧୭. ବିଶ୍ରାମ

* ସାଧାରଣତଃ ପାରାୟଣର ପ୍ରଥମ ଦିନ ମନୁକର୍ଦ୍ଦମ ସଂବାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ଭରତଚରିତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ତୃତୀୟ ଦିନ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧ ସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପଞ୍ଚମ ଦିନ ରୁକ୍ମିଣୀବିବାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଷଷ୍ଠ ଦିନ ହଂସ ଉପାଖ୍ୟାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ସପ୍ତମ ଦିନ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧ ସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗବତ ପଢ଼ାଯାଏ—

ମନୁକର୍ଦ୍ଦମସଂବାଦପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ପ୍ରଥମେଽହନି । ଭରତାଖ୍ୟାନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଦ୍ୱିତୀୟେଽହନି ବାଚୟେତ୍ ॥
ତୃତୀୟେ ଦିବସେ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧପୂରଣମ୍ । କୃଷ୍ଣାବିର୍ଭାବପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଚତୁର୍ଥେ ଦିବସେ ବଦେତ୍ ॥
ରୁକ୍ମିଣ୍ୟୁଦ୍‌ବାହପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ପଞ୍ଚମେଽହନି ଶସ୍ୟତେ । ଶ୍ରୀହଂସାଖ୍ୟାନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଷଷ୍ଠେଽହନି ବଦେତ୍ ସୁଧୀଃ ॥
ସପ୍ତମେ ତୁ ଦିନେ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପୂର୍ତ୍ତିଂ ଭାଗବତସ୍ୟ ବୈ । ଏବଂ ନିର୍ବିଘ୍ନତାସିଦ୍ଧିର୍ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଇତୋଽନ୍ୟଥା ॥

କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଉଥିବା ପାରାୟଣ ନିମନ୍ତେ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଭେଦ ଅଛି । ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ ପ୍ରଦତ୍ତ 'ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ପାରାୟଣର ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଓ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ' ତାଲିକା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଇଁ ପାଳନୀୟ ନିୟମ

ଶ୍ରୋତା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳନପୂର୍ବକ ଭୋଜନ ଶୟନ ଆଦିରେ ବିଳାସବ୍ୟସନ ବର୍ଜନ କରିବେ। ଭୂମି ଉପରେ ସାଧାରଣ ବିଛଣା ବିଛାଇ ଶୟନ କରିବେ। ସପ୍ତଦିବସବ୍ୟାପୀ ପାରାୟଣ ସମାପ୍ତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଳମୂତ୍ର ଉପରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ରଖିବା ଏବଂ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ଭାଗବତଶ୍ରବଣ ପାଇଁ ସୁବିଧାନୁସାରେ ସୁପାଚ୍ୟ ଆହାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ। ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉପବାସ ରହି ପାରିଲେ ସବୁଠାରୁ ଉତ୍ତମ; ନଚେତ୍ କେବଳ ଦୁଗ୍ଧପାନ ଅଥବା ଫଳାହାର ଅଥବା ଦିନରେ ଥରେମାତ୍ର ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବେ। ଧନ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର, ଘର ଆଦି ଲୌକିକ ଚିନ୍ତା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ସହିତ କାମ, କ୍ରୋଧ, ମାନ, ଈର୍ଷା, ଲୋଭ ଆଦିଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିବା ଉଚିତ। ବେଦ, ଗୁରୁଜନ, ବୈଷ୍ଣବ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ନିନ୍ଦା କରିବେ ନାହିଁ। ରଜସ୍ୱଳା ନାରୀ, ଚଣ୍ଡାଳ, ମ୍ଳେଚ୍ଛ, ଦୁର୍ଜନ, ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ରୋହୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହ ବାର୍ତ୍ତାଳାପ କରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ମନରେ ସତ୍ୟ, ଶୌଚ, ଦୟା, ମୌନ, ସରଳତା, ଉଦାରତା ପ୍ରଭୃତିକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବେ।

ଅନ୍ୟ କେତୋଟି ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ

- ବକ୍ତା ଓ ମୁଖ୍ୟ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ପାଇଁ ପାରାୟଣ ଅବଧି ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୌରାଦି କର୍ମ ବର୍ଜିତ।
- ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କନ୍ଧ ସମାପ୍ତି ପରେ ଚନ୍ଦନ, ପୁଷ୍ପ, ନୈବେଦ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରନ୍ଥ ପୂଜା ଓ ଆଳତି କରିବା ବିଧେୟ।
- ଶୁକଦେବଙ୍କର ଆଗମନ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଆସିଲେ ଆଳତି କରଣୀୟ।
- ପାରାୟଣ ଉଦ୍‌ଯାପନ ପରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ପାରାୟଣ କରୁଥିବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଭକ୍ତିପୂତ ଭାବରେ ପୂଜା କରିବା ଉଚିତ।
- ଭୋଗପୂଜା ଓ ଆଳତି ସମୟରେ ମହା ଉଲ୍ଲାସରେ ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟ, ଘଣ୍ଟା, ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦି ବାଦ୍ୟନାଦ କରିବା ଉଚିତ।
- ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଦୁଃଖୀରଙ୍କି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଅନ୍ନ ଓ ଧନ ଆଦି ଦାନ କରିବା ଉଚିତ।
- ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (ବକ୍ତା) ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ତୁଳସୀ ଓ ଚରଣାମୃତ ଦେବା ଉଚିତ।
- ଭାଗବତ ସପ୍ତାହ ଶେଷ ହେଲାପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ହୋମ କରଣୀୟ।

ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବଙ୍କ ବନ୍ଦନା

ଯଂ ପ୍ରବ୍ରଜନ୍ତମନୁପେତମପେତକୃତ୍ୟଂ
ଦ୍ୱୈପାୟନୋ ବିରହକାତର ଆଜୁହାବ।
ପୁତ୍ରେତି ତନ୍ମୟତୟା ତରବୋଽଭିନେଦୁ-
ସ୍ତଂ ସର୍ବଭୂତହୃଦୟଂ ମୁନିମାନତୋଽସ୍ମି॥

ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର ତଥା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୌକିକ ଓ ବୈଦିକ ସଂସ୍କାର ହୋଇ ନ ଥିବା ବାଳକ ଶୁକଦେବ ଏକାକୀ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଉଥିବାର ଦେଖି ବିରହକାତର ପିତା ବ୍ୟାସଦେବ ଯାହାଙ୍କୁ 'ପୁତ୍ର! ପୁତ୍ର!' କହି ପଛରୁ ଡାକୁଥିଲେ ଏବଂ ବୃକ୍ଷମାନେ ଯାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ସର୍ବହୃଦନିବାସୀ ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଛି।

ଯଃ ସ୍ୱାନୁଭାବମଖିଳଶ୍ରୁତିସାରମେକ-
ମଧ୍ୟାତ୍ମଦୀପମତିତିତୀର୍ଷତାଂ ତମୋଽନ୍ଧମ୍।
ସଂସାରିଣାଂ କରୁଣୟାଽଽହ ପୁରାଣଗୁହ୍ୟଂ
ତଂ ବ୍ୟାସସୂନୁମୁପୟାମି ଗୁରୁଂ ମୁନୀନାମ୍॥

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନୀୟ ରହସ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ସମସ୍ତ ବେଦର ସାର ଏବଂ ଏହା ଭଗବତ୍‌ସ୍ୱରୂପର ଅନୁଭବ କରାଇଥାଏ। ସଂସାରରୂପୀ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରକୁ ତରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ମାନବ ନିମନ୍ତେ ଏହା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶକାରୀ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଦୀପ ଅଟେ। ସଂସାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କରୁଣା କରି ମୁନିମାନଙ୍କ ଗୁରୁ ଯେଉଁ ଶୁକଦେବ ଏତାଦୃଶ ପୁରାଣକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଶରଣ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି।

ସ୍ୱସୁଖନିଭୃତଚେତାସ୍ତଦ୍‌ବ୍ୟୁଦସ୍ତାନ୍ୟଭାବୋଽ-
ପ୍ୟଜିତରୁଚିରଲୀଳାକୃଷ୍ଟସାରସ୍ତଦୀୟମ୍ ।
ବ୍ୟତନୁତ କୃପୟା ଯସ୍ତତ୍ତ୍ୱଦୀପଂ ପୁରାଣଂ
ତମଖିଳବୃଜିନଘ୍ନଂ ବ୍ୟାସସୂନୁଂ ନତୋଽସ୍ମି॥

ଆତ୍ମାନନ୍ଦରେ ନିମଗ୍ନ ରହୁଥିବା ଶୁକଦେବଙ୍କର ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ସାରିଥିଲା। ଏଭଳି ଅଦ୍ୱୈତ ସ୍ଥିତି ସତ୍ତ୍ୱେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରଙ୍କ ମଧୁମୟୀ, ମଙ୍ଗଳମୟୀ, ମନୋହାରିଣୀ ଲୀଳାମାନ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିନେଲା ଏବଂ ସେ ଜଗତର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୃପା କରି ଏହି ଭଗବତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶକ ମହାପୁରାଣକୁ ବିସ୍ତାର କଲେ। ସେହି ସର୍ବପାପହାରୀ ବ୍ୟାସସୁତ ଶୁକଦେବଙ୍କ ଚରଣରେ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଛି।

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀ ଗଣେଶାୟ ନମଃ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ

ବାଗୀଶା ଯସ୍ୟ ବଦନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର୍ଯସ୍ୟ ଚ ବକ୍ଷସି ।
ଯସ୍ୟାସ୍ତେ ହୃଦୟେ ସଂବିତ୍ ତଂ ନୃସିଂହମହଂ ଭଜେ ॥ ୧ ॥
ବିଶ୍ୱସର୍ଗବିସର୍ଗାଦିନବଲକ୍ଷଣଲକ୍ଷିତମ୍ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଖ୍ୟଂ ପରଂଧାମ ଜଗଦ୍ଧାମ ନମାମ ତତ୍ ॥ ୨ ॥
ମାଧବୋମାଧବାବୀଶୌ ସର୍ବସିଦ୍ଧିବିଧାୟିନୌ ।
ବନ୍ଦେ ପରସ୍ପରାତ୍ମାନୌ ପରସ୍ପରନୁତିପ୍ରିୟୌ ॥ ୩ ॥
ମୂକଂ କରୋତି ବାଚାଳଂ ପଙ୍ଗୁଂ ଲଙ୍ଘୟତେ ଗିରିମ୍ ।
ଯତ୍ କୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ପରମାନନ୍ଦମାଧବମ୍ ॥ ୪ ॥
ଯଂ ବ୍ରହ୍ମାବରୁଣେନ୍ଦ୍ରରୁଦ୍ରମରୁତଃ ସ୍ତୁନ୍ୱନ୍ତି ଦିବ୍ୟୈଃ ସ୍ତବୈ-
ର୍ବେଦୈଃ ସାଙ୍ଗପଦକ୍ରମୋପନିଷଦୈର୍ଗାୟନ୍ତି ଯଂ ସାମଗାଃ ।
ଧ୍ୟାନାବସ୍ଥିତତଦ୍‌ଗତେନ ମନସା ପଶ୍ୟନ୍ତି ଯଂ ଯୋଗିନୋ
ଯସ୍ୟାନ୍ତଂ ନ ବିଦୁଃ ସୁରାସୁରଗଣା ଦେବାୟ ତସ୍ମୈ ନମଃ ॥ ୫ ॥
ନାରାୟଣଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନରଂ ଚୈବ ନରୋତ୍ତମମ୍ ।
ଦେବୀଂ ସରସ୍ୱତୀଂ ବ୍ୟାସଂ ତତୋ ଜୟମୁଦୀରୟେତ୍ ॥ ୬ ॥

---

୧. ଯାହାଙ୍କ ମୁଖରେ ସରସ୍ୱତୀ, ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ ହୃଦୟରେ ଜ୍ଞାନ ବିରାଜମାନ, ସେହି ନୃସିଂହ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନା କରୁଛି ।

୨. ବିଶ୍ୱର 'ସର୍ଗ', 'ବିସର୍ଗ' ଆଦି ନବଲକ୍ଷଣ (ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥାନ, ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ୱନ୍ତର, ଈଶାନୁକଥା, ନିରୋଧ ଓ ମୁକ୍ତି) ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ, ସମଗ୍ର ଜଗତର ପରମ ଆଶ୍ରୟ ତଥା ବିଶ୍ୱର ଅନ୍ଧକାର ବିନାଶକାରୀ ପରମ ତେଜୋମୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତକୁ ଆମେମାନେ ନମସ୍କାର କରୁଛୁ ।

୩. ସର୍ବସିଦ୍ଧି ପ୍ରଦାୟକ, ପରସ୍ପର ଏକାତ୍ମରୂପ ଏବଂ ପରସ୍ପରର ସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉଥିବା ମାଧବ (ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ବିଷ୍ଣୁ) ଓ ଉମାଧବଙ୍କୁ (ଉମାପତି ଶିବଙ୍କୁ) ଆମେ ବନ୍ଦନା କରୁଛୁ ।

୪. ଯାହାଙ୍କ କୃପା ମୂକକୁ ବାଗ୍ମୀ କରିଦେଇପାରେ, ପଙ୍ଗୁକୁ ଗିରି ଲଂଘନ କରାଇ ଦେଇପାରେ, ସେହି ପରମାନନ୍ଦ ମାଧବଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନା କରୁଛି ।

୫. ଯାହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା, ବରୁଣ, ଇନ୍ଦ୍ର, ରୁଦ୍ର, ମରୁତ ପ୍ରଭୃତି ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୋତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି; ଯାହାଙ୍କ ମହିମା ସାମବେଦ ଗାୟନକାରୀମାନେ ପଦକ୍ରମାନୁସାରେ ବେଦ ଉପନିଷଦ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଗାନ କରନ୍ତି; ଧ୍ୟାନାଭିଭୂତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗୀମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦେବ-ଦାନବଗଣ ଯାହାଙ୍କର ଅନ୍ତ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହି ଦେବଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।

୬. ଭଗବାନ ନାରାୟଣ, ନରୋତ୍ତମ ନର, ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ଓ ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ସଂସାର ଓ ଅନ୍ତଃକରଣର ନାନାବିଧ ବିକାର ଉପରେ ବିଜୟ ପ୍ରଦାନ କରାଉଥିବା ଏହି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣକୁ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ ।

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଜନ୍ମାଦ୍ୟସ୍ୟ ଯତୋଽନ୍ୱୟାଦିତରତଶ୍ଚାର୍ଥେଷ୍ୱଭିଜ୍ଞଃ ସ୍ୱରାଟ୍
ତେନେ ବ୍ରହ୍ମ ହୃଦା ଯ ଆଦିକବୟେ ମୁହ୍ୟନ୍ତି ଯତ୍ ସୂରୟଃ ।
ତେଜୋବାରିମୃଦାଂ ଯଥା ବିନିମୟୋ ଯତ୍ର ତ୍ରିସର୍ଗୋଽମୃଷା
ଧାମ୍ନା ସ୍ୱେନ ସଦା ନିରସ୍ତକୁହକଂ ସତ୍ୟଂ ପରଂ ଧୀମହି ॥ ୧ ॥

ଧର୍ମଃ ପ୍ରୋଜ୍‌ଝିତକୈତବୋଽତ୍ର ପରମୋ ନିର୍ମତ୍ସରାଣାଂ ସତାଂ
ବେଦ୍ୟଂ ବାସ୍ତବମତ୍ର ବସ୍ତୁ ଶିବଦଂ ତାପତ୍ରୟୋନ୍ମୂଳନମ୍ ।
ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାମୁନିକୃତେ କିଂ ବା ପରୈରୀଶ୍ୱରଃ
ସଦ୍ୟୋ ହୃଦ୍ୟବରୁଧ୍ୟତେଽତ୍ର କୃତିଭିଃ ଶୁଶ୍ରୂଷୁଭିସ୍ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ॥ ୨ ॥

ନିଗମକଳ୍ପତରୋର୍ଗଳିତଂ ଫଳଂ ଶୁକମୁଖାଦମୃତଦ୍ରବସଂଯୁତମ୍ ।
ପିବତ ଭାଗବତଂ ରସମାଳୟଂ ମୁହୁରହୋ ରସିକା ଭୁବି ଭାବୁକାଃ ॥ ୩ ॥

ନମଇଁ ନୃସିଂହ ଚରଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ଯା ବିନୁ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ ।
ବିଗ୍ରହେ ନ ଘଟେ ଜଗତ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଯେ ଜାଣଇ ।
ସ୍ୱତେଜେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ବେଦସାର ।
ବ୍ରହ୍ମାରେ ଯେ କଲା ବିସ୍ତାର ॥
ଯାହାର ରୂପ ହୃଦେ ଚିନ୍ତି ।
ବେଦପୁରୁଷ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ମୃତ୍ତିକା ବିକାର ଯେମନ୍ତ ।
ଜଳରେ ହୁଅଇ କଳ୍ପିତ ॥

ଜଳେ ଉପଳ ବୁଦ୍ଧି କରି ।
ମୃଗତୃଷ୍ଣାରେ ଯେହ୍ନେ ବାରି ॥
ରୂପ ଅରୂପ ସିତି[1] ତିନି ।
ଯାର ଗୋଚରେ ଅନୁମାନି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନୋହେ ସେ ତେମନ୍ତ ।
ଏ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗୀଙ୍କର ମତ ॥
ଆତ୍ମପ୍ରକାଶେ ସଦା ଥାଇ ।
ନିରସ୍ତକୁହକ[2] ବୋଲାଇ ॥
ସତ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦ ହରି ।
ଯା ଭାବେଁ[3] ଭବ[4] ସତ୍ୟ କରି ॥
ଏମନ୍ତ ସତ୍ୟ ରୂପ ଯାର ।
ତା ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୧

ତାର ଚରଣେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାନ ।
କରି ତରନ୍ତି ସାଧୁଜନ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦ ହୃଦେ ଧରି ।
ପ୍ରବନ୍ଧେ ଗୀତନାଦ କରି ॥
ଅଶେଷ ଜନଙ୍କର ହିତେ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥେ ॥
ନିର୍ମଳ ମୁନିଙ୍କର ମତେ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତେ ॥
କହିବି ଅଛି ଯେତେ ଗୁଣ ।
ସୁଜନେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥(ଜ.)
କପଟ ଧର୍ମ ଯହିଁ ନାହିଁ ।
ପରମ ଶାସ୍ତ୍ର ଏ ବୋଲାଇ ॥

୧. ରୂପ ଅରୂପ ସିତି—ବ୍ୟକ୍ତ (ଉତ୍ପତ୍ତି), ଅବ୍ୟକ୍ତ (ପ୍ରଳୟ) ଓ ସ୍ଥିତି । ୨. ନିରସ୍ତ କୁହକ—ମାୟା ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ବହିର୍ଭୂତ । ୩. ଭାବେ—ଅସ୍ତିତ୍ୱ ହେତୁ । ୪. ଭବ—ସଂସାର ।

ଯେ ସାଧୁଜନଙ୍କର ଧର୍ମ ।
ମାୟାବର୍ଜିତ ଶୁଦ୍ଧକର୍ମ ॥
ସେ ଧର୍ମ ଯହିଁ ଅନୁମାନି ।
ଏଣେ ସଂସାରେ ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ ॥
ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ଅହଙ୍କାର ।
ସହିଷ୍ଣୁ ଭୂତେ ଦୟାପର ॥
ତାଙ୍କ ବିଗ୍ରହେ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ବୋଧ ବିଗ୍ରହେ ପରିମାଣି ॥
ସେ ବସ୍ତୁ ଅଛି ଯହିଁ ପୂରି ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରହୀ ॥
ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରେ ମୋକ୍ଷ ପାଇ ।
ତାପ ତ୍ରିତୟ* କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥
ହୃଦୟେ ବସଇ ତକ୍ଷଣ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ଏଣୁ ଅଧିକ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ଏ ଜଗତେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଭାଗବତ ଯେହି ।
ଶ୍ରବଣମାତ୍ରେ ଭକ୍ତି ହୋଇ ॥
ଏ ଭାଗବତର ମହିମା ।
କେ ଚିନ୍ତିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରଫଳ ଏହି ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ନାମ ଯେହି ॥୨
ସକଳ ବେଦ ହୋଇ ବୃକ୍ଷେ ।
ଫଳ ଫଳିଲେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
କେତେହେଁ ଦିନେ ପାଚି ତଳେ ।
ବୃକ୍ଷୁଁ ପଡ଼ିଲେ ବାୟୁବଳେ ॥
ଶୁକ ଧାଇଁଲେ ତାହା ଦେଖି ।
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ଉପେକ୍ଷି ॥

ଚୋଷେ ଅଧରେ କ୍ଷତ କଲା ।
ଭିତରେ ସୁରଙ୍ଗ ଦିଶିଲା ॥
ତହୁଁ ଗଳିଲା ରସସାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଅମୃତ ନିନ୍ଦେ ସ୍ୱାଦୁପଣେ ।
ସୁଜନେ ପିଅ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଆନନ୍ଦେ କର ସୁଧାପାନ ।
ଯେଣେ ପାଇବ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଏ ରସ ଗ୍ରହିବେଦ ମୂଳ ।
ନିଗମବୃକ୍ଷର ଏ ଫଳ ॥
ପିଅ ଜୀବନ ଅନ୍ତଯାଏ ।
ଯେବେ ବଞ୍ଚିବ ମାୟାମୋହେ ॥୩
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ହରିଚରିତ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ॥
ସର୍ବଦେବଙ୍କ ରମ୍ୟସ୍ଥାନ ।
ନାମ ତା ନୈମିଷ ଅରଣ୍ୟ ॥
କଳିର ଆଗମନ ଦେଖି ।
ମୁନିଏ ସ୍ଥାନ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିଗଣେ ।
ମିଳିଲେ ନୈମିଷ ଅରଣ୍ୟେ ॥
କଳି କଳୁଷେ ଭୟ କରି ।
ମୁନିଏ ଏକାନ୍ତେ ବିଗ୍ରହି ॥
ସଂକଳ୍ପ କରି ଏକ ତୁଲେ ।
ମହା ସୁଯଜ୍ଞψ ଆରମ୍ଭିଲେ ॥
ଜାଣନ୍ତି ଶୁଭପ୍ରଦ ବାଞ୍ଛା ।
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଲୋକେ କଲେ ଇଚ୍ଛା ॥୪
ସକଳେ ମିଳି ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
କର୍ମ ସମ୍ପାଦିଣ ଅନଳେ ॥
ସୂତ ମୁନିଙ୍କି ପୂଜା କରି ।
ବସିଲେ ସକଳେ ଆବୋରି ॥

ସକଳ ମୁନି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ଅମୃତ ବଚନେ ॥୫

ଋଷୟ ଊଚୁଃ ✧

ହେ ସୂତ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଅନୁମାନେ ॥
ସର୍ବ ପୁରାଣ ଇତିହାସ ।
ଶୁଣିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ସକାଶ ॥
ସଂସାରେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଯେତେ ।
ସର୍ବ ଗୋଚର ତୁମ୍ଭମତେ ॥୬
ବେଦବିଦଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଯେ ବ୍ୟାସମୁନି ତପୋନିଷ୍ଠ ॥
ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ।
ଏ କଥା ଭଲେ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ବହୁ ମୁନି ।
ତାଙ୍କ ବଚନ ଅଛୁଁ ଶୁଣି ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ତୁମ୍ଭ ତହିଁ ।
ବେଦପୁରାଣେ ଯେତେ କହି ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଘେନି ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରେ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନୀ ॥
ଦଇବେ ଅଛି ଏହି ମତ ।
ଯେ ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁର ଭକତ ॥
ଶିଷ୍ୟ ଭକ୍ତିରେ ଦୟା ବହେ ।
ସକଳ ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ କହେ ॥
ଏଣୁ ବ୍ୟାସଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଯେତେ ।
ପ୍ରକାଶ ଆମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥୭,୮
ନିଶ୍ଚେଁ ଏକାନ୍ତ ଶ୍ରେୟ ଯେତେ ।
ଏ ଜୀବ ତରିବ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଯେଣେ ତୁଟଇ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
କହ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେବେ ଦୟା ॥୯§
ଏ କଳିଯୁଗେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଅଳ୍ପ ଆୟୁଷ ପରିମାଣି ॥

---

* ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଦୈବିକ ଓ ଆଧିଭୌତିକ ତାପ ।

ψ ଏ ମହାଯଜ୍ଞ ଏକ ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥିଲା ।

✧ 'ଋଷୟ ଊଚୁଃ' ଅର୍ଥାତ୍ ଋଷିଗଣ କହୁଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ବକ୍ତା ଏକବଚନ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ 'ଉବାଚ' ଏବଂ ବହୁବଚନ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ 'ଊଚୁଃ' ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।

§ ଏ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶୌନକାଦି ଋଷିଗଣ ସୂତଙ୍କୁ ପଚାରିଥିବା ଛଅଟି ପ୍ରଶ୍ନ ଯଥାକ୍ରମେ ୯ମ, ୧୧ଶ, ୧୨ଶ ରୁ ୧୬ଶ, ୧୭ଶ, ୧୮ଶ ଓ ୨୩ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ଦମତି ହୋନ୍ତି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଉପଦ୍ରବ ଚିନ୍ତି ॥୧୦
ଯୁଗ ବେଭାରେ ପରିମାଣି ।
ସକଳ ଧର୍ମ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଶୁଭ ତୁମ୍ଭ ମତେ ।
ସାର ଉଦ୍ଧାରି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
କହ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଯେମନ୍ତେ ମାୟାରୁ ନିସ୍ତାର ॥
ଯେଣେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ହରି ।
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦ୍ଧାରି ॥
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରସନ୍ନେ ଯୋଗବଳେ ।
ପ୍ରକାଶ କର ମହୀତଳେ ॥୧୧
କି ପ୍ରୟୋଜନେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦେବକୀ ଉଦରେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ସେ ହେତୁ କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଆମ୍ଭେ ପସ୍ତୁଁ ଜନହିତେ ॥୧୨
ସଂସାରେ ଯାର ଅବତାର ।
ପ୍ରାଣୀ ମଙ୍ଗଳ ବୃଦ୍ଧିକର ॥
ଜଗତ ତାରେ ସେ ଚରିତ ।
ତୁମ୍ଭେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନେ ସମର୍ଥ ॥୧୩
ଘୋର ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ି ।
ଆତ୍ମା ନିସ୍ତାର ପଥ ଛୁଡ଼ି ॥
ଯାହାର ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲେ ।
ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ଭଲେ ॥
ଯେ'ଭୟ' ଜୀବ ତେଜ ହରେ ।
ସେ ହରି ନାମ ଶୁଣି ଡରେ ॥୧୪
ଯାର ଚରଣ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୀ ॥

ଶୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ସର୍ବଜନେ ।
ଗଙ୍ଗା ଯେସନେ ସ୍ନାନ ପାନେ ॥୧୫
ଯାହାର ଯଶ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ ।
ମୁଖେ ଭଣନ୍ତି ସର୍ବ ଲୋକେ ॥
କଳିକଳୁଷ ନ ଲାଗଇ ।
କେବା ନ ତରେ ଏହା ଗାଇ ॥୧୬
ଯା ଯଶ ଗାଇ ମୁନିଗଣେ ।
ସୁଖେ ତରନ୍ତି ଭବବନେ[୧] ॥
ଯେ ହରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତରେ ।
ଲୀଳା ସରାଗେ ଅବତରେ ॥
ବିଶ୍ୱ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ନାଶ ।
କି ରୂପେ କରେ ତା ପ୍ରକାଶ ॥୧୭
ମତ୍ସ୍ୟାଦି ଅବତାରମାନ ।
ଧରିଣ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଆତ୍ମାର ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ବିହରେ ଅବନୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ସେ ହରି ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶୁଭ କଥା ।
କହ ହେ ସୂତ ଧର୍ମଜ୍ଞାତା ॥୧୮
ତାର ମହିମା ଶୁଣି ନିତ୍ୟେ ।
ତୋଷ ନ ଲଭୁ ଆମ୍ଭେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଜିହ୍ୱା ଯେସନେ ସୁଧାରସ ।
ପିବନ୍ତେ ନୁହଇ ସନ୍ତୋଷ ॥୧୯
ଅନନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ହରି ।
ଜଗତେ ଯେତେ କର୍ମ କରି ॥
କପଟେ ନରରୂପ ଧରି ।
ଅତିମାନୁଷ କର୍ମ କରି ॥୨୦
କଳି ଆଗମ ଆମ୍ଭେ ଦେଖି ।
ସକଳ ସମ୍ପଦ ଉପେକ୍ଷି ॥

ଏ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ଶୁଭକର୍ମେ ।
କୃଷ୍ଣର କଥା ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
କରି ତରିବୁଁ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭେ କର ଦୟା ॥୨୧
ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ସଙ୍ଗ ହୋଇଲା ତୁମ୍ଭ ମେଳେ ॥
ଏ ଭୟଙ୍କର କଳିକାଳେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଅଛୁଁ ଭବଜଳେ ॥
ଏ ଜଳୁ ତୁମ୍ଭେ କର ପାର ।
ବୋଇତେ ଯେହ୍ନେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ॥୨୨
ଯେ ହରି ବ୍ରାହ୍ମଣବତ୍ସଳ ।
ସର୍ବଦେବଙ୍କ ଆଦିମୂଳ ॥
କବଚ ଯେହ୍ନୁ ଧର୍ମ ଅଙ୍ଗେ ।
ସୁଖେ ବିହରେ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
କଳି ଆଗମେ ଭଗବାନ ।
ଗମିଲେ ଆପଣା ଭୁବନ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ସଂସାର ରଖିବ ।
ସେ କାହିଁ ଶରଣ ପଶିବ ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ଆମ୍ଭ ସଂଶୟ ଯାଉ ଦୂର ॥୨୩
ଏମନ୍ତେ ନଇମିଷ ତୀର୍ଥେ ।
ସୂତ ମୁନିଙ୍କର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଶୌନକ ଆଦି· ମୁନିଗଣେ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ନିର୍ମଳ ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନ ଜନଙ୍କର ହିତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ନୈମିଷାୟୋପାଖ୍ୟାନେ ଶୌନକାଦିମୁନିପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଭବବନ—ଭବଜନ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ମୁନିଏ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାରେ । ସୂତଙ୍କୁ ଷଟ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟେ ଗ୍ରରିଟି ପ୍ରଶ୍ନର । ସୂତ ଯେ ଦିଅନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥

ବ୍ୟାସ ଉବାଚ

ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ହରଷେ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ପରମ ପ୍ରୀତି ବାକ୍ୟ ପାଇ ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଜୀବର ହିତେ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ହସି କହନ୍ତି ମୁନି ସୂତ ॥୧

ସୂତ ଉବାଚ

ଯେ ଶୁକ ଏକାନ୍ତ ଗମନ ।
କରିଣ ଦେହ କଲେ ଶୂନ୍ୟ ॥
ପୁତ୍ରର ସ୍ନେହ ମନେ ଧରି ।
ବ୍ୟାସ ଡାକନ୍ତି ଉଚ୍ଚ କରି ॥
ପିତାର ସ୍ନେହ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ଉତ୍ତର ଦେଲେ ବୃକ୍ଷ ପଥେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଯେ ହୃଦ ସର୍ବପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥୨

ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ଅର୍ଥେ ।
କରୁଣା ବହି ଯେହୁ ଚିତ୍ତେ ॥
ଅଖିଳ ବେଦର ଯେ ସାର ।
ଯେ ଅନୁଭବ ଆପଣାର ॥
କହିଲେ ପୁରାଣର ସାର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୩

ଭାରତୀ ନର ନାରାୟଣ ।
ଯେ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂସାର-ତାରଣ ॥
ଉଦିତ କଲେ ଏ ସଂସାରେ ।
ନମଇଁ ତାହାଙ୍କ ପୟରେ* ॥
ଏମନ୍ତେ ନମସ୍କାର କରି ।
କହନ୍ତି ମନେ ମୋଦ ଭରି ॥୪

ଶୁଣ ସକଳ ମୁନିଗଣ ।
ସାଧୁ ଏ ତୁମ୍ଭର ବଚନ ॥
ପରମ ମଙ୍ଗଳ ଏ ବାଣୀ ।
ଜୀବ ନିସ୍ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥୫

ପରମଧର୍ମ ଏ ଜଗତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭକତି ଯେଉଁ ମତେ ॥
ଫଳର ଆଶା ଯହିଁ ନାହିଁ ।
ବିଘ୍ନ ପଶିବ ଅବା କାହିଁ ॥୬

ଯେ ଭକ୍ତିବଳେ ଏ ସଂସାର ।
ନୁହଇ ପୁଣ ଏ ଜୀବର ॥
ଭକତି କଲେ ଜ୍ଞାନ ହୋଏ ।
ଜୀବ ନ ପଡ଼େ ମାୟାମୋହେ ॥୭

କୃଷ୍ଣଚରିତ ଶୁଣି ଯେବେ ।
ଭକ୍ତି ନ ଜନ୍ମେ ମୂଢ଼ଭାବେ ॥
କେବଳ ଶ୍ରମ ତାହାଙ୍କର ।
କାହୁଁ ତରିବେ ତମଘୋର ॥୮

ଯେ ଧର୍ମଫଳ ମୋକ୍ଷ ହୁଏ ।
ତା ପ୍ରୟୋଜନ ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ॥
ଧର୍ମେ ଅରଜି ଯେବା ଧନ ।
ଭୋଗ ନୋହେ ତା ପ୍ରୟୋଜନ ॥୯

ଇନ୍ଦ୍ରିୟପ୍ରିୟ ଭୋଗ ଯେତେ ।
ଲୋଭେ ଭ୍ରମାନ୍ତି କାମ ଅର୍ଥେ ॥
ଯାବତ ଜୀବନ ଧରଇ ।
କାମ ଭୋଗରେ ସୁଖ କାହିଁ ॥
ଜୀବର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାର ।
କେବଳ ପରମାର୍ଥ ସାର ॥୧୦

ତତ୍ତ୍ୱବିଗ୍ରରି ଜ୍ଞାନୀ ଯେତେ ।
ଜ୍ଞାନ କହନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
କେହୁ କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ।
କେ ଅବା ବୋଲେ ପରମାତ୍ମ ॥
କେହୁ ବୋଲନ୍ତି ଭଗବାନ ।
ନିର୍ମଳ ଅଦ୍ୱୟ ଯେ ଜ୍ଞାନ ॥୧୧

ଏ ଭାବେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯେ ବହନ୍ତି ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଆଚରନ୍ତି ॥
କରନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁରେ ଭକତି ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖନ୍ତି ॥୧୨

ଏଣୁ ଏ ଅଖିଳ ଜଗତେ ।
ଅଛନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମୀ ଯେତେ ॥
ସ୍ୱଭାବ ଧର୍ମ ଆଚରଣେ ।
ଭକ୍ତି ଯେ କରେ ନାରାୟଣେ ॥
ତେଣେ ସନ୍ତୋଷ ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଚଉବର୍ଗ ଦେଇ ॥୧୩

ଏ ଘେନି ହୋଇ ଏକମନ ।
ଭାବେ ତୋଷିବ ଭଗବାନ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଗୁଣ କର୍ମ ଯେତେ ।
ନିତ୍ୟେ ଶୁଣିବ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ॥
ନିର୍ମଳ କରି ବୁଦ୍ଧି ମନ ।
ନିରତେ କରିବ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତିବ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି ।
ପୂଜା କରିବ ନିତି ନିତି ॥୧୪

ଏ ଭାବେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଢ଼େ ।
କର୍ମବନ୍ଧନ ବେଗେ ଛିଡ଼େ ॥
ଏଣୁ ଜଗତେ ଜ୍ଞାନୀ ଯେହି ।
ହରି ନ ଭଜି କେବା ରହି ॥
କୃଷ୍ଣକଥାରେ ରତି ଯାର ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭବ ମଧ୍ୟେ ସାର ॥୧୫

ହରି କଥାରେ ଯାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ।
ତାକୁ ନ ଲାଗେ ଭବବାଧା ॥
ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥକୁ ଆଶ୍ରେ କଲେ ।
ସେ ତୀର୍ଥେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ମିଳେ ॥
ଭକତ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ମିଶେ ।
ତେବେ ସେ ହରିରସେ ରସେ ॥୧୬

* ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ, ନରନାରାୟଣ ଋଷି ଏବଂ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାରକ ସଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ପ୍ରଣେତା ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ପାଠ କରାଯାଏ ।

କୃଷ୍ଣର କଥା ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ବଦନେ ମହିମା ଗୁଣନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ହରି ବସେ ।
ସକଳ କଳ୍ମଷ ବିନାଶେ ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରବଣ-କୀର୍ତ୍ତନ ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ମୁନିଜନ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କ ମିତ୍ର ହରି ।
ଏଣୁ ଭକତଙ୍କୁ ଆବୋରି ॥
ହେଲେ ତାରଇ ଭବସିନ୍ଧୁ ।
ଯେଣୁ ଭକତଜନ ବନ୍ଧୁ ॥୧୭
ଭକତଜନ ସେବା ଫଳେ ।
ଦହନ ହୋନ୍ତି ଅମଙ୍ଗଳେ ॥
ତେବେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦ ବିଷୟେ ।
ଭକ୍ତି ଉପୁଜେ ନରଦେହେ ॥୧୮
ସ୍ୱଭାବେ ରଜ ତମ ଦୁଇ ।
କାମ ଲୋଭାଦି ଯେତେ ଥାଇ ॥
ଚିତ୍ତୁ ବାହାର ହୋଇଯାନ୍ତି ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବ ଆବୋରନ୍ତି ॥୧୯
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଯେବେ ମନ
ହୋଇବ ନିର୍ମଳ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ତେବେ ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଆଉ କାହିଁ ॥୨୦
ଅଶେଷ ଜନ୍ମଗ୍ରନ୍ଥି ବନ୍ଧ ।
ଏଣେ ଛିଣ୍ଡଇ ସର୍ବଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ॥
ସର୍ବ ସଂଶୟ ତୁଟେ କର୍ମ ।
ତୁଟଇ ବିଶ୍ୱମାୟା ଭ୍ରମ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ନାହିଁ ଭୀତି ॥୨୧
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତଜନ ଯେତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ମତେ ॥

ହରି ବିଷୟ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଆତ୍ମହିତେ ॥୨୨
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାରୁ ସମ୍ଭୂତ ।
ଆଦି ପ୍ରକୃତି ଜନମାତ[1] ॥
ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ଗୁଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
ଅନାଦି ପରମ ପୁରୁଷ ।
ଏ ତିନିଗୁଣେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସୃଷ୍ଟି ଉଦୟେ ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇ ।
ପାଳନେ ବିଷ୍ଣୁ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ସଂହାର କାଳେ ରୁଦ୍ର ରୂପେ ।
ସୁଖେ ବିହରେ ମୋହକଳ୍ପେ ॥
ସେ ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ବିଷ୍ଣୁ ଦେହେ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଶ୍ରେୟ ଗୁଣ ବହେ ॥୨୩
କାଷ୍ଠ ସଂଯୋଗେ ଧୂମ ଜାତ ।
ଧୂମରୁ ଅନଳ ସମ୍ଭୂତ ॥
ତ୍ରୟୀ ବିଭାଗ ଏ ପ୍ରମାଣ ।
ତାମସ ରଜ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ॥
ଏ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମ ପରିମାଣି ।
ଭବସାଗରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥୨୪
ନିର୍ମଳଚେତା ମୁନି ଯେତେ ।
ବିଚାର କରି ଆତ୍ମା ହିତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ।
ଭଜିଲେ ମୋକ୍ଷ ପରିମାଣି ॥୨୫
ତାମସ ରଜଗୁଣେ ଯେତେ ।
ଯେ ଭୂତପତି ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ।
ଏଣୁ ନ ଭଜେ ସାଧୁ ନର ॥
ଅହିଂସା ଶାନ୍ତି ଗୁଣେ ଥାନ୍ତି ।
ହରି ଚରଣ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ॥
ଧନ ସମ୍ପଦେ ଯାର ଇଚ୍ଛା ।
ସେ କରେ ପିତୃ ଭୂତ ଦୀକ୍ଷା ॥୨୬,୨୭

ସଂସାରେ ବେଦ ଯଜ୍ଞ ଯେତେ ।
ଯୋଗସାଧନ କ୍ରିୟାମତେ ॥
ପରମ ଜ୍ଞାନ ତପ ଆଦି ।
କଠୋର ଯେତେ ଧର୍ମ ସାଧି ॥
ଏ ସର୍ବ ବିଧିଧର୍ମ ଯେତେ ।
କରିବ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ ॥୨୮,୨୯
ଏ ତିନି ଗୁଣେ ନାରାୟଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
ଏ ରୂପେ ଆତ୍ମମାୟା କରି ।
ବିଶ୍ୱସଂସାରେ ସେ ବିହରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ମୁରାରି ।
ଖେଳଇ ତ୍ରିଗୁଣ ଆବୋରି ॥
ସକଳ ଜୀବ ମଧ୍ୟେ ଥାଇଁ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଜୀବ ନ ଜାଣଇ ॥
ଅଶେଷ ମହିମା ଯେ ଧରେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ତାରେ ॥୩୦,୩୧
ସକଳ ଭୂତେ ହରି ବସେ ।
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ରୂପେ ପରକାଶେ ॥
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ କାଷ୍ଠେ ଥାଇ ।
ସେ ରୂପେ ବିଶ୍ୱଆତ୍ମା ସେହି ॥୩୨
ଭୂତ[2] ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ କରି ।
ନିର୍ମିତ ଅଟେ ଭୂତ ଚାରି[3] ॥
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରେ ସେହୁ ଦେହେ ଥାଇ ।
ବିଷୟ ଭୋଗକୁ କରଇ ॥୩୩
ଦେବ ତିର୍ଯ୍ୟକ ନର ଆଦି ।
ଯେ ଲୀଳାବତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ତହିଁରେ ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇ ।
ପାଳଇ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବହି ॥୩୪
ସେ ହରି ଚରଣପଙ୍କଜ ।
ସୁଜନେ ମନଦେଇ ଭଜ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ ଭଗବଦନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ଜନମାତ—ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମାତା । ୨. ଭୂତ— ପଞ୍ଚମହାଭୂତ । ୩. ଭୂତ ଚାରି—ଜରାୟୁଜ, ଅଣ୍ଡଜ, ସ୍ୱେଦଜ ଓ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ଏ ଚାରିପ୍ରକାର ପ୍ରାଣୀ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ତୃତୀୟେ ଅବତାର କଥା । ଯେ ତାଙ୍କ ଚରିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର । ବୋଲନ୍ତି ସୂତ ମୁନିବର ॥

ସୂତ କହନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ।
ହରଷେ ମୁନିଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥(କ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସକଳ ମୁନିଜନେ ।
ହରିଚରିତ ସାବଧାନେ ॥
ସୃଷ୍ଟିର କାଳେ ସେ ମୁରାରି ।
ମହାପୁରୁଷ ରୂପ ଧରି ॥
ମହତ ଆଦି ଅଙ୍ଗେ ପଶି ।
ବିରାଟ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
କଳା ବହଇ ଷଡ଼ଦଶ ।
ଅନାଦି ପରମପୁରୁଷ ॥
ମନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ସମୀର ।
ଅନଳ ବସୁମତୀ ଜଳ ॥
ବୁଦ୍ଧି-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ[୧] ଯାହା ଚିନ୍ତି ।
କର୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ[୨] ପାଞ୍ଚ ଘେତି[୩] ॥
ଏମନ୍ତ କଳା ଏ ଷୋଡ଼ଶ ।
ଏ ଆଦି ସୃଷ୍ଟି ଉପଦେଶ ॥୧
ସେ ସୃଷ୍ଟିସର୍ଗ ଇଚ୍ଛା କରି ।
ଜଳେ ଯୋଗନିଦ୍ରା ବିସ୍ତାରି ॥
ତା ନାଭିକମଳୁ କମଳ ।
ପ୍ରକାଶି ଆଚ୍ଛାଦିଲା ଜଳ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇଲା ତହୁଁ ଜାତ ।
ଯେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ନାଥ ॥୨
ତାର ଶରୀରୁ ସୃଷ୍ଟ ଲୋକ ।
ବିସ୍ତାର ହୋଇଲା ଅନେକ ॥
ସେ ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ବିଷ୍ଣୁ ରୂପ ।
ଯାର ଭିଆଣ ମାୟାକଳ୍ପ ॥୩
ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁର ଦ୍ୱାରେ ଭରି ।
ଯେ ରୂପ ଦେଖେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥

ସହସ୍ର ପାଦ ଉରୁ ଭୁଜ ।
ଶିର ବଦନ ନାସା ତେଜ ॥
ସହସ୍ର ଲୋଚନ ଶ୍ରବଣ ।
ବସନ କୁଣ୍ଡଳ ଭୂଷଣ ॥
ମଣି କଙ୍କଣ ଝଟକନ୍ତି ।
ଦିଶଇ ଅତି ରୂପକାନ୍ତି ॥୪
ଏ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ମାୟାଧର ।
କରଇ ଯେତେ ଅବତାର ॥
ତାହାଙ୍କ ମୂଳବୀଜ ଏହି ।
ଜଗତେ ବ୍ରହ୍ମ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଯାହାର ଅଂଶାଂଶର ବଳେ ।
ଗଗନ ପୃଥିବୀ ପାତାଳେ ॥
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଆଦି ।
ନିଗମ ବଚନେ ସମ୍ପାଦି ॥୫
ପ୍ରଥମେ କୁମାର[୪] ରୂପେ ସେ ।
ସୃଷ୍ଟି ଉଦୟ ଉପଦେଶେ ॥
ଦୁସ୍ତର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତେ ।
ତପ ସାଧିଲା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥୬
ଦ୍ୱିତୀୟେ ସୃଷ୍ଟିର ଆଗମେ ।
ସାଧିଲା ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ନାମେ ॥
ପୂର୍ବେ ପ୍ରଳୟକାଳ ଜଳେ ।
ମହୀ ଯେ ଥିଲା ରସାତଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କୋଳ[୫] ରୂପ ଧରି ।
ଦନ୍ତେ ତୋଳିଲେ ନରହରି ॥
ଉଦ୍ଧରି ଜଳେ ବସାଇଲା ।
ବାରାହକଳ୍ପ ବୋଲାଇଲା ॥୭
ତୃତୀୟେ ଋଷିସର୍ଗେ ହରି ।
ନାରଦ ମୁନି ରୂପ ଧରି ॥

ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଜନହିତ ।
ନିଷ୍କାମ ଶାସ୍ତ୍ର* କଲେ ଉକ୍ତ ॥୮
ଚତୁର୍ଥେ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଗର୍ଭୁଁ ହୋଇଲେ ଉତପତ୍ତି ॥
ସେ ରୂପ ନରନାରାୟଣ ।
ସହିଲେ ଧର୍ମ ଆଚରଣ ॥
ତପ ସାଧିଲେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ସୃଷ୍ଟିକଳ୍ପନା ଅଭିମତେ ॥୯
ପଞ୍ଚମେ ସିଦ୍ଧ ଅବତାରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ କର୍ଦ୍ଦମର ଘରେ ॥
ନାମେ ସେ କପିଳ ବୋଲାଇ ।
ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ କହି ॥୧୦
ଷଷ୍ଠେ ସେ ଅତ୍ରିପୁତ୍ର ହୋଇ ।
ଅନସୂୟାଙ୍କୁ ମାତା ପାଇ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ରୂପେ ।
ଅଳର୍କେ[୬] ଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର କଳ୍ପେ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଆଦି ଦୈତ୍ୟଗଣେ ।
ଜ୍ଞାନ କହିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥୧୧
ସପ୍ତମେ ଯଜ୍ଞରୂପ ଧରି ।
ଆକୂତି ଗର୍ଭେ ଅବତରି ॥
ଯାମାଦି ସୁରଗଣ ତୁଲେ ।
ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁ ମନ୍ୱନ୍ତ୍[୭] ପାଳିଲେ ॥୧୨
ଅଷ୍ଟମେ ନାଭି ଗୃହେ ଜାତ ।
ଋଷଭ ମେରୁଦେବୀ ସୁତ ॥
ଅତି କଠୋର ତପ କଲେ ।
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କି ପଥ ଦେଖାଇଲେ ॥୧୩
ନବମେ ପୃଥୁ ରୂପ ଧରି ।
ବଳେ ଦୁହିଁଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥

୧. ବୁଦ୍ଧି-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୨. କର୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ—ପଞ୍ଚ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୩. ଘେତି—ଘେନି । ୪. କୁମାର—ସନକ, ସନନ୍ଦନ, ସନାତନ ଓ ସନତ୍‌କୁମାର ନାମକ ଚାରି ମୁନି । ୫. କୋଳ—ବରାହ । ୬. ଅଳର୍କ—ଅଳର୍କ ନାମକ ଅସୁର । ୭. ମନ୍ୱନ୍ତ୍—ମନ୍ୱନ୍ତର ।

* ଏଠାରେ 'ନିଷ୍କାମ ଶାସ୍ତ୍ର' ଶବ୍ଦ 'ନାରଦ ପାଞ୍ଚରାତ୍ର' ତନ୍ତ୍ର ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ । ନାରଦ ପାଞ୍ଚରାତ୍ରରେ ନିଷ୍କାମ କର୍ମ ଦ୍ୱାରା କର୍ମବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି ମିଳିବାର ଉପାୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ବଳେ ଧରଣୀ କଲେ ସମ ।
ନାମ ବହିଲେ ଉଣଉମ ॥୧୪
ଦଶମେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପ ହୋଇ ।
ନାବେ ଓଷଧିବୀଜ ବହି ॥
ପ୍ରଳୟ ଜଳେ ବିହରିଲା ।
ରବିକୁମରକୁ ରଖିଲା ॥୧୫
ଏକାଦଶରେ ଚକ୍ରଧର ।
ଯେ ରୂପେ ଜନ ଉପକାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଥେ ଦେବାସୁରେ ।
କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ର ମଥିବାରେ ॥
ସେ ବିଭୁ କୂର୍ମରୂପ ହୋଇ ।
ମନ୍ଦରଗିରି ପୃଷ୍ଠେ ବହି ॥୧୬
ଦ୍ୱାଦଶ ସର୍ଗେ ବିଶ୍ୱକଳ୍ପେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ରୂପେ ॥
ଅମୃତ କ୍ଷୀରାର୍ଣ୍ଣବୁ ଆଣି ।
ଦେବଙ୍କୁ ପିଆଇଲେ ପୁଣି ॥
ମୋହିନୀ ରୂପେ ତ୍ରୟୋଦଶେ ।
ଅସୁର ମୋହେ କାମବଶେ ॥୧୭
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ନୃସିଂହବପୁ ।
ବିଦାରେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ॥୧୮
ବାମନ ରୂପେ ପଞ୍ଚଦଶେ ।
ବଳିକି ଛଳିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥୧୯
ଷୋଡ଼ଶ ଅବତାରେ ହରି ।
ପରଶୁରାମ ରୂପ ଧରି ॥
ପିତାବଧରେ ଅହଙ୍କାରେ ।
ଧରଣୀ ଏକବିଂଶ ବାରେ ॥
ଭ୍ରମିଲେ ମହା କୋପାନଳେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଧରି ବାହୁବଳେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିଙ୍କ କାଟି ମୁଣ୍ଡ ।
ରୁଧିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି କୁଣ୍ଡ ॥
ତର୍ପଣ କଲେ ପିତୃଗଣେ ।
ତପେ ରହିଲେ ଘୋର ବନେ ॥୨୦
ସପତଦଶେ ବେଦବ୍ୟାସ ।
ଜନ୍ମିଲେ ପରାଶର ଅଂଶ ॥
ନିଗମ ବୃକ୍ଷ ଥିଲା ଏକ ।
ବିସ୍ତରି କଲେ ଶତଶାଖ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦେଖି ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ।
ଯେ ଧର୍ମେ ସଂସାର ପ୍ରବୋଧି ॥୨୧
ସେ ପୁଣି ଦିବାକର ବଂଶେ ।
ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅଷ୍ଟାଦଶେ ॥
ଜଳଧି ବାନ୍ଧି ସୀତା ଛଳେ ।
ଲଙ୍କା ଧ୍ୱଂସିଲେ ଭୁଜବଳେ ॥
ରାବଣ ମାରି ଦେବରାଜ ।
ସାଧନ କଲେ ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ॥୨୨
ଊନବିଂଶତି ବିଂଶେ ହରି ।
ଯାଦବବଂଶେ ଅବତରି ॥
କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱରୂପେ ରାମ ତୁଲେ ।
ଅବନୀ ଭାରା ଉଣ୍ୱାସିଲେ ॥୨୩
କଳି ଆଗମେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ପାଷଣ୍ଡଜନ ମନ ମୋହି ॥
ବୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରୂପ ଅବତାରେ ।
ଜନ୍ମିବେ କୀକଟ ନଗରେ ॥
ଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭଗବାନ ।
ମୋହିବେ ଅସୁରଙ୍କ ମନ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜନ୍ମ ଏକବିଂଶ ।
ସୁଜନ ହିତେ ହୃଷୀକେଶ ॥୨୪
ସେ ପୁଣି କଳିଯୁଗ ଅନ୍ତେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏ ଜଗତେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୃଦେ ପ୍ରଜା ମାରି ।
ଧନ ଜୀବନ ନ୍ୟନ୍ତି ହରି ॥
ସେକାଳେ ବିଷ୍ଣୁଯଶା ଘରେ ।
ଜନ୍ମିବେ କଳ୍କି ଅବତାରେ ॥
ମନହୁଁ ବେଗ ବଳବନ୍ତ ।
ଅଶ୍ୱ ଆରୋହି ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ନନ୍ଦକ ଖଡ୍ଗ କରେ ଧରି ।
ଦୁଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କୁ ବେଗେ ମାରି ॥
ଅଳପ ପ୍ରଜାଜନ ଶେଷ ।
ରଖିବେ ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ* ॥୨୫
ସେ ସତ୍ତ୍ୱନିଧି ମାୟାଧର ।
ଅସଂଖ୍ୟ କରେ ଅବତାର ॥
ଯଥା ଜୀମୂତ ବୃଷ୍ଟି ଜଳେ ।
ସହସ୍ର ନଦୀ ମହୀତଳେ ॥୨୬
ଋଷି ଦେବତା ମନୁରାଜା ।
ଯେ ମନୁ ପୁତ୍ରେ ମହାତେଜା ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ଜାତ ହୋନ୍ତି ॥୨୭
କେ ଅଂଶ କେବା କଳା ହୋଇ ।
ବିଭୂତି ଗୁଣେ କେ ଜନ୍ମଇ ॥
ସକଳ ଅବତାର ସାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ନୀଳଜୀମୂତ ଚକ୍ରଧର ।
ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତାର ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନାରୂପ ଧରି ।
ସଂସାରେ ରମେ ନରହରି ॥
ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ତେଜ ବଳ ହରି ।
ସଂସାର ରଖେ ଦଇତାରି ॥୨୮
କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମ କର୍ମ ବାଣୀ ।
ଯେ ଏହା ଏକମନେ ଗୁଣି ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ମଧ୍ୟେ ଯେବେ ।
କାଳ ବଞ୍ଚଇ ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ସେ ଦୁଃଖ-ସଙ୍କଟୁ ତରନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୨୯
ଏମନ୍ତେ ନାନାରୂପ୍ ଯେତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଧରନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରୂପ ତାର ନାହିଁ ।
ନିର୍ଲେପ ନିରଞ୍ଜନ ସେହି ॥
ମାୟାର ଗୁଣେ ବିରଚିତ ।
ମହତ ଆଦିରୁ ସମ୍ଭୃତ ॥୩୦
ଯେମନ୍ତେ ମେଘ ଶୂନ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ।
ପବନ ବଳେ ସେ ଉଡ଼ନ୍ତି ॥
ପାର୍ଥିବ ରେଣୁଏ ଯେମନ୍ତେ ।
ଉଡ଼ନ୍ତି ପବନ ବିଘାତେ ॥
ଆକାଶ ଧୂସର ଦିଶଇ ।
ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ ଆଭାସଇ ॥

* ଏଠାରେ ବାଇଶଟି ଅବତାର ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଚବିଶ ଅବତାର ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଅତଏବ ଅବଶିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ଅବତାର ମଧ୍ୟରେ ହଂସ ଓ ହୟଗ୍ରୀବ ଅବତାରକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇପାରେ ।

ତାହାକୁ ଦୃଷ୍ଟିଭେଦେ ଦେଖି ।
ଯେ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମାରେ ଶରୀର ।
କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ଯେ ନର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ଜ୍ଞାନହୀନ ।
ଏବେ ହୋ ମୁନିଗଣେ ଶୁଣ ॥୩୧
ସ୍ୱଭାବେ ଦୃଶ୍ୟବସ୍ତୁ ନୋହେ ।
ଗୁଣ ଆବୋରି ଦେହ ବହେ ॥
ଏଣୁ ସେ ଜୀବ ରୂପ ବହି ।
ଜନ୍ମମରଣ ପଥେ ଥାଇ ॥୩୨
ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ଯେତେ ।
ସମ୍ଭବେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ଆତ୍ମାରେ କଳ୍ପିତ ଶରୀର ।
ଏ ତତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ରହ୍ମର ବିଗ୍ରହ ॥
ମାୟା ମିଶ୍ରିତ ମତି ଯେବେ ।
ନିରସ୍ତ ହୋଇ ଜ୍ଞାନ ଭାବେ ॥
ତେବେ ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ ମହିମା ନିରେଖି ॥୩୩
ଏ ମାୟା ଈଶ୍ୱରୁ ପ୍ରକାଶ ।
ଯେବେ ସେ ହୁଅଇ ବିନାଶ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ରୂପେ ଚିତ୍ତ ।
ତେବେ ସେ ହୁଅଇ ଭାବିତ ॥
ତହୁଁ ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଜାଣଇ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀଜନ ॥୩୪
ଯାହାର ଜନ୍ମ କର୍ମ ନାହିଁ ।
ବେଦର ଗୂଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଯେହି ॥
ତାହାର ଜନ୍ମ କର୍ମମାନ ।
କବିଏ କରନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଯାର ଜନ୍ମ ନାହିଁ ।
ବିଗ୍ରହ କରିବ ତା କେହି ॥୩୫
ଅମୋଘଲୀଳ[୧] ନରହରି ।
ଆତ୍ମାରେ ବିଶ୍ୱମାୟା କରି ॥

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜଇ ପାଳଇ ।
ଅନ୍ତେ ଆପଣେ ସଂହାରଇ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରେ ।
ଷଡ଼ବର୍ଗ ଭୋଗ କରେ ନିତ୍ୟେ* ॥
ଏଣୁ ଈଶ୍ୱର ସେ ବୋଲାଇ ।
କିବା ଉପମା ଦେବି ମୁହିଁ ॥୩୬
ଈଶ୍ୱର ଲୀଳା କର୍ମ ଯେତେ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତର୍କମତେ ॥
ଏହାର ଅଛି ଯେତେ ନାମ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଯେତେ ରୂପ ଗୁଣ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ କେ ଜାଣିବ ତାହା ।
ଦୁରଧିଗମ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥
ନଟ ଯେସନେ ମାୟା କରି ।
ମୋହଇ କୁହୁକ ବିସ୍ତାରି ॥୩୭
ସେ ଚକ୍ରପାଣିର ଚରିତ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତାର ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ସେ ହରି ପାଦପଦ୍ମଗନ୍ଧ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ପିଏ ମକରନ୍ଦ ॥
ହିଂସା କପଟ ଦୂରେ ତେଜି ।
ସର୍ବାନୁକୂଳେ କୃଷ୍ଣ ଭଜି ॥
ଭକତି ଭାବେଣ ଭଜନ୍ତି ।
ସେ କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଜାଣନ୍ତି ॥୩୮
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତାହାଙ୍କର ।
ଯେ ହରିଚରଣେ କିଙ୍କର ॥
ସର୍ବ ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମଭାବେ ।
ଭଜନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ବାସୁଦେବେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଯେ ଭଜଇ ।
ଏ ମାୟା ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥୩୯
ଏ ଯେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ ।
ନିର୍ମଳପଦ ବିଷ୍ଣୁତତ୍ତ୍ୱ ॥
ବିଷ୍ଣୁଚରିତ ପରଶଂସି ।
ପ୍ରକାଶ କଲେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି[୨] ॥

ଜୀବର ମୋକ୍ଷଫଳ ଅର୍ଥେ ।
ଧନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ଏ ଜଗତେ ॥୪୦
ସର୍ବ ନିଗମ ଇତିହାସେ ।
ସାର ଉଦ୍ଧାରି ମନତୋଷେ ॥
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ।
ଯେ ଶୁକରୂପେ ଅବତାର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଭାଗବତ ଦୀକ୍ଷା ।
ଦେଇ କହିଲେ ଆତ୍ମଶିକ୍ଷା ॥
ସେ ପୁଣି ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ।
କହିଲେ ଆତ୍ମ-ଅନୁରାଗେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପେ ସେ ବିକଳେ ।
ନିବାସ କରି ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ॥
ପରମ ଋଷି ମେଳେ ଥାଇ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦେଇ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣି ।
ତରିଲା ଭବ-ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥୪୧,୪୨
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ନିଜ ଧାମ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ॥
ଏ କଳିଯୁଗେ ଯେତେ ନରେ ।
ପଡ଼ିବେ ମାୟା ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତପନ ଉଦିତ ।
ହୋଇବ ଭାବେ ଭାଗବତ ॥
ରାଜା ସଙ୍ଗତେ ଗଙ୍ଗାତଟେ ।
ଅନେକ ଋଷିଙ୍କ ନିକଟେ ॥
ଏ ଭାଗବତ ତତ୍ତ୍ୱ ବାଣୀ ।
ଶୁକମୁନିଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ଜାଣିଲି ଶୁକ ଅନୁରାଗେ ।
ଏବେ କହିବା ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ॥୪୩-୪୪
ଏ ଭାବେ ଚିନ୍ତି ନରହରି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ଯିବା ତରି ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ନୈମିଷାୟୋପାଖ୍ୟାନେ ଭଗବଦବତାରବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ଅମୋଘଲୀଳ—ଯାହାଙ୍କ ଲୀଳା ଅମୋଘ ବା ଅବ୍ୟର୍ଥ ଅଟେ । ୨. ବ୍ରହ୍ମଋଷି—ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବ ।

* ଭଗବାନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶରୀରରେ ଜୀବାତ୍ମା ରୂପରେ ଥାଇ, ମନ ତଥା ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ମାଧ୍ୟମରେ ତଦ୍ ତଦ୍ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁତଃ ସେ ସେଥିରେ ଲିପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ବେଦ ପୁରାଣ ରଚି ବ୍ୟାସ । ଚିତ୍ତେ ନୋହିଲେ ପରିତୋଷ ॥
ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାର ଚରିତ । ଯହୁଁ ପ୍ରକାଶ ଭାଗବତ ॥

ବ୍ୟାସ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ସୂତମୁନିଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ମୁନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ।
ଶୌନକ ନାମେ ଧର୍ମଶୁଦ୍ଧ ॥
ସର୍ବ ମୁନିଙ୍କ ଅବଧାନେ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ମଧୁର ବଚନେ ॥୧

ଶୌନକ ଉବାଚ

ହେ ସୂତ ତୁମ୍ଭେ ମହାଧୀର ।
ବକତାଜନ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ଜାହ୍ନବୀ ତଟେ ରାଜା ଆଗେ ।
ଶୁକ ଯା କହିଲେ ସରାଗେ ॥
ସେ କଥା କହ ଆମ୍ଭ ଆଗ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଟ ମହାଭାଗ ॥୨
ଏ ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର କେବେ ।
ବ୍ୟାସ ରଚିଲେ କେଉଁ ଯୁଗେ ॥
କାହାର ବୋଲେ କାହିଁ ବସି ।
କି ଭାବେ କି ହେତୁ ଉଦ୍ଦେଶି ॥୩
ଶୁକ ଯେ ତାହାଙ୍କ କୁମର ।
ସମଦରଶୀ ନିର୍ବିକାର ॥
ଏକାନ୍ତମତି ରାତ୍ର ଦିନେ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଯାର ମନେ ॥
ନିର୍ମାୟା ମୂଢ଼ ତା ପ୍ରତୀତି ।
ଲକ୍ଷି ନ ପାରେ କେହି ଗତି ॥୪
ଯାହାର ଆଗମନ କାଳେ ।
ଦେବକନ୍ୟାଏ ଥିଲେ ଜଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନଗ୍ନ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ।
ଧାଇଁଲେ ଲଜ୍ଜାକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ଜଳତଟେ ।
ମିଳିଲେ ଶୁକଙ୍କ ନିକଟେ ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପଛେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଜଳେ ପଶିଲେ ବେଗେ ଯାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସେ ସୁରଯୁବତୀ ।
ଜାଣନ୍ତି ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ଗତି ॥
ଦେଖି କନ୍ୟାଙ୍କ ମୂଢ଼ଗତି ।
ଚଞ୍ଚଳ ବ୍ୟାସଙ୍କର ମତି ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ପାଇ ଶାନ୍ତି ।
କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ପଗ୍ଚରନ୍ତି ॥
ଅଇଲ ମୋର ପୁତ୍ର ଗ୍ରହିଁ ।
କିମ୍ବା ପଶିଲ ଜଳେ ଯାଇ ॥
ଏ କିସ ତୁମ୍ଭର ବେଭାର ।
ସେ ଶୁକ ମୋହର କୁମର ॥
ତରୁଣ ବୟସ ତାହାର ।
ଏ ବୃଦ୍ଧ ଶରୀର ମୋହର ॥
ବ୍ୟାସ ବଚନେ ନାରୀଗଣେ ।
ତକ୍ଷଣେ ନମିଲେ ଚରଣେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ସଂସାର ତାଙ୍କ ହୃଦେ ନାହିଁ ॥
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ସମସ୍ତ ଏକଭାବେ ଚିନ୍ତି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବୋଲ ଆମ୍ଭେ ବୃଦ୍ଧ ।
ବିଷୟରସେ ଅଛି ସଧ ॥
ଏ ଘେନି ହୋଇଲୁ ଅନ୍ତର ।
ଆମ୍ଭର ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲେ ନାରୀଗଣେ ।
ଶୁକ ରହିଲେ ସେହି ବନେ ॥୫
ସେ ଶୁକମୁନି କିସ କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ପ୍ରବେଶ କଲେ କୁରୁରାଜ୍ୟେ ॥
ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ତାହାଙ୍କୁ କେହି ନ ଜାଣଇ ॥୬
କେମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଜାହ୍ନବୀର କୂଳେ ॥
ତହିଁ ଅନେକ ମୁନି ମଧ୍ୟେ ।
ଏ ଭାଗବତ ରସାସ୍ୱାଦେ ॥୭
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ସାୟଂକାଳେ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ଭିକ୍ଷାଅର୍ଥେ ମିଳେ ॥
ଗୋଦୋହ ମାତ୍ର[୧] ଦ୍ୱାରେ ରହି ।
ଗୃହୀଙ୍କି ତୀର୍ଥଫଳ ଦେଇ ॥
ସେ ମୁନି ପରୀକ୍ଷିତ ମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟ ଫଳେ ॥
ସେ ପୁଣି ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ।
କହିଲେ ଏ ତ ଆଚମ୍ବିତ ॥୮
ସେ ଭାଗବତ[୨] ପରୀକ୍ଷିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ କର୍ମ ଯେତେ ।
କହିବା ଆମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଅଛୁ ଜାଣି ।
ଏବେ ତରିବୁଁ ତାହା ଶୁଣି ॥୯
ସେ ସର୍ବ ରାଜାଙ୍କର ସାର ।
ପାଣ୍ଡବବଂଶେ କୀର୍ତ୍ତିଧର ॥
ରାଜସମ୍ପଦ କରି ଦୂର ।
କିମ୍ପା ରହିଲେ ଗଙ୍ଗାତୀର ॥୧୦
ଶତ୍ରୁ ରାଜାଏ ଯାର ପାଦ ।
ନମନ୍ତି ଦେଇଣ ସମ୍ପଦ ॥
ଯୁବା ବୟସେ ନରପତି ।
ତେଜିଣ ଅଚଳ ବିଭୂତି ॥
ଯେହୁ ଶରୀର ଏ ସଂସାରେ ।
ବହଇ ପର ଉପକାରେ ॥
ହରି ଚରଣ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ରାଜା ବର୍ତ୍ତେ ଜନହିତେ ॥

୧. ଗୋଦୋହ ମାତ୍ର—ଗାଈଟିଏ ଦୁହିଁବାକୁ ଯେତିକି ସମୟ ଲାଗେ। ୨. ଭାଗବତ—ଭକ୍ତ।

ସେ କିମ୍ବା ଛାଡ଼ିଲେ ଜୀବନ ।
ଉପେକ୍ଷି ଗୃହ ଧନ ଜନ ॥୧୦,୧୧
କହ କାରଣ କିବା ଅର୍ଥେ ।
ସଂଶୟ ଛାଡ଼ିବ ଯେମନ୍ତେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ବିଦ୍ୟାପର[୧] ।
କହ ସଂଶୟ ଯାଉ ଦୂର ॥୧୩
ଏମନ୍ତେ ଶୌନକ ବଚନେ ।
ସକଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁମାନେ ॥
କହନ୍ତି ସୂତ ମହାଋଷି ।
ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ପରଶଂସି ॥(ଛ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସକଳ ମୁନିଜନ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ବିଧାନ ॥
ତ୍ରେତୟା ଯୁଗ ଭୋଗ ଅନ୍ତେ ।
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ ଉପଗତେ ॥
ପରାଶରଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯୁତେ ।
ଯୋଜନଗନ୍ଧା ଗର୍ଭଗତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ବ୍ୟାସମୁନି ।
ଜନ୍ମିଲେ ନରଦେହ ଘେନି ॥୧୪
ସେ ଏକଦିନେ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ସ୍ନାହାନ ସାରି ଗଙ୍ଗାଜଳେ* ॥
ଏକାନ୍ତେ ବଦରିକାଶ୍ରମେ ।
ବସିଣ ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥୧୫
ପର ଅବର[୨] ଜ୍ଞାନ ଜାଣେ ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ପରିମାଣେ ॥
ଯେ କାଳପୁରୁଷର ବଳେ ।
ଯୁଗେ ଉଡ଼ନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ତାହାକୁ ନ ଦେଖନ୍ତି କେହି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହି ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବଳ ନିତ୍ୟେ ହରେ ।
ଯୁଗ ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ ॥୧୬
କଳି ଆଗମେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଯେମନ୍ତ ହୋଇବ ବେଭାର ॥

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଛାଡ଼ିବେ ଅତି ଦୂରେ ।
ନିଃସତ୍ତ୍ୱ ହୋଇବେ ଶରୀରେ ॥
ବୁଦ୍ଧି ହୋଇବ ଲୋଭବଶ ।
ଲୋକେ ହୋଇବେ ଅଳ୍ପାୟୁଷ ॥୧୭
ଦୁର୍ଭଗ[୩] ହୋଇବେ ସକଳେ ।
ଏହା ଜାଣିଲେ ଯୋଗବଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଚ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
କଳି ବଞ୍ଚିବେ ଯେଉଁ ଧର୍ମେ ॥
ବେଦ ଉଚିତ ଶୁଦ୍ଧକର୍ମ ।
ଆଶ୍ରମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ॥
ଜୀବର ଶୁଦ୍ଧେ ଅର୍ଥ କରି ।
ଯେମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ତରି ॥
ଧର୍ମ ସାଧିବେ ଯଜ୍ଞମତେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ମୁନି ଚିତ୍ତେ ॥
ବେଦକୁ କଲେ ଚ୍ୱରିଖଣ୍ଡ ।
ମଧ୍ୟେ ଭିଆଇ କର୍ମକାଣ୍ଡ ॥୧୮,୧୯
ଋକ ଯଜୁ ସାମ ଅଥର୍ବ ।
ଏ ରୂପେ କରି ଭିନ୍ନଭାବ ॥
ପଞ୍ଚମ ବେଦ ଇତିହାସ ।
କଲେ ପୁରାଣ ଅଷ୍ଟାଦଶ ॥୨୦
ପଇଳ ମୁନିଙ୍କି ଆଣିଲେ ।
ପ୍ରଥମ ବେଦ ପଢ଼ାଇଲେ ॥
ଜଇମିନିଙ୍କି ଦେଲେ ସାମ ।
ଯଜୁ ଯେ ବଇଶମ୍ପାୟନ ॥୨୧
ଅଙ୍ଗିରା ମୁନି ଅଥର୍ବଣେ ।
ମୋ ପିତା ରୋମହରଷଣେ ॥
ପୁରାଣ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦେଲେ ।
ଏମନ୍ତେ କର୍ମ ସମ୍ପାଦିଲେ ॥୨୨
ସେ ଶିଷ୍ୟେ ବିସ୍ତରି ନିଶ୍ଚଳେ ।
ବେଦ-ବୃକ୍ଷକୁ ଯୋଗବଳେ ॥
ଅନେକ ଶାଖା ଭିଆଇଲେ ।
ଶିଷ୍ୟେ ପ୍ରଶିଷ୍ୟେ ଶିଖାଇଲେ ॥୨୩

ଅଳପ ବୁଦ୍ଧି ନର ଯେତେ ।
ବେଦ ନ ଘେନି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ତେଣୁ ଏ ବେଦ ଭାଗ କଲେ ।
ଯେ ଯାହା ମତି ଅନୁସାରେ ॥୨୪
ସ୍ତ୍ରୀ ଶୂଦ୍ର ଜନ ଏ ଜଗତେ ।
ଯୋଗ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ବେଦପଥେ ॥
ତାହାଙ୍କ ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ଉପାୟ ଚିନ୍ତି ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥
ବୁଦ୍ଧି-ମନ୍ଦରେ[୪] ବେଦ ମନ୍ଥି ।
ଭାରତ ପଦବନ୍ଧେ ଗୁନ୍ଥି ॥
ବେଦୁଁ ଉଦ୍ଧାରି ସାର ଅର୍ଥ ।
ସୃଜିଲେ ପୁରାଣ ଭାରତ ॥୨୫
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ନିସ୍ତାରିବା ଅର୍ଥେ ।
ଏ ରୂପେ ସୃଜି ବେଦମତେ ॥
କଲେହେଁ ସର୍ବଧର୍ମ ଯେତେ ।
ତୋଷ ନୋହିଲେ ହୃଦଗତେ ॥୨୬
ଆଶ୍ରମ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ମନ ଯେ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଯୋଗେ ନ ପାରି ଚିତ୍ତ ଧରି ।
ଚଞ୍ଚଳେ ଏମନ୍ତ ବିସ୍ତରି ॥୨୭
ଅତି କଠୋରେ ବେଦ ଅଗ୍ନି ।
ପୂଜି ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ମାନି ॥
କର୍ମର ନାଶ ନାହିଁ ତେଣେ ।
ମୁଁ ଯାହା କରିଛି ନିର୍ମାଣେ ॥୨୮
ଯେଉଁ ଭାରତ ବେଦସାରେ ।
କଳି ସ୍ତ୍ରୀ-ଶୂଦ୍ର ତାରିବାରେ ॥
ତେବେ ନିର୍ମଳ ନୋହେ ମନ ।
ଚିନ୍ତା ଅନଳେ ଛନଛନ ॥୨୯
ଏ ମନ ଧରିବି କେମନ୍ତେ ।
ନିଶ୍ଚଳ କରି ଜ୍ଞାନପଥେ ॥
ଯେତେ ଚିନ୍ତିଲି ବେଦଧର୍ମ ।
ବିସ୍ତରେ ସେ ତ ମାୟାଭ୍ରମ ॥
ଏ ମାୟା ତୁଟଇ ଯେମନ୍ତେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-ଭକ୍ତି-ଯୋଗ ପଥେ ॥

୧. ବିଦ୍ୟାପର—ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ । ୨. ପର ଅବର—ଅତୀତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ । ୩. ଦୁର୍ଭଗ—ଭାଗ୍ୟହୀନ । ୪. ବୁଦ୍ଧି-ମନ୍ଦରେ—ବୁଦ୍ଧିରୂପୀ ମନ୍ଦର ପର୍ବତ ଦ୍ୱାରା ।

* ଏଠାରେ 'ଗଙ୍ଗାଜଳେ' ଲେଖାଥିବା ସ୍ଥଳେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ସରସ୍ୱତୀ' ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

କହିବି ଭାଗବତ ଧର୍ମ ।
ଯେଣେ ନ ଲାଗେ ଭବଭ୍ରମ ॥୩୦,୩୧
ଏମନ୍ତ ହୃଦୟେ ବିଗ୍ରହି ।
ମନକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ନାରଦ ।
ଆସନ୍ତେ ଶୁଭେ ବୀଣାନାଦ ॥

ତକ୍ଷଣେ ସରସ୍ୱତୀ ତଟେ ।
ମିଳିଲେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନିକଟେ ॥୩୨
ନାରଦ ଆଗମନ ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କେତେହେଁ ଦୂର ଆଗସରି ।
ନାରଦ କରେ କର ଧରି ॥

ବସାଇ ଉତ୍ତମ ଆସନେ ।
ପୂଜିଲେ ଅତିଥି ବିଧାନେ ॥୩୩
ସେ ବ୍ୟାସ ନାରଦଙ୍କ ପାଦେ ।
ସୁଜନେ ପ୍ରଣମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯାର ଚିନ୍ତନେ ପାପନାଶ ।
ନମଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ ନାରଦାଗମନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚମେ ନାରଦ ପ୍ରବେଶ । ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଦେଲେ ଉପଦେଶ ॥
ହରିକୀର୍ତ୍ତନ ଭାଗବତ । କର ପ୍ରସନ୍ନ ହେବ ଚିତ୍ତ ॥

ସୂତ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ।
ହରଷେ ମୁନିଙ୍କର ଆଗେ ॥(ଢ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସକଳ ମୁନିଜନେ ।
ହରିଚରିତ ସାବଧାନେ ॥
ବ୍ୟାସ ସମୀପେ ଦେବଋଷି ।
ସୁଖ-ଆସନେ ଦୃଢ଼େ ବସି ॥
କୁଶଳ ବାର୍ତ୍ତା ପୁଚ୍ଛେ ତୋଷେ ।
ଯେ ଜାତ ଗୋବିନ୍ଦର ଅଂଶେ ॥
ହରଷେ ବୀଣା କରେ ନେଇ ।
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୧

ନାରଦ ଉବାଚ

ହେ ପରାଶର ଋଷି ସୁତ ।
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ଭାଗବତ ॥
କିମ୍ବା ଗ୍ରଞ୍ଥଲ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ମନେ ।
ଦେଖି ଜାଣିଲୁ ଆମ୍ଭେ ଧ୍ୟାନେ ॥୨
ସକଳ ବେଦ ଶିଷ୍ୟେ ଦେଇ ।
ପୁରାଣ ଭାରତ ଭିଆଇ ॥
ସଂସାରେ ଇଷ୍ଟଧର୍ମ ଯେତେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପନ୍ନ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥୩

ଭଲେ ଜାଣିଲି ମୁହିଁ ଏହା ।
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥
ବେଦ ବିଗ୍ରହି ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତି ।
ଚିତ୍ତ ନୋହିଲା ତୁମ୍ଭ ଶାନ୍ତି ॥
ନାରଦ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବ୍ୟାସ କହନ୍ତି ସାବଧାନେ ॥୪

ବ୍ୟାସ ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ମୁନି ଯେତେ ।
ମୋର ଅଭ୍ୟାସ ବହୁମତେ ॥
ବେଦ ପୁରାଣ ଅର୍ଥ ଯେତେ ।
ମୁଁ ସର୍ବ ସମ୍ପାଦିଲି ଚିତ୍ତେ ॥
ତଥାପି ଆତ୍ମା ତୋଷ ନୋହେ ।
ମନ ନ ରହେ ସ୍ଥିର ଦେହେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଭଲେ ଜାଣିଲ ମୋର ମନ ॥୫
ଏ ମନ ସ୍ଥିର କରିବାରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିନା କେବା ପାରେ ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ତହୁଁ ସାର ।
ତାର ମହିମା ଅଗୋଚର ॥
ତାର ଭକତି ଯେଣୁ ନାହିଁ ।
ଏଣୁ ମୋ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କାହିଁ ॥

ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ପରିମାଣ ॥
ସେ ସର୍ବଜୀବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଯାର ମାୟାରେ ଏ ସଂସାର ॥
ସୃଜଇ ପାଳଇ ସଂହରେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ମଧ୍ୟେ ସେ ବିହରେ ॥
ସେ ମାୟା ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ।
ନିତ୍ୟେ ସେ ନିଜ ସୁଖେ ଥାଇ ॥୬
ଏ ତିନିଲୋକେ ତୁମ୍ଭ ଦେହ ।
ନିରତେ ଭ୍ରମେ ରବି ପ୍ରାୟ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ଯେସନେ ସମୀର ସଞ୍ଚରେ ॥
ଆତ୍ମା ଯେସନେ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ।
ନିତ୍ୟେ ବିହର ନିଜ ସୁଖେ ॥
ପର ଅବର ବ୍ରହ୍ମ[୧] ଜଳେ ।
ମୋହର ସ୍ନାନ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ଜଳ ଶୀତ ଉଷ୍ଣ ଭାବ ।
ନିତ୍ୟେ କରଇ ଅନୁଭବ ॥
ତଥାପି ନ୍ୟୂନଭାବ ଘୋର ।
ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ନୋହେ ମୋର ॥

୧. ପର ଅବର ବ୍ରହ୍ମ—ଆତ୍ମଦର୍ଶନରେ ସହାୟକ ଯୋଗସାଧନା ତଥା ବେଦବର୍ଣ୍ଣିତ ବ୍ରତ, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ, ନିୟମ ଇତ୍ୟାଦି ।

ତାଙ୍କ ମହିମା ପରିମାଣି ।
ତୁମ୍ଭହୁଁ ଅନ୍ୟ କେବା ଜାଣି ॥
କହ ଆନନ୍ଦେ ମୁନିବର ।
ଯେମନ୍ତେ ମନ ହେବ ସ୍ଥିର ॥୭

ନାରଦ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ ।
ତେଣୁ ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ମନ ॥
କୃଷ୍ଣ ନିର୍ମଳ ଯଶ ଗୁଣ ।
ଯେଣୁ ନ କଲ ଉଚ୍ଚାରଣ ॥
ଯେ ଧର୍ମେ କୃଷ୍ଣ ତୋଷ ନୋହି ।
ସେ ଧର୍ମ ନିଉନ ଅଟଇ ॥୮
ଧର୍ମ ସମ୍ପଦ କାମ ଅର୍ଥେ ।
ଯେତେ କହିଲ ବେଦପଥେ ॥
ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ଅଭ୍ୟାସେ ଥାନ୍ତା କିଛି ଶ୍ରମ ॥
ତେବେ କି ମନ ଅସନ୍ତୋଷ ।
କହିବି ଶୁଣ ଉପଦେଶ ॥୯
ଯେବେ ଏ ଜିହ୍ୱା ବାକ୍ୟ ଶ୍ରମ ।
ନ କରେ କୃଷ୍ଣ ଗୁଣଗାନ ॥
ଯେ ବାଣୀ ଜଗତ ତାରିଣୀ ।
ତା ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଯେବେ ଭଣି ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି କାକବାଣୀ ।
ଯହିଁରେ ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଶୁଣି ॥
ନିଶ୍ଚୟ କାକତୀର୍ଥ[୧] ସେହି ।
ସେ ଜଳେ କେବା ଅବଗାହି ॥୧୦
ପରମହଂସ ମୁନିମେଳେ ।
ଯେ ଥାନ୍ତି ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ କୂଳେ ॥
ଯେ ବାକ୍ୟ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ଗାଇ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ସେହି ॥
ସେ ବାକ୍ୟ ଜନ ତାପ ନାଶେ ।
ତୀର୍ଥ ଯେସନେ ପାପ ଧ୍ୱଂସେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗାଥା ଯେବେ ।
ପ୍ରବନ୍ଧେ ଉଚ୍ଚାରଇ ଭାବେ ॥
ପଦ ଦୂଷିତ ଯେବେ ହୋଇ ।
ସେ ବାଣୀ ସର୍ବପାପ ଦହି ॥

ଏଣୁ ସାଧବେ ନିତ୍ୟେ ଶୁଣି ।
ଅନନ୍ତ ଯଶ ଗୁଣ ଭଣି ॥୧୧
ସେ ହରିଭାବ ଯେବା ଛାଡ଼ି ।
ଯାଆନ୍ତି କର୍ମପଥ ମାଡ଼ି ॥
ଯେ ପୁଣ୍ୟ ବେଦମାର୍ଗେ କରେ ।
ସକାମ ଚିତ୍ତେ ଫଳ ଧରେ ॥
ହରିଙ୍କି ନ କରେ ଅର୍ପଣ ।
ସେ ସର୍ବଫଳ ଅକାରଣ ॥
ନିଷ୍କାମମତେ ଯେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।
ତପ ସାଧନ୍ତି ବନେ ପଶି ॥
ହରି ମହିମା ଛାଡ଼ି ଯେବେ ।
ଅତି ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ଭାବେ ॥
ସେ କାହୁଁ ଅଶୁଭ ନାଶିବ ।
ତପ ସାଧିଲା ଫଳ ଦେବ ॥୧୨
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ଭାଗବତ ।
ମହାନୁଭବ ଶୁଚିମନ୍ତ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ଧୃତବ୍ରତ ।
ଏଣୁ ଅମୋଘ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥
ସମାଧି କରି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ତାର ଚରିତ ଅନୁବାଦେ ॥
ପ୍ରବନ୍ଧ ଭାଗବତ କର ।
ଅଖିଳ ଜନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧର ॥୧୩
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗେ ଭଜେ ।
ହରି ଭକତି ଦୂରେ ତେଜେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ଲାଭ ଛାଡ଼ି ।
ତ୍ରିବର୍ଗ ମଧ୍ୟେ ଲୋଭ ବଢ଼ି ॥
ତାହାର ସୁଖ ଲେଶ କାହିଁ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଯେହ୍ନେ ନାବ ଥାଇ ॥
ଜଳ ପବନ ମେଘ ବଳେ ।
କୂଳେ ନ ଲାଗି ଭାସେ ଜଳେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗତି ସେହି ମତ ।
ଶୁଣ ହେ ପରାଶର ସୁତ ॥୧୪
ଯେ ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଘେତି[୨] ।
ନିନ୍ଦିତ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଚିନ୍ତି ॥

ସ୍ୱଭାବେ ମୂଢ଼ ସେହି ଜନ ।
ବିଅର୍ଥ ତାହାର ଜୀବନ ॥
ତୁମ୍ଭ ବଚନେ ମତି ଭ୍ରମ ।
ସେ ତାକୁ ବିଶ୍ୱରି ସ୍ୱଧର୍ମ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନ ବସନ୍ତି ।
ଜଗତେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଗତି ॥
ପାପ ଆଚରି ନରଲୋକେ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ନ୍ତି ନରକେ ॥୧୫
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ବିଚକ୍ଷଣ ।
ଭାବ ଅଭାବ ଭଲେ ଜାଣ ॥
ଅନନ୍ତପାର ବିଷ୍ଣୁ କଥା ।
ତୁମ୍ଭେ ବର୍ଣ୍ଣିନେ ସାମରଥା ॥
ନିବୃତ୍ତି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏ ଭାବେ ।
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ନିସ୍ତରିବେ ॥
ହରିଚରିତ ଦୀପ କର ।
ଜନଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାରୁ ଉଦ୍ଧର ॥୧୬
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନିଜ ଧର୍ମ ତେଜି ।
ହରି ଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଭଜି ॥
ଭଜୁଁ ମରଇ ଯେବେ ଦୁଃଖେ ।
କେବେହେଁ ନ ପଡ଼େ ନରକେ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଥାନ୍ତି ଯେବା ପ୍ରାଣୀ ।
ହରି ଭକତି ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ଅନ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ଗତି ଯେତେ ।
କେ ଅନୁମାନି ପାରେ ଚିତ୍ତେ ॥୧୭
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମୁନିବର ।
ପଣ୍ଡିତଜନଙ୍କ ବେଭାର ॥
କାଳର ବଶେ ପୁଣ ପୁଣ ।
ଏ ଭବ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ ॥
ପୂର୍ବ ଅର୍ଜିତ କର୍ମବଶେ ।
ଦୁଃଖ ସଦୃଶ ସୁଖ ଆସେ ॥
ଏ ଅଧ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବେନି ପଥେ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ଭ୍ରମନ୍ତି ନିରତେ ॥
ଯେ ଲାଭ କେହି ନ ଲଭନ୍ତି ।
ସେ ଲାଭେ ଯାର ଚିତ୍ତ ଚିନ୍ତି ॥

୧. କାକତୀର୍ଥ--ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ନିପତିତ ହୋଇଥିବା ଯେଉଁ ଗର୍ତ୍ତ ନିକଟରେ କୁଆମାନେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି । ୨. ଘେତି—ଘେନି ବା ଗ୍ରହଣ କରି ।

ସେ ଅର୍ଥେ ଯତ୍ନ ଯେ କରନ୍ତି ।
ସଂସାରେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜଣେ ଜଣେ ।
ଲୋଭିଲେ ସେ ଫଳ ଧାରଣେ ॥
ସେ ଫଳ ପାଇ ସୁଖେ ଖାଇ ।
ଭ୍ରମଣେ ଶ୍ରମ ନ ଲାଗଇ ॥୧୮
ଏଣୁ ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦଗତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ନିରତେ ॥
ମୁକୁନ୍ଦପାଦ ତାର ଗତି ।
ଅନ୍ୟର ପ୍ରାୟ ନ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ରସ ।
ନିରତେ କରନ୍ତି ଯେ ଗ୍ରାସ ॥
ସେ ରସ ଛାଡ଼ିବେ କେମନ୍ତେ ।
ରସେ ରସିକଜନ ଯେତେ ॥୧୯
ଈଶ୍ୱର ହେତୁ ଏ ସଂସାର ।
ସଂସାରୁ ଈଶ୍ୱର ବାହାର ॥
ଯେଣୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ନାଶ ।
ଈଶ୍ୱରୁଁ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏଣୁ ଲୀଳାକୁ କରିଅଛି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନୋହିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷି ॥
ଈଶ୍ୱର ଜୀବ ଏ ସଂସାର ।
ଏ ସର୍ବ ଏକଇ ପ୍ରକାର ॥
ଏ ସର୍ବ ବ୍ରହ୍ମଭାବେ ଜାଣି ।
ବେଦରେ ଅଛି ପରିମାଣି ॥
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ମୁନିବର ।
ତଥାପି କହିଲି ଯା ସାର ॥୨୦
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆତ୍ମାରାମେ ରମି ।
ଅମୋଘଦର୍ଶୀ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
ପରମ ପୁରୁଷଙ୍କ କଳା ।
ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ସଂସାର ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ କର ଗ୍ରନ୍ଥେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଜନ୍ମ ଯାର ନାହିଁ ।
ମାୟା ଶୟନେ ଦେହ ବହି ॥
ତାର ଚରିତ ଧରି ଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରକାଶ କର ଜନହିତେ ॥୨୧

ଏହୁ ସେ ପୁରୁଷାର୍ଥ ସାର ।
ଯଜ୍ଞ ତପସ୍ୟା ବେଦସାର ॥
ଇଷ୍ଟପୂଜନ ଜପ ଦାନ ।
ଯେବେ ଭାବଇ କୃଷ୍ଣନାମ ॥
ତାହାଙ୍କ ଫଳ ଏ ଅଟଇ ।
ତା ବିନୁ ନିଷ୍ଫଳ ହୁଅଇ ॥
ପୂର୍ବେ ନିର୍ମଳ ଋଷିଜନେ ।
ତପ ଆଚରି ଘୋରବନେ ॥
ସଂସାର ସାର କୃଷ୍ଣକଥା ।
ନିରତେ ଗାଇ ଗୁଣଗାଥା ॥
ଏ ଭାବ ପାଇଲି ଯେମନ୍ତେ ।
କହିବି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥୨୨
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଦକ୍ଷ ଶାପ ପାଇ ।
ଜନ୍ମିଲି ଦାସୀପୁତ୍ର ହୋଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ସେ ଏକାକୀ ।
ମୋହର ଜନନୀ ସେବକୀ ॥
ବ୍ୟାପାର କରେ ରାତ୍ର ଦିନେ ।
ଏମନ୍ତେ ବିଧିର ବିଧାନେ ॥
ସେ ବିପ୍ରଗୃହେ ବର୍ଷାକାଳେ ।
ଅତିଥି ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳିଲେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ନଜଳ ଦେଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ କହେ ଭାବ ବହି ॥
ହେ ବିପ୍ରେ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ॥
ତୁମ୍ଭର ଦୟା ଯେବେ ମୋତେ ।
ମୋ ଘରେ ରୁହ ଦିନାକେତେ ॥
ଦୁର୍ଗମ ବର୍ଷାମାସ ଗ୍ରସି ।
ଏ ଋତୁ ମୋର ଘରେ ସାରି ॥
ହେଉ ବୋଇଲେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୃହେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ରହିଲେ ମନର ସନ୍ତୋଷେ ।
ମୁଁ ସେବା କଲି ତାଙ୍କ ପାଶେ ॥୨୩
ବାଳୁତ ଚଞ୍ଚଳତା ଚିତ୍ତ ।
ଛାଡ଼ି ମୁଁ ସେବେ ଅବିରତ ॥
ସେ ବିପ୍ରଗଣେ ମୋତେ ଗ୍ରହି ।
ଆଶ୍ୱାସ କଲେ ଦୟା ବହି ॥

ସମଦରଶୀ ଯେଣୁ ସର୍ବେ ।
କୃପା ସେ କଲେ ମୋର ଭାବେ ॥ ୨୪
ତାହାଙ୍କ ଭୋଜନର ଅନ୍ତେ ।
ପତ୍ରେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଥାଇ ଯେତେ ॥
ତାହା ଭୁଞ୍ଜଇ ନିତ୍ୟେ ମୁହିଁ ।
ଅନ୍ୟ ଭୋଜନ ନ ଜାଣଇ ॥
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭୋଜନ ପ୍ରସାଦେ ।
ମୋହର ଚିତ୍ତୁଁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସର୍ବ କିଲ୍‌ବିଷ ବେଗେ ଗଲା ।
ତାହାଙ୍କ ଧର୍ମ ଉଦେ ହେଲା ॥୨୫
ବିପ୍ରଙ୍କ ମୁଖୁଁ ହରିବାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହେ ଶୁଣି ॥
ପଦକୁ ପଦ ଗୀତ ସ୍ୱରେ ।
ସେ ବାଣୀ ମୋର ମନେ ସ୍ଫୁରେ ॥
ନିରତେ ଶୁଣି ପଦେ ପଦେ ।
ମନ ବୁଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥
କୃଷ୍ଣହୁଁ ଆନ ନ ଜାଣଇ ।
ବିଷୟରସ ଆଉ କାହିଁ ॥୨୬
ଯେଣୁ ଏ ସଦସତ ରୂପ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦରେ କଳ୍ପିତ ॥
ଆପଣା ଅଜ୍ଞାନ ସେ ଅଟେ ।
କେବେହେଁ ସତ୍ୟ ସେ ନ ଘଟେ ॥
ମୁହିଁ ଦେଖଇ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତେ ।
ହରିହୁଁ ନାହିଁ କେ ଜଗତେ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ବରଷା ସରିଲା ।
ଶରଦଋତୁ . ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହରିବାଣୀ ।
ନିରତେ ଶୁଣି ମୁଖେ ଭଣି ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭକ୍ତି ମୋର ମନେ ।
ପ୍ରକାଶ ହେଲା ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୨୮
ମୋହର ସେବା ଦିନୁ ଦିନେ ।
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ବିପ୍ରଜନେ ॥
ଜାଣିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ରୂପେ ।
ଭକତି ଜାତ ମୋର ଚିତ୍ତେ ॥
ଯିବାର ବେଳେ ମୋତେ ରାଇ ।
କୃଷ୍ଣସାଧନ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ଯେ ଗୁହ୍ୟ ଗୁହ୍ୟତମ ଜ୍ଞାନ ।
ଯେଣେ ଉଦିତ ଭଗବାନ ॥

ସର୍ବ କହିଲେ ମୋର କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଦୀନବତ୍ସଳ ମୁନିଜନେ ॥୨୯,୩୦
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଅନୁଭବ ।
ତେଣୁ ଜାଣିଲି ମୁହିଁ ସର୍ବ ॥
ଯେ ଭାବ ଭାବି ଅପ୍ରମାଦେ ।
ପ୍ରାଣୀ ପଶନ୍ତି କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥୩୧
କୃଷ୍ଣେ ଅର୍ପିତ ଏଣୁ କର୍ମ ।
କଲେ ତୁଟଇ ଭବଭ୍ରମ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶଇ ।
ତ୍ରିତାପମାନ କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥୩୨
ଯାହା ଭୋଜନେ ବ୍ୟାଧି ଜାତ ।
ତହୁଁ କେବେହେଁ ନୋହେ ଶାନ୍ତ ॥
ମିଶିଲେ ସେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ।
ତେବେ ବ୍ୟାଧିକୁ ନାଶ କରେ ॥୩୩
ଯେ କର୍ମ ସଂସାର କାରଣ ।
ସେ ନୋହେ ତାହାର ବାରଣ ॥
ହେଲେ ଈଶ୍ୱରେ ସମର୍ପଣ ।
ବିନାଶେ କର୍ମର ବନ୍ଧନ ॥
ଏଣୁ ଗୋବିନ୍ଦରସ ତେଜି ।
ଯେବେ ବିଷୟରସେ ମଜ୍ଜି ॥
ସେ କାହିଁ ତରିବ ସଂସାରେ ।
ପଡ଼ଇ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥୩୪
ଏ ଭବ ମଧ୍ୟେ ଦେହ ଧରି ।
ବିଷ୍ଣୁ ତୋଷଣେ କର୍ମ କରି ॥
ଭକତିଯୋଗ ଜାତ ହୋଇ ।
ଜ୍ଞାନ ଅଧୀନ ତାର ହୋଇ ॥୩୫
ଯେବେ ସକଳ କର୍ମ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଅର୍ପଣ ମନେ ଧରି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଯେତେ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ଜଗତେ ଅଛି ଯେତେ ନାମ ॥
ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରି ମନେ ସ୍ମରି ।
ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ଅଧିକାରୀ ॥୩୬
ଅରୂପବ୍ରହ୍ମ ମନେ ସ୍ମରି ।
ଯେ ଚିତ୍ତେ ତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ॥
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ଯେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ।
ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି ମୂର୍ତ୍ତି କରି ।
ପୂଜା କରନ୍ତି ଭକ୍ତି ଭରି ॥
ସେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ମାୟାମୋହେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶନ୍ତି କୃଷ୍ଣଦେହେ ॥୩୭,୩୮
ଏମନ୍ତେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଫଳେ ।
କୃଷ୍ଣଭକତି ଯୋଗବଳେ ॥
ସେ ହରି ମୋତେ ଜ୍ଞାନ ଦେଲା ।
ଅଶେଷ ଦୁଃଖୁଁ ପାର କଲା ॥୩୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମୁନିବର ।
ହରିଚରଣେ ମନ ଧର ॥
କୃଷ୍ଣର ନାମ ଯଶ ଯେତେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କହ ଭାଗବତେ ॥
ଯେଣେ ପଣ୍ଡିତଜନଙ୍କର ।
ଅବୋଧ କର୍ମ ଯିବ ଦୂର ॥
ବିଷୟ-ଦୁଃଖୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଅନ୍ୟଥା ଗତି ନାହିଁ ଆର ॥
ସେ ଏବେ ଭାଗବତ ଶୁଣି ।
ତରିବେ ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥୪୦
ଏମନ୍ତ ବ୍ୟାସ ଆଗେ କହି ।
ବୀଣା ବଜାଇ କୃଷ୍ଣ ଗାଇ ॥
ସେ ମୁନିବର ପାଦଯୁଗେ ।
ସୁଜନେ ନମ ଅନୁରାଗେ ॥
ହୋଇବ ଭବବନ୍ଧ ନାଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ୟାସନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠେ ନାରଦ ପୂର୍ବଜନ୍ମ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ କରନ୍ତି ବଖାଣ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ନାରଦଙ୍କ ବାଣୀ ।
ସେ ସତ୍ୟବତୀ-ସୁତ ଶୁଣି ॥
ନାରଦ ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ ।
ହରିଙ୍କି ଭଜିଲେ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଏସର୍ବ କଥା ଜାଣିବାରେ ।
ପୁଣି ପୁଚ୍ଛିଲେ ଆରବାରେ ॥୧

ବ୍ୟାସ ଉବାଚ

ଥିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଯେତେ ଦିନ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ ମନ୍ତ୍ର ଦାନ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ଦେଇ ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ।
ଗମିଲେ ଯେଣେ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ॥
ତଦନନ୍ତରେ କଲ କିସ ।
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଥମ ବୟସ ॥୨
ଜନ୍ମ ସୃଜଇ ପ୍ରଜାପତି ।
ବାଳୁତକାଳୁ ଯେତେ ଗତି ॥
କରି ବଞ୍ଚନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବେ ।
ତୁମ୍ଭେ ବଞ୍ଚିଲ କେଉଁ ଭାବେ ॥
କାଳ ପ୍ରବେଶେ ମୁନିବର ।
କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିଲ କଳେବର ॥୩
ପୂର୍ବକଳ୍ପର ଏ ବିଗ୍ରହ ।
କିରୂପେ ହେଲ ଜାତିସ୍ମର[୧] ॥

୧. ଜାତିସ୍ମର—ନିଜ ପୂର୍ବଜନ୍ମ କଥା ଯାହାର ସ୍ମରଣ ଥାଏ ।

ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ଦେହ ଅନ୍ତେ ।
କାଳ ନ ହରିଲା କେମନ୍ତେ ॥୪

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ମୁନି ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ମୋ ଜନ୍ମକର୍ମର ବାରତା ॥
ମୋତେ ପରମଜ୍ଞାନ ଦେଇ ।
ବିପ୍ରେ ଯେ ଗଲେ ପଥ ବାହି ॥
ମୁଁ ପୁଣି ପ୍ରଥମ ବୟସେ ।
ମୁନିଜନଙ୍କ ଉପଦେଶେ ॥
ଦିନ ବଞ୍ଚଇ ମାତାକୋଳେ ।
ମନ ମୋ କୃଷ୍ଣପାଦତଳେ ॥୫
ମୋର ଜନନୀ ବିପ୍ରଘରେ ।
ସେବକୀ ପଣେ ଦିନ ହରେ ॥
ସେବଇ ବିପ୍ରଘରେ ନିତ୍ୟେ ।
ନ ଥାଇ ଆପଣା ଆୟତ୍ତେ ॥
ଏକଇ ପୁତ୍ର ତାର ମୁହିଁ ।
ସେ ମୋତେ ଦଣ୍ଡେ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ସ୍ନେହେ ପୋଷଇ ନିତି ନିତି ।
ମୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ॥
ମୋର ନିମିତ୍ତେ ଭିକ୍ଷା ଅନ୍ନ ।
ବହୁତ କଷ୍ଟେ ତାର ମନ ॥
ସେ ବା ପାଇବ ଅନ୍ନ କାହିଁ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଘରେ ଯା ମିଳଇ ॥
ମୋତେ ଭୁଞ୍ଜାଇ ଅବଶେଷ ।
ମୋର ଜନନୀ କରେ ଗ୍ରାସ ॥
ସଂସାର ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତେ ।
କାଷ୍ଠପିତୁଳି ଯେହ୍ନେ ହସ୍ତେ ॥୬,୭
ଜନନୀ ସ୍ନେହେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ମୁଁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ଥାଇ ॥
ନ ଜାଣେ ଦିଗ ଦେଶ କାଳେ ।
କେବଳ ଗୁରୁପଥ ଭାଳେ ॥
ବାଳକ ପଞ୍ଚମ ବରଷ ।
ବଞ୍ଚଇ ଜନନୀର ପାଶ ॥୮
ମୋର ଜନନୀ ଏକଦିନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଘରେ ଗୋ-ଦୋହନେ ॥

ଧେନୁ ଦୋହନ୍ତେ ପଥେ ବସି ।
ସର୍ପେ ମିଳିଲା ବେଗେ ଆସି ॥
ଦଇବ ଯୋଗେ ସେ ଦଂଶିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଜନନୀ ମୋ ମଲା ॥
ମୁହିଁ ମାତାଙ୍କୁ ଅଗ୍ନି ଦେଇ ।
ଭାଳଇ ଉତ୍ତରଦିଗ ଗୃହିଁ ॥୯
ତାର ମରଣ ମୋ କଲ୍ୟାଣ ।
ମଣିଲି କଲେ ଭଗବାନ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ତହିଁ ମୋର ମନ ।
ନିତ୍ୟେ ଭାଳଇ ଛନଛନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଭେଟିବାର ଅର୍ଥେ ।
ଗଲି ଉତ୍ତରଦିଗ ପଥେ ॥୧୦
ଅନେକ ପୁର ନଗ୍ର ଗ୍ରାମେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଖୋଜି ପଥଶ୍ରମେ ॥
ଖେଟ[1] ଖର୍ବଟ[2] ବାଟୀ[3] ବନେ ।
ଦୁର୍ଗମ ପର୍ବତ କାନନେ ॥
ପବିତ୍ରଜଳେ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥେ ।
ଦେବେ ବସନ୍ତି ଯହିଁ ନିତ୍ୟେ ॥
ଉତ୍ତମ ସରୋବର ବନେ ।
ହଂସ ସାରସ ଭୃଙ୍ଗସ୍ୱନେ ॥
ପୁଣି ମିଳିଲି ଘୋରଦେଶେ ।
ପୂରିତ ନଳ କୁଶ କାଶେ ॥
ହସ୍ତୀସେବିତ ବନ ଆଦି ।
ଯେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ର ପୁଣ୍ୟନଦୀ ॥
ବାଉଁଶ ଲତା ଗୁଳ୍ମସାର ।
ଦିଶଇ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ॥
ସର୍ପ ଭଲ୍ଲୁକ ଶିବା[4] ଗୃହେ ।
ବନେ ଭ୍ରମଇ ଏକାଦେହେ ॥୧୧-୧୪
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମୁଁ ଘୋରପଥେ ।
ଶ୍ରମେ ପିପାସା ବୁଭୁକ୍ଷିତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଯାଉଁ ପଦେ ପଦେ ।
ଶ୍ରମେ ପଶିଲି ନଦୀ ହ୍ରଦେ ॥
ଶୀତଳ ବାରି ସ୍ନାନପାନ ।
କରନ୍ତେ ଗଲା ମୋର ଶ୍ରମ ॥୧୫

ନିର୍ଜନ ବନେ ନଦୀକୂଳେ ।
ବସି ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ତରୁମୂଳେ ॥
ଯେରୂପେ ମୁନିଙ୍କ ବଚନେ ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ଅବଧାନେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଯୁଗେ ।
ଧ୍ୟାନ ମୁଁ କଲି ଅନୁରାଗେ ॥୧୬
ଉତ୍କଣ୍ଠା ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନ ।
ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ନେତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ।
ହରି ବିଜୟେ ମୋର ହୃଦେ ॥୧୭
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରେମଭରେ ଦେହେ ।
ଉଦ୍‌ଗମ ହେଲେ ତନୁରୁହେ ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲି ।
ଉଭୟଲୋକ ନ ଜାଣିଲି ॥୧୮
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ମନ ବଚନ ଅଗୋଚର ॥
ନ ଦେଖି ପୁଣି ତତକ୍ଷଣେ ।
ବ୍ୟାକୁଳ ଚିତ୍ତ କରକ୍ଷଣେ ॥୧୯
ପୁଣି ରହିଲି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ରୂପ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ସେ ହରି ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ।
ଦିଶିଲା ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ॥
ବାହୁଡ଼ି ଗୃହିଁଲି ବାହାରେ ।
ଦିଶ ଆକାଶ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଭିତରେ ବାହାରେ ନ ପାଇ ।
ଆକୁଳେ କମ୍ପେ ମୋର ଦେହୀ ॥୨୦
ଏମନ୍ତେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବାଣୀ ।
କିବା ଅମୃତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଗମ୍ଭୀର ସୁସ୍ୱର ॥
ପ୍ରସନ୍ନ କଲା ମୋର ମନ ।
ଶୁଣିଲି ଆକାଶ ବଚନ ॥୨୧
ଏ ଜନ୍ମେ ଦେଖିବୁ ତୁ କାହିଁ ।
ମୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥

୧. ଖେଟ—ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ । ୨. ଖର୍ବଟ—ପର୍ବତ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ, ବଜାର ବସୁଥିବା ଗ୍ରାମ, ପାଟଣା । ୩. ବାଟୀ—ବଗିଚା । ୪. ଶିବା—ଶୃଗାଳ ।

କୁଯୋଗୀଜନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।
କର୍ମ-ବାସନାରେ ଜଡ଼ିତ ॥
ଯାବତ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମେ ।
ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷେ ମତି ଭ୍ରମେ ॥
ସେ ମୋତେ ପାଇବେ କେମନ୍ତେ ।
କର୍ମ ଆରୋଚି ନାନାମତେ ॥୨୨
ମୋର ସେବକ ସେବା ଫଳେ ।
ତୁ ଯେ ବଞ୍ଚିଲୁ ସାଧୁ ମେଳେ ॥
ତେଣୁ ଦେଖିଲୁ ମୋତେ ବେଳେ ।
ପ୍ରକାଶ ହୃଦୟ କମଳେ ॥
ମୁଁ ଯାର ଚିତ୍ତେ ନିତ୍ୟେ ଥାଇ ।
ତା ହୃଦେ ଅମଙ୍ଗଳ କାହିଁ ॥୨୩
ଏବେ ସାଧୁଙ୍କ ସେବା କରି ।
ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଦେହେ ଧରି ॥
ଦୃଢ଼ଭକତି ମୋର ପାଦେ ।
ଚିତ୍ତେ ପ୍ରସନ୍ନ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ି ମୋର ଧ୍ୟାନେ ।
ଅନ୍ତେ ମିଳିବୁ ମୋ ଭୁବନେ ॥୨୪
ମୋର ବିଷୟେ ତୋର ମତି ।
କେବେହେଁ ନୋହିବ ଦୁର୍ଗତି ॥
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ବାଧା ଯେତେ ।
କେବେହେଁ ନ ଲାଗିବ ତୋତେ ॥
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ହେଉ ଜ୍ଞାନ ।
ଏମନ୍ତ ଆକାଶ ବଚନ ॥୨୫
ସ୍ୱଭାବେ ଶୁଭେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
କେ ତାହା ଦେଖିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରୂପ ନାହିଁ ଯାର ।
ମହାମହିମ ନିର୍ବିକାର ॥
ସେ ବାଣୀ ଶୁଣି ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିରେ ।
ପ୍ରଣାମ କଲି ତା ପୟରେ ॥
ମୋର ଜୀବନ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ଶୁଣ ହେ ସତ୍ୟବତୀସୁତ ॥
ସେ ବିନୁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ମୋ ସର୍ବଗତି ଭଗବାନ ॥୨୬

ଲାଜ ଭୟକୁ ପରିହରି ।
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଧରି ॥
ଅନନ୍ତ ନାମ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଚିତ୍ତେ ସୁମରି ଅବିରତେ ॥
ଭୂମି କରଇ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।
ବିଗତରାଗ ତୁଷ୍ଟ ମନ ॥
ମଦ ମତ୍ସର ମାନ ତେଜି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଭଜି ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମୁଁ ଅନୁଦିନ ।
ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା ମୋ ମନ ॥
ଏମନ୍ତେ ମରଣ ନିୟତ ।
କାଳ ହୋଇଲା ଉପଗତ ॥
ଚଞ୍ଚଳେ ସ୍ଫୁରେ ମୋର ମନେ ।
ତଡ଼ିତ ଯେହ୍ନେ ନୀଳଘନେ ॥
ଦିବ୍ୟସ୍ୱରୂପ ମୁହିଁ ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଶରୀର ଉପେକ୍ଷି ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁଗ୍ରହେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଗମିଲି ଦିବ୍ୟଦେହେ ॥
କଳ୍ପାନ୍ତେ ଦିନ ପ୍ରଳୟରେ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଦେଖିଣ ଉଦରେ ॥
କ୍ଷୀରଜଳଧି ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥିତ ।
ଅନନ୍ତଶୟନେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ପଶିଲି ତାର ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ନିର୍ଲେପ ନିର୍ମଳ ଶରୀରେ ॥୨୮-୩୦
ଯେବେ ସହସ୍ରଯୁଗ ଗଲା ।
ଶୟନୁ ଅନନ୍ତ, ଉଠିଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଧରି ।
ଭୂମି ଭିଆଇ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥
ମରୀଚି ଆଦି ସପ୍ତସୁତ* ।
ବ୍ରହ୍ମା ମନରୁ ହେଲେ ଜାତ ॥
ମୁହିଁ ହୋଇଲି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ସମ୍ଭୂତ ବିଧାତାର ଅଙ୍ଗେ ॥୩୧
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ଦୃଢ଼ବ୍ରତେ ।
ଏ ତିନିଲୋକେ ଭ୍ରମେ ନିତ୍ୟେ ॥

ବିଷ୍ଣୁର ଭାବେ ଭ୍ରମେ ନିତି ।
ମୋହର ଅବ୍ୟାହତ ଗତି ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତି ଭାବବଳେ ।
ମୁହିଁ ଗମଇ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ଥାଇ ।
ନୃତ୍ୟ କରଇ କୃଷ୍ଣ ଗାଇ ॥
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ମୋର ବାଣୀ ।
ବୀଣା ଗୋଟିଏ ଦେଲେ ଆଣି ॥
ସପତସ୍ୱର$^{\Psi}$ ବିଭୂଷଣା ।
ସୁସ୍ୱର ନାଦ ତିନିଗୁଣା ॥
ସ୍ୱର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ନାଦ ବାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ଗାଇ ॥
ନିରତେ ଭ୍ରମେ ତ୍ରିଜଗତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଆଉ ଯେତେ ॥୩୨,୩୩
ହରିର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଅଶେଷ ତୀର୍ଥଙ୍କର ସ୍ଥାନ ॥
ସେ ପାଦ କରନ୍ତେ ସ୍ମରଣ ।
ଶୀଘ୍ରେ ମୋ ଚିତ୍ତେ ନାରାୟଣ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ତେଜ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ଅଜ୍ଞାନତମ ବେଗେ ନାଶେ ॥୩୪
ସେ ହରିଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ଭୋ ମୁନି ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଭବସାଗରେ ଯେତେ ନରେ ।
ଆତୁରଚିତ୍ତ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ବିଷୟା ରସେ ସୁଯନ୍ତ୍ରିତ ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥
ଅଛନ୍ତି ଭବସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ।
ସେ ନରେ କେମନ୍ତେ ତରିବେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗାଥା ଘୋଷି ।
ଆନନ୍ଦେ ସୁଖନାବେ ବସି ॥
ହେଲେ ତରିବେ ହରି ଗାଇ ।
ଅନ୍ୟଥା ସୁଖ ଲେଶ ନାହିଁ ॥୩୫
ଯମ ନିୟମ ଯୋଗପଥେ ।
ଯେ ନର ସାଧେ ଅବିରତେ ॥

* ମରୀଚି, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ପୁଲହ, କ୍ରତୁ, ଅତ୍ରି, ଅଙ୍ଗିରା ଓ ବଶିଷ୍ଠ ।

Ψ ଷଡ଼ଜ, ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର, ମଧ୍ୟମ, ପଞ୍ଚମ, ଧୈବତ ଓ ନିଷାଦ ।

ଏ ନାବ ପାଇବ ସେ କାହିଁ ।
ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦେ ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ॥୩୬
ଶୁଣ ହେ ସତ୍ୟବତୀସୁତ ।
ମୋହର ପୂର୍ବର ଚରିତ ॥
ଜନ୍ମ କର୍ମାଦି ମୋର ଯେତେ ।
କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥
ତୁମ୍ଭର ମନ ତୋଷ ଅର୍ଥେ ।
କହିଲି ଭକ୍ତିଯୋଗ ଯେତେ ॥୩୭
ସୂତ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ।
ଯଜ୍ଞେ ସମସ୍ତ ମୁନି ଆଗେ ॥(କ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ନାରଦ ଜନ୍ମକର୍ମ କଥା ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କ ଆଗେ ସର୍ବ କହି ।
ଆନନ୍ଦେ ବୀଣାବାଦ୍ୟ ବାଇ ॥
ଆକାଶମାର୍ଗେ ଗଲେ ଏକେ ।
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ ବଳାହକେ[୧] ॥୩୮
ଧନ୍ୟ ମହିମା ଦେବରଷି ।
ନିରତେ କୃଷ୍ଣନାମ ଘୋଷି ॥
ହରି ଗାୟନେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ବିବିଧ ଛନ୍ଦେ ବୀଣା ବାଇ ॥
ନିରତେ ଭ୍ରମେ ତିନିପୁରେ ।
ଜଗତ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରେ ॥୩୯
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ୟାସନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ରୌପଦୀଦେବୀ ପଞ୍ଚସୁତ । ବଧ କରନ୍ତେ ଦ୍ରୋଣସୁତ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଦଣ୍ଡିଲେ ଅର୍ଜୁନ । ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶୌନକ ଉବାଚ

ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ।
ନାରଦ ଗଲେ ଯେତେବେଳେ ॥
ଚିତ୍ତେ ସଂଶୟ ଯେତେ ଥିଲା ।
ନାରଦବାକ୍ୟେ ଦୂର ହେଲା ॥
ସେ ସର୍ବଗୁଣେ ଅଧିକାରୀ ।
ନାରଦବାକ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ପୁଣି କି କଲେ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
କହ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେବେ ଦୟା ॥୧
ଏମନ୍ତେ ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରଶନେ ।
କୃଷ୍ଣମହିମା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ॥
ସୂତ କହନ୍ତି ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ।
ମୁନିଜନଙ୍କର ଅଗ୍ରତେ ॥(କ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ସେ ବ୍ରହ୍ମନଦୀର[୨] ପଶ୍ଚିମେ ।
ଆଶ୍ରମ ଶମ୍ୟାପ୍ରାସ ନାମେ ॥
ତହିଁ ଅଶେଷ ମୁନିଜନ ।
ଏଣୁ ଅନେକ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ ॥୨
ମଧ୍ୟେ ବଦରୀ ନାମେ ବନ ।
ବ୍ୟାସଙ୍କ ନିୟତ ଆଶ୍ରମ ॥
ସେ ବନେ ସରସ୍ୱତୀଜଳେ ।
ସ୍ନାହାନ ସାରି ପ୍ରାତଃକାଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତି ଚିନ୍ତି ମନେ ।
ମୁନି ବସିଲେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ନିର୍ମଳ ମନେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ମାୟା ସହିତେ ହେଲେ ଦୃଶ୍ୟ ।
ଯେ ହରି ପୁରାଣପୁରୁଷ ॥୩,୪
ଯେ ମାୟା ତ୍ରିଗୁଣେ ଜଡ଼ିତ ।
ଜୀବ ଯହିଁରେ ହୋଇ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ମଣେ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ତେଣୁ ସେ ଜନ୍ମାଦି ଅନର୍ଥ ।
ଜୀବକୁ ହୁଅଇ ପ୍ରାପତ ॥୫
ତାହାକୁ ଉଦ୍ଧାରିବା ଅର୍ଥେ ।
କୃଷ୍ଣଭକତି ଯୋଗପଥେ ॥
ରଚିଲେ ଭାଗବତବାଣୀ ।
ଏ ଜୀବ ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥
ଭକତି ଲଭେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ନ ପଡ଼େ ଶୋକ ମୋହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ॥୬,୭
ସଂହିତା କରି ହରିବାଣୀ ।
ଶୁକମୁନିଙ୍କି ପାଶେ ଆଣି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତାଙ୍କ ନିଜ ସୁତ ।
ହରଷେ ଦେଲେ ଭାଗବତ ॥
ବିଶେଷେ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।
ମାୟା ନ ଲାଗେ ତାଙ୍କ ମନେ ॥୮

ଶୌନକ ଉବାଚ

ମାୟା ନ ଲାଗେ ଯାର ଚିତ୍ତେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ତାର ଗ୍ରନ୍ଥେ ॥
ଶୁକ ସ୍ୱଭାବେ ଆତ୍ମାରାମ ।
ତାହାର ଗ୍ରନ୍ଥେ କିବା ଶ୍ରମ ॥
କାହାର ଅର୍ଥେ ବ୍ୟାସସୁତ ।
ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଭାଗବତ ॥
ନିର୍ଲେପ ଯୋଗୀ ସେ ଯୁକତେ ।
ସଂଶୟ ଲାଗେ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥୯

୧. ବଳାହକ—ମେଘ । ୨. ବ୍ରହ୍ମନଦୀ—ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ।

ସୂତ ଉବାଚ

ସ୍ୱଭାବେ ମୁନିଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।
ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନୁହଇ ଗ୍ରନ୍ଥିତ ॥
ତଥାପି ଅକିଞ୍ଚନ ଯଣେ ।
ଭଜନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦଚରଣେ ॥
ଯେଣୁ ସକଳ ଭୂତେ ହରି ।
ପରମ ଆତ୍ମା ରୂପେ ପୂରି ॥
ତେଣୁ ଭକତି ଅତିରେକେ ।
କହନ୍ତି ଏକକୁ ଆରେକେ ॥
ସେ ଶୁକମୁନି ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ନିତ୍ୟେ ଅଭ୍ୟାସେ ହରିକଥା ॥
ଭକତଜନଙ୍କର ଅର୍ଥେ ।
ତାହାର ଶ୍ରମ ଭାଗବତେ ॥୧୦,୧୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ ।
ହରି ଚରିତ ସାବଧାନେ ॥
ଭକତ ପରୀକ୍ଷିତ କଥା ।
ପାଣ୍ଡୁନନ୍ଦନଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥୧୨
କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ ।
ବୀରେ ଗମିଲେ ବୀରପଥେ ॥
ଭୀମସେନର ଗଦା ବାଜି ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଊରୁ ଭାଜି ॥
ପଳାଇ ଗଲା ପ୍ରାଣ ଡରେ ।
ଲୁଚିଲା ବ୍ୟାସ ସରୋବରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ହୋଇଲା ରଜନୀ ।
ଜଳେ ଭାଳଇ ଭୟ ଘେନି ॥
କାନ୍ଦଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ।
ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ ଦେଖି କୂଳେ ॥
ବୋଲଇ ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ *।
ମୋତେ ଯେ ନ ବରିଲୁ ତୁହି ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ସକଳ ବୀର ମାରି ।
ଏ ଭୂମି ଅପାଣ୍ଡବା କରି ॥
ତୋତେ ବସାନ୍ତି ରାଜକୁଳେ ।
ଅଖଣ୍ଡ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଶୁଣି ବୋଲଇ ନୃପବର ।
ଏବେ ହୋ ଅପାଣ୍ଡବା କର ॥
ଏବେ ବରିଲି ସେନାପତି ।
ଫେଡ଼ ତୁ ମୋହର ଦୁର୍ଗତି ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଅନ୍ଧବଳା ।
ତାହାର ହସ୍ତେ ଜଳ ଦେଲା ॥୧୩
ଦ୍ରୋଣକୁମର ବେଗେ ଉଠି ।
ଧନୁ ଧଇଲା ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ମନ୍ତ୍ରିଣ ନାରାଚ ପେଷିଲା ।
ପାଣ୍ଡବ ଶିବିରେ ପଡ଼ିଲା ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ ପାଞ୍ଚ ଯେ କୁମରେ ।
ଶୋଇଣ ଥିଲେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥
ପଡ଼ି କାଟିଲା ତାଙ୍କ ଶିର ।
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋର ॥
ଶୁଣି କମ୍ପିଲେ ଦିଗପାଳେ ।
ପୂରିଲା ଭୂମି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଅତି ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ କଲା ।
ଦଇବ ବଶେ ଦ୍ରୋଣବଳା ॥୧୪
ଦ୍ରୌପଦୀ ଶୟନ ଉପେକ୍ଷି ।
ପୁତ୍ର ମରଣ ଦେଖି ଦୁଃଖୀ ॥
ବିକଳେ କରଇ ରୋଦନ ।
ତା ପାଶେ ମିଳିଲା ଅର୍ଜୁନ ॥
ଅନେକ ଶାନ୍ତି ବାକ୍ୟ କହି ।
ବୋଲେ ଦ୍ରୌପଦୀ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୧୫
ଦ୍ରୋଣକୁମର ଶିର ବାଣେ ।
କାଟି ଘାପିବି ତୋ ଚରଣେ ॥
ତେବେ ହରିବି ତୋର ଶୋକ ।
ତୁ ଏବେ ସିର ଚିତ୍ତେ ଦେଖ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଧୁ[୧] ଆତତାୟୀψ ।
ତାହାର ବଧେ ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୧୬
ଏମନ୍ତେ ମଧୁର ବଚନେ ।
ଶାନ୍ତି କରାଇ ତାର ମନେ ॥
ଯାର ସାରଥି ଭଗବାନ ।
କେ ତାରେ କରେ ଅପମାନ ॥
ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ଧରି ହସ୍ତେ ।
ବସିଲା କପିଧ୍ୱଜ ରଥେ ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ସଜ ହୋଇ ।
ଦେବେ ଗଗନେ ଛନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ॥୧୭
ଅର୍ଜୁନ ଦେଖି ଦ୍ରୋଣବଳା ।
କାତରେ ହୃଦୟ କମ୍ପିଲା ॥
ବାଳକ ବଧେ ଛନ୍ନ ମନେ ।
ପଳାଇ ଜୀବନ ରକ୍ଷଣେ ॥
ପଶିଲା ଯାଇ ଘୋର ବନେ ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଡରେ ଅର୍କ ଯେହ୍ନେ✧ ॥୧୮
ତାରେ ରକ୍ଷକ କେହି ନାହିଁ ।
ଶ୍ରମେଷ ଅଶ୍ୱ ନ ଚଳଇ ॥
ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷଣେ ଦ୍ରୋଣସୁତ ।
ମନେ ସୁମରି ବ୍ରହ୍ମଅସ୍ତ୍ର ॥
ତକ୍ଷଣେ ଜଳେ ସ୍ନାନ କରି ।
ବ୍ରହ୍ମଶିରାକୁ ହସ୍ତେ ଧରି ॥

୧. ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଧୁ—ସ୍ୱଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ସରୋବର କୂଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରକାରେ କହିଲା ।

ψ ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗକାରୀ, ବିଷପ୍ରଦାନକାରୀ, ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ ବ୍ୟକ୍ତି, ଧନ ହରଣକାରୀ, ଭୂମି ହରଣକାରୀ, ସ୍ତ୍ରୀ ହରଣକାରୀ—ଏ ଛଅଜଣ ଆତତାୟୀ ଅଟନ୍ତି—"ଅଗ୍ନିଦୋ ଗରଦଶ୍ଚୈବ ଶସ୍ତ୍ରପାଣିର୍ଦ୍ଧନାପହଃ । କ୍ଷେତ୍ରଦାରାପହର୍ତ୍ତା ଚ ଷଡେତେ ହ୍ୟାତତାୟିନଃ ॥ (ବଶିଷ୍ଠସ୍ମୃତି ୩ । ୧୯)

✧ ବାମନପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳୀ ଦୈତ୍ୟର ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଶିବ ତାଙ୍କୁ ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ଦିବ୍ୟକାନ୍ତିଯୁକ୍ତ ବିମାନ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ ସେହି ବିମାନରେ ଆରୋହଣପୂର୍ବକ ଅର୍କ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଧାବନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ରଥର ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରଭାବରୁ ରାତ୍ରିର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ଏଥିରେ କୁପିତ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱକୀୟ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜରେ ବିମାନଟିକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲେ । ଭକ୍ତ ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳୀର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଶିବ କ୍ରୋଧିତ ହୋଇ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ ଏବଂ ରୁଦ୍ରଙ୍କ କୋପାନଳରେ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହୋଇ ବାରାଣସୀରେ ନିପତିତ ହେଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ 'ଲୋଳାର୍କ' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

ସଂହାରଂ[୧] ନ ଜାଣେ ତାହାରେ ।
ପେଷିଲା ଅର୍ଜୁନ ଉପରେ ॥୧୯,୨୦
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମଶିରା ନାମ ।
ତେଜେ ବିରାଜେ ରବି ସମ ॥
ତାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ଗ୍ରହିଁ ।
କମ୍ପଇ ଅର୍ଜୁନର ଦେହୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଭୟ କଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥
ପଡ଼ି ଅଭୟ ପାଦତଳେ ।
ବୋଲଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ॥୨୧

ଅର୍ଜୁନ ଉବାଚ

ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ପ୍ରପନ୍ନ ଜନ ଭୟହର ॥
ସଂସାର ଅନଳ ଦହନେ ।
ଡରେ ସ୍ମରନ୍ତି ତୋତେ ଜନେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଉ ମୋକ୍ଷ ଗତି ।
ଅଭୟ ବ୍ରହ୍ମେ ସେ ପଶନ୍ତି ॥୨୨
ଆଦିପୁରୁଷ ଭଗବାନ ।
ପ୍ରକୃତି ପରେ ତୋ ବିଶ୍ରାମ ॥
ସ୍ୱରୂପେ ମାୟାକୁ ସଂହରୁ ।
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ବିହରୁ ॥୨୩
ଏଣୁ ତୋହର ଗତି ମୁହିଁ ।
ମାୟାର ବଳେ ନ ଜାଣଇ ॥
ଏ ଜୀବଲୋକେ ତୋର ମାୟା ।
ତୁଟଇ ଯାରେ କରୁ ଦୟା ॥୨୪
ଏ ଯେ ତୋହର ଅବତାର ।
ଖଣ୍ଡିବ ଅବନୀର ଭାର ॥
ତୋରେ ଶରଣ ଯେ ପଶଇ ।
ସଂସାର ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥୨୫
ଏ କି ଆସଇ କାହୁଁ ତେଜେ ।
ଆଛାଦି ତିନିପୁର ସେ ଯେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦାରୁଣ ।
ଦେଖି କମ୍ପଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ॥
କହ କି କରିବି ଗୋସାଇଁ ।
ତୋ ବିନୁ ଆନ ଗତି ନାହିଁ ॥୨୬
ଅର୍ଜୁନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ହସି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଜୀବନ ଡରେ ଦ୍ରୋଣ ବଳା ।
ଅତିମାନୁଷ କର୍ମ କଲା ॥
ମନ୍ତ୍ର ନ ଜାଣଇ ସଂହାରେ ।
ବେଗେ ପେଷିଲା ପ୍ରାଣ ଡରେ ॥୨୭
ଏହା ନିବାରେ ଶସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ।
କେହି ନ ଜାଣେ ଦେହ ବହି ॥
ତୁ ତ ସକଳ ଶସ୍ତ୍ର ଜାଣୁ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ନ ପ୍ରମାଣୁ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମଶସ୍ତ୍ର ତେଜ ଘୋର ।
ତୁ ବ୍ରହ୍ମଶସ୍ତ୍ରେ ନିବାର ॥୨୮

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ।
ଅର୍ଜୁନ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଆଚମନ ସାରି ।
କରିଣ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ହରି ॥
ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ତହୁଁ ଅଛି ଜାଣି ।
ଭାବେ କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବ୍ରହ୍ମଶରକୁ ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ମନ୍ତ୍ରି ପେଷିଲା ବୀରବର ॥୨୯
ଗଗନ ମଧ୍ୟେ ବେନି ଶରେ ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ଥରହରେ ॥
ଅର୍କ ଅନଳ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ବେଢ଼ିଲେ ଦଶଦିଗ ଗ୍ରାସି ॥୩୦
ସେ ବେନି ଶସ୍ତ୍ର ତେଜରାଶି ।
ପ୍ରଳୟାନଳ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଦହିଲା ପ୍ରାୟ ତ୍ରିଭୁବନ ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ସର୍ବଜନ ॥୩୧
କୃଷ୍ଣ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ବୀର ।
ଅସ୍ତ୍ରେ ସେ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ସଂହର ॥
ଯହୁଁ କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ସଂହରିଲା ଆଣି ॥୩୨
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ମହାରୋଷେ ।
ଧଇଲା ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା କେଶେ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ରୋଷେ ଶିରଝୁଣି ।
ଆକର୍ଷି ପାଡିଲା ଧରଣୀ ॥
କର ଚରଣ ତନୁ ଛନ୍ଦେ ।
ବେଗେ ବାନ୍ଧିଲା ମାଲ ବନ୍ଧେ ॥
ବରୁଣ ପାଶକୁ ସୁମରି ।
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦୀ କରି ॥୩୩
ଅର୍ଜୁନ ମନେ ଦୟା ବହି ।
ରାଜସଦନେ ନେବା ପାଇଁ ॥
ରଥର ଦଣ୍ଡେ ବାନ୍ଧେ ଆଣି ।
ଦେଖି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥୩୪
ଏ ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଧୁ ବଟ୍ଟଦ୍ରୋହୀ[୨] ।
ଏହାକୁ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ଥୋଇ ॥
ମନେ ତୁ ଅନ୍ୟ ନ ବିଗ୍ରହ ।
ବେଗେ ଏହାର ପ୍ରାଣ ହର ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବାଳକ ଶୟନେ ।
ଥିଲେଯେ ନିଦ୍ରିତ ଲୋଚନେ ॥
ଏ ନାଶ କଲା ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ।
ଏବେ କହିବା ପାର୍ଥ ଶୁଣ ॥୩୫
ମତ୍ତ[୩] ପ୍ରମତ୍ତ[୪] ଉନମତ୍ତ[୫] ।
ବାଳ ବନିତା ନିଦ୍ରାଗତ ॥
ଶରଣାଗତ ରଥହୀନ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଶଙ୍କିତ ରିପୁଜନ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ବଧ ଯେ କରନ୍ତି ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ସେ ମରନ୍ତି ॥୩୬
ପର ଜୀବନ ମାରି ଆଣି ।
ଆତ୍ମାକୁ ପୋଷନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ତାଙ୍କୁ ମାରନ୍ତେ ବହୁ ପୁଣ୍ୟ ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ବିପ୍ରଜନ ॥୩୭
ତୁ ଯେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଆଗେ ରହି ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲୁ ଗର୍ବ ବହି ॥

୧. ସଂହାର—ପ୍ରତ୍ୟାକର୍ଷଣ । ୨. ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଧୁ ବଟ୍ଟଦ୍ରୋହୀ—ପତିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶିଶୁହତ୍ୟାକାରୀ । ୩. ମତ୍ତ—ମଦ୍ୟାଦି ପାନ ହେତୁ ମାତାଲ । ୪. ପ୍ରମତ୍ତ—ଅସାବଧାନ । ୫. ଉନମତ୍ତ—ପାଗଳ ।

ବୋଇଲୁ ନ କାନ୍ଦ ସୁନ୍ଦରି ।
ତୋର ରିପୁକୁ ମୁହିଁ ଧରି ॥
ତାହାର ଶିର କାଟି ବେଗେ ।
ସାପିବି ତୋର ପାଦଯୁଗେ ॥
ମୁହିଁ ଯେ ଶୁଣିଅଛି ଏହା ।
ଏବେ ରଖିଲୁ କରି ଦୟା ॥୩୮
ବେଗେ ଏହାର ପ୍ରାଣ ହର ।
ନିମିଷେ ବିଳମ୍ବ ନ କର ॥
ଏ ପାପୀ ଆତତାୟୀ ନର ।
ବାଳକ ହନ୍ତା ଏ ତୁମ୍ଭର ॥
ଯାହାର ଆଶ୍ରେ ଭୋଗ କଲା ।
ତାର ଅପ୍ରିୟ ଏ ଚିନ୍ତିଲା * ॥
ଏଣୁ ଏ କୁଳପାଂଶୁ ପଣେ ।
ନିତ୍ୟେ ବଞ୍ଚଇ ଘୋର ବନେ ॥୩୯

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥେ ।
କୃଷ୍ଣ କହିଲେ ନାନା ମତେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ନ ଶୁଣଇ ତାହା ।
ଗୁରୁପୁତ୍ରକୁ କରି ଦୟା ॥
ଯଦ୍ୟପି ଅଟେ ପୁତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ।
ତଥାପି ବଧେ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ॥୪୦
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି ବୀର ପାର୍ଥ ।
ବଧ ନ କରି ଗୁରୁସୁତ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ ଆଗେ ନେଇ ଦେଲା ।
ତୋ ରିପୁ ସମ୍ଭାଳ ବୋଇଲା ॥୪୧
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମେ ହୀନ ହୋଇ ।
ବନ୍ଧନ ପଶୁ ପାଶେ ଦେହୀ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ ତାର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ତକ୍ଷଣେ ଚିତ୍ତେ ଦୟା ବହି ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ରିପୁ ଏ ନିଶ୍ଚିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ ସୁତ ॥
ଅନ୍ତରେ ନମସ୍କାର କଲା ।
ଅର୍ଜୁନ ମୁଖକୁ ଚାହିଁଲା ॥୪୨

ବୋଲଇ ବେନି କରଯୋଡ଼ି ।
ବନ୍ଧନ ଦିଅ ବେଗେ ଫେଡ଼ି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିପ୍ର ଗୁରୁଜନ ।
ବିଶେଷେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥୪୩
ରହସ୍ୟ ଧନୁର୍ବେଦ ଗ୍ରାମ ।
ବିସର୍ଗ ସଂହାର ସଂଯମ ॥
ସକଳ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର କଳା ।
ଯେ ଗୁରୁପଣେ ଶିଖାଇଲା ॥୪୪
ସେହିଟି ପୁତ୍ର ରୂପେ ଜାତ ।
ଆତ୍ମାରୁ ଆପଣେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ସ୍ୱାମୀର ତହୁଁ ଅର୍ଦ୍ଧେ ଘେନି ।
ଯୁକତେ ଏହାର ଜନନୀ ॥
ସ୍ୱାମୀର ସଙ୍ଗେ ସେ ନ ଗଲା ।
ଯେଣୁ ଏ ପୁତ୍ର ତାର ଥିଲା ॥୪୫
ତୁମ୍ଭେ ଧର୍ମଜ୍ଞ ମହାଭାଗ ।
ଏ ନୋହେ ତୁମ୍ଭ ଦଣ୍ଡ ଯୋଗ୍ୟ ॥
ଏ ତୋର ଧର୍ମ ଗୁରୁକୁଳ ।
ଏହାକୁ ଭଲେ ପ୍ରତିପାଳ ॥୪୬
ଏହାର ଗଉତମୀ ମାତା ।
ସୁପୁଣ୍ୟବତୀ ପତିବ୍ରତା ॥
ରୋଦନ ନ କରୁ ସେ ଶୋକେ ।
ମୋହର ପ୍ରାୟେ ପୁତ୍ର ଦୁଃଖେ ॥୪୭
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯେବେ ମୃଢ଼ପଣେ ।
କୋପ ସମ୍ପାଦେ ବିପ୍ରଗଣେ ॥
ସେ କୋପ ନିଜ କୁଳ ଦହେ ।
ଏଣୁ କେ ବିପ୍ରେ ହିଂସା ବହେ ॥୪୮

ସୂତ ଉବାଚ

ଦ୍ରୌପଦୀ ଧର୍ମ ନ୍ୟାୟ ବାଣୀ ।
ହରଷେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଶୁଣି ॥
ପୁଣି ନକୁଳ ସହଦେବ ।
ସାତ୍ୟକି ଅର୍ଜୁନ ପାଣ୍ଡବ ॥
ଦେବକୀ ପୁତ୍ର ଆଦି କରି ।
କୁନ୍ତୀ ସହିତେ ଯେତେ ନାରୀ ॥

ମଉନେ କିଛି ନ ବୋଇଲେ ।
ସେ ଧର୍ମ ଅନ୍ତରେ ଜାଣିଲେ ॥୪୯,୫୦
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଭୀମସେନ ।
କ୍ରୋଧରେ ଅରୁଣ ଲୋଚନ ॥
କୋପେ ଚାହିଁଲା ପୁତ୍ରଶୋକେ ।
ବୋଇଲା ଅତି ମନ ଦୁଃଖେ ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡଗେ କାଟି ଶିର ।
ଏହାକୁ ନରକୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ଶୟନେ ଶିଶୁବଧ କଲା ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଏ ମରିଲା ॥
ଏହାକୁ ନ କରିଲେ ହତ ।
ଏ ପାପୁଁ ତରିବ କେମନ୍ତ ॥୫୧
ଦ୍ରୌପଦୀ ତୁଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଏ ଧର୍ମ ଭୀମ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ଅଳପ ହାସେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅର୍ଜୁନକୁ ଚାହିଁ ॥୫୨

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ।
ଏହା ମୁଁ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଅଛି କହି ॥
ଯେ କରେ ଆତତାୟୀ କର୍ମ ।
ତାକୁ ମାରିବା ଅଟେ ଧର୍ମ ॥
ମାରଣ ଉଚିତ ଏହାର ।
ଏହାକୁ ରଖ ବୀରବର ॥
ଉଭୟ ବାକ୍ୟ ମୋର କର ।
ଯେ ଧର୍ମ ଉଚିତ ବେଭାର ॥୫୩
ଦ୍ରୌପଦୀ ପୁତ୍ରଶୋକ ବେଳେ ।
ତୁ ଯେ ବୋଇଲୁ ଅବହେଳେ ॥
ତୋହର ପୁତ୍ର ଶତ୍ରୁ ହାଣି ।
ଶିର ଚରଣେ ଦେବି ଆଣି ॥
ଖଣ୍ଡିବ ପୁତ୍ର ଶୋକ ତେବେ ।
ତୋର ବଚନ କର ଏବେ ॥
ଶସ୍ତ୍ରେ ଏହାର ତେଜ ହର ।
ଜୀବନମୃତ ପ୍ରାୟେ କର ॥

* 'ଯାହାର.......ଚିନ୍ତିଲା' ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ବାହୁଛାୟାତଳେ ରହି ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ନାନାବିଧ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ଭୋଗ କରୁଥିଲା, ଶିଶୁବଧ ଦ୍ୱାରା ସେହି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ମନକୁ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ରିୟ ଲାଗିବା ଭଳି କୁକୃତ୍ୟ ସେ କରିଥିଲା ।

ଶାସ୍ତି ଲାଗ୍ଯନେ ଏ ବିହରୁ ।
ଏ ବିପ୍ର ଜୀବନେ ନ ମରୁ ॥
ଶୋକ ନ ଥାଉ କୃଷ୍ଣାଂ[1] ଚିତ୍ତେ ।
ଏ କଥା କର ଭୀମ ହିତେ ॥
ଏ କଥା ମୋର ସନମତ ।
ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନ କୃତକୃତ୍ୟ ॥୫୪
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି କୋପଭରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଧରି କରେ ॥
କେଶ ଧଇଲା ବାମ ହସ୍ତେ ।
ମଣି ଯେ ଥିଲା ତାର ମାଥେ ॥
ଖଡ଼ଗ ଧରି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ।
ମଣି ସହିତେ ଶିଖା କାଟି ॥

ଆଣି ଥୋଇଲା ବାହୁବଳେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେବୀ ପାଦ ତଳେ ॥୫୫
ବନ୍ଧନ ତକ୍ଷଣେ ଫେଡ଼ିଲା ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ତା ମୁଖ ଗ୍ରହିଲା ॥
ବାଳକହତ୍ୟା ଦୋଷେ ହୀନ ।
ମଳିନ ଦିଶେ ତା ବଦନ ॥
ମଣି ହରଣେ ତେଜ ଗଲା ।
ନଗରୁ ବେଗେ ପଳାଇଲା ॥୫୬
କେଶବପନ[2] ଧନ ହରି ।
ତାହାକୁ ରାଜ୍ୟୁଁ ଦୂର କରି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦଣ୍ଡି ଏହିମତେ ।
ମରଣ ଲଭଇ ଜୀବନ୍ତେ ॥୫୭

ଦ୍ରୋଣକୁମରେ ଶାସ୍ତି ଦେଇ ।
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ॥
ସର୍ବେ ଆତୁର ପୁତ୍ରଶୋକେ ।
ବାଳକ ଘେନି ଏକେ ଏକେ ॥
ଦହନ କଲେ ଦୁଃଖ ମନେ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମୁନିଜନେ ॥୫୮
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ।
ଭିଆଇ ରସମୟ ଗୀତ ॥
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ହରିବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ଅମୃତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ଦ୍ରୌପଦୀପୁତ୍ରବଧେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାମଣିହରଣଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ବାଣୁ । ରଖିଲେ ପରୀକ୍ଷିତେ ଯେଣୁ ॥
କୁନ୍ତୀର ସ୍ତବ କୃଷ୍ଣପାଦେ । ଯୁଧିଷ୍ଠି ଶୋକ ଜ୍ଞାତିବଧେ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ସକଳେ ମିଳି ଦୁଃଖ ଶୋକେ ।
ମିଳିଲେ ଗଙ୍ଗାର ଉଦକେ ॥
ମୃତ୍ୟୁ ଉଦକ ଦାନ ଅର୍ଥେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ କୁନ୍ତୀର ସହିତେ ॥
ଅପରେ ଯେତେ ନାରୀଗଣେ ।
ସକଳେ ଶୋକ ନିବାରଣେ ॥
ଗଙ୍ଗାର ତୀରେ ଦୁଃଖମନେ ।
ମିଳିଲେ ସର୍ବ ବନ୍ଧୁଜନେ ॥
ଉଦକ ଦେଇ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ନାନ କରି ଗଲେ ॥୧,୨
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଭୀମସେନ ।
ଅମ୍ବିକାସୁତ[3] ଯେ ଅର୍ଜୁନ ॥

ଗାନ୍ଧାରୀ ପୁତ୍ରଶୋକେ କାନ୍ଦି ।
ଧରଣୀ ଲୋଟଇ ଦ୍ରୌପଦୀ ॥
କୁନ୍ତୀ କାନ୍ଦଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ।
ସର୍ବେ ବିକଳ ଜ୍ଞାତିଶୋକେ ॥
ବ୍ୟାସ ସହିତେ ସର୍ବମୁନି ।
କୃଷ୍ଣ ବସିଲେ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥୩
ଧର୍ମପୁରାଣ ଇତିହାସ ।
ମୁନିଏ କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥
ମିଥ୍ୟା ସଂସାର ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
କେ ସତ୍ୟ କରିପାରେ ଏହା ॥
କାଳର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଜଗତ ।
କାଳକୁ କେବା ସାମରଥ ॥
ସର୍ଜି ପାଳଇ ପୁଣ ହରେ ।
କାଳର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ସଂସାରେ ॥

ତାହାକୁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ବୋଧ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ॥
ଶୋକ ହରିଲେ ନାରାୟଣ ।
ଏବେ ହୋ ମୁନିଗଣେ ଶୁଣ ॥୪
ଦୁଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ।
କିତବେ[4] ରାଜ୍ୟ ହରିଥିଲେ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀକେଶ ସ୍ପର୍ଶଦୋଷେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଳପ ଆୟୁଷେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ମାୟା କରି ।
ଅର୍ଜୁନ ଗାଣ୍ଡୀବେ ସଂହାରି ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ ।
ଅବନୀଭାର। ନିବାରିଲେ ॥୫
ଉତ୍ତମ କଳ୍ପେ ସୁସମ୍ଭାଦି ।
କରାଇ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧି ॥

୧. କୃଷ୍ଣା—ଦ୍ରୌପଦୀ । ୨. କେଶବପନ—ଲଣ୍ଡା କରିବା । ୩. ଅମ୍ବିକାସୁତ—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର । ୪. କିତବେ—କପଟରେ ।

ରାଜାର ଯଶ ମହୀତଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ସମ୍ପାଦିଲେ ॥୬
ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ କରି ଭାବ ।
ସଙ୍ଗତେ ସାତ୍ୟକି ଉଦ୍ଧବ ॥
ବ୍ୟାସ ସମେତେ ଯେତେ ମୁନି ।
କୃଷ୍ଣ ପୂଜିଲେ ଭାବ ଘେନି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ସର୍ବ ମୁନିଗଣେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ କଲ୍ୟାଣେ ॥୭
ତାହାଙ୍କୁ ମାଗି ଅନୁଯାନଂ[୧] ।
ରଥେ ବସିଲେ ଭଗବାନ ॥
ଦ୍ୱାରକା ବିଜେ ନରହରି ।
ବାଜଇ ମଙ୍ଗଳ ମହୁରୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ମୁନିଜନେ ।
ଉତ୍ତରା ରାଜାର ଭୁବନେ ॥
ଥିଲା ସେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଅନ୍ତେ ।
ଅନଳେ ନ ଗଲା ସଙ୍ଗତେ ॥
ବିଧବାରୂପେ ଗର୍ଭବାସେ ।
କୁନ୍ତୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ମନତୋଷେ ॥
ତାର ଗର୍ଭକୁ କୋପ କଲା ।
କାନନେ ଦ୍ରୋଣଗୁରୁବଳା ॥
ଅର୍ଜୁନ ହସ୍ତେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ।
ଲୁଚିଣ ଥିଲା ବନେ ଯାଇ ॥
ସହି ନ ପାରି ଅପମାନ ।
କୋପ ବସିଲା ତାର ମନ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ଧନୁ ଧଇଲା କୋପାନଳେ ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ବୋଲଇ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ କୁମର ॥
ତୁ ଯେବେ ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ଅବନୀ ଅପାଣ୍ଡବା କର ॥
ଏମନ୍ତେ ପେଷିଲା ନାରାଚ ।
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ରବିତେଜ ॥
ଦିଶ ଆକାଶ ଆବୋରିଲା ।
ତା ତେଜେ ଭୁବନ କମ୍ପିଲା ॥

ଗଗନ ଘୋଟି ସେ ଆସଇ ।
ଦେଖି ଉତ୍ତରା ଭୟ ପାଇ ॥
ଧାମଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ।
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳେ ॥
ବିକଳେ ବେନି କର ତୋଳି ।
ଡାକଇ ରଖ ବନମାଳୀ ॥୮
ହେ ଦେବ ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାରା ନିବାରେ ତୁହି ଜାତ ॥
ଅନାଥ ନାଥ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ମୋତେ ସଙ୍କଟୁ କର ତ୍ରାହି ॥
ତୋ ତହୁଁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ଅଭୟ ସଙ୍କଟ ଭଞ୍ଜନ ॥୯
ଏ ଯେ ଗଗନ ମାର୍ଗେ ଶର ।
ଆସଇ ଯେହ୍ନେ ଦିବାକର ॥
ପାଣ୍ଡବକୁଳ ଏ ହରିବ ।
ଏହାକୁ କେବା ନିବାରିବ ॥
ତୋରେ ଶରଣ ଗଲି ମୁହିଁ ।
ମୋ ଗର୍ଭ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ ଗର୍ଭ ରବିତଳେ ଥାଉ ।
ମୋର ଜୀବନ ପଛେ ଯାଉ ॥୧୦

ସୂତ ଉବାଚ

ଉତ୍ତରା ବାକ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଦ୍ରୋଣକୁମର ଅପମାନେ ।
ଲୁଚି ଯେ ଥିଲା ଘୋରବନେ ॥
ମନ୍ତ୍ରେ ମନ୍ତ୍ରିଣ ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ମେଦିନୀ ଅପାଣ୍ଡବ କର ॥
ପ୍ରହାର କଲା କୋପଭର ।
ମୁହିଁ କରିବି ପ୍ରତିକାର ॥୧୧
ଏ କଥା କୃଷ୍ଣ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ପାଣ୍ଡବେ ନିଜ ଧନୁ ଆଣି ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ଏକେ ଏକେ ।
ପଞ୍ଚ ନାରାଚ ଅଭିମୁଖେ ॥
ଯୋଚି ଗୃହିଁଲେ କୃଷ୍ଣମୁଖ ।
ଅନ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି ରଖ ରଖ ॥୧୨

ତାହା ଜାଣିଲେ ନରହରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଚକ୍ରକୁ ସୁମରି ॥
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ସୁଦର୍ଶନ ।
ରଖ ତୁ ପାଣ୍ଡବ ଜୀବନ ॥
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଯହିଁ ପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ॥
ମେଘର ପ୍ରାୟେ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ।
କୃଷ୍ଣର କରେ ବିଜେ କଲା ॥୧୩
ସେ ଚକ୍ର ଘେନି କୃଷ୍ଣ ବେଗେ ।
ପଶିଲେ ଉତ୍ତରାର ଗର୍ଭେ ॥
ସ୍ୱମାୟା ବଳେ ଚକ୍ରପାଣି ।
କେ ଅବା ପାରେ ପରିମାଣି ॥
ସକଳ ଆତ୍ମା ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଯାର ମହିମା ଅଗୋଚର ॥
ପାଣ୍ଡବବଂଶ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ଗର୍ଭ ଆବୋରି ଚକ୍ରହସ୍ତେ ॥୧୪
ସ୍ୱଭାବେ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ତାହାକୁ ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ॥
ବିଷ୍ଣୁତେଜରେ ତା ସଂହାରି ।
ଗର୍ଭକୁ ରଖିଲେ ମୁରାରି ॥୧୫
ଯାହାର ମାୟା ଏ ସଂସାରେ ।
ସର୍ଜଇ ପାଳଇ ସଂହାରେ ॥
ଏ କିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ତାର ।
ସର୍ବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୬
ସେ ବ୍ରହ୍ମଶସ୍ତ୍ର ଯହୁଁ ଗଲା ।
ପାଣ୍ଡବେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥
ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ ।
କି କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାଣ୍ଡବ ଜନନୀ ।
କୃଷ୍ଣା ଉତ୍ତରା ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ପାଞ୍ଚପୁତ୍ରଙ୍କୁ କରି ଆଗେ ।
ନମିଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଦଯୁଗେ ॥
କାତରେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି ।
କଣ୍ଠ କୁଣ୍ଠିତେ କହେ ବାଣୀ ॥

୧. ଅନୁଯାନ—ବିଦାୟ, ପ୍ରସ୍ଥାନାର୍ଥେ ଅନୁମତି ।

ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥୧୭

କୁନ୍ତୀ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ନମୁଁ ତୋ ପୟର ।
ଆଦିପୁରୁଷ ତୁ ଈଶ୍ୱର ॥
ପ୍ରକୃତି ପରେ ତୋର ବାସ ।
ଏଣୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଅପ୍ରକାଶ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ତୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ପରେ ॥୧୮
ଆଚ୍ଛାଦି ମାୟା ଯବନିକା ।
ନିର୍ଲେପ ରୂପେ ଥାଉ ଏକା ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ତୁଲେ ପୂରି ।
ଅବ୍ୟୟ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ॥
ତୋହର ମାୟା ଯାର ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ତୋତେ ଜାଣିବେ କେମନ୍ତେ ॥
ନଟଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯେ ନାୟକ ।
ଯେସନେ ନାଟେ ମୋହେ ଲୋକ ॥
ନାନା କାଛେଣି ସେ ଭିଆଇ ।
ନୃତ୍ୟକାରଙ୍କୁ ସେ ନଗ୍ନଇ ॥
ଦେଖନ୍ତା ପ୍ରାଣୀ ମନ ମୋହେ ।
ମୂଳ ବିଗ୍ରହେ ସତ୍ୟ ନୋହେ ॥୧୯
ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ପଣେ ।
ନିର୍ମଳଚେତା ମୁନିଗଣେ ॥
ଦୃଢ଼ ଭକତିଯୋଗ ମତେ ।
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ବିହୀନ ।
କାହୁଁ ଦେଖିବୁଁ ସ୍ତିରୀଜନ ॥୨୦
ତୁ ନାଥ କୃଷ୍ଣ ଅବତାରେ ।
ପ୍ରକାଶ ବସୁଦେବ ଘରେ ॥
ଦେବକୀ ଉଦରୁ ସମ୍ଭବ ।
ଏଣୁ ତୋ ନାମ ବାସୁଦେବ ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ହୃଦଗତେ ।
ତୋର ବିଜୟ ଆତ୍ମାତତ୍ତ୍ୱେ ॥
କୁମାର ରୂପେ ନନ୍ଦଘରେ ।
ତୋର ବିହାର ଗୋପପୁରେ ॥

ଇନ୍ଦ୍ର ବିବାଦେ ବନମାଳୀ ।
ପର୍ବତ ବାମକରେ ତୋଳି ॥
ରଖିଲୁ ଗୋପର ସମ୍ପଦ ।
ଏଣୁ ଯେ ନାମ ତୋ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ତୋ ବିନୁ ନ ଜାଣଇ ଆର ॥୨୧
ପ୍ରଳୟଜଳେ ତୋର ବାସ ।
ନାଭିରୁ ପଙ୍କଜ ପ୍ରକାଶ ॥
ପଙ୍କଜମାଳା ତୋର ଗଳେ ।
ବିହରୁ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ପଙ୍କଜଲୋଚନ ସୁନ୍ଦର ।
ନମଇଁ ପଙ୍କଜପୟର ॥୨୨
ଦେବକୀଦେବୀ କଂସଘରେ ।
ବନ୍ଦୀରେ ଥିଲା ଶୋକଭରେ ॥
ମୁଁ ପଞ୍ଚପୁତ୍ର ଘେନି ଯେବେ ।
ବନେ ବଞ୍ଚଇ ଦୁଃଖଭାବେ ॥
ଦେବକୀ ପ୍ରାୟ ମୋତେ କରି ।
ଅଶେଷ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ॥୨୩
ଭୀମକୁ ବିଷଲଡୁ ଦେଲେ ।
ତହୁଁ ରଖିଲୁ ତେତେବେଳେ ॥
ଜଉର ଘର ଦହନରୁ ।
ତୁ ନାଥ ତହୁଁ ଉଦ୍ଧରିଲୁ ॥
ଜଳେ କୁମ୍ଭୀର ଆଦି ଯେତେ ।
ରାକ୍ଷସେ ମିଳିଲେ ବନସ୍ତେ ॥
ହିଡ଼ିମ୍ବକାଦି ଯେ ରାକ୍ଷସ ।
ତହୁଁ ରଖିଲୁ ପାତବାସ ॥
ପଶା କପଟେ ରାଜ୍ୟ ହରି ।
ନେଲେ ଦ୍ରୌପଦୀ କେଶ ଧରି ॥
ବିବସ୍ତ୍ର କଲେ ସଭାତଳେ ।
ତହୁଁ ରଖିଲୁ ତେତେବେଳେ ॥
ପୁଣି ଅଜ୍ଞାତ ବନବାସେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିଲୁ ନାନା କ୍ଳେଶେ ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ଦୁର୍ଜୟ ରିପୁତ୍ରାସୁ ।
ତୁ ନାଥ ମୋ ପୁତ୍ରେ ଆଶ୍ୱାସୁ ॥
ଦ୍ରୋଣକୁମର ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ତହୁଁ ରଖିଲୁ ବଂଶ ମୋର ॥୨୪

ଏଣୁ ବିପଦେ ନ ଡରଇ ।
ଯେ ଦୁଃଖେ ତୋ ମୁଖ ଦେଖଇ ॥
ନିତ୍ୟେ ସେ ଦୁଃଖ ହେଉ ମୋର ।
ଯହିଁ ଦର୍ଶନ ଲଭେ ତୋର ॥
ତୋହର ଦରଶନ ଫଳେ ।
ଏ ଜୀବ ରହଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ପରମଲୋକେ ଲଭେ ବାସ ।
ତୁ ନାଥ ଭକତ ବିଶ୍ୱାସ ॥୨୫
ଉତ୍ତମ କୁଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ବିଦ୍ୟା ସମ୍ପଦ ଯେବେ ଥାଇ ॥
ବୁଡ଼ଇ ମଉଗର୍ବ ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ତୋତେ ପାଇବ କେମନ୍ତେ ॥
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ତୁ ଅକିଞ୍ଚନଜନ ଧନ ॥୨୬
ଦରିଦ୍ରଜନ ଧନ ତୁହି ।
ପ୍ରକୃତି ତୋତେ ନ ଜାଣଇ ॥
ତୁ ନାଥ ଆତ୍ମାରାମ ଶାନ୍ତ ।
ନମଇଁ କୈବଲ୍ୟର ନାଥ ॥୨୭
ତୁ ନାଥ କାଳରୂପ ହେଉ ।
ଅନାଦିନିଧନ[୧] ବୋଲାଉ ॥
ସମେ ତୁ ବସୁ ସର୍ବଦେହେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତୋହର ମାୟାମୋହେ ॥
ଭଜନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଭାବେ ।
କଳି କରନ୍ତି କଳିଯୁଗେ ॥୨୮
ତୋହର ଇଚ୍ଛା କେ ଜାଣିବ ।
ଶରୀର ବହି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥
ତୋର ଚରିତ ଭଗବାନ ।
ଏ ନରଲୋକେ ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥
ଏଣୁ ତୋ ରିପୁ ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣୀ ଜାଣିବେ ତୋତେ କାହିଁ ॥
ତୋଠାରେ ଭେଦବୁଦ୍ଧି କରି ।
ବଇରି ମିତ୍ର ଅନୁସରି ॥୨୯
ତୁ ବିଶ୍ୱଆତ୍ମା ଅଜ ହରି ।
ଲୀଳାବିହାରେ ଦେହ ଧରି ॥
ପଶୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ହେଉ ଜାତ ।
ଋଷିଙ୍କ ଘରେ ଋଷିସୁତ ॥

୧. ଅନାଦିନିଧନ—ଆଦି-ଅନ୍ତ ବିହୀନ ପ୍ରଭୁ ।

ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁହି ।
ବିହରୁ ମୀନ କୂର୍ମ ହୋଇ ॥
ଏ କଥା ତୋତେ ବିଡ଼ମ୍ବନ ।
ତୁ ଆଦି ଆତ୍ମା ନିରଞ୍ଜନ ॥୩୦
ଦଧି ମନ୍ଥନ ବେଳେ ଧରି ।
ରୋଳେ ବାନ୍ଧିଲା ନନ୍ଦନାରୀ ॥
ପଛେ ଲୁଗ୍ୱଇ ଛାଟ ଗୋଟି ।
ତା ଦେଖି ଭୂମିରେ ତୁ ଲୋଟି ॥
ଚକ୍ଷୁ ଅଞ୍ଜନ ଘଷି କରେ ।
କାନ୍ଦି ପଡ଼ିଲୁ ତା ପୟରେ ॥
ବଦନ ହସ୍ତରେ ଲୁଗ୍ୱଇ ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତୋର ଦେହୀ ॥
କିପାଇଁ ତୋର ଭୟ ହେଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
ଭୟ ଯାହାର ନାମେ ଡରେ ।
ସେ କିମ୍ପା ଯଶୋଦାକୁ ଡରେ ॥୩୧
ତୁ ନାଥ ଯୋଗମାୟା ଅଂଶେ ।
ଜନ୍ମିଲୁ ଯଦୁରାଜ ବଂଶେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଜନ୍ମ ନାହିଁ ତୋର ।
ଭକତ ହିତେ ଅବତାର ॥
ଏଣୁ କହନ୍ତି ସାଧୁଜନ ।
ମଳୟେ ଯେସନେ ଚନ୍ଦନ ॥୩୨
ଅପରେ ଯେତେ ସାଧୁଜନ ।
ତୋ ଜନ୍ମ କରି ଅନୁମାନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲୁ ଭୂମିଭାରା ହରେ ॥
ପୂର୍ବେ କଠୋର ତପ କରି ।
ବର ମାଗିଲା ପୁତ୍ର ହରି ॥
ତେଣୁ ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଜାତ ।
ତୁ ଯେଣୁ ଅନାଥର ନାଥ ॥୩୩
କେ କହେ ଦୈତ୍ୟ ଭାରେ ମହୀ ।
ବ୍ରହ୍ମା ସମୀପେ ଦୁଃଖ କହି ॥
ତାହାର ଅର୍ଥେ ପଦ୍ମାସନ ।
ଗଲେ ତୋହର ସନ୍ନିଧାନ ॥
ସର୍ବଦେବଙ୍କୁ ଘେନି ଗଲେ ।
ତୋର ଚରଣେ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥
କହିଲେ ତୋ ଚରଣ ତଳେ ।
ନାବ ବୁଡ଼ଇ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥
ତେମନ୍ତ ବୁଡ଼ିଲା ଧରଣୀ ।
ଏହାକୁ ରଖ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତେଣୁ ତୁ ନର ରୂପ ଧରି ।
ଭୂମିମଣ୍ଡଳେ ଅବତରି ॥୩୪
କେ ବୋଲେ କାମ୍ୟକର୍ମ ବଳେ ।
ଜନ୍ତୁ ଯେ ବୁଡ଼େ ଭବଜଳେ ॥
ଅତି କ୍ଳେଶିତ ତାଙ୍କ ଦେହୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରିବା ପାଇଁ ॥
ଧ୍ୟାନ ଶ୍ରବଣ ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ ।
ଲୀଳା ବିସ୍ତାରେ ଅବତରୁ ॥୩୫
ତୋର ଚରିତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ତୋର ମହିମା ମନେ ଗୁଣି ॥
ତୋର ନାମକୁ ମୁଖେ କହି ।
ଆନନ୍ଦେ ରୋମାଞ୍ଚିତ୍ ଦେହୀ ॥
ଏଣୁ ପଶନ୍ତି ତୋ ଚରଣେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଧ୍ୟାନେ ସୁମରଣେ ॥
ତୋହର ଚରଣ ଦେଖନ୍ତି ।
ଭବ ପ୍ରବାହୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ସେ ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ।
ମୋତେ ନ ତେଜ ନାରାୟଣ ॥୩୬
ତୁ ଯେ ମୋହର ସୁତ ହିତେ ।
ଜନ୍ମିଲୁ ଏ ଘୋର ଜଗତେ ॥
ତୋର ସୁହୃଦ ପଣେ ହରି ।
ତୋର ଚରଣେ ଆଶ୍ରା କରି ॥
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ତୋତେ ଧ୍ୟାନ ।
ତୋ ତହୁଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ ॥
ବିରୋଧ କରି ରାଜକୁଳେ ।
ବଞ୍ଚନ୍ତି ତୋର ବାହୁ ବଳେ ॥୩୭
କେବଳ ନାମ ରୂପ ତୋର ।
ମୋର ପୁତ୍ରଙ୍କ ସୁଖଘର ॥
ଯଦୁଙ୍କ ତୁଲେ ତାହା ଚିନ୍ତି ।
ଏ ଭବଭୟେ ନ ଡରନ୍ତି ॥
ତୋ ରୂପ ନ ଦେଖି ନୟନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେହ୍ନେ ଆତ୍ମାବିନେ ॥୩୮
ଏ ମହୀ ତୋର ପାଦ ଲାଗି ।
ଯେମନ୍ତ ଦିଶଇ ସୌଭାଗୀ ॥
ତୋ ଅବତାର ଯେବେ ଯିବ ।
ବିଧବା ପ୍ରାୟେକ ଦିଶିବ ॥୩୯
ଏହା ଉପରେ ଯେତେ ଜନ ।
ଗ୍ରାମ ଓଷଧି ଗିରି ବନ ॥
ସମୁଦ୍ର ଆଦି ଜଳସ୍ଥାନ ।
ଆଶ୍ରିତ ତୋହର ଚରଣ ॥୪୦
ହେ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ।
ମୁଁ ତୋର ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥
ପାଣ୍ଡବକୁଳେ ବୃଷ୍ଣିବଂଶେ ।
ମୁଁ ଯେ ବନ୍ଧନ ସ୍ନେହପାଶେ ॥
ତୁ ଯେବେ ଶରଣସୋଦର ।
ଏ ସ୍ନେହ ପାଶ ଛେଦ ମୋର ॥୪୧
ଭୋ ନାଥ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ।
ତୋର ଚରଣେ ମୋର ମନ ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ ଦୂରେ ତେଜି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହୁ ନିତ୍ୟେ ଭଜି ॥
ଗଙ୍ଗାର ସ୍ରୋତ ଯେହ୍ନେ ବହେ ।
ସେ ପୁଣି ସିନ୍ଧୁଜଳେ ରହେ ॥୪୨
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣସଖା[୧] ତୁହି ।
ହେ ବୃଷ୍ଣିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅବନୀ ରକ୍ଷି ଆଦିମୂଳ ।
ନାଶିଲୁ ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିକୁଳ ॥
ତୋହର ହେତୁ ସେ ତରନ୍ତି ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ତୋ ଦେହେ ପଶନ୍ତି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଶରଣସୋଦର ।
ଭକତଜନ ସୁଖଘର ॥
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ।
ଗୋରୁ-ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଦେବ ହିତେ ॥

୧. କୃଷ୍ଣସଖା—ଅର୍ଜୁନର ସଖା ।

ଅଖିଳ ଗୁରୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ତୋ ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୪୩

ସୂତ ଉବାଚ

ସୂତ କହନ୍ତି ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ।
କୁନ୍ତୀ ବଚନ କୃଷ୍ଣ ଶୁଣି ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଦାମୋଦର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗମ୍ଭୀର ॥୪୪
କରିବି ସତ୍ୟ ତୋ ବଚନ ।
କହି ଉଠିଲେ ଭଗବାନ ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ଯାଇ ପଶି ।
ସକଳ ନାରୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥୪୫
ବ୍ୟାସ ସହିତେ ମୁନିଗଣ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନାରାୟଣ ॥
ନିକଟେ ବସି ଏକେ ଏକେ ।
ବୋଧିଲେ ଇତିହାସ ବାକ୍ୟେ ॥
କୃଷ୍ଣମାୟାରେ ମନ ଛନ୍ନ ।
ନ ବୁଝେ କୃଷ୍ଣର ବଚନ ॥
ସ୍ନେହ ମୋହରେ ବଶ ହୋଇ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୁଖକୁ ଅନାଇଁ ॥
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ବୋଲଇ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥୪୬,୪୭

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ମୁଁ ରାଜା ଧର୍ମର କୁମର ॥
ମୋହର ପୂର୍ବ କର୍ମ ଦୋଷେ ।
ପଡ଼ିଲି ସ୍ନେହ ମୋହ ପାଶେ ॥
ଦେଖ ଅଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ମୋର ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଏ ମାୟାଦେହେ ସ୍ନେହ କରି ।
ଅନେକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମାରି ॥୪୮
ବାଳକ ଦ୍ୱିଜ ବନ୍ଧୁ ମିତ ।
ପିତୃ ଭ୍ରାତ ଯେ ପୁରୋହିତ ॥
ଦ୍ରୋହ ମୁଁ କଲି ଅବିବେକେ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ପଡ଼ିବି ନରକେ ॥
ବରଷ ଅୟୁତୁଁ ଅୟୁତେ ।
କେବେହେଁ ମୋକ୍ଷ ନାହିଁ ମୋତେ ॥ ୪୯
ଏମନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର ବଚନ ।
ଯେ ଧର୍ମ କହେ ମୁନିଜନ ॥
ପ୍ରଜାପାଳନେ ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧେ ।
ଦୋଷ ନ ଲାଗେ ଶତ୍ରୁବଧେ ॥
ଏ କଥା ମୋତେ ବୋଧ ନୋହେ ।
ସକଳ ଘଟେ ହରି ରହେ ॥
ପ୍ରାଣୀର ବଧେ କାହିଁ ଧର୍ମ ।
ଏଟି ଅବିଦ୍ୟା ମୋହ ଭ୍ରମ ॥୫୦
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ନ ପ୍ରମାଣି ।
ସଂଗ୍ରାମେ ମଲେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ତାଙ୍କ ରମଣୀମାନେ ଗୃହେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ଶୋକ ମୋହେ ॥
ତହୁଁ ଯେ ତାପ ଉପୁଜିବ ।
କି କର୍ମେ ସେ ତାପ ଖଣ୍ଡିବ ॥୫୧
ଦେହେ ଲାଗିଲା ପଙ୍କ ଯେହ୍ନେ ।
ନ ଯାଇ ପଙ୍କେ ପ୍ରକ୍ଷାଳନେ ॥
ମଦ୍ୟକୁ ଆଣି ଦେହେ ବୋଳି ।
ମଦ୍ୟେ ଯେସନେ ତା ପଖାଳି ॥
ପ୍ରାଣୀର ବଧ ପ୍ରାଣୀହତେ ।
କାହୁଁ ତାରିବ ଯଜ୍ଞମତେ ॥୫୨

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ।
ରାଜା କହିଲେ ଦୁଃଖିଚିତ୍ତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ମାୟାରେ ତାଙ୍କ ମନ ହରି ॥
ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
କିଛି ନ କହି ହେଲେ ତୁନି ॥
ସେ ମାୟାଧର ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
କୁନ୍ତୀସ୍ତୁତିର୍ଯୁଧିଷ୍ଠିରାନୁତାପୋ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସକଳ ଧର୍ମ ରାଜା ଆଗେ । ନିରୋପି ଭୀଷ୍ମ ଅନୁରାଗେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ସ୍ତୁତିବାଦ । ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀବଧ ଭୟ ।
ନିବେଦି ଧର୍ମର ତନୟ ॥
ସକଳ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ ।
ବିଜୟ କଲେ ନିଜ ରଥେ ॥
ମିଳିଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଯାଇ ।
ଭୀଷ୍ମ ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ଶୋଇ ॥୧
ରାଜା ସଙ୍ଗତେ ଗୃହିଭ୍ରାତେ ।
ସଜ ହୋଇଲେ ଯେଝା ରଥେ ॥
ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ।
ସ୍ୱଭାବେ ରତ୍ନ ବିଭୂଷଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ଗମନ କଲେ ତୋଷ ମନେ ॥୨

ଗୋବିନ୍ଦ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ।
ବସିଲେ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗତେ ॥
ପାଣ୍ଡବ ମଧ୍ୟେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଗୁହ୍ୟକଗଣ ମଧ୍ୟଗତେ ।
କୁବେର ପ୍ରକାଶ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଗଲେ ।
ପାଣ୍ଡବେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ତୁଲେ ॥୩
ଶର ଶୟନେ ଗଙ୍ଗାସୁତ ।
ଦେଖିଲେ ରାଜା ଧର୍ମସୁତ ॥
ଅବନୀ ପୃଷ୍ଠେ ମୋହଗତ ।
କିବା ଅମର ଭୂମିଗତ ॥
ପାଣ୍ଡବେ ଗୋବିନ୍ଦର ତୁଲେ ।
ଭୀଷ୍ମ ଚରଣେ ପ୍ରଣମିଲେ ॥୪
ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ଦେବରଷିଗଣେ ।
ଅପରେ ରାଜରଷିମାନେ ॥
ମିଳିଲେ ଯାଇ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ।
ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ଅର୍ଥେ ॥୫
ପର୍ବତ ନାମେ ମହାଋଷି ।
ଧୌମ୍ୟ ନାରଦ ତୁଲେ ମିଶି ॥
ବାଦରାୟଣ ବୃହଦଶ୍ୱ ।
ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିଷ୍ୟ ॥
ରେଣୁକାସୁତ ପର୍ଶୁରାମ ।
ବଶିଷ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରମଦନ ॥
ତ୍ରିତ ଅସିତ ଗୃହ୍ୟମଦ ।
ଗୌତମ କକ୍ଷୀବାନ ସିଦ୍ଧ ॥
ଅତ୍ରି କୌଶିକ[୧] ସୁଦର୍ଶନ ।
କଶ୍ୟପ ଅଙ୍ଗୀରସ ନାମ ॥
ନିର୍ମଳଚେତା ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରାମୀ ।
ମିଳିଲେ ଶୁକ ଆଦି କରି ॥
ଏମନ୍ତେ ସର୍ବ ମୁନିଜନେ ।
ମିଳିଲେ ଭୀଷ୍ମ ସନ୍ନିଧାନେ ॥୬-୮
ମୁନିଙ୍କି ଦେଖି ବସୁତ୍ତମ[୨] ।
ଶୟନେ କଲେ ଯେ ପ୍ରଣାମ ॥

ଧର୍ମଜ୍ଞ ଗଙ୍ଗାର କୁମର ।
ଦେଶକାଳଜ୍ଞ ମହାଧୀର ॥
ତେଣୁ ପୂଜିଲେ ଏକେ ଏକେ ।
ମୁନିଙ୍କି ଦୃଢ଼ ମାନସିକେ ॥୯
ମାୟାରେ ଯେ ଧରେ ଶରୀର ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନିରାକାର ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ହୃଦରେ ବସାଇ ।
ପୂଜିଲେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ହୋଇ ॥୧୦
ପ୍ରେମେ ବିନୟଭାବ ହୋଇ ।
ନିକଟେ ଥିବା ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥
ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦୟାଚିତ୍ତେ ।
ଭାବେ ବୋଲନ୍ତି ଅଶ୍ରୁନେତ୍ରେ ॥୧୧

ଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

ଏ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ପାଞ୍ଚଭାଇ କୁନ୍ତୀସୁତେ ॥
ବନେ ବଞ୍ଚିଲେ କଷ୍ଟ କର୍ମେ ।
ଜୀବନ ପୋଷି ବିପ୍ରଧର୍ମେ ॥
ଯେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଶ୍ରେ ଥିଲେ ।
ଅନେକ ସଙ୍କଟୁ ତରିଲେ ॥୧୨
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ କୁନ୍ତୀ ସାଧ୍ୱୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବାଳକୁଳ ବଧୂ[୩] ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ତୁଲେ ବହୁ କ୍ଳେଶେ ।
ଦୁଃଖେ ବଞ୍ଚିଲା ବନବାସେ ॥୧୩
କାଳର ବଶ ଏ ଜଗତ ।
ପ୍ରାଣୀଏ କାଳର ଆୟତ୍ତ ॥
ସେ କାଳବଶେ ସର୍ବେ ଚଳି ।
ପବନେ ଯେହ୍ନେ ଘନାବଳୀ ॥୧୪
ଯେ କୁଳେ ରାଜା ଧର୍ମସୁତ ।
ରକ୍ଷକ ଭୀମ ଗଦାହସ୍ତ ॥
ଅର୍ଜୁନ ଯହିଁ ଧନୁ ଧରେ ।
ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ରକ୍ଷା କରେ ॥
ସେ କୁଳେ ପଡ଼ଇ ବିପତ୍ତି ।
ଏମନ୍ତ ବିଧାତାର ଗତି ॥୧୫

ଏ କୃଷ୍ଣ ମନେ କିବା ଥାଇ ।
ତାହା ତ କେହି ନ ଜାଣଇ ॥
କେ ଜାଣିପାରେ ତାର ଗତି ।
ଯହିଁ ପଣ୍ଡିତେ ଭ୍ରମ ହୋନ୍ତି ॥୧୬
ସଂସାର କର୍ମର ଆୟତ୍ତ* ।
ଏହା ତୁ ଜାଣ କୁନ୍ତୀସୁତ ॥
ଏଣୁ ତୁ କିଛି ହିଁ ନ ଭାଳ ।
ଅନାଥ ପ୍ରଜା ଏବେ ପାଳ ॥୧୭
ଦେଖ ଏ ଆଦି-ନାରାୟଣ ।
ଜଗତ ପରମ କାରଣ ॥
ମାୟାରେ ଲୋକ ମନ ହରି ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ଅବତରି ॥୧୮
ଏହାର ଅନୁଭାବ ଗତି ।
କିଛି ଜାଣଇ ପଶୁପତି ॥
ନାରଦ ଜାଣେ ଭାବ ଘେନି ।
କିବା କପିଳ ମହାମୁନି ॥୧୯
ତୁ କୃଷ୍ଣ ମହିମା ନ ଜାଣି ।
ମାତୁଳସୁତ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ମିତ୍ର ପରି ।
ସଚିବ ବୁଦ୍ଧିକି ଆଚରି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଦୌତ୍ୟରେ[୪] ନିଯୋଗି ।
ପେଷିଲୁ ପଞ୍ଚଗ୍ରାମ ମାଗି ॥
ସୁହୃଦପଣେ ସ୍ନେହ କରି ।
ରଥେ ସାରଥିପଣେ ବରି ॥୨୦
ଯହୁଁ ଏ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ପରାପର ନାହିଁ ॥
ଏଣୁ ତା ଉଚ୍ଚ ନୀଚ କର୍ମ ।
ଯୋଗ୍ୟ ଅଯୋଗ୍ୟ ସବୁ ସମ ॥୨୧
ତଥାପି ଭକତଙ୍କ ହିତେ ।
ଦେଖ ଈଶ୍ୱର ଦୟା କେତେ ॥
ମୋ ଜୀବ ଛାଡ଼ିବାର କାଳେ ।
ମିଳିଲା ଶରଶଯ୍ୟା ତଳେ ॥୨୨
ଯାର ଚରଣେ ଭକ୍ତିବଳେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ମନେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥

୧. କୌଶିକ—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର । ୨. ବସୁତ୍ତମ—ଭୀଷ୍ମ (ଭୀଷ୍ମ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ 'ଦ୍ୟୌ' ନାମକ ବସୁ ଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ) । ୩. ବାଳକୁଳ ବଧୂ—ଅସହାୟ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଜନନୀ । ୪. ଦୌତ୍ୟ—ଦୂତପଣ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ 'ଦୈବତନ୍ତ୍ରମ୍' (ଈଶ୍ୱରାଧୀନ) ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ତୁଣ୍ଡେ ଯେ ନାମ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ।
ପରମପଦେ ସେ ମିଶନ୍ତି ॥
କର୍ମବାସନା ଯାଇ ଦୂର ।
ଏମନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ॥
ସେ ଦେବଦେବ ଭଗବାନ ।
ଭାବେ ଜାଣିଲେ ମୋର ମନ ॥୨୩
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ କମଳ ଲୋଚନ ।
ସୁନ୍ଦର ହସିତ ବଦନ ॥
ଚକ୍ର ସହିତେ ଶ୍ରିବାହୁ ।
ସେ ମୋର ଧ୍ୟାନପଥେ ରହୁ ॥
ଅଗ୍ରେ ପ୍ରକାଶ ହେଉ ମୋର ।
ମୁହିଁ ଛାଡ଼ିବି କଳେବର ॥୨୪

ସୂତ ଉବାଚ

ଭୀଷ୍ମ ବଚନ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ଶରତଳ୍ପେ ଗୃହିଁ ।
କର ଯୁଗଳ ଶିରେ ଦେଇ ॥
ବିବିଧ ଧର୍ମ ପଗ୍ଚରିଲେ ।
ଅଶେଷ ମୁନିଗଣ ତୁଲେ ॥୨୫
ସ୍ୱଭାବ ଧର୍ମ ଯେ ଜଗତେ ।
ଚତୁର[1] ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ମତେ ॥
ରାଗ ବୈରାଗ୍ୟ ଆଦି କରି ।
ଯେ ମାର୍ଗେ ସଂସାରୁ ନିସ୍ତରି ॥
ଯେ ଦାନଧର୍ମ ରାଜଧର୍ମ ।
ମୋକ୍ଷ ସାଧନେ ଯେତେ କର୍ମ ॥
ଯଥା ବିଭାଗେ ଯେତେ କରି ।
ଗୃହୀ ବନସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ସ୍ତିରୀଜନ୍ମର ଯେବା ଧର୍ମ ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଭକତଙ୍କ ଧର୍ମ ॥
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଆଦି ।
ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ଯାହା ସାଧି ॥
ସକଳ କହିଲେ ହରଷେ ।
ନାନା ଆଖ୍ୟାନ ଇତିହାସେ ॥୨୬-୨୮
ଏମନ୍ତେ କହୁଁ କହୁଁ ଧର୍ମ ।
ଭୀଷ୍ମର ଚିତ୍ତେ କାଳଭ୍ରମ ॥

ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଯୋଗବଳେ ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ସେ କାଳ ଅତି ପୁଣ୍ୟ ଧାମ ।
ଉତ୍ତରାୟଣ ଯାର ନାମ ॥
ସେ କାଳ ଆଗମନ ଦେଖି ।
ସଙ୍କୋଚ କଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବଚନ ।
ଶୁଣାଇ ହୋଇଲେ ମଉନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁଭାବ ଘେନି ।
ଗଙ୍ଗାନନ୍ଦନ ହେଲେ ତୁନି ॥
ସର୍ବୁଁ ସଂହରି ଦୃଷ୍ଟି ମନ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ସାବଧାନ ॥
ସେ ହରି ଅଛି ଅଗ୍ରେ ବସି ।
ଚତୁରଭୁଜ ପରକାଶି ॥
ପୀତବସନ କଟିଭାଗେ ।
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ ନୀଳମେଘେ ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ରୂପ ହେଜି ।
ଭାବ ଗଦ୍‌ଗଦେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥୨୯,୩୦
ଧାରଣା ଯୋଗେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ସଂଶୟ ଦୂରେ ପରିହରି ॥
ଯୁଦ୍ଧର ଶ୍ରମ ଯେତେ ଥିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଶରୀରୁ ଛାଡ଼ିଲା ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ଯେତେ କର୍ମ ।
ଚିତ୍ତୁ ଛାଡ଼ିଲା ମାୟାଭ୍ରମ ॥
ଅନ୍ତରେ ବେନିକର ଯୋଡ଼ି ।
ବୋଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ପଡ଼ି ॥୩୧

ଭୀଷ୍ମ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଭାବେ ମନ ମୋର ।
ତୃଷ୍ଣା ବର୍ଜିତ ନିର୍ବିକାର ॥
କୃଷ୍ଣରେ ହେଉ ସମର୍ପଣ ।
ଯେ ହରି ଭକତ ତାରଣ ॥
ଯାର ମହିମା ଯୋଗୀଜନେ ।
ଚିନ୍ତି ନ ପାନ୍ତି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥

ସ୍ୱସୁଖେ ଥାଇ ଅବିରତେ ।
ପ୍ରକୃତିବଶେ ବିଶ୍ୱ ଅର୍ଥେ ॥
ପ୍ରକୃତି ତହୁଁ ଏ ଜଗତ ।
ପ୍ରବାହ ରୂପେ ଆତଯାତ ॥୩୨
ତମାଳପତ୍ର ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଯେ ରୂପେ ମୋହେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ପୀତବସନ କଟି ଶୋହେ ।
ପ୍ରକାଶେ ରବିରଶ୍ମି ପ୍ରାୟେ ॥
ଅଳକା ଆବୃତ କପୋଳ ।
ବିରାଜେ ବଦନ କମଳ ॥
ଅର୍ଜୁନସଖା ପାଦତଳେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରହୁ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥୩୩
ସଂଗ୍ରାମେ ଅଶ୍ୱଧୂଳି କାୟେ ।
ଶିର ବଦନ ଧୂଳିମୟେ ॥
ବିରାଜେ ସ୍ୱେଦକଣା ଅଙ୍ଗେ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ସଙ୍ଗେ ॥
ମୋହର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣପନ୍ତି ।
ଯାର କବଚେ ଝଲକନ୍ତି ॥
ସେ ରୂପେ ରହୁ ମୋର ମନ ।
ଯେ ଭବଜଳୁ ପରିତ୍ରାଣ ॥୩୪
ଯେ ହରି ଅର୍ଜୁନ ବଚନେ ।
ରଥ ନିବେଶି ମଧ୍ୟସ୍ଥାନେ ॥
ଅନାଇଁ କଟାକ୍ଷ ଲୋଚନେ ।
ଆୟୁଷ ହରେ ପର ସୈନ୍ୟେ ॥
ସେ ପାର୍ଥସଖାର ଚରଣ ।
ନିରତେ ଥାଉ ମୋର ମନ ॥୩୫
ଯୁଦ୍ଧର ଅର୍ଥେ କୋପ ଭରି ।
ସକଳ ବୀରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ସମରେ ଦେଖି ବନ୍ଧୁଜନ ।
ଦୟାରେ ନ ଯୁଝେ ଅର୍ଜୁନ ॥
ଅନେକ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟା ଦେଲା ।
ତାହାର କୁମତି ହରିଲା ॥
ତାର ଚରଣେ ମୋର ମତି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ହେଉ ଆତ୍ମରତି ॥୩୬

୧. ଚତୁର—ଚାରି ।

ମୋହର ତୁଲେ ସତ୍ୟ କଲା ।
ଶସ୍ତ୍ର ନ ଧରିବି ବୋଇଲା ॥
ମୋହର ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣେ କୋପି ।
ମୋହ ବଚନେ ସତ୍ୟ ସାପି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଚକ୍ର ଘେନି ହସ୍ତେ ।
ରଥୁଁ ଧାଇଁଲା ଭୂମିଗତେ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମ ସମରେ ଉପେକ୍ଷି ।
ସିଂହ ଯେସନେ ଗଜ ଦେଖି ॥
ଧାମନ୍ତେ ଅବନୀ କମ୍ପିଲା ।
ଉତ୍ତରୀ କନ୍ଧୁ ଉଡ଼ିଗଲା ॥
ଚକ୍ର ଉଞ୍ଚାଇ ମହାକୋପେ ।
ମିଳିଲା ମୋହର ସମୀପେ ॥୩୭
ମୁଁ ଆତତାୟୀପଣେ ସନ୍ଧି ।
ଅନେକ ବାଣ ରୋଷେ ବିନ୍ଧି ॥
ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ କଲି ସେହ୍ନା[1] ଅଙ୍ଗେ ।
ଦେଖି ଧାଇଁଲା ଅତି ବେଗେ ॥
ରୁଧିର ଭୂଷଣ ଶରୀର ।
ଅର୍ଜୁନ ବାକ୍ୟ କରି ଦୂର ॥
ହରିବା ପାଇଁ ମୋର ପ୍ରାଣ ।
ମୁଁ ଏବେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥୩୮
ବିଜୟ ରଥେ ଯେ ସାରଥି ।
ରଥ ଆରୋହି ଶୁଭ ଚିନ୍ତି ॥
ହୟଙ୍କ ରଶ୍ମି[2] ଯେହ୍ନୁ ଧରେ ।
ସେ ରୂପେ ମନ ରହୁ ସ୍ଥିରେ ॥
ସଂଗ୍ରାମ କରି ଯେତେ ମଲେ ।
ତା ମୁଖ ଦେଖି ତରିଗଲେ ॥
ଏବେ ମୋହର ଅନ୍ତକାଳେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରମୁ ତା ପୟରେ ॥୩୯
ଗୋପନଗରେ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ରାସଉତ୍ସବେ ଗୋପୀଜନେ ॥

ଲଳିତ ଗତି ସୁବିଳାସ ।
ମନୋଜ୍ଞ ଦୃଷ୍ଟି ମନ୍ଦହାସ ॥
ତାହାର କୃତ୍ୟ ଅନୁସରି ।
ଉନ୍ମାଦେ ତା ଭାବ ଆଚରି ॥
ଯାହାର ସଙ୍ଗେ ଭାବ କରି ।
ଭବସାଗରୁ ଗଲେ ତରି ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣକମଳେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥୪୦
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ଋଷି ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଜା ମେଳେ ॥
ଯାହାର ପାଦେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ।
ସୁଖେ ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ଚୁହିଁ ॥
ସକଳେ ଗଲେ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗେ ।
ସେ ଏବେ ଦିଶେ ମୋର ଆଗେ ॥୪୧
ଯାହାର ଜନ୍ମ ଜଣା ନାହିଁ ।
ଯା ତହୁଁ ଜାତ ସର୍ବଦେହୀ ॥
ନିର୍ମଳ ଆତ୍ମାରୂପ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦେ ଯେ ବସଇ ॥
ଯେରୂପେ ଦୃଷ୍ଟିଭେଦେ ରବି ।
ଅନେକ ବୋଲି ଅନୁଭବି ॥
ସେ ହରି ପାଦଯୁଗେ ଭଜି ।
ପଶିଲି ଭବମୋହ ତେଜି ॥୪୨

ସୂତ ଉବାଚ

ଗୋବିନ୍ଦେ କରିଣ ସଙ୍ଗତି ।
ମନ ବଚନେ ଦୃଷ୍ଟି ବୃତ୍ତି ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ସ୍ଥିର କରି ।
ପବନେ ପବନ ସଂହରି ॥
ଦେଖନ୍ତି ସୁର ନର ମୁନି ।
ଗଙ୍ଗାନନ୍ଦନ ହେଲେ ତୁନି ॥୪୩

ଶରୀର ତେଜି ଭାବମୋହେ ।
ପଶିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହେ ॥
ଭୀଷ୍ମ ମରଣ ଜାଣି ଭଲେ ।
ଯେ ଅବା ଥିଲେ କୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ॥
ମଉନେ ବସିଲେ ସମସ୍ତେ ।
ପକ୍ଷୀଏ ଯେହ୍ନେ ଦିନ ଅନ୍ତେ ॥୪୪
ତକ୍ଷଣେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶବଦ ।
ଦେବମାନବେ କଲେବାଦ୍ୟ ॥
ସାଧୁ ଶବଦ ଶୂନ୍ୟେ ସ୍ଫୁରେ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷେ ନିରନ୍ତରେ ॥୪୫
ତକ୍ଷଣେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯାଇ ।
ଅନଳେ ଭୀଷ୍ମ ପିଣ୍ଡ ଦହି ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବସି ଦୁଃଖ ମନେ ।
ଉଠି ସକଳ ମହାଜନେ ॥୪୬
ଯେ ଯାହା ମତେ ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ନମିଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଦତଳେ ॥
ଉଠି ସକଳେ ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ।
ଗୃହେ ଚଳିଲେ ଯେଝାମତେ ॥୪୭
ପାଣ୍ଡବେ କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତେ ।
ହସ୍ତିନା ମିଳିଲେ ତୁରିତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ।
ଅନ୍ଧ ଗାନ୍ଧାରୀଙ୍କି ବୁଝାଇ ॥୪୮
ଗୋବିନ୍ଦ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଲେ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ ॥
ସେ ରାଜଧର୍ମେ ରାଜ୍ୟ କଲା ।
ଯା ପିତୃ-ପିତାମହେ ଥିଲା ॥
ଏମନ୍ତେ କରି ରାଜପଣ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନାରାୟଣ ॥୪୯
ସେ ନାରାୟଣ ପାଦଗତ ।
ଶରଣ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ଯୁଧିଷ୍ଠିରରାଜ୍ୟଲାଭୋ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ସେହ୍ନା—କବଚ । ୨. ହୟଙ୍କ ରଶ୍ମି—ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଲଗାମ ।

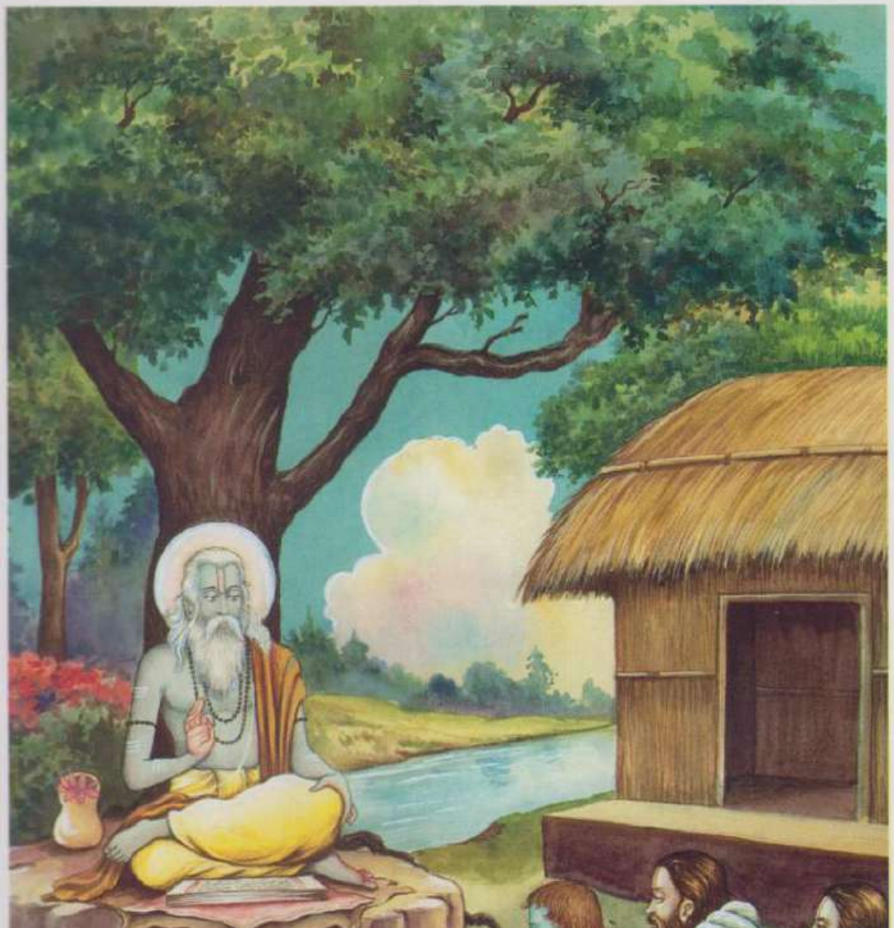

भगवान् व्यासका पुराण-प्रवचन
Vyāsa discourses on Purāṇas

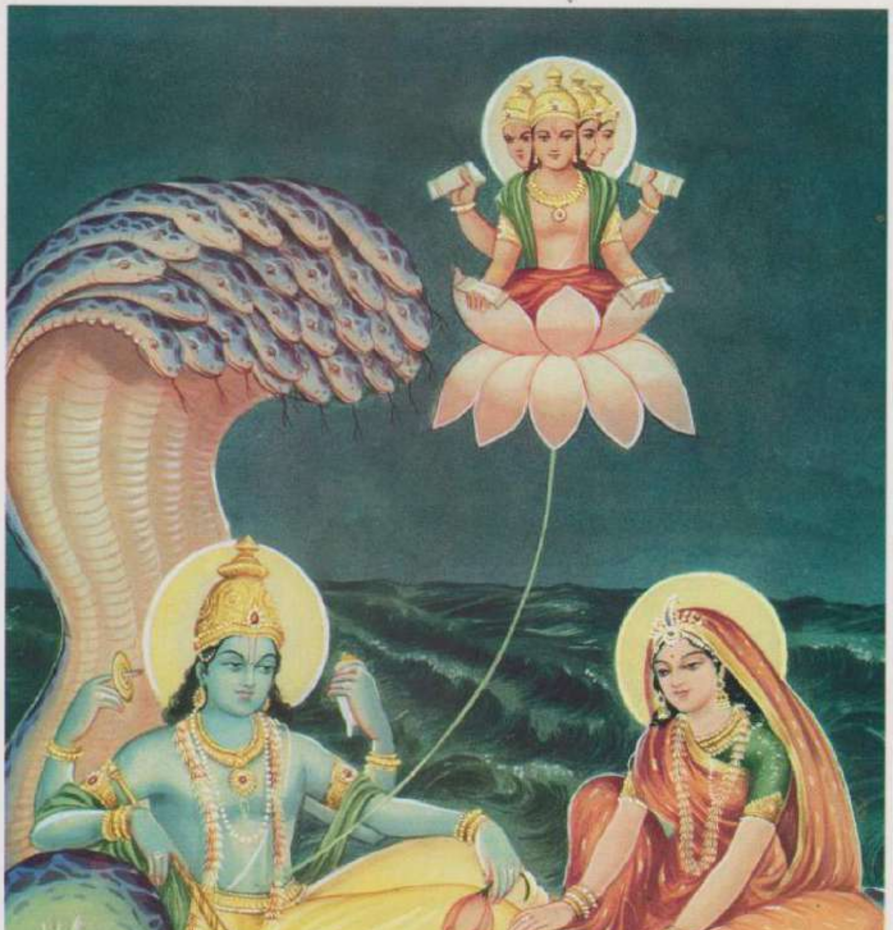

भगवान् नारायणके नाभि-कमलसे लोकपितामह ब्रह्माकी उत्पत्ति

Brahmā emanates from the navel-lotus of Nārāyaṇa

देवों तथा ऋषिगणोंको भगवान् वराहके दिव्य दर्शन

Vision of Lord Varāha to Gods and Ṛṣis

भगवान् श्रीकृष्णके बालचरित्र (क)
Childly pranks of Lord Śrī Kṛṣṇa (A)

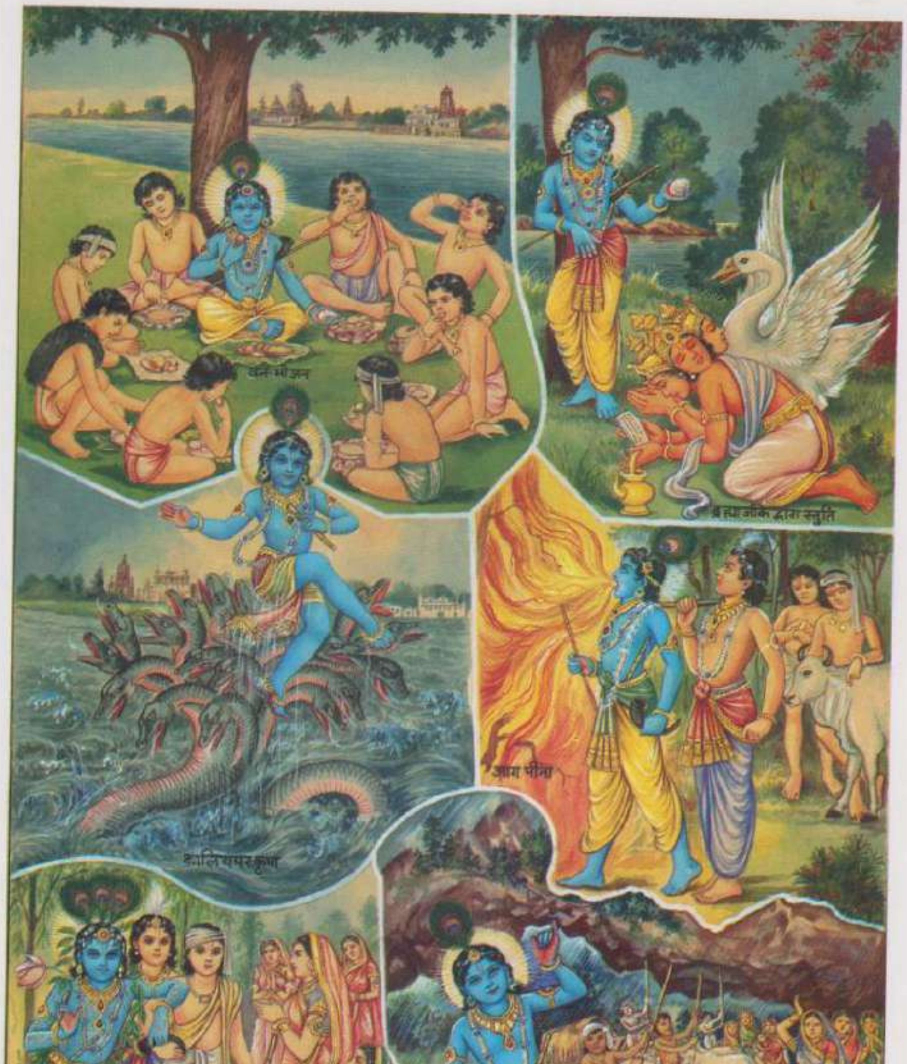

भगवान् श्रीकृष्णके बालचरित्र (ख)
Childly pranks of Lord Śrī Kṛṣṇa (B)

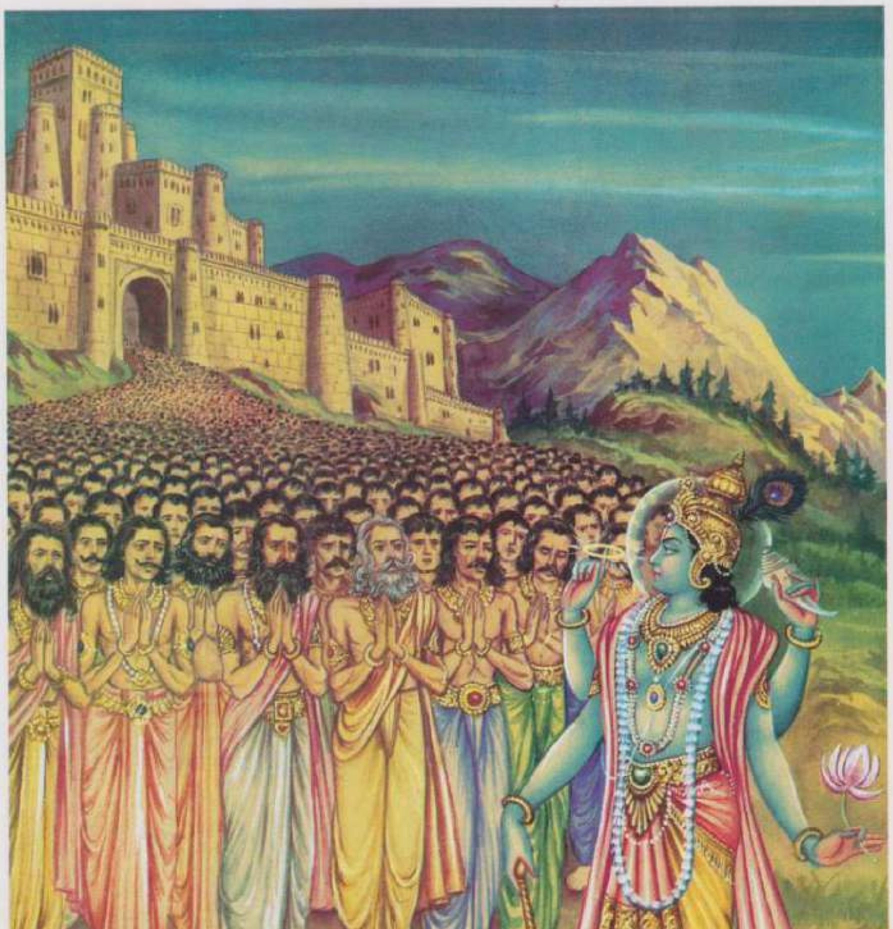

जरासन्धके कारागारसे राजाओंकी मुक्ति
The release of kings from the prison of Jarāsandha

शाल्व-संग्राम

Battle with Śālva

दन्तवक्त्र और विदूरथका उद्धार
Liberation of Dantavaktra and Vidūratha

माता देवकीके मृत पुत्रोंको वापस लाना   Restoration of dead sons of Devakī

यदुकुलके विनाशका शाप
Curse for the annihilation of Yadu dynasty

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ହସ୍ତିନାପୁର କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି । ଦ୍ୱାରକା ଗମନ୍ତେ ମୁରାରି ॥
ହସ୍ତିନାପୁର ନାରୀ ସ୍ତୁତି । ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟେ କରନ୍ତି ॥

ଶୌନକ ଉବାଚ

ଭୋ ସୂତ କହ କୃଷ୍ଣବାଣୀ ।
ସଂସାରୁ ତରି ଯାହା ଶୁଣି ॥
ପାଣ୍ଡୁରାଜାର ମୃତ୍ୟୁକାଳେ ।
ଦୁଷ୍ଟେ ଯେ ରାଜ୍ୟ ନେଲେ ବଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଆଶ୍ରା କରି ।
ସେ ଆତତାୟୀ ଜନେ ମାରି ॥
ପଞ୍ଚଭ୍ରାତାଏ ଏକମେଳେ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳି ରାଜ୍ୟ କଲେ ॥
ତେବେ କି କଲେ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ ।
ସ୍ୱଭାବେ କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତେ ॥ ୧

ସୂତ ଉବାଚ

ପାଣ୍ଡବବଂଶ ରକ୍ଷା କରି ।
କୁରୁବଂଶକୁ ନରହରି ॥
କ୍ରୋଧ ଅନଳେ ଭସ୍ମ କଲେ ।
ଦାବାଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ବନସ୍ଥଳେ ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ ସ୍ଥାପିଲେ ରାଜପଦେ ॥ ୨
ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଠାରୁଁ ଧର୍ମବାଣୀ ।
ଯେବା କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ ବାକ୍ୟେ ଶୋକମୋହ ଛାଡ଼ି ।
ପ୍ରଜାପାଳନେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଧର୍ମବଳା ।
ପ୍ରଜାପାଳନେ ମନ ଦେଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ତେଜେ ରାଜାଗଣେ ।
ସେବନ୍ତି ଯୁଧିଷ୍ଠି ଚରଣେ ॥
ସମୁଦ୍ର ଅନ୍ତଯାଏ ମହୀ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଆଜ୍ଞା ବହି ॥ ୩
ପ୍ରଜା ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ମେଘମାଳ ।
ଭୂମିରେ ବରଷନ୍ତି ଜଳ ॥
କାମଧେନୁର ପ୍ରାୟେ ମହୀ ।
ପ୍ରଜା କଳ୍ପିତେ ଶସ୍ୟ ଦେଇ ॥
ଗୋପାଳ ଗୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଅନେକ କ୍ଷୀର ଦ୍ୟନ୍ତି ଗାଈ ॥ ୪
ନଦୀ ବହନ୍ତି ପୂରି ଜଳେ ।
ସମୁଦ୍ର ରହିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ପର୍ବତେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥିର ।
ଆବୃତ ଲତା ବନ ଘୋର ॥
ଓଷଧିଗଣ ଋତୁ ମତେ ।
ଫଳନ୍ତି ପ୍ରଜା ତୋଷ ଅର୍ଥେ ॥ ୫
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଆଧି ବ୍ୟାଧି କ୍ଲେଶ ।
ନ ଲାଗେ ତାପତ୍ରୟ ଲେଶ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ରାଜ୍ୟେ ଯେତେ ।
ପ୍ରଜାଏ ବଞ୍ଚନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥ ୬
ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶୋକ ଶାନ୍ତ କରି ।
ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରିୟକାମେ ହରି ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଭାବେ ବଞ୍ଚିଲେ କେତେ ମାସ ॥ ୭
ଦ୍ୱାରକା ଗମନେ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ।
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ମାଗି ॥
ଜଣ ଜଣକେ କରି କୋଳ ।
ସୁହୃଦ ପ୍ରେମବାକ୍ୟେ ଭୋଳ ॥
ରଥେ ବସିଲେ ବନମାଳୀ ।
ତୁଲେ ସକଳ ବନ୍ଧୁ ମିଳି ॥ ୮
କୃଷ୍ଣା[1] ସୁଭଦ୍ରା କୁନ୍ତୀସୁତେ ।
ରାଜାଏ ଆସିଥିଲେ ଯେତେ ॥
ଗାନ୍ଧାରୀ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ମେଳେ ।
ଯୁଯୁତ୍ସୁ ଗଉତମ ତୁଲେ ॥
ଧୌମ୍ୟ ସଙ୍ଗତେ ଭୀମ ମିଶି ।
ଉତ୍ତରା ନାରୀ ମଧ୍ୟେ ଆସି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନମିଲା ଅନ୍ତରେ ।
ଗର୍ଭରକ୍ଷଣ ସ୍ନେହ ଭରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିରହେ ମନ ଛନ୍ନ ।
ସହି ନ ପାରି ହତଜ୍ଞାନ ॥ ୯,୧୦
ଯାହାର ଯଶ ଗୁଣ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ସାଧୁଜନେ ॥
ସତ୍‌ସଙ୍ଗ ନ ପାରନ୍ତି ଛାଡ଼ି ।
ହେଲେ ତରନ୍ତି ଭବବାରି ॥
ସେ କୃଷ୍ଣଭାବେ ଭାବ ବଢ଼ି ।
ସାକ୍ଷାତେ କେ ପାରିବ ଛାଡ଼ି ॥ ୧୧
ନିରତେ କରନ୍ତି ଦର୍ଶନ ।
ସ୍ନେହ ନିର୍ଭରେ[2] ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହନ୍ତି ବଚନ ।
ଆବୋରି ଶୟନ ଭୋଜନ ॥
ନ ଦେଖି ତାର ପଦ୍ମମୁଖ ।
କାହିଁ ଲଭିବେ ଆଉ ସୁଖ ॥ ୧୨
ଏ ରୂପେ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଦେଇ ।
ଚକ୍ଷୁ ପିଞ୍ଛୁଡ଼ା ନ ଚଳଇ ॥
ତାହାର ସ୍ନେହେ ବନ୍ଧ ହୋଇ ।
ଚଳନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଯାନ୍ତି ଯହିଁ ॥ ୧୩
ପୁରୁ ବାହାର ହୋନ୍ତେ ହରି ।
ବିକଳେ ଯେତେ ପୁରନାରୀ ॥
କମ୍ପିତ କଣ୍ଠେ ବାକ୍ୟ କହି ।
ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦ୍ୱାରକା ଗଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଆମ୍ଭର ସୁଖ ଲେଶ କାହିଁ ॥ ୧୪
ମୃଦଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ବୀଣା ।
ଘଣ୍ଟ ଦୁନ୍ଦୁଭି ନିର୍ଘୋଷଣା[3] ॥
ବାଜଇ ନାନା ବାଦ୍ୟ ସ୍ୱର ।
ମଙ୍ଗଳନାଦ ମନୋହର ॥ ୧୫

୧. କୃଷ୍ଣା—ଦ୍ରୌପଦୀ । ୨. ସ୍ନେହ ନିର୍ଭରେ—ସ୍ନେହାଧିକ୍ୟରେ । ୩. ନିର୍ଘୋଷଣା—ଗମ୍ଭୀର ଧ୍ୱନି ବା ଶବ୍ଦ ।

ସେ କୁରୁରାଜ୍ୟେ ଯେତେ ନାରୀ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଚ୍ଛେଦେ ତନୁ ଘାରି ॥
ଜଗତୀ ଅଟ୍ଟାଳୀ ଆରୋହି ।
ପୁଷ୍ପ ବିଞ୍ଚନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଗୃହିଁ ॥୧୬
କୃଷ୍ଣର ଶିରେ ଶ୍ୱେତଛତ୍ର ।
ରତ୍ନ କାଞ୍ଚନେ ସୁଘଟିତ ॥
ଅର୍ଜୁନ ଗୋବିନ୍ଦର ପାଶେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଘେନି ମନତୋଷେ ॥୧୭
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ପାଶେ ଟେକି ।
ବ୍ୟଜନ ଉଦ୍ଧବ ସାତ୍ୟକି ॥
ଚାମର ହସ୍ତେ ପୁଣି ବିଞ୍ଚି ।
କୃଷ୍ଣେ କର୍ପୂରଧୂଳି ସିଞ୍ଚି ॥
ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ।
ମାର୍ଗେ ବିଜୟ ଯଦୁପତି ॥୧୮
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳି କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ।
ଆଶିଷ ଦେଲେ ମନତୋଷେ ॥
'ତୋ ସୁଖ ହେଉ' ଏହି ବାଣୀ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖୁଁ ଯାହା ଶୁଣି ॥
ନିର୍ଗୁଣେ ନୋହେ ଅନୁରୂପ ।
ଲୀଳାବତାରେ ଏ ଆରୋପ ॥୧୯
କୌରବପୁର ନାରୀଙ୍କର ।
ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକେ[୧] ଚିତ୍ତ ଯାର ॥
ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟେ ଭାଷନ୍ତି ଯେ ଗିର ।
ସେ ସର୍ବ ଶ୍ରୁତି ମନୋହର ॥୨୦
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ତେଜ ଦେଖି ।
କେ ନାରୀ କହେ ଶୁଣ ସଖି ॥
ଏ ହରି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ନିର୍ମାଣ ॥
କରି ସକଳ ଦେହେ ବସେ ।
ରହଇ ଏକ ଅବଶେଷେ ॥
ଗୁଣ ତ୍ରିତୟେ ଏ ଜଗତ ।
ମାୟାରେ କରେ ଆତଯାତ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାଭାବ ବହେ ।
ସକଳ ଶକ୍ତି ଘେନି ରହେ ॥
ଯେସନେ ସର୍ବଶକ୍ତି ଲଇ ।
ଦିବସ ଅନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ଶୋଇ ॥
ପୁଣି ଉଠଇ ରାତ୍ରି ଅନ୍ତେ ।
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ କରେ ଚିତ୍ତେ ॥
ତେସନ୍ତେ ଏହାର ବୀର୍ଯ୍ୟ ବଳେ ।
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରସରେ ଶୟଳେ ॥୨୧
ଯାହାର ନାହିଁ ନାମ ରୂପ ।
ଅନାଦି ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ଲେପ ॥
ଜୀବର ସଙ୍ଗେ ଭୋଗ କରି ।
ବିହରେ ନାମ ରୂପ ଧରି ॥
ଜଗତ ସୃଷ୍ଟିର ଏମନ୍ତେ ।
ବିଧାନ କରେ ବେଦମତେ ॥୨୨
ଯାହାର ପାଦ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଜିତ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ନିର୍ମଳ ଆତ୍ମାରେ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ଦେଖନ୍ତି ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ॥
ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ପ୍ରକାଶଇ ।
ସକଳ କଳୁଷ ନାଶଇ ॥୨୩
ଯାର ମହିମା ମୁନିଗଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଏକୁ ଆରେକ କଥା କହି ।
ବଖାଣନ୍ତି ଯାର ପାଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଯେ ଏକ ଈଶ ଲୀଳା କରି ।
ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗତେ ବିହରି ॥
ସୃଷ୍ଟି କରିଣ ପୁଣି ପାଳେ ।
ଈଶ୍ୱର ରୂପେ ଅନ୍ତ କରେ ॥
ସେ ଦୋଷ ନ ଲାଗେ ତାହାର ।
ନଳିନୀଦଳେ ଯେସନ୍ତେ ନୀର ॥
ସେହି ଏ ଆତ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି ପଥେ ।
ଦେଖ ଗୋ ସଖି ଅଛି ରଥେ ॥୨୪
ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିୟେ ଯେତେବେଳେ ।
ଅଧର୍ମେ ଗ୍ରାସନ୍ତି ଶୟଳେ ॥
ଏ ହରି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଧରି ।
ନାନା ଶରୀରେ ଅବତରି ॥
ଯଶ ବିସ୍ତାରି ଦୟା ସଙ୍ଗେ ।
ସୁଖେ ବିହରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ॥୨୫
ଯାଦବକୁଳ ଏ ସଂସାରେ ।
ଭାଗ୍ୟ କେ କରିବ ଗୋଚରେ ॥
ପୁରୁଷଉତ୍ତମ ଶ୍ରୀପତି ।
ଯେଣୁ ଯାଦବେ ଉତପତ୍ତି ॥
ଯାର ନିବାସ ମଧୁବନ ।
ତେଣୁ ସ୍ୱଭାବେ ପୁଣ୍ୟତମ ॥୨୬
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ନରଲୋକେ ।
ନାମ ଧରନ୍ତି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ ॥
ଏ ଯେ ଦ୍ୱାରକା ତ୍ରିଅକ୍ଷର ।
ଅପାର ପୁଣ୍ୟ ଯଶସ୍କର ॥
ଯହିଁ ସକଳ ପ୍ରଜାଜନ ।
କୃଷ୍ଣର ହସିତ ବଦନ ॥
ନିଗମ ବାକ୍ୟ ଯାହା ଘୋଷି ।
ଦେଖନ୍ତି ନିଜ ଦ୍ୱାରେ ବସି ॥୨୭
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ପତ୍ନୀଗଣ ।
ସେ ତ ସ୍ୱଭାବେ ଭାଗ୍ୟବାନ ॥
ଯମ ନିୟମ ବ୍ରତ ସ୍ନାନ ।
ଯଜ୍ଞ ତପସ୍ୟା ମହାଦାନ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଲଭିଛନ୍ତି ବରେ ॥
ଯାହାଙ୍କ ଅଧର ଅମୃତ ।
ପାନରେ ଗୋପୀଏ ମୋହିତ ॥
ନିତ୍ୟେ ପିବନ୍ତି ସୁଖ ଭରେ ।
କେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ତାଙ୍କ ତୁଲେ ॥୨୮
ରୁକ୍ମିଣୀ ସ୍ୱୟଂବର କାଳେ ।
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ନୃପମେଳେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ଯେତେ ବାଦୀ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶିଶୁପାଳ ଆଦି ॥
ତାହାଙ୍କ ଦର୍ପ ନାଶ କରି ।
କନ୍ୟା ହରିଲେ ନରହରି ॥
ନାରକାସୁର ବଧ କରି ।
ଷୋଳ ସହସ୍ର କନ୍ୟା ହରି ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଦି ଜାମ୍ବବତୀ ।
ଅପରେ ଯେତେ ନାରୀ ଛନ୍ତି ॥
ସେ ବଧୂଜନେ ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ଖେଳନ୍ତି ସଉଭାଗ୍ୟ ରଙ୍ଗେ ॥

୧. ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ—ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଭଗବାନ ।

ତାର କଟାକ୍ଷେ ବଶ ହୋଇ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ରୂପ ଧ୍ୟାୟି ॥
ନିରତେ କୃଷ୍ଣ ଘେନି ଘରେ ।
ପ୍ରେମେ ସେବନ୍ତି ତା ପୟରେ ॥
ପାରିଜାତକ ଆଦି ଦାନ ।
ଦେଇ ଆନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ମନ ॥
କରିଣ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥୨୯,୩୦
କୁରୁମଣ୍ଡଳ ବଧୂଜନେ ।
ଏମନ୍ତେ ବାଣୀ ଅନ୍ୟୁଅନ୍ୟେ ॥
ସ୍ମିତ ଇଙ୍ଗିତେ ତାହା ଲକ୍ଷି ।
ରଥେ ଚଳିଲେ ପଦ୍ମଆଖି ॥୩୧

କୃଷ୍ଣର ସ୍ନେହ ମନେ ଧରି ।
ପାଣ୍ଡବେ ଘେନି ସୈନ୍ୟ ଗୃହିଂ[୧] ॥
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଭୟ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆବୋରି ଚଳନ୍ତି ॥୩୨
କେତେହେଁ ଦୂରେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବୁହାଇ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଆଦି ପ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ।
ଚଳିଲେ ନିଜ ପୁର ମାର୍ଗେ ॥୩୩
କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ ଦେଶ ଜିଣି[୨] ।
ପାଞ୍ଚାଳ ଦେଶ ଶୂରସେନୀ ॥
ଯମୁନା ଦେଶ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ।
ମତ୍ସ୍ୟନଗର ସାରସ୍ୱତ ॥

ମରୁଧନ୍ୱନ ସଉବୀର ।
ଆଭୀରପୁରୀ ଯେ ଅପର ॥
ଜିଣି ଗମିଲେ ନିଜ ରଥେ ।
ମିଳିଲେ ଦ୍ୱାରକା ପ୍ରଶସ୍ତେ ॥୩୪,୩୫
ସେ ଦେଶେ ଯେତେ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ସଂଭ୍ରମେ କୃଷ୍ଣ ଦରଶନେ ॥
ଅନେକ ଉପାୟନ ହସ୍ତେ ।
ନିବେଦି କୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାରକା ଅଗ୍ରତେ ।
ମିଳିଲେ ଦିନକର ଅସ୍ତେ ॥୩୬
ସେ ହରି ଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
କିଙ୍କର ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରକାଗମନଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏଗାର ଅଧ୍ୟାର ଚରିତ । କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାରକା ଉପଗତ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସ୍ତୁତି ଘେନି । ବିହାର କଲେ ଯଦୁମଣି ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ନିଜ ରାଜ୍ୟେ ହରି ।
ମିଳିଲେ ଶଙ୍ଖନାଦ କରି ॥
ସେ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟର ଶବଦ ।
ହରିଲା ପ୍ରଜାଙ୍କ ବିଷାଦ ॥୧
ସେ ଶଙ୍ଖ ଧବଳ ଉଦର ।
ବିରାଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର କର ॥
ଅଧର ରଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗ ଦିଶି ।
ଉଚ୍ଚ ଶବଦ ସେହୁ ଭାଷି ॥
ରକତ ପଦ୍ମ କୋଳେ ଯେହ୍ନେ ।
ଶୋଭିତ କଳହଂସ ସ୍ୱନେ ॥୨
ସେ ନାଦ ଯେତେ ଦୂର ସ୍ଫୁରେ ।
ଜନ୍ମମରଣ ଭୟ ହରେ ॥
ସେ ନାଦ ସ୍ଫୁରେ ଘନ ଘନ ।
ଶୁଣି ସକଳ ପ୍ରଜାଜନ ॥

ଧାମନ୍ତି ପରମ ହରଷେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ ଲାଳସେ ॥୩
ଯେ ହରି ସର୍ବ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଆତ୍ମାରାମ ॥
ରବି ସମୀପେ ଦୀପପନ୍ତି ।
ଯେସନେ ପ୍ରଜାଏ ଦିଅନ୍ତି ॥
ବିବିଧ ଉପାୟନ[୩] ହସ୍ତେ ।
ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଅଗ୍ରତେ ॥୪
ତାର ନିକଟେ ଲୁଣ୍ଠ ହୋଇ ।
ସକଳେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ବାଳକ ପିତା ସନ୍ନିଧାନେ ।
ଯେମନ୍ତେ ମାନ ଅପମାନେ ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଗଦଗଦ ହୋଇ ॥୫

ଭୋ ନାଥ ପରମ କାରଣ ।
ନମୁଁ ତୋ ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ଶିବ ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ଦେବେ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବନ୍ତି ଯାକୁ ଲୋଭେ ॥
ଯେ ଚିନ୍ତେ ଆତ୍ମାର କଲ୍ୟାଣ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ନାରାୟଣ ॥
ଯେ କାଳ ଜଗତ ସଂହାରେ ।
ସେ ତୋର ସେବକେ ନ ପାରେ ॥୬
ତୁ ଆମ୍ଭ ପିତାମାତା ପତି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ କ୍ଷେମ[୪] ଗତି ॥
ପରମଗୁରୁ ଦଇବତ[୫] ।
ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରିୟମିତ୍ର ॥
ତୋ ବିନୁ ଆମ୍ଭେ ନୋହୁ କିଛି ।
କୃତାର୍ଥ ହେଲୁଁ ତୋତେ ଦେଖି ॥୭

---

୧. ସୈନ୍ୟ ଗୃହି—ହସ୍ତୀ, ରଥ, ଅଶ୍ୱ ଓ ପଦାତିଯୁକ୍ତ ଚତୁରଙ୍ଗିଣୀ ସେନା । ୨. ଜିଣି—ଅତିକ୍ରମ କରି । ୩. ଉପାୟନ—ଉପହାର ।
୪. କ୍ଷେମ—ମଙ୍ଗଳ । ୫. ଦଇବତ—ଦେବତା ।

ଅନାଥ ନାଥ ତୁ ଆମ୍ଭର ।
ଦେବମାନଙ୍କେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋର ବଦନ ନାରାୟଣ ।
ପ୍ରେମ ହସିତ ନିରୀକ୍ଷଣ ॥
ସେ ମୁଖ ଦେଖୁ ତୋର ଦେହେ ।
ସର୍ବସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁ ରହେ ॥୮
ଯେବେ ସୁହୃଦ ଦେଖିବାରେ ।
କୁରୁନଗର ମଧୁପୁରେ ॥
ଇଚ୍ଛାରେ କରୁ ତୁ ଗମନ ।
ତୋତେ ନ ଦେଖି ଆମ୍ଭ ମନ ॥
କ୍ଷଣକ କୋଟି ଯୁଗ ମଣେ ।
ରଜନୀ ଦିବସ ନ ଜାଣେ ॥
କୋଟି ନୟନ ପ୍ରାଣୀ ବହି ।
କି କରେ ରବି ଯେବେ ନାହିଁ ॥୯
ତୋହର ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ।
ଅଖିଳ ତାପ ବିମୋଚନ ॥
ଚିର ପ୍ରବାସେ ତା ନ ଦେଖି ।
କେମନ୍ତେ ଜୀବ ଆମ୍ଭେ ରଖି ॥*
ଏମନ୍ତ ଜନ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଅମୃତ ନୟନେ ଅନାଇ ।
ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୦
ଯାଦବ ସାତବଂଶ⁑ ମିଳି ।
ଶବଦ ଶୁଭେ କୁଶସ୍ଥଳୀ[1] ॥
ରକ୍ଷିତ ନିଜ ତୁଲ୍ୟ ବଳେ ।
ପାତାଳ ଯେହ୍ନେ ନାଗବଳେ ॥
ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ଅଶ୍ୱ ଖର ।
ରଥ ଶକଟ ବହୁତର ॥
ପଦାତିବଳ ଅପ୍ରମିତ ।
ଧାମନ୍ତି ବାରେ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥୧୧
ସକଳ ଋତୁ ପୁଷ୍ପ-ଫଳେ ।
ଆଶ୍ରିର ଲତା ଦ୍ରୁମ ମେଳେ ॥
ପୁଣି ବିବିଧ ଉପବନେ ।
ଜଳେ ଜଳଜ ବିହଙ୍ଗମେ ॥

ଶୋଭିତ ଦ୍ୱାରାବତୀ ପୁରୀ ।
ଯହିଁ ବିଜୟେ ନରହରି ॥୧୨
ତୋରଣ[2] ପୁର ଦ୍ୱାର ମାର୍ଗେ ।
ଉଚ୍ଚେ ବନ୍ଧନ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଧ୍ୱଜ ପତାକା ଚିତ୍ର ଶୋହେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ପଥେ ନୋହେ ॥୧୩
ମାର୍ଜିତ ମାର୍ଗ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ।
ସିଞ୍ଚା କୁସୁମ ଗନ୍ଧ ନୀରେ ॥
ଗୃହମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ ।
ଦଧି ଅକ୍ଷତ ଇକ୍ଷୁ ଫଳେ ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଧୂପ ଦୀପ ।
କଦଳୀ ବୃକ୍ଷ ଯେ ଆରୋପ ॥୧୪,୧୫
କୃଷ୍ଣର ଆଗମନ ଜାଣି ।
ସଙ୍ଗତେ ବସୁଦେବ ଘେନି ॥
ରାମ ଅକ୍ରୂର ଉଗ୍ରସେନ ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେକ ନନ୍ଦନ ॥
ହରଷେ ଉଚ୍ଛୁଳିଲା ମନ ।
ଉପେକ୍ଷି ଶୟନ ଭୋଜନ ॥୧୬,୧୭
ଉତ୍ତମ ହସ୍ତୀ ସଜ କରି ।
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ମଙ୍ଗଳ ବେଦନାଦ ସ୍ୱରେ ।
ଅଗ୍ରେ ଚଳିଲେ ବିପ୍ରବରେ ॥
ଶଙ୍ଖ ମହୁରୀ ଭେରୀ ତୂରୀ ।
ଯେ ବାଦ୍ୟେ ମଙ୍ଗଳ ଉଚ୍ଚାରି ॥
ଏମନ୍ତେ ପୁରଜନ ପଥେ ।
ଆନନ୍ଦେ ମିଳିଲେ ସମସ୍ତେ ॥୧୮
ଶତ ସହସ୍ର ବାରାଙ୍ଗନା ।
ଯେ ରୂପେ ଜଗତ ମୋହନା ॥
କୁଣ୍ଡଳ ଲୋଳିତ ଶ୍ରବଣେ ।
ଲୋଚନ ପୂରିତ ଅଞ୍ଜନେ ॥
ଅଳକା ତିଳକ କୁସୁମ ।
ଦେବମାନଙ୍କେ ମନୋରମ ॥୧୯
ନଟ ନର୍ତ୍ତକ ବନ୍ଦୀ ସୂତେ ।
ଅଗ୍ରେ ଚଳନ୍ତି ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥

କୃଷ୍ଣର ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ ।
ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ନୃତ୍ୟଗୀତ ॥
ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ପାଶେ ।
ସକଳେ ପରମ ହରଷେ ॥୨୦
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖି ପୁରଜନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଉପେକ୍ଷି ଆସନ ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବ ଗୁଣନିଧି ।
ବନ୍ଧୁ ପୂଜିଲେ ଯଥାବିଧି ॥୨୧
କାହାକୁ କଲେ ନମସ୍କାର ।
କାହାକୁ ଧରି କରେ କର ॥
କାହାକୁ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
କାହାକୁ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥
କାହାକୁ ମନ୍ଦହାସେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭାବେ ତୋଷିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଆଶ୍ୱାସ କରି ପୁରଜନେ ।
ତୋଷିଲେ ସର୍ବ ବନ୍ଧୁଗଣେ ॥
ଶ୍ୱଶ୍ରୁଙ୍କୁ ବିପ୍ରଯାଏଁ ପୂଜା ।
କରି ତୋଷିଲେ ଦେବରାଜା ॥୨୨
କୁଳପୂଜିତ ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ ॥
ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ସଙ୍ଗତେ ଯାନ୍ତି ବନ୍ଦୀଗଣ[3] ॥୨୩
ପଥେ ଗମନ୍ତେ ଭଗବାନ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁର ବଧୂଜନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଲାଜ ଦୂର କରି ।
ଆରୋହି ଅଟ୍ଟାଳୀ ପାଚେରୀ ॥
ଦେଖିଣ କୃଷ୍ଣର ବଦନ ।
ହରଷ ଯେତେ ନାରୀଗଣ ॥୨୪
ଯଦ୍ୟପି ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ପୁରେ ।
କୃଷ୍ଣ ବଦନ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଦେଖି ତୃପତି ନୋହେ ମନେ ।
ଅମରେ ଯେହ୍ନେ ସୁଧାପାନେ ॥
ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିବାସ ଯାର ବକ୍ଷେ ॥

୧. କୁଶସ୍ଥଳୀ—ଦ୍ୱାରକା । ୨. ତୋରଣ—ନାନାବିଧ ପତ୍ର ଓ ପୁଷ୍ପର ମାଳ । ୩. ବନ୍ଦୀଗଣ—ଭାଟ ବା ପ୍ରଶସ୍ତିଗାନକାରୀ ଦଳ ।

* ଗୀତାପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତରେ ଏହି ଦୁଇଟି ପଦର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୀନ ପାଠରେ ଏ ଶ୍ଳୋକଟି ଅଛି । ଯଥା—"କଥଂ ବୟଂ ନାଥ ଚିରୋଷିତେ ତ୍ୱୟି ପ୍ରସନ୍ନଦୃଷ୍ଟ୍ୟାଖିଳତାପଶୋଷଣମ୍ । ଜୀବାମ ତେ ସୁନ୍ଦରହାସଶୋଭିତମପଶ୍ୟମାନା ବଦନଂ ମନୋହରମ୍ ॥"

⁑ ଯାଦବ ସାତବଂଶର ନାମ—ମଧୁ, ଭୋଜ, ଦଶାର୍ହ, ଅର୍ହ, ସାତ୍ୱତ (କୁକୁର), ଅନ୍ଧକ ଓ ବୃଷ୍ଣି ।

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-ସୁଧା ଯାର ଗାତ୍ର ।
ପ୍ରାଣୀ ଲୋଚନ ପାନପାତ୍ର ॥
ଯାହାର ଗ୍ରୀବାଭୁଜ ତଳେ ।
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ॥
ଯାହାର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଭକତଜନଙ୍କ ଶରଣ ॥୨୫,୨୬
ଧବଳଛତ୍ର କେବା ଧରେ ।
କେବା ଚାମର ବିଞ୍ଚେ ଧୀରେ ॥
ଜୟ ଶବଦ କେ କରନ୍ତି ।
କେ ବା କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ॥
ପଥେ ଗୋବିନ୍ଦ ତନୁ ଶୋଭା ।
କିବା ଉପମା ତାରେ ଦେବା ॥
ପୀତବସନ ବନମାଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ପିଶଙ୍ଗ[୧] ବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଭାଗେ ।
ଯେହ୍ନେ ବିଜୁଳି ନୀଳମେଘେ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ଶକ୍ରଚାପ[୨] ।
ସ୍ୱଭାବେ ଘନନୀଳ ରୂପ ॥୨୭
ପୁରେ ପଶନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ତକ୍ଷଣେ ମାତୃଗଣେ ଆସି ॥
ଆନନ୍ଦେ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥
ଦେବକୀ ଆଦି ସପ୍ତନାରୀ ।
ଚରଣେ ନମିଲେ ମୁରାରି ॥୨୮
ସକଳ ମାତୃଗଣେ ମିଳି ।
କୋଳେ ବସାଇ ବନମାଳୀ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହଭରେ ।
କ୍ଷୀର ସ୍ରବଇ ପୟୋଧରେ ॥
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ।
ସିଞ୍ଚନ୍ତି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପରେ ॥୨୯

ମାତୃଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗୁ ହରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ[୩] ବିଜେ କରି ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ପତ୍ନୀଙ୍କର ।
ବିରାଜେ ରତ୍ନମୟ ପୁର ॥
ସକଳ କାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାମ ।
ଯହିଁ ବିଜୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ॥
ମାୟାର ବଳେ ବନମାଳୀ ।
ପତ୍ନୀ ଭୁବନେ ବେଗେ ମିଳି ॥
ଅଷ୍ଟ ଅଧିକ ପାଟରାଣୀ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ପରିମାଣି ॥
ପଶିଲେ ଏତେ ରୂପ ହୋଇ ।
ହାସ୍ୟ କଟାକ୍ଷେ ମନ ମୋହି ॥୩୦
ଭବନେ ଦେଖି ନିଜ ପତି ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ସକଳ ଯୁବତୀ ॥
ଦୂରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଦେଖି ।
ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥୩୧
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଚକୋରେ ଯେହ୍ନେ ନିଶାକର ॥
ତକ୍ଷଣେ ହରି ରୂପ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କରି ବେନି ଆଖି ॥
ଅନ୍ତରେ ସ୍ୱାମୀ ରୂପ ଧରି ।
ନିବିଡ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥
ପୁଣି କୃଷ୍ଣର ପାଶେ ମିଳି ।
ପୁତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା କୋଳ କରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସଲଜ୍ଜ ବଦନ ।
ଲୋତକେ ପୂରିତ ନୟନ ॥୩୨
ନିତ୍ୟେହେଁ ପାଇଲେ ଏକାନ୍ତେ ।
ତଥାପି କୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ॥
ଅତି ପୀରତି ନବ ନବ ।
ସ୍ୱାମୀ ଚରଣେ କଲେ ଭାବ ॥

ପାଦପଦ୍ମରେ ସେବା କଲେ ।
କେ ତାହା ଛାଡ଼ିପାରେ ଭଲେ ॥
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱଭାବେ ଚଞ୍ଚଳ ।
ନ ଛାଡ଼େ ତା ପାଦ କମଳ ॥୩୩
ଏହି ପ୍ରକାରେ ନରହରି ।
ଛଳେ ଧରଣୀ ଭାରା ହରି ॥
ଦଶ ଅୟୁତ ରାଜାଗଣେ ।
ଉଭାରି ସଂହାରିଲେ ରଣେ ॥
କଳି ଭିଆଇ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ବାୟୁ ଯେସନେ ବେଣୁବନେ ॥୩୪
ସ୍ୱମାୟା ବଳେ ନରହରି ।
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଅବତରି ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ଯେହ୍ନେ ଗୃହେ ଥାଇ ।
ବଞ୍ଚେ ଶରୀରବଶ ହୋଇ ॥
ପତ୍ନୀର ଭାବ ପ୍ରେମରଙ୍ଗେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ମୋହନ ଅନଙ୍ଗେ ॥୩୫
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ନାରୀଗଣ ।
ସୁନ୍ଦରେ ମୋହନ୍ତି ମଦନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରେମ ମନ୍ଦହାସେ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବନ୍ତି କୃଷ୍ଣପାଶେ ॥
ବିବିଧ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଇ ।
ତା ମନ ନ ପାରିଲେ ମୋହି ॥
କାହୁଁ ପାରିବେ ବଶ କରି ।
ନିର୍ଲେପ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ଏ ଜୀବଲୋକ କାହୁଁ ଜାଣେ ।
ଆପଣା ତୁଲ୍ୟ କରି ମଣେ ॥୩୬-୩୮*
ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଦ୍ୱାରକାପ୍ରବେଶୋ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ପିଶଙ୍ଗ—ପିଙ୍ଗଳ ବର୍ଣ୍ଣ । ୨. ଶକ୍ରଚାପ—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ । ୩. ଭୁବନ—ଭବନ, ମହଲ ।

* ଅନ୍ତିମ ୩୯ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାର ବ୍ୟବସା । ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଜନ୍ମ କଥା ॥

ଏମନ୍ତେ ସୂତ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଶୌନକ ବୋଲେ ମନେ ଗୁଣି ॥(ଜ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

କୋପେ ଯେ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ କୁମର ।
ମନ୍ତ୍ରି ପେଷିଲା ବ୍ରହ୍ମଶର ॥
ତାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜବଳେ ।
ଭୟେ କମ୍ପିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ଉତ୍ତରା ଗର୍ଭେ ସେ ପଡ଼ିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥୧
ସେ ପୁଣି ଗର୍ଭୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ପାଳିଲା ରାଜାପଣେ ମହୀ ॥
ଜଗତେ ଯେତେ କର୍ମ କଲା ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତେ ପାଳିଲା ॥
କେବଣ ହେତୁ ନୃପରାଣ ।
କାହିଁ ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ପ୍ରାଣ ॥
ଅଳପ ବୟସେ ନୃପତି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭିଲା କେଉଁ ଗତି ॥
ଆନନ୍ଦେ ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଯାହାକୁ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ॥
ତାର ସକଳ କର୍ମଦୀକ୍ଷା ।
ଶ୍ରବଣେ ଆମ୍ଭେ କରୁଁ ଇଚ୍ଛା ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେବେ ଦୟା ବହ ।
ସଂଶୟ ଯାଉ ମୁନି କହ ॥୨,୩

ସୂତ ଉବାଚ

କୁରୁ ନଗରେ ଧର୍ମରାଜା ।
ପୁତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ପାଳେ ପ୍ରଜା ॥
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ବିଷୟା ରସେ ନାହିଁ ମନ ॥୪
କି ଧନ ସମ୍ପଦ ରକ୍ଷଣେ ।
କି ସ୍ନେହ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଭ୍ରାତୃଗଣେ ॥
ଧର୍ମହୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ଚିତ୍ତେ ।
ରାଜ୍ୟ ପାଳନେ ଏହିମତେ ॥
ଏ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପେ ଯେତେ ରାଜା ।
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ପାଦପୂଜା ॥
ଯାର ମହିମା ତିନି ଲୋକେ ।
ଘୋଷନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥୫
ଗୋବିନ୍ଦ ଯାର ହୃଦେ ବସେ ।
ସେ କି ବିଷୟରସେ ରସେ ॥
କ୍ଷୁଧିତଜନ ମନ ଯେହ୍ନେ ।
ଅନ୍ନହୁଁ ନ ଲୋଡ଼ଇ ଆନେ ॥୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନ ।
କହିବା ପରୀକ୍ଷିତ ଜନ୍ମ ॥
ମାତାର ଗର୍ଭେ ଯେବେ ଥିଲା ।
ନୟନେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ॥
ଗର୍ଭେ ପଡ଼ିଲା ବ୍ରହ୍ମଶର ।
ତେଜେ ଯେସନେ ଦିବାକର ॥
ଉତ୍ତରା ଡାକେ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ଶରୀରେ ।
ସୁଦରଶନ ଧରି କରେ ॥
କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ।
ପ୍ରଭାରେ ରବିତେଜ ଗଞ୍ଜେ ॥
ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଘନଶ୍ୟାମ ।
ତଡ଼ିତ ବାସ କଟିଦାମ[୧] ॥୭,୮
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଭୁଜ ଚ୍ରରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦା ଅରି[୨] ॥
କୋପେ ଲୋହିତ ବେନି ଦୃଷ୍ଟି ।
ଗଦା ଭ୍ରମଣେ ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥୯
ଗଦାର ତେଜ ରବିତ୍ରାସ ।
ମଣ୍ଡଳେ ପୂରେ ଦଶଦିଶ ॥
ହରିଲେ ବ୍ରହ୍ମଶର ତେଜ ।
ନୀହାର ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରହରାଜ[୩] ॥
ନିକଟେ ଦେଖି ବିତର୍କିତ ।
ଏ କେ ମୋ ପାଶେ ଉପଗତ ॥୧୦
ଧର୍ମପାଳକ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ସେ ଅସ୍ତ୍ର କରିଣ ଦହନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗର୍ଭ ରକ୍ଷା କରି ।
ଅନ୍ତର ହୋଇଲେ ମୁରାରି ॥
ବାଳକ ଦେଖେ ତା ନୟନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥୧୧
ତକ୍ଷଣେ ସର୍ବଶୁଭ କାଳେ ।
ଗ୍ରହ ଲଗନ ଅନୁକୂଳେ ॥
ବାଳକ ହୋଇଲା ବାହାର ।
ଗୁଣେ ପାଣ୍ଡବ ବଂଶଧର ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ବିରାଜିଲା ।
ପୁଣି କି ପାଣ୍ଡୁ ପ୍ରକାଶିଲା ॥୧୨
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ଧର୍ମସୁତ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ପୁରୋହିତ ॥
ଆନନ୍ଦେ ମିଳି ମହାଜନେ ।
ସ୍ୱସ୍ତିକ ମଙ୍ଗଳ ବଚନେ ॥
ଶୁଭଇ ଶଙ୍ଖନାଦ ଭେରୀ ।
ଶୁଭେଣ ଜାତକର୍ମ କରି ॥୧୩
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମହୀ ଧେନୁ ତୁଳେ ।
ଅନେକ ଗ୍ରାମ ଦାନ ଦେଲେ ॥
ଅଶ୍ୱ କୁଞ୍ଜର ନିଜ ଅନ୍ନ ।
ସ୍ମୃତି[୪] ମତେ ଦେଲେ ଦାନ ॥
ସୂତ ମାଗଧ ଆଦି ଲୋକେ ।
ଯେ ଆସି ମିଳିଲେ ଯାଚକେ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ସୁଖ ଚିତ୍ତେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ପ୍ରଜାତୀର୍ଥେ* ॥୧୪

୧. କଟିଦାମ—ଅଣ୍ଟାସୂତା ବା ମେଖଳା । ୨. ଅରି—ଚକ୍ର । ୩. ଗ୍ରହରାଜ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ୪. ସ୍ମୃତି—ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ।

* ଶିଶୁର ଜନ୍ମ ପରେ ଓ ନାଭିଛେଦନ ପୂର୍ବର ସମୟକୁ 'ପ୍ରଜାତୀର୍ଥ' କାଳ କହନ୍ତି । ଏ ସମୟରେ ସୂତକ ଲାଗେ ନାହିଁ । କୁହାଯାଇଛି— "ଯାବନ୍ନ ଛିଦ୍ୟତେ ନାଳଂ ତାବନ୍ନାପ୍ନୋତି ସୂତକମ୍ । ଛିନ୍ନେ ନାଳେ ତତଃ ପଶ୍ଚାତ୍ ସୂତକଂ ତୁ ବିଧୀୟତେ ॥" ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦାନ ଅକ୍ଷୟ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ମୃତିରେ ଅଛି—"ପୁତ୍ରେ ଜାତେ ବ୍ୟତୀପାତେ ଦତ୍ତଂ ଭବତି ଚାକ୍ଷୟମ୍" ।

ସନ୍ତୋଷେ ବସି ବିପ୍ରଗଣ ।
ବିସ୍ତରି ଜାତକ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ।
କହନ୍ତି ରାଜାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଏ ଅଭିମନ୍ୟୁର କୁମର ।
ପାଣ୍ଡବବଂଶେ କୀର୍ତ୍ତିକର ॥୧୫
ଗର୍ଭସଙ୍କଟୁ ଏ ତରିଲା ।
ଏହାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ରକ୍ଷା କଲା ॥
ସର୍ବ ଲକ୍ଷଣେ ଏ ସମ୍ଭୃତ ।
ଏହାର ନାମ ବିଷ୍ଣୁରାତ[୧] ॥
ଏ ଭାଗବତ[୨] ମଧ୍ୟେ ବର ।
ସଂଶୟ ନାହିଁ ନୃପବର ॥
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବାଣୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଶୁଣି ॥୧୬,୧୭
ଭୋ ବିପ୍ରବରେ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ ।
ଶ୍ରବଣେ ସୁଧାପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଆଗମ ନିଗମେ ଯା ସାର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନୋହେ ଅଗୋଚର ॥
ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ର ଯୋଗମତେ ।
ଯାହା କହିଲ ଶାସ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱେ ॥
ଏ ବଂଶଧର ସାଧୁବାଦେ ।
ସତେ ପାଳିବ ରାଜପଦେ ॥୧୮
ରାଜାବଚନେ ବିପ୍ରଗଣ ।
କହନ୍ତି ଜାତକ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଶୁଣ ହେ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ।
ଆମ୍ଭର ଆଶିଷ ବଚନ ॥
ପ୍ରଜାପାଳନେ ଏ ନିଯତ ।
ଯେହ୍ନେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ମନୁସୁତ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜନ ହିତକର ।
ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ ଗୁଣଧର ॥
ଏହାର ଯଶ ସର୍ବଦେଶେ ।
ଯେହ୍ନେ ଶ୍ରୀରାମ ରଘୁବଂଶେ ॥୧୯
ଦାତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଏ କୁମର ।
ଶିବି ଯେସନେ ଦୟାବୀର ॥

ଭରତ ସମ ଯଜ୍ଞକାରୀ ।
ଅର୍ଜୁନ ସମ ଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀ ॥
ହୁତାଶ ପ୍ରାୟ ତେଜୋମୟ ।
ଦୁସ୍ତର ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରାୟ ॥୨୦,୨୧
ବିକ୍ରମେ ଯେସନେ କେଶରୀ ।
ଆଶ୍ରୟେ ଯେହ୍ନେ ହିମଗିରି ॥
ପୃଥିବୀ ସମ ଧୀରଚେତା ।
ସହିଷ୍ଣୁ ଯେହ୍ନେ ପିତାମାତା ॥୨୨
ସମ ପାଳନେ କି ବିଧାତା ।
ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାୟେ ବରଦାତା ॥
ଆଶ୍ରୟ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଯେହ୍ନେ ସଂସାରେ ରମାବର ॥୨୩
ସର୍ବଲକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣସମ ।
ସୁଦୃଢ଼ବ୍ରତ ସତ୍ୟଧାମ ॥
ଉଦାର ଗୁଣେ ରନ୍ତିଦେବ ।
ଯଯାତି ପ୍ରାୟେ ଧର୍ମଭାବ ॥୨୪
ବଳିର ପ୍ରାୟେ ଧୀରପଣେ ।
ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଯେସନେ ॥
ଏ ଅଶ୍ୱମେଧର ଯାଜକ ।
ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଏ ସେବକ ॥୨୫
ରାଜର୍ଷିଗଣ ଜାତକାରୀ ।
ଦୁଷ୍ଟଜନଙ୍କ ଦର୍ପହାରୀ ॥
ଅବନୀ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
କଳିକି ବାନ୍ଧିବ ଆୟତ୍ତେ ॥୨୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ମହାରୋଷେ ।
ଲଭିବ ଅଳପ ବୟସେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାକ୍ୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣ ।
ତକ୍ଷକ ହସ୍ତେ ଦେବ ପ୍ରାଣ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଭିଶାପ ପାଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ସାଧୁସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ॥
ଜାହ୍ନବୀକୂଳେ ଅନ୍ତର୍ଜଳେ ।
ହରି ଭକତଜନ ମେଳେ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଶୁକ ମୁଖେ ।
ଶୁଣି ଛାଡ଼ିବ ପ୍ରାଣ ସୁଖେ ॥

ଗୋବିନ୍ଦ ଅଭୟ ଚରଣ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ପଶିବ ଶରଣ ॥୨୭,୨୮

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଜାତକର୍ମ କଲେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ବିପ୍ରମେଳେ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ମାଗି ଅନୁଯାନ ।
ବିପ୍ରେ ଚଳିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥୨୯
ଗର୍ଭେ ଦେଖିଲା ଚକ୍ରପାଣି ।
ସଂସାରେ ଦେଖେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଏ ଅବା ସେହି ଅବା ନୋହି ।
ଏମନ୍ତ ପରୀକ୍ଷା କରଇ ॥
ଏ ଘେନି ନାମ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଲୋକରେ ହୋଇଲା ବିଖ୍ୟାତ ॥୩୦
ଦିନକୁ ଦିନ ତେଜରାଶି ।
ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ପିତୃଗଣେ ।
ସ୍ନେହେ ପାଳନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ବାଳକ ଦେହେ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ କୃଷ୍ଣର ଭକତ ॥
ସକଳ ଲୋକେ ପ୍ରୀତିଦାତା ।
ସାଧୁ ସୁନ୍ଦର ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥୩୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଚିନ୍ତେ ମନେ ॥
ଜ୍ଞାତି ମାରଣୁ ଯେ କଳୁଷ ।
ଯାଗରେ ହେବ ତାହା ନାଶ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଠାରୁଁ ଯେତେ ଧନ ।
ଦଣ୍ଡ ବା କରରୂପେ ପୁଣ ॥
ପୋଷ୍ୟ ପୋଷଣେ ତାହା କ୍ଷୀଣ ।
ଏଣୁ ଯୁଧିଷ୍ଠି ଦୁଃଖମନ ॥୩୨
କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞାରେ ଭ୍ରାତୃଗଣେ ।
ଗଲେ ଯେ ରାଜାଙ୍କ ବଚନେ ॥
ମରୁତ୍ତରାଜା ଯଜ୍ଞେ ତ୍ୟକ୍ତ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ର ଯେ ବହୁତ ॥

୧. ବିଷ୍ଣୁରାତ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ (ବିଷ୍ଣୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଗର୍ଭରେ ପୁନର୍ଜୀବନ ଦେଇଥିବାରୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ନାମ 'ବିଷ୍ଣୁରାତ' ହେଲା) ।
୨. ଭାଗବତ—ଭକ୍ତ ।

ସଂଗ୍ରହ କଲେ ଭ୍ରାତୃଗଣ ।
ତେଣୁ ହୋଇଲା ବହୁ ଧନ* ॥୩୩
ସର୍ବ ସମ୍ଭାର ବେଗେ ଆଣି ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଜ୍ଞାତିମାରଣେ ଭୟ କରି ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ନରହରି ॥୩୪

ପଞ୍ଚଭ୍ରାତାଏ ତୋଷେ ମିଳି ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଘେନି ବନମାଳୀ ॥
ଆଗମ ନିଗମ ଯେ ବିଧି ।
କରାଇ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧି ॥
କେତେହେଁ ଦିନ କୃଷ୍ଣ ରହି ।
ଜ୍ଞାତି ସୁହୃଦ ଭାବ ବହି ॥୩୫

ଦ୍ରୌପଦୀ କୁନ୍ତୀ ଅନୁମତେ ।
ବିସ୍ମର କରି ପଞ୍ଚଭ୍ରାତେ ॥
ରଥେ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ କରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ☫ ଗଲେ ହରି ॥୩୬
ସେ ହରି ଚରଣପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନୈମିଷୀୟୋପାଖ୍ୟାନେ ପରୀକ୍ଷିତ୍ ଜନ୍ମାଦି ଉତ୍କର୍ଷୋ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଦୁର ବୋଲେ ଅନ୍ଧରାୟ । ଯେମନ୍ତେ ଗଲା ହିମାଳୟ ॥
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ଯୋଗବଳେ । ଏ କଥା ତ୍ରୟୋଦଶେ ବୋଲେ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ବିଦୁର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କ୍ରମେ ।
ମିଳିଲେ ମୈତ୍ରେୟ ଆଶ୍ରମେ ॥
କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ରହି ।
ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥
ହସ୍ତିନା ନଗରେ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ମିଳିଲେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଶେ ॥୧
ଜାଣିବା ପାଇଁ ତାର ଗତି ।
ସ୍ୱଭାବେ ସାଧୁ ଧୀରମତି ॥
ମୈତ୍ରେୟ ଆଗେ ଯେବା ପ୍ରଶ୍ନ ।
କରି ପାଇଲେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ତେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦେ ଭକ୍ତି ଜାତ ।
କେବଳ ନାହିଁ ଶତ୍ରୁମିତ୍ର ॥୨
ବିଦୁର ଦେଖି ଧର୍ମସୁତ ।
ବନ୍ଧୁ ଆଗମେ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଗ୍ରିଭାଇ ।
ପୂଜିଲେ ଆସନେ ବସାଇ ॥

ଯୁଯୁତ୍ସୁ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ନୃପ ।
ସଞ୍ଜୟ ପୁଣି କୃପୀ କୃପ ॥
ଗାନ୍ଧାରୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ସହିତେ ।
ସୁଭଦ୍ରା ଉତ୍ତରା ସମେତେ ॥
ଆଗେ ଗମନ୍ତି ଦେବୀ କୁନ୍ତୀ ।
ଅନ୍ୟେ ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁ ଜ୍ଞାତି ॥
ପାଣ୍ଡୁର ଯେତେ ବନ୍ଧୁଜନେ ।
ମିଳିଲେ ହରଷ ବଦନେ ॥
ପ୍ରାଣକୁ ପାଇ ପିଣ୍ଡ ଯେହ୍ନେ ।
ପୁଣି ଉଠଇ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନେ ॥
ସକଳେ ମିଳି ତାର ପାଶେ ।
ବନ୍ଦିଲେ ଯେ ଯାହା ବିଶ୍ୱାସେ ॥୩-୫
ଅନାଇ ବିଦୁର ବଦନ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ସକଳ ପୂଜାବିଧି କରି ।
ରାଜନ କରେ କର ଧରି ॥
ବିଦୁରେ ବସାଇ ଆସନେ ।
ପାଶେ ଭୁଞ୍ଜାଇ ସୁଖମନେ ॥

ତାର ବଦନ ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ।
ଆନନ୍ଦେ ଘେନି ଗ୍ରିଭାଇ ॥
ଉଚ୍ଚେ ପଶ୍ରେ ପ୍ରୀତିବାଣୀ ।
ଯେମନ୍ତେ ସର୍ବଲୋକ ଶୁଣି ॥୬,୭

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଭୋ ତାତ କହୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ତୋର ଚିତ୍ତେ ॥
ସ୍ମରଣ କରୁ ତୀର୍ଥାଟନେ ।
ବନଗହନ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ଯେସନେ ପକ୍ଷୀ ପକ୍ଷତଳେ ।
ବାଳକେ ଉଡ଼ନ୍ତି ନିରୋଳେ ॥
ତୁମ୍ଭର ଛାୟା ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସକଳ କଷ୍ଟକୁ ପାସୋରି ॥
ବିପଦ ଦଶା ଯେତେ ହୋଇ ।
ବନେ ବଞ୍ଚିଲୁ ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥
ମାତା ସହିତେ ଜତୁ ଘରେ ।
ଅଗ୍ନି ଦହନ ମହାଘୋରେ ॥

---

* ପୂର୍ବକାଳରେ ମହାରାଜା ମରୁତ୍ତ ଏକ ବିଶାଳ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ରମାନ ସୁବର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଥିଲା । ଯଜ୍ଞ ସମାପ୍ତି ପରେ ରାଜା ସେହି ପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଏତେ ପରିମାଣରେ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇଥିଲେ ଯେ ସେମାନେ ତାହା ନେଇ ନ ପାରି ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ନିୟମାନୁସାରେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଧନରେ ରାଜାଙ୍କର ଅଧିକାର ଥିବାରୁ ସେହି ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରାଇ ଭଗବାନ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନ କରାଇଲେ ।

☫ ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ୱାରକାପୁରୀ ।

ବିଷଭକ୍ଷଣ ଆଦି ଯେତେ ।
ତୋ ଆଗେ କହିବି ମୁଁ କେତେ ॥
ଅନେକ ଆପଦ ପ୍ରମାଦୁଁ ।
ବଞ୍ଚିଲୁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦୁଁ ॥୮
ତୁ ଆମ୍ଭ ସ୍ନେହ ଦୂର କରି ।
ଭ୍ରମଣ କଲୁ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଉଦାସୀ ପଥିକ ଲକ୍ଷଣେ ।
ଏକାନ୍ତେ ବୁଲୁ ବନେ ବନେ ॥
କିପରି ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରୁ ।
ଏ ପଥଶ୍ରମ କେହ୍ନେ ହରୁ ॥
ଭ୍ରମିଣ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ।
ତୀର୍ଥି ଆଶ୍ରମ ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳେ ॥୯
ତୋହର ପ୍ରାୟେ ସାଧୁ ଯେତେ ।
ପବିତ୍ର ଦେହେ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥେ ॥
ଭ୍ରମି କରନ୍ତି ପୁଣ୍ୟତର ।
ଯାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ଚକ୍ରଧର ॥୧୦
ତୁ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ପୁଣ୍ୟଦେହ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ତାତ କହ ॥
ଯାଦବ ସଙ୍ଗେ ବନମାଳୀ ।
ସୁଖେ କି ଛନ୍ତି କୁଶଳୀ ॥
ତାହାର ଭଲେ ଭଲ ମୋର ।
ସେ ହରି ଶରଣ ସୋଦର ॥
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି କି ଯାଦବେ ।
ଭୋ ତାତ ପଗ୍ରୁ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିଦୁର ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ସୁହୃଦ ଭାବେ ଭୟ କଲା ।
ଯାଦବ କ୍ଷୟ ନ କହିଲା ॥୧୨
ବିଗ୍ରେ କହିବି ମୁଁ ଯେବେ ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିବେ ପାଣ୍ଡବେ ॥
କେମନ୍ତେ ଦେଖିବି ମୁଁ ଏହା ।
ଏତେ ବିଗ୍ରି କଲା ମାୟା ॥

ନ କହି ଯଦୁବଂଶ ନାଶ ।
ନିର୍ଘାତେ ଛାଡ଼ିଲା ନିଃଶ୍ୱାସ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବଦନେ ସେ ବିଦୁର ।
କପଟେ କହଇ ମଧୁର ॥
ସର୍ବେ କୁଶଳ ଯା ପ୍ରସାଦେ ।
କୃଷ୍ଣ ଅଛନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧୩
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ଆଗେ କହି ।
କେତେହେଁ ଦିନ ପୁରେ ରହି ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାର ଶ୍ରେୟ ଅର୍ଥେ ।
ସର୍ବଜନଙ୍କ ପ୍ରୀତିମତେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଆନନ୍ଦ ଧର୍ମରାଜା ।
ବିଦୁର ପାଦେ କରେ ପୂଜା ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଅନୁରାଗେ ॥
ଅଶେଷ ତୀର୍ଥଙ୍କ ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ସର୍ବେ କହିଲା ସୁଖ ମନେ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ ॥୧୪
ମାଣ୍ଡବ୍ୟଠାରୁ ଶାପ ପାଇ ।
ଯମ ବିଦୁର ଦେହ ବହି ॥
ଶତେ ବରଷ ଶୂଦ୍ର ଦେହେ ।
ବଞ୍ଚିଲା ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାମୋହେ* ॥
ପାପୀଙ୍କ ଦଣ୍ଡେ ଅଧିକାର ।
କରନ୍ତି ଦେବ ଦିନକର ॥୧୫
କୁଳରକ୍ଷକ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଜାଣି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଧର୍ମସୁତ ॥
ଏବେ ପାଣ୍ଡବ ପାଞ୍ଚଭାଇ ।
ରିପୁ ସଂହାରି ରାଜ୍ୟ ପାଇ ॥
ଗୃହ କରଣେ ଚିତ୍ତ ଜଡ଼ି ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାମୋହେ ପଡ଼ି ॥
ରାଜ୍ୟ କରନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ ।
ମିଳିଲା କାଳ ବିପରୀତ ॥

କେହି ନ ଜାଣେ ଗତି ତାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଈଶ୍ୱର ॥୧୬,୧୭
ଧୂମେ ପୂରିଲା ଦଶଦିଶ ।
ବିଦୁର ଦେଖି ପାଇ ତ୍ରାସ ॥
ବସିଲା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଶେ ।
ଜ୍ଞାନ ସେ କହଇ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ହେ ଭ୍ରାତ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ଚଳ ତୁ ବେଗେ ତେଜି ପୁର ॥
କାଳ ମିଳିଲା ଭୟଙ୍କର ।
ଦିଶ ଆକାଶ ଅନ୍ଧକାର ॥୧୮
ଏଥକୁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ନାହିଁ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପ ଯାର ଦେହୀ ॥
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ ଶେଷ ହେଲା ।
ଏ କଳିକାଳ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ଏ ହରିବ ।
ଏହାକୁ କେବା ନିବାରିବ ॥
ଜନ ସମ୍ପଦ ମହୀତଳେ ।
ସଂହାର କରିବ ଏ ବଳେ ॥୧୯
ଦେବ ଦାନବ ମହାବଳ ।
ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରତାପୀ ଯୁବା ବାଳ ॥
ଯାହାର ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ।
କଦଳୀପତ୍ର ଯେହ୍ନେ ବାତେ ॥
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ।
କାତରେ ନେତ୍ରୁ ବହେ ନୀର ॥
ଅନିତ୍ୟ ଏ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହୀ ।
ସାର ଏହାର କିଛି ନାହିଁ ॥
ଯେ ହୁଏ ବିମୁକ୍ତବନ୍ଧନ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ମହାଜନ ॥୨୦
ଦେଖ ତୁମ୍ଭର କର୍ମଫଳ ।
ନାଶିଲେ ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ର କୁଳ ॥
ଆୟୁଷ ତୋର ଶେଷ ହେଲା ।
ମରଣ ନିକଟ ହୋଇଲା ॥

* ଏକଦା ଜଣେ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଚରମାନେ କେତେକ ଚୋରଙ୍କୁ ମାଣ୍ଡବ୍ୟଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଧରିଲେ । ରାଜା ମାଣ୍ଡବ୍ୟଋଷିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଚୋର ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କଲେ ଏବଂ ଚୋରଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶୂଳିରେ ବସାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ମାଣ୍ଡବ୍ୟଋଷି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ଜାଣିବାପରେ, ରାଜା ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ୍ଷମା ଯାଚନା କଲେ । ମାଣ୍ଡବ୍ୟ ଯମରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଏଭଳି ଦଣ୍ଡର କାରଣ ପଚ୍ଚରିବାରୁ ସେ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ—"ଆପଣ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଗୋଟିଏ କଙ୍କି ଧରି ତା ଦେହରେ କୁଶବିଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।" ମାଣ୍ଡବ୍ୟ କହିଲେ—"ମୋର ଅଜ୍ଞାନାବସ୍ଥାରେ ହୋଇଯାଇଥିବା ଏପରି ସାମାନ୍ୟ ଅପରାଧ ପାଇଁ ତୁମେ ମୋତେ ଯେଉଁ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ଦେଲ, ସେଥିପାଇଁ ତୁମେ ଶହେ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୂଦ୍ରଯୋନିରେ ରହିବ ।" ଏହି ଅଭିଶାପ ହେତୁ ଯମରାଜା ବିଦୁରରୂପେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଅତି ଦୁଃଖିତ ବୃଦ୍ଧ ଦେହେ ।
ତୋର ନିବାସ ପର ଗୃହେ ॥
ବିଶେଷେ ଚକ୍ଷୁହୀନ ତୁହି ।
ବଧିର ବୁଦ୍ଧିହୀନ ହୋଇ ॥
ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ଦନ୍ତ ତୋ ଅଧର ।
କଫେ ଜଡ଼ିତ କଣ୍ଠସ୍ୱର ॥
ଅନ୍ତରେ ଅଗ୍ନି ମନ୍ଦ ହୋଇ ।
ଅନ୍ନ ଭୋଜନ ନ ଜୀରଇ[1] ॥୨୧
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବିତ ଆଶା ଯେତେ ।
କେ ତାକୁ କରିବ ଆୟତ୍ତେ ॥
ଯେଉଁ ଭୀମର ଗଦାଘାତେ ।
ସମରେ ମଲେ ତୋର ସୁତେ ॥
ତାର ବର୍ଜିତ ପିଣ୍ଡେ ଆଶା ।
ଶ୍ୱାନର ପ୍ରାୟେ ତୋ ଭରସା ॥୨୨
କୁମତିଜନ ସଙ୍ଗେ ଭାଳି ।
ତୋର କୁମରେ କଲେ କଳି ॥
ପାଣ୍ଡୁର ପଞ୍ଚପୁତ୍ର ମାରି ।
ଭୁଞ୍ଜିବେ ବୋଲି ରାଜଶିରୀ ॥
ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଗ୍ରହିଲେ ।
ଭୀମକୁ ବିଷଲଡ୍ଡୁ ଦେଲେ ॥
ସେ ଭୀମ କେବେହେଁ ନ ମଲା ।
ତାହାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥
ଜତୁର ଘରେ ଅଗ୍ନି ଦେଲେ ।
ସେ ବେଳେ ପାଣ୍ଡବେ ନ ମଲେ ॥
ପୁଣି କପଟପଶା କରି ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ରାଜ୍ୟ ହରି ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ କେଶ ଧରି ବଳେ ।
ବିବସ୍ତ୍ର କଲେ ସଭା ତଳେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ କର୍ମ କଲେ ।
ତୁ ତାହା ଜାଣିଅଛୁ ଭଲେ ॥
ସେ କି ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତୁ ଯିବ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମର ସ୍ୱଭାବ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦତ୍ତ ଅନ୍ନ ଖାଉ ।
ସେବକ ପ୍ରାୟ ଗୃହେ ଥାଉ ॥
ତୋର ବୟସ ଆଉ କାହିଁ ।
ଅତି ପୀଡ଼ିତ ବୃଦ୍ଧଦେହୀ ॥

ଦିନକୁ ଦିନ ତନୁ କ୍ଷୀଣ ।
ଯେସନେ ପୁରୁଣା ବସନ ॥୨୩,୨୪
ଏ ଦେହେ ବିରକ୍ତ ଯେ ଜନ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ବିମୁକ୍ତବନ୍ଧନ ॥
ଅନିତ୍ୟ ନର କଳେବର ।
ଭିତରେ କିଛି ନାହିଁ ସାର ॥
ଏହା ବିଗ୍ରହି ଯୋଗବଳେ ।
ହରି ଭକତ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥
ନିର୍ବେଦ ହୋଇ ଚଳେ ବନ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ତୁ ବୁଧଜନଙ୍କ ଉତ୍ତମ ।
ଏବେ ତୁ ଛାଡ଼ ମତିଭ୍ରମ ॥୨୫,୨୬
ଉତ୍ତର ପଥେ ଚଳ ବେଗେ ।
ପତ୍ନୀ ସମେତେ ମୋର ସଙ୍ଗେ ॥
ମୁହିଁ ଉଦାସୀପଣେ ବନେ ।
ସେବିବି ତୋତେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଦେଖ ଏ କାଳ ଭୟଙ୍କର ।
ସତ୍ୱ ହରିବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ବିଦୁରର ବାଣୀ ।
ସେ ଅନ୍ଧ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଶୁଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ମୋହ ଜଡ଼[2] ଛାଡ଼ି ।
ବନ ଗମନେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା କରି ଦୂର ।
ନବରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥୨୮
ପତିର ବନବାସ କଥା ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦେ ପତିବ୍ରତା ॥
ବିଦୁର କନ୍ଧେ ଦେଇ କର ।
ନଗରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ ବେନି ଜନେ ।
ପଶିଲେ ହିମାଳୟ ବନେ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଯେହ୍ନେ ମହାଯୁଦ୍ଧେ ।
ପଶଇ ମନର ସାନନ୍ଦେ ॥୨୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମୁନିବରେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ନିଜ ଘରେ ॥
ସନ୍ଧ୍ୟାଦି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ।
ଅଗ୍ନି ପୂଜନ ଦାନ କରି ॥

ଗୁରୁ[3] ବନ୍ଦନ ପୂଜା ଅର୍ଥେ ।
ଗୃହେ ପଶିଲେ କୃତକୃତ୍ୟେ ॥
ଗୁରୁ ଭୁବନେ ଯାଇ ମିଳି ।
ହସ୍ତରେ ଘେନି ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦେଖି ଶୂନ୍ୟ ଘର ।
କାତର ମନେ ନୃପବର ॥୩୦
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସଞ୍ଜୟକୁ ଗ୍ୱହିଁ ।
ମୋ ଗୁରୁଜନେ ଗଲେ କାହିଁ ॥୩୧
କେହି ଯେ ନ ଶୁଣେ ବଚନ ।
ଭୟେ ଗ୍ୱହାନ୍ତି ଛନଛନ ॥
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଜନେ ଗ୍ୱହିଁ ।
ତାତ ଜନନୀ ଗଲେ କାହିଁ ॥
ବିଦୁର ନାହିଁ ମୋର ପାଶେ ।
ତାତ ଜନନୀ ମୋ ନ ଦିଶେ ॥
ଲୋଚନେ ନ ଦିଶଇ ପଥ ।
ଦଇବେ ବୟସେ ବୃଦ୍ଧତ୍ୱ ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ମରଣେ ଦୁଃଖିତ ।
କେବଣ ଦେଶେ ଉପଗତ ॥
ନ ପୁଣ ପୁତ୍ରଶୋକ ଜାଳେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ପୁତ୍ର ନାଶେ ।
ମୋର ଜନନୀ ତାତ ତ୍ରାସେ ॥
ଦୁଃଖସାଗରେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ।
ମୋର ଦୁଷ୍କୃତ କର୍ମ ଫଳେ ॥୩୨,୩୩

ସୂତ ଉବାଚ

ଧର୍ମନନ୍ଦନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସାରଥି ନ କହଇ ବାଣୀ ॥
ନ ଦେଖି ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଶେ ।
ଅତି ପୀଡ଼ିତ ସ୍ନେହ ବଶେ ॥
ବିରହ ଦୁଃଖରେ ବିକଳ ।
ନୟନୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ପୁଣି ସେ ମନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ।
ହସ୍ତେ ପୋଛିଲା ନେତ୍ରୁ ବାରି ॥
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଗୃହତ୍ୟାଗ ।
କହଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଗ ॥୩୪,୩୫

୧. ନ ଜୀରଇ—ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ନାହିଁ। ୨. ମୋହ ଜଡ଼—ସୁଦୃଢ଼ ମୋହ। ୩. ଗୁରୁ—ଗୁରୁଜନ (ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର, ଗାନ୍ଧାରୀ, ବିଦୁର)।

ସଞ୍ଜୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ନୃପ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ତୋହର ପିଅର ଜନନୀ ॥
ରଜନୀ କାଳେ ଗଲେ କାହିଁ ।
ସର୍ବଥା ନ ଜାଣଇ ମୁହିଁ ॥
ମୋର ଜୀବନ ଦୁଃଖ ଭରେ ।
ବୁଡ଼ିଲା ଦୁର୍ଗମ ସାଗରେ ॥୩୬
ଏମନ୍ତେ କହୁଁ ମନ ଖେଦ ।
ଗଗନେ ଶୁଭେ ବୀଣାନାଦ ॥
ଶୁଣି ଗୁହିଁଲେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ନାରଦ ଦିଶିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ତୁମ୍ବୁରୁ ଅଛି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ବୀଣା ବିନୋଦ ବାଦ୍ୟରଙ୍ଗେ ॥
ନାଦେ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୁଣ ଗାଇ ।
ପୁଲକ ରୋମପନ୍ତି ବହି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ପୂରେ ।
ମିଳିଲେ ରାଜାର ଛାମୁରେ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ନୃପମଣି ।
ଅନୁଜ ସଙ୍ଗେ ପାଦେ ନମି ॥
ମୁନିଙ୍କି ଆସନେ ବସାଇ ।
ବେନି ଚରଣ କରେ ଧୋଇ ॥
ଚରଣ ପୂଜି ବିଧିମତେ ।
କହନ୍ତି ନାରଦ ଅଗ୍ରତେ ॥୩୭

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଭୋ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ଶୁଣ ଭଲେ ।
ମୋ ତାତ ମାତ କେଣେ ଗଲେ ॥
ମୋର କରମ ଦୁଃଖ ପୁଣ ।
ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ଜାଣ ॥
ଚକ୍ଷୁବିହୀନେ ଘୋର ବନେ ।
ଜୀବନ ଧରିବେ କେସନେ ॥
ଗଭୀର ଜଳେ ନାବ ଥୋଇ ।
ନାବିକ ଯେସନେ ପଳାଇ ॥
ତେମନ୍ତେ କରିଗଲେ ମୋତେ ।
ଅଧିକ କହିବି ମୁଁ କେତେ ॥
ହୋଇଣ ଏବେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।
ଦୁଃଖସାଗରୁ କର ପାର ॥୩୮,୩୯

ନାରଦ ଉବାଚ

ଭୋ ନୃପ ଶୋକ ତୁ ନ କର ।
ଈଶ୍ୱର ବଶ ଏ ସଂସାର ॥
ପ୍ରାଣୀ ଭିଆଇ ମାୟାଯୋଗେ ।
ଖେଳଇ ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗେ ॥
ଗୋରୁ ନାସିକା ଯେହ୍ନେ ବିନ୍ଧି ।
ଆକର୍ଷି ଚର୍ମରଜ୍ଜୁ ବାନ୍ଧି ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଯେହ୍ନେ ଭାର ବହେ ।
ଅନ୍ତରେ ଦୁଃଖ ଖେଦ ସହେ ॥୪୦,୪୧
କ୍ରୀଡ଼ା କନ୍ଦୁକ କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗେ ।
ଭ୍ରମଇ ସଂଯୋଗେ ବିଯୋଗେ ॥
ଯେ ଦାନ ପଡ଼ଇ ଯେମନ୍ତେ ।
କନ୍ଦୁକ ଚଳେ ସେହିମତେ ॥
ଈଶ୍ୱର ଇଛାରୁ ସଂସାର ।
ଏ ଗୁରୁଦୀକ୍ଷା ପଥ ସାର ॥୪୨
ତୁ ରାଜା ତୋତେହେଁ ନ ଜାଣୁ ।
ସଂସାର ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ମଣୁ ॥
ସତ୍ୟ ବା ମିଥ୍ୟା ବେନି ପଥେ ।
ଶୋକ ନ କରି ପାରୁ ଚିତ୍ତେ ॥
ଯଦି ତୁ ଜୀବ ସତ୍ୟ ମଣୁ ।
ଦେହ ଅନିତ୍ୟ ପରିମାଣୁ ॥
ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମଭାବ ବହୁ ।
ସ୍ନେହ ଛାଡ଼ିଲେ ଶୋକ କାହୁଁ ॥୪୩
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନ ଜଡ଼ମତି ।
ବ୍ୟାକୁଳ ଛାଡ଼ ହେ ନୃପତି ॥
ତୁ ଯେ ବିଗୁରୁ ସ୍ନେହଭାବେ ।
ମୋ ବିନେ କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବେ ॥
ଏ ଦେହ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଜଡ଼ି ।
ଅବିଦ୍ୟା କାଳ କର୍ମେ ପଡ଼ି ॥
ଆପଣା ଦୁଃଖେ ନିତ୍ୟ ଦୁଃଖୀ ।
ଏ କାହିଁ ପର ପ୍ରାଣ ରଖି ॥
ଉରଗ ଗିଳିଛି ଯାହାକୁ ।
ସେ କାହିଁ ରଖିବ ଆନକୁ ॥୪୪,୪୫
ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ନୃପବର ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଖେଳଘର ॥

ସ୍ୱଭାବେ ନାହିଁ ଯାର ହସ୍ତ ।
ହସ୍ତ ଥିଲାର ସେ ଆୟତ୍ତ ॥
ଦ୍ୱିପଦ ଚତୁଷ୍ପଦ ଯେତେ ।
ନିପଦେ ତାହାଙ୍କ ଆୟତ୍ତେ ॥
ବଡ଼ଙ୍କ ଭକ୍ଷ୍ୟ ହୋନ୍ତି ସାନେ ।
ସେ ନାଶ ଯାନ୍ତି ଅନ୍ୟୋ ଅନ୍ୟେ ॥
ଏ ଜୀବ ଜୀବଙ୍କ ଆହାର ।
କେବଳ ନିର୍ବିଳ ବିଗ୍ରହ ॥୪୬
ଏକଇ ଆତ୍ମା ନରହରି ।
ଭାବେ ଅଶେଷ ଦେହେ ପୂରି ॥
ଅନ୍ତର ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ ।
ସେ ଭୋଗ୍ୟ ଭୋକ୍ତା ହୃଷୀକେଶ ॥
ଏ ମାୟା ଦୁରନ୍ତ ତାହାର ।
କେ କରି ପାରିବ ଗୋଚର ॥୪୭
ସେ ହରି ନିତ୍ୟ ବିଶ୍ୱରୂପେ ।
ନରଶରୀରେ ମୋହକଳ୍ପେ ॥
ଭାରା ନିବାରେ ତନୁ ଧରି ।
ଦୁର୍ଜନ ସମୂହ ସଂହାରି ॥
ନିଜ ଜନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରେ ।
ଏମନ୍ତେ ସଂସାରେ ବିହରେ ॥୪୮
ଦେବଙ୍କ ଚିତ୍ତ କରି ତୋଷ ।
ଅଳପ ଅଛି ଅବଶେଷ ॥
ଯାବତ ଥିବ ଚକ୍ରଧର ।
ତାବତ ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର ॥୪୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହାରଥୀ ।
ତୋ ତାତ ଜନନୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ବିଦୁର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି ।
ସଙ୍ଗତେ ପତିବ୍ରତା ଘେନି ॥
ସେ ହିମବନ୍ତର ଦକ୍ଷିଣେ ।
ଋଷି ଆଶ୍ରମ ଘୋରବନେ ॥୫୦
ଯେ ସପ୍ତସ୍ରୋତ ସୁରନଦୀ ।
ଭାରତଖଣ୍ଡେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସେ ଜଳେ ନିତ୍ୟେ କରି ସ୍ନାନ ।
ଅନେକ କରି ହୋମ ଦାନ ॥
କେବଳ ଜଳ ଗ୍ରାସ ଭକ୍ଷି ।
ଶରୀରେ ଜୀବଆତ୍ମା ରଖି ॥

ବିଗତରାଗ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ପ୍ରଣବେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଧାରଣେ ॥
ଦୃଢ଼ ଆସନେ ବସି ଧାରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରୁନ୍ଧିଣ ଶରୀରେ ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ ରସ ତେଜି ।
ହରି ଚରଣ ଭାବେ ଭଜି ॥
ମନ୍ତୁଁ ଛଡ଼ାଇ ତିନିଗୁଣେ ।
ସମାଧି ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ॥୫୧-୫୩
ବିଜ୍ଞାନ ଆତ୍ମା ଜ୍ଞାନେ ଭରି ।
ଜୀବ ପରମ ଏକ କରି ॥
ପ୍ରବେଶି ଅନାହତ ପୁରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଧରି ଧାରେ ॥
ବିଗ୍ରହ ଯେହ୍ନେ ଘଟାକାଶ ।
ମହାକାଶରେ ତା ପ୍ରବେଶ ॥୫୪

ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟା ନାଶ କରି ।
ବସଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂହରି ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ ଯୋଗବଳେ ।
ନିବାରି ଆସନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଯାଣୁ ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷି ।
କେ ଅବା ତାରେ ବିଘ୍ନ ଇଛି ॥୫୫
ଆଜହୁଁ ପଞ୍ଚଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିବେ ଯୋଗପଥେ ॥
ରଜନୀ କାଳେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ଯୋଗାଗ୍ନି ବଳେ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳେ ॥
ଦହନ ହୋଇବ ଶରୀର ।
ତା ପତ୍ନୀ ଥିବ ଯେ ବାହାର ॥
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ୱାମୀ ଧରି କୋଳେ ।
ଦଗଧ ହୋଇବ ଅନଳେ ॥୫୬,୫୭

ତା ଦେଖି ବିଦୁର ଶରୀର ।
ହରଷ ଶୋକରେ କାତର ॥
ହୃଦେ ସୁମରି ନରହରି ।
ବେଗେ ସେ ବନୁ ଅପସରି ॥
ତୀର୍ଥ ସେବନେ ଆଗମନ ।
କରିବ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥୫୮
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ଆଗେ କହି ।
ତୁମ୍ବରୁ ତୁଲେ ବୀଣା ବାଇ ॥
ଆକାଶ ମାର୍ଗେ ଗଲେ ମୁନି ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତାହା ଶୁଣି ॥
ତତ୍ତ୍ୱବଚନ ହୃଦେ ଧରି ।
ସର୍ବ ସଂଶୟ ଦୂର କରି ॥
ରାଜ୍ୟ ପାଳନେ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୫୯

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ନୈମିଷାୟୋପାଖ୍ୟାନେ ନାରଦଯୁଧିଷ୍ଠିରସଂବାଦୋ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚଉଦେ ନାନାଦି ଅରିଷ୍ଟି । ଦେଖିଣ ବ୍ୟାକୁଳ ଯୁଧିଷ୍ଠି ॥
ଅର୍ଜୁନ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ସଂବରିଲେ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଅର୍ଜୁନ ରାଜାର ବଚନେ ।
ଗଲା ଯେ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନେ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତୋଷ ଆଶେ ।
ସ୍ନେହ ଜଡ଼ିତ ମୋହ ପାଶେ ॥
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ହରି ।
ଛଦ୍ମେ ଗୃହବାସ କରି ॥
ସଂସାର ଯାର ଖେଳଘର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ବିଗ୍ରହ ତାର ଜାଣିବାରେ ।
ମିଳିଲା ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ॥୧
କେତେହେଁ ମାସ ତହିଁ ରହି ।
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥

ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦିନାକେତେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଚିତ୍ତେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ନ ମିଳିଲା ପାଶେ ।
ଘୋର ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖେ ତ୍ରାସେ ॥୨
କାଳର ଗତି ବିପରୀତ ।
ଅଧର୍ମେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥
ପାପ ଆଶ୍ରର କଲେ ଦମ୍ଭେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭେ ॥୩
ମିତ୍ର ସୁହୃଦ ଶଠମତି ।
ପିତାମାତା ଯେ ଭ୍ରାତା ଜ୍ଞାତି ॥
ସ୍ୱାମୀ ଭାରିଯା ପୁତ୍ର ମେଳେ ।
ରାତ୍ରି-ଦିବସ କଳି କଲେ ॥୪
ନିରତେ ଅରିଷ୍ଟ ସୂଚକ ।
ପ୍ରକାଶ ହୋଇଲା ଅନେକ ॥

ପାପ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଦେଖି ଚକିତ ନୃପବର ॥
ଭୀମସେନଙ୍କୁ ରାଇ ପାଶେ ।
କହନ୍ତି ଆପଣା ବିଶ୍ୱାସେ ॥୫

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଅର୍ଜୁନ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନେ ।
ଗଲା ବାନ୍ଧବ ଦରଶନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଜାଣିବା ପାଇଁ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥୬
ଏବେ ସପତ ମାସ ଗଲା ।
ତେବେହେଁ ଅର୍ଜୁନ ନଇଲା ॥
କିବା କେବଣ ବିପରୀତ ।
ତେଣୁ ଚଞ୍ଚଳ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥

କି ହେତୁ ମୋର ପାଶ ଛାଡ଼ି ।
ଅର୍ଜୁନ ରହେ ଲୋଭ ବଢ଼ି ॥
ଏହା ତ ଜାଣି ନ ପାରଇ ।
ଭୟେ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋର ଦେହୀ ॥୭
ନାରଦ କହିଗଲେ ମୋତେ ।
ସେ କାଳ ହେଲା ବା ପ୍ରାପତେ ॥
କ୍ରୀଡ଼ାର ଶରୀର ଉଚ୍ଛନ୍ନ[1] ।
କିବା ଇଚ୍ଛିଲେ ଭଗବାନ ॥୮
ଯେ ହରି ସ୍ନେହେ ଅପ୍ରମାଦେ ।
ମୁଁ ଯେ ବସିଲି ରାଜପଦେ ॥
ଦାରା ସମ୍ପଦ ପ୍ରାଣ ମୋର ।
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଦାମୋଦର ॥
ସକଳ ରାଜା ମୋର ପାଦେ ।
ଖଟନ୍ତି ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ ॥
ତାହାର ଭଲେ ଭଲ ମୋର ।
ସେ ହରି ଶରଣ ସୋଦର ॥୯
ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବୃକୋଦର ।
ଦିଶେ ଆକାଶ ଅନ୍ଧକାର ॥
ବିବିଧ ଉତ୍ପାତ ଗଗନେ ।
ତେଣୁ ସଂଶୟ ମୋର ମନେ ॥
ଭୂମି ଆକାଶ ପ୍ରାଣୀମନ ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଛନଛନ ॥
ମୋହର ମନ ବୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତେ ।
କମ୍ପେ କଦଳୀ ଯେହ୍ନେ ବାତେ ॥
ଅରିଷ୍ଟ ସୂଚକ ସ୍ୱଭାବ ।
ଏ ଯେ ନିକଟେ ଦୁଃଖ ଦେବ ॥୧୦
ଉରୁ ଲୋଚନ ବାହୁମାନ ।
ବାମ ମୋ ସ୍ଫୁରେ ଘନ ଘନ ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ମୋ ଶରୀର ।
ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବୃକୋଦର ॥୧୧
ରବି ଉଦୟ କାଳେ ଆସି ।
ଶୃଗାଳ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ବସି ॥
ପୂର୍ବଦିଗକୁ ମୁଖ କରି ।
ବଦନୁ ଅନଳ ଉଦ୍‌ଗାରି ॥
କରନ୍ତି ଭୟଙ୍କର ନାଦ ।
ଏ ସେ ସୂଚକ ପରମାଦ ॥

କୁକୁର ମୋର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
ନିର୍ଭୟେ ରୋଦନ କରଇ ॥୧୨
ଶୃଗାଳେ ମୋର ବାମଭାଗେ ।
ବେଗେ ପଳାନ୍ତି ଦକ୍ଷମାର୍ଗେ ॥
ଆବର ଶୁଭ ପଶୁ ଯେତେ ।
ମୋତେ ଭଜନ୍ତି ବିପରୀତେ ॥
ଏ ମୋର ଗଜ ଅଶ୍ୱ ଯେତେ ।
ମୋତେ ଚ୍ୱହାନ୍ତି ଅଶ୍ରୁନେତ୍ରେ ॥୧୩
ଯମର ଦୂତ ପ୍ରାୟେ ଆସି ।
ଉଲୂକ ମୋର ଆଗେ ବସି ॥
ଶବଦେ କମ୍ପାଏ ମେଦିନୀ ।
ମୋର ଗୃହାନ୍ତେ ନୋହେ ତୁନି ॥
ପ୍ରତିଉଲୂକ[2] ମୁଖରାବେ ।
ରାବଇ ଭୟଙ୍କର ଭାବେ ॥
ଏହାଙ୍କ ରବେ ଶୂନ୍ୟ ମହୀ ।
ପ୍ରଜାଏ ନ ରହିବେ କେହି ॥୧୪
ଦେଖ ଏ ଧୂମ ଦଶଦିଶେ ।
ଅନ୍ଧାର ପ୍ରାୟେ ମହୀ ଦିଶେ ॥
ପର୍ବତ ତୁଳେ ବସୁନ୍ଧରା ।
କମ୍ପଇ ଘୋରନାଦ କରି ॥
ନିର୍ମେଘେ ନିର୍ଘାତ ଶୁଭଇ ।
ବିଜୁଳି ତେଜ ଝଟକଇ ॥୧୫
ବାୟୁ ବହଇ ଖରତର ।
ଧୂଳିରେ ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ॥
ରୁଧିର ବରଷନ୍ତି ମେଘେ ।
ଆମିଷ ଗନ୍ଧ ସର୍ବଦିଗେ ॥୧୬
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦେହେ ନାହିଁ ତେଜ ।
ଦେଖ ଆକାଶେ ଗ୍ରହଯୁଦ୍ଧ ॥
ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ଭୂତଗଣେ ।
ଯେହ୍ନେ ପୂରିତ ଅଗ୍ନିବାଣେ ॥୧୭
କ୍ଷୁଭିତ ଦିଶେ ନଦୀନଦ ।
କରନ୍ତି ସିନ୍ଧୁପ୍ରାୟେ ନାଦ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ମନ ସେହିମତେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ପୂରିଲା ଜଗତେ ॥
ଅନଳ ଲିଭେ ଘୃତଧାରେ ।
କାଳ କି ପ୍ରବେଶ ସଂସାରେ ॥୧୮

ବତ୍ସା ନ କରେ କ୍ଷୀରପାନ ।
ଗାଈ ନ କରେ କ୍ଷୀରଦାନ ॥
ତୃଣ ନ ଚରି ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ।
ବୃଷଭ ଗୋଷ୍ଠେ ରହେ ଦୁଃଖେ ॥
ହରଷେ ନ କରଇ ନାଦ ।
ଦେଖ ଅଦ୍ଭୁତ ପରମାଦ ॥୧୯
ଦେବତା ପ୍ରତିମା ଚଷ୍ଟଳେ ।
ରୋଦନ୍ତି ତନୁ ଘର୍ମଜଳେ ॥
ଏ ଜନପଦ ଗ୍ରାମମାନ ।
ନଗର ଆବର ଉଦ୍ୟାନ ॥
ବନ ଆଶ୍ରମେ ଯେତେ ଜନେ ।
ମୁହିଁ ଯା ଦେଖଇ ନୟନେ ॥
ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି ହତଶିରୀ ।
ଚଳ ଚଞ୍ଚଳ ବନଗିରି ॥୨୦
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ସର୍ବ ଚ୍ୱହିଁ ।
ମୁହିଁ ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦ ଲାଗି ମହୀ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ବିରାଜଇ ॥
ସେ ପାଦ କିବା ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ।
ଅବନୀ ଏମନ୍ତ ଦିଶିଲା ॥୨୧

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହୁଁ ଭୀମ ଆଗେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଉଦବେଗେ ॥
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଛନଛନ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲା ଅର୍ଜୁନ ॥୨୨
ରାଜା ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ।
ଅଙ୍କାନେ ନମସ୍କାର ହୁଡ଼ି ॥
ଲୋଚନୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ଦେହେ ବ୍ୟାପିଛି ଶ୍ରମଝାଳ ॥୨୩
ଅର୍ଜୁନ ଦେଖି ଧର୍ମସୁତ ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ି ଭୀମହସ୍ତ ॥
ନିସ୍ତେଜ ଦେଖି ତାର ଗାତ୍ର ।
ବ୍ୟାକୁଳେ ହୃଦୟ କମ୍ପିତ ॥
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ଅର୍ଜୁନକୁ ଚ୍ୱହିଁ ॥

୧. ଉଚ୍ଛନ୍ନ—ବିନାଶ । ୨. ପ୍ରତିଉଲୂକ—କୁଆ ।

ନାରଦ ବଚନ ସୁମରି ।
ଅନ୍ତରେ ଚିନ୍ତି ନରହରି ॥
ଅର୍ଜୁନ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି ।
ଛନ୍ନ ବଦନେ ନୃପମଣି ॥୨୪

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଶୁଣ ଅର୍ଜୁନ ସାବଧାନେ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବନ୍ଧୁଜନେ ॥
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି ନା ସମସ୍ତେ ।
ଯାଦବବଂଶ ଯେ ସପତେ ॥୨୫
ଶୂର ମୋହର ମାତାମହ ।
ସେ ଭଲେ ଅଛନ୍ତି କି କହ ॥
ମାତୁଳ* ଅକ୍ରୂରର ତୁଲେ ।
ସ୍ୱଗୃହେ ଅଛନ୍ତି ନା ଭଲେ ॥
ଦେବକୀ ଆଦି ନାରୀ ଯେତେ ।
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି ନା ସମସ୍ତେ ॥
ଦେବକ ଉଗ୍ରସେନ ଦୁଇ ।
ଭଲେ କି ଛନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଜୟନ୍ତ ଗଦ ଯେ ସାରଣ ।
ଏ ଆଦି ମାତୁଳ ନନ୍ଦନ ॥
ଶାମ୍ବ ସାତ୍ୟକି ହଳଧର ।
କହ କୁଶଳ ତାହାଙ୍କର ॥
ଯାଦବବଂଶେ ମହାରଥ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୁକ୍ମିଣୀର ସୁତ ॥
ତାର କୁମର ଅନିରୁଦ୍ଧ ।
ଅତି ଗମ୍ଭୀର ମହାଯୋଧ ॥
ସୁଷେଣ ସୁମିତ୍ର ସହିତେ ।
ଭଲେ କି ଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣସୁତେ ॥
ଋଷଭ ଆଦି ମହାବୀରେ ।
ସୁଖେ କି ଅଛନ୍ତି ନଗରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁଚର ଯେତେ ।
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି ନା ସମସ୍ତେ ॥
ସୁନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ଆଦି ଯେତେ ।
ଉଦ୍ଧବ ମନ୍ତ୍ରୀର ସହିତେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଭୁଜାଶ୍ରିତେ ।
ସର୍ବେ ଅଛନ୍ତିଟି କି ସୁସେ ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଭୁବନେ ଅଛନ୍ତି ।
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ପଗ୍ଭରନ୍ତି ॥୨୬-୩୩
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ନନ୍ଦବାଳ ।
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଭକତ ବତ୍ସଳ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତୁଲେ ବସି ।
ସୁଧର୍ମା[1] ମଧ୍ୟେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ଲୋକ ମଙ୍ଗଳ କ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ ।
ଯାହାର ଜନ୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥
ସେ ହରି ଅଛନ୍ତି ନା ଭଲେ ।
ରୋହିଣୀସୁତ ରାମ ତୁଲେ ॥୩୪,୩୫
ଯାହାର ଭୁଜ ଆଶ୍ରା କରି ।
ଯାଦବେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ଧରି ॥
ମହାପୁରୁଷ ଯୋଗବନ୍ଧେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥୩୬
ଯାର ଚରଣେ ସେବା କରି ।
ଷୋଳ ସହସ୍ର କୃଷ୍ଣନାରୀ ॥
ସତ୍ୟାର ଛଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ଜିଣି ।
ନନ୍ଦନବନୁଁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଲୀଳାରେ ଜିଣି ଶଚୀନାଥ ।
ବଳେ ଉପାଡ଼ି ପାରିଜାତ ॥
ଯାହା ବିଳସେ ଇନ୍ଦ୍ରନାରୀ ।
ସେ ପୁଷ୍ପ ବିଷ୍ଣୁତେଜେ ହରି ॥
ସହସ୍ରେ ଶାଖା ପରିମାଣି ।
ନାରୀଙ୍କି ଦେଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୩୭
ଯାହାର ଭୁଜଦଣ୍ଡ ବଳେ ।
ଯଦୁ ପ୍ରବୀରେ ମହୀତଳେ ॥
ନିର୍ଭୟେ ଜଗତେ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ପାଦେ ସୁଧର୍ମା ଆକ୍ରମନ୍ତି[2] ॥୩୮
ହେ ଭ୍ରାତ ଶୁଣ ମହାଭୁଜ ।
ତୁ ମୋତେ ଦିଶୁ ହତବୀର୍ଯ୍ୟ ॥
ଲଭିଲା ବସ୍ତୁ କେଣେ ଗଲା ।
ତୋତେ ଅବଜ୍ଞା କେବା କଲା ॥
ଚିରପ୍ରବାସେ ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତା ।
ତେଣୁ ବା ଦିଶୁ ମଳିନତା ॥୩୯
କେବା ଭର୍ତ୍ସନା ଅମଙ୍ଗଳେ ।
ତୋତେ ଶଂପିଲା[3] ବାକ୍ୟବଳେ ॥
ଅର୍ଥୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଦେବା କଲୁ[4] ।
ମାଗନ୍ତେ କି ଅବା ନ ଦେଲୁ ॥୪୦
ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିରିମାଖି ।
ସ୍ତିରୀ ବାଳକ ଗୋରୁ ଦୁଃଖୀ ॥
ରୋଗେ ପୀଡ଼ିତେ ଯେ ରୋଦନ୍ତି ।
ଯେ ଅବା ଶରଣ ପଶନ୍ତି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଦୟା ବା ନ କଲୁ ।
ତେଣୁ ତୁ ଅଶୁଭ ଦିଶିଲୁ ॥୪୧
ଅଗମ୍ୟା କଲୁ ବା ଗମନ ।
କିବା ହରିଲୁ ସ୍ତିରୀଜନ ॥
ମାର୍ଗେ ଆସନ୍ତେ ତୁ ଚଷ୍ଟଳେ ।
କେବା ଜିଣିଲା ତୋତେ ବଳେ ॥୪୨
ବାଳକ ବୃଦ୍ଧ ନ ଭୁଞ୍ଜାଇ ।
ଅଗ୍ରେ ଭୁଞ୍ଜିଲୁ ଅବା ତୁହି ॥
କିବା ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ କଲୁ ।
ତେଣୁ ତୁ ଏମନ୍ତ ଦିଶିଲୁ ॥୪୩
କିବା ତୋ ଜୀବନ ଠାକୁର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ॥
ତାହା ବିହୀନେ ଶୂନ୍ୟ ତୁହି ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ॥
ତୋ ମନେ ଦୁଃଖ ଏହା ବିନେ ।
କେବେହେଁ ନ ଘଟେ ମୁଁ ମଣେ ॥୪୪
ହରିଚରିତ ସୁଧାବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ଯୁଧିଷ୍ଠିରବିତର୍କୋ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ସୁଧର୍ମା—ଦେବସଭାର ନାମ, ଯାହାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଆଣିଥିଲେ । ୨. ଆକ୍ରମନ୍ତି—ଉଲ୍ଲଂଘନ କରନ୍ତି, ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରନ୍ତି । ୩. ଶଂପିଲା—ଅଭିଶାପଯୁକ୍ତ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦେଲା । ୪. ଦେବା କଲୁ—'ଦେବା' ବୋଲି କହିଲୁ ବା ଦେବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ କଲୁ ।

* ମାମୁଁ ବସୁଦେବ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚଦଶରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର । ଆଗମ ଦେଖିଣ କଳିର ॥
ପରୀକ୍ଷେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟଭାର । ସ୍ୱର୍ଗେ ଚଳିଲେ ନୃପବର ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ରାଜାର ବଚନ ।
ଅର୍ଜୁନ ଶୁଣି ଶୋକମନ ॥
ଯେତେ କହିଲେ ଧର୍ମସୁତ ।
ଶକୁନ ଦେଖି ବିପରୀତ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଯୋଗେ ଖେଦ ମନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶୁଖିଛି ବଦନ ॥
ତେଜ ପ୍ରଭାବ ଦୂରେ ଗଲା ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଦେହ ମଲା ॥
ଶୋକେ କମ୍ପଇ କଳେବର ।
ବଦନୁ ନ ସ୍ଫୁରେ ଉତ୍ତର ॥୧,୨
ଲୋଚନେ ଘଷି ବେନି କର ।
ଶୋକ ସଂବରି ବୀରବର ॥
ଶୋକେ କୁଣ୍ଠିତ କଣ୍ଠଦ୍ୱାର ।
ବିହ୍ୱଳେ ନ ସ୍ଫୁରେ ଉତ୍ତର ॥
ସଖା ସୁହୃଦ ନନ୍ଦବଳା ।
ସାରଥିପଣେ ଯାହା କଲା ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ।
ସୁମରି କାନ୍ଦେ ପୁଣ ପୁଣ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ଗ୍ୱହିଁ ମନ ଖେଦେ ।
ବୋଲଇ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥୩,୪

ଅର୍ଜୁନ ଉବାଚ

ସନ୍ଦେଶ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣେ ମୁଁ ହୋଇଲି ବଞ୍ଚିତ ॥
ମୋର ଜୀବନବନ୍ଧୁ ହରି ।
ତାର ବିଯୋଗେ ହତଶିରୀ ॥
ବିଶୀର୍ଣ୍ଣ ମୋହର ଶରୀର ।
ଦେଖ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ନୃପବର ॥
ଯେ ତେଜ ପ୍ରତାପ ମୋହର ।
ଦେବ ଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥

ସେ ତେଜ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଗଲା ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଦେହ ମଲା ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଯୋଗକ୍ଷଣ ମାତ୍ରେ ।
ମରଣେ ଯେହ୍ନେ ପିତା ପୁତ୍ରେ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ଅପ୍ରିୟଦର୍ଶନ ।
ଦେଖି କୁଣ୍ଠିତ ମୋର ମନ ॥୫,୬
ଯାହାର ପାଦେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ନିଜ ଗାଣ୍ଡୀବ କରେ ଧରି ॥
ଦ୍ରୁପଦ ଗୃହେ ରାଜମେଳେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ସ୍ୱୟଂବର କାଳେ ॥
ଯେତେ ମିଳିଲେ ରାଜପୁତ୍ରେ ।
କନ୍ୟା ଲଭିବା ଲୋଭଚିତ୍ତେ ॥
ହେଲେ ତାହାଙ୍କ ତେଜ ହରି ।
ଲଭିଲି ଲାଖି ବିନ୍ଧି ନାରୀ ॥୭
ଖାଣ୍ଡବ ବନେ କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗେ ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଥିଲେ ମୋର ସଙ୍ଗେ ॥
ଅମରଗଣ ତୁଲେ ପୁଣି ।
କିଷ୍ଟିତେ ଇନ୍ଦ୍ରତେଜ ଜିଣି ॥
ସେ ବନ ଅଗ୍ନିମୁଖେ ଦେଇ ।
ଲଭିଲି ମାୟାସଭା* ମୁହିଁ ॥
ମୟନିର୍ମିତ ସଭା ଆଣି ।
ଯହିଁ ସକଳ ନୃପମଣି ॥
ତୋହର ଯଜ୍ଞକାଳେ ମିଳି ।
ତୋ ପାଦେ କଲେ ନିଉଛାଳି ॥୮
ଯାହାର ତୁଲେ ବେନି ଭାଇ ।
ଛଦ୍ମେ ବିପ୍ରରୂପ ହୋଇ ॥
ଜରାକୁ[1] ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣି ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀଘରୁ ଆଣି ॥
ତୋହର ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ।
ତୋତେ ଖଟିଲେ ନୃପଗଣେ ॥୯

ତୋହର ଯଜ୍ଞସ୍ନାନ କାଳେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ଦେଖି ତୋର କୋଳେ ॥
କପଟପଶା କରି ବାଦେ ।
କୌରବେ ତୋତେ ସଭାମଧ୍ୟେ ॥
ଜିଣି ପାଞ୍ଚାଳୀ କେଶ ଧରି ।
ବିବସ୍ତ୍ର ସଭାତଳେ କରି ॥
ଭୟେ ପାଞ୍ଚାଳୀ ସୁମରିଲା ।
ସେବେଳେ ସେ ହରି ରଖିଲା ॥୧୦
ପୁଣି ଅଜ୍ଞାତ ବନବାସେ ।
ଦୁର୍ବାସା ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଭୋଜନ ଅନ୍ତେ ଭିକ୍ଷାଅର୍ଥେ ।
ଅୟୁତେ ବିପ୍ର ଘେନି ସାଥେ ॥
ଭୁଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ସ୍ନାନ କରି ।
ତା ଜାଣି ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ଅତିଥି ରୂପେ ବିଜେ କଲା ।
ଶେଷ ଯେ ଶାକଅନ୍ନ ଥିଲା ॥
କର ପ୍ରସାରି ତାହା ଖାଇ ।
ମୁନିଙ୍କ ମନମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥
ସନ୍ତୋଷ କଲା ଜଳ ମଧ୍ୟେ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ଗଲେ ।
ସେ ଦୁଃଖୁଁ ସେ ହରି ରଖିଲେ ॥୧୧
ଯାହାର ତେଜେ ଧନୁ ଟାଣି ।
ବନେ ଜିଣିଲି ଶୂଳପାଣି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ମୋତେ ଉମାକାନ୍ତ ।
ବୋଇଲେ ବର ମାଗ ପାର୍ଥ ॥
ପାର୍ବତୀ ବିଶ୍ୱାସେ ମୋହିତ ।
ଅସ୍ତ୍ର ପାଇଲି ପାଶୁପତ ॥
ହର ବିଶ୍ୱାସେ ମୋତେ ପୁଣ ।
ପାର୍ବତୀ ଦେଲେ ଅକ୍ଷତୂଣ[2] ॥

୧. ଜରା—ଜରାସନ୍ଧ । ୨. ଅକ୍ଷତୂଣ—ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର ।

* ମାୟାସଭା—ମୟଦାନବ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦ୍ଭୁତ ସଭାଭବନ ।

ସେ ବେନି ଶସ୍ତ୍ର ପାଇ ବଳେ ।
ମିଳିଲି ଇନ୍ଦ୍ରର ଭୁବନେ ॥୧୨
ନର ଶରୀରେ ସୁରଦେଶେ ।
ମିଳିଲି ଯେ ହରି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜେ ଦେଖି ମୋତେ ।
ସର୍ବ ଦେବତା ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥
ବିଗ୍ରହି ସର୍ବ ଅନୁମାନେ ।
ବସାଇ ଇନ୍ଦ୍ରର ଆସନେ ॥
ମୋତେ ପୂଜିଲେ ପୁରସ୍କାରେ ।
ମୁଁ ପୁଣି ରହି ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ॥
ସର୍ବ ଦେବତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଅସୁରବଳ କଲି ନାଶ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସହିତେ ସର୍ବଦେବେ ।
ମୋତେ ପୂଜିଲେ ଗଉରବେ ॥
ତା ତେଜୁ ମୋ ପୁରୁଷକାର ।
ସେ ହରି ମୋତେ କଲା ଦୂର ॥୧୩
ଯେଉଁ ଗୋବିନ୍ଦ ବନ୍ଧୁପଣେ ।
କୁରୁସାଗର ଘୋରରଣେ ॥
ତରିଲୁଁ ଦୁସ୍ତର ସାଗର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ରିପୁବଳ ଜିଣି ।
ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ଆଣି ॥
ରତ୍ନମୁକୁଟ ମଣି ପରେ ।
ଥିଲା ଯେ ରାଜାଙ୍କର ଶିରେ ॥
ତାହା ହରିଲି ବାହୁବଳେ ।
ନିର୍ଭୟେ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ବିରାଟ ଗୋଧନ ହରଣେ ।
ମହାଦୁସ୍ତର ଘୋରରଣେ ॥
ଗୋଧନ ନେଲି ତାର ପୁର ।
ସେ ହରି କଲା ମୋତେ ଦୂର ॥୧୪
ସେ ହରି ମୋର ରଥେ ବସି ।
ଅଗାଧ କୁରୁବଳେ ଝାସି ॥
ଭୀଷ୍ମ ସବିତାସୁତ କୃପ ।
ଶଲ୍ୟ ସହିତେ ଯେତେ ନୃପ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଗ୍ରେ ରଥ କରି ।
ଅଶ୍ୱ ରସନା[1] କରେ ଧରି ॥

ରିପୁ ଆୟୁଷ ସଙ୍ଗେ ମନ ।
ହରିଲା ନନ୍ଦର ନନ୍ଦନ ॥୧୫
ଭୀଷ୍ମାଦି ଥିଲେ ଯେତେ ବୀର ।
ସେ ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ସଙ୍ଗର ॥
ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ବରଷନ୍ତି ।
ସେ ମୋର ହୃଦେ ନ ଭେଦନ୍ତି ॥
ଯାର ଚରଣ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ତାହାଙ୍କ ବଳ ଦର୍ପ ହରି ॥
ଯେସନେ ନୃସିଂହର ପାଦ ।
ଆଶ୍ରେ ତରିଲା ପ୍ରହଲାଦ ॥୧୬
ଜୟଦ୍ରଥର ବଧ କାଳେ ।
ଅଶ୍ୱେ ତୃଷିତ ମୋର ହେଲେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଜଳ ଦେବା ଅର୍ଥେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ହେଲି ଭୂମିଗତେ ॥
ମହାରଥୀଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ଯାଇ ।
ପ୍ରବେଶ କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନୟନେ ମୋ ରୂପ ଦେଖନ୍ତି ।
ଦେଖନ୍ତେ କେହି ନ ମାରନ୍ତି ॥
ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମ ନିତ୍ୟେ ।
ଜ୍ଞାନୀଏ ଭାବୁଥାନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥
କୁମତି ବଳେ ନ ବିଗ୍ରହି ।
ତାହାଙ୍କୁ ସାରଥି ମୁଁ କଲି ॥୧୭
ସେ କୃଷ୍ଣ ବସି ମୋର ପାଶେ ।
ଶୋଭନ ସ୍ମିତ ମନ୍ଦହାସେ ॥
ଆନନ୍ଦେ କରେ କର ଧରି ।
ବିବିଧ ପରିହାସ କରି ॥
ହେ ପାର୍ଥ ଅର୍ଜୁନ ହେ ସଖେ ।
କୁରୁନନ୍ଦନ ବୋଲି ଡାକେ ॥
ତାହାର ଗୁଣକର୍ମ ଯେତେ ।
ସୁମରି କ୍ଷୋଭିତ ମୋ ଚିତ୍ତେ ॥୧୮
ଶୟନ ଆସନ ଭୋଜନେ ।
ମୁହିଁ ଯେ ତାର ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ସଙ୍ଗେ ବିହରି ସଖା ପରି ।
ତା କରେ କର ଧରାଧରି ॥
ମୁଁ ପାପୀ କୁମତି ମୋହର ।
କେବେ ବା କରେ ତିରସ୍କାର ॥

ସେ ଅପରାଧ ମୋର ହରି ।
ନ ଘେନେ ମୋରେ ସ୍ନେହ କରି ॥
ସଖାର ସଖା ଯେହ୍ନେ ସହେ ।
ପିତାମାତା ବା ଯେହ୍ନେ ପୋଏ ॥୧୯
ନୃପେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ମୋର ବାଣୀ ।
ମୋତେ ମୁଝିଲେ[2] ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମୋହର ପ୍ରିୟସଖା ହରି ।
ହୃଦୟ ଗଲା ଶୂନ୍ୟ କରି ॥
ଦେଖ ମୋହର ବୀରପଣ ।
ମାର୍ଗେ ଗୋବିନ୍ଦ ପତ୍ନୀଗଣ ॥
ଆବୋରି ନ ପାରିଲି ବଳେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଲୁଟିଲେ ଗୋପାଳେ ॥୨୦
ସେହି ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁ ମୋର ।
ସେହି ଅକ୍ଷୟ ତୂଣ ଶର ॥
ସେହି ବିମାନ ଅଶ୍ୱ ଦେଖ ।
କ୍ଷଣକେ ହୋଇଲି ନିରେଖ ॥
ଯାହାର ତେଜେ ନୃପଗଣେ ।
ନମନ୍ତି ମୋହର ଚରଣେ ॥
ତାର ବିଯୋଗେ ତନୁ କ୍ଷୀଣ ।
ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ମୋତେ ଶୂନ୍ୟ ॥
ସେ ପ୍ରାଣବାନ୍ଧବ ବିଯୋଗ ।
ଭସ୍ମେ ଯେସନେ ହବିର୍ଭାଗ ॥
କୁହୁକ ବଳେ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ତାହା ହୋଇ ବ୍ୟର୍ଥ ॥
ଊଷର ଭୂମିରେ ରୋପିତ ।
ବୀଜର ପ୍ରାୟେ ମୁଁ ନିହତ ॥୨୧
ଶୁଣ ହେ ନୃପ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ବାରତା ॥
ଅପରେ ଯେତେ ଯଦୁକୁଳେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥିଲେ କୁଶଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପ ଅବସାନେ ।
ମିଳିଲେ ଏରକାର ବନେ ॥
ବାରୁଣୀମଦ୍ୟ କଲେ ପାନ ।
ଭୋଳେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଏରକା ମୁଷ୍ଟି କରେ ଧରି ।
ଏକ ଆରେକ ମରାମରି ॥

୧. ରସନା—ରଜ୍ଜୁ ବା ଲଗାମ। ୨. ମୁଝିଲେ—ବର୍ଜନ କଲେ, ଛାଡ଼ିଗଲେ।

ଆତ୍ମାକୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଭୋଳେ ।
ନାଶିଲେ ବ୍ରହ୍ମଶାପ ଫଳେ ॥
ଏଣୁ ଯାଦବ ବଂଶନାଶ ।
ରହିଲେ ଗ୍ରିପାଞ୍ଚ ଶେଷ ॥୨୨,୨୩
ଈଶ୍ୱର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଜଗତ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ॥
ମାରନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ବଳେ ।
ଜଳଜନ୍ତୁଏ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥
ନିର୍ବଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଗିଳନ୍ତି ।
ନିଜ ମରଣ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସବଳେ ।
ଦର୍ପ ହରନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଯଦୁବଳେ ।
କଳି ଭିଆଇ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ॥
ଯଦୁଙ୍କୁ ଯଦୁବଳେ ମାରି ।
ମେଦିନୀ ଭାରା ଅପହରି ॥୨୪-୨୬
ଗୋବିନ୍ଦ ଲୀଳା କର୍ମ ଯେତେ ।
ଆଉ ନ ପାରେ କହି ତୋତେ ॥
ତା ଦେଶ କାଳ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ।
ଶୀତଳବାଣୀ ଜନହିତ ॥
ସେ ବାଣୀ ସ୍ମରି ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରାଣ ଦହଇ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥୨୭

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ମନ ॥
ସୁହୃଦଭାବ ଗାଢ଼େ ଚିନ୍ତି ।
ଲଭିଲା ସୁବିମଳ ମତି ॥୨୮
କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ଅନୁଧ୍ୟାନେ ।
ଚିତ୍ତ ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତ ମନେ ॥
ଥିଲା ଯେ ଅଶେଷ କଳୁଷ ।
ଭକ୍ତି ଭାବରେ ଗଲା ନାଶ ॥୨୯
ନିର୍ମଳବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବାକ୍ୟ ସୁମରିଲା ॥
ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ ରଥେ ଥାଇ ।
ଯେ ଗୀତା କୃଷ୍ଣ ଥିଲେ କହି ॥

ତାହା ସୁମରି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ଶୋକ ଛାଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣ ଧ୍ୟାନେ ॥୩୦
ପ୍ରକୃତିଲୀନେ ଗୁଣ ଲିଙ୍ଗ ।
ସ୍ଥୂଳଶରୀର ସଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ ॥
ତେବେ ଦ୍ୱଇତ ଭାବ ଯାଇ ।
ଶୋକ ସମ୍ଭ୍ରମ ଆଉ କାହିଁ ॥୩୧
ଆପଣା ଅଂଶ ବଂଶ ହରି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ନିଜପୁରୀ ॥
ଅର୍ଜୁନ ମୁଖୁଁ ଏହା ଶୁଣି ।
ନିର୍ବେଦ ନୃପ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ଆତ୍ମା ନିବୃତ୍ତ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗେ ।
ନିଶ୍ଚୟ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗମାର୍ଗେ ॥୩୨
କୁନ୍ତୀ ଯେ ନିଜପୁରେ ଥିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଯୋଗ ଶୁଣିଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାଇ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବେ ହେଲା ଲୀନ ॥୩୩
ଯେ ଦେହ ଭୂମିଭାର ନାଶେ ।
ଧରି ଜନ୍ମିଲେ ଯଦୁବଂଶେ ॥
ଭାରା ନିବାରି ତା ସଂହରେ ।
କଣ୍ଟକ ଯେହ୍ନେ କଣ୍ଟକରେ ॥୩୪
ମତ୍ସ୍ୟାଦି ରୂପକୁ ଯେମନ୍ତେ ।
ଧରି ଛାଡ଼ଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ତେ ॥
ଯେସନେ ନଟରୂପ ଧରେ ।
କ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣ ଆନ କରେ ॥
ଭୂଭାର କ୍ଷୟ ଯେ ଦେହେଣ ।
ସେ ଦେହ କଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୩୫
ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦ ମହୀ ତେଜି ।
ସ୍ୱଭାବେ ନିଜଧାମ ଭଜି ॥
ତାହା ମହିମା ନରଲୋକେ ।
ସାଧବେ ଏକକୁ ଆରକେ ॥
କହି ତରିଲେ ଭବବନ୍ଧୁ[୧] ।
କଳି ଆଗମ ସେହି ଦିନୁ ॥୩୬
ସକଳ ଦୋଷ ହେତୁ ଯହିଁ ।
ବେଦ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରେ କହି ॥

ମିଳିଲା ନରଲୋକେ ଆସି ।
ତକ୍ଷଣେ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପଶି ॥
ସକଳ ପୁରେ ପ୍ରାଣୀ ଚିତ୍ତେ ।
ଲୋଭ କପଟ ଦମ୍ଭମତେ ॥
ପ୍ରାଣୀହିଂସନେ ଧର୍ମ ନାଶେ ।
ପ୍ରାଣୀଏ କଳିର ପ୍ରବେଶେ ॥
ନିଷ୍ଠୁର ଚିତ୍ତ ସର୍ବଜନ ।
ତା ଦେଖି ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ॥
ସ୍ୱର୍ଗଗମନ ମନେ ଗୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ପରୀକ୍ଷିତ ଆଣି ॥
ଉତ୍ତମ ରାଜଚିହ୍ନ ଦେଖି ।
ସକଳ ଗୁଣ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଆତ୍ମାର ପ୍ରାୟ ତାକୁ ମଣି ।
ଅନେକ ତୀର୍ଥଜଳ ଆଣି ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ନରଲୋକେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ନୃପ ଅଭିଷେକେ ॥୩୭,୩୮
ଯାଦବବଂଶେ ଶେଷ ଥିଲା ।
ବଜ୍ର ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧବଳା ॥
ମଥୁରାପୁରେ ଧର୍ମଗ୍ରଟେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ଶୂରସେନ ପାଟେ ॥
ସକଳ ଭୋଗ ଦୂର କରି ।
ଶରୀର ବନ୍ଧ ପରିହରି ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ଅଗ୍ନି ଜାଳି ।
ସର୍ବ ବିଷୟ ଘୃତ ଢାଳି ॥
ଜ୍ଞାନଗୋଚରେ ସୁନିପୁଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ କରି ଦୂର ।
ନିର୍ମଳ ରାଗ ଅହଙ୍କାର ॥
ଅଶେଷ କର୍ମପାଶ ଛେଦି ।
ଯୋଗେ ଶରୀରରନ୍ଧ୍ର ରୁନ୍ଧି ॥୩୯,୪୦
ବଚନ ମନେ ଲୀନ କରି ।
ବାୟୁ ଧାରଣେ ମନ ଧରି ॥
ବାୟୁ ଧାରଣ ପ୍ରାଣ ଯେହି ।
ଅପାନେ ତାହାକୁ ମିଶାଇ ॥

୧. ଭବବନ୍ଧୁ—ଭବଜନନ୍ଧୁ ।

ଅପାନ ଉତ୍ସର୍ଗ ସହିତ ।
ଯେ ମାର୍ଗେ ହୋଏ ଅନ୍ତର୍ଗତ ॥
ସେ ମୃତ୍ୟୁଦେବକୁ ପଞ୍ଚତ୍ୱେ ।
ପଞ୍ଚକୁ ପଞ୍ଚରେ ଏକତ୍ୱେ ॥୪୧
ପୁଣି ପଞ୍ଚକୁ ତିନିଗୁଣେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ସମସ୍ତ କାରଣେ ॥
ତାହାକୁ ଜୀବେ ଦେଇ ଯାନ ।
ଯେଣେ ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ॥
ସକଳ ଗୁଣ ପରିହରି ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ହୋମ କରି ॥
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣେ ଥୋଇ ଚିତ୍ତ ।
ଉତ୍ତରପଥେ ଉପଗତ ॥୪୨
ଚୀର ବସନ ନିରାହାର ।
ମଉନ ମୁକ୍ତକେଶ ଶିର ॥
ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ଭୂତ ପ୍ରାୟେ ।
ଲୋକେ ଦେଖାଇ ନିଜ କାୟେ ॥
ଲୋକଙ୍କ ବଦନ ନ ଚାହିଁ ।
ଅନ୍ଧ ବଧିର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୪୩
ହୃଦେ ନିବେଶି ବେନି ପାଣି ।
ଉତ୍ତରଦିଗେ ନୃପମଣି ॥
ପୂର୍ବେ ଅଶେଷ ମୁନି ସର୍ବେ ।
ମୋକ୍ଷ ହୋଇଲେ ଯେଉଁ ପଥେ ॥

ପରମବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରୟାଣ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ॥୪୪
ପଛେ ଚଳନ୍ତି ଚାରି ଭାଇ ।
ରାଜାର ଅନୁରୂପ ହୋଇ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ହରଷେ ହରି ତାଙ୍କ ମନ ॥୪୫
ସେ ସାଧୁକୃତ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣୀ ।
ଆତ୍ମାର ହିତ ଚିତ୍ତେ ଜାଣି ॥
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ଯୋଗସାଧେ ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ ତାହାଙ୍କର ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ଧ୍ୟାନ ନିରନ୍ତର ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଲେ ।
ପରମଗତି ସେ ଲଭିଲେ ॥୪୬,୪୭
ଅସତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଷୟେ ।
ନିତ୍ୟେ ଯାହାର ଚିତ୍ତ ରହେ ॥
ସେ ଯେବେ ହରିପାଦ ଚିନ୍ତି ।
ସର୍ବ କଳୁଷ ନାଶ ଯାନ୍ତି ॥
ସେ ପାଦେ ଲଭଇ ସେ ସ୍ଥାନ ।
ତାହା ପାଇଲେ ପାଣ୍ଡୁନାନ ॥୪୮
ବିଦୁର ଥିଲେ ବନବାସେ ।
ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥେ ମୋକ୍ଷ ଆଶେ ॥

ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ କମଳେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଯୋଗବଳେ ॥
ପିତୃଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ।
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପୁଁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥୪୯
ତକ୍ଷଣେ ଦ୍ରୁପଦ କୁମାରୀ ।
ଭର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପଥ ଅନୁସରି ॥
କୃଷ୍ଣେ ନିବେଶି ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲେ ଜୀବନ ॥୫୦
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ କମଳେ ।
ପାଣ୍ଡୁକୁମରେ ଭାବଭୋଳେ ॥
ସଂସାର ମାୟା ଦୂର କଲେ ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟୁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥
ପରମ ମଙ୍ଗଳ ଏ ବାଣୀ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ଶୁଣି ॥
ଭକତି ଲଭେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ସଂସାରୁ ତରେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୫୧
କୃଷ୍ଣମହିମା ସୁଧାରସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ପାଣ୍ଡବସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କଳିରେ ଶିକ୍ଷ ଧରା ଧର୍ମ । ଗୋ ବେଶେ କଥୋପକଥନ ॥
କରନ୍ତେ ତହିଁ ପରୀକ୍ଷିତ । ଆଗମ ଷୋଡ଼ଶ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ସ୍ୱଭାବେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ଅତି ବିକ୍ରମୀ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାକ୍ୟେ ଜନ୍ମକାଳେ ।
ସମ୍ପ୍ରତି ହସ୍ତିନା ମଣ୍ଡଳେ ॥

ରାଜ୍ୟ ଆରୋହି ମହାତେଜେ ।
ବିପ୍ରବଚନ ଗୁଣ ଭଜେ* ॥୧
ବିରାଟସୁତ ସୁତା ଥିଲା ।
ସ୍ନେହେ ସେ ପରୀକ୍ଷିତେ ଦେଲା ॥

ଉତ୍ତରସୁତା ଭାଗ୍ୟବତୀ ।
ନାମ ତାହାର ଇରାବତୀ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ଚାରିସୁତ ।
ଧର୍ମେ ସମ୍ପାଦି ପରୀକ୍ଷିତ ॥

* ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟର ୧୯ଶରୁ ୨୮ଶ ଶ୍ଳୋକାନୁବାଦ ମଧ୍ୟରେ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ଗୁଣମାନ ବିପ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ ହୋଇଛି ।

କୁମାର ଜନ୍ମେଜୟ ଆଦି ।
ସକଳଗୁଣେ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୨
ଆନନ୍ଦେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଯଜ୍ଞେ ବରିଲା ପୁରୋହିତ ॥
ଗଙ୍ଗାର ତୀରେ ବେଦସିଦ୍ଧ ।
ସାଧିଲା ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧ ॥
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲା ମନଭରି ।
ଦିଗବିଜୟେ ବିଜେ କରି ॥
କଳିଯୁଗକୁ ଏକଦିନେ ।
ଦେଖିଲା ବେଳ ଅବସାନେ ॥
ସେ ଶୂଦ୍ରଜାତି ନୃପ ସଜେ ।
ଲୌହ ମୁଷଳ ଧରି ଭୁଜେ ॥
ଅଗ୍ରେ ଗୋ-ମିଥୁନକୁ[୧] ଥୋଇ ।
ହୁଙ୍କାରେ ପାଦ ପ୍ରହାରଇ ॥
ତାହାକୁ ଦେଖି ନୃପମଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ଭୁଜ ଧରି ଆଣି ॥
ବନ୍ଧନ କଲା ବାହୁବଳେ ।
ସେ ବୀର ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥୩,୪
ଏମନ୍ତେ ସୂତ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଶୌନକ ଆଦି ଯେତେ ମୁନି ॥
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ।
କହନ୍ତି ଶୁଣ ମୁନି ସୂତ ॥(ଜ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

କେବଣ ହେତୁ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଦିଗବିଜୟେ ଉପଗତ ॥
କଳିକି ଧରି ବାହୁବଳେ ।
ବନ୍ଧନ କଲା କିମ୍ପା ଛଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଶୂଦ୍ରରୂପ ଧରି ।
କପଟେ ନୃପବେଶ କରି ॥
ପାଦରେ ପ୍ରହାରେ କାହାକୁ ।
ଭୋ ସୂତ କହିବା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ॥
ଯେ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଭବାଣୀ ।
ଏ ଜୀବ ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥
ଶରୀର ବହି ମୋହକଲ୍ପେ ।
କି ଲାଭ ଅସତ ଆଳାପେ ॥

ଆୟୁଷ ଦିନୁଦିନ ତୁଟେ ।
ଜଳ ଯେସନେ ଛିଦ୍ରଘଟେ ॥୫,୬
କ୍ଷୁଦ୍ର ଆୟୁଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଅମୃତଦାତା ଚକ୍ରଧର ॥
ଏଥୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନାଶ ଅର୍ଥେ ।
ମୃତ୍ୟୁପୁରୁଷ ଏ ଜଗତେ ॥
ସେ ନୋହେ କାହାରି ଆୟତ୍ତ ।
କରଇ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଯାବତ ଯମ ଏହିଠାରେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ନୋହିବ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ॥
ହରି କଥାର କାଳ ଏହି ।
ମୁନି କହ ତୁ ଦୟା ବହି ॥
ସେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖୁଁ ନିସ୍ତାରଣ ।
କେବଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଶରଣ ॥
ହରି ଚରିତ ସୁଧାପାନେ ।
ଅମୃତ ପିହିତ[୨] ବଚନେ ॥
ଦିନ ହରନ୍ତି ଦୁଃଖିସୁଖେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନାରାୟଣ ରଖେ ॥୭,୮
ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଣୀ ।
ନିଜ ଆୟୁଷ ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ନିରତେ ମନ୍ଦକର୍ମ କରେ ।
ତାର ଆୟୁଷ ଏ ସଂସାରେ ॥
ରାତ୍ରିରେ ନିଦ୍ରା ଅର୍ଦ୍ଧ ହରେ ।
ଦିବସ ବ୍ୟର୍ଥ କର୍ମେ ସରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନେ ।
ସୂତ କହନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥୯

ସୂତ ଉବାଚ

ସେ ରାଜଋଷି ଯେତେବେଳେ ।
ବସିଲେ ହସ୍ତିନା ମଣ୍ଡଳେ ॥
ବିଶେଷେ ଅର୍ଜୁନର ନାତି ।
ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ॥
କଳି ପ୍ରବେଶ କଥା ଶୁଣି ।
ଦିଗବିଜୟେ ନୃପମଣି ॥
ତାର ସଙ୍ଗତେ ନୃପବରେ ।
ସମର୍ଥ ନୁହନ୍ତି ସମରେ ॥୧୦

ଉତ୍ତମ ରଥ ସଜ କରି ।
ରଥେ ଯୋଚିଲା ଅଶ୍ୱ ଗ୍ୱରି ॥
ଶ୍ୟାମ ତୁରଙ୍ଗ ମନୋଜବ[୩] ।
କେ କହୁ ଅଶ୍ୱଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ॥
ଅଶ୍ୱଭୂଷିତ ଅଳଙ୍କାର ।
ଯେସନ୍ତେ ଉଦିତ ଦିବାକର ॥
ରଥ ଉପରେ ସିଂହଧ୍ୱଜ ।
ପୁରୁ ବାହାର ମହାରାଜ ॥
ଆବୃତ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳେ ।
କେ ତାକୁ ସମ ମହୀତଳେ ॥
ଦିଗବିଜୟେ ବିଜେ କଲା ।
ଚଳନ୍ତେ ଅବନୀ କମ୍ପିଲା ॥୧୧
ମିଳେ ଉତ୍ତରକୁରୁ ଦେଶେ ।
ସର୍ବ ନୃପତି ତାର ବଶେ ॥
ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ କେତୁମାଳ ଜିଣି ।
ଭାରତବର୍ଷ ନୃପମଣି ॥
ବରଷ କିଂପୁରୁଷ ଆଦି ।
ଜିଣିଲା ସକଳ ସମ୍ପାଦି ॥
ସର୍ବ ନୃପତି ତା ଚରଣେ ।
ଧନେ ଖଟିଲେ ଦାସପଣେ ॥୧୨
କେତେହେଁ ଲୋକ ତାର ଆଗେ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ କଥାରଙ୍ଗେ ॥
ଆମ୍ଭାକୁ ରଖିଲେ ଯେମନ୍ତେ ।
ଦ୍ରୋଣକୁମର ଶସ୍ତ୍ରଘାତେ ॥
ବୃଷ୍ଣି ପାଣ୍ଡବ ବନ୍ଧୁପଣେ ।
ଭକତି କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ॥୧୩,୧୪
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ବାଣୀ ।
ତୋଷ ତାହାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ସନ୍ତୋଷ ହେଲେ ନୃପମଣି ।
ଉତ୍ତମ ଧନ ବସ୍ତ୍ର ଆଣି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପୁରସ୍କାର ।
ରତ୍ନ କଙ୍କଣ ମଣିହାର ॥୧୫
ପାଣ୍ଡବ ତୁଲେ ଯେତେ ଭାବ ।
ସଂସାରେ ସାଧିଲେ ମାଧବ ॥

୧. ଗୋ-ମିଥୁନ—ଦୁଇଟି ଗୋରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଧେନୁରୂପୀ ଧରଣୀ ଓ ବୃଷଭରୂପୀ ଧର୍ମ । ୨. ଅମୃତ ପିହିତ—ଅମୃତମୟ । ୩. ମନୋଜବ—ମନ ପରି ବେଗଶାଳୀ ।

ରଣେ ସାରଥିପଣେ ରଥେ ।
ଯେ ବନବାସ ଘୋରପଥେ ॥
ଦୁଃଖୁ ଉଦ୍ଧାରି ସଖାପଣେ ।
ହସ୍ତିନା ଗଲେ ଦୂତପଣେ ॥
ଆସନ ଶୟନ ଭୋଜନେ ।
ସ୍ତୁତିବଚନେ ବନ୍ଧୁପଣେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ କର୍ମ କରି ।
ପାଣ୍ଡବ ସଙ୍ଗତେ ବିହରି ॥
ସେ ଭାବ ଘେନି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଭଜିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ॥୧୬
ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କର ଧର୍ମ ।
ସାଧିଲା ଅନୁଦିନେ କର୍ମ ॥
ଯା ପୁଣି ଦିନେ ଆଚମ୍ବିତେ ।
ଘଟିଲା ଶୁଣ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୧୭
ଧର୍ମ ଯେ ଏକ ପାଦ ବହି ।
ଦିନେ ସେ ବୃଷରୂପ ହୋଇ ॥
ଭୂମିକି ଦେଖି ଧେନୁରୂପେ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ମିଳିଲା ସମୀପେ ॥
ସେ ଧେନୁ ଅତି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ।
ଅଧୋବଦନେ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥
କାନ୍ଦଇ ତେଜହୀନ ହୋଇ ।
ବତ୍ସା ବିହୁନେ ଯେହ୍ନେ ଗାଈ ॥
ତାର ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ଧୀରେ ।
ଧର୍ମ ପୁଚ୍ଛଇ ପ୍ରିୟଭରେ ॥୧୮
ଭୋ ବସୁନ୍ଧରୀ ସତ୍ୟ କହ ।
ତୋର ବିଷୟେ ମୋ ସନ୍ଦେହ ॥
ତୋର ଶରୀରେ କିବା ବ୍ୟାଧି ।
ଅନ୍ତର ବାହାରେ ଆଚ୍ଛାଦି ॥
ବିରସ ବଦନ ତୋହର ।
ଯେ ମୁଖ ସ୍ୱଭାବେ ସୁନ୍ଦର ॥
କିବା ତନୟ ତୋର ମଲା ।
ସ୍ୱାମୀ ବା ଦୂରେ ପ୍ରବାସିଲା ॥
କିବା ତୋହର ମନବ୍ୟଥା ।
କି ନଷ୍ଟଧନେ ତୋର ଚିନ୍ତା ॥୧୯

ଏକଇ ପାଦ ଦେଖି ମୋତେ ।
ଦୟା ବସିଲା କିବା ଚିତ୍ତେ ॥
କିବା ଏ ଘୋର କଳିକାଳେ ।
ଶୂଦ୍ରେ ଭୁଞ୍ଜିବେ ତୋତେ ବଳେ ॥
କିବା ଦେବଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଛଳେ ।
ଯଜ୍ଞ ନୋହିଲା ମହୀତଳେ ॥
ତେଣୁ ବା ଇନ୍ଦ୍ର ନ ବର୍ଷିଲେ ।
ଏଣୁ ବା ପ୍ରଜା ନାଶଗଲେ ॥୨୦
କିବା ପୁରୁଷେ ନିଜ ନାରୀ ।
ଉପେକ୍ଷି ପରଦାର କରି ॥
କିବା ବାଳକେ ପିତାମାତା ।
ଛାଡ଼ିବେ ତେଣୁ ତୋର ଚିନ୍ତା ॥
କିବା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବେଦବାଣୀ ।
ସାଧିବେ ନୀଚକୁଳେ ଆଣି ॥୨୧
କି ହୀନ କ୍ଷତ୍ରବନ୍ଧୁ[1] ରାଜା ।
କଳି ପୀଡ଼ିତ ଜନପ୍ରଜା ॥
ନିଜ ଭୁବନ ଛାଡ଼ି ଜନେ ।
ପଶିବେ ଦୁର୍ଗମ ବିପିନେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ନ ମଣି ସ୍ଥାନାସ୍ଥାନ ।
ଆସନ ଶୟନ ଭୋଜନ ॥
କରିବେ ପରପାକେ ମତି ।
ପରଯୁବତୀ ସଙ୍ଗେ ରତି ॥
କିବା ତୋହର ଗୁରୁଭାର ।
ଖଣ୍ଡିଲା କୃଷ୍ଣ ଅବତାର ॥
ତାର ଚରଣ ତୋ ଉପର ।
ଯେହ୍ନେ ଭୂଷିତ ଅଳଙ୍କାର ॥
ତାର ଚରିତ ଗୁଣଲୀଳା ।
କିବା ତୋ ମନ ସୁମରିଲା ॥
ତାର ବିୟୋଗେ ତୋର ଚିତ୍ତ ।
ଚିନ୍ତା ସାଗରେ ମୋହଗତ ॥୨୨,୨୩
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଚିନ୍ତାଭାର ।
କହ ତୋ ବିମନ ବେଭାର ॥
ଦେବେ ପୂଜନ୍ତି ତୋତେ ଭଲେ ।
ଏବେ ଅବଜ୍ଞା କିବା କଲେ ॥
କାଳ ବା ତୋର ଶୁଭ ହରି ।
ଏଣୁ ଦିଶିଲୁ ହତଶିରୀ ॥

ଧର୍ମବୃଷଭ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିନୟେ କହଇ ଧରଣୀ ॥୨୪

ଧରଣୀ ଉବାଚ

ଭୋ ବୃଷ ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର ।
ଏ ତୋତେ ନୋହେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋହର ଚତୁର ଚରଣ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସୁଖର କାରଣ ॥୨୫
ସତ୍ୟ ଶଉଚ ଦୟା କ୍ଷାନ୍ତି[2] ।
ତ୍ୟାଗ ସନ୍ତୋଷ ଋଜୁବୃତ୍ତି[3] ॥
ତପ ସମତା ଶମ ଦମ ।
ତିତିକ୍ଷା ଲାଭେ ଉଦାସୀନ ॥୨୬
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।
ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ତେଜ ସ୍ମୃତି ଶୌର୍ଯ୍ୟ ॥
ଧୈର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳ ମୃଦୁଭାବ ।
କାନ୍ତି ବାଗ୍ମିତା ସୁସ୍ୱଭାବ ॥
ବିନୟ ସହ ଓଜ ବଳ ।
ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଏ ସକଳ ॥
କୀର୍ତ୍ତି ମାନ[4] ଅନହଙ୍କାର ।
ଏ ସର୍ବ ଯାହାର ଶରୀର ॥୨୭,୨୮
ଏ ଆଦି ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
କର୍ମ ସାଧନ ଏ ଜଗତେ ॥
ମହତଜନ ଆଚରଣ ।
ଆତ୍ମାର ପରମ କାରଣ ॥୨୯
ଏ ସର୍ବଗୁଣ ସଉଭାଗେ ।
ଗମିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ସଙ୍ଗେ ॥
ପଡ଼ିଲା କଳି ଦୃଷ୍ଟିପାତ ।
ତେଣୁ ଶୋଚନା ମୋର ଚିତ୍ତ ॥୩୦
ମୁଁ ଏବେ ଆତ୍ମାକୁ ସୁମରି ।
ଏ ସର୍ବଗୁଣ ମନେ ଧରି ॥
ତୋର ଚରଣ ଭଗ୍ନ ଦେଖି ।
କାନ୍ଦଇ ହୋଇ ଅତି ଦୁଃଖୀ ॥
ଦେବତା ଋଷି ପିତୃଗଣ ।
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଆଚରଣ ॥
ଏ ସର୍ବ ଧର୍ମ ଗଲା ଦୂର ।
ମୋତେ ଛାଡ଼ିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥୩୧

୧. କ୍ଷତ୍ରବନ୍ଧୁ—ପତିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ । ୨. କ୍ଷାନ୍ତି—କ୍ଷମା । ୩. ଋଜୁବୃତ୍ତି—ସରଳତା ବା ନିଷ୍କପଟତା । ୪. ମାନ—ଗୌରବ ।

ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଦେବୀ ଯେତେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ମୋହର ସହିତେ ॥
ଯାର ଅପାଙ୍ଗେ ମୋକ୍ଷ ଶିରୀ ।
ଲଭିବୁଁ ବୋଲି ଆଶା କରି ॥
କଠୋର ତପ ସାଧି ବନେ ।
ପ୍ରପନ୍ନ ଯାହାର ଚରଣେ ॥
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତେଜି ପଦ୍ମବନ ।
ଯାର ହୃଦୟେ ଲଭି ସ୍ଥାନ ॥
ସ୍ୱ-ସ୍ଥାନେ ନ ଲାଗି ତା ମନ ।
ଯାର ଚରଣେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାନ ॥
କରି ବଞ୍ଚଇ ସର୍ବବେଳା ।
ସେ ହରି ନିଜପୁରେ ଗଲା ॥
ତାର ଚରଣ ଚିହ୍ନ ଯେତେ ।
ଧ୍ୱଜ ଅଙ୍କୁଶ ମୋର ଗାତ୍ରେ ॥
ସେ ବେଶେ ଅଳଂକୃତ ହୋଇ ।
ଶୁଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ବିରାଜଇ ॥

ଯେଣୁ ଛାଡ଼ିଲେ ମୋତେ ହରି ।
ତେଣୁ ଦିଶଇ ହତଶିରୀ ॥୩୨,୩୩
ଅସୁର ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ଭାର ।
ଉଶ୍ୱାସ କଲା ଯେ ମୋହର ॥
ତୋତେ ସ୍ଥାପିଲା ଯେ ସଂସାରେ ।
ଅଶେଷ ଜନ ଉପକାରେ ॥
ଯାଦବବଂଶ ହିତକର ।
ଅଶେଷ ଅନଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ॥
ଏ ତିନିଲୋକ ମନ ମୋହେ ।
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ନିଜ ଦେହେ ॥
ସେ ରୂପ ହୋଇଲା ଅନ୍ତର ।
ତେଣୁ ବିବର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ମୋର ॥୩୪
କଥନ ମନୋହର ସ୍ମିତେ ।
ପ୍ରେମାବଲୋକ ବହୁମତେ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁର ନାରୀଙ୍କର ।
ଯେ ମାନ ହରେ ନିରନ୍ତର ॥

ଯାର ଚରଣ ରେଣୁ ଲାଗି ।
ତୃଣ ଛଳେ ମୁଁ ପୁଲକାଙ୍ଗୀ ॥
ତାର ବିଯୋଗ କେବା ସହି ।
ପାରଇ ଲୋକେ ଦେହ ବହି ॥୩୫

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କହୁ କହୁ ବାଣୀ ।
ଧର୍ମର ସଙ୍ଗତେ ଧରଣୀ ॥
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଦିଗବିଜୟ କର୍ମ ସାରି ॥
ଧର୍ମ ଧରଣୀ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ॥୩୬
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପ୍ରଥମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ତରଣେ ଭବସିନ୍ଧୁ ଭେଳା ।
ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ପରୀକ୍ଷ ଦିଗବିଜେ ବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥ୍ୱୀଧର୍ମସଂବାଦୋ ନାମ ଷୋଡଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କଳି ଦଣ୍ଡିଲେ ପରୀକ୍ଷିତ । ସପତଦଶେ ଏ ଚରିତ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମୁନିଜନେ ।
ହରି ଚରିତ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ସେ ପ୍ରାଚୀ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ବିଜୟ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳେ ॥
ସେ ରାଜଋଷି ପରୀକ୍ଷିତ ।
ତେଜେ କି ପ୍ରକାଶେ ଆଦିତ୍ୟ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ମିଳିଲେ ଗୋ-ମିଥୁନ ମେଳେ ॥
ଦେଖିଲେ ରାଜବେଶଧାରୀ ।
ଲୁହାର ଯଷ୍ଟି କରେ ଧରି ॥

ସ୍ୱଭାବେ ଶୂଦ୍ର ତାର ଦେହୀ ।
ନଟର ପ୍ରାୟ ସଜ ହୋଇ ॥
ଅରକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀ ବୃଷ ପାଦେ ।
ଦଣ୍ଡ ପ୍ରହାରେ ଘୋର ନାଦେ ॥୧
ସ୍ୱଭାବେ ଏକଇ ଚରଣ ।
ପ୍ରହାର କରେ ପୁଣ ପୁଣ ॥
ତାର ପ୍ରହାରେ ସେ ବିକଳ ।
ଲୋଚନୁଁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
କମ୍ପଇ ମହାଭୟେ ଦେହୀ ।
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ଉତ୍ସର୍ଗଇ ॥୨
ପାଦେ ପ୍ରହାରେ ଧେନୁ ପୁଣ ।
ଲୁଟଇ ଚତୁର ଚରଣ ॥

ତାର ପ୍ରହାରେ ଧେନୁ କାନ୍ଦେ ।
ସ୍ଥିର ନ ରହେ ସ୍ଥିରିପାଦେ ॥
ବତ୍ସା ବିହୀନେ କୃଶଦେହୀ ।
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତେ ଭୋଜନ ଇଚ୍ଛଇ ॥୩
ତାର ନିକଟେ ରଥେ ଥାଇ ।
ନୃପତି ଆଚମ୍ବିତ ହୋଇ ॥
ବାଣ ଆରୋପି ଧନୁର୍ଗୁଣେ ।
ଗଭୀର କୋମଳ ବଚନେ ॥
ଅନାଇଁ ବୃଷଳ[୧] ବଦନ ।
ପୁଚ୍ଛଇ ପ୍ରହାର କାରଣ ॥୪

୧. ବୃଷଳ—ଶୂଦ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ କଳିରାଜା ।

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

କହ ଏ କେବଣ କାରଣ ।
କିମ୍ପାଇଁ କରୁ ପ୍ରହାରଣ ॥
କାହୁଁ ଅଇଲୁ ତୁ ପୁରୁଷ ।
କହ ତୋହର ନାମ କିସ ॥
ମୋର ଶରଣ ନରଲୋକ ।
ଏହାକୁ କରୁ ତୁ ନିରେଖ ॥
ନିର୍ବଳ ପ୍ରାଣୀକୁ ଚରଣେ ।
ପ୍ରହାରୁ ବଳୀୟାର ପଣେ ॥
ବେଶେ ତୁ ରାଜରୂପ ଧରୁ ।
ଶୂଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ କର୍ମ କରୁ ॥୫
କହ ଏ କେବଣ କାରଣ ।
ଦେଖ ମୋ କରେ ଧନୁର୍ବାଣ ॥
ଦେଖ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ କରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଜାଣି ଅରକ୍ଷିତ ।
ନିଜ ବଳରେ କରୁ ହତ ॥
ପ୍ରାଣୀ ସଂହରୁ ଅବହେଳେ ।
କାଳ ତୋ ପୂରିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥୬
ପୁଣି ବୃଷଭ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ସମ୍ଭ୍ରମ ଚିତ୍ତେ ପଚ୍ଚରଇ ॥
ତୁ ବୃଷ ମୃଣାଳ-ଧବଳ ।
ଏକଇ ପାଦେ ତୁମ୍ଭେ ଚଳ ॥
ତିନି ଚରଣ ତୋର ଥିଲା ।
କହ କି ହେତୁ କେଣେ ଗଲା ॥
କେଉଁ ଦେବତା କହ ତୁହି ।
ମାୟାରେ ବୃଷରୂପ ହୋଇ ॥
ଏ କଥା ମୋତେ ବଡ଼ ଗରୁ ।
ମୋହର ମନେ ଖେଦ କରୁ ॥୭
ଦେଖି କୌରବ ବଂଶଭୁଜେ ।
ଭଲେ ରକ୍ଷିତ ମୋର ରାଜ୍ୟେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଲୋଚନୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
କେବେହେଁ ନ ପଡ଼ଇ ତଳ ॥୮
ପୁଣି ସୁରଭୀ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଆଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟେ ପଚ୍ଚରଇ ॥
ତୁ ଧେନୁ କାନ୍ଦୁ କାହିଁ ପାଇଁ ।
ବୃଷଳ ଭୟ ତୋତେ ନାହିଁ ॥

ଭୋ ମାତ ରୋଦନ ନ କର ।
ମୁହିଁ ଖଳଙ୍କ ଦର୍ପହର ॥
ମୁହିଁ ପାଳକ ଅଛି ଯହିଁ ।
ମୋର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ କାହିଁ ॥୯
ଯାହାର ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜାକୁଳେ ।
ହିଂସା କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ ଖଳେ ॥
ତା ଯେବେ ରାଜା ନ ଶୁଣଇ ।
ତାର ଆୟୁଷ ଯଶ କାହିଁ ॥
ନାଶଇ ଇହ ପରଲୋକ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ଇ ନରକ ॥୧୦
ରାଜପଣର ଧର୍ମ ଏହି ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ପ୍ରଜା ଯେ ପାଳଇ ॥
ଏଣୁ ଏହାକୁ ବଧ କରି ।
ଧର୍ମେ ଅଧର୍ମ ଦୂର କରି ॥
ପ୍ରଜା ରକ୍ଷଣେ ଏ କାରଣ ।
ଏବେ ହୋ ବୃଷଭ ତୁ ଶୁଣ ॥୧୧
ତୋର ଚତୁରପାଦ ଥିଲା ।
ତିନିଚରଣ କେଣେ ଗଲା ॥
କୃଷ୍ଣସେବକ ରାଜ୍ୟେ କେହି ।
ତୋ ପରି ଦୁଃଖିତେ ନାହିଁ ॥୧୨
ତୋହର ବିରୂପ ଚରଣ ।
ପାଣ୍ଡବବଂଶେ ଏ ଦୂଷଣ ॥
ଯେ ସାଧୁ ହିଂସେ ଅବହେଳେ ।
ଧର୍ମ ନାଶଇ ମହୀତଳେ ॥୧୩
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଯେ ହିଂସେ ।
ସେ ଅପରାଧେ ଆତ୍ମା ନାଶେ ॥
ତାହା ତୁ କହ ମୋ ଆଗର ।
ମଙ୍ଗଳ କରିବି ତୁମ୍ଭର ॥
ସଂସାରେ ପାପୀ ଜନଙ୍କର ।
ମୋ ଭୟେ ହୃଦୟ କାତର ॥୧୪
ଏଣୁ ଏ ଲୋକେ ଅପଯଶ ।
ଯେ କରେ ହୋଇ ନିରଙ୍କୁଶ ॥
ମୁହିଁ ତାହାର ଭୁଜ ଦୁଇ ।
ଛେଦିବି ଯେବେ ଦେବ ହୋଇ ॥୧୫
ରାଜା ପରମ ଧର୍ମ ଏହି ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳଇ ॥

ସ୍ୱଧର୍ମେ ପାଳେ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ଖଳ ଚଉର୍ଯ୍ୟ ଯେ ନିବାରି ॥
ଯେ ଗ୍ରହିବର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ପଥେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ବ ଯେବେ ହରେ ।
ସେ ରାଜା ଧର୍ମେ ରାଜ୍ୟ କରେ ॥
ରାଜାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ତୋଷେ ।
ସେ ଧର୍ମ କହନ୍ତି ହରଷେ ॥୧୬

ଧର୍ମ ଉବାଚ

ପାଣ୍ଡବବଂଶେ ଏ ବେଭାର ।
ଆରତ ପ୍ରାଣୀ ଭୟ ହର ॥
ଯାହାର ପୁଣ୍ୟଗୁଣେ ହରି ।
ସାରଥି ଦୂତପଣ କରି ॥୧୭
ଶୁଣ ହୋ ପୁରୁଷଉତ୍ତମ ।
ଯାହାର ଯେବା ନିଜ ଧର୍ମ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କ୍ଳେଶବୀଜ ଯହୁଁ ।
ତାହା ଜାଣିବା ଆମ୍ଭେ କାହୁଁ ॥
ଯେ ବାକ୍ୟଭେଦ ବିମୋହନ ।
ତେଣୁ ନ ଜାଣେ ତାକୁ ଜନ ॥୧୮
କେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ଆତ୍ମା ଧରେ ।
କେ ଦେହ ବିକଳ୍ପ ବିଗ୍ରହେ ॥
କେ ବୋଲେ ଦୈବ ବଳୀୟାର ।
କେ ବୋଲେ କର୍ମର ଏ ଫଳ ॥
କେ ବୋଲେ ସ୍ୱଭାବ ଏହାର ।
କେ ବୋଲେ କରନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ॥୧୯
ତରକି ନ ପାରି ଯା ମନେ ।
କେ ତାହା କହିବ ବଚନେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେ ବିଧି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।
ତୁ ରାଜା ଏହା ମନେ ଚିନ୍ତ ॥୨୦

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମ ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ।
ସେ ରାଜା ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
ମନରୁ ଖେଦ ଦୂର କଲା ।
ସ୍ୱରୂପେ ଧର୍ମକୁ ଦେଖିଲା ॥
*ଦେହେ ଉତ୍ତରୀ ଅକ୍ଷମାଳ ।
କଟିରେ ଅଜିନ ଦୁକୂଳ ॥

* 'ଦେହେ ଉତ୍ତରୀ......ଜ୍ଞାନଦୀପ'—ଏତିକି ଅଂଶ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁଗତ ନୁହେଁ ।

ଲମ୍ବ ସୁନ୍ଦର ଗ୍ଧରି କର ।
ଶିରେ ଶୋଭିତ ଜଟାଭାର ॥
ତନୁ ଶଶାଙ୍କ ବପୁ ଗଞ୍ଜେ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ସାଜେ ॥
ବସନ ତଡ଼ିତ ତରାସ[1] ।
ରାଜା ଦେଖିଲା ଏହୁ ବେଶ ॥
ରାଜାକୁ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଇ ।
ସେ ବୃଷ ଏକପାଦେ ରହି ॥
ସେ ରାଜା ଲକ୍ଷି ଧର୍ମ ରୂପ ।
ଚିତ୍ତେ ପ୍ରକାଶେ ଜ୍ଞାନଦୀପ ॥
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ଧର୍ମକୁ ବୋଲେ ନୃପବର ॥୨୧

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ତୁ ଧର୍ମ ଧର୍ମକଥା କହୁ ।
ଛଳେ ବୃଷଭ ରୂପ ବହୁ ॥
ଅଧର୍ମ କର୍ମ ଯେ କରଇ ।
ଯେ ଅବା ତାହା ପ୍ରକାଶଇ* ॥
ନରକେ ଗତି ଦୁହିଙ୍କର ।
ଏରୂପ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଗ୍ଧର ॥୨୨
କିବା ଏ ଦେବମାୟା ଗତି ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ॥
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ।
ନିଶ୍ଚୟ ବିଗ୍ଧର ତୋହର ॥
ଏଣୁ ତୁ ନ କହିଲୁ ମୋତେ ।
ବିଗ୍ଧର କରେଁ ହୃଦଗତେ ॥୨୩
ତୋହର ଚତୁର ଚରଣ ।
ପ୍ରଥମ ଯୁଗେ ଆଚରଣ ॥
ତପ ଶଉଚ ଦୟା ସତ୍ୟ ।
ଏ ଯୁଗ ଅନୁରୂପେ କୃତ୍ୟ ॥
ସତ୍ୟର ଅନ୍ତେ ତପ ଗଲା ।
ଶଉଚ ତ୍ରେତୟା ହରିଲା ॥
ଦ୍ୱାପର ଗଲା ଦୟା ସଙ୍ଗେ ।
ସତ୍ୟ ରହିଲା କଳିଯୁଗେ ॥
ତପକୁ ଗର୍ବ ନାଶ କଲା ।
ଶୌଚକୁ ବିଷୟା ହରିଲା ॥
ଦୟା ହରିଲା ମଦ ବଳେ ।
ସତ୍ୟ ରହିଲା ଏ ଶୟ୍ୟଳେ ॥୨୪
ଏବେ ଯେ ଅଛି ଏକପାଦ ।
ଏ କଳି ତାହାକୁ ଆପଦ ॥
ଚିନ୍ତଇ ମିଥ୍ୟା ଅଧର୍ମରେ ।
ଏ କିମ୍ପା ମୋର ଅଧିକାରେ ॥
କଠୋର ସତ୍ୟ ଯେ ପାଳିବ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇବ ॥
ଏ ସତ୍ୟଭାବୁଁ ସତ୍ୟଯୁଗ ।
ଏ କଳି ଅନ୍ତେ ପ୍ରକାଶିବ ॥୨୫
ଏ ଭୂମି ଭାର ଅପହରି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ଅପସରି ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ରେଖା ।
ତେଣୁ ଏ ଦିଶେ କଉତୁକା ॥
ପବିତ୍ର ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ସୁର ନର ॥୨୬
ସେ ହରି ଛାଡ଼ିଗଲା ଯେବେ ।
ଦେଖ ଏହାର ଦୁଃଖ ଏବେ ॥
ଦୁର୍ଭଗା ପ୍ରାୟେ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ।
କାନ୍ଦଇ ଅତି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥
ପାପିଷ୍ଠ ଶୂଦ୍ରରାଜା ଯେତେ ।
ସର୍ବେ ଭୁଞ୍ଜିବେ ମିଳି ମୋତେ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ବାକ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧେ ବୋଧ କରି ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଧରି ହସ୍ତେ ।
ମିଳିଲା କଳିର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଅଧର୍ମ ହେତୁ[2] ବଳେ ମାରି ।
ମୁହିଁ ପାଳିବି ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୨୮
କଳି ଦେଖିଣ ତା ବଦନ ।
ଛାଡ଼ିଲା ନୃପତିଲାଞ୍ଛନ[3] ॥
ପ୍ରାଣ କାତରେ ଉଦବେଗେ ।
ପଡ଼ିଲା ରାଜା ପାଦଯୁଗେ ॥୨୯
ସେ କଳି ଜୀବନ ବିକଳେ ।
ପାଦେ ପଡ଼ିଲା ଯେତେବେଳେ ॥
ଦେଖିଣ କଳିର ବିକଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶରଣ ବତ୍ସଳ ॥
ତାର ବିକଳ ମୁଖ ଦେଖି ।
ଖଡ଼ଗ ଭୁଜ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ରଖି ॥
ଛେଦନ ନ କରି ତା ଶିର ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନୃପବର ॥୩୦

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ତୁ ଯେ ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଧରି ।
ପାଦେ ପଡ଼ିଲୁ ଭୟ କରି ॥
ଅର୍ଜୁନବଂଶେ ଜାତ ଯାର ।
ତାହାକୁ ଭୟ ନାହିଁ ତୋର ॥
ଅଧର୍ମବନ୍ଧୁ ତୁ ସ୍ୱଭାବେ ।
ମୋର ବଚନ ଶୁଣ ଏବେ ॥
ମୋହର ଦେଶେ ନ ପଶିବୁ ।
ଯେବେ ତୁ ଜୀବନେ ବଞ୍ଚିବୁ ॥୩୧
ତୁ କେହ୍ନେ ଥିବୁ ରାଜଘରେ ।
ଅଧର୍ମ ଯୂଥ ତୋ ସଙ୍ଗରେ ॥
ଲୋଭ ଅସତ୍ୟ ଚୌର୍ଯ୍ୟକର୍ମ ।
ଏ ଆଦି ଅଶେଷ ଅଧର୍ମ ॥
ଦୁର୍ଜନ ଆଚରଣ ଅଂହ[4] ।
ମାୟା କଳହ ଦମ୍ଭ ମୋହ ॥
ତୋହର ସଙ୍ଗେ ଥାନ୍ତି ଏତେ ।
ମୋ ଦେଶେ ଥିବୁ ତୁ କେମନ୍ତେ ॥୩୨
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଥିବେ ସତ୍ୟଧର୍ମେ ।
ତହିଁ ତୁ ନ ପଶିବୁ ଭ୍ରମେ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତେ ଯେତେ ଜନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ଧରିବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ।
ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ॥୩୩
ହରିଚରଣେ ପୂଜା କରି ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ନରହରି ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଗ୍ଧରିଦେହେ ।
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ବ୍ୟାପି ରହେ ॥
ଯେହ୍ନେ ପବନ ଏ ଶରୀରେ ।
ବହଇ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ॥
ସେ ହରି ପୂଜା କରେ ଯେହି ।
ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ତୋର ନାହିଁ ॥

୧. ତରାସ—ଆଭା । ୨. ହେତୁ—ମୂଳ କାରଣ । ୩. ନୃପତିଲାଞ୍ଛନ—ରାଜଚିହ୍ନ । ୪. ଅଂହ—ପାପ, ସ୍ୱଧର୍ମତ୍ୟାଗ ।

* 'ଅଧର୍ମ କର୍ମ.......ତାହା ପ୍ରକାଶଇ' ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧର୍ମ କରୁଥିବା ଲୋକ ଓ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ କରି ଅଧର୍ମକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରୁଥିବା ଲୋକ ।

ଏ ଧର୍ମ ମୋହର ପ୍ରମାଣ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ନାରାୟଣ ॥୩୪

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣି ସେ ରାଜାର ଉତ୍ତର ।
କଳି କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ଉଚ୍ଛେ ଉଞ୍ଚାଇ ଅସିବର ।
ଦିଶଇ ଯେହ୍ନେ ଦଣ୍ଡଧର ॥
ସେ ରାଜା ମୁଖ କଳି ଚାହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୩୫

କଳି ଉବାଚ

ଭୋ ରାଜା ମୁଁ ତୋର ବଚନେ ।
ଥିବି ତୋ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ॥
ତୋତେ ଦେଖଇ ଆଗ ପଛେ ।
ଖଡ଼ଗହସ୍ତେ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥୩୬
ତୁ ଧର୍ମପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସାର ।
ବିଚାରି ମୋତେ ସ୍ଥାନ କର ॥
ଯହିଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥିବି ମୁହିଁ ।
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ॥୩୭

ସୂତ ଉବାଚ

କଳି ବଚନ ଶୁଣି ହସି ।
ସନ୍ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ରାଜଋଷି ॥
ଚାରି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା ।
ନିତ୍ୟେ ଅଧର୍ମ ଯହିଁ ମେଳା ॥

ଦ୍ୟୂତ କାମିନୀ ମଦ୍ୟପାନ ।
ପ୍ରାଣୀ ମାରଣ ଯେବା ସ୍ଥାନ ॥୩୮
ପୁଣି ବୋଲଇ କଳିଯୁଗ ।
ମୋର ଏ ସ୍ଥାନ ଚାରିଭାଗ ॥
ଯହିଁ ମୁଁ ଥିବି ନିରନ୍ତରେ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍ଥାନ ଦିଅ ମୋରେ ॥
କଳିର ବାକ୍ୟ ଭାଳି ଚିତ୍ତେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଲା ତାର ହସ୍ତେ ॥
ଏ ପଞ୍ଚସ୍ଥାନ ପଞ୍ଚଗୁଣ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ମିଥ୍ୟା ବସଇ ଦ୍ୟୂତ ମଧ୍ୟେ ।
କାମ କାମିନୀ ମଦ ମଦ୍ୟେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ମାରଣେ ରଜୋଗୁଣ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ମଧ୍ୟେ ରିପୁଗଣ ॥
ଏ ପଞ୍ଚସ୍ଥାନ ତାରେ ଦେଲା ।
ଯହିଁ ଅଧର୍ମ ସଙ୍ଗମେଳା ॥୩୯
ପ୍ରମାଣି ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ।
କଳିଯୁଗକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାଜାର ବଚନେ ।
କଳି ବସିଲା ପଞ୍ଚସ୍ଥାନେ ॥୪୦
ଏଣୁ ଏମାନଙ୍କୁ ସେବନ ।
ନ କରେ ବିଜ୍ଞ ଯେଉଁ ଜନ ॥
ସେ ଧର୍ମଶୀଳ ଯେହ୍ନେ ମେରୁ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଲୋକପତି ଗୁରୁ ॥୪୧

ତପ ଶଉଚ ଦୟା ତିନି ।
ବୃଷଭ ପାଦ ବୋଲି ମାନି ॥
ନିଜର ବିଷୟ ପାଳନେ ।
ବର୍ତ୍ତିଲା ଏ ଚାରି ଚରଣେ ॥
ଆଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟେ ମନ ହରି ।
ପୃଥ୍ୱୀକି ସମବୃଦ୍ଧି[୧] କରି ॥୪୨
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନେ ।
ରାଜା ଉଚିତ ଯେ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଧରି କୋଳେ ।
ତପେ ଅରଣ୍ୟେ ଯିବାବେଳେ ॥
ପରୀକ୍ଷେ ରାଜଶିକ୍ଷା ଦେଇ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଚଳିଲେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥୪୩
ସେହି ପ୍ରକାରେ ମନେ ଗୁଣି ।
ରହେ କୌରବ ଶିରୋମଣି ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ରାଜନୀତି ।
ପ୍ରଜା ପାଳନେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ॥୪୪
ଏମନ୍ତେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ପ୍ରଜା ପାଳଇ ଅବିରତ ॥
ଯାହାର ରାଜ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଥାଇ ।
ହରି ଭଜୁଛ ଯଜ୍ଞ ଚାହିଁ[୨] ॥୪୫
ସେ ହରି ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ନିର୍ମଳ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ କଳିନିଗ୍ରହୋ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକର ଶାପ । ଲଭନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପ ॥
ବୈରାଗ୍ୟ ହେଲା ମନେ ଜାତ । ଅଷ୍ଟାଦଶର ଏ ଚରିତ ॥

କହନ୍ତି ସୂତ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ଶୁଣ ସକଳ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଦ୍ରୋଣକୁମର ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ ।
ସେ ରାଜା ବଞ୍ଚି ଗର୍ଭଗତେ ॥

କୃଷ୍ଣର ଅନୁଗ୍ରହ ଭାବେ ।
ନ ମଲା ଜନନୀର ଗର୍ଭେ ॥୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପେ ଶାପ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷକ ଦଂଶିବ ବୋଇଲା ॥

ମରଣେ ନ ଡରି ରାଜନ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିଲା ଭଗବାନ ॥୨
ହରିମହିମା ପରିମାଣି ।
ବ୍ୟାସକୁମର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥

---

୧. ସମବୃଦ୍ଧି (ସଂବୃଦ୍ଧି)—ସଂବର୍ଦ୍ଧନ ବା ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିପାଳନ । ୨. ଚାହିଁ—କରି ବା ସଂପାଦନ କରି ।

ଛାଡ଼ିଣ ସର୍ବସଙ୍ଗ ହେଲେ ।
ସେ ଜୀବ ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ବଳେ ॥
ଗଙ୍ଗାରେ ଛାଡ଼ି ନିଜ ପ୍ରାଣ ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ଶରଣ ॥୩
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗାଥା ପଢ଼ି ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ହୃଦରେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣର କଥାମୃତ ତୁଣ୍ଡେ ।
କହି ରୋମାଞ୍ଚ ନିଜପିଣ୍ଡେ ॥
ସର୍ବଦା ପାଦ ଯେ ସ୍ମରନ୍ତି ।
ମରଣେ କିବା ତାଙ୍କ ଭୀତି ॥୪
ସେ ରାଜା ଯେତେଦିନ ଥିଲା ।
ତା ରାଜ୍ୟେ କଳି ନ ପଶିଲା ॥
ନନ୍ଦନନ୍ଦନ ଯେତେବେଳେ ।
ତନୁ ଛାଡ଼ିଲେ ମହୀତଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଧର୍ମ ପୁରୁଷ ।
କଳି ଏ ସଂସାରେ ପ୍ରବେଶ ॥୫,୬
ସେ ରାଜା ତାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ।
ସାରଙ୍ଗ[୧] ପ୍ରାୟ ସାର ଖାଇ ॥
ଏ କଳିଯୁଗ ଧର୍ମ ଏହି ।
କୁଶଳ କର୍ମ ଯେ ଚିନ୍ତଇ ॥
ସେ ଫଳ ଏ ଦେହେ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ଇତର ଚିନ୍ତା ନ ଲାଗଇ ॥
ଏହା ବିଗ୍ରହି ନିଜ ଚିତ୍ତେ ।
ନ ମାରି ରଖିଲେ ଆଯତ୍ତେ ॥୭
ଯେ କଳି ଧୀରେ ଭୟ କରି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଧୀରେ ବିହରି* ॥
ନିରତେ ଅପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ।
ସିଂହର ପ୍ରାୟେ ବିକ୍ରମଇ ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ପ୍ରାୟ ବାଳ ମଧ୍ୟେ ।
ସେ କଳି ବିହରେ ଆନନ୍ଦେ ॥୮
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଗୁଣଗାଥା ।
ଯହିଁ ପ୍ରକାଶ କୃଷ୍ଣକଥା ॥
ପ୍ରସଙ୍ଗେ କହିଲଇଁ ଏବେ ।
ଯେଣୁ ପୁଚ୍ଛିଲ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥୯

କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ଗୁଣଗାଥା ।
ଯେ ସାଧୁଜନ ମଧ୍ୟେ କଥା ॥
ତାର ମହିମା ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
କହି ବଞ୍ଚନ୍ତି ସାଧୁସଙ୍ଗେ ॥
ନିତ୍ୟେ ତାହାର ପଦ ଚିନ୍ତି ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶନ୍ତି ॥୧୦
ସୂତ ବଚନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ମନ ଆନନ୍ଦେ ମୁନିଜନେ ॥
କର ପ୍ରସାରି ଜଣେ ଜଣ ।
ସୂତଙ୍କୁ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥(ଢ଼.)

ଋଷୟ ଊଚୁଃ

ହେ ସୂତ ସାଧୁ ତୁମ୍ଭ ଦେହୀ ।
ଚିର ଜୀବନେ ରହ ତୁହି ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ନରଦେହ ବହି ।
ତୁମ୍ଭ ନିକଟେ ସୁଖେ ଥାଇ ॥
କୃଷ୍ଣ ଅମୃତ କଥାମାନ ।
ତୋର ବଦନୁ କର୍ଣ୍ଣେ ପାନ ॥
କରି ବଞ୍ଚିଲୁ ଦିନାକେତେ ।
ସୁସାଧୁ ସଙ୍ଗର ଆୟତ୍ତେ ॥୧୧
ଏ ଯଜ୍ଞକର୍ମେ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ।
ବେଦ ବଚନେ ମୋହଗତ ॥
ଏ ଯଜ୍ଞଧୂମେ ଧୂମାକୁଳ ।
ଆମ୍ଭର ଆତ୍ମା ହୀନବଳ ॥
ଫୁଟିଲୁ ଯଜ୍ଞ ବାଟେ ଭ୍ରମି ।
ପଥୁକୀ ଯେହ୍ନେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ତୁ ଯେ ଆମ୍ଭର ଶ୍ରମ ଜାଣି ।
କୃଷ୍ଣ ଅମୃତ କଥା ବାଣୀ ॥
ପାନ କରାଇ ଶ୍ରୁତିମାର୍ଗେ ।
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ରଖ ଏବେ ॥୧୨
ହରି ଭକତଜନ ସଙ୍ଗେ ।
ଯେ କ୍ଷଣେ ବଞ୍ଚେ ନର ଅଙ୍ଗେ ॥
ତା ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ ମୋକ୍ଷ ।
କେ ତୁଲ୍ୟ କରିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଏଣୁ ଯେ କରେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ।
ତରଇ ଏ ଭବତରଙ୍ଗ ॥

ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନେ ଆଶା ଯେତେ ।
ଏଥୁଁ ଅଧିକ କି ଜଗତେ ॥୧୩
କୃଷ୍ଣକଥାରେ ରସ ଯେତେ ।
ତାହା ଆସ୍ୱାଦି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
କେବା ରସଜ୍ଞ ତାହା ତେଜେ ।
କର୍ଣ୍ଣ-ଜିହ୍ୱାରେ[୨] ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜେ ॥
ଯାହାର ଗୁଣ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ବୋଲାଇ ॥
ଭବ[୩] ବିରଞ୍ଚି ଯାର ଅନ୍ତ ।
ପ୍ରମାଣି ନ ପାରେ ଜଗତ ॥୧୪
ଏଣୁ ଭକତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଭାବୁକ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ବର ॥
ମହତଜନଙ୍କ ଶରଣ ।
ଯାହାର ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ ଉଦାର ଚରିତ ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ରସେ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥
ଲୋଭିଲା ମଧୁକର ପ୍ରାୟେ ।
ଭୋ ମୁନି କର ତୁ ସଦୟେ ॥
କହ ଗୋବିନ୍ଦ ରସକଥା ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡିବ ଭବବ୍ୟଥା ॥୧୫
ସେ ମହାଭାଗ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଭକତ ମଧ୍ୟେ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ॥
ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ନିର୍ମଳ ଭାଗବତ ବାଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଗନ୍ଧେ ।
ଭୃଙ୍ଗ ଯେସନେ ମକରନ୍ଦେ ॥
ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ ପାଦମୂଳେ ।
ପ୍ରାଣ ନିବେଶି ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ପଶିଲା ସର୍ବଭୟ ତେଜି ।
ହରି ଚରଣେ ଭାବେ ଭଜି ॥୧୬
ତାର ଚରିତ ଯୋଗସାର ।
ସେ ଯେ ଭକତ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ଅନନ୍ତ ଚରିତ ସଂଯୁତ ।
ଯେ କର୍ମ କଲେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥

---

୧. ସାରଙ୍ଗ—ଭ୍ରମର । ୨. କର୍ଣ୍ଣ-ଜିହ୍ୱାରେ—କର୍ଣ୍ଣରୂପୀ ଜିହ୍ୱା ଦ୍ୱାରା । ୩. ଭବ—ଶିବ ।

* 'ଯେ କଳି ଧୀରେ........ ବିହରି' ଅର୍ଥାତ୍ କଳିରାଜା ଧୀର ବା ବିବେକବାନ୍ ପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଭୀରୁ ସଦୃଶ ଏବଂ ଅଧୀର ବା ଅବିବେକୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟରେ ବୀର ସଦୃଶ ଆଚରଣ କରେ ।

କହ ସକଳ ଆମ୍ଭ ଆଗ ।
ତୁମ୍ଭେ ସହଜେ ମହାଭାଗ ॥୧୭
ଶୁଣି କହନ୍ତି ସୂତ ମୁନି ।
ବିପ୍ରଙ୍କ ଭାବେ ଭାବ ଘେନି ॥(ଚ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ଭାଗ୍ୟ ଏ ମୋହର ।
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପୁରସ୍କାର[1] ॥
ବିଲୋମେ* ଜନ୍ମ ମୁଁ ଲଭିଲି ।
ସତ୍‌କୁଳ ମଧ୍ୟେ ଗଣ୍ୟ ହେଲି ॥
ମହତଜନଙ୍କୁ ଯେ ପାଇ ।
ତାର ଦୁଷ୍କୃତ ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୧୮
କୃଷ୍ଣର ନାମ ଯେ ଗୁଣନ୍ତି ।
ଯେ ଅବା ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ॥
ତାଙ୍କର କଥା କି କହିବା ।
ତାଙ୍କୁ ସମାନ ଅଛି କେବା ॥
ସେ ହରି ସର୍ବଘଟେ ଥାଇ ।
ଶରଣ ରକ୍ଷଣ ବୋଲାଇ ॥
ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ସେ ଅନନ୍ତ ।
ମହାନ୍ତଗୁଣ ନାହିଁ ଅନ୍ତ ॥୧୯
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବ ଋଷି ଯେତେ ।
ଯା ଅନୁରୋଧେ ବେଦପଥେ ॥
ଯୋଗ ସମାଧି ତପେ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଟାକ୍ଷ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ॥
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୁଣ ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ।
ଯାର ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ବନ୍ଧି ॥
ନିତ୍ୟେ ବସଇ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ଧ୍ୟାନ ନିରୋପି ପାଦମୂଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଗନ୍ଧେ ।
ଭୃଙ୍ଗ ଯେସନେ ମକରନ୍ଦେ ॥୨୦
ଯେ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଏ ଜଗତେ ।
ପୂଜନ୍ତି ବିରଞ୍ଚି ସହିତେ ॥
ସେ ଗଙ୍ଗା ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ପାପୁଁ ଭଲେ ॥

ଯାହାର ପାଦନଖ ଲାଗି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଗଙ୍ଗା ସଉଭାଗୀ ॥
ସେ କି ପଦାର୍ଥ ଏ ଜଗତେ ।
ଚିହ୍ନି ନ ପାରେ ମୁନି ସନ୍ଥେ ॥
ଏଣୁ ମୁକୁନ୍ଦ ନାମ ବିନେ ।
ସଂସାରେ କିବା ଉଚ୍ଚାରଣେ ॥୨୧
ଯାର ଚରଣେ ସିଦ୍ଧଗଣେ ।
ସମାଧି ଯୋଗ ଆଚରଣେ ॥
ଛାଡ଼ି ବିଷୟ ମୁନିଗଣ ।
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ସୁମରଣ ॥
ଭକ୍ତି ସମାଧି ଦୃଢ଼ାସନେ ।
ତରିଲେ ସଂସାର ବନ୍ଧନେ ॥୨୨
ହେ ଅର୍ଯ୍ୟମଣ[2] ମୁନି ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପଚ୍ଚରିଲ ମୋତେ ॥
କହିବି କୃଷ୍ଣର ମହିମା ।
ଯେ ଅବା ତାର ଗୁଣସୀମା ॥
କେ ଅବା ପାରେ ମୁଖେ କହି ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ସେହିମତେ ।
ଯେ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିପାରେ ଯେତେ ॥
ତାର ବାରତା ସେ ଜାଣନ୍ତି ।
ଅଧିକେ ନ ପାରନ୍ତି ଚିହ୍ନି ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତଜନ ଯେତେ ।
ଜ୍ଞାନ ସାଧନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମହିମା ବିଗ୍ରହେ ।
ସହସ୍ରଜନ୍ମେ କେବା ପାରେ ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ ।
ହରିଚରିତ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥୨୩
ସେ ପରୀକ୍ଷିତ ଏକଦିନେ ।
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଗଲା ବନେ ॥
ମୃଗ ନ ପାଇ ଘୋର ବନେ ।
କ୍ଷୁଧିତ ତୃଷିତ ବଦନେ ॥୨୪
ଜଳ ନ ପାଇ ପଥଶ୍ରମେ ।
ମିଳିଲା ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ॥

ଦେଖଇ ଏକ ବୃକ୍ଷ ତଳେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆସନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ମୁଦ୍ରିତ ଲୋଚନେ ।
ଆତ୍ମା ନିବେଶି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥୨୫
ନିଶ୍ଚଳ ଆତ୍ମା ମନ ବୁଦ୍ଧି ।
ପବନ ନବଦ୍ୱାରେ ରୁନ୍ଧି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପ୍ରତ୍ୟାହାରେ ।
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ନିର୍ବିକାରେ ॥
ଆଧାର ଲିଙ୍ଗ ନାଭି ହୃଦେ ।
କଣ୍ଠମଣ୍ଡଳ ଭୃରୁମଧ୍ୟେ ॥
ମନପବନ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ।
ନିବେଶି ଅଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯୋଗ ନିଶ୍ଚଳ ବ୍ରହ୍ମଭୂତ ।
ତିନିବିକାରୁ ସେ ଅତୀତ ॥୨୬
ପ୍ରକୀର୍ଣ୍ଣ ଜଟାଭାର ଶିରେ ।
ହରିଣ ଚର୍ମର ଉପରେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରକୁ ଅନାଇ ।
ତୃଷିତେ କଣ୍ଠ ଶୁଷ୍କ ହୋଇ ॥
ଜଳ ମାଗିଲା ମହାରାଜା ।
ଇଚ୍ଛଇ ଆପଣାର ପୂଜା ॥୨୭
ଉଦକ ତୃଣ ଭୂମି ଆଦି ।
ଅତିଥି ପୂଜାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଅର୍ଘ୍ୟ ସୁନୃତ[3] ସାଧୁବାଣୀ ।
ନ ଲଭି କୋପେ ନୃପମଣି ॥
ମନେ ବିଗ୍ରହେ ମହାରାଜ ।
ଅବଜ୍ଞା କଲା ମୋତେ ଦ୍ୱିଜ ॥୨୮
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାର ବଳେ ମନ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଅଚେତନ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କ୍ରୋଧେ କାଳବଳେ ।
ମୃତ ଉରଗ ଧନୁହୁଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଳେ ନେଇ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲା ॥୨୯,୩୦

୧. ପୁରସ୍କାର—ସମାଦର । ୨. ଅର୍ଯ୍ୟମଣ—ସୂର୍ଯ୍ୟତୁଲ୍ୟ ତେଜସ୍ୱୀ । ୩. ସୁନୃତ—ସତ୍ୟ ଓ ମଧୁର ବଚନ ।

* ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ମାତା ଓ ନିମ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର ପିତାଙ୍କ ଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ବିଲୋମଜ ସନ୍ତାନ କହନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମାତା ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପିତା ଦ୍ୱାରା ସୂତ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କୁ ବିଲୋମ ଜାତି କୁହାଯାଇଛି ।

ପଥେ ଚଳନ୍ତେ ନୃପମଣି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ କଥା ମନେ ଗୁଣି ॥
ବୋଲଇ କପଟ ଏହାର ।
ନିଶ୍ଚଳ ସମାଧି ଗୋଚର ॥
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ନିବୃତ୍ତି ।
ନୟନ ବୁଜି କିମ୍ବା ଛନ୍ତି ॥
କିବା ଏ ରାଜାଙ୍କ ଆଗତ ।
ନିମିତ୍ତେ କରି ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ॥
ଏତେ ଅବଜ୍ଞା ନରଦେହେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜନ୍ମେ କେବା ସହେ ॥୩୧
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ନରନାଥ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସୁତ* ॥
ବାଳକ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ।
ତେତେ ଅନଳ ରୂପ ଧରେ ॥
ରାଜାର ଆଗମନ କଥା ।
ପିତାର ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ψବାଳକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ତହିଁ ।
ମନେ ଭାଳଇ କୋପ ବହି ॥୩୨
ସଂସାର ଧର୍ମ ଯେ ପାଳକ ।
ଦେଖ ତାହାର ଅବିବେକ ॥
ଶ୍ୱାନର ପ୍ରାୟେ ଚେଷ୍ଟା କଲା ।
ଦାସ ତ ସ୍ୱାମୀକୁ ଲଂଘିଲା ॥୩୩
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କୁ ବରି ।
ଯକ୍ଷରେ ଦ୍ୱାରପାଳ କରି ॥
ଶ୍ୱାନର ପ୍ରାୟେ ଦ୍ୱାରେ ଥାନ୍ତି ।
ସେ ଭାଣ୍ଡେ ଭୋଜନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ॥୩୪
ଉତ୍ପଥ ପ୍ରାଣୀ[୧] ଦଣ୍ଡ ଅର୍ଥେ ।
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଜାତ ଏ ଜଗତେ ॥
ସେ ଯେଣୁ ନିଜପୁରେ ଗଲା ।
ତେଣୁ ଏ ଅନ୍ୟାୟ ଚିନ୍ତିଲା ॥

ଏ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରେ ରହିଲେ ।
ଧର୍ମ ନ ଥିବ ଏଥି ଭଲେ ॥
ଦେଖ ମୋହର ବିପ୍ରପଣ ।
କରିବି ଏଥିର କାରଣ[୨] ॥୩୫
ଏମନ୍ତ ବାଳକଙ୍କୁ କହି ।
ରଙ୍ଗ ନୟନେ ରୋଷ ବହି ॥
କୌଶିକୀ[୩] ଜଳେ ହସ୍ତ ଭରି ।
ମାର୍ଜିନା ଆଚମନ କରି ॥
ରାଜା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ମନେ ।
ବଚନ-ବଜ୍ର ପ୍ରହାରଣେ ॥୩୬
ବୋଲଇ ଅଧର୍ମ ବିଗ୍ରହ ।
ଅନ୍ୟାୟ କଲା ଏ ପାମର ॥
ଆଜହୁଁ ସପତ ଦିବସେ ।
ତକ୍ଷକ ଆସି ମହାରୋଷେ ॥
ତାର ଶରୀର ବେଗେ ଖାଉ ।
ଏ ଯେ ଅନ୍ୟଥା କେବେ ନୋହୁ ॥
ମୋର ପିତାର ଦ୍ରୋହକାରୀ ।
ସେ କିମ୍ବା ଥିବ ଦେହ ଧରି ॥୩୭
ଏମନ୍ତ ଶାପ ତାକୁ ଦେଇ ।
ମିଳିଲା ପିତା ପାଶେ ଯାଇ ॥
ପିତାର ଗଳେ ସର୍ପ ଦେଖି ।
କାନ୍ଦଇ ଅତି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥୩୮
ପୁତ୍ର ରୋଦନ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଧ୍ୟାନ ତେଜିଲା ବିପ୍ରମଣି ॥
ସେ ଆଙ୍ଗିରସ[୪] ନିଜାସନେ ।
ଗ୍ରହିଲା ଉନ୍ମୀଳ ଲୋଚନେ ॥
ଆପଣା ଗଳେ ସର୍ପ ଦେଖି ।
ଉଠିଲା ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥୩୯
ଗଳାରୁ ସର୍ପକୁ ପକାଇ ।
ପୁଚ୍ଛଇ ପୁତ୍ରମୁଖ ଚାହିଁ ॥

ହେ ପୁତ୍ର କାନ୍ଦୁ କିସ ଅର୍ଥେ ।
କେ ପ୍ରାଣୀ ଶୋକ ଦେଲା ତୋତେ ॥
ପିତା ବଚନ ଶୁଣି ବଳା ।
ସଂକ୍ଷେପି ସକଳ କହିଲା ॥୪୦
ପୁତ୍ର ବଚନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
କୋପ ବସିଲା ବିପ୍ର ମନେ ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଚାହିଁ କୋପଭରେ ।
ବୋଲଇ ନିଷ୍ଠୁର ଉତ୍ତରେ ॥
ଅଳପ ଅପରାଧେ ତୁହି ।
ଏ କର୍ମ କଲୁ କିସ ପାଇଁ ॥
ସେ ଭାଗବତ[୫] ପୁଣ୍ୟଦେହୀ ।
ଏ ଶାପ ତାକୁ ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଅହୋ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେଖ କଥା ।
ଶୁଣି ମୋ ମନେ ଗରୁ ବ୍ୟଥା ॥
ଅଳପ ଅପରାଧେ ଦେଖ ।
ଅଧର୍ମ ବିହିଲୁ ବାଳକ ॥୪୧
ଯାହାର ଭୁଜ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଧର୍ମ ସମ୍ପଦ ସୁଖ ଶିରୀ ॥
ପ୍ରଜାଏ ସୁଖେଣ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ।
ସେ କି କାହାରେ ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତି ॥୪୨
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ନରପତି ।
ଜନମି ମେଦିନୀ ପାଳନ୍ତି ॥
ଏବେ ରାଜାର ଅନ୍ତେ ମହୀ ।
ଚଉର୍ଯ୍ୟ ବଳଦର୍ପ ବହି ॥
ଅରକ୍ଷ ମେଷଯୂଥ ପ୍ରାୟେ ।
ଲୋକ ନଶିବେ ସ୍ୱୈରଭୟେ ॥୪୩
ଧନ ହରିବେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ପ୍ରଜା ପଶିବେ ଘୋରବନେ ॥
ନିର୍ଭୟେ ପଶୁଙ୍କୁ ହିଂସିବେ ।
ପର ରମଣୀ ନ ମାନିବେ ॥

୧. ଉତ୍ପଥ ପ୍ରାଣୀ—ଗର୍ହିତ ବା ଅସତ୍‌ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିବା ପ୍ରାଣୀ । ୨. କାରଣ—ପ୍ରତିକାର । ୩. କୌଶିକୀ—କୌଶିକୀ ନାମକ ନଦୀ । ୪. ଆଙ୍ଗିରସ—ଶମୀକ ମୁନି । ୫. ଭାଗବତ—ଭକ୍ତ ।

* ଶମୀକ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶୃଙ୍ଗୀ ।

ψ ଅନେକ ପାଠରେ 'ବାଳକ ମୁଖୁଁ......କୋପ ବହି' ସ୍ଥାନରେ "ବାଳକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି କୋପେ । ମିଳିଲା ପିତାର ସମୀପେ ॥ ପିତାର କନ୍ଧେ (ଗଳେ) ସର୍ପ ଦେଖି । କୋପେ ଭାଳଇ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥" ପଦ ମିଳୁଛି । କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବାପର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତଥା ମୂଳ ସଂସ୍କୃତର ଅର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠାରେ ଏହା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ବୋଧ ହୁଏ । କାରଣ ପରବର୍ତ୍ତୀ ୩୮ଶ ଶ୍ଳୋକାନୁବାଦରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଛି । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଋଷିପୁତ୍ର ଶୃଙ୍ଗୀ ପିତାଙ୍କ ପାଖକୁ ନ ଯାଇ, କେବଳ ସାଥୀ ପିଲାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ପାଠକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଅନାଥ ହୋଇବ ସଂସାର ।
ସେ ପାପ ହୋଇବ ଆମ୍ଭର ॥୪୪
ଧର୍ମ ଛାଡ଼ିବ ଗୃହିପାଦେ ।
ଯେବା ବିହିତ ଅଛି ବେଦେ ॥
ବର୍ଣ୍ଣ ଆଶ୍ରମ ଯେ ଆଗ୍ରର ।
ଏ ତିନି ଧର୍ମ ଯେ ବେଦର ॥
ସେ ଧର୍ମ ତେଜି ଦୂରତରେ ।
ପଶିବେ ଅଧର୍ମ ବେଭାରେ ॥
ସର୍ବେ ବୁଡ଼ିବେ ଅର୍ଥ କାମେ ।
ବଞ୍ଚିବେ ଶ୍ୱାନ କପି ଧର୍ମେ ॥୪୫
ଏ ଧର୍ମପାଳ ନରପତି ।
ସୁକୃତବନ୍ତ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ॥
ସାକ୍ଷାତେ ମହାଭାଗବତ ।
ସେ ରାଜଋଷି ପରୀକ୍ଷିତ ॥
କଲା ଯେ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧ୍ୱ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ବୁଲି ବନେ ।
ମିଳିଲା ମୋହର ଆଶ୍ରମେ ॥
ତାହାକୁ ଶାନ୍ତି ତୁ ନ କଲୁ ।
ବିଶେଷେ ଘୋର ଶାପ ଦେଲୁ ॥
ସେ ଆମ୍ଭ ଶାପଯୋଗ୍ୟ ନୋହେ ।
ଅଶେଷ ଧର୍ମେ ଦେହ ବହେ ॥୪୬

ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସେ ଧ୍ୟାୟି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲେ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ନିଷ୍ପାପ ଭୃତ୍ୟକୁ ଏ ବଳେ ।
ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତିଲା ମହୀତଳେ ॥
ଅଳପ ବୁଦ୍ଧି ଏ ବାଳକ ।
ଏହାର ମନେ କଲା ଦୁଃଖ ॥
ଭୋ ନାଥ କରୁଣାସାଗର ।
ବାଳକ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ॥୪୭
ନିନ୍ଦା କପଟ ଅବଜ୍ଞାନ ।
ଶାପ ତାଡ଼ନ ଆଦି ମାନ ॥
କଲା ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ପ୍ରତିକୃତ ।
ନ କରେ ଯେ ତୋର ଭକତ ॥
ତୋହର ଭକତ ଯେ ଜନ ।
କୋପ ନ ବସେ ତାର ମନ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅପରାଧ ସହେ ।
ତୋହର ଭାବେ ଚିତ୍ତ ବହେ ॥
ଅତି ଅନ୍ୟାୟ କର୍ମ ମୋର ।
ମୁଁ କର୍ମହୀନ ଦୁରାଗ୍ରର ॥
ନିରପରାଧେ ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତି ।
ଏ ମୋର ଚିତ୍ତେ ଗରୁଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଦେବହେଳନ କର୍ମ ମୋର ।
ନିଶ୍ଚେ ଲଭିଲି ଦାମୋଦର ॥

ଦୁଃଖ ମୁଁ ଲଭିବି ନିକଟେ ।
ଏ ଘୋର ସଂସାର ସଙ୍କଟେ ॥୪୮
ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ର ଅପରାଧେ ।
ମହତ ଶାପ ଅପବାଦେ ॥
ଅନୁତାପିତ ବିପ୍ରବର ।
ବୋଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ରକ୍ଷା କର ॥
ରାଜା ଯେ ଅପରାଧ କଲା ।
ସେ କଥା ଚିତ୍ତେ ନ ଘେନିଲା ॥
ଏ ନରଲୋକେ ସାଧୁ ଯେତେ ।
କୋପ ନ ବଶେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ॥୪୯
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦୋଷ ନ ଘେନନ୍ତି ।
ସ୍ତୁତିରେ ହରଷ ନୁହନ୍ତି ॥
ପରଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହୋନ୍ତି ।
ସମଦୃଷ୍ଟିରେ ଆତ୍ମା ଚିନ୍ତି ॥
ସେ ସାଧୁଜନଙ୍କର କଥା ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ଅନ୍ୟଥା ॥୫୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନଜନଙ୍କର ହିତେ ।
ଯେବା ପ୍ରକାଶ ମୋର ଚିତ୍ତେ ॥
ସୁଜନେ ନ ଘେନିବ ଦୋଷ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସଙ୍କର ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ବିପ୍ରଶାପୋପଲମ୍ଭନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ଉପବାସୀ । ହୋଇ ରହନ୍ତେ ରାଜା ଆସି ॥
ତହିଁ ମିଳିଲେ ଶୁକ ମୁନି । ଊନବିଂଶରେ ଏହି ବାଣୀ ॥

ସୂତ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ।
ଶୌନକ ଆଦି ଋଷି ଆଗେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ସେ ମହୀପତି ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଚିନ୍ତା ନିମଗ୍ନ ଦୁଃଖଚିତ୍ତ ॥
ଏକାନ୍ତେ ବସି ବିଗ୍ରରଇ ।
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ କଲି ମୁହିଁ ॥

ଅର୍ଜିତ କର୍ମବଶ ହୋଇ ।
ଗୁରୁ ଯେସନେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ଅନାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବେଭାରେ ।
କୁକର୍ମ କଲି ଏ ସଂସାରେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗଳେ ।
ସର୍ପ ମୁଁ ଦେଲି ଧନୁହୁଳେ ॥

ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗେ ତାର ଧ୍ୟାନ ।
ନ ଜାଣି ହେଲି ହତଜ୍ଞାନ ॥୧
ଦେବହେଳନ କର୍ମ କଲି ।
ନିକଟେ ସଙ୍କଟ ଲଭିଲି ॥
ଏ ପାପ ବିନାଶନ ହେତୁ ।
ବେଗେ ବିଧାତା ମୋତେ ଚିନ୍ତୁ ॥

ଏ କର୍ମ ପୁଣ ମୁଁ ଯେମନ୍ତେ ।
କେବେହେଁ ନ କଳୁଇ ଚିତ୍ତେ ॥୨
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ରୋଧ ଦାବାନଳ ।
ଏ ମୋର ରାଜ୍ୟ ଧନବଳ ॥
ଆତ୍ମାର ସଙ୍ଗେ ଦହୁ ମୋତେ ।
ଏ କର୍ମ ନ କରେ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଗୋ ଦ୍ୱିଜ ଦେବଙ୍କ ହିଂସନେ ।
ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ନ ସ୍ଫୁରୁ ମୋ ମନେ ॥୩
ଏମନ୍ତେ ବିଗ୍ରହୁ ବିଷାଦେ ।
ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଭେ ଜନବାଦେ ॥
ଉରଗ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗଳେ ।
ରାଜା ଯେ ଦେଲା ଧନୁହୁଳେ ॥
ତାର ବାଳକ ଶାପ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷକ ଦଂଶିବ ବୋଇଲା ॥
ସପତଦିନ ଶେଷକାଳେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଦଂଶିବ ସେ ବଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ଜନମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ମନେ ସାନନ୍ଦ ନୃପମଣି ॥
ବୋଲେ ଏ ମୋତେ ବେଗେ ଖାଉ ।
ଏ ମୋର କୁଳେ ତାପ ନୋହୁ ॥୪
ଯେମନ୍ତେ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ମରଣେ ନ ପଡ଼ଇ ଦୁଃଖେ ॥
ଏମନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟ ବିଗ୍ରହି ।
ରାଜସମ୍ପଦ ପରିହରି ॥
ଚିନ୍ତିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦପୁଷ୍ପ ।
ସେବନ ବିନା ନାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମଜଳେ ।
ପ୍ରବେଶ ଯାଇ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ॥୫
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ ତୁଳସୀ ।
ପାଦଉଦକରେ ଯେ ମିଶି ॥
ଅତି ପବିତ୍ର ବହେ ବାରି ।
ଉଭୟ ଲୋକ ପାପ ହରି ॥
ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କାଳେ ।
କେବା ନ ବସେ ତାର କୂଳେ ॥୬
ପାଣ୍ଡବବଂଶେ କୀର୍ତ୍ତିକର ।
ସକଳ ରାଜା ମଧ୍ୟେ ବର ॥

ସେ ସୁରନଦୀ ତୀରେ ଯାଇ ।
ଚିତ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦପଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ବିଷୟସଙ୍ଗ ଦୂର କରି ।
ଅନ୍ନ ଉଦକ ପରିହରି ॥
ମୁନିଙ୍କ ବ୍ରତେ ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ମନ ନିବେଶି ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥୭
ସେ କଥା ଶୁଣି ମୁନିଜନେ ।
ଯେ ଅବା ଥିଲେ ଗିରିବନେ ॥
ନିଜ ନିବାସ ଉପେକ୍ଷିଲେ ।
ହସ୍ତିନା ନଗରେ ମିଳିଲେ ॥
ଯେ ଅବା ଥିଲେ ଯେଉଁ ଦେଶେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ଆଶେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଶିଷ୍ୟଗଣ ।
ଅପରେ ଅଶେଷ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ତାଙ୍କ ମହିମା କେବା କହେ ।
ତୀର୍ଥ ପବିତ୍ର ତାଙ୍କ ଦେହେ ॥
ତୀର୍ଥଗମନ ଛଳ କରି ।
ପ୍ରବେଶ ଯହିଁ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୮
ଅତ୍ରି ବଶିଷ୍ଠ ରିଷ୍ଟନେମି[1] ।
ଚ୍ୟବନ ଭରଦ୍ୱାଜ ଘେନି ॥
ଭୃଗୁ ଅଙ୍ଗିରା ପରାଶର ।
ଉତଥ୍ୟ ଗାଧିର କୁମର[2] ॥
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମଦ ମେଧାତିଥି ।
ଦେବଳ ଆର୍ଷ୍ଟିଷେଣ ଯତି ॥
ସୁବାହୁ ଭରଦ୍ୱାଜ ଶିଷ୍ୟ ।
ଗୌତମ ମୈତ୍ରେୟ କବଷ ॥
ପିପ୍ପଳାୟନ ଔର୍ବ ମୁନି ।
ବ୍ୟାସ ନାରଦ କୁମ୍ଭଯୋନି[3] ॥
ଦେବର୍ଷି ରାଜର୍ଷି ମହର୍ଷି ।
ଅପରେ ଯେତେକ ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ॥
ସକଳ ଋଷି ଏକମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଜାହ୍ନବୀର କୂଳେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ପରୀକ୍ଷିତ ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି ହସ୍ତ ॥
ବନ୍ଦିଲା ମୁନିଗଣ ପାଦେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁ ଗଦଗଦେ ॥୯-୧୧

ସୁଖେ ବସିଲେ ମୁନିଗଣେ ।
ପୁଣି ହିଁ ରାଜା ପରଣାମେ ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ॥୧୨

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୋ ଜୀବନ ।
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ॥
ମୋହର ପ୍ରାଣ ଯିବା ବେଳେ ।
ମହାନ୍ତଜନେ ବିଜେ କଲେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣପାଦ ଯହିଁ ଧୋଇ ।
ସେ ସ୍ଥାନେ ନିଜ ଶିର ଦେଇ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତ ।
ଆଗମ ନିଗମେ ଉକତ ॥
ଯେ ଏହା ଲଙ୍ଘେ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ସେ ବିପ୍ରେ ଆସି ଯାର ପାଶେ ।
ବସନ୍ତି ମନର ହରଷେ ॥
ତାହାର ଭାଗ୍ୟ କି କହିବା ।
ଯାହା ନ ପାନ୍ତି ସୁର ଦେବା ॥୧୩
ଅପ୍ରାଧ କଲି ବିପ୍ରକୁଳେ ।
ଦେଖ ମୋହର ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ ସଙ୍ଗ ତେଜି ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ଚିତ୍ତ ମଜ୍ଜି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ମିଳିଲ ମୋର ପାଶେ ଆସି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ କୋପାନଳ ।
ଏ ମୋର ବୈରାଗ୍ୟର ମୂଳ ॥୧୪
ଯେ କର୍ମ କଲେ ଏ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ମାୟାଘୋରେ ॥
ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହେ ସେବି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉ ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମତି ହେଉ ।
କୁହକ ତକ୍ଷକ ବା ଖାଉ ॥
ତେଣେ ସଂଶୟ ନାହିଁ ମୋର ।
ସକଳେ କୃଷ୍ଣକଥା କର ॥୧୫
କୃଷ୍ଣବିଷୟେ ହେଉ ମତି ।
ତାର ସେବକ ସଙ୍ଗ ଗତି ॥

୧. ରିଷ୍ଟନେମି—ଅରିଷ୍ଟନେମି । ୨. ଗାଧିର କୁମର—ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର । ୩. କୁମ୍ଭଯୋନି—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ।

ମୋହର କର୍ମଫଳ ଲଇ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିବି ଯହିଁ ତହିଁ ॥
ମୁଁ ତହିଁ କୃଷ୍ଣଦାସ ପଣେ ।
ସେବିବି ଅଭୟ ଚରଣେ ॥
ଶରଣାଗତ ବୋଲି ମୁହିଁ ।
ହେ ବିପ୍ରେ ଭାବ ଦୟା ବହି ॥
ସକଳ ଜୀବେ ମିତ୍ରଭାବ ।
ଯେମନ୍ତେ ହୋଇବ ସମ୍ଭବ ॥
ଏମନ୍ତ ମୋତେ ଦିଅ ବର ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ନମସ୍କାର ॥୧୬
ଏମନ୍ତ ମୁନିଙ୍କି ଜଣାଇ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦେଇ ॥
ଜାହ୍ନବୀ ତୀରେ କୁଶଶଯ୍ୟା ।
ଶୟନ ଅର୍ଥେ କଲା ରାଜା ॥
ପୂର୍ବଦିଗକୁ ଶିର କରି ।
ଉତ୍ତରମୁଖେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଗଙ୍ଗା ଦକ୍ଷିଣକୂଳେ ଶୋଇ ।
କାରୁଣ୍ୟଜଳେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ* ॥
ଯେ ଜନ୍ମେଜୟ ସୁତ ତାର ।
ତା ଶିରେ ଦେଇ ରାଜ୍ୟଭାର ॥
ଅଶେଷ ଋଷିଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥୧୭
ଆକାଶେ ଥାଇ ଦେବଗଣେ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଷ୍ପ ବରଷଣେ ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟନାଦ ତୁଲେ ।
ସାଧୁ ଶବଦେ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥୧୮
ଯେ ମୁନିଗଣେ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ।
ଥିଲେ ଯେ ପରୀକ୍ଷିତ ମେଳେ ॥
ଗଗନେ ସାଧୁ ସାଧୁ ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ମୁନିଗଣ ଶୁଣି ॥
ସାଧୁ ଶବଦେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ଦିଶ ପୂରିଲା ଗଙ୍ଗାତୀରେ ॥

ଋଷିଏ ଅନୁଗ୍ରହ ମୁଖେ ।
କହନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥୧୯
ଏ ସାଧୁ ରାଜା ବିଚକ୍ଷଣ ।
ଅକାଳେ ଲଭିବ ମରଣ ॥
ଦେଖ ଏହାର ଭାଗ୍ୟବଳେ ।
ମୁନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଯାର ଆସନେ ସର୍ବ ରାଜା ।
ଶିର ନୁଆଇଁ କଲେ ପୂଜା ॥
ସେ ରାଜା କାଳେ ହରିଭାବେ ।
ପଶିବ ଜନ୍ମର ସ୍ୱଭାବେ ॥୨୦
ଏ ନରପତି ଯେତେ ଦିନେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିବ ବିଷ୍ଣୁଧ୍ୟାନେ ॥
ସୁଖେ ଲଭିବ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ।
ଯେ ସ୍ଥାନ ବିମୋହ ବିଶୋକ ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ଏହି ସ୍ଥାନେ ।
ବଞ୍ଚିବା ଫଳ ଜଳପାନେ ॥
ଏ ଭାଗବତଙ୍କ ଉତ୍ତମ ।
ନିଶ୍ଚେ ଲଭିବ ପ୍ରେମଧାମ ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ଋଷି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଅମୃତ ସମ ସାଧୁବାଣୀ ॥
ରାଜା ମଣିଲା ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ।
ଛାଡ଼ିଲା ସକଳ ସଂଶୟ ॥
ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ସେବା ଫଳେ ।
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ମହୀତଳେ ॥
ପୂର୍ବେ ଲଭିଲେ ହରିଭାବ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ଦେଖ ମୋହର ଭାଗ୍ୟବଶୁ ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ସର୍ବ ଦେଶୁ ॥
ବେଦେ ଯେମନ୍ତ ଦେହବନ୍ତେ ।
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦେବଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ବସି କହନ୍ତି ନାନାଧର୍ମ ।
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣେ ଯେବା ନିଜ କର୍ମ ॥

ଯେ ଫଳ ଇହ-ପରଲୋକେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ଦୁଃଖସୁଖେ ॥
ତେମନ୍ତେ ଅନୁଗ୍ରହ ଚିତ୍ତେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଆଗତ ପରହିତେ ॥
ଏ ବିନେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆର ।
ଏ ନିଜ ସ୍ୱଭାବ ତୁମ୍ଭର ॥୨୨,୨୩
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରଇ ମୁହିଁ ।
ମରଣେ ଅନ୍ତର୍ଜଳେ ଥାଇ ॥
ଏବେ କି କୃତ୍ୟ ଅଛି ମୋତେ ।
କହ ସକଳେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାର ସାଗରେ ।
ମରଣୁ କିବା କରି ତରେ☫ ॥୨୪
ଏମନ୍ତ ପୁଚ୍ଛୁଁ ରାଜଋଷି ।
ଶୁକ ମିଳିଲେ ବେଗେ ଆସି ॥
ମହୀ ଭ୍ରମଣ ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମ ଗାଇ ମୁଖେ ॥
ଆଶ୍ରମ-ଚିହ୍ନ-ହୀନ ଅଙ୍ଗ ।
କ୍ଷଣକ୍ଷଣକେ ନାନାରଙ୍ଗ ॥
ନିରତେ ନିଜ ଲାଭେ ତୋଷ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅବଧୂତ ବେଶ ॥
ବେଷ୍ଟିତ ବାଳକ ସମୂହେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ଦେହେ ॥୨୫
ସ୍ୱଭାବେ ଷୋଡ଼ଶ ଅବଦ ।
ସୁନ୍ଦର ସୁକୁମାର ପାଦ ॥
କର ଯୁଗଳ ବାହୁ ଅଂସ[1] ।
ଉନ୍ନତ ସୁନ୍ଦର ସୁନାସ[2] ॥
ନିବିଡ଼ ବେନି ଉରୁ ସାଜେ ।
ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ବିରାଜେ ॥
ଆୟତ ଚକ୍ଷୁ ଗ୍ରୀବ କର୍ଣ୍ଣ ।
ସୁଗ୍ରୀବ ସୁନ୍ଦର ଆନନ ॥
ମାଂସେ ନିଗୂଢ଼ ଜତ୍ରୁ[3] ସାଜେ ।
ତୁଙ୍ଗ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ବିରାଜେ ॥

୧. ଅଂସ—କାନ୍ଧ। ୨. ସୁନାସ—ସୁନ୍ଦର ନାସିକା। ୩. ଜତ୍ରୁ—ଦେହର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗରେ ଉଭୟ କାନ୍ଧତଳେ ଥିବା ଧନୁରାକୃତି ହଂସୁଳି ହାଡ଼।

* ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣତଟରେ କୁଶାଗ୍ର ପୂର୍ବକୁ କରି ତା ଉପରେ ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୀ ହୋଇ ବସିଥିଲେ ବୋଲି ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି।

☫ ଏଠାରେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି—(୧) ଜୀବପକ୍ଷେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବସ୍ଥାରେ କଣ କରିବା ଉଚିତ? (୨) ବିଶେଷରେ ମୃତ୍ୟୁ ଉପନୀତ ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷେ ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଶରୀର ଓ ଅନ୍ତଃକରଣ ଦ୍ୱାରା କରଣୀୟ ବିଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ କଣ? ଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରଶ୍ନ ସେ ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପଚାରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାରି ଉତ୍ତରରୂପେ ହିଁ ଶୁକଦେବ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗବତ କହିଛନ୍ତି।

ତ୍ରିବଳୀ କୁକ୍ଷି ମନୋହର ।
ଆବର୍ତ୍ତ ନାଭି ସୁଗଭୀର ॥
ବିକୀର୍ଣ୍ଣ କେଶ ଦିଗମ୍ବର ।
ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ଶରୀର ॥
ପ୍ରଲମ୍ବ ଭୁଜ ଜାନୁଯାଏ ।
ଦିଶେ ଅମରବର ପ୍ରାୟେ ॥୨୨,୨୭
ଶରୀର ବର୍ଣ୍ଣ ରୁଚି ଶ୍ୟାମ ।
ରୂପେ ତୁଳିତ ନୋହେ କାମ ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
କାମିନୀଜନ ମନୋହର ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ତାଙ୍କ ଦେଖି ।
ମୁନିଏ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଜାଣନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ।
ସେ ଯୋଗୀ କୃଷ୍ଣପରାୟଣ ॥୨୮
ଶୁକ ଆଗମ ଦେଖି ରାଜା ।
ତକ୍ଷଣେ ଆଣି ଅର୍ଘ୍ୟପୂଜା ॥
ବିନୟଭାବେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଚରଣେ ନମସ୍କାର କରି ॥
ଡିରୀ ବାଳକ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ତା ଦେଖି ଭୟେ ବାହୁଡ଼ିଲେ ॥
ରାଜା ପୂଜିଲା ମନତୋଷେ ।
ଶୁକ ବସିଲେ ରାଜାପାଶେ ॥୨୯
ବେଷ୍ଟିତ ଋଷିଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ସେ ଶୁକ ବସିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଶଶାଙ୍କ ଯେହ୍ନେ ତାରା ମେଳେ ।
ବିରାଜେ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥୩୦
ପ୍ରଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ମୁନିବର ।
ଅକୁଣ୍ଠଧୀଷଣା[1] ଯାହାର ॥
ସେ ମୁନିପାଦେ ନମସ୍କାର ।
କରି ଯୋଡ଼ିଲା ବେନି କର ॥

ନିର୍ମଳ ବାକ୍ୟ ସୁଧାଧାର ।
ମୁନିଙ୍କି ଗ୍ରହିଁ ନୃପବର ॥
ପୁଚ୍ଛଇ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
ଚରଣେ ପୁଣ ପୁଣ ପଡ଼ି ॥୩୧

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଆଜ ମୋହର ଜନ୍ମ ଧନ୍ୟ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟବଂଶେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଅତିଥି ରୂପେ ଆସି ।
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ॥
ଦେଖି ମୋ ଆତ୍ମା କୃତକୃତ୍ୟ ।
ଦେହକୁ କଲି ତୀର୍ଥଭୂତ ॥୩୨
ଯାହାର ସ୍ମରଣ ବିଶ୍ୱାସ ।
ପବିତ୍ର କରେ ଗୃହୀବାସ ॥
ତାହାର ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ।
ଦୁରିତ[2] ନ ରହଇ ଗାତ୍ରେ ॥
ସ୍ପରଶି ପାଦଜଳ ଯହିଁ ।
ସକଳ ତୀର୍ଥଫଳ ତହିଁ ॥୩୩
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ।
ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭର ବଦନ ॥
ଯେତେ ଦୁରିତ ଦେହେ ଥିଲା ।
ତୁମ୍ଭ ସାନ୍ନିଧ୍ୟେ ଦୂର ଗଲା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ମହାଘୋରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ନଶନ୍ତି[3] ଅସୁରେ ॥୩୪
ଆଜ ମଣିଲି ମୋତେ ହରି ।
ପାଣ୍ଡବ ସ୍ନେହେ ପ୍ରୀତି କରି ॥
ବାନ୍ଧବପ୍ରିୟ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଯେହ୍ନେ ପାଣ୍ଡବ ଗୃହେ ଆସି ॥
ତାହାଙ୍କ ଗୋତ୍ର ଯେଣୁ ମୁହିଁ ।
ତେଣୁ ସଦୟ ମୋରେ ହୋଇ ॥୩୫

କୃଷ୍ଣର ଦୟା ଯେଣୁ ହୋଇ ।
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ ଯୋଗ୍ୟ ମୁହିଁ ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତଗତି ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
କେ ତାହା କରିବ ଗୋଚର ॥
ମରଣକାଳେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗ ।
ତରିଲି ଏ ଭବ ତରଙ୍ଗ ॥୩୬
ଯୋଗୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଗୁରୁ ।
ଯେହ୍ନେ ଅଚଳ ମହାମେରୁ ॥
ଦେଖି ମୋ ଜୀବ ଯିବା କାଳେ ।
କିବା ସାଧିବି ମହୀତଳେ ॥
କିବା ଶୁଣିବି କର୍ଣ୍ଣପଥେ ।
ସ୍ମରଣ କି କରିବି ଚିତ୍ତେ ॥
କିବା ବଦନେ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଭଜିବି କାହାର ଚରଣ ॥୩୭,୩୮
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଦ୍ୱାରେ ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ରହ ମନସିରେ ॥
ଗୋଦୋହ ମାତ୍ରେ ତୁମ୍ଭ ଗତି ।
ଏଣୁ ମୋହର ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୩୯
କହନ୍ତି ସୂତ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ଶୁଣ ସକଳ ମୁନିଜନେ ॥(ଭ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୁକମୁନି ଶୁଣି ॥
ହରଷେ ମୁଦ୍ରିତ ଲୋଚନ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିଲେ ଭଗବାନ ॥୪୦
ସେ ମୁନି ଚରଣ କମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ବର୍ଣ୍ଣଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧେ ଶୁକାଗମନଂ ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

୧. ଅକୁଣ୍ଠଧୀଷଣା—ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି । ୨. ଦୁରିତ—ପାପ । ୩. ନଶନ୍ତି—ନାଶ ଯାଆନ୍ତି ।

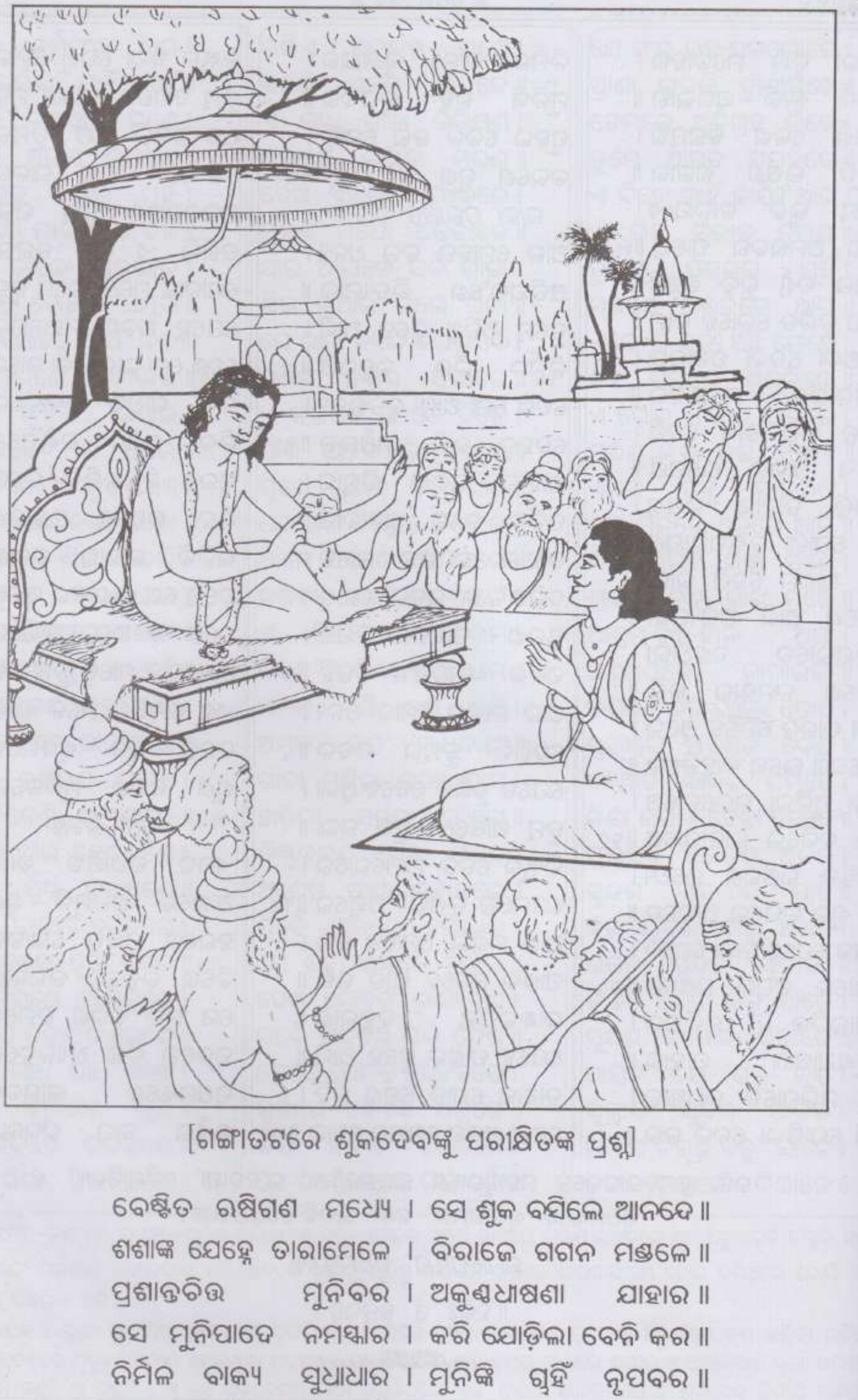

[ଗଙ୍ଗାତଟରେ ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ]

ବେଷ୍ଟିତ ଋଷିଗଣ ମଧ୍ୟେ । ସେ ଶୁକ ବସିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଶଶାଙ୍କ ଯେହ୍ନେ ତାରାମେଳେ । ବିରାଜେ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ପ୍ରଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ମୁନିବର । ଅକୁଣ୍ଠଧୀଷଣା ଯାହାର ॥
ସେ ମୁନିପାଦେ ନମସ୍କାର । କରି ଯୋଡ଼ିଲା ବେନି କର ॥
ନିର୍ମଳ ବାକ୍ୟ ସୁଧାଧାର । ମୁନିଙ୍କି ଗ୍ରହିଁ ନୃପବର ॥
ପୁଚ୍ଛଇ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି । ଚରଣେ ପୁଣ ପୁଣ ପଡ଼ି ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥସାର । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ତାହାର ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଦଶ ଅଧ୍ୟାରେ ସମାପତ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାରେ । କୀର୍ତ୍ତନ ଶ୍ରବଣାଦି ଦ୍ୱାରେ ॥
ସ୍ଥୂଳ ବିରାଟ ରୂପେ ମନ । ଧାରଣା ହୋଇଛି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ହରି ଚରଣ ଚିନ୍ତି ଧ୍ୟାନେ ।
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନେ ॥
ରୋମ ପୁଲକ ନିଜ ଦେହୀ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ହେ ପରୀକ୍ଷିତ ନୃପବର ।
ଗରିଷ୍ଠ ପ୍ରଶ୍ନ ଏ ତୋହର ॥
ପଗ୍ରୁ ଜୀବଲୋକ ହିତେ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ ଅଛି ତୋର ଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ସାର ।
ଏଥେ ସଂସାର ଉପକାର ॥ ୧
ଶ୍ରୋତବ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ଅଛି ଯେତେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ଉକତେ ॥
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରକାରେ ।
ପ୍ରଶ୍ନ ଯେ ଅଛି ଏ ସଂସାରେ ॥
ସଂସାର କରିବାର ଆଶେ ।
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଗୃହବାସେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଶେ ଗୃହେ ଥାଇ ।
ଆତ୍ମାର ହିତେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
ଆୟୁଷ କ୍ଷୟ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ବିଷୟ ଅର୍ଥ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ॥ ୨

ନିଶା ହରଇ ଅର୍ଦ୍ଧବେଳ ।
ନିଦ୍ରା ବା ବଧୂସଙ୍ଗ ମେଳ ॥
ଦିବସେ ଅର୍ଥ-ଚିନ୍ତାକୁଳ ।
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣେ ବିକଳ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧ ଆୟୁଷ ଏଣେ ନାଶ ।
ନିରତେ ସୁଖଦୁଃଖେ ପ୍ରାସ ॥ ୩
ସୁତ କଳତ୍ର ଦେହ ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ସତ୍ୟ ଚିନ୍ତି ।
ନିକଟେ ମୃତ୍ୟୁ ନ ଦେଖନ୍ତି ॥
ମରଣ ଦେଖୁଥାଇ ତୋଳେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଭ୍ରମେ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଏଣୁ ସଂସାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ଅଗୋଚର ॥ ୪
ଏଣୁ ସଂସାର ଭାବ ତେଜି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ଚିତ୍ତେ ହେଜି ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବଘଟେ ପୂରେ ।
ନିର୍ଲେପ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ତାର ମହିମା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ନାମକୁ ଉଚ୍ଚାରି ବଦନେ ॥
ସ୍ମରଣ କର ହୃଦଗତେ ।
ଯେବେ ଅଭୟ ଇଚ୍ଛା ଚିତ୍ତେ ॥ ୫

ଏ କଥା ସାଂଖ୍ୟଯୋଗେ ଜାଣି ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ନିଷ୍ଠା ପରିମାଣି ॥
ଜନ୍ମର ଲାଭ ଏ ପ୍ରମାଣ ।
ଅନ୍ତେ ସ୍ମରଣ ନାରାୟଣ ॥ ୬
ପୂର୍ବେ ନିର୍ମଳ ମୁନି ଯେତେ ।
ତତ୍ତ୍ୱ ବିଗ୍ରରି ବେଦମତେ ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ଦୂର କରି ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବ ହୃଦେ ଧରି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଗୁଣ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଗୁଣନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଶ୍ରବଣେ ॥ ୭
ଏ ଭାଗବତ ଧର୍ମବାଣୀ ।
ବ୍ରହ୍ମ ସମାନେ ପରିମାଣି ॥
ଦ୍ୱାପରଯୁଗ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ମୁଁ ଯେ ଅନେକ ଶିଷ୍ୟମେଳେ ॥
ମୋର ଜନକ ବ୍ୟାସମୁନି ।
ମୁହିଁ ତାହାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଘେନି ॥ ୮
ନିର୍ଗୁଣ ମାର୍ଗେ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବ ହେଲା ଜାତ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗେ ମନ ଥୋଇ ।
ଯେବା ଅଭ୍ୟାସ କଲି ମୁହିଁ* ॥
କହିବି ତୋର ଆଗେ ତାହା ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥

* ଏଠାରେ ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ ଯେ ଶୁକଦେବ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବାମାତ୍ରେ ପଦବ୍ରଜରେ ଅରଣ୍ୟକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ, ତେବେ ସେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଠାରୁ ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ କେତେବେଳେ? ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ନିର୍ଗୁଣମାର୍ଗୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କର ସଗୁଣ ଭାବ

ଏ ଭାଗବତ ବାଣୀ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଯେ ଶୁଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅବଧାନେ ॥
ମୁକୁନ୍ଦପାଦେ ତାଙ୍କ ମନ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥୯,୧୦
କାମୀ ମୁମୁକ୍ଷୁ କିବା ଜ୍ଞାନୀ ।
ହରିକୀର୍ତ୍ତନ କଲେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ ତେଣେ ପାଏ ।
ନିର୍ଭୟପଥେ ଚିତ୍ତ ରହେ ॥
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ଯୋଗୀଜନେ ।
ଦୀର୍ଘେ ଜୀବନ୍ତି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ସେ ପୁଣି କୃଷ୍ଣନାମ ମୁଖେ ।
କହନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥
ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଗାଇ ।
ଅନ୍ତରେ ତାର ପଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଯେ ହରି ନ ବୋଲେ ବଦନେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥୧୧
କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ନାହିଁ ତହିଁ ।
ହେ ନୃପ ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ରେ କୃଷ୍ଣବାଣୀ ।
ଯେ ଶୁଣେ ଯେବା ମୁଖେ ଭଣି ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦ୍ଧରେ ।
କି ଭାବ ବହୁ ସଂବତ୍ସରେ ॥୧୨
ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ନାମେ ରାଜା ଥିଲା ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବଙ୍କୁ ହିତ କଲା ॥
ରିପୁ ସଂହାରି ଦେବ ପାଶେ ।
ମିଳିଲା ଭକତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଦେବେ ବୋଇଲେ ମାଗ ବର ।
ଶୁଣି ବୋଇଲା ନୃପବର ॥
ଆୟୁଷ ଅଛି ମୋର କେତେ ।
ଦେବେ କହିଲେ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ॥

ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଛି ତୋ ଜୀବନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ରାଜା ମନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଆସି ମହୀତଳେ ।
ଭଜିଲା ଅକିଞ୍ଚନ ମେଳେ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ॥୧୩
ଏବେ ସପତଦିନ ଯାଏ ।
ଜୀବନ ଥିବ ତୋର ଦେହେ ॥
ଏବେ ହରିଙ୍କି ଆଶ୍ରେ କର ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣ ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାର ॥୧୪
ଯେ ଅନ୍ତକାଳେ କୃଷ୍ଣବାଣୀ ।
ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରେ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥
ଯେତେ ବିଷୟ ଆତ୍ମାଭେଦି ।
ଅସଙ୍ଗ ଶସ୍ତ୍ରେ ତାହା ଛେଦି ॥
ବେଗେ ସେ ପଶେ କୃଷ୍ଣଭାବେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋତେ ଏବେ ॥୧୫
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ତକାଳ ଜାଣି ।
ଆତ୍ମାର ହିତ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଘରୁ ବାହାର ହୋଇ ବନେ ।
ତପ ଆଚରେ ଧୀର ମନେ ॥
ସ୍ନାହାନ ସାରି ତୀର୍ଥଜଳେ ।
ଆସନେ ବସିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଯେ ବିଧି ଆସନେ ।
ପ୍ରଥମ ଆଶ୍ରମ ଲକ୍ଷଣେ ॥୧୬
ଅଭ୍ୟାସ କରି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ତ୍ରିବୃତବ୍ରହ୍ମ[୧] ସୁମରଣେ ॥
ପ୍ରାଣ ପବନ ଯୋଗେ ରୁନ୍ଧି ।
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧି ॥
ବୁଦ୍ଧି ସାରଥି ଆଶ୍ରେ କରି ।
ବିଷୟ ସମୂହ ସଂହରି ॥

କର୍ମେ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ବଳେ ।
ନିରୋପି କୃଷ୍ଣ ପାଦତଳେ ॥
ତାର ଶରୀର ଅବୟବେ ।
ଚିନ୍ତିବ ଏକେ ଏକେ ଭାବେ ॥
ମନକୁ ନିର୍ବିଷୟ କରି ।
ସକଳ ଚିନ୍ତା ପରିହରି ॥
ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ଯେତେବେଳେ ।
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସରେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୭-୧୯
ସ୍ୱଭାବେ ମନ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଆବୃତ ରଜ ତମୋଗୁଣେ ॥
ଏଣୁ ଧାରଣା ଆଶ୍ରେ କରି ।
ମନର ମଳ ଅପହରି ॥୨୦
ଏମନ୍ତ ଯୋଗର ଧାରଣ ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ॥
ଯେ ଭକ୍ତି ଧାରଣାର ବଳେ ।
ଯୋଗ ପ୍ରାପତ ଅଳ୍ପକାଳେ ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ଶୁକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ପରୀକ୍ଷ ବୋଲେ ମନେ ଗୁଣି ॥(ଳ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଧାରଣା ଯୋଗ ଚିତ୍ତେ ଧରି ।
ଯେମନ୍ତେ ତରେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରରୀ ॥
ଯେମନ୍ତ ଧାରଣା ନିଶ୍ଚଳ ।
ବେଗେ ହରଇ ମନୁଁ ମଳ ॥
ଏ ଯୋଗଧାରଣା ସ୍ୱଭାବ ।
ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରମାର୍ଗେ ଅନୁଭବ ॥
ଗୁରୁ ବଚନେ କିବା ଜାଣି ।
ଯୋଗଧାରଣା ପରିମାଣି ॥
ଯେଣେ ଅଭ୍ୟାସ ପ୍ରାଣୀ କରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ମନୁଁ ମଳ ହରେ ॥

ପ୍ରତି ସେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ କିପରି? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ କୁହାଯାଏ ଯେ ପୁତ୍ର ଶୁକଦେବଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟାସଦେବ୍ ତାଙ୍କର କେତେକ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଭାଗବତର କେତୋଟି ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଶ୍ଳୋକ ଶିଖାଇଥିଲେ । ଶିଷ୍ୟମାନେ ବନରେ ସମିଧ ଇତ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଭଗବାନଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦୟାଳୁତା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥିବା ସେହି ଶ୍ଳୋକମାନ ସୁଲଳିତ ସ୍ୱରରେ ଆବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଅରଣ୍ୟବାସୀ ଆଜନ୍ମ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରରୀ ଶୁକଦେବଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣକୁହରରେ ସେହି ଧ୍ୱନି ପ୍ରବେଶ କରିବାମାତ୍ରେ ତାହା ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ଆକର୍ଷିତ ଓ ଆନ୍ଦୋଳିତ କଲା । ସେ ଶବ୍ଦ ବାରି ବାରି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାହା ସେମାନେ କେଉଁଠାରୁ ଶିଖିଲେ ବୋଲି ପଗ୍ରରିଲେ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ସେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି ତାଙ୍କଠାରୁ ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ।

୧. ତ୍ରିବୃତବ୍ରହ୍ମ—'ଅ, ଉ, ମ୍' ଏହି ତ୍ରିମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ପ୍ରଣବ ।

ତା ବିଧିବିଧାନ ଯୁକତେ ।
ସଂକ୍ଷେପି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୨୨
ଏମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ବଚନେ ।
ସେ ଶୁକ କହନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନେ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଜିତ ଆସନ ଜିତ ପ୍ରାଣ ।
ଜିତ ବିଷୟ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ॥
ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରେ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ।
ମନକୁ ସ୍ଥାପିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୨୩
ବିଶେଷେ ଗୋବିନ୍ଦ ଶରୀର ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥୂଳୁଁ ସ୍ଥୂଳତର ॥
ଯହିଁ ସଂସାର ପରମାଣ ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥୨୪
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବସେ ଯାର ଦେହୀ ।
ସପ୍ତାବରଣେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥
ବିରାଜ ପୁରୁଷ[୧] ଏ ମଧ୍ୟେ ।
ବସେ ଧାରଣା ଅନୁବାଦେ ॥୨୫
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁର ।
ପ୍ରମାଣ ଯାହାର ଶରୀର ॥
ଶୁଣ କହିବା ଅଧ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ।
ବିରାଟରୂପ ଅଙ୍ଗ ମଧ୍ୟେ ॥
ପାତାଳ ବୋଲି ପାଦମୂଳ ।
ପାର୍ଷ୍ଣି[୨] ପାଦାଗ୍ର ରସାତଳ ॥
ଚରଣ ଗୁଲ୍ଫ[୩] ମହାତଳ ।
ଜଂଘ[୪] ଯୁଗଳ ତଳାତଳ ॥୨୬
ସୁତଳ ବୋଲି ଜାନୁ[୫]ଯୁଗେ ।
ବିତଳାତଳ ଉରୁ[୬]ଭାଗେ ॥
ଜଘନ[୭]ଦେଶ ମହୀତଳ ।
ନାଭିବିବର ନଭସ୍ଥଳ ॥୨୭
ସ୍ୱର୍ଲୋକ ହୃଦୟରେ ବସେ ।
ଜ୍ୟୋତିସମୂହ ପରକାଶେ ॥

କଣ୍ଠ ଆଶ୍ରିତ ମହର୍ଲୋକ ।
ବଦନେ ବସେ ଜନଲୋକ ॥
ଲଲାଟେ ତପଲୋକ ବସେ ।
ସତ୍ୟ କଳ୍ପିତ ଶିରଦେଶେ ॥୨୮
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳ ।
ଯାହାର ଭୁଜ ସୁବିଶାଳ ॥
କର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର ଅଷ୍ଟଦିଶା ।
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରେ ଯା ନାସା ॥
ଜଳନ୍ତା ଅଗ୍ନି ଯା ବଦନ ।
ନୟନ ଗୋଲକ ଗଗନ ॥
ତପନ ଯାର ଚକ୍ଷୁବେନି ।
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ପକ୍ଷ୍ମ[୮] ବେନି ॥
ଯାର ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ବ୍ରହ୍ମପଦ ।
ସଲିଳ ତାଳୁ ରସ ଜିହ୍ୱ ॥୨୯,୩୦
ସକଳ ବେଦ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ।
ବିକଟ ଦନ୍ତ ଯମପଦ ॥
ଯାହାର ତୁଣ୍ଡେ ସ୍ନେହକଳା ।
ଅଧଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଦନ୍ତମାଳା ॥
ଜନଉନ୍ମାଦ .ଯାର ହାସ ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟାର ପ୍ରକାଶ ॥
ସଂସାର ଯାହାର କଟାକ୍ଷ ।
ଏ ଜୀବ ଲଭେ ଯା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୩୧
ଉପର ଓଷ୍ଠେ ଲଜ୍ଜା ବସେ ।
ଲୋଭ ବସଇ ଅଧୋଦେଶେ ॥
ଧର୍ମ ବସଇ ସ୍ତନଯୁଗେ ।
ଅଧର୍ମ ବସେ ପୃଷ୍ଠଭାଗେ ॥
ମେଢ୍ରେ[୯] ବସଇ ପ୍ରଜାପତି ।
ମିତ୍ରାବରୁଣ କୋଷେ ସ୍ଥିତି ॥
ଉଦଧି ଯାହାର ଉଦର ।
ଅସ୍ଥିସମୂହ ମହୀଧର ॥୩୨
ଶିରାସମୂହ ନଦୀଗଣ ।
ବୃକ୍ଷ ଓଷଧି ତନୁ ରୋମ ॥

ଅନନ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯହିଁ ବସେ ।
ଶ୍ୱାସ ପବନ ଅଣଷାଶେ ॥
ଯାହାର ଗତି ଜାଣ କାଳ ।
ଜୀବ ସଂସାର ଯାର ଖେଳ ॥୩୩
ଜୀମୂତଗଣ ଯାର କେଶ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାହାର ନିଜ ବାସ ॥
ପ୍ରକୃତି ହୃଦୟ ଯାହାର ।
ଯାହାର ମନ ନିଶାକର ॥୩୪
ବିଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଯା ମହିମା ।
ଅନ୍ତଃକରଣ ରୁଦ୍ରସୀମା ॥
କରଭ[୧୦] ଅଶ୍ୱ ଅଶ୍ୱତର[୧୧] ।
ନଖସମୂହ କରିବର ॥
ଯେ ପଶୁ ମୃଗାଦି ବିଶେଷେ ।
ସର୍ବ କଳ୍ପିତ ଶ୍ରୋଣୀଦେଶେ[୧୨] ॥୩୫
ପକ୍ଷୀଏ ଯାର ବ୍ୟାକରଣ[୧୩] ।
ବୁଦ୍ଧି ବିଷୟ ମନୁଗଣ ॥
ଯାର ନିବାସ ନରଦେହ ।
ଯହିଁ କଳ୍ପିତ ମାୟାମୋହ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର ଆଦି ।
ଚାରଣ ଗଣିକା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
କିନ୍ନରଗଣ ଯାର ସ୍ୱର ।
ବୀର୍ଯ୍ୟରେ କଳ୍ପିତ ଅସୁର ॥୩୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯାର ମୁଖୁଁ ଜାତ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଭୁଜରୁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଉରୁରୁ ବୈଶ୍ୟ ଉତପତ୍ତି ।
ପାଦରୁ ଜାତ ଶୂଦ୍ରଜାତି ॥
ନାନା ପ୍ରକାର ନାମ ବହି ।
ଅଭୀଷ୍ଟ ଦେବେ ଯାର ଦେହୀ ॥
ନିଗମ କର୍ମକାଣ୍ଡ ଯେତେ ।
ଯାହାର କର୍ମ ଏ ଯୁଗତେ ॥୩୭
ଏମନ୍ତେ ଈଶ୍ୱରର ଦେହେ ।
ବସନ୍ତି ଅବୟବ ପ୍ରାୟେ ॥

୧. ବିରାଜ ପୁରୁଷ—ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ୨. ପାର୍ଷ୍ଣି—ଗୋଇଠି । ୩. ଗୁଲ୍ଫ—ଗୋଇଠି ଉପରିସ୍ଥ ଗଣ୍ଠି । ୪. ଜଂଘ—ଗୋଡ଼ର ଭଣ୍ଡା । ୫. ଜାନୁ—ଆଣ୍ଠୁ । ୬. ଉରୁ—ଆଣ୍ଠୁ ଓ କଟିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ । ୭. ଜଘନ—ନିତମ୍ବ, ଫଡ଼ିଆ । ୮. ପକ୍ଷ୍ମ—ଆଖିପତା । ୯. ମେଢ୍ର—ଲିଙ୍ଗ । ୧୦. କରଭ—ଓଟ । ୧୧. ଅଶ୍ୱତର—ଖଚର । ୧୨. ଶ୍ରୋଣୀଦେଶ—କଟି ପ୍ରଦେଶ । ୧୩. ବ୍ୟାକରଣ—ରଚନା କୌଶଳ, କାରିଗରି ।

ଏମନ୍ତେ ଏ ସ୍ଥୂଳଶରୀରେ ।
ଧାରଣାଯୋଗେ ନିର୍ବିକାରେ ॥
ମନ ଧର ତୁ ଯୋଗବଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ କମଳେ ॥
ସର୍ବ ସ୍ୱରୂପ ଭଗବାନ ।
ତା ତହୁଁ କେବା ଅଛି ଆନ ॥୩୮
ସେ ସର୍ବ ବୁଦ୍ଧି ଅନୁଭବ ।
ଜୀବ ପରମ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ସତ୍ୟ ପରମାନନ୍ଦ ନିଧି ।
ତାର ଭଜନ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ଜନ୍ମମରଣ ଯାର ତହୁଁ ।
କେବା ଗୋଚରେ ତାହା କହୁ ॥
ସ୍ୱପ୍ନରେ ଜୀବର ଯେମନ୍ତ ।
ଦେଖଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ସେ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା ଜୀବ ସତ୍ୟ ।
ଏ ଜ୍ଞାନେ ହୁଅଇ ମୁକତ ॥୩୯
ଏମନ୍ତ କହି ଶୁକମୁନି ।
ହରଷେ ହରିଭାବ ଘେନି ॥
ଆନନ୍ଦେ ପରୀକ୍ଷିତ ମେଳେ ।
ଯାହା କହିଲେ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଅମୃତବାଣୀ ରସମୟେ ।
ପିଅ ଜୀବନ ଅନ୍ତ ଯାଏ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ସ୍ଥୂଳ ଧାରଣେ ମନ ଜିଣି । ବିଷ୍ଣୁର ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ପୁଣି ॥
କେମନ୍ତ ଧାରଣା କରିବ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ॥
ଏ ଯେତେ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ଈଶ୍ୱର ଶରୀର ସମେତେ ॥
ଏ ସ୍ଥୂଳଦେହେ ମନ ଧରି ।
ସୁବୁଦ୍ଧିବଳେ ଯତ୍ନ କରି ॥
ସେ ହରି ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ଆନ କେ ଅଛି ଏ ସଂସାରେ ॥
ସେ ସର୍ବ ବୁଦ୍ଧି ଅନୁଭୂତି ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥିତି ॥
ସତ୍ୟ-ଆନନ୍ଦ-ଜଳନିଧି ।
ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ଯାହାର ତହୁଁ ଏ ଜଗତ ।
ଆତ୍ମାର ସଙ୍ଗେ ଉଦେ ଅସ୍ତ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ପୂର୍ବକାଳେ ।
ସେ ଆତ୍ମଯୋନି ଏ ଶୟନେ ॥
ଆତ୍ମ ସ୍ମରଣେ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ।
ସର୍ଜିଲା ଏ ବିଶ୍ୱମଣ୍ଡଳେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେମନ୍ତେ ଥିଲା ବିଧି ।
ତେହ୍ନେ ଧାରଣାବଳେ ସାଧି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ପାଳି ପୁଣ ହରେ ।
ବଣିଜ ଯେହ୍ନେ ବଣିଜାରେ[1] ॥୧
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମର ଏ ପଥ ।
ଯେ ମାର୍ଗେ ଜୀବ ଆତଯାତ ॥
ପଡ଼ି ଭ୍ରମଇ ଅଧ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ।
କିଛି ନ ଲଭେ ଲାଭପଦେ ॥
ବାସନା ମାୟାମୟ ଯାନେ ।
ନ ବୁଝି ନିରତେ ଭ୍ରମଣେ ॥୨
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯେ ସୁବୁଦ୍ଧି ।
ଜାଣେ ବେପାର ସଦବୁଦ୍ଧି[2] ॥
ବିଗ୍ରହ କରେ ମାୟାଗ୍ରସ୍ତେ ।
ମୁହିଁ ଭ୍ରମଇ କିସ ଅର୍ଥେ* ॥
ଶ୍ରମ ଲଭଇ ଆତଯାତେ ।
ଲାଭ ନ ମିଳେ ମୋର ହସ୍ତେ ॥
ଏଣୁ ଏ ପଥଶ୍ରମ ତେଜି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାଲାଭ ଖୋଜି ॥
ପ୍ରୟାସ ଦୂରେ ପରିହରେ ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ବୋଧ କରେ ॥
ଅଳପ ଭୋଗେ ଦେହ ପୋଷେ ।
ବର୍ତ୍ତଇ ଅବା ଉପବାସେ ॥୩
ଥାଉଁ ଏ ବସୁନ୍ଧରା ଅଙ୍କ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଲଙ୍କେ କି ସୁଖ ॥
ସମର୍ଥ ଭୁଜ ଥାଉଁ ବାମେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ଉପାଧାନେ[3] ॥
ଅଞ୍ଜଳି ଅଛି ଯେବେ ହସ୍ତେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ଅନ୍ନପାତ୍ରେ ॥

୧. ବଣିଜାରେ—ବଣିକମାନେ । ୨. 'ବେପାର ସଦବୁଦ୍ଧି'—ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା ବା ବ୍ୟବସିତ ବୁଦ୍ଧି [ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—'ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧିଃ' (ଗୀତା ୨ । ୪୧); ଅତଃ .... ବ୍ୟବସାୟବୁଦ୍ଧିଃ (ମୂଳ ଭାଗବତ ୨ । ୨ । ୩)] । ୩. ଉପାଧାନ—ତକିଆ ।

* "ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ .... କିସ ଅର୍ଥେ" ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ଏଭଳି ଦୃଢ଼ନିଶ୍ଚୟ କରେ ଯେ—ଜାଗତିକ ବସ୍ତୁ ବା ଭୋଗ୍ୟପଦାର୍ଥରେ ସୁଖ ନାହିଁ, ତେବେ ମୁଁ କାହିଁକି ମାୟାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ବୃଥାରେ ଭ୍ରମି ହେଉଛି?

ଦିଗ ବକଳ ଯାର ବାସ ।
ବସନେ ତାର କିବା ଆଶ ॥୪
ଚୀରାଣି[୧] ବସ୍ତ୍ର ପଥେ ଦେଖି ।
ତାର ଗ୍ରହଣେ ହୋନ୍ତି ସୁଖୀ ॥
ଫଳ ପୂରିଛି ବୃକ୍ଷେ ବନେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ଭିକ୍ଷା ଅନ୍ନେ ॥
ଥାଉଁ ନିର୍ଝର ନଦୀଜଳେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ କମଣ୍ଡଳେ ॥
ପର୍ବତ ଗୁହା ତୃଣେ ବେଢ଼ି ।
ସେ ଥାଉଁ ଗୃହ କିମ୍ପା ଲୋଡ଼ି ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ତାହାଙ୍କ ରକ୍ଷଣ ଉପାୟ ।
କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥
ସେ କିମ୍ପା ଧନଗର୍ବୀ ଲୋକେ ।
କ୍ଷଣେ ଭଜିବେ ଆତ୍ମସୁଖେ ॥୫
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଆତ୍ମଚିତ୍ତେ ।
ସିଦ୍ଧି ଲଭନ୍ତି ଅନୁଭୂତେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ହୋଏ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ତାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଅନନ୍ତ ॥
ଏଣୁ ନିୟତ ଆତ୍ମା ଯୋଗେ ।
ଭଜିବ କୃଷ୍ଣ ପାଦଯୁଗେ ॥
ମୁଁ ତୋତେ କହିଲି ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଏଣେ ସଂସାର ହେତୁ ନାଶେ ॥୬
ଏ ଭାବ ଅନାଦର କରି ।
ସଂସାର ଚିନ୍ତା ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କ ଗତି ।
ଏ ମାୟା ସଂସାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
ଦେଖ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ବଇତରଣୀ ନାମେ ନଦୀ ।
ଯାତନା ମଧ୍ୟେ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ତହିଁ ପଡ଼ନ୍ତି ଦେଖୁ ଦେଖୁ ।
ତାଙ୍କ ଜୀବନ କେବା ରଖୁ ॥

ସଂସାର ଚିନ୍ତା ଚିତ୍ତେ ଭରି ।
କାହୁଁ ତରିବେ ଭବବାରି ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମଫଳ ଲଭି ।
ଅଶେଷ ଦେହେ ତାହା ସେବି ॥୭
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଯେଣେ ସଂସାରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
କେ ଅବା ଏ ନର ଶରୀରେ ।
ଧାରଣାଯୋଗେ ନିର୍ବିକାରେ ॥
ସ୍ୱଦେହେ ହୃଦୟେ ପ୍ରକାଶେ ।
ସେ ହରି ଘୋର ତମ ନାଶେ ॥
ପ୍ରାଦେଶମାତ୍ର[୨] ଦେହ ଧରି ।
ବିଜୟେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ୱରୂପ ରୂପ ତାର ।
ଶୁଣ ସୁମନେ କୁରୁବୀର ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଭୁଜେ ଗ୍ୱରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦା ଅରି[୩] ॥
ଧାରଣା ଯୋଗେ ଏହା ଚିନ୍ତି ।
ନିଶ୍ଚଳ ନୟନେ ଦେଖନ୍ତି ॥୮
ପ୍ରସନ୍ନ ଶ୍ରୀମୁଖ ମଣ୍ଡଳ ।
ଲୋଚନ ·ଅମଳ କମଳ ॥
କଦମ୍ବ କିଞ୍ଜଳ୍କ[୪] ସୁରଙ୍ଗେ ।
ପୀତବସନ ଶୋହେ ଅଙ୍ଗେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ରତ୍ନକେୟୂର ବାହୁମୂଳେ ॥୯
ହୃଦୟପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ସ୍ମରି ।
ଯେ ପାଦ ଧ୍ୟାୟେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥
ସେ ପାଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ଚିହ୍ନିତ ।
ଦିଶଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭିତ ॥
ଶ୍ରୀବକ୍ଷେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୂତ୍ରେ ସୁଖଞ୍ଜଣି ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ବନମାଳେ ।
ସ୍କନ୍ଧୁ ବେଷ୍ଟିତ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ॥୧୦
ରତ୍ନମେଖଳା କଟିମାଝେ ।
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠେ ମୁଦ୍ରିକା ବିରାଜେ ॥

ଅଙ୍ଗଦ ନୂପୁର କଙ୍କଣ ।
ବିବିଧ ଅଙ୍ଗ ଆଭରଣ ॥
ଅମଳ ପୁଷ୍ପ ଶିରେ ଶୋହେ ।
ନୀଳକୁନ୍ତଳ ଜନ ମୋହେ ॥୧୧
ସୁନ୍ଦର ହୃଷିତ ବଦନ ।
ଅଞ୍ଜନ ବିରାଜେ ନୟନ ॥
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ଅନୁଗ୍ରହ ମୁଖ ।
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ସୁରେଖ ॥
ଅନେକ ଅନୁଗ୍ରହ ଯହିଁ ।
ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଅଛି ରହି ॥
ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱରର ଦେହ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିବ ଚିନ୍ତାମୟ ॥
ଯାବତ ଧାରଣାର ବଳେ ।
ମନ ନ ରହେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତାବତ ଏକ ଏକ ଅଙ୍ଗେ ।
ନିତ୍ୟେ ଭାବିବ ବୁଦ୍ଧିଯୋଗେ ॥
ହାସ ବଦନୁ ପାଦଯାଏ ।
ଭାବିବ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ଥୂଳଦେହେ ॥
ସ୍ଥାନକୁ ସ୍ଥାନ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ଛାଡ଼ିବ ଅପର ଆବୋରି ॥୧୨,୧୩
ଯାବତ ବୁଦ୍ଧି ଏ ଶରୀରେ ।
ପରମେ ଭକ୍ତି ନ ବିସ୍ତରେ ॥
ଯାବତ ଆପଣା ହୃଦୟେ ।
ନ ଦେଖି ଭକ୍ତିର ଉଦୟେ ॥
ତାବତ ସ୍ଥୂଳରୂପ ଚିନ୍ତି ।
ଚିତ୍ତେ ସ୍ମରିବ ନିତି ନିତି ॥
ବସିବ କର୍ମ ଅବସାନେ ।
ସ୍ଥୂଳଶରୀର ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ଏମନ୍ତ କରିବ ଧାରଣ ।
ଯାବତ ନ ଲଭେ ମରଣ ॥୧୪
ଏମନ୍ତ ଯୋଗୀ ଏ ଦେହକୁ ।
ଯେବେ ଇଚ୍ଛିବ ଛାଡ଼ିବାକୁ ॥
ପବିତ୍ର ଦେଶ କିବା କାଳ ।
ମନରେ ନ କରି ବିସ୍ତର ॥

୧. ଚୀରାଣି—ଜୀର୍ଣ୍ଣବସ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡ । ୨. ପ୍ରାଦେଶମାତ୍ର—ତର୍ଜନୀ ଓ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ବିସ୍ତାରର ପରିମାଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଦଶଅଙ୍ଗୁଳି ପରିମିତ । ୩. ଅରି—ଚକ୍ର । ୪. କିଞ୍ଜଳ୍କ—କେଶର ।

ଯୋଗସାଧନେ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ସାଧିବ ସମାଧି ଧାରଣ ॥
ଆସନ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ବଳେ ।
ମନକୁ ସ୍ଥାପିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୫
ମନ ସମେତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧିରେ ସଂଯମ ॥
ସେ ବୁଦ୍ଧି କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞେ ପ୍ରମାଣି ।
ଆତ୍ମାରେ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଙ୍କୁ ଜାଣି ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ନିରୋଧି ।
ଏମନ୍ତେ ଯେ ଜନ ସୁବୁଦ୍ଧି ॥
ଆତ୍ମାର ଲାଭ ଲଭେ ହେଲେ ।
କର୍ମ ଛାଡ଼ିବ ତେତେବେଳେ ॥୧୬
ଏ ଭାବେ ଜୀବର ନିସ୍ତାର ।
କାଳର ନାହିଁ ଅଧିକାର ॥
ଦେବେ ନ ପାରେ ତାରେ ହିଂସି ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ନ ପାରନ୍ତି ପଶି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଅଗୋଚର ।
ଯହିଁ ମହତତତ୍ତ୍ୱ ଦୂର ॥୧୭
ଦେବେ ନ ପାନ୍ତି ଯାହା ଚିନ୍ତି ।
ନ ଜାଣୁ ନ ଜାଣୁ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଦୁରାତ୍ମାଭାବ[1] ପରିହରି ।
ସୁହୃଦଭାବ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ଯେ ଅଟେ ବୈଷ୍ଣବର ଧାମ ।
ପରମପଦ ଯାର ନାମ ॥
ସେ ପଦ ହୃଦରେ ଧରନ୍ତି ।
ସର୍ବତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ଏ ରୂପେ ସାଧି ମୁନିଜନ ।
ପରମପଦେ କରେ ସ୍ଥାନ ॥୧୮
ବିଷୟ ବାସନାକୁ ହେଲେ ।
ବିନାଶି ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଗ୍ରହେ ॥
ଯେବେ ତା ଦେହତ୍ୟାଗେ ମନ ।
ତେବେ ସାଧିବ ଦୃଢ଼ାସନ ॥
ବାମ ଚରଣ ପଚ୍ଛଭର ।
ତେଣେ ନିରୋଧି ମୂଳାଧାର ॥
ମୂଳପବନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୋଳି ।
ନାଭିପବନ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ॥

ବେନି ପବନ ପୁଣି ବଳେ ।
ସ୍ଥାପିବ ହୃଦୟ-କମଳେ ॥
ତହୁଁ ତୋଳିବ ତିନିପ୍ରାଣ ।
କଣ୍ଠେ ଯେ ବସଇ ଉଦାନ ॥
ବ୍ୟାନ ପବନ ତାର ତୁଲେ ।
ଧରି ସ୍ଥାପିବ ତାଳୁମୂଳେ ॥୧୯,୨୦
ତହୁଁ କୁମ୍ଭକ ସାଧ୍ୟ କରି ।
ପ୍ରାଣକୁ ଭ୍ରୂମଣ୍ଡଳେ ଭରି ॥
ନିରୋଧ କରି ସପ୍ତଦ୍ୱାର ।
ସ୍ମରଣ କରିବ ଓଁକାର ॥
ଯେବେ ଭୋଗରେ ମନ ନାହିଁ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅର୍ଦ୍ଧ ତହିଁ ରହି ॥
ନିୟତ ଥାଇ ଯୋଗବନ୍ଧେ ।
ତେବେ ସ୍ଥାପିବ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗ ଦୃଢ଼େ ସାଧି ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ଭେଦି ॥
ପରମପଦେ ତାର ଗତି ।
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପାସୋରନ୍ତି ॥୨୧
ବ୍ରହ୍ମାର ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସ୍ଥିତି ।
ସେ ସ୍ଥାନ ଭୋଗ ଯେବା ଚିନ୍ତି ॥
ଗୁଣ ସମୂହେ ଅଷ୍ଟନିଧି ।
ଯେବା ବାଞ୍ଛଇ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ମେଳେ ।
ତକ୍ଷଣେ ସେ ଲୋକରେ ମିଳେ ॥୨୨
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଏହୁ ଗତି ।
ପରମ ପୁରୁଷେ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ ତିନିଲୋକ ଜିଣି ।
ଶୁଣ କହିବା ପରିମାଣି ॥
ଯେ କର୍ମ ସାଧେ କର୍ମକାଣ୍ଡେ ।
ସେ କାହିଁ ଯିବ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦାଣ୍ଡେ ॥
ଯେବା ଲଭିବ ଭକ୍ତିଭାବେ ।
ସମାଧି ବିଦ୍ୟା ତପ ଯୋଗେ ॥୨୩
ଯେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ମନେ କରେ ।
ପ୍ରଥମେ ଅଗ୍ନି ଆଶ୍ରେ କରେ ॥
ସୁଷୁମ୍ନାରନ୍ଧ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମପଥେ ।
ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତେ ॥

ବିଧୂତ କଳ୍ମଷ ଶରୀର ।
ସେ ଚକ୍ରେ ସ୍ଥିତ ଶିଶୁମାର ॥୨୪
ସେ ଶିଶୁମାର ଚକ୍ରସାର ।
ସେ ଚକ୍ର ତଳେ ଧ୍ରୁବପୁର ॥
ବିଶ୍ୱର ନାଭି ସେ ବୋଲାଇ ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ତହୁଁ ଯାଇ ॥
ପ୍ରବେଶ ପରମ ସ୍ୱରୂପେ ।
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣ ମହର୍ଲୋକେ ॥
କଳ୍ପ ଆୟୁଷ ଦେବଗଣେ ।
ଯହିଁ ରମନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୨୫
ସେ ପୁଣି କଳ୍ପକ୍ଷୟ କାଳେ ।
ଅନନ୍ତ ନିଃଶ୍ୱାସ ଅନଳେ ॥
ଦହନ ଦେଖି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ଅନନ୍ତ ଶୟନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ପଶେ ।
ବେଦ ଯା ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଘୋଷେ ॥
ବେନି ପରାର୍ଦ୍ଧ ଯହିଁ ଗଣି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ପରିମାଣି ॥୨୬
ସଂସାରକର୍ତ୍ତା ଯେ ବୋଲାନ୍ତି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସ୍ଥିତି ॥
ସେ ପୁରେ ନାହିଁ ଦୁଃଖ ଶୋକ ।
ଜରା ମରଣ ଉଦବେଗ ॥
ଚିତ୍ତ ଅନର୍ଥ ହେତୁ କାହିଁ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଭୟ ନାହିଁ ॥୨୭
କେତେହେଁ କାଳେ ସେ ଭୁବନେ ।
ଥାଇ ଚିନ୍ତଇ ଅବଧାନେ ॥
ପୃଥିବୀରୂପେ ଲିଙ୍ଗଦେହେ[2] ।
ସେ ପୁଣି ବିହରେ ନିର୍ଭୟେ ॥
ପୃଥିବୀ ରୂପେ ଜଳେ ଯାଇ ।
ଯେ ଇଷ୍ଟଭୋଗ ତା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଅନଳ ମଧ୍ୟେ ତହୁଁ ସ୍ଥିତି ।
ଜ୍ୟୋତିସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାଣ ଚିନ୍ତି ॥
ପବନେ କରଇ ସଞ୍ଚାର ।
ଧରଇ ପବନ ଶରୀର ॥
ସେ ବାୟୁ କାଳେ ନଭେ ପୂରେ ।
ସେ ଜୀବ ଲିଙ୍ଗରୂପ ହରେ ॥୨୮

୧. ଦୁରାତ୍ମାଭାବ—ଦେହାଦିରେ ଆତ୍ମଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀରାଦିକୁ ମୁଁ ବୋଲି ଭାବିବା । ୨. ଲିଙ୍ଗଦେହ—ସୂକ୍ଷ୍ମଶରୀର ।

ଗନ୍ଧ କନ୍ଦ୍ରଇ ଘ୍ରାଣମାତ୍ରେ ।
ରସକୁ ରସନା ସମେତେ ॥
ଦୃଷ୍ଟିରେ ରୂପକୁ ସଂହରେ ।
ତ୍ୱକକୁ ସ୍ପର୍ଶରେ ସଂହରେ ॥
ଆକାଶଗୁଣ କର୍ଣ୍ଣେ ଭରି ।
ଏ ରୂପେ ପ୍ରାଣ ସୂକ୍ଷ୍ମେ ଧରି ॥
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭାବ ଏଣେ ।
ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରେ ପରିମାଣେ ॥୨୯
ଏ ଅହଙ୍କାରେ ତିନିଗୁଣ ।
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଯେ ଜ୍ଞାନ ॥
ପଞ୍ଚ ବିକାର ପଞ୍ଚଦେବା ।
ମନ ସମେତେ କରି ସେବା ॥
ଏ ପଞ୍ଚ ଦେବତା ସମେତେ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ୱରୂପେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱେ ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ସଂସ୍ଥାନ ।
ପ୍ରଧାନ ଦେହେ ହୋଏ ଲୀନ ॥୩୦
ସେ ନିତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ସନାତନେ ।
ଆତ୍ମା ନିରୋଧେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ॥
ପ୍ରବେଶ କରେ ବିଦ୍ୟମାନେ ।
ବିଜ୍ଞାନ ଆନନ୍ଦ ଚେତନେ ॥
ଆନନ୍ଦଜ୍ଞାନ ରସଭୋଳେ ।
ଶାନ୍ତି ଲଭଇ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଧାରଣାନୁଭବେ ।
ନିଶ୍ଚେ ପଶଇ ବାସୁଦେବେ ॥

ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ଯେଉଁ ଗତି ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ଭଗବତୀ ॥
ଯହିଁ ପଶିଲେ ଆତ୍ମା ମନ ।
ନ ଲଭେ ପୁନରାଗମନ ॥୩୧
ଶୁଣ ହେ ନୃପ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଯେଣୁ ପୁଚ୍ଛିଲୁ ଭାଗବତ ॥
ତେଣୁ କହିଲି ଶ୍ରୁତିଯୋଗେ ।
ତୋର ସମୀପେ ଅନୁରାଗେ ॥
ଦଇବେ କାଳ ଅବସାନ ।
ଏଣୁ କହିଲି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ତପେ ହୋଇ ତୋଷ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ଦେଲେ ଉପଦେଶ ॥
ଯେ ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତି କ୍ରମମୁକ୍ତି ।
ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ବେନି ଗତି ॥
ସେ ପଥ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୩୨
ସଂସାରେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ଯେତେ ।
ତାଙ୍କ ତାରଣ ପଥ ଯେତେ ॥
ଏହିଟି ଜାଣ ଶିବପଥ[୧] ।
ଯା ତହୁଁ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଜାତ ॥
ଯେଉଁ ଉପାୟେ ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ଭକତି ଲଭେ ବାସୁଦେବେ ॥୩୩
ବ୍ରହ୍ମାର ତପ କଷ୍ଟେ ହରି ।
ଯାହା କହିଲେ ଦୟାକରି ॥

ସେ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ବେଦସାର ।
ସକଳ ବୁଝି ତିନିବାର ॥
ଯେ ଭକ୍ତି ଜୀବ ସୁଖପଥ ।
ଏ ଭାବେ ହେଲା ଆତ୍ମେ ରତ ॥୩୪
ସେ ହରି ସର୍ବଭୂତ ମଧ୍ୟେ ।
ନିତ୍ୟେ ବିହରେ ଆତ୍ମାପଦେ ॥
ବୁଦ୍ଧି ଲକ୍ଷଣେ ଅନୁମାନେ ।
ନିଶ୍ଚଳଯୋଗୀ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
କେ ଅବା କରିବ ଗୋଚର ।
ଜଗତ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥୩୫
ଏ ଘେନି ସର୍ବ ଆତ୍ମାଭାବେ ।
ସର୍ବଦା କାଳେ ସର୍ବଠାବେ ॥
ହରିଙ୍କି ଶ୍ରୁତିପଥେ ଶୁଣ ।
ମୁଖେ ନିରତେ ନାମ ଭଣ ॥୩୬
ସେ ହରିକଥାମୃତ ରସ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରୁତିପଥେ ଗ୍ରାସ ॥
ବିଷୟ ବିଷ ନାଶି ଚିତ୍ତ ।
ପବିତ୍ର କରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣକମଳେ ।
ପଶଇ ଭକ୍ତି ଯୋଗବଳେ ॥୩୭
ଏ ଭାଗବତ ରସ ଯେତେ ।
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଶ୍ରୁତିପଥେ ॥
ବିଷୟାରସ ଯାଉ ନାଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ମହାପୁରୁଷସଂସ୍ଥାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ତୃତୀୟେ ଶୁକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି । ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ସାର ମଣି ॥
ସେ ଲୀଳା ଶ୍ରବଣେ ଆଦର । ବଳିଲା ପରୀକ୍ଷ ରାଜାର ॥

ଶୁକ କହନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ନୃପତି ଅଗ୍ରତେ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ତୁ ମୋତେ ପଚ୍ଚରିଲୁ ଯାହା ॥
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ସାଧୁ ପ୍ରାଣୀ ।
ମରଣକାଳେ ଯାହା ଜାଣି ॥

୧. ଶିବପଥ—କଲ୍ୟାଣ ମାର୍ଗ ।

ଏବେ କହିବି ଜ୍ଞାନସାର ।
ଭକତଜନଙ୍କ ବେଭାର ॥୧
ବ୍ରହ୍ମତେଜକୁ ଯାର ଇଚ୍ଛା ।
ବ୍ରହ୍ମଭଜନେ ତାର ଦୀକ୍ଷା ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁଖେ ଯାର ଭାବ ।
ସେ ନର ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପୂଜିବ ॥
ପୁତ୍ରକାମରେ ଯାର ମତି ।
ସେ ଜନ ପୂଜେ ପ୍ରଜାପତି ॥୨
ଶ୍ରୀକାମୀ ପ୍ରାଣୀ ଦେବୀ[1]ଭଜେ ।
ତେଜସ୍ୱୀ ପୂଜେ ଗ୍ରହରାଜେ ॥
ବସୁଙ୍କୁ ପୂଜେ ବସୁକାମୀ[2] ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ପୂଜେ ବୀର୍ଯ୍ୟକାମୀ ॥୩
ଅନ୍ନାଦି କାମେ ଯାର ଚିନ୍ତା ।
ସେବେ ଅଦିତି ଦେବମାତା ॥
ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜେ ସ୍ୱର୍ଗକାମୀ ।
ବିଶ୍ୱେଦେବାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟକାମୀ ॥
ସାଧ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜି ପ୍ରଜାହିତେ[3] ।
ଆୟୁଷକାମେ ଅଶ୍ୱିସୁତେ ॥
ଯେବା ସର୍ବଥା ପୁଷ୍ଟିକାମୀ ।
ସର୍ବଲକ୍ଷଣେ ପୂଜେ ଭୂମି ॥
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯେବା ନର ଇଚ୍ଛେ ।
ସେ ପୂଜେ ଭୂମି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥୪, ୫
ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଯାର ଭାବ ।
ସେ ନର ପୂଜନ୍ତି ଗନ୍ଧର୍ବ ॥
ଯେ ନର ଇଚ୍ଛେ ଦିବ୍ୟନାରୀ ।
ଭାବେ ଉର୍ବଶୀ ପୂଜା କରି ॥
ସକଳ ଆଧିପତ୍ୟ ଚିନ୍ତା ।
ଯେ କରେ ସେ ପୂଜେ ବିଧାତା ॥୬
ଯଶ ଇଛଇ ଯେହୁ ନର ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିବ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥
ଧନଭଣ୍ଡାର ଯେବା ଚିନ୍ତି ।
ବରୁଣ ଚରଣେ ପୂଜନ୍ତି ॥
ଈଶ୍ୱର ପୂଜେ ବିଦ୍ୟାଅର୍ଥୀ ।
ଦମ୍ପତି କାମେ ଉମା ସତୀ ॥୭

ଧର୍ମାର୍ଥୀ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ।
ସନ୍ତାନଅର୍ଥେ ପିତୃଗଣେ ॥
ଯକ୍ଷକୁ ପୂଜେ ରକ୍ଷାକାମେ ।
ବଳାର୍ଥୀ ପୂଜେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନେ[4] ॥୮
ସକଳ ରାଜ୍ୟେ ରାଜାପଣେ ।
ସେ ଆଶେ ପୂଜେ ମନୁଗଣେ ॥
ଶତ୍ରୁମାରଣ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ।
ନିର୍ଋତି ଅଭିଗ୍ରର ଯୋଗେ ॥
ସୋମକୁ ପୂଜେ କାମକାମୀ ।
ଅକାମୀ ଆତ୍ମାରାମେ ରମି ॥୯
ଅକାମେ ଅବା ସର୍ବକାମେ ।
ଯେ ଅବା ଭଜେ ମୋକ୍ଷକାମେ ॥
ପରମପୁରୁଷ ଚରଣେ ।
ଯେବା ଭଜନ୍ତି ଦାସପଣେ ॥
ଏ ଭବେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ।
ଜନ୍ମମରଣେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ॥୧୦
ପରମପଦ ସେ ଲଭନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ॥
ହରି ଭକତଜନ ସଙ୍ଗେ ।
ତରଇ ଏ ଭବତରଙ୍ଗେ ॥୧୧
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସରେ ଭକ୍ତିବଳେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ହରଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଆତ୍ମା ପ୍ରସନ୍ନ ସୁବିବେକେ ।
ଗୁଣେ ଅସଙ୍ଗ ବେନି ଲୋକେ ॥
କୈବଲ୍ୟ ସମ୍ମତ ଏ ପଥ ।
ଏ ଭକ୍ତିଯୋଗୀଙ୍କର ମତ ॥
କେବା ନ ରସେ ଏହି ଭାବେ ।
ଆତ୍ମାର କଇବଲ୍ୟ ଲାଭେ ॥୧୨

ଶୌନକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ସେ କୁରୁବୀର ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ପୁଣି ସେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଳା ।
ଆନ ପ୍ରଶନ କିବା କଲା ॥୧୩
ସେ କଥା ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ତରିବୁଁ ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥

ତୁମ୍ଭର ଅଛି ଯେବେ ସ୍ନେହ ।
ସଦୟଚିତ୍ତେ ସୂତ କହ ॥
ଯେ ହରିକଥା ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ଭକତେ କହନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥୧୪
ସେ ପାଣ୍ଡୁବଂଶେ ମହାରଥ ।
ସ୍ୱଭାବେ କୃଷ୍ଣର ଭକତ ॥
ବାଳକ କ୍ରୀଡ଼ାରସ ଖେଳେ ।
ଯେ ଭଜେ କୃଷ୍ଣ ପାଦମୂଳେ ॥୧୫
ବ୍ୟାସକୁମର ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ଗୁଣଗାଥା ।
ସତ ସଙ୍ଗମେ ଯେ ବକତା ॥୧୬
ଜୀବନ ବହି ଏ ଜଗତେ ।
ହରିକଥାରେ ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ॥
ନ କରେ ଜୀବନ ସଫଳ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ତାହାର ଆୟୁର୍ବଳ ॥
ଏ ରବି ଉଦେ ଅସ୍ତ କାଳେ ।
ଜନ୍ତୁଜୀବନ ଘେନି ଚଳେ ॥
ଯେ ହରିଭାବେ ଥାନ୍ତି ଜଡ଼ି ।
ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଦୂରେ ଏଡ଼ି ॥୧୭
ଏ ତରୁଗଣେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଜୀବନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାରେ ॥
ଲୌହକାରଙ୍କ ଗୃହେ ଭାତି[5] ।
କି‍ବା ନିଃଶ୍ୱାସ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
ଗ୍ରାମ କାନନେ ପଶୁଗଣ ।
କି ନ ଭକ୍ଷନ୍ତି ଜଳତୃଣ ॥
ମୂତ୍ରପୁରୀଷ ଉତ୍ସର୍ଗନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନ ସୁଖେ ସେ ଜୀବନ୍ତି ॥୧୮
ଶ୍ୱାନ ଶୂକର ଉଷ୍ଟ୍ର ଖର ।
ଏହାଙ୍କ ସମାନ ସେ ନର ॥
କୃଷ୍ଣର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ନ ଶୁଣେ ଯାହାର ଶ୍ରବଣ ॥
ତାହାର ଶ୍ରୁତିଯୁଗ କାଛେ ।
ବିବରେ ଦିଶନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥

୧. ଦେବୀ—ମାୟାଦେବୀ । ୨. ବସୁକାମୀ—ଧନାର୍ଥୀ । ୩. ପ୍ରଜାହିତେ—ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ନିଜର ଅନୁକୂଳ କରି ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।
୪. ପ୍ରଭଞ୍ଜନ—ପବନ । ୫. ଭାତି—କମାର ଭାଟିରେ ପବନ ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚର୍ମନିର୍ମିତ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ ବା ହାପର ।

ତୁଣ୍ଡର ମଧ୍ୟେ ଜିହ୍ୱା ବହି ।
ଯେ ହରିନାମ ନ ଭଜଇ ॥
ଦର୍ଦ୍ଦୁର ବାଣୀ ବୋଲି ତାରେ ।
ଯେ ହରିନାମ ନ ଉଚ୍ଚାରେ ॥୧୯,୨୦
ଯାର ଉତ୍ତମ ଅଙ୍ଗ ମାଝେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୁକୁଟ ବିରାଜେ ॥
ପାଟ ବସନେ ବାନ୍ଧି ଚୂଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ସେ ଯେବେ ହରିଙ୍କି ନ ନମେ ।
ସେ ମୁଣ୍ଡ ବୋଝ ବହି ଶ୍ରମେ ॥
ଯେବା ସୁନ୍ଦର ବେନି ଭୁଜେ ।
କାଞ୍ଚନକଙ୍କଣ ବିରାଜେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର କାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ ନୋହେ ।
ଶ୍ମଶାନ ଅସ୍ଥି ପ୍ରାୟ ହୋଏ ॥୨୧
ଲୋଚନ ବେନି ଥାଉଁ ମୁଖେ ।
ଯେ ହରିମୂରତି ନ ଦେଖେ ॥
ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ବୋଲି ତାରେ ।
ସେ ଅନ୍ଧ ସଂସାରସାଗରେ ॥
ଚରଣଯୁଗ ବହି ନରେ ।
ଯେବେ ନ ଯାନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଘରେ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ପାଦେ ନ ଚଳଇ ॥୨୨
କୃଷ୍ଣ ଭକତ ପଦ ରେଣୁ ।
ସର୍ବଦା ନ ଲାଗେ ଯା ତନୁ ॥
ପବିତ୍ର ନୋହେ ତା ଶରୀର ।
ଜୀଅନ୍ତା ଶବର ଆକାର ॥
ତୁଳସୀଦଳ କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
ଶୁଦ୍ଧ ସୌରଭ ଗନ୍ଧ ବହେ ॥
ସେ ଗନ୍ଧ ଯାର ନାସାଦ୍ୱାର ।
ନ ଲଭେ ଶବ ତା ଶରୀର ॥୨୩
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଯାର ହୃଦେ ।
ନ ପଶେ ପୁଲକ ଆନନ୍ଦେ ॥
କି ଅବା ପଶିଲେ ହୃଦରେ ।
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁ ତା ନ ଝରେ ॥
ତାର ହୃଦୟ ଅଶ୍ମସାର[୧] ।
ବହଇ ଲୋହମୟ ଭାର ॥୨୪
ହେ ସୂତ ସେହି କୃଷ୍ଣଗୁଣ ।
ଶୁଣାଅ ଆମ୍ଭର ଶ୍ରବଣ ॥
ଯେ ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ପୁଚ୍ଛିଲା ଶୁକଙ୍କ ଅଗ୍ରତ ॥
ହରଷେ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାର ॥
ଆନନ୍ଦେ ମୁନିଗଣ ମେଳେ ।
ଯାହା କହିଲେ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ॥
ସେ ଆତ୍ମ ମନ ଅନୁକୂଳ ।
କହି ସଂସାରୁ କର ପାର ॥୨୫
ସେ ହରି ଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ମହାପୁରୁଷବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର୍ଥେ ସୃଷ୍ଟିର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ରାଜା ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ ହରିକଥା ॥
ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦ କଥା ଛଳେ । ହରି ସ୍ମରିଣ ଶୁକ ବୋଲେ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁକ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ମନେ ଗୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ଦୃଢ଼ ମନ ।
କଲ୍ପିଲା ଉତ୍ତରାନନ୍ଦନ ॥୧
ଆତ୍ମା କଳତ୍ର ସୁତ ଗୃହେ ।
ପଶୁ ଦ୍ରବିଣ[୨] ବନ୍ଧୁସ୍ନେହେ ॥
ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଯେତେ ଆଶ ।
ହୃଦୁଁ ଛାଡ଼ିଲା ସ୍ନେହପାଶ ॥୨
ତୁମ୍ଭେ ଯା ପଗ୍ୱରିଲ ମୋତେ ।
ଏ କଥା ରାଜା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ଆତ୍ମନିଧନ ମନେ ସ୍ମରି ।
ବେଦ ବଚନ ଅନୁସରି ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ।
ନିଶ୍ଚୟ କରି ପରୀକ୍ଷିତ ॥
କୃଷ୍ଣର ଭାବ ଜାଣିବାରେ ।
ପୁଣି ପୁଚ୍ଛଇ ଆର ବାରେ ॥୩,୪

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ହେ ଶୁକ ତୁମ୍ଭର ବଚନ ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ଗୁଣ କର୍ମ ॥
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ହରେ ।
ପବିତ୍ର ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଶୁଣି ଅଜ୍ଞାନ ମୋର ଗଲା ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦ ଯେଣୁ ହେଲା ॥୫
ସେ ହରି ଆତ୍ମମାୟା ବଳେ ।
ସୃଷ୍ଟି ସଅଁଲେ ଏ ଶୟଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ସର୍ଜିଲା ସଂସାର ।
ଅନ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥
ସେ କଥା ଜାଣିବାର ପାଇଁ ।
ଭୋ ମୁନି ପୁଣି ମୁଁ ପୁଚ୍ଛଇ ॥୬
ସେ ବହୁ ଶକ୍ତିମନ୍ତ ହରି ।
ପରମ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ॥

୧. ଅଶ୍ମସାର—ଲୁହା । ୨. ଦ୍ରବିଣ—ଧନ ।

ଯେମନ୍ତେ ପାଳି ପୁଣ ହରେ ।
ଯେ କାଳେ ଯେବା ଶକ୍ତି ଧରେ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମା କରି ଖେଳା ।
କୁହୁକମତେ ବିଷ୍ଣୁଲୀଳା ॥
ସୃଜଇ ପାଳଇ ସଂହରେ ।
ମାୟା ତ୍ରିଗୁଣରୂପ ଧରେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ହର ।
କ୍ରୀଡ଼ନ କରେ ଦାମୋଦର ॥
ବିବିଧରୂପ ଏ ଜଗତେ ।
ଯେମନ୍ତେ କରେ କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଏ ତାହାର ।
କେ କରିପାରିବ ଗୋଚର ॥୭,୮
କେମନ୍ତେ ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣେ ।
ସୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚାରେ ପୁଣ ପୁଣେ ॥
ସର୍ବ ସଞ୍ଚାରେ ଏକବାରେ ।
କି ଅବା ପୃଥକ ବେଭାରେ ॥
ଏକ ଅନେକ ରୂପ ଧରେ ।
ଅଶେଷଜନ୍ମ କର୍ମ କରେ ॥୯
ଏଣୁ ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ମୋର ।
କହ ହେ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ॥
ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ସାଧି ।
ତୁମ୍ଭର ପରମ ସମାଧି ॥
ହେ ମହାମୁନି ଭାଗବତ ।
ଶ୍ରବଣେ ପିଆଅ ଅମୃତ ॥୧୦

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ କଥା ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଗୁଣଗାଥା ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବ୍ୟାସସୁତ ।
ହରିଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଧ୍ୟାନେ ସେ ଚିନ୍ତି ନାରାୟଣ ।
ବୋଇଲେ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ॥୧୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ଅନନ୍ତ ଘଟେ ଯା ପ୍ରକାଶ ॥
ଲୀଳାବିହାରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।
ପାଳଇ ପୁଣି ତା ସଂହରେ ॥

ହେଲେ ଏ ତିନି ଶକ୍ତି ଧରେ ।
ଜନ୍ତୁର ଅନ୍ତରେ ବିହରେ ॥
ତେଣୁ ତା ମାର୍ଗ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ।
କରିବ କାହାର ବା ଶକ୍ୟ ॥୧୨
ନମସ୍ତେ ଜଗତଜୀବନ ।
ସାଧୁଙ୍କ ବୃଜିନ[୧] ଦହନ ॥
ଅସାଧୁ-ଦମନ ବେଭାର ।
ଅଖିଳ ଜନ୍ତୁ ରୂପ ତୋର ॥
ପରମହଂସଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ।
ଯେ ଅବା ସ୍ଥିତ ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଦାତା ।
ନିରତେ ତୋର ପାଦେ ଚିନ୍ତା ॥୧୩
ନମସ୍ତେ ସାତ୍ୱତବତ୍ସଳ[୨] ।
କୁଯୋଗୀଗଣେ ଅଗୋଚର ॥
ସମେ ପ୍ରକାଶ ସର୍ବଠାରେ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ପରମ କାରଣ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ସ୍ୱଧାମ ଧାରଣ ॥୧୪
ଯା ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଯା ରୂପ ଦେଖିଣ ନୟନ ॥
ନମିଲେ ଯାହାର ଚରଣ ।
ସ୍ମରଣ ପୂଜା ସମର୍ପଣ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ କଳ୍ମଷ ନାଶଇ ।
ଯେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ବୋଲାଇ ॥
ଯେ ହରି ଶରଣ ସୋଦର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୫
ପଣ୍ଡିତଜନ ଯାର ପାଦେ ।
ସେବା ସମ୍ପାଦି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଆତ୍ମାର କଳ୍ମଷ ନାଶନ୍ତି ।
ଜନ୍ମମରଣେ ନ ଡରନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମାରେ ଶ୍ରମ କରି ଶାନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗତି ॥
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଦାମୋଦର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୬

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତପ ଦାନ କରେ ।
ଯଶ ସମ୍ପାଦି ଏ ସଂସାରେ ॥
ସୁବୁଦ୍ଧିପଣେ ମନ୍ତ୍ର ସାଧି ।
ମଙ୍ଗଳ କର୍ମକୁ ଆରାଧି ॥
ଏଣୁ ଅର୍ଜନ୍ତି ଯେତେ ଫଳ ।
ତୋତେ ନ ସମର୍ପି ନିଷ୍ଫଳ ॥
ସୁଭଦ୍ରଶ୍ରବା[୩] ନାମ ଯାର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୭
କିରାତ ହୂଣ ଆନ୍ଧ୍ର ଯେତେ ।
ପୁଳିନ୍ଦ ଚଣ୍ଡାଳ ସମେତେ ॥
ଆଭୀର କଙ୍କ ଯେ ଯବନ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଅନ୍ତ୍ୟଜନ ॥
ଦୁଷ୍କୃତ କର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ।
ଯା ପାଦ ଆଶ୍ରିତେ ତରନ୍ତି ॥
ସର୍ବ ପ୍ରଭବଶୀଳ[୪] ଯେହି ।
ତା ପାଦପଦ୍ମେ ମୁଁ ନମଇଁ ॥୧୮
ଯେ ହରି ଜଗତ ଜୀବନ ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଆତ୍ମଧନ ॥
ଏ ତିନି ବେଦ ଯାର ଦେହ ।
ଯେ ଧର୍ମମୟ ତପୋମୟ ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଯୋଗୀଜନେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଅନୁମାନେ ॥
ନାନାପ୍ରକାରେ ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତି ।
ଯା ରୂପ କେହି ନ ଦେଖନ୍ତି ॥୧୯
ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ଯଜ୍ଞପତି ।
ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଜ୍ଞାନପତି ॥
ଯେ ଲୋକପତି ଧରାପତି ।
ଯାଦବବଂଶ ପତି ଗତି ॥
ସାଧବ ଜନଙ୍କର ପତି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରତି ॥୨୦
ଯାର ଚରଣ ଧ୍ୟାନବଳେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ସମାଧିର ଜଳେ ॥
ବୁଦ୍ଧିକି ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରି ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରୀ ॥
ସଗୁଣ-ନିର୍ଗୁଣ ବିଗ୍ରହେ ।
କହନ୍ତି ଯଥା ଅନୁସାରେ ॥

୧. ବୃଜିନ—ପାପ । ୨. ସାତ୍ୱତବତ୍ସଳ—ଭକ୍ତବତ୍ସଳ । ୩. ସୁଭଦ୍ରଶ୍ରବା—ସୁମଙ୍ଗଳ ଯଶସମ୍ପନ୍ନ । ୪. ପ୍ରଭବଶୀଳ—ଶକ୍ତିମାନ୍ ।

ସେ ହରି ମୋର ହୃଦଗତେ ।
ପ୍ରକାଶ ହେଉ ଅବିରତେ ॥୨୧
ଯାହାର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଭାରତୀ ଆସି ତତକ୍ଷଣେ ॥
ପ୍ରକାଶି କଳ୍ପ ଆଦିକାଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ହୃଦୟ କମଳେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟ ଜ୍ଞାନ ଦେଲା ।
ମୁଖେ ଗାୟତ୍ରୀ ଉଚ୍ଚାରିଲା ॥
ନମସ୍ତେ ବ୍ୟାସରୂପ ହରି ।
ହୃଦୟେ ବସ କୃପା କରି ॥୨୨

ମହତ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ଜନ୍ତୁ ଭିଆଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ହୃଦୟ କମଳେ ।
ଯାର ଆସନ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଗୁଣସମୂହ ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ଷୋଡ଼ଶାତ୍ମକ[1] ରୂପେ ରାଜେ ॥
ସେ ହରି ବସୁ ମୋର ହୃଦେ ।
ବାକ୍ୟ ଆବୋରି ପଦେ ପଦେ ॥୨୩
ନମଇଁ ବ୍ୟାସ ମୁନିବର ।
କୃଷ୍ଣେ ଅକୁଣ୍ଠବୁଦ୍ଧି ଯାର ॥

ଯା ମୁଖପଦ୍ମ ଜ୍ଞାନରସେ ।
ମୁନିଏ ପିବନ୍ତି ହରଷେ ॥୨୪
ଯେ ହରିକଥା ପୂର୍ବକାଳେ ।
ନାରଦରଷି ମୁନିମେଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ପଗ୍ଭରିଲେ ଯେତେ ।
ପ୍ରସଙ୍ଗେ କହିବି ମୁଁ ତୋତେ ॥୨୫
ଏ ବାଣୀ ଶୁଣି ସୁଖ ଭୋଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନିସ୍ତର ଭବଜଳେ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ଶୁକସ୍ତୁତିର୍ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚମେ ନାରଦ ପୁଚ୍ଛନ୍ତେ । କାଳ କର୍ମାଦି ଶକ୍ତିଯୁତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ବିରାଟ ସୃଜିଲା । ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲନ୍ତି ହରିଲୀଳା ॥

ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ସେ ନାରଦେ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପାଦେ ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ଭୋ ଦେବଦେବ ନମସ୍ତୁତେ ।
ଭୂତଭାବନ ତୁ ଜଗତେ ॥
ସୃଷ୍ଟିର ଅଗ୍ରେ ତୋର ଦେହୀ ।
ତୋ ଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥
ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ।
ଯେ ବେଦ ପୁରାଣେ ପ୍ରମାଣ ॥୧
ଯେ ରୂପ ଯହିଁ ତୋର ବାସ ।
ଯହୁଁ ଏ ଜଗତ ପ୍ରକାଶି ॥
ଯାହାର ଆଶ୍ରେ ଏ ବର୍ତ୍ତଇ ।
ପ୍ରକାଶି ଯହିଁ ଲୀନ ହୋଇ ॥୨
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ତୁମ୍ଭ ଗୋଚରେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥

ହସ୍ତେ ଅଏଁଳା ଫଳ ପ୍ରାୟେ ।
ତୁମ୍ଭ ଗୋଚରେ ଜ୍ଞାନ ରହେ ॥୩
ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ସ୍ଫୁରେ ।
ଯେବା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୃଦେ ଧରେ ॥
ଯାହାର ବଶ ତୁ ବୋଲାଇ ।
ବର୍ତ୍ତୁ ତୁ ଯାର ଆତ୍ମା ବହି ॥
ଭୂତେ[2] ସଞ୍ଚରି ଭୂତ[3] କରୁ ।
ଯାହାର ମାୟାରେ ବିହରୁ ॥୪
ଏ ଭୂତଗଣଙ୍କୁ ଯେ ପାଳେ ।
ଅପରାଭବୀ ଆତ୍ମା ତୁଲେ ॥
ଆତ୍ମାର ଶକ୍ତିବଳେ ଭାବି ।
ଅକ୍ଳେଶେ ଯଥା ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି[4] ॥୫
ଏ ସୃଷ୍ଟିକର୍ମ ଅଗୋଚର ।
ଯେ ନାମ ଗୁଣ ରୂପ ଆର ॥
ପର ଅପର ଯେ ମଧ୍ୟମ ।
ଯେ ଅବା ଅଛି ସ୍ଥୂଳସୂକ୍ଷ୍ମ ॥

ଜାଣେ ମୁଁ ନାହିଁ ତୋ ବାହାରେ ।
ଅନ୍ୟ ବା କେ ଅଛି ସଂସାରେ ॥୬
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଘୋର ତପ କର ।
ଆତ୍ମା ସମାଧିବଳେ ଧର ॥
ତେଣୁ ମୋହିତ ମୋର ମନ ।
ତୁମ୍ଭ ଉପରେ କେବା ଅନ୍ୟ ॥
ଏଣୁ ସଂଶୟ ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ମାୟା ସୃଜିଲ କେମନ୍ତେ ॥୭
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ସର୍ବେଶ୍ୱର ।
ମୋର ସଂଶୟ କର ଦୂର ॥
ଭକତ ଭାବେ ପଗ୍ଭରଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ପୁତ୍ର ମୁଁ ଅଟଇ ॥
ଯେମନ୍ତେ ମୋର ଚିତ୍ତେ ସ୍ଫୁରେ ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ସମାଧି ଗୋଚରେ ॥୮
ଏଣୁ ନାରଦ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହରଷେ କହେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥(ଜ.)

୧. ଷୋଡ଼ଶାତ୍ମକ—ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚକର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ଓ ମନ—ଏହି ଷୋଡ଼ଶାଂଶଯୁକ୍ତ । ୨. ଭୂତେ—ପଞ୍ଚଭୂତରେ । ୩. ଭୂତ—ପ୍ରାଣୀ । ୪. ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି—ବୁଢ଼ିଆଣୀ ।

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଧନ୍ୟ ନାରଦ ମୁନିବର ।
ସାଧୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଏ ତୋହର ॥
ତୁ ଯେ ପଗ୍ଭରୁ ଜନହିତେ ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମଭାଗ ଭାଗବତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ଦରଶନେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲୁ ବିନୟ ବଚନେ ॥୯
ତୁ ଯାହା ପଗ୍ଭରିଲୁ ମୋତେ ।
ମିଥ୍ୟା ନୁହଇ ଏ ଉଚିତେ ॥
ଯେଣୁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି ମୋହର ଅଟଇ ॥
ପରମେଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନ ଯେଣୁ ।
ନାହିଁ ତୋହର ଭ୍ରାନ୍ତି ତେଣୁ ॥୧୦
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ମାଥେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜିଲି ଯେମନ୍ତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଅର୍କ ଅଗ୍ନି ଶଶୀ ।
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରା ରାଶି ॥୧୧
ତୋ ଆଦି ସର୍ବ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବଳଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ମୋତେ ବିଶ୍ୱଗୁରୁ ।
ଯାର ମହିମା ମହାମେରୁ ॥
ଯେ ହରି ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୨
ଯାହାର ଇଚ୍ଛାମାର୍ଗେ ସ୍ଥିତି ।
ଲାଜେ ଶଙ୍କିତ ଭଗବତୀ ॥
ସେ ମାୟା ବଶେ ଏ ଜଗତ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମଦେ ବିମୋହିତ ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ଶରୀର ।
ଦାରା ସମ୍ପଦ ବନ୍ଧୁ ମୋର ॥
ଅଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କ ଏ ଭାବ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ପଦ୍ମନାଭ ॥୧୩
ଏ ଦ୍ରବ୍ୟ କାଳ କର୍ମ ଜୀବ ।
ଜୀବର ଯେ ଅବା ସ୍ୱଭାବ ॥
ଯେତେ ଦେଖଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
ବିଶ୍ୱରେ କେବା ଅଛି ଆନ ॥୧୪
ବେଦବଚନ ଦେବଗଣ ।
ଏ ସର୍ବଲୋକ ଯଜ୍ଞ ଦାନ ॥
ତପସ୍ୟା ଯୋଗ ଜ୍ଞାନ ଗତି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଦାଶରଥି ॥୧୫,୧୬
ଯେ ହରି ସର୍ବଦେହେ ଦେହୀ ।
ସର୍ବ ଦେଖଇ କୂଟେ ଥାଇ[1] ॥
ତାର ଶରୀରୁ ମୁହିଁ ଜାତ ।
ତା ତେଜେ ସର୍ଜଇ ଜଗତ ॥୧୭
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ମୁରାରି ।
ସୃଷ୍ଟି ସଞ୍ଚଇ ଗୁଣ ଧରି ॥
ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ।
ତା ମାୟାବଳେ ଏ ସଂସାର ॥
ସର୍ଗ ପାଳନ ତିରୋଧାନେ ।
ଗୁଣକୁ ଧରେ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ॥୧୮
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ କର୍ତ୍ତା ଅର୍ଥେ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟା ସମେତେ ॥
ଗୁଣେ ରହନ୍ତି ଆଶ୍ରେ କରି ।
ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ ଆବୋରି ॥୧୯
ଏ ତିନିଗୁଣ ଲିଙ୍ଗଗତେ ।
ମଧ୍ୟେ ବର୍ତ୍ତଇ ଅଲକ୍ଷିତେ ॥
ମୋ ଆଦି ସର୍ବଜନଙ୍କର ।
ଆତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥୨୦
ମାୟା-ଈଶ୍ୱର[2] ମାୟାବଳେ ।
ସର୍ଜେ ସ୍ୱଭାବ କର୍ମ କାଳେ ॥
ଆପଣା ଇଚ୍ଛାବଳେ କରି ।
ବିବିଧ ଶରୀରକୁ ଧରି ॥
ସେ କାଳ ଗୁଣ ବ୍ୟତିକରେ[3] ।
ସୃଜଇ ପାଳଇ ସଂହରେ ॥
ତାର ସ୍ୱଭାବ କର୍ମ ଯୋଗେ ।
ମହତ ଉପୁଜିଲା ଆଗେ ॥୨୧,୨୨
ମହତ ବିକାରୁ ତକ୍ଷଣେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଲିଙ୍ଗ ଆବରଣେ ॥
ତମପ୍ରଧାନ ଅତିରେକେ ।
ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟାତ୍ମକେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଶକ୍ତି ମହାଘୋର ।
ତମ ଅଧିକ ଅହଙ୍କାର ॥୨୩
ସେ ଅହଙ୍କାର ନାମ ହୋଇ ।
ସେ ତିନି ପ୍ରକାର ଭଜଇ ॥
ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ତିନି ତିନି ।
ବିକାର ତମ ତେଜ ଘେନି ॥
ଯେ ଶକ୍ତି ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରିୟା ଜ୍ଞାନ ।
ଏ ଭାବେ ଭେଦ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥୨୪
ସେ ଅହଙ୍କାରେ ଭୂତ ଆଦି ।
ତାମସ ଶକ୍ତି ତହିଁ ଭେଦି ॥
ଶବଦ ଗୁଣ ମାତ୍ରା ସଞ୍ଚେ ।
ନଭ ପ୍ରକାଶେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ଶବଦ ଗୁଣେ ସେ ପ୍ରଧାନ ।
ଦୃଶ୍ୟ-ଦର୍ଶକ ଭେଦ ସ୍ଥାନ ॥୨୫
ଶବଦ ଗୁଣ ନଭୁଁ ହୋଇ ।
ଚତୁର୍ଥ ମାତ୍ରା ସଙ୍ଗେ ଲଇ ॥
ନଭ ବିକାରୁ ବାୟୁ ଜାତ ।
ସ୍ପରଶ ଶବ୍ଦ ଗୁଣେ ସ୍ଥିତ ॥
ସ୍ପରଶ ଗୁଣ ତା ପ୍ରବଳ ।
ଯେ ପ୍ରାଣ ସହ ଓଜ ବଳ ॥୨୬
ପବନ ବିକାରୁ ତକ୍ଷଣେ ।
ସ୍ୱଭାବ କାଳ କର୍ମଗୁଣେ ॥
ସ୍ପରଶ ଗୁଣ ତହିଁ ଥାଇ ।
ତୃତୀୟ ମାତ୍ରା ଭାବ ବହି ॥
ଶବଦ ସ୍ପର୍ଶ ରୂପ ତାର ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ମହାଘୋର ॥୨୭
ତେଜ ବିକାରୁ ସେ ଉଦକ ।
ଯାର ସ୍ୱଭାବ ରସାତ୍ମକ ॥
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରୂପ ତିନି ।
ଏ ତିନି ରସ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥୨୮

[1]. କୂଟେ ଥାଇ—ନିର୍ବିକାର ରହି । [2]. ମାୟା-ଈଶ୍ୱର—ମାୟାପତି । [3]. ବ୍ୟତିକରେ—ସମ୍ବନ୍ଧରେ ।

ଆପ ବିକାରୁ ମହୀ ଜାତ ।
ସେ ପଞ୍ଚମାତ୍ରା ଗୁଣେ ଯୁତ ॥୨୯
ସତ୍ତ୍ୱ ବିକାର ତହୁଁ ମନ ।
ଯେ ରୂପେ ପ୍ରକାଶେ ଗଗନ ॥
ମନର ସଙ୍ଗେ ଦେବ ବଳ ।
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦିଗପାଳ ॥
ଦିଗ ବାତାର୍କ ଜଳପତି ।
ଅଶ୍ୱିନୀ ବହ୍ନି ସୁରପତି ॥
ଉପେନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ର ପ୍ରଜାପତି ।
ଏ ରୂପେ ଦଶ ଉତପତ୍ତି ॥୩୦
ତୈଜସ ବିକାରୁ ତକ୍ଷଣେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟା ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଣ ।
ତୈଜସ ଶକ୍ତି ଏ ପ୍ରମାଣ ॥
ଶ୍ରୁତିଯୁଗଳ ଚର୍ମ ଘ୍ରାଣ ।
ନୟନ ଜିହ୍ୱା ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନ[୧] ॥
ବଚନ ପାଣି ଅଂଘ୍ରି[୨] ବେନି ।
ଉପସ୍ଥ ମୂଳାଧାର ଘେନି ॥
ଏ କର୍ମ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରକାର ।
ଦଶ ଦେବଙ୍କ ଅଧିକାର ॥୩୧
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ମନ ।
ସତ୍ତ୍ୱ ଆଦି ଯେ ତିନିଗୁଣ ॥
ଯେଣୁ ନୋହିଲେ ଏକମନ ।
ଏ ତେଣୁ ନ ପାଇଲେ ସ୍ଥାନ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହେତୁ ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମେ ରହିଲେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ସ୍ଥାନ ନ ପାଇ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ଯକିତେ ରହିଲେ ଗଗନେ ॥
କେତେହେଁ କାଳ ଶୂନ୍ୟେ ରହି ।
ଏ ସର୍ବେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ଏ ମହାଭୂତେ ସୂକ୍ଷ୍ମଭୂତେ ।
ଘଟିତ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟ ଯୁତେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡ ଉପୁଜିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଉଦକେ ପଡ଼ିଲା ॥୩୨,୩୩
ଅନେକ ସହସ୍ର ବରଷେ ।
ସେ ଅଣ୍ଡ ମହାଜଳେ ଭାସେ ॥
ସେ ଅଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଜୀବ ଜାତ ।
କାଳ କର୍ମ ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ଥିତ ॥
ତାହା ସ୍ୱଭାବେ ଅଚେତନ ।
ଚେତନା ଦେଲେ ଭଗବାନ ॥୩୪
ସେ ସର୍ବଗୁଣ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ।
କେତେହେଁ କାଳେ ଅଣ୍ଡ ଭେଦି ॥
ପୁରୁଷ ହୋଇଲା ବାହାର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମୁନିବର ॥
ସହସ୍ର ଉରୁ ଅଂଘ୍ରି ବକ୍ଷ ।
ସହସ୍ର ନୟନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ସହସ୍ରେ ଶିର ସସ୍ର ଭୁଜ ।
ଆନନ ଅପ୍ରମିତ ତେଜ ॥୩୫
ତାହାର ଦେହ ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖି ।
ଲୋକର ସ୍ଥିତି ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଦ୍ୱିସପ୍ତଲୋକ ତାର ଅଙ୍ଗେ ।
କଳ୍ପିତ ଅଧ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ -ଭାଗେ ॥୩୬
ମୁଖୁଁ ଜନ୍ମିଲା ବ୍ରହ୍ମକୁଳ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତ ବାହୁମୂଳ ॥
ଉରୁ ଯୁଗଳୁ ବୈଶ୍ୟଗଣେ ।
ଶୂଦ୍ର ଉପୁଜିଲା ଚରଣେ ॥୩୭
ଭୂଲୋକ କଟିଭାଗେ ସ୍ଥିତ ।
ନାଭିରୁ ଭୁବଲୋକ ଜାତ ॥
ହୃଦରେ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ମିଳେ ।
ମହତଲୋକ ଉରସ୍ଥଳେ[୩] ॥୩୮
ଜନଲୋକ ଯେ ଗ୍ରୀବାତଟେ ।
ତପ ବସଇ ବେନି ଓଷ୍ଠେ* ॥
ମୂର୍ଦ୍ଧନି ମଧ୍ୟେ ସତ୍ୟଲୋକ ।
ଯେ ସନାତନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ॥୩୯
ସପ୍ତପାତାଳ ଅଧୋଭାଗେ ।
ଶୁଣ କହିବା ପ୍ରତିଅଙ୍ଗେ ॥
ଅତଳ ବସେ ଜଂଘ ଦେଶେ ।
ଉରୁରେ ବିତଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସୁତଳ ବସେ ଜାନୁମୂଳ ।
ଜଂଘର ମୂଳେ ତଳାତଳ ॥୪୦
ଯେ ମହାତଳ ଗୁଲ୍ଫଦେଶେ ।
ପାଦାଗ୍ରେ ରସାତଳ ବସେ ॥
ପାତାଳ ପାଦତଳେ ରହେ ।
ଏଣୁ ଭୁବନ ବିଶ୍ୱଦେହେ ॥୪୧
ଏ ଭୂମିଲୋକ ପାଦେ ବସେ ।
ନାଭିରେ ଭୁବ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସ୍ୱର୍ଲୋକ କଳ୍ପିତ ମୂର୍ଦ୍ଧନି ।
ବିଶ୍ୱଦେହେ -ବା ବିଶ୍ୱ ମାନି ॥୪୨
ନାରଦ ଆଗେ ବେଦବର ।
ଯାହା କହିଲେ ବେଦସାର ॥
ସୁଜନଜନଙ୍କ ଶ୍ରବଣେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି ।
ଭିଆଇ ଥିଲେ ପରମେଷ୍ଠୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରହ୍ମାନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନ—ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ । ୨. ଅଂଘ୍ରି—ପାଦ । ୩. ଉରସ୍ଥଳ—ବକ୍ଷ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ ଏଠାରେ "ତପୋଲୋକଃ ସ୍ତନଦ୍ୱୟାତ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତନଦ୍ୱୟରେ ତପଲୋକର ସ୍ଥିତି ବୋଲି ଲେଖାଅଛି ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠରେ ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ବିଭୂତି ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଶେଷ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଶୁଣ ନାରଦ ମହାଋଷି ।
ବିରାଜ[୧] ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶିଲା ।
ଯେ ଅଙ୍ଗୁ ଯେବା ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ତାହା କହିବା ତୋତେ ଭଲେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଅର୍ଥି[୨] ଇନ୍ଦ୍ରି ତୁଲେ ॥
ବଚନ ବହ୍ନି ମୁଖେ ବସେ ।
ଯେଣେ ତା ଶବଦ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସପତ ଛନ୍ଦ* ଧାତୁ ଯେତେ ।
ଦେହରେ ବସେ ତା ବାହ୍ୟାନ୍ତେ ॥
ରସନା ଷଡ଼ରସେ ରସେ ।
ଜଳାଧିପତି ଯହିଁ ବସେ ॥
ସେ ଦେବ ପିତୃ ନରଙ୍କର ।
ଅନ୍ନର ସ୍ଥାନ ସେ ଆବର ॥୧
ପ୍ରାଣ ସହିତେ ଦଶ ପ୍ରାଣ♆ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଆଘ୍ରାଣ ॥
ନାସାବିବରେ ଆଶ୍ରେ କଲେ ।
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ ତୁଲେ ॥୨
ଚକ୍ଷୁଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରୂପ ଅର୍ଥେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ଦୃଷ୍ଟି ପଥେ ॥
ଶବଦ ଅର୍ଥେ କର୍ଣ୍ଣ ବେନି ।
ଦିଗ ବସଇ ତୀର୍ଥି ଘେନି ॥
ସେ ଦେବ ଦେହେ ଚର୍ମଦେଶେ ।
ସ୍ପରଶ ପବନ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଯେ ସର୍ବଯଜ୍ଞ ବସ୍ତୁସାର ।
ସର୍ବସୌଭାଗ୍ୟର ଯେ ଘର ॥
ଚର୍ମ ଉପରେ ରୋମ ଭେଦି ।
ସେ ବୃକ୍ଷ ଯେଣେ ଯଜ୍ଞ ସାଧି ॥୩,୪
କେଶ ପ୍ରକାଶ ମୁଣ୍ଡେ ଦାଢ଼ି ।
ଯେ ପାଦେ କରେ ନଖ ଜଡ଼ି ॥
ସେ ତିନି ମଧ୍ୟେ ତିନି ଦେବା ।
ପାଷାଣ ଲୌହ ମେଘପ୍ରଭା ॥
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
ବସନ୍ତି ତାର ଭୁଜମୂଳେ ॥୫
ତାର ବିକ୍ରମେ ଲୋକ ତିନି ।
ଭୂଲୋକ ଭୁବ ସ୍ୱର୍ଗ ଘେନି ॥
ଯେ ସର୍ବ କୁଶଳ କାରଣ ।
ସକଳ ଭୟ ନିବାରଣ ॥
ସେ ହରି ଚରଣକମଳ ।
ସକଳ କାମବର ସ୍ଥଳ[୩] ॥୬
ଯେ ସର୍ଗ[୪] ଶୁକ୍ର[୫] ଘନ[୬] ରସ[୭] ।
ଯା ମେଢ୍ରେ ପ୍ରଜାପତି ବାସ ॥
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରସେ ରସେ ।
ଜନନେ ପ୍ରଜାପତି ବସେ ॥
ସନ୍ତାନ ଅର୍ଥେ ସେ କଳ୍ପିତ ।
ସମ୍ଭୋଗ କାମେଣ ନିର୍ବୃତ[୮] ॥୭
ମଳ ଉତ୍ସର୍ଗ ମଳଦ୍ୱାରେ ।
ଯମ ବସଇ ଅଧିକାରେ ॥
ନାଡ଼ୀ ସମୂହେ ନଦୀ ନଦେ ।
ଗିରି ସମୂହେ ଅସ୍ଥିଭେଦେ ॥
ତା ଗୁଦ ହିଂସା ଅଲକ୍ଷ୍ମୀର ।
ମରଣ ଯାତନାର ଘର ॥
ପରାଭବ ତା ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ।
ଅଧର୍ମ ସଙ୍ଗେ ତମ ବସେ ॥୮,୯
ସପତ ସିନ୍ଧୁ ଗର୍ଭେ ରହି ।
ଭୋଜନେ ତୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି ବହି ॥
ଉଦରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୃଦଦେଶେ ।
ସର୍ବବ୍ୟାପକ ମନ ବସେ ॥
ବିରାଟ ଆତ୍ମା ଦେହ ମଧ୍ୟେ ।
ବସଇ ସକଳ ସମ୍ପଦେ ॥୧୦
ଧର୍ମ ସଙ୍ଗତେ ପଦ୍ମଯୋନି ।
ତୋ ସଙ୍ଗେ କୁମାରଙ୍କୁ ଘେନି ॥
ବିଜ୍ଞାନ ସତ୍ତ୍ୱ ରୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ।
ସର୍ବେ ଆଶ୍ରିତ ଆତ୍ମାଭାଗେ[୯] ॥୧୧
ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦ ଭବ ଆଦି ।
ମୁନିଏ ଯେତେ ବେଦବାଦୀ ॥
ସୁର ଅସୁର ନର ନାଗ ।
ଯେ ସରୀସୃପ ଖଗ ମୃଗ ॥୧୨
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ଯକ୍ଷ ।
ଭୂତ ଉରଗ ପଶୁ ରକ୍ଷ ॥
ପିତର ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଚ୍ୟରଣ ଆଦି ଯେ କିନ୍ନର ॥
ବୃକ୍ଷ ଓଷଧି ଲତା ଯେତେ ।
ବିବିଧ ଜୀବଙ୍କ ସମେତେ ॥
ଯେ ଜଳ ସ୍ଥଳ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ଗ୍ରହ ଆଦିତ୍ୟ କେତୁ ଋକ୍ଷେ ॥
ତାରା ସମୂହ ତେଜେ ଝଳି ।
ଜୀମୂତ ପ୍ରକାଶ ବିଜୁଳି ॥
ତା ତନୁ ଏ ସର୍ବ କାରଣ ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥
ଏ ରୂପେ ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ।
ପ୍ରକାଶେ ଯାହାର ଶରୀର ॥
ବିତସ୍ତି[୧୦] ମାତ୍ର ମଧ୍ୟେ ରହେ✧ ।
ଏକ ଅନେକ ଜନ୍ତୁ ଦେହେ ॥୧୩-୧୪

୧. ବିରାଜ—ବିରାଟ । ୨. ଇନ୍ଦ୍ରିୟଅର୍ଥ—ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବିଷୟ । ୩. କାମବର ସ୍ଥଳ—ଅଭୀଷ୍ଟ ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ସ୍ଥାନ । ୪. ସର୍ଗ—ସୃଷ୍ଟି । ୫. ଶୁକ୍ର—ବୀର୍ଯ୍ୟ । ୬. ଘନ—ମେଘ । ୭. ରସ—ଜଳ । ୮. ନିର୍ବୃତ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ୯. ଆତ୍ମାଭାଗେ—ବିଭରେ । ୧୦. ବିତସ୍ତି—ଗ୍ୟଖଣ୍ଡେ, ଦଶଅଙ୍ଗୁଳି ପରିମିତ ।

* ଗାୟତ୍ରୀ, ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍, ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍, ଉଷ୍ଣିକ୍, ବୃହତୀ, ପଙ୍‌କ୍ତି ଓ ଜଗତୀ—ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସପ୍ତଛନ୍ଦ କୁହାଯାଏ ।

♆ ଦେହରେ ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ସମାନ, ଉଦାନ ଓ ବ୍ୟାନ ନାମକ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ପ୍ରଧାନ ବାୟୁ ଏବଂ ନାଗ, କୂର୍ମ, କୃକର, ଦେବଦତ୍ତ ଓ ଧନଞ୍ଜୟ ନାମକ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଉପପ୍ରଧାନ ବାୟୁ ରହିଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦଶ ପ୍ରାଣବାୟୁ କୁହାଯାଏ ।

✧ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସପ୍ତ ଆବରଣ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ବେଦାନ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅନୁସାରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ—ପୃଥିବୀର ଦଶଗୁଣ ଜଳ, ଜଳର ଦଶଗୁଣ ଅଗ୍ନି, ଅଗ୍ନିର ଦଶଗୁଣ ବାୟୁ, ବାୟୁର ଦଶଗୁଣ ଆକାଶ, ଆକାଶର ଦଶଗୁଣ ମହତତ୍ତ୍ୱ ଏବଂ ମହତତ୍ତ୍ୱର

ଭିତରେ ରହେ ପ୍ରାଣ ତେଜେ ।
ପ୍ରକାଶେ ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟେ ଯେ ॥୧୬
ଅଭୟ ଅମୃତ ଈଶ୍ୱର ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଆରପାର ॥
ତାହାର ଏମନ୍ତ ମହିମା ।
ଏଣୁ ଦୁସ୍ତର ଗୁଣସୀମା ॥୧୭
ପାଦେ ଅଶେଷ ଭୂତ ବସେ ।
ଅମୃତାଭୟ କ୍ଷେମ କୋଷେ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତିନିଲୋକ ।
ବହେ ଅଭୟ କ୍ଷେମ ସୁଖ ॥୧୮
ଯେ ପ୍ରଜାଶ୍ରମେ ଧର୍ମ ଚିନ୍ତେ ।
ତ୍ରିଲୋକ ଭ୍ରମେ ଗତାଗତେ ॥
ଯେ ଆନ ଆଶ୍ରମେ ରମନ୍ତି ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ବାହ୍ୟେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥିତି ॥୧୯
ଜୀବର ଏହି ବେନି ଗତି ।
ବିଦ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟା ଭାବେ ହୋନ୍ତି ॥
ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଅୟନ ।
ଭୋଗାପବର୍ଗର[1] ସାଧନ ॥୨୦
ଯାହାର ଅଂଶେ ମାୟାମୟ ।
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣାଶ୍ରୟ ॥
ବିରାଟ ରୂପେ ଜାତ ହୁଏ ।
କିରଣ ଯେହ୍ନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେହେ ॥୨୧
ଯାହାର ନାଭିପଦ୍ମୁଁ ଜାତ ।
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଥ ॥
ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର ନ ଜାଣଇ ।
ଯେବା ତାହାର ଦେହେ ନାହିଁ ॥୨୨
ତାର ଶରୀରେ ଯଜ୍ଞବିଧି ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ପଶୁ ଇନ୍ଧନ କୁଶ ଆଦି ।
ଯେମନ୍ତେ ଯେ ଅବା ସମ୍ପାଦି ॥
ଯଜନ ଦେବ ପିତୃ ତୋଷେ ।
ଯେ କାଳ ଯେବା ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ॥
ଯେତେ ପାତ୍ରରେ ଯଜ୍ଞ କରି ।
ମନ୍ତ୍ର ଓଷଧି ଆଦି କରି ॥

ସ୍ନେହ ରସ ଯେ ଲୌହ ଆଦି ।
ମୃତ୍ତିକା ଜଳ ଯେ ସମ୍ପାଦି ॥
ଋକ ଯଜୁଃ ଯେ ସାମ ତିନି ।
ଚତୁର ହୋତ୍ର[2] କର୍ମ ଘେନି ॥୨୩,୨୪
ଯେ ନାମଧେୟ ଯେବା ମନ୍ତ୍ର ।
ଯେବା ଦକ୍ଷିଣା ଯେବା ବ୍ରତ ॥
ଦେବତା ଅନୁକ୍ରମ କଳ୍ପ ।
ଯେ ତନ୍ତ୍ର ଯେ ଅବା ସଙ୍କଳ୍ପ ॥୨୫
ଯେ ଗତି ଯଜ୍ଞ ଯେବା ମତି ।
ଯେ ସମର୍ପଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତି ॥
ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର ତା ଶରୀରେ ।
ଲଭିଲି ଜନ ଉପକାରେ ॥୨୬
ତାର ବିଭୂତି ତାର ଅଙ୍ଗେ ।
ଯଜ୍ଞ ଆରାଧି ହବିର୍ଭାଗେ ॥
ପୂଜିଲି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ସଂସାର କାରଣ ॥୨୭
ସକଳ ଯଜ୍ଞଭାଗେ ଚିନ୍ତି ।
ମୋ ପଛେ ନବ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ସ୍ଥାପି କୁଣ୍ଡେ ।
ଯେମନ୍ତ ବିଧି କର୍ମକାଣ୍ଡେ ॥
ପୂଜିଲେ ତାହାର ଚରଣେ ।
ବିଧି ବିଧାନ ଆଚରଣେ ॥୨୮
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସର୍ବରଷି ।
ପିତୃ ଦେବତା ମନୁ ବସି ॥
ଦାନବ ମାନବ ସହିତେ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ବେଦମତେ ॥୨୯
ସେ ହରି ଅଙ୍ଗେ ଏ ଜଗତ ।
ଯଜ୍ଞ ପୂଜନେ ସମାହିତ ॥
ଯେ ସ୍ୱୟଂ ନିର୍ଗୁଣ ଅନନ୍ତ ।
ମାୟା ଗୃହୀତେ ଗୁଣବନ୍ତ ॥୩୦
ତାହାର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ।
ମୁଁ ଏ ସଂସାର ସରଜଇ ॥
ପାଳଇ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ଅନ୍ତେ ବିନାଶଇ ଶଙ୍କର ॥

ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ଏ ଆଦି ତ୍ରିଗୁଣ କାରଣ ॥
ସେ ମାୟାଧର ନରହରି ।
ଖେଳଇ ସୃଷ୍ଟିଲୀଳା କରି ॥୩୧
ତୁ ଯାହା ପୁଚ୍ଛିଲୁ ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
ସଂକ୍ଷେପି କହିଲି ମୁଁ ଏବେ ॥
ସତ ଅସତ ରୂପ ଯେତେ ।
ମାୟା କଳ୍ପିତ ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ ସର୍ବରୂପ ନାରାୟଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥୩୨
ମୋର ବଚନ ହେ ନାରଦ ।
କେବେହେଁ ନୁହେଁ ମିଥ୍ୟାବାଦ ॥
ମୋହର ମନ ସତ୍ୟେ ସ୍ଥିତି ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ମିଥ୍ୟାଗତି ॥
କେବେ ମୋହର ଇନ୍ଦ୍ରିବର୍ଗେ ।
ନ ଯାନ୍ତି ଅସତ୍ୟ ଅମାର୍ଗେ ॥
ଯେଣୁ ମୋ ହୃଦେ ନାରାୟଣ ।
ଉତ୍କଣ୍ଠାଭାବେ ସୁମରଣ ॥୩୩
ତପ ସମାଧି ମୋର ସ୍ଥିତି ।
ମୁଁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ପତି ॥
ଯୋଗେ ନିପୁଣ ସମାହିତ ।
ଯେଣୁ ମୁଁ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରେ ଜାତ ॥
ତେବେହେଁ ନ ଜାଣିଲି ତାକୁ ।
ଆନ କେ ଅଛି ଜାଣିବାକୁ ॥୩୪
ତାର ଚରଣେ ନମସ୍କାର ।
ଯା ଭାବେ ତୁଟଇ ସଂସାର ॥
ଶୁଭ ମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ ।
ଆନନ୍ଦମୂଳ ମାୟାଧାମ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ଅଗୋଚର ।
ଅକୁଣ୍ଠ ମହିମା ଯାହାର ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମମାୟା କରେ ।
ଲୀଳାରେ ବିହରେ ସଂସାରେ ॥
ସ୍ୱମାୟା ସେହି ନ ଜାଣଇ ।
କେ ଅବା ଅପରେ ଜାଣଇ ॥

ଦଶଗୁଣ ମୂଳପ୍ରକୃତି । ସେହି ପ୍ରକୃତି ଭଗବାନଙ୍କର କେବଳ ଗୋଟିଏ ପାଦରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏପରି ମନ୍ତବ୍ୟରେ ବସ୍ତୁତଃ ଭଗବାନଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଛି । ଏହାକୁ 'ଦଶାଙ୍ଗୁଳ ନ୍ୟାୟ' କୁହାଯାଏ ।

୧. ଭୋଗାପବର୍ଗ—କର୍ମାନୁସାରେ ଫଳଭୋଗ ବା ପୁନର୍ଜନ୍ମ (ଭୋଗ) ଏବଂ ମୋକ୍ଷ (ଅପବର୍ଗ) । ୨. ଚତୁର ହୋତ୍ର—ହୋତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ, ଉଦ୍‌ଗାତା ଓ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯଜ୍ଞ ।

ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ।
ଗଗନ ଯେହ୍ନେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥୩୫
ମୁଁ ଯାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ।
ତୁ କାହିଁ ପ୍ରବେଶିବୁ ତହିଁ ॥
ଭବ ନ ପାରେ ଯାକୁ ଚିହ୍ନି ।
ଦେବେ ଜାଣିବେ କାହିଁ ଗତି ॥
ତାର ମାୟାରେ ମୋହି ହୋଇ ।
ତା ରୂପ କେହି ନ ଜାଣଇ ॥
ଆତ୍ମାର ସମ ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ ।
କେ ତାର ରୂପ ପରିମାଣୁ ॥୩୬
ଯା ଅବତାର କର୍ମମାନ ।
ମୋ ଆଦି[୧] କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ତତ୍ତ୍ୱେ ଜାଣିବୁ ଆମ୍ଭେ କାହିଁ ।
ଯାହାର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥
ଯାର ଚରଣେ ଆମ୍ଭେ ନମୁଁ ।
ଯା ମାୟାରୂପ ବଳେ ଭ୍ରମୁଁ ॥୩୭
ସେ ଆଦିପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
କଳ୍ପ କଳ୍ପକେ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାରୂପେ ମିଳେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆପେ ହରେ ପାଳେ ॥୩୮
କେବଳ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନମୟେ ।
ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପ ସର୍ବଦେହେ ॥
ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ନିର୍ଗୁଣ ।
ନିତ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ ନାରାୟଣ ॥୩୯
ଶୁଣ ନାରଦ ମନଦେଇ ।
ଯେମନ୍ତେ ତାହାକୁ ଜାଣଇ ॥

ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆତ୍ମା ମୁନିଗଣେ ।
ନିର୍ମଳ ଅନ୍ତରକରଣେ ॥
ସମାଧି ଯୋଗବଳେ ଚିହ୍ନି ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖନ୍ତି ॥
ଅସତ୍ୟ ତର୍କ ଯେବେ ଥାଇ ।
ତେବେ ତା ଭାବ ନ ଜାଣଇ ॥୪୦
ପରମ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
ଆଦ୍ୟାବତାର ତନୁ ଧରି ॥
କାଳ ସ୍ୱଭାବ ସଙ୍ଗେ ମନ ।
ଯେ ନିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ଚଇତନ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକାର ତିନିଗୁଣ ।
ଦେବ ସମେତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ॥
ବିରାଟ ରୂପେ ମହୀ ମାଝେ ।
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଦେହେ ବିଜେ ॥୪୧
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଯଜ୍ଞପତି ।
ଦକ୍ଷାଦି ଯେତେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ତୁ ଆଦି ସନକ ସହିତେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବତା ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଗରୁଡ଼ ଆଦି ଖଗପାଳେ ।
ଭୂଲୋକ ସପତ ପାତାଳେ ॥୪୨
ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧରଗଣ ।
ଯେ ଯକ୍ଷ କିନ୍ନର ଗ୍ୱରଣ ॥
ରାକ୍ଷସ ସରୀସୃପ ନାଗେ ।
ବାସୁକି ଆଦି ମହୋରଗେ ॥
ଋଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେତେ ।
ଯେ ପିତୃଗଣଙ୍କ ସମେତେ ॥

ଦୈତ୍ୟ ଦାନବ ସିଦ୍ଧକୁଳ ।
ପ୍ରେତ ପିଶାଚ ଭୂତବଳ ॥
କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ଜଳଜୀବ ଯେତେ ।
କି ଅବା ପଶୁପକ୍ଷୀ ଯେତେ ॥୪୩
ଯେ ଆନେ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ଯେତେ ।
ତେଜ ବିକ୍ରମ ବଳ ଯୁତେ ॥
କମଳା ଆଦି ଅଷ୍ଟନିଧି ।
ଯେ ଗୁଣେ ଯେ ଅବା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ଯେବା ଭୂତେ ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଏ ସର୍ବ ପରତତ୍ତ୍ୱ ଯେହି ।
ତାହାର ବିଭୂତି ଅଟଇ ॥
ଏ ସର୍ବସାର ତା ଶରୀର ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଲୀଳା ଅବତାର ॥
ସେ ଲୀଳାକଥା ଗୀତସ୍ୱରେ ।
ପଶଇ ଯାର କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ॥
ସର୍ବ ଦୁରିତ ତମ ନାଶେ ।
ଯେବା ବଦନେ ନିତ୍ୟ ଘୋଷେ ॥
ଶୁଣ ନାରଦ ମନଦେଇ ।
ଲୀଳାନୁକ୍ରମେ କହିବଇଁ ॥
ଅମୃତ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ରସ ।
ଶ୍ରୁତିଯୁଗଳେ କର ଗ୍ରାସ ॥୪୪,୪୫
ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରହ୍ମାନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯେ ଅବତାରେ ଯେବା କର୍ମ । ତାହାର ପ୍ରୟୋଜନ ଗୁଣ ॥
ନାରଦେ ବ୍ରହ୍ମା ଯା କହିଲେ । ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନ ସପ୍ତମରେ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଶୁଣ ନାରଦ ମୁନିବର ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଅବତାର ॥
ଅଶେଷ ଜନଙ୍କର ହିତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥

ପଦ୍ମକଳ୍ପର ଅନ୍ତେ ହରି ।
ଶୂକରରୂପେ ଅବତରି ॥
ସେ ସର୍ବ ଯଜ୍ଞମୟ ଗାତ୍ରେ ।
ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରିବା ଅର୍ଥେ ॥

ଆଦି ଅସୁର ଅବତାର ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ॥
ତାହାକୁ ମହାର୍ଣ୍ଣବ ଜଳେ ।
ଦନ୍ତେ ବିଦାରିଲେ ପାତାଳେ ॥

୧. ମୋ ଆଦି—ସ୍ୱୟଂ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ ।

ବଜ୍ରେ ଯେସନେ ବଜ୍ରଧର ।
ହେଲେ ବିଦାରେ ମହୀଧର ॥ ୧
ସେ ପୁଣି ରୁଚିଋଷି ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଆକୂତି ଉଦରେ ॥
ସୁଯଜ୍ଞରୂପେ ଅବତରି ।
ଦକ୍ଷିଣା ଗର୍ଭେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଭରି ॥
ସର୍ବଦେବଙ୍କୁ ଜାତ କଲେ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଭୟ ନିବାରିଲେ ॥
ମନୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ।
ତେଣୁ ସେ ଦେଲେ ହରି ନାମ ॥ ୨
କର୍ଦ୍ଦମଋଷି ଗୃହେ ପୂର୍ବେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦେବହୂତି ଗର୍ଭେ ॥
ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ନବ ନାରୀ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦିବ୍ୟରୂପ ଧରି ॥
ସେ ଜନ୍ମେ ଜନନୀର ଦୁଃଖ ।
ଦେଖି ସଦୟ ପଦ୍ମମୁଖ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ମାତା ଆଗେ ।
କହିଲେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁରାଗେ ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱେ ଆତ୍ମା ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ସେ ଦେବହୂତି କଲେ ନାଶ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମାୟାରୁ ଉଦ୍ଧରି ।
କପିଳରୂପେ ଅବତରି ॥ ୩
ଅତ୍ରିର ତପ ଦେଖି ତୋଷେ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳି ତାର ପାଶେ ॥
ବୋଇଲେ ଦେଲି ତୋତେ ବର ।
ହୋଇବି ତୋହର କୁମର ॥
ଦତ୍ତ ବଚନେ ଦତ୍ତ ନାମ ।
ସୁନ୍ଦରେ ସମ ନୋହେ କାମ ॥
ଧରଣୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କଲେ ।
ଅନେକ ତପ ଆଚରିଲେ ॥
ହୈହୟ ଯଦୁ ଆଦି ରାଜା ।
ତାର ଚରଣେ କଲେ ପୂଜା ॥
ଯୋଗ ସମାଧି ସମ୍ପାଦିଲେ ।
ଜନ୍ମମରଣୁଁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥ ୪

ସୃଷ୍ଟି ସୃଜନେ ମନ କରି ।
ଆଦ୍ୟେ ମୁଁ ତପ ଯେ ଆଚରି ॥
ତପର ବଳେ ଭଗବାନ ।
ଜାତ ହୋଇଲେ ଚତୁଃସନ ॥
ଯେ ଯୋଗ ପୂର୍ବକାଳେ ଥିଲା ।
କଳ୍ପ ପ୍ରଳୟେ ନାଶ ଗଲା ॥
ତାହା ଉଦ୍ଧରି ଯୋଗବଳେ ।
ଧର୍ମ ରଖିଲେ ମହୀତଳେ ॥ ୫
ଦକ୍ଷକୁମାରୀ ଗର୍ଭେ ହରି ।
ଧର୍ମର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଅବତରି ॥
ସେ ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ମୂର୍ତ୍ତି ନାମ ।
ସର୍ବସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ॥
ତାର ଉଦରୁ ପୂର୍ବକଳ୍ପେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ନାରାୟଣ ରୂପେ ॥
ନର ସ୍ୱରୂପ ନର ନାମ ।
ସର୍ବସୁନ୍ଦର ପୁଣ୍ୟଧାମ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ତପ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନେ ।
ବସିଲେ ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥
ଅତି ଦୁଃସହ ତପ ଘୋରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର କମ୍ପିଲା ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅପସରାଗଣେ ।
ମିଳିଲେ ବଦରିକା ବନେ ॥
ଦିବ୍ୟ ସୁବେଶେ ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ତପଭଙ୍ଗେ ॥
ତହିଁ ଉର୍ବଶୀ ରୂପ ଦେଖି ।
ଲାଜେ ହୋଇଲେ ଅଧୋମୁଖୀ* ॥ ୬
କୋପ ନୟନେ ମୁନିଜନ ।
କାମକୁ କରନ୍ତି ଦହନ ॥
କୋପକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଦହି ।
କୋପ ପ୍ରବେଶ ଯହିଁ ନାହିଁ ॥
କାହୁଁ କରିବେ ତପ ନାଶ ।
ବାହୁଡ଼ି ହୋଇଲେ ନିରାଶ ॥ ୭

ଉତ୍ତାନପାଦ ରାଜା କୋଳେ ।
ଧ୍ରୁବ ବାଳକ ସ୍ନେହ ଭୋଳେ ॥
ବସିବ ବୋଲି ବିଗ୍ରହିଲା ।
ମାତା ସପତ୍ନୀ ଝିଙ୍ଗାସିଲା ॥
ସେ ନିଜ ଜନନୀ ବଚନେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ଗଲା ଦୁଃଖମନେ ॥
ଅତି କଠୋର ତପ କଲା ।
ତାକୁ ଯେ ଧ୍ରୁବପଦ ଦେଲା ॥
ମୁନିଏ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତଳେ ଥାଇ ।
ଧ୍ରୁବ ତପସ୍ୟା ଫଳ ଗ୍ରହିଁ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ତାର ତପେ ।
ଜନନୀ ଦେଖି ତା ସମୀପେ ॥ ୮
ବେଣ ଯେ ସତ୍ୟଯୁଗେ ରାଜା ।
ଅଧର୍ମେ ପାଳେ ଜନପ୍ରଜା ॥
ହରିଙ୍କି ନ ସ୍ଥାପନ୍ତେ ଭଲେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶାପେ ନାଶ କଲେ ॥
ରାଜା ମାରଣେ ଅରାଜକେ ।
ପ୍ରଜା ଲୁଟିଲେ ଦୁଷ୍ଟଲୋକେ ॥
ତା ଦେଖି ଦ୍ୱିଜେ ସ୍ତୁତି କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ପୃଥୁରୂପ ଧରି ॥
ହରି ଜନ୍ମିଲେ ରାଜା କୁଳେ ।
ଭୂମିକି ଦୁହିଁ ବାହୁବଳେ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଶସ୍ୟବୀଜ ଦେଲେ ।
ଅନ୍ନସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରିଲେ ॥ ୯
ନାଭିର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ସେ ଋଷଭ ।
ସୁଦେବୀ ଉଦରେ ସମ୍ଭବ ॥
କପଟେ ଜଡ଼ରୂପ ଧରି ।
ସକଳ ଯୋଗ ସାଧ୍ୟ କରି ॥
ପରମହଂସ ମୁନିଗଣେ ।
ନମନ୍ତି ଯାହାର ଚରଣେ ॥
ସେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଶାନ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ।
ଅଶେଷ ସଙ୍ଗରୁ ବିମୁକ୍ତ ॥ ୧୦

* ନରନାରାୟଣ ଋଷିଙ୍କ ତପଭଙ୍ଗ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ଅପ୍ସରାମାନେ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଫଳ ହେଲେ । ଅପରପକ୍ଷେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଲଜ୍ଜିତ କରିବା ପାଇଁ ଋଷିଦ୍ୱୟ ନିଜ ତପୋବଳରେ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ ଉର୍ବଶୀଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ, ଯାହାର ରୂପସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ସ୍ୱୟଂ ସେହି ଅପ୍ସରାମାନେ ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜାରେ ମଥା ପୋତି ଦେଇଥିଲେ ।

ପୁଣି ମୋହର ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ମନ୍ତ୍ରେ ଉପୁଜିଲା ଅନଳେ ॥
ନରଶରୀର ଅଶ୍ୱଶିର ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଜଟାଭାର ॥
ସକଳ ବେଦ ଯଜ୍ଞମୟ ।
ଅଖିଳ ଦେବ ଆତ୍ମା ଦେହ ॥
ତାର ନିଃଶ୍ୱାସୁଁ ବେଦ ତିନି ।
ଜନ୍ମିଲେ କର୍ମକାଣ୍ଡ ଘେନି ॥୧୧
ଯୁଗାନ୍ତକାଳେ ମହାଜଳେ ।
ରାଜାର ତର୍ପଣର କାଳେ ॥
ରାଜା ଚଳୁରେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ମିଳିଲେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପ ଧରି ॥
ଜଳ ବିପ୍ଳବେ ବେଦରାଶି ।
ଥିଲା ଯେ ମହାଜଳେ ପଶି ॥
ସେ ବେଦ ସଲିଳୁ ଉଦ୍ଧରି ।
ମନୁକୁ ଦେଲେ ନରହରି ॥୧୨
ବାସବ ସମ୍ପଦ ଉଦ୍ଧାରେ ।
କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥିବାରେ ॥
ମିଳି ସକଳ ଦେବାସୁର ।
ସମୁଦ୍ରେ ସ୍ଥାପିଲେ ମନ୍ଦର ॥
ଅଗାଧ ଜଳ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ମିଳିଲେ କୂର୍ମରୂପ ଧରି ॥
ପୃଷ୍ଠେ ବହିଲେ ଗିରିବର ।
ମନ୍ଥନ କଲେ ଦେବାସୁର ॥
ଗିରି ଘର୍ଷଣ କଣ୍ଡୁ ସୁଖେ ।
ନିଦ୍ରାନୟନ ଅଧୋମୁଖେ ॥୧୩
ପୁଣି ନୃସିଂହ ଅବତାର ।
ଦେବଙ୍କ ଭୟ କଲେ ଦୂର ॥
ପ୍ରହଲାଦକୁ ରକ୍ଷା କରି ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଦାରି ॥
ଭ୍ରମାଇ ଭ୍ରୂକୁଟୀ କୁଟିଳ ।
ଦନ୍ତ ଶ୍ରୀମୁଖ ବିକରାଳ ॥
ଗଦା ବୁଲାଇ ଅତି ବେଗେ ।
ଦୈତ୍ୟ ମିଳିଲା ଆସି ଆଗେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଊରୁ ମଧ୍ୟେ ଧରି ।
ନଖାଗ୍ରେ ହୃଦୟ ବିଦାରି ॥

ମହାଦୈତ୍ୟକୁ ସଂହାରିଲେ ।
ସଂସାର ସଙ୍କଟୁ ତାରିଲେ ॥୧୪
ଅଗାଧ ସରୋବର ମଧ୍ୟେ ।
କୁମ୍ଭୀର ଗଜରାଜ ପାଦେ ॥
ଧଇଲା ଅତି ଦୃଢ଼ବଳେ ।
ହସ୍ତୀର ଚରଣ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଚଳି ନ ପାରି ଯୂଥପତି ।
ଆରତେ ଡାକିଲା ଶ୍ରୀପତି ॥
ହସ୍ତେ[1] କମଳ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୋଳି ।
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଗଳି ॥
ଆଦିପୁରୁଷ ଲୋକନାଥ ।
ତୀର୍ଥ ପବିତ୍ର ତୋ ଚରିତ ॥
ଶ୍ରବଣ ମଙ୍ଗଳ ତୋ ନାମ ।
ପୁଣ୍ୟ ପୁରୁଷ ଗୁଣଧାମ ॥୧୫
ସେ ହରି ସ୍ଥିତ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ଗଜ ବିକଳ ଅନୁମାନେ ॥
ମରଣକାଳେ ସୁମରିଲା ।
ବିଷ୍ଣୁର ସମାଧି ଭାଜିଲା ॥
ତାର ମହିମା ଅପ୍ରମେୟ ।
ନିମିତ୍ତେ ବହେ ନାନା ଦେହ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜେ ଚକ୍ର ଧରି ।
ଗରୁଡ଼ କନ୍ଧେ ବିଜେ କରି ॥
ଚକ୍ର ପ୍ରହାରେ ନକ୍ର ମାରି ।
ହସ୍ତୀର ଶୁଣ୍ଡ ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ଜଳୁ ଉଦ୍ଧରି ନାରାୟଣ ।
ଅନ୍ତର ହେଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥୧୬
ଅଦିତି ପୁତ୍ରଙ୍କରେ ସାନ ।
ଗୁଣରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସେ ବାମନ ॥
ତ୍ରିପାଦେ ତିନି ଲୋକ ଜିଣି ।
ସେ ଅଧିଯଜ୍ଞ ନାମ ଭଣି ॥
ଯେ ଧର୍ମମାର୍ଗେ ନିତ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ।
ଯାଚଞ୍ଚା ବିନା ତା ସମ୍ପତ୍ତି ॥
ଈଶ୍ୱର ଆଦି ତନୁ ଧରି ।
କେହି ନ ପାରେ ତାହା ହରି ॥୧୭
ସେ ବଳି ଦୃଢ଼ ସତ୍ୟ ମନେ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣ ଆରାଧନେ ॥

ମନ୍ତ୍ରୀର ବୋଲ ନ ଶୁଣିଲା ।
ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ଦାନ ଦେଲା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦଜଳେ ଇଚ୍ଛା ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ପଦେ ନାହିଁ ବାଞ୍ଛା ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଆତ୍ମା ତୁଲେ ।
ଅର୍ପିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପାଦମୂଳେ ॥୧୮
ତୁ ଯେ ନାରଦ ତାର ଅଂଶେ ।
ଶରୀର ବହୁ ମୋର ବଂଶେ ॥
ଯେ ଭାବେ ହୋଇ ସେହୁ ତୋଷ ।
ଜ୍ଞାନ କହିଲା ହୋଇ ହଂସ ॥
ତହୁଁ ଲଭିଲୁ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଯେ ଯୋଗୀଗଣେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥୧୯
ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ମନୁବଂଶେ ।
ସ୍ୱତେଜେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କୁ ଦଶଦିଗେ ।
ଜିଣି ସ୍ଥାପିଲା ସାଧୁମାର୍ଗେ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ପରେ ସତ୍ୟଲୋକେ ।
କୀର୍ତ୍ତି ବିସ୍ତାରି କଉତୁକେ ॥୨୦
ସେ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ରୂପ ଧରି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଅବତରି ॥
ହରିଲା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ବ୍ୟାଧି ।
ଭିଆଇ ମନ୍ତ୍ର ମଉଷଧି ॥
ଯଜ୍ଞେ ସ୍ୱଭାଗ ଭୋଗ କଲା ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଆୟୁର୍ବେଦ ଦେଲା ॥୨୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧ ଦେଖି କୋପେ ।
ସେ ପୁଣି ପର୍ଶୁରାମ ରୂପେ ॥
ପରଶୁ ଦକ୍ଷ ଭୁଜେ ଧରି ।
ଅବନୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ॥
କ୍ଷତ୍ରିଙ୍କ ରୁଧିର ତର୍ପଣେ ।
ତୋଷିଲା ନିଜ ପିତୃଗଣେ ॥୨୨
ମୋର ବଚନେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶେ ଅବତରି ॥
ପିତା ବଚନେ ଗଲା ବନ ।
ସ୍ୱପତ୍ନୀ ସହିତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ॥
ସୀତା ରାବଣ ନେଲା ହରି ।
ସେ କୋପେ ତାର ବଂଶ ମାରି ॥

୧. ହସ୍ତେ—ଶୁଣ୍ଡରେ ।

ବିଭୀଷଣଙ୍କୁ ଲଙ୍କା ଦେଲେ ।
ଦେବଙ୍କ ଭୟ ନିବାରିଲେ ॥୨୩
ତ୍ରିପୁର ବଧେ ଯେହ୍ନେ ହର ।
ସେ ରୂପେ ତେଜ ରଘୁବୀର ॥
ସେ ତେଜେ ଉରଗ ମକର ।
ନକ୍ରସମୂହ ଥରହର ॥
ଜଳଧି ତାରେ ଭୟ କରି ।
ତାହାର ନିଜରୂପ ଧରି ॥
ଚରଣେ ଶରଣ ପଶିଲା ।
ଲଙ୍କା ଗମନେ ମାର୍ଗ ଦେଲା ॥୨୪
ଯେ ଦଶଗ୍ରୀବର ମହିମା ।
ଅତି ପ୍ରତାପୀ ଗରୁସୀମା ॥
ଦିଗବିଜୟେ ଲଙ୍କାପତି ।
ଅଇରାବତ ନାମେ ହସ୍ତୀ ॥
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ବାଦ କରି ।
ଉର ସ୍ଥରଣେ ଦନ୍ତ ଚୂରି ॥
ଦେଖି ଭାଜିଲା ଗଜଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ରାବଣ ସଙ୍ଗେ କାହିଁ ହଟ ॥
ସେହି ରାବଣ ଦର୍ପ ରଣେ ।
ଶ୍ରୀରାମ ସଂହାରିଲେ ବାଣେ ॥୨୫
ଭୂମିର ଭାରା ନିବାରଣେ ।
କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରେ ଦେବଗଣେ ॥
ଈଶ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ଦେବବଳେ ।
ନମିଲେ ଚରଣ କମଳେ ॥
ଅନେକ ମତେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ତୋଷ ତାହା ଶୁଣି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ କେଶ ।
ଜଂଘୁ ଉପାଡ଼ି ହୃଷୀକେଶ ॥
ସେ ବେନି ରୋମ ମହୀତଳେ ।
ଅସୁରବଳ ସଂହାରିଲେ* ॥
ହରିଲେ ଅବନୀର ଭାର ।
ମହାମହିମ ଚକ୍ରଧର ॥୨୬
ତିନି ଦିବସେ ନାରାୟଣ ।
ଶୋଷିଲେ ପୂତନାର ପ୍ରାଣ ॥

ମାସକେψ ନନ୍ଦଗୃହେ ହରି ।
ପାଦେ ଶକଟା ଚୂର କରି ॥
ଦଧିମନ୍ଥନ କାଳେ ଧରି ।
ରୋଳେ ବାନ୍ଧିଲା ନନ୍ଦନାରୀ ॥
ସେ ରୋଳ ସଙ୍ଗେ ନନ୍ଦବଳା ।
ବେନି ଅର୍ଜୁନ ମଧ୍ୟେ ଗଲା ॥
ଅତି ଉଚ୍ଛର୍ଗ ବେନି ବୃକ୍ଷେ ।
ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥୨୭
ସେ ପୁଣି ଗୋବତ୍ସା ରକ୍ଷଣେ ।
କାଳିନ୍ଦୀତଟେ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ବତ୍ସା ବାଳକ ବିଷଜଳେ ।
ପଶିଲେ ତୃଷାର ବିକଳେ ॥
ସକଳେ କଲେ ଜଳପାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହାରିଲେ ଜୀବନ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଅମୃତନୟନେ ଅନାଇ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଜୀବଦାନ ଦେଲେ ।
ସେ ଜଳେ ସର୍ପିକୁ ଦେଖିଲେ ॥
ଜିହ୍ୱା ଚଞ୍ଚଳ ବିଷବଳେ ।
ବିହାର କାଳିନ୍ଦୀର ଜଳେ ॥
ଦୂରେ ନିବେଶି ନାଗବଳ ।
ଅମୃତ କଲେ ବିଷଜଳ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ କରାଇଲେ ପାନ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଗତି ଭଗବାନ ॥୨୮
ଅମ୍ବିକା ବନେ ଗୋପଜନେ ।
ଶୟନେ ନିଶି ଅର୍ଦ୍ଧମାନେ ॥
ଅଗ୍ନି ବେଢ଼ିଲା ବେଗେ ଆସି ।
ପ୍ରଳୟାନଳ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଅନଳ ଦେଖି ନନ୍ଦବଳା ।
ବଦନ ଲୁଗ୍ୱଅ ବୋଇଲା ॥
ହସ୍ତେ ଲୁଗ୍ୱଇଲେ ବଦନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଅଗ୍ନିପାନ ॥୨୯
ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଡୋର ଆଣି ।
ଯେତେ ଯୋଖିଲା ନନ୍ଦରାଣୀ ॥

ବାନ୍ଧି ନ ପାରେ ନନ୍ଦନାରୀ ।
ମହାମହିମ ନରହରି ॥
ମାତାର କୋଳେ ବସିଥିଲା ।
ଜୃମ୍ଭଣେ[୧] ମୁଖ ବିସ୍ତାରିଲା ॥
ଗୋପୀ ଗ୍ରହିଁଲା ତା ବଦନ ।
ଉଦରେ ଅଶେଷ ଭୁବନ ॥୩୦
ବରୁଣପୁରୁ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ନନ୍ଦକୁ ବନ୍ଦୀମୋକ୍ଷ କରି ॥
ବରୁଣପୁରୁ ଯେତେବେଳେ ।
ନନ୍ଦକୁ ଆଣିଲେ ଗୋକୁଳେ ॥
ଗୋପାଳେ ବରୁଣଭୁବନ ।
ଦେଖିବେ ବୋଲି କଲେ ମନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିଦ୍ରାକାଳେ ନେଇ ।
ବରୁଣଭୁବନ ଦେଖାଇ ॥
ପୁଣି ଦୟାରେ ଭଗବାନ ।
ଦେଖାଇ ଆପଣା ଭୁବନ ॥
ସେ ପୁଣି ବଳଦେବ ସଙ୍ଗେ ।
ବନେ ଖେଳନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ବ୍ୟୋମ ଅସୁର ମାୟା କଲା ।
ଗୋପାଳପୁଅଙ୍କୁ ହରିଲା ॥
ଗିରିକ୍ରୋଟରେ ନେଇ ଥୋଇ ।
ଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧିଲା ଶିଳା ଦେଇ ॥
ତାହା ଜାଣିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ବନ୍ଦୀରୁ ଗୋପସୁତ ଆଣି ॥
ଅସୁର ଜୀବନ ହରିଲେ ।
ପୁଣି ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ କଲେ ॥୩୧
ଗୋପାଳେ ନନ୍ଦଗୋପ ମେଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ସବ ଯଜ୍ଞ କାଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲେ ଯଜ୍ଞ ଭାଙ୍ଗି ।
ପର୍ବତ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପୂଜି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର କୋପିଲା ଯଜ୍ଞଭଙ୍ଗେ ।
ମେଘ ପବନ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷେ କୋପ କରି ।
ପ୍ରଳୟକାଳେ ଯେହ୍ନେ ବାରି ॥

୧. ଜୃମ୍ଭଣେ—ହାଇ ମାରିବା ବେଳେ ।

* ବାସ୍ତବରେ ବଳରାମ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ତନୁର ବର୍ଣ୍ଣକୁ ସୂଚିତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଶ୍ୱେତ ଓ କୃଷ୍ଣ କେଶାବତାର କୁହାଯାଇଛି । ଯଦି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କେଶାବତାର ବୋଲି ଧରାଯାଏ, ତେବେ 'କୃଷ୍ଣସ୍ତୁ ଭଗବାନ୍ ସ୍ୱୟମ୍' ଉକ୍ତିର ବିରୋଧାଭାସ ହେବ । ଅତଏବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅବତାର ନୁହନ୍ତି, ସେ ଅବତାରୀ ।

ψ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ତିନିମାସ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି—'ତ୍ରୈମାସିକସ୍ୟ ଚ ପଦା ଶକଟୋଽପବୃତ୍ତଃ' ।

ତା ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ଦୟାଚିତ୍ତେ ।
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥
ସପତ ବରଷ କୁମର ।
ହସ୍ତେ ଉପାଡ଼ି ଗିରିବର ॥
ଛତ୍ର ପରାଏ ବାମକରେ ।
ଟେକିଲା ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରେ ॥
ସପତ ଦିନ ବରଷିଲା ।
କୃଷ୍ଣର କରେ ଗିରି ଥିଲା ॥
ଭୟେ ଚିନ୍ତିଣ ସୁରରାୟେ ।
ଶରଣ ଗଲା କୃଷ୍ଣପାୟେ ॥
ଆସି ସୁରଭୀ[୧] ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ପୂଜିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦଯୁଗେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଦେଇଗଲା ।
ସନ୍ତୋଷେ ପୁରେ ପ୍ରବେଶିଲା ॥୩୨
ପୁଣି ଶରଦଋତୁ କାଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ॥
ରାତ୍ରେ ଶଶାଙ୍କ ରଶ୍ମି ଗ୍ରହିଁ ।
ରାସଉତ୍ସବେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ମଧୁର ବେଣୁନାଦ ଗୀତେ ।
ମନ ମୋହିଲେ ବାମା ଯେତେ ॥
ଅନଙ୍ଗମୋହେ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥
ଶୁଣି କୃଷ୍ଣର ବେଣୁସ୍ୱନ ।
ମିଳିଲା କୁବେର ନନ୍ଦନ[୨] ॥
ଗୋପୀଙ୍କି ହରିବାର ଆଶେ ।
ଲୁଚି ବସିଲା ବନଦେଶେ ॥
ତାହାକୁ ଧରି ବେଣୁଧର ।
କର ପ୍ରହାରେ ଛେଦି ଶିର ॥
ମଣି ହରିଲେ ତାର ଶିରୁ ।
ଅଶେଷ ଜନ ପିତା ଗୁରୁ ॥୩୩
ପ୍ରଲମ୍ବା ବକା ବତ୍ସାସୁର ।
କେଶୀ ଧେନୁକା ଷଣ୍ଢାବୀର ॥
ମୁଷ୍ଟିକ ମଲ୍ଲ କୁବଳୟା ।
କଂସ ଯବନ ଘୋର ମାୟା ॥

ନାରକା ଶାଲ୍ୱ ପୁଣ୍ଡରୀକ ।
କପି ବଲ୍ୱଳ ଦନ୍ତବକ୍ର ॥
ସପତଷଣ୍ଢ ବିଦୂରଥ ।
ଶମ୍ବର ରୁକ୍ମିଣୀର ଭ୍ରାତ ॥
କାମ୍ବୋଜ ମତ୍ସ୍ୟ କୁରୁବୀରେ ।
ସୃଞ୍ଜୟ କେକୟ ଅପରେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରାମେ ନିବାରି ।
ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ କରି ॥
ପରମପଦେ ଦେଲେ ସ୍ଥାନ ।
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ଭଗବାନ ॥୩୪, ୩୫
କଳି ପ୍ରବେଶେ କାଳବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ଚେତନା ଚଞ୍ଚଳେ ॥
ଭାରତୀ[୩] ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ।
ଅଳ୍ପଆୟୁଷ ଦେଖି ହରି ॥
ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ୟାସ ରୂପ ଧରି ।
ଅଶେଷ ଶ୍ରୁତିଶାସ୍ତ୍ର କରି ॥
ବେଦଦ୍ରୁମକୁ ଶାଖା କଲେ ।
ଏକୁ ଅନେକ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ॥୩୬
ଅସୁରେ ରହି ବେଦମାର୍ଗେ ।
ମାୟାବିମାନେ କଳିଯୁଗେ ॥
ମୟ ଦଇତର ସଙ୍ଗତେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ବେନିପଥେ ॥
ସେକଥା ଜାଣି ଜଗନ୍ନାଥେ ।
ବୁଦ୍ଧାବତାରେ ଜନହିତେ ॥
କପଟ ମାୟା ମୋହବଶେ ।
ପାଷଣ୍ଡମାର୍ଗ ଉପଦେଶେ ॥
ଅନେକ ମତେ ବୁଝାଇବେ ।
ସୁଜନଜନଙ୍କୁ ରଖିବେ ॥୩୭
ପୁଣି ଏ କଳିଯୁଗ ଅନ୍ତେ ।
ସାଧୁଜନଙ୍କ ଗୃହଗତେ ॥
କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରଣ ଗୁଣଗାଥା ।
ନୋହିବ ଯେବେ ହରିକଥା ॥
ଦ୍ୱିଜେ ପାଷଣ୍ଡ ଆଚରିବେ ।
ସେ ପଞ୍ଚଯଜ୍ଞ ନ କରିବେ ॥

ରାଜା ହୋଇବେ ଶୂଦ୍ରଜନେ ।
ପ୍ରଜା ପୀଡ଼ିବେ କର ଧନେ ॥
ଯେ ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା ବଷଟ୍‌କାର ।
ଛାଡ଼ି କରିବେ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି କଲ୍‌କି ରୂପେ ।
ଅଶ୍ୱ ଆରୋହି ମହାକୋପେ ॥
ଖଡ଼ଗ ଧରି ବେନି ହସ୍ତେ ।
ଶେଷେ ସ୍ଥାପିବେ ଧର୍ମପଥେ ॥୩୮
ସର୍ଜନେ ମୁହିଁ ଋଷି ନବ ।
ପ୍ରଜାପତିଏ ତପଭାବ ॥
ସ୍ଥିତିରେ ଧର୍ମ ମନୁଗଣ ।
ଯଜ୍ଞସ୍ୱରୂପ ବିଷ୍ଣୁ ପୁଣ ॥
ଅମରଗଣ ରାଜାଗଣ ।
ସଂହାରେ ଅଧର୍ମ କାରଣ ॥
ଯେ ହର ହରେ ତିନିପୁର ।
ଉରଗ ଆଦି ଯେ ଅସୁର ॥
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଦାମୋଦର ।
ଏ ସର୍ବ ବିଭୂତି ତାହାର ॥
ଯେଣୁ ସେ ମାୟାରୂପ ଧରେ ।
କଳ୍ପ କଳ୍ପାନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି କରେ* ॥୩୯
ଯେ ବିଷ୍ଣୁନାଭିଜାତ ପାଦ ।
ଆବୋରି ଭୁବନ ଚଉଦ ॥
ଯା ବେଗେ ପ୍ରକୃତି କମ୍ପିଲା ।
ନିଜ ବିକ୍ରମେ ଯେ ଧଇଲା ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ସଂସାରେ ।
କେ ଗଣି ସଂଖ୍ୟା କରିପାରେ ॥
ଯେ କବି ଭୂମି ରେଣୁ ଗଣି ।
ସେ କି ପାରିବ ପରିମାଣି ॥୪୦
ତାହାର ମାୟାବଳ ଗତି ।
ତା ଅନ୍ତ କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୋର ଅଗ୍ରଜ♆ ମୁନି ଶାନ୍ତ ।
ସେ କାହିଁ ଜାଣିବେ ତଦନ୍ତ ॥

୧. ସୁରଭୀ—ସ୍ୱର୍ଗର କାମଧେନୁ । ୨. କୁବେର ନନ୍ଦନ—ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ । ୩. ଭାରତୀ—ବେଦବାଣୀ ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା କାଳରେ ତପସ୍ୟା, ନବପ୍ରଜାପତି, ମରୀଚି ଆଦି ଋଷି ଓ ମୋ (ବ୍ରହ୍ମା) ରୂପରେ; ସ୍ଥିତି କାଳରେ ଧର୍ମ, ବିଷ୍ଣୁ, ମନୁ, ଦେବତା ଓ ରାଜାମାନଙ୍କ ରୂପରେ ଏବଂ ସଂହାର କାଳରେ ଅଧର୍ମ, ରୁଦ୍ର, କ୍ରୋଧବଶ ନାମକ ସର୍ପ ଓ ଅସୁରଙ୍କ ରୂପରେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ ଭଗବାନଙ୍କର ମାୟାବିଭୂତି ହିଁ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ ।

♆ ଅର୍ଥାତ୍ ସନକାଦି ଚାରି ଋଷି ।

ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ନ ପ୍ରମାଣେ ।
ଅପରେ କେବା ତାହା ଜାଣେ ॥
ବାସୁକି ଅଯୁତ ବଦନେ ।
ସମର୍ଥ ନୋହେ ଗୁଣଗାନେ ॥୪୧
ଯାହାରେ ହରି ଦୟା କରେ ।
ସେ ଯେବେ ନିଷ୍କପଟେ ଧରେ ॥
ଦୁସ୍ତର ମାୟା ସେ ତରନ୍ତି ।
ଦୁଃଖ ସଙ୍କଟେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦେହେ ।
ମୁଁ ମୋର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ନୋହେ ॥୪୨
ଏବେ ନାରଦ ଶୁଣ ଧୀରେ ।
ଯେବା ତରିଲେ ମାୟାଘୋରେ ॥
ତା ମାୟା ଚିତ୍ତେ ଜାଣି ଭଲେ ।
ଯେ ଏ ସଂସାରୁ ତରିଗଲେ ॥
ମୁହିଁ ଜାଣଇ ମାୟା ତାର ।
ତୁ ଜାଣୁ ଜାଣଇ ଶଙ୍କର ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଜାଣେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ମନୁ ଯେ କୁଟୁମ୍ବ ସହିତେ ॥
ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ଋଭୁ ଅଙ୍ଗ ।
ଧ୍ରୁବ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ॥
ବିଦେହ ସୌମ୍ୟସୁତ[1] ଗାଧି ।
ରଘୁ ଅମ୍ବରୀଷ ସୁବୁଦ୍ଧି ॥
ଗୟ ନାହୁଷ[2] ଆଦି ଯେତେ ।
ଶୁଣ ନାରଦ କହୁଁ ତୋତେ ॥
ମାନ୍ଧାତାଳର୍କ[3] ଶତଧନୁ ।
ରନ୍ତିଦେବ ଯେ ଗଙ୍ଗାସୁନୁ ॥
ଅମୂର୍ତ୍ତିରୟ ଯେ ସୌଭରି ।
ଦିଲୀପ ଉତଙ୍କ ଯେ ବଳି ॥
ଶିବି ଦେବଳ ପିପ୍ପଳାଦ ।
ସାରସ୍ୱତ ସଙ୍ଗେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ଯେ ପରାଶର ଭୂରିଷେଣ ।
ରାବଣଭ୍ରାତ ହନୁମାନ ॥

ଶୁକ ଯେ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ।
ବିଦୁର ଆର୍ଷ୍ଟିଷେଣ ପାର୍ଥ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରୁତଦେବ ତୁଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ତରିଗଲେ ॥୪୩-୪୫
ତିର୍ଯ୍ୟକ ହୂଣ ଶୂଦ୍ର ସ୍ତିରୀ ।
ଶବର ଆଦି ଗଲେ ତରି ॥
କୃଷ୍ଣର ରୂପେ ମନ ଯାର ।
କିବା କହିବା ଗତି ତାର ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଯେ ତାହାର ।
ଯେ ଭାବେ ନାହିଁ ପରାପର ॥
ତା ଭକ୍ତିଶିକ୍ଷା ଅଟେ ଯାର ।
ସେହି ତରନ୍ତି ମାୟାଘୋର ॥୪୬
ନିତ୍ୟ ପ୍ରଶାନ୍ତ ସେ ନିର୍ଭୟ ।
ପ୍ରବୋଧ ମାତ୍ର ଯାର ଦେହ ॥
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ସର୍ବଘଟେ ସମ ।
ରୂପ ଅରୂପ ପରଧାମ ॥
ଶବ୍ଦ ନ ପାରେ ଯାହା କହି ।
ଅନେକ କ୍ରିୟାଯୋଗ ବହି ॥
ଯାର ସମ୍ମୁଖେ ଭଗବତୀ* ।
ଲାଜେ ପଳାଇ ଶିରପୋତି ॥୪୭
ଯେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ମୁନିଗଣେ ।
ଯାହା ସ୍ମରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ନିଜସ୍ୱରୂପ ତାର ଚିନ୍ତି ।
ପରମପୁରୁଷ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଅଜସ୍ରସୁଖ ସେ ବିଶୋକ ।
ନାହିଁ ଯାହାର ରୂପରେଖ ॥
ଯାହାର ପାଦ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଯୋଗୀ ଧାରଣା ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥
ଭାବି ଛାଡ଼ନ୍ତି ସର୍ବତାପ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ଖୋଳେ ଯେହ୍ନେ କୂପ ॥୪୮
ସେ ହରି କଇବଲ୍ୟନାଥ ।
ଭାବ ସ୍ୱଭାବ ଏ ଜଗତ ॥

କରାଏ ସର୍ବଦେହେ ବସି ।
ଶମାଦି ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରକାଶି ॥
ଦେହ ବିଯୋଗକାଳେ ଦେହୀ ।
ଗଗନପ୍ରାୟେ ଶୂନ୍ୟେ ରହି ॥
ତେଣେ ତାହାର ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ।
ଜନମ ମୃତ୍ୟୁ ତାର କାହିଁ ॥୪୯
ହେ ପୁତ୍ର କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ହରିମହିମା ଭାବି ଚିତ୍ତେ ॥
ସତ ଅସତ ରୂପ ସେହି ।
ଅଶେଷ ମାୟାରୂପ ବହି ॥
କରଇ ଆତ୍ମାଖେଳ ଲୀଳା ।
ତାର ଚରିତ ଭବଭେଳା ॥୫୦
ଏ ଭାଗବତଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କହିଥିଲେ ମୋତେ ॥
ଏ ସର୍ବ ସଂଗ୍ରହର ମୂଳ ।
ଅଶେଷ ଧର୍ମ ଯଜ୍ଞଫଳ ॥
ଲୀଳା ବିସ୍ତାରି କହ ମୁଖେ ।
ସୁଜନ ଜନଙ୍କର ସୁଖେ ॥୫୧
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଚିତ୍ତେ ।
କୃଷ୍ଣବିଷୟ ଅବିରତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ନାଶେ ଶୋକ ମୋହ ।
ଇତି[4] ସଙ୍କଳ୍ପି ତାତ କହ ॥୫୨
ବର୍ଣ୍ଣିଲି - ଈଶ୍ୱରର ମାୟା ।
ସେ ଶୁଣେ ଯାରେ ତାର ଦୟା ॥
ମାୟା ନ ଲାଗେ ତାର ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ଶୁଣେ ଗୁଣେ ଅବିରତେ ॥୫୩
ଏମନ୍ତ ଭାଗବତବାଣୀ ।
ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ କୃତକୃତ୍ୟ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରହ୍ମାନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ସୌମ୍ୟସୁତ—ପୁରୂରବା । ୨. ନାହୁଷ—ନହୁଷ ପୁତ୍ର ଯଯାତି । ୩. ମାନ୍ଧାତାଳର୍କ—ମାନ୍ଧାତା ଓ ଅଳର୍କ । ୪. ଇତି—ଏହା ।

* ଏଠାରେ 'ଭଗବତୀ' ଶବ୍ଦ ମାୟା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏ ଦେହେ ଜୀବ ପରମର । ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି କି ପ୍ରକାର ॥
ନାନାଦି ପୁରାଣର ଅର୍ଥ । ଅଷ୍ଟମେ ପୁଚ୍ଛେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥

ଶୁକ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ଆନନ୍ଦେ ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ନାରଦ ଆଗେ ବ୍ରହ୍ମା ଯେତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ଭାଗବତେ ॥
କହିଲେ ଜନ ଉପକାରେ ।
ଯେ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥
ଯେ ଯାନେ ଯାହାକୁ ଯେ ଭାବେ ।
ମୁନି କହିଲେ ଯେ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ତାହା ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ମୋର ।
ତୁମ୍ଭେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ହରି ମହିମା ଅଗୋଚର ।
ଶ୍ରବଣ ମଙ୍ଗଳ ଉଚ୍ଚାର ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସେ ହରି ଚରଣେ ଯେମନ୍ତେ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ମନ କରି ସ୍ଥିର ।
ଯେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବି ଶରୀର ॥୧-୩
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ନିତ୍ୟେ ଯେବା ଶୁଣେ ।
ଯେ ହରିକଥା ମନେ ଗୁଣେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ତାର ହୃଦୟେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ଶ୍ରବଣ ମାର୍ଗେ ହରି ପଶେ ।
ହୃଦୟପଦ୍ମେ ସ୍ଥିରେ ବସେ ॥୪,୫
ସର୍ବ ଦୁରିତ ହେଲେ ନାଶେ ।
ଶରଦ ଯେହ୍ନେ ବୃଷ୍ଟି ଶେଷେ ॥
ଜଳୁ ହରଇ ମଳରାଶି ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ନିର୍ମଳ ପ୍ରକାଶି ॥
ନିର୍ମଳ ଆତ୍ମା ତାର ହୋଇ ।
ସେ କୃଷ୍ଣ ପାଦମୂଳେ ଥାଇ ॥
କେବେହେଁ ନୁହଇ ବାହାର ।
ମାୟା ଭ୍ରମଣ ହୋଏ ଦୂର ॥
ପଥିକ ପଥଶ୍ରମ ପାଇ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ନିଜ ଗୃହେ ଯାଇ ॥
ଶ୍ରମ ପାସୋରି ସୁଖେ ରହେ ।
ଗୃହ ସମ୍ପଦ ଭୋଗେ ଦେହେ ॥୬
ଅଧାତୁମନ୍ତ ଆତ୍ମା ହୋଏ ।
ଧାତୁଘଟଣ ଦେହ ବହେ ॥
ଜାଣୁ ତୁ କହ ଏ କେମନ୍ତେ ।
କିବା ଏ କାଳ କର୍ମ ମତେ ॥୭
ଯାର ଉଦରୁ ପଦ୍ମ ହୋଇ ।
ଲୋକ ସଂସ୍ଥାନ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ସେ ଯେବେ ଅବୟବୀ ହୋଇ ।
ଜୀବ ଈଶ୍ୱର ଭେଦ କାହିଁ ॥୮
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ଭୂତ ଆତ୍ମା ହୋଏ ।
ସେ ପୁଣି ଯାର ଅନୁଗ୍ରହେ ॥
ଆତ୍ମାରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ସୃଜଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତାର ଜନ୍ମ ନାହିଁ ॥
ନାଭିକମଳୁ ହୋଇ ଜାତ ।
ତାହାକୁ ଦେଖେ ରୂପବନ୍ତ ॥୯
କାଳର ବଳେ ସେ ପୁରୁଷ ।
କରଇ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ନାଶ ॥
ଏ ଲୋକ ଲୋକପାଳ ସଙ୍ଗେ ।
ସର୍ବ କଳ୍ପିତ ତାର ଅଙ୍ଗେ ॥
ଏ ଯେତେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁର ।
କଳ୍ପନା କରି ଅଙ୍ଗ ତାର ॥
ଏ ଭାବେ ଶୁଣିଲି ଯେ ମୁହିଁ ।
ଏବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପଗ୍ରଇ ॥୧୦,୧୧
କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପ ଯଥାକାଳେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ କରେ ଅବହେଳେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳଣ ସଂହାରଣ ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥
କାଳର ଠାରୁ ଏ ଯେମନ୍ତେ ।
ଆୟୁ ପ୍ରମାଣ କାର କେତେ ॥୧୨
କାଳର ଯେବା ଅନୁଗତି ।
ଅଳ୍ପ ବହୁତ ସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିତି ॥
କର୍ମର ଗତି ଅବା ଯେତେ ।
ଯେ ହେତୁ ପ୍ରକାଶ ଯେମନ୍ତେ ॥୧୩
ଗୁଣଙ୍କ ପରିଣାମେ କେବା ।
ଦେବାଦି ରୂପ ଇଚ୍ଛେ ଯେବା ॥
କି କର୍ମ କରି ଯହିଁ ତହିଁ ।
କି ଭାବେ ଜୀବ ତା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୧୪
ଭୂମି ପାତାଳ ଦଶଦିଶ ।
ଯେ ରୂପେ ସମ୍ଭବେ ଆକାଶ ॥
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ମହୀଧର ।
ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପପାର ॥
ଏଥି ଆଶ୍ରିତ ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରମାଣ ବା କେତେ ॥
ମହାନ୍ତଜନ ଆଚରଣ ।
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣବିଭାଗ ଆଶ୍ରମ ॥
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ସଂକ୍ଷେପି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୧୫,୧୬
ଏ ଅଣ୍ଡକୋଷ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଅବତାର ଯେତେ ॥
ଯୁଗାନୁଯୁଗେ ଯୁଗମାନ ।
ଯେଉଁ ଯୁଗରେ ଯେବା ଧର୍ମ ॥୧୭
ମନୁଷ୍ୟ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ।
ଯେବା ବିଶେଷ ଯଥାବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଆଶ୍ରମୀଙ୍କର ଧର୍ମ ଆଦି ।
ଯା ରାଜରଷିଏ ସମ୍ପାଦି ॥
ଆପଦେ ଧର୍ମ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଏ ସର୍ବ କହ ମୁନିବର ॥୧୮
ସଂଖ୍ୟା ଲକ୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ।
କି ରୂପେ ହେତୁ କେ କାହାର ॥
ପୁରୁଷ ଆରାଧନା ବିଧି ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ ଯେହ୍ନେ ସାଧି ॥୧୯
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଗତି ଯେତେ ।
ଲିଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗନ[୧] ମୋକ୍ଷପଥେ ॥

୧. ଲିଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗନ—ସୂକ୍ଷ୍ମଶରୀର ବିଲୀନ ହେବା ।

ଯେ ଧର୍ମ ବେଦ ଉପବେଦେ ।
ପୁରାଣ ଇତିହାସ ବାଦେ ॥୨୦
ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଯେ ସମ୍ଭବ ।
ବିକ୍ରମ ସଂକ୍ରମ ପ୍ରଭାବ ॥
ଯେ ଇଷ୍ଟ ବଇଦିକ କର୍ମ ।
ଯେ ଅବା ସ୍ମାର୍ତ୍ତ କର୍ମ ଧର୍ମ ॥
ଯେ ବିଧି ଯଜ୍ଞ ଜଳଦାନେ ।
ଯେ କର୍ମ ତ୍ରିବର୍ଗ ସାଧନେ ॥୨୧
ଯେ ରୂପେ ଜୀବ ସମ୍ଭବନ୍ତି ।
ଯେ ରୂପେ ପାଷଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ଯେବା ସ୍ୱରୂପେ ଯେହ୍ନେ ହୋଇ ॥୨୨
ସେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଆତ୍ମମାୟାରେ ସେ କ୍ରୀଡ଼ଇ ॥
ସେ ମାୟା ବିସର୍ଜି ଯେମନ୍ତେ ।
ପ୍ରଳୟେ ରହେ ସାକ୍ଷୀ ମତେ ॥୨୩

ଭୋ ମୁନି ପଗ୍ରିଲି ଯେତେ ।
ସଂକ୍ଷେପି କହିବାକ ମୋତେ ॥୨୪
ତୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାର ସମ ମୁନି ।
ଏ ବିଶ୍ୱସଂସାର ପ୍ରମାଣି ॥
ପୂର୍ବପୁରୁଷେ ଯାହା ଚିନ୍ତି ।
ଅପରେ ତା ମାତ୍ର ଜାଣନ୍ତି ॥୨୫
ଆହାରହୀନେ ମୋର ପ୍ରାଣ ।
କେବେହେଁ ନୋହିବ ମଳିନ ॥
ତୁମ୍ଭ ବଦନୁ ହରିରସ ।
ପିବନ୍ତେ ମନ ହେବ ତୋଷ ॥୨୬

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ବାଣୀ ।
ହରଷେ ଶୁକମୁନି ଶୁଣି ॥
ମୁନିଜନଙ୍କ ସଭା ମଧ୍ୟେ ।
ଯେ ଅବା କହିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥

ଯେ ଭାଗବତ ହରିଗୁଣ ।
ବ୍ରହ୍ମସମ୍ମତ ଯେ ପୁରାଣ ॥
ଯେ କଥା ବ୍ରହ୍ମାର ଅଗ୍ରତେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପ ଉପଗତେ ॥
ଏକାନ୍ତେ କହିଲେ ମୁରାରି ।
ବିଶ୍ୱସଂସାରେ ଦୟା କରି ॥୨୭,୨୮
ପାଣ୍ଡବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେକ ଉକତ ॥
ସେ କଥା ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ ।
କହିବି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥୨୯
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତେ ।
ସୁଜନ ଜନଙ୍କର ହିତେ ॥
ପ୍ରାକୃତବନ୍ଧେ ଗୀତବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରଶ୍ନବିଧିର୍ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୂର୍ବେ ଯା ଶ୍ରୀହରି ଉକତ । ବ୍ରହ୍ମା ସମୀପେ ଭାଗବତ ॥
ରାଜାର ପ୍ରଶ୍ନେ ଶୁକମୁନି । ନବମେ ସେହି ତା ବଖାଣି ॥

ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ତାର ପ୍ରଶନେ ଅନୁରାଗେ ॥(କ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ନୃପତି ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ତୁ ମୋତେ ପଗ୍ରିଲୁ ଯାହା ॥
ବିଷ୍ଣୁର କ୍ରୀଡ଼ା ମାୟାଗୁଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
ଆତ୍ମମାୟାରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।
ସେ ମାୟା କେବା କଳିପାରେ ॥
କରଇ ସକଳ ସମ୍ଭବ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ଯେସନେ ଅନୁଭବ ॥
ଏହା ଈଶ୍ୱରମାୟା ବିନେ ।
ନ ଘଟେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁମାନେ ॥୧

ଯେବେ ସେ ମାୟାରେ ମିଶଇ ।
ଏକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଆତ୍ମା ଏକରୂପୀ ।
ଆଭାସେ ଯେହ୍ନେ ବହୁରୂପୀ ॥
ସେ ଯେବେ ଥାଇ ତିନିଗୁଣେ ।
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ପ୍ରମାଣେ ॥୨
ଯେବେ ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗ କରେ ।
ତେବେ ମମତା ପରିହରେ ॥
ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶେ ତହୁଁ ଦେହେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଆତ୍ମାରୂପେ ରହେ ॥
କାଳ ମାୟାର ପରେ ରହି ।
ପର ଆପଣା ଭେଦ କାହିଁ ॥୩
ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ।
କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଗ୍ରତେ ॥

ଯେଣୁ ସେ ଘୋର ତପ କରି ।
ଅନେକ କଷ୍ଟେ ପ୍ରାଣ ଧରି ॥
ତପେ ତୋଷିଲା ଭଗବାନ ।
ତେଣୁ ପାଇଲା ଦରଶନ ॥
ନିର୍ମଳ ନିଷ୍କପଟ ଚିତ୍ତେ ।
ଯେଣୁ ଚିନ୍ତିଲା ହୃଦଗତେ ॥୪
ଶୁଣ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦିଶିଲା ଯେମନ୍ତେ ॥
ସେ ଆଦିଦେବ ପରଂଗୁରୁ ।
ଭକତ ବାଞ୍ଛା କଳ୍ପତରୁ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ସୁଖେ ଥିଲା ।
ଖେଳିବ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କଲା ॥
ନାଭିରୁ ପଦ୍ମ କଲା ଜାତ ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲା ଚତୁର୍ମାଥ ॥

ସେ ପୁଣି ଚିନ୍ତାଭରେ ରହି ।
ପର ଅପର ନ ଜାଣଇ ॥
ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟ କି ପ୍ରକାର ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ବେଦବର ॥୫

ଚିନ୍ତା ବିକଳେ ଭାବେ ମନେ ।
ଶବଦ ଶୁଭିଲା ଗଗନେ ॥
ଜଳେ କମଳ ମଧ୍ୟେ ଥିଲା ।
ବେନି ଅକ୍ଷର ସେ ଶୁଣିଲା ॥
କ କାର ଆଦି ଯେ ଷୋଡ଼ଶେ ।
ପଞ୍ଚ ମିଶ୍ରିତ ଏକବିଂଶେ* ॥
ଶବଦେ 'ତପ' ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ନିଷ୍କିଞ୍ଚନଙ୍କ ନିଜ ଧନ ॥୬

ସେ ବାଣୀ ଶୁଣି ବ୍ରହ୍ମା କର୍ଣ୍ଣେ ।
ନିରୋପି ଗ୍ରହିଁଲା ଗଗନେ ॥
ଦିଗ ସହିତେ ଅନାଇଲା ।
କାହିଁ ସେ କିଛି ନ ଦେଖିଲା ॥
ସେ ପୁଣି ରହି ନିଜ ସ୍ଥାନେ ।
ଆତ୍ମାର ହିତ ଚିନ୍ତି ମନେ ॥
ଜାଣିଲା ଏ ପରମତତ୍ତ୍ୱ ।
ତପ ସାଧନେ ଦେଲା ଚିତ୍ତ ॥୭

ଏ ମୋର ହିତ ବୋଲି ଜାଣି ।
ନିଶ୍ଚଳ ମନେ କୁଶପାଣି ॥
ଅମୋଘ ଦୃଷ୍ଟି ସେ ବିଧାତା ।
ତପେ ବଢ଼ିଲା ତାର ଚିନ୍ତା ॥
ଦେବ ବରଷେ ଦଶଶତ ।
ତପେ ବସିଲା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ॥
ମନ ପବନ କଲା ବନ୍ଦୀ ।
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ରୁନ୍ଧି ॥
ତପସ୍ୟା କଲା ଅତିରେକ ।
ଯହୁଁ ପ୍ରକାଶ ସର୍ବଲୋକ ॥୮

ତପ ପ୍ରସାଦେ ନରହରି ।
ମିଳିଲେ ନିଜରୂପ ଧରି ॥
ସ୍ୱଲୋକ ସ୍ୱଗଣ ସହିତେ ।
ଦିଶିଲେ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯା ପରେ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ।
ମାୟା ସଂସାରେ ଦେହ ବହି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସନ୍ନେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଛାଡ଼ିଲା ମନୁଁ ଦୁଃଖ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଶୂନ୍ୟେ ବିଜୟେ ନରହରି ।
ଅଶେଷ ଦେବେ ସ୍ତୁତି କରି ॥୯

ଯହିଁ ନ ପଶେ ରଜ ତମେ ।
ନ ପଶେ ସତ୍ତ୍ୱ ଯେ ମିଶ୍ରଣେ ॥
ଯେ ଅବା କାଳର ବିକ୍ରମ ।
ସେ ବା ହୋଇବ କାହିଁ କ୍ଷମ ॥
ମାୟା ନ ପାରେ ପଶି ଯହିଁ ।
ରାଗ ଲୋଭାଦି ଭେଦ କାହିଁ ॥
ବିମାନ ମଧ୍ୟେ ନାରାୟଣ ।
ବେଷ୍ଟିତ ପାରିଷଦଗଣ ॥୧୦

ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁତେଜ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଚ୍ୱରି ଚ୍ୱରି ଭୁଜ ॥
ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ତନୁ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଅରୁଣ ପଙ୍କଜ ଲୋଚନ ॥
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ।
ସୁରୁଚି ସୁନ୍ଦର ବଦନ ॥
ମଣି ପଦକ କଣ୍ଠଦେଶେ ।
କାମ ଗଞ୍ଜନ ନିଜ ବେଶେ ॥
ପ୍ରବାଳ ବଇଦୁର୍ଯ୍ୟ କାନ୍ତି ।
ମୃଣାଳ ପ୍ରାୟ ଝଟକନ୍ତି ॥
କିରୀଟ ଖଞ୍ଜିତ କପାଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥୧୧

ତେଜେ ବିରାଜେ ନଭସ୍ଥଳୀ ।
ବିମାନ ପରେ ସର୍ବେ ମିଳି ॥
ଦିବ୍ୟ କାମିନୀଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ କଳାମେଘେ ॥୧୨

ଅଷ୍ଟବିଭୂତି ସଙ୍ଗ ମେଳେ ।
କମଳା ଖଟେ ପାଦତଳେ ॥
ଦିବ୍ୟ ଦୋଳିକା ମଧ୍ୟେ ନାରୀ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ॥
ହରିର ପ୍ରିୟ କର୍ମମାନ ।
ଭ୍ରମରେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥୧୩

ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ନଭସ୍ଥଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖିଲେ ନିଜ ତୋଳେ ॥
ଯାହାର ନାମ ଶିରୀପତି ।
ଭକତଜନଙ୍କର ପତି ॥
କମଳାପତି ଯଜ୍ଞପତି ।
ଜଗତପତି ସର୍ବଗତି ॥
ସୁନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ଆଦି ଯେତେ ।
ପୂଜା ଉଚିତ ବଳି ହସ୍ତେ ॥
ପୂଜନ୍ତି କିଙ୍କର ସ୍ୱଭାବେ ।
ମିଳି ସଂଭ୍ରମେ ସର୍ବଦେବେ ॥୧୪

ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ।
ଅରୁଣ ପଙ୍କଜ ଲୋଚନ ॥
କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ।
ପୀତବସନ କଟି ମାଝେ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ରୂପେ ଅଶେଷ ଜନ ମୋହେ ॥୧୫

ଅମୂଲ୍ୟ ସିଂହାସନେ ସ୍ଥିତି ।
ବେଷ୍ଟିତ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଶକ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟ ।
ଇତର ଜନେ ଅନିଶ୍ଚୟ ॥
ସ୍ୱଧାମେ ସ୍ୱରୂପେ ରମନ୍ତି ।
ଏଣୁ ସେ ଈଶ୍ୱର ବୋଲାନ୍ତି ॥୧୬

ଏମନ୍ତ ରୂପ ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖି ।
ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ ଆହ୍ଲାଦ ।
ଅନ୍ତରେ ହୋଇ ଗଦଗଦ ॥
ଲୋମେଁ ହରଷେ ତନୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ଗଳଇ ଲୋଚନ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ଗ୍ରହିଁ ।
ନମିଲା ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଆନନ୍ଦସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ଅଧିକେ ଆତ୍ମା ପାସୋରିଲା ॥୧୭

ଅତି ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରେମ ସୁଖେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁର ସମ୍ମୁଖେ ॥
ପ୍ରଜା ସର୍ଜନେ ତାର ମନ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବଦନ ହରି ଗ୍ରହିଁ ।
ଈଷିତ ହାସ୍ୟେ ବାକ୍ୟ କହି ॥

* "କ କାର.......ଏକବିଂଶେ"—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ଷୋଡ଼ଶ ଓ ଏକବିଂଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥାତ୍ 'ତ' ଓ 'ପ' ।

ଆତ୍ମାର ପ୍ରିୟ ପ୍ରାୟ କରି ।
ବ୍ରହ୍ମାର କର କରେ ଧରି ॥୧୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ବେଦଗର୍ଭ ସୃଷ୍ଟିଅର୍ଥେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ତୋଷ କଲ ମୋତେ ॥
ଅତି ଦୁସ୍ତର ଘୋର ତପେ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ତୋହର ସମୀପେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଯୋଗୀଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ।
ତୋତେ ମୁଁ ହୋଇଲି ସୁଲଭ ॥୧୯
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ହେଉ ତୋର ।
ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତରେ ମାଗ ବର ॥
ମୋହର ଦରଶନ ଯେବେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଲଭଇ ପୁଣ୍ୟଭାବେ ॥
ତାହାର ଶ୍ରେୟ ପରିଶ୍ରମ ।
ଅନ୍ତରେ ହୋଏ ଆତ୍ମାରାମ ॥୨୦
ଗଗନେ ଶୁଣି ମୋ ବଚନ ।
ତୁ ଯେ ତପରେ କଲୁ ମନ ॥
କର୍ମ ବିଭ୍ରମ ଦେଖି ତୋତେ ।
ମୁଁ ଯେ ଡାକିଲି ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ବୋଇଲି ଦୃଢ଼େ ତପ କର ।
ମୁଁ ତୋତେ ହୋଇବି ଗୋଚର ॥
ମୋର ହୃଦୟ ତପ ଜାଣ ।
ତପ ମୋ ଆତ୍ମାଟି ପ୍ରମାଣ ॥୨୧,୨୨
ତପେ ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି କରେ ହେଳେ ।
ଅନ୍ତେ ସଂହରେ ତପବଳେ ॥
ତପର ବଳେ ଏ ଜଗତ ।
ମୁହିଁ ପାଳଇ ଅବିରତ ॥୨୩
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବିଧାତା କହେ ସ୍ତୁତିବାଣୀ ॥(ଜ.)

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ହେ ନାରାୟଣ ଭୂତେଶ୍ୱର ।
ପ୍ରାଣୀ ହୃଦୟେ ତୋର ଘର ॥
ହୃଦୟପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ଥାଉ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଉପଦେଶ ଦେଉ ॥
ଏଣୁ ମୋହର ମନ ଜାଣି ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ ଦେଲୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଅନାଥନାଥ ତୋ ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ତୁ ମୋତେ ଯାଚିଲୁ ଯେ ବର ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ କର ॥
ରୂପ ଅରୂପ ତୋର ଯେତେ ।
ତୋ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବି ଯେମନ୍ତେ ॥୨୪,୨୫
ଯେ ମାୟା ଯୋଗେ ସୃଷ୍ଟି କରୁ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ଶକ୍ତି ଧରୁ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ସଂହାରଣ ।
ଯେମନ୍ତେ ହେଉ ତୁ କାରଣ ॥୨୬
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସୂତ୍ରେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି ।
କ୍ରୀଡ଼ଇ ଯେହ୍ନେ ମନେ ଭାବି ॥
ତେମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ମୋତେ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି କରଇ ଯେମନ୍ତେ ॥୨୭
ସୃଷ୍ଟି ସଂକଳ୍ପେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ।
ତୁ ନାଥ କହ ସୃଷ୍ଟି ଦୀକ୍ଷା ॥
ସୃଷ୍ଟି କରଣେ ଭଗବାନ ।
କେବେହେଁ ନାହିଁ ମୋର ଜ୍ଞାନ ॥
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେବେ ମୋତେ ।
ତୁ ନାଥ ବସ ମୋର ଚିତ୍ତେ ॥୨୮
ହେ ହରି ସଖା ପ୍ରାୟ କରି ।
ତୁ ଯେ ମୋହର କର ଧରି ॥
ସେ ଅହଂକାର ମୋର ମନେ ।
ନୋହିବ ହେବ ତୋ ଅର୍ଚ୍ଚନେ ॥
ଯାବତ ପ୍ରଜାସର୍ଗେ ଜନ ।
କରିବି ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ॥
ମୁଁ ଅଜ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୋ ଭାବ ।
ଏମନ୍ତ ନୋହିବ ମୋ ଗର୍ବ ॥୨୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ବିଧାତା ମୋ ବଚନ ।
ଯେଣେ ଲଭିବୁ ସୃଷ୍ଟି ଜ୍ଞାନ ॥
ଯେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ମୋ ସମ୍ମତ ।
ଅଟଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁପତ ॥
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା ଅଙ୍ଗ ଯେତେ ।
ହରଷେ କହୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୩୦
ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ମୋ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ରୂପଗୁଣ ଯେହି ॥
ଯେ କର୍ମମାନ ମୁହିଁ ବହେ ।
ଜଗତ ଯେହ୍ନେ ମୋର ଦେହେ ॥
ଏ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଜ୍ଞାନ ତୋ ଦେହେ ।
ପ୍ରସରୁ ମୋର ଅନୁଗ୍ରହେ ॥୩୧
ସୃଷ୍ଟିର ଅଗ୍ରେ ମୁହିଁ ଏକ ।
ମୋ ତହୁଁ ପ୍ରକାଶେ ଅନେକ ॥
ସତ ଅସତ ପର ମୁହିଁ ।
ଯେ ଅବଶେଷ ଶେଷ ରହି ॥
ଏଣୁ ଏ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ ।
ମୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ କେ ଜଗତେ ॥୩୨
ଅର୍ଥକୁ ଛାଡ଼ି ଯାର ବଶେ ।
ପ୍ରତୀତ ହୁଅଇ ଆଭାସେ ॥
ମାୟା ପ୍ରକାଶ ସେ ପ୍ରମାଣେ ।
ତମ ଯେସନେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣେ ॥୩୩
ଯେମନ୍ତେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭୂତେ ।
ପ୍ରବେଶ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତେ ॥
ଛାଡ଼ି ପଶନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ।
ମୁଁ ମାୟା ଶରୀରେ ତେସନ ॥୩୪
ଆତ୍ମା ସର୍ବଦା ସର୍ବଠାବେ ।
ଅନ୍ୱୟ ବ୍ୟତିରେକ ଭାବେ ॥
ଏହା ଜାଣନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ।
ମାୟା ସଂସାରେ ଅନୁମାନି ॥୩୫*
ତୋର ପ୍ରସ୍ତାବେ ପ୍ରଜାପତି ।
କହିଲି ସୃଷ୍ଟି ଯଥାଗତି ॥
ଦେଖି ବିଗ୍ରହ ଅନୁମାନେ ।
ଯେ ସର୍ବକାଳେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ଏ ମୋର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ବଳେ ।
ଧର ତୁ ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପେ ତୋର ଚିତ୍ତ ।
କେବେହେଁ ନୋହୁ ବିମୋହିତ ॥୩୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳା ଭାଗବତ ॥
ଏ ରୂପେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବ୍ରହ୍ମାକୁ ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ କହି ॥

* ମୂଳ ଭାଗବତର ୩୨ଶ ରୁ ୩୫ଶ ଶ୍ଳୋକକୁ 'ଚତୁଃଶ୍ଳୋକୀ ଭାଗବତ' କୁହାଯାଏ । ଭଗବାନ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଏହି ଚାରୋଟି ଶ୍ଳୋକ ମାଧ୍ୟମରେ ଭାଗବତ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ।

ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଗ୍ରତେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥୩୭
କୃଷ୍ଣ ନ ଦେଖି ପ୍ରଜାପତି ।
ପଛେ ଅନେକ କଲା ସ୍ତୁତି ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ଅନେକ ମତେ ଭାବ ବହି ॥
ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜିଲା ବିଷ୍ଣୁ ତେଜେ ।
ପୂର୍ବିର ପ୍ରାୟ ନାନା ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥୩୮
ସେ ପ୍ରଜାପତି ଧର୍ମପତି ।
ଯମ ନିୟମେ ଦେଲା ମତି ॥
ପ୍ରଜାକଲ୍ୟାଣ ଚିନ୍ତା କରି ।
ଆତ୍ମାର ହିତ ମନେ ଧରି ॥୩୯
ବ୍ରହ୍ମାର ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳ ।
ଦେଖି ନାରଦ ମୁନିବର ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରିୟତମ ।
ବିନୟେ ସେବାରେ ସେ ପୁଣ ॥

ବ୍ରହ୍ମାର ମନ ତୋଷ କଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଜାଣିବାରେ ॥୪୦,୪୧
ପିତାର ମନ ତୋଷ ଜାଣି ।
ବିନୟଭାବେ ମୁନିମଣି ॥
ପୁଚ୍ଛିଲେ ପିତାର ଅଗ୍ରତେ ।
ତୁ ଯାହା ପଗ୍ରରିଲୁ ମୋତେ ॥୪୨
ନାରଦ ବାକ୍ୟେ ବେଦବର ।
ହରି ମହିମା ଅଗୋଚର ॥
ଯେତେ କହିଲେ ସୃଷ୍ଟି ଅର୍ଥେ ।
ମାୟାର ମହିମା ଯେମନ୍ତେ ॥
ଜାଣିବା ଅର୍ଥେ ମହାମୁନି ।
କହି ବିଧାତା ହେଲେ ତୁନି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେତେ ।
କହିଲି ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ଏ ଭାଗବତର ପ୍ରମାଣ ॥

ଦଶ ଲକ୍ଷଣେ ଏହା ଜାଣି ।
ଯେବା କହିଲେ ପରିମାଣି ॥୪୩
ନାରଦ ସରସ୍ୱତୀ ତଟେ ।
କହିଲେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନିକଟେ ॥
ଏବେ ମୁଁ ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ।
କହିଲି ପଗ୍ରରିଲୁ ଯେତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ।
ଠାରୁ ସଂସାର ପରକାଶ ॥
ଏହା ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେମନ୍ତେ ।
ଶୁଣ କହିବି ଭାଗବତେ ॥୪୪,୪୫
ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ମେଳେ ।
ଶୁକ କହିଲେ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ॥
ଦଶ ଲକ୍ଷଣେ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ସାଧୁ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁତିର୍ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପରୀକ୍ଷ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର । ଆରମ୍ଭ କରି ମୁନିବର ॥
ଶ୍ରୀଭାଗବତର ଲକ୍ଷଣ । ଦଶମେ କରନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଏ ଭାଗବତର ଲକ୍ଷଣ ॥
ଦଶପ୍ରକାରେ ଭାବ ଚିନ୍ତି ।
ପୁରାଣ ପୁରୁଷେ ବୋଲନ୍ତି ॥
ତାହା କହିବା ଏକେ ଏକେ ।
ପ୍ରସ୍ତାବେ ତୋହର ସମ୍ମୁଖେ ॥
ସର୍ଗ ବିସର୍ଗ ଯେବା ସ୍ଥାନ ।
ପୋଷଣ ଉତି ପରିମାଣ ॥
ଯେ ମନ୍ୱନ୍ତର ଈଶକଥା ।
ନିରୋଧ ମୁକ୍ତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଆଶ୍ରୟ ମିଶି ଦଶଗୁଣ ।
ଏ ଭାଗବତର ଲକ୍ଷଣ ॥୧
ଦଶ ବିଶୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ରହେ ।
ନବ ଲକ୍ଷଣ ଯେବା ହୋଏ ॥
ବେଦ ବିଗ୍ରରି ମହାଜନେ ।
ତତ୍ତ୍ୱ କହନ୍ତି ଅନୁମାନେ* ॥୨
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚମାତ୍ର ।
ମହତ ତୁଲେ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ 'ସର୍ଗ' କହି ।
ଗୁଣ ବୈଷମ୍ୟ ଏତେ ହୋଇ ॥

ବିରାଟ ପୁରୁଷର ଦେହେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ସର୍ଜନା ଯେତେ ହୋଏ ॥
ପୌରୁଷ ଚରାଚର ଯେତେ ।
'ବିସର୍ଗ' ବୋଲନ୍ତିଟି ଏତେ ॥୩
ବିଷ୍ଣୁ ବିଜୟ 'ସ୍ଥିତି' ନାମ ।
ଭକ୍ତାନୁଗ୍ରହ ଯେ 'ପୋଷଣ' ॥
'ମନ୍ୱନ୍ତର' ଯେ ମନୁ ଧର୍ମ ।
କର୍ମବାସନା 'ଉତି' ନାମ ॥୪
ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର ଚରିତ ।
ତାର ଭକ୍ତଙ୍କ ଯେ ଉକତ ॥

* ଅର୍ଥାତ୍ ଉପରୋକ୍ତ ସର୍ଗାଦି ଦଶ ଲକ୍ଷଣ—(ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥାନ, ପୋଷଣ, ଉତି, ମନ୍ୱନ୍ତର, ଈଶକଥା, ନିରୋଧ, ମୁକ୍ତି ଓ ଆଶ୍ରୟ) ମଧ୍ୟରୁ ଦଶମ ଲକ୍ଷଣ 'ଆଶ୍ରୟ'କୁ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ନିରୂପଣ କରିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାମାନେ କେଉଁଠି ବେଦ ଦ୍ୱାରା, କେଉଁଠି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଆଉ କେଉଁଠି ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ନଅଟି ବିଷୟ (ଲକ୍ଷଣ)କୁ ସରଳ ରୀତିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ଈଶ୍ୱର କଥା ଅନୁବାଦେ ।
ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ॥
'ଈଶାନୁକଥା' ଏହା କହି ।
ଅପରେ ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥୫
ସଂହରି ଆତ୍ମାର ଶକତି ।
ଜଳେ ଶୟନ ଯୋଗପତି ॥
'ନିରୋଧ' ବୋଲି ତାର ନାମ ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ॥
'ମୁକ୍ତି' ସ୍ୱରୂପେ ବ୍ୟବସ୍ଥିତି ।
ଯହିଁ ନ ଘଟେ ପୁନର୍ଗତି ॥୬
ଆଭାସ ନିରୋଧ ଏ ଦୁଇ ।
ଯା ଠାରୁ ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ ॥
'ଆଶ୍ରୟ' ନାମ ସେ ବୋଲାଇ ।
ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଯାକୁ କହି ॥
ସେ ପରମାତ୍ମା ନରହରି ।
ଅଶେଷ ଘଟେ ଅଛି ପୂରି ॥୭
ତାର ସକାଶୁ ଜୀବ ଏକ ।
ତେଣୁ ବୋଲାଇ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ॥
ସେ ଅଧିଦେବତା ବୋଲାଇ ।
ଅଧିଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମା ସେହି ॥
ଯେ ବେନି ବିଚ୍ଛେଦ କରଇ ।
ତାହାକୁ ଅଧିଭୂତ କହି ॥୮
ଅଭାବେ ଏକ ଏକତର ।
ଯଦି ନ ଲକ୍ଷେ ପରସ୍ପର ॥
ତେବେ ଏ ନୁହଇ ସଂସାର ।
ଯେମନ୍ତେ ଚକ୍ଷୁ ଦିନକର ॥
ତୃତୀୟେ ସାକ୍ଷୀରୂପ ହୋଇ ।
ଯେ ଦେଖେ ପରଆତ୍ମା ସେହି ॥
ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ସେ ହୁଅଇ ।
ତାର ଆଶ୍ରୟ ଅଟେ ସେହି ॥
ସର୍ବଆଶ୍ରୟ ତାର ନାମ ।
ପରମ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥୯
ସେ ଯେଉଁ କାଳେ ଅଣ୍ଡ ଭେଦି ।
ବାହାର ହେଲା ଗୁଣନିଧି ॥
ଆତ୍ମାର ସ୍ଥାନ ଇଚ୍ଛା କରି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଜଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥

ସେ ଜଳ ମଧ୍ୟେ ମାୟାଧର ।
ବଞ୍ଚିଲା ସହସ୍ର ବତ୍ସର ॥
ଜଳର 'ନାର' ବୋଲି ନାମ ।
ତେଣୁ ତା ନାମ ନାରାୟଣ ॥୧୦,୧୧
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଣ କର୍ମ କାଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଜୀବ ଏକମେଳ ॥
ଯା ଅନୁଗ୍ରହେ ଉପୁଜନ୍ତି ।
ଯାର ନିଗ୍ରହେ ଲୀନ ହୋନ୍ତି ॥୧୨
ସେ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ଉଠି ।
କଳ୍ପିଲା ଯେଣୁ ନାନାସୃଷ୍ଟି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ତା ଶରୀର ।
ସର୍ଜିଲା ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାର ॥୧୩
ଆଧିଦୈବତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ।
ଆବର ଆଧିଭଉତିକ ॥
ଶୁଣ ପୌରୁଷ ବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ ।
ଯଥା ତ୍ରିବିଧ ଭେଦ ହେଲେ ॥୧୪
ଅନ୍ତଃଶରୀର ଆକାଶରୁ ।
ପରମ ପୁରୁଷ ଚେଷ୍ଟାରୁ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଓଜ ସହ ବଳ[1] ।
ଜାତ ହୋଇଲେ ଅନର୍ଗଳ ॥
ଏ ତିନିଭାବୁଁ ପ୍ରାଣ ଜାତ ।
ଦଶପ୍ରାଣଙ୍କ ମୂଳନାଥ ॥୧୫
ତାହାର ବଳେ ପ୍ରାଣବଳ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚେଷ୍ଟା ହିଁ ସକଳ ॥
ଚଳନ୍ତି ତାର ଅନୁପଥେ ।
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥
ରାଜାକୁ ଯେହ୍ନେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସେବକେ ପଥ ଅନୁସରି ॥୧୬
ମୂଳକମଳୁ ଏହି ମତେ ।
ସଞ୍ଚରୁଁ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ପଥେ ॥
ପ୍ରାଣର ଆତଯାତ ଶ୍ରମେ ।
ଉପୁଜେ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ସମେ ॥
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାର ମାର୍ଗ ମୁଖ ।
ତେଣୁ ସୃଜିଲା ଅଗ୍ରେ ମୁଖ ॥୧୭
ମୁଖର ମୂଳେ ତାଲୁ ଜାତ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ରସନା ସମ୍ଭୂତ ॥

ତାର ସଂଯୋଗେ ନାନା ରସେ ।
ବସନ୍ତି ବରୁଣ ବିଶ୍ୱାସେ ॥୧୮
ଶବଦ ଅର୍ଥେ ମୁଖଦ୍ୱାରେ ।
ଅଗ୍ନିଦେବତା ବାକ୍ୟ ଧରେ ॥
ସୁଚିର କାଳ[2] ଥାଇ ଜଳେ ।
ନାସା ବିବର ବାୟୁବଳେ ॥
ଆଘ୍ରାଣ ଅର୍ଥେ ଉପୁଜିଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଗନ୍ଧବହ ତୁଲେ ॥୧୯,୨୦
ଆତ୍ମାର ଦେଖି ଅନ୍ଧକାର ।
ବ୍ରହ୍ମା ସୃଜିଲା ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାର ॥
ଜ୍ୟୋତି ସର୍ଜିଲା ତା ରକ୍ଷଣେ ।
ରୂପ ଗ୍ରହଣ ଇଚ୍ଛି ମନେ ॥୨୧
ବେଦ ପୁରୁଷଙ୍କ ବଚନେ ।
ବିଧାତା ବେଦ ଅନୁମାନେ ॥
ଶୁଣିବା ଅର୍ଥେ ନାନା ସ୍ୱନ ।
ନିର୍ମିଲେ ପ୍ରକାଶିଲା କର୍ଣ୍ଣ ॥
ଦିଗ ଦେବତାଙ୍କ ରକ୍ଷଣେ ।
ପ୍ରକାଶେ ଯେ ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ॥୨୨
ବସ୍ତୁର କୋମଳ କଠିନ ।
ଲଘୁ କି ଅବା ଗୁରୁ ଗୁଣ ॥
ଶୀତଳ ଉଷ୍ମ ଯେଣେ ଜାଣି ।
ପବନ ଯୋଗେ ପରିମାଣି ॥
ସେ ଚର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିଗୁଣେ ଭଜି ।
ଉପରେ ବହେ ରୋମରାଜି ॥୨୩
ଅଶେଷ କର୍ମ କରିବାରେ ।
ପ୍ରକାଶ ହୃଦୟ ଉପରେ ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ବେନି କର ।
ଯହିଁ ରକ୍ଷକ ସୁନାସୀର ॥
ଦାନ ଆଦାନ କର୍ମ ଆଦି ।
ଅର୍ଥେ ସର୍ଜିଲା ବେଦବାଦୀ ॥୨୪
ଜୀବର ଗତାଗତେ ପୁଣ ।
ବିଧାତା ସର୍ଜିଲା ଚରଣ ॥
ସେ ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ପଦର ।
ରକ୍ଷକ ହେଲେ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ॥
ସମସ୍ତ ହବ୍ୟ କବ୍ୟ ବିଧି ।
ଚରଣଯୁଗ ବଳେ ସାଧି ॥୨୫

୧. ଓଜ ସହ ବଳ—ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଳ, ମନୋବଳ ଓ ଶାରୀରିକ ବଳ । ୨. ସୁଚିର କାଳ—ଦୀର୍ଘ ସମୟ ।

ବେନି ଚରଣ ମୂଳଦେଶେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶିଶ୍ନ ପରକାଶେ ॥
ସନ୍ତାନ ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣେ ।
ରକ୍ଷକ ପ୍ରଜାପତିଗଣେ ॥
ଉଭୟ ଆନନ୍ଦର ଦ୍ୱାର ।
ସମ୍ଭୋଗ ନରନାରୀଙ୍କର ॥୨୬
ପ୍ରକାଶେ ଗୁହ୍ୟ ଅଧଃସ୍ଥାନେ ।
ଧାତୁଙ୍କ ମଳ ଉତ୍ସୃଜନେ ॥
ମିତ୍ର ଦେବତାର ବିଷୟ ।
ଉଭୟ ଉତ୍ସର୍ଗ ଆଶ୍ରୟ ॥୨୭
ଦେହରୁ ଦେହାନ୍ତର ଗତି ।
ଇଚ୍ଛାରୁ ନାଭି ଉତପତ୍ତି ॥
ନାଭିରେ ପ୍ରାଣ ଯେ ଅପାନ ।
ବିଯୋଗେ ହୁଅଇ ମରଣ ॥୨୮
ଅନ୍ନ ଭୋଜନ ପାନ ସଧେ ।
ନାଡ଼ୀ ସୃଜିଲା କୁକ୍ଷି ମଧ୍ୟେ ॥
ନାଡ଼ୀରେ ନଦୀ ତୃଷା ବସେ ।
ଅନ୍ତ୍ରେ ସମୁଦ୍ର ରହେ ଗ୍ରାସେ ॥
ଉଭୟ ନିମିତ୍ତ ଏ ଦୁଇ ।
ଯେ ତୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି ନାମ ବହି ॥୨୯
ଆତ୍ମମାୟାକୁ ଚିନ୍ତା କରି ।
ସତ୍ତ୍ୱେ ହୃଦୟ ରୂପ ଧରି ॥
କାମ ସଙ୍କଳ୍ପ ଚନ୍ଦ୍ର ମନ ।
ହୃଦୟ ଏହାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ॥୩୦
ହୃଦୟ ଆବୋରିବା ଆଶେ ।
ଅସ୍ଥି ସର୍ଜିଲା ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ॥
ଅସ୍ଥି ଭିତରେ ମଜ୍ଜା କଲା ।
ଉପରେ ମେଦ ଭିଆଇଲା ॥
ତାର ଉପରେ ମାଂସ ଧରି ।
ରୁଧିର ଆବରଣ କରି ॥
ତାର ଉପରେ ତ୍ୱକ ଚର୍ମ[1] ।
ମଜ୍ଜାର ମଧ୍ୟେ ରହେ ବ୍ୟୋମ ॥

ଏମନ୍ତେ କରି ସପ୍ତଧାତୁ ।
ସେ ଭୂମି ଜଳ ତେଜ ହେତୁ ॥
ଆକାଶ ଜଳ ବାୟୁ ଘେନି ।
ପ୍ରାଣର ହେତୁ ଏହି ତିନି ॥
ବାସ୍ତରି ସହସ୍ର ଯେ ନାଡ଼ୀ ।
ହୃଦକମଳ ମଧ୍ୟେ ବେଢ଼ି ॥
ପ୍ରାଣ ରହଇ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ଅନ୍ତରେ ରସ ମୂଳ ଭେଦେ ॥୩୧
ଯେ ଗୁଣାତ୍ମକ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ଭୂତାଦି ପ୍ରଭବ ଯେ ଗୁଣ ॥
କଳ୍ପିତ ଅହଙ୍କାରେ ପୁଣ ।
ସର୍ବବିକାର ଆତ୍ମା ମନ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିଜ୍ଞାନ ସ୍ୱରୂପିଣୀ ।
ଯେଣେ ସଂସାରମାୟା ଜିଣି ॥୩୨
ଅବନୀ ଉଦକ ଅନଳ ।
ପବନ ଆକାଶମଣ୍ଡଳ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ କଳେବର ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭଜନ ମନ୍ଦିର ॥
ଏମନ୍ତେ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥୂଳରୂପ ଯେତେ ॥
ଏ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଧାରଣେ ।
ବେଷ୍ଟିତ ଅଷ୍ଟ ଆବରଣେ ॥
ପୃଥିବୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ମନ ଅହଙ୍କାର ମହତ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟଗୁଣେ ଆବରଣ ।
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଘଟଣ ॥୩୩
ଏ ସ୍ଥୂଳରୂପ ଯେ ତାହାର ।
ଏହା ଉପରେ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ॥
ସେ ନିର୍ବିକାର ନିରଞ୍ଜନ ।
ଅନାଦି ମଧ୍ୟମ ନିଧନ[2] ॥
ସେ ଶୂନ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ନିରାକାର ।
ମନ ବଚନ ଅଗୋଚର ॥୩୪
ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ଧରି ।
ଖେଳଇ ଆତ୍ମମାୟା କରି ॥

ପଣ୍ଡିତେ ନ ଦେଖନ୍ତି ଏହା ।
ସୃଷ୍ଟି ସଂକଳ୍ପ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥୩୫
ବାଚ୍ୟ ବାଚକ ରୂପ ଧରି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଅବତରି ॥
ସେ ରୂପ ନାମ କ୍ରିୟା ଧାତୁ ।
ଅକର୍ମା ହୋଇ କର୍ମହେତୁ ॥
ସର୍ବସଙ୍କଳ୍ପ କ୍ରିୟା ଅର୍ଥେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଆଉ ଯେତେ ॥୩୬
ଅଂଶକେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ।
ସେ ପ୍ରଜାପତି ରୂପ ଧରି ॥
ମନୁଙ୍କୁ ସର୍ଜିଲା ସେ ହେଳେ ।
ଋଷି ଦେବତା ପିତୃମେଳେ ॥
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଗୁହ୍ୟକ ଅସୁର ॥
କିନ୍ନର ଅପସରାଗଣ ।
ନାଗ କିଂପୁରୁଷ ଯେ ପୁଣ ॥
ଯକ୍ଷ ଉରଗ ମାତୃଗଣ ।
ପିଶାଚ ଭୂତ ପ୍ରେତମାନ ॥
କୁଷ୍ମାଣ୍ଡଗଣ ବିନାୟକ ।
ଉନ୍ମାଦ ବେତାଳ ଯେତେକ ॥
ଯେ ଯାତୁଧାନ ସରୀସୃପ ।
ଗ୍ରହ ମୃଗାଦି ଖଗ ରୂପ ॥
ବୃକ୍ଷ ପର୍ବତ ପଶୁଗଣ ।
ଏ ରୂପେ କଲେକ ସର୍ଜନ ॥
ଦ୍ୱିବିଧ ଚତୁର୍ବିଧ* ଗଣେ ।
ଜଳେ ବା ସ୍ଥଳେ ବା ଗଗନେ ॥
ମିଶ୍ର କୁଶଳ ଅକୁଶଳ ।
ତିନି ପ୍ରକାରେ କର୍ମଫଳ☬ ॥
ଏତେ ପ୍ରକାରେ କର୍ମଗତି ।
ଆତ୍ମାର ବଳେ ସେ ସର୍ଜନ୍ତି ॥୩୭-୪୦
ଗୁଣ ପ୍ରଭେଦେ ତିନିଲୋକ ।
ଦେବ ଅସୁର ନରଲୋକ ॥
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରୁ ଦେବ ହୋଇ ।
ମନୁଷ୍ୟ ରଜୋଗୁଣ ବହି ॥

---

୧. ତ୍ୱକ ଚର୍ମ—ଉପରିସ୍ଥ (ସୂକ୍ଷ୍ମ) ଚର୍ମ ଓ ଅନ୍ତଃସ୍ଥ (ସ୍ଥୂଳ) ଚର୍ମ । ୨. ଅନାଦି ମଧ୍ୟମ ନିଧନ—ଆଦି-ମଧ୍ୟ-ଅନ୍ତ ରହିତ ।

* ଦ୍ୱିବିଧ—ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ; ଚତୁର୍ବିଧ—ଜରାୟୁଜ, ଅଣ୍ଡଜ, ସ୍ୱେଦଜ ଓ ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ।

☬ କୁଶଳ କର୍ମଫଳ (ଇଷ୍ଟ କର୍ମଫଳ)—ମନର ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି । ଅକୁଶଳ କର୍ମଫଳ (ଅନିଷ୍ଟ କର୍ମଫଳ)—ମନର ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି । ମିଶ୍ରିତ କର୍ମଫଳ—ମନର ଅନୁକୂଳ ଓ ପ୍ରତିକୂଳ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତିର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ।

ତମୋଗୁଣରୁ ଅଧୋଗତି ।
ପାପିଷ୍ଟେ ତହିଁ ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ॥
ସେ ତିନିଲୋକେ ତିନି ଗତି ।
ଭାବେ ସୃଜିଲା ପ୍ରଜାପତି ॥
ସେ ପୁଣ ଚିତ୍ରପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେହୀ ॥
ଏକ ଆରକେ ନ ଗଣିଲେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହି ନ ପାରିଲେ ॥୪୧
ତା ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଧର୍ମରୂପ ଧରି ॥
ବିଶ୍ୱକୁ ପାଳିବାର ଅର୍ଥେ ।
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଗତେ ॥
ଏ ତିନିରୂପେ ଭଗବାନ ।
ରକ୍ଷା ପୋଷଣେ କରି ସ୍ଥାନ ॥
ସୁଖ ସମ୍ପଦେ ଦିନ ହରେ ।
ଯେ ବିଧି ସଂସାର ବେଭାରେ ॥୪୨
ସୃଷ୍ଟିର ଭୋଗ ଅନ୍ତେ ହରି ।
କାଳାଗ୍ନି ରୁଦ୍ରରୂପ ଧରି ॥
ଆତ୍ମାର କ୍ରୀଡ଼ା ନାଶ କରେ ।
ବାଳକ ଯେସନେ ବେଭାରେ ॥
ସର୍ବ ହରଇ ଅବସାନେ ।
ଜୀମୂତ ଯେସନେ ପବନେ ॥୪୩
ଏ ଭାବେ ହରିଗୁଣ ଯେତେ ।
ସୁରେ ଜାଣିବେ କାହିଁ ଚିତ୍ତେ ॥
କେବଳ ଭାବେ ତାଙ୍କୁ ଜାଣି ।
ଶ୍ରୁତିବଚନେ ତା ପ୍ରମାଣି ॥୪୪

ସୃଷ୍ଟିର ଜନ୍ମ ଆଦିକାଳେ ।
ଯେ କର୍ମ ସାଧେ ଯୋଗବଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ କର୍ମ ଯାର ନାହିଁ ।
ମାୟାରେ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶଇ ॥୪୫
ଏ ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପର ସଂସାର ।
ବିକଳ୍ପ ନାମଟି ଯେ ଆର ॥
ଏ ନିତ୍ୟ ସାଧାରଣ ବିଧି ।
ଯେ ପୂର୍ବକଳ୍ପରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ପ୍ରାକୃତ ବୈକୃତ ସଂସାର ।
ମହତ ସ୍ଥାନର ସଞ୍ଚାର* ॥
ସଂକ୍ଷେପେ କହିଲଇଁ ତୋତେ ।
ତୁ ଯାହା ପଚ୍ଚାରିଲୁ ମୋତେ ॥୪୬
ଯେ କଳ୍ପ ଲକ୍ଷଣ ଯେ ନାମ ।
ଯେ ବା କାଳର ପରିମାଣ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପ ମନ୍ୱନ୍ତର ।
ପଦ୍ମକଳ୍ପର ଯେ ବିସ୍ତର ॥
ଭାବେ କହିବା ବିସ୍ତାରିଣ ।
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୪୭

ଶୌନକ ଉବାଚ

ହେ ସୂତ କହ ବିଷ୍ଣୁକଥା ।
ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବ ଭବବ୍ୟଥା ॥
ପଦ୍ମକଳ୍ପର କଥା କହ ।
ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବ ଭବମୋହ ॥
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଦୁଷ୍ଟବାଣୀ ।
ବିଦୁର ସଭାମଧ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
କୁଟୁମ୍ବ ଆଶା ଦୂର କରି ।
ତୀର୍ଥସେବନ ମନେ ଧରି ॥

ପୃଥିବୀ କଲା ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।
ବୁଲି ପର୍ବତ ଘୋରବନ ॥
କୈବଲ୍ୟ ଲାଭେ ଇଚ୍ଛା କଲା ।
ଅନେକ ତୀର୍ଥ ସେ ଭ୍ରମିଲା ॥୪୮
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ସଙ୍ଗେ ତାର ।
କାହିଁ ହୋଇଲା ଏକସ୍ୱର[୧] ॥
ବ୍ରହ୍ମ ସଂବାଦ ବେନିଜନେ ।
କରି ବଞ୍ଚିଲେ କେଉଁ ସ୍ଥାନେ ॥
ବିଦୁର ପଚ୍ଚାରିଲେ ଯେତେ ।
ମୈତ୍ରେୟ ବୋଧିଲେ ଯେମନ୍ତେ ॥
ସେ ବନ୍ଧୁତ୍ୟାଗୀ କି ନିମନ୍ତେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ॥୪୯,୫୦

ସୂତ ଉବାଚ

ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ।
ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁକଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ପୁଚ୍ଛିଲେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ଚରିତ ॥
ପରୀକ୍ଷ ବାକ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ଘେନି ।
ଯାହା କହିଲେ ଶୁକମୁନି ॥
ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁସାରେ ଯେତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଭାଗବତେ ॥୫୧
ସୂତ ଶଉନକ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ॥
ସୁଜନ ଜନଙ୍କର ହିତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଦଶଲକ୍ଷଣବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

---

୧. ଏକସ୍ୱର—କଥୋପକଥନ ।

* ସମସ୍ତ କଳ୍ପରେ ସୃଷ୍ଟିକ୍ରମ ଏକା ପ୍ରକାରର । ପ୍ରଭେଦ କେବଳ ଏତିକି ଯେ 'ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପ' ବା 'ମହାକଳ୍ପ' ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରକୃତିରୁ ମହତ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ (୨୪ ତତ୍ତ୍ୱ) ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି, ଯାହାକି ପ୍ରାକୃତ ସୃଷ୍ଟି ଅଟେ । କିନ୍ତୁ 'ବିକଳ୍ପ' ବା 'ଅବାନ୍ତର କଳ୍ପ' ଆରମ୍ଭରେ ପ୍ରାକୃତ ସୃଷ୍ଟି ଯଥାବତ୍ ରହିଥାଏ; କେବଳ ତତ୍ତ୍ୱାଦିରେ ବିକାର ଘଟି ନୂତନ ରୂପେ ଚରାଚର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ବୈକୃତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ।

[ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବଧ]

କର ପ୍ରସାରି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ । ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରହାରିଲେ ବଳେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେସନେ ସୁରରାୟେ । ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ପୁତ୍ର ଦେହେ ॥
ପ୍ରହାର କରି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ । ପ୍ରାଣ ହରିଲେ ତାର ବଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରହାରେ । ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା କଳେବରେ ॥
ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହାରେ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି । ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ଲୋଟି ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ

[ସର୍ଗ*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛାରୁ ଗୁଣକ୍ଷୋଭ । ଯେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମ୍ଭବ ॥
ଏମାନ ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧରେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ତେତିଶ ଅଧ୍ୟାରେ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବ । ସଂବାଦ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥

ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିଗଣେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସୂତ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ବିଦୁର କଥା ମନେ ଚିନ୍ତି ।
ବିଶ୍ୱାସ ଭାବେ ପଚାରନ୍ତି ॥(କ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

ହେ ସୂତ ତୁମ୍ଭର ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଆମ୍ଭ ମନ ॥
ମହାତ୍ମା ବିଦୁରର ବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ଭବବନ୍ଧ ବ୍ୟଥା ।
ବିସ୍ତାରି କହ ତାର କଥା ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦ ଛାଡ଼ି ବନେ ।
କିମ୍ପା ସେ ଗଲା ଦୁଃଖ ମନେ ॥
ଅନେକ ତୀର୍ଥେ ଦେଇ ମନ ।
ପୃଥିବୀ କଲା ପର୍ଯ୍ୟଟନ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ସଙ୍ଗେ ତାର ।
ଏକାନ୍ତେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଚାର ॥
କାହିଁ ବା ନଦୀତୀର ବନେ ।
ସାନନ୍ଦେ ବସି ବେନି ଜନେ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ବିଦୁରର ଆଗେ ।
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ଅନୁରାଗେ ॥
କହିଲେ ତତ୍ତ୍ୱସାର ବାଣୀ ।
ଯା ଶୁଣି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ବିଦୁର ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ସାର ॥
ସେ ବନ୍ଧୁତ୍ୟାଗୀ କିବା ଅର୍ଥେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ॥
ଏମନ୍ତ ମୁନିଙ୍କର ବାଣୀ ।
ସୂତ ସନ୍ତୋଷ ମନେ ଶୁଣି ॥
କହନ୍ତି ଶୌନକଙ୍କ ଆଗେ ।
କୃଷ୍ଣର ଭାବ ଅନୁରାଗେ ॥୧-୪

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ମୁନିଗଣ ତୋଷେ ।
ଏ କଥା ଶୁକମୁନି ପାଶେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ।
ପୁଚ୍ଛିଲା ବିଦୁର ଚରିତ ॥
ସେ ମୁନି କହିଲେ ଯେମନ୍ତେ ।
ସେ କଥା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଭାବଭରି ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯେତେବେଳେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ହୀନବୁଦ୍ଧି ବଳେ ॥
ଅଧର୍ମେ ଧନ ସେ ସଞ୍ଚିଲା ।
ନିଜ ସୁତଙ୍କୁ ଭୋଗ ଦେଇ ॥
ପାଣ୍ଡୁସୁତଙ୍କୁ ଦେଖେ ଭିନ୍ନେ ।
ନିଜର ନିଷ୍ଠୁର ବଚନେ ॥
ବାଳକେ ପିତୃହୀନ ହୋଇ ।
ମାତାର ସଙ୍ଗେ ଦୁଃଖ ସହି ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ।
ବଞ୍ଚନ୍ତି ଅତି ଅବେଭାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ମରଣ ଇଚ୍ଛାଇ ।
ଭୀମଙ୍କୁ ବିଷଲଡୁ ଦେଇ ॥
ଜତୁର ଘରେ¹ ଅଗ୍ନି ଦେଲା ।
ସେବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥୬
ପୁଣି ସଭାର ତଳେ ଆଣି ।
ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବଙ୍କ ରମଣୀ ॥

---

୧. ଜତୁର ଘରେ—ଜଉ ନିର୍ମିତ ଗୃହରେ ।

* ଭାଗବତର ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷଣ ।

ψ ପ୍ରଥମ ଠାରୁ ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ମଧ୍ୟରେ 'ଉବାଚ' ପ୍ରଭୃତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୂଳତଃ ଭାବ ସମାନ ଅଛି ।

କେଶ ଆକର୍ଷି ବାହୁବଳେ ।
ବିବସ୍ତ୍ର କଲା ସଭାତଳେ* ॥
କୁଚ କୁଙ୍କୁମ ବହେ ଉରେ ।
ଅଧୋବଦନ ଅଶ୍ରୁଧାରେ ॥
ବଧୂର ଦୁଃଖ ସେ ଶୁଣିଲା ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବାରଣ ନ କଲା ॥୭
ମାୟା କପଟପଣ କରି ।
ଦ୍ୟୂତ ଖେଳାଇ ଧନ ହରି ॥
ଛଳେ ହରିଲା ତାଙ୍କ ଦେଶ ।
କାନନେ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ॥
ଅଜ୍ଞାତେ ଅଧିକ ବରଷେ ।
ବିରାଟ ରାଜ୍ୟେ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶେ ॥
ତହିଁ ବଞ୍ଚିଲେ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ।
ବନକଷଣ ଅତିରେକେ ॥
ପୁଣି ମିଳିଲେ ରାଜ୍ୟେ ଆସି ।
ବିଶ୍ୱାସେ ରାଜା ପାଶେ ବସି ॥
ଜୀବନ ଅର୍ଥେ କିଛି ଧନ ।
ମାଗିଲେ ନ ଦେଲା ରାଜନ ॥୮
ପୁଣି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଦୂତ ।
ଗ୍ରାମ ମାଗିଲେ ପାଣ୍ଡୁସୁତ ॥
କୃଷ୍ଣର ବୋଲ ସେ ନ କଲା ।
ସୂଚୀ ଅଗ୍ରତେ ସେ ନ ଦେଲା ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଅପମାନ ।
ଲୋଭେ ହୋଇଲା ହତଜ୍ଞାନ ॥୯
ବିଦୁର ଆଣି ଏକାନ୍ତରେ ।
ବିଗ୍ରହ କଲା ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥
ପାଣ୍ଡବ ମାରି ନାନାବ୍ୟାଜେ ।
ରାଜା ହୋଇବି ସର୍ବ ରାଜ୍ୟେ ॥
ଶୁଣି ବିଦୁର କର ଯୋଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ରାଜାପାଦେ ପଡ଼ି ॥୧୦
ଅସହ୍ୟ ଅପରାଧ ତୋର ।
କେତେ ସହିଛି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥

ତୁ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧରାଜ୍ୟ ଦେଇ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କ ତୁଲେ ଭୁଞ୍ଜ ମହୀ ॥
ନୋହିଲେ ସୁଖ ନାହିଁ ତୋର ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁତେଜେ ବଳାୟାର ॥୧୧
ଶ୍ରୀହରି ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ଉଶ୍ୱାସ କରିବେ ମେଦିନୀ ॥
ସେ ଭଗବାନ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଙ୍ଗେ ଧରି ॥
ସେ ସୁଖେ ଥାଇ ନିଜପୁରେ ।
ପାଣ୍ଡବବଂଶ ପକ୍ଷ ଧରେ ॥୧୨
ଏ ପୁତ୍ର ଆସି ତୋର ପୁରୀ ।
ବସିଲା ଦୋଷ ରୂପ ଧରି ॥
ତାକୁ ତୁ ପୁତ୍ରପ୍ରାୟ ମଣୁ ।
କୁଳ କୁଶଳ ନ ପ୍ରମାଣୁ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଭକତି ନ କରି ।
ତୁହି ହୋଇଲୁ ହତଶିରୀ ॥
କୁଳ କୁଶଳେ ଯେବେ ମନ ।
ତେଜ ଅଶୁଭ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥୧୩
ଏମନ୍ତ ବିଦୁରର ବାଣୀ ।
ସକ୍ରୋଧ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଶୁଣି ॥
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ତିନିଜଣ ।
କର୍ଣ୍ଣ ଶକୁନି ଦୁଃଶାସନ ॥
ବୋଲଇ ସ୍ଫୁରିତ ଅଧରେ ।
ଆକର୍ଷି ଦୁଃଶାସନ କରେ ॥୧୪
ଏ ଦାସୀପୁତ୍ର ମୋର ଘରେ ।
ବସଇ ବାନ୍ଧବ ବେଭାରେ ॥
ଏ ମୋର ନିତ୍ୟେ ଅନ୍ନ ଖାଇ
ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରଙ୍କ ହିତେ ଥାଇ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନି ଭାଳେ ନିତ୍ୟେ ।
ମୋର ବିନାଶ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତ କୁଟିଳ ଲୋକକୁ ।
କେ ଅବା ଡାକିଲା ଏଠାକୁ ॥

ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବିଗ୍ରହିଲା ।
କୋପେ ଅନେକ ଗାଳିଦେଲା ॥
ଦଶନେ କାମୋଡ଼ି ଅଧର ।
ବୋଲେ ଦଣ୍ଡାଇ କର ଦୂର ॥
ଏହାକୁ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ଥୁଅ ।
ରାଜ୍ୟୁ ବାହାର କରିଦିଅ ॥୧୫
ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଚକ୍ଷୁ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ମରମ ଉଚାଟ ବଦନ ।
ଶୁଣି ହୋଇଲା ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାର ତୁଲେ ଥିଲା ।
ରାଜାହିଁ ଆଶ୍ୱାସ ନ କଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି ସେ ବିଦୁର ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ଚକ୍ରଧର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ବିଗ୍ରହିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ବନସ୍ତେ ପଶିଲା ॥
ସମ୍ପଦ ତୃଣପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥୧୬
ହସ୍ତିନା ନଗରୁ ବାହାର ।
ତୀର୍ଥଗମନେ ଆଗୁସାର ॥
ମିଳିଲା ଯାଇ ଘୋର ବନେ ।
ଭ୍ରମଇ ରଷି ବିପ୍ରସ୍ଥାନେ ॥
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ତୀର୍ଥଗତି ।
ହରିଭକତ ଯହିଁ ଛନ୍ତି ॥୧୭
ନିରାଶ କରି ଆତ୍ମମନ ।
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ଉପବନ ॥
ସୁପୁଣ୍ୟ ଗିରି କୁଞ୍ଜଦେଶେ ।
ଭ୍ରମଇ ତୀର୍ଥ ଅଭିଳାଷେ ॥
ପୁଣ୍ୟ ସରିତ ପୁଣ୍ୟ ସର ।
ନିରତେ ଭ୍ରମଇ ବିଦୁର ॥
ଅନନ୍ତ ଲିଙ୍ଗେ ସିଦ୍ଧ ଯହିଁΨ ।
ଶୁଦ୍ଧ ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟଭୂଇଁ ॥୧୮

* ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପ୍ରତି କରାଯାଇଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ମଧ୍ୟରୁ କିଛି ସ୍ୱୟଂ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୃତ, କିଛି କାରୟିତ ଆଉ କିଛି ଅନୁମୋଦିତ। ବାସ୍ତବରେ ରାଜା ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଏ ସମସ୍ତ କୁକୃତ୍ୟ ପାଇଁ ପୁତ୍ରମୋହାନ୍ଧ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ହିଁ ଉତ୍ତରଦାୟୀ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି କର୍ତ୍ତା ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି।

Ψ 'ଅନନ୍ତ ଲିଙ୍ଗେ ସିଦ୍ଧ ଯହିଁ' ଅର୍ଥାତ୍ ଅନନ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମଳଂକୃତ ସ୍ଥାନ।

ଏମନ୍ତ ଅବଧୂତ ବେଶେ ।
ବିଦୁର ଭ୍ରମେ ପୁଣ୍ୟ ଦେଶେ ॥
ହରି ତୋଷଣ ବ୍ରତ ଯେତେ ।
ତପେ ତୋଷଇ ଅବିରତେ ॥୧୯
ଏମନ୍ତେ ଭାରତବରଷେ ।
କାଳେ ମିଳିଲା ସେ ପ୍ରଭାସେ ॥
ତହିଁ ଶୁଣିଲା ସାଧୁବାଣୀ ।
ପାଣ୍ଡବେ କୁରୁବଳ ଜିଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ସାରଥିପଣେ ବରି ।
ଅନେକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମାରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯେଜି ତୀର୍ଥଜଳେ ।
ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭ ଅନୁକୂଳେ ॥
କରାଇ ଅଭିଷେକ ପୂଜା ।
ଏକାଙ୍ଗଚକ୍ରେ କଲେ ରାଜା ॥୨୦
ସର୍ବେ ନଶିଲେ କୁରୁବଳେ ।
ଯେସନେ ବେଣୁ ଦାବାନଳେ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ବଧେ ଶୋକ କରି ।
ସ୍ୱଜନ ବାନ୍ଧବ ସୁମରି ॥
ମଉନ ହୋଇ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ।
ମିଳିଲା ସରସ୍ୱତୀ ତଟେ ॥୨୧
ଯାହାର ତୀରେ ଏକାଦଶ ।
ତୀର୍ଥେ ବସନ୍ତି ଶ୍ରୁତିପାଶ ॥
ତ୍ରିତ ଉଶନା ମନୁ ନାମ ।
ପୃଥୁ ଅନଳ ଯେ ପବନ ॥
ସୁଦାସ ଗାବ ଗୁହ ଯମ ।
ଅସିତ ଏକାଦଶ ନାମ ॥୨୨
କ୍ଷେତ୍ରେ ମନ୍ଦିର ବିଷ୍ଣୁ ଅର୍ଥେ ।
ତୀରେ ରଚିତ ଯେଝାମତେ ॥
ଋଷି ଦେବତା ଆଦି ଯେତେ ।
ତୀର୍ଥେ ସେବନ୍ତି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗମୁଖ୍ୟାଙ୍କିତ ଘର*।
ଦିଶନ୍ତି ଅତି ମନୋହର ॥
ଯେ ପୁର ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ।
ବିଷ୍ଣୁସ୍ମରଣ ପଶେ ଗାତ୍ରେ ॥୨୩

ଏମନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ତୀର୍ଥ ।
ଦେଖି ବିଦୁର କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ତହୁଁ ଚଳିଲା ତୋଷମନେ ।
ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ସୌବୀର ବିପିନେ ॥
କୁରୁଜାଙ୍ଗଳ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ ।
ଜିଣି ଯମୁନା ପରବେଶ ॥
କାଳିନ୍ଦୀତୀରେ ବୃନ୍ଦାବନ ।
ଯହିଁ ବିରାଜେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ॥
ସେ ବନେ ବୁଲେ ଏକେ ଏକେ ।
ନିଶୁକେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ଦେଖେ ॥୨୪
ହରିଭକତଙ୍କର ସାର ।
ତପ ଆଚରି ମହାଘୋର ॥
ଆସନ ନିଶ୍ଚଳ ସମାଧି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଆରାଧି ॥
ଏକାନ୍ତେ ଅଛି ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ବିଦୁର ଦେଖେ ଦୁଇ ଡୋଳେ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ଅନୁଚର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଦେବଗୁରୁଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ସ୍ୱୟେଂ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶାନ୍ତବୁଦ୍ଧି ବହେ ॥
ଏମନ୍ତେ ମିଳି ଦୁହିଁ ଜନ ।
ନିବିଡ଼େ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସ୍ନେହ ବହି ॥
ରୋମ ହରଷେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ପୁଚ୍ଛଇ କୃଷ୍ଣର ବାରତା ॥
କୃଷ୍ଣପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଆଦି କରି ।
ଏକ ଆନେକ ନାମ ଧରି ॥୨୫

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମୋ ବଚନ ।
ମୁଁ ଯେ ପୁଚ୍ଛଇ ବନ୍ଧୁଜନ ॥
ଯେ ହରି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ଧରଣୀଭାର ନାଶ ଅର୍ଥେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଏ ଜଗତେ ॥

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ରୂପ ଧରି ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ଅବତରି ॥
ଛନ୍ତି କି ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେନି ସହୋଦରେ ॥୨୬
ଆମ୍ଭର ବଂଶେ ଅଧିଦେବ ।
ଦେବକୀ ତୁଲେ ବସୁଦେବ ॥
ସୁଖେ କି ଛନ୍ତି ନିଜପୁରେ ।
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ଭାବଭରେ ॥୨୭
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅଛଇ ନା ଭଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଜନନୀର ତୁଲେ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ପୂର୍ବ ତପଫଳେ ।
ପୁତ୍ର ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କଲା କୋଳେ ॥୨୮
ଭୋଜାଦି ସାତବଂଶ ରାଜା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଯାକୁ କଲେ ପୂଜା ॥
ଛାଡ଼ି ଆପଣା ନୃପାସନ ।
ରାଜ୍ୟେ ସ୍ଥାପିଲେ ଉଗ୍ରସେନ ॥
ତୀର୍ଥରତକ ସିଦ୍ଧି ଶିରେ ।
ସେ ସୁଖେ ଅଛିଟି କି ପୁରେ ॥୨୯
ଭଲେ କି ଜାମ୍ବବତୀସୁତ ।
ଯେ ରଥୀ ମଧ୍ୟେ ମହାରଥ ॥
କୃଷ୍ଣର ସଦୃଶ ଯେ ହୋଇ ।
ପୂର୍ବେ ଅମ୍ବିକା ଗର୍ଭେ ଥାଇ ॥
ଯାହାକୁ ଜାମ୍ବବତୀ ଦେବୀ ।
ପାଇଲା ନାନାବ୍ରତ ସେବି ॥୩୦
କ୍ଷେମେ କି ଅଛି ଯୁଯୁଧାନ ।
ଯାହାକୁ ସନ୍ତୋଷ ଅର୍ଜୁନ ॥
ରହସ୍ୟ ଧନୁର୍ବେଦ ଦେଲା ।
ଯେ ପୁଣି କୃଷ୍ଣ ଆରାଧିଲା ॥
ସୁଖେ ହୋଇଲା ଗତି ତାର ।
ଯେ ଯୋଗୀଜନେ ଅଗୋଚର ॥୩୧
ଶ୍ୱଫଳ୍କ ସୁତ ଯଶସ୍କର ।
ଶୁଭେ କି ଅଛଇ ଅକ୍ରୂର ॥
କଂସ ଆଦେଶେ ଗୋପପୁରେ ।
ଲଭିଲା କୃଷ୍ଣରେଣୁ ଶିରେ ॥୩୨

* 'ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗମୁଖ୍ୟାଙ୍କିତ ଘର' ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଆୟୁଧ 'ଚକ୍ର' ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ମନ୍ଦିରମାନ।

ଭଲେ କି ଅଛଇ ଦେବକୀ ।
ଯେ ଗର୍ଭେ ଧଇଲା ହରିଙ୍କି ॥୩୩
ଅଶେଷ ମନୋରଥ ବୋଧ ।
ଭଲେ କି ଅଛି ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥
ଯାର ମହିମା ଶବ୍ଦଯୋନି[1] ।
ତୁରାୟତତ୍ତ୍ୱ ସଙ୍ଗେ ମାନି ॥୩୪
ସତ୍ୟଭାମାର ସୁତ ଯେତେ ।
ଭଲେ କି ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
ଗଦର କହ ଭଲ କଥା ।
ଯେ ଅନ୍ୟ ଯାଦବ ବାରତା ॥
ଏକାନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ପୟରେ ।
ସେବନ୍ତି ସବୁ ପରକାରେ ॥୩୫
ଧର୍ମେ କି ଅଛି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
ଯେ ଧର୍ମ ରଖିଲା ସଂସାର ॥
ଯାହାର ବାହୁପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ବେନି ଥାଇ ॥୩୬
ଭୀମର କହ ଭଲ କଥା ।
ଯେ ଭୀମ ଅତି ବଳବନ୍ତା ॥
ଯାର ଚରଣ-ଘାତ କୋପେ ।
ଦୁର୍ଗମ ରଣଭୂମି କମ୍ପେ ॥୩୭
ଅର୍ଜୁନ ଅଛିଟି କି ଭଲେ ।
ନିରତେ ଗୋବିନ୍ଦର ତୁଲେ ॥
ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁ କରେ ଧରି ।
ରଣେ ତୋଷିଲା ଶୂଳଧାରୀ ॥୩୮
ନକୁଳ ସହଦେବ ବେନି ।
କୁଶଳ କହ ପରିମାଣି ॥
ଅଶ୍ୱିନୀ ନାସିକା ବିବରେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ଯେ ଶରୀରେ ॥

କେ କହୁ ତାଙ୍କ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ଦେବଙ୍କ ବ୍ୟାଧି ହରେ ନାମ ॥
ତାହାଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଜାତ ହୋଇ ।
ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଜନ ମୋହି ॥
ପାଣ୍ଡବ ଚକ୍ଷୁ ସେ ବୋଲାନ୍ତି ।
କହ କି କୁଶଳେ ଅଛନ୍ତି ॥୩୯
ଦେଖ ଏ କୁନ୍ତୀ ଗର୍ଭେ ଅର୍ଥେ ।
ସ୍ୱାମୀକୁ ଚିନ୍ତେ ଅବିରତେ ॥
ଯା ନାମ ଚଉଦିଗେ ଶୁଭେ ।
ସେ ସ୍ୱାମୀ ବିନୁ ସୁତ ଲୋଭେ ॥
ତାହାକୁ ଛାଡ଼ି ଭୋଗ ଦିନେ ।
ରହିଲା ପୁତ୍ରସ୍ନେହ ମନେ ॥୪୦
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଯେ ବେଭାର ॥
ସେ ପିତୃହୀନ ପଞ୍ଚପୁତ୍ରେ ।
ତାଙ୍କ ମରଣ ଚିନ୍ତେ ଚିତ୍ତେ ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ତୁଲେ ତା ବିଗ୍ରହ ।
ମୁଁ ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ . ତାହାର ॥
ପୁରୁ ବାହାର କରିଦେଲା ।
ଚିତ୍ତେ ତା ଦୟା ନ ବସିଲା ॥
ଏଣୁ ପଡ଼ିବ ତମଘୋର ।
ଜୀବନେ ଚିନ୍ତା ତାକୁ ମୋର ॥୪୧
ଯେ କୃଷ୍ଣ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ମୂଳ ॥
ସେ ହରି ମନୁଷ୍ୟଶରୀରେ ।
ସାକ୍ଷାତେ ସଂସାରେ ବିହରେ ॥
ତାର ପ୍ରସାଦୁ ତା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।
ଜାଣି ଛାଡ଼ିଲି ସର୍ବ ଭ୍ରମ ॥

ତାର ଚରଣ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ମୁଁ ଏବେ ଆନନ୍ଦେ ବିହରି ॥
ଦେଖ ଉଦ୍ଧବ ତା ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥୪୨
ଯେ ଯେତେ ଥିଲେ ମହାପାପେ ।
ଅନେକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମେଳେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମାୟାରେ ସଂହାରି ।
ହେଲେ ତ୍ରିଭୁବନ ଉଦ୍ଧରି ॥
ପ୍ରପନ୍ନଜନ ଦୁଃଖ ଦାଣ ।
ଅର୍ଥେ କ୍ଷଣକେ ପୀତବାସ ॥
ପାରନ୍ତି କୁରୁଙ୍କୁ ସଂହାରି ।
ସହିଲେ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରି ॥୪୩
ସେ ଗୁଣାତୀତ ଅଜ ହରି ।
ଖଳନାଶନେ ଅବତରି ॥
ଅଖିଳଲୋକଙ୍କ କୁଶଳେ ।
ସେ ଦେହବନ୍ତ ଯଦୁକୁଳେ ॥
ଯାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ସଂସାର ।
ତୀର୍ଥର ପ୍ରାୟେ କୀର୍ତ୍ତି ଯାର ॥
ସେ ହରି ଶୁଭକଥା ମୋତେ ।
କହ ଉଦ୍ଧବ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୪୪,୪୫
ଏମନ୍ତେ ବିଦୁରର ବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ମନେ ପରିମାଣି ॥
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିଲା ନାରାୟଣ ।
ସୁଜନେ ଏକମନେ ଶୁଣ ॥
ହରିଚରିତ ସୁଧାରସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତେ ।
ସୁଜନଜନଙ୍କର ହିତେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଶବ୍ଦଯୋନି—ବେଦର ଆଦିକାରଣ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିରହେ କାତର । ଉଦ୍ଧବ ବିଦୁର ଆଗର ॥
କୃଷ୍ଣର ବାଳକ ଚରିତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟେ ଉକତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବିଦୁର ବଚନ ।
ଶୁଣି ଉଦ୍ଧବ ହତଜ୍ଞାନ ॥
କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରଣ ଚିତ୍ତେ ହୋଇ ।
ଉତ୍ତରେ ନ ପାରଇ କହି ॥୧
ପାଞ୍ଚବରଷେ ତାର ମାତ ।
ପ୍ରାତଃ ଭୋଜନେ ଡାକେ ସୁତ ॥
କୃଷ୍ଣସେବାରେ ଦେଇ ମନ ।
ଉଦ୍ଧବ ନ କରେ ଭୋଜନ ॥୨
କୃଷ୍ଣସେବାରେ ଦିନ ଗଲା ।
ସ୍ୱଭାବେ ବୟସ ସରିଲା ॥
ବିଦୁର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବଚନ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଦନେ ॥
କେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବିୟୋଗ ।
କହିବ ବିଦୁରର ଆଗ ॥୩
କୃଷ୍ଣଚରଣ ଚିନ୍ତି ମନେ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରହିଲା ମଉନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦେହଭାବ ଛାଡ଼ି ।
କୃଷ୍ଣ ଭକତି ଜଳେ ବୁଡ଼ି ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣ ସୁଧା ପାନ ।
କରି ପାଇଲା ପୁଣ ଜ୍ଞାନ ॥୪
ପୁଲକ ହେଲା ରୋମରାଜି ।
ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚଇ ଚକ୍ଷୁବୁଜି ॥
ଧ୍ୟାନେ ହୋଇଲା ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
ସ୍ନେହ ସଲିଳେ କଲା ସ୍ନାନ ॥୫
ଧ୍ୟାନ ଛଡ଼ାଇ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲା ଦେହମଧ୍ୟେ ॥
ବେନି ଲୋଚନ ଘଷି କରେ ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ବିସ୍ମୟରେ ॥
ବିଦୁର ମୁଖ ଚାହିଁ ଦୁଃଖେ ।
ଉଦ୍ଧବ କହେ ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ॥୬

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଯାଦବ ମଧ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ଥାଇ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତାଚଳେ ଗଲା ।
ନିବିଡ଼ ତମ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ମୁଁ ଏବେ ଅତି ଦୁଃଖଶୋକେ ।
ପଡ଼ିଛି ଅଜଗର ମୁଖେ ॥
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ କାହିଁ ଆଉ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ॥୭
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ଭାଗ୍ୟହୀନ ॥
ଦେଖ ଅଭାଗ୍ୟ ଯଦୁବଂଶ ।
ବାଳକ ପ୍ରାୟ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶ ॥
ବସନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ।
ରାତ୍ରିଦିବସ ଅନୁରାଗେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କେହି ନ ଜାଣିଲେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ମୀନ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥୮
ଯାଦବେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ଦିନ ହରନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଥାଇ ନରହରି ।
ଦେଖନ୍ତି ବନ୍ଧୁଭାବ କରି ॥
ଅତି ନିପୁଣ ସେ ଅଟନ୍ତି ।
ଜ୍ଞାନୀ ହେଲେହେଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୯
ଯାର ମାୟାରେ ଅନ୍ୟ ଜନେ ।
ବଳଭାଭାବ ଚିନ୍ତି ମନେ ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାର ବଳେ ଗୁଡ଼ି ।
ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସେ ମଣନ୍ତି ॥୧୦
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ତପୋବଳ ଚାହିଁ ।
ନୟନେ ଶରୀର ଦେଖାଇ ॥
ପୁଣି ହରିଲେ ନିଜ ଅଙ୍ଗ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଘେନି ସଙ୍ଗ ॥

ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ହରି ।
ଅନନ୍ତ ଲୀଳାଏ ବିହରି ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦ ଆତ୍ମା ତୁଲେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲେ ॥୧୧,୧୨
ଧର୍ମକୁମର ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ଋଷିମେଳେ ॥
ଯେ ରୂପ ଦେଖି ତୋଷମନେ ।
କୈବଲ୍ୟ ଲଭିଲେ ଲୋଚନେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସର୍ଜନା ଯେଣୁ ନୋହି ।
ତେଣୁ ସକଳ ମନ ମୋହି ॥୧୩
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁରାଗ ମୁଖ ।
ସୁନ୍ଦର ହାସ ରଙ୍ଗରେଖ ॥
ତେଣେ ମୋହିତ ଚିତ୍ତ ଧରି ।
ମୋକ୍ଷ ଲଭିଲେ ବ୍ରଜନାରୀ ॥୧୪
ସେ ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି ଏକରୂପୀ ।
ବସଇ ସର୍ବଭୂତେ ବ୍ୟାପି ॥
ତାର ବିଭୂତି ଦେବଗଣ ।
ପୂଜନ୍ତି ତାହାର ଚରଣ ॥
ଦେବଙ୍କ ଅର୍ଥେ ସେ ମୁରାରି ।
ଜନ୍ମଇ ନାନାରୂପ ଧରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଜନ୍ମ ଯାର ନାହିଁ ।
ନିମିତ୍ତ ଅର୍ଥେ ଜନ୍ମେ ଦେହୀ ॥
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ କାଷ୍ଠଗତେ ।
ଜନମି ଜଳଇ ଜଗତେ ॥୧୫
ଏ କଥା ମୋରେ ଖେଦ କରେ ।
ସେ ଜନ୍ମି ବସୁଦେବ ଘରେ ॥
କଂସର ଡରେ ଗୋପପୁରେ ।
ଲୁଚି ସେ ଥିଲେ ବାଳକାଳେ ॥
ତହୁଁ ମଥୁରାପୁରେ ଆସି ।
ଗଜ ଗୁଣ୍ଡର କଂସ ନାଶି ॥

ଯାଇଣ ମାତାପିତା ପାଶ ।
ବୋଇଲେ କ୍ଷମା କର ଦୋଷ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଷ୍କୃତି[1] ନ କରି ।
ବିଅର୍ଥେ ବଞ୍ଚେ ଦେହ ଧରି ॥
ସେ କଥା ବିଡ଼ମ୍ବନ ମୋତେ ।
ହୃଦୟ ଦହେ ଅବିରତେ ॥୧୬,୧୭
ତାର ଚରଣରେଣୁ ଗନ୍ଧ ।
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାରନ୍ଧ୍ର ॥
କେ ତା ପାସୋରି ପାରେ ବିରେ ।
ସ୍ଫୁରିତ ଭ୍ରୂବିଳାସ ମାତ୍ରେ ॥
ଭୂମିର ଭାର ନାଶ ଅର୍ଥେ ।
ତାହାର ଜନ୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥୧୮
ତୁମ୍ଭେ ତ ଦେଖିଅଛ ତୋଳେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ ॥
ଯାହାକୁ ଶିଶୁପାଳ ନିନ୍ଦି ।
ତକ୍ଷଣେ ତାର ଦେହେ ଭେଦି ॥
ଲୁଚିଲା ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ରହିଲା ଅଜରାମରଣେ ॥
ଯେ ଗତି ଯୋଗୀଜନେ ଚିନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥
ତାର ବିଯୋଗ କେବା ସହେ ।
ଯେବା ଜଗତେ ଦେହ ବହେ ॥୧୯
ଦେଖ ଭାରତଯୁଦ୍ଧେ ଯେତେ ।
ରଥୀ ପଦାତି ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଭୂଲୋକେ ଯେତେ ବୀର ଥିଲେ ।
ମରଣେ ତା ମୁଖ ଦେଖିଲେ ॥
ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବାଣେ କ୍ଷାଣ[2] ହୋଇ ।
ପଶିଲେ ତାର ଦେହେ ଯାଇ ॥୨୦
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ ସେ ଅନନ୍ତ ।
ସ୍ୱଭାବେ କମଳାର କାନ୍ତ ॥
ତ୍ରିଦଶ ଦେବେ[3] ତା ଚରଣେ ।
ସେବା କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥

ଯାର ସମାନ ବା ଅଧିକ ।
ନାହିଁ ଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ ॥୨୧
ସେ ପୁଣ ଯାପି ରାଜପଦେ ।
ପୂଜିଲା ଉଗ୍ରସେନ ପାଦେ ॥
ଭୃତ୍ୟର ଭୃତ୍ୟ ଅଟେ ଯେହୁ ।
ତାହାକୁ ଆଜ୍ଞା ମାଗେ ସେହୁ ॥
ଏ କଥା ଦେଖି ହେ ବିଦୁର ।
ଅତି ଦୁଃଖିତ ଚିତ୍ତ ମୋର ॥୨୨
ଦେଖ ପୂତନା ଧାତ୍ରୀ ରୂପେ ।
ସ୍ତନ ନିବେଶି ତାର ମୁଖେ ॥
କ୍ଷୀର ଗରଳ ସଙ୍ଗେ ଦେଇ ।
ପଶିଲା ତାର ଦେହେ ଯାଇ ॥
ଯଶୋଦା ଗତି ସେହି ପାଇ ।
ଯେ ଗତି କେହି ନ ଲଭଇ ॥
ସେ ଦୟାନିଧିର ଚରଣ ।
ବିନା ବା କେ ଆନ ଶରଣ ॥୨୩
ଯେତେ ଅସୁର ଏ ଜଗତେ ।
ନଶିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ହସ୍ତେ ॥
ଗରୁଡ଼ଜନ୍ଧେ ତାକୁ ଗୃହିଁ ।
ପଶିଲେ ତାର ଦେହେ ଯାଇ ॥
ସେ ଭାଗବତ ମଧ୍ୟେ ସାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୨୪
କଂସରାଜାର ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲା ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ବୋଲେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଚିନ୍ତି ଧରଣୀଭାର ନାଶ ॥୨୫
ସେ ବସୁଦେବ କଂସ ଡରେ ।
ନେଇ ଥୋଇଲା ନନ୍ଦଘରେ ॥
ଗୁପତେ ସଙ୍ଗେ ହଳଧର ।
ବଞ୍ଚିଲେ ଏଗାର ବତ୍ସର ॥୨୬
ଗୋପବାଳକ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ବନେ ଚରାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ଗାଈ ॥
ବେଣୁଶବଦ ଶିଙ୍ଗାନାଦେ ।
ବନେ ବୁଲନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ॥

ଯମୁନାକୂଳେ ଥାଇ ନିତ୍ୟେ ।
ଭୃଙ୍ଗ କୋକିଳ ସ୍ୱନ ଗୀତେ ॥୨୭
ବ୍ରଜବାସୀଙ୍କ ଲୋଚନେ ।
କୁମାର ଲୀଳା ଅନୁଦିନେ ॥
ରୋଦନ ହସନ ଖେଳନେ ।
ନିରତେ ବସେ ତାଙ୍କ ମନେ ॥
ବାଳସିଂହର ପ୍ରାୟେ ଗୃହେଁ ।
ଯେ କାଳେ ଯେ ଲୀଳା ଦେଖାଏ ॥୨୮
ଦିନକୁ ଦିନ ଶୋଭାବନ୍ତ ।
ବନେ ବୁଲଇ ନନ୍ଦସୁତ ॥
ଗୋଧନ ଘେନି ଗୋପ ସଙ୍ଗେ ।
ବେଣୁ ବଜାଇ ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥୨୯
କଂସର ଆଜ୍ଞାରେ ଅସୁରେ ।
ଯେତେ ମିଳିଲେ ଗୋପପୁରେ ॥
ପୂତନା ଆଦି ମାୟାରୂପୀ ।
ମିଳିଲେ ବନ ଗିରି ବ୍ୟାପି ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରି ବାଳଖେଳା ।
ସବୁ ମାଇଲା ନନ୍ଦବଳା ॥୩୦
ଯମୁନା ବିଷଜଳ ଖାଇ ।
ମରି ଯେ ଥିଲେ ଗୋପ ଗାଈ ॥
ତାଙ୍କୁ ଜୀଆଇ ନନ୍ଦବାଳ ।
ଅମୃତ କଲା ବିଷଜଳ ॥
କାଳିୟ ଶିରେ ନୃତ୍ୟ କରି ।
ତା'ର ଗରବ ହେଲେ ହରି ॥୩୧
ଇନ୍ଦ୍ରଉତ୍ସବ ଭଙ୍ଗ କରି ।
ଗୋପରେ ପୂଜାଇଲେ ଗିରି ॥
ଯଜ୍ଞବିଭଙ୍ଗେ କୋପ କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷେ ଘୋର ବାରି ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ବିକଳ ।
ତକ୍ଷଣେ ଦେଖି ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଛତ୍ର ଆକାରେ ଗିରି ଧରି ।
ରଖିଲେ ଗୋପପୁର ଶିରୀ ॥୩୨,୩୩
ଶରଦ ନିଶି ଚନ୍ଦ୍ର ଗୃହିଁ ।
କାନନେ ବେଣୁ ବାଦ୍ୟ ବାଇ ॥

୧. ନିଷ୍କୃତି—ମୁକ୍ତି । ୨. କ୍ଷାଣ—ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ । ୩. ତ୍ରିଦଶ ଦେବ—ତେତିଶ ପ୍ରକାର ଦେବତା (ଦ୍ୱାଦଶ ଆଦିତ୍ୟ, ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ର, ଅଷ୍ଟବସୁ ଓ ଦୁଇ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର) ।

ଗୋପୀମଣ୍ଡନ ଗୋପୀମେଳେ ।
ରାସ-ଉତ୍ସବେ କୁତୂହଳେ ॥
ଷୋଳ ସହସ୍ର ଗୋପନାରୀ ।
ରମିଲେ ତୁଲ୍ୟରୂପ ଧରି ॥

ତାର ମହିମା କେ କହିବ ।
ଯାହା ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥୩୪
ସେ ହରି ଚରଣକମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିତ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥

ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଏଣେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରା ଗମନ । କଂସ ବଧାଦି ଯେତେ କର୍ମ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ କଲେ ଯାହା । ତୃତୀୟେ ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି ଏହା ॥

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ମୋ ବଚନ ।
ଧରି ନ ପାରେ ଖେଦ ମନ ॥
ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଏକା ରଥେ ।
ଗମିଲେ ଅକ୍ରୂର ସଙ୍ଗତେ ॥
ମାତାପିତାଙ୍କର କୁଶଳ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ରାମ ଆଦିମୂଳ ॥
କଂସକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଂହାରି ।
ମଞ୍ଚ ଉପରୁ କେଶ ଧରି ॥
ତଳେ ପକାଇ ରୋଷଭରେ ।
ମୃତପିଣ୍ଡକୁ ଆକର୍ଷିଲେ ॥୧
ସାନ୍ଦୀପନିର ଘରେ ଯାଇ ।
ସକଳ ବେଦ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ॥
ରାକ୍ଷସ ପଞ୍ଚଜନ ନାମ ।
ତାର ଉଦରୁ ଭଗବାନ ॥
ମୃତ ପୁତ୍ରକୁ ଦେଲେ ଆଣି ।
ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା ଅର୍ଥେ ପୁଣି ॥
ଗୁରୁକାମିନୀ ଦୁଃଖ ହରି ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରୀ ॥୨
ଭୀଷ୍ମକକନ୍ୟା ଅର୍ଥେ ହରି ।
କୁଣ୍ଡିନଗରେ ବିଜେ କରି ॥
ଗାନ୍ଧର୍ବବୃତ୍ତି ଆଚରିଲେ ।
ବଳେ ସେ କନ୍ୟାକୁ ହରିଲେ ॥

ଶୃଗାଳ ମଧ୍ୟୁ ସିଂହ ଯେହ୍ନେ ।
ସ୍ୱଭାଗ ହରଇ ତେସନେ ॥
ଯେହ୍ନେ ସୁପର୍ଣ୍ଣ[1] ନିଜ ଭାଗ ।
ଅମୃତ ହରି କଲା ଭୋଗ ॥୩
କୋଶଳପୁରେ ନରହରି ।
ସପତ ବୃଷ ବନ୍ଦୀ କରି ॥
କନ୍ୟା ଲଭିଲେ ନନ୍ଦବାଳ ।
ଜିଣି ସକଳ ଶତ୍ରୁବଳ ॥୪
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଅଟେ ଯେହି ।
ଗ୍ରାମ୍ୟଜନଙ୍କ[2] ପ୍ରାୟ ସେହି ॥
ସତ୍ୟଭାମାର ବୋଲେ ପୁଣି ।
ନନ୍ଦନ ବନୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବଳେ ହରିଲେ ପାରିଜାତ ।
ଲୀଳାଏ ଜିଣି ଶଚୀନାଥ ॥
ପୁରେ ରୋପିଲେ ବୃକ୍ଷ ନେଇ ।
ପତ୍ନୀର ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ॥୫
ଗରୁଡ଼େ ବସି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ନାରକାସୁର ପୁରେ ଯାଇ ॥
ଦେଖିଲେ ତାହାର ବଦନ ।
ସତେ କି ପିଉଛି ଗଗନ ॥
ଚକ୍ରେ ତାହାର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।
ଦେଖି ପ୍ରଣମିଲା ଧରଣୀ ॥

ବୋଲଇ କଲୁ ପୁତ୍ର ନାଶ ।
ଧରଣୀ ବଦନେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ନାରକାପୁତ୍ରକୁ ମୁରାରି ।
ତା ରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷେକ କରି ॥
ନାରକା ଅନ୍ତଃପୁରେ ହରି ।
ବିଜେ କନ୍ଦର୍ପ ରୂପ ଧରି ॥୬
ଯୁଦ୍ଧେ ସକଳ ରାଜା ଜିଣି ।
ଯେ କନ୍ୟା ଥିଲା ଦୈତ୍ୟ ଆଣି ॥
ସେ ସର୍ବେ ଦେଖି କାମଭୋଳେ ।
ସ୍ପୃହାନ୍ତି ନୟନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଶତାଧିକେ ।
ତୁଲ୍ୟବୟସୀ ଏକୁ ଏକେ ॥
ହରିଙ୍କି ବରିଲେ ସକଳେ ।
ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭଲଗ୍ନ ବେଳେ ॥୭
ତାହାଙ୍କୁ ନାନାପୁରେ ଆଣି ।
ଏକାମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବିବାହ ହେଲେ ବେଦମତେ ।
ଶୁଣ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯେତେ ॥
ଦଶକୁମର କନ୍ୟା ଏକ ।
ଆତ୍ମାସଦୃଶ ରୂପରେଖ ॥୮,୯
କାଳଯବନ ଜରାସନ୍ଧେ ।
ଶାଲ୍ୱ ସହିତେ ପୁର ରୁନ୍ଧେ ॥

୧. ସୁପର୍ଣ୍ଣ—ଗରୁଡ଼ । ୨. ଗ୍ରାମ୍ୟଜନ—ଇତର ଲୋକ ।

ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ତେଜେ ନାଶି ।
ସ୍ୱଜନ ପ୍ରଭାବ ପ୍ରକାଶି ॥୧୦
ଶମ୍ବର ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ।
ମୁର ବଲ୍ୱଳ ବାଣାସୁର ॥
ଯେ ଦନ୍ତବକ୍ର ଆଦି କରି ।
ତାହାଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରାମେ ସଂହାରି ॥୧୧
ଏବେ ତୋ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତସୁତେ ।
ଅନେକ ନୃପତି ସହିତେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ନିଜ ବଳ ଘେନି ।
ଚରଣେ କମ୍ପାଇ ମେଦିନୀ ॥
ମିଳିଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଦାଣ୍ଡେ ।
ଭୁଞ୍ଜିବେ ବୋଲି ମହୀଖଣ୍ଡେ ॥
କର୍ଣ୍ଣ ଶକୁନି ଦୁଃଶାସନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟ ତିନିଜଣ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ହୋଇଲେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଏଣୁ ହୋଇଲେ ଅଳ୍ପାୟୁଷ ॥
ଦେଖ ପଡ଼ିଲେ ରଣମଧ୍ୟେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଅଧର୍ମ ଦୋଷବାଦେ ॥୧୩
ଶୁଣ ବିଦୁର କହୁଁ ତୋତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭାଳନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥
ଯେ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ଭୀମାର୍ଜୁନ ।
ମାରିଲେ ଅନେକ ରାଜନ ॥
ଭାରା ନିବାର ଅର୍ଥେ ମହୀ ।
ସଂହାର ଅଳପ ମଣଇ ॥
ଏ ଯେ ମୋହର ଯଦୁବଂଶ ।
ଏ ମଲେ ଭାରା ହୋଏ ଶେଷ ॥
ମଦ୍ୟେ ଅରୁଣଚକ୍ଷୁ କୋପେ ।
ସର୍ବେ ମରିବେ ବିପ୍ରଶାପେ ॥
ଏ ଯେ ନ ମଲେ ନୋହେ ଶାନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତ ଯୋଗମାୟା ଚିନ୍ତି ॥୧୪,୧୫

ଏମନ୍ତେ ମନେ ଚିନ୍ତା କରି ।
ଧର୍ମସୁତଙ୍କୁ ନରହରି ॥
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦଜନ ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ ଥାପିଲେ ରାଜପଦେ ॥୧୬
ଉତ୍ତରା ଗର୍ଭେ କୁରୁବଂଶ ।
କୃଷ୍ଣ ରଖିଲେ ଅବଶେଷ ॥
ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ ବାଣ କକ୍ଷା¹ ।
ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ କରି ରକ୍ଷା ॥୧୭
ଜ୍ଞାତିମାରଣ ଦୋଷ ନାଶେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦେ ସୁସମ୍ପାଦି ।
କରାଇ ତିନି ଅଶ୍ୱମେଧି ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠି କୃଷ୍ଣେ ଅନୁଗତ ।
ପାଳିଲେ ମହୀ ଘେନି ଭ୍ରାତ ॥୧୮
ଆପଣେ ନିଜପୁରେ ଯାଇ ।
ନାରୀଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ବେଦମତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଆଚରିଲେ ଜଗତେ ॥୧୯
ସ୍ମିତ ନୟନେ ସ୍ନେହ ବହି ।
ପୀୟୂଷ ସମ କଥା କହି ॥
ନାରୀଗଣଙ୍କ ମନ ମୋହି ।
ଗୃହଚରିତେ ଗୃହେ ଥାଇ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଇହ ପରଲୋକେ ।
କୃଷ୍ଣ ସାଧିଲେ ସୁବିବେକେ ॥୨୦,୨୧
ଏମନ୍ତେ ବହୁତ ବରଷେ ।
ରମନ୍ତେ ଗୃହମେଧ* ଆଶେ ॥
ବିଷୟେ ବଇରାଗ୍ୟ ଜାତ ।
ହୋଇଲା ଯୋଗେ ହୃଦଗତ ॥୨୨
କର୍ମ ଅଧୀନେ କାମେ ଜଡ଼ି ।
ଦେବମାୟାରେ ସୁଖ ଲୋଡ଼ି ॥

ପୁରୁଷ କର୍ମର ଆୟତ୍ତ ।
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅନୁବ୍ରତ ॥୨୩
ସେ ହରି ବିଷ୍ଣୁମାୟା କରି ।
ନିଜ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମନ ହରି ॥
ସେ ପୁତ୍ରେ କ୍ରୀଡ଼ାରସେ ଦିନେ ।
କୋପ ସଞ୍ଚିଲେ ବିପ୍ରମନେ ॥
ହରିର ମତ ଜାଣି ଭଲେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶାପ ଦେଇଗଲେ ॥୨୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ପାଇ ପୁରେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ² ଦେଖିଲେ ବିସ୍ତାରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ଶାନ୍ତି ଅର୍ଥେ ।
ପ୍ରଭାସେ ମିଳିଲେ ସମସ୍ତେ ॥୨୫
ସେ ପୁଣ୍ୟଜଳେ କରି ସ୍ନାନ ।
ପିତୃତର୍ପଣ ପିଣ୍ଡଦାନ ॥
ପୂଜିଲେ ଋଷି ଦେବଗଣେ ।
ଗୋଦାନେ ତୋଷିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ॥୨୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଜତ ଶୟନ³ ।
ବସନ କମ୍ବଳ ଅଜିନ ॥
ରଥ କୁଞ୍ଜର ଅଶ୍ୱମାନ ।
ଧରଣୀ ତୁଳେ କନ୍ୟା ଦାନ ॥୨୭
ଅନ୍ନ ସହିତେ ନାନାରସେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇ ହରଷେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଯଦୁ ଭୋଜଗଣ ।
ଗୋ ବିପ୍ର ସେବା ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ପାଦେ ପ୍ରଣମିତେ ।
ଦିବସ ବଞ୍ଚିଲେ ଏମନ୍ତେ ॥୨୮
ସେ ଯଦୁବଂଶର ଚରଣେ ।
ସୁଜନେ ଚିତ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ହୋଇବ କୃଷ୍ଣରେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. କକ୍ଷା—ଉଦର । ୨. ଅଦ୍ଭୁତ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ଅର୍ଥାତ୍ ଅପଶକୁନ । ୩. ଶୟନ—ଶଯ୍ୟା ।

* ଗୃହମେଧ—'ଗୃହେ ମେଧା (ବୁଦ୍ଧିଃ) ଯେଷାଂ ତେଷୁ ଗୃହଧର୍ମେଷୁ' (ଅନ୍ୱିତାର୍ଥ ପ୍ରକାଶିକା) ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଦ୍ଧି ଗୃହକର୍ମରେ ସଂଲଗ୍ନ ରହିବାକୁ ଗୃହଧର୍ମ ବା ଗୃହମେଧ କୁହାଯାଏ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର୍ଥେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିଧନ । ଶୁଣି ବିଦୁର ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ଆଶେ ଉଦ୍ଧବ ଉପଦେଶେ । ଚଳିଲେ ମଇତ୍ରେୟ ପାଶେ ॥

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଉଦ୍ଧବ କହେ ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ।
ସେ ଯଦୁବଂଶ ରାତ୍ରିମୁଖେ ॥
ବାରୁଣୀମଦ୍ୟ କଲେ ପାନ ।
ତେଣୁ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ମର୍ମ ଭେଦନ କଟୁବାକ୍ୟେ ।
କନ୍ଦଳ କଲେ ଏକେ ଏକେ ॥୧
ମନ ହରିଲା ମଦ୍ୟଦୋଷ ।
ଭୋଳେ ହୋଇଲେ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶ ॥
ରଜନୀ ମଧ୍ୟେ ଯଦୁବଳେ ।
କନ୍ଦଳ ଯୁଦ୍ଧେ ନାଶ ଗଲେ ॥୨
ତକ୍ଷଣେ ଆତ୍ମମାୟାଗତି ।
ବିସ୍ମରି ପ୍ରଭୁ ଯଦୁପତି ॥
ମିଳିଲେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ବନେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ତରୁମୂଳେ ॥୩
ସ୍ୱକୁଳ ନାଶ ଇଚ୍ଛା କରି ।
ଦ୍ୱାରକା ଥିଲାବେଳେ ହରି ॥
ମୋତେ ବୋଇଲେ ତତ୍ପରେ ।
ଚଳ ତୁ ବଦରିକାବନେ ॥୪
ତକ୍ଷଣେ ତାର ଆଜ୍ଞା ଶୁଣି ।
ତା ଅଭିପ୍ରାୟ ମୁହିଁ ଜାଣି ॥
ପଦକମଳେ ଥୋଇ ମନ ।
ନ କରି ତାର୍ଥିକୁ ଗମନ ॥
ତାର ଗମନ ପଛେ ମୁହିଁ ।
ଗଲି ତାହାର ଭାବ ବହି ॥୫
ସେ ପ୍ରିୟପତି ନରହରି ।
ଖୋଜନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରି ॥
ଦେଖିଲି ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ ।
ଏକାନ୍ତ ଆସନ ସଧୀରେ ॥୬
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତନୁ ବର୍ଣ୍ଣି ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅରୁଣଲୋଚନ ॥
ଚତୁରଭୁଜେ ଶଙ୍ଖ ସାଜେ ।
ପୀତବସନ କଟି ମାଝେ ॥
ଦକ୍ଷିଣପାଦ ବାମଜଙ୍ଘେ ।
ବାଳ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ପୃଷ୍ଠଭାଗେ ॥୭,୮
ଏବେ ହୋ କୁରୁବୀର ଶୁଣ ।
ମୈତ୍ରେୟ ମିଳିଲେ ସେ ସ୍ଥାନ ॥
ବ୍ୟାସମୁନିଙ୍କ ସଖା ହୋନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦେ ଭୁବନେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥୯
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇ ।
ପାଦେ ନମିଲେ ଶିର ଦେଇ ॥
ମୁହିଁ ଶୁଣଇ ଅନୁରାଗେ ।
ଯେବା ବୋଇଲେ କୃଷ୍ଣ ଭାବେ ॥୧୦

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ମୁହିଁ ଜାଣିଲି ତୋର ମନ ॥
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଜ୍ଞାନ ଦେବି ତୋତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବୁ ଯେମନ୍ତେ ॥
ପୂର୍ବେ ବ୍ରହ୍ମାର ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ସକଳ ବସୁଙ୍କର ମେଳେ ॥
କଳ୍ପିଲୁ ଯାଗେ ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ।
ମୋର ଚରଣ ଧ୍ୟାନେ ବନ୍ଧି ॥୧୧
ଏ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି ।
ଯେଣୁ ମୋ ଅନୁଗ୍ରହ ବିଧି ॥
ତେଣୁ ଲଭିଲୁ ମୋତେ ହେଳେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଯିବାବେଳେ ॥
ବିଷୟରସ ଭୋଗ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସ୍ୱଧର୍ମ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
ଭକ୍ତି ବୈରାଗ୍ୟ ଯାର ନାହିଁ ।
ସେ କା ଲଭିବ ମୋତେ କାହିଁ ॥୧୨
ଯେ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମାର ସମୀପେ ।
ମୁହିଁ କହିଲି ପଦ୍ମକଳ୍ପେ ॥
ପରମ ଜ୍ଞାନ ମୋ ମହିମା ।
କେ ଚିହ୍ନିପାରେ ଆଦିସୀମା ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତେ ମୁନିଜନେ ।
ବୁଦ୍ଧେ ବିସ୍ମରି ଅନୁମାନେ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଧର୍ମ ଚିହ୍ନି ।
ଏ ଭବଜଳୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥୧୩

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ସେ ଆଦିପୁରୁଷ ବଚନ ।
ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ମୋର ମନ ॥
ତା ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ।
କଳ୍ପିଲି ତାହାର ସ୍ମରଣେ ॥
କୃଷ୍ଣସ୍ନେହରେ ମୋର ଦେହୀ ।
ରୋମ ପୁଲକେ ଅଶ୍ରୁ ବହି ॥
କରଯୁଗଳ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡେ ।
କହିଲି ଗଦଗଦ ତୁଣ୍ଡେ ॥୧୪
ହେ ନାଥ ତୋର ପଦ୍ମପାଦେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ବ ପୁରୁଷାର୍ଥ ।
ଯେ ଧର୍ମ କାମ ମୋକ୍ଷ ଅର୍ଥ ॥
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ନୋହେ ଲଭିବାରେ ।
ନିଶ୍ଚୟ ମୋହର ବିସ୍ମୟେ ॥
ମୋହର ତେଣେ ଆଶା ନାହିଁ ।
କେବଳ ତୋ ପାଦ ଭଜଇ ॥୧୫
ସ୍ୱଭାବେ ଜନ୍ମ ଯାର ନାହିଁ ।
କର୍ମର ଚେଷ୍ଟା ତାର କାହିଁ ॥
ସ୍ୱଭାବେ କାଳରୂପ ତୋର ।
ଜ୍ଞାନ ଚିନ୍ତାରେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋର ମହିମା ଆତ୍ମରତି ।
ଯୋଗୀଏ ନ ପାରନ୍ତି ଚିହ୍ନି ॥
ତୁ ପୁଣି ଶତ୍ରୁଭୟ ପାଇ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଦୁର୍ଗକୁ ଭିଆଇ ॥

ପକାଇ ରହିଲୁ ଆନନ୍ଦେ ।
ଅନେକ ନାରାଗଣ ମଧ୍ୟେ ॥
ମନ୍ତ୍ରଣା ଅର୍ଥେ ମୋତେ ରାଇ ।
ଆଦରେ ସମୀପେ ବସାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ବୁଦ୍ଧି ।
ଅଖଣ୍ଡ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନନିଧି ॥
ସଂଶୟେ ବୁଦ୍ଧି ହୁଏ କ୍ଷୀଣ ।
ଦେଖିଣ ତୋର ଆଚରଣ ॥
ସର୍ବଜ୍ଞପଣ ଯାର ଚହିଁ ।
ସେ କିମ୍ପା ମୋତେ ପଚ୍ଚରଇ ॥
ଏଣୁ ମୋ ମନ ଖେଦ ପାଇ ।
ତୋ ମାୟା ଗହନେ ଭ୍ରମଇ ॥୧୬,୧୭
ଯେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ତୁ ଏକାନ୍ତେ ।
କହିଲୁ ବ୍ରହ୍ମାର ଅଗ୍ରତେ ॥
ମୁଁ ଯେବେ ଶୁଣିବାରେ କ୍ଷମ ।
କହ ହେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗେ ତୋତେ ସେବି ।
ଏ ମାୟାସଂସାରୁ ତରିବି ॥୧୮
ଏମନ୍ତ ପଚ୍ଚରନ୍ତେ ମୁହିଁ ।
ସେ କୃଷ୍ଣ ମୋତେ ଦୟା ବହି ॥
ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ନିତ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
କହିଲେ କମଳ ଲୋଚନ ॥୧୯
ସେ ତୀର୍ଥପାଦ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୋହର ଭାବେ ଆରାଧିତ ॥
ସେ ହରିମୁଖୁଁ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ତା ପାଦପଦ୍ମେ ଶିର ଦେଇ ॥
ସେ ଦେବଦେବ ଭଗବାନ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥
ତାର ବିରହ ଆତ୍ମା ତୁଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଅଇଲି ଏ ସ୍ଥଳେ ॥୨୦
ତାର ବିୟୋଗେ ଆର୍ତ୍ତିଯୁତେ ।
ଯିବି ମୁଁ ତାର ପ୍ରିୟତୀର୍ଥେ ॥
ନାମ ତା ବଦରିକାଶ୍ରମ ।
ଯହିଁରେ ନର ନାରାୟଣ ॥
ଏ ନରଲୋକ ଶୁଭ ଅର୍ଥେ ।
ତପ ଆରାଧି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥

ଅଛନ୍ତି ନର ନାରାୟଣ ।
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାୟ ଶୁଣ ॥୨୧,୨୨

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁ ବଧ ବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ମୁଖୁଁ ତାହା ଶୁଣି ॥
ଦୁଃସହ ଦୁଃଖ ତା ମନର ।
ଜ୍ଞାନେ ସଂହରିଲା ବିଦୁର ॥୨୩
କହି ଉଦ୍ଧବ ଚଳିଯାନ୍ତେ ।
ବିଦୁର ପଡ଼େ ପାଦଗତେ ॥
ପୁଣି ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କୁ କରି ।
ବୋଲେ ଚରଣ ଶିରେ ଧରି ॥୨୪

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ତୋର ଠାକୁର ଭଗବାନ ॥
ସେ ଜ୍ଞାନ କହିଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଉଦ୍ଧବ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନ ଧ୍ୟାନ ସୁଖ ଭୋଳେ ।
ପଶିବି ତା ପାଦକମଳେ ॥୨୫

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ମୋ ବଚନ ।
ସେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଭଗବାନ ॥
ଶରୀର ଛାଡ଼ିବାର କାଳେ ।
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିଙ୍କି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲେ ॥
ତୁ ଏବେ ଚଳ ତାଙ୍କ ପାଶ ।
ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି ଉପଦେଶ ॥
ସେ ତୋତେ ଦେବେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଏମନ୍ତ କହି ବେନି ଜନ ॥
ପୁଲିନେ ବଞ୍ଚିଲେ ରଜନୀ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ହରି ଭାବ ଘେନି ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ କୀର୍ତ୍ତନରେ ।
ବନ୍ଧୁ ବିୟୋଗ ପାସୋରିଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
କୃଷ୍ଣ ଭକତିଭାବ ଘେନି ॥
ଉଦ୍ଧବ ଗଲା ତୋଷ ମନେ ।
ମିଳିଲା ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥୨୬,୨୭

ପରୀକ୍ଷ କହେ ଶୁକେ ଗୁହିଁ ।
ଭାବେ ଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ॥(ଛ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀ ।
ମୁହିଁ ତୁମ୍ଭର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ସଂଶୟ ରହିଲା ମୋ ମନେ ।
ପୁଚ୍ଛଇ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପେ ଯଦୁବଂଶେ ।
ନଶିଲେ[୧] ରଣେ ମଦ୍ୟଭୋଳେ ॥
ଯୂଥପତିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଖ୍ୟ ।
ଉଦ୍ଧବ ଅଟଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଏ ବଡ଼ ସଂଶୟ ମୋ ଚିତ୍ତେ ।
ଉଦ୍ଧବ ବଞ୍ଚିଲା କେମନ୍ତେ ॥
ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ଦେହ ଗଲା ।
ଏ ବା କେମନ୍ତେ ଉଦ୍ଧରିଲା ॥୨୮
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଶୁକମୁନି ।
ଆନନ୍ଦେ ହରିଭାବ ଘେନି ॥(ଛ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ଅପଦେଶ[୨] ।
ନିଶ୍ଚେ ଦହିବ ଯଦୁବଂଶ ॥
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିକଟେ ଉଦ୍ଧବ ବସାଇ ॥
ଆତ୍ମମରଣ ପରିମାଣି ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୨୯
ଏ ମୋର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଯେତେ ।
ମୁଁ ଗଲେ ଯିବ ମୋ ସଙ୍ଗତେ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନ ଦେଲେ ମୁଁ ଉଦ୍ଧବେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରିବେ ଏହି ଭାବେ ॥
ଏମନ୍ତେ ମନେ ବିଚାରିଲେ ।
ଉଦ୍ଧବେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଦେଲେ ॥
ବୋଇଲେ ସାଧୁ ଜ୍ଞାନବ୍ରହ୍ମ ।
ଏ ଯେ ଉଦ୍ଧବ ମୋର ସମ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବୁଝାଉ ।
ଏଣୁ ଏ ନରଲୋକେ ରହୁ ॥
ଉଦ୍ଧବ କହିବ ଯେମନ୍ତେ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ଯିବେ ସେହି ପଥେ ॥୩୦,୩୧

୧. ନଶିଲେ—ନାଶ ହେଲେ । ୨. ଅପଦେଶ—ଛଳ ବା ବାହାନା ।

ଏଣୁ ତ୍ରିଲୋକଗୁରୁ ହରି ।
ଜ୍ଞାନେ ଉଦ୍ଧବକୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ତେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲେ ଗଲା ।
ବଦ୍ରିକା ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲା ॥
ସମାଧି କରି ଘୋର ବନେ ।
ପୂଜିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଉଦ୍ଧବର ବାଣୀ ।
ବିଦୁର ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥

କୃଷ୍ଣର ଲୀଳା ଅବତାର ।
ଯେ ଗୁଣଗାଥା କର୍ମ ତାର ॥
ଶରୀର ଛାଡ଼ିଲେ ଯେମନ୍ତେ ।
ଏ ସର୍ବ କଥା ସ୍ମରି ଚିତ୍ତେ ॥
କୃଷ୍ଣର ସ୍ନେହେ ଦେଇ ମନ ।
ଚଳନ୍ତେ କରଇ ରୋଦନ ॥[illegible]
କେତେହେଁ ଦିନ ବନେ ଗଲା ।
କାଳିନ୍ଦୀ ତଟରେ ମିଳିଲା ॥

ତହୁଁ ଚଳିଲା ଗଙ୍ଗାତୀରେ ।
ଯହିଁ ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିବରେ ॥୩୨
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ ଚିନ୍ତ ବନ୍ଧ ।
କୃଷ୍ଣଭକତି ହୃଦେ ପନ୍ଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବିଦୁରୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହତ ଆଦି ସୃଷ୍ଟି କଥା । ଶ୍ରୀହରି ଲୀଳା ସ୍ତୁତି ଗାଥା ॥
ବିଦୁର ପ୍ରଶ୍ନେ ମଇତ୍ରେୟ । କହିଲେ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ କୁରୁ ନୃପବର ।
ଗଙ୍ଗାର ତୀରେ ସେ ବିଦୁର ॥
ସେ ଗଙ୍ଗାତୀର ଉପବନେ ।
ଦୃଢ଼ ନିଶ୍ଚଳେ ଯୋଗାସନେ ॥
ଅଗାଧବୋଧ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ଛନ୍ତି ବସି ॥
ମୈତ୍ରେୟ ନାମ ତାହାଙ୍କର ।
ତେଜେ କି ବିରାଜେ ଭାସ୍କର ॥
ତାଙ୍କ ସମୀପେ ବେଗେ ଯାଇ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦଭାବ ଘେନି ହୃଦେ ।
ବିଦୁର ପୁଛିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥୧

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଭୋ ବ୍ରହ୍ମମୁନି ମୋତେ କହ ।
ଏ ମୋର ମନରେ ସନ୍ଦେହ ॥
ଏ ଜୀବଲୋକ ସୁଖ ଅର୍ଥେ ।
କର୍ମ ସମ୍ଭାଳୁଥାଇ ନିତ୍ୟେ ॥
କେବେହେଁ ଦୁଃଖ ନ ଚିନ୍ତଇ ।
ନିଷ୍କାମ ମାର୍ଗେ ନ ରହଇ ॥

ସୁଖ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଦୁଃଖ ଲଭେ ।
କହ ଏ କେଉଁଣ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥୨
କୃଷ୍ଣ ବିମୁଖ ଯେତେ ନର ।
କର୍ମ ଅଭାଗ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ॥
ବଞ୍ଚିତ ଗୁରୁ ଧର୍ମ ଦୀକ୍ଷା ।
କାହୁଁ ପାଇବେ ସୁଖ ବାଞ୍ଛା ॥
କୃଷ୍ଣର ଅନୁଗ୍ରହୀ ଜନେ ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ॥
ତାଙ୍କ କୁଶଳ ଆଚରନ୍ତି ।
କ୍ଷେମେଣ ସଂସାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥୩
ହେ ସାଧୁଜନଙ୍କର ସାର ।
କହ ସାଧୁମାର୍ଗ ବିସ୍ତର ॥
ଯେ ମାର୍ଗେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆରାଧି ।
ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ସେ ହରି ଭକ୍ତି ଅନୁଗତେ ।
ବସନ୍ତି ଭକ୍ତ ହୃଦଗତେ ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଜ୍ଞାନ କହେ ।
ଜନ୍ମମରଣ ତାପ ଦହେ ॥୪
ସେ ହରି ନାନା ଅବତାରେ ।
ସଂସାରେ ଯେତେ କର୍ମ କରେ ॥

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଚେଷ୍ଟା ଯାର ନାହିଁ ।
ସେ କିମ୍ପା ସଂସାର ସର୍ଜଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ କରେ ନାନା ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଯେ ଜୀବ ଯେମନ୍ତେ ଜୀଅନ୍ତି ॥୫
ଜୀବଙ୍କୁ ହୃଦେ ଭରି ପୋଏ ।
କେବଳ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରେ ରହେ ॥
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱର ।
ଯେମନ୍ତେ ବହୁତ ପ୍ରକାର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ରୂପେ ପ୍ରକାଶଇ ।
ରବି ଯେସନେ ଶୂନ୍ୟେ ଥାଇ ॥୬
କ୍ରୀଡ଼ାବିହାରେ ଏ ଜଗତେ ।
ଗୋ-ବିପ୍ର-ଦେବ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥
କର୍ମ କରଇ ସେ ଯେମନ୍ତେ ।
ରୂପ ପ୍ରଭେଦେ ବହୁମତେ ॥
ସେ ହରିଚରିତ ଅମୃତ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ଚିତ୍ତ ॥୭
ସେ ଆଦି ଲୋକନାଥ ହରି ।
ଯେ ଅବା ତତ୍ତ୍ୱ ଆଶ୍ରେ କରି ॥

ଲୋକ ଅଲୋକ ଲୋକପାଳ ।
ଅନେକ ଭୁବନମଣ୍ଡଳ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଭେଦ କରି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କର୍ମସୂତ୍ର ଧରି ॥
ସେ ନାରାୟଣ ଆତ୍ମଯୋନି ।
ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜିଇ ଯାକୁ ଘେନି ॥
ଯେମନ୍ତେ ଜୀବମାନଙ୍କର ।
ସ୍ୱଭାବ କର୍ମ ଯେ ଯାହାର ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥୮,୯
ପର ଅପର ଧର୍ମ ଯେହି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଥା ନାହିଁ ଯହିଁ ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଶୁଣିଛି ବହୁତ ଶ୍ରବଣେ ॥
ଅଳପ ସୁଖ ଯା ଲକ୍ଷଣ ।
ସେ କାହିଁ ହରିବ ମୋ ମନ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଥାମୃତ ରସ ।
ପାନରେ ସର୍ବଦା ମୋ ଆଶ ॥୧୦
କୃଷ୍ଣଚରିତ ତୀର୍ଥପଦ ।
ହରଇ ବିଷୟା ବିଷାଦ ॥
ସକଳ ସତ୍ରେ[1] ମୁନିଗଣେ ।
ଯାର ଚରିତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଆତ୍ମା ଲାଭେ ।
କେବଳ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଲୋଭେ ॥
ସେ କଥା ପଶି କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଚକ୍ର ଧରି କରେ ॥
ଯେ କର୍ମ ଗୃହ ବନ୍ଧେ ଥାଇ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ରଜ୍ଜୁ ଗଳେ ଦେଇ ॥
ଜନ୍ମମରଣ ମାର୍ଗେ ଟାଣେ ।
ସେ କର୍ମ ଛେଦେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ଯେତେ ।
କେ ତୃପ୍ତ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣପଥେ ॥୧୧
ତୁମ୍ଭର ସଖା ମୁନି ବ୍ୟାସ ।
ଭାରତେ[2] କୃଷ୍ଣ ଗୁଣ ଯଶ ॥
ଅର୍ଥ କାମାଦି ଦ୍ୱାରା କହି ।
ଯେଣେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ମତି ହୋଇ ॥
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ଗ୍ରାମ୍ୟସୁଖେ[3] ।
ମନ ନ ରହେ ଅବା ଦୁଃଖେ ॥୧୨
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ନିତି ନିତି ।
ନିବିଡ଼େ ବଢ଼ଇ ପୀରତି ॥
ସେ ହରି କଥାର ଶ୍ରବଣ ।
ଅନ୍ୟ ନ ବାଞ୍ଛେ ତାର ମନ ॥
ସକଳ ଦୁଃଖ ହରେ ତାର ।
ରବି ଯେସନେ ଅନ୍ଧକାର ॥୧୩
ଯେ ହରି କଥନେ ବିମୁଖୀ ।
ତାର ଜୀବନ ସଦା ଦୁଃଖୀ ॥
ତାର ଆୟୁଷ ଗତି ସ୍ମୃତି ।
କାଳର ବଳେ ନାଶ ଯାନ୍ତି ॥
ତାହା ନ ଜାଣି ମୂଢ଼ପଣେ ।
ବିଅର୍ଥ ବାଦ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୪
ଏଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ କଥା ଯେତେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ଉକତେ ॥
ସକଳ କଥା ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ସର୍ବକଲ୍ୟାଣ ସୁଖଘର ॥
ଉଦ୍ଧରି କହ ବିପ୍ର ମୋତେ ।
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା ମୋକ୍ଷଅର୍ଥେ ॥
ପୁଷ୍ପରୁ ସାର ମଧୁ ଯେହ୍ନେ ।
ଉଦ୍ଧରି ମଧୁକର ଆଣେ ॥
ଚିତ୍ତ ସନ୍ତୋଷେ ପାନ କରେ ।
ନିର୍ମଳ ଭାବେ ଦିନ ହରେ ॥୧୫
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣେ ।
ଯେ ହରି ଆତ୍ମମାୟା ଗୁଣେ ॥
ଅଶେଷ ଶରୀରେ ବିହରେ ।
ଅତିମାନୁଷ କର୍ମ କରେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାର ଶକ୍ତି ଧରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ସଂସାରେ ବିହରେ ॥
ସେ ହରି ଗୁଣକର୍ମ ଯେତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବିଦୁରର ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ମଇତ୍ରେୟ ଶୁଣି ॥
ଏ ଜୀବ ନିସ୍ତରେ ଯେମନ୍ତେ ।
କହନ୍ତି ବିଦୁର ଅଗ୍ରତେ ॥୧୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବିଦୁର ସାଧୁ ତୋ ବଚନ ।
ଯେଣେ ତରିବେ ଦୁଃଖୀଜନ ॥
ଯେ କଥା ହରିପରାୟଣ ।
ବିସ୍ତାରି ପୁଚ୍ଛୁ ତୁ କାରଣ ॥୧୮
ବ୍ୟାସଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ତୁ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲୁ ହରିଭାବେ ॥୧୯
ମାଣ୍ଡବ୍ୟ ତହୁଁ ଶାପ ପାଇ ।
ତୁ ଯମ ଶୂଦ୍ରରୂପ ବହି ॥
ବ୍ୟାସ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା କ୍ଷେତ୍ରେ ।
ଯୋଜନଗନ୍ଧା ଅନୁମତେ ॥
ଶୂଦ୍ରାର ଗର୍ଭେ ତୋର ଜାତ ।
ତେଣୁ ତୁ ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ॥୨୦
ସେ ବିପ୍ରଶାପ ମୋକ୍ଷଅର୍ଥେ ।
ହରି ଭଜିଲୁ ଅବିରତେ ॥
ସେ ହରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କାଳେ ।
ବନେ ପିପ୍ପଳ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ॥
ତୋହର ଅର୍ଥେ ମୋତେ ଜ୍ଞାନ ।
କହିଲେ ଦେବକୀନନ୍ଦନ ॥୨୧
ସେ ଜ୍ଞାନ ତୋତେ ମୁଁ କହିବି ।
ଶୁଣନ୍ତା ପ୍ରାଣୀ ନିସ୍ତାରିବି ॥
ସେ ହରି ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ଯେ ଲୀଳାବିହାର ଶୟନେ ॥
ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜିଇ ପାଳି ହରେ ।
ଯେ ରୂପେ ଯେବା କର୍ମ କରେ ॥
ନାନାପ୍ରକାର ଲୀଳା କରେ ।
ଇଚ୍ଛାଏ ସଂସାରେ ବିହରେ ॥୨୨
ସୃଷ୍ଟିର ଅଗ୍ରେ ଭଗବାନ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରୂପେ ଜ୍ଞାନ ॥

୧. ସତ୍ରେ—ମୁନିମାନଙ୍କ ସମାବେଶରେ । ୨. ଭାରତେ—ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ । ୩. ଗ୍ରାମ୍ୟସୁଖେ—ସାଂସାରିକ ସୁଖରେ ।

ସେ ତେବେ ଏକରୂପେ ଥାଏ ।
ସ୍ୱମାୟା ଲୟ ତାର ଦେହେ ॥୨୩
କିଛି ନ ଦେଖେ ଏକଜ୍ୟୋତି ।
ସେ ପୁଣି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ସ୍ଥିତି ॥
ଅଶେଷ ଶକ୍ତି ତାର ଦେହେ ।
ନିଦ୍ରିତ ପ୍ରାୟ ସୁଖେ ରହେ ॥
ସେ ଶକ୍ତି ଜ୍ଞାନବଳେ ସ୍ମରି ।
ତକ୍ଷଣେ ମାୟାରୂପ ଧରି ॥
ସତ ଅସତ ଆତ୍ମା ତାର ।
ସେ ଭାବେ ନିର୍ମିତ ସଂସାର ॥୨୪.୨୫
ସେ ମାୟା ମଧ୍ୟେ କାଳରୂପେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଗୁଣମୟେ କଳ୍ପେ ॥
ପୁରୁଷରୂପେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଥୋଇ ।
ସେ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶଇ ॥୨୬
ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧ୍ୟୁଁ କାଳ ବଳେ ।
ମହତ ଉଦୟ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ବିଲୀନ ଆତ୍ମା ଦେହଗତ ।
ସେ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟକତ ॥
ଯହୁଁ ସକଳ ପରକାଶେ ।
ଅନ୍ଧାର ଯେହ୍ନେ ରବିଭାସେ ॥୨୭
ସେ ଅଂଶ ଗୁଣ କାଳବଶେ ।
ଆତ୍ମାରୁ ସଂସାର ପ୍ରକାଶେ ॥
ଆତ୍ମାରୁ ଆତ୍ମାଗୁଣ ବଳେ ।
ଲହରୀ ଯେହ୍ନେ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ॥
ସେ ପୁଣି ଈଶ୍ୱରର ଇଚ୍ଛା ।
ଯହୁଁ ଉପୁଜେ ସୃଷ୍ଟିଦୀକ୍ଷା ॥୨୮
ତାର ବିକାରୁ ଅହଂକାର ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ କର୍ତ୍ତା ଦେହ ।
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋମୟ ॥୨୯
ବୈକାର ରାଜସ ତାମସ ।
ଏ ତିନି ରୂପେ ତା ପ୍ରକାଶ ॥
ସେ ପୁଣି ବିକାରର ବଳେ ।
ଜଳ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥
ମନ ଉପୁଜିଲା ତକ୍ଷଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେବତାଏ ପୁଣ ॥୩୦

ତୈଜସୁଁ ହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ କରମ କାରଣେ ॥
ତମୁଁ ଉପୁଜିଲା ଶବଦ ।
ସ୍ପରଶ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ॥
ଏ ପଞ୍ଚ ସୂକ୍ଷ୍ମଗୁଣେ ମିଶି ।
ଶବଦୁଁ ଗଗନ ପ୍ରକାଶି ॥୩୧
ସେ କାଳମାୟା ଅଂଶ ଯୋଗେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଦୃଷ୍ଟିର ସଂଯୋଗେ ॥
ତହୁଁ ସ୍ପରଶ ଗୁଣ ହୋଇ ।
ସ୍ପର୍ଶୁଁ ପବନ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ତାହାର ତହିଁ ବେନି ଗୁଣ ।
ଶବଦ ସ୍ପରଶ ଲକ୍ଷଣ ॥୩୨
ସେ ପୁଣି କାଳେ ବିକାରିତ ।
ଜ୍ୟୋତି ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ସେ ଜ୍ୟୋତି ମଧ୍ୟେ ରୂପ ଥୋଇ ।
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରୂପମୟୀ ॥୩୩
ଜ୍ୟୋତି ବିକାରେ ରସୁଁ ଆପ ।
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରସ ରୂପ ॥
ଏ ଚାରିଗୁଣ ଜଳେ ଥୋଇ ।
ଭୂମି ଉପୁଜେ ଗନ୍ଧ ଲଇ ॥୩୪.୩୫
ଏମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟିର ସଞ୍ଚାର ।
ମହତ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ॥
ଅଧିଦେବତା ଅଧିକାର ।
ଯେ ଅଂଶ ଅଟନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁର ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଚେତନା ବିକ୍ଷେପ ବିକାର ॥
ଏ ତିନିଗୁଣଙ୍କୁ ସେ ଧରି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଜିଣ ନ ପାରି ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ଭାବେ ବୋଲନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତୁହିଁ ॥୩୬.୩୭

ଦେବା ଉଚୁଃ

ଭୋ ଦେବ ନମୁଁ ତୋ ପୟର ।
ପ୍ରପନ୍ନ ଜନ ଦୁଃଖ ହର ॥
ଯେ ପାଦପଦ୍ମ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ସଂସାରୀ ॥୩୮

ହେ ଧାତା ତୋର ମାୟାବଳେ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ଏ ଶୟନେ ॥
ବୁଲନ୍ତି ତାପତ୍ରୟେ ଭ୍ରମ ।
ଏଣୁ ଲଭନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଶ୍ରମ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଛାୟାତଳେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ରହନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ଏ ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ।
କେବେହେଁ ଭ୍ରମେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ତୋ ପାଦ ସେବାଅର୍ଥେ ।
ଆମ୍ଭେ ରହିବୁ ଏ ଜଗତେ ॥୩୯
ତୋ ମୁଖପଦ୍ମ ନାଡ଼ ପ୍ରାୟ ।
ଯେ ବେଦ-ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ॥
ସେ ବେଦ ବିଜ୍ଞ ମୁନିଜନେ ।
ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ଯେ ଚରଣେ ॥
ସେ ପାଦ ଛୁଇଁ ତୀର୍ଥବର ।
ଗଙ୍ଗା ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ମଳ ॥
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଘମରଷଣ[୧] ।
ସେ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥୪୦
ଏଣୁ ଯେ ତୋହର ଚରଣେ ।
ହୃଦେ ଭାବନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟବଳେ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ପାଦ ହୃଦେ ଆରୋପନ୍ତି ॥
ସେ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ନାରାୟଣ ॥୪୧
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ସଂହାର ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
ଯେ ରୂପ ଗୁଣ ଯେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥୪୨
ଭୋ ନାଥ ଗୃହ ଅନ୍ଧକୂପେ ।
ପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ନ୍ତି ମୋହକଳ୍ପେ ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ବୋଲି ଭାଷି ।
ହୃଦେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ମୋହ ଫାଶି ॥
ସେ ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନ ବିଷାଦ ।
ହେଲେ ଖଣ୍ଡଇ ତୋର ପାଦ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନିରତେ ରହୁ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥୪୩

୧. ଅଘମରଷଣ (ଅଘମର୍ଷଣ)—ପାପନାଶିନୀ ।

ଅଶାନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ବଳେ ।
ହରନ୍ତି ଯା ମନ ବଞ୍ଚଳେ ॥
ଆତ୍ମାର ପଥ ନ ଦେଖନ୍ତି ।
ସେ କଲ୍ପେ ସମ୍ପଦ ବିଭୂତି ॥୪୪
ତୋ କଥା ସୁଧା ରସପାନେ ।
ବଢ଼ନ୍ତା ଭକ୍ତି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନେ ॥
ବୈରାଗ୍ୟସାର ସେ ଲଭନ୍ତି ।
ନିର୍ଭୟେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକେ ଯାନ୍ତି ॥୪୫
ଅପରେ ଯେତେ ମୁନିକୁଳେ ।
ଆତ୍ମସମାଧି ଯୋଗବଳେ ॥
ଘୋର ପ୍ରକୃତି ମୁଣ୍ଡୁ ତରି ।
ତୋ ପଦକମଳ ଆବୋରି ॥
ତୋର ସେବାରେ ଶ୍ରମ ତୁଟେ ।
ଅଶେଷ ମାୟାବନ୍ଧ ଫିଟେ ॥୪୬

ଲୋକ ସର୍ଜିବା ଅର୍ଥେ ତୁହି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆପଣେ ଭିଆଇ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ଭେଦଭାବ ଦେଇ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସର୍ଜୁ ନାଥ ତୁହି ॥
ଆମ୍ଭେ ବିଯୁକ୍ତଭାବେ ଥାନ୍ତେ ।
ତୋ ସୃଷ୍ଟି କରିବୁ କେମନ୍ତେ ॥୪୭
ଯେମନ୍ତେ ଯଥାକାଳେ ବଳି[୧] ।
ତୋ ପାଦେ ଦେଇ ବନମାଳୀ ॥
ଯୋକାଏ ପାଇ ତୋଷବିତ୍ତେ ।
ତୋ ପାଦେ ଯେଣୁଁ ଅର୍ପିଗତେ ॥
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭକୁ ବଳି ଦେଇ ।
ଯେମନ୍ତେ ଜୀବ ସୁଖେ ରହି ॥୪୮
ତୁ କୂଟସ୍ଥିତ ଆଦି ହରି ।
ମାୟା ପୁରୁଷ ରୂପ ଧରି ॥

ଅବିଦ୍ୟା ଗୁଣ କର୍ମ ବଳେ ।
ତୋ ଶକ୍ତିଗର୍ଭେ ତୁ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅମୋଘ ବୀର୍ଯ୍ୟ ନାଥ ଥୋଇ ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନା କରୁ ତୁହି ॥୪୯
ତୋହର ତହୁଁ ଆମ୍ଭେ ଜାତ ।
ମହତ ଆଦି ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ତୋ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନି ଭାବେ ।
କହ କି କରିବୁଁ ଏବେ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ।
ତୋର ବ୍ୟାପାରେ ରଖ ତୁହି ॥୫୦
ଏମନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ସେ ହରିଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଭଣଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ମହଦାଦ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯେ ରୂପେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରବେଶେ । ମହତ ଆଦି ତତ୍ତ୍ୱ ମିଶେ ॥
ବିରାଟ ପୁରୁଷ ସମ୍ଭବ । ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାରେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ନିଦ୍ରିତ ପ୍ରାୟ ଲୋକତନ୍ତ୍ର ।
ଈଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାର ଆୟତ୍ତ ॥
ସେ କାଳ ଶକ୍ତି ରୂପ ଧରି ।
ତ୍ରୟୋବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱେ* ପୂରି ॥୧,୨
ଚେଷ୍ଟା ସ୍ୱରୂପେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ନିଦ୍ରିତ କର୍ମକୁ ପ୍ରବୋଧେ ॥
ସଂଯୋଗ କରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
ଯାହାର ଯହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥୩

ସେ ତ୍ରୟୋବିଂଶ ତତ୍ତ୍ୱଗଣେ ।
ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ॥
ସେ ଯାହା ମାତ୍ରା ବଳ ଲଭି ।
ଅଧିପୁରୁଷ[୨] ରୂପ ବହି ॥୪
ଏମନ୍ତେ ପରମପୁରୁଷ ।
ମାତ୍ରାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପରକାଶ ॥
ଏକ ଆରକେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ ।
ଚର ଅଚର ଲୋକ ଯହିଁ ॥୫
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ[୩] ସେ ପୁରୁଷ ।
ରହିଲା ସହସ୍ର ବରଷ ॥

ଜଳେ ଶୟନ ନାରାୟଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ସକଳ ଜୀବ ଆତ୍ମା ସେହି ।
ସର୍ବ ଶରୀରେ ସଞ୍ଚରଇ ॥୬
ସଂସାରେ ଯେତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ବିଶ୍ୱସଂସାରକୁ ସର୍ଜନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ରୂପ ହେତୁ ସେହି ।
ତୃତୀୟ ଶକ୍ତିକି¥ ସେ ବହି ॥
ଦଇବ ଆତ୍ମା କର୍ମମୟ ।
ବିଭାଗ କରି ଆତ୍ମଦେହ ॥

୧. ବଳି—ଉପହାର, ନୈବେଦ୍ୟ । ୨. ଅଧିପୁରୁଷ—ବିରାଟ ପୁରୁଷ । ୩. ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ—ହିରଣ୍ମୟ ।
* ତ୍ରୟୋବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱ, ଯଥା—ମହତତ୍ତ୍ୱ, ଅହଂକାର, ପଞ୍ଚଭୂତ, ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରା, ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚକର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ ।
¥ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି, କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ଓ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ।

ସର୍ଜିଲା ଏକ ଦଶ ତିନି*।
ସୃଷ୍ଟି ବ୍ୟାପାରେ କର୍ମ ଘେନି ॥୭
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମା ଏହି।
ଖେଳଇ ଅଂଶରୂପ ହୋଇ ॥
ଆଦି ଅବତାର ସର୍ଜନ।
ଏ ଭୂତଗ୍ରାମ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥୮
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଅଧିଭୂତ ଭାବ।
ପୁଣି କଳ୍ପିଲା ଅଧିଦେବ ॥
ବିରାଟରୂପେ ଦଶପ୍ରାଣ।
ଏକା ସେ ହୃଦୟ କାରଣ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣ ଅପାନ ସମାନ।
ଉଦାନ ବ୍ୟାନରି ପ୍ରମାଣ ॥
କୃକର କୂର୍ମ ନାଗ ଖ୍ୟାତ।
ଯେ ଧନଞ୍ଜୟ ଦେବଦତ୍ତ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦଶପ୍ରାଣ କରି।
ଏହାଙ୍କ ବୃତ୍ତିଭେଦେ ହରି ॥୯
ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜନ ଅର୍ଥେ ହରି।
ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ କଥାକୁ ସୁମରି ॥
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ' ଜନ୍ମ ଜାଣି।
ବିରାଜ[1]ଦେହେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ପଶି ନିଜ ତେଜେ।
ଯେବା ଯେ ପ୍ରୟୋଜନ କାର୍ଯ୍ୟେ ॥
ଯାନ ଭିଆଇ ଦେବ ଅର୍ଥେ।
ଶୁଣ ତୁ ଯାପିଲେ ଯେମନ୍ତେ ॥୧୦-୧୧
ବିରାଜ ମୁଣ୍ଡେ ତୁଣ୍ଡ କରି।
ବଚନ ଅର୍ଥେ ଅଧିକାରୀ ॥
ଅଗ୍ନି ଯାପିଲେ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥେ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୧୨
ସେ ମୁଖ ମଧ୍ୟେ ତାଳୁ ଭେଦି।
ବରୁଣ ରସନା ସମ୍ପାଦି ॥
ଜିହ୍ୱା ଆବୋରି ଷଡ଼ରସେ।
ଯାପିଲେ ଆସ୍ୱାଦନ ବଶେ ॥୧୩

ତୁଣ୍ଡ ଉପରେ ନାସାଦ୍ୱାରେ।
ବସିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାରେ ॥
ଘ୍ରାଣ ଆବୋରି ଗନ୍ଧ ଅର୍ଥେ।
ସୁଗନ୍ଧ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ସହିତେ ॥୧୪
ସେ ନାସା ମୂଳେ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାର।
ସମେ ବସଇ ଦିବାକର ॥
ଜ୍ୟୋତିସ୍ୱରୂପେ ସେ ଲୋଚନେ।
ରହିଲେ ରୂପ ସମ୍ପାଦନେ ॥୧୫
ପବନ ବହେ ଦେହେ ପଶି।
କେବେହେଁ କାହିଁରେ ନ ମିଶି ॥
ଶୀତ ତପତ ଜାଣିବାରେ।
ଚର୍ମେ ବସିଲେ ଅଧିକାରେ ॥୧୬
ସେ ବେନି ଚକ୍ଷୁର ଉପରେ।
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ॥
ଶବଦ ଅର୍ଥେ ଦିଗ ବସେ।
ଯେବା ଶବଦ ଯେଣେ ଭାଷେ ॥୧୭
ତ୍ୱକ ଯେ ଚର୍ମୁ ଭିନ୍ନ ହେଲା।
ଓଷଧି ଲୋମେ ଯେ ବସିଲା ॥
ସେହି ଲୋମରୁ କଣ୍ଡୁ ଆଦି।
ଦୁଅଇ ସ୍ମରଣ ସୁଖାଦି ॥୧୮
ମେଢ୍ର ଆବୋରି ଲିଙ୍ଗବୃତ୍ତି।
ତହିଁ ବସିଲେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଶୁକ୍ର ରେତସ ଅନୁବନ୍ଧେ।
ମୈଥୁନ ସ୍ମରଣ ଆନନ୍ଦେ ॥
ସନ୍ତତି ଉପୁଜିବା ଅର୍ଥେ।
ଲିଙ୍ଗେ ରହିଲେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥୧୯
ତା ଅଧେ ଅଷ୍ଟମ ଅଙ୍ଗୁଳେ।
ଯେ ମଳଦ୍ୱାର ପାୟୁମୂଳେ ॥
ମିତ୍ର ବସିଲା ତା ଆବୋରି।
ମୃତ୍ୟୁଦେବତା ସଙ୍ଗେ କରି ॥
ମଳ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ।
ବ୍ୟାପାର ଆବୋରି ଆନନ୍ଦେ ॥୨୦

ହୃଦ ଉପରେ ବେନି ଭୁଜେ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବସିଲା ନିଜ ତେଜେ ॥
ବୃତ୍ତି ବ୍ୟାପାର କର୍ମ ଅର୍ଥେ।
ଜୀବର ଜୀବିକା ଯେମନ୍ତେ ॥୨୧
କଟି ସନ୍ଧାନ ପାଦ କରି।
ତହିଁ ବସିଲେ ନରହରି ॥
ଏ ପିଣ୍ଡ ଚଳିବ ଯେମନ୍ତେ।
ଗମନ ପ୍ରାପ୍ୟ ଯାନ ଅର୍ଥେ ॥୨୨
ବାଗୀଶ[2] ବସେ ବୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟ।
ଯେଣୁ ଜୀବର ବୋଧ ଭେଦ ॥୨୩
ହୃଦୟ ଭେଦେ ନିଶାକର।
ଯେ ମନ ବ୍ୟାପାର ଗୋଚର ॥
ଚନ୍ଦ୍ରମା ତହିଁ ଦୃଢ଼ମତେ।
ଆବୋରି ରହିଲା ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୨୪
ଆତ୍ମାରେ[3] ବସେ ଅଭିମାନ।
ଯେଣୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବହେ ଜ୍ଞାନ ॥୨୫
ଚିତ୍ତକୁ ଭେଦି ସ୍ରଷ୍ଟା[4] ବସେ।
ଯେଣେ ସେ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶେ ॥୨୬
ମୂର୍ଦ୍ଧିନି ଦେଶେ ସ୍ୱର୍ଗ ରହେ।
ପାଦଯୁଗଳେ ମହୀ ବହେ ॥
ନାଭିରୁ ପ୍ରକାଶେ ଗଗନ।
ଗୁଣଙ୍କ ବୃତ୍ତି ଘେନି ଶୂନ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତେ ତିନିଲୋକ ମତେ।
ଦେହେ ଆବୋରିଲା ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୨୭
ସୁର ଈଶ୍ୱରଗଣ[5] ଜନ।
ଦେହେ କଳ୍ପିଲେ ଭଗବାନ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ କରି।
ଦେବେ ରହିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ॥
ରଜ ସ୍ୱଭାବ ନରଗଣ।
ଭୂମିରେ କଲେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ॥୨୮

୧. ବିରାଜ—ବିରାଟ। ୨. ବାଗୀଶ—ବ୍ରହ୍ମା। ୩. ଆତ୍ମା—ଅହଂକାର। ୪. ସ୍ରଷ୍ଟା—ବ୍ରହ୍ମା। ୫. ଈଶ୍ୱରଗଣ—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ପାର୍ଷଦ (ଭୂତପ୍ରେତାଦି)।

* 'ସର୍ଜିଲା ଏକ ଦଶ ତିନି'—ବିରାଟ ପୁରୁଷ ନିଜକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଏକ, ଦଶ ଓ ତିନି—ଏହିପରି ତ୍ରିବିଧ ଭେଦ କଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ହୃଦୟରୂପେ (ଏକ), କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଦଶ ପ୍ରାଣରୂପେ (ଦଶ) ଏବଂ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଦୈବିକ ଓ ଆଧିଭୌତିକରୂପେ (ତିନି) ନିଜକୁ ତ୍ରିବିଧ ଭେଦ କଲେ।

ରୁଦ୍ର ପାର୍ଷଦ ଭୂତଗଣ।
ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ତମୋଗୁଣ॥
ତାହାଙ୍କ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଲୋକ।
ଯାହାକୁ ବୋଲି ଭୁବଲୋକ॥୨୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜନ୍ମିଲା ମୁଖରୁ।
ଯେ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କର ଗୁରୁ॥୩୦
ବିରାଜ ତେଜଗୁଣେ ହରି।
ଭୁଜୁଁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜନ୍ମ କରି॥୩୧
ବୈଶ୍ୟ ଜନ୍ମିଲେ ଜାନୁ ଯୁଗେ।
ଜୀବନ ଜୀବିକା ସ୍ୱଭାବେ॥୩୨
ଏ ତିନିବର୍ଣ୍ଣ ସେବାଅର୍ଥେ।
ଶୂଦ୍ର ଜନ୍ମିଲା ପାଦଗତେ॥
ଯାହାର ସେବାବୃତ୍ତି ଫଳେ।
ହରି ସନ୍ତୋଷ ଏ ଶାସ୍ତ୍ରଳେ*॥୩୩
ଏ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତେ।
ସ୍ୱଭାବଧର୍ମ ଅନୁମତେ॥
ଜଗତ ଗୁରୁ ହରି ପାଦେ।
ଭଜିବେ ଯୁଗ ଅନୁବାଦେ॥

ସ୍ୱଭାବ ବୃତ୍ତି[1] ଯେଣି ସୁଖେ।
ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜିବେ ଯଜ୍ଞମୁଖେ॥୩୪
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର।
ଯାହା କହିଲେ ଗଦାଧର॥
ମୁଁ ତୋତେ କହିଲଇଁ ଭାବେ।
ଯାହା ପଚାରିଲୁ ପ୍ରସ୍ତାବେ॥
ସେ ହରି ଯୋଗମାୟା ଅର୍ଥି।
କେ ମୁଖେ କହିତେ[2] ସମର୍ଥି॥୩୫
ତଥାପି ଜ୍ଞାନ ମୋର ଯେତେ।
ସବୁ କହିବି ତୋ ଅଗ୍ରତେ॥
ଯେଣୁ ସେ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ।
କରଇ ବଦନ ପବିତ୍ର॥୩୬
ଯାହାର ମହିମା କଥନ।
ଅମୃତ ପିଏ ଯାର କର୍ଣ୍ଣ॥
ଜନ୍ମ ମରଣୁ ସେହି ତରେ।
ନ ବୁଡ଼େ ସଂସାର ସାଗରେ॥୩୭

ତାର ମହିମା ଏ ସଂସାରେ।
କେ କହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷରେ॥
ଯାର ମହିମା ଯୋଗେ ଚିନ୍ତି।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ମୋହ ଯାନ୍ତି॥୩୮
ସେ ହରି ଏ ମାୟାସଂସାରେ।
ମୋହିନୀ ରୂପରେ ପ୍ରଚରେ॥
ସେ ହରି ସ୍ୱୟଂ ଆତ୍ମଗତି।
ସେହି ନ ଜାଣେ ମାୟା ଗତି॥
ଅପରେ କେବା ତାହା ଜାଣେ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ଦେବଗଣେ॥୩୯
ଯାର ଚରଣ ଖୋଜି ଗଲେ।
ମନ ବଚନ ନ ପାରଲେ॥
ଅପରେ କେ ତାହା ଜାଣିବ।
କେ ମୁଖେ ରେଣୁକୁ ଗଣିବ॥୪୦
ସେ ହରିପାଦେ କରି ଆଶ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ପରାନୁପ୍ରବେଶୋ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପ୍ତମେ ମୈତ୍ରେୟ ବଚନ। ଶୁଣି ବିଦୁର ପୁଚ୍ଛେ ପୁଣ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ
ଏମନ୍ତେ ମଇତ୍ରେୟ ବାଣୀ।
ବିଦୁର ଦୃଢଚିତ୍ତେ ଶୁଣି॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ବ୍ୟାସସୁତ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି ହସ୍ତ॥
ରୋମ ପୁଲକ ତାର ଦେହୀ।
ପୁଚ୍ଛେ ମୈତ୍ରେୟ ମୁଖ ଚାହିଁ॥୧

ବିଦୁର ଉବାଚ
ଭୋ ମୁନି ଏ ତ ବିପରୀତ।
ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମଇ ମୋର ଚିତ୍ତ॥
ସେ ହରି ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ।
ଚିନ୍ମାତ୍ର ପରମ କାରଣ॥
ଲୀଳା ବିହାରେ ଗୁଣ କ୍ରିୟା।
କି ରୂପେ ସର୍ଜେ ତାର ମାୟା॥୨

ବାଳକ କ୍ରୀଡ଼ାଭାବ ଯେହ୍ନେ।
ଏ ତ ନ ଘଟେ ଅନୁମାନେ॥
ଇଚ୍ଛା ସ୍ୱଭାବେ ଖେଳ ତାର।
ଏ ନୋହେ ମୋହର ଗୋଚର॥
ଯେ ନିଦ୍ରାଗତ ନିଜ ସୁଖେ।
ସେ କିମ୍ପା ମିଶେ ଏତେ ଦୁଃଖେ॥୩

୧. ସ୍ୱଭାବ ବୃତ୍ତି—ବର୍ଣ୍ଣାନୁକୂଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ। ୨. କହିତେ—କହିବାକୁ।

* ସେବାବୃତ୍ତି ହିଁ ଧର୍ମର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ। ଅତଏବ ସେବା ଯେଉଁ ଶୂଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ (ସ୍ୱଧର୍ମ), ସେ ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣମଧ୍ୟରେ ମହାନ। ବ୍ରାହ୍ମଣର ଧର୍ମ 'ମୋକ୍ଷ' ନିମନ୍ତେ, କ୍ଷତ୍ରିୟର ଧର୍ମ ଭୋଗାଦି ('କାମ') ନିମନ୍ତେ ଓ ବୈଶ୍ୟର ଧର୍ମ 'ଅର୍ଥ' ନିମନ୍ତେ ଉପଯୋଗୀ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଶୂଦ୍ରର ସେବାରୂପୀ ଧର୍ମ କେବଳ 'ଧର୍ମ' ନିମନ୍ତେ ଉପଯୋଗୀ ହୁଏ। ପ୍ରଥମ ତିନି ବର୍ଣ୍ଣର ଧର୍ମ (ସ୍ୱଧର୍ମ)ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷାର୍ଥ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ଶୂଦ୍ରର ଧର୍ମ ପୁରୁଷାର୍ଥ 'ଧର୍ମ' ହିଁ ଅଟେ। ତେଣୁ ଶୂଦ୍ରର ସେବାବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି।

ଯେ ଗୁଣମୟୀ ମାୟା ବଳେ ।
ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜିଇ ଅବହେଳେ ॥
ପୁଣି ପାଳିଣ କରେ ଅନ୍ତ ।
ବ୍ୟାପାରୀ ପୁରୁଷ ଯେମନ୍ତ ॥ ୪
ଯେ ଜୀବଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମମୟେ ।
କିମ୍ପା ଅବିଦ୍ୟା ସଙ୍ଗ ହୋଏ ॥
କର୍ମ କରଇ ନାନାମତେ ।
ଯେ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ଅର୍ଥେ ॥
କେମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ସେ କରଇ ।
ସେ କର୍ମ ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥ ୫
ସେ ଏକ ସର୍ବ ଆତ୍ମା ଗତି ।
ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରେ ତାର ସ୍ଥିତି ॥
ଯେ କର୍ମେ ଦୁଃଖକ୍ଳେଶ ପୂରେ ।
ସେ କିମ୍ପା ଏ କର୍ମେ ବିହରେ ॥ ୬
ଅଜ୍ଞାନ ସଙ୍କଟେ ମୋ ମନ ।
ପଡ଼ି ଭାଳଇ ଛନଛନ ॥
ଏଣୁ ମୋ ମନେ ଯେତେ ଖେଦ ।
ଜ୍ଞାନ-ଖଡ଼ଗେ ମୁନି ଛେଦ ॥ ୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧର ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଦୁରର ବାଣୀ ।
ସାନନ୍ଦେ ମଇତ୍ରେୟ ଶୁଣି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଚିନ୍ତନ ଅନୁରାଗେ ।
ହସି କହନ୍ତି ତାର ଆଗେ ॥ ୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସେ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାମୟ ଦେହୀ ।
ଏମନ୍ତେ ମନକୁ ମୋହଇ ॥
ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱଭାବେ ବିମୁକ୍ତ ।
ତାର ବନ୍ଧନ ମାୟା ମାତ୍ର ॥ ୯
ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନୁମାନ ।
ହୁଅଇ ମସ୍ତକ ଛେଦନ ॥
ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନ ।
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଜାଣ ॥ ୧୦
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବଳେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରର ଛାୟା ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥
ଜଳ କମ୍ପନ୍ତେ ସେ କମ୍ପଇ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥
ତେମନ୍ତେ ଜୀବ ମାୟାବଳେ ।
ଆତ୍ମାରେ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଯୋଗୀଏ ଯୋଗଧ୍ୟାନ ବଳେ ।
ଆତ୍ମାରେ ରହନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥ ୧୧
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦ ସେହି ମତେ ।
ଯେବା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତାଙ୍କୁ ନ ଲାଗନ୍ତି ।
ଅନ୍ତରେ ନିଶ୍ଚଳେ ରହନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ଦେହେ କ୍ଳେଶ ଯେତେ ।
ଦହନ ହୁଅନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥ ୧୨,୧୩
ଏଣୁ କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗାଥା ।
ଯେ ଶୁଣେ ଯେ ଅବା ବକତା ॥
ଅଶେଷ କ୍ଳେଶ ତାଙ୍କ ଦେହେ ।
ଦହନ ହୋନ୍ତି ତୃଣପ୍ରାୟେ ॥
ସେ ହରି ପାଦପଦ୍ମ ଗନ୍ଧେ ।
ଚିତ୍ତ ଲୋଭିତ ମକରନ୍ଦେ ॥
ନିତ୍ୟେ ପିବନ୍ତି ଭୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ।
ତାଙ୍କୁ ନ ଲାଗେ ଯମଭୟ ॥ ୧୪

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭ ବାକ୍ୟ-ଅସି[୧] ।
ମୋ ମନ ସଂଶୟ ବିନାଶି ॥
ଜୀବ ପରମ ବେନି ଭାବେ ।
ଚିତ୍ତ ମୋ ପ୍ରବେଶିଲା ଏବେ ॥ ୧୫
ଅବିଦ୍ୟାମୂଳ ଏ ସଂସାର ।
ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ ତୋହର ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଜୀବ ଭ୍ରମେ ।
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ମଣେ ॥ ୧୬
ସଂସାରେ ମୂଢ଼ ଯେଉଁ ଜନ ।
ଯେବା ଈଶ୍ୱରେ ଦୃଢ଼ମନ ॥
ଏ ବେନି ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ।
ମଝିମଝିକା ନାଶ ଯାନ୍ତି* ॥ ୧୭
ଅନର୍ଥ ଅସତ୍ୟ ସଂସାର ।
ସତ୍ୟ ପ୍ରତୀତି ଯେ ମୋହର ॥
ତା ତୁମ୍ଭ ଚରଣସେବାରେ ।
ନାଶିବି ତୁମ୍ଭର କୃପାରେ ॥ ୧୮
ସାଧୁଙ୍କ ସେବାଫଳ ଏହି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ପ୍ରୀତି ହୋଇ ॥
ସେ ହରି ଚରଣ ପ୍ରସାଦେ ।
ସଂସାରୁ ତରେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥ ୧୯
ବୈକୁଣ୍ଠ ମାର୍ଗ ସାଧୁଜନେ ।
ତାହାଙ୍କ ସେବା ଅଳ୍ପପୁଣ୍ୟେ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ଅଟଇ ଜଗତେ ।
ହରି କୀର୍ତ୍ତନ ଯହିଁ ନିତ୍ୟେ ॥ ୨୦
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମହଦାଦିତତ୍ତ୍ୱ ।
ବିରାଟ ପୁରୁଷ ସହିତ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ସର୍ଜି ନାରାୟଣ ।
ଅଂଶେ ପ୍ରବେଶ ତହିଁ ପୁଣ ॥ ୨୧
ସହସ୍ରପାଦ ଊରୁ ହସ୍ତ ।
ଯା ଦେହେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମସ୍ତ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ·ଆଦି ଗ୍ୱରି ଜାତି ।
ବିଶେଷେ ତାହାର ବିଭୂତି ॥
ବିସ୍ତାରି କହ ତୁ କାରଣେ ।
କ୍ଷୀଣ ସଂଶୟ ହୋଏ ଯେଣେ ॥ ୨୨-୨୪

---

୧. ବାକ୍ୟ-ଅସି—ବଚନରୂପୀ ଖଡ଼୍ଗ ।

* ଏଠାରେ ମୂଢ଼ ଲୋକ ଓ ଦୃଢ଼ ଭଗବଦ୍‌ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକଙ୍କର ସଂସାରରୁ ତରିଯିବା ଏବଂ ମଝିମଝିକା ଲୋକେ ନାଶଯିବା କଥା ଲେଖା ହୋଇଥିବା ସ୍ଥଳେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ କିଛି ଭିନ୍ନ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ସଂସ୍କୃତର ଭାବ ହେଲା—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଢ଼ଲୋକେ ସଂସାରକୁ ସତ୍ୟ ମନେକରି ସେଥିରୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ପାରମାର୍ଥିକ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ ସ୍ଥିତିରେ ଥିବା ସଂଶୟାତ୍ମାମାନେ ଉଭୟ ସୁଖର ଆକର୍ଷଣରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାଇ ନ ପାରି ଦୁଃଖ ଭୋଗନ୍ତି ।

ଏ ସୃଷ୍ଟି ବିସ୍ତାର କାରଣେ ।
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରଜାପତିଗଣେ ॥
ସର୍ଗ ସମେତେ ପ୍ରତିସର୍ଗ ।
ମନୁ ମନୁଅନ୍ତର[୧] ଭୋଗ ॥୨୫
ଏହାଙ୍କ ତହୁଁ ବଂଶ ଯେତେ ।
ବଂଶାନୁଚରିତ ସହିତେ ॥
ବିରାଜରୂପ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ।
ଯେବା ବସନ୍ତି ଅଧଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ॥
ଚଉଦଶ ଲୋକ ସିତି ।
କେ କେତେ ଅନ୍ତରେ ବସନ୍ତି ॥
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁଗଣ ।
ପକ୍ଷୀ ପନଗ କୃମିମାନ ॥
ସ୍ୱେଦଜ ଅଣ୍ଡଜ ଉଦ୍‌ଭିଜ୍ଜ ।
ଯେ ଅବା ପୁଣି ଜରାୟୁଜ ॥
ଏହାଙ୍କ ସର୍ଗର ବିଭାଗ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ମୋର ଆଗ ॥୨୬,୨୭
ଯେ ଗୁଣେ ଯେବା ଅବତାରେ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ଅନ୍ତ କରେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ସୃଜେ ଶ୍ରୀନିବାସ ।
ତାର ମହିମା ତୁ ପ୍ରକାଶ ॥୨୮
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଙ୍କ ବିଭାଗ ।
ଆଶ୍ରମ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱଭାବ ॥
ଋଷିଙ୍କ ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ ।
ବେଦବୃକ୍ଷର ଶାଖା କେତେ ॥୨୯
ଯଜ୍ଞ ବିଧାନେ ବେଦବିଧି ।
ଯୋଗସାଧନେ ଯେତେ ସିଦ୍ଧି ॥
ନିଷ୍କାମ ସାଂଖ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ସାର ।
ଯେ ତନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରର ବିସ୍ତର ॥୩୦
ପାଷଣ୍ଡ ପଥ ବଇଷମ୍ୟ ।
ଯେ ପ୍ରତିଲୋମର ସଂସାର ॥

ଜୀବର ଗତି ଯେତେ ମାର୍ଗେ ।
ଯେ ରୂପ ଗୁଣ କର୍ମ ଯୋଗେ ॥୩୧
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଆଦି ।
ଯେ ମାର୍ଗେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପାଦି ॥
ଯେ ବାର୍ତ୍ତା[୨] ଦଣ୍ଡନୀତି ବେନି ।
ଯେ ବେଦବିଧି ଅନୁମାନି ॥୩୨
ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଯେବା ନୀତି ବିଧି ।
ପିତୃଗଣଙ୍କ ସ୍ଥାନ ସିଦ୍ଧି ॥
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣ ।
ଯେ କାଳଚକ୍ରର ପ୍ରମାଣ ॥୩୩
ଦାନ ତପସ୍ୟା ଫଳ ଯେତେ ।
ଯେ ଅବା ଲାଭ ଇଷ୍ଟାପୂର୍ତ୍ତେ[୩] ॥
ପ୍ରବାସ ସିତି ଯେବା ଧର୍ମ ।
ଆପଦ କାଳେ ଯେବା କର୍ମ ॥୩୪
ଯେଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଧର୍ମଜନକ ଯେ ବୋଲାଇ ॥
ଯେ ହରି ପ୍ରସନ୍ନ ଯେମନ୍ତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥୩୫
ଯେବକ ଶିଷ୍ୟେ ଋଷିଗଣେ ।
ଜ୍ଞାନ କହନ୍ତି ସାଧୁପଣେ ॥
ଯେ ପୁତ୍ରେ ପିତା ତୋଷ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ମତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ପସ୍ତୁରୁ ଅବା ନ ପସ୍ତୁରୁ ।
ଦୀନବତ୍ସଳ ଯେଣୁ ଗୁରୁ ॥୩୬
ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଳୟ କେତେ ମତେ ।
ସୃଷ୍ଟିରେ ସଞ୍ଚରଇ ଯେତେ ॥
ବିରାଜରୂପେ ଦେହେ ଥାନ୍ତି ।
ପୁଣି କେମନ୍ତେ ଲୀନ ହୋନ୍ତି ॥୩୭
ଆତ୍ମାର ସିତି ଅବା କାହିଁ ।
କିବା ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଯେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସଂବାଦେ ।
ଜ୍ଞାନ ସାଧନ୍ତି ମୋକ୍ଷ ପଦେ ॥୩୮

ଏ ଆଦି ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ ମୋର ।
ପଣ୍ଡିତ ଜନେ ଯେ ଗୋଚର ॥
କେମନ୍ତେ ପୁରୁଷଙ୍କ ଦେହେ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ହୋଏ ॥୩୯
ଏ ଯେତେ ପ୍ରଶନ ମୋହରି ।
ହରି ମହିମା ଇଚ୍ଛା କରି ॥
ପୁଚ୍ଛିଲି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ସର୍ବ ମୋତେ ॥
ଯେଣୁ ମାୟାରେ ପଡ଼ି ମୁହିଁ ।
ଜ୍ଞାନ ବିହୀନେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ॥
ତୁମ୍ଭ କୃପାରେ ଚକ୍ଷୁ ପାଇ ।
ନିର୍ଭୟେ ବିହରିବି ମୁହିଁ ॥୪୦
ଜୀବର ଯେବା ଭୟ ଦହେ ।
ହରି ଦେଖାଏ ସର୍ବ ଦେହେ ॥
ଯେତେ ଏ ବେଦ ଯଜ୍ଞ ମନ୍ତ୍ର ।
ତପ ସମାଧି ଦାନ ତୀର୍ଥ ॥
ଏ ପୁଣ୍ୟ କଳାମାତ୍ରେ ସମ ।
ନୁହନ୍ତି ବେଦ ଆଦି କର୍ମ ॥୪୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବିଦୁର ମୈତ୍ରେୟ ଆଗରେ ।
ପୁରାଣକଳ୍ପ[୪] ମୁନିବରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଯେତେ ପଚାରିଲା ।
ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଷ୍ଣୁଲୀଳା ॥
ଶୁଣି ହରଷ ମୁନିବର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ॥୪୨
ଏ ଭାଗବତ ପ୍ରଶ୍ନ ବାଣୀ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଯେ ଅବା ବଦନେ ଉଚ୍ଚାରି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବିଦୁରପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ମନୁଅନ୍ତର—ମନ୍ୱନ୍ତର । ୨. ବାର୍ତ୍ତା—ବୃତ୍ତି ବା କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟାଦି ଜୀବିକାକର୍ମ । ୩. ଇଷ୍ଟାପୂର୍ତ୍ତେ—ଯଜ୍ଞାଦି ଇଷ୍ଟକର୍ମ ଏବଂ କୂପ ତଡ଼ାଗାଦି ନିର୍ମାଣ (ପୂର୍ତ୍ତ) କର୍ମ ଦ୍ୱାରା । ୪. ପୁରାଣକଳ୍ପ—ପୁରାଣକୁ କଳ୍ପନା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମେ ନାରାୟଣ ନାଭି । କମଳୁ ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସମ୍ଭବି ॥
ଅନ୍ତ ନ ପାଇ ଭୟ କଲା । ତପରେ ତାହାଙ୍କୁ ତୋଷିଲା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋର କଥା ॥
ଯାହାର ଜନ୍ମ ପୁରୁବଂଶେ ।
ସେ ବଂଶ ମହାନ୍ତ ପ୍ରଶଂସେ ॥
ଯହିଁ ତୁ ଲୋକପାଳ ଯମ ।
ସାକ୍ଷାତେ ହୋଇଲୁ ଜନମ ॥
ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ଶିରୋମଣି ।
ତୋର ସକାଶୁଁ ଜନ ଶୁଣି ॥
ଇହ ସଂସାରେ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।
ବିଶ୍ୱମଙ୍ଗଳ କୀର୍ତ୍ତିମାଳା ॥
ନିରତେ ନବ ନବ ମଣେ ।
ତୋଷ ନ ଲଭେ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ॥୧
ସେ କଥା ମୁହିଁ ତୋର ପାଶେ ।
କହିବି ଭକ୍ତଜନ ସୁଖେ ॥
ଦୁଃଖ ସମୁଦ୍ରେ ସୁଖ ପ୍ରାୟେ ।
ନିରତେ ମନ ଯାର ଧାଏଁ ॥
ତାହାଙ୍କ ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଭାଗବତେ ॥
ଯେ ଭାଗବତ ଉସସାର ।
ଋଷିଙ୍କି ଦେଲେ ଚକ୍ରଧର ॥୨
ଶୁଣ ବିଦୁର ସାବଧାନେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ରେ ଏକଦିନେ ॥
ସନକ ଆଦି ଚତୁର୍ଭ୍ରାତେ ।
ମିଳିଲେ ଅନନ୍ତ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତତ୍ୱ ଆସନେ ସେ ପାତାଳେ ।
ବସି ଅଛନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ବଳେ ॥
ଆଦି ଅନନ୍ତ ରୂପସାର ।
ଅକୁଣ୍ଠ ମହିମା ଯାହାର ॥
ତାଙ୍କ ସମୀପେ ଚତୁର୍ଭ୍ରାତେ ।
ମିଳିଲେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଶ୍ନ ଅର୍ଥେ ॥
ପରମ ତତ୍ତ୍ୱେ କରି ଇଚ୍ଛା ।
ଏକୁ ଅନେକ କଲେ ପୃଚ୍ଛା ॥୩
ସ୍ୱଭାବେ ସିଦ୍ଧ ଯା ଶରୀର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ବହୁମାନ୍ୟ ।
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥
ମୃଣାଳକୋଷ ପ୍ରାୟ ଦେହୀ ।
ଉନ୍ମୀଳ ଚକ୍ଷୁଯୁଗ ବହି ॥
ବିବୁଧଜନଙ୍କ ଆନନ୍ଦେ ।
ସୁଖେ ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗାନନ୍ଦେ ॥୪
ନିର୍ମଳ ଭୋଗବତୀ[1] ନୀରେ ।
ଧୌତ କବରୀଭାର ଶିରେ ॥
ସେ ଜଟା କଳାପେ ଚରଣ ।
ପଦ୍ମେ ନମନ୍ତି ମୁନିଗଣ ॥
ଯେ ପାଦେ ନାଗଙ୍କ କାମିନୀ ।
ବିବିଧ ଉପାୟନ ଘେନି ॥
ସେବନ୍ତି ଯେଉଁ ପାଦଗତେ ।
ଉତ୍ତମ ବର ପ୍ରାପ୍ତି ଅର୍ଥେ ॥୫
ସୁସ୍ୱର ଗୀତନାଦ ଧ୍ୱନି ।
ଗଦ୍‌ଗଦ ଅନୁରାଗ ଘେନି ॥
ଯାହାର କର୍ମ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ।
ଗାୟନ କରନ୍ତି ନିରତେ ॥
ଜାଣନ୍ତି ଲୀଳା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ନିର୍ମଳ ମନେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାନ ॥
ସେ ଦେବ ସହସ୍ରଶୀରିଷ ।
କିରୀଟ ମଣିମୟ ତ୍ରାସ ॥
ଫଣା ସହସ୍ରେ ଶୋଭା କରେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ ଅମ୍ବରେ ॥
ତାର ଚରଣରଜ ଶିରେ ।
ସକଳେ ଧରି ବିନୟରେ ॥
ପୁଚ୍ଛିଲେ ସାର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ଯା ଶୁଣି ଉଦ୍ଧରିବେ ଜନ ॥୬
ନିବୃତ୍ତି ଧର୍ମେ ଦେଖି ଚିତ୍ତ ।
ଏହାଙ୍କୁ କହିଲେ ଅନନ୍ତ ॥
ସେ ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ଅନୁରାଗେ ।
କହିଲେ ସାଂଖ୍ୟାୟନ ଆଗେ ॥୭
ସେ ସାଂଖ୍ୟାୟନ ଯୋଗ ଧାଏ ।
ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ବହେ ॥
ସେ ପୁଣି ଦୟା ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ସଂସାର ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ପରିମାଣି ।
ନିର୍ମଳ ଭାଗବତ ବାଣୀ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବିଭୂତି ଅନୁରାଗେ ।
କହିଲେ ମୋର ଗୁରୁ ଆଗେ ॥
ଆଉର ବୃହସ୍ପତି ଆଗେ ।
ଦେବସମୂହ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥୮
ସେ ପରାଶର ମହାମୁନି ।
ପୌଲସ୍ତ୍ୟ ମୁନି ଆଜ୍ଞା ଘେନି ॥
ଦୟାକୁ ମୁନି ପରାଶର ।
କହିଲେ ମୋହର ଆଗର ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଗୁହ୍ୟ ବାଣୀ ଏବେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋତେ ଭାବେ ॥
ତୁ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ବତ୍ସ ଶୁଣ ।
ଏ ଆଦି ପରମ ପୁରାଣ ॥୯
ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବେ ଥିଲା ।
ପ୍ରଳୟଜଳେ ନାଶ ଗଲା ॥
ପରମ ସୁଖେ ଭଗବାନ ।
ନିଦ୍ରାରେ ମୁଦ୍ରିତ ନୟନ ॥
ପ୍ରଳୟ ଜଳନିଧି ମଧ୍ୟେ ।
ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ଆନନ୍ଦେ ॥

୧. ଭୋଗବତୀ—ପାତାଳଗଙ୍ଗା ।

ଶୋଇଲେ ଏକରୂପ ହୋଇ ।
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗତି ନାହିଁ କେହି ॥
ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଆତ୍ମସୁଖେ ରତ ।
ଭୂତେ ନିବେଶି ପଞ୍ଚଭୂତ ॥୧୦
ଆତ୍ମା ଆଶ୍ରିତ ସୂକ୍ଷ୍ମଭୂତେ ।
କାଳାତ୍ମା ଶକ୍ତିର ଆୟତ୍ତେ ॥
ସ୍ୱକୀୟ ଜଳେ କରି ବାସ ।
ଯେହ୍ନେ କାଷ୍ଠରେ ଅଗ୍ନିତ୍ରାସ ॥୧୧
ବିଷ୍ଣୁ ରଜନୀ ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଚ୍ଚରି ସହସ୍ର ଯୁଗ ଗଲା ॥
ଜଳେ ଶୟନ ଭଗବାନ ।
ଯେ ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ନିଦାନ ॥
ତାର ଆୟତ୍ତ କାଳବଳେ ।
ସୃଷ୍ଟି ସମୟ ସୁମରିଲେ ॥
ସେ ପୁଣି କର୍ମତନ୍ତ୍ର ହୋଇ ।
ପୂର୍ବ ଜୀବଙ୍କୁ ଦେହେ ଚ୍ଚହିଁ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅବତାର ଅର୍ଥି ।
ସୂକ୍ଷ୍ମେ[୧] ନିବେଶି ଦୃଷ୍ଟିପଥ ॥
କ୍ଷୋଭିତ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣେ ।
ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରବେଶି ରଜୋଗୁଣେ ॥
ସେ କାଳବଳର ନିଃଶ୍ୱାସେ ।
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ନାଭିଦେଶେ ॥୧୨,୧୩
ସେ ନାଭି ମଧ୍ୟୁଁ ପଦ୍ମକୋଷ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥
କର୍ମ ବୋଧିବା କାଳବଳେ ।
ରୂପ ବିରାଜେ ମହାଜଳେ ॥
ଉଦିତ ରବି ପ୍ରାୟେ ମାନି ।
ଜଳେ ପ୍ରକାଶ ଆତ୍ମଯୋନି ॥୧୪
ସେ ଲୋକପଦ୍ମେ[୨] ନାରାୟଣ ।
ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରବେଶ ରଜୋଗୁଣ ॥
ସକଳଗୁଣେ ସେ ପ୍ରକାଶ ।
ସହସ୍ର ରବି ଜିଣି ତ୍ରାସ ॥

ସେ ପଦ୍ମକର୍ଣ୍ଣିକାର ମଧ୍ୟେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରକାଶ ବେଦପଦେ ॥
ବିଧାତା ନାମ ଯେ ବୋଲାଇ ।
ଯାର ଶରୀର କର୍ମମୟୀ ॥
ସ୍ୱୟଂଭୂ ନାମ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଉଦୟ ନିଜ କର୍ମ ଲାଭେ ॥୧୫
ସେ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ବ୍ରହ୍ମା ରହି ।
ବସି ସକଳ ଦିଗେ ଚ୍ଚହିଁ ॥
ନ ଦେଖି ଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ[୩] ।
ତକ୍ଷଣେ ଚ୍ଚହିଁଲା ଆକାଶ ॥
ହୋଇଲା ତାର ଚ୍ଚରିମୁଖ ।
କେବେହେଁ ନ ଲଭଇ ସୁଖ ॥୧୬
ପ୍ରଳୟ ପବନର ବଳେ ।
ଲହରୀ ଭ୍ରମ ମହାଜଳେ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ନ ଜାଣଇ ଭଲେ ।
ଯେ ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ପଦ୍ମ ତୁଲେ ॥୧୭
କାହୁଁ ଅଇଲି କେଉଁ ଦେଶ ।
ନ ଜାଣି ଆତ୍ମାର ବିଶେଷ ॥
ଏ ପଦ୍ମ କାହୁଁ ଉପୁଜିଲା ।
କିବା ଏ ଜଳ ମଧ୍ୟେ ଥିଲା ॥
ସ୍ଥଳ ନ ଥିଲେ ଜଳ କାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚ୍ଚରଇ ॥
କିବା ଏ ପଦ୍ମମୂଳେ ଅଛି ।
ଏମନ୍ତ ମନେ ମନେ ଲକ୍ଷି ॥
କେବେହେଁ ହେଜି ନ ପାରିଲା ।
ଏମନ୍ତେ କେତେ କାଳ ଗଲା ॥୧୮
ପୁଣି ଚ୍ଚହିଁଲା ମନଦୁଃଖେ ।
ନିଜ ଆସନେ ଅଧୋମୁଖେ ॥
ତଳେ ଦେଖିଲା ପଦ୍ମନାଳ ।
ତା ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ଧକାର ବିଳ ॥
ବିଚ୍ଚରେ ଏହି ମାର୍ଗେ ଯିବି ।
କାହୁଁ ଅଇଲି ତା ଦେଖିବି ॥
ଏମନ୍ତ ବିଚ୍ଚରି ସଂଶୟେ ।
ବିଳେ ପଶିଲା ମହାଭୟେ ॥

ସେ ବିଳ ମାର୍ଗେ ନାଭିପଥେ ।
ପଶିଲା ବିଷ୍ଣୁ ଗର୍ଭଗତେ ॥
ଅନେକ କାଳ ଗର୍ଭେ ଭ୍ରମି ।
ଫୁଟି ହୋଇଲା ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଯେ କାଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ପ୍ରାଣ ।
ବଳେ ହରଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥୨୦
ସେ କାଳବଳର କର୍ଷଣେ ।
ବାହାର ହୋଇଲା ତକ୍ଷଣେ ॥
ମନ କଳ୍ପିତ ନ ପାଇଲା ।
ନିଜ ଆସନେ ବିଜେ କଲା ॥
ସ୍ଥିର ନିଃଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼େ ଧରି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଭରି ॥
ନିବୃତ୍ତ ଚିତ୍ତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ସମାଧି ଯୋଗେ କଲା ମତି ॥୨୧
ସେ ଶତେବର୍ଷ କାଳ ଭୋଗେ ।
ଲଭିଲା ବୋଧ ନିଷ୍ଠା ଯୋଗେ ॥
ତାର ହୃଦୟେ ବିଷ୍ଣୁ ଭାବେ ।
ପ୍ରକାଶ ସୃଷ୍ଟିଅର୍ଥି ଲାଭେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯାହାକୁ ମହାଜଳେ ।
ଖୋଜି ନ ଦେଖିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତାହାକୁ ଆପଣା ହୃଦୟେ ।
ଦେଖେ ସମାଧିଯୋଗ ଧ୍ୟାୟେ ॥୨୨
ମୃଣାଳ-ଗୌର ଦେହକାନ୍ତି ।
ଅନନ୍ତ ଶୟନେ ଶ୍ରୀପତି ॥
ଏକା ଅଛନ୍ତି ନାହିଁ କେହି ।
ଦେଖେ ନିଶ୍ଚଳ ନେତ୍ରେ ଚ୍ଚହିଁ ॥
ଫଣାସହସ୍ର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଜ୍ୟୋତି ।
ରତ୍ନସମୂହ ଝଟକନ୍ତି ॥
ଯୁଗାନ୍ତ ଜଳ ଅନ୍ଧକାର ।
ସେ ରତ୍ନଜ୍ୟୋତି କରେ ଦୂର ॥୨୩
ମର୍କତଗିରି ନିନ୍ଦେ ରୂପ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାଭ୍ର ଜିଣି ପୀତାଂଶୁକ[୪] ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗ ତିରସ୍କାର ।
କରେ ମୁକୁଟ ଶିର ପର ॥

୧. ସୂକ୍ଷ୍ମେ—ଭଗବାନଙ୍କ ଦେହରେ ନିହିତ ଲିଙ୍ଗଶରୀରାଦି ସୂକ୍ଷ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ଆଡ଼କୁ । ୨. ଲୋକପଦ୍ମ—ସମସ୍ତ ଲୋକର ଆଧାରଭୂତ ପଦ୍ମ । ୩. ଉଦ୍ଦେଶ—ସନ୍ଧାନ, ସଂକେତ । ୪. ପୀତାଂଶୁକ—ପୀତବସନ ।

ପର୍ବତ ବେଣୁ ବୃକ୍ଷ ଶୋଭା ।
ନିନ୍ଦଇ ଭୁଜ ପାଦ ପ୍ରଭା ॥
ରତ୍ନ ଓଷଧି ଜଳ ପୁଷ୍ପେ ।
ଗିରି ଭୂଷଣ ମାଳରୂପେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବଳି ହରି ଗଲେ ।
ରତ୍ନ ତୁଳସୀ ମୁକ୍ତାଫଳେ ॥୨୪
ମହାପୁରୁଷ ବିଷ୍ଣୁରୂପେ ।
ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶ ମହାକଳ୍ପେ ॥
ପ୍ରକାଶ ଅଛଇ ବିସ୍ତାରେ ।
ତ୍ରିଲୋକ ପ୍ରକାଶ ଶରୀରେ ॥
ଦିବ୍ୟ ବିଚିତ୍ର ଆଭରଣେ ।
ପ୍ରକାଶେ ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛାଦନେ ॥
ସର୍ବ ସୁନ୍ଦରର ସମୂହେ ।
ତେଜ ପ୍ରକାଶେ ବିଶ୍ୱଦେହେ ॥୨୫
ମିଳି ସକଳ ମହାଜନେ ।
ଆନେ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ଏକଧ୍ୟାନେ ॥
ଯେ କାମ ଯେ କରନ୍ତି ଧ୍ୟାୟେ ।
ତାହାଙ୍କୁ କାମଧେନୁ ପ୍ରାୟେ ॥
ଦୟାସାଗର ଭଗବାନ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଦରଶନ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରେ ନଖକାନ୍ତି ।
ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଝଟକନ୍ତି ॥୨୬

ଶୋଭିତ ସ୍ମିତହାସ ମୁଖ ।
ଦେଖନ୍ତେ ହରେ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବେନି ଶୋହେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ତପନ ସମ ନୋହେ ॥
ଶୋଣ-ଅରୁଣ[୧] ଓଷ୍ଠ ବେନି ।
ବିରାଜେ ଦନ୍ତପନ୍ତି ଘେନି ॥୨୭
କଦମ୍ବପୁଷ୍ପ ତେଜ ପ୍ରାୟେ ।
ପୀତବସନ କଟି ଶୋହେ ॥
ରତ୍ନମେଖଳା ତେଜ ଦମ୍ଭେ ।
ସୁନ୍ଦର ବିରାଜେ ନିତମ୍ବେ ॥
ନାନା ରତନ ହାର ମାଳ ।
ଲମ୍ବେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ॥୨୮
ଭୁଜସହସ୍ର ଜାନୁଯାଏ ।
ଲମ୍ବେ ଚନ୍ଦନ ତାଳ ପ୍ରାୟେ ॥
ହାର କେୟୂର ରତ୍ନମାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ସର୍ବ ଭୁବନ ତାର ଦେହେ ।
ବିରାଜେ ପୁଷ୍ପକଣା ପ୍ରାୟେ ॥
ଅଦୃଶ୍ୟମୂଳ ତା ସ୍ୱଭାବ ।
କେ ଅବା ଲୋଚନେ ଦେଖିବ ॥୨୯
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ଭଗବାନ ।
ଚର ଅଚରଙ୍କର ସ୍ଥାନ ॥

ମନ୍ଦରଗିରି ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ।
କ୍ଷୀରୋଦ ମନ୍ଥନର କାଳେ ॥
ସହସ୍ର ଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ସାଜେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କିରୀଟ ବିରାଜେ ॥
କଣ୍ଠେ କୌସ୍ତୁଭମଣି ଶୋହେ ।
ରତ୍ନପ୍ରଭାରେ ମନ ମୋହେ ॥୩୦
କଣ୍ଠେ ଶୋଭଇ ବନମାଳ ।
ଲମ୍ବେ ସୁନ୍ଦର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ॥
ଗନ୍ଧେ ଆବୃତ ଭୃଙ୍ଗପନ୍ତି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶଶାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ଜ୍ୟୋତି ॥୩୧
ସେ ପୁଣି ଗୃହାନ୍ତେ ନିରୋଳେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ତା ନାଭି କମଳେ ॥
ପବନ ଗଗନ ସଲିଳ ।
ବିଧାତା ଦେଖେ ଦେହେ ତାର ॥
ରଜୋଗୁଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ପ୍ରଜା ସୃଜନେ ମନଦେଇ ॥
ଲୋକ ବିସୃଷ୍ଟି ଦେହେ ଦେଖି ।
ବିଧାତା ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କରଯୁଗଳ ଦେଇ ମୁଣ୍ଡେ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ସ୍ମରି ତୁଣ୍ଡେ ॥୩୨,୩୩
ସେ ହରି-ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ନମନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀଭଗବଦ୍ଦର୍ଶନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନବମେ ଇଚ୍ଛି ଲୋକସୃଷ୍ଟି । ସ୍ତୁତି କରିଲେ ପରମେଷ୍ଠୀ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋର ଗତି ମୁହିଁ ।
ଜାଣିଲି ବହୁକାଳ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଯେ ଜୀବ ତୋର ମାୟାବର୍ତ୍ତୀ ।
କାହୁଁ ଜାଣିବ ତୋର ଗତି ॥
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ତୋର ଭାବ ।
ଏ ଘେନି ତୋତେ କେ ଜାଣିବ ॥

ମାୟାର ପରେ ତୋର ବାସ ।
ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ପ୍ରକାଶ ॥
ତୋ ଗତି ତୁହି ପରିମାଣୁ ।
ତୋ ବିନା ଆନ ନାହିଁ ଯେଣୁ ॥୧
ସଦନୁଗ୍ରହେ ବନମାଳୀ ।
ତୁ ନାଥ ମାୟା ସଙ୍ଗେ ମିଳି ॥

ତୋର ଏ ରୂପ ନାରାୟଣ ।
ଶତ ଅବତାର କାରଣ ॥
ତୋ ନାଭିକମଳୁ ମୁଁ ଜାତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅବିକାର ତତ୍ତ୍ୱ ॥୨
ତୋ ରୂପ ଦେଖିଲି ଲୋଚନେ ।
ଏ ଲାଭୁଁ ଲାଭ ନାହିଁ ଅନ୍ୟେ ॥

୧. ଶୋଣ-ଅରୁଣ—ରକ୍ତାଭ ଅରୁଣ ।

ଆନନ୍ଦରୂପ ତୋ ଶରୀର ।
ଅବିଦ୍ଧତେଜ[1] ରୂପ ତୋର ॥
ତୁ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ମୂଳ ଏକ ।
ତୋ ତହୁଁ ପ୍ରକାଶ ଅନେକ ॥
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ତୁହି ।
ତୋ ପାଦେ ଆଶ୍ରେ କଲି ମୁହିଁ ॥ ୩

ତୁ ଯେ ସଂସାର ଆଦିମୂଳ ।
ତୋ ରୂପ ଭୁବନ ମଙ୍ଗଳ ॥
ଧାରଣା ଧ୍ୟାନେ ମନ ଦେଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ଯାହା ଧ୍ୟାୟି ॥
ତୋ ଅନୁଭାବେ ଭବ-ତମ ।
ହରଇ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ।
ମନ ବଚନ ଜ୍ଞାନ ମତେ ॥
ଯେ ତୋତେ ଅନାଦର କରେ ।
ନରକ ମାର୍ଗେ ସେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ଅନିତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତାର ବାସ ।
ତୋ ଭାବେ ହୋନ୍ତି ସେ ନିରାଶ ॥ ୪

ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଗନ୍ଧ ଯାର ।
ଆଘ୍ରାଣ କରେ ନାସାଦ୍ୱାର ॥
ଶ୍ରୁତିଯୁଗଳେ ନାମ ଶୁଣେ ।
ଯେ ଅବା ଜିହ୍ୱା ଅଗ୍ରେ ଗୁଣେ ॥
ପରମଭକ୍ତି ଯୋଗବଳେ ।
ଯେ ନମେ ତୋ ପାଦକମଳେ ॥
ତା ହୃଦପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ଥାଉ ।
କେବେହେଁ କେଣିକି ନ ଯାଉ ॥ ୫*

ଏ ଭବଭୟ ଧନ ମୋହ ।
ସୁହୃଦ ଶୋକ ବନ୍ଧୁ ସ୍ନେହ ॥
ସନ୍ତତି ଜାୟା ଜାତି କୁଳ ।
ଏ ସର୍ବ ଆପଦର ମୂଳ ॥
ଯାବତ ତୋ ପାଦକମଳେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ କାହିଁ ଏ ଭୟ ତରିବ ।
ଯେବେ ନ ଜାଣେ ତୋର ଭାବ ॥ ୬

ଏ ଭବଭୟ ତେବେ ନାଶେ ।
ତୋ ସଙ୍ଗୀସଙ୍ଗେ ଯେବେ ମିଶେ ॥
ତା ଛାଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସେ ।
କ୍ଷଣିକ ସୁଖଲେଶ ଆଶେ ॥
ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ଅବିରତେ ।
ତୋ ମାୟା ତରିବେ କେମନ୍ତେ ॥ ୭

କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ମାର୍ଗେ ଭ୍ରମି ।
ଆଶା ବନ୍ଧନେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଶୀତ ତପତି ବାତ ବୃଷ୍ଟି ।
ଏଣେ ଭ୍ରମନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଫୁଟି[2] ॥
ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ କାମାନଳ ଦହେ ।
କେବେହେଁ ତୋ ପାଦେ ନ ରହେ ॥
ଏ ଦୁଃଖ ଦେଖି ମୋର ମନ ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ଭଗବାନ ॥ ୮

ଯାବତ ଏ ମାୟା ଗହନେ ।
ମନ କଳୁଷ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ନିତ୍ୟେ ଜଡ଼େ ।
ଘୋର ସଙ୍କଟ ଦୁଃଖେ ପଡ଼େ ॥
ତାବତ ସଂସାର ନ ତୁଟେ ।
ସଞ୍ଚରି ପୁଣି ପୁଣି ଫୁଟେ ॥
ଏ ଲୋକ ବ୍ୟର୍ଥ କ୍ରିୟା ଅର୍ଥେ ।
ପୁଣି ଭ୍ରମନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ପଥେ ॥
ଦୁଃଖ ସମୁଦ୍ରେ ପୁଣି ଭାସେ ।
ଯତ୍ନ ନ କରେ ସୁଖ ଲେଶେ ॥ ୯

ଦିବସେ ନାନା ଆଶା କରି ।
ସର୍ବ ବିଷୟ ଚିତ୍ତେ ଭରି ॥
ରାତ୍ରେ ନିଦ୍ରିତ ହୋଇ ଯେବେ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ କଳ୍ପିତ ନାନା ଭାବେ ॥
ଭ୍ରମଇ ମୁନିଙ୍କର ମନ ।
ତୋ ମାୟାବଳେ ଭଗବାନ ॥
ଏଣୁ ତୋ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ବିମୁଖ ।
ଇହ ସଂସାରେ ଲଭେ ଦୁଃଖ ॥ ୧୦

ଶ୍ରବଣ ତୋ ନାମ ଯାହାର ।
ତୁ ପୁଣି ତାହାର ଗୋଚର ॥
ତୋ ଭକ୍ତିଭାବେ ଯେ ଭାବିତ ।
ତା ହୃଦପଦ୍ମେ ତୁ ରଚିତ ॥
ସକଳ ଜୀବେ ତୋ ବିହାର ।
ତୁ ପୁଣି ତୋତେ ଅଗୋଚର ॥
ଯେ ଯେଉଁରୂପେ ତୋତେ ଭାବେ ।
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ସୁଖ ଲଭେ ॥ ୧୧

ନାନା ପ୍ରକାରେ ଉପସ୍ତରେ ।
ତୋ ଆରାଧନା ଯେବା କରେ ॥
ତୁ ତେଣେ ତେତେ ବଶ ନୋହୁ ।
ନିଷ୍କାମେ ଯେତେ ତୋଷ ହେଉ ॥
ଯେ ସର୍ବଭୂତେ ଦୟା ଚିନ୍ତି ।
ତା ସମ ତ୍ରିଦଶେ ନୁହନ୍ତି ॥
ସର୍ବ ସୁହୃଦ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ।
କେ ଲକ୍ଷିପାରେ ତୋ ମହିମା ॥ ୧୨

ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ କର୍ମବଳେ ।
ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଆରାଧି ନାନା ତପ ବ୍ରତେ ।
ସେ କ୍ରିୟାଫଳ ଦେଇ ତୋତେ ॥
ବେଗେ ହୁଅନ୍ତି ଭବୁ ପାର ।
ନୋହିଲେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସଂସାର ॥ ୧୩

ତୋର ସ୍ୱରୂପ ନିତ୍ୟ ଚିନ୍ତି ।
ଏ ମୋହ ଭେଳୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥

---

୧. ଅବିଦ୍ଧତେଜ—ଯାହାର ତେଜକୁ ଆବୃତ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ। ୨. ଫୁଟି—କ୍ଳେଶ ପାଇ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଶ୍ଳୋକାନୁବାଦରେ ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥାନ୍ତର ଦେଖାଯାଏ। ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ "ହେ ନାଥ! ଯେଉଁମାନେ ବେଦରୂପୀ ବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ବାହିତ ଆପଣଙ୍କ ଚରଣକମଳକୋଷର ଗନ୍ଧ (କୀର୍ତ୍ତିମୟୀ ପ୍ରଭାବ)କୁ କର୍ଣ୍ଣପୁଟ ଦ୍ୱାରା ଆଘ୍ରାଣ କରନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହ ଶୁଣନ୍ତି, ସେହିଭଳି ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ହୃଦୟକମଳରୁ ଆପଣ କଦାପି ଦୂର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, କାରଣ ସେମାନେ ପରାଭକ୍ତିରୂପୀ ଡୋରିରେ ଆପଣଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଅଛନ୍ତି।"

ବିଶ୍ୱ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ନାଶ ।
ତୋ ମାୟାଲୀଳାରୁ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ଭୋ ଦେବ ତୋତେ ନମସ୍କାର ॥୧୪
ତୋ ଅବତାର ଗୁଣ କର୍ମ ।
ସେ ଅନୁରୂପେ ଯେବା ନାମ ॥
ମରଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ମୁଖେ ।
ବେଗେ ତରନ୍ତି ମହାସୁଖେ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମ ପାପ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ନିର୍ଭୟେ ବେଗେ ସେ ତରନ୍ତି ॥
ଅମୃତ ଲଭି ଅପ୍ରମାଦେ ।
ସୁଖେ ପଶନ୍ତି ମୋକ୍ଷପଦେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ପାଦମୂଳେ ।
ଶରଣ ପଶିଲି ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୫
ତୁ ନାଥ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ଉଦ୍ଭବ-ସ୍ଥିତି-ଅନ୍ତ ମୂଳ ॥
ଭୁବନ-ଦ୍ରୁମ ତୋ ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଅନ୍ତସୀମା ॥
ମୁଁ ଆଦି ଭବ ବିଷ୍ଣୁ ତିନି ।
ତାର ସ୍ୱରୂପେ ଯହିଁ ମାନି ॥
ମରୀଚି ମନୁ ଆଦି ଯେତେ ।
ଏ ସର୍ବେ ଶାଖା ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଏମନ୍ତ ବୃକ୍ଷରୂପ ତୋର ।
ତୋ ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୬
ଏ ଜୀବଲୋକ ଅବିରତ ।
ବିକର୍ମ ମାର୍ଗେ ସୁଯନ୍ତ୍ରିତ ॥
ଭାବଇ ଅକୁଶଳ କର୍ମ ।
ନ କରେ ତୋହର ଅର୍ଚ୍ଚନ ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ନାନା ଫଳ ଲାଭେ ।
ତୋହର ଭଜନ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ତାର ଜୀବନ ଆଶା ତୁହି ।
କ୍ଷଣକେ ଛେଦୁ କାଳ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ପାଦଗତେ ।
ମୋ ନମସ୍କାର ଅବିରତେ ॥୧୭

ଭୋ ନାଥ ଜୀବନ ମୋହର ।
ବେନି ପରାର୍ଦ୍ଧ ଅଧିକାର ॥
ସକଳ ଲୋକ ନମସ୍କୃତ ।
ସପ୍ତମଣ୍ଡଳ ପରେ ସ୍ଥିତ ॥
ଅନେକ ତପେ ଅଧିକାରୀ ।
ତୋ କାଳରୂପେ ଡେରେ ଡରି ॥
ତୁ ଅଧିଯଜ୍ଞ ଦାମୋଦର ।
ତୋ ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୮
ପଶୁ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବ ଦେହେ ।
ସମ୍ଭବି ତୁ ଲୋକସଂଗ୍ରହେ[1] ॥
ଇଚ୍ଛାରେ କରୁ ନାନା କର୍ମ ।
ନମସ୍ତେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥୧୯
ଅବିଦ୍ୟା ନିଦ୍ରାର କାରଣ ।
ତୁ ନୋହୁ ତାହାର ଅଧୀନ ॥
ତଥାପି ନିଦ୍ରା ଗଲା ପରି ।
ଲୋକସଂସାର ପେଟେ ଭରି ॥
ଜୀବଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ବିଶ୍ରାମ ।
ପ୍ରଳୟଜଳେ ତୋ ଶୟନ ॥୨୦
ତ୍ରିଲୋକ ଉପକାର ସାଧେ ।
ମୋ ଜନ୍ମ ତୋର ନାଭିପଦ୍ମେ ॥
ଏ ଯୋଗନିଦ୍ରା ଅବସାନ ।
ବିକାଶ ନଳିନ ନୟନ ॥୨୧
ଜୟ ତୁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ତୋର ଆଦେଶ ଶିରେ ଧରି ।
ମୁଁ ଏ ସଂସାରେ ଅଧିକାରୀ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବଳୁ ।
ତୁହି ସଂସାର ସୃଜି ପାଳୁ ॥
ସେ ଜ୍ଞାନ ଦିଅ ଅନୁଗ୍ରହେ ।
ସୃଷ୍ଟି କରିବି ପୂର୍ବ ପ୍ରାୟେ ॥୨୨
ଭୋ ନାଥ ପ୍ରପନ୍ନବରଦ[2] ।
ତୁ ଆତ୍ମଶକ୍ତିରେ ବିନୋଦ ॥
ଗୁଣଗୃହୀତ[3] ଅବତାରେ ।
ଯେ ଅବା କରୁ ତୁ ସଂସାରେ ॥

ସେ ଗୁଣ ଘେନି ସୃଷ୍ଟି ଅର୍ଥେ ।
ଯେ ଅବା ହୋଇବ ଯେମନ୍ତେ ॥
ସୃଜିବି ଆତ୍ମା ଯୋଗବଳେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ଯେମନ୍ତେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତୋର ଚରଣେ ଦୃଢ଼ ହୋଏ ।
ଭୋ ନାଥ କର ଏ ଉପାୟେ ॥୨୩
ଦୁର୍ଗମ ଏ ପ୍ରଳୟଜଳେ ।
ମୁଁ ଜାତ ତୋ ନାଭିକମଳେ ॥
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ତୁ ବୋଲାଉ ।
ବିଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି ତୋର ତହୁଁ ॥
ଲଭି ସୃଜିବି ଏ ଶୟଳ ।
ଭୋ ନାଥ ଏମନ୍ତ ତୁ କର ॥
ସର୍ଜ୍ଜୁ ବିଚିତ୍ର ବିଶ୍ୱରୂପ ।
ମୋ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ନୋହୁ ଲୋପ ॥୨୪
ଅଶେଷ କରୁଣା ସାଗର ।
ଭୋ ନାଥ ମହିମା ତୋହର ॥
ରଙ୍ଗଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ।
ଦେଖାଇ ମୋର ମନ ତୋଷ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ-ସଂସାର କୁଶଳେ ।
ମୁଁ ଯେଣୁ ଅଛି ମହାଜଳେ ॥
ସୃଷ୍ଟି କଳ୍ପନା ଚିନ୍ତା ଅର୍ଥେ ।
ମୁହିଁ ଭାଳଇ ଅବିରତେ ॥
ତୁ ଉଠି ମଧୁର ବଚନେ ।
ଚିନ୍ତା ନିବାର ମୋର ମନେ ॥୨୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ସଂଭ୍ରମ ବଚନେ ।
ତପ ସମାଧି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ନିର୍ମଳ ଦିବ୍ୟ ଅନୁଭବେ ।
ନିଗମ ବଚନ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ କରି ସ୍ତୁତି ।
ମନ ବଚନେ ଯେତେ ଶକ୍ତି ॥
ଅନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବ ଘେନି ।
ସେ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ହେଲା ତୁନି ॥୨୬

୧. ଲୋକସଂଗ୍ରହେ—ଜନକଲ୍ୟାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ୨. ପ୍ରପନ୍ନବରଦ—ଶରଣାଗତଙ୍କୁ ବରପ୍ରଦାନକାରୀ । ୩. ଗୁଣଗୃହୀତ—ସଗୁଣ ।

ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ମନ ଜାଣି ।
ଦୟାସାଗର ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବିଷାଦ ଚିତ୍ତେ ସେ ଭାଳର ।
ପ୍ରଳୟଜଳ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥୨୭
ଲୋକ ସଂସାନ ଚିନ୍ତା କରି ।
ଭାଳଇ ଖେଦ ମନେ ଧରି ॥
ସେ ଚିତ୍ତ ଜାଣି ଭଗବାନ ।
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଖେଦ ମୋହ ହରି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦଇତାରି ॥୨୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ବେଦଗର୍ଭ ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖ ।
ବେଗେ ତୁ ଛାଡ଼ ମନଦୁଃଖ ॥
ତୁ ଯେ କଳ୍ପିତେ ମାଗୁ ଯାହା ।
ଆଗେ ମୁଁ କରିଅଛି ତାହା ॥୨୯
ତୁ ଏବେ ତପେ କର ଆଶା ।
ମୋ ବିଦ୍ୟାବଳ ତୋ ଭରସା ॥
ଏ ତପ ବିଦ୍ୟା ବେନି ବଳେ ।
ସୃଷ୍ଟି ତୁ କର ମହାଜଳେ ॥୩୦
ସମାଧି ଯୋଗେ ଭକ୍ତି କର ।
ଏ ଯେତେ ଭବିଷ୍ୟ ସଂସାର ॥
ସର୍ବ ଦେଖିବୁ ମୋର ଦେହେ ।
ମୋତେ ଦେଖିବୁ ସର୍ବମୟେ ॥୩୧
ମୁଁ ବସେ ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ମନେ ।
ଇନ୍ଧନ ମଧ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ॥
ମୋତେ ଯେ ଦେଖେ ବେଦବର ।
ତାର ସଂଶୟ ଯାଇ ଦୂର ॥୩୨

ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣ ମେଳେ ।
ଅନ୍ତଃକରଣ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଯେବେ ଦେଖଇ ଦେହେ ମୋତେ ।
ସ୍ୱରାଜ୍ୟେ[୧] ରହଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୩୩
କର୍ମ ବିସ୍ତାରେ ନାନାମତେ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିବୁ ଯେମନ୍ତେ ॥
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ତୋର ମନ ।
କେବେହେଁ ନୋହିବଟି ଛନ୍ନ ॥୩୪
ତୁ ଯେବେ ମୋର ଦେହେ ମନ ।
ଦେଇ ସର୍ଜିବୁ ପ୍ରଜାଜନ ॥
ଏ ରଜୋଗୁଣେ ଯେତେ ଭାବ ।
କେବେହେଁ ତୋତେ ନ ଲାଗିବ ॥୩୫
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ଯୁକତେ ।
ତୁ ଯେ ଜାଣିଲୁ ଏବେ ମୋତେ ॥
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଗ୍ରସ୍ତେ ।
କେ ହେଜି ସମ୍ପାଦିବ ମୋତେ ॥୩୬
ତୁ ଯେ ସଂଶୟ ଚିତ୍ତେ ବହି ।
କମଳନାଳ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥
ତାହାର ମୂଳ ଇଚ୍ଛା କଲୁ ।
ଅନେକ କାଳ ତୁ ଭ୍ରମିଲୁ ॥
ଦୟା ବସିଲା ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ବାହାରେ* ଦେଖାଇଲି ତୋତେ ॥୩୭
ତୁ ଯେବେ କଲୁ ମୋତେ ସ୍ତୁତି ।
କହଇ ଶୁଣ ବେଦପତି ॥
ଯେ ତପନିଷ୍ଠା ତୋର ଦେହେ ।
ଲଭିଲୁ ମୋର ଅନୁଗ୍ରହେ ॥୩୮
ସୁପ୍ରୀତ ହୋଇଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
କଲ୍ୟାଣ ଲଭ ତୁ ଜଗତେ ॥

ଲୋକମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥେ ତୋର ।
ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ ମୋହର ॥୩୯
ଏ ସ୍ତୋତ୍ରେ ମୋତେ ଯେ ଭଜିବ ।
ସଂସାର ଭୟରୁ ତରିବ ॥
ମୁଁ ବରଦାତା ଭଗବାନ ।
ତାହାକୁ ହୁଅଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥୪୦
ସମାଧି ତପ ଯଜ୍ଞମତେ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଇଷ୍ଟାପୂର୍ତ୍ତେ ॥
ମୋରେ ନିଶ୍ଚଳ ପ୍ରୀତିଭାବ ।
ଏ ସର୍ବ କର୍ମଫଳ ଲାଭ ॥୪୧
ମୁଁ ଆତ୍ମା ଜଗତ ଜୀବର ।
ସଂଶୟ ଚିତ୍ତେ ଅଗୋଚର ॥
ଏଣୁ ଯେ ମୋ ବିଷୟ ଭଜେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବମାୟା ତେଜେ ॥୪୨
ମାୟାରେ ଆତ୍ମାବୁଦ୍ଧି ଧର ।
ପୂର୍ବର ପ୍ରାୟେ ସୃଷ୍ଟି କର ॥
ସକଳ ବେଦଭାବେ କରି ।
ମୋହର ଭାବ ହୃଦେ ଧରି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ମୋର ଦେହେ ଥିଲେ ।
ପ୍ରଳୟଜଳେ ନାଶ ଗଲେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ।
ପୁଣି ପ୍ରକାଶ ଏ ଜଗତେ ॥୪୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମା ଆଗେ କହି ।
ଅନ୍ତର ହେଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪୪
ସେ ହରିଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁତିର୍ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ସ୍ୱରାଜ୍ୟେ—ମୋକ୍ଷପଦରେ ।

* ଏ ସ୍ଥଳରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ଦର୍ଶିତୋଽବହିଃ' ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ତର୍ହୃଦୟରେ ଦେଖାଇଲେ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦଶମେ ପ୍ରାକୃତାଦି ଭେଦ । ସୃଷ୍ଟି ବର୍ଣ୍ଣନ ଦଶବିଧ ॥

ବିଦୁର ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ ପାଦେ ଦେଇ ଶିର ।
ଆନନ୍ଦେ ପଚ୍ଚରେ ବିଦୁର ॥
ଭୋ ମୁନି କହ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥
ସେ ବେଦପତି ଜ୍ଞାନମତେ ।
ପ୍ରଜା ସର୍ଜିଲା ସେ କେମନ୍ତେ ॥
ତାର କି ଦେହେ ପ୍ରଜା ଥିଲା ।
କେତେ ପ୍ରକାରେ ଭିଆଇଲା ॥
ମାନସିକେ ବା ଦେହଗତେ ।
କହ ସଂଶୟ ଯାଉ ଚିତ୍ତେ ॥୧,୨

ସୂତ ଉବାଚ

ବିଦୁର ବାକ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଯେ ପୂର୍ବପ୍ରଶ୍ନ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବିଦୁର ପ୍ରୀତିଭାବ ଘେନି ।
କହନ୍ତି ମଇତ୍ରେୟ ମୁନି ॥୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଜଗତ ସର୍ଜିଲା ଯେମନ୍ତେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବାକ୍ୟେ ବେଦପତି ।
ତପ ସାଧନେ କଲା ମତି ॥
ଶତ ବରଷ ଦେବମତେ ।
ତପ ସାଧିଲା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ଲୀନ କରି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନ ସୁମରି ॥୪
ଦେଖଇ ନୟନ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ଉର୍ମି ସଙ୍କୁଳ ମହାଜଳେ ॥
ପବନ ଯୋଗେ ଅତି ଖର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର ॥
ପଦ୍ମ ସହିତେ ଜଳ କମ୍ପେ ।
ଉର୍ମି-ସଙ୍କୁଳ ଅତିରେକେ ॥
କାଳର ବଳେ କମ୍ପମାନ ।
ଦେଖି ଉଶତ ବ୍ରହ୍ମା ମନ ॥୫

ତକ୍ଷଣେ ତପ ବିଦ୍ୟା ବଳେ ।
ସୁସିର ବିଜ୍ଞାନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ବାୟୁ ସହିତେ ଜଳରାଶି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଯୋଗବଳେ ଗ୍ରାସି ॥୬
ପ୍ରଳୟଜଳ ଯହୁଁ ଗଲା ।
ନିଶ୍ଚଳେ ପଦ୍ମ ବିକାଶିଲା ॥
ସେ ପଦ୍ମେ ବସି ବେଦବର ।
ମନରେ କରଇ ବିଚାର ॥
ପୂର୍ବେ କମଳ ଗର୍ଭଗତେ ।
ଜନ୍ତୁଏ ପଶିଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରିବି ପ୍ରକାଶ ।
ସେ ଯେଣୁ ସ୍ୱକର୍ମେ ପ୍ରବେଶ ॥୭
ଏକୁ ଅନେକ ରୂପ କିନ୍ତେ ।
ସ୍ୱକର୍ମ ବଳେ ନାନାମତେ ॥
ତ୍ରିସପ୍ତ ଲୋକ ସ୍ଥାନ ଯେହି ।
ତିନି ଭୁବନ କଲେ ତହିଁ ॥୮
ସହିରେ ଯେବା ନିଜ କର୍ମ ।
ସର୍ଜିଲେ ପ୍ରଜା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ଧର୍ମ ଚିହ୍ନି ।
ନିଶ୍ଚଳଯୋଗେ ପ୍ରଜାପତି ॥୯

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ହରିର ମହିମା ।
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଗୁଣସୀମା ॥
କାଳସ୍ୱରୂପ ନାରାୟଣ ।
ସୃଷ୍ଟିପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
ଖେଳଇ ନିଜ ମାୟାବଳେ ।
କେ ତା ଦେଖିବ ଚର୍ମଡୋଳେ ॥
କାଳ ଲକ୍ଷଣ କହ ମୋତେ ।
ଅଣୁ ବା ପରମାଣୁ ଯେତେ ॥୧୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ନିର୍ଲେପ ନିର୍ବିଶେଷେ ସ୍ଥିତ ॥

ତାର ଶରୀରୁ ଆତ୍ମା ଜାତ ।
ଲୀଳାରେ ସୃଜଇ ଜଗତ ॥୧୧
ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମମୟରୂପୀ ।
ନିଜ ମାୟାର ବଳେ ବ୍ୟାପୀ ॥
କାଳ ପ୍ରଭାବେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ।
ସେ କାଳ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ॥୧୨
ଯେମନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ଥିଲା ପୂର୍ବେ ।
ତେମନ୍ତ ପୁଣି ହେବ ଏବେ ॥
ପ୍ରାକୃତ ବିକୃତ ଭାବରେ ।
ଯେ ସର୍ଗ ନବ ପରକାରେ ॥୧୩
ସେ କାଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଣ ଯେତି ।
ତିନି ପ୍ରକାରେ ଲୟ ହୋନ୍ତି ॥
ଯେବା ପ୍ରଳୟ ହୁଏ କାଳେ ।
ତା ନିତ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ॥
ଯେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ମୁଖାଗ୍ନିରେ ।
ପ୍ରଳୟ ଘଟଇ ସଂସାରେ ॥
ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ ହେତୁ ନୈମିତ୍ତିକ ।
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟେ ଗ୍ରାସେ ପ୍ରାକୃତିକ ॥
ଗୁଣର ବଶେ ତା ଉପତ୍ତି ।
ଏ ରୂପେ ତ୍ରିବିଧ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଗୁଣ ବୈଷମ୍ୟେ ଆତ୍ମବଶେ ।
ସ୍ୱଗୁଣ ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସ୍ୱଗୁଣ ବଇଷମ୍ୟ ବଶେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତହୁଁ ପରକାଶେ ॥
ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ ଆଦ୍ୟ ଚିହ୍ନି ।
ପ୍ରଥମ ସର୍ଗ ଉତପତ୍ତି ॥୧୪
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅହଙ୍କାରୋଦୟ ।
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟାଶ୍ରୟ ॥
ତୃତୀୟ ଭୂତସର୍ଗ ହୋଏ ।
ସେ ମାତ୍ରା ଦିବ୍ୟଶକ୍ତି ବହେ ॥୧୫
ଚତୁର୍ଥେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଜନ୍ମ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟାତ୍ମକ ନାମ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରି ରକ୍ଷକ ଦେବଗଣ ।
ଆବର ପଞ୍ଚମରେ ମନ ॥୧୬

ଷଷ୍ଠରେ ତାମସ ଯେ ହୋଏ ।
ଅବିଦ୍ୟା ମହାଶକ୍ତି ବହେ ॥
ଏ ଷଟ ପ୍ରକୃତି ଗୋଚର ।
ବିକୃତି ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ॥୧୭
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଜାତ ରଜୋଗୁଣେ ।
ହରିର ଲୀଳା ଏ ପ୍ରମାଣେ ॥
ସ୍ଥାବର ସୃଜନ ସପ୍ତମ ।
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ମୁଖ୍ୟତମ ॥
ଏବେ ହୋ ମୁଖ୍ୟସର୍ଗ କହି ।
ସ୍ଥାବର ଷଡ଼ବିଧ ହୋଇ ॥୧୮
ବନସ୍ପତି ଲତା ଓଷଧି ।
ବୀରୁଧ ଦ୍ରୁମ ବେଣୁ ଆଦି* ॥
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସ୍ରୋତ ।
ଅନ୍ତରେ ସ୍ପର୍ଶଜ୍ଞାନ ମାତ୍ର ॥୧୯
ଅଷ୍ଟମ ସର୍ଗେ ପଶୁଗଣ ।
ସେ ଅଷ୍ଟବିଂଶ ପରମାଣ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ତମଗୁଣେ ଥାନ୍ତି ।
କେବଳ ଘ୍ରାଣେ ସେ ଜାଣନ୍ତି ॥୨୦
ଗୋରୁ ମହିଷ ଛାଗ ତିନି ।
ଶୂକର କୃଷ୍ଣ[1] ଯେ ହରିଣୀ ॥
ଗବୟ ମେଷ ଉଷ୍ଟ୍ର ତିନି ।
ଏ ରୂପେ ନବ ପରିମାଣି ॥
ଏହାଙ୍କ ପାଦେ ବେନି ଖୁର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ତୁ ବିଦୁର ॥୨୧
ଅଶ୍ୱ ଶରଭ ଉଚ୍ଚସ୍ରବ[2] ।
ଚମରୀ ଗୌର ଅଶ୍ୱତର[3] ॥

ଏ ଷଟ ଅଶ୍ୱ ଆଦି ଯେତେ ।
ଏ ଏକଖୁର କହି ତୋତେ ॥
ଏବେ କହିବା ଚାର ଶୁଣ ।
ଯେ ପଞ୍ଚନଖୀ ପଶୁଗଣ ॥୨୨
ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ବୃକ[4] ।
ମାର୍ଜାର ଶଶା ଯେ ଶଲ୍ଲକ[5] ॥
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର[6] କପି ଗଜ କୂର୍ମ ।
ଗୋଧିକା ଆଦି ଅନୁକ୍ରମ ॥
ମକର ଆଦି ଜଳଜୀବେ ।
ଖଗେ କହିବା ଶୁଣ ଏବେ ॥
ଯେ କଙ୍କ[7] ଶାଗୁଣା ସଞ୍ଚାଣ ।
ଭାସ[8] ଉଲୂକ ବରହିଣ[9] ॥
ହଂସ ସାରସ ଚକ୍ରବାକ ।
ଉଲୂକ ଆଦି ଚିଲ କାକ ॥୨୩,୨୪
ଏବେ ନବମସର୍ଗ କହି ।
ବିଦୁର ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଏକବିଧ ହୋନ୍ତି ।
ଯେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ପ୍ରାୟ ଚିନ୍ତି ॥
ରଜ ଅଧିକ କର୍ମ ପର ।
ବିକୃତ ଏ ତିନି ପ୍ରକାର ॥୨୫
ଏବେ ଅପର କହୁଁ ତୋତେ ।
ଉଭୟ ମଧ୍ୟେ ସୃଷ୍ଟି ଯେତେ ॥
କୁମାରସର୍ଗ[10] ଯେ ବୋଲାଇ ।
ଉଭୟ ମତେ ଦେହ ବହି ॥୨୬
ଦେବଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଅଷ୍ଟବିଧ ।
ପିତର ଅସୁର ବିବୁଧ ॥

ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ସିଦ୍ଧ ।
ଚାରଣ ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷ ଭେଦ ॥୨୭
ଭୂତ ପିଶାଚ ପ୍ରେତଗଣ ।
କିନ୍ନର ବିଦ୍ୟାଧର ପୁଣ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟବିଧ† ଉତପତ୍ତି ।
ସୁଭାବେ ଦେବତା ବୋଲାନ୍ତି ॥
ଏ ଦଶସର୍ଗ ହେ ବିଦୁର ।
କ୍ରମେ ସର୍ଜିଲା ବେଦବର ॥୨୮
ଏବେ କହିବା କୁରୁବୀର ।
ଯେ ବଂଶ ମନୁ ମନ୍ବନ୍ତର ॥
ଏମନ୍ତେ ରଜଗୁଣେ ମିଶି ।
ସୃଷ୍ଟି ଆଗମେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ଅମୋଘସଙ୍କଳ୍ପ ସ୍ୱଭାବ ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ପଦ୍ମନାଭ ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ନୋହେ ସେ ଗୃହୀତ ।
ଈଶ୍ୱର ମାୟା ବହୁମତ ॥
ନଦୀଙ୍କ ଜଳ ଯେହ୍ନେ କ୍ରମେ ।
ଜଳଧି ଯାନ୍ତି ଯଥାକ୍ରମେ ॥
ଏ ଯେତେ ଦେବାସୁର ଆଦି ।
ଯେତେ ମୁଁ କହିଲି ସମ୍ପାଦି ॥
ସେ ନାନାବିଧ ରୂପ ହୋନ୍ତି ।
କ୍ରମେ ତାହାର ଦେହେ ଯାନ୍ତି ॥୨୯
ଏମନ୍ତେ ବିଦୁର ସମୀପେ ।
ମୁନି କହିଲେ ସଙ୍କ୍ଷେପେ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଜ୍ଞାନରସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ତତ୍ତ୍ୱାଦ୍ୟୁସର୍ଗକ୍ରମୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. କୃଷ୍ଣ—କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ । ୨. ଉଚ୍ଚସ୍ରବ—ଗଧ । ୩. ଅଶ୍ୱତର—ଖଚର । ୪. ବୃକ—ହେଟା ବାଘ । ୫. ଶଲ୍ଲକ—ଝିଙ୍କ । ୬. ମୃଗେନ୍ଦ୍ର—ସିଂହ । ୭. କଙ୍କ—ବଗ । ୮. ଭାସ—କୁକ୍କୁଟ । ୯. ବରହିଣ—ମୟୂର । ୧୦. କୁମାରସର୍ଗ—ସନତ୍କୁମାରାଦିଙ୍କ ସର୍ଗ ।

* ବନସ୍ପତି—ଫୁଲ ବିନା ଫଳ ଧରୁଥିବା ବୃକ୍ଷ; ଯଥା—ବର, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଡିମିରି । ଲତା—ଯାହା କାହାର ଆଶ୍ରୟରେ ମାଡ଼େ; ଯଥା—ଅଙ୍ଗୁର, ମାଳତୀ । ଓଷଧି—ଯାହା ଫଳ ପରିପକ୍ୱ ହେବା ପରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ; ଯଥା—ଧାନ, ଗହମ, ମୁଗ । ବୀରୁଧ—ଯେଉଁ ଲତା କଠିନ ପ୍ରକୃତିର ହୋଇଥିବାରୁ ଉପରକୁ ଉଠି ନ ପାରି ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ; ଯଥା—ତରଭୁଜ । ଦ୍ରୁମ—ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ପୁଷ୍ପ ଧାରଣ କରିବା ପରେ ଫଳ ଧରେ; ଯଥା—ଆମ୍ବ, ଜାମୁ । ବେଣୁ—ଯାହାର ଖୋପା ଅଂଶ କଠିନ ଓ ଭିତର ପୋଲା; ଯଥା—ବାଉଁଶ ।

† (୧) ପିତର (୨) ଅସୁର (୩) ବିବୁଧ ବା ଦେବତା (୪) ଗନ୍ଧର୍ବ-ଅପ୍ସରା (୫) ଯକ୍ଷ-ରାକ୍ଷସ (୬) ସିଦ୍ଧ-ଚାରଣ-ବିଦ୍ୟାଧର (୭) ଭୂତ-ପ୍ରେତ-ପିଶାଚ (୮) କିନ୍ନର-କିମ୍ପୁରୁଷ-ଅଶ୍ୱମୁଖ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କାଳର ଯେବା ପରିମାଣ । ଅଣୁ ପରମାଣୁ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଯୁଗ ଯେ କଳ୍ପ ମନ୍ୱନ୍ତର । ଏକାଦଶରେ ଏ ବିସ୍ତର ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ହେ କୁରୁବୀର ଶୁଣ ତୁହି ।
କହିବି ପରମାଣୁ ମୁହିଁ ॥
ଯାହା ବିଭାଗ ନ ଲଭଇ ।
ସଂଯୋଗ ଭାବ ଯାର ନାହିଁ ॥
ଯାହା ସର୍ବଦା ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ତାହାର ପରମାଣୁ ନାମ ॥
ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକଚିତେ ।
ସେ କାଳରୂପ ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ॥
ନିମିଷ ଆଦି ରୂପ ତାର ।
ଯେମନ୍ତେ ପୂରଇ ବତ୍ସର ॥
ନିମିଷ ଚକ୍ଷୁ ପକ୍ଷ୍ମ ଭ୍ରମ ।
ଅଣୁ ତହିଁରୁ ଅଟେ ସାନ ॥
ଅଣୁର ଅର୍ଦ୍ଧ ପରମାଣୁ ।
ତ୍ରିଭାଗେ ହୋଏ ତ୍ରସରେଣୁ ॥୧-୫
ତୃତୀୟ ତ୍ରସରେଣୁ ଯେହି ।
ତାହାକୁ ତ୍ରୁଟି ବୋଲି କହି ॥
ଶଏ ତ୍ରୁଟିରେ ବେଧ ହୋଏ ।
ତ୍ରିବେଧେ ଲବ ନାମ ବହେ ॥୬
ତ୍ରିଲବ କାଳ ଅଟେ ଯେହି ।
ନିମିଷ ବୋଲି ତାକୁ କହି ॥
ତୃତୀୟ ନିମିଷରେ କ୍ଷଣ ।
ପଞ୍ଚକ୍ଷଣରେ କାଷ୍ଠା ପୁଣ ॥
କାଷ୍ଠା ପନ୍ଦର ଯେବେ ହୋଇ ।
ତାହାକୁ ଲଘୁ ବୋଲି କହି ॥୭
ଏ ପଞ୍ଚଦଶ ଲଘୁ ଘେନ ।
ନାଡ଼ୀ ବୋଲିଣ ତାକୁ ଜାଣ ॥
ବେନି ନାଡ଼ୀରେ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ।
ପ୍ରହର ଷଟ ଅବା ସପ୍ତ ॥
ତାହାକୁ ଯାମ ବୋଲି କହି ।
ଅଷ୍ଟମେ ଅହୋରାତ୍ର ହୋଇ ॥୮
ତାମ୍ର ଦ୍ୱାଦଶ ପଳ ଅର୍ଦ୍ଧେ ।
ପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରମାଣ ପାତ୍ର ମଧ୍ୟେ ॥
ଚାରିଅଙ୍ଗୁଳି ଦୀର୍ଘ କରି ।
ଚତୁରମାସେ ସୁନା ଗଢ଼ି ॥
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୂଚୀରେ ଛିଦ୍ର କରି ।
କରିବ ଆୟାମ ବିସ୍ତାରି ॥
ଜଳେ ବୁଡ଼ନ୍ତେ ଦଣ୍ଡେ ହୁଏ ।
ଏମନ୍ତେ କାଳର ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ॥୯
ଅଷ୍ଟପ୍ରହରେ ଦିବାରାତ୍ରି ।
କାଳଜ୍ଞେ ଏମନ୍ତ ଗଣନ୍ତି ॥
ପନ୍ଦର ଅହୋରାତ୍ରେ ପକ୍ଷ ।
ସେ ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୧୦
ଏ ବେନିପକ୍ଷେ ହୁଏ ମାସ ।
ପିତୃଙ୍କ ରାତ୍ରି ଯେ ଦିବସ ॥
ଦ୍ୱିମାସେ ଋତୁ ଏକ ହୋଇ ।
ବସନ୍ତ ଆଦି ଷଟ ସେହି ॥
ଏକ ଅୟନେ ଋତୁ ତିନି ।
ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଯେ ବେନି ॥
ବେନି ଅୟନେ ସମ୍ୱତ୍ସର ।
ଏମନ୍ତେ ଗଣନା କାଳର ॥୧୧
ଦେବଙ୍କୁ ଅହୋରାତ୍ର ହୁଏ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ବରଷ ବୋଲାଏ* ॥
ଏମନ୍ତେ ଶତେକ ବରଷ ।
ମନୁଷ୍ୟ ପରମାୟୁ ଶେଷ ॥୧୨
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରା ଚକ୍ରେ ।
ସେ କାଳରୂପୀ ବିଭୁ ଏକେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସଂବତ୍ସର ଅନ୍ତେ ।
ବିହରେ ଆତ୍ମାର ଆୟତ୍ତେ ॥
ଅଣୁ ପ୍ରମାଣୁ ପରିମାଣେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନାଶେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୩
ଏ ପଞ୍ଚବିଧ ଯେ ବତ୍ସର ।
ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ॥
ପ୍ରଥମେ ସଂବତ୍ସର ହୋଏ ।
ପରିବତ୍ସର ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟେ ॥

* ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କାଳର ପରିମାଣ ନିମ୍ନରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

୨ ପରମାଣୁ = ୧ ଅଣୁ	୨ ନାଡ଼ୀ = ୧ ମୁହୂର୍ତ୍ତ	୪,୩୨,୦୦୦ ମାନବ ବର୍ଷ=୧ କଳିଯୁଗ
୩ ଅଣୁ = ୧ ତ୍ରସରେଣୁ	୬ ବା ୭ ଦଣ୍ଡ= ୧ ପ୍ରହର	୮,୬୪,୦୦୦ ମାନବ ବର୍ଷ=୧ ଦ୍ୱାପରଯୁଗ
୩ ତ୍ରସରେଣୁ = ୧ ତ୍ରୁଟି	୪ ପ୍ରହର = ୧ ଦିବସ	୧୨,୯୬,୦୦୦ ମାନବ ବର୍ଷ=୧ ତ୍ରେତାଯୁଗ
୧୦୦ ତ୍ରୁଟି = ୧ ବେଧ	୮ ପ୍ରହର = ୧ ଅହୋରାତ୍ର	୧୭,୨୮,୦୦୦ ମାନବ ବର୍ଷ=୧ ସତ୍ୟଯୁଗ
୩ ବେଧ = ୧ ଲବ	୧୫ ଅହୋରାତ୍ର = ୧ ପକ୍ଷ	୪ ଯୁଗର ସମାହାର =୧ ଚତୁର୍ଯୁଗ
୩ ଲବ = ୧ ନିମିଷ	୨ ପକ୍ଷ = ୧ ମାସ	(୪୩,୨୦,୦୦୦ ମାନବ ବର୍ଷ)
୩ ନିମିଷ = ୧ କ୍ଷଣ	୨ ମାସ = ୧ ଋତୁ	୭୧ ଚତୁର୍ଯୁଗରୁ କିଛି ଅଧିକ=୧ ମନ୍ୱନ୍ତର
୫ କ୍ଷଣ = ୧ କାଷ୍ଠା	୬ ମାସ = ୧ ଅୟନ	୧୪ ମନ୍ୱନ୍ତର ବା ୧୦୦୦ ଚତୁର୍ଯୁଗ=୧ କଳ୍ପ
୧୫ କାଷ୍ଠା = ୧ ଲଘୁ	୨ ଅୟନ = ୧ ମାନବ ବର୍ଷ	ବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ୧ ଦିବସ ଅର୍ଥାତ୍ ମାନବ ବର୍ଷ ଅନୁସାରେ
୧୫ ଲଘୁ = ୧ ନାଡ଼ୀ ବା ଦଣ୍ଡ	ଏବଂ ଏହି ଅନୁସାରେ—	୪୩୨,୦୦୦୦୦୦୦ (ଚାରିଶହ ବତିଶ କୋଟି) ବର୍ଷ।

ଇଡ଼ାବତ୍ସର ତୃତୀୟର ।
ଚତୁର୍ଥେ ଯେ ଅନୁବତ୍ସର ॥
ପଞ୍ଚମେ ବତ୍ସର ବୋଲାଇ ।
କାଳସ୍ୱରୂପ ଗୁଣମୟୀ ॥୧୪
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କାଳରୂପ ଧରି ।
ସଂସାର ବୀଜକୁ ବିସ୍ତାରି ॥
ସକାମ ଫଳ ବିସ୍ତାରଣେ ।
ଯାହାର ଉଦୟ ଗଗନେ ॥
ସେ ତେଜୋମୟ କାଳାନ୍ତକ ।
ପଞ୍ଚବତ୍ସର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ॥
ସେ ମହାଭୂତ ମହାତେଜ ।
ବହୁ ପ୍ରକାରେ କରି କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ଧାଏଁ ଆକାଶେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ପୁରୁଷ ମୋହ ନିବାରଣେ ॥
ନିତ୍ୟେ ତାହାଙ୍କ ପୂଜା କର ।
ତରିବ ଏ ଭବ ସଂସାର ॥୧୫

ବିଦୁର ଉବାଚ

ପିତୃ ଦେବତା ନର ଆଦି ।
ପରମାୟୁଷ ଯଥାବିଧି ॥
ଶୁଣିଲି ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ଭାବେ ।
ସନ୍ତୋଷେ କହ ମୁନି ଏବେ ॥
ଏ ପରେ କଳ୍ପ ବାହ୍ୟେ ଯେତେ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ଏ ଜଗତେ ॥
ସନକ ଆଦି ମହାମୁନି ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ବାହ୍ୟେ ଯେତେ ଜ୍ଞାନୀ ॥
ଅଛନ୍ତି କାଳର ଆୟତ୍ତେ ।
ତାଙ୍କ ଆୟୁଷ କହ ମୋତେ ॥୧୬
ତୁମ୍ଭେ ସେ କାଳଗତି ଜାଣ ।
ଯେ ଯୁଗେ ଯେ ଅବା ପ୍ରମାଣ ॥
ଯେଣୁ ସେ ବିଚକ୍ଷଣ ଧୀର ।
ସୁବୁଦ୍ଧି ସୁଗୁଣ ଗମ୍ଭୀର ॥
ଯେତେ ବିଷୟ ଏ ଶୟନେ ।
ଜାଣନ୍ତି ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ବଳେ ॥୧୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସତ୍ୟ ତ୍ରେତୟା ଦ୍ୱାପରାଦି ।
କଳି ଏ ଚତୁର୍ଯୁଗ ବିଧି ॥
ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ରେ ।
ଏ ଚ୍ୱରିଯୁଗ କାଳ ଅଂଶେ ॥୧୮
ଚ୍ୱରିସହସ୍ର ଯୁଗ ସତ୍ୟ ।
ତିନିସହସ୍ର ତ୍ରେତା ମତ ॥
ଦ୍ୱାପର ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଜାଣ ।
କଳି ସହସ୍ରେ ପରିମାଣ ॥
ଏହି ପ୍ରମାଣେ ଶତ ଦେଇ ।
ଦ୍ୱିଗୁଣେ ଏହାକୁ ମିଶାଇ ॥
ଯୁଗଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟାଅଂଶ ।
ଅୟୁତେ ଯେ କାଳ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେବବର୍ଷ ମତେ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ସମେତେ ॥
ଏ ରୂପେ ଯୁଗ ସଂଖ୍ୟା ଜାଣି ।
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଗୋଚରେ ପ୍ରମାଣି* ॥
ଯେ ଯୁଗେ ଯେବା ଧର୍ମ ବିଧି ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୧୯,୨୦
ଧର୍ମ ସତ୍ୟରେ ଚତୁଷ୍ପଦ ।
ଅଧର୍ମ କ୍ରମେ ହୀନପଦ ॥
ତ୍ରେତାରେ ତିନିପଦ ଥିଲା ।
ଦ୍ୱାପରେ ଦ୍ୱିପଦ ହୋଇଲା ॥
କଳିରେ ଏକପଦ ରହେ ।
ଯେଣୁ ଅଧର୍ମ ବୃଦ୍ଧି ବହେ ॥୨୧
ଦେବଙ୍କ ସହସ୍ର ଯୁଗରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦିବସ ବୋଲି ତାରେ ॥
ଏହି ପ୍ରମାଣେ ରାତ୍ର ହୁଏ ।
ନିଶି ଆଗମେ ବ୍ରହ୍ମା ଶୁଏ ॥୨୨
ରାତ୍ରର ଅନ୍ତେ ପୁଣି ଉଠି ।
ବେଦ ପ୍ରମାଣେ କରେ ସୃଷ୍ଟି ॥
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାର ଦିବସେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ମନୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ॥୨୩
ମନୁ ଅନ୍ତର କାଳ ଭୋଗ ।
ଏକସ୍ତରି ଯେ ଚତୁର୍ଯୁଗ ॥
କିଛି ଅଧିକେ ହୁଏ ଶେଷ ।
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦିବସ ॥
ମନୁଙ୍କ ବଂଶେ ମନୁସୁତେ ।
ଋଷି ଦେବତା ସୁରନାଥେ ॥
ତିନି ଭୁବନେ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କଳ୍ପ ପରିଯନ୍ତେ ॥୨୪
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଦୈନନ୍ଦିନ କାମ ।
ତିର୍ଯ୍ୟକ ପିତୃ ଦେବ ଜନ ॥
ଏମନ୍ତେ କଳ୍ପେ କଳ୍ପେ ହୋନ୍ତି ।
କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଏଥି ॥୨୫
ମନ୍ୱନ୍ତରମାନଙ୍କେ ହରି ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ॥
ମନୁ ଶରୀରେ ଏ ସଂସାରେ ।
ପାଳି କ୍ରୀଡ଼େ ପୁରୁଷକାରେ ॥୨୬
ମାୟାର ବଳେ ସେ ବିହରେ ।
ବ୍ରହ୍ମଦିବସ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ନିଶା ଆଗମେ ବିଶ୍ୱଦେହୀ ।
ମଉନବ୍ରତେ ସେ ବସଇ ॥୨୭
ତ୍ରିଲୋକ କମ୍ପେ ତାହା ଦେଖି ।
ସ୍ୱଜ୍ଞାନ ଜୀବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ।
ପ୍ରଳୟ ଅଗ୍ନି ପ୍ରକାଶିଲା ॥

* ସତ୍ୟଯୁଗର ଅବଧି ୪୦୦୦, ତ୍ରେତାର ୩୦୦୦, ଦ୍ୱାପରର ୨୦୦୦ ଓ କଳିର ୧୦୦୦ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ ବୋଲି ଧରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ଅବଧି ଯେତିକି ସହସ୍ର ଦିବ୍ୟବର୍ଷ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ସଂଖ୍ୟାକୁ ୧୦୦ରେ ଗୁଣି, ପୁନଶ୍ଚ ତାହାକୁ ୨ରେ ଗୁଣନ କଲେ ସେହି ଯୁଗର ସଂଧ୍ୟା ଓ ସଂଧ୍ୟାଂଶ ବାହାରେ । [ଯଥା—୪୦୦୦ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ ପରିମିତ ସତ୍ୟଯୁଗର ସଂଧ୍ୟା ଓ ସଂଧ୍ୟାଂଶ ହେଲା— ୪×୧୦୦×୨=୮୦୦ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ ।] ଅତଏବ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ ସହିତ ସଂଧ୍ୟା ଓ ସଂଧ୍ୟାଂଶ ମିଶି ସତ୍ୟଯୁଗର ମୋଟ ଅବଧି ୪୮୦୦, ତ୍ରେତାଯୁଗର ୩୬୦୦, ଦ୍ୱାପରଯୁଗର ୨୪୦୦ ଓ କଳିଯୁଗର ୧୨୦୦ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ ହୁଏ ।

ଦେବତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦିନ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ହୋଇଥିବାରୁ, ଦେବତାଙ୍କରଏକ ବର୍ଷ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ୩୬୦ ବର୍ଷ ସହିତ ସମାନ । ଅତଏବ ମାନବବର୍ଷ ଅନୁସାରେ କଳିଯୁଗର ପରିମାଣ (୧୨୦୦ ଦିବ୍ୟବର୍ଷ×୩୬୦) ୪,୩୨,୦୦୦ ବର୍ଷ, ଦ୍ୱାପରଯୁଗର ୮,୬୪,୦୦୦ ବର୍ଷ, ତ୍ରେତାଯୁଗର ୧୨,୯୬,୦୦୦ ବର୍ଷ ଓ ସତ୍ୟଯୁଗର ୧୭,୨୮,୦୦୦ ବର୍ଷ ହେଲା ।

ସଙ୍କରଷଣ ମୁଖୁଁ ଆସି ।
ଅନଳ ତିନି ଲୋକେ ଗ୍ରାସି ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବହ୍ନି ତେଜ ତ୍ରାସେ ।
ଋଷିଏ ଥାନ୍ତି ଯେ ଆକାଶେ ॥
ସେ ମହର୍ଲୋକ ଛାଡ଼ି ବେଗେ ।
ପଶନ୍ତି ଜନଲୋକ ମାର୍ଗେ ॥୨୮,୨୯
ତକ୍ଷଣେ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ।
ତ୍ରିଲୋକ ଆଚ୍ଛାଦନ୍ତି ହେଳେ ॥
ପବନ ଅଣସ୍ପଶ ବଳେ ।
ବହନ୍ତେ ଗର୍ଜେ ଊର୍ମିମାଳେ ॥୩୦
ଜଳ ତରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟେ ପୁଣି ।
ନାଗଆସନେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ନିଦ୍ରିତ ନୟନେ ।
ଶୟନ ଅନନ୍ତଶୟନେ ॥
ସଙ୍ଗତେ କେହି ନାହିଁ ଏକେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଜନଲୋକେ ॥୩୧
ଏମନ୍ତେ ଅହୋରାତ୍ର ଗଣି ।
ଆଗମ ନିଗମେ ପ୍ରମାଣି ॥

ଏ ଭାବେ ଶତେକ ବରଷ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପରମ ଆୟୁଷ ॥୩୨
ବ୍ରହ୍ମାର ଆୟୁଷ ଯେ ହୋଇ ।
ଅର୍ଦ୍ଧକେ ପରାର୍ଦ୍ଧ ବୋଲାଇ ॥
ସେ ପୂର୍ବଅର୍ଦ୍ଧ ଭୋଗ ଯାଇ ।
ଅପରଅର୍ଦ୍ଧ ଏବେ ହୋଇ ॥୩୩
ପୂର୍ବପରାର୍ଦ୍ଧେ ବ୍ରହ୍ମା ନାମ ।
ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ଯେ ମହାନ ॥୩୪
ଅନ୍ତ ପରାର୍ଦ୍ଧେ କଳ୍ପ ଯେହି ।
ସେ ପଦ୍ମକଳ୍ପ ନାମ ବହି ॥
ବିଷ୍ଣୁନାଭିରୁ ପଦ୍ମଜାତ ।
ଯହୁଁ ଉପୁଜେ ବେଦନାଥ ॥୩୫
ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଦ୍ୟେ ଏହୁ ହୋଇ ।
ଶ୍ୱେତବରାହ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଯେଣୁ ଏ କଳ୍ପେ ନରହରି ।
ଶ୍ୱେତବରାହ ରୂପ ଧରି ॥୩୬
ଦେନି ପରାର୍ଦ୍ଧ ରୂପୀ କାଳ ।
ନିମିଷ ଆଦି ଅନ୍ତ ଯାର ॥

ଅନାଦି ଅବ୍ୟକ୍ତର ସୀମା ।
ଅନନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ମହିମା ॥୩୭
କେବଳ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଭୁ ।
ସେ ସର୍ବେଶ୍ୱର ସର୍ବ ପ୍ରଭୁ ॥
ତାହାଙ୍କ ପରେ ପ୍ରଭୁପଣ ।
ସମର୍ଥ ନୋହେ କାଳ ଜାଣ ॥୩୮
ଷୋଡ଼ଶ ବିକାରେ ସଞ୍ଚରେ ।
ନାନା ବିଷୟେ ରୂପ ଧରେ ॥
ଏ ଅଣ୍ଡକୋଷ ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତେ ।
ପଞ୍ଚାଶକୋଟି ପରିମିତେ ॥
ବିସ୍ତୃତ ସପ୍ତ ଆବରଣେ ।
ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଦଶଗୁଣେ ॥
ଏ ଅଣ୍ଡରାଶି ଯାର ଦେହେ ।
ଦିଶନ୍ତି ପରମାଣୁ ପ୍ରାୟେ ॥
ଅକ୍ଷରବ୍ରହ୍ମ ତାର ନାମ ।
ସେ ସର୍ବକାରଣ-କାରଣ ॥୩୯-୪୧
ତାର ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
କାଳସ୍ୱରୂପନିରୂପଣଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାଦଶେ ସନକାଦି ମୁନି । ମନୁଁ ଜନ୍ମାଇ ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ସୃଷ୍ଟି ବିସ୍ତାର ନ ଦେଖିଲା । ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡେ ଯୌନସୃଷ୍ଟି କଲା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କାଳସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ।
ବର୍ଣ୍ଣିଲି ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଏବେ ବିଦୁର କହୁଁ ତୋତେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମାସର୍ଜନା ଯେମନ୍ତେ ॥
ବେଦ ବିଗ୍ରହେ କଲା ସୃଷ୍ଟି ।
ଯେଣୁ ଅମୋଘ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ॥୧

ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର ମହାମୋହ ।
ତାମିସ୍ର ପୁଣି ତମ ମୋହ ॥
ଅବିଦ୍ୟା ପଞ୍ଚପର୍ବ* ସୃଷ୍ଟି ।
ଆଗେ କଳ୍ପିଲା ପରମେଷ୍ଠୀ ॥୨
ପାପ ବହୁଳ ସୃଷ୍ଟି ସେହି ।
ତା ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମା ବିସ୍ମରଇ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ନୋହିଲା ଉଚିତ ।
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦେ ଦେଲା ଚିତ୍ତ ॥୩

ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦ ଧ୍ୟାନ ବଳେ ।
ସଂଯୁକ୍ତ ଭକତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ସ୍ମରିଭାତ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ମନ ମଧ୍ୟୁଁ ଜାତ ॥
ସନକ ସନନ୍ଦ ଏ ବେନି ।
କୁମାର ସନାତନ ଘେନି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ହୋନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁହୁଁ ଆନ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୪

* ଅବିଦ୍ୟା ବା ଅଜ୍ଞାନର ପାଞ୍ଚ ବୃତ୍ତି—ତମ (ଅବିଦ୍ୟା), ମୋହ (ଅସ୍ମିତା), ମହାମୋହ (ରାଗ ବା ଆସକ୍ତି), ତାମିସ୍ର (ଦ୍ୱେଷ) ଓ ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର (ଅଭିନିବେଶ) ।

ତାହାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ବେଦବର ।
ସ୍ୱଭାବେ କହଇ ମଧୁର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଚତୁର[୧] ପୁତ୍ରେ ମୋର ।
ବେଦ ପ୍ରମାଣେ ସୃଷ୍ଟି କର ॥
ଏମନ୍ତେ ପିତା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ପୁତ୍ରେ କହନ୍ତି ମନେ ଗୁଣି ॥
ଆମ୍ଭର ତେଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ତୁହି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ଭକ୍ତି କରିବୁ ମୋକ୍ଷପଦେ ॥୫
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ବାଣୀ ।
କ୍ରୋଧେ ଜନ୍ମିଲା କୃଶପାଣି ॥
ପୁଣି ବୁଦ୍ଧିରେ ଚିତ୍ତ ଧରି ।
ଧ୍ୟାନେ ସୁମରି ନରହରି ॥୬
କୋପେ ଭ୍ରୁକୁଟି ତା କୁଟିଳ ।
ବଦନ ଦିଶିଲା ପିଙ୍ଗଳ ॥
ଭ୍ରୁକୁଟି ମଧ୍ୟୁଁ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ଦିଶଇ ସୁନୀଳ ଲୋହିତ ॥୭
ଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବେ ଜାତ ସେହି ।
କାନ୍ଦଇ ବ୍ରହ୍ମା ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ବେଦବର ।
ମୋହର ନାମ ଆଗେ କର ॥
ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାପ ମୋତେ ।
ଯେମନ୍ତେ ରହିବି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୮
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ପ୍ରଜାପତି ।
ଚିନ୍ତିଲା ଯେବା ନାମ ପିତି ॥
ହେ ପୁତ୍ର ରୋଦନ ନ କର ।
କରିବି ବଚନ ତୋହର ॥୯
ରୋଦନ କଲୁ ଆଗେ ଯେଣୁ ।
ତୋ ନାମ ରୁଦ୍ର ହେଉ ତେଣୁ ॥୧୦
ଏମନ୍ତ କହି ତାର ଆଗେ ।
ସ୍ଥାନ କଳ୍ପିଲା ଯଥାଭାଗେ ॥
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟୋମ ।
ବାୟୁ ଅନଳ ଜଳସ୍ଥାନ ॥
ମହୀ ମିହିର[୨] ଚନ୍ଦ୍ର ତପ ।
ଏମନ୍ତେ ଏକାଦଶ ରୂପ ॥

ଯେ ସ୍ଥାନେ ଯେ ନାମ ତୋହର ।
ହୋଇବ ଶୁଣ ହେ କୁମର ॥୧୧
ମନ ଉପରେ ମନ୍ୟୁ ନାମ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଦେ ମନୁ ଜାଣ ॥
ପ୍ରାଣରେ ବସେ ମହିନସ ।
ଆକାଶେ ମହାନ ପ୍ରକାଶ ॥
ପବନେ ଶିବରୂପେ ବସେ ।
ଅନଳେ ଋତଧ୍ୱଜ ମିଶେ ॥
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତସ ଜଳ ଯୋଗେ ।
ଭବ ବସିବ ଭୂମିଭାଗେ ॥
ରବିର ସ୍ଥାନେ କାଳଭାବ ।
ଚନ୍ଦ୍ରେ ବସିବ ବାମଦେବ ॥
ତପେ ବସିବ ଧୃତବ୍ରତ ।
ଏମନ୍ତେ ଏକାଦଶ ମତ ॥୧୨
ତୁମ୍ଭର ପତ୍ନୀ ନାମ ଯେତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଧୀ ବୃତ୍ତି ଉଶନା ଯେ ଉମା ।
ଅପରେ ଶୁଣ ଯେତେ ବାମା ॥
ନିୟୁତ୍ ସର୍ପୀ ଇଳା ଅମ୍ବିକା ।
ଇରାବତୀ ଯେ ସୁଧା ଦୀକ୍ଷା ॥
ଏ କନ୍ୟା ରୁଦ୍ରାଣୀ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଏହାଙ୍କ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ପତି ॥୧୩
ଏ ଯେତେ ନାମ ଆଦି ସ୍ଥାନ ।
ସ୍ତ୍ରୀଗଣ ସହିତେ ତୁହି ଘେନ ॥
ଏଣେ ତୁ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କର ।
ହୁଅ ତୁ ପ୍ରଜାପତି ବର ॥୧୪
ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ନୀଳଲୋହିତ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ସତ୍ତ୍ୱ[୩] ଆକୃତି ଆତ୍ମସମ ।
ନିର୍ମାଣ କଲା ପ୍ରଜାଗଣ ॥୧୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ରୁଦ୍ରସୃଷ୍ଟି ଚାହିଁ ।
ସଭୟେ କମ୍ପେ ତାର ଦେହୀ ॥୧୬
ବୋଲନ୍ତି ରୁଦ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଭୋ ପୁତ୍ର ଏଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ମହା ଭୟଙ୍କର ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲା ଚିତ୍ତ ମୋର ॥

ଏ ସୃଷ୍ଟି ଦଶଦିଗ ତୁଲେ ।
ମୋହର ମନେ ତାପ କଲେ ॥୧୭
ଏବେ ତୁ ତପ ସାଧ୍ୟ କର ।
ସର୍ବଜୀବଙ୍କ ସୁଖ ଘର ॥
ତପର ବଳେ ଏ ଜଗତେ ।
ପ୍ରଜା ତୁ କର ପୂର୍ବମତେ ॥
ତପେ ତୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପାଇବୁ ।
ସେ ଭାବେ ସର୍ବକାଳେ ଥିବୁ ॥୧୮,୧୯

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ନୀଳଲୋହିତ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଚରଣେ ନମିଲା ।
ତପ ସାଧନେ ବନେ ଗଲା ॥୨୦
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ତପ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ମନେ ବିସ୍ମରଇ ॥
ଏ ତ ଅସଂଖ୍ୟ ରୁଦ୍ରଗଣ ।
ନୁହନ୍ତି ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଶିବଲୋକେ ଥୋଇ ।
ପୁଣି ସଂଶୟେ ବିସ୍ମରଇ ॥
ଏବେ କି କରିବି ଉପାୟ ।
ନ ପୁଣ କୋପେ ଦେବରାୟ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଚିନ୍ତି ।
ଧ୍ୟାନେ ବସିଲା ପ୍ରଜାପତି ॥
ତାର ଶରୀରୁ ଦଶ ସୁତ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଲୋକବର୍ଦ୍ଧନ ହେତୁ ଅର୍ଥେ ।
ନମିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ପାଦଗତେ ॥୨୧
ମରୀଚି ଅତ୍ରି ଅଙ୍ଗିରସ ।
ପୌଲସ୍ତ୍ୟ ପୁଲହ ପ୍ରକାଶ ॥
କ୍ରତୁ ବଶିଷ୍ଠ ଭୃଗୁ ଦକ୍ଷ ।
ଦଶମେ ନାରଦ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୨୨
ଶୁଣ ବିଦୁର କହୁଁ ଭଲେ ।
ଯେ ଅଙ୍ଗୁ ଯେବା ଉପୁଜିଲେ ॥
ନାରଦ ଉପୁଜିଲେ କୋଳୁଁ ।
ଦକ୍ଷ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ମୂଳୁଁ ॥

୧. ଚତୁର—ଗୁଣୀ । ୨. ମିହିର—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ୩. ସତ୍ତ୍ୱ—ବଳ ।

ପ୍ରାଣୁଁ ବଶିଷ୍ଠମୁନି ଜାତ ।
ଭୃଗୁ ଯେ ତ୍ୱକରୁ ସମ୍ଭୂତ ॥
କ୍ରତୁ ଉପୁଜେ ଭୁଜମୂଳୁଁ ।
ପୁଲହ ନାଭିର ମଣ୍ଡଳୁଁ ॥
ପୌଲସ୍ତ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣମୂଳୁଁ ଜାତ ।
ଅଙ୍ଗିରା ବଦନୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଅତ୍ରି ଉପୁଜେ ଚକ୍ଷୁଯୁଗେ ।
ମରୀଚି ମନର ସଂଯୋଗେ ॥୨୩,୨୪
ଦକ୍ଷିଣ ସ୍ତନୁଁ ଧର୍ମ ଜାତ ।
ଯେ ଧର୍ମ ଧରଇ ଜଗତ ॥
ଯେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ ।
ଅଛନ୍ତି ସଦା ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଅଧର୍ମ ପୃଷ୍ଠଦେଶୁଁ ହୋଇ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଯହିଁରୁ ସଞ୍ଚରଇ ॥୨୫
କାମ ତା ହୃଦରୁ ସମ୍ଭୂତ ।
ଭ୍ରୂରୁ ମଣ୍ଡଳୁଁ କ୍ରୋଧ ଜାତ ॥
ଲୋଭ ହୋଇଲା ଓଷ୍ଠଦେଶେ ।
ବଚନ ବଦନୁଁ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସପତସିନ୍ଧୁ ମେଢ୍ରଦେଶୁଁ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ଗୁହ୍ୟଦେଶୁଁ ॥୨୬
କର୍ଦ୍ଦମ ଛାୟାରୁ ସମ୍ଭୂତି ।
ଯାହାର ପତ୍ନୀ ଦେବହୂତି ॥
ଏମନ୍ତେ ଅଶେଷ ଜଗତ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ମନ ଦେହୁଁ ଜାତ ॥୨୭
ଯେ କନ୍ୟା ବଦନୁଁ ଜନ୍ମିଲା ।
ବ୍ରହ୍ମାର ମନ ସେ ମୋହିଲା ॥
ସକାମେ ବ୍ରହ୍ମା ତାର ହସ୍ତ ।
ଧରଲେ ରତିରଙ୍ଗ ଅର୍ଥ ॥୨୮
ଅଧର୍ମ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମା ଚିତ୍ତେ ।
ପୁତ୍ରେ ମିଳିଲେ ତା ଅଗ୍ରତେ ॥
ମରୀଚି ଆଦି ଯେତେ ଭାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ପିତା ମୁଖ ଚାହିଁ ॥୨୯
ଭୋ ତାତ ସିର କର ଚିତ୍ତ ।
ଏ ତ ତୁମ୍ଭର ବିପରୀତ ॥
ଯେ କର୍ମ ପୂର୍ବାପରେ ନାହିଁ ।
ଏବେ ସେ ସମ୍ଭବିବ କାହିଁ ॥

କାହିଁ ଦୁହିତା ରମେ ପିତା ।
ଏଣୁ ଆମ୍ଭର ମନେ ଚିନ୍ତା ॥୩୦
ପୂର୍ବେ ତେଜସ୍ୱୀ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ସତ୍ୟେ ସେ ଧର୍ମ ଆଚରିଲେ ॥
ସେ ନ କରନ୍ତି ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତୁହଁଇ ଏ ଧର୍ମ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଲୋକକ୍ଷେମ କରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦ୍ଧାରେ ॥
ଭୋ ତାତ ଧର୍ମେ କର ଚିତ୍ତ ।
ଅଧର୍ମେ ନ ବୁଡ଼ୁ ଜଗତ ॥
ତୁ ଏବେ ପାପ ଆଚରିଲେ ।
ସଂସାରେ ଥିବ କେବା ଭଲେ ॥୩୧
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ।
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଚାହିଁ ॥
ହେ ବିଷ୍ଣୁ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଆମ୍ଭର ତୋତେ ନମସ୍କାର ॥
ତୁ ବେଦ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କର ।
ଅଧର୍ମେ ନ ବୁଡ଼ୁ ପିତର ॥୩୨
ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅନାଇ ।
ବ୍ରହ୍ମା ରହିଲେ ଲଜ୍ଜା ପାଇ ॥
ତତ୍କ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ି ତାର ହସ୍ତ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସୁମରେ ବେଦନାଥ ॥
ଅତି ଲଜ୍ଜିତ ଯେଣୁ ହେଲେ ।
ଲାଜରେ ତନୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଯେଣୁ ଲଜ୍ଜା କଲା ।
ତା ତନୁ ଅଷ୍ଟଦିଗେ ଗଲା ॥
ସେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ରେଖା ।
ନାମ ବହିଲା କୁଜ୍ଝଟିକା[୧] ॥
ଅଧର୍ମେ ଅନ୍ଧକାର ହୋଇ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ମୁଖେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ପୁଣି ଚଳଇ ଅଷ୍ଟଦିଶେ ।
ସଞ୍ଚରେ ସମ୍ଭବି ଆକାଶେ ॥
ମେଘର ପ୍ରାୟେ ତାର ଦେହୀ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଏବେ କହି ॥୩୩
ଚିନ୍ତା ଆକୁଳେ ପ୍ରଜାପତି ।
ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟେ କଲା ମତି ॥

ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତେ ମନ ଖେଦେ ।
ମୁଖୁଁ ସ୍ଫୁରିଲେ ଚାରିବେଦେ ॥
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ପରିମାଣେ ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଯେ ବଖାଣେ ॥
ମନେ ବିସ୍ମୟେ ପଦ୍ମଯୋନି ।
ମୁଁ ଏବେ ବେଦତତ୍ତ୍ୱ ଘେନି ॥
କରିବି ବିଷୟ ଗୋଚର ।
ଯେମନ୍ତେ ପୂର୍ବେ ଏ ସଂସାର ॥୩୪
ବେଦ ବିସ୍ମୟେ ନାନାମତେ ।
କର୍ମ ବିସ୍ତାରି ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ ଚାରିହୋତ୍ର କର୍ମତନ୍ତ୍ର ।
ଯେ ଉପବେଦ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ॥
ଏ ଭାବେ ଚାରିପାଦ ଧର୍ମ ।
ଆଶ୍ରମ ବୃତ୍ତି ଯଥାକ୍ରମ ॥
ଯେ ଯୁଗେ ପ୍ରସରିବ ଯେତେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବିସ୍ମୟେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥୩୫

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି କହିବା ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।
ସନ୍ଦେହ ଅଛି ମୋର ମନେ ॥
ସେ ବିଶ୍ୱସର୍ଜକ ଈଶ୍ୱର ।
ଅଶେଷ ଶକ୍ତି ଶ୍ରୁତିଧର ॥
ଯେ ମୁଖେ ଯେ ବେଦ ସର୍ଜିଲେ ।
ଯହୁଁ ଯେ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସଂଶୟ ନ ରହୁ ମୋ ଚିତ୍ତେ ॥୩୬

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ବିଧାତାର ଲୀଳା ।
ଯେ ମୁଖୁଁ ଯେ ବେଦ ସର୍ଜିଲା ॥
ଋଗ୍‌ବେଦ ପୂର୍ବମୁଖୁଁ କଲା ।
ଦକ୍ଷିଣେ ଯଜୁଃ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ସାମ ପଶ୍ଚିମମୁଖୁଁ ଜାତ ।
ଅଥର୍ବ ଉତ୍ତରୁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ସ୍ତୁତି ସ୍ତୋତ୍ର ।
ଯଜ୍ଞାଦି କୃତ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ॥
ଦେବଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ସ୍ତୁତି ଯେତେ ।
ପୂର୍ବାଦି ଯଥାକ୍ରମ ମତେ ॥୩୭

୧. କୁଜ୍ଝଟିକା—କୁହୁଡ଼ି ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ଯେ ଧନୁର୍ବେଦ।
ଗାନ୍ଧର୍ବବେଦ ଶିଳ୍ପବେଦ॥
ଏ ଆଦି ଉପବେଦ ଯେତେ।
ପୂର୍ବାଦି ମୁଖୁଁ କ୍ରମାଗତେ॥୩୮
ପଞ୍ଚମବେଦ ଇତିହାସ।
ଚତୁର ମୁଖେ ସୁପ୍ରକାଶ॥୩୯
ଷୋଡ଼ଶୀ ଉକ୍ଥ ପୂର୍ବମୁଖେ।
ପୁରୀଷୀ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୁତ ଦକ୍ଷେ॥
ଆପ୍ତୋର୍ଯ୍ୟାମ ଅତିରାତ୍ର।
ଗୋସବ ବାଜପେୟ ଜାତ॥୪୦
ଧର୍ମାଚରଣ ଶ୍ରୁତିବେଦେ।
ବ୍ରହ୍ମା କଳ୍ପିଲା ଜ୍ଞାନଭେଦେ॥
ଯେ ବିଦ୍ୟା ଦାନ ତପ ସତ୍ୟ।
ଏ ଧର୍ମ ଚତୁଷ୍ପାଦ ମତ॥
ଚତୁରାଶ୍ରମ ବୃତ୍ତିଭାବେ।
ଯେ ଧର୍ମେ ସେବା ନିସ୍ତରିବେ॥୪୧
ସାବିତ୍ର ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମ।
ବୃହତ ଆଦି ଗୃହିକର୍ମ*॥

କୃଷି ଯାଜନ ଯେ ଶାଳୀନ।
ଶିଳୋଞ୍ଛବୃତ୍ତି ଆଦି ଧର୍ମΨ॥୪୨
ବୈଖାନ ବାଳଖିଲ୍ୟ ଦୀକ୍ଷା।
ଉଡୁମ୍ବର ଫେନପ ଶିକ୍ଷା✦॥
ସନ୍ନ୍ୟାସେ କୁଟୀଚକ ଆଦି§।
ଆଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଯେଣେ ସାଧି॥୪୩
ଅପର ଆନ୍ୱୀକ୍ଷିକୀ$ ତ୍ରୟୀ।
ବାର୍ତ୍ତା ଦଣ୍ଡନୀତି ଯେ ହୋଇ॥
ବ୍ୟାହୃତି⊕ ସୃଷ୍ଟି ଏହି ମତେ।
ପ୍ରଣବ ଜନ୍ମ ହୃଦଗତେ॥୪୪
ଗାୟତ୍ରୀ ଆଦି ସପ୍ତଛନ୍ଦ▲।
ମନ୍ତ୍ରଦେବତା ଅନୁବନ୍ଧ॥
ଉଷ୍ଣିକ ଛନ୍ଦ ଲୋମୁଁ ଜାତ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଚର୍ମୁଁ ଉଦ୍‌ଭୂତ॥
ମାଂସୁ ଉପୁଜେ ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍ ଛନ୍ଦ।
ସ୍ନାୟୁରୁ ଅନୁଷ୍ଟୁପ ଛନ୍ଦ॥
ଜଗତୀ ଅସ୍ଥିରେଣୁ ହୁଏ।
ମଜ୍ଜାରେ ପଙ୍କ୍ତି ଛନ୍ଦ ରହେ॥

ବୃହତୀଛନ୍ଦ ଦଶପ୍ରାଣ।
ଜୀବ ତାହାର ସ୍ପର୍ଶ ବର୍ଣ୍ଣ॥
ସ୍ୱର* ବ୍ରହ୍ମା ଶରୀରୁ ଜାତ।
ଉଷ୍ମାଣ◆ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମ୍ଭୂତ॥
ଅନ୍ତ୍ୟସବର୍ଣ୍ଣ○ ବଳେ ବସେ।
ଯେ ବଳେ ଶରୀର ପ୍ରକାଶେ॥
ବ୍ରହ୍ମ ବିହାର ସପ୍ତସ୍ୱର•।
ସୃତିରେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର॥୪୫-୪୭
ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ତା ଶରୀର।
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତ ପର॥
ଏଣୁ ସଂସାର ବ୍ରହ୍ମମୟେ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ନାନାଶକ୍ତି ବହେ॥
ଏମନ୍ତେ ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମା କରି।
ଅପର ସୃଷ୍ଟି ମନେ ସ୍ମରି॥
ଯେ ଋଷି ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବେ କଲା।
ତାଙ୍କ ବିସ୍ତାର ନ ଦେଖିଲା॥
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜୋବନ୍ତ ହୋନ୍ତି।
ପ୍ରଜା ସୃଜନ ନ କରନ୍ତି॥୪୮,୪୯

* ସାବିତ୍ର—ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର ପରେ ଗାୟତ୍ରୀ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ପାଳନ କରାଯାଉଥିବା ତିନିଦିନ ବ୍ୟାପୀ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ। (୨) ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ—ଏକବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ। (୩) ବ୍ରାହ୍ମ—ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଳନୀୟ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ। (୪) ବୃହତ୍—ଆଜୀବନ ପାଳନୀୟ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ। ଏଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀର ବୃତ୍ତି।

Ψ (୧) କୃଷି—କୃଷି ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ବୃତ୍ତି। (୨) ଯାଜନ—ଯଜ୍ଞାଦି କରିବା। (୩) ଶାଳୀନ—ଅଯାଚିତ ବୃତ୍ତି। (୪) ଶିଳୋଞ୍ଛ—ଫସଲ କଟାଯିବା ପରେ ବିଲରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟ ତଥା ଗୋଦାମ ପ୍ରଭୃତିରେ ତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରିବା। ଏଗୁଡ଼ିକ ଗୃହସ୍ଥର ବୃତ୍ତି।

✦ (୧) ବୈଖାନସ—ହଳ ଓ କୋଦାଳ ବିନା ଜମିରୁ ଉପୁଜା ଅନ୍ନଶସ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ନିର୍ବାହକାରୀ। (୨) ବାଳଖିଲ୍ୟ—ନୂତନ ଶସ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପରେ ପୂର୍ବସଞ୍ଚିତ ଶସ୍ୟ ଦାନ କରି ଦେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି। (୩) ଉଡୁମ୍ବର—ପ୍ରଭାତରେ ଉଠିବାମାତ୍ରେ ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ମୁଖ ଥିବ, ସେହି ଦିଗରୁ ଫଳ-ମୂଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ଜୀବନ ନିର୍ବାହକାରୀ। (୪) ଫେନପ—ବୃକ୍ଷରୁ ଆପେ ଆପେ ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଥିବା ଫଳ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ନିର୍ବାହକାରୀ। ଏସବୁ ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମୀଙ୍କର ପ୍ରକାର ଭେଦ।

§ (୧) କୁଟୀଚକ—କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ କୁଡ଼ିଆ ନିର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ଆଶ୍ରମଧର୍ମ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ପାଳନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି। (୨) ବହୂଦକ—କର୍ମକୁ ଗୌଣ ଓ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରଧାନ ମନେ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି। (୩) ହଂସ—ଜ୍ଞାନାଭ୍ୟାସୀ। (୪) ନିଷ୍କ୍ରିୟ (ପରମହଂସ)—ଜ୍ଞାନୀ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ। ଏସବୁ ସଂନ୍ୟାସୀଙ୍କର ପ୍ରକାର ଭେଦ। ['ଆଦି' ଶବ୍ଦରେ କବି (୨), (୩) ଓ (୪)କୁ ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ସୂଚିତ କରିଛନ୍ତି।]

$ (୧) ଆନ୍ୱୀକ୍ଷିକୀ—ମୋକ୍ଷପ୍ରଦାୟକ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟା। (୨) ତ୍ରୟୀ—ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଫଳ ପ୍ରଦାୟକ କର୍ମବିଦ୍ୟା। (୩) ବାର୍ତ୍ତା—କୃଷି-ବାଣିଜ୍ୟାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଦ୍ୟା। (୪) ଦଣ୍ଡନୀତି—ରାଜନୀତି। ଏଗୁଡ଼ିକ ଚାରି ପ୍ରକାରର ବିଦ୍ୟା।

⊕ (୧) ଭୂଃ (୨) ଭୁବଃ (୩) ସ୍ୱଃ (୪) ମହଃ।

▲ (୧)ଉଷ୍ଣିକ୍ (୨) ଗାୟତ୍ରୀ (୩) ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍ (୪) ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍ (୫) ଜଗତୀ (୬) ପଙ୍କ୍ତି (୭) ବୃହତୀ।

* ଅକାରାଦି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ।

◆ ଶ, ଷ, ସ, ହ।

○ ଯ, ର, ଲ, ଵ।

• (୧) ଷଡ଼ଜ (୨) ଋଷଭ (୩) ଗାନ୍ଧାର (୪) ମଧ୍ୟମ (୫) ପଞ୍ଚମ (୬) ଧୈବତ (୭) ନିଷାଦ।

ଏମନ୍ତ ବିଶ୍ୱରି ବିଧାତା ।
ମନେ ପାଇଲା ଗୁରୁଚିନ୍ତା ॥
ଦେଖ ମୋହର କର୍ମ ମନ୍ଦ ।
ମୁଁ ଯେ ସର୍ଜିଲି ଋଷିବୃନ୍ଦ ॥
କେହି ନୋହିଲେ ସୃଷ୍ଟି ଯୋଗ୍ୟେ ।
ସର୍ବେ ପଶିଲେ ତପଯୋଗେ ॥
ଏଥିରେ ଦୈବ ପ୍ରତିକୂଳ ।
ଏଣୁ ମୋ ମାନସ ଆକୁଳ ॥
ଏମନ୍ତେ ମନେ କରି ଚିନ୍ତା ।
ମଉନେ ବସିଲା ବିଧାତା ॥
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମା ନିଜ ପିଣ୍ଡ ।
ତାପେ ହୋଇଲା ବେନି ଖଣ୍ଡ ॥
ସେ ବେନି ଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମା ଦେହେ ।
ନାରୀ ପୁରୁଷ ବେନି ହୁଏ ॥୫୦-୫୨

ସେ ବେନି ମଧ୍ୟେ ଯେ ପୁମାନ ।
ହୋଇଲା ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ନାମ ॥
ସଂସାରେ ରାଜା ସେ ବୋଲାଇ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଏବେ କହି ॥
ଅପର ଖଣ୍ଡ ନାରୀ ଜନ୍ମ ।
ହୋଇଲା ଶତରୂପା ନାମ ॥୫୩
ମନୁର ପତ୍ନୀ ସେ ହୋଇଲା ।
ମୈଥୁନେ ସୃଷ୍ଟି ଉପୁଜିଲା ॥
ପଞ୍ଚସନ୍ତତି ତାର ତହୁଁ ।
ହୋଇଲେ ଶୁଣ ନାମ କହୁ ॥୫୪
ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ଆଗେ ହୋଇଲେ ବେନିଭ୍ରାତ ॥
ଆକୂତି ଦେବହୂତି ବେନି ।
ପ୍ରସୂତି ନାମେ କନ୍ୟା ତିନି ॥୫୫

ସେ ମନୁ କନ୍ୟାଦାନ କଲା ।
ଆକୂତି ରୁଚିବିପ୍ରେ ଦେଲା ॥
କର୍ଦ୍ଦମେ ଦେଲା ଦେବହୂତି ।
ଦକ୍ଷକୁ ସମର୍ପେ ପ୍ରସୂତି ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭୁ ନାନାମତେ ।
ସନ୍ତତି ପୂରିଲେ ଜଗତେ ॥୫୬
ଏମନ୍ତ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁରେ ବଖାଣି ॥
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତେ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଏଣେ ହରିଙ୍କି କରି ଭଯେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ କହେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ସୃଷ୍ଟିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଧରଣୀ ଥିଲା ଜଳେ ମଗ୍ନ । ବରାହରୂପେ ଭଗବାନ ॥
ତାର ଉଦ୍ଧାର ଦୈତ୍ୟ ବଧ । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ମୈତ୍ରେୟ ବଚନ ।
ଶୁଣି ବିଦୁର ତୋଷମନ ॥
କୃଷ୍ଣଚରିତେ ଭାବ ଭରି ।
ପୁଣି ପୁଚ୍ଛଇ ପାଦ ଧରି ॥୧

ବିଦୁର ଉବାଚ

ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ନୃପବର ।
ସାକ୍ଷାତେ ବ୍ରହ୍ମାର ଶରୀର ॥
ଯେ ଶତରୂପା ପତ୍ନୀ ତାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମାର ଶରୀର ॥
ନିର୍ମିତ ନରନାରୀ ରୂପେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଆଦେଶେ ବିଶ୍ୱକଳ୍ପେ ॥
ମୈଥୁନଭାବେ ସେ ରହିଲେ ।
କେମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ଭିଆଇଲେ ॥୨
ସେ ରାଜଋଷିର ଚରିତ ।
କହି ସନ୍ତୋଷ କର ଚିତ୍ତ ॥
ଏ କୃଷ୍ଣକଥା ପୁଣ୍ୟ ଯଶ ।
ଶ୍ରବଣେ ଚିତ୍ତ କଲା ଆଶ ॥୩,୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକଚିତ୍ତେ ।
ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ମୋତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଶରୀରୁ ସମ୍ଭବ ।
ପତ୍ନୀର ତୁଲେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ବ୍ରହ୍ମାମୁଖ ଚାହିଁ ॥୬*
ତୁ ସର୍ବଜନ୍ତୁଙ୍କର ପିତା ।
ଜନ୍ମ ସମ୍ପଦ ବୃତ୍ତି ଦାତା ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ପ୍ରଜାଗଣେ ।
ଯେମନ୍ତେ ସେବୁଁ ତୋ ଚରଣେ ॥
ସେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ବେଦବର ।
ତୋର ଚରଣେ ନମସ୍କାର ॥
ଯେ କର୍ମ ସାଧୁ ଅତିରେକେ ।
ସୁଯଶ ଇହ ପରଲୋକେ ॥
ଲଭନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମସୁଖେ ।
ସେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ତାତ ମୁଖେ ॥୭,୮
ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରର ବଚନେ ।
ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ ତୋଷମନେ ॥(୯)

* ୫ମ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଶୁଣ କୁମର ସାଧୁ ଧୀର ।
ତୁ ଏ ସଂସାରେ ନୃପବର ॥
ନିର୍ମଳହୃଦେ ତୁ ପବିତ୍ର ।
ଯେହ୍ନେ ସଂବାଦ ଶିଷ୍ୟ ଗୁରୁ ॥
ତୋ ଠାରେ ହୋଇଲି ପ୍ରସନ୍ନ ।
ତୋହର ହେଉ ଯେ କଲ୍ୟାଣ ॥୯
ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
ସୂତ୍ରରେ ସର୍ବ ପରିହରି ॥
ଏହାର ସଙ୍ଗେ ତୁହି ରମ ।
ସନ୍ତତି କର ଆତ୍ମସମ ॥
ଧର୍ମେ ପାଳନ କର ମହୀ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜ ଯଜ୍ଞ ଦାହି ॥୧୦,୧୧
ପ୍ରଜାପାଳନେ କର ଆଶା ।
ତେଣେ ମୋ ହୋଇବ ଶୁଶ୍ରୂଷା ॥
ପ୍ରଜା ପାଳନ ଧର୍ମ କଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ତୋଷ ହୋନ୍ତି ଭଲେ ॥୧୨
ଯେ ଯଜ୍ଞରୂପ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ଯାହାକୁ ତୁହନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ସେ ଶ୍ରମେ ଯେତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।
ବିଅର୍ଥି ସବୁ ଜାଣ ଭଲେ ॥୧୩

ମନୁ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଆଦେଶେ ।
ସୃଷ୍ଟି ମୁଁ କରିବି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି ସରଜିବି କାହିଁ ।
ଏ ଜଳେ ଧରଣୀ ତ ନାହିଁ ॥
ତାର ଉଦ୍ଧାରେ ଯତ୍ନ କର ।
ଯେମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟିର ସଞ୍ଚାର ॥୧୪,୧୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରର ବଚନେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବିସ୍ମୟେ ନିଜ ମନେ ॥
ପୂର୍ବେ ପ୍ରଳୟ ଜଳରାଶି ।
ପବନ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଯେ ଗ୍ରାସି ॥
ପୃଥିବୀ ନିବେଶିଲି ଜଳେ ।
ପ୍ରଜା କଳ୍ପିଲି ଯୋଗବଳେ ॥
ଦେବ ଅସୁର ପିତୃ ନର ।
ପଶୁ ପତଙ୍ଗ ମହୀଧର ॥
ବୃକ୍ଷ ଓଷଧି ଉଚ୍ଚ ନୀଚେ ।
ଧରଣୀ ସାପିଲି ଯେ ସଞ୍ଚେ ॥
ଏବେ ତ ଜଳେ ନାହିଁ ମହୀ ।
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମା ବିସ୍ମୟଇ ॥*
ଜଳେ ନ ଦେଖି ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ବିଧାତା ମନେ ଧ୍ୟାନ କରି ॥
ମହୀ ବୁଡ଼ିଲା ମହାଜଳେ ।
କେମନ୍ତେ ଉଦ୍ଧରିବି ବଳେ ॥
ଯାର ହୃଦରୁ ଅବତରି ।
ମୁଁ ଏ ସଂସାରେ ଅଧିକାରୀ ॥
ସେ ହରି ଯେବେ ଦୟା କରେ ।
ଧରଣୀ ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ନୋହିଲେ ମୋର ଶକ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ରହିଲେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକଚିତ୍ତେ ॥୧୬,୧୭
ତତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ବାଳ ଶୂକର ରୂପ ଧରି ॥
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ଶରୀରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ନାସାଦ୍ୱାରେ ॥୧୮
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଗଜପ୍ରାୟେ ।
ଅଦ୍ଭୁତେ ବଢ଼େ ତାର କାୟେ ॥୧୯
ମରୀଚି ଆଦି ମୁନି ଯେତେ ।
ସନତକୁମାର ସହିତେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ବରାହ ଶରୀର ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଅଗୋଚର ॥
ଋଷିଙ୍କି ସୃହିଁ ବେଦବର ।
କହନ୍ତି ଦେଖି ତା ଶରୀର ॥୨୦
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ମାତ୍ରେ ଜାତ ହୋଇ ।
ପର୍ବତ ସମାନେ ବଢ଼ଇ ॥
ଏ ଅବା ଅଟେ ଭଗବାନ ।
ମୋ ମନ ଖେଦ ଜାଣି ଜନ୍ମ ॥
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ବାସୁଦେବ ।
ଗର୍ଜିଲେ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱଭାବ ॥୨୧,୨୨
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଋଷିଙ୍କ ସମେତେ ।
ହରଷ କଲେ ସର୍ବଚିତ୍ତେ ॥
ଦିଗ ପୂରିଲା ଗରଜନ୍ତେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଶବଦ ସହିତେ ॥୨୩
ଶୁଣି ଚକିତ ମୁନିଜନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବିସ୍ମରନ୍ତି ମନେ ॥
ସେ ମାୟାମୟ ନରହରି ।
ଛନ୍ଦେ ଶୂକର ରୂପ ଧରି ॥
ଜନ ସତ୍ୟ ତପ ନିବାସୀ ।
ମିଳି ସକଳ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ମନତୋଷେ ।
ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରିବା ଆଶେ ॥୨୪
ଯାହାର ଗୁଣ ଅନୁବାଦେ ।
କ୍ଷମ ନୁହନ୍ତି ଚାରିବେଦେ ॥
ଯା ରୂପ ମନ ଜ୍ଞାନେ ଚିନ୍ତି ।
ଅଶେଷ ଶାସ୍ତ୍ରେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ମୁନିଙ୍କ ସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଦେବଙ୍କ ହିତ ଅର୍ଥେ ହରି ।
ପୁଣି ଶୂକର ନାଦ କରି ॥
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଲୀଳା କରି ହେଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପଶିଲେ ମହାଜଳେ ॥୨୬
ଖୁର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ମୁଖେ ତାଡ଼ି ।
ଶବଦ ଶୁଭେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ଜଳପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବେ ହରି ।
ପୁଚ୍ଛ ଉତ୍‌କ୍ଷେପ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ କରି ॥
ଲମ୍ଫରେ ଆକାଶେ ଉଠିଲେ ।
କଠୋର ଶଟା[୧] କମ୍ପାଇଲେ ॥

୧. ଶଟା—ବେକ ପାଖରେ ଥିବା ରୋମରାଜି।

* "ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରର......ବ୍ରହ୍ମା ବିସ୍ମୟଇ ॥"—ଉକ୍ତ ଅନୁବାଦର ମୂଳ ଶ୍ଳୋକ ଗୀତାପ୍ରେସ୍ ପ୍ରକାଶିତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ପାଠରେ ଅଛି। ଯଥା—'ପୀତ' ମୟା ଜଳ' ସର୍ବ' ପୃଥିବୀ ବାପି ବେଷ୍ଟିତା। ପ୍ରଜା ଦେବାସୁରପିତୃନ୍ ମନୁଷ୍ୟା ପଶୁ ପକ୍ଷିଣଃ। ସଲାଦୃପା ନଗା ନାଗା ଭୂତାନ୍ୟାକାଦ୍ୱନି ଚ ॥"

ବରାହ ଦେହ ଜନକଣେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଚିହ୍ନିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ବୃଷ୍ଟି ଜଳ ଲାଗି ।
ଦିଗେ ହୋଇଲେ ସଭଭାଗୀ ॥
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖୁର କ୍ଷିପ୍ର ଜଳେ ।
ସମୁଦ୍ର ଉଛୁଳେ କଲ୍ଲୋଳେ ॥
ପର୍ବତପ୍ରାୟେ ଦେହକାନ୍ତି ।
ଜ୍ୟୋତି ସମୂହେ ଝଟକନ୍ତି ॥୨୭
ମହୀ ଖୋଜନ୍ତି ଘ୍ରାଣବାସେ ।
ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରିବା ଆଶେ ॥
କରାଳ ଦନ୍ତ ଓଷ୍ଠ ପାତି ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ମୁନିଙ୍କି ଦେଇ ଦୃଷ୍ଟି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶବ୍ଦ କରି ଜଳେ ।
ପଶିଲେ ସମୁଦ୍ର କଲ୍ଲୋଳେ ॥୨୮
ଅଙ୍ଗ ପଡ଼ନ୍ତେ ବଜ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଦେଖି ଜଳଧି କଲା ଭୟେ ॥
ତରଙ୍ଗ-କର ଉଚ୍ଚେ କରି ।
ଡାକଇ ରଖ ଦଇତାରି ॥
ହେ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ତ୍ରାହି କର ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥୨୯
ସମୁଦ୍ର ମୁଖଗାଢ ଗୋଳେ ।
ହରି ପଶିଲେ ରସାତଳେ ॥
ଜଳେ ନିମଗ୍ନା ବସୁନ୍ଧରା ।
ତକ୍ଷଣେ ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଜଳୁଁ ଆସନ୍ତେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖେ ।
ଅସୁର ମିଳିଲା ସମ୍ମୁଖେ ॥
ଆଦି ଅସୁର ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ନାମ ତାହାର ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ॥
ଗଦା ବୁଲାଇ ଅତି ବେଗେ ।
ମିଳିଲା ଯଜ୍ଞପତି ଆଗେ ॥୩୦,୩୧
ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ ଯେହ୍ନେ ମହୀ ।
କର୍କଶ ଦନ୍ତେ ବିଦାରଇ ॥
ଲୀଳାଏ ଅସୁର ସଂହାରି ।
ଗଜକୁ ଯେସନେ କେଶରୀ ॥

ତା ଦେହ ଦଶନେ ବିଦାରି ।
ଧରଣୀ ଘେନି ବିଜେ କରି ॥୩୨
ତମାଳ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେହୀ ।
ଶୁକ୍ଳ ତୀକ୍ଷଣ ଦନ୍ତ ଦୁଇ ॥
ଦଶନ ଅଗ୍ରେ ମହୀ ରହେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରେ କଳଙ୍କ ଯେହ୍ନେ ଶୋହେ ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଦେଖି ବେଗେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଗେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ମୁନିବୃନ୍ଦ ଘେନି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପଦ୍ମଯୋନି ॥୩୩

ଋଷୟ ଉଚୁଃ

ହେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ତୋର ବିହାର ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ଜୟ ତୁ ଜୟ ଭଗବାନ ।
ତୁ ବେଦମୟ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଯଜ୍ଞମୂରତି ନିଜ ପିଣ୍ଡେ ।
ଯେ ଯଜ୍ଞ ଧର୍ମ କର୍ମକାଣ୍ଡେ ॥
ତୋର ଶରୀର ରୋମକୂପେ ।
ସମୁଦ୍ର ଲୁଚିଲା ସ୍ୱରୂପେ ॥
ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ମହୀଧର ।
ଅଶେଷ ମହିମା ସାଗର ॥
ହେ କାଳରୂପୀ ତୋ ଚରଣେ ।
ନିର୍ଭୟେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣେ ॥୩୪
ଯଜ୍ଞାଦି ଆତ୍ମା ତୋ ଶରୀର ।
ଦୁଷ୍କୃତଜନେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋ ଦେହ ଚର୍ମେ ବେଦ ବସେ ।
ଅନଳ* ରୋମକୂପ ଦେଶେ ॥
ଘୃତ ଆହୁତି ନେତ୍ରଯୁଗେ ।
ଚତୁରହୋତ୍ର[1] ପାଦଭାଗେ ॥୩୫
ଏ ଯଜ୍ଞ ସ୍ରୁକ ତୋର ତୁଣ୍ଡେ ।
ସ୍ରୁବ ନିର୍ମିତ ନାସାଖଣ୍ଡେ ॥
ଇଡ଼ା ଉଦର ଅନୁବନ୍ଧେ ।
ଚମସ ରହେ କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ॥
ପ୍ରାଶିତ୍ର ବସେ ତୋର ଆସ୍ୟେ[2] ।
ଗ୍ରହେ ବସନ୍ତି ତୋର ଗ୍ରାସେ ॥

ଚର୍ବଣେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ରହେ ।
ଦୀକ୍ଷା ତୋ ଅନୁଜନ୍ମ କହେ ॥
ଯେ ଉପସଦ ତିନି ଇଷ୍ଟି ।
ସେ ତୋର ଗ୍ରୀବାଦେଶ ଅଟେ ॥
ଦନ୍ତେ ପ୍ରାୟଣୀ ଉଦୟିନୀ ।
ଜିହ୍ୱାରେ ପ୍ରବର୍ଗ୍ୟକୁ ଘେନି ॥
ଶିରେ ହୋମରହିତ ଅଗ୍ନି ।
ଆବର ଉପାସନା ବହ୍ନି ॥
ପ୍ରାଣେ ବସନ୍ତି ଚିତିଗଣ ।
ସୋମ ତୋ ରେତ ଆଚରଣ ॥
ସବନ ତୋହର ଅବସ୍ଥା ।
ସପ୍ତଧାତୁଏ ତୋର ସଂସ୍ଥା ॥
ତୋ ଦେହ ସନ୍ଧି ସର୍ବ ସତ୍ର ।
ତୁ ସର୍ବ ଯଜ୍ଞ କ୍ରତୁ ମାତ୍ର ॥୩୬-୩୮
ମନ୍ତ୍ର ଦେବତା ରୂପ ତୁହି ।
ତୁ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରତୁ କ୍ରିୟା ହୋଇ ॥
ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ଆତ୍ମଜୟେ ।
କରାଉ ଜ୍ଞାନର ଉଦୟେ ॥
ତୁ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ଜ୍ଞାନଦାତା ।
ସକଳଜୀବ ପିତାମାତା ॥
ଅଖିଳମୂର୍ତ୍ତି ଭଗବାନ ।
ତୋର ଚରଣେ ନମୋ ନମ ॥୩୯
ତୋ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ବସୁନ୍ଧରା ।
ବିରାଜେ ନିଜ ରୂପ ଧରି ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଜଳେ ଯେସନେ କରିବର ॥
ପତ୍ର ସମେତେ ପଦ୍ମ ବହେ ।
ତୋ ଦନ୍ତ ଅଗ୍ରେ ତେହ୍ନେ ଶୋହେ ॥୪୦
ଏ ଯେ ଶୂକର ତୋର ଦେହ ।
ଅଶେଷ ଯଜ୍ଞ ବେଦମୟ ॥
ଦନ୍ତେ ଧରଣୀ କରେ ଶୋଭା ।
କିବା ଉପମା ତାହା ଦେବା ॥
ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗେ ଜଳଧର ।
ଯେମନ୍ତେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥

୧. ଚତୁରହୋତ୍ର (ଚତୁର୍ହୋତ୍ର)—'ହୋତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ, ଉଦ୍‌ଗାତା ଓ ବ୍ରହ୍ମା' ଏ ଚାରି ଋତ୍ୱିକଙ୍କ କର୍ମ। ୨. ଆସ୍ୟେ—ମୁଖରେ।

* 'ଅନଳ' ସ୍ଥାନରେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ବର୍ହି' ଅର୍ଥାତ୍ କୁଶ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି।

ତେମନ୍ତେ ଶୋଭିତ ଧରଣୀ ।
ତୋ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୪୧
ଏବେ ଧରଣୀ ସାପ ଜଳେ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋର ମାୟାବଳେ ॥
ଏ ଭୂମି ଜୀବଲୋକ ମାତା ।
ତୁ ନାଥ ଜୀବଲୋକ ପିତା ॥
ତୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେବା ବଳେ ।
ମହୀ ଉଦ୍ଧରେ ମହାଜଳେ ॥୪୨
ଏଣୁ ବିସ୍ମୟ ଆମ୍ଭ ନାହିଁ ।
ଅତି ବିସ୍ମୟ ଦିଶେ ଯେହି ॥
ତାହାକୁ ତୁହି ମାୟାବଳେ ।
ସର୍ଜିନା କଲୁ ଏ ଶୟଳେ ॥୪୩
ଏ ଯେ ଈଶ୍ୱର ତୋର ଦେହୀ ।
ସକଳ ବେଦମୟ ଏହି ॥
ଜଳେ କମ୍ପନ୍ତେ ତୋ ଶରୀର ।
ଜଳଧି ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର ॥
ତୋ ରୋମଅଗ୍ର ଜଳରାଶି ।
ଉଛୁଳି ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଆସି ॥
ଜନ ତପ ସତ୍ୟ ଭୁବନେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଉଛୁ ତୋଷମନେ ॥
ତୋ ରୋମଜଳେ କରି ସ୍ନାନ ।
ଆନନ୍ଦେ ତୋଷ କଲୁଁ ମନ ॥
ପବିତ୍ର କଲୁଁ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ।
ତୋର ଶରଣ ନାରାୟଣ ॥୪୪
ତୋ କର୍ମ ପାର ଜାଣିବାରେ ।
ଯେ ଜନ ମନେ ବାଞ୍ଛା କରେ ॥
ସେ ନିଶ୍ଚେ ଅଟେ ମନ୍ଦମତି ।
କାହୁଁ ଜାଣିବ ତୋର ଗତି ॥
ତୋ ଯୋଗମାୟା ଗୁଣ ବଳେ ।
ଆମ୍ଭେ ମୋହିତ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଏଣୁ ବିଶ୍ୱକୁ ସୁଖ ଦେଇ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କର ନାଥ ତ୍ରାହି ॥୪୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମାଦି ମୁନିଙ୍କ ବଚନେ ।
ବରାହରୂପୀ ତୋଷମନେ ॥
ଜଳେ ବସାଇ ବସୁନ୍ଧରା ।
ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲେ ମୁରାରି ॥୪୬,୪୭
ସେ ହରି ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ବିଦୁର ପଶ ତୁ ଶରଣେ ॥
ଏ ମନୋହର କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଯେ ଅବା ହୋନ୍ତି ଶ୍ରୋତା ବକ୍ତା ॥
ତାର ହୃଦୟେ ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ॥୪୮
ତାର ପ୍ରସନ୍ନେ ମାୟା ଘୋର ।
ନଳିନୀଦଳେ ଯେହ୍ନେ ନୀର ॥
ନ ଲାଗେ ନିରତେ ସିଞ୍ଚନ୍ତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅନୁମତେ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ପଶନ୍ତେ ହରିବାଣୀ ।
ସୁଧା ସମୁଦ୍ର ପରିମାଣି ॥
ଆନନ୍ଦେ କର ସୁଧାପାନ ।
ଯେଣେ ହୋଇବ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥*
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବରାହ ଚରିତ ॥
ଏଣେ ନିବେଶି ବୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ବରାହବପୁଷା ଧରୋଦ୍ଧାରଣଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆଦି ଦଇତ ଜନ୍ମବାଣୀ । ଚଉଦ ଅଧ୍ୟାରେ ବଖାଣି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ ବାଣୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ତୋଷ ନୋହିଲା ତାର ମନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଶୂକରରୂପ କଥା ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗାଥା ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ପୁଣି ବିଦୁର ପଚାରଇ ॥୧

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଯଜ୍ଞବରାହ ରୂପେ ହରି ।
ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଜଳୁ ଆସନ୍ତେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତେ ।
ଆଦି ଅସୁର ତା ଅଗ୍ରତେ ॥
ମିଳିଲା ଗଦା କରେ ଧରି ।
ତା ଦେହ ଦଶନେ ବିଦାରି ॥
ଏ କଥା ଶୁଣି ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ ।
ଏବେ ପଚ୍ଚାରେ ମନସୁଖେ ॥
ସେ ଦୈତ୍ୟ କେଉଁ ଅବତରିଲା ।
କି ହେତୁ ଗଦାଯୁଦ୍ଧ କଲା ॥
ତାହାର ଜନ୍ମ କର୍ମ ଯେତେ ।
ବିସ୍ତାରି କହ ମୁନି ମୋତେ ॥
ପରମ କୁତୂହଳ ବାଣୀ ।
ଜୀବ ନିସ୍ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥୨,୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ତୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କୁରୁବୀର ।
ଏ ସାଧୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେ ତୋହର ॥
ହରିଚରିତ ଗୁଣ କଥା ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗାଥା ॥
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁପାଶ ।
ସୁତାଶ୍ଚ ଚକ୍ରେ ହୋଏ ନାଶ ॥୪

* ୪୯ ଓ ୫୦ ଶ୍ଳୋକର ଭାବ ମିଳୁ ନାହିଁ ।

ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ସୁତ ।
ଉତ୍ତାନପାଦ ସୁତ[1] ଖ୍ୟାତ ॥
ତପର ବଳେ ସେ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ।
ଚରଣ ଦେଇ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଣ୍ଡେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜେ ଅନର୍ଗଳ ।
ପରମପଦେ ସେ ପଶିଲା ॥୫
ତୁ ଯେବେ ପଚାରିଲୁ ମୋତେ ।
ବିଦୁର ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରସ୍ତାବେ ଇତିହାସ ବାଣୀ ।
ଦେବଙ୍କ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
ଦେବ ସମୀପେ ଦେବଦେବ ।
ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ ଯେ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥
ଜାଣଇ ଏଥିର କାରଣ ।
କହିବି ଏକଚିତ୍ତେ ଶୁଣ ॥୬
ଦକ୍ଷ ଦୁହିତା ଦିତି ନାମା ।
କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କର ବାମା ॥
ସେ ଏକଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ।
ଏକା ପଶିଲା ଯଜ୍ଞଶାଳେ ॥
ମିଳିଲା ନିଜ ପତି ପାଶେ ।
କାମେ ପୀଡ଼ିତ ରତି ଆଶେ ॥୭
ସେ ମହାମୁନି ଯଜ୍ଞ ଘରେ ।
ମନ୍ତ୍ରେ ଆହୁତି କ୍ଷେପେ ଧୀରେ ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ପ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ।
ଅସ୍ତପର୍ବତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାନ୍ତେ ॥
ହବିରେ ଅଗ୍ନିକି ପୂଜନ ।
କରନ୍ତି ହୋଇ ତୋଷମନ ॥
ନିବିଡ଼ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗମନେ ।
ମିଳିଲା ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ସମାଧିସ୍ଥିତ ସ୍ୱାମୀ ପାଶେ ।
କାମ ପୀଡ଼ିତା ଦିତି ବସେ ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲେ କଶ୍ୟପ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥୮

ଦିତି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ତପୋଧନ ।
ଅନଙ୍ଗ ଘେନି ଶରାସନ ॥
ତା ପଞ୍ଚବାଣେ ମୋର ମନେ ।
ଦହଇ ତୁମ୍ଭର ବିହୁନେ ॥
କଦଳୀବନ ଯେହ୍ନେ ଗଜ ।
ଦଳେ ବିଦାରେ ମହାତେଜ ॥୯
ସମୃଦ୍ଧି ଦେଖି ସପତ୍ନୀର ।
ମୋ ମନ ଦଗ୍ଧ ନିରନ୍ତର ॥
ତୁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ସର୍ବ କଲ୍ୟାଣ ସୁଖଘର ॥
ଏବେ ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ ।
କରି ସକଳ ସୁଖ ଦିଅ ॥୧୦
ଯାହାକୁ ସ୍ୱାମୀ ହୋଏ ତୋଷ ।
ସଂସାରେ ରହେ ତାର ଯଶ ॥
ଆପଣା ରୂପେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ହୁଅଇ ଯାର ଗର୍ଭଗତ ॥୧୧
ମୋ ପିତା ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ପ୍ରଜା ସର୍ଜନେ ତାର ମତି ॥
ଆମ୍ଭର ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ଯେତେ ।
ଧର୍ମ ପାଳିବେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ କଥା ମନେ ବିଚାରିଲା ।
ଯତ୍ନେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପଚାରିଲା ॥
ସମ୍ମତି ଦେଖିଣ ଆମ୍ଭର ।
ତେଣୁ ବରିଲା ତୋତେ ବର ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଭଗ୍ନୀ ତ୍ରୟୋଦଶ ।
ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଆମ୍ଭର ରୂପ ଶୀଳ ଗୁଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ॥୧୨,୧୩
ଭୋ ନାଥ ନଳିନ ଲୋଚନ ।
ଏବେ ତୁ କର ମୋ ବଚନ ॥
ମୋ ସଙ୍ଗେ କର ଏବେ ରତି ।
ସୌଭାଗ୍ୟେ ହେଉ ମୋ ସନ୍ତତି ॥୧୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
କଶ୍ୟପ ହୋଇ ଦୁଃଖ ମନ ॥
ଚାହିଁଲେ ଦିତିର ବଦନ ।
ଅନଙ୍ଗବାଣେ ଛନଛନ ॥
ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ।
କହନ୍ତି ମରୀଚିଙ୍କ ସୁତ ॥୧୫

କଶ୍ୟପ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ମୋ ବଚନ ।
ମୁହିଁ ଜାଣଇ ତୋର ମନ ॥
ଏ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ମୋର ପାଶେ ।
ତୁ ଯେ ମିଳିଲୁ ରତି ଆଶେ ॥
ଏ ଧର୍ମ-ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱଭାବ ।
କେ ତାହା ଅନ୍ୟଥା କରିବ ॥
ଏଣୁ ତୋହର ପ୍ରିୟ ଯେତେ ।
କରିବି ତୋହର ଆୟତେ ॥୧୬
ସଂସାର ସ୍ୱଭାବଟି ଏହି ।
ଯେ ଧର୍ମ କର୍ମେ ରହେ ଗୃହୀ ॥
ସର୍ବ ଆଶ୍ରମ ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଘେନି ଘର ॥
ଏଣୁ ହୁଅଇ ଦୁଃଖ ପାର ।
ବୋଇତେ ଯେହ୍ନେ ପାରାବାର ॥୧୭
ଆମ୍ଭର ଅର୍ଦ୍ଧସମ ନାରୀ ।
ଅନ୍ୟଥା କେବା ତାହା କରି ॥
ତାହାର ତହିଁ ଗୃହ ଭାର ।
ଦେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥାଇ ନର ॥୧୮
ଯାହାର ଆଶ୍ରେ ପ୍ରାଣୀ ଥାଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶତ୍ରୁକୁ ଜିଣଇ ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର ଉପକାର ।
ଶୁଝି ଯେ ନ ଯିବ ଆମ୍ଭର ॥
ଏ କଥା କେ କରିବ ଆନ ।
ଯାହା ସହିଲେ ଭଗବାନ ॥୧୯,୨୦
ଏବେ ତୁ ଧୀର ଆମ୍ଭମନେ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରହ ମୋ ବଚନେ ॥୨୧
ଦେଖ ଏ ଭୟଙ୍କର ବେଳା ।
ପ୍ରେତ ପିଶାଚଗଣ ମେଳା ॥
ଭୂତ ବେତାଳ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ରମନ୍ତି ଭୂତପତି ରଙ୍ଗେ ॥
ଦେଖ ଏ ଘୋର ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ।
ଘୋରଦର୍ଶନ[2] ଗଣ ମେଳେ ॥

୧. ଉତ୍ତାନପାଦ ସୁତ—ଧ୍ରୁବ । ୨. ଘୋରଦର୍ଶନ—ଭୟଙ୍କର ।

ଶ୍ମଶାନ ଧୂଳିରେ ଧୂସର ।
ଜଟାକଳାପେ ଭୟଙ୍କର ॥
ଭସ୍ମ ଲେପନ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ।
ଭୂତାଦି ଗଣ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
ବୃଷଭେ ବସି ଭୂତପତି ।
ଦେଖଇ ସର୍ବଜନ ଗତି ॥
ତୋହର ଦେବର*ସ୍ୱଭାବେ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରହ ସଖି ଏବେ ॥୨୨-୨୪
ପର ଅପର ଯାର ନାହିଁ ।
ବନ୍ଦନ ନିନ୍ଦନ ବା କାହିଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ଯା ଚରଣେ ।
ସେତୁ ସୁବ୍ରତ ଆଚରଣେ ॥
ତାର ପ୍ରସାଦ ଶେଷଭୋଗ ।
ଭୁଞ୍ଜୁ ଅତୁଳ୍ୟ ସଉଭାଗ୍ୟ ॥୨୫
ଯାର ନିର୍ମଳ ଗୁଣ ଚିନ୍ତି ।
ମାୟା ପଟଳେ ସର୍ବ ଯତି ॥
ଚିତ୍ତନ୍ତି ନିର୍ଲେପ ଶରୀର ।
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଗୁଣ ଯେ ଗଭୀର ॥
ନିର୍ମଳଚେତା ମୁନିଗଣେ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯା ଚରଣେ ॥
ତପ ସାଧନେ ଯୋଗେ ଚିନ୍ତି ।
ଅଶେଷ ସମ୍ପଦ ଲଭନ୍ତି ॥
ପିଶାଚ-ମାର୍ଗ ଦେଖି ତାର ।
ସୁଜନେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରହ ॥୨୬
ଊଣା ଅଧିକେ ଯାର ନାହିଁ ।
ପିଶାଚ-ଚେଷ୍ଟାରେ ଭ୍ରମଇ ॥
ତାଙ୍କୁ ଯେ ଦୁର୍ଭଗା ହସନ୍ତି ।
ସେ ତା ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୨୭
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ଯା କିଙ୍କର ।
ଯା ମାୟାବଳେ ଏ ସଂସାର ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ଯେ ବିଶ୍ୱ ପରମ-କାରଣ ॥

ପିଶାଚ-ଚେଷ୍ଟା[1] ତାର ଦେଖି ।
ସାଧବ ଜନେ ହୋନ୍ତି ଦୁଃଖୀ ॥
ଚରିତ ବିଡ଼ମ୍ବନ ତାର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥୨୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ସ୍ୱାମୀ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଉନ୍ମତ୍ତ ତରୁଣୀ ॥
ମଦନ ବାଣେ ଭୋଳ ଚିତ୍ତ ।
ବେଗେ ଧଇଲା ସ୍ୱାମୀ ହସ୍ତ ॥
ବସ୍ତ୍ର କରଷି ବାମ କରେ ।
କଟାକ୍ଷେ ଗ୍ରହେଁ କାମଭରେ ॥
ବୃଷଳୀ ପ୍ରାୟେ ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ି ।
ରମଣରସେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥୨୯
ପତ୍ନୀ ନିର୍ବନ୍ଧ[2] ମୁନି ଦେଖି ।
ଧର୍ମ ବିଷୟେ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥
ଦଇବ ରୂପ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ॥
ଏକାନ୍ତେ ଯାଇ ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ମେଳ ହୋଇଲେ ରତିରଙ୍ଗେ ॥୩୦
ପତ୍ନୀ ରମଣରସ ସାରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆଚମନ କରି ॥
କର ଚରଣ ଧୋଇ ଜଳେ ।
ଆସନେ ବସିଲେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣାୟାମ ।
କରି ଚିନ୍ତିଲେ ବିଷ୍ଣୁନାମ ॥
ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତିରୂପେ ମନ ।
ନିବେଶି ହୋଇଲେ ମଉନ ॥୩୧
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି ଦିତି ବେଗେ ।
ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛାଦି ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ॥
ସଲଜ୍ଜେ ଅଧୋମୁଖେ ରହି ।
କହେ କଶ୍ୟପ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥୩୨

ଦିତି ଉବାଚ

ଯେ ଗର୍ଭ ହୋଇବ ମୋହର ।
ଯେମନ୍ତେ ନାଶ ନୋହେ ତାର ॥
ଅବଜ୍ଞା କରି ଭୂତପତି ।
ମୁଁ ଯେ ଆଚରିଲି ଅନୀତି ॥୩୩
ଭୋ ରୁଦ୍ର ନମୁଁ ତୋ ଚରଣେ ।
ତୋର ବିହାର ଭୂତଗଣେ ॥
ହେ ଶିବ ଶିବ ଦଣ୍ଡଧର ।
ଉଦଣ୍ଡ-ଦଣ୍ଡ ତୋର କର ॥
ତୁ ନଗ୍ନ ଭୀମ ଉମାପତି ।
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ନାହିଁ ଭୀତି ॥
ଅପ୍ରାଧ ନାଶେ ତୋର ଦୟା ।
ତାକୁ ନ ଲାଗେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥
ତୁ ଉଗ୍ରରୂପ କ୍ଷମା କର ।
ନମୋ ନମସ୍ତେ ତୋ ପୟର ॥
ସଂହାରେ କ୍ରୋଧରୂପ ତୋର ।
ତୋ ପଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
ଗର୍ଭ ମୋ ରଖ ହେ ଗୋସାଇଁ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ଦୟା ବହି ॥୩୪
ହେ ପ୍ରଭୁ ଦେବ ଭଗବାନ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୋଇବା ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ମୁଁ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତି ।
ନମୋ ନମସ୍ତେ ସତୀପତି ॥
ପତ୍ନୀ-ସ୍ୱଭାବ ଭଲେ ଜାଣ ।
ନିଗ୍ରହି ହୁଅ ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ॥୩୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଗର୍ଭ ଆଶିଷେ ମନ ଦେଇ ।
କମ୍ପେ କଶ୍ୟପ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଧ୍ୟାନ ଛାଡ଼ି ବେଗେ ।
ମୁନି କହନ୍ତି ପତ୍ନୀ ଆଗେ ॥୩୬

କଶ୍ୟପ ଉବାଚ

ଭୋ ସଖି ଶୁଣ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଏ କର୍ମ ତୋହର ଆୟତ୍ତେ ॥

୧. ପିଶାଚ-ଚେଷ୍ଟା—ପିଶାଚ ତୁଲ୍ୟ ଗତିବିଧି । ୨. ନିର୍ବନ୍ଧ—ଜିଦି ।

* 'ଅନ୍ୱିତାର୍ଥ ପ୍ରକାଶିକା ଟୀକା' ଓ ଗୀତାପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ 'ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ'ରେ 'ଦେବର' ଶବ୍ଦକୁ ଶ୍ୱଶୁର ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି । ଭୂତପତି ଶିବ କଶ୍ୟପଙ୍କର ପିତୃସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଦିତିଙ୍କର ଶ୍ୱଶୁରସ୍ଥାନୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଦୋଷ ଭୟଙ୍କର ।
ଦେବହେଳନ କର୍ମ ତୋର ॥
ଏ ଦୋଷୁଁ ତୋର ଗର୍ଭଗତେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇବେ ବେନି ସୁତେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇବେ ଏ ଶୟନେ ।
ତପ ସାଧନେ କର୍ମବଳେ ॥
ଏ ତିନିପୁର ରାଜାଗଣେ ।
ବିକଳେ ଖସିବେ ଚରଣେ ॥୩୮
ଧନ ଜୀବନ ସେ ହରିବେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବହୁ ଦୁଃଖ ଦେବେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ମାରଣେ ।
ପର ରମଣୀ କରଷଣେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ପାପକର୍ମେ ।
ବଳେ କରିବେ ମତିଭ୍ରମେ ॥
ମହତଜନେ କୋପ ଜାତ ।
ବଳେ କରିବେ ବେନି ଭ୍ରାତ ॥୩୯
ତାହାଙ୍କ ଦେଖି ଦୁଷ୍ଟକର୍ମ ।
କୋପିବେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ॥
ଏ ମହୀତଳେ ଦେହ ବହି ।
ବିଷ୍ଣୁ ମାରିବେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ବଜ୍ର ଧରି ।
ଘୋର ପର୍ବତ ଦର୍ପ ହରି ॥୪୦

ଦିତି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ମୋର ପୁତ୍ର ଯେବେ ।
ସଂସାରେ ଦୁଷ୍ଟକର୍ମ ଭାବେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ହସ୍ତେ ଯିବେ ନାଶ ।
ଏଣେ ମୋହର ନାହିଁ ତ୍ରାସ ॥
ତହିଁକି ମୋର ଭୟ ନାହିଁ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପେ ମୁଁ ଡରଇ ॥୪୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପେ ଯେ ମରନ୍ତି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବଧ ଆଚରନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ ।
ନରକେ ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରବେଶ ॥
କର୍ମର ବଳେ ଯେତେ ଯୋନି ।
ଜନ୍ମ ଲଭନ୍ତି ଦେହ ଘେନି ॥
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ଫଳଭୋଗେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଜୀବନ ସଂଯୋଗେ ॥୪୨

କଶ୍ୟପ ଉବାଚ

ଯେ ଅପରାଧ ତୋର କୃତ ।
ତେଣୁ ଯେ ଶୋକ ଅନୁତାପ ॥
ଯେ ଭଲ ମନର ବିସ୍ମର ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ତୋହର ॥
ଯେ ଭାବ ହେଲା ହରିଠାରେ ।
ଯେବା ଆଦର ତୋର ମୋରେ ॥୪୩
ଏଣୁ ତୋହର ବେନି ପୁତ୍ରେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ନିଜ କର୍ମସୂତ୍ରେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ହସ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ।
ଶାପୁଁ ତରିବେ ବେନି ଭାଇ ॥
ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ଅନୁବାଦେ ॥
ହୋଇବ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ସାର ।
ଅତୁଲ୍ୟ ଗୁଣ ସୁବିସ୍ତର ॥
ତାହାର ଯଶ ଇହଲୋକେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତଜନ ସୁଖେ ॥
ଶୁଣି ଶ୍ରବଣେ ନିରନ୍ତର ।
ତରିବେ ଏ ଭବସାଗର ॥୪୪
ତାର ସ୍ୱଭାବ ପାଇବାରେ ।
ଯୋଗୀଏ ସାଧିବେ ସଂସାରେ ॥
ହୋଇବ ହୃଦୟ ନିର୍ମଳ ।
ଅଗ୍ନିରେ ଯେହ୍ନେ ହେମମଳ ॥୪୫
ଯେ ହରି ସର୍ବ ଘଟେ ପୂରି ।
ସେ ହରି ତାରେ ଦୟା କରି ॥
ତାର ପ୍ରସନ୍ନେ ଏ ସଂସାର ।
ଯେଣୁ ତା ନାହିଁ ନିଜ ପର ॥୪୬
ସେ ମହାଭାଗବତ ପୁଣି ।
ତା ଯଶ ଗାଇ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ମହାତ୍ମା ମହତେ ମହତ ।
ଭକତି ବଳେ ଶୋଧି ଚିତ୍ତ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ଅତିରେକେ ।
ଅନ୍ତେ ମିଳିବ ବିଷ୍ଣୁଲୋକେ ॥୪୭
ପର ସମ୍ପଦେ ସେ ସୁଖିତ ।
ଦୁଃଖରେ ହୋଇବ ଦୁଃଖିତ ॥
ହରିବ ଜନ ଶୋକରାଶି ।
ନିଦାଘ ତାପ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥୪୮
ଦେଖିବ ତୋ ପୁତ୍ର ନନ୍ଦନ ।
ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟେ ଭଗବାନ ॥
ସୁନ୍ଦର ବର ସୁକୁମାର ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ହୃଦେ ହାର ॥୪୯

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ପୌତ୍ରର ଗୁଣମାନ ଶୁଣି ।
ବୈଷ୍ଣବ ଗୁଣେ ଶିରୋମଣି ॥
ଅନ୍ତରେ ଦିତି ଅତି ତୋଷେ ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ନମିଲା ହରଷେ ॥୫୦
ଦିତି କଶ୍ୟପର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଜ୍ଞାନଭେଦ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ଦିତିଗର୍ଭଧାରଣଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିପ୍ରଙ୍କ ଶାପେ ବିଷ୍ଣୁଭୃତ୍ୟ । ଯେମନ୍ତେ ହୋଇଲେ ଦଇତ୍ୟ ॥
ଦେବଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନେ ବ୍ରହ୍ମା କହେ । ପ୍ରସଙ୍ଗ ପନ୍ଦର ଅଧ୍ୟାୟେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସେ ପ୍ରଜାପତି ତେଜ ବୀର୍ଯ୍ୟ ।
ଦିତି ଉଦରେ ସେ ଆତ୍ମଜ ॥
ଶତେବରଷ ଦେବମତେ ।
ଗର୍ଭେ ଧଇଲା ଭୟଚିତ୍ତେ ॥
ଦେବଦଳନ ତେଜ ଶୁଣି ।
ଅନ୍ତରେ ଭାଳଇ ତରୁଣୀ ॥
ନ ଜାଣି କଲି ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
କାମେ ହୋଇଲି ମତିଭ୍ରମ ॥
ଦଇବ ବଳ ବଳୀୟାର ।
କି କରିପାରେ ସୁର ନର ॥୧
ଗର୍ଭର ତେଜ ବଳେ କରି ।
ଲୋକେ ଦିଶିଲେ ହତଶିରୀ ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ।
ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ଅନ୍ଧକାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦିଗପାଳେ ମିଳି ।
ସକଳେ ଏକମନେ ଭାଳି ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ଭୟେ ଅନେକ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥୨

ଦେବା ଊଚୁଃ

ଭୋ ଦେବଦେବ ବେଦପତି ।
ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ଭୟାକୃତି ॥
ଏ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଯେଣୁ ।
ଆମ୍ଭେ ତ ଭଲେ ନ ପ୍ରମାଣୁ ॥
କୁଶଳ ନୋହେ ଏ ସଂସାର ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ॥
ଏ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଗୋଚର ।
କି ଅଗୋଚର ବା ତୁମ୍ଭର ॥
ଏ କାଳ ମହିମା କେ ଜାଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥୩
ହେ ଦେବଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୋର ଭୃତ୍ୟ ॥
ସଂସାରେ ଯେତେ ଭୂତଦେହୀ ।
ତୁ ପରାପର ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪
ଗୃହୀତ ତମୋଗୁଣେ ଦେହୀ ।
ତୋ ରୂପ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥୫
ଅନନ୍ୟଭାବେ ଆତ୍ମାଭାବେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତୋ ଚରଣ ସେବେ ॥
ତାର ଅଶୁଭ ଲେଶ ନାହିଁ ।
ସତ ଅସତ ପର ତୁହି ॥୬
ନିର୍ଜ୍ଜନେ ବସି ଯୋଗୀଜନେ ।
ନିଶ୍ଚଳଚିତ୍ତେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ମନ ପବନ ହୃଦେ ରୁନ୍ଧି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୂହ ନିରୋଧି ॥
ତୋର ପ୍ରସାଦ ଯେ ଲଭନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ଭୟ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୭
ଯାର ବଦନେ ପ୍ରଜାଗଣେ ।
ଭାବେ ସେବନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତରନ୍ତି ଭବଭୟ ତ୍ରାସ ।
ତୁ ନାଥ ଅନାଦି ପୁରୁଷ ॥
ଆମ୍ଭର ସୁଖ ଗଲା କ୍ଷୟ ।
ଭୋ ନାଥ କର ତୁ ଉପାୟ ॥
ଦେଖ କଶ୍ୟପ ପ୍ରଜାପତି ।
ଦିତି ସଂଯୋଗେ କଲା ମତି ॥
ଦିତିର ଗର୍ଭେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଲା ।
ତମେ ଭୁବନ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ॥
ବେଳକୁ ବେଳ ବଢ଼େ ତେଜ ।
ସମିଧେ ଯେହ୍ନେ ଅଗ୍ନିତେଜ ॥୧୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦେବସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ସଂଭ୍ରମ ଚିତ୍ତେ କୁଶପାଣି ॥
ଶବଦ କରିଣ ଗୋଚର ।
ଦେବଙ୍କୁ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥୧୧

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଶୁଣ ସକଳ ଦେବଗଣ ।
କହିବା ଏଥିର କାରଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି ଲାଗେ ।
ମୁଁ ଯେ ବସିଲି ଧ୍ୟାନଭାବେ ॥
ସନକ ଆଦି ସୁରି ଭ୍ରାତେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ମୋର ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଜନ୍ମିଲେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ତେଣୁ ହୋଇଲେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ॥
ଗଗନ ମାର୍ଗେ ତାଙ୍କ ଗତି ।
ସକଳ ଭୁବନେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
ବିଗତସ୍ପୃହା ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ।
ନିତ୍ୟେ ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ॥
ଧୂଳି ଧୂସର ଦିଗମ୍ବର ।
ନିତ୍ୟ ନିର୍ବିଷୟ ଗୋଚର ॥୧୨
ସେ ମୁନିଗଣେ ଏକଦିନେ ।
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ॥
ଯେ ନାମ ବୈକୁଣ୍ଠ ବିଦିତ ।
ସର୍ବ ଦେବତା ନମସ୍କୃତ ॥୧୩
ଯହିଁ ପୁରୁଷେ ମହାସୁଖେ ।
ବସନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁର ସମ୍ମୁଖେ ॥
ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁମୟେ ।
ବିନାଶ ନାହିଁ କାଳଭୟେ ॥
ନିମିଷାନିମିଷ ଆଶ୍ରୟେ ।
ହରିଙ୍କି ଭଜନ୍ତି ସେବାରେ ॥୧୪
ଆଦି ପୁରୁଷ ଯହିଁ ହରି ।
ବସନ୍ତି ଧର୍ମରୂପ ଧରି ॥
ସର୍ବ ଗୋଚର ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରେ ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ଅବିରତେ ॥
ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ବହି ।
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ରହି ॥୧୫

ଯହିଁ କୈବଲ୍ୟ ନାମେ ବନ ।
ବିରାଜେ କଳ୍ପଦ୍ରୁମମାନ ॥
ସକଳ ଋତୁ ଯହିଁ ବସେ ।
କୈବଲ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ କି ସେ ॥୧୬
ଯହିଁ ବିମାନେ ଶତ ଶତେ ।
ଦିବ୍ୟ କାମିନୀ ଯୂଥ ଯୂଥେ ॥
ବିଷ୍ଣୁମହିମା ଗୁଣ ଗାନ୍ତି ।
କୋଟି ଶଶାଙ୍କ ରୂପକାନ୍ତି ॥
ବିକାଶ ପୁଷ୍ପ ଜଳାଶୟେ ।
ମଧୁ ମାଧବୀ ଗନ୍ଧ ବହେ ॥
ସେ ଗନ୍ଧ ସର୍ବ ମନୋହର ।
ତାହାକୁ କରି ଅନାଦର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦେ ମନ ଦେଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ତୁଣ୍ଡେ ନାମ ଗାଇ ॥୧୭
କୋକିଳ ପାରାବତ ହଂସ ।
ଡାହୁକ ତିତିରି ସାରସ ॥
ଚକ୍ରବାକ ଯେ ବଗହିଣ ।
ସୁସ୍ୱର ନାଦେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ସର୍ବେ ଗାୟନ୍ତି ହରିକଥା ।
ଯେ ଭାବେ ଖଣ୍ଡେ ଭବବ୍ୟଥା ॥୧୮
ମନ୍ଦାର କୁରୁବକ କୁନ୍ଦ ।
ଉତ୍ପଳ ଚମ୍ପକ କୁମୁଦ ॥
ପୁନ୍ନାଗ ନାଗ ପାରିଜାତ ।
ତୁଳସୀବନ ସୁଲଳିତ ॥
ନାନା କୁସୁମ ପରିମଳ ।
ସୁଗନ୍ଧ ସମୀର ଶୀତଳ ॥୧୯
ମର୍କତ ବଇଦୂର୍ଯ୍ୟ ହେମ ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବିମାନ ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ହରି ପାଦେ ।
ଭକତେ ବସନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥୨୦
ପରମଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯହିଁ ନିତ୍ୟେ ।
ଲୋହିତ ନାଳ ପଦ୍ମ ହସ୍ତେ ॥
ସ୍ଫଟିକ କୁଡ୍ୟ ଗୃହେ ପଶି ।
ପାଦ ନୂପୁର ରବେ ଘୋଷି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ଗୃହ ମଧ୍ୟେ ।
ବିରାଜେ ଭୁବନ ଆନନ୍ଦେ ॥

ପଦ୍ମ କଳ୍ପିତ ସମ୍ମାର୍ଜନୀ ।
ମାର୍ଜିନା କଲା ପ୍ରାୟେ ମାନି ॥୨୧
ଯହିଁରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କୁତୂହଳେ ।
ସକଳ ସଖିଗୁରୀ ମେଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁଗ୍ରହ ଆଶେ ।
ସ୍ତବନେ ତୁଳସୀର ବାସେ ॥
ପୂଜନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ଚରଣ ।
ତେଣେ ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ସେ ବନେ ବାମୀ ପୁଷ୍କରିଣୀ ।
ତୀରେ ବିଦ୍ରୁମଘାଟ ଶ୍ରେଣୀ ॥
ସେ ଶୁଭଜଳେ ମୁଖ ଗ୍ରହି ।
ବିଷ୍ଣୁ ତୁମ୍ଭର ମନେ ବହି ॥୨୨
ସେ ବିଷ୍ଣୁପୁରେ ପାପୀଜନ ।
ପ୍ରବେଶେ ନୁହନ୍ତି ଭାଜନ ॥
ଯେ ଅର୍ଥେ କାମେ ରତି କରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଥା ନ ସୁମରେ ॥
ଦୁଷ୍କୃତୀ ସଙ୍ଗେ ଯେ ରମନ୍ତି ।
ନରକମାର୍ଗେ ସେ ଗମନ୍ତି ॥
ସେ କାହିଁ ପଶିବେ ସେ ପୁରେ ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥୨୩
ଏ ଦେହ ପାଇ ଯେଉଁ ଜନ ।
ନ କରେ ହରିର ସେବନ ॥
ଏ ଅତି ଦୁଃଖ ହିଁ ବିଦିତ ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବିମୋହିତ ॥
ଯେ ଯୋଗମାର୍ଗେ ଅନୁବାଦେ ।
କଠୋର ତପକର୍ମ ସାଧେ ॥
ମନ-ପବନ ହୃଦେ ଛନ୍ଦି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧି ॥
ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦଭାବ ନାହିଁ ।
ସେ ପୁରେ ପଶିବେ ସେ କାହିଁ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାବଳେ ଜଡ଼ି ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥୨୪
ମୋ ଆଦି ଦେବେ ଯା ଚରଣେ ।
ଭଲେ ଖଟନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ନମନ୍ତି ଭୃତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ପାଦେ ଖଟନ୍ତି ବଳି ଦେଇ ॥

ବିଷ୍ଣୁର ଯଶ ଗୁଣଗାଥା ।
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ମନେ ଚିନ୍ତା ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁ ବହେ ନେତ୍ରେ ।
ରୋମହରଷ ସର୍ବ ଗାତ୍ରେ ॥
ହରିଭକତି ଭାବେ ଭରି ।
କାରୁଣ୍ୟ ହିଂସା ପରିହରି ॥
ସେମାନେ ଯାନ୍ତି ଆମ୍ଭ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ।
ସୁଖେ ବସନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁପଦେ ॥୨୫
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ।
ପଶିଲେ ମୋହର ନନ୍ଦନେ ॥
ଦେଖିଲେ ଅପୂର୍ବ ଭୁବନ ।
ଜଗତଗୁରୁର ଯେ ସ୍ଥାନ ॥
ବିବିଧ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦେବମାନେ ।
ବିମାନେ ଦୀପ୍ତ ଏ ଭୁବନେ ॥
ଯହିଁ ପୁରାଣ ଇତିହାସ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରକାଶ ॥
ତର୍କ ବେଦାନ୍ତ ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରେ ।
ନ୍ୟାୟ ମୀମାଂସା ଆଦି ଯେତେ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଅବଧାନେ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଗୁଣଗାନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ରେ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତେ ।
ଯହିଁ ସେବନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ହରି ଗୁଣ ଚିନ୍ତି ।
ଯୋଗମାୟାର ବଳେ ଯାନ୍ତି ॥୨୬
ସେ ପୁରେ ପଶି ମନ ସୁଖେ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଗାଇ ମୁଖେ ॥
ସ୍ୱରିକ୍ରମରେ ଏକମେଳେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଷଡ଼ଦ୍ୱାରେ ଗଲେ ॥
ସପତଦ୍ୱାରେ ଯାନ୍ତେ ଭଲେ ।
ଆଗେ ମିଳିଲେ ଦ୍ୱାରପାଳେ ॥
କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ କେୟୂର ।
ଅମୂଲ୍ୟ ବେଶେ ଶୋଭାକର ॥
ଉଚ୍ଚ ସୁନ୍ଦର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ।
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ଦିଶନ୍ତି କୃଷ୍ଣରୂପ ତେଜ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣବେତ ଧରି ଭୁଜ ॥୨୭,୨୮

ଏମନ୍ତ ବେନି ଦ୍ୱାରପାଳ ।
ଦେଖିଣ ମୋହର କୁମର ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ପ୍ରତିଦ୍ୱାରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଗଲେ ବିଷ୍ଣୁପୁରେ ॥
ତେମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ନ ପଚାରି ।
ସପ୍ତମେ ଯାନ୍ତେ ଭାଇ ଚାରି ॥
ଦ୍ୱାରେ କବାଟ ହେମମୟେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନୟନ ମନ ମୋହେ ॥
ସେ ଦ୍ୱାରପାଳ ବେନି ଭାଇ ।
ଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧିଲେ ରୋଷବହି ॥୨୯
ସେ ଚାରିଭାଇ ମୋର ସୁତ ।
ଦେବଙ୍କ ପୂର୍ବସର୍ଗେ ଜାତ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବୃଦ୍ଧ ସେ ଅଟନ୍ତି ।
ବାଳକପ୍ରାୟ ତନୁକାନ୍ତି ॥
ପଞ୍ଚବରଷ ପୁତ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଦିଶନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ଦେହେ ॥
ଉଲଗ୍ନ ଦେଖି ତାଙ୍କ ବେଶ ।
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ଉପହାସ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବେତ୍ର ଧରି କରେ ।
ନିଷେଧ କଲେ ସପ୍ତଦ୍ୱାରେ ॥୩୦
ତାଙ୍କ ନିଷେଧେ ସର୍ବ ଭାଇ ।
ଅଳପ ଅନିମିଷେ ଚାହିଁ ॥
ଦେଖି ନ ପାରି କୃଷ୍ଣରୂପ ।
ହୃଦେ ବସିଲା ଗୁରୁ ତାପ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ଚାହିଁ ।
ଏ ଭାବ ଏ ପୁରେ ତ ନାହିଁ ॥୩୧
ଏ ଦ୍ୱାରପାଳପଣେ ଥାଇ ।
କୁହୁକଜନ[1] ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ପୁରେ ଥାନ୍ତି ।
ତାଙ୍କୁ ନ ଲାଗେ ରିପୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
କାମାଦି ଶତ୍ରୁ ଯାର ଥାଇ ।
ଏ ପୁରେ ପଶିବେ ସେ କାହିଁ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ ହୃଦେ ।
ହରି ବସନ୍ତି ଆତ୍ମପଦେ ॥
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ।
ଘଟ ଆକାଶ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟାପୀ ॥

ବିଷମ ଭାବ ଯହିଁ ନାହିଁ ।
ଅନ୍ୟାୟ କଲେ ବେନିଭାଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଦ୍ୱାରପାଳ ଭାବେ ।
ଗର୍ବ ଯେ କଲେ ତୁଷ୍ଟେ ଏବେ ॥
ଏଣୁ କପଟୀ ବେନି ଭାଇ ।
ଏ ପୁରେ ଥିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥
ବେଗେ ପଡ଼ନ୍ତୁ ମହୀତଳେ ।
ଜନ୍ମିବେ ଅସୁରଙ୍କ କୁଳେ ॥
ତୃତୀୟ ଜନ୍ମ ଭୋଗ ସାରି ।
ପୁଣି ଲଭିବେ ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ॥୩୩,୩୪
ଏମନ୍ତ ଶାପ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ୟନ୍ତେ ।
ଦ୍ୱାରେ ଶୁଣିଲେ ବେନିଭ୍ରାତେ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ଅନିର୍ବାର ।
କେବେହେଁ ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ॥
ମୁନି ବଚନେ ଦ୍ୱାରପାଳ ।
ମନରେ ହୋଇଲେ ବିକଳ ॥
ଏମନ୍ତ ଅତି ଭୟ ମନେ ।
ପାଦେ ପଡ଼ିଲେ ବେନିଜନେ ॥୩୫
ଉଠିଣ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
କହନ୍ତି ମୁନିଙ୍କି ଅନାଇ ॥
ଏ ଦଣ୍ଡ ଉଚିତ ଆମ୍ଭର ।
ଏଥି ବା କି ଦୋଷ ତୁମ୍ଭର ॥
ଦେବହେଳନ କର୍ମ କରି ।
ଅସୁରଦେହେ ଅବତରି ॥
ତହିଁକି ନାହିଁ ଆମ୍ଭ ଡର ।
କେବଳ କୃପା ଏତେ କର ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମର ଆୟରେ ।
ଜନମି ଅଧୋଅଧ ପଥେ ॥
କୃଷ୍ଣର ସ୍ମରଣ ଆମ୍ଭର ।
ଯେମନ୍ତେ ନୋହିବ ବିସ୍ମର ॥୩୬
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ଦୟାଚିତ୍ତେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଥିବ ତୁମ୍ଭମତେ ॥
ତୁମ୍ଭର ଦେହେ ବିଷ୍ଣୁଭାବ ।
କଳାଏ ଅଂଶମାତ୍ର ଥିବ ॥(ଜ.)
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ସୁରଗଣ ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ନାରାୟଣ ॥

ମୁନିହେଳନ କର୍ମ ଶୁଣି ।
ପ୍ରଭୁ ବାହାର ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କୁ ଦୟା ବହି ।
ଭୃତ୍ୟବତ୍ସଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର କରେ ଦେଇ କର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ଡ଼ରାଏ ଚାଲିଣ ଚରଣେ ।
ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ମୁନିଗଣେ ॥
ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ବହି ।
ତେତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଚାରି ଭାଇ ॥
କୋପେ କମ୍ପନ୍ତି ମହାତାପେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମିଳିଲେ ସମୀପେ ॥
ଯାହାର ଦରଶନ ଅର୍ଥେ ।
ଯୋଗ ସାଧନ୍ତି ମୁନି-ସନ୍ତେ ॥୩୭
ସଙ୍ଗତେ ନିଜ ପରିବାର ।
ଧରିଣ ବ୍ୟଜନ ଚାମର ॥
କେ ଶୁକ୍ଳ ପାଟଛତ୍ର କରେ ।
ଘେନି ଚଳନ୍ତି ଧାରେ ଧାରେ ॥
ଛତ୍ରେ ମୁକୁତାମାଳ ଶୋହେ ।
ହିମ ଶୀକର କଣା ବହେ ॥୩୮
ପ୍ରସନ୍ନମୁଖ ଭଗବାନ ।
ଦିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ॥
ସ୍ନେହ ଦୟାରେ ସର୍ବଜନ ।
ଚାହିଁ ମୋହିଲେ ଆତ୍ମା ମନ ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
କମଳା ବସନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କୌସ୍ତୁଭମଣି କଣ୍ଠେ ଶୋହେ ।
ଅଶେଷ ଜନ ମନ ମୋହେ ॥୩୯
ପୀତବସନ କଟିମାଝେ ।
କନକ ମେଖଳା ବିରାଜେ ॥
ଉରେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
କେୟୂର କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ।
ଗରୁଡ଼ କନ୍ଧେ ବେନିଭୁଜେ ॥
ଲୀଳାଅମ୍ବୁଜ ଏକ କରେ ।
ଚଳନ୍ତେ ଭ୍ରମଇ ସେ ଧୀରେ ॥୪୦

୧. କୁହୁକଜନ—ଛଦ୍ମବେଶୀ ।

ବିଜୁଳି ପ୍ରାୟ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳେ ।
ଶୋଭଇ ମକରକୁଣ୍ଡଳେ ॥
ଉନ୍ନତ ନାସାନନ ମୋହେ ।
ଶିରେ କିରୀଟମଣି ଶୋହେ ॥
ଚତୁର ବାହୁର ମଧ୍ୟର ।
ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ମନୋହର ହାର ॥
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବଇ ମଣିହାର ।
ମଧ୍ୟେ କୌସ୍ତୁଭ ରତ୍ନସାର ॥୪୧
ଏମନ୍ତେ ନାନାରତ୍ନ ପୁଞ୍ଜେ ।
ତେଜେ କମଳାରୂପ ଗଞ୍ଜେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଦେବ ମନ ।
ମୋହନ ରୂପେ ହୋଏ ଛନ୍ନ ॥
ସ୍ଥିର ଲୋଚନେ ମୋର ସୁତେ ।
ଦେଖି ତୃପତି ନୋହେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ସର୍ବ ମୁନିବରେ ।
ନମିଲେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୟରେ ॥୪୨
ସେ ହରି ଚରଣାରବିନ୍ଦ ।
କିଞ୍ଜଳ୍କ[1] ତୁଳସୀ ଆମୋଦ ॥
ପବନ ନାସାଦ୍ୱାରେ ପୂରେ ।
ଚିତ୍ତ ଶରୀର କ୍ଷୋଭ କରେ ॥୪୩
କୃଷ୍ଣ ସୁନ୍ଦର ମୁଖତ୍ରାସ[2] ।
ଯେହ୍ନେ ଅସିତ[3] ପଦ୍ମକୋଷ ॥
ବିମ୍ବ ଅଧରେ କୁନ୍ଦ ହାସ ।
ଅଶେଷ ଜନ ମନ ତୋଷ ॥
ସେ ରୂପ ଦେଖି ପୁଣି ଚିତ୍ତେ ।
ଧ୍ୟାନ ନିରୋପି ପାଦଗତେ ॥
ଅରୁଣ ମଣି ନଖକାନ୍ତି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଲୋଚନେ ଧରନ୍ତି ॥୪୪
ଯାହାର ଗତି ଯୋଗମାର୍ଗେ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୁନିବର୍ଗେ ॥

ସେ ରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଗୋଚର ।
ଦେଖିଣ ମୋହର କୁମର ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶିରେ କରଯୋଡ଼ି ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥୪୫

କୁମାରା ଊଚୁଃ

ଯେ ହରି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶରୀରେ ।
ଅନ୍ତର ହୃଦୟେ ବିହରେ ॥
ସାଧୁ ଅସାଧୁ ଯାର ନାହିଁ ।
ତାର ମହିମା କେବା କହି ॥
ସେ ହରି ଆମ୍ଭ ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ମିଳିଲେ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯାହାର ଗୁଣ କର୍ମ ଗାଥା ।
ଏକାନ୍ତେ ବସି ଆମ୍ଭ ପିତା ॥
କହିଲେ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ।
ବ୍ରହ୍ମବିଗ୍ରହ ଅନୁବାଦେ ॥
ସେ ପଶି ଆମ୍ଭ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ରହିଲା ହୃଦୟ ବିବରେ ॥୪୬
ତୁ ନାଥ ପରମାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଯୋଗେ ସାଧନ୍ତି ମୁନିସତ୍ତ୍ୱ ॥
ତୋ ଧ୍ୟାନ ରତି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ।
ଯେବା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ସଂସାର ଅନୁତାପେ ଯନ୍ତି ।
ସୁହୃଦ ଭକ୍ତିଭାବେ ଚିନ୍ତି ॥
ହୃଦରେ ସ୍ଥାପି ତୋର ରୂପ ।
ବେଗେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ତିନିତାପ ॥୪୭
ତୋର ପ୍ରସାଦ ଆତ୍ୟନ୍ତିକେ ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେବା ଲୋକେ ॥
କି ଅବା ଅନ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ତାର ।
ଅଛି ଏ ସଂସାର ଭିତର ॥

ଭୋ ଦେବ ତୋହର ଚରଣେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପଶନ୍ତି ଶରଣେ ॥
ତୋର କଥାରେ ଯାର ରତି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋ ଭକ୍ତେ ଶାପ ଦେଲୁ ।
ଯେ ପାପ ଅର୍ଜିଲୁ ଗୋସାଇଁ ॥
ସେ ପାପେ ନାନା ଯୋନିଗତେ ।
ଜନମ ଲଭି ଭ୍ରମିଗତେ ॥
ତୋ ଯଶ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣମାର୍ଗେ ।
ତୋ ନାମ ଗୁଣି ଜିହ୍ୱାଅଗ୍ରେ ॥
ତୋର ଚରଣେ ହେଉ ରତି ।
ଆମ୍ଭର ଜଡ଼ ବୁଦ୍ଧି ମତି ॥
ବଚନ ତୋ ଚରଣେ ରହୁ ।
ତୁଳସୀ ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ପାଉ ॥
ତୋ ଗୁଣଗଣେ କର୍ଣ୍ଣପଥ ।
ଶ୍ରବଣେ ପୂରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୪୮,୪୯
ଭୋ ନାଥ କମଳାରମଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ତୁ ରୂପ ଦେଖାଇ ପବିତ୍ର ।
କୃତାର୍ଥ କଲୁ ଆମ୍ଭ ନେତ୍ର ॥
ଏ ରୂପ ଦେଖିଣ ଚକ୍ଷୁର ।
ତୃପତି ନୁହଇ ଆମ୍ଭର ॥
ଅଜିତଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନର ।
ଯେ ରୂପ ଅଟେ ଅଗୋଚର ॥
ଏମନ୍ତେ କହି ମୋର ସୁତେ ।
ନମିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପାଦଗତେ ॥୫୦
ସେ ହରି ଚରଣକମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ଜୟବିଜୟୋଃ ସନକାଦିଶାପୋ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. କିଞ୍ଜଳ୍କ—କେଶର, ପୁଷ୍ପରେଣୁ । ୨. ମୁଖତ୍ରାସ—ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଆଭା । ୩. ଅସିତ—ନୀଳ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ରୀହରି ବାକ୍ୟେ ହୋଇ ଶାନ୍ତ । ସନକ ଆଦି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ॥
ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କୁ ଦୟାଚିତ୍ତ । ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ଚରିତ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ମୁନିଙ୍କ ମୁଖ ଗୃହି ଭଣି ।
ମଞ୍ଜୁ କୋମଳ ଶୁଭବାଣୀ ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ଭ୍ରାତେ ।
ମୋ ଦ୍ୱାରେ ଥାନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ମୋ ପାରିଷଦ ବେନି ଜନେ ।
ଦ୍ୱାରେ ଖଟନ୍ତି ମୋ ଭୁବନେ ॥
କଦର୍ଥି[1] କରି ଯେବେ ମୋତେ ।
କୋପ ବସାଇ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ଏ ପାଇଲେ ।
ଅନ୍ୟଥା ନୋହେ ଜାହା ବୋଲେ ॥
ମୁହିଁ ସଜାତ କଲି ଚିତ୍ତେ ।
ଦେବହେଳନ ଅନୁମତେ ॥ ୨,୩
ଯେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଇଷ୍ଟ ମୋର ।
ତେଣୁ ସୁଦୟା ତୁମ୍ଭେ କର ॥
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ଚିତ୍ତେ ।
ଏହାଙ୍କ ଦୋଷ କ୍ଷମ ମୋତେ ॥ ୪
ଅସାଧୁ କର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ।
ସେ ଅପରାଧେ ସ୍ୱାମୀ ଜାଣି ॥
ନାଶନ୍ତି ଲୋକ ଅପଯଶେ ।
ବ୍ୟାଧି ଯେସନେ ରୂପ ନାଶେ ॥ ୫
ଯାହାର ଯଶ ଗୁଣ ସାର ।
ଯେହ୍ନେ ନିର୍ମଳ ସୁଧା ଧାର ॥
ଶ୍ରବଣପୁଟେ କରି ପାନ ।
ସଂସାରୁ ତରେ ସର୍ବଜନ ॥
ସେ ବଇକୁଣ୍ଠନାଥ ମୁହିଁ ।
ତୁମ୍ଭର ଭାବ ହୃଦେ ବହି ॥
ତୁମ୍ଭର କୋପ ଅତିରେକେ ।
ମିଳିଲି ତୁମ୍ଭର ସମୀପେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଭାବ ତୁର କରି ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପ ହୃଦେ ଧରି ॥
ଦିହିଲ ଦ୍ୱାରପାଳେ ଦଣ୍ଡ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ତେଜ ପରଚଣ୍ଡ ॥ ୬
ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବାଫଳେ ।
ପବିତ୍ର ରେଣୁ ମୋ ପୟରେ ॥
ସଦ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ମଳ ହରେ ।
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନିସ୍ତାରେ ॥
ସେ ପାଦ କମଳା ନିରତେ ।
ପ୍ରେମେ ନ ଛାଡ଼େ କଦାଚିତେ ॥
ଯାର କଟାକ୍ଷ ଲେଶ ପାଇଁ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବ ତପ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୭
ମୋତେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବେଦମାର୍ଗେ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜନ୍ତି ହବିର୍ଭାଗେ ॥
ଏଣେ ସନ୍ତୋଷ ମୋର ନାହିଁ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେହେ ମୁଁ ବସଇ ॥
ଦଧି ଓଦନ[2] ଘୃତପୂତେ ।
ମଧୁ ସଂଯୁକ୍ତ ବେଦମତେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖେ ଯେବେ ଭକ୍ଷେ ।
ମୁହିଁ ଭୁଞ୍ଜଇ ତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥ ୮
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଦରଜ ବଳେ ।
ମୁଁ ଏ ସଂସାରଜନ ମେଳେ ॥
ମାୟା ବିଭୂତି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ସର୍ବଦେହ ମାଝେ ॥
ମୋ ପାଦଜଳ ଅଘ ଦହେ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଶିରେ ବହେ ॥
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ତିନିଲୋକେ ।
ଏମନ୍ତ ହେଲେହେଁ ମସ୍ତକେ ॥
କିରୀଟେ ଯାର ରେଣୁ ବହେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୋଷ କେ ନ ସହେ ॥ ୯
ବିପ୍ର ଶରୀର ମୋର ତନୁ ।
ଏଣୁ ଦୁଃସହ ବିପ୍ର ମନ୍ୟୁ[3] ॥
ଯେ ଭେଦବୁଦ୍ଧିଟି ବିସ୍ମରି ।
ମୋତେ ଚିହ୍ନନ୍ତି ଭିନ୍ନ କରି ॥
ଯେ ମୋରେ ଅପରାଧ କରେ ।
କେବେହେଁ ସଂସାରୁ ନ ତରେ ॥
ଯମର ଗୃଧ୍ରରୂପୀ ଦୂତ ।
ଚଞ୍ଚୁରେ ନାଶେ ଦୃଷ୍ଟିପଥ ॥ ୧୦
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେହେ ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତି ।
ଏ ଭବସିନ୍ଧୁ ନ ତରନ୍ତି ॥
ବିପ୍ରଭକତି ତେଜି ନିତ୍ୟେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଘୋର ମାୟା ପଥେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ରୋଧ କଲେ ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ଶାନ୍ତ କରେ ଯଥୋଚିତେ ॥
ସେ ବେଗେ ଭବନଦୀ ତରେ ।
ଏ ଭାବେ ମୋତେ ବଶ କରେ ॥
କଟୁ ଭାଷଣ ବ୍ରାହ୍ମଣର ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଯେଉଁ ନର ॥
ପୁତ୍ରର ପ୍ରାୟେ କରେ ସ୍ନେହ ।
ତା ବଶୀଭୂତ ମୋର ଦେହ ॥
ବିପ୍ରଭକ୍ତିରେ ମୋ ସନ୍ତୋଷ ।
ମୁହିଁ ନିଶ୍ଚୟ ତାର ବଶ ॥ ୧୧
ତୁମ୍ଭର ବ୍ରହ୍ମଶାପ ଫଳେ ।
ତୃତୀୟ[4] ଜନ୍ମ ରବିତଳେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ଆସୁର କର୍ମ କରି ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ନ ବିଚାରି ॥
ଏବେ ଏ ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତୋଷେ ।
ପୁଣି ମିଳିବେ ମୋର ପାଶେ ॥

୧. କଦର୍ଥି—ଅବଜ୍ଞା। ୨. ଓଦନ—ଅନ୍ନ। ୩. ମନ୍ୟୁ—କ୍ରୋଧ। ୪. ତୃତୀୟ—ତିନି।

ମୁଁ ପୁଣି ତାଙ୍କ ଉପକାରେ ।
ଶରୀର ବହିବି ସଂସାରେ ॥
କରିବି ତାହାଙ୍କୁ ନିସ୍ତାର ।
କହିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ॥୧୨

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ।
ସନ୍ତୋଷ ବିପ୍ରବରେ ଶୁଣି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭକ୍ତି ହୃଦେ ବହି ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୧୩

ଋଷୟ ଉଚୁଃ

ଭୋ ଦେବଦେବ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁ ତୋର ଗତି ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ।
ଯାହା ବୋଲଲୁ ନରହରି ॥୧୬*
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ତୋ ମହିମା ।
ତୋ ଗତି ନ ଜାଣନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ॥
ତୁ ପୁଣି ଦେବ ବିପ୍ରଙ୍କର ।
ଆମ୍ଭ ସୁହୃଦ ଶକ୍ତିଧର ॥୧୭
ଧର୍ମ ତୋ ଶରୀରୁ ପ୍ରକାଶେ ।
ଯେ ଧର୍ମ ସୃଷ୍ଟି ପାପ ନାଶେ ॥
ତୁ ନାଥ ନିର୍ବିକାର ଧର୍ମ ।
ତାର ରକ୍ଷଣ ତୋର କର୍ମ ॥୧୮
ଯାହାର ଅନୁଗ୍ରହେ ଜନ ।
ଧର୍ମ ସଞ୍ଚୟେ ଦ୍ୟନ୍ତି ମନ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ସେବାବଳେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଜିଣନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥
ତୁ ଅଟୁ ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷ ।
ଆମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହେ ଆଶ ॥
ଏ ତୋର ଗତି ବିପରୀତ ।
କେ ଅବା ଜାଣିବ କିଞ୍ଚିତ ॥୧୯
ଏମନ୍ତ ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ।
କହନ୍ତି ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅନାଇ ॥(କ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ଭାଇ ।
ତୁମ୍ଭର ବିରେ କ୍ରୋଧ ଦେଇ ॥
ଅସୁରଯୋନି ଏ ପାଇବେ ।
ଦୁଷ୍ଟ କର୍ମକୁ ଆଚରିବେ ॥
ପୁଣି ଆସିବେ ମୋର ପୁରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବେତ୍ର ଧରି କରେ ॥
ଏ ବଇକୁଣ୍ଠ ପୁରେ ବାସ ।
ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ମନେ ତୋଷ ॥୨୬*

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ସେ ଗୁରି ମୋହର ନନ୍ଦନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଆନନ୍ଦ ଲୋଚନେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମୁଖ ଦେଖି ତୋଷ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପାଶ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନ ।
ଯହିଁ ନ ଥାନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ ଜନ ॥
ହରିଙ୍କି କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଆଜ୍ଞା ମାଗିଣ ମୁନିଗଣ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦେ ସେ ନମିଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ଗଲେ ॥୨୭,୨୮
ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଧରଣୀ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଜନ୍ମ ଯା' ଅସୁରଙ୍କ କୁଳେ ॥
ତୁମ୍ଭ କୁଶଳ ମୁଁ କରିବି ।
ତୃତୀୟ ଜନ୍ମେ ଉଦ୍ଧରିବି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ନାଶ ପାଇଁ ।
ଯଦିବା ସମର୍ଥ ଅଟଇ ॥
ହେଲେହେଁ ସମ୍ମତ ମୋହର ।
ଭୟ ନ କର ବେନି ବୀର ॥
ଏ କଥା କମଳା ସମୀପେ ।
କହି ମୁଁ ଅଛି ପୂର୍ବ କଳ୍ପେ ॥
ମୋର ଏକାନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାନ୍ତେ ।
ଯେବେ ନିରୋଧ କଲ ପଥେ ॥୨୯,୩୦
ବ୍ରହ୍ମହେଳନ ଯେ କରନ୍ତି ।
ମୋ ହୃଦେ ଶଲ୍ୟ ସମର୍ପନ୍ତି ॥
ତୁମ୍ଭର ତାରଣ ନିମନ୍ତେ ।
ମୁଁ ଦେହ ବହିବି ଜଗତେ ॥
ତୁମ୍ଭର ତୁଲେ ମୋର ଯଶ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ଯିବ ନାଶ ॥
ମୋ କଥା ଭୁବନ ପାବନୀ ।
ଏ ଭୂମି ମଧ୍ୟେ ଦେହ ଘେନି ॥
କରିବେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଶୁଣି ତରିବେ ସର୍ବଜନ ॥(ଖ.)ψ
ଏମନ୍ତ ଦ୍ୱାରପାଳେ କହି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବସିଲେ କମଳାର ମେଳେ ।
ଆବୃତ ବିମାନ ସଙ୍କୁଳେ ॥
ସର୍ବ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତୁଲେ ହରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କରି ॥୩୨
ସେ ଦ୍ୱାରପାଳ ବେନି ଭାଇ ।
ଭାଳନ୍ତି ଦଶଦିଗ ଚାହିଁ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଧର ଶୁଖିଲା ।
ଆମ୍ଭରୁ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ଗଲା ॥
ଦୁସ୍ତର ବ୍ରହ୍ମଶାପୁଁ କରି ।
ବେଗେ ହୋଇଲେ ହତଶିରୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହତଗର୍ବ ହୋଇ ।
ଅଧୋବଦନେ ବେନି ଭାଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନୁଁ ପଡ଼ନ୍ତେ ।
ହାହା ଶବଦ ଶୂନ୍ୟ ପଥେ ॥୩୩,୩୪
ସେ ବେନି ବୀର ଏହି ଭାବେ ।
ତକ୍ଷଣେ ପଶି ଦିତିଗର୍ଭେ ॥
କଶ୍ୟପବୀର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଏଣୁ ଭୁବନ ଲୋକେ ଡରି ॥୩୫
ସେ ବେନି ଅସୁରଙ୍କ ତେଜ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରିଛି ନିସ୍ତେଜ ॥
ସେ ବେନି ଭାଇଙ୍କର ଦର୍ପେ ।
ତିନି ଭୁବନ ବିଶ କମ୍ପେ ॥

* ଶ୍ଳୋକ ୧୪, ୧୫ ଏବଂ ୨୦ରୁ ୨୫ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।
ψ ଶ୍ଳୋକ ୩୧ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଏଥକୁ ନାହିଁ ପ୍ରତିକାର ।
ତ୍ରାହି କରିବେ ଚକ୍ରଧର ॥୩୬
ଯେ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ତା ମାୟା ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ।
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହି ॥

ଆମ୍ଭେ ସକଳ ଦେବଗଣେ ।
ଆଶ୍ରୟ କରୁଁ ଭୃତ୍ୟପଣେ ॥
ଏ ଘୋର ଭୟ ହିଁ ଆମ୍ଭର ।
ଖଣ୍ଡିବେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ॥୩୭
ଏମନ୍ତେ ଦେବଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ବିଧାତା କହିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥

ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିତ୍ତ ହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ହରି ବ୍ରାହ୍ମଣବତ୍ସଳ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ଜୟବିଜୟଶାପବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ତହୁଁ ସେ ଅସୁର ରୂପରେ । ଜନ୍ମିଲେ ଦିତିର ଉଦରେ ॥
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଦିଗ୍‌ବିଜୟେ । ଚରିତ ସତର ଅଧ୍ୟାୟେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମା ବଚନେ ଦେବଗଣ ।
ଶୁଣିଲେ ଅଦ୍ଭୁତ କାରଣ ॥
ବିଧାତା ପାଦେ ପ୍ରଣମିଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ନିଜପୁରେ ଗଲେ ॥୧
ଦିତି କଶ୍ୟପ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମେ ଶଙ୍କା ବହି ॥
ଶତେ ବରଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।
ବେନି ବାଳକ ପ୍ରସବିଲା ॥୨
ସେ ବେନି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମକାଳେ ।
ଦିବି[1] ମେଦିନୀ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଘୋର ଉତ୍ପାତ ଭୟଙ୍କର ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ସୁର ନର ॥୩
ଚଳ ଅଚଳ ସଙ୍ଗେ ମହୀ ।
କମ୍ପିଲେ ମହାଭୟ ପାଇ ॥
ଦହିଲା ପ୍ରାୟ ଅଷ୍ଟଦିଗେ ।
ଦିଶନ୍ତି ଅନଳ ସଂଯୋଗେ ॥
ଉଲ୍କା ସଙ୍କୁଳ ଧୂମକେତୁ ।
ଯେ ଆଦି ସର୍ବ ଭୟ ହେତୁ ॥୪

କର୍କଶେ ବହଇ ପବନ ।
ଉଚ୍ଚେ ଶୁଭଇ ଘୋର ସ୍ୱନ ॥
ଘୋର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତ ବଳେ ।
ବୃକ୍ଷେ ଉଡ଼ିଲେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଧୂଳି ପୂରିଲା ଦଶଦିଶେ ।
ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାର ପ୍ରକାଶେ ॥
ଉଚ୍ଚେ ହସିଲା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ତଡ଼ିତ ମେଘେ ଆଚ୍ଛାଦଇ ॥
ଗଗନେ ଯେତେ ଜ୍ୟୋତି ଥିଲେ ।
ଘୋର ତିମିରେ ନ ଦିଶିଲେ ॥
ଗଗନେ ନ ଦିଶଇ ପଥ ।
ତମ ଆକାଶ କଲା ଗ୍ରସ୍ତ ॥୫,୬
ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜିଲା ତରଙ୍ଗେ ।
କ୍ଷୁଭିତ ମକରାଦି ସଙ୍ଗେ ॥
ନଦୀରୁ ଜଳ ଶୁଖିଗଲା ।
ନିବିଡ଼ ପଙ୍କ ପ୍ରକାଶିଲା ॥୭
ଆକାଶେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର ।
ମଣ୍ଡଳେ ଦିଶନ୍ତି ଧୂସର ॥
ବିନା ମେଘରେ ଯେ ନିର୍ଘାତ ।
ହୋଇଲା ଘୋର ବଜ୍ରପାତ ॥

ନିର୍ଘାତେ ରଥଘୋଷ ଦିଲେ ।
ଗର୍ଜିଲେ ଯେହ୍ନେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥୮
ଫେରବ[2]ଗଣ ପୂର୍ବମୁଖେ ।
ନାଦ କରନ୍ତି ଅତି ଦୁଃଖେ ॥
କରନ୍ତି ଅତି ଘୋର ସ୍ୱନ ।
ତୁଣ୍ଡେ କି ଜଳେ ହୁତାଶନ ॥
ଶୃଗାଳୀ ଉଲୂକ ହୁଙ୍କାରେ ।
ନାଦ କରନ୍ତି ଅତି ଖରେ ॥୯
ଗର୍ଦ୍ଦଭ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ୱାନେ ମିଳି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ମୁଖ ଟେକି ॥
ବୃକ୍ଷୁ ପଡ଼ନ୍ତି ପକ୍ଷୀଗଣେ ।
ଅରଣ୍ୟ ପଶୁ ଘୋର ସ୍ୱନେ ॥
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ଉତ୍ସର୍ଗନ୍ତି ।
ରାସଭ[3]ସ୍ୱନେ ମହାଭୀତି ॥୧୦-୧୨
ଗାବ ଦୁହନ୍ତେ ରକ୍ତ ସ୍ରବେ ।
ଗଗନେ ଘୋରନାଦ ଶୁଭେ ॥
ଆକାଶେ ପୂରି ମେଘମାଳେ ।
ପୂଯ ବରଷନ୍ତି ଗହଳେ ॥
ଲିଙ୍ଗେ କାନ୍ଦନ୍ତି ଶକ୍ତି ଯୁକ୍ତେ* ।
ବୃକ୍ଷେ ପଡ଼ନ୍ତି ବିନା ବାତେ ॥୧୩

୧. ଦିବି—ସ୍ୱର୍ଗ । ୨. ଫେରବ—ଶୃଗାଳ । ୩. ରାସଭ—ଗଧ ।
* 'ଲିଙ୍ଗେ.......... ଯୁକ୍ତେ' ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତିମା କ୍ରନ୍ଦନ କଲେ ।

ଆକାଶେ ଗ୍ରହଗଣ ମିଳି ।
ଶୂନ୍ୟେ ନାଚନ୍ତି ତାରାବଳି ॥
ଗ୍ରହେ କରନ୍ତି ଘୋର ରଣ ।
ପ୍ରହାରେ ଦିଶେ ଅଗ୍ନିକଣ ॥୧୪
ଉତ୍ପାତ ଦେଖି ଗୁରୁତରେ ।
ପ୍ରଜାଏ କମ୍ପିଲେ ନିର୍ଭରେ ॥
ସନକ ଆଦି ଋଷିଭାଇ ।
ବିନା ନ ଜାଣେ ତତ୍ତ୍ୱ କେହି ॥
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ମହାତ୍ରାସେ ।
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥୧୫
ଏମନ୍ତେ କଶ୍ୟପ ଭୁବନେ ।
ପୁତ୍ରେ ବଢ଼ନ୍ତି ଦିନେ ଦିନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ କର୍କଶ ଶରୀର ।
ଦିଶନ୍ତି ମହା ଭୟଙ୍କର ॥
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ଦିନେ ଦିନେ ।
ବଢ଼ିଲେ କଶ୍ୟପ ଭୁବନେ ॥୧୬
ଶିରେ କିରୀଟ ହେମମୟେ ।
ଉଚ୍ଚେ ଗଗନ ଜିବା କ୍ଷୁର୍ଏଁ ॥
ରବିକି ଜିଣି କଟି ମାଝେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମେଖଳା ବିରାଜେ ॥
ଅଙ୍ଗଦ¹ ଆଦି ଶୋହେ ହସ୍ତେ ।
ନିତ୍ୟେ ଧାବନ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ପଥେ ॥
ଗ୍ରହେ ଚଳନ୍ତେ ଘୋର ନାଦେ ।
ମହୀ କମ୍ପଇ ବାଜି ପାଦେ ॥୧୭
ଏମନ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଗତି ।
ଦେଖି କଶ୍ୟପ ପ୍ରଜାପତି ॥
ନାମକରଣ ହୋମ କଲା ।
ବେନି ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଦେଲା ॥
ବଜ୍ର-କଠିନ ଦେଖି ବପୁ ।
ବୋଇଲା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ॥

ତାର ଅନୁଜ* ତହୁଁ ଦକ୍ଷ ।
କହିଲା ନାମ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ॥୧୮
ଦିନକୁ ଦିନ ମହା ବପୁ ।
ବଢ଼ିଲା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ॥
ତପେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ତୋଷ କଲା ।
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜ ଅନର୍ଗଳା ॥
ଗଦା ତୁଳାଇ ମହାରୋଷେ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଦଶଦିଶେ ॥
ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ଭୟେ କମ୍ପିଲେ ଦେବଗଣ ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ।
ଖଟିଲେ ଜୀବନର ଆଶେ ॥୧୯
ତାର ଅନୁଜ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ।
ଗଦା ସମରେ ମହା ଦକ୍ଷ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାର ପ୍ରିୟକାରୀ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ତୁଳଇ ଗଦା ଧରି ॥
ବଳେ ପଶିଲା ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନୂପୁର ପୟରେ ॥
ଚଳନ୍ତେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ବାଜେ ।
କୁସୁମମାଳା ଗଳେ ସାଜେ ॥
କନ୍ଧେ ପକାଇ ଗଦାବର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୨୦,୨୧
ତାର ଗମନ ଅତି ବେଗେ ।
ଅତି ଉତ୍କଟ ମଉଗର୍ବେ ॥
ଦେଖି ପଳାନ୍ତି ରିପୁ ଯୂଥେ ।
ନିର୍ଭୟେ ଭ୍ରମଇ ଜଗତେ ॥
ଦେବେ ତାହାର ରୂପ ଦେଖି ।
ଭାଜିଲେ ତ୍ରିଦିବ² ଉପେକ୍ଷି ॥
ଆକାଶ ତେଜି ଦେବଗଣେ ।
ଭୟେ ଲୁଚିଲେ ଘୋର ବଣେ ॥

ବନେ ଲୁଚିଲେ ତାର ଦର୍ପେ ।
ଗରୁଡ଼ ଭୟେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପେ ॥୨୨
ସ୍ୱର୍ଗେ ପଶିଲା ବେଗେ ଯାଇ ।
ଦେଖିଲା ସ୍ୱର୍ଗେ ଲୋକ ନାହିଁ ॥
ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ତୁଲେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଛାଡ଼ିଗଲେ ॥
ଦେଖିଣ ଇନ୍ଦ୍ରର ସମ୍ପଦ ।
ଅନେକ କଲା ଘୋର ନାଦ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ବସି ।
ପୁଣି ମିଳିଲା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆସି ॥୨୩
ଅସୁର ବିଗ୍ଭରଇ ମନେ ।
ପଶିବି ବରୁଣ ଭୁବନେ ॥
ମୋହର ପ୍ରାୟ ଗଦା ବଳେ ।
କେ ଅବା ଅଛନ୍ତି ପାତାଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ଭରିଲା ।
ଜଳଧି ମଧ୍ୟେ ସେ ପଶିଲା ॥
ସେ ମଦମତ୍ତ ହସ୍ତୀ ପ୍ରାୟେ ।
ଜଳଧି ମଧ୍ୟେ ଅବଗାହେ ॥୨୪
ଜଳେ ପଶନ୍ତେ ମହାସୁର ।
କମ୍ପିଲା ବରୁଣର ପୁର ॥
ଭାଜିଲେ ଜଳଜନ୍ତୁ ଗଣେ ।
କେବା ବଳିବ ତାକୁ ରଣେ ॥
ସଭୟେ ସର୍ବେ ପଳାଇଲେ ।
ଗଭୀର ଜଳେ ସେ ପଶିଲେ ॥୨୫
ଏମନ୍ତ ବରୁଣ ଭୁବନେ ।
ବର୍ଷ ବରଷ କୋପମନେ ॥
ସେ ବିଭାବରୀ ନାମେ ପୁରୀ ।
ତା ମଧ୍ୟେ ବିଚରଣ କରି ॥
ଭ୍ରମଇ କରେ ଗଦା ଧରି ।
କେ ତାକୁ ସମରେ ଉଭାରି ॥
ତାର ନିଃଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ବେଗେ ।
ବହୁ ତରଙ୍ଗ ଜଳଭାଗେ ॥

୧. ଅଙ୍ଗଦ—ବାହୁଟି । ୨. ତ୍ରିଦିବ—ସ୍ୱର୍ଗ ।

* ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଓ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଦୁହେଁ ଯମଜ ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ଜନ୍ମ ସମୟରେ ପ୍ରଥମେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଓ ପରେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ସାଧାରଣତଃ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷକୁ ବଡ଼ ଭାଇ କୁହାଯିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ମାତ୍ର ଯମଜ ସନ୍ତାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଥମେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବା ସନ୍ତାନ ସାନ ଓ ପରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବା ସନ୍ତାନ ବଡ଼ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । କାରଣ ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାରର କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ହିଁ ବଡ଼ ସାନ ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ଗର୍ଭଧାରଣ ସମୟରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରଜ ସହ ମିଶିଲା ବେଳେ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାରିତ ହୁଏ, ତାହା ପରେ ଜନ୍ମନିଏ ଏବଂ ପରେ ସଞ୍ଚାରିତ ଗର୍ଭ ପ୍ରଥମେ ଜନ୍ମନିଏ । "ଯଥା ବିଶେତ୍ ଦ୍ୱିଧାଭୂତଂ ବାଚଂ ପୃଷ୍ଠଂ ପରିକ୍ଷଣେତ୍ । ଦ୍ୱୌ ତଥା ଭବତୋ ଗର୍ଭୌ ସୂତିର୍ବୈଶବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ ॥"—ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ 'ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା' ଟୀକା ।

ସେ ଲୌହମୟ ଗଦା ନେଇ ।
ତାହା ଉପରେ ପ୍ରହାରଇ ॥
ଭାତ୍ରି ଆଗମେ ଏକଦିନେ ।
ମିଳିଲା ବରୁଣ ଭୁବନେ ॥୨୬
ଅଳପ ହସି ଉପହାସେ ।
ପ୍ରଣାମ କରି ତାର ପାଶେ ॥
ନୀଚଜନଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କରଦେଇ ॥
ହେ ରାଜା ଶୁଣ ମୋର ବୋଲ ।
ତୁ ଯୁଦ୍ଧ କର ମୋର ତୁଲ ॥୨୭
ତୁ ଲୋକପାଳ ଶିରୋମଣି ।
ତୋର ମହିମା ମୁହିଁ ଜାଣି ॥
ତୁ ଧର୍ମଧାତା ମଧ୍ୟେ ମେରୁ ।
ବୀରମାନଙ୍କ ଦର୍ପ ଚୂରୁ ॥
ମୋହର ଦର୍ପ ଏବେ ହର ।
ସୁଖେ ରାଜୁସି ଯାଗ କର ॥୨୮

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
ଜଳଧିପତି କୋପେ ଛନ ॥
ପୁଣି ସେ କୋପ କରି ସ୍ଥିର ।
କହଇ ବଚନ ମଧୁର ॥
ବୋଲେ ଶୁଣ ଭୋ ବୀରମଣି ।
ମୁଁ ତୋର ରିପୁ ନୋହେ ପୁଣି ॥
ତୁ ବୀର କହୁ ମୋର ହିତେ ।
ମୁଁ ତୋତେ ଯୁଝିବି କେମନ୍ତେ ॥୨୯
ତୁ ମହାବୀରଙ୍କର ବୀର ।
ମୋ ବୋଲେ କୋପ ତୁ ସଂହର ॥
ଭୋ ବୀର ରହ ଦିନାକେତେ ।
ଇଚ୍ଛା ତୋ ଯେବେ ଯୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ॥
ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ମାର୍ଗରେ ନିପୁଣ ।
ତୋ ତୁଲେ ସମ ନାରାୟଣ ॥
ତୁ ବୀର ଜଣେ ସୁପଣ୍ଡିତ ।
କେ ଜଣେ ତୋଷିବ ତୋ ଚିତ୍ତ ॥

କେବଳ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁ କରିପାରେ ତୋଷ ॥
ତୋତେ ମାରିବେ ସେ ସମରେ ।
ତୁ ପୁଣି ସଂଗ୍ରାମ ଭୂମିରେ ॥
ବୀର-ଶୟନେ[୧] ତୁ ଆନନ୍ଦେ ।
ଶୋଇବୁ କୁକୁରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ॥
ସେ ରୂପ ବହେ ଏ ଜଗତେ ।
ତୋହର ପ୍ରାୟ ଦୁଷ୍ଟ ଯେତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ବ ଦୂର କରେ ।
ସଂସାର ହିତେ ସେ ବିହରେ ॥୩୦,୩୧
ଏମନ୍ତ ଅସୁରକୁ କହି ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସେ ହରି ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ସୁଜନେ ପ୍ରଣମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଦିଗ୍‌ବିଜୟେ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବରାହ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ରଣ । ଅଠର ଅଧ୍ୟାରେ ବଖାଣ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବରୁଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଅସୁର ବିଗ୍ରହଇ ମନେ ॥
ବରୁଣ ତୁଲେ ଯୁଦ୍ଧ ମୋର ।
ଏ ତ ନୁହଇ ଯଶସ୍କର ॥
ନାରଦ କହିଛନ୍ତି ମୋତେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଗତି ଏ ଜଗତେ ॥
ଶୂକର ରୂପେ ସେ ଧରଣୀ ।
ସାଧିବ ଦନ୍ତଅଗ୍ରେ ଆଣି ॥

ତାହାର ତୁଲେ ମୋ ସମର ।
ନାମ ଯାହାର ଗଦାଧର ॥
ମୋ ଭୁଜକଣ୍ଡୁ ସେ ହରିବ ।
ଦେବଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ତାରିବ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ପାତାଳେ ପଶିଲା ॥୧
ଦେଖଇ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ।
ଦଶନ ଅଗ୍ରେ ବସୁମତୀ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତେଜ ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲା ବେନି ଆଖି ॥

ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଚକ୍ଷୁ ଫେଇ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଗ୍ରହଇ ॥
ନାରଦ ବାକ୍ୟ ଯେବେ ସତ୍ୟ ।
ମୁହିଁ ଦେଖଇ ବିପରୀତ ॥
ଏ ମୃଗ କାନନ ଗୋଚର ।
ପଙ୍କେ ଦୂଷିତ ଏ ଶୂକର ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲିଣ ହସିଲା ।
ବରାହ ନିକଟକୁ ଗଲା ॥୨
ବୋଲେ ଶୂକର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଦଶନ୍ତୁ ବେଗେ ଥୁଅ ମହୀ ॥

୧. ବୀର-ଶୟନେ—ବୀର ଶଯ୍ୟାରେ ।

ପାତାଳ ଲୋକଙ୍କୁ ମେଦିନୀ ।
ପୂର୍ବେ ଦେଇଛି ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ଯେବେ ମେଦିନୀ ନ ଛାଡ଼ିବୁ ।
ମୋ ମୁଖୁଁ ଭଲେ ନ ବର୍ତ୍ତିବୁ ॥
ସୁର ଅଧମ ତୁ ବୋଲାଉ ।
ଯେଣୁ ଶୂକର ରୂପ ବହୁ ॥
ମୋର ରିପୁଙ୍କ ଶୁଭ ଚିନ୍ତି ।
ତୁ ବହୁ ଶୂକର ଆକୃତି ॥୩
ରେ ମୂଢ଼ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ଆମ୍ଭର ହସ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁ ତୋର ॥
ମାୟାରେ ମାରୁ ତୁ ଅସୁର ।
କପଟ ଧର୍ମ ଏ ତୋହର ॥
ଆଜି ତୋ ସଂହାର କରିବି ।
ସୁହୃଦ ଶୋକ ନିବାରିବି ॥
ତୋର ମୋହର ଗଦାଯୁଦ୍ଧେ ।
ତ୍ରିଦଶେ ଦେଖନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦେ ॥୪
ତୋର ମୂର୍ଦ୍ଧନି ଗଦାଘାତେ ।
ବେଗେ ଉଡ଼ିବ ମହାବାତେ ॥
ବଳି ହରନ୍ତି ଯେତେ ଦେବେ ।
ତୋହର ମରଣ ଦେଖିବେ ॥
ମୂଳ ବିନାଶେ ବୃକ୍ଷ ଯେହ୍ନେ ।
ତ୍ରିଦଶେ ହୋଇବେ ତେସନେ ॥୫
ଏମନ୍ତ ଅସୁରର ବାଣୀ ।
ଶୁଣିଣ କମ୍ପିଲା ଧରଣୀ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖି ଭୂମି ଭୟ ।
ଜଳୁ ଉଠିଲେ ମହାକାୟ ॥
ବରାହରୂପୀ କୋପମନେ ।
ମର୍ମ ପ୍ରହାରେ ହସ୍ତୀ ଯେହ୍ନେ ॥
ଜଳୁ ଉଠନ୍ତେ ମହାରୋଷେ ।
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ଦେହ ଦିଶେ ॥୬
ସେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଦେଖି କୋପେ ।
ମିଳିଲା ବରାହ ସମୀପେ ॥
ସିଂହ ଯେସନେ ହସ୍ତୀ ଆଗେ ।
ମିଳିଲା ପବନନ୍ତୁଁ ବେଗେ ॥
କରାଳଦନ୍ତ ଗଦାପାଣି ।
ବଜ୍ର ନିଃସ୍ୱନ ପ୍ରାୟ ବାଣୀ ॥

ବୋଲେ ବରାହ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ତୋର ବଦନେ ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ॥
ଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ବୋଲାଉ ।
ଶୂକର ରୂପେ ତୁ ପଳାଉ ॥୭
ଏମନ୍ତ ଅସୁର ବଚନେ ।
କୋପ ବଢ଼ିଲା ବିଷ୍ଣୁମନେ ॥
ଧରଣୀ ସମୁଦ୍ରର କୋଳେ ।
ଦନ୍ତୁ ଥୋଇଲେ ବିଷ୍ଣୁ ତଳେ ॥
ନିଜ ମୂରତି ଗଦାଧର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦେବଗଣ ।
କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପ ବରଷଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣେ ମିଳି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଭୁଜ ତୋଳି ॥୮
ଅସୁର ଦେବସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ଶିର ଘୁଣି ॥
ତାହାର ହସ୍ତେ ଗଦା ସାଜେ ।
କାଞ୍ଚନ କବଚ ବିରାଜେ ॥
ଶୁଣି ଅସୁର ଦୁର୍ବଚନ ।
କୋପେ କମ୍ପିଲେ ଭଗବାନ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ମନ୍ଦହାସେ ।
ଅସୁର ମୁଖ ଚାହିଁ ରୋଷେ ॥
ତା ଉପହାସ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ।
ସହାସ୍ୟେ କଲେ ଗଦାଧର ॥୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବନ ଶୂକର ମୁଁ ସ୍ୱଭାବେ ।
ମୋର ମହିମା ଶୁଣ ଏବେ ॥
ତୋହର ପ୍ରାୟ ଶ୍ୱାନଗଣ ।
ମୋ ତୁଲେ କେ କରିବ ରଣ ॥
ତୁ ମୃତ୍ୟୁପାଶେ ବନ୍ଧ ହୋଇ ।
ବିଶେଷେ କହୁ ଦମ୍ଭ ବହି ॥୧୦
ଯେଣୁ ଅଳପ ବଳ ମୋର ।
କିବା କହିବି ତୋ ଆଗର ॥
ଯେ ବୀରଗଣ ଏ ସଂସାରେ ।
ତୋର ପ୍ରଶଂସା କେ ନ କରେ ॥
ଆସ ମୋ ପରାଭବ କର ।
ତୁ ଯୂଥପତିଙ୍କ ପ୍ରବର ॥

କରି ତୁ ଆମ୍ଭର ନିଧନ ।
ତୋ ଯୁଦ୍ଧଆଶା କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ନ କରେ ।
ଅସାଧୁ ବୋଲନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ଆକାଶେ ଦେବଗଣ ଯେତେ ।
ଦେଖି ତୋହର ଗଦା ହସ୍ତେ ॥
ଆକାଶ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ ।
ମୋହର ସମୀପେ ମିଳିଲେ ॥
କେମନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମ ନ ଦେବି ।
ପଳାଇ କାହିଁ ବା ପଶିବି ॥
ତୋତେ ମୁଁ ସଂଗ୍ରାମେ ନାଶିବି ।
ଦେବଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ତାରିବି ॥
ଗଦା ପ୍ରହାରି ତୋର ହୃଦେ ।
ଦେବେ ସ୍ଥାପିବି ନିଜ ପଦେ ॥୧୧,୧୨

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବରାହ ବଚନେ ।
ସେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ କୋପମନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟ ମହାବଳୀ ।
ଗର୍ଜଇ ହସ୍ତେ ଗଦା ତୋଳି ॥
ଶବଦେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କମ୍ପିଲା ।
ବରାହ ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରହାରିଲା ॥୧୩,୧୪
ସେ ହରି ନିଜ ମାୟାବଳେ ।
ଦୃଢ଼ ପ୍ରହାର ବଞ୍ଚାଇଲେ ॥୧୫
ପୁଣି ଅସୁର ଗଦାହସ୍ତେ ।
ମଣ୍ଡଳଗତି ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଗଦା ବୁଲାଇ ଅତି ରୋଷେ ।
ପିଟିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ॥
ଶୁଭିଲା ବଜ୍ର ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
ଅଧର ଦଶନେ କାମୋଡ଼ି ॥
ସେ ଗଦା ବଞ୍ଚାଇ ମୁରାରି ।
ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜେ ଗଦା ଧରି ॥
ପିଟିଲେ ଅସୁରର ମୁଣ୍ଡେ ।
ବଜ୍ର ଯେସନେ ଗିରିଖଣ୍ଡେ ॥
ଏମନ୍ତେ ହରି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ।
ସମରେ ବେନିଜନ ଦକ୍ଷ ॥
ବେନି ଶରୀରେ ଗଦାଘାତ ।
ଶୁଭଇ ଯେହ୍ନେ ବଜ୍ରପାତ ॥

ଜିଣିବା ଆଶେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି କୋପମନେ ॥୧୭-୧୮
ଏମନ୍ତେ ହରି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷେ ।
ଗଦା ପ୍ରହାରେ ଜାନୁ ବକ୍ଷେ ॥
ଫାଟି ବହଇ ଶୋଣି ଧାର ।
ବିଶେଷେ ଯୁଦ୍ଧ ମହାଘୋର ॥
ଗଦା ବିଚିତ୍ର ଗତି କରି ।
ବେଗେ ପିଟନ୍ତେ କୋପଭରି ॥
ଶବଦ ଶୁଭଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଯେହ୍ନେ ଯୁଝନ୍ତି ବେନି ଷଣ୍ଢ ॥୧୯
ଏମନ୍ତେ ହରି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ମିଳନ୍ତେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ମିଳିଲେ ଦେବ ଋଷିମେଳେ ।
ଅଞ୍ଜଳି ନିବେଶି କପାଳେ ॥
ବିଧାତା ଶୂନ୍ୟପଥେ ଥାଇ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୦,୨୧

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ହେ ଦେବଦେବ ତୋ ଚରଣ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବଙ୍କର ।
ଅନିଷ୍ଟ କରଇ ଅସୁର ॥
ନିର୍ଭୟେ ଗଦା ଘେନି କରେ ।
ଯୁଦ୍ଧର ଅର୍ଥେ ତିନିପୁରେ ॥
ଭ୍ରମଇ ଏହୁ ମହାରୋଷେ ।
ବାରଣ[1] ଯେହ୍ନେ ନିରଙ୍କୁଶେ ॥
ସର୍ପର ଲାଞ୍ଜ ଧରି କରେ ।
ବାଳକ ଯେହ୍ନେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ॥
ଏହି ମାୟାବୀ ଦୈତ୍ୟ ଘେନି ।
କ୍ରୀଡ଼ା ନ କର ଗଦାପାଣି ॥୨୨-୨୪
ଦିନକୁ ଦିନ ଏ ବଢ଼ନ୍ତେ ।
କେ ସୁଖେ ଥିବ ଏ ଜଗତେ ॥
ଆସୁରୀ ବେଳା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ।
ଯାବତ ଏହି ନ ବଢ଼ଇ ॥
ତାବତ ନିଜ ମାୟାବଳେ ।
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ନଷ୍ଟ କର ହେଳେ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ।
ଏହାର ପ୍ରାଣ ବେଗେ ହର ॥୨୫
ଦେଖ ଏ ସନ୍ଧ୍ୟା ବିଭାବରୀ[2] ।
ଏ ଭୂମି ଅନ୍ଧକାର କରି ॥
ଆସଇ ମହାଘୋର ରୂପେ ।
ଭୋ ନାଥ ଦେଖ ତୋ ସମୀପେ ॥
ଆମ୍ଭ ବିପକ୍ଷ ଦିତିବଳା ।
କିବା ତୋହର ବିଷ୍ଣୁଲୀଳା ॥
ବେଗେ ଅସୁର ଏବେ ମାର ।
ଆମ୍ଭର ଜୟ ଉଦେ କର ॥୨୬
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅଭିଜିତ ନାମ ।
ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭଧାମ ॥
ଏ ଶୁଭବେଳେ ଚକ୍ରଧର ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ॥୨୭
ଏହାର ମୃତ୍ୟୁ ତୁ ସାକ୍ଷାତେ ।
ଭାଗ୍ୟେ ମିଳିଲା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ଅସୁରର ଲକ୍ଷ୍ୟେ ।
ଋଷି ଦେବତା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ଅତି ବିକଳେ ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ବରାହରୂପୀ ପାଦତଳେ ॥
ସେ ଯଜ୍ଞବରାହ ଚରଣେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ହରିବାଣୀ ।
ସନ୍ତୋଷ ଶ୍ରୁତିପଥେ ଶୁଣି ॥
ହରି ଚରଣେ କରି ଆଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ହରିହିରଣ୍ୟାକ୍ଷଯୁଦ୍ଧଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ବଧ କଥା । ଊନବିଂଶରେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ଅମୃତ ପ୍ରାୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଅସୁରବଧେ ସାବଧାନେ ॥୧
ଦକ୍ଷିଣ କରେ ଗଦା ଧରି ।
ହୁଁକାର ନାଦେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ନିର୍ଭୟ ଦେଖି ତା ନିକଟେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ କର୍ଣ୍ଣତଟେ ॥୨
ତକ୍ଷଣେ ଦୈତ୍ୟ ଗଦା ବଳେ ।
ଗଦା ପଡ଼ିଲା ହସ୍ତୁ ତଳେ ॥୩
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଗ୍ରହିଁ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟଧର୍ମ ବିସ୍ମରଇ ॥
ଆୟୁଧ ନାହିଁ ଏହା ହସ୍ତେ ।
ଏହାକୁ ମାରିବି କେମନ୍ତେ ॥୪
ଏମନ୍ତେ ବିସ୍ମରୁ ଅସୁର ।
ଶୂନ୍ୟେ ଶୁଭିଲା ହାହାକାର ॥
ତା ଶୁଣି ପ୍ରଭୁ ଗଦାଧର ।
ସମ୍ମୁଖେ ତୋଳି ବେନି କର ॥

୧. ବାରଣ—ହସ୍ତୀ । ୨. ବିଭାବରୀ—ରାତ୍ରି ।

ବୋଲନ୍ତି ଦେବଗଣେ ସୁହିଁ ।
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ॥
ଏମନ୍ତେ କହି ଦେବରାଜ ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୋଳିଲେ ଦକ୍ଷଭୁଜ ॥
ନିଜ ଆୟୁଧେ ସ୍ମରି ମନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଜାଣି ସୁଦର୍ଶନ ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଶୂନ୍ୟେ ବ୍ୟାପି ।
ତେଜ ବିରାଜେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥୫

ମିଳିଲା ବିଷ୍ଣୁ କରେ ଯାଇ ।
ତା ଦିତିପୁତ୍ର ନ ଜାଣଇ ॥
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଚକ୍ରକୁ ସୁହିଁ ବିଷ୍ଣୁହସ୍ତେ ॥
କହନ୍ତି ବିଚିତ୍ର ବଚନ ।
ଭୋ ଦେବ ହେଉ ତୋ କଲ୍ୟାଣ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ଦ୍ୱାରପାଳ ।
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ତେଜେ ଅନର୍ଗଳ ॥
ଏହାର ପ୍ରାଣ ବେଗେ ହର ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ॥୬

ଦେବଙ୍କ ବାକ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଧାଇଁଲା ବୀରମଣି ॥
ସମୀପେ ଦେଖି ଚକ୍ରପାଣି ।
ଓଷ୍ଠ କାମୋଡ଼େ ପୁଣି ପୁଣି ॥
ନିଃଶ୍ୱାସ ଖରତର ବହେ ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ତାର କାୟେ ॥୭

କରାଳ ଦିଶେ ତା ବଦନ ।
ନୟନୁ ପ୍ରକାଶେ ଦହନ ॥
ଦହିଲା ପ୍ରାୟ ଦଶଦିଶେ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ମହାରୋଷେ ॥
ଡାକଇ ପୂରିଲା ତୋ କାଳ ।
ମୋ ଗଦାପ୍ରହାର ସମ୍ଭାଳ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି କୋପଭରେ ।
ପିଟିଲା ବିଷ୍ଣୁର ଉପରେ ॥୮

ପବନବତ[୧] ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପାଦେ ହରିଲେ ଗଦାଘାତ ॥୯

ଦୈତ୍ୟକୁ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ।
ଯେବେ ଜିଣିବା ଇଚ୍ଛା ତୋର ॥
ଉତ୍ତମ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ହସ୍ତେ ।
ପ୍ରହାର କର ତୁହି ମୋତେ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଣ ବଚନ ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ଅପଘନ[୨] ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଶିରେ ଗଦାଘାତ ।
ପଡ଼ିଲା ଯେହ୍ନେ ନିରିଘାତ[୩] ॥୧୦

ଶବଦେ ଭୁବନ କମ୍ପିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ॥
ଭାଜିଲା ଶତେ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟେ ରହି ॥
ଗଦା ଯାଚିଲେ ନାରାୟଣ ।
ଅସୁର ନ ନେଲା ତା ପୁଣ ॥
ଗଦା ବିଭଙ୍ଗେ କୋପଭରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ତ୍ରିଶୂଳ ଧରି କରେ ॥
ଅନଳ ପ୍ରାୟ ଶୂଳ ଜଳେ ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ଯଜ୍ଞ-ସ୍ୱରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁ ଦେହେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅଭିସ୍ୱର ପ୍ରାୟେ ॥
ଉଚ୍ଚେ ଧରଲା ଶୂଳ ତୋଳି ।
ପିଟିଲା ନେଇ ମହାବଳୀ ॥
ସେ ଶୂଳ ଗଗନେ ପ୍ରକାଶେ ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥୧୧-୧୩

ତା ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଚକ୍ର ଘେନି ହସ୍ତ ॥
ଶୂଳ ଛେଦିଲେ ମହାଶୂନ୍ୟେ ।
ଗରୁଡ଼ ପକ୍ଷ ଇନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ* ॥୧୪

ତ୍ରିଶୂଳ ଭଗ୍ନ ଦେଖି ରୋଷେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପାଶେ ॥
ମୁଷ୍ଟି ଉଞ୍ଚାଇ ବଜ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ପିଟିଲା ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଦେହେ ॥
ମାୟାବୀ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ।
ଶରୀର କଲା ଯେ ଅନ୍ତର ॥
କେହି ନ ଦେଖେ କେଣେ ଗଲା ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଶବଦ ଶୁଭିଲା ॥୧୫

ତାର ପ୍ରହାରେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ରହିଲେ ନ କମ୍ପି ॥
ଗଜକୁ ପୁଷ୍ପମଣ୍ଡା[୪] ଯେହ୍ନେ ।
ପ୍ରହାରେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ ମନେ ॥୧୬

ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ମହାରୋଷେ ।
ଅସୁର ମିଳି ବିଷ୍ଣୁ ପାଶେ ॥
ମାୟା ସଜିଲା ଅପ୍ରମିତେ ।
ସେ ମାୟାଧରର ଅଗ୍ରତେ ॥
ସେ ମାୟା ଦେଖି ପ୍ରଜାଗଣେ ।
ହସ୍ତ ଆଚ୍ଛାଦିଲେ ନୟନେ ॥
ଶଙ୍କାର କମ୍ପେ ମହାଭୟେ ।
ମଣିଲେ ପ୍ରଳୟର ପ୍ରାୟେ ॥୧୭

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତ ବହେ ଖରେ ।
ଶୂନ୍ୟୁଁ ପାଷାଣ ବୃଷ୍ଟି କରେ ॥
ପାଂଶୁ[୫] ପୂରିଲା ଦଶଦିଶେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ତମ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥୧୮

ଘୋର ଗର୍ଜିନ ମାୟା ମେଘେ ।
ବିଜୁଳି ସ୍ଫୁରେ ଦଶଦିଗେ ॥
ବିଷମ ମେଘର ଆଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଲୁଚିଲେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣେ ॥
ପୂଯ ପୁରୀଷ ମୂତ୍ର ଅସ୍ଥି ।
ରୁଧିର ସଙ୍ଗେ ବରଷନ୍ତି ॥୧୯

ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ଦେହ କରି ।
ରାକ୍ଷସୀ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ଧାମନ୍ତି ଅତି ମହାରୋଷେ ।
କଟି ବିବସ୍ତ୍ର ମୁକ୍ତକେଶେ ॥

୧. ପବନବତ—ବାୟୁତୁଲ୍ୟ ବେଗରେ । ୨. ଅପଘନ—ଦେହ । ୩. ନିରିଘାତ—ବଜ୍ରାଘାତ । ୪. ପୁଷ୍ପମଣ୍ଡା—ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ । ୫. ପାଂଶୁ—ଧୂଳି ।

* ଏକଦା ଗରୁଡ଼ ତାଙ୍କ ମାତା ବିନତାଙ୍କୁ ସର୍ପମାତା କଦ୍ରୁଙ୍କ ଦାସୀପଣରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦେବତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଅମୃତ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଥିଲେ । ଏହା ଜାଣି ଇନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ଉପରକୁ ବଜ୍ର ପେଷଣ କଲେ । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ର ପ୍ରହାର କଦାପି ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ; ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଜ୍ରର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଗରୁଡ଼ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପର ଖସାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ତାହାକୁ ବଜ୍ର ଛେଦନ କରି ଫେରିଗଲା ।

ହସ୍ତେ ବିରାଜେ ତାକ୍ଷ୍ଣ ଶୂଳ ।
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ॥୨୦
ପ୍ରଳୟ କାଳ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଅଦ୍ଭୁତେ କମ୍ପଇ ଧରଣୀ ॥
ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ରଥ ତୁରଙ୍ଗ ନର ହସ୍ତୀ ॥
କୁତ୍ସିତ ବାକ୍ୟେ ରାବ ଶୁଭେ ।
ଶୂନ୍ୟେ କମ୍ପନ୍ତି ସର୍ବ ଦେବେ ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ମାୟା ଦେଖି ହରି ।
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଲେ ଆସୁରୀ ॥
ମାୟାବୀ ଦର୍ପ ବିନାଶନେ ।
କୋପ ବସିଲା ବିଷ୍ଣୁ ମନେ ॥
ସୁଦରଶନ ଧରି କରେ ।
ହରି ଧାଇଁଲେ ଧାଡିକାରେ ॥୨୨
ତକ୍ଷଣେ କଶ୍ୟପ ଭୁବନେ ।
ଭୟ ପଶିଲା ଦିତି ମନେ ॥
ହୃଦୟ କମ୍ପଇ କାତରେ ।
ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରେ କଣ୍ଠଦ୍ୱାରେ ॥
ସ୍ୱାମୀର ବଚନ ସୁମରେ ।
ସ୍ତନୁ ରୁଧିର ଧାରା ଝରେ ॥୨୩
ଚକ୍ରର ତେଜେ ମାୟା ଗଲା ।
ରବି କିରଣ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଦେଖି ଅସୁର ମହାକୋପେ ।
ମିଳିଲା ବିଷ୍ଣୁର ସମୀପେ ॥
ରୋଷେ ଅରୁଣ ଦିଶେ ଦୃଷ୍ଟି ।
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୋଳିଲା ବେନି ମୁଷ୍ଟି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ହୃଦେ ପ୍ରହାରିଲା ।
ଶବଦେ ଭୁବନ କମ୍ପିଲା ॥
ମୁଷ୍ଟି ବାଜିଲା ବଜ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଦେଖି କୋପିଲେ ଦେବରାୟେ ॥
କର ପ୍ରସାରି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରହାରିଲେ ବଳେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେସନେ ସୁରରାୟେ ।
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ପୁତ୍ର[1] ଦେହେ ॥୨୪,୨୫
ପ୍ରହାର କରି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ।
ପ୍ରାଣ ହରିଲେ ତାର ବଳେ ॥

ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରହାରେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା କଳେବରେ ॥
ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହାରେ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ।
ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ଲୋଟି ॥
ବୃକ୍ଷ ଯେସନେ ବାୟୁ ବଳେ ।
ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ଇ ଭୂତଳେ ॥
ତେସନେ ଭୂମିତଳେ ପଡ଼ି ।
ଦଶନେ ଅଧର କାମୋଡ଼ି ॥
ସେ ନାଦ କଲା ଘୋରତର ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ମହାବୀର ॥
ଅସୁର ମୃତ୍ୟୁ ଦେବେ ଦେଖି ।
ମିଳିଲେ ଗଗନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦେଖିଲେ ଅସୁର ବଦନ ।
ଭ୍ରୂକୁଟୀ କୁଟିଳ ନୟନ ॥
ବିଧାତା ଆଦି ସୁରବୃନ୍ଦ ।
କରନ୍ତି ଜୟ ଜୟ ନାଦ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଧନ୍ୟ ଏ ଅସୁର ।
ବିଷ୍ଣୁର ହସ୍ତେ ଗଲା ମାର ॥
ଏମନ୍ତେ କେ ଲଭେ ମରଣ ।
ଲଭିଲା ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ ॥୨୬,୨୭
ଧନ୍ୟ ଜୀବନଟି ଏହାର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପୁଁ ହେଲା ପାର ॥
ପୁଣି ହୋଇବ ଜନ୍ମ ଦୁଇ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତୁହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ କର ଯୋଡ଼ି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପାଦେ ପଡ଼ି ॥୨୮-୨୯

ଦେବା ଉଚୁଃ

ନମୋ ଅଖିଳ ଯଜ୍ଞତନ୍ତୁ[2] ।
ତୋ ଅବତାର ଭକ୍ତ ହେତୁ ॥
ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ।
ସଂସାର ପାଳୁ ନରହରି ॥
ଆମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟେ ଭଗବାନ ।
ଏ ଦୁଷ୍ଟ କଲୁ ତୁ ନିଧନ ॥
ତୋର ପ୍ରସନ୍ନେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ହୋଇଲୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ॥

ତୋର ସଂସାର ପାଳ ଏବେ ।
ଏମନ୍ତ କହି ସର୍ବଦେବେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗଲେ ନିଜ ପୁର ।
ସୁମନେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ॥୩୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ମାରି ।
ଯଜ୍ଞବରାହ ରୂପ ଧରି ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ହରି ଗଲେ ।
ଉତ୍ସବ ପରମ ମଙ୍ଗଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ କଲେ ସ୍ତୁତି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥
ଭକ୍ତ ଉଦ୍ଧରି ମହାତୋଷେ ।
ମିଳିଲେ କମଳାର ପାଶେ ॥୩୧
ତୁ ଯାହା ପଚାରିଲୁ ମୋତେ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଲୀଳା ଅବତାର ।
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଯେ ଉଦ୍ଧାର ॥୩୨

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ମଇତ୍ରେୟ ବାଣୀ ।
ବିଦୁର ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
ପରମାନନ୍ଦ ସେ ଲଭିଲା ।
କାନନେ ପାରାଶର ବଳା[3] ॥୩୩
ଅନ୍ୟ ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଜନେ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଏ ଭୁବନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଯଶ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଭବ ସାଗରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ ଅବତାର ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଅମୃତ ରସଧାର ॥
ଶୁଣି ସୁଜନେ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
କିମ୍ପାଁ ନ ତରିବେ ସଂସାରେ ॥୩୪
ବନସ୍ତ ଗଜ ଜଳେ ପଶି ।
କରିଣୀ ପଲ ମଧ୍ୟେ ମିଶି ॥
ଜଳେ ଚରନ୍ତେ ପଦ୍ମବନେ ।
କୁମ୍ଭୀର ଗ୍ରାସିଲା ଚରଣେ ॥
ଚରଣ ନ ପାରିଲା ଆଣି ।
ଅନେକ ହସ୍ତୀ ତାକୁ ଟାଣି ॥

୧. ବିଶ୍ୱକର୍ମା (ତ୍ୱଷ୍ଟା)ର ପୁତ୍ର—ବୃତ୍ରାସୁର । ୨. ଯଜ୍ଞତନ୍ତୁ—ଯଜ୍ଞ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ୩. ପାରାଶର ବଳା—ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଦୁର ।

ନ ପାରି ହୋଇଲେ ବିଷାଦ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ବିଷ୍ଣୁପଦ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଗଜ ରଖିଲେ ଗ୍ରାହ ହାଣି ॥୩୪
ତାର ଚରଣେ ମୁନିବୃନ୍ଦେ ।
ନାନା ପ୍ରକାର ଯୋଗ ସାଧେ ॥
ଅଭୟପଦେ ସେ ପଶନ୍ତି ।
ସେ ଅନ୍ୟଭାବ ନ ଚିନ୍ତନ୍ତି ॥
ଅସାଧୁ ଜନେ ଅଗୋଚର ।
ଯା ନାମ ଅଭୟ ପଞ୍ଜର ॥୩୫
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ବଧ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଅମୀୟ ରସ ଭାଗବତ ॥
ନିଜ ଭକତ ଉଦ୍ଧାରିଣ ।
ଶୂକର ରୂପେ ନାରାୟଣ ॥
ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରିଲେ ଦନ୍ତେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା ବିହାର ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ କଥା ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
କରି ବଞ୍ଚନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧ କରିଥିଲେ ।
ଦୋଷ ନ ଲାଗେ ତାକୁ ଭଲେ ॥୩୬
ଏ ପୁଣ୍ୟଯଶ ହରିକଥା ।
ଧନ ଆୟୁଷ ମୋକ୍ଷଦାତା ॥
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ ବଢ଼େ ।
ଦୁର୍ଗତି ରିଷ୍ଟ ବାଧା ଛାଡ଼େ ॥
ସୁଜନ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ମିଶେ ।
ଅନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ପଶେ ॥
ଏ କଥା ଶୁଣି ସାଧୁଜନେ ।
ବସିବ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ॥୩୮
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ଚରିତ ॥
ଯେତେ କହିଲେ ହରିବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ ନ ଧର ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷବଧୋ ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁଣି ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକରଣ । ବିଂଶତି ଅଧ୍ୟାୟେ ବଖାଣ ॥

ଶୌନକ ଉବାଚ

ବରାହରୂପୀ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଜଳେ ଧରଣୀ ଗଲେ ଥୋଇ ॥
ସେ ମନୁ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁର କଲା ।
ଧରଣୀ ପୃଷ୍ଠେ ଯାହା କଲା ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ସାଧିଲା କେମନ୍ତେ ॥୧
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଯେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ।
ତା ପୁତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦୁଷ୍ଟ ॥
କର୍ଣ୍ଣ ଶକୁନି ଦୁଃଶାସନ ।
ଏହାଙ୍କ ତୁଲେ ଯେତେ ଜନ ॥
ପାଣ୍ଡବ ହିତେ ସେ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ବର୍ତ୍ତଇ ବୋଲି ମହାରୋଷେ ॥
ତାକୁଁ ବାହାର କରିଦେଲା ।
ଯେଣୁ ସେ ବ୍ୟାସଙ୍କର କଲା ॥
ଛାଡ଼ିଲା ହସ୍ତିନା ନଗରୀ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଆଶ୍ରେ କରି ॥
ତୀର୍ଥସାଧନ ପୁଣ୍ୟବଳେ ।
ଏକାନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ଫଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଭକ୍ତ ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ବର୍ତ୍ତଇ ଭକ୍ତଜନ ମେଳେ ॥୨,୩
ବିଦୁର ଭ୍ରମି ତୀର୍ଥମାର୍ଗେ ।
କାନନେ ମୈତ୍ରେୟଙ୍କ ଆଗେ ॥
ବନ ଗହନେ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ।
ସେ ଦେନିଜନ ଏକମେଳେ ॥
ବିଦୁର କିବା ପ୍ରଶ୍ନ କଲା ।
କହିବା ମୋତେ ବିଷ୍ଣୁଲୀଳା ॥୪
ସେ ବିଷ୍ଣୁକଥା ବାକ୍ୟସାର ।
ଶ୍ରୁତି ଗୋଚରେ ସୁଧାଧାର ॥
ଯେସନେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କଲେ ।
ସେ ତିନି ତାପରୁ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦକଥା ସେହି ମତେ ।
ପାପ ନ ରହେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥୫
କୃଷ୍ଣଚେଷ୍ଟିତ ଭାବ ଯେତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଲୀଳାମୃତ ରସେ ।
ରସଇ ଯାର ଶ୍ରୁତି ଗ୍ରାସେ ॥
ସେ କାହିଁ ଛାଡ଼େ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଯେଣେ ହରଇ ଭବବ୍ୟଥା ॥୬
ନୈମିଷ୍ୟାରଣ୍ୟେ ମୁନିଗଣେ ।
ସେ ଉଗ୍ରଶ୍ରବାଙ୍କ[୧] ଚରଣେ ॥
ପ୍ରଣତ ହୋଇଣ କହିଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁର କଥା କହ ଭଲେ ॥
ସେ ଉଗ୍ରଶ୍ରବା ବିଷ୍ଣୁପଦେ ।
ମନକୁ ନିବେଶି ଆନନ୍ଦେ ॥
କହିଲେ ଶୁଣ ମୁନିଗଣ ।
କହିବି ଶ୍ରୀହରିର ଗୁଣ ॥୭*

୧. ଉଗ୍ରଶ୍ରବା—ସୂତ ମୁନି ।
* ୭ମ ଶ୍ଲୋକର ଅନୁବାଦ ସୂଚନାତ୍ମକ ଉକ୍ତି ଅଟେ । ଏହା ଶୌନକ ଉବାଚ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୁହେଁ ।

ସୂତ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁ ଶୂକର ରୂପ ଧରି।
ଧରଣୀ ପାତାଳୁ ଉଦ୍ଧରି॥
ଲୀଳା ବିହାରେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମାରିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ॥
ସେ କଥା ଶୁଣି ତୋଷ ଚିତ୍ତେ।
ଅଶ୍ରୁ ପୁଲକ ରୋମ ଗାତ୍ରେ॥
ମୈତ୍ରେୟ ପାଦେ ଦେଇ ଶିର।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଚ୍ଛଇ ବିଦୁର॥୮

ବିଦୁର ଉବାଚ

ନାଭିରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଅବତାର।
ସେ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଈଶ୍ୱର॥
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ଜାତ କଲା।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା॥
ମରୀଚି ଆଦି ସପ୍ତ ତନୁ।
ଅପରେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ॥
ପିତାର ଆଦେଶେ ସମସ୍ତେ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିଲେ କେମନ୍ତେ॥
ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତେ ଯୋଗମତେ।
କି ଅବା ସର୍ଜିଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରେ॥
କିବା ସକଳ ଏକମେଳେ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିଲେ ଅନୁରାଗେ॥
କିବା ଧରଣୀ ଜଳେ ଯାପି।
ପ୍ରଜା ସର୍ଜିଲେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ॥
ସେ ପୁଣି କିବା କଲେ ପରେ।
ତୋ ବିନୁ କେବା କହିପାରେ॥
ତୁମ୍ଭେ ଆଗତ ଅନାଗତ।
ସକଳ ବିଷୟେ ବିଦିତ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ।
ଜଗତ କଲେ କି ପ୍ରକାରେ॥୯-୧୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକଚିତ୍ତେ।
ଯେ ସୃଷ୍ଟି ପଦ୍ମକଳ୍ପ ଅନ୍ତେ॥
ସେ କାଳରୂପୀ ବିଶ୍ୱନାଥ।
ଯା ମାୟା ବଳେ ଏ ଜଗତ॥
ସ୍ୱମାୟା ବଳେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ।
ମହତ ରୂପ ସେ ଧରଇ॥୧୨
ରଜ ପ୍ରଧାନେ ତିନି ଗୁଣେ।
କଳ୍ପିଲା ଦଇବ ପ୍ରେରଣେ॥
ସେ ଭୂତ ଆଦି ଯେ ମହତ।
ଅଗ୍ରେ ସର୍ଜିଲା ପଞ୍ଚଭୂତ॥
ଶବଦ ଆଦି ପଞ୍ଚଗୁଣେ।
ମିଳିଲେ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣେ॥୧୩
ଯେ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଚକ୍ଷୁ ଆଦି।
ଯେ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ହିଁ ବାଗାଦି॥
ଶବ୍ଦାଦି ଯେତେକ ହୋଇଲେ।
ସୃଜନେ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ॥
ସେ ପୁଣି ଏକଜୁଣ୍ଡ ହୋଇ।
ଦୈବଶକ୍ତିର ବଳ ପାଇ॥
କଳ୍ପିଲା ହେମମୟ ଅଣ୍ଡ।
ଯାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ॥୧୪
ସେ ଅଣ୍ଡକୋଷ ମହାଜଳେ।
ପଡ଼ି ଭାସଇ କାଳବଳେ॥
ସେ ପୁଣି ସହସ୍ର ବରଷେ।
ସେ ମହାର୍ଣ୍ଣବ ଜଳେ ଭାସେ॥
ସେ ଅଣ୍ଡକୋଷ ମଧ୍ୟେ ହରି।
ଶୋଏ ଅନନ୍ତଶଯ୍ୟା କରି॥୧୫
ତା ନାଭିପଦ୍ମୁଁ ପଦ୍ମକୋଷ।
ସଲିଳେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ॥
ସେ ପଦ୍ମ ନିଜ ତେଜ ପୁଞ୍ଜେ।
ସହସ୍ରେ ରବିରଶ୍ମି ଗଞ୍ଜେ॥
ସେ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ସର୍ବଜନ୍ତୁ।
ପ୍ରକାଶେ ନିଜ କର୍ମ ହେତୁ॥
ବିରାଜ ରୂପ ତାର ମଧ୍ୟେ।
ଜନ୍ମିଲା ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧ୍ୟେ॥୧୬
ସେ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁ ଉପଦେଶେ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିଲା ଅଣ୍ଡକୋଷେ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ମତେ ସୃଷ୍ଟି ଥିଲା।
ସେ ନାନାରୂପେ ସମ୍ଭାଳିଲା॥୧୭
କାଳର ବଳେ କୋପମନେ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼େ ଘନଘନେ॥
ତାର ନିଃଶ୍ୱାସୁଁ ତତକ୍ଷଣେ।
ଅବିଦ୍ୟା ସଙ୍ଗ ପଞ୍ଚଗଣେ॥
ତାମିସ୍ର ଅନ୍ଧତମ ତମ।
ମୋହ ମହାମୋହ ପଞ୍ଚମ॥
ଏ ପଞ୍ଚ ତମ ଏକାବେଳେ।
ଜନ୍ମିଲେ ଅନ୍ଧକାର ବଳେ॥୧୮
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଦେଖି ତମୋମୟ।
ଧାତା ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ଦେହ॥
ସେ ପିଣ୍ଡ ଦେଖି ତମୋଗଣେ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ତତକ୍ଷଣେ॥
ସେ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ସନ୍ଧ୍ୟା ମିଶି।
ତମେ ରଜନୀ ପ୍ରାୟ ଦିଶି॥
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାର ଅତି ବଳେ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ଏକମେଳେ॥୧୯
ଥୋକେ ବୋଲନ୍ତି ରଖ ରଖ।
ଥୋକେ ବୋଲନ୍ତି ବେଗେ ଭକ୍ଷ॥୨୦
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଭୟ ପାଇ।
ବୋଲେ ତାହାଙ୍କ ମୁଖ ଚାହିଁ॥
ଏ ପିଣ୍ଡ ରଖ ହୋ ନ ଭକ୍ଷ।
ଏଣୁ ହୋଇବ ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଯକ୍ଷ-ରକ୍ଷଗଣ।
ମୋର ବଚନ ଏବେ ଶୁଣ॥
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ପ୍ରଜା ହୁଅ।
ଏମନ୍ତ କହି ପିତାମହ॥
ସୃଜିଲା ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀଗଣ*।
ଦେବଙ୍କ ଭୋଗ୍ୟ ଯେ ପ୍ରମାଣ॥
ଦିବସ ରୂପା ସେ ସାକ୍ଷାତେ।
ସର୍ଜିଲା କ୍ରୀଡ଼ାର ନିମିତ୍ତେ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସାତ୍ତ୍ୱିକ ମନୋଭାବ।
ତହୁଁ ଦେବଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ॥୨୧,୨୨

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ଦେବାଙ୍ଗନାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ନାହିଁ।

ପୁଣି ଜଘନରୁ ଦେବପତି ।
ଅସୁର କଲା ଉତପତି ॥
ତିରୀ ଲମ୍ପଟ ସେ ଯୁବତେ ।
ନାରୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ତତକ୍ଷଣେ ।
ଧାଇଁଲେ ସେ ଅସୁରଗଣେ ॥
ମୈଥୁନ ଲୋଭ ବନ୍ଧେ ଧାଇଁ ।
ବେଗେ ବେଢ଼ିଲେ ଲୋଭ ବହି ॥୨୩
ନିର୍ଲ୍ଲଜପଣ ତାହାଙ୍କର ।
ଦେଖି ହସିଲେ ବେଦଧର ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ହାସ୍ୟ ଦେଖି କୋପେ ।
ମିଳିଲେ ତାଙ୍କର ସମୀପେ ॥
ଗ୍ରହାନ୍ତେ କୋପିତ ବଦନେ ।
ଭୟ ପଶିଲା ବ୍ରହ୍ମା ମନେ ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଗୋବିନ୍ଦ ପଦ ଧ୍ୟାୟି ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୨୪,୨୫
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ ।
ତୁ ନାଥ ଆଜ୍ଞା ଦେଲୁ ମୋତେ ॥
ସୃଷ୍ଟି କରଇ ତୋର ବୋଲେ ।
ତୋ ଅନୁରୂପ ଏ ଶୟଲେ ॥
ତୁ ମୋତେ ରଖ ଚକ୍ରଧର ।
ଏ ଗଣେ ମହାଭୟଙ୍କର ॥
ଏ ଯେବେ ଭକ୍ଷିବେଟି ମୋତେ ।
କେମନ୍ତେ ସରିବି ଜଗତେ ॥୨୬,୨୭
ବ୍ରହ୍ମା ବିକଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଏ ଦେହ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ।
ବେଗେ ତୁ ଛାଡ଼ ଏ ଶରୀର ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦର ବଚନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବନ ॥୨୮
ସେ ଦେହ ସନ୍ଧ୍ୟାରୂପ ହୋଇ ।
ରୂପେ ଅସୁର ମନ ମୋହି ॥
ନାନା ଅଳଙ୍କାର ସାଜେଣି ।
ଚରଣେ ନୂପୁର ବାଜେଣି ॥
ମଦ ବିହ୍ୱଳିତ ଲୋଚନ ।
ଦୁକୂଳେ କଟୀ ଶୋଭାବନ ॥

କଟୀ ମେଖଳା ରତ୍ନସାର ।
ହୃଦୟେ ତୁଙ୍ଗ ପୟୋଧର ॥
ସୁନ୍ଦର ନାସିକା ବିରାଜେ ।
ଦନ୍ତ ଡାଳିମ୍ବ ବୀଜ ଗଞ୍ଜେ ॥
ମଧୁର ହାସ ମନୋହର ।
ସଁଭ୍ରମ କଟାକ୍ଷ ସୁନ୍ଦର ॥୨୯,୩୦
ବସ୍ତ୍ରେ ଆଚ୍ଛାଦି କଳେବର ।
ପଥେ ଗୁଳଇ ଲାଜଭର ॥
ଅସୁରେ ଦେଖି ତା ଗମନ ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥୩୧
କହନ୍ତି ଏକ ଏକେ ଗୃହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ନବୀନ ବୟସ ଏହାର ।
ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ମନୋହର ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ମନ ମଧ୍ୟେ ରମେ ।
ଅକାମୀ ଜନ ପ୍ରାୟ ଭ୍ରମେ ॥୩୨
ଏମନ୍ତେ ସନ୍ଧ୍ୟାରୂପ ଦେଖି ।
ପ୍ରମଦା ପ୍ରାୟ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ନୟନ ଦେଇ ତା ବଦନେ ।
ଭାବେ ପ୍ରକୃତି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ॥୩୩
ଏମନ୍ତ ବହୁତ ବିଗ୍ରର ।
କରିଣ ସକଳ ଅସୁର ॥
ପ୍ରଣୟ ବଶେ ପ୍ରମଦାର ।
କରିଣ ବହୁତ ସତ୍କାର ॥
କୁବୁଦ୍ଧିପଣରେ ଅସୁର ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ତାକୁ ବାର ବାର ॥
ଭୋ ରମ୍ଭା-ଉରୁ ସୁକଲ୍ୟାଣି ।
ପ୍ରମଦାକୁଳ ଶିରୋମଣି ॥
କାହାର ପତ୍ନୀ ତୁ ବୋଲାଉ ।
କହ ତୁ ଉପୁଜିଲୁ କାହୁଁ ॥
କହ ତୁ ତୋର କିସ ନାମ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନେ ତୋ ଗମନ ॥
ତୋ ରୂପ ଗୁଣେ ହୋଇ ଛଳ ।
ଆମ୍ଭର ଚଳିତ ଲୋଚନ ॥
ତୋହର ରୂପ ଗୁଣ ରାଶି ।
ଆମ୍ଭର ପ୍ରଭାକୁ ବିନାଶି ॥୩୪

ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବଭାଗ୍ୟ ଫଳେ ।
ମିଳିଲୁ ଆମ୍ଭର ଛାମୁରେ ॥
କନ୍ଦୁକକ୍ରୀଡ଼ା ତୋ ନନ୍ଦନ ।
ଦେଖି ହରିଲା ଆମ୍ଭ ମନ ॥୩୫
ତୋର ଚରଣ ପଦ୍ମଯୁଗ ।
ଗମନ ଚଞ୍ଚଳ ତରଙ୍ଗ ॥
ହସ୍ତେ କନ୍ଦୁକ ତୋର ସାଜେ ।
ତୋ ମଝା ସିଂହମଧ୍ୟ ଗଞ୍ଜେ ॥
ସେ ପୁଣି ସ୍ତନଭାରେ ଖିନ୍ନ ।
ଭାଳିଲା ପ୍ରାୟ ଅନୁମାନ ॥୩୬
ଏମନ୍ତ ସନ୍ଧ୍ୟା ରୂପ ଗୃହିଁ ।
ଅସୁରଗଣ ଲୋଭ ବହି ॥
ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଧରି ବାହୁ ବଳେ ।
ମୋହେ ମଜ୍ଜିଲେ କାମଭୋଳେ ॥୩୭
ଦେଖି ବିଧାତା ପ୍ରହସିତ ।
ଭାବଗମ୍ଭୀର ମଗ୍ନଚିତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଶରୀର ବିରାଜେ ।
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ କାନ୍ତି ତେଜେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମା ସେ ଆନନ୍ଦ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ବୃନ୍ଦ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଶରୀରୁ ବାହାର ।
ଯେ ରୂପ ମୋହେ ସୁର ନର ॥୩୮
ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଆଦି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ରୂପରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଆବୋରି ଅପସରାଗଣେ ।
ସୁଖେ ରହିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥୩୯
ପୁଣି ଅଳସଭାବ ଧରି ।
ଭୂତ ପିଶାଚ ଗଣ କରି ॥
ସେ ମୁକ୍ତକେଶ ଦିଗମ୍ବର ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ସୁରନର ॥
ପଥେ ତାହାଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ।
ବ୍ରହ୍ମା ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥୪୦
ସେ ଦେହ ନିଦ୍ରା ବଶ ଗୃହିଁ ।
ପୁଣି ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ଦେହୀ ॥
ସେ ଦେହ ଭୂତଗଣେ ଧରି ।
ଉନ୍ମାଦ ନାଦେ ସେ ବିହରି ॥୪୧

ପରୋକ୍ଷ ପୁଣି ସପ୍ତଗୁଣେ ।
ସର୍ଜିଲା ସାଧ୍ୟ ପିତୃଗଣେ ॥୪୨
ସେ ସାଧ୍ୟ ପିତୃ ଦେବିଗଣ ।
ସେ ଦେହୁ ହୋଇଲେ ଜନମ ॥
ସେ ଦେହ ପାଇ ତୋଷଚିତ୍ତ ।
କର୍ମକୋବିଦେ ଯେ ବିଦିତ ॥୪୩
ସେ ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧର ଗଣେ ।
ଜାତ ହୋଇଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜ ଅନର୍ଗଳା ।
ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ଦେଲା ॥୪୪
ବିଧାତା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ବନେ ।
ଦେଖିଣ ମନର ନିଶ୍ଚନେ ॥
କିନ୍ନର କିଂପୁରୁଷ ଜାତି ।
ପୁଣି ସର୍ଜିଲା ପ୍ରଜାପତି ॥୪୫
ମିଥୁନ ଭାବେ ବୀଣା ବାଇ ।
ଦେବଙ୍କ ତୋଷେ ଗୀତ ଗାଇ ॥୪୬
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ବ୍ରହ୍ମାର ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକାର ॥
ସେ ସୃଷ୍ଟି ସୃଜି ପ୍ରଜାନାଥ ।
ମନରେ ହୋଇଲା ଚିନ୍ତିତ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ବୃଦ୍ଧି ତ ନୋହିଲା ।
ଚିନ୍ତାରେ ବହୁତ ଶୋଇଲା ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସର୍ଜି ବେଦବର ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ି ସେ ଶରୀର ॥

ଦେହ ଅନ୍ତରେ ଶୂନ୍ୟେ ରହି ।
ଶରୀର ଦେଖି ବିସ୍ମୟଇ ॥
ସର୍ଜନେ ଯୋଗ୍ୟ ଏ ନୁହନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତେ କ୍ରୋଧେ ବହୁ ଚିନ୍ତି ॥
କ୍ରୋଧର ବଶେ ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସେ ଭୋଗଦେହ ତ୍ୟଜେ ପୁଣି ॥୪୭
ତହୁଁ ଯେ କେଶ ଗଲା ଖସି ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲେ ସର୍ପରାଶି ॥
ତକ୍ଷଣେ ତମୋଗୁଣୁ ଜାତ ।
ଗରଳ ତେଜେ ବଳବନ୍ତ ॥୪୮
ତାହାଙ୍କୁ ସୃଜି ପ୍ରଜାନାଥ ।
ସନ୍ତୋଷେ ହେଲା କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ପୁଣି କଳ୍ପିଲା ମନୋରଥେ ।
ଆବର ସୃଷ୍ଟି ଭାବ ଯେତେ ॥
ମନୁଙ୍କୁ କଲା ଉତପତି ।
ମନର ତହୁଁ ବେଦପତି ॥୪୯
ନିଜ ପୁରୁଷ ରୂପ ଦେହ ।
ତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିଲା ପିତାମହ ॥
ଯେ ଅଗ୍ରେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।
ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା ବହୁ କଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟି ସୃଜି ।
ବିବୁଧେ ତାର ଗୁଣ ଗାଇ ॥୫୦
ବୋଲନ୍ତି ଧନ୍ୟ ବେଦପତି ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନେ ଦୃଢ଼ମତି ॥

ଏଣେ ହୋଇବ ସର୍ବଯୋଗ ।
ଆମ୍ଭେ ଲଭିବୁ ହବିର୍ଭାଗ ॥୫୧
ଅନେକ ତପ ଯେଣୁ କଲା ।
ଶୂନ୍ୟେ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ॥
ନିଜ ସାଧନେ ତପ ବଳେ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି କଲା ବୁଦ୍ଧିବଳେ ॥
ତପସ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ଆସନାଦି ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ସୁସମାଧି ॥୫୨
ପୁଣି ସର୍ଜିଲା ଋଷିଗଣ ।
ସ୍ୱବଶ କରି ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଋଷି ସୃଷ୍ଟି କଲା ।
ଆପଣା ଦେହ ଅଂଶ ଦେଲା ॥୫୩
ଏମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ।
ବିଧାତା ରୂପେ ନାରାୟଣ ॥
କରଇ ପୁଣ ପୁଣ ଭାବେ ।
ତାର ଭକତଜନ ଲାଭେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ଆଗେ ଭଣି ॥
ବନେ ପିପ୍ପଳ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପ ତ୍ୟାଗ କାଳେ ॥
ସେ କଥା ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ।
ମୁନି କହିଲେ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ହରି ଚରିତ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ସୃଷ୍ଟିସର୍ଜନଂ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ତପ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଷ୍ଣୁ ତୋଷି । କର୍ଦ୍ଦମ ନାମେ ମହାଋଷି ॥
ବିବାହ ମନୁ କନ୍ୟାସଙ୍ଗ । ଏକବିଂଶରେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ॥

ବିଦୁର ଉବାଚ
ବ୍ରହ୍ମାର ତହୁଁ ଯାର ତନୁ ।
ଯେ ପୂର୍ବେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ॥
ତାହାର ବଂଶ ଏ ଜଗତେ ।
କି ରୂପେ ପ୍ରସରିଲେ କେତେ ॥

ମୈଥୁନ ମତେ କଲା ପ୍ରଜା ।
ଯେ ପୁଣି ମନୁବଂଶେ ରାଜା ॥୧
ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ସୁତ ।
ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ॥

ତେଜେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସେ ବିରାଜେ ।
ଏ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ମହୀ ଭୁଞ୍ଜେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଧର୍ମ ଏ ସଂସାରେ ।
ରକ୍ଷିଲେ କହ ମୁନିବରେ ॥୨

ତାର ଦୁହିତା ଅନୁପମ ।
ଯାହାର ଦେବହୂତି ନାମ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ତାର ନିଜ ପତି ।
ତାର ଭୁବନେ ଦେବହୂତି ॥
ସେବା କରଇ ଅନୁବ୍ରତେ ।
ଯେ ଧର୍ମ ପତିବ୍ରତା ମତେ ॥୩
ସ୍ୱାମୀ ସୁହାଗେ ସଉଭାଗ୍ୟେ ।
ମୈଥୁନ ଭାବେ ରତିରଙ୍ଗେ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର କେତେ ।
ଜନ୍ମିଲେ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୪
ତାହା ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ମୋର ।
କହ ସର୍ବଜ୍ଞେ ମୁନିବର ॥
ମନୁ ତନୟା ଯେ ଆକୂତି ।
ତାହାଙ୍କୁ ରୁଚି ପ୍ରଜାପତି ॥
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ସେ ପୁଣ ଲଭିଣ ପ୍ରସୂତି ॥
ସୃଷ୍ଟି ସୃଜିଲେ କେଉଁ ଭାବେ ।
ଭୋ ମୁନି ତାହା କହ ଏବେ ॥୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

କର୍ଦ୍ଦମ ଭାଇ ବେଦବର ।
ବୋଇଲେ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କର ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ମିଳିଲେ ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ ॥
ଅତି କଠୋର ତପ କଲା ।
ଶୁଣ ହେ ଯେତେ ଦିନ ଗଲା ॥
ଦେବଙ୍କ ଅୟୁତ ବରଷେ ।
ବସିଲା ଆତ୍ମାର ବିଶ୍ୱାସେ ॥୬
ସମାଧି ଯୋଗରେ କର୍ଦ୍ଦମ ।
ସେବିଲେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ତପ ସମାଧି କ୍ରିୟାଯୋଗେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଭକ୍ତି ଅନୁରାଗେ ॥୭
ତାର ସମୀପେ ହୃଷୀକେଶ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଶୁକ୍ଳ ଶରୀର ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ସତ୍ୟଯୁଗେ ॥

ଶୁକ୍ଳ କମଳ ମାଳା ଗଳେ ।
ବଦନ ଶୋଭିତ କୁଣ୍ଡଳେ ॥
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପ ଧରି ।
ଶତେ ଆଦିତ୍ୟ ନୁହେଁ ସରି ॥
ଲୋଚନ ପୁଣ୍ଡରୀକଦଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ବିରଜ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ମୁଖ ଶୋଭାବାନ ॥୮,୯
କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦା ସାଜେ ॥
ଚକ୍ର ବିରାଜେ ଦକ୍ଷ କରେ ।
ସ୍ୱତେଜେ ଦଶଦିଗ ପୂରେ ॥
ସ୍ମିତ ବାରିଜ ବକ୍ଷୁ ବେନି ।
ବିରାଜେ ନିଜ ତେଜ ଘେନି ॥୧୦
ସୁନ୍ଦର ହାସ୍ୟେ ମନ ମୋହେ ।
କୋଟି କନ୍ଦର୍ପ ସମ ନୋହେ ॥
ଗରୁଡ଼ ସ୍କନ୍ଧେ ଆରୋହଣ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ବିଭୂଷଣ ॥
ଭୁଜଙ୍ଗ ଅନୁଗ୍ରହ ମୁଖ ।
ଦେଖନ୍ତେ ହରେ ଭବ ଦୁଃଖ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ସାଜେ ।
କୌସ୍ତୁଭ ମଣି କଣ୍ଠମାଝେ ॥୧୧
ଶୂନ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ବିଷ୍ଣୁ ଦେଖି ।
ଉଠିଲା ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବହୁ ବରଷ ତପଶ୍ରମ ।
ଦେଖନ୍ତେ ଗଲା ମନ ଭ୍ରମ ॥
ରୋମ ହରଷ କଳେବର ।
ନୟନୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଧାର ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମାଥେ ।
ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଣାମ ଭୂମିଗତେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପାଇ ମନୋରଥ ।
ବୋଲଇ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ॥୧୨

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତବ ଦରଶନ ।
ସଫଳ କଲା ମୋ ନୟନ ॥

ଯେ ରୂପ ଦେଖିବାର ଅର୍ଥେ ।
ଯୋଗ ସାଧନ୍ତି ମୁନିସବେ ॥୧୩
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଚରଣ ।
ଜୀବର ପରମ କାରଣ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ନାବ କରି ।
ଭବସାଗରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ଏ ଭାବ ଛାଡ଼ି ଯେ ସଂସାରେ ।
ବିଷୟରସ ଆଶ୍ରା କରେ ॥
ନରକେ ଯାନ୍ତି ସେହି ମତେ ।
ସେ ତୋତେ ପାଇବେ କେମନ୍ତେ ॥୧୪
ସେହି ପ୍ରକାରେ ମନ ମୋର ।
କଳ୍ପଇ ବିଷୟୀ ଗୋଚର ॥
ତୋର ଆଦେଶେ ସୃଷ୍ଟି ଧର୍ମେ ।
କଳ୍ପଇ ଗୃହସ ଆଶ୍ରମେ ॥
ଯେ ଗୃହ କାମଧେନୁ ପ୍ରାୟେ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଜନ ମନ ମୋହେ ॥
ତୋର ଚରଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।
ଆଶ୍ରେ ଲଭିବି ସର୍ବ କାମ ॥୧୫
ତୋର ଆଦେଶେ ସୃଷ୍ଟିଜନ ।
ଗୃହସ ଆଶ୍ରମେ ବନ୍ଧନ ॥
ମୁଁ ସେ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନୁସରି ।
ତୋର ଆଜ୍ଞାରେ ଦଣ୍ଡଧାରି ॥
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ମନୁରାଜା ।
କଳ୍ପିବ ତାହାର ତନୁଜା ॥
ବଳି ନିବେଦି ଗୃହଧର୍ମେ ।
ଯେମନ୍ତେ ରମିବି ଆଶ୍ରମେ ॥୧୬
ତୋ ପାଦ ତାପତ୍ରୟ ଛତ୍ର ।
ଏ କଥା ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ତୋ ରୂପ ଗୁଣ ଅବତାର ।
ନିର୍ମଳ ବହେ ସୁଧାଧାର ॥
ତେଣେ ଲୋଭିତ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ସେ ନୋହେ କାଳଚକ୍ରେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥୧୭
ତୋ କାଳଚକ୍ରର ମହିମା ।
କେ କରିପାରେ ଗୁଣ ସୀମା ॥
ଯାହାର ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଅକ୍ଷ ।
ଭ୍ରମଣେ କେବା କରୁ ଲକ୍ଷ ॥

ତୃତୀୟ ଦଶ ଅର ହୋଇ ।
ତ୍ରିଶତ ଷଷ୍ଟି ପର୍ବ ଯହିଁ ॥
ଅନନ୍ତ ପତ୍ର ଷଟ ନେମି ।
ତ୍ରିନାଭି ଯେହୁ ବ୍ୟଗ୍ରଗାମୀ* ॥
ଏ ରୂପେ ଧାମେ ଅବିରତେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଆୟୁଷ ହରେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏମନ୍ତ କାଳରୂପ ଯେହି ।
ତୋ ଭକ୍ତେ ନ ପାରଇ ସେହି ॥୧୮
ତୁ ଏକରୂପୀ ଛନ୍ନ ଦେହା ।
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ତୋର ମାୟା ॥
ତେଣେ ଏ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଅନ୍ତ ।
କରୁ ତୁ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିବତ ॥୧୯
କାମୀ ଅକାମୀ ମନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
କରେ ତୋ ପାଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ନିଷ୍ଠା କାମ ବଳେ ।
ନମଇଁ ତୋ ପାଦକମଳେ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥୨୦,୨୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ମୁନି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଗରୁଡ଼ ସ୍କନ୍ଧେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ ଶୂନ୍ୟେ ଥାଇ ।
କହନ୍ତି ମୁନି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୨

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ପ୍ରଜାପତି ସୁତ ।
ମୁହିଁ ଜାଣିଲି ତୋର ଚିତ୍ତ ॥
ତୁ ଯେଣୁ ପୂଜି ମୋ ଚରଣ ।
କଳ୍ପିଲୁ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ॥
ଅବଶ୍ୟ ତାହା କରିବଇଁ ।
ମୋ ପୂଜା ବିଅର୍ଥେ ନ ଯାଇ ॥
ତୁ ଏବେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
କହିବା ତହିଁର କାରଣ ॥୨୩,୨୪

ଯେ ପୂର୍ବେ ପଦ୍ମଯୋନି ତନୁ ।
ସମ୍ଭୂତ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତେ ରାଜା ହୋଇ ।
ପାଳଇ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ମହୀ ॥୨୫
ତାହାର ଶତରୂପା ନାରୀ ।
ରୂପେ କମଳା ନୋହେ ସରି ॥
ସେ ବେନି ଜନେ ଏକ ରଥେ ।
ତୋ ରୂପ ଦେଖିବାର ଅର୍ଥେ ॥
ତୋହର ସମୀପେ ସାକ୍ଷାତେ ।
ମିଳିବେ ବେନି ଦିନ ଅନ୍ତେ ॥୨୬
ତାର ଦୁହିତା ଦେବହୂତି ।
ରୂପେ ସମାନ ନୁହେଁ ରତି ॥
ତାର ବୟସ ରୂପ ଗୁଣେ ।
ଅପରେ କେ ଅଛି ପ୍ରମାଣେ ॥
ତା ରୂପ ଅତି ମନୋହର ।
ତୁ ତାହା ଅନୁରୂପେ ବର ॥
ସେ କନ୍ୟା ସମର୍ପିବ ତୋତେ ।
ଯେ ବିଧିବିଧାନ ଉକତେ ॥୨୭
ତୁ ମୋ ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଯେତେ ବରଷ ତପେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ନିରତେ କଲୁ ଆତ୍ମାଯୋଗ ।
ଏବେ ବିଷୟ ଅନୁରାଗ ॥
ମନୁ ଦୁହିତା ତୋର ସଙ୍ଗେ ।
ନିରତେ ଭଜୁ ଅନୁରାଗେ ॥୨୮
ସେ ତୋର ତୁଲେ କରି ଭାବ ।
ନବଧା ଗର୍ଭ ପ୍ରସବିବ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ତୋର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଯେ କନ୍ୟା ଉପୁଜେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭେ ଋଷିଗଣ ।
କଳ୍ପିବେ ବହୁତ ସନ୍ତାନ ॥୨୯
ତୋହର ଗୁଣ ଅନୁପମ ।
ହୋଇଲୁ ତେଣୁ ଉଶତମ[୧] ॥

ତୁ ଯେ ମୋ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
ମୋତେ ତୁ ତୀର୍ଥ ପ୍ରାୟ କରି ॥
ଅଶେଷ କର୍ମଫଳ ଦେଇ ।
ମୋତେ ପାଇବୁ ତେଣୁ ତୁହି ॥୩୦
ଅଶେଷ ଭୂତେ କରି ଦୟା ।
ତୋତେ ନ ଲାଗୁ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥
ଆତ୍ମାରେ ଜଗତ ଆରୋପି ।
ତୁ ଯେ ମୋହର ଭାବେ ବ୍ୟାପି ॥
ତପ ସାଧିଲୁ ଚିରକାଳେ ।
ଏ ଘୋର ସଂସାର ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ତୁ ମୋତେ ଆତ୍ମାରେ ଦେଖିବୁ ।
ଜୀବନ ସଫଳ ଲଭିବୁ ॥୩୧
ମୁଁ ପୁଣି ପଶି ତୋର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶ ତେଜେ ॥
ତୋହର କ୍ଷେତ୍ରେ ମୁଁ ସମ୍ଭୂତ ।
ହୋଇବି ଦେବହୂତି ସୁତ ॥
ତତ୍ତ୍ୱ ସଂହିତା ପ୍ରଣୟନ ।
କରିବି ହୋଇ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ॥୩୨

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ମୁନି ଆଗେ ।
ହରି ଚଳିଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ଗମିଲେ ବିନ୍ଦୁ ସରୋବରୁ ।
ନିର୍ମଳ ସରସ୍ୱତୀ ତୀରୁ ॥
ସେ ନଦୀତୀରେ ପୁଷ୍ପବନେ ।
ଗରୁଡ଼ ପକ୍ଷୀ ନାଦ ସ୍ୱନେ ॥
ଭୃଙ୍ଗ ସମୂହେ ବାୟୁ ବହେ ।
ଶୁଭଇ ସାମଗାନ ପ୍ରାୟେ ॥୩୩,୩୪
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହୋ ବିଦୁର ।
ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁବର ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆଚ୍ଛାଦିତ ରଥେ ।
ଆରୋହି ପତ୍ନୀର ସମେତେ ॥

---

୧. ଉଶତମ—ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ।

* କାଳଚକ୍ର ଏହିରୂପେ କଳ୍ପିତ—ବ୍ରହ୍ମ ହେଉଛି ଏହି ଚକ୍ରର ଅକ୍ଷ, ଅଧିମାସ ସହିତ ବାରମାସ ଏହାର ୧୩ଟି ଅର, ୩୬୦ ଦିନ ଏହାର ପର୍ବ, ଷଡ଼ଋତୁ ଏହାର ନେମି ବା ହାଲ, ଅନନ୍ତ କ୍ଷଣ-ନିମିଷ ଆଦି ଏହାର ପତ୍ରାକାର ଧାର ଏବଂ ତିନୋଟି ଚତୁର୍ମାସ୍ୟ ଏହାର ତ୍ରିନାଭି । ସଂବତ୍ସରରୂପୀ ଏହି କାଳଚକ୍ର ଜଗତର ଆୟୁକୁ ଛେଦନ କରି କରି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଅବିରାମ ଘୂରୁଛି ।

ମଧ୍ୟେ ବସାଇ ଦେବହୂତି ।
ଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରନ୍ତି ॥
ମିଳିଲେ କର୍ଦ୍ଦମ ଆଶ୍ରମେ ।
ବିଷ୍ଣୁର କହିଥିବା ଦିନେ ॥୩୬,୩୭*
ନିର୍ମଳ ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ ।
ମିଳିଲେ ବିନ୍ଦୁ ସରୋବରେ ॥
ଦେଖିଲେ କର୍ଦ୍ଦମ ଶରୀର ।
ତପ ସାଧନେ କୃଶତର ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମିଳିଲେ ଋଷିମେଳେ ॥
ଦେଖି କର୍ଦ୍ଦମ ଭକ୍ତିଭାବ ।
ତନୁ ପୁଲକ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଭକ୍ତଜନ ବନ୍ଧୁ ।
ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ଜଳବିନ୍ଦୁ ॥
ପଡ଼ିଲା ସରସ୍ୱତୀ ନୀର ।
ତେଣୁ ବୋଲାଇ ବିନ୍ଦୁସର ॥
ସେ ବନ ସାମାନ୍ୟ ନୋହଇ ।
ଯହିଁରେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରତି ଦୟା କରି ।
ପତିତ କଲେ ନେତ୍ର ବାରି ॥
ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ର ସୁଧା ଜଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ମଳ ଶୀତଳ ॥
ଯେ ପୁଣ୍ୟଜଳ ମୁନିଗଣେ ।
ସେବା କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୩୮,୩୯
ପବିତ୍ର ଦ୍ରୁମଲତା ଘନେ ।
ନାଦ କରନ୍ତି ପକ୍ଷୀଗଣେ ॥
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନା ବନ ଜୀବେ ।
ଗଭୀର ଶୁଭେ ଭୃଙ୍ଗରବେ ॥
ସକଳ ଋତୁ ଫଳ ଯହିଁ ।
ପୁଷ୍ପ ପଲ୍ଲବ ବିରାଜଇ ॥୪୦
ମତ୍ତ ମୟୂର ଯୂଥ ଯୂଥ ।
କୋକିଳ ରାବ ସୁଲଳିତ ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ଭ୍ରମର ନିକରେ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ॥୪୧

କଦମ୍ବ ଚମ୍ପକ ଅଶୋକ ।
ନାଗକେଶ୍ୱର କୁରୁବକ ॥
କରଞ୍ଜ ପନସ ଅସନ ।
କୁନ୍ଦ ମନ୍ଦାର ଚୂତବନ ॥୪୨
ହଂସ କାରଣ୍ଡ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ଜଳକୁକ୍କୁଟ ରାବ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଚକୋର ଚକ୍ରବାକ ବାଣୀ ।
ଅତି ଗଭୀର ପରିମାଣି ॥୪୩
ଗୟଳ ଶଲ୍ଲକ କୁଞ୍ଜର ।
ତରକ୍ଷୁ[1] ହରିଣ ଶୂକର ॥
ବାନର ଗୋଲାଙ୍ଗୁଳ[2] ସାଜେ ।
ନକୁଳ କସ୍ତୁରୀ ବିରାଜେ ॥୪୪
ସେ ତୀର୍ଥବରେ ଆଦିରାଜା ।
ରଥେ ମିଳିଲା ମହାତେଜା ॥
କଳତ୍ର ଦୁହିତା ସମେତେ ।
ପ୍ରବେଶ ହେଲା ରହରଥେ ॥
ଦେଖିଲା ମୁନିଙ୍କ ବଦନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ହୁତ ହୁତାଶନ ॥୪୫
ସ୍ୱଭାବେ ଘୋର ତପ ତେଜେ ।
ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ବିରାଜେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଦେଖିଲେ ଯା ଶରୀର ।
ସୁନ୍ଦର କେତେକ ମାତର ॥
ଅମୃତ ତୁଲ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ ବାଣୀ ।
ସେ ମୁନି କର୍ଣ୍ଣପଥେ ଶୁଣି ॥
ରୋମ ପୁଲକ କଳେବର ।
ନେତ୍ରେ ଆନନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁଧାର ॥
ଶିରେ ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ଜଟା ।
ବସନ ଚୀରାଣି କାଛଟା ॥
ସେ ମୁନି ମଳିନ ଯେ ଗାତ୍ର ।
ରତ୍ନ ଯେସନେ ଅସଂସ୍କୃତ ॥୪୬,୪୭
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ନୃପମଣି ।
ସଙ୍ଗତେ ନିଜ ପତ୍ନୀ ଘେନି ॥
ରଥୁଁ ତୁରିତେ ଅବତରି ।
ମୁନି ସମୀପେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥

ମିଳିଲେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି ।
ପାଦେ ପ୍ରଣାମ କଲେ ପୁଣି ॥
ଦେଖି ଉଠିଲେ ମୁନି ବେଗେ ।
ଆଶିଷ କଲେ ମନ୍ତ୍ରଯୋଗେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଆଦେଶ ଗୁଣି ମନେ ।
ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲୋଳ ଲୋଚନେ ॥
ପୂଜିଲେ ବସାଇ ଆସନେ ।
କହନ୍ତି ଅମୃତ ବଚନେ ॥୪୮,୪୯

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ତୋ ଆଗମନେ ନୃପବର ।
ଧନ୍ୟ ଏ ଆଶ୍ରମ ମୋହର ॥
ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରମଣ ଏ ଜଗତେ ।
ସାଧୁଜନଙ୍କ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥
ଅସାଧୁଜନ ବିନାଶନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ଧର୍ମର ସ୍ଥାପନେ ॥୫୦
ରବି ଶଶାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ଯମ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବରୁଣ ବାତ ଧର୍ମ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟ ଦିଗପାଳ ତେଜ ।
ଏଣୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଷ୍ଟଭୁଜ ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
ତୁ ଧର୍ମମୂର୍ତ୍ତି ନୃପବର ॥୫୧
ରଥ ଆରୋହି ତୋ ବିହାର ।
ଅସତ ଜନ ଗର୍ବହର ॥
ଘୋର ଗର୍ଜନ ଧନୁରବେ ।
ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ସଂଗ୍ରାମ ଉତ୍ସବେ ॥
ବେଷ୍ଟିତ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳେ ।
କମ୍ପାଇ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ତେଜ ଧରି ।
ଖେଟ ଖର୍ବଟ ବନ ଗିରି ॥
ଶତ୍ରୁ ବିନାଶେ ସାବଧାନେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ଏ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଏହା ନ କରି ଯେବେ ଘରେ ।
ସୁଖ ଶୟନେ ନିଦ୍ରା କରେ ॥

୧. ତରକ୍ଷୁ—ଗଧିଆ, ହେଟାବାଘ । ୨. ବାନର ଗୋଲାଙ୍ଗୁଳ—ଗୋରୁ ଲାଞ୍ଜ ପରି ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଥିବା ବାନର ।

* ୩୫ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ତେବେ ଅସତ ରିପୁ ବଳ ।
ନାଶନ୍ତି ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳ ॥୫୨-୫୫
ତଥାପି ପୁଚ୍ଛୁ ହେ ରାଜନ ।
ଯେ ଅର୍ଥେ ତୁମ୍ଭ ଆଗମନ ॥

ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟଭାବ ଯେହି ।
ସୁହୃଦ ଭାବେ କରିବଇଁ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ରାଜା ଆଗେ ।
କର୍ଦ୍ଦମ ଅତି ସତଭାଗ୍ୟେ ॥

ବିଷ୍ଣୁର ବଚନ ସୁମରି ।
ଅଧିକ ପ୍ରିୟଭାବ କରି ॥୫୬
ସେ ମୁନି ଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ମନୁକର୍ଦ୍ଦମସଂବାଦୋ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ମନୁ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲେ । କର୍ଦ୍ଦମେ କନ୍ୟା ସମର୍ପିଲେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ରାଜା ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ଆନନ୍ଦେ ବର୍ଣ୍ଣିଲେ କର୍ଦ୍ଦମ ॥
ଶୁଣିଣ ଆପଣା ସୁଖ୍ୟାତି ।
ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇଲେ ଭୂପତି ॥
ବୋଇଲେ ମୁନି ମୁଖ ଚୁହିଁ ।
ଶୁଣ କର୍ଦ୍ଦମ ଦୟା ବହି ॥୧

ମନୁ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମାର ମୁଖରୁ ସମ୍ଭୂତ ।
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରଜାନାଥ ॥
ଏଣୁ ପବିତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଦେହୀ ।
ସୁବିଦ୍ୟା ତପ ଛନ୍ଦମୟୀ ॥
ଯୋଗ ସାଧନେ ଅଲମ୍ପଟ ।
ତୁମ୍ଭ ସାଧନ ସ୍ୱର୍ଗ ବାଟ ॥୨
ଏ ତୁମ୍ଭ ଧର୍ମରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ସେ ପିତାମହ ଏ ଜଗତେ ॥
ସହସ୍ର ଭୁଜ ତେଜ ଘେନି ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ଗିଆଇଲା ।
ସେ ତେଜ ସୃଷ୍ଟି ଆବୋରିଲା ॥୩
ଏ ବେନି ତେଜେ ବେନି ରହେ ।
ଧର୍ମ ପାଳନେ ଦେହ ବହେ ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର ଦରଶନୁ ।
ସଂଶୟ ଗଲା ମୋର ମନୁଁ ॥୪,୫

ଯେଣୁ ଅନେକ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ।
ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭର ଶରୀର ॥
ପ୍ରାକୃତ ଜନମାନଙ୍କର ।
ଯେ ରୂପ ଅଟେ ଅଗୋଚର ॥
ତୁମ୍ଭ ଚରଣରଜ ନୀର ।
ପବିତ୍ର କଲା ମୋ ଶରୀର ॥୬
ତୁମ୍ଭର ଅନୁଶିକ୍ଷା ପାଇ ।
ପବିତ୍ର କଲି ନିଜ ଦେହୀ ॥
ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟେ କର୍ଣ୍ଣପଥ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ହୋଏ କୃତକୃତ୍ୟ ॥୭
ମୁଁ ଏ ଦୁହିତା ସ୍ନେହେ ଜଡ଼ି ।
ଏ ମାୟାମୋହ ବନ୍ଧେ ପଡ଼ି ॥
ଏଣୁ ମୋହର ଦୁଃଖୀ ମନେ ।
କହିବି ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥୮
ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବେନିସୁତ ।
ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ॥
ତାଙ୍କ ଭଗିନୀ ଏ ସୁମୁଖୀ ।
ଏ ଦେବହୂତି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ॥
ଏ ବୟ ଗୁଣ ଶୀଳ ସମେ ।
ପତି ଇଚ୍ଛଇ ନିଜ ଧର୍ମେ ॥୯
ତୁମ୍ଭର ରୂପ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ନାରଦ ଏହାର ଅଗ୍ରତେ ॥
କହିଲେ ମୋହର ସାକ୍ଷାତେ ।
ତେଣୁ କଳ୍ପିଲା ଏହା ଚିତ୍ତେ ॥୧୦

ମୁଁ ଏବେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରୀତି ଚିତ୍ତେ ।
ଘେନି ମିଳିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତୁ ଧର୍ମିଷ୍ଠାନାଙ୍କର ବର ।
ଗୃହମେଧିର କର୍ମ କର ॥୧୧
ଏଣେ ତ ପ୍ରତିବାଦ ନାହିଁ ।
ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମେ ଯେବେ ଥାଇ ॥
ଉଦ୍ୟତ ଭୋଗ ଯେବେ ଛାଡ଼ି ।
ଯେ ଯାନ୍ତି ଭିକ୍ଷୁପଥ ମାଡ଼ି ॥
ଉଭୟେ ଯଶ ତାର ନାହିଁ ।
ସେ ପୁଣି ଅବଜ୍ଞାକୁ ପାଇ ॥୧୨,୧୩
ତୁମ୍ଭର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବ୍ରତ ।
ଅବଧି ହେଲା ସମାପତ ॥
ଏବେ ତୁ ଗୃହମେଧି ଧର୍ମ ।
କର ସଫଳ ଏ ଉଦ୍ୟମ ॥
ଏ ଦେବହୂତି କନ୍ୟା ମୋର ।
ବେଦ ପ୍ରମାଣେ ବିଭା କର ॥୧୪

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
ଏ ଦେବହୂତି ବିଭା କରି ॥
ରମିବି ସଂସାର ଧାରଣେ ।
ଆତ୍ମାର ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣେ ॥
ଯେ ମନୁରାଜାର ଦୁହିତା ।
ଉତ୍ତାନପାଦ ଯାର ଭ୍ରାତା ॥
ଏ ଗୁଣବତୀ କନ୍ୟାସାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥

ମୋହର କର୍ମେ ଏ ବିଦିତ ।
ସୁନ୍ଦର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ॥
କେ ତାହା ଛାଡ଼ି ଅବା ପାରେ ।
ଶରୀର ବହି ଏ ସଂସାରେ ॥
କରିବି ଦାର ପରିଗ୍ରହ ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋହରେ ଦୟା ବହ ॥
କିନ୍ତୁ ଏ ନିୟମ ମୋହର ।
ଶୁଣ ହେ ଧର୍ମପାଳ ବର ॥
ଯାବତ ଏହା କୋଳେ ଜାତ ।
ସୁନ୍ଦର ଗୁଣବନ୍ତ ପୁତ୍ର ॥
ତାବତ ଗୃହାଶ୍ରମେ ରହି ।
ତହୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସ କରିବଇଁ ॥
ତୁମ୍ଭ ବଚନ ମାନ୍ୟ ମୋର ।
ଯେ ଭାବେ ଜନ ଉପକାର ॥
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଅନୁମତି ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲି ସମ୍ପ୍ରତି ॥୧୫-୨୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱିଜ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ରାଜାରାଣୀ ॥
ମୁନିଙ୍କି ବରବେଶ କରି ।
ବେଦ ବିଧାନେ କନ୍ୟା ବରି ॥
ବିବାହ ଦେଇ ସେ ଉତ୍ସୁକ ।
ଅନେକ ଦେଲେ ଯଉତୁକ ॥
ଭୂଷଣ ବସନ କାଞ୍ଚନ ।
ଗୃହୋପକରଣ ବିଧାନ ॥
ଝିଅ କୁଆଁରି ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ ।
ସେ ରାଣୀ ଦେଲେ ବହୁମତେ ॥
ସକଳ ଦେଇ ବେନିଜନେ ।
ବୋଧିଲେ ଅମୃତବଚନେ ॥୨୨,୨୩
ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ମୁନିଙ୍କି ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥
କଣ୍ଠ କୁଣ୍ଠିତ ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ।
ଦୁହିତା ସ୍ନେହରଙ୍ଗ ଦୁଃଖେ ॥
ହେ ମାତ ବୋଲି ଅଶ୍ରୁ ମୁଖ ।
ଦୁହିତା ଦୁଃଖେ ଅତି ଦୁଃଖ ॥
ଦୁହିତା କେଶ ନେତ୍ରଜଳେ ।
ଅତି କାତରେ ଆର୍ଦ୍ର କଲେ ॥୨୪,୨୫
ମୁନିଙ୍କି କନ୍ୟାଦାନ ଦେଇ ।
ଆନନ୍ଦେ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ॥
ରଥ ଆରୋହି ବେନି ଜନେ ।
ଗଲେ ସେ ଆପଣା ଭୁବନେ ॥
ଯାନ୍ତେ ଦେଖନ୍ତେ ନରପତି ।
ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ସମ୍ପତ୍ତି ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟନଦୀ ସରସ୍ୱତୀ ।
ଅତି ଶୋଭନ ତଟବତୀ ॥
ସେ ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ[୧] ତଟେ ।
ଅନେକ ଋଷି ଯା ନିକଟେ ॥
ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀର ସେ ଭିଆଇ ।
ସୁହୃଦ୍ଭେ କୁଶ କାଶ ଛାଇ ॥
ସେ ନଦୀତୀରେ ସୁଖେ ରହି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭଜନେ ଯଜ୍ଞ ବାହି ॥୨୬,୨୭
ତା ତଟେ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ।
ଦେଖି ତା ଶୋଭା ଅନୁପମ ॥
ମନୁର ଚିତ୍ତ ତୃପ୍ତ ହେଲା ।
ସ୍ୱଗୃହ ମାର୍ଗେ ଚଳିଗଲା ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ମନୁ ଆସନ୍ତେ ସ୍ୱଭୁବନେ ॥
ହରଷେ ରାଜାର ଅଗ୍ରତେ ।
ମିଳିଲେ ବାଦ୍ୟ ସ୍ତୁତି ଗୀତେ ॥୨୮
ଯା ନାମ ବର୍ହିଷ୍ମତୀ ପୁରୀ ।
ତହିଁ ବିଜୟେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବରାହ ଅଙ୍ଗର କମ୍ପନେ ।
ରୋମ ପଡ଼ିଲା ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ॥୨୯
ସେ କୁଶ କାଶ ହୋଇ ସହିଁ ।
ନିତ୍ୟେ ହରିର ତେଜ ବହି ॥
ପୂର୍ବେ ଋଷିଏ ଯେଣେ କରି ।
ଅସୁରଙ୍କର ଦର୍ପ ହରି ॥
ସେ ଯଜ୍ଞବିଷ୍ଣୁ ପାଦତଳେ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ଏକମେଳେ ॥୩୦
ସେ ମନୁ ସ୍ଥାନ ତହିଁ ପାଇ ।
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଯଜ୍ଞେ ବାହି ॥
ପୁର ନିର୍ମିତ କୁଶ କାଶେ ।
ସେ ସ୍ଥାନେ ତାପତ୍ରୟ ନାଶେ ॥
ସେ ଗୃହେ ପତ୍ନୀ ତୁଲେ ରହି ।
ସନ୍ତତି ସଙ୍ଗେ ପ୍ରିୟ ବହି ॥
କଳ୍ପିତ ସୁଖ ବଳଭୋଗେ ।
ସେ ପ୍ରଜା ଅର୍ଥେ ରତିରଙ୍ଗେ ॥
ସୁସ୍ୱର ଗୀତନାଦ ଧ୍ୱନି ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ସ୍ତ୍ରୀରାବୃନ୍ଦ ଘେନି ॥
ସଙ୍ଗୀତ ରସ ବୀଣା ନାଦେ ।
ଲଳିତ ଗୀତ ଅନୁବାଦେ ॥
ପ୍ରତି ଦିବସ ରାତ୍ରି ଅନ୍ତେ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ହୃଦଗତେ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଧ୍ୟାନ କରି ।
ଚିତ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବ ଭରି ॥
ନିରତେ କୃଷ୍ଣନାମ ଘୋଷେ ।
ସେ ବେନିଜନେ ଗୃହବାସେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଚରିତ ହୃଦେ ଭରି ।
ନାମ ଶ୍ରବଣେ ଆଶା କରି ॥୩୧-୩୩
ସେ ମନୁ ଯୋଗମାୟା ଭୋଗେ ।
*ଥିଲେହେଁ ତାହାଙ୍କୁ ନ ଲାଗେ ॥
ଯେଣୁ ସେ ହରିପରାୟଣ ।
ଅଟଇ ମନୁ ନୃପରାଣ ॥୩୪
କୃଷ୍ଣର କଥା କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣେ ।
ତା ରୂପ ଧ୍ୟାନେ ପରିମାଣେ ॥
ମୁଖେ ରଟନ୍ତି ନାମ ତାର ।
ତା କଥା କହି ନିରନ୍ତର ॥୩୫
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେ ସୁଷୁପ୍ତି ।
ତାହାକୁ କେହି ନ ବାଧନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ନିଜ ମନ୍ୱନ୍ତର ।
ଯେ ଯୁଗ ଗଣନା ବେଭାର ॥

୧. ଋଷିକୁଲ୍ୟା ନଦୀ—ଋଷିକୁଳ ସେବିତ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ।

* ଶ୍ଳୋକ ୨୧ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଏକସପ୍ତତି ଚତୁର୍ଯୁଗେ ।
ହୋଇଲା ମନ୍ୱନ୍ତର ଭୋଗେ ॥
ଏମନ୍ତେ ହରିଭାବ କରି ।
ତୃତାପ[1] ତାପୁଁ ସେ ନିସ୍ତରି ॥୩୭
ସେ ପୁଣି ମୁନିଙ୍କର ବୋଲେ ।
ବିବିଧ ଧର୍ମ ହିଁ କହିଲେ ॥

ତ୍ରିବିଧ ବାଧା ଲୋକେ ଅଛି ।
ଭକ୍ତଙ୍କୁ ନ ଲାଗଇ କିଛି ॥
ମନୁର ବାଧା ହିଁ ନ ଥିଲା ।
ଯେଣୁ ହରିଙ୍କି ଆଶ୍ରେ କଲା ॥
ଶୁଣ ବିଦୁର ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
କହିଲି ପଚ୍ଚରିଲୁ ଯାହା ॥

ସେ ଆଦିରାଜ ମନୁ କଥା ।
ଶୁଣନ୍ତେ ତୁଟେ ଭବ ବ୍ୟଥା ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଆଦିର କାରଣ ।
ଏବେ ହୋ ମନୁବଂଶ ଶୁଣ ॥୩୮-୩୯
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଦେବହୂତିପ୍ରଦାନଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ତ୍ରୟୋବିଂଶରେ ସେ କର୍ଦ୍ଦମ । ନିର୍ମାଣି କାମଗ ବିମାନ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ତହିଁ ଭରି । ପତ୍ନୀର ସଙ୍ଗତେ ବିହରି ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟା ବିଭା ଦେଇ ।
ମନୁ ଯେ ଗଲେ ରଥ ବାହି ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁନାଥ ।
କର୍ଦ୍ଦମ ମୁନିଙ୍କ ଚରିତ ॥
ସେ ନଦୀତୀରେ ପୁଣ୍ୟ ବନେ ।
ଦୃଢ଼େ ରହିଲେ ତପସ୍ଥାନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଦେବହୂତି ।
ସୁନ୍ଦର ସୁଗୁଣ ସୁମତି ॥
ସ୍ୱାମୀର ମନ ଜାଣି ଚିତ୍ତେ ।
ସେବା କରଇ ଅବିରତେ ॥
ଇଙ୍ଗିତ ମାତ୍ରେ ଆଜ୍ଞା ବହେ ।
ଭବାନୀ ଭବଂ[2]ସେବା ପ୍ରାୟେ ॥୧
ବିଶ୍ୱାସ ଆତ୍ମଶୌଚ ଧର୍ମେ ।
ଧୀର ଗୌରବ ଶମ ଦମେ ॥
ଶୁଶ୍ରୂଷା ସହୃଦୟ ପ୍ରେମେ ।
ମଧୁର ବାକ୍ୟେ ସୁସଂଭ୍ରମେ ॥୨
ବର୍ଜିତ କାମ ମଦ ହିଂସା ।
ଦମ୍ଭ ଗର୍ବିତ ମିଥ୍ୟା ଭାଷା ॥
ଉଦ୍ୟମ ନିରଳସ ମତି ।
ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ତୋଷେ ମନ ସିତି ॥୩

ମନୁ ତନୟା ଦେବହୂତି ।
ଦେବ ସମାନେ ମଣେ ପତି ॥
ପତିର ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଭ ।
କରିବା ପାଇଁ ତାର ଲୋଭ ॥
ତେଣୁ ପତିର ସେବା ନିତ୍ୟେ ।
କରଇ ଭକ୍ତିଭାବେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେବହୂତି ସ୍ତ୍ରୀହିଁ ।
ମୁନି ସାନନ୍ଦେ ସ୍ନେହ ବହି ॥
ପତି ଦେବତାର ଆଶିଷେ ।
ନିରତେ ସେବେ ସ୍ୱାମୀ ପାଶେ ॥
ତାହାର ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ।
ଦେଖି ବିସ୍ମରଇ କର୍ଦ୍ଦମ ॥
ଏ ପତିବ୍ରତାଙ୍କର ସାର ।
ସୁଶୀଳ ସୁଗୁଣ ଗମ୍ଭୀର ॥
ଏମନ୍ତ ଗୁଣ ମନେ ଗୁଣି ।
ସପ୍ରେମେ ଗଦଗଦ ବାଣୀ ॥
ନିଜ କାମିନୀ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
କର୍ଦ୍ଦମ କହେ କୃପା ବହି ॥୪,୫

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ମୋ ବଚନ ।
ମୋର ବିଷୟେ ତୋର ମନ ॥
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ତୁ ଅନୁବ୍ରତେ ମୋର ଭକ୍ତ ॥
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ନିଜ ଦେହ ।
ସୁହୃଦ ପ୍ରିୟ ଅତି ସ୍ନେହ ॥
ସେ ଦେହେ ତୋର ଯତ୍ନ ନାହିଁ ।
ମୋହରି ଅର୍ଥେ ମନ ଦେଇ ॥୬
ସ୍ୱଧର୍ମ ରତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତପ ସମାଧି ବିଦ୍ୟାସାର ॥
ସୁଦୃଢ଼ କର୍ମ ଆତ୍ମଧ୍ୟାନ ।
ଜୀବଙ୍କ ହିତ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଏ ସର୍ବ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସାଦେ ।
ମୁଁ ଯେ ସାଧିଲି ନିରାପଦେ ॥
ତୋତେ ମୁଁ ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁ ଦାନ ।
କଲି ତୁ ଦେଖ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଏ ସର୍ବ ତୋହର ସୁସାଧ୍ୟ ।
ତୁ ଏବେ ଭଜ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ॥୭
ଗୋବିନ୍ଦୁଁ ସେବା ଭୋଗ ପାଇ ।
ସେ ଭୋଗେ ଭୟ ଶୋକ ନାହିଁ ॥
ତୁ ସିଦ୍ଧ ହେଲୁ ନିଜ କର୍ମେ ।
ଆପଣା ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମେ ॥
ଏଣୁ ତୁ ଦିବ୍ୟଭୋଗ କର ।
ଯାହା ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ମାନବର ॥

୧. ତୃତାପ ତାପ—ତ୍ରିତାପ (ଆଧିଭୌତିକ, ଆଧିଦୈବିକ ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ) । ୨. ଭବ—ଶିବ ।

ଏ ବିନେ ଅନ୍ୟ ଭୋଗ ଯେହି ।
କି କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ ସେ ଅଟଇ ॥
ଅଧିକ ଗୁଣ କିବା କହି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଯେଣେ ପାଇ ॥
ସେ ହରି ଚରଣପଙ୍କଜ ।
ନିର୍ମଳଚିତ୍ତେ ଏବେ ଭଜ ॥୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କର୍ଦ୍ଦମ ବଚନେ ।
ସେ ଦେବହୂତି ତୋଷମନେ ॥
ଭର୍ତ୍ତା ବଦନ ଗ୍ରହିଁ କହେ ।
ଗଭୀର ବାକ୍ୟ ସୁଧାମୟେ ॥୯

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ନିରତେ ହେଉ ମୋର ସେବା ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେବା ॥
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ତୁଲେ ଏବେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମେ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ଅତୁଳ୍ୟ ଧର୍ମ ଭୋଗ କର ।
ଯେ ଧର୍ମ କାମଧେନୁ ସାର ॥୧୦,୧୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ପତ୍ନୀର ବଚନ ।
କର୍ଦ୍ଦମ ଶୁଣି ତୋଷମନ ॥
ପ୍ରିୟା କଳ୍ପିତ ମନ ଜାଣି ।
ଚିତ୍ତେ ବିଗୁରି ବିପ୍ରମଣି ॥
ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କୁ ମନେ ସ୍ମରି ।
ବିମାନ ତପବଳେ କରି ॥୧୨
ଯହିଁ କଳ୍ପିତ ବସ୍ତୁଯୁତ ।
ଅଶେଷ ରତ୍ନେ ସେ ନିର୍ମିତ ॥
ମଣି ନିର୍ମିତ ସ୍ତମ୍ଭକୁଳେ ।
ସକଳ ଋତୁ ପୁଷ୍ପ ଫଳେ ॥
ଦେବଙ୍କ ଦିବ୍ୟଭୋଗ ଯହିଁ ।
ସର୍ବଦା କାଳ ସୁଖମୟୀ ॥
ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ର ହେମମୟେ ।
ଚିତ୍ର ପତାକା ଧ୍ୱଜ ଶୋହେ ॥୧୩,୧୪

ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ମାଳେ ମାଳେ ।
ଯେ ରଥେ ଲମ୍ବଇ ଗହଳେ ॥
ଗଭୀର ଭୃଙ୍ଗନାଦ ଶୋହେ ।
ପାଟବସନ ମନ ମୋହେ ॥୧୫
ଉପରେ ନୀଳ ରତ୍ନମଣି ।
ବିରାଜେ ରବିତେଜ ଜିଣି ॥
ସେ ପୁରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଲଙ୍କେ ।
ବିରାଜେ ପୃଥକେ ବିଟଙ୍କେ[୧] ॥୧୬
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ଶିଳ୍ପୀପଣ ।
ଯେ ରଥ କରିଛି ଘଟଣ ॥
ମହାମର୍କତ ସ୍ତମ୍ଭ ଯହିଁ ।
ବିଦ୍ରୁମ[୨] ବେଦୀ ବିରାଜଇ ॥୧୭
ଯେ ଦ୍ୱାରେ ବିଦ୍ରୁମ ଦେହଳୀ[୩] ।
ହୀରା କବାଟ ଯହିଁ କିଳି ॥
ଶିଖରମାନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭେ ।
ବିରାଜେ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ସ୍ତମ୍ଭେ ॥୧୮
ଜଳନ୍ତି ପଦ୍ମରାଗ ଦୀପେ ।
ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାତପେ ॥
ହେମ ତୋରଣେ ହାର ଲମ୍ବେ ।
ପାଟ ଦୋଳିକା ରତ୍ନସ୍ତମ୍ଭେ ॥୧୯
ଶ୍ୱେତ ହଂସଳ ପାରାବତ ।
ରାବ କରନ୍ତି ଉନମତ୍ତ ॥୨୦
ବିମାନ ଶିଖେ ଜାଳରନ୍ଧ୍ରେ ।
ଧୂମ ନିର୍ଗତ ଧୂପ ଗନ୍ଧେ ॥
ବିହାର ଶଯ୍ୟା ଆଦି ସ୍ଥାନ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ॥
ନାନା ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ ଶୋହେ ।
ଦେଖି ଦେବଙ୍କ ମନ ମୋହେ ॥
ଏମନ୍ତ ଦିବ୍ୟପୁର ଗ୍ରହିଁ ।
ସନ୍ତୋଷ ଲଭେ ନେତ୍ର ଦୁଇ ॥୨୧
ଆପଣା ଦେହ ହୀନ କାନ୍ତି ।
ତୋଷ ନୋହିଲା ଦେବହୂତି ॥
କର୍ଦ୍ଦମମୁନି ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହିଁ ।
ଅମୃତ ବଚନ ବୋଲଇ ॥
ସେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀ ଚିତ୍ତ ଜାଣେ ।
ତପ ସମାଧି ବିଦ୍ୟା ଗୁଣେ ॥୨୨

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ସୁନ୍ଦରି ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଏ ତୀର୍ଥେ ତୋଷେ କର ସ୍ନାନ ॥
ବିମାନେ ସୁଖେ ବିଜେ କର ।
ଚିତ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ସ୍ମର ॥
ଶୁକ୍ଳ[୪] ନିର୍ମିତ ତୀର୍ଥ ଏହି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ସର୍ବ ଶୁଭ ଦେଇ ॥୨୩
ଏମନ୍ତ ସ୍ୱାମୀର ବଚନେ ।
ସେ ଦେବହୂତି ତୋଷମନେ ॥
ମଳିନ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ହୃଦେ ଆଚ୍ଛାଦି ତୁଙ୍ଗ ସ୍ତନ ॥
ଶିରେ ଶୋଭିତ ଜଟାବେଣୀ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଅଙ୍ଗେ ଲେପେ ଆଣି ॥
ପଶିଲା ସରସ୍ୱତୀ ନୀରେ ।
ଯେ ନୀର ସର୍ବ ପାପ ହରେ ॥୨୪,୨୫
ତକ୍ଷଣେ ସରୋବର ଜଳେ ।
ସହସ୍ରେ କନ୍ୟା ଏକମେଳେ ॥
ଉଠିଲେ ଦିବ୍ୟରୂପ ଧରି ।
ଜୟ ଶବଦ ମୁଖେ କରି ॥
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ମୋହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ସୁର ନର ॥
କିଶୋର ବୟସୀ ଆନନ୍ଦେ ।
ବାସନ୍ତି ନୀଳୋତ୍ପଳ ଗନ୍ଧେ ॥୨୬
କନ୍ୟାଏ ଉଠି ଜଳ- ତଟେ ।
ସେ ଦେବହୂତିର ନିକଟେ ॥
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ସ୍ୱଭାବେ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ଦାସୀପଣେ ।
ସେବିବୁ ତୋହର ଚରଣେ ॥
ଏ ଯେ ତୋହର ଦିବ୍ୟ କାୟ ।
କିବା କରିବୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ॥୨୭
ଏମନ୍ତ କହି କନ୍ୟାଗଣେ ।
ସେ ଦେବହୂତିର ଚରଣେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନମସ୍କାର କରି ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ପରିଶ୍ରମୀ ॥

୧. ବିଟଙ୍କ—ବହୁତଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଭବନାଗ୍ର । ୨. ବିଦ୍ରୁମ—ପ୍ରବାଳ, ପୋହଳା । ୩. ଦେହଳୀ—ଏଳୁଣି ଦର । ୪. ଶୁକ୍ଳ—ବିନ୍ଦୁ ।

ସୁଗନ୍ଧ ତାର ଅଙ୍ଗେ ବୋଳି ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେଲେ ହୁଳହୁଳି ॥
ସ୍ନାନ କରାଇ ପୁଣ୍ୟନୀରେ ।
ମଣ୍ଡିଲେ ନାନା ଉପହାରେ ॥
ନୂତନ ବସ୍ତ୍ରଯୁଗ ଦେଲେ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ତୁଲେ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ମାଳ ରତ୍ନପନ୍ତି ।
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣେ ଝଟକନ୍ତି ॥
ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଷଡ଼ରସେ ।
ଭୋଜନ କରାଇ ହରଷେ ॥
ସୁବାସ ଜଳେ ଆଚମନ ।
କରାଇ ସୁମୁଖ ବାସନ[୧] ॥୨୮,୨୯
ଉତ୍ତମ ଶଯ୍ୟାରେ ବସାଇ ।
ଦର୍ପଣ ସମର୍ପିଲେ ନେଇ ॥
ମୁକୁରେ ଦ୍ରୁହିଁ ମୁଖଶୋଭା ।
ଶିରେ ଖଞ୍ଜିଲେ ପୁଷ୍ପଗଭା ॥
କର୍ପୂର କୁଙ୍କୁମ ସୁଗନ୍ଧେ ।
ଅଙ୍ଗେ ଲେପିଲେ ସେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଦୂର୍ବା ଅକ୍ଷତ ଗନ୍ଧ ଆଣି ।
ଆଶିଷ କନ୍ୟାଗଣେ ଭଣି ॥୩୦
ଏମନ୍ତେ ସର୍ବ ପରିବାରୀ ।
ସୁଲଗ୍ନେ ଶୁଦ୍ଧସ୍ନାନ କରି* ॥
ଗଳେ ଆରୋପି ରତ୍ନହାର ।
ଚରଣେ ବାଜେଣି ନୂପୁର ॥
କଟୀ ଶୋଭିତ କାଞ୍ଚୀ ଦାମ[୨] ।
ହୃଦେ କାଞ୍ଚଲା ଅନୁପମ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ରୂପେ କାମିନୀଜନ ମୋହେ ॥୩୧,୩୨
ସୁଭ୍ରୁ ସୁଦନ୍ତ ମନ୍ଦହାସ ।
ଅପାଙ୍ଗ ମୋହନ ପୀୟୂଷ ॥
ଲଲାଟେ ସୁନୀଳ କୁନ୍ତଳ ।
ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମକୋଷ ତୋଳ ॥୩୩
ଏମନ୍ତ ରୂପ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ସ୍ୱାମୀ ସ୍ମରଣ କଲା ଯେବେ ॥

ତକ୍ଷଣେ କନ୍ୟାଗଣ ତୁଲେ ।
ପ୍ରଜାପତିର ପାଶେ ମିଳେ ॥
ସ୍ୱାମୀର ଯୋଗଗତି ଦେଖି ।
ସଂଶୟ ଚିତ୍ତେ ଅଧୋମୁଖୀ ॥୩୪,୩୫
ସଂଶୟ ଦେଖି ତାର ମନେ ।
ମୁନି ଜାଣିଲେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ଅପୂର୍ବ ରୂପ ତାର ଦ୍ରୁହିଁ ।
ନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବିରାଜଇ ॥
ଆବୃତ ତୁଙ୍ଗ ବେନି ସ୍ତନ ।
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ମୁନି ମନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଧରି କନ୍ୟା ହସ୍ତ ।
ମୁନି ଆରୋହି ଦିବ୍ୟରଥ ॥
ସହସ୍ରେ ନାରୀଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗମନ ବିଷ୍ଣୁପଦେ[୩] ॥୩୬,୩୭
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ସୁରଦେବା ।
କି ଅବା ପଟାନ୍ତର ଦେବା ॥
ଯେସନେ ତାରାଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ବିରାଜେ ବିଷ୍ଣୁପଦେ ॥୩୮
ଦେଖନ୍ତି ଅଷ୍ଟଦିଗପାଳେ ।
ବିମାନ ଗତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଅଷ୍ଟ ଲୋକପାଳେ ।
ମେରୁ ପର୍ବତ ଘୋର ବନେ ॥
ସିଦ୍ଧ କିନ୍ନର କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଶେ ।
ଗିରି ଗହ୍ୱରେ ଅଧିବାସେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ଥାନେ ।
ବିମାନେ ମୁନି ତୋଷମନେ ॥
କୁବେର ପ୍ରାୟ ଅଷ୍ଟଦିଗେ ।
ଗମି ଭ୍ରମନ୍ତି ଅତି ବେଗେ ॥
ଦେବ ଉଦ୍ୟାନ ବନ ଯେତେ ।
ମାନସ ସରର ସମେତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସନ୍ତୋଷେ ବିହରି ।
କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ କରି ॥୩୯,୪୦
ରତ୍ନ ବିମାନ କାମଗତି ।
ଯେ ଭାବେ ଯେବା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ॥

ପବନ ଯେହ୍ନେ ସର୍ବଦେଶେ ।
କାମଗ ବିମାନ ପ୍ରକାଶେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
କିବା ସମ୍ପଦ ଅଗୋଚର ॥୪୧,୪୨
ଏମନ୍ତେ ଦଶଦିଗ ଭ୍ରମି ।
ପଥିକ ପ୍ରାୟେ ପଥ ଶ୍ରମି ॥
ପୁଣି ମିଳିଲେ ନିଜ ଘରେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମର ବେଭାରେ ॥୪୩
ସେ ମୁନି ତପେ ଅନର୍ଗଳା ।
ଆତ୍ମାକୁ ନବରୂପ କଲା ॥
ପତ୍ନୀ ସଂଯୋଗେ ହୋଇ କାମୀ ।
ଅନେକ ସମ୍ବତ୍ସର ରମି ॥
କେବେହେଁ କାମ ନ ପୂରିଲା ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାୟ ଦିନ ଗଲା ॥୪୪,୪୫
ଏମନ୍ତେ ଯୋଗ ଅନୁଭାବେ[୪] ।
ରମିଲେ ଦମ୍ପତି ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଶତେ ବରଷ ଦେବମତେ ।
ସୁରତିରେ ରମିଲେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୪୬
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଜାପତି ରେତେ ।
ସେ ଦେବହୂତି ଗର୍ଭଗତେ ॥
ନବକୁମାରୀ ଉପୁଜିଲେ ।
ଶୁଭ ମଙ୍ଗଳ ଲଗ୍ନବେଳେ ॥
ସର୍ବେ ସୁରୂପା ଶୁଭ୍ର ଅଙ୍ଗ ।
ଲୋହିତ ଉତ୍ପଳ ସୁଗନ୍ଧ ॥୪୭,୪୮
ଏମନ୍ତ ନବକନ୍ୟା ଦ୍ରୁହିଁ ।
ସେ ଦେବହୂତି ବିସ୍ମରଇ ॥
ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ମୋର ।
ଦଇବ ବଳେ ବଳାତ୍କାର ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ସେ ମୁନି ।
ସନ୍ନ୍ୟାସାଶ୍ରମ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଗମନେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ।
ତା ଦେଖି ଦେବହୂତି ଚିତ୍ତ ॥
ଅତୀବ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହେଲା ।
ବାହ୍ୟେ ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶିଲା ॥

୧. ବାସନ—ସୁବାସକରଣ । ୨. କାଞ୍ଚୀ ଦାମ—ଅଣ୍ଟାସୂତା । ୩. ବିଷ୍ଣୁପଦ—ଆକାଶ । ୪. ଅନୁଭାବେ—ପ୍ରଭାବରେ ।

* ଏଠାରେ 'କରି' କରାଇବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ବିକଳେ ପତି ପାଶେ ଯାଇ ।
ରହିଲା ଅଧୋମୁଖୀ ହୋଇ ॥
ଅଶ୍ରୁ ପୂରିତ ସେ ଲୋଚନେ ।
ବୋଲଇ କୋମଳ ବଚନେ ॥୪୯,୫୦

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରସାଦେ ।
ସକଳ ସୁଖ ମୁଁ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ତବ ପାଦ ଧ୍ୟାୟି ।
ମୋହର ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ॥୫୧
ଏବେ ମୋ ଗର୍ଭୁଁ କନ୍ୟା ଦେଖି ।
ହୋଇଲି ମନଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥
ସେବଇଁ ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ।
ମୋହର ମନଦୁଃଖ ହର ॥
ଯେବା ହୋଇଲେ ନବନାରୀ ।
ଏ ଅନୁରୂପେ ବର ବରି ॥
ବିବାହ ଦିଅ ତୁମ୍ଭେ ସୁଖେ ।
ମୋ ଦୀନଭାବ ଯାଉ ସୁଖେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବନେ ତପ କଲେ ।
ମୋ ମନ ନ ରହିବ ଭଲେ ॥
ଏଣୁ ମୋ ମନଦୁଃଖ ଭାବେ ।
ପୁତ୍ର ସମ୍ବାଦ ମୋର ଗର୍ଭେ ॥୫୨

ମୁଁ ଏତେ କାଳ ତୁମ୍ଭ ତୁଲେ ।
ବଞ୍ଚିଲି ନାନା ଭୋଗ ଭୋଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗର ଲାଳସେ ।
ବଞ୍ଚିଲି ଅନେକ ବରଷେ ॥
ଏ କର୍ମଭୂମି ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ।
ଉତ୍ତମ କୁଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ମେଳେ ।
ଏ ଜନ୍ମ ଗଲା ମୋର ଭୋଳେ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇଁ ।
ଏ ଦୁଃଖ ସୁଖ ମୁଁ ମଣଇଁ ॥
ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗ କରି ।
ହରି-ଭଜନ ମୁଁ ପାସୋରି ॥୫୩
ହେ କାନ୍ତ ମୋତେ ଦୟା କର ।
ଏ ଭବସାଗରୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ଭୟ ନିବାର ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ମାୟା ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥୫୪
ବିଷୟୀ ବିଷେ ଯାର ସଙ୍ଗ ।
ଆବୋରେ ସଂସାର ତରଙ୍ଗ ॥
ତାର ନିସ୍ତାର ଆଉ କାହିଁ ।
କର୍ମ ବନ୍ଧନେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ମଜ୍ଜଇ ସଂସାର ସାଗରେ ।
ସମ୍ଭବେ ଅଶେଷ ଉଦରେ ॥

ଏ ଭାବ ଜାଣି ଯାର ମନ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭଜନେ ସାବଧାନ ॥
ସେ ଜୀବ ଆତ୍ମାକୁ ଉଦ୍ଧରେ ।
ନ ବୁଡ଼େ ସଂସାର ସାଗରେ ॥୫୫
ଯେ ଇହଜନ୍ମ ଧର୍ମକର୍ମେ ।
ହରି ନ ଭଜେ ମାୟା ଭ୍ରମେ ॥
ଯେ ତୀର୍ଥପଦ ନ ଭଜିଲା ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବ ଥାଉଁ ମଲା ॥୫୬
ମୁଁ ଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗ ବଳେ ।
ବଞ୍ଚିଲି ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଭୋଳେ ॥
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପାଦେ ସେବା କରି ।
ମୋକ୍ଷେ ନୋହିଲି ଅଧିକାରୀ ॥
ଏବେ ଉପାୟ କହ ମୋତେ ।
ଏ ମାୟା ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥୫୭
ଏମନ୍ତେ କର୍ଦ୍ଦମ ସମ୍ମୁଖେ ।
ସେ ଦେବହୂତି ମନଦୁଃଖେ ॥
ଯେତେ କହିଲା ମନତ୍ରାସ ।
ସୁଜନ ଜନେ ଏଥେ ରସ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ଦେବହୂତ୍ୟନୁତାପୋ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କପିଳ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ ଯେହି । ପୁତ୍ରରୂପରେ ତାକୁ ପାଇ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ଚଳିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସେ । ଏହି ଚରିତ ଚତୁର୍ବିଂଶେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ପତ୍ନୀର ବଚନେ ।
କର୍ଦ୍ଦମ ଅତି ସାବଧାନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ମନ ଦେଇ ।
କହିଲେ ପତ୍ନୀ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥

ଶୁକ୍ର ବଚନ ସ୍ମରି ମନେ ।
କହନ୍ତି ଅମୃତ ବଚନେ ॥୧

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ତୁ ଦେବୀ ରୂପେ ଅନିନ୍ଦିତା ।
ମନେ ନ କର କିଛି ଚିନ୍ତା ॥

ଏହି ନିକଟେ ତୋ ଉଦରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନର କଳେବରେ ॥
ଜାତ ହୋଇବେ ତୋର ଭାବେ ।
ତୋ ବ୍ରତ ତପର ପ୍ରସାଦେ ॥୨

ତୁ ବ୍ରତ ଦାନ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ହୃଦେ ଧରି ॥
ଏ ମାୟାମୟ ସୁଖ ତେଜ ।
ତପେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଭଜ ॥୩
ସେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ତୋର ଭାବେ ।
ମୋହର ତପ ବଳ ଲାଭେ ॥
ସଂଶୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ତୋର ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧ କର୍ମଗତେ ॥
ସେ ହରି ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶେ ।
ସର୍ବ ଛେଦିବେ ଅବଶେଷେ ॥୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସେ ଦେବହୂତି ସେ ସନ୍ଦେଶ ।
କର୍ଦ୍ଦମ ବଚନେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
କରି ଭଜିଲେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବେ ।
ଜଗତଗୁରୁ ହରିପାଦେ ॥୫
ଏ ବେନି ଭାବ ହୃଦେ ଧରି ।
ଅଶେଷ ମଙ୍ଗଳ ମୁରାରି ॥
ପ୍ରବେଶ ପ୍ରଜାପତି ଅଙ୍ଗେ ।
ପତି କାମିନୀ ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ॥
ଗର୍ଭ ସଂଯୋଗେ ଦେହ ଧରି ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ନରହରି ॥
ସଂସାର ନିସ୍ତାରଣ ସାଧେ ।
ଅନଳ ଯେହ୍ନେ ଦାରୁମଧ୍ୟେ ॥୬
ଆକାଶେ ଶୁଭେ ନାନାବାଦ୍ୟ ।
ଶୁଭ ମଙ୍ଗଳ ବେଦନାଦ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଗାନ ସୁଲଳିତ ।
ନାଚନ୍ତି ଅପସରା ଯୂଥ ॥୭
ଦେବେ କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
ମହା ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭ ସୃଷ୍ଟି ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ଦଶଦିଗ ଦିଶେ ।
ଜଳଧି ଉଲ୍ଲୋଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ହୁଏ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥୮
କର୍ଦ୍ଦମ ଆଶ୍ରମ ମଣ୍ଡଳ ।
ବେଷ୍ଟିତ ସରସ୍ୱତୀ ଜଳ ॥
ମରୀଚି ଆଦି ସପ୍ତଋଷି ।
ବ୍ରହ୍ମାର ତୁଲେ ସର୍ବେ ଆସି ॥୯
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଂଶେ ସର୍ବରୂପୀ ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ ।
ବିରାଜ ରୂପ ଏ ଜଗତେ ॥୧୦
ବିଶ୍ୱବଚିତ୍ର ନରହରି ।
କର୍ଦ୍ଦମ ଭକ୍ତି ହୃଦେ ଧରି ॥
ପ୍ରବେଶ କର୍ଦ୍ଦମ ମନ୍ଦିରେ ।
ଅଶେଷଜନ ଲଯତାରେ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ମୁଖ ଚାହିଁ ଭଣି ।
ଆନନ୍ଦମନେ କୁଶପାଣି ॥୧୧

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ତୁ ଯେ ମୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ।
ଘେନି ଏ ସଂସାର-ସାଗରେ ॥
ତପ ସାଧିଲୁ ଘୋର ଦୁଃଖେ ।
ରମିଲୁ ଗୃହମେଧି ସୁଖେ ॥
ପୁତ୍ରର ଧର୍ମଟି ଏମନ୍ତ ।
ଯାହା ବୋଲନ୍ତି ମାତା ତାତ ॥
ଆଦରେ ସର୍ବଦା କରଇ ।
ତେବେ ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ତୋଷଇ ॥
ତାହାର ଇହ-ପରଲୋକେ ।
ସକଳ କାଳ ଯାଏ ସୁଖେ ॥୧୨,୧୩
ଏ ନବକୁମାରୀ ତୋହର ।
ପରମ ସୁଗୁଣ ସୁନ୍ଦର ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନ କାରଣ ।
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ ଶୁଣ ॥୧୪
ମରୀଚି ଆଦି ମୁନି ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ବରି ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥
ଯଥା ଉଚିତେ କରି ଶୋଭା ।
ନିଗମ ମତେ ଦିଅ ବିଭା ॥
ତୋ ଯଶ ରହୁ ସର୍ବକାଳେ ।
ଅଶେଷ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥୧୫
ଏବେ ତୋହର ଘରେ ହରି ।
ଅଂଶେ ଜନ୍ମିଲେ ଦେହ ଧରି ॥
ଜୀବଙ୍କ ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ।
କପିଳ ରୂପେ ଏ ଜଗତେ ॥୧୬
ଏ ବାକ୍ୟ କର୍ଦ୍ଦମକୁ କହି ।
ସେ ଦେବହୂତି ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବେଦବର ।
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ମାତ ତୋର ॥
ହେ ଦେବହୂତି ଶୁଣ ତୁହି ।
ତୋ ପୁତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ନୁହଇ ॥
ଏ ହରି ତୋହର ନନ୍ଦନ ।
ଛେଦିବ ହୃଦୟ ବନ୍ଧନ ॥
ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ ଯୋଗେ କର୍ମ ।
ନାଶିବ ଧରି ଯତିଧର୍ମ ॥
ଶିରେ ଅରୁଣ ଜଟାଭାର ।
ସ୍ୱରୂପେ ଜଗତ ସୁନ୍ଦର ॥
ନେତ୍ର ଚରଣେ ପଦ୍ମଚିହ୍ନ ।
ସୁନ୍ଦର ଜଗତ ମୋହନ ॥
ପରମଜ୍ଞାନ ତୋତେ କହି ।
ଇଚ୍ଛାଏ ଭ୍ରମିବ ଏ ମହୀ ॥୧୭-୧୮
ଏ ସିଦ୍ଧଗଣଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ସୁସାଂଖ୍ୟଯୋଗୀଙ୍କର ସାର ॥
ତୋ ଯଶ କୀର୍ତ୍ତିର ବର୍ଦ୍ଧନ ।
ହୋଇବ କପିଳ ଯା ନାମ ॥୧୯

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

କର୍ଦ୍ଦମ ଦେବହୂତି ବେନି ।
ଆଶ୍ୱାସ କରି ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ନାରଦ ଆଦି ପୁତ୍ର ମେଳେ ।
ଅନେକ ମୁନିଙ୍କ ଗହଳେ ॥
ସେ ହଂସମୟ ଦିବ୍ୟଯାନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥୨୦
ବ୍ରହ୍ମା ଅନ୍ତରେ ସେ କର୍ଦ୍ଦମ ।
ହରଷ ଚିତ୍ତେ ସୁସଂଭ୍ରମ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ଋଷିଙ୍କି ଆଣି ନିଜ ପୁରେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଦୂର୍ବାସୂତ୍ର ରକ୍ଷେ ।
ବର ବରିଲେ ଏକେ ଏକେ ॥୨୧

ମରୀଚି ମୁନି ହସ୍ତ ଧରି ।
କଳା କନ୍ୟାକୁ ବର ବରି ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ କରି ବିଭା ।
କି ଅବା ପଟାନ୍ତର ଦେବା ॥
ତ୍ରିଦଶେ ଦେଖନ୍ତି ଆକାଶେ ।
ହରଗଉରୀ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ କନ୍ୟା ଅନସୂୟା ।
ଅତ୍ରି ମୁନିଙ୍କି ଦେଲା ତାହା ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ଅଙ୍ଗିରସ ମୁନି ।
ବରିଲା କରେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଘେନି ॥
ପୁଲସ୍ତ୍ୟେ ହବି ଦେଲା ଦାନ ।
ପୁଲହେ ଗତି ବିଦ୍ୟମାନ ॥
କ୍ରତୁଙ୍କୁ ଦେଲା କ୍ରିୟା ସତୀ ।
ଭୃଗୁଙ୍କୁ ସମର୍ପିଲା ଖ୍ୟାତି ॥
ବଶିଷ୍ଠେ ବରି ଅରୁନ୍ଧତୀ ।
ଅଥର୍ବଣକୁ ଦେଲା ଶାନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ନବ ବିପ୍ରବରେ ।
କନ୍ୟା ବିବାହେ ନିଜ ପୁରେ ॥
ଧନେ ସନ୍ତୋଷି ତାଙ୍କ ମନ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନ ॥
ମୁନିଙ୍କି କରି ଅନୁଯାନ ।
ସଂଭ୍ରମ କର୍ଦ୍ଦମର ମନ ॥୨୨-୨୫
ଗୃହେ ଯେ ପୁତ୍ର ଉପୁଜିଲା ।
କପିଳ ନାମେ ବିଷ୍ଣୁକଳା ॥
ବେଗେ ମିଳିଲା ପୁତ୍ର ପାଶେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଜନକ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଜନ୍ମ ପତ୍ନୀଗର୍ଭେ ।
ସୁମରେ ଶୁକ୍ଳ-ବାକ୍ୟ ଏବେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ପୁତ୍ର ପାଶେ ଯାଇ ।
ବୋଲେ କପାଳେ କର ଦେଇ ॥୨୬

କର୍ଦ୍ଦମ ଉବାଚ

ଦେଖ ମୋହର ଦୁଷ୍କପଣ ।
ନ ସେବି ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ॥
ଏ ଗୃହ-ଅନ୍ଧକୂପ ପଥେ ।
ପଡ଼ିଲି ଅମଙ୍ଗଳ ଯତ୍ନେ ॥୨୭
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଯୋଗସାଧ୍ୟେ ।
ଯୋଗ ସମାଧି ଅନୁବାଦେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୃହବନ୍ଧ ତେଜେ ।
ବନସ୍ତେ ତୋ ଚରଣେ ଭଜେ ॥
ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀର ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ବଞ୍ଚନ୍ତି ତୋ ଚରଣ ଧ୍ୟାୟି ॥
ତୋ ପାଦ ଦେଖିବାର ଆଶେ ।
ସାଧନ୍ତି ଅନେକ ବରଷେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ହରି ।
ମୋର ଭୁବନେ ଅବତରି ॥
ତୋର ଭକତ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥୨୯
ନିଜ ବଚନ ସତ୍ୟ କରି ।
ତୁ ମୋର ଗୃହେ ଅବତରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବଭୂତେ ଥାଉ ।
ଭକତ ମାନ ତୁ ବଢ଼ାଉ ॥୩୦
ଭକତ ହିତେ ନାନା ଯୋନି ।
ଉପୁଜୁ ନିଜ ତେଜ ଘେନି ॥୩୧
ପଣ୍ଡିତଜନେ ତୋ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଗନ୍ଧ ବାସେ ॥
ସଂସାର ତେଜି ସେ ଭଜନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ତୋ ଶରୀରେ ପଶନ୍ତି ॥
ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ନରହରି ।
ପ୍ରକାଶୁ ଜ୍ୟୋତିରୂପ ଧରି ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯଶ ଜ୍ଞାନ ।
ତୁ ଶ୍ରୀ ବୈରାଗ୍ୟେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ତେଣୁ ଶରଣାଗତ ମୁହିଁ ।
ମୋ ଦୋଷ କ୍ଷମ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୨
ତୁ ନାଥ ପରମପୁରୁଷ ।
ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ତୋ ପ୍ରକାଶ ॥
ମହତ ଆଦି ରୂପ ତୋର ।
ଭୂତଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅହଙ୍କାର ॥
ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ କାଳରୂପୀ ।
ତୁ କବି ସର୍ବଭୂତେ ବ୍ୟାପୀ ॥
ତୋ ରୂପ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥେ ।
କପିଳରୂପେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଶରଣାଗତ ତୋ ଚରଣେ ।
ମୋ ମନେ ରହ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୩୩
ତୁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ନାଥ ।
ତୁ ଯେ ହୋଇଲୁ ମୋର ସୁତ ॥
ତୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ମାତ୍ରେ ।
ମୋ ଋଣତ୍ରୟ* ନାହିଁ ଗାତ୍ରେ ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ମନୋରଥ ।
ସନ୍ନ୍ୟାସମାର୍ଗେ ଏବେ ଚିତ୍ତ ॥
ତେଣୁ ମାଗଇ ଆଜ୍ଞା ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ପାଦଧ୍ୟାନ ହୃଦଗତେ ॥
ଧରିଣ ବୁଲିବି ଜଗତେ ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ମୋତେ ॥୩୪

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୋହର ତପ ତେଜ ବଳେ ।
ମୋ ଅବତାର ଏ ଶରୀରେ ॥
ନିଜ ବଚନ ସତ୍ୟ କରି ।
ତୋ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ଅବତରି ॥୩୫
କେ ଲଭିପାରେ ମୋର ଭାବ ।
ମୋ ରୂପ ଯୋଗୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ॥
ମୁଁ ଏବେ ସଂସାରର ଅର୍ଥେ ।
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶି ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ ସିଦ୍ଧଦେହେ ଥିବି ମୁହିଁ ।
ଯାବତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମହୀ ॥୩୬
ଯେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ପୂର୍ବେ ଥିଲା ।
କାଳର ବଳେ ନାଶ ଗଲା ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶିବା ଅର୍ଥେ ।
ମୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥୩୭
ତୋହର ମନେ ପ୍ରିୟ ଯେତେ ।
ସବୁ ସମର୍ପି ଦିଅ ମୋତେ ॥
ମୋର ଚରଣେ ଭାବେ ବଢ଼ି ।
ଚଳ ତୁ ଗୃହବନ୍ଧ ଏଡ଼ି ॥
ସୁଦୃଢ଼େ ମୋ ପଦ ଭଜିବୁ ।
ଦୁର୍ଜୟ ମରଣୁ ତରିବୁ ॥

* ପିତୃଋଣ, ଋଷିଋଣ ଓ ଦେବଋଣ ।

ଅନ୍ତେ ପଶିବୁ ମୋ ଚରଣେ ।
ବେଗେ ଯା ତପ ସାଧ ବନେ ॥୩୮
ମୁଁ ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ଜ୍ୟୋତି ପଦେ ।
ପ୍ରକାଶ ସର୍ବଭୂତ ହୃଦେ ॥
ଆତ୍ମାର ମଧ୍ୟେ ଆତ୍ମା ଦେଖ ।
ମୃତ୍ୟୁ ସକାଶୁଁ ଆତ୍ମା ରଖ ॥
ଅଧ୍ୟାତ୍ମବିଦ୍ୟା ସାଧ୍ୟ କର ।
ଏ ମାୟା-ବନ୍ଧକୁ ନିସ୍ତର ॥
ଯେ ବିଦ୍ୟାବଳେ ଦେବହୂତି ।
ହେବ ପରମାନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ॥୩୯,୪୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ହରି ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଅଭୟ ପଦେ ମନ ଦେଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲା ।
ମଉନବ୍ରତେ ବନ ଗଲା ॥
ଅହିଂସାବ୍ରତ ଆଚରଣ ।
କେବଳ ଆତ୍ମାରେ ଶରଣ ॥
ନିଃସଙ୍ଗ ଗୃହ ନିରପେକ୍ଷ ।
ଅନଳ ଛାଡ଼ି ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୪୧,୪୨
ନିର୍ଗୁଣବ୍ରହ୍ମେ ମନ ଦେଇ ।
ସତ ଅସତ ପର ସେହି ॥
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତିରସେ ରସି ।
ଜିଣିଲା କାଳଦଣ୍ଡ ପାଶି ॥୪୩
ଭ୍ରମଇ ବନ ଘନ ଗିରି ।
ଦେଖଇ ସର୍ବଭୂତେ ହରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣଙ୍କୁ ନିରୋଧି ।
ଯେସନେ ନିଶ୍ଚଳ ଜଳଧି ॥୪୪
ସର୍ବଙ୍କେ ସର୍ବ ଆତ୍ମାଭାବେ ।
ସେ ଭଗବାନ ବାସୁଦେବେ ॥
ସେ ଭାବେ ରହି ଧ୍ୟାନପଣେ ।
ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତିର ଭିଆଣେ ॥
ଦେଖଇ ସର୍ବଭୂତେ ହରି ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ଅଛି ପୂରି ॥
ହରିର ଦେହେ ଏ ଜଗତ ।
ଦେଖେ ଅଭେଦେ ଦୃଷ୍ଟିଗତ ॥
ଅନ୍ତେ ଲଭିଲା ହରିଭାବ ।
ଯେ ହରି ଦେବଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ॥୪୫-୪୭
ଏମନ୍ତ ବିଦୁରର ଆଗେ ।
ମୈତ୍ରେୟ କହେ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ନିର୍ମଳ ଭାଗବତବାଣୀ ।
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ପରିମାଣି ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
କର୍ଦ୍ଦମପ୍ରବ୍ରଜନଂ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସଂସାର ବନ୍ଧ ବିମୋଚନ । ପରମ ଭକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ॥
ମାତାର ପ୍ରଶ୍ନେ ସେ କପିଳ । ବୋଲନ୍ତି ପଚିଶ ଅଧ୍ୟାର ॥

ଶୌନକ ଉବାଚ

ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ କପିଳ ମହର୍ଷି ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆସି ॥
ଜନ୍ମ ବର୍ଜିତ ସେ ଅଟନ୍ତି ।
ଆତ୍ମାରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
ପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ଅଟନ୍ତି ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯୋଗପତି ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ଶୁଣୁଛି ।
ମୋ ଆତ୍ମା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୋହୁଛି ॥୧,୨
ଭକ୍ତ ରୁଚିର ରୂପ ଧରି ।
ଆତ୍ମମାୟାରେ ଯାହା କରି ॥
ସେ ସବୁ କହ ମୋ ଆଗରେ ।
ତାହା ମୁଁ ଶୁଣିବି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ॥୩

ସୂତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ପଚାରିଲ ଯାହା ।
ବିଦୁର ପୁଛିଥିଲେ ତାହା ॥
ମୈତ୍ରେୟ ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ।
ଏବେ କହୁଛି ଶୁଣ ଭଲେ ॥୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ପିତା ଅରଣ୍ୟେ ଗଲେ ଯହୁଁ ।
ମାତାର ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ ତହୁଁ ॥
କରିବା ପାଇଁ ସେ କପିଳ ।
ରହିଲେ ବିନ୍ଦୁସର ତୀର ॥୫
ତତ୍ତ୍ୱମାର୍ଗର ପାରଦର୍ଶୀ ।
ଅଟନ୍ତି କପିଳ ମହର୍ଷି ॥
ନିଜ ସୁତଙ୍କୁ ଦେବହୂତି ।
ବିନୟେ ଏପରି ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ॥୬

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

ତୁ ଅଜ ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ତୋ ଭକ୍ତଜନେ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଆଦି ପୁରୁଷ ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ଯେ ଅନ୍ଧତମ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ତିରୀ ସ୍ୱଭାବ ମୁହିଁ ମନ୍ଦ ।
ନ ଜାଣେ ଆତ୍ମା ଭଲମନ୍ଦ ॥
କି ରୂପେ ସଂସାର ତୁଟଇ ।
ଜୀବର ବନ୍ଧନ ଫିଟଇ ॥

ମୁଁ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ ମୂଢ଼ମତି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ଯୁବତୀ ॥
ତୁ ମୋତେ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ।
ଉଦ୍ଧର ଦୁର୍ଗତି ଖଣ୍ଡାଇ ॥
ତୁ ନାଥ ମୋତେ ଦୟା କର ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ମାତୃ ସ୍ୱଭାବେ କର ଦୟା ।
ଯେମନ୍ତେ ତୁଟେ ତୋର ମାୟା ॥୭-୧୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମାତା ବଚନେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଅଳପ ହୋଇ ହସ ହସ ॥
ଅଶେଷ ଜୀବ ଦେହବାସୀ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥୧୨

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ*

ଶୁଣ ଜନନି କହୁଁ ତୋତେ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲୁ ତୁହି ମୋତେ ॥
ଯାହାର ଚିତ୍ତେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ।
ଭଜଇ ମୋ ଚରଣ ଯୁଗ ॥
ତେବେ ବିଷୟେ ବଇରାଗ୍ୟ ।
ଉପୁଜେ ପୂର୍ବେ ଥିଲେ ଭାଗ୍ୟ ॥
ଏ ଆତ୍ମନିଷ୍ଠା ଯୋଗ ଜାଣ ।
ପୁରୁଷ ମୋକ୍ଷର କାରଣ ॥
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଋଷିଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ।
ଯେ ଯୋଗ କହିଲିଁ ସାଧ୍ୟେ ॥
ଯେଣେ ଏ ମାୟା ଘୋରବନେ ।
ନିସ୍ତାର ଭକ୍ତିର ସାଧନେ ॥
ଶୁଣ ଜନନି ସେ ଲକ୍ଷଣ ।
କହିବା ଯେ ଭକ୍ତି ନିର୍ଗୁଣ ॥୧୩,୧୪
ଚିତ୍ତ ସଂଯମ ବ୍ୟତିରେକେ ।
ଯୋଗର ସିଦ୍ଧି ନୋହେ ଲୋକେ ॥
ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷର ହେତୁ ଚିତ୍ତ ।
ଏ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ସମ୍ମତ ॥
ଜୀବର ଜନ୍ମ-ବନ୍ଧ ପାଶ ।
ଯେ ଭାବେ ହୋଇବ ଉଶ୍ୱାସ ॥

ବିଷୟାଗତ ଚିତ୍ତ ଯେବେ ।
ଜୀବର ବନ୍ଧଭାବ ତେବେ ॥
ଈଶ୍ୱରେ ଦେଲେ ସେହି ଚିତ୍ତ ।
ବନ୍ଧନୁ ହୁଅଇ ମୁକତ ॥୧୫
ମୁହିଁ ମୋହର ଭାବୁଁ ଜାତ ।
କାମାଦି ତେଜେ ଯେବେ ଚିତ୍ତ ॥
ନିର୍ମଳ ହୁଅଇଟି ଜାଣ ।
ମଣଇ ସୁଖଦୁଃଖ ସମ ॥୧୬
ଏରୂପେ ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ଯେବେ ।
ଜୀବ ଈଶ୍ୱର ଏକଭାବେ ॥
ଦେଖଇ ପ୍ରକୃତିରୁ ଭିନ୍ନ ।
ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ପ୍ରକୃତି ବଳ ହୋଏ ହତ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ଜାତ ॥୧୭,୧୮
ଅଖିଳ ଆତ୍ମା ପାଦଯୁଗେ ।
ଭଜିଲେ ଦୃଢ଼େ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ॥
ଏଣୁ ସେ ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଏଥିରୁଁ ପଥ ନାହିଁ ଆନ ॥୧୯
ଏ ଭବ ଜଳଧିତରଙ୍ଗ ।
ହରଇ ସାଧୁଙ୍କର ସଙ୍ଗ ॥
ଭଜଇ କୈବଲ୍ୟ କାରଣେ ।
ମନ ନ ଭ୍ରମେ ଭବବଣେ ॥୨୦
ଶୁଣ ଜନନି ସାଧୁ ଗୁଣ ।
ଯେ ଅଟେ ସାଧୁଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ॥
ପ୍ରାଣୀ ବିଷୟେ ଆତ୍ମବତ ।
କରଇ ତ୍ୟାଗ ଦୟା ଚିତ୍ତ ॥
ଜଗତ ନିର୍ବଇର ଦେଖେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହେ ଆତ୍ମାସୁଖେ ॥
ନିରତେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ସ୍ତୁତି କୀର୍ତ୍ତନ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୨୧
ଦାରା ସ୍ୱଜନ ସୁତ ଧନ ।
ଗୃହ ଉପେକ୍ଷି ଚଳେ ବନ ॥
ସକଳ କର୍ମ ତେଜି ଦୃଢ଼େ ।
ମୋ ଭାବେ ମଜ୍ଜେ ଅତି ଗାଢ଼େ ॥

ମୋ ରୂପ ଗୁଣ କର୍ମ ଯେତେ ।
ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ନିରତେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବ ନିତ୍ୟେ କରି ।
ଏ ମାୟା ଭବୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ଏ ରୂପେ ସାଧୁଙ୍କ ଚରିତ ।
ସମସ୍ତ ସଙ୍ଗ ବିବର୍ଜିତ ॥
ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତଜନ ସଙ୍ଗ ।
କରି ତୁ ତର ଏ ତରଙ୍ଗ ॥୨୨-୨୪
ଭକତଜନ ସଙ୍ଗ ଯେବେ ।
କରଇ ଭ୍ରମ ଖଣ୍ଡେ ତେବେ ॥
ମୋର ଚରିତ ଗୁଣ ଗାଥା ।
କରନ୍ତେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ଚିନ୍ତା ॥
ଶୁଣି ଶୁଣାଇ ଅଶ୍ରୁଧାରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକ ଶରୀରେ ॥
ନିରତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ବଢ଼େ ।
ଭବ ବନ୍ଧନ ପାଶ ଛିଡ଼େ ॥
ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ଭାଗ୍ୟୋଦୟେ ।
ତାର ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ହୋଏ ॥
ତହୁଁ ଉପୁଜେ ରତି ଭକ୍ତି ।
ମୋହର ଲୀଳା କର୍ମ ଚିନ୍ତି ॥
ବୈରାଗ୍ୟ ହୁଅଇ ପ୍ରକାଶ ।
ପ୍ରକୃତି ଗୁଣ ଯାଇ ନାଶ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ବଳେ ।
ସକଳ ସମର୍ପେ ମୋଠାରେ ॥
ତେବେ ଏ ଦେହେ ମୋତେ ପାଇ ।
ଶୁଣ ଜନନି ମନ ଦେଇ ॥
ମୋ ନାମ ନାବ କରି ଭାବେ ।
ବସି ତରିବୁ ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ଭକତ ସଙ୍ଗେ ନାବେ ବସି ।
ଏ ସିନ୍ଧୁ ତରଣେ ସାହସୀ ॥
ଯେଣୁ ଭକତ ପ୍ରିୟ ହରି ।
ତା ଭାବେ ଭବସିନ୍ଧୁ ତରି ॥୨୫-୨୭
ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ କର୍ଦ୍ଦମ ଘରଣୀ ॥

* କପିଳ ମୁନି ଭଗବାନଙ୍କ ଅବତାର ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ 'କପିଳ ଉବାଚ' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ' ପାଠ ଅଛି ।

ଆକୁଳେ ପୁତ୍ର ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ପୁଣି ପଗ୍ରରେ କର ଯୋଡ଼ି ॥ (୭.)

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

କି ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଜାଣି ।
ଭକତି କି ରୂପେ ପ୍ରମାଣି ॥
ଯେ ଭକ୍ତି ବଳେ ଅନାୟାସେ ।
ଜୀବ ନିର୍ବାଣପଦେ ପଶେ ॥
ଯେ ଯୋଗ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଶୁଣିଲି ତୁମ୍ଭର ବଚନ ॥
ସେ ଯୋଗ କେମନ୍ତ ଅଟଇ ।
କେମନ୍ତ ସାଧନ ତା ହୋଇ ॥୨୮,୨୯
ମୁଁ ସ୍ତିରୀ ଅଟେ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ।
ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦୟାନିଧି ॥
ଏଣୁ ମୋ ଚିତ୍ତରେ ସଂଶୟ ।
କହ ହେ ପ୍ରଭୁ ଦୟାମୟ ॥୩୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ମାତା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କପିଳ ବେଶେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କହନ୍ତି ଜନନୀର ଆଗେ ।
ପରମ ଜ୍ଞାନ ସାଙ୍ଖ୍ୟଯୋଗେ ॥୩୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଶୁଣ ଜନନି ଭକ୍ତି ଗୁଣ ॥
ଯେବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେବଗଣ ।
ଯାର ଯେ ସ୍ୱାଭାବିକ କର୍ମ ॥
ଯେ ଧର୍ମ କର୍ମ ଅଛି ବେଦେ ।
ତାହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେବେ ସାଧେ ॥
ସେ ବର୍ଣ୍ଣେ ଯେବା ଧର୍ମ କର୍ମ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କରେ ସେହି କର୍ମ ॥
ସେ ସର୍ବ କର୍ମ ଯେବେ ମୋତେ ।
ଦେଇ ଭଜଇ ଏକ ଚିତ୍ତେ ॥
ଆପଣେ ଅକିଞ୍ଚନ ରୂପେ ।
ଭ୍ରମଇ ମାୟାମୟ କଳ୍ପେ ॥

ଭକତ ମଧ୍ୟେ ଏ ପ୍ରଧାନ ।
ଲଭଇ କଇବଲ୍ୟ ସ୍ଥାନ ॥
ଜୀବ ବାସନା ବନ୍ଧ ହରେ ।
ନ ବୁଡ଼େ ସଂସାର ସାଗରେ ॥
ବ୍ୟାଧି ଯେସନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ।
ହରଇ ଅଉଷଧ ପାନେ ॥୩୨,୩୩
ଏ ଭାବେ ଯେ କରେ ବିସ୍ତର ।
କୈବଲ୍ୟ କିବା ବସ୍ତୁ ତାର ॥
ନିତ୍ୟେ ଭକତଜନ ମଧ୍ୟେ ।
ହରିବରିତ ନାନା ଛନ୍ଦେ ॥
ନିରତେ କରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ ।
ଆନନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ସ୍ନାନ ॥
ତାର ସମାନ ଆନ ଜନେ ।
ନ ଦେଖି ଏ ତିନି ଭୁବନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବଞ୍ଚେ ଦୁଃଖସୁଖେ ।
ସେ ମୋର ନିଜରୂପ ଦେଖେ ॥୩୪
ସୁନ୍ଦର ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ।
ବିକଚ[1] କମଳ ଲୋଚନ ॥
ସର୍ବ ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ।
ମୋ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଶରୀର ॥
ମୋର ଅପୂର୍ବ ରୂପ ବାଣୀ ।
ତନୁ ରୋମାଞ୍ଚ କହି ଶୁଣି ॥
ଏ ରୂପ ଛାଡ଼ି ତାର ମନ ।
କୈବଲ୍ୟେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ଏ ରୂପ ଦେଖି ଚିତ୍ତ ହରେ ।
କୈବଲ୍ୟ ଲଭେ ଅବାନ୍ତରେ[2] ॥୩୫,୩୬
ଅଷ୍ଟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ଚିନ୍ତି ।
ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ବିଭୂତି ॥
ସେ ସର୍ବେ ଖଟନ୍ତି ତା ପାୟେ ।
ମୋ ଭକ୍ତଜନେ ଦୂର ନୋହେ ॥୩୭
ଏଣୁ ଭକତ ରଖେ ହରି ।
କାଳ ନ ପାରେ ଗ୍ରାସ କରି ॥
ମୁଁ ତାର ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ସୁତ ।
ସଖା ସୁହୃଦ ଗୁରୁବତ ॥

ତାହାର ଗୁରୁଦେବ ମୁହିଁ ।
ଯେ ମୋତେ ଏ ଭାବେ ଭାବଇ ॥
ତାହାର ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ମୁହିଁ ।
ଯେ ମୋତେ ସର୍ବ ସମର୍ପଇ ॥୩୮
ନାହିଁ ତା ଇହ ପର ଲୋକ ।
ନ ମାନେ ଆତ୍ମା ଦୁଃଖ ସୁଖ ॥
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତିବଳେ ମୋତେ ।
ମନ ବଚନେ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତେ ॥
ସର୍ବ ସମର୍ପି ଅବିରତେ ।
ପଶଇ ମୋର ପାଦଗତେ ॥୩୯,୪୦
ମୁଁ ଈଶ ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନ ।
ମୋ ବିନୁ ଯେବା ଭଜେ ଆନ ॥
ଏ ଘୋର ଭୟ ଯେ ସଂସାର ।
ନିବାର ନୁହଇ ତାହାର ॥୪୧
ଦେଖ ମୋହର ମାୟାଗତେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
ମୋ ଆଜ୍ଞା କରୁଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ।
ନିତ୍ୟେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ଭୟଚିତ୍ତେ ॥
ଦେଖ ପବନ ମୋର ଡରେ ।
ବହଇ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ମୋ ଭୟେ ଉଦେ ଦିନକର ।
ମୋ ଡରେ ବର୍ଷେ ସୁନାସୀର ॥
ମୋ ଭୟେ ଯମ ଦଣ୍ଡ ଧରେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ସକଳ ପ୍ରାଣ ହରେ ॥
ମୋ ଡରେ ଯେବା ଯାହା ଭକ୍ଷେ ।
ଅଗ୍ନି ଦହଇ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଶଶାଙ୍କ ଦିଶଇ ଆକାଶେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ ସେ ଆଶ୍ୱାସେ ॥୪୨
ଏମନ୍ତେ ମହା ଯୋଗୀଜନେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ମୋହର ବଚନେ ॥
ସେବନ୍ତି ମୋହର ଚରଣେ ।
ସଂସାର ପାର ଇଚ୍ଛି ମନେ ॥

୧. ବିକଚ—ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ । ୨. ଅବାନ୍ତରେ—ପ୍ରସଙ୍ଗ ବହିର୍ଭୂତରୂପେ, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ ।

କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀହିତ ନିତ୍ୟେ ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଭାବେ ଏ ଜଗତେ ॥୪୩,୪୪
ସେ ଦୟାସାଗର ମୁରାରି ।
ମାତା ବିଷୟେ ଦୟା କରି ॥
ଯେତେ କହିଲେ ଉପଦେଶ ।
ସୁଜନ ଜନେ ଏଣେ ରସ ॥
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତେ ।
ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ଅର୍ଥେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଚରିତ ସୁଧାରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ସୁଜନେ ନ ଧରିବ ଦୋଷ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସଙ୍କର ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
କପିଳଦେବହୂତିସଂବାଦେ ଭକ୍ତିଯୋଗକଥନଂ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଡ୍‌ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସାଂଖ୍ୟ ମତରେ ସର୍ବତତ୍ତ୍ୱ । ଯେ ରୂପେ ହୋଇଲେଟି ଜାତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଯେ ଅବା ଲକ୍ଷଣ । ଛବିଶେ ହୋଇଛି ବଖାଣ ॥

ବିଷ୍ଣୁ କହନ୍ତି ତୋଷମନେ ।
ମନୁତନୟା ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏବେ ତୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଶୁଣ ।
ଯେଣେ ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ॥
ଯେ ଭାବେ ଏ ସଂସାର ତୁଟେ ।
ସୁଦୃଢ଼ ହୃଦଗଣ୍ଠି ଫିଟେ ॥
ତତ୍ତ୍ୱତପନ ତମ ନାଶେ ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଏଣୁ ଏ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ କହି ।
ଶୁଣ ଜନନି ମନ ଦେଇ ॥
ଯେମନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଜାଣି ।
ଯେ ଭାବେ ଲଭି ଚକ୍ରପାଣି ॥୧,୨
ଯେ ଆତ୍ମା ଅନାଦି ପୁରୁଷ ।
ପ୍ରକୃତି ପରେ ଯାର ବାସ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ଅଟଇ ।
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ବ୍ୟାପିଛି ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବାହ୍ୟ-ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଏ ରୂପେ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ॥୩

ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସୃଷ୍ଟି ଇଚ୍ଛା କରି ।
ଆଦି ପ୍ରକୃତି ରୂପ ଧରି ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ଜାତ ସେ କରଇ ।
ରଜ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ତମ ଦେହୀ ॥
ରଜେ ସର୍ଜଇ ପାଳେ ସତ୍ତ୍ୱେ ।
ତମ ସ୍ୱରୂପେହରେ ନିତ୍ୟେ ॥୪
ଏ ରୂପେ ଲୀଳା ସେ କରଇ ।
ଦଇବୀ ମାୟା ଗୁଣମୟୀ ॥
ଜୀବର ନାନାରୂପ କରେ ।
ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ଏ ସଂସାରେ ॥
ପ୍ରଜା ସର୍ଜଇ ନାନାକଳ୍ପେ ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମାଦି ରୂପେ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ଆବୃତ ତା ଦେହୀ ।
ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱରୂପେ ସେ ଦେଖଇ ॥୫
ଏରୂପେ ପୂର୍ବରୁ ଭିଆଣ ।
ପ୍ରକୃତି କରଇ ନିର୍ମାଣ ॥
କର୍ମରେ ଗତାଗତ ହୋଇ ।
ଉଚ୍ଚ-ନୀଚକୁ ସେ ନିଅଇ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେ କରି କର୍ମ ।
ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ପଥଶ୍ରମ ॥
ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ।
ଏ ବେନି ମାର୍ଗ ସେ ଭିଆଇ ॥

ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱରୂପେ ସର୍ବଦେହୀ ।
ଦେଖଇ ହୃଦପଦ୍ମେ ରହି ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ।
ପ୍ରକୃତି ଯେତେକ ଅର୍ଜଇ ॥
ସୁକୃତ ଦୁଷ୍କୃତାଦି ଯେତେ ।
ଜୀବ ଭୁଞ୍ଜଇ ତାହା ନିତ୍ୟେ ॥୬-୮
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ଦେବହୂତି ।
ସଂଶୟେ ପୁଣି ପଗ୍ଭରନ୍ତି ॥(ଜ.)

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

କହ ହେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ।
କି ରୂପେ ବିଶ୍ୱ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ॥
କି ରୂପେ ପ୍ରକୃତି. ପୁରୁଷ ।
ଜଗତେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥୯
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ଭଗବାନ ।
କହନ୍ତି ଅମୃତ ବଚନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଯେତେ ଏ ତ୍ରିଗୁଣ ବନ୍ଧନେ ।
ସତ ଅସତ ଯେ ଯେମାନେ ॥
ଆତ୍ମା ଯେ ଜ୍ୟୋତିରୂପେ ଥାଇ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତରୂପେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ପ୍ରଧାନରୂପରେ ପ୍ରକୃତି ।
ସମସ୍ତ କର୍ମେ ଅଧିପତି ॥

* ଏ ଅଧ୍ୟାୟର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ତଥା ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ବିବୃତ ହୋଇଛି ।

ସମସ୍ତ ରୂପ ସେ ବହଇ ।
ମହତ ଆଦି ଯେତେ ଦେହୀ ॥୧୦
ଶୁଣ ଜନନି ଏକଚିତେ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱ ଯେତେ ॥
ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ଯେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକେ କରିବା ପ୍ରକାଶ ॥୧୧
ପୃଥିବୀ ଆପ ତେଜ ବାତ ।
ଆକାଶ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ଗନ୍ଧ ରୂପ ଯେ ରସ ଶବ୍ଦ ।
ସ୍ପର୍ଶାଦି ତନମାତ୍ର ଭେଦ ॥୧୨
ଜିହ୍ୱା ନାସିକା ଚକ୍ଷୁ କର୍ଣ୍ଣ ।
ଚର୍ମ ପାଣି ପାଦ ବଚନ ॥
ବୃଷଣ ପାୟୁ ଏ ଦଶମ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୋଲି ଏହା ନାମ ॥୧୩
ମନ ବୁଦ୍ଧି ଯେ ଅହଂ ଚିତ୍ତ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଏହୁ ତତ୍ତ୍ୱ ॥୧୪
ପଞ୍ଚବିଂଶତି କାଳ କହି ।
ଏରୂପେ ସଂଖ୍ୟାକ୍ରମ ହୋଇ ॥୧୫
ପ୍ରକୃତି ଏତେ ରୂପ ହୋଇ ।
କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥
କାଳସ୍ୱରୂପରେ ପୁରୁଷ ।
ସକଳ କରାଇ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ଦେହୀ ମୁଗ୍ଧ ଅହଙ୍କାରେ ।
ସେ କାଳେ ଡରେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଏ ଦେହେ କର୍ତ୍ତା ସେ ହୁଅଇ ।
ସମସ୍ତ ଭୋଗ ସେ କରଇ ॥
ପ୍ରକୃତି ଯାର ଚେଷ୍ଟା ବଳେ ।
ସର୍ଜି ନାଶଇ ଭୂମିତଳେ ॥
କାଳ ସ୍ୱରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ଆତ୍ମମାୟାରେ କରେ ଲୀନ ॥
ଏ ପଞ୍ଚବିଂଶ ରୂପ ହୋଇ ।
ଅପରେ ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥୧୬-୧୮

ପୁଣି ସେ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟେ ତା ପ୍ରକାଶ ॥
ସେ ସର୍ବଭୂତେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଜଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯେସନ ॥
ପ୍ରକୃତି ତାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ତା ତହୁଁ ହୁଏ ମହତତ୍ତ୍ୱ ॥
ହିରଣ୍ମୟ ତାର ଦେହୀ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ବିରାଜଇ ॥୧୯
ଏ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ଯେ ଅଟଇ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ଅଛି ରହି ॥
ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରକାଶ ସେ ହୋଇ ।
ଏ ଘୋର ତିମିର ନାଶଇ ॥୨୦
ଯେ ସ୍ଥାନେ ରାଗ ଦ୍ୱେଷ ନାହିଁ ।
ପର ଅପର ନ ଜାଣଇ ॥
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରେ ପ୍ରକାଶଇ ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଦେହୀ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ଲାଭ ସ୍ଥାନ ।
ବାସୁଦେବଟି ଯାର ନାମ ॥
ଅଧ୍ୟାତ୍ମରୂପୀ ସେ ଚୈତନ୍ୟ ।
ମହତ ବୋଲି ତାର ନାମ* ॥୨୧
ପର ଅପରେ ବ୍ୟାପିଛଇ ।
ବିକାରଭାବ ଯାର ନାହିଁ ॥
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସୁଶାନ୍ତ ଭାବ ବହି ।
ଅମୃତମୟ ତାର ଦେହୀ ॥୨୨
ମହତ ତହୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ଯେ କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ରୂପ ବହି ॥
ସେ ଅହଂକାର ରୂପ ତିନି ।
ଜନ୍ମଇ ଶୁଣ ଗୋ ଜନନି ॥୨୩
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରାଜସ ତାମସ ।
ଏ ତିନି ହୁଅନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଏ ତିନି ଗୁଣେ ହୋନ୍ତି ଜାତ ॥୨୪

ସହସ୍ର ଶିର ବାହୁ ହୋଇ ।
ସଙ୍କରଷଣ ଯାକୁ କହି ॥
ଅନନ୍ତ ବୋଲି ଯାର କାୟ ।
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋମୟ ॥୨୫
କର୍ତ୍ତା ସ୍ୱରୂପେ ଦେବ ଜାତ ।
କାରଣେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମ୍ଭୂତ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପେ ଭୂତଦେହୀ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ପ୍ରାଣୀ ମୋହ ହୋଇ ॥୨୬
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଂଶୁ ମନ ଜାତ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପରେ ସିତ ॥
ହୃଷୀକମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କଳେବର ॥
ତା ଭକ୍ତି ସାଧି ଯୋଗୀ ସିଦ୍ଧ ।
ଯାହାର ନାମ ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥୨୭,୨୮
ରଜୋଗୁଣରୁ ବୁଦ୍ଧି ଜାତ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟୁତ ॥
ସଂଶୟ ବିପର୍ଯ୍ୟାସ[1] ବେନି ।
ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ମୃତି ନିଦ୍ରା ତିନି ॥
ଏ ପାଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧିର ଲକ୍ଷଣ ।
ଏବେ ତୁ ଜନନି ଗୋ ଶୁଣ ॥୨୯,୩୦
ରାଜସ ଅହଙ୍କାରୁ ପୁଣ ।
ଜାତ ହୁଅନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ॥
କ୍ରିୟା ଜ୍ଞାନରେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ଯେ ଯାହା ମାର୍ଗେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ॥
ସେ ପ୍ରାଣ କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ବଳେ ।
ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜଇ କୁତୂହଳେ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତିବଳେ ।
ଧାରଣା କରେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥୩୧
ତାମସ ଗୁଣେ ପଞ୍ଚମାତ୍ର ।
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ସେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଆକାଶ ଗୁଣୁଁ ଶ୍ରୋତ୍ର[2] ହୋଇ ।
ଶବଦ ସଂଗ୍ରହ କରଇ ॥୩୨

୧. ବିପର୍ଯ୍ୟାସ—ବିପରୀତ ଜ୍ଞାନ, ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା । ୨. ଶ୍ରୋତ୍ର—କର୍ଣ୍ଣ ।

* ଅଧ୍ୟାତ୍ମରୂପେ ଯାହାକୁ ଚିତ୍ତ କହନ୍ତି, ଅଧିଭୂତରୂପେ ତାହାକୁ ମହତତ୍ତ୍ୱ କହନ୍ତି । ଚିତ୍ତର ଅଧିଷ୍ଠାତା 'କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ' ଏବଂ ଉପାସ୍ୟଦେବ 'ବାସୁଦେବ' । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅହଂକାରର ଅଧିଷ୍ଠାତା 'ରୁଦ୍ର' ଓ ଉପାସ୍ୟଦେବ 'ସଙ୍କର୍ଷଣ'; ବୁଦ୍ଧିର ଅଧିଷ୍ଠାତା 'ବ୍ରହ୍ମା' ଓ ଉପାସ୍ୟଦେବ 'ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ' ଏବଂ ମନର ଅଧିଷ୍ଠାତା 'ଚନ୍ଦ୍ର' ଓ ଉପାସ୍ୟଦେବ 'ଅନିରୁଦ୍ଧ' ।

ଶବଦ ତନ୍ମାତ୍ର ଗଗନ ।
ଅର୍ଥ ଆଶ୍ରୟ ଯେବା ସ୍ଥାନ ॥
ଆତ୍ମା ଲିଙ୍ଗକୁ ପ୍ରକାଶଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଦୃଶ୍ୟ ଅଟଇ ॥୩୩
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ।
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ମନର ॥
ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ନ ଦିଶଇ ।
ଆକାଶ ଗୁଣ ଏହୁ ହୋଇ ॥୩୪
ଆକାଶ ତହୁଁ ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ର ।
କାଳର ଗତିବଳେ ଜାତ ॥
ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରାରୁ ବାୟୁ ହୋଇ ।
ଚର୍ମ ତା ସଂଗ୍ରହ .କରଇ ॥
ମୃଦୁ କଠିନ ତ୍ୱକ ହୋଇ ।
ଶୀତ ତପତି ସେ ଜାଣଇ ॥୩୫,୩୬
ବୃକ୍ଷ ଶାଖାଦି ତୃଣମାନ ।
ବାୟୁର ବଳେ ସେ ଚଳନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ସ୍ପର୍ଶ ଶବ୍ଦ ଗନ୍ଧ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରାଏ ଯେ ବୋଧ ॥
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିମାନଙ୍କର ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ତା ବିହାର ॥୩୭
ପବନୁ ଦଇବ ପ୍ରେରିତ ।
ରୂପ ତନମାତ୍ର ସମ୍ଭୂତ ॥
ତହୁଁ ହୋଇଲା ତେଜ ଜାତ ।
ସେ ତେଜୁ ଚକ୍ଷୁ ଯେ ସମ୍ଭୂତ ॥୩୮
ଦ୍ରବ୍ୟ ଆକାର ଗୁଣଜ୍ଞାନ ।
ରୂପର ବୃତ୍ତି ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥୩୯
ପ୍ରକାଶ ପାଚନ ଶୋଷଣ ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାର ଉତପନ୍ନ ॥
ଭୋଜନ ପାନ ପରିପାକ ।
ଆତର ଶୀତ ନିବାରକ ॥
ତେଜର ବୃତ୍ତି ଅଟେ ଏତେ ।
ଶୁଣ ଜନନି ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥୪୦
ତେଜ ବିକାରେ ରସ ଜାତ ।
ରସରୁ ଜଳ ଯେ ସମ୍ଭୂତ ॥

ତହୁଁ ରସନା ଇନ୍ଦ୍ରି ହୋଇ ।
ଯେ ସର୍ବ ସ୍ୱାଦକୁ ଘେନଇ ॥୪୧
କଟୁ କଷାୟ ଯେ ଆମ୍ଳିକ ।
ତିକ୍ତ ଲବଣ ଯେ ମଧୁର ॥
ଏ ରୂପେ ଭେଦଭାବ ବହି ।
ଏକଇ ରସ ନାନା ଥାଇ ॥୪୨
ତିନ୍ତାଏ ମାଟି ପିଣ୍ଡୁଳାଏ ।
ଜୀବନ ରଖେ ତୃପ୍ତି ଦିଏ ॥
ତାପ ନିବାରେ ମୃଦୁ କରେ ।
ବହନ୍ତେ ପୁଣ ପୁଣ ଭରେ ॥
ଜଳର ସାଧାରଣ ଗୁଣ ।
ଏବେ କହିବା ମାତ ଶୁଣ ॥୪୩
ରସ ବିକାରୁ ଗନ୍ଧ ଜାତ ।
ପୃଥିବୀ ଗନ୍ଧରୁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣେ ଇନ୍ଦ୍ରି ଘ୍ରାଣ ।
ତହୁଁ ହୋଇଲା ଉତପନ୍ନ ॥୪୪
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ମିଶ୍ରଗନ୍ଧ ହୋଇ ।
ସୌରଭ ଶାନ୍ତ ଉଗ୍ର ଯେହି ॥
ଏକଇ ଗନ୍ଧ ଭେଦ ଭାବ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଯୋଗେ ତା ସମ୍ଭବ ॥୪୫
ବ୍ରହ୍ମପ୍ରତିମା ନିରୂପଣ ।
ସର୍ବ ଆଧାର ସର୍ବସ୍ଥାନ ॥
ସକଳଭୂତ ଭେଦ କରେ ।
ଭୂମି ଲକ୍ଷଣ ଏ ବେଭାରେ ॥୪୬
ଆକାଶ ଗୁଣ ଯେ ବିଶେଷ ।
ଶବଦରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସେ ଯାର ବିଷୟ ଅଟଇ ।
ତାହାକୁ କର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ରି କହି ॥
ପବନ ଗୁଣ ଯେ ବିଶେଷ ।
ସ୍ପରଶରୂପେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସେ ଯାର ବିଷୟ ଅଟଇ ।
ତାହାକୁ ଚର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରି କହି ॥୪୭
ତେଜର ଗୁଣ ରୂପ ହୋଇ ।
ଚକ୍ଷୁର ବିଷୟଟି ସେହି ॥
ଜଳର ଗୁଣ ରସ ହୋଇ ।
ସେ ପୁଣି ଜିହ୍ୱାରେ ବସଇ ॥

ପୃଥିବୀ ଗୁଣ ଗନ୍ଧ ଜାଣ ।
ତାହାର ଇନ୍ଦ୍ରି ଅଟେ ଘ୍ରାଣ ॥୪୮
ଏ ଭୂତଗଣ ପରେ ପରେ ।
ପୂର୍ବର ଗୁଣମାନ ଧରେ ॥
ଏଣୁ ଭୂମିରେ ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ ।
ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ମାର୍ଗେ ପ୍ରାଣୀଏ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ବହେଣେହେଁ ଭିନ୍ନ ସେ ତୁହନ୍ତି ॥
ଏ ଆଦି କାରଣ ଲକ୍ଷଣ ।
ଏବେ କହିବା ମାତା ଶୁଣ ॥୪୯
ଯେ କାଳେ ପ୍ରଳୟ ହୁଅଇ ।
ଏ ସର୍ବ ରୂପ ଭଙ୍ଗ ଯାଇ ॥
ଯାଠାରୁ ହୁଅଇ ଉଦ୍ଭବ ।
ତାଠାରେ ହୁଅଇ ସେ ଲୀନ ॥
ସେ କାଳେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଅବଧାନ ॥
ପୁଣି ଏ ସୃଷ୍ଟି ଆଦି କାଳେ ।
ସ୍ୱଭାବ କାଳ କର୍ମ ବଳେ ॥
ସକଳେ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଅନ୍ତେ ।
ଈଶ୍ୱର ତହିଁ ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ଏକତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ।
ତକ୍ଷଣେ ରୂପକୁ ଲଭନ୍ତି ॥
ଜଳେ ହିରଣ୍ୟକୋଷ ପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ଥିତି ଭାସନ୍ତି ମହାକାୟେ ॥୫୦,୫୧
କେତେହେଁ କାଳେ ତହୁଁ ଜାତ ।
ସହସ୍ର ଶିର ସେ ଅନନ୍ତ ॥
ଜଳେ ଶୟନ ସେ ଆନନ୍ଦେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଜନ୍ମିଲେ ନାଭିପଦ୍ମେ ॥
ସୃଷ୍ଟିର ଅଧିପତି ସେହି ।
ବିଷ୍ଣୁର ଆଦିରୂପ ଯେହି ॥
ଯେ ଅଂଶୁ ତାର ଯେବା ଜାତ ।
ବିରାଟରୂପ ଶୁଣ ମାତ ॥
ବଦନୁ ଅଗ୍ନି ଜାତ ହୋଇ ।
ନାସାରୁ ପ୍ରାଣ ଉପୁଜଇ ॥୫୨-୫୩
ପ୍ରାଣରୁ ବାୟୁ ଉତପନ୍ନ ।
ଚକ୍ଷୁରୁ ଜନ୍ମିଲା ତପନ ॥

କର୍ଣ୍ଣରୁ ଦିଗମାନ ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶ ଦେବେ ଯହିଁ ॥୫୫
ଚର୍ମ ଉପରେ ଲୋମମାନ ।
ଓଷଧିଗଣ ତାକୁ ଜାଣ ॥୫୬
ତା ରେତ ଆପ ଯେ ଅଟଇ ।
ଗୁହ୍ୟ ତା ମୃତ୍ୟୁଲୋକ କହି ॥୫୭
ଭୁଜେ ତାହାର ଇନ୍ଦ୍ର ବସେ ।
ତା ସର୍ବ ଗତି ହୃଷୀକେଶେ ॥୫୮
ନାଭି ଆଶ୍ରିତ ଶିରାକୁଳ ।
ଏ ସର୍ବ ନଦୀଙ୍କର ମୂଳ ॥
ଉଦରେ ସମୁଦ୍ର ଅଛଇ ।
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଅଗ୍ନି ବହି ॥
ମନ ହୃଦରୁ ଜାତ ହୋଇ ।
ବିଷୟ ଭେଦ ସେ କରଇ ॥୫୯,୬୦
ମନର ପରେ ବୁଦ୍ଧି ଜାତ ।
ସେ ବୁଦ୍ଧି ମହତ୍ତୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥୬୧
ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଜାତ ହୋଇ ।
ବିରାଟ ତେବେ ନ ଉଠଇ ॥
ଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ ସ୍ଥିତି ।
ବିରାଟ ଅଙ୍ଗରେ ରହନ୍ତି ॥
ଯେ ଯାନ୍ତ୍ର ଯେବା ଜାତ ହୋଇ ।
ସେ ଅଙ୍ଗେ ସେହୁ ବିଶ୍ରାମଇ ॥୬୨-୬୯
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞରୂପେ ଆତ୍ମା ଥାଇ ।
ଯେବେ ସେ ଶରୀରେ ପଶଇ ॥
ତେବେ ସେ ଚେତନାକୁ ପାଇ ।
ବିରାଟ ଜଳରୁ ଉଠଇ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ଆତ୍ମାକୁ କରାନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥୭୦,୭୧
ଏ ଭାବେ ଜାଣି ମୋର ପାଦେ ।
ଯେବା ଭଜଇ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଏ ଭବଜଳୁ ସେ ତରଇ ।
ଏ ମାୟା ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥୭୨
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ॥
ସୁଜନଜନେ ଏଣେ ରସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି - ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
କାପିଳେୟେ ତତ୍ତ୍ୱସମାମ୍ନାୟେ ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ବିଷୟରେ ॥
ସାଧନା ବଳେ ମୋକ୍ଷ ପାଇ । କହନ୍ତି କପିଳ ଗୋସାଇଁ ॥

ବିଷ୍ଣୁ କହନ୍ତି ତୋଷ ମନେ ।
ମନୁ ତନୟା ସନ୍ନିଧାନେ ॥(କ.)
ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ
ଶୁଣ ଜନନି ଏକମନ ।
ଯେ ହରି ଅଜ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ବିକାରମୟେ ।
ବସଇ ଆତ୍ମାରୂପେ ଦେହେ ॥
ପ୍ରକୃତିଗୁଣେ ନୋହେ ସଙ୍ଗ ।
ଜଳେ ଯେସନେ ଅର୍କବିମ୍ବ ॥୧
ସେ ଦେହଧର୍ମେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଅହଙ୍କାର ବହି ॥
ଆତ୍ମାର ଦୁଃଖସୁଖ ମଣେ ।
କର୍ମକରତା ମୁଁ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧ କର୍ମପାକେ ।
ନିତ୍ୟେ ଭ୍ରମଇ ଦୁଃଖସୁଖେ ॥୨
ଦେହକୁ କରେ ଅଭିମାନ ।
ଏଣୁ ହରଇ ନିଜ ଜ୍ଞାନ ॥
ନିରତେ ଅହଙ୍କାର ଘେନି ।
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମେ ନାନାଯୋନି ॥
ଯେସନେ ଜଳେ ପ୍ରାଣୀ ପଶେ ।
ପୁଣି ଉଠନ୍ତେ ଶିର ଦିଶେ ॥
ଜନ୍ମମରଣ ଏହିମତେ ।
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମର ଆୟତେ ॥
ଆତ୍ମାର କର୍ମଫଳ ଘେନି ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ନାନା ଯୋନି ॥୩
ଅଜ୍ଞାନେ ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ଅହଙ୍କାରେ ॥
ଦୁଃଖ ଲଭଇ ବାରେ ବାରେ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ବିଷୟରେ ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନର୍ଥ ଯେତେ ଦେଖି ।
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଦେଖନ୍ତେ ମଣେ ତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ଯେହ୍ନେ ଜାଗରେ ହୋଏ ମିଛ ॥
ଏରୂପେ ଜୀବର ସଞ୍ଚାର ।
ଏମନ୍ତ ମାୟା ଏ ସଂସାର ॥
ଏ ଜୀବ ମୋହିତ ଅଜ୍ଞାନେ ।
ଏରୂପେ ପଡ଼ଇ ବନ୍ଧନେ ॥୪
ଏଣୁ ସଂଯମଚିତ୍ତ କରି ।
ବିଷୟ-ବିଷରୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଭକ୍ତି ବିରକ୍ତି[1] ଯୋଗବଳେ ।
ମନକୁ ବଶ କରି ହେଳେ ॥୫
ନିୟମେ ପାପି ସୁନିଶ୍ଚଳେ ।
ଛାଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥

୧. ବିରକ୍ତି—ବୈରାଗ୍ୟ ।

ବିଷ୍ଣୁ ବିଷୟେ ମନ ଧରି ।
ସାଧିବ ଶରୀର ପାସୋରି ॥
ଯତ୍ନେ ସାଧିବ ଯୋଗ ତପ ।
ସତ୍ୟ ଶରଣ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜପ ॥
ମୋହର ଗୁଣ କର୍ମ ଯଶ ।
ଶ୍ରବଣେ ହୋଇବ ହରଷ ॥୬
ସକଳ ଜୀବେ ନିଜ ପ୍ରାୟେ ।
ସମେ ଦେଖିବ ବିଷ୍ଣୁମୟେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହିତେ ଥିବ ନିତ୍ୟେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯତେ ॥
ଈଶ୍ୱରେ ଲାଗି କର୍ମଫଳ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ସାଧିବ ନିଶ୍ଚଳ ॥
ପ୍ରଥମ ଆଶ୍ରମ[1]ର ମତେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ମୌନ ସତ୍ୟଯୁତେ ॥
କରି ଛାଡ଼ିବ ଗୃହ ସ୍ନେହ ।
ଯେ ଅହଙ୍କାର ମାୟାମୋହ ॥୭
ଆହାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନାହିଁ* ।
ଯେବା ମିଳିବ ଯାହା ଯହିଁ ॥
ଅଳ୍ପ ଭୋଜନେ ମନ ତୋଷି ।
ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନେ ନିତ୍ୟେ ବସି ॥
କରୁଣ ଶାନ୍ତ ଶିଷ୍ଟ ଗୁଣ ।
ସକଳଭୂତେ ମିତ୍ରପଣ ॥୮
ସୁହୃଦ ସୁତ ଗୃହ ନାରୀ ।
ଏ ଦେହେ ମମତା ନ କରି ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବିଗ୍ରହ ।
ଜ୍ଞାନର ତତ୍ତ୍ୱ ଅବଧାର ॥୯
ତେଣେ ନିବୃତ୍ତ ବୁଦ୍ଧିଭାବ ।
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ଆଦି ଭାବ ॥
ଅନ୍ୟ ଦର୍ଶନ ତାର ନାହିଁ ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖଇ ॥
ଚକ୍ଷୁର ଅର୍କେ[2] ଅର୍କପ୍ରାୟେ ।
ଦେଖଇ ସର୍ବ ବ୍ରହ୍ମମୟେ ॥୧୦
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ଲିଙ୍ଗମୁକ୍ତ ।
ଆଭାସେ ଅହଙ୍କାରେ ସିତ ॥

ଏଣୁ ଯେ ଅହଙ୍କାରୀ ଜୀବ ।
କି ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଦେଖିବ ॥
ଭୋ ମାତ ସଂଶୟ ନ କର ।
ପ୍ରମାଣ କହିବା ତାହାର ॥
ଯେସନେ ରବିବିମ୍ବ ଜଳେ ।
ଆଭାସୁଁ ପୁଣି ଲକ୍ଷି ସ୍ଥଳେ ॥
ପୁଣି ସେ ଜଳବିମ୍ବ ବଳେ ।
ଆକାଶ-ରବି ଦେଖି ତୋଳେ ॥
ତେସନେ ଦେହେନ୍ଦ୍ରିୟ ମନେ ।
ଏ ଜୀବ ଥାଇଣ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ॥
ଏ ଯେ ତ୍ରିଗୁଣ ଅହଙ୍କାର ।
ଆଭାସ ଯହିଁରେ ବ୍ରହ୍ମର ॥
ତହୁଁ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଉପଲକ୍ଷି ।
ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ତାକୁ ଦେଖି ॥୧୧-୧୪
ଆତ୍ମା ଅଟଇ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ।
ଅନୁଭବରେ ତା ପ୍ରମାଣ ॥
ସୁଷୁପ୍ତି ଅବସ୍ଥାରେ ଯେବେ ।
ଭୂତାଦି ରହେ ଲୀନ ଭାବେ ॥
ନିଦ୍ରାରେ ଅହଙ୍କାର ଶୂନ୍ୟ ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥
ଦ୍ରଷ୍ଟା ସ୍ୱରୂପେ ଥାଇ ଦେହେ ।
ନିଜକୁ ମଣେ ନଷ୍ଟ ପ୍ରାୟେ ॥
ଉପାଧି ନାଶ ହେବା ଜାଣି ।
ଆପଣା ନାଶ ପରିମାଣି ॥
ଧନବିନାଶେ ଲୋକ ଯେହ୍ନେ ।
ଆପଣା ନାଶ ପ୍ରାୟ ମଣେ ॥
ସୁଷୁପ୍ତି ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଣ ।
ବିଷୟ ମାତ୍ର ତୁହେଁ ଜ୍ଞାନ ॥
ଏରୂପେ ସଂଶୟ ନ କର ।
ଭୋ ମାତା ମନରେ ବିଗ୍ରହ ॥
ସୁଷୁପ୍ତି ଭଙ୍ଗରେ ପୁରୁଷ ।
ଏରୂପ କରଇ ପ୍ରକାଶ ॥
ମୁଁ ଆଜି ସୁଖେ ନିଦ୍ରା ଗଲି ।
କିଛି ମାତ୍ର ହିଁ ନ ଜାଣିଲି ॥

ଯେଣୁ ଏରୂପେ ମନେ ଥାଇ ।
ଆତ୍ମା ନ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ॥
ପ୍ରକାଶେ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ।
ସେ ଦ୍ରଷ୍ଟାରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥୧୫-୧୬

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

ହେ ପ୍ରଭୁ ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ।
କେହି କାହାକୁ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ସେ ନିତ୍ୟ ।
କେବେହେଁ ନୁହନ୍ତି ସେ ଚ୍ୟୁତ ॥୧୭
ଯେମନ୍ତେ ଭୂମି ଗନ୍ଧ ଦୁଇ ।
କେହି କାହାକୁ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ଅଥବା ଦେଖ ଜଳ ରସ ।
ଏକ ଅଭାବେ ଏକ ନାଶ ॥
ସେ ରୂପେ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷେ ।
ବିୟୋଗ କି ରୂପେ ପ୍ରକାଶେ ॥୧୮
ଅକର୍ତ୍ତା ପୁରୁଷ ବିଗ୍ରହ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ପ୍ରକୃତି ସଞ୍ଚାର ॥
ଏ କର୍ମବନ୍ଧ ଯେଣୁ ତାର ।
କେମନ୍ତେ ମୋକ୍ଷ ଏହାଙ୍କର ॥୧୯
କେହି ବିବେକ ଜ୍ଞାନ ତତ୍ତ୍ୱେ ।
ସଂସାର ଯେବେ ବା ନିବର୍ତ୍ତେ ॥
ହେତୁ ତାହାର ଯେଣୁ ଥାଇ ।
କି ରୂପେ ମୋକ୍ଷ ବା ଘଟଇ ॥୨୦

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଜନନି ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ଯେବା ଜୀବର ବନ୍ଧ ମୁକ୍ତ ॥
ନିଷ୍କାମେ ସ୍ୱଧର୍ମରେ ଥାଇ ।
ମନ ନିର୍ମଳେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ଭକ୍ତିରେ ସାଧିବ ଯତନେ ॥୨୧
ତତ୍ତ୍ୱ ଦର୍ଶନ ଜ୍ଞାନବଳେ ।
ଦୃଢ଼ବୈରାଗ୍ୟ ତପବଳେ ॥
ଆତ୍ମାର ପ୍ରାପ୍ତି ଉପାୟରେ ।
ଚିତ୍ତ ଏକାଗ୍ର ସମାଧିରେ ॥୨୨

୧. ପ୍ରଥମ ଆଶ୍ରମ—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ । ୨. ଚକ୍ଷୁର ଅର୍କେ—ଚକ୍ଷୁରୂପୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ।

* ଆହାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱାଦ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ କେବଳ ପ୍ରାଣପୋଷଣାର୍ଥେ ଯଥାଲବ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ଏଠାରେ ଭକ୍ଷ୍ୟାଭକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେବାକୁ ବୁଝାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଏ ସର୍ବ ପ୍ରକାରେ ସାଧନ ।
ଖଣ୍ଡଇ ଜୀବର ବନ୍ଧନ ॥
ପ୍ରକୃତି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ।
ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗକୁ ତେଜଇ ॥
ଯେସନେ ଅରଣିରୁ ଅଗ୍ନି ।
ଜନମି ଦହଇ ଅରଣି ॥୨୩
ପ୍ରକୃତି ଭୋଗ ଶେଷ ହେଲେ ।
ତାହାର ଦୋଷ ଦିଶେ ଭଲେ ॥
କାଟିଣ ସବୁ ବନ୍ଧ ପାଶ ।
ଆନନ୍ଦେ ବିହରେ ପୁରୁଷ ॥୨୪
ଯେସନେ ସ୍ୱପନେ ଅନର୍ଥ ।
ଜାଗିଲେ ହୁଅଇ ଅସତ୍ୟ ॥

ତେସନେ ସଂସାର ଦିଶଇ ।
ମୋ ମାୟା ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥
ବହୁତ ଜନ୍ମ ଭାଗ୍ୟବଳେ ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନ ହୁଏ କାଳେ ॥୨୫
ଏ ରୂପେ ଆତ୍ମାରାମ[1] ମୁନି ।
ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ତୁଚ୍ଛ ମଣି ॥
ମୋ ଭକ୍ତ ହୋଇ ମୋ ପ୍ରସାଦେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୬
କୈବଲ୍ୟଧାମ ମୋ ଆଶ୍ରୟ ।
ଲଭେ ମୁକତି ଆଦି ଶ୍ରେୟ ॥୨୭
ଲିଙ୍ଗଶରୀର ନାଶ ଯାଇ ।
ଆଉ ଲେଉଟି ନ ଆସଇ ॥୨୮,୨୯

ଯାହାର ଚିତ୍ତ ଯୋଗୁଁ ଆନ ।
ମାୟାରେ ନୁହଇ ବିଭ୍ରମ ॥
ସେ ଆତ୍ୟନ୍ତିକୀ ଗତି ପାଇ ।
ଯହିଁରେ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନାହିଁ ॥୩୦
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ଅଗ୍ରତେ ।
ବହୁ ସାଧନ ଯୋଗମତେ ॥
କହିଲେ କପିଳଙ୍କ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ମୁକତେ ଚିନ୍ତ ମନେ ଏହା ।
ଯେବେ ଖଣ୍ଡିବ ଭବମାୟା ॥
ହରିଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ କାପିଳେୟୋପାଖ୍ୟାନେ ପୁରୁଷବିବେକୋପାୟବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ । କପିଳ କହିଲେ ବିଶେଷେ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ନୃପତିସୁତା ତୁମ୍ଭେ ।
ଯୋଗ ଲକ୍ଷଣ କହୁ ଆମ୍ଭେ ॥
ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ଯେଣେ ହୋଇ ।
ସନ୍ମାର୍ଗ ଭାବକୁ ଗମଇ ॥୧
ଏଣୁ ଏ ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ନିବୃତ୍ତିମାର୍ଗେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
ନିଶ୍ଚଳ ସ୍ଥାନେ ଅବସାନ ।
ମିତ ଆହାରେ ପୋଷି ପ୍ରାଣ ॥୨,୩
ଅହିଂସା ସତ୍ୟମାର୍ଗେ ଭଜି ।
ଅଧିକ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ତେଜି ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଚରଣ ।
ତପ ଶଉଚ ଅଧ୍ୟୟନ ॥
ପୁରୁଷ ରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
ତା ପାଦେ କରିବ ଅର୍ଚ୍ଚନ ॥୪

ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ବସିବ ।
ମଉନ ବ୍ରତ ଆଚରିବ ॥
ମନକୁ ନିର୍ବିଷୟ କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୂହ ନିବାରି ॥
ଆହାର ଜିଣି ପ୍ରତ୍ୟାହାରେ ।
ପ୍ରାଣକୁ ସାଧିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୫
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ଚିନ୍ତିବ ।
ବୈକୁଣ୍ଠଲୀଳାକୁ ଭାବିବ ॥୬
ବୁଦ୍ଧିର ବଳେ କର୍ମ ସାଧି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗରେ ସମାଧି ॥
ଏ ବିନୁ ଅନ୍ୟମାର୍ଗ ନାହିଁ ।
ଶୁଣ ଗୋ ମାତ ମନଦେଇ ॥୭
ବିଶୁଦ୍ଧ ଦେଶରେ ଆସନ ।
କୁଶ କମ୍ବଳ କୃଷ୍ଣାଜିନ ॥
ସ୍ୱସ୍ତିକ ଆସନେ ବସିବ ।
ଆନନ୍ଦେ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସିବ ॥୮

ସେ ପ୍ରାଣାୟାମର ବିବେକ ।
ପୂରକ କୁମ୍ଭକ ରେଚକ ॥
ଏ ମାର୍ଗେ ପ୍ରାଣକୁ ଶୋଧିବ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତରେ ଚିନ୍ତିବ ॥୯
ଯେମନ୍ତେ ବାୟୁ ଅଗ୍ନି ଲାଗି ।
ଲୋହ ବଗଧେ ମଳ ତ୍ୟାଗି ॥
ସେ ରୂପେ ପ୍ରାଣାୟାମ କଲେ ।
ଆତ୍ମା ନିର୍ମଳ ହୁଏ ଭଲେ ॥୧୦
ସମସ୍ତ ଦୋଷ ଏଣେ ହରେ ।
ଯେବା ପାତକ ପୂର୍ବାପରେ ॥
ପ୍ରତ୍ୟାହାରର ବଳେ ମନ ।
ଧ୍ୟାନରେ ଜିଣଇ ତ୍ରିଗୁଣ ॥୧୧
ମନ ନିର୍ମଳ ଯେତେବେଳେ ।
ଯୋଗକୁ ସାଧିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କଳା କାଷ୍ଠା ବା ଦଣ୍ଡେ କ୍ଷଣେ ।
ନାସିକା ଅଗ୍ର ଦରଶନେ ॥

୧. ଆତ୍ମାରାମ—ଆତ୍ମାନୁଭୂତ ଆନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ ।

ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତିବ ଭଗବାନ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥୧୨
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କଳେବର ।
ବଚନ ଅମୃତ ମଧୁର ॥
ସୁନ୍ଦର ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ।
ପଦ୍ମର ପ୍ରାୟେ ଯା ନୟନ ॥
ଯେ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦାଧର ।
ପଦ୍ମ ବିରାଜେ ଭୁଜେ ତାର ॥୧୩
ପଙ୍କଜ କିଞ୍ଜଳ୍କର ପ୍ରାୟେ ।
ପୀତବସନ କଟି ଶୋହେ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ଭଲେ ॥
ମୁକୁତା ଗୁପସରି ଶୋହେ ।
କଣ୍ଠେ କୌସ୍ତୁଭମଣି ମୋହେ ॥୧୪
ଲମ୍ବିତ ତାର ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ।
ପାଟଝୁମାଏ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଅମଳ ବନମାଳା ଗଳେ ।
ମତ୍ତ ଭ୍ରମରେ ମଧୁ ଭୋଳେ ॥
ମଧୁର ଧ୍ୱନି ସେ କରନ୍ତି ।
ହର୍ଷେ ଉଡ଼ନ୍ତି ପନ୍ତି ପନ୍ତି ॥
କିରୀଟ ଅଙ୍ଗଦ ବିରାଜେ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ହୃଦେ ସାଜେ ॥
ଉତ୍ତ ନୂପୁର ପାଦେ ଶୋହି ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ତହିଁ ॥୧୫
କଟିରେ କାଞ୍ଚି ମନୋହର ।
ଭକ୍ତ ହୃଦୟ ତାର ଘର ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଭକ୍ତଜନେ ।
ହୃଦେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ।
ନିର୍ମଳ ନୟନେ ଦେଖନ୍ତି ॥୧୬
କିଶୋର ତରୁଣ ବୟସ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁପ୍ରକାଶ ॥
ସର୍ବଲୋକଙ୍କ ନମସ୍କୃତ ।
ଅବ୍ୟୟ ସୁଶାନ୍ତ ମହତ ॥

ଭକ୍ତାନୁଗ୍ରହୀ ସେ ଅଟନ୍ତି ।
ଭକ୍ତର କଷ୍ଟ ନ ସହନ୍ତି ॥
କୀର୍ତ୍ତନ ଯୋଗ୍ୟ ଯଶ ଯାର ।
ତୀର୍ଥ ସମାନ ପାପହର ॥୧୭
ଯାହାର କୀର୍ତ୍ତି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକେ ।
ଗାୟନ କରୁଥାନ୍ତି ମୁଖେ ॥
ସମଗ୍ର କରି ତାଙ୍କ ଦେହି ।
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତିବ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟି ॥୧୮
ଆସନେ ବସି ଏକାନ୍ତରେ ।
ଗମନ ଶୟନ ସ୍ଥାନରେ ॥
ଅଙ୍ଗକୁ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନେ ।
ଚିନ୍ତିବ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ॥୧୯,୨୦
ଧ୍ୱଜ ଅଙ୍କୁଶ ବଜ୍ର ଚିହ୍ନ ।
ପଦ୍ମ ସହିତେ ଯେ ଲାଞ୍ଛନ ॥
ତୁଙ୍ଗ ସୁରଙ୍ଗ ପାଦ ଦୁଇ ।
ନଖ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ବିରାଜଇ ॥
ଖଣ୍ଡଇ ହୃଦ ଅନ୍ଧକାର ।
ଧ୍ୟାନେ ଭଜିବ ନିରନ୍ତର ॥୨୧
ଯା ପାଦୋଦକ ଗଙ୍ଗାନୀର ।
ଶିରରେ ବହିଛନ୍ତି ହର ॥
ଯେ ନୀରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ।
ସ୍ନାନେ ତରନ୍ତି ସୁର ନରେ ॥
ପାପ-ଶଇଳ ବଜ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଯେ ପାଦ ନାଶଇ ନିର୍ଭୟେ ॥୨୨
ସେ ପାଦପଦ୍ମେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ନିତ୍ୟେ ଭଜିବ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣ ସୀମା ॥
ଯେ ପାଦଯୁଗ ମନୋହର ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେବଇ ନିରନ୍ତର ॥୨୩
ସୁନ୍ଦର ଜାନୁ ଜଙ୍ଘମାନ ।
ଗରୁଡ଼ ସ୍କନ୍ଧରେ ଶୋଭନ ॥
ଅତସୀ କୁସୁମର ପ୍ରାୟେ ।
ଅଙ୍ଗ ତାହାର ଶୋଭାପାଏ ॥

ତଡ଼ିତ ଜିଣି ପୀତାମ୍ବର ।
କାଞ୍ଚି ନିତମ୍ବେ ମନୋହର ॥୨୪
ଏ ବିଶ୍ୱ ଯାହାର ଉଦର ।
ସପ୍ତସମୁଦ୍ର ଦ୍ୱୀପବର ॥
ଯା ନାଭିପଦ୍ମ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାଥ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଏହା ଚିନ୍ତି ।
ଅପରେ ହୃଦୟ ଆକୃତି ॥
ମର୍କତମଣି ପ୍ରାୟେ ଶୋଭା ।
ସ୍ତନଯୁଗଳ ଦିବ୍ୟପ୍ରଭା ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ବିଶଦ ଯେ ହାର ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭା ସେ ହୃଦର ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭୂଷଣ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ଅଧିକ ଶୋଭା ମଣି କରେ ॥
ଅଖିଳଲୋକ ନମସ୍କୃତ ।
ରୂପ ଚିନ୍ତିବ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୨୫,୨୬
ମନ୍ଦରଗିରି ଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ।
ତା ଭୁଜଦଣ୍ଡ ଶୋଭାପାଏ ॥
ଯେ ଚକ୍ର ଧରିଛନ୍ତି କର ।
ଅପରିମାଣ ତେଜ ତାର ॥
ତା କରପଦ୍ମେ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରଭା ।
ରାଜହଂସର ପ୍ରାୟେ ଶୋଭା ॥୨୭
ଦାନବ ରୁଧିରେଣ ଯୁକ୍ତ ।
ଗଦାଏ ଅଛି ତାଙ୍କ ହସ୍ତ ॥
ମାଳାରେ ତା କଣ୍ଠ ଶୋଭିତ ।
ଭ୍ରମର ଗୁଞ୍ଜନେ ଶବ୍ଦିତ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ କୌସ୍ତୁଭ ଖଚିତ ।
ଯାହା ଅଟଇ ଜୀବତତ୍ତ୍ୱ* ॥୨୮
ଭୃତ୍ୟାନୁଗ୍ରହେ ତା ଶ୍ରୀମୁଖ ।
ସୁସ୍ମିତ ସୁରଙ୍ଗ ସୁରେଖ ॥
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ।
ଚଳନ୍ତେ ଯେହ୍ନେ ବିଦ୍ୟୁନ୍ମାଳ ॥

* ଏ ଜଗତର ନିର୍ଲେପ, ନିର୍ଗୁଣ, ନିର୍ମଳ ତଥା ସ୍ୱରୂପଭୂତ ଆତ୍ମାଙ୍କୁ କୌସ୍ତୁଭମଣି ରୂପରେ ଭଗବାନ ଧାରଣ କରନ୍ତି— ଆତ୍ମାନମସ୍ୟ ଜଗତୋ ନିର୍ଲେପମଗୁଣାମଳମ୍ । ବିଭର୍ତ୍ତି କୌସ୍ତୁଭମଣି ସ୍ୱରୂପଂ ଭଗବାନ୍ ହରିଃ ॥

ତୁଙ୍ଗନାସିକା ଦିବ୍ୟ ଶୋଭା ।
କୁଟିଳ ଅଳକ ସୁପ୍ରଭା ॥
ଲୋଚନଯୁଗ ପଦ୍ମ ପ୍ରାୟେ ।
ତହିଁରେ ଭୃଙ୍ଗ କିବା ଶୋହେ ॥୨୯,୩୦
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଯେବା ଧ୍ୟାନ ।
ଆନନ୍ଦେ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ତାହାକୁ ପ୍ରଭୁ କୃପା କରେ ।
ଏ ଘୋର ତାପତ୍ରୟ ହରେ ॥
ଏଣୁ ଏ ରୂପ ଗୁଣ ଧ୍ୟାନେ ।
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତିବ ଦୃଢ଼ମନେ ॥
ଅଖିଳ ଲୋକ ତାପ ହରେ ।
ଯେ ମନ୍ଦହାସ ଶ୍ରୀମୁଖରେ ॥
ମକରଧ୍ୱଜ ଚାପ[1] ପ୍ରାୟେ ।
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ଯୁଗ ତାର ଶୋହେ ॥
କଟାକ୍ଷ ଶରପନ୍ତି ହୋଇ ।
ମୁନିଜନଙ୍କ ମନ ମୋହି ॥୩୧,୩୨
ଏଣେ ମୋହିତ ମୁନିଜନେ ।
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତାହାର ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ।
ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଓଷ୍ଠମାନ ॥
କୁନ୍ଦକଳିର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଦନ୍ତପଙ୍କ୍ତି ଯେ ବିରାଜଇ ॥
ପ୍ରେମାନୁବନ୍ଧେ ଏହା ଚିନ୍ତି ।
ସେ ଅନ୍ୟ କିଛି ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥୩୩
ଏରୂପ ଧ୍ୟାନଯୋଗ ଭାବେ ।
ଭକ୍ତ ହୃଦୟ ଯହୁଁ ଦ୍ରବେ ॥
ଭକ୍ତଣ୍ଠା ଅଶ୍ରୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ।
ପୁଲକ ହୋଏ ତନୁଲୋମ ॥
ଆନନ୍ଦସାଗରେ ବୁଡ଼ଇ ।
ଆଉ ବା ଧ୍ୟାନ ତାର କାହିଁ ॥୩୪

ଏରୂପେ ନିର୍ବିଷୟ ହୋଇ ।
ନିଷ୍କାମମାର୍ଗେ ଯୋଗ ଧ୍ୟାୟି ॥
ପରମାନନ୍ଦ ରୂପ ଚିନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣ ସେ ଲଭନ୍ତି ॥
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପେ ଆତ୍ମା ଏକ ।
ସର୍ବତ୍ର ଦେଖଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଗୁଣ ପ୍ରବାହକୁ ନାଶଇ ।
ଅଗମ୍ୟ ଦିବ୍ୟସ୍ଥାନ ଯାଇ ॥୩୫
ଏରୂପେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ସାଧି ।
ତରଇ ସଂସାର ଜଳଧି ॥
ନ ଜାଣେ ସୁଖଦୁଃଖ ଭାବ ।
ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁର ପରାଭବ ॥୩୬
ମଦିରାପାନେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଯେସନ୍ତେ ବିବସ୍ତ୍ର ନ ଜାଣଇ ॥
ସେ ରୂପେ ତାର ଦେହବୃତ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ କିଛି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୩୭
ଏ ଦେହ କର୍ମବଶ ହୋଇ ।
ସର୍ବ ସଙ୍କଳ୍ପ କରୁଥାଇ ॥
ଯାବତ ଯୋଗସିଦ୍ଧି ନୋହି ।
ତାବତ ବିଷୟେ ଭ୍ରମଇ ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଗୃହ ଧନ ।
ସ୍ନେହେ ବନ୍ଧନ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରାୟ ତାହା ମଣି ।
ପୁରୁଷ ନ ମଜ୍ଜଇ ପୁଣି ॥୩୮
ଅତି ସ୍ନେହରେ ପୁତ୍ର ବିତ୍ତ ।
ଆତ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ହିଁ କଳ୍ପିତ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଭିନ୍ନ ଅଟଇ ।
ସେ ରୂପେ ଦେହେ ଆତ୍ମା ହୋଇ ॥୩୯
ଯେମନ୍ତେ ଅଗ୍ନି ଧୂମ ବଳେ ।
କେବେହେଁ ନ ଦିଶେ ନିର୍ମଳେ ॥
ସେ ରୂପେ ବିଷୟାରେ ପ୍ରାଣୀ ।
କେବେହେଁ ଆତ୍ମାକୁ ନ ଚିହ୍ନି ॥

କାଷ୍ଠରୁ ଧୂମ ଅଗ୍ନି ଜାତ ।
ସେ କାଷ୍ଠ ଦହଇ ଯେମନ୍ତ ॥
ଅଜ୍ଞାନୁ ଜ୍ଞାନ ଜାତ ହୋଇ ।
ବିଷୟ ବାସନା ଦହଇ ॥
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଯେତେ ।
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ସହିତେ ॥
ଏକୁ ଅନେକ ରୂପ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଲୀଳା ସେ କରଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ପ୍ରାଣୀ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥୪୦,୪୧
ଏ ସର୍ବଭୂତ ତାର ଦେହୀ ।
ସେ ସର୍ବଭୂତ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ଦେଖିବ ନିରତେ ॥୪୨
ସେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆତ୍ମଯୋନି ।
ଗୁଣ ପ୍ରବାହ ଭେଦ ଘେନି ॥
ଆଭାସେ ଯଥା ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ।
ଆଧାର ଭେଦେ ଅଗ୍ନି ଯେସନ୍ତେ ॥୪୩
ସତ ଅସତ ଆତ୍ମା ସେହି ।
ତା ବିନୁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ କେହି ॥
ପରମ ଭକ୍ତିଭାବ ଏହି ।
ଏ ଭାବେ ଚିତ୍ତ ମନ ଦେଇ ॥
ତେବେ ଏ ସଂସାରୁ ତରିବ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ ଲଭିବ ॥୪୪
ଭୋ ମାତ ସାଧ ଏହି ଯୋଗ ।
ହେଲେ ତରିବ ଘୋରଦୁର୍ଗ ॥
ଏଣୁ ସଂସାରୁ ତରିଯିବ ।
ନାହିଁ ଯାତନା ପରାଭବ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଏହି ପଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ କପିଳଦେବହୂତିସଂବାଦେ ସାଧନାନୁଷ୍ଠାନଯୋଗକଥନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ମକରଧ୍ୱଜ ଚାପ—କନ୍ଦର୍ପ ଧନୁ ।

ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭକ୍ତି ବୈରାଗ୍ୟ କାଳ ଘୋର । ଊନତ୍ରିଂଶରେ ଏ ବିସ୍ତର ॥

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
କହ ତୁ ପରମାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନେ ଭକ୍ତି ପ୍ରକାଶଇ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର ନାଶଇ ॥
ମହତ ଆଦି ଯେ ପ୍ରମାଣ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଯଥା ସାଂଖ୍ୟରେ ଅଛ କହି ।
ତୋ ଭକ୍ତିମାର୍ଗକୁ ବିସ୍ତାରି ॥
ବିସ୍ତାରି କହ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ।
ସଂଶୟ ନ ରହୁ ମୋ ଚିତ୍ତେ ॥୧,୨
ଯାହା ଶୁଣିଲେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣ ।
ବିରକ୍ତେ ଭଜେ ନାରାୟଣ ॥
ଜୀବର ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଇ ।
ଏ ଲୋକମାନଙ୍କର ହୋଇ ॥
ତାହା କହିବା ମହାବାହୁ ।
କାଳସ୍ୱରୂପ ଆଦି କେହୁ ॥
କାଳସ୍ୱରୂପ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ସମସ୍ତ ଆତ୍ମାରେ ଗୋଚର ॥
ମହାପ୍ରଭାବ ହିଁ ଯାହାର ।
ଯା ଭୟେ ପୁଣ୍ୟ କରେ ନର ॥
ସେ କଥା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଣ ।
କହିବା ହେର ନାରାୟଣ ॥୩,୪
ସଂସାର ମୋହ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଦେହାଭିମାନୀ ଯେତେ ନରେ ॥
ନିଦ୍ରିତ ହୋଇ ସେ ଅଛନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ କିଛି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୋ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ନରହରି ।
ବିନାଶ ଅଜ୍ଞାନ ତିମିରି[1] ॥୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ମନ ଦେଇ ।
ମାତା ବଚନେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କହନ୍ତି ଅମୃତ ବଚନ ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ମାତା ମନ ॥୬

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଜନନି ସ୍ଥିର ମନେ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ ଭକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣେ ॥
ବହୁ ପ୍ରକାରେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ।
ଜ୍ଞାନୀ ସାଧନ୍ତି ମୋକ୍ଷ ମାର୍ଗ ॥
ସ୍ୱଭାବ ଗୁଣେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ନାନା ସଙ୍କଳ୍ପ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରାଜସ ତାମସ ।
ଗୁଣ ପ୍ରବାହେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥୭
ଦମ୍ଭ ମତ୍ସର ଭାବ ବହି ।
ପ୍ରାଣୀ ହିଂସାରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥
ପର ଅପର ଭେଦ ବୁଦ୍ଧି ।
ତାମସ ଗୁଣ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏ ଭାବେ ମୋତେ ଯେ ଭଜଇ ।
ତାମସ ଭକ୍ତି ତାକୁ କହି ॥୮
ଯଶ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କଳ୍ପି ମନେ ।
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଏ ମାର୍ଗେ ମୋତେ ଯେ ପୂଜଇ ।
ରାଜସ ଭକ୍ତି ତାକୁ କହି ॥୯
ଈଶ୍ୱର ଅର୍ଥେ କର୍ମ କରେ ।
ଧର୍ମମାର୍ଗରେ ଯେ ପ୍ରବରେ ॥
ସର୍ବତ୍ର ଦେଖଇ ସମାନ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭକ୍ତି ତାକୁ ଜାଣ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ନବ ନବ ।
ସଗୁଣ ଏକାଅଶୀ* ଭାବ ॥୧୦
ଏବେ କହିବା ମାତା ଶୁଣ ।
ନିର୍ଗୁଣଭକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ॥
ମୋହର ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତିମାନ ।
ନିତ୍ୟେ ଯେ କରଇ ଶ୍ରବଣ ॥
ମୁହିଁ ଯେ ସର୍ବଗୁହାଶୟ[2] ।
ବିଚ୍ଛେଦ ନାହିଁ କିବା ମୋହ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଯେ ଭଜଇ ।
କର୍ମବନ୍ଧନୁଁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ॥
ସମୁଦ୍ରେ ଯେହ୍ନେ ନଦୀଜଳ ।
ମିଳି ହୁଅନ୍ତି ଏକମେଳ ॥
ସେରୂପେ ମୋର ଦେହେ ଲୀନ ।
ଭକ୍ତିଭାବରେ ହୋନ୍ତି ଜନ ॥
ନିଷ୍କାମମାର୍ଗେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ସର୍ବତ୍ର ଦେଖଇ ସମାନ ॥
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଭାବେ ଭଜି ।
ପରମଆତ୍ମା ମନେ ହେଜି ॥
ନିର୍ଗୁଣଭକ୍ତି ଏହା କହି ।
ଅପରେ ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥୧୧,୧୨
ସାମୀପ୍ୟ ସାରୂପ୍ୟ ଏକତ୍ୱ ।
ସାଲୋକ୍ୟ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମତ† ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ମତେ ମୁକ୍ତି ।
ତେଣେ ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ମତି ॥
ମୋର ସେବନ ବିନା କେହି ।
ଭକ୍ତ ସନ୍ତୋଷ ମୋର ନୋହି ॥୧୩

---

୧. ତିମିରି (ତିମିର)—ଅନ୍ଧକାର। ୨. ସର୍ବଗୁହାଶୟ—ସକଳ ଘଟବାସୀ।

* ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ରାଜସ, ତାମସ ଭେଦରେ ନବଧା ଭକ୍ତି ୨୭ ପ୍ରକାର; ପୁନଶ୍ଚ ତାହା ଉତ୍ତମ, ମଧ୍ୟମ ଓ ଅଧମ ଭେଦରେ ଏକାଶୀ ପ୍ରକାର। ଏହା ସଗୁଣ ଭକ୍ତିର ପ୍ରକାରଭେଦ।

† ସାମୀପ୍ୟ—ଭଗବାନଙ୍କ ସମୀପରେ ନିତ୍ୟ ଅବସ୍ଥାନ; ସାରୂପ୍ୟ—ଭଗବାନଙ୍କ ପରି ରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ଏକତ୍ୱ (ସାଯୁଜ୍ୟ)—ଭଗବାନଙ୍କ ବିଗ୍ରହରେ ଏକାକାର ହୋଇଯିବା ବା ବ୍ରହ୍ମରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ସାଲୋକ୍ୟ—ଭଗବାନଙ୍କ ନିତ୍ୟଧାମରେ ନିବାସ; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ (ସାର୍ଷ୍ଟି)—ଭଗବାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା।

ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ।
ସାଧନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ ॥
ଯେବେ ତ୍ରିଗୁଣକୁ ଜିଣଇ ।
ମୋହର ଭାବକୁ ଲଭଇ ॥୧୪
କ୍ରିୟାଯୋଗରେ ନିଷ୍କାମରେ ।
ମୋତେ ସେବନ୍ତି ସେବା ନରେ ॥
ହିଂସା ବର୍ଜିତ ସାଧୁପଣ ।
ନିତ୍ୟେ ଭଜନ୍ତି ମୋ ଚରଣ ॥୧୫
ଜେ ଅବା ମୋତେ ପୂଜା କରେ ।
ସ୍ତୁତି ବଦନେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଦର୍ଶନ ସ୍ପର୍ଶନ ପ୍ରଣାମ ।
ମୋର ପ୍ରତିମା ଆରାଧନ ॥
ମିତ୍ର ଭାବରେ ସର୍ବଜନ ।
ଦେଖଇ ଆତ୍ମାର ସମାନ ॥୧୬
ଯମ ନିୟମ ମାର୍ଗ ସାଧି ।
ମହତଜନେ ମାନ୍ୟବିଧି ॥
ଦୀନରେ ଅନୁକମ୍ପା ବହି ।
ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ନ ଜାଣଇ ॥୧୭
ମୋହର ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।
ଶ୍ରବଣ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦର୍ଶନ ॥
ଆର୍ଜିବ ସାଧୁସଙ୍ଗ ପୁଣ ।
ଅହିଂସା ଧର୍ମ ପରାୟଣ ॥୧୮
ମୋହର ଧର୍ମ ଆଚରଣ ।
ଏରୂପେ ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ଜାଣ ॥
ମୋହର ଗୁଣ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଆନନ୍ଦ ହୋନ୍ତି ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥୧୯
ଯେମନ୍ତେ ପବନର ବଳେ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପ୍ରସରେ ॥
ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମା ଅବିକାର ।
ତହିଁ ଦେଖଇ ସେ ଧ୍ୟାନର ॥୨୦
ମୁଁ ସର୍ବଭୂତରେ ଈଶ୍ୱର ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପରେ ଗୋଚର ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବ ମୋର ଛାଡ଼ି ।
ଯେ ପୂଜେ ଅନ୍ୟଭାବେ ପଡ଼ି ॥
ଯେ ଜୀବେ ଦୟା ନ କରଇ ।
ପ୍ରତିମା ପୂଜେ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥

ଭସ୍ମରେ ହୋମ ସେ ଯେମନ୍ତ ।
ତାହାର ପୂଜା ସେହିମତ ॥୨୧,୨୨
ମୁଁ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଯେ ଅଟଇ ।
ଏମନ୍ତ ଭାବ ନ ଜାଣଇ ॥
ଯେ ଜୀବେ ବଇରେଇ ହୋଇ ।
ସେ ଶାନ୍ତି କେବେ ନ ଲଭଇ ॥
ମୋତେ ପୂଜଇ ଯେବେ ସେହି ।
ତାର ପୂଜାରେ ତୋଷ ନୋହି ॥୨୩,୨୪
ସର୍ବଭୂତରେ ସ୍ଥିତ ମୁହିଁ ।
ଯାବତ ପ୍ରାଣୀ ନ ଜାଣଇ ॥
ତାବତ ଥାଇ ସ୍ୱଧର୍ମରେ ।
ପୂଜିବ ପ୍ରତିମା ଆଦରେ ॥୨୫
ପର ଅପର ଏକ ଆତ୍ମା ।
ଅନ୍ତର କରେ ଯେ ଦୁରାତ୍ମା ॥
ସେ ମୃତ୍ୟୁପଥୁଁ ନ ତରଇ ।
ସଂସାର ମାର୍ଗେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥୨୬
ମୁଁ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତ ମଧ୍ୟେ ।
ଅର୍ଚ୍ଚନା କରେ ଯେ ସୁସାଧ୍ୟେ ॥
ମିତ୍ରଭାବରେ ସର୍ବ ଦେଖେ ।
ସଂସାରୁ ତରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥୨୭
ଅଜୀବ ତହୁଁ ଜୀବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଜୀବରେ ପ୍ରାଣ ଯେ ଗରିଷ୍ଠ ॥
ପ୍ରାଣରୁ ଚେତନା ବିଶିଷ୍ଟ ।
ତହୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ॥୨୮
ସ୍ପର୍ଶ ଗୁଣରେ ବୃକ୍ଷ ଆଦି ।
ରସ ଗ୍ରହଣେ ମତ୍ସ୍ୟ ଆଦି ॥
ଗନ୍ଧବିଦ ଯେ ଭ୍ରମରାଦି ।
ତହୁଁ ସର୍ପାଦି ଶବ୍ଦଭେଦୀ ॥୨୯
ରୂପରେ କାକ ଆଦି ଯେତେ ।
ତହୁଁ ଉଭୟ ଦନ୍ତବନ୍ତେ ॥
ଅପାଦଠାରୁ ବହୁପାଦ ।
ବହୁପାଦରୁ ଚତୁଷ୍ପଦ ॥
ଦ୍ୱିପଦ ମନୁଷ୍ୟାଦି ଜାଣ ।
ଏକୁ ଆରେକ ଏ ପ୍ରଧାନ ॥୩୦
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଚତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଏଥିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉତ୍ତମ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟରେ ବେଦଜ୍ଞ ।
ତହୁଁ ଅଧିକ ଯେ ଅର୍ଥଜ୍ଞ ॥୩୧
ତହୁଁ ସଂଶୟଛେତ୍ତା ବର ।
ତହୁଁ ସ୍ୱଧର୍ମନିଷ୍ଠ ନର ॥
ତହୁଁ ଅଧିକ ଅଟେ ସେହି ।
ବିଷୟ ସଙ୍ଗ ଯାର ନାହିଁ ॥୩୨
ମୋହର ପ୍ରିୟକର୍ମ କରେ ।
ଆତ୍ମାରେ ଭାବ ନିରନ୍ତରେ ॥
ସକଳ କର୍ମ ସମର୍ପିଲ ।
ମନ ସହିତେ ମୋର ତହିଁ ॥୩୩
ଏ ସର୍ବଭୂତେ ବିଜେ ମୁହିଁ ।
ବହୁ ମାନନାରେ ନମଇଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଯେ ଭଜଇ ।
ତା ହୃଦେ ବିଜେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦର୍ଶନ ଦିଅନ୍ତି ।
ତା ଅଘ ତିମିର ନାଶନ୍ତି ॥୩୪
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ।
ଯେ ମୋତେ ହୃଦୟେ ଦେଖଇ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମକୁ ଲଭଇ ।
ତେଣୁ ଏକାଗ୍ରଭାବେ ଧ୍ୟାୟି ॥୩୫
ସେ ଯେ ପରମବ୍ରହ୍ମ ସାର ।
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷଙ୍କ ପର ॥
ତାର ଉପରେ କେହି ନାହିଁ ।
ସୃଷ୍ଟିର ଆଦି ଅନ୍ତ ସେହି ॥
ତାହାର ତହୁଁ ସେ ଦରବ ।
ସର୍ଜିଲ କର୍ମର ସ୍ୱଭାବ ॥୩୬
ନାନା ପ୍ରକାରେ ରୂପଭେଦ ।
ଆଶ୍ରୟ କାରଣ ଆସ୍ପଦ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କାଳର ମହିମା ।
ଭୋ ମାତ ନିଶ୍ଚଳେ ଜାଣିମା ॥
ମହତ ଆଦି ଯେତେ ଭୂତେ ।
ଅଖିଳ ସଂସାର ଜଗତେ ॥
ସମସ୍ତ ଆତ୍ମା ମଧ୍ୟଗତ ।
ନିରତେ କରୁଅଛି ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ତାହାର ତହୁଁ ଭୟ ପାଇ ।
ନିରତେ କମ୍ପୁଅଛି ଦେହୀ ॥୩୭

ସେ ପ୍ରଭୁ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ରୂପେ ।
କାଳ କଳନା କରେ ଗୋପ୍ୟେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ନାମାନ୍ତର କାଳ ।
ସେହି ବିତରେ ଯଜ୍ଞଫଳ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ କାଳର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣ ସୀମା ॥୩୮
ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ଯାର ନାହିଁ ।
ବିନାଶ କରେ ସର୍ବଦେହୀ ॥୩୯
ଯେ କାଳପୁରୁଷର ଭୟେ ।
ନିରତେ ପବନଟି ବହେ ॥
ଯେ କାଳଭୟେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାପେ ।
ଭ୍ରମେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଆପେ ॥
ଯାହାର ଭୟେ ଦେବଗଣ ।
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଯଥାକ୍ଷଣ ॥
ଯାହାର ଭୟେ ତାରାଗଣେ ।
ଉଦିତ ହୁଅନ୍ତି ଗଗନେ ॥୪୦
ଯାହାର ଭୟେ ବୃକ୍ଷଗଣ ।
ଲତା ଓଷଧି ଶସ୍ୟମାନ ॥
ଯଥାକାଳରେ ପୁଷ୍ପଫଳ ।
ଫୁଟନ୍ତି ଫଳନ୍ତି ନିର୍ମଳ ॥୪୧

ଯାହାର ଭୟେ ନଦୀଗଣ ।
ବହୁ ଅଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ଉଦଧି ଯାହାର ଭୟରେ ।
ଅଦ୍ୟାପି କେବେ ନ ଉଛୁଳେ ॥
ଅଗ୍ନି ଯାହାର ଭୟେ ପୁଣ ।
ସମସ୍ତ କରଇ ଦହନ ॥
ଯାହାର ଭୟେ ଗିରିବର ।
ଭୂମିରେ ହୋଇଛି ନିଶ୍ଚଳ ॥୪୨
ଯାହାର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଆକାଶ ଭୟ କରି ମନେ ॥
ସ୍ୱଦେହ ବିସ୍ତାର ସେ କଲା ।
ସପ୍ତଲୋକକୁ ଠାବ ଦେଲା ।॥
ଯାର ଆଜ୍ଞାରେ ମହତତ୍ତ୍ୱ ।
ସପତାବରଣ ସମେତ ॥
ଦେହକୁ ବିସ୍ତାର କରିଛି ।
ପ୍ରାଣକୁ ଧରିଣ ରହିଛି ॥୪୩
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ଦେବଗଣ ।
ସଚରାଚର ଯେ ଭିଆଣ ॥
ଯାହାର ଭୟେ ବାରେ ବାରେ ।
ସର୍ଜିନା ହୁଅନ୍ତି ସତ୍ୱରେ ॥

ଯେ କାଳଭୟରେ ତ୍ରିଗୁଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥୪୪
ସେ କାଳରୂପୀ ଯେ ଅନନ୍ତ ।
ଅନାଦି ଅବ୍ୟୟ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ସମସ୍ତ ଉପତି କରଇ ।
ଗୁଣ ପ୍ରବାହ ଭାବ ବହି ॥
ଯେ କାଳରୂପେ ଅନ୍ତ କରେ ।
ଏଣୁ ଅନନ୍ତ ନାମ ଧରେ ॥
ଏଣୁ ଏ କାଳର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ମୋର ଭକତଜନେ ଯହିଁ ।
କାଳର ଅଧିକାର ନାହିଁ ॥୪୫
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ମତି ।
ତୁଟିବ ସଂସାର ଦୁର୍ଗତି ॥
ଏ ମାତା ପୁତ୍ରଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ପୁରାଣ ରସମୟ ଗୀତ ।
ହରିବ ସକଳ ଦୁରିତ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
ଭକ୍ତିଯୋଗୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଊନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦେହ କଳତ୍ର ପୁତ୍ର ଆଦି । ଏହାଙ୍କୁ ପୋଷିଣ କୁବୁଦ୍ଧି ॥
ଲଭେ ତାମସୀ ଅଧୋଗତି । ତିରିଶ ଅଧ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଭୋ ମାତ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥
ସେ କାଳ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ସେ ପୁଣି ଅତି ବଳବାନ ॥

ସେ କାଳ ପରାକ୍ରମ ଯେତେ ।
ମୁଁ କହି ପାରିବଇଁ କେତେ ॥
ଏ ଯେତେ ଜୀବଲୋକେ ଛନ୍ତି ।
ତା ଗତି କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ କାଳ ସକଳ ନାଶଇ ।
ଏଣୁ ତା ଗତି କେ ଜାଣଇ ॥

ଏ ଚରାଚର ଦେହଧାରୀ ।
ଯେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଦି କରି ॥
ସକଳ କରଇ ଭକ୍ଷଣ ।
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତେ ଯେସନେ କୃପଣ ॥
ଯେସନ୍ତେ ସମୀର ବଳାୟାର ।
ଜୀମୂତ କରଇ ସଞ୍ଚାର ॥

ସେ ଘନ ତା ଗତି ନ ଜାଣେ ।
ତେସନେ ହୋଇ ଜୀବଗଣେ ॥
କାଳର ଗତି ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ସେ କାଳବଶେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ॥୧
ଏ ଜୀବ ସୁଖଭୋଗ ପାଇଁ ।
ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନେ ଭ୍ରମଇ ॥
ବିବିଧ ଦୁଃଖେ ତା ସଞ୍ଚଇ ।
ସେ ଅର୍ଥ କାଳ ଯେ ହରଇ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ଶୋଚେ ଯାହା ପାଇଁ ।
ସେ ଅର୍ଥ କାଳ ବିନାଶଇ ॥
ସେ କାଳ ଅତି ବଳାୟାର ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗତି ତାର ॥
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ବିହରଇ ।
ମନ ବଚନେ ଭେଦ ନୋହି ॥
କୃଷକଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସଂସାର ପାକି ବିନାଶଇ ॥
ସେ କାଳମୁଖେ ଜୀବ ରହି ।
ନାନା ବିବାଦେ ହିଂସା ବହି ॥
କରନ୍ତି ନାନା ଛନ୍ଦ ମାୟା ।
ହୃଦେ ନ ବସେ ଜୀବେ ଦୟା ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବେ ମୂଢ଼ପଣେ ।
କାଳ ଗରାସେ ପୁଣ୍ୟହୀନେ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ପକ୍ଷାପକ୍ଷ ।
ସକଳ କରଇ ସେ ଭକ୍ଷ ॥୨
ଏ ଜୀବ ଅତି ମତିହୀନ ।
ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚଇ ପ୍ରତିଦିନ ॥
ଯେ ଅର୍ଥେ ମୃତ୍ୟୁ ଉପଗତ ।
ନ ଜାଣେ ଏ ମୂଢ଼ ପଣ୍ଡିତ ॥
ଅନିତ୍ୟ ଦେହ ନ ବୁଝଇ ।
ବ୍ୟାପାର କରେ ଦୁଃଖ ସହି ॥
ଗୃହ କଳତ୍ର ଧନ ଆଦି ।
ଏଣେ କରଇ ନିତ୍ୟବୁଦ୍ଧି ॥
ଏ ଦେହ ସୁତ ଦାରା ମୋହେ ।
ମୋହର ବୋଲି ନିତ୍ୟ କହେ ॥
ଏ ମାୟାମୋହେ ପଡ଼ିଅଛି ।
ଏଣୁ ଏ ନ ବୁଝଇ କିଛି ॥୩

ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଜୀବମାନେ ।
ନିରତେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନେ ॥
ଯାବତ ଯୋନିରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ସର୍ବତ୍ର ଫୁଟିଣ ମରନ୍ତି ॥
ଏ ଘୋରଦୁଃଖ ସୁଖ ମଣେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ନ ଜନ୍ମେ ଅଜ୍ଞାନେ ॥୪
ଯେବେ ନରକେ କୀଟ ହୋଇ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ ତା ମଣଇ ॥
କରଇ ନରକ ଆହାର ।
ତଥାପି ଦୁଃଖ ନୋହେ ତାର ॥
ସେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ ନ ଇଚ୍ଛଇ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହେ ସ୍ନେହ ବହି ॥୫
ଦେହ କଳତ୍ର ସୁତ ଘର ।
ପଶୁ ଭୃତ୍ୟାଦି ବନ୍ଧୁ ମୋର ॥
ମନକୁ ଏଣେ ଦୃଢ଼ କରେ ।
ସୁଖ ମଣଇ ଦୁଃଖ ଘୋରେ ॥
ମଣଇ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଲି ।
ଅନେକ ସୁଖ ମୁଁ ପାଇଲି ॥
ମୋ ତୁଲ୍ୟ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
କେ ଅଛି ମୋ ସମ ମହନ୍ତ ॥
ତହିଁରେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ହୁଏ ।
ନ ବୁଝେ ପଡ଼ି ମାୟାମୋହେ ॥୬
ତାଙ୍କ ପୋଷଣେ ଚିନ୍ତା କରେ ।
ଦଗଧି ମରେ ଦୁଃଖ ଘୋରେ ॥
କ୍ଷଣେ ନ ପାରେ ଗୃହେ ରହି ।
ବାଣିଜ୍ୟ କାବ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନେ ଦିବାନିଶେ ।
ସ୍ୱବଶ ନୋହେ ଅବକାଶେ ॥
କରେ ଦୁରିତ କର୍ମମାନ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଅର୍ଥେ ଅଭାଗିନ ॥୭
ଅସତୀ ଦୁଷ୍ଟା ନାରୀ ଘରେ ।
ବିବିଧ ଛନ୍ଦ ମାୟା କରେ ॥
ତାର ବଶରେ ନିତ୍ୟେ ଥାଇ ।
ସେବକ ଜନ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ତା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ତୋଷ ମନେ ।
ଲଂଘି ନ ପାରେ ରାତ୍ର ଦିନେ ॥

ନୟନ ଥାଇଁ ନ ଦେଖଇ ।
ଅନ୍ଧ ଜଳକା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସେ ମନ-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ହାରିଣୀ ।
ତାର ସନ୍ତୋଷେ ନିତ୍ୟେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ନାରୀ ସଙ୍ଗେ ବିହରଇ ।
ନିଶି ଦିବସେ ମନ ଦେଇ ॥
ତାହାଙ୍କ ସୁଖ ଭୋଗ ପ୍ରୀତି ।
ଓଟାରି ନରକେ ପକାନ୍ତି ॥
ନରକ ବୋଲି ତାକୁ କହି ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭୋଗ ସୁଖ ଯେହି ॥
ଏହା ନ ଜାଣି ମୂଢ଼ ପ୍ରାଣୀ ।
ଦୁଃଖକୁ ସୁଖ ପରିମାଣି ॥
ବାଳକ କୋମଳ ବଚନ ।
ତା ଶୁଣି ଅତି ତୋଷ ମନ ॥
ସେ ବାଳ ଗାବକ୍ଷେଣ ଗୀତ ।
ତହିଁ ଅର୍ପିତ କରେ ଚିତ୍ତ ॥
ଏ ସର୍ବ ସୁଖ କରି ମଣେ ।
ଯେ ହିତ ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଜାଣେ ॥୮
ଏ ଗୃହ ଅତି କୂଟ ଧର୍ମ ।
କରାଏ ଅତି ଛନ୍ଦ କର୍ମ ॥
କେବଳ ଦୁଃଖର ଏ ମୂଳ ।
ତହିଁ ପଡ଼ିଣ ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ॥
ସେ ଦୁଃଖ ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ।
ନାନା ବ୍ୟାପାରେ ଦୁଃଖେ ଧାଇଁ ॥
ସେ ଦୁଃଖ ଅତି ସୁଖ ମଣେ
କେବଳ ମୋହେ ନ ପ୍ରମାଣେ ॥୯
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣରେ ଥାଇ ।
ବହୁତ ଧନ ଉପୁଜାଇ ॥
ବହୁତ ହିଂସା କର୍ମ କରେ ।
ଅର୍ଥ ଅର୍ଜନେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପୋଷି ଦୁଃଖେ ନିତ୍ୟେ ।
ନରକ ଭୁଞ୍ଜେ ଦେହ ଅନ୍ତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସତତ ପୋଷଇ ।
ଆପଣା ସୁଖ ନ ବାଞ୍ଛଇ ॥
ଯେବେ କ୍ଷୁଧାରେ ମରୁଥାଇ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଅଗ୍ରତେ ଭୁଞ୍ଜାଇ ॥

ତେବେ ଭୁଞ୍ଜଇ ଅବଶେଷ ।
ତା କର୍ମ ଧର୍ମ ଯାଇ ନାଶ ॥
ଅନ୍ତେ ସେ ଲଭେ ଅଧୋଗତି ।
ଏହା ନ ବୁଝେ ମୂଢ଼ମତି ॥୧୦
ଜୀବିକା ଦଇବ ସଂଯୋଗେ ।
ବିନଷ୍ଟ ହେଲେ କର୍ମ ଯୋଗେ ॥
ପୁଣି ଜୀବିକା ଆରମ୍ଭଇ ।
ସେହି ଯଦ୍ୟପି ନାଶ ଯାଇ ॥
ପୁଣି ଆରମ୍ଭେ ବାରମ୍ବାର ।
କୁଟୁମ୍ବ ଅର୍ଥେ ମୂଢ଼ ନର ॥
ସମର୍ଥପଣ ଥିବା ଯାଏ ।
ତାବତ କରଇ ଉପାୟେ ॥
ତହୁଁ ହୋଇଲେ ଅସମର୍ଥ ।
ଲୋଭେ ଚିନ୍ତଇ ପର ବିତ୍ତ ॥
ଲୋଭ ବଢ଼ାଇ ପର ଧନେ ।
ନରକ ଭୟକୁ ନ ମାନେ ॥୧୧
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମେ ହରେ ଦିନ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଅର୍ଥେ ମୂଢ଼ଜନ ॥
କେବଳ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ହୋଇ ।
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷି ନ ପାରଇ ॥
ଏଣୁ ହରଇ ପର ଧନ ।
ନାଶଇ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟ ॥
ଦରିଦ୍ର ଜୀବନେ ବଞ୍ଚଇ ।
ନାନା ଆପଦ ପୀଡ଼ା ପାଇ ॥
ବୃଥା ଉଦ୍ୟମେ ଫୁଟି ରହେ ।
ଆଉ ସମ୍ପଦ କେବେ ନୋହେ ॥
ସର୍ବଦା ହୁଅଇ କୃପଣ ।
କରଇ ନିତ୍ୟେ ଅର୍ଥ ଧ୍ୟାନ ॥
ଅର୍ଥ ବିହୀନେ ଚିନ୍ତାକୁଳ ।
ଶରୀର ଦୁଃଖେ ତା ନିର୍ବଳ ॥
ଶ୍ୱାସ ଉଠଇ ନିରନ୍ତର ।
ଏମନ୍ତେ ନାଶଇ ଶରୀର ॥୧୨
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧଭାବ ପାଇ ।
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷି ନ ପାରଇ ॥
ସାମର୍ଥ୍ୟହୀନେ ନିଜ ଘରେ ।
ବଞ୍ଚଇ ଅତିଥି ବେଭାରେ ॥

ତାହାକୁ କେହି ନ ଗଣନ୍ତି ।
ନାନା ବଚନେ ଗାଳି ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଉଦା ଶ୍ୱେଳର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଭବ ଭର୍ତ୍ସନା ସହଇ ॥
କିଛି ନ ପାରେ ତୁଣ୍ଡେ କହି ।
ଅନ୍ତରେ ଅପମାନ ବହି ॥
ଦାରା ତନୟ ଆଦି ଯେତେ ।
ଆଦର ଛାଡ଼ନ୍ତି ତୁରିତେ ॥
ଯେତେ ଆଦର ପୂର୍ବେ ଥିଲା ।
ସେ ପୂର୍ବ ସ୍ନେହ ସବୁ ଗଲା ॥
ତାହାକୁ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁଜନେ ।
ତୁରେ ତେଜନ୍ତି ଦୁଃଖ ମନେ ॥
ଯେହ୍ନେ କୃଷକ ବୃଦ୍ଧ ଗାବେ ।
ମାଗି ତେଜନ୍ତି ଅନ୍ୟଠାବେ ॥
ତେସନେ ଦାରାଦି ସକଳେ ।
ବୃଦ୍ଧକୁ ନ ସେବନ୍ତି ହେଳେ ॥୧୩
ତଥାପି ସ୍ନେହ ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ଗୃହାଦି ବାରତା ପୃଚ୍ଛଇ ॥
ତଥାପି ଦୟା ନ କରନ୍ତି ।
ନିଷ୍ଠୁର ବାକ୍ୟେ ଗାଳି ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଦୁଃଖେଣ ପୋଷିଲା ଯାହାକୁ ।
ସେ ସର୍ବେ ଛାଡ଼ିଲେ ତାହାକୁ ॥
ଜରା ହରନ୍ତେ ରୂପକାନ୍ତି ।
ତେବେ ନ ଛାଡ଼େ ସ୍ନେହ ଅତି ॥
ମରଣ ନିକଟ ହୋଇଲା ।
ବୈରାଗ୍ୟ କେବେ ନ ସ୍ଫୁରିଲା ॥୧୪
ଦାରା ତନୟ ଭକ୍ଷ୍ୟ ତାରେ ।
ଦିଅନ୍ତି ଅତି ହତାଦରେ ॥
କର୍ମ ଆୟୁରେ ଯେବା ପାଇ ।
ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ତାହା ଖାଇ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ଗୃହାନ୍ତରେ ଯାଇ ।
ଶଙ୍କିତେ ଶ୍ୱାନ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ଚିନ୍ତା ପ୍ରବଳେ ଦୁଃଖମନ ।
ରୋଗ ବଢ଼ଇ ପ୍ରତିଦିନ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ତନୁ କ୍ଷୀଣ ।
ଯେସନେ ପୁରୁଣା ବସନ ॥

ଆହାର ହାନେ ଚିନ୍ତାକୁଳେ ।
ନ ପଚେ ମନ୍ଦ-ହୁତାଶନେ ॥
ଆହାର ଅଳପ ଭକ୍ଷଇ ।
ଦୁର୍ବଳେ ଉଠି ନ ପାରଇ ॥୧୫
ଖର ପବନ ନାସାଦ୍ୱାରେ ।
ବହଇ ଅତି ଦୀର୍ଘତରେ ॥
ଶବଦ ଅତି ଭୟଙ୍କର ।
ଯେହ୍ନେ ଗଭୀର କମ୍ବୁସ୍ୱର ॥
ଗୃହ ବାହାରେ ଆସି ରହେ ।
କଫ ନିବାରେ ଶକ୍ତି ନୋହେ ॥
କଫେ ପୂରିତ ନାଡ଼ିମାନ ।
ଶ୍ୱାସ ନ ଚଳଇ ସମାନ ॥
ଯେଣୁ ପବନ ମନ୍ଦ ହୋଇ ।
ବଚନ ନ ପାରଇ କହି ॥
ସର୍ବଦା ଉଠେ କାଶ ଶ୍ୱାସ ।
ଏଣେ ଲଭଇ ବହୁ କ୍ଳେଶ ॥
କଣ୍ଠ ହୁଅଇ ଘୁର ଘୁର ।
ବଚନ ନୁହଇ ବାହାର ॥
ପ୍ରାଣ ହୁଅଇ କଣ୍ଠଗତ ।
ଜୀବନ ହୋଏ ଛଟପଟ ॥୧୬
କାନ୍ଦଇ ବନ୍ଧୁ ମୁଖ ଗୁହିଁ ।
ବଦନୁ ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରଇ ॥
ଚିନ୍ତଇ କି ରୂପେ ମରିବି ।
କାହିଁ କେବଣ ମାର୍ଗେ ଯିବି ॥
ମୋର ମରଣେ ପୁତ୍ର ଦାରା ।
କେମନ୍ତେ ଥିବେ ଗୃହ କରି ॥
ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିଲି ଯେତେ ଧନ ।
ମୁଁ ମଲେ ଏହା କେବେ ଆନ ॥
ଏ ଯେ ହୋଇବେ ଅରକ୍ଷିତ ।
ଏଣୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଏ ଚିତ୍ତ ॥
ଭିତରେ ଆକୁଳେ କାନ୍ଦଇ ।
ତା ମନ କେହି ନ ଜାଣଇ ॥
ଜୀବନ ବହେ ଦାରା ଧନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନ ସ୍ମରେ ଅଜ୍ଞାନେ ॥

ବାଲିଶଯ୍ୟାରେ* ଶୋଇଦେଇ ।
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବେ ବେଢ଼ି ତହିଁ ॥
ସକଳେ କରନ୍ତି ରୋଦନ ।
ଶ୍ରବଣେ ଡାକନ୍ତି ସଘନ ॥
ହେ ତାତ ବୋଲି କେ ଡାକଇ ।
ତା ଗୁଣ ଭାଳି କେ ରୋଦଇ ॥
କେହୁ ଡାକନ୍ତି ପୁତ୍ର ଭାଇ ।
ଭାରିଯା ଡାକେ ହେ ଗୋସାଇଁ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସେ ରୋଦନ୍ତି ।
ତା ଦୁଃଖ କେହି ନ ଘେନନ୍ତି ॥
ସେ କାଳପାଶେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ।
କିଛିହେଁ ବାକ୍ୟ ନ ଭାଷଇ ॥୧୭
ପୀଡ଼ିତ ମୃତ୍ୟୁଦୁଃଖ ଘୋରେ ।
କୁଟୁମ୍ବ-ଭରଣ ବ୍ୟାପାରେ ॥
ଶୁଣ ଜନନି ଏକ ଚିତ୍ତେ ।
ସଂସାର ଦୁଃଖସୁଖ ଏତେ ॥
ମନ ନିବିଷ୍ଟ ତହିଁ କଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜିଣି ନ ପାରିଲା ॥
ତେଣୁ ହୋଇଲା ମୃତ୍ୟୁ ତାର# ।
ଏ ଦଣ୍ଡ ଅତି ଭୟଙ୍କର ॥
ବନ୍ଧୁ-ସ୍ୱଜନେ ସର୍ବେ ଥାଇ ।
ତା ଦୁଃଖଭାଗୀ କେହି ନୋହି ॥
ବ୍ୟର୍ଥେ ପୋଷିଲା ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖେ ।
ଏବେ ସେ ଦେଖିଲେ ବିମୁଖେ ॥
ପ୍ରାଣ ଯିବାର ବେଳେ ମାଏ ।
ଅତି ବେଦନା ଜୀବ ପାଏ ॥

ଘୋର ବ୍ୟଥାରେ ନଷ୍ଟ ମତି ।
ଚେତନା ରହିତ ହୁଅନ୍ତି ॥୧୮
ତଦନ୍ତେ ଯମଦୂତ ବେନି ।
ଆସନ୍ତି ଦଣ୍ଡ ପାଶ ଘେନି ॥
ପାପୀଙ୍କି ଘେନି ଯିବା ପାଇଁ ।
ସକ୍ରୋଧ ନୟନେ ଅନାଇ ॥
ତାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ପାପୀଜନ ।
ହୃଦୟ ଭୟେ କମ୍ପମାନ ॥
ଆରତେ ଛାଡ଼େ ମଳମୂତ୍ର ।
ସର୍ବତ୍ର କମ୍ପମାନ ଗାତ୍ର ॥୧୯
ଯାତନା କଳେବର[1] ଦେଇ ।
ବଳେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ପାଶେ ନେଇ ॥
ନିଅନ୍ତି ଘୋର ଦୀର୍ଘବାଟେ ।
ତର୍ଜନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ରାଜଭଟେ[2] ॥୨୦
ବହୁତ କରନ୍ତି ତାଡ଼ନ ।
ଭୟେ ହୃଦୟ କମ୍ପମାନ ॥
ସେ ରୂପ କେହି ନ ଦେଖନ୍ତି ।
ଅନ୍ଧାରପଥେ ଘେନିଯାନ୍ତି ॥
ପଥରେ ଗମନ୍ତେ କୁକୁର ।
ରୋଷେ କାଟନ୍ତି[3] ତା ଶରୀର ॥
ତାହାଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି ଡରି ।
କାନ୍ଦଇ ଉଚ୍ଚନାଦ କରି ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦଶନେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ବେଗେ କରନ୍ତି ତାର ପିଣ୍ଡ ॥
ବିକ୍ରମି କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ।
କରଇ କାତରେ ରୋଦନ ॥

ସେ ଅତି କଷ୍ଟେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ।
ନିଜ ପାତକ ସୁମରଇ ॥୨୧
ଉଠି ପଡ଼ଇ ସେ ବିକଳେ ।
ଘୋର ପ୍ରହାର ଭୟାକୁଳେ ॥
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଦୁଃଖାକୁଳେ ।
ପଥରେ ନିଅନ୍ତି ସତ୍ୱରେ ॥
ବଇତରଣୀ ନଦୀକୂଳେ ।
ବାଲୁକା ଜଳଇ ଅନଳେ ॥
ତପ୍ତ ବାଲୁକାମୟ ପଥ ।
ସେ ଉଷ୍ଣବାୟୁ ସନ୍ତାପିତ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଦାବାନଳ ।
ସନ୍ତପ୍ତ କରେ ଅତିବେଳ ॥
ଜଳି ତାପଇ ଅତିଘୋରେ ।
ସେ ତାପ କେ ସହି ଶରୀରେ ॥
ତହୁଁ ତପତ ବାଲୁକାରେ ।
ପ୍ରବେଶ କରାନ୍ତି ସତ୍ୱରେ ॥
ଗମଇ ଅତି କଷ୍ଟ ଭରେ ।
ନ ଗଲେ ମାରନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥
କ୍ଷଣେ ବିଶ୍ରାମ ନ କରାନ୍ତି ।
ଅନେକ ଘୋର ଶାସ୍ତି ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଯେ ମାର୍ଗେ ଜଳ ବୃକ୍ଷ ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣ ସମ୍ଭାଳିବ ସେ କାହିଁ ॥
ଆଶ୍ରୟ ଉଦକ ନ ମିଳେ ।
ସାମର୍ଥ୍ୟ ହୀନେ ଭୟେ ଚଳେ ॥୨୨
ଏମନ୍ତ ପଥେ ନ୍ୟନ୍ତେ ଧରି ।
ଏକାନ୍ତେ ନିଜ କର୍ମ ସ୍ମରି ॥

୧. ଯାତନା କଳେବର—ପାପୀଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗାଇବା ପାଇଁ ନରକରେ ମିଳୁଥିବା ଶରୀର, ଯାହା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିଦେଲେ ବା ଅସହ୍ୟ ଯାତନା ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ମରେ ନାହିଁ। ୨. ରାଜଭଟ—ଦଣ୍ଡ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ରାଜକର୍ମଚାରୀ। ୩. କାଟନ୍ତି—କାମୁଡ଼ନ୍ତି।

* ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ବାଲୁକାରେ ଶୟନ କରିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ। ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ଯେଉଁ ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗାକୂଳକୁ ଅଣାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ଭାଇବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଘର ଭିତରୁ ଅଗଣାକୁ ଟେକି ନେଇ ସେଠାରେ ଗଙ୍ଗାବାଲି ବିଛାଇ ଅଥବା କଳ୍ପିତ-ଗଙ୍ଗାବାଲୁକା ରଚିତ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଆଇ ଦିଅନ୍ତି।

କାଳଦୃଷ୍ଟିରେ ସମସ୍ତ ଦେହଧାରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ। ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା, ପାପାତ୍ମା, ଭକ୍ତ, ଅଭକ୍ତ, ଗୃହସ୍ଥ, ସାଧୁ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାର୍ଥିବ ଶରୀର ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼େ। କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଅହଂକାର ମମତାରେ ଆବଦ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ଏବଂ ସେ ହିଁ ଲୌକିକ ମୋହ ହେତୁ ମରଣ କାଳରେ ଅଧିକ କ୍ଲେଶ ପାଏ; କାରଣ ସେ ନିଜକୁ ମରଣଶୀଳ ଭାବି ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ କରୁଥାଏ। ଆତ୍ମା ଯେ ଅମର ଏବଂ ସ୍ଥୂଳ-ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରଣଶରୀରଠାରୁ ଅତୀତ, ଏ କଥା ଅନୁଭବ କରି ନ ପାରିବାରୁ ସେ ବାରମ୍ବାର ଶରୀର ଧାରଣ କରେ ଓ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ଆବର୍ତ୍ତରେ ଘୂରିବୁଲେ। କିନ୍ତୁ ଦେହାଧ୍ୟାସରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠିଯାଇଥିବା ମହାତ୍ମା, ଭଗବତ୍‌ପ୍ରାପ୍ତ ପୁରୁଷ, ଭକ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ମୃତ୍ୟୁ ଦ୍ୱାରା ଦେହବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି। ସେମାନେ ଅମରତ୍ୱ ଲାଭ କରନ୍ତି।

ପଡ଼ି ଉଠଇ ଦୁଃଖେ ଶ୍ରମେ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଏ ଜ୍ଞାନ ଭ୍ରମେ ॥
ମାରନ୍ତେ ସତ୍ୱରେ ଉଠଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ପୁଣି ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ସେ ଦୂତେ ଦୟା ନ କରନ୍ତି ।
ଦୁଃସହ ମାର୍ଗେ ଘେନିଯାନ୍ତି ॥
ଗହନ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ।
ନିଅନ୍ତି ପାପୀକୁ ସତ୍ୱରେ ॥
ପଥ ଅଦୃଶ୍ୟେ ବୁଡ଼ି ପଡ଼େ ।
ମୁଣ୍ଡେ ପ୍ରହାରନ୍ତି ନିବିଡ଼େ ॥
ଏମନ୍ତ ଦୁଃଖେ ପାପୀଜନ ।
ପ୍ରବେଶ ଯମର ଭୁବନ ॥
ଊନଶତ ସସ୍ତ ଯୋଜନ ।
ସଂଖ୍ୟା ଯେ ବାଟର ପ୍ରମାଣ ॥
ବେନି ବା ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ।
ପ୍ରବେଶ କରାନ୍ତି ସେଠାରେ ॥୨୪
ତହିଁ ଦଣ୍ଡନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ମସ୍ତକ ସର୍ବାଙ୍ଗ ଚରଣେ ॥
ତଦନ୍ତେ ଦହନ୍ତି ଅନଳେ ।
ରୋଦଇ ନିର୍ଘାତ ବହଳେ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୀଡ଼ାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ।
କ୍ଷୁଧାରେ ହୋଏ ଜ୍ଞାନଭୋଳ ॥
ଆପଣା ହସ୍ତେ ଦେହ ମାଂସ ।
କାଟିଣ କରୁଥାଇ ଗ୍ରାସ ॥
ଅଥବା କାଟି ଦ୍ୟନ୍ତି ପର ।
ତାହା ଭକ୍ଷଇ ପାପୀ ନର ॥୨୫
ଗୃଧ୍ର କୁକୁର ଯମପୁରେ ।
ପାପୀଙ୍କି ବେଢ଼ିଣ ସତ୍ୱରେ ॥
ଓଟାରି ନ୍ୟନ୍ତି ନାଡ଼ୀଗଣ ।
ତଥାପି ନ ଛାଡ଼ଇ ପ୍ରାଣ ॥
ସର୍ପ ବୃଶ୍ଚିକ ଦଂଶ[୧] ଆଦି ।
କୋପେ ଦଂଶନ୍ତି ନିରବଧି ॥୨୬
କର ଚରଣ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
କରି ପାପୀଙ୍କି ଦ୍ୟନ୍ତି ଦଣ୍ଡ ॥

ହସ୍ତୀର ଆଗେ ଦ୍ୟନ୍ତି ନେଇ ।
ସେ ପାଦ ମାଡ଼ି ଓଟାରଇ ॥
ଦଶନେ ଶରୀର ଚିରନ୍ତି ।
ପର୍ବତ ଶିଖରୁ ପକାନ୍ତି ॥
ତଦନ୍ତେ ଖାତ ଖୋଳି ପୁଣି ।
ଧୂମ ପୂରାନ୍ତି ନିରବଧି ॥
ବୁଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତି ଜଳରେ ।
ପଥର ଲଦି ତା ଉପରେ ॥
ଆକୁଳେ ରୋଦଇ ବିକଳେ ।
ମୁଖେ ପିଟନ୍ତି ବୋପାନଳେ ॥୨୭
ତାମିସ୍ର ଆଦି ଯେ ଯାତନା ।
କେତେ ବା କରିବା ବର୍ଣ୍ଣନା ॥
ପାତକୀ ସକଳ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ସ୍ୱକର୍ମ ପାଶେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ॥
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ନରନାରୀ ।
ଯାତନା ଦୁଃଖେ ସର୍ବେ ସରି ॥
ଉଭୟ ସଙ୍ଗେ ଏତେ ହୋଏ ।
ନରକ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ମୋହେ ॥୨୮
ଭୋ ମାତ ଦେଖ ସୁବିସ୍ତରେ ।
ନରକ ସ୍ୱର୍ଗ ଏହିଠାରେ ॥
ନରକ ଯାତନା ଯେତେକ ।
ଏଠାରେ ଦେଖ ତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଏ ବେନି ବୁଝ ପରିମାଣି ।
ବିବେକ ମୁଖେ[୨] ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣି ॥୨୯
ଏରୂପେ କୁଟୁମ୍ବ ଯେ ପୋଷେ ।
ନିଜ ଉଦର ପରିତୋଷେ ॥
ଏ ବେନି* ସଙ୍ଗତେ ନ ଯାଇ ।
ଛାଡ଼ିଣ ଏକା ସେ ଚଳଇ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ଆପେ କର୍ମଫଳ ।
ଯାଠାରୁ ନାହିଁ ବଳୀୟାର ॥୩୦
ତେଜିଣ ନିଜ କଳେବର ।
ଏକା ସେ ଗମେ ଯମପୁର ॥

ଅଧର୍ମେ ପ୍ରାଣୀ ହିଂସା କରି ।
ଯେ ଦେହ ପୋଷେ ସ୍ନେହ କରି ॥
ସେ ଦେହ ତେଜିଣ ସେ ଯାଇ ।
ପାପକୁ ପୃଷ୍ଠରେ ବସାଇ ॥
ଏକା ସେ ନରକ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସଙ୍ଗତେ ନ ଯାଇ ॥୩୧
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣର ଫଳ ।
ତାହାର ଯେତେକ ଶମଳ[୩] ॥
ସେ ଫଳ ଈଶ୍ୱର ଦିଅନ୍ତି ।
ପାପୀ ତା ଏକାକୀ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥
ଧନ ହରାଇ ଯେହ୍ନେ ନର ।
ମନରେ ହୁଅଇ ଆତୁର ॥
ସେ ଦୁଃଖ ନ ଭୁଞ୍ଜଇ ପର ।
ତେସନେ ନରକ ଆହାର ॥୩୨
କେବଳ ଅଧର୍ମ ଆଚରି ।
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣ ଯେ କରି ॥
ଗମଇ ଅନ୍ଧତାମିସ୍ରକୁ ।
ଉଦ୍ଧାର ନାହିଁ କାହିଁ ତାକୁ ॥
ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର ତାର ନାମ ।
ତାହା ହିଁ ନରକ ଚରମ ॥୩୩
ମରଣେ ଦହନ ହୁଅନ୍ତେ ।
ନରକ ଭୁଞ୍ଜଇ ଏକାନ୍ତେ ॥
ଯେତେକ ଯାତନା ଅଛଇ ।
କ୍ରମେଣ ସକଳ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ସେ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଅବଶେଷ ।
କର୍ମେ ସେ ଉଦରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଶ୍ୱାନ ଶୂକର ଆଦି ଯୋନି ।
ପାପୀ ଲଭଇ କର୍ମ ଘେନି ॥
ଏ ପାପ ଯାତନା ଭୋଗନ୍ତେ ।
ପବିତ୍ର ହୋଏ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତେ ॥
ତଦନ୍ତେ ନରଦେହ ହୋଇ ।
ଏଥେ ସଂଶୟ ନ ଘଟଇ ॥୩୪

୧. ଦଂଶ—ଡାଆଁଶ । ୨. ବିବେକ ମୁଖେ—ବିବେକପୂର୍ବକ । ୩. ଶମଳ—ପାପାଦି ମଳିନତା ।
* ଅର୍ଥାତ୍ କୁଟୁମ୍ବ ଓ ନିଜ ଶରୀର ।

ଏମନ୍ତେ ମାତାର ସମୀପେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କପିଳ ସ୍ୱରୂପେ ॥
ଯେତେ କହିଲେ ଜ୍ଞାନବାଣୀ ।
ସୁଜନ ଜନେ ଏହା ଶୁଣି ॥
ତରିବ ଭବବନ୍ଧ ପାଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ କପିଳଦେବହୂତିସଂବାଦେ ନିରୟଯାତନାବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁଣ୍ୟ ପାପ ଯେ ମିଶାମିଶି । ଗତି ଦିଆଏ ଯେ ରାଜସୀ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ଏଣୁ ପାଏ । ଏକତ୍ରିଂଶରେ ଏହା କହେ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଭୋ ମାତ ସାବଧାନେ, ଶୁଣ ॥
ଯେ କର୍ମ ଜୀବ କରିଥାଇ ।
ଈଶ୍ୱର ତହିଁ ନିଯୋଜଇ ॥
ଏ ଜୀବ ସ୍ୱକର୍ମ ବଶରେ ।
ପୁରୁଷ ରେତ ଆଶ୍ରା କରେ ॥
ପୁଣି ଏ ଦେହ ଧରିବାକୁ ।
ପ୍ରବେଶ ଜନନୀ ଗର୍ଭକୁ ॥ ୧
ସେ ରେତ ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ।
ମିଶଇ ଶୋଣିତ ସଙ୍ଗରେ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲିଟି କଲ୍ଲୋଳ ।
ପଞ୍ଚମ ଦିନେ ସେ ବର୍ତ୍ତୁଳ ॥
ସେ ପୁଣି ବଦରୀ ସମାନେ ।
କଠିନ ହୁଏ ଦଶଦିନେ ॥
ତା ପରେ ହୋଇ ମାଂସ ପିଣ୍ଡ ।
ତଦନ୍ତେ ପ୍ରକାଶଇ ଅଣ୍ଡ ॥ ୨
ମସ୍ତକ ପ୍ରଥମ ମାସରେ ।
ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ତା କନ୍ଧରେ ॥
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବେନି ମାସ ଯାଏ ।
କର ଚରଣ ଆଦି ହୋଏ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ନଖ ତନୁ ରୋମ ।
ଅସ୍ଥି ହୃଦୟ ନାଡ଼ୀମାନ ॥
ଲିଙ୍ଗ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଛିଦ୍ର ଆଦି ।
ତୃତୀୟମାସେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୩

ଚତୁର୍ଥ ମାସେ ଧାତୁ*ହୋଏ ।
ପଞ୍ଚମେ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ବହେ ॥
ତଦନ୍ତେ ଷଷ୍ଠ ପରିମିତ ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ସେ ପୀଡ଼ିତ ॥
ଗର୍ଭ ବେଷ୍ଟନେ ବନ୍ଧ ହୋଇ ।
ଦକ୍ଷିଣ କୁକ୍ଷିରେ ଭ୍ରମଇ ॥ ୪
ଜନନୀ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭକ୍ଷଇ ।
ସେ ରସେ ତା ଧାତୁ ବଢ଼ଇ ॥
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ଗର୍ତ୍ତ ଲାଗେ ।
କୃମି ପୀଡ଼ିତ ସମାକୁଳେ ॥
ତହିଁ ଯନ୍ତ୍ରିତେ ଶୋଇ ଥାଇ ।
କୃମି ସଂକୁଳ ମଧ୍ୟେ ରହି ॥ ୫
ଅତି କୋମଳ କଳେବର ।
କୃମି ଭକ୍ଷଣେ ନୋହେ ସ୍ଥିର ॥
ଅଙ୍ଗ କାଟନ୍ତେ କୃମିମାନେ ।
ମ୍ଳାନ୍ତଳେ ଦେହ ପ୍ରତିକ୍ଷଣେ ॥
ବହୁତ କ୍ଳେଶ ତହିଁ ପାଇ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଇ ॥ ୬
ଉଷ୍ଣ ଲବଣ କଟୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ।
କ୍ଷାର ଆମ୍ଳିକ ଯା ଭକ୍ଷଣ ॥
ଜନନୀ ଆହାର କରଇ ।
ସେ ରସେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ପୀଡ଼ଇ ॥ ୭
ନିବାସ ଜରାୟୁ ଭିତରେ ।
ନାଡ଼ୀରେ ବେଷ୍ଟିତ ନିର୍ଭରେ ॥
କୁଟିଳ ଭାବେ ଶିରୋଧର[୧] ।
ପୃଷ୍ଠ କୁଟିଳ କଳେବର ॥ ୮

ମାତୃକୁକ୍ଷିରେ ଦେଇ ଶିର ।
ପଡ଼ି ଯେ ଥାଇ ନୋହେ ସ୍ଥିର ॥
ଶରୀର ଗ୍ଳାନି ନ ପାରଇ ।
ପିଞ୍ଜର ପକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସେ ଗର୍ଭେ ପୂର୍ବକର୍ମ ବଶେ ।
ବହୁତ ଜନ୍ମ ତାକୁ ଦିଶେ ॥
ଶତେ ଜନ୍ମର କର୍ମ ଯେତେ ।
ସୁମରୁ ଥାଏ ଗର୍ଭଗତେ ॥
ସେ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ।
ବହୁତ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ଇ ॥
ତା ଫେଡ଼ି ନ ପାରଇ କେହି ।
କର୍ମ ଆୟତ୍ତେ ବଶ ହୋଇ ॥
ସୁମରି ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ।
ସୁଖ ନ ଲଭି ସେ ବିମୁଖ ॥ ୯
ସପ୍ତମ ମାସ ଆଦି କରି ।
ତା ଦେହେ ଜ୍ଞାନ ଥାଇ ପୂରି ॥
ପ୍ରସୂତିବାତ ବଳାୟାର ।
ତେଣେ କମ୍ପଇ ତା ଶରୀର ॥
ଦେହକୁ ଅସ୍ଥିର କରଇ ।
କୃମି ଯେସନେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
ସେ ରୂପେ ଗର୍ଭେ ତା ଭ୍ରମଣ ।
ଦୁଃସହ ସେ ଦୁଃଖ କଷଣ ॥ ୧୦
ତଦନ୍ତେ ଶୁଣ ଗୋ ଜନନି ।
ଭାଳଇ ସେ ଦିବା ରଜନୀ ॥
ଅତି ବିମୁଖେ କଷ୍ଟ ସହି ।
ସେ ଗର୍ଭେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖଇ ॥

୧. ଶିରୋଧର—ଗ୍ରୀବା ବା ବେକ ।
* ରସ, ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, ମଜ୍ଜା ଓ ଶୁକ୍ର ଶରୀରର ସପ୍ତଧାତୁ ଅଟେ ।

ଭୟେ ବିସ୍ମରଇ ମନର ।
କେମନ୍ତେ ଏଥୁଁ ହେବି ପାର ॥
ଏଥୁଁ ନିସ୍ତାର ମୋ କେମନ୍ତେ ।
ଆତଙ୍କେ ଚିନ୍ତଇ ନିରତେ ॥
ସପ୍ତଧାତୁରେ ବନ୍ଧ ହୋଇ ।
ଅଞ୍ଜଳି କରିଣ ପ୍ରାର୍ଥଇ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଆଉ ପୁନର୍ବାର ।
ଏ ଗର୍ଭ ଦୁଃଖ ନୋହୁ ମୋର ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପାଦେ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦ ସୁଖେ ମଗ୍ନ ॥
ଏଥୁଁ ନିର୍ଗତ ମୋ କେମନ୍ତେ ।
ତାହାକୁ ଭାବେ ଅବିରତେ ॥
ସେ ଦୁଃଖ ନ ଯେନର ଚିତ୍ତେ ।
ଅନାଥ ମୁଁ ଯେ ଗର୍ଭଗତେ ॥
ବେଦନା ପାଉଅଛି ଯେତେ ।
ଏଥୁ ଉଦ୍ଧର ନାଥ ମୋତେ ॥
ଏ ଦୁଃଖ ଯେମନ୍ତେ ନୋହିବ ।
ଏମନ୍ତ କୃପା ମୋତେ ହେବ ॥
ଏ ରୂପେ ଦୁଃସହ କଷଣେ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୧

ଜୀବ ଉବାଚ

ଗର୍ଭକୁ ଆଣିଲା ଯେ ମୋତେ ।
ତା ପାଦେ ସ୍ତୁତି ମୋ ନିରତେ ॥
ତା ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ।
ସେ ମୋତେ କରୁ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ସେବଇ ତାର ପାଦଗତେ ।
ଅଶେଷ କର୍ତ୍ତା ଯେ ଜଗତେ ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ସୃଷ୍ଟି ରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ଇଚ୍ଛାରେ ଶରୀର ଧରଇ ॥
ଯେ କଲା ଏତାଦୃଶ ଗତି ।
ମୁଁ ପାପୀ ଅତୀବ ଦୁର୍ମତି ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଏ କଷ୍ଟୁ ରଖିବେ ।
ତା ବିନୁ ଆଶ୍ରା ନାହିଁ ଜାବେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ଶରଣ ଗଲି ଏ କଷଣେ ॥
ସେ ପାଦେ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରପନ୍ନ ।
ନ ଲାଗେ ଏ ଦୁଃଖ ବୃଜିନ ॥୧୨
ମୁଁ କଷ୍ଟେ ଜନନୀ ଗର୍ଭରେ ।
ଅଛଇ ମାୟା କଳେବରେ ॥
ଜୀବ ସ୍ୱରୂପେ ଅଛି ମୁହିଁ ।
ମୋ ନିଜ କର୍ମେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ॥
ଅଛଇ ବନ୍ଧନ ପରାୟେ ।
ଏ ଗର୍ଭପୀଡ଼ା ଅତି ଭୟେ ॥
ନମଇଁ ତାହାଙ୍କ ପୟରେ ।
ସେ ଦେବ ଛନ୍ତି ମୋ ହୃଦରେ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ବିକାର ବିହୀନ ।
ଅଖଣ୍ଡବୋଧ ଅନୁଦିନ ॥
ତ୍ରିବିଧ ସନ୍ତାପେ ତାପିତ ।
ହୃଦୟେ ହୁଅଇ ପ୍ରତୀତ ॥
ନମଇଁ ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ।
ସେ ନାଥ ରଖୁ ଏ କଷଣେ ॥୧୩
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତେ ବିରଚିତ ।
ଏମନ୍ତେ ଦେହେ ମୁହିଁ ସ୍ଥିତ ॥
ମିଥ୍ୟାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଛି ।
ବୁଝିଲେ ସତ୍ୟ ନୋହେ କିଛି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ଗୁଣେ ଚିତ୍ତ ।
ଏଥେଁ ମୁଁ ବନ୍ଧ ଅବିରତ ॥
ବନ୍ଦଇ ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ।
ଥିଲେ ଶରୀର ଆବରଣେ ॥
ଅକୁଣ୍ଠ ମହିମା ତାହାର ।
କେବେହେଁ ନ ଥାଇ ବିକାର ॥
ଯେଣୁ ସେ ଆଦି ନିରଞ୍ଜନ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷନ୍ତୁଁ ଭିନ୍ନ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ପରମ ପ୍ରମାଣ ।
ଦିଅନ୍ତୁ ମୋତେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥୧୪
ଯା ମାୟା ଆବୋରି ରହିଛି ।
ଏଣୁ ମୁଁ ସବୁ ବିସ୍ମରୁଛି ॥
ତେଣୁ ଭ୍ରମଇଁ ଏ ସଂସାରେ ।
ଶ୍ରମେ କାତର ନିରନ୍ତରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଭଜିବଇଁ ଯେବେ ।
ଏ ଦୁଃଖୁ ନିସ୍ତାରିବେ ତେବେ ॥
ଭଜିଲେ ନିଜରୂପ ପାଇ ।
ନ ଭଜି ପାରି ହେବି କାହିଁ ॥୧୫
ତାହାଙ୍କ ବିନୁ ଏହୁ ଜ୍ଞାନ ।
କେ ଦେଇପାରେ ମୋତେ ଆନ ॥
ତା ଠାରୁଁ ଜ୍ଞାନ ମୁଁ ପାଇଛି ।
ଯେଣୁ ମୁଁ ତ୍ରିକାଳ ଦେଖୁଛି ॥
ଏଣୁ ଏ ଗର୍ଭଦୁଃଖ ଘୋର ।
ନ ଜାଣେ ଶରୀର ମୋହର ॥
ଏଣୁ ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଜିବି ।
ତେବେ ସେ କର୍ମକୁ ଜିଣିବି ॥
ଯାହାର ଅଂଶ ସିର ଚରେ[୧] ।
ବ୍ୟାପିଛି ଭୁବନ ଭିତରେ ॥
ବନ୍ଦଇ ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ।
ଯୋ ନାଥ ଦେବା ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥୧୬
ଜନନୀ ଉଦର ଗୁହାରେ ।
ପୁରୀଷ ମୂତ୍ରାଦି କୂପରେ ॥
ଅବଶେ ତହିଁ ମୁଁ ପଡ଼ିଛି ।
ଜଠର ଅଗ୍ନି ଦହୁଅଛି ॥
ତହୁଁ ବାହାର ହେବା ପାଇଁ ।
ସଇୟେ ମାସ ଗଣୁଛଇଁ ॥
କେବେ ସେ କରିବେ ବାହାର ।
ସେ ପ୍ରଭୁ କୃପା ପାରାବାର ॥୧୭
ଯେ କଲା ଏତାଦୃଶୀ ଗତି ।
ଲଭିଲି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ମତି ॥
ସେ ବଡ଼ କରୁଣାସାଗର ।
ଯେ ମୋତେ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନ ପର ॥
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କି ସେବା କରିବି ।
କି ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଇଣ ତୋଷିବି ॥
ସେ ନାଥ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଯେବେ ।
ସ୍ୱଗୁଣେ ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ତେବେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି ବିନୁ ନାରାୟଣ ।
ମୋହର ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ ଆନ ॥୧୮
ଏ ଯେତେ ଜୀବ ପଶୁ ଆଦି ।
ଅଜ୍ଞାନ ଦେହେ ନିରବଧି ॥
ଦେଖନ୍ତି ସୁଖ ଦୁଃଖ ମାତ୍ର ।
ଏଣୁ ହୁଅନ୍ତି କ୍ଳେଶପାତ୍ର ॥

୧. ସ୍ଥିର ଚରେ—ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ ମଧ୍ୟରେ ।

ଯେ ଦେଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ମୋତେ ।
ଯେ ବୁଦ୍ଧି ଘେନି ଅବିରତେ ॥
ଏ ଦେହ ଭିତରେ ବାହାରେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖୁଛି ତାହାରେ ॥
ଏ ଘେନି ସୁଖେ ଆଶା ନାହିଁ ।
ଦୁଃଖକୁ ଭୟ ଅବା କାହିଁ ॥
ଯେ ମୋତେ ଦେଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ତାହାର ପାଦେ ମୋ ବନ୍ଦନ ॥୧୯
ସେ ପ୍ରଭୁ ରୂପ ମନୋହର ।
ଦର୍ଶନେ ଲୋଭ ଚିତ୍ତ ମୋର ॥
ସେ ରୂପ-ସୁଧା ଆପ୍ୟାୟନେ ।
ତୃଷିତ ଲୋଚନେ ସଘନେ ॥
କେବେହେଁ ନ ପାରଇ ଛାଡ଼ି ।
ଆନନ୍ଦେ ସୁଧାର୍ଣ୍ଣବେ ବୁଡ଼ି ॥
ମୁଁ ଦୁଃଖେ ବଞ୍ଚିବି ଗର୍ଭରେ ।
କେବେହେଁ ନ ଯିବି ବାହାରେ ॥
ସଂସାର ଅନ୍ଧକୂପ ଅତି ।
ତହିଁକି ଯେ ଜୀବେ ଗମନ୍ତି ॥
ତୋ ମାୟା ଘୋଟଇ ତାହାକୁ ।
ସେ ସତ୍ୟ ମଣଇ ମିଥ୍ୟାକୁ ॥
ପଡ଼ଇ ସଂସାର ଚକ୍ରରେ ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ମାୟା ଘୋରେ ॥୨୦
ଏଣୁ ବାହାରେ ମୁଁ ନ ଯାଇ ।
ଏ ଗର୍ଭେ ମୋକ୍ଷ ସାଧିବଇଁ ॥
ବ୍ୟାକୁଳ ନୋହି ଏ ଗର୍ଭର ।
ସହିବି ଦୁଃଖ ମହାଘୋର ॥
ଆତ୍ମାକୁ ତାରିବି ଏଠାରେ ।
ମନ ନିବେଶି ଆତ୍ମା ଠାରେ ॥
ସାରଥି ବୁଦ୍ଧି ବିବେକକୁ ।
କରିଣ ତାରିବି ଆତ୍ମାକୁ ॥
ଗର୍ଭ ନିବାସ ଦୁଃଖ ଆର ।
ଯେମନ୍ତେ ନୋହିବ ମୋହର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ପଶିବି ।
ଅଶେଷ ଗର୍ଭେ ମୁଁ ନ ଯିବି ॥୨୧
କହନ୍ତି କପିଳ ଗୋସାଇଁ ।
ସେ ଦେବହୂତି ମୁଖ ଚାହିଁ ॥(ଛ.)

କପିଳ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ନାନା ସ୍ତୁତି କରି ।
ଗର୍ଭ ଯାତନା ଦୁଃଖୁଁ ଡରି ॥
କେବେହେଁ ନୋହେ ତା ଉଶ୍ୱାସ ।
ଦୁଃଖେ ପୀଡ଼ିତ ଦଶମାସ ॥
ଏମନ୍ତ ଦୁଃଖ ଅବଶେଷେ ।
ଶରୀରୁ ସମୀର ପ୍ରକାଶେ ॥
ତାହାକୁ ପ୍ରସବ ମାରୁତ ।
ପ୍ରେରଣ କରଇ ବହୁତ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଧୋମୁଖ କରି ।
ପକାଇ ଯୋନିଦ୍ୱାରେ ଭରି ॥୨୨
ଭିତରୁ ପବନ ପେଲଇ ।
ବହୁତ କ୍ଳେଶ ତହିଁ ପାଇ ॥
ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭଗଦ୍ୱାର[୧] ।
କଷ୍ଟରେ ହୁଅଇ ବାହାର ॥
ସ୍ତମ୍ଭିତେ ଶ୍ୱାସ ନିରୋଧଇ ।
ସେ ଗର୍ଭଜ୍ଞାନ ପାସୋରଇ ॥୨୩
ଅଜ୍ଞାନେ ପଡ଼ଇ ଭୂମିରେ ।
ରକ୍ତ ଜର୍ଜର କଳେବରେ ॥
କୃମିର ପ୍ରାୟେ ଚେଷ୍ଟା କରେ ।
ରୋଦନ କରଇ କାତରେ ॥
ଲଭଇ ବିପରୀତ ଗତି ।
ସେ ଜ୍ଞାନ ଆଉ ନ ସ୍ମରନ୍ତି ॥୨୪
ପାଳନ୍ତି ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁ ଗଣେ ।
ତା ଅଭିମତ କେହୁ ଜାଣେ ॥
କ୍ଷୁଧାରେ ତକ୍ଷଣେ ରୋଦଇ ।
ତା କେହି ବୁଝି ନ ପାରଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପେଟ ବଥାଇଲା ।
ଏଣୁ ଏ ବ୍ୟାକୁଳେ ରୋଦିଲା ॥
ମୁଖେ ଦିଅନ୍ତି ନିମ୍ବରସ ।
ଜୀବ ତା ପିଅଇ ଅବଶ ॥
ନିଷେଧି ତାହା ନ ପାରଇ ।
ଯାହା ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଖାଇ ॥୨୫
ଅଶୁଚି ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ ।
କରାନ୍ତି ତାକୁ ପରିଜନ ॥

ତହିଁ ଅବଶେ ପଡ଼ିଥାଇ ।
ପିମ୍ପୁଡ଼ି ମାଛି କୀଟ ଖାଇ ॥
ନିବାରେ ନୁହଇ ସମର୍ଥ ।
ଯେଣୁ ନ ଚଳେ ପଦ ହସ୍ତ ॥
ଉଠି ବସିତେ ଶକ୍ୟ ନାହିଁ ।
ବନ୍ଧନ ଜୀବ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୨୬
କୋମଳ ଚର୍ମ ତା ଶରୀରେ ।
କାଟନ୍ତି[୨] ମଶା ଡାଁଶ ତାରେ ॥
ଦଶନ ବିକାଶି କାଟନ୍ତି ।
ଶୋଷିଣ ଶୋଣିତ ପିବନ୍ତି ॥
ତହୁଁ ସେ ଜ୍ଞାନହୀନ ହୋଇ ।
ସର୍ବଦା ରୋଦନ କରଇ ॥୨୭
ଏମନ୍ତ ପଞ୍ଚ ସଂବତ୍ସରେ ।
ଏ ଜୀବ ବଞ୍ଚେ ଦୁଃଖ ଘୋରେ ॥
ପୌଗଣ୍ଡ କାଳେ ମହାଦୁଃଖେ ।
ତହିଁ ନ ପାଇ କିଛି ସୁଖ ॥
ତହିଁରେ ବିଦ୍ୟାର ପଠନେ ।
ଭୟେ ତରସ୍ତ ପ୍ରତିଦିନେ ॥
ମରଣୁ ସେ ଦୁଃଖ ବଳଇ ।
ନିର୍ଭୟ ଯାନେ ପଶେ ଯାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜୀବ ଲଭେ କ୍ଳେଶ ।
ନ ପାଇ ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ॥
ଯୌବନାବସ୍ଥା ପ୍ରବେଶେଣ ।
ରହିଁ ପୀଡ଼ିତ କାମବାଣ ॥
ମନେ କଳ୍ପିତ ଯା କରଇ ।
ସେ ଯେବେ ଆସି ନ ଘଟଇ ॥
ଶୋକରେ ହୁଅଇ ବାଧିତ ।
କ୍ରୋଧିତ ହୋଏ ଅବିରତ ॥୨୮
ଏମନ୍ତ ପ୍ରତି ସଂବସରେ ।
କାମ ବଢ଼ଇ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଯେ ରୂପେ ଶରୀର ବଢ଼ଇ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ମାନ ହିଁ ବଢ଼ଇ ॥
ପ୍ରକୋପ ବଢ଼େ କଳେବରେ ।
କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ କେଳି କରେ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ କାମେ ହୋଇ ବାଇ ।
ଆପଣା ନାଶ ନ ଜାଣଇ ॥

୧. ଭଗଦ୍ୱାର—ଯୋନିଦ୍ୱାର । ୨. କାଟନ୍ତି—କାମୁଡ଼ନ୍ତି ।

ନାରୀ ଯୋନିରେ ଆଶା କରେ ।
ଏ ଯୁବା ବୟସ ବେଭାରେ ॥୨୯
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ କଳେବରେ ।
ଆପଣା ବୋଲି ଯା ଆଦରେ ॥
ମୁଁ ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ସର୍ବଠାରେ ।
ଏ ମୋର ଛନ୍ତି ଯେତେ ଘରେ ॥
ଏହି କୁମତି ଭାବୁଥାଇ ।
ଆପଣା ହିତ ନ ଜାଣଇ ॥୩୦
ଯେ ଦେହ ନାନା କ୍ଳେଶ ଦେଇ ।
କର୍ମ କରଇ ତାର ପାଇଁ ॥
ଯେ କର୍ମେ ବନ୍ଧ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ପୁଣ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥୩୧
ଶିଶ୍ନ ଉଦର ସୁଖାତୁରେ ।
ଉଦ୍ୟମ କରେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଅସତ ଯେ ଜନ ।
ତାର ସଙ୍ଗତେ କରେ ମନ ॥
ତାଙ୍କ ସ୍ୱକର୍ମ ଆଚରଇ ।
ଯେ ମାର୍ଗେ ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥
ଭୋ ମାତ ଶୁଣ ତତ୍ତ୍ୱରେ ।
ପୂର୍ବେ କହିଛୁଁ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥
ସେ ଭାବେ ପୁଣି ନର୍କେ ଯାଇ ।
ଯାତନା ଅନେକ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଏଣୁ ଅସତ ସଙ୍ଗ କଲେ ।
ବିନାଶ ହୋଇ ଅବହେଳେ ॥୩୨
ଅସତ ସଙ୍ଗ ସତ୍ୟ ନାଶେ ।
ଶଉଚ ତପ ନ ପ୍ରକାଶେ ॥
ମଉନ ବ୍ରତାଦି ନ ରହେ ।
ବୁଦ୍ଧି-ବିବେକ ହୋନ୍ତି କ୍ଷୟେ ॥
ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ଇ କାନ୍ତି ଯଶ ।
କ୍ଷମାଦି ଅଯଶେ ବିନାଶ ॥
ବିନାଶ ହୋନ୍ତି ଶମ ଦମ ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ହୋଏ ଉପଶମ ॥୩୩
ଅଶାନ୍ତ ଜନେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ଯେ ମୂଢ଼ଭାବେ ନିତ୍ୟେ ରହି ॥
ଜ୍ଞାନ ନ ବୁଝେ ଦମ୍ଭପଣେ ।
ମିଥ୍ୟା ଭାଷଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥

ଯେ ଦେହେ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି କରେ ।
ସାଧୁ ଜନଙ୍କୁ ନ ଆଦରେ ॥
ବୋଲଇ ମୋ ଠହୁଁ ଅପରେ ।
କେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଏ ସଂସାରେ ॥
ମୁଁ ଧର୍ମ ଜାଣଇ ସକଳ ।
ଏଣୁ ପୂଜିତ ଏ ଶୟଳ ॥
ମୋ ତୁଲେ ଧନବନ୍ତ କେହି ।
ପ୍ରତୁଲ୍ୟ ନୋହିବ ଏ ମହୀ ॥
ମୋ ଧନ ଉପାୟେ ମିଳଇ ।
ଏଣୁ ମୋହର ଭୟ ନାହିଁ ॥
ଏମନ୍ତେ ଯେବା ଗର୍ବ କରେ ।
ଦେହାନ୍ତେ ନରକେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ହୁଅନ୍ତି ନାରୀଙ୍କ ଅଧୀନ ।
ତାହାଙ୍କ ଖେଳିବା ହରିଣ ॥
ଏମନ୍ତ ସଙ୍ଗ ନ କରିବ ।
ଯେବେ ସୁଭାଗ୍ୟେ ଇଚ୍ଛା ଥିବ ॥୩୪
ଆବର ଶୁଣସି ଗୋ ମାଏ ।
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ନାଶ ଯାଏ ॥
ଯେଣୁ ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗେ ମନ ।
ଜୀବର ହୋଏଟି ବନ୍ଧନ ॥
ଏମନ୍ତ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ।
ଏଣୁ ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗୀ ନୋହି ॥
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ଯେତେ ଜନ ।
ସେ ସଙ୍ଗ ନ କରିବ ମନ ॥
ସେ ସର୍ବେ ମୋହିତ କରନ୍ତି ।
ସେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଣୀ ନାଶ ଯାନ୍ତି ॥୩୫
ପୂର୍ବେ ବିଧାତା କନ୍ୟା ସୃଜି ।
ତା ରୂପ ଦେଖି ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ॥
ସେ କନ୍ୟା ପିତାର ଅଜ୍ଞାନେ ।
ପଳାଇ ପଶିଲା ଅରଣ୍ୟେ ॥
ହରିଣୀ ରୂପ ସେ ଧଇଲା ।
ଛଦ୍ମେ ବନସ୍ତେ ପଶିଲା ॥
ବିଧାତା ତା ଗତି ବିସ୍ମରି ।
ସେହି ହରିଣ ରୂପ ଧରି ॥
ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଲେ ବେଦବ୍ରହ୍ମା ।
ନାରୀଙ୍କ ଏମନ୍ତ ମହିମା ॥

ଏଣୁ କେ ତା ମୁର୍ଖୁଁ ତରିବ ।
ଯହିଁ ମୋହିତ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥
ସେ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିବ ଯତନେ ।
ଶ୍ରେୟକୁ ବାଞ୍ଛା ଥିଲେ ମନେ ॥୩୬
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଯାହାକୁ ସର୍ଜିଲା ।
ତା ହେତୁ ଆପେ ମୋହଗଲା ॥
ସେ ସଙ୍ଗ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ କଲେ ।
ଦେବମାୟାରେ ମୋହଗଲେ ॥
ଏମନ୍ତ କେହୁ ପ୍ରାଣୀ ଅଛି ।
ସେ ନାରୀ ମାୟାରୁ ତରିଛି ॥
ବିନା ସେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ନାରୀଙ୍କି ନ ଜିତିଲା ଆନ ॥୩୭
ଦେଖ ମୋ ଯୋଗମାୟା ବଳ ।
ଯୁବତୀ ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରବଳ ॥
ସେ ଯାକୁ ଅପାଙ୍ଗେ ଚାହଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ି ମୋହଯାଇ ॥
ଦିଗବିଜୟୀ ଯେବେ ହୋନ୍ତି ।
ତଥାପି ନାରୀବଶେ ଥାନ୍ତି ॥
ସେବନ୍ତି ନାରୀଙ୍କ ପୟର ।
ଏମନ୍ତ ମାୟାବଳ ମୋର ॥୩୮
ଯେ ମୋକ୍ଷସାଧନ ଇଚ୍ଛିବ ।
ସେ ନାରୀସଙ୍ଗ ନ କରିବ ॥
ସେବିଣ ସାଧୁ ସୁଜ୍ଞଜନ ।
ଲଭି ଯେ ଥାଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ଏମନ୍ତ ଯୋଗୀ ଯେବା ହୋନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କୁ ଯୁବତୀ ନାଶନ୍ତି ॥
ନାରୀ ଅଜ୍ଞାନ ତମଦ୍ୱାର ।
ଯୋଗୀ ଛାଡ଼ିବ ସଙ୍ଗ ତାର ॥୩୯
କେବଳ ମାୟାରେ ଯୁବତୀ ।
ନିର୍ମାଣ କଲା ପ୍ରଜାପତି ॥
ସେ ସେବା କରିବାର ଛଳେ ।
ପାଶକୁ ଆସୁଥାଇ ବଳେ ॥
କପଟେ ବିନୟ ବଚନ ।
କହି ବୋଧଇ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ବ୍ୟାଧ ଯେସନେ ଛନ୍ଦ କରି ।
ଜୀବ ବିନାଶେ ପାଶେ ଭରି ॥

ତୃଣ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କୂପେ ଥାଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ବିନାଶ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ନିଶି ଦିବସେ କୂପଦ୍ୱାରେ ।
ଜାଗ୍ରତେ ରହେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ସେ ପଥେ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗମନ୍ତି ।
ସେ କୂପେ ପଡ଼ି ନାଶ ଯାନ୍ତି ॥
ସେ କୂପ ଅତି ତମ ଘୋର ।
ଦେଖି ଭ୍ରମନ୍ତି ସୁର ନର ॥
ତାହାର ଅନ୍ତ ପାର ନାହିଁ ।
ଗଭୀର କେ ପାରିବ କହି ॥
ଯହିଁ ଅଶେଷ ଉଦେ ଅସ୍ତ ।
ପ୍ରାଣୀ ନ ଜାଣେ ତାର ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ସେ କୂପେ ପ୍ରାଣୀ ସୁଖଭରେ ।
ପଡ଼ି ବୃକ୍ଷାଦି ଯେବେ ଧରେ ॥
ସେ ସର୍ବେ ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ନ୍ତି ।
ସେ କୂପେ ପଡ଼ି ନ ବର୍ତ୍ତନ୍ତି ॥
ବୃକ୍ଷାଦି ଉପଲକ୍ଷ ଯେତେ ।
ଧର୍ମାଦି ପୁଣ୍ୟ ଏ ସମସ୍ତେ ॥
ସେ କୂପ ପୁଣ୍ୟ ବିନାଶିନୀ ।
ନିର୍ମିତ କଲେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ସେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ ଆଚ୍ଛାଦଇ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ସୁଖମୟୀ ॥
ସେ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ କଲେ ।
ସକଳ ନାଶ ଯାନ୍ତି ଭଲେ ॥
ଏଣୁ ସେ କୂପ ମାର୍ଗ ଗତେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ନ ଗମେ ଭୟ ଚିତ୍ତେ ॥
ଦୁର୍ଗମ ଦ୍ୱାର କୂପ କହି ।
ତୃଣ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଲୋମ ଯେହି ॥
ଯେବେ ଅଜ୍ଞାନେ ଭ୍ରମେ ଜୀବ ।
ତା ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରାୟେକ ଭାବିବ ॥ ୪୦
ମୋ ମାୟା ନାରୀରୂପ ହୋଇ ।
ପୁରୁଷ ପ୍ରାଣ ବିନାଶଇ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲେ ମୋ ଯୁବତୀ ।
ତା ଶିରେ ଗୃହଧର୍ମ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ତାର ସ୍ୱବଶେ ଚିନ୍ତ ହରେ ।
ପ୍ରାଣୁଁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ କରେ ॥

ଧନ ଜୀବନ ଆଦି ଯେତେ ।
ସମର୍ପି ଥାଇ ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତେ ॥
ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ମାୟା କରେ ।
ତାର ବିଶ୍ୱାସେ ଚିନ୍ତ ହରେ ॥
ସେବକଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବଇ ଦୁଃଖ ସହି ॥
ଏ ଜୀବ ପ୍ରାଣ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ତା ରୂପ ଧ୍ୟାନେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ନାରୀସ୍ୱରୂପ ଧରଇ ।
ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତେଜଇ ॥
ସେ ମାୟାରୂପ ହୋଏ ପତି ।
ଗୃହ ତନୟ ସୁତା ନାତି ॥
ତାହାଙ୍କ ସ୍ନେହେ ବଶ ହୋଇ ।
ସେ ମୃତ୍ୟୁ ବୋଲି ନ ଜାଣଇ ॥
ଯେସନେ ବ୍ୟାଧ ଗୀତ ଗାଇ ।
ମୃଗ ତା ଶୁଣି ତୋଷ ହୋଇ ॥
ଗୀତରେ ଦେଇଥାଇ ମନ ।
ନ ଜାଣେ ଆତ୍ମା ବିନାଶନ ॥ ୪୧,୪୨
ଏ ଜୀବରୂପ କଳେବର ।
କର୍ମ କରଇ ନିରନ୍ତର ॥
ଲୋକରୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଯାଇ ।
ସଞ୍ଚିତ କର୍ମ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ସେ କର୍ମବଶେ ଗତାଗତ ।
କର୍ମ କରଇ ଅବିରତ ॥
କର୍ମର ସମାପତି ନାହିଁ ।
ଯେଣୁ ତା ସନ୍ତତ କରଇ ॥ ୪୩
ଯେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଲିଙ୍ଗ-କଳେବର ।
ସେହିଟି ଉପାଧି ଜୀବର ॥
ସ୍ଥୂଳଶରୀର ଭୋଗସ୍ଥାନ ।
ସେ ପଞ୍ଚଭୂତେ ସୁଘଟନ ॥
ଏ ବେନି କଳେବର ଯେବେ ।
କାର୍ଯ୍ୟକୁ କ୍ଷମ ଏ ନୋହିବେ ॥
ଜୀବର ଏହିଟି ମରଣ ।
ଜନ୍ମଟି ଦେହ ଦରଶନ ॥
ଏହାକୁ ବୋଲି ମୃତ୍ୟୁ ଜନ୍ମ ।
ମାୟା କରିଛି ଏତେ ଭ୍ରମ ॥ ୪୪

ଏଥକୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଟି ଦେବା ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ବୁଝାଇବା ॥
ନେତ୍ର ଗୋଲକ ଯେତେବେଳେ ।
ବ୍ୟାଧିରେ ପୀଡ଼ିତ ଆକୁଳେ ॥
ଦେଖିବେ ସମର୍ଥ ନୁହଇ ।
ଚକ୍ଷୁହିଁ ଅଯୋଗ୍ୟ ହୁଅଇ ॥
ସ୍ଥାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେବେ ଦୁଇ ।
ଦେଖିବେ ସମର୍ଥ ନୁହଇ ॥
ଏଠାରେ ଦ୍ରଷ୍ଟାରୂପ ଜୀବ ।
କେମନ୍ତେ ରୂପ ସେ ଦେଖିବ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସ୍ଥୂଳଦେହେ ।
କର୍ମ ଯୋଗ୍ୟତା ଯେବେ ନୋହେ ॥
ତେବେ ସେ ଲିଙ୍ଗ-କଳେବର ।
କରି ନ ପାରଇ ବ୍ୟାପାର ॥
ଏହିଟି ଜୀବର ମରଣ ।
ସେ ଜୀବ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁହୀନ ॥ ୪୫,୪୬
ଯେବେ ତା ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।
ଏ ବେନି ଭୟ ଆଉ କାହିଁ ॥
ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ ନ କରିବ ।
ଜାଇବା ବ୍ୟାପାର ଛାଡ଼ିବ ॥
ଏମନ୍ତ ଜୀବଗତି ଜାଣି ।
ଛାଡ଼ିବ ସବୁ ସଙ୍ଗ ପୁଣି ॥
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଥିବ ଅବିରତ ॥
ମାୟାବନ୍ଧନେ ନ ପଡ଼ିବ ।
ତେବେ ସେ ମୁକତି ଲଭିବ ॥ ୪୭
ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ କରି ।
ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ସୁବିସ୍ତରି ॥
ମାୟା ରଚିତ ଏ ସଂସାରେ ।
ସ୍ନେହ ଛାଡ଼ିବ କଳେବରେ ॥
କେବଳ ଶରୀର ରଖିବ ।
ଅଧିକ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତେଜିବ ॥
ହରିଚରଣେ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ପାଇବ ତହିଁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥ ୪୮
ଏମନ୍ତ କହି ନାରାୟଣ ।
ବନ୍ଦିଲେ ଜନନୀ ଚରଣ ॥
ସେ ହରି ଚରଣ ପଙ୍କଜ ।
ସୁଜନ ଜନ ନିତ୍ୟେ ଭଜ ॥

ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କପିଳ ଯୋଗବିଧି ଖ୍ୟାତ ॥
ହରି କହିଲେ ଜୀବଗତି ।
ଶୁଣି ତରିବେ ମୂଢ଼ମତି ॥
ଭଣଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ସାଧୁଙ୍କ ହିତେ ଏ ପ୍ରକାଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
କପିଳଦେବହୂତିସଂବାଦେ ଜୀବଗତିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଧର୍ମେ ଯେ ବର୍ତ୍ତଇ । ଉତ୍ତମ ଗତି ସେ ଲଭଇ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିହୀନେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ । ଏମନ୍ତ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶେ ପ୍ରମାଣ ॥

କପିଳ ଉବାଚ
ଭୋ ମାତ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ସଂଶୟ ତେଜି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଯାତନା ଗତି ଯେତେ ।
କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥
କାମୀର କର୍ମ ଗତି ଯେତେ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ବେଦନିମତେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୃହଧର୍ମେ ଥାଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ନିତ୍ୟେ ଆଚରଇ ॥
ତହିଁ ସୁସିଦ୍ଧ କାମ ଅର୍ଥ ।
ଏ ଆଶେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ନିତ୍ୟ ॥
ପୁଣି ସେ ଧର୍ମ ଆଚରଇ ।
ସେ ଧର୍ମେ କାମ ଅର୍ଥ ପାଇ ॥୧
କାମରେ ମୂଢ଼ମତି ନର ।
କୃଷ୍ଣ ଭକତି କରେ ଦୂର ॥
ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚଇ ଅବିରତ ।
ଯଜ୍ଞରେ ଦେଇଥାଇ ଚିତ୍ତ ॥
କରଇ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ତହିଁ ପୂଜଇ ଦେବମାନ ॥
ତଦନ୍ତେ ପିତୃ ତୋଷ ଅର୍ଥେ ।
ପୂଜଇ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୨
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସେ ଧର୍ମ ଆଚରେ ।
ପିତୃ ଦେବତା ପୂଜା କରେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଗମେ ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନ ।
ସେଠାରେ କରେ ସୋମପାନ ॥

ଭୋଗର ଅନ୍ତ ଯେବେ ହୋଇ ।
ଲେଉଟି ସେ ସ୍ଥାନୁ ଆସଇ ॥୩
ଯେ କାଳେ ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ।
ବିଜୟେ ହରି ସମୁଦ୍ରରେ ॥
ସେ ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ଶୟନ ।
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା କରି ଲୀନ ॥
ଲୟ ହୁଅନ୍ତି ଲୋକ ତିନି ।
ଏ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଏ ସର୍ବେ ତାଙ୍କ ଦେହେ ଥାନ୍ତି ।
ସେ ହରି ଉଠିଲେ ଆସନ୍ତି ॥
କାମ୍ୟକର୍ମରୁ ଏହି ଗତି ।
କେବେ ନ ଯାଇ ଗତାଗତି ॥୪
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି ।
ସେ କେବେ ଧର୍ମ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
କରନ୍ତି ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଶ୍ରର ।
ସଙ୍ଗକୁ[୧] ତେଜି ସର୍ବଠାର ॥
ସାଧନ୍ତି ନାହିଁ ଅର୍ଥ କାମ ।
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ମାୟାଭ୍ରମ ॥
କର୍ମାଦି କୃଷ୍ଣେ ସମର୍ପନ୍ତି ।
ସେ ବେଦବିଧି ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
ହୁଅନ୍ତି ଶାନ୍ତଧର୍ମେ ରତ ।
ନିଜ ଧର୍ମରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତ ॥
ନିବୃତ୍ତି ଧର୍ମପରାୟଣ ।
ହୁଅନ୍ତି ଅହଙ୍କାର ହୀନ ॥
ମାୟାରୁ ସ୍ନେହ ଦୂର କରି ।
କୃଷ୍ଣ ଭଜନେ ପ୍ରିୟଭରି ॥

ଏ ଧର୍ମ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣମୟେ ।
ବିଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ତହୁଁ ହୋଏ ॥୫,୬
ଏମନ୍ତ ଯେବା ପ୍ରାଣୀଗଣ ।
ତାଙ୍କ ପ୍ରୟାଣ ମାତ ଶୁଣ ॥
ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରେ[୨] ଯାନ୍ତି ।
ପରମ ପୁରୁଷ ଲଭନ୍ତି ॥
ପର ଅପର ଈଶ ଯେହି ।
ଏ ବିଶ୍ୱ-ପ୍ରକୃତିଟି ସେହି ॥
ସେ ବିଶ୍ୱମୁଖ ନାରାୟଣ ।
ଯେ କରେ ସର୍ଜନ ପାଳନ ॥
ଏମନ୍ତ ଯେହୁ ଭଗବାନ ।
ତାଙ୍କୁ ଲଭନ୍ତି ଭକ୍ତଜନ ॥୭
ଯେ ଇଚ୍ଛେ ମୁକ୍ତି ଲଭିବାକୁ ।
ଭଜଇ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭକୁ ॥
ସେ ମୁକ୍ତିକ୍ରମ ଶୁଣ ମାଏ ।
କହିବା ତୁମ୍ଭକୁ ଥୋକାଏ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ବେନି ପରାର୍ଦ୍ଧାନ୍ତେ ।
ପ୍ରଳୟ ହୁଅନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
ତାବତ କାଳ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭର ସାଧକେ ॥
ସୁଖେଣ ବିହାର କରନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମାର ସଙ୍ଗେ ଲୟ ଯାନ୍ତି ॥୮
ଭୂ ଆଦି ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ।
ଏ ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସହିତ ॥

୧. ସଙ୍ଗ—ଆସକ୍ତି । ୨. ସୂର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାର—ଅର୍ଚ୍ଚିମାର୍ଗ ବା ଦେବଯାନ ।

ପଞ୍ଚବିଷୟ ଅହଙ୍କାରେ ।
ଏ ସର୍ବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଆକାରେ ॥
ଏମାନେ ରହନ୍ତି ପ୍ରଧାନେ ।
ପରାର୍ଦ୍ଧକାଳ ଅବସାନେ ॥
ସେ ସ୍ଥାନେ ଯେତେ ଯୋଗୀ ଥାନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶରୀରେ ପଶନ୍ତି ॥
ଆୟୁଷ ଶେଷେ ପ୍ରଜାପତି ।
ପରମଆତ୍ମାରେ ମିଳନ୍ତି ॥
ଯେଣୁ ତାହାଙ୍କ ଅଭିମାନ ।
ଦେହରେ ନୋହେ ଅବସାନ ॥
ଏଣୁ ସାକ୍ଷାତେ ମୁକ୍ତି ନୋହେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ସଙ୍ଗତେ ହୋନ୍ତି ଲୟେ* ॥୯,୧୦
ଯେମାନେ ହରିର ଭକତ ।
ହରି ଭଜନ୍ତି ଅବିରତ ॥
ସେ ସର୍ବ ହରିଙ୍କି ଲଭନ୍ତି ।
ଦେହାଦି ଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ଭୋ ମାତ ହରି ଭଜ ।
ଭୋଗ-ବାସନା ସର୍ବ ତେଜ ॥
ଏ ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ହୃଦରେ ।
ଯେ ହରି ଛନ୍ତି ସର୍ବଠାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ମହିମା ସୁମରି ।
ମନକୁ ଯୋଗେ ଦୃଢ଼ କରି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଭଜିଲେ ତରିବ ।
ଏ ଦେହ ପୁଣି ନ ହୋଇବ ॥୧୧
ଯେ ଆଦ୍ୟ ଚରାଚରଙ୍କର ।
ଯାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ବେଦବର ॥
କୁମାର ଆଦି ସିଦ୍ଧ ଯେତେ ।
ଯୋଗ କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥୧୨
ନିଃସଙ୍ଗ କର୍ମ ହିଁ କରନ୍ତି ।
ତଥାପି ଭେଦ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
କରନ୍ତି କର୍ତ୍ତାଅଭିମାନ ।
ଏଣୁ ନ ପାନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ॥୧୩
ସେମାନେ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ।
ପଶନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ଦେହରେ ॥

ହୋଇଲେ ସୃଷ୍ଟିର ଜାଗର ।
ପୁଣି ଘେନନ୍ତି ଅବତାର ॥
ଲଭନ୍ତି ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନ ।
ଭୋଗ କରନ୍ତି କର୍ମମାନ ॥୧୪,୧୫
ଯେମାନେ କାମ୍ୟକର୍ମେ ରତ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ଅବିରତ ॥
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ନ କରନ୍ତି ।
ବେଦବିଧିରେ ଆଚରନ୍ତି ॥୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନ ଜିଣିଲେ ଯେଣୁ ।
ସକାମ କର୍ମ କଲେ ତେଣୁ ॥
ରଜୋଗୁଣରେ ତାଙ୍କ ମନ ।
ଆସକ୍ତ ଥାଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ଗୃହକର୍ମରେ ହୋଇ ରତ ।
ପିତୃଙ୍କୁ ପୂଜେ ଅବିରତ ॥୧୭
ବିମୁଖ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ-କଥାରେ ।
ରହନ୍ତି ଗୃହାଦି ବ୍ୟାପାରେ ॥
ଛାଡ଼ି ଅମୃତ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ନିତ୍ୟେ ଶୁଣନ୍ତି ଗ୍ରାମ୍ୟଗାଥା ॥୧୮
ତାଙ୍କୁ ବିଧାତା ବାମ ହେଲା ।
ବିଅର୍ଥେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଗଲା ॥
ଯେସନେ ବିଷ୍ଠାଭୋଜୀମାନେ ।
ବିଷ୍ଠା ଭକ୍ଷନ୍ତି ହରଷାନେ ॥୧୯
ଏ ମୃତ୍ୟୁଲୋକେ ସେହିରୂପେ ।
ପଡ଼ି ଯନ୍ତ୍ରିତ ଭବକୂପେ ॥
ସେ ପୁଣ କର୍ମଭୋଗ ଅନ୍ତେ ।
ଚଳନ୍ତି ଶୁଣ ଯେଉଁ ପଥେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ମାର୍ଗରେ ।
ବସନ୍ତି ସେ ପିତୃଲୋକରେ ॥
ସେ ଭୋଗ ଅନ୍ତେ ଗୋ ଜନନି ।
ସଂସାରେ ପଡ଼େ ଦେହ ଘେନି ॥
ପୁତ୍ରାଦି ଗୃହେ ଜାତ ହୋଇ ।
ପୂର୍ବବାସନା ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ଗର୍ଭ ଆଧାନ ଆଦି କର୍ମ ।
ଦେହାନ୍ତେ ଶମଶାନ ଧର୍ମ ॥

ଏ କର୍ମମାନ କରୁଥାନ୍ତି ।
ସଂସାର ଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ॥
ଗମନ୍ତି ଦେବ ପିତୃ ସ୍ଥାନ ।
ତହିଁ କରନ୍ତି ଭୋଗମାନ ॥
ପୁଣି ଲଭନ୍ତି ନରଦେହ ।
ଏମନ୍ତେ କାମ୍ୟକର୍ମ ସ୍ନେହ ॥୨୦,୨୧
ଏଣୁ ସୁଧିରେ ତୁମ୍ଭେ ମାଏ ।
ମନ ନିବେଶ କୃଷ୍ଣ ପାଏ ॥
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ।
କୀର୍ତ୍ତନ କର ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ସ୍ମରଣ ଅର୍ଚ୍ଚନ ବନ୍ଦନ ।
ଯେ ନବ ଭକ୍ତିର ବିଧାନ ॥
ପାଦସେବନ ଦାସ୍ୟଭାବ ।
ସଖ୍ୟାଦି ଆତ୍ମା ନିବେଦିବ ॥
ଏତେ ପ୍ରକାରେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଭକତି କର ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୨
କୃଷ୍ଣରେ କଲେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ।
ତହୁଁ ଲଭଇ ବଇରାଗ୍ୟ ॥
ତେବେ ଲଭିବ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ପାଇବ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସ୍ଥାନ ॥୨୩
ଭକ୍ତିରେ ଚିତ୍ତ ଯେତେବେଳେ ।
ରହଇ କୃଷ୍ଣେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତେବେ ସେ ବିଷୟ ଛାଡ଼ଇ ।
ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ନ ଜାଣଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୃତ୍ତି ଭେଦ ନାହିଁ ।
ସମ ବିଷମ ଆଉ କାହିଁ ॥୨୪
ଏମନ୍ତ ଭାବ ଜନ୍ମେ ଯେବେ ।
ଦେହେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ତେବେ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ସୁଖ ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ସଂସାରେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଛାଡ଼ଇ ସର୍ବ ସଙ୍ଗମାନ ।
ପରମାନନ୍ଦେ ରହେ ମନ ॥୨୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ ପ୍ରମାଣ ।
ରୂପ ବିହୀନ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥

* ଇହଲୋକରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଉପାସନା କରି ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ 'ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତି' (ସାକ୍ଷାତ୍ ମୁକ୍ତି) କହନ୍ତି। ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅହଂକାର ରହିଥିବା ହେତୁ ଜୀବ ସତ୍ୟଲୋକରେ ନିବାସ କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରଳୟ ବେଳେ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦେହରେ ଲୀନ ହୋଇ ପରେ ତାଙ୍କ ସମେତ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ଲୀନ ହେବାକୁ 'କ୍ରମମୁକ୍ତି' କହନ୍ତି।

ସେ ପରମାତ୍ମା ପରମେଶ ।
ତା ନାମ ପରମ ପୁରୁଷ ॥
ସେ ଏକ ନାନାରୂପ ଧରେ ।
ଭ୍ରମ ଜନ୍ମାଇଛି ସଂସାରେ ॥୨୬
ଯୋଗୀଙ୍କ ଯୋଗସାଧ୍ୟ ଏହି ।
ଏକାନ୍ତେ ସଙ୍ଗ ଯେ ଛାଡ଼ଇ ॥
ପରମପଦ ଲଭେ ତେବେ ।
ତା ବିନୁ ଭ୍ରମୁଥାଇ ଭବେ ॥୨୭
ବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ଗୁଣ ନିରାକାର ।
କେବଳ ଜ୍ଞାନରୂପ ତାର ॥
ଶବ୍ଦାଦି ଧର୍ମ ଯାର ମାଏ ।
ସେ ଧର୍ମେ ପ୍ରକାଶ ସେ ହୋଏ ॥
ଆଭାସ ଦିଶଇ ଭ୍ରାନ୍ତିରେ ।
ଏ ବାହ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖୁ ଯେତେ କିଛି ।
ଏକା ସେ ସବୁ ହୋଇଅଛି ॥୨୮
କହିବା ସେ ହେତୁ ପ୍ରକାର ।
ଯେ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସଞ୍ଚାର ॥
ପ୍ରଥମେ ମହତ ହୋଇଲା ।
ତହୁଁ ସେ ଅହଙ୍କାର ହେଲା ॥
ତ୍ରିବିଧ ହୋଏ ଅହଙ୍କାର ।
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ ରୂପ ତାର ॥
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ।
ଏଥୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପରକାଶ ॥
ଜୀବରୂପରେ ସେହି ତହିଁ ।
ସ୍ୱରୂପ ତାହାରଟି ଏହି ॥୨୯
ଯେବେ କରଇ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଭଜଇ ବିଶେଷ ॥
ବୈରାଗ୍ୟେ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରେ ।
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥
ତେବେ ସେ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଲେଛଇ[୧] ।
ପରମ ଆତ୍ମାକୁ ବିହ୍ୱଳ ॥୩୦
ଭୋ ମାତା ସାବଧାନେ ଘେନ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଦେଲୁ ଜ୍ଞାନ ॥

ଏ ଜ୍ଞାନେ ବ୍ରହ୍ମ ଦରଶନ ।
ଏହା ବୁଝଇ ଯେଉଁ ଜନ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଦେଖଇ ବ୍ୟକତ ॥୩୧
ଜ୍ଞାନଯୋଗରେ ତାଙ୍କୁ ପାଇ ।
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ଲଭ୍ୟ ସେହି ॥
କେବଳ ମାର୍ଗ ମାତ୍ର ଭେଦ ।
ନ ବୁଝି ପାଏ ବହୁ ଖେଦ ॥
ଜ୍ଞାନରେ ନିର୍ଗୁଣ ଭଜଇ ।
ଭକ୍ତିରେ ସଗୁଣ ଲଭଇ ॥
ସେ ଆତ୍ମା ଏକ ନାନା ହୋଏ ।
ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କହେ ଶୁଣ ମାଏ ॥
ଦେଖ ଶାକର କ୍ଷୀର ଆଦି ।
ଧରନ୍ତି ନାନା ଗୁଣ ବିଧି ॥
କିନ୍ତୁ ପଦାର୍ଥ ଏକ ମାଏ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭେଦେ ଭିନ୍ନ ହୋଏ ॥
ଚକ୍ଷୁରେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଦିଶେ ।
ରସନେ ମଧୁର ବିଶେଷେ ॥୩୨
ତ୍ୱଚରେ[୨] ଶୀତ ଉଷ୍ଣ ଭେଦ ।
ନାସାରେ ସୁବାସ ଆମୋଦ ॥
ଭୋ ମାତ ଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ।
ଗୁଣରେ ଦିଶଇ ଅନେକ ॥
ଯେ ତାକୁ ଯେ ରୂପେ ଭଜଇ ।
ସେ ତାକୁ ସେ ରୂପେ ଦିଶଇ ॥
ତାକୁ ଜାଣିବ ଏକ ବୋଲି ।
ନ ବୁଝି କରୁଥାନ୍ତି କଳି ॥
ଶାସ୍ତ୍ର ମାର୍ଗରେ ନାନା କହେ ।
ସେ ନାନା ନୋହେ ଏକ ହୋଏ ॥୩୩
ଶୁଣ ଜନନି ଶାସ୍ତ୍ରଭେଦ ।
ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବ ସର୍ବ ଖେଦ ॥
ଯେ କ୍ରିୟାପୂର୍ତ୍ତ[୩] ଆଦି କରି ।
ଯେ ଯାହା କରନ୍ତି ଆଦରି ॥
ତହୁଁ ଯେ ହୋଏ ଭୋଗମାନ ।
ସେସବୁ ରୂପ ଭଗବାନ ॥

ଯାଗକର୍ମରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ସେହି ।
ଦାନରେ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ କେହି ॥
କେହୁ କରନ୍ତି ତପମାନ ।
ସେସବୁ ତହୁଁ ନୋହେ ଆନ ॥
ସେହିଟି ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନେ ।
ମୀମାଂସା ଶାସ୍ତ୍ର ତାହା ଭଣେ ॥
ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ ତ୍ୟାଗ ଯେହି ।
ସେ ଧର୍ମ ଜାଣିବଟି ସେହି ॥
ସନ୍ନ୍ୟାସ କାହାରି ବା ଧର୍ମ ।
ଯହିଁ ଛାଡ଼ନ୍ତି କାମ୍ୟକର୍ମ ॥୩୪
ବିବିଧ ଅଙ୍ଗ ଯୋଗ ସେହି ।
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ପ୍ରାପ୍ୟ ଏହି ॥
ଜ୍ଞାନଯୋଗ ହିଁ ତାକୁ କହି ।
ସେ ଏକବସ୍ତୁ ସର୍ବମୟୀ ॥
ସକାମ ନିଷ୍କାମ ଯେ ଧର୍ମ ।
ସଗୁଣରୂପ ସବୁ ବ୍ରହ୍ମ ॥
ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱରେ ଗମ୍ୟ ଏହି ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଧର୍ମେ ତାକୁ ପାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନାଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜଇ ଯେମନ୍ତେ ॥
ସଗୁଣ ନିର୍ଗୁଣଟି ସେହି ।
ତା ବିନୁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ କେହି ॥୩୫,୩୬
ଏ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଚ୍ରିମତ* ।
ସ୍ୱରୂପ କରିଲୁଁ ବ୍ୟକତ ॥
ଯେ କାଳ ଅନ୍ତରେ ଧାବଇ ।
ସୃଜନ ଆଦି ଯେ କରଇ ॥
କହିଲୁଁ ସ୍ୱରୂପ ତାହାର ।
ଭୋ ମାତ କର ତୁ ବିଗ୍ଭର ॥୩୭
ଗତି ଏ ଜୀବମାନଙ୍କର ।
ଅବିଦ୍ୟା କର୍ମରେ ପ୍ରଚୁର ॥
ଏ ଆତ୍ମା ତହିଁ ପଶିଥାଇ ।
ଆପଣା ଗତି ନ ବୁଝଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜୀବ ଗତାଗତି ।
କହିଲୁଁ ଛାଡ଼ ମନୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୩୮

୧. ଲେଛଇ—ତ୍ୟାଗ କରେ । ୨. ତ୍ୱଚରେ—ଚର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟରେ । ୩. କ୍ରିୟାପୂର୍ତ୍ତ—ଯଜ୍ଞ, ଦାନ ଓ କୂପ-ତଡ଼ାଗାଦି ଖନନରୂପୀ ଶୁଭକର୍ମ ।

* ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟର ୮ମ ଠାରୁ ୧୨ଶ ଶ୍ଳୋକାନୁବାଦ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତାମସ, ରାଜସ, ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଓ ନିର୍ଗୁଣ ଭକ୍ତିକୁ ଏଠାରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇଛି ।

ଏ ଯୋଗ ନ କରି ପ୍ରକାଶ ।
କହିଲେ ଧର୍ମ ଯାଏ ନାଶ ॥
କେବେହେଁ ଖଳେ ନ କହିବ ।
ବିନୟ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନୋହିବ ॥
ନ କହି ଦୁର୍ଜନ ଅଗ୍ରତେ ।
ଅପରେ ଧର୍ମଧ୍ୱଜୀ ଯେତେ ॥
ଦାମ୍ଭିକ ଅଗ୍ରତେ ନ କହି ।
ପ୍ରଲୋଭୀ ପ୍ରାଣୀ ଅଟେ ଯେହି ॥
ଯେ ଗୃହଧର୍ମେ ହୋଇ ରତ ।
ତାରେ ନ କହି କଦାଚିତ ॥
ନ ସହେ ଯେ ଭକତଜନେ ।
ନ କହ ଭକ୍ତିହୀନ ଜନେ ॥୩୯,୪୦
ଯାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏଥି ଥିବ ।
ତାହାକୁ ଏ ମାର୍ଗ କହିବ ॥
ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ ଏହା କହି ।
ଯେ ଭକ୍ତ ମୋତେଟି ସେବଇ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଏଥେ ସ୍ପୃହା କରେ ।
ଏହା କହିବ ତା ଆଗରେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଭୂତେ ମିତ୍ର ।
ତାକୁ କହିବ ଏ ଚରିତ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୁରୁଙ୍କୁ ସେବଇ ।
ଏ ଦୀକ୍ଷା ତାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥୪୧
ବିଷୟେ ବୈରାଗ୍ୟ ଯାହାର ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ଧୀର ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ହୋଏ ନିର୍ମତ୍ସର ।
ଶୁଚି ପବିତ୍ର ନିରନ୍ତର ॥
ପ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ।
କରଇ ମୋଠାରେ ସ୍ନେହ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କହିବ ।
ଅଧର୍ମୀଠାରେ ଲୁଚାଇବ ॥୪୨
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯେ ଏହା ଶୁଣନ୍ତି ।
ଅଥବା ଆଦରେ ଭଣନ୍ତି ॥
ମୋହର ପଦବୀ ସେ ପାଏ ।
ସତ୍ୟ କହିଲୁଁ ଏହା ମାଏ ॥୪୩
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କପିଳମୁନି ଯୋଗ ମତ ॥
ମାତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥
କର୍ମବିପାକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂହାର ॥
ଶ୍ରବଣ କର ସାଧୁଜନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ
କାପିଲେୟେ କର୍ମବିପାକୋ ନାମ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁତ୍ରହୁଁ ଜ୍ଞାନ ଲଭି ଭଲେ । ଦେବହୂତି ମାତ ନିସ୍ତରିଲେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ମୈତ୍ରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ବିଦୁର ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ପତ୍ନୀ ଦେବହୂତି ।
ସ୍ୱଭାବେ ମନୁର ଦୁହିତା ॥
କପିଳ ବଚନ ଶୁଣିଲେ ।
ମୋହ ପଟଳ ପ୍ରତେଜିଲେ ॥
ତତ୍ତ୍ୱବିଷୟ ସାଂଖ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
କହିଲେ ଯେଣୁ ଭଗବାନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରଣିପାତ ।
ବିନୟେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ହସ୍ତ ॥
ସ୍ତୁହିଁଣ କପିଳ ବଦନ ।
ଆନନ୍ଦେ କରନ୍ତି ସ୍ତବନ ॥୧

ଦେବହୂତି ଉବାଚ

ତୁ ନାଥ ସଲିଳ ଭିତରେ ।
ଶୟନ ବିରାଟ ଦେହରେ ॥
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନୋମୟ ।
ଯହିଁରେ ଗୁଣଙ୍କ ପ୍ରବାହ ॥
ଅଶେଷ କାରଣ କାରଣ ।
ତୋ କଳେବର ନାରାୟଣ ॥
ଜଠର-ପଦ୍ମରୁ ଯାହାର ।
ଜାତ ହୋଇଲା ବେଦବର ॥
ତୋ ରୂପ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ।
ସେ ଅଜ ବିସ୍ମରିଲା ଚିତ୍ତେ ॥
ଅନେକ ବ୍ୟାପାର ସେ କଲା ।
କେବେହେଁ ଦେଖି ନ ପାରିଲା ॥
କେବଳ ଧ୍ୟାନେ ସେ ଦେଖିଲା ।
ଏ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି ତହୁଁ କଲା ॥୨
ତୁ ପ୍ରଭୁ ବହୁରୂପ ଧରି ।
ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ମାୟା କରି ॥
କଲୁ ଏ ବିଶ୍ୱ ସରଜନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ଯେ କର୍ମୁ ଭିନ୍ନ ॥
ସତ୍ୟସଙ୍କଳ୍ପ ତୁମ୍ଭେ ହରି ।
ଜୀବଙ୍କ ଭୋଗ ଅନୁସରି ॥
ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦି କରିଛ ବିଧାନ ।
ଏ ତୁମ୍ଭ ମାୟାର ଭିଆଣ ॥
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଏ ତୁମ୍ଭର ।
ତୋ ମାୟା କେ କରୁ ଗୋଚର ॥୩
ପ୍ରଳୟକାଳେ ତୁମ୍ଭେ ହରି ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ଉଦରେ ସଂହରି ॥
ଶୟନ ବଟପତ୍ରେ ତୋର ।
ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ରୂପଧର ॥

ଚରଣ ଅଙ୍ଗୁଳି ବଦନେ ।
ଭରି ଶୟନ ଶିଶୁ ଯେହ୍ନେ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ ଯାହାର ଉଦରେ ।
ମୁଁ ତାକୁ କେମନ୍ତେ ଜଠରେ ॥
ଧଇଲି ବୁଝି ନ ପାରଇ ।
କେବଳ ତୋ ମାୟା ଗୋସାଇଁ ॥୪
ତୁ ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରିବା ପାଇଁ ।
ସାଧୁ ରକ୍ଷଣେ ତୋର ଦେହୀ ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର କଳେବର ।
ଅନ୍ୟଥା କି କାର୍ଯ୍ୟ ତୋହର ॥
ଯେହ୍ନେ କୋଳାଦି[1] ରୂପ ଧରି ।
ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନ କଲ ହରି ॥
ଏ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଦେବା ପାଇଁ ।
ଏ ରୂପ ଧଇଲ ଗୋସାଇଁ ॥
କୃତାର୍ଥ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ କଲ ।
ପୁତ୍ର ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶିଲ ॥୫
ଯା ନାମ କରିଣ ଶ୍ରବଣ ।
ଅଥବା କରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଯାହାକୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ସ୍ମରଣ କରି ନାମ ଯାର ॥
ଚଣ୍ଡାଳ ସୋମଯୋଗ୍ୟ ହୋଏ[2] ।
ଜାତି ବିପ୍ରର ଭ୍ରାନ୍ତି ନୋହେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନୟନେ ଦେଖିଲା ।
ସେ କିବା କୃତାର୍ଥ ନୋହିଲା ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ସୁଗତି ଲଭିଲି ।
ନୟନେ ତୋ ରୂପ ଦେଖିଲି ॥୬
ଚଣ୍ଡାଳ ଏଣୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲା ।
ଜିହ୍ୱାରେ ତୋ ନାମ ଧଇଲା ॥
ଯେଣୁ ତୋ ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲା ।
ସକଳ ତପ ସେହୁ କଲା ॥
ହୋମାଦି କଲା ବେଦମନ୍ତ୍ରେ ।
ସ୍ନାନ ସେ କଲା ନାନା ତୀର୍ଥେ ॥
ତା ପରେ ନାହିଁ ସଦାଚାର ।
ତୋ ନାମ ଜିହ୍ୱାରେ ଯାହାର ॥
ସମଗ୍ର ବେଦ ସେ ପଢ଼ିଲା ।
ଯେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲା ॥୭

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପରମ ପୁମାନ ।
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ଜଗତ ଜୀବନ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ।
ଯୋଗୀ ଭାବନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥
ଗୁଣମାନଙ୍କୁ ନିଜ ତେଜେ ।
ବିନାଶ କରିଛ ସହଜେ ॥
ତୁମ୍ଭେ କପିଳ ବେଦଗର୍ଭ ।
ତୁ ବିଷ୍ଣୁ ବ୍ୟାପିଅଛୁ ସର୍ବ ॥
ବନ୍ଦଇ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ।
ତୋ ବିନୁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ॥୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ମୈତ୍ରେୟ ଗୋସାଇଁ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ମନ ଦେଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦିବ୍ୟସ୍ତୁତି କରି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ମୋଦଭରି ॥
ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ତଦନ୍ତେ ।
ଜନନୀ ସ୍ତବନ କରନ୍ତେ ॥
ସେ ଯେ କପିଳ ଭଗବାନ ।
ସାକ୍ଷାତେ ପରମ ପୁମାନ ॥
ଗଭୀର ବଚନ ସୁଧାରେ ।
କହିଲେ ଜନନୀ ଛାମୁରେ ॥୯

କପିଳ ଉବାଚ

ଭୋ ମାତ ଘେନ ମୋ ବଚନ ।
ମୋହର ବାକ୍ୟେ ଦିଅ ମନ ॥
ଯେ ମାର୍ଗ ଭଜନ ପ୍ରକାର ।
କହିଲୁଁ ଅଗ୍ରତେ ତୁମ୍ଭର ॥
ଯେବେ ଏ ମାର୍ଗେ ତୁମ୍ଭେ ଯିବ ।
ଏକାନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲଭିବ ॥
ଅଚିରେ ଲଭିବ ମୁକତି ।
ପାଇଣ ନିଶ୍ଚଳ ଭକତି ॥୧୦
ଏ ମାର୍ଗେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତୁମ୍ଭେ କର ।
ଲଭିବ ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ॥
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀମାନେ ।
ମୋତେ ଲଭନ୍ତି ସାବଧାନେ ॥

ଯହିଁରେ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନାହିଁ ।
ଶୁଣ ଜନନି ମନ ଦେଇ ॥
ତୁମ୍ଭେ ପାଇବ ସେହିମତେ ।
ଏଣୁ କହିଲି ତୁମ୍ଭ ହିତେ ॥
ଏମନ୍ତ ଯେହୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ମୋତେ ନ ଭଜନ୍ତି ॥୧୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଆତ୍ମଗତି ।
ଦେଖାଇ ଦେଲେ ରମାପତି ॥
ମାତାଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଲେ ।
ତପ ସାଧନେ ବନେ ଗଲେ ॥୧୨
ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ଦେବହୂତି ।
ଯୋଗମାର୍ଗରେ ଦେଲେ ମତି ॥
ଆଶ୍ରମ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ଯୋଗ ସାଧିଲେ ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ରହିଲେ ପୁତ୍ରବାକ୍ୟ ଘେନି ।
ସେ ସ୍ଥାନେ କର୍ଦ୍ଦମ ଘରଣୀ ॥୧୩
ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନା ତ୍ରୟ କାଳ ।
କୁଟିଳ ଅଳକା ଜଟିଳ ॥
କୃଶିତ ଲାବଣ୍ୟ ଶରୀର ।
ପିନ୍ଧନ୍ତି ବକଳ ଅମ୍ବର ॥
ଏମନ୍ତେ ତପସ୍ୱିନୀ ବେଶେ ।
ସେ ଦେବହୂତି ରହେ ତୋଷେ ॥୧୪
ଗୃହ ସମ୍ପଦ ଦୂର କରି ।
ତପସ୍ୱୀ ବେଶେ ବନଚାରୀ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ଅତୁଳ ବିଭୂତି ।
ଚିତ୍ତୁ ତ୍ୟାଗିଲା ଦେବହୂତି ॥
ତା ଛାଡ଼ି ଚିତ୍ତ ବଇରାଗେ ।
ଭଜନମାର୍ଗେ ଅନୁରାଗେ ॥
ପୂର୍ବେ କର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରଜାପତି ।
ସମ୍ପାଦି ଥିଲେ ଯେ ସମ୍ପତ୍ତି ॥
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ କରିଥିଲେ ।
ଉପମା ନାହିଁ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ॥

୧. କୋଳାଦି—ବରାହ ପ୍ରଭୃତି । ୨. 'ସୋମଯୋଗ୍ୟ ହୋଏ' ଅର୍ଥାତ୍ ସୋମଯଜ୍ଞକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୁଲ୍ୟ ପୂଜନୀୟ ହୋଇଯାଏ ।

ଦିବ୍ୟ ବିମାନେ ସେ ବିହରି ।
ଉପମା ନାହିଁ ତିନିପୁରୀ ॥
ଯହିଁ କଳ୍ପିତ ବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଅଶେଷ ରତ୍ନେ ସୁନିର୍ମିତେ ॥
ମନ୍ଦିରେ ସ୍ଫଟିକର କାନ୍ଥ ।
ଭୂମି ରଚିତ ମରକତ ॥
ରତ୍ନେ ଜଳନ୍ତି ଦୀପ ପ୍ରାୟେ ।
ଶୋଭନେ ଯୋଗୀ ମନ ମୋହେ ॥
ଯୁବତୀ ରତ୍ନେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ।
ସେ ଦିବ୍ୟପୁରେ ନିବାସିନୀ ॥
ସକଳଋତୁ ପୁଷ୍ପଫଳ ।
ମଣି ନିର୍ମିତ ସ୍ତମ୍ଭକୁଳ ॥
ଦେବଙ୍କ ଦିବ୍ୟଭୋଗ ଯହିଁ ।
ସର୍ବଦା କାଳ ସୁଖମୟୀ ॥
ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ର ହେମମୟେ ।
ଚିତ୍ର ପତାକା ଧ୍ୱଜ ଶୋହେ ॥
ସୁଗନ୍ଧପୁଷ୍ପ ମାଳେ ମାଳେ ।
ସେ ରଥେ ଲମ୍ବେ ସୁଗହଳେ ॥
ଗଭୀର ଭୃଙ୍ଗନାଦ ଶୋହେ ।
ପାଟବସନ ମନ ମୋହେ ॥
ଉପରେ ନୀଳ ରତ୍ନମଣି ।
ବିରାଜେ ରବିତେଜ ଜିଣି ॥
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ଶିଳ୍ପୀ ଗୁଣ ।
ସେ ରଥେ ହୋଇଛି ଘଟଣ ॥
ମହାମର୍କତ ସଭା ଯହିଁ ।
ବିଦ୍ରୁମବେଦୀ ବିରାଜଇ ॥
ସେ ଦ୍ୱାରେ ବିଦ୍ରୁମ ଦେହଳୀ[1] ।
ହୀରା କବାଟ ଯହିଁ କିଳି ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ।
ବିରାଜେ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ସ୍ତମ୍ଭ ॥
ଜଳନ୍ତି ପଦ୍ମରାଗ ଦୀପେ ।
ବିଚିତ୍ର ଶିଖେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପେ ॥
ମୌକ୍ତିକ[2] ହେମମାଳା ଲମ୍ବେ ।
ପାଟ ଦୋଳିକା ରତ୍ନସ୍ତମ୍ଭେ ॥
ଶ୍ୱେତ ହଂସକ ପାରାବତ ।
ନାଦ କରନ୍ତି ଉନମତ୍ତ ॥

ବିମାନଶିଖେ ଜ୍ୱାଳାରନ୍ଧ୍ରେ ।
ଧୂମ୍ର ନିର୍ଗତ ଧୂପ ଗନ୍ଧେ ॥
ବିହାର ସ୍ଥାନ ସୁମଣ୍ଡନ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ॥
ନାନା ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ ଶୋହେ ।
ଦେଖି ଯୋଗୀଙ୍କ ମନ ମୋହେ ॥
ବିମାନେ ଯେବେ ବିହରନ୍ତି ।
ସେ ସୁଖ ସେମାନେ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ଶଯ୍ୟା ଗୋକ୍ଷୀର ଫେନ ପ୍ରାୟେ ।
ସେ ଦିବ୍ୟପୁରେ ଶୋଭା ପାଏ ॥
ଶୋହେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାଡ଼ମାନ ।
ସରସ ସୁଖ ଉପାଧାନ ॥
ଭୁବନ ବେଢ଼ିଣ ଉଦ୍ୟାନ ।
ଯହିଁ ଅମର ଦ୍ରୁମମାନ ॥
ଫଳ ପୁଷ୍ପରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ତହିଁ ଲମ୍ବିତ ଲତାମାନ ॥
ବିହଙ୍ଗ ମିଥୁନେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ।
ମତ୍ତ ମଧୁପ ଯେ ଗୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥
ବିବୁଧ ଅନୁଚରମାନେ ।
ବିହରୁଥାନ୍ତି ସେ ଉଦ୍ୟାନେ ॥
ସେ ଦେବହୂତି ଯଶ କୀର୍ତ୍ତି ।
ସୁସ୍ୱରେ ଗୀତ ସେ ଗାବନ୍ତି ॥
ଦିବ୍ୟ ବିଚିତ୍ର ବାପୀମାନ[3] ।
ଉତ୍ପଳ ଗନ୍ଧେ ସୁବାସନ ॥
କର୍ଦ୍ଦମ ତହିଁ ବିହରନ୍ତି ।
ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରୀ ଦେବହୂତି ॥
ଏମନ୍ତ ରମ୍ୟ ସୁଖ ସ୍ଥାନ ।
ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରପତ୍ନୀମାନ ॥
ସେ ପୁର ତେଜି ଦେବହୂତି ।
ଯୋଗସାଧନେ କଲେ ମତି ॥
ପ୍ରତେଜି ସ୍ୱାମୀ ପୁତ୍ର ଗଲେ ।
ତେଣୁ ବିରହେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ॥
ଶୋକରେ ବିଷଣ୍ଣ ବଦନ ।
ତଥାପି ଯୋଗେ ଦୃଢ଼ ମନ ॥୧୪-୨୦
ପତି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଦୁଃଖାକୁଳେ ।
ପୁତ୍ର ସୁସଙ୍ଗେ ସୁଖେ ଥିଲେ ॥

ସେ ପୁତ୍ର ତେଜି ଗଲେ ବନ ।
ଏଣୁ ବିଚ୍ଛେଦେ ଦୁଃଖ ମନ ॥
ବତ୍ସ ବିୟୋଗେ ଯେହ୍ନେ ଗାଈ ।
ଯେମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳେ ରୋଦଇ ॥
ସେରୂପେ ଆକୁଳ ହୋଇଲେ ।
'ହା ପୁତ୍ର' ବୋଲି ମୋହଗଲେ ॥
ଜନ୍ମିଲା ହୃଦେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ତଥାପି ଶୋକ ବିଦ୍ୟମାନ ॥୨୧
ପୁତ୍ରର ଗୁଣ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି ରୋଦନେ ॥
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି କପିଳଙ୍କୁ ।
ସତତ ଡାକନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ॥
ସ୍ନେହ ଛାଡ଼ିଲା ଧନ ଘରେ ।
ଚିତ୍ତ ରହିଲା ପୁତ୍ରଠାରେ ॥୨୨
ମନକୁ କ୍ରମେ ସ୍ଥିର କଲେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ସୁଦୃଢ଼େ ବସିଲେ ॥
ଯେ ଧ୍ୟାନ ପୁତ୍ର କହିଥିଲେ ।
ସେ ରୂପ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାନ କଲେ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ମନ ।
ତେଣୁ ନିଶ୍ଚଳରୂପେ ଧ୍ୟାନ ॥୨୩
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ଦୃଢ଼ ହେଲେ ।
ଶାସ୍ତ୍ରବିଧିରେ ଆରାଧିଲେ ॥
ବୈରାଗ୍ୟଭାବେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ତେଣୁ ଭାବନ୍ତି ଭଗବାନ ॥୨୪
ଆତ୍ମାକୁ ସମାନ ଦେଖିଲେ ।
ତା ବିନୁ ଅନ୍ୟ ନ ଜାଣିଲେ ॥
ଯେ ଆତ୍ମା ହୋଏ ବିଶ୍ୱମୁଖୀ ।
ବିନାଶି ମାୟାଗୁଣ ଦୁଃଖ ॥
ଏ ଜୀବ ଆଶ୍ରୟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ।
ତହିଁ ରଖିଲେ ମତି ଧ୍ୟାନ ॥୨୫
ତାହାଙ୍କ ଗଲା ଜୀବଭାବ ।
ହୋଇଲା ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଲାଭ ॥
ସଂସାର କ୍ଲେଶ ନିବର୍ତ୍ତିଲା ।
ତା ଗୁଣଭ୍ରମ ଦୂରେ ଗଲା ॥
ଆପଣା ଦେହ ପାସୋରିଲେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ରହିଲେ ॥

୧. ଦେହଳୀ—ଏରୁଣ୍ଡି ବନ୍ଧ । ୨. ମୌକ୍ତିକ—ମୁକ୍ତା । ୩. ବାପୀ—ପୁଷ୍କରିଣୀ ।

ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥାଇ ।
ନିଦ୍ରା-ପ୍ରବୋଧେ[୧] ନ ଦିଶଇ ॥
ସେ ରୂପେ ଦେହ ପାସୋରିଲେ ।
କେବଳ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଲଭିଲେ ॥୨୬,୨୭
ସେ ଦେବହୂତି ତପ କ୍ଳେଶେ ।
ଶରୀର ମଳିନ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଅମର ଯୁବତୀ ସକଳେ ।
ଯେ ଅଙ୍ଗ ସମ୍ମାର୍ଜିଣ ଥିଲେ ॥
ସେ ଦେହ ମଳିନ ଦିଶିଲା ।
ତହିଁ ତା ଆଦର ନୋହିଲା ॥
ଯେଣୁ ତା ମନ ତାପ ଗଲା ।
ଏଣୁ ସେ କୃଶ ସେ ନୋହିଲା ॥
ସଧୂମ ପାବକର ପ୍ରାୟେ ।
ତେବେହେଁ ଅଙ୍ଗ ଶୋଭାପାଏ ॥୨୮
ମନ ନିବେଶି ବାସୁଦେବେ ।
ବସି ରହିଲେ ସାଣ୍ଡୁଭାବେ ॥
ଦେହ ହୋଇଲା ଯୋଗେ ଲୟ ।
ଆଦର ନାହିଁ ଲଜ୍ଜା ଭୟ ॥
ସୁକେଶ ବନ୍ଧନ ଫିଟିଲା ।
ଅଙ୍ଗେ ବସନ ନ ରହିଲା ॥
ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମ ଭୋଗ ଯାଏ ।
ଏ ଦେହବନ୍ଧ ମାତ୍ର ଥାଏ ॥
ଏଣୁ ସେ ଦେହ ମାତ୍ର ଅଛି ।
ତା ପାଇଁ ନ ସ୍ମରନ୍ତି କିଛି ॥୨୯
ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ତଦନ୍ତେ ।
କପିଳ ଯୋଗର ଉକତେ ॥
ଲଭିଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣ ।
ଯେସନେ ଜଳେ ଜଳ ଲୀନ ॥୩୦

ଶୁଣ ବିଦୁର ଯେଉଁସଳେ ।
ସେ ଦେବୀ ସୁସିଦ୍ଧି ଲଭିଲେ ॥
ସେ ସଳ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ହେଲା ।
ଭୁବନେ ବିଦିତ ହୋଇଲା ॥
ତା ନାମ ସିଦ୍ଧପଦ କହି ।
ସିଦ୍ଧେ ସୁସିଦ୍ଧ ଯହିଁ ହୋଇ ॥୩୧
ସେ ଦେବହୂତି କଳେବର ।
ଯୋଗେ ସୁସିଦ୍ଧ ପୁଣ୍ୟତର ॥
କୃଷ୍ଣ-ଭାବନା ଧ୍ୟାନ ନିତ୍ୟେ ।
ଆନନ୍ଦ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଯୁତେ ॥
ସେ ଧ୍ୟାନେ ଶରୀର ମିଳାଇ ।
ନଦୀ ସ୍ୱରୂପେ ଗଲେ ବହି ॥
ନଦୀଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେ ହୋଇଲା ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥ ବୋଲାଇଲା ॥
ଯାହାକୁ ସେବି ସିଦ୍ଧମାନେ ।
ସିଦ୍ଧି ଲଭନ୍ତି ସେହୁ ସ୍ଥାନେ ॥
ନାମ ତା ସିଦ୍ଧିଦା ହୋଇଲା ।
ସ୍ମରଣେ ପାପ ବିନାଶିଲା ॥୩୨
ସେ ଯେ କପିଳ ମହାଯୋଗୀ ।
ବିଷୟେ ହୋଇ ବଇରାଗୀ ॥
ମାତାଙ୍କ ସ୍ନେହ ତ୍ୟାଗି ଗଲେ ।
ଐଶାନ୍ୟଦିଗେ ପ୍ରବେଶିଲେ ॥୩୩
ସମୁଦ୍ର ତୀରେ ଘୋରବନେ ।
ବସେ ନିର୍ମଳ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନେ ॥
ସମୁଦ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ପୂଜା କଲେ ॥
ସେ ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପୁଣି ସ୍ଥାନ ।
ତହିଁ ରହିଲେ ଭଗବାନ ॥

ଯହିଁ ସକଳ ସୁରଗଣ ।
ସେବନ୍ତି ଯୋଗ୍ୟ ନିଯୋଗେଣ ॥
ସିଦ୍ଧ ଗୁରଣ ମୁନିଜନେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରାଗଣେ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି କପିଳଙ୍କୁ ।
ସଭୟେ ନିତ୍ୟେ ସେବି ତାଙ୍କୁ ॥୩୪
ଯୋଗେ ରହିଲେ ମହାମୁନି ।
ସାଂଖ୍ୟାଗ୍ରର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମାନ୍ୟ ଘେନି ॥
ତ୍ରିଲୋକଜନ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ।
ଯୋଗେ ରହିଲେ ଯୋଗସାଇଁ ॥
ରହିଲେ ବ୍ରହ୍ମକଳ୍ପ ଯାଏ ।
ଲୋକଶିକ୍ଷାରେ ଦେବରାୟେ ॥୩୫
ବିଦୁର ପଗ୍ରରିଲୁ ଯାହା ।
ସମ୍ପ୍ରତି କହିଲି ମୁଁ ତାହା ॥
କପିଳ ଦେବହୂତିଙ୍କର ।
ପବିତ୍ର ସୁଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତର ॥୩୬
ଏହା ଯେ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ।
କି ଅବା ବଦନେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ଆନନ୍ଦେ ସଭାମଧ୍ୟେ କହେ ।
ଅଶେଷଜନ୍ମ ପାପ ଦହେ ॥
ସେ ସର୍ବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ଭକ୍ତି ଲଭନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ହରି ସ୍ଥାନ ।
କେ କରିପାରେ ତାହା ଆନ ॥୩୭
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କପିଳ-ଜ୍ଞାନ ଉପଗତ ॥
ତେତିଶ ଅଧ୍ୟା ସମାପତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ କାପିଳେୟୋପାଖ୍ୟାନେ ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

୧. ନିଦ୍ରା-ପ୍ରବୋଧେ—ନିଦ୍ରାରୁ ଜାଗ୍ରତ ହେବାପରେ ।

[ଧ୍ରୁବ ପ୍ରତି ଭଗବତ୍ ଅନୁଗ୍ରହ]

ଧ୍ୟାନମଙ୍ଗଳ ରୂପ ଦେଖି । ପିଞ୍ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ଆଖି ॥
ଦେଖି ସମ୍ଭ୍ରମେ ରାଜବଳା । ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବିଧିରେ ନମିଲା ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୃଷିତ ନୟନ । ଲାବଣ୍ୟାମୃତ କଲା ପାନ ॥
ମୁଖେ କି କରଇ ଚୁମ୍ବନ । ଭୁଜେ କି କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ତାର । ହୃଦେ ପ୍ରକାଶେ ଜ୍ଞାନସାର ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ

[ବିସର୍ଗ*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବ୍ରହ୍ମା ମନ୍ୱାଦି ସୃଷ୍ଟିକଥା । ମନୁବଂଶର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଏକତ୍ରିଂଶ । ଅଧ୍ୟାୟେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟେ । ମନୁଦୁହିତା ବଂଶ କହେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ପଦ୍ମଯୋନି ତନୁଁ ।
ଜନ୍ମିଲେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ॥
ତା ନାରୀ ଶତରୂପା ନାମ ।
ପବିତ୍ର ସର୍ବଗୁଣ ଧାମ ॥
ତାର ଉଦରେ ବେନି ସୁତ ।
ଅପରେ ତ୍ରିତୟ ଦୁହିତ ॥
ଆକୂତି ଦେବହୂତି ବେନି ।
ପ୍ରସୂତି ନାମେ କନ୍ୟା ତିନି ॥୧
ଆକୂତି ରୁଚିକି ବରିଲା ।
ପୁତ୍ରିକାଧର୍ମେ❀ ବିଭା ଦେଲା ॥
ଯେ ଧର୍ମବିଧି ବେଦମାର୍ଗେ ।
ବିସ୍ମରି ଶତରୂପା ସଙ୍ଗେ ॥୨
ସେ ପ୍ରଜାପତି ଗୃହେ ଆଣି ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଆକୂତି ଘରଣୀ ॥
ସେ କନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ରୁଚି ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ମହାତେଜେ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ଅତି ସୁଲକ୍ଷଣ ।
ତାହାଙ୍କ ନାମ ଏବେ ଶୁଣ ॥୩
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ତାଙ୍କ ବଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶେ ॥
କନ୍ୟା ସୁରୂପା ସୁଲକ୍ଷଣା ।
ତା ନାମ କହିଲା ଦକ୍ଷିଣା ॥୪
ତହୁଁ କନ୍ୟାର ପୁତ୍ର ଆଣି ।
ସ୍ୱଗୃହେ ମନୁଙ୍କ ଘରଣୀ ॥
ନିଜ ଅପତ୍ୟ ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ପାଳନ୍ତି ମନୁବଂଶ ଲାଭେ ॥
ରୁଚିର ଘରେ କନ୍ୟା ରହି ।
ଦକ୍ଷିଣା ନାମ ଯାର ହୋଇ ॥୫
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦିନାକେତେ ।
ସେ ରୁଚି କନ୍ୟା ଅଭିମତେ ॥
ସେ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁ ହସ୍ତେ ।
କନ୍ୟା ଅର୍ପିଲେ ବିଧିମତେ ॥
ସେ ଯଜ୍ଞପତି କନ୍ୟା ପାଇ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ବିଧି ବହି ॥
ଦକ୍ଷିଣା ଗର୍ଭେ ମନୁବଳା ।
ଦ୍ୱାଦଶ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ କଲା ॥୬
ତୋଷ ପ୍ରତୋଷ ପୁତ୍ର ବେନି ।
ସନ୍ତୋଷ ଭଦ୍ର ଶାନ୍ତି ତିନି ॥
ଷଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଯେ ଇଡ଼ସ୍ପତି ।
ବେଦେ ଅଧିକ ଯାର ମତି ॥
ଇଧ୍ମ କବି ଯେ ବିଭୁ ସ୍ୱହ୍ନ ।
ସୁଦେବ ଦ୍ୱାଦଶେ ରୋଚନ ॥୭
ଏହି ଦ୍ୱାଦଶ ଭ୍ରାତୃଗଣେ ।
ମନୁର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ॥
ତୁଷିତ ନାମେ ଦେବଗଣ ।
ହୋଇଲେ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ॥
ମରୀଚି ଆଦି ସପ୍ତ ମୁନି ।
ଯଜ୍ଞକୁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ଘେନି ॥୮
ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ଏ ବେନି ମନୁରାଜା ସୁତ ॥
ଏହାଙ୍କ ଠାରୁ ବଂଶ ଯେତେ ।
ପୁତ୍ର ପଉତ୍ର ଅପ୍ରମିତେ ॥୯
ଯେ କନ୍ୟା ଦେବହୂତି ନାମ ।
ତାହାକୁ ଲଭିଲେ କର୍ଦ୍ଦମ ॥
ତାହାର ନବକନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ।
ଯେ ଅବା ଉପୁଜିଲେ ପୂର୍ବେ ॥

---

* ଭାଗବତର ଦ୍ୱିତୀୟ ଲକ୍ଷଣ ।

❀ 'ପୁତ୍ରିକାଧର୍ମ' ଅନୁସାରେ କରାଯାଉଥିବା ବିବାହରେ କନ୍ୟାପିତା କନ୍ୟାର ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ରକୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସର୍ତ୍ତ ରଖିଥାନ୍ତି ।

ସେ କଥା କହିବଇଁ ତୋତେ ।
ତୁ ଯେଣୁ ପଗ୍ଚରିଲୁ ମୋତେ ॥୧୦
ପ୍ରସୂତି କନ୍ୟା ମନୁରାଜା ।
ଦେଇ ଦକ୍ଷକୁ କଲା ପୂଜା ॥
ତାର ସନ୍ତତି ତିନିଲୋକେ ।
ବିସ୍ତାର ହୋଇଲେ ଅନେକେ ॥୧୧
କହିବି ଏଥିର କାରଣ ।
ତୁ ଏବେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଶୁଣନ୍ତେ ନବମୁନି ବଂଶ ।
ହରଇ ଅଶେଷ କଳ୍ମଷ ॥୧୨
କର୍ଦ୍ଦମ ଋଷିଙ୍କର ବାଳା ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଦୁହିତା ନାମ କଳା ॥
ମରୀଚି ବୀର୍ଯ୍ୟେ ତା ଉଦରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ବେନି ଯେ କୁମରେ ॥
କଶ୍ୟପ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାନ ଦୁଇ ।
ଶୁଚି ସୁନ୍ଦର ବେନି ଭାଇ ॥
ଏ ବେନି ଭାଇଙ୍କର ବଂଶ ।
ଜଗତେ ଅନେକ ପ୍ରକାଶ ॥୧୩
ବିରଜ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ସୁତ ।
ଅପର ବିଶ୍ୱଗ ବିଦିତ ॥
ତା ଦେବକୁଲ୍ୟା ନାମେ କନ୍ୟା ।
ପରେ ଯେ ଗଙ୍ଗା ନାମେ ଧନ୍ୟା ॥୧୪
ଅତ୍ରିର ଅନସୂୟା ନାରୀ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ସୁକୁମାରୀ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ତିନି ସୁତ ।
ହୋଇଲେ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ଦତ୍ତ ଦୁର୍ବାସା ସୋମ ତିନି* ।
ତିନି ଦେବଙ୍କ ଅଂଶ ଘେନି ॥୧୫

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଅତ୍ରିର ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଗତେ ।
ତ୍ରିଦେବ ଜନ୍ମିଲେ କେମନ୍ତେ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ତ୍ରିପୁରାରି ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ଅନ୍ତକାରୀ ॥
କି ହେତୁ କି କର୍ମ ବିଗ୍ଚରି ।
କିମ୍ବା ଜନ୍ମିଲେ ଦେହ ଧରି ॥
ଏ କଥା ସଂଶୟ ତ ମୋତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୧୬

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ତୋଷମନ ।
ଅତ୍ରି ଯେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ବର ।
ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ତପ କର ॥
ଯେ ତପେ ଯେବା ଦେବ ସେବି ।
ତାର ପ୍ରସନ୍ନେ ଫଳ ଲଭି ॥
ଏମନ୍ତ ପିତା ବାକ୍ୟ ମାନି ।
ଧର୍ମପତ୍ନୀକୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ସେ ପତିବ୍ରତା ଅନସୂୟା ।
ତାକୁ ନ ଲାଗେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥
ସେ ସାଧୁ ପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଋକ୍ଷ କୁଳାଚଳେ ॥୧୭
ସେ ଗିରିଶିଖେ ନାନାଫୁଲ ।
ସୁରଙ୍ଗ ସୁଗନ୍ଧ ଅତୁଲ୍ୟ ॥
ଦିବ୍ୟ ସୁସଜ୍ଜ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ମନମୋହନ ବୃକ୍ଷେ ଛନ୍ତି ॥
ଚନ୍ଦନ ଚମ୍ପକ ଅଶୋକ ।
ପାରିଜାତକ କୁରୁବକ ॥
ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା ନାମେ ନଦୀ ବହେ ।
ସ୍ନାନେ ସକଳ ପାପ ଦହେ ॥୧୮
ସେ ବନେ ପଶି ବେନି ଜନେ ।
ତପ ସମାଧି ଯୋଗ ଧ୍ୟାନେ ॥
ମନକୁ ଧରି ଆତ୍ମବଳେ ।
ପବନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏକ ଚରଣେ ଉଭା ହୋଇ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବଦନେ ଶୂନ୍ୟେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଶତେ ବରଷ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ବଞ୍ଚିଲେ ପବନ ଅଶନେ[୧] ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତି ।
ଚିତ୍ତେ ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ଚରନ୍ତି ॥୧୯
ଜଗତପ୍ରଭୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ନାଶକର ॥
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ।
ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଯାହାର ଚରଣ ॥
ଆମ୍ଭର ସନ୍ତତି କାରଣେ ।
ଶରଣ ଗଲୁଁ ତା ଚରଣେ ॥
ଏମନ୍ତ ଯୋଗ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ।
ହରିହୁଁ ଆନ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ ହରି ଯେବେ ଦୟା କରେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିବେ ଆମ୍ଭ ଘରେ ॥
ସଫଳ ଜୀବନ ଆମ୍ଭର ।
ସେ ହରି ଶରଣ-ସୋଦର ॥
ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ସେ ବନେ ତପ ସେ ସାଧନ୍ତି ॥୨୦
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବଦନେ ସେ ନିଶ୍ଚଳ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦୀର୍ଘକାଳ ॥
ପ୍ରାଣ ସଂଯମ ଶ୍ରମବଳେ ।
ଶିରେ ଉପୁଜିଲା ଅନଳେ ॥
ତେଜେ ତାପିଲା ତିନିପୁର ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ସୁର ନର ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ତିନିଦେବଙ୍କ ରୂପ ଧରି ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର ଯୁତେ ॥
ଉରଗ ସିଦ୍ଧ ମୁନି ବୃନ୍ଦେ ।
ଅପ୍ସରା ନୃତ୍ୟନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ସୁସ୍ୱର ଯନ୍ତ୍ରେ ଗୀତ ଗାନ ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ଆତ୍ମା ମନ ॥
ତପ ପ୍ରଭାବ ହୃଦେ ବହି ।
ଶ୍ରୀହରି ଯଶ ତୁଣ୍ଡେ ଗାଇ ॥
ଦୁର୍ଗମ ବନ ତପ ସ୍ଥାନେ ।
ମିଳିଲେ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ॥୨୧,୨୨

୧. ଅଶନେ—ଭକ୍ଷଣ କରି ।

* ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ, ଦୁର୍ବାସା ଓ ସୋମ (ଚନ୍ଦ୍ର) ଯଥାକ୍ରମେ ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ।

ଦେବଙ୍କ ଆଗମନ ଦେଖି ।
ସେ ମୁନି ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ସମାଧି ତପ ଆଚରଣେ ।
ଥିଲେ ଯେ ଏକଇ ଚରଣେ ॥
ବେନି ଚରଣ ତଳେ ଥୋଇ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ହୃଦୟେ ପୁଲକିତ ଭାବ ।
ଯେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁରାଗ ॥
ହରଷ ଅଶ୍ରୁଜଳ ନେତ୍ରେ ।
ପ୍ରଣାମ କରି ଦଣ୍ଡବତେ ॥
ଉଠି ଗ୍ରହିଁଇ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ।
ତିନି ମୂରତି ଦେଖି ଆଗେ ॥
ବୃଷଭ ପକ୍ଷିରାଜ ଯାନେ ।
ପରମହଂସର ବିମାନେ ॥
ତିନି ଦେବଙ୍କ ଚିହ୍ନ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲା ବେନି ଆଖି ॥
ଦେଖଇ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ହର ।
ନିଜ ଆୟୁଧ ଧରି କର ॥୨୩, ୨୪
ପ୍ରସନ୍ନ ଦିଶେ ମୁଖକାନ୍ତି ।
ଈଷିତ ହାସ୍ୟେ ଶୋଭା ପାନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ତିନି ମୁଖ ।
ମୁନି ଛାଡ଼ିଲେ ମନୁଁ ଦୁଃଖ ॥
କଣ୍ଠ କୁଣ୍ଠିତ ଗଦଗଦେ ।
ପ୍ରଣାମ କରି ପଡ଼େ ପାଦେ ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ତାଙ୍କ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୫, ୨୬

ଅତ୍ରି ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ହର ।
ନମଇଁ ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣେ ।
ତୁମ୍ଭର ଶରୀର ପ୍ରମାଣେ ॥
ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଯୋଗେ ।
ଶରୀର ବହ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ॥
ମୁଁ ଧ୍ୟାନ କଲି ଯାହା ରୂପ ।
କହ ହେ ମୋତେ ତା ସ୍ୱରୂପ ॥୨୭
ସନ୍ତାନ ପାଇଁ ଭଗବାନ ।
ତପେ ମୁଁ କଲି ଆରାଧନ ॥
ଏବେ ତ୍ରିତୟ ରୂପ ଧରି ।
ତୁମ୍ଭେ ବିଜୟ ମୋର ପୁରୀ ॥
ଏ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର ମଣଇ ।
ସଂଶୟ ଫେଡ଼ ଦୟା ବହି ॥୨୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଅତ୍ରି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଶଙ୍କର କୁଶପାଣି ॥
କହନ୍ତି ଅତ୍ରି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ମୁନି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ତୁହି ॥୨୯
ତୋହର ପ୍ରାୟ ତପ ଘୋରେ ।
ତପସ୍ୱୀ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ ॥
ପତ୍ନୀ ସହିତେ ଦୁଃଖ ସହି ।
ତପ ଯେ କଲୁ ବନେ ରହି ॥
ଚିତ୍ତେ ତୁ କଳ୍ପିଅଛୁ ଯାହା ।
ତୋତେ ପ୍ରାପତ ହେଉ ତାହା ॥
ତେଣୁ ଆମ୍ଭର ତୋତେ ଦୟା ।
ତପେ ଦଗଧ କଲୁ କାୟା ॥
ଯାହାକୁ ଧ୍ୟାନ କରୁ ତୁହି ।
ସେ ଆମ୍ଭେ ତିନି ଏକ ହୋଇ ॥୩୦
ମନେ ତୁ ସଂଶୟ ନ କର ।
ହୋଇବୁ ତୋହର କୁମର ॥
ତୋହର ଯଶ ଏ ଜଗତେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ରହିବ ଯେମନ୍ତେ ॥୩୧
କରିବୁଁ ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ ।
କହି ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ଦେବେ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର କହୁଁ ଏବେ ॥୩୨
ସେ ଅତ୍ରି ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ଭାବେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ତିନିଦେବେ ॥
ନୟନ ମଧ୍ୟୁଁ ସୋମ ଜାତ ।
ଉଦରୁ ଦତ୍ତ ଯେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଦୁର୍ବାସା ଧୂର୍ଜଟିର ଅଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ॥
ତପ ପ୍ରଭାବର ଏ ଗୁଣ ।
ଏବେ ଅଙ୍ଗିରା ବଂଶ ଶୁଣ ॥୩୩
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯେ ଅଙ୍ଗିରା ଯୁବତୀ ।
ତାର ସଙ୍ଗମେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଚାରି କୁମାରୀ ଜନ୍ମ କଲା ।
ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଗୁଣ ଶୀଳା ॥
ତୁଳନା ନାହିଁ ଅନୁପମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥
ପ୍ରଥମ କନ୍ୟା ସିନୀବାଲୀ ।
ଅପରେ କୁହୂ ରାକା ବାଳୀ ॥
ଚତୁର୍ଥ କନ୍ୟା ଅନୁମତି ।
ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ॥୩୪
ଅପରେ ବେନି ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ଉତଥ୍ୟ ବୃହସ୍ପତି ଖ୍ୟାତ ॥
ଏ ସ୍ୱାରୋଚିଷ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।
ଗୁଣେ ବିଖ୍ୟାତ ତିନିପୁରେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବନ୍ଦିତ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ।
ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ବଂଶ ଏବେ ଶୁଣ ॥୩୫
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ହବିର୍ଭୂ ଉଦରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟରେ ॥
ଏ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମରେ ଜଠର ।
ଅଗ୍ନିରେ ଖ୍ୟାତ ତିନିପୁର ॥
ବିଶ୍ରବା ନାମେ ଆର ସୁତ ।
ଯା ଯଶ ତିନିପୁରେ ଖ୍ୟାତ ॥୩୬
ତା ପତ୍ନୀ ନାମ ଇଡ଼ବିଡ଼ା ।
ଦୁର୍ଜୟ ପୁତ୍ର ପ୍ରସବିଲା ॥
କୁରୂପ ଦେଖି ତା ଶରୀର ।
ତା ନାମ କଳ୍ପିଲା କୁବେର ॥
ପୁଣି ବିଶ୍ରବା ତେଜ ଘେନି ।
କେଶିନୀ ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ତିନି ॥
ରାବଣ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ନାମ ।
ତେଜେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟେ ନାହିଁ ସମ ॥
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ବିଭୀଷଣ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ମହାଜନ ॥୩୭
ପୁଲହ ବଂଶ ଏବେ ଶୁଣ ।
କହିବା ତାହାଙ୍କର ଗୁଣ ॥

ପୁଲହ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଗତି ଗର୍ଭେ ।
ତିନି ବାଳକ ଜନ୍ମ ଲଭେ ॥
କେ ପାରେ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ଚିନ୍ତି ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟେ ତେଜ କାନ୍ତି ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ନାମ କର୍ମଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ବରୀୟାନ ଶିଷ୍ଟ ॥
ସହିଷ୍ଣୁ ତୃତୀୟ ପ୍ରକାଶ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ କ୍ରତୁବଂଶ ॥୩୮
କ୍ରତୁର ପତ୍ନୀ କ୍ରିୟା ନାମ ।
ତା ପୁତ୍ର ଶୁଣ ପୁଣ୍ୟଧାମ ॥
ଷଷ୍ଠି ସହସ୍ର ବାଳଖିଲ୍ୟା ।
ତା ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ଉପୁଜିଲା ॥
କେ ପାରେ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ଚିନ୍ତି ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟେ 'ବିରାଜନ୍ତି ॥୩୯
ଶୁଣ କହିବା ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଉର୍ଜ୍ଜା[1] ଗର୍ଭେ ॥
ନିର୍ମଳ ଗୁଣେ ସପ୍ତଋଷି ।
ମନୁଅନ୍ତରେ ଯାହା ଘୋଷି ॥
ଶୁଣ ବିଦୁର ମନ ସୁଖେ ।
ତାହାଙ୍କ ନାମ କହୁଁ ମୁଖେ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଚିତ୍ରକେତୁ ସୁରୋଚି ।
ବିରଜା ମିତ୍ର ବେନି ବସ୍ତି ॥
ଉଲ୍ବଣ ବସୁଭୃତଯାନ ।
ଦ୍ୟୁମାନ ଶକ୍ତି ଆଦି ଅନ୍ୟ ॥୪୦,୪୧
ଚିତ୍ତିର ବଂଶ ଏବେ କହି ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ମନ ଦେଇ ॥
ଚିତ୍ତି ଯେ ଅଥର୍ବଣ ପତ୍ନୀ ।
ତା ଗର୍ଭେ ଏକପୁତ୍ର ଜନ୍ମି ॥
ଦଧୀଚି ନାମେ ମହାଧୀର ।
ତା ଅନ୍ୟନାମ ଅଶ୍ୱଶିର ॥
କେ କହିପାରେ ତାଙ୍କ ଗୁଣ ।
ଏବେ ତୁ ଭୃଗୁବଂଶ ଶୁଣ ॥୪୨
ଭୃଗୁର ପତ୍ନୀ ଖ୍ୟାତି ଗର୍ଭେ ।
ତିନି ଅପତ୍ୟ ଜନ୍ମ ଲଭେ ॥

ଧାତା ବିଧାତା ବେନି ସୁତ ।
କନ୍ୟାଏ କମଳା ସମ୍ଭୂତ ॥୪୩
କମଳା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବରିଲା ।
ସେ ଅନୁରୂପ ପତି କଲା ॥
ଧାତା ବିଧାତା ବେନି ବାଳେ ।
ସୁନ୍ଦରରୂପ ବାଳକାଳେ ॥
ମେରୁ ଋଷିର ଯେ ଦୁହିତା ।
ଆୟତି ନିୟତି ସମ୍ଭୂତା ॥
ଏ ବେନି କନ୍ୟା ବେନିଭାଇ ।
ବିଭା ହୋଇଲେ ଭାବ ବହି ॥
ସେ ବେନି କନ୍ୟା ଗର୍ଭଗତେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ବେନି ସୁତେ ॥
ମୃକଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ତାଙ୍କ ନାମ ।
ସୁନ୍ଦରେ ସମ ନୋହେ କାମ ॥୪୪
ମୃକଣ୍ଡ ସୁତ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ।
ପ୍ରାଣର ଏକଇ ତନୟ ॥
ତା ନାମ ବେଦଶିରା ହୋଏ ।
ମୁନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମହାଶୟେ ॥
ଭୃଗୁର କବି ନାମେ ପୁତ୍ର ।
ଉଶନାମୁନି[2] ତାର ସୁତ ॥
ଏ ସର୍ବ ମୁନି ମହାଜନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଭାବନ ॥୪୫
ଏମନ୍ତେ କର୍ଦ୍ଦମ ଦୁହିତୀ* ।
କହିଲି ମୁନିବଂଶ ଖ୍ୟାତି ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାଏ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ନରେ ।
ଜ୍ଞାନ-ଅଜ୍ଞାନ ପାପ ହରେ ॥୪୬
ଯେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ସୁତା ।
ପ୍ରସୂତି ନାମେ ପତିବ୍ରତା ॥
ତାହାର ପତି ଶୁଦ୍ଧମତି ।
ଯା ନାମ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ॥
ତା ବୀର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରସୂତିର ଗର୍ଭେ ।
ଷୋଡ଼ଶ କନ୍ୟା ସେ ପ୍ରସବେ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ନାରୀ ସୁଲୋଚନୀ ।
ରୂପେ ତ୍ରିଭୁବନ ମୋହିନୀ ॥୪୭

ଧର୍ମକୁ ତ୍ରୟୋଦଶ ନାରୀ ।
ଦେଲା ସେ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥
ଅଗ୍ନିକି ଏକ କନ୍ୟା ଦେଲା ।
ପିତୃପୁରୁଷେ ଏକ ବାଳା ॥
ଅପରେ ସତୀ ନାମେ କନ୍ୟା ।
ସୁଶୀଳା ପତିବ୍ରତା ଧନ୍ୟା ॥
ଭବଙ୍କୁ[3] କଲେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ।
ଯା ନାମ ଭବ ବିନାଶନ ॥୪୮
ବିଦୁର ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧମନ ।
ଧର୍ମ-ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଶୁଣ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ମଇତ୍ରୀ ଦୟା ଶାନ୍ତି ।
ତୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି କ୍ରିୟା ଉନ୍ନତି ॥
ତିତିକ୍ଷା ଲଜ୍ଜା ବୁଦ୍ଧି ମେଧା ।
ମୂର୍ତ୍ତି ସହିତେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ॥
ଏ ତ୍ରୟୋଦଶ ଧର୍ମନାରୀ ।
ଦକ୍ଷ ସୁମନେ ବିଭା କରି ॥୪୯
ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସୁତ ସତ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ।
ପ୍ରସାଦ ମୈତ୍ରୀ ତହୁଁ ଜାତ ॥
ଦୟାର ସୁତ ଯେ ଅଭୟ ।
ସୁଖ ଯେ ଶାନ୍ତିର ତନୟ ॥
ହର୍ଷକୁ ପ୍ରସବିଲା ତୁଷ୍ଟି ।
ଗର୍ବ ପ୍ରସବ କଲା ପୁଷ୍ଟି ॥୫୦
କ୍ରିୟାର ତହୁଁ ଯୋଗ ହୋଇ ।
ଉନ୍ନତି ଦର୍ପ ପ୍ରସବଇ ॥
ତିତିକ୍ଷା ତହୁଁ କ୍ଷେମ ହେଲା ।
ଲଜ୍ଜା ବିନୟ ଜାତ କଲା ॥
ବୁଦ୍ଧିର ପୁତ୍ର ଅର୍ଥ ପୁଣ ।
ମେଧାର ତନୟ ସ୍ମରଣ ॥୫୧
ମୂର୍ତ୍ତିର ସୁତ ଏବେ କହି ।
ଆଶ୍ରିତ ସର୍ବଗୁଣ ଯହିଁ ॥
ସେ ବେନି ନର ନାରାୟଣ ।
ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ କର୍ମ ଶୁଣ ॥୫୨
ଏ ମୂର୍ତ୍ତିପୁତ୍ର ଜନ୍ମଦିନେ ।
ଆନନ୍ଦ ଏ ତିନି ଭୁବନେ ॥

୧. ଉର୍ଜ୍ଜା—ଅରୁନ୍ଧତୀ । ୨. ଉଶନାମୁନି—ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ୩. ଭବ—ଶିବ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ଦୌହିତ୍ର' ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଦିଗ ପବନ ଗିରି ନଦୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଉଛୁଳେ ଜଳଧି ॥୫୩
ଆକାଶ ପୂରେ ତୂର୍ଯ୍ୟଘୋଷେ ।
ନିର୍ମେଘେ କୁସୁମ ବରଷେ ॥
ସକଳ ମୁନି ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ଅପ୍ସରାମାନେ ନୃତ୍ୟ ଭୋଳେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର ଆନନ୍ଦେ ।
ଗାଇଲେ ବିଦ୍ୟାଧରବୃନ୍ଦେ ॥
ସକଳ ଗ୍ରହେ ଅନୁକୂଳ ।
ଉତ୍ସବ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥
ହରଷେ ହର ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସଙ୍ଗେ ଦେବତାବୃନ୍ଦ ଘେନି ॥
ମିଳିଲେ ଧର୍ମର ଭୁବନେ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ସର୍ବଜନେ ॥୫୪,୫୫

ଦେବା ଊଚୁଃ ·

ଯେ ନିଜ ମାୟାଗୁଣେ ହରି ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ଦେହ ଧରି ॥
ବିଶ୍ୱ ପାଳନ କ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ ।
ଭାରତ ଭୂମି ମଧ୍ୟଗତେ ॥
ଧର୍ମର ଗୃହେ ଅବତରି ।
ପ୍ରକଟ ଋଷିରୂପ ଧରି ॥
ତପ ଆଚରେ ଜନହିତେ ।
ସେ ହରି ଚରଣେ ନମସ୍ତେ ॥୫୬
ଯେ ହରି ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଅର୍ଥେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସର୍ଜିଇ ଯେ ସତ୍ତ୍ୱେ ॥
ସର୍ବ ରକ୍ଷଣ ଅର୍ଥେ ହରି ।
ଆମ୍ଭାକୁ ବେନି ରୂପ କରି ॥
ପରିପାଳନ ତପବଳେ ।
ଆସନ ଧରଣୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥

ଶ୍ରୀନିକେତନ[୧] ଜିଣି ନେତ୍ର ।
କିଞ୍ଚିତ ଈକ୍ଷଣେ ପବିତ୍ର ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତାକୁ ଆଶ୍ରେ କରେ ।
ସଂସାର ବନ୍ଧୁଁ ସୁଖେ ତରେ ॥
ସେ ବେନିରୂପେ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଧର୍ମବଂଶେ ॥୫୭
ଏମନ୍ତ ସୁରଗଣେ କହି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ସେ ଦେବସ୍ତୁତି ପୂଜା ଘେନି ।
ସେ ନର ନାରାୟଣ ବେନି ॥
ତପେ ଜଗତଜନ ହିତେ ।
ସେ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତେ ॥
ମିଳିଲେ ଶୁଭଲଗ୍ନ ବେଳେ ।
ଭାରତ ଭୂମି ସୁମଙ୍ଗଳେ ॥୫୮
ଭୂମିର ଭାରା ନିବାରଣେ ।
ଜଗତ ପରମ କାରଣେ ॥
ସମ୍ଭୂତ ଯଦୁ କୁରୁ ବଂଶେ ।
କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ॥୫୯
ଅଗ୍ନିର ସ୍ୱାହା ନାମେ ନାରୀ ।
ତିନି କୁମର ଜାତ କରି ॥
ପାବକ ପବମାନ ଶୁଚି ।
ଘୃତ ଭୋଜନେ ତାଙ୍କ ରୁଚି ॥୬୦
ଏ ତିନି ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଅଗ୍ନିଗଣେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ସଂସାର ଧାରଣେ ॥
ପଞ୍ଚଚତ୍ୱାରିଂଶ ରୂପ ହୋଇ ।
ତେଜେ ଗଞ୍ଜନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ମହୀ ॥
ସେ ପୁଣି ପିତୃପିତାମହ ।
ସଙ୍ଗତେ ଅଣଚତ୍ୱାରିଂଶ ଦେହ ॥୬୧

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ପିତୃଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳନ୍ତି ବୈତାନିକ[୨] ରଙ୍ଗେ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ବିପ୍ରଗଣେ ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣେ ॥
ଅଗ୍ନିରେ କରନ୍ତି ହବନ ।
ପିତୃଙ୍କ ନାମ ଏବେ ଶୁଣ ॥୬୨
ଅନଳଷ୍ୱାତ୍ତ ବର୍ହିଷଦ ।
ସୌମ୍ୟ ଆଜ୍ୟପ ଆଦି ଭେଦ ॥
ସାଗ୍ନିକ ନିରଗ୍ନିକ ଦୁଇ ।
ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ସ୍ୱଧା ହୋଇ ॥୬୩
ତାର ଉଦରେ କନ୍ୟା ବେନି ।
ଜନ୍ମିଲେ ପିତୃରୂପ ଘେନି ॥
ଯା ନାମ ବୟୁନା ଧାରିଣୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସେ ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ॥୬୪
ଏ ଅନ୍ତେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ତାର ଦୁହିତା ନାମ ସତୀ ॥
ଈଶ୍ୱର ପତ୍ନୀ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ତାର ଚରିତ ଶୁଣ ଏବେ ॥
ଆତ୍ମସଦୃଶ ପୁତ୍ର ଗର୍ଭେ ।
ସେ ସତୀ କେବେହେଁ ନ ଲଭେ ॥୬୫
ପିତା ଅବଜ୍ଞା ସ୍ୱାମୀ ତୁଲେ ।
ଚିତ୍ତେ ସେ ନ ସହିଲା ଭଲେ ॥
ପିତାର ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଯାଇ ।
ସ୍ୱାମୀର ଛଳେ କୋପ ବହି ॥
ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼େ ଯୋଗବଳେ ॥୬୬
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟସଂବାଦୋ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଶ୍ରୀନିକେତନ—ପଦ୍ମ । ୨. ବୈତାନିକ—ବେଦ ପ୍ରତିପାଦିତ ଯଜ୍ଞରୂପୀ କର୍ମ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶିବଙ୍କ ତୁଲେ ଦକ୍ଷ ବାଦ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଯେ ଶିବ ସାଧୁଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ଦକ୍ଷ କଲା ହଟ ॥
ଦୁହିତାବତ୍ସଳ ସ୍ୱଭାବେ ।
ସତୀକୁ ଦେଇଅଛି ଭବେ ॥
କିମ୍ପା ଅନୀତି ଆଚରିଲା ।
ସତୀକୁ ଅନାଦର କଲା ॥୧
ସଚରାଚର ଗୁରୁ ହର ।
ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ଶାନ୍ତ ବିଗ୍ରହ ନିର୍ବିକାର ।
ଅଦ୍‌ଭୁତ ମହିମା ଯାହାର ॥
ସମ ସୁହୃଦ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ।
ଜଗତବନ୍ଧୁ ବିଶ୍ୱନାଥ ॥
ତାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କିମ୍ପା କଲା ।
କେବା ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ॥୨
ଶ୍ୱଶୁର ଜାମାତାର ସ୍ନେହ ।
କିମ୍ପା ଭାଙ୍ଗିଲା ଏହା କହ ॥
ଶିବଙ୍କୁ ଅନାଦର କଲା ।
ସେ ଦୁଃଖେ ସତୀ ପ୍ରାଣ ଦେଲା ॥
ଏ ବାଣୀ ଶୁଣି ମୋର ମନ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଭାବେ ଛନଛନ ॥
ଭୋ ମୁନି କର ଅନୁଗ୍ରହ ।
କହ ହେ ନ ରହୁ ସନ୍ଦେହ ॥୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଶାସ୍ତ୍ରଯୋଗେ ।
ପୂର୍ବେ ସେ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ଯଜ୍ଞେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ ଆଚରଣେ ।
ମିଳିଲେ ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ॥
ଅଶେଷ ମୁନିଙ୍କର ମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଦଶ ଦିଗପାଳେ ॥
ଯକ୍ଷ କିନ୍ନର ନାଗକୁଳେ ।
ମିଳିଲେ ପିତୃ ଯେ ଅନଳେ ॥
ଋଷି ଦେବତାଗଣ ଆଦି ।
ଯେଣେ ସେ ଯଜ୍ଞକୁ ସମ୍ପାଦି ॥
ଏମନ୍ତେ ସୁରଗଣ ଯେତେ ।
ମିଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥୪
ସୁର କିନ୍ନର ବ୍ରହ୍ମମୁନି ।
ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ସର୍ବେ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ନିଜ ବ୍ରହ୍ମତେଜେ ।
ସୁନ୍ଦରେ ତ୍ରିଭୁବନ ଗଞ୍ଜେ ॥
ଆଦିତ୍ୟପ୍ରାୟେ ଦେହ କାନ୍ତି ।
ମଣି କଙ୍କଣ ଝଟକନ୍ତି ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସଭା ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ।
ଥିଲେ ଯେ ତିମିର ଆୟତ୍ତେ ॥
ଦକ୍ଷର ତେଜେ ତମ ଗଲା ।
ସେ ସଭା ନିର୍ମଳ ଦିଶିଲା ॥୫
ସଭାର ଜନେ ଦକ୍ଷ ଦେଖି ।
ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ମଧ୍ୟେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ଥିଲେ ।
ଦକ୍ଷକୁ ଦେଖି ନ ଉଠିଲେ ॥୬
ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ମୁନି ଯେତେ ।
ସାନନ୍ଦ ଭାବେ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି କରି ନିଜ ମାଥେ ।
ରୋମାଞ୍ଚ ଅଶ୍ରୁଜଳ ନେତ୍ରେ ॥
ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ସାଧୁ ସାଧୁ ବାଣୀ ।
ଭାବେ କହନ୍ତି ପୁଣି ପୁଣି ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ସଭାମଧ୍ୟେ ଗଲା ।
ବ୍ରହ୍ମା ଚରଣେ ପ୍ରଣମିଲା ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମା କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ।
ଦକ୍ଷକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଇ ॥
ନିଜ ସମୀପେ ବସାଇଲେ ।
ଅନେକ ପୁରସ୍କାର କଲେ ॥୭
ରୁଦ୍ର ଯେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଥିଲେ ।
ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଉଠିଲେ ॥
ଦେଖି ରୁଦ୍ରର ଅସମ୍ମାନ ।
ଦକ୍ଷର ଚିତ୍ତେ ଗରୁ ତମ ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ସ୍ୱଭାବେ ଧ୍ୱଶୁର ।
ତାଙ୍କୁ ନ ଗଣିଲେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅବଜ୍ଞା ଦୋଷେ ସେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଯେସନ୍ତେ ଉଦିତ ମାରତଣ୍ଡ ॥
କର ପ୍ରସାରି ସଭା ମଧ୍ୟେ ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରବାଦେ ॥୮
ଶୁଣ ହେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିଗଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ତ ସଭାମଧ୍ୟେ ଅଛ ।
ଏବେ ତ ଦେଖିଲ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଶାସ୍ତ୍ରେ ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟ ଯେତେ ।
ଯେ ସଦାଗ୍ରହ ଏ ଜଗତେ ॥
କେ ଲଙ୍ଘିପାରେ ତାହା ବଳେ ।
ଏ ତିନି ଭୁବନମଣ୍ଡଳେ ॥୯
ଦେଖ ଏ ତୁମ୍ଭର ବଚନ ।
ଲଙ୍ଘିଲା ମର୍କଟଲୋଚନ ॥
ରୁଦ୍ର ବୋଲାଇ ଗର୍ବ କଲା ।
ଏ ମୋତେ ଦେଖି ନ ଉଠିଲା ॥
ଦେଖ ଏ ଲୋକପାଳ ମଧ୍ୟେ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜେ ରହି ସଭା ମଧ୍ୟେ ॥
ଯେ ସାଧୁ ବୃତ୍ତି ଆଚରଣ ।
କି ଭାବେ କଲାକ ଦୂଷଣ ॥୧୦
ମୋହର ଶିଷ୍ୟ ଏ ବୋଲାଇ ।
ଯେଣୁ ଦୁହିତା ଦେଲି ମୁହିଁ ॥
ଅଗ୍ନି ଦେବତା ବିପ୍ର ସ୍ଥାନେ ।
ଦୁହିତା ଦେଇଛି ପ୍ରସନ୍ନେ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ଏହାର ଶ୍ୱଶୁର ।
ଗୁରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଗୁରୁବର ॥
ଅଭିବାଦନ ସ୍ତୁତିବାଦେ ।
ଧର୍ମେ ନମିବ ମୋର ପାଦେ ॥

ଏହା ନ କରି ମୋ ଚରଣେ ।
ଅବଜ୍ଞା କଲା ମୂଢ଼ପଣେ ॥୧୧,୧୨
ଏ ଲୁପ୍ତକ୍ରିୟା ହୀନାଗ୍ରର ।
ଅଶୁଚି ଶରୀର ଏହାର ॥
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଭେଦେ ଅଭିମାନୀ ।
ବର୍ତ୍ତଇ ଶୂଦ୍ରଦେହ ଘେନି ॥
ଏହା ମୁଁ ନ ଜାଣି ଅଜ୍ଞାନେ ।
ବିଶ୍ୱାସି ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନେ ॥
ଦୁହିତା ଦାନ ଦେଲି ମୁହିଁ ।
ଶୂଦ୍ରକୁ ଯେହ୍ନେ ବେଦ କହି ॥
ଅପାତ୍ରେ ଦେଲା ଫଳ ଯେତେ ।
ଏବେ ବାଧିଲା ଆସି ମୋତେ ॥୧୩
ଶ୍ମଶାନବାସୀ ଏ ନିରତେ ।
ବର୍ତ୍ତଇ ଭୂତପ୍ରେତ ସାଥେ ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାୟେ ନଗ୍ନ ହୋଇ ।
ଶ୍ମଶାନୁଁ ଶ୍ମଶାନେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଜଟାକଳାପ ମୁକ୍ତକେଶ ।
ଶ୍ମଶାନ ଚିତାଭସ୍ମ ବେଶ ॥
ଚିତାଭସ୍ମରେ କରେ ସ୍ନାନ ।
ଶରୀରେ ଅସ୍ଥିର ଭୂଷଣ ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ଭୋଳେ ହସେ ମୁଖେ ।
ନିତ୍ୟେ ବଞ୍ଚଇ ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
ଏହାର ନାମ ମାତ୍ର ଶିବ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ଅଶିବ ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ମତ୍ତଜନ ପ୍ରିୟ ।
ଏଣୁ ଅଶୁଚି ଏହା କାୟ ॥
ପ୍ରମଥ ଭୂତଗଣ ପତି ।
ନିତ୍ୟେ ତାମସ ବହେ ମତି ॥
ଯେଣୁ ତାମସଜନ ପ୍ରିୟ ।
ନିତ୍ୟେ ନିନ୍ଦିତ ଏହା ଦେହ ॥୧୪,୧୫
ମୁଁ ମୂଢ଼ ନ ଜାଣି ଅଜ୍ଞାନେ ।
ବିଶ୍ୱାସି ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନେ ॥
ଏହାକୁ ସତୀ କନ୍ୟା ଦେଲି ।
ଅତି ଅନୀତି ଆଚରିଲି ॥୧୬

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୁତ୍ସିତ ବଚନେ ।
ସେ ପ୍ରଜାପତି କୋପମନେ ॥
ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିପଣ ଆଚରିଲା ।
ଗିରୀଶେ ବହୁ ନିନ୍ଦା କଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି କୋପାନଳେ ।
ହସ୍ତ ଅଞ୍ଜଳି ଭରି ଜଳେ ॥
ଭୃଗୁର ବଚନ ସମ୍ମତେ ।
ହରଙ୍କୁ ଶାପ ଦେବା ଅର୍ଥେ ॥
ମନରେ ମହାକ୍ରୋଧ ଧରି ।
ଶିବେ ବୋଲନ୍ତି ଦୃଢ଼ କରି ॥୧୭

ଦକ୍ଷ ଉବାଚ

ଇନ୍ଦ୍ର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଯେତେ ।
ଅଶେଷ ଦେବଙ୍କ ସମେତେ ॥
ଦେବ ଯଜନେ ହବିର୍ଭାଗ ।
କେବେହେଁ ହର ନ ପାଇବ ॥
ଏକଥା ମୋହର ପ୍ରମାଣ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ନାରାୟଣ ॥
ଏ ଦେବଗଣଙ୍କ ଅଧମ ।
ଆମ୍ଭାକୁ ମଣେ ସର୍ବସମ ॥୧୮
ଦକ୍ଷର ଏ ବଚନ ଶୁଣି ।
ସେ ଦେବସଭା ମଧ୍ୟେ ପୁଣି ॥
ଦକ୍ଷକୁ ଗ୍ରହିଁ ସର୍ବଲୋକେ ।
ନିଷେଧ କଲେ ଏକେ ଏକେ ॥
ସେ ଦକ୍ଷ କୋପେ ଅଭିମାନୀ ।
ଦେବଙ୍କ ବଚନ ନ ମାନି ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପେ ଶାପ ଦେଲା ।
ଋଷିଙ୍କ ବଚନ ନ କଲା ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସଭାରୁ ବାହାର ।
ତକ୍ଷଣେ ଯାନ୍ତେ ନିଜପୁର ॥
ନନ୍ଦୀ ଯେ ରୁଦ୍ର ପାଶେ ଥିଲା ।
ଦକ୍ଷର ଶାପ ସେ ଶୁଣିଲା ॥
ହୃଦୟେ କମ୍ପମାନ ହୋଇ ।
ମନରେ ଦୁଃଖ ଖେଦ ବହି ॥
ରୋଷେଣ କଷାୟ ଲୋଚନ ।
ଦକ୍ଷର ବାକ୍ୟେ କୋପମନ ॥
ଦକ୍ଷକୁ ପ୍ରତିଶାପ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ସଭାଜନେ ଗ୍ରହିଁ ॥୧୯,୨୦
ଦକ୍ଷର ମତେ ଯେତେ ଥିବେ ।
ଏ ଶାପ ଭଳେ ସେ ପାଇବେ ॥
ଦକ୍ଷକୁ ଯେବା ଆରାଧିବେ ।
ବିଷ୍ଣୁରେ ଦୋରେହା ହୋଇବେ ॥୨୧
ଏ କୂଟ-ଗୃହଧର୍ମ ମଧ୍ୟେ ।
ବିଷୟଭୋଗ ଇଚ୍ଛା ସଧେ ॥
ବିସ୍ତାରି ଯଜ୍ଞ କର୍ମକାଣ୍ଡେ ।
ଦମ୍ଭେ ଆରମ୍ଭି ଏ ପାଷଣ୍ଡେ ॥
ଦେହକୁ ସ୍ୱାର୍ଥି ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ କରି ଆଶ ।
ସର୍ବଦା ହେଉ ନାରୀବଶ ॥
ଏ ଦକ୍ଷ ଛାଗମୁଖ ହେଉ ।
ଆମ୍ଭର ଶାପ ଆନ ନୋହୁ ॥୨୨,୨୩
ଅବିଦ୍ୟା ମାର୍ଗେ ବିଦ୍ୟା କଳ୍ପି ।
ଅଲାଭେ ଲାଭ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଥାପି ॥
ଏଣୁ ଏ ଛାଗର ସମାନ ।
ଅତିଶୟରେ ଜ୍ଞାନହୀନ ॥
ଦକ୍ଷର ମତେ ଯେତେ ଥିବେ ।
ଯେ ଅବା ଦକ୍ଷେ ଆରାଧିବେ ॥
ଅଶେଷ ଯୋନି ସେ ପାଇବେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ସଞ୍ଚରିବେ ॥୨୪
ପଶୁ ହିଂସିବେ କର୍ମମତେ ।
ଅଜ୍ଞାନବଳେ ବିମୋହିତେ ॥
ଅଶେଷ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ କରି ।
ଏ ଭକ୍ଷ୍ୟାଭକ୍ଷ୍ୟ ନ ବିଗ୍ରରି ॥
ଏ ବିପ୍ରେ ତପ ବିଦ୍ୟା ବ୍ରତ ।
ଅଶେଷ କାମ୍ୟଫଳେ ରତ ॥
ଚିତ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେହେ ରମି ।
ଯାଚକ ପ୍ରାୟେ ଶ୍ରମେ ଭ୍ରମି ॥
ଭ୍ରମିବେ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ଅରୁଦ୍ର ମାର୍ଗେ ଅତିରେକେ ॥୨୫,୨୬
ଏମନ୍ତ ଶାପ ଦେଲାବେଳେ ।
ସେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱର କୋପାନଳେ ॥
ଭୃଗୁ ଯେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଥିଲେ ।
ନନ୍ଦୀର ଶାପ ସେ ଶୁଣିଲେ ॥
ଦକ୍ଷର ମତେ ପକ୍ଷ ଧରି ।
ରୁଦ୍ର ବିଷୟେ କୋପ କରି ॥

ଯେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ଦୁରତ୍ୟୟ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଭୃଗୁ ମହାଶୟ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତେ ଜଳ ଘେନି ।
ସଭା ସମୂହେ ଉଚ୍ଚେ ବାଣୀ ॥
କହଇ ହସ୍ତେ ଜଳ ଧରି ।
ହୃଦରେ କୋପାନଳ ଭରି ॥୨୭
ଯେ ଶିବବ୍ରତ ଏ ଜଗତେ ।
କରିବ ଚିତ୍ତର ଆୟତ୍ତେ ॥
ସେ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ନ ଆଦରି ।
ପାଷଣ୍ଡ ହୋନ୍ତୁ ତମ ଧରି ॥୨୮
ଦୁଷ୍ଟ ଅଶୁଚି ମୂଢ଼ବୁଦ୍ଧି ।
ପାଷଣ୍ଡପଣେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଭୂଷଣ ଜଟା ଭସ୍ମ ଅସ୍ଥି ।
ଶିବ ପୂଜନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ମତି ॥

ବହନ୍ତୁ ଶିବଦୀକ୍ଷା ହୃଦେ ।
ଯହିଁ ଦେବତା ସୁରାମଦେ ॥୨୯
ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନିନ୍ଦା କରି ।
ନିରତେ ଶିବଦୀକ୍ଷା ଧରି ॥
ଶିବର ପଥ ସନାତନ ।
ଯେ ଅବା ଆଚରିବେ ଜନ ॥
ବିଷ୍ଣୁ-ନିନ୍ଦନ ଫଳ ପାଉ ।
ଅନ୍ତେ ପାଷଣ୍ଡ ଗତି ହେଉ ॥୩୦-୩୨

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଭୃଗୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସଭାର ମଧ୍ୟୁଁ ଶୂଳପାଣି ॥
ଅଳ୍ପ ବିମନା ହୋଇ ଉଠି ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟ କୋପଦୃଷ୍ଟି ॥
ନିଜ ଗଣଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ବେଗେ ॥୩୩

ଶିବ ଗମନେ ମୁନିଗଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
ତଦନ୍ତେ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟାମାନେ ।
ସହସ୍ରବତ୍ସର ପ୍ରମାଣେ ॥
ଯଥା ବିଧାନେ ଯଜ୍ଞ ସାରି ।
ସେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ କରି ॥
ପ୍ରୟାଗେ ଯମୁନା ସହିତ ।
ଜାହ୍ନବୀ ହୋଇଛି ମିଳିତ ॥
ତହିଁ ସକଳେ ସ୍ନାନ ସାରି ।
ଗମିଲେ ନିଜ ନିଜ ପୁରୀ ॥୩୪,୩୫
ବିଷ୍ଣୁ ଚରିତ ସୁଧାରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଦକ୍ଷଶାପୋ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ପିତାର ଯଜ୍ଞ ଦେଖିବାକୁ । ଇଚ୍ଛନ୍ତେ ସତୀ ଶିବ ତାଙ୍କୁ ॥
ଯେପରି କରିଲେ ନିଷେଧ । ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକମନେ ।
ରୁଦ୍ର ଯେ ଗଲେ କୋପମନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜାମାତା ଶ୍ୱଶୁର ।
ବିବାଦେ ଗଲା ବହୁକାଳ ॥୧
ଦକ୍ଷକୁ ଅଭିଷେକ କରି ।
ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ହସ୍ତ ଧରି ॥
ତୁ ହୁଅ ପ୍ରଜାପତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଅପରେ ସର୍ବେ ତୋ କନିଷ୍ଠ ॥
କମଳଯୋନି ଯେତେବେଳେ ।
ଦକ୍ଷକୁ ଶୁଭଲଗ୍ନ ବେଳେ ॥
ସକଳ ମୁନି ମନୁଗଣେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ପ୍ରଜାପତି ପଣେ ॥

ଦକ୍ଷକୁ ପୂଜି ଅଭିଷେକେ ।
ମାନ୍ୟ ସେ କଲେ ଏକେ ଏକେ ॥
ତୁମ୍ଭ ସକଳ ମଧ୍ୟେ ଏହୁ ।
ପାଳନେ ଅଧିପତି ହେଉ ॥୨
ଦକ୍ଷକୁ ବୋଲେ ବେଦବର ।
ତୁ ବାଜପେୟ ଯଜ୍ଞ କର ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ମନେ ଗର୍ବ କଲା ।
ରୋଷେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ନ ବରିଲା ॥
ଭୃଗୁଙ୍କୁ କଲା ପୁରୋହିତ ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନିଣ ମୁନି ସଙ୍ଘ ॥
ଯେ ଯଜ୍ଞ ବୃହସ୍ପତି ନାମ ।
ଶୁଣିଲା ଯଜ୍ଞଙ୍କ ଉତ୍ତମ ॥

ସେ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭର କାଳେ ।
ସକଳ ମୁନି ଏକମେଳେ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମରଷି ଦେବରଷି ।
ସର୍ବଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ॥
ପିତୃ ଦେବତା ଋଷି ଜନେ ।
ପତ୍ନୀଙ୍କି ଘେନି ଦିବ୍ୟଯାନେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ଗମନ୍ତି ଯୂଥେ ଯୂଥେ ।
ଗୀତ ସୁବାଦ୍ୟ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥୩,୪
ଆକାଶେ ବିମାନ ଗହଳ ।
ଚଳନ୍ତେ ଶୁଭେ ମୁଖଗୋଳ ॥
ଯେ ସତୀ ଈଶ୍ୱର ଘରଣୀ ।
ଆକାଶେ ଶୁଣି ଦେବ ବାଣୀ ॥

ନିଜ ସଖୀଙ୍କି ପଚ୍ଚରିଲା ।
ତାହାଙ୍କ ବଦନୁଁ ଶୁଣିଲା ॥
ଶୁଣ ଗୋ ଈଶ୍ୱର ଭାମିନି ।
ଯେଣେ ଗମନ୍ତି ସୁର ମୁନି ॥
ତୁମ୍ଭ ପିତାର ମହାଯଜ୍ଞେ ।
ଦେବେ ଗମନ୍ତି ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ନିଜ କାମିନୀ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ବିମାନେ ଯାନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ତିନି ଭୁବନେ ଯେତେ ଜନେ ।
ଯଜ୍ଞେ ଗମନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥
ଦିବ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଭୂଷଣେ ।
ବିମାନେ ବସି ବଧୂଗଣେ ॥
ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଚଳନ୍ତି ।
ଦେଖ ଗଗନେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ॥
ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ।
କିବା ଉପମା ଅନ୍ୟେ ଦେବା ॥୫,୬
ତା ଶୁଣି ଗଗନକୁ ଚ୍ୱହିଁ ।
ଅମ୍ବିକା ମନେ ବିଚ୍ୱରଇ ॥
ଦେଖ ଅଭାଗ୍ୟ କର୍ମ ମୋର ।
ମୋହର ସ୍ୱାମୀ ମହେଶ୍ୱର ॥
ମୋହର ପିତା ଯଜ୍ଞ କାଳେ ।
ମୁହିଁ ନିରାଶ କର୍ମଫଳେ ॥
ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ନ ବରିଲା ।
ଅବହେଳଣ ମୋତେ କଲା ॥
ମୋର ପିତାର ଦୟା ନାହିଁ ।
କେ ଏହା ସହୁ ଦେହ ବହି ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ଦେବୀ ମନେ ।
ମିଳିଲେ ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ହୃଦୟେ ଶୋକଭର ହୋଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ରୁଦ୍ରମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ॥୭

ସତୀ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ପଶୁପତି ।
ତୁମ୍ଭ ଶ୍ୱଶୁର ମୂଢ଼ମତି ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭେ ପୁଣ୍ୟକାଳେ ।
ତା ଶୁଣି ସର୍ବଦେବେ ଚଳେ ॥
ମୁନିଏ ସ୍ୱପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗତେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଗମନ୍ତି ଦିବ୍ୟରଥେ ॥
ଦେଖ ଏ ମୁଖରାବଗୋଳ ।
ପୂରିଛି ଗଗନମଣ୍ଡଳ ॥
ଦେଖ ଆନନ୍ଦେ ଦେବଗଣେ ।
ଗମନ୍ତି ଯଜ୍ଞର କାରଣେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଚ୍ୱଲ ଆମ୍ଭେ ଯିବା ।
ପିତାର ଉତ୍ସବ ଦେଖିବା ॥୮
ଯଜ୍ଞ ଉତ୍ସବ ପିତା ପୁରେ ।
ମୋର ଭଗିନୀ ସହୋଦରେ ॥
ଯାଆନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଯଜ୍ଞ ଦେଖିବେ ମନ ରଙ୍ଗେ ॥
ମୁଁ ଏବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଯିବି ।
ପିତାର ଉତ୍ସବ ଦେଖିବି ॥୯
ମାତାକୁ ଦେଖିବି ନୟନେ ।
ଭଗ୍ନୀଗଣଙ୍କୁ ସୁଖ ମନେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ମୋତେ ।
ଯିବଇଁ ତୁମ୍ଭର ସହିତେ ॥୧୦
ଭୋ ଦେବଦେବ ପଶୁପତି ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତୁମ୍ଭ ଗତି ॥
ତୁମ୍ଭ ଗୋଚରେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ନାଥ ଏହା ॥
ହେ ଅଜ ତୋହର ମାୟାରେ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ମାଣ ସଂସାରେ ॥
ତଥାପି ସ୍ତିରୀଜନ୍ମ ମୋର ।
ମୁଁ କାହୁଁ କରିବି ଗୋଚର ॥
ମୋ ଜନ୍ମଭୂମିର ଦର୍ଶନେ ।
ଇଛା ବଳିଲା ମୋର ମନେ ॥୧୧
ହେ ଭବ ତୁମ୍ଭେ ତ ଅଭବ[୧] ।
କି ରୂପେ ହେବ ଅନୁଭବ ॥
ବନ୍ଧୁ ବିରହେ ଯେତେ ଦୁଃଖ ।
ତହିଁରେ ତୁମ୍ଭେ ତ ବିମୁଖ ॥
ଦେଖ ହେ ପ୍ରଭୁ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଦେବେ ଗମନ୍ତି ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥
ଯେସନେ ରାଜହଂସ ପନ୍ତି ।
ବିମାନମାନ ଶୂନ୍ୟେ ଯାନ୍ତି ॥୧୨
ମୋର ପିତାର ପୁରେ ଯାଇ ।
ଯଜ୍ଞ ଦେଖିବେ ସୁଖ ବହି ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ପଶୁପତି ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ମୋର ମତି ॥
ମୁଁ ଏହା ସହିବି କେମନ୍ତେ ।
ଶରୀର ବହି ଏ ଜଗତେ ॥
ପିତା ଜନନୀ ଭଗ୍ନୀଗଣେ ।
ଦିବ୍ୟଭୂଷଣ ଆଭରଣେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭେ ସୁଖଭୋଳେ ।
ଥିବେ ସକଳେ ଏକମେଳେ ॥
ପିତା ଭର୍ତ୍ତା ଗୁରୁ ସଦନେ ।
ଯୋଗାଇ ଯିବା ଅବରଣେ ॥୧୩
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ସଦାଶିବ ।
ଯେବେ ଅବରଣେ ନ ଯିବ ॥
ମୁଁ ଯିବି ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ମୋତେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥୧୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ପ୍ରିୟା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଈଶ୍ୱର ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତେ ଗୁଣି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଜଗତ ଯାର ଖେଳଘର ॥
ଅଳପ ଅପମାନ ବହି ।
କହନ୍ତି ପତ୍ନୀ ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ॥୧୫

ଈଶ୍ୱର ଉବାଚ

ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି କହୁଁ ତୋତେ ।
ତୁ ଯେଣୁ ପଚ୍ଚରିଲୁ ମୋତେ ॥
ସାଧୁବିଚ୍ଚର ଏ ତୋହର ।
ଶୁଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ॥
ବନ୍ଧୁକୁ ବନ୍ଧୁ ଭାବଭୋଳେ ।
ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଅବହେଳେ ॥
ତହିଁ ନ ଥାଇ ଅପମାନ ।
କେ ସହୁ ପୁଣି ଦୁର୍ବଚନ ॥୧୬
ବିଦ୍ୟାର ବଳେ ତପ ଦାହେ ।
ସୁନ୍ଦର ବପୁ ବୟ ବହେ ॥

୧. ଅଭବ—ଅସଂସାରୀ ।

ଉତ୍ତମ କୁଳେ ଯେହୁ ଜାତ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ଯେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ଜାଣଇ ଶ୍ରୁତି ସ୍ମୃତି ଧର୍ମ ।
ଆଗମ ନିଗମ ଯେ କର୍ମ ॥
ସେ ପୁଣି ଅବିବେକ ବଳେ ।
ବନ୍ଧୁ ନିନ୍ଦଇ ଅବହେଳେ ॥
ମହତ ତେଜ ସେ ନ ସହେ ।
ନିରତେ ମନେ ଗର୍ବ ବହେ ॥
ଅଜ୍ଞାନବାଦୀ ବୋଲି ତାରେ ।
ସୁଖ ନ ଲଭେ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୭
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଅଭ୍ୟାଗତ ଦେଖି ।
ବକ୍ର ବଦନେ ବୁଜେ ଆଖି ॥
ବନ୍ଧୁ ହେଲେହେଁ ଜାଣ ତୁହି ।
ତା ଗୃହେ ଯିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥୧୮
ସମରେ ଅରି ବାଣ ଘାଏ ।
ଅଙ୍ଗରେ ତେତେ ପୀଡ଼ା ନୋହେ ॥
ବନ୍ଧୁର କୁବଚନ-ବାଣ ।
ଅନିଶେ[୧] ଦହେ ମନ ପ୍ରାଣ ॥୧୯
ତୁ ପୁଣି ପିତା ପ୍ରିୟ ବହୁ ।
ତାର ସୁହୃଦ ଧର୍ମ କହୁ ॥
ତଥାପି ପିତାଗୃହେ ଗଲେ ।
ମାନ ତୁ ନ ପାଇବୁ ଭଲେ ॥
ଯେଣୁ ମୋ ଆଶ୍ରେ ଯେତେ ଛନ୍ତି ।
ଦକ୍ଷର ପ୍ରିୟ ସେ ନୁହନ୍ତି ॥୨୦

ଅସାଧୁଜନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ।
ନିରତେ ଅସହଣି ଭାବ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ସୁପୁଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ ।
ଦେଖି ବହନ୍ତି ମନେ ଖେଦ ॥
ହିଂସନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଅକାରଣେ ।
ହରିଙ୍କି ଯେହ୍ନେ ପୁଣ୍ୟଜନେ[୨] ॥୨୧
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ତୋ ପିତାରେ ।
ଅବଜ୍ଞା କଲି ମୁଁ ବେଭାରେ ॥
ଏମନ୍ତ ନ ବିଗ୍ୱର ମନେ ।
ଶୁଣ କହୁଛି ସୁମଧ୍ୟମେ ॥
ଯେ ବନ୍ଧୁ ଆଗମନ ଦେଖି ।
ଉଠନ୍ତି ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଭାବେ ଆସନ୍ତି କିଛି ଦୂର ।
ବଚନ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥
ଅତି ହିଁ ସ୍ନେହ କରି ଚିତ୍ତେ ।
ପୁଲକ ହୋଇ ହୃଦଗତେ ॥
ଅଭିବାଦନ ମୃଦୁ ବାଣୀ ।
ପୂଜନ୍ତି ନିଜ ଗୃହେ ଆଣି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବେ ପୂଜା କରି ।
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରିୟଭାବେ ଭରି ॥
ଲୋକେ କରନ୍ତି ପରସ୍ପର ।
ତା ନୋହେ ପ୍ରାଜ୍ଞଙ୍କ ଆଗ୍ୱର ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଶୁଦ୍ଧ-ସତ୍ତ୍ୱମୟ ।
ପ୍ରକାଶେ ଜୀବର ହୃଦୟ ॥

ତେଣୁ ବୋଲାଏ ବାସୁଦେବ ।
ସେ ଯେ ମୋହର ନିତ୍ୟ ସେବ୍ୟ ॥
ଦକ୍ଷ ହୃଦୟେ ତାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷି ।
ମୁଁ ନମସ୍କାର କରିଅଛି ॥
ଏ ରୂପେ କଲି ମୁଁ ସମ୍ମାନ ।
ନ କରି ତାଙ୍କ ଅପମାନ ॥୨୨,୨୩
ଏ ଦେହେ ଅଭିମାନ କରି ।
ଦକ୍ଷ ତା ଜାଣିବ କିପରି ॥
ଯେଣୁ ସେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ମୋ ଭାବେ ଚିନ୍ତଇ ଅନୀତି ॥
ନିରପରାଧୀ ମୁଁ ତାହାର ।
ଦୁର୍ବାକ୍ୟେ କଲା ତିରସ୍କାର ॥
ପିତା ହେଲେହେଁ ତାର ତହିଁ ।
ଯିବା ତୋହର ନ ଯୋଗାଇ ॥୨୪
ତୁ ଯେବେ ମୋହର ବଚନ ।
ଅଜ୍ଞାନେ କରିବୁ ଲଙ୍ଘନ ॥
ପିତା ଭୁବନେ ଯିବୁ ତୁହି ।
କେବେହେଁ ତୋର ଭଲ ନାହିଁ ॥
ଉତ୍ତମ ଜନ ଜାଣ ଯେବେ ।
ସ୍ୱଜନୁଁ ପରାଭବ ଲଭେ ॥
କେବେହେଁ ତାର ଭଲ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଦେବୀ ଆଗେ କହି ॥
ସ୍ଥିର ହୋଇଲେ ଉମାକାନ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୨୫

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଉମାରୁଦ୍ରସଂବାଦୋ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶିବଙ୍କୁ ଲଙ୍ଘି ସତୀ ଯାଇ । ପିତାରେ ଅପମାନ ପାଇ ॥
ରୋଷେ ତେଜିଲେ କଳେବର । ଚରିତ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାର ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦେବୀ ଆଗେ କହି ।
ରୁଦ୍ର ରହିଲେ ତୁନି ହୋଇ ॥

ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ବିଶ୍ୱନାଥ ।
ନ ପୁଣ ହୁଅଇ ଅନର୍ଥ ॥
ମୋ ପତ୍ନୀ ପିତା ଗୃହେ ଗଲେ ।
ଜୀବନ ନ ଧରିବ ଭଲେ ॥

ଏହାର ମନ ସ୍ଥିର ନାହିଁ ।
ନ ଗଲେ ନ ଧରିବ ଦେହୀ ॥
ବନ୍ଧୁଦର୍ଶନେ ଇଚ୍ଛା ତାର ।
ହୋଇଛି ଅତି ବଳୀୟାର ॥

୧. ଅନିଶ—ଅବିରାମ, ସଦାସର୍ବଦା । ୨. ପୁଣ୍ୟଜନ—ଅସୁର ବା ରାକ୍ଷସ ।

ବାରେକ ହୁଅଇ ବାହାର ।
ମୋ ଭୟେ ପ୍ରବେଶେ ଗୃହର ॥
ଏହାର ମନ ସ୍ଥିର ନାହିଁ ।
ଅବଶ୍ୟ ଯିବ ଏ ନ କହି ॥
ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ହର ।
କେବେହେଁ ମନ ନୋହେ ସ୍ଥିର ॥ ୧
ଚିନ୍ତା ଆକୁଳେ ଦୁଃଖ ମତି ।
ନିଜ ଗଣଙ୍କୁ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ଏହାର ସଙ୍ଗେ ଥିବି ମୁହିଁ ।
ନିଜ ଗଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଲଇଁ ॥
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ଚିନ୍ତା କରୁଁ ।
ଦେବୀ ବାହାର ହେଲେ ଘରୁ ॥
ନୟନୁଁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ଶୁଖିଛି ବଦନ-କମଳ ॥
ଶରୀର କମ୍ପେ ରୋଷଚିତ୍ତେ ।
କଦଳୀବନ ଯେହ୍ନେ ବାତେ ॥
ନିଃଶ୍ୱାସ ବହେ ଖରତର ।
ଶୁଖିଲା ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
ଅଧୋବଦନେ ମନ ଦୁଃଖୀ ।
ଉଠିଲେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷି ॥ ୨
ସତୀ ଚଳନ୍ତେ ରୋଷଭରେ ।
ଅବନୀ କମ୍ପେ ପାଦଭରେ ॥
ପିତା ଭୁବନେ ଦେବୀ ଯାନ୍ତେ ।
କେହି ନାହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ସାଥେ ॥
ସ୍ତିରୀ ସ୍ୱଭାବ ମୃଡ଼ମତି ।
ଯେ ହର ସାଧୁଜନ-ପତି ॥
ସ୍ନେହରେ ଅର୍ଦ୍ଧଅଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ସେ ସତୀ ତାଙ୍କୁ ଲଙ୍ଘି ଯାଇ ॥ ୩
ପିତା ଭୁବନେ ଦେବୀ ଯାନ୍ତେ ।
ପଛେ ଚଳନ୍ତି ଗଣ ଯୂଥେ ॥
ଶତସହସ୍ର ରୁଦ୍ରଗଣ ।
ନିକଟେ ମିଳିଲେ ତକ୍ଷଣ ॥
ସତୀଙ୍କୁ ବୃଷଭେ ବସାଇ ।
ସର୍ବେ ଧାଇଁଲେ ସଜ ହୋଇ ॥

ମୁଁ ଯିବି ଅମ୍ବିକାର ପଛେ ।
ମୋ କଥା ଦେଖସି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଏମନ୍ତ ରୁଦ୍ର ଆଗେ କହି ।
ନନ୍ଦୀ ଚଳିଲେ ଗଣ ଲଇଁ ॥ ୪
ଅମ୍ବିକା ତୁଲେ ନାରୀ ଯୂଥେ ।
ମିଳିଲେ ଉପାୟନ ହସ୍ତେ ॥
କନ୍ଦୁକ ଦର୍ପଣ ଅମ୍ବୁଜ ।
ଶ୍ୱେତାତପତ୍ର[୧] ଶ୍ୱେତଧ୍ୱଜ ॥
ବ୍ୟଜନ[୨] ପୁଷ୍ପମାଳା ଘେନି ।
ସଙ୍ଗୀତ ଗୀତନାଦ ଧ୍ୱନି ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶଙ୍ଖ ବେଣୁନାଦେ ।
ସଙ୍ଗତେ ଚଳିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୫
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ରଗଣେ ଯାଇ ।
ଯଜ୍ଞ ଦେଖିଲେ ଦୂରେ ରହି ॥
ଧୂମ ବ୍ୟାପିଛି ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ଅଶେଷ ଋଷି ବିପ୍ର ମେଳେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଅନଳେ କ୍ଷେପନ୍ତି ଆହୁତି ॥
ଯଜ୍ଞର ଭାଣ୍ଡ ନାନାବିଧି ।
ଯେ ଭାଣ୍ଡେ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ମନ୍ତ୍ର ଆହୁତି ହୋମ ବେଳେ ।
ସତୀ ମିଳିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ॥ ୬
ସତୀ ଗ୍ରହାନ୍ତେ କୋପଚିତ୍ତେ ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ ଥିଲେ ଯେ ସମସ୍ତେ ॥
ସର୍ବେ ଦକ୍ଷର ଭୟ ପାଇ ।
ଆଦର ନ କରିଲେ କେହି ॥
ଭଗିନୀଗଣେ ମାତା ତୁଲେ ।
ଆଦରେ ସମୀପେ ମିଳିଲେ ॥
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁକଣ୍ଠେ ଭଗ୍ନୀଗଣ ।
କୋଳ କରନ୍ତି ଜଣେ ଜଣ ॥ ୭
ସୋଦରେ ସ୍ନେହେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ।
ସର୍ବ କୁଶଳ ପଚ୍ଚରିଲେ ॥
ଉତ୍ତମ ପୂଜାବିଧି ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ସମୀପେ ଆଣି ଦେଲେ ସର୍ବ ॥

ରତ୍ନ ଆସନ ବେଗେ ଆଣି ।
ସେ ପ୍ରଜାପତିର ଘରଣୀ ॥
ସତୀ ସମୀପେ ଆଣି ଦେଲେ ।
ତା ଦେଖି ସତୀ କୋପ କଲେ ॥
ପିତାର ଅନାଦର ଦେଖି ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥ ୮
ଯଜ୍ଞେ ନ ଦେଖି ସ୍ୱାମୀଭାଗ ।
ମନେ ବସିଲା ମହା ରାଗ ॥
ମୋର ଈଶ୍ୱରେ ନ ଗଣିଲା ।
ଅବହେଳନ କର୍ମ କଲା ॥
ସଭାରେ ଯେତେ ଲୋକ ଥିଲେ ।
ସତୀଙ୍କି ଦେଖି ନ ଉଠିଲେ ॥
ପିତା ଅବଜ୍ଞା କର୍ମ ଦେଖି ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥ ୯
ନିଜ ଶରୀର ମହାତେଜେ ।
ନିବାରି ଭୂତଗଣ ମାଝେ ॥
କୋପେ ବୋଲଇ ଉଚ୍ଚବାଣୀ ।
ଯେମନ୍ତେ ସଭାଲୋକେ ଶୁଣି ॥
କୋପେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହୀ ।
କହଇ ପିତା ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ॥ ୧୦

ଦେବୀ ଉବାଚ

ପ୍ରିୟ ଅପ୍ରିୟ ଅତିରେକେ ।
ନ ଦେଖି ଯାର ଇହଲୋକେ ॥
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଦେହୀ ।
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଆତ୍ମା ଯେହି ॥
ଯେ ରୁଦ୍ର ସର୍ବ ଆତ୍ମା ହୋଇ ।
ମିତ୍ର ଅମିତ୍ର ଯାର ନାହିଁ ॥
ସେ ଯେ ଅଶେଷ ଜନ ଗୁରୁ ।
ତୋ ବିନା କେହୁ ନିନ୍ଦା କରୁ ॥ ୧୧
ଦେଖ ଏ ସଂସାର ବେଭାରେ ।
ଯେ ସାଧୁଜନେ ନିନ୍ଦା କରେ ॥
ଅନେକ ଦୋଷ କରିଥିଲେ ।
ସାଧବେ ନ ଧରନ୍ତି ଭଲେ ॥
ସକଳ ଦୋଷ କରେ କ୍ଷମା ।
ସେ ଜନ ସାଧୁ ମହାତମା ॥

୧. ଶ୍ୱେତାତପତ୍ର—ଧବଳ ଛତ୍ର । ୨. ବ୍ୟଜନ—ପଙ୍ଖା ।

ଏରୂପେ ଯେତେକ ପଣ୍ଡିତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ମହତ ॥
ଯେ ଗୁଣମାତ୍ରକୁ ଧରନ୍ତି ।
ଦୋଷ ଗ୍ରହଣ ନ କରନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ମହତ୍ତର ।
କେ ଅବା ଅଛନ୍ତି ଅପର ॥
ଏମନ୍ତ ସାଧୁ ପ୍ରତି ତାତ ।
ତୁ ପାପ କଲ୍ପିଲୁ ନିଶ୍ଚିତ ॥
ଅସାଧୁଜନ ପ୍ରାୟ ତୁହି ।
ରୁଦ୍ର ବିଷୟେ କୋପ ବହି ॥
ଯେଣୁ ବୋଲାଉ ପ୍ରଜାପତି ।
ସେ ଗର୍ବେ ନିନ୍ଦୁ ମୋର ପତି ॥
ଏ ନୋହେ ମହତଙ୍କ କର୍ମ ।
ଗର୍ବେ ହୋଇଲୁ ମତିଭ୍ରମ୍ ॥୧୨,୧୩
ଯେ ବେନି ଅକ୍ଷର ମୁଖରେ ।
ପ୍ରସଙ୍ଗେ 'ଶିବ'ନାମ ଧରେ ॥
ଅଥବା ପଶେ ଶ୍ରୁତିପଥେ ।
ପାପ ନାଶଇ କ୍ଷଣମାତ୍ରେ ॥
ଯାହାର ନାମ ଏ ଜଗତେ ।
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ବହୁମତେ ॥
ତୋର ଜୀବନ ପାପ-ସିନ୍ଧୁ ।
ଅଶିବ[1] ହୋଇ ଶିବ ନିନ୍ଦୁ ॥୧୪
ଯା ପାଦପଦ୍ମ ମଧୁ ଲୋଭେ ।
ମହାନ୍ତ ଜନ ନିତ୍ୟେ ସେବେ ॥
କାମୀ କାମନା ସ୍ରବେ ଯହୁଁ ।
ବିଶ୍ୱବାନ୍ଧବ ଅଟେ ଯେହୁ ॥
ସାଧୁ-ମାନସ-ଅଳି-ବୃନ୍ଦ ।
ବ୍ରହ୍ମଆନନ୍ଦ-ମକରନ୍ଦ ॥
ପାନାର୍ଥୀ ହୋଇ ସେବା କରେ ।
ଯାହାର ଶ୍ରୀପାଦପଦ୍ମରେ ॥
ତାହାରେ ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତୁ ପିତ ।
ଏ କଥା ବଡ଼ ଆଚମ୍ବିତ ॥
ଯେ ସଦାଶିବ ବିଶ୍ୱବନ୍ଧୁ ।
ତୁ ତାରେ ଦ୍ରୋହ କରି ନିନ୍ଦୁ ॥୧୫

ଜଟା ବିସ୍ତାରି ଶ୍ମଶାନରେ ।
ବୁଲଇ ଶିବ ନିର୍ବିକାରେ ॥
ଶ୍ମଶାନ ଭସ୍ମ ମାଲ୍ୟ ତାର ।
ନର କପାଳ ଅଳଙ୍କାର ॥
ହେଲେହେଁ ଶିବଙ୍କୁ ଅଶିବ ।
ତୋ ବିନା କେ ଅବା ବୋଲିବ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣମାନେ ।
କେ ଶିବ ମହିମା ନ ଜାଣେ ॥
ତୁ କି ଜାଣିବୁ ସେ ମହିମା
ଅଶେଷ ମଙ୍ଗଳର ସୀମା ॥
ଶିବ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ମଥା ପାତି ।
ତଥାପି କେମନ୍ତେ ଘେନନ୍ତି ॥୧୬
ଏହିଟି ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ।
ପାଷଣ୍ଡେ ସ୍ୱାମୀର ନିନ୍ଦନ ॥
ଶୁଣିଲେ କାନେ ହାତ ଦେବ ।
ତକ୍ଷଣେ ତହୁଁ ପଳାଇବ ॥
ପାରିଲେ ତା ଜିହ୍ୱା ଛେଦିବ ।
ଆପଣା ଜୀବନ ତେଜିବ ॥୧୭
ତୋ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜନ୍ମ ମୋର ଦେହୀ ।
ହୋଇଲା ପୂର୍ବ ପାପ ବହି ॥
ସ୍ୱାମୀ ନିନ୍ଦନ ବାକ୍ୟ ସହି ।
ଏ ଦେହ ନ ଧରିବି ମୁହିଁ ॥
ଯେ ନାରୀ ସ୍ୱାମୀର ନିନ୍ଦନ ।
ଶୁଣି ଧରେ ନିଜ ଜୀବନ ॥
ପୂର୍ବର ପାପ ଯେ ନ ସ୍ମରେ ।
ତା ପ୍ରତିକାର ଯେ ନ କରେ ॥
ଦିନ ବଞ୍ଚଇ ଦୁଃଖ ଶୋକେ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ଇ ନରକେ ॥୧୮
ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ବଇରାଗୀ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ପାରେ ଲଙ୍ଘି ॥
ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିଷ୍ଠା ଯାର ଥିବ ।
ସେ ପରନିନ୍ଦା ନ କରିବ ॥୧୯
ଯେ ଅବା ବେଦବିଧି ଧର୍ମ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ॥
ଶିବେ ତା ନ ସମ୍ଭବେ ଦୁଇ ।
ଯେଣୁଟି ଆତ୍ମାରାମ ସେହି ॥୨୦

ଦରିଦ୍ର ବୋଲି ଶିବେ ତୁହି ।
ନିନ୍ଦା ନ ବହ ଗର୍ବ ବହି ॥
ଅଣିମା ଆଦି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ।
ଯା ତହୁଁ ଲଭେ ଯୋଗୀ ସାଧି ॥
ତୋ ପରି ଯଜ୍ଞେ ଯେ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
କାହୁଁ ଲଭିବେ ସେ ସମ୍ପତ୍ତି ॥୨୧
ତୁ ପାପୀ ଯେଣୁ ଶିବଦ୍ରୋହୀ ।
ତୋଠାରୁ ଜାତ ମୋର ଦେହୀ ॥
ଧିକ ଏ ଦେହ ନ ରଖିବି ।
ଆଉ ଏ ଲଜ୍ଜା ନ ସହିବି ॥
ତୋହର ସଙ୍ଗତେ ବଚନ ।
ଅଧିକେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
କେହି ନ ବୋଲୁ ଦାକ୍ଷାୟଣୀ ।
ଅଟଇ ଶିବର ଘରଣୀ ॥୨୨,୨୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଦକ୍ଷେ ଦେବୀ କହି ।
କୁଣ୍ଡ ଉତ୍ତରଦିଗେ ଯାଇ ॥
ଯୋଗଧାରଣା ଆଗମନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ବସିଲେ ଆସନେ ॥
ସ୍ୱାମୀର ଅପମାନ ଅର୍ଥେ ।
ପିତାର ଅନାଦର ଚିତ୍ତେ ॥
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ।
ପବିତ୍ର ଜଳେ ଆଚମନ ॥
ହୃଦରେ କଳ୍ପି ମହା ମନ୍ୟୁ[2] ।
ପବନ ଅଧ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସ୍ଥାନୁ ॥
ନାଭିକମଳେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ।
ପ୍ରାଣ ଧାରଣ ଯୋଗବଳେ ॥
ଏ ତିନି ପ୍ରାଣ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ନେଇ ।
ଉଦାନ ସଙ୍ଗେ ହୃଦେ ଥୋଇ ॥
ହୃଦୟ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟାପି ।
କଣ୍ଠେ ଲଲାଟ ଚକ୍ରେ କ୍ଷେପି ॥
ଭ୍ରୂ ମଧ୍ୟେ ଥାପି ଅନୁମାନେ ।
ଯୋଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ସ୍ଥାନେ ॥
ସ୍ୱାମୀ ଚରଣ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ଯୋଗ ଅନଳେ ବାୟୁ ଧରି ॥

୧. ଅଶିବ—ଅମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱରୂପ । ୨. ମନ୍ୟୁ—କ୍ରୋଧ ।

ମୂର୍ଦ୍ଧନି ଭେଦି ତତକ୍ଷଣ ।
ଶୂନ୍ୟେ ମିଶିଲା ଦଶପ୍ରାଣ* ॥
ସମାଧି ସମ୍ଭୂତ ଅନଳେ ।
ସତୀ ଶରୀର ବେଗେ ଜଳେ ॥୨୪-୨୭
ସତୀ ମରଣ କର୍ମ ଗ୍ରହିଁ ।
ଯେତେକ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଥାଇ ॥
ଭୂମି ଗଗନେ ଯେବା ଥିଲେ ।
ହା ହା ଶବଦ ଉଚ୍ଚେ କଲେ ॥
ଦେଖ ଏ ଦେବଦେବ-ନାରୀ ।
କି ଅପମାନେ କୋପ କରି ॥
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ପିତା ଅମାନ୍ୟ କୋପଭରେ ॥୨୮
ଦେଖ ଏ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ଗର୍ବେ ଆଚରିଲା ଅନୀତି ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କ ପତି ଏ ବୋଲାଇ ।
ଅନୀତି କଲା ଗର୍ବ ବହି ॥
ନିଜ ଦୁହିତାର ନିଧନେ ।
ଯହ କଲା ଏ କ୍ରୋଧମନେ ॥

ଏ ନୋହେ ସାଧୁଙ୍କ ବେଭାର ।
ଅଧର୍ମ କଲା ଗୁରୁତର ॥୨୯,୩୦
ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟ କହୁଁ ଜନେ ।
ସତୀର ପ୍ରାଣ ଅବସାନେ ॥
ସତୀ ମରଣ କଥା ଶୁଣି ।
ନନ୍ଦୀକେଶ୍ୱର ବୀରମଣି ॥
ରୁଦ୍ରଗଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଲଇଁ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ରୋଷ ବହି ॥
ବିବିଧ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି କରେ ।
ମିଳିଲା ଦକ୍ଷ ଯଜ୍ଞଘରେ ॥୩୧
ତାହାକୁ ଦେଖି ଭୃଗୁ ମୁନି ।
ଘୃତ ଆହୁତି କରେ ଘେନି ॥
ଯଜ୍ଞଘ୍ନ ନାଶ ଯଜୁମନ୍ତ୍ରେ ।
କଳ୍ପିଲା ଅଭିଗ୍ୱର ତନ୍ତ୍ରେ ॥୩୨
ଆହୁତି ଦ୍ୟନ୍ତେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ।
ନିର୍ଧୂମ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପିଣ୍ଡେ ॥
ମନ୍ତ୍ରେ ମନ୍ତ୍ରିତ ସୋମ ପାଇ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ବହି ॥

ଋଭୁ ନାମରେ ଦେବଗଣେ ।
ଅନଳୁ ଉଠିଲେ ତକ୍ଷଣେ ॥୩୩
ଜଳନ୍ତା କାଷ୍ଠ ଘେନି କରେ ।
ଶତ ସହସ୍ର କୋପଭରେ ॥
ଶବଦେ ଦଶଦିଗ ପୂରି ।
ଧାଇଁଲେ ଘୋରନାଦ କରି ॥
ତେଣେ ଭାଜିଲେ ରୁଦ୍ରସୈନି ।
ତା ଦେଖି ବେଗେ ଦେବମୁନି ॥
ଧାଇଁଲେ ଶିବପୁର ମାର୍ଗେ ।
କହିଲେ ସଦାଶିବ ଆଗେ ॥
ସତୀ ମରଣ କଥା ଆଦି ।
କହିଲେ ସକଳ ସମ୍ବାଦି ॥୩୪
ସେ ଦେବମୁନିର ଚରଣେ ।
ଆତ୍ମାର ନିସ୍ତାର କାରଣେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ ସୁଧାବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ସତୀଦେହୋତ୍ସର୍ଗୋ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚମେ ସତୀ ଦେହ ନାଶେ । ଜଟାରୁ ଭିଆଇ ପୁରୁଷେ ॥
ଶଙ୍କର ଅତି କୋପଭରେ । ଦକ୍ଷ ନାଶିଲେ ତାର ଦ୍ୱାରେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ନାରଦ ବାକ୍ୟ ଅବଧାନେ ।
ରୁଦ୍ର ଉଠିଲେ କୋପମନେ ॥
ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞ ନାଶ ଅର୍ଥେ ।
କୋପ ବସିଲା ରୁଦ୍ରଚିତ୍ତେ ॥୧
ରୁଦ୍ର ବଦନେ କୋପ ଦେଖି ।
ବିବୁଧେ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କମ୍ପିଲେ ରୁଦ୍ର କୋପ ଶୁଣି ।
ମହାପ୍ରଳୟ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥

ଦନ୍ତେ କାମୋଡ଼ି ଓଷ୍ଠ ପାଟି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କରାଳ ଭ୍ରୂକୁଟୀ ॥
ଜଟାକଳାପେ ଅଗ୍ନି ଜଳେ ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ସେ ଏକ ଜଟା ଉପାଡ଼ିଣ ।
ଭୂମିରେ କଲେ ନିକ୍ଷେପଣ ॥୨
ସେ ଜଟା ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ।
ତହିଁରୁ ପୁରୁଷେ ଜନ୍ମିଲା ॥

ତାହାର ନାମ ବୀରଭଦ୍ର ।
ପ୍ରଳୟ କାଳେ ଯେହ୍ନେ ରୁଦ୍ର ॥
ଅନଳ ପ୍ରାୟେକ ନୟନେ ।
ତିନି ଆଦିତ୍ୟ ତେଜ ଯେହ୍ନେ ॥
ସହସ୍ରବାହୁ ମେଘବର୍ଣ୍ଣ ।
ଦେଖି ପଳାନ୍ତି ସର୍ବଜନ ॥
କରାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ର ଦିଶେ ତୁଣ୍ଡେ ।
ଅଗ୍ନି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଶିଖା ମୁଣ୍ଡେ ॥

* ଦଶପ୍ରାଣର ନାମ—ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ବ୍ୟାନ, ଉଦାନ, ସମାନ, ନାଗ, କୂର୍ମ, କୃକର, ଦେବଦତ୍ତ ଓ ଧନଞ୍ଜୟ ।

ନାନା ଆୟୁଧ ଦିଶେ କରେ ।
ମୁଣ୍ଡମାଳାଏ ଲମ୍ବେ ଉରେ ॥୩
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ କରଯୋଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ଅଧର କାମୋଡ଼ି ॥
କହଇ କି କରିବି ମୁହିଁ ।
ରୁଦ୍ର ବୋଲନ୍ତି ତାକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତୁ ହୁଅ ଗଣଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଏବେ ତୁ ମୋର ବୋଲ କର ॥
ଦକ୍ଷର ପ୍ରାଣ ଯଜ୍ଞ ସଙ୍ଗେ ।
ବିନାଶ କର ରଣରଙ୍ଗେ ॥
ତୁ ମୋର ଅଂଶ ଆତ୍ମାରୂପୀ ।
ସହସ୍ରଭୁଜ ଶୂନ୍ୟେ ବ୍ୟାପି ॥
ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞ ନାଶ କର ।
ତାହାର ପ୍ରାଣ ବେଗେ ହର ॥୪
ଏମନ୍ତ ରୁଦ୍ର ଆଜ୍ଞା . ପାଇ ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହୀ ॥
ଜଳଇ ଅତି କୋପାନଳେ ।
ନମିଲା ରୁଦ୍ର ପାଦତଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରୁଦ୍ର ଆତ୍ମା ସେହି ।
ତାର ମହିମା କେବା କହି ॥
ଚଳିଲା ରୁଦ୍ରଗଣ ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପାଇ ମେଦିନୀ ॥
ଗର୍ଜଇ ଭଇରବ ନାଦେ ।
ବେଗେ ଧାମଇ ଦ୍ରୁତପଦେ ॥
ଶୂଳ ବୁଲାଇ ଦକ୍ଷ କରେ ।
ନୂପୁର ବାଜଇ ପୟରେ ॥
ଧାମଇ ପବନହୁଁ ବେଗେ ।
ବୀର ଉତ୍ତରଦିଗ ଭାଗେ ॥
ସକଳ ପାରିଷଦ ଗଣେ ।
ନାନା ଆୟୁଧ ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣେ ॥
ଅତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପଭରି ।
ଧାଇଁଲେ ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ଶବଦେ ଦଶଦିଗ ପୂରେ ।
ଧୂଳି ଉଡ଼ଇ ପାଦଭରେ ॥୫,୬

ବିପ୍ରେ ଯେ ଥିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ଧୂଳି ଦେଖିଲେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଉତ୍ତରଦିଗେ ରେଣୁ ଦେଖି ।
ଉଠିଲେ ଯଜ୍ଞକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦେଖ ଦିବସେ ଘୋର ତମ ।
ଦିଗ ନ ଦିଶେ ବାତଭ୍ରମ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ର ବିପ୍ରନାରୀ ।
ଦେଖନ୍ତି ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଧରି ॥୭
ବୋଲନ୍ତି ଏ କି ତମ ଘୋର ।
ଦିବସେ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନ ବହେ ପବନ ।
ତମେ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ଗଗନ ॥
ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଯେଣୁ ଅଛଇ ପ୍ରାଣ ଧରି ॥
ତାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ଦସ୍ୟୁ ନାହିଁ ।
ଉତ୍ପାତ ହେଲା କିସ ପାଇଁ ॥
ଗୋରୁ ଚରଣ ଧୂଳି ନୋହେ ।
ଏ କି ତିମିର କାହୁଁ ହୋଏ ॥
ଆଜ କି ପ୍ରଳୟ ହୋଇବ ।
ବାମ କି ହୋଇଲା ଦଇବ ॥୮
ପ୍ରସୂତି ଆଦି ବାମା ଯେତେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ଦୁଃଖ ଚିତ୍ତେ ॥
ସତୀର ଅପମାନ ମୂଳ ।
ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ପାପଫଳ ॥୯
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ବ୍ୟାସସୁତ[୧] ।
ଅଦ୍ଭୁତ ରୁଦ୍ରର ଚରିତ ॥
ଯେ ରୁଦ୍ର ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ତ୍ରିଶୂଳ ଧରି କରେ ॥
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅତି ବେଗେ ।
ଦେଖି ପଳାନ୍ତି ଦିଗନାଗେ ॥୧୦
ସହସ୍ରଭୁଜ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ କରି ।
ନଟର ପ୍ରାୟେ ବେଶ ଧରି ॥

ଚଣ୍ଡାଟ୍ଟହାସ ଶୋହେ ତୁଣ୍ଡେ ।
ଯେହ୍ନେ ତଡ଼ିତ ମେଘଖଣ୍ଡେ ॥
ଅସହ୍ୟ ତେଜ ଯୋଗବଳ ।
ଦିଶଇ ଭ୍ରୂକୁଟୀ କୁଟିଳ ॥
କରାଳ ଦଂଷ୍ଟ୍ର ଶୋହେ ତୁଣ୍ଡେ ।
ତେଜେ ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ଖଣ୍ଡେ ॥
ତାରେ ଦୋରେହା[୨] କରି କେହି ।
ବିଧାତା ହେଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ॥୧୧
ଦକ୍ଷକୁ ଗ୍ରହିଁ ସଭାଜନେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅତି ଦୁଃଖମନେ ॥
ଦେଖ ଏହାର କର୍ମଫଳେ ।
ଆଜ ତ ନଶିଲୁଁ ସକଳେ ॥
ଘୋର ଉତ୍ପାତେ ଦୁଃଖମନେ ।
ଭୟେ ଲୁଚିଲେ ସର୍ବଜନେ ॥୧୨
କେ କହୁ ଜନଙ୍କ ବିକଳ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳି ରୁଦ୍ରବଳ ॥
ନାନା ଆୟୁଧ ଧରି କରେ ।
ବେଗେ ବେଢ଼ିଲେ ଯଜ୍ଞଘରେ ॥
କେ ପିଙ୍ଗ[୩] ପିଶଙ୍ଗ[୪] ବାମନ ।
ମକର ଉଦର ଆନନ ॥
ଶବଦେ ଗଗନ ଉଛୁଳେ ।
ବେଗେ ପଶିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ॥୧୩
କେହୁ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି ଯଜ୍ଞବାସ ।
କେ ପତ୍ନୀଶାଳା[୫] କରେ ନାଶ ॥
କେ ପାକଶାଳେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ।
କେ ଯଜ୍ଞପାତ୍ରକୁ ଭାଙ୍ଗନ୍ତି ॥
କେ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରେ ମିଳନ୍ତି ।
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ଉତ୍ସର୍ଗନ୍ତି ॥
କେ ଭୟଙ୍କର ନାଦ କଲେ ।
ଯଜ୍ଞ ମେଖଳା ବେଦୀ ତୁଲେ ॥
ଭାଙ୍ଗିଲେ ଅତି କୋପଭରେ ।
ଶୂଳ ବୁଲାଇ ଦକ୍ଷ କରେ ॥୧୪,୧୫
କେ ଧାଏଁ ମୁନିଙ୍କ ଉପରେ ।
ତର୍ଜନ୍ତି ଅତି କୋପଭରେ ॥
ସ୍ତିରୀଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପଶି ।
ରାହୁ ଯେସନେ ଗ୍ରାସେ ଶଶୀ ॥

୧. ବ୍ୟାସସୁତ—ବିଦୁର । ୨. ଦୋରେହା—ଦ୍ରୋହ । ୩. ପିଙ୍ଗ—ଲୋହିତ-ଧୂସର ବର୍ଣ୍ଣ । ୪. ପିଶଙ୍ଗ— ପୀତବର୍ଣ୍ଣ । ୫. ପତ୍ନୀଶାଳା—ଯଜ୍ଞଶାଳାର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ନିର୍ମିତ ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଯଜମାନାଦିଙ୍କ ପତ୍ନୀମାନେ ବସନ୍ତି ।

ଦେବେ ପଳାନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ।
ଯଜ୍ଞର ଭାଗକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ରୁଦ୍ରଗଣେ ଦେଖି ।
ଧାଇଁଲେ ଦୟାକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥୧୬
ଭୃଗୁକୁ ମଣିମାନ ବାନ୍ଧେ ।
ତା ଦେଖି ପ୍ରଜାପତି କାନ୍ଦେ ॥
ଦକ୍ଷକୁ ବୀରଭଦ୍ର ଧରି ।
ପଶୁର ପ୍ରାୟେ ବନ୍ଦୀ କରି ॥
ଚଣ୍ଡୀଶ ପୂଷଣଙ୍କୁ[୧] ଧରେ ।
ଭଗକୁ ଧରେ ନନ୍ଦୀଶ୍ୱରେ ॥୧୭
ଯଜ୍ଞେ ଦେବତା ଯେତେ ଥିଲେ ।
ଋତ୍ୱିଜ ଆଦି ବିପ୍ର ତୁଲେ ॥
ରୁଦ୍ରଗଣଙ୍କ ତେଜ ଦେଖି ।
ଭାଜିଲେ ଯଜ୍ଞକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥୧୮
ଯେ ଭୃଗୁ ଯଜ୍ଞେ ହୋମ କରି ।
ଘୃତ କ୍ଷେପନ୍ତି ସ୍ରୁବ ଧରି ॥
ତାହାଙ୍କ କେଶ ବାମହସ୍ତେ ।
ରୋଷେ ସେ ଧଇଲେ ତୁରିତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦାଢ଼ି ଦକ୍ଷ କରେ[୨] ।
ପୁଣି ଉପାଡ଼ି କୋପଭରେ ॥

ସଭାରେ ପଦ୍ମଯୋନିବଳା ।
ଯେ ଦାଢ଼ି ହଲାଇ ହସିଲା ॥୧୯
ଉପାଡ଼ି ଭୃଗୁ ଲମ୍ବଦାଢ଼ି ।
ଭଗକୁ ରୋଷେ ତଳେ ପାଡ଼ି ॥
ଚକ୍ଷୁ ଉପାଡ଼ି ନଖ ଅଗ୍ରେ ।
ପୂର୍ବର ଶାପ ବଇଭୋଗେ ॥
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଶାପ ଦେବା ବେଳେ ।
ଯେଉଁ ଚକ୍ଷୁରେ ଠାରିଥିଲେ ॥୨୦
ଗରିମଣିଙ୍କୁ[୩] ଶାପ ବେଳେ ।
ଅପମାନିତ କୋପାନଳେ ॥
ଦନ୍ତ ଦେଖାଇ ପୂଷା ହସେ ।
ସେ କଥା ସ୍ମରି ମହାରୋଷେ ॥
ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହାରି ବାମ କରେ ।
ଦନ୍ତ ଝାଡ଼ିଲେ ରୋଷଭରେ ॥
କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ରାଜା ରଦ[୪] ।
ଯେହ୍ନେ ଭାଙ୍ଗିଲେ ବଳଭଦ୍ର ॥୨୧
ଦକ୍ଷର ହୃଦେ କର ତାଡ଼ି ।
ରୁଦ୍ର* ଯେ ଅଧର କାମୋଡ଼ି ॥
ଭୂମିରେ ପାଡ଼ିଲେ ଉତ୍ତାନେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗେ ମୁଣ୍ଡ ହାଣେ ॥

ତେଣେ ନ ପାରେ ମୁଣ୍ଡ ଛିନ୍ନି ।
କୋପେଣ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥
ପ୍ରହାର କଲେ କଣ୍ଠତଟେ ।
ତେଣେ ଚର୍ମରେ ତା ନ କାଟେ ॥୨୨
ଅକ୍ଷୟ ତାହାର ଶରୀର ।
ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ଶୂଳଧର ॥
ଅବଧ୍ୟ ଦେଖି ତାର ଗତି ।
ବିସ୍ମୟେ ଭାଳି ପଶୁପତି ॥
ବେକ ମୋଡ଼ି ତା ଛେଦି ଶିର ।
ଈଶ୍ୱର ହୋଇଲେ ବାହାର ॥୨୩,୨୪
ଶିର ପଡ଼ିଲା ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ।
ରହିଲା ମାତ୍ର ମୃତପିଣ୍ଡେ ॥
ପିଶାଚଗଣ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ରୁଦ୍ର ନାଚନ୍ତି ରଣରଙ୍ଗେ ॥
ଦକ୍ଷ ସମ୍ପଦ ନାଶ କରି ।
ଦକ୍ଷିଣଭୁଜେ ଶୂଳ ଧରି ॥
ଶଙ୍କର ହୋଇଲେ ବାହାର ।
ଗଲେ ସେ କଇଳାସପୁର ॥୨୫,୨୬
ସେ ରୁଦ୍ର ଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞବିଧ୍ୱଂସୋ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠେ ଦେବଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା ଘେନି । ସାନ୍ତ୍ୱନା କଲେ ଶୂଳପାଣି ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ରୁଦ୍ରର ଦେଖି ଘୋର ରଣ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଦେବଗଣ ॥
ଶୂଳ ପଟ୍ଟିଶ କୁନ୍ତ ଶର ।
ନିସ୍ତ୍ରିଂଶ ଗଦା ମୁଦଗର ॥
ଏ ଶସ୍ତ୍ର ପଡ଼ି ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଦଶଦିଗେ ॥

ଭୟେ ସକଳେ ଏକମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଛନ୍ନ ବ୍ୟାକୁଳ ମନ ଦୁଃଖେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ।
କହିଲେ ସବୁ କରଯୋଡ଼ି ॥୧,୨

ଅନର୍ଥ ହେବ ବୋଲି ଜାଣି ।
ଯଜ୍ଞେ ନ ଗଲେ କୁଶପାଣି ॥
ସେ ଦେବେ ଯାହା ନିବେଦିଲେ ।
ତା ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ଜାଣିଥିଲେ ॥
ତେଣୁ ସେ ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ କାଳେ ।
ଏ ବେନି ଗମନ ନ କଲେ ॥୩

୧. ପୂଷଣ—ପୂଷା । ୨. ଦକ୍ଷ କରେ—ଡାହାଣ ହାତରେ । ୩. ଗରିମଣି—ଗୌରବର ମୂର୍ତ୍ତି ଶିବ । ୪. ରଦ—ଦନ୍ତ ।

* ବୀରଭଦ୍ର ଶିବଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱରୂପ ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶିବଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ନାମ ବୀରଭଦ୍ର ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ଏବେ ଦେବଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା କହେ ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ॥
ଯଜ୍ଞ ବିନାଶି କୋପଭରେ ।
ରୁଦ୍ର ଯେ ଗଲେ ନିଜପୁରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜେ ଅପ୍ରମିତ ।
ଅନ୍ତେ ଜଗତ କରେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ତାହାଙ୍କ ତେଜ ବଳ ତଥ୍ୟ ।
କେ ଅବା ବର୍ଣ୍ଣନେ ସମର୍ଥ ॥
ତାହାରେ ଅପରାଧ କରି ।
କେ ଅବା ଥିବ ଦେହ ଧରି ॥୪
ଏବେ ସକଳ ଦେବେ ଶୁଣ ।
କେ ଜାଣେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରମାଣ ॥
ଗ୍ଭଲ ସକଳ ସୁରଦେବା ।
ଏବେ ହୋ କଇଳାସ ଯିବା ॥
ରୁଦ୍ର ଚରଣେ ନମସ୍କାର ।
ସ୍ତୋତ୍ରେ ସନ୍ତୋଷ ଦେବ ହର ॥
ଈଶ୍ୱର ଚରଣ-କମଳେ ।
ଶରଣ ପଶ ଏକମେଳେ ॥
ସେ ଯେ ସକଳ ଭୂତପତି ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ ସେ ଦିଅନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସେହୁ ଆଶୁତୋଷ ।
ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବେ ସନ୍ତୋଷ ॥
ମୋହର ବୋଲ ଏବେ କର ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁଟି ନିସ୍ତାର ॥୫
ଯେ ଅନ୍ତକାଳେ ଅଣ୍ଡକୋଷ[୧] ।
ନିମିଷ ମାତ୍ରେ କରେ ଗ୍ରାସ ॥
ତାର ଚରଣ ନ ସେବିଲେ ।
କେବା ସଂସାରେ ଥିବ ଭଲେ ॥
ଦକ୍ଷର ଅପରାଧ ଯୋଗେ ।
ବିଶେଷେ ପହ୍ଣାର ବିଯୋଗେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତମଗୁଣ ଯୋଗେ ।
କେବା ମିଳିବ ତାର ଆଗେ ॥୬
ଯାର ମହିମା ବିସ୍ମରଣେ ।
ମୋ ଆଦି ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ॥

ଏ ଯଜ୍ଞ[୨] ଆଦି ଯେତେ ମୁନି ।
ସଙ୍ଗତେ ବେଦତତ୍ତ୍ୱ ଘେନି ॥
କେ ଜାଣି ପାରିବ ପ୍ରମାଣ ।
ସେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନ ॥
ଏବେ ସକଳ ଦେବେ ଯିବା ।
ସେ ରୁଦ୍ର ଚରଣେ ପୂଜିବା ॥
ସ୍ତୁତି କରିବା ନାନାମତେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଦୟା ବସେ ଚିତ୍ତେ ॥୭
ଏମନ୍ତ କହି ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସଙ୍ଗେ ସକଳ ଦେବ ଘେନି ॥
ପ୍ରଜାପତିଏ ପିତୃ ତୁଲେ ।
ସର୍ବେ ଚଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲେ ॥
ଈଶ୍ୱର ଦରଶନ ଆଶେ ।
ମିଳିଲେ କଇଳାସ ଦେଶେ ॥୮
ଯେ ବନେ ବସେ ସଦାଶିବ ।
ସେ ସ୍ଥାନ ଉପମା କେ ଦେବ ॥
ଜନ୍ମ ଓଷଧି ତପ ମନ୍ତ୍ରେ ।
ଯୋଗେ ସଂସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀଯୂଥେ ॥
ଯକ୍ଷ କିନ୍ନର ବିଦ୍ୟାଧରୀ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ମୁନି ଅପସରୀ ॥
ସର୍ବେ ବସନ୍ତି ସିଦ୍ଧବନେ ।
ତରୁଙ୍କ ପୁଟେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥୯
ଅଶେଷ ମଣିରତ୍ନ ରେଖେ ।
ଶୃଙ୍ଗ ବିରାଜେ ଗିରି ଶିଖେ ॥
ଦେହେ ବିରାଜେ ନାନା ଧାତୁ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦ ରୂପ ହେତୁ ॥
ବିରାଜେ ନାନା ଗୁଳ୍ମ ଲତା ।
କେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନେ ସାମରଥା ॥
ଆନନ୍ଦେ ମନୋହର ସ୍ଥାନେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନା ପଶୁଗଣେ ॥୧୦
ଅନେକ କନ୍ଦର ଗମ୍ଭୀରା ।
ବହନ୍ତି ପ୍ରସ୍ରବଣ ଧାରା ॥
ରମଣ[୩] ତୁଲେ ନାରୀଗଣେ ।
ରମନ୍ତି ସିଦ୍ଧସ୍ତ୍ରିରୀମାନେ ॥୧୧

ମୟୂର କେକାନାଦ ବାଣୀ ।
ଯେ ବନେ ମନୋହର ଶୁଣି ॥
କୋମଳ କଣ୍ଠେ ପକ୍ଷୀଗଣେ ।
ନାଦ କରନ୍ତି ଘୋର ବନେ ॥୧୨
ବସନ୍ତି କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ପନ୍ତି ।
କି ଅବା ପକ୍ଷୀଙ୍କି ଡାକନ୍ତି ॥
ମତ୍ତମାତଙ୍ଗ ଛଳେ ଚଳେ ।
ଗର୍ଜଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀଜଳେ ॥୧୩
ମନ୍ଦାର ପାରିଜାତ ଦ୍ରୁମ ।
ସରଳ କୋବିଦାର ବନ ॥
ତମାଳ ଶାଳ ତାଳବନ ।
ଆବର ଅସନ ଅର୍ଜୁନ ॥୧୪
ଚୂତ କଦମ୍ବ ନାଗେଶ୍ୱର ।
ପୁନ୍ନାଗ ଚମ୍ପା କରବୀର ॥
ପାଟଳୀ ଅଶୋକ ଅନେକ ।
ବକୁଳ କୁନ୍ଦ କୁରୁବକ ॥
ସୁନାରୀ ଶତପତ୍ର ଜାତୀ[୪] ।
ମଲ୍ଲିକା ମାଧବୀ ଯେ ଯୂଥୀ[୫] ॥୧୫,୧୬
ପନସ ଉଦୁମ୍ବର ପ୍ଲକ୍ଷ ।
ବଟ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ହିଙ୍ଗୁବୃକ୍ଷ ॥
ଖର୍ଜୁର ଜମ୍ବୁ ଯେ କ୍ରମୁକ ।
ଆମ୍ର ପିଆଳ ଆମ୍ରାତକ ॥
ଭୂର୍ଜି ଓଷଧି ଯେ ମଧୁକ ।
ଇଙ୍ଗୁଦ ବେଣୁ ଯେ କୀଚକ ॥
ବୃକ୍ଷେ ଅଛନ୍ତି ନାନାବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଶୋଭନ କଇଳାସ ବନେ ॥୧୭,୧୮
କୁମୁଦ ଉତ୍ପଳ କହ୍ଲାର ।
ଶତପତ୍ରରେ ଶୋହେ ନୀର ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ପକ୍ଷୀକୁଳ ।
ଗଭୀର ନାଦେ କୁତୂହଳ ॥୧୯
ମୃଗ ବାନର କୋଳଯୂଥ ।
ସିଂହ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ଗଜଯୂଥ ॥
ଗବୟ ବ୍ୟାଘ୍ର ଋକ୍ଷ[୬] ଦଳ ।
ରୁରୁ[୭] ମହିଷ ଶଶାକୁଳ ॥୨୦

୧. ଅଣ୍ଡକୋଷ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ । ୨. ଯଜ୍ଞ—ତଦାନୀନ୍ତନ ଇନ୍ଦ୍ର । ୩. ରମଣ—ସ୍ୱାମୀ । ୪. ଜାତୀ—ଜାଇ । ୫. ଯୂଥୀ—ଯୂଇ । ୬. ଋକ୍ଷ—ଭାଲୁ । ୭. ରୁରୁ—କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ ।

ଅରଣ୍ୟେ ମୃଗନାଭି ଆଦି ।
କେ କହୁ ସେ ବନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ରମ୍ଭାବନ ।
ଦେଖନ୍ତେ ମୋହେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥୨୧
ବହଇ ତହିଁ ନଦୀ ନନ୍ଦା ।
ସତୀ ସ୍ନାନରେ ପୁଣ୍ୟଗନ୍ଧା ॥
ଏମନ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବନେ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦେବଗଣେ ॥
ମନେ ବିସ୍ମୟ ପାଇ ବେଗେ ।
ଦେବେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଦଶଦିଗେ ॥୨୨
ତାର ଉପର ପୁରେ ଯାଇ ।
ଅଳକା ପୁରୀକୁ ଅନାଇ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ନାମେ ବନ ଯହିଁ ।
ହେମପଙ୍କଜ ବିରାଜଇ ॥୨୩
ନନ୍ଦା ଅଳକନନ୍ଦା ନଦୀ ।
ବହନ୍ତି ବାମ ଦକ୍ଷ ଭେଦି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ରଜ ଲାଗି ।
ସେ ନଦୀ ଅତି ସଉଭାଗୀ ॥୨୪
ଯେ ନଦୀଜଳେ ସୁରନାରୀ ।
ରମନ୍ତି ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥
କୁଚ କୁଙ୍କୁମ ଜଳେ ମିଶେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସୁମଞ୍ଜୁଳ ଦିଶେ ॥
କରିଣୀ ତୁଲେ ହସ୍ତୀବଳ ।
ନିତ୍ୟେ ପିବନ୍ତି ଯାର ଜଳ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପଦ୍ମବନେ ପଶି ।
କ୍ରୀଡ଼ା ଆନନ୍ଦେ ମନ ତୋଷି ॥୨୫,୨୬
ସେ ନଦୀକୂଳେ ଉପଗତ ।
ରହ୍ ବିମାନ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ପୁଣ୍ୟଜନଙ୍କ ପରିମଳ[୧] ।
ମିଶି ସୁଗନ୍ଧ ଗଙ୍ଗାଜଳ ॥

ତଡ଼ିତ ଯେହ୍ନେ ନୀଳମେଘେ ।
ଶୋଭା ଦିଶନ୍ତି ଦଶଦିଗେ ॥୨୭
ଏମନ୍ତ କୁବେର ନଗରୀ ।
ସୁଗନ୍ଧ ବନ ଆଦି କରି ॥
ଯହିଁରେ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ପ୍ରାୟେ ।
ଫଳ ପଲ୍ଲବ ପୁଷ୍ପ ଶୋହେ ॥୨୮
କୋମଳ କଣ୍ଠନାଦ ପକ୍ଷୀ ।
ଭୃଙ୍ଗ ଶବଦ ଯହିଁ ଲକ୍ଷି ॥
ଜଳରେ କଳହଂସଗଣେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ପଦ୍ମବନେ ॥୨୯
ହରିଚନ୍ଦନ ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ ।
ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗଗଣ ରଙ୍ଗେ ॥
ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ବାପୀ କୂପସ୍ଥାନେ ।
ନିବିଡ଼ ପ୍ରବନ୍ଧ ସୋପାନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଉତ୍ପଳ[୨] ମାଳିନୀ ।
ବିରାଜେ ଗନ୍ଧଗୁଣ ଘେନି ॥
ସେ ବନେ ଦିଶେ ବଟବୃକ୍ଷ ।
ଯହିଁ କିନ୍ନର ଗଣ ରକ୍ଷ ॥୩୦-୩୧
ଶତ ଯୋଜନ ଉଚ୍ଚ ଶୋହେ ।
ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଜନ ମୋହେ ॥
ସେ ବୃକ୍ଷ ଛାୟା ଦେହେ ଲାଗି ।
ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତି ସଉଭାଗୀ ॥୩୨
ଏମନ୍ତେ ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ।
ମିଳିଲେ ମହାରୁଦ୍ର ସ୍ଥାନେ ॥
ଦେଖିଲେ ବଟବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ।
ନିବିଡ଼ ଆସନେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କୋପ ରହିତ ଯମ ପ୍ରାୟ ।
ବିଭୂତି ବିଲେପନ କାୟ ॥୩୩
ସନକ ଆଦି ସିଦ୍ଧ ମୁନି ।
ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଶିଷ୍ୟ ଘେନି ॥

ଯକ୍ଷ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କ ନାୟକ ।
ଯେ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ଉପାସକ ॥୩୪
ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ଯୋଗ ଆଦି ।
ସକଳେ ଖଟନ୍ତି ସବିଧି ॥
ବିଶ୍ୱ ସୁହୃଦ ଯା ମହିମା ।
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଏକସୀମା ॥୩୫
ତପସ୍ୟା ଅଭିମତ ଲିଙ୍ଗ[୩] ।
ଯାର ଶରୀର ସିଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗ ॥
ଜଟା ଅଜିନ[୪] ଭସ୍ମ ଦଣ୍ଡ ।
ଶିରେ ରଞ୍ଜିତ ଇନ୍ଦୁଖଣ୍ଡ[୫] ॥
ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟେ ମେଘପ୍ରଭା ।
ତେମନ୍ତ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ଶୋଭା ॥୩୬
କୁଶ ଆସନ ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ପରକାଶି ॥
ନାରଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଧାରେ ।
ବଚନ କହନ୍ତି ମଧୁରେ ॥୩୭
ଦକ୍ଷିଣ ଜାନୁର ଉପରେ ।
ବାମ ଚରଣ ସ୍ଥାପି ଧାରେ ॥
ବାମ ଜାନୁରେ ବାମ କର ।
ଦକ୍ଷ କରରେ ଅକ୍ଷମାଳ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତର୍କମୁଦ୍ରାଧାରୀ* ।
ଯେ ରୂପ ସଂସାର ସଂହାରି ॥୩୮
ନିଶ୍ଚଳ ସମାଧି ଧାରଣେ ।
ଦେଖିଲେ ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ॥
ସକଳ ଋଷି ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗପାଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସହିତେ ସର୍ବଜନ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ବଦନ ॥
ଜୟ ଶବଦ କରି ତୁଣ୍ଡେ ।
ରୁଦ୍ର ଚରଣେ ନମି ମୁଣ୍ଡେ ॥୩୯

---

୧. ପୁଣ୍ୟଜନଙ୍କ ପରିମଳ—ଯକ୍ଷମାନଙ୍କ ଦେହର ସୌରଭ । ୨. ଉତ୍ପଳ—ପଦ୍ମ, କଇଁ । ୩. ଲିଙ୍ଗ—ଚିହ୍ନ । ୪. ଅଜିନ—ମୃଗଚର୍ମ । ୫. ଇନ୍ଦୁଖଣ୍ଡ—ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ।

* ତର୍ଜନୀ ଓ ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଯୋଡ଼ି ଅନ୍ୟ ତିନି ଆଙ୍ଗୁଳିକୁ ଏକତ୍ର ସିଧା ରଖିଲେ ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରା ହୁଏ, ତାହାକୁ 'ତର୍କମୁଦ୍ରା' ବା 'ଜ୍ଞାନମୁଦ୍ରା' କୁହାଯାଏ—

ତର୍ଜନ୍ୟଙ୍ଗୁଷ୍ଠୟୋରଗ୍ରେ ମିଥଃ ସଂଯୋଜ୍ୟ ସ୍ୱଙ୍ଗୁଳୀଃ ।
ପ୍ରସାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧନଂ ପ୍ରାହୁସ୍ତର୍କମୁଦ୍ରେତି ମାନ୍ତ୍ରିକାଃ ॥

ଯେ ହର ମନୁଙ୍କର ମନୁ ।
ଭକ୍ତଜନଙ୍କ କାମଧେନୁ ॥
ଜାଣିଲେ ସେ ନୀଳଲୋହିତ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ଚରଣେ ପତିତ ॥
ସେ ସୁର ଅସୁର ନାୟକ ।
ଚରଣେ ନତ ସର୍ବଲୋକ ॥
ତା ଦେଖି ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ହର ।
ନମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାର ପୟର ॥
ଯେ ରୂପେ କଶ୍ୟପ ଚରଣ ।
ବନ୍ଦନ କଲେ ସେ ବାମନ ॥୪୦
ନାରଦ ଆଦି ସିଦ୍ଧଗଣ ।
ବନ୍ଦିଲେ ବ୍ରହ୍ମାର ଚରଣ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ହସି ।
ଅମୃତ ବାକ୍ୟେ ମନ ତୋଷି ॥
ବ୍ରହ୍ମା କହନ୍ତି କର ଯୋଡ଼ି ।
ଚରଣେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପଡ଼ି ॥୪୧

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଜଗତ ତୋର ଖେଳଘର ॥
ତୁ ଏ ଜଗତ ବୀଜଯୋନି ।
ସୃଷ୍ଟି ସଂହାରୁ ମାୟା ଘେନି ॥
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ନିର୍ଲେପ ବ୍ରହ୍ମ ନିରାକାର ॥୪୨
ତୁ ଶିବ ଶକ୍ତି ରୂପ ଧରୁ ।
ସଂସାରେ ଖେଳଘର କରୁ ॥
ସର୍ଜି ପାଳିଣ କରୁ ଅନ୍ତ ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିବତ ॥୪୩
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ଯହୁଁ କ୍ଷରେ ।
ଯେ ଯଜ୍ଞ ଧେନୁରୂପ ଧରେ ॥
ତୁ ତାହା ସର୍ଜିଛୁ ଜଗତେ ।
ସଂସାର ଭ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ॥
ସେ ମାୟା ସଂସାର ବନ୍ଧନେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ମହାଜନେ ॥
କଳ୍ପନ୍ତି ନାନା କର୍ମ ବିଧି ।
ତୁ ସେ ସକଳ ଫଳ ସିଦ୍ଧି ॥୪୪
ମଙ୍ଗଳ କ୍ରିୟା କର୍ମଫଳ ।
ତୁ ସେ ଅନାଦି ଆଦିମୂଳ ॥
ଅମଙ୍ଗଳକୁ ତମ ହେଉ ।
ଧର୍ମ ତୁ ସଦାକାଳେ ବହୁ ॥
ତୁ ନାଥ ସର୍ବଫଳ ଦେଉ ।
ତୋର ମହିମା କେବା କହୁ ॥
ଯେବା ଅଶୁଭ କର୍ମ କରେ ।
ନରକେ ପଡ଼େ ସେହୁ ଘୋରେ ॥୪୫
ଯେ ସାଧୁଜନେ କର୍ମ କରି ।
ଭାବ ପ୍ରଭାବେ ମୋଦ ଭରି ॥
ସେ ଫଳ ତୋତେ ସମର୍ପିନ୍ତି ।
ମାୟା ପଟଳୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ଯେ ଲୋଭବଶେ ତାହା ଚିନ୍ତି ।
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥
ସେ କାହିଁ ସମ୍ପାଦିବେ ତୋତେ ।
ଏଣୁ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥୪୬
ଯେ ଭେଦଦର୍ଶୀ ଦୁଷ୍ଟାଶୟ ।
କେବଳ କର୍ମରତ ପ୍ରାୟ ॥
ପରର ଉଦୟେ ସର୍ବଥା ।
ଯାହାର ହୃଦୟରେ ବ୍ୟଥା ॥
ସର୍ବଦା ବୋଲି ଦୁଷ୍ଟ କଥା ।
ଦିଅଇ ପର ମର୍ମେ ବ୍ୟଥା ॥
ଯେ ପଦ୍ମନାଭର ମାୟାରେ ।
ମୋହିତ ଭେଦଜ୍ଞାନୀ ନରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ସାଧୁଜନ ।
କରନ୍ତି ଦୟା ପ୍ରକାଶନ ॥
ଯେବା ସ୍ୱଧର୍ମ ଅନୁଗତ ।
ତାହାରେ ଦୟା ତ ଉଚିତ ॥୪୭-୪୯
ତୁହି ତ ଯଜ୍ଞ ଫଳଦାତା ।
ସକଳ ଯଜ୍ଞଭାଗ ଭୋକ୍ତା ॥
କୁତ୍ସିତ ଯଜ୍ଞକାରୀମାନ ।
ନ କଲେ ଯଜ୍ଞଭାଗ ଦାନ ॥
ତୋତେ ନ ଜାଣି ପ୍ରଜାପତି ।
ଦୁର୍ଗତି ଲଭିଲା ଦୁର୍ମତି ॥
ଆମ୍ଭ ଭକତି ହୃଦେ ଧର ।
ଏହାକୁ ପ୍ରତିକାର କର ॥
ଏ ପୁଣି ଯଜ୍ଞଶାଳେ ମଲା ।
ସଂସାରେ ଯଶ ତୋ ରହିଲା ॥
ଏବେ ମୋହର ବୋଲ କର ।
ଏହାର ଯଜ୍ଞ ତୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ଏ ଯଜ୍ଞେ ତୋ ଭାଗ ନ ଦେଲେ ।
ଏଣୁ ଏ ଜୀବ ଥାଉଁ ମଲେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ଉଚିତ ।
ଯେଣୁ ନିନ୍ଦିଲେ ବିଶ୍ୱନାଥ ॥୫୦
ଏବେ ତୁ ଏହାଙ୍କୁ ଜୀଆଅ ।
ଭଗକୁ ଚକ୍ଷୁଦାନ ଦିଅ ॥
ଭୃଗୁର ଦାଢ଼ି ଏବେ ରୋପ ।
ପୂଷାର ଦନ୍ତ ପାଟି ସ୍ଥାପ ॥୫୧
ତୋ ସୈନ୍ୟ ଶସ୍ତ୍ର ବରଷଣେ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ତୋ ତ୍ରାସେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇ ।
ଭୁବନେ ନ ପାରିଲେ ରହି ॥
ଋତ୍ୱିଜଗଣ ସେହି ମତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ରଖ ବିଶ୍ୱନାଥ ॥୫୨
ଯଜ୍ଞେ ତୋ ରୁଦ୍ରଭାଗ ଶେଷେ ।
ସାଧିବା ମନ୍ତ୍ର ଉପଦେଶେ ॥
ହେ ରୁଦ୍ର ନିଜ ଭାଗ ପାଇ ।
ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ତୁହି ॥୫୩
ଏମନ୍ତ କହି ପଦ୍ମଯୋନି ।
ନମିଲେ ଦେବଗଣ ଘେନି ॥
ସେ ରୁଦ୍ର ଚରଣପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ରୁଦ୍ରସାନ୍ତ୍ୱନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପ୍ତମେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଜ୍ଞା ଘେନି । ଦକ୍ଷ ଆରମ୍ଭେ ଯଜ୍ଞ ପୁଣି ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲ ଶୁଣି ।
ହସି କହନ୍ତି ଶୂଳପାଣି ॥୧

ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଉବାଚ

ହେ ବ୍ରହ୍ମା ମୋର ବୋଲ ଶୁଣ ।
ବର୍ଣ୍ଣିବା କି ବାଳକ ଗୁଣ ॥
ବାଳକ ବୋଲି ଏହା ସହି ।
ଆନେ ସହିବ କାହା ଦେହୀ ॥
ଏ ଦକ୍ଷ କଲା କର୍ମ ଯେତେ ।
କେ ସହି ପାରିବ ଜଗତେ ॥
ଯେଣୁ ଏ ତୋହର ସନ୍ତତି ।
ବୋଲାଇ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ॥
ତେଣୁ ସହିଲି ଆଜ ମୁହିଁ ।
ତୋହର ଭାବ ହୃଦେ ବହି ॥
ଯେ ଦେବମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ତାହାକୁ ମୋ ଦଣ୍ଡ ଉଚିତ ॥୨
ଏବେ ସକଳ ଦେବେ ଯାଅ ।
ମୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହ ॥
ଦକ୍ଷର ଶିର ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡେ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇଲା ଅତି ଗୃଣ୍ଡେ ॥
ଛାଗଳ ଶିର ତାର କନ୍ଧେ ।
ବସାଅ ମନ୍ତ୍ର ଅନୁବନ୍ଧେ ॥
ମିତ୍ରର ଚକ୍ଷୁ ପାଇ ଭଗ ।
ଦେଖୁ ସେ ନିଜ ଯଜ୍ଞଭାଗ ॥୩
ପୂଷା ଯେ ତାର ଯଜମାନ ।
ଦାନ୍ତରେ ଖାଉ ପିଠାମାନ ॥
ଦେବେ ପାଇବେ ନିଜ ରୂପ ।
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ॥୪
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ ବାହୁ ।
ବାହୁ ଛିଣ୍ଡିଲା ଲୋକ ପାଉ ॥
ପୂଷାର ହସ୍ତ ପାଇ ସେହୁ ।
ସକଳ କର୍ମ କରୁଥାଉ ॥
ଛାଗଳ ପ୍ରାୟେ ଦାଢ଼ି ଖଣ୍ଡେ ।
ଭୃଗୁର ରହିଥାଉ ତୁଣ୍ଡେ ॥୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ରୁଦ୍ର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସକଳେ ସାଧୁ ସାଧୁ ଭଣି ॥୬
ଇନ୍ଦ୍ର ସହିତେ ଋଷିଗଣ ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ କରି ଆମନ୍ତ୍ରଣ ॥
ପୁଣି ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞେ ମିଳି ।
ରୁଦ୍ର ସହିତେ ବ୍ରହ୍ମା ଚଳି ॥୭
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ବସାଇ ଆସନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଶିବ ସୁପ୍ରସନ୍ନେ ॥
ଦକ୍ଷର ସ୍କନ୍ଧେ ଛାଗଶିର ।
ମନ୍ତ୍ରେ ବସାଇଲେ ଶଙ୍କର ॥୮
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଜାପତି ଅଙ୍ଗେ ।
ଜୀବ ପଶିଲା ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ॥
ଯେହ୍ନେ ସ୍ୱପନୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ଉଠନ୍ତି ନିଦ୍ରା ଅବସାନେ ॥
ଚକ୍ଷୁ ଘଷିଣ ବେନି ହସ୍ତେ ।
ଶିବଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ଅଗ୍ରତେ ॥୯
ସେ ଦକ୍ଷ ଶିବ-ଦ୍ୱେଷ କରି ।
କଳୁଷ ଆତ୍ମା ଥିଲା ଧରି ॥
ରୁଦ୍ର ଗ୍ରହାନ୍ତେ ତା ଶରୀର ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ନିର୍ମଳ ॥
ଶରଦଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଗ୍ରହେଁ ମନ ତୋଷେ ॥୧୦
ତକ୍ଷଣେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
ଆନନ୍ଦେ ରୁଦ୍ର ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
କରିବା ପାଇଁ ଭବସ୍ତୁତି ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଦକ୍ଷ କଲା ମତି ॥
ସ୍ତୁତି କରଣେ ଶକ୍ୟ ନୋହେ ।
କଣ୍ଠ ଗଦ୍‌ଗଦେ ବାଣୀ କହେ ॥
ଚଞ୍ଚଳ ମନ ସ୍ଥିର କରି ।
ସତୀ ମରଣ କଥା ସ୍ମରି ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ କରେ ସ୍ତୁତି ॥୧୧,୧୨

ଦକ୍ଷ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ବିଶ୍ୱଦେହ ।
ତୁ ମୋତେ କଲୁ ଅନୁଗ୍ରହ ॥
ମୁଁ ଯେ ହୋଇଲି ଜ୍ଞାନହତ ।
ମୋତେ ଦଣ୍ଡିବା ତୋ ଉଚିତ ॥
ତୋତେ ନିନ୍ଦିଲି ଗର୍ବ ବହି ।
ମୋର କୁଶଳ ଆଉ କାହିଁ ॥
ଅଭୟ ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ।
ମୁଁ ତହିଁ କଲି ଅପରାଧ ॥୧୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୋର ମୁଖୁଁ ଜାତ ।
ସାଧନ୍ତି ବିଦ୍ୟା ତପ ବ୍ରତ ॥
ତାଙ୍କୁ ବିପଦୁ ତୁମ୍ଭେ ରଖ ।
ଯେସନେ ପଶୁଙ୍କୁ ପାଳକ ॥୧୪
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ତୋତେ ।
ନିନ୍ଦା ଯେ କଲି ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ ॥
ନିନ୍ଦିତ ବାକ୍ୟ ବାଣେ ତୋତେ ।
ପ୍ରହାର କଲି ମୂଢ଼ ଚିତ୍ତେ ॥
ସେ ଫଳ ପାଇଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଏ ଋଷି ଦେବଙ୍କ ସମକ୍ଷେ ॥
କୃପାଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଏଥୁ ଉଦ୍ଧର ତୋଷ ହୋଇ ॥୧୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ରେ ସ୍ତୁତି କରି ।
ପୁଣି ଋତ୍ୱିଜ ଯଜ୍ଞେ ବରି ॥
ବିଷ୍ଣୁ-ସନ୍ତୋଷେ ବିପ୍ରଗଣେ ।
ପୂର୍ବର କଳ୍ପିତ ବରଣେ ॥
ପୂଜିଲେ ମନ୍ତ୍ରର ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଯେ ପୁରାତନ ଇତିହାସେ ॥
ସକଳେ ବସି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ଅଗ୍ନି ପୂଜିଲେ ସାବଧାନେ ॥୧୬,୧୭

ଅନଳ ରୂପେ ନାରାୟଣ ।
ସାକ୍ଷାତେ ହୋଇଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ତେଜେ ବିରାଜେ ଦଶଦିଶ ।
ଅନଳୁ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଗରୁଡ଼ ଆସନ ।
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତନୁ ବର୍ଣ୍ଣ ॥
କିରୀଟ ରବିତେଜ ଗଞ୍ଜେ ।
ମକର କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ॥
ଶଙ୍ଖ ଯେ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମ ।
ଧନୁ ଖଡ଼ଗ ଶର ଚର୍ମ[1] ॥
ହିରଣ୍ୟମୟ ଭୁଜେ ଶୋହେ ।
ପୁଷ୍ପିତ କର୍ଣ୍ଣିକାର ପ୍ରାୟେ ॥୧୮-୨୦
ଏ ଅଷ୍ଟଭୁଜ ଅନୁପମ ।
ରୂପେ ଗଞ୍ଜଇ କୋଟି କାମ ॥
କମଳା ସେବେ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ସେ ବକ୍ଷ ଶୋହେ ବନମାଳେ ॥
ବିଶ୍ୱମଙ୍ଗଳ ରୂପ ସାର ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ରତ୍ନହାର ॥
ତା ହାସ୍ୟ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରୀତିକର ।
ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବ୍ୟଜନ ଗ୍ୱମର ॥
ସେ ରାଜହଂସର ସମାନ ।
ଭ୍ରମଇ ଗ୍ୱମର ବ୍ୟଜନ ॥
ଉପରେ ଶୋହେ ଶ୍ୱେତଛତ୍ର ।
ଯେସନେ ଶଶାଙ୍କ ଶୋଭିତ ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ଗ୍ୱହିଁ ।
ସକଳେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଉଠିଲେ ପଦ୍ମଯୋନି ହର ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ସୁନାସୀର ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ଜଣେ ଜଣେ ।
ବନ୍ଦିଲେ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ॥୨୨
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜବଳେ ଦେବେ ।
ହୋଇଲେ ହତପ୍ରଭ ସର୍ବେ ॥
ଭୟରେ ହୋଇଲେ ଚଞ୍ଚଳ ।
ରସନା ହୋଇଲା ଅଚଳ ॥

ତଥାପି ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥୨୩,୨୪
ଦକ୍ଷ ମିଳିଲା ଅର୍ଘ୍ୟ ଘେନି ।
ତୁଲେ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥
ସୁନନ୍ଦ ଆଦି ପାରିଷଦେ ।
ମିଳିଲେ ଜୟ ଜୟ ନାଦେ ॥
ଦକ୍ଷ ଆନନ୍ଦେ କର ଯୋଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ପଡ଼ି ॥୨୫

ଦକ୍ଷ ଉବାଚ

ତୁ ନାଥ ଶୁଦ୍ଧ ଚଇତନ ।
ନିର୍ମଳ ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ଭେଦବିହୀନ ତୁ ଅଭୟ ।
ଏ ବିଶ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତୋର ଦେହ ॥
କେ ତୋତେ ଜାଣିବ ସଂସାରେ ।
ତୁ ଥାଉ ମାୟା ଅତି ଦୂରେ ॥୨୬

ଋତ୍ୱିଜ ଉଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ରୁଦ୍ରଶାପେ ଆମ୍ଭେ ।
ବୁଡ଼ିଲୁ ମାୟା ଗର୍ବ ଦମ୍ଭେ ॥
ନିରତେ କର୍ମବଶ ହୋଇ ।
ତୋ ଭାବେ ଆମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
ତ୍ରିବୃତଧର୍ମର[2] ଲକ୍ଷଣ ।
ଏ ଯଜ୍ଞ କର୍ମେ ଆମ୍ଭ ମନ ॥
ଏ ତୋର ରୂପ ମହାବାହୁ ।
ଆମ୍ଭେ ଜାଣିବୁ ଅବା କାହୁଁ ॥୨୭
ତକ୍ଷଣେ ସଭାଲୋକେ ଉଠି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଇ ତୁଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ॥(ଜ.)

ସଦସ୍ୟା ଉଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ତୋର ମାୟାବଳେ ।
ଏ ଜୀବ ଭ୍ରମେ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ରୂପ ଗର୍ତ୍ତେ ।
ବିଷୟା ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପଥେ ॥
ଶୋକ ଦାବାଗ୍ନି ଦହ୍ୟମାନ ।
କାମେ ଚେଷ୍ଟିତ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥

ନିରତେ ଚିନ୍ତେ ଆତ୍ମାସୁଖ ।
ଉଦ୍ଧରି ଧର ପଦ୍ମମୁଖ ॥୨୮

ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

ତୋର ଚରଣ ଭଗବାନ ।
ଆଶିଷ ଫଳେ ମୁନିଜନ ॥
ଅଖିଳ[3] କାମେ ଅନାସକ୍ତ ।
ଆଦରେ ପୂଜନ୍ତି ନିରତ ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମ ଚିତ୍ତେ ଧରି ।
ନ ଗଣେ ଅଜ୍ଞଜନ ଗାଳି ॥
ବର୍ତ୍ତଇ ତୋ ଚରଣ ଆଶେ ।
ନିରତେ ରହଇ ସନ୍ତୋଷେ ॥୨୯

ଭୃଗୁ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋ ମାୟା ଗହନେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ମୁନିଜନେ ॥
ନିଦ୍ରିତ ପ୍ରାୟେ ତମେ ଥାନ୍ତି ।
ତୋର ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୁ ଏବେ ରଖ ମୋର ମନ ।
ତୋର ଚରଣେ କରି ଲୀନ ॥
ନ ଜାଣି କଲଇଁ ଅନୀତି ।
ଏ ଦୋଷ ଖଣ୍ଡ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥୩୦

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ପୁରୁଷ ଦେଖେ ଯେତେ ରୂପ ।
ତାହା ନୁହଇ ତୋ ସ୍ୱରୂପ ॥
ପଦାର୍ଥ ଭେଦେ ଭେଦ ଆଖି ।
କେ ପାରେ ତୋତେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ତୁ ଜ୍ଞାନଇନ୍ଦ୍ରି ଅର୍ଥାଶ୍ରୟ ।
ହେଲେହେଁ ନୋହୁ ମାୟାମୟ ॥
ମାୟାର ବଶେ ଜ୍ଞାନ ଥାଇ ।
ତୋତେ ଜାଣିବେ ଅବା କାହିଁ ॥୩୧

ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ହେ ବିଶ୍ୱଭାବନ ମୁରାରି ।
ତୁ ଯେ ଆନନ୍ଦ ବପୁଧାରୀ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ମନୋହର ।
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଶରୀର ॥

୧. ଚର୍ମ—ଢାଲ । ୨. ତ୍ରିବୃତଧର୍ମ—ବେଦତ୍ରୟୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦିତ ଯଜ୍ଞ । ୩. ଅଖିଳ—ସମସ୍ତ ।

ଏ ଯେ ତୋହର ଅଷ୍ଟ କର ।
ଏ ଦିଗପାଳଙ୍କ ଶରୀର ॥୩୨

ବ୍ରାହ୍ମଣପତ୍ନ୍ୟ ଊଚୁଃ

ଏ ଯଜ୍ଞ ତୋର ପୂଜା ଅର୍ଥେ ।
ସୃଜିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ଏ ଜଗତେ ॥
କେବଳ ବିଧି ଅବହେଳେ ।
ରୁଦ୍ର ରୂପରେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ॥
ଦକ୍ଷକୁ ଦେଲୁ କର୍ମଫଳ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥
ଏବେ ପବିତ୍ର ଏ ଭୁବନ ।
କଲ୍ପିଲା ତୋର ଦରଶନ ॥୩୩

ଋଷୟ ଊଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ତୋର ବିଚେଷ୍ଟିତ
ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ବିପରୀତ ॥
ଈଶ୍ୱର ମାୟା ଯେ ବିଭୂତି ।
ଯା ବଳେ ଦେବେ ଭ୍ରମ ହୋନ୍ତି ॥
ଆମ୍ଭରେ ଦୟାଭାବ କରି ।
ସେ ମାୟା ଛେଦ ହେ ଶ୍ରୀହରି ॥
ନାହିଁ ଆଦର ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ।
ତୋ ଚେଷ୍ଟା ଜାଣୁ କେ ସଂସାରେ ॥୩୪

ସିଦ୍ଧା ଊଚୁଃ

ତୋ କଥା ସୁଧା-ତରଙ୍ଗିଣୀ ।
ଶୀତଳ ଜଳ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ମନ-ବାରଣ[୧] ତୃଷାକୁଳେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ଶୀତ ଜଳେ ॥
ନ ସ୍ମରେ କ୍ଳେଶ ଦାବାନଳ ।
ତୋର ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଆଦିମୂଳ ॥୩୫

ପ୍ରସୂତି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋର ଆଗମନ ।
ଆନନ୍ଦ କଲା ମୋର ମନ ॥
ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ସୁଧାନିଧି ।
ସକଳ ସମ୍ପଦ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ତୋ ବିନୁ ଏହି ଯଜ୍ଞଘର ।
ଭୋ ନାଥ ନ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
କବନ୍ଧ ପ୍ରାୟ ଛିନ୍ନ ଶିର ॥
କାନ୍ତା ସହିତ ପରାସ୍ପର ।
ତେଣୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ॥୩୬

ଲୋକପାଳା ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭର ଦୁଷ୍ଟଗ୍ରହ ଦୋଷେ ।
ତୋତେ ଦେଖିବୁ କାହୁଁ ଦୃଶେ ॥
ତୁ ଦ୍ରଷ୍ଟା ସକଳ ବିଶ୍ୱର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ନୋହୁ ତୁ ଗୋଚର ॥
ତୁ ଷଷ୍ଠ[୨] ପଞ୍ଚଭୂତେ ବସୁ ।
ମାୟା ସ୍ୱରୂପ ତୁ ପ୍ରକାଶୁ ॥୩୭

ଯୋଗେଶ୍ୱରା ଊଚୁଃ

ତୁ ବିଶ୍ୱଆତ୍ମା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ଶୁଦ୍ଧ ଚୈତନ୍ୟ ତୋର ଧାମ ॥
ଯେ ତୋତେ ଅଭେଦେ ଦେଖଇ ।
ତା ତହୁଁ ପ୍ରିୟ ତୋର ନାହିଁ ॥
ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଅନ୍ତ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ କରୁ ଆତଯାତ ॥
ନିର୍ଲେପଜ୍ଞାନ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ।
ତୁ ନାଥ ନିରଞ୍ଜନ ରୂପୀ ॥
ତୋହର ମହିମା ଅପାର ।
ତୋ ପାଦେ ଆମ୍ଭ ନମସ୍କାର ॥୩୮,୩୯

ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆଶ୍ରୟ ଜୀବଙ୍କ ।
ଧର୍ମାର୍ଥ ଉତ୍ପତ୍ତିକାରକ ॥
ଆବୋରି ତୁ ଯେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶୁ ଭଗବାନ ॥
ତୁହି ନିର୍ଗୁଣ ନିରାକାର ।
ତୋ ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
ଯେଣୁ ମୁଁ ତୋ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣେ ।
କାହୁଁ ଜାଣିବେ ଦେବଗଣେ ॥୪୦

ଅଗ୍ନି ଉବାଚ

ଯାହାର ତେଜ ବଳେ ମୁହିଁ ।
ଅନଳ ରୂପେ ଯଜ୍ଞେ ଥାଇ ॥
ଘୃତ ଆହୁତି ପଞ୍ଚବିଧେ ।
ମନ୍ତ୍ରେ ନିବେଦିତ ସମିଧେ ॥
ତୁ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ତୁହି ଦର୍ଶ ।
ତୁ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସ ॥
ତୁ ପଶୁ ସୋମ ପଞ୍ଚବିଧ ।
ମନ୍ତ୍ରେ ପୂଜିତ ତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
ତୁ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଦାମୋଦର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୪୧

ଦେବା ଊଚୁଃ

ତୁ ନାଥ ପୂର୍ବକଳ୍ପେ ହରି ।
ପ୍ରଳୟକାଳେ ଗର୍ଭେ ଭରି ॥
ସର୍ବ ସଂହାରୁ ବିଶ୍ୱରୂପେ ।
ଜଳେ ଶୟନ ଅହିତଳ୍ପେ[୩] ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତୋର ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ।
ଏ କଥା ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍କଟ ପଡ଼ିଲେ ।
ତୁ ନାଥ ରକ୍ଷା କରୁ ଭଲେ ॥
ହେ ଦେବ ସ୍ୱରୂପ ତୋହର ।
ହୋଇଲା ନୟନ ଗୋଚର ॥୪୨

ଗନ୍ଧର୍ବା ଊଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ତୋତେ ନମସ୍କାର ।
ଏ ବିଶ୍ୱ କ୍ରୀଡ଼ାଭାଣ୍ଡ ତୋର ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମା ରୁଦ୍ର ଆଦି ଯେତେ ।
ସକଳ ଦେବତା ସମେତେ ॥
ମରୀଚି ଆଦି ସର୍ବ ଋଷି ।
ସର୍ବେ ତୋ ଅଂଶରୁ ପ୍ରକାଶି ॥
ତୁହି ସେ ପୁରୁଷ ମହତ ।
ତୋ ପାଦେ ଆମ୍ଭେ ହେଲୁ ନତ ॥୪୩

ବିଦ୍ୟାଧରା ଊଚୁଃ

ତୁମ୍ଭର ମାୟାବଳେ ପ୍ରାଣୀ ।
ମୁହିଁ ମୋହର ପରିମାଣି ॥
ଉତ୍ପଥଗାମୀ ପୁତ୍ରଗଣେ ।
ନିତ୍ୟେ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ କଷଣେ ॥
ତଥାପି ମୋହ ନ ତ୍ୟଜଇ ।
ଅସତେ ଲାଳସାକୁ ବହି ॥

୧. ମନ-ବାରଣ—ମନରୂପୀ ହସ୍ତୀ । ୨. ଷଷ୍ଠ—ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତରୁ ଅତୀତ । ୩. ଅହିତଳ୍ପେ—ଅନନ୍ତ ନାଗ ଶଯ୍ୟାରେ ।

ତୋ କଥା ଅମୃତ ନ ସେବେ ।
ଏଣୁ ପଡ଼ଇ ଭବାର୍ଣ୍ଣବେ ॥୪୪

ବ୍ରାହ୍ମଣା ଊଚୁଃ

ତୁ ନାଥ ଯଜ୍ଞଅଗ୍ନି ସୋମ ।
ତୁ ନିତ୍ୟାଗ୍ରର ବିଧିକର୍ମ ॥
ସମିଧ ପାତ୍ର ତୁ ଋତ୍ୱିଜ ।
ଯଜ୍ଞାଦି ଯଜମାନ ଦ୍ୱିଜ ॥
ତୁ ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା ଯଜ୍ଞପଶୁ ।
ତୁ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶୁ ॥୪୫
ସଂଗ୍ରାମେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଜିଣି ।
ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଧଇଲୁ ଧରଣୀ ॥
ଧରଣୀ ସ୍ଥାପି ମହାଜଳେ ।
ଯେଣୁ ଏ ରହିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତୋହର କର୍ମ ଯଜ୍ଞଦେବ ।
ଯା ଦେଖି ଯୋଗୀ କରେ ସ୍ତବ ॥
ଯାହାର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
କରଇ ବିଘ୍ନ କରଷଣ[୧] ॥
ତୁମ୍ଭେ ତ ସେହି ଭଗବାନ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ହୁଅ ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ସ୍ୱକର୍ମେ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଆମ୍ଭେ ହୋଇ ।
ଆମ୍ଭର ଆନ ଗତି ନାହିଁ ॥
ସକଳ କର୍ମ ସାକ୍ଷୀ ତୁହି ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ ଯଜ୍ଞ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲା ଯେବେ ।
ଦର୍ଶନ ବାଞ୍ଛା କଲୁ ତେବେ ॥
ହେ ପ୍ରଭୁ ତୋର ପାଦତଳେ ।
ପ୍ରଣତ ହୋଇଲୁ ସକଳେ ॥୪୬,୪୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କଲେ ସର୍ବେ ସ୍ତୁତି ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଯଜ୍ଞପତି ॥
ଦକ୍ଷକୁ ଗ୍ରହିଁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ମେଘ ଗମ୍ଭୀର ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥
ପ୍ରସନ୍ନେ କହିଲେ ମୁରାରି ।
ଦକ୍ଷକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ॥୪୮,୪୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ହର ରୂପ ଧରି ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜି ପାଳି ହରି ॥
ଏଣୁ ମୋହର ତିନିଗୁଣ ।
ସଂସାରେ ପରମ କାରଣ ॥୫୦,୫୧
ନିର୍ଲେପ ନିରଞ୍ଜନ ମୁହିଁ ।
ସକଳ ଭୂତେ ମୁଁ ବସଇ ॥
ଯାହାକୁ ଯେବା ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ଛାଡ଼ିବେ ତାହା କାହିଁ ॥
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କି ମୋ ରୂପ ଗୋଚର ।
ଅଜ୍ଞାନୀଜନେ ମୁହିଁ ଦୂର ॥୫୨
ଦେଖ ଏ ଦେହ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ଶିର ଚରଣ କର ଯେତେ ॥
ଏହାକୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାୟେ ମଣେ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଯେ ହରି ହର ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମା ତିନି ॥
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ଦେଖେ ଏକ ।
ଯାହାର ନିର୍ମଳ ବିବେକ ॥
ତିନିଙ୍କୁ ଦେଖେ ଐକ୍ୟ କରି ।
ସୁଖେ ତରଇ ଭବବାରି ॥
ଦୂରେ ରହଇ ଦୁଃଖ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭେ ଆତ୍ମଶାନ୍ତି ॥୫୩,୫୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଅମୃତ ପ୍ରାୟେ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥
ହରିଙ୍କି ଯଜ୍ଞେ ପୂଜା କଲା ।
ଯେଣୁ ତାହାର ଭାଗ୍ୟ ଥିଲା ॥
ଋଷି ଦେବତା ପୂଜା କରି ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ରୁଦ୍ରଭାବେ ବରି ॥
ଯଜ୍ଞର ଶେଷେ ଭାଗ ଦେଲା ।
ସେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ କଲା ॥୫୫,୫୬
ଦକ୍ଷ ରହିଲା ନିଜ ଘରେ ।
ଦେବେ ଚଳିଲେ ଯେଝା ପୁରେ ॥୫୭
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ।
ସତୀ ଯେ ଛାଡ଼ିଲେ ଶରୀର ॥
ସେ ପୁଣି ହିମବନ୍ତ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ମେନକା ଉଦରେ ॥୫୮
ପୁଣି ସେ ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ବରିଲା ।
ଅମ୍ବିକା ହିମଗିରି ବାଳା ॥୫୯
ଏମନ୍ତ ରୁଦ୍ରର ଚରିତ ।
ଯେମନ୍ତେ ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ହତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ମୁଖୁଁ ମୁହିଁ ଶୁଣି ।
ତୋତେ କହିଲି ପରିମାଣି ॥୬୦
ପରମେଶ୍ୱରର ଚରିତ ।
ଭକ୍ତ ତାରଣେ ଭାଗବତ ॥
ଭାବେ କହିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଯେଣୁ ତୁ ପଗ୍ରିଲୁ ମୋତେ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଏଣେ ଲଭେ ।
ଜୀବ ନ ପଡ଼େ ପରାଭବେ ॥
ଏ ଯଶସ୍କର ଆୟୁଷ୍କର ।
ଅଶେଷ ଜନ ପାପହର ॥
ଯେ ନିତ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ଚରିତ ।
କୀର୍ତ୍ତନ କରଇ ପବିତ୍ର ॥୬୧
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭକ୍ତଙ୍କ ହିତେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞସନ୍ଧାନଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. କରଷଣ (କର୍ଷଣ)—ବିନାଶ, ବହିଷ୍କରଣ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିମାତା କଟୁବାକ୍ୟେ ରଷି । ଧ୍ରୁବ ହୋଇଲା ବନବାସୀ ॥
ତପେ ତୋଷିଲା ଭଗବାନ । ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ କଥନ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ନାରଦ ଋଭୁ ସନକାଦି ।
ଅରୁଣି ଯତି ସେ ହଂସାଦି ॥
ବ୍ରହ୍ମାକୁମର ଏତେ ଜଣେ ।
ରହିଲେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ପଣେ ॥
ତାଙ୍କର ଗୃହ ବଂଶ ନାହିଁ ।
ଅଧର୍ମବଂଶ ଏବେ କହି ॥୧
ଧାତା ତନୟ ଯେ ଅଧର୍ମ ।
ମୃଷା ତାହାର ପତ୍ନୀ ନାମ ॥
ତହିଁ ଜନ୍ମିଲେ ସୁତ ସୁତା ।
ମାୟା ଯେ ଦମ୍ଭର ବନିତା ॥
ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ବେନି ।
ଲୋଭ ନିକୃତି ନାମ ଘେନି ॥
ତହିଁରୁ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଜାତ ।
ଯେ କ୍ରୋଧ ହିଂସା ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ବେନି ।
କଳି ଦୁରୁକ୍ତି ନାମ ଘେନି ॥
ଭୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ତହୁଁ ହୋଇ ।
ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଦୁଇ ॥୨, ୩
ନିରୟ[୧] ଯାତନା ଏ ବେନି ।
ଅଧର୍ମ ବଂଶ ଏତେ ଘେନି ॥୪
ମନୁ ଅଗ୍ରଜ ବଂଶ ଏହି ।
ପ୍ରସ୍ତାବ ଛଳେ କହିଲଇଁ ॥୫
ଏବେ କହିବା ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ।
ମନୁର ବଂଶୁ ଯେ ସମ୍ଭବ ॥୬
ସେ ମନୁ ଶତରୂପା ଦୁଲେ ।
ଧାତାର ଅଙ୍ଗୁ ସମ୍ଭବିଲେ ॥
ବିଷ୍ଣୁକଳାରେ ଜଣେ ଜଣେ* ।
ପୃଥ୍ୱୀ ପାଳିଲେ ରାଜପଣେ ॥୭
ଉତ୍ତାନପାଦ ରାଜା ସେହି ।
ତାଙ୍କର ବେନି ମହାଦେଈ ॥
ସୁନୀତି ସୁରୁଚି ଏ ଦୁଇ ।
ସୁରୁଚି ରାଜାଙ୍କର ସ୍ନେହୀ ॥
ଉତ୍ତମ ସୁରୁଚିର ସୁତ ।
ସୁନୀତିଠାରୁ ଧ୍ରୁବ ଜାତ ॥୮
ଦିନେକ ସୁରୁଚି କୁମର ।
କୋଳେ ବସାନ୍ତେ ନୃପବର ॥
ଧ୍ରୁବ ପ୍ରବେଶ ହେଲା ଯାଇ ।
କୋଳରେ ବସିବା ଇଛଇ ॥
ରାଜା କରନ୍ତେ ଅନାଦର ।
ସୁରୁଚି ଭାଷେ କଟୁ ଗିର ॥୯, ୧୦
ହେ ଧ୍ରୁବ ରାଜପୁତ୍ର ହେଉ ।
ନୃପାସନକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହୁ ॥
ମୋର ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମ ନାହିଁ ।
ରାଜ ଆସନ ଇଚ୍ଛୁ କାହିଁ ॥୧୧
ଅନ୍ୟ ନାରୀର ଗର୍ଭେ ଜାତ ।
ବାଳକ ନ ଜାଣୁ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀପଣ ପୁତ୍ର ଧରୁ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଅର୍ଥେ ବାଞ୍ଛା କରୁ ॥୧୨
ତପରେ ତୋଷି ଭଗବାନ ।
ମୋର ଉଦରେ ହେବୁ ଜନ୍ମ ॥
ତେବେ ଇଚ୍ଛିବୁ ନୃପାସନ ।
ଏ ଜନ୍ମେ ନୋହୁ ତୁ ଭାଜନ ॥୧୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମାତା ସପତ୍ନୀ ଦୁଷ୍ଟବାଣୀ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଧ୍ରୁବ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥
ହୃଦେ ଭେଦିଲା କିବା କାଣ୍ଡ ।
କି ସର୍ପଅଙ୍ଗେ ବାଜେ ଦଣ୍ଡ ॥
ଏ ଛଳବାଣୀ ରାଜା ଶୁଣି ।
କିଛି ନ ବୋଲି ହେଲେ ତୁନି ॥
ତେଣୁ ବଢ଼ିଲା ଧ୍ରୁବ କୋପ ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼େ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପ ॥
ରାଜା ନିକଟୁ ଧ୍ରୁବ ଗଲା ।
ନିଜ ସଦନେ ସେ ମିଳିଲା ॥
ରୋଦନ କରି କ୍ରୋଧଭରେ ।
ମିଳିଲା ମାତାର ଛାମୁରେ ॥୧୪
ମାତା ସ୍ୱପୁତ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ସଂଭ୍ରମେ କୋଳରେ ବସାଇ ॥
ସର୍ବଚରିତ ପଚାରିଲେ ।
ଶୁଣି ସେ ବ୍ୟାକୁଳେ କାନ୍ଦିଲେ ॥
ପୁରଜନଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ସୁନୀତି ସପତ୍ନୀର ବାଣୀ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟଥା ପାଇ ମନେ ।
ପୁତ୍ରକୁ କହେ ସାବଧାନେ ॥
ହେ ପୁତ୍ର କର୍ମ ଆଦରିବା ।
ଏ ଦୁଃଖ କା ଆଗେ କହିବା ॥
ପର କଥାକୁ ଅଭିମାନ ।
ଘେନନ୍ତି ନାହିଁ ସାଧୁଜନ ॥୧୫, ୧୬
ହେ ପୁତ୍ର ସୁରୁଚି ବଚନ ।
ତାହାକୁ ସତ୍ୟ କରି ଘେନ ॥
ଯାହା ସେ ମୋତେ ଦୁର୍ଭାଗିନୀ ।
କହିଲା ହିଂସା ଭାବ ଘେନି ॥
ସେ କଥା ସତ୍ୟ ଏଣୁ କଲି ।
ରାଜା ନ ବୋଲେ ଭାର୍ଯ୍ୟା ବୋଲି ॥୧୮
ହେ ବାବୁ ହୃଦୟ ତୋହର ।
ନିର୍ମଳ କରି ବିମର୍ଷର ॥
ଛଳ ବଚନ ମୂଳ କରି ।
ଶ୍ରୀହରି ଚରଣେ ସୁମରି ॥

୧. ନିରୟ—ନରକ ।

* ଏଠାରେ ଉତ୍ତାନପାଦ ଓ ପ୍ରିୟବ୍ରତଙ୍କୁ ସୂଚିତ କରାଯାଇଛି ।

ହୃଦୟେ କର ଆରାଧନ ।
ଯେବେ ତୁ ଇଚ୍ଛୁ ନୃପାସନ ॥୧୯
ଯେ ବିଶ୍ୱରକ୍ଷା ଇଚ୍ଛା କରେ ।
ସଗୁଣେ ସତ୍ତ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ ॥
ପୂଜି ତାଙ୍କର ପଦ୍ମପାଦ ।
ଧାତା ଲଭିଲା ବ୍ରହ୍ମାପଦ ॥୨୦
ସେ ଭୃତ୍ୟବତ୍ସଳ ପୟର ।
ହେ ପୁତ୍ର ବେଗେ ଆଶ୍ରେ କର ॥
ଯେଣୁ ସେ ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ମୁନିଗଣ ॥
ତୁ ଏବେ ସର୍ବ ଧର୍ମ ତେଜ ।
ପରମ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଭଜ ॥୨୨*
ସେ ପଦ୍ମନେତ୍ର ବିନା କେହି ।
ଦୁଃଖ ହରନ୍ତା ତୋର ନାହିଁ ॥
ଜଗତ ବନ୍ଦନୀୟା ନାରୀ ।
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରେ ପଦ୍ମ ତୋଳି ॥
ପଦ କମଳେ ପରିଗ୍ରହୀ ।
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି ନିଉଛାଳି ॥
ସେ ପଦ୍ମପାଦେ ଆଶ୍ରେ କର ।
ସମସ୍ତ ତାପ ହେବ ଦୂର ॥୨୩
ଏମନ୍ତ ମାତାବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଧ୍ରୁବ ଅମୃତ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ସମସ୍ତ ଭୋଗ ତେଜ୍ୟା କଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଘରୁ ବାହାରିଲା ॥୨୪
ଧ୍ରୁବ ଚଳନ୍ତେ ମହାଋଷି ।
ନାରଦ ପ୍ରବେଶିଲେ ଆସି ॥
ମାର୍ଗରେ ଧ୍ରୁବକୁ ଭେଟିଲେ ।
ସନ୍ତୋଷେ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ॥
ଅଘନାଶନ ମୁନି କର ।
ତକ୍ଷଣେ ଦେଲେ ଧ୍ରୁବ ଶିର ॥
କଲ୍ୟାଣ କରି ମୁନିବର ।
ବଚନ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥୨୫

ନାରଦ ଉବାଚ

ଧନ୍ୟ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ।
କିଛିତେ ଲଭି ମାନଭଙ୍ଗ ॥
ବାଳକ ହୃଦ ନ ସହିଲା ।
ଛଳେ ଯା ବିମାତା କହିଲା ॥୨୬
ଏହା ବିଗ୍ରହି ମହାଋଷି ।
ଧ୍ରୁବକୁ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ଭାଷି ॥
ହେ ପୁତ୍ର ବାଳୁତେ କି ଜାଣି ।
ମାନ କି ଅପମାନ ପୁଣି ॥
ବାଳକ ଅବସ୍ଥା ଯେତେକ ।
ସେ କାଳେ ଖେଳ କଉତୁକ ॥
ବାଳକଙ୍କର ଏହି ଭାବ ।
ନ ଘେନି ମାନ ପରାଭବ ॥୨୭
ଈଶ୍ୱର ଲୀଳା ଏ ସଂସାର ।
କର୍ମ ଅଟଇ ମୂଳ ତାର ॥
ଅଦୃଷ୍ଟ ଦୁଃଖସୁଖ ଦିଏ ।
ଆନେ ଦୂଷିବା[୧] ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ॥
କର୍ମ ଆଦରି ସହି ଦୁଃଖ ।
କେବେହେଁ ନୋହିବ ବିମୁଖ ॥୨୮,୨୯
ମାତାର ବାକ୍ୟ ଅନୁମତେ ।
ତୋର ଗମନ ତପ ଅର୍ଥେ ॥
ଦୁଃସାଧ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁ ଆରାଧନ ।
କଳ୍ପାନ୍ତେ ଫୁଟି ମୁନିଜନ ॥
ଅଦ୍ୟାପି ନ ପାଇଲେ ଅନ୍ତ ।
ତୁ କି ଲଭିବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୩୦,୩୧
ଏବେ ନିବର୍ତ୍ତି ଘରେ ଯାଅ ।
ନିଷ୍ଫଳେ ଶ୍ରମ ତୁ ନ ପାଅ ॥
ଚତୁର୍ଥି କାଳ ତୋର ହେଲେ ।
ହରିଙ୍କି ତପେ ତୋଷ ଭଲେ ॥
ଏବେ ତୁ ଯାଅ ନିଜ ଘର ।
ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷେ କର୍ମ କର ॥୩୨,୩୩
ଗୁଣ ଅଧିକେ ମୋଦ ଭାବ ।
ନିକୃଷ୍ଟେ ଅନୁଗ୍ରହୀ ହେବ ॥
ସମାନ ଜନେ ମିତ୍ରପଣ ।
ଏହିଟି ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ ॥୩୪
ଏମନ୍ତ ମୁନି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଧ୍ରୁବ କହଇ ଦୈନ୍ୟବାଣୀ ॥
ହେ ମହାଋଷି ତୁମ୍ଭ ବାକ୍ୟ ।
ଏ ସର୍ବ ସତ୍ୟଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ସୁରୁଚି ବାଣୀ ଶରାଘାତ ।
ବଳେ ମୋ ହୃଦ ବ୍ୟାକୁଳିତ ॥
ତହିଁ ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟସାର ।
ନ ରହେ ଦୋଷ ନାହିଁ ମୋର ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ ହୋଇ ଜାତ ।
କେ ସହୁ କଟୁ ବାକ୍ୟାଘାତ ॥୩୫,୩୬
ତ୍ରିଲୋକ ପରିତ୍ରାଣ ଅର୍ଥେ ।
ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରମଣ ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଦେଇ ।
ହେ ଋଷି ମୋତେ କର ତ୍ରାହି ॥୩୭,୩୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଧ୍ରୁବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତାର ହୃଦୟ ମୁନି ଜାଣି ॥
କୃପା ଅମୃତ ଆର୍ଦ୍ର ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଋଷି ଭଣି ॥୩୯

ନାରଦ ଉବାଚ

ଜନନୀ ବାକ୍ୟ ମାର୍ଗ ତୋର ।
ନିଶ୍ଚେ ହରିଙ୍କି ଆଶ୍ରେ କର ॥୪୦
ଯେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ।
ବାଞ୍ଛା ଯେ କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀହରି ଚରଣ ।
ବିନୁ ନାହିଁଟି ପରିତ୍ରାଣ ॥୪୧
ତେଣୁ ତୁ ଯାଅ ସୁମଙ୍ଗଳେ ।
ପବିତ୍ର ଯମୁନାର କୂଳେ ॥
ତହିଁ ସୁପୁଣ୍ୟ ମଧୁବନ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଭଗବାନ ॥୪୨
ତହିଁ ତ୍ରିକାଳ ସ୍ନାନ କରି ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାରି ॥
କରିବୁ ନିଜାସନ ଶୁଦ୍ଧି ।
ତହିଁରେ ପ୍ରାଣାୟାମ ବିଧି ॥
ପୂରକ କୁମ୍ଭକ ରେଚକ ।
ବାୟୁ ରୋଧନେ ସୁବିବେକ ॥

୧. ଦୂଷିବା—ଦୋଷାରୋପ କରିବା ।

* ୨୧ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଅଳପ ଅଳପ ସାଧନ ।
ମନରେ କରି ଗୁରୁଧ୍ୟାନ ॥
ହୃଦୟ ନିର୍ମଳ କରିବୁ ।
ମନ ଚଞ୍ଚଳ ନ କରିବୁ ॥୪୩,୪୪
ଏମନ୍ତେ ହୃଦେ କରି ଭାବ ।
ଧ୍ୟାନ କରିବୁ ବାସୁଦେବ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ସୁମୁଖ ନୟନ ।
ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୁରୁ ଗ୍ରୀବ କର୍ଣ୍ଣ ॥
ସୁନାସା କପୋଳ ସୁନ୍ଦର ।
ତରୁଣ ଅପାଙ୍ଗ ମଧୁର ॥
ଅରୁଣ ଓଷ୍ଠ ନେତ୍ର ବେନି ।
ଶରଣାଗତେ କୃପାଦାନୀ ॥୪୫,୪୬
ନବୀନ ମେଘ ପ୍ରାୟେ ଆଭା ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ଶୋଭା ॥
ବନମାଳାଏ ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ପୁରୁଷ ରୂପେ ମନ ମୋହେ ॥
କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ କେୟୂର ।
ବଳୟ କୌସ୍ତୁଭ ସୁନ୍ଦର ॥
ପୀତ ବସନ ପରିଧାନ ।
କଟି ମେଖଳା ଶୋଭମାନ ॥
ନୂପୁର ରଙ୍ଗପଦେ ଶୋହେ ।
ଜନ ନୟନ ମନ ମୋହେ ॥୪୭-୪୯
ବେନି ପାଦରେ ନଖଶ୍ରେଣୀ ।
ଭକ୍ତ ହୃଦୟ ଚିନ୍ତାମଣି ॥
କରୁଣା ମିଶା ଅନୁରାଗ ।
କଟାକ୍ଷେ ବଦନ ସୁଭଗ ॥
ଅଳପ ହାସ୍ୟେ ଶୋଭମାନ ।
ମନ ନିଶ୍ଚଳେ କର ଧ୍ୟାନ ॥୫୦,୫୧
ଏମନ୍ତେ ଧ୍ୟାନେ କରି ସ୍ଥିର ।
ଶୁଣ କହିବା ମନ୍ତ୍ର ସାର ॥
ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଜପି ସାତ ଦିନେ ।
ପୁରୁଷ ଦେବତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନେ ॥୫୨,୫୩
'ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ'
ଏ ମନ୍ତ୍ରେ ଉପଗ୍ରହ ଦେବ ।
ହୃଦରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜିବ ॥୫୪

ପବିତ୍ର ଜଳ ବନ୍ୟଫଳ ।
ଦୂର୍ବା ତୁଳସୀ ବସ୍ତ୍ର ମାଳ ॥
ଯେବେ ଇଚ୍ଛିବ ଆତ୍ମଭାବ ।
ଶିଳାଦି ପ୍ରତିମା କରିବ ॥
ସମସ୍ତ କରି ନିବେଦନ ।
କିଞ୍ଚିତ ଶେଷେ ଆସ୍ୱାଦନ ॥୫୫,୫୬
ଯେ ମନ୍ତ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଭଗବାନ ।
ନିତ୍ୟେ କରିବ ହୃଦେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଏମନ୍ତ କାୟ ବାକ୍ୟ ମନେ ।
ହରି ପୂଜନ୍ତେ ସମାଧାନେ ॥
ସେ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ମୁରାରି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହେବେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥୫୭-୬୦
ଯେବେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିବାରିବ ।
ନିରତେ ହରିଭାବେ ଥିବ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାବ ଦେଖି ତାର ।
ମିଳନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଈଶ୍ୱର ॥୬୧
ଏମନ୍ତ ଋଷି ଉପଦେଶ ।
ଶ୍ରବଣେ ଧ୍ରୁବ ହେଲା ତୋଷ ॥
ମୁନିଙ୍କି କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ବେଗେ ସେ ଗଲା ମଧୁବନ ॥୬୨
ନାରଦ ତକ୍ଷଣେ ଚଳିଲେ ।
ରାଜାର ପୁରେ ପ୍ରବେଶିଲେ ॥
ନୃପତି ଦେଖିଲେ ନାରଦ ।
ବେଗେ ପୂଜିଲେ ଋଷି ପାଦ ॥
ନାରଦ ଆସନେ ବସିଲେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ପଗ୍ରିଲେ ॥୬୩
ରାଜନ କିସ କର ଧ୍ୟାନ ।
ଶୁଖିଛି ତୁମ୍ଭର ବଦନ ॥
କିବା ସଫଳ ନୋହେ ଧର୍ମ ।
କି ଅବା ପୁଣି ଅର୍ଥ କାମ ॥୬୪

ରାଜା ଉବାଚ

ରାଜା ବୋଲନ୍ତି ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ମୋର ହୋଇଛି ପୁତ୍ରକଷ୍ଟ ॥
ବିମାତା ବାକ୍ୟ ନ ସହିଲା ।
ମୋ ପୁତ୍ର ଘରୁ କେଣେ ଗଲା ॥

ମାତା ସହିତେ ନାହିଁ ଘରେ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ବ୍ୟାକୁଳ ମନରେ ॥
ପାଞ୍ଚ ବରଷ ବୟ ତାର ।
ଦେଖି ଡରିବ ବନ ଘୋର ॥
ପଥଶ୍ରମରେ ବନେ ଯିବ ।
କ୍ଷୁଧା ଆକୁଳେ ଶୋଇଥିବ ॥
ତାହାକୁ ଦେଖି ବନଜୀବ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ଭକ୍ଷିବ ॥୬୫,୬୬
ମୁଁ ବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟପଣ କଲି ।
ପୁତ୍ରକୁ କୋଳେ ନ ଧଇଲି ॥
ସ୍ତିରୀ ବଶରେ ଅଜ୍ଞ ଭାବ ।
ତେଣୁ ଲଭିଲି ପରାଭବ ॥୬୭

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଧ୍ରୁବକୁ ନାରଦ ଭେଟିଲେ ।
ମାର୍ଗରେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ॥
ମାତା କେମନ୍ତେ ସଙ୍ଗେ ଗଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଚିନ୍ତାରେ କୁମର ବିଚ୍ଛେଦ ।
ସୁନୀତି ପାଇ ମନେ ଖେଦ ॥
ଆକୁଳେ ନିଜ ଘରେ ଥାଇ ।
ରାଜା ତାହାକୁ ନ ଗଣଇ ॥
ତେଣୁ ବୋଇଲା ଘରେ ନାହିଁ ।
ଏବେ ରାଜାକୁ ଋଷି କହି ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ହେ ନୃପ ପୁତ୍ର ଗୁଣ ଶୁଣ ।
ତାକୁ ରଖିବେ ନାରାୟଣ ॥
ତା ଯଶ ସଂସାରେ ପୂରିବ ।
ତୁହି ନ ଜାଣୁ ତା ପ୍ରଭାବ ॥୬୮
ଅସାଧ୍ୟ ତପ ସେ କରିବ ।
ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ସେ ଦୁର୍ଲଭ ॥
କରିବ ତା ଯଶ ବିସ୍ତାର ।
ନିକଟେ ଆସିବ କୁମର ॥୬୯

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦେବରଷି ବାଣୀ ।
ନୃପତି ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
ପୁତ୍ର ଚିନ୍ତାରେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ।
ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଗଲେ ॥୭୦
ଧ୍ରୁବ ଯେ ମଧୁବନେ ଗଲେ ।
ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ତପ ଆଚରିଲେ ॥
ଋଷି ବଚନ ଅନୁସାରେ ।
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥୭୧
ତ୍ରିରାତ୍ର କରି ଉପବାସ ।
ଏକ କପିତ୍ଥ କରି ଗ୍ରାସ ॥
ପୁଣି ତ୍ରିରାତ୍ର ଅନଶନ ।
ବଦରୀ ଫଳେକ ଭୋଜନ ॥୭୨
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସରେ ।
ଷଟ ଷଟ ଦିନ ଅନ୍ତରେ ॥
ବାଳକ ତୃଣ ପତ୍ର ଗ୍ରାସ ।
କଲୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ମାସ ॥୭୩
ତୃତୀୟ ମାସେ ନବଦିନ ।
ଅନ୍ତେ କରଇ ଜଳ ପାନ ॥୭୪
ଚତୁର୍ଥ ମାସେ ବାର ଦିନେ ।
ବାୟୁ ଭକ୍ଷଇ କୃଷ୍ଣଧ୍ୟାନେ ॥୭୫
ପଞ୍ଚମ ମାସ ପ୍ରବେଶିଲା ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ନିରୋଧି ରହିଲା ॥
ଏକ ପାଦରେ ଉଭା ହୋଇ ।
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଅଗ୍ରେ ଭୂମି ଛୁଇଁ ॥୭୬
ମନ ପବନ ଏକ କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚେଷ୍ଟା ପରିହରି ॥
ମହଦାଦିଙ୍କର ଆଧାର ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥
ବ୍ରହ୍ମଧାରଣା ଆଚରିଲା ।
ଏ ତିନି ଭୁବନ କମ୍ପିଲା ॥୭୭,୭୮
ଧ୍ରୁବ ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଅଗ୍ର ଲାଗି ।
ମହୀ ହୋଇଲା ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥
ହସ୍ତୀର ଭାରେ ନାବ ଯେହ୍ନେ ।
ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ଅର୍ଦ୍ଧମାନେ ॥୭୯
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼େ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱରୂପୀ ଭଗବାନ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ନିଃଶ୍ୱାସ ରୋଧନେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ କମ୍ପିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ବିଷ୍ଣୁରେ ପଶିଲେ ଶରଣ ।
ଆରତେ ଡାକି ନାରାୟଣ ॥୮୦

ଦେବା ଊଚୁଃ

ହେ ପ୍ରଭୁ ନ ଜାଣୁ କାରଣ ।
କିପାଁ ନିଃଶ୍ୱାସ ନିରୋଧନ ॥
ଏଥୁଁ ସୁରକ୍ଷା ତୁମ୍ଭେ କର ।
ଶରଣ ଗଲୁ ତୋ ପୟର ॥୮୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଭୟ ନ କର ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ।
ତପସ୍ୟା କରଇ ବାଳକ ॥
ଅତି କଠୋର ତପ କରେ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଯମୁନା ନଦୀତୀରେ ॥
ତାହାକୁ ନିବୃତ୍ତ କରାଇ ।
ବାଞ୍ଛିତ ବର ଦେବି ମୁହିଁ ॥୮୨
ଶୁଣି ଶ୍ରୀହରିର ବଚନ ।
ଦେବେ ଧ୍ରୁବକୁ କଲେ ଧନ୍ୟ ॥
ଉତ୍ତାନପାଦ ରାଜବଳା ।
ତପେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବଶ କଲା ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଭାଗବତ ॥
ଧ୍ରୁବ ହୃଦରେ ଚିନ୍ତେ ଯାହା ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ହେବେ ସାହା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଧ୍ରୁବଚରିତଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ହରିଙ୍କୁ ତୋଷି ବର ପାଇ । ପିତୃ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହୋଇ ॥
ଧ୍ରୁବ ପାଇଲା ଧ୍ରୁବପଦ । ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସେ ଦେବଗଣ ହରିପାଦେ ।
ନମି ଚଳିଲେ ନିଜପଦେ[୧] ॥
ଦେବଙ୍କୁ ତୋଷି ତହୁଁ ହରି ।
ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠେ ବିଜେ କରି ॥
ଭୃତ୍ୟକୁ ଦେଖିବାର ଆଶେ ।
ମିଳିଲେ ମଧୁବନ ଦେଶେ ॥୧
ଧ୍ରୁବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗବଳେ ।
ଦେଖିଲା ହୃଦୟ କମଳେ ॥
ବିଜୁଳି ପ୍ରାୟେ ପରକାଶି ।
ଅନ୍ତର ହେଲେ ହୃଷୀକେଶୀ ॥
ଭିତରେ ଦେଖି ନ ଦେଖିଲା ।
ବାହାରେ ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଭାସିଲା ॥୨
ଧ୍ୟାନମଙ୍ଗଳ ରୂପ ଦେଖି ।
ପିଞ୍ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ଆଖି ॥
ଦେଖି ସମ୍ଭ୍ରମେ ରାଜବଳା ।
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବିଧିରେ ନମିଲା ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୃଷିତ ନୟନ ।
ଲାବଣ୍ୟାମୃତ କଲା ପାନ ॥

୧. ନିଜପଦେ—ନିଜ ଲୋକ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ।

ମୁଖେ କି କରଇ ଚୁମ୍ବନ ।
ଭୁଜେ କି କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୩
କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ତାର ।
ହୃଦେ ପ୍ରକାଶେ ଜ୍ଞାନସାର ॥
ବର୍ଣ୍ଣନେ ଅଦ୍ଭୁତ ବିଷୟ ।
ଜୀବ ପରମର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତାର ଶିରେ* ନେଇ ।
ତ୍ରିବେଦମୟ ଶଙ୍ଖ ଛୁଇଁ ॥
କଲ୍ୟାଣ କଲେ ହୃଦେ ତୋର ।
ପ୍ରକାଶୁ ବାଞ୍ଛିତ ଯେ ଗିର ॥୪
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଆଜ୍ଞା ଶଙ୍ଖେ ।
ଶ୍ରୁତି ସ୍ଫୁରିଲା ଧ୍ରୁବ ମୁଖେ ॥
ଶ୍ରୀହରି ଅନୁଗ୍ରହେ ଧ୍ୟାନ ।
ଧ୍ରୁବ ହୃଦରେ କଲା ସ୍ଥାନ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଆଦିତ୍ୟ କି ଜାଣି ।
ଦ୍ୱାଦଶ ଶ୍ଳୋକେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥୫

ଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷ ତୋର ନାମ ॥
ମୋର ଅଜ୍ଞାନ ହୃଦେ ପଶି ।
ଚେତନା ଦେଲୁ ହୃଷୀକେଶୀ ॥
ହେ ପ୍ରଭୁ ନିଜ ତେଜ ତୋର ।
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଅଗୋଚର ॥
ଯେ କର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରି ଦଶ ।
ତୋ ଶକ୍ତି ବଳେ ପରକାଶ ॥୬
ତୁ ଏକ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ତୋ ଶକ୍ତି ଅନେକ ବିଧାନ ॥
ତୋର ମାୟାରୁ ମହତତ୍ତ୍ୱ ।
ମହତୁ ଅଶେଷ ଜଗତ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରାଇ ।
ଅଂଶେ ପ୍ରବେଶ ତହିଁ ହୋଇ ॥
ସଗୁଣ ପ୍ରାୟେ ତୁ ପ୍ରକାଶୁ ।
ଯେସନେ କାଷ୍ଠେ ବିଭାବସୁ[1] ॥୭
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ଜଡ଼ରୂପେ ଥିଲା ।
ତୋ ପାଦେ ଶରଣ ପଶିଲା ॥
ତୋଠାରୁ ଲଭି ଉପଦେଶ ।
ଦେଖିଲା ତୋ ରୂପ ଅଶେଷ ॥
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଫଳ ।
ତୋହର ଚରଣକମଳ ॥
ହେ ଆର୍ତ୍ତବନ୍ଧୁ ତୋତେ ପୂଜି ।
ସକାମ କର୍ମେ ଯେହୁ ମଜ୍ଜି ॥
ତୋର ମହିମା ସେ ପାସୋରେ ।
ସ୍ୱଭୋଗ ଅର୍ଥେ କର୍ମ କରେ ॥
ଛାଡ଼ଇ ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଯେ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ନିବାରଣ ॥
କଳ୍ପପାଦପ ମୂଳେ ବସି ।
ଅନିତ୍ୟ ଦେହ ସୁଖ ଇଚ୍ଛି ॥
ବିଷୟ ଭୋଗେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ।
ଯେ ଭୋଗ ନରକେ ମିଳଇ ॥୮,୯
ଯେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଅନୁସରେ ।
ତୋ କଥାମୃତ ପାନ କରେ ॥
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ହୃଦେ କରଇ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାନ ॥
ସେ ସୁଖ ବ୍ରହ୍ମପଦେ ନାହିଁ ।
ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ତା ତୁଲେ କାହିଁ ॥
ଯମର ଅସି କାଟୁଁ ବଳେ ।
ବିମାନୁ ଖସି ପଡ଼େ ତଳେ ॥୧୦
ଏଣୁ ତୋ ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ଆଶ୍ରିତ ଯେତେ ସାଧୁଗଣେ ॥
ତାଙ୍କ ଚରଣ ସେବା ମୋତେ ।
ଦିଅ ଅନନ୍ତ ଅବିରତେ ॥
ଭକ୍ତଙ୍କ ମୁଖ ପଦ୍ମପ୍ରାୟେ ।
ତୋ କଥା ମଧୁଧାରା ବହେ ॥
ଭାବେ ମୁଁ ହେଲେ ମଧୁକର ।
ଈଷତେ[2] ତରିବି ସଂସାର ॥୧୧
ତୋହର ପାଦ ଅରବିନ୍ଦ ।
ଯହିଁରେ ପୂରିଛି ସୁଗନ୍ଧ ॥
ତହିଁରେ ମଧୁଲିଟ[3] ପନ୍ତି ।
ପ୍ରାୟେ ସାଧବେ ଯେତେ ଥାନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ସେବା ଯେହୁ ପାଇ ।
ସୁତ ଦାରାଦି ପାସୋରଇ ॥
ନ କରେ ନିଜ ଦେହେ ଭାବ ।
ଧନ୍ୟ ମହିମା ପଦ୍ମନାଭ ॥୧୨
ତ୍ରିଗୁଣ ମହଦହଂକାରେ ।
ଯେ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମାଦି ଭେଦରେ ॥
ବିରାଟ ସ୍ଥୂଳରୂପ ତୋର ।
ଜାଣନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରବଳେ ନର ॥
ତୋ ନିଜ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଜାଣ ।
ବାଦରେ ନୁହଇ ପ୍ରମାଣ ॥
ତାହା ଜାଣେ ଯେ ଭକ୍ତଜନ ।
ନିବୃତ୍ତ ହେଲେ ଅଭିମାନ ॥
ତୋ କୃପାବଳେ ମହାବାହୁ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ମୋର ସଙ୍ଗ ହେଉ ॥୧୩
କଳ୍ପାନ୍ତେ ଅଖିଳ ଭୁବନ ।
ତୁ ଗର୍ଭେ ରଖି ଭଗବାନ ॥
ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟାରେ ନିଦ୍ରିତ ।
ନାଭିରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ଜାତ ॥
ସେ ପଦ୍ମେ ବ୍ରହ୍ମାର ସମ୍ଭବ ।
ନମସ୍ତେ ନାରାୟଣ ଦେବ ॥୧୪
ତୁ ନିତ୍ୟ ମୁକ୍ତ ଶୁଦ୍ଧରୂପୀ ।
ଆତ୍ମା ପୁରୁଷ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ॥
ତୁ ତିନିଗୁଣ ଅଧୀଶ୍ୱର ।
ଆଦିପୁରୁଷ ନିର୍ବିକାର ॥
ତୁ ବୁଦ୍ଧିସାକ୍ଷୀ ନିରଞ୍ଜନ ।
ସକଳ ଯଜ୍ଞ ଅଧିଷ୍ଠାନ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ତୁ ଜୀବଠାରୁ ବିଲକ୍ଷଣ ॥୧୫
ଏ ବିଦ୍ୟା ଆଦି ନାନା ଶକ୍ତି ।
ଉଦ୍ଭବ ତୋଠାରୁ ହୁଅନ୍ତି ॥
ବିଶ୍ୱ ଭାବନ ବିଶ୍ୱରୂପ ।
କେବଳ ଆନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ ॥
ଅନାଦି ଅଖଣ୍ଡ ଅନନ୍ତ ।
ଶରଣ ଗଲି ରଘୁନାଥ ॥୧୬

୧. ବିଭାବସୁ—ଅଗ୍ନି । ୨. ଈଷତେ—ଅକ୍ଳେଶରେ । ୩. ମଧୁଲିଟ—ଭ୍ରମର ।

* ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ 'କପୋଳେ' ବା ଗାଲରେ ଲେଖାଅଛି—''ପସ୍ପର୍ଶ ବାଳଂ କୃପୟା କପୋଳେ'' ।

ମୁଁ ତୋର ପଦ୍ମପାଦେ ଭଜି ।
ସଂସାର ଭୋଗେ ପୁଣି ମଜ୍ଜି ॥
ତୁ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ କର ।
ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ରକ୍ଷା କର ॥୧୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବହୁବିଧ ସ୍ତୁତି ।
ସଂକଳ୍ପ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ରୁବ ଚିନ୍ତି ॥
ନିବିଡ଼ ଭକ୍ତି ଭାବେ ପୁଣି ।
ଦର୍ଶନ କରି ହେଲା ତୁନି ॥
ତା ଭକ୍ତି ଭାବ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥୧୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଧ୍ରୁବ ତୋହର ସଂକଳ୍ପିତ ।
ଯାହା ମୁଁ ଜାଣେ ତୋର ଚିତ୍ତ ॥
ତୋତେ ମୁଁ ଦେବି ଏହୁ ବର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଚକ୍ରପନ୍ତି ।
ଜ୍ୟୋତିଷଚକ୍ର ପରେ ସ୍ଥିତି ॥
ଯେମନ୍ତ ବଳୀବର୍ଦ୍ଦଗଣ[୧] ।
ମେଢ଼ୀରେ ହୁଅନ୍ତି ବନ୍ଧନ ॥
ତେହ୍ନେ ଜ୍ୟୋତିଷଚକ୍ରେ ବସି ।
ଭ୍ରମୁଅଛନ୍ତି କଳ୍ପବାସୀ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ପ୍ରଳୟର କାଳେ ।
ସେ ସ୍ଥାନ ରହେ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
କଶ୍ୟପ ଧର୍ମ ଯେ ପାବକ ।
ଶୁକ୍ର ଯେ ସପ୍ତଋଷି ଲୋକ ॥
ଯେ ନବଗ୍ରହ ତାରାଗଣ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥
ସେ ଧ୍ରୁବଲୋକ ଦେଲି ତୋତେ ।
ତହିଁ ତୁ ବସିବୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ଜରା ମରଣ ତୃଷା କ୍ଷୁଧା ।
ତହିଁରେ ନାହିଁ ଭବବାଧା ॥୧୯-୨୧

ତୋ ତାତ ଯେବେ ଯିବ ବନେ ।
ବସିବୁ ନୃପତି ଆସନେ ॥
ତୋହର ପରମ-ଆୟୁଷ ।
ଛତିଶ ସହସ୍ର ବରଷ ॥
ନୀରୋଗ ଦେହେ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜି ।
ସ୍ୱତେଜେ ରିପୁବଳ ଗଞ୍ଜି ॥୨୨
ଉତ୍ତମ ତୋର ସାନ ଭ୍ରାତ ।
ବନେ ହୋଇବ ପ୍ରାଣେ ହତ ॥
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଘୋର ବନେ ।
ମିଳିବ କୁବେର ଭୁବନେ ॥
ଗୁହ୍ୟକ[୨]ଗଣ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିବ ମହାବଳୀ ॥
ତହିଁ ହୋଇବ ପ୍ରାଣେ ହତ ।
ତା ଶୁଣି ତାର ନିଜ ମାତ ॥
ସେ ପୁତ୍ରଶୋକର ବିକଳେ ।
ବନେ ମରିବ ଦାବାନଳେ ॥୨୩
ତୁ ମୋତେ ଯଜ୍ଞେ କରି ପୂଜା ।
ଦେବଙ୍କୁ ଦେଇ ବଳିଭୋଜା[୩] ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ କରି ତୋଷମନ ।
ଦେଇ ଦକ୍ଷିଣା ଧନ ଅନ୍ନ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ କଲ୍ୟାଣର ଫଳେ ।
ମୋତେ ସ୍ମରିବୁ ଅନ୍ତକାଳେ ॥୨୪
ମୋହର ଧ୍ୟାନେ ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ।
ଗମିବୁ ଜନନୀ ସହିତେ ॥
ସପ୍ତଋଷିଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପଥେ ।
ଜନନୀ ସଙ୍ଗେ ଦିବ୍ୟରଥେ ॥
ବସିବୁ ଶିଶୁମାର ପୁଚ୍ଛେ* ।
ଉତ୍ତରଦିଗେ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥୨୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ବନେ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୨୬
ବିଷ୍ଣୁ ନ ଦେଖି ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ଧ୍ରୁବ ଚିନ୍ତଇ ମନେ ମନେ ॥
ତପେ ତୋଷିଲି ଚକ୍ରଧର ।
ଦେଖ ଅଭାଗ୍ୟ କର୍ମ ମୋର ॥
ଜନନୀ ସପତ୍ନୀର ବୋଲେ ।
ମୋକ୍ଷ ନ ମାଗି ବିଷ୍ଣୁ ତୁଲେ ॥
ଲଭିଲି ଧ୍ରୁବ ଅଧିକାର ।
ଧିକ ଏ ଜୀବନ ମୋହର ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲା ॥୨୭

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଯେ ହରି ପରମ ଦୁର୍ଲଭ ।
ଲଭି ନ ପାରେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥
ସେ ହରି ତହୁଁ ବର ପାଇ ।
ଘୋର ମାୟାରେ ମନ ମୋହି ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ମାଗିଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥୨୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମାତୃ ସପତ୍ନୀ ବାକ୍ୟ ଶରେ ।
ମର୍ମ ଭେଦିଲା ତା ହୃଦରେ ॥
ମୁକ୍ତି ନ ଇଚ୍ଛି ବିଷ୍ଣୁ ପାଶେ ।
ପଛେ ତାପିଲା ଦୁଃଖ ତ୍ରାସେ ॥୨୯

ଧ୍ରୁବ ଉବାଚ

ସନନ୍ଦ ଆଦି ଯୋଗୀଜନେ ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସନେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନେ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ପଦ ଲଭି ନ ପାରନ୍ତି ॥
ସେ ପଦ ହସ୍ତୁଁ ପକାଇଲି ।
ଦେଖ ଅଭାଗ୍ୟ କର୍ମ କଲି ॥
କଳ୍ପପାଦପ ଛାୟା ତେଜି ।
ନିରାଶ ପଥେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ଧାଇଁଲି ତୃଷିତ ବଦନେ ।
ଧିକ ଏ ମୋହର ଜୀବନେ ॥୩୦, ୩୧

---

୧. ବଳୀବର୍ଦ୍ଦଗଣ—ବଳଦମାନେ । ୨. ଗୁହ୍ୟକ—କୁବେରଙ୍କ ଧନଭଣ୍ଡାର ରକ୍ଷକ, ଯକ୍ଷ । ୩. ବଳିଭୋଜା—ପୂଜୋପହାର, ନୈବେଦ୍ୟ ।

* ଶିଶୁମାର ପୁଞ୍ଜକୁ ଧ୍ରୁବପୁଞ୍ଜ ଅଥବା ଛୋଟ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏହା ଉତ୍ତରାକାଶରେ ଓ ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳର ବିପରୀତ କ୍ରମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ପୁଚ୍ଛତାରା ହିଁ ଧ୍ରୁବତାରା ଅଟେ । ଏହି ମଣ୍ଡଳରେ ଧ୍ରୁବ ସହିତ ପିତା ଉତ୍ତାନପାଦ, ମାତା ସୁନୀତି ଓ ସୁରୁଚି, ଶ୍ୱଶୁର ଶିଶୁମାର ପ୍ରଭୃତି ଅବସ୍ଥିତ ।

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ମନ ଦୁଃଖ କରି ।
ଧ୍ରୁବ ମିଳିଲା ନିଜ ପୁରୀ ॥
ପଥେ ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି ଜନେ ।
ମିଳିଲେ ରାଜା ସନ୍ନିଧାନେ ॥
କେତେହେଁ ଜନ ବେଗେ ଧାଇଁ ।
କହିଲେ ରାଜା ଆଗେ ଯାଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ଧ୍ରୁବ ମିଳିଲେ ଉପବନେ ॥
ନିଧି ପ୍ରାପତ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ସଂଭ୍ରମ ଚିତ୍ତେ ନୃପମଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଆସନୁ ଉଠିଲା ।
ନାରଦ ବାକ୍ୟ ସୁମରିଲା ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ଗ୍ରିବ କଣ୍ଠରେ ହାର୍ ଦେଲା ॥୩୭,୩୮*
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପରିଚ୍ଛଦ ରଥେ ।
ବେଗେ ଚଳିଲା ରାଜପଥେ ॥
ସଙ୍ଗେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳବୃଦ୍ଧ ।
ଯେ ଜ୍ଞାତି କୁଟୁମ୍ବ ସୁହୃଦ ॥
ଅମାତ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀକୁଳ ଯେତେ ।
ଧାଇଁଲେ ବାଦ୍ୟ ନାଦ ଗୀତେ ॥୩୯,୪୦
ସୁନୀତି ସୁରୁଚି ସହିତେ ।
ନାନା ଅଳଙ୍କାର ଭୂଷିତେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶିବିକା ଆରୋହି ।
ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ରେ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ॥୪୧
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି ଉପବନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବିସ୍ମିତ ଲୋଚନେ ॥
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ରାଜା ବେଗେ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁତ୍ର ଅନୁରାଗେ ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲା ।
ଯେଣୁ ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲା ॥

ଯେ ଧ୍ରୁବ ବିଷ୍ଣୁ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ।
ଅଶେଷ ତୀର୍ଥ ଯାର ଅଙ୍ଗେ ॥୪୨,୪୩
ଆଘ୍ରାଣ କରି ଶିରଦେଶେ ।
ହୃଦେ ଲଗାଇ ଅତି ତୋଷେ ॥
ମୁଣ୍ଡେ ସିଞ୍ଚିଲା ଅଶ୍ରୁବାରି ।
ହୃଦୟେ ପୁଣ ପୁଣ ଧରି ॥୪୪
ପିତା ଚରଣେ ଧ୍ରୁବ ନମି ।
ବାଳ ସ୍ୱଭାବେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ସୁରୁଚି ସୁନୀତି ଚରଣେ ।
ଧ୍ରୁବ ନମିଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥୪୫
ଜନନୀ ପୁତ୍ରମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ହରଷ କେ ପାରିବ କହି ॥
ସୁରୁଚି ଧ୍ରୁବେ ଧରି କୋଳେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦେଲା ସୁଖଭୋଳେ ॥
ସୁନୀତି ପୁତ୍ର କୋଳେ ଧରି ।
ହୃଦରେ ବହେ କ୍ଷୀର ବାରି ॥
ଜନେ କରନ୍ତି ଜୟ ବାଣୀ ।
ଧ୍ରୁବକୁ ଘେନି ନୃପମଣି ॥
ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରେ ଆସି ।
ଧ୍ରୁବ ମହିମା ପରଶଂସି ॥୪୬-୫୨
ଧ୍ରୁବ ପ୍ରବେଶେ ପୁରଜନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ ॥
ଉତ୍ସବ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ।
ପ୍ରଦୀପ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ଦ୍ୱାରେ ॥
ପ୍ରାଚୀର ଅଟ୍ଟାଳୀ ସମେତେ ।
ଚିତ୍ର ପ୍ରତିମା ରତ୍ନକାନ୍ତେ ॥
ତୋରଣ ଲମ୍ବାଇ ଗୃହ ମଣ୍ଡେ ।
ଚନ୍ଦନ ଛେରା ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ପୁର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୫୫-୫୭
ସକଳ ପୁରନାରୀ ବୃନ୍ଦେ ।
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖିଣ ଆନନ୍ଦେ ॥

ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ବାସପାଣି ।
ଦୂର୍ବା ଅକ୍ଷତ ପୁଷ୍ପ ଆଣି ॥
ଅକ୍ଷତ ଦେଇ ଧ୍ରୁବ ମୁଣ୍ଡେ ।
ଜୟ ଶବଦ କଲେ ତୁଣ୍ଡେ ॥
ଏମନ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବ ।
ସକଳ ଜନ ପ୍ରିୟଭାବ ॥
ଧ୍ରୁବ ପ୍ରବେଶ ନିଜ ପୁରେ ।
କାମିନୀଗଣେ ପୂଜା କଲେ ॥୫୮,୫୯
ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ରାଜସୁତ ।
ଦେଖି ସକଳେ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଗୀତସ୍ୱରେ ।
ମଙ୍ଗଳନାଦ ଦିଗ ପୁରେ ॥
ଯେ ଧ୍ରୁବ ହରି ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ।
ଅଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଶୋହେ ଅଙ୍ଗେ ॥
ଉତ୍ତାନପାଦ ଧ୍ରୁବ ଦେଖି ।
ସଫଳ କଲା ଚର୍ମ ଆଖି ॥୬୫ψ
ଧ୍ରୁବ ଶରୀର ତେଜ ଗ୍ରହିଁ ।
ବାନ୍ଧବ ସୁହୃଦ ବସାଇ ॥
ସର୍ବ ସ୍ୱୀକାରେ ଜନପ୍ରଜା ।
ରାଜ୍ୟେ ପୁତ୍ରକୁ କଲା ରାଜା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ବଳ ।
ଭାବେ ନମନ୍ତି ଦିଗପାଳ ॥
ଏ ଭୂମିତଳେ ଯେତେ ରାଜା ।
ଧ୍ରୁବ ଚରଣେ କଲେ ପୂଜା ॥୬୬
ବୈରାଗ୍ୟ ବିଧି ଚିନ୍ତି ମନେ ।
ରାଜା ତକ୍ଷଣେ ଗଲା ବନେ ॥୬୭
ସେ ଧ୍ରୁବ ଚରଣ କମଳେ ।
ସୁଜନେ ନମ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ଯାର ସ୍ମରଣେ ପାପ ନାଶେ ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ପରକାଶେ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଧ୍ରୁବରାଜ୍ୟାଭିଷେକବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

* ଶ୍ଲୋକ ୩୨ ରୁ ୩୬ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ψ ୪୬ଶ ରୁ ୬୫ତମ ଶ୍ଲୋକ ମଧ୍ୟରୁ ୪୭ଶ, ୪୮ଶ, ୫୩ଶ, ୫୪ଶ ଏବଂ ୬୦ରୁ ୬୪ତମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ଭାବ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯକ୍ଷ ମାରନ୍ତେ ନିଜ ଭାଇ । ଧ୍ରୁବ ଅଳକାପୁରେ ଯାଇ ॥
ରଣେ ତାହାଙ୍କୁ କଲା ହତ । ଦଶମ ଅଧ୍ୟାର ଚରିତ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର କୃଷ୍ଣ କଥା ।
ଯେଜଣେ ଖଣ୍ଡିବ ଭବବ୍ୟଥା ॥
ଯେ ଶିଶୁମାର ପ୍ରଜାପତି ।
ତା କନ୍ୟା ଭ୍ରମି ଗୁଣବତୀ ॥
ରୂପେ କମଳା ନୋହେ ସରି ।
ବିବାହେ କନ୍ୟା ଧ୍ରୁବେ ବରି ॥
ଅଶେଷ ଅଳଙ୍କାର ଶୋଭା ।
ସେ କନ୍ୟା ଧ୍ରୁବେ କଲା ବିଭା ॥
ସେ କନ୍ୟାଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
କଳ୍ପ ବତ୍ସର ବେନି ଭାଇ ॥୧
ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଇଳା ନାମ ।
ରୂପେ ଗଞ୍ଜଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୋମ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସମୀରଣ ସୁତା ।
ସେ କନ୍ୟା ଅଟେ ପତିବ୍ରତା ॥
ତାର ଉଦରେ ଧ୍ରୁବ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ର ଉପୁଜେ ମହାତେଜେ ॥
ଉତ୍କଳ ନାମେ ସେ କୁମର ।
କନ୍ୟାଏ ଅତି ମନୋହର ॥୨
ଧ୍ରୁବର କନିଷ୍ଠ ଉତ୍ତମ ।
ରୂପେ ଭୁବନେ ନାହିଁ ସମ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବୟସ କିଶୋର ।
ବିବାହ ନୋହିଥିଲା ତାର ॥
ସେ ଏକଦିନେ ଅଶ୍ୱେ ବସି ।
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ବନେ ପଶି ॥
ମିଳିଲା କୁବେର ଭୁବନେ ।
ତାହାକୁ ଦେଖି ଗୁହ୍ୟଗଣେ ॥
ବଳେ ରୁନ୍ଧିଲେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ଅଶ୍ୱ ଘେନିଲେ ତାକୁ ମାରି ॥
ତା ଶୁଣି ତାହାର ଜନନୀ ।
ବିକଳେ ପୁତ୍ରକଷ୍ଟ ଘେନି ॥
ବନ ଅନଳେ ଦେହ ଦେଲା ।
ପୁତ୍ର ବିୟୋଗ ଦୁଃଖେ ମଲା ॥୩
ସେ କଥା ଶୁଣି ଧ୍ରୁବ ଶୋକେ ।
କମ୍ପିଲା ମାତା ଭ୍ରାତା ଦୁଃଖେ ॥
ଜଇତ୍ର ନାମେ ରଥେ ବସି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶୋହେ ରୂପରାଶି ॥
ଶୋକ ଅନଳେ କୋପଭରେ ।
କଠୋର ଧନୁ ଧରି କରେ ॥
କୁବେର କାନନେ ମିଳିଲା ।
ଉଦଣ୍ଡେ ଶଙ୍ଖନାଦ କଲା ॥
ଯେ ବନେ ରୁଦ୍ର ଅନୁଚରେ ।
ଗୁହ୍ୟକ ବସନ୍ତି ସକଳେ ॥
ହିମପର୍ବତ ଦ୍ରୋଣି ମଧ୍ୟେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ବସନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥୪,୫
ସେ ବନେ ବଳେ ପଶି ଧ୍ରୁବ ।
ଉଦଣ୍ଡେ କଲା ଶଙ୍ଖରବ ॥
ଶବଦେ ପୂରିଲା ଆକାଶ ।
ଭୂମି ପର୍ବତ ଦଶଦିଶ ॥
ଯକ୍ଷ-କାମିନୀଗଣ ବେଗେ ।
ଭୟେ ଗ୍ରହିଁଲେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦିଗେ ॥୬
ସେ ନାଦ ଶୁଣି ଦଶଦିଶେ ।
ଗୁହ୍ୟକଗଣ ମହାରୋଷେ ॥
ଧାଇଁଲେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଚଳନ୍ତେ କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରା ॥୭
ଗୁହ୍ୟକଗଣେ ଧ୍ରୁବ ଗ୍ରହିଁ ।
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥
ଆକର୍ଣ୍ଣ ଯାଏ ଟାଣି ଗୁଣ ।
ବିନ୍ଧିଲେ ତିନି ତିନି ବାଣ ॥୮
ଧ୍ରୁବର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ ବଳେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଗୁହ୍ୟକ ସକଳେ ॥
ଗୁହ୍ୟକଗଣ ଦେଖି ତ୍ରାସେ ।
ରଣେ ଭାଜିଲେ ଦଶଦିଶେ ॥
ଅଦ୍‌ଭୁତ କର୍ମ ଦେଖି ତାର ।
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜେ ବଳୀୟାର ॥
କରନ୍ତି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେବଲୋକେ ଶୁଣି ॥୯
ସେ ବାଣ ସହି ଗୁହ୍ୟଗଣେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଘୋର ରଣେ ॥
ପାଦ ମାରନ୍ତେ ଅହି ଯେହ୍ନେ ।
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି କୋପମନେ ॥
ଧ୍ରୁବର ରଥ ବେଗେ ରୁନ୍ଧି ।
ଦ୍ୱିଗୁଣେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ ବିନ୍ଧି ॥୧୦
ପରିଘ ଖଡ଼ଗ ଆୟୁଧ ।
ପ୍ରାସ ତୋମର ଶର ଯୁଦ୍ଧ ॥
ଶକ୍ତି ଭୁଶୁଣ୍ଡି ଋଷ୍ଟି ବାଣ ।
ବେଗେ ବିନ୍ଧିଲେ ଗରୁ ଟାଣ ॥୧୧
କୋପେ ରୁନ୍ଧିଲେ ଅତି ରୁଷ୍ଟେ ।
ରଥୀ ସାରଥି ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଟେ ॥
ଅୟୁତ - ତ୍ରୟୋଦଶ ମିଳି ।
ଶବଦେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉଛୁଳି ॥୧୨
ବେଢ଼ିଲେ ଅତି ଅନାୟର ।
ଛନ୍ନେ ନ ଦିଶେ ଧ୍ରୁବରଥ ॥୧୩
ଗଗନେ ମିଳି ଦେବଲୋକେ ।
କହନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥
ଶୁଭଇ ହାହାକାର ବାଣୀ ।
ଦେବେ ବୋଲନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ॥
ଦେଖ ଏ ମନୁବଂଶ-ସୁତ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯେସନେ ଆଦିତ୍ୟ ॥
ଗୁହ୍ୟକ-ସମୁଦ୍ରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ଧ୍ରୁବ ନିଶ୍ଚୟେ ନାଶ ଗଲା ॥୧୪

ଗର୍ଜନ୍ତି ଯାତୁଧାନ ଗଣେ ।
ଧ୍ରୁବ ତା ଶୁଣିଲା ଶ୍ରବଣେ ॥
ସାରଥି ଗ୍ରହିଁ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ବୋଲେ ଆକାଶେ ରଥ ବାହା ॥
ଶୁଣି ସାରଥି ଅତି ବେଗେ ।
ରଥ ବାହିଲା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ନୀହାର[1] ଭେଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ।
ତେମନ୍ତେ ଦିଶଇ ଗଗନେ ॥୧୫
ଗଗନେ ରହି ମନୁ ପୌତ୍ର ।
ବାଣ ବରଷେ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଗୁହ୍ୟକ ବାଣବୃଷ୍ଟି ନାଶେ ।
ନୀହାର ଯେହ୍ନେ ଚଣ୍ଡତ୍ରାସେ ॥
ପବନ ଯୋଗେ ମେଘମାଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଉଡ଼ନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥୧୬
ଧ୍ରୁବ ନାରାଚ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୁନେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଗୁହ୍ୟକର ସୈନ୍ୟେ ॥
ଗୁହ୍ୟକ ଦେହେ ବାଣ ପଡ଼ି ।
ଶୁଭେ କି ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ସର୍ବେ ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିଗତେ ।
ପର୍ବତ ଯେହ୍ନେ ବଜ୍ରାଘାତେ ॥୧୭
ଶିରେ ଭେଦିଲା ଭାଲ ଶସ୍ତ୍ର ।
ବାଣେ ରୁନ୍ଧିତ ନିଜ ଗାତ୍ର ॥
ଶିର ପଡ଼ିଲା ଛିଡ଼ି ତଳେ ।
ବିରାଜେ କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳେ ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବିତ ହେମହାର ।
ବିରାଜେ ଉଷ୍ଣୀଷ[2] କେୟୂର ॥
ଶସ୍ତ୍ର-ସମୂହେ ଶଯ୍ୟା କରି ।
ବୀରେ ଶୋଇଲେ ପ୍ରାଣ ହାରି ॥୧୮,୧୯
ଯେବା ଉବୁରି ଗଲେ ରଣେ ।
ଭୟେ ଲୁଚିଲେ ଘୋରବନେ ॥
ସିଂହର ତ୍ରାସେ ଯେହ୍ନେ ମୃଗେ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଦଶଦିଗେ ॥୨୦

ଧ୍ରୁବ ଯେ ଦଶଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଦେଖଇ ରଣେ କେହି ନାହିଁ ॥
ବୋଲେ ସାରଥି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଏ ପୁରେ ପଶ ରଥ ବାହି ॥
ଦହନ କରିବି ଅନଳେ ।
ଯେବା ଅଛନ୍ତି ଗୁହ୍ୟକୁଳେ ॥
ସର୍ବ ମାରିବି ଭ୍ରାତା ଛଳେ ।
ତୁ ଏବେ ରଥ ବାହା ବଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ଧ୍ରୁବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସାରଥି ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଗୁହ୍ୟକ ମାୟାର ପ୍ରମାଣେ ।
ଏମନ୍ତ ଘୋର ନାଦ ଶୁଣେ ॥
ପ୍ରଳୟ କାଳେ ସିନ୍ଧୁ ଯେହ୍ନେ ।
ଲହରୀ ଉଛୁଳେ ଗଗନେ ॥
ପୁଣି ଦେଖଇ ଗ୍ରରିଦିଗେ ।
ଧୂଳି ଉଡ଼ଇ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥୨୧,୨୨
କ୍ଷଣକେ ଘୋର ନାଦ କରି ।
ମେଘ ସମୂହ ଶୂନ୍ୟେ ପୂରି ॥
ବିଜୁଳି ସ୍ଫୁରେ ଦଶଦିଶେ ।
ବଜ୍ର ଶବଦ ସଙ୍ଗେ ମିଶେ ॥
ଉଲ୍କା ପଡ଼େ କୋଟି କୋଟି ।
ରୁଧିର ସଙ୍ଗେ ପୂଯ ବୃଷ୍ଟି ॥
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ରେତ ତୁଲେ ।
ଦୁର୍ଗନ୍ଧେ ଧରଣୀ ପୂରିଲେ ॥
କବନ୍ଧେ ପଡ଼ିଲେ ଆକାଶୁ ।
ଦିଗେ ପୂରିଲା ଘୋର ପାଂଶୁ ॥୨୩,୨୪
ନିର୍ଘାତେ ଗଗନୁ ପଡ଼ନ୍ତି ।
ଗଦା ପରିଘ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ॥
ମୂଷଳ ସଙ୍ଗେ ବଜ୍ର ପଡ଼ି ।
ଘୋର ଶବଦ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥୨୫
ସର୍ପେ ଧାମନ୍ତି ଫୁ ଫୁ କରି ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟେ ଚକ୍ଷୁ ଧରି ॥

ଗଜେ ଧାମନ୍ତି ଶୁଣ୍ଢ ତୋଳି ।
ସିଂହ ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ॥୨୬
ତକ୍ଷଣେ ସିନ୍ଧୁ ଉଛୁଳିଲା ।
ଲହରୀ ଗଗନେ ଲାଗିଲା ॥
ଭୂମି ପୂରିଲା ମହାଜଳେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପବନ ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
କଳ୍ପାନ୍ତେ ଘୋରନାଦ ଯେହ୍ନେ ।
ଶବଦ ପୂରିଲା ଗଗନେ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ନାନା ମାୟା କରି ।
ଗୁହ୍ୟକେ ସମର ଆବୋରି ॥
ମିଳିଲେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପାଇ ମେଦିନୀ ॥
ଧ୍ରୁବ ଉପରେ ମାୟା କରି ।
ଗୁହ୍ୟକ ସନ୍ଧିଲେ ଆବୋରି ॥୨୮
ଗୁହ୍ୟକ ମାୟା ଦେଖି ବେଗେ ।
ମୁନି ମିଳିଲେ ଧ୍ରୁବ ଆଗେ ॥
କଲ୍ୟାଣ ହସ୍ତେ ଆଗେ ରହି ।
ବୋଲନ୍ତି ଧ୍ରୁବ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୯

ମୁନୟ ଊଚୁଃ

ଶୁଣ ହେ ଉତ୍ତାନ କୁମର ।
ତୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ଚକ୍ରଧର ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବ ଭୟ ନାଶେ ।
ଆମ୍ଭେ ତା ଦେଖୁ ତୋର ପାଶେ ॥
ଯା ନାମ ସ୍ମରି ଅନ୍ତକାଳେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ତରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ହେଲେ ॥
ସେ ହରି ନାମ ତୁ ସୁମର ।
ଗୁହ୍ୟକ ମାୟାକୁ ସଂହର ॥୩୦
ଏମନ୍ତେ ମୁନିଙ୍କର ବୋଲେ ।
ରଥ ତୋଳିଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଶୁଣ ସୁଜନେ ହରି କଥା ।
ହରି ନ ସହେ ଭୃତ୍ୟ ବ୍ୟଥା ॥
ସେ ହରି ଯଶ ହୃଦେ ଚିନ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଧ୍ରୁବଚରିତଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ନୀହାର—କୁହୁଡ଼ି । ୨. ଉଷ୍ଣୀଷ—ପଗଡ଼ି, ମୁକୁଟ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମନୁ ଦେଖିଣ ଯକ୍ଷ ନାଶ । ଧ୍ରୁବକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ଉପଦେଶ ॥
ଦେଇ ତହିଁରୁ ନିବାରିଲେ । ଏମନ୍ତ ଏକାଦଶେ ବୋଲେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ମୁନି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଧ୍ରୁବ ଆନନ୍ଦ ମନେ ଗୁଣି ॥
ସୁଜଳେ କରି ଆଚମନ ।
ଅସ୍ତ୍ର ସୁମରି ନାରାୟଣ ॥
ସନ୍ଧାନ ଧନୁହୁଳେ କଲା ।
ତା ଦେଖି ମାୟା ଭସ୍ମ ହେଲା ॥
ଗୁହ୍ୟକ ହୋଇଲେ ଅଦୃଶ୍ୟ ।
ଦିଶିଲା ଧରଣୀ ଆକାଶ ॥
ଜ୍ଞାନ ଉଦୟେ କ୍ଲେଶ ଯେହ୍ନେ ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ରହି ଶୂନ୍ୟେ ॥୧,୨
ଧ୍ରୁବ ଆମନ୍ତ୍ରି ଧନୁର୍ଗୁଣ ।
ଯୋଚେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁଙ୍ଖ ବାଣ ॥
ବାଣର ପକ୍ଷ କଳହଂସ ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ଦଶଦିଶ ॥
ସେ ବାଣ ରିପୁବଳେ ପଶି ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟ ତେଜ ଦିଶି ॥
ମୟୂର ଯେହ୍ନେ ନାଦ କରି ।
ଆନନ୍ଦେ ବନସ୍ତେ ବିହରି ॥୩
ଏମନ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ ଭେଦି ।
ଗୁହ୍ୟକ ମାୟା ପୁଣ ଛେଦି ॥
କୁପିତ ହୋଇ ଅନାୟତ୍ତେ ।
ଧାଇଁଲେ ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ଯେସନେ ସର୍ପ ଫଣା ଧରି ।
ଗରୁଡ଼େ ଧାଏଁ କୋପ ଭରି ॥୪
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ରଣ ଦେଶେ ।
ନାରାଚ ପୁଣ ଧରି ରୋଷେ ॥
ବିନ୍ଧଇ ଗୁହ୍ୟକ ଶରୀରେ ।
ଭେଦିଲା ବାହୁ ଉରୁ ଶିରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଶମନ ଭୁବନେ ॥୫
ଗୁହ୍ୟକବଳ ନାଶ ଦେଖି ।
ମନୁ ଯେ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଉତ୍ତମ ଚିତ୍ରରଥେ ବସି ।
ମିଳିଲେ ରଣ ମଧ୍ୟେ ଆସି ॥
ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ମୁନିଜନେ ।
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି ତୋଷ ମନେ ॥
ଗୁହ୍ୟକଗଣେ ଦୟା ବହି ।
ବୋଲନ୍ତି ଧ୍ରୁବ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୬

ମନୁ ଉବାଚ

ଶୁଣ ତୁ ମୋର ଉପଦେଶ ।
ଭୋ ବତ୍ସ ଛାଡ଼ ମନୁଁ ରୋଷ ॥
ଏ ରୋଷ ଘୋର ତମ ଦ୍ୱାର ।
ଏ ନୋହେ ଉତ୍ତମ ବେଭାର ॥
ଯେ ରୋଷ ବଶେ ଜ୍ଞାନ ହାରି ।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପୁଣ୍ୟଜନ[୧] ମାରି ॥୭
ଏ ଆମ୍ଭ କୁଳଧର୍ମ ନୋହେ ।
ସାଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଦୋଷ ବହେ ॥୮
ଏକଇ ଜନ ଅପରାଧେ ।
ଅନେକ ମାରୁ କିମ୍ପା ଯୁଦ୍ଧେ ॥
ତୁ ଭ୍ରାତୃବଧେ କ୍ରୋଧ ବହି ।
ସାଧୁଙ୍କ ମାର୍ଗ ଏ ନୁହଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବ ଯାର ଦେହେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ହୃଦେ ଦୟା ବହେ ॥
ହିଂସା ନ ବହେ ତାର ଚିତ୍ତ ।
ଏ ହରିଭୃତ୍ୟଙ୍କର ମତ ॥୯,୧୦
ସମତ୍ୱେ ସର୍ବଭୂତେ ଦେଖେ ।
ତାହାକୁ ନାରାୟଣ ରଖେ ॥
ହରି ପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ ।
ହିଂସ୍ରକ ପ୍ରକୃତି ନ ରହେ ॥
ନ ଲାଗେ ତ୍ରିଗୁଣ ବନ୍ଧନ ।
ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ନିରଞ୍ଜନ ॥୧୧
ତୁ ହରିଭକ୍ତ ଶିରୋମଣି ।
ସର୍ବ ସମ୍ମତେ ପରିମାଣି ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କ ବ୍ରତ କରି ।
କେ ପାରେ ଅଧର୍ମ ଆଚରି ॥୧୨
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମଭାବେ ସୁଖୀ ।
ହରିଙ୍କି ସର୍ବଭୂତେ ଦେଖି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭକ୍ତି ହୃଦେ ଧରି ।
ଦୟା ତିତିକ୍ଷା ଜୀବେ କରି ॥
ମଇତ୍ର ଭାବେ ଯାର ମନ ।
ତାହାକୁ ରଖେ ଭଗବାନ ॥୧୩
ହରି ପ୍ରସନ୍ନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ପ୍ରକୃତି ବନ୍ଧ ହୋଏ ଦୂର ॥
ଜୀବ ବନ୍ଧନୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ନିର୍ବାଣ ପଦେ ପଶେ ଯାଇ ॥୧୪
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଦେହ ବହି ।
ସ୍ତିରୀ-ପୁରୁଷ ରୂପ ହୋଇ ॥
ଏ ବେନି ସଙ୍ଗମର କାଳେ ।
ରଜର ସଙ୍ଗେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ମିଳେ ॥
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ଦେହ ବହି ।
ଇହ ସଂସାରେ ଜନମଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ନାଶ ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ପରକାଶ ॥୧୫,୧୬
ତହିଁ ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ହୋଇ ।
ପରମ ଜୀବକୁ ଭିଆଇ ॥
ମାୟାରେ ଭ୍ରମାଏ ଜଗତ ।
ଲୌହକୁ ଯେହ୍ନେ ଅୟସ୍କାନ୍ତ[୨] ॥୧୭

୧. ପୁଣ୍ୟଜନ—ଯକ୍ଷ ବା ଗୁହ୍ୟକ । ୨. ଅୟସ୍କାନ୍ତ—ଚୁମ୍ବକ ।

ସେ ହରି କାଳଶକ୍ତିରୂପୀ ।
ନିଜ ମାୟାରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥
ସର୍ବ କରଇ ସର୍ବ ହରେ ।
ଅକର୍ତ୍ତା ରୂପେ ସେ ବିହରେ ॥
ପ୍ରବାହେ ଯେହ୍ନେ ବୃକ୍ଷରାଶି ।
ଜଳର ବଳେ ଯାନ୍ତି ଭାସି ॥
ଏମନ୍ତ କାଳ-ଚେଷ୍ଟା ବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭାସନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥୧୮
ସେ କାଳ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ।
ଅବ୍ୟୟ କରେ ଆଦି ଅନ୍ତ ॥
ଜନ୍ମେ ଜନଙ୍କୁ ଜନମାଇ ।
ମରଣେ ତାହାଙ୍କୁ ମରାଇ ॥୧୯
ସପକ୍ଷ ବିପକ୍ଷ ଏ ଦୁଇ ।
ତାର ସ୍ୱଭାବେ ନ ଘଟଇ ॥
ପ୍ରଜାଏ ତାହାର ଆୟତ୍ତେ ।
ସମେ ବସନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ଧୂଳି ଯେସନେ ବାୟୁବଳେ ।
ଉଡ଼ି ପଶନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
କର୍ମ ଅଧୀନ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ତା ପଛେ ଧାମନ୍ତି ତେସନେ ॥୨୦
ଜନ୍ତୁ ଆୟୁଷ ହାନିଲାଭ ।
ଏ ଦୁଇ ତାହାର ସ୍ୱଭାବ ॥୨୧
କେହୁ ବୋଲନ୍ତି ଏ ଜଗତ ।
ଅଟଇ କର୍ମର ଆୟତ୍ତ ॥
କେ ବୋଲେ ସ୍ୱଭାବ ଏହାର ।
କେ ବୋଲେ କାଳର ସଞ୍ଚାର ॥
ଅପରେ ଦଇବ କେ କହି ।
କେ କହେ କାମରୂପ ହୋଇ ॥୨୨
ଅବିଦ୍ୟା କାମ ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ି ।
ଘୋର ଅନ୍ଧାରେ ପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ି ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି କାଳ-ବାୟୁ ବଳେ ।
କଲ୍ଲୋଳ ଯେହ୍ନେ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅପ୍ରମେୟ ସୀମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତା ମହିମା ॥୨୩
ଏଣୁ ତୋ ଭ୍ରାତାର ମରଣ ।
ଗୁହ୍ୟକେ ନୁହନ୍ତି କାରଣ ॥
ଦଇବବଳ ସେ ପ୍ରମାଣ ।
ଏ କଥା ନିଶ୍ଚୟ ତୁ ଜାଣ ॥୨୪
ସ୍ୱମାୟା ଶକ୍ତିଯୁତେ ସେହି ।
ସର୍ଜଇ ପାଳଇ ହରଇ ॥
ଏଣୁ ସକଳ ଭୂତଙ୍କର ।
ଭୂତଭାବନ[1] ଚକ୍ରଧର ॥୨୫,୨୬
ଏଣୁ ସେ କାଳ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଦେବେ ପୂଜନ୍ତି ବଳି ଦେଇ ॥
ନାସା ଭେଦିତ ଗାବ ଯେହ୍ନେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଦାମିନୀ[2] ବନ୍ଧନେ ॥
ହେ ବତ୍ସ ତାହାକୁ ଶରଣ ।
ପଶ ତୁ ହୋଇ ଏକମନ ॥୨୭
ଜନନୀ ସପତ୍ନୀ ବଚନେ ।
ମର୍ମ ଭେଦିଲା ତୋର ମନେ ॥
ବନେ ପଶିଲୁ ତପ ଆଶେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ପଞ୍ଚ ବରଷେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଆରାଧି ତପବଳେ ।
ବସିବୁ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପଦଗତେ ।
ବସିବୁ କଳ୍ପ ପରିଯନ୍ତେ ॥୨୮
ଏ ମାୟାମୟ ମୋହ ପାଶ ।
ଛେଦିଲୁ ଭବବନ୍ଧ ତ୍ରାସ ॥
ଏ ବର ଯା ତହୁଁ ଲଭିଲୁ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ ॥
ଚିତ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ଏବେ ଭଜ ।
ଏ ଘୋର ତମ ବେଗେ ତେଜ ॥୨୯
ଯାହାକୁ ଦେଖି ପ୍ରାଣୀ ଡରେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବ ଥାଉଁ ମରେ ॥୩୨*
ଈଶ୍ୱର ମିତ୍ର ଏ କୁବେର ।
ଏହାକୁ ଅବଜ୍ଞା ତୋହର ॥୩୩
ମାରି କୁବେର ଅନୁଚର ।
କଲୁ ତୁ ଅନ୍ୟାୟ ଆଗ୍ରହ ॥
ଏବେ ଏହାରେ ପ୍ରୀତି କର ।
ସର୍ବ କୁଶଳ ହେବ ତୋର ॥୩୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ।
ପ୍ରବୋଧ କଲେ ପୌତ୍ର ମନ୍ୟୁ[3] ॥୩୫
ଧ୍ରୁବକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ।
ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁରେ ଗଲେ ॥
ସେ ମନୁ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ସୁଜନେ ନମ ହେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ହରି ମହିମା ସୁଚରିତ ॥
ସୁଜନ ଜନ ଏଣେ ରସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଧ୍ରୁବଚରିତଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଭୂତଭାବନ—ଜୀବଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । ୨. ଦାମିନୀ—ଦଉଡ଼ି, ରଜ୍ଜୁ । ୩. ମନ୍ୟୁ—କ୍ରୋଧ ।

* ଶ୍ଳୋକ ୩୦ ଓ ୩୧ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କୁବେରୁଁ ପାଇ ସନମାନ । ଯଜ୍ଞେ ଆରାଧି ନାରାୟଣ ॥
ଧ୍ରୁବ ପାଇଲା ଧ୍ରୁବସ୍ଥାନ । ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଧ୍ରୁବର କୋପ ଯହୁଁ ଗଲା ।
କୁବେର ଭୁବନେ ଜାଣିଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ଗଣ ତୁଲେ ।
ଧ୍ରୁବ ସମୀପେ ଆସି ମିଳେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି କରି ବେନି ପାଣି ।
କାକୁସ୍ୱେ କହେ ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ॥୧

ଧନଦ ଉବାଚ

ଆହେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ତୋର ମହିମା ମୁହିଁ ଶୁଣି ॥
ମିଳିଲି ତୋହର ସମୀପେ ।
ଗୁହ୍ୟ କିନ୍ନର ଘେନି ସୁଖେ ॥
ଯେଣୁ ତୁ ପିତାମହ ବୋଲେ ।
କୋପ ଛାଡ଼ିଲୁ ରିପୁ ତୁଲେ ॥୨
ଭ୍ରାତୃ ମରଣେ କୋପ ବହି ।
ଗୁହ୍ୟକ ବିନାଶିଲୁ ତୁହି ॥
କେହି କାହାର ହନ୍ତା ନୋହେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ କାଳ ଦହେ ॥୩
ଏ ଜୀବ ଅହଂକାର ବହି ।
ଆତ୍ମାକୁ ବୋଲେ ତୁହି ମୁହିଁ ॥
ଏ ନୋହେ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ମତ ।
ଯାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଅନନ୍ତ ॥
ସଂସାର ଦେଖେ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ।
ସେ ମୋହେ ନୋହେ ପରାଜୟ ॥୪
ତୋର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ନିତ୍ୟେ ।
ଗୃହେ ତୁ ଚଳ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ଯା ଶକ୍ତି ମାୟା ଗୁଣମୟୀ ।
ତହିଁରେ ଥାଇ ସେ ନ ଥାଇ ॥
ସେ ହରିପାଦେ ଆଶ୍ରେ କର ।
ଆତ୍ମାକୁ ସଂସାରୁ ଉଦ୍ଧର ॥୫,୬
ତୋତେ ମୋ ହୃଦେ ଅନୁରାଗ ।
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ବର ମାଗ ॥
ହରିଙ୍କି ହୃଦେ ପରିମାଣୁ ।
ତୁ ବର ଯୋଗ୍ୟ ହେଉ ତେଣୁ ॥୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୁବେର ବଚନେ ।
ଧ୍ରୁବ ବିଚାରି ତୋଷମନେ ॥
ବୋଲଇ ହରି ପାଦଗତେ ।
ମୋହର ମନ ଥାଉ ନିତ୍ୟେ ॥
ଅନ୍ୟ କଳ୍ପନା ନାହିଁ ମୋର ।
ଯାର ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଭବୁଁ ପାର ॥୮
କହେ କୁବେର ଧ୍ରୁବେ ଚାହିଁ ।
ଏ ବର ଲଭ ଧ୍ରୁବ ତୁହି ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଧ୍ରୁବ ପାଶେ ।
କୁବେର ଗମିଲା ଆକାଶେ ॥୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଧ୍ରୁବର ଅର୍ଜିଲା ବିଭୂତି ॥
କୁବେର ଭୁବନୁ ସନ୍ତୋଷେ ।
ଧ୍ରୁବ ଗମିଲା ନିଜ ଦେଶେ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଧ୍ରୁବ ଯାଇ ।
ଋତ୍ୱିଜ ପୁରୋହିତ ରାଇ ॥
ସଂକଳ୍ପ କରି ଯଜ୍ଞମତେ ।
ପୂଜିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପାଦଗତେ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କଲା ।
ଗୃହେ ଉତ୍ତାନପାଦ-ବଳା ॥
ସର୍ବ ପ୍ରକାରେ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ।
ଭକ୍ତି ସାଧିଲା ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧୦,୧୧
ପ୍ରଜାଏ ଧ୍ରୁବର ରାଜତ୍ୱେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବଞ୍ଚିଲେ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଧ୍ରୁବ ଧର୍ମଶୀଳ ।
ସୁସାଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣବତ୍ସଳ ॥
ଧ୍ରୁବକୁ ପିତୃଭାବେ ଜାଣି ।
ଦୁଃଖସୁଖକୁ ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ଆନନ୍ଦମନ ଜନପ୍ରଜା ।
ଧ୍ରୁବ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ॥୧୨
ଛତିଶ ସହସ୍ର ବରଷ ।
ସ୍ୱଭାବେ ପରମ ଆୟୁଷ ॥
ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ଭୋଗ କଲା ।
ଭୂମି ମଣ୍ଡଳେ ମନୁବଳା ॥
ଭୋଗେ କରିଲା ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷୟ ।
ବ୍ରତ ଦାନରେ ଅଘ କ୍ଷୟ ॥୧୩
ତ୍ରିତୟ ବର୍ଗ ଭୋଗ କରି ।
ପୁତ୍ରକୁ ଅଧିରାଜେ ବରି ॥
ନୃପ ଆସନେ ବସାଇଲେ ।
ବିଧିରେ ଅଭିଷେକ କଲେ ॥୧୪
ଆତ୍ମ ସମ୍ପଦ ଆଦି ଯେତେ ।
ସ୍ୱପନ ପ୍ରାୟ ମଣି ଚିତ୍ତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ବଳ ଜାଣି ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ପୁର ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ପରିହରି ।
ସଂଯମେ ଆତ୍ମା ବଶ କରି ॥
ତପସ୍ୟା ପାଇଁ ସେ ଚଳିଲା ।
ବଦରୀ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲା ॥୧୫,୧୬
ବିଷ୍ଣୁରେ ସ୍ଥୂଳରୂପେ ମନ ।
ସଂଯମ ବଳେ କରି ଧ୍ୟାନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଲା ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶିଲା ॥୧୭
ଧ୍ରୁବର ଭକ୍ତି ଦୃଢ଼ ହେଲା ।
ତା ଅଭିମାନ ଦୂରେ ଗଲା ॥
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁ ବିଗଳିତ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଙ୍ଗ ପୁଲକିତ ॥୧୮
ବିମାନ ଦେଖିଲା ଗଗନେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସୁଧାକର ଯେହ୍ନେ ॥
ତେଜେ ବିରାଜେ ଦଶଦିଶ ।
ଆକାଶୁଁ ହେଲା ପରବେଶ ॥୧୯

ରଥେ ଅଛନ୍ତି ବେନି ଦୂତ ।
ଗଞ୍ଜନ୍ତି ଶଶାଙ୍କ ଆଦିତ୍ୟ ॥
କିଶୋର ତନୁ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଅରୁଣ ପଙ୍କଜ ଲୋଚନ ॥
ଶୋହେ ସୁନ୍ଦର ଭୁଜ ଗ୍ରିବ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଆୟୁଧ ଛନ୍ତି ଧରି ॥
ଅଙ୍ଗଦ କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥୨୦
ଧ୍ରୁବ ନିକଟେ ଯାଇ ମିଳି ।
ଗଗନୁ ଖସେ କି ବିଜୁଳି ॥
ତୁଣ୍ଡେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଗାଇ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ଧ୍ରୁବ ନମିଲା ପାଦ ମୂଳେ ।
ରୋମ ପୁଲକ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ॥୨୧
ସୁନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ପାରିଷଦେ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଣ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମ ତୁଣ୍ଡେ ଗାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଧ୍ରୁବ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥୨୨
ଶୁଣ ଉତ୍ତାନପାଦ ସୁତ ।
ସଂସାରେ ତୁହି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ତୁ ବାଳ ପଞ୍ଚମ ବରଷେ ।
ତପେ ତୋଷିଲୁ ହୃଷୀକେଶେ ॥୨୩
ଏବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ।
ଯେଣି ମିଳିଲୁଁ ତୋ ଛାମୁରେ ॥
ଧ୍ରୁବପଦକୁ ନେବୁଁ ତୋତେ ।
ଦେଖ କାଞ୍ଚନ ଦିବ୍ୟ ରଥେ ॥୨୪
ଦୁର୍ଲଭ ବିଷ୍ଣୁପଦ ତୁହି ।
ବଳେ ଲଭିଲୁ ତପ ଦାହି ॥
ଯେ ଶିଶୁମାର ଚକ୍ର ତଳେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦିତ୍ୟ ତାରା ମେଳେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଭ୍ରମନ୍ତି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣେ ।
ଯେସନେ ରଜ୍ଜୁ ଆକର୍ଷଣେ ॥
ଯେ ପଦେ ତୋର ପିତୃଜନ ।
ପ୍ରବେଶେ ନୋହିଲେ ଭାଜନ ॥

କେ ଆନ ତାହା ଲଭିପାରେ ।
ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର ସାଗରେ ॥୨୫,୨୬
ଅଶେଷ ଜଗତ ବନ୍ଦନ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପରମପଦ ସ୍ଥାନ ॥
ଏଣୁ ଏ ଉତ୍ତମ ବିମାନ ।
ତୋତେ ପେଷିଲେ ଭଗବାନ ॥
ତୁ ଏବେ ବସ ସ୍ଥିର ମନେ ।
ବିମାନ ବାହିବୁ ଗଗନେ ॥୨୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଦୂତ ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦମନେ ଧ୍ରୁବ ଶୁଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଧ୍ରୁବ ସ୍ନାନ ସାରି ।
ନିତ୍ୟ-ମଙ୍ଗଳ-କର୍ମ କରି ॥
ତଦନ୍ତେ ଅଳଙ୍କୃତ ହେଲା ।
ମୁନିଙ୍କ ଚରଣେ ନମିଲା ॥
ମୁନିଜନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦେ ।
ଜୟମଙ୍ଗଳ ବେଦନାଦେ ॥୨୮
ବିମାନ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁଦୂତଙ୍କୁ ନମସ୍କରି ॥
ହିରଣ୍ୟମୟ ରୂପ ଧରେ ।
ସ୍ୱତେଜେ ଦଶଦିଗ ପୂରେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଚତୁର୍ବିଧ ବାଦ୍ୟେ ।
ଦିଗ ପୂରିଲେ ଗୀତନାଦେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷନ୍ତି ହରଷେ ।
ବିବୁଧେ[1] ଦେଖନ୍ତି ଆକାଶେ ॥୨୯-୩୧
ତକ୍ଷଣେ ସୁନୀତିର କଥା ।
ସ୍ମରଣେ ଧ୍ରୁବ ମନେ ବ୍ୟଥା ॥
ଦୁଃଖିନୀ ମୋହର ଜନନୀ ।
ତାହାକୁ ତେଜି ମୁହିଁ ପୁଣି ॥
ଯିବି ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗକୁ କି ରୂପେ ।
ଦୂତେ ଜାଣିଲେ ତା ସଙ୍କଳ୍ପେ ॥
ବୋଇଲେ ଦେଖ ଭକ୍ତାଗ୍ରଣୀ ।
ଅଗ୍ରେ ବିମାନେ ତୋ ଜନନୀ ॥

ତା ଶୁଣି ଚିତ୍ତ କଲା ସ୍ଥିର ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତଙ୍କର ବର ॥୩୨-୩୩
ସୁନୀତି ଜନନୀ ସହିତେ ।
ବସିଲା ରତ୍ନମୟ ରଥେ ॥
ବିମାନ ଯାନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ।
ଦେବେ ଯେ ବସି ନିଜ ରଥେ ॥
ଧ୍ରୁବକୁ ଦେଖି ପ୍ରଶଂସନ୍ତି ।
କେବା ଆନନ୍ଦେ କରେ ସ୍ତୁତି ॥
ଏମନ୍ତେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ପଥେ ।
ଗ୍ରହଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ଅଗ୍ରତେ ॥୩୪
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଜିଣି ଦିବ୍ୟଯାନେ ।
ମୁନିଙ୍କି* ଦେଖିଲା ବିମାନେ ॥
ମୁନିଙ୍କି ନମିଣ ଆନନ୍ଦେ ।
ବିଜୟେ କଲା ବିଷ୍ଣୁପଦେ ॥୩୫
ସେ ବିଷ୍ଣୁପଦର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶାନ୍ତ ସମଦୃଶ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ହରି ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଯାର ।
ସନ୍ତୋଷ ଶୁଦ୍ଧ ସାଧୁ ଧୀର ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସେ ପୁରେ ପଶନ୍ତି ।
ମାୟା ବନ୍ଧନୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥୩୬,୩୭
ଏଣୁ ଉତ୍ତାନପାଦ ସୁତ ।
ବିଷ୍ଣୁର ପରମ ଭକତ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ଚୂଡ଼ାମଣି ସ୍ଥାନେ ।
ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥୩୮
ଗଭୀର ବେଗେ କାଳଚକ୍ରେ ।
ବାୟୁ ରସନା[2] ଅତିରେକେ ॥
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ମେଧି[3] ଆକର୍ଷଣେ ॥୩୯
ତାର ମହିମା ଯଶ ଘୋଷି ।
ବୀଣା ଶବଦେ ଦେବରଷି ॥
ପ୍ରଚେତାଗଣ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇ ॥

୧. ବିବୁଧେ—ଦେବଗଣ । ୨. ବାୟୁ ରସନା—ପବନରୂପୀ ମେଖଳା ବା ଅଣ୍ଟାସୂତା । ୩. ମେଧି—ମେରି, ବେଙ୍ଗଳାର ମଝି ଖୁଣ୍ଟ ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ସପ୍ତଋଷିଙ୍କୁ ।

ଧ୍ରୁବର ଯଶ ଗୁଣବୃନ୍ଦ ।
ସେ ଯଣ୍ଟେ କହନ୍ତି ନାରଦ ॥୪୦

ନାରଦ ଉବାଚ

କି ପତିବ୍ରତା ଏ ସୁନୀତି ।
କିବା ତା ସୁତ ଧ୍ରୁବ ଗତି ॥
କିବା ତା ତପର ପ୍ରଭାବ ।
ବେଦବାଦୀଙ୍କି ଅସମ୍ଭବ ॥୪୧
ମାତୃସପତ୍ନୀ ବାକ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରେ ।
ବନସ୍ତେ ପଶିଲା ଯେମନ୍ତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ହରିଙ୍କି ତୋଷିଲା ।
ଜନନୀ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲା ॥୪୨,୪୩

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।
ତୁ ସାଧୁଜନ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ତୁ ତେଣୁ ପଗ୍ୱରିଲୁ ମୋତେ ।
ଧ୍ରୁବ ଚରିତ ଭାଗବତେ ॥
ଉତ୍ତମ ଯଶ ଧ୍ରୁବ ବାଣୀ ।
ଯେ ଏହା ଏକମନେ ଶୁଣି ॥
ଶୁଣି କହନ୍ତି ସାଧୁ ମେଳେ ।
ବସନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁର ମନ୍ଦିରେ ॥
ଯଶ ଆୟୁଷ ଧନ ମାନ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ନିବାସ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ ॥
ବିଘ୍ନ ସମୂହେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ସକଳ କ୍ଳେଶୁଁ ତରିଯାନ୍ତି ॥୪୪,୪୫
ବିପ୍ରସଭାରେ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଭକ୍ତିଭାବ ଭୋଳେ ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନେ ।
ଦ୍ୱାଦଶୀ ଶ୍ରବଣା ବିଧାନେ ॥
ଦିବସ କ୍ଷୟ ବ୍ୟତୀପାତେ[1] ।
ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଅର୍କବାର[2] ଯୁତେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ଯେ ପଢ଼ନ୍ତି ।
ଅଥବା ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ॥
ଜ୍ଞାନ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଚତୁରବର୍ଗ ନୋହେ ଦୂର ॥
ସକାମ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତେ ଯେବେ ।
ଶୁଣନ୍ତି ଧନ ପୁତ୍ର ଲାଭେ ॥
କୁଳେ ସୁପୁତ୍ର ହୋଏ ଜାତ ।
ଶୁଣେ ଯେ ଧ୍ରୁବର ଚରିତ ॥୪୬-୫୨
ସଂସାର ଜନ ହିତେ ଗୀତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଧ୍ରୁବ ଭକତ ଶିରୋମଣି ।
ଏ ପାପୀଜନେ ନିଅ ଟାଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ଧ୍ରୁବଚରିତଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଧ୍ରୁବର ବଂଶେ ରାଜା ବେଣ । ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟପଣ ॥
ତା ପିତା ଅଙ୍ଗ ଗଲା ବନ । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ ବାଣୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଆନନ୍ଦ ବିଦୁରର ମନେ ॥
ଧ୍ରୁବ ଯେ ଜନନୀ ସହିତେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ କଳ୍ପ ପରିଯନ୍ତେ ॥
ବସିଲା ଯାଇ ଧ୍ରୁବପଦେ ।
ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଗ୍ରହଚକ୍ର ମଧ୍ୟେ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ଠାରୁଁ ଏହା ଶୁଣି ।
ବିଦୁର ପଗ୍ୱରଇ ପୁଣି ॥୧

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ପ୍ରଚେତସମାନେ ।
କେବା ସେ କେବଣ ଭୁବନେ ॥
କେବଣ ବଂଶେ କିବା ଜାତି ।
କାହାର ପୁତ୍ର ସେ ବୋଲାନ୍ତି ॥
ପୂର୍ବେ ସେ ନାରଦ ବଚନେ ।
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭି କେଉଁ ବନେ ॥
ହରିଙ୍କି କ୍ରିୟାଯୋଗେ ପାଇ ।
ଭବୁ ତରିଲେ ଦଶଭାଇ ॥
ସେ ଧର୍ମଶୀଳ ପ୍ରଚେତସ ।
ଯଜ୍ଞେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରି ତୋଷ ॥
ଯେ ଭାଗବତ କଥା ରଷି ।
ତାହାଙ୍କ ଆଗେ ଥିଲେ ଭାଷି ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥୨-୫

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଧ୍ରୁବର ପୁତ୍ର ଗୁଣଧାମ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଉତ୍କଳ ତାର ନାମ ॥
ତାହାକୁ ଅଧିରାଜ୍ୟେ ସ୍ଥାପେ ।
ଧ୍ରୁବ ଯେ ବନେ ଗଲା ତପେ ॥
ସେ ବସି ରାଜାର ଆସନେ ।
ଉତ୍ତମ ରତ୍ନ ସିଂହାସନେ ॥
ପିତାର ଯାତ୍ରା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ସୁଖ ନ ଲଭେ ଦୁଃଖ ମନେ ॥୬
ସେ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ।
ସମଦରଶୀ ବୁଦ୍ଧି ଘେନି ॥
ଦେଖଇ ସର୍ବଭୂତେ ହରି ।
ସ୍ଥିର[3] ଜଙ୍ଗମେ ଅଛି ପୂରି ॥

୧. ବ୍ୟତୀପାତ—ଅଶୁଭ ଯୋଗବିଶେଷ । ୨. ଅର୍କବାର—ରବିବାର । ୩. ସ୍ଥିର—ସ୍ଥାବର ।

ସକଳ ଦେଖେ ହରିଠାରେ ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱାରେ ॥୭
ଏକାନ୍ତ ଆତ୍ମବୋଧ-ରସେ ।
ଗୁଣ-ପ୍ରବାହେ ସେ ନ ମିଶେ ॥
ଜଡ଼ାନ୍ଧ ବଧିରଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ।
ଭସ୍ମଭୂଷିତ ଶୁଦ୍ଧ ଦେହେ ॥
ବୁଲଇ ନାନା ମାର୍ଗେ ଲୁଚି ।
କେହି ନ ପାରେ ତାକୁ ଲକ୍ଷି ॥୮-୧୦
ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ତାକୁ ଜାଣି ।
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ମନେ ଗୁଣି ॥
ମନ୍ତ୍ରୀ ଅମାତ୍ୟଗଣେ ମିଳି ।
ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷଣ ନିତ୍ୟେ ଭାଳି ॥
ବତ୍ସର ତା ଅନୁଜ ନାମ ।
ସୁନ୍ଦର ସର୍ବଗୁଣ ଧାମ ॥
ତାହାକୁ ସକଳେ ବିଶ୍ୱରି ।
ସ୍ୱରାଜ୍ୟେ ଅଭିଷେକ କରି ॥
ସ୍ଥାପିଲେ ନୃପତି ଆସନେ ।
ଏମନ୍ତ ଗଲା କେତେ ଦିନେ ॥୧୧
ସ୍ୱର୍ବୀଥି ନାମେ ପତ୍ନୀ ତାର ।
ଯୋଷିତଗଣେ[1] ସେ ଗମ୍ଭୀର ॥
ତାର ଉଦରୁ ସୁତ ଜାତ ।
ହୋଇଲେ ଗୁଣେ ଅପ୍ରମିତ ॥
ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣ ତିଗ୍ମକେତୁ ନାମ ।
ଇଷ ଊର୍ଜ୍ଜ ଯେ ଅନୁପମ ॥
ବସୁ ଜୟ ଯେ ଷଟ ସୁତେ ।
ଗୁଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଏ ଜଗତେ ॥୧୨
ପ୍ରଭା ଦୋଷା ଯେ ବେନି ନାରୀ ।
ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣ ତୁଲେ ବିଭାକରି ॥
ସେ ପ୍ରଭା ଗର୍ଭେ ତିନି ସୁତ ।
ହୋଇଲେ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ପ୍ରାତଃ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସାୟଂ କାଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜ ଅନର୍ଗଳ ॥୧୩
ପ୍ରଦୋଷ ନିଶୀଥ ଯେ ବ୍ୟୁଷ୍ଟ ।
ଦୋଷାର ଗର୍ଭେ ତିନି ସୃଷ୍ଟ ॥

ବ୍ୟୁଷ୍ଟର ପତ୍ନୀ ପୁଷ୍କରିଣୀ ।
ତା ଗର୍ଭେ ସର୍ବତେଜା ଜନ୍ମି ॥୧୪
ଆକୂତି କନ୍ୟା ହେଲା ବିଭା ।
କିବା ଉପମା ତାରେ ଦେବା ॥
ଚକ୍ଷୁଷ ମନୁ ତାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମିଲା ଆକୂତିର ଗର୍ଭେ ॥୧୫
ନଡ୍ୱଳା ଚକ୍ଷୁଷର ନାରୀ ।
ରୂପେ କମଳା ନୋହେ ସରି ॥
ତାର ଉଦରେ ବାର ସୁତେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ଯୁତେ ॥
ନାମେ ସେ ପୁରୁ କୁତ୍ସ ତ୍ରିତ ।
ଦ୍ୟୁମ୍ନ ସତ୍ୟ ଯେ ଋତ ବ୍ରତ ॥
ଅତିରାତ୍ର ଯେ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ।
ଶିବି ଯେ ଉଲ୍ମୁକ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ॥୧୬
ଉଲ୍ମୁକ ତହୁଁ ଷଟ ସୁତ ।
ହୋଇଲେ ମନୁବଂଶେ ଖ୍ୟାତ ॥
ଅଙ୍ଗ ସୁମନା ଖ୍ୟାତି ତିନି ।
କ୍ରତୁ ଅଙ୍ଗିରା ଗୟ ଘେନି ॥୧୭
ସୁନୀଥା ଯମର ଦୁହିତା ।
ଅଙ୍ଗର ଅଟେ ସେ ବନିତା ॥
ବେଣ ତାହାର ଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ।
ଶୁଣ ହେ ତାହାର ଚରିତ ॥
ସେ ପୁଣି ମାତାମହ ଦୋଷେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇଲା ମନୁବଂଶେ ॥
ଦୁଃଶୀଳପଣ ଦେଖି ତାର ।
ପିତା ଚଳିଲା ଛାଡ଼ି ପୁର ॥୧୮
ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
କୋପେ ଶାପିଲେ ମୁନିଗଣ ॥
ମୁନିଙ୍କ ବାକ୍ୟ ବାଣେ କରି ।
ତାହାର ପ୍ରାଣ ବେଗେ ହରି ॥
ପ୍ରଜା ଅନାଥ ଅରାଜକେ ।
ଦୁଷ୍ଟେ ପୀଡ଼ିଲେ ଅତିରେକେ ॥
ପୁଣି ତାହାର ମୃତ ଗାତ୍ରେ ।
ବିପ୍ରେ ମନ୍ଥିଲେ ପୁତ୍ର ଅର୍ଥେ ॥

ଦକ୍ଷିଣ କରେ କୁଶ ବିଡ଼ି[2] ।
ମନ୍ଥନ କଲେ ବେଦ ପଢ଼ି ॥
ତା ଦେହୁ ପୃଥୁ ନାମେ ହରି ।
ଜନ୍ମିଲେ ରାଜରୂପ ଧରି ॥
ତା ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷେ ବିଦୁର ।
ମୁନି ଚରଣେ ଦେଇ କର ॥
ରୋମ ପୁଲକ ତନୁ ବହି ।
ପୁଛଇ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ॥୧୯-୨୦

ବିଦୁର ଉବାଚ

ଯେ ଅଙ୍ଗ ସାଧୁ ଶୀଳନିଧି ।
ସର୍ବଲକ୍ଷଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୁଦ୍ଧି ॥
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ[3] ପ୍ରଜା ରକ୍ଷାକାରୀ ।
ସେ ସର୍ବଧର୍ମେ ଅଧିକାରୀ ॥
ଯେ ବେଣ ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ସେ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇଲା କେମନ୍ତ ॥
ପ୍ରଜାଏ ତାର ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଭୟେ ପଶିଲେ ଘୋରବନେ ॥୨୧
କିମ୍ପା ବ୍ରାହ୍ମଣେ କୋପ କଲେ ।
ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ଦେଲେ ॥
ସେ ବିପ୍ରବରେ ଧର୍ମଜ୍ଞାତା ।
ଆଗମ ନିଗମ ବକତା ॥
ଏଡ଼େ ଅନ୍ୟାୟ କିମ୍ପା କଲେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ କିମ୍ପା ବିନାଶିଲେ ॥
ରାଜାର ଶରୀରେ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ବସନ୍ତି ଦଶଦିଗପାଳେ ॥
ଯେ ରାଜା ବିଷ୍ଣୁତେଜ ବହି ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳଇ ॥
ଯମର ସୁତାସୁତ ଯେଣୁ ।
ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇଲା ଅବା ତେଣୁ ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସଂଶୟ ନ ରହୁ ମୋ ଚିତ୍ତେ ॥୨୨.୨୪

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ବେଣ ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
କହିବା ନିମିତ୍ତ କାରଣ ॥

୧. ଯୋଷିତଗଣେ—ନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ । ୨. ବିଡ଼ି—ଛୋଟ ବିଡ଼ା । ୩. ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ—ବିପ୍ରଭକ୍ତ ।

ଅଙ୍ଗ ଯେ ଅଶ୍ୱମେଧ କଲା ।
ଉତ୍ତମ ଋଷିଙ୍କି ବରିଲା ॥
ସକଳେ ମିଳି ବେଦନାଦେ ।
ଅନଳ ପୂଜିଲେ ସମିଧେ ॥
ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡକୁ ବିପ୍ରେ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଦେଖିଲେ ଦେବଗଣେ ନାହିଁ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗପାଳେ ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ କେହି ନ ମିଳିଲେ ॥୨୫
ଦେଖି ବିସ୍ମୟେ ମୁନିଜନ ।
ନିକଟେ ରାଇ ଯଜମାନ ॥
ବୋଇଲେ ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଏ ଯଜ୍ଞ କଲୁ କାହିଁପାଇଁ ॥
ଦେବେ ସେ ହବି ନ ଘେନିଲେ ।
ଆମ୍ଭେ ପଶ୍ୱରୁ ତେଣୁ ଭଲେ ॥୨୬
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
କିବା କଳ୍ପିତ ତୋର ମନେ ॥
ପବିତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ।
ସକଳ ନିଗମ ଉଚ୍ଚାରି ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ଧୃତବ୍ରତା ।
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି ଆମ୍ଭେ ତୁଣ୍ଡେ ।
ଆହୁତି ଦେଲୁ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡେ ॥
ଦେବେ ନଇଲେ କେଉଁଭାବେ ।
ତାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣ ଏବେ ॥
ସକଳ କର୍ମ ସାକ୍ଷୀ ଦେବେ ।
କିମ୍ପା ନଇଲେ ଯଜ୍ଞଭାଗେ ॥୨୭,୨୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଅଙ୍ଗ ଯେ ବିପ୍ର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଦୁଃଖିତ ମନେ ନୃପମଣି ॥
ସଭାଜନଙ୍କ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
କହଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
କି ମନ୍ଦ କର୍ମ ମୋର ଅଛି ।
ଭୋ ବିପ୍ରେ କହ ଧର୍ମ ଲକ୍ଷି ॥
ଦେବେ ନଇଲେ ଯଜ୍ଞଭାଗେ ।
କାରଣ କହ ମୋର ଆଗେ ॥୨୯,୩୦

ସଦସ୍ୟା ଊଚୁଃ

ଏମନ୍ତ ରାଜା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ବିପ୍ରେ ପରିମାଣି ॥
ବୋଇଲେ ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଏ ଜନ୍ମେ ତୋର ଦୋଷ ନାହିଁ ॥
ପୂର୍ବ ଅର୍ଜିତ କର୍ମ ବଳେ ।
ସନ୍ତତି ନାହିଁ ତୋର କୋଳେ ॥
ଅପୁତ୍ର ଦୋଷେ ଦେବଗଣେ ।
ନଇଲେ ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ॥୩୧
ତୁ ଏବେ ପୁତ୍ରଯଜ୍ଞ କର ।
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଯଜ୍ଞେ ବର ॥
ତେବେ ସକଳ ଦେବଗଣ ।
ତୋ ଯଜ୍ଞେ ହୋଇବେ ବରଣ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ହବିର୍ଭାଗ ପାଇ ।
ତୋହର ଯଜ୍ଞେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ସେ ହରି ପୁତ୍ର ଦେବେ ତୋତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବୁ ଯେମନ୍ତେ ॥୩୨-୩୪
ମୈତ୍ରେୟ ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତରେ ।
କହନ୍ତି ଶୁଣ ହେ ବିଦୁରେ ॥
ଏମନ୍ତ ସଭା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସେ ଅଙ୍ଗରାଜା ମନେ ଗୁଣି ॥
ଯଜ୍ଞେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ତୁଣ୍ଡେ ।
ଆହୁତି ଦେଲେ ହୋମକୁଣ୍ଡେ ॥୩୫
ତକ୍ଷଣେ ହୋମକୁଣ୍ଡୁ ଜାତ ।
ହୋଇଲା ପୁରୁଷ ଅଦ୍‌ଭୁତ ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ହେମହାର ।
କଟିରେ ନିର୍ମଳ ଅମ୍ବର ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର କରେ ଧରି ।
ପୂରେ ଅମୃତମୟ କ୍ଷୀରୀ ॥୩୬
ବିପ୍ର ବଚନେ କ୍ଷୀରୀ ପାତ୍ର ।
କରେ ଘେନିଲେ ନରନାଥ ॥
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାଦ୍ୱାରେ ।
ଦେଲା ସେ ନିଜ ପତ୍ନୀ କରେ ॥୩୭
ସେ ପୁଂସବନ କ୍ଷୀରୀ ଆଣି ।
ଗୃହେ ଭୁଞ୍ଜିଲା ତା ଘରଣୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପୁଂସବନ ଭାବେ ।
ପୁତ୍ର ରହିଲା ତାର ଗର୍ଭେ ॥
ସେ ଗର୍ଭୁ କାଳ ଉପଗତେ ।
କୁମାର ଜନ୍ମିଲା ଅଦ୍‌ଭୁତେ ॥୩୮
ଦିନକୁ ଦିନ ସେ ବଢ଼ିଲା ।
ମାତାର ଅଂଶ ନ ଛାଡ଼ିଲା ॥
ଅଧର୍ମ ଅଂଶୁ ମୃତ୍ୟୁ[୧] ଜାତ ।
ସେ ମୃତ୍ୟୁସୁତା ଯେଣୁ ମାତ ॥
ତେଣୁ ହୋଇଲା ଅଧାର୍ମିକ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଭାବେ ଅତିରେକ ॥୩୯
ନିରତେ ଧନୁଶର ଧରେ ।
ଲୁବ୍ଧକ ପ୍ରାୟେ ବନେ ବୁଲେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପଶୁଗଣ ମାରେ ।
ଦୟା ବିବେକ ନ ବିଗ୍ୱରେ ॥୪୦
ତୁଲ୍ୟବୟସୀ ବାଳ ମେଳେ ।
ଖେଳ ଖେଳଇ କୁତୂହଳେ ॥
ତାଙ୍କୁ ଦାରୁଣପଣେ ଦୃଢ଼େ ।
ଚରଣେ ଗ୍ୱପି ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼େ ॥୪୧
ଏମନ୍ତ ତାର ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ରାଜାର ଅଗ୍ରେ ପ୍ରଜାଗଣେ ॥
ରୋଦନ କରି ଉଚ୍ଚ ତୁଣ୍ଡେ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମୁଣ୍ଡେ ॥
କହନ୍ତି ବେଣ ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ରୋଦନ କରି ପ୍ରଜାଗଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଅଙ୍ଗରାଜା ଶୁଣି ।
ଖଳପୁତ୍ରକୁ ଘରେ ଆଣି ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଧର୍ମ କହି ।
ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବୁଝାଇ ॥
ଶୁଣନ୍ତେ ବହୁ ତମ କରେ ।
ପିତାର ବଚନ ନ ଧରେ ॥

୧. ମୃତ୍ୟୁ—ଯମ ।

ଦିନକୁ ଦିନ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
କୋପ ବହିଲେ ପ୍ରଜାଗଣେ ॥
ଅଙ୍ଗ ତାହାର କର୍ମ ଦେଖି ।
ଭାଳଇ ଅତି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥୪୨
ଦେଖ ମୁଁ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ସେବି ।
କୁପୁତ୍ରେ ହେଲି ପରାଭବୀ ॥
ସବୁରି ସଙ୍ଗେ ନିରନ୍ତରେ ।
ମହତେ ଦୋରେହା ଆଚରେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନେ ବହୁ ବ୍ୟଥା ।
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଦିଅଇ ସର୍ବଥା ॥
ଏ ପୁତ୍ରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି କିସ ।
ନାଶଇ ଇହ ପର ଯଶ ॥୪୩-୪୫
ପୁଣି ସେ ରାଜା ବିଗ୍ରରଇ ।
ସୁପୁତ୍ର ଛାଡ଼ି ନ ହୁଅଇ ॥
କୁପୁତ୍ରେ ମାତ୍ର ଏତେ ଲାଭ ।
ସ୍ୱଜନ ଗୃହେ ଛାଡ଼େ ଲୋଭ ॥୪୬
ସୁପୁତ୍ର କୁପୁତ୍ର ବିଗ୍ରରେ ।
ଚିତ୍ତ ନ ରହେ ତାର ଘରେ ॥
ରଜନୀ ଅର୍ଦ୍ଧେ ନୃପବର ।
ମନ୍ଦିରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ବନେ ପଶିଲା ନରପତି ।
କେହି ନ ଜାଣେ ତାର ଗତି ॥୪୭
ତାହାର ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀଗଣେ ।
ଅନେକ ଖୋଜି ଘୋରବନେ ॥
ନ ଦେଖି ନଗରେ ମିଳିଲେ ।
ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଭାଳିଲେ ॥
ରୋଦନ କଲେ ଛନ୍ନ ମନେ ।
ବୋଇଲେ କେଣେ ଗଲେ ଶୂନ୍ୟେ ॥୪୮,୪୯
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ବେଣଜନ୍ମକଥନଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୋଷେ ବେଣ ବଧ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଭୃଗୁ ଅଙ୍ଗିରା ଆଦି ଯେତେ ।
ମୁନିଏ ମିଳିଲେ ସମସ୍ତେ ॥
ଭାଳନ୍ତି ଅତି ମନ ଦୁଃଖେ ।
ପ୍ରଜା ରକ୍ଷଣେ ଅରାଜକେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ରାଜ୍ୟେ ନାହିଁ ରାଜା ।
ଦୁଷ୍ଟେ ଲୁଟିବେ ଜନପ୍ରଜା ॥୧
ଏମନ୍ତେ ବିଗ୍ରରି ସମସ୍ତେ ।
ବେଣର ଜନନୀ ଅଗ୍ରତେ ॥
ପ୍ରଜା ରକ୍ଷଣ ଧର୍ମ କହି ।
ସକଳ ଜନେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ॥
ବିଗ୍ରର କରି ଅତିରେକେ ।
ବେଣକୁ ରାଜ-ଅଭିଷେକେ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ କଲେ ରାଜା ।
ଯେଣେ ରଖିବ ଜନପ୍ରଜା ॥୨
ଦସ୍ୟୁ ଯେ ଥିଲେ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଲୁଟିବେ ବୋଲି ପ୍ରଜାଗଣେ ॥
ବେଣର ରାଜପଣ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଶୁଣି ଲୁଚିଲେ ଘୋର ବନେ ॥
ପଶିଲେ ଘୋର ଗିରିମାର୍ଗେ ।
ଗରୁଡ଼ ଡରେ ଯେହ୍ନେ ନାଗେ ॥୩
ବେଣ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହୋଇ ।
ରାଜ ସମ୍ପଦେ ଗର୍ବ ବହି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରାଗ୍ରର ।
ନ କରେ ଧର୍ମର ବିଗ୍ରର ॥
ଆତ୍ମାକୁ ସିଦ୍ଧ ପ୍ରାୟ ମଣେ ।
ଋଷିଙ୍କ ବଚନ ନ ଶୁଣେ ॥୪
ଲଭିଣ ଅଶେଷ ବିଭୂତି ।
ମାତିଲା ଯେହ୍ନେ ମତ୍ତହସ୍ତୀ ॥
କାଞ୍ଚନ ରଥେ ବିଜେ କରି ।
ବୁଲନ୍ତେ କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ସିଦ୍ଧ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ବୋଲଇ ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀ ॥୫
ନିତ୍ୟେ ସେ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅଣାଇ ।
ବୋଲଇ କୋପଭର ହୋଇ ॥
ଶୁଣ ହେ ବିପ୍ରେ ମୋର ବାଣୀ ।
ମୁଁ ଏ ଜଗତେ ନୃପମଣି ॥
ମୋହର ବଚନ ତୁମ୍ଭର ।
ସ୍ୱଭାବେ ପାଳିବା ବେଭାର ॥
ଦେଖ ମୋହର ବେନି ଭୁଜ ।
ଦଶ ଦିଗପାଳଙ୍କ ତେଜ ॥
ମୁଁ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଭଗବାନ ।
ଦେଖ ମୋହର ବର୍ଣ୍ଣଚିହ୍ନ ॥
ଶୁଣ ସକଳ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରରିବର୍ଣ୍ଣେ ॥
ମୋ ରାଜ୍ୟେ ଯଜ୍ଞ ନ କରିବ ।
ପିତୃ ଦେବତା ନ ପୂଜିବ ॥
ଦାନ ନ ଦେବ ବିପ୍ର ହସ୍ତେ ।
ତୀର୍ଥେ ନ ଯିବ ପାଦଗତେ ॥
ସଂସାରେ ଧର୍ମ କର୍ମ ଯେତେ ।
ସକଳ ସମର୍ପିବ ମୋତେ ॥
ମୋ ତହୁଁ ବଡ଼ ନାହିଁ ଆନ ।
ମୁଁ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭଗବାନ ॥
ମୋହର ଜନ୍ମ କର୍ମ ଗୁଣ ।
ସର୍ବେ ତା କରିବ ବଖାଣ ॥
ମୋ ନାମ ଜପୁଥିବ ତୁଣ୍ଡେ ।
ମୋତେ ପୂଜିବ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡେ ॥

ଯେ ମୋର ବୋଲ ନ କରିବ ।
ମୋ ରାଜ୍ୟେ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ଥିବ ॥
ଜୀବନ ହରିବି ତାହାର ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ କରି ଜୁର ॥
ଏମନ୍ତ ପୁର ଗ୍ରାମ ଦେଶେ ।
ହସ୍ତୀର କନ୍ଧେ ଭେରୀଘୋଷେ ॥
ଘୋଷଣ ବାଜେ ସର୍ବଦେଶେ ।
ଶୁଣି ସକଳ ଜନ ତ୍ରାସେ ॥
ବେଣର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ କଲେ ।
ସକଳ ଧର୍ମ ଉପେକ୍ଷିଲେ ॥
ଜପନ୍ତି ତାର ନାମ ନିତ୍ୟେ ।
ଭୟେ ଖଟନ୍ତି ପାଦଗତେ ॥୬
ଏମନ୍ତ ରାଜା ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ଦେଖି ଭାଳନ୍ତି ଋଷିଗଣ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଗୁହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଲା ତ ନାହିଁ ॥୭
ଭୂମିରେ ଯେତେ ରାଜା ଥିଲେ ।
ଏମନ୍ତ କେବା ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ଯଜ୍ଞ ନ କଲେ ବୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।
ବୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ଅନ୍ନ କାହିଁ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଯଜ୍ଞ କ୍ରିୟା ଲୋପେ ।
ଅଧର୍ମେ ତିନି ପୁର କମ୍ପେ ॥
ଏ ଘୋର ସଂକଟ ପଡ଼ିଲା ।
ଉଭୟ ଲୋକ ନାଶ ଗଲା ॥
ଆମ୍ଭେ ଏହାକୁ ରାଜା କଲୁ ।
ସର୍ପକୁ କ୍ଷୀର ପିଆଇଲୁ ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ବଢ଼େ ଅତି ଘୋରେ ।
କ୍ଷୀରଦାତାର ପ୍ରାଣ ହରେ ॥
ଆମ୍ଭେ ନ ବୁଝି କର୍ମ କଲୁ ।
ବେଣକୁ ରାଜପଦ ଦେଲୁ ॥
ଖଳକୁ ଦେଲୁ ରାଜ୍ୟ ବାସ ।
ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ଏବେ ନାଶ ॥
ସୁନୀଥା ଗର୍ଭୁ ଏ ସମ୍ଭୂତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଯମସୁତା ସୁତ ॥
ଆମ୍ଭେ ଏହାର ପାଶେ ଯିବା ।
ଧର୍ମ ବଚନ ବୁଝାଇବା ॥୮-୧୧
ଏ ଯେବେ ବୋଲ ନ କରିବ ।
ଅଧର୍ମ ଦୋଷେ ନାଶ ଯିବ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ଭରି ବିପ୍ରଜନେ ।
ମିଳିଲେ ବେଣ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
କଲ୍ୟାଣ କରି ବେଦନାଦେ ।
ବୋଧିଲେ ତାକୁ ସାମବାଦେ ॥୧୨,୧୩

ଋଷୟ ଊଚୁଃ

ହେ ନୃପନାଥ ଶୁଣ ଧୀରେ ।
ଯାହା କହିବୁଁ ତୋ ଛାମୁରେ ॥
ଯେଣେ ହୋଇବ ତୋର ଲାଭ ।
ଜଗତେ ଯଶ କୀର୍ତ୍ତି ଥିବ ॥୧୪
ମନ ବଚନ ଦେହ ଗତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଥାନ୍ତି ଜନହିତେ ॥
ଏ ବେନି ଲୋକେ ସେ ଜିଣନ୍ତି ।
ନ କଲେ ଜୀବନ୍ତେ ମରନ୍ତି ॥୧୫
ପ୍ରଜାଏ ଧର୍ମ ଆଚରିଲେ ।
ନୃପ ସମ୍ପଦ ବଢ଼େ ଭଲେ ॥
ସେ ଧର୍ମ ଯେବେ ନାଶ ଯାଇ ।
ନୃପ ସମ୍ପଦ ଆଉ କାହିଁ ॥୧୬
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଯେ କରେ ।
ଚୈର୍ଯ୍ୟାଦି ସର୍ବ ଭୟ ହରେ ॥
ସେ ରାଜା ଇହ-ପରଲୋକେ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ରହେ ସୁଖେ ॥୧୭
ଯେ ରାଜା ରାଜ୍ୟ ପୁର ଦେଶେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ହରଷେ ॥
ପ୍ରଜାଏ ନିଜ ଧର୍ମେ ଥାଇ ।
ଆଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଆଚରଇ ॥୧୮
ରାଜାର ଯଜ୍ଞେ ପୂଜା ପାଇ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ତୋଷେ ଦୟା ବହି ॥
ରାଜା ପରଜା ସୁଖେ ରହେ ।
ଏ ଧର୍ମ ଋଗ୍‌ବେଦ କହେ ॥୧୯
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦପଦ୍ମ ତଳେ ।
ଖଟନ୍ତି ସର୍ବ ଦିଗପାଳେ ॥
ବଳି[1] ଦେଇଣ ପାଦତଳେ ।
ସୁଖେ ରହନ୍ତି ସର୍ବକାଳେ ॥୨୦
ସେ ସର୍ବ ଯଜ୍ଞମୟ ହରି ।
ମନୁ ଦେବତା ଆଦି କରି ॥
ସେ ହରି ଯଜ୍ଞେ ହେଲେ ତୋଷ ।
ସଂସାରେ ରହିବ ତୋ ଯଶ ॥
ସର୍ବ ଦେବତା ତାର ଦେହେ ।
ବସନ୍ତି ଲୋମପନ୍ତି ପ୍ରାୟେ ॥
ସେ ସର୍ବ ଦେବମୟ ହରି ।
ତାର ଚରଣେ ପୂଜା କରି ॥
ଲଭିବୁ ସର୍ବ ସୁଖ ଭଲେ ।
ଆମ୍ଭର ବାକ୍ୟେ ଧର୍ମ କଲେ ॥
ସେ ହରି ଯେବେ ତୁଷ୍ଟ ହେବ ।
କିବା ଅପ୍ରାପ୍ୟ ତୋର ଥିବ ॥
ସର୍ବ ସମୃଦ୍ଧି ଲାଭ ପାଇଁ ।
ଲୋକେ ଯେ ହରିଙ୍କୁ ଭଜଇ ॥
ତୁ ତାଙ୍କ ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ।
ଆମ୍ଭ ବଚନ ରଖ ତୁହି ॥
ସେ ହରି କଳା ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ।
ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପୂଜନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ତୋ ହେଳଣ ।
ଉଚିତ ନୁହଇ ରାଜନ ॥୨୧,୨୨
ଋଷିଙ୍କ ବୋଲ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବେଣ ବୋଲଇ କୋପମନେ ॥(ଜ.)

ବେଣ ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ବାଳିଶ[2] ବିପ୍ରଜନ ।
ଅଧର୍ମ ଧର୍ମ ବୋଲି ମଣ ॥
ଯେ ଅନ୍ନଦାତା ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ।
ଜାର ପୁରୁଷେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥୨୩
ଏଣୁ ଏ ମୂଢ଼ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ବର୍ତ୍ତନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ର ଅବିହିତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱରୂପ ନରପତି ।
ତାହାଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟେ ଗଣନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ସୁଖ କାହିଁ ॥୨୪

୧. ବଳି—ପୂଜା ଉପହାର । ୨. ବାଳିଶ—ଅଜ୍ଞାନୀ ।

କେ ଯଜ୍ଞ ପୁରୁଷ ତୁମ୍ଭର ।
ଯାର ଚରଣେ ସେବା କର ॥
ଯୁବତୀ କୁଳଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ଜାରେ ଯେସନେ ସେବା କରି ॥୨୫
ଦେଖ ଏ ନୃପତି ଶରୀରେ ।
ଦେବେ ବସନ୍ତି ଅଧିକାରେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବିରଞ୍ଚି ମହେଶ୍ୱର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ପବନ ଦିବାକର ॥
ଯମ ପର୍ଜନ୍ୟ ଧନଦାତା ।
ସୋମ ଧରଣୀ ଭସ୍ମକର୍ତ୍ତା ॥
ବରୁଣ ଆଦି ଅନ୍ୟ ଯେତେ ।
ସର୍ବେ ବସନ୍ତି ନୃପଗାତ୍ରେ ॥
ଯେ ବର ଶାପ ଦ୍ୟନ୍ତି ଲୋକେ ।
ନୃପ ଶରୀରେ ଏକେ ଏକେ ॥
ଏଣୁ ଏ ନରପତି ଦେହ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସର୍ବଦେବମୟ ॥୨୬,୨୭
ଏ ଦେହ ମହିମା ନ ଜାଣି ।
ଅଧର୍ମ ଧର୍ମ ପରିମାଣି ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର କର୍ମ ଯେତେ ।
ସେ ଧର୍ମେ ପୂଜା କର ମୋତେ ॥
ମୋହର ଅଗ୍ରେ ବଳି କର ।
ଏ ଧର୍ମ ସ୍ୱଧର୍ମ ତୁମ୍ଭର ॥
ମୁଁ ଯଜ୍ଞଭାଗ ଆଗ ପାଇ ।
ମୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ଦେବ ନାହିଁ ॥୨୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବିପରୀତ ମତି ।
ଭଜିଲା ପାଷଣ୍ଡଙ୍କ ଗତି ॥
ମୁନିଙ୍କ ଅନୁନୟ ବାଣୀ ।
ନିଶ୍ଚେ ନ କଲା ନୃପମଣି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟ ଅନର୍ଗଳ ।
ଆମ୍ଭାକୁ କଲା ଅମଙ୍ଗଳ ॥
ଏମନ୍ତ ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ।
ଅବଜ୍ଞା କଲା ଦିନୁଦିନ ॥୨୯
ଆତ୍ମପଣ୍ଡିତ ମନେକରେ ।
ମୁନିଙ୍କ ବଚନ ନ ଧରେ ॥
ମୁନିଏ ଦିନେ ଦିନେ ଆସି ।
ଧର୍ମ କହନ୍ତି ପାଶେ ବସି ॥
କେବେହେଁ ନ କଲା ବଚନ ।
ମୁନିଙ୍କି କଲା ଅପମାନ ॥
ତାହାର ଅଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ମୁନିଙ୍କ ମନେ କୋପ ବସେ ॥୩୦
ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଏହା ଜୀବନେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଏହାର ଅଧର୍ମ ଆଗ୍ରହେ ।
ପ୍ରଜାଏ ନଶିବେ ସଂସାରେ ॥୩୧
ଅସାଧୁ ବୃତ୍ତି ଏହା ଦେହୀ ।
ନୃପ ଆସନେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ॥
ଯେ ରାଜା ଲଜ୍ଜା ଦୂର କରି ।
ନିନ୍ଦଇ ଯଜ୍ଞପତି ହରି ॥୩୨
କେ ଏହା ସହେ ଦେହ ବହି ।
ବେଣକୁ ରାଜପଦେ ଥୋଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ବେଣ ନାଶ ପାଇଁ ।
ମୁନିଏ ମହାକୋପ ବହି ॥
ହୁଂକାର କରି ବେଦବାଣେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ବେଣ ପ୍ରାଣେ ॥
ଅଚ୍ୟୁତ ନିନ୍ଦା ଫଳ ଥିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଦେହୁ ପ୍ରାଣ ଗଲା ॥୩୩,୩୪
ବେଣକୁ ମାରି ବିପ୍ରଗଣେ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ ॥
ସୁନୀଥା ପୁତ୍ରର ମରଣ ।
ଦେଖି କରଇ ବିଗ୍ରହଣ ॥
ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଶରୀରେ ।
ପୁତ୍ର ଉପୁଜିବ ସଂସାରେ ॥
ହୋଇବେ ପ୍ରଜାଜନେ ସୁଖୀ ।
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥
ତଇଳ ଦ୍ରୋଣୀ ମଧ୍ୟେ ଥୋଇ ।
ବେଣର ଶରୀର ପାଳଇ ॥୩୫
ହୋମ ସମୟେ ଏକଦିନେ ।
ସରସ୍ୱତୀରେ ବିପ୍ରଜନେ ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ କରି ।
ହୋମେ ପୂଜିଲେ ନରହରି ॥
ବିଷ୍ଣୁର କଥାଗୋଷ୍ଠୀ କଲେ ।
ଏମନ୍ତ ଉତ୍ପାତ ଦେଖିଲେ ॥
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଘୋଷ ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଦଶଦିଶ ॥
ପ୍ରଜାଏ ଅନାଥେ ଆତୁରେ ।
ପଳାନ୍ତି ବନ ଗିରି ଘୋରେ ॥
ମୁନି ଗ୍ରହାନ୍ତି ଗ୍ରିଦିଗେ ।
ଧୂଳି ଉଡ଼ଇ ବାୟୁ ବେଗେ ॥୩୬-୩୮
ଦୁଷ୍ଟେ ଧାମନ୍ତି ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଡାକନ୍ତି ମାର ମାର କରି ॥
ତାଙ୍କ ଚରଣ ଧୂଳି ବେଗେ ।
ଆଚ୍ଛାଦି ଉଡ଼େ ଦଶଦିଗେ ॥
ଦୁଷ୍ଟେ ଲୁଟନ୍ତି ପ୍ରଜାଧନ ।
ଅଦ୍‌ଭୁତ ଶୁଭେ ଘୋରସ୍ୱନ ॥
ମୁନିଏ ପ୍ରଜା ଦୁଃଖ ଦେଖି ।
ମନେ ହୋଇଲେ ଗରୁ ଦୁଃଖୀ ॥୩୯,୪୦
ବୋଲନ୍ତି କଲୁଁ ମନ୍ଦ କୃତ୍ୟ ।
ପ୍ରଜାଏ ହୋଇଲେ ଅନାଥ ॥
ରାଜା ନ ଥିଲେ ପ୍ରଜା କାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଦୟା ବହି ॥
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଭାର ।
ସଂସାରେ ପର ଉପକାର ॥
ସମାନ ଦୃଷ୍ଟି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଶାନ୍ତି ବିବେକ ସୁଲକ୍ଷଣ ॥
ଯେବେ ସେ ଦୁଃଖୀଙ୍କ କୁଶଳେ ।
ହେଳାରେ ବିଗ୍ରହ ନ କରେ ॥
ତା ଦେଖୁ ତପ ତୁଚ୍ଛ ଯାଏ ।
ଭଗ୍ନ ଭାଣ୍ଡରେ କ୍ଷୀର ପ୍ରାୟେ ॥
କେବେହେଁ ନୋହେ ସେ ନିରୋଧ ।
ଏମନ୍ତ ମଣି ଶାସ୍ତ୍ରବାଦ ॥୪୧
ବୋଲନ୍ତି ଅଙ୍ଗରାଜା ବଂଶେ ।
ରାଜା ଧାର୍ମିକ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶେ ॥
ଜନମି ଗୋବିନ୍ଦ ଆଶ୍ରୟେ ।
ପ୍ରଜା ପାଳନେ ସ୍ନେହ ବହେ ॥
ତାର ଜୀବନ ଏ ସଂସାରେ ।
ବର୍ତ୍ତଇ ପର ଉପକାରେ ॥୪୨

ଏତେ ବିଗ୍ରହି ବିପ୍ରବରେ ।
ଉରୁ ମଛିଲେ କୁଶ-ଶରେ ॥
ବାହୁକ ନାମେ ନର ଅଂଶେ ।
ଅଦ୍ଭୁତେ ହୋଇଲା ପୁରୁଷେ ॥୪୩
କାକହୁଁ କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ତାର ।
ନାସିକା ହନୁ ଭୟଙ୍କର ॥
ହସ୍ତ ଚରଣ ଦେହ କୃଶ ।
ତାମ୍ରର ପ୍ରାୟ ମୁଣ୍ଡକେଶ ॥
ଅରୁଣ ବିରାଜେ ଲୋଚନ ।
ଭ୍ରୂକୁଟୀ କୁଟିଳ ବଦନ ॥୪୪
ବିପ୍ରଙ୍କ ପାଦେ ଶିର ଦେଇ ।
ବୋଲଇ କି କରିବି ମୁହିଁ ॥
ତାର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖି ମନେ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ମୁନିଜନେ ॥
ଦେଖି ଅଦ୍‌ଭୁତ ଏହା କାୟେ ।
ରାଜ ଆସନେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହେ ॥
ଏହାକୁ ଆମ୍ଭେ ରାଜା କଲେ ।
ସଂସାର ନାଶିବ ଏ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ରେ ବିଗ୍ରହିଲେ ।
'ନିଷୀଦ'[1] ବୋଲି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ॥
ବୋଇଲେ ବନେ ହୁଅ ରାଜା ।
ଗିରି କାନନେ ପାଅ ପୂଜା ॥
ହେ ତାତ ବିପ୍ରଙ୍କର ବୋଲେ ।
ତେଣୁ ସେ ନିଷାଦ ହୋଇଲେ ॥
ତା ବଂଶ ନିଷାଦ ହୋଇଲେ ।
ଗିରି କାନନ ଆଶ୍ରା କଲେ ॥
ବେଣର ଦେହେ ପାପ ଥିଲା ।
ନିଷାଦ ରୂପେ ବନେ ଗଲା ॥୪୫,୪୬
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁଚରିତେ ନିଷାଦୋତ୍ପତ୍ତିର୍ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବେଣ ବାହୁକୁ ବିପ୍ରେ ମନ୍ଥୁ । ଜାତ ହୋଇଲେ ତହୁଁ ପୃଥୁ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଭିଷେକ କଥା । ପନ୍ଦର ଅଧ୍ୟାୟ ବାରତା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ନିର୍ମଳ ଦେଖି ବେଣ ଅଙ୍ଗ ।
ପୁଣି ମଛିଲେ ବାହୁଯୁଗ ॥
ନାରୀ ପୁରୁଷ ଏକମେଳେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ବେଦ ମନ୍ତ୍ରବଳେ ॥୧
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ଦେହ ଦେଖି ।
ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ମୁନିଗଣେ ।
ଭାବେ କହନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ ॥୨

ଋଷୟ ଊଚୁଃ

ଦେଖ ଏ ପୁରୁଷ କାମିନୀ ।
ଅଶେଷ ଭୁବନ ପାଳିନୀ ॥
ଦେଖ ଏ ମିଥୁନ ଲକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ॥
ବେଣର ବଂଶ ଏ ରଖିବ ।
ଆନନ୍ଦେ ଭୁବନ ପାଳିବ ॥୩
ପ୍ରଥିତ[2] ଯଶକୀର୍ତ୍ତି ଯେଣୁ ।
ଏହାର ପୃଥୁ ନାମ ତେଣୁ ॥୪
ଏ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀ ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତୀ ।
ମୁକ୍ତାର ପ୍ରାୟ ଦନ୍ତପନ୍ତି ॥
ସକଳ ଗୁଣେ ଏ ଭୂଷିତ ।
ବିରାଜେ ଯେସନେ ଆଦିତ୍ୟ ॥
ରୂପେ ଅର୍ଚ୍ଚିଲା ପୃଥୁ ଯେଣୁ ।
ଏହାର ଅର୍ଚ୍ଚି ନାମ ତେଣୁ ॥୫
ଏ ରାଜା ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ଜାତ ।
ସୁଗୁଣେ ଲୋକେ ଏ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ଏ ବାମା ଜାତ ରମା ରୂପେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲା ଜନ ସୁଖେ ॥
ଏହାକୁ ରାଜ୍ୟେ ରାଜା କରି ।
ଏ ନାରୀ ରାଣୀ ରୂପେ ବରି ॥୬

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିପ୍ରଜନେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗୀତ ନାଦ କଲେ ।
ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷିଲେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗୀତ ନାଦ କରି ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅପସରୀ ॥୭
ଶଙ୍ଖ ମୃଦଙ୍ଗ ତୂରୀ ନାଦେ ।
ଦେବେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବିଷ୍ଣୁପଦେ[3] ॥
ଦେବତା ପିତୃ ଋଷିଗଣେ ।
ମିଳିଲେ ହରଷିତ ମନେ ॥୮
ଶକ୍ର[4] ଯେ ପଦ୍ମଯୋନି ତୁଲେ ।
ଦେବ ସମୂହେ ବିଜେ କଲେ ॥
ଦେଖିଲେ ବେଣସୁତ ହସ୍ତ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଚକ୍ର ଚିହ୍ନ ଯୁକ୍ତ ॥
ଚରଣେ ପଙ୍କଜ ଲାଞ୍ଛନ ।
ସକଳେ କଲେ ଅନୁମାନ ॥୯,୧୦
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣି ।
ବେଗେ ଆଣିଲେ ତୀର୍ଥପାଣି ॥

୧. 'ନିଷୀଦ'—ବସିଯାଅ । ୨. ପ୍ରଥିତ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ପ୍ରଶଂସିତ । ୩. ବିଷ୍ଣୁପଦେ—ଆକାଶରେ । ୪. ଶକ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ର ।

ଅଭିଷେକର ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ ।
ପ୍ରଜାଏ ଆଣି ଯେଝା ମତେ ॥୧୧
ସମୁଦ୍ର ପର୍ବତ ସରିତ ।
ସର୍ପ ବିହଙ୍ଗ ମୃଗ ଯୂଥ ॥
ଧରଣୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ଯାହାର ଯେ ଅବା ଉଚିତେ ॥
ସକଳେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣି ।
ମୁନି ଆନନ୍ଦେ ବେଦ ଭଣି ॥୧୨
ପୃଥୁକୁ ଅଭିଷେକ କଲେ ।
ମଙ୍ଗଳ ନାଦେ ଅର୍ଚ୍ଚି ତୁଲେ ॥
ପୃଥୁକୁ କଲେ ମହାରାଜା ।
ଶୁଭେ ବିରାଜେ ମହାତେଜା ॥୧୩
କୁବେର ଦେଖି ତୋଷମନେ ।
ଦେଲା ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନେ ॥
ବରୁଣ ଦେଲା ଛତ୍ର ଆଣି ।
ଟେକନ୍ତେ ବରଷଇ ପାଣି ॥
ସେ ଛତ୍ର ନାମ ଜଳସ୍ରବା ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦିଶେ ଶଶିପ୍ରଭା ॥୧୪
ଗ୍ରମର ସମୀରଣ ଦେଲା ।
ଧର୍ମ ଦେବତା କୀର୍ତ୍ତିମାଳା ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ମୁକୁଟ ଦେଲା ଶିରେ ।
ଶମନ ଦଣ୍ଡ ଦେଲା କରେ ॥୧୫
ବ୍ରହ୍ମକବଚ ବ୍ରହ୍ମା ଦେଲେ ।
ଭାରତୀ ହାର ଲମ୍ବାଇଲେ ॥

ଗୋବିନ୍ଦ ଚକ୍ର ଦେଲେ କରେ ।
କମଳା ବସେ ତାର ଉରେ ॥୧୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦଶଚନ୍ଦ୍ର ଯୁତେ ।
ରୁଦ୍ର ଖଡ଼ଗ ଦେଲେ ହସ୍ତେ ॥
ଅମ୍ବିକା ଦେଲେ ଆଣି ଚର୍ମ ।
ଶତଚନ୍ଦ୍ରରେ ଶୋଭମାନ ॥
ଅମୃତମୟ ଅଶ୍ୱ ଆଣି ।
ବିମାନ ଅର୍ଥେ ନିଶାମଣି ॥
ପୃଥୁ ସମୀପେ ଆଣି ଦେଲା ।
ସଙ୍ଗେ ତା ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଥିଲା ॥
ବିମାନ ନାନାରତ୍ନେ ସାଜି ।
ତହିଁ ଯୋଚିଲା ସେହି ବାଜୀ ॥୧୭
ଅନଳ ଆଣି ଦେଲା ଧନୁ ।
ରଶ୍ମିନାରାଚ ଦେଲା ଭାନୁ ॥
ବେନି ପାଦୁକା ଯୋଗମୟୀ ।
ଚରଣ ତଳେ ଦେଲା ମହୀ ॥
ଆକାଶ ଦେଲା ପୁଷ୍ପମାଳି ।
ଆକାଶଚର ଗଣେ ମିଳି ॥
ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଯେତେ ।
ଯେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ବିଦ୍ୟା ଯୁତେ ॥
ମିଳି ସକଳ ମୁନିଗଣେ ।
ଆଶିଷ ଦେଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ସମୁଦ୍ର ଶଙ୍ଖ ଦେଲା କରେ ।
ଯେ ନାଦେ ଦଶଦିଗ ପୂରେ ॥୧୮,୧୯

ସମୁଦ୍ର ଗିରି ନଦୀ ଯେତେ ।
ବାଟ ଛାଡ଼ିଲେ ତାର ରଥେ ॥
ସୂତ ମାଗଧ ବନ୍ଦୀ ମେଳେ ।
ପୃଥୁର ସମୀପେ ମିଳିଲେ ॥୨୦
ସ୍ତୁତି ଉଦ୍ୟମ ତାଙ୍କ ଜାଣି ।
ମେଘ-ଗମ୍ଭୀର ମୃଦୁବାଣୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ନିକଟେ ବସାଇ ।
ପୃଥୁ କହନ୍ତି ଭାବ ବହି ॥୨୧

ପୃଥୁ ଉବାଚ

ଆହେ ମାଗଧ ସୂତେ ଶୁଣ ।
ତୁହ୍ମା ଭବିଷ୍ୟ ସ୍ତୁତି ଭଣ ॥
ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୋର ଗୁଣ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପେ ଅଛି ପୁଣ ॥
ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭେ କହିବ ଭବିଷ୍ୟତେ ॥
ମିଥ୍ୟା ବଚନେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ମଧୁରଭାଷୀ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇ ॥
ଏବେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କର ।
ଯାହା ଅଟଇ ମୋକ୍ଷ ଦ୍ୱାର ॥୨୨-୨୫*
ଏମନ୍ତ ପୃଥୁର ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଜାଜନ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ବିଷ୍ଣୁ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୃଥୁଚରିତଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷୋଡ଼ଶେ ପୃଥୁସ୍ତୁତି ବାଣୀ । ମୁନିଙ୍କ ବୋଲେ ଭାଟେ ଭଣି ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ସାବଧାନେ ।
ସୂତ ମାଗଧ ତୋଷମନେ ॥
ମୁନିଙ୍କ ମତେ ସାଧୁବାଣୀ ।
ପୃଥୁ ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି ॥୧
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ତାହା କେ ସମର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣନେ ।
ଯେଣେ ବ୍ରହ୍ମାଦି ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରମେ ॥
ତୁ ଦେବ ନିଜ ମାୟା ବଳେ ।
ଶରୀର ବହୁ ଏ ଶୟନେ ॥

* ୨୨ଶରୁ ୨୫ଶ ଶ୍ଳୋକର ମର୍ମ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ବେଣ ଶରୀରୁ ତୁହି ଜାତ ।
ଏ କଥା ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ତଥାପି ତୋର ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଭାବେ କହିବୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୨,୩
ତୁ ଧର୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ସାର ।
ଯେ ଧର୍ମ ଲୋକ-ଉପକାର ॥
ଅଧର୍ମ ନାଶି ଧର୍ମ ପାଳୁ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ ॥୪
ଶରୀର ବହୁ କାଳେ କାଳେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ରଖୁ ମହୀତଳେ ॥୫
ସକଳଭୂତେ ସମେ ବସୁ ।
ସବିତା ରୂପେ ତୁ ପ୍ରକାଶୁ ॥
ହିମ ଗ୍ରୀଷମ ଅଷ୍ଟମାସ ।
ସବିତା ଯେହ୍ନେ ଜଳ ରସ ॥
ସକଳ ସ୍ଥାନୁ ସେ ହରଇ ।
ବରଷା କାଳେ ବରଷଇ ॥
ସେ ରୂପେ ତୁ କର ଗ୍ରହଣ ।
କରି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ ଦେବୁ ଦାନ ॥୬
ପୃଥିବୀ ସମ ସର୍ବ ସହୁ ।
ବିକାର ଅବିକାର ନୋହୁ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁ କରୁଣ ।
ଆରତ ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ଛାଡ଼େ ବାରି ।
ଜନ ନିମନ୍ତେ ଶସ୍ୟକାରୀ ॥୭,୮
ତୋହର ବଚନ ଅମୃତ ।
ଶୁଣି ନିସ୍ତରିବେ ଜଗତ ॥
ତୋର ବଦନ ସ୍ମିତହାସ ।
ଦେଖନ୍ତେ ହେବ ଦୁଃଖନାଶ ॥୯
ତୋହର କର୍ମ ବ୍ୟକ୍ତ ନୋହେ ।
ଫଳ ଫଳିଲେ ଜଣାଯାଏ ॥
ତୋହର ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ତରାଳ ।
ବରୁଣ ପ୍ରାୟ ତୁ ଗମ୍ଭୀର ॥
ଅନନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ଅଶେଷ ଗୁଣର ସାଗର ॥୧୦

ତୁ ଦୁରାସଦ ଦୁର୍ବିସହ ।
ନିକଟେ ଥାଇ ଦୂର ପ୍ରାୟ ॥୧୧
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଅନ୍ତର ବାହାର ।
ଜାଣୁ ତୁ ହେଲେ ପେଷି ଗ୍ୱର ॥୧୨
ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ଉଦାସୀନ ।
ଶରୀରେ ଯେସନେ ପବନ ॥
ଅଦୋଷୀ ଜନ ତୁ ନ ଦଣ୍ଡୁ ।
ପୁତ୍ର ହେଲେହେଁ ଦୋଷୀ ଦଣ୍ଡୁ ॥୧୩
ଅପ୍ରତିହତ ଚକ୍ର ତୋର ।
ତେଜେ ଯେସନେ ଦିବାକର ॥୧୪
ତୋହର ଆତ୍ମା ବିଚେଷ୍ଟିତ ।
ଲୋକରଞ୍ଜନ ଏ ଜଗତ ॥
ଯେ ରାଜା ପ୍ରଜା ମନ ରଞ୍ଜେ ।
ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜେ ॥୧୫
ସତ୍ୟସନ୍ଧ ତୁ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ।
ବୃଦ୍ଧସେବକ ବିପ୍ରଭକ୍ତ ॥
ଶରଣ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଦୀନବତ୍ସଳ ଦୁଃଖହର ॥୧୬
ପର ରମଣୀ ମାତୃପ୍ରାୟ ।
ନିଜ କାମିନୀ ଅର୍ଦ୍ଧକାୟ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରପ୍ରାୟ ଚିତ୍ତେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ସେବା ଯାର ନିତ୍ୟେ ॥୧୭
ପ୍ରାଣୀ ବିଷୟେ ଆତ୍ମା ପ୍ରାୟେ ।
ଦୟା ବସଇ ଯାର ଦେହେ ॥
ସୁହୃଦ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ ।
ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଅସାଧୁଗଣେ ଦଣ୍ଡଧର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶରଣ ସୋଦର ॥୧୮
ନିର୍ଗୁଣ ଭଗବାନ ତୁହି ।
କୂଟସ୍ଥ ଆତ୍ମା କଳା ବହି ॥
ଯେତେ ଅବିଦ୍ୟା ବିରଚିତ ।
ନାନା ଭାବରେ ସେ ପ୍ରତୀତ ॥
ହେଲେହେଁ ତୋହର ଶରୀରେ ।
ଦିଶଇ ବିଅର୍ଥି ବେଭାରେ ॥

ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ।
ଜଗତ ନିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ॥୧୯
ତୁ ନୃପନାଥ ଏକରଥୀ ।
ମହୀମଣ୍ଡଳେ ଯେତେ ଛନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ରକ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତେ ।
ଉଦୟଗିରି ପରିଯନ୍ତେ ॥
ଭ୍ରମିବୁ ରଥେ ଧନୁ ଧରି ।
ଦିଗସମୂହ ବନ ଗିରି ॥
ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତେ ସାବଧାନେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଆଦିତ୍ୟ ରଥ ଯେହ୍ନେ ॥୨୦
ଯେ ଲୋକପାଳ ରାଜାଗଣେ ।
ବଳି ହରିବେ[୧] ଯେଝାସ୍ଥାନେ ॥
ଗାଇବେ ତୋର ଯଶ ଗୁଣ ।
ଖଟିବେ ତୋହର ଚରଣ ॥୨୧
ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ଶରେ ଗିରି ।
ଛେଦି ପୃଥିବୀ ସମ କରି ॥
ମେଦିନୀ ସ୍ତନୁ ପୟ ଦୁହିଁ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ପ୍ରାଣବୃତ୍ତି ଦେଇ ॥
ଖିଳ ଅଖିଳ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ପାଳିବ ଏ ନୃପକେଶରୀ ॥୨୨
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ଲାଞ୍ଜ ଟେକି ।
ବିକ୍ରମି ଚରେ ମହାବଳୀ ॥
ତେହ୍ନେ ତୁ ଧନୁର ଟଙ୍କାରେ ।
ବିକ୍ରମି ବସନ୍ତେ ରଥରେ ॥
ଦେଖି ସକଳ ଶତ୍ରୁଗଣେ ।
ଭୟେ ପଶିବେ ଘୋରବନେ ॥
ମୃଗ ଯେସନେ ସିଂହ ଦେଖି ।
ପଳାନ୍ତି ବିପିନ ଉପେକ୍ଷି ॥୨୩
କରିବୁ ଅଶ୍ୱମେଧ ଶତ ।
ତ୍ରିଦିବେ ଯେହ୍ନେ ସୁରନାଥ ॥
ଶେଷ ଯଜ୍ଞରେ ଅଶ୍ୱ ତୋର ।
ହରିବେ ସ୍ୱୟଂ ପୁରନ୍ଦର ॥୨୪
ସ୍ୱଭୋଗ ଅନ୍ତେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ* ।
ସନତକୁମାରଙ୍କ ମେଳେ ॥

୧. ବଳି ହରିବେ—ଶୁଳ୍କ ବା ଉପହାର ଅର୍ପଣ କରିବେ । ମୂଳ ଶ୍ଲୋକାନୁସାରେ 'ବଳିଂ ହରିଷ୍ୟନ୍ତି' (ଶୁଳ୍କଂ ସମର୍ପୟିଷ୍ୟନ୍ତି) ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ସ୍ୱଗୃହ ସମୀପସ୍ଥ ଉପବନରେ ସନତ୍‌କୁମାରଙ୍କ ସହ ଭେଟ ହେବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଭକତି କରି ବିଷ୍ଣୁ ପାଦେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶିବୁ ନିଜପଦେ ॥୨୫
ତୋର ଚରିତ ଇହଲୋକେ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ବିସ୍ତାରିବେ ମୁଖେ ॥୨୬

ହେ ପୃଥୁ ପରାକ୍ରମ ତୋର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋର ମହିମା କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ତରିବେ ଭବ ଜଳୁ ପ୍ରାଣୀ ॥୨୭

ସୁଜନେ ଶୁଣ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଏ ପୃଥୁ ରାଜାର ଚରିତ ।॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁସ୍ତବୋ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହୀ ଗ୍ରାସନ୍ତେ ଶସ୍ୟବୀଜ । ମାରି ଧାଇଁଲେ ପୃଥୁରାଜ ॥
ଭୟେ ଧରଣୀ କଲା ସ୍ତବ । ସତର ଅଧ୍ୟାର ପ୍ରସ୍ତାବ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପୃଥୁରାଜା ବୋଲେ ।
ସୂତ ମାଗଧେ ଏକ ତୁଲେ ॥
ଭବିଷ୍ୟେ କଲେ ଯେତେ ସ୍ତୁତି* ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦେ ନରପତି ॥
ଆତ୍ମାର ଗୁଣ କର୍ମ ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୋଷ ମନେ ନୃପମଣି ॥
ବାଞ୍ଛିତ ସର୍ବ ସୁଖ ଦେଲା ।
ଅନେକ ମତେ ମାନ୍ୟ କଲା ॥୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଅମାତ୍ୟ ପୁରୋହିତ ଜନ ॥
ସକଳ ଜନପଦ[ψ] ଆଣି ।
ସନ୍ତୋଷ କଲା ନୃପମଣି ॥୨

ବିଦୁର ଉବାଚ

କେମନ୍ତେ ଗୋରୁ ରୂପ ଧରି ।
କ୍ଷୀର ସ୍ରବିଲା ବସୁନ୍ଧରା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସେ ବହୁରୂପିଣୀ ।
କେବା ମହିମା ତାର ଜାଣି ॥
ତାହାକୁ କେମନ୍ତେ ଦୁହିଁଲା ।
ଦୋହନେ ବତ୍ସା କେବା ହେଲା ॥୩
ସ୍ୱଭାବେ ଶରୀର ବିଷମ ।
ତାକୁ କେମନ୍ତେ କଲା ସମ ॥

କି ଅର୍ଥେ ଅଶ୍ୱମେଧ କଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ର କିମ୍ପାଇଁ ଅଶ୍ୱ ନେଲା ॥୪
ସନତକୁମାରଙ୍କ ମେଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମସମ୍ପାଦି କେତେ କାଳେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଠହୁଁ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ପଶ୍ଚାତେ କି ଗତିକୁ ପାଇ ॥୫
କି ଅର୍ଥେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ଜଗତେ ପୃଥୁ ରୂପ ଧରି ॥
ସୁପୁଣ୍ୟ କଥା ବିସ୍ତରିଲେ ।
ସୁଯଶ ଜଗତେ ରଖିଲେ ॥୬
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ମୁଁ ତୋର ସେବକ ଉଚିତେ ॥
କେମନ୍ତେ ପୃଥୁରୂପେ ହରି ।
ଦୋହନ କଲେ ବସୁନ୍ଧରା ॥
ବିଷ୍ଣୁ କଥା ସେ ଗୁଣ ସାର ।
ଯା ଶୁଣି ନିସ୍ତରେ ସଂସାର ॥୭

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବିଦୁର ବଚନେ ।
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନି ତୋଷମନେ ॥
ପ୍ରଶଂସି ବିଦୁର ବଚନ ।
କହେ ପରାଶର ନନ୍ଦନ[୧] ॥୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକମନେ ।
ପୃଥୁକୁ ମିଳି ବିପ୍ରଜନେ ॥
ବିଧାନେ ଅଭିଷେକ କଲେ ।
ଜନ ପରଜା ଏକମେଳେ ॥
ସକଳେ ହୋଇ ଏକମନ ।
ମିଳିଲେ ପୃଥୁ ସନ୍ନିଧାନ ॥
କହନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ।
କ୍ଷୁଧାଏ କମ୍ପେ ଆମ୍ଭ ଦେହୀ ॥୯
କ୍ଷୁଧା-ଅନଳ ଦହେ ମନେ ।
ବୃକ୍ଷ କୋଟରେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ॥
ଏଥକୁ କର ତୁ କାରଣ ।
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲୁ ଶରଣ ॥
କ୍ଷୁଧା ନ ସହେ ଆମ୍ଭ ଦେହ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ବୃତ୍ତି ଦିଅ ॥୧୦
କ୍ଷୁଧା ହରଇ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ।
ଭୋ ଦେବ କର ପରିତ୍ରାଣ ॥
ଅନ୍ନ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ।
ପ୍ରଜା ନ ଥିଲେ ରାଜା କାହିଁ ॥୧୧
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କ ରୋଦନ ।
ଶୁଣିଣ ଛନ୍ନ ପୃଥୁ ମନ ॥

୧. ପରାଶର ନନ୍ଦନ—ପରାଶରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ମୈତ୍ରେୟ ।

* ବସ୍ତୁତଃ ପୃଥୁ ନିଜର ସ୍ତୁତି କରାଇ ନାହାନ୍ତି, ବରଂ ସୂତ ମାଗଧମାନେ ମୁନିଗଣଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାନୁସାରେ ହିଁ ପୃଥୁଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତିମାନ ଗାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହୋଇଛି ।

ψ ଜନପଦବାସୀ ଅର୍ଥରେ ।

ବୋଲଇ ଅନ୍ନ କେ ହରିଲା ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏତେ ଦୁଃଖ ଦେଲା ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଜାଜନେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ସ୍ଥିର ମନେ ॥
ତୋ ପିତା ଅରାଜକ କାଳେ ।
ଏ ଭୂମି ଗୋରୁ ରୂପେ ବଳେ ॥
ରାତ୍ରେ ସକଳ ଶସ୍ୟ ଖାଇ ।
ଦିବସେ ସମୁଦ୍ରେ ଲୁଚଇ ॥
ଆମ୍ଭର ଶସ୍ୟବୀଜ ବଳେ ।
ଭକ୍ଷିଲା କ୍ଷୁଧାର ଅନଳେ ॥
ତାହାକୁ କେବେହେଁ ନ ଦେଖି ।
ଏଣୁ ହୋଇଲୁ ଆମ୍ଭେ ଦୁଃଖୀ ॥୧୨
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଜାବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ପୃଥୁ ବିଚାରି ମନେ ପୁଣି ॥
ଭୂମି ଜୀବନ ହରିବାରେ ।
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡ ଧରି କରେ ॥
ବାଣ ନିବେଶି ଧନୁଗୁଣେ ।
ତ୍ରିପୁର ବଧେ ରୁଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ॥୧୩
ଧରଣୀ ପୃଥୁ ତେଜ ଦେଖି ।
ଧାଇଁଲା ସମୁଦ୍ର ଉପେକ୍ଷି ॥
ଭୟେ ଗ୍ରହିଁଇ ଦଶଦିଶେ ।
ମୃଗ ଯେସନେ ବ୍ୟାଧ ତ୍ରାସେ ॥୧୪
ପୃଥୁ ଧାମଇଁ କୋପମନେ ।
ରୋଷିତ ଅରୁଣ ଲୋଚନେ ॥
ଶର ସନ୍ଧାନି ଧନୁ ଗୁଣେ ।
ଧାମଇଁ ପୃଥ୍ୱୀ ଧାଇଁ ଯେଣେ ॥
ପୃଥ୍ୱୀ ପଳାଇ ଯେଣେ ଯେଣେ ।
ପୃଥୁ ଧାମଇଁ ତେଣେ ତେଣେ ॥୧୫
ଦିଗ ବିଦିଗ ଭୂମି ଶୂନ୍ୟେ ।
ପ୍ରତାପେ ମିଳିଲେ ଗଗନେ ॥
ପୃଷ୍ଠେ ଗ୍ରହାନ୍ତେ ପୃଥୁ ଦେଖେ ।
କେବା ଅବନୀ ପ୍ରାଣ ରଖେ ॥୧୬
ଦେବୀ ଲଭିଲା ତ୍ରାସ ମନେ ।
ମୃତ୍ୟୁର ଭୟେ ପ୍ରାଣୀ ଯେହ୍ନେ ॥
ଚଳି ନ ପାରି ଦୁଃଖ ମନେ ।
ମିଳିଲା ପୃଥୁ ସନ୍ନିଧାନେ ॥୧୭

କମ୍ପଇ ଭୟେ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ପୃଥୁ ଚରଣେ ନମସ୍କରି ॥
ବୋଲଇ ମଧୁର ବଚନେ ।
ଇଷିତ ବିକଳ ବଦନେ ॥
ତୁ ମହାଭାଗ ଧର୍ମବେତ୍ତା ।
ଭୃତ ବତ୍ସଳ ସର୍ବଜ୍ଞାତା ॥
ପ୍ରାଣୀ ରକ୍ଷଣେ ଜନ୍ମ ତୋର ।
ତୁ ନାଥ ତ୍ରାହି ମୋତେ କର ॥୧୮
କିମ୍ପା ଜିଘାସା ମୋତେ କର ।
ଅପ୍ରାଧୀ ନୁହଇ ମୁଁ ତୋର ॥
ସ୍ତିରୀ ଗୋ-ବଧ ମୁହିଁ ମଲେ ।
କେସନେ ସମ୍ପାଦିବୁ ଭଲେ ॥
ଏକ ମାରଣେ ବେନି ଦୋଷ ।
ସଂସାରେ ଥିବ ଅପଯଶ ॥୧୯
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଅପରାଧ କଲେ ।
ପଣ୍ଡିତେ ନ ମାରନ୍ତି ଭଲେ ॥
ତୁ ନାଥ କରୁଣା ସାଗର ।
ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ସୋଦର ॥୨୦
ଦଦରା ନାବ ପ୍ରାୟେ ମୁହିଁ ।
ଏ ଭାର ନ ପାରଇ ସହି ॥
ମୋହର ମଲେ ଏ ଜଗତେ ।
ଏ ପ୍ରଜା ରଖିବୁ କେମନ୍ତେ ॥୨୧

ପୃଥୁ ଉବାଚ

ଶୁଣ ଧରଣୀ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତୁ ମଲେ ମୋର ନାହିଁ ଡର ॥
ମୋହର ଆଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗୁ ତୁହି ।
ତୋର ମାରଣେ ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୨୨
ପିତା ମରଣେ ଅରାଜକେ ।
ସକଳ ଶସ୍ୟବୀଜ ସୁଖେ ॥
ଖାଇଲୁ ଗୋରୁ ରୂପ ହୋଇ ।
ସଂସାରେ ଶସ୍ୟବୀଜ ନାହିଁ ॥
ଅନ୍ନ ନ ଥିଲେ ପ୍ରଜାଜନ ।
କେମନ୍ତେ ରଖିବେ ଜୀବନ ॥
ପ୍ରଜା ନ ଥିଲେ ରାଜା କାହିଁ ।
ଏ ଘେନି ତୋତେ ମୁଁ ମାରଇ ॥୨୩

ଦୁଷ୍ଟ ମାରଣ ରାଜା ଧର୍ମ ।
ଏ ତ ସ୍ୱଭାବେ ନିଜ କର୍ମ ॥
ମୁଁ ଯେବେ ନ ମାରିବି ତୋତେ ।
ଏ ପ୍ରଜା ବଞ୍ଚିବେ କେମନ୍ତେ ॥
ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟି କଲା ଯେତେ ।
ଅନ୍ନ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥
ସେ ଶସ୍ୟ ଗୋରୁ ରୂପେ ଖାଇ ।
ଏବେ ନ ଦେଉ କାହିଁପାଇଁ ॥
ତୁ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ଦୁରାଶୟ ।
ମାୟା ଭିଆଣେ ବହୁ ଦେହ ॥
ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ଯେଣୁ ମୋତେ ।
ତେଣୁ ଦଣ୍ଡିବି ଆଜି ତୋତେ ॥୨୪
ଏ ପ୍ରଜା ପୀଡ଼ିତ ଆରତେ ।
କ୍ଷୁଧିତ ଅନ୍ନ ଅପ୍ରାପତେ ॥
ସେ ଦୁଃଖ ନିବାରିବି ମୁହିଁ ।
ମୋ ବାଣେ ତୋର ମାଂସ ଦେଇ ॥୨୫
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ନପୁଂସକେ ।
ପୀଡ଼ିତ ଯାର ତହୁଁ ଲୋକେ ॥
ତାହାକୁ ରାଜା ନ ଦଣ୍ଡିଲେ ।
ସେ କିସ ରାଜା ଏ ସଂସାରେ ॥
ତାର ମାରଣେ ଦୋଷ ନାହିଁ ।
ସଂସାରେ ଧର୍ମ କଥା ଏହି ॥୨୬
ତୁ ମାୟା ଗୋରୁ ରୂପ ବହି ।
ସକଳ ଶସ୍ୟବୀଜ ଖାଇ ॥
ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ଯେବେ ମୋତେ ।
ନିଶ୍ଚେ ଦଣ୍ଡିବି ଆଜ ତୋତେ ॥
ତୋର ଶରୀର ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣେ ।
କାଟିବି ତିଳ ପରିମାଣେ ॥
ବାଣେ ତୋହର ପ୍ରାଣ ହରି ।
ମୁଁ ଆତ୍ମଯୋଗ ବଳେ କରି ॥
ବିସ୍ତାରି ମୋହର ଶରୀରେ ।
ଏ ପ୍ରଜା ରଖିବି ନିର୍ଭରେ ॥୨୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କହୁଁ ମହାକୋପେ ।
ପୃଥିବୀ ମିଳିଲା ସମୀପେ ॥

ଏମନ୍ତ ପୃଥୁ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହୀ ॥
ପୃଥୁ ଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ହୋଇ ॥୨୮

ଧରଣୀ ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ଗୁଣ ପ୍ରକାଶେ ତୋର ଦୃଶ୍ୟ ॥
ନିଜ ମାୟାରେ ଛନ୍ନ ହୋଇ ।
ସଂସାର ହିତେ ବହୁ ଦେହୀ ॥
ସ୍ୱରୂପେ ଅନୁଭବ ବୃତ୍ତି ।
ଦ୍ରବ୍ୟ କାରକ କ୍ରିୟା ରୀତି ॥
ସକଳ କରୁ ମାୟା ଭ୍ରମେ ।
ଊର୍ମି ଯେସନେ ଜଳଗ୍ରାମେ ॥୨୯
ମାୟା ରଚନା ମୋତେ କରି ।
ବିହରୁ ଆତ୍ମା ରୂପ ଧରି ॥
ସର୍ଜି ପାଳିଣ କରୁ ଅନ୍ତ ।
ଯେ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶେ ଜଗତ ॥
ସେ ମୋତେ ମାରିବାର ସଧେ ।
ଧାମଇଁ ଉଦ୍ୟତ ଆୟୁଧେ ॥
କେବା ରକ୍ଷଣେ ଅଛି ମୋର ।
ତୁ ନାଥ ନ କରୁ ବିଗ୍ରହ ॥୩୦
ତୁ ନିଜ ମାୟା ତର୍କ ବଳେ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ସର୍ଜୁ ଏ ଶୟଳେ ॥
ତୁ ନାଥ ଧର୍ମଙ୍କର ଗୁରୁ ।
କିମ୍ପା ନ ବୁଝି ମୋତେ ମାରୁ ॥
ଅନ୍ନ ନ ପାଇ ପ୍ରଜା ଯେବେ ।
ତୋତେ କହିଲେ ଅନୁଭବେ ॥୩୧
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଏ ତୋତେ ନୋହେ ଅଗୋଚର ॥
ତୁ ନାଥ ପଦ୍ମକଳ୍ପ ଅନ୍ତେ ।
ଶୂକର ରୂପେ ତୋଳି ଦନ୍ତେ ॥
ମୋତେ ସ୍ଥାପିଲୁ ଜନହିତେ ।
ଏବେ ସଂହାରିବୁ କେମନ୍ତେ ॥
ଯେ ଜନ ପ୍ରତିପାଳି ଥାଇ ।
ସେ ତାରେ ବଧ ନ ବାଞ୍ଛଇ ॥
ମୋହର ପ୍ରାୟ ଯେଉଁ ଜନ ।
ଈଶ୍ୱର-ମାୟାରେ ମୋହନ ॥
ତୁମ୍ଭର ଚେଷ୍ଟା ନ ଜାଣଇ ।
ବାଳୁତ ପ୍ରାୟେକ ଭ୍ରମଇ ॥
ହେ ବୀର ତୁମ୍ଭେ ଯଶସ୍କର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
କହିଲି ତୋର ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ।
ଭୋ ନାଥ କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ॥୩୨-୩୬*
ପୃଥିବୀ ପୃଥୁର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡଇ ପ୍ରମାଦ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁବିଜୟେ ଧରିତ୍ରୀନିଗ୍ରହୋ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟାଦଶରେ ପୃଥୁବଳେ । ସର୍ବେ ଦୁହିଁଲେ ମହୀ ଭଲେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

କୁପିତ ସ୍ଫୁରିତ ବଚନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅରୁଣ ଲୋଚନ ॥
ଏମନ୍ତ ପୃଥୁ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୟେ ଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ॥
ବିନୟେ କରି ନାନା ସ୍ତୁତି ।
ପୁଣି ବୋଲଇ ବସୁମତୀ ॥୧

ଧରଣୀ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ କୋପ ଛାଡ଼ ମୋତେ ।
ମୁହିଁ ଶରଣ ଗଲି ତୋତେ ॥
ଯେ ଆତ୍ମା କାର୍ଯ୍ୟ ବିଗ୍ରହଇ ।
ସଂସାରୁ ସାର ଆହରଇ ॥
ଚିତ୍ତେ ନ କଳ୍ପେ ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନେ ।
ପୁଷ୍ପରୁ ମଧୁକର ଯେହ୍ନେ ॥୨
ଯେ ଶାନ୍ତ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ସୁଯୋଗୀ ଜନ କହେ ମୁଖେ ॥
ଉପାୟେ ସେ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ।
ଉଭୟ-ଲୋକେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଏହା ଯେ ନ କରଇ ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ଯଶ ଲଭିବ କେମନ୍ତେ ॥୩-୫
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ହିତେ ।
ଶସ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କଲା ଯେତେ ॥
ସେ ସର୍ବ ମୋର ଦେହେ ଥିଲା ।
ଏମନ୍ତେ ତୋର ପିତା ମଲା ॥
ରାଜା ବିୟୋଗେ ସର୍ବ ଧର୍ମ ।
ଦୁଷ୍ଟେ ନାଶିଲେ ସର୍ବ କର୍ମ ॥
ଯେତେ ଓଷଧି ବୀଜ ଥିଲା ।
ଅରାଜା ଯୋଗେ ନାଶ ଗଲା ॥
ଚଉର ଭୟ ଅରାଜତ୍ୱେ ।
ଭବିଷ୍ୟ ଯଜ୍ଞରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥
କ୍ଷୀଣ ବୀରୁଧଂ[୧] ଦେଖି ମୁହିଁ ।
ଭକ୍ଷିଲି ଧେନୁରୂପ ହୋଇ ॥୬-୮
ଯଦି ମୁଁ ନ କରନ୍ତି ଗ୍ରାସ ।
ଦୁଷ୍ଟେ କରନ୍ତେ ସର୍ବନାଶ ॥
ସେ ସର୍ବ ଶସ୍ୟ ରସ ଯେତେ ।
କ୍ଷୀରେ ବସନ୍ତି ମୋର ଗାତ୍ରେ ॥

୧. ବୀରୁଧ—ବୃକ୍ଷ-ଲତା ।

* ୩୨ରୁ ୩୬ଶ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ତୁ ଏବେ ରକ୍ଷାକର ମୋତେ ।
ଦୋହନ କର ତୁ ଯୁଗତେ ॥୯
କ୍ଷରିବି ସର୍ବ ଶସ୍ୟ ମୁହିଁ ।
ଯାର ଜୀବନ ଯେଣେ ରହି ॥
ମୁଁ ସର୍ବ କାମଧେନୁ ରୂପେ ।
ସ୍ରବିବି ସର୍ବଜନ ମୁଖେ ॥
ତୁ ଏବେ ମୋତେ ରକ୍ଷା କର ।
ଧନୁ ଆୟୁଧ ପରିହର ॥୧୦
ସୁଷମ କର ମୋର ଗାତ୍ର ।
ମୁହିଁ ଯେସନେ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ॥
ସମ ହୋଇଲେ ମୋ ଶରୀର ।
ବର୍ଷାରେ ପୂରି ନୀରଧାର ॥
ସରସ ହୋଇ ମୋ ଶରୀର ।
ଶସ୍ୟ ଉଠିବ ନିରନ୍ତର ॥
ହୋଇବ ନାନାରୂପେ ଧାନ୍ୟ ।
ଜନ୍ତୁଏ ଲଭିବେ ଜୀବନ ॥୧୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଧରଣୀ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ପୃଥୁ ମନ ॥
ମନୁକୁ ବତ୍ସାରୂପ କରି ।
ଭାବେ ବୋଲଇ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ତୁ ଏହା ସ୍ତନ ପାନ କର ।
ଯେମନ୍ତେ ସଞ୍ଚରଇ କ୍ଷୀର ॥
ତକ୍ଷଣେ ପୃଥୁର ବଚନେ ।
ସେ ମନୁ ମୁଖ ଦେଲା ସ୍ତନେ ॥
ପିବନ୍ତେ ସଞ୍ଚରିଲା କ୍ଷୀର ।
ମେଘୁ ଯେସନେ ବୃଷ୍ଟିଧାର ॥
ଚରଣେ ବାନ୍ଧି ବତ୍ସା ମନୁ ।
ପୃଥୁ ଦୁହିଁଲା କ୍ଷୀର ସ୍ତନୁ ॥
କ୍ଷୀରେ ପୂରିଲା ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ଯେସନେ ସିନ୍ଧୁର ଲହରୀ ॥

ଗର୍ଭେ ଯେ ଶସ୍ୟବୀଜ ଥିଲା ।
କ୍ଷୀର ସଙ୍ଗତେ ସଞ୍ଚରିଲା ॥
ଶସ୍ୟ ହୋଇଲା ଅପ୍ରମିତେ ।
ପ୍ରଜାଏ ନେଲେ ଯେଝାମତେ ॥୧୨
ପୃଥୁ ଦୋହନ ଅନ୍ତେ ଦେବେ* ।
ସର୍ବେ ଦୁହିଁଲେ ଯେଝା ଭାବେ ॥ ୧୩
ମିଳି ସକଳ ଋଷିଗଣ ।
ଆନନ୍ଦେ ହୃଷୀକ ପାତ୍ରେଣ[1] ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ ବତ୍ସାରୂପ କରି ।
ଯେ ଯାହା ମତେ ସ୍ତନ ଧରି ॥
ଦୁହିଁଲେ ପୟ ଛନ୍ଦୋମୟ[2] ।
ଯେ ଭାବେ ତୁଟଇ ସଂଶୟ ॥୧୪
ପୁଣି ସକଳ ଦେବେ ଧରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବତ୍ସାରୂପ କରି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ପାତ୍ର ଆଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ଦୁହିଁଲେ ଧରଣୀ ॥
ସୋମ ଦୁହିଁଲେ ଯେଝାମତେ ।
ଅଶେଷ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ଅର୍ଥେ ॥
ଅମୃତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଓଜ ବଳ ।
ଦୁହିଁଲେ ପୟ ସୁନିର୍ମଳ ॥୧୫
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବେ ପୁଣ ଧରି ।
ପ୍ରହଲାଦକୁ ବତ୍ସା କରି ॥
ଦୁହିଁଲେ ଲୌହମୟ ପାତ୍ରେ ।
ସୁରା ଆସବ ଆଦି ଯେତେ ॥୧୬
ବିଶ୍ୱାବସୁଙ୍କୁ ବତ୍ସା କରି ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ଧରି ॥
ଦୁହିଁଲେ ପଦ୍ମପାତ୍ରେ କ୍ଷୀର ।
ମଧୁର ସୁଗନ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ॥୧୭
ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବତା ପିତୃଗଣେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କ୍ଷୀର ଜଣେ ଜଣେ ॥
ଅର୍ଯ୍ୟମା ବତ୍ସା କରି ହସ୍ତେ ।
କବ୍ୟ[3] ଦୁହିଁଲେ ଆମପାତ୍ରେ[4] ॥୧୮

ସକଳ ସିଦ୍ଧଗଣ ରଙ୍ଗେ ।
କପିଳ ବତ୍ସା ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
ସଂକଳ୍ପମୟ କ୍ଷୀର ଧାରେ ।
ଦୁହିଁଲେ ଜନ ଉପକାରେ ॥
ପୁଣି ମିଳିଲେ ବିଦ୍ୟାଧରେ ।
ଯେ ଯାହା ପାତ୍ର ଧରି କରେ ॥
ଏହୁ ଆକାଶ ପାତ୍ର ଧରି ।
ଖେଚରୀ ବିଦ୍ୟା[5] ଦୁହିଁ କରି ॥
ଆନନ୍ଦମନେ କ୍ଷୀର ଦୁହିଁ ।
ବସିଲେ ଯେଝାଭାବେ ଯାଇ ॥୧୯
ପୁଣି ମିଳିଲେ ପୁଣ୍ୟଜନେ[6] ।
ମୟକୁ ବତ୍ସା କଳ୍ପି ମନେ ॥
ମାୟାବୀଗଣ ପୁଣି ଆସି ।
ଧରଣୀ ସ୍ତନ ତଳେ ବସି ॥
ଆନନ୍ଦ ପାତ୍ର କରି ମନ ।
ସର୍ବେ ଦୁହିଁଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ[7] ॥୨୦
ମିଳିଲେ ଯକ୍ଷରକ୍ଷ ଗଣେ ।
ଭୂତ ବେତାଳ ଯାତୁଧାନେ ॥
କପାଳ ପାତ୍ରକୁ ଧଇଲେ ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଣି ବତ୍ସା କଲେ ॥
ରୁଧିର ମଦ୍ୟ ସେ ଦୁହିଁଲେ ।
ପିଶାଚେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ॥୨୧
ତକ୍ଷଣେ ସର୍ପଗଣେ ଆସି ।
ଧରଣୀ ସ୍ତନ ତଳେ ବସି ॥
ତକ୍ଷକ ବତ୍ସା ରୂପ କରି ।
ପୟ ଦୁହିଁଲେ ସ୍ତନ ଧରି ॥
ବିଳକୁ ପାତ୍ର କରି ରଙ୍ଗେ ।
ବିଷ ଦୁହିଁଲେ ଅତି ବେଗେ ॥୨୨
ପଶୁଏ ମିଳି ସ୍ତନ ଲାଗେ ।
ବୃଷକୁ ବତ୍ସା କରି ବେଗେ ॥
ତୃଣ ଦୁହିଁଲେ ଯେଝା ମତେ ।
ପୃଥ୍ୱୀରେ ଥିଲେ ଅବା ଯେତେ ॥

୧. ହୃଷୀକ ପାତ୍ରେଣ—ଇନ୍ଦ୍ରିୟରୂପୀ ପାତ୍ରରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମନ, ବାଣୀ ଓ ଶ୍ରୋତ୍ରେନ୍ଦ୍ରିୟରେ । ୨. ଛନ୍ଦୋମୟ—ବେଦ । ୩. କବ୍ୟ—ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପିତ ଅନ୍ନ । ୪. ଆମପାତ୍ରେ—କଞ୍ଚା ମାଟିପାତ୍ରରେ । ୫. ଖେଚରୀ ବିଦ୍ୟା—ଆକାଶରେ ବିଚରଣ କରିବା, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେବା ଇତ୍ୟାଦି ବିଦ୍ୟା । ୬. ପୁଣ୍ୟଜନ—କିଂପୁରୁଷ ପ୍ରଭୃତି । ୭. ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ—ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେବା ବିଦ୍ୟା ।

* 'ଦେବେ' ସ୍ଥାନରେ ସଂସ୍କୃତପାଠରେ 'ବୁଧାଃ' (ଅର୍ଥାତ୍ ବିଜ୍ଞଜନ) ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ମାଂସାଶୀ ଗଣେ ପରେ ଆସି ।
ଧରଣୀ ସ୍ତନ ତଳେ ବସି ॥
ସିଂହ ସହିତେ ପଶୁଗଣେ ।
ମାଂସ ଦୋହନ କଲେ ବଣେ ॥
ଶରୀର-ପାତ୍ରେ ମାଂସ ଦୁହିଁ ।
ଆନନ୍ଦ କଲେ ନିଜ ଦେହୀ ॥୨୩
ପକ୍ଷୀଏ କ୍ଷୀର-ପାନ ଆଶେ ।
ମିଳିଲେ ଧରଣୀର ପାଶେ ॥
ଗରୁଡ଼ ବତ୍ସା କରି ବଳେ ।
କୀଟ-ଫଳକୁ ସେ ଦୁହିଁଲେ ॥୨୪
ସକଳ ବୃକ୍ଷେ ଆଗସରି ।
ବଟବୃକ୍ଷକୁ ବତ୍ସା କରି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ଦୁହିଁ ରସମୟେ ।
କ୍ଷୀର ବରଷି ନିଜ ଦେହେ ॥
ହିମବନ୍ତକୁ ବତ୍ସା କରି ।
ଧାତୁ ଦୁହିଁଲେ ସର୍ବ ଗିରି ॥୨୫
ସେ ପୃଥ୍ୱୀ ପୃଥୁ ବଶେ ଥିଲା ।
ସକଳେ କାମଦୁଘା[1] ହେଲା ॥୨୬
ଏମନ୍ତେ ପୃଥୁ ଆଦି ସର୍ବେ ।
କ୍ଷୀର ଦୁହିଁଲେ ଯେଝାଭାବେ ॥
ଯେତେକ ଲୋକ ମୁନି ଆଦି ।
ଦୁହିଁଲେ ନିଜାନ୍ନ ସମ୍ପାଦି ॥୨୭
ପୃଥୁ ଧରଣୀ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଏ ମୋର ପାଇଁ ଦୁଃଖ ସହି ।
ରୂପ ବହିଲା ଧେନୁ ହୋଇ ॥
ଯେ ଯାହା ସୁଖେ ପୟ ନେଲେ ।
ସର୍ବେ ତୋଷିଲା ମହୀ ଭଲେ ॥
ସକଳେ ଲଭିଲେ ଜୀବନ ।
ଦେଖି ଏହାର ଦେହ ଧନ୍ୟ ॥
ଏ ମୋର ଦୁହିତା ହୋଇବ ।
ଏଣେ ବଞ୍ଚିଲେ ସର୍ବଜୀବ ॥
ଜୀବଙ୍କ ଜୀବଦାତା ଯେଣୁ ।
ଏହାର ପୃଥ୍ୱୀ ନାମ ତେଣୁ ॥
ହୋଇବ ଏ ମୋର ପ୍ରମାଣ ।
ଯେଣୁ ଏ ସଂସାର ଧାରଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ପୃଥ୍ୱୀ ନାମ କରି ।
ସୁଖେ ପାଳିଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୨୮
ଭୂମିରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାୟ ସ୍ଥାନ ।
ଧନୁହୁଳେ କରି ସମାନ ॥
ଯଥାଯୋଗ୍ୟରେ ପ୍ରାଣୀ ସ୍ଥାନ ।
କଳ୍ପିଲା ବେଣର ନନ୍ଦନ ॥୨୯
ଏମନ୍ତେ ପୃଥୁ ହୋଇ ରାଜା ।
ସମେ ପାଳିଲେ ଜନ ପ୍ରଜା ॥
ଭୂମି ଉପରେ ନାନା ଦେଶେ ।
ସକଳ ସ୍ଥାପିଲେ ହରଷେ ॥୩୦
ଗ୍ରାମାଦି ପୁର ଯେ ପତ୍ତନ[2] ।
ଘୋଷ[3] ବ୍ରଜ[4] ଶବର ସ୍ଥାନ ॥
ଆଖର ଖେଟ ଯେ ଖର୍ବଟ ।
ଦୁର୍ଗ ଗ୍ରାମାଦି ଯେ ନିର୍ମିତ ॥
ସେ ରାଜା ଅତି ସ୍ନେହଭରେ ।
ସକଳ ଜୀବଙ୍କୁ ନିର୍ଭରେ ॥
ଜନଙ୍କୁ ପାଳେ ପିତା ପ୍ରାୟେ ।
ସକଳେ ରହିଲେ ନିର୍ଭୟେ ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହିଲେ ସକଳେ ।
ଅଚଳ ଯେସନେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୩୧,୩୨
ପୃଥୁ ଚରିତ ସୁଧାବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୃଥ୍ୱୀଦୋହୋ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଶ୍ୱ ହରଣେ ବହି ରୋଷ । ପୃଥୁ ଚିନ୍ତନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ନାଶ ॥
ତାଙ୍କୁ ନିଷେଧ କଲେ ଧାତା । ଊନବିଂଶରେ ଏହି କଥା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ବିଷ୍ଣୁ ଗାଥା ।
କହିବା ପୃଥୁ ଯଜ୍ଞ କଥା ॥
ମିଳି ସକଳ ମୁନିଜନେ ।
ସନ୍ତୋଷେ ପୃଥୁ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ଯଜ୍ଞ କରଣ ଉଦଯୋଗେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ଭାର ଆଣି ବେଗେ ॥
ସୁପ୍ରାଚୀ ସରସ୍ୱତୀ ତୀର୍ଥେ ।
ଆରମ୍ଭ କଲେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତେ ॥୧
ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ।
ନ ସହି ମନେ ହେଲା ଦୁଃଖୀ ॥୨
ସେ ଯଜ୍ଞେ ଯଜ୍ଞପତି ହରି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଲେ ଦୟାକରି ॥୩
ଶଙ୍କର ପଦ୍ମଯୋନି ମେଳେ ।
ମିଳି ସକଳ ଦିଗପାଳେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ଗଣେ ।
ମୁନିଏ ବେଦ ଉଚ୍ଚାରଣେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗୀତ ନୃତ୍ୟ ସ୍ତୁତି ।
ସିଦ୍ଧ ଗୁହ୍ୟକ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ॥

୧. କାମଦୁଘା—ସର୍ବାର୍ଥଦାୟିନୀ । ୨. ପତ୍ତନ—ନଗର । ୩. ଘୋଷ—ଗୋପାଳବସ୍ତି । ୪. ବ୍ରଜ—ଗୋରୁଗୋଠ ।

ଦାନବ ଦୈତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧରେ ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ ମିଳିଲେ ସକଳେ ॥
ସୁନନ୍ଦ ନନ୍ଦ ଆଦି ମାନେ ।
ହରିର ପାରିଷଦ ଗଣେ ॥୪,୫
କପିଳ ନାରଦ ଯେ ଦତ୍ତ ।
ସନକ ଆଦି ଉପଗତ ॥୬
ସେ ପୃଥୁ ଯଜ୍ଞେ ବସୁମତୀ ।
ଧେନୁର ପ୍ରାୟ ଦୁଗ୍ଧବତୀ ॥
କାମଧେନୁର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଦେଲା ମହୀ ॥୭
ନଦୀଏ ଇକ୍ଷୁ ଦ୍ରାକ୍ଷା ଜଳେ ।
ବହିଲେ ଲହରୀ ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ଘୃତ ସଂଯୋଗେ ଦଧି ଅନ୍ନ ।
ତୋଷେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସର୍ବଜନ ॥
ସକଳ ବୃକ୍ଷେ ମଧୁ ପନ୍ତି.।
ଜୀମୂତ ପ୍ରାୟ ବରଷନ୍ତି ॥୮
ସମୁଦ୍ରେ ନାନା ରତ୍ନେ ପୂରି ।
ଗର୍ଜନ୍ତି ଉଲ୍ଲୋଳ ଲହରୀ ॥
ପର୍ବତେ ଚତୁର୍ବିଧ ଅନ୍ନ* ।
ଦେଇ ରଞ୍ଜିଲେ ପୃଥୁ ମନ ॥
ଲୋକପାଳକେ ଲୋକ ତୁଲେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ଭାର ସମ୍ପାଦିଲେ ॥୯
ପୃଥୁର ଯଜ୍ଞାରମ୍ଭ ଗ୍ରହିଁ ।
ବାସବ ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଏ ପୃଥୁ ଶତ କ୍ରତୁ[୧] କଲେ ।
ଲଭିବ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଭଲେ ॥
ମୋର ସମ୍ପଦ ଯିବ ନାଶ ।
ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତି ଛାଡ଼େ ଶ୍ୱାସ ॥୧୦
ଯଜ୍ଞର ଊନଶତ ଅନ୍ତେ ।
ଆତ୍ମାର ହିତ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥
ଯଜ୍ଞ ପଶୁକୁ ହରି ନେଲା ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ॥୧୧

ଆକାଶ ମାର୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ର ଗଲା ।
ପାଷଣ୍ଡ ଧର୍ମ ଆଚରିଲା ॥
ଧର୍ମେ ବିଭ୍ରମ ତାର ମନ ।
ସଭୟେ ଚିତ୍ତ ଛନଛନ ॥୧୨
ଅତ୍ରି ଯେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଥିଲେ ।
ଅଶ୍ୱର ହରଣ ଜାଣିଲେ ॥
ପୃଥୁପୁତ୍ରକୁ ଚାଇ ବେଗେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର କର୍ମ ତାର ଆଗେ ॥
କହିଲେ ଅଶ୍ୱହର ବାଣୀ ।
ପୃଥୁତନୟ ତାହା ଶୁଣି ॥୧୩
ଧନୁଶରକୁ ଧରି କରେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଧାଇଁଲା କୋପଭରେ ॥
ଡାକଇ ରହ ରହ ବାଣୀ ।
ସଭୟେ ଇନ୍ଦ୍ର ତାହା ଶୁଣି ॥
ନିଜ ଶରୀର ଛନ୍ନ କଲା ।
ଜଟିଳ ରୂପ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଭସ୍ମ ଭୂଷିତ ଦେହ ଗ୍ରହିଁ ।
ପୃଥୁନନ୍ଦନ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଜଟିଳ ଭସ୍ମ ଏହା ଗାତ୍ରେ ।
ଏହାକୁ ମାରିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ବାଣ ନ ଛାଡ଼ିଲା ॥୧୪
ତାର ରହିବା ପଥ ଦେଖି ।
ଅତ୍ରି ଯଜ୍ଞଶାଳ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବୋଲଇ ଇନ୍ଦ୍ର ବେଗେ ମାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଯଜ୍ଞଅଶ୍ୱ ଚୋର ॥
ଡାକନ୍ତି ମାର ମାର ବେଗେ ।
ତା ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ର ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ଭୟେ ଗ୍ରହିଁଲ ଦଶଦିଶେ ।
ସ୍ୱଭାବେ କେହି ନାହିଁ ପାଶେ ॥୧୫
ଏମନ୍ତ ଅତ୍ରିର ବଚନ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ପୃଥୁର ନନ୍ଦନ ॥

ଧାଇଁଲା ଶୂନ୍ୟେ କୋପ କରି ।
ହସ୍ତୀକୁ ଯେସନେ କେଶରୀ ॥୧୬
ବାସବ ଦେଖି ତ୍ରାସ ମନ ।
ଅଶ୍ୱକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ରହିଲା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଯାଇ ।
ପୃଥୁନନ୍ଦନ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଅଶ୍ୱକୁ ଘେନି ମହାରୋଷେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଗ୍ରହେଁ ଦଶଦିଶେ ॥
ନ ଦେଖି ପୁଣି ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ ।
ମିଳିଲା ଅତ୍ରି ସନ୍ନିଧାନେ ॥୧୭
ଅଶ୍ୱର ରଜ୍ଜୁ କରେ ଧରି ।
ଅତ୍ରି ଚରଣେ ନମସ୍କରି ॥
ତାର ଅଦ୍‌ଭୁତ କର୍ମ ଦେଖି ।
ମୁନିଏ ନାମ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଉଦ୍ଦେଶି ଆଣେ ଅଶ୍ୱ ।
ଦେଲେ ତା ନାମ ବିଜିତାଶ୍ୱ ॥୧୮
ପୁଣିହିଁ ରଜନୀ ପ୍ରବେଶେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ମିଳିଲା ଯଜ୍ଞଦେଶେ ॥
ଦେଖିଲା କେହି ନାହିଁ ପାଶେ ।
ସେ ପୁଣ ମନର ହରଷେ ॥
ଯଜ୍ଞର ଯୂପ[୨] ତଳୁ ଛନ୍ନେ ।
ହରିଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରସନେ[୩] ॥
ବିଗ୍ରହି ଅନ୍ଧକାର ଛଳେ ।
ଅଶ୍ୱକୁ ପୁଣି ନେଲା ବଳେ ॥୧୯
ଅତ୍ରି ଦେଖନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ।
ତ୍ରାସେ ପଳାଏ ଇନ୍ଦ୍ର ବେଗେ ॥
ବିଜିତାଶ୍ୱର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଅଶ୍ୱ ଆଣ ଯାଇ ॥
ତା ଶୁଣି ହସ୍ତେ ଧନୁ ଧରି ।
ଧାଇଁଲା ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ଡାକଇ ରହ ରହ ବାଣୀ ।
ତାର ବଚନ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ॥୨୦,୨୧

୧. କ୍ରତୁ—ଯଜ୍ଞ । ୨. ଯୂପ—ଯଜ୍ଞପଶୁକୁ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଯଜ୍ଞମଣ୍ଡପରେ ପୋତାଯାଇଥିବା ସଂସ୍କାରିତ ଖୁଣ୍ଟ । ୩. ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରସନେ— ସୁନା ଜଞ୍ଜିର ସହିତ ।

* ଚର୍ବ୍ୟ, ଚୂଷ୍ୟ, ଲେହ୍ୟ ଓ ପେୟ ।

ପଥେ ଅଶ୍ୱକୁ ଛାଡ଼ି ଛଳେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥
ପୁଣି ସେ ଅଶ୍ୱ ଧରି କରେ ।
ମିଳିଲା ପିତା ଯଜ୍ଞଘରେ ॥
ଅଶ୍ୱ ଗ୍ରେରାନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ପଥେ ।
ଛଳେ ଧଇଲା ରୂପ ଯେତେ ॥
ପାଷଣ୍ଡ ଜନ ସେହି ମତେ ।
ରୂପ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ଜଗତେ ॥୨୨
ପୃଥୁର ଯଜ୍ଞ ବିନାଶନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଯେତେ ରୂପ ଛଳେ ॥
ପାଷଣ୍ଡେ ସେହି ରୂପ ଚିହ୍ନି ।
ସଂସାରେ ଭ୍ରମ ସେ କରାନ୍ତି ॥
କେ ନଗ୍ନ ରକ୍ତପଟ ଧରେ ।
କେ ଭସ୍ମ ଭୂଷଣ ଶରୀରେ ॥
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗ ଆଚରନ୍ତି ।
ଆମ୍ଭର ହିତ ନ କରନ୍ତି ॥
ପାଷଣ୍ଡ ମାର୍ଗେ ଥାଇ ନିତ୍ୟେ ।
ଦୂଷଣ ଦେଇ ବେଦପଥେ ॥
ସେ ରୂପ ପ୍ରକାଶି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ।
ନିଗମ ନିନ୍ଦିବେ ପାଷଣ୍ଡେ ॥
ତାହାଙ୍କ ମତ ଯେ କରନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ନରକେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ॥୨୩-୨୫
ସେ କଥା ଶୁଣି ପୃଥୁ କୋପେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଜିଘାଂସେ ଦେହ କମ୍ପେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ମାରଣେ କୋପ କରି ।
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡ ଶର ଧରି ॥
କୋପନ୍ତେ ଅରୁଣ ନୟନ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିରାଜେ ବଦନ ॥୨୬
ପୃଥୁ ଗମନ ଦେଖି ରଣେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ବିପ୍ରଗଣେ ॥

ଇନ୍ଦ୍ର ବିଷୟେ କୋପ ବହି ।
ବୋଲନ୍ତି ପୃଥୁ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଭୋ ପୃଥୁ ଶୁଣ ଧର୍ମକଥା ।
ଆଗମ ନିଗମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ପଶୁର ବିନା ଆନ ବଧ ।
ଯଜ୍ଞରେ ଅଟଇ ନିଷେଧ ॥୨୭
ତୋ ଯଜ୍ଞ-କୀର୍ତ୍ତି ନାଶେ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ଆମ୍ଭେ ନାଶିବୁ ତା ନରେନ୍ଦ୍ର ॥
ମନ୍ତ୍ର ଆହ୍ୱାନ ବଳେ କରି ।
ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତିକୁ ଧରି ॥
ନାଶିବୁଁ ତୋହର ଅହିତ ।
ତୋର ମାରିବା ନୋହେ ଯୁକ୍ତ ॥୨୮
ଏମନ୍ତ ପୃଥୁ ଆଗେ କହି ।
ଋତ୍ୱିଜେ ଅତି କୋପ ବହି ॥
ସ୍ରୁବକୁ ସର୍ବେ ଧରି ହସ୍ତେ ।
ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦିଅନ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ମିଳିଲେ ତତକ୍ଷଣ ।
ସମସ୍ତ ମୁନି ସନ୍ନିଧାନ ॥୨୯
ଇନ୍ଦ୍ରର ହିତ ଚିତ୍ତେ ବହି ।
ବୋଲନ୍ତି ମୁନିଗଣେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଶୁଣ ହେ ସର୍ବ ବିପ୍ରବର ।
ଯାହାକୁ ଯଜ୍ଞେ ତୁମ୍ଭେ ମାର ॥
ଯେ ଦେବ ଯଜ୍ଞଭାଗ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ସେ ଦେବଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରତେଜେ ॥
ଏ ଇନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ତନୁ ।
ଏହାକୁ ଛାଡ଼ ତୁମ୍ଭେ ମନ୍ୟୁ ॥
ଏହାର ଦେହେ ସର୍ବଦେବେ ।
ନିତ୍ୟେ ବସନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ଭାବେ ॥
ଆହୁତି ଯାର ମୁଖେ ଦେଇ ।
ତାହାକୁ କୋପ ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଏହାକୁ କୋପ ତୁ ନ କର ।
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଅର୍ଥେ ବର ॥

ଏ ଧର୍ମ ପରମ କାରଣ ।
ଅଶେଷ ସୃଷ୍ଟି ଉଦ୍ଧାରଣ ॥୩୦
ଏ ଯଜ୍ଞେ ଦ୍ରୋହ କର୍ମ କଲା ।
ପାଷଣ୍ଡ ପଥ ବିସ୍ତାରିଲା ॥୩୬*
ପାଷଣ୍ଡ ଉଦ୍ଧରିବା ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
ତୁ ସେ ସକଳ ଗୁଣମଣି ।
ଅପୂର୍ବ ନୋହେ କିଛି ପୁଣି ॥
ବେଣର ଦେହେ ଯେତେ ଦୋଷ ।
ତୋ ଜନ୍ମ କଲା ତାହା ନାଶ ॥୩୭
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର ।
ପାଷଣ୍ଡ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଉଦ୍ଧର ॥୩୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କୋପ ଛାଡ଼ି ମନେ ॥
ଯଜ୍ଞର ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ବିପ୍ରଜନେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ତୋଷିଲେ ସର୍ବଜନେ ।
ଅନ୍ନ ବସନ ଧେନୁ ଦାନେ ॥
ସେ ବିପ୍ରଜନ ହୋଇ ତୋଷ ।
ପୃଥୁକୁ କରନ୍ତି ଆଶିଷ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବଚନେ ସର୍ବଦେବେ ।
ତୋଷ ହୋଇଲେ ଯଜ୍ଞ ଭାଗେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସଙ୍ଗେ ସକଳ ବିପ୍ର ଘେନି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ନିଜସ୍ଥାନେ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ତୋଷମନେ ॥୩୯-୪୨
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ପୃଥୁବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୃଥୁଚରିତେ ଅଶ୍ୱମେଧେ ଏକୋନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

* ୩୧ଶ ରୁ ୩୫ଶ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଇନ୍ଦ୍ର ସହିତେ ବିଷ୍ଣୁ ଆସି । ପୃଥୁଙ୍କୁ ବରଦାନେ ତୋଷି ॥
ପୃଥୁର ଇନ୍ଦ୍ରର ମିଳନ । ବିଂଶତି ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ସାବଧାନେ ।
ପୃଥୁର ଯଜ୍ଞ ଅବସାନେ ॥
ସେ ଯଜ୍ଞପତି ଭଗବାନ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ସହିତେ ଆଗମନ ॥
ହରଷେ ପ୍ରଭୁ ଯଜ୍ଞପତି ।
ପୃଥୁକୁ ଗ୍ରହିଁଣ କହନ୍ତି ॥୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହେ ପୃଥୁ ନୃପନାଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ କଲା ଯଜ୍ଞେ ଘାତ ॥
ସେ ଅପରାଧ ଖଣ୍ଡିବାକୁ ।
ଏବେ ଅଇଲା ତୁମ୍ଭ ଠାକୁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସାଧୁ ନୃପବର ।
ଏହାର ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ॥୨
ଏ ଲୋକେ ସାଧୁ ଯେ ଅଟନ୍ତି ।
ସେ ଦ୍ରୋହ କର୍ମ ନ କରନ୍ତି ॥
ସାଧୁଙ୍କ ନାହିଁ ହିଂସାଭାବ ।
ସମେ ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ଜୀବ ॥
ଯେଣୁ ଏ ଦେହ ଆତ୍ମା ନୋହେ ।
ତେଣୁ ସେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ଦ୍ରୋହେ ॥୩
ଯେବେ ପୁରୁଷ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ।
ଦେବମାୟାରେ ମୋହ ହୋଏ ॥
ବୃଦ୍ଧ ସେବନ[୧] ଦୀର୍ଘକାଳ ।
କେବଳ ଶ୍ରମ ସିନା ସାର ॥୪
ଅବିଦ୍ୟା କାମ କର୍ମ ବଶେ ।
ଯେଣୁ ଏ ଦେହ ପରକାଶେ ॥
ଏ କଥା ଯେ ଜ୍ଞାନୀ ଜାଣନ୍ତି ।
ସେ ମୋହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୫
ଅନିତ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି ସେ ଦେହ ।
ତେଣୁ ତହିଁରେ ନାହିଁ ସ୍ନେହ ॥
ଗୃହ ଦ୍ରବିଣ[୨] ଦାରା ସୁତେ ।
ମମତା କରିବେ କେମନ୍ତେ ॥୬
ଏ ଆତ୍ମା ଦେହ ତହୁଁ ଭିନ୍ନ ।
ଶୁଣ କହିବା ତାର ଚିହ୍ନ ॥
ଏକଇ ଆତ୍ମା ସର୍ବଦେହେ ।
ଶୁଦ୍ଧ-ଅଶୁଦ୍ଧେ ଭେଦ ନୋହେ ॥
ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇ ଗୁଣାଶ୍ରୟ ।
ସେ ଆତ୍ମା ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ॥
ସେ ଏକ ଅଛି ସର୍ବଠାରେ ।
ଆବୃତ ନୋହେ ମାୟାଦ୍ୱାରେ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ଆତ୍ମା ପର ।
ସେ ଥାଇ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ॥
ଶରୀରୁ ଭିନ୍ନେ ଥାଇ ସେହି ।
ତାକୁ ଦେଖନ୍ତା ନାହିଁ କେହି ॥୭
ଆତ୍ମାକୁ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଦେଖନ୍ତି ଶରୀରେ ॥
ସେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତିରେ ଥାଇ ।
ପ୍ରକୃତି ଗୁଣେ ବଦ୍ଧ ନୋହି ॥୮
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ମୋତେ ପାଏ ।
ତୁମ୍ଭକୁ କହି ସେ ଉପାୟେ ॥
ନିତ୍ୟ ସ୍ୱଧର୍ମେ ପ୍ରାଣୀ ଥାଇ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯେ ମୋତେ ଭଜଇ ॥
ତାହାର ମନ ହେ ରାଜନ ।
କ୍ରମେ ହୁଅଇ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥୯
ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ଯାର ହୋଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଗୁଣ ପ୍ରତେଜଇ ॥
ସମତ୍ୱେ ସେ ସର୍ବ ଦେଖଇ ।
ସେ ଜୀବ ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣଇ ॥
ଭଜଇ ଶାନ୍ତି ଅବସ୍ଥାନ ।
ଲଭଇ କୈବଲ୍ୟ ନିର୍ବାଣ ॥୧୦
ଏ ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିମାନଙ୍କର ।
ଆତ୍ମା ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ସବୁଙ୍କର ॥
ଉଦାସୀଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସେ କୂଟେ ସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଇ ॥
ଏହାକୁ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଦେଖିଲା ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ମୁକ୍ତିକୁ ପାଇଲା ॥୧୧
ଦେଖ ଏ ଲିଙ୍ଗ କଳେବର ।
ସେ ପଞ୍ଚଭୂତେ ସ୍ଥୂଳତର ॥
ଏ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରି ଛନ୍ତି ଏଥି ।
ଚେତନ ରୂପେ ଆତ୍ମା ତଥି ॥
ଏ ଗୁଣ ପ୍ରବାହରୁ ହୋଇ ।
ଏହାକୁ ଯେ ଭେଦି ଦେଖଇ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖଇ ।
କ୍ଳେଶାଦି ତାକୁ ନ ବାଧଇ ॥
ଯେ ଜନ ଦୃଢ଼ଭକ୍ତି କରେ ।
ମନ ବାନ୍ଧଇ ଆତ୍ମଠାରେ ॥
ବିପଦ ସମ୍ପଦରେ ତାର ।
କେବେହେଁ ନୋହଇ ବିକାର ॥
ଶୋକାଦି ଦ୍ୱାରା ସେହିମାନେ ।
ବ୍ୟଥିତ ନୁହନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନେ ॥୧୨
ଏବେ ହୋ ବେଣଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଶୁଣିବା ଆମ୍ଭର ବଚନ ॥
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ଅଧମ ।
ଏ ତିନି ଦେଖ ତୁମ୍ଭେ ସମ ॥
ଏ ଦୁଃଖ-ସୁଖ ସମ କର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ନିବାର ॥
ବନ୍ଧୁ ଅମାତ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ।
ମୋହର ଦେବା ଜାଣି ଚିତ୍ତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗତେ ଘେନିଣ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳ ସ୍ୱଧର୍ମେଣ ॥୧୩

୧. ବୃଦ୍ଧ ସେବନ—ସାଧୁ ବା ବିଜ୍ଞଜନ ସେବା । ୨. ଦ୍ରବିଣ—ଧନସମ୍ପତ୍ତି ।

ପ୍ରଜାପାଳନ ରାଜା ଧର୍ମ ।
ପ୍ରଜା କରେ ଯେ ଶୁଭକର୍ମ ॥
ପରଲୋକରେ ଷଷ୍ଠ ଅଂଶ ।
ନୃପତି ଲଭଇ ଅବଶ୍ୟ ॥
ଯେ ରାଜା ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ନ ପାଳେ ।
ଅଧର୍ମେ କର ନିଏ ବଳେ ॥
ସେ ରାଜା ନରକ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ତାହାର କାହିଁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ॥୧୪
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଥାଇ ପ୍ରଜା ପାଳ ।
ଗୃହମେଧରେ କିଛିକାଳ ॥
ସନକ ଆଦି ମୁନିଜନେ ।
ଆସିବେ ତୁମ୍ଭର ଭୁବନେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନୟନେ ଦେଖିବ ।
ସୁଦିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭ ହେବ ॥୧୫
ତୋ ଗୁଣ ଶୀଳେ[1] ମୁହିଁ ବଶ ।
ହୋଇଲି ଜାଣ ହେ ନରେଶ ॥
ତେଣୁ ତୁ ମୋରଠାରୁ ବର ।
ଯେ ଇଚ୍ଛା ମାଗ ନୃପବର ॥
ତପସ୍ୟା ଯୋଗ ଯୋଗେ ମୁହିଁ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଅଟେ ଜାଣ ତୁହି ॥
ଯାହାର ଚିତ୍ତ ସମେ ଥାଇ ।
ତା ହୃଦେ ନିରତେ ମୁଁ ଥାଇ ॥୧୬

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ପୃଥୁଙ୍କୁ କହିଲେ ବୁଝାଇ ॥
ହରିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଧରି ଶିରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ପାଦେ ପ୍ରଣମିଲେ ॥୧୭
ଏମନ୍ତ କାଳେ ଦେବରାଜ ।
ଆପଣା କର୍ମେ ପାଇ ଲାଜ ॥
ପୃଥୁଙ୍କ ଚରଣେ ପଡ଼ିଲେ ।
ଅପ୍ରାଧ କଲଇଁ ବୋଇଲେ ॥
ପୃଥୁ ଯେ ତହୁଁ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
କରି ତୋଷିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ମନ ॥୧୮
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଗମନେ କଲେକ ଉଦ୍ୟମ ॥
ପୃଥୁ ଯେତେକ ପୂଜା କଲେ ।
ହରି ତା ଆନନ୍ଦେ ଘେନିଲେ ॥
ସେ ରାଜା ପଡ଼ି ହରିପାଦେ ।
ପ୍ରଣାମ କରିଣ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଆନନ୍ଦସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ପୁଲକ ସର୍ବାଙ୍ଗେ ବହିଲା ॥
ବେନି ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରେ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ହୃଦପଦ୍ମେ ଧରେ ॥
କର-ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
କହଇ ବିଷ୍ଣୁ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥୧୯-୨୨

ପୃଥୁ ଉବାଚ

ଆଜ୍ଞା ଯେ ଦେଲ ବର ଘେନ ।
ବରେ ମୋ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ବର ଘେନନ୍ତି ଭୋଗ ପାଇଁ ।
ସେ ଭୋଗ ନରକେ କି ନାହିଁ ॥
କୈବଲ୍ୟନାଥ ତୋତେ ପାଇ ।
କେ ଭୋଗ ବାଞ୍ଛେ ଜ୍ଞାନୀ ହୋଇ ॥୨୩
ଅପରେ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ସାର ।
ତହିଁରେ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ ମୋର ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ମକରନ୍ଦ ।
ଅତିହିଁ ରସାଳ ସୁଗନ୍ଧ ॥
ମହାନ୍ତ ଅନ୍ତଃହୃଦୟରୁ ।
ବାହାର ହୋନ୍ତେ ମୁଖଦ୍ୱାରୁ ॥
ତୁମ୍ଭର ଯଶ-ମଧୁ ବହେ ।
ତହୁଁ ଯେ ସୁଖ ଜାତ ହୁଏ ॥
ସେ ଯଶ ଶ୍ରବଣେ ମୋ ଇଚ୍ଛା ।
ଅୟୁତେ କର୍ଣ୍ଣ ଦିଅ ବାଞ୍ଛା ॥
ଏ ଦୁଇ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ମୋର ।
ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ଚକ୍ରଧର ॥୨୪
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ସୁଧା ଯଶ ।
ସାଧୁଙ୍କ ବଦନୁ ପ୍ରକାଶ ॥
କୁଯୋଗୀ ଜନେ ଦିଏ ଜ୍ଞାନ ।
ଆନେ ମୋ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥୨୫
ନିଖିଳ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ।
ତୁ ଗୁଣାଳୟ ତୋ ଚରଣ ॥
ସେବିବି ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପରାୟେ ।
ତା ସଙ୍ଗେ କଳି କିକି ହୋଏ ॥
ଜଗତ ଜନନୀ ସମେତେ ।
ବାଦ ହେଲେହେଁ ଅବିରତେ ॥
ତଥାପି ସେବା ନ ତେଜିବି ।
ଅବଶ୍ୟ ସେ ପାଦ ଭଜିବି ॥୨୬-୨୮
ଦୀନବତ୍ସଳ ତୋର ବାନା ।
ଭକ୍ତରେ ତୋହର କରୁଣା ॥
ଏଣୁ ଭଜନ୍ତି ଏକଭାବେ ।
ନିଷ୍କାମ ଭାବରେ ସାଧବେ ॥
ଅନ୍ୟତ୍ର ଫଳ ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦେ ତୋ ପାଦେ ଭଜନ୍ତି ॥୨୯
ଭଜିଲା ଲୋକଠାରେ ଯାହା ।
'ବର ମାଗ' ତୁ ବୋଲୁ ଯାହା ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଏ ବାଣୀ ।
ଜାଣିଲି ଏ ବିଶ୍ୱମୋହିନୀ ॥
ଫଳ ଆଶାରେ ଲୋଭୀ ହୋଇ ।
ମାୟାମୋହରେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
ତାଙ୍କୁ ନ ଦେବ ଭୋଗ କିଛି ।
ଯେବେ ଭକତେ ଦୟା ଅଛି ॥
ପିତା ଯେସନେ ପୁତ୍ର ହିତେ ।
କରଇ ସ୍ନେହ ଅବିରତେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସେ ରୂପେ ଆଚରିବ ।
ତେବେ ଭକତ ନିସ୍ତରିବ ॥୩୦-୩୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ପୃଥୁର ବଚନ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଭଗବାନ ॥
ହେ ରାଜା ମୋ ଚରଣ ଯୁଗେ ।
ତୋ ଦୃଢ଼ ଭକ୍ତି ହେଉ ବେଗେ ॥
ମୋର ବିଷୟେ ତୋର ବୁଦ୍ଧି ।
ଭକତି ଯୋଗେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏଣୁ ଦୁସ୍ତର ମୋର ମାୟା ।
ତୋତେ ନ ଲାଗୁ ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥୩୨
ଏମନ୍ତ ପରମାର୍ଥ ବାଣୀ ।
ରାଜର୍ଷି ପୃଥୁରେ ସେ ଭଣି ॥

୧. ଶୀଳ—ସ୍ୱଭାବ ।

ତାର ପୂଜନେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ତାଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ ବହି ॥
ଦେବ ଋଷି ପିତୃ ଗନ୍ଧର୍ବ ।
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ଯେ ପନ୍ନଗ ॥
କିନ୍ନର ଅପସର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
ଖଗାଦି ଏ ଜୀବଲୋକନ୍ତ ॥
ଯେ ସର୍ବ ବିଷ୍ଣୁସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ।
ସନ୍ତୋଷେ ପୃଥୁ ପୂଜା କଲେ ॥

ରାଜର୍ଷି ପୃଥୁ ଆନେ ଯେତେ ।
ଯେ ଉପାଧ୍ୟାୟ ଯଜ୍ଞଗତେ ॥
ହରିଲେ ତାହାଙ୍କର ମନ ।
ବୈକୁଣ୍ଠେ ବିଜେ ଭଗବାନ ॥
ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠେ ବିଜେ କଲେ ।
ସମସ୍ତ ଦେବେ ଦେଖୁଥିଲେ ॥
ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ଭଗବାନ ।
ପୁଣି ନମିଲେ ଦେବଗଣ ॥୩୪-୩୭*

ସେ ପୃଥୁ ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
କରିଣ ଗଲେ ନିଜ ପୁର ॥୩୮
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ପୃଥୁର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ସୁଜନଜନେ ଶୁଣ ଏହା ।
ଯେବେ ତରିବ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥
ପୁରାଣ କରି ଗୀତରସ ।
ଭଣଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁଚରିତେ ପୃଥୁସ୍ତବୋ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୃଥୁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ । ଦିଅନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣେ ଏକବିଂଶ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ନରସାଇଁ ।
ଯେ ପୁର ମୁକ୍ତାଦାମେ ଶୋହି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତୋରଣ ଦୁକୂଳେ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ପୁଷ୍ପମାଳେ ॥୧
ଚନ୍ଦନ ଅଗୁରୁ ଜଳରେ ।
ସିଞ୍ଚିତ ଦାଣ୍ଡ ଅଗଣାରେ ॥
ପୃଥୁ ବିଜୟେ ନିଜ ପୁର ।
ସେ ପୁର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ॥
ମୁକୁତାମାଳ ଲମ୍ବେ ତହିଁ ।
ଦିବ୍ୟ କୁସୁମେ ଶୋଭା ପାଇ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତୋରଣ ତହିଁରେ ।
ଧୂପ ସୁଗନ୍ଧ ମନୋହରେ ॥
ଚନ୍ଦନ ଅଗୁରୁରେ ମିଶି ।
ତୋଷେ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ପ୍ରଜା ଆସି ॥
ଫଳ ତଣ୍ଡୁଳ ଦୂର୍ବାକ୍ଷତେ ।
ପୂଜନ୍ତି ଦୀପ ଘେନି ହସ୍ତେ ॥୨
କଦଳୀ ସ୍ତମ୍ଭ ପୂଗ ପୋତେ ।
ତରୁ ପଲ୍ଲବମାଳା ଯୁତେ ॥

ସେ ପୁର ଅଟେ ଅଳଙ୍କୃତ ।
ମଙ୍ଗଳ ଚିହ୍ନ ଯେ ସର୍ବତ୍ର ॥
ପ୍ରଜାଏ ଦୀପାବଳୀ କର ।
ଆବର ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ॥୩
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କନ୍ୟାଗଣ ମେଳେ ।
ଦିବ୍ୟ କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଲୁଳେ ॥
ମିଳିଲେ ରାଜାର ଅଗ୍ରତେ ।
ପୂଜାର ବଳି ଘେନି ହସ୍ତେ ॥୪
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟନାଦ ।
ଋତ୍ୱିଜେ ପଢ଼ନ୍ତି ଯେ ବେଦ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସର୍ବେ ମିଳି ।
ସ୍ତିରୀଏ ଦ୍ୟନ୍ତି ହୁଳହୁଳି ॥
ଭୁବନେ ବିଜେ ନୃପବର ।
ସର୍ବତ୍ର ତେଜି ଅହଙ୍କାର ॥୫
ସେ ପୁରେ ମହାନ୍ତ ଯେ ଥିଲେ ।
ପୂଜିତ ହୋଇ ପୂଜା କଲେ ॥
ସେ ପୃଥୁ ଏ ରୂପେ ନାନାଦି ।
କୁଶଳ କର୍ମକୁ ସମ୍ପାଦି ॥
ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳ ପାଳନ ।
କରି ନିର୍ମଳ ଯଶ ପୁଣ ॥

ରଖି ମହୀରେ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ପରମପଦେ ସେ ପଶିଲେ ॥୬,୭

ସୂତ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ସୂତ ପୌରାଣିକ ।
ଶୁଣ ହେ ମୁନି ଶଉନକ ॥
ସେ ଆଦିରାଜା ପୃଥୁ ଯଶ ।
ଅଶେଷ ଗୁଣ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସେ ଯଶ ମହାଭାଗବତ ।
ବିଦୁର ଶୁଣି କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିଙ୍କୁ ପୂଜିଣ ।
ପୁଚ୍ଛଇ ପଡ଼ିଣ ଚରଣ ॥୮

ବିଦୁର ଉବାଚ

ସେ ପୃଥୁ ବିପ୍ରଙ୍କରେ କରି ।
ରାଜ୍ୟେ ହୋଇଲେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଅଶେଷ ଦେବଗଣଙ୍କର ।
ପୂଜା ପାଇଲେ ନୃପବର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ଧରି ତେଜେ ।
ଭୂମି ଦୁହିଁଲେ ବେନିଭୁଜେ ॥୯
ଯାର ବିକ୍ରମ ଅବଶେଷ ।
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ନରେଶ ॥

* ୩୩ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଏ ଲୋକପାଳ ଆଦି ଯେତେ ।
ଅଦ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ସେ ପୃଥୁରାଜା କୀର୍ତ୍ତି ପୁଣି ।
କେ ଅବା ସେ କଥା ନ ଶୁଣି ॥
ଏଣୁ ତା ଶୁଦ୍ଧକର୍ମ ଯେତେ ।
କହ ହେ ମୁନି ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୧୦
ଆନନ୍ଦେ ମଇତ୍ରେୟ ମୁନି ।
କହନ୍ତି ହରିଭାବ ଘେନି ॥(କ.)

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର କୁରୁବୀର ।
ଚରିତ ପୃଥୁ ରାଜନର ॥
ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ମଧ୍ୟେ ପୁର ।
ଭିଆଇ ରହି ପୃଥୁ ବୀର ॥
ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମ କ୍ଷୟ ପାଇଁ ।
ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ନରସାଇଁ ॥୧୧
ସପତଦ୍ୱୀପେ ଏକଦଣ୍ଡ ।
ଧରେ ସେ ନୃପତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବରୁ ଅନ୍ୟ ।
ଆଜ୍ଞା ଲଂଘନ୍ତା ନାହିଁ ଜନ ॥୧୨
ଏକ ସମୟେ ମହାସତ୍ର ।
ଆରମ୍ଭ କଲେ ବେଣସୁତ ॥
ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ଦେବଗଣ ।
ଦେବର୍ଷି ରାଜରଷିମାନ ॥୧୩
ଯେ ଯୋଗ୍ୟ ଯେମନ୍ତ ପୂଜାକୁ ।
ସେ ରୂପେ ପୂଜି ପୃଥୁ ତାଙ୍କୁ ॥
ଭିଆଇ ତହିଁ ମହାସଭା ।
ରାଜା ତୁରିତେ ହେଲେ ଉଭା ॥
ଦିଶଇ ତାରାଗଣ ମାଝେ ।
ସୁଧାଂଶୁ କି ଅବା ବିରାଜେ ॥୧୪
ଗଉରକାନ୍ତି ମନୋହର ।
ସୁନ୍ଦର ବଦନ ମଣ୍ଡଳ ॥
ଲମ୍ବ ପୃଥୁଳ ବେନି ଭୁଜ ।
ପଦ୍ମ ଅରୁଣ ଚକ୍ଷୁ ତେଜ ॥
ସୁନାସା ମୁଖ ଦନ୍ତପନ୍ତି ।
ସ୍ମିତ ଅଧରେ ଶୋଭା ଅତି ॥୧୫
ବିସ୍ତାର ବକ୍ଷ କମ୍ବୁଗ୍ରୀବ ।
ସୁନ୍ଦର ବିଶାଳ ନିତମ୍ବ ॥
ଉଦରେ ତ୍ରିବଳି ବିରାଜେ ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥପତ୍ର ଶୋଭା ଗଞ୍ଜେ ॥
ଆବର୍ତ୍ତ ନାଭି ସୁଗଭୀର ।
ବିରାଜେ ମଧ୍ୟଦେଶେ ତାର ॥
ହେମସ୍ତମ୍ଭ କି ଉରୁଯୁଗ ।
ଉନ୍ନତ ଅଗ୍ର ପାଦଯୁଗ ॥୧୬
ଅଳପ ବକ୍ର କୃଷ୍ଣ କେଶ ।
ଦୁକୂଳ ଶୋହେ କଟିଦେଶ ॥
କନ୍ଧେ ଉତ୍ତରୀ ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର ।
କୃଷ୍ଣ ଅଜିନ କୁଶ ହସ୍ତ ॥
ନିୟମେ ଛନ୍ତି ନରପତି ।
ତେଣୁ ଭୂଷଣ ନ ଧରନ୍ତି ॥
ତଥାପି ଦିବ୍ୟଶୋଭା ଦେହେ ।
ଦେଖନ୍ତା ଜନ ମନ ମୋହେ ॥୧୭,୧୮
ଶିଶିର-ସ୍ନିଗ୍ଧ ତାରା ପ୍ରାୟ ।
ନୟନେ ଗ୍ରହିଁ ନରରାୟ ॥
ବଚନ କହନ୍ତି ମଧୁର ।
ସରଳ ଅର୍ଥ ସୁଗମ୍ଭୀର ॥୧୯,୨୦

ପୃଥୁ ଉବାଚ

ଡାକିଣ କହନ୍ତି ରାଜନ ।
ଶୁଣିମା ହେଉ ସଭାଜନ ॥
ଆସିଛ ଯେତେ ସାଧୁଜନେ ।
ମନ ନିବେଶ ମୋ ବଚନେ ॥
ମୋହର ମନେ ଯେବା ଅଛି ।
ମୁଁ ତାହା ପ୍ରକାଶି କହୁଛି ॥୨୧
ରାଜତ୍ୱ କର୍ମେ ଧାତା ମୋତେ ।
ସର୍ଜନା କଲା ଏ ଜଗତେ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ମୁହିଁ ।
ପ୍ରଜା ପୋଷଣେ ବୃତ୍ତି ଦେଇ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ରଖଇ ଧର୍ମରେ ।
ଅଧର୍ମେ କେହି ନ ପ୍ରଚରେ ॥
ଏରୂପେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଯେ ପାଳେ ।
ସୁଗତି ଲଭେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କଲେ ସୁରକ୍ଷଣ ।
ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥
ଯାହାକୁ ସନ୍ତୋଷ ମୁରାରି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭବୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୨୨,୨୩
ଯେ ପ୍ରଜାଠାରୁ କର ନ୍ୟନ୍ତି ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଧର୍ମ ନ ଶିଖାନ୍ତି ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କ ପାତକ ଘେନନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ନରକେ ସେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୨୪
ଏ ଘେନି କହଇ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ।
ଭୟ ରଖିବ ଅଧର୍ମକୁ ॥
ମୋ ତହୁଁ ଧର୍ମ କର ଶିକ୍ଷା ।
ମୋ ପରଲୋକ ହେଉ ରକ୍ଷା ॥
ପରନିନ୍ଦାକୁ ପରିହରି ।
ହରିଙ୍କି ଭଜ ଦୃଢ଼ କରି ॥
ମୋଠାରେ ଅନୁଗ୍ରହ ଯେବେ ।
ହରିଙ୍କି ସେବା କର ତେବେ ॥୨୫
ହେ ଦେବ ପିତୃ ରଷିଗଣେ ।
ଯେତେ ଆସିଛ ସଭାସ୍ଥାନେ ॥
ସକଳେ ଅନୁମତି କର ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଅ ମୋର ॥୨୬
ବୋଲିବ ଅବା କିମ୍ବା କର୍ମ ।
କରିବୁ ହରି ସମର୍ପଣ ॥
ଶୁଣ ଏଥକୁ ମୋର ଗିର ।
ହେ ମାନ୍ୟଜନେ ହୋଇ ସ୍ଥିର ॥
ବେଦ ଆଜ୍ଞାରେ କର୍ମ କରି ।
ଦିଅନ୍ତି ତାର ଫଳ ହରି ॥
ପରମେଶ୍ୱର ଯଜ୍ଞପତି ।
ଉତ୍ତମ ଜନଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ॥
ଅଛଇ ଇହ ପରେ ଜାଣ ।
ବିଚିତ୍ର ଭୋଗ ସ୍ଥାନମାନ ॥
ନ ଥିଲେ ଫଳଦାତା ଏକ ।
କି ରୂପେ ପାଇବ ତା ଲୋକ ॥୨୭
ବୋଲିବ ଅବା ଏଥି ପୁଣ ।
ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱକର୍ମ କାରଣ ॥
ଶୁଣ ଏଥକୁ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ମହାନ୍ତମାନଙ୍କର ମତ ॥

ଯେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁବର ।
ଉତ୍ତାନପାଦ ଧ୍ରୁବ ଆର ॥
ଯେ ରାଜରଷି ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ଅଙ୍ଗ ନୃପତି ପିତୃତାତ* ॥୨୮
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି ଯେତେ ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବଳି ସର୍ବମତେ ॥
ଶ୍ରୀଗଦାଧର କର୍ମଫଳ ।
ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ କେବଳ ॥୨୯
ତ୍ରିବର୍ଗ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପବର୍ଗ ।
ଯେ ସାଧ୍ୟ ଅଛି ଭୋଗ୍ୟାଭୋଗ୍ୟ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ପରମ ଈଶ୍ୱର ।
ଦିଅନ୍ତି ସର୍ବ କର୍ମଫଳ ॥
ମୃତ୍ୟୁଙ୍କ ନାତି ଆମ୍ଭ ତାତ ।
ଧର୍ମ ବିଗ୍ରେ ବିମୋହିତ ॥
ସେପରି ଯେବା ଅଭାଗିନ ।
ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ଭଗବାନ ॥୩୦
ହରି ଚରଣ ପଦ୍ମ ଜାତ ।
ସରିତ☫ ପରାୟେ ସାକ୍ଷାତ ॥
ତାର ଚରଣ ସେବା ରୁଚି ।
ସକଳ ଜୀବେ କରେ ଶୁଚି ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ।
ମନର ମଳ ନାଶ ଯାଏ ॥୩୧
ମନର ମଳ ନାଶ ଗଲେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନର ବଳେ ॥
ଲଭି ଶ୍ରୀହରି ପାଦମୂଳ ।
ନ ପାଏ ପୁଣ ଏ ସଂସାର ॥୩୨
ଏ ଘେନି ସର୍ବେ ହରି ଭଜ ।
ବିଷୟ ବାସନା ପ୍ରତେଜ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ଅମ୍ବୁଜ ।
ଅଶେଷ କାମ ଲାଭ ବୀଜ ॥
କପଟ ଭାବ ପରିହରି ।
ଯେବା ଯେମନ୍ତ ଅଧିକାରୀ ॥

ଆପଣା ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ମତେ ।
ହରିଙ୍କି ଭଜ ଅବିରତେ ॥୩୩
ସେ ହରି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଘନ ।
ତହିଁକି ନାହିଁ ବିଶେଷଣ ॥
ଗୁଣ ବିହୀନ ସେହୁ ଯେବେ ।
ତଥାପି ନାନାରୂପ ଲଭେ ॥
ଯେ ହୋମ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରିୟା ଗୁଣ ।
ଅବଘାତାଦି[୧] ମନ୍ତ୍ର ପୁଣ ॥
ଅଙ୍ଗ ସାଧ୍ୟ ଯେ ଉପକାର ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ପଦାର୍ଥର ସାର ॥
ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମାଦି ନାମ ଧରି ।
ପ୍ରକାଶେ ଯଜ୍ଞରୂପେ ହରି ॥୩୪
ଯଜ୍ଞରେ ଯେବା ଫଳ ହୋଏ ।
ସେ ଫଳ ତହୁଁ ଭିନ୍ନ ନୋହେ ॥
ଯେ ଦେହେ ଚେତନା ରୂପରେ ।
ଅଛନ୍ତି ସକଳ ଶରୀରେ ॥
ଯେହ୍ନେ ଅନଳ ସମିଧରେ ।
ଏକ ସେ ନାନାରୂପ ଧରେ ॥
ସେ ରୂପେ ହରି ଦେହେ ଥାନ୍ତି ।
କର୍ମର ଫଳ ସେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥୩୫
ସେ ହରି ସର୍ବଗୁରୁ ପର ।
ସର୍ବଦେବତା ଅଧୀଶ୍ୱର ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସେ ପାଦେ ଭଜିଲା ।
ସେ ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କଲା ॥୩୬
କ୍ଷମା ତପସ୍ୟା ବିଦ୍ୟାବଳେ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଜକୁଳେ ॥
ଅପରେ ମହା ସାଧୁ ଧୀର ।
ବିଷ୍ଣୁଟି ଦେବତା ଯାହାର ॥
ସେ କୁଳେ ପ୍ରଭୁପଣ କଲେ ।
ପ୍ରମାଦ ପଡ଼ଇଟି ଭଲେ ॥୩୭
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ[୨] ନରହରି ।
ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବା କରି ॥

ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ସେ ପୁଣ୍ୟେ ଲଭିଲେ ।
ଉତ୍ତମ ଯଶ ହିଁ ପାଇଲେ ॥୩୮
ଯେ ଭଜେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳକୁ ।
ଈଶ୍ୱର ସନ୍ତୋଷ ତାହାକୁ ॥
ଏଣୁ ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ମାନ୍ୟ କରିବ ବିପ୍ରଜନେ ॥୩୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବଙ୍କର ମୁଖ ।
ତାଙ୍କ ଭୋଜନେ ଯେଉଁ ସୁଖ ॥
ସେ ସୁଖ ହରି ଆସ୍ୱାଦନ୍ତି ।
ଯଜ୍ଞେ ସେ ସୁଖ ନ ପାବନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇଲେ ।
ସକଳ ଯଜ୍ଞଫଳ ମିଳେ ॥୪୦
ଚେତନା ରହିତ ଅନଳେ ।
ଆହୁତି ମନ୍ତ୍ରଭାବେ ଦେଲେ ॥
ହରି ତା କଲେହେଁ ଭୋଜନ ।
ସୁଖ ନ ଲଭନ୍ତି ତେସନ ॥୪୧
ଯେ ବେଦ ଦର୍ପଣ ପରାୟେ ।
ସକଳ ଧର୍ମ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଏ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ତପସ୍ୟା ଶୁଦ୍ଧାଗ୍ର ।
ମଉନ ସଂଯମ ପ୍ରକାର ॥
ସମ୍ପାଦି ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଜମାନେ ।
ଧରନ୍ତି ତାକୁ ହରି ଧ୍ୟାନେ ॥
ବେଦାର୍ଥ କରନ୍ତି ବିଗ୍ର ।
ଯେ ବେଦ ହେତୁ ଏ ସଂସାର ॥୪୨
ସେ ଦ୍ୱିଜ ପାଦପଦ୍ମ ଧୂଳି ।
ମୁଁ ନିତ୍ୟେ ଧରିଛି ମଉଳି[୩] ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନିତ୍ୟେ ଏହା ବହେ ।
ପାପ ନ ରହେ ତାର ଦେହେ ॥
ସେ ସର୍ବଗୁଣେ ପୂଜ୍ୟ ହୋଇ ।
ସମ୍ପଦ ହାନି କେବେ ନୋହି ॥
ଗୋ ବିପ୍ର ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କିଙ୍କରେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋନ୍ତୁ ମୋରଠାରେ ॥୪୩,୪୪

୧. ଅବଘାତ—(ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ଗ୍ୱଉଳ ପ୍ରଭୃତି) କୁଟିବା । ୨. ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ—ବିପ୍ରଭକ୍ତ । ୩. ମଉଳି—ମସ୍ତକ ।
* 'ଅଙ୍ଗ ନୃପତି ପିତୃତାତ' ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ପିତାଙ୍କର ପିତା ମହାରାଜ ଅଙ୍ଗ ।
☫ 'ହରି ଚରଣପଦ୍ମ ଜାତ ସରିତ' ଅର୍ଥାତ୍ ଗଙ୍ଗା ।

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହୁଁ ପୃଥୁ ରାୟେ ।
ପିତୃ ଦେବ ଦ୍ୱିଜ ସମୂହେ ॥
ସକଳେ କଲେ ସାଧୁବାଣୀ ।
ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥୪୫
କହନ୍ତି ପୃଥୁଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ।
ତୁମ୍ଭେ ହେ ଧନ୍ୟ ଧର୍ମମତେ ॥
ସୁପୁତ୍ରେ ପୁଣ୍ୟଲୋକ ପାଇ[୧] ।
ଏ ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ଶ୍ରୁତି କହି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ଦଣ୍ଡଗ୍ରସ୍ତ ।
ମଲେ ଯେ ବେଣ ତୁମ୍ଭ ତାତ ॥
ସେ ମହାପାପୀ ହୋଇଥିଲେ ।
ତୁମ୍ଭ ସକାଶୁଁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥୪୬
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଯେସନେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ନିନ୍ଦନେ ଯାନ୍ତେ ତମେ ॥
ତା ସୁତ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ଭାବେ ।
ପିତାକୁ ନିସ୍ତାରିଲା ପୂର୍ବେ ॥୪୭
ତୁ ଏବେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପଣେ ।
ଏ ମହୀ ପାଳ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ॥
ବହୁ ବତ୍ସର ତୁମ୍ଭ ଆୟୁ ।
ନିରୁଜ[୨] ହୋଇ ତନୁ ରହୁ ॥
ଗୁଣେ ଅଖଣ୍ଡ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜ ।
ଭକ୍ତିରେ ହରିପାଦେ ଭଜ ॥୪୮
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ହରି କଥା ।
ତୁମ୍ଭର କୀର୍ତ୍ତନେ ସର୍ବଥା ॥
ଏଣୁ ଆମ୍ଭର ତୁମ୍ଭେ ନାଥ ।
ତୁମ୍ଭରେ ହୋଇଲୁ କୃତାର୍ଥ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ନିସ୍ତାରିଲ ।
ହରିଙ୍କ ମହିମା କହିଲ ॥୪୯
ଯେମାନେ ମହତ ଅଟନ୍ତି ।
ତାଙ୍କ ଚରିତ ଏହିମତି ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦ୍ୟନ୍ତି ଧର୍ମ ଶିକ୍ଷା ।
ଯେଣେ ହୁଅଇ ସର୍ବ ରକ୍ଷା ॥୫୦
ଆମ୍ଭେ ଅଜ୍ଞାନେ ଭ୍ରମୁଁ ଅତି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲ ଦିବ୍ୟଗତି ॥
ଏ ଘୋର ତମୁଁ ନିସ୍ତାରିଲ ।
ହରି ଭଜନ ଶିକ୍ଷା ଦେଲ ॥୫୧
ହେ ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ପୁଣ୍ୟବ୍ରତ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ୍ଭ ପ୍ରଣମିତ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ନମସ୍କାର ॥୫୨
ପୃଥୁ ପ୍ରଜାଜନ ଚରିତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁଚରିତେ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ହରିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ । ସେ ସ୍ୱରି ସନତକୁମାରେ ॥
ପୃଥୁଙ୍କୁ ଦେଲେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ । ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏ ଅନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ ପୃଥୁଦେବ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱର ॥
ପ୍ରଜା ପାଳନେ ଧର୍ମଶୀଳ ।
ହରି ଭକତି ରସେ ଭୋଳ ॥
ସେ ରାଜ୍ୟେ ଯେତେ ପ୍ରଜାଗଣ ।
ପିତୃ ଦେବ ଋଷି ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ପୃଥୁଙ୍କ ଗୁଣ ବଖାଣନ୍ତି ।
ସେ ସର୍ବେ ହରିଙ୍କି ପୂଜନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ କେତେ କାଳାନ୍ତରେ ।
ବିଜୟ କଲେ ମୁନିବରେ ॥
ସେ ସିଦ୍ଧଗଣ ମଧ୍ୟେ ବର ।
ବିଶେଷେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ତପ ସାଧନେ ବିରାଜନ୍ତି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପ୍ରାୟେ ଜ୍ୟୋତି ॥୧
ଆକାଶେ ଦେଖିଲେ ରାଜନ ।
କାନ୍ତିରୁ କଲେ ଅନୁମାନ ॥
ଏ ସର୍ବେ ସିଦ୍ଧ ସନକାଦି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ॥
ଲୋକଙ୍କ ପାପଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ।
ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ଅନୁମାନେ ।
ଉଠିଲେ ସହାସ୍ୟେ ସଗଣେ ॥୨
ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନେ ନୃପପ୍ରାଣ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ କଲା କି ଗମନ ॥
ଯେହ୍ନେ ଜୀବନ ପିଣ୍ଡ ପାଇ ।
ସତ୍ୱରେ ଉଠିଲେ ଭୂସାଇଁ ॥
ସଦସ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ଥିଲେ ।
ସକଳେ ସତ୍ୱରେ ଉଠିଲେ ॥
ଯେସନେ ଗନ୍ଧାଦି ଗୁଣକୁ ।
ଜୀବ ଉତ୍ସୁକ ଘେନିବାକୁ ॥
ତେସନେ ନୃପ ହେଲେ ଉଭା ।
ମୁନି ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ସଭା ॥୩
ଆନନ୍ଦେ ପୃଥୁ ନୃପବର ।
ପ୍ରଣମି ମୁନିଙ୍କ ପୟର ॥
ସୁଗନ୍ଧ ଶୀତ ଜଳ ନେଇ ।
ପଦକମଳ ଦେଲେ ଧୋଇ ॥

୧. 'ସୁପୁତ୍ରେ ପୁଣ୍ୟଲୋକ ପାଇ'—ସୁପୁତ୍ର ହେତୁ ପିତା ପୁଣ୍ୟଧାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ। ୨. ନିରୁଜ—ନୀରୋଗ।

ଦିବ୍ୟ ଆସନେ ବସାଇଲେ ।
ସବିଧି ବେଢାରେ ପୂଜିଲେ ॥୪
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ସଲିଳେ ।
ଅଳକ ବନ୍ଧ[1] ସମ୍ମାର୍ଜିଲେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ହୋଏ ଶୀଳବନ୍ତ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ଏମନ୍ତ ॥
ଛାଡ଼ି ନୃପତି ଅଭିମାନ ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ବହୁମାନ୍ୟ ॥୫
ହାଟକ[2] ଆସନେ ବସାଇ ।
ପାଦ ଉଦକ ଶିରେ ଲଇ ॥
ସେ ଭବ ଅଗ୍ରଜନ୍ମା[3] ଯେଣୁ ।
ରାଜନ ମାନ୍ୟ କଲେ ତେଣୁ ॥
ଭାବେ ପ୍ରତୋଷି ତାଙ୍କ ମନ ।
କହନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥୬

ପୃଥୁ ଉବାଚ

ଆଜ ମୋ ପୂର୍ବଭାଗ୍ୟ ଫଳ ।
ଜୀବନ ହୋଇଲା ସଫଳ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ଦେଖିଲି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଖୋଜି ନ ପାନ୍ତି ଯୋଗୀ ଯାଙ୍କୁ ॥୭
କି ତାର ଦୁର୍ଲଭ ସଂସାରେ ।
ଯେ ଅବା ଅଛି ଇହପରେ ॥
ଯାହାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ବଇଷ୍ଣବ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ବିପ୍ର ସଦାଶିବ ॥୮
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଗତି ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
ଭ୍ରମଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶ ପୁର ॥
ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଯେହି ।
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ ଯୋଗ୍ୟ କାହିଁ ॥
ଏ ଆତ୍ମାପୁରୁଷ ଯେସନେ ।
ସକଳ ଦେଖଇ ଚେତନେ ॥
ତାହାକୁ ନ ଦେଖନ୍ତି କେହି ।
ଏ ବିଶ୍ୱହେତୁଭୂତ[4] ଯେହି ॥୯
ହେ ସିଦ୍ଧ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିଲି ।
ଧନ୍ୟ ମୋ ଜୀବନ ମଣିଲି ॥
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଗୃହେ ଯେହ୍ନେ ଧନ ।
ଅଣଆୟାସେ ଯେହ୍ନେ ପୁଣ୍ୟ ॥
ତେହ୍ନେ ମଣିଲି ଅଦଭୁତ ।
କି ଭାଗ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଉପଗତ ॥
ଯା ଗୃହେ ଅତିଥି ଆଗତ ।
ଭାବେ ପୂଜଇ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥
ବିଭବେ ପୂଜେ ବହୁବିଧେ ।
କାୟ ବଚନ ମନ ଶୁଦ୍ଧେ ॥
ବିଭବହୀନ ଯେବା ଜନ ।
ପୂଜିବ ଯେ ବିଧି ବିଧାନ ॥
ଭୂମି ଉଦକ ତୃଣାସନେ ।
ବିନୟ କୋମଳ ବଚନେ* ॥୧୦
ଏ ଭାବେ ଯେବା ନ ପୂଜନ୍ତି ।
ସେ ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ॥
ବ୍ୟାଳ ଆଳୟ ଦ୍ରୁମ[5] ଯେହ୍ନେ ।
ତା ଗୃହ ଭୟଙ୍କର ତେହ୍ନେ ॥
ଯା ଗୃହ ଗତେଣ ଅତିଥି ।
ସୁଖେ ଚରଣ ନ ଧୁଅନ୍ତି ॥
ତାର ଜୀବନ ଅକାରଣ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଆୟୁଷ ଯଶ ଗୁଣ ॥
ଯେ ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ ନ ସେବେ ।
ସେ ସୁଖେ ସମ୍ପଦ କି ଲଭେ ॥୧୧
ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭ ଆଗମନ ।
ମଙ୍ଗଳ ମଣିଲି ଜୀବନ ॥
ତୁମ୍ଭର ବ୍ରତ ବିଧି ଆଦି ।
ଆଚରନ୍ତି ଯେ ମୋକ୍ଷବାଦୀ ॥
ସେ ତେବେ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ ପାନ୍ତି ।
ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ତରନ୍ତି ॥୧୨
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବିଷୟ ।
ନ ଛାଡ଼େ ଯାହାର ହୃଦୟ ॥
ସେ କାହିଁ ସୁଖ ନ ଲଭନ୍ତି ।
ସ୍ୱକର୍ମ ବନ୍ଧେ ବନ୍ଦୀ ହୋନ୍ତି ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ପଡ଼ିଣ ।
ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଜ୍ଞାନହୀନ ॥୧୩
ଭୋ ମୁନିଗଣେ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନୀ ।
ଆତ୍ମାରାମଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମାନି ॥
ଏଣୁ ବା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ।
କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ କେ ପଗ୍ଚରେ ॥
ତୁମ୍ଭର ମତି ବୃତ୍ତିମାନେ ।
କୁଶଳାକୁଶଳ ନ ଘେନେ ॥୧୪
ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ମୋର ଅଛି ।
ସଭୟେ ନ ପାରଇ ପୁଚ୍ଛି ॥
ସଂସାର ତାପେ ଯେ ତାପିତ ।
ତାଙ୍କ କୁଶଳ ଯେ ଚରିତ ॥
ଏ ଅଭିପ୍ରାୟେ ମୁଁ ପୁଚ୍ଛଇ ।
ଫେଡ଼ିଣ କହିବା ଗୋସାଇଁ ॥୧୫
ତୁମ୍ଭେ ଭକତଜନ ହିତେ ।
କୁଶଳ ବାଞ୍ଛ ଅବିରତେ ॥
ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ରୂପ ଧରି ।
ଏରୂପେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ହରି ॥
ସକଳ ଆତ୍ମା ସେ ଗୋସାଇଁ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ସଜ୍ଜନ ପାଇଁ ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ତୁମ୍ଭେ ସେ ଗୋସାଇଁ ।
ଦର୍ଶନେ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ॥
ଏ ଭବତରଣ ଉପାୟେ ।
ଫେଡ଼ିଣ କହିବା ଥୋକାଏ ॥୧୬

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ ପୃଥୁ ବଚନ ମଧୁର ॥
ଶ୍ରବଣେ ତୋଷ ହେଲେ ମୁନି ।
ସାଧୁସମ୍ମତ ବାକ୍ୟ ମାନି ॥

---

୧. ଅଳକ ବନ୍ଧ—କପାଳର ଉପରିଭାଗ । ୨. ହାଟକ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ । ୩. ଭବ ଅଗ୍ରଜନ୍ମା—ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ । ୪. ବିଶ୍ୱହେତୁଭୂତ—ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟିର ଉପାଦାନ କାରଣ ହେଉଥିବା ପଞ୍ଚମହାଭୂତ । ୫. ବ୍ୟାଳ ଆଳୟ ଦ୍ରୁମ—ସର୍ପ ରହୁଥିବା ବୃକ୍ଷ ।

* ତୃଣ (ତୃଣ ନିର୍ମିତ ଆସନ), ଭୂମି (ବସିବାକୁ ସ୍ଥାନ), ଜଳ (ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା ଓ ପିଇବା ନିମନ୍ତେ) ଏବଂ ମଧୁର ବଚନ—ଏ ସ୍ୱରୋଟି ସଦ୍‌ପୁରୁଷଙ୍କ ଗୃହରେ କଦାପି ଅଭାବ ହୁଏ ନାହିଁ—

"ତୃଣାନି ଭୂମିରୁଦକଂ ବାକ୍‌ଚତୁର୍ଥୀ ଚ ସୁନୃତା । ଏତାନ୍ୟପି ସତାଂ ଗେହେ ନୋଚ୍ଛିଦ୍ୟନ୍ତେ କଦାଚନ ॥" (ମନୁସ୍ମୃତି ୩ । ୧୧) ଏଣୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବା ଅସମର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ତତଃ ଏତିକି ଦ୍ୱାରା ଅତିଥିପୂଜା କରିବା ବିଧେୟ ।

କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ।
ଶୁଣ ହେ ପୃଥୁ ନୃପବର ॥୧୭

ସନତ୍‌କୁମାର ଉବାଚ

ସଂସାରେ ସାଧୁଜନ ଯେହି ।
ତାଙ୍କ ମହିମା ସିନା ଏହି ॥
ବିଷୟ ସୁଖ ନ ଘେନନ୍ତି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶ୍ରେୟ ପଚ୍ଚରନ୍ତି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ସୁଶୀଳ ।
ଏଣୁ ଉତ୍ତମ ପଚ୍ଚରିଲ ॥୧୮
ସୁସାଧୁ ଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ।
ଉଭୟ ଲୋକଙ୍କୁ ସେ ହିତ ॥
ଏଣୁ ସାଧୁଙ୍କ ସମ୍ଭାଷଣ ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ ॥
ଅଶେଷ ଜୀବହିତ କରେ ।
ଏଣୁ ପଚ୍ଚରିଲ ବେଭାରେ ॥
ସୁଶାନ୍ତ ଆମ୍ଭ ମନ ହେଲା ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶନେ ଦୁଃଖ ଗଲା ॥୧୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
କହିବା ଏଥି ପ୍ରତିକାର ॥
ଯେ ମୋକ୍ଷ ସାଧନ ପୁଚ୍ଛିଲ ।
ଅଶେଷ ଜୀବର ଯେ ଭଲ ॥
ଉପାୟ ଅଛଇ ଯେ ଏକ ।
ଭୋ ନୃପ ମନେ ବୁଝି ଦେଖ ॥
ତ୍ରିବିଧ କୃଷ୍ଣ ଉପାସନ ।
ରଜ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ତମ ପୁଣ ॥
ତାମସଭକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ।
କହିବା ଏଥିର କାରଣ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ କମଳେ ।
ଯେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବେଳେ ॥
ତହିଁ ଯାହାର ନୋହେ ରତି ।
ସେ ହୀନ କପଟ ଭକତି ॥
ତାହାର ଅନ୍ତର ମଳିନ ।
କାମ-କଷାୟେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ତାମସ ଭକ୍ତ ବୋଲି ତାରେ ।
ନ ତରେ ଏ ଭବସାଗରେ ॥୨୦
କୃଷ୍ଣ ଭଜନେ ହୋଏ ରତି ।
ଆତ୍ମାକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ॥

ଯେ ନିଷ୍ଠା ଶାସ୍ତ୍ରମାର୍ଗେ କହେ ।
ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝ ନରରାୟେ ॥
ସେଟି ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନହେତୁ ।
ଭବସାଗର ପାର ସେତୁ ॥
ଚିତ୍ତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଯାର ନାହିଁ ।
ତାର ବୈରାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ॥
ହରି ଚରଣେ ସେବା ରତି ।
ବୈରାଗ୍ୟ ନିଶ୍ଚଳ ଭକତି ॥
ଏଟି କୈବଲ୍ୟ ସୁସାଧନ ।
ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝ ତୁ ରାଜନ ॥
ବୈରାଗ୍ୟେ ହୋଏ ଯେ ଅସଙ୍ଗ ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମଇ ଭକ୍ତି ଅଙ୍ଗ ॥
ଯେଣୁ ତା ଦେହେ ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ।
ଏଣୁଟି ଆତ୍ମେ ରତି ହୋଇ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ମଳ ।
ବ୍ୟାପିଛି ଅଶେଷ ଶଯ୍ୟଳ ॥
ଭକ୍ତି ବୈରାଗ୍ୟେ ତାକୁ ପାଇ ।
ଏ ବିନେ ଜୀବ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥୨୧
ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ଏ ରତି ପ୍ରକାର ।
ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥାଇ ଯାର ॥
ହରି ଚରଣେ ଯେବେ ଭାବେ ।
ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତି ହୋଏ ତେବେ ॥
ଯୋଗରେ ନିଷ୍ଠା ଥାଇ ଯାର ।
ପୁଚ୍ଛଇ ଶାସ୍ତ୍ରମାର୍ଗ ସାର ॥
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରଗଣେ ସେବା କଲେ ।
ସେ ରତି ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମତୁଲେ ॥
କି ଅବା ହରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।
ଶୁଣେ ଶ୍ରବଣେ କରେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଅସଙ୍ଗ ରତି ଏହି ଭାବେ ।
ସାଧନ ତାରତମ୍ୟେ ଲଭେ ॥୨୨
ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣ ଲୟେ ।
ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାରେ ଯେ ହୋଏ ॥
ଯେ ମାର୍ଗେ ଯେ ସାଧ୍ୟ କରନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣେ ହୋଏ ରତି ॥
ଅର୍ଥ ବାଞ୍ଛିତ ମନ ଯାର ।
ତାମସେ ବଦ୍ଧ ସେହୁ ନର ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଇନ୍ଦ୍ରି ଭୋଗ ବଶ ।
ତାହାକୁ ବୋଲିଟି ରାଜସ ॥

ଏହାଙ୍କୁ ନ କରିବ ସଙ୍ଗ ।
ସେ ସଙ୍ଗ ଦୋଷେ ଜ୍ଞାନଭଙ୍ଗ ॥
ତହିଁ ନ ଦେବ ମନ ଦୃଷ୍ଟି ।
କେବେହେଁ ନ କରିବ ଗୋଷ୍ଠୀ ॥
ସେ ସଙ୍ଗ ଯେବା ଆଦରନ୍ତି ।
ସକାମ ଅର୍ଥ ସେ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ତେଜି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାଲାଭ ଖୋଜି ॥
ନିଃସଙ୍ଗ ବିଜନେ ବସଇ ।
ତେବେ ଆତ୍ମାକୁ ଭେଟ ପାଇ ॥
ଏ ରୂପେ ହୋଏ ବ୍ରହ୍ମ ରତି ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ହେ ନୃପତି ॥
ଅପରେ ଅସାଧୁ କହିବା ।
ଯାହାର ନାହିଁ ଭକ୍ତି ସେବା ॥
ହରି ଚରଣେ ଭକ୍ତି ନୋହି ।
ତାହାର ବ୍ରହ୍ମେ ରତି କାହିଁ ॥
ସେ ହରିଗୁଣ ସୁଧା ପାନ ।
ସେ ବିନୁ ନୋହେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ॥୨୩
ଅହିଂସା ଧର୍ମେ ଯେବା ଥାନ୍ତି ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସେ ଲଭନ୍ତି ॥
ପରମହଂସର ଯେ ବିଧି ।
ତିତିକ୍ଷା ଶମ ଦମ ଆଦି ॥
ଆତ୍ମାର ହିତ ଅନୁଧ୍ୟାନେ ।
ନିର୍ଗୁଣ ହୋଏ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେ ॥
ସେ ହରି ପରମ ପୁରୁଷ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ପୀୟୂଷ ॥
ସେ ସୁଧାପାନ ଯେବେ କରେ ।
ତେବେ ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଧରେ ॥
ଯମ ନିୟମ ଶମ ଦମ ।
ଏ ଆଦି ସାଧନ ନିର୍ଗୁଣ ॥
ସଂସାରେ ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାରେ ।
ନିନ୍ଦ୍ୟ ଧର୍ମକୁ ନ ଆଚରେ ॥
ପରମଧର୍ମ ଏ ବିଚ୍ଚରେ ।
ନିର୍ମଳ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଶୀତୋଷ୍ଣ ସୁଖଦୁଃଖ ସହେ ।
ସେ ତେବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ବହେ ॥୨୪
ହରିଭକତ ଯେତେ ଜନ ।
ଏ ସର୍ବ ତାହାଙ୍କ ଭୂଷଣ ॥

ଯେତେ କୃଷ୍ଣର ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ତହିଁ ସାଧକ ଯେଉଁ ଜନ ॥
ତେଣୁ ବଢ଼ଇ ତାର ଭକ୍ତି ।
ଆନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଅନାସକ୍ତି ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅଟେ ସଦା ସତ ।
ଅନାଦି ନିର୍ଗୁଣ ଅନନ୍ତ ॥
ତହିଁ ଯାହାର ରତି ହୋଏ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ବଦ୍ଧ ନୋହେ ମୋହେ ॥୨୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ଯାର ନିଷ୍ଠା ରତି ।
ତେବେ ତା ହୋଏ ଦୃଢ଼ମତି ॥
ଯେ ସଦା ଗୁରୁସେବା କରେ ।
ସେ ତେବେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ ଧରେ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗବଳେ ।
ଏ ଜୀବକୋଷ ଦହେ ହେଲେ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତର ହୃଦୟ ।
ଜୀବର ହୋଇଛି ଆଳୟ ॥
ଜ୍ଞାନ ଅନଳ ହେଲେ ଜାତ ।
ତେବେ ସେ ହୋଏ ଭସ୍ମଗତ ॥
ଏ ଜୀବକୋଷ ଯେବେ ଯାଇ ।
ତେବେ ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥
ଅନଳ ପ୍ରକାଶିଲେ ଯେହ୍ନେ ।
ଅରଣି ହୁଅନ୍ତି ଦହନେ ॥
ତେସନେ ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ।
ଜ୍ଞାନେ ଦହଇ ନୃପବର ॥
ଏମନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଉଦେ ଯାର ।
ନୁହଇ ଭବ ବନ୍ଧ ତାର ॥
ଉପାଧି ବାସନା ଅଶେଷ ।
ଜ୍ଞାନ ଅନଳେ ହୋଏ ଧ୍ୱଂସ ॥୨୬
ଉପାଧି ହତେ ନୃପରାୟେ ।
ତାର ଗୁଣାଦି ହୋଏ ଲୟେ ॥
ବିନାଶ ହୋଏ ଅଭିମାନ ।
ଆପଣା ପର ଆଦି ଜ୍ଞାନ ॥
ଜନ୍ମଇ ନିଜ ଭାବେ ରତି ।
ଏ ପରାପର ନୋହେ ମତି ॥
ସେ ପୁଣି ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ନ ବିଗ୍ରେ ॥
ବାହ୍ୟେ ସେ ନ ଲକ୍ଷଇ କିଛି ।
ଘଟାଦି ବସ୍ତୁ ଯେତେ ଅଛି ॥

ଏଥକୁ ପ୍ରତିଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ।
ଭୋ ନୃପ ଦେଖାଇ କହିବା ॥
ଦ୍ରଷ୍ଟା ଦୃଶ୍ୟର ଭିନ୍ନେ ବିଧି ।
ଏହାଙ୍କ ହେତୁ ମନ ବୁଦ୍ଧି ॥
ଏ ଆତ୍ମା ଏ ମୋହର ପର ।
ଏ ଭେଦ କରେ ଅହଂକାର ॥
ଭେଦ କରନ୍ତା ଯେବେ ମଲା ।
ତାର ଅଜ୍ଞାନ କ୍ଷୟ ଗଲା ॥
ଅଜ୍ଞାନ ନାଶେ ସର୍ବେ ଏକ ।
ଭୋ ରାଜା କର ତୁ ବିବେକ ॥
ଯେସନେ ଶୟନେ ସ୍ୱପନ ।
ମିଥ୍ୟାଭିଳାଷେ ଦେଖେ ମନ ॥
ଆପଣେ ହୋଇଥାଇ ରାଜା ।
ସଙ୍ଗତେ ଦେଖେ ଜନପ୍ରଜା ॥
ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ଗଜ ରଥ ।
ମିଥ୍ୟା ପ୍ରପଞ୍ଚ ମଣେ ସତ ॥
ସେ ପୁଣି ସ୍ୱପ୍ନ ଅବସାନେ ।
ସକଳ ମିଥ୍ୟା କରି ମଣେ ॥
ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ ଯେତେ ।
ଶୋଚନା ନ କରଇ ଚିତ୍ତେ ॥
ତେସନେ ଜ୍ଞାନ ଉପୁଜିଲେ ।
ଏ ସର୍ବ ନାଶ ଯାନ୍ତି ଭଲେ ॥୨୭
ଏ ଆତ୍ମା ଦେଖନ୍ତା ପୁରୁଷ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥାଦି ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ବେନି ପର ଅହଂକାର ।
ଏ ଭେଦ ବିବେକ ବିଗ୍ରର ॥
ଯାବତ ଉପାଧି ଅଛଇ ।
ତାବତ ଭେଦବୁଦ୍ଧି ଥାଇ ॥
ଉପାଧି ହତେ ସର୍ବନାଶ ।
ତେବେ ସେ ଆତ୍ମା ସୁପ୍ରକାଶ ॥୨୮
ଏ ଆତ୍ମା ଦେଖନ୍ତା ପୁରୁଷ ।
ତାହାର ନାହିଁ ଗୁଣ ଦୋଷ ॥
ଉପାଧି ଭେଦେ ଭିନ୍ନ ଦିଶେ ।
ତା ବିନା ଏକ ସେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଯେହ୍ନେ ଦର୍ପଣ ଜଳାଦିରେ ।
ଆପଣା ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଧରେ ॥

ଏ ବେନି ହୀନେ ନ ଦିଶନ୍ତି ।
ଆପଣା ଶରୀର ଆକୃତି ॥
ଉପାଧି ହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ।
ତା ଅବଶେଷ ଏକ ଚିହ୍ନ ॥
ଶୁଣ ହେ ପୃଥୁ ମହୀପତି ।
ଅସଙ୍ଗ ଆଉ ବ୍ରହ୍ମରତି ॥
ଏ ବେନିମାର୍ଗ ମୋକ୍ଷ ହେତୁ ।
ଭବସାଗର ପାର ସେତୁ ॥୨୯
ଶୁଣ ସୁମନେ ହେ ରାଜନ ।
ବିବେକହୀନ ଯେବା ଜନ ॥
ଯାହାର ଆତ୍ମରତି ନୋହେ ।
ଯେ ଦେହେ ଅହଂକାର ବହେ ॥
ଏ ମୋର ଦାରା ସୁତ ଘର ।
ବୋଲି ବିଷୟେ ଅହଙ୍କାର ॥
ବିଷୟ ରସେ ଇନ୍ଦ୍ରି ରସି ।
ମନକୁ ଆଣଇ ଆକର୍ଷି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ମନ ରସେ ।
ନିଜ ଚେତନା ବଳ ଧ୍ୱଂସେ ॥
ଏଣୁ ବିବେକ ତାର ନୋହି ।
କୁସଙ୍ଗ ଦୋଷେ ମନ ମୋହି ॥
ଯେସନେ କୁଶ ଆଦି ମୂଳ ।
ହ୍ରଦରୁ ଓଟାରନ୍ତି ଜଳ ॥
ତେସନେ ଦେଖ ବିଷୟାଦି ।
ହରଇ ସର୍ବ ମନ ବୁଦ୍ଧି ॥୩୦
ଚେତନା ବଳେ ସ୍ମୃତି ରହି ।
ତାର ଅଭାବେ ସ୍ମୃତି କାହିଁ ॥
ଯାହାର ସ୍ମୃତି ହୋଏ ନାଶ ।
ତା ହୃଦେ ଜ୍ଞାନ ଅପ୍ରକାଶ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିନାଶେ ଆତ୍ମା ହତ ।
ବେଦାନ୍ତେ କହନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ॥୩୧
ଶୁଣ ନୃପତି ପୁରୁଷର ।
ଏଥୁଟି ହାନି ନାହିଁ ପର ॥
ବିଷୟସୁଖ ଭୋଗ ଲାଗି ।
ହୁଅଇ ଆତ୍ମାବଧେ ଭାଗୀ ॥
ଯେ ନିଜ ହାନି ନ ବୁଝଇ ।
ତାର ବିବେକ ଗୁଣ କାହିଁ ॥୩୨

ଅର୍ଥ କାମାଦି ଧ୍ୟାନ ରାୟେ ।
ଏ ସର୍ବ ବିନାଶ ଉପାୟେ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନରୁ ହୀନ ।
ତା ଜୀବ ସ୍ଥାବର ସମାନ ॥
ଯା ଚିତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମେ ରତି ନୋହେ ।
ସର୍ବ ଅନର୍ଥେ ଭାଗୀ ହୋଏ ॥୩୩
ଅପରେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ସଙ୍ଗଟି[୧] ଅନର୍ଥ କାରଣ ॥
ସଂସାର ତ୍ୟାଗ ଯେ ଇଚ୍ଛିବ ।
କେବେହେଁ ସଙ୍ଗ ନ କରିବ ॥
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଭଙ୍ଗ ।
କରଇ ସେ ପାପିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗ ॥
କୁସଙ୍ଗେ ସର୍ବନାଶ ହୋଏ ।
ପଡ଼ଇ ମିଥ୍ୟା ମାୟାମୋହେ ॥୩୪
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ନୃପରାଣ ।
ଏ ଚତୁର୍ବର୍ଗର କାରଣ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ।
ଏ ଗ୍ରିରି ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେୟ ମୋକ୍ଷ ॥
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ବୋଲି ଯାହା ।
ଅନିତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ତାହା ॥
ଅନିତ୍ୟେ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ପାଇ ।
ଏଣୁ ଜ୍ଞାନୀ ତା ନ ଭାବଇ ॥
ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଗ[୨] ବୋଲି ରାୟେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ସେ ଅର୍ଥ ଉପାୟେ ॥
ମୃତ୍ୟୁର ଭୟ ଯହିଁ ନାହିଁ ।
ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ରୂପ ସେହି ॥
ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଗ ବହୁମୂଲ୍ୟ ।
ତୃତୀୟ ବର୍ଗ[୩] ନୋହେ ତୁଲ୍ୟ ॥
ଯାହାର କାଳ ଭୟ ଅଛି ।
ତାହାର ସୁଖ ନାହିଁ କିଛି ॥୩୫
ଗୁଣ କ୍ଷୋଭର ପରେ ପ୍ରାୟେ ।
ଯେ ଯେ ହୋଇଲେ ଭାବ[୪] ରାୟେ ॥
ସ୍ଥାବରୁ ବ୍ରହ୍ମାଦି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ॥

ଏହାଙ୍କ ଶ୍ରେୟ କେବେ ନୋହେ ।
ଏଣୁ ଦଣ୍ଡଇ ଜନ୍ତୁରାୟେ ॥
ଆପଣେ ଅର୍ଜଇ ଅନର୍ଥ ।
ରାଜନ ବୁଝ ଏହୁ ମତ ॥୩୬
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମାଦି ଠାରେ ।
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅହଂକାରେ ॥
ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧିରେ ଯେ ଆବୃତ ।
ଏହାଙ୍କ ହୃଦରେ ବ୍ୟକତ ॥
ଯେ ଅଧ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଛନ୍ତି ପୂରି ।
ସର୍ବବ୍ୟାପକ ନରହରି ॥
ଜୀବର ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ଚେତନ ॥
ଭୋ ରାଜା ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ ତୁହି ।
ଏ ଆତ୍ମା ରୂପ ତୁହି ମୁହିଁ ॥
ଏ ଆଦି ଚରାଚର ଯେତେ ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପ ସର୍ବଭୂତେ ॥୩୭
ଯେ ଆତ୍ମା ଆଶ୍ରୟେ ଜଗତ ।
ଶୋଭା ପାଉଛି ସଦସତ ॥
ମାୟାରେ ହୋଇଣ ପ୍ରଭେଦ ।
ଜ୍ଞାନ ବିବେକେ ତାହା ଛେଦ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ମାୟା ନ ସ୍ପରଶେ ।
ଯେସନେ ପବନ ଆକାଶେ ॥
କର୍ମର ମୂଳ ଏ ପ୍ରକୃତି ।
ଏହାକୁ ଯେ ନାଶ କରନ୍ତି ॥
ସେ ଆତ୍ମା ସର୍ବଠାରେ ଯୁକ୍ତ ।
ଲିପ୍ତ ନୋହିଣ ଥାଇ ମୁକ୍ତ ॥
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ତାରେ ଶରଣ ବେଗେ ପଶ ॥୩୮
ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମେ ଭକ୍ତି ।
କରି ସାଧୁଏ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥
ସୁଗମ ପଥ ଏ କାରଣ ।
ଅବିଘ୍ନେ ଲଭ ନାରାୟଣ ॥
କଠୋର ଯୋଗାଦି ସାଧନ ।
ସୁଗମ ଭକ୍ତି ହେ ରାଜନ ॥

ସେ ଆତ୍ମା ଆନନ୍ଦ ପାଇବ ।
ଭକ୍ତିରେ ଭଜ ବାସୁଦେବ ॥୩୯
ଏ ଭବ-ସମୁଦ୍ର ଅପାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବର୍ଗ ଗ୍ରାହ[୫] ଘୋର ॥
ଏ ଜଳ ତରଣେ ଯେ ଭେଳା ।
ତହିଁରେ ନ କର ତୁ ହେଳା ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଯୋଗୀ ସାଧି ।
ତରନ୍ତି ଯୋଗ-ଭେଳା ବାନ୍ଧି ॥
ସେ ଅତି କ୍ଳେଶେ ହୋନ୍ତି ପାର ।
ନୋହିଲେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅପାର ॥
ଦୁର୍ଗମ ତରଣ ଉପାୟେ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଦେଲୁ ରାୟେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଅଭୟ ପୟର ।
ଯେ ଭଜେ ଭେଳା ମଧ୍ୟେ ସାର ॥
ସେ ପାଦେ କଲେ ଏକଭାବ ।
ସୁଖେ ତରିବ ଭବାର୍ଣ୍ଣବ ॥
ଏ ଭକ୍ତିଯୋଗ ସୁସାଧନ ।
ମୋକ୍ଷକୁ ପରମ କାରଣ ॥୪୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ କହିଲେ କୁମାର ॥
ପୃଥୁ ଶ୍ରବଣେ ଆତ୍ମାଗତି ।
ପ୍ରଣମି ଚରଣେ ବୋଲନ୍ତି ॥୪୧

ରାଜା ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ଦୟାଳୁ ଯୋଗୀଜନ ।
ସୁଭାଗ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଦରଶନ ॥
ଯେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ କୃପା ଥିଲା ।
ତେଣୁ ଦର୍ଶନ ମୋର ହେଲା ॥
ହରିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ମୋ ହିତେ ଅଇଲ ଗୋସାଇଁ ॥
ମୋର ସଂଶୟ ଯେତେ ଥିଲା ।
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ ଦୂର ଗଲା ॥୪୨
ମୋହର ମନୋରଥ ଯେତେ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଦେଲ ମୋତେ ॥

୧. ସଙ୍ଗ—ବିଷୟାସକ୍ତି । ୨. ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଗ—ମୋକ୍ଷ । ୩. ତୃତୀୟ ବର୍ଗ—ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଓ କାମ । ୪. ଭାବ—ପଦାର୍ଥ । ୫. ଗ୍ରାହ—କୁମ୍ଭୀର ।

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି ଭାବେ ସେବିବି ।
ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ କିବା ଦେବି ॥
ଦେହ ସହିତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୋର ।
ସାଧୁଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ବେଭାର ॥
ସୁଦୟା କରି ସାଧୁଜନେ ।
ରାଜବିଭୂତି ତୋଷ ମନେ ॥
ସମର୍ପିଛନ୍ତି ମୋର ତହିଁ ।
ଏଥେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ମୋର ନାହିଁ ॥
କି ଭାବେ କରିବି ସେବନ ।
ଏ ଦେହ ସାଧୁଙ୍କ ଅଧୀନ ॥
ଯେହ୍ନେ ବାଳକେ ସ୍ନେହ ବହି ।
ତାତ ଜନନୀ ଧନ ଦେଇ ॥
ପୁଣି ନ କରନ୍ତି ଗ୍ରହଣ ।
ଏ ସର୍ବ ତୁମ୍ଭର ଅର୍ପଣ ॥
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତୋଷେ ଶକ୍ୟ ନାହିଁ ।
ରାଜସେବକ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ତାଙ୍କୁ ତାମ୍ବୁଳ ନିଯୋଜନ୍ତି ।
ମଧ୍ୟରେ ସେବକ ବୋଲାନ୍ତି ॥୪୩
ସେ ଅନୁମାନେ ମୋ ବିଗ୍ରହ ।
ଯେ କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛି ମୋର ॥
ପ୍ରାଣ ତନୟ ଆଦି ଯେତେ ।
ଏ ରାଜବିଭୂତି ସହିତେ ॥
ଅପରେ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ।
ସମର୍ପି ଅଛି ମୁଁ ସକଳ ॥
ଏଥେ ମୋ ନାହିଁ ଅଧିକାର ।
ବେଦ ବିହିତେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ॥୪୪
ଯେ ସର୍ବ ସେନା ଅଧିପତି ।
ଦଣ୍ଡ-ଅଦଣ୍ଡ ରାଜନୀତି ॥
ସକଳ ଲୋକେ ଅଧିକାର ।
ଏ ସର୍ବ ବେଦବିଦଙ୍କର ॥୪୫
ସେ ବିପ୍ରେ ନିଜ ଧନେ ଶାନ୍ତି ।
ଜୀବଙ୍କୁ କଲ୍ୟାଣେ ପାଳନ୍ତି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନୁଗ୍ରହେ ଅନ୍ନ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କ୍ଷତ୍ରିୟାଦି ବର୍ଣ୍ଣ ॥୪୬
ବ୍ରହ୍ମା ସର୍ଜନେ ଏ ଜଗତେ ।
ଅଛି ଅପୂର୍ବ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ ॥

ଏ ସର୍ବ ଯେବେ ସମର୍ପିବି ।
ତେବେ ପ୍ରତୋଷି ନ ପାରିବି ॥
ନିଗମବେତ୍ତା ପ୍ରଭୁମାନେ ।
ମୋତେ ତୋଷିଲ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଦେଲ ଆତ୍ମାପଦ ।
ମୋହର ନାଶିଲ ପ୍ରମାଦ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଦୟାଳୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଅଧମ ଜନେ ଦୟା କର ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିଗତେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖାଇଲ ମୋତେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବ ବିନାଶିଲ ।
ସଂସାର ବନ୍ଧୁଁ ନିସ୍ତାରିଲ ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତୁମ୍ଭର ।
ଅଶେଷ ଜୀବେ ହିତକର ॥
ଏଣୁ ଗୁରୁଙ୍କ ସୁକଲ୍ୟାଣ ।
ସାଧକ ମୋକ୍ଷର କାରଣ ॥
ଉପାୟ ନାହିଁ ମୋର କିଛି ।
କେବଳ ଅଞ୍ଜଳି ମୋ ଅଛି ॥୪୭

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ସନକାଦି ଜନେ ।
ସନ୍ତୋଷ ପୃଥୁର ବଚନେ ॥
ନୃପ ଶୀଳତା ପ୍ରଶଂସିଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ଗଲେ ॥
ସକଳ ଜନ ଦୃଷ୍ଟି ଧ୍ୟାନେ ।
ସିଦ୍ଧେ ଗମିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥୪୮
ତଦନ୍ତେ ସେ ପୃଥୁ ରାଜନ ।
ମହତ ଗୁଣେ ସେ ପ୍ରଧାନ ॥
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ମାର୍ଗରେ ରହିଲେ ।
ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ॥୪୯
ଆତ୍ମାରେ କରି ଅବସ୍ଥିତି ।
କାଳରେ କର୍ମାଦି କରନ୍ତି ॥
ଯେ ଦେଶ କାଳ ଯଥୋଚିତ ।
ଯେମନ୍ତେ ଅଛଇ ବିହିତ ॥
ସେ ଅନୁସାରେ କର୍ମ କଲେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦାନେ ପ୍ରତୋଷିଲେ ॥୫୦
ନିଜ ପରଜାଗଣ ରାଇ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ଦୟା ବହି ॥

କହନ୍ତି ଭବସିନ୍ଧୁ ପାର ।
ଅମୃତୁଁ ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁର ॥
ହେ ପୁତ୍ରେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ଯେଣେ ହୋଇବ ପରିତ୍ରାଣ ॥
କହିବା ତାହାର ଉପାୟ ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡିବ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ॥
ସକଳେ କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରେ କର ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ନିସ୍ତର ॥
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ସେବନ୍ତି ।
ଏ ଭବଭୟ ନିବାରନ୍ତି ॥
ଆମ୍ଭର ବାକ୍ୟ ଦୃଢ଼େ ଧର ।
ରାଜସ୍ୱ ଭୟ ପରିହର ॥
ରାଜସ୍ୱ ଧନ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଆମ୍ଭେ ପାଇଲୁ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତ ମଧୁର ବଚନେ ।
ପ୍ରଜା ଶିଖାଇ ପ୍ରବୋଧନେ ॥(ଜ.)
ଅର୍ପଣ କରି କାମ୍ୟଫଳ ।
ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଲେ ଭୂପାଳ ॥
ମୁଁ ଆତ୍ମା ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ।
ଅଧ୍ୟକ୍ଷ କର୍ମମାନଙ୍କର ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଏମନ୍ତ ସେ ମଣି ।
ଗୃହେ ରହିଲେ ନୃପମଣି ॥୫୧
ସମ୍ପଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣେ ଛନ୍ତି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ॥
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଅହଙ୍କାର ।
ବିଷୟ ଆଦି ଯେ ବିକାର ॥
କୌଣସି କର୍ମେ ଲିପ୍ତ ନୋହି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୫୨
ଏ ରୂପେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗରେ ।
କର୍ମ ଆଚରନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚି ନାମେ ରାଣୀ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ॥
ପଞ୍ଚତନୟ ତାଙ୍କ ଠାରେ ।
ପୃଥୁ ଜନ୍ମାଇଲେ ବେଭାରେ ॥୫୩
ବିଜିତଅଶ୍ୱ ଧୂମ୍ରକେଶ ।
ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ଦ୍ରବିଣ ବୃକେଶ ॥

ଏ ପଞ୍ଚ ତନୟ ତାଙ୍କର ।
ନୃପ ସମାନେ ଶୂରବୀର ॥
ଏବେ କହିବା ହେ ବିଦୁର ।
ରାଜାଙ୍କ ଯେ ଗୁଣ ପ୍ରସ୍ୱର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗପାଳ ।
ଏହାଙ୍କ ଗୁଣେ ସେ ଭୂପାଳ ॥
ସେ ନୃପ ଅଙ୍ଗେ ଏକେ ଏକେ ।
ବସିଲେ ଅବୟବ ଯାକେ ॥
ବସିଲେ ସ୍ୱବୃତ୍ତି ଆବୋରି ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ହେତୁ କରି ॥୫୪
ଜଗତ ପ୍ରତିପାଳିବାରେ ।
ସେ ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ସଂସାରେ ॥
ମନ ବଚନ କାୟ ବୃତ୍ତି ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତି ॥
ଯେଣୁ ରଞ୍ଜିତ ଜନପ୍ରଜା ।
ତେଣୁ ତାହାଙ୍କ ନାମ ରାଜା ॥୫୫
ତା ତୁଲ୍ୟ ନାହିଁ ନୃପବର ।
ସମେ କି ସୋମ ପଟାନ୍ତର ॥
ସେ ରାଜା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମାନ ।
ତା ତେଜେ ପୃଥ୍ୱୀ ଦୀପ୍ତିମାନ ॥

କେହି ନ ପାରେ ତେଜ ଧରି ।
ତେଣୁ ସେ ଅଗ୍ନି ସମ ସରି ॥୫୬
ରଣେ ଦୁର୍ଜୟ ମହାରାଜା ।
ଏଣୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ସମ ତେଜା ॥
ସହିଷ୍ଣୁ ଗୁଣେ ସେ ପୃଥିବୀ ।
ଅଭୀଷ୍ଟ ଦାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ଛବି ॥୫୭
ଜୀମୂତ ପ୍ରାୟେ ବୃଷ୍ଟି କରେ ।
ପ୍ରଜା ପ୍ରାର୍ଥନା କାମ ପୂରେ ॥
ପୟୋଧି ତୁଲ୍ୟେ ସେ ଗଭୀର ।
ସୁଧୀରେ କନକ ଭୂଧର ॥୫୮
ଧର୍ମ ସମାନେ ଶିକ୍ଷାକାରୀ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ ହିମାଳୟ ଗିରି ॥
କୁବେର ତୁଲ୍ୟେ ଧନେଶ୍ୱର ।
ରକ୍ଷକ ଯେହ୍ନେ ରତ୍ନାକର ॥
ଗୁଣେ ସକଳ ଜୀବେ ପ୍ରାଣ ।
ଶୀତଳପଣେ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ ॥୫୯
ଜୀବନ ବଳ ତେଜ ଘେନି ।
ଏଣୁ ମରୁତ ସମ ମାନି ॥
କ୍ରୋଧରେ କାଳରୁଦ୍ର ସମ ।
ସୁନ୍ଦରେ ସମ ନୋହେ କାମ ॥

ପ୍ରାକ୍ରମେ[୧] ସମ ମୃଗଇନ୍ଦ୍ର[୨] ।
ଦୟାରେ ସେ ମନୁ ନରେନ୍ଦ୍ର ॥
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ପଣେ ଯେହ୍ନେ ବିଧି ।
ଗୁରୁ ସମାନେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ॥
ହରି ସମାନେ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ।
ପାଳନେ ଗୋରୁ-ବିପ୍ରପ୍ରିୟ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବୈଷ୍ଣବଜନ ଠାରେ ।
ସେବନ୍ତି ବିନୟ ବେଭାରେ ॥
ସମେ ପ୍ରତୁଲ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ।
ସର୍ଜନେ ଦୁଜେ[୩] ବ୍ରହ୍ମା ସେହି ॥
ଏ ତିନିଲୋକେ ତାଙ୍କ ଯଶ ।
ଯେହ୍ନେ ଶ୍ରବଣେ ହରି ରସ ॥
ଶ୍ରୀରାମ ତୁଲ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତିକାରୀ ।
ଗୁଣ ଗାବନ୍ତି ନରନାରୀ ॥୬୦-୬୩
ଶୁଣ ବିଦୁର ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ।
ଏ ପୃଥୁ ଚରିତ ପବିତ୍ର ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ।
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଯାହା ଭଣି ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସଦ୍ଧ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁସନକାଦିସଂବାଦୋ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତେ ପଶି ବନେ । ସମାଧି ଯୋଗର ଧାରଣେ ॥
ପୃଥୁ ବୈକୁଣ୍ଠେ ଉପଗତ । ତେଇଶ ଅଧ୍ୟାର ଚରିତ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ରାଜାର କିଛି କାଳ ଅନ୍ତେ ॥
ବୃଦ୍ଧ ଶରୀର ଗ୍ରାସେ କାଳ ।
ଦେଖି ବିଷାଦ ମହୀପାଳ ॥

ମୁଁ ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଜାପତି ।
ଯେଣୁ ମୁଁ କଲି ସର୍ବସ୍ଥିତି ॥
ଅନ୍ନାଦି ଉତ୍ପତ୍ତି ମୁଁ କଲି ।
ନଗର ପୁର ବସାଇଲି ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମାଦି ଯେତେ ।
ଅନ୍ନ ମୁଁ ଦେଲି ଯେଝାମତେ ॥

ସାଧୁଙ୍କ ଧର୍ମ ରକ୍ଷା କଲି ।
ଈଶ୍ୱର ବଚନ ପାଳିଲି ॥
ଏ ଧର୍ମରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ମୁହିଁ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲି କର୍ମଭୂଇଁ ॥
ଏବେ ଶରୀର ବୃଦ୍ଧ ହେଲା ।
କାମାଦି କର୍ମହିଁ ସରିଲା ॥

୧. ପ୍ରାକ୍ରମେ—ପରାକ୍ରମରେ । ୨. ମୃଗଇନ୍ଦ୍ର—ସିଂହ । ୩. ଦୁଜେ—ଦ୍ୱିତୀୟ ।

ଏବେ କି ଅର୍ଥେ ଥିବି ମୁହିଁ ।
ବନେ ପଶିବି କୃଷ୍ଣ ଧ୍ୟାୟି ॥୧, ୨
ଦୁହିତା ପ୍ରତୁଲ୍ୟେ ଧରଣୀ ।
ପୁତ୍ରେ ନିବେଶି ନୃପମଣି ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଦେଇ ସିଂହାସନ ।
ଦଣ୍ଡ ଛତ୍ରାଦି ନୃପଚିହ୍ନ ॥
ସକଳ ସମର୍ପି କୁମରେ ।
ଗମନ କଲେ ବନ ଘୋରେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଅର୍ଚ୍ଚିନାରୀ ।
ରୋଦନ୍ତି ପ୍ରଜା ନଗ୍ର ପୁରୀ ॥୩
ସ୍ୱଇଚ୍ଛା ମନେ ଦୁଃଖ ଶ୍ରମେ ।
ତପ ଆରାଧି ଯୋଗଧର୍ମେ ॥
କଠୋର ଉଗ୍ରତପେ ରାୟେ ।
ଯେମନ୍ତେ ପୂର୍ବେ ରାଜ୍ୟଜୟେ ॥
ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥର ବିଧାନ ।
ନିୟମ କଲେ ସେ ରାଜନ ॥୪
ଫଳାଦି ଶାକ କନ୍ଦମୂଳ ।
ଭୋଜନ କରନ୍ତି କେବଳ ॥
ଏମନ୍ତେ କେତେ କାଳାନ୍ତରେ ।
ତାହା ତେଜିଲେ ନୃପବରେ ॥
ନୀରସ ପତ୍ର ଭୋଗ କରି ।
ତୁଷ୍ଟେ ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରାଣ ଧରି ॥
ତାହା ଭକ୍ଷିଣ କିଛିଦିନ ।
ତପ ସାଧନେ ତୋଷମନ ॥
ସେ ପତ୍ରାଶନ[୧] ତେଜି ରାୟେ ।
ଜଳ ଆହାରେ ସୁଖମୟେ ॥
ଏମନ୍ତେ କିଛି କାଳାନ୍ତରେ ।
ଜଳ ତେଜିଲେ ନୃପବରେ ॥
ନିରାଶ[୨] ତପସ୍ୟା କଠୋର ।
କେବଳ ପବନ ଆହାର ॥୫
ପୁଣି ନିଦାଘ କାଳେ ନୃପ ।
ତପସ୍ୟା କଲେ ପଞ୍ଚତାପ ॥
ସେ ଗ୍ରିପାଶେ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ।
ମଧ୍ୟେ ବସିଲେ ନିର୍ବିଚଳି ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ଦୃଷ୍ଟି ଧରି ।
ପରମ ବ୍ରହ୍ମେ ଧ୍ୟାନ କରି ॥

କୃଷ୍ଣ ଚରଣପଦ୍ମ ରସ ।
କଠୋର ତପ ବହୁ କ୍ଳେଶ ॥
ବରଷା କାଳେ ମହୀପତି ।
ଦୁଃସହ ଜଳଧାରେ ତିନ୍ତି ॥
ଶିଶିର କାଳେ ତପ କରେ ।
ବୁଡ଼ି ଆକଣ୍ଠ ଶୀତ ନୀରେ ॥
ଶୟନେ ଭୂମି ଶଯ୍ୟା କରି ।
ଏ ଘୋର ତପସ୍ୟା ଆଚରି ॥୬
ଜିତ-ପବନ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତ ।
ସଂଯତ ଗିର ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ[୩] ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣ ସେବା ପାଇଁ ।
କଠିନ ତପେ ନୃପସାଇଁ ॥୭
ଲୋକ ଶିକ୍ଷାଏ ତପ କଲେ ।
ବିଷୟ କର୍ମ ବିନାଶିଲେ ॥
ନିରତେ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୂହ ସଂହରି ॥
ଛାଡ଼ିଲା ଅଶେଷ ବନ୍ଧନ ।
ଯେ କିଛି ବାସନାଦିମାନ ॥୮
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ନୃପବର ।
ତପ ସାଧନେ ନିଷ୍ଠାପର ॥
ଯେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ।
କହି ଯେ ଥିଲେ ଯୋଗସାର ॥
ସେ ଯୋଗେ ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ।
ନିତ୍ୟେ ଆରାଧି ନୃପରାଣ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକତି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଭକ୍ତି ଜନ୍ମିଲା ହୃଦଗତେ ॥୯, ୧୦
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରେମାଙ୍ଗ ଭକତି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ କଲେ ମହୀପତି ॥
ସେ ହରି ଭଜନ ପ୍ରବଳ ।
ହୋଇଲା ମନ ସୁନିଶ୍ଚଳ ॥
ନିର୍ମଳ ମନ ପ୍ରକାଶିଲା ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଉପୁଜିଲା ॥
ସେ ଜ୍ଞାନ-ତୀକ୍ଷ୍ଣଶସ୍ତ୍ରେ ରାୟେ ।
ଛେଦିଲେ ହୃଦର ସଂଶୟେ ॥
ଯେ କର୍ମଗ୍ରନ୍ଥି ଜୀବକୋଷ ।
ଜ୍ଞାନଖଡ଼ଗେ ଗଲା ନାଶ ॥୧୧

ଦେହରେ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି ଯେହି ।
ତକ୍ଷଣେ ଦୂରେ ଗଲା ସେହି ॥
ଏଣୁ ପାଇଲେ ଆତ୍ମଗତି ।
ନିରହଂକାର ହେଲା ମତି ॥
ଏ ସର୍ବ ଯେ ଜ୍ଞାନେ ବିନାଶ ।
ତା ପରିହରି ନୃପଈଶ ॥
ଯାବତ ହରିଙ୍କ ଭଜନ ।
ନୋହିଛି ତାବତ ସାଧନ ॥
ଯେବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାବେ ରତି ।
ଶାନ୍ତି ହୋ ପାଇ ତେବେ ମତି ॥
ଭଜନ ରସେ ମତ୍ତ ହୋଏ ।
ନ ପଡ଼େ ଶୋକ ମାୟାମୋହେ ॥୧୨
ଏରୂପେ କଲେ ସେ ରାଜନ ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାକୁ ଯୋଜନ ॥
ସେ ଯୋଗୀ ଯୋଗାସନ ବଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପୀ ସେ ହୋଇଲେ ॥
କାଳେ ଛାଡ଼ିଲେ କଳେବର ।
ଏ ଅନୁକ୍ରମେ ହେ ବିଦୁର ॥୧୩
ସୁସ୍ଥିରେ ବସି ଯୋଗାସନେ ।
ଦେହେ ସମୀର ସମାଧାନେ ॥
ବାମ ଚରଣ ମୂଳାଧାରେ ।
ନିରୋଧି ଗ୍ରିପିଲେ ନିର୍ଭରେ ॥
ସେ ମୂଳାଧାରରୁ ପବନ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକିଲେ ରାଜନ ॥
ନାଭିରୁ, ହୃଦୟ କମଳେ ।
ପବନ ରଖିଲେ ସଧୀରେ ॥
ତହୁଁ ଷୋଡ଼ଶଦଳେ ନେଲେ ।
ତହୁଁ କଣ୍ଠରେ ତହୁଁ ଶିରେ ॥୧୪
ଏ ରୂପେ ପ୍ରାଣାଦି ପବନ ।
ଭେଦିଣ ଏ ଷଡ଼ଚକ୍ରେଣ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ଯୋଗବଳେ ।
ଏ ସର୍ବ କରି ଏକଠୁଳେ ॥
ମନ ପବନ ଦୃଢ଼େ ଧରି ।
ଭିତରେ ରହିଲେ ପାସୋରି ॥
ସେ ବନେ ପୃଥୁ ନୃପନାଥ ।
ଦେହ ଧାରଣେ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥

୧. ପତ୍ରାଶନ—ପତ୍ର ଭକ୍ଷଣ । ୨. ନିରାଶ—ନିଷ୍କାମ । ୩. ଦାନ୍ତ—ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଜୟୀ ।

ଯେଝାନୁକ୍ରମେ ଯୋଗବଳେ ।
ସମଷ୍ଟିଭୂତେ ଲୟ କଲେ ॥
ପବନ ନ୍ୟାସି ସମୀରଣେ ।
ଯେ କିଛି ଦେହାଦି ଧାରଣେ ॥୧୫
କ୍ଷିତିକି ଆପ ମଧ୍ୟେ ନ୍ୟାସି ।
ସେ ଜଳ ଅନଳେ ନିବେଶି ॥
ତେଜକୁ ପବନେ ସଂହରି ।
ଆକାଶ ମଧ୍ୟେ ବାୟୁ ଧରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଯୁକ୍ତ ମନ ।
ତାହା ଆକାଶେ କରି ଲୀନ ॥
ଆକାଶ ଶବଦେ ସଂହରି ।
ଶବଦ ତମୋଗୁଣେ ଧରି ॥
ଏ ଯେ ତାମସ ଅହଂକାର ।
କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ମହାଭୂତ ତାର ॥
ଯେ ରୂପେ ଲୟ କଲେ ନୃପ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ତା ସ୍ୱରୂପ ॥
ପୃଥିବୀ ଲୟ ଗନ୍ଧେ କରି ।
ଆପକୁ ରସ ମଧ୍ୟେ ଧରି ॥
ତେଜକୁ ରୂପ ମଧ୍ୟେ ଥୋଇ ।
ପବନ ସ୍ପର୍ଶେ ଲଗାଇ ॥
ଶବଦେ ଆକାଶ ସଂହରି ।
ଏ ସର୍ବ ତମଗୁଣେ ଭରି ॥
ଯେ ତମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରାଜସ ।
ଏକତ୍ରେ କଲେ ତା ପ୍ରକାଶ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରି ସହିତେ ବୁଦ୍ଧି ମନ ।
ଯେଝାନୁକ୍ରମେ କଲେ ଲୀନ ॥
ଶବଦ ଆଦି ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ଲୀନ ହୋଇଲେ ଯେଝାସ୍ଥାନେ ॥
ଏହାଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବେ ।
ଲୟେ ପାଇଲେ ଯେଝାଭାବେ ॥
ଏକତ୍ରେ ଅହଂକାର ନେଇ ।
ସେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱରେ ମିଶାଇ ॥
ଏ ସର୍ବ ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣେ ନ୍ୟାସି ।
ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱରେ ପରକାଶି ॥
ସେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ମାୟାମୟେ ।
ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ଲୟେ ॥

ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗବଳେ ।
ଏ ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମେ ଯାଇ ମିଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପୃଥୁ ମହୀପାଳ ।
ଦେହ ତେଜିଲେ ପାଇ କାଳ ॥୧୭-୧୮
ସେ ଅର୍ଚ୍ଚିରାଣୀ ସୁକୁମାରୀ ।
ଦୃଢ଼େ ସେ ପତିବ୍ରତାଗ୍ରୀ ॥
ଦେହ ଶୁଖାଇ ତପେ ଥିଲା ।
ସ୍ୱାମୀର ମରଣ ଦେଖିଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ।
ଆକୁଳେ କରଇ ରୋଦନ ॥
ଭୋ ନାଥ ମୋର ପ୍ରାଣନାହା ।
ମୋତେ ଦେଖାଅ କିମ୍ପା ଏହା ॥
କପଟେ ମୁଦ୍ରିତ ଲୋଚନ ।
ଶ୍ୱାସ ବହଇ ଅତି କ୍ଷୀଣ ॥
ତୁ ସର୍ବ ବିହର୍ତ୍ତା[୧] ଈଶ୍ୱର ।
ଏ ତୋର ମାୟା ଖେଳଘର ॥
ସ୍ଥିତି ଉତ୍ପତ୍ତି କରୁ ନାଶ ।
ତୁ ମାତ୍ର ରହୁ ଅବଶେଷ ॥
ତୁ ସର୍ବ କାରଣ ମୁରାରି ।
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ ଦେହ ଧରି ॥
ଭୋ ଯୋଗେଶ୍ୱର ତୋ ମହିମା ।
ଜାଣି ନ ପାରେ ହର ବ୍ରହ୍ମା ॥
ଯା ନାମେ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନାଶେ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଅମୃତ୍ୟୁ ପରକାଶେ ॥
ଏବେ କପଟେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ।
ମୋତେ ଦେଖାଅ ମାୟାମୋହ ॥
ଏ ମାୟାମୋହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱପାଶ ।
ପ୍ରତେଜି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଆଶ ॥
ଏବେ ଉପେକ୍ଷି ବନ ଘୋରେ ।
ତେଜିଣ ଗଲ ନିଜ ପୁରେ ॥
ମୁଁ ଯେ ନିରତେ ଅପରାଧୀ ।
ତୋ ପାଦେ ନ ସେବି ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ॥
ସେ ଅପରାଧ ଦୋଷୁଁ ମୋତେ ।
ଏବେ ତେଜିଲ ଦୁଃଖ ଚିତ୍ତେ ॥
ତୁମେ ଯେ ମୋର ମନଦୁଃଖେ ।
ବହ ସୁଦୟାଭାବ ସୁଖେ ॥

ଭୋ ସଖି ନ ତେଜିବି ତୋତେ ।
ଯାବତ ପ୍ରାଣ ଦେହଗତେ ॥
ସେ ଆଜ୍ଞା ଅଭାଗ୍ୟେ ମୋହର ।
ଅବଜ୍ଞା ହେଲା ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ଏ ରୂପେ ବିଳପେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଶୋକାର୍ଣ୍ଣବରେ ତନୁ ଘାରି ॥
ସେ ଅର୍ଚ୍ଚିଦେବୀ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ।
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ଥିର କଲା ଚିତ୍ତ ॥
ଅଦ୍ରିସାନୁ[୨]ରେ ଚିତା କଲା ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ତହିଁ ନିବେଶିଲା ॥୧୯-୨୧
ମୁଖାଗ୍ନି କରି ବିଧିମତେ ।
ସ୍ନାନ ଉଦକ କ୍ରିୟା ଯେତେ ॥
ଦେବଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ସଂପୁଟେ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ॥
ଏ ସର୍ବ ସାରିଣ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ॥
ପ୍ରବେଶେ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟେ ରହି ॥
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଯେତେ ଅନୁଚର ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ କଲେ ସ୍ତୁତି ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଷ୍ପ ବରଷନ୍ତି ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟନାଦ କରି ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରୀ ॥
ସେ ପତିପତ୍ନୀ ବେନି ଜନେ ।
ଆକାଶେ ଗଲେ ଦେବଯାନେ ॥
ଦେବେ ଆନନ୍ଦେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ଶିରେ ନିବେଶି ବେନି ପାଣି ॥
ପ୍ରଶଂସି ଦେବୀ ଜଣେ ଜଣେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଳ ଲୋଚନେ ॥୨୨,୨୪

ଦେବଏ ଉଚୁଃ

ଧନ୍ୟ ସାଧବୀ ପତିବ୍ରତା ।
ସ୍ୱାମୀ ସେବାରେ ଅନୁରତା ॥
ତେଜିଣ ଅଚଳ ବିଭୂତି ।
ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗତେ ସେ ଚଳନ୍ତି ॥

୧. ବିହର୍ତ୍ତା—କାର୍ଯ୍ୟ ବିଧାନକାରୀ । ୨. ଅଦ୍ରିସାନୁ—ପର୍ବତ ଉପରିସ୍ଥ ସମତଳ ସ୍ଥାନ ।

ଯେଣୁ ଏ ପୂର୍ବେ ତପ କଲେ ।
ତେଣୁ ଦେବଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗଲେ ॥
ଯେସନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ।
ସେପରି ଅଛି ନରରାଣ ॥
ସେ ଅନୁସାରେ ଏ ଯୁବତୀ ।
ଯେଣୁ ଭଜିଲେ ନିଜ ପତି ॥୨୫,୨୬
ଧନ୍ୟ ସେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ କର୍ମଭୂମି ।
ଅଳ୍ପ ଆୟୁଷ ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମି ॥
ସୁନୀତି କର୍ମ ଆଚରନ୍ତି ।
ସକଳ ଆପଦୁଁ ତରନ୍ତି ॥
ନିଷ୍ପାପୀ ଜନ ଯେବା ନର ।
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ ନୋହେ ଦୂର ॥
ଏଣୁ ନିଷ୍କାମ ଯାର ମତି ।
ସେ ଲଭେ ଏକାନ୍ତ ଭକତି ॥
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଭୋଗ କିବା ·ତାର ।
ଯହିଁ ବସନ୍ତି ଭକ୍ତ ନର ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ନିତ୍ୟେ ଭାବି ।
ରୋମ ପୁଲକେ ଅଶ୍ରୁ ଦ୍ରବି ॥
ନିର୍ମଳ ହୋଏ ବୁଦ୍ଧି ମତି ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହ ବିନାଶନ୍ତି ॥୨୭
ଏ ଭାବ ନ ଘେନେ ଯା ଚିତ୍ତ ।
ସେ ଦୁଃଖସାଗରେ ପୀଡ଼ିତ॥
ସେ ଆତ୍ମା ବଧେ ଭାଗୀ ହୋଇ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ବିଷୟେ ମଜ୍ଜଇ ॥୨୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ ଦେବକାମିନୀ ପ୍ରଚୁର ॥
ସେ ଅର୍ଚ୍ଚିଦେବୀଙ୍କି ସ୍ତୁବନ୍ତି ।
ପ୍ରବେଶ ପତିଲୋକେ ସତୀ ॥୨୯
ସେ ପୃଥୁ ଭକତ ଉତ୍ତମ ।
ଯାହାଙ୍କ ଚରିତ ଉଦ୍ଦାମ[୧] ॥
ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ।
ଶ୍ରବଣେ ହୁଅ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥୩୦
ସେ ପୃଥୁ ଗୁଣ ଉପାଖ୍ୟାନ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପଢ଼ନ୍ତି ଯେ ଜନ ॥
ସେ ପୃଥୁ ପଦକୁ ଲଭନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥୩୧
ଏ ଗ୍ରିବର୍ଣ୍ଣି ମଧ୍ୟଗତେ ।
ପଢ଼ନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ନିତ୍ୟେ ॥
ତା ସର୍ବକାମ ହୋଏ ସିଦ୍ଧି ।
ସକଳ ଗୁଣେ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଯେ ବିପ୍ରଜନ ଏହା ପଢ଼େ ।
ବ୍ରହ୍ମପଦକୁ ଲଭେ ଦୃଢ଼େ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ କଲେ ଅଧ୍ୟୟନ ।
ରାଜତ୍ୱପଣେ ସେ ନିପୁଣ ॥
ଗାୟନ କଲେ ବୈଶ୍ୟଜନ ।
କୃଷ୍ୟାଦି ବାଣିଜ୍ୟେ ନିପୁଣ ॥
ସେ ଜ୍ଞାନୀଜନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ।
ଧର୍ମାର୍ଥି ଜୀବନେ ଜୀଅଇ ॥
ଶ୍ରବଣେ ଶୂଦ୍ର ହୋଏ ସୁଖୀ ।
ଭକତ ମଧ୍ୟେ ତାକୁ ଲେଖି ॥୩୨
ତ୍ରିକାଳ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ଯେ ନରନାରୀ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ସକଳ କାମାର୍ଥି ଲଭନ୍ତି ।
ଭୋଗାନ୍ତେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ବସନ୍ତି ॥
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଅପୁତ୍ରିକ ଜନ ।
ଲଭେ ଅପତ୍ୟ ବହୁ ଧନ ॥୩୩
ଅକୀର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଯେବା ଜନ ।
ଶ୍ରବଣେ ଲଭେ କୀର୍ତ୍ତିମାନ ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟ ପୃଥୁର ଚରିତ ।
ଶ୍ରବଣେ ମୂର୍ଖ ହିଁ ପଣ୍ଡିତ ॥
ଯେ ଅନୁଦିନେ ଅଧ୍ୟୟନ୍ତି ।
ଅଶୁଭ କର୍ମ ବିନାଶନ୍ତି ॥୩୪
ଯଶ ଆୟୁଷ ଧନ ତାର ।
ଶ୍ରବଣେ ବଢ଼େ ନିରନ୍ତର ॥
ଅପରେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ଗ୍ରିରି ।
ଲଭନ୍ତି ତ୍ରିତାପ ନିବାରି ॥
ଯେବେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରିପୁ ଭୟେ ।
ଶ୍ରବଣେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଜୟେ ॥
ଏ ସର୍ବ କର୍ମଫଳ ପାଇ ।
ନିରତେ ଯେ ଦୃଢ଼େ ଶୁଣଇ ॥୩୫,୩୬
ଏ ପୁଣ୍ୟ ପୃଥୁର ଚରିତ ।
ସଦ୍ୟ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ଚିତ୍ତ ॥
ପଠନ କରେ ଯେବା ପ୍ରାଣୀ ।
ସୁସାଧୁ ମଧ୍ୟେ ତାକୁ ଗଣି ॥୩୭
ଶୁଣ ବିଦୁର ସାବଧାନେ ।
ସେ ପୃଥୁ ଚରିତ ଆଖ୍ୟାନେ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ।
ଶ୍ରବଣେ ନିସ୍ତରେ ପତିତ ॥
ପାର୍ଥିବୀ ଗତି[୨] ହୋଏ ତାର ।
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ ନୋହେ ଦୂର ॥
ଏ ମୋହ-ସଂସାରେ ତାରଣେ ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ଉଦ୍ଧାରଣେ ॥୩୮,୩୯
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ତ୍ରିବିଂଶ ଅଧ୍ୟାର ଚରିତ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ସଂବାଦ ।
ଶ୍ରବଣେ ଖଣ୍ଡଇ ବିପଦ ॥
ଶୁଣନ୍ତେ ତୁଟେ ଭବବ୍ୟାଧି ।
ଶ୍ରବଣେ ପାପ ବନ୍ଧ ଛେଦି ॥
ହରି ଚରଣ ଆଶ୍ରେ କର ।
ସକଳ ପାପ ହେବ ଦୂର ॥
ସୁଜନେ ଏହି ରସେ ରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ
ପୃଥୁରାଜ ବୈକୁଣ୍ଠଗମନଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଉଦ୍ଦାମ—ଅନବରୁଦ୍ଧ, ସୀମା ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ୨. ପାର୍ଥିବୀ ଗତି—ପୃଥୁଙ୍କ ଗତି ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ପୃଥୁବଂଶେ । ତା ପୁତ୍ର ଦଶ ପ୍ରଚେତସେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ରୁଦ୍ର ଗୀତା । ଚତୁର୍ବିଂଶରେ ଏହି କଥା ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ବିଦୁର ।
ଯେ ପଞ୍ଚ ପୃଥୁର କୁମର ॥
ବିଜିତଅଶ୍ୱ ନାମ ଯାର ।
ବସିଲା ନୃପାସନେ ବୀର ॥
ତାର ଅନୁଜ ଗ୍ୱରି ଭ୍ରାତ ।
ରାଜ୍ୟ ବିଭାଗେ ଯଥୋଚିତ ॥
ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମେ ।
ପୂର୍ବାଦି ଗ୍ୱରି ଅନୁକ୍ରମେ ॥ ୧
ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ ନାମେ ଯେ କୁମର ।
ତାହାର ପୂର୍ବେ ଅଧିକାର ॥
ଧୂମ୍ରକେଶକୁ ଦେଲେ ଭୂପ ।
ଦକ୍ଷିଣଦିଗେ ସେ ଅଧିପ ॥
ପଶ୍ଚିମେ ବୃକ ନୃପରାଣ ।
ଉତ୍ତର ଦିଗେ ସେ ଦ୍ରବିଣ ॥ ୨
ବିଜିତଅଶ୍ୱ ନାମ ଯାର ।
ସେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୃଥୁର କୁମର ॥
ଦ୍ୱିତୀୟେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ନାମ ।
ତାହାକୁ ଦେଲେ ସୁରୋତ୍ତମ ॥
*ଶୁଣି ବିଦୁର ଆଚମ୍ବିତ ।
ନମେ ମୈତ୍ରେୟ ପାଦଗତ ॥

ବିଦୁର ଉବାଚ

କି ଅର୍ଥେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ନାମ ।
ତାହାକୁ ଦେଲେ ମଘବାନ ॥
ଏ ବଡ଼ ସଂଶୟ ମୋ ଚିତ୍ତ ।
ଭୋ ମୁନି କହିବା ତଦନ୍ତ ॥
ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କହେ ମୈତ୍ରେୟ ମହାମୁନି ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ତୋର ।
କହିବା ସେ ପୂର୍ବ ବିଗ୍ୱର ॥
ପୃଥୁ ଯେ ଅଶ୍ୱମେଧ କଲେ ।
ସକଳ ଦେବଙ୍କୁ ବରିଲେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ଭଗବାନ ।
ବେଦୋକ୍ତ କର୍ମର ବିଧାନ ॥
ଯଜ୍ଞ ବିଧାନେ ବିଧି ଯେତେ ।
ସମ୍ଭାର କରି ନାନାମତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଯଜ୍ଞାହୁତି କାଳେ ।
ଅଶ୍ୱ ହରିଲା ଇନ୍ଦ୍ର ଛଳେ ॥
ବିଜିତଅଶ୍ୱ ତାହା ଜାଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ମାରି ଅଶ୍ୱ ଆଣି ॥
ତା ଦେଖି କହେ ପୁରନ୍ଦର ।
ଭୋ ବୀର ବେଗେ ମାଗ ବର ॥
ତା ଶୁଣି ସେ ପୃଥୁ ନନ୍ଦନ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ତୋଷମନ ॥
ମୋହର ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଯେବେ ଯାଚିଲ ସୁରସାଇଁ ॥
ଏ ତୋର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ଗତି ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ଦିଅ ଶଚୀପତି ॥
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ମଘବାନ ।
ତାହାକୁ ଦେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ତେଣୁ ତା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ନାମ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ପୁଣ୍ୟୋତ୍ତମ ॥(ଜ.)
ସେ ବୀର ନିଜ ରାଜ୍ୟେ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳଇ ଜନ ପ୍ରଜା ॥
ତାର ଶିଖଣ୍ଡୀ ନାମେ ନାରୀ ।
ରୂପେ କାମିନୀ ମନୋହାରୀ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ନୃପବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ରେ ଜନ୍ମିଲେ ମହାତେଜେ ॥ ୩
ପାବକ ପବମାନ ଶୁଚି ।
ତେଜ ଶରୀର ଶୁଭ୍ରରୁଚି ॥
ଅଗ୍ନି ଯେ ବଶିଷ୍ଠ ଶାପରୁ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଏ ତିନି ଯୋଗରୁ ॥ ୪
ଆଉ ଯେ ପତ୍ନୀ ନଭସ୍ୱତୀ ।
ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନର ଯୁବତୀ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ଯେ କୁମର ।
ହବିର୍ଦ୍ଧାନ ନାମ ତାହାର ॥ ୫
ତାହାକୁ କଲେ ସେ ନୃପତି ।
ତା ଅଂଶେ ରାଜାର ସନ୍ତତି ॥
ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ନୃପରାୟେ ।
ବିଷୟଭୋଗ ନ ଯୋଗାଏ ॥
ସେ ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟେ ନୃପତି ।
ତେଜିଣ ଅଚଳ ବିଭୂତି ॥
ମନେ ବିଗ୍ୱରେ ନୃପରାଣ ।
ଏ ସର୍ବ ଅନର୍ଥ କାରଣ ॥
ରାଜସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଧର୍ମ ନ ଜାଣଇ ॥
କରଇ ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଭାବ ।
ସକଳ ଘଟେ ଏକ ଜୀବ ॥
ରାଜତ୍ୱ ଧର୍ମେ କୋପ ବହି ।
ପ୍ରଜା ପୀଡ଼ନ୍ତି ଧନ ପାଇଁ ॥
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ନ୍ୟନ୍ତି ବଳେ ।
ପ୍ରଜା କ୍ଷୋଭିତ କ୍ଷୁଧାକୁଳେ ॥
ପ୍ରଜାବିନାଶେ ଘୋର ପାପ ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ଅଧିପ ॥
ପୋତୁ ଏ ରାଜ୍ୟେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଯଜ୍ଞ କରିବା ସୁଖେ ରହି ॥
ଯଜ୍ଞର ଛଳେ ସେ ରାଜନ ।
ତେଜିଲା ନୃପତି ଆସନ ॥
ନିଷ୍କାମ ପଥ ଆଶ୍ରେ କଲା ।
ପରମ ପୁରୁଷ ଭଜିଲା ॥

* "ଶୁଣି ବିଦୁର..........ବିଦୁର ପୁଣ୍ୟୋତ୍ତମ ॥" (ଜ.) ଏତିକି ଅଂଶ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ବହିର୍ଭୂତ ।

ସେ ହଂସଦୀକ୍ଷାରେ ରାଜନ ।
ଗମିଲା ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନ ॥୬,୭
ସେ ହବିର୍ଦ୍ଧାନ ତା କୁମର ।
ବସିଲା ନୃପାସନେ ବୀର ॥
ତା ପତ୍ନୀ ନାମ ହବିର୍ଦ୍ଧାନୀ ।
ସୁରମୋହିନୀ ସୁଲୋଚନୀ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ଷଡ଼ସୁତ ।
ଜନ୍ମିଲେ ତେଜେ ବଳବନ୍ତ ॥
ବର୍ହିଷଦ ଯେ ଶୁକ୍ଳ ସତ୍ୟ ।
କୃଷ୍ଣ ଗୟ ଯେ ଜିତବ୍ରତ ॥୮
ଏ ଛଅ ମଧ୍ୟେ ବର୍ହିଷଦ ।
ହୋଇଲେ ଭୂପ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ସୌଭାଗ୍ୟବାନ ପ୍ରଜାପତି ।
ରଖିଲେ ଜଗତରେ ଖ୍ୟାତି ॥
ହୋଇଲେ ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟେ ବ୍ରତୀ ।
ପ୍ରାଣାୟାମାଦି ଯୋଗେ ରତି ॥
ସେ ହବିର୍ଦ୍ଧାନର ସନ୍ତତି ।
ମହତ ଗୁଣ ତାର ଅତି ॥
ସେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଦଣ୍ଡଧର ।
ତା ଯଶ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟେ ବିସ୍ତାର ॥
ସେ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡରେ ନିପୁଣ ।
ଅଦ୍‌ଭୁତ ତାର କର୍ମମାନ ॥୯
ଯେ କର୍ମ କଲା ଏ ଜଗତେ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଏକ ଚିତ୍ତେ ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ନ ଦେଖି ଏ ତିନି ଭୁବନେ ॥
ତା ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରାଚୀନଗ୍ର ସ୍ଥଳ ।
କୁଶେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ସକଳ ॥
ଏଣୁ ତା ନାମ ମହୀତଳେ ।
ପ୍ରାଚୀନବରହିଷ ବୋଲେ ॥୧୦
ସେ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ମହୀପତି ।
ବିବାହେ ସମୁଦ୍ର ଦୁହିତୀ ॥
ସେ ଶତଦ୍ରୁତି କନ୍ୟା ସାର ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
ତାର ଚରିତ ପୂର୍ବ କଥା ।
ହୋଇଲା ଯେବଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ବ୍ରହ୍ମା ତାହାର ପୁରେ ଆସି ।
କନ୍ୟାକୁ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବଚନେ ସିନ୍ଧୁପତି ।
ରାଜାରେ ବରିଲା ଦୁହିତୀ ॥
ସେ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ନୃପବର ।
ବିଭା ସଂଯୋଗେ କନ୍ୟାବର ॥
ଅଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତେ ।
ଯେହ୍ନେ ଚଣ୍ଡାଂଶୁ ଭୂମିଗତେ ॥
ତା ରୂପ ଦେଖି ହୁତାଶନ[1] ।
ଅନଙ୍ଗେ ହୋଇଲା ଅଧୀନ ॥୧୧
ସେ ଶତଦ୍ରୁତି ରୂପବତୀ ।
ଚରଣେ ନୂପୁର ଶୋଭନ୍ତି ॥
ସେ ମତ୍ତ ଦ୍ୱିରଦ ଗାମିନୀ[2] ।
ଚରଣେ ନୂପୁର ସୁଧ୍ୱନି ॥
ଶ୍ରବଣେ ଅନଙ୍ଗ ପୀଡ଼ିତ ।
ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ ଶୂରବନ୍ତ ॥
ତା ରୂପ ଦେଖି ବୁଧଜନେ ।
ମୋହେ ପଡ଼ିଲେ ହତଜ୍ଞାନେ ॥
ଅମର କିନ୍ନର ଉରଗ ।
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ଖଗ ମୃଗ ॥
ଇତ୍ୟାଦି ପଶୁଜୀବ ଯେତେ ।
ତା ରୂପେ ହେଲେ ବିମୋହିତେ ॥
ତା ପ୍ରତିତୁଲ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ।
ନ ଦେଖି ସ୍ୱର୍ଗ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଗତେ ॥୧୨
ପ୍ରାଚୀନବରହି ରାଜନ ।
ତା ରୂପେ ହୋଇଲା ଅଧୀନ ॥
ସକଳ ଧର୍ମ ପରିହରି ।
ତା ବଶ ହେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସେ କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ[3] ଜୀବ ପ୍ରାୟ ।
ତା ବଶେ ଧର୍ମ କଲା କ୍ଷୟ ॥
ତା ବିନା ଆଜ୍ଞାରେ ରାଜନ ।
ନ କରେ ଅନ୍ୟ କର୍ମମାନ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ।
ତା ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ଦିନ ନେଲା ॥
ସେ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ତାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ରେ ଜନ୍ମିଲେ ମହାତେଜେ ॥

ସେ ଦଶପୁତ୍ର ଆତ୍ମା ଏକ ।
ଶୁଭ୍ର ସୁନ୍ଦର ସୁବିବେକ ॥
ସମ ଆକୃତି ରୂପ ବେଶ ।
ଏକଇ ନାମ ପ୍ରଚେତସ ॥୧୩
ତାହାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ନୃପବର ।
ବୋଲଇ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କର ॥
ତକ୍ଷଣେ ପିତା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ସେ ଯେ ପ୍ରଚେତା ଦଶ ଭାଇ ॥
ତପ ସାଧନେ ଆଗମନ ।
ପଥରେ ଭେଟିଲେ ଈଶାନ ॥
ବୃଷଭ ବାହନେ ମହେଶ ।
ଡମ୍ବରୁ ବାଦ୍ୟ ନାଦ ଘୋଷ ॥
ଶିରେ ସୁଧାଂଶୁ ଶୋଭାକର ।
ଜାହ୍ନବୀ ସ୍ରବେ ଜଟାଭାର ॥
ଦୀର୍ଘେ ଉଚ୍ଚାରି ମୁଖେ ନାମ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ୟାମ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପାଳ ଶ୍ରୀହରି ।
ହେ ହୃଷୀକେଶ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ରୋମ ପୁଲକିତ ।
ପ୍ରେମ ଗଦ୍‌ଗଦେ ଅଶ୍ରୁପାତ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ କୁମର ।
ଦର୍ଶନ କଲେ ଦେବ ହର ॥
ଭେଟିଲେ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ଯା ନାମ ଧରି ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ଅଘାର୍ଣ୍ଣବ ।
ଯେ ଶିବ ଦେବଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁଣ ଗିରୀଶ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବାଳଶିଷ୍ୟ ॥
କାହାର ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
କି ନାମ ଗୋତ୍ର କିବା ମନେ ॥
ବୟଃ ଆକୃତି ସମଦୃଶ ।
ବାଳ ନବୀନ ତୁମ୍ଭେ ଦଶ ॥
କି ଅର୍ଥେ ଶ୍ରମେ ଆଗମନ ।
କହ ସଂଶୟ ତେଜି ମନ ॥
ସେ ଦେବବାକ୍ୟ ସୁମଧୁର ।
ଅମୃତ ଜିଣି ସୁଧାକର ॥

୧. ହୁତାଶନ—ଅଗ୍ନିଦେବ । ୨. ଦ୍ୱିରଦ ଗାମିନୀ—ଗଜଗାମିନୀ । ୩. କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ—ମନୋରଞ୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ପାଳିତ ପଶୁ ।

ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଦଶ ଭାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଶୁଣିମା ପ୍ରଭୁ ଦେବ ଈଶ ।
ପ୍ରଚେତା ନାମେ ଆମ୍ଭେ ଦଶ ॥
ସୁପ୍ରାଚୀ ନଗ୍ର ଅଧିପତି ।
ତା ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଆମ୍ଭ ଉତପତ୍ତି ॥
ପିତା ବଚନେ ତପ ଅର୍ଥେ ।
ଅଇଲୁଁ ପ୍ରାଚୀ ଦିଗ ପଥେ ॥
କଠୋର ତପ ସିଦ୍ଧ କରି ।
ଭାବେ ସେବିବୁ ନରହରି ॥
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଆମ୍ଭ ସଂଶୟ ହେଉ ଦୂର ॥
ସେ ବାଳ ବାକ୍ୟେ ଉମାସାଇଁ ।
ସନ୍ତୋଷେ ତାଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ସେ ତପେ ତୋଷି ଭଗବାନ ।
ଆନନ୍ଦେ ଗଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥୧୪,୧୫
ଶୁଣି ବିଦୁର ବିପରୀତ ।
ପୁଣି ସଂଶୟ କରି ଚିତ୍ତ ॥
କହେ ମୈତ୍ରେୟ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଅଦ୍‌ଭୁତ କହିଲ ଗୋସାଇଁ ॥(ଜ.)
ନର ଅମରେ କାହିଁ ସଙ୍ଗ ।
କେସନେ ହୋଇଲା ସଂଯୋଗ ॥
ଏ ବଡ଼ ସଂଶୟ ମୋ ଚିତ୍ତେ ।
ଭୋ ମୁନି ଫେଡ଼ି କହ ମୋତେ ॥
ଯେ କାଳ ରୁଦ୍ର ରୂପେ ସ୍ଥିତି ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳିଣ ନାଶନ୍ତି ॥
ସେ ଯେ ପ୍ରଚେତା ଭାଇ ଦଶ ।
କିରୂପେ କଲେ ତାଙ୍କୁ ତୋଷ ॥
ଦେବ ମାନବେ ଭେଟ କାହିଁ ।
ସେ ଯେ ଭେଟିଲେ ଉମାସାଇଁ ॥
ଅତି ଦୁର୍ଲଭ ମୋକ୍ଷଅଙ୍ଗ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ହୋଇଲେ ସଂଯୋଗ ॥
ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଯୋଗୀଜନେ ।
ଯାଙ୍କୁ ଭାବନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ॥
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣେ ନ ଦେଖନ୍ତି ।
କେହ୍ନେ ତୋଷିଲେ କାଳମୂର୍ତ୍ତି ॥
ସେ ଆତ୍ମନିରତ ପୁରୁଷ ।
ଘୋର ଶକ୍ତିଏ ଯାର ପାଶ ॥
ସେ ଶିବ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଧରେ ।
ଏ ଚରାଚର ପ୍ରାଣ ହରେ ॥
ତେଣୁ ସଂଶୟ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ଭୋ ମୁନି କହିବା ତଦନ୍ତ ॥୧୬-୧୮

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ସାବଧାନେ ।
ଯେ ପୂର୍ବେ ଆଦ୍ୟନ୍ତ ବିଧାନେ ॥
ଯେ ଶିବ ଶରୀରେ ଅଶେଷ ।
ସ୍ଥିତି ପାଳନ କରେ ନାଶ ॥
କର୍ମାନୁସାରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳନ ସଂହାର ॥
ଅବିଦ୍ୟା କର୍ମେ କାଳରୂପୀ ।
ସେ ଶିବ ମୃତ୍ୟୁରୂପେ ବ୍ୟାପି ॥
ସୁବିଦ୍ୟା ଆଶ୍ରୟ ଯାହାର ।
ତାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଶୂଳଧର ॥
ସମ ବିଷମ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ମିତ୍ର ଅଇରି ଅବା କାହିଁ ॥
ସେ ଯେ ପ୍ରଚେତା ଭାଇ ଦଶ ।
ଯେଣୁ ସେ ପିତା ବାକ୍ୟେ ତୋଷ ॥
ତପ ସାଧନେ ଆଗମନ ।
ତେଜି ଅଚଳ ଭୋଗମାନ ॥
ସମୁଦ୍ର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ଦିବ୍ୟ ସରୋବରେ ଦେଖିଲେ ॥
ସେ ଜଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ମଳ ।
ଦର୍ଶନେ ହରେ ତୃଷାକୁଳ ॥
ସୁଖ ଆନନ୍ଦ ଶୀତକର ।
ଅମୃତ ତୁଲ୍ୟ ସୁମଧୁର ॥
ନିର୍ମଳ ଯେହ୍ନେ ସାଧୁ ମନ ।
ତେସନେ ଦିଶଇ ଶୋଭନ ॥୧୯,୨୦
ପୁଷ୍ପ ସମୂହେ ବିରାଜନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଆକାଶେ ଗ୍ରହପନ୍ତି ॥
ନୀଳଉତ୍ପଳ ଆଦି କରି ।
ପୁଷ୍ପ ସମୂହେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥
ପଙ୍କଜାରୁଣ ସୁପ୍ରକାଶେ ।
ଶୋଭନ୍ତି ଇନ୍ଦୀବର[1] ପୁଷ୍ପେ ॥
ସେ ଜଳେ ନାନା ପକ୍ଷୀକୁଳେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି କାମେ ମତ୍ତଭୋଳେ ॥
ହଂସ ସାରସ ଚକ୍ରବାକ ।
କାରଣ୍ଡବ ବକ ଡାହୁକ ॥୨୧
ମତ୍ତ ଭ୍ରମରେ ସ୍ୱନ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦେ ମଧୁପାନେ ମାତି ॥
ତୀରେ ଶୋଭନ୍ତି ତରୁଗଣେ ।
ବିବିଧ ଲତା ଆଚ୍ଛାଦନେ ॥
ଶୁକ କୋକିଳ ପକ୍ଷୀଗଣେ ।
ସୁସ୍ୱର ନାଦ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ପଦ୍ମକେଶର ରଜ ଘନେ ।
ଶୀତଳ ବହଇ ପବନେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ସୌରଭରେ ।
ଦିଗ ବିଦିଗ ସେ ପ୍ରସରେ ॥
ସେ ଗନ୍ଧବାୟୁ ଘ୍ରାଣେ ମୋଦ ।
ସୁଖେ ସଙ୍ଗୀତ ବାଦ୍ୟନାଦ ॥
ତାଳ ମୃଦଙ୍ଗ ଯନ୍ତ୍ର ବୀଣା ।
ସ୍ୱର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ନିର୍ଘୋଷଣା ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାବନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ।
ସଙ୍ଗେଣ ଅପସରୀ ବୃନ୍ଦେ ॥
ବୃଷଭ ଆରୋହି ମହେଶ ।
ସେ ଜଳେ ହୋଇଲେକ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ବେନି ପାରୁଶେ ଦେବ ଗଣେ ।
ସ୍ତୁବନ୍ତି ବିବିଧ ସ୍ତବନେ ॥
ପ୍ରସାଦମୁଖ[2] ସୁପ୍ରସନ୍ନ ।
ସେ ଦେବଦେବ ତ୍ରିଲୋଚନ ॥
ତପ୍ତ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରାୟ କାନ୍ତି ।
ରତ୍ନ ସମୂହେ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ସୁଗ୍ରୀବ କଣ୍ଠ ସୁଶୋଭନ ।
ସୁନୀଳ ପ୍ରଭା ତ୍ରିଲୋଚନ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ କୁମରେ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ସୁଖଭରେ ॥
ସତ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡବତ କଲେ ।
ପ୍ରପନ୍ନ ରକ୍ଷଣ ବୋଇଲେ ॥

୧. ଇନ୍ଦୀବର—ନୀଳପଦ୍ମ । ୨. ପ୍ରସାଦମୁଖ—ଅନୁଗ୍ରହ ଛଟା ଆଭାସିତ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ।

ଭୋ ଧର୍ମରକ୍ଷଣ ଈଶାନ ।
ତୋ ପାଦେ ନ ସେବି ଅଜ୍ଞାନ ॥
ପ୍ରାଣୀ ବୃଜିନ[1] ଦୁଃଖାନଳେ ।
ଦଗ୍ଧ ସନ୍ତପ୍ତ ମହାକୁଳେ ॥
ଦାରା ତନୟ ସ୍ନେହେ ଜଡ଼ି ।
ଦୁଃଖ ସଙ୍କଟେ ନିତ୍ୟେ ପଡ଼ି ॥
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ସୋଦର ।
ଅଧମ ଦୀନ ତାପହର ॥
ତୋ ନାମ ଭଜନ୍ତି ଯେ ନିତ୍ୟେ ।
ସେ ତରି ତାରନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଚେତାଙ୍କ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଶୂଳପାଣି ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ଶୂଳହସ୍ତ ।
ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଶୀଳବନ୍ତ ॥
କହନ୍ତି ପ୍ରଚେତସମାନେ.।
ଜାଣିଲୁଁ ତୁମ୍ଭ ମନ ଜ୍ଞାନେ ॥
ତେଣୁ ଦର୍ଶନ ଦେଲୁଁ ଆଗେ ।
ଭୋ ପୁତ୍ରେ ବର ମାଗ ବେଗେ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ପ୍ରଚେତସ ।
ଯେହ୍ନେ ଅମୃତ ସୁଧାରସ ॥
ସତ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡବତେ ପଡ଼ି ।
କହନ୍ତି ଶିରେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭୋ ପ୍ରଭୁ ତୋ ପାଦ କମଳେ ।
ନ ଭଜି ମଜ୍ଜିଲୁଁ ଶୟଳେ ॥
ବିଫଳେ ଗଲା ଆମ୍ଭ ଦିନ ।
ତୋ କୃପା ବିହୀନେ ଈଶାନ ॥
ଏବେ ଜାଣିଲୁ ଆମ୍ଭେ ଚିତ୍ତେ ।
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ଆମ୍ଭ ହିତେ ॥
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ଗଲା ନାଶ ।
ତୋର ପ୍ରସନ୍ନେ ଦେବ ଈଶ ॥
ଭୋ ଦେବ କରୁଣାସାଗର ।
ପ୍ରପନ୍ନ ଜନ ଦୁଃଖ ହର ॥
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସନ୍ନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ ନୋହେ ଦୂର ॥

ଭୋ ଯୋଗେଶ୍ୱର ତୋ ମହିମା ।
ଜାଣି ନ ପାରେ ସୁରବ୍ରହ୍ମା ॥
ଆମ୍ଭେ ବାଳକ ଶିଶୁମତି ।
କାହୁଁ ଜାଣିବୁ ତୋର ଗତି ॥
ଏ ଆଜ୍ଞା ହେବ ପ୍ରଭୁ ତୋର ।
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଦ୍ୱାର ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ସ୍ତୁତି କରି ।
ପ୍ରେମ-ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁ ପୂରି ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଉମାକାନ୍ତ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କହନ୍ତି ତଦନ୍ତ ॥୨୨-୨୬

ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

ହେ ପୁତ୍ରେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ହରିଭକତେ ପ୍ରିୟ ମୋର ॥
ଭକତଜନ ମୋ ହୃଦୟ ।
ଏଣୁ ଭକତ ମୋର ପ୍ରିୟ ॥
ଯେ ଯାଗେଶ୍ୱର ବାସୁଦେବ ।
ଯାହାର ନାମ ଦୟାର୍ଣ୍ଣବ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ପରେ ଯା ବିହାର ।
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ॥
ତାଙ୍କ ଭକତ ଯେତେ ଜନ ।
ସେ ମୋର ଅଟନ୍ତି ଜୀବନ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭରେ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ବୈଷ୍ଣବେ ନୁହନ୍ତି ତ ଭିନ୍ନ ॥
ତାଙ୍କ ମହିମା ଯଶ ଗୁଣ ।
ମୋ ଠାରୁଁ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୨୭,୨୮
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶତ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ନିଷ୍ଠାରେ ଆଚରେ ॥
ତଦନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମପଦ ପାଇ ।
ଅଶେଷ କଳ୍ମଷ ନାଶଇ ॥
ଯେ ବିପ୍ରଦେହେ ନିତ୍ୟାଗ୍ରେ ।
ଯେ ପୁଣ୍ୟ କରେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ଫଳେ ।
ସେ ମୋତେ ଲଭେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ତେବେ ବୈଷ୍ଣବ ପଦ ପାଇ ।
ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ନାଶଇ ॥

ଲିଙ୍ଗ ଭଞ୍ଜନେ ମୋକ୍ଷଯୋଗ ।
ନ ଲଭେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ସଙ୍ଗ ॥୨୯
ତୁମ୍ଭେ ଭକତଜନ ସାର ।
ଲକ୍ଷଣ ଜାଣିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ॥
ଆମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ଯେଣୁ ହରି ।
ତୁମ୍ଭେ ତେସନେ ମୋତେ ସରି ॥
ଏଣୁ ମାନବ ଭକ୍ତ ଯେହି ।
ମୋ ପ୍ରିୟ ତହୁଁ କେହି ନାହିଁ ॥୩୦
ହେ ପ୍ରଚେତସ ଭାଇ ଦଶ ।
ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟେ ହେଲୁଁ ତୋଷ ॥
ହରି ଭଜନ ଯେ ପ୍ରକାର ।
କହିବା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ଧର ॥
ସେ ହରି ପ୍ରସନ୍ନ ଯେମନ୍ତେ ।
ତାହା କହିବା ଆମ୍ଭେ ତୋତେ ॥
ଏ ସର୍ବ ସ୍ତୋତ୍ର ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଚିତ୍ତେ ଧର ॥୩୧

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହିଣ ମହେଶ ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଜ୍ଞାନରସ ॥
ନୃପକୁମରେ ଦୟା ବହି ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କହନ୍ତି ଗୋସାଇଁ ॥
ସର୍ବେ ଯୋଡ଼ିଣ ବେନି କର ।
ଶୁଣନ୍ତି ତେରି ଶ୍ରୁତିଦ୍ୱାର ॥୩୨

*ରୁଦ୍ର ଉବାଚ**

ନିରତିଶୟ[2] ଯେ ପରମ ।
ଆନନ୍ଦ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ସ୍ୱରୂପେ ସିଦ୍ଧ ହୁଅ ତୁମ୍ଭେ ।
ଏଣୁ ଆନନ୍ଦ ନାମ ଭାବେ ॥
ତୁମ୍ଭର ଯେବା ବଡ଼ପଣ ।
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦ କାରଣ ॥
ଏଣୁ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ ମୋର ।
କରୁଣା କର ଚକ୍ରଧର ॥
ତୁ ସର୍ବ ଆତ୍ମା ତୋତେ ମୋର ।
ନିରତେ ହେଉ ନମସ୍କାର ॥୩୩

୧. ବୃଜିନ—ପାପ । ୨. ନିରତିଶୟ—ଅନତିକ୍ରମଣୀୟ ।
* ଏହିଠାରୁ ୬୮ ଶ୍ଳୋକାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସ୍ତୁତି 'ରୁଦ୍ରଗୀତ' ବା 'ରୁଦ୍ରଗୀତା' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ତୋ ନାଭିପଦ୍ମ ନାରାୟଣ ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣ ॥
ଏଣୁ ତୋ ନାମ ପଦ୍ମନାଭ ।
ବୋଲନ୍ତି ସଂସାର ଉଦ୍‌ଭବ ॥
ସେ ନାମେ ପ୍ରଣତି ମୋହର ।
ଏ ବିନୁ ନାହିଁ ବାଞ୍ଛା ଆର ॥
ପୃଥିବୀ ଆପ ତେଜ ବାୟୁ ।
ଆକାଶ ପଞ୍ଚଭୂତ ଯେହୁ ॥
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରୂପ ରସ ।
ଗନ୍ଧ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରି ଏକାଦଶ ॥
ଏହାଙ୍କ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ହୋଇ ।
ଯେ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ସର୍ଜଇ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣତି ମୋହର ।
ଏ ଭବୁଁ କରେ ଯେ ନିସ୍ତାର ॥
ଯେ ଅନ୍ତଃକରଣ ଚତ୍ୱାର ।
ଏ ମନ ବୁଦ୍ଧି ଅହଙ୍କାର ॥
ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର ଆତ୍ମା ହୋଇ ।
ପ୍ରକାଶ କରୁ ତୁ ଗୋସାଇଁ ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଚିତ୍ତ ଅଧିଷ୍ଠାତା ।
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥
ସେ ଅତି ଶାନ୍ତ ନିର୍ବିକାରେ ।
ନମଇଁ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ତାରେ ॥୩୪
ଅଧିଷ୍ଠ ଅହଙ୍କାରେ ଯେହୁ ।
ସଙ୍କରଷଣ ମହାବାହୁ ॥
ସେ ଯେ ଅନନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମମୟେ ।
ମୋର ପ୍ରଣାମ ତାଙ୍କ ପାୟେ ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ବୁଦ୍ଧି ଅଧିଷ୍ଠାତା ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୂପେ ବିଗ୍ରହନ୍ତା ॥
ଯେ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରବୋଧ କରନ୍ତି ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ପାଦେ ମୋ ପ୍ରଣତି ॥
ତାଙ୍କ ପ୍ରସାଦେ ମୋ ଅଜ୍ଞାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇବ ଦହନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଧିପ ଯେ ମନ ।
ତାହାଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାତା ନାମ ॥
ସେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
କରିବେ ସଂସାରୁ ନିସ୍ତାର ॥୩୫,୩୬

ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରୂପେଣ ପ୍ରକାଶ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସେ ପରମହଂସ ॥
ସେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ରୂପ ଧରି ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶକୁ କରି ॥
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ ଦ୍ୱାର ବେନି ।
ନାହିଁ ଯାହାର ବୃଦ୍ଧି ହାନି ॥
ପବିତ୍ର ଚିତ୍ତେ ଯାର ସ୍ଥିତି ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ପାଦେ ମୋ ପ୍ରଣତି ॥
ଯେ ଅଗ୍ନିରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ଯଜ୍ଞାଦି ଯାହାରେ ସାଧନ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ଯେ କରି ।
ସେ ହରି ସଂସାରେ ବିହରି ॥୩୭
ଯେ ପିତୃଦେବଙ୍କ କାରଣ ।
ହୋଇଲେ ଅନ୍ନ ସ୍ୱରୂପେଣ ॥
ସେ ସୋମରୂପୀ ନାରାୟଣ ।
ଧଇଲେ ପୋଥି ଉଦ୍ଧାରିଣ ॥
ତ୍ରିପତି[1] ପାଦେ ମୋ ପ୍ରଣତି ।
ଯେଣେ ହୋଇବ ମୋର ଗତି ॥
ସେ ଆପରୂପ ଭଗବାନ ।
ରସ ସ୍ୱରୂପେ ଆସ୍ୱାଦନ ॥୩୮
ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ରୂପେ ସର୍ବକାୟେ ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ଯାର ଦେହେ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ମୋ ମନ ।
ସୁସ୍ଥିରେ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ବିରାଜରୂପ[2] ଭଗବାନ ।
ବନ୍ଦଇ ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣ ॥
ଯାହାର ରୋମକୂପ ମୂଳେ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅଛନ୍ତି ପରମାଣୁବତ ।
ସେ ପାଦେ ମୋର ପ୍ରଣିପାତ ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ବାୟୁ ରୂପ ଧରେ ।
ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରୂପ ସର୍ବଠାରେ ॥
ସେ ରୂପେ ପାଳନ୍ତି ଜଗତ ।
ଯେ ସହ ଓଜ ବଳବନ୍ତ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ରଖନ୍ତୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ।
ତା ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥୩୯

ଆକାଶ ରୂପୀ ଭଗବାନ ।
କରନ୍ତି ଯେ ବିଧି ବିଧାନ ॥
ଶବ୍ଦ ସ୍ୱରୂପେ ଶୂନ୍ୟେ ରହେ ।
ଯେ ଶବ୍ଦେ ଅର୍ଥ ବୋଧ ହୁଏ ॥
ଯେ ବାହ୍ୟାନ୍ତରେ ଛନ୍ତି ପୂରି ।
ସେ ପାଦେ ପ୍ରଣତି ମୋହରି ॥
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ପୁଣ୍ୟଲୋକ ଯେହି ।
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତିରେ ରହି ॥
ସେ ସର୍ବ କର୍ମଫଳ ଦାତା ।
ଏ ଭବ ସଙ୍କଟୁ ତାରନ୍ତା ॥୪୦
ଅଧର୍ମେ ମୃତ୍ୟୁରୂପ ଧରି ।
ଦୁଃଖ ପୀଡ଼ିତ କର୍ମ କରି ॥
ଯେ ଶୁଭକର୍ମେ ମୋକ୍ଷଦାତା ।
ସେ ହରି ପାଦେ ମୋର ଚିନ୍ତା ॥୪୧
ନମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣରୂପ ହରି ।
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ॥
ନମସ୍ତେ ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ପରମ ଆତ୍ମା ରୂପ ଧର ॥୪୨
ଯେ କର୍ମେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ଧରେ ।
ବ୍ୟାପକବନ୍ତ ଏ ସଂସାରେ ॥
ଯେ ରୁଦ୍ର ରୂପ ଧରିଛନ୍ତି ।
କାଳାନ୍ତେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ନାଶନ୍ତି ॥
ସେ ଦେବ ରୁଦ୍ର ପାଦେ ମୋର ।
ପ୍ରଣତି ହେଉ ନିରନ୍ତର ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ଗୋସାଇଁ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିବାର ପାଇଁ ॥
ଏ ରୂପେ ଯେବା ଭଗବାନ ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ଶରଣ ॥୪୩
ସେ ଆମ୍ଭ ଭକତି ଘେନିବେ ।
ଦର୍ଶନେ ଆଶା ପୂରାଇବେ ॥
ଯେ ରୂପ ଭକତେ ପୂଜନ୍ତି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଣ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥୪୪
ନବ ରୁଚିର ଘନଶ୍ୟାମ ।
ପ୍ରତୁଲ୍ୟ ନୋହେ କୋଟିକାମ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବିତ ଶ୍ରୀଭୁଜ ।
ଗ୍ରୀବ ସୁନ୍ଦର ମହାତେଜ ॥

୧. ତ୍ରିପତି—ତ୍ରିଭୁବନପତି ନାରାୟଣ । ୨. ବିରାଜରୂପ—ବିରାଟସ୍ୱରୂପ, ବିଶ୍ୱରୂପୀ ।

ନୀଳ ମର୍କତ ଦିବ୍ୟକାନ୍ତି ।
ଯା କୋଟି ଅଂଶେଣ ଶୋଭନ୍ତି ॥୪୫
ହେ ଭବନାଶନ ଶ୍ରୀକର ।
ଅଭୟଦାତା ମୋକ୍ଷଘର ॥
ଏ ମୃତ୍ୟୁ ଜରା ଭୟ ଯେତେ ।
ସେ ସର୍ବ ନାଶିବେ ତୁରିତେ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁ-ଆନନ ।
ଅରୁଣ ପଙ୍କଜ ଲୋଚନ ॥
ଶିରେ ସୁନୀଳ ସୁକୁନ୍ତଳ ।
ଦେଖି ଅନଙ୍ଗ କୋଟି ଭୋଳ ॥
ଚୂଡ଼ା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଶିଖା ସାଜେ ।
ରତ୍ନ କିରୀଟ ତେଜପୁଞ୍ଜେ ॥
ସୁଗ୍ରୁ କପୋଳେ ଅଳକା ।
ଯେହ୍ନେ ଶୋଭିତ ରାହୁରେଖା ॥
ଗ୍ରୁ ସୁନ୍ଦର ସୁକପୋଳ ।
ଅଳକା ବେଢ଼ି ଭୃଙ୍ଗମେଳ ॥
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ଯୁଗଳ ସୁଠାଣି ।
ଅତନୁ ଗ୍ରପ[୧] ପ୍ରଭା ଜିଣି ॥
ଶୋଭନେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ।
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ଅତି ସୁସଷ୍ଠ ନାସା ଠାଣି ।
ତିଳ ପ୍ରସୂନ ପ୍ରଭା ଜିଣି ॥
ତା ପରେ ସିନ୍ଧୁଫଳ[୨] ରାଜେ ।
ଶୋଭାରେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ଗଞ୍ଜେ ॥
ଅରୁଣାଙ୍କିତ ବିମ୍ବାଧର ।
କିବା ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ॥
ନବ-ଅରୁଣ ଜିଣି ଶୋଭା ।
ଦେଖି ଅନଙ୍ଗ କୋଟି ଲୋଭା ॥
ଶୋହେ ଦଶନ ଶ୍ରେଣୀ ଜ୍ୟୋତି ।
ଜିଣି ଡାଳିମ୍ବ ବୀଜ କାନ୍ତି ॥
ସସ୍ମିତେ ବିମ୍ବାଧର ରାଜେ ।
ଭକତଜନ ମନ ରଞ୍ଜେ ॥
ଶ୍ରୁତି ଯୁଗଳେ ଝଟକନ୍ତି ।
ମକର କୁଣ୍ଡଳ ସୁକାନ୍ତି ॥
ଈଷିତ ଅପାଙ୍ଗ ଈକ୍ଷଣ ।
ମୋହିତ ସୁର ମୁନିଗଣ ॥

ନୀଳସୁନ୍ଦର କଳେବର ।
ତଡ଼ିତ ଜିଣି ପୀତାମ୍ବର ॥
ନୀଳସୁନ୍ଦର ଘନେ ଯେହ୍ନେ ।
ଝଟକେ ବସନ ତେସନେ ॥୪୬, ୪୭
କିରୀଟ ବଳୟ ନୂପୁର ।
କଟି ମେଖଳା ଶୋଭାକର ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ବନମାଳ ।
ଶୋଭେ ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ॥
ସେ ରୂପ କେ ପାରିବ ଚିହ୍ନି ।
ଦେଖି ଅନଙ୍ଗ ଭ୍ରମ ଯାନ୍ତି ॥୪୮
ସୁଗ୍ରୀବ କଣ୍ଠ ଯେ ସୁନ୍ଦର ।
ଶୋଭେ କୌସ୍ତୁଭମଣି ସାର ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଦେଖାଇବ ।
ଆମ୍ଭର ତାପ ବିନାଶିବ ॥
ଯେ ହୃଦେ କମଳା ଶୋଭନ ।
ନୀଳ ପାଷାଣେ ଯେହ୍ନେ ହେମ ॥୪୯
ରେଚକ ପୂରକ ଯେ ଶ୍ୱାସେ ।
କି ଜଳ ଲହରୀ ସଦୃଶେ ॥
ଉଦରେ ତ୍ରିବଳି ମଞ୍ଜୁଳ ।
ଶୋଭିତ ସୁନାଭି ଗଭୀର ॥
ଯେ ଦ୍ୱାରେ ଏ ବିଶ୍ୱ ନିର୍ଗତ ।
ଫେରି ପ୍ରବେଶେ କି ଆବର୍ତ୍ତ ॥୫୦
ସେ ଶ୍ୟାମ ନିତମ୍ବେ ଦୁକୂଳ ।
ବିରାଜେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମେଖଳ ॥
ସୁସଷ୍ଠ ଅଂଘ୍ରି[୩] ଗ୍ରୁ ଉର ।
ଜଘନ ଜାନୁ ଶୋଭାକର ॥
ଉରୁ ଯୁଗଳ ଶୋଭା ଠାଣି ।
ଉଲଟ ରମ୍ଭାକୁ ସେ ଜିଣି ॥୫୧
ଶ୍ରୀଯୁତ ଚରଣ କମଳ ।
ଶୋଭିତ ନଖଶ୍ରେଣୀ କୁଳ ॥
କୋଟି ଶଶାଙ୍କ ଶୁଭ୍ରକାନ୍ତି ।
ଜିଣି ସୁଶ୍ରେଣୀ ନଖପନ୍ତି ॥
ଏ ସର୍ବେ ମୋହର ତ୍ରିତାପ ।
ଦର୍ଶନେ ହରିବେ ଦୁରାପ ॥
ସେ ଅଂଘ୍ରି ଦରଶନ ପାଇ ।
ପ୍ରପନ୍ନେ[୪] ଭବଭୟ ନାହିଁ ॥

ଏମନ୍ତ ରୂପ ପ୍ରକାଶିବ ।
ଆମ୍ଭ ସଂଶୟ ବିନାଶିବ ॥
ତୁ ଗୁରୁ ରୂପେ ନାରାୟଣ ।
ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନୀଙ୍କ କାରଣ ॥
ସକଳ ଭୂତେ ତୁମ୍ଭେ ଥାଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଜ୍ଞାନଦୀକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ସେ ଜ୍ଞାନେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନିସ୍ତାର ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ମଜ୍ଜେ ଏ ସଂସାର ॥୫୨
ଆତ୍ମାର ସିଦ୍ଧି ଯେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ।
ତୋ ରୂପ ଦର୍ଶନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ଯେ ନିତ୍ୟେ ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଚରେ ।
ତୁମ୍ଭ ଭକତ ନିଷ୍ପାପରେ ॥
ତୋ ପଦେ ଅଭୟ ଭକତି ।
ସୁସ୍ଥିରେ ରହେ ତାର ମତି ॥୫୩
ସକଳ ଦେହେ ତୁ ଦୁର୍ଲଭ ।
ଭକତେ ହେଉ ତୁ ସୁଲଭ ॥
ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରେ ।
ସେ କାହିଁ ଦେଖିବ ତୋହରେ ॥
କେବଳ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଜନ ।
ସେ ତୋତେ ଲଭେ ଭଗବାନ ॥
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ନର ।
ଯେ ଭଜେ ତୁମ୍ଭର ପୟର ॥
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ନ ବାଞ୍ଛଇ ମନେ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ସୁଧାପାନେ ॥
ଯେ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଭଜିଲା ।
ସେ କାଳ ଭୟ ନିବାରିଲା ॥୫୪, ୫୫
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ପ୍ରକାଶେ ।
ତକ୍ଷଣେ ସଂସାର ବିନାଶେ ॥
ଯେ କାଳ ଅତି ଭୟଙ୍କର ।
ତୋର ସେବକେ ସେ କିଙ୍କର ॥୫୬
ଏଣୁ ଭକତ ସଙ୍ଗେ ତୋର ।
କ୍ଷଣେ ନିମିଷେ ଯେଉଁ ନର ॥
ସେ ସଙ୍ଗୁ ଯେବା ସୁଖ ହୋଇ ।
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ ସମ ନୋହି ॥
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୋଗ ତୁଚ୍ଛ ମଣି ।
ତୋ ଭକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥

୧. ଅତନୁ ଗ୍ରପ—କାମଦେବର ଧନୁ । ୨. ସିନ୍ଧୁଫଳ—ମୁକ୍ତା । ୩. ଅଂଘ୍ରି—ପାଦ । ୪. ପ୍ରପନ୍ନେ—ଶରଣ ଯିବା ଦ୍ୱାରା ।

ତୋର ପଙ୍କଜ ଅଂଘ୍ରି ରସ ।
ସେ ରସେ କଳୁଷ ବିନାଶ ॥
ଯେବା ପିବନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ।
ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦ ସୁଧାପାନେ ॥
ଯେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ନିତ୍ୟେ କରେ ।
ଅଶେଷ ପାପୁଁ ସେ ନିସ୍ତରେ ॥
ତୋର ଭକତ ସଙ୍ଗେ ଯେବେ ।
ଯେ କ୍ଷଣେ ବସେ ଶୁଦ୍ଧଭାବେ ॥
ପବିତ୍ର ହୋଏ ତତକ୍ଷଣେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ନିବାରଣେ ॥୫୭,୫୮
ଏ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଭାଗ୍ୟେ ପାଇ ।
ସକଳ ଭୂତେ ଦୟା ବହି ॥
ସୁସାଧୁଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କରେ ଅବିରତ ॥
ସେ ଯେ ତୁମ୍ଭର କୃପା ପାଇ ।
ମାୟା ପଟଳୁ ନିସ୍ତରଇ ॥
ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ଭକ୍ତିରେ ଭଜନ୍ତି ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ତାଙ୍କ ମତି ॥
ବିଷୟ ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମ ନୋହେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ଦୂରେ ରହେ ॥
ଏଣୁ ଭକତ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ।
ଲଭେ ଭକତି ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥୫୯
ଯେ ତତ୍ତ୍ୱେ ଏ ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟକତ ।
ବିଶ୍ୱେ ଶୋଭିତ ଯେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ତତ୍ତ୍ୱ ପରମ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି ।
ଆକାଶ ପ୍ରାୟେ ବ୍ୟାପିଛନ୍ତି ॥୬୦
ଏ ବିଶ୍ୱ ମିଥ୍ୟା ସତ୍ୟ ପରି ।
ସର୍ଜି ପାଳିଣ ତା ସଂହରି ॥
ଯା ମାୟା ବହୁରୂପ ଧରେ ।
ଜୀବରେ ଭେଦବୁଦ୍ଧି କରେ ॥
ମାୟା ସ୍ପରଶ ଯାର ନାହିଁ ।
ଜାଣିବ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ସେହି ॥
ଯେ ଅନ୍ତ ବିକାର ବିହୀନ ।
ସେହିଟି ଜାଣ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ନିର୍ଗୁଣେ ସଗୁଣ ବୋଲନ୍ତି ।
କ୍ରିୟା କଳାପେ ଯୋଗୀ ଚିନ୍ତି ॥

ଏହାଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଭଜେ ଯେହୁ ।
ପଣ୍ଡିତ ବେଦାଗମେ ସେହୁ ॥୬୧,୬୨
ଆଦି ପୁରୁଷ ତୁମ୍ଭେ ପର ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଈଶ୍ୱର ॥
ତୁମ୍ଭର ଶକ୍ତି ଗୁପ୍ତେ ଥିଲା ।
କାଳାନ୍ତେ ଶୟନୁ ଉଠିଲା ॥
ସେ ଶକ୍ତି ତୋର ଆଜ୍ଞା ଭାବେ ।
ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଭେଦ କଲା ତେବେ ॥
ତହୁଁ ମହତ ଅହଂକାର ।
ଜଳାଗ୍ନି ଆକାଶ ସମୀର ॥
ଭୂ ଦେବ ଋଷି ସର୍ବଭୂତେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଏ ନାନା ଜଗତେ ॥୬୩
ମାୟାରୁ ଯେ ଗ୍ୱରି ପ୍ରକାର ।
ଯେ ତତ୍ତ୍ୱେ ସଞ୍ଚରିଲା ପୁର ॥
ନିର୍ମିତ କଲେ ଭଗବାନ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ ଜୀବନ ॥
ଅଶେଷ ଶରୀରେ ପ୍ରବେଶ ।
ଏଣୁ ଜୀବ ନାମ ପୁରୁଷ ॥
ଅବିଦ୍ୟା ବନ୍ଧେ ବଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ଏ ଦୁଃଖ ସୁଖ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ମାୟାରୁ ସର୍ଜନା ସେ କଲା ।
ନିୟନ୍ତା ପୁରୁଷ ହୋଇଲା ॥୬୪
ଭୂତଙ୍କୁ ଭୂତରେ ଗ୍ୱଳନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଆକାଶେ ମେଘପନ୍ତି ॥
ପବନେ ନାନା ଦିଗେ ଯାନ୍ତି ।
ଏ ଭାବେ ଭୂତେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ॥
ଜୀବକୁ କର୍ମବଳେ ଟାଣି ।
ସଂହାରି ନିସ୍ତାରୁ ତୁ ପୁଣି ॥
ଏ ଜୀବ କର୍ମେ ହୋଇ ମତ୍ତ ।
ଲୋଭେ ବିଷୟେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ତୁ ହେଉ ଅପ୍ରମତ୍ତ ଆସି ।
ତକ୍ଷଣେ ଜୀବକୁ ବିନାଶି ॥
କାଳ ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରାଣହର ।
ଯେ ତୋତେ ନ ଭଜେ ପାମର ॥୬୫
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ତୋର ମାୟା ।
ଜୀବ ନ ଜାଣି ଭୋଗେ ଏହା ॥

କ୍ଷୁଧା ଅନଳେ ଓଷ୍ଠ ଅହି ।
ଗ୍ୱଟିଣ ମୂଷା ଯେହ୍ନେ ଖାଇ ॥
ତେସନ ଅନ୍ତକ ତୁ ହରି ।
ଜୀବ ବିନାଶୁ ଭୋଗେ କରି ॥୬୬
ତୋ ମାୟା-ଭୋଗେ ଜୀବ ବଶ ।
ଏ ଘେନି ତୁ କାଳ-ପୁରୁଷ ॥
ଏ ବେନି ତୋ ପାଦକମଳେ ।
ଶରଣ ରଖ ତୁହି ବେଳେ ॥
ଆମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯା ଚରଣେ ।
ସେବୁ ଏ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣେ ॥
ତୋ ପାଦ ବିନୁ ନରହରି ।
ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରୁ ଯେ କରି ॥
ଏଣୁ ଏ ମନୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ।
ତୋ ପାଦେ ଭଜେ ହୃଷୀକେଶ ॥
ଅନେକ ସୃଷ୍ଟିକି ସୃଜନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ତୋ ଶରୀରେ ପଶନ୍ତି ॥
ସେ ଘେନି ତୋ ପାଦକମଳ ।
କେ ବୁଧ ଛାଡ଼େ ଆଦିମୂଳ ॥
ଯାବତ ଜୀବ ଏ ଶରୀରେ ।
ଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥୬୭
ଏ ବିଶ୍ୱ ଭୟେ ରୁଦ୍ର କୋପେ ।
ବିନାଶ କରେ କାଳରୂପେ ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭରେ କରୁ ସ୍ତୁତି ।
ଭୋ ନାଥ ହୁଅ ଆମ୍ଭ ଗତି ॥
ଏ ତୁମ୍ଭ ପଙ୍କଜ ଚରଣ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ॥
ଅଶେଷ-ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ-ମାୟା ଭୟେ ।
ଖଣ୍ଡନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟେ ॥୬୮
ସେ ରୁଦ୍ର କହନ୍ତି କୁମର ।
ଏ ଗୀତ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ଧର ॥
ଏ ସ୍ତବ ପଢ଼ନ୍ତେ ତୁମ୍ଭର ।
ଅଜ୍ଞାନ ତମ ହେବ ଦୂର ॥
ନିତ୍ୟେ ସ୍ୱଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ଥିବ ।
ସକଳ କୃଷ୍ଣେ ସମର୍ପିବ ॥
ମନ ନିବେଶି ତାଙ୍କ ପାଦେ ।
ଭବୁ ତରିବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୬୯

ସେ ଆତ୍ମା ସର୍ବ ଘଟଧାରୀ ।
ଦୃଶ୍ୟେ ଅଦୃଶ୍ୟେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥
ତାଙ୍କୁ ଏ ରୂପେ ଧ୍ୟାନ କର ।
ବଦନେ ତା ନାମ ଉଚ୍ଚାର ॥
ଶ୍ରବଣ କର ନିରବଧି ।
ତା ପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ॥୭୦
ଏ ଯୋଗ ସର୍ବେ ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ଏ ମୁନିବ୍ରତ ଦୃଢ଼େ କର ॥
ସମତା ଭାବେଣ ଆରାଧି ।
ହୃଦରେ ଘୋଷ ନିରବଧି ॥୭୧
ଏ ଗୀତା ପୂର୍ବେ ବ୍ରହ୍ମା ମୋତେ ।
କହିଲେ ଭୃଗ୍ୱାଦି ସହିତେ ॥୭୨
ଏ ସ୍ତବ ପଢ଼ନ୍ତେ ଆତ୍ମର ।
ଅଜ୍ଞାନଦଶା ଗଲା ଦୂର ॥
ଅଜ୍ଞାନ ହତେ ଜ୍ଞାନ ଦୃଶ୍ୟ ।
ସକଳେ ହୋଇଲୁଁ ହରଷ ॥
ତେବେ ବିବିଧମତେ ଆମ୍ଭେ ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜିଲୁ କ୍ରିୟା ଦମ୍ଭେ ॥୭୩

ହେ ପୁତ୍ରେ ସ୍ତୋତ୍ର ଫଳ ଯେତେ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଏହା ଯେ ନିରତେ ପଢ଼ନ୍ତି ।
ତ୍ରିବିଧ ତାପ ବିନାଶନ୍ତି ॥
ଯେବା ଆଦରେ ଦୃଢ଼େ ସ୍ମରେ ।
ସକଳ ଆପଦୁଁ ଉଦ୍ଧରେ ॥୭୪
ଏ ସର୍ବ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ଏ ବିନୁ ନାହିଁ ଶ୍ରେୟ ଆର ॥
ହେ ପୁତ୍ରେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ଦୁଃଖସାଗରୁ ହେବ ପାର ॥
ଏ ସ୍ତବେ ପୂଜ ହରିପାଦ ।
ଖଣ୍ଡିବ ଅଶେଷ ଆପଦ ॥
ତୁମ୍ଭର ଭକ୍ତି ସେ ଘେନିବେ ।
କାମାଦି ଶତ୍ରୁ ନିବାରିବେ ॥
ଯେ କାମଭୋଗେ ଇଚ୍ଛା ଯାର ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ଲଭିବ ସେ ନର ॥୭୫-୭୭
ପ୍ରଭାତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।
ଯେବା ପଢ଼ନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥

ନିର୍ମଳେ ପ୍ରକାଶଇ ଜ୍ଞାନ ।
ଅସତ୍ୟ ଦେଖେ ଭୋଗମାନ ॥
ଯେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବିଧାନେ ପଢ଼ନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନ ଭ୍ରମେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୭୮
ମହେଶ କହିଲେ କର୍ଣ୍ଣରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୁଣି ତା କୁମରେ ॥
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ।
ନମିଲେ ପ୍ରଚେତସ ଗଣେ ॥
କଲ୍ୟାଣ କଲେ ଶୂଳଧର ।
ସକଳ ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣକର ॥୭୯
ସେ ଗୁରୁ-ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଚରିତ ।
ମୈତ୍ରେୟ-ବିଦୁର କଥିତ ॥
କହିଲୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।
ଯେ ଏହା ପଢ଼େ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ।
ମରଣେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭୀତି ॥
ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ରୁଦ୍ରଗୀତଂ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଚିଶେ ପ୍ରାଚୀନବରହି । ପାଶେ ନାରଦ ମୁନି ଯାଇ ॥
ପୁରଞ୍ଜନର କଥା ଛଳେ । ଅନେକ ଜ୍ଞାନ ବୁଝାଇଲେ ॥*

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସୁମନେ ହେ ବିଦୁର ।
ଏମନ୍ତେ ମହେଶ ଠାକୁର ॥
କୃପା ଯେ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ।
କହିଲେ ରୁଦ୍ରଗୀତା ତାଙ୍କୁ ॥
ସେ ସର୍ବେ ହରଷ ହୋଇଲେ ।
ବିଧାନେ ଶିବଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ॥

ତାହାଙ୍କୁ ଦେଇ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଶିବ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୧
ସେ ଦଶଭାଇ ପ୍ରଚେତସ ।
ଜ୍ଞାନରେ ହୋଇଲେ ହରଷ ॥
ବୁଡ଼ିଣ ସମୁଦ୍ର ସଲିଳେ ।
ସେ ଘୋର ତପସ୍ୟା ନିଷ୍ଠଲେ ॥
ଅୟୁତେ ସଂବତ୍ସର ଶେଷ ।
ତପ ସାଧିଲେ ଭାଇ ଦଶ ॥

ରହିଲେ ଷଡ଼ ରିପୁ ମାରି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଧରି ॥
ନିତ୍ୟେ ପଢ଼ନ୍ତି ରୁଦ୍ରଗୀତା ।
ତପେ ହୋଇଲେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ॥୨
ତଦନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ✣ ନୃପବର ॥
ରାଜ୍ୟ କରଇ ଅବିବେକ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଜ୍ଞାନୀ କାମୁକ ॥

* ପୁରଞ୍ଜନ ଉପାଖ୍ୟାନର ଗୂଢ଼ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥ ଆଗାମୀ ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ବିବୃତ ହୋଇଛି ।
✣ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ।

ହିଂସ୍ରକ କର୍ମ ଜାଣି ତାର ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୁନିବର* ॥
ଏ ମହୀପତି ପୃଥୁବଂଶ ।
ଏ କର୍ମମାର୍ଗେ ଗଲା ନାଶ ॥
ବିପ୍ର ବଚନେ ଭ୍ରମ ହେଲା ।
ଅନେକ ପଶୁ ବଧ କଲା ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଜୀବ ଯଜ୍ଞେ ମାରି ।
ଯେ ତାର ନୁହନ୍ତି ବଇରି ॥
ଦୁର୍ଲଭ ଜନ୍ମ କଲା ନାଶ ।
କର୍ମେ ହୋଇଲା ଜ୍ଞାନଭ୍ରଂଶ ॥
ଏମନ୍ତ ସ୍ମରି ଦୟା ଚିତ୍ତ ।
ସେ ମୁନି ସତ୍ୱରେ ଆଗତ ॥
ସେ ସର୍ବଘଟେ ଦୟାପର ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟା ଜ୍ଞାନେ ସାର ॥
କରୁଣା କରି ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ।
ଦର୍ଶନ ଦେଲେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ॥
ମୁନିଙ୍କି ଦେଖିଣ ରାଜନ ।
ଉଠିଲା ଆସନ ତେଜିଣ ॥
ସତ୍ୱରେ କରି ନମସ୍କାର ।
ଆନନ୍ଦେ ପୂଜିଲା ପୟର ॥
ଆସନେ ବସାଇଲା ନେଇ ।
ପାଦକମଳ ଦେଲା ଧୋଇ ॥
ତାର ଭକତି ଭାବେ ତୋଷ ।
ସେ ମୁନିବର ହେଲେ ବଶ ॥
କହନ୍ତି ତାରେ ଦୟା ବହି ।
ଭୋ ନୃପ ତୋର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥ ୩
ତୁ କର୍ମମାର୍ଗେ ହେଲୁ ହୀନ ।
ବିଅର୍ଥେ ଗଲା ତୋର ଦିନ ॥
ନିରତେ କର୍ମେ ନିମଜ୍ଜିଲୁ ।
ତୁ ଆତ୍ମା ହିତ ନ ଜାଣିଲୁ ॥
ଯେ କର୍ମେ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ ହାନି ।
ତୁ ତାହା ଶ୍ରେୟ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଯେ ସଙ୍ଗଦୋଷେ ଜ୍ଞାନ କ୍ଷୟେ ।
ବୁଝି ତୁ ନ ପାରିଲୁ ରାୟେ ॥
ତୁ ଅତିସ୍ନେହେ ତହିଁ ବଦ୍ଧ ।
ଯେ ସଙ୍ଗଦୋଷ ଧର୍ମବାଧ ॥ ୪

ତା ଶୁଣି ଭୟେ ନୃପମଣି ।
ବଜ୍ର ନିର୍ଘାତ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଉଚ୍ଛନ୍ନେ[1] କହଇ ନୃପତି ।
ଭୋ ମୁନି ମୁଁ ଯେ ମୂଢ଼ମତି ॥
ବିଷୟ ଜଡ଼େ ମୋହ ହୋଇ ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ଜ୍ଞାନ ନ ଜାଣଇ ॥
ଯେବେ ଅଇଲ ମୋର ହିତେ ।
ମୋ ଭାଗ୍ୟବଶେ ଦୟା ଚିତ୍ତେ ॥
ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭର ଦରଶନ ।
ହରଇ ବିଷୟ ବନ୍ଧନ ॥
ଏ ଘୋର ଜଡ଼ କର୍ମ ମୋର ।
ସୁଜ୍ଞାନ ଦାନେ ଦୂର କର ॥
ଯେଣେ ନୋହିବ କର୍ମବନ୍ଧ ।
ହୋଇବ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ ସାଧ୍ୟ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀ ହିତେ ।
ଭ୍ରମଣ କରୁଥାଅ ନିତ୍ୟେ ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତଗତି ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଭୋ ମୁନି ମୁଁ ମୂଢ଼ ଦୁର୍ମତି ।
ଦାରା ତନୟ ସ୍ନେହେ ମାତି ॥
ଏଣୁ ନୋହିଲା ଜ୍ଞାନେ ସଧ ।
ରାଜବିଭୂତି ମଦେ ଅନ୍ଧ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟରସ ଭୋଗ ମୁହିଁ ।
ନିର୍ବନ୍ଧେ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥
ଯେବେ ସୁଦୟା ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ।
ଘୋର ବନ୍ଧନୁ ଫେଡ଼ ମୋତେ ॥ ୫,୬
ଏମନ୍ତ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଘେନି ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ଦେବମୁନି ॥
କହନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ଦୟା ବହି ।
ଶୁଣ ପ୍ରାଚୀନ ପୁଣ୍ୟଦେହୀ ॥
ତୁ କର୍ମଜ୍ଞାନେ ବିଶାରଦ ।
ତେଣୁ ହୋଇଲୁ କର୍ମବଦ୍ଧ ॥
ତୁ ଯେ ଜଗତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଏ ଯଜ୍ଞକର୍ମେ ଦୃଢ଼ମତି ॥
ଯେ ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟ ତୋର ଥିଲା ।
ଏ ଯଜ୍ଞକର୍ମେ ନଷ୍ଟ ଗଲା ॥

ତୁ ବିପ୍ରବାକ୍ୟେ ହେଲୁ ଅନ୍ଧ ।
ଅନେକ କଲୁ ପଶୁ ବଧ ॥
ଅଦୋଷୀ ଜୀବ ଯଜ୍ଞେ ମାରି ।
ସେ ତୋର ନୁହନ୍ତି ବଇରୀ ॥
ତୁ ରାଜା ଏଡ଼େ ଅବିବେକ ।
ଦୟା ନ ବସିଲା ତିଳେକ ॥ ୭
ଏ ପଶୁଗଣେ କୋପ ବହି ।
ତୋ ମୃତ୍ୟୁବାଟ ଛନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ॥
ସେ ତୋତେ ନିଶ୍ଚେ ବିନାଶିବେ ।
ତୁ ନୃପ ବୋଲି ନ ଡରିବେ ॥
ତୁ ପୀଡ଼ା ଦେଇଅଛୁ ଯେତେ ।
ସେ କୋପେ ସୁମରନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଯାଇ ନାହିଁ କ୍ରୋଧ ।
ଦୁଃଖ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କ ସଧ ॥
ତୋତେ ପାଇଲେ ପରଲୋକେ ।
କାଟି ଭକ୍ଷିବେ ଏକେ ଏକେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଧାର ।
ସେ ଲୌହ ସମାନ କଠୋର ॥
ସେ ଶୃଙ୍ଗେ ତୋ ଦେହ କାଟିବେ ।
ତେବେ ସେ କ୍ରୋଧ ଉପେକ୍ଷିବେ ॥
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିଲୁ ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ।
ତୋ ପ୍ରତିଆଶେ ପଶୁଯୂଥେ ॥
ଦଶନେ ଅଧର କାମୋଡ଼ି ।
କୋପେ କରନ୍ତି ଘୋର ରଡ଼ି ॥
ଦଶନ ଧରି ବିକରାଳ ।
ଖୁରେ ଖୋଳନ୍ତି ମହୀସ୍ଥଳ ॥
ସେ ତୋତେ ପାଇଲେ ରାଜନ ।
କରିବେ ଅବଶ୍ୟ ଭୋଜନ ॥
ତାହାଙ୍କ ମୁଖରେ ରାଜନ ।
ପଡ଼ି କେ ପାଇବ ଜୀବନ ॥
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିଣ ଭୟ ଚିତ୍ତେ ।
ଶୀଘ୍ରେ ଅଇଲୁଁ ତୋର ହିତେ ॥
କହିଲୁଁ ସତ୍ୟ ନିରାଧାର[2] ।
ଏ ମିଥ୍ୟା ନୋହେ ନୃପବର ॥
ଯେବେ ସଂଶୟ ତୋର ଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖାଇବା ତୋତେ ॥

୧. ଉଚ୍ଛନ୍ନେ—ଅସ୍ଥିର ବା ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ । ୨. ନିରାଧାର—ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ, ନିଶ୍ଚିତ ।
* ନାରଦ ।

ଏମନ୍ତ କହି ମୁନିବର ।
ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ତା ଶରୀର ॥

ହରିଲେ ମନ ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ନୃପତି ଅଜ୍ଞାନ ॥

ସେ ଯୋଗନିଦ୍ରାର ସ୍ୱପନେ ।
ପ୍ରବେଶ ଯମର ଭୁବନେ ॥

ଦେଖିଲା ତହିଁ ନୃପଗଣେ ।
ଦୁଃଖିତ ବିବିଧ କାରଣେ ॥

ଯେ ଯାହା ଭାବି କର୍ମଦ୍ୱାରେ ।
ପୀଡ଼ନ୍ତି ଯେ ଶତ୍ରୁ ଯାହାରେ ॥

ଯେ ଶସ୍ତ୍ରେ ଯାକୁ ଯେବା ମାରି ।
ସେ ରୂପେ ଶୃଙ୍ଗ ଛନ୍ତି ଧରି ॥

ଗଦା ମୁଦ୍‌ଗର ଅସିବର ।
କୁନ୍ତ କୁଠାର ଶକ୍ତି ଶୂଳ ॥

ଏ ଆଦି ଶସ୍ତ୍ର ନାନାମତେ ।
ପ୍ରକୋପେ ପ୍ରହାରନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ॥

ଯେ ଯାର ଶତ୍ରୁ କର୍ମଦ୍ୱାରେ ।
ସୁମରି ଦଣ୍ଡ ଦ୍ୟନ୍ତି ତାରେ ॥

କେ ବୃକ୍ଷେ ବାନ୍ଧିଣ ପିଟନ୍ତି ।
କେ ବଳେ ଟୋଳି କଗ୍ରଡ଼ନ୍ତି ॥

ଅଧୋବଦନ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ପାଦ ।
ଏ ଆଦି ଅଶେଷ ବିଷାଦ ॥

ନାନା କଦର୍ଥନେ ପୀଡ଼ନ୍ତି ।
ପ୍ରକୋପ ନୟନେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ॥

ଅଧର ଗ୍ରପି ଦନ୍ତ ଭିଡ଼ି ।
କୋପେ କରନ୍ତି ଘୋର ରଡ଼ି ॥

ପଶୁଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ଉପତାପେ ।
ଉଚ୍ଛେଣ ରୋଦନ୍ତି ଅଧିପେ ॥

ଦୁଃସହ ଦୁଃଖେ ଭୟେ ଛନ୍ନ ।
ସ୍ରବିତ ମୂତ୍ରଦ୍ୱାରମାନ ॥

ତା ଦେଖି ପ୍ରାଚୀ ନୃପରାଣ ।
ଭୟେ ଉଷର୍ଗ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ॥

ଭ୍ରମ ହୋଇଲା ତାର ମତି ।
ପଳାଇ ଲୋଡ଼ଇ ନୃପତି ॥

ତା ଯାଗେ ବଧ ପଶୁଗଣେ ।
ତାକୁ ବେଢ଼ିଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥

ନିଜ ଶତ୍ରୁକୁ ପାଇ କୋପେ ।
ବେଗେ ଭକ୍ଷିଲେ କ୍ଷୁଧା ତାପେ ॥

ବୃକ ସମୂହ ମୃଗେ ଯେହ୍ନେ ।
ରାଜାକୁ ବେଢ଼ିଲେ ତେସନେ ॥

ଆବୋରି ଶତେ ପୁର କରି ।
ଏକ ଆରେକ ବଳେ ଧରି ॥

ଦଶନେ ଧରି ଓଟାରନ୍ତି ।
ଏକ ଆରକେ ମୁଖେ ନ୍ୟନ୍ତି ॥

ଦୁଃସହ ଦୁଃଖେ ସେ ରାଜନ ।
ବ୍ୟାକୁଳେ କରଇ ରୋଦନ ॥

ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପଶୁ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ମାଂସ ଭକ୍ଷନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥

ଭକ୍ଷନ୍ତି ଅସ୍ଥି ଶେଷ ଯାଏ ।
ଯାବତ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତି ନୋହେ ॥

ତଦନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ପଶୁଗଣେ ।
ବେଢ଼ି ସେ ଭକ୍ଷନ୍ତି ତକ୍ଷଣେ ॥

ମାୟାରେ ପୁନରପି କାୟେ ।
ପ୍ରକାଶେ ପୂର୍ବତନୁ ପ୍ରାୟେ ॥

ଦୁଃସହ ଦୁଃଖେ ସେ ନୃପତି ।
ଭୟେ ପଳାଏ ଚଉକତି ॥

ତେଣେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ପଶୁଗଣେ ।
ବେଢ଼ି ଭକ୍ଷନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ ॥

ଏମନ୍ତ ଦୁଃଖ ମହାଘୋରେ ।
ରୋଦନ କରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥

ତାରେ ରକ୍ଷକ କେହି ନାହିଁ ।
ଶତ୍ରୁ ସମୂହେ ପୀଡ଼େ ଦେହୀ ॥

ସଭୟେ ଭାଳଇ ରାଜନ ।
ନିଶ୍ଚେ ନାଶିବେ ମୋ ଜୀବନ ॥

ଏମନ୍ତ ଭାଳନ୍ତେ ଆକୁଳେ ।
ମୁନି ଜାଣିଲେ ଯୋଗବଳେ ॥

ଏ ମିଥ୍ୟା ଭୟେ ନୃପ ଛନ୍ନ ।
ଅବଶ୍ୟ ଛାଡ଼ିବ ଜୀବନ ॥

ତକ୍ଷଣେ ଭୟୁଁ ମୁନିବର ।
ହରିଲେ ଯୋଗନିଦ୍ରା ତାର ॥

ତକ୍ଷଣେ ସେ ଜ୍ଞାନ ଲଭିଲା ।
ବିହ୍ୱଳେ ସତ୍ୱରେ ଉଠିଲା ॥

ମୁନିଙ୍କି କୋଳାଗ୍ରତ କରି ।
ସେ ମିଥ୍ୟା ଭୟେ ନୃପ ଡରି ॥

ଏ ଦୁଷ୍ଟ ପଶୁ ଭୟଙ୍କର ।
ନିଶ୍ଚେ ଭକ୍ଷିବେ ମୋ ଶରୀର ॥

ଏମନ୍ତ କହି ସେ ରାଜନ ।
ଉଚ୍ଛନ୍ନେ କରଇ ରୋଦନ ॥

ମତି ବିଭ୍ରମ ଦେଖି ତାର ।
କହି ବୋଧନ୍ତି ମୁନିବର ॥

ଏ ମିଥ୍ୟା ଭୟେ ତୁ ରାଜନ ।
ବିଅର୍ଥେ ହେଉ କିପାଁ ଛନ୍ନ ॥

ଏବେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖ ରାୟେ ।
ନୟନ ଫେଡ଼ି ତୁ ନିର୍ଭୟେ ॥

ଯେ ଘୋର ଭୟ ପୀଡ଼ା ତୋତେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଦେଉଥିଲେ ସତ୍ୟେ ॥

ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ଆମ୍ଭ ଡରେ ।
ତୋ ଅନ୍ତେ ପାଡ଼ିବେ ସେ ପୁରେ ॥

ତୁ ଦୁଃଖ ଦେଇଅଛୁ ଯେତେ ।
ଅବଶ୍ୟ ସେହୁ ଦେବେ ତୋତେ ॥

ଶୁଣି ସଂଭ୍ରମେ ନୃପରାଣ ।
ବୋଲେ ମୁନିଙ୍କି ରଖ ପ୍ରାଣ ॥

ଏ ଯେତେ ଦୁଷ୍ଟ ପଶୁ ଘୋର ।
କି ରୂପେ ଏଥୁ ମୁଁ ନିସ୍ତାର ॥

ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ସର୍ବଜାଣ ।
କହିବା ଏଥିର କାରଣ ॥

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ମହାଋଷି ।
ରାଜା ବିଭ୍ରମେ ମନ୍ଦେ ହସି ॥

ଶୁଣ ସୁମନେ ନୃପବର ।
କହିବା ଏଥିର ବିଗ୍ରର ॥

ଏବେ ତୁ ଛାଡ଼ ସୁତ ବିତ୍ତ ।
ଦାରା ବନ୍ଧୁରେ ସ୍ନେହଚିତ୍ତ ॥

ଅଷ୍ଟଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ ଯେତେ ।
ଏ ରାଜବିଭୂତି ସହିତେ ॥

ଏ ସର୍ବ ତେଜି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଏକାନ୍ତେ ଭଜ ଅପ୍ରମାଦେ ॥

ତେବେ ଏ ହତ୍ୟା ଦୁଃଖ ଘୋର ।
ବେଗେ ଛାଡ଼ିବ ନୃପବର ॥

ଏ ବିନେ ତୋର ଅନ୍ୟ ଗତି ।
ଅପରେ ନ ଦେଖି ନୃପତି ॥

ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ ରାଜନ ।
ଭୋ ମୁନି ମୁଁ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ ॥

ଏ ପୁତ୍ର ଦାରା ସ୍ନେହ ଅତି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗ ରସେ ମାତି ॥

ଏ ଆଦି ଗୃହବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ମୁଁ ଛାଡ଼ି ପାରିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଉପାୟ ଥିଲେ ମୁନିବର ।
କହି ଅଜ୍ଞାନ ଦୂର କର ॥
ତା ବାକ୍ୟେ ହସି ମୁନି ତୋଷ ।
କହିବା ତୋତେ ଇତିହାସ ॥
ଶ୍ରବଣେ ହେବ ତୋର ଜ୍ଞାନ ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜନର ଆଖ୍ୟାନ ॥
ଏ ଘୋରଭୟ ସ୍ନେହ ତୋର ।
ଶ୍ରବଣେ ବେଗେ ହେବ ଦୂର ॥୮,୯
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ଏକ ରାଜା ।
ପୂର୍ବେ ସେ ଥିଲା ମହାତେଜା ॥
ଅଜ୍ଞାତ ନାମ ଚେଷ୍ଟା ଯାର ।
ଏମନ୍ତେ ସଖା ଥାଇ ତାର ॥୧୦
ସେ ନିଜ ସଖା ପରିହରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭୋଗେ ଇଚ୍ଛା କରି ॥
ନିରତେ ଭାବେ ଅନୁଦିନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଶେ ହୋଇ ଛନ୍ନ ॥
ସେ ରାଜା ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଇ ।
ଉତ୍ତମ ସ୍ଥାନ ସେ ଇଚ୍ଛଇ ॥
ନ ପାଇ ନିଜ ରୂପେ ସ୍ଥିତି ।
ବିଷାଦ ମନ ସେ ନୃପତି ॥୧୧
ଯାବତ ପୁର ମହୀତଳେ ।
ସେ ରାଜା ଦେଖଇ ନିରୋଳେ ॥
ତା ନିଜ କାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହି ।
ସେ ରାଜା ସନ୍ତତେ ଭ୍ରମଇ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମନ୍ତେ ।
ଗଲା ସେ ହିମାଳୟ ପଥେ ॥
ସେ ଗିରି ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲା ସଧୀରେ ॥
ସୁଦିବ୍ୟପୁର ତହିଁ ଥିଲା ।
ସେ ରାଜା ସନ୍ତୋଷେ ଦେଖିଲା ॥
ନାନା ଲକ୍ଷଣେ ବିରାଜଇ ।
ସେ ନବଦ୍ୱାରେ ଶୋଭା ପାଇ ॥୧୩
ସେ ପୁରେ ପାଚେରୀ ଶୋଭନ ।
ତା ଚଉପାଶେ ଉପବନ ॥
ଗୃହାଦି ଅଟ୍ଟାଳୀ ଶୋଭନ୍ତି ।
ପରିଖା ତ୍ରୋଣ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ହେମ ରଜତ ଲୌହ ଶୃଙ୍ଗ ।
ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣେ ନାନାରଙ୍ଗ ॥୧୪
ରତ୍ନ ସମୂହେ ବିରାଜନ୍ତି ।
ଶୁଭ୍ର ସୁନ୍ଦର ପୁର କାନ୍ତି ॥
ନୀଳାଦି ସ୍ଫଟିକ ପୋଏଳା ।
ମୋତି ମର୍କତ ଆଦି ଶିଳା ॥
ନିର୍ମିତ ହେମମୟ ସ୍ଥଳୀ ।
କାନ୍ତି ସମୂହେ ଅତି ଝଳି ॥
ସେ ପୁର ଦେଖିଣ ନୃପତି ।
କି ଏ ଦ୍ୱିତୀୟ ଭୋଗବତୀ ॥୧୫
ସଭା ଚତ୍ୱର ରାଜ ବାଟ ।
ପଶା ଖେଳନ ସ୍ଥାନ ହାଟ ॥
ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଏ ଆଦି ଅଛି ସେ ମନ୍ଦିର ॥
ପତାକା ଶୋହେ ନାନାବିଧି ।
ଶୁଭ ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ବେଦୀ ॥୧୬
ସେ ପୁର ବାହ୍ୟେ ଉପବନ ।
ଶୋଭିତ ନାନା ଦ୍ରୁମମାନ ॥
ପୁଷ୍ପିତ ସରୋବର ଶୋହି ।
ବିହଙ୍ଗକୁଳ କୂଜେ ଯହିଁ ॥୧୭
ହିମନିର୍ଝର ବିନ୍ଦୁଯୋଗେ ।
କୁସୁମାକର[୧] ବାୟୁ ବେଗେ ॥
ପ୍ରଚଳେ ଦଳ ବିଟପୀରେ[୨] ।
ସରସୀତଟ ସମ୍ପଦରେ ॥୧୮
ନାନାବର୍ଣ୍ଣର ମୃଗମାନେ ।
ବିହରୁଛନ୍ତି ଉପବନେ ॥
ଯହିଁ କୋକିଳ ଡାକୁଛନ୍ତି ।
କିବା ସେ ପାନ୍ଥକୁ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଜୀବକୁଳେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି କାମମତ୍ତ ଭୋଳେ ॥୧୯
ସେ ଦିବ୍ୟପୁରେ ହେ ରାଜନ ।
କହିବା ଅପର ବିଧାନ ॥
କାମିନୀରତ୍ନ ସେହୁ ପୁରେ ।
ଆସି ଯେ ଥିଲା ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ॥
ରମଣୀରତ୍ନ ସେହୁ ବାଳା ।
ତାହାକୁ ନୃପତି ଦେଖିଲା ॥
ସଙ୍ଗେ ତା ଦଶ ପରିବାରୀ ।
ଘେନିଣ ଆସିଛି ସୁନ୍ଦରୀ ॥
ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କେ ଏକେ ଏକେ ।
ସଙ୍ଗତେ ଶତ ସ୍ୱନାୟିକେ ॥୨୦
ପଞ୍ଚମସ୍ତକ ଏକ ଅହି ।
ସେ ନାରୀ ଦ୍ୱାରପାଳ ସେହି ॥
ସେ କାମରୂପା ଦିବ୍ୟନାରୀ ।
ବିବାହ ନୋହିଛି ତାହାରି ॥
ତେଣୁ ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଶଙ୍ଖୋଳେ ।
ତା ଯୋଗ୍ୟ ବର ହିଁ ନ ମିଳେ ॥୨୧
ଲାବଣ୍ୟ ସମୂହେ ତରୁଣୀ ।
କେ ତା ନିର୍ମାଣିଲା ନ ଜାଣି ॥
ସୁସଞ୍ଜ ନାସା ଦନ୍ତପନ୍ତି ।
ଯେସନ୍ତେ ସୁନ୍ଦର ଗଜମୋତି ॥
ଅରୁଣ ବିମ୍ବାଧର ରାଜେ ।
ପକ୍ୱ ଡାଳିମ୍ବ ବୀଜ ଗଞ୍ଜେ ॥
ଅରୁଣ ପଙ୍କଜ ଲୋଚନ ।
ସୁଧାଂଶୁ ଆନନ ଶୋଭନ ॥
ସୁଭ୍ରୁ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ।
ଅତନୁଗ୍ରପ[୩] ପଟାନ୍ତର ॥
ଦଗ୍ଧ ହାଟକ ସୁକପୋଳ ।
ଅଳକାପନ୍ତି ସୁନିର୍ମଳ ॥
ତା ପ୍ରତିଲକ୍ଷଣେ ଶୋଭନ ।
ନ ଦେଖି ଏ ତିନି ଭୁବନ ॥
ଶ୍ରବଣେ କୁଣ୍ଡଳ ଝଳକେ ।
ତୁଳନା ନାହିଁ ତିନିଲୋକେ ॥
କନକ ମେଖଳା ନିତମ୍ବୀ ।
ଗୁରୁ ସୁସଞ୍ଜ ତାର ନାଭି ॥
ଗମଇ ମତ୍ତଗଜ ଠାଣି ।
ଚରଣେ ନୂପୁର ବାଜେଣି ॥
କର୍ଣ୍ଣାଭିରାମ ସୁମଧୁର ।
ଶ୍ରବଣେ କାମଦର୍ପହର ॥
ରତ୍ନସମୂହେ ଝଟକନ୍ତି ।
ପଥେ କି ଦେବତା ଗମନ୍ତି ॥୨୨,୨୩

୧. କୁସୁମାକର—ବସନ୍ତ ଋତୁ । ୨. ବିଟପୀ—ବୃକ୍ଷ । ୩. ଅତନୁଗ୍ରପ—କନ୍ଦର୍ପ ଧନୁ ।

ସେ ନବଯୌବନ ଶୋଭିନୀ ।
ସମ ବର୍ତ୍ତୁଳ ପୀନସ୍ତନୀ ॥
ତା ବସ୍ତ୍ର ଅଞ୍ଚଳେ ଢାଙ୍କନ୍ତି ।
ଚଳଇ ଯେହ୍ନେ ଗଜପତି ॥୨୪
ଅପାଙ୍ଗ ବିଷମ ବିଶିଖ ।
ଭୃରୁ କମାଣେ ସନ୍ଧି ଲାଖ ॥
ରାଜାକୁ ସତ୍ୱରେ ବିନ୍ଧିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ନୃପ ମୋହ ହେଲା ॥
ସେ ବୀର ଲଜ୍ଜା ପାଇ ମନେ ।
ନାରୀକି ପଗ୍ରରେ ଅଜ୍ଞାନେ ॥୨୫
ଭୋ ସଖି ନାମ ଗୋତ୍ର ତୋର ।
କହ କିମର୍ଥେ ବନ ଘୋର ॥
ଭ୍ରମଣ କରୁଛୁ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ସୁର ମୁନୀନ୍ଦ୍ର ମନୋହାରୀ ॥
ଏ ଦିବ୍ୟପୁର ଉପବନେ ।
କହ କି ଅଛି ତୋର ମନେ ॥
କି ନାମ ଧାମ କି କାରଣ ।
ବିହରୁ ଏ ଘୋର କାନନ ॥
ମୋ କାମ ଶତ୍ରୁ ବିନାଶନେ ।
ସଦନ ତେଜି ଏ ବିପିନେ ॥
ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲଇଁ ତୋତେ ।
ସ୍ୱଗୁଣ ଘେନି ମୋର ହିତେ ॥
ଏ ପୁରେ କରୁ ତୁ ବିହାର ।
ମୁଁ ଯେ ତୋହର ପରିଗ୍ରହ ॥୨୬
ଭୋ ସଖି ଏ ତୋ ସଖୀଜନ ।
କହ କାହାର କିସ ନାମ ॥
ଏ ଦଶ ଏକୁ ଏକ ଶୋଭା ।
ଏ ତୁମ୍ଭ କି କରନ୍ତି ସେବା ॥
ଏ ସର୍ପ କେ ତୁମ୍ଭ ଛାମୁର ।
ପଞ୍ଚମସ୍ତକ କିମ୍ବା ତାର ॥
ଏହାଙ୍କ ନାମ କର୍ମ ଯେତେ ।
ଭୋ ସଖି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୨୭
ତୁମ୍ଭେ କି ଲଜ୍ଜାରୂପ ଧରି ।
ଧର୍ମ ପତିକି ଅନୁସରି ॥
କି ଅବା ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଭବାନୀ ।
ଶଙ୍ଖୋଳୁ ଅଛ ଶୂଳପାଣି ॥
କି ଅବା ତୁମ୍ଭେ ପଦ୍ମାଳୟା ।
ଲୋଡୁଛ ପତି ପାଦଛାୟା ॥

ତୁମ୍ଭେ କି ଅଟ ଅରୁନ୍ଧତୀ ।
ବାଞ୍ଛା କି କର ନିଜ ପତି ॥
ଭୋ ସଖି ତୋର ରୂପ ପ୍ରଭା ।
ଦେଖି ଟଳିବେ ସୁରଦେବା ॥
ତୋର ଚରଣେ କାମୀ ଯେବେ ।
ଆଶ୍ରିତ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ତେବେ ॥
ଅଶେଷ ସୁଖ ସେ ଲଭନ୍ତି ।
କାମାଦି ଶତ୍ରୁ ନିବାରନ୍ତି ॥୨୮
ମୁନିମୋହିନୀ ରୂପ ଧରି ।
ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମୁ ତୁ କିଶୋରୀ ॥
ତୋ ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତିପ୍ରଭା ଗ୍ରହିଁ ।
ଦେବତା ପ୍ରାୟେ ମୁଁ ମଣଇ ॥
ଭୂମିରେ ନ ଗ୍ରଲେ ଦେବତା ।
ଏଣୁ ମୋ ମନେ ଗରୁ ଚିନ୍ତା ॥
ତୋ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣିବଇଁ କେତେ ।
ତୋ ସମ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ ॥
ଏବେ ନିଶ୍ଚୟେ ମୋତେ ଘେନି ।
ଏ ପୁରେ ବିହର କାମିନୀ ॥୨୯
ତୋହର ଲଜ୍ଜା ଭାବ ସ୍ମିତ ।
ଏ କାମୀଜନଙ୍କୁ ପୀଡ଼ିତ ॥
ଅନଙ୍ଗ ଶର ବାଧେ ମୋତେ ।
ମୁଁ ଫେଡ଼ି କହିଲଇଁ ତୋତେ ॥
ତୁ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ କର ।
ଏ କାମ ଅଗ୍ନି ମୋ ନିବାର ॥
ମୁଁ ଦହି ସେ ତାପେ ମରୁଛି ।
ତୁ ଶାନ୍ତି କର ଗୋ ମୃଗାକ୍ଷି ॥୩୦
ସଖି ତୋ ରୁଚିର ଆନନ ।
ଶୁଭ୍ର ସୁନ୍ଦର ସୁଲୋଚନ ॥
ଅଳକା କପୋଳେ ଝଲକେ ।
ଟେକିଣ ନ ଗ୍ରହୁଁ ସଲଖେ ॥
କହ ତୁ ମଧୁର ବଚନ ।
ନିଶ୍ଚେ ମୋ ଗଲାଟି ଜୀବନ ॥
ତୁ ଲଜ୍ଜାଭରେ ନ ଗ୍ରହୁଁଛୁ ।
ଭୋ ସଖି ପ୍ରାଣେ ତୁ ମାରୁଛୁ ॥
ତୁ ହସି ସୁମଧୁର ଭାଷ ।
ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ହେବି ତୋର ଦାସ ॥୩୧
ଅନେକ ବିନୟ ବଚନ ।
ସେ ନାରୀବଶେ ପୁରଞ୍ଜନ ॥

ହେ ନୃପ ତୋର ପ୍ରାୟ ସେହି ।
ସ୍ତିରୀରେ ବଶ କଲା ଦେହୀ ॥
ପ୍ରଭୁତ୍ୱପଣ ସେ ତେଜିଲା ।
ତା ବଶେ ଜ୍ଞାନ ପାସୋରିଲା ॥
ସ୍ତିରୀରେ ବଶ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ।
ତାହାକୁ ମନୁଷ୍ୟେ ନ ଗଣି ॥
ଯେ ଅଶ୍ୱ ବିଡ଼ାଳ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ।
ତାଙ୍କ ସମାନେ ସେହୁ ଜୀବ ॥
ପଣ୍ଡିତ ବୋଲିଣ ନ ଗଣି ।
ସ୍ତିରୀ ସ୍ୱବଶ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଭୋ ନୃପ ମନେ ତୁ ବିଗ୍ରର ।
କାହିଁ ପଣ୍ଡିତ ଜ୍ଞାନ ତାର ॥
ଏମନ୍ତ ସେ ଯେ ପୁରଞ୍ଜନ ।
ବୋଧିଲା ଗ୍ରଟୁ ବାକ୍ୟେ ମନ ॥
ସନ୍ତୋଷ ଲଭିଲା ତରୁଣୀ ।
ତାର କାର୍ପଣ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ସେ ନାରୀ ବୁଝିଲା ମନର ।
ଏ କାମେ ହୋଇଛି ଅସ୍ଥିର ॥୩୨
କହେ ଲଳିତ ସୁବଚନ ।
ଶୁଣ ହେ ବୀର ପୁରଞ୍ଜନ ॥
ଆମ୍ଭର ଭର୍ତ୍ତା କେହି ନାହିଁ ।
ବିହରୁଁ ଏ ପୁରରେ ରହି ॥
ସ୍ୱନାମ ଗୋତ୍ର ତ ନ ଜାଣି ।
ଏ ତନୁ କେ ଅଛି ନିର୍ମାଣି ॥୩୩
ଏତେକ୍ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ସକଳେ ଅଛୁଁ ଏ ଭୁବନେ ॥
ଅପରେ ନ ଜାଣୁ ନା କିଛି ।
ଏ ପୁରେ କେ ମୋତେ ରଖିଛି ॥୩୪
ଦେଖ ଏ ଯେତେ ପରିଜନ ।
ଏ ମୋର ନୁହନ୍ତି ଅଭିନ୍ନ ॥
ଏହାଙ୍କ ନାମ କର୍ମ ଗୁଣ ।
ପୁଛିଲ ଶୁଣ ନୃପରାଣ ॥
ମୁଁ ଯେବେ ନିଦ୍ରାଗତ ହୋଇ ।
ଏ ସର୍ପ ପୁର ଜଗିଥାଇ ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ପାଳକ ପୁରର ।
ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତତ୍ପର ॥୩୫
କରନ୍ତି ଆମ୍ଭ ଅନୁମତେ ।
ଯେ ଭୋଗ ବାଞ୍ଛା ଯାର ଚିତ୍ତେ ॥

ଯେ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଦେଇ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ମାର୍ଗେ ନେଇ ॥
ଏଣୁ ଆମ୍ଭିକ ପ୍ରିୟ ମୋର ।
ଯେଣୁ ଏ ସେବେ ନିରନ୍ତର ॥
ଏହାର ବେନି ପତ୍ନୀ ନାମ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ରାଜନ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତି ପତ୍ନୀ ନାମ ଯାର ।
ସେ ସେବେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର ॥
ନିବୃତ୍ତି ନାମେ ଯେ ଯୁବତୀ ।
ସେ ଧର୍ମମାର୍ଗେ ସେବେ ପତି ॥
ସେ ବେନି ନାରୀଙ୍କ କୁମର ।
କେ ସାଧୁ କେବା ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଏ ଯେତେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନନ୍ଦନ ।
ଯେ କାମ କ୍ରୋଧ ଅଭିମାନ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଲୋଭ ମୋହ ହିଂସା ।
ବିବାଦ ତର୍କ ମିଥ୍ୟାଭାଷା ॥
ଅପରେ କହିବଇଁ କେତେ ।
ଏ ଆଦି ପୁତ୍ରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଏ ସର୍ବେ ଧର୍ମରେ ବିବାଦୀ ।
ପିତୃ ସେବନ୍ତି ନିରବଧି ॥
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ନିରନ୍ତର ।
ସେବା ସେ କରନ୍ତି ପିଅର ॥
ଯେ କାମଭୋଗେ ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ।
ସେ ଦେଇ ପୂରାଇବେ ବାଞ୍ଛା ॥
ଏଣୁ ଏ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଥିବେ ।
ସେବାଦି କର୍ମରେ ତୋଷିବେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡ଼ିବ ।
ଆମ୍ଭରେ ଯେବେ ଦୟା ଥିବ ॥
ଏ ଯେତେ ନିବୃତ୍ତି ନନ୍ଦନ ।
ଦୟା ବିବେକ ଧର୍ମଜ୍ଞାନ ॥
କ୍ଷମା ସନ୍ତୋଷ ଧାର ଶାନ୍ତି ।
ଏ ଅନୁକ୍ରମେ ଯେତେ ଛନ୍ତି ॥
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ଏ ଦାରୁଣ ।
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ପିତାର ମରଣ ॥
ଏ ନିଶ୍ଚେ ମାରି ନିଜ ତାତ ।
ରଖିବେ ପିତୃର ପିତାନ୍ତ[1] ॥

ଏଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରତେଜିବ ।
ଭୋଗାଦି ବାଞ୍ଛା ଯେବେ ଥିବ ॥
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଅଧର୍ମ ନାଶନ୍ତି ।
ଭୋଗାଦି ସୁଖ ନ ଦେଖନ୍ତି ॥
ଯେ ପିତୃବଧେ ଛିଦ୍ର ବାଞ୍ଛା ।
ତୁମ୍ଭେ ପାଇବ କାହିଁ ରକ୍ଷା ॥
ତୁମ୍ଭେ ନ ଜାଣ ପୁରଞ୍ଜନ ।
କେ ସାଧୁ କେ ଅବା ଦୁର୍ଜନ ॥
ଆମ୍ଭର କହିବା ଉଚିତ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଆମ୍ଭ ନିଜ କାନ୍ତ ॥
ସ୍ୱାମୀ କପଟୀ ଯେବା ନାରୀ ।
ସେଟି ଅଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଭୋଗାଦି ଈଶ୍ୱର ।
ଇଚ୍ଛା ସଂଯୋଗେ ଭୋଗ କର ॥
ଏ ସର୍ବେ ଭୋଗ ବିନାଶିବେ ।
କାମାଦି ବାଞ୍ଛା ଏ ନ ଦେବେ ॥
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ରାଜନ ।
ପଡ଼ି ହୋଇବ ଭୋଗହୀନ ॥
ଏ ପୁରେ ଭୋଗବାଞ୍ଛା ଯାର ।
ଏ ସଙ୍ଗ ନୁହେଁ ନୃପବର ॥
ଏ ସଙ୍ଗ ବେଗେ ପରିହର ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଏ ପୁରେ ବିହର ॥
ଏବେ ଆମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭେ ।
ସୁକୃତ କରି ରହ ଦମ୍ଭେ ॥
ସେ ନାରୀ ବାକ୍ୟେ ନୃପମଣି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ମଜ୍ଜିଲା ନ ଜାଣି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗେ ଚିତ୍ତ ଦେଲା ।
ସ୍ୱ ପର ଭେଦବୁଦ୍ଧି କଲା ॥
ତାର ସ୍ୱବଶେ ନେଲା ଦିନ ।
ଅଜ୍ଞାନ ପୁରୁଷ ଯେସନ ॥
ଭୋ ସଖି ଯାବତ ଏ ପୁରେ ।
ଥିବି ତୋ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ॥
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷେ ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଘେନିଲା ଆଦରି ॥
ହେ ନୃପ ଶୁଣ ପୁରଞ୍ଜନ ।
ଏ ମୋର ଯେତେ ପରିଜନ ॥

ସୁସେବା କରିବେ ନିରତେ ।
ଯେତେକ ବାଞ୍ଛା ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ସର୍ବେ ନିତ୍ୟେ ନିଯୋଜିବେ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡ଼ିବେ ॥
ଭଜିବେ ଯେଝା ନିଜସ୍ଥାନେ ।
ନିର୍ଭୟଚିତ୍ତେ ତୋଷମନେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରବୋଧ ବଚନ ।
କହିଣ ତୋଷିଲା ରାଜନ ॥
ତା ବାକ୍ୟେ ରାଜା ବିମୋହିତ ।
କନ୍ଦୁକପ୍ରତିମା[2] ଯେମନ୍ତ ॥
ତା ବଶେ ସ୍ତବେ ଗୃଟୁ ବାଣୀ ।
ଭୋ କାମାନଳ ଉଦ୍ଧାରିଣି ॥
ପ୍ରମଦାକୁଳ ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ତୋ ତୁଲେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
ତୋ ରୂପ ନିର୍ମାଣିଲା ବିହି ।
ଦେଖି ଅନଙ୍ଗ ଚିତ୍ତ ମୋହି ॥
ତୁ କାମ ଶତ୍ରୁ ବିନାଶନେ ।
ଅଇଲୁ ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭୁବନେ ॥
ମୋହର ତୁଲେ କାମୀ ଯେତେ ।
ନିସ୍ତାର ହେବେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଭୋ ସ୍ତିରୀରତ୍ନ ସୀମନ୍ତିନୀ ।
କେ ତୁମ୍ଭ ପିଅର ଜନନୀ ॥
କହ ତାହାଙ୍କ ନାମ ଗୁଣ ।
ଶ୍ରବଣେ ମୋର ନିସ୍ତାରଣ ॥
ତା ବାକ୍ୟ ଶୁଣିଣ ହରଷେ ।
ସେ ନାରୀ କହେ ମନ୍ଦହାସେ ॥
ଶୁଣ ହେ ଦେବ ପୁରଞ୍ଜନ ।
କହିବା ପୂର୍ବର ବିଧାନ ॥
ଆମ୍ଭର କେବା ତାତମାତ ।
ନ ଜାଣି ଜନ୍ମର ଚରିତ ॥
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭର ଦେହଧାରୀ ।
ସଚରାଚର ଆଦି କରି ॥
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ ଦେହ ଯେତେ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତା ତଦନ୍ତେ ॥
ଯେସନେ ତୁମ୍ଭେ ନୃପରାଣ ।
ନ ଜାଣ ଜନ୍ମାଦି କାରଣ ॥

୧. ପିତାନ୍ତ—ପିତାଙ୍କୁ । ୨. କନ୍ଦୁକପ୍ରତିମା—ପୁତ୍ତଳିକା, ଖେଳଣା କଣ୍ଢେଇ ।

ଆମ୍ଭର ଏଣେ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ।
ବିବେକି ତୁଝ ହେ ରାଜନ ॥
ତୁମ୍ଭେ କି ନ ଜାଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଏ ଭେଦ ପଗ୍ରର ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ॥
ଏକଇ ଆତ୍ମା ବେନି ଅଂଶ ।
ପ୍ରକୃତି ଭେଦେ ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱଇଛା ବିହରେ ।
ପ୍ରକୃତି ଭେଦେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ॥
ଏ ଘେନି କେ ଜାଣେ ତଦନ୍ତ ।
ଏ ମାୟା ଜଡ଼େ ବିମୋହିତ ॥
ସ୍ୱନାମ ଗୋତ୍ରେ କିବା ଫଳ ।
ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମିଳିଲ ॥(ଜ.)
ଆଜ ମୋ ଭାଗ୍ୟ ଅଗୋଚର ।
ଦେଖିଲି ନୟନଗୋଚର ॥
ଯାକୁ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ଯୋଗୀ ଭାବନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ॥
ସେ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଭାଗ୍ୟେ ଆଗତ ।
ଏଣୁ ମଣିଲି ଅଦଭୁତ ॥
ଏ ପୁରେ କରିବା ବିଶ୍ରାମ ।
ଭୁଞ୍ଜ ସ୍ୱଇଛାସୁଖେ କାମ ॥
ମୁଁ ଆଣି ସର୍ବ ନିଯୋଜିବି ।
ଏହାଙ୍କ ତୁଲେ ମୁଁ ସେବିବି ॥୩୬
ଏ ମୋର ନବମୁଖ ପୁର ।
ଏ ପୁରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ କର ॥
ମୋ ସଙ୍ଗେ କର ରତି ଯୋଗ ।
ଏ ଶତ ସଂବତ୍ସର ଭୋଗ ॥୩୭
ଏ ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଯେବା ଜନ ।
କେ ରତି କରେ ତା ସଙ୍ଗେଣ ॥
ସେ ଅପଣ୍ଡିତ ହୀନଦେହୀ ।
ତା ରତି ସୁଖେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
ନାହିଁ ତା ପରଲୋକ ଚିନ୍ତା ।
ନ ଜାଣେ କର୍ତ୍ତା ଅକରତା ॥
କେବଳ ପଶୁତୁଲ୍ୟ ସେହି ।
ତା ସଙ୍ଗେ କେବା ବିଳସଇ ॥୩୮
ଏ ପୁରେ ସର୍ବ କର୍ମ ସାଧି ।
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଆଦି ॥

ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ସୁଖ ଯଶ ।
ଏ ପୁରେ ଏ ସର୍ବ ପ୍ରକାଶ ॥
ଯେ ଲୋକ ନିର୍ମଳ ବିଶୋକ ।
ତାକୁ ଭାବନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀଲୋକ ॥
ସେ ଲୋକ ଏଥି ସାଧି ପାଇ ।
ଯେଣୁ ଏ ପୁରୀ ସୁଖମୟୀ ॥୩୯
ପିତୃ ଦେବତା ମହାଋଷି ।
ସୁଖ ଲଭନ୍ତି ଯହିଁ ଆସି ॥
ଏ ଭାବେ ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ।
ରଖଇ ସର୍ବ ଲୋକ ଧର୍ମ ॥୪୦
ଏଣୁ ଏ ପୁରେ କର୍ମେ ଥାଇ ।
ଯେ ଭୋଗ ବାଞ୍ଛା ନ ଇଛଇ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲିଟି ଅଜ୍ଞାନ ।
ବିବେକ ନୋହେ ତାର ମନ ॥
କେ ଅବା ଅଜ୍ଞାନ ଯୁବତୀ ।
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟେ ପାଇ ପତି ॥
ବିହାର ନ କରେ ତା ତୁଲେ ।
ତା ସ୍ୱାମୀ ଆସି ଯେବେ ମିଳେ ॥
ବ୍ୟର୍ଥ ସେ ନାରୀର ଜୀବନ ।
ନ କଲା ଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୪୧
ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଆସି ଯେବେ ମିଳେ ।
ବରଣ ନ କରେ ଯେ ଭଲେ ॥
ଧିକ ସେ ନାରୀର ଜୀବନ ।
ତାଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସେ ଧର୍ମ ହୀନ ॥
ଯେ ସୁଖ ଭୋଗ ନ ଇଚ୍ଛିବ ।
ସେ ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନେ ବଞ୍ଚିବ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ଦୀନ ଉଦ୍ଧାରଣେ ସମର୍ଥ ॥
ଏବେ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦୟା କରି ।
ଅଇଲ ମୋ ଦୁଃଖ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଯେବେ ସୁଦୟା ମୋତେ ହେବ ।
ଶତେ ବରଷ ଏଥି ଥିବ ॥୪୨
ଏମନ୍ତେ ତା ବାକ୍ୟେ ରାଜନ ।
ସେ ନାରୀ ବଶେ ପୁରଞ୍ଜନ ॥
ସେ ପୁରେ କଲେକ ବସତି ।
ଶତେ ବରଷ ରଙ୍ଗେ ମାତି ॥୪୩

ଗାୟକମାନେ ଯେ ଗାବନ୍ତି ।
ସେ ବେନି ବିହାର କରନ୍ତି ॥
ସେ ସଖୀମାନଙ୍କୁ ଘେନିଣ ।
ସରସୀ ଜଳରେ ପଶିଣ ॥
ନିଦାଘ କାଳେ ସେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ।
ସେ ପୁର କେବେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥୪୪
ଏବେ ସେ ପୁର ଦ୍ୱାରମାନ ।
କହିବା ଯେ ଦିଗେ ଯେବଣ ॥
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସପତ ଦ୍ୱାର ତାର ।
ତା ଅଧୋଭାଗେ ବେନି ଦ୍ୱାର ॥
ଏ ଦ୍ୱାରମାନଙ୍କେ ନୃପତି ।
ଯେଝା ବିଷୟ ଆସ୍ୱାଦନ୍ତି ॥
ଏ ପୁରେ ଈଶ୍ୱରଟି ସେହି ।
ତାହାକୁ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥୪୫
ଉପର ସପ୍ତଦ୍ୱାର ଶୁଣ ।
ଯେ ରୂପେ ହୋଇଛି ନିର୍ମାଣ ॥
ଯେ ପୂର୍ବେ ତହିଁ ପଞ୍ଚ ଦ୍ୱାର ।
ଅଗ୍ରେ କହିବା ନାମ ତାର ॥୪୬
ଖଦ୍ୟୋତା ଆବିର୍ମୁଖୀ ଦୁଇ ।
ଯେ ଦ୍ୱାରେ ରୂପ ସମ୍ପାଦଇ ॥୪୭
ନଳିନୀ ନାଳିନୀ ଯେ ଦ୍ୱାର ।
ଏ ପୂର୍ବଭାଗେ ଅଛି ତାର ॥
ଏ ଦ୍ୱାରେ ଅବଧୂତ ସଖା ।
ସୁଗନ୍ଧ ଘେନୁଥାଇ ଏକା ॥୪୮
ମୁଖ୍ୟା ନାମେଣ ଏକ ଦ୍ୱାର ।
ଉଭୟ କର୍ମ ସାଧ୍ୟକର ॥
ବିବିଧ ଆସ୍ୱାଦ ବଚନ ।
ଏ ଦ୍ୱାରେ ଘେନେ ପୁରଞ୍ଜନ ॥
ରସ ଆସ୍ୱାଦ ବାକ୍ୟ ଦୁଇ ।
ଏ ବେନି ଦ୍ୱାରେ ସେ ଘେନଇ ॥୪୯
ଦେବହୂ ପିତୃହୂ ଯେ ନାମ ।
ଏ ବେନି ଦ୍ୱାର ଦକ୍ଷ ବାମ ॥
ଯେ ଦ୍ୱାର ବିଷୟେ ରାଜନ ।
ଶବ୍ଦାଦି କରେ ସମ୍ପାଦନ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ପଞ୍ଚାଳ ।
ରାଜ୍ୟ ପାଳଇ ମହୀପାଳ ॥୫୦,୫୧

ପଶ୍ଚିମେ ଆସୁରୀ ତା ନାମ ।
ସେ ବେନି ଦ୍ୱାରେ ଯେବା କର୍ମ ॥
ଗ୍ରାମକ ନାମେ ଯେ ବିଷୟ ।
ଯାହାକୁ ବୋଲିଟି ବ୍ୟବାୟ[୧] ॥
ସେ ଦ୍ୱାରେ ପ୍ରଜା ଉତପତ୍ତି ।
ଦୁର୍ମଦ ସହିତେ ନୃପତି ॥୫୨
ନିର୍ଋତି ନାମଟି ଯାହାର ।
ମଳ ଉତ୍ସର୍ଗେ ସେହୁ ଦ୍ୱାର ॥
ବୈଶସ ବିଷୟକୁ ଯାଇ ।
ଲୁବ୍ଧକ ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ॥୫୩
ଏ ପୁରେ ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ।
ଏ କେହି ଅନ୍ଧ ଯେ ନୁହନ୍ତି ॥
ନିର୍ବାକ ପେଶସ୍କୃତ ଦୁଇ ।
ଏ ଥାଇ ଅନ୍ଧରୂପେ ତହିଁ ॥
ଏକଇ ଅନ୍ଧ ସେ ରାଜନ ।
କରଇ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ॥
ଯେ ଆଉ ଅନ୍ଧ ତା ପଯ୍ୟର ।
ତହିଁ ଗମଇ ନୃପବର ॥୫୪
ସେ ରାଜା ଅନ୍ତଃପୁରେ ବସେ ।
ବିଷୂଚୀ ଘେନିଥାଇ ପାଶେ ॥
ବିଷୂଚୀ ନାମେ ଯେହୁ ଏକ ।
ତାହାର ସର୍ବଦିଗେ ମୁଖ ॥
ନିତ୍ୟେ ସେ ରାଜା ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ଯେଣେ ପେଷଇ ତେଣେ ଯାଇ ॥
ସେ କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡ଼ଇ ତାକୁ ।
ଅନାଇ ଥାଇ ତା ଆଜ୍ଞାକୁ ॥
ଏ ରୂପେ ରାଜା ପୁରଞ୍ଜନ ।
ସେ ପୁରେ ଥାଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
କେବେ ବା ମୋହ ପାଉଥାଇ ।
କେବେ ହରଷ ଭାବ ହୋଇ ॥

କ୍ଷଣକେ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ।
କ୍ଷଣକେ ଲଭଇ ଚେତନ ॥୫୫
ସେ କାମସୁଖେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ଏଣୁ ହୋଇଲା ଜ୍ଞାନହତ ॥
ତା ପତ୍ନୀ ଯେଣେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ।
ସେ ମାର୍ଗେ ରାଜନ ଗମଇ ॥୫୬
ସେ ମଦ୍ୟପାନ ଯେବେ କରେ ।
ରାଜା ପିବଇ ସ୍ନେହ ଭରେ ॥
ଯେବେ ସେ କରଇ ଭୋଜନ ।
ତା ପ୍ରୀତେ ଭୁଞ୍ଜଇ ରାଜନ ॥୫୭
ସେ ଯେବେ ଆନନ୍ଦ ଭଜଇ ।
ତା ଲାଗି ରାଜା ମୋଦ ହୋଇ ॥
ସେ ଯେବେ କରଇ ରୋଦନ ।
ତା ପଛେ ବିଳପେ ରାଜନ ॥
ସେ ଗୀତ ଗାବନ୍ତେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ରାଜନ ଗାଏ ଅନୁସରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ହସେ ଯେବେ ରାଣୀ ।
ତା ଭାବେ ହସେ ନୃପମଣି ॥
ବଚନ କହନ୍ତେ ରମଣୀ ।
ସେ ଭାବେ କହେ ନୃପମଣି ॥୫୮
ସେ ଯେବେ ବ୍ୟଗ୍ର ଗତେ ଯାଇ ।
ସେ ଭାବେ ରାଜନ ଗମଇ ॥
ତା ପତ୍ନୀ କରନ୍ତେ ଆସନ ।
ତେବେ ସେ କରଇ ଶୟନ ॥୫୯
ଏମନ୍ତେ ସେ ନାରୀ ରାଜାକୁ ।
ସ୍ୱବଶେ ରଖିଲା ତାହାକୁ ॥
ତା ବିନା-ଆଜ୍ଞାରେ ରାଜନ ।
ନ କରେ ଅନ୍ୟ କର୍ମମାନ ॥
ତା ବଶେ ହୋଇଲା ଆୟତ୍ତ ।
ରାଜାର ଜନ୍ମ ହେଲା ବ୍ୟର୍ଥ ॥

ସେ କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ ଜୀବ ପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ତିରୀ ବଶରେ ରହେ ରାୟେ ॥୬୨*
ତୁମ୍ଭେ ଯେସନେ ଭୋ ରାଜନ ।
ସ୍ତ୍ରୀ ବଶେ ହରାଇଲ ଜ୍ଞାନ ॥
ସେ ଭାବେ ପୁରଞ୍ଜନ ରାୟେ ।
ସ୍ତ୍ରୀ ବଶେ ଜ୍ଞାନ କଲା କ୍ଷୟେ ॥
ତା ଦିନ ଗଲା ପତ୍ନୀ ବଶେ ।
ଅସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ଅଭିଳାଷେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସ୍ତିରୀବଶ ହୋନ୍ତି ।
ସେ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟ ବିନାଶନ୍ତି ॥
ଇହଲୋକରେ ଅପଯଶ ।
ଦେହାନ୍ତେ ନରକେ ପ୍ରବେଶ ॥
ସ୍ତିରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଦୋଷେ ଲାୟେ ।
ଧର୍ମାଦି ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ କ୍ଷୟେ ॥
ସ୍ତିରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଫଳ ଏହି ।
କିଞ୍ଚିତ ଶ୍ରେୟ ନାହିଁ ଯହିଁ ॥
ଏହା ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ଏ ସଙ୍ଗ ଦୂରେ ପରିହର ॥
ତୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାର୍ଗେ ହେ ରାଜନ ।
ବିଗ୍ରହି କର ଅନୁମାନ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଧର୍ମବାଟେ ।
ସେ ମୁନି ବୁଝାଏ ଉଚ୍ଚାଟେ ॥
ପ୍ରାଚୀନବରହି ନାରଦ ।
ଏ ପୁରଞ୍ଜନର ସଂବାଦ ॥
ଏହା ଯେ ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ଅଥବା ବଦନେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ଖଣ୍ଡଇ ମାୟା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ବନ୍ଧ ।
ଜ୍ଞାନ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଆତ୍ମା ଶୁଦ୍ଧ ॥
ଭଣଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିନାରଦସଂବାଦେ ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ବ୍ୟବାୟ—ମୈଥୁନ ।

* ପତ୍ନୀର ଶ୍ରବଣ, ଦର୍ଶନ, ଆଘ୍ରାଣ, ସ୍ପର୍ଶ, ଚିନ୍ତନ, ହର୍ଷ ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ପୁରଞ୍ଜନ ତଦନୁରୂପ କର୍ମ କରୁଥିବା ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକ ୬୦ ଓ ୬୧ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଷଡ଼ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଡ଼ବିଂଶରେ ପୁରଞ୍ଜନ । ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଗଲା ବନ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ପୁଣି ନାରଦ ମହାମୁନି ।
କହନ୍ତି ହରିଭାବ ଘେନି ॥
ଶୁଣ ପ୍ରାଚୀନ ନୃପବର ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ସେ ମନ୍ଦିର ॥
ରହିଲା ସ୍ତିରୀବଶ ଭୋଗେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହ ଅନୁରାଗେ ॥
ସେ ଏକଦିନେ ନୃପବର ।
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ବନଘୋର ॥
ଉଦ୍ୟମ କଲା ସେ ରାଜନ ।
ସଙ୍ଗେ ଦୁର୍ଜୟ ଭଟମାନ[୧] ॥
ରଥ ଆରୋହି ଶୀଘ୍ର ଗତି ।
ଅରଣ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ ନୃପତି ॥
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ଦିବ୍ୟଯାନ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ନିରୁପମ ॥
ପଞ୍ଚ ତୁରଙ୍ଗ ରଥ ବହେ ।
ଗମନ୍ତି ପଞ୍ଚମାର୍ଗେ ହୟେ ॥
ଅଶେଷ ବେଗ ତାହାଙ୍କର ।
ଗମନେ ନ ପାରେ ସମୀର ॥
ସେ ବେନି ଚକ୍ରେ ଶୋଭାବନ ।
ଏକଇ ଅକ୍ଷେ ନିବନ୍ଧନ ॥
ଧ୍ୱଜ ତ୍ରିବର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ସାଜେ ।
ସେ ରଥ ଉପରେ ବିରାଜେ ॥
ପଞ୍ଚବନ୍ଧନେ ସୁଶୋଭିତ ।
ଏକ ସାରଥି ତେଜବନ୍ତ ॥
ଏକଇ ନୀଡ଼ ଶୋଭାବନ ।
ସେ ରାଜା ବସିବା ଆସନ ॥
ସେ ବେନି କୂବରେ[୨] ଶୋଭିତ ।
ପଞ୍ଚ ପ୍ରହରଣ ସଂଯୁତ ॥
ସପ୍ତ ଆବରଣ ସଙ୍ଗତି ।
ଏ ରୂପେ ସେ ରଥେ ଶୋଭନ୍ତି ॥୧,୨

ସେ ହେମ ଭୂଷଣେ ଶୋଭନ ।
ସାଞ୍ଜୁଆ ପିନ୍ଧି ସେ ରାଜନ ॥
ବସିଲେ ମନୋଜ୍ଞ ବିମାନେ ।
ଦେଖି ଶଙ୍କନ୍ତି ରିପୁଜନେ ॥
ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୀର ବାନ୍ଧିଣ ।
ଭୂପତି ଅତି ହରଷେଣ ॥
ସେ ଏକାଦଶ ସେନାପତି ।
ସଙ୍ଗତେ କରିଣ ନୃପତି ॥
ଚଳନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ହରଷେ ।
ଦିଗ ବିଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ତୋଷେ ॥
ପଞ୍ଚମ ପ୍ରସ୍ଥ ନାମ ଯେହି ।
ପ୍ରବେଶ ଅରଣ୍ୟରେ ଯାଇ ॥୩
କରେଣ ଧରି ଶରାସନ[୩] ।
ମୃଗୟା ଛଳେ ସେ ରାଜନ ॥
ଛାଡ଼ି ତା ପ୍ରିୟବତୀ ନାରୀ ।
ଏକାକୀ ଗଲା ନ ବିଗ୍ଭରି ॥୪
ଆସୁରୀ ବୁଦ୍ଧି ଧରି ରାୟେ ।
କଠୋର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୃଦୟେ ॥
ନାହିଁ ତା ଅନୁଗ୍ରହ ଚିତ୍ତେ ।
ମୃଗୟା ଛଳେ ବିମୋହିତେ ॥
ନିଶିତ[୪] ବାଣ ଶରାସନ ।
ବଧିଲା ବନ୍ୟ ପଶୁମାନ ॥
ସେ ରାଜା ହୋଇ ଅପଣ୍ଡିତ ।
କରେ ଅଦୋଷୀ ଜୀବ ହତ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବବଧ କରେ ।
ସେ ପଶୁଯୋନିରେ ବିହରେ ॥
ସେ ନୃପ ଅଜ୍ଞାନ ଅଧମ ।
ତାର ଆୟୁଷ ବୁଦ୍ଧି ହୀନ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ଯେବା ଜୀବ ମାରେ ।
ସେ ରାଜା ନରକେ ସଞ୍ଚରେ ॥୫

ଯେ ପିତୃଦେବ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ।
ପଶୁ ବଧିବ ବେଦମତେ ॥
ତେବେହେଁ ପଶୁବଧ ତାର ।
କେବଳ ଦୁଃଖ ମାତ୍ର ସାର ॥
ଯେ ବେଦ କର୍ମ ନ କରନ୍ତି ।
ସେ ଆତ୍ମାବଧେ ଭାଗୀ ହୋନ୍ତି ॥
ଯେ ବିଧିହୀନେ ଯଜ୍ଞ କରେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରୁ ନ ତରେ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ଧର୍ମମାର୍ଗ ହୁଡ଼େ ।
ଯା ଚିତ୍ତ ପଶୁବଧେ ବଢ଼େ ॥
ତାହାର ମୋକ୍ଷ କାହୁଁ ଆଉ ।
ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ହୋଏ ଦୂର ॥
ସେ ପଶୁଯୋନିରେ ଭ୍ରମଇ ।
ଯାତନା କର୍ମ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ପଶୁର ଦେହେ ରୋମ ଯେତେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭଇ ସେହିମତେ ॥୬-୮
ଏହା ନ ଜାଣି ନୃପବର ।
ସେ ପଶୁ ବଧିଲା ଅପାର ॥
ତାହାର ଘୋର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣେ ।
ପଶୁଏ ଲଭିଲେ କଷଣେ ॥୯
ବରାହ ଗୟଳ ହରିଣ ।
ଶଶା ମହିଷ ପଶୁଗଣ ॥
ମେଧ୍ୟ ଅମେଧ୍ୟ ପଶୁ ଯେତେ ।
ଇତ୍ୟାଦି ଜୀବ ଯେ ବନସ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଜୀବ ମାରି ।
ସେ ଧର୍ମ ପଥ ନ ବିଗ୍ଭରି ॥
ବନ ଭ୍ରମଣେ ନୃପବର ।
ବହୁତ ଶ୍ରମ ହେଲା ତାର ॥୧୦
କ୍ଷୋଭିତ କ୍ଷୁଧା ତୃଷାକୁଳେ ।
ଆତ୍ମା ପୀଡ଼ିତ ଶ୍ରମ ବଳେ ॥

୧. ଭଟମାନ—ସୈନ୍ୟଗଣ । ୨. କୂବର—ଶଗଡ଼ ଆଦି ଗାଡ଼ିର ଆଗଦଣ୍ଡା, ଯୁଆଳି ବନ୍ଧନର ସ୍ଥାନ । ୩. ଶରାସନ—ଧନୁ । ୪. ନିଶିତ—ଶାଣିତ ।

ସତ୍ୱରେ ସଦନେ ପ୍ରବେଶ ।
ସ୍ନାନାଦି ଭୋଜନ ସୁବେଶ ॥
ସୁଶାନ୍ତ କରିଣ ଶରୀର ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ନୃପବର ॥୧୧
ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ପୁଷ୍ପମାଳ ।
ଭୂଷିତ ହେଲା ମହୀପାଳ ॥
ଖଞ୍ଜିଣ ନାନା ଆଭରଣ ।
ସ୍ୱକାମ ଭୋଗେ ନୃପରାଣ ॥
ଇଚ୍ଛଇ ପତ୍ନୀର ସଙ୍ଗତି ।
ଅନଙ୍ଗ ପୀଡ଼ାରେ ନୃପତି ॥୧୨
ପ୍ରବେଶ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ।
ପତ୍ନୀ ବିଷୟ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ସକଳ ପୁରେ ସେ ରାଜନ ।
ପତ୍ନୀକି ଲୋଡ଼ଇ ଉଛନ୍ନ[୧] ॥
ନ ପାଇ ସେ ନିଜ ଯୁବତୀ ।
ସଖୀଙ୍କୁ ରାଇ ପଗ୍ରରନ୍ତି ॥
ବିଷାଦେ ପୁଚ୍ଛଇ ରାଜନ ।
ଶୁଣ ଗୋ ଏ ମୋର ବଚନ ॥
ମୋ ପ୍ରାଣସଖୀ ଛନ୍ତି କାହିଁ ।
କହି ସନ୍ତୋଷ କର ଦେହୀ ॥
ସେ ଅର୍ଦ୍ଧଆତ୍ମାଟି ମୋହର ।
ଅର୍ଦ୍ଧକେ କେ ଧରେ ଶରୀର ॥
ସଦନେ ଅଛନ୍ତି ନା ଭଲେ ।
ସଖୀଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ଅନୁଚର ।
କହ କୁଶଳ ତାହାଙ୍କର ॥୧୩,୧୪
ଏମନ୍ତ ବିହ୍ୱଳ ରାଜନ ।
ବାତୁଳେ କହଇ ବଚନ ॥
ଶୁଣ ଗୋ ସଖୀଗଣ ମୋର ।
ଏ ଗୃହଧର୍ମର ବେଭାର ॥
ପତ୍ନୀ ନ ଥିଲେ ନ ଶୋଭନ୍ତି ।
ଏ ରାଜସମ୍ପଦ ବିଭୂତି ॥
ସ୍ୱଗୃହେ ନାହିଁ ଯେବେ ମାତା ।
ସୁପୁତ୍ରବତୀ ପତିବ୍ରତା ॥
ସେ ଗୃହପତି ଜୀବ ହୀନ ।
ସୁଖେ ତା ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥

ଯେସନେ ଚକ୍ରହୀନ ରଥ ।
ବସିଲେ କାହିଁ ସୁଖ ଜାତ ॥
ତେସନେ ଗୃହିଣୀ ବିହୀନେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ନ ଶୋହେ ସଦନେ ॥
ଯେସନେ ପ୍ରାଣହୀନ ଦେହୀ ।
ତା ଗୃହ ତେହ୍ନେ ନ ଶୋଭଇ ॥୧୫
କହ ଗୋ କାହିଁ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ।
ସେ ମୋର ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଧାରିଣୀ ॥
ତା ବିନୁ ନ ସ୍ଫୁରଇ ଜ୍ଞାନ ।
କହି ଗୋ ରଖ ମୋ ଜୀବନ ॥
ବୁଡ଼ିଲି ମୁଁ ଦୁଃଖସାଗରେ ।
ଉଦ୍ଧରି ରଖ ପ୍ରାଣ ଭଲେ ॥୧୬
ତା ଶୁଣି ସଖୀଗଣ ଭୟେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ମହାରାୟେ ॥
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁ ସେ କିମ୍ପାଇଁ ।
ଭୂମିଶଯ୍ୟାରେ ଛନ୍ତି ଶୋଇ ॥
ଦେଖିଲେ ଦେଖ ମହାରାୟ ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁ ଅଭିପ୍ରାୟ ॥୧୭
ଶୁଣିଣ ସତ୍ୱରେ ରାଜନ ।
ଅନ୍ତଃପୁରେ କଲା ଗମନ ॥
ରାଣୀକି ଦେଖି ସେ ରାଜନ ।
ସତ୍ୱରେ କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ଭୂମିରୁ କୋଳରେ ବସାଇ ।
ଅନେକ ଗ୍ୱଟୁବାକ୍ୟ କହି ॥
କାମିନୀ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନେ ।
କହେ କାକୁସ୍ଥ ଭୟ ଛନ୍ନେ ॥
ଭୋ ସଖି ମୁଁ ଯେ ଅପରାଧୀ ।
ତୋ ସଙ୍ଗ ତେଜି ମୁଁ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ॥
ମୃଗୟା ଛଳେ ବନେ ଗଲି ।
ଏଣୁ ଦୁଃଖିତ ତୋତେ କଲି ॥
ତୁ କ୍ଷମା ନ କଲେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ମୁଁ ପ୍ରାଣ ନ ପାରିବି ଧରି ॥
ପତି ବିନୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ମାନ ନ ତେଜେ ସେ ମାନିନୀ ॥
ଅନେକ ବିନୟେ ବଚନେ ।
ଚରଣେ ପଡ଼ିଲା ତକ୍ଷଣେ ॥

ଚରଣ ଧରି ତାର ରାୟେ ।
ଅତି ବିଭ୍ରମ ଶୋକେ କହେ ॥
ଭୋ ସଖି ତୋର ଚିନ୍ତାଭରେ ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ନ ରହେ ଶରୀରେ ॥
ତୁ ହସି ବାକ୍ୟ ଏବେ କହ ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼େ ନିଜ ଦେହ ॥
ଭୋ ସ୍ତିରୀରତ୍ନ ଶିରୋମଣି ।
ମୋ କାମ ଦୁର୍ଗତି ତାରିଣୀ ॥
ତୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେବା ପାରେ ।
ଏ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରିବାରେ ॥୧୮-୨୦
ଯେ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଭୃତ୍ୟଠାରେ ।
ଦୋଷେ ଦଣ୍ଡନ୍ତି ପ୍ରଭୁତ୍ୱରେ ॥
ଦୋଷାନୁକ୍ରମେ ପାଇ ଦଣ୍ଡ ।
ତା ଅପରାଧ ହୋଏ ଖଣ୍ଡ ॥
ଯେ ସ୍ୱାମୀ ଭୃତ୍ୟେ ନ ଦଣ୍ଡନ୍ତି ।
କପଟଭାବ ତାଙ୍କ ମତି ॥
ସେ ନିତ୍ୟେ ଭୟ ଦୁଃଖେ ଦହେ ।
ସେବକଭାବ କାହିଁ ରହେ ॥
ସ୍ୱାମୀ ସେବକେ ଯେବେ ଦଣ୍ଡି ।
ଦିଅନ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହେ ମଣ୍ଡି ॥
ତା ଯେବେ ଭୃତ୍ୟ ନ ବୁଝଇ ।
ସେ ମୂଢ଼ ଅଧମ ଅଟଇ ॥
ତାହାର କାହିଁ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି ।
ଚିନ୍ତା ବିଭ୍ରମେ ନିରବଧି ॥
ଯେସନେ ପିତା ଅଭିମାନେ ।
ବାଳକ ରୋଦେ ଭୟ ଛନ୍ନେ ॥
ସେ ପୁତ୍ର ଦୋଷ ନ ଧରନ୍ତି ।
ପୁଣି ବାଳକେ ଆଶ୍ୱାସନ୍ତି ॥
ସେ ରୂପେ ମୋର ଅଭିମାନ ।
ଭୋ ସଖି କର ତୁ ମୋଚନ ॥୨୧,୨୨
ମୁଁ ଯେ ତୋହର ନିଜ ପତି ।
ମୃଗୟା ଶ୍ରମେ ଦୁଃଖ ମତି ॥
ଏବେ ତୁ ତେଜି ଅଭିମାନ ।
ଆପଣା କରି ମୋତେ ଘେନ ॥୨୩

୧. ଉଛନ୍ନ—ବ୍ୟାକୁଳ ବା ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ।

ହେ ନାରୀବର ଶୁଣ ଏବେ ।
ତୋ ଅପରାଧୀ ଆନ ଯେବେ ॥
ବିପ୍ର ବୈଷ୍ଣବ ନୋହିଥିଲେ ।
ଅବଶ୍ୟ ଦଣ୍ଡିବଇଁ ଭଲେ ॥
ପଳାଇ ଏ ତିନି ଭୁବନେ ।
ଯେବେ ପଶିବ ଭୟ ଛନ୍ନେ ॥
ତାରେ ଶରଣ ରଖେ କେହି ।
ଏମନ୍ତେ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥୨୪
ଏବେ ମୋ ଚିନ୍ତା ତାପ ଜ୍ୱର ।
ତୋର କଟାକ୍ଷେ ଦୂର କର ॥
ଭୋ ସଖି ରୁଚିର ଆନନ ।
ତିଳେ ନ ଦେଖି ମୋର ମନ ॥
ମୋର ଜୀବନ ବହୁ ଦୁଃଖୀ ।
ସ୍ନାନାଦି ଭୋଜନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ସୁନ୍ଦର ତନୁ ତୋ ଧୂସର ।
ଶୟନ କରିଛୁ ଭୂମିର ॥
କେ କାମୀ ଧରିବ ଜୀବନ ।
ଦେଖି ତୋ ବିବର୍ଣ୍ଣ ବଦନ ॥

ସୁନ୍ଦର ସୁକାନ୍ତି ତୋ ପ୍ରଭା ।
ଦେଖି ଟଳିବେ ସୁରଦେବା ॥
ତୋର ପଙ୍କଜାରୁଣାଧର ।
ଅଶେଷ ଭୁବନ ସୁନ୍ଦର ॥
ସେ ମୁଖେ ହସି ମୃଦୁବାଣୀ ।
କହି ତୁ ରଖ ପ୍ରାଣ ମଣି ॥୨୫
ମୁଁ ଯେ ତୋହର ପ୍ରାଣସଖା ।
ମୃଗୟା ଶ୍ରମେ ଭ୍ରମି ଏକା ॥
ତୁ ଶାନ୍ତି କର ଗୋ ମୃଗାକ୍ଷି ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ଶରୀରୁ ଯାଉଛି ॥
ବିପଦ କାଳେ ଯେ ଯୁବତୀ ।
ନିଜ ସ୍ୱାମୀକୁ ନ ସେବନ୍ତି ॥
ସେ ନାରୀ ଜ୍ଞାନହୀନ ମତି ।
ଜନାପବାଦେ ସେ ମରନ୍ତି ॥
ସେ ସ୍ତିରୀକୁଳେ ଲଜ୍ଜା ପାଇ ।
ଉଭୟ ଲୋକ ତାର ନାହିଁ ॥୨୬
ଅନେକ ପ୍ରବୋଧ ବଚନ ।
କହିଣ ତୋଷିଲା ରାଜନ ॥

ସେ ନାରୀ ମାନ ଦୂର କଲା ।
ସନ୍ତୋଷେ ସତ୍ୱରେ ଉଠିଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ନୃପବର ॥
ତା ବଶେ ହୋଇଲା ଆୟତ୍ତ ।
ବିଭ୍ରମ ହେଲା ତାର ଚିତ୍ତ ॥
ଏ ସର୍ବ ଅନୁଭବ ବାଣୀ ।
ନାରଦ ନୃପରେ ବଖାଣି ॥
ଶ୍ରବଣେ ହରଇ ପ୍ରମାଦ ।
ନ ଲାଗେ ଗୃହବନ୍ଧ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ॥
ବିବେକ ହୋଏ ବୁଦ୍ଧିମତି ।
କୃଷ୍ଣ-ବିଷୟେ ବଢ଼େ ମତି ॥
ଏ ସାଧୁଜନଙ୍କ ବେଭାର ।
ସଂସାରବନ୍ଧ ହୋଏ ଦୂର ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଷଡ଼ବିଂଶ ଅଧ୍ୟା ଚରିତ ॥
ଅମୃତ ଜ୍ଞାନମୟ ଗୀତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୁରଞ୍ଜନାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଷଡ଼୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦାରା ତନୟ ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ି । ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ପଥ ହୁଡ଼ି ॥
କାଳର କନ୍ୟା ଜରା ପାଶେ । ମିଳିଲା ବୋଲେ ସପ୍ତବିଂଶେ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ତଦନ୍ତେ ସେ ଯେ ପୁରଞ୍ଜନ ॥
ଅନେକ ମତେ ପ୍ରବୋଧିଲା ।
ରାଣୀର ମାନ ଦୂର କଲା ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନା ବେଗେ କରି ॥
କୁଙ୍କୁମ କସ୍ତୁରୀ ଲଗାଇ ।
ସୁବାସ ଜଳେ ଅଙ୍ଗ ଧୋଇ ॥

କଜ୍ଜ୍ୱଳ ସିନ୍ଦୂର ମଣ୍ଡିଲା ।
ସୁଦିବ୍ୟ ବସନ ପିନ୍ଧିଲା ॥
ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପମାଳା ଦେଇ ।
କବରୀ ବାନ୍ଧିଲା ସଜାଇ ॥
ଖଞ୍ଜିଣ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ।
ମୁକୁରେ[୧] ନିରେଖି ଶରୀର ॥
ଭୋଜନ ସାରି ଷଡ଼ରସେ ।
ତାମ୍ବୁଳ ଭୁଞ୍ଜିଲା ହରଷେ ॥

ନୃପତି ସମୀପେ ମିଳିଲା ।
ହସି ପଲଙ୍କେ ବିଜେ କଲା ॥୧,୨
ସେ କାମବିକାରେ ରାଜନ ।
ରାଣୀକି କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ବିବିଧ ସକାମ ବିକାରେ ।
ହାସ କଟାକ୍ଷ ମନୋହରେ ॥
ଏକାନ୍ତ ରତିରସ ରଙ୍ଗେ ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ରାଣୀ ସଙ୍ଗେ ॥

୧. ମୁକୁରେ—ଦର୍ପଣରେ ।

ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହେ ନିମଜ୍ଜିଲା ॥୩

ସେ କାମଭୋଗେଣ ନୃପତି ।
ଫୁଟିଣ ଶ୍ରମ ହେଲା ଅତି ॥

ଉପଧ୍ୱଂ[1] କରି ପତ୍ନୀ କର ।
ସୁଖେ ଶୋଇଲା ନୃପବର ॥

ପଲଙ୍କେ ସୁଖେ ନିଦ୍ରା ଗଲା ।
ସେ କାଳ ଗତି ନ ଜାଣିଲା ॥

ଅଜ୍ଞାନେ ସ୍ତିରୀ ବଶେ ରତ ।
ନ ଦେଲା ଜ୍ଞାନମାର୍ଗେ ଚିତ୍ତ ॥୪

ନବୀନ ବୟସ ରାଜନ ।
ନାଶିଲା ଏ ସ୍ତିରୀ ଭୋଗେଣ ॥

କ୍ଷଣକ ପ୍ରାୟେ ସେ ମଣିଲା ।
ଏ ଯୁବାକାଳ ବିନାଶିଲା ॥୫

ଭୋଗାନ୍ତେ ପୁରଞ୍ଜନ ଠାରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦୁହିତା କୁମରେ ॥

ଏଗାରଶତ ଯେ କୁମର ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଆଦ୍ୟେ ତାର ॥

ଦଶ ଉତ୍ତର କନ୍ୟା ଶତ[2] ।
ସୁଗୁଣ ଶୀଳେ ହେଲେ ଜାତ ॥୬,୭

ସେ କନ୍ୟାପୁତ୍ରେ ବିଭା ଦେଇ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲା ନରସାଇଁ ॥

ବିଭା-ନିର୍ବନ୍ଧେ ନିମଜ୍ଜିଲା ।
ଅର୍ଦ୍ଧେ ଆୟୁଷ ତାର ଗଲା ॥

ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୋଏ ।
ପଞ୍ଚାଳେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସେ ରାୟେ ॥୮,୯

ଏ ସର୍ବେ ରାଜାର ଭଣ୍ଡାର ।
ଲୁଟିଣ କଲେ ସେ ବିହାର ॥

ବିଷୟେ ମମତା ବଢ଼ାଇ ।
ବନ୍ଦୀ ହୋଇଲା ନରସାଇଁ ॥୧୦

ତଦନ୍ତେ ଘୋର ଯଜ୍ଞ କଲା ।
ଅନେକ ପଶୁଙ୍କୁ ବଧିଲା ॥

ଦେବତା ପିତୃ ଭୂତପତି ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲା ନୃପତି ॥

ଯେରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ହେ ରାଜନ ।
କରୁଛ ଘୋର ଯଜ୍ଞମାନ ॥

ସେରୂପେ ପୁରଞ୍ଜନ ରାୟେ ।
ଅନେକ ପଶୁ କଲା କ୍ଷୟେ ॥୧୧

ବିଷୟ ଜଡ଼େ ଉନମତ୍ତ ।
କୁଟୁମ୍ବେ ବନ୍ଦୀ କଲା ଚିତ୍ତ ॥

ତଦନ୍ତେ ପ୍ରବେଶିଲା କାଳ ।
ଯେ ହରେ ପ୍ରାଣୀ ଆୟୁର୍ବଳ ॥୧୨

ତାହାର ନାମ ଚଣ୍ଡବେଗ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ରାଜ୍ୟ କରେ ଭୋଗ ॥

ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କର ପତି ।
ଅତି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତାର ଗତି ॥

ତ୍ରିଶତଷାଠି[3] ତା ପ୍ରମାଣ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅତି ବଳବାନ ॥୧୩

ମିଥୁନ ଭାବେ କରି ସ୍ଥିତି ।
ଏତେ ଗନ୍ଧର୍ବୀ ତହିଁ ଥାନ୍ତି ॥

ଗନ୍ଧର୍ବ ଗନ୍ଧର୍ବୀ ପ୍ରବଳ ।
କେ କୃଷ୍ଣ କେ ଅବା ଶୁକଳ ॥୧୪

ଏ ସର୍ବେ ଚଣ୍ଡବେଗଙ୍କର ।
ଅଟନ୍ତି ତାଙ୍କ ଅନୁଚର ॥

ସେ ଚଣ୍ଡବେଗ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ବେଢ଼ିଲେ ରାଜାପୁର ଯାଇ ॥

ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ଦିବ୍ୟପୁରୀ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ବଳେ ଲୁଟି କରି ॥

ସେ ନଗ୍ରେ ସେନାପତି ଏକ ।
ରକ୍ଷଣେ ଥିଲା ସେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ॥

ତାହାର ନାମ ପ୍ରଜାଗର ।
ସେ ବେଗେ ମିଳିଲା ଆଗର ॥୧୫

ତାହାଙ୍କୁ ମାରି ଘଉଡ଼ିଲା ।
ଅନେକ ଘୋରଯୁଦ୍ଧ କଲା ॥

ସେ ଶତ ସଂବତ୍ସର ନିତ୍ୟେ ।
ଯୁଝିଲା ଗନ୍ଧର୍ବ ସଙ୍ଗତେ ॥୧୬

ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅତି ବଳବାନ ।
ତାହାକୁ ମାରି କଲେ କ୍ଷୀଣ ॥

କ୍ଷୀଣ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରଜାଗର ।
ଘୋର ଚିନ୍ତାଏ ନୃପବର ॥

ସେ ପୁରବାସୀ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ସେ ସର୍ବେ ଆକୁଳେ ଶୋଚିଲେ ॥

ଆନେ ଯେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ ।
ଦୁଃଖେ ରୋଦନ୍ତି କ୍ଷୋଭ ପାଇ ॥୧୭

ସେ ନଗ୍ରେ ନୃପ ପୁରଞ୍ଜନ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ପ୍ରଜାଗଣ ॥

ପଞ୍ଚାଳଦେଶେ ନାନା ଦୁଃଖ ।
ଯେଣୁ ଭୁଞ୍ଜିଲା ଅବିବେକ ॥

ପତ୍ନୀ ବଶରେ ଦିନ ଗଲା ।
ଅଳପ ସୁଖେ ନିମଜ୍ଜିଲା ॥

ନ କଲା ସେ ଭୟେ ବିଗ୍ରହ ।
ଏଣୁ ହୋଇଲା ଦୁଃଖ ଘୋର ॥୧୮

ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିକୁ ନାରଦ ।
କହିଲେ ଅପୂର୍ବ ସଂବାଦ ॥

କାଳର କନ୍ୟା ଏକ ଥିଲା ।
ତାହାକୁ କେହି ନ ବରିଲା ॥

ଏ ତିନିଲୋକେ ସେ ଭ୍ରମଇ ।
ଡରେ କେ ତାକୁ ବିଭା ନୋହି ॥

ସେ ଯାରେ ବର ଇଚ୍ଛା କରେ ।
ସେ ଦେଖି କମ୍ପେ ଥରହରେ ॥୧୯

ସେ ସର୍ବ ଅଭାଗ୍ୟର ଧାମ ।
ଏଣୁ ଦୁର୍ଭାଗା ତାର ନାମ ॥

ସେ କନ୍ୟା ପୂର୍ବେ ଏକକାଳେ ।
ଯଯାତି ବଳେ ବିଭା ହେଲେ ॥

ତା ଠାରେ ବଇଭୋଗ ସାରି ।
ପୁତ୍ରକୁ ବରେ ଇଚ୍ଛା କରି ॥

ତାହାକୁ ଯଯାତି ରାଜନ ।
ପୁତ୍ରକୁ କଲେ ସମର୍ପଣ ॥

ତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେତେକ କୁମର ।
କେହି ନ କଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର ॥

କନିଷ୍ଠପୁତ୍ର ପୂରୁ ଥିଲା ।
ସେ ପିତା ଆଜ୍ଞାରେ ବରିଲା ॥

ଏମନ୍ତେ ସେ କାଳଦୁହିତା ।
ସେ ବରେ ତୁଷ୍ଟ ନୋହେ ମତି ॥

ତା କାମଭୋଗେ ବଳ ହରି ।
ତଦନ୍ତେ ସଂସାରେ ବିହରି ॥୨୦

ମୁଁ ଦିନେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଠାରୁ ।
ଏ ମହୀ ଭ୍ରମଣ ଇଚ୍ଛାରୁ ॥

୧. ଉପଧ୍ୱ—ତକିଆ । ୨. ଦଶ ଉତ୍ତର କନ୍ୟା ଶତ—ଏକଶହ ଦଶ କନ୍ୟା । ୩. ତ୍ରିଶତଷାଠି—ତିନିଶହ ଷାଠିଏ ।

ଆସନ୍ତେ କୃଷ୍ଣରସେ ରସି ।
ମୋତେ ଭେଟିଲା ଦୁଷ୍ଟା ଆସି ॥
ଯତିତ୍ୱପଣ ମୋର ଜାଣେ ।
ତଥାପି ବରେ ଭ୍ରମ ପଣେ ॥
ବୋଇଲା ଶୁଣ ମୁନିବର ।
ମୋ କାମଦୁଃଖ ପରିହର ॥
ହେ ମୁନିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ମୋ ତୁଲେ ଗୃହଧର୍ମ କର ॥
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ନିଜ ପତି ।
ଏଣୁ ଅଇଲି ତୁମ୍ଭ କତି ॥
ପୁରୁଷ ସ୍ୱଧର୍ମଟି ଏହି ।
ପ୍ରାପତ କନ୍ୟା ନ ତେଜଇ ॥
ଯାଚକ କନ୍ୟା ପ୍ରତେଜିଲେ ।
ସେ ସୁଖ ନ ଲଭଇ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟ ତାର ଶୁଣି ।
ଆମ୍ଭେ ପ୍ରକୋପେ ତାକୁ ଭଣି ॥
ବୋଇଲୁ ତୁ ନୀଚ ଯୁବତୀ ।
ପ୍ରମଦାକୁଳେ ନୋହୁ ସତୀ ॥
କୁଳ ଦୂଷଣ କର୍ମ ତୋର ।
ନ ମରି ଧରିଛୁ ଶରୀର ॥
ପାତ୍ର ଅପାତ୍ର ତୁ ନ ଜାଣୁ ।
ଦୂଷଣ କଥା କେତେ ଭଣୁ ॥
ଶୁଣ ତୁ ଲୋ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନୀ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଅଟୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ॥
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ଆମ୍ଭ ନାହିଁ ।
ତୋର ବରଣ ରକ୍ଷା କାହିଁ ॥
ତୋହର ବରେ ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ।
କହିବା ପୂରିବ ତୋ ବାଞ୍ଛା ॥
ଯବନମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ତୁ ଯାଇ ବେଗେ ତାକୁ ବର ॥
ସେ କାମଭୋଗେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ।
ସେ ତୋର ପୂରାଇବେ ବାଞ୍ଛା ॥୨୧
ତା ଶୁଣି ବିମୁଖେ ତରୁଣୀ ।
ସେ କୋପେ ମୋତେ ଶାପ ଭଣି ॥

ବୋଇଲା ଶୁଣ ମୁନିବର ।
ମୋ ପ୍ରୀତି ଆଶା କଲୁ ଦୂର ॥
ତୁ ଏକଠାବେ ନ ରହିବୁ ।
ଜୀବନ୍ତେ ଯେତେ କାଳ ଥିବୁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥାନ ଯେତେ ।
ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବୁ ନିତ୍ୟେ ॥
କାହିଁ ତୁ ନ ଲଭିବୁ ସୁଖ ।
ଭୋଗାଦି ନାମେଣ ବିମୁଖ ॥୨୨
ଏ ଘୋରଶାପ ମୋତେ ଦେଇ ।
ବରିଲା ଭୟ ପତି ଯାଇ ॥୨୩
ଭୋ ଦେବ ଯବନଈଶ୍ୱର ।
ତୁ ବୀର ବଳେ ବଳାଧାର ॥
ଏଣୁ ବରିଲି ମୁହିଁ ତୋତେ ।
ମୋର ବିନୟ ଘେନ ଚିତ୍ତେ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ମାଗଇ ଯାହା ।
ବିନାଶ ନୋହେ କାମ ତାହା ॥୨୪
ଶୁଣ ଯବନ ଅଧିପତି ।
ଏ ବେନି ଲୋକେ ଶିଶୁମତି ॥
ଯେ ଲୋକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଉକତ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଲେ ଉପଗତ ॥
ଯାଚକ ଜନେ ତା ନ ଦେଇ ।
ଅଥବା ଦେଲେ ନ ଘେନଇ ॥
ଏ ବେନି ଶିଶୁ ସଙ୍ଗେ ସରି ।
ଏଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ଶୋକ କରି ॥୨୫
ତୁମ୍ଭେ ଦୟାଳୁ ଶୂରବନ୍ତ ।
ଯବନମାନଙ୍କ ସାମନ୍ତ ॥
ମୁଁ କାମେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜିଲି ।
ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚ ଉପେକ୍ଷିଲି ॥
ମୋ ସଙ୍ଗେ କର ବଇଭୋଗ ।
ହର ଦୁଃସହ କାମରୋଗ ॥
ପୁରୁଷ ସ୍ୱଧର୍ମଟି ଏହି ।
ଦୀନଜନଙ୍କୁ ଦୟା ବହି ॥
ମୁଁ ଜନ୍ମକାଳୁ କାମଦୁଃଖେ ।
ତୁ ମୋତେ ନ ତେଜ ବିମୁଖେ ॥୨୬

ତାର କାର୍ପଣ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଯବନେଶ୍ୱର ମନେ ଗୁଣି ॥
ଦେବଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ଯେ ମରଣ ।
ଏହାରେ ସାଧିବି ପ୍ରମାଣ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
କନ୍ୟାକୁ ପ୍ରତିବାକ୍ୟ ଦେଲା ॥୨୭
ଶୁଣ ଗୋ କାଳର ଦୁହିତା ।
ତୋ ସମେ ବରିଅଛି ପତି ॥
ଆପଣା ସମାଧି ଯୋଗରେ ।
ମୁଁ ବର ବରିଅଛି ତୋରେ ॥
ଏ ଯେତେ ଲୋକବୃନ୍ଦ ଛନ୍ତି ।
ତୋର ସମୀପେ ନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ॥
ତୋ ରୂପ ଦେଖି ଅମଙ୍ଗଳ ।
ଡରନ୍ତି ଏ ଲୋକ ସକଳ ॥୨୮
ତୁ ଯେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଗତି ଧରି ।
ଏହାଙ୍କୁ ଭୋଗ କର ବରି ॥
ଏକାକୀ ବୋଲି ଭୟ ଯେବେ ।
ମୋ ସେନା ସଙ୍ଗେ ନିଅ ତେବେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ବିନାଶ ।
ଏ ସର୍ବେ ହୋନ୍ତୁ ତୋର ବଶ ॥୨୯
ମୋହର ଭାଇ ଯେ ପ୍ରଜ୍ୱର ।
ତୁ ଭଗ୍ନୀ ହେବୁ ଯେ ମୋହର ॥
ଏକତ୍ରେ ଭାଇ ଭଗ୍ନୀ ଥିବ ।
ମୋ ସେନାଗଣ ସଙ୍ଗେ ନେବ ॥
ଲୋକେ ନ ଜାଣିବେ ତୋ ଗତି ।
ଭ୍ରମୁଣ ଥିବୁ ଚଉକତି ॥
ଜୀବଙ୍କୁ ଭୋଗ ଅନୁସାରେ ।
ପୀଡ଼ିବୁ ଲୋଭାଦି ବ୍ୟାଧିରେ ॥୩୦
ଏମନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ତାକୁ ଦେଇ ।
ଅଗ୍ରେ ପେଷିଲା ଭଗ୍ନୀ ଭାଇ ॥
ଚତୁର୍ଥି ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ନାରଦ ପ୍ରାଚୀନ ଉକତ ॥
ଏ ପୁରଞ୍ଜନର ଚରିତ ।
ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜନଚରିତଂ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସ୍ତ୍ରୀ ଚିନ୍ତା ଯୋଗେ ପୁରଞ୍ଜନ । ବିଦର୍ଭେ ପାଇ ସ୍ଥିରୀଜନ୍ମ ॥
ମୁକତି ଲାଭ କଲା ଶେଷେ । ଏହି ଚରିତ ଅଷ୍ଟାବିଂଶେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ତଦନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜନର ବିଗ୍ରର ॥
ନାରଦ କହନ୍ତି ବଚନ ।
ଏବେ କହିବା ବୀର ଶୁଣ ॥
ଯବନ ଅଧିପତି ଯେହି ।
ତାହାର ନାମ ଭୟ କହି ॥
ସୈନ୍ୟାଦି ବ୍ୟାଧିଗଣେ ତାର ।
ସଙ୍ଗତେ ଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତର ॥
ପ୍ରଜ୍ୱର କାଳକନ୍ୟା ବେନି ।
ଏହାଙ୍କୁ ରାଜା ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ଏ ସର୍ବେ ସଙ୍ଗତେ ଚଳନ୍ତି ।
ଯେ ଦିଗେ ବିଜୟେ ନୃପତି ॥୧
ସେ ଏକଦିନେ ନୃପବର ।
ସଙ୍ଗତେ ସୈନ୍ୟ ଜରା ଜ୍ୱର ॥
ମହୀ ସେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ।
ଦେଖିଲା କାଳ କର୍ମ ଗତି ॥
ଯେ ପୁରେ ଥିଲା ପୁରଞ୍ଜନ ।
ତା ବେଗେ ବେଢ଼ିଲା ଯବନ ॥
ଯେ କିଛି ପୃଥ୍ୱୀରେ ବୈଭୋଗ ।
ସକଳ ସେ ପୁରେ ସଂଯୋଗ ॥
ସେ ପୁରେ ଦ୍ୱାରୀ ବୃଦ୍ଧ ଅହି ।
ନିର୍ଭରେ ପୁର ଜଗିଥାଇ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଦେହ ଯେତେ ।
ତାକୁ ନ ଛାଡ଼େ କଦାଚିତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହି ।
ତାକୁ ଜିଣନ୍ତା କେହି ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ସୁର ମୁନି ଦେବା ।
ଭୟେ କରନ୍ତି ତାକୁ ସେବା ॥
ତାକୁ ଜିଣନ୍ତା ଯେବା ଜନ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥

ଯବନେ ସେ ପୁର ନାଶିଲେ ।
ଯେ ପୁରେ ପୁରଞ୍ଜନ ଥିଲେ ॥୨
ସେ କାଳକନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଥିଲା ।
ସେ ପୁରେ ସତ୍ୱରେ ପଶିଲା ॥
ବଳେ ସେ କଲା ବଇଭୋଗ ।
କାନ୍ତି ବଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସଂଯୋଗ ॥
ସେ ନାରୀ ଯାରେ ସ୍ୱରଶଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଉଠି ନ ପାରଇ ॥୩
ଅଗ୍ରେ ସେ ନାରୀ ପ୍ରବେଶିଲା ।
ଯେତେ ଯବନବଳ ଥିଲା ॥
ସର୍ବେ ସେ ପୁରମାର୍ଗେ ଗଲେ ।
ପ୍ରବେଶି ପୁର ବିନାଶିଲେ ॥୪
ପୁର ଉଜାଡ଼େ ଭୟ କରି ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜନ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବହୁତ ସନ୍ତାପ ସେ କଲା ।
ନିର୍ବଳେ ସଗିତେ ରହିଲା ॥
ସେ ରାଜା କ୍ରୋଧେ ଅଭିମାନୀ ।
ଦେଖିଲା ସ୍ୱକୁଟୁମ୍ବ ହାନି ॥
ସ୍ନେହାନୁବନ୍ଧ ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ଆକୁଳେ ସନ୍ତାପେ ଶୋଚଇ ॥୫
ସେ କାଳକନ୍ୟା ଆସି ବେଗେ ।
ରାଜାକୁ କୋଳ କଲା ସୋଗେ[1] ॥
ତାର ସ୍ୱରଶେ ମହାରାୟେ ।
ହୋଇଲା ନଷ୍ଟକାନ୍ତି କାୟେ ॥
କୃପଣ[2] ବିଷୟୀ ରାଜନ ।
ହୋଇଲା ତା ସଙ୍ଗ ପାଇଣ ॥
ପ୍ରଜ୍ଞା ଯେ ହେଲା ତାର ନାଶ ।
ସଘନେ ଛାଡ଼ଇ ନିଃଶ୍ୱାସ ॥
ଯବନ ଗନ୍ଧର୍ବେ ପଶିଲେ ।
ରାଜାର ସମ୍ପଦ ଲୁଟିଲେ ॥୬

ସେ ପୁର କ୍ଷୀଣ ଦେଖି ତାର ।
ପୁତ୍ରାଦି ଛାଡ଼ିଲେ ଆଦର ॥
ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକ ଯେତେ ତହିଁ ।
ଦେଖିଲା ପୂର୍ବି ସ୍ନେହ ନାହିଁ ॥
ତା ପତ୍ନୀଠାରେ ଯେତେ ପ୍ରୀତି ।
ଦେଖିଲା ଅସ୍ନେହ ଅନୀତି ॥୭
ଆତ୍ମାକୁ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ କଲା ।
ପଞ୍ଚାଳ ବିଷୟ ତା ଗଲା ॥
ଦୁରନ୍ତ ଚିନ୍ତା ପାଇ ରାୟେ ।
ନ ଦେଖେ ତରିବା ଉପାୟେ ॥୮
ସେ କନ୍ୟା ସ୍ୱରଶେ ନିର୍ବଳ ।
ଏକାନ୍ତେ ଝୁରେ ମହୀପାଳ ॥
ନିର୍ବଳ ଦେଖି ନିଜ ଦେହ ।
ଛାଡ଼ିଲା ପୁତ୍ର ଆଦି ସ୍ନେହ ॥
ସ୍ୱ-ପରଲୋକ ଚିନ୍ତା ଗଲା ।
ସେ କାଳକନ୍ୟା ଏହା କଲା ॥
ସେ ପୁର ଛାଡ଼ିବାରେ ମନ ।
ରୋଦନ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ନ ପାରେ ସହି ଦୁଃଖଘୋର ।
ସେ ନିଶ୍ଚେ ଛାଡ଼ିବ ଶରୀର ॥
ଭ୍ରମ ତା ହେଲା ନିଜ ମତି ।
ଆତୁରେ ଭାଳଇ ନୃପତି ॥୯,୧୦
ଭୟର ଅଗ୍ରଜ ପ୍ରଜ୍ୱର ।
ଆଜ୍ଞାଦି ରହିଲା ସେ ପୁର ॥
ଏ ସର୍ବେ ପୁରମାର୍ଗେ ରହି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜେ କୋପ ବହି ॥
ସାନ ଭ୍ରାତାର ପ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ।
ସେ ପୁର ଦହିଲା ତୁରିତେ ॥୧୧
ପୁର ଦହନ ଯହୁଁ ହେଲା ।
ସେ ରାଜା ମହାଭୟ କଲା ॥

୧. ସୋଗେ—ସୋହାଗରେ ବା ସ୍ନେହରେ । ୨. କୃପଣ—ଦୀନ, କାତର ।

ସେ ପୁରବାସୀ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ସଭୟେ ସକଳେ କମ୍ପିଲେ ॥୧୨
ଯବନେ ପୁର ଦେଲେ ଦହି ।
କାଳକନ୍ୟାର ପଛେ ରହି ॥
ସଭୟେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ ।
ଦୁଃଖେ ରୋଦନ୍ତି ଛନ୍ନ ହୋଇ ॥
ଯବନ ପୁର ନେଲେ ବେଗେ ।
ସେ କାଳକନ୍ୟା ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
ଭୟର ଅଗ୍ରଜ ପ୍ରଜ୍ୱର ।
ପୁର ନାଶିଲା ବେଗେ ତାର ॥
ଦେଖିଣ ବିଷାଦେ ନୃପତି ।
ରୋଦନ କଲା ଭୟେ ଅତି ॥
ବହୁତ କଷ୍ଟେ ସେ ରାଜନ ।
ପୁର ଛାଡ଼ିତେ କଲା ମନ ॥
ଯେସନେ ବୃକ୍ଷକ୍ରୋଟେ ଅହି ।
ଅନଳ ତେଜ ତାପେ ଦହି ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ସେ ସ୍ଥାନ ଉପେକ୍ଷି ।
ରହେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥
ତେସନେ ଛାଡ଼ି ନିଜ ପୁରୀ ।
ସେ ରାଜା ବହୁ ଚିନ୍ତା କରି ॥
ହସ୍ତ ଚରଣ ନ ଚଳିଲା ।
ପୌରୁଷ ଗନ୍ଧର୍ବ ହରିଲା ॥୧୩,୧୪
ଯବନ ଶତ୍ରୁ ବ୍ୟାଧିରୂପେ ।
କଣ୍ଠ ନିରୋଧ କଲା କୋପେ ॥
ମୃଢ଼ ଦୁର୍ମତି ସେ ରାଜନ ।
ରୋଦଇ ନ ଛାଡ଼ି ଜୀବନ ॥୧୫
ନ ଛାଡ଼ିପାରେ ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତେ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ଭାଳେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏ ମୋର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଯେତେ ।
ମୋ ବିନା ବଞ୍ଚିବେ କେମନ୍ତେ ॥
ଜାମାତା ବନ୍ଧୁ ପରିଷଦ ।
ଅପରେ ଗୃହାଦି ସମ୍ପଦ ॥
ମୁଁ ଏବେ ପୁର ପ୍ରତେଜିଲେ ।
ଏ ସର୍ବେ ନ ବର୍ତ୍ତିବେ ଭଲେ ॥
ସ୍ୱପତ୍ନୀ ସହିତେ ରାଜନ ।
ଅନେକ କରନ୍ତି ରୋଦନ ॥୧୬,୧୭

ମୁଁ ଏବେ ନିଶ୍ଚୟ ମରିବି ।
ଏ ବହୁ ଦୁଃଖ ନ ସହିବି ॥
ମୋର ଅଭାବେ ଏ କାମିନୀ ।
ଭାଳିବ ସ୍ୱକୁଟୁମ୍ବ ଘେନି ॥
ବାଳକେ ହୋଇବେ ଅନାଥ ।
ତା ଦେଖି ରୋଦିବ ବହୁତ ॥୧୮
ଏ ସ୍ତିରୀ ପ୍ରାଣ ଗୁଣମଣି ।
ମୋ ବିନୁ ନଶିବ[1] ତରୁଣୀ ॥
ସ୍ନାନ ଭୋଜନ ମୁଁ ନ କଲେ ।
ଏ ରାଣୀ ନ କରେ ବିକଳେ ॥
ଏହାର ଗୁଣ ଅଛି ଯେତେ ।
ମୁଁ କହି ପାରିବଇଁ କେତେ ॥
ସେ ମୋର କ୍ରୋଧ-କାଳ ଜାଣି ।
ଜ୍ଞାନେ ପ୍ରବୋଧେ ମୋ ତରୁଣୀ ॥
ମୁଁ ଗାଳି ରୋଷେ ଦେଇ ଯେବେ ।
ସଭୟ ଚିତ୍ତେ ରହେ ତେବେ ॥୧୯
ମୋର ପ୍ରବାସେ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ବିରହ ଦୁଃଖେ ନିତ୍ୟେ ଝୁରି ॥
ଏ ଗୃହଧର୍ମ ନ କରିବ ।
ବ୍ୟାକୁଳ ଚିନ୍ତାରେ ମଜ୍ଜିବ ॥୨୦
ଏ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ନ ଗୃହିଁବ ।
ମୋ ଅନ୍ତେ ଅବଶ୍ୟ ମରିବ ॥
ଏ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ମାତୃହୀନେ ।
ଦୁଃଖିତ ହେବେ ଆଶ୍ରେ ବିନେ ॥
ମୋ ଅନ୍ତେ ଏ ସର୍ବେ ମରିବେ ।
କିବା ଭକ୍ଷିବେ କାହିଁ ଥିବେ ॥
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ନାବ ।
ଭଗ୍ନେ ନଶନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବ ॥
ତେସନେ ଏ ସର୍ବେ ମରିବେ ।
ଆଜ ଏ କେହି ନ ବର୍ତ୍ତିବେ ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧିରେ ।
ସେ ରାଜା ବହୁ ଶୋକ କରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳନ୍ତେ ରାଜନ ।
କାଳ ହୋଇଲା ଅବସାନ ॥
ରାଜାକୁ ଧରି ନେବା ପାଇଁ ।
ଭୟ ମିଳିଲା ବେଗ ହୋଇ ॥୨୨

ପଶୁର ପ୍ରାୟ ବନ୍ଦୀ କଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଉପ୍ରୋଧ ତେଜିଲା ॥
ଧରିଣ ଯବନଙ୍କ ବଳେ ।
ଆପଣା ସ୍ଥାନକୁ ସେ ନେଲେ ॥
ତା ଅନୁଚର ଯେତେ ଥିଲେ ।
ଜଣେହେଁ ସପକ୍ଷ ନୋହିଲେ ॥
ସେ ସର୍ବେ ଆକୁଳେ ଶୋଚନ୍ତି ।
ରାଜାକୁ ସୁମରି କାନ୍ଦନ୍ତି ॥୨୩
ଦ୍ୱାରେ ଯେ ଥିଲା ବୃଦ୍ଧ ଅହି ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ି ଅଗ୍ରେ ସେହି ॥
ସେ ରାଜା ସଙ୍ଗତେ ଗମିଲା ।
ତା ଅନ୍ତେ ପୁର ନଷ୍ଟ ଗଲା ॥୨୪
ଯବନବଳ ବଳବନ୍ତେ ।
ରାଜାକୁ ଧରି ଓଟାରନ୍ତେ ॥
ଅତି ବ୍ୟାକୁଳେ ସେ ରାଜନ ।
ରୋଦନ କରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱନ ॥
ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡେ ତା ପୀଡ଼େ ଦେହୀ ।
ସେ ଦୁଃଖ କେବା ପାରେ ସହି ॥
ଯେସନେ ସୂଚୀ-ରନ୍ଧ୍ରଗତେ ।
ମତ୍ତ ବାରଣ ଉଚ୍ଛୁଡ଼ନ୍ତେ[2] ॥
ତେସନେ ପୀଡ଼ିତ ଶରୀର ।
ଦୁଃସହ ଦୁଃଖ ମୃତ୍ୟୁଘୋର ॥
ସେ ରାଜା ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇଲା ।
ବେଳେ ଶ୍ରୀହରି ନ ଚିନ୍ତିଲା ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଭଜିଲା ଯେଣୁ ।
ଏ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ଦଣ୍ଡ ତେଣୁ ॥୨୫
ଯଜ୍ଞାଦି ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ଯେତେ ।
ରକ୍ଷଣେ ନୋହିଲେ ସମର୍ଥେ ॥
ସେ କାମ୍ୟକର୍ମେ ଯଜ୍ଞ କରି ।
ଅନେକ ପଶୁ ଥିଲା ମାରି ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଜୀବଙ୍କୁ ରାଜନ ।
ଯଜ୍ଞେ ବଧିଲା ପ୍ରତିଦିନ ॥
ସେ ରୋଷ ମନେ ଧରିଥିଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ରାଜାକୁ ଭେଟିଲେ ॥
ବେଗେ ବେଢ଼ିଲେ ପଶୁଗଣ ।
କୁଠାର କଲେ ପ୍ରହାରଣ ॥

୧. ନଶିବ—ନାଶଯିବ । ୨. ଉଚ୍ଛୁଡ଼ନ୍ତେ—ନିର୍ଗତ ହୁଅନ୍ତେ ।

ନାନାବିଧ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
କାଟନ୍ତି ସେ ଦୁଃଖ ସୁମରି ॥
ତୃଳା ପ୍ରମାଣେ ଅବଶେଷେ ।
ସେ ପଶୁଗଣେ ଦନ୍ତେ ରୋଷେ ॥
ଭକ୍ଷନ୍ତି ଅସ୍ଥି ଶେଷଯାଏ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଚିତ୍ତେ ସେ ନିର୍ଭୟେ ॥୨୬
ଦୁଃସହ ଦୁଃଖ ପୀଡ଼ା ଯେତେ ।
ସହଇ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ଯେଣୁ ସେ କୁସଙ୍ଗେ ରାଜନ ।
ପଡ଼ି ବିଷୟ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ କ୍ଷୀଣ ॥
ହରି ଚରଣେ ନ ଭଜିଲା ।
ସେ ଘେନି ଏ କଷ୍ଟ ଲଭିଲା ॥
ପଡ଼ିଲା ଅନ୍ଧତମ ଘୋରେ ।
କିଛି ନ ସ୍ଫୁରେ ତା ମନରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଅଭାବେ ମୃଢ଼ମତି ।
ଏଣୁ ଦୁରନ୍ତ ମ୍ଳେଚ୍ଛଗତି ॥
ନରକେ ବହୁ ସଂବତ୍ସର ।
ଭୋଗ ସେ କଲା ନୃପବର ॥
ପୀଡ଼ିତ କର୍ମର ଅବଶେ ।
ସେ ପୂର୍ବକର୍ମ ପାପ ଦୋଷେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ।
ଯେଣୁ ସ୍ୱଧର୍ମ ମାର୍ଗ ଛୁଡ଼ି ॥
ଈଶ୍ୱର ବାକ୍ୟ ବେଦବାଣୀ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ତେଜିଲା ନ ଜାଣି ॥
ସେ ପାପ ଅନ୍ତେ ଜନ୍ମ ତାର ।
ବିଦର୍ଭ ରାଜାର ମନ୍ଦିର ॥
ସେ ରାଜା ମରଣ ସମୟେ ।
ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ ଭାବିଲା ହୃଦୟେ ॥
ତେଣୁ ସେ ପ୍ରମଦା ହୋଇଲା ।
ପୁରୁଷ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତେଜିଲା ॥
ସେ ପତିବ୍ରତା ସଙ୍ଗ ଫଳେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ସାଧୁକୁଳେ ॥
ତେଣୁ ସେ ସାଧୁସଙ୍ଗେ ପୁଣି ।
ଜ୍ଞାନ ଭକତି ପରିମାଣି ॥
ବିଦର୍ଭ ମନ୍ଦିରେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ଦେହ ଧରି ॥୨୭,୨୮

ମଳୟଧ୍ୱଜ ନାମେ ରାଜା ।
ସେ ବଇଷ୍ଣବ ମହାତେଜା ॥
କନ୍ୟାର ରୂପ ଗୁଣ ଶୁଣି ।
ଚିତ୍ତେ କଳ୍ପିଲା ନୃପମଣି ॥
ସେ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ସାଜିଲା ।
ବିଦର୍ଭ ଦେଶେ ବିଜେ କଲା ॥
ସେ ରାଜା ସଙ୍ଗତେ ରାଜନ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣିଲା ରାଜ୍ୟ ଧନ ॥
ବଳେ ହରିଲା ତା ଦୁଲଣୀ ।
ବିବାହ କଲା ନୃପମଣି ॥
ମଳୟଧ୍ୱଜ ନୃପବର ।
ଦ୍ରାବିଡ଼ଦେଶେ ଅଧିକାର ॥୨୯
ସେ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଗତେ ତାର ।
କନ୍ୟାଏ ଜନ୍ମିଲା ସୁନ୍ଦର ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେବା ରୁଚି ନାମ ।
ତା ନାମ ଦେଲା ସେ ରାଜନ ॥
ସପତ ତନୟ ଅନ୍ତରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ସେ ନାରୀ ଉଦରେ ॥
ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ଯେ ଆଦି ।
ଯେ ସପ୍ତନାମେ ଭକ୍ତିସିଦ୍ଧି ॥୩୦
ଏକୁ ଅନେକ ତାହାଙ୍କର ।
ଅର୍ବୁଦ ଅର୍ବୁଦ କୁମର ॥
ବଂଶର ସଂଖ୍ୟା ତା ନ ପାଇ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଅପ୍ରମିତ ହୋଇ ॥
ସେ ମନ୍ୱନ୍ତର ଭୋଗ କଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭଜିଲେ ॥୩୧
ମଳୟଧ୍ୱଜର ଦୁହିତା ।
ସେ ଜ୍ଞାନବତୀ ଧୃତବ୍ରତା ॥
ଅଗସ୍ତି ତାରେ ବିଭା ହେଲେ ।
ତା ଗର୍ଭେ ଦୃଢ଼ଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ॥୩୨
ମଳୟଧ୍ୱଜ ରାଜଋଷି ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଡକାଇଲେ ବସି ॥
ବିଭାଗ କରି ରାଜ୍ୟଖଣ୍ଡ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ଛତ୍ର ଦଣ୍ଡ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭଜନେ ନରସାଇଁ ।
ରହିଲେ କୁଳାଚଳେ ଯାଇ ॥୩୩

ତାର ବୈଦର୍ଭୀ ନାମେ ଜାୟା ।
ଛାଡ଼ିଣ ଗୃହ ସୁତ ମାୟା ॥
ସେ ରାଜା ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ।
ସୁଧାଂଶୁ ପଛେ ଶୋଭା ଗଲା ॥୩୪
ସେ କୁଳାଚଳ ଗିରିବର ।
ସକଳ ତୀର୍ଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ॥
ତୀର୍ଥଙ୍କ ନାମ ଏକା ଏକା ।
ଯେ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ବଟୋଦକା ॥
ଅପରେ ଚନ୍ଦ୍ରବସା ନାମ ।
ଏ ଆଦି ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ଧାମ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭକତି ସୁସାଧନେ ।
ତପ ଆଚରି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥ ଜଳେ ନିତି ।
ସ୍ନାନାଦି କର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ॥
ଦୁରନ୍ତ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତଃ ମଳ ।
ସେ ଜଳେ ହୋଇଲା ନିର୍ମଳ ॥୩୫
ତପ ସାଧନେ ଅତିରେକ ।
ଭକ୍ଷିଣ ଫଳ ମୂଳ ଶାକ ॥
ପୁଷ୍ପ କୋମଳ ପତ୍ର ଜଳ ।
ତୃଣାଦି ଶଯ୍ୟାରେ ନିଶ୍ଚଳ ॥
କଠୋର ତପ ଆଚରିଲେ ।
ଶରୀର ତପେ ଶୁଖାଇଲେ ॥୩୬
ଶୀତ ଉଷ୍ଣାଦି ତ୍ରୟତାପ ।
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ତେଜି ଭୂପ ॥
ଦୁଃଖ ସୁଖାଦି ସମ ତାରେ ।
ଶୋକ ହରଷ ଏକ କରେ ॥
ଏ ସର୍ବ ଜିଣି ସେ ରାଜନ ।
ନିର୍ମଳ ପ୍ରକାଶିଲା ମନ ॥
ମିତ୍ର ଅରି ସମ ତାର ।
ଲାଭ ଅଲାଭ ଏକାକାର ॥୩୭
ଏ ରୂପେ ଘୋର ତପ କଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ଆତ୍ମା ନିରୋପିଲେ ॥
ମନ ପବନ ବଶ କରି ।
ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିବାରି ॥୩୮
ଦୃଢ଼ ଆସନେ ନୃପବର ।
ସ୍ଥାଣୁ ସମାନେ ହୋଇ ସ୍ଥିର ॥

ଶତେ ବରଷ ଦେବମାନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ବସି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବେ କରି ରତି ।
ଦେହ ବିଷୟ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରେ ଦେଖିଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ॥୩୯
ସେ ଆତ୍ମା ବ୍ୟାପିତ ସକଳ ।
ନ ଘେନେ ବିଷୟ ଜଞ୍ଜାଳ ॥
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲେ ମିଥ୍ୟାମୟେ ।
ଏ ସର୍ବ ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା ପ୍ରାୟେ ॥
ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନେଣ ଦେଖଇ ।
ଆପଣା ଶିରଚ୍ଛେଦ ହୋଇ ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ମଣେ ତାହା ସତ୍ୟ ।
ଅଜ୍ଞାନ ଭ୍ରମେ ମୋହି ଚିତ୍ତ ॥
ତହିଁ ଆତ୍ମାର ଲିପ୍ତି[1] ନାହିଁ ।
ଏରୂପେ ଆତ୍ମା ସର୍ବଦେହୀ ॥
ଯେ ହରି ଗୁରୁ ଭଗବାନ ।
କହିଣ ଥିଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ସେ ଜ୍ଞାନଦୀକ୍ଷା-ଦୀପ ପାଇ ।
ଦେଖିଲେ ଆତ୍ମା ସର୍ବଦେହୀ ॥୪୦,୪୧
ବ୍ରହ୍ମକୁ ଆତ୍ମାରେ ଦେଖିଲେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମେ ନିରୋପିଲେ ॥
ଯେ କିଛି ଭେଦବୁଦ୍ଧି ଥିଲା ।
ସେସର୍ବ ଅଜ୍ଞାନ ଖଣ୍ଡିଲା ॥
ଏରୂପେ ଛାଡ଼ି କଳେବର ।
ସେ ଯୋଗବଳେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗାସନେ ରାୟେ ।
ଦିଶନ୍ତି ଧ୍ୟାନେ ଥିଲା ପ୍ରାୟେ ॥୪୨
ବିଦର୍ଭସୁତା ପତିବ୍ରତା ।
ଛାଡ଼ି ବିଷୟଭୋଗ ଚିନ୍ତା ॥
ଖଣ୍ଡି ଅମ୍ବର ପରିଧାନ ।
ବେଣୀ ପ୍ରବନ୍ଧ କେଶମାନ ॥
ପତି ସମୀପେ ବସିଥାଇ ।
ଦେଖନ୍ତେ ଅତି ଶୋଭା ପାଇ ॥
ଯେସନେ ଅଗ୍ନି ଶିଖାହୀନ ।
ସେ ରୂପେ ଦିଶନ୍ତି ରାଜନ ॥୪୩,୪୪

ରାଜା ହୋଇଲେ ମୃତ୍ୟୁଗତ ।
ରାଣୀକି ନୋହିଲା ବିଦିତ ॥
ସୁସ୍ଥିର ଆସନେ ନୃପତି ।
ସେବାରେ ରାଣୀ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୪୫
ସ୍ୱାମୀ ଚରଣେ ହସ୍ତ ଦେଲେ ।
ଉଷ୍ମତା ଭାବ ନ ଜାଣିଲେ ॥
ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଣ ନାହିଁ ଦେହେ ।
ରାଣୀ ଅଜ୍ଞାନ ଶୋକ ମୋହେ ॥
କୁରଙ୍ଗୀ ଯୂଥସଙ୍ଗ ହୀନେ ।
ଏକାକୀ ଭାଳଇ ଯେସନେ ॥
ତେସନେ ରାଣୀ ଛନ୍ନ ହୋଇ ।
ଦୁଃଖେ ସେ ରୋଦନ କରଇ ॥୪୬
ନିକଟେ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁଜନ ।
ନ ଦେଖି ଅତି ଭୟେ ଛନ୍ନ ॥
ରୋଦଇ ବିଚିତ୍ର ବିଳାପେ ।
ସେ ଘୋର ବନେ ମନସ୍ତାପେ ॥୪୭
ଉଠ ହେ ନୃପତି କେଶରୀ ।
ଏ ଘୋର ନିଦ୍ରା ପରିହରି ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ଏ ନୁହଇ ।
ଶତ୍ରୁ ହସିବେ ନିନ୍ଦା ବହି ॥
ଏ ଯେ ଦୁର୍ଜୟ ଶୋକ ମୋର ।
ଭୋ ନାଥ ବେଗେ ଦୂର କର ॥
ଉଦଧି ମେଖଳା ଏ ମହୀ ।
ଦୁଷ୍ଟେ ନାଶିବେ କୋପ ବହି ॥
ପ୍ରଜାଏ ହୋଇବେ ନିରେଖି ।
ଆଶ୍ରୟ ନ ପାଇ ବିମୁଖି ॥
ରାଜତ୍ୱ ଧର୍ମ ଏ ତୁମ୍ଭର ।
ଆରତଜନ ଦୁଃଖ ହର ॥୪୮
ଏମନ୍ତେ ଅତି ମନସ୍ତାପେ ।
ରୋଦଇ ଉଚ୍ଚେ ସେ ବିଳାପେ ॥
ଏ ମୂଢ଼-ଦାରୁଣ ଜୀବନ ।
ନ ଯାଇ ରହିଛି ଅଜ୍ଞାନ ॥
ତା ଅଶ୍ରୁ ଉଦକ ନିର୍ଝରେ ।
ନୟନୁ ପଡ଼ଇ ଭୂମିରେ ॥

ହିମାଦ୍ରି ଶିଖେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ତା ମୁଖପଙ୍କଜ ତେସନେ ॥
କୁଚ ଅମ୍ବର ଧୌତ କରି ।
ଯେହ୍ନେ ସ୍ରବିତ ସୁରବାରି[2] ॥
ଏରୂପେ ଚିନ୍ତାର୍ଣ୍ଣବ ଘୋରେ ।
ସେ ରାଣୀ ବୁଡ଼ିଲା ନିର୍ଭରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପତିପାଦେ ପଡ଼ି ।
ରୋଦଇ ଶିରେ କର ତାଡ଼ି ॥
ସେ ରାଣୀ କରନ୍ତେ ରୋଦନ ।
ଦିନ ହୋଇଲା ଅବସାନ ॥
ଏ ବନ ଘୋରେ ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ।
ରୋଦନ କାଳ ଏ ନୁହଇ ॥୪୯
ଏମନ୍ତେ ସଧାରେ ତରୁଣୀ ।
ଶୁଷ୍କ ଇନ୍ଧନ ବନୁଁ ଆଣି ॥
ଚିତା ସଂଯୋଗି ବେଗବନ୍ତେ ।
ସେ ବନେ ନିର୍ଜନେ ଏକାନ୍ତେ ॥
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ତହିଁ ନିବେଶିଲା ।
ବିଧାନେ ମୁଖାଗ୍ନି ସେ ଦେଲା ॥
ଅନୁଗମନେ ଯିବା ପାଇଁ ।
ବସିଲା ସ୍ୱାମୀ ପଦ ଧ୍ୟାୟି ॥୫୦
ଅନଳ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ସେ ତହିଁ ପଡ଼ନ୍ତେ ଡେଇଁଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବିପ୍ରେକ ମିଳିଲେ ।
ଯେ ତାର ପୂର୍ବେ ସଖା ଥିଲେ ॥
ସେ ତାର ହସ୍ତ ବେଗେ ଧରି ।
କହେ ପ୍ରବୋଧି ଶାନ୍ତ କରି ॥୫୧

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ମନୋହାରୀ ।
କେ ତୁମ୍ଭେ ଅଟ କାହା ନାରୀ ॥
ଏ କେ ଶୟନେ ତୋର କତି ।
କା ପାଇଁ ବିଳପୁ ଯୁବତୀ ॥
ସୁମରି କାନ୍ଦୁ ଯାର ପାଇଁ ।
ସେ ତୋର ଦୁଃଖ ନ ଘେନଇ ॥
ତୁ ଯେ ବିଳପୁ ଅବିଗ୍ରେ ।
ଏ ତୋର ସ୍ନେହ ଛାଡ଼ି ଦୂରେ ॥

୧. ଲିପ୍ତି—ଲିପ୍ତତା । ୨. ସୁରବାରି—ଗଙ୍ଗା ।

ଗମିଲା ନିଜ କର୍ମବଶେ ।
ତୋତେ ଉପେକ୍ଷି ବନଦେଶେ ॥
ତୁ ତାହା ନ ବୁଝୁ ସୁନ୍ଦରି ।
ବିଅର୍ଥେ ମରୁ ଶୋକ କରି ॥
ଯେ ପତି ହୋଇଥିଲା ତୋର ।
ସେ ଜୀବଆତ୍ମା ଅଂଶ ମୋର ॥
ଯେଣୁ ତୁ ଆତ୍ମା ନ ଚିହ୍ନିଲୁ ।
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନେ ନିମଜ୍ଜିଲୁ ॥
ମୁଁ ପୂର୍ବ ସଖାଟି ତୋହର ।
ତୁ ଜୀବଆତ୍ମା ଅଟୁ ମୋର ॥
ଆପଣା ସଖା ନ ଚିହ୍ନିଲୁ ।
ତୋ ଆତ୍ମା ଆପେ ନ ବୁଝିଲୁ ॥
ତୁ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଏକାକରି ।
ଅଇଲୁ ମୃତ୍ୟୁଭୟ ପୁରୀ ॥
ଏ ଭୂମି ବଇଭୋଗ କଲୁ ।
ଏଣୁ ମୋ ସଙ୍ଗ ତୁ ତେଜିଲୁ ॥୫୨,୫୩
ତୁ ଆମ୍ଭେ ଏକ ବେନି ଅଂଶ ।
ଏ ମାନସରୋବରରେ ବାସ ॥
ଏ ବେନି ଅଂଶ ହଂସ ହୋଇ ।
ସେ ଗୃହ ଛାଡ଼ିଣ ନ ଯାଇ ॥
ସହସ୍ରେ ଯୁଗ ପରିଯନ୍ତେ ।
ମାନସେ ରହିଲୁଁ ଏକାନ୍ତେ ॥୫୪
ତୁ ମୋତେ ଛାଡ଼ିଣ ସେଠାରେ ।
ଅଇଲୁ ଏ ମହୀ ଭୋଗରେ ॥
ପ୍ରବେଶି ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳ ।
ଏଥି ଦେଖିଲୁ ଦିବ୍ୟସ୍ଥଳ ॥
ସେ ପୁରେ ଏକ ନାରୀ ଥିଲା ।
ଯେ ତୋର ମନ ବନ୍ଦୀ କଲା ॥
ତା ବଶେ ନୋହେ ତୋ ଆୟତ୍ତ ।
ମିଥ୍ୟାଭିଳାଷେ ପ୍ରେମ ଚିତ୍ତ ॥୫୫

ସେ ନଗ୍ରେ ପଞ୍ଚ ଉପବନ ।
ଯେ ନବ ଦ୍ୱାରେ ସୁଶୋଭନ ॥
ତହିଁ ଯେ ଏକ ଦ୍ୱାରପାଳ ।
ସେ ତ୍ରୟ କୋଷ୍ଠରେ ବିଶାଳ ॥
ଅପରେ ଅଛି କୁଳ ଷଟ ।
ବସଇ ଭଲେ ପଞ୍ଚ ହାଟ ॥
ପଞ୍ଚ ଯେ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକୃତି ।
ଏକଇ ନାରୀ ରୂପବତୀ ॥୫୬
ଏ ପଞ୍ଚଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କ ବିଷୟ ।
ଆରାମ ତହିଁରେ ନିଶ୍ଚୟ ॥
ଏକଇ ପ୍ରାଣ ତହିଁ ଦ୍ୱାରୀ ।
ସେ ନବଦ୍ୱାର ରକ୍ଷାକାରୀ ॥
ପୃଥିବୀ ଆପ ତେଜ ମାନ ।
ଏକା ସେ ତାହାର ସଦନ ॥
ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଞ୍ଚ ମନ ।
ତହିଁରେ ଷଟକୁଳ ଜାଣ ॥
ଏ କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ତହିଁ ହାଟ ।
ପଞ୍ଚବିଷୟ ତହିଁ ବାଟ ॥
ପ୍ରକୃତି ପଞ୍ଚବିଂଶ ଗୁଣ ।
ଏ ରୂପେ ସେ ହାଟ ଭିଆଣ ॥
ଏ ପାପ-ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ ଦୁଇ ।
କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ତହିଁ ହୋଇ ॥୫୭,୫୮
ଯେ ହାଟେଶ୍ୱରୀ ବୁଦ୍ଧି ଥିଲା ।
ସେ ତୋର ମନ ବନ୍ଦୀ କଲା ॥
ତୁ ଭୋଗ କଲୁ ତାକୁ ତହିଁ ।
ମୋତେ ତୁ ସମ୍ଭାଦିଲୁ ନାହିଁ ॥
ଏକାନ୍ତେ ନାରୀସଙ୍ଗ କଲୁ ।
ଏ ପାପଦଶା ତୁ ଲଭିଲୁ ॥୫୯
ନୋହୁ ତୁ ବିଦର୍ଭ ଦୁହିତ ।
ଏ ବୀର ନୋହେ ତୋର କାନ୍ତ ॥

ନୋହୁ ତୁ ପୁରଞ୍ଜନୀ ପତି ।
ଯା ଲାଗି ତୋର ଏ ଦୁର୍ଗତି ॥୬୦
ମୁଁ କରିଅଛି ଏହୁ ମାୟା ।
ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତିରେ କାୟା ॥
ଛାଡ଼ ଏ ମାୟା ମୋହ ମତି ।
ଆମ୍ଭେ ବେନି ହଂସ ସଙ୍ଗତି ॥୬୧
ଏ ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ।
ଏ ବେନି ଏକ କରି ଚିହ୍ନ ॥
ଯେବା ପଣ୍ଡିତ ଜ୍ଞାନମତି ।
ଏ ବେନି ଭେଦ ନ କରନ୍ତି ॥୬୨
ଅଜ୍ଞାନେ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମଭେଦ ।
ଅବିଦ୍ୟା ବିଦ୍ୟାର ଏ ଖେଦ ॥
ଯେସନ୍ତେ ମୁକୁରେ ଦେଖେ ଦେହୀ ।
ଏକଇ ଅଙ୍ଗ ଦିଶେ ଦୁଇ ॥
ମୁକୁର ନ ଥିଲେ ନ ଦିଶେ ।
ଏମନ୍ତ ଏ ଭେଦ ବିଶେଷେ ॥୬୩
ନାରଦ କହନ୍ତି ସଦୟେ ।
ଶୁଣ ପ୍ରାଚୀନ ନୃପରାୟେ ॥
ଏ ଯେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
କହିଲୁ ପରୋକ୍ଷ ବାଦେଣ ॥
ପରୋକ୍ଷବାଦ ପ୍ରିୟ ହରି ।
ଏଣୁ ଯେ କହିଲୁ ଗ୍ତୁରୀ ॥୬୫*
ଚତୁର୍ଥି ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଏ ପୁରଞ୍ଜନର ଚରିତ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ଅଧ୍ୟାରେ ।
ପ୍ରାକୃତଭାଷା ଏ ପ୍ରକାରେ ॥
ଏହା ଶ୍ରବଣେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଖଣ୍ଡିବ ବହୁ ଦୁଃଖ ଘୋର ॥
ସନ୍ତ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ବର୍ଣ୍ଣିଲ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ
ପୁରଞ୍ଜନୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

* "ହଂସ (ଈଶ୍ୱର) ମାନସରୋବରର ହଂସ (ଜୀବ) କୁ ଏହିରୂପେ ସାବଧାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜ ସ୍ୱରୂପରେ ସ୍ଥିତ ହୋଇଗଲା ଓ ବିସ୍ମୃତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନକୁ ପୁନଃ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା"—ଏ କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥିବା ୬୪ତମ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଉନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଉନତ୍ରିଂଶରେ ପୁରଞ୍ଜନ । ଆଖ୍ୟାନ ତତ୍ତ୍ୱର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ॥

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସେ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ନୃପବର ।
ନାରଦ ପାଦେ ଦେଇ ଶିର ॥
କହଇ ଅତି ହରଷରେ ।
ସେ ମୁନି ବ୍ରହ୍ମାର କୁମରେ ॥(ଜ.)

ପ୍ରାଚୀନବର୍ହି ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନପର ।
କହିଲ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଗ୍ରହ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପରୋକ୍ଷ ବାଦେଣ ।
କହିଲ ଯେ ସାଂଖ୍ୟ କାରଣ ॥
ମୁଁ ହେଜି ନ ପାରିଲି ଚିତ୍ତେ ।
ଛେଦି ସଂଶୟ କହ ମୋତେ ॥
ଯେ ମାର୍ଗେ ବୁଝିବଇଁ ମୁହିଁ ।
ସେ ମାର୍ଗେ କହିବା ଗୋସାଇଁ ॥
ଯେବା ପଣ୍ଡିତ ଦୃଢମତି ।
ଏ ଅନୁଭବ ସେ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଆମ୍ଭର ଏଣେ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ।
ବିଷୟ ଜଡ଼େ ମନ ଛନ୍ନ ॥
ଏଣୁ ନ ଧରେ ଜ୍ଞାନେ ରତି ।
ବିବେକ ନୋହେ ଆତ୍ମ ମତି ॥
ଭୋ ମୁନି ଫେଡ଼ ପୁଣ ତାହା ।
ମୋ ଅର୍ଥେ କହ ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥
ସେ ପୁରଞ୍ଜନର ବିଗ୍ରହ ।
ଶ୍ରବଣେ ଜ୍ଞାନ ହେବ ମୋର ॥
ଶୁଣି ନାରଦ ମହାଋଷି ।
ତା ଭାବେ କହନ୍ତି ବିଶେଷି ॥ ୧

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନ ।
କହିବା ପରୋକ୍ଷ ଯେ ଜ୍ଞାନ ॥
ପୁରୁଷ[୧] ପୁରଞ୍ଜନ ଯେହି ।
କର୍ମରୁ ପୁର କଲା* ସେହି ॥
କେ ଏକ ତ୍ରୟ ବେନିପାଦ ।
ବହୁ ଚତ୍ୱାର କେ ନିଷ୍ପାଦ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ପୁର କରି ।
ଏ ଜୀବ ତା ମଧ୍ୟେ ବିହରି ॥ ୨
ଅଜ୍ଞାତ ସଖା ଯାକୁ କହି ।
ଈଶ୍ୱର ନାମ ଅଟେ ସେହି ॥
ସେ ନାମ ରୂପରୁ ବାହାର ।
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାତ ନାମ ତାର ॥ ୩
ସମଗ୍ର ପ୍ରକୃତି ଗୁଣକୁ ।
ପୁରୁଷ ଇଚ୍ଛିଲେ ଭୋଗକୁ ॥
ତେବେ ଏ ପୁର ନବଦ୍ୱାରେ ।
ରଚନା କରେ ସେ ବେଭାରେ ॥
ଯେ ପୁରେ ହସ୍ତପଦ ଘେନି ।
କରଇ କର୍ମ ଲାଭହାନି ॥
ସେ ପୁରେ ଥାଇ କରେ ଭୋଗ ।
ମାୟା ନିର୍ବନ୍ଧେ ଅନୁରାଗ ॥
ଏ ପୁରୁ ଅନ୍ୟ ପୁର ଯେହି ।
ଭୋଗ ସୁଖାଦି ନୋହେ ତହିଁ ॥
ଏ ଯେ ମାନବ କଳେବର ।
ଅଶେଷ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ସାର ॥
ଏ ପୁର ମଧ୍ୟେ ଜୀବ ରହି ।
ଇନ୍ଦ୍ରି-ବିଷୟ ରସେ ମୋହି ॥
ବିବିଧ ସୁଖ ଭୋଗ ସାର ।
ଜୀବ ଭୁଞ୍ଜଇ ଏ ମନ୍ଦିର ॥ ୪
ସେ ପୁର ମଧ୍ୟେ ବୁଦ୍ଧି ନାରୀ ।
ଏକା ସେ ସର୍ବତ୍ର ବିହରି ॥
ସେ ଯେ ମମତ୍ୱେ ହୋଏ ଛନ୍ନ ।
ବୋଲଇ ଏ ମୋର ସଦନ ॥
ସେ ନାରୀ ବଶେ ଜୀବ ଥାଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗେ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୫
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ବୁଦ୍ଧି ସଖା ।
ତା ବୃତ୍ତିମାନେ ସଖୀ ଲେଖା ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ।
ପୁରୁଷେ ଭୋଗ-ବିଶେ[୨]ଟାଣେ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରି ଦଶ ।
ଏହାଙ୍କ ଭୋଗେ ଜୀବ ବଶ ॥
ଏ ପାପ ପୁଣ୍ୟ ଆଦି କରି ।
ବଳେ ଭୁଞ୍ଜଇ କର୍ମ ଧରି ॥
ଏ ପୁର ଦ୍ୱାରୀ ସର୍ପ ଯେହି ।
ଏ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ଅଟେ ସେହି ॥
ସେ ପଞ୍ଚବୃତ୍ତି[୩]ରେ ସଞ୍ଚାର ।
ଏଣୁ କହିଲୁଁ ପଞ୍ଚଶିର ॥ ୬
ମହତ ଭଟ ଯାହା କହି ।
ମନର ନାମ ଅଟେ ସେହି ॥
ସେ ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କ ନାୟକ ।
ତାକୁ ଜିଣନ୍ତା ନାହିଁ ଲୋକ ॥
ତାକୁ ଜିଣଇ ଯେବେ ଜନ ।
ସେ ଯୋଗୀ ଏ ତିନି ଭୁବନ ॥
ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଯା କହି ।
ରାଜ୍ୟ ପଞ୍ଚାଳ ଦେଶ ସେହି ॥
ଏ ପଞ୍ଚବିଷୟର ଆଳ[୪] ।
ଏହା ତୁ ବୁଝ ମହୀପାଳ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଛିଦ୍ର ଯେତେ କହି ।
ଏ ପୁରେ ନବଦ୍ୱାର ସେହି ॥ ୭
ଏ ବେନି ଚକ୍ଷୁ ନାସା କର୍ଣ୍ଣ ।
ଯେ ମୁଖ ଗୁହ୍ୟ[୫] ଲିଙ୍ଗ ସ୍ଥାନ ॥
ଏହାକୁ ନବଦ୍ୱାର କହି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ସ୍ଥାନ ଏହି ॥

୧. ପୁରୁଷ—ଜୀବ । ୨. ଭୋଗ-ବିଶେ—ବିଷୟଭୋଗ ପ୍ରତି । ୩. ପଞ୍ଚବୃତ୍ତି—ପାଞ୍ଚବୃତ୍ତିଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣବାୟୁ (ଯଥା—ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ବ୍ୟାନ, ଉଦାନ ଓ ସମାନ) । ୪. ଆଳ—ଘର । ୫. ଗୁହ୍ୟ—ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ।

* 'କର୍ମରୁ ପୁର କଲା' ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମବଶରୁ ଦେହ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।

ଏ ସଙ୍ଗେ ଜୀବର ଗମନ ।
ବିଷୟ କରେ ଆସ୍ୱାଦନ ॥୮
ନୟନ ମୁଖ ନାସା ତାର ।
ଏ ପୂର୍ବ ଦିଗ ପଞ୍ଚଦ୍ୱାର ॥
ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଯା କହି ।
ଏ ବେନି କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାର ସେହି ॥୯
ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ବେନି ଦ୍ୱାର ।
ଏ ଲିଙ୍ଗ ଗୁହ୍ୟ ନୃପବର ॥
ଏ ନବ ଦ୍ୱାରେଣ ନିର୍ମିତ ।
ଯେଝା ବିଷୟେ ଆସ୍ୱାଦିତ ॥
ସେବନ୍ତି ଆତ୍ମାରେ ବିହରି ।
ଏକ ଆରେକ ଆଗସରି ॥
ଖଦ୍ୟୋତା ଆବିର୍ମୁଖୀ ଦୁଇ ।
ଚକ୍ଷୁର ନାମ ଏ ବୋଲାଇ ॥
ଏ ବେନି ଦ୍ୱାରେ ପୁରଞ୍ଜନ ।
କରଇ ରୂପ ଆସ୍ୱାଦନ ॥୧୦
ନଳିନୀ ନାଳିନୀ ଯେ ଦୁଇ ।
ନାସିକା ନାମ ସେ ଅଟଇ ॥
ଏ ଦ୍ୱାରେ ଅବଧୂତ ନାମ ।
ଗନ୍ଧାଦି ଆମୋଦ ପବନ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ସହିତେ ।
ଏ ଦ୍ୱାରେ ଘେନଇ ନିରତେ ॥
ବଦନ ନାମେ ମୁଖ୍ୟ ଦ୍ୱାର ।
ରସଜ୍ଞ ବାକ୍ୟ ତା ମଧୁର ॥
ସ୍ୱାଦୁ ଅସ୍ୱାଦୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ ।
ଏ ଦ୍ୱାରେ ଆସ୍ୱାଦେ ନିରତେ ॥୧୧
ପିତୃହୂ ଦେବହୂ ଯେ ନାମ ।
ଏ ବେନି କର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷ ବାମ ॥
ଏ ଶ୍ରୁତିଯୁଗେ ପୁରଞ୍ଜନ ।
କରଇ ଶବ୍ଦ ଆସ୍ୱାଦନ ॥
ନିନ୍ଦା ସ୍ତବନ ବାକ୍ୟ ଯେତେ ।
ଏ ଦ୍ୱାରେ ଘେନଇ ନିରତେ ॥୧୨
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ଏ ଦୁଇ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ପଞ୍ଚାଳ ବୋଲି କହି ॥

ଏ ପିତୃଯାନ ଦେବଯାନ ।
ଗତିରେ କରଇ ଗମନ ॥
ଏ ମାର୍ଗେ ଥାଇ ନିରନ୍ତର ।
ସେ ଇଚ୍ଛା ସୁଖେ ନୃପବର ॥୧୩
ଆସୁରୀ ଦ୍ୱାର ଲିଙ୍ଗସ୍ଥାନ ।
ଦୁର୍ମଦ ଉପସ୍ଥର ନାମ ॥
ବ୍ୟବାୟ ନାମ ରତି କହି ।
ପ୍ରଜା ସର୍ଜନ କରେ ତହିଁ ॥
ତା ଅଧୋଭାଗେ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ।
ନିର୍ଋତି ନାମଟି ତାହାର ॥୧୪
ବୈଶସ ନାମ ନର୍କ କହି ।
ସେ ଦ୍ୱାର ମଳ ଉତ୍ସର୍ଗଇ ॥
ଅନ୍ଧ ବୋଲି ବୋଇଲୁଁ ଯାହା ।
ଏ ପାଣିପାଦ ବୋଲି ତାହା ॥
ଏ ବେନି ଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କ ବିଷୟ ।
କହିବା ଶୁଣ ତା ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ସେ କରେ ।
ଯେଝା ବିଷୟ ଅଧିକାରେ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅନ୍ଧ ଯେ ପୟର ।
କହିବା ଏଥିର ବିସ୍ତର ॥
ଏ ଇନ୍ଦ୍ରି ଯୋଗେ ପୁରଞ୍ଜନ ।
କାମାର୍ଥେ କରଇ ଗମନ ॥୧୫
ଅନ୍ତର ପୁର ବୋଲି ଯାହା ।
ହୃଦୟପଦ୍ମ କହି ତାହା ॥
ବିଷୂଚି ନାମଟି ଯାହାର ।
ଏ ମନ ନାମ ନୃପବର ॥
ତା ବଶେ ଥାଇଣ ପୁରୁଷ ।
ଭଜଇ ହରଷ ବିରସ ॥୧୬
ଏ ଜୀବ ପ୍ରକାଶେ୍ୟ ଚଳଇ ।
ବୁଦ୍ଧି ଯହିଁକି ଚଳାବଇ ॥
ତା ବଶେ ପୁରୁଷ ଅଧୀନ ।
କରଇ ନାନା କର୍ମମାନ ॥୧୭
ଏ ଦେହ ରଥ ସ୍ୱରୂପେଣ ।
ତୋତେ କହିଛି ନୃପରାଣ ॥

ଏ ରଥେ ଅଶ୍ୱରୂପ ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଛନ୍ତି ରହି ॥
ପଞ୍ଚ ବିଷୟ ମାର୍ଗେ ହୟେ ।
ଗମନ୍ତି ସଂବତ୍ସର ଯାଏ ॥
ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞାରେ ନିର୍ମିତ ।
ଏ ରଥେ ସକଳ ସଂଯୁତ ॥
ଏ ରଥେ ପୁଣ୍ୟ ପାପ ଦୁଇ ।
ସେ ଚକ୍ରରୂପେ ତହିଁ ରହି ॥
ଧ୍ୱଜ ସ୍ୱରୂପେ ତିନିଗୁଣ ।
ରଥ ବନ୍ଧନ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ॥୧୮
ବୁଦ୍ଧି ସାରଥି ରୂପେ ରହି ।
ଏ ମନ ରଶ୍ମି[୧] ଅଟେ ତହିଁ ॥
ହୃଦୟ ପଙ୍କଜରେ ରଥୀ ।
ବସିବା ଆସନ ତା ତଥି ॥
ରଥ କୂବର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଭାର[୨] ।
ଇନ୍ଦ୍ରି ବିଷୟ ତହିଁ ଶର ॥
ସପତ ଧାତୁ ଆବରଣ ।
ତାର ବିକ୍ରମ ମୂର୍ତ୍ତି ଜାଣ ॥୧୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରସେ ରସୁଥାଇ ।
ସେ ମୃଗତୃଷ୍ଣାରେ ଧାମଇ ॥
ଯେ ଯାହା ବିଷୟେ ରସିଣ ।
ଆସ୍ୱାଦ କରି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ଧନ୍ୟ ଯେ କର୍ମ ଏହାଙ୍କର ।
ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଏ ଜୀବ ଭୁଞ୍ଜେ ଇନ୍ଦ୍ରି ମୁଖେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମତି ମୋହ ଦୁଃଖେ ॥
ମୃଗତୃଷ୍ଣାରେ ଜଳ କରି ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ମାୟା ମିଥ୍ୟା ଭରି ॥
କାଳର ଗତି ନ ଜାଣଇ ।
ଏ ମାୟାଭୋଗେ ମତ୍ତ ହୋଇ ॥
ନିରତେ ହରେ ନିଜ ପ୍ରାଣ ।
ନ ଜାଣେ ଏ ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ ॥୨୦
ଏ ସଂବତ୍ସର ରୂପେ କାଳ ।
ଚଣ୍ଡବେଗ ନାମେ ଭୂପାଳ ॥

୧. ରଶ୍ମି—ଲଗାମ, ରଜ୍ଜୁ । ୨. 'ରଥ କୂବର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଭାର' ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଖ-ଦୁଃଖ ବା ଶୋକ-ମୋହ ସେହି ରଥ ଯୁଆଳିର ବାକୁଲି ସ୍ୱରୂପ ।

ଗନ୍ଧ[୧] ଗନ୍ଧର୍ବୀ ଦିବା ନିଶି ।
ତ୍ରିଶତ ଷାଠିଏ ପ୍ରକାଶି ॥
ଏ ସର୍ବେ କାଳ ସଙ୍ଗେ ଥାନ୍ତି ।
ଜୀବର ଆୟୁଷ ହରନ୍ତି ॥୨୧
କାଳଦୁହିତା ଯାକୁ କହି ।
ଜରାର ନାମ ଅଟେ ସେହି ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ରୂପ କାନ୍ତି ହରେ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରାଣୀ ତାକୁ ଡରେ ॥
ଏଣୁ ତାହାକୁ ପ୍ରାଣୀ ଭଲେ ।
ବରଣେ କେହି ନ ଇଚ୍ଛିଲେ ॥
ସେ ମୃତ୍ୟୁ ତାରେ ଭଗ୍ନୀପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ନେହେ ଆବୋରି ନିତ୍ୟେ ରହେ ॥
ଯବନ ଅଧିପତି ଯେହି ।
ମୃତ୍ୟୁର ନାମ ଅଟେ ସେହି ॥
ଏ ମୃତ୍ୟୁ ଯମ ରୂପ ଧରି ।
ଜୀବ ବିନାଶେ ଅଧିକାରୀ ॥୨୨
ଯବନେ ତାର ସେନାପତି ।
ଏ ଆଧିବ୍ୟାଧି ଯେତେ ଛନ୍ତି ॥
ଏ ଜୀବ ଶରୀରେ ପୀଡ଼ନ୍ତି ।
ଏଣୁ ଏ ମୃତ୍ୟୁର ସଙ୍ଗତି ॥
ପ୍ରଜ୍ୱାର ଆଦି ଯେତେ ଜ୍ୱର ।
ପ୍ରବେଶେ ନାଶନ୍ତି ଶରୀର ॥୨୩
ବିବିଧ ଦୁଃଖେ ତାପତ୍ରୟେ ।
ପୀଡ଼ନ୍ତି ପ୍ରାଣ ଶୋଷଯାଏ ॥
ଶତ ସଂବତ୍ସର ପ୍ରମିତେ ।
ଶରୀରେ ଥାନ୍ତି ଅବିରତେ ॥୨୪
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ଧର୍ମ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମାରେ ଅର୍ପିଣ ॥
ଏ କାମ ସୁଖ ଲବ ମାତ୍ରେ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଗାତ୍ରେ ॥
ଏ ମୋର ବୋଲି ଅହଙ୍କାର ।
ବହିଛି ଦୁଃଖ ନିରନ୍ତର ॥୨୫
ପରମଆତ୍ମା ଭଗବାନ ।
ସେ ସର୍ବହେତୁ ଚଇତନ ॥
ଯାବତ ତାଙ୍କୁ ନ ଜାଣଇ ।
ଏ ଜୀବ ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥

ତାବତ ପ୍ରକୃତି ଗୁଣରେ ।
ଏ ଜୀବ ପଡ଼ି ଅହଂକାରେ ॥
ଗୁଣାଭିମାନୀ ନିରନ୍ତରେ ।
ଅବଶେ କର୍ମରେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରଜ ତମ ଆଦି ।
କର୍ମେ ଯେ ହୋଏ ତ୍ରୟବିଧି ॥
ପୁରୁଷ ଯେ କର୍ମ କରଇ ।
ସେ ଅନୁସାରେ ଦେହ ବହି ॥୨୬,୨୭
ସାତ୍ତ୍ୱିକ କର୍ମ ଯେବା କରେ ।
ଅଧିକ ପ୍ରକାଶ ଲୋକରେ ॥
ଏ ତିନିଲୋକେ ଯଶ ତାର ।
ଗାବନ୍ତି ଦେବାସୁର ନର ॥
ରାଜସ କର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ।
ଆଦ୍ୟରେ ସୁଖ ସେ ଲଭନ୍ତି ॥
ପଶ୍ଚାତେ ଲଭେ ବହୁ ଦୁଃଖ ।
ଏ ଭାବ ନ ଜାଣେ ମୂରୁଖ ॥
ତାମସ କର୍ମର ଯେ ଫଳ ।
ସେ ଶୋକ ଦୁଃଖ ମୋହ ଆଳ[୨] ॥୨୮
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବେ ମୂଢ଼ଦେହୀ ।
ସ୍ୱକର୍ମବଶେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
କେବେ ପୁରୁଷ ନାରୀ ହୋଇ ।
ଏ ଚରାଚର ଭ୍ରମେ ସେହି ॥
ନପୁଂସ ଜନ୍ମ କେବେ ଧରେ ।
ଏ ରୂପେ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ॥
କେବେ ବା ଦେବତନୁ ପାଇ ।
ମନୁଷ୍ୟଯୋନି କେ ଲଭଇ ॥
ଖଗାଦି ପଶୁ ଚରାଚରେ ।
ସ୍ୱକର୍ମ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ପାମରେ ॥୨୯
ଯେସନେ କ୍ଷୁଧାତୁର ହୋଇ ।
ବିକଳେ କୁକୁର ଭ୍ରମଇ ॥
ଆହାର ଅର୍ଥେ ନିରନ୍ତରେ ।
ପଶଇ ନାନା ପୁର ଦ୍ୱାରେ ॥
କାହିଁ ବା ଆହାର ମିଳଇ ।
କାହିଁ ନିର୍ଘାତେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ॥
ସର୍ବେ ବୋଲନ୍ତି ମାର ମାର ।
ଦୁଷ୍ଟ ସଜ୍ଜନ ଆଦି ନର ॥

ତା ଭାବେ କର୍ମ ଶତ୍ରୁପଣେ ।
ନିରତେ ଦଣ୍ଡେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ପ୍ରାଭବ[୩] ଭର୍ତ୍ସନା ଅନେକ ।
ପାଇ ସେ ଭ୍ରମେ ଅତିରେକ ॥
ସେ ରୂପେ ଏ ଜୀବ ସଂଜାତ ।
ସ୍ୱକର୍ମବଳେ ଆତଯାତ ॥
ଏଣୁ ଏ କାମ ଆଶେ ମୋହି ।
ନିରତେ କର୍ମେ ଭ୍ରମେ ଦେହୀ ॥
କେବେ ବା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଭୋଗ କରେ ।
କେବେ ବା ଅଧୋ ମଧ୍ୟ ପୁରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ନୀଚେ ଭ୍ରମି ।
କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜଇ ଦୁଃଖେ ଶ୍ରମୀ ॥
ସ୍ୱବଶ ନୋହେ ପ୍ରିୟାପ୍ରିୟେ ।
କାହିଁବା ଦୁଃଖ ସୁଖ ଭୟେ ॥
କାହିଁ ଦଣ୍ଡାଦି ପରାଭବ ।
କାହିଁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବଇଭୋଗ ॥
ଏ ଦୁଃଖ ସୁଖାଦି ସହିତେ ।
ଆତ୍ମା ବନ୍ଧନ ଏ ସଙ୍ଗତେ ॥
ଏଣେ ତା ନୋହେ ପ୍ରତିକାର ।
ଦୁଃସହ ଦୁଃଖ ମହାଘୋର ॥୩୦,୩୧
ଯାବତ ତାପତ୍ରୟ ଅଛି ।
ତାବତ ସୁଖ ନାହିଁ କିଛି ॥
ଯେବେ ପ୍ରତିକାର ଇଚ୍ଛଇ ।
ଅତି ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ॥୩୨
ଯେସନେ ପ୍ରାଣୀ ଶିର ଭାର ।
ଉଶ୍ୱାସି ରଖଇ କନ୍ଧର ॥
ସେ କି ତାହାର ଭାର ନୋହେ ।
ତେସନ ପ୍ରତିଦୁଃଖ ଦେହେ ॥୩୩
କର୍ମର କର୍ମଟି କେବଳ ।
ନୋହେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରତିକାର ॥
ଅବିଦ୍ୟା ମାର୍ଗ କର୍ମ ଦୁଇ ।
କର୍ମେ କି କର୍ମ ନାଶ ହୋଇ ॥୩୪
ଯେସନେ ଶୟନେ ସ୍ୱପନ ।
ଦେଖଇ ବିବିଧ ବିଧାନ ॥
ପ୍ରତୀତ ହୋଏ ନିଦ୍ରାଗତେ ।
ଅସତ୍ୟ ମଣେ ତା ଜାଗ୍ରତେ ॥

୧. ଗନ୍ଧ—ଗନ୍ଧର୍ବ । ୨. ଆଳ—ଘର । ୩. ପ୍ରାଭବ—ପରାଭବ, ତିରସ୍କାର ।

ତେସନେ କର୍ମେ କର୍ମ ନାଶେ ।
ଧାମରେଁ ମିଥ୍ୟା ଅଭିଳାଷେ ॥
ଯାବତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
ସଂସାରେ ନିବୃତ୍ତି ତା କାହିଁ ॥
ଉପାଧି ବିଷୟକୁ ମନ ।
ବଳେ ଆଣଇ ସନ୍ନିଧାନ ॥
ସ୍ୱପନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସେ କରେ ।
କୁମତି ଜନ ଏ ସଂସାରେ ॥୩୫
ଅନର୍ଥ ହେତୁ ଏ ସଂସାର ।
ନିରତେ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ॥
ନିରତେ ଗତାଗତେ ଭ୍ରମି ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଏଣୁ ଜୀବର ପାର ନାହିଁ ।
ଏ ଚରାଚରେ ଭ୍ରମେ ସେହି ॥
ପରମଗୁରୁ ଭଗବାନ ।
ତା ପାଦେ ଭକ୍ତି ଭାବେ ଧ୍ୟାନ ॥
ତେବେ ଏ ସଂସାର ବିନାଶ ।
ଏ ବିନେ ବନ୍ଦୀ ମୋହପାଶ ॥୩୬
ଯାବତ କୃଷ୍ଣ ନ ଭଜଇ ।
ତାବତ ଜୀବ ଗତି କାହିଁ ॥
ଯେବେ ଭକତି ଯୋଗେ ନର ।
ଭଜଇ ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ॥
ତେବେ ବୈରାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଜାତ ।
ପ୍ରକାଶି ନାଶଇ ଦୁରିତ ॥୩୭
ସେ ଜ୍ଞାନେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ମତି ।
ହରି ଭଜନେ ହୋଏ ରତି ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାନୁଭାବେ ଗୁଣ ଗାଇ ।
ରୋମ ପୁଲକ ଅଶ୍ରୁ ବହି ॥
ତେବେ ସେ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ହରି ।
ଲଭଇ କର୍ମ ପରିହରି ॥୩୮
ଯେ ଭାଗବତ ସାଧୁଜନେ ।
ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତି ଯେ ସ୍ଥାନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଗାବନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଶ୍ରବଣେ ॥

ବିଷୟ ସୁଖ ନ ଘେନନ୍ତି ।
ନିରତେ ନାମ ଆସ୍ୱାଦନ୍ତି ॥
ସେ ସ୍ଥାନେ ନାମ ସୁଧା ନଈ ।
ଶ୍ରବଣେ ସର୍ବଦିଗେ ଯାଇ ॥
ଯେ ଶ୍ରୁତିଦ୍ୱାରେ ତା ପିବନ୍ତି ।
ଏ ମାୟାବନ୍ଧୁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥
ଏ ଶୋକ ମୋହ ପରିହରେ ।
ସତ୍ସଙ୍ଗେ ଭବବନ୍ଧୁ ତରେ ॥୩୯,୪୦
ଯେଣୁ ଅଜ୍ଞାନ ଶୋକ ମୋହେ ।
ବିବେକହୀନେ ଦୁଃଖ ସହେ ॥
ଏଣୁ ତା କୃଷ୍ଣେ ନୋହେ ରତି ।
ତା ନାମେ ନ ବଳଇ ମତି ॥
ଯାବତ ସାଧୁସଙ୍ଗ ତାର ।
ନୋହିଛି ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ତାବତ ନୋହେ ସଦଗତି ।
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମେ ନ ତରନ୍ତି ॥
ନିଶ୍ଚୟେ କହିଲୁ ରାଜନ ।
ସତ୍ସଙ୍ଗ ଭକ୍ତି ଉପାଦାନ ॥
କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାପତ ମାର୍ଗ ଏହି ।
ଅନ୍ୟତ୍ର ଜୀବଗତି ନାହିଁ ॥୪୧
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଦକ୍ଷ ମନୁ ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ସନକାଦି ତନୁ ॥୪୨
ମରୀଚି ଅତ୍ରି ଅଙ୍ଗିରସ ।
ପୁଲହ ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ॥
କ୍ରତୁ ଅଗସ୍ତି ବଶିଷ୍ଠାଦି ।
ଅପରେ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ॥
ଭୃଗ୍ୱାଦି ଆମ୍ଭେ ଯେତେ ମୁନି ।
ଅଦ୍ୟାପି ନ ପାରିଲୁ ଚିହ୍ନି ॥
ଆମ୍ଭେ ସମାଧି ଯୋଗବଳେ ।
ଦେଖି ନ ଦେଖୁଁ ତାଙ୍କୁ ଡୋଳେ ॥
ସେ ଦେଖି ଦେଖାନ୍ତି ସର୍ବଙ୍କୁ ।
ଦୃଷ୍ଟିର ଦୃଷ୍ଟି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ॥
ସେ ଆତ୍ମା ସର୍ବଜୀବ ହେତୁ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମେ ନ ଜାଣି ତତ୍ତ୍ୱ ॥୪୩,୪୪

ଯେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରେ ଅଗୋଚର ।
ଅଦୃଶ୍ୟ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମତର ॥
ଏଣୁ କେ ବେଦମାର୍ଗେ ଜାଣେ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ସୁରଗଣେ ॥
ସେ ବେଦ ଦୁସ୍ତର ବିସ୍ତାର ।
ତାହାର ନାହିଁ ଅନ୍ତ ପାର ॥
ବେଦବିହିତ ଯେତେ କର୍ମ ।
ଯଜ୍ଞ ଆଚରି ମୁନି ଭ୍ରମ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ।
ଏଣୁ ଏ ବ୍ରହ୍ମ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୪୫
ସେ ହରି ଯାରେ କରେ ଦୟେ ।
ତା ମତି ବେଦେ ନିଷ୍ଠା ନୋହେ ॥୪୬
ରୁଚି ନିମନ୍ତେ କର୍ମଫଳ ।
କର୍ମ ବିନାଶେ ଜ୍ଞାନବଳ ॥୪୭
ମଳିନବୁଦ୍ଧି ଯେବା ହୋନ୍ତି ।
ସେମାନେ ବେଦକର୍ମ ଚିନ୍ତି ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ।
ସେ ଆତ୍ମା ନ କଲେ ପ୍ରମାଣ ॥
ଯେ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱେ ହରି ପାଇ ।
ତାହା ନ ବୁଝି କର୍ମେ ଧାଇ ॥୪୮
ତୁ ରାଜା କର୍ମକାଣ୍ଡେ ଭୋଳ ।
ତୋ ଯଜ୍ଞକର୍ମୁ ମହୀସ୍ଥଳ ॥
ଆଚ୍ଛାଦି ପ୍ରାଚୀନଗ୍ର ତୋର ।
କୁଶେ ପୂରିଲା ନୃପବର ॥
ପ୍ରଜାଏ ଶସ୍ୟ କରଷଣେ ।
ନ ପାରି କ୍ଷୁଧା ପ୍ରତୋଷଣେ ॥
ଅନ୍ନ ବିହୀନେ ସର୍ବଜନ୍ତୁ ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ* ମଲେ ତୋର ହେତୁ ॥
ଏ ସର୍ବଜୀବ ବିନାଶିଲୁ ।
ଏ ହତ୍ୟା ଦୋଷେ ଭାଗୀ ହେଲୁ ॥
ତୁ ବିପ୍ରବାକ୍ୟେ ବିମୋହିତ ।
ନ ଜାଣି ବେଦର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ଅଜ୍ଞାନ କର୍ମେ ହେଲୁ ବଦ୍ଧ ।
ତୁ ଆତ୍ମା ନ ଜାଣୁ ଦୁର୍ବୋଧ ॥

* ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ପ୍ରାଣୀ ମରିବା କଥା ସଂସ୍କୃତରେ ଲେଖା ନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଯଜ୍ଞରେ ନିହତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ହତ୍ୟାଦୋଷରେ ରାଜା ଭାଗୀ ହେବା କଥା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ଏ କର୍ମେ ମୋକ୍ଷ ମାର୍ଗ ଦୂର ।
ତୁ ତାହା ନ କଲୁ ବିଗ୍ର ॥
ପରମତତ୍ତ୍ୱେ ନୋହେ ମତି ।
ଲଭିବୁ ଦୁଃସହ ଦୁର୍ଗତି ॥
ଏ ବିପ୍ରେ ତୋ ହିତ ନ ଜାଣି ।
ନରକ ମାର୍ଗେ ତୋତେ ଟାଣି ॥
ଏହାଙ୍କ ବାକ୍ୟେ ତୁ ରାଜନ ।
ଭ୍ରମେ ହୋଇଲୁ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ତୁ ଗୃହକୂପେ ଜନ୍ମଅନ୍ଧ ।
ଏ ବିପ୍ରେ କର୍ମକାଣ୍ଡେ ବଦ୍ଧ ॥
ଯେସନେ ଅନ୍ଧେ ଅନ୍ଧ ବାହି ।
ସେ ଯେହ୍ନେ କାର୍ଯ୍ୟେ ନ ଘଟଇ ॥
ତେସନେ ଏହାଙ୍କ ବଚନ ।
ହେ ରାଜା ଚିତ୍ତେ ତୁ ନ ଘେନ ॥
ତୋତେ ଭଣ୍ଡିଲେ ଧନ ଆଶେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ ଗୃହବାସେ ॥
ତୋ ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟ ବିନାଶିଲେ ।
ଜୀବ ହିଂସନେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ॥
ହରି ଆଶ୍ରୟ କର୍ମ ଯେତେ ।
ନ କହି ଭ୍ରମାଇଲେ ତୋତେ ॥
ଏ ବିପ୍ରେ ନ ଜାଣନ୍ତି ତାହା ।
ତେଣୁ ଭଣ୍ଡିଲେ ନରନାହା ॥
ତୁ ତର୍କି ନ ପାରି ରାଜନ ।
ବିଅର୍ଥେ ଗଲା ତୋର ଦିନ ॥
ଯେ କର୍ମେ ହରି ତୋଷ ହୋଏ ।
ତାହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି ରାୟେ ॥
ଉତ୍ତମ ବିଦ୍ୟା ହେ ରାଜନ ।
ଯେ ହରି କରନ୍ତି ଭଜନ ॥
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସେହୁ ବର ।
ଯେ ହରିକର୍ମେ ତତପର ॥
ଯଜ୍ଞାଦି ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ସେହି ।
ଯେବେ ଜୀବରେ ଦୟା ବହି ॥୪୯
ସର୍ବଭୂତରେ ଆତ୍ମା ହରି ।
ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱରୂପେ ବିହରି ॥
ସେ ଏକ ଆତ୍ମା ବେନି ଅଂଶ ।
ପ୍ରକୃତି ଭେଦେ ବହୁ ଦୃଶ୍ୟ ॥

ଏମନ୍ତ ହରିରେ ଶରଣ ।
ତୁ ଯାଇ ପଶ ନୃପରାଣ ॥୫୦
ସେ ସର୍ବଆତ୍ମା ପ୍ରିୟ ହରି ।
ଯା ନାମ ଆଶ୍ରେ ଭୟୁଁ ତରି ॥
ଏ କଥା ଯେ ବୁଝେ ପଣ୍ଡିତ ।
ସେ ସର୍ବ ଗୁରୁଟି ଅଚ୍ୟୁତ ॥୫୧
ତୁମ୍ଭର ସନ୍ଦେହ ଫେଡ଼ିଲୁ ।
ଏ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ଦେଲୁ ॥
ଅପରେ ଗୁପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ।
ତୋତେ କହିବା ନୃପବର ॥
ତା ତୋତେ ବୁଝାନ୍ତେ ରାଜନ ।
ତେବେ ନୋହିଲା ତୋର ଜ୍ଞାନ ॥୫୨
କୁସୁମବାଡ଼ି ମଧ୍ୟେ ମୃଗ ।
ଇଛଇ ମଇଥୁନ ଯୋଗ ॥
ହରିଣୀ ବଶେ ବଶ ହୋଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ମୃତ୍ୟୁ ନ ଜାଣଇ ॥
ଅଳପ ସୁଖ ଲୋଭେ ମତି ।
ଭ୍ରମର ଗୀତେ ଡେରି ଶ୍ରୁତି ॥
ତା ଅଗ୍ରେ ବୃକମାନେ ଛନ୍ତି ।
ତା ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ ଇଛନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କ ମୁଖକୁ ରାଜନ ।
ସତ୍ୱରେ କରଇ ଗମନ ॥
ତା ପଛେ ବ୍ୟାଧ ଗୋଡ଼ାଇଛି ।
ସଘନେ ବାଣ ସେ ବିନ୍ଧୁଛି ॥
ତାହାକୁ ନ କରିଣ ଭୟେ ।
ଆନନ୍ଦେ ମୃଗୀ ରସେ ରହେ ॥
ଭେଦିଣ ବ୍ୟାଧ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର ।
ମିଳାଇ ଅର୍ଦ୍ଧ ତା ଶରୀର ॥
ଗଲାଣି ନ ଜାଣଇ ସୁଖେ ।
ତେବେ ଉଛୁଣି[1] ଲତା ଭକ୍ଷେ ॥
ତାହାକୁ ନ କରିଣ ଭୟେ ।
ସଧୀରେ ଲତା ବୃକ୍ଷୁଁ ଖାଏ ॥୫୩
ଏମନ୍ତ ମୃଗ କେ ରାଜନ ।
ବିବେକି[2] ଖୋଜ ତୁ ବହନ ॥
ତେବେ ଜାଣିବା ଧୃତିମତି ।
ବିଷୟ ରସ ତ୍ୟାଗ ଗତି ॥

ଏ ଅନୁଭବ ବୁଝି ରାୟେ ।
ବିବେକି ଜାଣିବୁ ଥୋକାଏ ॥
ତା ଶୁଣି ସଂଭ୍ରମେ ରାଜନ ।
ମୁନିଙ୍କି ଗ୍ରହିଁ ତୋଷମନ ॥
କହେ ବିନୟ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ହରଷିତେ ॥(ଚ.)

ରାଜା ଉବାଚ

ଆତ୍ମର ଏଣେ ନାହିଁ ମତି ।
ବିବେକି ନୋହେ ଆତ୍ମଗତି ॥
ଯେବେ ମୋହରେ ଦୟା ବହ ।
ଏ କଥା ଫେଡ଼ି ମୋତେ କହ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଦୟାଳୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ସକଳ ଘଟେ ଦୟାପର ॥
ମୁଁ ବୁଝି ନ ପାରିଲି ଚିତ୍ତେ ।
ଛାଡୁ ସଂଶୟ କହ ମୋତେ ॥
କେ ମୃଗ ବୃକ ବ୍ୟାଧ କେହି ।
ଭୋ ମୁନିବର ଦେବା କହି ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ତା ଫେଡ଼ି କହିଦେବା ତୋତେ ॥
ହେ ରାଜା ମୃଗରୂପ ତୁହି ।
ତୋ ପତ୍ନୀଗଣେ ପୁଷ୍ପଦେହୀ ॥
ସେ ତୋତେ ବେଢ଼ି ଅଗ୍ରେ ଛନ୍ତି ।
ତୋ ପ୍ରାଣ ବିବାଦେ ନାଶନ୍ତି ॥
ତୁ ତା୍ହା ତର୍କି ନ ପାରିଲୁ ।
ସୁବେଶେ ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜିଲୁ ॥
ସର୍ପାଗ୍ନି[3] ସ୍ତିରୀ ଯେ ଦୁର୍ଜନ ।
ବିଶ୍ୱାସ ନ ଯିବ ଏମାନ ॥
ତାଙ୍କ ବଶେ ତୁ ନିମଜ୍ଜିଲୁ ।
ପ୍ରାଣୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କଲୁ ॥
ସେ ତୋର ବଶ କଲେ ମନ ।
ବନ୍ଧନେ ପଶୁଏ ଯେସନ ॥
ଏ ତୋତେ ନିଶ୍ଚୟ ନାଶିବେ ।
ତୋ ସ୍ନେହଭରେ ପ୍ରାଣ ନେବେ ॥
ଏ ସଙ୍ଗଦୋଷୁ ନୃପବର ।
ହୋଇବ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ ଦୂର ॥

୧. ଉଛୁଣି—ଏହିକ୍ଷଣି । ୨. ବିବେକି—ବିଗ୍ର କରି । ୩. ସର୍ପାଗ୍ନି—ସର୍ପ ଓ ଅଗ୍ନି ।

ତୁ ଅନୁଭବ ଏହା ବେଗେ ।
ଆଉ କହିବା ତୋର ଆଗେ ॥
କୁସୁମବନ ବୋଲି ଯାହା ।
ନାରୀଙ୍କ ଧର୍ମ କହି ତାହା ॥
ତା ସଙ୍ଗେ ଏ ପୁରୁଷବର ।
ଆନନ୍ଦେ କରଇ ବେଭାର ॥
ବିଷୟ ସୁଖେ ଉନମତ୍ତ ।
ସୁରତି ରସେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଭ୍ରମରେ ଯେହ୍ନେ ଗୁଞ୍ଜରନ୍ତି ।
ତେସନେ ଶିଶୁଏ ଭାଷନ୍ତି ॥
ସେ ବାକ୍ୟେ କର୍ଣ୍ଣ ଡେରିଥାଇ ।
କାଳ-ବୃକକୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥
ତା ପଛେ କାଳ ଗୋଡ଼ାଇଛି ।
ଏ କଥା ଜୀବ ନ ବୁଝୁଛି ॥
ଏବେ ତୁ ବୁଝ ମହୀପତି ।
ଏ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଜୀବଗତି ॥
ଆପଣା ଚିତ୍ତେ ତୁ ବିଗ୍ରହ ।
ଏ ଚିତ୍ତ ଆଣି ହୃଦେ ଧର ॥
ଶ୍ରବଣ ନ ଦେଇ ବିଷୟେ ।
ଏ ସର୍ବ ଚିତ୍ତେ କର ଲୟେ ॥
କାମୁକ କାମ ସୁଖ ପାଇଁ ।
ଗୃହ କାରଣେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ॥
ଯେହ୍ନେ ପଙ୍କଜେ ମଧୁ ଆଶେ ।
ଭ୍ରମର ତୁମ୍ଭେ ପୁଷ୍ପବାସେ ॥
ସ୍ନେହାନୁବନ୍ଧ ନ ଛାଡ଼ିଲା ।
ପଦ୍ମ ମୁଦ୍ରିତେ ପ୍ରାଣ ଦେଲା ॥
ସେ ରୂପେ ସ୍ତିରୀ ମୁଖାମ୍ବୁଜେ ।
ଯହିଁ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ଯୋଗ ଭଞ୍ଜେ ॥
ପୁଣ୍ୟାଦି କର୍ମ କରେ ନାଶ ।
ଏଣୁ ଏ ସ୍ତିରୀସଙ୍ଗ ଦୋଷ ॥
ସତ୍ୟ ଶଉଚ ଦୟା ଧର୍ମ ।
ଅପରେ ଯେବା ଶ୍ରେୟକର୍ମ ॥
ଏ ସର୍ବ କରଇ ବିନାଶ ।
ସେ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ ॥

ତୁ ଗୃହ ଛାଡ଼ି ହରି ଭଜ ।
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ ଦୂରେ ତେଜ ॥୪୪,୪୫
ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ ରାଜନ ।
ଭୋ ମୁନି ଏ ତୁମ୍ଭ ବଚନ ॥
ବିଗ୍ରହି ବୁଝିଲଇଁ ଚିତ୍ତେ ।
ମୋ ରାଜ୍ୟେ ବିପ୍ରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଏ ସର୍ବେ ନ ଜାଣନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ।
ବିଦ୍ୟା ବିଭ୍ରମେ ଅଭିମାନ ॥
ସେ ଯେବେ ଜାଣନ୍ତେ ନା ଏହା ।
କିମ୍ପାଇ ନ କହନ୍ତେ ତାହା ॥
ଏଣୁ ଏ କର୍ମେ ମୋତେ ଟେକି ।
ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ଅବିବେକୀ ॥
*ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ଯେତେ ।
ସାଧୁଏ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ସେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ଦୟା କରି ।
କେହି ନ ଆସନ୍ତି ମୋ ପୁରୀ ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ମୋର ସଂଶୟ ହେଉ ଦୂର ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେବ ମହାଋଷି ।
କହନ୍ତି ତା ବାକ୍ୟ ପ୍ରଶଂସି ॥
ତୁ ଯାହା ପୁଚ୍ଛିଲୁ ରାଜନ ।
କହିବା ଏଥିର ବିଧାନ ॥
ଯେ ପଦ୍ମନାଭ ପଦାଶ୍ରିତ ।
ତେଣେ ଭାବିତ ଯାର ଚିତ୍ତ ॥
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ ତୁଚ୍ଛ ମଣି ।
ତୋ ରାଜଭୋଗ ମୃତ୍ୟୁ ଗଣି ॥
ଏଣୁ ସାଧବେ ତାହା ଦେଖି ।
ଭୟେ ବିମୁଖେ ତା ଉପେକ୍ଷି ॥
ଆତ୍ମା ବିୟୋଗେ ପିଣ୍ଡ ଯେହ୍ନେ ।
ସଭୟେ ତେଜନ୍ତି ସ୍ୱଜନେ ॥
ତେସନେ ସେ ରାଜବିଭୂତି ।
ଭୟେ ସାଧବେ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ॥
ତୁ ରାଜା ଚିତ୍ତେ ପରିମାଣ ।
ଭୋଗାଦି ଅନର୍ଥ କାରଣ ॥
ତା ଶୁଣି ସଂଭ୍ରମେ ରାଜନ ।
ଚିନ୍ତା ବିମୁଖେ ଖେଦମନ ॥(ଜ.)

ରାଜା ଉବାଚ

ଏ ବିପ୍ରଗଣେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
କହନ୍ତି ଯଜ୍ଞାଦି କାରଣେ ॥
ଏହାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା କର୍ମ ଯେତେ ।
ଛାଡ଼ିଲା ତୁମ୍ଭ ବାକ୍ୟମତେ ॥
ଏ କର୍ମେ ଯୋଗୀଜନ ମୋହେ ।
ଏଣୁ ପ୍ରତୀତ ସର୍ବଠାଏ ॥
ଏକ ସଂଶୟ ମୋର ଅଛି ।
ଭୋ ମୁନି କହ ପଗ୍ରୁଛି ॥୪୬,୪୭
ଯେ ଦେହେ ପ୍ରାଣୀ କର୍ମ କରେ ।
ତା ଛାଡ଼ି ପରଲୋକେ ଗଲେ ॥
କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜଇ ଅନ୍ୟ ଦେହେ ।
ଏକଥା ସର୍ବ ବେଦ କହେ ॥
କର୍ତ୍ତା ଭୋକତା ବେନି ଭେଦ ।
ଏ ବେନି ସଂଶୟ ମୋ ଛେଦ ॥
ଫେଡ଼ିଣ କହିବା ଗୋସାଇଁ ।
ଆବର ସଂଶୟ ଅଛଇ ॥
ତାହା ପୁଚ୍ଛଇ ମୃଦୁଭାବେ ।
ମୋ ମନ ସୁମରୁଛି ଏବେ ॥
ବେଦ ବିହିତ ଯେତେ କର୍ମ ।
ଲୋକ ଆଚରେ ବିଧି ଧର୍ମ ॥
କର୍ମ ଉତ୍ତାରେ ତା ନ ଜାଣି ।
କିରୂପେ କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଅଦୃଷ୍ଟ କର୍ମେ ସଂଯୋଗଇ ।
ଏଣେ ସଂଶୟ ମୋର ହୋଇ ॥୪୮,୪୯

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ କହିବା ନୃପରାଣ ।
ଏ ବେନି ସଂଶୟ ଫେଡ଼ିଣ ॥
ଯେ ଦେହେ ଜୀବ କର୍ମ କରେ ।
ପରଲୋକେ ତା ଭୋଗ କରେ ॥
ଏ ସ୍ଥୂଳଦେହ ଗଲେ ନାଶ ।
ଏ ଅନ୍ୟ ଲିଙ୍ଗଦେହେ ବାସ ॥
କର୍ତ୍ତା ଭୋକତା ନୋହେ ଭିନ୍ନ ।
ସ୍ୱପ୍ନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଯେସନ ॥
ଶୟନେ ଦେହ ପଡ଼ିଥାଇ ।
ଶ୍ୱାସ କ୍ଷେପଣ ନ ଜାଣଇ ॥

* "ଭୋ ମୁନି......ବିମୁଖେ ଖେଦମନ ॥" (ଜ.)—ଏତିକି ଅଂଶ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ବହିର୍ଭୂତ ବିଷୟ ।

ଏ ଦେହ ସ୍ନେହ ପରିହରି ।
ଏ ମନ ଲିଙ୍ଗଦେହ ଧରି ॥
ଅନ୍ୟଭୂତ[1] କର୍ମ ବ୍ୟାପାର ।
ଏ ମନ କରେ ଅଙ୍ଗୀକାର ॥
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ।
ଏସନ ଅନ୍ୟତ୍ର ଶରୀରେ ॥୬୦,୬୧
ଧରିଣ ସ୍ଥୂଳଦେହ ମନ ।
ମୁଁ କୁଳଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନ ॥
ଏ ପୁତ୍ର-ଦାରାଦି ମୋହର ।
ବୋଲିଣ କରେ ଅହଙ୍କାର ॥
ଏ ଅଭିମାନେ କର୍ମ କରେ ।
ସ୍ୱକର୍ମ ବଶେ ଦେହ ଧରେ ॥
କର୍ମ ନ ଥିଲେ ଜନ୍ମ ନାହିଁ ।
ତା ପୂର୍ବକର୍ମ ଭୋଗ କାହିଁ ॥
ଏ ମନ ଲିଙ୍ଗଦେହ ବେନି ।
ଭୋଗାର୍ଥେ ସ୍ଥୂଳଦେହ ଘେନି ॥୬୨
ଯାହା ତୁ ପୁଚ୍ଛିଲୁ ନୃପତି ।
ବିନଷ୍ଟ କର୍ମ ଉତପତ୍ତି ॥
ତା ଫେଡ଼ି କହିବାକ ତୋତେ ।
ସଂଶୟ ଫିଟିବ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ଭେଦେ ଦୁଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କର୍ମାଦି କରଇ ॥
ଏ ପୁଣ୍ୟ ପାପାଦି ବିଷୟ ।
କରନ୍ତି ଏ ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ॥
ଚିତ୍ତ ବିଷୟୁଁ କର୍ମ ଜାଣି ।
ନୋହିଲେ କେବା ପରିମାଣି ॥
ଏ ରୂପେ ଜାଣ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ।
ଦେଖାଏ ପୂର୍ବକର୍ମ ସିଦ୍ଧି ॥
କର୍ମ ନ ଥିଲେ ଭୋଗ କାହିଁ ।
ବିବେକି ବୁଝ ନରସାଇଁ ॥୬୩
ଏ ପ୍ରତିଲକ୍ଷ୍ୟେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ।
ତୋତେ କହିବା ନୃପବର ॥
ତୋ ଅନ୍ୟ ଦେହ ଥାଉ ଏବେ ।
ଏ ଦେହେ ବୁଝ ଅନୁଭବେ ॥
ଜାଗ୍ରତେ ଯେତେ ରୂପମାନ ।
ଏ ଦେହେ ଭାବିଥାଇ ମନ ॥

ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣେ ଯେ ବିଷୟ ।
ସ୍ୱପନ ଗତେ ସେ ଉଦୟ ॥
ଏ ଲିଙ୍ଗଦେହ ଧରି ମନ ।
ବିଷୟକର୍ମ କରେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଯେ କଥା ଅନୁଭବି ନାହିଁ ।
ସ୍ୱପନେ ଦେଖିବ ତା କାହିଁ ॥
ଏହାର ପୂର୍ବକର୍ମ ଦୋଷ ।
ଯାବତ ନୋହିଛି ବିନାଶ ॥
ତା ଅନ୍ୟଦେହେ ଭୋଗ କରେ ।
ସେ ଶୁଭାଶୁଭ ତା ବେଭାରେ ॥
ପୂର୍ବ ଅକର୍ମ ଦୋଷେ ଜୀବ ।
ଜନ୍ମି ଲଭଇ ମୃତ୍ୟୁଭାବ ॥
ଫଳାନୁସାରେ ଦେହ ପାଇ ।
ପୁଣ ସେ କର୍ମେ ପ୍ରବେଶଇ ॥
ଯାହା ଏ ଅନୁଭବି ନାହିଁ ।
ଏ ମନ ଛୁଇଁବ ତା କାହିଁ ॥୬୪,୬୫
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନ ।
ସକଳ କର୍ମେ ସାକ୍ଷୀ ମନ ॥
ମନଟି ସୁଖ-ଦୁଃଖଦାତା ।
ଏ ପାପ-ପୁଣ୍ୟର କରତା ॥
ମନହୁଁ କର୍ତ୍ତା ପର ନାହିଁ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣ ଅର୍ଥ ବହି ॥
ତା ପୂର୍ବ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମ ।
ସେ ଅନୁସାରେ ଲଭେ ଜନ୍ମ ॥
କେ ଦାତା କୃପଣ ଈଶ୍ୱର ।
ସାଧୁ ଦୁର୍ଜନ କେବା ସ୍ୱୈର ॥
ଏ ମନ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ।
ଭ୍ରମଇ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେହେ ଯାହା ।
ଯେ ରୂପେ ଦେଖି କରେ ସ୍ନେହା ॥
ତା ଅନାଗତ ଦେହେ ଦେଖେ ।
ଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେହୀ ପକ୍ଷେ ॥୬୬
ଯେ କଥା ଅନୁଭବି ନାହିଁ ।
ସ୍ୱପ୍ନରେ କେବେ ବା ଦିଶଇ ॥
ସମୁଦ୍ର ଗିରି ଶିଖେ ଯେହ୍ନେ ।
ପ୍ରତୀତ କରଇ ସେ ମନେ ॥

ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ଗ୍ରହମାନ ।
ଦିବସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦୁର୍ଘଟନ ॥
ଆପଣା ଶିରଚ୍ଛେଦ ହୋଇ ।
ଏ ବିପରୀତ ସେ ଦେଖଇ ॥
ମିଥ୍ୟାଭିଳାଷେ ଏହୁ ଭ୍ରମ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରେ ତାହା ମନ ॥
ଏ ସର୍ବ ନିଦ୍ରାଦୋଷେ ଜାଣେ ।
ଦେଶ କାଳ କ୍ରିୟା ପ୍ରମାଣେ ॥୬୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଷୟ ସକଳ ।
ମନରେ ହୋନ୍ତି ସବୁ ଠୁଳ ॥
ସେ ସର୍ବେ ହୋନ୍ତି ଯାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ।
ଏଣୁ ଏ ମନ ବିପରୀତେ ॥୬୮
ଯେ ମନ କୃଷ୍ଣପାଦ ମୂଳେ ।
ସତ୍ତ୍ୱ-ନିଷ୍ଠାରେ ଥାଇ ଭୋଳେ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ନୁହଇ ।
ସଂଯୋଗେ ପରିପ୍ରକାଶଇ ॥
ତଥାପି ବିଷୟ ପ୍ରବଳ ।
ମନକୁ କରଇ ଚଞ୍ଚଳ ॥
ଯେହ୍ନେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ରାହୁ ଗ୍ରାସେ ।
ତେସନ ଗୁଣେ ମନ ମିଶେ ॥୬୯
ଏ ଗୁଣ ସମୂହ ଅନାଦି ।
ଯାବତ ଅଛି ମନ ବୁଦ୍ଧି ॥
ତାବତ ଅହଙ୍କାର ବହେ ।
ଯେଣୁ ତ୍ରିଗୁଣ ଅଛି ଦେହେ ॥୭୦
ଏ ପ୍ରାଣ ମାର୍ଗର ସନ୍ତାପେ ।
ସ୍ୱପନ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଉପତାପେ ॥
ଏ ଗୁଣ ଜ୍ଞାନ ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରଜ୍ୱର କାଳେ ସହି ॥୭୧
ଏ ଗର୍ଭବାସେ ଥିଲା ଯେବେ ।
ବାଲ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ଅବା ଯେବେ ॥
ଏ ଲିଙ୍ଗ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ରହେ ।
କେବଳ ପ୍ରକାଶିତ ନୋହେ ॥
ଯେସନେ କୁହୁ ତିଥି[2] ପାଇ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ନ ଦିଶଇ ॥

୧. ଅନ୍ୟଭୂତ—ଅପର ଦେହ ବା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶରୀର । ୨. କୁହୁ ତିଥି—ଅମାବାସ୍ୟା ।

ସେରୂପେ ବାଲ୍ୟାଦି କାଳରେ ।
ଏ ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ନ କରେ ॥୭୨
ଗୁଣେ ବନ୍ଧନ ଲିଙ୍ଗଦେହ ।
କର୍ମରେ କରୁଥାଇ ସ୍ନେହ ॥
ଏ ଦେହ ଯେକାଳେ ନ ଥାଇ ।
ତେବେ ତା ଜନ୍ମ ଅବା କାହିଁ ॥
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ ଯେଣୁ ଅଛି ।
ତେଣୁ ଏ ଶରୀର ଧରିଛି ॥
ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର କରିଣ ।
ଭୋଗାଦି ବୁଝ ନୃପରାଣ ॥
ନାରଦ ବଚନ ଶୁଣିଣ ।
କହଇ ପ୍ରାଚୀ ନୃପରାଣ ॥୭୩

ରାଜା ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନିବର ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ।
ଜୀବର କି କି କହ ଗୁଣ ॥
ଯାହାକୁ ଜୀବ ବୋଲି କହ ।
ତାହାର କିବା ବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ॥
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ନୃପବର ।
ସ୍ୱରୂପ କହିବା ଜୀବର ॥
ଶବଦ ଆଦି ମାତ୍ରା ପଞ୍ଚ ।
ଅପରେ ତ୍ରିଗୁଣ ପ୍ରପଞ୍ଚ ॥
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଯେ ମନ ବୁଦ୍ଧି ସଙ୍ଗତେଣ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଲିଙ୍ଗଦେହ କହି ।
ଯାବତ ଚେତନା ଏ ବହି ॥
ତାବତ ଜୀବ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଯେଣୁ ଏ ଘେନେ ଦେହଗୁଣ ॥
ଦେହାଦି ଛାଡ଼େ ଘେନେ ଏହି ।
ଶୋକ ହରଷ ବେନି ବହି ॥୭୪,୭୫
ଯେହ୍ନେ ଜଳୌକା[1] ତୃଣେ ଥାନ୍ତି ।
ଏକ ଧରି ଆରେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
ସେରୂପେ ଏ ଲିଙ୍ଗ ଶରୀର ।
ଦେହ ସମ୍ଭବେ ବୁଝ ବୀର ॥୭୬
ଯାବତ ଅନ୍ୟ ଦେହ ନୋହେ ।
ତାବତ ଅଛି ପୂର୍ବ ଦେହେ ॥
ଏ ପୂର୍ବ କର୍ମ ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ତା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଯାବତ ଅଛି ମାୟା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ।
ତାବତ ଏ କର୍ମେ ସେ ବନ୍ଧ ॥୭୭
ଏ ଜୀବ ପଡ଼ି ମାୟାବନ୍ଧେ ।
କର୍ମ କରଇ ମୋହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ॥
ଏ ମାୟାବନ୍ଧ ଛାଡ଼େ ଯେବେ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଭଜେ ତେବେ ॥
ସକଳ ଘଟେ ଆତ୍ମା ରୂପେ ।
ଯେ ହରି ଛନ୍ତି ଦେହ କୂପେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ଯାହାର ତହୁଁ ଏ ଭିଆଣ ॥
ତା ପାଦେ ଭଜିଲେ ମୁକତି ।
ତା ବିନୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟଗତି ॥୭୮,୭୯

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

କହେ ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିବର ।
ସୁମନେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ॥
ଜୀବ ଆତ୍ମାର ଗତି ମାନ ।
ନାରଦମୁନି ପ୍ରଭେଦେଣ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ ବୁଝାଇ ।
ଏ ଲିଙ୍ଗ ଶରୀର ଭେଦାଇ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନୃପବର ।
ଉଠି ଯୋଡ଼ିଲା ବେନି କର ॥
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ କରି ଦଣ୍ଡବତ ।
ବୋଲେ ଆନନ୍ଦେ ହରଷିତ ॥
ଭୋ ମୁନିବର ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ମୋ ମୋହବନ୍ଧ କଲ ଦୂର ॥
ଏବେ ନିଷ୍କାମଭାବ ମୁହିଁ ।
କି ରୂପେ କରିବି ଗୋସାଇଁ ॥
ତୋ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଲେ ଗୋସାଇଁ ।
ମୋ ମନ ନ ରହିବ କାହିଁ ॥
ଏଥକୁ କହିବା କାରଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ସର୍ବ ଜାଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ତାର ବାକ୍ୟେ ତୋଷି ।
କହେ ନାରଦ ମହାରଷି ॥
ନିରତେ ସାଧୁ ସଙ୍ଗ ଯେବେ ।
ମନ ନିଶ୍ଚଳ ରହେ ତେବେ ॥
ଏ ବିନେ ଅନ୍ୟତ୍ର ରାଜନ ।
ନ ଦେଖି ମନ ସମାଧାନ ॥
ସେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ସେବା ଫଳେ ।
ତୋ ମନ ରହିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅପରେ ନାହିଁ ମୋକ୍ଷ ଆର ।
ନ ଦେଖି ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ତା ଶୁଣି ପଗ୍ରରେ ନୃପତି ।
କିରୂପେ ସାଧୁଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ॥
କହ ବିଧାନ ମୁନିବର ।
ଅଳପେ ସାଧି ମୋକ୍ଷଦ୍ୱାର ॥
ହସି ନାରଦ ମହାରଷି ।
ତା ବାକ୍ୟେ କହନ୍ତି ପ୍ରତୋଷି ॥
ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତେ ତୁ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ବସ ତୁ ହୃଦୟ ନିର୍ମଳେ ॥
ଯେ ଧର୍ମାଗ୍ରର ସାଧୁଜନ ।
ସେ ଧର୍ମ କର ତୁ ରାଜନ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖୁଁ ହରିରସ ।
ଶ୍ରବଣ ପୁଟେ କର ଗ୍ରାସ ॥
ସେ ନାମାମୃତ ପାନେ ମତ୍ତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜେ ଅବିରତ ॥
ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତୋଷ ସାଧୁଜନେ ।
ଯେଣୁ *ଦୟାଳୁ ନିଷ୍କିଞ୍ଚନେ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ସେବାକର୍ମ ଏହି ।
ଯେ କୃଷ୍ଣରସ ଆସ୍ୱାଦଇ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ମହୀପାଳ ।
କପିଳାଶ୍ରମେ ବେଗେ ଚଳ ॥
ସେ ମୁନିବର ଆଶ୍ରେ ତୋର ।
ଖଣ୍ଡିବ ଜନ୍ମବନ୍ଧ ଘୋର ॥
ତା ଶୁଣି ସତ୍ୱରେ ରାଜନ ।
ପୁତ୍ରକୁ ଡକାଇ ବହନ ॥
ରାଜ୍ୟ ପାଳନେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ।
ଦଣ୍ଡ ଛତ୍ରାଦି ସମର୍ପିଲା ॥

୧. ଜଳୌକା—ଜୋକ ।

ସେ ସର୍ବ ତେଜି ନୃପବର ।
ମୁନିଙ୍କି କହେ ଯୋଡ଼ିକର ॥
ଭୋ ମୁନି ଯେବେ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ ।
ମୋ ପତ୍ନୀ ପ୍ରବୋଧି ଆସଇ ॥
ରାଜ୍ୟ ବିଭବ ଦେଇ ତାକୁ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଯିବଇଁ ବନକୁ ॥
ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ତାର ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ମୁନିବର ॥
ତୁ ବଡ଼ ଜ୍ଞାନହୀନ ମୂର୍ଖ ।
ନ ଜାଣୁ ପରଲୋକ ଦୁଃଖ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ମୁନିବର ।
ଶ୍ୱାସ ଉପେକ୍ଷି ଚିନ୍ତାଭର ॥
ସେ ସ୍ତିରୀ ମୁଖାବଲୋକନ ।
କେ କାମୀ ତେଜିବ ଅଜ୍ଞାନ ॥
ଯହିଁ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରେ ଭ୍ରମ ଯାନ୍ତି ।
ତା ମୁଖୁଁ କେ ମୂଢ଼ ତରନ୍ତି ॥
ତୃଣାଦି ଯେହ୍ନେ ହୁତାଶନେ ।
ସ୍ମରଣେ ହୋନ୍ତି ଦହ୍ୟମାନେ ॥
ତେସନେ ସ୍ତିରୀସଙ୍ଗ ଦୋଷ ।
ଦେଖନ୍ତେ ଜ୍ଞାନ ହେବ ଧ୍ୱଂସ ॥

ଯେଣୁ ପ୍ରମଦା ନାମ ତାର ।
ତା ମୁଖେ ପଡ଼ି କେ ନିସ୍ତାର ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଅନୁରାଗେ ।
ତା କର ଧରି ମୁନି ବେଗେ ॥
ପଶ୍ଚିମ ଦ୍ୱାର ମାର୍ଗେ ନେଇ ।
ବାହାର କରି ବେଗେ ଦେଇ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ଲୋକେ ଗଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଛାମୁରେ ମିଳିଲେ ॥
ସେ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ନୃପବର ।
ମୁନିଙ୍କ ଭୟେ ଛନ୍ନାତୁର ॥
ପ୍ରବେଶ କପିଳ ଆଶ୍ରମେ ।
ଗମିଲା ପଥ ପଦଶ୍ରମେ ॥୮୦,୮୧
ସେ ମୁନିବର ପାଶେ ଯାଇ ।
ତପ ଆଚରି ଯୋଗ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତେ ମହାରାଜ ।
ଭଜିଲା ହରି ପାଦାମ୍ବୁଜ ॥
ମନ ପବନ ଦୃଢ଼େ ଧରି ।
ସର୍ବ କୁସଙ୍ଗ ପରିହରି ॥
ସେ ହରିଚରଣ ପ୍ରସନ୍ନେ ।
ଗମିଲା ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନେ ॥୮୨

ଶୁଣ ବିଦୁର ଜ୍ଞାନମୟେ ।
ନାରଦ ନୃପରେ ସଦୟେ ॥
ପରୋକ୍ଷବାଦେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
କହିଲେ ଦିବ୍ୟ କଥାମାନ ॥
ଯେ ଏହା ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି ।
ଅଥବା ବଦନେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ସେ ସର୍ବେ ହୋନ୍ତି ମୋକ୍ଷ ପର ।
କହିଲୁଁ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ସାର ॥
ଆତ୍ମା ବନ୍ଧନୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଏ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଗୃହବାସ ନୋହେ ॥
ପରୋକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ସାର ।
ତୋ ଆଗେ କହିଲୁଁ ବିଦୁର ॥
ଏବେ ଶ୍ରବଣେ କିବା ଇଚ୍ଛା ।
କହ ସଂଶୟ ତେଜି ବାଞ୍ଛା ॥୮୩-୮୫
ଏମନ୍ତ ମୁନି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଶିରେ ନିବେଶି ବେନି ପାଣି ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁର ଚରିତ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଏହୁ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ବିଦୁରମୈତ୍ରେୟ ସଂବାଦେ ପ୍ରାଚୀନବର୍ହିନାରଦସଂବାଦୋ ନାମ ଊନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ତିରିଶେ ଦଶ ପ୍ରଚେତସ । ହରିଙ୍କି କରି ତପେ ତୋଷ ॥
ବାର୍କ୍ଷୀ କନ୍ୟାକୁ ବିଭା ହେଲେ । ସାନନ୍ଦେ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲେ ॥

ତଦନ୍ତେ ପଚ୍ଚରେ ବିଦୁର ।
ଶୁଣ ମୈତ୍ରେୟ ମୁନିବର ॥(ଜ.)

ବିଦୁର ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ଯେ କହିଥିଲ ପୂର୍ବେ ।
ତପେ ପ୍ରଚେତା ଭାଇ ସର୍ବେ ॥
ସେମାନେ ରୁଦ୍ରଗୀତା ସ୍ତବେ ।
ହରି ଭଜିଲେ ଏକଭାବେ ॥

କହ ହେ ଦେବଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ।
ତାହାଙ୍କ ସିଦ୍ଧି ହେଲା କିସ ॥
ସେ ସର୍ବେ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ଦେଖିଲେ ଉମାଦେବୀକାନ୍ତ ॥
ସେ ତାଙ୍କୁ ରୁଦ୍ରଗୀତା ଦେଲେ ।
ସେ ତହିଁ ଯୋଗଶିକ୍ଷା କଲେ ॥
ହରିଙ୍କି ପାଇଲେ କେମନ୍ତେ ।
ଇହକାଳରେ କିବା ଅନ୍ତେ ॥

ଏକଥା କହ ମୁନିବର ।
ଶୁଣି ସଂଶୟ ଯାଉ ଦୂର ॥୧,୨

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ଶୁଣ ବିଦୁର ସୁଚେତନ ।
ତଦନ୍ତେ ଯେବଣ ବିଧାନ ॥
ସେ ପିତାବାକ୍ୟେ ହୋଇ ତୋଷ ।
ତପ ସାଧନେ ଭାଇ ଦଶ ॥

ବାଟେଣ ଭେଟିଲେ ଈଶାନ ।
ସେ ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ସେ ଦୀକ୍ଷା ପାଇ ଦଶ ଭାଇ ।
ସମୁଦ୍ରେ ପ୍ରବେଶିଲେ ଯାଇ ॥
ବୁଡ଼ିଣ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ।
ତପ ସାଧିଲେ ନିରାହାରେ ॥
ଅୟୁତ ସଂବତ୍ସର ଯାଏଁ ।
ତପ ସାଧିଲେ ଏକଠାଏଁ ॥
ତଦନ୍ତେ ଦେବ ନାରାୟଣ ।
ଦର୍ଶନ ଦେଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥୩,୪
ହରିଙ୍କ କାନ୍ତି ଶୋଭା କଳା ।
ତା ଦେଖି ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଗଲା ॥
ଖଗେନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠେ ଦିବ୍ୟଅଙ୍ଗେ ।
ଯେହ୍ନେ ଜୀମୂତ ମେରୁ ଶୃଙ୍ଗେ ॥
ପୀତବସନ ପରିଧାନେ ।
ଯେହ୍ନେ ତଡ଼ିତ ନବଘନେ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁଭୂଷଣ ।
ସୁଗ୍ରୀବେ ରତ୍ନମଣିଗଣ ॥
ରତ୍ନ ସମୂହେ ଶୁଦ୍ଧକାନ୍ତି ।
ସେ ଦିଗ ତିମିର ନାଶନ୍ତି ॥୫
ଶୋଭନେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ।
ଅଶେଷ-ଭୁବନ-ସୁନ୍ଦର ॥
ମକର କୁଣ୍ଡଳ ଶ୍ରବଣେ ।
ଖଚିତ ନାନା ମଣିଗଣେ ॥
କଞ୍ଜବଦନ[୧] ଶୋଭାକର ।
ଅନଙ୍ଗ କୋଟି ଦର୍ପହର ॥
ଶିରେ କିରୀଟ ଶୋଭମାନ ।
କାମ ନିନ୍ଦିତ ତନୁବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଅଷ୍ଟ ଆୟୁଧ କରେ ଛନ୍ତି ।
ସେବକେ ସେବନ କରନ୍ତି ॥
ଦେବସମୂହେ ମୁନିଜନେ ।
ସ୍ତୁବନ୍ତି ନିଗମ ବଚନେ ॥
ଖଗେନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷନାଦ ସ୍ୱର ।
ସୁର ମୁନୀନ୍ଦ୍ର ମନୋହର ॥
ଶୁଭଇ ସାମଗାନ ପ୍ରାୟେ ।
ଶୁଣି କିନ୍ନରଜନ ମୋହେ ॥୬

ପୀନ ଆୟତ ଅଷ୍ଟଭୁଜ ।
ସୁର ଅରିରି ନାଶେ ବୀଜ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ଶୋହେ ବନମାଳ୍ ।
ମଧୁ ଲୋଭିତ ଭୃଙ୍ଗକୁଳ ॥
ଭ୍ରମିଣ ଗୁଞ୍ଜରନ୍ତି ପାଶେ ।
ଲୋଭିତ ମକରନ୍ଦ ଆଶେ ॥
ଶୋଭନେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ।
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ନାହିଁ ପ୍ରତୁଲ୍ୟ ରୂପ ଶୋଭା ।
ଅଗ୍ରେ ହୋଇଲେ ଆସି ଉଭା ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଦଶଭାଇ ।
ନମିଲେ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ତାଙ୍କୁ ଦାମୋଦର ।
କହନ୍ତି ବଚନ ମଧୁର ॥୭

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହେ ନୃପତି ନନ୍ଦନ ।
ତୁମ୍ଭରେ ହୋଇଲୁ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ଯେଣୁ କଠୋର ତପ କଲ ।
ଏଣୁ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭ ଭଲ ॥
ହେ ପୁତ୍ରେ ବରମାଗ ଦେବା ।
ଯେଣୁ ଆମ୍ଭରେ କଲ ସେବା ॥
ଏକତ୍ୱ ଭାବେ ଦଶଭାଇ ।
କାହାର ଭେଦାଭେଦ ନାହିଁ ॥
ସମାନ ଧର୍ମ ସମଶୀଳ ।
ଏଣୁ ଆମ୍ଭକୁ ତୋଷ କଲ ॥୮
ତୁମ୍ଭର ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତି ଯଶ ।
ଶ୍ରବଣେ କଳୁଷ ବିନାଶ ॥
ଯେ ନର ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିଣ ।
ତୁମ୍ଭରେ କରିବ ସ୍ମରଣ ॥
ନୋହିବ ତାଙ୍କ ଭାଇ ଭେଦ ।
ସେମାନେ ନ ପାଇବେ ଖେଦ ॥
ସକଳ ଭୂତେ ସମଭାବ ।
ଖଣ୍ଡିବ ଦୁଃଖ ପରାଭବ ॥୯
ଯେ ନିତ୍ୟେ ପ୍ରଭାତ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।
ଏ ରୁଦ୍ରଗୀତା ସ୍ତବ କରେ ॥

ମୁଁ ତାରେ ଦେଇ କାମ୍ୟବର ।
ଶୋଭନ ହେବ ମତି ତାର ॥୧୦
ଯେଣୁ ଏ ତୁମ୍ଭେ ଦଶଭାଇ ।
ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ତପ ଆଚରିଲ ।
ଏଣୁ ଲଭିବ କୀର୍ତ୍ତି ଭଲ ॥
ବିମଳ ସୁଯଶ ତୁମ୍ଭର ।
ବିଖ୍ୟାତ ରହିବ ସଂସାର ॥୧୧
ତଦନ୍ତେ କିଛି କାଳ ଅନ୍ତେ ।
ଏ ତୁମ୍ଭ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭଗତେ ॥
ହୋଇବ ଏକଇ ତନୟ ।
ସେ ହେବ ବ୍ରହ୍ମଗୁଣମୟ ॥
ଯେ ପୁତ୍ର ଆତ୍ମବୀର୍ଯ୍ୟବଳେ ।
ପୂରିବ ଏ ଲୋକ ଶୟଳେ ॥୧୨
ଯେ କନ୍ୟା ବିଭା ହେବ ତୁମ୍ଭେ ।
କହିବା ତାର ଜନ୍ମ ଏବେ ॥
ଶୁଣ ହେ ନୃପତିନନ୍ଦନେ ।
ସେ କଣ୍ଡୁରଷି ତପୋବନେ ॥
ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଅନୁସରି ।
ଅଇଲା ଏକଇ ସୁନ୍ଦରୀ ॥
ପ୍ରମ୍ଳୋଗ୍ଚ ନାମ ଯେ ତାହାର ।
ଅପ୍ସରାଗଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାର ॥
ତାହାକୁ ଦେଖି ମୁନିବର ।
ଅନଙ୍ଗେ ହୋଇଲେ ଅସ୍ଥିର ॥
ଛାଡ଼ି ତପସ୍ୟା ଆଦି ଧ୍ୟାନ ।
ତା ରୂପେ ପାସୋରିଲେ ଜ୍ଞାନ ॥
ତା ଅନୁସଙ୍ଗେ ମୁନିବର ।
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମେ ସୁବିଗ୍ରହ ॥
ଏମନ୍ତେ କିଛି କାଳାନ୍ତରେ ।
ଅମୋଘ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତା ଉଦରେ ॥
ରହିଲା କାଳକର୍ମ ଫଳେ ।
ବିଧିସଂଯୋଗ କର୍ମବଳେ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ଏକ କନ୍ୟା ।
ହୋଇଲା ରୂପଗୁଣେ ଧନ୍ୟା ॥
ସେ କନ୍ୟା ବନେ ତେଜ୍ୟା କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲା ନିଜ ପୁରୀ ॥

୧. କଞ୍ଜବଦନ—ପଦ୍ମମୁଖ ।

ସେ ବନେ ଯେତେ ବୃକ୍ଷ ଥିଲେ ।
ସର୍ବେ କନ୍ୟାକୁ ଘେନିଗଲେ ॥୧୩
ସେ କନ୍ୟା କ୍ଷୁଧାର ବିକଳେ ।
ରୋଦନ କରେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ॥
ତାହାକୁ ଦେଖି ନିଶାକର ।
ଦୟା ବସିଲା ତା କଣ୍ଠର ॥
ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଳି ତାଙ୍କର ।
ତା ମୁଖେ ଦେଲେ ନିଶାକର ॥
ଚନ୍ଦ୍ରର କରେ ସୁଧା ଥିଲା ।
ତା ପାନେ କ୍ଷୁଧା ଦୂର ହେଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ସେ ବନେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ରହିଲା କର୍ମ ଅନୁସରି ॥୧୪
ସେ ଗୁଣବତୀ କନ୍ୟାସାର ।
ତା ଅନୁରୂପେ ତୁମ୍ଭେ ବର ॥
ଆମ୍ଭର ଭକ୍ତ ତୁମ୍ଭ ପିତା ।
ସୃଷ୍ଟି-ସର୍ଜନେ କରି ଚିନ୍ତା ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟି କର ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ॥
ଏଣୁ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ଦଶଭାଇ ।
ସେ କନ୍ୟା ବିଭା ହୁଅ ଯାଇ ॥୧୫
ସମାନଧର୍ମୀ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ଏ ମୋର ବାକ୍ୟେ ତୋଷମନେ ॥
ସେ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସୃଷ୍ଟି କର ।
ସେ ଯୋଗ୍ୟ ଅଟଇ ତୁମ୍ଭର ॥୧୬
ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଦେବମାନେ[୧] ।
ଜୀବିତେ ରହି ସୁକଲ୍ୟାଣେ ॥
ପୃଥିବୀ ସୁଖେ ଭୋଗ କର ।
ତ୍ରିବିଧତାପ ପରିହର ॥୧୭
ମୋ ପାଦେ କରିବ ଭକତି ।
ବୈକୁଣ୍ଠେ ଲଭିବ ବସତି ॥
ଏ କର୍ମବନ୍ଧ ବିନାଶିବ ।
ବିଷୟଭୋଗ ନ ଲାଗିବ ॥
ଭୋଗାନ୍ତେ ମୋକ୍ଷ ଦଶଭାଇ ।
ହେବ ସଂଶୟ ଏଥି ନାହିଁ ॥୧୮
ଏ ଗୃହଧର୍ମେ ବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ମୋତେ ସମର୍ପି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ଉଦାସୀଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ମୋର ଭକତି ହୃଦେ ଧାୟି ॥
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ସକଳଘଟେ ମୋ ପ୍ରକାଶ ॥
ଯେ ମୋର ଭକତି ଲଭନ୍ତି ।
ସେ ଆର କିଛି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତାଙ୍କୁ ନ ଲାଗେ ମାୟାମୋହ ।
ଛିଡ଼େ ଦୁର୍ଜୟ ବନ୍ଧ ସ୍ନେହ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଗୃହ ନ ଲାଗଇ ।
ମୋ ଭକ୍ତିବଳେ ନିସ୍ତରଇ ॥୧୯,୨୦

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ବିଦୁର ।
ଏମନ୍ତ କହନ୍ତେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅଞ୍ଜଳି କରି ଦଶଭାଇ ।
ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତି ବିନୋୟି ॥
ଶ୍ରୀମୁଖ ନିରେଖି ଗ୍ରହିଁଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ॥
ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଲା ରଜ ତମ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ସଂଶୟ ବିଭ୍ରମ ॥
ସଂଭ୍ରମେ ନ ପାରନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ।
ରୋମ ପୁଲକେ ଅଶ୍ରୁ ଦେହୀ ॥
ବୁଡ଼ିଣ ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ।
କହନ୍ତି ଗଦ୍‌ଗଦ ବାକ୍ୟରେ ॥
ଦେହ ଜୀବନ ପାସୋରିଲେ ।
ଚରଣ-ପଙ୍କଜେ ନମିଲେ ॥
ସ୍ତୁତି କରଣେ ଶକ୍ୟ ନୋହି ।
ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହୀ ॥
ପଡ଼ିଲେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟେ ପାଦେ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରେମଖେଦେ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ।
ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରେ ଅଶ୍ରୁଦକେ ॥୨୧

ପ୍ରଚେତସ ଊଚୁଃ

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ॥
ଉଦାର ଗୁଣ ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
ତୋ ନାମ ଦେବେ ଅଗୋଚର ॥
ତୁମର ବେଗ ବଳବନ୍ତ ।
ମନ ବଚନେ ନୋହେ ଅନ୍ତ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
କି ରୂପେ ଜାଣିବେ ତୋ ଗତି ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ସେ ପାଦେ ଆମ୍ଭ ନମସ୍କାର ॥୨୨
ତୁମ୍ଭେ ବିଶୁଦ୍ଧ ଶାନ୍ତିରୂପେ ।
ବସ ନିର୍ମଳ ମନ-କୂପେ ॥
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଏ ଭବୁଁ କର ପରିତ୍ରାଣ ॥
ଜଗତ ଉଦେ ସ୍ଥିତି ଲୟେ ।
ହୋଇ ଯେ ଅଛି ଗୁଣମୟେ ॥
ମାୟା ଗୁଣରୁ ରୂପ ଧରି ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନେ ଅଧିକାରୀ ॥୨୩
ନୋହିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ।
କେହି ନ ପାନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ନମୋ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାସୁଦେବ ।
ସକଳ ସାତ୍ୱତ ପ୍ରଭବ ॥୨୪
କମଳନାଭିଟି ଯାହାର ।
ନମଇଁ ଚରଣେ ତାହାର ॥
ନମସ୍ତେ କମଳମାଳିନେ ।
କମଳ ଚରଣ ଲୋଚନେ ॥୨୫
କମଳକିଞ୍ଜଳ୍କ[୨] ଯେସନ ।
ନିର୍ମଳ ବସନ ତେସନ ॥
ସେ ପୀତବାସଙ୍କୁ ନମଇଁ ।
ଚରଣେ ପରିମୁଣ୍ଡା ଯାଇଁ[୩] ॥
ସକଳଭୂତେ ଯାର ବାସ ।
ସେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ସୁପ୍ରକାଶ ॥୨୬
ସେ ରୂପ ଭାବି ପ୍ରଣମିଲୁ ।
ଯେଣୁଟି ଦର୍ଶନ ଲଭିଲୁ ॥
ଭୋ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ଭଗବାନ ।
ଏ ଦୟା କରିବ କେ ଆନ ॥
ଭୋ ନାଥ ଏ ରୂପ ଦେଖାଇ ।
ଦୁରିତ ଖଣ୍ଡିଲ ଗୋସାଇଁ ॥
ଏ ରୂପ ଯେ କରେ ଦର୍ଶନ ।
ସେ ଦୁଃଖେ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥୨୭

୧. ଦେବମାନେ—ଦେବତାଙ୍କ ବର୍ଷ ଗଣନା ଅନୁସାରେ । ୨. କମଳକିଞ୍ଜଳ୍କ—ପଦ୍ମକେଶର । ୩. ପରିମୁଣ୍ଡା ଯିବା—ନମସ୍କାର କରିବା ।

ଭୋ ନାଥ ମହିମା ତୋ ଯେତେ ।
ଦେଖିଲୁ ପ୍ରଭୁପଣ ତେତେ ॥
ବୁଝିଲୁ ତୁମ୍ଭେ ଦୟାସିନ୍ଧୁ ।
ଯେ ହୀନ-ଦୀନଜନ ବନ୍ଧୁ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଅତି ଦୀନହୀନ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲ ସୁମରଣ ॥୨୮
ଯେଉଁ ସ୍ମରଣେ ଆହେ ନାଥ ।
ସୁଶାନ୍ତି ଲଭି ସୁଖ ଜାତ ॥
ବୁଝିଲୁ ତୁମ୍ଭେ ଦୂରେ ନାହିଁ ।
ହୃଦୟପଦ୍ମେ ଗୁପ୍ତେ ଥାଅ ॥
ଏଣୁ ଭକତ ଚିତ୍ତ କଥା ।
ବୁଝିଣ ପାଅ ମନେ ବ୍ୟଥା ॥
ଯେଣୁ ତୋ ସର୍ବଘଟେ ବାସ ।
ଭକ୍ତ ଡାକିଲେ ଶୀଘ୍ର ଆସ ॥୨୯
ଭୋ ନାଥ ଜଗତ ଗୋସାଇଁ ।
ଏଥୁ ଅପର ବର ନାହିଁ ॥
ତୁ ଯେ ଜଗତ ଗୁରୁ ପତି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲୁ ତଡ଼ତି ॥
ଏ ବର କି ହେବ ଆମ୍ଭର ।
ଭୋ ନାଥ ତୁମ୍ଭେ କୃପା କର ॥
ତୁମ୍ଭ ବିଭୂତି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ଏଣୁ ଅନନ୍ତ ନାମ କହି ॥୩୦,୩୧
ପାରିଜାତକ ପୁଷ୍ପ ପାଇ ।
ସାରଙ୍ଗ[1] ଅନ୍ୟ କି ଲୋଡ଼ଇ ॥
ଲଭିଣ ତୋ ପାଦକମଳ ।
ଅନ୍ୟତ୍ର ବରେ କିବା ଫଳ ॥୩୨
ଭୋ ନାଥ ନିବେଦୁଁ ଛାମୁରେ ।
ଏ ଆଜ୍ଞା ହେବ କି ଆମ୍ଭରେ ॥
ଯାବତ ତୁମ୍ଭ ମାୟା ଘେନି ।
ଜନ୍ମ ଲଭିବୁ ଯେତେ ଯୋନି ॥
ସ୍ୱକର୍ମବଶେ ଦେହ ବହି ।
ଭୋଗ ନ କଲେ ନାଶ ନୋହି ॥
ନିଜସ୍ୱ କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜୁଥିବୁ ।
ତୋ ସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗତ ଲଭିବୁ ॥୩୩
ତୋ ଭକ୍ତସଙ୍ଗର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥

ସେ ସଙ୍ଗୁ ଯେବା ସୁଖ ହୋଇ ।
ସେ ସୁଖ ସ୍ୱର୍ଗେ ଅଛି କାହିଁ ॥
ଯହିଁ ମୁକତି ତୁଲ୍ୟ ନୋହେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖ ତୁଚ୍ଛ ରହେ ॥
ଆମ୍ଭେ ବୁଝିଲୁ ଅନୁଭବେ ।
ସାଧୁ-ସଙ୍ଗମେ ସୁଖ ଲଭେ ॥
ତା ତୁଲେ ନୋହେ ସ୍ୱର୍ଗ ମୋକ୍ଷ ।
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୋଗ ଅତି ତୁଚ୍ଛ ॥୩୪
ଯେଠାରେ ସାଧୁଏ ବସନ୍ତି ।
ସେ ନିତ୍ୟେ ହରି ଯଶ ଗାନ୍ତି ॥
ତୋ ଅବତାର ପୁଣ୍ୟ ଯଶ ।
ଯେ ଯଶେ କଳ୍ମଷ ବିନାଶ ॥
ଗାବନ୍ତି ତୋ ଗୁଣ ଚରିତ ।
ତୋ ଯଶ କର୍ମ ଅବିରତ ॥
ଯେ ତାହା ପିବେ ଶ୍ରୁତିଦ୍ୱାରେ ।
ଜ୍ଞାନେ ଅଜ୍ଞାନେ ପାପ ହରେ ॥
ତେବେ ବିଷୟ ଶାନ୍ତ ହୋଏ ।
ଜୀବେ ବଇରୀଭାବ ନୋହେ ॥୩୫
ଅହିଂସା ଧର୍ମ ହେଲେ ଜାତ ।
ତହୁଁ ଉଦ୍‌ବେଗ ନୋହେ ଚିତ୍ତ ॥
ଯେ ହରି ନ୍ୟାସୀଙ୍କର[2] ଗତି ।
ଯା ପାଦେ ଭକତେ ସେବନ୍ତି ॥
ସଙ୍ଗ ଉପେକ୍ଷି ସାଧୁଜନେ ।
ଏକାନ୍ତେ ଥାନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ଧ୍ୟାନେ ॥
ସେ ନିତ୍ୟେ ଭୂମି ପର୍ଯ୍ୟଟନ୍ତି ।
ଭ୍ରମିଣ ପ୍ରାଣୀ ନିସ୍ତାରନ୍ତି ॥
ତୀର୍ଥାଦି କରନ୍ତି ପବିତ୍ର ।
ଏମନ୍ତ ସାଧୁଙ୍କ ଚରିତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଯାହାଙ୍କୁ ।
ନିସ୍ତାର କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ॥୩୬,୩୭
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟସଖା ରୁଦ୍ର ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ଦୟାର ସମୁଦ୍ର ॥
ପାଇଲୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଯେଣୁ ।
ତେଣୁ ତରିଲୁଁ ଘୋର ବଣୁ ॥
ସେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଭାଗ୍ୟେ କରି ।
ତୋତେ ଦେଖିଲୁ ନରହରି ॥

ଏ ଭବ-ବ୍ୟାଧି ମହାଘୋର ।
ଚିକିତ୍ସା ନାହିଁ ଯେ ଏଥିର ॥
ଏଥକୁ ବୈଦ୍ୟ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ।
ଏଣୁ ଆଶ୍ରୟ କଲୁ ଆମ୍ଭେ ॥
ଯେଣୁ ତୋ ନାମ ଦୀନବନ୍ଧୁ ।
କରୁଣାକର କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଦୀନ ଅଜ୍ଞଜନ ।
ପଶିଲୁଁ ତୋ ପାଦେ ଶରଣ ॥୩୮
ଭୋ ନାଥ ଆମ୍ଭେ ଦଶଭାଇ ।
ବେଦ ପଢ଼ିଲୁଁ ଯେତେଠାଇଁ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଚରଣ ପୂଜିଲୁ ।
ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବା କଲୁ ॥
ଅହିଂସା ଧର୍ମ ବ୍ୟବହାରେ ।
ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ତୋଷିଲୁ ସଂସାରେ ॥
ତଦନ୍ତେ ପଶି ସିନ୍ଧୁନୀରେ ।
ତପସ୍ୟା କଲୁ ନିରାହାରେ ॥
ଯେତେକ କଷ୍ଟେ ତପ କଲୁ ।
ସେ ସର୍ବ ତୁମ୍ଭରେ ଅର୍ପିଲୁଁ ॥
ଗୁରୁସେବନ ଆଦି ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତୋଷେ ହେଉ ନିତ୍ୟେ ॥
ଆମ୍ଭର ବର ପ୍ରଭୁ ଏହି ।
ଆବର ବରେ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ॥୩୯,୪୦
ମନୁ ବିଧାତା ରୁଦ୍ର ଆଦି ।
ଅପରେ ଯେତେ ଶୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧି ॥
ତୁମ୍ଭ ମହିମା ଅନ୍ତ କେହି ।
ଏ ଦେଖି ନ ପାରିଲେ ଯହିଁ ॥
ସେ ତୁମ୍ଭ ରୂପ ଧ୍ୟାଉଥାନ୍ତି ।
ହୃଦୟ-କମଳେ ଭାବନ୍ତି ॥
ସେ ସର୍ବେ ଜ୍ଞାନର ସାଗର ।
ସ୍ତବନ କରନ୍ତି ତୁମ୍ଭର ॥
ଆମ୍ଭେ ବାଳକ ଜ୍ଞାନହୀନ ।
ବିଦ୍ୟାରେ ନୋହିଛୁ ପ୍ରବୀଣ ॥
ତଥାପି ଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ।
ମନ କଳ୍ପିଲା ସ୍ତୁତିଠାରେ ॥
ସେ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ତୁହି ।
ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪୧

୧. ସାରଙ୍ଗ—ଭ୍ରମର । ୨. ନ୍ୟାସୀ—କର୍ମଫଳ ତ୍ୟାଗୀ ।

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଶୁଦ୍ଧ ସମ ।
ପରମ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସତ୍ୟ ବାସୁଦେବ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଥିବ ॥
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ପ୍ରଣମିତ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରଖିବ ଅନନ୍ତ ॥୪୨

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ବିଦୁରେ ।
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଛାମୁରେ ॥
ସ୍ତୁତି ପଠନ୍ତେ ଦଶଭାଇ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସେ ସର୍ବେ ହରି ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ସନ୍ତୋଷ ନ ଭଜିଲେ କେହି ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ ସେ ଭାବନ୍ତି ।
ଏ ରୂପେ ହରି ଯେବେ ଥାନ୍ତି ॥
ସଦୃଷ୍ଟ ନୟନେ ଦେଖିବା ।
ନିରତେ ଚରଣେ ସେବିବା ॥
ଏରୂପେ ସେ ବାଞ୍ଛନ୍ତେ ମନ ।
ହରି ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୪୩
ସେ ଯେ ପ୍ରଚେତା ଭାଇ ଦଶ ।
ଆକୁଳେ ଗ୍ରହିଁ ଦଶଦିଶ ॥
ନ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ସେ ଦିଗେ କରି ନମସ୍କାର ॥
ବିଚ୍ଛେଦ ଶୋକେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ।
ସେ ଦୁଃଖସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ॥
ପଡ଼ିଲେ ମୃତ୍ୟୁତୁଲ୍ୟ ଜାଣି ।
ସେ ହରି ବିଚ୍ଛେଦେ ଧରଣୀ ॥
ଆତ୍ମାବିହୀନେ ଯେହ୍ନେ ଦେହୀ ।
ଶୂନ୍ୟ ପ୍ରକାଶେ ସର୍ବଠାଇଁ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦେହ ଭାବ ପାଇ ।
ଜଳୁ ଉଠିଲେ ଦଶଭାଇ ॥
ଧାରେ ଗ୍ରହାନ୍ତେ ଦଶଦିଗ ।
ଦ୍ରୁମେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଭୂମିଭାଗ ॥
ଆକାଶ ଘୋଟି ବେଢ଼ିଛନ୍ତି ।
ଦେଖିଣ ପ୍ରକୋପେ ଜଳନ୍ତି ॥୪୪

ସର୍ବେ ବିଗ୍ରହି ଏକମନେ ।
ବୃକ୍ଷ ନ ରଖିବା ଭୁବନେ ॥
ଅଗ୍ନି ପବନ ବେଗେ ଦୁଇ ।
ମୁଖରୁ ଜାତ କଲେ ସେହି ॥
ସେ ଅଗ୍ନି ପବନେ ବଢ଼ିଲା ।
ସକଳ ଦ୍ରୁମ ଭସ୍ମ କଲା ॥
ଅନଳ ଅନିଳ[1] ପ୍ରତାପେ ।
ଅତି ଉଷ୍ଣନେ ଧୂମ ବ୍ୟାପେ ॥୪୫
ତା ଦେଖି ବେଗେ ପିତାମହ ।
ଜାଣିଲେ ଗଲା ମହୀରୁହ[2] ॥
ସେ ନିଜ ଲୋକରୁ ଅଇଲେ ।
ସେ ଦ୍ରୁମ ବିନାଶୁଁ ରଖିଲେ ॥
କ୍ରୋଧ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରି ତାଙ୍କ ।
ପ୍ରବୋଧି କହିଲେ ଅନେକ ॥
ହେ ପ୍ରଚେତସଗଣେ ଶୁଣ ।
ବୃକ୍ଷେ ହୋଇଲେ ଅତି କ୍ଷୀଣ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଟ ସର୍ବେ ଜ୍ଞାନୀ ।
କିମ୍ପା କରୁଛ ସୃଷ୍ଟି ହାନି ॥
ଏବେ ଯେତେକ ବୃକ୍ଷ ଶେଷ ।
ରହନ୍ତୁ ଯାଇ ବନଦେଶ ॥୪୬
ବୃକ୍ଷଙ୍କୁ ଡାକି ପଦ୍ମଯୋନି ।
ବୋଇଲେ କନ୍ୟା ଆସ ଘେନି ॥
ଦଶଭାଇଙ୍କି କନ୍ୟା ଦେଇ ।
ନିର୍ଭୟେ ବନେ ରହ ଯାଇ ॥
ପାଦପେ ବିଧି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତାହାଙ୍କୁ କନ୍ୟା ଦେଲେ ଆଣି ॥୪୭
ସେ କନ୍ୟା ନାମ ଯେ ମାରିଷା ।
ପଦ୍ମଲୋଚନୀ ପିକଭାଷା ॥
ସୁଗ୍ମରୁ ତନୁ ଚନ୍ଦ୍ରାନନୀ ।
ଭୂରୁ ଅନଙ୍ଗଗ୍ରପ ଘେନି ॥
ଅପାଙ୍ଗେ ମୁନି ମନ ମୋହେ ।
ତା ରୂପେ ରତି ସମ ନୋହେ ॥
ସେ ସର୍ବଲକ୍ଷଣେ ସୁନ୍ଦର ।
ତା ତୁଲ୍ୟ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
ବିଧି ବୋଇଲେ ପ୍ରଚେତସ ।
ଏ କନ୍ୟା ବର ତୁମ୍ଭେ ଦଶ ॥

ଏମନ୍ତ ଧାତାର ବଚନେ ।
ସନ୍ତୋଷ ଭଜିଲେ ସେମାନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କନ୍ୟାକୁ ବରିଲେ ।
ବିଧାତା ନିଜପୁରେ ଗଲେ ॥
ତଦନ୍ତେ ସେ ଯେ ଦଶଭାଇ ।
ବସିଲେ ନୃପାସନେ ଯାଇ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ବାକ୍ୟେ ପ୍ରଚେତସ ।
ସୁଖେ ପାଳିଲେ ପ୍ରଜା ଦେଶ ॥
ଅନେକ ଦାନ ଯଜ୍ଞ କଲେ ।
ହରିଙ୍କି ସ୍ୱଧର୍ମେ ତୋଷିଲେ ॥
ତଦନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ବିଦୁର ।
ସେ କନ୍ୟା ଉଦରେ ତାଙ୍କର ॥
ଜନ୍ମିଲେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ଯେ ପୂର୍ବେ ବ୍ରହ୍ମାର ସନ୍ତତି ॥
ଗିରୀଶ ନିନ୍ଦା ପୂର୍ବେ ଯେଣୁ ।
ଗର୍ଭ ଯାତନା କଷ୍ଟ ତେଣୁ ॥
ସେ ପାପବୀଜ କୃଟେ ଥିଲା ।
କେବେହେଁ ମୋଚନ ନ ଗଲା ॥
ଗ୍ରକ୍ଷୁଷ ମନ୍ୱନ୍ତର ଅନ୍ତେ ।
ପୂର୍ବ ଶରୀର ଲୋପ ଯାନ୍ତେ ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ଜନମ ଲଭିଲେ ।
ଏବେ ଯେ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟି କଲେ ॥୪୮,୪୯
ଜନ୍ମିଲା ମାତ୍ରକେ କୁମର ।
ତା ତେଜ ହେଲାକ ଅପାର ॥
ତେଜସ୍ୱୀମାନେ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ତା ତେଜେ ସର୍ବେଲୀନ ହେଲେ ॥
ସେ ସର୍ବ କର୍ମେ ଦକ୍ଷ ଯହୁଁ ।
ତା ନାମ ଦକ୍ଷ ହେଲା ତହୁଁ ॥୫୦
ବିବିଧ ପ୍ରଜା ପ୍ରଜାପତି ।
ସୃଷ୍ଟି ସେ କଲା ମହାମତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଜାରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ନିଯୋଗ କଲେ ବେଦସାଇଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଦକ୍ଷର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥୫୧
ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

୧. ଅନିଳ—ବାୟୁ । ୨. ମହୀରୁହ—ବୃକ୍ଷ ।

ତିରିଶ ଅଧ୍ୟା ଏହୁ ବାଣୀ ।
ମୈତ୍ରେୟ ବିଦୁରେ ବଖାଣି ॥
ଏହା ଶ୍ରବଣେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ହୋଇବ ଗୃହଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଦୂର ॥
ଏ ଶୁକ-ପରୀକ୍ଷ ସଂବାଦ ।
ହରଇ ଅଶେଷ ଆପଦ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରଚେତସଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁତ୍ର ନିବେଶି ସିଂହାସନେ । ପ୍ରଚେତା ନାରଦ ବଚନେ ॥
ମୁକ୍ତି ଲଭିଲେ ଅବଶେଷେ । ଏହି ଚରିତ ଏକତ୍ରିଂଶେ ॥

ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ବିଦୁର ।
ପ୍ରଚେତା ବୈରାଗ୍ୟ ବିସ୍ତର ॥(ଜ.)

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ସେ ଦଶଭାଇ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନୀ ।
ହରିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପରିମାଣି ॥
ରାଜ ବିଭୂତି ପହୀ ତୁଲେ ।
ପୁତ୍ରେ ସମର୍ପି ବନେ ଗଲେ ॥ ୧
ପଶ୍ଚିମ ଜଳଧି ତଟରେ ।
ରହିଲେ ସିଦ୍ଧ ଆଶ୍ରମରେ ॥
ଜାଜଳି ନାମେ ଦ୍ୱିଜବର ।
ଯହିଁ ହୋଇଲେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ॥
ତହିଁ ସେମାନେ ତପ କରି ।
ପୂଜିଲେ ବ୍ରହ୍ମସତ୍ରେ ହରି ॥ ୨
ଏ କର୍ଣ୍ଣ ବଚନ ଲୋଚନ ।
ସଂଯମ କଲେ ପ୍ରାଣ ମନ ॥
ଆସନ ଆଦି ଦୃଢ଼ କଲେ ।
ସୁଶାନ୍ତ ବିଗ୍ରହ ହୋଇଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ବିଦୁର ।
ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ଠାରେ ଆସି ।
ସେମାନେ ଛନ୍ତି ତପେ ବସି ॥ ୩
ଦେଖି ନାରଦ ମୁନିବର ।
ସେମାନେ ଉଠିଲେ ସତ୍ୱର ॥
ବେଗେ ଆସନ ଆଣି ଦେଲେ ।
ଚରଣଯୁଗ ପ୍ରକ୍ଷାଳିଲେ ॥

ଆସନେ ବସାଇଲେ ନେଇ ।
ପୂଜିଲେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଦି ଦେଇ ॥
ସୁଖେ ବସିଲେ ମୁନିବର ।
ସେମାନେ ଅଗ୍ରେ ଯୋଡ଼ି କର ॥ ୪
ବସିଣ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ବିନୟେ ।
ଭୋ ମୁନି ଆଗତ ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ॥
ଆମ୍ଭେ କି ଭାଗ୍ୟ କରିଥିଲୁଁ ।
ଏ ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ଲଭିଲୁଁ ॥
ଭୋ ମୁନି ଏ ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରମଣ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନ ଉଦ୍ଧାରଣ ॥
ନିର୍ଭୟ ହେତୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ମୁନିବର ॥
ଯେସନେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ।
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ସୁଖମୟ ॥
ତେସନେ ତୁମ୍ଭ ଦରଶନ ।
ଖଣ୍ଡଇ ତ୍ରିତାପ ଅଜ୍ଞାନ ॥
ଭୋ ମୁନି ମନଖେଦ ଯେତେ ।
କହିବୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥ ୫
ପୂର୍ବେ ଯେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
କହି ଯେ ଥିଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଗୃହଧର୍ମେ ପଡ଼ି ।
ସେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ଦେଲୁ ଛାଡ଼ି ॥ ୬
ଭୋ ମୁନି କର ଅନୁଗ୍ରହ ।
ସେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଏବେ କହ ॥
ଏ ଭବ ସାଗର ଦୁସ୍ତର ।
ସେ ଜ୍ଞାନେ ହୋଇବୁଁ ନିସ୍ତାର ॥ ୭

ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ଭାରତ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲନ୍ତେ ପ୍ରଚେତ ॥
ଶୁଣି ନାରଦ ତପୋଧନ ।
ଉତ୍ତମଶ୍ଲୋକେ[୧] କଲେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତେ ମୁନିବର ।
ରୋମପୁଲକେ କଳେବର ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ।
ଦେହ ଜୀବନ ପାସୋରିଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାଇ ଦିବ୍ୟବୁଦ୍ଧି ।
ତାହାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ପ୍ରବୋଧି ॥ ୮

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ନୃପତି ଧର୍ମଶୀଳ ।
ଯେ କର୍ମେ ହୋଇବ କୁଶଳ ॥
କହିବା ତହିଁର ବିଧାନ ।
ଯହିଁରେ ହେବ ତୁମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ କର୍ମ ସେହି ।
ହରିଙ୍କ ସେବା ହୋଏ ଯହିଁ ॥
ହରି ଭଜନ ଯେବେ ନାହିଁ ।
ଏଥୁ ଅଭାଗ୍ୟ ପରେ କାହିଁ ॥
ଯେ ତିନି ବେଦ କର୍ମ କହେ ।
ସେ କର୍ମେ ପ୍ରାଣୀ ମୋକ୍ଷ ନୋହେ ॥
ଭବୁଁ ତରିବ ସେ ବା କାହିଁ ।
ଯାବତ ହରି ନ ଭଜଇ ॥
ଯେ ଦେବ-ଆୟୁଷେ[୨] ଜୀବନ୍ତି ।
ହରି ନ ଭଜି ନ ତରନ୍ତି ॥ ୯,୧୦

୧. ଉତ୍ତମଶ୍ଲୋକେ—ଭଗବାନଙ୍କୁ । ୨. ଦେବ-ଆୟୁଷେ—ଦେବଗଣଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଦୀର୍ଘ ଆୟୁ ପାଇ ।

ଯେଣୁ ସେ ବିଷୟେ ପ୍ରମତ୍ତ ।
ନ ଦେଲା କୃଷ୍ଣପାଦେ ଚିତ୍ତ ॥
ସୁସାଧ୍ୟ କଲେ ବିଦ୍ୟାମାନ ।
ଅପରେ ଯେତେ ତପ ଦାନ ॥
ଏ ସର୍ବ ତାର ଅକାରଣ ।
ଯେବେ ନ ଭଜେ ନାରାୟଣ ॥
ଯେତେକ କବିତ୍ୱ ବଚନ ।
ବ୍ୟର୍ଥ କି କାର୍ଯ୍ୟେ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ବିଫଳ ବୁଦ୍ଧି ହେଲା ତାର ।
ନ କଲା ଯେ କୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଳ ତେଜ ଘେନି ।
ଏଣୁ କି ଭବୁଁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥୧୧
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ସାଂଖ୍ୟ ଆଦି ।
ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ ବେଦବାଦୀ ॥
ଏ ସର୍ବ ଜୀବ ନ ତାରନ୍ତି ।
ଭୋଗାଦି ଫଳ ବାଞ୍ଛା ଦ୍ୟନ୍ତି ॥୧୨
ଅପରେ ଯେତେ ଶ୍ରେୟକର୍ମ ।
ଇହ ସଂସାରେ ଲୋକଧର୍ମ ॥
ଏ ସର୍ବ କାଳେ ନ ଘଟନ୍ତି ।
ଯେବେ ହରିଙ୍କି ନ ଭଜନ୍ତି ॥
ଏ ଯେତେ କର୍ମ ଶ୍ରେୟବିଧି ।
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ॥
ସେ ସର୍ବ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ହରି ।
ଯେ ଭଲମନ୍ଦେ ଅଧିକାରୀ ॥
କର୍ମାନୁସାରେ ଦେହେ ରହି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କର୍ମଭୋଗ ଦେଇ ॥
ତେଣୁ ସେ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତେ ।
ସକଳ ପ୍ରିୟ ସେ ଏମନ୍ତେ ॥
ଯେବେ ହରିଙ୍କି ସେବା କରି ।
ଆତ୍ମାକୁ ଉଦ୍ଧାରନ୍ତି ହରି ॥୧୩
ଯେସନେ ତରୁଙ୍କର ମୂଳେ ।
ସେଚନ କଲେ ନେଇ ଜଳେ ॥
ତାହାର ଭୁଜ ସ୍କନ୍ଧ ଶାଖା ।
ସର୍ବେ ସନ୍ତୋଷ ମୂଳେ ଏକା ॥
ପ୍ରାଣକୁ ଉପହାର ଦେଲେ ।
ସନ୍ତୋଷ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ ॥

ଏମନ୍ତେ ହରିଙ୍କର ସେବା ।
କଲେ ସନ୍ତୋଷ ସର୍ବ ଦେବା ॥୧୪
ହରି ସେ ସର୍ବ ଆତ୍ମା ମୂଳେ ।
ଯେତେ ପ୍ରପଞ୍ଚ ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ଥୂଳେ ॥
ଯେସନେ ରବିଠାରୁ ଜଳ ।
ପ୍ରଭବି ପ୍ରକାଶେ ଶୟଳ ॥
କାଳେ ସେ ରବି ତେଜେ ପୁଣି ।
ପ୍ରବେଶ ହୋନ୍ତି ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ରୂପେ ଏ ଗୁଣ ପ୍ରବାହ ।
ଏ ଚରାଚର ଭୂତ ଦେହ ॥
ଏ ସର୍ବେ ହରିରୁ କ୍ଷରନ୍ତି ।
କାଳେ ସେ ତହିଁ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ॥୧୫
ଜଗତ ହରିଙ୍କ କିରଣ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଭାଟି ଯେସନ ॥
ତା ତହିଁ ସର୍ବ ଶକ୍ତି ଥାନ୍ତି ।
ଯେବେ ସେ ଜାଗ୍ରତ ଲଭନ୍ତି ॥
ତେବେ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରିୟା ଜ୍ଞାନ ।
ହୁଅଇ ଭେଦ ଭ୍ରମମାନ ॥୧୬
ଯେହ୍ନେ ଆକାଶେ ଘନପନ୍ତି ।
ତମ ବିଜୁଳି ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
ତେମନ୍ତେ ପରମ ବ୍ରହ୍ମରେ ।
ସକଳ ଶକ୍ତି ଏ କ୍ରମରେ ॥
ହୁଅନ୍ତି ନୁହନ୍ତି ସେ କାଳେ ।
ସର୍ବ ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣଜାଳେ ॥୧୭
ସେ ଆତ୍ମା ଅଶେଷ ଦେହୀଙ୍କ ।
ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନ ସେ ଏକ ॥
କାଳ ହିଁ ତାହାଙ୍କୁଟି କହି ।
ଗୁଣପ୍ରବାହ ହେତୁ ସେହି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଭଜ ଏକଭାବେ ।
ସଂସାରୁ ନିସ୍ତରିବ ଯେବେ ॥୧୮
ସକଳ ଭୂତେ ଦୟା କର ।
ଯହିଁ ତହିଁରେ ତୋଷ ଧର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବର୍ଗ ବିନାଶିଲେ ।
ହରିଙ୍କି ପାଇବ ଭଜିଲେ ॥୧୯
ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯେବେ ମନ ।
ବିନାଶ ହୋଏ ଚେଷ୍ଟାମାନ ॥

ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତି ଯେବେ ଚିତ୍ତେ ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ହୃଦ ଅବିରତେ ॥
ତହିଁ ବସନ୍ତି ଭଗବାନ ।
ନ ଯାନ୍ତି ତହୁଁ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନ ॥୨୦
ଏ ବିନେ ଯେ ଆନ କୁଯୋଗୀ ।
ବିଷୟସୁଖେ ନିତ୍ୟ ଭୋଗୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ପୂଜା ନ ଘେନନ୍ତି ।
ଯେଣୁ ସେ ରସକୁ ଜାଣନ୍ତି ॥
ବିଦ୍ୟାଦି ମଦେ ଯେଉଁ ଜନେ ।
ରହନ୍ତି ଅହଂକାର ମନେ ॥
ଯେ ସାଧୁ ଅକିଞ୍ଚନ ଦେଖି ।
ହତଆଦରେ ଦୂରେ ପେକ୍ଷି ॥
ଧନ ବିନାଶ ହେତୁ କରି ।
ଯେ ସାଧୁସେବା ପରିହରି ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଢ଼ ସେ ପାମର ।
ଧନରେ ଅତି ସ୍ନେହ ତାର ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଯେ ଅଟନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଧର୍ମ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତାଙ୍କୁ ବିମୁଖ ନରହରି ।
ସାଧୁ ଦୂଷଣ ହେତୁ କରି ॥
ଏଣୁ ସେ ସଙ୍ଗ ପ୍ରତେଜନ୍ତି ।
ସୁସାଧୁ ସଙ୍ଗତେ ବସନ୍ତି ॥
ସେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବଭାବେ ।
ବଶ ନୁହନ୍ତି ଧନଲୋଭେ ॥
ନିଜ ଭକତ ବଶ ହରି ।
ଭକ୍ତ ତାକକୁ ଅନୁସରି ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତାହାର ।
ସେ ପାଦେ ନ ଭଜେ ପାମର ॥
ଦାରା ତନୟ ମୋହେ ଜଡ଼ି ।
ଦୁଃଖ ଗହନେ ସୁଖ ଲୋଡ଼ି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବେ ଦମ୍ଭେ ଥାନ୍ତି ।
ଯେ ଅନ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ॥
ଯେ ହରି ଛାଡ଼ି ସେବେ ଆନ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଭକତ ଅଧୀନ ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମ ଛାଡ଼ି ଯେହି ।
ଅନ୍ୟ ଭଜନେ ମନ ଦେଇ ॥

ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ମୂଢ଼ମତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭବୁ ନ ତରନ୍ତି ॥୨୨

ମୈତ୍ରେୟ ଉବାଚ

ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ବିଦୁର ।
ଏମନ୍ତେ ଦେବ ମୁନିବର ॥
ସେ ପ୍ରଚେତସ ତପ ଠାବେ ।
ଏ ଜ୍ଞାନ କହିଲେ ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଅପରେ ହରି ଗୁଣମାନ ।
କହି ତୋଷିଲେ ତାଙ୍କ ମନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଗଲେ ।
ସେ ସର୍ବେ ସନ୍ତୋଷେ ରହିଲେ ॥୨୩
ଶୁଣ ବିଦୁର ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ।
ନାରଦ ମୁଖରୁ ନିର୍ଗତ ॥
ହରିଙ୍କ ନାମ ଯଶ ଗୁଣ ।
ଯେବା ଭାବନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ସେ ସର୍ବେ କାମାର୍ଥ ଲଭନ୍ତି ।
ଇତ୍ୟାଦି[୧] ପାପ ବିନାଶନ୍ତି ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନୃପଗଣେ ।
ହରି ଭଜିଲେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଅନ୍ତେ ସେ ହରିଙ୍କି ଲଭିଲେ ।
ନାରଦ ହେତୁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥୨୪
ଏ ଘେନି ସତସଙ୍ଗ ପ୍ରାଣୀ ।
ଆଦରି ଲଭେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଏ ବିନେ ନାହିଁ ସଦଗତି ।
ଶୁଣ ବିଦୁର ଗୁହ୍ୟ ଅତି ॥
ସୁସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତ ଧର ।
ଏ ମାୟା ସ୍ନେହ ଦୂର କର ॥
ଯେତେ ସଂଶୟ ହୃଦଗତ ।
ପଗ୍ଚରିଥିଲୁ ଯେ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ସାର ଉଦ୍ଧରି ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।
କହିଲୁଁ ଶିରୀ ଭାଗବତେ ॥
ନାରଦ-ପ୍ରଚେତା ସଂବାଦ ।
ଶ୍ରୀହରି ଯଶ ଗୁଣ ବାଦ ॥
ମୁଁ ଫେଡ଼ି କହିଲଇଁ ତାହା ।
ସଂଶୟ କରିଥିଲୁ ଯାହା ॥୨୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ॥
ମୈତ୍ରେୟ ଯେତେକ କହିଲେ ।
ବିଦୁର ବିନୟେ ଶୁଣିଲେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ରୋମ ପୁଲକିତ ।
ଭାବ ଗଦ୍‌ଗଦେ ଅଶ୍ରୁପାତ ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ।
ଦେହ ଜୀବନ ପାସୋରିଲେ ॥
ଧରିଣ ମୁନିଙ୍କ ଚରଣ ।
ଭୋ ମୁନି କଲ ଉଦ୍ଧାରଣ ॥୨୮*
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସନ୍ନେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ପାଇ ଛାଡ଼ିଲା ମୋହମାନ ॥
ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନସାର ।
ଦେଖାଇ ଦେଲ ତମ ପାର ॥
ଏମନ୍ତ ଜ୍ଞାନୀ ଯେବେ ହୋଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ହରିଙ୍କି ଲଭଇ ॥
ମୁଁ ଏବେ ହେଲି ମୋକ୍ଷପାର ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସନ୍ନେ ମୁନିବର ॥
ଭୋ ମୁନି ଆଜ୍ଞା ଦେବ ଯେବେ ।
ନିଜ ସଦନେ ଯିବି ତେବେ ॥୨୯
ଏମନ୍ତ କହିଣ ଆନନ୍ଦେ ।
ନମିଲା ମୁନିଙ୍କର ପାଦେ ॥
ସେ ତାଙ୍କୁ ତୋଷେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଆସନେ ରହିଲେ ॥
ହସ୍ତିନା ଗମିଲେ ବିଦୁର ।
ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ସହୋଦର ॥
ଛାଡ଼ି ସକଳ ମାୟା ମୋହେ ।
ଗମିଲା ମାତ୍ର ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହେ ॥୩୦
ଶୁଣ ରାଜନ ଦଣ୍ଡଧର ।
ସେ ଯେ ପ୍ରାଚୀନ ନୃପବର ॥
ତାହାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଯଶ କୀର୍ତ୍ତି ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ଶୁଣେ ଦୃଢ଼ମତି ॥
ତା ଯଶ ଆୟୁଷ ବଢ଼ଇ ।
ବିପୁଳ ଭୋଗ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ଅଷ୍ଟ-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ ତୋଷେ ।
ସୁକୀର୍ତ୍ତି ରହେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶେ ॥
ଦେହାନ୍ତେ ଗତି ହୁଏ ତାର ।
ସେ ପ୍ରଭୁ କରନ୍ତି ନିସ୍ତାର ॥୩୧
ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଏ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞାରୁ ଉକତ ॥
ଗୁପତେ ବହୁକାଳ ଥିଲା ।
ହରି ଆଜ୍ଞାରୁ ଉଦେ ହେଲା ॥
ହରି ହରି ଭାବନା କରୁଁ ।
ସଂଶୟ ଛାଡ଼ିଲା ମନରୁ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଅନନ୍ତ ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଅମୃତ ଚରିତ ଏ ବାଣୀ ।
ଶ୍ରବଣେ ନିସ୍ତରିବେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ହୋଇବ ଭବବନ୍ଧ ନାଶ ।
ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ରସ ॥
ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧ ହେଲା ଶେଷ ।
ହୃଦରେ ଚିନ୍ତ ହୃଷୀକେଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରଚେତସୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

୧. ଇତ୍ୟାଦି—ନାନାପ୍ରକାର ।

* ୨୬ ଓ ୨୭ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ବଂଶାବଳୀ—୧ (ମନୁବଂଶ)

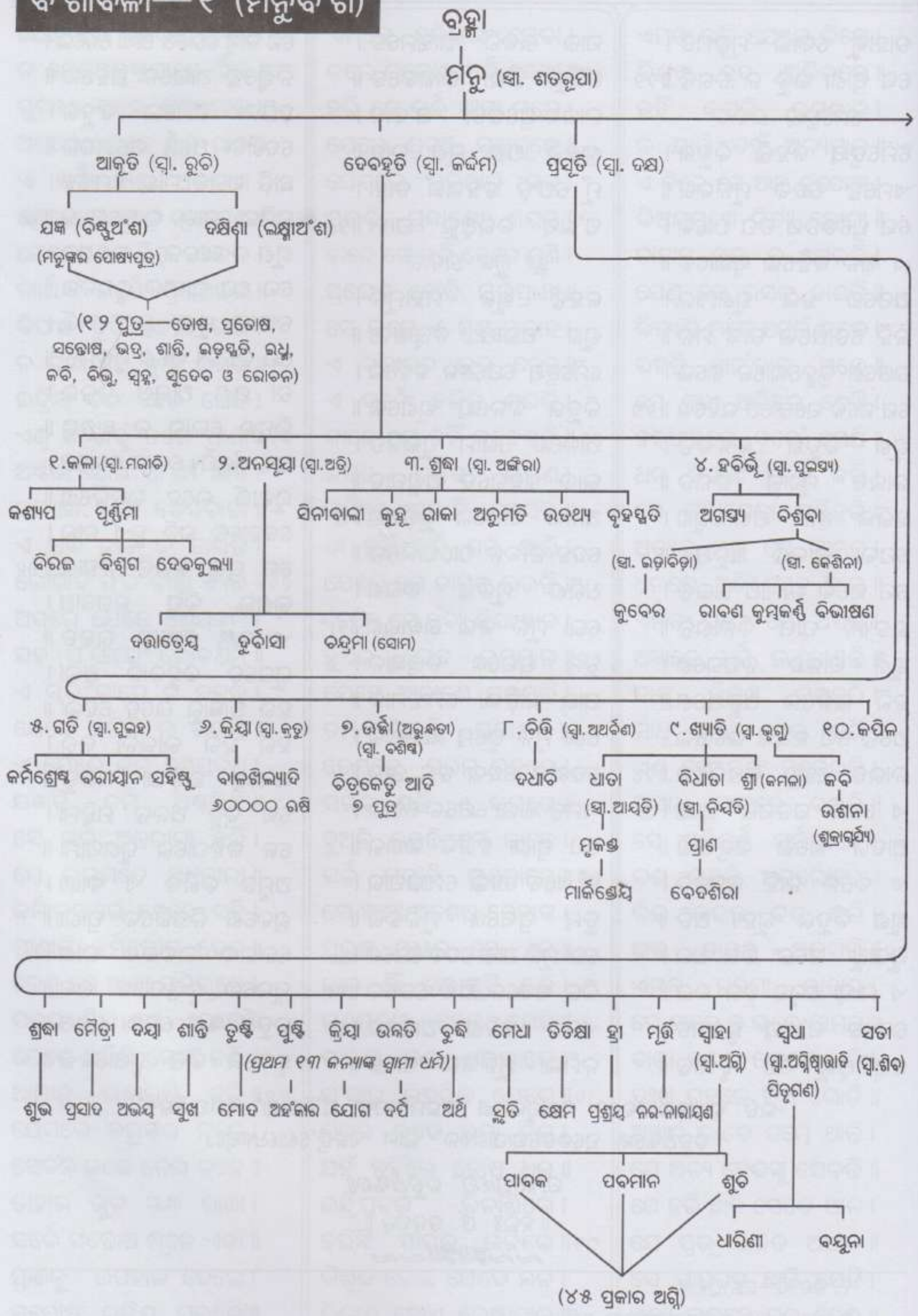
ବ୍ରହ୍ମା
ମନୁ (ସ୍ତ୍ରୀ. ଶତରୂପା)
ଆକୂତି (ସ୍ୱା. ରୁଚି)
ଦେବହୂତି (ସ୍ୱା. କର୍ଦ୍ଦମ)
ପ୍ରସୂତି (ସ୍ୱା. ଦକ୍ଷ)
ଯଜ୍ଞ (ବିଷ୍ଣୁଅଂଶ)
(ମନୁଙ୍କର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର)
ଦକ୍ଷିଣା (ଲକ୍ଷ୍ମୀଅଂଶ)
(୧୨ ପୁତ୍ର—ତୋଷ, ପ୍ରତୋଷ, ସନ୍ତୋଷ, ଭଦ୍ର, ଶାନ୍ତି, ଇଡ଼ସ୍ପତି, ଇଧ୍ମ, କବି, ବିଭୁ, ସ୍ୱହ୍ନ, ସୁଦେବ ଓ ରୋଚନ)
୧.କଳା (ସ୍ୱା.ମରୀଚି)
୨.ଅନସୂୟା (ସ୍ୱା.ଅତ୍ରି)
୩. ଶ୍ରଦ୍ଧା (ସ୍ୱା. ଅଙ୍ଗିରା)
୪. ହବିର୍ଭୂ (ସ୍ୱା. ପୁଲସ୍ତ୍ୟ)
କଶ୍ୟପ
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
ବିରଜ
ବିଶ୍ୱଗ
ଦେବକୁଲ୍ୟା
ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ
ଦୁର୍ବାସା
ଚନ୍ଦ୍ରମା (ସୋମ)
ସିନୀବାଲୀ
କୁହୂ
ରାକା
ଅନୁମତି
ଉତଥ୍ୟ
ବୃହସ୍ପତି
ଅଗସ୍ତ୍ୟ
ବିଶ୍ରବା
(ସ୍ତ୍ରୀ. ଇଡ଼ାବିଡ଼ା)
(ସ୍ତ୍ରୀ. କେଶିନୀ)
କୁବେର
ରାବଣ
କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ
ବିଭୀଷଣ
୫. ଗତି (ସ୍ୱା.ପୁଲହ)
୬.କ୍ରିୟା (ସ୍ୱା.କ୍ରତୁ)
୭.ଉର୍ଜ୍ଜା (ଅରୁନ୍ଧତୀ)
(ସ୍ୱା. ବଶିଷ୍ଠ)
୮. ଚିତ୍ତି (ସ୍ୱା.ଅଥର୍ବଣ)
୯. ଖ୍ୟାତି (ସ୍ୱା.ଭୃଗୁ)
୧୦.କପିଳ
କର୍ମଶ୍ରେଷ୍ଠ
ବରୀୟାନ
ସହିଷ୍ଣୁ
ବାଳଖିଲ୍ୟାଦି
୬୦୦୦୦ ଋଷି
ଚିତ୍ରକେତୁ ଆଦି
୭ ପୁତ୍ର
ଦଧୀଚି
ଧାତା
(ସ୍ତ୍ରୀ.ଆୟତି)
ବିଧାତା
(ସ୍ତ୍ରୀ.ନିୟତି)
ଶ୍ରୀ (କମଳା)
କବି
ଉଶନା
(ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ)
ମୃକଣ୍ଡ
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ
ପ୍ରାଣ
ବେଦଶିରା
ଶ୍ରଦ୍ଧା
ମୈତ୍ରୀ
ଦୟା
ଶାନ୍ତି
ତୁଷ୍ଟି
ପୁଷ୍ଟି
କ୍ରିୟା
ଉନ୍ନତି
ବୁଦ୍ଧି
ମେଧା
ତିତିକ୍ଷା
ହ୍ରୀ
ମୂର୍ତ୍ତି
ସ୍ୱାହା
(ସ୍ୱା.ଅଗ୍ନି)
ସ୍ୱଧା
(ସ୍ୱା.ଅଗ୍ନିଷ୍ୱାତ୍ତାଦି ପିତୃଗଣ)
ସତୀ
(ସ୍ୱା.ଶିବ)
(ପ୍ରଥମ ୧୩ କନ୍ୟାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଧର୍ମ)
ଶୁଭ
ପ୍ରସାଦ
ଅଭୟ
ସୁଖ
ମୋଦ
ଅହଂକାର
ଯୋଗ
ଦର୍ପ
ଅର୍ଥ
ସ୍ମୃତି
କ୍ଷେମ
ପ୍ରଶ୍ରୟ
ନର-ନାରାୟଣ
ପାବକ
ପବମାନ
ଶୁଚି
(୪୫ ପ୍ରକାର ଅଗ୍ନି)
ଧାରିଣୀ
ବୟୁନା

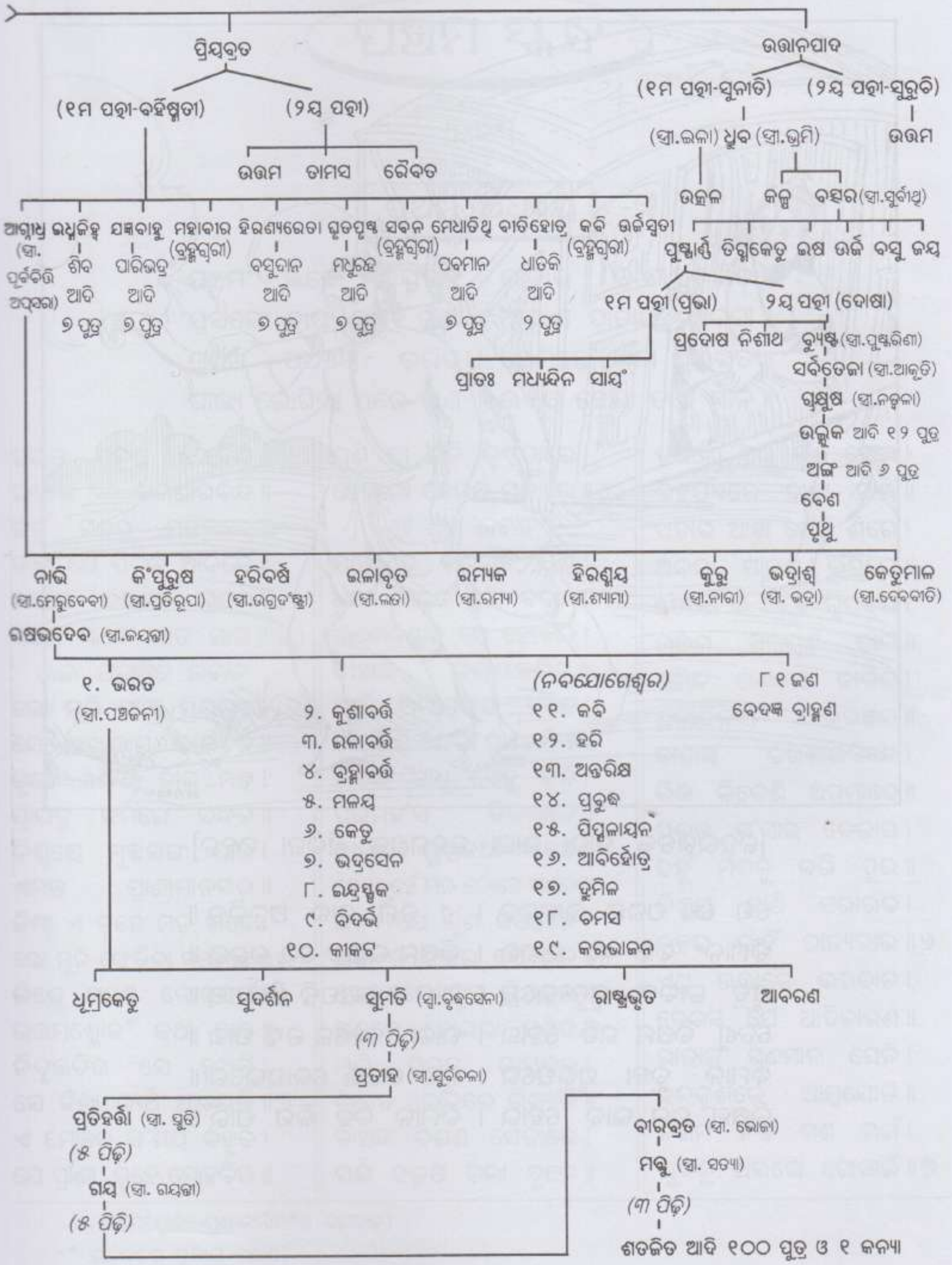

ପ୍ରିୟବ୍ରତ
ଉତ୍ତାନପାଦ
(୧ମ ପତ୍ନୀ-ବର୍ହିଷ୍ମତୀ)
(୨ୟ ପତ୍ନୀ)
(୧ମ ପତ୍ନୀ-ସୁନୀତି)
(୨ୟ ପତ୍ନୀ-ସୁରୁଚି)
(ସ୍ତ୍ରୀ.ଇଳା) ଧ୍ରୁବ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଭ୍ରମି)
ଉତ୍ତମ
ଉତ୍ତମ ତାମସ ରୈବତ
ଉତ୍କଳ
କଳ୍ପ
ବତ୍ସର(ସ୍ତ୍ରୀ.ସ୍ୱର୍ବୀଥି)
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର (ସ୍ତ୍ରୀ. ପୂର୍ବଚିତ୍ତି ଅପ୍ସରା)
ଇଧ୍ମଜିହ୍ୱ ଶିବ ଆଦି ୭ ପୁତ୍ର
ଯଜ୍ଞବାହୁ ପାରିଭଦ୍ର ଆଦି ୭ ପୁତ୍ର
ମହାବୀର (ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ)
ହିରଣ୍ୟରେତା ବସୁଦାନ ଆଦି ୭ ପୁତ୍ର
ଘୃତପୃଷ୍ଠ ମଧୁରୁହ ଆଦି ୭ ପୁତ୍ର
ସବନ (ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ)
ମେଧାତିଥି ପବମାନ ଆଦି ୭ ପୁତ୍ର
ବୀତିହୋତ୍ର ଧାତକି ଆଦି ୨ ପୁତ୍ର
କବି (ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ)
ଉର୍ଜସ୍ୱତୀ
ପୁଷ୍ପାର୍ଣ୍ଣ ତିଗ୍ମକେତୁ ଇଷ ଉର୍ଜ ବସୁ ଜୟ
୧ମ ପତ୍ନୀ (ପ୍ରଭା)
୨ୟ ପତ୍ନୀ (ଦୋଷା)
ପ୍ରଦୋଷ ନିଶୀଥ ବ୍ୟୁଷ୍ଟ (ସ୍ତ୍ରୀ.ପୁଷ୍କରିଣୀ)
ପ୍ରାତଃ ମଧ୍ୟନ୍ଦିନ ସାୟଂ
ସର୍ବତେଜା (ସ୍ତ୍ରୀ.ଆକୂତି)
ଚକ୍ଷୁଷ (ସ୍ତ୍ରୀ.ନଡ୍ୱଳା)
ଉଲ୍ମୁକ ଆଦି ୧୨ ପୁତ୍ର
ଅଙ୍ଗ ଆଦି ୬ ପୁତ୍ର
ବେଣ
ପୃଥୁ
ନାଭି (ସ୍ତ୍ରୀ.ମେରୁଦେବୀ)
କିଂପୁରୁଷ (ସ୍ତ୍ରୀ.ପ୍ରତିରୂପା)
ହରିବର୍ଷ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଉଗ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ରୀ)
ଇଳାବୃତ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଲତା)
ରମ୍ୟକ (ସ୍ତ୍ରୀ.ରମ୍ୟା)
ହିରଣ୍ମୟ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଶ୍ୟାମା)
କୁରୁ (ସ୍ତ୍ରୀ.ନାରୀ)
ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ (ସ୍ତ୍ରୀ. ଭଦ୍ରା)
କେତୁମାଳ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଦେବବୀତି)
ଋଷଭଦେବ (ସ୍ତ୍ରୀ.ଜୟନ୍ତୀ)
୧. ଭରତ (ସ୍ତ୍ରୀ.ପଞ୍ଚଜନୀ)
୨. କୁଶାବର୍ତ୍ତ
୩. ଇଳାବର୍ତ୍ତ
୪. ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ
୫. ମଳୟ
୬. କେତୁ
୭. ଭଦ୍ରସେନ
୮. ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ପୃକ
୯. ବିଦର୍ଭ
୧୦. କୀକଟ
(ନବଯୋଗେଶ୍ୱର)
୧୧. କବି
୧୨. ହରି
୧୩. ଅନ୍ତରିକ୍ଷ
୧୪. ପ୍ରବୁଦ୍ଧ
୧୫. ପିପ୍ପଳାୟନ
୧୬. ଆବିର୍ହୋତ୍ର
୧୭. ଦ୍ରୁମିଳ
୧୮. ଚମସ
୧୯. କରଭାଜନ
୮୧ ଜଣ ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଧୂମ୍ରକେତୁ
ସୁଦର୍ଶନ
ସୁମତି (ସ୍ତ୍ରୀ.ବୃଦ୍ଧସେନା)
ରାଷ୍ଟ୍ରଭୃତ
ଆବରଣ
(୩ ପିଢ଼ି)
ପ୍ରତୀହ (ସ୍ତ୍ରୀ.ସୁବର୍ଚଳା)
ପ୍ରତିହର୍ତ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ. ସ୍ତୁତି)
(୫ ପିଢ଼ି)
ଗୟ (ସ୍ତ୍ରୀ. ଗୟନ୍ତୀ)
(୫ ପିଢ଼ି)
ବୀରବ୍ରତ (ସ୍ତ୍ରୀ. ଭୋଜା)
ମନ୍ଥୁ (ସ୍ତ୍ରୀ. ସତ୍ୟା)
(୩ ପିଢ଼ି)
ଶତଜିତ ଆଦି ୧୦୦ ପୁତ୍ର ଓ ୧ କନ୍ୟା

[ଜଡ଼ଭରତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜା ରହୂଗଣଙ୍କ ଶିବିକା ବହନ]

ସେ ଯେ ପରମ ଭାଗବତ । ଏ କର୍ମ ତାର ଅନୁଚିତ ॥
ବିମାନ ବହି ନ ଜାଣଇ । ବିଷମ ଭାବେ ସେ ଚଳଇ ॥
କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଭୟେ । ପାଦ ନ କ୍ଷେପନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ ॥
ତେଣୁ ବିଷମ ଗତି ହୋଇ । ରାଜା ଦେହରେ କଷ୍ଟ ପାଇ ॥
ବିମାନ ବୁହା ପୁରୁଷରେ । ନୃପ କହଇ କୋପଭରେ ॥
ବିଷମ ସମ ଭାବ ହୋଇ । ବିମାନ ବହ କିସ ପାଇଁ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧ

[ସ୍ଥାନ*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ । ରାଜାର ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଦ୍ୱୀପ ବର୍ଷ କଥା । ଆକାଶ ପାତାଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ଚରିତ । ଯେମନ୍ତେ ରାଜା ପ୍ରିୟବ୍ରତ ॥
ରାଜ୍ୟ ଭୋଗିଲା ଅନ୍ତେ ପୁଣ । ଉଦୟ ହେଲା ତାର ଜ୍ଞାନ ॥

ପରମ ପୁରୁଷ ଗୋବିନ୍ଦ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ॥
ତହୁଁ ଗଳଇ ମକରନ୍ଦେ ।
ତାହା ଯେ ପିବନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ବନ୍ଦଇ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଗୀତ ଗାଇ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ରାଜା ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ସେ ଆତ୍ମାରାମ ଭାଗବତ ॥
ଗୃହେ ରମିଲା ତାର ମନ ।
ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମରେ ବନ୍ଧନ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଯାର ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥
କିମ୍ପା ଏ ଗୃହେ ମନ ରହେ ।
ଭୋ ମୁନି ଫେଡ଼ିବା ସନ୍ଦେହେ ॥୧,୨
ନିଶ୍ଚେ ମହତ ଲୋକଙ୍କର ।
ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ[୧] କଥା ସାର ॥
ନିବୃତ୍ତଚିତ୍ତ ସେ ହୁଅନ୍ତି ।
ସେ କିମ୍ପା ବ୍ୟର୍ଥ ଆଚରନ୍ତି ॥୩
ଏ ମୋତେ ସଂଶୟ ବହୁତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୃହେ ମୋହଚିତ୍ତ ॥
ପୁଣି ତା ମତି କୃଷ୍ଣଠାରେ ।
ହୋଇଲା କେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯାହା ତୁ କରିଲୁଟି ପ୍ରଶ୍ନ ।
ଧନ୍ୟ ରାଜନ ତୋ ବଚନ ॥
ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ ଯେ ଗୋବିନ୍ଦ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ॥
ତହୁଁ ଅମୀୟରସ ବହେ ।
ସେ ରସ ଯେବା ପ୍ରାଣୀ ପିଏ ॥
ଭକତ ସାଧୁ ସେହୁ ଜନ ।
ପରମହଂସ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ତାହାର କୃଷ୍ଣକଥା ବିନେ ।
କେବେହେଁ ମନ ନୋହେ ଆନେ ॥
ଅନ୍ୟ ଯେ ଗୁଣ କଥାମାନ ।
ଇଚ୍ଛା ନ କରଇ ସେ ଜନ ॥୫
ତେଣୁ ସେ ନୃପ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ଗୁଣରେ ହୋଇଲା ପୂଜିତ ॥
ମୁନି ପରମ ଭାଗବତ ।
ନାରଦ ଲୋକରେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ସେବାରେ ।
ସର୍ବ କଳ୍ମଷ ଗଲା ଦୂରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞରେ ଦୀକ୍ଷା ପାଇ ॥
ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ଅବନୀ ପାଳନ ବିସ୍ତରେ ॥
ତେଣେ ନ ଇଚ୍ଛେ ନୃପବର ।
ଉତ୍ତମ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ତାର ॥
ଅଖିଳ ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ।
ଅନାଦିନାଥ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତ - ସଂସାର ବେଭାର ।
ତହୁଁ ମନକୁ କରି ଦୂର ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ପରାଭବ ।
ଇଚ୍ଛଇ ନାହିଁ ରାଜ୍ୟଲାଭ ॥୬
ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ଭଗବାନ ।
ଦେବଙ୍କ ଯେ ଆଦିକାରଣ ॥
ରାଜାର ଗୁଣମାନ ଘେନି ।
ଜନକୁଶଳେ ଆତ୍ମଯୋନି ॥
ନିଗମ ନିଜ ଗଣ ଲଇଁ ।
ଭୁବନୁ ଅଇଲେ ଗୋସାଇଁ ॥୭

---

୧. ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ—ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ଭଗବାନ ।
* ଭାଗବତର ତୃତୀୟ ଲକ୍ଷଣ ।

ଗଗନ ମଧ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ବିରାଜି ଶୋହେ ତାରାଗଣେ ॥
ନିର୍ମଳ ପୂଜା ଉପହାରେ ।
ପୂଜିଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେବବରେ ॥
ପଥରେ ଯୂଥ ଯୂଥ ହୋଇ ।
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଚାରଣ ମୁନିଙ୍କ ସହିତେ ।
ଗାୟନ କଲେ ଯେଝାମତେ ॥
ଗନ୍ଧମାଦନ ଗିରି ତଳେ ।
ଶୋଭା କରାଇ ବିଜେ କଲେ ॥୮
ହଂସଯାନରେ ଆଗମନ ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ଯାର ନାମ ॥
ସେଠାରେ ଥିଲେ ଯେ ନାରଦ ।
ବନ୍ଦିଲେ ପିତାଙ୍କର ପାଦ ॥
ମନୁ ସହିତେ ନୃପବର ।
ଆନନ୍ଦେ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ॥
ପିତାମହଙ୍କୁ ସେ ନମିଲା ।
ଚରଣେ ଶିର ନିବେଶିଲା ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ପୂଜା ଘେନି ।
କୋମଳ ବାକ୍ୟେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ସଦୟେ ଗୃହିଁ ବେଦବର ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥୯, ୧୦

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ହେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ କହୁଁ ତୋତେ ।
କ୍ରୋଧ ନ କର ତୋର ଚିତ୍ତେ ॥
ଆମ୍ଭେ ନାରଦ ଆଦି ଯେତେ ।
ଯା ଆଜ୍ଞା ବହୁ ଅନାୟତେ ॥୧୧
ତପସ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ଯୋଗ କରି ।
ପଣ୍ଡିତପଣକୁ ଆଚରି ॥
ଧର୍ମେ ବା ଅର୍ଥେ କେହୁ ଏଡ଼ି ।
ଈଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାକୁ ନ ପାରି ॥୧୨
ଜନ୍ମ ମରଣ କର୍ମେ ପାଇ ।
ଜୀବ ଶରୀରକୁ ବହଇ ॥
ଶୋକ ମୋହକୁ ନିତ୍ୟେ ପାଇ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖକୁ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୧୩

ଦଉଡ଼ି ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ ଦେଇ ।
ପଶୁକୁ ଯେସନେ ବୁହାଇ ॥
ଈଶ୍ୱର ବାକ୍ୟ ଗୁଣ ବଳେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଦ୍ୱିପଦ ଚତୁଷ୍ପଦ ଯେତେ ।
ସର୍ବେ ବନ୍ଧନ ସେହିମତେ ॥
ଈଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟିର କରତା ।
ସକଳେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବନ୍ତା ॥୧୪
ଦୁଃଖସୁଖ କର୍ମ ଗୁଣରେ ।
ଏମାନ ଘେନି ସଙ୍ଗତରେ ॥
ସେହି ଈଶ୍ୱରବଶେ ଦେହୀ ।
ଅନ୍ଧର ପ୍ରାୟ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
ଦେଖୁ ଦେଖୁଣ ଭ୍ରମୁଥାଇ ।
ଏକଥା ମୂଢ଼ ନ ଜାଣଇ ॥୧୫
ବିମୁକ୍ତ ହେଲେହେଁ ପୁରୁଷ ।
ପ୍ରାରବ୍ଧ ଭୁଞ୍ଜଇ ଅବଶ୍ୟ ॥
ନିଦ୍ରାକୁ ପାଇ ଯେହ୍ନେ ନରେ ।
ସ୍ୱପ୍ନଦେହରେ ଭୋଗ କରେ ॥୧୬
ପ୍ରମତ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
କେବେହେଁ ଭ୍ରମ ନୋହେ ଦୂର ॥
ଲୋଭାଦିମାନଙ୍କରେ ଯୁକ୍ତ ।
ଯେଣୁ ସେ ହୋନ୍ତି ଅବିରତ ॥
ଯେ ବୁଧ ଜିଣେ ଇନ୍ଦ୍ରିମାନ ।
ତାହାର ଗୃହ କର୍ମମାନ ॥
ବନ୍ଧନ ନ କରେ ତାହାରେ ।
ନିର୍ଭୟେ ଭ୍ରମେ ସେ ଗୃହରେ ॥୧୭
ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଯେହ୍ନେ ।
ଜିଣି ପ୍ରବଳ ଶତ୍ରୁଗଣେ ॥
ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ଦେଇ ମନ ।
ଲୋଭାଦି ନାଶିବ ତେସନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜିଣନ୍ତେ ସେ ନର ।
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମିବ ସଂସାର ॥୧୮
ତୁ ପଦ୍ମନାଭ ପଦାଶ୍ରିତ ।
ସର୍ବ ସଙ୍ଗରୁ ହୋଇ ମୁକ୍ତ ॥
କରି ସଂସାର ସୁଖ ଲାଭ ।
ଅନ୍ତେ ପରମଗତି ଲଭ ॥୧୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ତଦନ୍ତେ ରାଜା ପ୍ରିୟବ୍ରତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଜ୍ଞାନବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆପଣେ ଅକିଞ୍ଚନ ମାନି ॥
ମନରେ ଭାଳନ୍ତି ରାଜନ ।
ପାଳିବି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବଚନ ॥
ଏମନ୍ତେ ତ୍ରିଭୁବନ ପୁରୀ ।
ଭଗବାନଙ୍କ ଆଜ୍ଞାକାରୀ ॥
ବିନୟେ ବ୍ରହ୍ମା ଉପଦେଶେ ।
ସ୍ୱୀକାର କଲା ସେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥୨୦
ନାରଦ ରାଜା ପ୍ରିୟବ୍ରତେ ।
ପୂଜିତ ହୋଇ ଯଥୋଚିତେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଆତ୍ମା ନିଜ ସ୍ଥାନେ ।
ଗମିଲେ ଚତୁର ଆନନେ ॥୨୧
ନାରଦ ବାକ୍ୟେ ମନ ଦେଇ ।
ମନୁ ଆତ୍ମଜେ ମହୀ ଦେଇ ॥
ବିଷମ ବିଷୟାକୁ ତେଜି ।
ରହିଲେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଭଜି ॥୨୨
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ପୃଥିବୀରେ ।
ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଲା କ୍ରମରେ ॥
ଅଖିଳ ଜଗତ ବନ୍ଦନ ।
ନିବେଶି ଭଗବାନେ ମନ ॥
ଆଦିପୁରୁଷ ପାଦ ଦୁଇ ।
ମନ ନିବେଶି ନିତ୍ୟେ ତହିଁ ॥
ପୃଥିବୀ ପ୍ରତିପାଳନରେ ।
ଚିତ୍ତ ସେ ଦେଲା ନିରନ୍ତରେ ॥୨୩
ଯେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ପ୍ରଜାପତି ।
ତାର ଦୁହିତା ବର୍ହିଷ୍ମତୀ ॥
ସେ କନ୍ୟା ବରି ନରନାଥ ।
ବିଭା ହୋଇଲା ଯଥୋଚିତ ॥
ଦଶ ଆତ୍ମଜ ତାର ତହିଁ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଗୁଣ ତେଜ ବହି ॥
ଏକ ଦୁହିତା ରୂପବତୀ ।
ନାମ ଯାହାର ଊର୍ଜସ୍ୱତୀ ॥୨୪

ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ଇଧ୍ମଜିହ୍ୱ ଦୁଇ ।
ତୃତୀୟ ଯଜ୍ଞବାହୁ ହୋଇ ॥
ସବନ ଘୃତପୃଷ୍ଠ ଆଉ ।
ହିରଣ୍ୟରେତା ମହାବୀର ॥
ବୀତିହୋତ୍ର ଯେ ମେଧାତିଥି ।
କବି ଏ ଦଶ ନାମ ଖ୍ୟାତି ॥୨୫
ଏ ଦଶ ନାମ ପୁତ୍ରଙ୍କର ।
ଏ ଦଶ ମଧ୍ୟେ ତିନି ସାର ॥
ମହାବୀର କବି ସବନ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ଏ ତିନିଜଣ ॥୨୬
ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ଧରି ।
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ପରିହରି ॥
ସର୍ବ ଜୀବରେ କୃପାମୟ ।
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବେ କରି ଲୟ ॥
ଭୟେ ଆରତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଶରଣ ରକ୍ଷଣ ଶ୍ରୀଧର ॥
ସେ ପଦ୍ମପାଦ ଆଶ୍ରୟରୁ ।
ନିରତେ ନାମ କୀର୍ତ୍ତନରୁ ॥
ପରମ ଭକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ।
ଦୟା ବହିଲେ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ॥
ଭାବେ ନିର୍ମଳଚିତ୍ତ ହୋଇ ।
ହରି ସର୍ବଭୂତେ ଦେଖଇ ॥
ସେ ମହାପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣେ ।
ନିତ୍ୟ ଭଜିଲେ ଦାସପଣେ ॥୨୭
ଦ୍ୱିତୀୟପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ତାର ।
ହୋଇଲେ ତିନି ଯେ କୁମର ॥
ଉତ୍ତମ ତାମସ ରୈବତ ।
ମନୁରେ ହୋଇଲେ ବିଖ୍ୟାତ ॥୨୮
ଏମନ୍ତ ପୁତ୍ରମାନ ଘେନି ।
ସେ ରାଜା ଚିରକାଳ ପୁଣି ॥

ସୁବାହୁ ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଧରି ।
ପୃଥିବୀ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ କରି ॥
ସେ ରାଜା ପୁରୁଷାର୍ଥ କରି ।
ଧରମ ପଥକୁ ଆଚରି ॥
ସେ ରାଜା ପତ୍ନୀର ବିଷୟେ ।
ପ୍ରତି ଦିବସ ସ୍ନେହ ବହେ ॥
ସେ ପତ୍ନୀ ନବ ଯଉବନେ ।
ମନ୍ଦହାସ ଅବଲୋକନେ ॥
ବିହାର ତାର ସଙ୍ଗେ କରି ।
ତା ବଶ ନୋହେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବିବିଧ କ୍ରୀଡ଼ା ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ଦିନ ହରଇ ତାର ସଙ୍ଗେ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ରାଜ୍ୟ ପାଳନେ ହେଲା ରତ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତି ହରଷେ ।
ଏକାଦଶ ଅର୍ବୁଦ ବର୍ଷେ ॥
ତାହାଙ୍କ ବେନି ଭୁଜ ତେଜେ ।
ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷ ତାଙ୍କୁ ଭଜେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନିର୍ଭୟ ମନରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସଂସାରେ ବିହରେ ॥୨୯
ମେରୁକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ ଯାଏ ।
ତେଜରେ ପ୍ରକାଶ ସେ ହୋଏ ॥
ତେଜେ ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜ ଗଞ୍ଜଇ ।
ତପସ୍ୟା ବଳେ ବିରାଜଇ ॥
ଆରୋହି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ରଥେ ।
ପ୍ରକାଶ କରାଇବା ଅର୍ଥେ ॥
ରଜନୀ ଦିବସେ ଭ୍ରମଇ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ବେଦପତି ।
ଆସି ମିଳିଲେ ତାର କତି ॥

ସସ୍ନେହେ କହେ ବେଦବର ।
ଏ ନୋହେ ତୁମ୍ଭ ଅଧିକାର ॥୩୦
ସେ ରାଜା ରଥଚକ୍ରେ ଗାର ।
ହୋଇଲା ଯେତେକ ବିସ୍ତାର ॥
ତେଣୁ ସପତସିନ୍ଧୁ ହେଲା ।
ପୃଥିବୀ ସାତଭାଗ କଲା ॥୩୧
ଶାକ ଶାଲ୍ମଳୀ ଜମ୍ବୁ ପ୍ଲକ୍ଷ ।
କୁଶ ପୁଷ୍କର ଆଉ କ୍ରୌଞ୍ଚ ॥
ଏପରି ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ହେଲା* ।
ସେ ରାଜା ଆନନ୍ଦେ ବୁଡ଼ିଲା ॥୩୨
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅଧିପତି କଲେ ।
ରାଜ୍ୟ ବିଭାଗ କରିଦେଲେ ॥୩୩
ଦୁହିତା ଊର୍ଜସ୍ୱତୀ ନାମ ।
ତାହାକୁ ଶୁକ୍ରେ କଲା ଦାନ ॥
ତାହାର କନ୍ୟା ଅନୁପମ ।
ହୋଇଲା ଦେବଯାନୀ ନାମ ॥୩୪
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ରାଜା ଚିତ୍ତେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଉପୁଜେ ନିରତେ ॥
ମନେ ବିଗ୍ରରି ନୃପନାଥ ।
ସ୍ୱନିନ୍ଦା କଲାକ ବହୁତ ॥
ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ଆସକ୍ତ ହୋଇଲି ।
ବଡ଼ ଅସାଧୁପଣ କଲି ॥
ଏଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ବଶ ହୋଇ ।
ଅବିଦ୍ୟା ବିଷୟରେ ଥାଇ ॥
ଏଣୁ ଏ ଧିକ ମୋ ଜୀବନ ।
ବିସ୍ମୟେ ଭାଳନ୍ତେ ରାଜନ ॥
ଇଷ୍ଟ ଦେବତା ପ୍ରସାଦରେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଜାତ ତା ମନରେ ॥
ବିଷୟ ଚେଷ୍ଟା ପାସୋରିଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ନିରୋଧିଲା ॥

* ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ଓ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁର ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥିତି ନିମ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ—

ସ୍ଥିର ଜଳାଶୟରେ ଗୋଡ଼ିଟିଏ ପକାଇ ଦେଲେ ସେଥିରେ ଯେପରି ଅନେକ ବଳୟାକାର ତରଙ୍ଗ ଦେଖାଯାଏ, ଉକ୍ତ ଦ୍ୱୀପ ଓ ସମୁଦ୍ରମାନ ସେହିପରି କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟଟି ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ରହିଛି । କ୍ଷାର ସମୁଦ୍ର, ଇକ୍ଷୁରସ ସମୁଦ୍ର, ସୁରା ସମୁଦ୍ର, ଘୃତ ସମୁଦ୍ର, କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ର, ଦଧି ସମୁଦ୍ର ଓ ମଧୁର ଜଳ ସମୁଦ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ, ପ୍ଲକ୍ଷଦ୍ୱୀପ, ଶାଲ୍ମଳୀଦ୍ୱୀପ, କୁଶଦ୍ୱୀପ, କ୍ରୌଞ୍ଚଦ୍ୱୀପ, ଶାକଦ୍ୱୀପ ଓ ପୁଷ୍କରଦ୍ୱୀପକୁ ଖାଇ ପରି ଘେରି ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱୀପଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବହିଃସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପର ଆୟତନ ଦୁଇଗୁଣ ଅଧିକ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୁଦ୍ରର ଆୟତନ ତାର ଭିତର ଭାଗ ଦ୍ୱୀପ ସହ ସମାନ ।

ରାଜସମ୍ପଦ ନ ଇଚ୍ଛିଲା ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଭାଗ କରି ଦେଲା ॥
ସ୍ୱପତ୍ନୀ ତେଜି ମୃତପ୍ରାୟେ ।
ମୁକ୍ତି ଇଚ୍ଛିଲା ନୃପରାୟେ ॥
ମହାନୁଭବ ଭଗବାନ ।
ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ॥
ତାହାଙ୍କ ପଥ ଆଶ୍ରେ କଲା ।
ନିଶ୍ଚୟେ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଲା ॥୩୫,୩୬

ଯେଉଁ ରାଜାର ଏତେ କୃତ୍ୟ ।
ଗାୟନ କରନ୍ତି ମହତ ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତର କଲା କର୍ମ ।
ଏହା କେ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ॥
ତାହାର ରଥଚକ୍ର ମାର୍ଗେ ।
ସପ୍ତସମୁଦ୍ର ପୃଥ୍ୱୀଭାଗେ ॥
ଭାଗ ବିଭାଗ ମହୀ କରି ।
ଦ୍ୱୀପ ଉପଦ୍ୱୀପ ବିସ୍ତାରି ॥

ଯେବା କଲା ମନୁ କୁମର ।
ପୃଥ୍ୱୀ ସ୍ୱର୍ଗେ ଅଗୋଚର ॥
ସେ ପ୍ରିୟବ୍ରତର ମହିମା ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟେ ନାହିଁ ତା ଉପମା ॥
ପ୍ରିୟ ଅଖିଳ ଜନଙ୍କର ।
ମହାମହିମା ଅଗୋଚର ॥୩୭-୪୧
ପ୍ରିୟବ୍ରତ ରାଜା ଚରିତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରିୟବ୍ରତରାଜଚରିତଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ଚରିତ । ନାଭି ପ୍ରଭୃତି ତହୁଁ ଜାତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପିତାର ଅନ୍ତରେ ।
ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ॥
ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପରେ ପ୍ରଜାଜନ ।
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର କରଇ ପାଳନ ॥୧
ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଗଲା ।
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ମନେ ବିଗ୍ୱରିଲା ॥
ସନ୍ତୋଷ ପିତୃଲୋକଙ୍କର ।
କେମନ୍ତେ ହୋଇବ ମୋହର ॥
ଏମନ୍ତେ ମନେ ବିଗ୍ୱରିଲା ।
ମନ୍ଦର ଗିରିରେ ମିଳିଲା ॥
ସୁରବନିତା କ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ଥାନେ ।
ପଶିଲା ଗହନ କାନନେ ॥
ସଂସାର କରତାଙ୍କୁ[1] ଧ୍ୟାୟି ।
ବସିଲା ସ୍ଥିରମନ ହୋଇ ॥୨
ତାହା ଜାଣିଲେ ଭଗବାନ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ॥
ସଭାରେ କରଇ ଗାୟନ ।
ଯାହାର ପୂର୍ବଚିତ୍ତି ନାମ ॥

ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ଅପସରୀ ।
ତାକୁ ପେଷିଲେ ବେଗ କରି ॥
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ତପୋବନ ଲାଗେ ।
ମିଳିଲା ଅପସରୀ ବେଗେ ॥୩
ଅତି ମଞ୍ଜୁଳ ମନୋହର ।
ବିବିଧ ବିଟପୀ[2] ଅପାର ॥
ଘନ ନିବିଡ଼ ଲତାମାନ ।
ଅଛନ୍ତି ନାନା ପକ୍ଷୀଗଣ ॥
କର୍ଣ୍ଣାଭିରାମ ଧ୍ୱନିମାନ ।
କରନ୍ତି ହରଷିତ ମନ ॥
ସ୍ୱଚ୍ଛ ନିର୍ମଳ ସ୍ୱାଦୁ ବାରି ।
ବିବିଧ ଜଳାଶୟେ ପୂରି ॥
କୁକ୍କୁଟ କାରଣ୍ଡବ ହଂସ ।
କରନ୍ତି ରୁଚିର ବିଳାସ ॥
କହ୍ଲାର[3] ନାନା ପୁଷ୍ପସାର ।
ପଦ୍ମ ପୂରିତ ସରୋବର ॥୪
ମନ୍ଦ ପବନ ବହେ ନିତ୍ୟେ ।
ତା ଦେଖି କନ୍ୟା ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥

କରଇ ଲଳିତେ ଗାୟନ ।
ବିନ୍ୟାସେ ପାଦଗତିମାନ ॥
ଚରଣେ ନୂପୁର ତାହାର ।
ଧ୍ୱନି କରଇ ମନୋହର ॥
ଅତି ମଞ୍ଜୁଳ ତାନ ଶୁଣି ।
ନୃପକୁମର ଶିରୋମଣି ॥
ସମାଧି ଯୋଗରୁ ତାହାର ।
ନୟନକମଳ . ଯୁଗଳ ॥
ଈଷିତେ ବିକଶିତ କଲା ।
ମନ୍ଦ ମଧୁରେ ସେ ଗ୍ରହିଲା ॥
ନିକଟେ ତାର ମୁଖ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ଆଖି ॥୫
ଭୃଙ୍ଗର ପତ୍ନୀ ସେ ଯେସନ ।
ପୁଷ୍ପ ଲୋଡ଼ଇ ବନେ ବନ ॥
ଦେବମାନବ ଆଦି ଯେତେ ।
ଉଲ୍ଲାସ ହୁଅନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ବିହାର ଅବଲୋକନରେ ।
ସୁସ୍ୱର ବଚନ ମଧୁରେ ॥

୧. ସଂସାର କରତା—ବ୍ରହ୍ମା । ୨. ବିଟପୀ—ବୃକ୍ଷ । ୩. କହ୍ଲାର—ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ ।

ପ୍ରାଣୀର ମନକୁ ସେ ନେଇ ।
ଅନଙ୍ଗେ ବଶ ସେ କରଇ ॥
ସେ ଯେତେବେଳେ ବାକ୍ୟ କହି ।
ବଦନୁ ସୁଗନ୍ଧ ଉଠଇ ॥
ତେଣେ ଲୁବଧ ଭୃଙ୍ଗଗଣେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ତାର ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ତେଣୁ ନ ପାରେ ବେଗେ ଯାଇ ।
ପବନେ ବସନ ଚଳଇ ॥
ତା ଦେଖି ନୃପତି ନନ୍ଦନ ।
ହୋଇଲା ଅନଙ୍ଗେ ଅଧୀନ ॥
ଜଡ଼ ପରାୟେ ସେ ହୋଇଲା ।
କାହୁଁ ତୁ ଅଇଲୁ ବୋଇଲା ॥୬
ପରଦେବତା[1] ମାୟା ହୋଇ ।
କି ଅବା ବନେ ଲୋଡୁ ତୁହି ॥
କାମର ଅସ୍ତ୍ରମାନ ଘେନି ।
କି ଅର୍ଥେ ଭ୍ରମୁ ତୁ ମେଦିନୀ ॥
ମୃଗାକ୍ଷି କହ ତୁ ବଚନେ ।
ମୃଗକୁ ଲୋଡୁ କିବା ବନେ ॥୭
ତୋ ବେନି କମଳଲୋଚନ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଅନଙ୍ଗର ବାଣ ॥
କାହାକୁ ବିନ୍ଧିବୁ ସୁନ୍ଦରି ।
କହ ତୁ ମାୟା ଦୂର କରି ॥
ଯେଉଁ ଲୋକକୁ ଦୟା କରୁ ।
ଅନଙ୍ଗ ଅନଳେ ନ ମାରୁ ॥୮
ତୋହର ଶିରୁ ଶ୍ଳଥ ହୋଇ ।
କୁସୁମମାନ ପଡୁଛଇ ॥
ଚରଣ ପଙ୍କଜେ ତୋହର ।
ମଧୁର ବାଜଇ ନୂପୁର ॥
ଶରୀରେ ପୁଲକ ତୋହର ।
ଉରରେ ଘନ କୁଚ ଭାର ॥
କି ଅବା ଚକ୍ରବାକ ବେନି ।
ଶରୀରେ ବହିଛୁ ଭାମିନି ॥
ମଧ୍ୟଭାଗ ଯେ କୃଶ ତୋର ।
ଦିଶଇ ଅତି ମନୋହର ॥
ଯହିଁ ମୋ ନୟନ ଯୁଗଳ ।
ଆଶ୍ରୟ କଲାକ ନିଶ୍ଚଳ ॥

ମୋହର ତପୋବନ ଭୂଇଁ ।
ଅତି ସୁଗନ୍ଧ କଲୁ ତୁହି ॥ ୯-୧୧
ଯାହାର ନୟନ ଗୋଚର ।
ହୋଇବ ରୂପ ଗୁଣ ତୋର ॥
ସେ କି ଅନଙ୍ଗବଶ ନୋହି ।
ରହିବ ଏମନ୍ତ କେ ଦେହୀ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ସୁଧାରସ ସାର ।
ଆନନ୍ଦ କରଇ ଅଧର ॥
ସୁରଙ୍ଗ ଦିଶଇ ବାହାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ବିଷ୍ଣୁକଳାକୁ କି ତୁ ଧରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଅଇଲୁ ସୁନ୍ଦରି ॥
ମକର କୁଣ୍ଡଳ ତୋ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ମୀନ କି ନୟନେ ॥
ତୋହର ଦନ୍ତପନ୍ତି ଦୁଇ ।
ଡାଳିମ୍ବ ମଞ୍ଜିକି ଗଞ୍ଜଇ ॥୧୨,୧୩
ଯେ ତୋର କରପଦ୍ମେ ଧରି ।
ପତଙ୍ଗ[2] ଖେଳାଉ ସୁନ୍ଦରି ॥
ତାର ଭ୍ରମଣ କରିବାରେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ଭ୍ରମ ସେହୁ କରେ ॥୧୪
ଏ ବନ ସରୋବରେ ମୁହିଁ ।
କଷ୍ଟେ ତପସ୍ୟା ଆଚରଇ ॥
ତପ କି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ମୋର ।
ଯେଣୁ ତୁ ନୟନ ଗୋଚର ॥
କି ଅବା ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରସନ୍ନରେ ।
ସୁନ୍ଦରି ମିଳିଲୁ ଛାମୁରେ ॥୧୫
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ମୋତେ ତୁହି ।
ମିତ୍ରଭାବରେ ମୁଁ ଭଜଇ ॥
ତୋତେ ନ ଛାଡ଼ିବଇଁ ମୁହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମା କି ଦେଲେ ପଠିଆଇ ॥
ତୋହର ଦେହେ ମୋର ମନ ।
ରହିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ନୟନ ॥
ହେ ପୀନସ୍ତନି ଶୁଭ୍ରକେଶି ।
ତୁ ମୋତେ ଘେନ ଗୋ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଚିତ୍ତ ମୋହର ତୋର ତହିଁ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହିଲା ଗୋ ସହି ॥

ସଫଳ କର ତୁହି ଏହା ।
ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ତ ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥୧୬
ଏମନ୍ତେ ଅନୁନୟ ବାଣୀ ।
ବିବିଧେ କହେ ନୃପମଣି ॥
ମଧୁର କୋମଳ ବଚନ ।
କହି ହରିଲା କନ୍ୟା ମନ ॥୧୭
ନୃପକୁମର ରୂପ ଗୁଣ ।
ବିଦ୍ୟା ଯୌବନ ଶୃରପଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଗୁଣେ କନ୍ୟା ମନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ବନ୍ଧନ ॥
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ସଙ୍ଗତେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ଲକ୍ଷେ ବରଷ ଭୋଗ କରି ॥
ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ପତି ତୁଲେ ।
ବିବିଧ ଭୋଗ ସେ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ॥୧୮
ସେ ପୂର୍ବଚିତ୍ତି ଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ।
ହୋଇଲେ ଆଗ୍ନୀଧ୍ରର ସୁତ ॥
ନାଭି ରମ୍ୟକ କିଂପୁରୁଷ ।
କୁରୁ ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ ହରିବର୍ଷ ॥
ହିରଣ୍ମୟ ଯେ ଇଳାବୃତ୍ତ ।
କେତୁମାଳ ଏ ନବ ସୁତ ॥୧୯
ବରଷ ବରଷକେ ତାର ।
ହୁଅନ୍ତେ ଏ ନବ କୁମର ॥
ଗୃହକୁ ପୂର୍ବଚିତ୍ତି ତେଜି ।
ବ୍ରହ୍ମାଚରଣେ ପୁଣ ଭଜି ॥୨୦
ମାତାର୍ ପୁଣ୍ୟବଳୁ କରି ।
କୁମରେ ଧର୍ମକୁ ଆଚରି ॥
ପିତା ବିଭାଗ ଅନୁମତେ ।
ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପକୁ ଯଥୋଚିତେ ॥
ଭୋଗ କରିଲେ ଏ କୁମରେ ।
ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ॥୨୧
ଏ ଅନ୍ତେ ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ରାଜନ ।
ସକାମେ କରି କର୍ମ ମାନ ॥
ସେ କିଛିଦିନ ଅନନ୍ତରେ ।
ଗମିଲେ ସେ ପିତୃଲୋକରେ ॥୨୨
ପିତା ପିତୃଲୋକ ଅନ୍ତରେ ।
ସେ ନବଭ୍ରାତେ ସହୋଦରେ ॥

୧. ପରଦେବତା—ପରମପୁରୁଷ ବିଷ୍ଣୁ । ୨. ପତଙ୍ଗ—ଗୁଡ଼ି ।

ମେରୁର କନ୍ୟାମାନ ଯେତେ ।
ବିଭା ହୋଇଲେ ବେଦମତେ ॥
ପ୍ରତିରୂପା ଯେ ନାରୀ ରମ୍ୟା ।
ମେରୁଦେବୀ ଯେ ଲତା ଶ୍ୟାମା ॥
ଉଗ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ରୀ ଯେ ଦେବବୀତି ।
ଭଦ୍ରା ଯେ ଏ ନବ ଦୁହିତା ॥୨୩
ଏରୂପେ ଥିଲେ ଯେ ମେରୁର ।
ନବକନ୍ୟକା ମନୋହର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବିବାହ ହୋଇଲେ ।
ଧର୍ମରେ ପୃଥିବୀ ପାଳିଲେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ସୁତଙ୍କ ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଆଗ୍ନୀଧ୍ରଚରିତଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ତୃତୀୟେ ନାଭିର ଚରିତ । ଋଷଭଦେବ ଯାର ସୁତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଆଗ୍ନୀଧ୍ରସୁତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।
ନାଭିର ପୁତ୍ର ନୋହିବାରେ ॥
ବିଗ୍ରରି ପୁତ୍ରକାମନାରେ ।
ତା ପତ୍ନୀ ମେରୁଦେବୀଠାରେ ॥
ଭଗବାନ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷେ ।
ସେ ରାଜା ଭଜିଲା ବିଶ୍ୱାସେ ॥୧
ନାଭି ଯେ ଶୁଦ୍ଧଭାବ ଧରି ।
ମନ୍ତ୍ରେ ଆହୁତି ଦେଲା ଭରି ॥
ତାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବୁଁ କରି ।
ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରସନ୍ନ ନରହରି ॥
ଭଗବାନ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ।
ସେ ସର୍ବ ଆତ୍ମାର କୁଶଳ ॥
ରାଜାର ସନ୍ତୋଷ ନିମନ୍ତେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଅତି ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତେ ॥
ମନ ନୟନାନନ୍ଦ ବେଶ ।
ଅଗ୍ନିରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରକାଶ ॥୨
ଭୁଜ ଯୁଗଳବେନିଂ[1] କରି ।
ପୀତବସନ ଛନ୍ଦି ଧରି ॥
ଶଙ୍ଖ କମଳ ବାମେ ଧରି ।
ଦକ୍ଷିଣ କରେ ଗଦା ଅରି[2] ॥
ତେଜେ ବିରାଜମାନ ହୋଇ ।
କୌସ୍ତୁଭମଣି କଣ୍ଠେ ଶୋହି ॥
ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ ମୁକ୍ତାହାର ।
ବିରାଜମାନ ହୃଦୟର ॥
ବିବିଧ ମଣିମାନଙ୍କରେ ।
ନିର୍ମିତ ମୁକୁଟ ଶିରରେ ॥
କୁଣ୍ଡଳ କଙ୍କଣ ସୁନ୍ଦର ।
କଟିମେଖଳା ରତ୍ନସାର ॥
ହାର କେୟୂର ଯେ ନୂପୁର ।
ଏ ଆଦି ଭୂଷଣ ଶରୀର ॥
ସେ ଯଜ୍ଞ ବରଣକର୍ତ୍ତାର ।
ଉତ୍ସୁକ ହୃଦୟେ ଅପାର ॥
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଗୃହପତି ଧନ ।
କୋଟିନିଧି ପାଇ ଯେସନ ॥
ତେମନ୍ତ ହୋଇ ଦ୍ୱିଜଗଣ ।
ଯଜ୍ଞରେ ଥିଲେ ଯେତେ ଜନ ॥
ପରମ ହରଷକୁ ପାଇ ।
ନମିଲେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୩
ଭୋ ନାଥ ପରମ କାରଣ ।
ତୁମ୍ଭର ଆମ୍ଭେ ଭୃତ୍ୟଗଣ ॥
ସର୍ବପୂଜିତ ତୁ ଠାକୁର ।
ସେବା ତୁ ଘେନ ହେ ଆମ୍ଭର ॥
ତୋହର ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ନମିଲୁଁ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତୋର ଭିଆଣ ଏ ଜଗତ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସଂଜାତ ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ଜୀବ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ।
ତୋର ମାୟାରେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
ଯେତେ ସୃଷ୍ଟିର କର୍ତ୍ତାମାନ ।
ସେ ସର୍ବେ ତୋହର ଅଧୀନ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମହିମା ।
ସଂଖ୍ୟାରେ କେ କରିବ ସୀମା ॥
ତୋର ଆକୃତି ରୂପ ନାମ ।
ଧ୍ୟାନେ କରନ୍ତି ନିରୂପଣ ॥
ସାକ୍ଷାତେ ନୁହଇ ଗୋଚର ।
ଭୋ ପ୍ରଭୁ ରୂପ ଗୁଣ ତୋର ॥
ତୋହର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ସକଳ ପାପ ବିଧ୍ୱଂସନ ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ତୁ ନାଥ କରୁଣାସାଗର ॥୪,୫
ତୋହର ଯେତେ ଭକ୍ତଜନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ମନର ପ୍ରସନ୍ନେ ॥
ସଲିଳ ଦୂର୍ବା ତୁଳସୀରେ ।
ପୂଜନ୍ତି ତୋହର ପୟରେ ॥
ତେଣେ ତୁ ପରମପୁରୁଷ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉ ହୃଷୀକେଶ ॥୬
ଏ ଯଜ୍ଞ ହୋଇଲା ସଫଳ ।
ଯେଣୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଆଦିମୂଳ ॥
ସୁଫଳ କି ଅବା ଅପରେ ।
ହୋଇବ ଏଥୁ ଅଧିକରେ ॥
ବାଳକବୁଦ୍ଧି ସେ ଯେସନେ ।
ତେମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ ପରମ ପୁରୁଷେ ।
ଯଜ୍ଞ ଯେ କରୁ ତୋ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ପରମ ଦୟାର ସାଗର ।
ରାଜାକୁ ପ୍ରଭୁ କୃପା କର ॥

୧. ଭୁଜ ଯୁଗଳବେନି—ଚତୁର୍ଭୁଜ । ୨. ଅରି—ଚକ୍ର ।

ଏମନ୍ତ ସ୍ତୁତି ଶ୍ରବଣରେ ।
ଜଗତ ପ୍ରଭୁ ସେ ଅଗ୍ନିରେ ॥
ରାଜାର ଚକ୍ଷୁର ଗୋଚର ।
ହୋଇଲେ ଅତି ମନୋହର ॥୯,୧୦
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଦ୍ୱିଜଗଣ ।
ଭୋ ନାଥ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଜ୍ଞାନ ଅନଳେ ପାପ ଦହି ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଯୁଗ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ମୁନିଗଣ ।
ସେବନ୍ତି ତୋହର ଚରଣ ॥
ଏ ତୋର ଗୁଣ କର୍ମମାନ ।
କରନ୍ତି ଅବିରତେ ଧ୍ୟାନ ॥
ତୁ ନାଥ ଅଖିଳ ଠାକୁର ।
ପରମ ମଙ୍ଗଳର ଘର ॥୧୧
ଆମ୍ଭେ ବିକଳ ହୀନଜନ ।
କରିବୁଁ ତୋହର ସ୍ମରଣ ॥
ସକଳ କଳୁଷ ନାଶନ ।
ନିର୍ମଳ ତୋ ଗୁଣ ଗାୟନ ॥
ଆମ୍ଭର ମରଣ ଦଶାରେ ।
ତୋ ନାମ ଥିବ ବଚନରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଭୁ କର ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୧୨
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଏ ରାଜା ପୁତ୍ରକାମୀ ହୋଇ ॥
ତୋର ପ୍ରସାଦୁ ଏ କୁମର ।
ମାଗଇ ସଦୃଶରେ ତୋର ॥

ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ଯେ ମୋକ୍ଷପଦ ।
ସକଳ ଦେଉ ତୁ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ଏ ପୁତ୍ର ମାଗଇ ଯେମନ୍ତେ ।
ତୁଷ ମାଗିବା ଧନବନ୍ତେ ॥୧୩
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ସେ ରାଜନ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ କରି ଧ୍ୟାନ ॥
ଈଶ୍ୱର ଶ୍ରୀମୁଖକୁ ଚାହିଁ ।
ଗଦ୍‌ଗଦେ ବଚନ ବୋଲଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ଆଦିମୂଳ ॥
ଏ ତୋର ଚରଣାରବିନ୍ଦ ।
ଆଶ୍ରୟ ନ କରି ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ଏ ଭବସାଗରେ ଯେ ଜନ ।
ମାୟାର ହୁଅନ୍ତି ଅଧୀନ ॥
ସେ ମୂଢ଼ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
ଭୋ ନାଥ ଏମନ୍ତ ବେଭାର ॥
ତୋର ଚରଣେ ନ ଭଜନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ସଂସାରେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ସକଳକର୍ତ୍ତା ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ତୋର ଭିଆଣ ଏ ସଂସାର ॥୧୪,୧୫
ଏମନ୍ତେ ନାଭି ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ଦେବାଧିଦେବ ଶିରୋମଣି ॥
ଅଖିଳ ବୃନ୍ଦାରକଗଣ ।
ସେବନ୍ତି ଯାହାର ଚରଣ ॥
ସଦୟ ଚିତ୍ତେ ଭଗବାନ ।
କହନ୍ତି କୋମଳ ବଚନ ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ସର୍ବ ମୁନିଜନ ଯେତେ ।
ସ୍ତୁତିରେ ବଶ କଲ ମୋତେ ॥
ମୋର ସଦୃଶ ଏହା ସୁତ ।
ମାଗିଲ ଏ ବଡ଼ ଅଦ୍‌ଭୁତ ॥
ମୋହର ରୂପ ତ ଅପାର ।
କି ରୂପେ ହୋଇବି କୁମର ॥
ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମବାକ୍ୟମାନ ।
ବିଅର୍ଥ ହୋଇବ କେସନ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର କୁଳ ଏ ହୁଅଇ ।
ମୋହର ପାଳିବା ଯୋଗାଇ ॥
ଏବେ ମୁଁ ପୁତ୍ରରୂପ ହୋଇ ।
ଅଂଶରେ ଅବତରିବଇଁ ॥୧୭,୧୮
ଏତେକ କହି ନାରାୟଣ ।
ଅଗ୍ନିରେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ରାଜା ସହିତେ ମୁନିଗଣ ।
ଶୁଣିଲେ ଏମନ୍ତ ବଚନ ॥୧୯
ଏମନ୍ତେ ମୁନି ଯଜ୍ଞ କରି ।
ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇଲେ ହରି ॥
ରାଜାର ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ମେରୁଦେବୀ ତହିଁ ॥
ସଂସାରେ ଧର୍ମ ବିସ୍ତାରିଣ ।
ଅବତରିଲେ ନାରାୟଣ ॥୨୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ରାଜା ଯଜ୍ଞସ୍ତୁତି ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ନାଭିଚରିତେ ଋଷଭାବତାରୋ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାର ଚରିତ । ଋଷଭୁଁ ଜାତ ଶତେ ସୁତ ॥
ତାହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜାଜନ । ଅତି ଆନନ୍ଦେ ନେଲେ ଦିନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଶୁଣ ରାୟେ ।
ନାଭିର ହୋଇଲା ତନୟେ ॥
ଯେତେ ଲକ୍ଷଣ କୃଷ୍ଣଠାରେ ।
ସକଳ ଅଛି ସେ କୁମରେ ॥
ଶାନ୍ତି ବୈରାଗ୍ୟ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଏ ସମସ୍ତେ ॥

ଅତି ସୋହାଗେ ବହୁଧନେ ।
ପାଳିତ ହୋଇ ପ୍ରତିଦିନେ ॥
ଶୁକଳ ପକ୍ଷେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ବଢ଼ଇ ପୁତ୍ର ଦିନୁଦିନେ ॥
ଅମାତ୍ୟ ଆଦି ପ୍ରଜା ଯେତେ ।
ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସହିତେ ॥
ଅବନୀତଳେ ଯେତେ ଜନ ।
ସାନନ୍ଦ ହେଲା ତାଙ୍କ ମନ ॥୧
ତାହାର ବଳ ରୂପ ଗୁଣ ।
ଅତି ଅଦ୍‌ଭୁତ ଯେ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଦେଖି ତାହାର ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ପିତା ଋଷଭ ଦେଲେ ନାମ ॥୨
ଯେବେ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ।
ବିବାଦ କଲା ପୁରନ୍ଦରେ ॥
ସେ ଭଗବାନ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଋଷଭ ନାମଟି ଯାହାର ॥
ଆପଣା ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନିଗ୍ରହ ଯେ କଲେ ॥୩
ନାଭି ସେ କର୍ମମାନ ଦେଖି ।
ଲୋତକେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲା ଆଖି ॥
ବିହ୍ୱଳେ ଗଦଗଦ ହୋଇ ।
ହେ ପୁତ୍ର ହେ ତାତ ବୋଲଇ ॥
ସେ ଭଗବାନ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ପୁରାଣପୁରୁଷ ଠାକୁର ॥
ମାୟାରେ ଅଂଶରୂପ ହୋଇ ।
ଲୀଳାରେ ଶରୀର ବହଇ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରଭାବ କରି ।
ବଦନେ ବଚନ ଉଚ୍ଚାରି ॥
ସ୍ନେହ ଭାବରେ ସେ ଭଜିଲା ।
ପରମ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ପାଇଲା ॥୪
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ନୃପମଣି ।
ପୁତ୍ରର ବଳ ବୁଦ୍ଧି ଜାଣି ॥
ଆମ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ରାଇ ।
ରାଜତ୍ୱପଣ ପୁତ୍ରେ ଦେଇ ॥

ଯେ ମେରୁଦେବୀ ପତ୍ନୀ ତାର ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନୃପବର ।
ବିଶାଳ ଆଶ୍ରମେ[୧] ରହିଲା ।
ପରମ ତପ ଆଚରିଲା ॥
ସମାଧି ଯୋଗରେ ରାଜନ ।
ଚିନ୍ତଇ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
କେତେହେଁ ଦିନ ତପ କଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ମୁକତି ଲଭିଲା ॥୫
ଯା ଯଶ ଏ ବେନିଶ୍ଲୋକ*ରେ ।
ଗାୟନ କରନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସଂସାରେ କେ ହେବ ।
ନାଭିର କର୍ମକୁ କରିବ ॥
ଯାହାର ଶୁଦ୍ଧଭାବୁଁ କରି ।
ପୁତ୍ର ହୋଇଲେ ନରହରି ॥୬
ସେ ରାଜା ବିପ୍ରଭକ୍ତ ହୋଇ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲା ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ଦେଖିଲା ନୟନ ଗୋଚର ॥୭
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ନୃପ ଶୁଣ ।
ସେ ଯେ ଋଷଭ ଭଗବାନ ॥
ଗୁରୁକୁଳରେ ବାସ କଲେ ।
ଲୋକରେ ଧର୍ମ ଦେଖାଇଲେ ॥
ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ।
ଗୁରୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ॥
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ଆଚରଣ ।
କରଣେ ସଂସାର ପାଳନ ॥
ଗୁରୁ ସନ୍ତୋଷେ ଦେଲେ ବର ।
ହୋଇବ ଶତେକ କୁମର ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେଦିନ ।
ଋଷଭ ସେ ମହାରାଜନ ॥
ବେଦ ଉଚିତ କର୍ମମତେ ।
ବିଭା ହୋଇଲେ ଯଥୋଚିତେ ॥

ପୂର୍ବେ ଇନ୍ଦ୍ରର ହୋଇ ଦତ୍ତ ।
ଯେ କନ୍ୟା ଜୟନ୍ତୀ ବିଦିତ ॥
ତହିଁ ବିବିଧ ଭୋଗ କରି ।
ଆନନ୍ଦେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ବିହରି ॥
ଯଥାକାଳରେ ତାହାଙ୍କର ।
ହୋଇଲେ ଶତେକ କୁମର ॥୮
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମହାବୀର ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେ ଭରତ କୁମର ॥
ଏ ଭୂମି ଯାହାର ନାମରେ ।
ଭାରତ ବୋଲାଇ ସଂସାରେ ॥୯
ଏ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭରତ ଅନ୍ତରେ ।
ହୋଇଲେ ଋଷଭ କୁମରେ ॥
ଯେ ଇଳାବର୍ତ୍ତ କୁଶାବର୍ତ୍ତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ପୃକ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ॥
ମଳୟ କେତୁ ଯେ ନନ୍ଦନ ।
ବିଦର୍ଭ ଆଉ ଭଦ୍ରସେନ ॥
କୀକଟ ଆଦି ନବ ପୁତ୍ର ।
ପଛେ କହିବା ତା ଚରିତ ॥୧୦
ଏହାଙ୍କ ଯେ ନବ ଅନୁଜ ।
ଶୁଣ କହିବା ମହାରାଜ ॥
ସେ କବି ହରି ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ।
ଏ ତିନି ଦାନ ଧ୍ୟାନେ ଦକ୍ଷ ॥
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଯେ ପିପ୍‌ପଳାୟନ ।
ଷଷ୍ଠରେ ଆବିର୍ହୋତ୍ର ନାମ ॥
ଦ୍ରୁମିଳ ଚମସ ଏ ଦୁଇ ।
କରଭାଜନ ନବ ଭାଇ ॥୧୧
ଏ ନବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଗବତ ।
ପବିତ୍ର କଲେ ଏ ଜଗତ ॥
ପରେ ବସୁଦେବ ନାରଦ ।
ବେନି ଜନଙ୍କ ଯେ ସଂବାଦ ॥
ସେଠାରେψ ବର୍ଣ୍ଣିବୁ ସମସ୍ତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥୧୨

୧. ବିଶାଳ ଆଶ୍ରମ—ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମ ।
* ୬ଷ୍ଠ ଓ ୭ମ ଶ୍ଲୋକାନୁବାଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯଶ ।
ψ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧରେ ।

ଏକାଶୀ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଚରିତ ।
ଶୁଣ କହିବା ଏକଚିତ୍ତ ॥
ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ସୁଶୀଳ ମହାନ୍ତ ।
ପିତା ଆଜ୍ଞାରେ ଅନୁଗତ ॥
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମରେ ନିପୁଣ ।
ହୋଇଲେ ବିଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥୧୩
ଏଥୁ ଉତ୍ତାରେ ସେ ଈଶ୍ୱର ।
ଋଷଭ ନାମେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ସେ ନିତ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ ଅନନ୍ତ ।
ପରମାନନ୍ଦ ସେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ମାୟାରେ ନରଦେହ ଧରି ।
ଅନେକ କାଳ ସେ ବିହରି ॥
ଧର୍ମ ଆଗ୍ରହ ଶିକ୍ଷାମାନ ।
ଦିଅନ୍ତି ପ୍ରଜା ପୁତ୍ରେ ଦାନ ॥
ପରମ ଦୟାଳୁ ସେ ପୁଣ ।
ସର୍ବଭୂତରେ ମିତ୍ରପଣ ॥
ପ୍ରତିପାଳନ୍ତି ପ୍ରଜାଜନ ।
ପୁତ୍ରକୁ ପିତାହିଁ ଯେସନ ॥୧୪
ବେଦ ପ୍ରମାଣେ ମୁନିଗଣ ।
ଯେ ପଥ କରାନ୍ତି ଦର୍ଶନ ॥
ସେହି ପ୍ରକାରେ ନୃପବର ।
ପାଳନ କରନ୍ତି ସଂସାର ॥୧୫,୧୬
ଉତ୍ତମ ଯଜେ ଶୁଦ୍ଧ କାଳେ ।
ନାନା ସମ୍ଭାରେ ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ମନ୍ତ୍ର ସମ୍ଭାଦି ଅନୁକ୍ରମେ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ଏମନ୍ତ କଲେ ଯଜ୍ଞ ଶତେ ।
ବେଦ ବିହିତ ଯଥୋଚିତେ ॥୧୭
ଋଷଭ ପରିପାଳେ ମହୀ ।
ଏମନ୍ତ କେ ଅବା ଅଛଇ ॥
ଦରିଦ୍ର ଖଳ ହିଂସ୍ର ବାଦୀ ।
ଅବିଦ୍ୟାବନ୍ତ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଦ୍ରବ୍ୟେ ଯେ ଯାଚନା କରଇ ।
ଏମନ୍ତ ଜନ କେହି ନାହିଁ ॥
ତାଙ୍କ ଭକତି ବିନୁ ଆଉ ।
ଆନ ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ସେ ନର ॥୧୮
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ଋଷଭ ବୁଲୁଁ ଏକଦିନେ ॥
ବ୍ରହ୍ମଋଷି ସଭାରେ ଯାଇ ।
ତନୟମାନେ ଛନ୍ତି ଯହିଁ ॥
କୋମଳ ମଧୁର ବଚନେ ।
ଶିକ୍ଷା କରାଇବାର ମନେ ॥
କହନ୍ତି ହିତବାକ୍ୟମାନ ।
ଶୁଣନ୍ତି ଯେତେ ସଭାଜନ ॥୧୯
ବୋଲଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଋଷଭ ନାରାୟଣ ଅଂଶ ॥
ତାଙ୍କ ଚରିତ ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଋଷଭଦେବାନୁଚରିତଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମୋକ୍ଷମାର୍ଗ କହି । ପରମହଂସ ଦୀକ୍ଷା ବହି ॥
ଋଷଭ ଯୋଗ ଆଚରଣ । ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଋଷଭ ଉବାଚ
ଭୋ ପୁତ୍ରମାନେ ସାବଧାନ ।
ହୋଇଣ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କାମ୍ୟ କର୍ମମାନ ।
ନିରତେ କରେ ଆଚରଣ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ବ୍ୟର୍ଥ ଏ ସଂସାରେ ।
ପଡ଼େ ନରକେ ମହାଘୋରେ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମକର୍ମ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ତପେ ଅନନ୍ତ ଆରାଧନ ॥
ନିର୍ବାଣମାର୍ଗ ଏ ବିହିତ ।
ଶୁଣ କହିବା ପୁତ୍ରେ ସତ୍ୟ ॥୧
ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗ ଆଦି ଯେତେ ।
ସେ ତମଦ୍ୱାରଟି ଜଗତେ ॥
ଏ ସର୍ବ ଦୂରେ ପରିହରି ।
ମହାନ୍ତଜନ ସେବା କରି ॥
ମହାନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଅଟେ ସେହି ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ସାଧୁ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଯେ ଜନ କ୍ରୋଧ ବିବର୍ଜିତ ।
ତାହାର ସୁହୃଦ ଜଗତ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ମୋର ପଦ୍ମପାଦେ ।
ମନ ଅର୍ପିଇ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨,୩
ଯେ ଜନ ଜାୟା ଗୃହ ଧନ ।
ତନୟ କ୍ଲେଶ ନାନାକର୍ମ ॥
କରଇ ନାନାଭ୍ରମ ହୋଇ ।
ଯାବତ ମୋତେ ନ ଭଜଇ ॥
ଅନିତ୍ୟ ଦେହ ନିତ୍ୟ କରେ ।
ସେ ସାଧୁ ନୁହଇ ସଂସାରେ ॥୪
ତାବତ ପରାଭବ ପାଇ ।
ଯାବତ ଆତ୍ମା ନ ଚିହ୍ନଇ ॥
ଯାବତ ନାନାକର୍ମ କରେ ।
ମନ ବଢ଼ାଇ ନିରନ୍ତରେ ॥

ତାବତ କର୍ମବଶ ହୋଇ ।
ନାନା ଶରୀରେ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥ ୫
ଅବ୍ୟୟ ବାସୁଦେବ ମୁହିଁ ।
ମୋରେ ଯାହାର ପ୍ରୀତି ନାହିଁ ॥
ସେ ନୋହେ ଦେହବନ୍ଧୁଁ ପାର ।
ଯେଣୁ ନ ଚିହ୍ନେ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୬
ସ୍ୱପନ ପ୍ରାୟ ଦେହେ ନର ।
କରଇ ନାନା ଅହଙ୍କାର ॥
ନିଦ୍ରାରେ ଯେହ୍ନେ ସୁଖଭୋଗ ।
ଜାଗ୍ରତେ ନ ପାଇ ତା ଲାଭ ॥
ଗୃହବନ୍ଧର ଏ କାରଣ ।
ନାରୀ ସଙ୍ଗତେ ଅନୁଦିନ ॥ ୭
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ଭାବ ବହି ।
ତହିଁରେ ମନକୁ ବାନ୍ଧଇ ॥
ମୋହର ଗୃହ ମୋର ଧନ ।
ବୋଲେ ମାୟାରେ ହୋଇ ଛନ୍ନ ॥
ତାବତ କର୍ମବନ୍ଧମାନ ।
ନୁହଇ ତାହାର ଖଣ୍ଡନ ॥ ୮
ଯେବେଟି ପଦ୍ମପାଦେ ମୋର ।
ଆଶ୍ରୟ କରଇ ସେ ନର ॥
ପାଦ ପଲ୍ଲବଯୁଗ ଧରି ।
ତରଇ ଏ ଭବ ଲହରୀ ॥ ୯
ଅଖିଳ ଗୁରୁ ମୁହିଁ ହରି ।
ମୋତେ ଭଜିବ ଦେହ ଧରି ॥
ନିବୃତ୍ତଚିତ୍ତ ହୋଇ ନର ।
ଭକ୍ତି କରିବ ମୋ ପୟର ॥
ବ୍ୟସନ ହିଂସାକୁ ଛାଡ଼ିବ ।
ତପରେ ମୋତେ ଆରାଧିବ ॥
ମୋହର ଗୁଣ କର୍ମ ନାମ ।
ନିରତେ କରିବ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଏକାନ୍ତଭାବ ମୋହଠାରେ ।
ଭୋ ପୁତ୍ରେ କରନ୍ତି ଯେ ନରେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣଙ୍କୁ ନିବାରି ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାକୁ ଆଚରି ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କରେ ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ସତ୍ୟ ବଚନରେ ॥
ମୋହର ଭାବ ଭକ୍ତିମାନ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥

ଭବଜଳରୁ ସେ ତରଇ ।
ଗୃହବନ୍ଧନ ତାର ନାହିଁ ॥ ୧୦-୧୩
ସ୍ୱକର୍ମ କରି ଏ ସଂସାରେ ।
ଯେ ଅର୍ପେ ମୋହର ପୟରେ ॥
ତାହାର କର୍ମବନ୍ଧ ମୁହିଁ ।
ଅକ୍ଳେଶେ ନିଶ୍ଚୟ ଛେଦଇଁ ॥
ଆତ୍ମାର ଶ୍ରେୟକର୍ମ ଠାରେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ କରନ୍ତି ପାମରେ ॥
ଅଳପ ସୁଖ ହେତୁ କରି ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ହିଂସାକୁ ଆଚରି ॥
ଅଶେଷ ଦୁଃଖର କାରଣ ।
କରନ୍ତି ହୋଇ ମତିଭ୍ରମ ॥
ଦୃଷ୍ଟି ତାହାର ନଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ଅବିଦ୍ୟା ସମୂହେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଅନ୍ଧ ଯେସନେ ପଥେ ଯାଇ ।
କଣ୍ଟକ ଦୁର୍ଗମେ ଭ୍ରମଇ ॥ ୧୪-୧୭
ଭକତିଯୋଗେ ଯେ ସଂସାରେ ।
ନିକଟ ମୃତ୍ୟୁ ନ ନିବାରେ ॥
ସେ ନୋହେ ଗୁରୁ ମିତ୍ର ପିତା ।
ପତି ଜନନୀ ବା ଦେବତା ॥
ମୃଢ଼ ଜାଣିବ ଏହା କାହିଁ ।
ନିତ୍ୟେ ମାୟାରେ ଭମୁଥାଇ ॥ ୧୮
ଭୋ ପୁତ୍ରେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ଏ ଯେ ମୋହର କଳେବର ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଧ୍ୟାନ ମତେ ।
ମୁନି ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅବିରତେ ॥ ୧୯
ଯେଣୁ ଆତ୍ମର ତୁମ୍ଭେ ସୁତ ।
ପରମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଗବତ ॥
ଏବେ ଏମନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ କର ।
ଭରତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେ ତୁମ୍ଭର ॥
ଅକ୍ଳେଶ ବୁଦ୍ଧିରେ ସମସ୍ତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଭଜ ଯଥୋଚିତେ ॥
ମୋର ବଚନ ଧରି ଶିରେ ।
ସୁଖେ ଭ୍ରମିବ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୨୦

ସର୍ବଭୂତରେ ମୁହିଁ ଥାଇ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖାଦି ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଭୂତ ଗନ୍ଧର୍ବ ସେ ମାନବ ।
ପ୍ରମଥଗଣ ଯେତେ ଦେବ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମସୁତ ଦକ୍ଷ ଆଦି ।
ମୋର ଶରୀର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସର୍ବଦେହର ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ସଂସାରେ ବିପ୍ର କଳେବର ॥ ୨୧,୨୨
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ଯେହି ।
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦିଅଇ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ମୁଁ ତାହା ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ଯଜ୍ଞେ ସନ୍ତୋଷ ତେତେ ନୋହି ॥ ୨୩
ଯମ ନିୟମ ଦମେ ମୋତେ ।
ବିପ୍ରେ ପୂଜନ୍ତି ଯଥୋଚିତେ ॥
ସକଳ ପରଙ୍କର ପର ।
ମୁହିଁ ଅନନ୍ତ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ମୋକ୍ଷର ଦାତା ମୁହିଁ ।
ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଅକିଞ୍ଚନ ହୋଇ ।
ମୋହର ପାଦେ ମନ ଦେଇ ॥
ତାହାର ଯେତେ କର୍ମମାନ ।
ସକଳ କରଇ ଦହନ ॥
ମୋହର ପୂଜା ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
କରିବ ଯଥାର୍ଥ ବିଧାନେ ॥
ପବିତ୍ର ଅବଲୋକନରେ ।
ସ୍ଥିର ମନ ବାକ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ॥
ମୋହର ଅନୁଗ୍ରହ ବିନେ ।
ସଂସାରେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
ଶମନ ପାଶ ବନ୍ଧନରୁ ।
କେ ଅବା ତରିବ ସଂସାରୁ ॥ ୨୪-୨୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପୁତ୍ରେ ଦେଇ ।
ଋଷଭ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନିସ୍ତାର କାରଣେ ।
ଧର୍ମ ବିସ୍ତାରିଲେ ଆପଣେ ॥

ଶତେକ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେ ଭରତ କୁମର ॥
ପରମ ଭାଗବତ ସେହି ।
ନିରତେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜଇ ॥
ସାଧୁସଙ୍ଗତେ ଅନୁରତ ।
ତାହାର ଗୁଣ ଯେ ବହୁତ ॥
ଅବନୀ ପାଳିବାର ପାଇଁ ।
ରାଜତ୍ୱପଣ ତାକୁ ଦେଇ ॥
ଯେ ମୁକ୍ତି ଧର୍ମ ମହାମୁନି ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଭକ୍ତି ଘେନି ॥
ତାହାଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ ଆଚରି ।
ଋଷଭ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ବାହ୍ୟେ ଶରୀର ମାତ୍ର ଧରି ।
ଉନ୍ମତ୍ତ ରୂପକୁ ଆଚରି ॥
ମୁକୁଳା କରି କେଶପାଶ ।
ଗଗନ କରି କଟିବାସ[୧] ॥
ଯେହ୍ନେ ବଧିର ଜଡ଼ ମୂକ ।
ଅନ୍ଧ ପିଶାଚ ଉନ୍ମାଦକ ॥
ଏମନ୍ତ ଅବଧୂତ ବେଶ ।
ଧରି ସେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଈଶ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବଚନ ନ କହି ।
ମଉନ ବ୍ରତକୁ ସେ ଲଇ ॥

ସକଳ ପୁର ଗ୍ରାମ ଗିରି ।
ଘୋର କାନନ ଆଦି କରି ॥
ଦୁର୍ଜନ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ବଚନ ।
ପ୍ରହାର ଆଦି ଅପମାନ ॥
ଏ ପରାଭବକୁ ସେ ସହି ।
ଆପଣାଠାରେ ଚିତ୍ତ ଥୋଇ ॥
ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦମନା ହୋଇ ।
ସୁଖେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏକା ମହୀ ॥୨୮-୩୦
ଅତି ସୁନ୍ଦର ସୁକୁମାର ।
ଚରଣଯୁଗ ବେନି କର ॥
ବିପୁଳ ଉଚ୍ଚ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ।
ମଞ୍ଜୁଳ ବଦନକମଳ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ତା ଶରୀର ।
ଈଷତହାସ ବିମ୍ବାଧର ॥
ନବ-ନଳିନଦଳ ଯେହ୍ନେ ।
ଲୋଚନଯୁଗଳ ତେସନେ ॥
ସୁକର୍ଣ୍ଣ ସୁଭଗ କପୋଳ ।
ନିଗୂଢ଼କଣ୍ଠ ଯେ ମଞ୍ଜୁଳ ॥
ସେ ରୂପ ଦେଖିଣ ନୟନେ ।
ଟଳନ୍ତି ସୁରପତ୍ନୀମାନେ ॥
କୁସୁମାୟୁଧ ବାଣେ ମନ ।
ହୁଅଇ ତାଙ୍କ ଛନଛନ ॥

ସୁନ୍ଦର ଶରୀର ମଳିନ ।
ଦିଶିଲେ ଆନୁ ଆନ ବର୍ଣ୍ଣ ॥୩୧
ସଂସାରେ ଯେତେ ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀ ।
ଯୋଗ ଭାଙ୍ଗିବେ ଏହା ଜାଣି ॥
ଯେ ବ୍ରତ ଅତି ଭୟଙ୍କର ।
ଅଜଗରର ଯେ ଆଗ୍ରହ ॥
ସେ ଅଜଗର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ରହିଲେ ନିଜ ରୂପ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଯୋଗ ଚିନ୍ତା ।
କରି ସେ କଇବଲ୍ୟ ଦାତା ॥
ସକଳଭୂତ ଆତ୍ମା ସେହି ।
ଋଷଭ ଅଂଶେ ଦେହ ବହି ॥
ପରମ ପ୍ରଭୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ସେ ଯୋଗ ସାଧିଲେ ଅପାର ॥୩୨-୩୫
ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ସନ୍ତତ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହୁ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥
ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଋଷଭ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରିତ ॥
ସୁଜନେ ଚିତ୍ତେ ଏହା ଭାବ ।
ସଂସାରୁ ଯେମନ୍ତେ ତରିବ ॥
ଗୁରୁଦୀକ୍ଷାକୁ ମନେ କରି ।
ଭବସାଗରୁ ହେବ ପାରି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଋଷଭଦେବାନୁଚରିତଂ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠରେ ଦେହ ବନାନଳେ । ଋଷଭ ଯୋଗରେ ଛାଡ଼ିଲେ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ମୋର ସଂଶୟ ହୃଦଗତେ ।
ଭୋ ମୁନି ଫେଡ଼ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥
ଯେ ଇଚ୍ଛାବିହାରୀ ପୁରୁଷ ।
ସକଳ କର୍ମର ଯେ ଈଶ ॥
ଏ ରୂପେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ ତାର ।
ସଂଶୟ ଫେଡ଼ ମୁନିବର ॥
ଅଷ୍ଟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଦାତା ହୋଇ ।
ଏ କ୍ଳେଶ କାହିଁକି ସେ ପାଇ ॥୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏ ସତ୍ୟ କହିଲ ରାଜନ ।
କହଇ ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଧନ ଆଦି ଯେତେ ।
ନିତ୍ୟେ କଦର୍ଥନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
ଏ ମନ ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱଭାବ ।
କେବେହେଁ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଯିବ ॥
ଯାହାର ମୂଳ କାମ ଲୋଭ ।
ଶୋକ ମୋହ ଯେ କ୍ରୋଧ ଗର୍ବ ॥
ଏ ସର୍ବ ଯାର ମୂଳ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବନ୍ଧନ କରଇ ॥
କେ ଏହା ସାଧୁ କରି ମଣେ ।
ମୂଢ଼ ପାମର ଜନ ବିନେ ॥୨-୫

୧. 'ଗଗନ କରି କଟିବାସ' ଅର୍ଥାତ୍ ଦିଗମ୍ବର ବା ଉଲଗ୍ନ ହୋଇ ।

ଏବେ ହେଁ। ଶୁଣ ମହୀପାଳ ।
ସେ ଯେ ଋଷଭ ଆଦିମୂଳ ॥
ଅଖିଳ ଲୋକପାଳ ବର ।
ବନ୍ଦନ୍ତି ଚରଣେ ଯାହାର ॥
ସେ ଦେବ ନାନା ବିଲକ୍ଷଣ ।
ଜଡ଼ର ପ୍ରାୟ ଆଚରଣ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ନାନା ଦେଶ ଗ୍ରାମେ ।
ଯୋଗ ଶିଖାଇ ଯୋଗୀଗଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେଦିନ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକମନ ॥
ଋଷଭ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲେ ।
ଏ ଦେହ ଛାଡ଼ିବି ବୋଇଲେ ॥
ଆତ୍ମାରେ ମନକୁ ବୁଡ଼ାଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବୃତ୍ତେ ମନ ନାହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ମୁକ୍ତଲିଙ୍ଗରୂପ ।
ହୋଇଲେ ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱରୂପ ॥
ମୃତ୍ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ଦେହ ମଣି ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ବିହରିଲେ ଜ୍ଞାନୀ ॥
ଦକ୍ଷିଣେ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶରେ ।
ମିଳିଲେ କୁଟକ ଗିରିରେ ॥
ତହିଁରେ ଉପବନେ ସେହି ।
ବୁଲନ୍ତି ମୁକ୍ତକେଶ ହୋଇ ॥୬-୭
ଏମନ୍ତେ ପବନ ବେଗରେ ।
ଅଗ୍ନି ଜଳିଲା ଅତି ଖରେ ॥
ବନସ୍ତ ବୃକ୍ଷ ଜୀବମାନ ।
ଶୀଘ୍ର ସେ କରଇ ଦହନ ॥
ସେ ଜଡ଼ରୂପ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ପଶିଲେ ଅଗ୍ନିର ଭିତର ॥
ଅନଳ ତେଜ ଅତି ଖର ।
ଦହିଲା ତାହାଙ୍କ ଶରୀର ॥୮
କଳିଯୁଗରେ ନରନାଥ ।
ଏ ଯେ ଋଷଭଦେବ ପଥ ॥
ନ ବୁଝି ପାଷଣ୍ଡ ବହୁତ ।
ବାହ୍ୟ ଆଗ୍ରେର ଅବଧୂତ ॥

ଶୌଚ ପବିତ୍ର ଦୂର କରି ।
ଦେବତା ନିନ୍ଦାକୁ ଆଚରି ॥
କଳିର ଆଗ୍ରର ଯେସନ ।
ତହିଁରେ ହୋଇ ମତିଭ୍ରମ ॥
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତୃଗଣ ।
ନିନ୍ଦା କରିବେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ସୁକର୍ମ ପଥକୁ ଛାଡ଼ିବେ ।
କୁମାର୍ଗିମାନ ଆବୋରିବେ ॥୯-୧୧
ଶୁଣ କହିବା ନୃପବର ।
ଏ ଯେ ଋଷଭ ଅବତାର ॥
ରଜଗୁଣରେ ଜାତ ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କ କଇବଲ୍ୟ ଅର୍ଥେ ॥୧୨
ତାହାଙ୍କ ଗୁଣ ଏ ସଂସାରେ ।
ଗାୟନ କରୁଛନ୍ତି ନରେ ॥
ସପତସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଦ୍ୱୀପ ବରଷ ଯେତେ ହୋଇ ॥
ଭାରତବର୍ଷ ତହିଁ ଧନ୍ୟ ।
ଯହିଁରେ ଜନ୍ମି ପ୍ରାଣୀମାନ ॥
ଅଖିଳଜନର ଠାକୁର ।
ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଅବତାର ॥
ଗାୟନ କରନ୍ତି ହରଷେ ।
ଯେଣେ ଅଜ୍ଞାନ ପାପ ନାଶେ ॥୧୩
ଧନ୍ୟ ଏ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ବଂଶ ।
ଯହିଁ ଜନ୍ମିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ ॥
ଧନ୍ୟ ସେ ରାଜାମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଭକତ ମଧ୍ୟେ ସେ ଗରିଷ୍ଠ ॥
ଏହାର ତୁଲ୍ୟ କେ ଅପର ।
ଯେ ବଂଶେ ଦେବ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥୧୪
ବେଦ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୋରୁ ଆଦି ।
ଦେବତା ନର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏ ସର୍ବ ଗୁରୁ ଭଗବାନ ।
ଋଷଭ ପରମ କାରଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଦଭୁତ କର୍ମ ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ଯେତେ ଆଚରଣ ॥

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ପାପହର ।
ପରମ ମଙ୍ଗଳ ମନ୍ଦିର ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ନର ।
ହରଷେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରର ॥
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ।
ଯେ ଅବା ବଦନେ ଉଚ୍ଚାରି ॥
ତାହାଙ୍କ ମତି କୃଷ୍ଣଠାରେ ।
ରହଇ ଅତି ଦୃଢ଼ତରେ ॥୧୫,୧୬
ପରମ କୃପାମୟ ତହିଁ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଭକତି ଲଭଇ ॥
ଯେ ଭକ୍ତି ପ୍ରସାଦରୁ ନର ।
ସଂସାର ବନ୍ଧୁଁ ହୋନ୍ତି ପାର ॥
ବିଷୟଜଳେ ବୁଡୁ ଥାଇ ।
ଭକ୍ତିଭେଳାରେ ସେ ତରଇ ॥
ସେ ସର୍ବ ପୁରୁଷାର୍ଥ ପାଇ ।
ମୋକ୍ଷରେ ଆଦର ନ ହୋଇ ॥୧୭
ଶୁଣ କହିବା ନୃପବର ।
ଯେ ଯଦୁବଂଶର ଠାକୁର ॥
ଯାହାର ଭୃତ୍ୟ ତୁ ରାଜନ ।
ସେ ଯେ ଅନାଦି ଭଗବାନ ॥
ନାନାଦି ଅବତାର ବହି ।
ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ତାରଇ ॥
ଭକ୍ତିରେ ତାଙ୍କୁ ଯେ ଭଜଇ ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ତାରେ ମୋକ୍ଷ ଦେଇ ॥୧୮
ଯେ ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଶରୀର ।
ଯାହାର ତୃଷ୍ଣା ଆଦି ଦୂର ॥
ପରମ କଲ୍ୟାଣ କାରଣ ।
ଲୋକରେ ଦୟା ପରାୟଣ ॥
ସେ ଯେ ଋଷଭ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୯
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଋଷଭ ଚରଣେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଋଷଭଦେବାନୁଚରିତଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପ୍ତମେ ଭରତ ରାଜନ । ଯଜ୍ଞେ ଆରାଧି ଭଗବାନ ॥
ପୁଲହାଶ୍ରମେ ହରିକ୍ଷେତ୍ରେ । ହରି ଭଜିଲା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଭରତ ମହାଭାଗବତ ।
ଋଷଭେ ହୋଇ ସଂଚିନ୍ତିତ[1] ॥
ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନି ।
ଆନନ୍ଦେ ପାଳନ୍ତି ଅବନୀ ॥
ବିଶ୍ୱରୂପର କନ୍ୟା ସେହି ।
ପଞ୍ଚଜନୀକୁ ବିଭା ହୋଇ ॥୧
ପଞ୍ଚକୁମର ଯେ ତାହାର ।
ହୋଇଲେ ଅତି ମନୋହର ॥
ଧୂମ୍ରକେତୁ ଯେ ସୁଦର୍ଶନ ।
ସୁମତି ରାଷ୍ଟ୍ରଭୃତ ନାମ ॥
ଅପରେ ଆବରଣ ନାମ ।
ହୋଇଲେ ଅତି ଅନୁପମ ॥
ଏ ଦେଶ ଅଜନାଭ ଥିଲା ।
ଭରତୁଁ ଭାରତ ହୋଇଲା ॥୨,୩
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭକ୍ତ ସେ ଭରତ ॥
ବେଦ ପ୍ରମାଣେ ପ୍ରଜାଜନ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ କରଇ ପାଳନ ॥
ଯେ ଯାହା ଧର୍ମ ଅନୁସାର ।
ଆନ ନ କରନ୍ତି ଆଗ୍ର ॥୪
ଯେ ଦର୍ଶ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ଆଦି ।
ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ଯେ ପଶୁ ସୋମ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଯଜ୍ଞମାନ ॥
ପ୍ରକୃତି ବିକୃତିରେ* କରି ।
ପୂଜନ୍ତି ତହିଁ ଦେବ ହରି ॥୫
ଯଜ୍ଞେ ସକଳ ଦେବ ତୋଷି ।
ଯେ ଯାହା ଭାବେ ରାଜଋଷି ॥

ନାନା ଯଜ୍ଞରେ ସେ ରାଜନ ।
ସନ୍ତୋଷେ ପୂଜେ ଭଗବାନ ॥
ସର୍ବଦେବତା ମୂଳ ସେହି ।
ଅଶେଷ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅଖିଳ ଦେବଙ୍କର ପର ।
ସକଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ମନ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସକଳ ଯଜ୍ଞ ଅବସାନେ ।
ଦେବେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ମନେ ॥
ପରମ କଲ୍ୟାଣ ସେ କରି ।
ହରଷେ ଗଲେ ଯେଝା ପୁରୀ ॥୬
ସୁକର୍ମ ପ୍ରସାଦୁ ରାଜାର ।
ନିର୍ମଳ ହେଲା କଳେବର ॥
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରେ ନୃପମଣି ।
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆକାଶ ପ୍ରାୟ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ଶୁଦ୍ଧ ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱସାର ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ବାସୁଦେବ ।
ଅନାଦି ପୁରୁଷ ମାଧବ ॥
ନାନା ଲକ୍ଷଣେ ବିରାଜିତ ।
ଚତୁରଭୁଜେ ସେ ଶୋଭିତ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭମଣି ।
ଗଦା କମଳ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଶଙ୍ଖ ଶୋହଇ ବାମକରେ ।
ବନମାଳା ଯେ ଲମ୍ବେ ଉରେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣି ।
ଚିନ୍ତା କରଇ ସେ ରାଜନ ॥

ଅତି ଭକତି ନାରାୟଣେ ।
ହୋଇଲା ତାର ଦିନୁ ଦିନେ ॥୭
ଶୁଣ କହିବା ହେ ରାଜନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେଦିନ ॥
ଲକ୍ଷେ ବରଷ ସେ ରାଜନ ।
ଅବନୀ କରିଣ ପାଳନ ॥
ସକଳ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ରାଇ ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଯେତେ ସମ୍ପଦ ଯଥୋଚିତେ ।
ବିଭାଗ କରି ଯେଝାମତେ ॥
ଦେଇ ସେ ଋଷଭ କୁମର ।
ଆପଣେ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ପୁଲହ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ।
ତହିଁକି କଲେକ ଗମନ ॥୮
ଅଦ୍ୟାପି ହରି ଭଗବାନ ।
ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି କରି ସ୍ଥାନ ॥୯
ତହିଁର ନଦୀ ଶୁଦ୍ଧଜଳ ।
ସୁଖେ ସେବନ୍ତି ମୁନିକୁଳ ॥
ତାହାର ଗଣ୍ଡକୀ ଯେ ନାମ ।
ସ୍ମରଣେ ପାପ ବିନାଶନ ॥୧୦
ପୁଲହାଶ୍ରମ ଯେ ଗହନ ।
ବିବିଧ ବିଟପୀ ଶୋଭନ ॥
ନାନା କୁସୁମେ ପରିମଳ ।
ନିର୍ମଳ ସୁଶୀତଳ ଜଳ ॥
ମଳୟ ପବନ ନିରତେ ।
ତହିଁ ଭରତ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
କୋମଳ ତୁଳସୀର ଦଳ ।
ସୁସ୍ୱାଦୁ ପକ୍ୱ ଫଳମୂଳ ॥

୧. ସଂଚିନ୍ତିତ—ନିଯୁକ୍ତ ।

* ପ୍ରକୃତି ଓ ବିକୃତି ଭେଦରେ ଯଜ୍ଞ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତ ଯଜ୍ଞକୁ 'ପ୍ରକୃତି' କହନ୍ତି ଏବଂ କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଊଣା ରହିଯାଇଥିବା ଯଜ୍ଞକୁ 'ବିକୃତି' କହନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଯେ ବନ୍ୟ ଉପହାର ।
ନିବେଦି ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣକୁ ନିବାରି ।
ବିଷୟରସ ଦୂର କରି ॥
ନିତ୍ୟେ ଗୋବିନ୍ଦ ଆରାଧନ ।
କରଇ ହରଷେ ରାଜନ ॥୧୧
ମହାପୁରୁଷ ସେବା ବିନେ ।
ଅନ୍ୟ ସେ ନ ଭାବଇ ମନେ ॥
ଜଗତ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଢ଼ାଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
କୈବଲ୍ୟଦାତା ନାମ ଧରି ।
ହୃଦୟ ଗଦଗଦ କରି ॥
ରୋମପୁଲକ ଅଶ୍ରୁପାତ ।
ହରଷ ହୋଇ ଅବିରତ ॥

ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଗୋବିନ୍ଦ ।
ଅରୁଣ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ॥
ଆସ୍ୱାଦ କରି ଅବିରତେ ।
ପରମ ଭକ୍ତିଯୋଗ ମତେ ॥
ଗଭୀର ହ୍ରଦ ହୃଦୟରେ ।
ଚିତ୍ତ ବୁଡ଼ାଇ ନିରନ୍ତରେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଯେ ପ୍ରଭୁ ସେବା ତାର ।
ବିସ୍ମର କଲା ନୃପବର ॥୧୨
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ସେ ରାଜନ ।
ଅଜିନ କରି ପରିଧାନ ॥
ଶିରେ କପିଳ ଜଟାଭାର ।
ଶରୀର ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ସେ ରାଜନ ।
ବ୍ରହ୍ମରୂପକୁ କରି ଧ୍ୟାନ ॥

ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟ ଅନୁମାନେ ।
ବୋଲଇ ହରଷିତ ମନେ ॥୧୩
ହେ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ତୁ ସବିତା ।
ନିଖିଳ କର୍ମଫଳଦାତା ॥
ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରକେ ସୃଷ୍ଟି କରୁ ।
ସକଳ ଜୀବେ ପ୍ରତିପାଳୁ ॥
ତୋ ତେଜେ ସର୍ବବୁଦ୍ଧି ସ୍ଫୁରେ ।
ଶରଣ ଗଲି ତୋ ପୟରେ ॥୧୪
ଭରତ କର୍ମ ଅନୁସରି ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ନରହରି ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ମନ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭଜନ ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଭରତଚରିତଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମେ ଭରତ ରାଜନ । କରନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ଆରାଧନ ॥
ମୃଗ ପୋଷଣେ ଦେଲେ ମନ । ଲଭିଲେ ମୃଗରୂପେ ଜନ୍ମ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ମହାନଦୀ*ରେ ଏକଦିନେ ॥
ସ୍ନାନ ଆହ୍ନିକ କ୍ରିୟା ସାରି ।
ଭରତ ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମରି ॥
ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଜଳେ ରହି ।
ଏକାନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଭାବଇ ॥୧
ସେ କ୍ଷଣେ ଶୁଣ ମହୀପାଳ ।
ହରିଣୀ ଏକ ତୃଷାକୁଳ ॥
ମିଳିଲା ଜଳାଶୟ ତୀରେ ।
ଜଳ ପିଅଇ ସେ ସଧୀରେ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ରାଜନ ।
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଭୟଙ୍କର ସ୍ୱନ ॥

ଉଠିଲା ଅଳ୍ପଦୂର ବନେ ।
ଜଳ ପିଅନ୍ତେ ଅତି ଛନ୍ନେ ॥୨,୩
ସେ ମୃଗବଧୂ ତାହା ଶୁଣି ।
ଅତି ଚକିତେ ନୃପମଣି ॥
ଘୂରି ଦିଗରେ ସେ ନୟନ ।
ବୁଲାଇ ଅତି ଘନ ଘନ ॥
ନିକଟେ ସିଂହ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଅତି କାତରେ ସେ ହରିଣୀ ॥
ଜଳପାନରେ ତୃଷା ତାର ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହିଛି ନୃପବର ॥
ଜଳୁ ଉଠିଣ ଧାଡିକାରେ ।
ଡେଇଁଲା ମରଣ କାତରେ ॥୪

ସ୍ୱଭାବେ ଗର୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।
ସେ ଗର୍ଭ ଜଳରେ ପଡ଼ିଲା ॥୫
ଗର୍ଭ ନିପାତେ ଖେଦମତି ।
ପ୍ରାଣ ତେଜିଲା ମୃଗ ସତୀ ॥୬
ନଦୀରେ ଦେଖି ମୃଗବାଳ ।
ସେ ଯେ ଭରତ ମହୀପାଳ ॥
ମାତାର ମୃତ୍ୟୁ ତାର ଦେଖି ।
ଦୟାରେ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଖି ॥
ମୃଗନନ୍ଦନ ଘେନି କରେ ।
ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ସତ୍ୱରେ ॥୭
ସେ ମୃଗନନ୍ଦନର ତହିଁ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ॥

* 'ମହାନଦୀ' ଶବ୍ଦ ଏଠାରେ ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ନିତ୍ୟ କୋମଳ ଦୂର୍ବାଙ୍କୁର ।
ଲୋଡ଼ି ଆଣଇ ନୃପବର ॥
ଯାହା ସେ କରେ ଅଭିଳାଷ ।
ତା ଦେଇ କରେ ମନତୋଷ ॥
ତା ସେବା ନିରତେ କରଇ ।
ମାୟାରେ ମତିଭ୍ରମ ହୋଇ ॥
ଯମ ନିୟମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯେତେ ।
ବିସ୍ମର ହେଲା ନୃପ ଚିତ୍ତେ ॥
କେତେହେଁ ଦିନ ଅନନ୍ତର ।
ପ୍ରଭୁର ସେବା କଲା ଦୂର ॥୮
ଜଗତ ପିତାମାତା ହରି ।
ତାର ଚରଣ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ଦାରା ତନୟ ଆଦି ଯେତେ ।
ସକଳ ଦୂର କରି ଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ଭାବେ ଥିଲା ସେ ରାଜନ ।
ଦେଖ ଏହାର ମୂଢ଼ପଣ ॥
ସକଳ କର୍ମ ଦୂର କଲା ।
ମୃଗବାଳକେ ମନ ଦେଲା ॥
ବିଗ୍ରେ ମାତାପିତା ଭାଇ ।
ଏହାର ଆନ କେହି ନାହିଁ ॥
ଆଶ୍ରୟ କରିଅଛି ମୋତେ ।
ମୁଁ ତାକୁ ତେଜିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଏ ସାଧୁକର୍ମର କାରଣ ।
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତିଣ ରାଜନ ॥
ଆସନ ଶୟନ ଗମନେ ।
ସ୍ନାନ ଭୋଜନ ଜଳପାନେ ॥
ମୃଗବାଳକେ ମନ ତାର ।
ନିମିଷ ମାତ୍ର ନୋହେ ଦୂର ॥ ୯-୧୧
କାଷ୍ଠ ପଳାଶ ଆଣିବାରେ ।
ଯେବେ ସେ ଯାଇ ବନସ୍ତରେ ॥
ମୃଗବାଳକ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ପଥେ ଚଳଇ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥୧୨
ବାଳକ ଗ୍ଲିି ନ ପାରଇ ।
ଭରତ ମନେ ବିଗ୍ରଇ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହବଶ ହୋଇ ।
କନ୍ଧେ ତାହାକୁ ସେ ବହଇ ॥

ହୃଦରେ ଆରୋପି ହରଷେ ।
ବାହୁରେ ଭିଡ଼େ ସ୍ନେହବଶେ ॥
ସ୍ନାନ ଭୋଜନ ବେଳେ ତାର ।
କ୍ଷଣେହେଁ ନ କରେ ଅନ୍ତର ॥
କ୍ଷଣମାତ୍ରକେ ନୃପବର ।
ନ ଦେଖି ମୃଗର କୁମର ॥
ଅସ୍ଥିରେ ତାହାକୁ ଲୋଡ଼ଇ ।
ପୁଣି ସେ ଯେବେଟି ଦେଖଇ ॥
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରେ ।
ଆଶିଷ ଦିଅଇ ତାହାରେ ॥
ହେ ବତ୍ସ ତୋହର କଲ୍ୟାଣ ।
ସର୍ବତ୍ର କରୁ ନାରାୟଣ ॥୧୩,୧୪
ଯେବେ ନିମିଷେ ନ ଦେଖଇ ।
ଶୋକ ସାଗରେ ସେ ବୁଡ଼ଇ ॥
କୃପଣ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଯେସନ ।
ଚଉର୍ଯ୍ୟ କରି ନେଲେ ଆନ ॥
ତେମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ମହୀପାଳ ।
କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖି ମୃଗବାଳ ॥
ବିହ୍ୱଳେ ହୃଦୟ କାତର ।
ଲୋଡ଼ଇ ମୃଗର କୁମର ॥
ଭ୍ରମେ ବୋଲଇ ବାକ୍ୟମାନ ।
ମଲା କି ମୃଗର ନନ୍ଦନ ॥
କି କର୍ମ କଲି ମୁଁ କିରାତ ।
କେଣେ ମୋ ଗଲା ମୃଗସୁତ ॥
ମୃଗବାଳକ ସୁକଲ୍ୟାଣେ ।
ଚରୁ କି ଥିବ ଉପବନେ ॥
ପ୍ରଭୁ କି ରଖିଥିବେ ତାରେ ।
ଦେଖିବି ନୟନଗୋଚରେ ॥୧୫-୧୭
କି ଅବା ମୃଗବାଳେ ମୋର ।
ଭକ୍ଷିଲେ ବ୍ୟାଘ୍ର ବା କୁକୁର ॥
ରବିର ଅସ୍ତକାଳ ହୋଇ ।
ମୋ ମୃଗସୁତ ନ ଦିଶଇ ॥୧୮,୧୯
ଶୋକେ ଆକୁଳ ମୋର ଦେହୀ ।
ସେ ଆସି ସୁଖକୁ ନ ଦେଇ ॥
ସେ ମୃଗରାଜର କୁମର ।
ମନୋଜ୍ଞ ଗମନ ତାହାର ॥

କ୍ଷଣକେ ଆଶ୍ରମ ଲୋକର ।
ଦୁଃଖ ଖଣ୍ଡଇ ନିରନ୍ତର ॥
ମିଥ୍ୟାରେ ଚକ୍ଷୁବୁଜି ମୁହିଁ ।
କ୍ଷଣମାତ୍ରକ ଯେବେ ରହି ॥
ଚକିତ ପ୍ରାୟେ ସେ ହୁଅଇ ।
ମୋହର ଅଗ୍ରତେ ଲୋଟଇ ॥୨୦-୨୧
ଋଷିକୁମରଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ।
ଖେଳୁ ଯେ ଥାଇ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
କୋମଳ ତୃଣାଙ୍କୁରମାନ ।
କୁମରେ ଦିଅନ୍ତି ବହନ ॥
ସେ ସର୍ବସୁଖ ଦୂର ହେଲା ।
ମୃଗ ବାଳକ କେଣେ ଗଲା ॥୨୨
ସେ ମୋର କୃଷ୍ଣସାରବାଳ ।
ମୃଦୁ ତାହାର ପାଦତଳ ॥
କୋମଳ ଖୁର ପୁଟପନ୍ତି ।
ସେ ମୋର ଦ୍ରବିଣ ସମ୍ପତ୍ତି ॥
ପଥରେ ପଦଚିହ୍ନ ଦେଖି ।
କହଇ ନିରେଖି ନିରେଖି ॥
ଧନ୍ୟ ପୃଥିବୀ ତୋର ପୁଣ୍ୟ ।
ଏ ଚିହ୍ନ କଲୁ ତୁ ଧାରଣ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ ପ୍ରାୟେ ।
ତୋ ଦେହ ଶୋଭାକୁ ଯେ ପାଏ ॥୨୩
ପୁଣି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲା ।
ଯହୁଁ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖିଲା ॥
ତହିଁ ଦେଖିଣ ମୃଗଚିହ୍ନ ।
ଭାବିଲା ନିଜ ମନେ ମନ ॥
ମୃଗଶାବକ ଦେଖି ଏକ ।
ଦୟାରେ କି ତାରାନାୟକ ॥
ସିଂହଭୟରୁ ରକ୍ଷା କଲେ ।
ଆପଣା ନିକଟେ ରଖିଲେ ॥୨୪
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖକୁ ସେ ଦେଇ ।
ତା ବିନୁ ମୋର କେହି ନାହିଁ ॥
ଏ ଯେ ଆଶ୍ରମ ମୁନିଗଣ ।
କରନ୍ତି ନାନା ଶୁଭକର୍ମ ॥
ହରଷ ଚିତ୍ତେ ମୁନିଗଣ ।
କରନ୍ତି ତାହାରେ କଲ୍ୟାଣ ॥

ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ଭୟରୁ ତାହାର ।
ମାତା ଯେ ଛାଡ଼ିଲା ଶରୀର ॥
ତେଣୁ ମୁଁ ଲଭିଲି ତାହାରେ ।
ଏବେ ସେ ଗଲା ବନଘୋରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ମହୀପାଳ ।
କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖି ମୃଗବାଳ ॥
ବ୍ୟର୍ଥକର୍ମରେ ସେ କାତର ।
ସୁକର୍ମ ତେଜି ନୃପବର ॥
ପୂର୍ବ ତପସ୍ୟା ହତ ତାର ।
ଶୁଭକର୍ମକୁ କଲା ଦୂର ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
ଅନାଦି ନାଥ ନାରାୟଣ ॥
ତାର ଚରଣ ଦୂର କରି ।
ମୃଗବାଳକ ମନେ ଧରି ॥
ମୋକ୍ଷପଦକୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ।
ସେ ମୃଗବାଳ ପଶୁ ମନ୍ଦ ॥
ତହିଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବ କଲା ।
ଯୋଗନାଶନ ନ ଜାଣିଲା ॥
ମୃଗର ଲାଳନ ପାଳନ ।
ଏଣେ ହରଇ ସେହୁ ଦିନ ॥
ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଗଲା ।
ଆୟୁଷ ଶେଷ ତା ହୋଇଲା ॥୨୫,୨୬
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
କାଳର ହେଲା ସେ ଅଧୀନ ॥
ସମୀପେ ଦେଖି ମୃଗବାଳ ।
ଶୋକରେ ହୋଇଲା ବିକଳ ॥

ପୁତ୍ରର ପ୍ରାୟ ସ୍ନେହଭରେ ।
ମନ ଅର୍ପିଲା ତାହାଠାରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରାଣକୁ ଛାଡ଼ିଲା ।
ମୃଗ ଶରୀରକୁ ଲଭିଲା ॥୨୭
ପୂର୍ବଜନ୍ମର କଥା ତାର ।
ସ୍ମରଣ ହେଲା ନୃପବର ॥
ମୃଗଜନ୍ମର ଯେ କାରଣ ।
ମନେ ଜାଣିଲା ସେ ରାଜନ ॥
ପ୍ରଭୁର ସେବା ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ମନେ ବହୁତ ତାପ ପାଇ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋକ କରି ମନେ ।
ବୋଲଇ ଲୋତକ ନୟନେ ॥୨୮
ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଲି ମୁଁ ପାମର ।
ପ୍ରଭୁର ସେବା କଲି ଦୂର ॥
ସମସ୍ତ ତପକୁ ହୁଡ଼ିଣ ।
ବିବିଧ ଯଜ୍ଞ ଶୁଭକର୍ମ ॥
ନାମ ଶ୍ରବଣ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ନିରତେ କରି ଆରାଧନ ॥
ସକଳ ଆତ୍ମା ଭଗବାନ ।
ମନ ଅର୍ପିଲି ଅନୁଦିନ ॥
ଯେଣୁ ସେ ସକଳ ଛାଡ଼ିଲି ।
ମୃଗବାଳକେ ମନ ଦେଲି ॥
ତେଣୁ ଏ ଜୀବନ ମୋହର ।
ପାଇଲା ମୃଗର ଶରୀର ॥୨୯
ଏମନ୍ତ ମନରେ ବିଗ୍ରରି ।
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ॥

ଆପଣା ମାତା ଯେ ହରିଣୀ ।
ତାହାକୁ ତେଜି ନୃପମଣି ॥
ପ୍ରଭୁର ଅତି ପ୍ରିୟସ୍ଥାନ ।
ଯେ ତୀର୍ଥ ଶାଳଗ୍ରାମ ନାମ ॥
ପରମସାଧୁ ଭକ୍ତଜନେ ।
ଅଛନ୍ତି ଯହିଁ ମୁନିମାନେ ॥୩୦
ତହିଁକି ଶୀଘ୍ର ଚଳିଯାଇ ।
ରହିଲା ମୃତ୍ୟୁବାଟ ଗ୍ରହିଁ ॥
କୁସଙ୍ଗ ଦୋଷକୁ ସେ ଡରି ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ନରହରି ॥
ନୀରସ ଦଳ ସେ ଭକ୍ଷଇ ।
ମୃଗଶରୀର ଯିବା ପାଇଁ ॥
ଏମନ୍ତେ କରଇ ବିଗ୍ରର ।
କେବେ ତେଜିବି କଳେବର ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
କେତେହେଁ ଗଲା ତହିଁ ଦିନ ॥
ସେ ତୀର୍ଥଜଳରେ ତାହାର ।
ତେଜିଲା ମୃଗ କଳେବର ॥୩୧
ଯେ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଚିନ୍ତଇ ଯା ଚରଣ ॥
ସେ ଚକ୍ରଧର ନାରାୟଣ ।
ପଦପଙ୍କଜ ସୁମରିଣ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସାଧୁଙ୍କ ହିତେ ଭାଗବତ ॥
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ହରି ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଆଦିଭରତଚରିତଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନବମେ ସେ ଭରତ ପୁଣି । ଜଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ ଜନ୍ମି ॥
ଭଦ୍ରକାଳୀଙ୍କ ଠାରେ ବଳି । ଦେବାକୁ ରାଜା ନେଲେ ଧରି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଯେମନ୍ତ ଚରିତ ॥

ସନ୍ଧ୍ୟାଦି ତପ ଶମ ଦମ ।
ତିତିକ୍ଷା ଆଦି ଯେ ନିୟମ ॥

ଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠବର ।
ଦ୍ୱିଜ ଆଙ୍ଗିରସ ପ୍ରବର ॥

ଏସବୁ ଗୁଣେ ଗୁଣୀ ସେହି ।
ପତ୍ନୀ ତାହାଙ୍କ ଥିଲେ ଦୁଇ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ନବସୁତ ।
ପିତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟେ ଗୁଣବନ୍ତ ॥
କନିଷ୍ଠା ଭାର୍ଯ୍ୟା ଗର୍ଭଜାତ ।
ଏକ ଦୁହିତା ଏକ ସୁତ ॥୧
ଏ ସୁତ ମହାଭାଗବତ ।
ସେହି ସେ ରାଜର୍ଷି ଭରତ ॥
ମୃଗଦେହକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ।
ତଦନ୍ତେ ବିପ୍ରରୂପ ଧରି ॥
ଦ୍ୱିଜଙ୍କ ପୁତ୍ରଭାବ ବହି ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ତାଙ୍କ ତହିଁ ॥୨
ସେ ସାଧୁସଙ୍ଗରୁ ରାଜନ ।
ତାହାର ହେଲା ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ॥
ଯେଣୁ କର୍ମବନ୍ଧ ଖଣ୍ଡନ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମର ଶ୍ରବଣ ॥
ତାହା କରଇ ଅବିରତେ ।
ପଦାରବିନ୍ଦ ଧରି ଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାରୁ ରାଜନ ।
ପୂର୍ବଜନ୍ମର କଥାମାନ ॥
ସ୍ମରଣ ହୋଇଲା ତାହାର ।
ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗକୁ ତା ଡର ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ଜଡ଼ ଯେ ବଧିର ।
ପ୍ରାୟେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମର ॥
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ।
କପଟ ଲୋକରେ ଦେଖାଇ ॥୩
ତେବେହେଁ ପୁତ୍ରଠାରେ ତାର ।
ସ୍ନେହୀ ହେବାରୁ ବିପ୍ରବର ॥
ବେଦ ଉଚିତ କର୍ମ ଯେତେ ।
ଦଶକର୍ମରେ ଯଥୋଚିତେ ॥
ସୁସାଧୁପଣ ଦେଖି ତାର ।
ସଂସ୍କାର କଲେକ କୁମର ॥୪
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ସେ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁମର ॥
ଶଉଚ ଆଚମନ ବିଧି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ କର୍ମ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥

ଗୁରୁ ଉପଦେଶ ବଚନେ ।
ଜାଣିଲା ସେ ଯେ ଅନୁମାନେ ॥୫
ପୁତ୍ରର ଶୁଦ୍ଧମନ ଜାଣି ।
ସେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶିରୋମଣି ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ।
ମନ ଅର୍ପିଲା ତାର ତହିଁ ॥
ଓଁ କାର ଆଦି ବେଦସାର ।
ବ୍ୟାହୃତି ପ୍ରଣବ ଅକ୍ଷର ॥
ସାବିତ୍ରୀ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସାର ।
ସକଳ ଦେଲେ ବିପ୍ରବର ॥
ଯଜନ ଆଦି ଷଟ କର୍ମ ।
ଏ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ଧର୍ମ ॥
ପୁରୁଷସୂକ୍ତ ଆଦି ଯେତେ ।
ସର୍ବ କହିଲେ ଯଥୋଚିତେ ॥
ପୁତ୍ରସ୍ନେହରେ ବିପ୍ରବର ।
ଶିକ୍ଷା କରାନ୍ତି ନିରନ୍ତର ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହୁଁ ମନୋରଥ ॥
ଆୟୁଷ ଅନ୍ତେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
କାଳର ହୋଇଲା ଅଧୀନ ॥୬
ଏ ଅନନ୍ତରେ ଦ୍ୱିଜ ସତୀ ।
ଦେଖି ଆତ୍ମଜ ଜଡ଼ମତି ॥
ଆପଣା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସପତ୍ନୀରେ ।
ସମର୍ପି ଦେଲା ସ୍ନେହଭରେ ॥
ଆପଣେ ପତିର ସଙ୍ଗତେ ।
ଚଳିଲା ହରଷିତ ଚିତ୍ତେ ॥୭
ଏମନ୍ତେ ପିତାର ଅନ୍ତରେ ।
ସେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣର କୁମରେ ॥
ଜଡ଼ ଯେ ତାହାଙ୍କ ଭ୍ରାତର ।
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ଅନାଦର ॥୮
ତାହାର ପ୍ରଭାବ ନ ଜାଣି ।
ଜଡ଼ର ପ୍ରାୟେ ତାକୁ ମଣି ॥
ଜଡ଼ ବଧିର ଯେ ଉନ୍ମତ୍ତ ।
ଏମନ୍ତ ରୂପ ସେ ଭରତ ॥
ଦ୍ୱିପଦ ନର-ପଶୁମତେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଏମନ୍ତେ ॥

ସେ ପରାଧୀନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଲୋକରେ କର୍ମକୁ କରଇ ॥
ଲୋକେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯାହା ଦେଇ ।
ପରମ ତୋଷେ ତା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରୀତି ନିମିତ୍ତରେ ।
କେବେହେଁ ଆହାର ନ କରେ ॥
ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ସର୍ବଠାରେ ।
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ବିହରେ ॥
ଦୁଃଖ ସୁଖରେ ସମ ତାର ।
ଅହଂକାରକୁ କରି ଦୂର ॥୯
ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବରଷା ଶୀତ ବାତ ।
ସକଳ ସହେ ସେ ଭରତ ॥
ଦିଶଇ ମହାମଣି ସମ ।
ଶରୀର ଅତି ସ୍ଥୂଳ ପୀନ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ବହି ।
ଜଡ଼ର ପ୍ରାୟେ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥୧୦
ଆହାର ଆଦି ସର୍ବଠାରେ ।
ସେ ଥାଇ ନିଗ୍ରହ ବେଭାରେ ॥
ତଥାପି ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ତାହାର ନିଜ ଭ୍ରାତାଗଣ ॥
କୃଷି ରକ୍ଷଣ କାରଣରେ ।
ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି ତାହାରେ ॥
ଭ୍ରାତୃବଚନ ଅନୁମତେ ।
କୃଷି ରଖଇ ଯଥୋଚିତେ ॥
ମୃଗ ବରାହଙ୍କୁ ନିବାରି ।
ଥାଇ ସେ ନିରତେ ଆବୋରି ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ବୃଷଳପତି ଯେ ରାଜନ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁତ୍ରକାମୀ ହୋଇ ।
ଦେବୀଙ୍କି ମହାପଶୁ ସହିଁ[୧] ॥୧୨
ନରପଶୁଏ ଯତ୍ନ କରି ।
ରଖଇ ନିରତେ ଆବୋରି ॥
ଦଇବେ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ।
ସେ ନରପଶୁ କେଣେ ଗଲା ॥

୧. ସହି—ଦେବାକୁ ମାନସିକ କରି ।

ତାହାର ପଥ ଅନୁସରେ ।
ଧାଇଁଲେ ତାର ଅନୁଚରେ ॥
ନିଶି ଅନ୍ଧାର ଘୋର ତମେ ।
ଖୋଜନ୍ତି ନାନାଦିଗ ଗ୍ରାମେ ॥
ପଶୁ ନ ପାଇ ଅନୁଚରେ ।
ନିରାଶ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତରେ ॥
ଗୃହକୁ କରନ୍ତେ ଗମନ ।
ଦେଖିଲେ ବିପ୍ରର ନନ୍ଦନ ॥୧୩
ଏ ଅନନ୍ତରେ ନୃପମଣି ।
ଜଡ଼ର ପ୍ରାୟ ଭାବ ଜାଣି ॥
ବନ୍ଧନ କରି ତତକ୍ଷଣେ ।
ସ୍ୱାମୀର କର୍ମ ସମ୍ପାଦନେ ॥
ଚଣ୍ଡିକାଗୃହେ ପ୍ରବେଶିଲେ ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ସମର୍ପିଣ ଦେଲେ ॥୧୪
ସୁଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ଜଳରେ ।
ସ୍ନାହାନ କରାଇ ବିଧିରେ ॥
ଶୁଭ୍ର ନିର୍ମଳ ବାସ ଦେଲେ ।
ନାନାଭୂଷଣରେ ମଣ୍ଡିଲେ ॥
ବିବିଧ ସ୍ୱାଦୁ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।
ତାହାକୁ କରାଇ ଭୋଜନ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନାଦି ଦେଲେ ।
ମାଳାଏ କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବାଇଲେ ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ସ୍ୱନ ।
ଆନନ୍ଦେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ବିଧିମତେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ଦେବୀର ଅଗ୍ରତେ ॥୧୫
ବୃଷଳପତି ଏ ଅନ୍ତରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଧରି କରେ ॥
ତାହାର ରୁଧିରକୁ ଦେଇ ।
ଦେବୀ ସନ୍ତୋଷ ହେବା ପାଇଁ ॥୧୬

ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ବୃଷଳେ ହୋଇ ମତିଭ୍ରମ ॥
ଧନସମ୍ପଦେ ମାନ କରି ।
ତମଗୁଣକୁ ଆଶ୍ରା କରି ॥
ଈଶ୍ୱର ଅଂଶକୁ ଯେ ଧରେ ।
ହିଂସା କରନ୍ତି ସେ ତାହାରେ ॥
ଦାରୁଣକର୍ମ ତାହାଙ୍କର ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁମର ॥
ବିଷ୍ଣୁର କଳାବନ୍ତ ଯେହି ।
ତାହାଙ୍କୁ କଦର୍ଥନ୍ତି[୧] ନେଇ ॥
ଯେ ସର୍ବଭୂତେ ସମଚିତ୍ତ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଜପଇ ଅବିରତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପଶୁରେ ବିଗ୍ରରି ।
ନିକଟେ ହେଲା ଖଡ୍‌ଗ ଧରି ॥
ଏ ଅନନ୍ତରେ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ତେଜ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଜ୍ୱାଳା କରାଳ ଦୁର୍ବିସହ ।
ତେଣୁ ସେ ଦଗ୍ଧ ଦେବୀ ଦେହ ॥
ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ହିଂସା ଦେଖି ।
ଦେବୀ ମନରେ କୋପ ରଖି ॥
ପ୍ରତିମା ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ।
ଭକ୍ତକୁ କୋଳରେ ଘେନିଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ ।
ଉଠିଲେ ଅତି ରୋଷ ବହି ॥୧୭
ସେ ଦେବୀ ଚଣ୍ଡୀ ଭଦ୍ରକାଳୀ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପେ ପରଜ୍ୱଳି ॥
ଭୃକୁଟୀ ଚକ୍ଷୁ ବକ୍ର ତାର ।
ବଦନ ଦିଶେ ଭୟଙ୍କର ॥
ଦନ୍ତ ଦିଶଇ ତା କରାଳ ।
ଅରୁଣ ନୟନଯୁଗଳ ॥

ଚଣ୍ଡାଟ୍ଟହାସ ଘୋର ସ୍ୱନ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହିଛି ଦେବୀ ମନ ॥
ଧାଇଁଲେ ଅତି ଶୀଘ୍ରତରେ ।
ପାପିଷ୍ଠମାନଙ୍କ ଉପରେ ॥
ତାହାର ହସ୍ତୁ ଖଡ୍‌ଗ ଘେନି ।
ଶୁଣ ହେ ନୃପ ଶିରୋମଣି ॥
ଶାଣିତ ଅସି ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାର ।
ଛେଦିଲେ ତାହାଙ୍କର ଶିର ॥
ପରମ ସନ୍ତୋଷକୁ ପାଇ ।
ଆପଣାଗଣ ସଙ୍ଗେ ଲଇଁ ॥
ରୁଧିର ସୁରା କରି ପାନ ।
ଭୋଳେ ହୋଇଲେ ମନେ ଛନ୍ନ ॥
ଦେବୀର ଯେତେ ପାରିଷଦ ।
ଆନନ୍ଦେ କରି ଗୀତନାଦ ॥
ମସ୍ତକମାନ ହସ୍ତେ ଧରି ।
ହରଷେ ବୁଲନ୍ତି ବିହରି ॥୧୮
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ସେ ଯେ ବୃଷଳ ପାପୀମାନେ ॥
ସାଧୁଙ୍କୁ କରି ପରାଭବ ।
ଆପଣେ ନାଶ ଗଲେ ସର୍ବ ॥୧୯
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଯେତେ ନରେ ।
ଦୟା ବହନ୍ତି ସର୍ବଠାରେ ॥
ବଇର୍ ହିଂସା ଦୂରେ ତେଜି ।
ସେ ପାଦପଦ୍ମ ହୃଦେ ଭଜି ॥
ପରମହଂସ ଭାଗବତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ରଖନ୍ତି ଅଚ୍ୟୁତ ॥୨୦
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ପ୍ରଭୁ ପଦାରବିନ୍ଦ ତଳେ ।
ମନ ମୋ ରହିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଜଡ଼ଭରତଚରିତଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. କଦର୍ଥନ୍ତି—ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ କରନ୍ତି ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭରତ ରାଜା ରହୂଗଣ । ଶିବିକା କରନ୍ତେ ବହନ ॥
ତା ସଙ୍ଗେ ବାଦ ଅନୁବାଦ । ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଏକଦିନେ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ସିନ୍ଧୁପତି ଯେ ରହୂଗଣ ।
ସେ ରାଜା ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ॥
ତାହାର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭୃତ୍ୟେ ।
ରାଜାର ଗମନ ନିମନ୍ତେ ॥
ବିମାନ ବହିବାର ପାଇଁ ।
ଏକ ପୁରୁଷେ ସେ ଲୋଡ଼ଇ ॥
ଦଇବ ଯୋଗ ଦେଖ ତାର ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ ଦ୍ୱିଜବର ॥
ସେଠାରେ ଥିଲେ ସେ ଭରତ ।
ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ନୃପଦୂତ ॥
ହରଷ ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ।
ଏହାର ତୁଲ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ॥
ଅତି ବଳିଷ୍ଠ ଏ ଶରୀର ।
ବିମାନ ବହିବ ସୁନ୍ଦର ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୀଘ୍ରେ ଘେନିଗଲା ।
ବିମାନ ବୁହାରେ ଖଞ୍ଜିଲା ॥
ତହିଁ ନିଯୁକ୍ତ ନର ସଙ୍ଗେ ।
ବିମାନ ବହିଲେ ସେ ରଙ୍ଗେ ॥
ସାକ୍ଷାତେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ସେହି ।
ପର ଅଧୀନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସେ ଯେ ପରମ ଭାଗବତ ।
ଏ କର୍ମ ତାର ଅନୁଚିତ ॥୧
ବିମାନ ବହି ନ ଜାଣଇ ।
ବିଷମ ଭାବେ ସେ ଚଳଇ ॥
କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଭୟେ ।
ପାଦ ନ କ୍ଷେପନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ ॥
ତେଣୁ ବିଷମ ଗତି ହୋଇ ।
ରାଜା ଦେହରେ କଷ୍ଟ ପାଇ ॥
ବିମାନ ବୁହା ପୁରୁଷରେ ।
ନୃପ କହଇ କୋପଭରେ ॥
ବିଷମ ସମ ଭାବ ହୋଇ ।
ବିମାନ ବହ କିସ ପାଇଁ ॥୨
ରାଜା ବଚନ କୋପଭରେ ।
ଶୁଣି କମ୍ପନ୍ତି ତା କିଙ୍କରେ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଚିତ୍ତ ହୋଇ ।
ଜଡ଼କୁ ଦେଲେ ସେ ଦେଖାଇ ॥୩
ଭୋ ନାଥ ଆମ୍ଭ ଦୋଷ ନାହିଁ ।
ଏ ଯେ ପୁରୁଷ ନ ଚଳଇ ॥
ଏହାର ବକ୍ରଗତି ପାଇଁ ।
ବିମାନ ବକ୍ରଭାବ ହୋଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ପୁଣି ହିଁ ଚଳଇ ବିଷମେ ॥
ଏହାର ସଙ୍ଗତେ ରାଜନ ।
ବହି ନ ପାରିବୁ ବିମାନ ॥୪
ଏମନ୍ତେ ଭୃତ୍ୟବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସେ ଯେ ରାଜନ ଶିରୋମଣି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ସଂସର୍ଗ ଦୋଷରେ ।
କିମ୍ବା ଦଣ୍ଡିବା ଅବିଗ୍ରରେ ॥
ରାଜା ସ୍ୱଭାବେ ସାଧୁ ହୋଇ ।
ରଜୋଗୁଣରୁ କ୍ରୋଧ ବହି ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ନୃପବର ।
ଭରତେ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥୫
ପୁଷ୍ଟ ପୃଥୁଳ ତୋ ଶରୀର ।
କଠିନ ପୀନ ଗ୍ରୀବା ତୋର ॥
ଯଷ୍ଟିକେ ଚଳୁ କି କାରଣ ।
ଏ ତୋର ଦେହ ନିଷ୍କାରଣ ॥
ଏ କ୍ଷୁଦ୍ରେ ତୋର ସଙ୍ଗତରେ ।
ବିମାନ ବୁହନ୍ତି ଅପରେ ॥
ବ୍ୟର୍ଥ ତୋହର କଳେବର ।
ମିଥ୍ୟାରେ ବହୁ ତୁ ଶରୀର ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ସେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ॥
ଏମନ୍ତ ବଚନେ ମଉନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବହନ୍ତି ବିମାନ ॥
ପୁଣି ବିମାନ ବକ୍ର ହେଲା ।
ସେ ରାଜା ଅତି କୋପ କଲା ॥

ରାଜା ଉବାଚ

ଆରେ ପାମର ମୃତ୍ତଚିତ୍ତ ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ତୁହି ମୃତ ॥
ପ୍ରମତ୍ତଭାବକୁ ତୁ ଧରୁ ।
ଆଜ୍ଞା ଅବଜ୍ଞା ମୋର କରୁ ॥
ଯମର ପ୍ରାୟ ମୁଁ ଅଟଇ ।
ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ଦର୍ପ ବିନାଶଇ ॥
ତୋହର ମତ୍ତଭାବ ମୁହିଁ ।
ଆଜହୁଁ ଦୂର କରିବଇଁ ॥୬,୭
ଏମନ୍ତେ ଅତି ନିନ୍ଦାମାନ ।
ବହୁତ କଲା ସେ ରାଜନ ॥
ରଜୋଗୁଣରୁ ତମ ତାର ।
ତମୋଗୁଣରୁ ଅହଙ୍କାର ॥
ସେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣର କୁମର ।
ସକଳ ଭୂତେ ଦୟାପର ॥
ଈଷତହାସ୍ୟ ବଦନରେ ।
ବଚନ କହନ୍ତି ରାଜାରେ ॥୮

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ*

ହେ ବୀର ଭାର ନାମ କେହି ।
ଭାର ବହଇ ଅବା କେହି ॥
ଭୋ ନୃପ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯା କହିଲ ବଚନେ ॥

* ଏଠାରେ ଜଡ଼ଭରତଙ୍କ ପାଇଁ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଛି ।

ଗମନ କରି ନ ପାରଇ ।
ଅତିହିଁ ସ୍ଥୂଳ ମୋର ଦେହୀ ॥
ଜୀବନମୃତ ଯେ ବୋଇଲ ।
ଏ କଥା ସତ୍ୟଟି କହିଲ ॥୯
ଯେ ସ୍ଥୂଳ କୃଶ ଆଧି ବ୍ୟାଧି ।
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଭୟ ଆଦି ॥
ନିଦ୍ରା ବିହାର କ୍ରୋଧ ଯେତେ ।
ମଦ ଅହଙ୍କାର ସହିତେ ॥
ଯା ଦେହେ ଅଭିମାନ ଥାଇ ।
ତାହାର ତହିଁ ଏତେ ଥାଇ ॥
ମୋହ ଦେହରେ ଏତେ ନାହିଁ ।
ଏଣୁ ଜୀବନମୃତ ମୁହିଁ ॥୧୦
ବିଶେଷେ କହିଲି ରାଜନ ।
ବ୍ରହ୍ମ ବିପ୍ରରେ ଏ ବଚନ ॥
କେ ଅବା କାହାରେ ବହଇ ।
ଏମନ୍ତ ମୁହିଁ ନ ଦେଖଇ ॥
କେବା ଈଶ୍ୱର କେ କିଙ୍କର ।
ଏମନ୍ତ ନ ଦେଖି ଅପର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭରେ ଏ ବଚନ ।
କେମନ୍ତେ କହିଲ ରାଜନ ॥
ଆମ୍ଭେ କି କରିବୁ ତୁମ୍ଭରେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଏ ଜଡ଼ ଶରୀରେ ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ଜଡ଼ଭାବେ ମୁହିଁ ।
ବିମାନ କେବେ ବହି ନାହିଁ ॥୧୧-୧୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ସେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣର କୁମର ॥
ସୁଶୀଳ ସାଧୁ ସମଚିତ୍ତ ।
ବିଶେଷେ ବିଷ୍ଣୁର ଭକତ ॥
ରାଜାର ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ।
ଏମନ୍ତ କହି ସେ ମଧୁରେ ॥
ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମ କ୍ଷୟ ପାଇଁ ।
ପୁଣି ରହନ୍ତି ତୁନି ହୋଇ ॥୧୪
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ବିଷୟ କର୍ମ କରି ଦୂର ॥
ତତ୍ତ୍ୱ ଜିଜ୍ଞାସା ନିମନ୍ତରେ ।
ରାଜା ଯେ ଥାଏ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭରେ ॥
ବିପ୍ର ବଚନେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ବିଷୟ ଭ୍ରମ ତା ଖଣ୍ଡନ ॥
ଅମୃତପ୍ରାୟ ତାଙ୍କ ବାଣୀ ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲା ନୃପମଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶୀଘ୍ରତର ହୋଇ ।
ବିମାନୁ ପଡ଼ିଲା ଓହ୍ଲାଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଦଯୁଗଳରେ ।
ଶିର ସମର୍ପି ଭୟାତୁରେ ॥
ବୋଲଇ ବାକ୍ୟ ଗଦଗଦ ।
କ୍ଷମା କରିବା ଅପରାଧ ॥୧୫
କେ ତୁମ୍ଭେ କହ ସ୍ୱାମୀ ମୋରେ ।
କରୁଣାକର ଏ କିଙ୍କରେ ॥
ଗୁପତ ହୋଇ ଭ୍ରମୁଥାଅ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣରୂପ ତୁମ୍ଭେ ବହ ॥
କି ଅବା ଅବଧୂତ ବର ।
କେମନ୍ତେ ମିଳିଲ ଏଠାର ॥
କାହିଁ ତୁମ୍ଭର ନିଜ ସ୍ଥାନ ।
କେମନ୍ତେ ବହିଲ ବିମାନ ॥
ଏ ଯେତେ ଅପରାଧ ମୋର ।
କ୍ଷମା ତୁ କର ଦ୍ୱିଜବର ॥୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଯେତେ ଦେବେ ହର ।
ପବନ ଅଗ୍ନି ଦିବାକର ॥
ଏହାଙ୍କ କ୍ରୋଧକୁ ମୋହର ।
ଭୟ ଯେ ନାହିଁ ଦ୍ୱିଜବର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅପମାନେ ମୋର ।
ହୃଦ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ଏଣୁ ଅପରାଧ ମୋହର ।
କ୍ଷମା କରିବ ବିପ୍ରବର ॥୧୭
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନର କାରଣ ।
ତୁ ନାଥ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କରେ ।
ଦେଖାଉ ଏ ଜଡ଼ ଶରୀରେ ॥
ତୋହର ଯେତେ ବାକ୍ୟମାନ ।
ଗ୍ରଛିତ ହୋଇଅଛି ଜ୍ଞାନ ॥୧୮
ସକଳବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ ତୁହି ।
ତୋତେ ମୁଁ ପ୍ରଶନ କରଇ ॥
ଜ୍ଞାନ ସ୍ୱରୂପ ତୋ ଶରୀର ।
ଭୋ ନାଥ ମୋତେ କୃପା କର ॥୧୯
ଅଦ୍‌ଭୁତ ଜଡ଼ରୂପ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହିତେ ଭ୍ରମୁ ତୁହି ॥
ଭୋ ନାଥ ବିପ୍ର ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ପତିତ ପାମର ॥
କେମନ୍ତେ ତୋତେ ଚିହ୍ନିବଇଁ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୋହ ବନ୍ଧେ ଥାଇ ॥୨୦
ଏ ଯେ ମୋହର ଅନୁଚର ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଢ଼ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଅଜ୍ଞାନହେତୁ ଆଣି ଦେଲେ ।
ବିଧାତା ଘଟଣାର ବଳେ ॥
ଭାର ବହିଲେ ଶ୍ରମ ହୋଇ ।
ତୁ କିମ୍ପା ବୋଲୁ ଶ୍ରମ ନାହିଁ ॥
ସକଳ ବସ୍ତୁ ଏ ଜଗତେ ।
ମିଥ୍ୟା ତୁ ବୋଲୁ ବା କେମନ୍ତେ ॥
ଘଟାଦି ଯେବେ ମିଥ୍ୟା ହୋଇ ।
କେମନ୍ତେ ଜଳ ଆଣି ତହିଁ ॥୨୧
ଆତ୍ମାର ସ୍ଥୂଳ-କୃଶଭାବ ।
କେମନ୍ତେ ନୁହଇଁ ସମ୍ଭବ ॥
ଅଗ୍ନିର ତାପ ପାତ୍ରେ ଯାଇ ।
ସେ ତାପେ ଜଳ ଉଷ୍ମ ହୋଇ ॥
ତହୁଁ ତଣ୍ଡୁଳ ତାପ ପାଇ ।
ଅନ୍ନ ରୂପରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ॥
ତେସନ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଦେହ ତାପେ ।
ସେ ତାପ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ବ୍ୟାପେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିରୁ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣୁ ମନେ ।
ଜୀବ ତା ଭୁଞ୍ଜଇ ତକ୍ଷଣେ ॥
ଉପାଧି ଧର୍ମ ପୁରୁଷର ।
କେମନ୍ତେ ବୋଲୁ ନୁହେଁ ତାର ॥୨୨
ତୁ ଯେ ବୋଇଲୁ ଏହା ସତ୍ୟ ।
କେ ଅବା ପ୍ରଭୁ କେବା ଭୃତ୍ୟ ॥

ତଥାପି ରାଜା ପ୍ରଜା ଭାବ ।
ଅବଶ୍ୟ ସଂସାରେ ରହିବ ॥
ବିଗ୍ରହ କରି ଧର୍ମାଧର୍ମ ।
କରିବ ଦଣ୍ଡ ଯେ ପାଳନ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶ ମଣି କଲେ ।
ପାପ ନ ଲାଗେ ତାକୁ ଭଲେ ॥୨୩
ମୁଁ ତୋତେ କଲି ଅପମାନ ।
ଏ ଦୋଷ ମୋହର ନ ଘେନ ॥
ତୋହର ମାନ ଅପମାନ ।
ତୁଲ୍ୟ ବା ବୋଲିବୁ ଏସନ ॥
ତଥାପି ମହତ ଲଂଘନ ।
ଦୋଷେ ମୁଁ ନାଶ ଯିବି ଜାଣ ॥
ଏଣୁ ମାଗଇ କ୍ଷମା କର ।
ଯେଣୁ ତୁ କାତର-ବତ୍ସଳ ॥
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ସାବଧାନେ ।
ସେ ବିପ୍ର ନୃପତି ବଚନେ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଆଦି କରି ।
ସକଳ ଅଛି ତହିଁ ପୂରି ॥୨୪,୨୫
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦପଦ୍ମ ତଳେ ।
ମୋ ମନ ରହିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଏହି ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣଚରିତ ସୁଧାରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଜଡ଼ଭରତରହୂଗଣସଂବାଦୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ରହୂଗଣଙ୍କୁ ଏକାଦଶେ । ଜଡ଼ ଭରତ ଜ୍ଞାନ ଭାଷେ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ

ହେ ନୃପ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ତୁ ଯେ କହିଲୁ ଅନୁମାନେ ॥
ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ ଦୁଇ ମତ ।
ଏକଥା ଅଟଇ ଉଚିତ ॥
ତଥାପି ପଣ୍ଡିତ ତୁ ନୋହୁ ।
ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାୟେ କଥା କହୁ ॥
କେ କାହା ସ୍ୱାମୀ କେବା ଭୃତ୍ୟ ।
ଏମନ୍ତ ଜାଣ ନରନାଥ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ବଶୁ ଦେଖୁ ଭିନ୍ନ ।
ତତ୍ତ୍ୱ ବିଗ୍ରହେ ସର୍ବ ସମ ॥୧
ଅପରେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ଗୃହକର୍ମରେ ଯେତେ ଜନ ॥
ସୁକର୍ମ ବିଦ୍ୟାକୁ ଆଦରେ ।
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନକୁ ମନେ ଧରେ ॥
ପଣ୍ଡିତ ବୋଲିବା ତାହାରେ ।
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ॥
ସେ ସାଧୁ ବୋଲାଇ ସଂସାରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ଦୟା କରେ ॥
ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ ।
ସେ ଯେବେ କ୍ଷମା ଆଚରଇ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହୁ ନର ।
ସୁଖଦୁଃଖରୁ ସେ ବାହାର ॥୨,୩
ଅପରେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ଯାବତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ॥
ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ଗୁଣରେ ।
ମନ ମୋହଇ ଦୃଢ଼ତରେ ॥
ତାହାର ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଏ କର୍ମମାନ କରେ ॥୪
ଯେ ଗୁଣ ଯାହାର ହୁଅଇ ।
ସେ ଗୁଣେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରକାଶଇ ॥
କୁଶଳ ମନ୍ଦଭାବ ଦୁଇ ।
ମଧ୍ୟମ ଭାବକୁ ବହଇ ॥
ଧରଇ ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ।
ରୂପ ନାମ ଦେହ ବେଭାରେ ॥
ଯେ ଦୁଃଖସୁଖ ଆଦି କରି ।
ଲଭଇ କର୍ମକୁ ଆବୋରି ॥୫,୬
ଦେଖ ଏ ଅନିତ୍ୟ ଶରୀର ।
ମାୟା ରଚିତ ଆତ୍ମା ସାର ॥
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଭାବକୁ ସେ ବହି ।
ସକଳ ସାକ୍ଷୀ ହୋଇ ରହି ॥
ତେଣୁ କହନ୍ତି ବେଦସାର ।
ଗୁଣ ନିର୍ଗୁଣ ଏ ବିଗ୍ରହ ॥
ସଗୁଣେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
ନାନା ବ୍ୟସନର ଆଗ୍ରହ ॥
ନିର୍ଗୁଣଭାବକୁ ଯେ ଧରେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭବସିନ୍ଧୁ ତରେ ॥
ଘୃତ ପ୍ରଦୀପ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ସଗୁଣେ ସଂସାରେ ଭ୍ରମଇ ॥୭,୮
ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ କାଳ କର୍ମ ।
ଆଶ୍ରୟ ଅଙ୍ଗ ହେ ରାଜନ ॥
ମାୟାର ବଳେ ଏ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମନ ହରେ ॥
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଭାବକୁ ଆଚରି ।
ଶରୀର ରହିଛି ଆବୋରି ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବେ କେବେ ଥାଇ ।
କେବେ ବା ପ୍ରାଣୀ ନ ଜାଣଇ ॥
ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ଏ ଶରୀରେ ।
ଦେଖଇ ଭୁଞ୍ଜଇ ବିକାରେ ॥୯-୧୧

ଅପରେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ପରମ ଆତ୍ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ଅନାବୃତ ସେ ସର୍ବ ଦେହ ॥
ସେ ନାରାୟଣ ଭଗବାନ ।
ବାସୁଦେବ ଆଦିକାରଣ ॥
ସ୍ୱକୀୟ ମାୟାରେ ଜଗତେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ ଅବିରତେ ॥୧୩
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମଙ୍କ ଠାରେ ।
ପବନ ଯେସନେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ତେମନ୍ତ ହୋଇ ସର୍ବଠାରେ ।
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞରୂପେ ସେ ବିହରେ ॥୧୪
ଯାବତ କାଳ ପ୍ରାଣୀ ମନ ।
ମାୟାକୁ ନ କରେ ଖଣ୍ଡନ ॥
ଷଡ଼ ଅଇରି ନ ଜିଣଇ ।
ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ସେ ନୁହଇ ॥
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଏରୂପେ ନ ଜାଣେ ।
ତାବତ ଭ୍ରମେ ଅକାରଣେ ॥୧୫
ସଂସାର ତାପେ ଗ୍ରସ୍ତ ମନ ।
ସେ ଯେ ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥
ଯାବତ ତାଙ୍କୁ ନ ଚିହ୍ନଇ ।
ଶୋକ ମୋହରେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥୧୬
ତୁ ଏବେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ସେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଈଶ୍ୱର ॥
ଅଖିଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଗୁରୁ ।
ଯାର ମହିମା ମହାମେରୁ ॥
ତାହାର ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ମନ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ମାୟା କପଟ ଏ ସଂସାର ।
ତୁ ଏହା ଶୀଘ୍ର ପରିହର ॥୧୭
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ବିପ୍ର ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ପାଦକମଳରେ ।
ମନ ମୋ ରହୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ରହୂଗଣଭରତ ସଂବାଦୋ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାଦଶେ ରାଜାର ସନ୍ଦେହେ । ପୁଣି ଭରତ ଜ୍ଞାନ କହେ ॥

ରହୂଗଣ ଉବାଚ

ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ବିପ୍ରବର ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହିତେ ତୋ ଶରୀର ॥
ସ୍ୱଇଚ୍ଛା ବିହାର ତୋହର ।
ନମସ୍ତେ ଦୟାର ସାଗର ॥
ବେଶରେ ତୁହି ଅବଧୂତ ।
ମାୟାରୂପରେ ତୁ ଯେ ସ୍ଥିତ ॥
ଗୁପତଭାବେ ଭ୍ରମୁ ତୁହି ।
ତୋହର ମାୟା କେ ଜାଣଇ ॥୧
ବ୍ୟାଧି ପୀଡ଼ିତ ଆର୍ତ୍ତଜନ ।
ତାହାର ଔଷଧି ଯେସନ ॥
ନିଦାଘ ଆତପେ ପୀଡ଼ିତ ।
ତାହାକୁ ଯେହ୍ନେ ଜଳ ଶୀତ[୧] ॥
ସଂସାର ଦୁଃଖ ଦାବାନଳ ।
ତହିଁ ମୁଁ ହୋଇଲି ଆକୁଳ ॥
ପୀୟୂଷ ରସ ତୁମ୍ଭ ବାଣୀ ।
ପିଇ ତରିଲି ଦ୍ୱିଜମଣି ॥୨
ସଂଶୟ ମନରୁ ମୋହର ।
ତୁମ୍ଭେ ଛେଦିବ ବିପ୍ରବର ॥
ଅଜ୍ଞାନ ମୂଢ଼ଭାବ ଥିଲେ ।
ତାହା ଛେଦିବ ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ॥
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଯୋଗ ତୋ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ମୋର ମନ ॥
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ମନ ନୁହଇ ଦୃଢ଼ତର ॥୩
କ୍ରିୟା ବା କ୍ରିୟାଫଳମାନ ।
କହିଲ ଈଶ୍ୱର ଅଧୀନ ॥
ନୁହଇ ସତ୍ୟ ଏ ବେଭାର ।
ପୃଥକ-ବୁଦ୍ଧିମାନଙ୍କର ॥
ଏ ଯେ ସଂଶୟ ମନେ ମୋର ।
ଭୋ ବିପ୍ର ଛେଦନ ତୁ କର* ॥୪

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ

ପାର୍ଥିବ ବିକାର ଯେହ୍ନୁଟି ।
ଭାରକୁ ବହଇ ସେହିଟି ॥
ଶ୍ରମ ଯେ ହୋଇବ କାହାର ।
ଏହା ତୁ ବୁଝ ନୃପବର ॥
ଶରୀରେ ଅଛି ଯେ ଚରଣ ।
ତହିଁ ଉପରେ ଗୁଲ୍‌ଫ ଜାଣ ॥
ଜାନୁ ଉରୁ ଯେ ମଧ୍ୟଦେଶ ।
ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ଯେ ସ୍କନ୍ଧଦେଶ ॥୫

୧. ଜଳ ଶୀତ—ଶୀତଳ ଜଳ ।

* "କ୍ରିୟା ବା........ଛେଦନ ତୁ କର" ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମେ କହିଲ ଯେ ଭାରବହନରୂପୀ କ୍ରିୟା ଓ ତଜ୍ଜନିତ ଶ୍ରମରୂପୀ ଫଳ ବ୍ୟବହାରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ସତ୍ୟ ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଏହା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । କେବଳ ଭେଦବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏହା ସତ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ—ଏଥିର ତତ୍ତ୍ୱ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମୋ ମନର ସଂଶୟ ଛେଦନ କର ।

ସ୍କନ୍ଧରେ ବିମାନ ଅଛଇ ।
କେ ତାର ଭାରକୁ ବହଇ ॥
ତହିଁରେ ଅବୟବ ବହି ।
ସୌବୀର ରାଜା ବସିଛଇଁ ॥
ସେ ଅଟେ ପାର୍ଥିବ ବିକାର ।
ଏହା ତୁ ନୃପ ହେତୁ କର ॥
ଏହି ବିକାରେ ଅଭିମାନ ।
ତୋହର ହୋଇଛି ରାଜନ ॥
ଏ ଯେ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ନୃପ ସେବକ ନାମ ଭିନ୍ନେ ॥
କେହି କାହାକୁ ନମସ୍କାର ।
କରଇ ଆଗ୍ରର ବେଭାର ॥
ଏ ଜୀବମାନେ ବସି ତହିଁ ।
ନାନା କୁକଥାମାନ କହି ॥
ମୁଁ ନୃପ ବୋଲି ଅହଙ୍କାରେ ।
ଏ ମୃତ୍ତଲୋକଙ୍କ ବେଭାରେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦଣ୍ଡ ଦେଉ ତୁହି ।
ଏମନ୍ତେ ନାନା କଥା କହି ॥
ପ୍ରମତ୍ତ ଭାବକୁ ଧଇଲୁ ।
ତେଣୁ ବାହକେ ଶୋକ ଦେଲୁ ॥୬,୭
ଦେଖ ଏ ଅଖିଳ ସଂସାର ।
ଜନ୍ମଇ ଯହୁଁ ଚରାଚର ॥
ଯା ତହୁଁ ନାନା ଯାହା ପରେ ।
ବଡ଼ଟି ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ ॥
ପରମ ଅଣୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ସକଳ ॥
ତା ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ।
ଅଜ୍ଞାନମତି ନ ଜାଣଇ ॥
ବୃହତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଦି ଯେତେ ।
ନିର୍ଜୀବ ସଜୀବ ସହିତେ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ କାଳ କର୍ମ ।
ପୃଥକଭାବ ଯେହୁ ନାମ ॥

ଜ୍ଞାନ ବିଶୁଦ୍ଧ ସେ ଅଟଇ ।
ପରମ ଆତ୍ମା ରୂପ ବହି ॥
ଏକ ଅନେକ ସର୍ବ ସେହି ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିନୁ ଆନ ନାହିଁ ॥
ସର୍ବଜ୍ଞ ପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ତାହାର ଲୀଳା ଏ ଜଗତ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଅଖିଳକାରଣ ।
ମୁନିଏ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥୮-୧୧
ହେ ରହୂଗଣ ସାବଧାନେ ।
ଶୁଣ ତୁ ମୋହର ବଚନେ ॥
ବିବିଧ ତପ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ।
କି ଅବା ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ହେ ରାଜନ ।
ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭକ୍ତଜନ ॥
ଯା ପାଦରଜେ ପାପମାନ ।
ନିଃଶେଷେ ହୁଅନ୍ତି ଖଣ୍ଡନ ॥୧୨
ଉତ୍ତମଶ୍ଲୋକ କଥା[୧] ସାର ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କରନ୍ତି ଉଚ୍ଚାର ॥
ଗ୍ରାମ୍ୟକଥାକେ[୨] ତାର ମତି ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ସଙ୍ଗତି ॥
ଯେବେ ନିଶ୍ଚଳଭାବେ ମନ ।
ପ୍ରଭୁରେ କରଇ ଅର୍ପଣ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ସତ୍ତ୍ୱପ୍ରଧାନ ମତି ଦେଇ ॥୧୩
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବାଣୀ ॥
ଭରତ ନାମେ ରାଜା ମୁହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଦୂର କଲି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜିଲି ॥
ମୋହର ପୂର୍ବକର୍ମ ଫଳେ ।
ମୃଗର ସଙ୍ଗେ ମତିଭୋଳେ ॥

ଯେଣୁ ଅସାଧୁ ଆଚରିଲି ।
ମୃଗଶରୀର ମୁଁ ପାଇଲି ॥୧୪
ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପୁଣ୍ୟ ଥିଲା ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ କରୁଣା ହୋଇଲା ॥
ତେଣୁ ପୂର୍ବର କଥାମାନ ।
ମୋହର ହୋଇଲା ସ୍ମରଣ ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ଲଭିଲି ଏ ବିପ୍ର ଶରୀର ॥
ଏଣୁ ସଙ୍ଗକୁ ମୁହିଁ ଡରି ।
ଏ ଜଡ଼ରୂପକୁ ଆବୋରି ॥
ଭ୍ରମଇଁ ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ।
କର୍ମବନ୍ଧନ ଖଣ୍ଡିବାରେ ॥
ଏକାକୀ ନିବୃତ୍ତ ବେଭାରେ ।
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥୧୫
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକମନେ ।
ଏଣୁ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
ଅସତସଙ୍ଗୁ ମୋହ ହୋଏ ।
ନାନା ଯୋନିରେ ଦେହ ବହେ ॥
ସାଧୁସଙ୍ଗତେ ସଙ୍ଗ ଯାର ।
ପବିତ୍ର ହୁଏ ତା ଶରୀର ॥
ନିଶ୍ଚଳମତି ସେ ହୁଅଇ ।
ସଂସାରସାଗରୁ ତରଇ ॥
ସାଧୁସଙ୍ଗତି ପ୍ରଭାବରେ ।
ପ୍ରଭୁର କୃପା ହୋଏ ତାରେ ॥
ସେ ଯେ ଅନାଦି ଚକ୍ରଧର ।
ଜଗତବନ୍ଧୁ ଦାମୋଦର ॥୧୬
ସେ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମପାଦ ତଳେ ।
ମୋ ମନ ରହିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଜଡ଼ଭରତ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଜଡ଼ଭରତରହୂଗଣସଂବାଦୋ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଉତ୍ତମଶ୍ଲୋକ କଥା—ପବିତ୍ରକୀର୍ତ୍ତି ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଗୁଣାନୁବାଦ । ୨. ଗ୍ରାମ୍ୟକଥା—ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା, ସାଂସାରିକ କଥା ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବୈରାଗ୍ୟ ନାହିଁ ଯା ହୃଦରେ । ବୃଥା କହିବା ତତ୍ତ୍ୱ ତାରେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଭବାଟବୀ କ୍ଳେଶ । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ଉପଦେଶ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉବାଚ

ଏ ପଥ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗମ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗ ଯାର ନାମ ॥
ମାୟାରେ ତହିଁ ପ୍ରବେଶିଣ ।
ଯେ ଭବ ଗହନ ଅରଣ୍ୟ* ॥
ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମର ମତେ ।
ପୃଥକ ଭାବେ କର୍ମ ଚିନ୍ତେ ॥
ସଂସାର ଅରଣ୍ୟେ ଭ୍ରମଇ ।
ସୁଖର ଲେଶ ତାର ନାହିଁ ॥
ଯେମନ୍ତେ ବଣିଜାରମାନେ ।
ଅର୍ଥ ଅର୍ଜନ ଲୋଭମନେ ॥
ଏ ଯେ ସଂସାର ମହାଘୋର ।
ଅରଣ୍ୟ ଅତି ଭୟଙ୍କର ॥
ଏଥି ନିବେଶେ ମୂଢ଼ ମନ ।
ନାନା ଯାତନାର ଯେ ସ୍ଥାନ ॥୧
ଯେ ବନେ ଷଡ଼ଇନ୍ଦ୍ରି ସ୍ୱେର ।
ନାନା ଭୋଗରେ ତତପର ॥
ଦେଖି ସଂସାରେ କୁନାୟକ ।
ବୁଦ୍ଧି ସାରଥି ଅବିବେକ ॥
ଶୃଗାଳ ତୁଲ୍ୟ ଦାରା ପୁତ୍ର ।
ସେ ବନେ ଅଛନ୍ତି ନିରତ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ଆକର୍ଷନ୍ତି ।
ମେଷକୁ ଯେହ୍ନେ ବୃକପନ୍ତି[୧] ॥୨
ସେ ବନେ ଲତା ତୃଣ ଗୁଳ୍ମ ।
ଗହ୍ୱର ପ୍ରାୟ କାମ୍ୟକର୍ମ ॥
ଦୁର୍ଜନ ମଶକାଦି ତେଣେ ।
ପୀଡ଼ନ୍ତି କଠୋର ଦଂଶନେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବପୁର ପ୍ରାୟ ଦେହେ ।
ମଣେ ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟପ୍ରାୟେ ॥୩
ନିବାସ ପଶୁ ଯେ ଦ୍ରବିଣ ।
ତହିଁରେ ହୋଇ ହୃଷ୍ଟମନ ॥
କରଇ ତହିଁ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି ।
ଏମନ୍ତେ ବନେ ସେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ॥
ବାତ ଭ୍ରମିତ ରେଣୁ ଲାଗି ।
ଚକ୍ଷୁ ହୁଅଇ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥୪
ବିବିଧ ଘୋର ସ୍ୱନ ଲାଗି ।
କର୍ଣ୍ଣ ହୁଅଇ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥
ଉଲୂକ ଆଦି ଘୋରବାଣୀ ।
ଆତ୍ମା ଦୁଃଖିତ ତାହା ଶୁଣି ॥
କ୍ଷୁଧାପୀଡ଼ିତ କେବେ ହୋଇ ।
ନିଷ୍ଫଳ ବୃକ୍ଷକୁ ଧାମଇଁ ॥
କେବେ ବା ମୃଗତୃଷ୍ଣା ଦେଖି ।
ଧାମଇ ଜଳପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷି ॥୫
ନିରାଶ ହୋଇଣ ତହିଁରେ ।
ଧାମଇ ଶୁଷ୍କ ନଦୀତୀରେ ॥
ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟ ଭାବକୁ ସେ ବହି ।
ନିର୍ଦ୍ଧନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ମାଗଇ ॥
ଦାରା ତନୟ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟେ ।
ତହିଁ କ୍ରୀଡ଼ଇ ମାୟାମୋହେ ॥୬
ବିବିଧ ଶୋକ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
କ୍ଷଣକେ ପୁଣି ପାସୋରଇ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବପୁରେ ପ୍ରବେଶିଣ ।
ପ୍ରମୋଦ ଲଭେ ଏକକ୍ଷଣ ॥୭
କଣ୍ଟକ ପାଷାଣ ଦୁର୍ଗମେ ।
ନିରତେ ଭ୍ରମେ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ଅନ୍ତର-ବାହାରେ ପୀଡ଼ିତ ।
ପ୍ରାଣୀ ହୁଅଇ ଅବିରତ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ପାଇଁ ନାନାପାପ ।
ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷେ ବହେ କୋପ ॥୮
ଦୁଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ବିପିନେ କେବେ ବା ମରଇ ॥
ଅନ୍ଧ ଯେସନେ ଅନ୍ଧକୂପେ ।
ପଡ଼ଇ କର୍ମର ବିପାକେ ॥୯
ସେ ଭବ-ବନେ କଦାଚିତ ।
ପର ଯୋଷିତେ ହୋଇ ରତ ॥
ତା ସ୍ୱାମୀ ଦେଖିଲେ ଦଣ୍ଡଇ ।
ତହିଁରେ ବ୍ୟଥିତ ହୁଅଇ ॥୧୦
କାହିଁ ବା ଶୀତ ବର୍ଷା ବାତ ।
ଗ୍ରୀଷମେ ହୁଅଇ ପୀଡ଼ିତ ॥୧୧
ଧନବିହୂନେ ଗୃହ ନାହିଁ ।
ଶଯ୍ୟା ଆସନ ଅବା କାହିଁ ॥
ଲୋଡ଼ଇ ପୁଣି ପରଧନ ।
ତେଣେ ହୁଅଇ ହୀନିମାନ ॥୧୨
ଦୁଃଖେ ଅର୍ଜିତ ଯେତେ ଧନ ।
କେହି ବା ହରାଇ ବିପନ୍ନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତେଜି ଅନ୍ୟେ ଯାନ୍ତି ।
ପୁଣି ଲେଉଟି ନ ଆସନ୍ତି ॥୧୩,୧୪
ଏ ମୋର ଭୂମି ମୋର ଗୃହ ।
ପଣ୍ଡିତେ କରନ୍ତି କଳହ ॥
ଯେ ସର୍ବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଅର୍ପିଇ ।
ତା ଗତି ପାଇବେ ସେ କାହିଁ ॥୧୫
ବାଳଭାଷିତେ ମୋହ ହୋଇ ।
ଯୋଷିତ ଭୁଜଲତା କେହି ॥

୧. ବୃକ—ହେଟାବାଘ, ଗଧିଆ ।

* ଉକ୍ତ ଭବାରଣ୍ୟର ରୂପକମାନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରାଯାଇଛି ।

ଆଶ୍ରୟ କରି କାଳ ତରେ ।
ପାଷଣ୍ଡ ସଙ୍ଗତେ ବିହରେ ॥
ତହିଁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପୁଣ ।
ହଂସର ତୁଲ୍ୟ ବିପ୍ରଗଣ ॥
ସଙ୍ଗେ ବିହରେ କିଛି କାଳ ।
ତାଙ୍କ ଆଗ୍ରର କୁଳଶୀଳ ॥
ଦେଖି ନ ମଣେ ତାକୁ ଇଷ୍ଟ ।
ମର୍କଟ ସଙ୍ଗେ ହୁଏ ଭ୍ରଷ୍ଟ ॥୧୬,୧୭
କେବେ ବା ପ୍ରମାଦ ବଶରେ ।
ପଡ଼ଇ ଗିରି କନ୍ଦରରେ ॥
ପୁଣି ଭ୍ରମଇ ଛାଡ଼ି କରି ।
ନିର୍ଭୟ ପଥକୁ ଆବୋରି ॥
ତହିଁ ଅତି କଷ୍ଟରୁ ନର ।
ବାହୁଡ଼ି ଭ୍ରମଇ ଅପାର ॥
କ୍ଷଣେ ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ।
କ୍ଷଣକେ ପାସୋରଇ ପୁଣି ॥୧୮,୧୯
ମାୟା ରଚିତ ଏ ସଂସାର ।
ନିସ୍ତାର ନୋହେ ମୂଢ଼ ନର ॥
ହେ ରହୂଗଣ ଏ ସଂସାର ।
ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଯେ ଏହାର ॥
ସୁଜିତଆତ୍ମା ହୋଇ ତହିଁ ।
ହରିସେବାରେ ମନ ଦେଇ ॥
ଜ୍ଞାନଖଡ଼ଗ ଧରି କର ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଏଥୁ ହୁଅ ପାର ॥୨୦

ରହୂଗଣ ଉବାଚ

ସାଧୁ ମାନବ ଜନ୍ମସାର ।
ସଂସାରେ କିବା ଜନ୍ମ ଆର ॥
ଯେ ଜନ୍ମେ ହୃଷୀକେଶ ଗୁଣ ।
ବଦନେ କରି ଉଚ୍ଚାରଣ ॥
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣି ଯଶ ଗାଇ ।
ସୁସାଧୁ ସଙ୍ଗତେ ବସଇ ॥୨୧
ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ତୁମ୍ଭ ପାଦରେଣୁ ।
ମୋ ଦେହେ ଲାଗିଲାକ ଯେଣୁ ॥
ସର୍ବ ଦୁରିତ କ୍ଷୟ ଗଲା ।
ମୋ ମନ ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା ॥
ଅବିଦ୍ୟା କର୍ମ ଯେ ମୋହର ।
ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ସମାଗମେ ତୋର ॥
ଅବିବେକାଦି ଯେ ପ୍ରମାଦେ ।
ହତ ହୋଇଲେ ତୋ ପ୍ରସାଦେ ॥୨୨
ନମଇଁ ମହତ ଈଶ୍ୱର ।
ନମସ୍ତେ ଶିଶୁ ରୂପଧର ॥
ତୁ ନାଥ ଯୁବା ରୂପଧର ।
ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥
ଅବଧୂତ ରୂପକୁ ଧରି ।
ପୃଥିବୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
ତୋ ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
ଏ ରୂପ ଧରି ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ପୃଥିବୀ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥
ରାଜାଙ୍କ କୁଶଳେ ନିମିତ୍ତ ।
ସେ ବିପ୍ର ହୁଅନ୍ତୁ ନିରତ ॥୨୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ରହୂଗଣ ବାଣୀ ।
ସାନନ୍ଦେ ଶୁଣି ବିପ୍ରମଣି ॥
ପରମ କରୁଣାକୁ ବହି ।
ରହୂଗଣକୁ ତତ୍ତ୍ୱ କହି ॥
ହରଷ ହୋଇ ରହୂଗଣ ।
ବନ୍ଦିଲେ ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ॥
ରାଜାର ପୂଜାକୁ ଘେନିଲେ ।
ଧରଣୀ ଭ୍ରମଣେ ଗମିଲେ ॥୨୪
ସେ ନରପତି ରହୂଗଣ ।
ପରମତତ୍ତ୍ୱକୁ ପାଇଣ ॥
ଆତ୍ମା ଅବିଦ୍ୟା ଧ୍ୟାନ ଯେତେ ।
ଦେହ ଅହଙ୍କାର ସହିତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲା ସକଳ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହୀପାଳ ॥
ଭକତିପଥ ଆଶ୍ରେ ଜନ ।
ଏଡ଼େ ପ୍ରଭାବ ହେ ରାଜନ ॥୨୫

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ଏ ସଂସାର ।
ବର୍ଣ୍ଣିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମର ॥
ଯେ ଭାଗବତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନର ।
ଜାଣିବ ତହିଁର ବିସ୍ତର ॥
ଏହାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଅନୁସରି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ହେତୁରେ ନ ଧରି ॥
ତାଙ୍କର କି ଗତି ଅପର ।
ଏ ଯେ ଦୁରଧିଗମ୍ୟ ମୋର ॥
ତାହାର ସଂଘଟନ ଯେତେ ।
ବୁଝାଇ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି କହ ।
ମୋହର ଫେଡ଼ିବା ସନ୍ଦେହ ॥୨୬
ସେ ବିପ୍ର ରହୂଗଣ ବାଣୀ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ସେ କୈବଲ୍ୟ ଲଭନ୍ତି ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରାହ୍ମଣରହୂଗଣସଂବାଦୋ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ରୂପକ ଛଳେ ଭବାରଣ୍ୟ । ଭରତ ଯା କଲେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ତାହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ । ଶୁକ ଯେ କରନ୍ତି ବିଶେଷେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏ ଯେଉଁ ସଂସାର ଅରଣ୍ୟ ।
ତହିଁରେ ଯେତେ ଜୀବଗଣ ॥
ବେପାରୀ ବଣିଜାର ପ୍ରାୟେ ।
ସଂସାର ମାର୍ଗେ ଭ୍ରମୁଥାଏ ॥
ଭଗବାନ ପ୍ରଭୁ ଈଶ୍ୱର ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଖିଳ ଠାକୁର ॥
ତାର ମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ ।
ଏ ଜୀବ କିଛି ନ ଜାଣଇ ॥
ଦେହାଭିମାନୀ ହୋଇ ନର ।
ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣେ ତାହାଙ୍କର ॥
କୁଶଳ ଅକୁଶଳ ଦୁଇ ।
ମିଶ୍ରଣେ ନିର୍ମିତ ଯେ ହୋଇ ॥
ବିବିଧ ଦେହମାନ ପାଇ ।
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ସେ ହୋଇ ॥
ଏଣେ ନିର୍ମିତ ଯେ ସଂସାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରେ ତା ବିହାର ॥
ଦୁର୍ଗମମାର୍ଗ ଏ ସଂସାର ।
ଶ୍ମଶାନ ପ୍ରାୟ ଭୟଙ୍କର ॥
ଏହାକୁ ମୂଢ଼ ନ ଜାଣଇ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ ॥
ଘୋର କଦର୍ଯ୍ୟ ଏ ସଂସାର ।
ଏଥିରେ ରତ ମୂଢ଼ ନର ॥
ବିବିଧ ବିଫଳ ଯେ କର୍ମ ।
ତେଣେ ହୁଅଇ ମତିଭ୍ରମ ॥
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ।
ସ୍ୱାଦୁ ସୁଗନ୍ଧ ମକରନ୍ଦ ॥
ତାହାକୁ ଆସ୍ୱାଦ ଯେ କରି ।
ଅଛନ୍ତି ସେ ପଦ ଆବୋରି ॥
ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଏ ସଂସାର ।
ହୁଅଇ ସୁଖର ଆକର ॥
ପାପ ନାଶଇ ସୁଖ ଦେଇ ।
ଏମନ୍ତ ପଦବୀ ସେ ହୋଇ ॥
ସେ ପଥ ଆଶ୍ରୟ ନ କରି ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ମାୟାକୁ ଆବୋରି ॥
ଏ ଦେହେ ଯେତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ଚଉର ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ॥ ୧
ପରମଗୁରୁ ଆରାଧନ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଶୁଭକର୍ମ ॥
ବହୁ କୃଚ୍ଛ୍ରାଦି ତପଫଳ ।
ବଳେ ହରନ୍ତି ମହୀପାଳ ॥
ଦୃଷ୍ଟିରେ ବସ୍ତୁରୂପ ଦେଖି ।
କରେ ସ୍ପରଶ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଶବଦ ଶୁଣଇ କର୍ଣ୍ଣରେ ।
ଆସ୍ୱାଦ କରଇ ଜିହ୍ୱାରେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ନାନା ଉପଭୋଗ କାରଣ ॥
ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୋଗରେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେତେ ଦେହୀ ॥
କରନ୍ତି ଆତ୍ମାପୁଣ୍ୟ ଦୂର ।
ତେଣୁ ସେ ମୂଢ଼ ନୃପବର ॥ ୨
ଅଥବା କୁଟୁମ୍ବ ବିଷୟେ ।
ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ମାୟାମୋହେ ॥
କଦର୍ଯ୍ୟ କୁଟୁମ୍ବ ଭରଣେ ।
ମୋହ ହୁଅନ୍ତି ହତଜ୍ଞାନେ ॥
ଦାରା ତନୟ ନାମ ବହି ।
ବ୍ୟାଘ୍ର ଶୃଗାଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ନାଶନ୍ତି ତାର ଧର୍ମ-ଧନ ।
ମେଷଶାବକକୁ ଯେସନ ॥ ୩
ଯେସନେ କୃଷିକାରୀ ଜନେ ।
ଅନୁବତ୍ସର[୧] କରଷଣେ ॥
ଯେ ତୃଣ ଗୁଳ୍ମ ଲତା ଆଦି ।
ନିଃଶେଷେ ନ ପାରନ୍ତି ଛେଦି ॥
ସେ ବୀଜ କେବେ ନଷ୍ଟ ନୋହେ ।
ପୁଣି ସେ କ୍ଷେତ୍ରେ ଉଦେ ହୋଏ ॥
ସେରୂପେ ଏ ଯେ ଗୃହାଶ୍ରମ ।
କର୍ମନାଶନେ ନୋହେ କ୍ଷମ ॥ ୪
ଦଂଶ[୨] ମଶକ ନୀଚଜନ ।
ପୀଡ଼ା କରିଣ ହରେ ଧନ ॥
ଶଲଭ[୩] ଶକୁନ୍ତ[୪] ତସ୍କର ।
ମୂଷିକ ଆଦି ପୀଡ଼ା ଘୋର ॥
ଅବିଦ୍ୟା କାମ୍ୟକର୍ମେ ମନ ।
ଜଡ଼ିଣ ଥାଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ବାସନା କ୍ଷୀଣ ତାର ନୋହି ।
ଏ ନରଲୋକେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ନଗର ପରାୟେ ।
ମିଥ୍ୟାକୁ ସତ୍ୟ ଦେଖେ ରାୟେ ॥ ୫
ଏ ଯେ ଗନ୍ଧର୍ବ ନଗରରେ ।
ବିଷୟ ମୃଗତୃଷ୍ଣାତୁରେ ॥
ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଯେ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ ।
ନିଇତେ ହୋଇ ଏଣେ ଭ୍ରମ ॥
ଦାରା ତନୟ ଗୃହେ ଥାଇ ।
କେବଳ କ୍ଲେଶକୁ ଲଭଇ ॥ ୬
ଅଶେଷ ଦୋଷଙ୍କର ସ୍ଥାନ ।
ଅଗ୍ନିପୁରୀଷ[୫] ଯେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ॥
ତେଣେ ସେ ଦେଇଥାଏ ବୁଦ୍ଧି ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଜନେ ଅବଧି ॥
ଯେସନେ ଶୀତାତୁର ଜନେ ।
ପିଶାଚ ଅଗ୍ନି ଦେଖି ବନେ ॥
ଅଗ୍ନି ମଣି ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଧାଇଁ ଛୁଟଇ ତାର ପଛେ ॥

୧. ଅନୁବତ୍ସର—ପ୍ରତିବର୍ଷ । ୨. ଦଂଶ—ଡାଆଁଶ । ୩. ଶଲଭ—ପଙ୍ଗପାଳ । ୪. ଶକୁନ୍ତ—ପକ୍ଷୀ । ୫. ଅଗ୍ନିପୁରୀଷ—ଅଗ୍ନିର ମଳ ।

ସ୍ୱଭାବେଁ ସେ ଅଗ୍ନି ନୁହଇ ।
ତାକୁ ପାଇବ ଅବା କାହିଁ ॥୭
କେବେ ବା ଗୃହାଶ୍ରମ କର୍ମେ ।
ମନ ନିବେଶି ସେ ଯେ ଭ୍ରମେ ॥୮
କେବେହେଁ କୁଟୁମ୍ବ ଆବୋରି ।
ବାତ[୧] ଉପମା ସେ ଯେ ନାରୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଙ୍କ[୨] ଆଶ୍ରେ କରେ ।
ଧୂଳି ଉପମା ତା ସ୍ନେହରେ ॥
ତେଣେ ତା ଦୃଷ୍ଟି ଆବରଣେ ।
ଦିଗ ଦେବତାଙ୍କୁ ନ ଜାଣେ ॥
ପାପ ଆଚରେ ମତିଭ୍ରମେ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅତିକ୍ରମେ ॥୯
କେବେହେଁ ଦେହ ମିଥ୍ୟା ମାନି ।
ନିବୃତ୍ତମନ ହୋଏ ପ୍ରାଣୀ ॥
ନିଦ୍ରାରେ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ କରି ।
କ୍ଷଣକେ ପୁଣି ତା ପାସୋରି ॥୧୦
କେବେ ଉଲୂକ ଅବା ଝିଲ୍ଲି ।
କର୍କଶ ରାବଠାରୁ ବଳି ॥
ରିପୁ ବା ରାଜକୁଳଜନ ।
କରନ୍ତି ଯେ ଅବା ଭର୍ତ୍ସନ ॥
ତେଣେ ବ୍ୟଥିତଚିତ୍ତ ହୋଇ ।
ବଧିର ପ୍ରାୟ ରହିଥାଇ ॥୧୧
ଯେତେ ସ୍ୱକୃତ କର୍ମଫଳ ।
ଭୋଗର ଅନ୍ତେ ମହୀପାଳ ॥
ଜୀବନମୃତ ଯେତେ ଧନୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁସରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ପ୍ରାଣୁ ଅଧିକ ସ୍ନେହଭରେ ।
ସେ ଧନ ରଖେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଦେବ ଅତିଥି ପିତୃଜନ ।
ନ ଦିଏ ନ କରେ ଭୋଜନ ॥୧୨
ଏଣୁ ଅସତ ସଙ୍ଗେ ନର ।
ଲଭଇ ପାଷଣ୍ଡ ଶରୀର ॥
ଉଭୟ ଲୋକେ ଦୁଃଖ ପାଏ ।
ଏମନ୍ତ ଜାଣ ନରରାୟେ ॥୧୩

କେବେ ବା କ୍ଷୁଧା ତୃଷାଭରେ ।
ଅତି ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ନରେ ॥
ପିତା ପୁତ୍ର ଯେ ଅନ୍ୟୁ ଅନ୍ୟେ ।
ନାଶନ୍ତି ପୁଣି ଅଳ୍ପ ବିନେ ॥୧୪
ଗୃହ ଦ୍ରବିଣ[୩] ଦାରା ସୁତ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ପ୍ରିୟଅର୍ଥ ॥
ତହିଁ କ୍ଳେଶିତ କେହି ହୋଇ ।
ବନ ଅନଳେ ଯେହ୍ନେ ଦହି ॥୧୫
କେବେ ବା ରାଜା ହରେ ଧନ ।
ନାନା କ୍ଳେଶରେ ଦୁଃଖ ମନ ॥
ଜୀବନମୃତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କେବେ ବା କ୍ଷଣେ ସେ ରହଇ ॥୧୬
କେବେ ବା ପିତୃ ପିତାମହେ ।
ଚିନ୍ତାରେ ଲଭେ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ॥୧୭
କେବେ ବା ଗୃହାଶ୍ରମ କର୍ମେ ।
ମନ ନିବେଶି ମାୟାଭ୍ରମେ ॥
ଲୌକିକ କର୍ମେ କ୍ଳେଶ ଜାତ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଦୁଃଖଚିତ୍ତ ॥
କଣ୍ଟକ ଦୁର୍ଗମ ପର୍ବତେ ।
ଆରୋହେ ନାନା କଷ୍ଟମତେ ॥୧୮
କେବେ ବା କୁଟୁମ୍ବ ଆବୋରି ।
ବିଷୟା ବିଷ ପାନ କରି ॥
କ୍ଷୁଧା ଅନଳେ ଦହି ହୁଏ ।
ତେଣୁ କୁଟୁମ୍ବେ କ୍ରୋଧ ବହେ ॥୧୯
କେବେ ସେ ନିଦ୍ରା ଅଜଗରେ ।
ଅଜ୍ଞାନ-ତମେ ଶୋଇ ମରେ ॥
ଶ୍ମଶାନ ଶବ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖକୁ ନ ଜାଣଇ ॥୨୦
ଦୁର୍ଜନ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱେ ଦୁଃଖ କରି ।
ଉନ୍ନିଦ୍ର ଭାବକୁ ଆବୋରି ॥
ବ୍ୟଥିତ ହୃଦୟକୁ ପାଇ ।
ଅନ୍ଧ ଯେସନେ କଷ୍ଟେ ଥାଇ ॥
ଅଜ୍ଞାନଭାବୁଁ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ ।
ପଡ଼ଇ ଅନ୍ଧତମେ ଅନ୍ତେ ॥୨୧

ସକାମେ ହରି ପର ଧନ ।
କେବେ ତା ନ କରେ ପ୍ରଦାନ ॥
ନିରତେ ପରଦାରା ସେବି ।
ପରକଥାରେ ପରାଭବି ॥
ସ୍ୱାମୀରେ ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତା କରେ ।
ଦୁର୍ଗମ ନରକ ଆବୋରେ ॥୨୨
ଏମନ୍ତେ ଆତ୍ମା କର୍ମଫଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଶୟଳେ ॥
ଜନ୍ମବାସନା ଫଳେ ତାର ।
ପୁଣି ଜନ୍ମଇ ଏ ସଂସାର ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକମନେ ।
ଯେବେ ଏ କର୍ମ ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
ଛେଦନ୍ତି ହରି ଆଶ୍ରେ କରି ।
ତେବେ ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀ ତରି ॥୨୩,୨୪
ଶୀତ ବରଷା ଯେ ତପତି ।
ତ୍ରିତାପ ତାପେ ଦୁଃଖମତି ॥
ଏ ଆଦି ନିବାରଣ ସେହି ।
କେବେହେଁ କରି ନ ପାରଇ ॥
ଦୁରନ୍ତ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ହୋଇ ।
ବିଷଣ୍ଣ ଭାବରେ ରହଇ ॥୨୫
ଅନ୍ୟର ଧନ ଅନ୍ୟେ ଦେଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପୁଜାଇ ॥
ଏ ଯେ ସଂସାର ଘୋର ପଥ ।
ନାନା ଉପସର୍ଗ ସହିତ ॥
ଏ ଭାବେ ଆଶ୍ରେ କରି ପ୍ରାଣୀ ।
ଏ ସର୍ବ ଅନୁଭବେ ଜାଣି ॥
ଶୋକ ଲୋଭାଦି ମୋହ ମାନ ।
ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଈର୍ଷା ଅଭିମାନ ॥
ସୁଖ ଦୁଃଖ ବା ଅପମାନ ।
ରାଗ ଦ୍ୱେଷ ଯେ କ୍ଷୁଧା ଜନ୍ମ ॥
ପିପାସା ଆଧି ବ୍ୟାଧି ଯେତେ ।
ଜରା ମରଣାଦି ସହିତେ ॥୨୬,୨୭
ଦେବମାୟାରେ ମୋହ ହୋଇ ।
ନାରୀର ବଶଭାବ ବହି ॥
ତା ଭୁଜଲତାରେ ବନ୍ଧନ ।
ତା ସ୍ନେହେ ମନ କରି ଛନ୍ନ ॥

୧. ବାତ—ପବନ, ଝଡ଼। ୨. ଅଙ୍କ—କୋଳ। ୩. ଦ୍ରବିଣ—ଧନ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ।

ତା ଅବଲୋକନ ବିହାରେ ।
ତେଣେ ଆସକ୍ତ ମୂଢ଼ ନରେ ॥
ସୁତ ଦୁହିତାଙ୍କ ବଚନେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତାହାଙ୍କ କୋମଳ ବଚନ ।
ଶ୍ରବଣେ ପୀୟୂଷ ଯେସନ ॥
ହୃଦୟେ ହରଷିତ ହୋଇ ।
ଆଶାକୁ ତହିଁରେ ବଳାଇ ॥
ଆତ୍ମା ଅହିତ ସେ ଅଟନ୍ତି ।
ଜୀବକୁ ନରକେ କ୍ଷେପନ୍ତି ॥୨୮
କେବେ ବା ଅଖିଳ ଈଶ୍ୱର ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭଗବାନ ଠାକୁର ॥
ଯାହାର କାଳଚକ୍ରେ କରି ।
ସଂସାର ସମୂହ ସଂହରି ॥
ସକଳ ବଶଟି ତାହାର ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥
ତାହାର କାଳଚକ୍ର କରେ ।
ଭ୍ରମଇ ଅଖିଳ ସଂସାରେ ॥
ଯେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଠାକୁର ।
ତାହାଙ୍କୁ କରି ଅନାଦର ॥
ପାଷଣ୍ଡ ଭାବକୁ ଆଚରି ।
ନାନା ଦେବତା ସେବା କରି ॥
ସୁଗମ ପଥ ନ ଆଚରି ।
ବିବିଧ କୁପଥ ଆବୋରି ॥
ନିଗମ ଅକାରଣ କର୍ମ ।
କରଇ ହୋଇ ମତିଭ୍ରମ ॥
ପାଷଣ୍ଡ ଭାବରେ ବିଦିତ ।
ଆତ୍ମାକୁ କରଇ ବଞ୍ଚିତ ॥୨୯
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରାଦି ରହିତରେ ।
ବଞ୍ଚଇ ଶୂଦ୍ର ପରକାରେ ॥
ମିଥୁନଭାବେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଆକୁଳ କୁଟୁମ୍ବପୋଷଣେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ପାଷଣ୍ଡ ବେଭାରେ ।
ନିରତେ ସ୍ତ୍ରୀବଶେ ବିହରେ ॥
ଅତି କୃପଣବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ।
ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟେ ସ୍ନେହଭାବ ବହି ॥

ତା ମୁଖ ଗ୍ରହେଁ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ପ୍ରତେଜି ପିତୃ ମାତୃଗଣ ॥
ବିସ୍ମରି ମୃତ୍ୟୁକାଳ ତହିଁ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଭ୍ରମଇ ॥
ବାନର ପଶୁର ସମାନ ।
ମୈଥୁନେ ହରୁଥାଇ ଦିନ ॥
ପରମ ଉତ୍ସବ ମଣଇ ।
ଦାରା ତନୟ ମଧ୍ୟେ ରହି ॥୩୦-୩୨
ମୃତ୍ୟୁ ମତ୍ତଗଜ ଭୟରେ ।
ପଶଇ ଗିରି କନ୍ଦରରେ ॥୩୩
ଶୀତ ତପତି ଦୁଃଖମାନ ।
ଦୈବର ବିଭୂତି ବ୍ୟସନ ॥
ଦୁସ୍ତର ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ହୋଇ ।
ବିକଳଭାବରେ ରହଇ ॥୩୪
କେବେହେଁ ଏକାନ୍ତେ ରମଇ ।
କେବେହେଁ କ୍ଷୀଣଧନ ହୋଇ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟସଂଗ୍ରହେ ଯେ ସ୍ୱଭାବ ।
ଶଯ୍ୟା ଆସନ ଆଦି ଭୋଗ ॥
ସକଳ ଉପଭୋଗ ତାର ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ବିହୀନେ ହୋଏ ଦୂର ॥
ପୁଣି ହିଁ କେବେ ମନୋରଥ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ଲାଳସେ ଭ୍ରମେ ଚିତ୍ତ ॥
ପୁଣି କେବେହେଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ।
ମତି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇ ॥୩୫,୩୬
ତେଣୁ ବିହାର ଆଦି ଯେତେ ।
ଇଚ୍ଛଇ ସକଳ ସହିତେ ॥
ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ।
ବୁଡ଼ଇ ସ୍ନେହ ଅନୁରାଗେ ॥
ତେଣୁ ସେ ପୂର୍ବ ବାସନାରେ ।
ବିବିଧ ଶରୀରେ ପ୍ରଚରେ ॥୩୭
ତେଣୁ ସଂସାରପଥେ ନର ।
ନାନା କ୍ଲେଶ ବ୍ୟାଧି ଶରୀର ॥
ପୁଣି ଜନ୍ମିଣ ନାଶ ଯାଇ ।
ନାନା ଆପଦକୁ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ନାନା ଶୋକ ମୋହ ତାପରେ ।
ପୀଡ଼ିତ ହୋଏ ତା ଶରୀରେ ॥

ଅସାଧୁ ବନ୍ଧନେ ବଞ୍ଚଇ ।
ସେ ପଥ ପାର ନ ଦେଖଇ ॥
ଯେ ପଥ ଉପଶମଶୀଳ ।
ସୁସାଧୁ ପାଳନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳ ॥
ଅଗମ୍ୟ ରାଜରଷିଙ୍କର ।
ଯେ ପଥ ଅତି ଅଗୋଚର ॥
ମାୟାକୁ ପରିହାର କରି ।
ଯେ କର୍ମେ ଆୟୁର୍ବଳ ସାରି ॥
ସେ ପଥ ପାର ନ ଦେଖନ୍ତି ।
ଲେଉଟି ସଂସାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥୩୮-୪୧
ଏଣୁ ଋଷିଏ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତେ ।
ଗାବନ୍ତି ଭରତ ଚରିତେ ॥
ଭରତ ରାଜରଷିବର ।
ତା ପଥ ଅତି ଅଗୋଚର ॥
ଏମନ୍ତ କେବା ନରଦେବ ।
ତା ପଥେ ପଥିକ ହୋଇବ ॥
ଗରୁଡ଼ପକ୍ଷୀ ଗତି ଯହିଁ ।
ମକ୍ଷିକା ଗତି ତହିଁ କାହିଁ ॥୪୨
ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ ସୁତ ଦାରା ଧନ ।
ସୁହୃଦ ରାଜ୍ୟ ଗୃହମାନ ॥
ଯେ ଏହା ତୁଚ୍ଛ କରି ତେଜେ ।
ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ ପାଦେ ଭଜେ ॥୪୩
ଯାହାର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିଭବ ।
ତ୍ରିଦଶମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ॥
ଏହା ନ ଦେଖି ସାଧୁଚିତ୍ତେ ।
ମହତ ଗୁରୁ ପାଦଗତେ ॥
ସେବିଣ ମନ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ ।
ଥିଲେ ଯେ ମନକୁ ବୁଡ଼ାଇ ॥୪୪
ହେ ଯଜ୍ଞ ଧର୍ମ ତପୋମୟ ।
ବିଧି ନିପୁଣ ଯୋଗଦେହ ॥
ସାଂଖ୍ୟଯୋଗରେ ଯେହୁ ସାର ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରକୃତି ଈଶ୍ୱର ॥
ହେ ନାରାୟଣ କୃଷ୍ଣ ହରି ।
ଏମନ୍ତ ନାମ ମୁଖେ ଧରି ॥
ଛାଡ଼ିଲେ ମୃଗକଳେବର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୪୫

ହେ ଭାଗବତ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ବିଶୁଦ୍ଧକର୍ମା ଯେ ଭରତ ॥
ଏହା ଗୁଣ ଚରିତମାନ ।
ପଢ଼ନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ଜନ ॥
ଆୟୁଷ ଯଶ ଧର୍ମ ତାର ।
ଲଭଇ ମଙ୍ଗଳ ଅପାର ॥

ଏହା ଯେ ଶୁଣେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଭରତ ଉପାଖ୍ୟାନ ଗତେ ॥
ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ଭକ୍ତି ତାର ।
ଅଶେଷ ପାପୁଁ ହୋଏ ପାର ॥୪୬
ପ୍ରଭୁ ପଦାରବିନ୍ଦ ଗତେ ।
ମନ ମୋ ରହୁ ଅବିରତେ ॥

ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ବୋଲଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଭରତ ଗୀତ କଥା ରସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଭରତୋପାଖ୍ୟାନେ ପରୋକ୍ଷବିବରଣଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭରତ ବଂଶାନୁଚରିତ । ପନ୍ଦର ଅଧ୍ୟାରେ ଉକତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
ଭରତ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସୁମତି ତାହାର ତନୟେ ।
ଋଷଭପଥେ ସେ ଆଶ୍ରୟେ ॥
ପାଷଣ୍ଡଜନେ କଳିଯୁଗେ ।
ଧର୍ମ କଳ୍ପିବେ ତାଙ୍କ ମାର୍ଗେ ॥
ବେଦ ଯେତେକ ଅଛି କହି ।
ତହିଁରେ ଏ ଦେବତା ନାହିଁ ॥୧
ସୁମତି ପତ୍ନୀଠାରେ ସୁତ ।
ହୋଇଲେ ନାମ ଦେବଜିତ ॥୨
ତାହାର ହୋଇଲା କୁମର ।
ଦେବଦ୍ୟୁମନ ନାମ ତାର ॥
ପରମେଷ୍ଠୀ ତାର କୁମର ।
ଜନ୍ମିଲା ଧେନୁମତୀ ଠାର ॥
ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା ଯେ ପତ୍ନୀ ତାର ।
ଜନ୍ମିଲା ପ୍ରତୀହ କୁମର ॥୩
ଏ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ।
ଭଜିଲା ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥୪
ତାହାର ପ୍ରତିହର୍ତ୍ତା ନାମ ।
ତନୟ ହୋଇଲା ଜନମ ॥
ପ୍ରତିହର୍ତ୍ତାର ଯେ କୁମର ।
ବେନି ହୋଇଲେ ନୃପବର ॥

ଭୂମାନ ଅଜ ଯେ କୁମର ।
ହୋଇଲେ ସ୍ତୁତିଠାରେ ତାର ॥୫
ଉଦ୍‌ଗୀଥ ଭୂମାର ଯେ ସୁତ ।
ଋଷିକୁଲ୍ୟାର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ଦେବକୁଲ୍ୟାର ତହିଁ ତାର ।
ହୋଇଲା ପ୍ରସ୍ତାବ କୁମର ॥
ନିୟୁତ୍ସାୟାର ତହିଁ ତାର ।
ଜନ୍ମିଲା ବିଭୁ ଯେ କୁମର ॥
ରତିର ଠାରେ ଯେ ବିଭୁର ।
ପୃଥୁସେନ ବୋଲି କୁମର ॥
ଆକୂତି ଠାରେ ତାର ସୁତ ।
ନକ୍ତ ନାମରେ ସେ ବିଦିତ ॥
ନକ୍ତ ରାଜାର ଯେ କୁମର ।
ହୋଇଲା ଗୟ ନୃପବର ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶକୁ ବହଇ ।
ନାନା ଲକ୍ଷଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମେ ପ୍ରଜାପାଳନରେ ।
ମନ ତାହାର ନିରନ୍ତରେ ॥
ଯେ ମହାପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ।
ଅନାଦି ନାଥ ନିରାକାର ॥
ସେ ସର୍ବଦେବଙ୍କର ପର ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥

ତାହାଙ୍କ ତହିଁ ମନଦେଇ ।
ପରମ ଭକ୍ତିଭାବ ବହି ॥
ସତ୍ତ୍ୱପ୍ରଧାନ ମତି ହୋଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ପାଳଇ ସେ ମହୀ ॥୬,୭
ତାହାର ଗୁଣ ମହୀତଳେ ।
ଗାୟନ କରନ୍ତି ସକଳେ ॥୮
ଗୟର ସମ କେ ସଂସାରେ ।
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ କରିବାରେ ॥
ଯାହାର ଭକ୍ତିଭାବୁଁ କରି ।
ବଶ ହୋଇଲେ ନରହରି ॥୯
ଯାହାକୁ ଦକ୍ଷକନ୍ୟାଯାକ ।
ସନ୍ତୋଷେ କଲେ ଅଭିଷେକ ॥
ସକଳ ତୀର୍ଥୁଁ ଜଳ ନେଇ ।
ରାଜତ୍ୱପଣ ତାକୁ ଦେଇ ॥
ତାହାର ପ୍ରଜାସୁଖ ପାଇଁ ।
ବହୁତ ଶସ୍ୟ ଦେଲା ମହୀ ॥୧୦
ମହୀରେ ଯେତେ ନୃପବର ।
ଖଟନ୍ତି ତାହାର ପୟର ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ଯାହାର ଚରିତ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଶୂରବନ୍ତ ॥
ଯାହାର ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ ।
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଦ୍ୱିଜବରେ ॥୧୧

ଇନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଦେବ ଯେତେ ।
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଲେ ସମସ୍ତେ ॥୧୨,୧୩
ଏ ଅନନ୍ତରେ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ତାହାର ହେଲେ ତିନି ସୁତ ॥
ସୁଗତି ଚିତ୍ରରଥ ନାମ ।
ତୃତୀୟ ଯେ ଅବରୋଧନ ॥
ଚିତ୍ରରଥର ପତ୍ନୀ ଠାର ।
ସମ୍ରାଟ ହୋଇଲା କୁମର ॥୧୪
ଉତ୍କଳା ପତ୍ନୀଠାରେ ତାର ।
ମରୀଚି ହୋଇଲା କୁମର ॥
ତା ପତ୍ନୀ ବିନ୍ଦୁମତୀ ଠାରେ ।
ବିନ୍ଦୁମାନ ହେଲା କୁମରେ ॥
ବିନ୍ଦୁମାନର ଯେ କୁମର ।
ମଧୁ ହୋଇଲା ନୃପବର ॥

ତାର ବୀରବ୍ରତ କୁମର ।
ଭୋଜ ନାମରେ ପତ୍ନୀ ତାର ॥
ତାହାର ତହୁଁ ବେନି ସୁତ ।
ମନ୍ଥୁ ପ୍ରମନ୍ଥୁ ଯେ ବିଦିତ ॥
ମନ୍ଥୁର ସତ୍ୟାଠାରେ ସୁତ ।
ଭୌବନ ହୋଇଲେ ବିଦିତ ॥
ଦୂଷଣା ପତ୍ନୀଠାରେ ତାର ।
ତ୍ୱଷ୍ଟା ସେ ହୋଇଲା କୁମର ॥
ବିରୋଚନାର ତହିଁ ତାର ।
ବିରଜ ହୋଇଲା କୁମର ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ବିରଜ ପୁତ୍ର ହେଲେ ଶତ ॥
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।
ଶତଜିତ ପୁତ୍ର ତାହାର ॥

ବିଷୂଚି ପତ୍ନୀଠାରେ ତାର ।
କନ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଯେ ଅପର ॥୧୫
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଏମନ୍ତେ ଲୋକେ ହୋଇ ଜାତ ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ବଂଶମାନ ।
ବିରଜ ପ୍ରଭାବୁଁ ରାଜନ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭାବୁଁ ଦେବେ ଯେହ୍ନେ ।
ଶୋଭିତ ହୋଇଲେ ତେସନେ ॥୧୬
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ବଂଶଗଣ ।
ସୁଜନେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଏଣୁ କୃଷ୍ଣର ପାଦତଳେ ।
ଭକତି ହୋଇବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରିୟବ୍ରତବଂଶାନୁକୀର୍ତ୍ତନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭୁବନକୋଷର ବର୍ଣ୍ଣନ । ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାରେ ବଖାଣ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଏ ଭୂମିମଣ୍ଡଳ ବିସ୍ତାର ।
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ମୁନିବର ॥
ଯାବତ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ।
ନକ୍ଷତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଯହିଁ ବାସ ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତ ରଥ ଚରଣ ।
ଯାବତ କରିଛି ଭ୍ରମଣ ॥
ତହୁଁ ଯେ ଗର୍ତ୍ତ ଉପୁଜିଲା ।
ସପତସିନ୍ଧୁ ସେ ହୋଇଲା ॥
ଏହା କହିଲ ବିପରୀତ ।
ଅପରେ କି କି ଦ୍ୱୀପ ସାତ ॥
ଏହାର କେତେ ପରିମାଣ ।
ଅପରେ ଯେତେକ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଏ ସର୍ବ କହ ମୁନିବର ।
ଶୁଣିତେ ଶରଧା ମୋହର ॥୧,୨

ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
ଅନନ୍ତ ଯାର ନାମ ଗୁଣ ॥
ତା ସ୍ଥୂଳରୂପେ ଗଲେ ମନ ।
ଯେ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ॥
ପରମ ପରଙ୍କର ପର ।
ଯେ ବାସୁଦେବ ଚକ୍ରଧର ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ମନ ପଶିବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଯେଣୁ ତୁମ୍ଭର ଅଗୋଚର ।
ନାହିଁ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟର ॥
ଏଣୁ ଏ ମୋହର ସନ୍ଦେହ ।
ଭୋ ମୁନି ବିସ୍ତାରିଣ କହ ॥୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ମାୟାରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶରୀର ॥

ସଂସାର ଯାହାର ଭିଆଣ ।
ଅଶେଷ ପୁର ଯାର ସ୍ଥାନ ॥
ତାହାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ନାମ ।
ବର୍ଣ୍ଣନେ କେବା ଅଛି କ୍ଷମ ॥
ନର ଅମର ଯେବେ ହୋଇ ।
ତେବେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣି ନ ପାରଇ ॥
ତଥାପି କିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରି ।
କହିବା ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୪
ଭୂଗୋଳ ଚକ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଏ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ନୃପବର ।
ବିକାଶ କମଳ ଆକାର ॥
ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ଏହି ସ୍ଥଳ ।
ଲକ୍ଷେକ ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ॥୫

ଏ ମଧ୍ୟେ ନବ ଯେ ବରଷ ।
ସହସ୍ର ଯୋଜନ ପ୍ରକାଶ ॥
ମହତ ନବ ପର୍ବତରେ ।
ବିଭାଗ ହୋଇ ଯେଝାଠାରେ ॥୬
ଏ ନବ ବରଷ ମଧ୍ୟରେ ।
ବର୍ଷ ଇଳାବୃତ ନାମରେ ॥
ଯାହାର ନାଭିଦେଶ ତହିଁ ।
ପର୍ବତରାଜ ବିରାଜଇ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ବିରାଜିତ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅଦଭୁତ ॥
ଯାହାର ମସ୍ତକ ପ୍ରମାଣ ।
ବତ୍ରିଶ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ॥
ଷୋଳ ସହସ୍ର ଯେ ଯୋଜନ ।
ତାହାର ମୂଳ ପରିମାଣ ॥୭
ସୁବର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଗ ତିନି ତାର ।
ମହୀରେ ସ୍ତମ୍ଭର ଆକାର ॥
ପୂର୍ବ ଭାଗରେ ତିନି ଗିରି ।
ନୀଳ ଧବଳ ରୂପ ଧରି ॥
ଲବଣସିନ୍ଧୁ ନିକଟରେ ।
ବେନିସହସ୍ର ସେ ବିସ୍ତାରେ ॥୮
ନିଷଧ ହେମକୂଟ ଆଦି ।
ଦକ୍ଷିଣେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏହା ଦକ୍ଷିଣେ ଗିରିବର ।
ହିମାଳୟ ନାମ ତାହାର ॥
ପୂର୍ବିହୁଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତାର ।
ଅଯୁତ ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ॥୯
ପୂର୍ବେ ପଶ୍ଚିମେ ମାଲ୍ୟବାନ ।
ବିଶାଳ ଯେ ଗନ୍ଧମାଦନ ॥
ଦ୍ୱିସସ୍ର ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ।
ଅଛଇ ଜଗତେ ପ୍ରଖ୍ୟର ॥
ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ କେତୁମାଳ ଆଦି ।
ଏହାଙ୍କ ସୀମା ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୧୦
ମନ୍ଦର ଯେ ମେରୁମନ୍ଦର ।
ସୁପାର୍ଶ୍ୱ ଆଦି ଗିରିବର ॥

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗିରି ଚତୁର୍ଭାଗରେ ।
ଅଛନ୍ତି ବେଷ୍ଟିତ ଆକାରେ ॥୧୧
ବୃକ୍ଷ ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ[1] ଆମ୍ର ସାର ।
ଜମ୍ବୁ କଦମ୍ବ ଏ ଚତ୍ୱାର ॥
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ଉଚ୍ଚ ଶିର ।
ଯୋଜନ ସହସ୍ର ବିସ୍ତାର ॥୧୨
ଚତ୍ୱାର ସିନ୍ଧୁ ତା ନିକଟେ ।
ବିରାଜେ ନାନା ଶୁଭ୍ରତଟେ ॥
ମଧୁ କ୍ଷୀର ଯେ ଇକ୍ଷୁ ଜଳ ।
ଯହିଁ ସକଳ ଦେବମେଳ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ ॥୧୩
ଭଦ୍ର ଚୈତ୍ରରଥ ନନ୍ଦନ ।
ବୈଭ୍ରାଜ ସ୍ୱରି ଉପବନ ॥୧୪
ଯହିଁ ଅମରବୃନ୍ଦମାନ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
କାମିନୀ ସଙ୍ଗତେ ଘେନିଣ ।
ଯହିଁ ଅନଙ୍ଗ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ॥୧୫
ଏକାଦଶ ଶତ ଯୋଜନ ।
ମନ୍ଦର ଗିରିକ୍ରୋଟ ଜାଣ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୁଙ୍ଗ ବୃକ୍ଷବର ।
ସୁରଙ୍ଗ ଦଳ ଫଳ ତାର ॥୧୬
ସୁଗନ୍ଧ ଅମୃତ ସୁସ୍ୱାଦ ।
ରସ ଗଳଇ ବିଶାରଦ[2] ॥
ସେ ଅରୁଣୋଦା ନଦୀ ସାର ।
ମନ୍ଦରୁ ହୋଇଛି ବାହାର ॥୧୭
ମେରୁମନ୍ଦରୁ ଜମ୍ବୁ ଫଳ ।
ପାଚି ପଡ଼ଇ ମହୀତଳ ॥
ହସ୍ତୀ ପ୍ରମାଣେ ଫଳ ତାର ।
ରସ ଯେ ଗଳଇ ଅପାର ॥
ତହିଁରୁ ଜମ୍ବୁନଦୀ ଜାତ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥୧୯*
ତାହାର ଜଳ ସଂଯୋଗରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି କ୍ଷିତିରେ ॥୨୦

ମହା କଦମ୍ବ ତରୁବର ।
ତହିଁର ମଧ୍ୟରେ କ୍ରୋଟର ॥
ପରମଧାରା ରୂପ ହୋଇ ।
ତହୁଁ ଯେ ମଧୁ ସ୍ରବୁଛଇ ॥
ଇଳାବୃତକୁ ବେଢ଼ି କରି ।
ସୁଗନ୍ଧ ଆମୋଦ ପ୍ରସରି ॥୨୨*
ତାର ସ୍ପରଶୁ ଯେ ପବନ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଶତେକ ଯୋଜନ ॥୨୩
କୁମୁଦଗିରି ତଟଦେଶେ ।
ବିଶାଳ ବଟ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ତାହାର କନ୍ଦରୁ ବାହାର ।
ବିଶାଳ ପୟୋରାଶି ଧାର ॥
ଇଳାବୃତର ଯେ ଉତ୍ତରେ ।
ପ୍ରଜାଏ ସୁଖ ଯାର ନୀରେ ॥
ଯାବତ ଜୀବ ସୁଖୀ ହୋଇ ।
ଅଛନ୍ତି ଯାର ଜଳ ପିଇ ॥୨୪,୨୫
କୁରଙ୍ଗ କୁଶୁମ୍ଭ କୁରର ।
ବୈକଙ୍କ ତ୍ରିକୂଟ ଶିଶିର ॥
ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ନିଷଦ ରୁଚକ ।
କପିଳ ଶିନୀବାସ ଶଙ୍ଖ ॥
ଋଷଭ ଜାରୁଧି ପତଙ୍ଗ ।
କାଳଞ୍ଜର ଯେ ହଂସ ନାଗ ॥
ନାରଦ ଆଦି ଯେ ବିଦିତ ।
ଏମନ୍ତ ବିଂଶ ଯେ ପର୍ବତ ॥୨୬
ମେରୁକର୍ଣ୍ଣିକା ସ୍ୱରିପାଶେ ।
ବିରାଜେ କେଶର ସଦୃଶେ ॥
ଜଠର ଦେବକୂଟ ଦୁଇ ।
ମେରୁର ପୂର୍ବଭାଗେ ରହି ॥
ବେନି ସହସ୍ର ଉଚ୍ଚ ତାର ।
ଅଠର ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ॥
ପବନ ପାରିଯାତ୍ର ଦୁଇ ।
ତାହାର ପଶ୍ଚିମେ ଶୋଭଇ ॥
କୈଳାସ କରବୀର ଦୁଇ ।
ଦକ୍ଷିଣ ପାଶେ ବିରାଜଇ ॥

୧. ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ—ବଟ ବୃକ୍ଷ । ୨. ବିଶାରଦ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଉତ୍ତମ ।

* ୧୮ଶ ଓ ୨୧ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଉତ୍ତରେ ତ୍ରିଶୃଙ୍ଗ ମକର ।
ଅଛନ୍ତି ବେନି ଗିରିବର ॥
ଏ ଅଷ୍ଟଗିରି ମଧ୍ୟଦେଶେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣଗିରି ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥୨୭
ସୁବର୍ଣ୍ଣଗିରି ଅଗ୍ରଦେଶେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁର ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଅଯୁତ ଯୋଜନ ସେ ହୋଇ ।
ନାନା କୁସୁମେ ସୁବାସଇ ॥
ହେମକଳଶ ତୁଙ୍ଗ ସାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୨୮
ଚାରିଦିଗରେ ଯେ ତାହାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଲୋକପାଳଙ୍କର ॥
ଯଥାକ୍ରମରେ ଯେଝାମତେ ।
ନିର୍ମିତ ପୁର ଯଥୋଚିତେ ॥
ଯଥା ଅନୁକ୍ରମରେ ନିତ୍ୟେ ।
ବିହାର କରନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
ଅଷ୍ଟ ଦିଗପାଳଙ୍କ ପୁର ।
ସୁସଜ୍ଞ ଅତି ମନୋହର ॥୨୯
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଏହି ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ପ୍ରଭୁ ପଦାରବିନ୍ଦ ତଳେ ।
ମନ ମୋ ରହିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଭୁବନକୋଷବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ଗଙ୍ଗା ଆଗମ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ॥
ଇଳାବୃତରେ ରୁଦ୍ରଦେବ । କରନ୍ତି ସଙ୍କର୍ଷଣ ସ୍ତବ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ସେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ମାୟା ବାମନ ଅବତାର ।
ତାହାଙ୍କ ଯେ ବାମ ପୟର ॥
ଯାହା କନିଷ୍ଠ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭାଜିଲା ନିର୍ଭରେ ॥
ତହୁଁ ଅଦ୍ଭୁତ ଜଳଧାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଦୁରିତ ନାଶଇ ସ୍ମରଣେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ସ୍ନାନ ପାନେ ॥
ତହୁଁ ଚଳିଲା ଅତି ଖରେ ।
ପଡ଼ିଲା ତୁଙ୍ଗ ପର୍ବତରେ ॥୧,୨
ଧ୍ରୁବ ପରମ ଭାଗବତ ।
ଜାଣିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପାଦୋଦକ ॥
ଭକ୍ତିଯୋଗରେ ବଶ ହୋଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ରୋମ ପୁଲକାଇ ॥
ମାର୍ଜନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ।
ଶିରରେ ଘେନିଲା ତୁରିତେ ॥୩
ତେଣୁ ସପତ ମୁନିଗଣ ।
ପ୍ରଭାବ ଜାଣି ତତକ୍ଷଣ ॥
ସକଳ ଆତ୍ମା ଭଗବାନେ ।
ତପ ସମାଧି ଯୋଗ ଧ୍ୟାନେ ॥
ମୋକ୍ଷ କାରଣେ ସେ ଭଜନ୍ତି ।
ପ୍ରଭୁର ମହିମା ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ ଜଳ ପାଇ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ଜଟାରେ ଥୋଇଲେ ସେ ନେଇ ॥୪
ତହୁଁ ସେ ବହୁତ ପ୍ରକାରେ ।
ଇନ୍ଦୁମଣ୍ଡଳ ଯେ ଶୂନ୍ୟରେ ॥
ତାହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗଲା ।
ବ୍ରହ୍ମ ସଦନେ ସେ ପଡ଼ିଲା ॥
ତହୁଁ ସେ ଚାରିଧାରା ହୋଇ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ରୂପକୁ ବହଇ ॥
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ଏ ନାମ ଚତ୍ୱାର ତାହାର ॥
ସୀତା ଅଳକାନନ୍ଦା ଦୁଇ ।
ଚକ୍ଷୁ ଭଦ୍ରା ନାମକୁ ବହି ॥
ଚାରି ଦିଗରେ ଏ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ସିନ୍ଧୁରେ ପ୍ରବେଶ ହୁଅନ୍ତି ॥୫
ବ୍ରହ୍ମସଦନୁ ସୀତା ଯାଇ ।
କେଶରାଚଳେ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଅଧ ଅଧରେ ଭ୍ରମିଯାଇ ।
ଗନ୍ଧମାଦନେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ତାହାର ସଙ୍ଗରେ ବିହରି ।
ଭଦ୍ରାଶ୍ୱବର୍ଷ ଶୁଦ୍ଧ କରି ॥
କ୍ଷାରସିନ୍ଧୁର ପୂର୍ବଭାଗେ ।
ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ବେଗେ ॥୬
ବ୍ରହ୍ମାସଦନୁ ଚକ୍ଷୁ ଯାଇ ।
ମାଲ୍ୟବନ୍ତ ଶିଖେ ପଡ଼ଇ ॥
କେତୁମାଳର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ।
ପଶ୍ଚିମ ସମୁଦ୍ରେ ମିଶଇ ॥୭
ମେରୁଶିଖରୁ ଭଦ୍ରା ଯାଇ ।
ଉତ୍ତରଦିଗରେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଉତ୍ତରକୁରୁ ବେଢ଼ି ଖରେ ।
ସମୁଦ୍ରେ ମିଶଇ ଉତ୍ତରେ ॥୮
ଅଳକାନନ୍ଦା ନାମ ହୋଇ ।
ବହୁ ଗିରିରେ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣଗିରି ହିମାଳୟ ।
ତାହାକୁ କରି ସେ ଆଶ୍ରୟ ॥

ଅତି ପ୍ରଖର ବେଗ ବଶେ ।
ପଡ଼ଇ ଭାରତ ବରଷେ ॥
ତହୁଁ ଲବଣ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୁଅଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୯
ଅନ୍ୟ ଯେ ନଦନଦୀ ଯେତେ ।
ଶତସହସ୍ର ଯେଝାମତେ ॥
ନାନା ଗିରିରୁ ଜାତ ହୋଇ ।
ସିନ୍ଧୁରେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ଯାଇ ॥୧୦
ଭାରତବରଷ ରାଜନ ।
ଏ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ଜାଣ ॥
ଅପରେ ଅଷ୍ଟ ଯେ ବରଷ ।
ସ୍ୱର୍ଗଲୋକଙ୍କର ଏ ବାସ ॥୧୧
ତହିଁ ପୁରୁଷଙ୍କ ଆୟୁଷ ।
ଦଶ ସହସ୍ର ଯେ ବରଷ ॥
ଦେବତା ତୁଲ୍ୟ ପରାକ୍ରମ ।
ନିତ୍ୟେ ସେ ଦିଶନ୍ତି ନବୀନ ॥
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ସେ ନିତ୍ୟେ ।
ବିହାର ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗତେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ଶେଷଭାଗରେ ।
ଦେବେ ରହନ୍ତି ସେହି ପୁରେ ॥
ତହିଁରେ ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ହରଷିତମନେ ॥
ସୁରସୁନ୍ଦରୀବୃନ୍ଦ ମେଳେ ।
ବିହାର କରନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୨
ଷଡ଼ଋତୁ ଏକ ସମୟେ ।
ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ଏକ ଠାଏ ॥
ନାନା କୁସୁମ ନାନା ଫଳ ।
ସୁଗନ୍ଧ ସମୀର ଶୀତଳ ॥
ବିକଚ ନାନା ପୁଷ୍ପଭରେ ।
ଲତାଏ ବେଷ୍ଟିତ ଉପରେ ॥
ସଦନ ଆକାରେ ଆଚ୍ଛାଦି ।
ବୃକ୍ଷ ଲତାରେ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ॥
ଅତି ମଞ୍ଜୁଳ ମନୋରମ ।
ନିବିଡ଼ ଲତାର ସଦନ ॥

ପର୍ବତ ଦ୍ରୋଣି[1] ସୁଶୀତଳେ ।
ନିର୍ମଳ ନାନା ଶୀତଜଳେ ॥
ରୁଚିର ପଙ୍କଜ ସୁନ୍ଦର ।
ସୁସଜ୍ଜ ଦିଶେ ସରୋବର ॥
ଜଳରେ ରାଜହଂସମାନେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ହରଷିତ ମନେ ॥
ଜଳ କୁକ୍‌କୁଟ ଜଳହଂସ ।
ଚକ୍ର କାରଣ୍ଡବ ସାରସ ॥
ମଧୁରେ ନାନା ଧ୍ୱନି କରି ।
ଜଳେ ସେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ବିହରି ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ସୁଖ ସଳେ ।
ସୁରସୁନ୍ଦରୀବୃନ୍ଦ ମେଳେ ॥
ଅମରବୃନ୍ଦ ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ତପ କରନ୍ତି ଯେଝାମତେ ॥୧୩
ତପର ବଳେ ତାହାଙ୍କର ।
କରୁଣା କରନ୍ତି ଶ୍ରୀଧର ॥
ନବବରଷେ ହେ ରାଜନ ।
ସେ ଯେ ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥
ଲୋକର ନିସ୍ତାର କାରଣେ ।
ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୪
ଯେ ପୁଣ୍ୟ ଇଳାବୃତବର୍ଷ ।
ଭବ ଯେ ଏକଇ ପୁରୁଷ ॥
ଭବାନୀ ଶାପ ଯୋଗୁଁ ତହିଁ ।
ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ବାସ ନାହିଁ ॥
ନ ଜାଣି କେହି ତହିଁ ଗଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ତ୍ରୀଭାବରେ ମିଳେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଶାପର କାରଣ ।
ପଛେ କହିବା ହେ ରାଜନ ॥୧୫
ଭବାନୀ କୋଟିନାରୀ ମେଳେ ।
ଯାହାଙ୍କ ପଦରେ ଖଟିଲେ ॥
ସେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଶକ୍ତି ।
ଘେନନ୍ତି ଚତୁର୍ବିଧ ମୂର୍ତ୍ତି* ॥
ଚତୁର୍ଥୀ[2] ତାମସୀ ଯେ ଜାଣ ।
ଯାହାର ନାମ ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥

ତହିଁ ସ୍ତୁବନ୍ତି ଶିବ ଧ୍ୟାନେ ।
ତାମସୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସଙ୍କର୍ଷଣେ ॥୧୬

ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ।
ଅଶେଷ ଗୁଣ ଯହିଁ ବାସ ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅନନ୍ତ କାରଣ ।
ଭଜଇ ତୋହର ଚରଣ ॥୧୭
ବ୍ରହ୍ମା ଈଶ୍ୱର ପର ତୁହି ।
ପ୍ରକୃତି ଥାଇ ତୋର ତହିଁ ॥
ଭୂତଭାବନ ତୋର ନାମ ।
ତୋ ନାମେ ଏ ଭବଖଣ୍ଡନ ॥
ଯାହାର ନାମ ଗୁଣ କର୍ମ ।
ମନ ବଚନେ ନୋହେ ଗମ୍ୟ ॥
ଅପରେ ମାୟା ଗୁଣେ ଛନ୍ଦି ।
ସଂସାରେ କରିଅଛୁ ବନ୍ଦୀ ॥୧୮
ମଧୁ ଆସବେ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।
ଶୋଭଇ ଯାହାର ଲୋଚନ ॥
ଦିଶଇ ଅତି ଭୟଙ୍କର ।
ନାଗବଧୂଙ୍କ ମନୋହର ॥
ଯାହାର ସଦୃଶ ଅପରେ ।
ନାହିଁ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତରେ ॥୧୯,୨୦
ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ ପାଳନ ।
ଏ ସର୍ବ ଯାହାର ଭିଆଣ ॥
ଯାହାର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ଅନନ୍ତ ନାମ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଯାର ଅସଂଖ୍ୟ ଶିରେ ମହୀ ।
ସର୍ଷପ[3] ପ୍ରାୟେ ବିରାଜଇ ॥୨୧
ଯାହାର ତହୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଅଜ[4] ଏ ସଂସାର ସର୍ଜଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଆମ୍ଭେ ଯେ ସକଳେ ।
ସେବୁଛୁଁ ଯାର ପାଦତଳେ ॥
ରଜ୍ଜୁବନ୍ଧନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଅଛୁଁ ରହି ॥

୧. ଦ୍ରୋଣି—ଘାଟି । ୨. ଚତୁର୍ଥୀ—ଚତୁର୍ଥ ମୂର୍ତ୍ତି । ୩. ସର୍ଷପ—ସୋରିଷ । ୪. ଅଜ—ବ୍ରହ୍ମା ।

* ଚତୁର୍ବିଧ ମୂର୍ତ୍ତି—ବାସୁଦେବ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ଅନିରୁଦ୍ଧ ଓ ସଂକର୍ଷଣ ।

ଅନୁଗ୍ରହରୁଚି ଯାହାର ।
ଭିଆଣ କରୁଁ ଏ ସଂସାର ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ସଙ୍ଗତେ ବନ୍ଧନ ।
ଯାର ମାୟାରେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ବଶେ ମୋହି ହୋଇ ।
ଜନ୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣଇ ॥

ତେସନ ମାୟାକୁ ବିସ୍ତାରି ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତେ ବିହରି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ ଠାକୁର ॥୨୨.୨୪
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଏହୁ ବାଣୀ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ପରିମାଣି ॥

ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ମନ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥
ମୁହିଁ ପାମର ଦୁରାଗ୍ରହ ।
ଭୋ ନାଥ ମୋତେ କୃପା କର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଭୁବନକୋଷେ ସଂକର୍ଷଣସ୍ତୋତ୍ରଂ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମେରୁର ଗ୍ରିପାଶ ବର୍ଷ । ଚରିତ ବୋଲେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ ବରଷ ବିଧାନ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥
ଭଦ୍ରଶ୍ରବା ନାମ ତାଙ୍କର ।
ସାକ୍ଷାତେ ଧର୍ମର କୁମର ॥
ତାହାଙ୍କ କୁଳେ ହୋଇ ଜାତ ।
ଯେତେକ ପୁରୁଷ ବିଦିତ ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ କାରଣେ ।
ପରମ ସମାଧି ବିଧାନେ ॥
ପ୍ରଭୁ ଯେ ଧର୍ମରୂପ ହୋଇ ।
ଅଛନ୍ତି ପ୍ରାଣୀହିତ ପାଇଁ ॥
ତାହାଙ୍କ ସେବା ଅବିରତେ ।
କରନ୍ତି ଯେ ଯାହାର ମତେ ॥
ପରମ ପ୍ରିୟଭାବ ଧରି ।
ଏହି ସ୍ତବରେ ସ୍ତୁତି କରି ॥
ଭଦ୍ରଶ୍ରବସ ପ୍ରିୟତନୁ ।
ତାଙ୍କ ମହିମା କେବା ଜାଣୁ ॥୧

ଭଦ୍ରଶ୍ରବସ ଉଚୁଃ

ନମଇଁ ଧର୍ମ ଅବତାର ।
ଆତ୍ମା ଶୋଧନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥୨

ଏହି ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମହତ ।
ପ୍ରଭୁର ଯେତେ ବିଚେଷ୍ଟିତ ॥
ଶରୀର ମାତ୍ରେ ଯେ ଅଛଇ ।
ତଥାପି ପ୍ରାଣୀ ନ ଜାଣଇ ॥
ଯାର ମାୟାରେ ମୋହି ହୋଇ ।
ମୃତ୍ୟୁକୁ ଦେଖି ନ ଦେଖଇ ॥
ଜୀବ ଯେ ମୃତ୍ୟୁର ଅଧୀନ ।
ନ ଭାବେ ଏହା କଦାଚନ ॥
ଦେଖଇ ଜୀବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ମରନ୍ତି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦେହ ଅବିରତେ ।
ଭସ୍ମ ହେଉଛି ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଆପଣେ ମଣି ଚିରଞ୍ଜୀବ ।
ପାପ ଆଚରେ ମୂଢ଼ ଜୀବ ॥୩
ମିଥ୍ୟା ସଂସାର ମୂର୍ଖଜନେ ।
ସତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ପଣ୍ଡିତ ଯେ ଏହା ନ ଶୁଣି ।
ମିଥ୍ୟା ଏ ମନେ ପରିମାଣି ॥
ତଥାପି ଯାହାର ମାୟାରେ ।
ପଣ୍ଡିତେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ସେ ଅଜ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ।
ତାହାଙ୍କୁ କରୁ ନମସ୍କାର ॥୪

ସକଳ ଆବରଣ ହୋଇ ।
ଯାହାର ଆବରଣ ନାହିଁ ॥
ଏ କଥା ଉଚିତ ତୋହର ।
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ତୁ ଠାକୁର ॥
ନାନା ଶରୀରବନ୍ତ ହୋଇ ।
ସର୍ବ ଭୋଗକୁ ଭୁଞ୍ଜୁ ତୁହି ॥୫
ଦୈତ୍ୟେ ଯେ ବେଦକୁ ହରିଲେ ।
ନେଇ ସମୁଦ୍ରେ ମାଡ଼ିଦେଲେ ॥
ପ୍ରଳୟ ଅବସାନେ ତୁହି ।
ହୟଗ୍ରୀବ ମୂର୍ତ୍ତିକି ବହି ॥
ରସାତଳରୁ ଉଦ୍ଧରିଲୁ ।
ବ୍ରହ୍ମା ମାଗନ୍ତେ ତାକୁ ଦେଲୁ ॥
ତୋତେ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର ।
ତୁ ନାଥ ସକଳ ଈଶ୍ୱର ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ସ୍ତୁତିମତେ ।
ସେବନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଦଗତେ ॥୬
ନୃସିଂହ ନାମେ ଯେ ଠାକୁର ।
ଅଛନ୍ତି ହରିବରଷର ॥
ତାହାଙ୍କ ରୂପର କାରଣ ।
ପଛେ କହିବା ହେ ରାଜନ ॥
ପରମ ଭାଗବତ ଜନ ।
ମହାପୁରୁଷ ହେ ରାଜନ ॥

ଦୈତ୍ୟ ଦାନବ କୁଳମଣି ।
ସୁଶୀଳ ସାଧୁ ସତ୍ୟବାଣୀ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ନାମ ସେ ବହଇ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅତି ପ୍ରିୟ ସେହି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ସେ ନିବାରି ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ ସ୍ଥିର କରି ॥
ସେ ସ୍ଥଳଲୋକଙ୍କ ସହିତେ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଚିନ୍ତେ ଅବିରତେ ॥
ଏହି ସ୍ତୁତିରେ ସ୍ତୁତି କରି ।
ସେବଇ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥୭
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଯାହାର ତେଜେ ଦିଗ ପୂରି ॥
ନଖଙ୍କ ତେଜ ପରକାଶ ।
ରବିକିରଣ କରେ ନାଶ ॥
କରାଳଦଂଷ୍ଟ୍ର ସେ ବଦନ ।
ଅଗ୍ନିର ପ୍ରାୟ ସେ ଲୋଚନ ॥
ଯାହାର ନାମେ ଦୁଷ୍ଟ ଡରେ ।
ନମଇଁ ତାହାର ପୟରେ ॥
କର୍ମ ବାସନା ଦଗ୍ଧ କର ।
ଅଜ୍ଞାନତମ ବେଗେ ହର ॥୮
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ପ୍ରସାଦେ ।
ପ୍ରାଣୀ ରହନ୍ତୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ମନ ମୋ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଜୀବର ଜୀବନ ।
ବିଶ୍ୱକୁ କର ତୁ କଲ୍ୟାଣ ॥୯
ଦାରା ତନୟ ଗୃହେ ମୋର ।
ଏଣେ ମୋ ମନ ବିଘ୍ନ କର ॥
ତୁମ୍ଭର ଭକ୍ତଜନ ସଙ୍ଗେ ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚିବି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଆତ୍ମାର ପ୍ରିୟ ଯେ ଅପରେ ।
ନାହିଁ ଏ ଅଖିଳ ସଂସାରେ ॥୧୦
ସକଳ ଆତ୍ମାର ଠାକୁର ।
ଏଣୁ ତୁ ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥

ତୁମ୍ଭର ନାମ ସୁମରଣ ।
ଅଶେଷ ପାପର ଖଣ୍ଡନ ॥
ଏମନ୍ତ ଯାହାର ପ୍ରଭାବ ।
ତାହାଙ୍କୁ କେବା ନ ସେବିବ ॥୧୧
ତୋହର ତହିଁ ଭକ୍ତି ଯାର ।
ପୂଜ୍ୟ ସେ ଦେବମାନଙ୍କର ॥
ସକଳ ଗୁଣ ତାଙ୍କଠାରେ ।
ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥୧୨
ତୋର ଅଭକ୍ତ ଯେଉଁ ଜନ ।
ସଂସାରେ ବନ୍ଧନ କାରଣ ॥
ଯେହ୍ନେ ସକଳ ମୀନଗଣ ।
ଜଳରେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥
ତେସନ ଯେତେ ଦେହୀଗଣ ।
ତୋ ମଧ୍ୟେ କରେ ବିଚରଣ ॥
ଏହା ଜାଣିଣ ଯେହୁ ନର ।
ଭଜଇ ନୃସିଂହ ପୟର ॥
ଅଶେଷ ଭୟରୁ ତରଇ ।
କର୍ମବନ୍ଧନ ତାର ନାହିଁ ॥୧୩,୧୪
ଶୁଣ ରାଜନ ମନ ତୋଷେ ।
କେତୁମାଳ ନାମେ ବରଷେ ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
କାମଦେବରୂପ ଧରିଣ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ସନ୍ତୋଷ କାରଣେ ।
ବିହାର କରନ୍ତି ଆପଣେ ॥
ସେ ସ୍ଥଳଲୋକ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ନାନା ବିହାର ସୁଖଭୋଳେ ॥୧୫
ଅତି ଲଳିତ ଗତି ତାର ।
ବିଳାସ ନାନା ମନୋହର ॥
ରୁଚିର ହାସ ଲୀଳାମାନ ।
କଟାକ୍ଷେ ଯେ ଅବଲୋକନ ॥
ବିକଚ ବଦନାରବିନ୍ଦ ।
ନିନ୍ଦଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଚନ୍ଦ୍ର ॥
ଲଳିତ ହାସ ସୁଖ ଭୋଳେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସଙ୍ଗତେ କୁତୂହଳେ ॥

କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସୁଖମନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭୋଗ ଅନୁମାନେ ॥
ପ୍ରଜାପତି ଦୁହିତା ସଙ୍ଗେ ।
ତହିଁ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀ ଅଙ୍ଗେ ॥
ପରମ ସମାଧି ଯୋଗରେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ॥୧୬,୧୭
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ହୃଷୀକେଶ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ତୁ ପ୍ରକାଶ ॥
ଷୋଡ଼ଶ କଳାବନ୍ତ ତୁହି ।
ବେଦ ତୋହର ନିଜ ଦେହୀ ॥
ସକଳ ଆତ୍ମା ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ଅମୃତମୟ ତୋ ଶରୀର ॥
ତୁମ୍ଭେ ପରମ ମନୋହର ।
ତୁ ନାଥ ଶୁଭଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅତି ସୁଶୀଳ ଶାନ୍ତ ତୁହି ।
ତୋ ତହୁଁ ଆନ କେହି ନାହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋ ପାଦକମଳ ।
ସେବି ଲଭନ୍ତି ନାନା ଫଳ ॥
ତୋହର ଜନ ଯେବା ହୋଇ ।
ତାଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ତାରୁ ତୁହି ॥
ତୋ ପାଦ ସରୋରୁହ ଦୁଇ ।
ନିରତେ ଯେମନ୍ତେ ସେବଇଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ କର ।
ଭୋ ନାଥ କରୁଣାସାଗର ॥
ଯେ ତୋତେ ଭାବେ ଆରାଧଇ ।
ସକଳ ମନୋରଥ ଦେଇ ॥
ତୋହର ପରସନ୍ନ ତାର ।
ସକଳ ହୁଅଇ ସୁଫଳ ॥
ଯେଣୁ ତୁ ସକଳ ଈଶ୍ୱର ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
ଭୋ ନାଥ ତୁମ୍ଭେ ନାନା ଦେହ ।
ସାଧୁଙ୍କ ନିସ୍ତାରଣେ ବହ ॥
ତୁମ୍ଭର ଚେଷ୍ଟା ଏ ସଂସାରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି କେବା ଜାଣିପାରେ ॥୧୮-୨୩

ରମ୍ୟକ ବରଷ ଚରିତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ପ୍ରଭୁର ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାର ।
ଦେବମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପରାଶି ।
ମନୁର ବଂଶ ତହିଁ ବସି ॥
ସେ ରୂପ ଆରାଧନା ପାଇଁ ।
ଏମନ୍ତ ସ୍ତୁତି ଯେ କରଇ ॥୨୪
ନମସ୍ତେ ପରମ ଈଶ୍ୱର ।
ଯାହାର ଯଶ ଅଗୋଚର ॥
ବିସ୍ତାର ମତ୍ସ୍ୟ ତୋ ଶରୀର ।
ତୁ ପ୍ରଭୁ ସର୍ବପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ଥାଉ ଯେ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ତୋ ମାୟା କେବା ଜାଣିପାରେ ॥
ତୋହର ମାୟା ମୀନଦେହୀ ।
ଦେବମାନବେ ଦେଖା ନାହିଁ ॥
ସଂସାର ସାଗରେ ତୋ ଜନ୍ମ ।
ମାୟା ତରଙ୍ଗ ଯହିଁ ଭ୍ରମ ॥
ପରମ ମହାବଳୀ ହେଉ ।
ସଂସାରେ ନାନା ଦେହ ବହୁ ॥
ପ୍ରାଣ ତୁ ଜଗତ ଠାକୁର ।
ତୋ ପାଦେ ପ୍ରଣାମ ମୋହର ॥୨୫,୨୮
ହିରଣ୍ମୟ ବରଷ ବାଣୀ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ପରିମାଣି ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ଧରିଣ କୂର୍ମର ଶରୀର ॥
ଅର୍ଯ୍ୟମା ତୁଲେ ପିତୃଗଣେ ।
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ସେହି ସ୍ଥାନେ ॥

ତାହାଙ୍କୁ ଘେନି ପିତୃପତି ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦେ ସେବନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ସ୍ତୁତିମତେ ।
ସେବନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ପାଦଗତେ ॥୨୯
ନମଇଁ ସର୍ବ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ଲକ୍ଷି ନୁହଇ ଯାର ସ୍ଥାନ ॥
ଅଶେଷ ସ୍ଥାନର ତୁ ସ୍ଥାନ ।
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୩୦
ନିଜ ମାୟାରେ ରୂପ ଧରି ।
ଅଶେଷ ଦେହକୁ ଆବୋରି ॥
ନାନା ଜନ୍ମର ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ତୋ ପଦ୍ମପାଦେ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ॥୩୧
ଭୋ ଦେବ ତୁହି ଜରାୟୁଜ ।
ତୁହି ତ ଅଣ୍ଡଜ ସ୍ୱେଦଜ ॥
ତୁହି ତ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ॥
ଦେବତା ଋଷି ପିତୃ ଭୂତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦି ଯେ ସମସ୍ତ ॥
ଆକାଶ ଗ୍ରହ ମହୀସ୍ଥଳ ।
ଗିରି କାନନ ନାନା ଜଳ ॥
ଦ୍ୱୀପ ନକ୍ଷତ୍ର ଯେ ସାଗର ।
ଏ ସର୍ବ ନାମଟି ତୋହର ॥୩୨
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯେତେକ ଅଛନ୍ତି ।
କବିଏ ଯେତେ ବିସ୍ତରନ୍ତି ॥
ସେ ସର୍ବରୂପ ତୁ ଠାକୁର ।
ନମଇଁ ତୋହର ପୟର ॥୩୩
ଉତ୍ତର ବରଷେ[୧] ରାଜନ ।
ବରାହ ରୂପୀ ଭଗବାନ ॥

କୁରୁ[୨] ସହିତେ ପୃଥ୍ୱୀ ତହିଁ ।
ଆନନ୍ଦେ ସ୍ତୁତି ସେ କରଇ ॥୩୪
ନମଇଁ ଅନାଦି ଅବ୍ୟୟ ।
ସକଳ ଯଜ୍ଞ ତୋର ଦେହ ॥
ତ୍ରିଯୁଗ[୩] ନାମ ରୂପ ଧର ।
ନମଇଁ ତୋହର ପୟର ॥୩୫
ନିବୃତ୍ତତୃଷ୍ଣ[୪] ଜ୍ଞାନୀଜନ ।
ମାୟାଟି ଯା ନାମେ ଖଣ୍ଡନ ॥
ସୃଷ୍ଟି ଉଦୟ ସ୍ଥିତି ଲୟ ।
ଯେ ଧରେ ପୁଣ ତିନି ଦେହ ॥
ସେ ତୋର ମାୟାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ତୋ ମାୟା କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସର୍ବ କର୍ମର ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ଭୋ ନାଥ ତୋତେ ନମସ୍କାର ॥୩୬-୩୮
ସଂଗ୍ରାମେ ନାଶୁ ଦୁଷ୍ଟଗଣ ।
ମାୟା ଶୂକର ରୂପେ ଜନ୍ମ ॥
ଅଗ୍ର ଦନ୍ତରେ ମୋର ତ୍ରାଣ ।
ଭୋ ନାଥ କଲ ନାରାୟଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ମୁହିଁ ଯେ ନମଇଁ ॥୩୯
ବରାହ ଧରଣୀର ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ସୁଜନ ଜନଙ୍କ ପୟରେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ହରି ଚରିତ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଭୁବନକୋଷେ ବର୍ଷଦେବତାସ୍ତୁତିର୍ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଉତ୍ତର ବରଷେ—ଉତ୍ତରକୁରୁ ବର୍ଷରେ । ୨. କୁରୁ—ଉତ୍ତରକୁରୁ ବର୍ଷର ନିବାସୀ । ୩. ତ୍ରିଯୁଗ—ବିଷ୍ଣୁ । ୪. ନିବୃତ୍ତତୃଷ୍ଣ—ତୃଷ୍ଣାଶୂନ୍ୟ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭାରତ କିଂପୁରୁଷ ବର୍ଷ । ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣେ ଊନବିଂଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କିଂପୁରୁଷ ବରଷ ବାଣୀ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ପରିମାଣି ॥
ସୀତାରମଣ ପ୍ରଭୁ ରାମ ।
ଯାହାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ॥
ପରମ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ତାହାଙ୍କୁ ହନୁ ମହାବୀର ॥
ପରମ ଭାଗବତ ସେହି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ଲଇଁ ॥
ପ୍ରଭୁ ପଦାରବିନ୍ଦ ତଳେ ।
ସେବଇ ମନର ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧
ସେ ରାମ କଥା ପୁଣ୍ୟତମ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ଆର୍ଷ୍ଟିଷେଣ ସହିତ ତହିଁ ।
ହନୁ ଶୁଣଇ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ କରନ୍ତି ଗାୟନ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଏ ବଚନ ॥୨
ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ ତୁ ଠାକୁର ।
ନମଇଁ ତୋହର ପୟର ॥
ସକଳ ଲକ୍ଷଣ ତୋ ତହିଁ ।
ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୁ ଗୋସାଇଁ ॥
ସର୍ବ ବନ୍ଦନ ତୁ ଠାକୁର ।
ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥
ନମଇଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଈଶ୍ୱର ।
ସକଳ ଦେବଙ୍କର ପର ॥
ମହାପୁରୁଷ ମହାରାଜ ।
ନମଇଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ବୀଜ ॥୩
ସ୍ୱତେଜେ କରି ତିନିଗୁଣ ।
ବିନାଶ କରୁ ନାରାୟଣ ॥
ପ୍ରଶାନ୍ତ ସାଧୁ ତୁ ଠାକୁର ।
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କି ଜ୍ଞାନେ ତୁ ଗୋଚର ॥
ତୋହର ନାମ ରୂପ ଯେତେ ।
କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ଜଗତେ ॥୪

ମାୟା ସଂସାରେ ତୋର ଜନ୍ମ ।
ରାକ୍ଷସ ସଂହାର କାରଣ ॥
ଅନ୍ୟଥା କାହିଁ ଭଗବାନ ।
ସୀତାହରଣେ କ୍ଷୋଭ ମନ ॥
ମାନବଶିକ୍ଷାର ନିମନ୍ତେ ।
ତୋହର ଜନ୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ତୁମ୍ଭେ ବା କି କରି ନ ପାର ॥
ତେବେ ପବୀର ନିମିତ୍ତରେ ।
କ୍ଳେଶ ମାନବ ଅବତାରେ ॥୫
ଏ କି ତୋହରେ ସମ୍ଭବଇ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋର ମାୟା ଏହି ॥
ଜନ୍ମମରଣ ଯାର ନାହିଁ ।
ଅଖିଳ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସୁର-ଅସୁର ଆଦି କରି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯେତେ ଦେହଧାରୀ ॥
ଏ ସର୍ବ ଆତ୍ମା ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
କି ଅବା ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୋର ॥
ଉତ୍ତରକୋଶଳରେ ଜାତ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ନରଦେହବନ୍ତ ॥
ସେ ରାମ ପାଦତଳେ ମୁହିଁ ।
ସହସ୍ରେ ପ୍ରଣାମ କରଇ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ମନତୋଷେ ।
ଏବେ ଯେ ଭାରତବରଷେ ॥୬-୮
ନର ନାରାୟଣ ସେ ହରି ।
କଳ୍ପେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେହ ଧରି ॥
ସାଧୁଙ୍କ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇଁ ।
ତପସ୍ୱୀ ରୂପବନ୍ତ ହୋଇ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ଆତ୍ମାଗୁଣ ମତେ ।
ନାରଦ ତାଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତେ ॥
ଭକ୍ତିରେ ସାଧୁଜନ ମେଳେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୯,୧୦
ନମସ୍ତେ ସ୍ୱଭାବ ସୁଶୀଳ ।
ତୋ ରୂପ ଅକିଞ୍ଚନ ମୂଳ ॥

ଋଷିଙ୍କ ବର ତୁ ଠାକୁର ।
ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥
ନର ନାରାୟଣ ଶରୀର ।
ପରମହଂସ ତୁ ଠାକୁର ॥
ସକଳ ଆତ୍ମଭୂତ ତୁହି ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ପ୍ରଣମଇଁ ॥୧୧
ସକଳ କର୍ତ୍ତା ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ନାହିଁ ତୋହର ଅହଙ୍କାର ॥
ତୁ ଯେ ମାନବ କଳେବର ।
ଶରୀର ଭୋଗ ନାହିଁ ତୋର ॥
ସକଳ ଦେଖନ୍ତା ଠାକୁର ।
ଗୁଣରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ତୋର ॥
ସକଳ ଗୁଣେ ତୋ ବିହାର ।
ସର୍ବ ବିଷୟେ ନିର୍ବିକାର ॥
ତୋହର ତହିଁ ଯାର ମନ ।
ତାହାର ସଂସାର ଖଣ୍ଡନ ॥୧୨,୧୩
ଦାରା ତନୟ ଧନ ଘର ।
ଏଣେ ଅର୍ପିତ ମନ ଯାର ॥
ସେ ତୋତେ ପାଇବଟି କାହିଁ ।
ଶ୍ରମ କେବଳ ତାର ଦେହୀ ॥୧୪
ମୋହରୁ ମୁକ୍ତ ମତି ତୁହି ।
ବିନାଶ କର ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୁମ୍ଭର ଠାରେ ମୋର ମନ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହୁ ଭଗବାନ ॥୧୫
ଏ ଯେ ଭାରତ ବରଷରେ ।
ପର୍ବତ ଅଛନ୍ତି ଅପାରେ ॥
ମଳୟ ଋଷଭ କୂଟକ ।
ମଙ୍ଗଳପ୍ରସ୍ଥ ଯେ ମୈନାକ ॥
କୋଲ୍ଲ ସହ୍ୟ ଦ୍ରୋଣ ତ୍ରିକୂଟ ।
ଦେବଗିରି ବିନ୍ଧ୍ୟ ବେଙ୍କଟ ॥
ବାରିଧାର ଯେ ଋଷ୍ୟମୂକ ।
ଋକ୍ଷଗିରି ଯେ ଗୋକାମୁଖୀ ॥

ପାରିଯାତ୍ର ଯେ ଶୁକ୍ତିମାନ ।
ଚିତ୍ରକୂଟ ଯେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ॥
କାମଗିରି କକୁଭ ନୀଳ ।
ରୈବତକ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରକୀଳ ॥
ମହେନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀଶୈଳ ସମେତେ ।
ଅଛନ୍ତି ଶତସସ୍ର ମତେ ॥
ଆବର ନଦନଦୀ ଆଦି ।
ଶତସହସ୍ର ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୧୬
ଚନ୍ଦ୍ରବସା ଯେ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ।
ଅବଟୋଦା ଯେ ପୟସ୍ୱିନୀ ॥
କୃତମାଳା କାବେରୀ ପୁଣ୍ୟା ।
ଶର୍କରାବର୍ତ୍ତା କୃଷ୍ଣା ବେଣ୍ୟା ॥
ବୈହାୟସୀ ଯେ ତୁଙ୍ଗଭଦ୍ରା ।
ଭୀମରଥୀ ତାପ୍ତି ନିର୍ବିନ୍ଧ୍ୟା ॥
ଗୋଦାବରୀ ରେବା ସୁରସା ।
ପୟୋଷ୍ଣୀ ନର୍ମଦା ଯେ ବିଶ୍ୱା ॥
ଚର୍ମଣ୍ୱତୀ ଶୋଣ ତ୍ରିସାମା ।
ସରୟୂ ଶତଦ୍ରୁ ସୁଷୋମା ॥
ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଯେ ମନ୍ଦାକିନୀ ।
ଯମୁନା ବିତସ୍ତା ଅସିକ୍ନୀ ॥
ମହାନଦୀ ଯେ ବେଦସ୍ମୃତି ।
ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଯେ ରୋଧଶ୍ୱତୀ ॥
କୌଶିକୀ ସିନ୍ଧୁ ସରସ୍ୱତୀ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଯେ ଷଷ୍ଟବତୀ ॥
ଦୃଶଦ୍‌ବତୀ ପୁଣି ଗୋମତୀ ।
ମରୁତବୃଧା ସପ୍ତବତୀ ॥
ଏ ପୁଣ୍ୟଜଳ ସ୍ନାନପାନ ।
କରି ତରନ୍ତି ପ୍ରଜାଜନ ॥୧୭,୧୮
ଏହି ବରଷେ ହେ ରାଜନ ।
କର୍ମରୁ ପ୍ରାଣୀ ହୋନ୍ତି ଜନ୍ମ ॥
ଶୁକ୍ଳ ଲୋହିତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ।
କର୍ମରୁ* ଲଭେ ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ଭୂମିଭାଗ ।
କର୍ମ ଅଧୀନେ କରେ ଭୋଗ ॥୧୯

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଭୂତପର ।
କୃଷ୍ଣରେ ମତିଟି ଯାହାର ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ଆତ୍ମା ଯେହି ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ଚକ୍ରଧର ।
ତାହାର ତହିଁ ମତି ଯାର ॥
ମହାପୁରୁଷ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ।
ହେଳାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ବା କରେ ॥
ଭକତିଯୋଗ ଦୃଢ଼ତାରେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ କର୍ମବନ୍ଧୁ ତରେ ॥୨୦
ଦେବେ ତାହାର ଗୁଣ କର୍ମ ।
ଆନନ୍ଦେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତାର ସାର ।
ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦେ ମତି ଯାର ॥
ଭାରତେ ମାନବ ଜନ୍ମରେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସର୍ବଠାରେ ॥୨୧
ଦୁଷ୍କର ଜପ ତପମାନ ।
ତଥିରେ କି ଅବା କାରଣ ॥
ଯଜନ ଆଦି ଯେତେ କର୍ମ ।
ତାହାର ସବୁ ନିଷ୍କାରଣ[୧] ॥
ପ୍ରଭୁ ପଦାରବିନ୍ଦ ସାର ।
ସୁମତି ନୁହଇଟି ଯାର ॥୨୨
କଳ୍ପ ଆୟୁଷ ସୁଖମାନ ।
ଏହୁ ସକଳ ବ୍ୟର୍ଥଶ୍ରମ ॥
କ୍ଷଣେ ଆୟୁଷ ଭାରତରେ ।
ମନ ଯାହାର କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ।
ତାହାର ସମ କେହି ନାହିଁ ॥
ପ୍ରାଣ ପ୍ରୟାଣ ସମୟରେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଠାରେ ॥
କ୍ଷଣକେ କର୍ମକୁ ଛେଦଇ ।
ବୈକୁଣ୍ଠପଦକୁ ଲଭଇ ॥୨୩
ବୈକୁଣ୍ଠ-କଥା[୨] ସୁଧାରସ ।
ଯେ ସ୍ଥଳେ ନ ହୋଏ ପ୍ରକାଶ ॥

କୃଷ୍ଣଆଶ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀମାନ ।
ଯହିଁ ନାହାନ୍ତି ସାଧୁଜନ ॥
ଯଜ୍ଞରେ ମହୋତ୍ସବ ଆଦି ।
ଯେ ସ୍ଥଳେ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ପୁର ଯେବେ ହୋଇ ।
ତହିଁରେ ବାସ ନ ଯୋଗାଇ ॥୨୪
ମାନବ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନର ।
ଜ୍ଞାନେ ଅଜ୍ଞାନ ଧ୍ୱଂସ ଯାର ॥
ତଥାପି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭଜନ ।
ତେଜଇ ଛନ୍ନ ହୋଇ ମନ ॥
ନାନାଯୋନିରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
କର୍ମବନ୍ଧନେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥୨୫
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯେତେ ଯେତେ ନରେ ।
ହବି ଦିଅନ୍ତି ଅଗ୍ନିଠାରେ ॥
ନାନା ଦେବତା ରୂପ ହୋଇ ।
ଯଜ୍ଞ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ମାୟାରେ ପୃଥକ ସେ ହୋଇ ।
ତତ୍ତ୍ୱ ତା ବିନୁ କେହି ନାହିଁ ॥୨୬
ତାଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଏଥି ସକାଶେ ମନ ଜାଣି ॥
ଇଚ୍ଛା ସମାନେ ଫଳ ଦେଇ ।
ଯେଣୁ ତା ନାମ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସେ ପାଦ ପଲ୍ଲବେ ନିଷ୍କାମେ ।
ମନ ଦିଅନ୍ତି ବୁଧଜନେ ॥
ସ୍ୱେ ଭକ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କରେ ।
କରୁଣା କରନ୍ତି ବେଭାରେ ॥୨୭
ଦେବେ ବୋଲନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ଥାଇ ।
ଭାରତବର୍ଷେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ଯହିଁ ହରିର ସ୍ମୃତି ଜାତ ।
ହରି ଚରଣେ ସେବାବନ୍ତ ॥୨୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ ନୃପବର ।
ଅଷ୍ଟ ଉପଦ୍ୱୀପ ଅପର ॥
ଅଶ୍ୱ ଖୋଜନ୍ତେ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ସଗରପୁତ୍ରଙ୍କରେ କରି ॥

୧. ନିଷ୍କାରଣ—ଅକାରଣ, ବୃଥା । ୨. ବୈକୁଣ୍ଠ-କଥା—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଗୁଣଗାନ ।
* 'ଶୁକ୍ଳ ଲୋହିତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କର୍ମ' ଅର୍ଥାତ୍ ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ରାଜସିକ ଓ ତାମସିକ କର୍ମ ।

ଗର୍ତ୍ତ ହୋଇଲା ଗିରିଦିଗ ।
ଏଣୁ ଏ ଅଷ୍ଟଦ୍ୱୀପ ଭାଗ ॥
ଶୁଣ ହେ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ।
ଯେ ଅଷ୍ଟ ଉପଦ୍ୱୀପ ନାମ ॥୨୯
ରମଣକ ଯେ ଆବର୍ତ୍ତନ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସ୍ଥ ମନ୍ଦହରିଣ ॥

ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରଶୁକ୍ଳ ।
ଯେ ଲଙ୍କା ଅପରେ ସିଂହଳ ॥୩୦
ବରଷ-ବିଭାଗ ସମେତେ ।
ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ଯଥୋଚିତେ ॥
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶନ ଅନୁସାରେ ।
ଭୋ ନୃପ କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭରେ ॥୩୧

କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଗବତର ଯେ ଚରିତ ॥
ଦ୍ୱୀପ ବରଷ ଆଦି କରି ।
ସକଳ କର୍ତ୍ତା ସେ ମୁରାରି ॥
ତାହାର ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ
ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯେ ଷଟଦ୍ୱୀପ ପ୍ଲକ୍ଷ ଆଦି । ତହିଁରେ ଯେତେକ ଉଦଧି ॥
ଆବର ଲୋକାଲୋକ ଗିରି । ଚରିତ ବିଂଶରେ ବିସ୍ତାରି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏ ଅନନ୍ତରେ ହେ ରାଜନ ।
ପ୍ଲକ୍ଷ ଆଦି ଯେ ଦ୍ୱୀପ ମାନ ॥
ବରଷ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରମାଣ ।
କହିବା ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୧
ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଯେତେ ପ୍ରମାଣ ।
ପ୍ଲକ୍ଷ ଯେ ତହିଁର ଦ୍ୱିଗୁଣ ॥
ଜମ୍ବୁବୃକ୍ଷେ ଏ ଦ୍ୱୀପ ଖ୍ୟାତ ।
ପ୍ଲକ୍ଷରେ ସେ ଦ୍ୱୀପ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ସପତଜିହ୍ୱ ଅଗ୍ନି ତହିଁ ।
ଅପରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ରହି ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ସେ ନନ୍ଦନ ।
ଇଧ୍ମଜିହ୍ୱ ତାହାର ନାମ ॥
ସେ ଦ୍ୱୀପ ବିଭାଗ ସେ କରି ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସପତ ପୁତ୍ରେ ଯେଝାମତେ ।
ସପ୍ତବରଷ ଯଥୋଚିତେ ॥
କଳ୍ପେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ କଲେ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥୨
ବରଷ ନାମ ଶୁଣ ତୁହି ।
ଶିବ ଯବସ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ॥

ସୁଭଦ୍ର କ୍ଷେମ ଯେ ଅମୃତ ।
ଅଭୟ ନାମ ଏ ଯେ ସପ୍ତ ॥
ତହିଁରେ ଛନ୍ତି ଗିରି ସାତ ।
ନଦୀ ହିଁ ସାତ ତହିଁ ଖ୍ୟାତ ॥୩
ଏଥେ ଯେତେକ ଗିରିମାନ ।
ଅଛନ୍ତି ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ମଣିକୂଟ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରସେନ ।
ବଜ୍ରକୂଟ ଯେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ ॥
ମେଘମାଳ ସୁପର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ।
ହିରଣ୍ୟଷ୍ଠୀବ ଯେ ଅଛଇ ॥
ସାବିତ୍ରୀ ଆଙ୍ଗିରସୀ ବେନି ।
ଅରୁଣା ନୃମଣା ତଟିନୀ ॥
ସୁପ୍ରଭାତା ଯେ ସତ୍ୟମ୍ଭରା ।
ବିଖ୍ୟାତ ଆର ଋତମ୍ଭରା ॥
ଏ ମହାନଦୀମାନେ ତହିଁ ।
ଏଣୁ ସେ ସ୍ଥଳୀ ବିରାଜଇ ॥
ତହିଁର ଜଳ ସ୍ନାନ ପାନେ ।
ମାନବ ପଶୁ ଜୀବମାନେ ॥
ସକଳ ପାପ ଦୂର କରି ।
ସୁଖେଣ ଅଛନ୍ତି ବିହରି ॥

ଦେବଙ୍କ ଆୟୁଷ ପ୍ରମାଣେ ।
ଜୀବନ୍ତି ତହିଁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଯୋଗ ନାନା ପ୍ରକାରେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ସେ ନରେ ॥୪
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଏ ବଚନେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରୂପକୁ ତୁ ଧରି ।
ଅଖିଳ ପ୍ରକାଶ ଯେ କରି ॥
ତୁ ସତ୍ୟବ୍ରହ୍ମ ଯେ ପୁରୁଷ ।
ସକଳ ଭୂତେ ତୋର ବାସ ॥
ତୁ ଯେ ଅଶେଷ ବହୁ ନାମ ।
ତୋ ପାଦେ ଆମ୍ଭର ପ୍ରଣାମ ॥୫
ସେ ପଞ୍ଚଦ୍ୱୀପ ପ୍ଲକ୍ଷ ଆଦି ।
ଏଥିରେ ଯେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସେ ଦ୍ୱୀପବାସୀଙ୍କ ଆୟୁଷ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଳ ଯେ ସାହସ ॥
ସ୍ୱଇଚ୍ଛାମତେ ସେ ହୁଅଇ ।
ଉତପତ୍ତିରୁ ଯେଝା ତହିଁ ॥୬
ପ୍ଲକ୍ଷଦ୍ୱୀପର ଗିରିପାଶେ ।
ଇକ୍ଷୁରସ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରକାଶେ ॥

ଏହାକୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବିସ୍ତାର ।
ଶାଲ୍ମଳୀ ଦ୍ୱୀପ ନୃପବର ॥
ସୁରା ସମୁଦ୍ର ବେଢ଼ି ତାରେ ।
ଅଛଇ ବଳୟ ଆକାରେ ॥୭
ସେ ଦ୍ୱୀପେ ଯାର ଅଧିକାର ।
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ସେ କୁମର ॥
ଯଜ୍ଞବାହୁ ତାହାର ନାମ ।
ସେ ସାଧୁ ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣ ॥
ଏ ଦ୍ୱୀପ ସପ୍ତଭାଗ କରି ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବେଭାରେ ତାର ସପ୍ତସୁତେ ।
ନେଲେ ସେ ଯେ ଯାହାର ମତେ ॥
ସେ ସାତ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନ ॥
ପାରିଭଦ୍ର ଯେ ସୁରୋଚନ ।
ଦେବବର୍ଷ ଯେ ଆପ୍ୟାୟନ ॥
ରମଣକ ଯେ ଅବିଜ୍ଞାତ ।
ସୌମନସ୍ୟ ଏ ଭାଇ ସାତ ॥୯*
ଏହି ବରଷେ ନଦୀ ଗିରି ।
ଏତେ ଅଛନ୍ତି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଶତଶୃଙ୍ଗ ଯେ ପୁଷ୍ପବର୍ଷ ।
ମୁକୁନ୍ଦ କୁନ୍ଦ ଯେ ସ୍ୱରସ ॥
ସହସ୍ରଶ୍ରୁତିର ସହିତେ ।
ବାମଦେବ ସପ୍ତପର୍ବତେ ॥
ସିନୀବାଲୀ ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ।
ରାକା ନନ୍ଦା ଯେ ଅନୁମତି ॥
ରଜନୀ କୁହୂ ଜାଣ ଦୁଇ ।
ନଦୀଙ୍କ ସପ୍ତନାମ ଏହି ॥୧୦
ଏ ଯେ ବରଷ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ତପ ଆରାଧି ସାବଧାନେ ॥
ସେ ରାଜା ଭଗବାନ ସୋମ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ବନ୍ଦନ ॥୧୧
ଭୋ ନାଥ ତୋର ସୁଧାରସ ।
ପିତୃ ଦେବତାଙ୍କ ସନ୍ତୋଷ ॥

ଆମ୍ଭେ ତୋ ଚରଣେ ଶରଣ ।
ଅମୃତପଦ ଯେ କାରଣ ॥
ଓଷଧିନାଥ ନମୋନମ ।
ନମସ୍ତେ କଳାପୂର୍ଣ୍ଣ ସୋମ ॥୧୨
ଘୃତ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟଦେଶେ ।
କୁଶଦ୍ୱୀପ ନାମ ପ୍ରକାଶେ ॥୧୩
କ୍ରମେ ସେ ସିନ୍ଧୁଦ୍ୱୀପ ମାନ ।
ପୂର୍ବକୁ ଅପରେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ସେ ନନ୍ଦନ ।
ହିରଣ୍ୟରେତା ତାର ନାମ ॥
କୁଶଦ୍ୱୀପରେ ସେ ରାଜନ ।
ତାହାର ସପତ ନନ୍ଦନ ॥
ସେ ଦ୍ୱୀପ କ୍ରମେ ଭାଗ କରି ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସପତ ବରଷକୁ କଲା ।
ଯେ ଯାହାମତେ ତାଙ୍କୁ ଦେଲା ॥
ବସୁଦାନ ଯେ ସ୍ତୁତ୍ୟବ୍ରତ ।
ଦୃଢ଼ରୁଚି ଯେ ନାଭିଗୁପ୍ତ ॥
ବସୁ ବିବିକ୍ତ ନାମ ଆଉ ।
ବାମଦେବ ଯେ ପୁତ୍ରେ ଏହୁ ॥୧୪
ନଦୀ ପର୍ବତ ସୀମା କରି ।
ବେଭାରେ ଦେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଗିରିଙ୍କ ନାମ ମହୀପାଳ ।
ଚକ୍ର ଚତୁଃଶୃଙ୍ଗ କପିଳ ॥
ଚିତ୍ରକୂଟ ଯେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୋମ ।
ଦେବାନୀକ ଗିରି ଦ୍ରବିଣ ॥
ରସକୁଲ୍ୟା ଯେ ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ।
ମଧୁକୁଲ୍ୟା ଯେ ଶ୍ରୁତବିନ୍ଦା ॥
ଦେବଗର୍ଭା ଯେ ଘୃତଚ୍ୟୁତା ।
ମନ୍ତ୍ରମାଳା ଗିରି ଦୁହିତା ॥୧୫
ଏ ସପ୍ତନଦୀ ଜଳପାନେ ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ତହିଁ ଜନେ ॥
ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କୁ ଯେ ସ୍ମରି ।
ଅଛନ୍ତି ଏକମନ କରି ॥

ପରମ ବ୍ରହ୍ମର ମୂରତି ।
ତୋ ରୂପ ଯୋଗୀଜନେ ଚିନ୍ତି ॥
ସଂସାରେ ଯେତେ ସାଧୁଜନେ ।
ଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ସ୍ତୁତିମତେ ।
ଅଗ୍ନି ପୂଜନ୍ତି ଯଥୋଚିତେ ॥୧୬,୧୭
କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟଭାଗରେ ।
ଦ୍ୱୀପ ଯେ କ୍ରୌଞ୍ଚ ନାମ ଧରେ ॥
କ୍ରୌଞ୍ଚ ନାମେ ଯେ ଗିରିବର ।
ତା ନାମେ ନାମ ସେ ଦ୍ୱୀପର ॥୧୮
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ପୁତ୍ର ହୋଇ ।
ଘୃତପୃଷ୍ଠ ନାମ ବହଇ ॥
ସେ ଦ୍ୱୀପେ ରାଜତ୍ୱ ତାହାର ।
ସପତ ତାହାଙ୍କ କୁମର ॥
ସପ୍ତବରଷ ପୁତ୍ରେ ଦେଇ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜଇ ॥୨୦*
ମଧୁରୁହ ଯେ ମେଘପୃଷ୍ଠ ।
ସୁଧାମା ଆମ ଯେ ଭ୍ରାଜିଷ୍ଠ ॥
ଲୋହିତାର୍ଣ୍ଣ ଯେ ବନସ୍ପତି ।
ଏ ସପ୍ତ ନାମେ ବର୍ଷ ଖ୍ୟାତି ॥
ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଭୋଜନ ।
ଉପବର୍ହିଣ ନାମେ ଆନ ॥
ନନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ବେନି ଖ୍ୟାତ ।
ସର୍ବତୋଭଦ୍ର ମିଶି ସାତ ॥
ଅଭୟା ଶୁକ୍ଳା ତୀର୍ଥବତୀ ।
ଅମୃତୌଘା ଯେ ରୂପବତୀ☫॥
ଆର୍ଯ୍ୟକା ଯେ ପବିତ୍ରବତୀ ।
ଏ ସପ୍ତନଦୀ ନାମ ଖ୍ୟାତି ॥୨୧
ଯାହାର ଜଳ ପାନ କରି ।
ଦେବଦେହକୁ ପ୍ରାଣୀ ଧରି ॥
ଏ ଜଳମୟ ରୂପରାଶି ।
ତାହାଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସୀ ॥୨୨
ହେ ଆପମୟ ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ଭୁବନ ପବିତ୍ର ତୁ କର ॥

* ୮ମ ଓ ୧୯ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ।
☫ 'ରୂପବତୀ' ସ୍ଥାନରେ ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ 'ବୃତ୍ତିରୂପବତୀ' ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି।

ତୁମ୍ଭର ଆପରେ ବହନ ।
ଆମ୍ଭର ପୂତ କର ମନ ॥୨୩
ଏ ଅନନ୍ତରେ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଶାକଦ୍ୱୀପର ଯେ ତଦନ୍ତ ॥
ବତିଶ ଲକ୍ଷ ଯେ ଯୋଜନ ।
ଶାକଦ୍ୱୀପର ପରିମାଣ ॥
ଦଧିସମୁଦ୍ର ବେଢ଼ି ତାରେ ।
ଅଛି ଯେ ବଳୟ ପ୍ରକାରେ ॥
ତହିଁରେ ଶାକ ତରୁବର ।
ସୁଗନ୍ଧ ବାସଇ ପ୍ରଖର ॥୨୪
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ସେ କୁମର ।
ମେଧାତିଥି ନାମ ଯାହାର ॥
ରାଜତ୍ୱପଣ କରି ତହିଁ ।
ଶାକଦ୍ୱୀପକୁ ସେ ପାଳଇ ॥
ଦ୍ୱୀପକୁ ସାତଭାଗ କରି ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ପବମାନ ଯେ ମନୋଜବ ।
ଧୂମ୍ରାନୀକ ଯେ ପୁରୋଜବ ॥
ଚିତ୍ରରେଫ ଯେ ବହୁରୂପ ।
ବିଶ୍ୱଧାର ଏ ସାତ ନୃପ ॥
ସପ୍ତବରଷ ଯେଝାମତେ ।
ଦେଇ ଏ ପୁତ୍ରେ ଯଥୋଚିତେ ॥
ପ୍ରଭୁପାଦରେ ଚିତ୍ତ ଦେଲା ।
ତପୋବନରେ ସେ ରହିଲା ॥୨୫
ଏ ଦ୍ୱୀପ ପର୍ବତଙ୍କ ନାମ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ସହସ୍ରସ୍ରୋତ ଦେବପାଳ ।
ମହାନସ ଶତକେସର ॥
ଗିରି ବଳଭଦ୍ର ଈଶାନ ।
ଊରୁଶୃଙ୍ଗ ଯେ ସାତନାମ ॥
ଅପରାଜିତା ନିଜଧୃତି ।
ଆୟୁର୍ଦା ଯେ ସହସ୍ରଶ୍ରୁତି ॥
ଉଭୟ ସୃଷ୍ଟି ପଞ୍ଚପଦୀ ।
ଅନଘା ଆଦି ସପ୍ତନଦୀ ॥୨୬

ସେ ବରଷର ଯେ ପୁରୁଷ ।
ଋତବ୍ରତ ଆଦି ବିଶେଷ ॥
ପବନରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ସେବନ ॥
ପରମଯୋଗ ସମାଧିରେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରଭୁରେ ॥୨୭
ଭୋ ଦେବ ପବନ ଆକାର ।
ତୋତେ ଆମ୍ଭର ନମସ୍କାର ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ତୁ ନାଥ ଥାଉ ନିରନ୍ତରେ ॥୨୮
ଦଧିସିନ୍ଧୁ ପରେ ରାଜନ ।
ପୁଷ୍କରଦ୍ୱୀପ ଯେ ଦ୍ୱିଗୁଣ ॥
ସ୍ୱାଦୁଜଳ ସିନ୍ଧୁ ତାହାରେ ।
ବେଢ଼ିଛି ବଳୟ ଆକାରେ ॥
କମଳାସନ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ।
ଯହିଁ ଆସନ ପଦ୍ମବର ॥
ଜ୍ୱଳନ କନକ ଶୋଭିତ ।
ଶତଅୟୁତ ଯାର ପତ୍ର ॥
ଯାହାର ନାମ ଦ୍ୱୀପବର ।
ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧ ଯେ ପୁଷ୍କର ॥୨୯
ଏ ଦ୍ୱୀପମଧ୍ୟେ ନୃପବର ।
ପର୍ବତ ମାନସ ଉତ୍ତର ॥
ବିସ୍ତାର ଅୟୁତ ଯୋଜନ ।
ଚ୍ୱରି ଦିଗରେ ହେ ରାଜନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଲୋକପାଳଙ୍କର ।
ଅଛଇ ଏଥି ଚ୍ୱରି ପୁର ॥
ମେରୁ ଭ୍ରମନ୍ତେ ଦିନକର ।
ଉପରେ ଭ୍ରମେ ଚକ୍ର ତାର ॥୩୦
ଏ ଦ୍ୱୀପପତି ବୀତିହୋତ୍ର ।
ପ୍ରିୟବ୍ରତଙ୍କର ଏ ପୁତ୍ର ॥
ଧାତକି ରମଣକ ଦୁଇ ।
ବୀତିହୋତ୍ରର ପୁତ୍ର ହୋଇ ॥
ଏ ଦ୍ୱୀପେ ତାଙ୍କ ଅଧିକାର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥
ସେ ସ୍ଥଳ ଲୋକଙ୍କ ସହିତେ ।
ଏହି ସ୍ତୁତିରେ ଯଥୋଚିତେ ॥

ଯେ ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ ॥୩୧,୩୨
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ବିଶ୍ୱରୂପ ହୋଇ ।
ଅଖିଳ ସୃଷ୍ଟିକୁ ଭିଆଇ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଯେ ଠାକୁର ।
ନମଇଁ ତାହାଙ୍କ ପୟର ॥୩୩
ଏହାର ପରେ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଲୋକାଲୋକ ନାମେ ପର୍ବତ ॥
ତାହାର ମଧ୍ୟେ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳ ।
କାଞ୍ଚନଭୂମି ମହୀପାଳ ॥
ମେରୁ ମାନସ ମଧ୍ୟ ଦେଶେ ।
କାଞ୍ଚନ ଭୂମି ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଯେଣୁ ଏହାର ଅନ୍ତରରେ ।
ଗତାଗତ ନାହିଁ ଅପରେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଲୋକାଲୋକ ନାମ ।
ଏ ସର୍ବ ଈଶ୍ୱର ଭିଆଣ ॥୩୪-୩୭
ଏହୁ ଯେ ଭୂଗୋଳ ରାଜନ ।
ପଞ୍ଚାଶକୋଟି ଯେ ଯୋଜନ ॥
ପୃଥ୍ୱୀର ଚ୍ୱରିଭାଗ ସମ ।
ଏ ଲୋକାଲୋକ ଗିରି ନାମ ॥୩୮
ଅଖିଳ ଜଗତର ଗୁରୁ ।
ଯେ ଆତ୍ମଯୋନି ମହାମେରୁ ॥
ଅଖିଳ ଲୋକଙ୍କର ହିତେ ।
ଏହା ଉପରେ ଯଥୋଚିତେ ॥
ଦିଗ୍‌ଗଜପତିଏ ଚତ୍ୱାରେ ।
ରଖିଲେ କ୍ରମେ ସେ ବେଢାରେ ॥
ଅପରାଜିତ ଯେ ବାମନ ।
ପୁଷ୍କର ଋଷଭ ଏ ନାମ ॥୩୯
ଏହାଙ୍କ ବଳ ନିମିତ୍ତରେ ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁରେ ॥
ସେନାଦି ପାରିଷଦ ବରେ ।
ନାନା ଆୟୁଧ ଧରି କରେ ॥
ସେ ହସ୍ତୀ ରକ୍ଷଣର ପାଇଁ ।
ରଖିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନାନା ଅଳଙ୍କାରକୁ ଦେଇ ।
ବିଚିତ୍ର ବେଶକୁ କରାଇ ॥

ଆପଣେ ଗଦା ଧରି କରେ ।
ବୁଲନ୍ତି ଲୋକାଲୋକ ପରେ ॥୪୦-୪୧
ବରଷ ଦ୍ୱୀପ ନଦୀ ଗିରି ।
ତୁମ୍ଭରେ କହିଲୁଁ ବିସ୍ତାରି ॥
ଲୋକାଲୋକ ଗିରି ଅନ୍ତରେ ।
ଈଶ୍ୱରସୃଷ୍ଟି ଅଗୋଚରେ ॥୪୨
ଅଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ରବି ସ୍ଥିତି ।
ଭୂମି ସ୍ୱର୍ଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ॥

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭୂମିର ଯେ ଅନ୍ତର ।
କହନ୍ତି ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ।
ପଞ୍ଚାଶ କୋଟି ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥୪୩
ମୃତ ଅଣ୍ଡରେ ଉଦେ ହୋନ୍ତି ।
ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ନାମକୁ ବହନ୍ତି ॥
ହିରଣ୍ୟ ଅଣ୍ଡୁ ଯେ ସମ୍ଭବ ।
ତେଣୁ ନାମ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ॥୪୪

ଦିଶ ଆକାଶ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରି ।
ବିଭାଗ ହୋଇ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୪୫
ଦେବ ତାର୍ଯ୍ୟକ ନର ଆଦି ।
ସରୀସୃପ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଆତ୍ମାର ଚକ୍ଷୁ ରୂପ ସେହି ।
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଖିଳ ଗୋସାଇଁ ॥୪୬
ବିଷ୍ଣୁର ରୂପ ସେ ସାକ୍ଷାତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ସମୁଦ୍ରଦ୍ୱୀପବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆକାଶେ ରବି ସଞ୍ଚରଣ । ଏକବିଂଶରେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଭୁବନକୋଷ ପରିମାଣ ।
କହିଲୁଁ ଯେତେକ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଦିବିମଣ୍ଡଳର[୧] ।
ଲକ୍ଷଣ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୧
ଚଣକ ବେନି ଫାଳ ଯେହ୍ନେ ।
ଏକକୁ ଆରେକ ସମାନେ ॥
ତେସନ ଧରା ପରିମାଣ ।
ଦିବିମଣ୍ଡଳ ଯେ ସମାନ ॥
ଏ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ରହି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ତ୍ରିଲୋକକୁ ତାପଇ ॥
ଅୟନ ବେନିଭାଗ ହୋଇ ।
ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣେ ଭ୍ରମଇ ॥
ମନ୍ଦ କ୍ଷିପ୍ର ବା ବେଗସମ ।
ଦିନ ରାତି ବେନି ରାଜନ ॥
ମକର ଠାରୁ ରାଶି ଯେତେ ।
ଦୀର୍ଘ ହ୍ରସ୍ୱ ଜାଣ ଯୁଗତେ ॥

ବିଷୁବେ ସମାନକୁ ପାଇ ।
ପୁଣି ଦୀର୍ଘ ହ୍ରସ୍ୱେ ବଢ଼ଇ ॥୨,୩
ତୁଳା ମେଷ ବିଷୁବ ପାଇ ।
ଅହୋରାତ୍ର ସମାନ ହୋଇ ॥୪
ନ'କୋଟି ଏକାବନ ଲକ୍ଷ ।
ଯୋଜନ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ମାନସୋତ୍ତର ଗିରି ତହିଁ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ପୁର ବିରାଜଇ ॥
ପୂର୍ବ ଭାଗରେ ସେ ମେରୁର ।
ଦେବଧାନୀ ନାମ ତାହାର ॥
ଯମର ପୁର ତା ଦକ୍ଷିଣେ ।
ବିରାଜେ ସଂଯମନୀ ନାମେ ॥
ପଶ୍ଚିମେ ପୁର ବରୁଣର ।
ନିମ୍ଳୋଚନୀ ନାମ ତାହାର ॥
ଉତ୍ତରଭାଗେ ସୋମପୁରୀ ।
ନାମ ତାହାର ବିଭାବରୀ ॥
ତହିଁ ଉଦୟ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ତ ।
ନିଶୀଥ[୨] କାଳ ଯେ ବିଦିତ ॥

ସୁମେରୁ ଚତ୍ୱାର ଦିଗରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତିରେ ॥
ଅହର୍ନିଶ ଭାବରେ ରହି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସମୟ ହୁଅଇ ॥୭*
ବାମାବର୍ତ୍ତନ କରି ତହିଁ ।
ନିତ୍ୟେ ଆଦିତ୍ୟ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଉଦୟ କାଳେ ଯେ ଲକ୍ଷଣ ।
ଅସ୍ତକାଳରେ ସେହି ପୁଣ ॥୮,୯
ଦ୍ୱିକୋଟି ଦ୍ୱାଦଶ . ଯୋଜନ ।
ଲକ୍ଷରେ କରି ପରିମାଣ ॥
ପଞ୍ଚଦଶ ଘଟିକା ବେଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ପୁରୁ ଅବହେଳେ ॥
ଯମର ପୁରରେ ପ୍ରବେଶ ।
ସେଠାରେ କରନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ॥୧୦
ଏଥୁଁ ବରୁଣ ଆଦି ଯେତେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଭ୍ରମନ୍ତି ସେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରାଦି ଯେତେ ଗ୍ରହମାନ ।
ଏହି କ୍ରମରେ ସେ ଭ୍ରମଣ ॥

---

୧. ଦିବିମଣ୍ଡଳ—ସ୍ୱର୍ଗ । ୨. ନିଶୀଥ—ରାତ୍ରି ।

* ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଜ୍ୟୋତିଷଚକ୍ର ଏ ପ୍ରକାରେ ।
ଭ୍ରମଇଁ ଚତ୍ୱାର ଦିଗରେ ॥୧୧
ଆଦିତ୍ୟ ରଥର ଗମନ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତିକରେ ହେ ରାଜନ ॥
ଚଉତ୍ରିଶ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ।
ଅଷ୍ଟଶତ ଅଧିକ ପୁଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ସର୍ବଦେବ ପୁରେ ।
ଏ କ୍ରମେ ଭ୍ରମନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଶତେକ ପାଖୁଡ଼ା ପଦ୍ମର ।
ସୂଚି ମାରନ୍ତେ ନୃପବର ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ତଳ୍ପାଳେ ଗଳଇ ।
ତେସନେ ଶୀଘ୍ର ସେ ଚଳଇ ॥୧୨
ଦ୍ୱାଦଶ ଅର ନାମ ତାର ।
ସେ ରଥେ ଏକ ଚକ୍ରବର ॥
ସୁମେରୁ ମସ୍ତକ ଉପରେ ।
କ୍ରମେ ସେ ମାନସଉତ୍ତରେ ॥
ତୈଳଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ତହିଁରେ ରଥେ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥
ରଥର ଗର୍ଭ ପରିମାଣ ।
ଷଡ଼ତ୍ରିଂଶ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ॥

ଚତୁର୍ଥିଭାଗ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ।
ଯୁଗ ସେ ବିସ୍ତାରେ ଅଟଇ ॥
ସପତଛନ୍ଦ ଅଶ୍ୱ ହୋନ୍ତି ।
ଆଦିତ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ବହନ୍ତି ॥୧୩,୧୪
ଅରୁଣ ସାରଥି ତହିଁରେ ।
ସପତଅଶ୍ୱ ଯେଝାଠାରେ ॥୧୬
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପବମାତ୍ର ହୋଇ ।
ଷାଠି ସହସ୍ର ମୁନି ତହିଁ ॥
ବିଦିତ ସେ ବାଳଖିଲ୍ୟାରେ ।
ରବିରଥ ଅଗ୍ରଭାଗରେ ॥
ଏ ସର୍ବ ମୁନି ନାନାମତେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଯଥୋଚିତେ ॥୧୭
ଅନ୍ୟ ଯେ ନାନା ଋଷିଗଣ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ସିଦ୍ଧ ଯେ ଗ୍ୱରଣ ॥
ସକଳ ଯକ୍ଷଙ୍କର ବର ।
ଅପ୍ସରାଗଣେ ଯେଝାଠାର ॥
ଯେ ଯାତୁଧାନ ନାଗମାନ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଯେଝାଗଣ ॥
ଅପ୍ସରାଗଣ ନୃତ୍ୟଗୀତେ ।
ଏମନ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ମତେ ॥

ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ଅଖିଳ ଆତ୍ମାର କାରଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ନମନ୍ତି ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯେ ଯାହା କର୍ମ ଅନୁମତେ ।
ସେବନ୍ତି ତାଙ୍କ ପାଦଗତେ ॥୧୮
ନବକୋଟି ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ।
ଅଧିକ ଲକ୍ଷ ଏକାବନ ॥
ଏମନ୍ତ କୋଷ ଯେ ଭୁବନ ।
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥
କ୍ଷଣମାତ୍ରକେ ଭଗବାନ ।
ବେନିସହସ୍ର ଯେ ଯୋଜନ ॥୧୯
ଅଖିଳ ଅନାଦି କାରଣ ।
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପକୁ ଧରିଣ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ହିତେ ।
ତାହାଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମଗତେ ॥
ପାମର ମୋର ଦୃଷ୍ଟି ନିତ୍ୟେ ।
ତହିଁରେ ରହୁ ଅବିରତେ ॥
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟରଥମଣ୍ଡଳବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହଙ୍କର । ବର୍ଣ୍ଣନ ସ୍ଥିତି ଯେ ସଞ୍ଚାର ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଏଥିର ତଦନ୍ତ ।
ଶୁଣିଲେ ଯିବଇଁ ପ୍ରତୀତ ॥
ଆଦିତ୍ୟଦେବ ଯଥୋଚିତେ ।
ମେରୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରନ୍ତେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ।
ଭୋଗ ସେଂ କରନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥

ଆଦିତ୍ୟ ଗତି ବ୍ୟଗ୍ରତର ।
ତହିଁରେ କେମନ୍ତେ ସଞ୍ଚାର ॥
ଏଣେ ତ ମୋହର ସନ୍ଦେହ ।
ଭୋ ମୁନି ତଦନ୍ତ ତୁ କହ ॥୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କୁଲାଳଚକ୍ର[୧] ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ଆଦିତ୍ୟ ରଥ ଯେ ଭ୍ରମଇ ॥

ରାଶି ନକ୍ଷତ୍ର ଆଦି ଯେତେ ।
ତହିଁରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
କୁଲାଳଚକ୍ରର ସହିତେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଗତିମତେ ॥
ସେ କାଳଚକ୍ର ଏକ ଦେଶେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଯେ ଯାହା ପ୍ରକାଶେ ॥
ଧ୍ରୁବ ସୁମେରୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
କରି ଭ୍ରମନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥୨

୧. କୁଲାଳଚକ୍ର—କୁମ୍ଭାର ଚକ ।

ଆଦି ପୁରୁଷ ଭଗବାନ ।
ସାକ୍ଷାତେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ତ୍ରୟୀମୟ ଯେ ତାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ।
କର୍ମ ବିଶୁଦ୍ଧିରେ ତା ଚିନ୍ତି ॥
ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାର ।
କରିଣ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ଷଡ଼ଋତୁ ବସନ୍ତ ଆଦି ।
ଏଥିରେ ଯେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଯେ ଋତୁକାଳେ ଯେ ହୁଅନ୍ତି ।
ଆପଣେ ବିଧାନ କରନ୍ତି ॥୩
ଆଶ୍ରମମତେ ନାନାପଥେ ।
ନାନାକର୍ମରେ ଯଥୋଚିତେ ॥
ମହାପୁରୁଷ ମହାଜନେ ।
ନାନାଯୋଗରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମନେ ॥
ଯେ ତାଙ୍କ ଚରଣେ ସେବନ୍ତି ।
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରନ୍ତି ॥
ପରମ କଲ୍ୟାଣ ଲଭନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ପରମଗତି ପାନ୍ତି ॥୪
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆତ୍ମା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ପୃଥିବୀ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ।
କାଳଚକ୍ରରେ ଏ ଶୂନ୍ୟରେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶମାସକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ।
ସମ୍ବତ୍ସର ନାମ ବହନ୍ତି ॥
ମାସକେ ବେନି ପକ୍ଷ କରି ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅହୋରାତ୍ର କରି ॥
ସେ ବେନି ମାସେ ଏକଋତୁ ।
ସମ୍ବତ୍ସରରେ ଷଡ଼ଋତୁ ॥୫
ଯେ କାଳ ନଭ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭାଗେ ।
ରହନ୍ତି କାଳଚକ୍ର ଲାଗେ ॥
ତାକୁ ଅୟନ ବୋଲି କହି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ମନଦେଇ ॥୬
ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀର[1] ସହିତେ ।
ନଭମଣ୍ଡଳକୁ ଯାବତେ ॥

ରବି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯେତେ କାଳେ ।
ସମ୍ବତ୍ସରଟି ବୋଲି ତାରେ ॥୭
ଏ ଅନନ୍ତରେ ହେ ରାଜନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରର ଏରୂପେ ଗମନ ॥
ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନର ଅନ୍ତରେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଠାରୁ ସେ ବିହରେ ॥
ପ୍ରବଳଗତି ତାର ଖରେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯେ ବେଭାରେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭୋଗ ବେନି ପକ୍ଷେ ।
ବେନି ନକ୍ଷତ୍ର ପାଦ ରକ୍ଷେ ॥
ପକ୍ଷ ଭୋଗକୁ ଏକଦିନେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅହୋରାତ୍ର ମାନେ ॥୮
ଏ ଅନନ୍ତରେ ନୃପବର ।
ବର୍ଦ୍ଧିତକଳା ଶଶଧର ॥
ଅହୋରାତ୍ର ସେ ଦେବଙ୍କର ।
ସେ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ବିହାର ॥
କ୍ଷୀଣ କଳାରେ ପିତୃଙ୍କର ।
ଅହୋରାତ୍ର ହେ ନୃପବର ॥
ସେ ଯେ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଜୀବନଭୂତ ଶଶଧର ॥
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ତ୍ରିଂଶତ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ।
ଏକ ନକ୍ଷତ୍ର ଯଥୋଚିତ ॥୯
ଏଣୁ ସେ ଅନାଦିପୁରୁଷ ।
ଷୋଡ଼ଶକଳା ସେ ବିଶେଷ ॥
ଅମୃତଶରୀରକୁ ଧରି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଆପ୍ୟାୟନ କରି ॥
ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଆଦି ।
ସରୀସୃପ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏହାଙ୍କ ହୃଦରେ ବସନ୍ତି ।
ଏଣୁ ସେ ସର୍ବସୁଖ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥୧୦
ଏହାର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ହେ ରାଜନ ।
ତୃତୀୟ ଲକ୍ଷ ଯେ ଯୋଜନ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ନକ୍ଷତ୍ର ସକଳେ ।
ଜଗତ ପିତାର କୌଶଳେ ॥

ଏ ସବୁ ନକ୍ଷତ୍ର ବିଖ୍ୟାତ ।
ଅଭିଜିତ ତାରା ସହିତ ॥
ନକ୍ଷତ୍ର ଯେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ।
ମେରୁର ଦକ୍ଷିଣେ ବସନ୍ତି ॥୧୧
ଦ୍ୱିଲକ୍ଷ ତାହାର ଉପରେ ।
ଉଶନା[2] ବାସ ଯେଉଁଠାରେ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ନାନା ଗତି ।
ପାରୁଶେ ତାଙ୍କର ବସତି ॥
ଲୋକର ଯେ ଶୁଭ କଲ୍ୟାଣ ।
ଏଥେଁ ସେ ନିତ୍ୟ ପରାୟଣ ॥
ଏ ଗ୍ରହ ସଞ୍ଚାର ଯେ ହେଲେ ।
ବୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତି ମହୀତଳେ ॥୧୨
ଶୁକ୍ରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ସମାନ ।
ବୁଧର କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ॥
ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଉପର ଭାଗରେ ।
ଦ୍ୱିଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ଅନ୍ତରେ ॥
ବୁଧ ନାମେ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରସୁତ ।
ତହିଁରେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ଥିତ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସୁଖେ ସେହୁ ଥାଇ ।
ଯେବେ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟୁଁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ॥
ଅତି ପବନ ଖରତରେ ।
ଅନାବୃଷ୍ଟି ଆଦି ଆଚରେ ॥୧୩
ଦ୍ୱିଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ଅନ୍ତରେ ।
ମଙ୍ଗଳ ବୁଧଙ୍କ ଉପରେ ॥
ଏଥି ଅନ୍ତରେ ଏହା ରହି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦ ଯେ କରଇ ॥
ଏକ ରାଶିରେ ତିନିପକ୍ଷ ।
ମଙ୍ଗଳ ଭୁଞ୍ଜଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ବକ୍ରଭାବରେ ଭୋଗ କରେ ।
ଏ କ୍ରମେ ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିରେ ॥୧୪
ମଙ୍ଗଳ ଉପର ଭାଗରେ ।
ଦ୍ୱିଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ଅନ୍ତରେ ॥
ତହିଁ ଅଛନ୍ତି ବୃହସ୍ପତି ।
ଯେ ଦେବପୁରୋହିତ ହୋନ୍ତି ॥

୧. ଦ୍ୟାବାପୃଥିବୀ—ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ପୃଥିବୀ । ୨. ଉଶନା—ଶୁକ୍ର ।

ଏକରାଶିରେ ସେ ବରଷେ ।
ଭୋଗ ଯେ କରନ୍ତି ସନ୍ତୋଷେ ॥
ସେ ବୃହସ୍ପତି ଭଗବାନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳର କଲ୍ୟାଣ ॥
ଯେବେ ସେ ବକ୍ର ଗତି ହୋଇ ।
କଦର୍ଯ୍ୟ ଫଳକୁ ଦିଅଇ ॥୧୫
ତହୁଁ ଦ୍ୱିଲକ୍ଷ ଯୋଜନରେ ।
ରହି ଅଛନ୍ତି ଶନିଶ୍ଚରେ ॥

ଏକରାଶିରେ ଭୋଗ ତାର ।
ତିରିଶମାସ ନୃପବର ॥
ଅଶାନ୍ତି ସକଳେ କରଇ ।
ଅଧିକ କେ ଅବା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୧୬
ତହିଁ ଉପରେ ହେ ରାଜନ ।
ଏକାଦଶ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ॥
ଋଷିଙ୍କ ବାସ ଯେ ସେଠାରେ ।
ସେ କୃପା କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀରେ ॥

ଲୋକଙ୍କ ଭାବନ୍ତି କୁଶଳ ।
ଅଶେଷ କରୁଣାର ମୂଳ ॥
ବିଷ୍ଣୁପଦକୁ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ପ୍ରଦକ୍ଷିଣରେ ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ॥୧୭
ସେ ମୁନିଗଣଙ୍କ ପୟରେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରହୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
କହଇ ଦ୍ୱିଜ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ରବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ତ୍ରୟୋବିଂଶରେ ଧ୍ରୁବସ୍ଥାନ । ଶିଶୁମାର ଚକ୍ର ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ହେ ରାଜନ ।
ତ୍ରୟୋଦଶ ଲକ୍ଷ ଯୋଜନ ॥
ଯେ ସ୍ଥାନ ବିରାଜଇ ତହିଁ ।
ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ଥାନ ତାକୁ କହି ॥
ଯହିଁ ପରମ ଭାଗବତ ।
ଧ୍ରୁବ ଉତ୍ତାନପାଦ ସୁତ ॥
ଅଛନ୍ତି କଶ୍ୟପ ସଙ୍ଗତେ ।
କାଳଯଷ୍ଟିର ସେବା ମତେ ॥
କଳ୍ପେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ ଭୋଳେ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ଭାଗବତ ଧ୍ରୁବ ବାଣୀ ।
ପୂର୍ବେ କହିଛୁଁ ନୃପମଣି ॥୧
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣ ।
ଧ୍ରୁବର ସହିତେ ରାଜନ ॥
ଈଶ୍ୱରସୃଷ୍ଟି ଅନୁସାରେ ।
ଏବେ ଦିଶଇ ସେ ଲୋକରେ ॥
କାଳଚକ୍ରର ଭ୍ରମେ ଜାଣ ।
ବେଗେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥

ମେରିରେ ପଶୁଗଣ ଯେହ୍ନେ ।
ସକଳେ ଭ୍ରମନ୍ତି ତେସନେ ॥
ମଣ୍ଡଳ ଆକାରରେ ତହିଁ ।
ଯେ ଯାହା ସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଇ ॥
ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହ ଆଦି ଯେତେ ।
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସେ ସମସ୍ତେ ॥
କାଳର ଚକ୍ରେ ସେ ଭ୍ରମଣ ।
ବାହାର ଅନ୍ତରେ ଭ୍ରମିଣ ॥
କଳ୍ପାନ୍ତ ଯାଏ ସେ ପ୍ରକାରେ ।
ଅଛନ୍ତି ବିବିଧ ବେଭାରେ ॥
ଶୂନ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ମେଘମାଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଯାଆନ୍ତି ବାୟୁବଳେ ॥
ଯେହ୍ନେ ଶ୍ୟେନାଦି ପକ୍ଷୀମାନେ ।
ପବନବଳେ ଥାନ୍ତି ଶୂନ୍ୟେ ॥
କର୍ମ ଅଧୀନେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣେ ।
ଶୂନ୍ୟରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ତେସନେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷର ଭୋଗ ।
ତହିଁରେ ହୁଅନ୍ତି ସଂଯୋଗ ॥
କର୍ମବନ୍ଧନ ନିମିତ୍ତରେ ।
ପତନ ନୁହନ୍ତି ଭୂମିରେ ॥୨,୩

ଏ ଅନନ୍ତରେ ନୃପବର ।
ଏ ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ର ଶିଶୁମାର ॥
ଏମନ୍ତ କରି କେ ବର୍ଣ୍ଣଇ ।
କହିବା ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥୪
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଅଖିଳ କାରଣ ।
ବାସୁଦେବ ଯେ ଭଗବାନ ॥
ତାହାଙ୍କ ଯୋଗର ମୂରତି ।
ଶରୀର କୁଣ୍ଡଳ ଆକୃତି ॥
ଅଧୋବଦନ ତାହାଙ୍କର ।
ପୁଚ୍ଛରେ ନିବାସ ଧ୍ରୁବର ॥
ଲାଙ୍ଗୁଳେ ପ୍ରଜାପତି ବାସ ।
ଅନଳ ଧର୍ମ ଯେ ସୁରେଶ ॥
ଧାତା ବିଧାତା ପୁଚ୍ଛମୂଳେ ।
ସପତଋଷି କଟିସ୍ଥଳେ ॥
ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କୁଣ୍ଡଳ ଆକାର ସେ ଦେହୀ ॥
ତାର ଦକ୍ଷିଣ ଅଂଶଗତେ ।
ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ଯେ ସମସ୍ତେ ॥
ଅଭିଜିତ ଆଦି ଏ ଗଣ ।
ବାମ ପାରୁଶେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ॥

ପୁନର୍ବସୁ ଯେ ପୁଷ୍ୟା ଦୁଇ ।
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ରେଣୀ ତହିଁ ॥
ଆକାଶଗଙ୍ଗା ଯେ ପୃଷ୍ଠରେ ।
ବିରାଜେ ଅତି ଶୁଭ୍ରତରେ ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ପାଦଦେଶେ ।
ଆର୍ଦ୍ରା ଅଶ୍ଳେଷା ସୁପ୍ରକାଶେ ॥
ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ଅଭିଜିତ ।
ସବ୍ୟ[୧] ଦକ୍ଷିଣ ଘ୍ରାଣେ ସ୍ଥିତ ॥
ଶ୍ରବଣା ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା ଦୁଇ ।
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ନେତ୍ରେ ରହି ॥
ଧନିଷ୍ଠା ମୂଳା ବେନି ଜନେ ।
ଦକ୍ଷିଣ ବାମ ବେନି କର୍ଣ୍ଣେ ॥
ମଘାଦି ଅଷ୍ଟ ଯେ ନକ୍ଷତ୍ର ।
ବାମ ଅସ୍ଥିରେ କ୍ରମେ ସ୍ଥିତ ॥
ମୃଗଶିରାଦି ଦକ୍ଷିଣରେ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଶତଭିଷା ସ୍କନ୍ଧରେ ॥୫,୬
ଉତ୍ତର ଅଧର ହନୁରେ ।
ଅଗସ୍ତି ଶମନ[୨] କ୍ରମରେ ॥

ମୁଖରେ ଅଙ୍ଗାରକ[୩] ଶୋହେ ।
ଉପସ୍ଥେ ଶନିଶ୍ଚର ରହେ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ବସେ ।
ବୃହସ୍ପତି କକୁଦ[୪] ଦେଶେ ॥
ହୃଦୟେ ନାରାୟଣ ସ୍ଥିତି ।
ଚନ୍ଦ୍ରମା ମନରେ ବସନ୍ତି ॥
ନାଭିରେ ଉଶନା ପ୍ରକାଶ ।
ସ୍ତନରେ ଅଶ୍ୱିନୀର ବାସ ॥
ପ୍ରାଣ-ଅପାନେ ବୁଧ ବସେ ।
ଗଳାରେ ରାହୁ ଯେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସର୍ବ ଅଙ୍ଗରେ କେତୁ ସ୍ଥାନ ।
ଏ ଅନୁକ୍ରମେ ହେ ରାଜନ ॥
ରୋମମୂଳରେ ତାରାଗଣ ।
ବିଚିତ୍ରରୂପ ନାରାୟଣ ॥୭
ଏ ରୂପ ସର୍ବଦେବମୟୀ ।
ଯେ ଜନ ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ॥
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦେଖି ସ୍ତବ କରେ ।
ଅଶେଷ ପାପୁଁ ସେ ନିସ୍ତରେ ॥

ଏ ସ୍ତବ ତୁଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚାରିଣ ।
ସ୍ତୁତି କରିବ ସାବଧାନ ॥୮
ନମଇଁ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲୋକମୟ ।
କାଳ ଅଦ୍‌ଭୁତ ଯାର ଦେହ ॥
ସକଳଦେବ ସ୍ୱାମୀ ତୁହି ।
ତୋ ପାଦେ ଆନନ୍ଦେ ନମଇଁ ॥
ଗ୍ରହ ଋକ୍ଷ[୫] ଯେ ତାରାଗଣ ।
ସର୍ବାଧିଦେବ ନାରାୟଣ ॥
ତ୍ରିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯେ ନର ।
ସ୍ମରଣେ କରେ ନମସ୍କାର ॥
ଅହୋରାତ୍ରର ପାପ ତାର ।
ଦହନ ହୋଏ ନୃପବର ॥୯
ସେ ପ୍ରଭୁ ସ୍ୱୟଂ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଅନାଦି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ କମଳେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରହୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ଶିଶୁମାରସଂସ୍ଥାବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର୍ବିଂଶରେ ରାହୁ ସ୍ଥାନ । ବିଳସ୍ୱର୍ଗ[୬] ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଆଦିତ୍ୟଠାରୁ ଅଧୋମେଳେ ।
ଅୟୁତ ଯୋଜନର ତଳେ ॥
ଭ୍ରମ ଆକାରେ ରାହୁ ସ୍ଥିତି ।
ଏମନ୍ତ କେ ଅବା କହନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସିଂହିକା ନନ୍ଦନ ।
ଏଟି ଅସୁର ଭୋ ରାଜନ ॥
ଯେଣୁ ପ୍ରଭୁର କୃପା ହୋଇ ।
ଅଜରାମର ଏହା ଦେହୀ ॥

ଏହାର ଜନ୍ମକର୍ମମାନ ।
ପଛେ କହିବା ହେ ରାଜନ ॥୧
ଅଧୋଭାଗରେ ଯେ ପଡ଼ଇ ।
ତରଣିମଣ୍ଡଳ[୭] ହୁଅଇ ॥
ଅୟୁତ ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ।
ଲୋକରେ ଖ୍ୟାତ ନୃପବର ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ।
ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ପରିମାଣ ॥

ତ୍ରୟୋଦଶ ସସ୍ର ଯୋଜନ ।
ରାହୁମଣ୍ଡଳ ଯେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ॥
ବୈରାନୁବନ୍ଧଭାବେ ତହିଁ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସେ ଗ୍ରାସଇ ॥୨
ଧାମନ୍ତେ ବେଗବନ୍ତ ହୋଇ ।
ତା ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥
ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସୁଦର୍ଶନ ।
ରଖି ଅଛନ୍ତି ଭଗବାନ ॥

୧. ସବ୍ୟ—ବାମପାର୍ଶ୍ୱ । ୨. ଶମନ—ଯମ । ୩. ଅଙ୍ଗାରକ—ମଙ୍ଗଳ । ୪. କକୁଦ—ପିଠିର କୁଜ । ୫. ଋକ୍ଷ—ନକ୍ଷତ୍ର । ୬. ବିଳସ୍ୱର୍ଗ—ଅତଳ ବିତଳ ଆଦି ଅଧୋଲୋକ । ୭. ତରଣିମଣ୍ଡଳ—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ।

ଚକ୍ରର ଅତି ତେଜ ପାଇଁ ।
ନିକଟୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅଇ ॥
ଚକିତ ହୋଇଣ ତାହାର ।
ଉଦ୍‌ବେଗ ହୁଅଇ ଅନ୍ତର ॥
ତାହାକୁ ଉପରାଗ ନାମ ।
ଏ ଲୋକେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥୩
ତାହାର ତଳେ ନୃପବର ।
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ॥
ଏହାଙ୍କ ସଦନ ନିର୍ମିତ ।
ଏହାର ତଳେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଯକ୍ଷ ପିଶାଚ ଭୂତ ପ୍ରେତ ।
ଏହାଙ୍କ ଗୃହ ଯେ ନିର୍ମିତ ॥
ଯାବତ ବାୟୁର ସଞ୍ଚାର ।
ଯାବତ ଗତି ଜଳଧର ॥୪,୫
ଭୂମିମଣ୍ଡଳ ହେ ରାଜନ ।
ତା ତଳେ ଶତେକ ଯୋଜନ ॥
ଗମନ କରନ୍ତି ଶୂନ୍ୟରେ ।
ସୁପର୍ଣ୍ଣ[୧] ଆଦି ପକ୍ଷୀବରେ ॥୬
ଭୂମିମଣ୍ଡଳର ବର୍ଣ୍ଣନ ।
କହି ତ ଅଛୁଁ ହେ ରାଜନ ॥
ଅବନୀତଳର ବେଭାର ।
କହିବା ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ସପତ ଭୂ-ବିବରେ କରି ।
ସପ୍ତଭୁବନ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଅତଳ ବିତଳ ସୁତଳ ।
ତଳାତଳ ଯେ ମହାତଳ ॥
ରସାତଳ ହେ ମହୀପାଳ ।
ସପ୍ତମେ ବିଦିତ ପାତାଳ ॥
କ୍ରମେ ଏ ଅଯୁତ ଯୋଜନ ।
ଏକ ଏକର[୨] ଯେ ପ୍ରମାଣ ॥୭
ବିଳସ୍ୱର୍ଗ ନାମ ଏହାର ।
ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଅଧିକ ସୁଖକର ॥

କାମ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନାନା ଭୋଗ ।
ନାନା ଆନନ୍ଦ ଯେ ସମ୍ପଦ ॥
ନାନା ରତ୍ନରେ ଦିବ୍ୟପୁର ।
ସୌରଭେ ଭୁବନ ସୁନ୍ଦର ॥
ବିବିଧ କ୍ରୀଡ଼ାର ବିହାର ।
ସୁସଜ୍ଜ ସ୍ଥଳ ମନୋହର ॥
ଏ ସ୍ଥଳେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ।
ସେ ସ୍ଥଳବାସୀ ଜୀବବୃନ୍ଦେ ॥
କାଦ୍ରବ[୩] ଦାନବ ଦଇତ୍ୟେ ।
ଅପତ୍ୟ ପତ୍ନୀର ସହିତେ ॥୮
ମାୟାବୀ ମୟଦୈତ୍ୟ ଯହିଁ ।
ନିର୍ମାଣ କରି ଯେ ଅଛଇ ॥
ନାନା ମଣିରେ ଦିବ୍ୟପୁର ।
ବିଚିତ୍ର ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟର ଘର ॥
ସଭା ଚତ୍ୱର[୪] ଯେ ଗୋପୁର[୫] ।
ବିବିଧ ନାନା ମଣି ସାର ॥
ମିଥୁନ ଶୁକ ପାରାବତ ।
କୃତ୍ରିମ ମଣିରେ ନିର୍ମିତ ॥
ଶାରିକା ଆଦି ପକ୍ଷୀମାନ ।
ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଭିଆଣ ॥
ମଣିସଦନ ଉଚ୍ଚ ସାର ।
ଶୋହଇ ଅତି ମନୋହର ॥
ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ର ଉପବନ ।
ସୌରଭ ହରେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥୯
କୁସୁମ ଫଳ ଅତି ଭରେ ।
ବିଟପୀ ଲାଗନ୍ତି ଭୂମିରେ ॥
କୋମଳ ପଲ୍ଲବ ସୁରଙ୍ଗ ।
ପକ୍ଷୀମିଥୁନ ଯହିଁ ସଙ୍ଗ ॥
ବିବିଧ ଜଳାଶୟମାନ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନା ବିହଙ୍ଗମ ॥
ନୀରଦ କୁମୁଦ କହ୍ଲାର ।
ଏହାଙ୍କ ବନେ ତାଙ୍କ ଘର ॥

ସେ ପକ୍ଷୀଗଣ ଦିବ୍ୟସ୍ୱନ ।
ଶ୍ରବଣେ ହରେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ସ୍ୱର୍ଗହୁଁ ଅତି ମନୋହର ।
ସେ ସ୍ଥାନମାନ ନୃପବର ॥୧୦
ଅହିଙ୍କ ଶିରେ ମଣିମାନ ।
ଯହିଁ ହରଇ ଅନ୍ଧ ତମ ॥
ସେ ଭୂମି ଅତି ଅନୁପମ ।
ତହିଁ ତ ନାହିଁ ରାତ୍ରି ଦିନ ॥୧୧,୧୨
ଆଧିର ପରାଭବ ନାହିଁ ।
ଦେହରେ ରୋଗ ନ ଲାଗଇ ॥
ନାହିଁଟି ନର ନାରୀଙ୍କର ।
ବୟସ ଅବସ୍ଥା ଶରୀରର ॥୧୩
ଶ୍ରୀହରି ଚକ୍ର ବିନୁ ତହିଁ ।
ଅବସ୍ଥା ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥୧୪
ଅତଳେ ଅଛି ମହୀପାଳ ।
ମୟର ପୁତ୍ର ନାମ ବଳ ॥
ତାହାର ମାୟା ଦୃଢ଼ତରେ ।
ଅଦ୍ୟାପି ସଂସାରେ ପ୍ରଚରେ ॥
ବଳାସୁର ଜୃମ୍ଭଣେ[୬] ଜନ୍ମି ।
ସ୍ୱୈରିଣୀ ପୁଂଶ୍ଚଳୀ କାମିନୀ ॥
ହାଟକ ନାମେ ମାୟାରସ ।
ତାହାକୁ ପିଅନ୍ତେ ପୁରୁଷ ॥
ଅୟୁତ ମହାଗଜବଳ ।
ହୁଅଇ ତହୁଁ ପୁରୁଷର ॥
ବିଳାସ ଅବଲୋକନରେ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ॥୧୬*
ବିତଳେ ଶମ୍ଭୁ ଭଗବାନ ।
ହାଟକେଶ୍ୱର ତାଙ୍କ ନାମ ॥
ପ୍ରଜାପତି ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ।
ଅଛନ୍ତି ଭବାନୀ ସହିତେ ॥
ଏହାଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ହାଟକୀ ନାମେ ନଦୀ ବହି ॥

୧. ସୁପର୍ଣ୍ଣ—ଗରୁଡ଼ । ୨. ଏକ ଏକର—ପ୍ରତ୍ୟେକର । ୩. କାଦ୍ରବ—କଦ୍ରୁନନ୍ଦନ ବା ନାଗଗଣ । ୪. ଚତ୍ୱର—ଅଗଣା । ୫. ଗୋପୁର—ନଗରଦ୍ୱାର । ୬. ଜୃମ୍ଭଣେ—ହାଇ ଦ୍ୱାରା ।

* ୧୫ଶ ଶ୍ଲୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ତାର ସଂସର୍ଗୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହାଟକ ବୋଲାଇ ॥
ଅସୁରଙ୍କର ବଧୂଗଣ ।
ତାହାକୁ କରନ୍ତି ଭୂଷଣ ॥୧୭
ସୁତଳେ ବଳି ଯାର ନାମ ।
ତାହାର ଗୃହ ହେ ରାଜନ ॥
ଉଦାରଶ୍ରବା ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ।
ଯାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ତ୍ରିଲୋକ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥
ଅଦିତି ତହୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ବଟୁବାମନ ରୂପ ବହି ॥
ନାନା ସମ୍ପଦ ତାର ହରି ।
ପୁଣି ଦୟା କଲେ ମୁରାରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ସୁର ତହୁଁ ବଳି ।
ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଲେ ବନମାଳୀ ॥
ପୂଜ୍ୟ ଅଖିଳ ଦେବଙ୍କର ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥
ସ୍ୱକର୍ମେ ତାଙ୍କୁ ଆରାଧିଣ ।
ସୁଖେ ସେ ଅଛନ୍ତି ରାଜନ ॥୧୮
ସେ ସର୍ବବୀଜ ଭଗବାନ ।
ପରମଆତ୍ମା ସୂକ୍ଷ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ॥
ଯେ ତୀର୍ଥପଦ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସକଳ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ସ୍ଥିରମନରେ ଭୂମି ଦେଇ ॥
ବିଳସ୍ୱର୍ଗକୁ ଭୋଗ କରେ ।
ନାନା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ବେଭାରେ ॥
ଯାଚଞ୍ଚା ଛଳେ ଯେ ଉପାୟେ ।
ତହିଁରେ କରି ଦେବରାୟେ ॥

ତ୍ରିଲୋକ ବ୍ୟାପିଲେ ଶରୀରେ ।
ଶେଷ ନ ରହିଲା ସଂସାରେ ॥
ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଭ୍ରାତୃଭାବ ଧରି ॥
ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ତାହା ନିମନ୍ତେ ନୃପବର ॥
ସେ ସର୍ବଭାବ ଭଗବାନ ।
ଅଖିଳ ଗୁରୁ ନାରାୟଣ ॥
ଯାହାର ଦ୍ୱାରେ ଗଦା ଧରି ।
ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଯେ ମୁରାରି ॥୧୯-୨୭
ଏହାର ଅଧୋଦେଶ ଠାଇଁ ।
ତଳାତଳ ପୁର ଅଛଇ ॥
ମୟଦାନବ ଯେ ପୂର୍ବରେ ।
ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତିଲା ଚକ୍ରଧରେ ॥
ସେ ପୁର ତାର ଦଗ୍ଧ ହେଲା ।
ତେଣୁ ସେ ବରକୁ ଲଭିଲା ॥
ମାୟାବୀମାନଙ୍କର ବର ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲଭି ସେ ଅସୁର ॥
ଅଭୟ ବରକୁ ସେ ପାଇ ।
ତଳାତଳରେ ଯେ ଅଛଇ ॥
ସୁଦରଶନ ଚକ୍ର ଡରେ ।
ଶରଣ ପଶିଲା ଶମ୍ଭୁରେ ॥
ସେ ଭୟ ତାର ଦୂର କରି ।
ରଖିଲେ ଶିବ ଶୂଳଧାରୀ ॥
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ସେ ଦାନବ ।
ସେ ସ୍ଥଳେ ଭୁଞ୍ଜଇ ବିଭବ ॥୨୮
ତାହାର ଅଧୋଭାଗ ଦେଶେ ।
ମହାତଳପୁର ପ୍ରକାଶେ ॥
ତହିଁରେ କାଦ୍ରବେୟ ଆଦି ।
କ୍ରୋଧବଶ ନାମ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥

କୁହକ କାଳିୟ ସୁଷେଣ ।
ତକ୍ଷକ ପ୍ରଧାନ ଏମାନ ॥
ସୁଦୀର୍ଘକାୟ ବଳବନ୍ତ ।
ତହିଁ ଅଛନ୍ତି ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ନିତ୍ୟ ବୈନତେୟର ଭୟେ ।
ଉଦ୍‌ବେଗ ହୋଏ ତାଙ୍କ କାୟେ ॥
ଦାରା ତନୟ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ।
ମତ୍ତେ ବିହରନ୍ତି ସେ ରଙ୍ଗେ ॥୨୯
ତାହାର ତଳେ ମହୀପାଳ ।
ଯେ ପୁର ନାମ ରସାତଳ ॥
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବପତିମାନ ।
କବଚ କାଳେୟ ହିରଣ୍ୟ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବନ୍ତ ହୋନ୍ତି ।
ଦେବଙ୍କ ଦ୍ରୋହ ସେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ॥
ସକଳ ଲୋକର କାରଣ ।
ମହାପୁରୁଷ ନାରାୟଣ ॥
ମହାନୁଭାବ ସେ ଯେ ହରି ।
ତାହାଙ୍କ ଅତି ତେଜ କରି ॥
ଗୃହୀତବଳ ସେ ଦାନବେ ।
ସେ ସ୍ଥଳେ ଥାନ୍ତି ଉଦବେଗେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଦୂତୀର ବାକ୍ୟ* ଶୁଣି ।
ନିତ୍ୟେ ଡରନ୍ତି ନୃପମଣି ॥୩୦
ଏହାର ତଳେଟି ପାତାଳ ।
ତହିଁ ଅଛନ୍ତି ନାଗବଳ ॥
ବାସୁକି ଆଦି ନାଗବଳ ।
ଶଙ୍ଖ କୁଳିକ ଯେ କମ୍ବଳ ॥
ମହାଶଙ୍ଖ ଯେ ଆର ଶ୍ୱେତ ।
ଧନଞ୍ଜୟ ଯେ ଦେବଦତ୍ତ ॥
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଯେ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ।
ଯେ ମହାଭୋଗୀ[୧] ଅଶ୍ୱତର ॥

୧. ମହାଭୋଗୀ—ବିଶାଳ ଫଣାଧାରୀ ସର୍ପ ।

* ରସାତଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ନିବାତକବଚ, କାଳେୟ ଆଦି ଦୈତ୍ୟମାନେ ପଣି ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତ । ଏକଦା ଏହି ଦୈତ୍ୟମାନେ ପୃଥିବୀକୁ (ମତାନ୍ତରରେ ଦେବଧେନୁଙ୍କୁ) ଘେରାଇ ନେଇ ରସାତଳରେ ଲୁଗ୍ଡ଼ଇ ରଖିଥିବା ବେଳେ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ଅନୁସନ୍ଧାନ ନିମନ୍ତେ ସରମା ନାମ୍ନୀ ଏକ ଦୂତୀକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଦୈତ୍ୟମାନେ ସରମା ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସରମା ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ସହିତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଗାନ କରି କହିଲା—'ହତା ଇନ୍ଦ୍ରେଣ ପଣୟଃ ଶୟଧ୍ୱମ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ପଣିଗଣ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିହତ ହୋଇ ଧରାଶାୟୀ ହେବ । ସରମାର ଏହି ବାକ୍ୟ ହେତୁ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭୟ କରନ୍ତି ।

ଏ ଯେତେ ମହାଭୋଗୀମାନେ ।
ବସନ୍ତି ପାତାଳ ଭୁବନେ ॥
ପଞ୍ଚ ସପତ ଦଶ ଶିର ।
ଅନେକ ଫଣା ତାହାଙ୍କର ॥
ଏହାଙ୍କ ମହାମଣିମାନ ।
ପ୍ରକାଶେ ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନ ॥
ପାତାଳ ବିବର ତିମିର ।
ସ୍ୱତେଜେ କରନ୍ତି ଯେ ଦୂର ॥
ରାଜନ ସପତ ପାତାଳ ।
କହିଲୁଁ ଯେଝା ବାସସ୍ଥଳ ॥୩୧
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ସୁଜନେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦିଅ ।
ସୁଜନେ ନିତ୍ୟେ ଏହା ଗାଅ ॥
କୃଷ୍ଣ ପଦାରବିନ୍ଦ ରସ ।
ସ୍ନେହରେ କର ଏହା ଗ୍ରାସ ॥
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ସୁଧାରସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ବିବରତଳୋପବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପାତାଳେ ଥିବା ସଙ୍କର୍ଷଣ । ଚରିତ ପଚିଶେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପାତାଳ ତଳେ ହେ ରାଜନ ।
ତିରିଶ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ॥
ତାମସୀ କଳା ଯେ ବିଶେଷ ।
ଅନନ୍ତ ନାମେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶବନ୍ତ ହୋଇ ।
ସଙ୍କରଷଣ ନାମ ବହି ॥୧
ଅନନ୍ତ ମୂରତି ଠାକୁର ।
ସହସ୍ର ମସ୍ତକ ତାହାର ॥
ତାହାର ଏକଇ ଶିରରେ ।
ମହୀମଣ୍ଡଳ ଅଛି ସ୍ଥିରେ ॥୨
ଯେ ସୃଷ୍ଟି କରଇ ସଂହାର ।
ଭ୍ରୂକୁଟି କରିଣ କରାଳ ॥
ଏକାଦଶରୁଦ୍ର ଯେ ହୋଇ ।
ସଙ୍କରଷଣ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ତିନି ଲୋଚନ ତିନି ଶିର ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶୂଳଟି ଯାହାର ॥୩
ଭକ୍ତିରେ ଅହିପତିମାନ ।
ଯାହାରେ କରନ୍ତି ବନ୍ଦନ ॥
ତାହାର ଚରଣକମଳ ।
ବିରାଜେ ନଖର ମଣ୍ଡଳ ॥
ନଖମଣିରେ ଶିରପନ୍ତି ।
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଜିଣି ଦିଶେ କାନ୍ତି ॥
କୁଣ୍ଡଳ ପ୍ରଭାରେ ମଣ୍ଡିତ ।
ଗଣ୍ଡଯୁଗଳ ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ଚକ୍ଷୁ ନିବେଶନ୍ତେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ପରମଭକ୍ତି ଯୋଗମତେ ।
ଉଦିତ ହୋଏ ହୃଦଗତେ ॥୪
ଯାହାଙ୍କୁ ବିବିଧ ବିଧାନେ ।
ସେବନ୍ତି ନାଗକନ୍ୟାମାନେ ॥
ଯେ ଧରେ ରୂପ ମନୋହର ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ଧବଳ ଶରୀର ॥
ବିପୁଳ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ତାର ।
କୁଙ୍କୁମ ଚନ୍ଦନେ ରୁଚିର ॥
ହଳ ମୂଷଳ କରେ ଯାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ରଜତ ସ୍ତମ୍ଭ ଭୁଜ ଦୁଇ ।
ମନ୍ଦସ୍ମିତରେ ମୁଖ ଶୋହି ॥
ମଦେ ମୁଦିତ ଯା ଲୋଚନ ।
ବିଘୂର୍ଣ୍ଣ ଅରୁଣ ନୟନ ॥୫
ସେ ଯେ ଅନନ୍ତ ଭଗବାନ ।
ଅନନ୍ତ ଗୁଣର ନିଧାନ ॥
ସେ ଆଦିଦେବ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
କ୍ରୋଧକୁ କରିଣ ସଂହାର ॥
ଲୋକପାଳନ ନିମନ୍ତରେ ।
ତହିଁ ଅଛନ୍ତି ସେ ଠାକୁରେ ॥୬
ଉରଗ ସୁର ଯେ ଅସୁର ।
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର ॥
ଅଶେଷ ମୁନିଗଣ ଯେତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଯେ ଯାହାର ମତେ ॥
ଅପରେ ପାରିଷଦଗଣେ ।
ସେବନ୍ତି ଯାହାର ଚରଣେ ॥
ନବତୁଳସୀ ପୁଷ୍ପ ଶିରେ ।
ଗନ୍ଧ ଆମୋଦଇ ପ୍ରଖରେ ॥
ଗନ୍ଧେ ମଧୁକର ନିକର ।
ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି ମନୋହର ॥
ବନମାଳାଏ କଣ୍ଠେ ଧରି ।
କୁଣ୍ଡଳ ଅତି ମନୋହାରୀ ॥
ସୁନ୍ଦର ଭୁଜ ଲମ୍ବମାନ ।
ମହେନ୍ଦ୍ର ବାରଣ[୧] ଯେସନ ॥୭
ଧ୍ୟାନ ଶ୍ରବଣ ଯୋଗସାରେ ।
ମୁନି ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯା ମନରେ ॥
କଳିକଳୁଷ କର୍ମଗ୍ରନ୍ଥି ।
ଅବିଦ୍ୟା ନାଶ ଯେ କରନ୍ତି ॥

୧. ମହେନ୍ଦ୍ର ବାରଣ—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତୀ ।

ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆରତେ ଯେବା ଜନ ।
ଯେବେ କରଇ ସୁମରଣ ॥
ଯେ ଏହା କରନ୍ତି ସକଳ ।
କରୁଣା ବହେ ଆଦିମୂଳ ॥
ଯାହାର ଅନୁଭବମାନ ।
ନାରଦ ମୁନି ହେ ରାଜନ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସଭାରେ ବିସ୍ତାରିଲେ ।
ସକଳେ ଶୁଣି ନିସ୍ତରିଲେ ॥୮
ଯାହାର କଟାକ୍ଷକୁ ପାଇ ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଲୟ ହୋଇ ॥
ଯାର ମୂରତି କୃପାମୟୀ ।
ସତ ଅସତ ଯାର ଦେହୀ ॥
ସୁଜନ ମନ ହରିବାରେ ।
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ଲୀଳା କରେ ॥୯,୧୦
ଯାହାର ନାମ ସୁମରଣ ।
ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ରାଜନ ॥
ଘୋର ଦୁର୍ଗମେ ନର ଥାଇ ।
ଯେବେ ଆରତେ ସୁମରଇ ॥

ଆପଦ ଯାଇ ତାର ଦୂର ।
ସକଳ ପାପୁଁ ହୋଏ ପାର ॥
ଆଶ୍ରୟ ହୋଇଲେ ତାହାର ।
ମୋକ୍ଷକୁ ଲଭେ ସେ ନିର୍ଭର ॥୧୧
ଭୂଗୋଳ ନାନା ନଦୀ ଗିରି ।
ଦ୍ୱୀପ ସମୁଦ୍ର ଆଦି କରି ॥
ଯାହାର ମସ୍ତକେ ଜଗତ ।
ସ୍ଥିରେ ଅଛଇ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଅତି ବିକ୍ରମ ସେ ପୁରୁଷ ।
କେ କହୁଁ ତା ରୂପ ବିଶେଷ ॥୧୨
ଯେ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନ ।
ତାର ଅଶେଷ ଗୁଣଗ୍ରାମ ॥
ଲୀଳା ମାତ୍ରକେ ଏ ସଂସାର ।
ଯେ ଧରିଅଛି ବିଶ୍ୱଭାର ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭାବ ଯାହାର ।
ଦୁରନ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସେ ଠାକୁର ॥୧୩
ଏବେ କହିଲୁଁ ଜୀବଗତି ।
କର୍ମରୁ ଯେ ଯାହା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥

ଯାହାର ସ୍ଥାନଟି ଯେମନ୍ତ ।
ସକଳ କରିଲୁଁ ବିଦିତ ॥
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ।
ଯେ ଧର୍ମ ଯାର ଆଚରଣ ॥
ଯେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଜୀବଜନ୍ତୁ ।
ଯାହାର ଯେ କର୍ମ ଯେହେତୁ ॥
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଶନ ଅନୁସାରେ ।
ସକଳ କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭରେ ॥
ଏବେ କି ତୁମ୍ଭ ଅଭିଳାଷ ।
ଅପରେ କହିବୁଁ ବିଶେଷ ॥୧୪,୧୫
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଚରଣେ ମୋ ମତି ।
ଅନବରତେ ହେଉ ସ୍ଥିତି ॥
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ହରିଚରିତେ ସୁଧାରସ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଦେଇ ମନ ।
ଫିଟିବ ଭବର ବନ୍ଧନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ
ସଂକର୍ଷଣମାହାତ୍ମ୍ୟଂ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଡ଼ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଡ୍‌ବିଂଶେ ନରକ ବିଧାନ । ଯେ ପାପେ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡମାନ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ବିଚିତ୍ରଗତି ଲୋକଙ୍କର ।
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ମୁନିବର ॥
ଏ କଥା ସଂଶୟ ମୋ ମନେ ।
ଏବେ କହିବା ବିଦ୍ୟମାନେ ॥୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ତ୍ରିଗୁଣ ବିଚିତ୍ର ହୁଅଇ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥
କର୍ତ୍ତାର ମତେ ଫଳ ପାଇ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ବେନି ହୋଇ ॥୨

ସକଳ ଗତି ସଭିଙ୍କର ।
ତାରତମ୍ୟରେ ହୋଏ ସ୍ଥିର ॥
ଏ ଅନନ୍ତରେ ଏବେ ଶୁଣ ।
ନିଷିଦ୍ଧ ଅଧର୍ମ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ବେନି ମତ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଯେ ବିଦିତ ॥
ସମାନ କର୍ମଫଳମାନ ।
କାହାରି ନୁହଇ ରାଜନ ॥
ଯେତେ ଅବିଦ୍ୟା କାମ୍ୟକର୍ମ ।
ଏହା ଲକ୍ଷଣ ପରିଣାମ ॥

ଗତି ଯେ ଶତ ଶତ ମତ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଏ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଏହାର ଗତି ଅଗୋଚର ।
ବିସ୍ତାରି ବର୍ଣ୍ଣିବୁଁ ଅପର ॥୩

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ତ୍ରିଲୋକ ବାହାରେ ।
ନରକ କିବା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
କିବା ତ୍ରିଭୁବନ ମଧ୍ୟରେ ।
କହିବା ସାବଧାନେ ମୋରେ ॥୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ତ୍ରିଜଗତର ଅନ୍ତରାଳ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗେ ମହୀପାଳ ॥
ଭୂମିର ତଳେ ଜଳ ପରେ ।
ଅଗ୍ନିଷ୍ୱାତ୍ତ ସଭା ତହିଁରେ ॥
ସକଳ ପିତୃଗଣ ଯେତେ ।
ସ୍ୱଗୋତ୍ର କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ॥
ଯହିଁ ବସନ୍ତି ହେ ରାଜନ ।
ତହିଁ ଅନ୍ତକ[୧] ଭଗବାନ ॥
ଅନ୍ତେ ଜୀବକୁ ସେ ନିଅନ୍ତି ।
ଯମପୁରୁଷେ ଦଣ୍ଡ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଦୋଷ ଯେ କର୍ମ ଅନୁସରି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଯାହା ଥାଇ କରି ॥
ଭଗବତ ଆଜ୍ଞା ଲଂଘିଣ ।
ବିପଥେ ଯେ କରେ ଗମନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନେଇ ଦଣ୍ଡଧର ।
ଦଣ୍ଡ ଯେ ଦିଅନ୍ତି ଅପାର ॥୫,୬
ଏକବିଂଶତି ପରକାରେ ।
ନରକେ ଅଛନ୍ତି ଯହିଁରେ ॥
ଏହା ରୂପ ନାମ ଲକ୍ଷଣ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ଅନ୍ଧକୂପ ଯେ ଅସିପତ୍ର ।
ଶୂକରମୁଖ କାଳସୂତ୍ର ॥
ରୌରବ ମହା ଯେ ନରକ ।
ଅନ୍ଧତାମିସ୍ର କୁମ୍ଭୀପାକ ॥
ତାମିସ୍ର ଯେ କୃମିଭୋଜନ ।
ସନ୍ଦଂଶ ତପ୍ତସୂର୍ମି ନାମ ॥
ବଜ୍ରକଣ୍ଟକ ଶାଳମଳ ।
ବଇତରଣୀ ମହୀପାଳ ॥
ପ୍ରାଣରୋଧ ଯେ ବିଶସନ ।
ପୂୟୋଦ ସାରମେୟାଦନ ॥
ଲାଲାଭକ୍ଷ ଯେ ଅୟଃପାନ ।
ଅବୀଚି ଅପରେ ରାଜନ ॥
ଶୂଳପ୍ରୋତ କ୍ଷାରକର୍ଦ୍ଦମ ।
ଯେବା ରକ୍ଷୋଗଣଭୋଜନ ॥

ଅବଟନିରୋଧନ ଆର ।
ଦନ୍ଦଶୂକ ନାମେ ଅପର ॥
ସୂଚୀମୁଖ ପର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ।
ଅଷ୍ଟାବିଂଶତି ଏହୁ ନାମ ॥
ଏ ଯେ ନରକ ମହୀପାଳ ।
ବିବିଧ ଯାତନାର ସ୍ଥଳ ॥୭
ପରସ୍ତିରୀ ଅପତ୍ୟ ଧନ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କରଇ ହରଣ ॥
ସେ କାଳପାଶେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ।
ଯମର ପୁରେ ଦୁଃଖ ପାଇ ॥
ତାମିସ୍ର ନରକେ ପଡ଼ଇ ।
ନାନା ଯାତନା ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
କ୍ଷୁଧା ପିପାସାରେ ପୀଡ଼ିତ ।
ହୋଇ ସେ ଦଣ୍ଡରେ ତାଡ଼ିତ ॥
ନାନା ତର୍ଜନା ଯେ ପ୍ରହାର ।
ଯେତେ ଯାତନା ଭୟଙ୍କର ॥
ପରମ କଷ୍ଟ ପାଇ ତହିଁ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମୋହ ଯାଇ ॥୮
ଅନ୍ଧତାମିସ୍ରେ ଏ ପ୍ରକାରେ ।
ଯାତନା ପ୍ରାଣୀ ଭୋଗ କରେ ॥
କପଟେ ପରଦାରା ହରି ।
ତେବେ ତାମିସ୍ରୁଁ ନ ଉବୁରି ॥
ତେବେ ପଡ଼ଇ ସେ ଯେ ତହିଁ ।
ଯାତନା ସିନ୍ଧୁରେ ବୁଡ଼ଇ ॥
ନଷ୍ଟ ହୁଅଇ ମତି ତାର ।
ଦୃଷ୍ଟି ନାଶଇ ନୃପବର ॥୯
ମୁହିଁ ମୋହର ଭାବ ବହି ।
ପ୍ରାଣୀଦ୍ରୋହକୁ ଯେ ଚିନ୍ତଇ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ପାଇଁ ହିଂସା ବହି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ରୌରବେ ପଡ଼ଇ ॥୧୦
ଯେ ଜୀବ ହିଂସନ୍ତି ସଂସାରେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପର ଯେ ଲୋକରେ ॥
ରୌରବ ମୂର୍ତ୍ତି ଜୀବ ହୋଇ ।
ସେଠାରେ ତାହାଙ୍କୁ ହିଂସଇ ॥୧୧
ମହାରୌରବ ଏହି ମତ ।

ଯହିଁ କ୍ରୂରଜୀବ ବିଦିତ ॥
ତହିଁରେ ଯେ ପାପୀ ପଡ଼ଇ ।
ରୌରବ କ୍ରବ୍ୟାଦ[୨] ତା ଖାଇ ॥୧୨
ଯେ ନର ପଶୁପକ୍ଷୀମାନ ।
ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ କରେ ରନ୍ଧନ ॥
ରାକ୍ଷସୁଁ ବଳି ସେହି ହୋଇ ।
କୁମ୍ଭୀପାକରେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ତପତ ତଇଳେ ତାହାର ।
ରନ୍ଧନ ହୁଅଇ ଶରୀର ॥୧୩
କାଳସୂତ୍ର ନରକ ନାମ ।
ବିସ୍ତାର ଅୟୁତ ଯୋଜନ ॥
ତାମ୍ରମୟ ଯେ ଭୂମି ତାର ।
ଉପରେ ଥାଇ ଯେ ଭାସ୍କର ॥
ଅଧୋଭାଗରେ ଅଗ୍ନି ଥାଇ ।
ଏମନ୍ତ ନରକ ଅଟଇ ॥
ଯେ ନର ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା କରେ ।
ସେ ତହିଁ ପଡ଼ଇ ନିର୍ଭରେ ॥
ତପତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଫୁଟଇ ।
ତହିଁ ସେ ଦଗଧ ହୁଅଇ ॥
କ୍ଷଣକେ ଉଠଇ ଲୋଟଇ ।
ବସଇ ବ୍ୟାକୁଳେ ଧାମଇଁ ॥
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ପୀଡ଼୍ୟମାନ ।
କ୍ଷଣକେ ହୁଏ ଅଚେତନ ॥
ପଶୁର ଦେହେ ରୋମ ଯେତେ ।
ବରଷ ସହସ୍ର ଯାବତେ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯାତନା ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ତହିଁ ପଡ଼ିଥାଇ ॥୧୪
ଯେ ନିଜ ଧର୍ମ କର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ବେଦ ଆଜ୍ଞାକୁ ନିନ୍ଦେ ହୁଡ଼ି ॥
ପାଷଣ୍ଡ ବୋଲି ତାକୁ କହି ।
ଅସିପତ୍ରରେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ଲୌହମୁଦ୍‌ଗର ତା ଉପରେ ।
ପ୍ରହାର କରନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥୧୫
ଅଦୋଷେ ଦଣ୍ଡନ୍ତି ଯେ ନରେ ।
ପାପ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ତମଘୋରେ ॥

୧. ଅନ୍ତକ—ଯମ । ୨. ରୌରବ କ୍ରବ୍ୟାଦ—ରୁରୁ ନାମକ କଞ୍ଚାମାଂସଭକ୍ଷୀ ଭୟଙ୍କର ପ୍ରାଣୀ ।

ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାପରାଶି ବହି ।
ଶୂକରମୁଖେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ତହିଁରେ ପୂରାଇ ନିର୍ଭରେ ।
ନାନା ଆୟୁଧର ପ୍ରହାରେ ॥
ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡର ପ୍ରାୟ କରି ।
ତାକୁ ପେଷନ୍ତି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକୁ ସେ ପାଇ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମୋହ ଯାଇ ॥୧୬
ଏ ଯେ ସଂସାରେ ନରଦେହୀ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ପୀଡ଼ା ଦେଇ ॥
ହିଂସଇ ଜ୍ଞାନହୀନ ମତେ ।
ସନ୍ତାପ ଲଭଇ ତେମନ୍ତେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପରଲୋକେ ଯାଇ ।
ଅନ୍ଧକୂପରେ ପଡ଼ିଥାଇ ॥୧୭
ଯେ ଗ୍ରାସ ନ ବାଣ୍ଟି ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ବାୟସ[1] ତୁଲ୍ୟ ତାକୁ କହି ॥
ନରକ ଯେ କୃମି ଭୋଜନ ।
ନରକମାନଙ୍କେ ଅଧମ ॥
ଶତ ସହସ୍ର ଯେ ଯୋଜନ ।
ସେ କୃମିକୁଣ୍ଡ ପରିମାଣ ॥
ତହିଁ ପଡ଼ଇ ସେହୁ ନର ।
ଉଗ୍ର ଯାତନାର ଯେ ଘର ॥
କୃମିକୁ ଭକ୍ଷଇ ସେ ଜନ ।
ତାକୁ ଭକ୍ଷନ୍ତି କୃମିମାନ ॥
ଯାବତ କର୍ମ କ୍ଷୟ ନୋହେ ।
ତାବତ ତହିଁ ସେହୁ ରହେ ॥୧୮
ବିପ୍ରର ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ହରଇ ।
ସନ୍ଦଂଶେ ପୀଡ଼ା ସେ ଲଭଇ ॥୧୯
ଅଗମ୍ୟା ସ୍ତିରୀ ଯେ ରମଇ ।
ତପ୍ତସୂର୍ମିରେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥
ନାରୀ ବା ଅଗମ୍ୟ ପୁରୁଷେ ।
ଚିତ୍ତ ବଳାଇ ରତି ଆଶେ ॥

ତପତ ଲୌହମୂର୍ତ୍ତିମାନ ।
ତାକୁ କରାନ୍ତି ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ପୁରୁଷ ରୂପ ସ୍ତିରୀ ଠାରେ ।
ସ୍ତିରୀର ପୁରୁଷ ବେଭାରେ ॥୨୦
ଅଗମ୍ୟ ପଶ୍ୱାଦି ଗମନ ।
କରଇ ପାଷଣ୍ଡ ଯେ ଜନ ॥
ବଜ୍ରକଣ୍ଟକ ଶାଳ୍ମଳୀରେ ।
ଆରୋହ କରାନ୍ତି ତାହାରେ ॥୨୧
ଯେ ରାଜପୁରୁଷ ଅପର ।
କରନ୍ତି ଧର୍ମସେତୁ ଦୂର ॥
ଧର୍ମ ଆଚରେ ଯେହୁ ନର ।
ତାଙ୍କୁ ହିଂସନ୍ତି ଯେ ପାମର ॥
ସେ ଅନ୍ତେ ବଇତରଣୀରେ ।
ପାପିଷ୍ଟେ ପଡ଼ନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥
ନିରୟ[2] ପରିଖା ଯାହାର ।
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ନଦୀବର ॥
ତହିଁରେ ଜଳଜନ୍ତୁମାନ ।
ପାପୀଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ॥
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ଯେ ଶୋଣିତ ।
ନଖ ମେଦ ଅସ୍ଥି ବହୁତ ॥
ତହିଁ ପକାନ୍ତି ତାକୁ ନେଇ ।
ବାସନା କର୍ମ ସୁମରଇ ॥୨୨
ବୃଷଳୀଗମନ[3] ଯେ କରେ ।
ଶୌଚ ଆଗ୍ରର ପରିହରେ ॥
ନିର୍ଲଜ୍ଜଭାବକୁ ବହଇ ।
ନିତ୍ୟ ନିୟମକୁ ଛାଡ଼ଇ ॥
ଅନ୍ତେ ସେ ପୂୟୋଦେ ପଡ଼ଇ ।
ଶ୍ଳେଷ୍ମା[4] ଯେ ମଳମୂତ୍ର ଯହିଁ ॥
ଅତି ବୀଭତ୍ସ ଯେ ଭୋଜନ ।
ତାହାକୁ ଭୁଞ୍ଜଇ ସେ ଜନ ॥୨୩
ମୃଗୟା ବିହାରେ ଯେ ନର ।
ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର ॥

ମୃଗାଦି ବାଳପଶୁମାନ ।
ବହୁତ ମାରନ୍ତି ରାଜନ ॥
ବିବିଧ ବାଣେ ଯମଦୂତ ।
ତାକୁ ପ୍ରହାରନ୍ତି ବହୁତ ॥୨୪
କପଟ ଯଜ୍ଞେ ଯେହୁ ନରେ ।
ଦମ୍ଭ ଆଚରି ପଶୁ ମାରେ ॥
ସେ ଲୋକ ବିଶସନ ନାମେ ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ସମାନେ ॥୨୫
ପତ୍ନୀକି ରେତକୁ ପିଆଇ ।
ଯେ ବିପ୍ର କାମବଶ ହୋଇ ॥
ଅମୂତ୍ରେ[5] ଯେ ରେତକୁଲ୍ୟାରେ[6] ।
ରେତକୁ ପିଆନ୍ତି ତାହାରେ ॥୨୬
ଯେ ନର ଗୃହେ ଅଗ୍ନି ଦେଇ ।
କପଟେ ଗରଳ ଭୁଞ୍ଜାଇ ॥
ସେ ପରଲୋକ ଯେବେ ଯାଇ ।
ବିବିଧ ଯାତନା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଉଗ୍ରଦଶନ ଶ୍ୱାନ ଶତ ।
ତାକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଅବିରତ ॥୨୭
ସାକ୍ଷ୍ୟରେ ମିଥ୍ୟା ଯେ କହଇ ।
ଅବୀଚି ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥
ଅଧକୁ ହୁଅଇ ତା ଶିର ।
ନରକ ଭୁଞ୍ଜଇ ପାମର ॥୨୮
ଯାହାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେଉଁ ଜନ ।
ଯେ ତାଙ୍କୁ ନ କରେ ବନ୍ଦନ ॥
କ୍ଷାରକର୍ଦ୍ଦମେ ସେ ପଡ଼ଇ ।
ବହୁତ ଯାତନା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୩୦*
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନରମେଧ କରେ ।
ଦେବତା ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାରେ ॥
ସ୍ତିରୀ ବାଳକ ପଶୁ ମାରେ ।
ଡାକିନୀ ଆଦି ରୂପ ଧରେ ॥
ସେହି ବାଳକ ପଶୁମାନେ ।
ପ୍ରବେଶି ଯମର ସଦନେ ॥

୧. ବାୟସ—କୁଆ । ୨. ନିରୟ—ନରକ । ୩. ବୃଷଳୀଗମନ—ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପକ୍ଷେ ଶୂଦ୍ର ନାରୀ ସଙ୍ଗମ । ୪. ଶ୍ଳେଷ୍ମା—କଫ, ସିଂଘାଣି । ୫. ଅମୂତ୍ର—ପରଲୋକରେ । ୬. ରେତକୁଲ୍ୟାରେ—ବୀର୍ଯ୍ୟ ନଦୀରେ ।

* ୨୯ଶ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ । ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତରେ ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଅୟଃପାନ ନାମକ ନରକର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଥବା ବ୍ରତ ପାଳନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି ମଦ୍ୟପାନ କରେ ଏବଂ କୌଣସି କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା ବୈଶ୍ୟ ଯଦି ସୋମପାନ କରେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଯମଦୂତମାନେ ଅୟଃପାନ ନାମକ ନରକରେ ଅସହ୍ୟ ଯାତନା ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଛାତିରେ ଚଢ଼ିଯାଇ ଉତ୍ତପ୍ତ ତରଳ ଲୁହା ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରେ ଢାଳନ୍ତି ।

ରାକ୍ଷସଂ ରୂପକୁ ଆଚରି ।
ଶୋଣିତ ପିବନ୍ତି ତାହାରି ॥
ସେ ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ରକତ ।
ଖାଇ ହୁଅନ୍ତି ମଦେ ମତ୍ତ ॥
ନାଚନ୍ତି ଗାୟନ୍ତି ହରଷେ ।
ଯେମନ୍ତ ରାକ୍ଷସ ପୁରୁଷେ ॥୩୧
ବିବିଧ ରଜ୍ଜୁର ପ୍ରକାରେ ।
ଯେ ନର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅରଣ୍ୟରେ ॥
ବିଶ୍ୱାସି[1] ପଶୁଙ୍କୁ ମାରଇ ।
ସେ ନର ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥
ପାଶେ ବନ୍ଧନ ହୋଇ ସେହି ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ॥
କଙ୍କ ବକାଦି ଯମଗଣ ।
ତୁଣ୍ଡରେ କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ॥
ବିବିଧ କ୍ଳେଶକୁ ଲଭଇ ।
ଆପଣା କର୍ମ ସୁମରଇ ॥୩୨
ଉଗ୍ରସ୍ୱଭାବ ଯେଉଁ ନରେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଉଦବେଗ କରେ ॥
ଦନ୍ଦଶୂକ ଘୋର ନରକେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ଯାଇ ପରଲୋକେ ॥
ପଞ୍ଚ ବା ସପ୍ତମୁଖ ଯାର ।
ଏମନ୍ତ ଦନ୍ଦଶୂକବର[2] ॥
ଅନେକ ଅଛନ୍ତି ତହିଁରେ ।
ଭକ୍ଷନ୍ତି ସେ ପାପୀ ଶରୀରେ ॥୩୩
ଯେ ଗର୍ତ୍ତ ଆଦି କଷ୍ଟସ୍ଥଳେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଥୋଇ ଅବହେଳେ ॥
ଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧଇ ମୁଦ ଦେଇ ।
ସେ ନର ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥
ଗର୍ତ୍ତେ ପାମରକୁ ଥୁଅନ୍ତି ।
ସଧୂମ ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥୩୪
ପୂର୍ବେ ଯେ ଆସି ଯାଇ ନାହିଁ ।
ଅତିଥି ଭାବରେ ଆସଇ ॥
ଗୃହେ ନ ରଖି ତାକୁ ଯେବେ ।
ଅବଲୋକଇ କ୍ରୋଧଭାବେ ॥
କୁତ୍ସିତ ବାକ୍ୟ ତାରେ କହି ।
ଅନ୍ତେ ସେ ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥
ବକ୍ରତୁଣ୍ଡ ଯେ ଗୃଧ୍ର କଙ୍କ ।
କାକ ସହିତେ ଯେବା ବକ ॥
ଦୀର୍ଘଚଞ୍ଚୁରେ ଚିରି ତାର ।
ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲନ୍ତି ନୃପବର ॥୩୫
ଯେ ଅହଙ୍କାରେ କ୍ରୋଧ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କଟାକ୍ଷେ ଗ୍ରହିଁଇ ॥
କୁଟିଳ ହୃଦୟ ଭାବରେ ।
ଜୀବର ମନ୍ଦକୁ ଆଚରେ ॥
ଅନ୍ତେ ସେ ଯାଇ ପରଲୋକେ ।
ପଡ଼େ ନରକ ସୂଚୀମୁଖେ ॥
ତହିଁରେ ପାପୀର ଶରୀର ।
ପୀଡ଼ନ୍ତି ଯମର କିଙ୍କର ॥୩୬
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ରାଜନ ।
ଶତ ଶତ ନରକମାନ ॥
ଅଛଇ ଯମର ସଦନ ।
ତହିଁ ପାପୀଙ୍କ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥
ଯେ ଯେତେ ଧର୍ମ ଆଚରଇ ।
ସେରୂପେ ଫଳ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୩୭
ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର ଲକ୍ଷଣ ।
ଆଗେ ତ କହିଛୁଁ ରାଜନ ॥
ଏ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୋଷ ଏ ବୋଲାଇ ॥
ପୁରାଣ ଅନୁମାନ କରି ।
ତୁମ୍ଭରେ କହିଲୁଁ ବିସ୍ତାରି ॥
ଯେ ଭାଗବତ ନାରାୟଣ ।
ମହାପୁରୁଷ ଭଗବାନ ॥
ଗରିଷ୍ଠରୂପ ତାହାଙ୍କର ।
ମାୟାଗୁଣରେ ନୃପବର ॥
ଯେତେକ ବର୍ଣ୍ଣିଲଇଁ ମୁହିଁ ।
ସକଳରୂପ ସେ ଅଟଇ ॥
ଯେ ନର ଶ୍ରଦ୍ଧାବନ୍ତ ହୋଇ ।
ପଢ଼ଇ ଶୁଣଇ ଶୁଣାଇ ॥
ସେ ସାଧୁ ଭକ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ନର ।
ପରମଆତ୍ମା ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ରୂପଟି ଯାହାର ।
ପରମ ସୂକ୍ଷ୍ମରୁ ଯେ ପର ॥
ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ।
ଦେବଙ୍କୁ ଯାହା ଅଗୋଚର ॥
ସୁଗତି ଲଭଇ ସେ ଜନ ।
ପରମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତା ଜୀବନ ॥୩୮,୩୯
ଦ୍ୱୀପ ବରଷ ନଦୀ ଗିରି ।
ସର୍ବ ସମୁଦ୍ର ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ପାତାଳ ଦିଗ ଯେ ନରକ ।
ଭାଗ ଲକ୍ଷଣ ଯେତେ ଲୋକ ॥
ଈଶ୍ୱର ସ୍ଥୂଳ ଯେ ଶରୀର ।
ଆଶ୍ରୟ ସକଳ ଜୀବର ॥
ଏ ସର୍ବ ବିଭାଗ ପ୍ରକାରେ ।
ଭୋ ନୃପ କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭରେ ॥୪୦
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ପଞ୍ଚମ ସ୍କନ୍ଧେ ସୁଧାରସ ॥
ସାଦରେ ପିଅ ସାଧୁପ୍ରାଣୀ ।
ତରିବ ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ଏ ଯେ ସଂସାର ସିନ୍ଧୁ ଘୋର ।
ଦୁଷ୍ଟଜନରେ ଭୟଙ୍କର ॥
ପାଦପଲ୍ଲବ ଯୁଗ ଧରି ।
ସୁଖେ ତରିବ ଭବବାରି ॥
ତା ବିନୁ ଅନ୍ୟଗତି ନାହିଁ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ *ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଯମାଳୟନରକବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷଡ଼୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

---

୧. ବିଶ୍ୱାସି—ପ୍ରଲୋଭନାଦି ଦ୍ୱାରା ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇ । ୨. ଦନ୍ଦଶୂକବର—ବିଶାଳକାୟ ସର୍ପବିଶେଷ ।

[ଅଜାମିଳ ଉଦ୍ଧାର]

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆକୁଳେ ତକ୍ଷଣ । ଡାକିଲା ପୁତ୍ର ନାରାୟଣ ॥
ଗଲା ଯେ ଅଜାମିଳ ପ୍ରାଣ । ସେ ନାମ କରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଯମର ଦୂତ ଥିଲେ ବେଢ଼ି । ହସ୍ତରେ ପାଶ ରଜ୍ଜୁ ଧରି ॥
ଶୁଣି ତା ମୁଖୁଁ ନାରାୟଣ । ଆସି ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁଗଣ ॥
ସେ ଅଜାମିଳ ହୃଦୟରୁ । ଜୀବକୁ ଆକର୍ଷିଣ କରୁ ॥
ଯମଦୂତଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଦୂତେ । ବଳେ ନିବାରିଲେ ତୁରିତେ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଧ

[ପୋଷଣ*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଜାମିଳକୁ ଯମଦୂତେ । ଧରନ୍ତେ ମିଳି ବିଷ୍ଣୁଦୂତେ ॥
ତାହାଙ୍କ କଥୋପକଥନ । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶୁକ ଚରଣେ ପ୍ରଣମିତ ।
ହୋଇ ବୋଲନ୍ତି ପରୀକ୍ଷିତ ॥ (ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ଭାଗବତ ତୁମ୍ଭେ ଆଦ୍ୟେ ।
କହିଲ ଯା ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ ॥
ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗ ପରକାରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଅର୍ଚ୍ଚିରାଦି ପୁରେ ॥
ଯୋଗେ ଲଭନ୍ତି ପ୍ରଜାପତି ।
କ୍ରମେ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତି ॥ ୧
ଆଉ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗ ଯେହି ।
ସ୍ୱର୍ଗାଦି ସୁଖ ଯହିଁ ପାଇ ॥
ପ୍ରକୃତି ବିଲୟ ଅଭାବେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଜୀବ ଲଭେ ॥
ପୁଣି ହୁଏ ସେ ପୁଣି ଯାଏ ।
ସେ ମାର୍ଗ କହିଲ ତୃତୀୟେ ॥ ୨
ଯେ ପୁଣି ଅଧର୍ମ ଲକ୍ଷଣ ।
ନରକମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ଯେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ଆଦି ।
କହିଲ ଚତୁର୍ଥେ ସମ୍ପାଦି ॥ ୩
ଉତ୍ତାନପାଦ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ଏ ବେନି ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ଦ୍ୱୀପ ବରଷ ମହୀଧର ।
ନଦୀ ଉଦ୍ୟାନ ଯେ ସାଗର ॥
ପୃଥିବୀ ମଣ୍ଡଳର ସ୍ଥାନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣ ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ତାରକା ଆଦି କରି ।
ଭାଗ ବିବର ଅନୁସରି ॥
ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଈଶ୍ୱର ।
ସର୍ଜିଲେ ଅଖିଳ ସଂସାର ॥
ଏ ସର୍ବ କହିଲ ମୋ ଆଗ ।
ଏବେ ପୁଚ୍ଛଇ ମହାଭାଗ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଯେ ନରକ ।
ପ୍ରାଣୀ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ଅନେକ ॥
ଉଗ୍ର ଯାତନାକୁ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ।
କି କଲେ ତହିଁ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ବିଶେଷ କରି ମହାଭାଗ ।
କହ ଅନୁରାଗେ ମୋ ଆଗ ॥ ୪-୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମନ ବଚନ ଶରୀରରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପାପକାର୍ଯ୍ୟ କରେ ॥
ଇହଲୋକରେ ଦେହ ଧରି ।
ଯେବେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନ କରି ॥
କି ଅବା ପରମ ଈଶ୍ୱରେ ।
ପୂଜା ନ କରେ ଭକ୍ତିଭରେ ॥
ଅଥବା ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ କରେ ଭଗବାନେ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ଯାତନା ନରକ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ଅନେକ ॥ ୭
ଯେବଣ ପ୍ରକାରେ ଭିଷକ[୧] ।
କରଇ ଚିକିତ୍ସା ଅନେକ ॥
ରୋଗର ଗୁରୁ ଲଘୁ ଜାଣି ।
ନିଦାନ କଥା ପରିମାଣି ॥
ତେମନ୍ତ ମରଣର ଆଗେ ।
ସଂଯତମନା ହୋଇ ବେଗେ ॥
ପାପର ନିବାରଣ ଅର୍ଥେ ।
କରିବ ସଦ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ॥ ୮

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ପାପ ଅହିତ ପରିମାଣି ।
ତଥାପି ବିଷୟାରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ପାପରେ ପୁଣି ହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ।
କି କାର୍ଯ୍ୟ ତେବେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ॥ ୯
କେବେ ବା ପାପୁଁ ନିବର୍ତ୍ତଇ ।
ପୁଣି ହିଁ ପାପ ଆଚରଇ ॥
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
କୁଞ୍ଜର ସ୍ନାନ କଲା ମତ ॥ ୧୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କର୍ମରେ କରି କର୍ମମାନ ।
ନିଗ୍ରହ କରନ୍ତି ଯେ ଜନ ॥

---

୧. ଭିଷକ—ଚିକିତ୍ସକ ।

* ଭାଗବତର ଚତୁର୍ଥ ଲକ୍ଷଣ ।

କର୍ମ ସମୂଳେ ନାଶ ନୋହି ।
ଏହାର ସ୍ୱଭାବଟି ଏହି* ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ଅଧିକାରୀ ଯେଣୁ ।
ବିଫଳ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତେଣୁ ॥୧୧
ସୁପଥ୍ୟ ଗ୍ରାସ ଯେହ୍ନୁ କରେ ।
ତାକୁ ବ୍ୟାଧି ପୀଡ଼ା ନ କରେ ॥
ଏହି ନିୟମ ଯେ କରନ୍ତି ।
କ୍ରମେ କଲ୍ୟାଣ ସେ ଲଭନ୍ତି ॥୧୨
ଦେହ ବଚନ ବୁଦ୍ଧି ଘେନି ।
ଯେ ପାପ କରିଥାଏ ପ୍ରାଣୀ ॥
ତପସ୍ୟା ଯମ ନିୟମରେ ।
ଶମ ଦମ ତ୍ୟାଗ ଶୌଚରେ ॥
ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦୀକ୍ଷାରେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ନାଶନ୍ତି ପାପଘୋରେ ॥
ଯେସନେ ଦହଇ ସକଳ ।
ବେଣୁର[୧] ଗୁଳ୍ମ ଦାବାନଳ ॥୧୩,୧୪
କେହି କେବଳ ଭକ୍ତି କରି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଆଶ୍ରେ କରି ॥
ଅଘ ଅଶେଷ କରେ ନାଶ ।
ହିମ ଯେସନେ ରବିତ୍ରାସ ॥୧୫
ହେ ରାଜା ଅଘବନ୍ତ ଯେହି ।
ତପେ ପବିତ୍ର ତେଡ଼େ ନୋହି ॥
ଯେମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ବିଷୟେ ।
ପ୍ରାଣ ଅର୍ପିଲେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ॥୧୬
ସୁଶୀଳ ସାଧୁ ଯେଉଁ ଜନ ।
ନାରାୟଣରେ ପରାୟଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ଭକ୍ତିପଥମାନ ।
ଲୋକର କଲ୍ୟାଣ କାରଣ ॥୧୭
ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ପରିମାଣି ।
କୃଷ୍ଣ ବିମୁଖ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥

ତାହାଙ୍କ ତପେ ଯେତେ ଫଳ ।
ସକଳ ହୁଅଇ ନିଷ୍ଫଳ ॥୧୮
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଦୁଇ ।
ତା ଗୁଣେ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ ॥
ଯେ ଏକବେଳେ ବୋଲେ ନାମ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ସେ ନ ଦେଖଇ ଯମ ॥
ତା ଦୂତେ ପାଶ-ରଜ୍ଜୁଧାରୀ ।
ନ ଦେଖେ ଚିହ୍ନ ତାହାଙ୍କରି ॥୧୯
ଯେ ଇତିହାସ ପୁରାତନ ।
କହିବା ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦୂତ ଯମଦୂତ ।
ସଂବାଦ ଅତି ଅଦଭୁତ ॥୨୦
କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ ନାମେ ଦେଶ ।
ଅଜାମିଳର ତହିଁ ବାସ ॥
ଆଶ୍ରମେ ଦ୍ୱିଜ ସେ ବୋଲାଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦାସୀପତି ହୋଇ ॥
ସଦାଗ୍ରରକୁ ନଷ୍ଟ କରି ।
ଦାସୀର ସଂସର୍ଗ ଆଚରି ॥୨୧
କୈତବ ଚୌର୍ଯ୍ୟପଣେ ଥାଇ ।
କୁତ୍ସିତ କର୍ମ ଆଚରଇ ॥୨୨
ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଗଲା ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ଉପୁଜିଲା ॥
ସେ ନଗ୍ରେ ଥାଇ ଦାସୀପତି ।
ପୁତ୍ର ପାଳନେ ସଦା ମତି ॥
ଅଠାଶୀ ବୟସ ତାହାର ।
କାଳ[୨] ହୋଇଲା ନୃପବର ॥୨୩
ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ ତାର ପୁତ୍ର ।
ହୋଇଲା ଦଶ ପରିମିତ ॥
କନିଷ୍ଠ ନାମ ନାରାୟଣ ।
ପିତାର ଆନନ୍ଦ କାରଣ ॥୨୪

ତାହାର ତହିଁ ଚିତ୍ତ ଥୋଇ ।
ଅନ୍ୟତ୍ର କେବେହେଁ ନ ଦେଇ ॥
ବାଳକ ସ୍ୱଭାବେ ଅଲ୍ୟଳ ।
କହଇ ବଚନ କୋମଳ ॥
ତାହାର ଲୀଳାମାନ ଦେଖି ।
ହରଷ କେ ପାରିବ ଲେଖି ॥
ଭୋଜନ ଜଳପାନ ବେଳେ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ସୁଖୀ ଭୋଳେ ॥
ବାଳକ ସ୍ନେହେ ବଶ ହୋଇ ।
ଅଗ୍ରେ ଭୋଜନ ତାରେ ଦେଇ ॥
ମରଣ ନ ଜାଣଇ ମୂଢ଼ ।
ବାଳକ ସ୍ନେହେ ଚିତ୍ତ ଦୃଢ଼ ॥୨୫,୨୬
ମରଣକାଳ ଉପଗତ ।
ତକ୍ଷଣେ କରି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ॥
ବାଳକ ନାମ ନାରାୟଣ ।
ମତିଂ ନିବେଶିଲା ତକ୍ଷଣ ॥୨୭
ଶମନଦୂତେ[୩] ପାଶ କରେ ।
ମିଳିଲେ ତାର ସମୀପରେ ॥
ଉଚ୍ଚ ପୁରୁଷ ଭୟଙ୍କର ।
ବକ୍ର ବଦନ ମହାଘୋର ॥
ଲମ୍ୱ ଲୋମ ସର୍ବଶରୀର ।
ଦେଖି ଅଜାମିଳ କାତର ॥
ଦୂରେ ବାଳକ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ।
ତାହାର ପୁତ୍ର କରେ କେଳି ॥
ଗଭୀର ସ୍ୱରେ ଉଚ୍ଚ କରି ।
ଡାକିଲା ପୁତ୍ର ନାମ ଧରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆକୁଳେ ତକ୍ଷଣ ।
ଡାକିଲା ପୁତ୍ର ନାରାୟଣ ॥୨୮,୨୯
ଗଲା ଯେ ଅଜାମିଳ ପ୍ରାଣ ।
ସେ ନାମ କରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥

୧. ବେଣୁ—ବାଉଁଶ । ୨. କାଳ—ଆୟୁ । ୩. ଶମନଦୂତ—ଯମଦୂତ ।

* ବସ୍ତୁତଃ କର୍ମ ଦ୍ୱାରା କର୍ମର ବୀଜ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ; କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମରେ କିଛି ନା କିଛି ଦୋଷ ଥାଏ—"ସର୍ବାରମ୍ଭା ହି ଦୋଷେଣ ଧୂମେନାଗ୍ନିରିବାବୃତାଃ" (ଗୀତା ୧୮ । ୪୮) । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଭିମାନୀ ବା ଅଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ଆସକ୍ତିପୂର୍ବକ କର୍ମ କରିଥାଏ । ଅଜ୍ଞାନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପାପବାସନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ, ଫଳରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ପାପବାସନା ହେତୁ ସେ ପୁନଃ ପୁନଃ ପାପକର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ । ଅତଏବ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାଦି କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ପାପକର୍ମରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ମୁକ୍ତି ମିଳିବା ଅସମ୍ଭବ । କେବଳ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ହିଁ ଏହାର ନିରାକରଣର ଉପାୟ । ରୋଗ ହେବା ପରେ ଔଷଧ ସେବନ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ସୁପଥ୍ୟ ସେବନ ଦ୍ୱାରା ରୋଗ ହେବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ଦେବା ଯେପରି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ସେହିପରି ପାପକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତକର୍ମ ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆଦୌ ପାପ ନ କରିବା ହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଯମର ଦୂତ ଥିଲେ ବେଢ଼ି ।
ହସ୍ତରେ ପାଶ ରଜ୍ଜୁ ଧରି ॥
ଶୁଣି ତା ମୁଖୁଁ ନାରାୟଣ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁଗଣ ॥୩୦
ସେ ଅଜାମିଳ ହୃଦୟରୁ ।
ଜୀବକୁ ଆକର୍ଷଣ କରୁ ॥
ଯମଦୂତଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଦୂତେ ।
ବଳେ ନିବାରିଲେ ତୁରିତେ ॥୩୧
ବଇବସ୍ୱତ[1] ପ୍ରଭୁ ଯାର ।
ସେ ଦୂତମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର ॥
ବିଷ୍ଣୁଦୂତମାନଙ୍କୁ କହି ।
ତୁମ୍ଭେ ନିବାର କାହିଁ ପାଇଁ ॥
ଧର୍ମରାଜାର ଆଜ୍ଞାମାନ ।
କିମ୍ପାଇଁ କରୁଛ ଲଂଘନ ॥୩୨
କାହାର ତୁମ୍ଭେମାନେ ଦୂତ ।
କାହୁଁ ବା ଅଇଲ ତୁରିତ ॥
କିମ୍ପାଇଁ ଆମ୍ଭକୁ ନିରୋଧ ।
କିବା ଉତ୍ତମ ତୁମ୍ଭେ ସିଦ୍ଧ ॥
କିବା ଦେବତା ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ଅଅ ଦେବଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନେ ॥୩୩
ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁ ପଦ୍ମତୁଲ୍ୟ ।
ବିରାଜେ କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ॥
ଗଳେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ଶୋଭିତ ଯେ ପୀତ ଦୁକୂଳ ॥
ସର୍ବେ ନୂତନ ତନୁ ବୟ ।
ବାହୁ ଚତ୍ୱାର ଭୁଜ ବହ ॥
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା କମଳ ।
ଏଣେ ଶୋଭା ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ॥
ଧନୁ ଖଡ଼ଗ ତୂଣ ଶର ।
ଏ ସର୍ବ ଆୟୁଧ ତୁମ୍ଭର ॥
ଦିଗମାନଙ୍କର ତିମିର ।
ଆତ୍ମକାନ୍ତିରେ କଲ ଦୂର ॥
ଆମ୍ଭେ ଧର୍ମରାଜ କିଙ୍କର ।
କିମ୍ପା ନିଷେଧ ତୁମ୍ଭେ କର ॥୩୪-୩୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯମଦୂତଙ୍କ କଥା ଅନ୍ତେ ।
ହସି କହନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁଦୂତେ ॥
ମେଘ-ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ବାଣୀ ।
ଯମଦୂତଙ୍କ ଆଗେ ଭଣି ॥୩୭

ବିଷ୍ଣୁଦୂତା ଊଚୁଃ

ତୁମ୍ଭେ ଦୂତ ଧର୍ମରାଜାର ।
ତାହାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଯେବେ କର ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମର ଲକ୍ଷଣ ।
କହିବା ଆମ୍ଭର ଆଗେଣ ॥
ପ୍ରାଣୀ କି କଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ।
ଦଣ୍ଡର ସ୍ଥାନ କେବା ହୋଇ ॥
ଦଣ୍ଡକୁ ସହଇ କେମନ୍ତେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ତୁ ଏ ଜଗତେ ॥୩୮,୩୯

ଯମଦୂତା ଊଚୁଃ

ବେଦବିହିତ ଯେତେ କର୍ମ ।
ସେହି ସଂସାରେ ନିତ୍ୟଧର୍ମ ॥
ତା ବିନା ଅନ୍ୟକର୍ମ ଯେତେ ।
ଅଧର୍ମ ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ସାକ୍ଷାତେ ବେଦ ନାରାୟଣ ।
ଏ ନିଶ୍ଚେ ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନ ॥୪୦
ଏ ବେଦ ଆପଣା ଶକ୍ତିରେ ।
ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ଗୁଣରେ ॥
ଗୁଣ ନାମ କ୍ରିୟା ରୂପରେ ।
ଯଥା ତଥାରେ ଭିନ୍ନ କରେ ॥୪୧
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିଗ ଆକାଶ ।
ପବନ ସଂଧ୍ୟା ଅହର୍ନିଶ ॥
ଗାବ[2] ଭୂ ଜଳ ଅଗ୍ନି ଧର୍ମ ।
ଦେହୀ ଧର୍ମର ସାକ୍ଷୀ ଜାଣ ॥୪୨
ପାପକୁ ଏଣେ କରି ଜାଣି ।
ଦଣ୍ଡର ସ୍ଥାନ ପରିମାଣି ॥
କର୍ମ ଆୟତ୍ତ ହୋଇ ଜନ ।
ଦଣ୍ଡରେ ହୁଅଇ ଭାଜନ ॥୪୩

ଆହେ ନିଷ୍ପାପ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ଯେତେ ଜନେ ॥
ସତ୍‌କର୍ମ ଯେମାନେ କରନ୍ତି ।
ସ୍ୱକର୍ମ ଫଳ ସେ ଲଭନ୍ତି ॥
ମନ୍ଦକର୍ମରେ ଯୁକ୍ତ ଯେହୁ ।
ସୁଫଳ ଲଭିବ ସେ କାହୁଁ ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ବେନି କର୍ମ ।
ଏ ନିତ୍ୟେ କହନ୍ତି ଆଗମ ॥
ବିହିତ କର୍ମ ଯେ କରଇ ।
ତାର ପାପକୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥
ନିଷେଧ କର୍ମ କରେ ଯେହୁ ।
ସକଳ ଦଣ୍ଡ ସହେ ସେହୁ ॥
ଏ ଘେନି ବେଦ ବ୍ରହ୍ମମୟେ ।
ସୁଜନ ବେଦମାର୍ଗେ ରହେ ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଆଚରଣ ।
କରନ୍ତି ଯେହୁ ପ୍ରାଣୀମାନ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଅବନୀରେ ।
ଫଳାଫଳକୁ ଭୋଗ କରେ ॥୪୪,୪୫
ହେ ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଯେହ୍ନେ ॥
ତ୍ରିବିଧ ଲକ୍ଷଣ* ଲଭନ୍ତି ।
ଯେ ଯଥା କର୍ମ ଆଚରନ୍ତି ॥
ଗୁଣ ବିଚିତ୍ର ଭାବୁଁ କରି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବିଷୟ ଆଚରି ॥୪୬
କାଳର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁଣ ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରମାଣ ॥
ତେସନେ ପ୍ରାଣୀ ଇହଜନ୍ମ ।
ପ୍ରକାଶ କରେ ଧର୍ମାଧର୍ମ ॥୪୭
ଯେ ଧର୍ମରାଜ ଜନ୍ତୁସାଇଁ ।
ସେ ସଂଯମନୀ ପୁରେ ଥାଇ ॥
ପ୍ରାଣୀର ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇ ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମକୁ ଜାଣଇ ॥୪୮
ତମୋଗୁଣରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ସୁକର୍ମ ନ ଜାଣଇ ॥୪୯

୧. ବଇବସ୍ୱତ—ଯମ । ୨. ଗାବ (ଗୋ)—ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ।

* ତ୍ରିବିଧ ଲକ୍ଷଣ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଓ ତମ ଗୁଣ । ଏ ସଂସାରରେ ତ୍ରିଗୁଣ ଭେଦରେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା (ସୁଖୀ), ପାପାତ୍ମା (ଦୁଃଖୀ) ଓ ପୁଣ୍ୟ-ପାପ (ସୁଖ-ଦୁଃଖ) ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି ।

ଏ ଦେହେ ଅହମିକା ବହି ।
ଜନ୍ମ ଅକାରଣେ ନାଶଇ ॥
ଜ୍ଞାନ କରମ ଦଶେନ୍ଦ୍ରିୟ ।
ମନ ଆଉ ପଞ୍ଚବିଷୟ ॥
ଏ ଷଟଦଶ ଲିଙ୍ଗ ଦେହେ ।
ଏ ଜୀବ ଭୁଞ୍ଜଇ ବିଷୟେ ॥
ଯେ ଅବା ପଞ୍ଚଭୂତ ଗୁଣ ।
ସୃଷ୍ଟିକି କରଇ ଭିଆଣ ॥
ମହତତତ୍ତ୍ୱ ଅହଙ୍କାର ।
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ଅପର ॥
ତ୍ରିଗୁଣଶକ୍ତି ଆଦି ଯେତେ ।
ଏହାକୁ ଧରି ହୃଦଗତେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେଣ ଦେହୀ ।
ହରଷ ଶୋକକୁ ଲଭଇ ॥୫୦,୫୧
ତେଣୁ ଷଡ଼ବର୍ଗ* ଅଜିତ ।
କରଇ କର୍ମ ବିପରୀତ ॥
କୋଷକାରର[୧] ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କର୍ମରେ ଆତ୍ମାକୁ ରୋଧଇ ॥
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ପୁଣି ସେହି ।
ତହିଁ ରହଇ ମୋହ ହୋଇ ॥୫୨
ସ୍ୱଭାବେ କର୍ମବଶ ହୋଇ ।
ନିରତେ କର୍ମକୁ କରଇ ॥
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ପୁଣ ସେହି ।
ଅଦୃଷ୍ଟବଶେ ଦେହ ବହି ॥
ମାତାପିତାର ଅନୁରୂପ ।
ଲଭଇ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ॥୫୩-୫୪
ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗରୁ ପୁରୁଷ ।
ଏରୂପ ସର୍ବ କରେ ନାଶ ॥୫୫
ପୂର୍ବବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏବେ ଶୁଣ ।
ବେଦ ସମ୍ପନ୍ନ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥

ଧର୍ମଜ୍ଞ ଶୀଳବନ୍ତ ପୁଣ ।
ସୁଶାନ୍ତ ସୁଜ୍ଞାନୀ ନିପୁଣ ॥
ମୃଦୁ ମନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଶୁଚିଦାତା ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ଧୃତବ୍ରତା ॥
ଅତିଥି ବୃଦ୍ଧ ଗୁରୁ ଅଗ୍ନି ।
ଏହାଙ୍କ ସେବା ଶିରେ ଘେନି ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ମିତ୍ରପଣ ।
କୋପବର୍ଜିତ ସାଧୁଗୁଣ ॥
ଅଶେଷ ଗୁଣ ସ୍ଥାନ ଏହି ।
ସୁଶୀଳ ବୃତ୍ତିରେ ଜୀଅଇ ॥୫୬,୫୭
ପିତା ଆଜ୍ଞାରେ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଏକକାଳେ ବନେ ଗମିଣ ॥
ପୁଷ୍ପ ସମିଧ ଫଳ କୁଶେ ।
ଘେନି ଆସଇ ମନତୋଷେ ॥୫୮
ସ୍ତିରୀ ସହିତେ ବନେ ଥିଲା ।
କାମୀ ଶୂଦ୍ରକୁ ଏ ଦେଖିଲା ॥
ମଦ୍ୟପାନରେ ରକ୍ତନେତ୍ର ।
ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଅଛି ଚିତ୍ତ ॥୫୯
ନୀବି[୨] ଖସିଛି ମତ୍ତଭରେ ।
ମୂଢ଼ ଲଜ୍ଜାକୁ କରି ଦୂରେ ॥
ହାସ୍ୟ ଗାୟନ କ୍ରୀଡ଼ାରସେ ।
ଲୀଳା କରଇ ତାର ପାଶେ ॥୬୦
କନ୍ଦର୍ପେ ଲିପ୍ତମନ ହୋଇ ।
ଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରଇ ॥
ବିପ୍ର ସ୍ତିରୀକୁ ଦେଖି କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଶେ ଅନୁସରି ॥
ଏମନ୍ତେ ତାହାକୁ ଦେଖିଲା ।
ମନରେ ମୋହିତ ହୋଇଲା ॥୬୧
ଆପଣା ଆତ୍ମା ସ୍ଥିର କରି ।
ମନରେ ବହୁତ ବିଗ୍ରହି ॥

ହେଲେହେଁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ସ୍ଥିତ ।
କନ୍ଦର୍ପେ ହୋଇଲା ପୀଡ଼ିତ ॥୬୨
ସ୍ତିରୀ ବିଷୟେ ଅଭିରାମ ।
କପଟ ଗ୍ରହ ହୋଇ କାମ ॥
ତେଣେ ପ୍ରମତ୍ତ ମନ ତାର ।
ନିଜ ଧର୍ମକୁ କଲା ଦୂର ॥୬୩
ପୀନ ଉରଜ ମନ ହରେ ।
ସ୍ନେହରେ ସ୍ତିରୀ ବିଷୟରେ ॥
ପରିତୋଷଣ ତାକୁ କରି ।
ସେବକମତେ ଆଜ୍ଞାକାରୀ ॥
କୋମଳବାକ୍ୟେ ମନ ହରି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଯେମନ୍ତେ ସୁନ୍ଦରୀ ॥୬୪
ନିଜ ଯୁବତୀ କୁଳସ୍ତିରୀ ।
ତେଜିଲା ବିପ୍ର ମନ୍ଦାଗ୍ରରୀ ॥
ସ୍ୱୈରିଣୀ[୩] ଅପାଙ୍ଗ ଇଙ୍ଗିତେ ।
ବନ୍ଧୀ ହୋଇଲା ତାର ଚିତ୍ତେ ॥୬୫
ତା ବିନୁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ତିଳେ ବିଚ୍ଛେଦ ନୋହେ ମନ ॥
ଅଧର୍ମ ବୁଦ୍ଧି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ନିରତେ ବେଶ୍ୟା ପରାୟଣ ॥
ଧର୍ମେ ଅଧର୍ମେ ଧନ ଆଣି ।
ସନ୍ତୋଷ କରଇ ସ୍ୱୈରିଣୀ ॥୬୬
ଯେଉଁ କାରଣୁ ଲଂଘି ଶାସ୍ତ୍ର ।
ସ୍ୱୈରିଣୀରତ ଅବିରତ ॥
ଗର୍ହିତ କର୍ମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲା ।
ପୂର୍ବର ଧର୍ମ ନାଶ କଲା ॥୬୭
ଏଣୁ ଏ ପାପୀ ଦ୍ୱିଜେ ନେଇ ।
ଯମର ଛାମୁରେ ଦେବଇଁ ॥୬୮
ବୋଲଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଯମଦୂତେ ବେଦ ପ୍ରକାଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଅଜାମିଳୋପାଖ୍ୟାନେ ବିଷ୍ଣୁଯମଦୂତସଂବାଦୋ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. କୋଷକାର—ରେଶମ କୀଟ । ୨. ନୀବି—କଟିବସ୍ତ୍ରର ଖୋସଣି । ୩. ସ୍ୱୈରିଣୀ—ଭ୍ରଷ୍ଟା ନାରୀ ।
* ଷଡ଼ବର୍ଗ—କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ ଓ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱିତୀୟାଧ୍ୟାୟେ ବିଷ୍ଣୁଦୂତେ । ନାମ ମହିମା ଯମଦୂତେ ॥
ଶୁଣାଇ ବିପ୍ର ଅଜାମିଳେ । ବିଷ୍ଣୁଲୋକକୁ ଘେନିଗଲେ ॥

ବାଦରାୟଣିଂ ଉବାଚ[୧]

ଏମନ୍ତ ଯମଦୂତ ବାଣୀ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସେବକମାନେ ଶୁଣି ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଏ ଅନ୍ତରେ ।
ତାହାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ॥
ସକଳ ଧର୍ମ ସେ ଜାଣନ୍ତି ।
ଯମଦୂତଙ୍କୁ ବୋଲୁଛନ୍ତି ॥୧

ବିଷ୍ଣୁଦୂତା ଊଚୁଃ

ଏ ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦଭୁତ ।
ଦେଖିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ଚରିତ ॥
ସମଦରଶୀ ସାଧୁଜନେ ।
ଅଧର୍ମ ସ୍ପରଶେ କେସନେ ॥
ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ ଅପାପୀ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ବ୍ୟର୍ଥେ ପୁଣି ॥୨
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପିତା ଯେହି ।
ସେ ଯେବେ ପ୍ରଜା ଶାସ୍ତି ଦେଇ ॥
ତେବେ ସେ କାହାର ଶରଣ ।
ହୋଇବ କହ ହେ କାରଣ ॥୩
ମହତେ ଯାହା ଆଚରିବେ ।
ଇତରେ ତାହା ହିଁ କରିବେ ॥
ସେ ଯାହା ପ୍ରମାଣ କରିବେ ।
ଲୋକେ ସେ ପଥେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବେ ॥୪
ଯାହାର ଅଙ୍କେ ଶିର ଦେଇ ।
ନିଃଶଙ୍କେ ଜନ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ॥
ପଶୁ ଯେସନେ ସୁଖେ ଥାଇ ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ନ ଜାଣଇ ॥୫
ମିତ୍ର ସ୍ୱଭାବେ ଯାର ତହିଁ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ଆତ୍ମା ସମର୍ପିଇ ॥
ବିଶ୍ୱାସ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଦୟାପୂରିତ ଯା ଶରୀର ॥
ବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରାଣିଙ୍କି କେମନ୍ତେ ।
ସେ ହିଂସା କରେ ହୃଦଗତେ ॥୬
କୋଟିଜନ୍ମର ଶୁଭଫଳ ।
କଲା ଏ ଦ୍ୱିଜ ଅଜାମିଳ ॥
ଯେଣୁ ଆକୁଳେ ନାରାୟଣ ।
ମଙ୍ଗଳ କଲା ଉଚ୍ଚାରଣ ॥୭
ଏଣୁ ଏ ପାପୀ ମନ୍ଦକୃତ୍ୟ ।
ସକଳ କଲା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ॥
ଯେଣୁ ଚତୁରାକ୍ଷର ନାମ ।
ମୁଖେ ବୋଇଲା ନାରାୟଣ ॥୮
ଯେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ମଦ୍ୟପାନ ।
ଗୁରୁପତ୍ନୀ ଅଭିଗମନ ॥
ମିତ୍ର ବିଷୟେ ଅପରାଧ ।
ସ୍ତିରୀ ରାଜ ପିତୃ ଗୋ ବଧ ॥
ଏ ଆଦି ପାପ ଯେ ଅପରେ ।
ସର୍ବ ଦୁରିତ ନିଶ୍ଚେ ହରେ ॥
ପ୍ରାଶ୍ଚିତ୍ତ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ବିଷ୍ଣୁର ॥
ଯାହାର ବିଷ୍ଣୁ ଭାବେ ମତି ।
ପାପରେ ଗ୍ରସ୍ତ ସେ ନୁହନ୍ତି ॥୯,୧୦
ବ୍ରତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଏମାନ ।
ଅଧିକ ତହୁଁ ହରିନାମ ॥
ଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱକୁ ପରକାଶେ ।
ପାପର ମୂଳବୀଜ ନାଶେ ॥୧୧,୧୨
ଏଣୁ ଏହାକୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ତେଜିଣ ଯାଅ ନିଜସ୍ଥାନେ ॥
ଏହାର ଯେତେ ପାପମାନ ।
ନିଶ୍ଚୟେ କଲା ଏ ଖଣ୍ଡନ ॥
ଯେଣୁ ଏ ଦ୍ୱିଜ ଅଜାମିଳ ।
ନିକଟେ ମରଣର କାଳ ॥
ତୁଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚାରି ନାରାୟଣ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ତତକ୍ଷଣ ॥୧୩
ସଙ୍କେତ ପରିହାସ ବେଳେ ।
ଗୀତାଳାପରେ ଯେବେ ହେଲେ ॥
ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଇ ।
ତାର କଳୁଷ ନ ରହଇ ॥
ପତନ ସ୍ଖଳନ ଭଗ୍ନରେ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ଯେ ସୁମରେ ॥
ତୁଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚାରେ ହରିନାମ ।
ତାହାକୁ ନ ଦଣ୍ଡଇ ଯମ ॥୧୪,୧୫
ଅଳ୍ପ ବହୁତ ପାପମାନ ।
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ହିଁ ଯଥାକ୍ରମ ॥
ପାପର ଗୁରୁ ଲଘୁ ଜାଣି ।
ମୁନି କହନ୍ତି ପରିମାଣି ॥୧୬
ତପସ୍ୟା ଆଦି ବ୍ରତ ଦାନେ ।
ପାପ ନାଶନ୍ତି ଏଣେ ଜନେ ॥
ପାପର ବୀଜ ନାଶ ନୋହି ।
ଚିତ୍ତ ନିର୍ମଳ ନୋହେ ତହିଁ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଶ୍ରୀହରି କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ପାଦପଙ୍କଜ ସେବା ଧ୍ୟାନେ ॥୧୭
ଜ୍ଞାନେ ଅଜ୍ଞାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ।
ସ୍ମରଣ କରେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ନାମ କରଇ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।
ପାପକୁ କରଇ ଦହନ ॥
ଯେସନେ ବହୁ କାଷ୍ଠରାଶି ।
ଅନଳ ପ୍ରବେଶେ ବିନାଶି ॥୧୮
ରୋଗ ଶରୀରେ ଉପଗତ ।
ହେଲେ ଔଷଧ ବଳବନ୍ତ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଲେ ।
ତେମନ୍ତ ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲେ ॥

୧. ବାଦରାୟଣି—ବ୍ୟାସପୁତ୍ର ଶୁକଦେବ ।

ତେବେ ସେ ଆତ୍ମାଗୁଣୁଁ ତାର ।
ସେ କି ନ କରେ ଉପକାର ॥୧୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁଦୂତଙ୍କ ଧର୍ମବାଣୀ ।
କୃତାନ୍ତଦୂତମାନେ ଶୁଣି ॥
ଅଜାମିଳକୁ ପାଶୁଁ ଫେଇ ।
ମୃତ୍ୟୁରୁ ଦେଲେ ବାହୁଡ଼ାଇ ॥୨୦
ଯମର ଦୂତମାନେ ଗଲେ ।
ଏ ସର୍ବ ଯମକୁ କହିଲେ ॥୨୧
ପାଶରୁ ମୁକ୍ତ ଅଜାମିଳ ।
ଦେହ ଲଭିଲା ତତକାଳ ॥
ବିନାଶି ସର୍ବଭୟ ତାର ।
ଶିରରେ ଦେଇ ବେନି କର ॥
ବିଷ୍ଣୁଦୂତଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
ଉତ୍ସୁକ ହୋଇଛି ମନର ॥୨୨
କଥନମୁଖ[୧] ଦେଖି ତାର ।
ଜାଣିଲେ ବିଷ୍ଣୁର କିଙ୍କର ॥
ତକ୍ଷଣେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ତାହାର ନିକଟୁ ରାଜନ ॥୨୩
ଗୁଣଆଶ୍ରିତ ବେଦସିଦ୍ଧ ।
ଯେ ଭାଗବତଧର୍ମ ଶୁଦ୍ଧ ॥
ଯମ-ବିଷ୍ଣୁଦୂତଙ୍କ ବାଣୀ* ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗୁଣ ବିପ୍ର ଶୁଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ଭକ୍ତି ଲଭିଲା ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ହରିର ଚରିତ ଶ୍ରବଣେ ।
ପୂର୍ବର ଅଶୁଭ ସ୍ମରଣେ ॥
ମହାସନ୍ତାପ ମନେ ହେଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁ ସୁମରିଲା ॥୨୪,୨୫
ଅହୋ ମୋହର ବଡ଼ କଷ୍ଟ ।
ଅଜିତଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମୁଁ ନଷ୍ଟ ॥
ସୁକର୍ମ କଲି ମୋର କ୍ଷୀଣ ।
କଲି ମୁଁ ବୃଷଳୀ ଗମନ ॥
ଅଧର୍ମ ଆଚରଣ କରି ।
କାଟିଲି ଦିବସ ଶର୍ବରୀ ॥
ଧୃକ ମୋହର ମନ୍ଦକୃତ୍ୟ ।
କୁଳରେ କଳଙ୍କ ବିଦିତ ॥
ତେଜିଣ ନିଜ ପତ୍ନୀ ସତୀ ।
ରମିଲି ମୁଁ ନୀଚ ଅସତୀ ॥୨୬,୨୭
ବୃଦ୍ଧ ମୋହର ତାତମାତ ।
ମୋର ବିହୁନେ ଅରକ୍ଷିତ ॥
ତପସ୍ୱୀରୂପେ ଥାନ୍ତି ବନେ ।
ତାଙ୍କୁ ତେଜିଲି ଅକାରଣେ ॥୨୮
କି ଏ ଅର୍ଜିତ କର୍ମ ମୋର ।
ନରକେ କଲି ନିଜ ଘର ॥
ବିଧୃ ହୋଇଲା ବିଡ଼ମ୍ବନ ।
ଲଭିବି ନରକ ଦାରୁଣ ॥
ଧର୍ମହିଂସକ ପାପୀ ଯହିଁ ।
ନାନା ଯାତନା ଭୁଞ୍ଜୁଥାଇ ॥୨୯
କି ଏ ସ୍ୱପନ ଅଦଭୁତେ ।
ନୟନେ ଦେଖିଲି ସାକ୍ଷାତେ ॥
ପାଶ ଦଉଡ଼ି ହସ୍ତେ କରି ।
ଯେ ମୋତେ ନେଉଥିଲେ ଧରି ॥
ଏ ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବଡ଼ ଏଣେ ।
କ୍ଷଣକେ ଗ୍ୱଲି ଗଲେ କେଣେ ॥୩୦
ପାଶେ ବନ୍ଧନ ମୋତେ କରି ।
ଅଧୋଭୂମିକୁ ନେଉଁ ଧରି ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ସିଦ୍ଧ ଗ୍ୱରିଜଣ ।
ତାହାଙ୍କ ରୂପ ମନୋରମ ॥
ଛଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଏହିକ୍ଷଣି ।
କ୍ଷଣକେ ଗଲେ କାହିଁ ପୁଣି ॥୩୧
ମୁଁ ତ ଅଟଇ ପାପୀ ହୀନ ।
ମୋହର ଦେବ ଦରଶନ ॥
ଏଣୁ ହୋଇଲା ଏ ମଙ୍ଗଳ ।
ଆତ୍ମା ମୋ ହୋଇଲା ସୁଫଳ ॥୩୨
ଅଶୁଚି ଦାସୀପତି ମୁହିଁ ।
ମୋ ତହୁଁ ପାପୀ ଅଛି କାହିଁ ॥
ମୋହର ମରଣର କାଳେ ।
ବୈକୁଣ୍ଠ[୨] ନାମ ଅବହେଳେ ॥
ଜିହ୍ୱା ମୋ କେମନ୍ତେ ବୋଇଲା ।
କି କଳ୍ପତରୁ ଦୟା ଥିଲା ॥୩୩
କାହିଁ ମୁଁ ଧୂର୍ତ୍ତ ପାପୀବର ।
ବ୍ରହ୍ମଘ୍ନ ଲଜ୍ଜା ଯାର ଦୂର ॥
କାହିଁ ମଙ୍ଗଳର କାରଣ ।
ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମ ନାରାୟଣ ॥
କେମନ୍ତେ ବୋଇଲଇଁ ମୁହିଁ ।
ଦୟା ଯେ କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୪
ଇନ୍ଦ୍ରି-ଅଜିତ ମୁଁ ଅଟଇ ।
ଏମନ୍ତ କରିବଇଁ ମୁହିଁ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଆତ୍ମାଭୋଗ ଛାଡ଼ି ।
ବ୍ରହ୍ମଭାବରେ ରହେ ବୁଡ଼ି ॥୩୫
ଅବିଦ୍ୟା କାମ କର୍ମୁଁ ଜନ୍ମ ।
ମୋଚନ କରି ଏ ବନ୍ଧନ ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ।
ଦୟା ବହିବି ଚିତ୍ତେ ମୁହିଁ ॥
ଏ ମାୟାଗ୍ରସ୍ତ ମୋର ମନ ।
ନିଶ୍ଚୟ କରିବି ମୋଚନ ॥
ଯେଉଁ ମାୟାରେ ମୋହ ମୁହିଁ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କୁରଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଦେହ ସମ୍ପଦ ମୋର ଯେତେ ।
ଅଛଇ ଦମ୍ଭ ଅବିରତେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ତେଜି ଶୁଦ୍ଧ ମନ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ହେବି ଲୀନ ॥୩୬-୩୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଜାତ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଯେଣୁ ତା ସାଧୁ ଦରଶନ ॥
ତେଜିଣ ସକଳ ବନ୍ଧନ ।
ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାରକୁ[୩] ଆଗମନ ॥୩୯
ଦେବସଦନେ ବିପ୍ର ଯାଇ ।
ନିଶ୍ଚଳ ମନେ ଯୋଗ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ କରିଣ ।
ବ୍ରହ୍ମେ ନିବେଶି ସ୍ଥିର ମନ ॥୪୦

୧. କଥନମୁଖ—କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା । ୨. ବୈକୁଣ୍ଠ—ବିଷ୍ଣୁ । ୩. ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର—ହରିଦ୍ୱାର ।

* ଯମଦୂତଙ୍କ ବାଣୀ—ତ୍ରିଗୁଣଯୁକ୍ତ ବୈଦିକ ଧର୍ମ; ବିଷ୍ଣୁଦୂତଙ୍କ ବାଣୀ—ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାଗବତ ଧର୍ମ ।

ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ପରିହରି ।
ଆତ୍ମାକୁ ସମାଧିରେ ଭରି ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମେ ମନ ଦେଲା ।
ମନକୁ ତହିଁ ନିବେଶିଲା ॥୪୧
ବ୍ରହ୍ମଭାବନେ ସ୍ଥିର ମନ ।
ଦେଖିଲା ବିଷ୍ଣୁଦୂତମାନ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ରୂପ ଦେଖିଥିଲା ।
ପୁଣି ଦେଖନ୍ତେ ପ୍ରଣମିଲା ॥୪୨
ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ଦ୍ୱିଜବର ।
ତେଜିଲା ନିଜ କଳେବର ॥
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁଦୂତ ପ୍ରାୟେ ।
ହୋଇଲା ତାର ଦିବ୍ୟକାୟେ ॥୪୩
ବିଷୟ ଦୁର୍ଗତି ଖଣ୍ଡନ ।
ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁଗଣ ॥
ହେମବିମାନ ଆରୋହିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଗଲା ॥୪୪
ଦାସୀପତି ପତିତ କର୍ମ ।
ନଷ୍ଟ ତାହାର ସର୍ବ ଧର୍ମ ॥
ବ୍ରତ ବିହୀନ ନିନ୍ଦାଗ୍ରର ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତା ଶରୀର ॥
ଈଶ୍ୱର ନାମ ଗ୍ରହଣରୁ ।
ତତ୍କାଳ ମୁକ୍ତି ନରକରୁ ॥୪୫
ମୋକ୍ଷବାଞ୍ଛିତ ନରଙ୍କର ।
କୃଷ୍ଣକୀର୍ତ୍ତିନୁଁ ନାହିଁ ପର ॥
କର୍ମବନ୍ଧନର ଛେଦନେ ।
ଏହାର ସମ ନାହିଁ ଆନେ ॥
ଯେ ମନ ରଜ ତମେ ଥାଇ ।
କର୍ମେ ମଳିନ ସେ ହୁଅଇ ॥୪୬
ପରମ ଗୁହ୍ୟ ଅଘ ନାଶ ।
ନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଇତିହାସ ॥
ଶୁଣଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ବଦନେ କୀର୍ତ୍ତନ କରଇ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନରକେ ନ ଯାଇ ।
ଯମଯାତନା ତାକୁ ନାହିଁ ॥
ତେବେ ନିର୍ମଳ ପ୍ରାଣୀ ହୋଏ ।
ନିଃଶଙ୍କେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକେ ରହେ ॥୪୭,୪୮
ଦେଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାପୀ ଥିଲା ।
ଅନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁମରିଲା ॥
ଦେଖି ନିକଟେ ତା ମରଣ ।
ପୁତ୍ରର ନାମ ନାରାୟଣ ॥
ନାମକୁ ଆକୁଳେ ଉଚ୍ଚାରି ।
ଭବସାଗରୁ ହେଲା ପାରି ॥
ସକଳ ପାପେ ଅଧିକାରୀ ।
ସେହି ଲଭିଲା ନରହରି ॥
ସର୍ବ ଦୁଷ୍କୃତ ତାର ଗଲା ।
ପରମପଦ ସେ ଲଭିଲା ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ନାମ ଯେ ଉଚ୍ଚାରେ ।
ତାର ମହିମା କେ ବିସ୍ତାରେ ॥୪୯
ବିଷ୍ଣୁର ନାମର ମହିମା ।
ଶୁକ କହିଲେ ଗୁଣସୀମା ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ ଚିତ୍ତ କର ।
ଏ ମାୟାବନ୍ଧନୁ ନିସ୍ତର ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଧରେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ ଅଜାମିଳୋପାଖ୍ୟାନେ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଯମ । ବୈଷ୍ଣବ ଉତ୍କର୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ନିଜ ଦୂତଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କଲେ । ସେମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ଭଜିଲେ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଆପଣା ଦୂତ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କି କି ବୋଇଲେ ଦଣ୍ଡପାଣି ॥
ଯମରାଜାର ଆଜ୍ଞା ହତ ।
ଯେଣୁ ହୋଇଲା ବିପରୀତ ॥
ବିଷ୍ଣୁଦୂତରେ ଯମଦୂତ ।
ଯେଣୁ ହୋଇଲେ ପରାଜିତ ॥
ଯାହାର ବଶ ସର୍ବଜନେ ।
ଏ ତ ବିଚିତ୍ର ମୋର ମନେ ॥୧
ଯମଦଣ୍ଡର ଭଗ୍ନ କାହିଁ ।
ପୂର୍ବେ ଶୁଣିଲା କେହି ନାହିଁ ॥
ଏ ତ ସଂଶୟ ଅଦଭୁତ ।
ଭୋ ମୁନି କହିବା ତଦନ୍ତ ॥
ତୁମ୍ଭର ତହୁଁ ଅନ୍ୟ କେହୁ ।
ସଂଶୟ ଛେଦିବ ମୋ ତହୁଁ ॥୨

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁଦୂତରେ ଯମଦୂତ ।
ଯେଣୁ ହୋଇଲେ ପରାଜିତ ॥
ଯମର ଛାମୁରେ ମିଳିଲେ ।
ସକଳ ବାରତା କହିଲେ ॥୩

ଯମଦୂତା ଊଚୁଃ

ସଂସାରେ ଜନ୍ତୁ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଏହାଙ୍କ ଶାସ୍ତା[୧] ଅବା କେତେ ॥
ତ୍ରିବିଧକର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ।
କା ତହୁଁ ସେ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥୪
ଯେବେ ଏ ଅଖିଳ ଲୋକର ।
ଦଣ୍ଡର କରତା ଅପାର ॥

୧. ଶାସ୍ତା—ଦଣ୍ଡ ବିଧାନକାରୀ ।

କାହାର ମୃତ୍ୟୁ ଅବା କାହିଁ ।
ଅମୃତ ଅଛି ଅବା ନାହିଁ ॥୫
କର୍ମର ବଶ ହୋଇ ଜନ୍ତୁ ।
ଶାସ୍ତି ଲଭନ୍ତି କର୍ମ ହେତୁ ॥
ତେଣୁ ଏ ଶାସ୍ତା ଏକଜଣ ।
ଯେହ୍ନେ ଦୁଷ୍ଟ ଶାସ୍ତା ରାଜନ ॥୬
ଏଣୁ ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଶାସ୍ତା ଦଣ୍ଡଧର ॥
ଈଶ୍ୱରମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଶୁଭ ଅଶୁଭର ଠାକୁର ॥୭
ତୁମ୍ଭର ଦଣ୍ଡ ଏବେ ନାହିଁ ।
ପାପିଷ୍ଠ ଜନଙ୍କର ତହିଁ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ସିଦ୍ଧ ଗ୍ୱରିଜଣ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲେ ଅବଜ୍ଞାନ ॥୮
ତୁମ୍ଭ ଆଦେଶ ଘେନି ଶିରେ ।
ଆମ୍ଭେ ଆଣୁଥିଲୁ ପାପୀରେ ॥
ଯାତନା ଗୃହକୁ ଆଣନ୍ତେ ।
ମୋଚନ କରିଣ ତୁରିତେ ॥
ପାଶକୁ ଛେଦିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ସେ ସିଦ୍ଧେ ଗଲେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥୯
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବାର ପାଇଁ ।
ଇଚ୍ଛା କରୁଛୁଁ ଦଣ୍ଡସାଇଁ ॥
ଶୁଣିବା କ୍ଷେମ ହେଉଁ ଯେବେ ।
ଏ କଥା କହ ପ୍ରଭୁ ତେବେ ॥
ଯେ କ୍ଷଣେ ସେ ପାପୀ ଦୁର୍ଜନ ।
ଉଚ୍ଚାର କଲା ନାରାୟଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଆସି ସେ ମିଳିଲେ ।
ଭୟ ନ କର ହୋ ବୋଇଲେ ॥୧୦

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଦୂତଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଯମ ।
ଆନନ୍ଦେ ହରଷ ବଦନ ॥
ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ଅଭୟ ଚରଣ ।
ତକ୍ଷଣେ କରି ସୁମରଣ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ମନେ ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଭୃତ୍ୟଗଣେ ॥୧୧

ଯମ ଉବାଚ

ମୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଣ ।
ଜଗତ ଯାହାର ଭିଆଣ ॥
ସୂତାରେ ଯେହ୍ନେ ବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ।
ବିଶ୍ୱ ତେମନ୍ତ ତାର ତହିଁ ॥
ଯାହାର ଅଙ୍ଗରୁ ଜଗତ ।
ଜନ୍ମ ପାଳନ ପୁଣି ହତ ॥
ଯାହାର ନାମ ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ।
ବନ୍ଧନ କରେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ରଜ୍ଜୁରେ ଯେହ୍ନେ ଗୋରୁ ଥାଇ ।
କେଣିକି ନ ପାରଇ ଯାଇ ॥୧୨
ନିୟମ ଡୋରେ ତାହାଙ୍କର ।
ବନ୍ଧା ହୋଇଛି ଚରାଚର ॥
ନାନା କର୍ମରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ।
ଜଗତ ଯାହାକୁ ସେବଇ ॥୧୩
ମୁହିଁ ମହେନ୍ଦ୍ର ନଇରତି ।
ବରୁଣ ଆଦି ଦିଗପତି ॥
ସୋମ ଅନଳ ମହେଶ୍ୱର ।
ପବନ ବ୍ରହ୍ମା ଦିବାକର ॥
ବିଶ୍ୱେଦେବା ଯେ ବସୁ ଯେତେ ।
ରୁଦ୍ର ମରୁଦ୍‌ଗଣ ସହିତେ ॥
ସିଦ୍ଧ କିନ୍ନର ଆଦି କରି ।
ସଂସାରେ ଯେତେ ଅଧିକାରୀ ॥
ସଂସାରକର୍ତ୍ତା ଆଉ ଯେତେ ।
ଭୃଗୁ ଆଦି ଋଷି ସହିତେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେକ କହିଲୁଁ ।
ତାହାର ମାୟା ନ ଜାଣିଲୁଁ ॥
କେ ବା ଜାଣିବ ତା ମହିମା ।
ପ୍ରଭୁର ନାମ ଗୁଣ ସୀମା ॥୧୪,୧୫
ଇନ୍ଦ୍ରି ହୃଦୟ ବାକ୍ୟ ମନେ ।
ଯାହାକୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଜନେ ॥
ସର୍ବ ଶରୀରେ ଆତ୍ମାରୂପ ।
ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କର ଅଧିପ ॥୧୬
ସେ ପ୍ରଭୁ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରେ ଥାଇ ।
ସଂସାର ଚେଷ୍ଟା ସେ କରଇ ॥
ତାହାର ଦୂତଗଣେ କରି ।
ତାହାର ରୂପ ଗୁଣ ଧରି ॥
ସଂସାରେ ନିର୍ଭୟେ ବିହରେ ।
ହେଳେ ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ତାରେ ॥୧୭
ଦେବେ ପୂଜିତ ତେଜଯୁକ୍ତ ।
ଅତି ଅଦ୍‌ଭୁତ ବିଷ୍ଣୁଦୂତ ॥
ଭକ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ।
ଶତ୍ରୁ ସକାଶରୁ ତାହାଙ୍କୁ ॥
ଆମ୍ଭ ଭୟରୁ ସେ ରଖନ୍ତି ।
ସର୍ବତ୍ର ସ୍ଥାନେ ବିରାଜନ୍ତି ॥୧୮
ବିଷ୍ଣୁ ବିଷୟେ ଯେଉଁ ଧର୍ମ ।
ଅଜ୍ଞାତ ଦେବ ଋଷିଗଣ ॥
ସିଦ୍ଧ ଅସୁର ଯେ ଗ୍ୱରଣ ।
ମନୁଷ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧରମାନ ॥
ଏ ସର୍ବେ ଜାଣିବେ କେମନ୍ତ ।
ଯାହାର ମହିମା ଅନନ୍ତ ॥୧୯
ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ[୧] ନାରଦ କୁମାର[୨] ।
ଶିବ କପିଳ ମନୁବର ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଜନକ ଭୀଷମ ।
ବଳି ଶୁକ ମୁଁ ଦ୍ୱାଦଶମ ॥
ହେ ଦୂତେ ଶୁଣ ମୋର ବାଣୀ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ଏତେ ଜାଣି ॥
ଗୁପତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ ।
ଯେ ଧର୍ମ ଜାଣି ମୃତ୍ୟୁ ଛେଦ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଯାର ମନ ।
ସଂସାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହୁ ଜନ ॥୨୦,୨୧
ନାମ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ଯେ ବାରେ ।
ଭକତ ବୋଲି ବୋଲୁଁ ତାରେ ॥
ଭାଗବତର ଧର୍ମ ଜାଣି ।
କୋଟିକେ ଗୋଟି ପରିମାଣି ॥୨୨
ହେ ଦୂତେ ଈଶ୍ୱରର ନାମ ।
ମହିମା ଦେଖ ଉଚ୍ଚାରିଣ ॥
ଅଜାମିଳ ହିଁ ଯେ ନାମରୁ ।
ମୁକ୍ତ ହେଲା ମୃତ୍ୟୁ ପାଶରୁ ॥୨୩

୧. ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ—ବ୍ରହ୍ମା । ୨. କୁମାର—ସନକାଦି ଗ୍ୱରି ଋଷି ।

ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଖି ଭୟ କଲା ।
ନାରାୟଣ ବୋଲି ବୋଇଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ସର୍ବ ପାପ ଗଲା ।
ମୋ ପାଶୁଁ ମୁକତ ହୋଇଲା ॥୨୪
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପାପ ବିମୋଚନ ॥
ଯଜ୍ଞାଦି କରି ମୃଢ଼ମତି ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ॥
ନାମ ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୋହ ହୋନ୍ତି ॥୨୫
ଏମନ୍ତେ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପଣ୍ଡିତ ।
କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରେ ଅବିରତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ଦଣ୍ଡ ନାହିଁ ।
ପାତକ ଯେବେ ତାର ଥାଇ ॥
ସକଳ ପାପ ହୋଏ ଭଙ୍ଗ ।
ଯେଣୁ ଈଶ୍ୱର ପରସଙ୍ଗ ॥୨୬
ସମଦରଶୀ ସାଧୁଜନ ।
ଯେମାନେ ହରି ପରାୟଣ ॥
ଦେବତା ସିଦ୍ଧ ତାହାଙ୍କର ।
ଯଶ କରନ୍ତି ସୁବିସ୍ତାର ॥
ପରମ ଈଶ୍ୱର ଗଦାରେ ।
ରକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି ସେ ନରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦଣ୍ଡରେ ମୋହର ।
କେବେହେଁ ନାହିଁ ଅଧିକାର ॥୨୭
ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦ ଅରବିନ୍ଦ ।
ନିତ୍ୟେ ସ୍ରବଇ ମକରନ୍ଦ ॥
ତହିଁ ବିମୁଖ ଯେଉଁ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରିଣ ବନ୍ଧନ ॥
ଆଣି ତାହାଙ୍କୁ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଯାତନା ଦେବ ଅବିରତେ ॥୨୮
ନିର୍ଲୋଭ ଯେ ପରମହଂସ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନ କରି ଜିଂଘାସ ॥
ଗୃହବନ୍ଧନେ ମନ ଦେଇ ।
ନିତ୍ୟେ ଅସାଧୁ ପଥେ ଥାଇ ॥
ଜିହ୍ୱାରେ ନ ବୋଲଇ ନାମ ।
ନ ଚିନ୍ତେ ଅଭୟ ଚରଣ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଶିର ଦେଇ ।
କେବେହେଁ ସ୍ତୁତି ନ କରଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁର କର୍ମରେ ବର୍ଜିତ ।
ନିରତେ କୁସଙ୍ଗେ ଆଶ୍ରିତ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଯାତନା ଦିଅ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ॥୨୯
ଏମନ୍ତ ଦୂତ ଆଗେ କହି ।
ଯମ କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଧ୍ୟାୟି ॥
ମୋର ଦୂତଙ୍କ ଅପରାଧ ।
କ୍ଷମା କରିବା ପଦ୍ମପାଦ ॥
ଶ୍ରୀହରି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ନାରାୟଣ ॥
ପଣ୍ଡିତେ ଯାର ପଦ୍ମପାଦେ ।
ସେବନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଏ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ॥୩୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏଣୁଟି ହରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ ॥୩୧
ମହତ ଲୋକମାନଙ୍କର ।
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତି ନୃପବର ॥
ଈଶ୍ୱର ଉଦ୍ଦାମ ଚରିତ ।
ଶୁଣି ଗାବନ୍ତି ଅବିରତ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦପଙ୍କଜରେ ।
ଯେ ଜନ ମଧୁପାନ କରେ ॥
ସେ ପୁଣି ମାୟାବନ୍ଧ ମୋହେ ।
ନ ପଡ଼େ ପାତକ ସମୂହେ ॥
ଅନ୍ୟ ଯେ ଲୋଭ ମୋହେ ପଡ଼ି ।
ରଜ ତମରେ ଥାଇ ଜଡ଼ି ॥
ତାହାର ପୁନଃ ପୁନଃ ହୋଇ ।
ରଜ ତାମସ ଉପୁଜଇ ॥୩୨,୩୩
ଏମନ୍ତେ ଯମ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ପରିମାଣି ॥
ଯମ କିଙ୍କର ଭୟଚିତ୍ତ ।
ବୋଲନ୍ତି ଏ କି ବିପରୀତ ॥
ଅଚ୍ୟୁତ ଆଶ୍ରେ ଯେତେ ଜନେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଭୟ କଲେ ମନେ ॥
ସେ ଦିନଠାରୁ ହେ ରାଜନ ।
ଦେଖିଲେ ଭୟେ ହୋନ୍ତି ଛନ ॥୩୪
ମଳୟ ଗିରି ତଟେ ବସି ।
ହରି ଚରିତ ପରଶଂସି ॥
କହିଲେ କୁମ୍ଭଜନ୍ମ ମୁନି[୧] ।
ଗୁପତ ଇତିହାସ ବାଣୀ ॥୩୫
ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲଇ ।
କୃଷ୍ଣମହିମା ଯମ କହି ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣି ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମ ଆଶ୍ରେ କର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଯମପୁରୁଷସଂବାଦେ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. କୁମ୍ଭଜନ୍ମ ମୁନି—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର୍ଥେ ପ୍ରଜାସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ । ଦକ୍ଷ ହରିଙ୍କି ଆରାଧଇ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଦେବ ଅସୁର ନର ନାଗ ।
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ମହାଭାଗ ॥
ମୃଗ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଯେତେ ।
କହିଲ ମୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେତେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ମନ୍ୱନ୍ତରେ[1] ।
ସଂକ୍ଷେପେ କହିଲ ମୋହରେ* ॥
ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ଭଗବାନ ।
ଯେ ଅନୁସର୍ଗର ବିଧାନ ॥
ଯେମନ୍ତ ଆତ୍ମାଶକ୍ତି ଘେନି ।
ସର୍ଜିଲେ ପ୍ରଭୁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
ସେ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ମୋର ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଳିଲା ମୁନିବର ॥୧,୨

ସୂତ ଉବାଚ

ରାଜାର ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଆନନ୍ଦେ ହରଷ ବଦନେ ॥
ଭୋ ମୁନିଗଣେ ଶୁଣ ତାହା ।
ନୃପେ କହିଲେ ଶୁକ ଯାହା ॥୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯେବେ ପ୍ରଚେତା ଭାଇ ଦଶ ।
ସମୁଦ୍ରୁ ଉଠି ଦଶଦିଶ ॥
ଗ୍ରହିଲେ ବହୁ ଦ୍ରୁମମାନ ।
ପୃଥିବୀ କଲା ଆଚ୍ଛାଦନψ ॥୪
ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତୋଳେ ।
ତପେ ଦୀପିତ କୋପାନଳେ ॥
ମୁଖରୁ ଅଗ୍ନି ବାୟୁ ଦୁଇ ।
ସର୍ଜିଲେ ବୃକ୍ଷକ୍ଷୟ ପାଇଁ ॥୫
ପବନ ଅଗ୍ନିରେ ଦହନ ।
ବୃକ୍ଷେ ହୋଇଲେ ଯହୁଁ କ୍ଷୀଣ ॥
ତା ଦେଖି ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇଲେ ଉପଗତ ॥
କ୍ରୋଧ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରିବାରେ ।
ତାଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ସୁଧାକରେ ॥୬
ଭୋ ସ୍ୱାମୀମାନେ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ।
ବୃକ୍ଷେ ହୋଇଲେ ଅତି କ୍ଷୀଣ ॥
ଦହନ ନ କରଟି ଆର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପତି ପ୍ରଜାଙ୍କର ॥୭
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପତି ହରି ।
ଅବ୍ୟୟ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ॥
ଓଷଧି ବନସ୍ପତି ଯେତେ ।
ତାର ସର୍ଜିଲା ଏ ଜଗତେ ॥
ସଂସାରେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଭୋଜ୍ୟ ଅନ୍ନ ।
ସେ ବିଭୁ କରିଛି ସର୍ଜନ ॥୮
ଚର ଅଚର ଆଦି ଯେତେ ।
ପାଦ ନିପାଦର ସହିତେ ॥
ଅହସ୍ତ ହସ୍ତଯୁକ୍ତ ଯେହୁ ।
ଦ୍ୱିପଦ ଚତୁଷ୍ପଦ କେହୁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଏ ସକଳେ ସର୍ଜିବ ।
ସଂସାରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ଜୀବ ॥
ପ୍ରଜାର ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ।
ଯେଣୁ ଅଇଲ ଏ ସଂସାରେ ॥
ଶୁଣିମା ହେଉ ସାବଧାନ ।
ଦହନ ନ କର ଏ ବନ ॥୯-୧୦
ପିତା ପିତାମହ ତୁମ୍ଭର ।
ସେବିତ ପ୍ରପିତାମହର ॥
ନ କର ସତ୍ୟ ମାର୍ଗ ଦୂର ।
କ୍ରୋଧ ଅନଳ ଦୂର କର ॥୧୧
ବାଳକ ବନ୍ଧୁ ପିତାମାତା ।
ନୟନ ବନ୍ଧୁ ଲୋମପତା ॥
ଭିକ୍ଷୁକ ବନ୍ଧୁ ଗୃହୀଜନ ।
ଅଜ୍ଞର ବନ୍ଧୁ ସୁଜ୍ଞଜନ ॥
ସ୍ତ୍ରୀର ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱାମୀ ନିଜ ।
ପ୍ରଜାର ବନ୍ଧୁ ମହାରାଜ ॥୧୨
ଜୀବର ହୃଦଗତେ ହରି ।
ଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ॥
ଯେ ସର୍ବ ସମାନ ଦେଖଇ ।
ତାହାକୁ ଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି କହି ॥
କ୍ରୋଧକୁ ଜିଣେ ଯେଉଁ ନର ।
ସେ ଜାଣ ତ୍ରିଗୁଣୁଁ ବାହାର ॥୧୩-୧୪
କଲ୍ୟାଣ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ।
ଶେଷ ଦ୍ରୁମଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ॥
ବୃକ୍ଷ-ପାଳିତ ଯେଉଁ କନ୍ୟା ।
ସେ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ମନୋରମା ॥୧୫
ଏତେକ କହି ରାଜା ସୋମ ।
ଆନନ୍ଦେ ହରଷ ବଦନ ॥
କନ୍ୟାକୁ ଆଣି ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ।
ହରଷେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲେ ॥
ସେମାନେ କନ୍ୟା ଆଗୁସାରି ।
ବିଭା ହୋଇଲେ ଧର୍ମେ କରି ॥୧୬
ତାହାଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ସେ କନ୍ୟାର ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦକ୍ଷ✣ ବେଦବର ॥
ଯାହାର ପ୍ରଜାର ସର୍ଜନେ ।
ପ୍ରଜା ପୂରିଲେ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥୧୭
ଯେମନ୍ତେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ସର୍ଜିଲେ ସର୍ବଭୂତ ସ୍ଥିତି ॥
ମାନସେ ବୀଜେ[2] ଅବା ଯାହା ।
ସର୍ଜିଲେ ଶୁଣ କହୁଁ ତାହା ॥୧୮

୧. ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ମନ୍ୱନ୍ତରେ—ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ । ୨. ମାନସେ ବୀଜେ—ମାନସ ସୃଷ୍ଟି ଓ ମୈଥୁନୀ ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ।

* ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧର ୧୦ମ, ୧୧ଶ ଓ ୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ।

ψ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଚତୁର୍ଥ ସ୍କନ୍ଧର ୩୦ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ସହ ସଂପୃକ୍ତ ।

✣ ବ୍ରହ୍ମାପୁତ୍ର ତଥା ସତୀଙ୍କ ପିତା ଦକ୍ଷଠାରୁ ଏ ଦକ୍ଷ ଭିନ୍ନ ।

ପ୍ରଥମେ ମନୁଁ କଲା ଜାତ ।
ସେ ପ୍ରଜାପତି ଲୋକନାଥ ॥
ଦେବ ଅସୁର ନର ଆଦି ।
ଆକାଶ ଜଳ ସ୍ଥଳ ସିଦ୍ଧି ॥୧୯
ପ୍ରଜା ଅବୃଦ୍ଧି ଦେଖି ଦକ୍ଷ ।
ମନରେ କଲେ ଅତି ଦୁଃଖ ॥
ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତକୁ ସେ ଯାଇ ।
ତପ ଆରମ୍ଭ କଲେ ତହିଁ ॥୨୦
ତକ୍ଷଣେ କରି ଆଚମନ ।
ଯେ ତୀର୍ଥ ଅଘମରଷଣ ॥
ଯାହାର ଜଳ ସ୍ମରଣରେ ।
ସକଳ ପାପ ଯାଇ ଦୂରେ ॥
ତହିଁ ବସିଲେ ତପ କରି ।
ତୋଷିଲେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ଏହି ସ୍ତବରେ କଲେ ସ୍ତୁତି ।
ଯେଣେ ପ୍ରସନ୍ନ ଶିରୀପତି ॥୨୧,୨୨

ପ୍ରଜାପତି ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଆଦି ଧାତା ।
ଜୀବ ମାୟାର ଯେ ନିୟନ୍ତା ॥
ଅଦୃଷ୍ଟ ଯାହାର ମହିମା ।
ଗୁଣ ବୁଦ୍ଧିରେ ନୋହେ ସୀମା ॥
ଯାହାର ଆଜ୍ଞାରେ ଜଗତ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିଭୂତ ॥୨୩
ଯାହାର ସଖା ଅଟେ ଜୀବ ।
ନ ଜାଣେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ॥
ଏ ଦେହେ ସମାନେ ବସଇ ।
ତଥାପି ଜୀବ ନ ଜାଣଇ ॥
ପ୍ରକାଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣର ।
ଯେଣ୍ହେ ବିଷୟ ଅଗୋଚର ॥
ସଂସାରେ ଅଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
ସେ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନମଇଁ ॥୨୪
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣ ମନ ।
ଯେ ଭୂତ ମାତ୍ରାଦି ପଞ୍ଚମ ॥
ଏମାନେ ନିଜ ସ୍ୱରୂପକୁ ।
ନ ଜାଣେ କେହି ଯେ କାହାକୁ ॥
ଜୀବ ଯେ ଏ ସର୍ବ ଜାଣଇ ।
ସେ ଜୀବ ଯାକୁ ନ ଜାଣଇ ॥
ସକଳ ଭୂତରେ ଯେ ଥାଇ ।
ତାହାକୁ କେହି ନ ଜାଣଇ ॥
ସର୍ବଜ୍ଞ ଅନନ୍ତ ଅଟଇ ।
ତାହାକୁ ଦଣ୍ଡବତ ମୁହିଁ ॥୨୫
ସମାଧିଯୋଗେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ।
ବିନାଶେ ଯେ ହୋଏ ପ୍ରତୀତି ॥
କେବଳ ସ୍ୱରୂପ ଜ୍ଞାନରେ ।
ଅଶେଷ ଘଟେ ଯେହୁ ପୂରେ ॥
ଯେ ହଂସ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ଘର ।
ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୨୬
ହୃଦପଦ୍ମରେ ଯାକୁ ଧରି ।
ପଣ୍ଡିତେ ଧ୍ୟାନକୁ ଆଚରି ॥
ଅଶେଷ ବିଶେଷ ମାୟାର ।
ନିଷେଧ ଅନୁଭବ ଯାର ॥
ସେ ସର୍ବରୂପ ସର୍ବନାମ ।
ସକଳ ଯାହାର ଭିଆଣ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ସର୍ବ କାରଣ ଭଗବାନ ॥୨୭,୨୮
ଭଜନ କରନ୍ତି ଯେ ଜନେ ।
ଏ ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଚନେ ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଏଥୁଁ ଅଗୋଚର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୨୯
ଯାହା ଠାବରେ ଯାହା ତହୁଁ ।
ଯେ ସର୍ବ ରୂପ ଏକ ଦେହୁ ॥
ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ କରଇ ।
ଯାହାର ତହୁଁ ଆନ ନାହିଁ ॥
ପର ଉପରେ ଯେହୁ ପର ।
ଆଦ୍ୟହୁଁ ସିଦ୍ଧ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଏମନ୍ତ ଯେହୁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ମମ ॥୩୦
ନିଜ ଶକ୍ତିମାନେ ଯାହାର ।
ବାଦୀ ବିବାଦୀମାନଙ୍କର ॥
ବିବାଦ ବିସଂବାଦେ କରି ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତ ହରି ॥
ଏମନ୍ତ ଅନନ୍ତ ଯା ଗୁଣ ।
ନମଇଁ ତାହାର ଚରଣ ॥୩୧
ସଂସାରେ ଅସ୍ତି ନାସ୍ତି ଯେତେ ।
ବସ୍ତୁର ନିଷ୍ଠା ଏହିମତେ ॥
ସାଂଖ୍ୟଯୋଗରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ।
ସେ ସମ ଅଳପ ବହୁତ ॥
ଭିନ୍ନ ବିରୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ ସେହି ।
ତା ବିନୁ ଆନ କେହି ନାହିଁ ॥୩୨
ପଦ୍ମପାଦରେ ଯେ ଭଜଇ ।
ତାହାରେ ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇଁ ॥
ଜନମେ ନାମ ରୂପ ଧରି ।
ଶରୀର ବହଇ ଯେ ହରି ॥
ସେ ମୋତେ ହୁଅନ୍ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ସର୍ବ କାରଣ ଭଗବାନ ॥୩୩
ପ୍ରାକୃତ ଜ୍ଞାନ ପଥେ କରି ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ନାନାରୂପ ଧରି ॥
ଶୋଭା ପାଉଛି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଅଖିଳ ପ୍ରାଣ ନାରାୟଣ ॥
ପୃଥିବୀ ଗୁଣକୁ ବସାଇ ।
ଅନିଳ ଯେସନ ବହଇ ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋ କରୁ ମନୋରଥ ॥୩୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦକ୍ଷ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଘମରଷଣେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ନାରାୟଣେ ॥୩୫
ଶୁଣ ହେ କୁରୁ ନୃପବର ।
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଚକ୍ରଧର ॥
ଆରୋହି ଯାନ ଖଗରାଜ ।
ଲମ୍ବ ସୁନ୍ଦର ଅଷ୍ଟଭୁଜ ॥
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଚର୍ମ ଖଡ଼ଗ ।
ଗଦା ଅସି ପାଶ ଶାରଙ୍ଗ ॥
ଧରିଣ ଛନ୍ତି ଅଷ୍ଟ କର ।
ଅଦ୍‌ଭୁତ ରୂପ ମନୋହର ॥୩୬

ପୀତବସନ ଘନଶ୍ୟାମ ।
ବଦନ ଈକ୍ଷଣ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ନିବିଡ଼ ଅଙ୍ଗେ ବନମାଳ ।
ଶୋଭିତ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭ ସାଜେ ।
କିରୀଟ କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ॥
କାଞ୍ଚି ଅଙ୍ଗଦ ରତ୍ନମୁଦି ।
ବଳୟ ନୂପୁର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ରୂପ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ମନୋହର ।
ଧରିଣ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୩୭,୩୮
ନନ୍ଦ ନାରଦ ଆଦି ଯେତେ ।
ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଣ ସମସ୍ତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଭଜନ ।
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ଯେ ଗ୍ୱରଣ ॥
ଅତି ଅଦ୍‌ଭୁତ ରୂପ ହରି ।
ଦକ୍ଷ ଦେଖିଣ ଭୟ କରି ॥
ନମିଲା ଦଣ୍ଡବତ ହୋଇ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ॥୩୯,୪୦
ହରଷେ ବିହ୍ୱଳିତ ମନ ।
ମୁଖରୁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନ ।
ନିର୍ଝରେ ହ୍ରାଦିନୀ[୧] ଯେସନ ॥୪୧
ମୋର ଭକତ ପ୍ରଜାକାମ ।
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଭଗବାନ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନ ।
ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କି ଗ୍ୱହିଁ ହରି ।
କିଛି ବୋଇଲେ ଦୟା କରି ॥୪୨

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ପ୍ରାଚେତସ ମହାଭାଗ ।
ତୁମ୍ଭରେ ମୋର ଅନୁରାଗ ॥
ଯେଣୁ ଭକତି ଦୃଢ଼ମନେ ।
ଭଜିଲ ମୋହର ଚରଣେ ॥୪୩
ଯେଣୁ ତୋ ତପ ଜନହିତ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲୁଁ ପ୍ରଜାନାଥ ॥
ଭକତମାନଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ନିରତେ ମନେ ମୁହିଁ ଚିନ୍ତି ॥୪୪
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ମନୁବର ।
ତୁମ୍ଭେ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବବର ॥
ଉଦ୍ଭବ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବିଭୂତି ମୋହର ॥୪୫
ତପସ୍ୟା ମୋହର ହୃଦୟ ।
ବେଦ ବେଦାଙ୍ଗ ମୋର ଦେହ ॥
କ୍ରିୟା ଆକୃତି ମୋର ଜାଣ ।
ଯଜ୍ଞ ମୋହର ଅଙ୍ଗମାନ ॥
ମୋହର ଆତ୍ମା ଧର୍ମ ଜାଣ ।
ଦେବତାମାନେ ମୋର ପ୍ରାଣ ॥୪୬
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ମୁହିଁ ଥାଇ ।
ସକଳ ଆଦିଭୂତ ମୁହିଁ ॥
ସଂସାରେ ସର୍ବରୂପ ହୋଇ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପେ ମୁହିଁ ଥାଇ ॥
ନାମରେ ଅବଶେଷ ହୋଇ ।
ମୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ॥୪୭
ଅନନ୍ତଗୁଣେ ମୁଁ ଅନନ୍ତ ।
ମୋର ଗୁଣରେ ହୋଇ ଜାତ ॥
ଗୁଣ ଶରୀରକୁ ଧଇଲେ ।
ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ[୨] ଦେହକୁ ପାଇଲେ ॥୪୮
ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ସୃଜନେ ସଂସାର ।
ନ ଦେଖି ସମର୍ଥ ଆତ୍ମାର ॥
ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଚିତ୍ତେ ଧରି ।
ଉଦ୍ୟମ ମୋର ବଳେ କରି ॥୪୯
ବୋଇଲୁଁ ଆମ୍ଭ ବାକ୍ୟ କର ।
ଘୋର ତପସ୍ୟାକୁ ଆଚର ॥
ସୃଷ୍ଟି କରତା ତୁମ୍ଭେ କାହିଁ ।
ତପର ବଳେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ॥୫୦
ପଞ୍ଚଜନର ଏ କୁମାରୀ ।
ଅସିକ୍ନୀ ନାମେ ଯେ ସୁନ୍ଦରୀ ॥
ଏହାକୁ ପତ୍ନୀଭାବେ ତୋର ।
ଗ୍ରହଣ କରି ସୃଷ୍ଟି କର ॥୫୧
ମୈଥୁନେ ହେବ ବଡ଼ ଶୋଭା ।
ଆନନ୍ଦେ ହୁଅ ଶୁଭେ ବିଭା ॥
ତୁମ୍ଭର ଠାରୁ ପ୍ରଜା ଯେତେ ।
ମୈଥୁନେ ହୋଇବେ ଜଗତେ ॥
ମୋର ମାୟାରେ ମୋହି ହେବେ ।
ହରଷେ ସଂସାର କରିବେ ॥୫୨,୫୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏତକ କହି ଭଗବାନ ।
ଅଖିଳ ସଂସାର କାରଣ ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ କହିଲା ପ୍ରାୟ କରି ।
ଅନ୍ତର ହୋଇଲେ ମୁରାରି ॥୫୪
ଏ ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତି କଥା ।
କଳ୍ପଭେଦର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଅମୃତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ହଂସଗୁହ୍ୟସ୍ତବୋ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ହ୍ରାଦିନୀ—ନଦୀ । ୨. ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ—ବ୍ରହ୍ମା ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚମେ ନାରଦର କୂଟ । ବଚନେ ପଡ଼ି ପୁତ୍ର ନଷ୍ଟ ॥
ହେବାର ଜାଣି ଦକ୍ଷ କ୍ରୋଧେ । ଶାପ ଯେ ବିହିଲେ ନାରଦେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାର ପ୍ରଭାବରୁ ।
ପଞ୍ଚଜନ କନ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ॥
ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ ନାମରେ ଅୟୁତ ।
ସେ ଦକ୍ଷ ଜନ୍ମାଇଲେ ସୁତ ॥୧
ପୃଥକ ଭାବ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ସକଳେ ଧର୍ମଶୀଳ ହୋଇ ॥
ପିତାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ପ୍ରଜାସର୍ଜନ କରିବାରେ ॥
ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଗମିଲେ ।
ସେଠାରେ ତୀର୍ଥେକ ଦେଖିଲେ ॥୨
ଯା ନାମ ନାରାୟଣସର ।
ସଙ୍ଗମେ ସେ ସିନ୍ଧୁସାଗର ॥
ସିଦ୍ଧ ମୁନିରେ ଯେ ସେବିତ ।
ସ୍ପର୍ଶେ ପାପ କରେ ହତ ॥୩
ସେ ସରୋବରକୁ ସେ ଯାଇ ।
ପରମହଂସ ଧର୍ମ ବହି ॥
ଯନ୍ତ୍ରିତ ସେ ପିତା ଆଜ୍ଞାରେ ।
ନାନା ଉଗ୍ରତପ ସାଧିଲେ ॥
ପ୍ରଜାର ବୃଦ୍ଧି କାମ କଲେ ।
ତପ ସାଧନେ ମନ ଦେଲେ ॥
ନାରଦ ଆସି ତତକ୍ଷଣ ।
କହିଲେ ଅମୃତ ସମାନ ॥
ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
କେମନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଜା କର ॥
ପୃଥ୍ୱୀର ପରିମାଣ କାହିଁ ।
କେବେ କି ଦେଖିଅଛ କେହି ॥
ତୁମ୍ଭେ ବାଳକବୁଦ୍ଧି କର ।
ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ବିଗ୍ରର ॥୪-୬
ଏକଗୋଟି ଯେ ରାଜ୍ୟ ଅଛି ।
ଏକ ପୁରୁଷ ତହିଁ ଅଛି ॥
ଗହ୍ୱର ଗୋଟିଏ ଅଛଇ ।
ଯହିଁରୁ କେହି ନ ଫେରଇ ॥
ବହୁରୂପର ସ୍ତିରୀ ଏକ ।
ଅଛି ପୁଂଶ୍ଚଳୀ ପତି ଏକ ॥୭
ନଦୀଏ ବହେ ବେନିଆଡ଼େ ।
ଘର ପଚିଶ ପଦାର୍ଥରେ ॥
ବିଚିତ୍ର ନାଦ ହଂସ ଆର ।
ପଦାର୍ଥେ ଅଛଇ ଅପର ॥
କ୍ଷୁର ବଜ୍ରରେ ଗଢ଼ା ହୋଇ ।
ନିରତେ ଭ୍ରମଣ କରଇ ॥୮
ତୁମ୍ଭେ ହୋ ନ ଜାଣ ଏମାନ ।
ନ ବୁଝି ପିତାର ବଚନ ॥
କିପରି ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ।
ମନ ବଳାଅ ଅବିଗ୍ରରେ ॥୯
ନାରଦ ତହୁଁ କୂଟବାଣୀ ।
ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱେ ଶୁଣି ମନେ ଗୁଣି ॥
ନିର୍ମଳ ବୁଦ୍ଧି ତାହାଙ୍କର ।
ଏମନ୍ତ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରର ॥୧୦
ଜୀବ ପୃଥିବୀ ନାମ ହୋଇ ।
ଅନାଦି ବାସନାକୁ ପାଇ ॥
ଯେଣୁ ଏ ବହଇ ଶରୀର ।
କାରଣ ଯେ ଆତ୍ମା ବନ୍ଧର ॥
ଅଦୃଶ୍ୟ ଏହାର ନିର୍ବାଣ ।
ତେଣୁ ନ ଜାଣି ପରିମାଣ ॥
ଅସତ କର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନେ ।
କି ଅର୍ଥ ଲାଭ ଏ ସାଧନେ ॥୧୧
ଏକ ପୁରୁଷ ସେ ଈଶ୍ୱର ।
ସମସ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ସେ ରାଜ୍ୟର ॥
ନିତ୍ୟ ମୁକତ ଭଗବାନ ।
ତେଣେ ତ ନାହିଁ ଆତ୍ମ ଜ୍ଞାନ ॥୧୨
ପୁରୁଷ ଯହିଁ ପ୍ରବେଶିଲେ ।
ବାହୁଡ଼ି ନ ଆସଇ ଭଲେ ॥
ପାତାଳଗତି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମମୟୀ ॥
ତହିଁରେ ଆତ୍ମ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ।
ଏ ସୃଷ୍ଟିକର୍ମେ କି କାରଣ ॥୧୩
ଏ ବୁଦ୍ଧି ନାନାମାର୍ଗେ ଯାଇ ।
ଆତ୍ମା କାରଣ ନ ଜାଣଇ ॥
ରଜ ତମରେ ବିମୋହିତ ।
ପୁଂଶ୍ଚଳୀ ପରାୟେ ଚରିତ ॥
ପୁଂଶ୍ଚଳୀ ସଙ୍ଗେ କରି ଭାବ ।
କେବଳ ଶ୍ରମ ମାତ୍ର ଲାଭ ॥୧୪
କୁତ୍ସିତଭାର୍ଯ୍ୟା-ଗୃହୀ[1] ଯେହ୍ନେ ।
ନିରତେ ବଞ୍ଚଇ କଷଣେ ॥
ଏଣୁ ଅସତ ଅବିବେକ ।
କର୍ମେ ବା କି ଲାଭ ଅଧିକ ॥୧୫
ଜନ୍ମ ମରଣ ବେନି ଦିଗେ ।
ମାୟାନଦୀ ଯେ ବହେ ବେଗେ ॥
ତହିଁ ପଡ଼ିଣ ଜୀବ ଭ୍ରମେ ।
କି କାର୍ଯ୍ୟ ଅସତଂ କରମେ ॥୧୬
ପଚିଶ ତତ୍ତ୍ୱେ ଗଢ଼ା ଦେହ ।
ଶ୍ରୀହରି ତହିଁର ଆଶ୍ରୟ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣିଣ ଭଲେ ।
କି ଲାଭ ତୁଚ୍ଛା କର୍ମ କଲେ ॥୧୭
ବିଚିତ୍ରନାଦ ହଂସ ସେହି ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେ ବୋଲାଇ ॥
ତହିଁର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣିଲୁ ।
ଅସତ କର୍ମରେ ଫୁଟିଲୁ ॥୧୮
ଯା ଚକ୍ର ତୀକ୍ଷ୍ଣ କ୍ଷୁରଧାର ।
ବଜ୍ରୁଁ କଠିନ ଯେହୁ କାଳ ॥

୧. କୁତ୍ସିତଭାର୍ଯ୍ୟା-ଗୃହୀ—ଦୁଶ୍ଚରିତ୍ରାର ସ୍ୱାମୀ ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରେ କରଇ ଭ୍ରମଣ ।
ଜଗତ କରେ କରଷଣ ॥
ତାହାର ଗତିକି ନ ବୁଝି ।
ଅସତ କର୍ମେ କିମ୍ବା ମଜ୍ଜି ॥୧୯
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ପିତା ସମ ।
ନ ବୁଝି ତାହାର ମରମ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗେ କରି କର୍ମ ।
କିମ୍ବା ହୋଇବା ତୁଚ୍ଛା ଭ୍ରମ ॥୨୦
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚାରିଲେ ।
ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱେ ଏକଚିତ୍ତ ହେଲେ ॥
ନାରଦେ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଗଲେ ଅନିବର୍ତ୍ତି ପଥେଣ[1] ॥୨୧
ଅଚ୍ୟୁତ ବ୍ରହ୍ମ ହୃଷୀକେଶ ।
ଅଖିଳ ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ ॥
ଅଭୟ ପାଦପଙ୍କଜରେ ।
ଅଖଣ୍ଡଚିତ୍ତ ହୋଇ ସ୍ଥିରେ ॥
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ମୁନିବର ।
ଗମନ କଲେ ନିଜ ପୁର ॥୨୨
ସୁତମାନଙ୍କ ନାଶ ଶୁଣି ।
ନାରଦକୃତ ବୋଲି ଜାଣି ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ଗୁଣ ସୁମରିଲେ ।
ଦକ୍ଷ ଅନେକ ଶୋକ କଲେ ॥୨୩
ଅଜଙ୍କ ବାକ୍ୟେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ।
ପୁଣି ହିଁ ଅସିକ୍ନୀର ତହିଁ ॥
ବୀର୍ଯ୍ୟ ଆଧାନ କଲେ ଦକ୍ଷ ।
ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲେ ଶବଳାଶ୍ୱ ॥
ସହସ୍ର ପରିମିତ ହୋଇ ।
ସର୍ବେ ଜନ୍ମିଲେ ଦେହ ବହି ॥୨୪
ପିତାର ଆଜ୍ଞାକୁ ଧଇଲେ ।
ପ୍ରଜା ସର୍ଜନେ ମନ ଦେଲେ ॥
ଯେ ନାରାୟଣ ସରୋବର ।
ତହିଁକି ଗଲେ ଖରତର ॥୨୫
ସେ ତୀର୍ଥ ସ୍ପରଶ ମାତ୍ରକେ ।
ଧଉତ ହୋଇଲେ ପାତକେ ॥

ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜପ କରି ।
ମହତ ତପକୁ ଆଚରି ॥୨୬
କେତେହେଁ ଦିନ ନୀରାହାରେ[2] ।
ବଞ୍ଚିଲେ ପବନ ଆହାରେ ॥
ଏମନ୍ତ କରି ଆରାଧନ ।
ସ୍ମରଣ କଲେ ନାରାୟଣ ॥୨୭
ଓଁ ନମୋ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଓଁ ନମୋ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ଅଶେଷ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ମହାହଂସ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ହୃଷୀକେଶ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ରାଜନ ।
ପ୍ରଜା ନିମିତ୍ତେ ଦେଇ ମନ ॥୨୮
ତପ ସେ କରୁଥିଲେ ତହିଁ ।
ନାରଦମୁନି ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହି ॥
କପଟ କରିଣ ବଚନ ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଋଷିଗଣ ॥୨୯
ଉଦ୍ଦେଶ ଭାଇମାନଙ୍କର ।
କିମ୍ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ହେ ନ କର ॥
ଭ୍ରାତୃବତ୍ସଳ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ଏ କର୍ମ କରୁଛ କେସନେ ॥
ଭାଇର ଦୁଃଖେ ଯେହୁ ଦୁଃଖୀ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବକାଳେ ସୁଖୀ ॥
ତାହାକୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ କହି ।
ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଯାଇ ॥୩୦,୩୧
ଏମନ୍ତ କହି ତାଙ୍କ ଆଗେ ।
ନାରଦ ଗଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ସେ ପୁଣି ଭାଇମାନଙ୍କର ।
ଉଦ୍ଦେଶେ ଗଲେ ନୃପବର ॥
ଭାଇର କ୍ଷୋଭେ ଯେତେ ଗଲେ ।
ଅଦ୍ୟାପି ନିବୃତ୍ତ ନୋହିଲେ ॥୩୨
ପଶ୍ଚିମ ରାତ୍ରି[3] ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ନିବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ଆଉ କାହିଁ ॥୩୩

ଏ କାଳେ ଉତପାତ[4] ବହୁ ।
ଦକ୍ଷ ଜାଣିଲେ ପୁଣି ତହୁଁ ॥
ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ନାଶ ଶୁଣି ।
ନାରଦକୃତ ବୋଲି ଜାଣି ॥୩୪
ପୁତ୍ରଶୋକରେ ମୋହି ହୋଇ ।
ନାରଦେ ଅତି କ୍ରୋଧ ବହି ॥
ନାରଦ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ଦେଖି ନାରଦ ଭୟ କଲେ ॥
କମ୍ପାଇ କ୍ରୋଧରେ ଅଧର ।
ନାରଦେ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥୩୫

ଦକ୍ଷ ଉବାଚ

ଅହୋ ଅସାଧୁ! ସାଧୁଙ୍କର ।
ଚିହ୍ନକୁ ବହୁ ଅଙ୍ଗେ ତୋର ॥
ଯେଣୁ ମୋ ବାଳକଙ୍କୁ ତୁହି ।
ଭିକ୍ଷୁକ ମାର୍ଗକୁ ଦେଖାଇ ॥୩୬
ତିନିଋଣରୁ* ଯେ ଅମୁକ୍ତ ।
ନୋହିଛି କର୍ମ ସମାପତ ॥
ଶ୍ରେୟ କାରଣ ତାଙ୍କ ତପ ।
କିମ୍ପା ତୁ ନଷ୍ଟ କଲୁ ପାପ[5] ॥୩୭
କେମନ୍ତେ ଭକ୍ତ ବୋଲି ତୋତେ ।
ସକଳେ ବୋଲନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ଈଶ୍ୱର ପାରିଷଦ ହେଉ ।
ମନ୍ଦକର୍ମରେ ନିତ୍ୟେ ଥାଉ ॥୩୮
ଯେ ଜନ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ହୋଏ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ କରଇ ସଦୟେ ॥
ତୁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ପାପୀ ହେଉ ।
ଏ କର୍ମ କରେ ଅବା କେହୁ ॥
ନିର୍ବୈରଠାରେ ଶତ୍ରୁପଣ ।
କିମ୍ପାଇଁ କଲୁ ଅକାରଣ ॥
ସୁହୃଦଲୋକେ କ୍ରୋଧଭର ।
ତୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ନା ଅପର ॥୩୯, ୪୦
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ସ୍ନେହପାଶ ।
ଏ ରୂପେ ନୁହଇ ବିନାଶ ॥

୧. ଅନିବର୍ତ୍ତ ପଥ—ଯେଉଁ ମାର୍ଗରେ ଗଲେ ପୁନଃ ସଂସାରକୁ ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ମୋକ୍ଷପଥ । ୨. ନୀରାହାରେ—ଜଳ ଆହାର କରି । ୩. ପଶ୍ଚିମ ରାତ୍ରି—ବିଗତ ରାତ୍ରି । ୪. ଉତପାତ (ଉତ୍ପାତ)—ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ, ଅପଶକୁନ । ୫. ପାପ—ପାପୀ ।
* ଋଷିଋଣ, ଦେବଋଣ ଓ ପିତୃଋଣ ।

କଠୋର ବୈରାଗ୍ୟ ସାଧନ ।
ଯହିଁ ସ୍ନେହପାଶ ଛେଦନ ॥
ବିଷୟକର୍ମି ଯେହ୍ନୁ ଜନ ।
ନ ଜାଣି କରେ ଅନୁମାନ ॥
ଏମନ୍ତ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧିମାନେ ।
ହିତ ଅହିତକୁ ନ ଜାଣେ ॥୪୧
ତୁ ଯେଉଁ କାରଣରୁ କରି ।
ସାଧୁଙ୍କ ଅପ୍ରାଧ ଆଚରି ॥
ସ୍ୱକର୍ମବଦ୍ଧ ଗୃହମେଧୀ ।
ପରର ହିତେ ଯାର ବୁଦ୍ଧି ॥
ତାଙ୍କୁ ଅମାର୍ଗ ଦେଖାଇଲୁ ।
ବାରେକ ଆମ୍ଭେ ତା ସହିଲୁ ॥୪୨
ମୂଢ଼ ତୁ ଆମ୍ଭ ଶାପୁଁ କରି ।
ଲୋକର ମଧ୍ୟରେ ବିହରି ॥
ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବୁ ତୁହି ।
ସ୍ଥିତି ନୋହିବ ତୋର କାହିଁ ॥୪୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଅସ୍ତୁ ବୋଲିଣ ଶାପ ଘେନି ।
ସାଧୁଜନ ନାରଦ ମୁନି ॥
ଏଣୁ କରି ସେ ସାଧୁବାଦ ।
ସକଳ ବୋଲନ୍ତି ନାରଦ ॥
ସେ ସେହି ରୂପେ ତା ଘେନିଲେ ।
ଦକ୍ଷ ଯେବଣ ଶାପ ଦେଲେ ॥୪୪
ନାରଦ ଶାପକର୍ମ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସଂସାର ହିତେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ନାରଦଶାପୋ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠରେ ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ବଂଶ । ପୃଥକ ପୃଥକ ପ୍ରକାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଏ ଅନ୍ତରେ ।
ଦକ୍ଷ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ॥
ଭାରିଯା ଅସିକ୍ନୀଙ୍କ ଠାରେ ।
ଷାଠିଏ କନ୍ୟା ଜନ୍ମାଇଲେ ॥୧
ଧର୍ମଙ୍କୁ ଦେଲେ କନ୍ୟା ଦଶ ।
କଶ୍ୟପେ ଦେଲେ ତ୍ରୟୋଦଶ ॥
ସପ୍ତବିଂଶତି ଚନ୍ଦ୍ର କରେ ।
ପ୍ରଦାନ କଲେ ଆନନ୍ଦରେ ॥
ଭୂତ ଅଙ୍ଗିରା କୃଶାଶ୍ୱଙ୍କୁ ।
ବେନି ବେନିଟି ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ॥
ଆବର ଗ୍ୱରି ଯେ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ।
ଅର୍ପିଲେ ତାର୍କ୍ଷ୍ୟ କଶ୍ୟପଙ୍କୁ ॥୨
ଏ ସର୍ବ କନ୍ୟାଙ୍କର ନାମ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଯେତେ ।
ପୁତ୍ରବତୀ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ॥
ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରମାନେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥୩
ଧର୍ମ ଯେ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ ।
କଲେ ତାହାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣ ॥
ଭାନୁ ଲମ୍ବା କକୁଭ ଜାମି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତା ବସୁ ଧର୍ମପତ୍ନୀ* ॥
ବିଶ୍ୱା ସାଧ୍ୟା ଯେ ମରୁତ୍ୱତୀ ।
ସଙ୍କଳ୍ପା ନାମେ ଯେହ୍ନୁ ସତୀ ॥
ଏବେ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାମ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥୪
ଭାନୁର ପୁତ୍ର ହେ ରାଜନ ।
ଦେବଋଷଭ ଯେ ତା ନାମ ॥
ଋଷଭ ସୁତ ଇନ୍ଦ୍ରସେନ ।
ବିଦ୍ୟୋତ ଲମ୍ବାରୁ ଜନମ ॥୫
କକୁଭ ପୁତ୍ର ଯେ ସଙ୍କଟ ।
ତାହାର ତନୟ କୀକଟ ॥
ଦୁର୍ଗାଭିମାନୀ ଦେବଗଣ ।
ତା ଠାରୁ ହୋଇଲେ ଜନମ ॥
ଜାମିର ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗ ନାମ ।
ତା ଠାରୁ ନନ୍ଦୀର ଜନମ ॥୬
ବିଶ୍ୱାର ତହୁଁ ବିଶ୍ୱେଦେବା ।
ତାଙ୍କୁ ଅପୁତ୍ରିକ ବୋଲିବା ॥
ସାଧ୍ୟାର ସୁତ ସାଧ୍ୟଗଣ ।
ତା ତହୁଁ ଅର୍ଥସିଦ୍ଧି ଜନ୍ମ ॥୭
ଜୟନ୍ତ ମରୁତ୍ୱାନ ଦୁଇ ।
ଜନ୍ମିଲେ ମରୁତ୍ୱତୀ ତହିଁ ॥
ଜୟନ୍ତ ନାମେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ।
ସେ ଅଟେ ବାସୁଦେବ ଅଂଶ ॥
ଉପେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଜଗତରେ ।
ଯାକୁ ଜାଣନ୍ତି ବିଜ୍ଞ ନରେ ॥୮
ମୁହୂର୍ତ୍ତା ଗର୍ଭେ ଦେବଗଣ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଅଖିଳକାରଣ ॥
ଯେ କାଳେ ଯେ ଫଳ ପ୍ରାଣୀରେ ।
ଦିଅନ୍ତି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ରୂପରେ ॥୯
ସଙ୍କଳ୍ପ ସଙ୍କଳ୍ପାର ସୁତ ।
ତା ଠାରୁ କାମ ହେଲା ଜାତ ॥

* ଧର୍ମଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ଏହା ନାମବାଚକ ନୁହେଁ) ।

ବସୁର ଅଷ୍ଟବସୁ ସୁତ ।
କହିବା ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥୧୦
ଧ୍ରୁବାର୍କ[୧] ଦୋଷ ଅଗ୍ନି ଦ୍ରୋଣ ।
ବିଭାବସୁ ବସୁ ଯେ ପ୍ରାଣ ॥
ଦ୍ରୋଣ ଯେ ଅଭିମତି ତହିଁ ।
ହର୍ଷ ଶୋକ ଭୟ ଜନ୍ମାଇ ॥୧୧
ପ୍ରାଣର ଉର୍ଜସ୍ୱତୀ ନାମା ।
ପତ୍ନୀ ଯେ ଅତି ମନୋରମା ॥
ତା ତହୁଁ ଏ ତିନି ଉଭବ ।
ସହ ଆୟୁ ଯେ ପୁରୋଜବ ॥
ଧରଣୀ ଜାୟା ଯେ ଧ୍ରୁବର ।
ତା ଗର୍ଭୁ ଜାତ ନାନାପୁର[୨] ॥୧୨
ଅର୍କର ରମଣୀ ବାସନା ।
ତା ପୁତ୍ର ତର୍ଷ ଆଦି ନାମା ॥
ଅଗ୍ନିର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଧାରା ହେଲେ ।
ବହୁପୁତ୍ର ସେ ପ୍ରସବିଲେ ॥୧୩
କୃତ୍ତିକା ପୁତ୍ର ସ୍କନ୍ଦ ହୋଇ ।
ଯହୁଁ ବିଶାଖ ଆଦି ହୋଇ ॥
ଶର୍ବରୀ ରମଣୀ ଦୋଷର ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ଶିଶୁମାର ॥
ଈଶ୍ୱର ଅଂଶ ସେ ଅଟଇ ।
ଜଗତ ବ୍ୟାପିତ ସେ ହୋଇ ॥୧୪
ବସୁ ବନିତା ଆଙ୍ଗିରସୀ ।
ତହୁଁ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ପ୍ରକାଶି ॥
ସକଳ କଳାମାନଙ୍କର ।
ସ୍ୱାମୀ ଅଟଇ ଜଗତର ॥
ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ବୀର୍ଯ୍ୟୁ ଜାତ ।
ଚାକ୍ଷୁଷ ମନୁ ନାମେ ସୁତ ॥
ବିଶ୍ୱେଦେବାଦି ସାଧ୍ୟ ଯେତେ ।
ମନୁର ପୁତ୍ର ଏ ଜଗତେ ॥୧୫
ବିଭାବସୁର ତିନି ସୁତ ।
ଉଷା ଗର୍ଭରୁ ହେଲେ ଜାତ ॥
ତାହାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣ ନୃପ ।
ବ୍ୟୁଷ୍ଟ ରୋଚିଷ ଯେ ଆତପ ॥
ଏ ତିନି ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟର ।
ଆତପ ନାମ ଅଟେ ଯାର ॥

ତା ଠାରୁ ଦିବସ ଜନମ ।
ଯାହାର ନାମ ପଞ୍ଚଯାମ ॥
ଯା ହେତୁ ପ୍ରାଣୀ ଜାଗରିତ ।
ସଂସାରେ ହୋନ୍ତି ଆତଯାତ ॥୧୬
ଏବେ ସେ ଭୂତଙ୍କର ବଂଶ ।
କହିବା ଶୁଣ ନରଈଶ ॥
ଯେ ପତ୍ନୀ ସରୂପା ନାମେଣ ।
ତା ଠାରୁ ଜାତ ରୁଦ୍ରଗଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ନାମ ଏକ ଏକ ।
କହିବା କର ହେ ବିବେକ ॥
ରୈବତ ଅଜ ଭବ ଭୀମ ।
ଉଗ୍ର ବୃଷାକପି ଯେ ବାମ ॥
ଅଜୈକପାଦ ଅହିର୍ବୁଧ୍ନ୍ୟ ।
ମହାନ ବହୁରୂପ ନାମ ॥
ଏ ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ରଗଣ ।
ଜନମ ହେଲେ ପୃଥ୍ୱୀରେଣ ।
ରୁଦ୍ରର ପାରିଷଦ ଯେତେ ॥
କହିବି ଏକେ ଏକେ କେତେ ॥
ପ୍ରେତ ବିନାୟକ ଯେ ଘୋର ।
ଏମନ୍ତେ ଜନ୍ମିଲେ ଅପାର ॥୧୭,୧୮
ଅଙ୍ଗିରସ ଯେ ପ୍ରଜାପତି ।
ତାହାର ପତ୍ନୀ ସ୍ୱଧା ସତୀ ॥
ପିତୃଗଣଙ୍କୁ ସେ ଜନ୍ମାଇ ।
ଆବର ଶୁଣ ଯାହା କହି ॥
ଅଥର୍ବ ଅଙ୍ଗିରସ ବେଦ ।
ସତୀର ପୁତ୍ର ଯେ ସଂବାଦ ॥୧୯
କୃଶାଶ୍ୱ ନାମେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଅର୍ଚ୍ଚି ଧୀଷଣା ତା ଯୁବତୀ ॥
ଧୂମ୍ରକେତୁ ଯେ ଅର୍ଚ୍ଚିସୁତ ।
ଧୀଷଣା ଠାରୁ ଋଷିପୁତ୍ର ॥
ବେଦଶିରା ମନୁ ବୟୁନ ।
ଦେବଳ ଏ ଋଷିନନ୍ଦନ ॥୨୦
ତାର୍କ୍ଷ୍ୟ ନାମରେ ଯେ କଶ୍ୟପ ।
ତା ପତ୍ନୀ ନାମ ଶୁଣ ନୃପ ॥
ବିନତା ପତଙ୍ଗୀ ଯାମିନୀ ।
କଦ୍ରୂ ଏ ଚାରୋଟି କାମିନୀ ॥

ବିନତା ଗରୁଡ଼ ଅରୁଣ ।
ଦୁଇ ସନ୍ତାନ କଲେ ଜନ୍ମ ॥
ଗରୁଡ଼ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ବାହନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସାରଥି ଅରୁଣ ॥
ପତଙ୍ଗୀ ପତଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ।
ଯାମିନୀ ଶଲଭ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ॥
କଦ୍ରୂର ଗର୍ଭୁ ନାଗ ଯେତେ ।
ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଲେ ସମସ୍ତେ ॥୨୧,୨୨
କୃତ୍ତିକା ଆଦି ଯେତେ ଋକ୍ଷ[୩] ।
ଚନ୍ଦ୍ରର ପତ୍ନୀ ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ନିତ୍ୟେ କେବଳ ରୋହିଣୀର ।
ପ୍ରେମରେ ବଶ ଶଶଧର ॥
ଦେଖନ୍ତେ କନ୍ୟାଙ୍କର ଦୁଃଖ ।
ଶାପ ବିହିଲେ କୋପେ ଦକ୍ଷ ॥
ସେ ଶାପୁ କ୍ଷୟ ରୋଗେ ସୋମ ।
ଦିନକୁ ଦିନ ହେଲେ କ୍ଷୀଣ ॥୨୩
ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇ ।
କଳା ଲଭିଲେ ପୁଣ ସେହି ॥
କୃଷ୍ଣ ଶୁକ୍ଳରେ ଏହି କଳା ।
କ୍ରମରେ କ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା ॥
ଏ ଅନନ୍ତରେ ମାତୃଗଣ ।
ତାହାଙ୍କ ନାମ କହୁଁ ଶୁଣ ॥୨୪
କଶ୍ୟପ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ।
କହିବା ନାମର ବିସ୍ତାର ॥
ଯାହାର ଅପତ୍ୟରୁ କରି ।
ଜଗତଯାକ ଅଛି ପୂରି ॥
କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ ତାଙ୍କ ନାମ ।
ପ୍ରାଣୀ ଲଭନ୍ତି ସୁଖଧାମ ॥
ତେଣୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ନିକଟେ ।
ତାହାଙ୍କ ନାମକୁ ପ୍ରକଟେ ॥
ଅଦିତି ଦିତି ଦନୁ ତିନି ।
କାଷ୍ଠା ଅରିଷ୍ଟା ପୁଣ ବେନି ॥
ସୁରସା ଇଳା ମୁନି ପୁଣି ।
କ୍ରୋଧବଶା ତାମ୍ରା ତରୁଣୀ ॥
ସୁରଭି ସରମା ପ୍ରକାଶ ।
ତିମି ସହିତେ ତ୍ରୟୋଦଶ ॥

୧. ଧ୍ରୁବାର୍କ—ଧ୍ରୁବ ଓ ଅର୍କ । ୨. ନାନାପୁର—ବିଭିନ୍ନ ନଗରର ଅଭିମାନୀ ଦେବତା । ୩. ଋକ୍ଷ—ନକ୍ଷତ୍ର ।

ଏହାଙ୍କର ଯେ ହେଲେ ସୁତ ।
କହିବା ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଜଳଜନ୍ତୁ ଏ ତିମିଠାରୁ ।
ଶ୍ୱାପଦେ ସରମା ଗର୍ଭରୁ ॥୨୫,୨୬
ଗୋରୁ ମହିଷ ଆଦି ଯେତେ ।
ଦ୍ୱିଖୁର ପଶୁ ଏ ସମସ୍ତେ ॥
ସୁରଭିଠାରୁ ହେଲେ ଜାତ ।
କହିବା ଶୁଣ ତାମ୍ରା ସୁତ ॥
ଶ୍ୟେନ ଗୃଧ୍ରାଦି ବିହଙ୍ଗମ ।
ମୁନିର ଅପସରୀଗଣ ॥
ଦନ୍ଦଶୂକାଦି ସର୍ପ ଯେତେ ।
କ୍ରୋଧବଶା ସୁତ ସମସ୍ତେ ॥
ଇଳାର ତହୁଁ ବୃକ୍ଷମାନ ।
ସୁରସା ସୁତ ଯାତୁଧାନ ॥୨୭,୨୮
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅରିଷ୍ଟାର ପୁତ୍ର ।
କାଷ୍ଠାର ଏକଖୁର ସୁତ ॥
ଦନୁର ଏକଷଠି ସୁତ ।
ଅଠର ପ୍ରଧାନ ଯେ ପୁତ୍ର ॥
ଶୁଣ କହିବା ହେ ରାଜନ ।
ଏହାଙ୍କ ଏକ ଏକ ନାମ ॥୨୯
ଦ୍ୱିମୂର୍ଦ୍ଧା ଅରିଷ୍ଟ ଶମ୍ବର ।
ହୟଗ୍ରୀବ ଯେ ଶଙ୍କୁଶିର ॥
ବିଭାବସୁ ଯେ ଅୟୋମୁଖ ।
ବୃଷପର୍ବା ଯେ ବିରୂପାକ୍ଷ ॥
ସ୍ୱର୍ଭାନୁ କପିଳ ଅରୁଣ ।
ପୁଲୋମା ଏକଚକ୍ର ଜାଣ ॥
ଧୂମ୍ରକେଶ ଅନୁତାପନ ।
ଦୁର୍ଜୟ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ନାମ ॥୩୦,୩୧
ସ୍ୱର୍ଭାନୁ କୁମାରୀ ସୁପ୍ରଭା ।
ନମୁଚି ତାଙ୍କୁ ହେଲେ ବିଭା ॥
ରାଜନ ଯେ ବୃଷପର୍ବାର ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ନାମେ କନ୍ୟାବର ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା ଥିଲା ।
ଯଯାତି ତାଙ୍କୁ ବିଭା ହେଲା ॥୩୨

ଦନୁର ପୁତ୍ର ବୈଶ୍ୱାନର ।
ଚ୍ଚରୋଟି କନ୍ୟା ହେଲେ ତାର ॥
ସେମାନେ ପରମ ସୁନ୍ଦରୀ ।
କହିବା ନାମ ତାହାଙ୍କରି ॥
ଉପଦାନବୀ ହୟଶିରୀ ।
କାଳକା ପୁଲୋମା ସୁନ୍ଦରୀ ॥୩୩
ଉପଦାନବୀ କନ୍ୟା ତୁଲେ ।
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଯେ ବିଭା ହେଲେ ॥
ହୟଶିରୀ ନାମେ ସୁନ୍ଦରୀ ।
କ୍ରତୁର ସେହି ହେଲା ନାରୀ ॥
ପୁଲୋମା କାଳକା ଏ ଦୁଇ ।
କଶ୍ୟପ ସଙ୍ଗେ ବିଭା ହୋଇ ॥୩୪
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ପାଇ କରି ।
କଶ୍ୟପ ବିଭା ବେନି ନାରୀ ॥
ଏ ଦୁଇ କନ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ।
ଦାନବେ କଶ୍ୟପ ବୀର୍ଯ୍ୟରୁ ॥
ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ସମ୍ଭୂତ ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ବଳବନ୍ତ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଅପ୍ରୀତି କରନ୍ତି ।
ନିତ୍ୟେ କୁକର୍ମ ଆଚରନ୍ତି ॥
ସର୍ବଦା ଯୁଦ୍ଧେ ରତ ହେଲେ ।
ଋଷିଙ୍କ ଯାଗ ବିନାଶିଲେ ॥
ପିତାର ପିତା ଯେ ତୋହର ।
ଅର୍ଜୁନ ନାମଟି ଯାହାର ॥
ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇ କଲା ନଷ୍ଟ ।
ଦାନବ ବଳବନ୍ତ ଦୁଷ୍ଟ ॥୩୫,୩୬
ଦାନବ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ନାରୀ ।
ସିଂହିକା ନାମଟି ତାହାରି ॥
ସିଂହିକା ତହୁଁ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ।
ଶତ ଏକ କଲା ଉତ୍ପତ୍ତି ॥
ରାହୁ ତା ପଥମ ନନ୍ଦନ ।
ଶତ କନିଷ୍ଠ କେତୁ ନାମ* ॥
ସେ ସର୍ବେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ ।
ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଲେ ସଂସାରେ ॥୩୭

ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ନୃପବର ।
ଅଦିତି ବଂଶର ବିସ୍ତର ॥
ଯହିଁ ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ।
ଅଂଶେ ହୋଇଲେ ଅବତାର ॥୩୮
ଅର୍ଯ୍ୟମା ବିବସ୍ୱାନ ତ୍ୱଷ୍ଟା ।
ଧାତା ବିଧାତା ଯେ ସବିତା ॥
ପୂଷା ଭଗ ଆଉ ବରୁଣ ।
ମିତ୍ର ଶକ୍ର ଯେ ଉରୁକ୍ରମ[୧] ॥୩୯
ବିବସ୍ୱାନଙ୍କ ତହୁଁ ଜାତ ।
ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ହେଲେ ସାକ୍ଷାତ ॥
ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ମନୁ ନାମେ ।
ଖ୍ୟାତ ହୋଇଲା ଧରାଧାମେ ॥
ସଂଜ୍ଞା ଯେ ଭାଗ୍ୟବତୀ ହୋଇ ।
ଯମ ଯମୁନା ପ୍ରସବଇ ॥
ସେ ସଂଜ୍ଞା ବଡ଼ବା[୨] ରୂପରେ ।
ଜନ୍ମାଇ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରେ ॥୪୦
ଛାୟାର ଶନିଶ୍ଚର ସୁତ ।
ବିବସ୍ୱାନର ବୀର୍ଯ୍ୟୁ ଜାତ ॥
ଏ ଅନନ୍ତରେ ତାର ତହିଁ ।
ସାବର୍ଣ୍ଣିମନୁ ଜାତ ହୋଇ ॥
କନ୍ୟାଏ ହୋଇଲା ଜନମ ।
ଯାହାର ପତି ସଂବରଣ ॥୪୧
ମାତୃକା ପତ୍ନୀ ଅର୍ଯ୍ୟମାର ।
ବହୁତ ସୁତ ହେଲେ ତାର ॥
ଏ ସର୍ବ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିରେ ।
କଳ୍ପନା କଲେ ବେଦବରେ ॥୪୨
ପୂଷା ସ୍ୱଭାବେ ଅନପତ୍ୟ ।
ପୁଣି ସେ ଅଟଇ ଅଦନ୍ତ ॥
ପୂର୍ବେ କାଳରେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରତି ।
କୁପିତ ହେଲେ ଉମାପତି ॥
ତା ଦେଖି ପୂଷା ନିଜ ଦନ୍ତ ।
ଦେଖାଇ ହସିଲା ବହୁତ ॥
ଏଣୁ ତା ଦନ୍ତ ଭଗ୍ନ ହୋଏ ।
ଏବେ କହିବା ଶୁଣ ରାୟେ ॥୪୩

୧. ଉରୁକ୍ରମ—ବାମନ । ୨. ବଡ଼ବା—ଘୋଟକୀ ।
* 'ଶତ କନିଷ୍ଠ କେତୁ ନାମ' ଅର୍ଥାତ୍ ଅବଶିଷ୍ଟ ଶହେ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର କେତୁ ବୋଲାଇଲେ ।

ଦୈତ୍ୟକନ୍ୟା ପତ୍ନୀ ତ୍ୱଷ୍ଟାର ।
ରଚନା ନାମ ସେ କନ୍ୟାର ॥
ଏହାଙ୍କ ସୁତ ଶୁଣ ନୃପ ।
ସନ୍ନିବେଶ ଯେ ବିଶ୍ୱରୂପ ॥୪୪
ଯାହାଙ୍କୁ ସୁରଗଣମାନେ ।
ବରିଲେ ପୁରୋହିତ ପଣେ ॥
ଶତ୍ରୁ ମଉଳା ଯେବେ ତାର ।
ସେ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ବଳୀୟାର ॥
ତଥାପି ପୁରୋହିତ ପଣେ ।
ବରଣ କଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ଯେବେ ସେ ଗୁରୁ ଆଙ୍ଗିରସ[୧] ।
ମନରେ ହୋଇ ଅସନ୍ତୋଷ ॥
ତାଙ୍କୁ* ତେଜିଲେ ମୁନିରାଣ ।
ଯେ ମୁନି ସକଳ କାରଣ ॥୪୫
ସେ କଥା ସୁଜ୍ଞଜନ ହିତେ ।
ଏ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତେ ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦକ୍ଷଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ଏ ଜଗତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଦକ୍ଷକନ୍ୟାବଂଶବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସକଳ ଦେବ ବିଗ୍ରିଲେ । ବିଶ୍ୱରୂପକୁ ଆଦରିଲେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ପୁରୋହିତ । ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ଚରିତ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

କେଉଁ ହେତୁରୁ ଆଙ୍ଗିରସ ।
ଦେବଙ୍କୁ କଲେ ଅବିଶ୍ୱାସ ॥
ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟେ ଦେବଗଣେ ।
ତାଙ୍କୁ ଲଙ୍ଘିଲେ କି କାରଣେ ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ଯେବେ କରୁଣା ମୋତେ କର ॥୧

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଶୁଣ କହିବା ଯା ପଗ୍ରର ।
ଯେହେତୁ ଛାଡ଼ିଲେ ଅମର ॥
ଏକ କାଳରେ ପୁରୁହୂତ[୨] ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ହୋଇ ବିହ୍ୱଳିତ ॥
ନିରତେ ଅସତ ମାର୍ଗରେ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ସେ ଗର୍ବରେ ॥
ପବନ ବସୁ ରୁଦ୍ରଗଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେତେ ଋଭୁ ପୁଣ ॥
ବିଶ୍ୱେଦେବା ସାଧ୍ୟ ସହିତେ ।
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ସମେତେ ॥
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ଯେ ଗ୍ରରଣ ।
ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଯେ ମୁନିଗଣ ॥
କିନ୍ନର ବିଦ୍ୟାଧରଗଣ ।
ସେବିତ ଅପସରାମାନ ॥
ପତଙ୍ଗ ଉରଗ ଯେ ଆଦି ।
ସେବନ୍ତି ଯେ ଯାହା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବନ୍ଦୀଗଣ ।
ଆସାନେ ବସି ମଘବାନ ॥
ଲଳିତେ କେହୁ ଗୀତ ଗାଇ ।
ଗ୍ରମର ଧରି କେ ବିଞ୍ଚଇ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଶ୍ୱେତଛତ୍ର ଯେ ଶୋଭା ପାଇ ॥
ଅନ୍ୟ ଯେ ପାରିଷଦଗଣ ।
ବିଞ୍ଚନ୍ତି ଘେନିଣ ବ୍ୟଜନ ॥
ଶଚୀ ସଙ୍ଗତେ ଦେବରାୟେ ।
ରତ୍ନ ଆସନରେ ବିଜୟେ ॥୨-୬
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ରାଜନ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକମନ ॥
ପରମଗୁରୁ ଦେବଙ୍କର ।
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ସେ ସଭାର ॥
ବାଚସ୍ପତି ମୁନିଙ୍କ ବର ।
ବନ୍ଦିତ ସୁରାସୁରଙ୍କର ॥
ଏମନ୍ତ ମୁନିଙ୍କି ଦେଖିଲେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଆସନୁ ନ ଉଠିଲେ ॥୭-୮
ସେଠାରୁ ଶୀଘ୍ରେ ଆଙ୍ଗିରସ ।
ମଉନେ ମନ୍ଦିରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଶ୍ରୀମଦେ ଇନ୍ଦ୍ରର ବିକ୍ରିୟା ।
ମନେ ଜାଣିଲେ ମୁନି ଏହା ॥
ତାହାଙ୍କ ବିନୁ କେ ପଣ୍ଡିତ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ରକ୍ଷଣେ ସମରଥ ॥୯
ତକ୍ଷଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ଜାଣି କରି ।
ଗୁରୁ ଅପରାଧ ବିଗ୍ରରି ॥
ଆମ୍ଭାକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ନିନ୍ଦା କଲା ।
ଅନେକ ସନ୍ତାପ ପାଇଲା ॥୧୦
ବଡ଼ ଅସାଧୁପଣ କଲି ।
ମୁଁ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧିକି ପାଇଲି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଦରେ ।
ଗୁରୁ ନିନ୍ଦିଲି ମୁଁ ସଭାରେ ॥
ମୁଁ ଦେବମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
କଲି ଅସୁରଙ୍କ ବେଭାର ॥୧୧
ଯେ ମହାରାଜ ଚିହ୍ନ ବହି ।
ମନରେ ମତ୍ତଗର୍ବ ବହି ॥

୧. ଆଙ୍ଗିରସ—ବୃହସ୍ପତି । ୨. ପୁରୁହୂତ—ଇନ୍ଦ୍ର ।
* ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବଗଣଙ୍କୁ ।

ଧର୍ମଧରତା ଯେଉଁମାନେ ।
ସାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ଯେତେ ଜନେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଉଠନ୍ତି ।
ସେମାନେ ଧର୍ମ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୧୨,୧୩
କୁପଥ ଦେଖାନ୍ତି ଯେ ଜନ ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ବହନ ॥
ତାହାଙ୍କ ବୋଲ ଯେ କରନ୍ତି ।
ପାଷାଣ ଭେଳା ଆବୋରନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଗରୁ ଯେ ପାଷାଣ ।
ତାହାର ଆଶ୍ରୟେ ମରଣ ॥୧୪
ଏବେ ଅମରଗଣଙ୍କର ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଗାଧ ବୁଦ୍ଧିର ॥
ମୁଁ ମୂଢ଼ ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣର ।
ପୟରେ ମଣ୍ଡିବି ମୋ ଶିର ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଦୁଃଖ ମୋ ହୋଇବ ଦହନ ॥୧୫
ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତା ମନେ କରି ।
ଗୁରୁ ଭୁବନେ ଆଗସରି ॥
ଗୁରୁ ତା ଆଗମନ ଦେଖି ।
ଗୃହକୁ ଗଲେ ସେ ଉପେକ୍ଷି ॥୧୬
ଗୁରୁ ଦରଶନ ନ ପାଇ ।
ଭୟ ଶୋକରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥
ଆମ୍ଭର ଅକୁଶଳ ଜାଣି ।
ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ବଜ୍ରପାଣି ॥୧୭
ଏହା ଶୁଣି ଅସୁରମାନେ ।
ଶୁକ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବଚନେ ॥
ଦେବଙ୍କ ନାଶ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁର୍ମଦ ହୁଅନ୍ତି ॥୧୮
ତାହାଙ୍କ ବାଣେ ମଘବାନ ।
ଦେବଙ୍କ ଦେହ ହେଲା କ୍ଷୀଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଛାମୁକୁ ଦେବେ ଗଲେ ।
ଏ ସର୍ବ କଥା ନିବେଦିଲେ ॥
ନତ କନ୍ଧରେ ଦେବଗଣ ।
ନମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚରଣ ॥୧୯
ଦୁଃଖିତ ଦେଖି ଦେବଗଣ ।
ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ଅଜ ଭଗବାନ ॥

ପରମ କୃପାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
କିଛି ବୋଇଲେ ସ୍ନେହ ବହି ॥୨୦

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ହେ ଦେବ ଶୁଣ କହୁଁ ଆମ୍ଭେ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ଦ କଲ ତୁମ୍ଭେ ॥
ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ଦାନ୍ତ[୧] ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ କଲ ଅବମାନ ॥୨୧
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେ ପାପ କାରଣେ ।
ଜିଣିଲେ ତେଣୁ ଶତ୍ରୁଗଣେ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ଜିଣନ୍ତି ବାଦେ ।
ଏବେ ଜିଣିଲେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୨
ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ ଲଂଘିଲ ଅଜ୍ଞାନେ ॥
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭଜି ଦୈତ୍ୟଗଣ ।
ମଣେ ଲଭିବେ ମୋ ଭୁବନ ॥୨୩
ଶୁକ୍ରଙ୍କୁ ଆରାଧି ଅସୁରେ ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲଭିଲେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ॥
ଗୋ ବିପ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ଯାହାର ।
ଠାକୁର ବିଘ୍ନ କାହିଁ ତାର ॥
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଶୁଭ କରିବେ ଚକ୍ରଧର ॥୨୪
ବିଶ୍ୱରୂପଙ୍କୁ ବେଗେ ଭଜ ।
ତୁମ୍ଭର କରିବେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ସେ ବିପ୍ର ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ।
ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖ ଯିବ ଭଲେ ॥୨୫
ଶୁକ କହିଲେ ଶୁଣ ରାୟେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ କହିଲେ ଉପାୟେ ॥
ଶୁଣି ଦେବତାଏ ହରଷ ।
ବ୍ରହ୍ମାରେ ହୋଇଲେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଋଷିଙ୍କ ଠାବକୁ ସେ ଗଲେ ।
ହରଷେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ॥
ଏ ଅନନ୍ତରେ ହୃଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ଦେବେ କହିଲେ କଥା ଏହି ॥୨୬

ଦେବା ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭେ ଅତିଥି ହେଲୁ ଯହୁଁ ।
ତୁମ୍ଭ ଆଶ୍ରମେ ଶୁଭ ହେଉ ॥

ପିତୃମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
କର ଏ ଯଥୋଚିତ ଧର୍ମ ॥୨୭
ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଧର୍ମ ।
ଯେ ପିତୃଗଣ ଶୁଶ୍ରୂଷଣ ॥
ଗୃହସ୍ଥଜନଙ୍କ ଏ ଧର୍ମ ।
ଅଧିକେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରଚାରୀ କର୍ମ ॥୨୮
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାର ମୂରତି ।
ପିତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଭ୍ରାତା ଯେ ମୂରତି ଇନ୍ଦ୍ରର ।
ମାତା ସାକ୍ଷାତେ ପୃଥିବୀର ॥୨୯
ଭଗିନୀ ଦୟାର ମୂରତି ।
ଧର୍ମର ମୂରତି ଅତିଥି ॥
ଅଗ୍ନି ମୂରତି ଅଭ୍ୟାଗତ ।
ଆମ୍ଭର ମୂର୍ତ୍ତି ସର୍ବଭୂତ ॥୩୦
ଶତ୍ରୁ ସକାଶୁଁ ପରାଭବ ।
ଯେଣେ ପିତାଙ୍କ ଆର୍ତ୍ତିଭାବ ॥
ଏହି କାରଣୁ ମୁନିବର ।
ତପସ୍ୟା ସାଧି ଦୂର କର ॥୩୧
ଗୁରୁ ଉପାଧ୍ୟାୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ଯେତେ ତୁମ୍ଭ ଗୁଣ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲୁ ପୁରୋହିତ ।
ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଜିଣିବୁ ତୁରିତ ॥୩୨
କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ ପାଇଁ ।
କନିଷ୍ଠ ପୂଜା ନିନ୍ଦ୍ୟ ନୋହି ॥
ବୟସେ ହେଲେହେଁ କନିଷ୍ଠ ।
ଜ୍ଞାନରେ ଅଟ ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ॥୩୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ତାହାଙ୍କୁ ପୁରୋହିତ ପଣେ ।
ବରଣ କଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ମୁନି ବିଶ୍ୱରୂପ ହସିଲେ ।
ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବୋଇଲେ ॥୩୪

ବିଶ୍ୱରୂପ ଉବାଚ

ଭୋ ଦେବଗଣେ କହୁଁ ଶୁଣ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଦୋଷ ପୁଣ ॥
ନିନ୍ଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ ପୌରୋହିତ୍ୟେ ।
କିମ୍ବା ଆରାଧ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ॥୩୫

୧. ଦାନ୍ତ—ସଂଯମୀ ।

ହେ ଅଧିଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ।
ଅର୍ଥେ ମୋ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଧାନ୍ୟାଦି ଗ୍ରହଣ ।
କରି ବଞ୍ଚଇ ମୁହିଁ ଦିନ ॥
କିମ୍ପାଇଁ ତୁଚ୍ଛବୁଦ୍ଧି କରି ।
ପୁରୋହିତପଣ ଆଚରି ॥୩୬
ଅଜ୍ଞାନୀଲୋକ ଏହି କର୍ମ ।
ପାଇ ହୁଅନ୍ତି ମହାପ୍ରେମ ॥
ତଥାପି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାର୍ଥିତ ।
ଆମ୍ଭର କରିବା ଉଚିତ ॥
ତୁମ୍ଭର ଯେତେ କଥାମାନ ।
ସାଧିବୁ ଶୁଣ ଦେବଗଣ ॥୩୭

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଏ ଅନନ୍ତରେ ବିଶ୍ୱରୂପ ।
ବରଣ ହୋଇ ଶୁଣ ନୃପ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଲିଣ ସୁମରି ।
ପରମ ସମାଧିରେ କରି ॥
ଶୁକ୍ରର ବିଦ୍ୟାବଳୁ କରି ।
ଅସୁରଙ୍କର ଯେଉଁ ଶିରୀ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ କରିଥିଲେ ନାଶ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଇତିହାସ ॥୩୮
ବୈଷ୍ଣବୀ ବିଦ୍ୟା ବୋଲି ଯାହା ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଣି ଦେଲେ ତାହା ॥୩୯
ସେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବରୁ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ଜିଣିଲା ଯେ ଦାନବବୃନ୍ଦ ॥
ମହତ ବିଶ୍ୱରୂପ ଧୀର ।
ଦେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାସାର ॥୪୦
ଇନ୍ଦ୍ରର ଗୁରୁଦ୍ରୋହ ଦୋଷ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ ବିଶ୍ୱରୂପୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମେ ବିଶ୍ୱରୂପ ପୁଣ । ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ବର୍ମ ନାରାୟଣ ॥
ଦିଅନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ସେହି ବଳେ । ଦଇତ ଜିଣିଲା ସେ ହେଳେ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ଯେ ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ବିଧାନେ ॥
ଯେଣେ ରକ୍ଷିତ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ରାଜଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ରିପୁବଳେ ।
ଲୀଳାମାତ୍ରକେ ଜିଣି ହେଳେ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଅଶେଷ ସମ୍ପଦେ ।
ଭୁଞ୍ଜୁ ଅଛନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧
ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ମୋତେ ଯେବେ ଦୟା ।
ବିସ୍ତାରି କହ ମୋତେ ଏହା ॥
କେମନ୍ତ ବର୍ମ ନାରାୟଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ରକ୍ଷାର କାରଣ ॥
ଯେ ବର୍ମବଳେ ଶତ୍ରୁ ଜିଣି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ନିର୍ଭୟ ବଜ୍ରପାଣି ॥୨

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଇନ୍ଦ୍ର ନିମନ୍ତେ ହୋଇ ବୃତ[1] ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ପୁରୋହିତ ॥
ଯେ ବର୍ମ ନାମ ନାରାୟଣ ।
କହିଲେ ଏକମନେ ଶୁଣ ॥୩

ବିଶ୍ୱରୂପ ଉବାଚ

କର ଚରଣ ଜଳେ ଧୋଇ ।
ଗଣ୍ଡୂଷ ଉଦଙ୍ମୁଖ ହୋଇ[2] ॥
ମନ୍ତ୍ରରେ କରି ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ ।
ମଉନ ଶୁଚି ହୋଇ ତୋଷ ॥୪
ଯେବଣ ବର୍ମେ ନାରାୟଣ ।
ତୋଷ ହୋଇବେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ନିକଟ ଭୟ ଯେତେବେଳେ ।
ଜାନୁ ଚରଣ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ॥୫
ଉଦର ହୃଦୟ ମୁଖରେ ।
ଓଁକାର ଆଦି ଦେଇ ଶିରେ ॥
'ଓଁକାର ଆଦି ନାରାୟଣ[3] ।
ଉଚ୍ଚାର କରିବ ତକ୍ଷଣ ॥୬
କରେ କରିବ କରନ୍ୟାସ ।
ଯେ ବିଦ୍ୟା ଅକ୍ଷର ଦ୍ୱାଦଶ[4] ॥
ପ୍ରଣବ ଆଦି କରି ଯେତେ ।
କରିବ 'ୟ' କାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପର୍ବରେ ।
ଯଥାକ୍ରମେ ଦେଇ ଅକ୍ଷରେ ॥୭
ହୃଦରେ ଦେଇଣ ଓଁକାର ।
ମସ୍ତକେ ଦେବ ସେ 'ବି' କାର ॥
'ଷ' କାର ଭ୍ରୁଯୁଗେ ଦେଇ ।
'ଣ' କାର ଶିଖାରେ ବସାଇ ॥୮
'ବେ' କାର ନୟନ ମଧ୍ୟରେ ।
'ନ' କାର ସକଳ ସନ୍ଧିରେ ॥
'ମ' କାର କରିଣ ସ୍ମରଣ ।
ମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପେ ହୋଇ ଜନ୍ମ ॥
ବିଷ୍ଣବେ ନମଃ ଉଚ୍ଚାରିବ ।
ଓଁ କାର ତହିଁ ଆଦ୍ୟେ ଦେବ ॥୯,୧୦
ପରମ ଆତ୍ମା ଏହି ମନ୍ତ୍ରେ ।
ଧ୍ୟାନ କରିବ ଅବିରତେ ॥

୧. ବୃତ—ଯାହାକୁ ବରଣ କରାଯାଇଛି । ୨. ଗଣ୍ଡୂଷ.....ହୋଇ—ଉତ୍ତରାଭିମୁଖୀ ହୋଇ ଉପବେଶନପୂର୍ବକ ପୋଷେ ଜଳରେ ଆଚମନ କରି । ୩. 'ଓଁକାର.....ନାରାୟଣ—ଓଁ ନମୋ ନାରାୟଣାୟ । ୪. ଯେ ବିଦ୍ୟା.....ଦ୍ୱାଦଶ—ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ।

ଷଟଶକତି[1] ଯୁତ ରୂପ ।
ଅନାଦି ଦିବ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ॥୧୧
ଯେ ହରି ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠରେ ।
ପାଦପଦ୍ମ ଦେଇଛି ଶିରେ ॥
ଯେ ଅଷ୍ଟବାହୁରେଣ କରି ।
ଚର୍ମ ଅସି ଗଦାକୁ ଧରି ॥
ଶଙ୍ଖ ପାଶ ଇଷୁ[2] ଶ୍ୱପରେ ।
ରଖନ୍ତୁ ମୋତେ ଚକ୍ରଧରେ ॥୧୨
ଯେ ଜଳେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପ ହୋଇ ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ରକ୍ଷା କରୁ ଦେହି ॥
ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କ ସକାଶରୁ ।
ରଖିବେ ବରୁଣ ପାଶରୁ ॥
ମାୟାବାମନ ରୂପ ସଳେ ।
ସେ ରକ୍ଷା କରୁ ଅବହେଳେ ॥
ତ୍ରିବିକ୍ରମ ରଖୁ ଭୂମିରେ ।
ବିଶ୍ୱରୂପ ଯେ ଆକାଶରେ ॥୧୩
ବନ ସଂଗ୍ରାମ ସଙ୍କଟରୁ ।
ଦୁର୍ଗମୁଁ ସେ ମୋତେ ଉଦ୍ଧରୁ ॥
ଅସୁରଯୂଥର ଅଇରି ।
ନୃସିଂହ ମୋତେ ସେ ଉଦ୍ଧରି ॥

ଯାହାର ଅଟ୍ଟହାସ ଶୁଣି ।
କମ୍ପନ୍ତି ଏ ଦିଗ ଧରଣୀ ॥
ଦୈତ୍ୟ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଗର୍ଭମାନେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ଯେ ହାସ ନିଃସ୍ୱନେ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଯୁଦ୍ଧ ଆଦି ସଳେ ।
ମୋତେ ରଖନ୍ତୁ ଅବହେଳେ ॥୧୪
ପଥେ ରଖନ୍ତୁ ଯଜ୍ଞକଳ୍ପ ।
ଅଖିଳାଧାର ବିଶ୍ୱରୂପ ॥
ସ୍ୱଦନ୍ତେ ଅବନୀ ଯେ ଧରି ।
ମୋତେ ସେ ବରାହ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଅଦ୍ରିକୂଟରେ ପର୍ଶୁରାମ ।
ପ୍ରବାସେ ରାମ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ॥
ଭରତ ଅଗ୍ରଜଟି ଯେହୁ ।
ସେ ମୋ ରକ୍ଷକ ସଦା ହେଉ ॥୧୫
ଅଖିଳ ନାନା ପ୍ରମାଦରୁ ।
ସେ ନାରାୟଣ ରକ୍ଷା କରୁ ॥
ଆବର ନରରୂପୀ ହରି ।
ରଖନ୍ତୁ ଗର୍ବରୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟରୁ ଯୋଗନାଥେ ।
ରଖନ୍ତୁ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ମୋତେ ॥

କପିଳ ତ୍ରିଗୁଣ-ଈଶ୍ୱର ।
କର୍ମବନ୍ଧରୁ ରକ୍ଷା କର ॥୧୬
ଅନଙ୍ଗପୀଡ଼ାରୁ ଜଗତେ ।
ସନତ୍କୁମାର ରଖୁ ମୋତେ ॥
ପଥେ ଦେବହେଳନାଦିରୁ ।
ହୟଗ୍ରୀବ ମୂର୍ତ୍ତି ଉଦ୍ଧରୁ ॥
ଦେବତା ଆରାଧନ ବିଘ୍ନ* ।
ନାରଦ ରଖନ୍ତୁ ମୋ ତନୁ ॥
କମଠରୂପୀ ଚକ୍ରଧର ।
ଅଶେଷ ପାପୁଁ ତ୍ରାହି କର ॥୧୭
ଅପଥ୍ୟ ଭୋଜନରୁ ମୋର ।
ଯେ ବ୍ୟାଧି ଜନ୍ମେ ଅତି ଘୋର ॥
ତାହା ନାଶିବେ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ।
ଯେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଭୟଟି ମୋହରି ॥
ତହୁଁ ରଖିବେ ନାଭିସୁତ ।
ଋଷଭ ନାମେ ଯେ ବିଦିତ ॥
ଦୁର୍ବାଦ ଜନସମୂହରୁ ।
ଯଜ୍ଞମୂରତି ରକ୍ଷା କରୁ ॥
ବଳବନ୍ତଙ୍କ ତହୁଁ ମୋତେ ।
ରଖନ୍ତୁ ବଳଦେବ ନିତ୍ୟେ ॥

୧. ଷଟଶକତି—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଧର୍ମ, ଯଶ, ଶ୍ରୀ (ଲକ୍ଷ୍ମୀ), ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ । ୨. ଇଷୁ—ଶର ।

* 'ଦେବତା ଆରାଧନ ବିଘ୍ନ' ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନାଦିରେ ହେଉଥିବା ସେବାପରାଧ । ପଦ୍ମପୁରାଣରେ ୩୨ ପ୍ରକାର ସେବାପରାଧ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା—

(୧) ଯାନ-ବାହନ ଆଦିରେ ଚଢ଼ି ଅଥବା ପାଦୁକା ପିନ୍ଧି ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବା, (୨) ରଥଯାତ୍ରା, ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍ସବ ପାଳନ ନ କରିବା ଅଥବା ସେ ସମୟରେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ନ କରିବା, (୩) ଦର୍ଶନ କରିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୀବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ନ କରିବା, (୪) ଅଶୌଚ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେବ ଦର୍ଶନ କରିବା, (୫) ଗୋଟିଏ ହାତରେ ପ୍ରଣାମ କରିବା, (୬) ପ୍ରତିଥର ପରିକ୍ରମା ପରେ କିଛି କ୍ଷଣ ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ନ ରହି ଅବିରତ ପରିକ୍ରମା କରିବା ଅଥବା ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ଚକାଭଉଁରି ଭଳି ପରିକ୍ରମା କରିବା, (୭) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ବସିବା, (୮) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁକୁ ବାହୁଯୁଗରେ ଛନ୍ଦି ବସିବା, (୯) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଶୋଇବା, (୧୦) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଖାଇବା, (୧୧) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମିଛ କହିବା, (୧୨) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା, (୧୩) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବାର୍ତ୍ତାଳାପ କରିବା, (୧୪) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଚିତ୍କାର କରିବା, (୧୫) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କଳହ କରିବା, (୧୬) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କାହାରିକୁ କଷ୍ଟ ଦେବା, (୧୭) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କାହା ପ୍ରତି ଅନୁଗ୍ରହ କରିବା, (୧୮) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କାହାକୁ ନିଷ୍ଠୁରବାକ୍ୟ କହିବା, (୧୯) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନିଜ ଦେହକୁ କମ୍ବଳ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଆବୃତ କରି ରଖିବା, (୨୦) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କରିବା, (୨୧) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ୟକୁ ସ୍ତୁତି କରିବା, (୨୨) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା, (୨୩) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଧୋବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା, (୨୪) ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ଉପଗ୍ରର ଦ୍ୱାରା ବା କାମଚଳା ଭାବରେ ଠାକୁରଙ୍କ ପୂଜା କରିବା, (୨୫) ଠାକୁରଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ନ କରି କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ-ପେୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା, (୨୬) ଋତୁ ଅନୁସାରେ ହେଉଥିବା ଫଳ ଠାକୁରଙ୍କୁ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ନିବେଦିତ ନ କରିବା, (୨୭) କୌଣସି ପନିପରିବା ବା ଫଳର କିଛି ଅଂଶ କାଟି ରଖି ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶକୁ ଠାକୁରଙ୍କ ରୋଷେଇ ପାଇଁ ଦେବା, (୨୮) ଠାକୁରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ପଛ କରି ବସିବା, (୨୯) ଠାକୁରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା, (୩୦) ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଓ ସ୍ତୁତି ନ କରିବା ତଥା ତାଙ୍କୁ କୁଶଳବାର୍ତ୍ତା ନ ପଚାରିବା, (୩୧) ନିଜ ମୁଖରେ ନିଜର ପ୍ରଶଂସା କରିବା ଏବଂ (୩୨) କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବା ।

(ପାତାଳଖଣ୍ଡ, ଶ୍ଳୋକ ୩୬—୪୪)

ଯେ କ୍ରୋଧବଶ[୧] ବଳୀୟାର ।
ତହୁଁ ରଖିବେ ଅହୀଶ୍ୱର[୨] ॥୧୮
ମୋହର ମନ ବୁଦ୍ଧି ବେନି ।
ରଖନ୍ତୁ ବ୍ୟାସ ମହାମୁନି ॥
ପାଷଣ୍ଡ ନିକର ପ୍ରମାଦ ।
ତହୁଁ ରଖିବେ ଦେବ ବୁଦ୍ଧ ॥
ଧର୍ମପାଳନେ ଅବତାର ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ କଲ୍‌କି ରୂପଧର ॥
କଳିକାଳ ପାପରୁ ମୋତେ ।
ସେ ପ୍ରଭୁ ରଖିବେ ଯୁଗତେ ॥୧୯
କେଶବ ଗଦା ଧରି କରେ ।
ମୋତେ ରଖନ୍ତୁ ପ୍ରଭାତରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବେଣୁ ଧରି କରେ ।
ରଖନ୍ତୁ ଦିବସ ଆଦ୍ୟରେ ॥
ପୂର୍ବାହ୍ନେ ଶକ୍ତି ଧରି ହସ୍ତେ ।
ରଖନ୍ତୁ ନାରାୟଣ ମୋତେ ॥
ରଖନ୍ତୁ ବିଷ୍ଣୁ ଚକ୍ରଧର ।
ଦିବସ ମଧ୍ୟମଭାଗର ॥୨୦
ଅପରାହ୍ନରେ ମଧୁହାରୀ ।
ରଖନ୍ତୁ କରେ ଧନୁ ଧରି ॥
ରଖନ୍ତୁ ସାୟଂକାଳେ ମୋତେ ।
ତ୍ରିଧାମା-ମାଧବ[୩] ତୁରିତେ ॥
ପ୍ରଦୋଷେ ରଖୁ ହୃଷୀକେଶ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଈଶ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧରଜନୀ ବା ନିଶୀଥେ ।
ରଖନ୍ତୁ ପଦ୍ମନାଭ ମୋତେ ॥୨୧
ଶ୍ରୀବତ୍ସଧାମ ପରରାତ୍ରେ ।
ଖଡ୍‌ଗଆୟୁଧ ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ଅନୁସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦାମୋଦର ।
ରାତ୍ରି ପ୍ରଭାତେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ॥
କାଳମୂରତି ଭଗବାନ ।
ରଖନ୍ତୁ ମୋହର ଜୀବନ ॥୨୨
ଯେ ଚକ୍ର ତେଜ ଏ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରଳୟାନଳ ତୁଲ୍ୟ କରେ ॥
କୃଷ୍ଣରେ ପ୍ରଯୋଜିତ ହୋଇ ।
ନିର୍ଭୟେ ଜଗତେ ଭ୍ରମଇ ॥

ତା ପାଦପଦ୍ମେ ମୋର ଶିର ।
ନିତ୍ୟେ କରଇ ନମସ୍କାର ॥
ସେ ଚକ୍ର ମୋର ଅରି-ସୈନ୍ୟ ।
ଦହନ କରିବ ବହନ ॥
ପବନ ସହ ହୁତାଶନ ।
ଦହଇ ଯେହ୍ନେ ଶୁଷ୍କତୃଣ ॥୨୩
ଗଦା ଅଶନି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ମୋର ବିପକ୍ଷ ଦେହେ ଯାଇ ॥
ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କର ହିଆ ।
ତୁମ୍ଭେ ଅଖିଳନାଥ ପ୍ରିୟା ॥
ମୁହିଁ ଅଟଇ ତାର ଦାସ ।
ମୋ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ କର ନାଶ ॥
କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ବିନାୟକ ଯକ୍ଷ ।
ଗୁହ୍ୟକ ଭୂତଗଣ ରକ୍ଷ ॥
ପିଶାଚ ପ୍ରେତ ମାତୃଗଣ ।
ଶୀଘ୍ରେ କର ତୁ ପ୍ରମଥନ ॥୨୪
ହେ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ଶଙ୍ଖସାର ।
କୃଷ୍ଣେ ପୂରିତ ହୋଇ ମୋର ॥
ଶତ୍ରୁର ହୃଦୟ କମ୍ପାଅ ।
ନିଃସ୍ୱନେ ମହାଭୟ ଦିଅ ॥୨୫
ତୁ ହେ ଖଡ଼ଗ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଧାର ।
ଅଶେଷ ରିପୁ ନାଶ କର ॥
କୃଷ୍ଣରେ ହୋଇ ପ୍ରଯୋଜିତ ।
ସକଳ ରିପୁ କର ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ହେ ଶତଚନ୍ଦ୍ର ଚର୍ମ ଶୁଣ ।
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ରିପୁଗଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ଲୋଚନ ଆଚ୍ଛାଦ ।
ଯେଣେ ହୋଇବ ଦୃଷ୍ଟି ଭେଦ ॥୨୬
ଯହୁଁ ମୋ ଭୟ ଜାତ ହୋଇ ।
ଗ୍ରହ ମନୁଷ୍ୟ କେତୁ ଯେହି ॥
ଯେ ସରୀସୃପ ଭୂତ ଆଦି ।
ହିଂସକ ପାପ ମନ୍ଦବାଦୀ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରୂପ ଅସ୍ତ୍ର ନାମ ।
ଯେଣୁ ମୁଁ କଲି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥
ତାର ପ୍ରସାଦୁ ଯାଉ କ୍ଷୟ ।
ଏ ଯେତେ ସର୍ବ ଦୁଷ୍ଟଭୟ ॥

ଯେ ମୋର ଶ୍ରେୟ ଆଚରଣେ ।
ହିଂସା କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟଗଣେ ॥୨୭,୨୮
ଗରୁଡ଼ ଭଗବାନ ମୋତେ ।
ରକ୍ଷା କରିବେ ଅବିରତେ ॥
ରଖିବେ ବିଶ୍ୱକ୍‌ସେନ ହରି ।
ଅଶେଷ କଷ୍ଟୁ ମୋତେ ତାରି ॥୨୯
ରୂପ ଆୟୁଧ କୃଷ୍ଣନାମ ।
ଆପଦ କରିବେ ମୋଚନ ॥
ପ୍ରଭୁ ନିକଟେ ଯେତେ ଗଣ ।
ଅପରେ ବାହନ ଭୂଷଣ ॥
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମୋର ମନ ।
ସର୍ବେ ରଖନ୍ତୁ ମୋର ପ୍ରାଣ ॥୩୦
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ସତ ଅସତର କାରଣ ॥
ଏହି ସତ୍ୟରୁ ମୋର ସର୍ବ ।
ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ ଉପଦ୍ରବ ॥୩୧
ଆତ୍ମା ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବାହାର ॥
ଭୂଷଣ ଆୟୁଧ ସ୍ୱନାମ ।
ଧରନ୍ତି ସ୍ୱମାୟାରେ ଭିନ୍ନ ॥
ଏମନ୍ତ ପରମ ଈଶ୍ୱର ।
ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ମୋ ଶରୀର ॥୩୨
ସର୍ବଜ୍ଞ ଭଗବାନ ହରି ।
ସର୍ବସ୍ୱରୂପ ରୂପ ଧରି ॥
ସଦା ସର୍ବତ୍ର ସର୍ବଠାରୁ ।
ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣେ ରକ୍ଷା କରୁ ॥୩୩
ଦିଗ୍ ବିଦିଗ ଅଧ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ।
ରଖନ୍ତୁ ନରସିଂହ ଦେବ ॥
ଆତ୍ମ ସ୍ୱନରେ ଲୋକ ତ୍ରାସେ ।
ସ୍ୱତେଜେ ସର୍ବତେଜ ନାଶେ ॥୩୪
ଭୋ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
କହିଲି ବର୍ମ ନାରାୟଣ ॥
ଅସୁର ଯୂଥପତିମାନ ।
ଜିଣିବୁ କରିଲେ ଧାରଣ ॥୩୫
ଏ ବିଦ୍ୟା ଯାର ତହିଁ ଥାଇ ।
ସେ ଯାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖଇ ॥
ପାଦେ ବା ସ୍ପର୍ଶ କରଇ ।
ତା ଗାତ୍ରେ ଭୟ ନ ରହଇ ॥୩୬

୧. କ୍ରୋଧବଶ—ସର୍ପବିଶେଷ । ୨. ଅହୀଶ୍ୱର—ସର୍ପରାଜ ଶେଷନାଗ । ୩. ତ୍ରିଧାମା-ମାଧବ—ବ୍ରହ୍ମାଦି ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ ମାଧବ ।

ଏ ବିଦ୍ୟା ଯେହୁ ଧରିଥାଇ ।
ଭୀତି ତାହାର କାହିଁ ନାହିଁ ॥
ରାଜା ତସ୍କର ଗ୍ରହ ଆଦି ।
ଯେ ଦୁଷ୍ଟଗଣ ନାନାବ୍ୟାଧି ॥୩୭
ଏ ବିଦ୍ୟା ପୂର୍ବେ ଦ୍ୱିଜ ଏକ ।
ଧରିଣ ଥିଲା କଉଶିକ ॥
ମରୁଧନ୍ୱନ ଦେଶେ[1] ସେହି ।
ଯୋଗଧାରଣେ ନିଜ ଦେହୀ ॥
ତେଜିଲା ତହିଁ ଦ୍ୱିଜବର ।
ଶୁଣ କହିବା ସୁନାସୀର ॥୩୮
ଗନ୍ଧର୍ବପତି ଏକଦିନେ ।
ତାହାର ଉପରେ ବିମାନେ ॥
ଯାଉଣ ଥିଲା ଚିତ୍ରରଥ ।
ଅମରକନ୍ୟାରେ ବେଷ୍ଟିତ ॥୩୯
ଯହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମରିଥିଲା ।
ତାହାର ଉର୍ଦ୍ଧେ ଯହୁଁ ଗଲା ॥
ଗଗନୁ ପଡ଼ିଲା ତକ୍ଷଣେ ।
ବିମାନ ଗଲା ତାର କେଣେ ॥
ପଡ଼ିଲା ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ।
ସଭୟେ ଚକିତେ ଗ୍ରହିଁଇ ॥
ବାଳଖିଲ୍ୟଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ବିପ୍ର ଅସ୍ଥି ଆଣି ॥
ଶୀଘ୍ରେ ସେ କରିଣ ପ୍ରାସନ[2] ।
ସରସ୍ୱତୀରେ କଲା ସ୍ନାନ ॥
ପୁଣି ବିମାନ ଆରୋହିଲା ।
ସୁଖେ ସେ ନିଜପୁରେ ଗଲା ॥୪୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯେ ଏହା ସମୟରେ ଶୁଣି ।
ଆଦର କରି ଧରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ସର୍ବ ଭୟରୁ ବାହାର ।
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ନମସ୍କାର ॥୪୧
ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱରୂପର ତହିଁ ।
ଏ ମହାବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ପାଇ ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ଅସୁର ଜିଣିଲେ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭୋଗକଲେ ॥୪୨
ଦ୍ୱିଜ ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲଇ ।
ନାମରେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ନାରାୟଣବର୍ମୋପଦେଶୋ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନବମେ ଇନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱରୂପ । ମୁଣ୍ଡ କାଟନ୍ତେ କରି କୋପ ॥
ତା ପିତା ଜନ୍ମାଇଲା ପୁତ୍ର । ଯାହାର ନାମ ହେଲା ବୃତ୍ର ॥

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ବିଶ୍ୱରୂପର ତିନି ଶିର ॥
ଏକ ମୁଖରେ ସୋମପାନ ।
କରଇ ସେହୁ ପ୍ରତିଦିନ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟେ ସୁରାପାନ କରେ ।
ଅନ୍ନ ଭକ୍ଷଇ ତୃତୀୟରେ ॥୧
ସେ ବିଶ୍ୱରୂପ ବିନୟରେ ।
ଦେବଗଣଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ଡାକି ଦିଅଇ ହବିର୍ଭାଗ ।
ଯେଣୁ ସେମାନେ ପିତୃବର୍ଗ ॥
ଦେବମାନଙ୍କ ତହୁଁ ଆଣି ।
ଯଜ୍ଞର ଭାଗ ନୃପମଣି ॥
ଦେଲା ଅସୁରମାନଙ୍କରେ ।
ଯଜ୍ଞଭାଗକୁ ପରୋକ୍ଷରେ ॥
ଯଦ୍ୟପି ଦେବେ ପିତା ତାର ।
ତାହାଙ୍କୁ କରି ଅନାଦର ॥
ମାତୃପକ୍ଷରେ ସ୍ନେହ କରି ।
ଏମନ୍ତ କର୍ମ ସେ ଆଚରି ॥୨,୩
ଏମନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ହେଳନ ।
ଦେଖି ତାହାର ମଘବାନ ॥
ସଭୟେ ହୋଇ ଖରତର ।
ରୋଷେ ଛେଦିଲେ ତାର ଶିର ॥୪
ଯେ ମୁଣ୍ଡେ କରେ ସୋମପାନ ।
ତାହାକୁ କରନ୍ତେ ଛେଦନ ॥
ଜନ୍ମିଲା ହୋଇ ପକ୍ଷୀ ଏକ ।
ନାମ ତା ହୋଇଲା ଗ୍ୱତକ ॥
ସୁରାପାୟୀ ଯେଉଁ ମସ୍ତକ ।
ଛେଦନ୍ତେ ସେ ହେଲା ଚଟକ[3] ॥
ଅନ୍ନଭୋଜୀ ମସ୍ତକ ତାର ।
ହୋଇଲା ତିତିରି ଆକାର ॥୫
ଏମନ୍ତେ ସେ ବିଶ୍ୱରୂପର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଛେଦିଲେ ଯହୁଁ ଶିର ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ପ୍ରସାରିଣ ।
ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା କଲେ ଗ୍ରହଣ ॥
ଆତ୍ମାର ବିଶୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ।
ବିଭାଗ କରି ଏହିମତେ ॥
ସ୍ତିରୀ ଭୂ ଜଳ ଦ୍ରୁମଠାରେ ।
ଅର୍ପିଲେ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥୬
ଭୂମି ଘେନିଲେ ଭାଗ ଗ୍ୱରି[4] ।
ଖାତ ପୂରଣ ବର ବରି ॥

---

୧. ମରୁଧନ୍ୱନ ଦେଶେ—ମରୁଭୂମିରେ । ୨. ପ୍ରାସନ—ନିକ୍ଷେପ ବା ବିସର୍ଜନ । ୩. ଚଟକ—ଘର ଚଟିଆ । ୪. ଭାଗ ଗ୍ୱରି—ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ।

ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ତେଣୁ ଉଷରେ ।
ଅଦ୍ୟାପି ଦିଶଇ ଭୂମିରେ ॥୭
ଦ୍ରୁମେ ଯେ ଗ୍ରିଭାଗ[୧] ନେଲେ ।
ଛେଦନେ ବଢ଼ିବାର ବରେ ॥
ନିର୍ଯାସ[୨] ରୂପେ ଏହାଙ୍କର ।
ପାପ ଦିଶଇ ନୃପବର ॥୮
କାମବଶରେ ସ୍ତିରୀଜନ ।
ସମ୍ଭୋଗୀ ହେବେ ପ୍ରତିଦିନ ॥
ଏରୂପେ ବରକୁ ପାଇଣ ।
ଗ୍ରିଭାଗ କଲେ ଗ୍ରହଣ ॥
ରଜ ରୂପରେ ପ୍ରତି ମାସ ।
ଏବେହେଁ ପାପ ହୋଏ ଦୃଶ୍ୟ ॥୯
ମିଶି ବଢ଼ିବା[୩] ବରେ ଜଳ ।
ଘେନିଲା ଗ୍ରିଭାଗ ମଳ ॥
ସେ ପାପ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଫେନରେ ।
ଅଦ୍ୟାପି ଦିଶଇ ସଂସାରେ ॥
ସେହି ଫେନକୁ ପକାଇଲେ ।
ଜଳର ପାପ ନାଶେ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ହେ ନୃପ ।
ହରି କଳ୍ପିତ ହେଲା ପାପ ॥୧୦
ଏ ଅନନ୍ତରେ ସେ ତ୍ୱଷ୍ଟାର ।
ଯେଣୁ ହତ ହେଲା କୁମର ॥
ପୁତ୍ରଶୋକରେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଶତ୍ରୁ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ॥
ହୋମ ଆରମ୍ଭକୁ ବିଗ୍ରରି ।
ବୋଲନ୍ତି ଅତି କ୍ରୋଧ କରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଶତ୍ରୁ ହେଉ ଜାତ ।
ବେଗେ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କରୁ ହତ ॥୧୧
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁଁ ସେ ବଚନ ।
କେତେ ଆହୁତି କଲା ଦାନ ॥
ପୁରୁଷେ ତହିଁରୁ ବାହାର ।
ରୂପ ତା ଅତି ଭୟଙ୍କର ॥
ଯୁଗାନ୍ତ କାଳହିଁ ଯେମନ୍ତ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଯେସନେ କୃତାନ୍ତ ॥

ଦିନକୁ ଦିନ ଅତିଘୋର ।
ବଢ଼ଇ ବିଶ୍ୱରୂପ ତାର ॥
ଦଗଧ ଗିରି ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ତାହାର ଶରୀର ଦିଶଇ ॥
କାନ୍ତି ତାହାର ବିରାଜଇ ।
କଳ୍ପାନ୍ତ ମେଘ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୧୨,୧୩
ତପତ ତମ୍ବାଶିଖା ଯେହ୍ନେ ।
କେଶ ତା ଦିଶଇ ତେସନେ ॥
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ରବି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ବେନି ଲୋଚନ ବିରାଜଇ ॥୧୪
ଅନଳ ତେଜ ପ୍ରାୟେ ତାର ।
ଏମନ୍ତ ଶୂଳ ଧରି କର ॥
ବୁଲାଇ ଅତି ଖରତର ।
ଶବଦ କରେ ମହାଘୋର ॥
ନୃତ୍ୟ କରଇ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
ପାଦେ କମ୍ପାଇ ମହାମହୀ ॥୧୫
ଗିରିଗୁହା ପ୍ରାୟେ ବଦନ ।
ତେଣେ କି ପିଉଛି ଗଗନ ॥
ଜିହ୍ୱା ବୁଲାଉଛି ଏସନ ।
ଗିଳିବ ଯେହ୍ନେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥୧୬
ଦନ୍ତ ଅତି ରୌଦ୍ର ଦିଶଇ ।
ପୁଣିହିଁ ପୁଣିହିଁ ହସଇ ॥
ଭୀତ ହୋଇଣ ସର୍ବଜନ ।
ପଳାନ୍ତି ଘେନିଣ ଜୀବନ ॥୧୭
ତ୍ୱଷ୍ଟାର ପୁତ୍ର ଏ ଯେ ପାପ[୪] ।
ଲୋକେ ପାଇଲେ ବହୁ ତାପ ॥
ପରମ ଦାରୁଣ ଅସୁର ।
ଏଣୁ ବୃତ୍ର ନାମଟି ତାର ॥୧୮
ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବଗଣ ସହିତେ ।
ମିଳିଲେ ତାହାର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେ ଯାହା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି କରେ ।
ପିଟିଲେ ବୃତ୍ରର ଉପରେ ॥
ଶସ୍ତ୍ର ଯେତେକ ଦେବଙ୍କର ।
ସବୁ ଗିଳିଲା ସେ ଅସୁର ॥୧୯

ଏ ଅନନ୍ତରେ ଦେବଗଣ ।
ବିସ୍ମୟେ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ॥
କୃଷ୍ଣରେ ମନ ସ୍ଥିର କଲେ ।
ମହାପୁରୁଷ ଆରାଧିଲେ ॥୨୦

ଦେବା ଊଚୁଃ

ପବନ ଆକାଶ ଯେ ଅଗ୍ନି ।
ଜଳର ସହିତେ ଅବନୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସହିତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ଉଦ୍‌ବେଗ ପାଉଅଛୁଁ ମନେ ॥
ଯାହାକୁ ବଳି ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ଦେଇଣ ସେବୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଯେ କାଳ ଅନ୍ତକ ବୋଲାଇ ।
ସେ ଯାହାଠାରୁ ଭୟ ପାଇ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଆମ୍ଭର ଶରଣ୍ୟ ।
ହୁଅନ୍ତୁ ଅଖିଳ କାରଣ ॥୨୧
ଯେ ଅବିସ୍ମିତ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
ପ୍ରଶାନ୍ତ ସର୍ବଭୂତେ ସମ ॥
ଏମନ୍ତ ଯେ ପରମେଶ୍ୱର ।
ତାହାଙ୍କୁ ତେଜି ଯେଉଁ ନର ॥
ଅନ୍ୟରେ ପଶଇ ଶରଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ ବୋଲି ଜାଣ ॥
ଶ୍ୱାନପୁଚ୍ଛକୁ ଧରି କରେ ।
ଅଗମ୍ୟ ସିନ୍ଧୁ କେହୁ ତରେ ॥୨୨
ନଉକା ରୂପେଣ ସଂସାର ।
ଶୃଙ୍ଗରେ ବାନ୍ଧିଣ ଯାହାର ॥
ମନୁ ଯେମନ୍ତେ ଦୁର୍ଗୁଁ[୫] ତରି ।
ଯାହାର ପ୍ରସାଦରୁ କରି ॥
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ମହାବାହୁ ।
ତାରିବେ ବୃତ୍ରାସୁର ତହୁଁ ॥୨୩
ପୂର୍ବେ ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ପଡ଼ି ଜଳେ ।
ବାତେ ଉଲ୍ଲୋଳ ଊର୍ମିମାଳେ ॥
ତେଣେ ଶବଦ ମହାଘୋରେ ।
ରଖିଲା ଯେ ନାଭି କମଳେ ॥
ସେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ କେହି ।
ସେ ଭୟୁଁ ରଖିଲାକ ଯେହି ॥

୧. ଗ୍ରିଭାଗ—ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ । ୨. ନିର୍ଯାସ—ବୃକ୍ଷର ଅଠା । ୩. ମିଶି ବଢ଼ିବା—ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ତା ସହିତ ନିର୍ଝର ଆଦିରୁ ଜଳ ମିଶି ପୂରଣ ହୋଇଯିବା । ୪. ପାପ—ପାପୀ । ୫. ଦୁର୍ଗ—ବିପଦ, ସଙ୍କଟ ।

ଦୁରନ୍ତ ପାପ ଯେ ଦାରୁଣ ।
ତହୁଁ ରଖନ୍ତୁ ନାରାୟଣ ॥୨୪
ଯେ ଏକ ଈଶ୍ୱର ଅଟଇ ।
ମାୟାରେ ଆମ୍ଭକୁ ସର୍ଜଇ ॥
ଯାର ପ୍ରସାଦୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
କରୁଛୁଁ ଜଗତ ପାଳନେ ॥
ଯାହାର ମହିମା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ॥
ଆମ୍ଭେ ଈଶ୍ୱର ବୋଲି ମାନି ।
ମୋହରେ ଯେସନେ ଅଜ୍ଞାନୀ ॥୨୫
ଶତ୍ରୁର ଠାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ।
ଦୁଃଖ ପାଇଲୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଋଷି ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଆଦି ।
ସଂସାରେ ଯେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଧରି ଅବତାର ।
ଖଣ୍ଡନ୍ତି ଦୁଃଖକୁ ଆମ୍ଭର ॥
ଆମ୍ଭେଟି ସର୍ବେ ଅରକ୍ଷିତ ।
ରଖନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରଭୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ସେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ରକ୍ଷା କରୁ ।
ଯାର ମହିମା ମହାମେରୁ ॥୨୬
ପରମ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ।
ଅଖିଳ ସଂସାରର ଈଶ ॥
ଅଖିଳ ଜନଙ୍କ ଶରଣ୍ୟ ।
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ନାରାୟଣ ॥
ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କର ଶରଣ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ ॥୨୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଦେବଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଏ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷେ ଭଗବାନ ॥
ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ହେ ରାଜନ ।
ଆସି ହୋଇଲେ ଉପସନ୍ନ[୧] ॥
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା କମଳ ।
ଧରିଣ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥୨୮
ଆତ୍ମାର ତୁଲ୍ୟ ଷୋଳଜଣ ।
ସେବୁ ଅଛନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭ ବିନେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଣ ସର୍ବଗୁଣେ ॥
ଶରଦ କମଳ ଲୋଚନ ।
ଦେବେ ଦେଖିଣ ହୃଷ୍ଟମନ ॥୨୯
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗପାଳେ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନମିଲେ ସକଳେ ॥
ଦଣ୍ଡବତ ପଡ଼ି ରାଜନ ।
ସ୍ତୁତି କଲେ ଧାରେ ଉଠିଣ ॥୩୦

ଦେବା ଊଚୁଃ

ତୁମ୍ଭେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସର୍ବଯଜ୍ଞର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁଁ ନମସ୍କାର ॥
ସକଳ ବୟୋଧିକ ତୁମ୍ଭେ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ନମୁଁ ଆମ୍ଭେ ॥
ଅଖିଳ ଈଶ୍ୱର ଯେ ତୁହି ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୁ ପୁରୁହୂତି[୨] ଶ୍ରେଷ୍ଠପର ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ॥୩୧
ନିୟନ୍ତା ତୁହି ତ୍ରିଗୁଣର ।
ତୋହ ଗତି କ୍ରୀଡ଼ା ବିହାର ॥
ଏହା ସଂଖ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ।
ବିଧାତା ସମର୍ଥ ନୁହଇ ॥୩୨
ହେ ଭଗବାନ ବାସୁଦେବ ।
ନାରାୟଣ ମହାନୁଭାବ ॥
ଆଦି ପୁରୁଷ ସର୍ବେଶ୍ୱର ।
କେବଳ ଜଗତ ଆଧାର ॥
ପରମହଂସ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ।
ଜଗଜ୍ଜୀବନ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଭୋ ନାଥ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ପରମ କଲ୍ୟାଣର ମୂଳ ॥
ତୁ ସର୍ବ ପରମ କରୁଣ[୩] ।
ଅଖିଳ ଭୂତଙ୍କ ଭାବନ ॥
ପରମ ଯୋଗ ସମାଧିରେ ।
ଭଜନ ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ ॥
ପରମହଂସ ମୁନିଗଣେ ।
ସେବନ୍ତି ଯାହାର ଚରଣେ ॥
ପରମହଂସ ଧର୍ମ କରି ।
ଅଜ୍ଞାନ ଦୂରେ ପରିହରି ॥
ଏକାନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଆତ୍ମାରେ ।
ପ୍ରଭାବ ଯାହାର ବିହରେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୩୩
ତୋହର ମହିମା ବିହାର ।
ବ୍ରହ୍ମାରେ ନୁହଇ ଗୋଚର ॥
ଏ ମାୟା ଅଖିଳ ସଂସାର ।
ଭୋ ପ୍ରଭୁ ଭିଆଣ ତୋହର ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ଘେନି ପ୍ରଭୁ ତୁହି ।
ସର୍ଜୁ ପାଳୁ ସଂହାରୁ ମହୀ ॥୩୪
ଭୋ ଦେବ ଏ ମାୟା ସଂସାରେ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ଜଡ଼ି ଯେଉଁ ନରେ ॥
ପରତନ୍ତ୍ରରେ ବଶ ହୋଇ ।
ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମ କରଇ ॥
ତାହାର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ।
ତୁମ୍ଭର ତହିଁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ତୁମ୍ଭେ ଆତ୍ମାରାମ ।
ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ଉପଶମ ॥
ତୁ ସର୍ବ ବସ୍ତୁରୁ ବାହାର ।
ଏମନ୍ତ ମଣୁଁ ଚକ୍ରଧର ॥୩୫
ତୋର ବିରୋଧ ନାହିଁ ପୁଣ ।
ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ[୪] ତୋର ଗୁଣ ॥
ସଂଖ୍ୟା ନୁହଇ ତୋ ମହିମା ।
ତୋତେ ବା କେ କରିବ ସୀମା ॥
ବିତର୍କ ବିକଳ୍ପ ବିଗ୍ରହ ।
ପ୍ରମାଣ ନ କରେ ଯାହାର ॥
ନାନା ବିଗ୍ରହ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଦି ।
ସଂସାରେ ଯେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏହା ବିଗ୍ରହି ସାଧୁଜନେ ।
ତୋତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନେ ॥
କ୍ଷଣକେ ମତି ତାହାଙ୍କର ।
ଭ୍ରମ କରାଉ ଚକ୍ରଧର ॥
ସକଳ ମାୟାମୟ ହେଉ ।
ନଟର ପ୍ରାୟେ ତୁ ଦେଖାଉ ॥

୧. ଉପସନ୍ନ—ଉପସ୍ଥିତ । ୨. ପୁରୁହୂତି—ବହୁନାମଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ । ୩. ପରମ କରୁଣ—ପରମ ଦୟାଳୁ । ୪. ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ—ଅସୀମ ।

ଯଦ୍ୟପି ଏକରୂପ ହୁଅ ।
ନାନାରୂପକୁ ତୁମ୍ଭେ ବହ ॥୩୬
ସମ-ବିଷମ-ବୁଦ୍ଧିଙ୍କର[1] ।
ପ୍ରବେଶ ହେଉ ତୁ ମନର ॥
ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପ ବୁଦ୍ଧି ଯେହ୍ନେ ।
ଏକ ତୁ ଦିଶୁ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ॥୩୭
ବିଶ୍ୱରେ ଏକ ବସ୍ତୁ ତୁହି ।
ସର୍ବ-ଈଶ୍ୱର ତୁ ଗୋସାଇଁ ॥
ସକଳ ଜଗତ କାରଣ ।
ଶୋଭା ପାଉଛି ସର୍ବ ଗୁଣ ॥
ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାମ ରୂପ ଧରି ।
ଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନରହରି ॥
ଏକ ତୁ ପରମପୁରୁଷ ।
ସକଳଠାରୁ ଅବଶେଷ ॥୩୮
ଭୋ ନାଥ ମହିମା ତୁମ୍ଭର ।
ଅମୃତରସର ସାଗର ॥
ତାହା ଆସ୍ୱାଦ କରି ମନେ ।
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ ଯେଉଁ ଜନେ ॥
ବିଷୟ ସୁଖ ଲେଶ[2] ଛାଡ଼ି ।
ନିତ୍ୟେ ତୋ ରସେ ଥାନ୍ତି ବୁଡ଼ି ॥
ସର୍ବାତ୍ମା ସର୍ବଭୂତ ପ୍ରିୟ ।
ଭଗବାନ ସ୍ୱରୂପ ହୁଅ ॥
ଏ ସର୍ବଗୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
କେ ତୋତେ ଜାଣେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅନବରତେ ସ୍ଥିର ମନ ।
ତୋ ପାଦେ କରି ନିବେଦନ ॥
ହେ ମଧୁମଥନ ଈଶ୍ୱର ।
ଆତ୍ମା କୁଶଳ ସାଧୁଙ୍କର ॥
କମଳଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ।
ସେବୁ ଅଛନ୍ତି ନିରନ୍ତର ॥
ଯେ ପାଦପଙ୍କଜରେ ଧ୍ୟାନ ।
ସଂସାରେ ଗତାଗତ ଜନ ॥
ନୁହଁଇ ଯାହାର ପ୍ରସାଦେ ।
ଗତି ଲଭଇ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୩୯

ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ହେ ତ୍ରିବିକ୍ରମ ତ୍ରିନୟନ[3] ॥
ତିନିଲୋକର ମନୋହର ।
ଅନୁଭାବ ରୂପ ଯାହାର ॥
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରକୃତିରୁ ଉଦିତ ।
ଏମନ୍ତ ଯେତେକ ଦଇତ୍ୟ ॥
ତାହାଙ୍କ କର୍ମ ଭାଗ୍ୟଫଳ ।
ଶାନ୍ତିକି କର ଆଦିମୂଳ ॥
ଆତ୍ମମାୟାରେ ସୁର ନର ।
ମୃଗ ସହିତେ ଜଳଚର ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ଅପର ।
ଯଥା ଅପ୍ରାଧେ ଦଣ୍ଡ କର ॥
ଏମନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ବୃତ୍ରକୁ ଭୋ ନାଥ ସଂହର ॥
କହିଲୁଁ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଯେବା ତୁମ୍ଭର ଇଚ୍ଛା ହୋଇ ॥୪୦
ତୋର ତନୟ ଆମ୍ଭେ ହୋଇ ।
ଭୋ ନାଥ ଆମ୍ଭ ପିତା ତୁହି ॥
ତୋହର ଚରଣ ନଳିନ ।
ବନ୍ଦି କରିଛି ଆମ୍ଭ ମନ ॥
ଆପଣା କରି ଆମ୍ଭମାନ ।
ରଖିଣ ଅଛୁ ଭଗବାନ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁକମ୍ପା କରି ।
ଏହା ଦେଖାଅ ନରହରି ॥
ବିଶଦ ହାସ ମନୋହର ।
ବଦନ ଈକ୍ଷଣ ତୁମ୍ଭର ॥
ସ୍ରବୁଛି ଯହୁଁ ମଧୁରସ ।
ଅମୃତସମ ପୀତବାସ ॥
ଆମ୍ଭର ତ୍ରାସ ଦୂର କର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥୪୧
ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଯେ ପ୍ରଳୟ ।
ଏହା କାରଣ ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ॥
ତୁହି ସକଳ ଜୀବଠାରେ ।
ଥାଉ ଯେ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ॥

ତୁ ସର୍ବମାୟାମୟ ରୂପ ।
ଅଶେଷ ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱରୂପ ॥
ତୁ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ହୋଇ ।
ସକଳଠାରେ ଅଛୁ ରହି ॥
ସକଳ ସାକ୍ଷୀ ଚକ୍ରଧର ।
ଆକାଶ ଶରୀର ତୋହର ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ରୂପ ତୁହି ।
ଥାଉ ତୁ ଆତ୍ମାରୂପ ବହି ॥
ଆମ୍ଭେ ଅଗ୍ନିର କଣା ପ୍ରାୟେ ।
କିସ କହିବୁଁ ଦେବରାୟେ ॥୪୨
ଆମ୍ଭ ପରମଗୁରୁ ତୁହି ।
ତୋ ପାଦ ଶତଦଳ ଦୁଇ ॥
ବିବିଧ ପାପକର୍ମ ମୋହେ ।
ସଂସାରେ ଯେବା ଶ୍ରମ ହୋଏ ॥
ଛେଦଇ ଯେ ଦଳକମଳ ।
ଛାୟାରେ ଆମ୍ଭେ ତାର ମୂଳ ॥
ଆଶ୍ରୟ କରି ଆମ୍ଭ ମନ ।
ଅଛି ହେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଆମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ଆଦିମୂଳ ।
ଭୋ ନାଥ କର ତୁ ସଫଳ ॥୪୩
ଗ୍ରାସୁଛି ବୃତ୍ର ତ୍ରିଭୁବନ ।
ଏହା ସଂହର ଭଗବାନ ॥
ତେଜ ଆୟୁଧ ଯେ ଆମ୍ଭର ।
ନାଶୁଛି ପାପୀ ବୃତ୍ରାସୁର ॥୪୪
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଶୁଦ୍ଧ ହଂସ ।
ବିହାର ହୃଦୟ ଆକାଶ ॥
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ କୃଷ୍ଣ ତୁହି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯାର ଯଶ ଶୋହି ॥
ଭବସାଗର ପଥଶ୍ରମ ।
ତୁ ତାହା ନାଶୁ ଭଗବାନ ॥
ପରମଗତି ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।
ନମସ୍ତେ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ॥୪୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏ ଅନନ୍ତରେ ହେ ରାଜନ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତେ ଦେବଗଣ ॥

୧. 'ସମ-ବିଷମ-ବୁଦ୍ଧିଙ୍କର' ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଯଥାର୍ଥ ଏବଂ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରାନ୍ତ । ୨. ବିଷୟ ସୁଖ ଲେଶ— ବିଷୟଜନିତ ପ୍ରତୀତିମାତ୍ର (ଆଭାସିତ) ସୁଖ । ୩. ତ୍ରିନୟନ—ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟର ସଞ୍ଚାଳକ ।

ସାଦରେ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ହରି ।
ସନ୍ତୋଷ ହେଲେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ଭଗବାନ ।
ଦେବଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥୪୬

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁମ୍ଭର ସୁବିଦ୍ୟା ସ୍ତୁତିରେ ।
ସନ୍ତୋଷ ହେଲୁଁ ଦେବବରେ ॥
ଯେଉଁ ସ୍ତୁତିର ପରସାଦେ ।
ସ୍ମୃତି ଭକତି ମୋର ପାଦେ ॥୪୭
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଏକାନ୍ତ ଯେ ମତି ।
ମୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ମୁହିଁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ଯାରେ ।
କି ଅବା ଦୁର୍ଲଭ ତାହାରେ ॥୪୮
ଗୁଣରେ ବସ୍ତୁ ଯେ ଦେଖନ୍ତି[1] ।
ଏମନ୍ତ କୃପଣ ଯେ ଛନ୍ତି ॥
ସେ ଆତ୍ମା-ଶ୍ରେୟ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ସଂସାର ମୋହେ ସେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଯେ ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ ଏ ଜଗତେ ।
ସେ ଶ୍ରେୟ ଚିନ୍ତେ ମୋକ୍ଷପଥେ ॥୪୯,୫୦
ହେ ଇନ୍ଦ୍ର ଯାଅ ହରଷେଣ ।
ତୁମ୍ଭର ହୋଇବ କଲ୍ୟାଣ ॥
ଆଥର୍ବଣ[2] ଯେ ଋଷିବର ।
ମାଗ ତାହାଙ୍କର ଶରୀର ॥
ବିଦ୍ୟା ତପ ବ୍ରତେ ଯାହାର ।
ପବିତ୍ର ହୋଇଛି ଶରୀର ॥
ଯାଚଞ୍ଚା ତୁମ୍ଭେମାନେ କଲେ ।
ଧର୍ମଜ୍ଞ ଅଙ୍ଗ ଦେବ ଭଲେ ॥
ଅସ୍ଥି ତାହାଙ୍କର ଆଣିବ ।
ଆୟୁଧ ବଜ୍ର ଗଢ଼ାଇବ ॥
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ନିର୍ମିତ କରି ।
ବଜ୍ରକୁ ଧରି ବଜ୍ରଧାରୀ ॥
ସେ ବଜ୍ରେ କରି ବୃତ୍ରାସୁର ।
ଛେଦିବ ଶୁଣ ପୁରନ୍ଦର ॥
ମୋହର ତେଜେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ଶତ୍ରୁ ନାଶିବ ଦେବସାଇଁ ॥
ସେ ହତ ହେଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ଲଭିବ ଦେବଗଣେ ॥
ସେ ତେଜ ଯଶ ସେ ଆୟୁଧ ।
ପୁଣି ହିଁ ଲଭିବ ସମ୍ପଦ ॥
ମୋର ଭକତ ଲୋକଙ୍କର ।
ହିଂସା ନୋହିବ ପୁରନ୍ଦର ॥୫୧-୫୫
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କୃଷ୍ଣ କୃପାଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦୁପଦେଶୋ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ହରି ଆଦେଶେ ବଜ୍ରପାଣି । ଦଧ୍ୟଞ୍ଚ[3] ଋଷି ଅସ୍ଥି ଘେନି ॥
ବଜ୍ର ଗଢ଼ାଇ ବୃତ୍ର ସଙ୍ଗ । ଯୁଝିବା ଦଶମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ॥

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଏ ରୂପେ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କହିଣ ।
ବିଶ୍ୱଭାବନ ଭଗବାନ ॥
ଦେବତାମାନେ ଦେଖୁଥିଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ ॥୧
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ମାଗିଲେ ଯାଇ ଦେବଗଣେ ॥
ମହତ ଋଷି ଆଥର୍ବଣ ।
ଯା ତହୁଁ ଇନ୍ଦ୍ର ପରିତ୍ରାଣ ॥୨
ହରଷେ ଋଷି ଆଥର୍ବଣ ।
ବୋଇଲେ ଦେବଗଣେ ଶୁଣ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ପ୍ରାଣ ପରିତ୍ୟାଗ ।
ଏ ତ ଦୁଃସହ ଦୁଃଖଭୋଗ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ଦେବଗଣ ।
ମରଣ ଦୁଃଖକୁ ନ ଜାଣ ॥୩
ଜୀବନ ପାଇଁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ସୁତ କଳତ୍ର ଏ ସଂସାର ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଅଛି କାହିଁ ।
ଜୀବନ ମାଗିଲେ ଦିଅଇ ॥
ଯେବେ ମାଗିବେ ନାରାୟଣ ।
ତେବେ ବା କେ ଦେବ ଜୀବନ ॥୪

ଦେବା ଊଚୁଃ

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଭୂତଠାରେ ।
ଆତ୍ମାର ପ୍ରାୟ ଦୟା କରେ ॥
ଈଷିତମାତ୍ରେ[4] ଦେଇ ପ୍ରାଣ ।
କରଇ ପ୍ରାଣୀ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ।
ଯେ ଅବା ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଲୋକ ॥
ତାହାର ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହ ।
ସେ କି ଜାଣଇ ପରାପର ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ପ୍ରାଣୀ ଯେଉଁମାନେ ।
ପର ସଙ୍କଟ ସେ ନ ଘେନେ ॥
ଯାଚଞ୍ଚା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କର ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ହତାଦର ॥୫,୬

ଋଷି ଉବାଚ

ଭୋ ଦେବରାଜ ଦେବବୃନ୍ଦେ ।
ଧର୍ମ କହିଲ ମୋ ସନ୍ନିଧେ ॥
ଏ ଯେ ମୋହର ନିଜ ଦେହ ।
ଛାଡ଼ିବି ନ କର ସନ୍ଦେହ ॥୭

୧. ଗୁଣରେ ବସ୍ତୁ ଦେଖିବା—ସାଂସାରିକ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ ସତ୍ୟ ମଣିବା । ୨. ଆଥର୍ବଣ—ଅଥର୍ବବେଦୀ ଦଧୀଚି । ୩. ଦଧ୍ୟଞ୍ଚ—ଦଧୀଚି ।
୪. ଈଷିତମାତ୍ରେ—ଅକ୍ଲେଶରେ ।

ଦେହକୁ ଧରି ଯେଉଁ ଜନ ।
ନ କରେ ଯଶ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ॥
ତାହାକୁ ଆତ୍ମଘାତୀ କହି ।
ଯାବରୁ ଅଧମଟି ସେହି ॥୮
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପରଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ।
ପରସୁଖରେ ଅତିସୁଖୀ ॥
ଅବ୍ୟୟ ଅକ୍ଷୟ ଏ ଧର୍ମ ।
କହନ୍ତି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକଜନ ॥୯
ଏ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲୋକରେ ।
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଦେହେ ନରେ ॥
କରନ୍ତି ଆତ୍ମସ୍ୱାର୍ଥ ଭେଦ ।
ଇହଲୋକରେ ଅପବାଦ ॥୧୦

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ଆଥର୍ବଣ ।
ନିଶ୍ଚଳ କରି ଆତ୍ମାମନ[୧] ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମେ ନିବେଶିଲେ ।
ସଂଯମେ ଶରୀର ଛାଡ଼ିଲେ ॥୧୧
ମନ ବୁଦ୍ଧି ବ୍ରହ୍ମେ ନିବେଶି ।
ଏହି ଯୋଗରେ କରି ଋଷି ॥
ତେଜିଣ ଗଲେ ସେ ଶରୀର ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ପୁରନ୍ଦର ॥୧୨
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଦେବରାଜ ।
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ନିର୍ମିତ ବଜ୍ର ॥
ମୁନି ଅସ୍ଥିରେ ସୁନିର୍ମିତ ।
ବିଷ୍ଣୁତେଜରେ ହୋଇ ଯୁତ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଆଜ୍ଞାରେ ତତପର ।
ସେ ବଜ୍ର ଧରି ପୁରନ୍ଦର ॥୧୩
ସେ ଦେବଗଣରେ ବେଷ୍ଟିତ ।
ଆରୋହି ହସ୍ତୀ ଐରାବତ ॥
ମୁନିଗଣରେ ସ୍ତୁତ ହୋଇ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ହରଷ କରାଇ ॥
ବୃତ୍ରମାରଣେ ଦେବରାଜ ।
ସୈନ୍ୟ ସହିତେ ହେଲେ ସଜ ॥
ଅଶେଷ ବଳ ସଙ୍ଗେ ଲଇ ।
ଅନ୍ଧକେ ଯେହ୍ନେ ରୁଦ୍ର ଧାଇଁ ॥୧୪,୧୫

ଏ ଅନନ୍ତରେ ହେ ରାଜନ ।
କହିବା ଏକମନେ ଶୁଣ ॥
ସୁର ଅସୁରଙ୍କର ରଣ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରମ ଦାରୁଣ ॥
ତ୍ରେତୟାଯୁଗର ଆଦ୍ୟରେ ।
ହୋଇଲା ନର୍ମଦା ତଟରେ ॥୧୬
ରୁଦ୍ର ବସୁ ପୁଣି ଆଦିତ୍ୟେ ।
ବହ୍ନି ପିତୃ ଅଶ୍ୱିନୀସୁତେ ॥
ସାଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱେଦେବା ମରୁତ ।
ଋଭୁ ଦେବଗଣେ ବେଷ୍ଟିତ ॥
ବିରାଜମାନ ସମ୍ପଦରେ ।
ବଜ୍ରକୁ ଧରି ନିଜ କରେ ॥
ଏ ଭାବେ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖିଲେ ।
ଅସୁରେ କ୍ରୋଧରେ ଧାଇଁଲେ ॥୧୭,୧୮
ନମୁଚି ଦ୍ୱିମୂର୍ଦ୍ଧା ଶମ୍ବର ।
ଅନର୍ବା ଋଷଭ ଅସୁର ॥
ହୟଗ୍ରୀବ ଯେ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ।
ଅୟୋମୁଖ ହେତି ପ୍ରହେତି ॥
ଶଙ୍କୁଶିରା ଯେ ବୃଷପର୍ବ ।
ଉତ୍କଳ ପୁଲୋମା ଦାନବ ॥
ଦାନବ ଦୈତ୍ୟଗଣ ଯକ୍ଷ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଆବର ଯେ ରକ୍ଷ ॥
ସୁମାଳୀ ମାଳୀ ଆଦି ଯେତେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ହୋଇଣ ମଣ୍ଡିତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ସେନାର ଅଗ୍ରତେ ।
ବଳେ ଓଗାଳିଲେ ତୁରିତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସେନାର ସମୂହ ।
କାଳକୁ ଅତି ଦୁରତ୍ୟୟ[୨] ॥୧୯,୨୦
ନିଃଶଙ୍କେ ଦେଇ ସିଂହନାଦ ।
ପୂରିଲେ ଦାନବ ଦୁର୍ମଦ ॥
ଗଦା ପରିଘ ବାଣ ପ୍ରାସ ।
ମୁଦ୍‌ଗର ତୋମର ଅଶେଷ ॥
ଶୂଳ ଖଡ଼ଗ ପରଶ୍ୱଧ ।
ଶତଘ୍ନୀ ଭୁଷଣ୍ଡୀ ଆୟୁଧ ॥
ଏ ଯେତେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରମାନ ।
ଦେବଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରହାରଣ ॥୨୨,୨୩

ଅସୁର ଶର ବରଷଣେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ଦେବଗଣେ ॥
ପୁଣ ପୁଣହିଁ ପଡ଼ିବାରେ ।
ନକ୍ଷତ୍ର ଯେସନେ ମେଘରେ ॥୨୪
ଶସ୍ତ୍ର ଆଘାତ ଦାନବର ।
କିଛି ନ କଲା ଦେବଙ୍କର ॥
ଯେତେ ଅସୁରଙ୍କ ଆୟୁଧ ।
ସକଳ ଦେବେ କଲେ ଛେଦ ॥୨୫
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତ ।
ଦାନବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପିତ ॥
ଗିରିର ଶୃଙ୍ଗ ଦ୍ରୁମମାନ ।
ଦେବଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରହାରଣ ॥
ପୁଣିହିଁ ଇନ୍ଦ୍ର ସୈନ୍ୟଗଣ ।
ତକ୍ଷଣେ କଲେ ତା ଛେଦନ ॥୨୬
କୁଶଳ ଦେଖି ଦେବଙ୍କର ।
କୋପେ ଦାନବେ ଖରତର ॥
ପୁଣି ପଥର ଘେନି କରେ ।
ପିଟିଲେ ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ॥
ବିବିଧ ଗିରିଶୃଙ୍ଗମାନ ।
ଦେବଙ୍କୁ କଲେ ପ୍ରହାରଣ ॥
ଦୈତ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମା ଦେହକୁ ନିନ୍ଦା ବହି ॥
ଯାହାକୁ ରଖନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ।
ଅସୁରେ କେତେକ ମାତର ॥୨୭,୨୮
ଆତ୍ମ ଉଦ୍ୟମ ଯହୁଁ ହତ ।
ଦେଖି ଅସୁରେ ଭୟଚିତ୍ତ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁର ବିମୁଖ ।
ରଣେ ଲଭିଲେ ମହାଦୁଃଖ ॥
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଛାଡ଼ି ସଂଗ୍ରାମରେ ।
ପଳାଇଗଲେ ପ୍ରାଣ ଡରେ ॥୨୯
ବୃତ୍ର ଅସୁର ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ସୈନ୍ୟ ପଳାନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣି ॥
ଧାଇଁବା ଦେଖି ଭୃତ୍ୟଙ୍କର ।
କହଇ ବଚନ ମଧୁର ॥୩୦
ଅତି ଭୟରେ ରଣ ଛାଡ଼ି ।
ପଳାନ୍ତି ହୋଇ ମଡ଼ାମଡ଼ି ॥

୧. ଆତ୍ମାମନ—ନିଜ ମନ । ୨. ଦୁରତ୍ୟୟ—ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ।

ଏମନ୍ତ ଦେଖି ବୃତ୍ରାସୁର ।
ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥
ହେ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ଅନର୍ବନ ।
ନମୁଚି ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥
ଜାତ ଯେ ହୋଇ ଏ ସଂସାର ।
ମରଣ ଧ୍ରୁବଟି ତାହାର ॥

ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ।
ସଂସାରେ ବୋଲନ୍ତି ଯେ ସାର ॥୩୧,୩୨
ବ୍ରହ୍ମ ଭାବନେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରାଣେ ହୋଏ ହତ ॥
ଯେ ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ।
ବୀରଶଯ୍ୟାରେ ରହେ ଶୋଇ ॥୩୩

ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ର-ବୃତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ଚରିତ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଆଶ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଦାସଙ୍କର ଦାସ ॥
ଯେ ଏହା ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ସକଳ ପାପକୁ ନାଶନ୍ତି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଇନ୍ଦ୍ରବୃତ୍ରାସୁରଯୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏକାଦଶରେ ଇନ୍ଦ୍ର ବୃତ୍ର । କଥୋପକଥନ ବିଚିତ୍ର ॥

କହନ୍ତି ଶୁକ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ।
ଇନ୍ଦ୍ର-ବୃତ୍ରର ଯୁଦ୍ଧ କଥା ॥(ଇ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସ୍ୱାମୀର ଧର୍ମ କଥା ଭୃତ୍ୟେ ।
ଆରତେ ନ ଘେନିଲେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ପଳାଇଲେ ।
ସଭୟେ ସଂଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ିଲେ ॥୧
କାଳାନୁକୂଳ ଦେବଗଣେ ।
ଅସୁରଙ୍କର ସୈନ୍ୟମାନେ ॥
କାଳ ପ୍ରତିକୂଳରୁ କରି ।
ଅନାଥ ପ୍ରାୟେ ସେ ଆଚରି ॥
ଗରୁଡ଼ ପନ୍ନଗକୁ ଧରି ।
ତେସନେ ଦେବେ ଦୈତ୍ୟ ମାରି ॥
ସକଳେ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ।
ପଳାନ୍ତି ପ୍ରାଣଭୟ ପାଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ସୈନ୍ୟଗଣ ।
ଅସୁର କୋପ ଗରୁଟାଣ ॥
ଦେବଙ୍କୁ ଆବୋରି ଆପଣେ ।
ଭର୍ତ୍ସନା କରଇ ବହନେ ॥୨,୩
ପଳାଉଛନ୍ତି ଯେ ଅସୁର ।
ତାଙ୍କୁ ପଛରୁ କିମ୍ପା ମାର ॥

ଭୟେ ପଳାନ୍ତି ଯେଉଁ ଜନ ।
ତାଙ୍କ ବଧ କି ଭଲ ମଣ ॥
ଏମନ୍ତ ବଳବନ୍ତଙ୍କର ।
ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାପତ ଯେ ଦୁସ୍ତର ॥୪
ଏତେ ବୋଲିଣ ତାଙ୍କୁ କହି ।
ଦେବଗଣଙ୍କୁ କ୍ରୋଧ ବହି ॥
ଆତ୍ମଶରୀର ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଦେବଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇଲା ॥୫
ଅସୁର କଲା ଘୋର ନାଦ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ପୂରିଲା ଶବଦ ॥
ଲୋକେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ।
ଦେବେ ଶୁଣିଲେ ତାର ସ୍ୱନ ॥
ସେ ନାଦ ଶୁଣି ଦେବଗଣେ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ବିକଳେ ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିରେ ।
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ଯେହ୍ନେ ଶିରେ ॥୬,୭
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଣ ଦେବଗଣେ ।
ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି ଘୋର ରଣେ ॥
ଦୁର୍ମଦ ରଣରଙ୍ଗେ ବୀର ।
ପାଦେ ମର୍ଦ୍ଦିଲା ବୃତ୍ରାସୁର ॥
ଅବନୀ କମ୍ପେ ପାଦଭରେ ।
ଶୂଳ ଘେନିଣ ନିଜ କରେ ॥

ଭ୍ରମଇ ସଂଗ୍ରାମ ଭୂମିରେ ।
ଯେସନେ ମତ୍ତ କରିବରେ ॥୮
ତାହାକୁ ଦେଖି ବଜ୍ରଧର ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ମହାଗଦାରେ ଦେବବର ।
ବୃତ୍ରକୁ କଲେ ସେ ପ୍ରହାର ॥
ଦୁଃସହ ଗଦା ଆସିବାରେ ।
ବୃତ୍ର ଧଇଲା ବାମ କରେ ॥୯
ଇନ୍ଦ୍ରର ଗଦା ଘେନି କର ।
ସେହି ଗଦାରେ ବୃତ୍ରାସୁର ॥
ଐରାବତର କୁମ୍ଭସ୍ଥଳେ ।
ଦାନବ ପ୍ରହାରିଲା ବଳେ ॥
ତାହାର ଏ କର୍ମ ଦେଖିଣ ।
ସକଳେ କଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ॥୧୦
ବୃତ୍ର ଗଦାରେ ଐରାବତ ।
ବଜ୍ରରେ ଯେହ୍ନେ ଗିରି ହତ ॥
ରଣେ ସେ ବିମୁଖ ହୋଇଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଘେନି ବାହୁଡ଼ିଲା ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଣ ଆରତ ।
ବାହୁଡ଼ିଗଲା ଧନୁ ସାତ* ॥୧୧
ଚକିତେ ହୋଇ ଛନ୍ନଚିତ୍ତ ।
ଏମନ୍ତେ ଦେବ ପୁରୁହୂତ ॥

* ଏକଧନୁ=୪ ହାତ ପରିମାଣ । ସାତଧନୁ ଅର୍ଥାତ୍ ୨୮ ହାତ ଦୂରତ୍ୱ ।

ବୃତ୍ର ଅସୁର ପୁନର୍ବାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ନ କଲା ପ୍ରହାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଅମୃତସ୍ରାବୀ କର ।
ଦେଇଣ ହସ୍ତୀ କୁମ୍ଭସ୍ଥଳ ॥
ଆଶ୍ୱାସ କରି ଦେବବର ।
ରହିଲେ ବୃତ୍ରର ଆଗର ॥୧୨
ସଂଗ୍ରାମ କରିବାର ଆଶେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ନିଜ ପାଶେ ॥
ଭ୍ରାତାର ହନ୍ତା ବଜ୍ରାୟୁଧ ।
ଦେଖି ଅସୁର କଲା କ୍ରୋଧ ॥
ସ୍ମରଣ କଲା ଭ୍ରାତୃନାଶ ।
ଶୋକ-ମୋହେ ହୋଇ ବିରସ ॥
ବୋଲଇ ଇନ୍ଦ୍ର ମୋ ବଚନ ।
ଶୁଣ ତୁ ହୋଇ ସାବଧାନ ॥୧୩

ବୃତ୍ର ଉବାଚ

ଭାଗ୍ୟବଶରୁ ତୁ ମୋହର ।
ସଂଗ୍ରାମେ ମିଳିଲୁ ଛାମୁର ॥
ମୋହର ଭ୍ରାତୃ ନାଶକାରୀ ।
ଆଜ ନାଶିବି ତୋର ଶିରୀ ॥
ମୋହର ଶୂଳେ ହୃଦ ତୋର ।
ନିଶ୍ଚୟେ କରିବି ବିଦାର ॥୧୪
ଯେଉଁ କାରଣେ ମୋ ଅଗ୍ରଜ ।
ଅପାପୀ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଦ୍ୱିଜ ॥
ଖଡ଼ଗେ ଧରି ତାର ଶିର ।
ଛେଦିଲୁ ତୁହି ଦୁରାଗ୍ରର ॥
ପଶୁର ପ୍ରାୟେକ ମାଇଲୁ ।
ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗକୁ ବାଞ୍ଛା କଲୁ ॥୧୫
ଲଜ୍ଜା ସମ୍ପଦ ଦୟା କୀର୍ତ୍ତି ।
ସବୁ ଛାଡ଼ିଲୁ ମୂଢ଼ମତି ॥
ମୋର ତ୍ରିଶୂଳେ ତୋ ଶରୀର ।
ନାଶ ହୋଇବ ଦୁରାଗ୍ରର ॥
ଅଗ୍ନି ନ କରିବ ଦହନ ।
ଖାଇବେ ଗୃଧ୍ର କୃମି ଶ୍ୱାନ ॥୧୬
ଯେତେ ତୋ ସଙ୍ଗେ ଦୁଷ୍ଟଜନେ ।
ଶସ୍ତ୍ର ଧରିଣ ଛନ୍ତି ରଣେ ॥

ଯେ ମୋତେ ପ୍ରହାରକୁ କଲେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବି କି ଭଲେ ॥
ଖଡ଼ଗ ତ୍ରିଶୂଳ ପ୍ରହାରି ।
କନ୍ଧ ଛେଦିବି ଏହାଙ୍କରି ॥୧୭
ଏ ଅନନ୍ତରେ ପାଇ ଜ୍ଞାନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ବୋଲଇ ବଚନ ॥
ଭୋ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ଠାକୁର ।
କୁଳିଶେ ମୋର ଶିର ହର ॥
ଆତ୍ମାକୁ ବଳି ମୁହିଁ ଦେବି ।
ଧୀରଙ୍କ ଚରଣ ଭଜିବି ॥୧୮
ଭୋ ଦେବ ଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ବଜ୍ର କିମ୍ପାଇଁ ନ ପ୍ରହାର ॥
ଅଗ୍ରେ ଯେ ଅଛି ଉଭା ହୋଇ ।
ସଂଶୟ କର କାହିଁ ପାଇଁ ॥
ଗଦା ପ୍ରାୟେ ବଜ୍ର ନ ମଣ ।
ବଜ୍ର ମୋ ମରଣ କାରଣ ॥୧୯
ଆପଣା ତେଜେ ବଜ୍ରଧର ।
ଦଧୀଚି ତପେ ତେଜ ଘୋର ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଯନ୍ତ୍ରିତ ଦେବବର ।
ବିଜୟ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ॥୨୦
ସଙ୍କରଷଣ ଯଥୋଚିତେ ।
ଯାହା ସେ କହିଛନ୍ତି ମୋତେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦପଙ୍କଜରେ ।
ମନ ମୁଁ ନିବେଶିବି ସ୍ଥିରେ ॥
ତୁମ୍ଭର ବଜ୍ରରେ ମୋହର ।
ହୋଇବ ମୋହପାଶ ଦୂର ॥
ଯେ ଗତି ଯୋଗୀ ଯୋଗେ ପାଇ ।
ସେ ଗତି ପାଇବଇଁ ମୁହିଁ ॥୨୧
ତିନି ଭୁବନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ବହୁତ ସମ୍ପଦ ଯାହାର ॥
ଉଦ୍‌ବେଗ ଆଧି ଗର୍ବ ଆର ।
କଳି ବ୍ୟସନ ଯେ ଅପାର ॥୨୨
ତ୍ରିବର୍ଗ ଦୁଃଖ ଭକ୍ତଙ୍କର ।
ନାଶନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ॥

ଦୁର୍ଲଭ ଯେ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରସାଦ ।
ତେଣୁ ଲଭନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦ ॥୨୩
ଭୋ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମପାଦେ ।
ଭୃତ୍ୟର ଭୃତ୍ୟ ମୁଁ ଆନନ୍ଦେ ॥
ହୋଇବି ଏ ମୋହର ମନ ।
ସେବା କରିବି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
କୀର୍ତ୍ତନ କର୍ମ ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
କରୁ ମୋ ବଚନ ଶରୀର ॥୨୪
ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ଇନ୍ଦ୍ରର ପଦ ।
ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ବ୍ରହ୍ମ ସମ୍ପଦ ॥
ପାତାଳଭୋଗ ଯୋଗ ଯେହି ।
ସପତ ଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ହୋଇ ॥
ଏଣେ ମୋହର ନାହିଁ ଇଚ୍ଛା ।
ତୋ ପାଦ ସେବାରେ ମୋ ବାଞ୍ଛା ॥
ଯୋଗ ସିଦ୍ଧି ଅବା ମୋକ୍ଷରେ ।
କାର୍ଯ୍ୟ ମୋ ନାହିଁ ଏହାଙ୍କରେ ॥
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତି ତୁମ୍ଭ ପାଦ ।
ବାଞ୍ଛା କରଇ ଚକ୍ରାୟୁଧ ॥୨୫
ଅଜାତପକ୍ଷ-ଖଗ[୧] ଯେହ୍ନେ ।
ମାତା ଲୋଡ଼ଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇଣ ବାଛୁରୀ ।
ମାତା ସ୍ତନକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ॥
ପ୍ରବାସୀ ପତି ପ୍ରିୟା ଯେହ୍ନେ ।
ଲୋଡ଼ଇ ମୋ ମନ ତେସନେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଦରଶନ ତୋର ।
ହେଉ ଏ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ॥୨୬
ଭୋ ପ୍ରଭୁ କମଳଲୋଚନ ।
ତୋ ପାଦେ ରହୁ ମୋର ମନ ॥
ଆପଣା କର୍ମବନ୍ଧେ ଜଡ଼ି ।
ସଂସାରଚକ୍ରେ ଅଛି ପଡ଼ି ॥
ଏମନ୍ତ ପାପୀ ମୁହିଁ ଯହୁଁ ।
ଉତ୍ତମ ସାଧୁ ସଙ୍ଗ ହେଉ ॥
ଦାରା ତନୟ ଗୃହେ ମୋର ।
ଭୋ ନାଥ ମନ ମୋ ନ କର ॥୨୭

୧. ଅଜାତପକ୍ଷ-ଖଗ—ପର କଅଁଳି ନ ଥିବା ପକ୍ଷୀଶାବକ ।

ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ର-ବୃତ୍ରାସୁର ଚରିତ ॥
ଅସୁରବାଣୀ ସୁଧାମୟ ।
ଶୁଣି ସକଳ ପାପ କ୍ଷୟ ॥
ଭୁବନମଙ୍ଗଳ ଏ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ ବୃତ୍ରସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରୋପଦେଶୋ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଶଚୀପତି । ବୃତ୍ର ବଚନେ ପୁଣି ମାତି ॥
ତାହାକୁ ରଣେ କଲେ ବଧ । ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ସଂଗ୍ରାମେ ଅସୁର ।
ଛାଡ଼ିବ ବୋଲି କଳେବର ॥
ଜୟରୁ ଭଲ ମୋ ମରଣ ।
ମନରେ କଲା ହେ ରାଜନ ॥
ଶୂଳକୁ ଧରି ବୃତ୍ରାସୁର ।
ଧାଇଁଲା ଇନ୍ଦ୍ରର ଉପର ॥
ଯେମନ୍ତେ କଇଟଭ ବୀର ।
ଧାଇଁଲା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଉପର ॥୧
ଯୁଗାନ୍ତ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟ ତେଜେ ।
ସେ ଶୂଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରାଜେ ॥
ବୃତ୍ର ଅସୁର ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରହାରିଲା ଆଣି ॥
ଘୋର ଶବଦ ରୋଷେ କଲା ।
ପାପିଷ୍ଠ ମଲୁ ତୁ ବୋଇଲା ॥୨
ଆକାଶୁ ଗ୍ରହ ଉଲ୍‌କାମାନ ।
ଖସି ପଡ଼ିଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ଦୁର୍ଜୟ ଦେଖିଣ ଅସୁର ।
ଭୟେ କମ୍ପିଲେ ସୁର ନର ॥
ବଜ୍ର ଧରିଣ ଦେବରାଜ ।
ଛେଦିଲେ ତାର ଏକ ଭୁଜ ॥୩
ପରିଘ ଘେନି ଆର କରେ ।
ଧାଇଁଲା ଇନ୍ଦ୍ରର ଉପରେ ॥
ଦେବରାଜ ନିକଟେ ଯାଇ ।
ସନ୍ମୁଖେ ପ୍ରହାରିଲା ନେଇ ॥

ଇନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତୁ ବଜ୍ର ଖସିଲା ।
ଅଧୋଭୂମିରେ ସେ ପଡ଼ିଲା ॥୪
ଦେଖି ଅଦ୍ଭୁତ ବୃତ୍ର କର୍ମ ।
ସିଦ୍ଧ କିନ୍ନର ଦେବଗଣ ॥
ସକଳେ କଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ସଙ୍କଟେ ଛନ୍ନମନ ॥
ଯେତେକ ସୈନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ।
ସକଳେ କଲେ ହାହାକାର ॥୫
ଲଜ୍ଜାରେ ବୃତ୍ରର ଅଗ୍ରତେ ।
ବଜ୍ର ନ ନେଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ହସ୍ତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ବୃତ୍ରାସୁର ।
ବଚନ କହଇ ମଧୁର ॥
ମନରେ ବିଷାଦ ନ କର ।
ବଜ୍ର ଧରିଣ ବେଗେ ମାର ॥୬
ଯୁଦ୍ଧ ଇଚ୍ଛଇ ଯେଉଁ ନର ।
ଜୟ ଦୁସ୍ତରଟି ତାହାର ॥
ଯେ ଜନ ରଣେ ଭୀତ ହୋଇ ।
ଜୟର ଲେଶ ତାର ନାହିଁ ॥
ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳନ ସଂହାର ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଏହାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥
ସର୍ବଜ୍ଞ ଆଦି ସନାତନ ।
ଅଖିଳ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ତା ବିନୁ ଜୟ ବା ଅଜୟ ।
କାହାର ବୋଲେ ହୋଇ କହ ॥୭
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଅଖିଳର ଈଶ ।
ଅଖିଳଲୋକ ଯାର ବଶ ॥
କାଳସ୍ୱରୂପ ସେ ଈଶ୍ୱର ।
ମୃତ୍ୟୁ ଅମୃତ୍ୟୁ ରୂପଧର ॥୮

ସକଳ ହେତୁ ସେ ଅଟଇ ।
ତାହାକୁ ଅଜ୍ଞ ନ ଜାଣଇ ॥
କାଷ୍ଠର ପିତୁଳି ଯେସନ ।
ଜଗତ ତାହାର ଭିଆଣ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଯନ୍ତ୍ରମୟ-ମୃଗ ।
ପ୍ରାଣୀ ତା ବଶେ ମହାଭାଗ ॥୯,୧୦
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଯେ ଦୁଇ ।
ତା ବିନୁ ଜଡ଼ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସୃଷ୍ଟିକରତା ଅବା କେହି ।
ତା ବିନୁ ଯେତେକ ଅଛଇ ॥
ସକଳ ଆତ୍ମାରୂପ ସେହି ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜାଣିବ ବା କାହିଁ ॥
ସେହି ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ସୃଷ୍ଟି କରି ।
ପ୍ରତିପାଳନକୁ ଆଚରି ॥
ଗ୍ରାସଇ କାଳରୂପ ହୋଇ ।
ଧର୍ମ-ଅଧର୍ମ ରୂପ ସେହି ॥୧୧,୧୨
ଆୟୁ ସମ୍ପଦ କୀର୍ତ୍ତି ଯେତେ ।
ପ୍ରାଣୀର ହୁଅଇ ଯୁଗତେ ॥
ସେ ଯାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅଇ ।
ଅଷ୍ଟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତାର ହୋଇ ॥୧୩
ସୁଖ ଦୁଃଖ ମୃତ୍ୟୁ ଜୀବିତ ।
ଏ ସର୍ବ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ॥
ଏ ଘେନି ଇନ୍ଦ୍ର ସମ ହୁଅ ।
ହର୍ଷ ବିଷାଦକୁ ନ ପାଅ ॥୧୪
ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ଜାଣ ।
ପ୍ରକୃତି ଗୁଣ ଏ ପ୍ରମାଣ ॥
ଆତ୍ମାଟି ସାକ୍ଷୀ ବୋଲି ଜାଣ ।
ସେ ଯାକୁ ହୁଅଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥

ସଂସାରେ ବଦ୍ଧ ସେ ନୁହଇ ।
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରଇ ॥୧୫
ରଣରେ ଛିନ୍ନଭୁଜ ହୋଇ ।
ଭୋ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଖ ମୁଁ ଅଛଇ ॥
ଜୟ ବା ଅଜୟ କାହାର ।
ଜାଣିବ କେ ବିନା ଈଶ୍ୱର ॥୧୬
ଶରସମୂହ ପଶାକାଠି ।
ଏ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ଗୋଟି ॥
ଜୀବନ ହୁଡ଼[1] ଜୁଆ ରଣେ ।
କେଜାଣି କେ ହାରେ କେ ଜିଣେ ॥୧୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ କହିବା ନୃପମଣି ।
ବୃତ୍ରର ବାକ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ॥
ବୃତ୍ରକୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରି ।
ହସି ବୋଇଲେ ବଜ୍ରଧାରୀ ॥୧୮

ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ଅହୋ ଦାନବ ସିଦ୍ଧ ତୁହି ।
ତେଣୁ ତୋ ସିଦ୍ଧମତି ହୋଇ ॥
ସକଳ ଆତ୍ମାର ଈଶ୍ୱର ।
ଭଜିଲୁ ଚରଣ ତାଙ୍କର ॥୧୯
ଜଗମୋହିନୀ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
ଦାନବ ଛେଦିଲୁ ତୁ ତାହା ॥
ଅସୁରଭାବ କରି ଦୂର ।
କଲୁ ତୁ ସ୍ୱର୍ଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ॥୨୦
ଅହୋ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବଡ଼ ମୋର ।
ସ୍ୱଭାବେ ରଜଗୁଣ ତୋର ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପତି ।
ତା ତହିଁ ତୋର ଦୃଢ଼ମତି ॥୨୧
ପରମବ୍ରହ୍ମ ହରି ଯେହି ।
ତା ତହିଁ ଯାର ଭକ୍ତି ହୋଇ ॥
ଅମୃତସିନ୍ଧୁରେ ସେ ଜନ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
କି କାର୍ଯ୍ୟ କୂପଜଳେ ତାର ।
ସେ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗଟି ଅସାର ॥୨୨

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ଧର୍ମକୁ କହିଲେ ।
ପୁଣି ହିଁ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭିଲେ ॥
ଅଶ୍ରାନ୍ତ ବୀର ଦୁଇ ଜଣ ।
କରି ଲାଗିଲେ ଘୋର ରଣ ॥୨୩
ବୃତ୍ର ପରିଘ କରେ ଲଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରହାରିଲା ଧାଇଁ ॥
ପରିଘ ଘେନି ବାମକରେ ।
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋରେ ॥
କର ପରିଘ ଏକାବେଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଛେଦିଲେ ଅବହେଳେ ॥୨୪,୨୫
ବୃତ୍ରର ଗଲା ଦୁଇ କର ।
ରକତେ ହୋଏ ଜରଜର ॥
ପକ୍ଷ ଛିଡ଼ନ୍ତେ ବଜ୍ରାଘାତେ ।
ଯେସନେ ଦିଶନ୍ତି ପର୍ବତେ ॥୨୬
ଆୟୁଧ ଭୁଜ ଯହୁଁ ଗଲା ।
ସେ ବୃତ୍ର ମହାକ୍ରୋଧ କଲା ॥
ଅଧର ଗ୍ରସି କ୍ରୋଧଭର ।
ଶରୀର ବିସ୍ତାରେ ଅସୁର ॥
ଅଧର ହନୁ ତା ଭୂମିରେ ।
ଉପର ହନୁ ତା ସ୍ୱର୍ଗରେ ॥
ଆକାଶ ଗଭୀର ମୁଖରେ ।
ଲିହଇ[2] କଠୋର ଜିହ୍ୱାରେ ॥
କାଳର ପ୍ରାୟେ ଦଂଷ୍ଟ୍ରମାନ ।
ଗ୍ରାସିବ ଯେହ୍ନେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶରୀର ବିସ୍ତାରି ।
ଧାମଇଁ ଯେହ୍ନେ ମହାଗିରି ॥
ପାଦେ ଅବନୀ କମ୍ପାଇଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସହିତ ।
ଗିଳିଲା ବୃତ୍ର ମହାଦୈତ୍ୟ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଗିଳିଲା ଅସୁର ।
ଗଜକୁ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପବର ॥୨୭-୨୯
ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଗିଳିବାର ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ସୁର ନର ॥
ସକଳେ କଲେ ହାହାକାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଗିଳିଲା ଅସୁର ॥୩୦
ଅସୁର ଉଦରରେ ଥାଇ ।
ନାଶ ନୋହିଲେ ସୁରସାଇଁ ॥
ମହାପୁରୁଷ ବର୍ମେ କରି ।
ଯେଣୁ ଯୋଗମାୟା ଆବୋରି ॥୩୧
ବଜ୍ରେ ଚିରିଲେ ପେଟ ତାର ।
ଗର୍ଭରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ଆପଣା ବଳେ ଦେବବର ।
ବଜ୍ରେ ଛେଦିଲେ ତାର ଶିର ॥୩୨
ବଜ୍ରହିଁ ଅତି ବେଗେ ଗଲା ।
କନ୍ଧରୁ ଶିର ତା କାଟିଲା ॥
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂବତ୍ସର କାଳେ ।
ଶିର ତା ପଡ଼ିଲାକ ତଳେ* ॥୩୩
ଆକାଶେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ତକ୍ଷଣେ ।
ଶବଦ କଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ସିଦ୍ଧ ଋଷିଗଣ ।
ଆନନ୍ଦେ ହରଷିତ ମନ ॥
ବୃତ୍ରଶତ୍ରୁକୁ ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ହରଷେ ପୁଷ୍ପ ବରଷିଲେ ॥୩୪
ବୃତ୍ରର ତହୁଁ ଜ୍ୟୋତିରୂପ ।
ବାହାର ହୋଇଲା ହେ ନୃପ ॥
ସକଳେ ଦେଖୁଥିଲେ ରହି ।
ସାଲୋକ୍ୟ ପାଇଲା ସେ ତହିଁ ॥୩୫
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବୃତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ଷଷ୍ଠ ସ୍କନ୍ଧରେ ଯାହା ଭଣି ।
ସଂସାର ତାରଣ ଏ ବାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ବୃତ୍ରବଧୋ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ହୁଡ଼—ବାଜି ବା ପଣ । ୨. ଲିହଇ—ଗ୍ରାସଇ ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବେଗବାନ ବଜ୍ର ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ବୃତ୍ରାସୁରର ମୃତ୍ୟୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଚତୁଷ୍ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ତାହାର ମସ୍ତକ କର୍ତ୍ତନ କରି ତଳେ ପକାଇଦେଲା ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବୃତ୍ରକୁ ମାରି ଶଚୀସାଇଁ । ଲୁଚନ୍ତେ ତେଜହୀନ ହୋଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ରଖିଲେ ତା ଜୀବନ । ତ୍ରୟୋଦଶର ବିବରଣ ॥

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ବୃତ୍ର ହୋଇଲା ଯହୁଁ ହତ ।
ଶୁଣି ହରଷ ତ୍ରିଜଗତ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ବିନୁ ଯେତେ ଜନ ।
ହରଷ ହୋଇଲେ ରାଜନ ॥୧
ଅମର ଦେବଋଷିଗଣ ।
ପିତୃ ଦୈବତ ଯେତେ ପୁଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ବଜ୍ରଧର ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହାର ପୁର ॥୨

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ହୁଅ ସାବଧାନ ।
ଏହା ଶୁଣିତେ ମୋର ମନ ॥
କିମ୍ପା ହରଷ ଦେବଗଣେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବିଷାଦ କି କାରଣେ ॥
କହିବା ଏଥିର କାରଣ ।
ନମଇଁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ॥୩

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ବୃତ୍ର ବିକ୍ରମ ଦେଖି ଦେବେ ।
ମହତ ଋଷି ଆଦି ସର୍ବେ ॥
ଭୟେ ଉଦ୍‌ବେଗ ମନ ହୋଇ ।
କହିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେ ଯାଇ ॥
ଭୋ ଦେବ ଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ବୃତ୍ର ଅସୁରକୁ ସଂହର ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତା ନ କଲେ ସ୍ୱୀକାର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଧେ ପାପ ଘୋର ॥୪

ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ଯେବେ ମାରିଲି ବିଶ୍ୱରୂପ ।
ଘେନିଲି ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପ ॥
ଭୂ ଜଳ ସ୍ତିରୀ ଦ୍ରୁମମାନେ ।
ପାପ ଘେନିଲେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ଏବେ ବୃତ୍ରକୁ ବିନାଶିବି ।
କେମନ୍ତେ ପାପୁଁ ନିସ୍ତରିବି ॥୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଇନ୍ଦ୍ରବଚନେ ଋଷିଗଣ ।
ଶୁଣି ସେ କହନ୍ତି ବଚନ ॥
ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞକୁ କରି ।
ଏ ପାପ ନାଶିବୁ ତୋହରି ॥୬
ମହାପୁରୁଷ ଆତ୍ମାପର* ।
ଅଖିଳ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ॥
ଯେ ଦେବ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଯଜ୍ଞରେ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ବୃତ୍ରର ବଧୁଁ ଦେବବର ।
ଅବହେଳାରେ ହେବୁ ପାର ॥୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁ ପିତାମାତା ।
ଯେ ଜନ ଆଗ୍ର୍ୟର ହନ୍ତା ॥
ଶ୍ୱାନକୁ ଖାଇ ଅବା ଯେହୁ ।
ଶୁଣ କହିବା ମହାବାହୁ ॥
ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ ଯେହୁ କରେ ।
ଏ ସର୍ବ ପାପୁଁ ସେହୁ ତରେ ॥
ମହାଯଜ୍ଞକୁ କରି ତୁହି ।
ଜପିବୁ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନେ ଦେବବର ।
ଦୁରିତ କେତେକ ମାତର ॥୮-୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣିଣ ଋଷିଙ୍କ ବଚନ ।
ଶତ୍ରୁ ମାଇଲେ ମଘବାନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ଗଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କୁ ଆଶ୍ରେ କଲା ॥୧୦
ତାହାକୁ ଦେଖି ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଦେବେନ୍ଦ୍ର ଗଲେ ଯେ ପଳାଇ ॥
ଚଣ୍ଡାଳୀ ରୂପକୁ ଧଇଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ॥
ବୃଦ୍ଧାରୂପକୁ ଧରି ସେହି ।
ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗରେ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ॥
ଶୋଣିତ ପ୍ରାୟେ ବସ୍ତ୍ର ତାର ।
ବିବର୍ଣ୍ଣ କେଶ ମସ୍ତକର ॥
ରହ ରହ ବୋଲି ଡାକଇ ।
ଆମିଷ ଗନ୍ଧ ତାର ଦେହୀ ॥୧୧-୧୩
ଆକାଶେ ସକଳ ଦିଗରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ପଳାନ୍ତି ଖରତରେ ॥
ଉତ୍ତରଦିଗକୁ ସେ ଗଲେ ।
ମାନସରୋବରେ ଲୁଚିଲେ ॥୧୪
ପୁଷ୍କରନାଳେ[୧] ଦେବବର ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ କରି ସ୍ଥିର ॥
ସହସ୍ର ସଂବତ୍ସରଂ ତହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମଭାବନେ ମନ ଦେଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମବଧରୁ ମୋକ୍ଷ ପାଇଁ ।
ରହିଲେ ନିରାହାର ହୋଇ ॥୧୫
ତାବତ ନହୁଷ ରାଜନ ।
ସ୍ୱର୍ଗରେ କଲେ ଇନ୍ଦ୍ରପଣ ॥
ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ଯୋଗବଳେ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରେ ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଭୋଗରେ ।
ନହୁଷ ମଦାନ୍ଧ ବୁଦ୍ଧିରେ ॥

୧. ପୁଷ୍କରନାଳ—ପଦ୍ମନାଡ଼ ।
* ଅର୍ଥାତ୍ ପରମାତ୍ମା ।

ଇନ୍ଦ୍ରପତ୍ନୀଙ୍କି ଇଚ୍ଛା କଲା ।
ସ୍ୱର୍ଗଲୋକରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେଲା ॥
ନହୁଷ ସ୍ୱର୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ।
ବାରତା ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀକୁ ଦେଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୁବନରେ ।
ତୁ ମୋତେ ଭଜ ଗୋ ବିଧିରେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଗୁରୁଙ୍କୁ କହିଲେ ।
ପ୍ରତିଉତ୍ତର ଗୁରୁ ଦେଲେ ॥
ଗୁରୁ ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହିଲେ ।
ଅତି ଅସମ୍ଭବ ବୋଇଲେ ॥
ଅନେକ ତପସ୍ୟାର ଫଳେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଦେବ ପାଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପ ଶାପୁଁ କରି ।
ହତ ହୋଇବ ଏହା ଶିରୀ ॥
ନହୁଷେ ଏମନ୍ତ କହିବ ।
ଋଷିଙ୍କ କନ୍ଧେ ଦୋଳା ଥିବ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଦୋଳାରେ ବସିଥିବ ।
ଆମ୍ଭର ପୁରକୁ ଆସିବ ॥
ତେବେ ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜିବୁ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଜାଣିବୁ ॥
ଏମନ୍ତ ଗୁରୁଆଜ୍ଞା ଶୁଣି ।
ନହୁଷେ କହିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ॥
ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଆଣିକରି ।
ଋଷିଙ୍କ କନ୍ଧେ ଦୋଳା ଧରି ॥
ସେ ଦୋଳା ଉପରେ ନହୁଷ ।
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇଣ ହରଷ ॥

ଚଳଇ ଦୋଳା ମନ୍ଦଗତି ।
ତା ଦେଖି କୁପିତ ନୃପତି ॥
ସର୍ପି ସର୍ପି[1] ବୋଲି ବୋଇଲା ।
ପାଦେ ଅଗସ୍ତିଙ୍କି ମାଇଲା ॥
ଅଗସ୍ତି କ୍ରୋଧଭର ହୋଇ ।
ନହୁଷକୁ ସେ ଶାପ ଦେଇ ॥
ତୁ ସର୍ପ ହୁଅ ବେଗ ହୋଇ ।
ଯେଣୁ ସଙ୍କଟ ଦେଲୁ ତୁହି ॥
ଏ ହେତୁ ନହୁଷ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ।
ଚ୍ୟୁତ ହୋଇଲା ସେ ଶାପରୁ ॥
ମହାସର୍ପ ଯେ ସେ ହୋଇଲା ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରେ ସେ ପଡ଼ିଲା ॥୧୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରରାଜାର ଯେ ଚରିତ ॥
ପରମେଶ୍ୱର ଧ୍ୟାନ କରି ।
ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପରୁ ତରି ॥
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଇନ୍ଦ୍ର ପୁନର୍ବାରେ ।
ଦେବଙ୍କୁ ଘେନି ସେ ବିହରେ ॥୧୭
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେବଋଷିମାନେ ।
ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ବିଧାନେ ॥
ମହାପୁରୁଷ ଆରାଧନ ।
ଦୀକ୍ଷା କରାଇଲେ ରାଜନ ॥୧୮
ଏ ଅନନ୍ତରେ ଦେବମୟ ।
ସର୍ବାତ୍ମା ପୁରୁଷ ଅବ୍ୟୟ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମଋଷି ସହିତେ ।
ଆରାଧି ଅଶ୍ୱମେଧ ମତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମବଧ ପାତକ ଭୟ ।
ଯଜ୍ଞ ହେତୁରୁ ହେଲା କ୍ଷୟ ॥

ରବିକିରଣେ ହିମ ପ୍ରାୟେ ।
ସକଳ ପାପ ହେଲା କ୍ଷୟେ ॥୧୯,୨୦
ଅଶ୍ୱମେଧରେ ବରି ଇନ୍ଦ୍ର ।
ମରୀଚି ଆଦି ମୁନିବୃନ୍ଦ ॥
ଆରାଧି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ହୋଇଲେ ସେ ରାଜନ ॥
ଯଜ୍ଞର ପ୍ରସାଦରୁ କରି ।
ନିଷ୍ପାପ ହେଲା ବଜ୍ରଧାରୀ ॥୨୧
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
ପାପକୁ କରଇ ଯେ ଦୂର ॥
ଏ ମହାଖ୍ୟାନ ଜ୍ଞାନମୟୀ ।
ଯେ ଜନ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣଇ ॥
ଭକତଜନର ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଜୟ ମୋକ୍ଷ କାରଣ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରୀତିରେ ପଢ଼ଇ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ କରି ଯେ ଶୁଣଇ ॥
ଗାୟନ କରି ପ୍ରତିଦିନ ।
ସର୍ବସିଦ୍ଧି ଲଭେ ସେ ଜନ ॥
ଶତ୍ରୁକୁ ଜୟ ଧନ ଯଶ ।
ପାପମୋଚନ ଦୀର୍ଘାୟୁଷ ॥
ସର୍ବକଲ୍ୟାଣ ତାର ହୋଇ ।
ଧନ ଧାନ୍ୟ ଯଶ ଲଭଇ ॥୨୨,୨୩
ବୋଲଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ପାପ କଲା ନାଶ ॥
ହରିକୀର୍ତ୍ତିନେ ସର୍ବ ହୋଇ ।
କଳିରେ ଆନ ଗତି ନାହିଁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଇନ୍ଦ୍ରବିଜୟୋ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ସର୍ପ ସର୍ପ—ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ନୃତ୍ରର ପୂର୍ବଜନ୍ମ କଥା । ଏ ଗ୍ରରି ଅଧ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଚିତ୍ରକେତୁର ଉପାଖ୍ୟାନ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ନିରୂପଣ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ କଥା ।
ବୃତ୍ର ଅସୁରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ରଜ ତାମସ ଭାବ ତାର ।
ପାପୀ ଅଟଇ ବୃତ୍ରାସୁର ॥
ଅଖିଳ ହେତୁ ଭଗବାନେ ।
ତାହାର ମତି ବା କେସନେ ॥୧
ସତ୍ତ୍ୱପ୍ରଧାନ ଦେବଗଣ ।
ନିର୍ମଳମନା ମୁନିଜନ ॥
ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦପଙ୍କଜରେ ।
ଏହାଙ୍କ ମନ ନୋହେ ସ୍ଥିରେ ॥୨
ଧୂଳି ସଂଖ୍ୟାରେ ଜନ୍ତୁ ହୋଇ ।
ମନୁଷ୍ୟ କେତେ ବା ଅଛଇ ॥
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେହି ଜନ ।
ଶ୍ରେୟ କରଇ ଆଚରଣ ॥୩
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେହି ନରେ ।
ମୋକ୍ଷ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କେହି ଜନ ।
କ୍ଳେଶେ ଲଭନ୍ତି ଭଗବାନ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ମୁନିମାନଙ୍କର ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଯେଉଁ ନର ॥
କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ସେ ଥାଇ ।
ଶୁଣିମା ସାବଧାନ ହୋଇ ॥୪,୫
ସ୍ୱଭାବେ ବୃତ୍ର ଅତି ପାପ[1] ।
ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଏ ଅତି ତାପ ॥
କେମନ୍ତେ ମହାଘୋର ରଣେ ।
ତା ମତି ହେଲା ନାରାୟଣେ ॥୬
ଏଣେ ସଂଶୟ ମନ ମୋର ।
ଫେଡ଼ି କହିବା ମୁନିବର ॥
ଯେ ବୃତ୍ର ଘୋର ସଂଗ୍ରାମରେ ।
ବଳେ ତୋଷିଲା ବଜ୍ରଧରେ ॥୭

ସୂତ ଉବାଚ

ସନ୍ତୋଷ ରାଜା ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ସେ ବାଦରାୟଣି ॥
ହରଷ ହୋଇ ମୁନିବର ।
ବଚନ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଏକମନେ ।
ଯେ ଇତିହାସ ପୁରାତନେ ॥
ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ମୁଖୁଁ ମୁହିଁ ।
ନାରଦ ତହୁଁ ଶୁଣିଛଇଁ ॥୯
ପୂର୍ବେ ଶୂରସେନ ଦେଶର ।
ଥିଲା ଯେ ଏକ ନୃପବର ॥
ଚିତ୍ରକେତୁ ନାମ ତାହାର ।
କାମଧେନୁ ପୃଥ୍ୱୀ ଯାହାର ॥୧୦
ଦଶ ନିୟୁତ ପତ୍ନୀ ତାର ।
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଯେତେକ ଥିଲେ ତାର ନାରୀ ।
ପୁତ୍ର ଯେ ନୋହିଲା କାହାରି ॥୧୧
ରୂପେ ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ।
ବିଦ୍ୟା ସମ୍ପଦ ମତି ଧୀର ॥
ଏ ସର୍ବ ଗୁଣ ଯେ ତାହାର ।
ସୁତ ନ ଲଭି ଚିନ୍ତାଭର ॥୧୨
ଅମାତ୍ୟ ସମ୍ପଦ ସହିତେ ।
ପଟ୍ଟମହିଷୀ ତାର ଯେତେ ॥
କାମଦୁଘାର[2] ପ୍ରାୟେ ମହୀ ।
ସୁଖ ନୋହିଲେ ତାର କେହି ॥୧୩
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକଦିନେ ।
ସେ ଚିତ୍ରକେତୁର ଭୁବନେ ॥
ଅଙ୍ଗିରାଋଷି ବ୍ରହ୍ମସୁତ[3] ।
ମିଳିଲେ ରାଜାର ଅଗ୍ରତ ॥
ସ୍ୱଇଚ୍ଛା ଲୋକରେ ବିହାର ।
ମିଳିଲେ ଚିତ୍ରକେତୁ ପୁର ॥୧୪
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ସେ ରାଜନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲେ ଆସନ ॥
ଉତ୍ତମ ଆସନେ ବସାଇ ।
ପୂଜିଲେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ॥
ସୁଖେ ଆସନେ ବସି ଋଷି ।
ଚିତ୍ରକେତୁକୁ ପରଶଂସି ॥
ଭକତି ଦେଖିଣ ରାଜାର ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ଋଷିବର ॥
ରାଜାକୁ କରି ଆରାଧନ ।
କହନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥୧୫,୧୬

ଅଙ୍ଗିରା ଉବାଚ

ହେ ରାଜା ଚିତ୍ରକେତୁ ଶୁଣ ।
ତୁମ୍ଭର ପରମ କଲ୍ୟାଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଯେତେ ।
କୁଶଳଟି କି ଏ ସମସ୍ତେ ॥
ଦାରା ତନୟ ଭୃତ୍ୟ ଯେତେ ।
ସୁହୃଦ ପରଜା ସହିତେ ॥
ଯାହାର ଆତ୍ମା[4] ଆତ୍ମବଶ ।
ତାହାର ବଶ ଏ ଅଶେଷ ॥
ଯାହାର ଆତ୍ମା ବଶ ହୋଇ ।
ସର୍ବତ୍ର ପୂଜ୍ୟ ସେ ଅଟଇ ॥୧୭-୨୦
ଆତ୍ମସମ୍ପଦ ତୋର ଯେତେ ।
ଅମାତ୍ୟ ପୁରବାସୀ ଯେତେ ॥
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ନୋହେ କେହି ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇଁ ॥
ଚିନ୍ତା ମଳିନ ମୁଖ ତୋର ।
ଅଲବ୍ଧକାମେ ନୃପବର ॥୨୧
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ।
ସେ ରାଜା ମୁନିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥

୧. ପାପ—ପାପୀ । ୨. କାମଦୁଘା—କାମଧେନୁ, ସର୍ବାର୍ଥଦାୟିନୀ । ୩. ବ୍ରହ୍ମସୁତ—ନାରଦ । ୪. ଆତ୍ମା—ମନ ।

ହୃଦରେ ପୁତ୍ରକାମୀ ହୋଇ ।
ବିରସେ ମୁନିଙ୍କି କହଇ ॥୨୨
ଚିତ୍ରକେତୁ ଉବାଚ
ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭ ଅଗୋଚରେ ।
କି ଅବା ଅଛି ଏ ସଂସାରେ ॥
ପ୍ରାଣୀର ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ଦେଖ ତପସ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ॥୨୩
ତଥାପି ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
କହିବି ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ମନରେ ଯେବା ଚିନ୍ତା ମୋର ।
ପ୍ରଶ୍ନ ଯେ କଲ ମୁନିବର ॥୨୪
ଦେବଗଣଙ୍କୁ ଯେ ଦୁର୍ଲଭ ।
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ବିଭବ ॥
ପୁତ୍ରବିହୀନେ ମୋର ଦେହୀ ।
କେବେହେଁ ସୁଖ ନ ଲଭଇ ॥
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ଯେହ୍ନେ ଜନ ।
ନ ଲୋଡ଼େ ବିନୁ ଅନ୍ନପାନ ॥୨୫
ଭୋ ମହାଭାଗ ମୁନିବର ।
କେମନ୍ତେ ତରିବି ସଂସାର ॥
ପିତୃରଣରୁ ମୋତେ ପାର ।
କରିବା ହେଉ ମୁନିବର ॥
ପୁତ୍ର ଯେମନ୍ତେ ମୋର ହୋଇ ।
ସଂସାର ଦୁଃଖରୁ ତାରଇ ॥୨୬
ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ
ରାଜାର ଶୁଣି ଏ ବଚନ ।
କୃପାଳୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ଯଜ୍ଞ କରିଣ ମୁନିବର ।
ଆରାଧି ଅଖିଳ ଈଶ୍ୱର ॥୨୭
ରାଜାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେହୁ ନାରୀ ।
କୃତଦ୍ୟୁତି ନାମ ତାହାରି ॥
ଚରୁ ତାହାକୁ ନେଇ ଦେଲେ ।
ରାଜାକୁ ଏମନ୍ତ କହିଲେ ॥୨୮
ଭୋ ଚିତ୍ରକେତୁ ନୃପବର ।
ହୋଇବ ଏକ ତୋ କୁମର ॥
ହରଷ-ଶୋକ ଦେବ ତୋରେ ।
କହିଣ ଗଲେ ମୁନିବରେ ॥୨୯

ଚିତ୍ରକେତୁରେ ତହୁଁ ସେହି ।
କୃତଦ୍ୟୁତି ଯେ ମହାଦେଈ ॥
ଚରୁର ଭୋଜନ ମାତ୍ରକେ ।
ଗର୍ଭ ଧଇଲେ ସେହୁ ସୁଖେ ॥
ଅଗ୍ନିରୁ କୃତ୍ତିକା ଯେମନ୍ତ ।
ଗର୍ଭ ଧଇଲା ସେହିମତ ॥୩୦
ତାହାର ଗର୍ଭ ପ୍ରତିଦିନେ ।
ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷର ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ॥
ଚିତ୍ରକେତୁ ତେଜେ ରାଜନ ।
ଗର୍ଭ ବଢ଼ିଲା ଦିନୁଦିନ ॥୩୧
ଏ ଅନନ୍ତରେ ସଂବତ୍ସରେ ।
ଜନ୍ମିଲା ତାହାର କୁମରେ ॥
ଶୂରସେନରେ ଯେତେ ଲୋକ ।
ହରଷ ଲଭିଲେ ଅନେକ ॥୩୨
ପରମାନନ୍ଦେ ସେ ରାଜନ ।
ତକ୍ଷଣେ କଲାକ ସ୍ନାହାନ ॥
ଶୁଚି ହୋଇଣ ନୃପବର ।
ଭୂଷିତ ହୋଇ ଅଳଙ୍କାର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଣି ବେଦଧର୍ମ ।
କଲା ସେ ପୁତ୍ର ଜାତକର୍ମ ॥୩୩
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଜତ ।
ଦେଲା ସେ ଧେନୁ ଶତ ଶତ ॥
ପୃଥିବୀ ଗଜ ହୟମାନ ।
ଦେଲା ସେ ବିବିଧ ବସନ ॥୩୪
ଯେ ଲୋକେ ଯାହା ବାଞ୍ଛା କଲେ ।
ମନ ସନ୍ତୋଷେ ବହି ନେଲେ ॥
ପ୍ରଜା ସନ୍ତୋଷେ ମଘବାନ ।
ବରଷା କରଇ ଯେସନ ॥
ପୁତ୍ର ଆୟୁଷ ଯଶ ଧର୍ମ ।
ବିବୃଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ଦେଲା ଦାନ ॥୩୫
କଷ୍ଟରେ ଲଭିଲା ଯେ ସୁତ ।
ତାଠାରେ ସ୍ନେହ ତା ବହୁତ ॥
ଦରିଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ଧନ ପାଇ ।
ତେସନେ ହରଷ ସେ ହୋଇ ॥୩୬
ମାତା ଯେ ଅତି ସ୍ନେହଭରେ ।
ମୋହ ହୋଇଲା ପୁତ୍ରଠାରେ ॥

କୃତଦ୍ୟୁତି ସପତ୍ନୀମାନେ ।
ଦୁଃଖିତ ସନ୍ତତି କାରଣେ ॥୩୭
ଚିତ୍ରକେତୁର ସ୍ନେହ ହୋଇ ।
ପୁତ୍ରବତୀ ଭାରିଯା ତହିଁ ॥
ଅନ୍ୟ ଯେ ପତ୍ନୀମାନେ ଥାନ୍ତି ।
ସେଭାବେ ନାହିଁ ସ୍ନେହମତି ॥୩୮
ଅପୁତ୍ର ଦୁଃଖ ତାହାଙ୍କର ।
ରାଜାର ଏଣେ ଅନାଦର ॥
ସେମାନେ ମନେ ଦୁଃଖ କରି ।
ଆତ୍ମାର ନିନ୍ଦାକୁ ଆଚରି ॥୩୯
ପାପିଷ୍ଠୀ ଏହୁ କୃତଦ୍ୟୁତି ।
ଧିକ ଏହାର ଏ ସନ୍ତତି ॥
ଗୃହ ସମ୍ପଦ ଯେ ସ୍ୱାମୀର ।
ଧିକ ଏ ହେଉ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଏ ସପତଣୀର ଚରଣେ ।
ଦାସୀ ହୋଇଲୁଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ॥୪୦
ଦାସୀର କି ଅବା ସନ୍ତାପ ।
ଯେ ସେବେ ସ୍ୱାମୀର ସମୀପ ॥
ମାନ ନ ଲଭୁଁ ଆମ୍ଭେ କ୍ଷଣେ ।
ଦାସୀର ଦାସୀ ହୋଇ ଯେହ୍ନେ ॥୪୧
ସପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର ବିଭୂତିରେ ।
ଅନ୍ଧ ହୋଇଲେ କ୍ରୋଧଭରେ ॥
ସକଳେ ଏକଚିତ୍ତ ହେଲେ ।
ରାଜାର ହିଂସା ବିଗ୍ରହିଲେ ॥୪୨
ଦାରୁଣଚିତ୍ତ ସ୍ତିରୀଜନ ।
କ୍ରୋଧେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ସ୍ୱାମୀକୁ ଅତି କ୍ରୋଧ କଲେ ।
ଗରଳ କୁମରକୁ ଦେଲେ ॥୪୩
ଏହା ନ ଜାଣେ କୃତଦ୍ୟୁତି ।
ସପତ୍ନୀମାନଙ୍କର ଗତି ॥
ପୁତ୍ର ଶୁଆଇଥିଲା ଘରେ ।
ଗଲା ସେ ଗୃହ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥୪୪
ଅନେକ ବେଳ ତହୁଁ ଗଲା ।
ପୁତ୍ର ଆଣିବ ମନେ କଲା ॥
ଧାଈକି ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ।
ଭୋ ସଖି ପୁତ୍ର ଆଣ ମୋର ॥୪୫

ତାହାର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ଧାଈ ।
ବାଳକ ନିକଟେ ମିଳଇ ॥
ଦେଖିଲା ଶୋଇଅଛି ପୁତ୍ର ।
ଲେଉଟି ପଡ଼ିଛି ତା ନେତ୍ର ॥
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନାହିଁ ତାର ।
ଦେଖି ସେ ପଡ଼ିଲା ଭୂମିର ॥
ହତ ହୋଇଲି ବୋଲି ଧାଈ ।
ପଡ଼ିଲା ଅଚେତନ ହୋଇ ॥
ବେନି କରରେ ହୃଦ ତାଡ଼ି ।
ଆରତେ ପାଡ଼ିଲା ଯେ ରଡ଼ି ॥୪୬
ତା ଶୁଣି ପାଟ ମହାଦେଈ ।
ଧାଇଁଲା ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ॥
ପୁତ୍ରର ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
ମୃତପୁତ୍ରକୁ ସେ ଦେଖିଲା ॥୪୭
ମହାପ୍ରବଳ ଶୋକଭରେ ।
ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ନିର୍ଭରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମୋହ ସେ ପାଇଲା ।
କେଶ ବସନ ଖସିଗଲା ॥୪୮
ରାଜାର ଅନ୍ତଃପୁରଜନ ।
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ହେ ରାଜନ ॥
ରୋଦନ ଶୁଣିଣ ଅଇଲେ ।
ସମସ୍ତେ ଶୋକରେ ମଜ୍ଜିଲେ ॥
କହିବା ଶୁଣ ନୃପବର ।
ଯେତେକ ସପତ୍ନୀ ତାହାର ॥
ବାହାରେ ଶୋକ ଆଚରିଲେ ।
କପଟେ ରୋଦନ ସେ କଲେ ॥୪୯
ପୁତ୍ରମରଣ ରାଜା ଶୁଣି ।
ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ନ ଜାଣି ॥
ମୋହରେ ନ ଦିଶଇ ପଥ ।
ପାଦ ପାଦକେ ଜ୍ଞାନ ହତ ॥
ସ୍ନେହବନ୍ଧନୁ ଶୋକ ବଢ଼ି ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ପାଡ଼େ ରଡ଼ି ॥
ଅମାତ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ଜନ ।
ଦେଖୁ ଅଛନ୍ତି ସେ ରାଜନ ॥
ମୃତବାଳକ ପାଦତଳେ ।
ପଡ଼ିଲା ଯାଇ ମତି ଭୋଳେ ॥
ଫିଂଟି ତା ପଡ଼ିଅଛି କେଶ ।
ବିସ୍ରସ୍ତ[୧] ପରିଧାନ-ବାସ ॥
ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ସେ ଛାଡ଼ଇ ।
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହି ॥
ନିରୋଧ କଣ୍ଠଦ୍ୱାର ହୋଇ ।
ବଚନ ନ ପାରଇ କହି ॥୫୦-୫୧
ପତିକୁ ଦେଖି ଶୋକଭର ।
ମରଣ ଦେଖି କୁମରର ॥
କୃତଦ୍ୟୁତି ଯେ ମହାଦେଈ ।
ବିଚିତ୍ର ବିଳାପ କରଇ ॥୫୨
ସ୍ତନଯୁଗଳ ଯେ ତାହାର ।
ମଣ୍ଡିତ କୁଙ୍କୁମପଙ୍କର ॥
ଅଞ୍ଜନ ସହିତେ ଲୋତକ ।
ଧଉତ କଲା ତାର ବକ୍ଷ ॥
କେଶ ହୋଇଲା ଅସମ୍ଭାଳ ।
ଖସି ପଡ଼ିଲା ପୁଷ୍ପମାଳ ॥
କୁରରୀ ପ୍ରାୟେ ଶୋକଭରେ ।
ରୋଦନ କରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥୫୩
ହେ ବିଧି ଅତି ତୁ ଦାରୁଣ ।
ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ଆଚରଣ ॥
ସକଳ କରି ନିରିମାଣ ।
ଆପଣେ କରୁ ତୁ ଭଞ୍ଜନ ॥
ସାନ ମରଇ ବଡ଼ ଥାଇ ।
ଏହାର ନିଦାନ ନ ପାଇ ॥୫୪
ଯେବେ ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଅକ୍ରମ ଜନ୍ମ ମରଣର ॥
ସ୍ନେହପାଶକୁ ବଢ଼ାଇଣ ।
କିମ୍ପାଇଁ କରୁ ରଣଭଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ତୋ ଭିଆଣ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ପରାଣୀ ଯେସନ ॥୫୫
ହେ ତାତ ତନୟ ମୋହର ।
ଦେଖୁ କି ନାହୁଁ ତୋ ପିଅର ॥
ଶୋକସାଗରେ ମୋତେ ଥୋଇ ।
ଛାଡ଼ିଣ ନ ଯା ବାବୁ ତୁହି ॥
ମୁଁ ଯେ ପାପିଷ୍ଠୀ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ମୋତେ ଛାଡ଼ିଣ ନ ଯା ତୁହି ॥
ତୋହରେ କରି ବାବୁ ମୁହିଁ ।
ଦୁସ୍ତର ତମରୁ ତରଇ ॥
ଦାରୁଣ ଯମ ବଶ ହୋଇ ।
ଦୂରକୁ ନ ଯା ଛାଡ଼ି ତୁହି ॥୫୬
ଉଠ ହେ ନୃପତିନନ୍ଦନ ।
ଆନନ୍ଦେ କର ସ୍ତନ୍ୟପାନ ॥
ସମବୟସୀ ଯେ କୁମରେ ।
ଡାକୁ ଅଛନ୍ତି ବାବୁ ତୋରେ ॥
ବାଳକ ସଙ୍ଗତେ ବିହର ।
ବହୁ ନିଦ୍ରାକୁ ଦୂର କର ॥
ମୋହର ଶୋକ ଦୂର କର ।
ରୋଦନ୍ତି ତୋହର ପିଅର ॥୫୭
ହରଷ ଆନନ ପଙ୍କଜ ।
ତୋହର ନ ଦେଖି ତନୁଜ ॥
ଦାରୁଣ ଯମ କି ତୋହରେ ।
ଘେନାଇ ଗଲା ନିଜପୁରେ ॥
ଏଣୁ ତୋ କୋମଳ ବଚନ ।
ଶୁଣଇ ନାହିଁ ରେ ନନ୍ଦନ ॥୫୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମୃତପୁତ୍ରର ଠାରେ ତାର ।
ବିଳାପ ଶୁଣି ନୃପବର ॥
ଚିତ୍ରକେତୁ ମଗ୍ନ ଶୋକରେ ।
ରୋଦନ କଲା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥୫୯
ବିଳାପ ପତ୍ନୀର ସହିତେ ।
ନୃପର ଦେଖିଣ ସମସ୍ତେ ॥
ଯେତେ ଅମାତ୍ୟ ଆଦି ତାର ।
ରୋଦନ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱର ॥
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ଯେତେ ଜନ ।
ସକଳେ ହେଲେ ଅଚେତନ ॥୬୦
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ସକଳେ ଅତି ଦୁଃଖିତର ॥

୧. ବିସ୍ରସ୍ତ—ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ।

ରାଜନ ଦୁଃଖ ଦେଖି ମୁନି ।
ଅଙ୍ଗିରା ନାରଦଙ୍କୁ ଘେନି ॥
ଶୀଘ୍ରେଣ ଦୁହେଁ ଚଳିଗଲେ ।
ରାଜାର ପୁରେ ସେ ମିଳିଲେ ॥୬୧
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚିତ୍ରକେତୁ ଶୋକ ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଚିତ୍ରକେତୁବିଳାପୋ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ନାରଦ ଅଙ୍ଗିରସ ଋଷି । ଚିତ୍ରକେତୁର ପାଶେ ଆସି ॥
ଜ୍ଞାନ ବୁଝାଇ କଲେ ଶାନ୍ତ । ପଞ୍ଚଦଶରେ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସାନନ୍ଦେ କୁରୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ସେ ମୃତପୁତ୍ରର ନିକଟ ॥
ଶୋକରେ ଜ୍ଞାନଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ଚିତ୍ରକେତୁ ପଡ଼ି ଅଛଇ ॥
ଅଙ୍ଗିରା ନାରଦ ଏ ଦୁଇ ।
ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ଯାଇ ॥
ଉତ୍ତମ ବାକ୍ୟମାନ କହି ।
ବୋଧୁ ଅଛନ୍ତି ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ॥୧
ଭୋ ଚିତ୍ରକେତୁ ନୃପବର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯା ପାଇଁ ଶୋକ କର ॥
ତୋହର ଏ କିସ ଅଟଇ ।
ତୁହି ଏହାର କି ବା ହୋଇ ॥
ତୋହର ସୁତ ପୂର୍ବେ ଏହି ।
ତୁ ପିତା କେତେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ଏବେ ତୁମ୍ଭର ସୁତ ଏହି ।
ସଂସାର ମାୟା ଏ ଅଟଇ ॥୨
ଯେସନେ ନଦୀସ୍ରୋତ ଜଳେ ।
ବାଲୁକା ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ହୁଅଇ ।
ବାଲୁକା ଭାସି ଯାଉଥାଇ ॥
ତେସନେ ପ୍ରାଣୀ ଯଥାକାଳେ ।
ଆସଇ ଯାଇ କର୍ମବଳେ ॥୩
ବୀଜରୁ ବୀଜ ହୋଇ ନୋହି ।
ପ୍ରାଣୀହିଁ ତେମନ୍ତ ଅଟଇ* ॥
ଈଶ୍ୱରମାୟାରେ ଜଗତ ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ନାଶ ସର୍ବଭୂତ ॥୪
ଆମ୍ଭେ ବା ତୁମ୍ଭେ ଆଦି ଯେତେ ।
ଚର ଅଚରଙ୍କ ସହିତେ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ଆଗପଛ ।
ହୁଅଇ ଦେଖ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୫
ଭୂତରେ କରିଣ ଈଶ୍ୱର ।
ଜନ୍ମାଇ ଅଖିଳ ସଂସାର ॥
ପ୍ରତିପାଳନ କରି ପୁଣ ।
ହତ କରଇ ତତକ୍ଷଣ ॥
ଆୟତ୍ତ ନୁହଇ କାହାରି ।
ବାଳକ ଯେହ୍ନେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥୬
ଦେହରୁ ଦେହ ହୋଇ ଜାତ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥
ବୀଜରୁ ବୀଜ ଯେହ୍ନେ ଜାତ ।
ଆତ୍ମାରୁ ନିର୍ମିତ ଜଗତ ॥
ଆତ୍ମା ଶରୀର ଭିନ୍ନ କରି ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ବିଧାତା ବିଗ୍ରହି ॥
ହେମରୁ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ।
ଜାତି ସଂଜ୍ଞାରେ କରେ ଭିନ୍ନେ ॥୭,୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଉତ୍ତମ ବାକ୍ୟ ବିପ୍ରଙ୍କର ।
ଶୁଣି ଆଶ୍ୱସ୍ତ ନୃପବର ॥
ମଳିନ ମୁଖ ଆପଣାର ।
ପୋଛିଣ କହଇ ମଧୁର ॥୯

ଚିତ୍ରକେତୁ ଉବାଚ

କେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ମହାଜନ ।
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ଜ୍ଞାନୀମାନଙ୍କେ ତୁମ୍ଭେ ବର ।
ଅବଧୂତ ବେଶ ତୁମ୍ଭର ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଗୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଆସି ଯେ ଅଛ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥୧୦
ବିଷ୍ଣୁର ଦୂତ ଯେତେ ଲୋକେ ।
ପୃଥ୍ୱୀରେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ସୁଖେ ॥
ମୋହର ପ୍ରାୟେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ସଂସାରେ ଯେତେ ବା ଅଛଇ ॥
ଏହାଙ୍କ ହିତ ଇଚ୍ଛା କରି ।
ସେମାନେ ବୁଲନ୍ତି ବିହରି ॥୧୧
ଗୌତମ ଅସିତ ଦେବଳ ।
କୁମାର ବଶିଷ୍ଠ କପିଳ ॥
ମାରକଣ୍ଡ ବ୍ୟାସ ଅଙ୍ଗିରା ।
ରୋମଶ ଦତ୍ତ ବେଦଶିରା ॥
ଦୁର୍ବାସା ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ମୁନି ।
ଜାତୂକର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ବାଦରାୟଣି ॥

* ଅର୍ଥାତ୍ ଯେପରି ମଞ୍ଜିରୁ ମଞ୍ଜି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥାଏ ଓ ନଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ, ସେହିପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ମାୟାରେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ପ୍ରାଣୀମାନେ ବାରମ୍ବାର ଜନ୍ମ-ମରଣ ପାଉଥାନ୍ତି ।

ରତଧ୍ୱଜ ଯେ ଶ୍ରୁତଦେବ ।
ପଞ୍ଚଶିଖ ହିରଣ୍ୟନାଭ ॥
କୌଶଲ୍ୟ ନାରଦ ଆସୁରି ।
ଧୌମ୍ୟ ଚ୍ୟବନ ପତଞ୍ଜଳି ॥
ଋଭୁ ସହିତେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରେ ।
ଏମାନେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାରଣେ ।
ଭ୍ରମୁ ଯେ ଥାନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୨-୧୫
ସ୍ୱଭାବେ ଗ୍ରାମ୍ୟପଶୁ ମୁହିଁ ।
ଅନ୍ଧତମରେ ବୁଡ଼ିଛଇଁ ॥
କେ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ସିଦ୍ଧ କହ ।
ଜ୍ଞାନଦୀପକୁ ମୋତେ ଦିଅ ॥୧୬

ଅଙ୍ଗିରା ଉବାଚ

ହେ ଚିତ୍ରକେତୁ ନୃପବର ।
ମୁଁ ଦେଇଥିଲି ଏ କୁମର ॥
ଅଙ୍ଗିରା ନାମଟି ମୋହର ।
ଏ ଦେଖ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ପରମ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ଏହି ।
ନାରଦ ବୋଲି ଯାକୁ କହି ॥୧୭
ଦୁସ୍ତର ଶୋକେ ମଗ୍ନ ତୋର ।
ଦେଖିଲୁ ଯହୁଁ ନୃପବର ॥
ତୋହର ଯୋଗ୍ୟ ଏ ନୁହଇ ।
ଏହା ବିଗ୍ୱରି ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥

ତୋହରେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ।
ଅଇଲୁ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ହେଉ ।
ଶୋକେ ନ ବୁଡ଼ ମହାବାହୁ ॥୧୮,୧୯
ପୂର୍ବେ ତୋ ଗୃହେ ଆସିଥିଲି ।
ପରମଜ୍ଞାନ ଦେବି ବୋଲି ॥
ପୁତ୍ର ବିଷୟେ ମନ ତୋର ।
ଜାଣିଣ ଦେଲି ପୁତ୍ର ବର ॥୨୦
ଏବେ ତୁ ପୁତ୍ରଶୋକଭର ।
ଅନୁଭବିଲୁ ନୃପବର ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦାରା ଗୃହ ଧନ ।
ଭୃତ୍ୟ ଅମାତ୍ୟ ପ୍ରିୟଜନ ॥
ବିଷୟ ରାଜ୍ୟ ସୈନ୍ୟ କୋଷ ।
ଆତ୍ମ ପୂରଣେ ନୋହେ ତୋଷ ॥
ଏ ସର୍ବ ଶୋକ-ମୋହକର ।
ଭୟ ଉଦବେଗର ଘର ॥୨୧-୨୩
କର୍ମକୁ ଧ୍ୟାୟି ଯେଉଁ ଜନ ।
କରଇ ନାନା କର୍ମମାନ ॥
ନାନା କର୍ମରେ ମନ ତାର ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ନିରନ୍ତର ॥୨୪
ଏମନ୍ତେ ଦେହୀମାନଙ୍କର ।
ଦେହଟି ଏ ମାୟା ସଂସାର ॥
ବିବିଧ କ୍ଲେଶ ଯେ ତାଙ୍କର ।
ସନ୍ତାପ କାରଣ ଅପାର ॥୨୫

ଏହି କାରଣୁ ହେ ରାଜନ ।
ଆପଣେ ସ୍ୱସ୍ଥ କର ମନ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ ସ୍ୱଭାବେ ଅସାର ।
ଦେହର ଗତିକୁ ବିଗ୍ୱର ॥
ଶୋକକୁ ତେଜି ନୃପବର ।
ଆତ୍ମମନକୁ ସ୍ଥିର କର ॥୨୬

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏ ଯେ ମୋହର ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ।
ଶୁଚି ହୋଇଣ କର ଶିକ୍ଷା ॥
ଏ ବିଦ୍ୟା ଧରି ସାତଦିନ ।
ଦେଖିବୁ ପ୍ରଭୁ ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥୨୭
ପଦପଙ୍କଜଟି ଯାହାର ।
ଆଶ୍ରୟ କରିଣ ଶଙ୍କର ॥
ସର୍ବବିଷୟକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ସେ ପଦ ଲଭିଲେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଏ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରସାଦେ ।
ତାହା ଲଭିବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୮
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ଚିତ୍ରକେତୁ ଶୋକ ଖଣ୍ଡନ ।
ସୁଜନେ ଏଣେ ଦିଅ ମନ ॥
ତୁମ୍ଭର ତାପ କ୍ଷୟ ଯାଉ ।
ଶରଣ ପଶ ମହାବାହୁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଚିତ୍ରକେତୁସାନ୍ତ୍ୱନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମୃତପୁତ୍ରର ଉକ୍ତି ଶୁଣି । ଶୋକ ଛାଡ଼ିଲା ନୃପମଣି ॥
ନାରଦ ବିଦ୍ୟା ଶେଷ ତୋଷେ । ରାଜାକୁ ଦେଲେ ଏ ଷୋଡ଼ଶେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏ ଅନନ୍ତରେ ହେ ରାଜନ ।
ମଲା ଯେ ନୃପତି ନନ୍ଦନ ॥

ନାରଦ ମୁନି ତାକୁ ରାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଜୀବ ଶୁଣ ତୁହି ॥
ଦେଖାଇ ଜ୍ଞାତି ସୁହୃଦରେ ।
ପଡ଼ି ଶୋଚନ୍ତି ଯେ ଭୂମିରେ ॥୧

ନାରଦ ଉବାଚ

ହେ ଜୀବ ଦେଖ ତୋର ମାତା ।
ଶୋକେ ମୋହିତ ତୋର ପିତା ॥

ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯେ ତୋହର ।
ଶୋକ ମୋହରେ ଗୁରୁତର ॥୨
ଆପଣା କଳେବରେ ପଶ ।
ଶେଷ ତୋ ଯେତେକ ଆୟୁଷ ॥
ସୁହୃଦଗଣେ ବୃତ ହୋଇ ।
ନାନା ଭୋଗକୁ ଭୁଞ୍ଜ ତୁହି ॥
ନୃପ ଆସନେ ବିଜେ କର ।
ପିତାର ଶୋକ କର ଦୂର ॥୩

ଜୀବ ଉବାଚ

କେଉଁ ଜନ୍ମରେ ଏ ମୋହର ।
ହୋଇଛନ୍ତି ମାତା ପିଅର ॥
ଦେବତା ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁରେ ।
ମୁହିଁ ଭ୍ରମଇଁ ମୋ କର୍ମରେ ॥୪
ବାନ୍ଧବ ଜ୍ଞାତି ମିତ୍ର ଅରି ।
ଉଦାସୀନ ବା ଦ୍ୱେଷକାରୀ ॥
ଏ ସର୍ବେ ପରସ୍ପରେ ଥାନ୍ତି ।
କେବେ ବା ହୁଅନ୍ତି ନୁହନ୍ତି ॥୫
କ୍ରୟବିକ୍ରୟ ବ୍ୟବହାରେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ନାନା ଲୋକଠାରେ ॥
ହେମାଦି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ।
ଯୋନିରେ ଜୀବଟି ତେସନେ ॥୬
ସତ୍ୟ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଲୋକରେ ।
ଅସତ୍ୟ ହୋଇ ସେ ବେଭାରେ[୧] ॥
ସମ୍ବନ୍ଧ ଯାବତ ଯାହାର ।
ତାବତ ମମତା ତାହାର ॥୭
ଯାବତ ଦେହେ ଅହଂକାର ।
ତାବତ ତହିଁ ଅଧିକାର ॥
ଦେହ ଛାଡ଼ିଲେ ଜୀବ ନିତ୍ୟ ।
ଆଉ ଦେହରେ କାହିଁ ସତ୍ତ୍ୱ ॥୮
ଏ ଜୀବ ନିତ୍ୟ ଯେ ଅବ୍ୟୟ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ସର୍ବାଶ୍ରୟ ॥
ଆତ୍ମମାୟା ଗୁଣରୁ କରି ।
ଆତ୍ମାର ସୃଷ୍ଟିକି ଆଚରି ॥୯

ଏହାର ଅତି ପ୍ରିୟ କେହି ।
ଅପ୍ରିୟ ଜନ କେହି ନାହିଁ ॥
ଆତ୍ମ ପର ନାହିଁ ଏହାର ।
ଦେଖନ୍ତା[୨] ସେ ଗୁଣ ଦୋଷର ॥୧୦
ଗୁଣ ଦୋଷ କ୍ରିୟାର ଫଳ ।
ଗ୍ରହଣ ନ କରେ ସକଳ ॥
ଉଦାସୀ ଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ପର-ଅପରକୁ ଦେଖଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଏକ ସେ ଈଶ୍ୱର ।
ସଂସାର ନିର୍ମିତ ତାହାର ॥୧୧

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହିଣ ବଚନ ।
ଜୀବ ଚଳିଲା ହେ ରାଜନ ॥
ବିସ୍ମୟ ତାର ବନ୍ଧୁଗଣ ।
ଶୋକ ଛାଡ଼ିଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ତା ତହୁଁ ଜ୍ଞାନକୁ ଶୁଣିଲେ ।
ସ୍ନେହ ଶାଙ୍ଖୋଳିକି ଛେଦିଲେ ॥୧୨
ଏ ଅନନ୍ତରେ ଜ୍ଞାତିଜନ ।
ବେଦ ଉଚିତ କର୍ମମାନ ॥
ଲୋକ ବିଧିରେ ତାହା କଲେ ।
ସମସ୍ତ ତାପକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ॥
ଯେ ଶୋକ ମୋହ ସ୍ନେହୁଁ ହୋଇ ।
ତାହା ଛାଡ଼ିଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥୧୩
ସେ ଯେ ବାଳଘ୍ନୀ ରାଜନାରୀ ।
ଲାଜ ପାଇ ମନେ ବିଗୁରି ॥
ବାଳକହତ୍ୟା ପାପୁଁ କରି ।
ହତ ହୋଇଲା ତାଙ୍କ ଶିରୀ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବରିଣ ଉଚିତ ।
ବାଳକ ହତ୍ୟାର ଯେ ବ୍ରତ ॥
ଯମୁନାକୂଳକୁ ସେ ଗଲେ ।
ବାଳକ ହତ୍ୟା ବ୍ରତ କଲେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
କଲେ ସେ ବେଦର ବିଧାନେ ॥୧୪

ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ଚିତ୍ରକେତୁ ବିପ୍ର ବଚନ ॥
ଶୁଣି ତକ୍ଷଣେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଗୃହକୂପୁଁ ବାହାର ହୋଇ ॥
ସର ପଙ୍କରୁ ଗଜ ଯେହ୍ନେ ।
ବାହାର ହୋଇଲା ତେସନେ ॥୧୫
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ସ୍ନାନ କଲା ।
ପୁଣ୍ୟ କ୍ରିୟାକୁ ଆଚରିଲା ॥
ମଉନବ୍ରତେ ମହାରାଜା ।
ମୁନିଚରଣେ କଲା ପୂଜା ॥୧୬
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ନୃପବର* ।
ଭକତି ଦେଖିଣ ରାଜାର ॥
ନାରଦ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ।
ଏ ବିଦ୍ୟା ରାଜାଙ୍କୁ କହିଲେ ॥୧୭
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବାସୁଦେବ ସର୍ବକାରଣ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅନିରୁଦ୍ଧ ବେନି ।
ନମସ୍ତେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ପୁଣି ॥୧୮
ନମସ୍ତେ ଜ୍ଞାନର ଈଶ୍ୱର ।
ପରମାନନ୍ଦ ମୂର୍ତ୍ତି ଯାର ॥
ନମସ୍ତେ ଶାନ୍ତ ଆତ୍ମାରାମ ।
ଅବ୍ୟୟରୂପ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ॥୧୯
ସ୍ୱରୂପାନନ୍ଦ ଅନୁଭୂତି ।
ତେଣୁ ନିରସ୍ତ ଉର୍ମିଶକ୍ତିψ ॥
ଭୋ ହୃଷୀକେଶ ହେ ମହତ ।
ନମସ୍ତେ ମୂର୍ତ୍ତି ହେ ଅନନ୍ତ ॥୨୦
ମନ ବଚନ ଅଗୋଚର ।
ମହିମା ନାମ ରୂପ ଯାର ॥
ଚିନ୍ମୟ ଯାହାର ଶରୀର ।
ରଖନ୍ତୁ ସଦସତପର[୩] ॥୨୧
ଯାହାର ତହୁଁ ଏ ଜଗତ ।
ହେଉ ଅଛଇ ଆତଯାତ ॥

---

୧. ବେଭାରେ—ବାସ୍ତବରେ । ୨. ଦେଖନ୍ତା—ଦ୍ରଷ୍ଟା, ସାକ୍ଷୀ । ୩. ସଦସତପର—ଯେ ସଦ୍ ଓ ଅସଦ୍‌ର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ।

* 'ନୃପବର' ଶବ୍ଦରେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଇଛି ।

ψ 'ଉର୍ମିଶକ୍ତି' ଅର୍ଥାତ୍ ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ ଇତ୍ୟାଦି । ମତାନ୍ତରରେ କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ଶୋକ, ମୋହ, ଜରା ଓ ମୃତ୍ୟୁ ।

ମୃତ୍ତିକାଠାରୁ ନାନା ପାତ୍ର ।
ଯେସନେ ହେଉଅଛି ଜାତ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ସ୍ଥିତି ଯହିଁ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ପ୍ରଣାମ କରଇ ॥୨୨
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦି ମନ ।
ଯାହାକୁ ନ ଜାଣଇ ପ୍ରାଣ ॥
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ।
ଆକାଶପ୍ରାୟ ଯେ ଅଛଇ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତଠାକୁର ॥୨୩
ଅଶେଷ କ୍ଷେତ୍ରେ ଯା ବିହାର ।
ଅଚ୍ୟୁତ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ପ୍ରାଣ ।
ବୁଦ୍ଧି ସହିତେ ଯେଉଁ ମନ ॥
ଯାହାର ଅଂଶରୁ ଏମାନ ।
କର୍ମରେ କରନ୍ତି ଭ୍ରମଣ ॥୨୪
ଭଗବାନ ମହାପୁରୁଷ ।
ମହାନୁଭାବ ଯା ପ୍ରକାଶ ॥
ମହାବିଭୂତିର ଈଶ୍ୱର ।
ସକଳ ଭକ୍ତଜନଙ୍କର ॥
କରକମଳଦଳେ କରି ।
ସେବିତ ଚରଣ ଯାହାରି ॥
ଏମନ୍ତ ପରମ ଈଶ୍ୱର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୨୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଭକତ ରାଜାଙ୍କୁ ନାରଦେ ।
ଏ ବିଦ୍ୟା ଦେଲେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଅଙ୍ଗିରା ସହିତେ ରାଜନ ।
ଗଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମାର ଭୁବନ ॥୨୬
ଚିତ୍ରକେତୁ ସେ ବିଦ୍ୟା ଘେନି ।
ଯେମନ୍ତ କହିଥିଲେ ମୁନି ॥
ଧଇଲା ସପ୍ତରାତ୍ର ସେହି ।
ପବିତ୍ର ନିରାହାର ହୋଇ ॥୨୭
ସପତ ରାତ୍ରେ ଅପ୍ରମାଦେ ।
ନାରଦ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରସାଦେ ॥
ବିଦ୍ୟାଧର ଅଧିପପଣ ।
ଲଭିଲା ଚିତ୍ରକେତୁ ରାଣ ॥୨୮
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକମନେ ।
ଏ ଅନନ୍ତରେ କେତେ ଦିନେ ॥
ବିଦ୍ୟାରୁ କରି ଶୁଦ୍ଧମତି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ଲଭିଲା ନୃପତି ॥
ଅନନ୍ତ ଦେବ ଦେବେଶ୍ୱର ।
ଗଲା ନିକଟେ ତାହାଙ୍କର ॥୨୯
ମୃଣାଳପ୍ରାୟେ ତାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ନୀଳବସନ ପରିଧାନ ॥
ଶୋଭିତ କିରୀଟ କେୟୂର ।
ମେଖଳା କଙ୍କଣ ଆବର ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ରୁଚିର ବଦନ ।
ଅରୁଣ ରାଜୀବ ଲୋଚନ ॥
ବେଢ଼ି ଅଛନ୍ତି ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ।
ଦେଖିଲା ଯାଇ ନୃପବର ॥୩୦
ତାଙ୍କର ଦରଶନ ପାଇ ।
ସକଳ ପାପୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥
ଅନ୍ତଃକରଣ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲା ।
ଅଶ୍ରୁରେ ଲୋଚନ ପୂରିଲା ॥
ଭକ୍ତିରୁ ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇଲା ।
ଆଦିପୁରୁଷଙ୍କୁ ନମିଲା ॥୩୧
ସେ ଚିତ୍ରକେତୁ ହୃଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ନୟନଜଳେ ପାଦ ଧୋଇ ॥
ପ୍ରେମେ କୁଣ୍ଠିତ କଣ୍ଠ ହୋଇ ।
ସ୍ତୁତି କରିଣ ନ ପାରଇ ॥୩୨
ହରଷେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
କ୍ରମରେ କରି ନିବାରଣ ॥
ଜଗତଗୁରୁ ଗୁରୁବର ।
ଯାଦବବଂଶର ଠାକୁର ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦେ ଦେଇ ମନ ।
କହଇ ମଧୁର ବଚନ ॥୩୩

ଚିତ୍ରକେତୁ ଉବାଚ

ତୁହି ଯେ ଅଜିତ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଭକତ ତୋତେ ଜିତେ ଭାବେ ॥
ଯେଣୁ ତୁ ଅତିହିଁ କରୁଣ ।
ତେଣୁ ତୁ ଭକ୍ତର ଅଧୀନ ॥
ନିଷ୍କାମେ ଯେଣୁ ଯେ ଭଜନ୍ତି ।
ତେଣୁ ତୋହରେ ସେ ଜିଣନ୍ତି ॥
ଯେ ତୋତେ କରଇ ଭଜନ ।
ତାର କାମନା କରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥୩୪
ଅତି ଦୟାଳୁ ରୂପଧର ।
ଜଗତ ବିଭବ ତୋହର ॥
ଅନାଦି ତୁହି ତୋର ତହିଁ ।
ଉଦୟ ସ୍ଥିତି ଅନ୍ତ ହୋଇ ॥
ସୃଷ୍ଟିର କର୍ତ୍ତା ଅଛି ଆର ।
ବୋଲଇ ଅଜ୍ଞ ଯେଉଁ ନର ॥୩୫
ପରମ ଅଣୁ ରୂପ ହେଉ ।
ମହତ ତେଜକୁ ତୁ ବହୁ ॥
ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତରାଳେ ସ୍ଥିତ ।
ଆଦ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ତୁ ରହିତ ॥
ହେ ଦେବ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
ସାକ୍ଷୀରୂପକୁ ତୁମ୍ଭେ ଧର ॥୩୬
କ୍ଷିତି ଆଦି ଯେ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଏଥିରେ ହୋଇଣ ନିର୍ମିତ ॥
ଯେହି ମହତ ଅଣ୍ଡକୋଷ ।
ତାହାର ତୋର ତହିଁ ବାସ ॥୩୭
ବିଷୟ ଜଡ଼େ ମୋହି ହୋଇ ।
ଯେ ନର ଦେବଙ୍କୁ ଚିନ୍ତଇ ॥
ତୁମ୍ଭ ଅର୍ଚ୍ଚନାକୁ ନ ଚିନ୍ତେ ।
ଗ୍ରାମର ପଶୁ ସେ ଯୁଗତେ ॥
ଭୋ ପ୍ରଭୁ ତାହାର କଲ୍ୟାଣ ।
କେବେହେଁ ନୁହଁଇଟି ପୁଣ ॥୩୮
ଜ୍ଞାନାତ୍ମାମୟ ତୁ ଅଗୁଣ ।
ସକାମେ ଯେ ତୋର ଚରଣ ॥
ପୂଜନ୍ତି ଜନ୍ମ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ଭଜା ବୀଜର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୩୯
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଭାଗବତଧର୍ମ ।
କହିଲ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ନିଷ୍କିଞ୍ଚନ ଯେ ଆତ୍ମାରାମ ।
ଏମନ୍ତ ଯେଉଁ ମୁନିଜନ ॥

ମୋକ୍ଷ ନିମନ୍ତେ ସେହି ଧର୍ମ ।
କରନ୍ତି ନିତ୍ୟ ଉପାସନ ॥୪୦
ବିଷମ ମତିଟି ଯାହାର ।
ଏ ଧର୍ମୁ ସେ ଜନ ବାହାର ॥
ଯେଉଁ ଧର୍ମରେ ତୁହି ମୁହିଁ ।
ତୋହର ମୋର ଭେଦ ନାହିଁ ॥୪୧
କିବା କୁଶଳ ସେ ଲଭନ୍ତି ।
ସ୍ୱଦେହେ ପରେ ଯେ ପୀଡ଼ନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଦ୍ରୋହେ ଆତ୍ମପୀଡ଼ା ପୁଣ ।
ପର ପୀଡ଼ନେ ଅଧରମ ॥୪୨
ବିହିତ ଧର୍ମ ଭାଗବତ ।
ନ ଛାଡ଼େ କେବେ ପରମାର୍ଥ ॥
ସ୍ଥାବର ଚର ଜୀବଙ୍କରେ ।
ଅଭିନ୍ନଭାବ ଯେହୁ କରେ ॥
ସେ ନିତ୍ୟ ପାଦପଦ୍ମେ ତୋର ।
ସେବା କରଇ ନିରନ୍ତର ॥୪୩
ପାଷଣ୍ଡବୁଦ୍ଧି ଯେଉଁ ନର ।
ଏ ପାଦ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ତାହାର ॥
ଯେ ପାଦ ପଲ୍ଲବ ସୁଧାମ ।
ପରମ ମଙ୍ଗଳ ଯେ ନାମ ॥
ସେ ନାମ ସୁମରଣ କରି ।
ପାପୀ ସଂସାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୪୪
ହେ ଦେବଦେବ ନାରାୟଣ ।
ହେ ପ୍ରଭୁ ଅଖିଳ କାରଣ ॥
ତୋ ରୂପ ଦରଶନେ ମୁହିଁ ।
ପବିତ୍ର ହୋଇଲି ଗୋସାଇଁ ॥
ନାରଦ ବଚନର ଫଳେ ।
ତୋତେ ଦେଖିଲି ଚର୍ମଡୋଳେ ॥୪୫
ଜଗତ ଆତ୍ମା ହେ ଅନନ୍ତ ।
ସକଳ ଜାଣୁ ତୁ ତଦନ୍ତ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାରରେ ଜନ ।
କେ ତୋତେ ଜାଣୁ ଭଗବାନ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଆଦିତ୍ୟ ଦେବପ୍ରାୟେ ।
ନରଟି ଖଦ୍ୟୋତ ପରାୟେ ॥
ଜଗତ ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳନ ।
ପ୍ରଳୟ ହେତୁ ନାରାୟଣ ॥

ପରମହଂସ ରୂପ ତୁହି ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪୬
ଯାର ଶ୍ୱାସକୁ ଅନୁସରି ।
କମ୍ପିତ ହୋଏ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ପ୍ରାଣୀ ସମୂହ ଆଦି କରି ।
ଅବନୀ ଯେହୁ ଅଛି ଧରି ॥
ସହସ୍ରମସ୍ତକ ଈଶ୍ୱର ।
ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ॥୪୭,୪୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ସ୍ତୁତି ତାର ଶୁଣି ।
ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ହଳପାଣି ॥
ଯେ ଚିତ୍ରକେତୁ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥୪୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ପୁଣ୍ୟଦେହ ।
ମୋର ଭକତ ଅନୁଗ୍ରହ ॥
ନାରଦ ଅଙ୍ଗିରା ତୋହରେ ।
କହିଲେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାସାରେ ॥
ତେଣୁ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ରାଜନ ।
ପାଇଲୁ ମୋର ଦରଶନ ॥୫୦
ମୁଁ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀରେ ଅଶେଷ ।
ଆତ୍ମାରୂପରେ ମୋର ବାସ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ଯାକୁ କହି ।
ସେ ମୋର ଶରୀର ଅଟଇ ॥୫୧
ଯେ ଆତ୍ମା ବ୍ୟାପ୍ତ ଲୋକଠାରେ ।
ଲୋକବ୍ୟାପିତ ଯେ ଆତ୍ମାରେ ॥
ଉଭୟେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ମୁହିଁ ।
ସଂସାରେ ଅଛି ଦେହ ବହି ॥୫୨
ଯେସନେ ନିଦ୍ରା ପାଇ ନରେ ।
ବିଶ୍ୱକୁ ଦେଖନ୍ତି ଆତ୍ମାରେ ॥
ନିଦ୍ରା ଉପେକ୍ଷି ପୁଣି ସେହି ।
ଏକଦେଶେ ଆତ୍ମା ଦେଖଇ ॥
ଉଠିଣ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ଯେହ୍ନେ ।
ସକଳ ମିଥ୍ୟା କରି ମାନେ ॥
ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ତା ଦେଖଇ ।
ତାହାକୁ ଚିନ୍ତ ମନ ଦେଇ ॥୫୩,୫୪

ଯାହାର ବଳେ ସୁପ୍ତ ହୋଇ ।
ସୁଖ ବା ସ୍ୱପନ ଜାଣଇ ॥
ସେ ଆତ୍ମା ନିର୍ଗୁଣ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ।
ସେହିଟି ମୁହିଁ ବୋଲି ଜାଣ ॥୫୫
ନିଦ୍ରାରେ ଜାଗ୍ରତରେ ପୁଣ ।
ଉଭୟେ ଯା ତହୁଁ ସ୍ମରଣ ॥
ଏ ମୋର ଭିନ୍ନଭାବ ଦୁଇ ।
ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେହି ନାହିଁ ॥୫୬
ଯେଣୁ ମୋ ଭାବ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ଚିନ୍ତନ୍ତି ଭିନ୍ନ କରି ମନେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଅଖିଳ ସଂସାରେ ।
ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ଲଭନ୍ତି ନରେ ॥୫୭
ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନେ ଦେହ ଧରି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ନ ଜାଣେ ଯେ ନର ।
କେବେହେଁ ସୁଖ ନାହିଁ ତାର ॥
ଚେଷ୍ଟା କରଇ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ।
ନାନା କ୍ଳେଶକୁ ଲଭେ ତହିଁ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ଛାଡ଼ି ଯେ ଭଜଇ ।
ମୋକ୍ଷର ଫଳକୁ ଲଭଇ ॥୫୮,୫୯
ଦୁଃଖ-ନିବୃତ୍ତି ସୁଖ ପାଇଁ ।
ଦମ୍ପତି କର୍ମ ଆଚରଇ ॥
ସୁଖ ଦୁଃଖର ଭୋଗ ତହିଁ ।
କେବେ ଲଭଇ ନ ଲଭଇ ॥୬୦
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହ ଯେ ଜାଣି ।
କର୍ମ କରଇ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆତ୍ମଗତି ତା ଠାରେ ।
ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ସେ ସଂସାରେ ॥
ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ନର ।
ଭକ୍ତିକି ଲଭଇ ମୋହର ॥୬୧,୬୨
ଯୋଗ-ନିପୁଣ-ବୁଦ୍ଧି ଲୋକ ।
ଜୀବ ପରମ ଦେଖେ ଏକ ॥୬୩
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯେବେ ତୁ ରାଜନ ।
ଘେନିବୁ ମୋହର ବଚନ ॥
ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ତୁହି ।
ସିଦ୍ଧ ହୋଇବୁ ବେଗ ହୋଇ ॥୬୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ
ଚିତ୍ରକେତୁକୁ ଆଶ୍ୱାସିଣ ।
ଜଗତଗୁରୁ ଭଗବାନ ॥
ଦେଖୁ ଯେ ଥିଲା ସେ ରାଜନ ।
ପ୍ରଭୁ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୬୫
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚିତ୍ରକେତୁ ରାଜା ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ ଚିତ୍ରକେତୋଃ ପରମାତ୍ମଦର୍ଶନଂ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସେ ଚିତ୍ରକେତୁ ସପ୍ତଦଶେ । ବିଭୂତି ପାଇ ଗର୍ବବଶେ ॥
ଯହୁଁ ମହେଶଙ୍କୁ ହସିଲା । ଉମାଙ୍କ ଶାପେ ବୃତ୍ର ହେଲା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ
ଯେ ଦିଗେ ଅନନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ।
ସେଠାରୁ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ॥
ଚିତ୍ରକେତୁ ଯେ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ସେ ଦିଗେ କରି ନମସ୍କାର ॥
ତକ୍ଷଣେ ହରଷ ହୋଇଲା ।
ଗଗନ ମାର୍ଗେ ଚଳିଗଲା ॥୧
ଲକ୍ଷେ ବରଷ ଅବ୍ୟାହତ ।
ବଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ହୋଇ ଯୁତ ॥
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ମୁନି ଯେତେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ମହାଯୋଗୀ ସେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ।
ରହେ କୁଳାଚଳ ଦ୍ରୋଣିର ॥
ଆନନ୍ଦେ ବିଦ୍ୟାଧରୀ ସଙ୍ଗେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ପରମ ଈଶ୍ୱରର ନାମ ।
କରାଇ କରଇ ଗାୟନ ॥୨,୩
ଏକ ସମୟେ ସେ ରାଜନ ।
ଆରୋହି ଅମୂଲ୍ୟ ବିମାନ ॥
ତେଜେ ଗଞ୍ଜଇ ଦିବାକର ।
ବିଷ୍ଣୁ ଦେଇଛି ତାକୁ ବର ॥
ଗିରିଶ ଦେଖିବାର ପାଇଁ ।
ଗଲା ସେ ସିଦ୍ଧଗଣ ଲଇଁ* ॥୪

ମୁନିଏ ଅଛନ୍ତି ପାଖରେ ।
ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ବସାଇ କୋଳରେ ॥
ବାହୁରେ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ସଭାରେ ଅଛନ୍ତି ଈଶାନ ॥
ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାଇ ।
ଉଚ୍ଚେ ସେ ହସିଣ ବୋଲଇ ॥୫
ଚିତ୍ରକେତୁ ଉବାଚ
ଧର୍ମବକତା ଲୋକଙ୍କର ।
ଜଗତଗୁରୁ ଏ ଶଙ୍କର ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ସ୍ତିରୀସଙ୍ଗେ ।
ମିଥୁନଭାବେ ଘେନି ରଙ୍ଗେ ॥୬
ଶିରରେ ବହି ଜଟାଭାର ।
କେ କହୁ ତପ ଏହାଙ୍କର ॥
ଜଗତସ୍ୱାମୀ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ।
ଅଷ୍ଟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯାର ସିଦ୍ଧି ॥
ଅଛନ୍ତି ପତ୍ନୀ ଅଙ୍କେ ଲଇଁ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଲୋକ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୭
ଏକାନ୍ତେ ପ୍ରାକୃତ ସ୍ୱଭାବେ୧ ।
ରହନ୍ତି ସ୍ତିରୀବଶ ଭାବେ ॥
ଏ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ଦେବବର ।
ଏହାଙ୍କୁ ବୋଲି ବ୍ରତଧର ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ସ୍ତିରୀ ଘେନି ।
ଅଛନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ନୀଚଯୋନି ॥୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ
ଏ ରୂପେ ଚିତ୍ରକେତୁଙ୍କର ।
ଶୁଣିଣ ଉପହାସ ଗିର ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ଜାଣନ୍ତି ସକଳ ଅନ୍ତର ॥
ଈଶ୍ୱର ତୂଷ୍ଣୀଭୂତ ହୋଇ ।
ରହିଲେ କିଛିହିଁ ନ କହି ॥
ଅଗାଧବୁଦ୍ଧି ହେ ରାଜନ ।
ହସିଣ ହୋଇଲେ ମଉନ ॥୯
ଜାଣେ ସେ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ମୁହିଁ ।
ସମୃଦ୍ଧିଲାଭେ ଗର୍ବ ବହି ॥
ବଡ଼ିମାପଣେ ବାରମ୍ବାର ।
ନିନ୍ଦିଲା ଶିବଙ୍କୁ ଅପାର ॥
ସେଠାରେ ଯେତେ ଦେବ ଥିଲେ ।
ସେ ମଧ୍ୟ କିଛି ନ କହିଲେ ॥
ଈଶ୍ୱର ମହିମା ନ ଜାଣି ।
ଯେତେ ବୋଇଲା ପରିମାଣି ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଦୁଷ୍ଟମତି ।
ଶୁଣି କ୍ରୋଧିତ ହେଲେ ସତୀ ॥
ସେ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଭିମାନୀ ।
ତକ୍ଷଣେ ବୋଇଲେ ଭବାନୀ ॥୧୦

୧. ପ୍ରାକୃତ ସ୍ୱଭାବେ—ନିକୃଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚିତ୍ରକେତୁ ବିମାନ ଆରୋହଣପୂର୍ବକ ବିଚରଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଶିବଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧଚାରଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ବସିଥିବାର ଦେଖିଲା ।

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗା ଉବାଚ

ଶୁଣିମା ଜଗତ ଗୋସାଇଁ ।
ଏ ନୂଆ ଦଣ୍ଡଧର ହୋଇ ॥
ଆମ୍ଭର ପରା ଦୁଷ୍ଟଜନ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅଛନ୍ତି ଯେ ପୁଣ ॥
ତାହାଙ୍କ ଶାସନର ପାଇଁ ।
ଏଠାକୁ ଏବେ ଆସିଛଇ ॥୧୧
ଯେ ପଦ୍ମଯୋନି ଆଦି ଛନ୍ତି ।
ଏମାନେ ଧର୍ମ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ର ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଭୃଗୁ ନାରଦର ସହିତେ ॥
କୁମାର କପିଳାଦି ଯେହି ।
ଧର୍ମକୁ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥
ମୋର ନିକଟେ ବସିଛନ୍ତି ।
ମୋରେ ନିଷେଧ ନ କରନ୍ତି ॥୧୨
ନିତ୍ୟେ ଭଜନ ଏହାଙ୍କର ।
ପାଦ ପଙ୍କଜ ଦୁଇ ଯାର ॥
ଜଗତଗୁରୁ ଯା ମହିମା ।
ସକଳ ମଙ୍ଗଳର ସୀମା ॥
ଯେଣୁ ନିନ୍ଦିଲା ଏ ଈଶ୍ୱର ।
ଦଣ୍ଡକୁ ଯୋଗ୍ୟ ଏ ପାମର ॥୧୩
ଯୋଗ୍ୟ ନୁହଇ ଏ ପାମର ।
ବୈକୁଣ୍ଠ ପଦ ଆଶ୍ରୟର ॥
ସ୍ଥିରମତି ଯେ ସାଧୁଜନ ।
ଯେ ପାଦ କରନ୍ତି ସେବନ ॥୧୪
ଏହି କାରଣେ ଦୁଷ୍ଟମତି ।
ଯାଅ ତୁ ଏଥେ ନାହିଁ ସ୍ଥିତି ॥
ପାପିଷ୍ଠ ଅସୁର ଯୋନିରେ ।
ଜନ୍ମ ତୁ ଲଭ ତମ ଘୋରେ ॥୧୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶାପକୁ ପାଇଣ ରାଜନ ।
ବିମାନୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ତକ୍ଷଣ ॥
ନତମସ୍ତକେ ସିଦ୍ଧପତି ।
ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇଲା ସତୀ ॥୧୬

ଚିତ୍ରକେତୁ ଉବାଚ

ଭୋ ମାତ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଶାପ ମୁଁ ଘେନିଲି ଶିରେଣ ॥
ହେ ଦେବି! ଅସୁର ଯୋନିରେ ।
ଜନ୍ମ ଯେ ବିହିଲ ମୋହରେ ॥
ସେ ମୋର ପୂର୍ବ ଅରଜନ ।
କହିବି ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୧୭
ସଂସାରେ ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ଛନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ମୋହ ହୋଇଛନ୍ତି ॥
ଭ୍ରମଣ କରି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସୁଖଦୁଃଖମାନ ॥୧୮
ଏ ଆତ୍ମା ଅବା ପର କେହି ।
ଦୁଃଖସୁଖର କର୍ତ୍ତା ନୋହି ॥
ଯେ ଅଜ୍ଞ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଛନ୍ତି ।
ଏହାଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତା ବୋଲୁଥାନ୍ତି ॥୧୯
ଗୁଣର ପ୍ରବାହଟି ଏହି ।
ଶାପ ବା ଅନୁଗ୍ରହ କାହିଁ ॥
କି ଅବା ସ୍ୱର୍ଗ କି ନରକ ।
କି ଅବା ସୁଖ କିବା ଦୁଃଖ ॥୨୦
ଏକଇ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ।
ମାୟାରେ ସୃଜଇ ସକଳ ॥
ଏହାଙ୍କ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ଦୁଃଖସୁଖକୁ ଦେଇଥାଇ ॥୨୧
ଏକଇ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
ତାହାର ମିତ୍ର ବା ବଇରି ॥
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବ ଅବା ପର ।
ଆପଣା ନାହିଁଟି ଯାହାର ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ସମ ସେହି ।
ରାଗ ବା ଦ୍ୱେଷ ତାର କାହିଁ ॥୨୨
ତାହାର ଶକ୍ତିରୁ ଏ ଭୂତ ।
ହେଉ ଅଛନ୍ତି ଆତଯାତ ॥
ଏହାଙ୍କ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ସୁଖ ।
ହିତ ଅହିତ ଅବା ଦୁଃଖ ॥
ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଅବା ମୃତ୍ୟୁ ।
ହୁଅଇ ତାର ଶକ୍ତି ହେତୁ ॥୨୩
ହେ ମାତ ହୋଇ ସାବଧାନ ।
ଶୁଣିମା ମୋହର ବଚନ ॥
ଶାପରୁ ମୋକ୍ଷ ହେବା ପାଇଁ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କିଛି ନ ମାଗଇ ॥
ସଭାରେ ମୁଁ ମନ୍ଦବଚନେ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବୋଇଲି ଅଜ୍ଞାନେ ॥
ଭୋ ସତି! କ୍ଷମା କର ଏହା ।
ତୁମ୍ଭେ ଅଖିଳ ମହାମାୟା ॥୨୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇ ।
ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀଙ୍କି ସେହି ॥
ଆପଣା ବିମାନେ ବସିଲା ।
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ବିଜେ କଲା ॥୨୫
ଏ ଅନନ୍ତରେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥
ଋଷି ଦଇତ୍ୟ ସିଦ୍ଧଗଣ ।
ଶୁଣୁ ଅଛନ୍ତି ସେ ବଚନ ॥୨୬

ଦେବଦେବ ଉବାଚ

ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ପ୍ରଭାବ ଦେଖ ତା ଭୃତ୍ୟର ॥
ନିସ୍ପୃହ ମହାତ୍ମା ସେମାନେ ।
ସୁଶ୍ରୋଣି! ଦେଖ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥୨୭
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଯେତେ ଜନେ ।
ଭୟ ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ମନେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ବା ମୋକ୍ଷ ବା ନରକ ।
ତୁଲ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ସେହୁ ଲୋକ ॥୨୮
ଦେହୀର ଦେହ ସଂଯୋଗରୁ ।
ପରମ୍-ଈଶ୍ୱର ଲୀଳାରୁ ॥
ଜନ୍ମ ବା ମୃତ୍ୟୁ ଅବା ସୁଖ ।
ଶାପ ବା ଅନୁଗ୍ରହ ଦୁଃଖ ॥୨୯
ପୁରୁଷ ଅବିବେକ ସେହି ।
ଏଭାବେ ଭିନ୍ନ ଯେ ଦେଖଇ ॥
ଯାହାର ବାସୁଦେବେ ଭକ୍ତି ।
ଶୁଦ୍ଧ ଯାହାର ଦୃଢ଼ମତି ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅଛି ଯାର ।
ପୃଥକଭାବ ନାହିଁ ତାର ॥୩୦,୩୧
ମୁହିଁ ବିରଞ୍ଚି ଯେ କୁମାର ।
ନାରଦ ଆଦି ମୁନିବର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଯେତେ ସୁରେଶ୍ୱର ।
ନ ଜାଣୁ ଚେଷ୍ଟାକୁ ତାହାର ॥୩୨

ତାହାର ପ୍ରିୟ ନାହିଁ କେହି ।
ଅପ୍ରିୟଜନ କେହି ନାହିଁ ॥
ମିତ୍ର ଅଇରି ନାହିଁ ତାର ।
ସମାନ ଦେଖେ ଆତ୍ମପର ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରିୟ ।
ଯେଣୁ ସେ ସର୍ବଭୂତମୟ ॥୩୩
ଏ ଚିତ୍ରକେତୁ ମହାଭାଗ ।
ତାହାର ଏ ପ୍ରିୟ ଅନୁଗ[୧] ॥
ସର୍ବତ୍ର ସମଦୃଷ୍ଟି ଏହି ।
ଅଚ୍ୟୁତପ୍ରିୟ ଯେହ୍ନେ ମୁହିଁ ॥୩୪
ମହାତ୍ମାପୁରୁଷ ଯେ ସେହି ।
ଏଣୁ ବିସ୍ମୟ ତାର ତହିଁ ॥
ନ କର ସ୍ଥିର କର ମନ ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଏହୁ ଜନ ॥
ସମଦରଶୀ ଶାନ୍ତ ସେହି ।
ବିସ୍ମୟ ଏଥି ଅଛି କାହିଁ ॥୩୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶିବଙ୍କ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ହରଷେ ଶୁଣିଣ ଭବାନୀ ॥
ହେ ନୃପ ସ୍ଥିର କଲେ ମନ ।
ବିସ୍ମୟ ଛାଡ଼ିଲେ ବହନ ॥୩୬
ସେ ଚିତ୍ରକେତୁ ଏ ପ୍ରକାରେ ।
ଦେବୀର ଶାପ ଘେନି ଶିରେ ॥
ତାହାର ଏ ସାଧୁ ଲକ୍ଷଣ ।
ଯେଣୁ କଲା ଶାପ ଗ୍ରହଣ ॥୩୭
ତ୍ୱଷ୍ଟାର ଦକ୍ଷିଣ ଅଗ୍ନିରେ ।
ଜନ୍ମିଲା ଦାନବୀ ଉଦରେ ॥
ବୃତ୍ର ହୋଇଲା ତାର ନାମ ।
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନରେ ସମ୍ପନ୍ନ ॥୩୮
ସକଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲୁ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେତେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲୁ ॥

ଗୋବିନ୍ଦେ ମତି ବୃତ୍ରାସୁର ।
ଜନ୍ମର କାରଣ ତାହାର ॥୩୯
ଏ ଇତିହାସ ପୁଣ୍ୟ ସାର ।
ମହାତ୍ମା ଏ ଚିତ୍ରକେତୁର ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ପ୍ରାଣୀ ଯେହି ।
ତାହାଙ୍କ ଗୁଣ ଯେ ଶୁଣଇ ॥
ସକଳ ବନ୍ଧୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ବୈକୁଣ୍ଠ ପଦକୁ ଲଭଇ ॥୪୦
ଏ ଇତିହାସ ଯେ ପ୍ରଭାତେ ।
ପଢ଼ି ଶୁଣଇ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତେ ॥
ହରି ସ୍ମରଣକୁ କରଇ ।
ପରମ ଗତିକି ଲଭଇ ॥୪୧
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚିତ୍ରକେତୁ ରାଜା ଚରିତ ॥
ଏ ଗୀତେ ସ୍ଥିର କର ମନ ।
ଫିଟିବ ମୋହ ଭ୍ରାନ୍ତିମାନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ଚିତ୍ରକେତୁଶାପୋ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦିତିର ଗର୍ଭେ ମରୁଦ୍‌ଗଣ । ଜନ୍ମ ଅଷ୍ଟାଦଶେ ବଖାଣ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ହରଷିତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତେ ॥
ସବିତା ପତ୍ନୀ ପୃଶ୍ନି ହୋଇ ।
ବ୍ୟାହୃତି ସାବିତ୍ରୀ ଯେ ତ୍ରୟୀ ॥
ଏ ତିନି କନ୍ୟାଟି ତାହାର ।
ପୁତ୍ରର ନାମ ଶୁଣ ତାର ॥
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ଯେ ପଶୁ ସୋମ ।
ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ ଯେ ମହାଯଜ୍ଞ ॥
ଏ ରୂପେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ।
ଭଗର ବଂଶ ଏବେ ଶୁଣ ॥୧

ଭଗର ପତ୍ନୀ ସିଦ୍ଧି ନାମ ।
ତା ପୁତ୍ର ବିଭୁ ମହିମାନ ॥
ପ୍ରଭୁ ଆଶିଷ ଚାରିନାମ* ।
କନ୍ୟାଏ ବରାରୋହା ଜନ୍ମ ॥୨
ଧାତାର ତହୁଁ ଚାରି ସୁତ ।
କୁହୂ ଭାର୍ଯ୍ୟାରୁ ସାୟଂ ଜାତ ॥
ସିନୀବାଲୀର ପୁତ୍ର ଦର୍ଶ ।
ଅନୁମତିର ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ॥
ରାକାର ତହୁଁ ହେଲା ପ୍ରାତଃ ।
ଏ ରୂପେ ଧାତାବଂଶ ଖ୍ୟାତ ॥୩

ବିଧାତାର ଯେ କ୍ରିୟା ପତ୍ନୀ ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲେ ପଞ୍ଚଅଗ୍ନି ॥
ବରୁଣ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଚରଷଣୀ ।
ତାହାର ତହୁଁ ଭୃଗୁ ଜନ୍ମି ॥୪
ବାଲ୍ମୀକି ମହାଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ବଲ୍ମୀକୁଁ ଜାତ ତାହାଙ୍କର ॥
ଅଗସ୍ତି ବଶିଷ୍ଠ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
କୁମ୍ଭରୁ ତାହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ॥
ରେବ୍‌ତୀ ମିତ୍ରୁଁ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ପିପ୍ପଳ ଉତ୍ସର୍ଗ ଅରିଷ୍ଟ ॥୫,୬

୧. ଅନୁଗ—ଅନୁଚର ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭୁ, ମହିମାନ, ପ୍ରଭୁ ନାମକ ତିନି ପୁତ୍ର ଏବଂ ଆଶିଷ ନାମ୍ନୀ ସୁନ୍ଦରୀ (ବରାରୋହା) କନ୍ୟା ।

ପୌଲମୀ ଇନ୍ଦ୍ର ନିଜ ନାରୀ ।
ତିନି ତନୟ ତାହାଙ୍କରି ॥
ଜୟନ୍ତ ଋଷଭକୁମର ।
ମୀଢ୍ବୁଷ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୭
ଉରୁକ୍ରମ ମାୟା ବାମନ ।
ତାହାଙ୍କ ପତ୍ନୀ କୀର୍ତ୍ତି ନାମ ॥
ତାଠାରୁ ବୃହତ୍‌ଶ୍ଳୋକ ନାମ ।
ତନୟ ହୋଇଲା ଜନମ ॥
ସୌଭଗ ଆଦି ତାହାଙ୍କର ।
କୁମର ହୋଇଲେ ଅପାର ॥୮
କଶ୍ୟପସୁତ ଯେ ବାମନ ।
ତାହାଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ କର୍ମ ଗୁଣ ॥
ଅଦିତି ଗର୍ଭେ ତାହାଙ୍କର ।
ଯେମନ୍ତେ ହେଲା ଅବତାର ॥
ଏ ଯେ ସକଳ ନୃପମଣି ।
ପଛେ କହିବା ପରିମାଣି* ॥୯
କଶ୍ୟପବଂଶେ ଯେ ଦଇତ୍ୟ ।
ବଳି ପ୍ରହ୍ଳାଦ ଭାଗବତ ॥୧୦
ଅଶେଷ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥
ଦିତିର ବେନି ଯେ ନନ୍ଦନ ।
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବଙ୍କ ବନ୍ଦନ ॥
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ନାମ ତାହାର ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅପର ॥୧୧
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଯେ ବୀର ।
କୟାଧୁ ନାମେ ପତ୍ନୀ ତାର ॥
ଜମ୍ଭର କନ୍ୟା ସେ ଯୁଗତେ ।
ପ୍ରସବ କଲା ଶ୍ୱରିସୁତେ ॥୧୨
ସଂହ୍ଲାଦ ଅନୁହ୍ଲାଦ ବୀର ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ହ୍ଲାଦψ ତା କୁମର ॥
ଏକ ଭଗିନୀ ତାହାଙ୍କର ।
ସିଂହିକା ନାମଟି ଯାହାର ॥

ରାହୁ ଯେ ତାହାର କୁମର ।
ଜନ୍ମ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ବୀର୍ଯ୍ୟର ॥୧୩
ଅମୃତପାନେ ଚକ୍ରଧର ।
ଚକ୍ରେ ଛେଦିଲେ ତାର ଶିର ॥
ଅମୃତପାନେ ସେ ନ ମଲା ।
ରାହୁ କେତୁ ଦ୍ୱିରୂପ ହେଲା ॥
ସଂହ୍ଲାଦ ପତ୍ନୀ କୃତି ନାମ ।
ସୁତ ତାହାର ପଞ୍ଚଜନ ॥୧୪
ଧମନୀ ପତ୍ନୀ ଯେ ହ୍ଲାଦର ।
ବାତାପି ଇଲ୍ୱଳ କୁମର ॥
ଅଗସ୍ତି ପେଟେ ମେଷ ରୂପେ ।
ଯେ ଭସ୍ମ ହୋଇଲା ସ୍ୱରୂପେ ॥୧୫
ଅନୁହ୍ଲାଦର ସୂର୍ମ୍ୟା ପତ୍ନୀ ।
ବାଷ୍କଳ ମହିଷ ଏ ବେନି ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସୁତ ବିରୋଚନ ।
ଦେବୀ ତାହାର ପତ୍ନୀ ନାମ ॥
ତାହାର ବଳି ଯେ କୁମର ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ବିଖ୍ୟାତ ସେ ବୀର ॥୧୬
ଅଶନାଠାରେ ହେଲା ତାର ।
ବାଣ ଆଦି ଶତ କୁମାର ॥
ବାଣର ପ୍ରତାପ ଯେ ତେଜ ।
ପଛେ✧ କହିବା ମହାରାଜ ॥୧୭
ବାଣ ଆରାଧି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ।
ଲଭିଲା ଗଣ ପ୍ରଭୁତ୍ୱକୁ ॥
ପୁର ପାଳକ ହୋଇ ହର ।
ଅଦ୍ୟାପି ଅଛନ୍ତି ଯାହାର ॥୧୮
ଦିତିର ତନୟ ମରୁତ ।
ଚତ୍ୱାରିଂଶ ନବ ଅଧିକ ॥
ଜନ୍ମ ନିକଟେ ବଜ୍ରେ ହାଣି ।
ଦେବତା କଲେ ବଜ୍ରପାଣି ॥୧୯

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

କେମନ୍ତେ ଅସୁର ସ୍ୱଭାବ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ଭୋ ମୁନି କହିବ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରରେ ସପକ୍ଷ ହୋଇଲେ ।
କି ସାଧୁକର୍ମ ସେହି କଲେ ॥୨୦
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଧିକ ଏଣୁ ମୋର ।
ଶୁଣିବି ବୋଲି ମୁନିବର ॥
ଆତ୍ମର ଜ୍ଞାନ ଉଦେ ପାଇଁ ।
ବିସ୍ତାରି କହିବା ଗୋସାଇଁ ॥୨୧

ସୂତ ଉବାଚ

ଭକ୍ତି ଚିତ୍ତରେ ରାଜା ବାଣୀ ।
ଶୁଣିଣ ସେ ବାଦରାୟଣି ॥
ରାଜାକୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରି ।
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ॥
ରାଜାର ମୁଖକୁ ସେ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥୨୨

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଇନ୍ଦ୍ରେ ହେବାରୁ ପୁତ୍ର ହତ ।
ଦିତି ହୋଇଲା ମୋହଗତ ॥
କ୍ରୋଧ ଶୋକରେ ପରଜ୍ୱଳି ।
ଚିନ୍ତା କରଇ ମନେ ଭାଳି ॥୨୩
ଅନେକ ଭ୍ରାତୃହନ୍ତା ଏହି ।
କେବେ ମରିବ ପାପଦେହୀ ॥
କୁଟିଳ ହୃଦୟ ଏ ଜନ ।
ଏ ମଲେ ସୁଖେ ମୋ ଶୟନ ॥୨୪
କୃମି ବିଷ୍ଠା ଭସ୍ମ ସମାନେ ।
ଯେ ଦେହ ହୋଏ ଅବସାନେ ॥
ସେ ଦେହ ପାଇଁ ପ୍ରାଣୀନାଶ ।
କରି ନରକେ ପରବେଶ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣଇ ।
ସେ ପାପେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ନାହିଁ ॥୨୫
ଏ ଯେ ପାପିଷ୍ଠ ମୂଢ଼ମତି ।
ଏହାର ନାହିଁ ଧର୍ମମତି ॥
କେମନ୍ତେ ପୁତ୍ର ହେବ ଜାତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କରିବ ନିପାତ ॥୨୬

---

* ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଦରେ ବାମନ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ψ କେତେକ ପାଠରେ ଉକ୍ତ ନାମ ଚତୁଷ୍ଟୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସଂହ୍ରାଦ, ଅନୁହ୍ରାଦ, ପ୍ରହ୍ରାଦ ଓ ହ୍ରାଦ ନାମ ମଧ୍ୟ ମିଳୁଛି । ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ 'ର' ଓ 'ଲ' ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଧରାଯାଏ ନାହିଁ—'ରଲୟୋରଭେଦଃ' ।

✧ ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଦରେ ବାଣାସୁର ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଏହା ମୁଁ କରିବି ବିଧାନେ ।
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହିଣ ମନେ ॥
ଭର୍ତ୍ତାର ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
ପ୍ରୀତିଭାବକୁ ଆଚରିଲା ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସେବା କରି ।
ବିନୟ ଭାବକୁ ଆଚରି ॥୨୭
ପରମ ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ମନୋଜ୍ଞ ବଚନ ବୋଲଇ ॥
ସସ୍ମିତ ଅପାଙ୍ଗ ଈକ୍ଷଣେ ।
ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱବଶ କଲା ଗୁଣେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ କଶ୍ୟପ ଯେ ମୁନି ।
ପତ୍ନୀ ବିନୟଭାବ ଘେନି ॥
ତାହାର ବଶ ସେ ହୋଇଲେ ।
ବାଞ୍ଛିତ ଦେବଇଁ ବୋଇଲେ ॥
ସ୍ତିରୀର ବଶ ହୋଇବାରେ ।
ବିଚିତ୍ର ନୁହଇଁ ସଂସାରେ ॥୨୯
ଆଦିସୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରଜାପତି ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ସୃଜିଛନ୍ତି ॥
ପୁରୁଷ ଅର୍ଦ୍ଧଅଙ୍ଗ ନାରୀ ।
ନର ସ୍ୱଭାବେ ବଶ ସ୍ତିରୀ ॥୩୦
ଦିତି ଯେ ହୋଇ ସୁବେଶିତ ।
ପ୍ରଭୁ ସେବାରେ ଉପଗତ ॥
ଦିତିରେ ହୋଇଣ ସେବିତ ।
ସେ ଯେ କଶ୍ୟପ ତପୋବନ୍ତ ॥
ପରମ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ ।
ଏମନ୍ତ ବଚନ ବୋଇଲେ ॥୩୧

କଶ୍ୟପ ଉବାଚ

ବର ତୁ ମାଗ ଯେ ମନରେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲି ତୋହରେ ॥
ଭର୍ତ୍ତା ପ୍ରସନ୍ନେ ସ୍ତିରୀଙ୍କର ।
ଦୁର୍ଲଭ ଅଛି କି ସଂସାର ॥୩୨
ସ୍ୱାମୀ ଦେବତା ନାରୀଙ୍କର ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ଧର୍ମସାର ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ଆତ୍ମା ହୋଇ ।
ଅଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ନାନା ଦେବମତେ ।
ରୂପକୁ ଧରିଛି ଜଗତେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପୂଜନ୍ତି ଯେ ଜନେ ।
ନାନା ଯଜ୍ଞବେଦ ବିଧାନେ ॥୩୩,୩୪
ଯେ ପତିବ୍ରତା ନାରୀମାନେ ।
ଆତ୍ମା ଶ୍ରେୟକୁ ଚିନ୍ତି ମନେ ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟଭାବେ ଏ ଜଗତେ ।
ସ୍ୱାମୀ ପୂଜନ୍ତି ବେଦମତେ ॥୩୫
ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ ଗୋ ସୁନ୍ଦରି ।
ଅର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇ ତୋରେ କରି ॥
ଯେବା ଅଭିଳାଷ ତୋହରି ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି କୃଶୋଦରି ॥
ମୁଁ ଯେଉଁ ବର ଦେବି ତୋରେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଅନ୍ୟ ସ୍ତିରୀଙ୍କରେ ॥୩୬

ଦିତି ଉବାଚ

ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ବର ଯେବେ ଦେବ ।
ଏକ କୁମର ମୋ ହୋଇବ ॥
ଅମର ହୋଇବ ମୋ ସୁତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ମାରିବ ତୁରିତ ॥
ଯେଣୁ ମୋ ପୁତ୍ର ମରାଇଲା ।
ପୁତ୍ର ଶୋକକୁ ମୋତେ ଦେଲା ॥୩୭
ଶୁଣିଣ ତାହାର ବଚନ ।
କଶ୍ୟପ ହୋଇଲେ ମଉନ ॥
ମନରେ ଗରୁ ତାପଭର ।
କୋପେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୁନିବର ॥
ଆଜ କି ଅଧର୍ମ ମହତ ।
ହୋଇଲା ମୋରେ ଉପଗତ ॥୩୮
ସ୍ତିରୀରେ କରି ମୋର ମନ ।
ହୋଇଲା ମହା ହତଜ୍ଞାନ ॥
କଠିନ ଘୋର ନରକରେ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ପଡ଼ିବି ଅନ୍ତରେ ॥୩୯
ସ୍ତିରୀର କି ଅବା ଏ ଦୋଷ ।
ସ୍ତିରୀ ସ୍ୱଭାବେ ଅବିଶ୍ୱାସ ॥
ଅବୋଧ ମୁହିଁ ଯେ ପାମର ।
ଧିକ ହେଉ ଏ ଜନ୍ମ ମୋର ॥୪୦
ଶରଦ ପଙ୍କଜ ଯେସନ ।
ସ୍ତିରୀମାନଙ୍କର ବଦନ ॥
ବଚନ ସୁଧା ଶ୍ରବଣର ।
ହୃଦୟ ଯେହ୍ନେ କ୍ଷୁର ଧାର ॥
ଏମନ୍ତ ସ୍ତିରୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ।
ଏହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା କେ ଜାଣିବ ॥୪୧
ପ୍ରିୟ ନାହିଁ କେ ସ୍ତିରୀଙ୍କର ।
କ୍ଷଣିକ ବୁଦ୍ଧିଟି ଯାହାର ॥
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥେ ସେ ମାରନ୍ତି ।
ପୁତ୍ର ଭ୍ରାତର ନିଜ ପତି ॥୪୨
କରି ଯେ ଅଛି ଅଙ୍ଗୀକାର ।
ଏହାକୁ ଦେବି ବୋଲି ବର ॥
ମୋହର ବାକ୍ୟ ମିଥ୍ୟା କାହିଁ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତ ବଧ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହି ॥୪୩
ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତା କରି ମୁନି ।
ଶୁଣ କହିବା ନୃପମଣି ॥
ଆତ୍ମାର ନିନ୍ଦାଭାବ ବହି ।
ବୋଇଲେ କିଛି କୋପ ବହି ॥୪୪

କଶ୍ୟପ ଉବାଚ

ଭୋ ସଖି ପୁତ୍ର ତୋ ହୋଇବ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ମାରିବ ॥
ଏକ ବରଷ ଶୁଚି ହୋଇ ।
ଏ ବ୍ରତ ଯେବେ ଧରୁ ତୁହି ॥
କିନ୍ତୁ ବ୍ରତର ବିଘ୍ନ ହେଲେ ।
ଦେବଙ୍କ ମିତ୍ର ହେବ ଭଲେ ॥୪୫

ଦିତି ଉବାଚ

ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ବ୍ରତ ଧରିବଇଁ ।
ବିଧାନ କହିବା ବୁଝାଇ ॥
ବ୍ରତ ଖଣ୍ଡନ ଯେ କରଇ ।
କି ଅବା ନିଷେଧ ଅଛଇ ॥୪୬

କଶ୍ୟପ ଉବାଚ

ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ହିଂସା ନ କରିବ ।
କ୍ରୋଧରେ ଶାପକୁ ନ ଦେବ ॥
ମିଥ୍ୟା ନ କହିବ ବଚନେ ।
ଛେଦିବ ନାହିଁ ନଖ ରୋମେ ॥

ଅମଙ୍ଗଳ ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥାଇ ।
କେବେହେଁ ସ୍ପରଶିବ ନାହିଁ ॥୪୭
ଜଳରେ ପଶିଣ ଯେ ସ୍ନାନ ।
କେବେହେଁ ନ କରିବ ଜାଣ ॥
ଦୁର୍ଜନ ସଙ୍ଗତେ ଆଳାପ ।
ଆଚର ନ କରିବ ପାପ ॥
ଅଧୌତ ବସ୍ତ୍ର ନ ପିନ୍ଧିବ ।
ଛଡ଼ାମାଳକୁ ନ ଘେନିବ ॥୪୮
ପର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଦେବୀ ଅନ୍ନ ।
କେବେ ନ କରିବ ଗ୍ରହଣ ॥
ଆମିଷ ନ କରି ଭୋଜନ ।
ହସ୍ତେ ନ କରି ଜଳପାନ ॥୪୯
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହୋଇ ଜଳବିନେ ।
କେବେହେଁ ନ ରହିବ କ୍ଷଣେ ॥
ବହୁତ ବାକ୍ୟ ନ କହିବ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କେଶ ନ ମେଲିବ ॥
ସତ୍ୱରେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ।
କେବେହେଁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ॥୫୦
ଅଧୌତ ଆର୍ଦ୍ରପଦ ଯେବେ ।
ଶୟନ ନ କରିବ ତେବେ ॥
ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମକୁ ଶିର ।
ଶୟନ ଉଭୟ ସନ୍ଧ୍ୟାର ॥
ଉଲଗ୍ନ ଭାବରେ ଶୟନ ।
ଏତେ ନ କରି ଆଚରଣ ॥୫୧
ଧଉତବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ଶୁଚି ହୋଇବ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ଉଠି କରି ।
ସର୍ବମଙ୍ଗଳକୁ ଆଚରି ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତେ ନାରାୟଣ ।
ପୂଜିବ ଗୋରୁ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥୫୨
ସଧବା ସ୍ତିରୀଙ୍କି ଆଣିବ ।
ମାଳ ଚନ୍ଦନେ ପୂଜା ଦେବ ॥
ଯଥାବିଧାନେ ନିଜ ପତି ।
ପୂଜିବ ସ୍ଥିର କରି ମତି ॥୫୩
ଏକ ବରଷ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଧରିବ ପୁଂସବନବ୍ରତେ ॥

ତେବେ ଇନ୍ଦ୍ରହନ୍ତା କୁମର ।
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ॥୫୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବ୍ରତକୁ ଧରିବି ବୋଇଲା ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କଲା ॥
କଶ୍ୟପ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ଭେ ଧରି ।
ବିଧିରେ ବ୍ରତକୁ ଆଚରି ॥୫୫
ଦିତିର ଏମନ୍ତ ବିଧାନ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଜାଣିଲା ହେ ରାଜନ ॥
ଦିତିର ବ୍ରତ ଦେଖି କରି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତା ସେବାକୁ ଆଚରି ॥
ପବିତ୍ର ଶୁଚିବନ୍ତ ହୋଇ ।
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ବୁଲଇ ॥୫୬
ନିତ୍ୟେ ବନରୁ ପୁଷ୍ପ ଫଳ ।
ସମିଧ କୁଶ କନ୍ଦ ମୂଳ ॥
ପତ୍ର ଅଙ୍କୁର ଜଳ ଆଣି ।
ସମୀପେ ଦ୍ୟନ୍ତି ବଜ୍ରପାଣି ॥୫୭
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରତ ଛିଦ୍ର ତାର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଇଚ୍ଛଇ ନୃପବର ॥
ଯେମନ୍ତେ ବ୍ୟାଧ ଯେ ମୃଗର ।
ଛିଦ୍ର ଚାକଇ ନିରନ୍ତର ॥୫୮
କେବେହେଁ ବ୍ରତ ଛିଦ୍ର ସେହି ।
ଅନେକ ଯତ୍ନେ ନ ଦେଖଇ ॥
ତୀବ୍ର ଚିନ୍ତାରେ ଇନ୍ଦ୍ର ମନ ।
ଛନ୍ନ ହୋଇଲା ହେ ରାଜନ ॥
ଶକ୍ର ବିଗ୍ଣୁଅଛି ମନେ ।
ଶୁଭ ମୋ ହୋଇବ କେସନେ ॥୫୯
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେଦିନ ।
ଶୁଣ ବିଧାତା ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥
ବ୍ରତରେ କୃଶ ହୋଇଛନ୍ତି ।
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଏକଦିନେ ଦିତି ॥
ବିଧାତାବଶେ ମୋହ ହୋଇ ।
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟେ ଜଳସ୍ପର୍ଶ ନାହିଁ ॥
ପାଦ ଧଉତ ନ କରିଣ ।
କଲେ ସେ ଭୂମିରେ ଶୟନ ॥୬୦

ନିଦ୍ରାରେ ହତ ତାର ଜ୍ଞାନ ।
ଶକ୍ର ଦେଖିଲେ ବ୍ରତହୀନ ॥
ଯୋଗବଳରେ ଦେବଈଶ ।
ଦିତିର ଗର୍ଭରେ ପ୍ରବେଶ ॥୬୧
ସେ ବଜ୍ରଧର ବଜ୍ର ଧରି ।
ସପତଖଣ୍ଡ ଗର୍ଭ କରି ॥
ଶୁଦ୍ଧ କନକ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଗର୍ଭ ତାହାର ବିରାଜଇ ॥
ବଜ୍ରରେ ସାତଖଣ୍ଡ ହୋଇ ।
ରୋଦନ କରନ୍ତି ଯେ ସେହି ॥
ଖଣ୍ଡକୁ ସାତଖଣ୍ଡ କରି ।
ନ କାନ୍ଦ ବୋଲେ ବଜ୍ରଧାରୀ ॥୬୨
ଛେଦନ ହୋଇ ସେହିମାନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନେ ॥
ଭୋ ଇନ୍ଦ୍ର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ।
ହିଂସା କିମ୍ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ କର ॥
ତୁମ୍ଭର ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାଇ ।
ମରୁତ ଆମ୍ଭ ନାମ ହୋଇ ॥୬୩
ଇନ୍ଦ୍ର ବୋଇଲେ ଭାଇମାନେ ।
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ମନେ ॥
ଅନନ୍ୟ ଭାବକୁ ଆଚର ।
ହୋଇବ ପାରିଷଦ ମୋର ॥୬୪
ମରୁତ ହୋଇ ଅଣଚାଶ ।
ରହିଲେ ଦେବରାଜ ପାଶ ॥
ଦିତିର ଗର୍ଭ ଯେ ନ ମଲା ।
ବିଷ୍ଣୁର ଅନୁକମ୍ପା ଥିଲା ॥
ଅନେକ ବାର ସେହି ପୁଣ ।
କୁଳିଶେ ହେଲେହେଁ ଛେଦନ ॥
ଦ୍ରୋଣକୁମର ଶରେ ତୁହି ।
ଯେମନ୍ତ ହେଲୁ କୁରୁସାଇଁ ॥୬୫
ବାରେକ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଜନେ ।
ପାପ ନାଶନ୍ତି ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
କିଛି ନିଉନ ସଂବତ୍ସର ।
ଯେଣୁ ପୂଜିଲା ସେ ଈଶ୍ୱର ॥୬୬
ଏହି କାରଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରେ କରି ।
ପୁତ୍ରେ ହୋଇଲେ ଦେବ ସରି ॥

ଅସୁରଭାବକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ।
ଅମରଭାବ ଆଚରିଲେ ॥୬୭
ନିଦ୍ରା ଉପେକ୍ଷିଣ ବସିଲେ ।
ଦିତି ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ॥
ଅନଳ ପ୍ରଭା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କୁମରମାନେ ଛନ୍ତି ରହି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସହିତେ ପୁତ୍ରଗଣେ ।
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ଦେବୀ ମନେ ॥୬୮
ଇନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ୱହିଁଣ ବଦନ ।
ଦିତି ଯେ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥
ଅଦିତିପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମୋହର ।
ଭୟକୁ ଦେବ ଏ କୁମର ॥
ଏମନ୍ତ ମୁହିଁ ଇଚ୍ଛା କଲି ।
ଦୁସ୍ତର ବ୍ରତ ଆଚରିଲି ॥୬୯
ହେ ତାତ ଏକଇ କୁମର ।
ମୁହିଁ ଯେ ମାଗିଥିଲି ବର ॥
ସପତ ସପ୍ତ ଏ କେସନେ ।
କହ ଏ କେବଣ ବିଧାନେ ॥
ତୋହର ମୁଖୁଁ ଏ ବିଧାନ ।
ଶୁଣିବି ମୁହିଁ ଭୋ ନନ୍ଦନ ॥
ସତ୍ୟ କହିବୁ ମୋର ଆଗେ ।
ମିଥ୍ୟା ନ କହ ଅନୁରାଗେ ॥୭୦

ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ଭୋ ମାତ ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ନିଦ୍ରା ମୋହିତ ତୁମ୍ଭ ମନ ॥
ତୁମ୍ଭର ବ୍ରତ ଛିଦ୍ର ପାଇ ।
ନିକଟେ ମୁହିଁ ମିଳିଲଇଁ ॥
ଗର୍ଭ ଛେଦିଲି ଆମ୍ଭ ଅର୍ଥେ ।
ବିଗ୍ରର ନାହିଁ ଧର୍ମପଥେ ॥୭୧
ଗର୍ଭକୁ ସାତଖଣ୍ଡ କରି ।
ଛେଦିଲି ଧର୍ମ ନ ବିଗ୍ଚରି ॥
ସାତ କୁମରେ ହେଲେ ଜାତ ।
ଏକକୁ କଲି ସାତ ସାତ ॥
ତେବେହେଁ ନ ମଲେ ଏ କେହି ।
ଏ ତ ସଂଶୟ ବଡ଼ ହୋଇ ॥୭୨
ସେବାରୁ ମହାପୁରୁଷର ।
ସିଦ୍ଧି ଯେ ହୋଇଛି ତୁମ୍ଭର ॥
ପରମେଶ୍ୱର ଆରାଧନ ।
ସକଳ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ ॥
ନିରତେ କରନ୍ତି ଯେ ନରେ ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି ତାହାରେ ॥୭୩,୭୪
ଆତ୍ମପଦ ଯେ ଭଗବାନ ।
ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ଆରାଧନ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ଅକୁଶଳ ।
ସେ ସର୍ବ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥୭୫
ଦୁର୍ଜନଭାବ ଏ ମୋହର ।
ଭୋ ମାତ ଏବେ କ୍ଷମା କର ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବାଳକ ମୁଁ ହୋଇ ।
ତୁମ୍ଭର ସହିବା ଯୋଗାଇ ॥
ମୃତ୍ୟୁରୁ ଏ ଯେତେ କୁମରେ ।
ରହିଲେ ତୁମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟରେ ॥୭୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଆଜ୍ଞା ମାଗିଣ ସୁନାସୀର ।
ଶୁଦ୍ଧଭାବ ଘେନି ମନର ॥
ମରୁତଗଣଙ୍କୁ ଘେନିଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦିତିଙ୍କି ନମିଲେ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ବଜ୍ରପାଣି ॥
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲୁ ତୁ ଆମ୍ଭରେ ।
କହିଲି ଜନହିତ ସାରେ ॥୭୭,୭୮
ମଙ୍ଗଳ ମରୁତଙ୍କ ଜନ୍ମ ।
ଈଶ୍ୱର ମହିମା କଥନ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦେବ ଅସୁରଙ୍କ ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ
ମରୁଦୁତ୍ପତ୍ତିକଥନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁଂସବନ ବ୍ରତ ବିଧାନ । ଊନବିଂଶତିରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ଯେ ବ୍ରତ ନାମ ପୁଂସବନ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ କହିଲ ବିଧାନ ।
ଏହା ଶୁଣିତେ ମୋର ମନ ॥
ଯେ ବ୍ରତ ପ୍ରସାଦରୁ କରି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ମୁରାରି ॥୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପ୍ରଥମେ ମାର୍ଗଶିର ମାସେ ।
ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦ ଦିବସେ ॥
ଭର୍ତ୍ତାର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ବ୍ରତ କରିବେ ସ୍ତିରୀଜନେ ॥୨
ଏ ବ୍ରତ ଦିଏ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ।
ଆଦରେ କଲେ ଯଥାବିଧି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କରିଣ ବରଣ ।
ଶୁଣିବ ମରୁତଙ୍କ ଜନ୍ମ ॥
ଶୁଚି ହୋଇଣ କରି ସ୍ନାନ ।
ଶୁକ୍ଳବସନ ପରିଧାନ ॥
ପୂର୍ବରୁ ଭୋଜନ ନ କରି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ॥

ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତେ ଭଗବାନ ।
ପୂଜିବ ହୋଇ ତୋଷମନ ॥୩
ପଦ୍ମଚରଣ ଚିନ୍ତି ଧ୍ୟାନେ ।
ସ୍ତୁତି କରିବ ଏ ବିଧାନେ ॥
ହେ ନିରପେକ୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଆତ୍ମାରାମ ॥
ନମୋ ମହାବିଭୁ ଈଶ୍ୱର ।
ସକଳ ସିଦ୍ଧିର ଠାକୁର ॥୪
ଅନନ୍ତଗୁଣେ ଯୁକ୍ତ ତୁହି ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୫
ହେ ମହାମାୟା ବିଷ୍ଣୁରାଣୀ ।
ଅଶେଷଗୁଣେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ॥
ଲୋକମାତ ସୃଷ୍ଟି କାରଣ ।
ମୋହରେ ହୁଅ ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ॥୬
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବନ୍ତ ।
ମହାପୁରୁଷ ଆଦିଭୂତ ॥
ମହାବିଭୂତି ପତି ତୁହି ।
ମହାବିଭୂତି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଈଶ୍ୱର ।
ଗ୍ରହଣ କର ଉପହାର ॥
ଏମନ୍ତ କରି ଆରାଧନ ।
ପୂଜିବ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ॥
ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଯେ ଆବାହନ ।
ବିଧିରେ କରାଇଣ ସ୍ନାନ ॥
ଦିବ୍ୟ ବସନ ସମର୍ପିବ ।
ଶୁକ୍ଳ ଉତ୍ତରୀ ନିବେଦିବ ॥
ନାନା ଭୂଷଣ ଗନ୍ଧ ଧୂପ ।
ପ୍ରସୂନ ଉପହାର ଦୀପ ॥
ଅପରେ ଯେତେ ଉପହାର ।
ସ୍ଥାପିବ ବିଷ୍ଣୁର ଛାମୁର ॥
ହବି ଆହୁତି ଯେ ଦ୍ୱାଦଶ ।
ଅନଳେ ଦେବ ଅବଶେଷ ॥
ନମୋ ଭଗବାନ ଈଶ୍ୱର ।
ମହାପୁରୁଷ ଦେବବର ॥

ମହାବିଭୂତିପତି ତୁହି ।
ସ୍ୱାହା ବୋଲି ଅର୍ପିବ ତହିଁ ॥୭,୮
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଚ୍ୟୁତ ବେନିଜନ ।
ବରଦାୟକ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣ ॥
ଭକ୍ତିରେ ନିତ୍ୟେ ସେ ପୂଜିବ ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ ଯେ ଇଛିବ ॥୯
ଭାବରେ ହୋଇ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।
ଭୂମିରେ କରି ଦଣ୍ଡବତ ॥
ମନ୍ତ୍ର ଜପିବ ଦଶବାର ।
ଏ ସ୍ତୋତ୍ର କରିବ ଉଚ୍ଚାର ॥୧୦
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ।
ସକଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ସଂସାର ପରମକାରଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ଏ ଯେ ସୂକ୍ଷ୍ମମାୟା ପ୍ରକୃତି ।
ଦୁରନ୍ତ ଅଟଇ ଶକତି ॥୧୧
ଏହାର ତୁମ୍ଭେ ଅଧୀଶ୍ୱର ।
ସାକ୍ଷାତ ପୁରୁଷଙ୍କ ପର ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଯଜ୍ଞମୟେ ।
ଇଜ୍ୟା[୧]ରୂପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଥାଏ ॥
ଅଶେଷ କ୍ରିୟାର ଈଶ୍ୱରୀ ।
ଫଳ ଭୋକତା ନରହରି ॥୧୨
ଗୁଣବ୍ୟକ୍ତିର[୨] ଏ କାରଣ ।
ଏହାର ଭୋକ୍ତା ଭଗବାନ ॥
ସର୍ବ ଶରୀରେ ଆତ୍ମା ତୁହି ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣ ହୋଇ ॥
ନାମ ରୂପ ଏ ଭଗବତୀ ।
ଆଶ୍ରୟ ରୂପେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ଥିତି ॥୧୩
ଯେମନ୍ତେ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ।
ବର-ଦିଅନ୍ତା ହେ ଈଶ୍ୱର ॥
ତେମନ୍ତ ହୋଇ ଚକ୍ରଧର ।
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ହେଉ ମୋର ॥୧୪
ଲକ୍ଷ୍ମୀନିବାସ ଯେ ପୁରୁଷ ।
ଏହି ସ୍ତୁତିରେ କରି ତୋଷ ॥

ପୂଜିବ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
ପୂଜା ଉପଗ୍ରର ଲେଛିବ[୩] ।
ସନ୍ତୋଷେ ଆଚମନ ଦେବ ॥୧୫
ଏଥି ଉତ୍ତାରୁ ପୁନର୍ବାର ।
ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବ ଈଶ୍ୱର ॥
ଯଜ୍ଞ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟକୁ ଆଘ୍ରାଣ ।
କରିବ ହୋଇ ତୋଷମନ ॥
ଚିତ୍ତରେ ହୋଇ ଭାବଭକ୍ତି ।
ପୁଣି କରିବ ସ୍ତୋତ୍ରେ ସ୍ତୁତି ॥୧୬
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଭକ୍ତିରେ ପୂଜିବ ।
ଈଶ୍ୱରଭାବରେ ଚିନ୍ତିବ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରିୟ କରି ।
ସ୍ୱାମୀ ତୋଷିବ ନିଜ ନାରୀ ॥
ପତ୍ନୀ ସହିତ ହୋଇ କରି ।
ସର୍ବକର୍ମ ସ୍ୱାମୀ ଆଚରି ॥୧୭
ଏ ବ୍ରତ ପତିପତ୍ନୀ ଦୁଇ ।
ଅଭାବେ ଏକା ବା କରଇ ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁବ୍ରତକୁ ଧରିବ ।
କେବେହେଁ ଭଗ୍ନ ନ କରିବ ॥୧୮
ଗନ୍ଧମାଲ୍ୟ ମଣି ଭୂଷଣେ ।
ବ୍ରତେ ତୋଷିବ ବିପ୍ରଗଣେ ॥
ଭକ୍ତିରେ ଯୁକ୍ତ କରି ମନ ।
ନିୟମେ ଥିବ ପ୍ରତିଦିନ ॥୧୯
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ଈଶ୍ୱରେ ନମିବ ।
ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ନେଇ ବସାଇବ ॥
ଭକ୍ତିଭାବରେ ବେନି ଜନ ।
ନିର୍ମାଲ୍ୟ କରିବ ଭୋଜନ ॥
ସର୍ବ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ।
କରିବ ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ॥୨୦
ଏ ପୂଜାବିଧି ବାରମାସ ।
କରିବ ଏକଇ ବରଷ ॥
ଏ ମଧ୍ୟେ ମଳମାସ ଯେବେ ।
ଛାଡ଼ିବ ଏକମାସ ତେବେ ॥

୧. ଇଜ୍ୟା—ଯଜ୍ଞକ୍ରିୟା । ୨. ଗୁଣବ୍ୟକ୍ତି—ତ୍ରିଗୁଣର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ୩. ଲେଛିବ—ଅର୍ପଣ କରିବ, ନିବେଦିବ ।

କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିବସେ* ।
ରହିବ ପୁଣି ଉପବାସେ ॥୨୧
ତାହାର ଯେଉଁ ପରଦିନ ।
ପ୍ରଭାତେ କରି ଆଚମନ ॥
ପୂର୍ବର ପ୍ରାୟେ କରି ପୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଅର୍ଚ୍ଚିବ ତହୁଁ ଆଣି ॥
ଚରୁ ଘୃତ ସହିତ କ୍ଷୀରେ ।
ହୋମକୁ କରିବ ବିଧିରେ ॥
ଯଜ୍ଞବିଧାନେ ପାକ ଶେଷ ।
ଆହୁତି ଦେବ ଯେ ଦ୍ୱାଦଶ ॥୨୨
ଆଶିଷ ଘେନିବ ମସ୍ତକେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବାକ୍ୟେ ॥
ଭକ୍ତିରେ କରି ନମସ୍କାର ।
ଭୁଞ୍ଜିବ ଆଜ୍ଞାରେ ତାଙ୍କର ॥୨୩
ଆଗ୍ର୍ୟର୍ଯ୍ୟ କରିଣ ଅଗ୍ରତେ ।
ଶୁଚି ହୋଇ ବନ୍ଧୁ ସହିତେ ॥

ପତ୍ନୀକି ଚରୁ ଦେବ ନେଇ ।
ସୁପୁତ୍ର ସୁଭାଗ୍ୟର ପାଇଁ ॥୨୪
ଏ ବିଷ୍ଣୁବ୍ରତ ଯେ କରଇ ।
ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ସେ ଲଭଇ ॥
ଯେ ସ୍ତିରୀ ଏ ବ୍ରତ ଆଚରି ।
ସୌଭାଗ୍ୟ ଲଭେ ସେ ସୁନ୍ଦରୀ ॥
ଉତ୍ତମପୁତ୍ର ସ୍ୱାମୀ ଯଶ ।
ଏ ସର୍ବ ଲଭଇ ଅକ୍ଲେଶ ॥୨୫
ଏ ବ୍ରତେ କନ୍ୟା ଲଭେ ବର ।
ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ ଯାହାର ॥
ବିଧବା ଅପୁତ୍ରିକା ନୋହି ।
ସେ ନାରୀ ନିଷ୍ପାପ ହୁଅଇ ॥
ଦୁର୍ଭଗା ସୌଭାଗ୍ୟ ଲଭଇ ।
ବିରୂପ ସୁରୂପ ହୁଅଇ ॥
ମୃତବତ୍ସିକା ଯେବା ନାରୀ ।
ହୋନ୍ତି ସୁପୁତ୍ରୀ ଧନେଶ୍ୱରୀ ॥

ସର୍ବରୋଗରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ନିର୍ମଳ ହୋଏ ତାର ଦେହୀ ॥୨୬
ସକଳ କର୍ମର ଅନ୍ତରେ ।
ଯେ ଏହା ପଢ଼େ ନିରନ୍ତରେ ॥
ପିତୃ ଦେବତା ତୋଷ ହୋନ୍ତି ।
ତାହାର ବାଞ୍ଛିତ ଦିଅନ୍ତି ॥
ହୋମର ଅବସାନେ ତାର ।
ସନ୍ତୋଷ ଅଗ୍ନି ଚକ୍ରଧର ॥୨୭
ମରୁତଜନ୍ମ ହେ ରାଜନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋତେ କଲ ପ୍ରଶ୍ନ ॥
ଦିତିର ବ୍ରତ ଆଦି କରି ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲି ବିସ୍ତାରି ॥୨୮
ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲଇ ।
ପବନ ଜନ୍ମ କଥା ଏହି ॥
ଏଣେ ଯେ ହୋନ୍ତି ସାବଧାନ ।
ଲଭନ୍ତି ଧନ ବସ୍ତ୍ର ଜନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧେ ପୁଂସବନବ୍ରତକଥନଂ
ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍ସତ୍ ॥

---

* ପୁଂସବନ ବ୍ରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରମାସ ବା ଏକବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିବାର ବିଧାନ ଲେଖାଯାଇଥିଲେହେଁ, ଏଠାରେ ହିସାବ କରି ଦେଖିଲେ ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦାଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଗାର ମାସ ପନ୍ଦର ଦିନ ହେଉଛି । ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ଉଭୟରେ ବ୍ରତ ଆରମ୍ଭ ଦିବସର ଉଲ୍ଲେଖ ସମାନ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ୟାପନ ଦିବସ ସଂସ୍କୃତରେ 'କାର୍ତ୍ତିକେ ଚରମେଽହନି' (କାର୍ତ୍ତିକର ଶେଷଦିବସ) ଲେଖାଥିବା ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଆରେ 'କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା' ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଛି । 'କାର୍ତ୍ତିକ ଶେଷ ଦିବସ'କୁ ଓଡ଼ିଆ ମାସଗଣନାରେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ୧୫ ଦିନ ବା ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷ କମ୍ ହେଉଛି । ଏ ବିଷୟରେ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ ସଂସ୍କୃତରେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ମାସ (ମୁଖ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ) ଗଣନା ହିସାବରେ ଲେଖାଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଆ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ (ଗୌଣ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ) ଗଣନା ଠାରୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଗଣନାରେ ୧୫ ଦିନ ଆଗାମୀ ମାସରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଗଣନାରେ ମାସଟି ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଶେଷ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ 'କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିବସେ'ରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ କାର୍ତ୍ତିକର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଶେଷ ଦିବସ (ଅମାବାସ୍ୟା), ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଆ ମାସ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମାର୍ଗଶିର ଅମାବାସ୍ୟା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅତଏବ ଓଡ଼ିଆ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ଅନୁସାରେ ଏହି ବ୍ରତ ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ପ୍ରତିପଦା ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାର୍ଗଶିର ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରମାସ କରଣୀୟ ।

[ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଦାରଣ ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପ୍ରତି କୃପା]

ସ୍ତମ୍ଭର ମଧ୍ୟେ ଦଇତ୍ୟାରି । ନରକେଶରୀ ରୂପ ଧରି ॥
ଅଦ୍‌ଭୁତ ରୂପ ଦେବରାୟେ । ନୁହେଁ ନର କି ପଶୁକାୟେ ॥

××× ××× ××× ×××

ଊରୁ ଉପରେ ନରହରି । ଉତ୍ତାନ କରି ତାକୁ ଧରି ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ବେନି କରେ । ଲୀଳାମାତ୍ରକେ ନଖାଙ୍କୁରେ ॥
ରୋଷେ ହୁଂକାର ନାଦ କରି । ହୃଦୟକମଳ ବିଦାରି ॥

××× ××× ××× ×××

ଦେଖି ନୃସିଂହ ଦୟାଚିତ୍ତେ । ଆନନ୍ଦେ ଧରି ତାକୁ ହସ୍ତେ ॥
ଭୂମିରୁ ଟୋଳି ବସାଇଲେ । ହସ୍ତପଙ୍କଜ ଶିରେ ଦେଲେ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧ

[ଉତି*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନମଇଁ ନୃସିଂହ ଚରଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ଲୀଳା ବିହାରେ ତନୁ ଧରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କେ ପାରେ ସାଧ୍ୟ କରି ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ହରିଚରିତ ସୁଧାବାଣୀ ॥
ଜନ୍ମବାସନା କର୍ମଫଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଶରୀରେ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଉପଦେଶ ।
କହିବା ଅଧ୍ୟା ପଞ୍ଚଦଶ ॥
କର୍ମବାସନା ରୂପ ଧରେ ।
ବେନି ପ୍ରକାରେ ସେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ବେନି ପଦେ ।
ପ୍ରକାଶ କରେ ହେତୁ ଭେଦେ ॥
ମହାନ୍ତ[୧] ଅପମାନ କୋପେ ।
ଅଶୁଭ ଜନ୍ମ ଲଭେ ପାପେ ॥
ପୁଣି ମହାନ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହେ ।
ସେ କର୍ମ ଶୁଭଫଳ ବହେ ॥
ଶୁଣ କହିବା ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ଯେ ଯହିଁ ଯେମନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ବୈକୁଣ୍ଠେ ହରି ଦ୍ୱାରପାଳ ।
ଜୟ ବିଜୟ ମହାବଳ ॥
ସେ ବେନି ଭାଇ ହରିଦ୍ୱାରେ ।
ଖଟନ୍ତି ସେବା ଅନୁସାରେ ॥

ଚତୁଃସନଙ୍କ କୋପ ଫଳେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଅସୁରଙ୍କ କୁଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅପରାଧ କରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜନ୍ମିଲେ ଦେହ ଧରି ॥
ଅସୁର ଅଂଶେ ଅବତାର ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କୁମର ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଦୈତ୍ୟ ଦେହେ ।
ନାରଦ ମୁନି ଅନୁଗ୍ରହେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ କମଳେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ॥
ଜନ୍ମ ବାସନା ହେତୁ ସ୍ମରି ।
କୃଷ୍ଣ-ଭକତି ଦୃଢ଼େ ଧରି ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ହୋଇ ଯେବେ ।
ଭକତି କରେ ସେହୁ ଭାବେ ॥
ତାହାକୁ ରଖେ ଭଗବାନ ।
ନ ସହେ ଭକ୍ତ ଅପମାନ ॥
ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ଭାଇ ।
ଅସୁର ଅଂଶେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ହରିଙ୍କି ଅପରାଧ କଲେ ।
ତୃତୀୟ ଜନ୍ମେ ନିସ୍ତରିଲେ ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ମହାନ୍ତ ଅନୁଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ ॥
ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ଯେ ଭାବ ମୁନିଗଣ ଚିନ୍ତି ।
ମହାନ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ବୋଲନ୍ତି ॥

ଏ ଆଦି-ଅନ୍ତ ତୋତେ କହି ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମନ ଦେଇ ॥
ଦିତି ଉଦରେ ଦେହ ବହି ।
ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ଭାଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ହିଂସନ ନିରନ୍ତରେ ।
କରନ୍ତି ଅସୁର ବେଭାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ କୁଳେ ପ୍ରହଲାଦ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟେ ବୁଧ ॥
ଏ ପିତାପୁତ୍ର ମଧ୍ୟଗତେ ।
ପୂର୍ବ ବାସନା ଅନୁମତେ ॥
ମହାନ୍ତ କୋପ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ବାସନାଭେଦ ଏ ନିଶ୍ଚୟ ॥
ବାସନା ବଳେ କର୍ମ ଜାତ ।
ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ଏ ଚରିତ ॥
ପଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତାବ ଶେଷେ ଜାଣ ।
ଧର୍ମର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଲକ୍ଷଣ ॥
ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ।
କହିବା ପିତାପୁତ୍ର ଭାବ ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କୁମର ।
କୃଷ୍ଣଭକତ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପେ ବେନି ଭାଇ ।
ଅସୁର ଅଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଅର୍ଥେ ଭଗବାନ ।
ଅସୁର କଲେକ ନିଧନ ॥
ତେଣୁ କଶ୍ୟପରଷି ନାରୀ ।
ସେ ଦିତି ମନେ କୋପ କରି ॥

---

୧. ମହାନ୍ତ—ମହାପୁରୁଷ ।

* ଭାଗବତର ପଞ୍ଚମ ଲକ୍ଷଣ ।

ପୁତ୍ରଙ୍କ ମରଣ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ନିର୍ଘାତେ ରୋଦେ ଦଶଦିଶେ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁକ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ପୁଚ୍ଛେ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥*

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଯେ ହରି ସର୍ବଘଟେ ସମ ॥
ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ବିଶେଷେ ଶରଣ ସୋଦର ॥
ସେ କିମ୍ପା ଇନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷ ଧରେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ଅସୁର ସଂହାରେ ॥ ୧
ଯେ ହରି ସର୍ବଜୀବ ଗତି ।
ସେ କିମ୍ପା ଆଚରେ ଅନୀତି ॥
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ହୃଦେ ଥାଇ ।
ଅନ୍ତରେ ସର୍ବ ସେ ଦେଖଇ ॥
ଆତ୍ମାର ନିସ୍ତାରଣ କରେ ।
ସେ କିମ୍ପା ଭେଦବୁଦ୍ଧି ଧରେ ॥
ଦେବ ଅସୁର ତାର ଦେହୀ ।
ସମ ବିଷମ ତାର କାହିଁ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ଶରୀର ।
ଯେ ନିରଞ୍ଜନ ନିର୍ବିକାର ॥ ୨
ଏଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୁଣ କର୍ମେ ।
ସଂଶୟେ ମୋର ଚିତ୍ତ ଭ୍ରମେ ॥
ପୁଚ୍ଛଇ ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ।
ମନୁ ସଂଶୟ ଦୂର କର ॥ ୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଭୋ ନୃପ ସାଧୁ ତୋର ବାଣୀ ।
ତୁ ଯେ ପଗ୍ରୁ ପରିମାଣି ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାଗବତ ଶୁଣ ।
କୃଷ୍ଣର ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ॥ ୪
ପରମ ପୁଣ୍ୟ ଏହୁ ବାଣୀ ।
ଯେ ଶୁଣେ ଯେବା ମୁଖେ ଭଣି ॥
ନାରଦ ଆଦି ମୁନିଗଣେ ।
ଯାହା ଗାବନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ବ୍ୟାସଚରଣେ ସେବି ମୁହିଁ ।
କହିବି ମୁଁ ଯାହା ଜାଣଇ ॥ ୫
ସେ ହରି ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ।
ଅଜନ୍ମା ଅବ୍ୟକ୍ତ କାରଣ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ସେ ମାୟାଗୁଣ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ବଧ୍ୟ ବଧିକ ରୂପ ଧରି ॥ ୬
ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ଗୁଣ ।
ପ୍ରକୃତି ଏହାଙ୍କ କାରଣ ॥
ଆତ୍ମାର ଗୁଣ ଏ ନୁହନ୍ତି ।
ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଏକାବେଳେ ।
ନୁହନ୍ତି ଗୁଣ କାଳବଳେ ॥ ୭
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ କରେ ହରି ।
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣକୁ ଆଶ୍ରେ କରି ॥
ଦେବତା ଋଷି ରୂପ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ସୃଷ୍ଟି ସେ ପାଳଇ ॥
ରଜୋଗୁଣକୁ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ତାରି ॥
ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ତମୋଗୁଣେ ।
ସୃଜଇ କାଳର ପ୍ରମାଣେ ॥ ୮
ଜ୍ୟୋତିସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶଇ ।
ବିଶ୍ୱରେ କାହିଁ ନ ମିଶଇ ॥
କାଷ୍ଠ ସଂଯୋଗେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
ଜଳ ଯେସନେ ପାତ୍ର ସ୍ଥାନେ ॥
ଆକାଶ ଯେହ୍ନେ ଜଳଘଟେ ।
ତେମନ୍ତ ରୂପେ ସେ ପ୍ରକଟେ ॥
ମାୟାରେ ନାନାରୂପ ହୋଇ ।
ସେ ମାୟା ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥
ଏହା ବିଗ୍ଭରି ମୁନିଜନେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମା ଅନୁମାନେ ॥
ସଂଶୟ ନ କରନ୍ତି ମନେ ।
ହରି ବିଷୟ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥାନେ ॥ ୯
ସେ କାଳ ମାୟା ଯୋଗଯୁତେ ।
ପୁର ସର୍ଜଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ରଜୋଗୁଣରେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।
କାରଣ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଧରେ ॥
ଦେବାଧିଦେବ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ।
ବସଇ ସତ୍ତ୍ୱ ଅନୁବାଦେ ॥
ରମିବା ଅର୍ଥେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ହୃଦେ ଥାଇ ॥
କ୍ରୀଡ଼ାର ଅନ୍ତେ ସେ ଆପଣେ ।
ସୃଷ୍ଟି ସଂହରେ ତମୋଗୁଣେ ॥ ୧୦
ସେ ସୃଷ୍ଟି ଆଦ୍ୟକାଳେ ହରି ।
ଜୀବ ପ୍ରକୃତି ରୂପ ଧରି ॥
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଏ ବେନି ।
ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ଜଗତ ଭିଆଇଲା କାଳେ ॥
କାଳ ଚଳନ୍ତେ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ।
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଏ ବେନି ॥
ଉଭୟ ମତେ ନାନାଗୁଣେ ।
ହୋଇଲେ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣେ ॥
ସେ ହରି କାଳରୂପ ଧରେ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ଦେବଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ଦେବଙ୍କ ପ୍ରିୟକର୍ମ କରେ ।
ଅସୁରବଳକୁ ସଂହାରେ ॥
ଏଣୁ ସେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବହଇ ସୁରପ୍ରିୟ ନାମ ॥
ରଜ ତାମସ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ତାଙ୍କୁ ସଂହାରେ ଅବିରତେ ॥ ୧୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ତାହାଙ୍କ ମହିମା ବିଶେଷେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଇତିହାସେ ॥
ରାଜୁସି ଯଜ୍ଞ ସଭା ଅନ୍ତେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନର ଅଗ୍ରତେ ॥
ନାରଦ ମୁନି ଯାହା କହି ।
ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥
ଦେବକୀନନ୍ଦନର ତୁଲେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପଗ୍ଭରିଲେ ॥

* ଅଧ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପକ୍ରମଣିକାରୂପେ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକର ଅନୁବାଦ ଅଟେ ।

ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଧର୍ମବଳା ।
ନୟନେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖିଲା ॥
ଶିଶୁପାଳର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ତକ୍ଷଣ ॥
ସଭାଜନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆଗେ ।
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ ନୀଳମେଘେ ॥୧୨-୧୪

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅଦ୍ଭୁତ ଏ କଥା ।
ଦେଖି ମୋ ମନେ ଗରୁ ଚିନ୍ତା ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେ ମୁନିଗଣ ।
ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେ ହରି ଚରଣ ॥
ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ଚିନ୍ତି ।
ଯା ରୂପ କେହି ନ ଦେଖନ୍ତି ॥
ଦେବମାନବେ ଅଗୋଚର ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ନିତ୍ୟ ନିରାକାର ॥
ଏ ଦମଘୋଷର କୁମର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
କୃଷ୍ଣେ ଅନେକ ନିନ୍ଦା କଲା ।
ସେ କିମ୍ପା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇଲା ॥୧୫
ଏ ସଭାଜନ ସଙ୍ଗେ ମୁହିଁ ।
ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖେ ପଗ୍ରହଇ ॥
କହ ହେ କେବଣ କାରଣେ ।
ଶୁଣନ୍ତୁ ସକଳେ ଶ୍ରବଣେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଜନ ମେଳେ ।
ଯେବା ନିନ୍ଦନ୍ତି ଜ୍ଞାନଭୋଳେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ।
ମହାନ୍ତେ ଏମନ୍ତ କହନ୍ତି ॥୧୬
ଏ ଦମଘୋଷ-ସୁତ ବାଣୀ ।
ସଭାରେ ଦନ୍ତବକ୍ର ପୁଣି ॥
ସେହୁ ଅନେକ ନିନ୍ଦା କଲା ।
ସେ କିମ୍ପା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇଲା ॥
ଏ ବେନି ଜନେ ନିନ୍ଦା କଲେ ।
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଏକ ହେଲେ ॥
କୃଷ୍ଣ ନୋହିଲା କିମ୍ପା ତୁଣ୍ଡେ ।
କିମ୍ପା ନ ଗଲେ ଯମକୁଣ୍ଡେ ॥୧୭-୧୮

କେବଣ ହେତୁ ବେନି ବୀରେ ।
ପଶିଲେ କୃଷ୍ଣର ଶରୀରେ ॥୧୯
ଏଣେ ଭ୍ରମଇ ମୋର ମନ ।
ବନେ ଯେସନେ ହୁତାଶନ ॥
କାରଣ କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ଶୁଣିଲେ ଯିବଇଁ ପରତେ ॥୨୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୁଣି ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥
କହିଲେ ରାଜାର ଅଗ୍ରତେ ।
ସକଳେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥୨୧

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏ ଯେତେ ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି ଅର୍ଥେ ।
ମନୁଷ୍ୟଶରୀର ଜଗତେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସଂଯୋଗେ ।
କଳ୍ପିତ ଅବିବେକ ଭାବେ ॥୨୨
ବହଇ ହିଂସା ଅଭିମାନ ।
ଦଣ୍ଡ ପାରୁଷ୍ୟ ସାବଧାନ ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ବୋଲି ଜାଣେ ।
ଯାବତ ବଶ ତିନିଗୁଣେ ॥
ଶରୀର ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତେ ।
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥୨୩
ଆତ୍ମାଭିମାନେ ଦେହ ବହି ।
ତା ବଧେ ପ୍ରାଣୀ ବଧ ହୋଇ ॥
ଏ ଘେନି କୈବଲ୍ୟର ସ୍ଥାନେ ।
ନ ଘଟେ ଅର୍ଥ ଅଭିମାନେ ॥
ହରି ବିଷୟେ କରି ଯେତେ ।
କୈବଲ୍ୟ ଲଭେ ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ତେ ॥୨୪
କେ ଭଜେ ରିପୁ ଅନୁବନ୍ଧେ ।
କେ ଅବା ମିତ୍ରଭାବେ ସଧେ ॥
କେ ଅବା ଭଜେ ତାକୁ ଡରେ ।
କେ ଅବା ପ୍ରିୟଭାବ କରେ ॥
କେ କାମଭାବେ ଅନୁସରେ ।
କେ ଅବା ସ୍ନେହେ ଚିନ୍ତା କରେ ॥
ଏ ସର୍ବଜନେ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ପଶନ୍ତି ଚରଣ କମଳେ ॥୨୫

ନିତ୍ୟେ ବଇରି ଭାବେ ଚିନ୍ତି ।
ହରିଙ୍କି ଯେମନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ॥
ନିଶ୍ଚଳଚିତ୍ତେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାୟି ।
ଯୋଗୀଏ ଲଭିବେ ତା କାହିଁ ॥
ଏ ଭାବ ନିଶ୍ଚେ ମୋର ମନେ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥୨୬
ଭ୍ରମର ଯେତେ କୀଟ ମାରେ ।
ନେଇ ସ୍ଥାପଇ ନିଜ ଘରେ ॥
ସେ କୀଟ ପ୍ରାଣ ଯିବାକାଳେ ।
ସଭୟେ ଦେଖିଥାଇ ଡୋଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଭୟଯୋଗେ ମରେ ।
ତାର ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ତେ ଧରେ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବିଷୟେ ।
ସେ ମାୟା ମନୁଷ୍ୟର ଦେହେ ॥
ବଇରୀ ପଣେ ତାକୁ ଚିନ୍ତି ।
ନିର୍ମଳ ହୃଦୟେ ପଶନ୍ତି ॥୨୮
ଏ ଘେନି କାମ କ୍ରୋଧ ଭୟେ ।
ଯେ ବା ଭଜନ୍ତି ମିତ୍ରସ୍ନେହେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଅନେକ ଗଲେ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ॥୨୯
ଗୋପନଗରେ ଗୋପୀ ଯେତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭଜିଲେ କାମଚିତ୍ତେ ॥
କଂସ ଯେ ନିତ୍ୟେ ଭୟ କଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶିଶୁପାଳ ଆଦି ।
ତରିଲେ ହୋଇଣ ବିବାଦୀ ॥
ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୃଷ୍ଣିବଂଶ ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଜ୍ଞାତି ସ୍ନେହମତେ ॥
ମୁହିଁ ତା ଚରଣକମଳେ ।
ଭକତି କରଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୩୦
ପୂର୍ବେ ଯେ ବେଣ ସତ୍ୟଯୁଗେ ।
ନିରତେ ନ ଭଜି ଏ ଭାବେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପୁଁ ନାଶ ଗଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ନରକେ ପଡ଼ିଲା ॥
ଏଣୁ ହରିଙ୍କି ନାନାମତେ ।
ଯେ ଭଜିପାରେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥

ନିର୍ଭୟେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ-ମରଣୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥୩୧
ଯେ ଦମଘୋଷର କାମିନୀ ।
ତୋହର ମାତାର ଭଗିନୀ ॥
ତାର ଉଦରୁ ବେନି ବାଳ ।
ଯେ ଦନ୍ତବକ୍ର ଶିଶୁପାଳ ॥
ପୂର୍ବେ ଏ ହରିଦ୍ୱାରେ[୧] ଥିଲେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅପରାଧ କଲେ ॥
ଏ ବେନି ଭାଇ ସହୋଦର ।
କୃଷ୍ଣସେବକ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ମହାନ୍ତ ଅପରାଧ ଫଳେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଅସୁରର କୁଳେ ॥
ଏ ଜନ୍ମେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ।
ଏବେ ମିଳିଲେ ହରିଦ୍ୱାରେ ॥୩୨
ନାରଦ ମୁଖୁଁ ଏ ଚରିତ ।
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଧର୍ମସୁତ ॥(ଜ.)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଯେ ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ।
ସେ ସର୍ବ ସଙ୍କଟୁ ତରନ୍ତି ॥
ସେ ହରି ଦ୍ୱାରପାଳପଣେ ।
ପାଶେ ଖଟନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କେବା ଶାପ ଦେଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥୩୩
ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ପୁରେ ଥାନ୍ତି ।
ସେ ତ ସଂସାରେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯହିଁ ନାହିଁ ।
ସେ କିମ୍ପା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଦେହ ପାଇ ॥
କିମ୍ପା ହୋଇଲେ ଦୁରାଗ୍ରହ ।
ଏଣୁ ସଂଶୟ ଚିତ୍ତେ ମୋର ॥
ଭୋ ମୁନି ନମୁଁ ତୋ ଚରଣ ।
କହ ଏ କେବଣ କାରଣ ॥୩୪

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ଯେ କଥା ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ରେ ବେଦବାଦୀ ।
ସନକ ସନାତନ ଆଦି ॥

ସେ ଚାରି ଭାଇ ଏକଦିନେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ତିନି ଭୁବନେ ॥
ପୁଣି ସେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ଗଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ମିଳିଲେ ॥
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ଦ୍ୱାରଦେଶେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଦର୍ଶନ ଲାଳସେ ॥୩୫
ପଞ୍ଚ ଷଟ ବରଷ ପ୍ରାୟେ ।
ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି ଏକ ଦେହେ ॥
ବାଳସ୍ୱଭାବେ ଦିଗମ୍ବର ।
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ମରୀଚି ଆଦି ମୁନିଗଣେ ।
ସେବନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ତାଙ୍କୁ ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ଭାଇ ॥
ଉଲଗ୍ନ ଦେଖି ଦ୍ୱାରପାଳେ ।
ଦ୍ୱାର ନିରୋଧ କଲେ ବଳେ ॥୩୬
ମୁନିଙ୍କ ମନ ହରିପାଦେ ।
ପଶି ନ ପାରିଲେ ପ୍ରମାଦେ ॥
ଦ୍ୱାରପାଳଙ୍କ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କୋପେ ବୋଇଲେ ଚାରି ଭାଇ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ବେନି ଭାଇ ।
ଏ ପୁରେ ଥିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଏ ପୁର ବଇକୁଣ୍ଠ ଧାମ ।
ଏଥେ ନ ପଶେ ରଜ ତମ ॥
ଏଥେ ନ ଥାଅ ଭାଇ ବେନି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜନ୍ମିବ ଦେହ ଘେନି ॥
ଅତି ପାପିଷ୍ଠ ତୁମ୍ଭ ଦେହ ।
ଅସୁରକୁଳେ ଜନ୍ମ ହୁଅ ॥୩୭
ତକ୍ଷଣେ ବିପ୍ରଶାପ ପାଇ ।
ଦ୍ୱାରୁ ଖସିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଚରଣ ଅଧୋମୁଖ ।
ତକ୍ଷଣେ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ॥
ଦୟା ବସିଲା ତାଙ୍କ ଦେହୀ ।
ସ୍ନେହେ ବୋଇଲେ ଚାରି ଭାଇ ॥
ଅସୁର ହୋଇ ବେନି ଜନ୍ମ ।
ନିତ୍ୟେ କରିବ ଦୁଷ୍ଟକର୍ମ ॥

ତୃତୀୟ ଜନ୍ମେ ନର ହୋଇ ।
ଶାପୁଁ ତରିବ ବେନି ଭାଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଚିନ୍ତି ଅପରାଧ ।
ପୁଣି ଲଭିବ ନିଜ ପଦ ॥୩୮
ପ୍ରଥମେ କଶ୍ୟପଙ୍କ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦିତିର ଉଦରେ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ।
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଯେ ମହାବପୁ ॥
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବ ତାଙ୍କ ପାଦେ ।
ଖଟନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୩୯
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ଗର୍ବ ଭରେ ।
ମହୀ କମ୍ପଇ ଥରହରେ ॥
ସେ କଷ୍ଟ ହରି ନ ସହିଲେ ।
ଶୂକର ରୂପକୁ ଧଇଲେ ॥
ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧାରଣ ପାଇଁ ।
ବରୁଣପୁରେ ହେଲେ ଯାଇ ॥
ସେ ଦୁଷ୍ଟ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ।
ଅସୀମ ବଳ ଅଟେ ଯାର ॥
ବରାହ ରୂପ ଦେଖି କୋପେ ।
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ସମୀପେ ॥
ଅନେକ ଗଦାଯୁଦ୍ଧ କଲା ।
ଶବଦେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କମ୍ପିଲା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଗଦାଘାତ ବଳେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ରସାତଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ନୃସିଂହ ରୂପ ଧରି ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଦାରି ॥୪୦
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ସୁତ ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଗୋବିନ୍ଦ ଭକତ ॥
ତାକୁ ଅନେକ ଦୁଃଖ ଦେଇ ।
କୃଷ୍ଣ ଭଜନ ନ ସହଇ ॥
ସେ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ବଳେ ।
ଅଜେୟ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ତାକୁ ଅନେକ ଦୁଃଖ ଦେଲା ।
କେବେହେଁ ମାରି ନ ପାରିଲା ॥
ଲୀଳାଏ ହରି ତାକୁ ମାରି ।
ପୁଣି ଜନ୍ମିଲେ ଦେହ ଧରି ॥୪୧-୪୨

୧. ହରିଦ୍ୱାରେ—ବୈକୁଣ୍ଠର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ।

ପୁଣି ରାକ୍ଷସୀ କୋଳେ ଯାଇ ।
ବିଶ୍ରବାଗୃହେ ବେନି ଭାଇ ॥
କେଶିନୀଗର୍ଭେ ହୋଇ ଜନ୍ମ ।
ଅନେକ କଲେ ମନ୍ଦକର୍ମ ॥
ରାବଣ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ବଶ କଲେ ଦର୍ପେ ॥୪୩
ତାହାଙ୍କୁ ରାମ ରୂପେ ମାରି ।
ରାକ୍ଷସ ଜନ୍ମରୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ସେ ରାମଚରିତ ତୁ ସୁଖେ ।
ଶୁଣିବୁ ମାରକଣ୍ଡ ମୁଖେ ॥୪୪
ପୁଣି ସେ ମହୀତଳେ ଜାତ ।
ତୋ ମାତା ଭଗିନୀର ସୁତ ॥
ଏବେ ତୋ ଯଜ୍ଞସଭା ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିନ୍ଦି ଅପରାଧେ ॥

ଗୋବିନ୍ଦ ଚକ୍ରେ ଛେଦ ହୋଇ ।
ମୋକ୍ଷ ଲଭିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥୪୫
ବୈରାନୁବନ୍ଧେ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ତେଣେ ପାଇଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ପୁଣି ମିଳିଲେ ନିଜପୁରେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ବୈକୁଣ୍ଠ ଦୁଆରେ ॥୪୬
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣି ଧର୍ମସୁତ ।
ମୁନି ଚରଣେ ଦେଇ ହସ୍ତ ॥
ଭାବେ ପୁଲକ ତାର ଦେହୀ ।
ବୋଲେ ନାରଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥(ଢ଼.)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ସୁତ ।
ସେ ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭକତ ॥

ତାହାକୁ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହ ଛାଡ଼ି ।
ନିଷ୍ଠୁରପଥେ କିମ୍ପା ବଢ଼ି ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କିମ୍ପାଇଁ ।
ପୁତ୍ରକୁ ଦ୍ରୋହ ଆଚରଇ ॥
ଅସୁର ପୁତ୍ର ପ୍ରହଲାଦ ।
କିମ୍ପା ଭଜିଲା କୃଷ୍ଣପାଦ ॥୪୭
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନାରଦ ଆଗେ କୁନ୍ତୀସୁତ ॥
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ ସଭାମଧ୍ୟେ କଲା ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ହରିବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ଯେ ଭାବେ ପାର ଦୃଢ଼େ ଧର ।
ପାରି କରିବେ ଚକ୍ରଧର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତୋପକ୍ରମେ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର । ଭାଇ ମରଣେ ଖେଦଭର ॥
ଜ୍ଞାତିମାନଙ୍କୁ କଲା ଶାନ୍ତ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ଚରିତ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଅସୁରକୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଜୟ-ବିଜୟ ବେନି ଭାଇ ॥
ହିରଣ୍ୟ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ।
ତପେ ତୋଷିଲେ ବେଦବର ॥
ତିନିଭୁବନେ ମହାତେଜେ ।
ଅସୁର ବଳ ଘେନି ରାଜେ ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର ।
ବଳେ ହୋଇଲା ରାଜେଶ୍ୱର ॥
ଲୋକବିପ୍ଳବ ଭୟଙ୍କର ।
ତ୍ରାସେ କମ୍ପିଲେ ସୁରନର ॥

ତାର ଅନୁଜ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ।
ଗଦା ସଂଗ୍ରାମେ ମହାଦକ୍ଷ ॥
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ତାର ତୁଲେ ।
ଗଦା ସଂଗ୍ରାମେ ଭାଜିଗଲେ ॥
ଏ ବେନି ଲୋକ ଜିଣି ବଳେ ।
ବିଜୟ କଲା ସେ ପାତାଳେ ॥
ବରୁଣ ପୁରେ ଯାଇ ମିଳି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗଦା ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ତୋଳି ॥
ବୋଇଲା ମୋତେ ଯୁଦ୍ଧ ଦିଅ ।
ନୋହିଲେ ପାତାଳେ ନ ଥାଅ ॥
ମୋର ଏ ପାତାଳଭୁବନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେଦିନ ॥
ଯଜ୍ଞବରାହ ରୂପେ ହରି ।
ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରି ॥

ସେ ହରି ଥିଲେ ତାର ପୁରେ ।
ତିନିଭୁବନ ଉପକାରେ ॥
ଅସୁର ଦେଖି ଗଦାଧର ।
ଗଦାପ୍ରହାରେ କଲେ ଚୂର ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ତା ଶୁଣି ।
କୋପେ କମ୍ପିଲା ଶିର ଝୁଣି ॥୧
ଅଧର ଦଶନେ କାମୋଡ଼ି ।
ହା ହା ଶବଦେ ଶିର ତାଡ଼ି ॥
ଭ୍ରାତୃ ନିଧନେ ସେ ବିକଳେ ।
ଗ୍ରହିଲା ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ସଧୂମ ଦିଶେ ଦଶଦିଶ ।
ତା ଦେଖି କଲା ମହାରୋଷ ॥
କରାଳ ଦନ୍ତ ଉଗ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ।
ଲଲାଟେ ନାଚିଲା ଭ୍ରୁକୁଟି ॥

ଶୂଳ ଉଞ୍ଚାଇ ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ବୋଲଇ ଭ୍ରାତୃଶୋକ ବାଦେ ॥୨,୩
ଭୋ ଭୋ ଦାନବ ଦୈତ୍ୟଗଣ ।
କହଇ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଦ୍ୱିମୂର୍ଦ୍ଧି ତ୍ରିନେତ୍ର ଶମ୍ବର ।
ହେ ଶତବାହୁ ହୟଶିର ॥
ନମୁଚି ହେ ପାକ ଇଲ୍ୱଳ ।
ହେ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ଶୁଣ ବୋଲ ॥
ପୁଲୋମା ଶକୁନ ସହିତେ ।
ଏ ମୋର ସଭାମଧ୍ୟେ ଯେତେ ॥
ମୋହର ବୋଲ ବେଗେ କର ।
ଏ ଶୋକସାଗରୁ ଉଦ୍ଧର ॥୪,୫
ମୋର ବଇରୀ ଦେବଲୋକେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଥୋକେ ॥
ହରିଙ୍କି ଭଜନ୍ତି ସେ ନିତ୍ୟେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ଏକମତେ ॥
ହରିର ପକ୍ଷ ଆଶ୍ରେ କଲେ ।
ମୋର ଭ୍ରାତାକୁ ସଂହାରିଲେ ॥
ସେ ହରି ମୋହର ବଇରୀ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିତ୍ୟେ ଅହଂକାରୀ ॥
ମାୟାରେ ନାନା ରୂପ ଧରେ ।
ଭକତ ସଙ୍ଗେ ସେ ବିହରେ ॥
ବାଳକ ପ୍ରାୟ ତାର ଗତି ।
ଏଣୁ ଅସ୍ଥିର ତାର ମତି ॥୬,୭
ଏ ଶୂଳ ମାରି ତା ଶରୀରେ ।
ତର୍ପଣ କରିବି ରୁଧିରେ ॥
ମୋର ଭ୍ରାତାର ପ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ।
କହିଲି ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥୮
ସେ କୂଟ ନଷ୍ଟ ଦୁରାଗ୍ରହ ।
ତାର ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକ ମାର ॥
ସେ ମଲେ ମରିବେ ସକଳେ ।
ମୂଳ କାଟିଲେ ଯେହ୍ନେ ଡାଳେ ॥
ଯାବତ ନ ମରଇ ହରି ।
ତାବତ ଭ୍ରମ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୯

ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରି ବୈଶ୍ୟ ଯେତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭଜନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ତପସ୍ୱୀ ଜନ ବେଗେ ମାର ।
ଯଜ୍ଞର ଅଗ୍ନି ନାଶ କର ॥
ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟୀ ଅଗ୍ନିବ୍ରତୀ ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ମାର ଅବିରତେ ॥୧୦
ଯେ ଧର୍ମ କ୍ରିୟା ମୂଳ ହରି ।
ସେ ଥାଇ ତାଙ୍କ ଦେହେ ପୂରି ॥
ଋଷି ଦେବତା ପିତୃଗଣେ ।
ଯେ ଥାନ୍ତି ଧର୍ମପରାୟଣେ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯହିଁ ଯହିଁ ।
ବେଦ ପଠନେ ମନ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟୀ ॥
ଆଶ୍ରମ କ୍ରିୟା ଯହିଁ ପାଅ ।
ବେଗେ ବିନାଶି ଅଗ୍ନି ଦିଅ ॥୧୧-୧୨
ଏମନ୍ତ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଅସୁରେ ଗଲେ ସଜ ହୋଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅସୁର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
ପ୍ରାଣୀ ମାରଣେ ବଡ଼ ପ୍ରିୟ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପଶି ପୁରଗ୍ରାମେ ।
ଗିରି ବନସ୍ତ କ୍ଷେତ୍ରାଶ୍ରମେ ॥
ଖେଟ[୧] ଖର୍ବଟ[୨] ନାନାସ୍ଥାନେ ।
ଋଷିଆଶ୍ରମ ତପୋବନେ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନ ।
ଅନଳେ ଦହିଲେ ତକ୍ଷଣ ॥୧୩-୧୪
ଖନିତ୍ର ଘେନି ମହାସୁରେ ।
ଭେଦିଲେ ପ୍ରାକାର[୩] ଗୋପୁରେ[୪] ॥
ଜୀବିକା-ବୃକ୍ଷ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ପରଶୁହସ୍ତେ ତା ଛେଦିଲେ ॥୧୫
ଏମନ୍ତ ରାଜାର ଆଦେଶେ ।
ଧର୍ମ ନାଶିଲେ ମହାରୋଷେ ॥
ନିରତେ ପ୍ରାଣୀ ନାଶ କଲେ ।
ଦେବେ ଆକାଶୁ ପଳାଇଲେ ॥
ଲୁଚିଲେ ବନ ଗିରି ଦ୍ରୋଣେ ।
ଯେହ୍ନେ କାନନେ ପଶୁଗଣେ ॥୧୬

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ନାଶ କରି ।
ଭ୍ରାତୃମରଣେ ଶୋକ କରି ॥
ଭାଇର ପ୍ରେତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲା ।
ଅନେକ ଅନ୍ନଦାନ ଦେଲା ॥
ତର୍ପଣ-ଶ୍ରାଦ୍ଧ କର୍ମ ସାରି ।
ଭ୍ରାତୃପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋଳେ ଧରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ।
ସୁହୃଦ ଅସୁରଙ୍କୁ ରାଇ ॥
ଶକୁନି ଶମ୍ବର ଧୃଷ୍ଟିକ ।
ଭୂତ ସନ୍ତାପନ ଯେ ବୃକ ॥
ଯେ କାଳନାଭ ମହାନାଭ ।
ହରିତଶ୍ମଶ୍ରୁ ଉଇରବ ॥
ଉତ୍କଚ ବିକଟ ବସାଇ ।
ଅନୁଜ ପତ୍ନୀକି ଡକାଇ ॥
ତାହାର ନାମ ରୁଷାଭାନୁ ।
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ ମହାମନ୍ୟୁ ॥
ମାତା ସଙ୍ଗତେ ତାକୁ ଆଣି ।
ବସାଇ କହେ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥୧୭-୧୯

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଉବାଚ

ହେ ମାତା ବଧୂ ପୁତ୍ରେ ଶୁଣ ।
ସଂସାର ମାୟାର ଭିଆଣ ॥
ମୃତ ପ୍ରାଣୀକି ନ ସୁମରି ।
ଏ ଜୀବ ନୁହଇ କାହାରି ॥
ବୀର ମରଣ ରିପୁ ମୁଖେ ।
ଲଭେ ଅକ୍ଷୟ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖେ ॥
ତାର ମରଣେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିଲା ମୋର ଭାଇ ॥୨୦
ଏ ଭବ ସଂସାର ସାଗର ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ାର ମନ୍ଦିର ॥
ଏ ଭବେ କିଛି ସ୍ଥିର ନୋହେ ।
ପଥେ ପଥୁକୀଜନ ପ୍ରାୟେ ॥
ଜଳଛତ୍ରରେ ପ୍ରାଣୀ ଯେହ୍ନେ ।
ଶ୍ରମେ ମିଳନ୍ତି ଜଳପାନେ ॥

୧. ଖେଟ—ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ, ଗ୍ୱଷାମାନଙ୍କ ଗ୍ରାମ । ୨. ଖର୍ବଟ—ହାଟ ବସିବା ସ୍ଥାନ, ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର । ୩. ପ୍ରାକାର—ପ୍ରାଚୀର । ୪. ଗୋପୁର—ନଗରଦ୍ୱାର ବା ପୁରଦ୍ୱାର ।

ବସିଣ ଜଳପାନ କରି ।
ତହୁଁ ଚଳନ୍ତି ଶ୍ରମ ସାରି ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ନୁହଇ କାହାରି ।
ସଂସାରେ ଘଟେ ସେହିପରି ॥୨୧
ଉପାଧି ବସ୍ତୁ ନାଶ ଯାଇ ।
ଆତ୍ମା କେବେହେଁ ନ ମରଇ ॥
ଏ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ ସର୍ବଗତ ।
ଅବ୍ୟୟ ଶୁଦ୍ଧଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱ ॥
ସର୍ବଜ୍ଞ ସର୍ବପରେ ରହେ ।
ଆତ୍ମାରୁ ଆତ୍ମାରୂପ ବହେ ॥୨୨
ବୃକ୍ଷର ଛାଇ ଜଳେ ଥିଲେ ।
ସେ ଜଳ ପବନେ ଚଳିଲେ ॥
ବୃକ୍ଷ ଚଳିଲା ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ଉଦକେ ନ ମିଶେ ॥
ବାଳକେ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଘୂରନ୍ତି ।
ଭ୍ରମିଣ ଭୂମିରେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଗୃହାନ୍ତେ ଘୂରଇ ସଂସାର ।
ଏମନ୍ତେ ମାୟା-କ୍ରୀଡ଼ାଘର ॥୨୩
ଏଣୁ ଏ ଭ୍ରମଗୁଣ ଦୋଷେ ।
ମନ ନ ରହଇ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଅଦେହ ହୋଇ ଦେହବନ୍ତ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନଙ୍କର ମତ ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମଫଳ ବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ମହୀତଳେ ॥
ସଂସାର ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗେ ।
ଶୋକ ହରଷ ବେନି ମାର୍ଗେ ॥୨୪-୨୬
ଏ ଅର୍ଥେ ଇତିହାସ କହି ।
ଶୁଣ ଜନନି ମନ ଦେଇ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ପ୍ରେତ-ବନ୍ଧୁ[୧] ତୁଲେ ।
ଯେବା ସଂବାଦ ଯମ କଲେ ॥୨୭
ଶୁଣ ଜନନି ମନତୋଷେ ।
ଯେ କଥା ଉଶୀନର ଦେଶେ ॥
ସୁଯଜ୍ଞ ନାମେ ରାଜା ଥିଲା ।
ଶତ୍ରୁ ସଂଗ୍ରାମେ ପ୍ରାଣ ଦେଲା ॥
ତା ଶୁଣି ତାର ଜ୍ଞାତି ଜନେ ।
ମିଳିଲେ ମୃତପିଣ୍ଡ ସ୍ଥାନେ ॥୨୮

ଦେଖିଲେ ରାଜାର ଶରୀର ।
ରୁଧିରେ ଧୂଳିରେ ଧୂସର ॥
ରତ୍ନକବଚ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ବିଭ୍ରମ ଅଳଂକାର ପିଣ୍ଡ ॥
ଶରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କଳେବର ।
ଶୟନ ଶ୍ମଶାନ ଭୂମିର ॥୨୯
ବିବର୍ଣ୍ଣ କେଶ ତାର ମୁଣ୍ଡେ ।
ବହେ ରୁଧିର ଧାରା ତୁଣ୍ଡେ ॥
ଲଲାଟେ ଲୁଚିଛି ଲୋଚନ ।
ଅଧର କାମୋଡ଼େ ଦଶନ ॥
ରଜେ କୁଣ୍ଠିତ ନାସାଦ୍ୱାର ।
ଛିନ୍ନ ଆୟୁଧ ଭୁଜ ତାର ॥୩୦
ଏମନ୍ତେ ମିଳି ତା ସମୀପେ ।
କାମିନୀଗଣ ଶୋକ ତାପେ ॥
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ତୁଲେ ଯାଇ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ତାର ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମରଣେ ।
ତୋର ସକଳ ବଧୂଗଣେ ॥
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଆମ୍ଭେ ମଲୁ ।
ବିଧି ଏମନ୍ତ ଭିଆଇଲୁ ॥୩୧
ହୃଦରେ ବେନି କର ତାଡ଼ି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ମହୀତଳେ ପଡ଼ି ॥
ଚରଣ ପୁଣ ପୁଣ ଧରି ।
ଉଚ୍ଛେ କାନ୍ଦନ୍ତି ତାର ନାରୀ ॥
ଚରଣେ ସିଞ୍ଚି ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ଲୋତକେ ମିଶ୍ରିତ କଜ୍ଜଳ ॥
କୁଚ କୁଙ୍କୁମ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ।
ପଡ଼ଇ ରାଜା ପାଦତଳେ ॥
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ ।
ଶୁଭେ ରୋଦନ ମହାଗୋଳ ॥୩୨
ହା ହା ଦଇବ ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
ଦୂରେ ଛେଦିଲୁ ଆମ୍ଭ ସ୍ନେହ ॥
ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଚିନ୍ତିତ କର୍ମ ।
ଭିଆଇ କଲୁ ମତିଭ୍ରମ ॥
ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସୁଖ ଦେଲୁ ।
ଏବେ ତୁ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇଲୁ ॥୩୩

ପୁଣି ରାଜାର ପାଦ ଧରି ।
ଉଚ୍ଛେ କାନ୍ଦନ୍ତି ତାର ନାରୀ ॥
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣନାଥ ତୁହି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ତୋ ମୁଖ ନ ଚାହିଁ ॥
କେମନ୍ତେ ଧରିବୁ ଜୀବନ ।
ଦିଶଇ ଦଶଦିଗ ଶୂନ୍ୟ ॥
କହ କେବଣ ଦିଗେ ଯିବୁ ।
ତୋ ବିନୁ ଶରୀର ଦହିବୁ ॥୩୪
ଏମନ୍ତେ ପତି ପାଦ ଧରି ।
ଉଚ୍ଛେ ରୋଦନ୍ତି ସର୍ବ ନାରୀ ॥
ଦହନ କରି ନ ଦିଅନ୍ତି ।
ଦୁଃଖେ ରହିଲେ ଗୋତ୍ରଜ୍ଞାତି ॥
ଏମନ୍ତେ ରବି ଅସ୍ତ ଗଲା ।
ଘୋର ତିମିର ଆଚ୍ଛାଦିଲା ॥୩୫
ଅତି ରୋଦନ ତାଙ୍କ ଦେଖି ।
ଶମନ[୨] ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଶୋକ ନିବାରେ ଇଚ୍ଛା କରି ।
ଯମ ବାଳକ ରୂପ ଧରି ॥
ମିଳିଣ ତାଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନେ ।
କହନ୍ତି କୋମଳ ବଚନେ ॥୩୬

ଯମ ଉବାଚ

ଆହେ ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ଦେଖ ।
ଏ ସର୍ବେ ବୟସେ ଅଧିକ ॥
ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ରୋଦନ କରନ୍ତି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଯହୁଁ ଆସିଥିଲା ।
କର୍ମ ସଙ୍ଗତେ କରି ଖେଳା ॥
ତହିଁକି ଗଲା କର୍ମ ଅନ୍ତେ ।
ଜାଣି ନ ଜାଣନ୍ତି କେମନ୍ତେ ॥
କର୍ମର ତୁଲେ ରହେ ଦେହୀ ।
କର୍ମ ସରିଲେ କେବା ରହି ॥
ଯହୁଁ ଅଇଲା ତା ନ ଜାଣି ।
ଦେହକୁ ନିତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଅନ୍ତେ ଯହିଁକି ପ୍ରାଣୀ ଯିବ ।
ଏହା ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥୩୭

୧. ପ୍ରେତ-ବନ୍ଧୁ—ପ୍ରେତତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିବା ପ୍ରାଣୀର ଜ୍ଞାତି-କୁଟୁମ୍ବ । ୨. ଶମନ—ଯମ ।

ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହି ।
ବାଳକ ମଧ୍ୟେ ଧନ୍ୟ ମୁହିଁ ॥
ପିତା ଜନନୀ ମୋର ନାହିଁ ।
ବୁଲଇ ଅରକ୍ଷିତ ହୋଇ ॥
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
କେହି ତ ନ ଭକ୍ଷିଲେ ମୋତେ ॥
ଗର୍ଭେ ଯେ ରକ୍ଷା କଲା ମୋତେ ।
ଏବେ ସେ ଅଛି ମୋ ସଙ୍ଗତେ ॥୩୮
ଈଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାରେ ସର୍ଜଇ ।
ପାଳଇ ପୁଣି ସଂହାରଇ ॥
ତାହାର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଜଗତ ।
କେ ଅବା ସୁତ ତାତ ମାତ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନିଜ ପଥ ଛୁଡ଼େ ।
ନିୟତ କର୍ମ ଯେବା ଛାଡ଼େ ॥
କର୍ମ ତାହାକୁ କରେ ରକ୍ଷା ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଦେଇ ଦୀକ୍ଷା ॥
ବାଳକ ଗୃହେ ଥାଏ ଯେବେ ।
କର୍ମେ ନ ଥିଲେ ଭାଗ୍ୟ ଭୋଗେ ॥
ରକ୍ଷକ ଥିଲେହେଁ ମରଇ ।
ଅତି ଯତନେ ଯେବେ ଥାଇ ॥
ଯେ ବାଳ ବନେ ବିବର୍ଜିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ହୋଇ ଅରକ୍ଷିତ ॥
ତାହାକୁ ଦଇବ ରଖଇ ।
ବେଦ ପୁରାଣେ ଏହା କହି ॥୩୯-୪୦
ଏଣୁ ପ୍ରାଣୀଏ କର୍ମଫଳେ ।
ଜନ୍ମ-ମରଣ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଆତ୍ମା ସକଳ ଦେହେ ଥାଇ ।
ଶରୀରୁ ଭିନ୍ନ ସେ ଅଟଇ ॥୪୧
ଆତ୍ମାରୁ ଶରୀର ବିଖ୍ୟାତ ।
ମୋହ ଗହନେ ହୋଇ ଜାତ ॥
ଗୃହସ୍ଥ ଗୃହେ ଥାଇ ଯେହ୍ନେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଗୃହ ଅନୁମାନେ ॥
ଯେହ୍ନେ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଜଳୁଁ ଜାତ ।
ମାଟିରୁ ଘଟ ଯେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ମୃତ୍ତିକା ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ମାଡ଼ି ।
ଚକ୍ରେ ବସାଇ ରୂପ ଗଢ଼ି ॥

ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗେ ଦୃଢ଼େ ଦହି ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବସ୍ତୁ ବିହି ॥
ସେ ଭାଣ୍ଡ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନ୍ତେ ।
ପୁଣି ପଡ଼ଇ ଭୂମିଗତେ ॥
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରୁ କୁଣ୍ଡଳ ହୁଅଇ ।
ବିନାଶେ ନିଜତ୍ୱ ରହଇ ॥
ମିଶଇ ବୁଦ୍‌ବୁଦ ଜଳରେ ।
ଘଟ ବିଲୀନ ମୃତ୍ତିକାରେ ॥
ତେସନେ କାଳ ଭୋଗେ ଜାତ ।
କର୍ମ ଭୋଗେଣ ଜୀବ ମୃତ ॥
ବିନଷ୍ଟ ହୁଅଇ ଶରୀର ।
ଆତ୍ମା ଚଳଇ ନିରନ୍ତର ॥
ଅନଳ ଯେହ୍ନେ ଦାରୁ ମଧ୍ୟେ ।
ଭିନ୍ନେ ପ୍ରକାଶେ ବସ୍ତୁ ଭେଦେ ॥
ପବନ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ନାସିକା ରନ୍ଧ୍ରେ ସଞ୍ଚରଇ ॥
ସେହି ନ ଲାଗେ ତାର ଦେହେ ।
ସର୍ବ ସଞ୍ଚରି ଭିନ୍ନେ ରହେ ॥
ଆକାଶ ସର୍ବ ବ୍ୟାପି ରହେ ।
କାହାରି ସଙ୍ଗେ ଲିପ୍ତ ନୋହେ ॥
ଏ ଜୀବ ପୁରୁଷ ତେମନ୍ତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତ୍ରିଗୁଣେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ॥୪୨-୪୩
ସୁଯଜ୍ଞ ରାଜା ଏ ନୁହଇ ।
ରୋଦନ କର କାହିଁପାଇଁ ॥
ଶ୍ରୋତା ବକତା ନାହିଁ ଏଥେ ।
ରୋଦନ ଶୁଣିବ କେମନ୍ତେ ॥୪୪
ଏ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ଆତ୍ମା ଥାଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ସେ ଏଥୁ ଗଲା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ଦେଖ ଏ ମୃତ୍ତିକା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ପାର୍ଥିବ ବିକାର ଏ ଦେହୀ ।
ପୃଥିବୀ ସଙ୍ଗେ ଅଛି ଶୋଇ ॥
ଯାହାକୁ ଶୋକ ତୁମ୍ଭେ କର ।
ଏ ପ୍ରାଣ ଦେହରୁ ସେ ପର ॥୪୫
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ମନଟି ଏହାଙ୍କ କାରଣ ॥

ଆତ୍ମାଟି ଏହାଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ।
ପ୍ରକାଶ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଅଙ୍ଗେ ॥
ସେ ନିଜ ତେଜେ ପ୍ରକାଶଇ ।
ଶରୀର ଘେନଇ ଛାଡ଼ଇ ॥୪୬
ଯାବତ ଆତ୍ମା ଦେହେ ଥାଇ ।
ତାବତ ଲିଙ୍ଗ ରୂପ ବହି ॥
ଏ ଜୀବ କର୍ମରେ ବନ୍ଧନ ।
ଏହା ନ ଜାଣେ ମୂଢ଼ଜନ ॥
ଏଣୁ ଏ ଗତାଗତ ପଥେ ।
କ୍ଲେଶ ଲଭଇ ଅବିରତେ ॥୪୭
ତେଣୁ ଏ ମିଥ୍ୟା କଳେବରେ ।
ଅତଥ୍ୟ ତଥ୍ୟପ୍ରାୟ ସ୍ଫୁରେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ସ୍ୱପ୍ନ ମନୋରଥେ ।
ଭ୍ରମଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ପଥେ ॥
ଦେଖଇ ସତ୍ୟପ୍ରାୟେ ତାହା ।
ନିଦ୍ରାର ଅନ୍ତେ ହୁଏ ମାୟା ॥୪୮
ଏହାଙ୍କୁ ନିତ୍ୟାନିତ୍ୟ ମତେ ।
ପଣ୍ଡିତେ ନ ଘେନନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥
କର୍ମ ଅନ୍ୟଥା କେ କରିବ ।
ଯାହା ନ ମୁଞ୍ଚେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥୪୯
ଶୁଣ କହିବା ପୂର୍ବ ବାଣୀ ।
ମୁଁ ଯେ ବାଳକ ଅଛି ଶୁଣି ॥
ଲୁବ୍ଧକ[୧] ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମାରଣେ ।
ଦିନେ ପଶିଲା ଘୋର ବନେ ॥
ବୁଲଇ ହସ୍ତେ ପାଶ ଲଇ ।
ପକ୍ଷୀଙ୍କ କାଳପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଲତା ଗହଳେ ସେ ପଶିଲା ।
ଅନ୍ତରେ ଜାଲ ପ୍ରସାରିଲା ॥
ଆହାର ଜାଲ ତଳେ ଥୋଇ ।
ଲୁଚିଲା ଲତା ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥୫୦
କୁଳିଙ୍ଗପକ୍ଷୀ[୨] ପକ୍ଷୀମେଳେ ।
ବସି ଯେ ଥିଲା ବୃକ୍ଷଡାଳେ ॥
ଆହାର ଦେଖି ଜାଲ ତଳେ ।
ପଶିଲା କ୍ଷୁଧାର ବିକଳେ ॥
ଲୁବ୍ଧକ ଜାଲପାଶେ ଛନ୍ଦି ।
ତାର ପକ୍ଷିଣୀ ହେଲା ବନ୍ଦୀ ॥୫୧

୧. ଲୁବ୍ଧକ—ବ୍ୟାଧ । ୨. କୁଳିଙ୍ଗପକ୍ଷୀ—କପୋତ ।

ପକ୍ଷୀ ବନ୍ଧନ ପଡି ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବୃକ୍ଷର ଉଚ୍ଚଡାଳେ ବସି ।
ନିର୍ଘାତେ ନିଃଶ୍ୱାସ ସାହାସି ॥
ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ ଦୁଃଖମନେ ।
ଲୋତକ ବହଇ ନୟନେ ॥
କର୍ମ ଆଦରି ଶୂନ୍ୟେ ଗୃହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶୂନ୍ୟକୁ ଅନାଇ ॥୫୨
ହା ହା ଦଇବ ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ।
ମୋର ବିଷୟେ କଲୁ ମାୟା ॥
କଷଣ ଦେଲୁ ପକ୍ଷୀହୀନେ ।
ଜୀବନ ଧରିବି କେସନେ ॥
ଶରୀର ଅର୍ଦ୍ଧଅଙ୍ଗ ନାରୀ ।
ଅର୍ଦ୍ଧକେ କେବା ଦେହ ଧରି ॥
ବାଳକେ ଅଛନ୍ତି ମୋ ବାସେ ।
କି ଘେନି ଯିବି ତାଙ୍କ ପାଶେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦେହେ ପକ୍ଷ ନାହିଁ ।
କେମନ୍ତେ ପୋଷିବଇଁ ମୁହିଁ ॥
ବାଳକେ ମୋର ମାତୃହୀନେ ।
ଜୀବନ ଧରିବେ କେସନେ ॥
ମାତାକୁ ଲୋଡ଼ିବେ ନିରତେ ।
ମୁଁ ତାହା ସହିବି କେମନ୍ତେ ॥୫୩-୫୫

ଏମନ୍ତେ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ଥାଇ ।
ବିକଳେ କୁଳିଙ୍ଗ କାନ୍ଦଇ ॥
ପକ୍ଷୀର ଦେହେ ଦେଇ ମନ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଅଚେତନ ॥
ଏମନ୍ତେ ବ୍ୟାଧ ବୃକ୍ଷ ତଳେ ।
ମିଳିଲା ଚରଣ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ନାରାଚ ବିନ୍ଧି ତାକୁ ମାରି ।
ମୁଦିଣ ଥୋଇଲା ପଞ୍ଜରୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲା ।
ଶୁଣ ଗୋ ନୃପତି ଅବଳା ॥୫୬
ଆତ୍ମାର ଗତି ତ ନ ଜାଣ ।
ସୁଜନ ବଚନ ନ ଶୁଣ ॥
ଶତେବରଷ ଏହିଠାବେ ।
ରୋଦନ କରୁଥିବ ଯେବେ ॥
ତେବେ କି ଉଠିବ ଶରୀର ।
ଏ ଜ୍ଞାନ ବୁଡ଼ିଲା ତୁମ୍ଭର ॥୫୭

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଉବାଚ

ବାଳକ ବଚନ ଏମନ୍ତେ ।
ଶୁଣି ସକଳ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ମାୟା ଛାଡ଼ିଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଉଠିଲେ ଏକୁ ଆରେ ଗୃହିଁ ॥

ବୋଲନ୍ତି ମିଥ୍ୟା ଏ ସଂସାର ।
ଅନିତ୍ୟ ଜୀବନ ଶରୀର ॥୫୮
ଯମ ଏ ଉପଦେଶ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ଗଲା ॥
ତହୁଁ ସେ ଜ୍ଞାତିଗୋତ୍ର ମେଳେ ।
ରାଜାର ପ୍ରେତକାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ॥୫୯
ଏଣୁ ମୋ ଅନୁଜ ମରଣେ ।
ଶୋକ କରିବା କି କାରଣେ ॥
ଏମନ୍ତ ମାୟା ଏ ସଂସାର ।
କେ ନିଜ କେବା ଅଛି ପର ॥୬୦

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ପୁତ୍ରକଥା ।
ଶୋକ ଛାଡ଼ିଲା ରାଜମାତା ॥
ପୁତ୍ର ବଧୂଙ୍କୁ ଶାନ୍ତି କରି ।
ତତ୍ତ୍ୱବଚନ ମନେ ଧରି ॥
ଦିତି ଛାଡ଼ିଲା ପୁତ୍ର ଶୋକ ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ନିବେଶି ବିବେକ ॥୬୧
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ନାରଦ ମୁନି ଅନୁରାଗେ ।
କହିଲେ ଧର୍ମସୁତ ଆଗେ ॥
ଏ ବାଣୀ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନସାର ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀ ତର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ଦିତିଶୋକାପନୟନଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ତପ । ବଳେ ଜଗତ ପାଏ ତାପ ॥
ଦେଖି ବିଧାତା ଦେଲେ ବର । ଏହି ଚରିତ ତୃତୀୟର ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କାହାଣୀ ॥
ଅନୁଜ ମରଣର ତାପେ ।
ମନ ନିଶ୍ଚଳ କଲା ତପେ ॥
ଅଜୟ ଅମର ଶରୀର ।
ପାଇଁ ସାଧିବି ବେଦବର ॥

ଗୃହ ଉପେକ୍ଷି ତପ ଅର୍ଥେ ।
ମିଳିଲା ମନ୍ଦର ପର୍ବତେ ॥
ବସି ପର୍ବତଗୁହା ମଧ୍ୟେ ।
ତପସ୍ୟା କଲା ଯୋଗସାଧ୍ୟେ ॥
ହୋଇବି ତ୍ରିଭୁବନେ ରାଜା ।
ସର୍ବେ କରିବେ ମୋତେ ପୂଜା ॥

ଏମନ୍ତ କଲ୍ପେ ତାର ମନେ ।
ରିପୁ ନ ଥିବେ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସେ ବେନି କର ଟେକି ।
ଗଗନେ ଚାହିଁଲା ନିରେଖି ॥
ପାଦଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠେ ମହୀ ଗୃପି ।
ଦେହ ରହିଲା ଶୂନ୍ୟେ ବ୍ୟାପି ॥୧,୨

ପିଙ୍ଗଳ ଜଟା ଶିରେ ସାଜେ ।
ପ୍ରଳୟରବି ପ୍ରାୟ ତେଜେ ॥
ତାହାର ଘୋର ତପ ଗ୍ରହିଁ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ମିଳିଲେ ଦେବେ ଯାଇ ॥
ଶତେବରଷ ଦେବମତେ ।
ତପେ ରହିଲା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା କଲା ଦୂର ।
କେବଳ ପବନ ଆହାର ॥ ୩
ତାର ମୂର୍ଦ୍ଧନି ମଧ୍ୟଗତ ।
ସଧୂମ୍ର ଅନଳ ସମ୍ଭୂତ ॥
ତାପିଲା ଅଧଃ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବ୍ୟାପି ।
ଦେଖି ଭୁବନଲୋକେ କମ୍ପି ॥ ୪
ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ଦିଗ ଭୂଇଁ ।
କମ୍ପିଲେ ମହାଭୟ ପାଇ ॥
ଗଗନୁ ଗ୍ରହ ତାରା ତ୍ରାସେ ।
ଭୟେ ଖସିଲେ ଦଶଦିଶେ ॥ ୫
ଦେବେ କମ୍ପିଲେ ତାହା ଦେଖି ।
ସଭୟେ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବିଗ୍ରହ କରି ଏକେ ଏକେ ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଚରଣେ ପ୍ରଣମିଲେ ।
ଅନେକ ମତେ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥

ଦେବା ଊଚୁଃ

ହେ ଧାତା ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଶରଣ ତୋହର ॥ ୬
ଦୈତ୍ୟେନ୍ଦ୍ର ତପ ତେଜ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୁବନେ ନ ପାରିଲୁ ରହି ॥
ଭୟେ ଅଇଲୁ ତୁମ୍ଭ ପୁର ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରଖ ବେଦବର ॥
ତୋର ସହିତ ସର୍ବଲୋକ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମହାଭୟୁଁ ରଖ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଲୋକ ନାଶ ନୋହେ ।
ତେମନ୍ତ କର ତୁ ଉପାୟେ ॥ ୭
ଅସୁର ତପ ତୋର ଧ୍ୟାନେ ।
କିବା ସଂକଳ୍ପ ତାର ମନେ ॥
ସେ ନୋହେ ତୋତେ ଅଗୋଚର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତୋହର କିଙ୍କର ॥
ତଥାପି ତୋର ପାଦଗତେ ।
କହିଲୁଁ ମହାଭୟ ଚିତ୍ତେ ॥ ୮
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଘୋର ତପ କରି ।
ପୂର୍ବେ ତୋଷିଲ ନରହରି ॥
ତେଣୁ ଏ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ସ୍ଥିତି ।
ପ୍ରଜା ଭିଆଣେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ସେ ବଳବନ୍ତ ଯୋଗବଳେ ।
ଯୋଗ ସମ୍ପାଦି ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ସାଧି ତପ ।
ସାଧ୍ୟ କରିବ ସର୍ବଲୋକ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହେ ସତ୍ୟଲୋକେ ।
ବସିବ ତପେ ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସର୍ଜିବାର ଅର୍ଥେ ।
ଶ୍ରେୟ ବିଭୂତି କ୍ଷେମ ଯୁତେ ॥
ଏମନ୍ତ ତାହାର ବିଗ୍ରହ ।
କହିଲୁଁ ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ॥୯-୧୩
ଏମନ୍ତ ଦେବବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସଙ୍ଗତେ ଭୃଗୁ ଦକ୍ଷ ଘେନି ॥
ଅପରେ ଯେତେ ବ୍ରହ୍ମମୁନି ।
ଘେନି ଚଳିଲେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ଜନକୁଶଳ ମନେ ଭାଳି ।
ଦୈତ୍ୟର ତପସ୍ଥାନେ ମିଳି ॥୧୪
ଦେଖିଲେ ଅସୁର ଶରୀର ।
ସ୍ୱଭାବେ ମହା ଭୟଙ୍କର ॥
ବଲ୍ମୀକ[1] କୀଟ ଆଚ୍ଛାଦିତ ।
ତୃଣ ପିପୀଲିକା[2] ଭକ୍ଷିତ ॥
ମେଦ ଶୋଣିତ ମାଂସ ଚର୍ମ ।
ଅସ୍ଥି ପଞ୍ଜରେ କୀଟଗ୍ରାମ ॥
ତପ ସାଧନେ କ୍ଷୀଣକାୟ ।
ମାଂସ ଶୋଣିତ ଶୁଷ୍କପ୍ରାୟ ॥୧୫
ତାହାର ତପ ଅତିରେକେ ।
ହେଲେ ତାପିତ ତିନି ଲୋକେ ॥
ଦେହ ନ ଦିଶେ ତୃଣାଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ମେଘେ ଆବୃତ ରବି ଯେହ୍ନେ ॥
ଏମନ୍ତ ଅସୁରର ଗତି ।
ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଆରୋହି ନିଜ ହଂସ ଯାନ ।
କହନ୍ତି କୋମଳ ବଚନ ॥୧୬

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଉଠ ହେ କଶ୍ୟପ କୁମର ।
ହୋଇଛି ତପସିଦ୍ଧି ତୋର ॥
ତପେ ତୋହର କଷ୍ଟ ଦେଖି ।
ଅଇଲୁଁ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ତୋହର ବରଦାତା ମୁହିଁ ।
ବାଞ୍ଛିତ ବର ମାଗ ତୁହି ॥୧୭
ତପେ ତୋ ପରି ସ୍ଥିରମତି ।
କେ ଅବା ଭୁବନେ ଅଛନ୍ତି ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ତୋ ସମ ନାହାନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ମାଂସ ଭକ୍ଷିତ କୀଟ ଯୂଥେ ।
ପ୍ରାଣ ଅଛଇ ଅସ୍ଥିଗତେ ॥୧୮
ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ମୁନିଜନେ ।
ତପ ଆଚରି ଘୋର ବନେ ॥
ତୋହର ପ୍ରାୟେ କେ ଅଛନ୍ତି ।
ନିରମ୍ବୁ-ଭକ୍ଷଣେ[3] ରହନ୍ତି ॥
ଶତେବରଷ ଦେବମତେ ।
ତପ ସାଧିଲୁ ଏ ଜଗତେ ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ଦେଖିଲା ନାହିଁ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥୧୯
ଦୁଃସହ ତପ ଏ ତୋହର ।
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋ ତପନିଷ୍ଠା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଜିଣିଲୁ ତୁ ମୋତେ ॥୨୦
ସିଦ୍ଧ ତୋହର ତପଦୀକ୍ଷା ।
ମାଗ ତୋ ମନେ ଯେବା ଇଚ୍ଛା ॥
ଦେବଲୋକଙ୍କ ଦରଶନେ ।
ନିଷ୍ଫଳ ନୁହେଁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜନେ ॥୨୧

୧. ବଲ୍ମୀକ—ଉଈ । ୨. ପିପୀଲିକା—ପିମ୍ପୁଡ଼ି । ୩. ନିରମ୍ବୁ-ଭକ୍ଷଣେ—ଜଳ ମଧ୍ୟ ପାନ ନ କରି ।

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ତାକୁ ବାଣୀ ।
ଦୟାସାଗର କୁଶପାଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ କମଣ୍ଡଳୁ ଜଳ ।
କରେ ସିଞ୍ଚିଲେ ତା ଉପର ॥
କୀଟ ବଲ୍ମୀକ-ଭକ୍ଷ ଦେହୀ ।
ତକ୍ଷଣେ ଦିବ୍ୟରୂପ ହୋଇ ॥
ସର୍ବ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କଳେବର ।
ବଜ୍ରହୁଁ କଠିନ ଶରୀର ॥
ଯୁବାବୟସ ସୁଗଠନ ।
ଯୁବତୀ ମନ ବିମୋହନ ॥
ତପ୍ତକାଞ୍ଚନ ପ୍ରାୟ ଦେହୀ ।
ତେଜେ ଅନଳରୂପ ବହି ॥୨୨,୨୩
ଲୋଚନ ଘଷି ଗ୍ୱହେଁ ବେଗେ ।
ଧାତାକୁ ଦେଖେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ହଂସବାହନ ରୂପ ଗ୍ୱହିଁ ।
ନମିଲା ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୨୪
ବ୍ରହ୍ମାର ଦର୍ଶନ ଉତ୍ସବେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ତପର ପ୍ରଭାବେ ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ରୋମ ପୁଲକ ତନୁ ହୋଇ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁ ଗଦଗଦେ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ପଦ୍ମପାଦେ ॥୨୫

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବେଦପତି ।
ତ୍ରିଲୋକ ତୋହର କୀରତି ॥
କଳ୍ପ ଅନ୍ତରେ କାଳବଳେ ।
ଘୋର ଅନ୍ଧାର ଏ ଶୟଳେ ॥
ନିଜ ଶରୀର ତେଜପୁଞ୍ଜେ ।
ଲୋକ ପ୍ରକାଶୁ ଆତ୍ମାରୁ ଯେ ॥୨୬
ଆତ୍ମତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାଘୋରେ ।
ସର୍ଜଇ ପାଳଇ ସଂହରେ ॥
ତେଣୁ ତ୍ରିଗୁଣ ଧାମ ଯୁତେ ।
ହେ ଦେବରାୟ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ॥୨୭
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଆଦି ବୀଜ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ॥
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ବୁଦ୍ଧି ।
ବିକାରେ ବ୍ୟକ୍ତ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୨୮
ଜଗତ କଲ୍ୟାଣ ସ୍ୱରୂପୀ ।
ଜୀବକୁ ପ୍ରାଣବଳେ ବ୍ୟାପି ॥
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପତି ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଇନ୍ଦ୍ରିଅର୍ଥେ ବହି ॥
ତୁ ମହାଭୂତ ଗୁଣାଶ୍ରୟ ।
ସକଳ ଶ୍ରୁତି ସ୍ମୃତିମୟ ॥
ତୁ ଦେବ ସପ୍ତତନ୍ତୁ ହେତୁ ।
ଚତୁରହୋତ୍ର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଆତ୍ମାର ଆତ୍ମା ତୁ ଅନାଦି ।
ଅନନ୍ତ ଅପ୍ରମେୟ ଆଦି ॥୨୯,୩୦
ତୁ ନାଥ ଅନିମିଷ କାଳ ।
ହରୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆୟୁର୍ବଳ ॥
ନିମିଷ ଆଦି ରୂପ ତୋର ।
ତେଣୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆୟୁହର ॥
ତୋର ସର୍ଜିତ ଏ ଜଗତ ।
ତୁ କୂଟ ଆତ୍ମାରୂପେ ସ୍ଥିତ ॥
ତୁ ପରମେଷ୍ଠୀ ପିତାମହ ।
ଜୀବଲୋକର ଜୀବ ଦେହ ॥୩୧
ତୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେ ଜଗତେ ।
ପର ଅପର ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ସଂସାରେ ବିଦ୍ୟା କଳା ଯେତେ ।
ତୋର ଶରୀର ଏ ନିୟତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତୋର ଗର୍ଭଗତ ।
ତୁ ଦେବ ତିନିପୁର ନାଥ ॥୩୨
ଜଗତରୂପ ତୋର ଦେହୀ ।
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ॥
ଏହାଙ୍କ ଭୋଗ କରୁ ପୁଣ ।
ପରମପଦେ ତୋର ସ୍ଥାନ ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଆତ୍ମା ତୁ ନିର୍ଗୁଣ ।
ତୁ ନାଥ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥୩୩
ଅନନ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶରୀର ।
ତୁ ନାଥ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭିତର ॥
ଚିତ ଅଚିତ ଶକ୍ତିଯୁତ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବନ୍ତ ॥୩୪
ଯେବେ ତୁ ବର ଦେବୁ ମୋତେ ।
ଶୁଣ କହିବି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତୋର ସର୍ଜନା ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
ରୂପେ ଅରୂପେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତେ ନ ମରିବି ।
ଅଜରାମର ହୋଇଥିବି ॥୩୫
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ରଜନୀ କିବା ଦିବସରେ ॥
ନାନା ଆୟୁଧ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
କେବେହେଁ ନ କାଟିବେ ମୋତେ ॥
ପଶୁ ଅଥବା ନରହସ୍ତେ ।
ଭୂମି ଅଥବା ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଜୀବ ଅଜୀବେ ନ ମରିବି ।
ନିତ୍ୟେ ନିର୍ଭୟେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି ॥
ସୁର ଅସୁର ସର୍ପାଘାତେ ।
ବିଯୋଗ ନ କରିବେ ମୋତେ ॥
ସମରେ ମୋର ତୁଲେ ବଳେ ।
କେହି ନୋହିବେ ଏ ଶୟଳେ ॥୩୬,୩୭
ହୋଇବି ତ୍ରିଭୁବନେ ରାଜା ।
ସର୍ବେ କରିବେ ମୋତେ ପୂଜା ॥
ଦିଗପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ତୋହର ମହିମା ଯେମନ୍ତେ ॥
ମୋ ତପ ମହିମା ପ୍ରଭାବ ।
କେବେହେଁ ବିନାଶ ନୋହିବ ॥୩୮
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାର ସମ୍ମୁଖେ ।
ବର ମାଗିଲା ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ଶ୍ରୀମୁଖକୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ଭଣଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ନାରଦ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୋର୍ବରଯାଚନଂ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅସୁର ବ୍ରହ୍ମା ବର ପାଇ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୈରୀ ହୋଇ ॥
ଜିଣି ପୀଡ଼ିଲା ଦିଗପାଳ । ଚରିତ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାର ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସ୍ଥିରଚିତ୍ତେ ।
କହିବୁ ଯାହା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ହିରଣ୍ୟ ତପେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲନ୍ତି ତାକୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥୧

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅସୁର ପୁଙ୍ଗବ ।
ତୋହର ତପ ଏ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ଯେତେ ମାଗିଲୁ ବର ମୋତେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ଜଗତେ ॥
ତୋହର ତପେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଦେବି ଅନ୍ୟଥା ଏଥେ ନାହିଁ ॥୨
ହେଉ ତୋ ମନବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧି ।
ଏମନ୍ତ କହି ବେଦନିଧି ॥
ତକ୍ଷଣେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଗଲେ ସେ ଆପଣା ଭୁବନ ॥୩
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାବର ପାଇ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ତନୁ ବହି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବିଷୟେ କ୍ରୋଧ କରି ।
ଅନୁଜ ମରଣ ସୁମରି ॥୪
ବଳେ ଜିଣିଲା ଦଶଦିଶ ।
ତିନିଭୁବନ କଲା ବଶ ॥
ଦେବ ଅସୁର ନୃପ ସର୍ବ ।
ଉରଗ ଗରୁଡ଼ ଗନ୍ଧର୍ବ ॥୫
ସିଦ୍ଧ ଗ୍ୱରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଋଷି ପିତର ମନୁବର ॥
ପିଶାଚ ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷଗଣ ।
ଭୂତ ବେତାଳ ରୁଦ୍ରଗଣ ॥୬
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଦର୍ପ ହରି ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ବଶ କରି ॥
ଦିଗପାଳଙ୍କ ଘରୁ ଆଣି ।
ଅମୂଲ୍ୟ ଧନରତ୍ନ ମଣି ॥୭

ସ୍ୱର୍ଗଭୁବନେ ଭୋଗ ଯେତେ ।
ବିଚିତ୍ର ରଥ ବଳ ଯୂଥେ ॥
ସକଳ ବଳେ ଆବୋରିଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ॥
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ଶିଳ୍ପ ଯହିଁ ।
ଦେବଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟେ ଶୋହି ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯହିଁ ବସେ ।
ଅଶେଷ ସମ୍ପଦ ପ୍ରକାଶେ ॥୮
ମର୍କତ ଭୂମି ଯହିଁ ସାଜେ ।
ପ୍ରବାଳ ପାବଚ୍ଛ ବିରାଜେ ॥
ସ୍ଫଟିକ ପାଚେରୀ ଆରମ୍ଭ ।
ନିର୍ମିତ ବଇଦୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତମ୍ଭ ॥୯
ଉପରେ ବିଚିତ୍ର ବିତାନ ।
ମାଣିକ୍ୟ ଘଟିତ ଆସନ ॥
ଶଯ୍ୟା ରଚିତ ଯହିଁ ହୋଏ ।
ଦିଶନ୍ତି ଦୁଗ୍ଧଫେନ ପ୍ରାୟେ ॥
ଲମ୍ବଇ ମୁକୁତାର ଝରା ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ କେରା କେରା ॥୧୦
ଦିବ୍ୟ କାମିନୀଗଣ ତହିଁ ।
ଚଳନ୍ତି ଇତସ୍ତତ ହୋଇ ॥
ଚରଣେ ନୂପୁର ବାଜେଣୀ ।
ରତ୍ନ ମେଖଳାର ସାଜେଣି ॥
ରତ୍ନମେଖଳା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୟୋତି ।
ତଡ଼ିତ ପ୍ରାୟ ଝଟକନ୍ତି ॥
ଆପଣା ମୁଖ ରତ୍ନକାଚ୍ଛେ ।
ହରଷେ ଦେଖନ୍ତି ଏକାନ୍ତେ ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରର ଭୁବନେ ।
ଅସୁର ବସେ ତୋଷମନେ ॥
ତିନିଭୁବନେ ଏକ ରାଜା ।
ଦେବେ କରନ୍ତି ପାଦ ପୂଜା ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜେ ଆଜ୍ଞା କରେ ।
ଯମର ପ୍ରାୟେ ରୋଷଭରେ ॥୧୨

ସୁଗନ୍ଧ ମଦ୍ୟ କରେ ପାନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ ଲୋଚନ ॥
ତମ୍ବାର ପ୍ରାୟେ ଚକ୍ଷୁ ଜଳେ ।
ଦେବେ ଖଟନ୍ତି ପାଦତଳେ ॥
ହସ୍ତରେ ଘେନି ଉପାୟନ ।
ଦିଶନ୍ତି ତାର ତେଜେ ହୀନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତପ ଯୋଗ ବଳେ ।
ବିରାଜେ ଆଦିତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ॥
ସର୍ବ ଦେବତା ତାର ପାଶେ ।
ଖଟନ୍ତି ଜୀବନର ଆଶେ ॥
ବିଧାତା ବିଷ୍ଣୁ ମହେଶ୍ୱର ।
ଏହୁ ରହିଲେ ନିଜପୁର ॥
ଏ ତିନି ଛାଡ଼ି ସର୍ବଦେବା ।
ଅସୁର ପାଦେ କଲେ ସେବା ॥୧୩
ଇନ୍ଦ୍ର ଆସନେ କରି ବିଜେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରହୁଁ ଅଧିକ ବିରାଜେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ମିଳି ତା ଚରଣେ ।
ସଙ୍ଗତେ ଅପସରାଗଣେ ॥
ତୁମ୍ବୁରୁ ନାରଦ ସହିତେ ।
ମିଳିଲେ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଯେତେ ॥
ଖେଟିଲେ ସିଦ୍ଧ ଋଷିଗଣେ ।
ସଭୟେ ଅସୁର ଚରଣେ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଅନୁଦିନେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଗାନେ ॥୧୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଅପରେ ଯେ ଗ୍ୱରି ଆଶ୍ରମେ ॥
ପୂଜନ୍ତି ପିତୃ ଦେବ ଯଜ୍ଞେ ।
ତାର ଚରଣେ ହବିର୍ଭାଗେ ॥୧୫
ସପତଦ୍ୱୀପ ମହୀତଳେ ।
ବିନା କର୍ଷଣେ ଶସ୍ୟ ଫଳେ ॥
ମଧୁ ସ୍ରବନ୍ତି ବୃକ୍ଷପନ୍ତି ।
ଗାବେ କଳ୍ପିତ କ୍ଷୀର ଦ୍ୟନ୍ତି ॥୧୬

ଷଡ଼ଋତୁଏ ଅନ୍ତରାଳେ ।
ଶୁଭେ ଖଟନ୍ତି ଯେଝାକାଳେ ॥
ସମୁଦ୍ରେ ରତ୍ନମାନ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ନଦୀଏ ଊର୍ମି ଉଛୁଳାନ୍ତି ॥
ଲବଣ ଇକ୍ଷୁ ସୁରା ଘୃତ ।
ଦଧି ଦୁଗ୍ଧ ଜଳେ ପୂରିତ ॥୧୭
ପର୍ବତ ଦ୍ରୋଣିଙ୍କର ଠାବେ ।
ସକଳ ଋତୁ ପୁଷ୍ପ ଲଭେ ॥
ଫୁଲ ଫଳରେ ଭୂମି ପୂରି ।
ହୋଇଲା କାମଧେନୁ ସରି ॥
ଦିଗପାଳଙ୍କ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ରହିଲେ ଅସୁର ଆୟତ୍ତେ ॥୧୮
ଏମନ୍ତେ ଦଶଦିଗ ଜିଣି ।
ସପତ ଦ୍ୱୀପେ ନୃପମଣି ॥
ସକଳ ଭୋଗ୍ୟ ଭୋଗ କଲା ।
କେବେହେଁ ସନ୍ତୋଷ ନୋହିଲା ॥
ବିଶେଷେ ତପ-ଗର୍ବ ମୋହ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଜିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ॥
ଅଜିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସନ୍ତୋଷେ ।
ମନବାରଣେ[1] ନିରଙ୍କୁଶେ ॥
ଅତୁଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବଳେ ।
ଘୃତେ ଅନଳ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥୧୯
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମଦେ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
ଈଶ୍ୱର ବାକ୍ୟ ନ ମାନଇ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ବହୁକାଳ ଗଲା ।
ସନକ ଶାପ ପ୍ରବେଶିଲା ॥୨୦
ତାହାର ଉପଦ୍ରବ ଦେଖି ।
ତ୍ରିଦଶେ[2] ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଅନ୍ୟତ୍ର ଶରଣ ନ ପାଇ ।
ସକଳେ ଏକରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ॥
ଭାଳନ୍ତି ଚଉଦିଗେ ଗ୍ୱହିଁ ।
କାହିଁ ଲୁଚିବୁ ଆମ୍ଭେ ଯାଇ ॥
ଯେ ଦିଗେ ଛନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ତହିଁକି କଲେ ନମସ୍କାର ॥
ନିର୍ମଳ ଯୋଗୀଜନେ ଯହିଁ ।
ଗଲେ ପୁନରାବୃତ୍ତି ନାହିଁ ॥୨୧,୨୨

ଏମନ୍ତେ ଏକମନେ ଭାଳି ।
କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ର ତୀରେ ମିଳି ॥
ଉନ୍ନିଦ୍ର ପବନ ଭୋଜନ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଭଗବାନ ॥
ଅନେକମତେ କରି ସ୍ତୁତି ।
ଜଳଧି ପୁଳିନେ[3] ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
ମସ୍ତକେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଚକ୍ରଧର ॥
ମହାମହିମ ଭଗବାନ ।
ପରମଆତ୍ମା ନିରଞ୍ଜନ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ଆନନ୍ଦ ସମୂହ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଦିବ୍ୟଦେହ ॥୨୩
ଏମନ୍ତ ଦେବସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ଶୁଭିଲା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବାଣୀ ॥
ମେଘ-ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ସ୍ୱରେ ।
ସାଧୁଜନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହରେ ॥୨୪
ଭୟ ନ କର ଦେବଗଣ ।
ତୁମ୍ଭର ହୋଇବ କଲ୍ୟାଣ ॥
ମୋହର ଦରଶନ ଲାଭ ।
ଅଶେଷ ସମ୍ପଦ ସମ୍ଭବ ॥୨୫
ପାପୀ ଅସୁର ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଭୟେ କମ୍ପିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ଏ ଭୟ କରିବି ମୁଁ ଶାନ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭେ ନ କର ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଅଳପ କାଳ ଦୁଃଖ ସହ ।
ନାଶିବି ତୁମ୍ଭର ସନ୍ଦେହ ॥୨୬
ବେଦବଚନ ପୁରାତନ ।
ଭୋ ଦେବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଯେ ବେଦ ଦେବଙ୍କୁ ନିନ୍ଦଇ ।
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିନାଶଇ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କୁ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଯେବେ ହିଂସଇ ଅକାରଣେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନେ ।
କ୍ଳେଶ ସମ୍ପାଦେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ମୋତେ କରିବ ରିପୁଭାବ ।
ତେବେ ସେ ବେଗେ ନାଶ ଯିବ ॥୨୭

ଏବେ ଏହାର ନିଜ ସୁତ ।
ହୋଇବ ଗୋବିନ୍ଦ ଭକତ ॥
ସମଦରଶୀ ସାଧୁ ଧୀର ।
ପ୍ରହଲାଦ ନାମ ତାହାର ॥
ତାହାକୁ ଅସୁର ଲଂଘିବ ।
କୋପେ ଅନେକ ଦୁଃଖ ଦେବ ॥
ତାହାକୁ ସଂକଟୁ ରଖିବି ।
ବ୍ରହ୍ମାର ବର ବିନାଶିବି ॥
ଉଶ୍ୱାସ କରି ମହୀଭାର ।
ଦୁଃଖ ବିନାଶିବି ତୁମ୍ଭର ॥୨୮

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଦେବେ ନମିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଜାଣିଲେ ନିଶ୍ଚେ ଯିବ ନାଶ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମେ ନମି ।
ଦେବେ ଚଳିଲେ ନିଜ ଭୂମି ॥୨୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଧର୍ମସୁତ ।
ଭକତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ ॥
ଯାହା ଶୁଣନ୍ତେ ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ ।
ଅଶେଷ ଦୁରିତ ନ ରହେ ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ପୁରେ ।
ତାହାର ପତ୍ନୀର ଉଦରେ ॥
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଗ୍ୱରିସୁତ ।
ତେଜେ ବିରାଜେ କି ଆଦିତ୍ୟ ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ତାର ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭଜଇ ଅଭେଦେ ॥୩୦
ଗୁଣେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
କୃଷ୍ଣ ଭକତ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ସତ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ଶୀଳ ଗୁଣେ ।
ସେବଇ ବିପ୍ରଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ସର୍ବଭୂତେ ସୁହୃଦ ପ୍ରିୟ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବିଜିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ॥୩୧
ସନ୍ତ ଚରଣେ ଦାସ ପ୍ରାୟେ ।
ଦୁଃଖୀଙ୍କି ସେବେ ପିତୃସ୍ନେହେ ॥
ସମାନେ[4] ଭଜେ ଭ୍ରାତୃଭାବେ ।

୧. ମନବାରଣ—ମନରୂପୀ ହସ୍ତୀ । ୨. ତ୍ରିଦଶେ—ଦେବତାମାନେ । ୩. ପୁଳିନ—ତଟ । ୪. ସମାନେ—ସମବୟସ୍କମାନଙ୍କୁ ।

ଗୁରୁଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱଭାବେ ॥
ବିଦ୍ୟାର୍ଥ ରୂପ ଜନ୍ମ ସାର* ।
ସ୍ୱଭାବେ ଗର୍ବ ନାହିଁ ତାର ॥୩୨
ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖିତଚିତ୍ତ ନୋହେ ।
ଜ୍ଞାନ ଗୋଚରେ ସର୍ବ ସହେ ॥
ବିପଦେ ଧୀର ଭାବ ବହି ।
ସମସ୍ତ ନଶ୍ୱର ଭାବଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୁଦ୍ଧି ଜୟ କରି ।
ଶାନ୍ତ ଭାବରେ ଦେହ ଧରି ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଦୃଷ୍ଟ ଶ୍ରୁତ ଗୁଣେ ।
ବସ୍ତୁ ଅବସ୍ତୁ ପରିମାଣେ ॥
ଦୁଃଖୀ ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ରହେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତପକ୍ଳେଶ ସହେ ॥
ପ୍ରଶାନ୍ତଚିତ୍ତ ନିତ୍ୟେ ବହେ ।
ମଦମତ୍ସର ନାହିଁ ଦେହେ ॥
ଅସୁର ହେଲେହେଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଅସୁର ଭାବକୁ ନ ରଖେ ॥୩୩
ତାହାର ମହାଗୁଣମାନ ।
ମୁନି କହନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ॥
ଏବେହେଁ ଅଲକ୍ଷିତ ନୋହେ ।
ତା ନିଷ୍ଠା ଗୋବିନ୍ଦ ବିଷୟେ ॥୩୪
ସୁରସଭାରେ ଯାର କଥା ।
ନିତ୍ୟେ ଗାବନ୍ତି ସାଧୁ ଗାଥା ॥
ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ମିତ୍ର ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ଯାର ମହିମା ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସାଧୁ ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯାର ମହିମା ମୁନିଗଣେ ।
ଗୁଣନ୍ତି ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରମାଣେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତାର ଶୁଦ୍ଧମତି ।
ହରି ଚରଣେ ନିତ୍ୟ ରତି ॥୩୫,୩୬

ବାଳକମେଳେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କନ୍ଦୁକ ନ ସୁମରେ ॥
ଜଡ଼ର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଖେଳେ ।
ଚିତ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦତଳେ ॥
ନ ଥାଇ ଜ୍ଞାନ ନିଜ ଦେହେ ।
ଗୃହୀତ କୃଷ୍ଣଗ୍ରହ ପ୍ରାୟେ[1] ॥
ମନ ତା ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ସଂସାର କଥା ସେ ନ ଜାଣେ ॥୩୭
ଆସନ ଶୟନ ଭୋଜନେ ।
ଭ୍ରମଣେ ବାକ୍ୟ ଆଳାପନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ବିଷୟ ରସେ ମନ ନାହିଁ ॥୩୮
କୃଷ୍ଣଚରଣ ଚିନ୍ତାବଳେ ।
କି ଅବା ବୋଲେ କିବା କରେ ॥
ଉଚ୍ଚେ ଉତ୍କଟ ନାଦ କରେ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପ୍ରାୟ ନୃତ୍ୟ କରେ ॥
କାନ୍ଦେ ହସଇ ଉଚ୍ଚ ନାଦେ ।
କୃଷ୍ଣ ଗାୟନେ ସେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତିଭାବ ଭରେ ।
କୃଷ୍ଣର ଚେଷ୍ଟା ନିତ୍ୟେ କରେ ॥୩୯,୪୦
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଭାବେ ମଜ୍ଜି ।
ପୁଲକ କରେ ରୋମରାଜି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ସ୍ଫୁରେ ।
ନିରତେ ବହେ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ॥୪୧
କୃଷ୍ଣଚରଣ ସେବା ଭୋଳେ ।
ରମଇ ଅକିଞ୍ଚନ ମେଳେ ॥
ନିର୍ବୃତ୍ତିଆତ୍ମା[2] ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ବିଷୟସଙ୍ଗ ଦୁଃଖ ମଣେ ॥୪୨
ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରର ବିଷୟେ ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ନ ସହେ ॥
ଯାତନା କରେ ଅତିରେକେ ।
କେ ସହିପାରେ ନରଲୋକେ ॥୪୩

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ହେ ଦେବରଷି ସତ୍ୟବ୍ରତ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ କହିଲ ଅଦ୍ଭୁତ ॥
ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ପିତା କେବେ ।
ଦଣ୍ଡଇ ଅତି ରିପୁଭାବେ ॥
ସେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ପ୍ରହଲାଦେ ।
କିମ୍ପା ଆଚରିଲା ପ୍ରମାଦେ ॥୪୪
କୁପୁତ୍ରପଣ ଯେ କରନ୍ତି ।
ପିତାକୁ ରିପୁ ପ୍ରାୟ ଚିନ୍ତି ॥
ପୁତ୍ର କୁଶଳେ ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ପିତା ଚିନ୍ତଇ ଦିବାରାତ୍ରେ ॥
ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ପିତା କେବେ ।
ନ ଦଣ୍ଡେ ଅପର ସ୍ୱଭାବେ ॥୪୫
ସେ ପୁତ୍ର ପିତା ଅନୁଚର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶୁଦ୍ଧ ସାଧୁ ଧୀର ॥
ଏହାକୁ କିମ୍ପା ଦୁଃଖ ଦେଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
ଯେ ପିତା ପୁତ୍ରେ ଦିଏ ଦୁଃଖ ।
ସେ କଥା ମରଣୁଁ ଅଧିକ ॥
ଏଣୁ ଦୁଃଖିତ ମୋର ମନ ।
କହ ହେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥୪୬
ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ ବାଣୀ ।
ନାରଦ ସଭାମଧ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ସ୍ଫୁରିଲା କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମମୁନିର ଚରଣେ ।
ସୁଜନେ ନମ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତୁମ୍ଭର ହିତେ ଭାଗବତ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ କଲି ଗୀତ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଏହି ତତ୍ତ୍ୱ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତେ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. 'ଗୃହୀତ କୃଷ୍ଣଗ୍ରହ ପ୍ରାୟେ'—କୃଷ୍ଣରୂପୀ ଭୂତ ଲାଗିଲା ପରି । ୨. ନିର୍ବୃତ୍ତିଆତ୍ମା—ପରମାନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ ।

* 'ବିଦ୍ୟାର୍ଥ ରୂପ ଜନ୍ମ ସାର' ଅର୍ଥାତ୍ ବିଦ୍ୟା, ଅର୍ଥ (ଧନ), ରୂପ (ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ) ଓ ଜନ୍ମ (କୁଳ) ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାର ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ψ "ନିଶ୍ଚଳ ଦୃଷ୍ଟ.......ପରିମାଣେ" ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଖିଥିବା ଓ ଶୁଣିଥିବା ନାନା ବିଷୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ଛାଡ଼ି । ବିଷ୍ଣୁସ୍ତୁତିରେ ମନ ବଢ଼ି ॥
ପିତା ମରାନ୍ତେ ସେ ନ ମରେ । ଏହି ଚରିତ ପଞ୍ଚମରେ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଅସୁରକୁଳେ ପୁରୋହିତ ।
ସର୍ବଜ୍ଞ ଶୁକ୍ର ଭୃଗୁସୁତ ॥
ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର ବେନି ଭାଇ ।
ଶଣ୍ଡ ଅମର୍କ ନାମେ ଦୁଇ ॥
ରାଜା ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କଲେ ।
ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇଲେ ॥
ରାଜା ମନ୍ଦିରେ ବେନି ଭାଇ ।
ଦୈତ୍ୟପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଲଇ ॥
ଯେ ଷଡ଼ନୀତି ରାଜକୁଳେ ।
ସର୍ବ ପଢ଼ାନ୍ତି ଏକମେଳେ ॥୧,୨
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରହଲାଦ ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରେ ହେଲେ ସିଦ୍ଧ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖୁଁ ବେଳେ ଶୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ଚିତ୍ତେ ପରିମାଣି ॥
ଚିତ୍ତ ନିର୍ମଳେ ତାହା ଜାଣେ ।
କେବଳ ମନେ ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ବିଗ୍ରହ କରେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
କେ ରିପୁ କେ ମିତ୍ର ଜଗତେ ॥
ଏକଇ ଆତ୍ମା ନରହରି ।
ସମେ ସକଳଘଟେ ପୂରି ॥
ଏ କଥା ନୁହେଁ ଅପ୍ରମାଣ ।
ସକଳ ଆତ୍ମା ନାରାୟଣ ॥
ଯେ ପାଠ ପଢ଼େ ବାପ ଡରେ ।
ଦୃଢ଼େ ନ ଧରେ ହୃଦୟରେ ॥୩
ଦିନେକ ପ୍ରହଲାଦ ଆଣି ।
କୋଳେ ବସାଇ ନୃପମଣି ॥
ଅନେକ ଅଳଙ୍କାର ଦେଇ ।
ସାନନ୍ଦେ ପୁତ୍ରକୁ ପୁଚ୍ଛଇ ॥
ହେ ପୁତ୍ର ଶୁଣ ବାକ୍ୟ ମୋର ।
ଯେ ଷଡ଼ନୀତି ରାଜାଙ୍କର ॥
ତୁ ତାହା ଗୁରୁମୁଖୁଁ ଶୁଣୁ ।
ସୁଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ନ ପ୍ରମାଣୁ ॥
ମୁଁ ଭଲେ ଶୁଣିଲଇଁ ଏହା ।
କହ ତୁ ସାଧୁ ମଣୁ ଯାହା ॥
ଯେ ରାଜନୀତି ଚିତ୍ତେ ଧରେ ।
କେବେହେଁ ଶତ୍ରୁକୁ ନ ଡରେ ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ରିପୁ ଜୟ କଲେ ।
ସେ ରାଜା ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜେ ଭଲେ ॥
ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିଲୁ ଏତେ କାଳ ।
ଭଲ କି ମଣୁ ମୋତେ ବୋଲ ॥
ପିତା ବଚନ ପୁତ୍ର ଶୁଣି ।
ଶିରେ ନିବେଶି ବେନି ପାଣି ॥
ସାନନ୍ଦେ ବାକ୍ୟ ଗଦଗଦ ।
କହେ ବାଳକ ପ୍ରହଲାଦ ॥୪

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ଭୋ ତାତ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ସାଧୁ ମଣେ ମୋର ମତେ ॥
ଶୁଣ କହଇ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଯେ ସାଧୁବାକ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ॥
ସଂସାର ପାପଗ୍ରହ ପ୍ରାୟେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଉଦବେଗ ଦିଏ ॥
ଦେଖ ଏ ଗୃହ ଅନ୍ଧକୂପ ।
ଆତ୍ମା ନିପାତ ମହାତାପ ॥
ଏହାକୁ ଦୂରେ ପରିହର ।
ଅରଣ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରେ କର ॥
ସାଧୁ ମଣଇ ଏହା ଚିତ୍ତେ ।
ସତ୍ୟ କହିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୫

ନାରଦ ଉବାଚ

ସେ ରାଜା ପୁତ୍ରବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଶତ୍ରୁର ପକ୍ଷ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଉଚ୍ଚେ ହସିଲା ଅତିରେକ ।
ବୋଲଇ ପୁତ୍ର ଅବିବେକ ॥
ଏପରି ପରବୁଦ୍ଧି ବଳେ ।
ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ସର୍ବକାଳେ ॥
ଏହାର ବୁଦ୍ଧି କେ ହରିଲା ।
ମୋହର ଶତ୍ରୁକୁ ଭଜିଲା ॥୬
କୋଳୁ ବାଳକ ତଳେ ଥୋଇ ।
ବୋଲେ ସେବକ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଗୁରୁ ଭୁବନେ ନେଇ ଦିଅ ।
ଏ କଥା ଗୁରୁ ଆଗେ କହ ॥
ଏ ମୋର ବାଳକର ମନ ।
ରିପୁ ବିଷୟେ କିମ୍ପା ଛନ୍ନ ॥
ଏହାର ମନ ବିଷ୍ଣୁ ପକ୍ଷେ ।
ଯେମନ୍ତେ ନ ଘଟେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥୭
ରାଜାର ଆଜ୍ଞା ଭୃତ୍ୟ ପାଇ ।
ବାଳକ ଗୁରୁଘରେ ନେଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟେ ଦେଲା ।
ରାଜା ବଚନ ଜଣାଇଲା ॥
ତା ଶୁଣି ବିପ୍ର ଉଦବେଗେ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରହଲାଦ ଆଗେ ॥
ସାଧୁ ବଚନ ବାକ୍ୟମତେ ।
କହନ୍ତି ହସ୍ତ ଧରି ହସ୍ତେ ॥୮
ହେ ବତ୍ସ ପ୍ରହଲାଦ ଶୁଣ ।
ସର୍ବଦା ହେଉ ତୋ କଲ୍ୟାଣ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଲାଗଇ ସଂଶୟ ।
ମିଥ୍ୟା ନ କହି ସତ୍ୟ କହ ॥
ବାଳକବୁଦ୍ଧି ତୋ ନ ଦେଖି ।
ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାୟେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ତୋହର ବୁଦ୍ଧି କେ ହରିଲା ।
ଶତ୍ରୁ ଭଜନେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ॥୯
କିବା ଏ ସ୍ୱଭାବ ତୋହର ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଲାଗେ ଅଗୋଚର ॥
କହ କେ ତୋତେ ଦେଲା ଦୀକ୍ଷା ।
ଆମ୍ଭେ ଶ୍ରବଣେ କରୁ ଇଚ୍ଛା ॥୧୦

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଯାହାର ମାୟାବଳେ ଜନ ।
ସ୍ୱ-ପର ବୁଦ୍ଧି କରେ ଭିନ୍ନ ॥
ଯାହାର ନାହିଁ ପରାପର ।
ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୧
ଯାହାର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନିସ୍ତରେ ଭବ ବଣେ ॥
ସେ ସର୍ବଆତ୍ମା ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ତାହାର ନାହିଁ ପରାପର ॥
ଯାହାକୁ ହରି କରେ ଦୟା ।
ତାହାର ଯାଏ ଭେଦ ମାୟା ॥୧୨
ଅଜ୍ଞାନ ବଳେ ସର୍ବଜନ୍ତୁ ।
ଭଜନ୍ତି ପରାପର-ହେତୁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବ ହିଁ ସରବେ ।
ବିମୁଗ୍ଧ ହୋନ୍ତି ଯାର ଭାବେ ॥
ସେ ମୋର ମନ ଭିନ୍ନ କଲା ।
ପର ଅପର ନ କହିଲା ॥୧୩
ଯେସନେ ଅୟସ୍କାନ୍ତ[୧] ଗୁଣେ ।
ଲୌହ ଭ୍ରମଇ ଆକର୍ଷଣେ ॥
ମୋହର ମତି ସେହିମତେ ।
ଭ୍ରମଇ ବିଷ୍ଣୁର ଆୟତ୍ତେ ॥୧୪

ନାରଦ ଉବାଚ

ଗୁରୁଙ୍କୁ କହି ଏ ବଚନ ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ହୋଇଲା ମଉନ ॥
ବାଳକ ବାଣୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
କୋପ ବସିଲା ଗୁରୁ ମନେ ॥
ସମୀପେ ଥିଲେ ରାଜାଲୋକ ।
ଗୁରୁହିଁ ରାଜାର ସେବକ ॥
କୋପେ କମ୍ପିଲେ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ଘରୁ ବେତ ଆଣି ॥
ଆମ୍ଭର କୁଳେ ଦୁରାଗ୍ରହ ।
ନିଶ୍ଚେ ଜନ୍ମିଲା କୁଳାଙ୍ଗାର ॥
ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିପଣ ଏ ବାଳକ ।
ଏହାକୁ ଉପ୍ରୋଧ ନ ରଖ ॥୧୫-୧୬
ଚନ୍ଦନବନେ କଣ୍ଟାବୃକ୍ଷ ।
ଜନ୍ମିଲା ଦେଖ ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
କଣ୍ଟକ ବୃକ୍ଷ ଯେବେ ମାରି ।
ଚନ୍ଦନ ବନ ଯତ୍ନ କରି ॥
ତେବେ ନିର୍ଭୟେ ଭୋଗ କରି ।
କଣ୍ଟା ବୃକ୍ଷକୁ ନିତ୍ୟେ ଡରି ॥
ଚନ୍ଦନ ବନ ଦୈତ୍ୟଗଣ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ କୁଠାର ସମାନ ॥
କୁଠାର ବେଣ୍ଟ ଏହୁ ହୋଇ ।
ଏ ଥିଲେ ଆମ୍ଭ ଭଲ ନାହିଁ ॥୧୭
ଏମନ୍ତେ କରାଇଲେ ଭୟେ ।
ତର୍ଜିଲେ ବିବିଧ ଉପାୟେ ॥
ପୁଣି ଆଶ୍ୱାସ ତାକୁ କରି ।
ଗୁରୁ ପଢ଼ାନ୍ତି ହସ୍ତ ଧରି ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ଫଳେ ।
ସେ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ାଇଲେ ବଳେ ॥
କେବଳ ମୋକ୍ଷ ନାହିଁ ତହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ବାଳକେ ପଢ଼ାଇ ॥୧୮
ମାତାଙ୍କ ଆଗେ ନେଇ ଦେଲେ ।
ସେ ତାକୁ ଅଳଂକୃତ କଲେ ॥
ରାଜା ସମୀପେ ଦେଲେ ନେଇ ।
ତା ଦେଖି ରାଜା ତୋଷ ହୋଇ ॥୧୯
ଚରଣ ତଳେ ପୁତ୍ର ଦେଖି ।
ସ୍ନେହ ଲୋତକେ ପୂରେ ଆଖି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗାତ୍ରେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ସ୍ନେହରେ କୋଳରେ ବସାଇ ॥
ପୁତ୍ର ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରୀତି କରି ।
କଲ୍ୟାଣ କରେ କୋଳେ ଧରି ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନେ ଅନାଇଁ ।
ସଧୀରେ ପୁତ୍ରକୁ ବୋଲଇ ॥୨୦-୨୧

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଉବାଚ

ହେ ପୁତ୍ର ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଗୁରୁ ଭୁବନେ ଏତେ ଦିନ ॥
ତୁ ଯେ ପଢ଼ିଲୁ ବାଳଭାବେ ।
ମୋର ସମ୍ମୁଖେ କହ ଏବେ ॥
ଉତ୍ତମ ବିଦ୍ୟା ପୁତ୍ର କହ ।
ମୋ ମନେ ନ ରହୁ ସନ୍ଦେହ ॥୨୨

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ତାତ ମନ ଦେଇ ।
ଯେ ବିଦ୍ୟା ଉତ୍ତମ ମଣଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ସ୍ମରଣ ଚରଣେ ସେବନ ॥
କରିବ ତାଙ୍କ ପୂଜା ସ୍ତବ ।
ଚରଣେ ଦାସପଣେ ଥିବ ॥
ସଖ୍ୟଭାବରେ ନେବ ଦିନ ।
କରିବ ଆତ୍ମନିବେଦନ ॥୨୩
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ସମର୍ପିବ ।
ମୋ ଶାସ୍ତ୍ର କହେ ଏତେ ଭାବ ॥
ଏହା ମୁଁ ଉତ୍ତମ ମଣଇ ।
କହିଲି ତୋର ଆଗେ ମୁହିଁ ॥
ଏ ନବଲକ୍ଷଣେ ଭକତି ।
ଯେ ନର ଗୋବିନ୍ଦେ କରନ୍ତି ॥
ଉତ୍ତମ ବିଦ୍ୟା ବୋଲି ତାହା ।
ଯେଣେ ନ ଲାଗେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥୨୪
ଏମନ୍ତ ପୁତ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଉଠିଲା ଶିର ଝୁଣି ॥
ଅରୁଣ ବେନିଚକ୍ଷୁ ସ୍ଫୁରେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କମ୍ପିତ ଅଧରେ ॥
ଗୁରୁପୁତ୍ରର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
ବୋଲଇ କୋପଭର ହୋଇ ॥୨୫
ତୁ ବ୍ରହ୍ମବନ୍ଧୁ ଗୁରୁସୁତ ।
ଏ ତ ତୋହର ବିପରୀତ ॥
ମୋର ବିପକ୍ଷ ସ୍ତୁତି ଯେତେ ।
ଏହା ଶିଖାଇଲୁ କେମନ୍ତେ ॥
ଅସାର ବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଲୁ ।
ତୁ ତ ଅବଜ୍ଞା ମୋତେ କଲୁ ॥୨୬
ଅସାଧୁ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ ।
ଅଛନ୍ତି କୈତବ[୨] ବେଭାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦୋଷ ତାଙ୍କୁ ମାରେ ।
ରୋଗ ଯେସନେ କଳେବରେ ॥୨୭
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା କରେ ।
ସେ କ୍ଷୟରୋଗୀ ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ॥

୧. ଅୟସ୍କାନ୍ତ—ଚୁମ୍ବକ ପଥର । ୨. କୈତବ—କପଟ ।

ଯେ ନିତ୍ୟେ ମଦ୍ୟପାନ କରେ ।
ବିକଟଦନ୍ତ ତା ଅଧରେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହରିଥାଇ ଯେବେ ।
କୁନଖୀ ହୋଇ ଜନ୍ମ ଲଭେ ॥
ଗୁରୁକାମିନୀ ଯେବେ ରତେ ।
ଧବଳ ହୋଇ ମୁଖ ହସ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ବଚନେ ।
କହନ୍ତି ଗୁରୁଙ୍କ ନନ୍ଦନେ ॥(ଜ.)

ଗୁରୁପୁତ୍ର ଉବାଚ

ମୋହର ଶିକ୍ଷା ଏ ନୁହଁଇ ।
ଆନ ବା ପଢ଼ାଇବ କାହିଁ ॥
ତୁମ୍ଭ ପୁତ୍ରର ଏ ସ୍ୱଭାବ ।
ଜାଣି ତୁ ଚିନ୍ତ ପରାଭବ ॥୨୮

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସଂଶୟ ଚିତ୍ତେ ନୃପମଣି ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଗ୍ରହିଁ କୋପଭରେ ।
ବୋଲଇ ଗରୁ ତମଭରେ ॥
ଏ ବିଦ୍ୟା ଗୁରୁବାକ୍ୟ ନୋହେ ।
କେ ଅବା ତୋର ମନ ମୋହେ ॥୨୯

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ।
ମତିର ଗତି ଚକ୍ରଧର ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୃହବାସ କରେ ।
ତା ମତି କୃଷ୍ଣ ନ ସୁମରେ ॥
ଗୁରୁବଚନ କି କରିବ ।
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ॥
ଅସାଧ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ବଳେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ପଡ଼େ ରସାତଳେ ॥
କୁଳବେଭାରେ ବଶ ହୋଇ ।
ଚର୍ବିତ ଚର୍ବଣ କରଇ ॥୩୦
ତାହାଙ୍କ ମତି କୃଷ୍ଣଠାବେ ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଦୁରାଶୟ ପଣେ ।
ଅନର୍ଥ ଅର୍ଥ ପ୍ରାୟେ ମଣେ ॥
ସେ କାହିଁ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇବ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କରେ ଦୁର୍ଲଭ ॥

ଯାହାର ମତି ଅର୍ଥି ଧ୍ୟାୟି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭିବ ତା କାହିଁ ॥
ଅନ୍ଧକୁ ଅନ୍ଧ ଯେହ୍ନେ ବହେ ।
ସେ ଈଶତନ୍ତ୍ରେ ଭ୍ରମେ ମୋହେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ।
କେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲଭିବ ॥୩୧
କୃଷ୍ଣ ଚରଣପଦ୍ମ ଦୁଇ ।
ଏ ଘେନି ଲଭି ନ ପାରଇ ॥
ଯାହାର ଚରଣର ଅର୍ଥି ।
ସ୍ମରଣେ ଖଣ୍ଡଇ ଅନର୍ଥି ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ପାଦ ଧୂଳି ।
ଉଦକ ସଙ୍ଗେ ଶିରେ ବୋଳି ॥
ତହିଁ ଯେ ସ୍ନାନ ନ କରଇ ।
ହରିଙ୍କି ଲଭିବ ସେ କାହିଁ ॥୩୨
ଏମନ୍ତ କହି ଦୈତ୍ୟବଳା ।
ଅନ୍ତରେ ମଉନ ରହିଲା ॥
ଶୁଣି ଅସୁର କୋପାନଳେ ।
କୋଳରୁ ପକାଇଲା ତଳେ ॥୩୩
ରୋଷେ ଅରୁଣ ଚକ୍ଷୁ କଲା ।
ଅସୁରଗଣେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ॥
ଶୁଣ ହେ ନଈରତଗଣ ।
ମୋର ପୁତ୍ରର ଦୁଷ୍ଟପଣ ॥
ମରଣ ଅର୍ଜିଲା ବେଭାରେ ।
ଏହାକୁ ରାଜ୍ୟୁଁ କର ଦୂରେ ॥୩୪
ମୋର ଅନୁଜ ନାଶ କରି ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ମୋହର ବଇରୀ ॥
ତାହାର ପକ୍ଷ ଏ ଧଇଲା ।
ନିଜ ସୁହୃଦ ଉପେକ୍ଷିଲା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଦାସଭାବ ବହେ ।
କେ ପ୍ରାଣ ଥାଉଁ ଏହା ସହେ ॥୩୫
ବିଷ୍ଣୁର ଆଶ୍ରେ ଏ ମୋହର ।
ନିଶ୍ଚେ କରିବ ଅପକାର ॥
ଏ ପଞ୍ଚବରଷର ସୁତ ।
ପିତାମାତାର ଅଭକତ ॥
ପିତା ସୁହୃଦ ପୁତ୍ରଙ୍କର ।
ଦୁସ୍ତ୍ୟଜ୍ୟ ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ବେଭାର ॥

ପରର ପୁତ୍ର ହୋଇ ଯେବେ ।
ଆପଣା ହିତ ଅନୁଭାବେ ॥
ତାହାକୁ ଜାଣି ନିଜ ସୁତ ।
ରୋଗକୁ ଔଷଧ ଯେମନ୍ତ ॥
ଆପଣା ତହୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ପରର ହିତେ ଯେବେ ଥାଇ ॥
ବ୍ୟାଧିର ପ୍ରାୟ ଜନ୍ମ ତାର ।
ସେ ମଲେ ଆତ୍ମାର ନିସ୍ତାର ॥
ଯେ ହିତ କରେ ପର ହୋଇ ।
ତା ତହୁଁ ଆର ବନ୍ଧୁ କାହିଁ ॥
ଅହିତ କରେ ବନ୍ଧୁ ଯେବେ ।
ତାହାକୁ ଲେଖି ଶତ୍ରୁଭାବେ ॥
ଯେ ଅଙ୍ଗେ ସର୍ପ ଘାତ କରେ ।
ସେ ଅଙ୍ଗ ଦୋଷେ ପ୍ରାଣୀ ମରେ ॥
ସେ ଅଙ୍ଗ ଛେଦି ପକାଇଲେ ।
ଦେହେ ଜୀବନ ରହେ ଭଲେ ॥
ଦେହରୁ ବ୍ୟାଧି ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମା ସହିତେ ସଂହାରଇ ॥
ଅରଣ୍ୟେ ଅଉଷଧି ଆଣି ।
ରୋଗ-ସଙ୍କଟୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥୩୬,୩୭
ପର ଅପର ଯେ ବିଗ୍ରହ ।
କେ ରିପୁ କେବା ଆପଣାର ॥
ସୁହୃଦ ହୋଇ ଶତ୍ରୁପଣେ ।
ଯେ ପାପ ଚିନ୍ତେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ନାନା ଉପାୟେ ତାକୁ ମାରି ।
ସେ ମଲେ ସୁଖେ ପ୍ରାଣ ଧରି ॥
ଯୋଗୀଙ୍କ ଯୋଗ ସାଧ୍ୟକାଳେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେବେ ବଳେ ॥
ତାହାକୁ ଯେବେ କରେ ସାଧ୍ୟ ।
ତେବେ ଲଭଇ ବ୍ରହ୍ମପଦ ॥
ଏ ମିତ୍ରବେଶଧାରୀ ପର ।
ଏହାକୁ ବେଗେ ବଧ କର ॥
ଭୋଜନ ଶୟନ ଆସନେ ।
ଉପାୟ କର ତା ମରଣେ ॥୩୮
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଅସୁରେ ଅସ୍ତ୍ର ଘେନି ଧାଇଁ ॥

ବାଳକ ନାଶ ମନେ ଚିନ୍ତି ।
ଶୂଳ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ବୁଲାନ୍ତି ॥
ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦିଶେ ଦନ୍ତପନ୍ତି ।
କରାଳ ବଦନେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ॥
ତମ୍ବାର ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ଦାଢ଼ି ।
ଶିରେ କପିଳଜଟା ବେଢ଼ି ॥୩୯
ନାଚନ୍ତି ଭଇରବ ନାଦେ ।
ରଡ଼ନ୍ତି କିଳିକିଳା ନାଦେ ॥
ଶୂଳ ବୁଲାଇ ମହାଘୋରେ ।
ପିଟିଲେ ବାଳକ ଉପରେ ॥୪୦
ତା ଦେଖି ଅସୁର କୁମର ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲା ଚକ୍ରଧର ॥
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ଅସୁରଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତୁମ୍ଭର ଦେହେ ଯେବେ ହରି ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥
ସକଳ ଶସ୍ତ୍ରେ ହରି ଯେବେ ।
ଘଟେ ଅଛନ୍ତି ଆତ୍ମାଭାବେ ॥
ଏ କଥା ସତ୍ୟ ଯେବେ ହୋଇ ।
ଶସ୍ତ୍ର ନ କାଟୁ ମୋର ଦେହୀ ॥
ଶୁଣି ଅସୁର କୋପଭରେ ।
ଅନେକ ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରହାରିଲେ ॥
ପ୍ରହଲାଦର ଦେହେ ବାଜି ।
ସକଳ ଶସ୍ତ୍ରେ ଗଲେ ଭାଜି ॥
ଅପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ ।
ଯେହ୍ନେ ସୁକୃତ ଫଳ ନୋହେ ॥୪୧
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ତାର ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଭିତରେ ପଶିଲା ଅସୁର ।
ଭୟରେ କମ୍ପେ ଥରହର ॥
ମନ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗତେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ବାଳକ ମରଣ ଚିନ୍ତିଲା ॥୪୨
ଅଇରାବତ ଆଦି ନାଗେ[1] ।
ତାହାଙ୍କୁ ଅଣାଇଲା ବେଗେ ॥

ବୋଲଇ ଦନ୍ତାଘାତ କର ।
ଯେମନ୍ତେ ମରଇ କୁମର ॥
ଶୁଣି ଅନେକ ହସ୍ତୀ ତୁଲେ ।
ବାଳକ ସମୀପେ ମିଳିଲେ ॥
ହସ୍ତୀଙ୍କି ଗ୍ରହିଁ ଦୈତ୍ୟବଳା ।
ଅନ୍ତରେ କୃଷ୍ଣ ସୁମରିଲା ॥
ମହାକ୍ରୋଧରେ ଗଜବରେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ଦନ୍ତର ଅଗ୍ରରେ ॥
ନିର୍ଘାତେ କରନ୍ତେ ପ୍ରହାର ।
ସକଳ ଦନ୍ତ ହେଲା ଚୂର ॥
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ହସ୍ତୀବଳ ।
ଦେଖି ଅସୁର କୋପାନଳ ॥
ତକ୍ଷକ ଆଦି ଅଷ୍ଟନାଗେ ।
ଥିଲେ ଯେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ମାର୍ଗେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ରାଇ ନୃପବର ।
ନିଷ୍ଠୁରେ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥
ଏ କୁଳାଙ୍ଗାର ମୋ କୁମର ।
ଏହାର ପ୍ରାଣ ବେଗେ ହର ॥
ନାଗଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରହଲାଦ ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିଲା କୃଷ୍ଣପାଦ ॥
ତକ୍ଷଣେ କୋପେ ନାଗବଳେ ।
ବାଳକ ଶରୀରେ ଦଂଶିଲେ ॥
ମୁଖରୁ ଦନ୍ତ ଝଡ଼ିଗଲା ।
ନାଗଙ୍କ ଫଣା ବଥାଇଲା ॥
ନାଗେ ପଳାଇଗଲେ ବେଗେ ।
ଜୀବନ ଭୟେ ଦଶଦିଗେ ॥
ପୁଣି ସେ କୃତ୍ୟାହୋମ[2] କଲା ।
ପର୍ବତ ଶିଖୁଁ କଗ୍ରଡ଼ିଲା ॥
ଶମ୍ବର ହସ୍ତେ ମାୟା କଲା ।
କେବେହେଁ ପ୍ରାଣ ତା ନ ଗଲା ॥
ବନ୍ଧନ କରି ହସ୍ତ ପାଦ ।
ମେଲିଲା ଅଗାଧ ସମୁଦ୍ର ॥
ଗରଳ ଦେଲା ଜଳପାନେ ।
କେତେହେଁ ଦିନ ଅଭୋଜନେ ॥

ହିମପବନ ଅଗ୍ନି ଜଳେ ।
ପର୍ବତେ ଗ୍ରପି କୋପାନଳେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ କଷ୍ଟ ଦେଲା ।
କେବେହେଁ ବାଳକ ନ ମଲା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପାପ ତାର ନାହିଁ ।
ଦଣ୍ଡ ବାଧିବ ତାକୁ କାହିଁ ॥
କେବେହେଁ ମାରି ନ ପାରିଲା ।
ଚିନ୍ତାସାଗରେ ନିମଜ୍ଜିଲା ॥
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
କେବେହେଁ ଶାନ୍ତି ନ ଭଜଇ ॥୪୩,୪୪
ଦେଖ ଏ ବାଳକ ବିଷୟେ ।
କେତେ ନ ଚିନ୍ତିଲି ଉପାୟେ ॥
ଶତ୍ରୁର ପ୍ରାୟେ ପଛେ ଥାନ୍ତେ ।
କେବେହେଁ ନ ଡରଇ ଚିତ୍ତେ ॥
କଷଣ ଦେଲି ଯେତେ ମୁହିଁ ।
କିଛି ଏହାର ହେଲା ନାହିଁ ॥
ଶୁନଃଶେଫର* ପ୍ରାୟେ ରହେ ।
କି ଆଉ କରିବି ଉପାୟେ ॥୪୫,୪୬
ମହାନୁଭବ ଏ କୁମର ।
ମନବଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ନିର୍ଭୟେ ଏତେ ଦୁଃଖ ସହେ ।
ଏଣୁ ମୋ ଚିତ୍ତେ ମହାଭୟେ ॥
ଏହାର ତୁଲେ ବାଦ କଲେ ।
ପ୍ରାଣ ମୁଁ ନ ପାଇବି ଭଲେ ॥୪୭
ଏମନ୍ତେ ଭାଳି ମନଦୁଃଖେ ।
ଦଣ୍ଡେ ରହିଲା ଅଧୋମୁଖେ ॥
ସାଧୁ ବିଷୟେ ଦ୍ରୋହ କଲେ ।
କେବା ସଂସାରେ ଥିବ ଭଲେ ॥
ଗୁରୁ କୁମରେ ତାହା ଶୁଣି ।
ଅସୁର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି ॥୪୮
ଶୁଣ ହେ ନୃପ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ତପେ ତୁ ତ୍ରିଭୁବନ ଜିଣି ॥

୧. ନାଗ—ହାତୀ । ୨. କୃତ୍ୟାହୋମ—ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ଆଭିଚାରିକ ହୋମ ।

* ଅଜୀଗର୍ତ୍ତମୁନି ସ୍ୱପୁତ୍ର ଶୁନଃଶେଫଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞରେ ବଳି ଦେବା ପାଇଁ ରୋହିତାଶ୍ୱ ନିକଟରେ ବିକି ଦେବାରୁ ଶୁନଃଶେଫ ପିତୃବିରୋଧୀ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ମାମୁଁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷା ପାଇଯାଇଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ନବମସ୍କନ୍ଧ ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ଆତ୍ମାର ସୁଖେ ଭୋଗ କରୁ ।
ଯେହ୍ନେ ଅଚଳ ମହାମେରୁ ॥
ତୋହର ରିପୁ ଏ ସଂସାରେ ।
ନ ଦେଖି ସଂସାର ବେଭାରେ ॥
ଏ ବାଳକୁମର ତୋହର ।
ଏହାକୁ କିମ୍ପା ତୋର ଡର ॥
ବାଳକ ଗୁଣ ଦୋଷ ନାହିଁ ।
ସଂଶୟ କରୁ କିମ୍ପା ତୁହି ॥୪୯
ଯେବେ ସଂଶୟ ତୋର ମନେ ।
କହିବା ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ଏହାକୁ ବରୁଣର ପାଶେ ।
ବନ୍ଧନ କର ତୁ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ନିକଟେ ରଖି ତୋ ଆୟତ୍ତେ ।
ଭୟ ଭାଜିବା ପରିଯନ୍ତେ ॥
ବାଳୁତ ଦଶା ଏ ଛାଡ଼ିଲେ ।
ସୁବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶିବ ଭଲେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ର ଆମ୍ଭ ତାତ ।
ତୋ ପାଶେ ନ ଆସେ ଯାବତ ॥

ତାବତ ଥାଉ ଏହି ମତେ ।
ସଂଶୟ ନ କର ତୁ ଚିତ୍ତେ ॥୫୦
ଗୁରୁପୁତ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୋଷେ କହେ ନୃପମଣି ॥
ଶୁଣ ହେ ଗୁରୁଙ୍କ କୁମର ।
ଏବେ ମୋହର ବୋଲ କର ॥
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ସେ ରାଜଧର୍ମ ନୀତି ଯୁକ୍ତେ ॥
ତ୍ରିବର୍ଗ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମେ ।
ଯେମନ୍ତେ ପଢ଼େ ଅନୁକ୍ରମେ ॥୫୧
ଏମନ୍ତେ ରାଜାର ବଚନେ ।
ପ୍ରହଲାଦକୁ ବେନିଜନେ ॥
ଅନେକ ଯତ୍ନେ ପଢ଼ାଇଲେ ।
ଅସୁର କୁମରଙ୍କ ତୁଲେ ॥୫୨
ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଯେତେ ଶୁଣେ ।
ଅନ୍ତରେ ସାଧୁ ତା ନ ମଣେ ॥
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ଆତ୍ମାର ନିପାତ ଏ କଥା ॥

ଏ ଧର୍ମେ ମୋହି ହୋନ୍ତି ଜନ ।
ଏଣେ କି ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ॥୫୩
ଏମନ୍ତେ କରଇ ବିଗ୍ରହ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ପଢ଼ଇ ବାଳକଙ୍କ ମେଳେ ।
ଗୁରୁ ଯେ ଗୃହକର୍ମେ ଗଲେ ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ତାହା ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲେ ବାଳକ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ଶୁଣ ହେ ଅସୁର କୁମରେ ।
ଯେ ବିଦ୍ୟା ସଂସାରୁ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ମଞ୍ଚେ ମାନବ ଦେହ ବହି ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନଟି ଯାର ନାହିଁ ॥
ତାର ଜୀବନ ଅକାରଣ ।
ଏବେ ହୋ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୫୪-୫୭
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଏ ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତଂ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ । ଅସୁର ବାଳକଙ୍କୁ ଭଣି ॥

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅସୁର ବାଳକେ ।
ଯେ ବିଦ୍ୟାସାର ନରଲୋକେ ॥
ଆହେ ବୟସ୍ୟଂ[୧] ତୁମ୍ଭେ ଦେଖ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଅଧୀନ ଜୀବଲୋକ ॥
ମାୟାକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଜ୍ଞାନ ତୁମ୍ଭର ଦେହେ ନାହିଁ ॥
ବାଳୁତ ଯୁବା ବୃଦ୍ଧ ଦେହୀ ।
କେବେହେଁ ମୃତ୍ୟୁ ନ ଡରଇ ॥

ଏ ଭାବ ଚିତ୍ତେ ଯେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ସେ କୈବଲ୍ୟ ଲଭନ୍ତି ॥
ଯେବେ ଅଶେଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ି ।
ଆତ୍ମାର ଗତିପଥ ହୁଡ଼ି ॥
ପର-ଅପର ବୋଲି ଚିନ୍ତି ।
ସେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ॥
ଯେ ଗୁରୁ କହେ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।
ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଇ ଅନର୍ଥେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ-ନିଦ୍ରା ତା ବଚନେ ।
ନ ଭାଙ୍ଗେ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁମାନେ ॥

ସେ ଗୁରୁବାକ୍ୟେ କାର୍ଯ୍ୟ କିସ ।
ନିଷ୍ଫଳ ତାର ଉପଦେଶ ॥
ଆତ୍ମଶରୀର ଉଦ୍ଧାରଣେ ।
ନ କହେ ଅଜ୍ଞାନ କାରଣେ ॥
ଏ ଘେନି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଯେତେ ।
ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ଆତ୍ମାହିତେ ॥
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ବଚନ ।
ନ ମାନେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଜନ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ଅଜ୍ଞାନ ଦେଖାଏ ।
ଅନ୍ଧକୁ ଅନ୍ଧ ଯେହ୍ନେ ବାହେ ॥

୧. ବୟସ୍ୟ—ସମବୟସ୍କ ସାଥୀ, ସଖା ।

ଜ୍ଞାନୀର ଶତ୍ରୁ-ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ନିତ୍ୟେ ଉଦାସୀପଣେ ଥାଇ ॥
ଜନ୍ତୁର କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ।
ସଂପଦ ବିପଦ ଯୁଗତେ ॥
ଏ ମାୟାମୟ ଗୃହବାସେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଯନ୍ତ୍ରିତ ମୋହପାଶେ ॥
ମନର ଚରଣେ ଶାଙ୍କୋଳି ।
ଏଣୁ ନ ପାରେ ପ୍ରାଣୀ ଚଳି ॥
ଏ ମାୟାବନ୍ଧ ଯା ବଚନେ ।
ତୁଟଇ ଜ୍ଞାନ ଅନୁମାନେ ॥
ସେ ଗୁରୁବଚନ ପ୍ରମାଣି ।
ତେବେ ସଂସାରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ବିଅର୍ଥେ କ୍ରୀଡ଼ା ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ଆୟୁଷ କ୍ଷୟ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁରଙ୍କୁ ଗୁହିଁ ।
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଦୟାବହି ॥
କହଇ ଭାଗବତ ଧର୍ମ ।
ଯେଣେ ତୁଟଇ ଭବଭ୍ରମ ॥*
ଶୁଣ ବାଳକେ ମୋ ବଚନ ।
ସଂସାରେ ଯେବା ବୁଧଜନ ॥
କୁମାର କାଳୁ ଭକ୍ତିଭରେ ।
ଶରୀର ଅନିତ୍ୟ ବିଗ୍ରରେ ॥
ମନୁଷ୍ୟଶରୀର ଦୁର୍ଲଭ ।
ଏଣୁ ଗୋବିନ୍ଦେ କର ଭାବ ॥୧
ଯେ ହରି ସର୍ବଜୀବ ଦେହେ ।
ଆତ୍ମା ସୁହୃଦ ପ୍ରିୟ ପ୍ରାୟେ ॥
ବସଇ ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱଭାବେ ।
ଏଣୁ ଭଜିବ ଆତ୍ମଲାଭେ ॥୨
ଏ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦେହ ଯୋଗେ ।
କର୍ମର ବଳେ ତାହା ଲଭେ ॥
ତେଣେ ନ କରି ପ୍ରତିଆଶ ।
ନିରତେ ହୋଇବ ସନ୍ତୋଷ ॥
ଦେଖ ଆୟୁଷ ଏ ଶରୀରେ ।
ଛିଦ୍ରଘଟର ପ୍ରାୟେ ଝରେ ॥

ଏଣୁ ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦଯୁଗେ ।
ନିରତେ ଭଜ ମନଯୋଗେ ॥୩,୪
ମରଣ ନିତ୍ୟେ ସନ୍ନିହିତ ।
ତା ମୁଖେ ନ ପଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରିତ ॥
ଯାବତ ସୁସ୍ଥ ଏ ଶରୀର ।
ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା ଅଛି ଦୂର ॥
ଯାବତ ଏ ଦୁର୍ଲଭ ଦେହେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ନୋହେ ॥
ଯାବତ ଜୀବନ ଏ ଦେହେ ।
କାଳର ବଳେ କ୍ଷୟ ନୋହେ ॥
ତାବତ ଆତ୍ମା ନିସ୍ତାରଣେ ।
ଯତ୍ନ କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତେବେ ଆତ୍ମାର ହିତ କରେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ମାନବଶରୀରେ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନ ନ ବୁଝି ଯେ ହେଲେ ।
ବୋଲେ ସାଧିବି ବୃଦ୍ଧକାଳେ ॥
ଗୃହେ ଲାଗିଲେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
ଉଦ୍ୟମ କୂପର ଖନନେ ॥୫
ଏମନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ମତି ।
କେବେହେଁ ସୁଖ ନ ଲଭନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅଳପ ଆୟୁଷ ।
ଜୀବର ଶତେକ ବରଷ ॥
ଯେବେ ଅଜ୍ଞାନପଣେ ଥାଇ ।
ଅନ୍ଧ ତମରେ କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରାତ୍ରେ ନିଦ୍ରାକାଳେ ।
ଅର୍ଦ୍ଧଆୟୁଷ ଯାଏ ହେଲେ ॥୬
ବାଳକ ପୌଗଣ୍ଡ କୈଶୋରେ ।
ବିଂଶ ବରଷ ତହୁଁ ହରେ ॥
କାଳର ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତ ।
କ୍ରୀଡ଼ା ବିନୋଦେ କରେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ପୁଣ ବିଂଶତି ବୃଦ୍ଧେ ଯାଇ ।
ବଞ୍ଚଇ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ॥୭
ଅପରେ ଯେ ଅବା ରହଇ ।
ତା ଗୃହବନ୍ଧେ ପାସୋରଇ ॥

ଗୃହବନ୍ଧନେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରଇ ॥
ଅତି ଯନ୍ତ୍ରିତ ସ୍ନେହପାଶେ ।
ଦୁର୍ଜୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିଳାସେ ॥୮,୯
ଅର୍ଥ ଅର୍ଜନେ ଅବିରତେ ।
ଲୋଭ ବଢ଼ଇ ତାର ଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରାଣୁଁ ଅଧିକ ସ୍ନେହଭରେ ।
ସେ ତୃଷ୍ଣା କେବା ତେଜିପାରେ ॥
ଯେ ଧନଅର୍ଥେ ବିକେ ପ୍ରାଣ ।
ତାହାର କାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ତସ୍କରପଣେ ସ୍ୱେରି କରେ ।
ସେବା କରଇ ଯାଇ ପରେ ॥
ବୋଇତେ ବସି ବଣିଜାରେ ।
ଅଗାଧସିନ୍ଧୁ ଲୋଭେ ତରେ ॥
ନିରତେ ଗୃହବନ୍ଧେ ବଞ୍ଚେ ।
ପ୍ରାଣୁଁ ଅଧିକେ ଧନ ସଞ୍ଚେ ॥୧୦
ଏକାନ୍ତେ କାମିନୀର ମେଳେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ କାମଭୋଳେ ॥
ପତ୍ନୀର ବାକ୍ୟ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟେ ମଣେ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ବନ୍ଧନରେ ।
ବାଳକ ସ୍ନେହେ ମନ ହରେ ॥
ସ୍ନେହ ଆଳାପ ଅନୁରକ୍ତେ ।
ଚିନ୍ତଇ ଅବିରତ ଚିତ୍ତେ ॥
ଘରୁ ବାହାର ହୋଇ ଯେବେ ।
ପ୍ରବାସ କରଇ ସ୍ୱଭାବେ ॥
ତହିଁ ଜୀବନେ ସୁସ୍ଥ ନାହିଁ ।
ଭାଳଇ ଗୃହେ ମନ ଦେଇ ॥
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତେ ।
ମନୋଜ୍ଞ ପତ୍ନୀଭାବ ଚିନ୍ତେ ॥
ତାତ ଜନନୀ ଭ୍ରାତ ସ୍ମରେ ।
ଏ ଭଲେ ଥିବେ କି ମୋ ପୁରେ ॥
ମନୋଜ୍ଞ ଗୃହବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଜୀବିକା ପଶୁ ଭୃତ୍ୟ ମତେ ॥
ଏ ରୂପେ କୋଷକାରୀ[୧] ପ୍ରାୟେ ।
ଅନ୍ତରେ ଅବିରତ ଧ୍ୟାୟେ ॥

୧. କୋଷକାରୀ—ରେଶମକୀଟ ।

* ଅଧ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ପ୍ରାଚୀନ ପୋଥିରେ ମିଳୁଥିବା ଅଧିକ ପାଞ୍ଚୋଟି ଶ୍ଲୋକର ଅନୁବାଦ ଅଟେ ।

ଲୋଭେ ଅତୃପ୍ତକାମ ହୋଇ ।
ଜିହ୍ୱା ଉପସ୍ଥ ଭାବ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଦୁରନ୍ତ ମୋହଭାବ ଚିତ୍ତେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଛାଡ଼ିବେ କେମନ୍ତେ ॥୧୧-୧୩
ନିରତେ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣେ ।
ଆୟୁଷ କ୍ଷୟ ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ସର୍ବଦା ତାପତ୍ରୟେ ଦୁଃଖୀ ।
କୁଟୁମ୍ବ-ରାଗ[୧] ନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ନିତ୍ୟେ ବିଭବ ଭବେ ଚିନ୍ତେ ।
କାମେ ଜଡ଼ିତ ଅବିରତେ ॥୧୪-୧୫
ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାୟେ ସର୍ବ ଜାଣେ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଯେ ଫଳ ଇହ-ପରଲୋକେ ।
ତା ପୁଣି ଜାଣେ ଶାସ୍ତ୍ରମୁଖେ ॥
କୁଟୁମ୍ବୀପଣେ ଗୃହ କରେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା ବିନୋଦେ ସେ ବିହରେ ॥
କୁଟୁମ୍ବଗ୍ରସ୍ତ ଯାକୁ କରେ ।
ଉଭୟ ଲୋକୁଁ ନ ନିସ୍ତରେ ॥
ବିଭିନ୍ନ ଆତ୍ମା ପର ଭାବି ।
କାମସଂକଳ୍ପେ ଅନୁରାଗୀ ॥
ବିମୃଢ଼ମତି ଭବେ ଭ୍ରମେ ।
ଅନ୍ତେ ପଡ଼ଇ ଘୋର ତମେ ॥୧୬-୧୭
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ଏହା ଜାଣି ।
ଆତ୍ମାର ହିତ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବିଷୟ ନ କର ହୋ ସଙ୍ଗ ।
ଯେସନେ ଉଦଧି ତରଙ୍ଗ ॥
ଏ ସଙ୍ଗ ଦୂରେ ପରିହର ।
ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଆଶ୍ରେ କର ॥
ସେ ନାରାୟଣ ସର୍ବଧାତା ।
ଈଷିତେ କଇବଲ୍ୟ ଦାତା ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଶ୍ରେ ଯେ କରନ୍ତି ।
ସେ ସର୍ବଦୁଃଖୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥
ଅସୁରଭାବକୁ ଉପେକ୍ଷ ।
ଆତ୍ମାର ପ୍ରାୟ ସର୍ବ ଦେଖ ॥୧୮
ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ପାରାବାର ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବାହ୍ୟ-ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥

ବ୍ରହ୍ମାଦି ସ୍ଥାବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତରୂପ ପଞ୍ଚଭୂତେ ॥
ଗୁଣ ଅଗୁଣ ଗୁଣସାମ୍ୟେ ।
ଏ ଆଦି ସର୍ବଘଟେ ରମେ ॥
ବସଇ ଏକ ଆତ୍ମା ହରି ।
ଭୁଞ୍ଜେ ଅବ୍ୟୟରୂପ ଧରି ॥୧୯-୨୧
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପେ ସର୍ବଦେହେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବେ ରହେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ ।
କଳି କେ ପାରିବ ଜଗତେ ॥
କେବଳ ଆନନ୍ଦାନୁଭବେ ।
ଅଶେଷ ଦେହେ ସର୍ବଜୀବେ ॥
ବାହ୍ୟ-ଅନ୍ତରେ ବ୍ୟାପି ରହେ ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ସଙ୍ଗେ ବହେ ॥୨୨,୨୩
ଏ ଘେନି ସର୍ବଭୂତେ ସାର ।
ପ୍ରାଣୀବିଷୟେ ଦୟା କର ॥
ସୁହୃଦଭାବ ଧର ଚିତ୍ତେ ।
ହରିଙ୍କି ଲଭିବ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଅସୁରଭାବ ଦୂର କରି ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଏ ହରି ॥୨୪
ଏ ଭାବ ଦୃଢ଼ କରି ଚିତ୍ତେ ।
ହରିଙ୍କି ଭଜ ଅବିରତେ ॥
ସେ ହରି ତୋଷ ଯାକୁ ଚିତ୍ତେ ।
କିବା ଅଲଭ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ॥
ଅନନ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମହିମା ।
କି ଗୁଣେ ଦେବା ତା ଉପମା ॥
ତ୍ରିଗୁଣୁଁ କରେ ନିସ୍ତାରଣ ।
କୈବଲ୍ୟ ପରମ କାରଣ ॥
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ସାର ସେହି ।
ତାର ଚରଣୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଏ ଘେନି କୃଷ୍ଣର ଚରଣ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ॥
ତାର ଚରଣେ ସେବା କର ।
ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ନିସ୍ତର ॥୨୫
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ବେଦମତେ ।
ଏ ତିନିବର୍ଗର ପ୍ରାପତେ ॥

ସାଧନ କରି ଶମ ଦମ ।
ଯଜ୍ଞାଦି ନାନାବିଧ କର୍ମ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ବେଦବାଣୀ ।
ଏଥେ ସଂସାରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ପୁଣ୍ୟ ଦାହି ।
ଯେ ହରିପାଦେ ସମର୍ପିଇ ॥
ଧନ୍ୟ ତା ଶରୀର ଧାରଣ ।
ସେ ଲଭେ ପରମ କାରଣ ॥୨୬
ନିର୍ମଳ ଦୁର୍ଲଭ ଏ ଜ୍ଞାନ ।
ନିଗମସାର ଅନୁପମ ॥
ନାରଦମୁନିଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ବଦରିକା ତୀର୍ଥେ ॥
ତପ ଆଚରି ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ଅଛନ୍ତି ନର ନାରାୟଣ ॥
ନାରଦମୁନି ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ହରିଗୁଣ ଗାଥା ॥
ସେ ନାରାୟଣ ଶୁଦ୍ଧଭାବେ ।
ଯେ ବାଣୀ ବିବିଧ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ନାରଦମୁନିଙ୍କ ସନ୍ତୋଷେ ।
କହିଲେ ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଧୂଳି ।
ସାନନ୍ଦ ମନେ ଅଙ୍ଗେ ବୋଳି ॥
ସଂସାରେ ଅକିଞ୍ଚନ ଜନେ ।
ଯାହା ଭାବନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥୨୭
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ନାରଦଙ୍କ ବାଣୀ ।
ମାତାର ଗର୍ଭେ ଥାଇ ଶୁଣି ॥
ଏ ବାଣୀ ଭାଗବତ କଥା ।
ଶୁଣନ୍ତେ ତୁଟେ ଭବବ୍ୟଥା ॥
ଭାବେ କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ।
ହରିଚରିତ ଅନୁରାଗେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରହଲାଦ ବାଣୀ ।
ଭାବେ ଅସୁରପୁତ୍ରେ ଶୁଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରହଲାଦ ଆଗେ ।
ତୁଲ୍ୟବୟସ ଅନୁରାଗେ ॥
ଶୁଣ ହେ ନୃପତି କୁମର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ସଙ୍ଗତେ ତୋହର ॥

୧. କୁଟୁମ୍ବ-ରାଗ—କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ।

ତୋହର ଭିନ୍ନ ଗୁରୁ ନାହିଁ ।
ଏ ବିଦ୍ୟା ସମ୍ପାଦିଲୁ କାହିଁ ॥
ଏ ଗୁରୁପୁତ୍ରଙ୍କ ଚରଣେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ସେବୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶ ଜାଣୁ ।
ତୁ ଏହା କେମନ୍ତେ ବଖାଣୁ ॥୨୯
ତୁହି ତ ବାଳକ ବେଭାରେ ।
ନିରତେ ଥାଉ ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ତିରୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ।
ଦେବଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ତହିଁ ଭିତରେ ଥାଉ ତୁହି ।
ମହତ ସଙ୍ଗ ତୋର ନାହିଁ ॥
ତେଣୁ ସଂଶୟ ଆମ୍ଭ ମନ ।
ନୀହାର ବଳେ ଯେହ୍ନେ ଦିନ ॥
ତୋହର ପାଦେ ନମସ୍କାର ।
ସଂଶୟ ଛେଦ ତୁ ଆମ୍ଭର ॥୩୦
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ବାଳକେ ।
ତାର ସମୀପେ ଏକେ ଏକେ ॥
ଚରଣ ଧରି ପଗ୍ରରିଲେ ।
ବିଶ୍ୱାସବାକ୍ୟେ ପ୍ରବୋଧିଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଗବତବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ମାତୃଗର୍ଭେ ଥାଇ । ନାରଦ ଉପଦେଶ ପାଇ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଲଭିଲା ସେ ଜ୍ଞାନ । ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଧର୍ମସୁତ ।
ଅସୁର ବାଳକ ଚରିତ ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଦୟାମନେ ।
କହେ ବାଳକ ସନ୍ନିଧାନେ ॥୧

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦୈତ୍ୟସୁତେ ।
ଯାହା କହିବା ତୁମ୍ଭ ହିତେ ॥
ମୋହର ପିତା ତପ ଅର୍ଥେ ।
ଗଲା ଯେ ମନ୍ଦର ପର୍ବତେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ତପ ତାର ଦେଖି ।
ବିବୁଧେ ଗଗନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଯୁଦ୍ଧ ଉଦ୍ୟମ କରି ବଳେ ।
ମିଳିଲେ ଅବନୀମଣ୍ଡଳେ ॥୨
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର ।
ସ୍ୱଭାବେ ପାପୀ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ପିପୀଲିକାରେ ସର୍ପ ଯେହ୍ନେ ।
ନାଶିଲା ଆତ୍ମପାପ ଗୁଣେ ॥
ଏ ରୂପେ ତୁଚ୍ଛମତ କରି ।
ବିବୁଧେ ସମରେ ଉଭାରି ॥୩
ଯେତେ ଅସୁର ଥିଲେ ପୁରେ ।
ଦେବଙ୍କୁ ଦେଖି ମହା ଡରେ ॥
ନିଃଶସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଭାଜିଲେ ସମସ୍ତେ ॥
ଭୟେ ପଶିଲେ ଦଶଦିଗେ ।
ନ ମିଳି ଦେବଙ୍କର ଆଗେ ॥୪
ଗୃହ କଳତ୍ର ପୁତ୍ର ଏଡ଼ି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ବେଗେ ଛାଡ଼ି ॥
ଜୀବନ ଘେନି ପଳାଇଲେ ।
ବିବୁଧେ ନଗରେ ପଶିଲେ ॥୫
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଜୂର କରି ।
ନେଇ ଚଳିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ପଶିଣ ଆମ୍ଭ ପୁରୀ ।
ମୋର ଜନନୀ ନେଲେ ହରି ॥୬
ପଥେ ଚଳାଇ ନ୍ୟନ୍ତି ବେଗେ ।
ପିତାର ଭୟେ ଉଦବେଗେ ॥
ମୋର ଜନନୀ ଅତି ଭୟେ ।
ଚଳି ନ ପାରେ ଗରୁ ଦେହେ ॥
ଅନେକ ଦୁଃଖ ଗୁରୁ ଶୋକେ ।
କୁରରୀ ପ୍ରାୟେ କାନ୍ଦେ ଦୁଃଖେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲେ କେତେ ଦୂର ।
କାନନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ମୋର ଜନନୀ ଦେଖି ପଥେ ।
ମିଳିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରର ଅଗ୍ରତେ ॥୭
ବୋଲନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଏ କଥା ଉଚିତ ନୁହଇ ॥
ନିରପରାଧୀ ଏ ତୋହର ।
ଏହାକୁ ଛାଡ଼ ସୁନାସୀର ॥
ପରର ସତୀ ଏ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ତୁ କିମ୍ପା ନେଉ ବଳେ ଧରି ॥୮
ଏମନ୍ତେ ନାରଦ ବଚନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବୋଲଇ ଭୟମନେ ॥
ଅସୁର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଏହା ଗର୍ଭେ ।
ଏ ମୋର ବଇରୀ ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଯେ ପୁତ୍ର ଅଛି ଗର୍ଭେ ରହି ।
ତାର ପ୍ରତାପ କେବା ସହି ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ଘେନିବ ଏ ମୋହର ।
ଏହାକୁ ମୋର ବଡ଼ ଡର ॥
ଏ ନାରୀ ମୋର ପୁରେ ଥିବ ।
ଯାବତ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବିବ ॥

ଗର୍ଭକୁ ମାରି ତାକୁ ପୁଣି ।
ଛାଡ଼ିବି ନିଜ ଘରେ ଆଣି ॥
ଏକଥା ସଂକଳ୍ପ ମୋହର ।
କହିଲି ଶୁଣ ମୁନିବର ॥୯

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏହାର ଗର୍ଭେ ଯେ କୁମର ।
ନିଷ୍ପାପୀ ବଇଷ୍ଣବ ବର ॥
ଅଶେଷ ଗୁଣେ ଗୁଣନିଧି ।
ଏହାର ଦେହେ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
କୃଷ୍ଣର ଏ ନିଜ ସେବକ ।
ଏବେ ଗର୍ଭର ତେଜ ଦେଖ ॥
ତୁ କାହିଁ ଏହାକୁ ମାରିବୁ ।
ଏହାର ଚରଣେ ସେବିବୁ ॥୧୦

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଏ କଥା ମୁନିମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ନାରଦ ବାକ୍ୟେ ଶଚୀପତି ।
ଛାଡ଼ିଲା ଅସୁର ଯୁବତୀ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟଭାବ ଭରି ।
ମାତାକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜପୁରେ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହେ ଅସୁରଙ୍କ ବଳା ॥୧୧
ମୋର ମାତାଙ୍କୁ ଆଗକରି ।
ଆଶ୍ୱାସ କରି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥
ନିଜ ଆଶ୍ରମେ ମୁନି ଆଣି ।
ମୁଖେ ସିଞ୍ଚିଲେ ଶୀତ ପାଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ।
ତୁ ଏଥେ ଥାଅ କିଛି ଦିନ ॥
ଯାବତ ସ୍ୱାମୀ ତପୁଁ ଆସେ ।
ତାବତ ଥାଅ ମୋର ପାଶେ ॥୧୨
ମୁନି ବଚନେ ମୋର ମାତା ।
ଛାଡ଼ିଲା ମନୁଁ ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତା ॥
ନିର୍ଭୟେ ମୁନିପାଶେ ରହି ।
ଭର୍ତ୍ତା ଆଗମେ ପଥ ଗ୍ରହିଁ ॥୧୩

ପରମ ଭକ୍ତି ମୁନିପାଦେ ।
ମୋର ଜନନୀ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେବା କରଇ ନିରନ୍ତରେ ।
ସୁଖ ପ୍ରସବ ଉପକାରେ ॥
ମୁନି ଚରଣ ପରସାଦେ ।
ପ୍ରସବ ହେବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ କରି ଚିନ୍ତା ।
ସୁଖେ ରହିଲା ମୋର ମାତା ॥୧୪
ଗୃହେ ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ।
ମୋର ମାତାକୁ ଦୟା କରି ॥
ଦିନକୁ ଦିନ କହି ଜ୍ଞାନ ।
ଆନନ୍ଦ କରି ମାତା ମନ ॥
ନିର୍ମଳ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ଯେତେ ।
କହନ୍ତି ମାତାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେତେ କହିଲେ ମହାମୁନି ।
ମୁଁ ତାହା ଗର୍ଭେ ଥାଇ ଶୁଣି ॥୧୫
ଜନନୀ ସ୍ୱଭାବେ ଅବଳା ।
କାଳେ ସେ ଜ୍ଞାନ ପାସୋରିଲା ॥
ନାରଦ ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ ।
ଜ୍ଞାନ ରହିଲା ମୋର ଚିତ୍ତେ ॥୧୬
ମୋର ବଚନେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କର ।
ଏ ଜ୍ଞାନ ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ॥
ମୋ ପରି ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସରିବ ।
ଅବିଦ୍ୟା ବନ୍ଧ ନାଶଯିବ ॥୧୭
ସ୍ୱଭାବେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ।
ଜନ୍ମଇ ଏ ଷଡ଼ବିକାରେ* ॥
ଆତ୍ମାର ନୁହଁଇ ସ୍ୱଭାବ ।
ଶୁଣ କହିବା ଜ୍ଞାନଭାବ ॥
ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଯେହ୍ନେ କାଳେ ।
ପାଚି ପଡ଼ଇ ମହୀତଳେ ॥
ଷଡ଼ବିକାରେ ନାଶ ଯାଇ ।
ଶରୀର ସ୍ୱଭାବଟି ଏହି ॥
ଗର୍ଭୁଁ ଶରୀର ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ବାଳକ ରୂପେଣ ବଢ଼ଇ ॥

ପୌଗଣ୍ଡ କିଶୋର ତରୁଣ ।
ଜରାନ୍ତେ ଲଭଇ ମରଣ ॥
ଏ ଷଡ଼ବିକାରେ ଶରୀର ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ବିକାର ॥୧୮
ନିତ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ ଶୁଦ୍ଧ ଏକ ।
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଭାବେ ସର୍ବସାକ୍ଷ୍ୟ ॥
ସର୍ବଆଶ୍ରୟ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ।
ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଅନାବୃତ ରୂପୀ ॥
ଅସଙ୍ଗ ହେତୁ ବଦ୍ଧ ନୋହେ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ଯେହ୍ନେ ଦେହେ ॥
ବୁଦ୍ଧିର ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶଇ ।
ସେ ପୁଣି ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥
ବସ୍ତୁ ସ୍ୱଭାବେ ବଦ୍ଧ ନୋହେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଦିଶେ ବଦ୍ଧ ପ୍ରାୟେ ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ବସ୍ତୁ ପ୍ରକାଶେ ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ॥
ସେ ପୁଣି ରହେ ଶେଷ ହୋଇ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରକାଶଇ ॥୧୯
ଏ ଘେନି ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାର ।
ଆତ୍ମା ଲକ୍ଷଣ ଜାଣି ନର ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ବୋଲି ଯେତେ ।
ମିଥ୍ୟା ସ୍ୱଭାବ ଏ ଜଗତେ ॥
ଦେହାଦି ଉପାଧି ବିଶେଷ ।
ମୋହରୁ ଜାତ ଯେତେ ଅଂଶ ॥
ମୂଢ଼ ସ୍ୱଭାବ ବେଗେ ତେଜ ।
ମୁକୁନ୍ଦ ପଦ୍ମପାଦେ ଭଜ ॥୨୦
ସୁବର୍ଣ୍ଣକାର ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ।
ପାଷାଣୁଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଧୋଇଲେ ॥
ଘେନଇ ଅତି ଯତ୍ନ କରି ।
ଏହି ପ୍ରକାରେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଉଦ୍ଧରେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଲଭେ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥୨୧

* ଷଡ଼ବିକାର; ଯଥା—ଜନ୍ମିବା, ସ୍ଥିତି ଦେଖାଯିବା, ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେବା, ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା, କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଓ ବିନାଶ ଘଟିବା—'ଜାୟତେଽସ୍ତି ବିପରିଣମତେ ବର୍ଦ୍ଧତେଽପକ୍ଷୀୟତେ ବିନଶ୍ୟତି' (ନିରୁକ୍ତ ୧ । ୧ । ୨) ।

ଅଷ୍ଟପ୍ରକୃତି* ତିନିଗୁଣ ।
ଷୋଡ଼ଶ ବିକାର☫ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଏତେ ପ୍ରକାରୁ ଭିନ୍ନ ଆତ୍ମା ।
ଏ ଭାବେ ବିଗ୍ରହେ ମହାତ୍ମା ॥୨୨
ଏତେ ପ୍ରକାରେ ଦେହ ଜାତ ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମେ ବିଦିତ ॥
ଏ ଭାବେ ଯେ ଜନ ବିଗ୍ରହେ ।
ମାୟାସମୂହ ପରିହରେ ॥୨୩
ଅନ୍ୱୟ ଆଉ ବ୍ୟତିରେକେ ।
ଜ୍ଞାନ ସଞ୍ଚଇ ଏକେ ଏକେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଯେ ପ୍ରଳୟର ।
କାରଣ ବୁଝି ହେତୁ କର ॥୨୪
ସୁଷୁପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗରଣ ।
ବୁଦ୍ଧିର ଏ ତିନି ଲକ୍ଷଣ ॥
ଯା ତହୁଁ ଅନୁଭବ ହୋଏ ।
ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପୁରୁଷ ସେ ଦେହେ ॥୨୫
ଆତ୍ମା ଏ ତିନିଗୁଣେ ଦେହେ ।
ପବନେ ଗନ୍ଧପ୍ରାୟେ ରହେ ॥
ଏ ତିନିଗୁଣ ନିବନ୍ଧନେ ।
ସଂସାରେ ମାୟା ଅନୁମାନେ ॥୨୬
ଅଜ୍ଞାନ ମୂଳ ଏ ଅନର୍ଥ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଯେସନେ ନିଦ୍ରାଗତ ॥
ଆତ୍ମାର ସ୍ୱପ୍ନ ଏ ଜଗତ ।
ଯେଣୁ ଏ ତ୍ରିଗୁଣେ ନିଦ୍ରିତ ॥୨୭
ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମକ କର୍ମବୀଜେ ।
ଅଙ୍କୁରି ସମସ୍ତ ଉପୁଜେ ॥
ଏ ବୀଜ ଅନଳ ସଂଯୋଗେ ।
ଦହନ କର ଯୋଗମାର୍ଗେ ॥୨୮
ଅନ୍ୟଥା ସହସ୍ର ଉପାୟେ ।
କେ ସାଧି ପାରିବ ଏ ଦେହେ ॥
ଯେ ଭାବେ କୃଷ୍ଣେ ହୋଏ ରତି ।
ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣେ ତାହା ଚିନ୍ତି ॥୨୯
ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣେ ଗୁରୁ ସେବା ।
କୃଷ୍ଣେ ସମର୍ପି ସର୍ବ ଲାଭ ॥

ସଙ୍ଗ କରିବ ସାଧୁଜନ ।
ଏଣେ ଈଶ୍ୱର ଆରାଧନ ॥୩୦
ସେ କୃଷ୍ଣକଥାର ଶ୍ରବଣେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ନାମ ଗୁଣ ।
କରିବ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ପଦାରବିନ୍ଦ ଧ୍ୟାନ କର ।
ପୂଜିବ ଦେଖି ମୂର୍ତ୍ତି ତାର ॥
ବଞ୍ଚିବ ବଇଷ୍ଣବ ମେଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦପଦ୍ମ ତଳେ ॥୩୧
ସକଳ ଭୂତେ ଭଗବାନ ।
ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣି ପୁଣ ॥
ମନ କର୍ମରେ ପ୍ରାଣୀ ସେବ ।
ଭାବୁକ ସଙ୍ଗେ କର ଭାବ ॥୩୨
ଏ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଅଇରି ଷଡ଼ବର୍ଗ✧ ଜିଣି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବିଷୟେ ଲଭେ ରତି ।
ଏ ଭାବେ ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥୩୩
ଏବେ ଅସୁରପୁତ୍ରେ ଶୁଣ ।
ଯେଣେ ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ॥
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ପ୍ରିୟ କର୍ମ ।
ଯେବା ଅଧିକ ଗୁଣଗ୍ରାମ ॥
ଲୀଳାଶରୀରେ ଯେତେ କଳା ।
ଅନନ୍ତ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ଖେଳା ॥
ସେ କଥା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ପୁଲକ ଯାହାର ଶରୀରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ ।
କଣ୍ଠ ଗଦ୍‌ଗଦେ ବାଣୀ କହେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗାଏ କୃଷ୍ଣବାଣୀ ।
ଉଚେ କାନ୍ଦଇ ତାହା ଶୁଣି ॥
ନୃତ୍ୟ କରଇ ବେନି ପାଦେ ।
ହରଷେ ଡାକେ ଉଚ୍ଚନାଦେ ॥୩୪
ଭୂତ ବେତାଳ ଗ୍ରହଗଣେ ।
ଲାଗିଲେ ଭୋଳ ହୋନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ॥

ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଭାବଭୋଳେ ।
ହୁଂକାର ନାଦେ କୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ॥
ଜନଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ମଣେ ।
ନମଇଁ ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ତୁଣ୍ଡେ ବୋଲଇ ହରି ହରି ।
ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦଇତାରି ॥
ହେ ନାରାୟଣ ଯଦୁପତି ।
ଭବସାଗରୁ କର ଗତି ॥
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଚିନ୍ତି ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜପ୍ରାୟେ ବହେ ମତି ॥୩୫
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଯେତେବେଳେ ।
ଭଜଇ କୃଷ୍ଣପାଦ ମୂଳେ ॥
ଅଶେଷ କର୍ମବନ୍ଧ ପାଶ ।
କୃଷ୍ଣ ସ୍ମରଣେ ହୋଏ ନାଶ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଭାବ କରେ ।
ଅଶେଷ ବନ୍ଧନୁ ନିସ୍ତରେ ॥
କୃଷ୍ଣଭାବନେ ହୋଏ ଶୁଦ୍ଧି ।
ଚେତନା ଅହଙ୍କାର ବୁଦ୍ଧି ॥
ଏମନ୍ତ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ।
ନିର୍ମଳେ ପ୍ରକାଶେ ଶରୀର ॥
କର୍ମବାସନା ବୀଜବଳେ ।
ଜୀବ ସଞ୍ଚରେ ଏ ଶରୀରେ ॥
କୃଷ୍ଣଭକତି ଯୋଗବଳେ ।
ପ୍ରକାଶ ପ୍ରଳୟ ଅନଳେ ॥
ସେ ଅଗ୍ନିତେଜେ କର୍ମବୀଜ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୁଅଇ ଦହିଯ୍ୟ ॥
କର୍ମ ବିନାଶେ ଜୀବ ତରେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରେ କରେ ॥୩୬
କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରୟେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ହୋଏ ଦୂର ॥
ଏ ଶୁଭାଶୁଭ ଚକ୍ରେ ଥାଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ପାଇ ॥
ସଂସାରଚକ୍ର ଦୃଢ଼ ପାଶ ।
ହରି ଭଜନେ ହୋଏ ନାଶ ॥

* ଅଷ୍ଟପ୍ରକୃତି—ମୂଳପ୍ରକୃତି, ମହତତ୍ତ୍ୱ, ଅହଂକାର ଏବଂ ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରା (ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ ଓ ଗନ୍ଧ) ।
☫ ଷୋଡ଼ଶ ବିକାର—ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ଓ ମନ ।
✧ ଷଡ଼ବର୍ଗ—କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ ଓ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ।

ଏ ଜୀବ ବନ୍ଧୁଁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣେ ପଶେ ଯାଇ ॥
ପଣ୍ଡିତଜନଙ୍କର ମତ ।
କୃଷ୍ଣଭଜନ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ॥
ବାଳକେ ମୋର ବୋଲ କର ।
ବେଳହୁଁ ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମର ॥୩୭
ହରିଙ୍କି ଭଜ ଦୃଢ଼ମନେ ।
କି ଦୁଃଖ କୃଷ୍ଣ-ଉପାସନେ ॥
ହରି ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ ।
କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାଶ ପ୍ରାୟେ ରହେ ॥
ଆତ୍ମାର ସଖା ପଦ୍ମନାଭ ।
ଅନ୍ୟ ଭଜନେ କିବା ଲାଭ ॥୩୮
ଦେଖ ଏ ଧନ ଦାରା ସୁତ ।
ପଶୁ କୁଞ୍ଜର ଗୃହ କ୍ଷେତ୍ର ॥
ନାନା ସମ୍ପଦ ଅର୍ଥ କାମ ।
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଯେ ଏମାନ ॥
ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରାୟେ ମିଥ୍ୟା ହୋନ୍ତି ।
ଜୀବକୁ କିବା ଏ କରନ୍ତି ॥
ସମ୍ପଦ ନୁହଇ ନିଶ୍ଚଳ ।
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର ଉଲ୍ଲୋଳ ॥୩୯
ଏହା ନ ଜାଣି ମୂଢ଼ଜନେ ।
ଏ ମାୟା ନିଗମ ବଚନେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭେ କରେ କର୍ମ ।
ଶ୍ରୁତି ସଙ୍କୁଳେ ହୋଏ ଭ୍ରମ ॥
ସେ ଯଜ୍ଞଫଳ ବେନିଲୋକେ ।
ଆବୋରି ଭୁଞ୍ଜେ ଏକେ ଏକେ ॥
କର୍ମ ସରିଲେ ପୁଣି ଚଳେ ।
ଭ୍ରମଇ ଏ ମାୟାଶୟଳେ ॥
ଅନନ୍ତ କୃତକର୍ମ ଫଳ ।
କେବେହେଁ ନୁହଁଇ ନିର୍ମଳ ॥
ଏ କର୍ମ ଦୂରେ ପରିହର ।
ଆତ୍ମାକୁ ମାୟାରୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ଅନ୍ତରେ ଆତ୍ମସୁଖ ଲାଭେ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣ ଚିନ୍ତ ଭାବେ ॥୪୦

ଯେ ଅର୍ଥେ କର୍ମ ଇହଲୋକେ ।
କରଇ ପ୍ରାଣୀ ଏକେ ଏକେ ॥
ସେ କର୍ମ ଯେବେ ହରିପାଦେ ।
ଅର୍ପିଇ ନାହିଁ ସେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ନିମିଷେ ହରିଙ୍କୁ ନ ଭାବେ ।
ସେ ବିପରୀତ ଫଳ ଲଭେ ॥୪୧
ଦୁଃଖବିନାଶେ ସୁଖ ଅର୍ଥେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ବାଞ୍ଛିତେ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ନିତ୍ୟେ ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚଇ ଅବାଞ୍ଛିତେ* ॥୪୨
ଅଶେଷ କାମଭୋଗ ଅର୍ଥେ ।
କର୍ମ କରଇ ପ୍ରାଣୀ ନିତ୍ୟେ ॥
ସେ ଫଳ ପରଙ୍କର ପାଇଁ ।
ମିଳଇ ଅବା ନ ମିଳଇ ॥
ଯେ ଦେହ ପାଇଁ କର୍ମମାନ ।
କରଇ ତାକୁ ଭକ୍ଷେ ଶ୍ୱାନ ॥୪୩
ଏ ଦାରା ସୁତ ଗୃହ ଧନ ।
ରାଜ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଭୃତ୍ୟଜନ ॥
ମମତା ଆବୃତେ ଏ ଥାନ୍ତି ।
ଦିଶନ୍ତି ପୁଣି ନ ଦିଶନ୍ତି ॥୪୪
ଏ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାୟ ଦେହ ତୁଲେ ।
ସର୍ବେ ନଶନ୍ତି ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଅନର୍ଥ ଅର୍ଥ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ମାୟା ସମୂହେ ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ॥
ଏ ଘେନି ଆନନ୍ଦସାଗରେ ।
ଚିତ୍ତ ମଜ୍ଜାଅ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଦେହ ଧାରଣେ ଏତେ ଲାଭ ।
ଅସୁରମତି ଛାଡ଼ି ଭାବ ॥
ଦେଖ ଏ ଶରୀର ଧାରଣ ।
ଜନ୍ମହୁଁ ଯାବତ ମରଣ ॥
ଏ ମଧ୍ୟେ ଅଶେଷ ଉପାୟେ ।
ଜୀବର କ୍ଳେଶ ମାତ୍ର ହୋଏ ॥୪୬
କର୍ମସଂଯୋଗେ ଦେହ ବହି ।
ନିରତେ କର୍ମହିଁ ସଞ୍ଚଇ ॥

ଜନ୍ମ ମରଣ କର୍ମ ଫଳେ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ଅବିବେକ ବଳେ ॥୪୭
ଏ ଘେନି ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ।
ଏ ତିନି ଜୀବର ଯେ ଭ୍ରମ ॥
ଏଣେ ଭ୍ରମଇ ନିରନ୍ତରେ ।
କ୍ଷଣେ ନ ରହେ ସୁଖେ ଘରେ ॥
ଏଣୁ ସଂଶୟ ଦୂର କରି ।
ଅନ୍ତରେ ଭଜ ନରହରି ॥୪୮
ଆତ୍ମାର ପ୍ରିୟ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ଚିତ୍ତ ନିର୍ମଳେ ଆଶ୍ରେ କର ॥
ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମଭୂତ ମହାଭୂତେ ।
ଜନ୍ମ କରାଏ ସ୍ୱଆୟତେ ॥
ସଂଯୋଗେ ଶରୀର ପ୍ରକାଶେ ।
କର୍ମ ସରିଲେ ପ୍ରାଣୀ ନଶେ ॥୪୯
ଦେବ ଅସୁର ନର ଯେବେ ।
ଯକ୍ଷ ଗନ୍ଧର୍ବ ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ଭଜନ୍ତି ମୁକୁନ୍ଦ ଚରଣ ।
ସେ ଜନ୍ମ ପରମ କାରଣ ॥୫୦
ବିପ୍ର ଦେବତା ଋଷି ହୋଇ ।
ଯେବେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନ ଭଜଇ ॥
ଅନେକ ବିଦ୍ୟାବାଦ କରେ ।
ସ୍ୱବୃତ୍ତି-କର୍ମେ ଦିନ ହରେ ॥
ଅନେକ ଦାନ ତପ ସାଧି ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ କର୍ମବିଧି ॥
ଯଜ୍ଞ ଶଉଚ ବ୍ରତ ଯେତେ ।
ନାନା ଉପାୟ ଏ ଜଗତେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ବିଡ଼ମ୍ବନ ଏହି ।
ଏଣେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ନ ପାଇ ॥
ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ଯେବା ଭଜଇ ଅବିରତେ ॥
ତେବେ ଲଭଇ ଭଗବାନ ।
ଅନ୍ୟଥା ସର୍ବ ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥୫୧,୫୨

* "ଦୁଃଖବିନାଶେ..........ଅବାଞ୍ଛିତେ" ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖନାଶ ଓ ସୁଖଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜଗତରେ ନାନାବିଧ କର୍ମ କରେ, କିନ୍ତୁ ଏ ସମସ୍ତ କର୍ମର ମୂଳରେ ବାଞ୍ଛା ବା କାମନା ରହିଥିବାରୁ ଦୁଃଖ ଦୂର ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବରଂ ତାକୁ ଅଧିକ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େ; ଅପରପକ୍ଷେ ବାଞ୍ଛା ନ ଥିଲେ ବା ନିଷ୍କାମ ହୋଇଗଲେ ସେ ସୁଖଲାଭ କରେ ।

ଏଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଭଜ ।
ଅସୁରବୁଦ୍ଧି ଦୂରେ ତେଜ ॥
ସେ ଆତ୍ମା ସୁବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ।
ଆତ୍ମା ସମାନେ ସର୍ବ ଦେଖ ॥
ସକଳ ଘଟେ ଏକା ହରି ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥୫୩
ଏ ଭାବ ଜାଣି ଏ ଶଯ୍ୟଲେ ।
ଅନେକ ପ୍ରାଣୀ ନିସ୍ତରିଲେ ॥

ଅସୁର ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷଗଣ ।
ସ୍ତିରୀ ଗୋପାଳ ଶୂଦ୍ରଜନ ॥
ମୃଗ ପତଙ୍ଗ ପାପୀ ଜୀବେ ।
ସର୍ବେ ତରିଲେ କୃଷ୍ଣଭାବେ ॥୫୪
ଏ ଜୀବଲୋକେ ଏ ଦୁର୍ଲଭ ।
ଏକାନ୍ତଚିତ୍ତେ ହରି ଭାବ ॥
ଜ୍ଞାନଲୋଚନେ ସର୍ବ ଦେଖ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାଭାବେ ରଖ ॥୫୫

ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଜନ ନିସ୍ତାରେ ଭାଗବତ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ହରିଲୀଳା ।
ଏ ଭବସମୁଦ୍ରକୁ ଭେଳା ॥
ଅସୁରପୁତ୍ରଙ୍କର ଆଗେ ।
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଅନୁରାଗେ ॥
ଯେତେ କହିଲେ ହରିବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରହ୍ଲାଦାନୁଚରିତେ ଦୈତ୍ୟପୁତ୍ରାନୁଶାସନଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମେ ନୃସିଂହାବତାର । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ସଂହାର ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରହଲାଦ ବାଣୀ ।
ବାଳକେ ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
ଭାଳନ୍ତି ପୁଣି ମନେ ମନ ।
ନିନ୍ଦନ୍ତି ଗୁରୁଙ୍କ ବଚନ ॥
ଏଣେ ଆମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ସର୍ବେ ଯାଇ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଆଗେ ଜଣାଇଲେ ।
ସଂକ୍ଷେପି ସକଳ କହିଲେ ॥୧
ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଗୁରୁ ।
ମନେ ପାଇଲେ ଚିନ୍ତାଗରୁ ॥
ଏକାନ୍ତବୁଦ୍ଧି ତ ଏହାର ।
ଅନ୍ୟେ ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଗୋଚର ॥
ଶତ୍ରୁର ପକ୍ଷ ଆବୋରିଲା ।
ବାଳଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ନାଶ କଲା ॥
ଯେବେ ଏହାର ବୋଲେ ଥିବେ ।
ସର୍ବ ବାଳକ ନାଶ ଯିବେ ॥
ଏମନ୍ତ ହୃଦୟେ ବିଗ୍ରହି ।
ରାଜଦଣ୍ଡକୁ ଭୟ କରି ॥

ବେଗେ ରାଜାର ଆଗେ ଆସି ।
ବିସ୍ତାରି କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସି ॥୨
ରାଜନ ଶୁଣି ସର୍ବକଥା ।
ମନେ ପାଇଲା ଗରୁବ୍ୟଥା ॥
ପୁତ୍ରର ଅନ୍ୟାୟ ବଚନ ।
ଶୁଣି ଅସୁର ଛନଛନ ॥
କ୍ରୋଧେ କମ୍ପଇ ତା ଶରୀର ।
ସର୍ପ ଯେସନେ ଫୁଫୁକାର ॥
ଅନେକ ମତେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ପୁତ୍ରମାରଣେ ମନ ଦେଲା ॥୩
ଗୁରୁପୁତ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପେ ବୀରମଣି ॥
ପାପ ନୟନେ ବକ୍ରେ ଗ୍ରହେଁ ।
ପାପିଷ୍ଠପଣେ କରି ଭୟେ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପିତାର ଅଗ୍ରତେ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମାଥେ ॥
ବିନୟଭାବେ ଅବନତ ।
ସ୍ୱଭାବ ଶୀଳ ଶାନ୍ତଦାନ୍ତ[୧] ॥
ଚରଣେ ନମସ୍କାର କଲେ ।
ସର୍ବ ବାଳକ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥

ଏମନ୍ତ ପୁତ୍ରକୁ ଅନାଇ ।
ଚିତ୍ତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପ ବହି ॥
ଗର୍ଜିଇ ମନେ କରି କୋପ ।
ପାଦ ପ୍ରହାରେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦାରୁଣ ଅସୁର ।
ଦିଶଇ ଯେହ୍ନେ ଦିବାକର ॥
ପ୍ରଳୟାନଳ କୋପ ବହି ।
ବୋଲଇ ପୁତ୍ର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୪,୫

- ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଉବାଚ

ଆରେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି ।
ଅଧମ ଦୁଷ୍ଟ କୁଳଭେଦୀ ॥
ମୋହର କୋପେ ତିନିପୁର ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ॥
ତ୍ରାସେ କମ୍ପନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ।
ନକ୍ଷତ୍ରେ ଗଗନମଣ୍ଡଳେ ॥
ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତେ ମୂଢ଼ପଣେ ।
ମୋ ଆଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗି ଅପ୍ରମାଣେ ॥
କୁପୁତ୍ର ମୋର କୁଳାଙ୍ଗାର ।
ଆଜ ପେଷିବି ଯମପୁର ॥

୧. ଶାନ୍ତଦାନ୍ତ—ଶମ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ଓ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ।

କାହାର ବୋଲେ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ମୋ ଆଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗୁ କି କାରଣେ ॥୬,୭

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପିଅର ମୋର ବାଣୀ ।
ତୁ ଯେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ବୀରମଣି ॥
ଏକଥା ଅନୁଚିତ ତୋର ।
କହଇ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ଯେଉଁ ପ୍ରଭୁର ବଳେ ମୁହିଁ ।
ଜୀବକୁ ସମାନ ମଣଇ ॥
ତୋର ମୋହର ଆଦି କରି ।
ଅପରେ ଯେତେ ଦେହଧାରୀ ॥
ଜଗତେ ମହାବଳୀ ଯେତେ ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସହିତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ସୁରଦେବା ।
ଯାର ଚରଣେ କରେ ସେବା ॥୮
ଯେ ହରି କାଳ କର୍ମରୂପୀ ।
ଜଗଦୀଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ, ବଳ ପ୍ରାଣ ସେହି ।
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ବ୍ୟାପି ରହି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କ ବିଷୟ କାରଣ ॥
ଯେ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ସର୍ଜଇ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟା ସଙ୍ଗେ ଲଇ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ଅଶେଷ ଶରୀରେ ।
କ୍ରୀଡ଼ାର ଅନ୍ତେ ଅନ୍ତ କରେ ॥୯
ଏହା ତୁ ବୁଝି ତାକୁ ସ୍ମର ।
ଅସୁରଭାବ ଦୂର କର ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ରଖ ।
ସକଳ ଘଟେ ସମ ଦେଖ ॥
ଯେ ଭାବେ ରିପୁ-ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ସେ ଭାବେ ରହ ମନ ଧ୍ୟାୟି ॥
ମିତ୍ର ଉଦାସ ଶତ୍ରୁପଣେ ।
ମନହୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ଜଣେ ॥
ଏ ଭାବେ ଚିତ୍ତି ହୁଅ ସ୍ଥିର ।
କୃଷ୍ଣ ସନ୍ତୋଷେ କର୍ମ କର ॥୧୦
ତୁ ଯେ ବୋଲାଉ ବୀରମଣି ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଦଶଦିଗ ଜିଣି ॥
ଏ ତିନିଭୁବନ ଆବୋରି ।
ଭୁଞ୍ଜୁ ତୁ ଅକଣ୍ଟକ ଶିରୀ ॥
ମନେ ବିଗ୍ରହ କରୁ ତୁହି ।
ସଂସାରେ ରିପୁ ମୋର ନାହିଁ ॥
ଭୋ ତାତ ଦୋଷ କର ତ୍ରାହି ।
କହିବି ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯେତେ ଗୁଣ ଅଛି ।
ସେ ଗୁଣ ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଲକ୍ଷି ॥
ଯେ ଷଡ଼ରିପୁ କାମ ଆଦି ।
ହୃଦୟ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଭେଦି ॥
ମନକୁ କରି ସେନାପତି ।
ଆତ୍ମାର ସମ୍ପଦ ଲୁଟନ୍ତି ॥
ଏ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରି ଦିଗପାଳେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ନାଶନ୍ତି ସମୂଳେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଦେହେ ନ ନିବାରୁ ।
ମୁଁ ବୀର ବୋଲି ଗର୍ବ କରୁ ॥
କାହାକୁ ଜିଣିଲୁ ଜଗତେ ।
ଏବେ ହୋ ଦୃଢ଼ କର ଚିତ୍ତେ ॥୧୧

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରହଲାଦ ବାଣୀ ।
ଅସୁର ଦେହ କମ୍ପେ ଶୁଣି ॥
ବୋଲଇ ପୁତ୍ରମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ନିଶ୍ଚେ ମରିବୁ ଆଜ ତୁହି ॥
ଅଧିକ ଯେତେ କଥା କହୁ ।
ତୁ ଏ ଅସୁର ଜନ୍ମ ନୋହୁ ॥
ମୃତ୍ୟୁ ଯାହାର ସନ୍ନିଧାନ ।
ମନୁଁ ହରଇ ତାର ଜ୍ଞାନ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ପ୍ରମାଣି ।
ବାତୁଳ ପ୍ରାୟେ କହୁ ବାଣୀ ॥୧୨
ଜୀବନେ ଆଶା ନାହିଁ ତୋର ।
ବଚନ କହୁ ଅଗୋଚର ॥
ଏ ତିନି ପୁରେ ମୁଁ ଈଶ୍ୱର ।
ମୋ ତହୁଁ କେବା ଅଛି ଆର ॥
କାହାର ବୋଲେ ତୁ ପାମର ।
ମୋ ବାକ୍ୟେ ଅବଜ୍ଞା ତୋହର ॥
ସ୍ଥାବରଂ ଜଙ୍ଗମ ସହିତେ ।
ମୁହିଁ ପାଳଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ମୋ ତହୁଁ ଯେବେ ଅଛି ଭିନ୍ନେ ।
ଈଶ୍ୱର ଏ ତିନି ଭୁବନେ ॥
ତୁ ଯେବେ ବୋଲୁ ମୋର ହରି ।
ଦୃଶ୍ୟେ ଅଦୃଶ୍ୟେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥
ଆଜ ତୁ ମୋହର ସମକ୍ଷେ ।
ହରିଙ୍କି ଦେଖାଅ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସେ ସର୍ବ ସ୍ଥାନେ ଯେବେ ଥାଇ ।
ଏ ସ୍ତମ୍ଭେ କିମ୍ପା ନ ଦିଶଇ ॥୧୩
ତୁ ଯେବେ ବୋଲୁ ମୋର ସଖା ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ ଦେଖା ॥
ଆଜ ଛେଦିବି ତୋର ଶିର ।
ଆସି ରଖୁ ତୋ ଚକ୍ରଧର ॥୧୪
ଏମନ୍ତେ ପିତାର ବଚନେ ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଭୟ କଲା ମନେ ॥
ବାଳକ କୃଷ୍ଣର ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଚାହିଁଲେ ଗ୍ୱହେଁ ଦଶଦିଶେ ॥
ଦେଖିଲା ସ୍ତମ୍ଭମଧ୍ୟେ ହରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ରଧାରୀ ॥
ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ଗଦା ଶୋହେ କରେ ।
ଦିଶଇ ସ୍ତମ୍ଭର ଭିତରେ ॥
ବୋଲଇ ପିତାମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ଦେଖ ଏ ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଛନ୍ତି ବିଜେ କରି ॥
ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଅସୁର ନୃପମଣି ॥
ଡେଇଁ ଉଠିଲା ଶିର ଝୁଣି ।
ଖଡ଼ଗ କରେ ବୀରମଣି ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଗ୍ୱହିଁ କୋପଦୃଷ୍ଟି ।
ଓଷ୍ଠେ ଗ୍ୱପିଣ ଦନ୍ତ ପାଟି ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଧରି କରେ ।
ଆସନୁ ଉଠି କୋପଭରେ ॥
ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଗ୍ୱହିଁ କୋପଦୃଷ୍ଟି ।
ପ୍ରହାର କଲା ବାମ ମୁଷ୍ଟି ॥୧୫
ତକ୍ଷଣେ ଘୋର ନାଦ କରି ।
ସ୍ତମ୍ଭ ଭିତରେ ନରହରି ॥

ଅତି ଭୀଷଣ ଘୋର ନାଦେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୂରିଲା ଶବଦେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଭୁବନ ପାଳକେ ।
ଭୟେ କମ୍ପିଲେ ଏକେ ଏକେ ॥
ଶବଦ ଶୁଭେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା କି ଝଡ଼ି ॥୧୬
ଅଦ୍ଭୁତ ଘୋର ନାଦ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଧାଇଁଲା ଖଡ୍‌ଗ ଘେନି ॥
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ଦିଗପାଳ ।
ଧଇଲା ପ୍ରହଲାଦ ବାଳ ॥
ଦେଖଇ ସ୍ତମ୍ଭେ କେହି ନାହିଁ ।
ବୋଲଇ ପୁତ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ଆଜ ପେଷିବି ଯମପୁର ।
ଦେଖା କାହିଁ ତୋ ଚକ୍ରଧର ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଭକତବତ୍ସଳ ।
ଦେଖିଲେ ଭୃତ୍ୟର ବିକଳ ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବଭୂତେ ପୂରି ।
ଭକ୍ତ ବଚନ ସତ୍ୟ କରି ॥
ସ୍ତମ୍ଭର ମଧ୍ୟେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ନରକେଶରୀ ରୂପ ଧରି ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପ ଦେବରାୟେ ।
ନୁହେଁ ନର କି ପଶୁକାୟେ ॥୧୭,୧୮
ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପ ଭୟଙ୍କର ।
ଦେଖି ବିସ୍ମରଇ ଅସୁର ॥
ଏ ରୂପ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ।
ସ୍ତମ୍ଭେ ଏ ପ୍ରକାଶିଲା କାହିଁ ॥୧୯
ଦଗ୍ଧ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ।
କର୍କଶ ପିଙ୍ଗଳ ଲୋଚନ ॥
ସ୍ଫୁରିତ କେଶର କମ୍ପନେ ।
ଜଳଦେ ଉଡ଼ିଲେ ଗଗନେ ॥୨୦
ବିସ୍ତାର ତୁଣ୍ଡ ବେନି କଳେ ।
ଜିହ୍ୱା ବୁଲାନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ବିକଟ ଦନ୍ତ ବେନି ପାଟି ।
ନିଷ୍ଠୁର ଚଞ୍ଚଳ ଭ୍ରୂକୁଟୀ ॥

ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଚଳଇ କର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ।
ଗିରି ଗୁହାର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ନାସିକା ରନ୍ଧ୍ର ଅନ୍ଧକାର ।
ହନୁ ବିଶେଷେ ଭୟଙ୍କର ॥୨୧
ଅଦୀର୍ଘ ସ୍ଥୂଳ ଗ୍ରୀବାଦେଶ ।
ଶରୀର ସ୍ପରଶେ ଆକାଶ ॥
ବିସ୍ତାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ସାଜେ ।
କ୍ଷୀଣ ଉଦର ଯେ ବିରାଜେ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରଗଉର ତନୁରୁହେ[1] ।
ବିଶ୍ୱ ପୂରିତ ବିଶ୍ୱଦେହେ ॥
କର ଚରଣ ନଖାୟୁଧ ।
ତା ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ବିବୁଧ[2] ॥
ଅସୁରେ ପଳାଇଲେ ତ୍ରାସେ ।
ଭୟେ ଲୁଚିଲେ ଦଶଦିଶେ ॥୨୨,୨୩
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଦେଖି ଆଗେ ।
ଦାନବପତି ମହାରାଗେ ॥
ଗଦା ବୁଲାଇ ଅତି ଖରେ ।
ଧାଇଁଲା ନୃସିଂହ ଉପରେ ॥
ଘୋର ଶବଦେ ମହାବୀର ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ସୁର ନର ॥
ଯେ ହରି ମାୟାବୀଙ୍କ ବର ।
ତା କାହିଁ ଜାଣିବ ଅସୁର ॥
ଧାମଇଁ ଗଦା ଟୋଳି ହସ୍ତେ ।
ଅଗ୍ନିକି ପତଙ୍ଗ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଗଦା ଉଞ୍ଚାଇ ମହାବୀର ।
ପିଟିଲା ନୃସିଂହ ଉପର ॥୨୪,୨୫
ପୁଣି ପ୍ରହାରେ ବାମ ଦକ୍ଷେ[3] ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ଅତି ବିକ୍ରମ ତେଜ ଦେଖି ।
ନୃସିଂହ ଉନ୍ମୀଳେ ନିରେଖି ॥
କର ପ୍ରସାରି ନରହରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଅସୁରକୁ ଧରି ॥
ଗଦାଏ ଅଛି ତାର ହସ୍ତେ ।
ସର୍ପକୁ ଗରୁଡ଼ ଯେମନ୍ତେ ॥

ତକ୍ଷଣେ ଦାନବ ନୃପତି ।
ହସ୍ତରୁ ଗଳି ଚିତ୍ରଗତି[4] ॥
ଗରୁଡ଼ ହସ୍ତୁ ଯେହ୍ନେ ନାଗ ।
ଗଳି ପଳାଏ ଅତି ବେଗ ॥୨୬
ଓଷ୍ଠ କାମୋଡ଼ି ଅତି ବଳେ ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ଅସାଧ୍ୟ ଦେଖି ଦିଗପାଳେ ।
ଡରେ ଲୁଚିଲେ ମେଘମାଳେ ॥
ନୃସିଂହ ହସ୍ତୁ ଯାନ୍ତେ ଗଳି ।
ଦେବେ ଭାଳନ୍ତି ଶୂନ୍ୟେ ମିଳି ॥
ପୁଣି ଅସୁର ନାଦ କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଖଡ୍‌ଗ ଚର୍ମ[5] ଧରି ॥
ଚର୍ମେ ଶୋଭିତ ଶତଚନ୍ଦ୍ର ।
ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଅସୁର ନରେନ୍ଦ୍ର ॥
ଖଡ୍‌ଗ ମଣ୍ଡଳଗତି ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲେ ଦେବେ ଆଖି ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ଇ ବାହୁବଳେ ।
ପୁଣି ମିଳଇ ଭୂମିତଳେ ॥
ଚଣ୍ଡାଟହାସେ ନରହରି ।
କୋପେଣ ଅସୁରକୁ ଧରି ॥
ଦୃଢ଼େ ଚାପନ୍ତେ ପୁଣି ଗଳି ।
ତଳେ ପଡ଼ିଲା ମହାବଳୀ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଧରିଲେ ଅତି ବେଗେ ।
ବଳେ ଉଛୁଳେ ଦଶଦିଗେ ॥
ପୁଣିହିଁ ଚାପିଲେ ଅଧରେ ।
ମୂଷିକେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପ ଧରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ଅସୁର ।
ବଜ୍ରହୁଁ କଠିନ ଶରୀର ॥
ନୃସିଂହ-ହିରଣ୍ୟର ଯୁଦ୍ଧ ।
ଗଗନେ ଦେଖନ୍ତି ବିବୁଧ ॥
ସଂକ୍ଷେପି କହିବଇଁ କେତେ ।
ପୁରାଣମତେ ଭିନ୍ନ ଯେତେ ॥
ଉରୁ ଉପରେ ନରହରି ।
ଉତ୍ତାନ କରି ତାକୁ ଧରି ॥

୧. ତନୁରୁହ—ଲୋମ । ୨. ବିବୁଧ—ଦେବତା । ୩. ବାମ ଦକ୍ଷେ—ବାମ ଓ ଡାହାଣ ପଟରୁ । ୪. ଚିତ୍ରଗତି—ବିଚିତ୍ର କୌଶଳରେ ଖସିଯିବା । ୫. ଚର୍ମ—ଢାଲ ।

ବାମ ଦକ୍ଷିଣ ବେନି କରେ ।
ଲୀଳାମାତ୍ରକେ ନଖାଙ୍କୁରେ ॥
ରୋଷେ ହୁଂକାର ନାଦ କରି ।
ହୃଦୟକମଳ ବିଦାରି ॥
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଥାଇ ଶୂନ୍ୟେ ।
ସର୍ପକୁ ଗରୁଡ଼ ଯେସନେ ॥୨୭-୨୯
ଅସୁର ହୃଦୟ ରୁଧିରେ ।
ତିନ୍ତିଲା ଲଲାଟ କେଶରେ ॥
ସିଂହ ଯେସନେ ଗଜ ମୁଣ୍ଡେ ।
ବସି ବିଦାରେ ଧରି ତୁଣ୍ଡେ ॥
ଅସୁର ହୃଦୟ କମଳ ।
ବିଦାରି ଅନ୍ତ୍ର କଲେ ମାଳ ॥୩୦
କୋପେ ଗ୍ରହାନ୍ତେ ଦଶଦିଶେ ।
ଦୈତ୍ୟେ ମିଳିଲେ ଆସି ପାଶେ ॥
ନାନା ଆୟୁଧ ଧରି କରେ ।
ପିଟିଲେ ନୃସିଂହ ଉପରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଧରି ତତକ୍ଷଣେ ।
ନଖେ ବିଦାରି କଲେ ରଣ ॥
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଅସୁର ।
ସମରେ ଗଲେ ଯମପୁର ॥
ଅସୁରବଳ ରଣେ ମାରି ।
କୋପେ ଧାଇଁଲେ ନରହରି ॥୩୧
ଜଟା କମ୍ପନ ଘୋର ବାତେ ।
ମେଘେ ଉଡ଼ିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଶବଦ ଶୁଭେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
ଗଗନ ମାର୍ଗେ ପଡ଼େ ହୁରି ॥
ଗ୍ରହ-ନକ୍ଷତ୍ର ମାଳ ମାଳ ।
ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳ ॥
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗ୍ରହାନ୍ତେ କୋପାନଳେ ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ନିଃଶ୍ୱାସବାତେ ସିନ୍ଧୁଜଳ ।
ଉନ୍ନତ ଲହରୀ ସଙ୍କୁଳ ॥
ଦେବେ ଗଗନୁ ଗଲେ ତ୍ରାସେ ।
ଗଜେ ରଡ଼ିଲେ ଅଷ୍ଟଦିଶେ ॥୩୨
ଶ୍ୱାସ କ୍ଷେପଣ ବାତ ବଳେ ।
ବିମାନେ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳେ ॥

ଉଡ଼ିଲେ ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ପାଦ ବିଘାତେ କମ୍ପେ ମହୀ ॥
ନୃସିଂହ ଶରୀର ପବନେ ।
ପର୍ବତେ ଉଡ଼ିଲେ ଗଗନେ ॥
ଦିଶ ଆକାଶ ତେଜ ନାଶେ ।
ଧୂମ୍ର ଯେ ପ୍ରକାଶେ ଆକାଶେ ॥
ଦିଗ ଅଦୃଶ୍ୟ ଧୂମ୍ରାକୁଳେ ।
ନିର୍ଘାତ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥୩୩
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ସଂହାରି ।
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ବିଜେ କରି ॥
ବସିଲେ ଅସୁର ଆସନେ ।
ଯେହୁ ପୂଜିତ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥
ଦେଖି ଅସୁର ପଳାଇଲେ ।
ଯେ ଅବା ଅବଶେଷ ଥିଲେ ॥
ଶସ୍ତ୍ର ଧରନ୍ତା ନାହିଁ କେହି ।
ଭାଜିଲେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ॥୩୪
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ମୁଣ୍ଡେ ଥିଲା ଜ୍ୱର ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ସଂହାରି ।
ବିଜେ କରନ୍ତି ନରହରି ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ହରି ତା ଜୀବନ ।
ସୃଷ୍ଟି ରଖିଲେ ଭଗବାନ ॥
ଅସୁର ନିଧନ ସଂବାଦେ ।
ବିବୁଧେ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ନନ୍ଦନବନୁଁ ପୁଷ୍ପ ତୋଳି ।
ଶୂନ୍ୟେ ସକଳ ଦେବେ ମିଳି ॥
ହରଷ ଲୋଚନେ ଅନାଇ ।
ମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱରେ ଗୀତ ଗାଇ ॥
ମିଳି ସକଳ ସୁରନାରୀ ।
ସାନନ୍ଦେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି କରି ॥୩୫
ଶୂନ୍ୟେ ଅସୁର ଭୟେ ଭାଜି ।
ଥିଲେ ଯେ ଦଶଦିଗେ ହଜି ॥
ଗଗନେ ବିମାନ ସଙ୍କୁଳେ ।
ମିଳି ବିବୁଧ ଦିଗପାଳେ ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟନାଦ କଲେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅପସରା ମେଳେ ॥

ହରଷେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କରି ।
ଚିତ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ମୋଦ ଭରି ॥୩୬
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ର ତୁଲେ ।
ଋଷିଏ ପିତୃ ସିଦ୍ଧ ମେଳେ ॥
ଉରଗ ବିଦ୍ୟାଧରଗଣ ।
ମନୁଏ ପ୍ରଜାପତି ପୁଣ ॥
ମିଳିଲେ ଗୁହ୍ୟକ ଚାରଣ ।
ଯକ୍ଷ କିଂପୁରୁଷ ଏମାନ ॥
ଆବର ବେତାଳ କିନ୍ନର ।
ଏ ଆଦି ଅଶେଷ ଅମର ॥
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପାରିଷଦ ।
ସନକ ସୁନନ୍ଦ କୁମୁଦ ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁପାଶେ ଯାଇ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ମହାଘୋର ।
ଭୟେ ରହିଲେ କିଛି ଦୂର ॥
ରହିଲେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ।
ସମୀପେ ନ ପାରିଲେ ଯାଇ ॥୩୭-୩୯
ଭୟେ ଶଙ୍କିତ ଦିଗପାଳେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପାଦମୂଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ନୃସିଂହ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥(ଜ.)

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ଅନନ୍ତ ମୂରତି ।
ଦୁରନ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ତୋର ଶକ୍ତି ॥
ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧକର୍ମା ।
ଅଶେଷ ତୋହର ମହିମା ॥
ଗୁଣ ସଂଯୋଗ ଲୀଳାମତେ ।
ସଂହାର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଅର୍ଥେ ॥
ଅଶେଷ ତୋହର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥୪୦

ରୁଦ୍ର ଉବାଚ

ଯୁଗାନ୍ତକାଳ ତୋର କୋପ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅସୁର ଅଳପ ॥

ହେ ପ୍ରଭୁ ଭକତବତ୍ସଳ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଅସୁର ବିନାଶିଲ ॥
ତା ପୁତ୍ର ଭକ୍ତ ପ୍ରହଲାଦ ।
ଆଶ୍ରା ନେଇଛି ତୁମ୍ଭ ପାଦ ॥
ତା ସମ ଭକ୍ତ କେହି ନାହିଁ ।
ରଖ ତାହାକୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ ସର୍ବ ତୋହର କିଙ୍କର ।
ଜଗତ ତୋର ଲୀଳାଘର ॥୪୧
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲେ ନୃସିଂହ କର ତ୍ରାହି ॥(କ.)

ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ଏ ମହାସୁର ଅତି ବେଗ ।
ଯଜ୍ଞେ ଆମ୍ଭର ହବିର୍ଭାଗ ॥
ବଳେ ଭୁଞ୍ଜଇ ଏ ଆକର୍ଷି ।
ଆମ ହୃଦୟପଦ୍ମେ ପଶି ॥
ତୁ ନାଥ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ହୃଦୟପଦ୍ମେ ତୋର ଘର ॥
ସେ ପଦ୍ମ ଅସୁର ଶଶାଙ୍କେ ।
ମୁଦ୍ରିତ ଥିଲା ଅତିରେକେ ॥
ତୁ ଏବେ ରବି ରୂପ ଧରି ।
ହୃଦୟପଦ୍ମ ଭେଦ କରି ॥
ତୋହର ଗୃହ ତୁ ମାର୍ଜିଲୁ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞଭାଗ ଦେଲୁ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାର ସାଗରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ କରେ ନିତ୍ୟେ ଗ୍ରସ୍ତ ।
କିବା କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତ ॥
ତୋର ସେବକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତୁ ନାଥ ଶରଣ ସୋଦର ॥୪୨

ଋଷୟ ଊଚୁଃ

ତୋର ଚରଣ ଧ୍ୟାନ ଅର୍ଥେ ।
ତପ ସମ୍ପାଦି ଏ ଜଗତେ ॥
ତୋର ବଚନେ ଆମ୍ଭେ ରହି ।
ସଂସାରେ ବିପ୍ର ଦେହ ବହି ॥
ସେ ତପ ସାଧିବାର କଷ୍ଟ ।
ବଳେ ହିରଣ୍ୟ କଲା ନଷ୍ଟ ॥
ତୋର ବଚନେ ତୋତେ ଭାବି ।
ଦୃଢ଼େ ପଦାରବିନ୍ଦେ ସେବି ॥
ସେ ମନ ଭାଙ୍ଗିଲା ଆମ୍ଭର ।
ନିଜ ପ୍ରତାପେ ଏ ଅସୁର ॥
ଏବେ ଏହାକୁ ନାଶ କରି ।
ଆମ୍ଭର ତପ ରକ୍ଷା କରି ॥
ରଖିଲୁ ବିପ୍ର ଋଷି ଧର୍ମ ।
ତୁ ନାଥ ସର୍ବ କୁଳ ଧର୍ମ ॥୪୩

ପିତର ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭର ଶ୍ରାଦ୍ଧକର୍ମ ଯେତେ ।
ପୁତ୍ରେ କରନ୍ତି ବେଦମତେ ॥
ଆମ୍ଭ ଦିବସା ଶ୍ରାଦ୍ଧକାଳେ ।
ଅସୁର ଭୁଞ୍ଜେ ଆସି ବଳେ ॥
ତିଳଉଦକ ଯେତେ ତୀର୍ଥେ ।
ପୁତ୍ରେ କରନ୍ତି ଧର୍ମମତେ ॥
ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଜଳ ପାନ କରେ ।
ଅର୍ପିତ ଦାନ ବଳେ ହରେ ॥
ଆମ୍ଭର ଜଳପିଣ୍ଡ ଯେତେ ।
ଥିଲା ଅସୁର ଗର୍ଭଗତେ ॥
ନଖଅଙ୍କୁରେ ତାହା ଚିରି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲୁ ନରହରି ॥୪୪

ସିଦ୍ଧା ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭର ଯୋଗସିଦ୍ଧ ଗତି ।
ବଳେ ହରିଲା ଦୈତ୍ୟପତି ॥
ତାହାକୁ ନଖେ ବିଦାରିଲୁ ।
ତୁ ନାଥ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରଖିଲୁ ॥
ତୋର ଚରଣେ ନମସ୍କାର ।
ଯେଣୁ ତୁ ଶରଣ ସୋଦର ॥୪୫

ବିଦ୍ୟାଧରା ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ଗତି ।
ବଳେ ହରିଲା ଦୈତ୍ୟପତି ॥
ତାହାକୁ ପଶୁବଧ ପ୍ରାୟେ ।
ସଂହାର କଲ ଦେବରାୟେ ॥
ମାୟା ନୃସିଂହ ଅବତାର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଶରଣ ତୋହର ॥୪୬

ନାଗା ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭ ଫଣାରେ ଯେତେ ମଣି ।
ଯେ ଗୃହେ ଉତ୍ତମ ରମଣୀ ॥
ସର୍ବ ହରିଲା ବାହୁବଳେ ।
ଅଜେୟ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ସେ ଭୟ ନିବାରି ଗୋବିନ୍ଦ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲୁ ତୁ ଆନନ୍ଦ ॥
ତୁ ନାଥ ସଂସାର ଉଦ୍ଧର ।
ତୋର ଚରଣେ ନମସ୍କାର ॥୪୭

ମନବ ଊଚୁଃ

ବିଧାତା ବଂଶେ ଅବତରି ।
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ॥
ମନୁ ବୋଲାଉଁ ଏ ଜଗତେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତୋହର ଆୟତ୍ତେ ॥
ଧର୍ମେ ସଂସାରଜନ ପାଳୁ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ ॥
ତୋର କିଙ୍କର ଆମ୍ଭ ଦେହ ।
କିବା କରିବୁଁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ॥୪୮

ପ୍ରଜାପତୟ ଊଚୁଃ

ତୋ ପ୍ରଜାସୃଷ୍ଟିର ପାଳନେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସର୍ଜି ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ରଖିଲୁ ପ୍ରଜାପାଳ କରି ।
ଆମ୍ଭେ ତୋ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ କରୁ ଭଲେ ।
ମାନବ ପ୍ରଜାପତି ତୁଲେ ॥
ଅସୁରଭୟ ଚିତ୍ତେ ବହି ।
ସ୍ଥାନେ ନ ପାରୁ ଆମ୍ଭେ ରହି ॥
ସେ ବୀର ତୋର ନଖଘାତେ ।
ମରି ଶୋଇଲା ଭୂମିଗତେ ॥
ତୁ ସତ୍ତ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ଦାମୋଦର ।
ଏ ତୋ ନୃସିଂହ ଅବତାର ॥
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ ବିଧାନ ।
ସଂସାର ରଖ ଭଗବାନ ॥୪୯

ଗନ୍ଧର୍ବା ଊଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ତୋହର ବଚନେ ।
ନିତ୍ୟେ ଦେବଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନେ ॥

ନୃତ୍ୟ ଖଟଣି ଗୀତ ସ୍ୱରେ ।
ଖଟୁ ଯେ ଥିଲୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଏବେ ତାଣ୍ଡବେ ଦୈତ୍ୟ ପାଶେ ।
ନିରତେ ଖଟୁ ଅବକାଶେ ॥
ଭୟେ ନ ପାରୁ ସ୍ଥାନେ ରହି ।
ତାହାର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ॥
ଉତ୍ପଥଗାମୀ ଜନଙ୍କର ।
କେବେହେଁ ନାହିଁ ସୁଖସାର ॥୫୦

ଗନ୍ଧର୍ବା ଊଚୁଃ

ଭୋ ହରି ଚରଣ ତୋହର ।
ଭବାପବର୍ଗ[୧] ସୁଖକର ॥
ସଂସାର ନିବୃତ୍ତି କାରଣ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଚରଣ ॥
ସେ ପାଦସେବା ଆମ୍ଭେ ଛାଡ଼ି ।
ଅସୁରଘରେ ବନ୍ଦୀ ପଡ଼ି ॥
ସେ ଘୋର ଦୁଃଖ ଏବେ ଗଲା ।
ଯେଣୁ ଅସୁରବୀର ମଲା ॥୫୧

ଯକ୍ଷା ଊଚୁଃ

ସେବକ ଲୋକ ଆମ୍ଭେ ତୋର ।
ନିରତେ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥
ଅନେକ ପୁଣ୍ୟ ସାଧି ପୂର୍ବେ ।
ତୋର ଚରଣ ସେବୁ ଆମ୍ଭେ ॥
ଆମ୍ଭକୁ ଦିତିସୁତ ନେଇ ।
ବାହନ କରେ ଦୁଃଖ ଦେଇ ॥
ସେ ଦୈତ୍ୟ ଜନଂ[୨] ପରିତାପେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ତୋର କୋପେ ॥୫୨

କିଂପୁରୁଷା ଊଚୁଃ

ତୁ ମହାପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ।
ଆମ୍ଭେ କିଙ୍କରଗଣ ତୋର ॥
କୁତ୍ସିତ ପୁରୁଷ ଏ ନଷ୍ଟ ।
ସାଧୁ ବର୍ଜିତ ମହାଦୁଷ୍ଟ ॥
ଅନ୍ୟାୟ କର୍ମ ଆଚରିଲା ।
ତୋର ପ୍ରତାପେ ନାଶଗଲା ॥୫୩

ବୈତାଳିକା ଊଚୁଃ

ଆମ୍ଭେ ସାଧୁଙ୍କ ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ ପରିବନ୍ଧେ ॥
ତୋର ନିର୍ମଳ ଯଶ ଗାଇ ।
ସତ୍କାର ପୂଜା ଧର୍ମ ପାଇ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଭୁଞ୍ଜୁ ସାଧୁମେଳେ ।
ଏ ମହାସୁର ତାହା ବଳେ ॥
ତୋହର ଯଶ ନାଶ କଲା ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମହା କଷ୍ଟ ଦେଲା ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ଦେହେ ବ୍ୟାଧି ଥିଲା ।
ତୋର ପ୍ରତାପେ ନାଶ ଗଲା ॥୫୪

କିନ୍ନରା ଊଚୁଃ

ତୋର କିଙ୍କରଗଣ ଆମ୍ଭେ ।
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ଥାଉଁ ଦମ୍ଭେ ॥
ଏ ଦିତିସୁତ ମହାନଷ୍ଟ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲା ଅତି କଷ୍ଟ ॥
ତୁ ଏ ଅସୁର ନାଶ କଲୁ ।
ଆମ୍ଭର ମାନ ଉଦ୍ଧରିଲୁ ॥
ତୁ ନାଥ ଦେବଙ୍କର ଦେବ ।
ଆମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ବିଭବ ॥୫୫

ବିଷ୍ଣୁପାର୍ଷଦା ଊଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ଏ ରୂପ ତୋହର ।
ଅଦ୍ଭୁତ ମହାଭୟଙ୍କର ॥
ନୟନେ ଦେଖି ସର୍ବଜନେ ।
ଭୟେ କମ୍ପିଲେ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥
ତାହାଙ୍କ କର୍ମଦାତା ତୁହି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲୁ ନାଥ ତ୍ରାହି ॥
ଯେଣୁ ନାଶିଲୁ ମହାସୁର ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥୫୬
ଏମନ୍ତେ ନୃସିଂହ ସମ୍ମୁଖେ ।
ସ୍ତୁତି ବଚନେ ଏକେ ଏକେ ॥
କହି ରହିଲେ ତୋଷମନେ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ସାଧୁଜନେ ॥
ନାରଦ ଯୁଧିଷ୍ଠି ଅଗ୍ରତେ ।
ଯାହା କହିଲେ ଭାଗବତେ ॥
ସୁଜନ ଜନେ ଏହା ଶୁଣି ।
ତରିବେ ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ନୃସିଂହ ଚରିତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରହ୍ଲାଦାନୁଚରିତେ
ଦୈତ୍ୟରାଜବଧେ ନୃସିଂହସ୍ତବୋ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନୃସିଂହ ପାଶେ ବ୍ରହ୍ମା ଡରେ । ପଶି ନ ପାରି ପ୍ରହ୍ଲାଦରେ ॥
କହନ୍ତେ ସେହୁ କଲା ସ୍ତବ । ନବମ ଅଧ୍ୟାୟେ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ଦେବଗଣେ ।
ଭୀଷଣ ମୂରତି ଦର୍ଶନେ ॥
କାତରେ ନାନା ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ସମୀପେ ରହି ନ ପାରିଲେ ॥୧
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଣାଇ ଦେବଗଣେ ।
ବିଶ୍ୱାସି ମିଳିଲେ ଚରଣେ ॥
ବୋଇଲେ ଯାଅ ଜନମାତ ।
ଶାନ୍ତି କରାଅ ତୋର କାନ୍ତ ॥
ଦେବଙ୍କ ବଚନେ କମଳା ।
ଭାବେ କେତେହେଁ ଦୂର ଗଲା ॥

---

୧. ଭବାପବର୍ଗ—ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁରୂପୀ ସଂସାର ଆବର୍ତ୍ତରୁ ମୁକ୍ତି । ୨. ଜନ—ଭକ୍ତ, ସେବକ ।

ଅଦୃଷ୍ଟ ଉଗ୍ର ରୂପ ଗ୍ୱହିଁ ।
ସନ୍ନିଧେ ନ ପାରିଲା ଯାଇ ॥୨
ନିକଟେ ପ୍ରହଲାଦ ଆଣି ।
ବିଶ୍ୱାସେ କହେ କୁଶପାଣି ॥
ନୃସିଂହ ପାଶେ ବେଗେ ଯାଇ ।
ସ୍ତୁତିରେ ତୋଷ କର ତୁହି ॥
ଭୟେ ନ ପାରୁ ଆମ୍ଭେ ଗ୍ୱହିଁ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ନୃସିଂହ ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଲା ॥
ଚରଣତଳେ ଶିର ଦେଇ ।
ନମିଲା ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୩,୪
ଦେଖି ନୃସିଂହ ଦୟାଚିତ୍ତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଧରି ତାକୁ ହସ୍ତେ ॥
ଭୂମିରୁ ତୋଳି ବସାଇଲେ ।
ହସ୍ତପଙ୍କଜ ଶିରେ ଦେଲେ ॥
ସେ ପଦ୍ମକରର ମହିମା ।
କି ଦେବା ତହିଁକି ଉପମା ॥
କାଳଭୁଜଙ୍ଗ ଭୟ ପାଇ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶରଣ ପଶଇ ॥
ସେ ପଦ୍ମକର ରଖେ ତାରେ ।
ବେଗେ ପଶଇ ସୁଖଘରେ ॥୫
ନୃସିଂହ କର ଲାଗି ଶିରେ ।
ଅଶୁଭ ଗଲା ଅତି ଦୂରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଆନନ୍ଦେ ଅସୁରର ବଳା ॥
ନୃସିଂହ ଚରଣ କମଳେ ।
ମନ ନିରୋପି ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ରୋମ ପୁଲକ ତାର ଦେହେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ ॥୬
ଏକାଗ୍ରେ ମନ ଦୃଢ଼ କରି ।
ସେ ରୂପ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଭରି ॥
ଚରଣେ ଦେଇ ବେନିପାଣି ।
କଣ୍ଠ ଗଦ୍‌ଗଦେ କହେ ବାଣୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଙ୍କ ବିଷୟେ ।
ଯେଣେ ନୃସିଂହ ଦୟାବହେ ॥

ଆତ୍ମାର ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ତ୍ରିଚତ୍ୱାରିଂଶ ପଦ ଶ୍ଳୋକେ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ଏକେ ଏକେ ॥୭

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମାଦି ସିଦ୍ଧ ମୁନିଗଣେ ।
ସ୍ୱଭାବ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଲକ୍ଷଣେ ॥
ଅମୃତ ବଚନ ପ୍ରବାହେ ।
ନିର୍ମଳ ଗୁଣ ବହି ଦେହେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସ୍ତୁତି କରି ।
ଆରାଧି ନ ପାରିଲେ ହରି ॥
ମୁଁ ଛାର ଅସୁର ହୋଇଣ ।
କାହୁଁ ତୋଷିବି ନାରାୟଣ ॥୮
ଧନ ସତ୍‌କୁଳ ଅବା ରୂପ ।
ପଣ୍ଡିତପଣ ତେଜ ତପ ॥
ବଳ ପୌରୁଷ ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗ ।
ଓଜ ବିଭୂତି ବାରମାର୍ଗ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ନୁହନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁତୋଷେ କ୍ଷମ ॥
କେବଳ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ତୋଷ ।
ଗଜେନ୍ଦ୍ରେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥୯
ଦ୍ୱାଦଶଗୁଣେ ବିପ୍ର ଯୁକ୍ତ ।
ସେ ଯେବେ ନୋହେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ॥
ସେ ବିପ୍ରଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ ବୋଲାଇ ।
ସଂସାରୁ ତରିବ ସେ କାହିଁ ॥
ଯେହୁ ଦ୍ୱାଦଶଗୁଣ ଧରେ ।
ସେ ବିପ୍ର ସଂସାର ବେଭାରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସତ୍ୟ ଶମ ଦମ ।
ଅହିଂସା ତପ କ୍ଷମାଧର୍ମ ॥
ଆର୍ଜବ[୧] ଦାନ ବ୍ରତ ଧୃତି ।
ଶଉଚ ଶ୍ରୁତ ଆଦି କୃତି ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ।
ବେଦେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏତେ ଗୁଣ ॥
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ର ହୋଇ ଯେବେ ।
ଭକ୍ତି ନ କରେ କୃଷ୍ଣଭାବେ ॥

ସେ ବିପ୍ର ଶ୍ୱପଚ[୨] ବୋଲାଇ ।
ସଂସାରୁ ତରିବ ସେ କାହିଁ ॥
ଚଣ୍ଡାଳ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଯେବେ ।
ମନ ଅର୍ପିଇ କୃଷ୍ଣଭାବେ ॥
ଆତ୍ମା ପବିତ୍ର ବେଗେ କରେ ।
ଚଣ୍ଡାଳକୁଳକୁ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସର୍ବମାନ୍ୟ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରଇ ॥୧୦
ଯେ ହରି ନିଜ ଲାଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ସେ କାହିଁ ବଞ୍ଛିବ ସଂକଳ୍ପେ ।
ଆତ୍ମାର ପୂଜା ମାନସିକେ ॥
ଯେଣୁ ଦୟାଳୁ ସେ ବୋଲାଇ ।
ଏଣୁ ଭରସା ପ୍ରାଣୀ ପାଇଁ ॥
କରନ୍ତି ପୂଜାବିଧି ଯାହା ।
ଆତ୍ମ ମଙ୍ଗଳ ମାତ୍ର ତାହା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିଜ ମୁଖ ବେଶ ।
ଯେସନେ ଦର୍ପଣେ ପ୍ରକାଶ ॥୧୧
ତେଣୁ ଭରସା ପାଇ ମୁହିଁ ।
ଈଶ୍ୱର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣଇ ॥
ଯଦ୍ୟପି ନୀଚ ଦେହ ମୋର ।
ସ୍ତବନେ ନାହିଁ ଅଧିକାର ॥
ତଥାପି ବୁଦ୍ଧି ଯେତେ ମୋର ।
ସ୍ତୁତି କରିବି ତୋ ଛାମୁର ॥
ଅବିଦ୍ୟା ବଳେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଏ ଜୀବ ଅଶେଷ ଶରୀରେ ॥
କର୍ମର ବଳେ ସଞ୍ଚରଇ ।
ତୋର ଭଜନେ ସେ ତରଇ ॥୧୨
ତୁ ସତ୍ତ୍ୱଧାମ ଦାମୋଦର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତୋହର କିଙ୍କର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ଦେବଗଣେ ।
ସେ ସର୍ବେ ତୋହର ଚରଣେ ॥
ତୋତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଭୟଚିତ୍ତେ ।
ପାଦେ ସେବନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ଏଣୁ ସଂସାର କ୍ଷେମ ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥୧୩

୧. ଆର୍ଜବ—ସରଳତା । ୨. ଶ୍ୱପଚ—ଚଣ୍ଡାଳ ।

ତେଣୁ ତୋ କୋପ ତୁ ସଂହର ।
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ॥
ତୁ ଏ ଅସୁର ହତ କଲୁ ।
ସଂସାର ଭୟ ନିବାରିଲୁ ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଧୁଙ୍କର ମନେ ।
ସର୍ପ ବୃଶ୍ଚିକ ନାଶେ ଯେହ୍ନେ ॥
ଲୋକେ ଆନନ୍ଦେ ସ୍ଥିରମନେ ।
ଭଜିଲେ ତୋହର ପ୍ରସନ୍ନେ ॥
ଏବେ ଏ ଭୟରୂପ ହର ।
ଲୋକଙ୍କ ଭୟକୁ ସଂହର ॥୧୪
ଶୁଣ ହେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ଏ ରୂପ ମହାଭୟଙ୍କର ॥
ଜିହ୍ୱା ଚଞ୍ଚଳ ସୌଦାମିନୀ[1] ।
ଆଦିତ୍ୟପ୍ରାୟ ନେତ୍ର ବେନି ॥
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଦଂଷ୍ଟ୍ରା[2] କରାଳ ପାଟିତୁଣ୍ଡ ॥
ଅସୁର ହୃଦୟ ରୁଧିରେ ।
ତା ଅନ୍ତ୍ର-ପୁଷ୍ପମାଳ ଉରେ ॥
କେଶର ଦିଶେ ଶୋଣି ବର୍ଣ୍ଣ ।
ରୁଧିରେ ରଙ୍ଗ ବେନି କର୍ଣ୍ଣ ॥
ତୁମ୍ବର ଘୋର ନାଦ ଶୁଣି ।
ପ୍ରଳୟ ବଜ୍ର ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଅଇରାବତ ଆଦି ନାଗେ ।
ପଳାଇ ଗଲେ ଅଷ୍ଟଦିଗେ ॥
ଅରି ବିଦାରି ନଖକାନ୍ତି ।
ଅସୁର ରୁଧିର ପିବନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ତୋର ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ ମୋର ଭୟ ନାହିଁ ॥୧୫
ତୁ ନାଥ ଶରଣବତ୍ସଳ ।
ଅବ୍ୟୟ ଆତ୍ମା ଆଦିମୂଳ ॥
ତୋର ସଂସାରଚକ୍ରେ ପଡ଼ି ।
ଆତ୍ମାର ନିଜ ପଥ ହୁଡ଼ି ॥
ସେ ମାୟାଚକ୍ର ମୋତେ ଘେନି ।
କାଳେ ଭ୍ରମାଏ ନାନା ଯୋନି ॥
ସ୍ୱକର୍ମେ ବଦ୍ଧ ମୋ ଜୀବନ ।
ଏଣୁ ହରଇ ନିଜ ଜ୍ଞାନ ॥

ଏବେ ତୋହର ପାଦମୂଳେ ।
ଶରଣ ପଶିଲି ନିଶ୍ଚଳେ ॥୧୬
ତୋତେ ନ ଭଜି ନାରାୟଣ ।
ମୋର ଜୀବନ ଗତି ଶୁଣ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାରସାଗରେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗ ଅଜ୍ଞାନ ।
ଶୋକ ଅନଳେ ଦହେ ମନ ॥
ଏ ଦେହ ସର୍ବ ଦୁଃଖ ବ୍ୟାଧି ।
ତୋହର ଚରଣ ଓଷଧି ॥
ସେ ପାଦ ଛାଡ଼ି ମୁହିଁ ଦୂରେ ।
ଭ୍ରମଇଁ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଏବେ ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା କର ।
ଯେମନ୍ତେ ସେବିବି ପୟର ॥୧୭
ତୁ ନାଥ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ।
ପ୍ରିୟ ଦେବତା ବନ୍ଧୁଜନ ॥
ତୋର ଚରିତ ଲୀଳା କଥା ।
ବିରଞ୍ଚି ସଭା ତଳେ ଗୀତା ॥
ମୁଁ ତୋର ଲୀଳାଗୁଣ ଗୁଣି ।
ତରିବି ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ-ବନ ମଧ୍ୟେ ।
ଯେ ହଂସ ଖେଳନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ ମୋତେ କର ।
ଏ ମାୟା ସଂସାରୁ ଉଦ୍ଧର ॥୧୮
ବାଳକ ରକ୍ଷଣ ସଂସାରେ ।
ପିତାମାତାହୁଁ ନାହିଁ ପରେ ॥
ଅଗାଧ ସମୁଦ୍ର ଲଂଘନେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନଉକା ଯେସନେ ॥
ପଥେ ତୃଷିତ ପ୍ରାଣୀ ଯେହ୍ନେ ।
ଜୀବନ ରଖେ ଜଳପାନେ ॥
ବ୍ୟାଧିରେ ଆର୍ତ୍ତ ହେଲେ ଜନ ।
ଓଷଧି ହୁଅଇ ଶରଣ ॥
ମାତ୍ର ତୋ ପାଦ କୃପା ବିନେ ।
ଏ କେହି ନୁହନ୍ତି କାରଣେ ॥
ଏମନ୍ତ ତୋ ପଦ୍ମଚରଣ ।
ଏଣୁ ମୁଁ ପଶିଲି ଶରଣ ॥୧୯

ଭୋ ନାଥ ତୋର ମାୟାବଳେ ।
ପ୍ରକୃତି ଏ ମାୟା ଶୟଳେ ॥
କାଳର ବଳେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ଯେଣେ ଯାହାକୁ ନିଯୋଜଇ ॥
ଯେ ଫଳ ଯାର ହସ୍ତେ ଦେଇ ।
ଯହୁଁ ଆଣଇ ଯାର ହୋଇ ॥
ଯେ ଯାକୁ ଯେମନ୍ତ ଭାବଇ ।
ଯହିଁ ଯାହାକୁ ନେଇ ଥୋଇ ॥
ଜୀବକୁ କରେ ନାନା ଗତି ।
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରକୃତି ॥
ସେ ଜୀବ ତୋର ସଙ୍ଗେ ରହେ ।
ଭାବେ ଭ୍ରମଇ ସର୍ବଦେହେ ॥୨୦
ଏ ଜୀବ ତୋର ଅଂଶୁ ଜାତ ।
ତୋହର ବଶ ଏ ଜଗତ ॥
କାଳର ବଳେ ବଶ ହୋଇ ।
ଦେହ ବନ୍ଧନେ ବଦ୍ଧ ଦେହୀ ॥
ସଂସାରଚକ୍ର ଷୋଡ଼ଶାରେ[3] ।
କର୍ମେ ଭ୍ରମଇ ଅତି ଖରେ ॥
ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ସଙ୍ଗ ।
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରୂପ ଗନ୍ଧ ॥
ରସେ ରସଇ ସର୍ବକାଳେ ।
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମେ ଇନ୍ଦ୍ରିମେଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ଚକ୍ରେ ଜୀବ ବସି ।
କର୍ମ ବିଷୟ ରସେ ରସି ॥
ଚକ୍ରେ ଭ୍ରମଇ ଦୁଃଖ ସହି ।
ତୋ ବିନୁ ତାର ମୋକ୍ଷ କାହିଁ ॥୨୧
ନିତ୍ୟ ବିଜିତ ଆତ୍ମାଗୁଣ ।
ସ୍ୱତେଜ ବଳେ ନାରାୟଣ ॥
ଏ କାଳ ଆତ୍ମାବଶ କରି ।
ବିସର୍ଗ ଶକ୍ତିକି ବିସ୍ତାରି ॥
ସେ ସୃଷ୍ଟି କାଳଚକ୍ରେ ଥୋଇ ।
ସେ ଚକ୍ରେ ଜୀବକୁ ବସାଇ ॥
ପେଡ଼ଇ ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ।
ଏଣୁ ଡରଇ ମୋର କାୟେ ॥
ଏବେ ମୁଁ ତୋ ଶରଣାଗତ ।
ଚକ୍ରୁ ଉଦ୍ଧର ମୋତେ ନାଥ ॥୨୨

୧. ସୌଦାମିନୀ—ବିଜୁଳି । ୨. ଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ଦନ୍ତପଂକ୍ତି । ୩. ସଂସାରଚକ୍ର ଷୋଡ଼ଶାରେ—ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରରୂପୀ ଷୋହଳ ଅରବିଶିଷ୍ଟ ସଂସାରଚକ୍ର ।

ମୁଁ ଏବେ ଦେଖିଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ସମକ୍ଷେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଦେବା ।
ମନୁଷ୍ୟ କରେ ତାଙ୍କୁ ସେବା ॥
ଅଛନ୍ତି ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗେ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସୁଯୋନି ଉଦ୍‌ଭବେ ॥
ଏ ଦେବେ ମୋର ପିତା ତ୍ରାସେ ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ଥାନ୍ତି ଅବକାଶେ ॥
ତାହାର ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳେ ।
ଭୟେ ପଶନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ତୁ ଏବେ ତାହାକୁ ସଂହାରି ।
ରଖିଲୁ ସର୍ବଦେବ ଶିରୀ ॥୨୩
ତେଣୁ ଯେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆଶିଷ ।
ଯେ ଫଳ ଏ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ॥
ଆୟୁ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ ଅର୍ଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖର ପ୍ରାପତ ॥
ସେ ସର୍ବବାଞ୍ଛା ତୋର ବଳେ ।
କାଳ ହରଇ ଅବହେଳେ ॥
ତେଣେ ମୋହର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ତୋ ପାଦେ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୨୪
ତୋ ମାୟା ଅଶେଷ ସଂସାରେ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପ୍ରକାରେ ॥
ଏ କଳେବରର ମହିମା ।
ଅଶେଷ ରୋଗଙ୍କର ସୀମା ॥
ଏ ସର୍ବ ଶ୍ରୁତିମୁଖେ ଶୁଣି ।
ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରାୟେ ପରିମାଣି ॥
ଅଛଇ ତୋର ମାୟାମୋହେ ।
କେବେହେଁ ବିରକତ ନୋହେ ॥
କାମଅନଳ ମଧୁ ଲବେ ।
କେମନ୍ତେ ଲିଭିବା ସମ୍ଭବେ ॥୨୫
ମୋହର ଜନ୍ମ ରଜୋଗୁଣେ ।
ଅଧିକ ତାମସ ଲକ୍ଷଣେ ॥
ଅସୁରକୁଳେ ଜାତ ମୁହିଁ ।
ତୋ ଅନୁକମ୍ପା ଅବା କାହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ମୋର ଶିରେ ଆଣି ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ଦେଲୁ ପଦ୍ମପାଣି ॥

ତୋର ପ୍ରସାଦ ପଦ୍ମନାଭ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ସୁଦୁର୍ଲଭ ॥
କମଳା ତୋର ହୃଦେ ଥାଇ ।
ତୋ ଭାବ ଲଭି ନ ପାରଇ ॥୨୬
ତୋର ମହିମା ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ପର ଅପର ତୋର ନାହିଁ ॥
ଏ ଜୀବ ପରାପର ଜାଣେ ।
ସଂସାରଗତି ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଉତ୍ତମ ସେବା ତୋ ଚରଣେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ସେ ପାଦ ତାରେ ଦୟା କରେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ତାରେ ॥
ସେବାନୁରୂପେ ଫଳ ପାଇ ।
ପର-ଅପର ତୋର ନାହିଁ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ଭବବନ୍ଧ କୂପେ ।
ବେଢ଼ି ଅଛନ୍ତି କାଳସର୍ପେ ॥
ସେ କୂପେ ପଡ଼ି ସର୍ବଜନେ ।
କାମ କଳ୍ପନ୍ତି ନିତ୍ୟ ମନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ଥାଇ ।
ସେ କାମ କଳ୍ପୁଥିଲି ମୁହିଁ ॥
ନାରଦ ମୁନି ମହାଶୟ ।
ସେ ମୋତେ କଲେ ଅନୁଗ୍ରହ ॥
ଏଣୁ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାବି ।
ତୋ ସେବା କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବି ॥୨୮
ଅନନ୍ତ ମୋ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷଣ ।
ପିଅର ମରଣ କାରଣ ॥
ଭକ୍ତ ବାକ୍ୟ ରକ୍ଷଣ ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
ମୋ ପିତା ଖଡ୍‌ଗ ଧରି ହସ୍ତେ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ବୋଇଲା ଦେଖା ତୋ ଠାକୁର ।
ନୋହିଲେ ଛେଦିବି ତୋ ଶିର ॥
ମୁହିଁ ଈଶ୍ୱର ତିନିପୁରେ ।
ମୋ ତହୁଁ କେବା ଅଛି ପରେ ॥
ଏଣୁ ମୋ ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ କରି ।
ତୋ ଅବତାର ନରହରି ॥୨୯

ତୁ ଏ ଜଗତେ ଦେହ ଧରି ।
ଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅବତରି ॥
ପ୍ରକାଶୁ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପେ ।
ନିର୍ଲେପେ ରହୁ ଏକ ରୂପେ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ସର୍ଜୁ ଗୁଣମୟେ ।
ମାୟା ପ୍ରକାଶୁ ନାନାଦେହେ ॥
ବିହରୁ ଗୁଣମଧ୍ୟେ ପଶି ।
କେ କହୁ ତୋ ରୂପ ବିଶେଷି ॥୩୦
ସତ ଅସତ ଏ ଜଗତ ।
ତୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ଭିନ୍ନମତ ॥
ମାୟାରେ ଆତ୍ମ ପର କରେ ।
ବିଅର୍ଥେ ବୁଦ୍ଧିରେ ବିଗ୍ରେରେ ॥
ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥିତି ଅନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ।
ତରୁ ପଲ୍ଲବେ ଯେହ୍ନେ ଅଷ୍ଟି[1] ॥୩୧
ତୁ ଏ ଜଗତ ଆତ୍ମବଳେ ।
ଆତ୍ମାରେ ଥାପୁ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ସଂହାରି ମାୟାବଳେ ।
ନାଗ ଶୟନେ ତୁ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତୁ ନିଜ-ସୁଖ-ଅନୁଭବ ।
ନିରୀହ[2] ରୂପ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ମୁଦ୍ରିତ ଲୋଚନେ ମୁରାରି ।
ନିଦ୍ରାକୁ ହୃଦୟେ ସଂହାରି ॥
ତୁରୀୟ ସୁଖେ ରହୁ ତୁହି ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ତୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥୩୨
ସେ ଗୁଣମୟ ତୋ ଶରୀରେ ।
ଚେତଇ ନିଦ୍ରା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
କାଳର ବଳେ ତୋ ନୟନେ ।
ଯୋଗ ସମାଧି ଅବସାନେ ॥
ତୋ ନାଭି ମଧ୍ୟୁଁ ଜଳ କଣେ ।
ବୀଜ ପ୍ରକାଶେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ବୀଜୁଁ ଯେସନେ ବଟ ହୋଇ ।
ପଦ୍ମ ମୃଣାଳ ପ୍ରକାଶଇ ॥୩୩
ସେ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ।
ନ ଜାଣେ ଆତ୍ମାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ତୁ ବୀଜଆତ୍ମା ତା ଶରୀରେ ।
ପ୍ରକାଶୁ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥

୧. ଅଷ୍ଟି—ମଞ୍ଜି । ୨. ନିରୀହ—ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ, ଉଦାସୀନ ।

ତାହା ନ ଜାଣି ବେଦମୁଖ ।
ବାହାରେ ଖୋଜିଲା ଅନେକ ॥
କାହୁଁ ଅଇଲି ବୋଲି ଚିନ୍ତି ।
ଭୟେ ଭାଳଇ ପ୍ରଜାପତି ॥
ପୁଣି ପଶିଲା ପଦ୍ମନାଳେ ।
ଶତେ ବରଷ ଯୋଗବଳେ ॥
ଅଙ୍କୁରମାର୍ଗେ ବୀଜ ଲୋଡ଼ି ।
ଭ୍ରମିଲା ବହୁ ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ॥
ଲକ୍ଷି ନ ପାଇ ମହାଜଳେ ।
ପୁଣି ଉଠିଲା ପଦ୍ମନାଳେ ॥
ଭାଳଇ ପଦ୍ମନାଡ଼େ ଥାଇ ।
ତୋ ଅନ୍ତ ପାଇବ ସେ କାହିଁ ॥୩୪
ତୋତେ ନ ପାଇ ପ୍ରଜାପତି ।
ତପସାଧନେ ଦେଲା ମତି ॥
ଅନେକ କାଳ ସାଧି ତପ ।
ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ତୋ ରୂପ ॥
ତୋ ରୂପ କରି ଅନୁମାନେ ।
ଭୂମିରୁ ଗନ୍ଧମାତ୍ରା ଯେହ୍ନେ ॥୩୫
ସହସ୍ର ବଦନ ନୟନ ।
ସହସ୍ର ଶିର ନାସା କର୍ଣ୍ଣ ॥
ସହସ୍ର ଉରୁ ସସ୍ର ପାଦ ।
ସହସ୍ର ଭୁଜେ ସସ୍ରାୟୁଧ ॥
ସେ ମାୟାମୟ ରୂପ ସୁଖେ ।
ବିଧାତା ଦେଖିଲା ସମ୍ମୁଖେ ॥
ତୋହର ଦେଖି ଦିବ୍ୟବେଶ ।
ବିଧାତା ହୋଇଲା ହରଷ ॥୩୬
ବ୍ରହ୍ମାର ଅର୍ଥେ ପଦ୍ମନାଭ ।
ରୂପ ପ୍ରକାଶ ହୟଗ୍ରୀବ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଯୋଗନିଦ୍ରା କାଳେ ।
କର୍ଣ୍ଣରୁ ମଳ ପଡ଼ି ଜଳେ ॥
ରଜ ତାମସ ଗୁଣେ ଜାତ ।
ମଧୁ କୈଟଭ ବେନି ଦୈତ୍ୟ ॥
ଦେବହେଳନ ମହାଘୋର ।
ତେଜ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭୟଙ୍କର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମାରି ଶ୍ରୁତିଗଣ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କଲୁ ସମର୍ପଣ ॥୩୭
ଏହି ପ୍ରକାରେ ନରହରି ।
ନୃ ପଶୁ ଋଷି ରୂପ ଧରି ॥

ଦେବତା ଜଳଜନ୍ତୁ ରୂପେ ।
ତୋ ଅବତାର ମହାକଳ୍ପେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରି ସନ୍ଥ ପାଳୁ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ ॥
ଯୁଗାନୁଧର୍ମେ ପାଳୁ ନାଥ ।
କଳିରେ ନୋହୁ ତୁ ତେମନ୍ତ ॥
ଏ ଯୁଗେ ଛନ୍ନରୂପ ହେଉ ।
ଏଣୁ ତ୍ରିଯୁଗ ତୁ ବୋଲାଉ ॥୩୮
ନିରତେ ମାୟାଜଡ଼େ ଛନ୍ନ ।
ପାପ ସଙ୍କଳ୍ପେ ଦୁଷ୍ଟ ମନ ॥
ଏଣୁ ତୋ କଥାମୃତେ ରତି ।
ନ କରିପାରେ ଦୃଢ଼ ମତି ॥
କାମ ସଙ୍କଳ୍ପେ ମୁଁ ଆତୁର ।
କାହୁଁ ଜାଣିବି ଗତି ତୋର ॥୩୯
ଏ ଦେହେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଗୁଣ ।
ଭୋ ନାଥ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଆତ୍ମା ନ ରହି ହୃଦଗତେ ।
ଚଳଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆୟତ୍ତେ ॥
ରସ ଲାଳସେ ଜିହ୍ୱା ଧରେ ।
ତୃଷିତେ ତୃଷା ବଳ କରେ ॥
ଉପସ୍ଥ ଧରେ କାମ ଭୋଗେ ।
ଗୁହ୍ୟ ଧରଇ ମଳୋତ୍ସର୍ଗେ ॥
ଚର୍ମ ଧରଇ ଶୀତ ଉଷ୍ଣେ ।
ଉଦର ଧରେ ଭକ୍ଷ-କର୍ମେ ॥
ଶ୍ରବଣ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥେ ଧରେ ।
ଗନ୍ଧାର୍ଥେ ନାସିକା ବିବରେ ॥
ରୂପ ସଂଯୋଗେ ଦୃଷ୍ଟି ରହେ ।
ବଳ ବିକ୍ରମ ଶକ୍ତି ବହେ ॥
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନାଶନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥
ବହୁତ ସପତଣୀ ଘରେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ରମେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ପତ୍ନୀଙ୍କ ଆୟତ୍ତେ ।
ନିରତେ ରମେ ଯେଝାମତେ ॥
ସେ ନାରୀଗଣେ ତାର ଚିତ୍ତ ।
କରନ୍ତି ଆପଣା ଆୟତ୍ତ ॥
ଯେ ଯାହାମତେ ସୁଖ ଚିନ୍ତି ।
ସ୍ୱାମୀ ଜୀବନ ସେ ହରନ୍ତି ॥୪୦

ଏମନ୍ତେ କର୍ମପାଶ ବଳେ ।
ବଇତରଣୀ ଭବଜଳେ ॥
ଜନ୍ମମରଣ ପ୍ରାଣୀ ବହେ ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଘଟଣ ବିଗ୍ରହେ ॥
ସ୍ୱ-ପର ଭେଦେ ପଥ ହୁଡ଼ି ।
ଯାତନା ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଜଡ଼ି ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ଥାଇ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ॥
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ।
ମୋତେ ଉଦ୍ଧର ନାରାୟଣ ॥୪୧
ଦୁଃଖୀଜନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହରେ ।
ତୋ ସମ ନାହିଁନା ସଂସାରେ ॥
ସଂସାର ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳନ ।
କ୍ଷିତେ କରୁ ସଂହରଣ ॥
ମୂଢ଼ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ତୋର ଦୟା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତୋର ମାୟା ॥
ଆରତଜନବନ୍ଧୁ ହେଉ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ନାମ ବହୁ ॥
ତୋ ଭୃତ୍ୟ ସେବକ ତାରଣେ ।
ତୁ ନାଥ ଥାଉ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୪୨
ତୋର ମହିମା ଗୁଣ ଗୁଣି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ପରିମାଣି ॥
ଏଣୁ ମୋହର ଭୟ ନାହିଁ ।
ବଇତରଣୀ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ତୋରେ ବିମୁଖ ଯାର ମନ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସେ ଜଳେ ନିମଗ୍ନ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ଭରଣ ନିମନ୍ତେ ।
ଭାର ବହଇ ଅବିରତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖେ ଗୃହେ ରହେ ।
କୁଟୁମ୍ବ ସ୍ନେହେ ମାୟାମୋହେ ॥୪୩
ଏ ଯେ ସକଳ ମୁନିଜନେ ।
ନିର୍ମଳ ନିଶ୍ଚଳ ଚିନ୍ତନେ ॥
ମାୟା କଳ୍ପନା ଦୂର କରି ।
ମଉନବ୍ରତେ ବନେ ଚରି ॥
ବିଜନେ ରହନ୍ତି ନିରତେ ।
ଜପନ୍ତି ନିଜ ମୁକ୍ତି ଅର୍ଥେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚିନ୍ତା କାହିଁ ଏଣେ ।
ଯେବା ଭ୍ରମନ୍ତି ଭବ ବଣେ ॥

ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମନ୍ତା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତୋ ତହୁଁ ରକ୍ଷକ କେ ଆର ॥୪୪
ଏ ଗୃହେ ମୈଥୁନାଦି ସୁଖେ ।
ପ୍ରାଣୀ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃଖ ଶୋକେ ॥
କଣ୍ଡୁ ଯେସନେ ନଖ ମାଗେ ।
ନିମିଷେ କୋଟି ସୁଖ ବୁଝେ ॥
କଣ୍ଡୁ ଅନ୍ତରେ ମହାଦୁଃଖ ।
ତେସନେ ଗୃହବନ୍ଧ ସୁଖ ॥
ଏଣେ ନ ରମେ ଜ୍ଞାନୀଜନ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଦେଇ ମନ ॥୪୫
ମଉନ ବ୍ରତ* ଶ୍ରୁତ ତପ ।
ପଠନ ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିରତ ॥
ଏକାନ୍ତବାସ ଜପବିଧି ।
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ନିଶ୍ଚଳ ସମାଧି ॥
ଏ ଦଶ ଅପବର୍ଗ[୧] ଅର୍ଥେ ।
ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ସାଧେ ଯେତେ ॥
ତାହାର ସୁଖ ଲେଶ ନାହିଁ ।
ମାୟା ସଂସାରେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥
ତୋର ଚରଣ ଅବିରତ ।
ଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କ ହୃଦେ ସ୍ଥିତ ॥
ତୋତେ ଲଭନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଦାମ୍ଭିକେ ଲଭିବେ ତା କାହିଁ ॥୪୬
ଏ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ପଦ୍ମମୁଖ ।
ଅସତ୍ୟେ ସତ୍ୟ ତୋର ରୂପ ॥
ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁର ଯେମନ୍ତ ।
ପ୍ରକାଶ କରେ ଏ ଜଗତ ॥
ସେ ବୀଜ ଅଙ୍କୁର ତୋ ଦେହ ।
ତୋର ପ୍ରକାଶ ଏ ଉଭୟ ॥
ତୋତେ ଯେ ଭଜେ ଅବିରତେ ।
ତୋ ରୂପ ଜାଣଇ ସେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଭକତିଯୋଗ ମାର୍ଗେ ସାଧେ ।
ଅନଳ ଯେହ୍ନେ ଦାରୁ ମଧ୍ୟେ ॥୪୭
ଗଗନ ସମୀର ଅନଳ ।
ଅବନୀ ଆଦି ମହାଜଳ ॥
ମାତ୍ରା ସ୍ୱରୂପୀ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ଚତୁର ଅନ୍ତର କରଣ ॥
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ଦେହେ ରହି ।
ଗୁଣ ବିଗୁଣ ଯେତେ ହୋଇ ॥
ମନ ବଚନେ ଯେତେ କରି ।
ତୁ ସର୍ବରୂପ ନରହରି ॥୪୮
ତ୍ରିଗୁଣ ମହତ୍ ଅହଙ୍କାର ।
ମନ ପ୍ରକୃତି ଦେବ ନର ॥
ଏ ଆଦି ଅନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ।
କେବେହେଁ ତୋତେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ ଭାବ ଜାଣି ମୁନିଜନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହନ୍ତି ମଉନେ ॥୪୯
ଭୋ ନାଥ ତୋର ନମଃ ସ୍ତୁତି ।
ତୋ ପୂଜା କର୍ମେ ଯାର ମତି ॥
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ତୋ ଚରଣ ।
ତୋ ଗୁଣ ନିରତେ ଶ୍ରବଣ ॥
ସୁପୁଣ୍ୟ କର୍ମ ଅର୍ପି ତୋତେ ।
ଏ ଷଡ଼ଅଙ୍ଗ ଭକ୍ତିମତେ ॥
ଯେ ଅବା ସାଧନ୍ତି ଜଗତେ ।
ସେ ତୋତେ ଭଜନ୍ତି ଉଚିତେ ॥
ଏ ଭାବ ବିନା ଯେବା ଜନ ।
ସେ ତୋର ଭକ୍ତିଭାବୁଁ ହୀନ ॥
ତୁ ନାଥ ଅନନ୍ତ ମୂରତି ।
ପରମହଂସଙ୍କର ଗତି ॥୫୦
ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ ଆଗେ ।
ନାରଦ ମୁନି ଅନୁରାଗେ ॥
କହନ୍ତି ସଭାମଧ୍ୟେ ବସି ।
ଶୁଣ ନୃପତି କୁରୁବଂଶୀ ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ଅସୁରସୁତ ବିଷ୍ଣୁ ଆଗେ ।
ଯେତେ ବର୍ଣ୍ଣିଲା ଭକ୍ତିମାର୍ଗେ ॥
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ନାରାୟଣ ।
ଯେ ହରି ପରମ କାରଣ ॥
ସପ୍ରେମେ ତାକୁ କୋଳେ ଧରି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପ ପରିହରି ॥
କହନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ।
ଶୁଣ ହେ ଅସୁର ନନ୍ଦନ ॥୫୧

ନୃସିଂହ ଉବାଚ

ସନ୍ତୋଷେ ଜାଣିଲି ତୋ ଭାବ ।
ଏ ନରଲୋକେ ସୁଦୁର୍ଲଭ ॥
ମୁଁ କାମ ପୂରାଏ ପ୍ରାଣୀର ।
ଆତ୍ମାନୁରୂପେ ମାଗ ବର ॥୫୨
ଯେ ପ୍ରୀତି ନ କରଇ ମୋତେ ।
ମୁଁ ତାକୁ ଦୁର୍ଲଭ ଜଗତେ ॥
ମୋତେ ଯେ ଦେଖଇ ନୟନ ।
ତାର କି ତପେ ପ୍ରୟୋଜନ ॥୫୩
ଏ ଘେନି ଜ୍ଞାନୀଜନ ଯେତେ ।
ଭାବେ ଭଜନ୍ତି ସର୍ବମତେ ॥
ଚିତ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନେ ବର ଦେଇ ।
ସର୍ବ ଆଶିଷପତି ମୁହିଁ ॥୫୪

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବର ଲୋଭ କହି ।
ମନ ବିଡ଼ିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏକାନ୍ତଭକ୍ତି ହୃଦେ ତାର ।
ବର ନ କଲା ଅଙ୍ଗୀକାର ॥୫୫
ଏମନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ।
ଦେବମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଯେ ଏହା ଆରତେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ପଢ଼ନ୍ତି ଅବା ନିତି ନିତି ॥
ସେ ସର୍ବେ ସଙ୍କଟୁ ତରନ୍ତି ।
ହରିପାଦରେ ଲଭି ଭକ୍ତି ॥
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଏହୁ ରସ ।
ହରିବ ଦୁର୍ଗତି ଅଶେଷ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରହ୍ଲାଦଚରିତେ ଭଗବତ୍‌ସ୍ତବୋ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ଅପବର୍ଗ—ମୋକ୍ଷ ।

* ଏଠାରେ 'ବ୍ରତ' ଶବ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରହ୍ଲାଦେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି । ଅନ୍ତର ହେଲେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ପ୍ରସଙ୍ଗେ ମୟ ବଧ କଥା । ଦଶମ ଅଧ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁର ବର ଲୋଭ ଶୁଣି ।
ମନେ ବିସ୍ମରେ ଭକ୍ତମଣି ॥
ଭକ୍ତିଯୋଗକୁ ବିଘ୍ନ ପ୍ରାୟେ ।
ମଣି ପ୍ରହ୍ଲାଦ କଲା ଭୟେ ॥
ହସି ନୃସିଂହ ମୁଖ ଗୁହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥ ୧

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଚକ୍ରଧର ।
ବର ପ୍ରସଙ୍ଗେ ମୋର ଡର ॥
କାମେ ଆସକ୍ତ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ବର ଯାଚିଲୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସ୍ୱଭାବେ କାମେ ମୁଁ ଆସକ୍ତ ।
ବର ଲୋଭରେ ମୋହୁ ଚିତ୍ତ ॥
ମୋହର ମନ ତୋର ପାଦେ ।
ତୁ ମୋତେ ନ କଳୁ ପ୍ରମାଦେ ॥ ୨
ଭୃତ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଜାଣିବାରେ ।
ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱଭାବେ ଏ ସଂସାରେ ॥
କାମେ ଭ୍ରମାଇ ଭୃତ୍ୟ ଚିତ୍ତ ।
ଜାଣଇ ଭକ୍ତ କି ଅଭକ୍ତ ॥
ସଂସାରବୀଜ ହୃଦେ ଗ୍ରନ୍ଥି ।
ତେଣେ ଭ୍ରମାଉ ମୋର ମତି ॥ ୩
ସେ କଥା ଭଲେ ଜାଣେ ମୁହିଁ ।
ଏଣୁ ଅନ୍ୟଥା ନ ଘଟଇ ॥
ତୋତେ ଆରାଧି ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ।
ତୋର ଆଶିଷ ଚିତ୍ତେ ଭାବେ ॥
ଭୃତ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ତା ନ ଜାଣି ।
ଯେ ଆତ୍ମାହିତ ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ବଣିକ ସ୍ୱଭାବ ତାହାର ।
ସେ କାହିଁ ତରିବ ସଂସାର ॥ ୪

ଯେ ଭୃତ୍ୟ ଇଷ୍ଟ[୧] ଆଶା କରେ ।
ଭୃତ୍ୟ ନ ବୋଲିବ ତାହାରେ ॥
ଯେ ସ୍ୱାମୀପଣେ ଇଷ୍ଟ ଦେଇ ।
ତା ସ୍ୱାମୀପଣ ରହେ କାହିଁ ॥ ୫
ନିଷ୍କାମ ଭକ୍ତ ମୁହିଁ ତୋର ।
ତୁ ନାଥ ଭକତସୋଦର ॥
ରାଜାର ସେବକ ଯେସନେ ।
ବଞ୍ଚଇ ଆଜ୍ଞା ଅଲଂଘନେ ॥ ୬
ତଥାପି ତୋର ତୋଷ ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ବାକ୍ୟ ପାଳିବା ଉଚିତେ ॥
ମାଗଇ ବର ତୋର ପାଦେ ।
ଯେମନ୍ତେ ନ ପଡ଼େ ପ୍ରମାଦେ ॥
ଏମନ୍ତ ବର ଦିଅ ମୋତେ ।
ତୋ ମାୟା ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥
ଯେ କାମ ମୋର ହୃଦେ ରହି ।
ବୃକ୍ଷ ପ୍ରରୋହ[୨] ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ପତ୍ର କୁସୁମ ଫଳ ଯେତେ ।
ମୂଳ ସଙ୍କୁଳେ ଜଡ଼େ ଚିତ୍ତେ ॥
ସେ ବୃକ୍ଷ ହୃଦରେ ନ ରହୁ ।
ଭୋ ନାଥ ଏହି ବର ହେଉ ॥ ୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ପ୍ରାଣ ସ୍ମୃତି ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱଧର୍ମ ଧୃତି ମତି ॥
ଲାଜ ସମ୍ପଦ ତେଜ ଜ୍ଞାନ ।
ସତ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ବ୍ରତମାନ ॥
ଯେ କାମେ ଏ ସର୍ବ ନଶନ୍ତି ।
ସେ କାମୁଁ ରଖ ଦାଶରଥି ॥ ୮
କାମ ସଂକଳ୍ପ ଯେତେ ଥାଇ ।
ଯେ ଜନ୍ମେ ପ୍ରାଣୀ ତା ମୁଞ୍ଚଇ ॥
ସେ ଜନ୍ମେ ମିଳେ ତୋ ସମୀପେ ।
ତୋ ସମେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କଳ୍ପେ ॥ ୯

ନମୋ ପୁରୁଷ ମହାତ୍ମନ ।
ନୃସିଂହରୂପୀ ଭଗବାନ ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପରମାତ୍ମା ତୁହି ।
ତୁ ହରି ତୋତେ ମୁଁ ନମଇଁ ॥ ୧୦
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରହଲାଦ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏକାନ୍ତ ଭକ୍ତ ଯେ ମୋହର ।
ଏ ନିଶ୍ଚେ ତାହାର ବେଭାର ॥
କେବେ ମୋ ଆଶିଷ ନ କଳ୍ପେ ।
ଯେ ଭୋଗ ଇହ ପରଲୋକେ ॥
ତୋର ସଦୃଶ ଭକ୍ତ ଯେତେ ।
ନିଷ୍କାମେ ଅଛନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର ।
ଏ ଯେତେ କାଳ ମନ୍ୱନ୍ତର ॥
ଦୈତ୍ୟ ସଙ୍କୁଳ ମଧ୍ୟେ ରହି ।
ଅତୁଲ୍ୟ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜ ତୁହି ॥ ୧୧
ତୁ ମୋତେ ସର୍ବଭୂତେ ଭଜ ।
ଯଜ୍ଞ ଈଶ୍ୱର ରୂପେ ପୂଜ ॥
କର୍ମ ବିନାଶି ଯୋଗବଳେ ।
ସାଧ ଏ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଶରୀର ଛାଡ଼ି କାଳ ବଳେ ।
ପଶିବୁ ମୋ ପାଦକମଳେ ॥ ୧୨-୧୩
ତୁ ଯେତେ ସ୍ତୁତି କଲୁ ମୋତେ ।
ସଂସାର ତାରଣ ନିମନ୍ତେ ॥
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ଆନନ୍ଦେ ହୃଦୟ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଯେ ମୋତେ ସ୍ମରିବେ ତୋ ସଙ୍ଗେ ।
ପାପ ନ ରହୁ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ॥
ଅଶେଷ କର୍ମବନ୍ଧ ପାଶ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇବ ବିନାଶ ॥ ୧୪

୧. ଇଷ୍ଟ—ଇପ୍ସିତ ପଦାର୍ଥ । ୨. ପ୍ରରୋହ—ମୂଳ ।

ଏମନ୍ତେ ନରହରି ବାକ୍ୟେ ।
ଅସୁରପୁତ୍ର ମନ ଶୋକେ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ କର ଯୋଡ଼ି ପୁଣ ।
କହେ ନୃସିଂହଙ୍କ ଅଗ୍ରତେଣ ॥(ଜ.)

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ସକଳଭୂତେ ତୋର ସ୍ଥାନ ॥
ତୁ ବରଦାତାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ପିତାର ଅର୍ଥେ ମାଗେ ବର ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ତୋର ମହିମା ସେ ନ ଜାଣି ॥
ତୋତେ ନିନ୍ଦିଲା କୋପମନେ ।
ବୋଲେ ଈଶ୍ୱର ମୁଁ ଭୁବନେ ॥
ଭ୍ରାତ ମରଣେ କୋପ ବହି ।
ତୋହର ମହିମା ନିନ୍ଦଇ ॥
ତୋ ଭକ୍ତ ବୋଲିକରି ମୋତେ ।
କ୍ରୋଧେ ହିଂସଇ ଅବିରତେ ॥
ସେ ପାପୁଁ ପିତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧର ।
ଭୋ ନାଥ ମାଗେ ଏହି ବର ॥
ଅମୃତପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ତୋର ।
ପଡ଼ଇ ଯାହାର ଉପର ॥
ପବିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରେ ହୋଇ ।
ଅଙ୍ଗେ ଦୁରିତ ନ ରହଇ ॥୧୪-୧୭
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କଶ୍ୟପ ମରୀଚି ବିଧାତା ।
ସହିତେ ଉଦ୍ଧରିଲୁ ପିତା ॥
ଅପର କଳ୍ପେ ପିତୃ ଯେତେ ।
ସର୍ବେ ପବିତ୍ର ତୋ ଚରିତେ ॥
ତାହାଙ୍କ କୁଳେ ତୋର ଜନ୍ମ ।
ତୁ ପୁତ୍ର ସକଳ ପାବନ ॥୧୮
ମୋର ଭକତ ଯହିଁ ଥାନ୍ତି ।
ସମଦରଶୀ ଶାନ୍ତ ମତି ॥
ଜଗତେ ସାଧୁ ସେ ବୋଲାନ୍ତି ।
ପତିତେ ପବିତ୍ର କରନ୍ତି ॥୧୯
ପ୍ରାଣୀ ହିଂସନ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ଯେ ଉଚ୍ଚ-ନୀଚେ ଦେହ ବହି ॥
ମୋହର ଭାବେ ନିତ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ।
ନିଷ୍କାମ ଭାବେ ମୋତେ ଚିନ୍ତି ॥୨୦
ଯେ ପୁଣି ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ପଛେ ।
ସେ ମୋର ଭକତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ତୁ ମୋର ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ ମୋହର ॥
ଏଣୁ ତୁ ବଇଷ୍ଣବ ବର ।
ମୋର ବଚନ ଏବେ କର ॥୨୧
ମୋର ଭକତଜନ ଯେତେ ।
ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ପିତୃ ଅର୍ଥେ ॥
ପୁତ୍ର ସ୍ୱଧର୍ମ ଏ ବେଭାର ।
ପିତାଙ୍କୁ ପ୍ରେତୁଁ କର ପାର ॥
ମୋ ଅଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶିରୁ ତୋ ତାତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ହୋଇବ ମୁକତ ॥
ବେଦବାଦୀଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଅର୍ଥେ ।
ତର୍ପଣ କର ପିତୃ ଅର୍ଥେ ॥
ମୋ ପାଦେ ମନ କର ସ୍ଥିର ।
ପିଣ୍ଡେ ତୁ ପିତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧର ॥୨୨,୨୩

ନାରଦ ଉବାଚ

ନୃସିଂହ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ପିତାର କର୍ମ ଗଙ୍ଗାତୀରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦାନବର ବଳା ।
ପିତୃ ତର୍ପଣ ପିଣ୍ଡ ଦେଲା ॥
ବିପ୍ରେ ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ବାକ୍ୟେ ।
ପ୍ରହଲାଦର ଅଭିଷେକେ ॥
କ୍ଷିତିମଣ୍ଡଳେ କଲେ ରାଜା ।
ନୃପେ କରନ୍ତି ପାଦପୂଜା ॥୨୪
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖି ତାର କଥା ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ସେ ବିଧାତା ॥
ସର୍ବଦେବଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ନରସିଂହ ଆଗେ ॥
ଆନନ୍ଦେ କର ଦେଇ ଶିରେ ।
ପବିତ୍ର ବାକ୍ୟେ ସ୍ତୁତି କରେ ॥୨୫

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଭୋ ଦେବ ଦେବଙ୍କର ବର ।
ଅଖିଳଲୋକ ସୃଷ୍ଟିକର ॥
ଭୂତଭାବନ ପୂର୍ବବିଧି[୧] ।
ତୁ ନାଥ କରୁଣାବାରିଧି ॥
ଲୋକ ସନ୍ତାପୀ ଏ ଅସୁର ।
ଭୋ ନାଥ କଲୁ ତୁ ସଂହାର ॥୨୬
ମୋହର ଠାରୁଁ ବର ପାଇ ।
ମୋ ସୃଷ୍ଟିମଧ୍ୟେ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ॥
ତପର ତେଜବଳେ ଦୁଷ୍ଟ ।
ନିଗମ ମାର୍ଗ କଲା ନଷ୍ଟ ॥
ତୁ ନାଥ ତାହାକୁ ସଂହାରି ।
ରଖିଲୁ ବେଦମାର୍ଗ ଶିରୀ ॥୨୭
ତାହାର ପୁତ୍ର ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ଦୁର୍ଲଭ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଭକତ ॥
ତାକୁ ରଖିଲୁ ପିତା ମାରି ।
ମରଣ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ॥୨୮
ଏ ନରସିଂହ ରୂପ ତୋର ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତିବେ ଯେତେ ନର ॥
ସେ ସର୍ବ ସଙ୍କଟୁ ତରିବେ ।
ସ୍ମରଣେ ମରଣ ଜିଣିବେ ॥୨୯
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାର ସ୍ତବନ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଭଗବାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ବିଧାତା ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତପ ସନ୍ତୋଷେ ଯେବା ବର ॥
ନ ଦେବୁ ଅସୁରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ତପ ସମାଧି ଯୋଗ ସାଧ୍ୟେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବରଦାନ ।
ସର୍ପକୁ ଯେହ୍ନେ କ୍ଷୀରପାନ ॥୩୦

ନାରଦ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବୋଧି ଏ ବଚନ ।
ସେ ସ୍ଥାନୁ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ନିଜ ପୁରୀ ।
ବ୍ରହ୍ମା ପୂଜିତ ନରହରି ॥

୧. ପୂର୍ବବିଧି—ବିଧାତା ବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବଜ ।

ଜୟ ଶବଦ ତ୍ରିଭୁବନେ ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଦେଖି ତୋଷମନେ ॥
ଶିରେ ବନ୍ଦିଲା ବ୍ରହ୍ମାପାଦ ।
ଭକ୍ତିରେ ହୋଇ ଗଦଗଦ ॥
ଶଙ୍କର ପ୍ରଜାପତିଗଣେ ।
ନମିଲା ଦେବଙ୍କ ଚରଣେ ॥୩୧,୩୨
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସଙ୍ଗେ ସପତରଷି ଘେନି ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦେ ସ୍ଥାପି ରାଜପଦେ ।
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ॥୩୩
ଆଶିଷ ଦେଲେ ଦେବଗଣେ ।
ହସ୍ତ ପ୍ରସାରି ଜଣେ ଜଣେ ॥
ପୂଜିଲା ବ୍ରହ୍ମା ଆଦିମୂଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶ ଦିଗପାଳେ ॥
ଅସୁର ପୁତ୍ରେ ସୁପୂଜିତେ ।
ସର୍ବେ ପରମାନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ॥
ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ଗଲେ ଦେବଗଣ ।
ଏବେ ହୋ ଧର୍ମସୁତ ଶୁଣ ॥୩୪
ଜୟ ବିଜୟ ବେନି ଭାଇ ।
ବିଷ୍ଣୁଭୁବନ ଦ୍ୱାରେ ଥାଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମାକୁମର ଶାପ ଫଳେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଦିତି କୋଳେ ॥
ବଇରୀଭାବ ହରି ପାଦେ ।
କରି ଲଭିବେ ମୋକ୍ଷପଦେ ॥୩୫
ହରିର ହସ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ।
ପୁଣି ଜନ୍ମିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ରାକ୍ଷସୀଗର୍ଭେ ଅବତାର ।
ରାବଣ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ବୀର ॥
ସୀତା ହରଣେ ରାମବାଣେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଘୋର ରଣେ ॥
ରାମ ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ମଲେ ବେନି ଭାଇ ॥୩୬,୩୭

ପୁଣି ଏ ଧରଣୀ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ରାଜକୁଳେ ॥
ଯେ ଦନ୍ତବକ୍ତ୍ର ଶିଶୁପାଳ ।
ତେଜ ସ୍ୱଭାବେ ଅନର୍ଗଳ ॥
ବୈରାନୁବନ୍ଧେ ହରି ଦେହେ ।
ସାୟୁଜ୍ୟ ଲଭିଲେ ସମୂହେ ॥୩୮
ଏମନ୍ତେ ଯେତେ ରାଜାଗଣେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ନିନ୍ଦିଲେ ରିପୁପଣେ ॥
ଅନ୍ତେ ପାଇଲେ ବିଷ୍ଣୁଗତି ।
କୀଟ ଯେସନେ ପେଶସ୍କୃତି *॥୩୯
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଯେମନ୍ତେ ଭଜଇ ।
ହରି ଭକତି ଦୃଢ଼େ ବହି ॥
ସେହି ପ୍ରକାରେ ଲଭେ ଗତି ।
ଯେହ୍ନେ ଚୈଦ୍ୟ[୧] ଆଦି ନୃପତି ॥୪୦
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ହରି ମହିମା ଅଗୋଚର ॥
ଯେବେ ପୁଚ୍ଛିଲୁ ମୋତେ ଭାବେ ।
ସେ ହରି ଚରିତ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ସେ ସର୍ବ ପ୍ରଶ୍ନ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
କହିଲୁଁ ଯଥାଶକ୍ତି ମତେ ॥୪୧
ଏ କୃଷ୍ଣକଥା ସୁଧାରସ ।
ଆଦି ଅସୁରଙ୍କ ବିନାଶ ॥
ପ୍ରହଲାଦର ଏ ଚରିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମହାଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିରକ୍ତି ଭକ୍ତିବଳେ ।
ରହିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦତଳେ ॥୪୨,୪୩
ବିଷ୍ଣୁର ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଅନ୍ତ ।
ଯେ ଗୁଣ କର୍ମାନୁବର୍ଣ୍ଣିତ ॥
ଦେବ ଦାନବଙ୍କର ସ୍ଥାନ ।
କେବେ ବା ହୋଏ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥୪୪
ଅଶେଷ ବଇଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ।
ପ୍ରସ୍ତାବେ ବର୍ଣ୍ଣିଲୁ ଏମାନ ॥

କୃଷ୍ଣ ମହିମା ପୁଣ୍ୟବାଣୀ ।
ଯେ ନର ଶ୍ରୁତିମାର୍ଗେ ଶୁଣି ॥
ଲୋକେ କହନ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧାରସେ ।
ସର୍ବ ଦୁରିତ ସେ ବିନାଶେ ॥୪୫,୪୬
ଏ ଆଦିପୁରୁଷଙ୍କ କଳା ।
ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ରୂପ ଲୀଳା ॥
ଅସୁରପତି ବଧ ବାଣୀ ।
ଯେ ମୁଖେ କହେ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥
ସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରବର ପୁଣ୍ୟକଥା ।
ଅଶେଷ ମୁନିମଧ୍ୟେ ଗୀତା ॥
ପ୍ରସ୍ତାବେ ଶୁଣି ଜନମଧ୍ୟେ ।
ନିର୍ଭୟେ ଯାନ୍ତି କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥୪୭
ତୁ ଯେ ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ କୁଳେ ଜାତ ।
ନୃଲୋକେ ମହାଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ଲୋକ ନିସ୍ତାରେ ମୁନିଗଣେ ।
ତୋର ଭୁବନେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ମିଳନ୍ତି ଘେନି ତୋର ଭାବ ।
ତୋ ଗୃହେ ବସେ ପଦ୍ମନାଭ ॥୪୮
ଯାର ମହିମା ଦେବଗଣେ ।
ଲୋଡ଼ି ନ ପାନ୍ତି ବେଦ ବଣେ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ବାଣ ଦୁର୍ଲଭ ।
କୈବଲ୍ୟ ମୋକ୍ଷ ଅନୁଭବ ॥
ସେ ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ତୋହର ।
ସୋଦର ମାତୁଳ କୁମର ॥
ସକଳ ଆତ୍ମା ସେ ପୂଜିତ ।
ଅଖିଳଗୁରୁ ଦଇବତ ॥୪୯
ତାହାର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନେ ।
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ଜନେ ॥
ବସ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିରେ ଭାବ ଚିନ୍ତି ।
କେବେହେଁ ବର୍ଣ୍ଣି ନ ପାରନ୍ତି ॥
ମଉନେ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ଭଜି ।
କେବେହେଁ ନ ପାରନ୍ତି ଖୋଜି ॥

୧. ଚୈଦ୍ୟ—ଚେଦିରାଜ ଶିଶୁପାଳ ।

* କୁମ୍ଭାରୀଆ ନାମକ ଭୃଙ୍ଗୀର ଅନ୍ୟ ନାମ ପେଶସ୍କୃତି । ଏ ଭୃଙ୍ଗୀ ଅନ୍ୟ କୀଟକୁ ଧରି ଆଣି ନିଜ ବସାରେ ରଖେ । କାଳକ୍ରମେ ସେହି କୀଟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟରେ ଭୃଙ୍ଗୀ ରୂପକୁ ଚିନ୍ତନ କରି କରି ନିଜେ ଭୃଙ୍ଗୀରୂପ ଧାରଣ କରେ ।

ସେ ବଇଷ୍ଣବଜନ ଗତି ।
ତା ପାଦେ ରହୁ ମୋର ମତି ॥୫୦
ସେ ହରି ତୋତେ ଦୟା କରୁ ।
ତୋ ଯଶ ଜଗତେ ବିସ୍ତାରୁ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧେ ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ରଖିଲା ପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ତୋର କରୁ ସର୍ବଶୁଭ ।
ସର୍ବଦା ଲଭ ତାର ଭାବ ॥୫୧
ଏ ବାଣୀ ମୁନିମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନିପାଣି ॥
ବୋଲେ ନାରଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ମୁନି କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥(ଜ.)

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

କହ କେବଣ କାଳେ ହରି ।
ଈଶ୍ୱର ତ୍ରାସ ଦୂର କରି ॥
ଅସୁର ବଳ କଲେ ନାଶ ।
ଯେ ହରି ଜଗତ ବିଶ୍ୱାସ ॥୫୨
ଏମନ୍ତ ଧର୍ମସୁତ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ପୂର୍ବେ ଯେ ଦେବାସୁର ରଣେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ଅସୁର ପଳାଇ ବିଷାଦେ ।
ମୟ ଦଇତ୍ୟ ବେନିପାଦେ ॥
କାତରେ ପଶିଲେ ଶରଣ ।
ଭଗ୍ନସଙ୍କଳ୍ପେ ବୀରଗଣ ॥୫୩
ମୟ ଦଇତ୍ୟ ତାହା ଗ୍ରହିଁ ।
ଅସୁରଗଣେ ଦୟା ବହି ॥
ବିମାନ କଲା ତିନିପୁର ।
ଭିତରେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ॥
କାଞ୍ଚନ ରୌପ୍ୟ ଲୌହମୟ ।
ଦେଖି ତ୍ରିଦଶେ[1] କଲେ ଭୟ ॥
ଲକ୍ଷି ନ ପାରି ତାକୁ ଭଲେ ।
ତା ଗତି ଯିବା ଆସିବାରେ ॥
ବିତର୍କି ନୋହେ ପରିଚ୍ଛଦ[2] ।
ପୂରିତ ଅଶେଷ ଆୟୁଧ ॥୫୪
ସେ ରଥେ ବସି ଦୈତ୍ୟଗଣେ ।
ଦେବଙ୍କୁ ଆବୋରିଲେ ରଣେ ॥
ତିନିଭୁବନ ଲୋକ ଶିରୀ ।
ନାଶନ୍ତି ବଇର ସୁମରି ॥୫୫
ଆକୁଳେ ତ୍ରିଭୁବନ ଲୋକେ ।
ଶିବ ଭଜିଲେ ଅତିରେକେ ॥
ଡାକନ୍ତି ରଖ ତ୍ରିଲୋଚନ ।
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲୁ ଶରଣ ॥
ଭୁବନେ ରହି ନ ପାରିଲୁ ।
ଅସୁର ଭୟେ ପଳାଇଲୁ ॥
ତ୍ରିପୁରେ ରହି ଅଲକ୍ଷିତେ ।
ପ୍ରଜା ନାଶିଲେ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ ॥୫୬
ଶୁଣି ଈଶ୍ୱର ତୋଷମନ ।
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ।
ଅସୁର ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ତ୍ରିଲୋଚନ ।
ହସ୍ତେ ଘେନିଲେ ଶରାସନ ॥
ଶର ସନ୍ଧାନେ ସେ ବିମାନେ ।
ଧରି ବିନ୍ଧିଲେ କୋପମନେ ॥୫୭
ରୁଦ୍ର ନାରାଚ ତେଜୋମୟ ।
ପ୍ରକାଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ପ୍ରାୟ ॥
ଅଦୃଶ୍ୟପୁର ଦୃଶ୍ୟ ହୋଏ ।
ଭେଦିଲା ଅସୁରଙ୍କ ଦେହେ ॥
ଶିର ହୃଦୟ କର ଛିଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳେ ମାଡ଼ି ॥
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲେ ଥୋକାଏ ।
ଘୋର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶରଘାଏ ॥
ମୟ ଦଇତ୍ୟ ଦେଖି ତାହା ।
ଅସୁରବଳେ କରି ଦୟା ॥
ମିଳିଲା ଅସୁର ସମୀପେ ।
ପ୍ରକ୍ଷେପ କଲା ସୁଧାକୂପେ ॥୫୮,୫୯
ଅମୃତରସ ଜଳ ସଙ୍ଗେ ।
ଲାଗିଲା ଅସୁରଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ॥
ବଜ୍ରର ପ୍ରାୟେ ଦେହ ଧରି ।
ଉଠିଲେ ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ତତକ୍ଷଣ ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ଦେବଗଣ ॥
ଯୁଝନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ଭୟେ ପଳାଇ ଦେବଗଣ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ନାରାୟଣ ॥୬୦
ଦେଖି ଶଙ୍କର ମନଦୁଃଖ ।
ଭଗ୍ନ ସଙ୍କଳ୍ପ ଅତିରେକ ॥
ବିମୁଖ ଦେଖିଣ ଶଙ୍କର ।
ଉପାୟ କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥୬୧
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ବସ୍ତାରୂପ କରି ।
କୃଷ୍ଣ ସୁରଭିରୂପ ଧରି ॥
ବଦନ ରସକୂପେ ଭରି ।
ନିଃଶେଷେ ପାନ କଲେ ହରି ॥୬୨
ଯେତେ ଅସୁର ଜଗିଥିଲେ ।
ନିଷେଧି କେହି ନ ପାରିଲେ ॥
ଗ୍ରହିଁ ଅସୁରଙ୍କ ବଦନ ।
ବୋଲଇ ମୟ ଯାତୁଧାନ ॥୬୩
ଦେବ ଅସୁର କିବା ନର ।
କର୍ମକୁ ନୁହନ୍ତି ଈଶ୍ୱର ॥
ଯେ କର୍ମ ଅତି ବଳୀୟାର ।
ସେ ନ ଜାଣଇ ଆତ୍ମାପର ॥
ସେ ନିଶ୍ଚେ ହାନିଲାଭ କରେ ।
କେବା ନିବାରି ତାକୁ ପାରେ ॥୬୪
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ରୁଦ୍ର ଶରୀରେ ତେଜ ଭରି ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଶକ୍ତି ବଳେ ବଳ ।
ତେଜ ବିରାଜେ ଅନର୍ଗଳ ॥୬୫
ବିରକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ଋଦ୍ଧି ।
ଯେ ତପ ବିଦ୍ୟା କ୍ରିୟା ଆଦି ॥

୧. ତ୍ରିଦଶେ—ଦେବଗଣ । ୨. ପରିଚ୍ଛଦ—ଉପକରଣ ସାମଗ୍ରୀ ।

ଏ ସପ୍ତ ଗୁଣ ସପ୍ତତେଜ ।
ରଥ ସାରଥି ମହାଧ୍ୱଜ ॥
ସାରଙ୍ଗ ଧନୁ ତ୍ରୋଣ[1] ଶର ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ଦାମୋଦର ॥
ଏ ଆଦି ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଯେତେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଲେ ବିଶ୍ୱନାଥେ ॥୬୬
ବର୍ମେ ଆଚ୍ଛାଦି ଦେହ ହର ।
କରେ ଧଇଲେ ଧନୁଶର ॥
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟେ ଶଙ୍କର ।
ବିମାନେ ବିଜେ ରୋଷଭର ॥
ଅନଳଗର୍ଭ ବାଣ ବିନ୍ଧି ।
ସର୍ବ ଅସୁର ବଳ ଛେଦି ॥
ତ୍ରିପୁର କଲେ ସେ ଦହନ ।
ହରଷ ଦେବଙ୍କର ମନ ॥
ବିମାନେ ଶତ ଶତ ଶୂନ୍ୟେ ।
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ ନାଦ ଘନେ ॥
ପିତୃ ଦେବତା ସିଦ୍ଧଗଣେ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ତତକ୍ଷଣେ ॥
କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି ରୁଦ୍ର ଶିରେ ।
ଜୟ ଶବଦ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଶୁଭଗାନେ ।
ନାଚନ୍ତି ଅପସରାଗଣେ ॥୬୭-୬୯
ଏହି ପ୍ରକାରେ ତିନିପୁର ।
ଦହନ କଲେ ଦେବ ହର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ କଲେ ସ୍ତୁତି ।
ସ୍ୱଗୃହେ ଗଲେ ଉମାପତି ॥୭୦
ଏହି ପ୍ରକାରେ ନରହରି ।
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଧରି ॥
ଯେ କର୍ମ କଲେ ଏ ଜଗତେ ।
ମୁନି ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ତାହା ଗୀତେ ॥
ଲୋକ ପାବନ ଯା ମହିମା ।
ଏଣୁ କେ କହୁ ଗୁଣସୀମା ॥୭୧
ଭଣଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ହରିବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ତ୍ରିପୁରବିଜୟୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ନାରଦ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପାଶେ । କହନ୍ତି ଅଧ୍ୟା ଏକାଦଶେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ ଯେତେ । ଯେ ଗ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣ ଏ ଜଗତେ ॥
ଦଶ ଅଧ୍ୟାରେ ମହାମୁନି । କହିଲେ ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ବେନି ॥
ପାଞ୍ଚ ଅଧ୍ୟାରେ ପୁଣି ଏବେ । କର୍ମଯୋଗକୁ ସେ କହିବେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣି ନାରଦ ମୁଖୁଁ କଥା ।
ସେ ଧର୍ମସୁତ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦର ଚରିତ ।
ସୁସାଧୁ ସଭାମଧ୍ୟେ ଗୀତ ॥
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟେ ଯେ ଅଗ୍ରଣୀ ।
ଯାହାର ଆତ୍ମା ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତାର ଚରିତ ଧର୍ମସୁତ ।
ଶୁଣି ଆନନ୍ଦେ ହରଷିତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ପରିମୁଖେ ।
ପୁଣି ପୁଚ୍ଛିଲେ ଆତ୍ମସୁଖେ ॥୧

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମର ସ୍ୱଧର୍ମ ।
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣେ ସାଧି ଯେବା କର୍ମ ॥
ଈଶ୍ୱରବାକ୍ୟେ ଧର୍ମ ସାଧି ।
ଯେବା ଆଶ୍ରମେ ଯେବା ବିଧି ॥
କର୍ମ ସମ୍ପାଦି ଜନ ମଧ୍ୟେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ପାଦେ ॥
ଏହା ଶୁଣିବି ଇଚ୍ଛା ମୋର ।
ହେ ମୁନି ମୋତେ ଦୟା କର ॥୨
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପଦ୍ମଯୋନିସୁତ ।
ଜାଣ ସକଳ ପରମାର୍ଥ ॥
ସମାଧି ତପ ଜ୍ଞାନ ତୋର ।
ସନ୍ତୋଷ ତୋତେ ବେଦବର ॥
ଯେ ବିପ୍ର ନାରାୟଣପର ।
କି ଅବା ତାର ଅଗୋଚର ॥
କରୁଣାବନ୍ତ ଶାନ୍ତ ଦେହେ ।
ଯେବା ଅଛନ୍ତି ତୁମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ॥
ସେ ଗୁପ୍ତ ଧର୍ମକୁ ଜାଣନ୍ତି ।
ଯେ ଧର୍ମ ଅନ୍ୟେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
କେବଳ ଦୟାସିନ୍ଧୁ ଧୀର ।
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନର ଈଶ୍ୱର ॥୩,୪
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ଭାବ ଘେନି ।
ହସି କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ଅଜନ୍ମା ଜନ୍ମ ରୂପ ଧରି ॥
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ପାର ହେତୁ ।
ପ୍ରକାଶ କଲେ ଧର୍ମସେତୁ ॥
ସେ ସନାତନ ଧର୍ମବାଣୀ ।
ମୁଁ ନାରାୟଣ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥୫

[1] ତ୍ରୋଣ—ତୂଣୀର ।

ସେ ଅବତାର ଆତ୍ମା ଅଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଧର୍ମବଂଶେ ॥
ଦକ୍ଷକନ୍ୟାର ଗର୍ଭେ ହରି ।
ନର ସ୍ୱରୂପେ ଅବତରି ॥
ସଂସାର ଲୋକ ସିଦ୍ଧି କାମେ ।
ସେ ବସି ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥
ତପ ସାଧନ୍ତି ଦୃଢ଼ କରି ।
ନୃ-ନାରାୟଣ ରୂପ ଧରି ॥୬
ଯେ ହରି ସର୍ବବେଦମୟେ ।
ଧର୍ମର ମୂଳ ମହାଶୟେ ॥
ତାର ବଚନ ଶ୍ରୁତିପଥେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣେ ଅବିରତେ ॥
ଭକ୍ତି ସମ୍ପାଦି ତା ଚରଣ ।
ଆନନ୍ଦେ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ॥୭
ସତ୍ୟ ଶଉଚ ଦୟା ତପ ।
ତିତିକ୍ଷା ଶମ ଦମ କଳ୍ପ ॥
ଅହିଂସା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ।
ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଆର୍ଜବ ବିବେକ ॥
ସନ୍ତୋଷ ସମଦୃଷ୍ଟି ସେବା ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ବିପ୍ର ଦେବା ॥
କର୍ମେ ନିବୃତ୍ତି ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ ।
ମଉନ ଆତ୍ମବିଗ୍ରହଣ ॥
ହୃଦେ ନିରୋଧ ଦୁଷ୍ଟମନ ।
ଏ ପ୍ରାଣୀ ସାଧାରଣ-ଧର୍ମ ॥୮,୯
ଉତ୍ତମ ଅନ୍ନ କରି ଭାଗ ।
ଭୂତ ଅତିଥି ପୂଜ ଆଗ ॥
ଆତ୍ମା ଦେବତାବୁଦ୍ଧି କରି ।
ଏ ଭାବେ ଗୃହେ ଥିଲେ ତରି ॥୧୦
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
ସ୍ମରଣ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ସେବା ପୂଜନ ଦାସପଣ ।
ସୁସଖ୍ୟ ଆତ୍ମନିବେଦନ ॥୧୧
ପରମଧର୍ମ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ମନୁଷ୍ୟ-ଜନ୍ମର ଏ ବିଧି ॥
ତ୍ରିଂଶ ଲକ୍ଷଣ ଧର୍ମ ଏହି ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୨
ଅଖିଳ ସଂସ୍କାର କାରଣେ ।
ବେଦ ଅଭ୍ୟାସିବେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ତିନିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଯଜନ ଦାନ ଅଧ୍ୟୟନ ॥
ଜନ୍ମାଦି କ୍ରିୟା କର୍ମ ଯେତେ ।
ଚତୁର ଆଶ୍ରମ ସହିତେ ॥
ପଠନ ଆଦି ଷଟକର୍ମ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଜନର ଏ ଧର୍ମ ॥
ରାଜାର ଧର୍ମ ପ୍ରଜା ରକ୍ଷା ।
ଆଦାନ ବିନେ ପଞ୍ଚଦୀକ୍ଷା ॥୧୩,୧୪
ବାଣିଜ୍ୟ କୃଷି ଗୋରକ୍ଷଣ ।
ବୈଶ୍ୟଜନର ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଶୂଦ୍ରଜନର ଦ୍ୱିଜସେବା ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ସର୍ବଦେବା ॥୧୫
ଯେ ଧର୍ମ ଶ୍ରୁତି ସ୍ମୃତି ବାଦେ ।
ତାହା ସାଧିବ ନିରାପଦେ ॥
ଆପଦେ ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ କର୍ମେ ।
ସାଧି ବଞ୍ଚିବ ତିନିବର୍ଣ୍ଣେ ॥
ବିପ୍ର ଜୀବନ ବୃତ୍ତି[୧] ଅର୍ଥେ ।
କୃଷି ଅଥବା ଅଯାଚିତେ[୨] ॥
ଧାନ୍ୟ ଯାଚଞ୍ଚା[୩] ପ୍ରତିଦିନ ।
ଯେ ଅବା ବୃତ୍ତି ଶିଳୋଞ୍ଛନ[୪] ॥୧୬
ବାଣିଜ୍ୟ କରି ବା ବଞ୍ଚିବ ।
ନୀଚକୁ ସେବା ନ କରିବ ॥
ବିପ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟ ବେନିବର୍ଣ୍ଣ ।
ବର୍ଜିବ ନିନ୍ଦ୍ୟ ବୃତ୍ତିମାନ ॥୨୦*
ଦ୍ୱିଜ ଲକ୍ଷଣ ତୋତେ କହି ।
ରାଜନ ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥
ତପ ଶଉଚ ଶମ ଦମ ।
ସନ୍ତୋଷ ଋଜୁ କ୍ଷମା ଜ୍ଞାନ ॥
ସଦା ଅଚ୍ୟୁତଆତ୍ମା[୫] ସତ୍ୟ ।
ବିପ୍ରଲକ୍ଷଣ ଏ ବିହିତ ॥୨୧
ତେଜ ଶଉର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଧୃତି ।
ତ୍ୟାଗ ସଂଯମ ସତ୍ୟ କ୍ଷାନ୍ତି ॥
ନିତ୍ୟେ ପ୍ରସନ୍ନ ବିପ୍ରରକ୍ଷା ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଲକ୍ଷଣ ଏ ଦୀକ୍ଷା ॥୨୨
ଗୁରୁ ଅଚ୍ୟୁତ ଦେବେ ଭକ୍ତି ।
ତ୍ରିବର୍ଗ ସାଧଇ ଯେ ନିତି ॥
ଆସ୍ତିକ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ ନୈପୁଣ୍ୟ ।
ବୈଶ୍ୟଜନର ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥୨୩
ଅକପଟରେ ସ୍ୱାମୀ ସେବା ।
କେବେହେଁ ଖ୍ରେରି ନ କରିବା ॥
ସତ୍ୟ ଯେ ଗୋ ବିପ୍ର ରକ୍ଷଣ ।
ମନ୍ତ୍ରବିହୀନେ ଯଜ୍ଞକର୍ମ ॥
ସାଧୁ ବିନତି ଶୌଚକର୍ମ ।
ଶୂଦ୍ରଜନର ଏ ସ୍ୱକର୍ମ ॥୨୪
ଏବେ ହୋ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଶୁଣ ।
ସ୍ତିରୀଜନର ଯେ ଲକ୍ଷଣ ॥
ସ୍ୱାମୀର ଚରଣକମଳେ ।
ସେବିବ ମନର ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସ୍ୱାମୀର ବନ୍ଧୁ ଥିବେ ଯେତେ ।
ତାଙ୍କ ତୋଷଣେ ଥିବ ନିତ୍ୟେ ॥
ପତିବ୍ରତାର ଏ ଲକ୍ଷଣ ।
ନିଗମ ବଚନେ ପ୍ରମାଣ ॥୨୫
ଗୃହମାର୍ଜନ ଉପଲେପ ।
ମଣ୍ଡନ ସାୟଂକାଳେ ଦୀପ ॥

୧. ବୃତ୍ତି—ଯଜ୍ଞ, ଅଧ୍ୟାପନ ଇତ୍ୟାଦି କରି ଧନ ନେବା । ୨. ଅଯାଚିତ—କାହାରିକୁ ନ ମାଗି ଯାହାକିଛି ମିଳିଯାଏ, ସେତିକିରେ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରିବା । ୩. ଯାଚଞ୍ଚା—ପ୍ରତିଦିନ ଧାନ୍ୟ ଆଦି ଭିକ୍ଷା କରିବା । ୪. ଶିଳୋଞ୍ଛନ—ଜମିରୁ ଫସଲ କାଟି ନିଆଯିବା ପରେ ଜମିରେ ଖସି ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟକୁ ଏବଂ ହାଟ, ବଜାର, ଗୋଦାମ ଇତ୍ୟାଦିରେ ବିଛି ହୋଇଥିବା ଶସ୍ୟକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଥିରେ ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରିବା । ୫. ଅଚ୍ୟୁତଆତ୍ମା—ଭଗବତ୍‌ପରାୟଣତା ।

* ୧୭ ରୁ ୧୯ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଆତ୍ମମଣ୍ଡନ ନିରନ୍ତରେ ।
ଭୂଷଣ କଜ୍ଜଳ ସିନ୍ଦୂରେ ॥୨୬
ଯେ ଉଚ୍ଚନୀଚ କର୍ମ କରି ।
ବିନୟେ ଦମେ ସାଧ୍ୱୀ ନାରୀ ॥
ସର୍ବଦା ସ୍ନେହ ସତ୍ୟଶୀଳେ ।
ଭଜିବ ପତି କାଳେ କାଳେ ॥୨୭
ସନ୍ତୋଷ ଅଲୋଭ ସୁଦକ୍ଷ ।
ଧର୍ମଜ୍ଞ ପ୍ରିୟ ସତ୍ୟବାକ୍ୟ ॥
ଶୁଚି ସୁସ୍ନିଗ୍ଧେ ସେ ଆନନ୍ଦେ ।
ନିରତେ ସେବେ ସ୍ୱାମୀ ପାଦେ ॥
ସେବା କରିବ ଜନ୍ତୁଜନେ ।
ପରପୁରୁଷ ପିତୃଜ୍ଞାନେ ॥୨୮
ଯେ ନାରୀ ହରିଭାବେ ନିତି ।
ସେବା କରଇ ନିଜ ପତି ॥
ସେ ନାରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ପତିର ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
ପତି ସଙ୍ଗତେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକେ ।
ବସଇ ଆନନ୍ଦେ ଅଶୋକେ ॥୨୯
ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତିର ଏ ଧର୍ମ ।
ନିୟତ କୁଳର ଯେ କର୍ମ ॥୩୦
ଏମନ୍ତ ଧର୍ମ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।
ଜାଣି ସେବନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ॥
ବେଦଦୃଷ୍ଟିରେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ଧର୍ମ କହନ୍ତି ଅବଧାନେ ॥
ଯେ ଧର୍ମେ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ଆତ୍ମସୁଖେ ॥୩୧
ସ୍ୱବୃତ୍ତି-ଭାବେ କ୍ରିୟା ଘେନି ।
ଯେ ଧର୍ମେ ଇହପର ମାନି ॥
ବର୍ତ୍ତନ୍ତି ସ୍ୱକର୍ମ କରଣେ ।
ସେ ନରେ ପଶନ୍ତି ନିର୍ଗୁଣେ ॥
ନିରତେ ତପ ବ୍ରତ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୩୨
ନିଷ୍କାମମାର୍ଗେ ଯେବେ ଭଜେ ।
ଅଙ୍କୁର ଯେହ୍ନେ ଦଗ୍ଧବୀଜେ ॥
କେବେହେଁ ବୃକ୍ଷ ସେ ନୁହଇ ।
ଯତ୍ନ କଲେହେଁ ନାଶ ଯାଇ ॥୩୩
କି ଅବା କାମ ଜଡ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଯେବେ ସେବଇ ଅବିରତେ ॥
ତେବେ ବିରକ୍ତ ଚିତ୍ତ ହୋଏ ।
ବହୁତ ଘୃତେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟେ ॥୩୪
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣେ ଯେମନ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ।
ବେଦେ ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ମୁନିଗଣ ॥
ତା ଅଧୋ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଯେବେ ଦେଖି ।
ସେ ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମେ ତାକୁ ଲେଖି ॥୩୫
ଏମନ୍ତ ଧର୍ମ ଅନୁବାଦେ ।
ମୁନି କହନ୍ତି ସଭାମଧ୍ୟେ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଧର୍ମସୁତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ଯୁଧିଷ୍ଠିରନାରଦସଂବାଦେ ସଦାଗ୍ରରନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର ଆଶ୍ରମ ଲକ୍ଷଣ । ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ।
ବନସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଧର୍ମ ॥
ଗୃହସ୍ଥ ଭିକ୍ଷୁ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଏବେ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଗୁରୁ ଭବନେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ବସିବ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ କରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତପ କ୍ଳେଶ ଯୁତେ ।
ନିରତେ ଥିବ ଗୁରୁ ହିତେ ॥
ସୁହୃଦ ସୁଦୃଢ଼ ଲକ୍ଷଣେ ।
ଆଜ୍ଞା ବହିବ ଦାସପଣେ ॥୧
ଉଭୟ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମଉନ ।
ଜପିବ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ॥୨
ବେଦ ପଢ଼ିବ ନିରନ୍ତରେ ।
ଗୁରୁବଚନ ଧରି ଶିରେ ॥
ନିକଟେ ବସି ସୁଯନ୍ତ୍ରିତେ ।
ଚରଣେ ନମି ବେନି ହସ୍ତେ ॥୩
ମେଖଳା ଚର୍ମ କଉପୀନ ।
ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ଧାରଣ ॥
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଦର୍ଭପାଣି ।
ଯେବା କଳ୍ପିତ ଅନ୍ନ ଆଣି ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ଘରୁ ମାଗି ଭିକ୍ଷା ।
ଦୃଢ଼େ ରଖିବ ଗୁରୁଦୀକ୍ଷା ॥
ପଞ୍ଚ ଗୃହରୁ ଯା ପାଇବ ।
ଗୁରୁ ସମୀପେ ସମର୍ପିବ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଦୀକ୍ଷା ।
ଗୁରୁ ବଚନେ କରି ଭିକ୍ଷା ॥
ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞାରେ ତା ଭୁଞ୍ଜିବ ।
ନୋହିଲେ ଉପବାସେ ଥିବ ॥୪,୫
ସୁଶାନ୍ତି ମତେ ବଞ୍ଚି ଦିନ ।
କରିବ ଉଶ୍ୱାସ ଭୋଜନ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟେ ଦକ୍ଷପଣେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ କରି ବନ୍ଦୀ ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ ହୃଦେ ରୁନ୍ଧି ॥

ସ୍ତିରୀ ସ୍ତ୍ରୀବଶ ଲୋକ ମେଳେ ।
ସଙ୍ଗେ ନ ଥିବ ସର୍ବକାଳେ ॥୬
ନ ଶୁଣି ସ୍ତିରୀଙ୍କ ବଚନ ।
ନ କରି ମୁଖାବଲୋକନ ॥୭
କେଶ ପ୍ରସାଧନ ମର୍ଦ୍ଦନ ।
ସ୍ନାହାନ ବେଶ ଆଦି କର୍ମ ॥
ଗୁରୁକାମିନୀଙ୍କ ଗୋଚରେ ।
ଦୃଢ଼େ ବର୍ଜିବ ଅତି ଦୂରେ ॥୮
ଯୁବତୀଜନ ଅଗ୍ନିସ୍ତମ୍ଭ ।
ପୁରୁଷ ଦେହ ଘୃତକୁମ୍ଭ ॥
ଏଣୁ ଯୁବତୀ ଦୂର କରି ।
ଧର୍ମ ସାଧିବ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥୯
ଜୀବ ଈଶ୍ୱର ଭେଦଜ୍ଞାନ ।
ଯାବତ ନ ଛାଡ଼ଇ ମନ ॥
ତାବତ ଥାଏ ଦ୍ୱୈତଭ୍ରମ ।
ଏ ସ୍ତିରୀ ଏ ପୁରୁଷ ଜ୍ଞାନ ॥
ଏଣୁ ତା ଭୋଗେ ହୋଏ ମତି ।
ତେଣୁ ଛାଡ଼ିବ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗତି ॥୧୦
ଏ ସର୍ବ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବ୍ରତ ।
ପାଳିବ ଯତି ଯେ ଗୃହସ୍ଥ ॥
ସ୍ତିରୀଗମନ ଋତୁକାଳେ ।
ଉଚିତ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ॥୧୧
ଅଞ୍ଜନ ତଇଳ ମର୍ଦ୍ଦନ ।
ସ୍ତିରୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ॥
ଭୂଷା ଲେପନ ମାଲ୍ୟ ଗନ୍ଧ ।
ତେଜିବ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ମଦ୍ୟ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ବଞ୍ଚି ଗୁରୁଘରେ ।
ବେଦ ଅଭ୍ୟାସ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଅଙ୍ଗ-ଉପାଙ୍ଗ ବେଦ ପଢ଼ି ।
ଗୁରୁ ସମୀପେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଆଜ୍ଞା ମାଗିବ ଅନୁରାଗେ ।
ଗୁରୁ ଯା ମୁଖେ ଆଜ୍ଞା ଦେବେ ॥
ଗୁରୁ ବଚନ ଶିରେ ଧରି ।
ତେବେ ବଞ୍ଚିବ ଗୃହ କରି ॥

ଅଥବା ବନସ୍ତେ ପଶିବ ।
ସନ୍ନ୍ୟାସମତେ ବା ବଞ୍ଚିବ ॥୧୩,୧୪
ଗୁରୁ ଅନଳ ସର୍ବଦେହେ ।
ତୁଲ୍ୟେ ଦେଖିବ ବିଷ୍ଣୁମୟେ ॥୧୫
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସାଧି ଧର୍ମ ।
ଯେବା ଆଶ୍ରମେ ଯେବା କର୍ମ ॥
ଯେବା ସାଧନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶନ୍ତି କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥୧୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ।
ଆଶ୍ରମ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଗତି ॥
ବନସ୍ତେ ସାଧି ଧର୍ମ ସୁଖେ ।
ଅନ୍ତେ ମିଳନ୍ତି ମୁନିଲୋକେ ॥୧୭
ଭକ୍ଷଣ ଫଳମୂଳ ଶାକ ।
ଅଗ୍ନିରେ ନ କରିବ ପାକ ॥୧୮
ନବୀନ ଫଳମୂଳ ଲାଭେ ।
ପୁରୁଣା ତେଜିବ ସ୍ୱଭାବେ ॥
ବନ-ସମ୍ଭବ ବସ୍ତୁ ଘେନି ।
କାଳେ ପୂଜିବ ଇଷ୍ଟ ଅଗ୍ନି ॥
ଅଗ୍ନି-ରକ୍ଷଣ ଅର୍ଥେ ଘର ।
ଅଥବା ପର୍ବତ କନ୍ଦର* ॥୧୯,୨୦
କେଶ ଲୋମ ଯେ ନଖ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ।
ଜଟିଳ କଷାବସ୍ତ୍ର ପାଂଶୁ ॥
ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ଅଜିନ ।
ବୃକ୍ଷ ବକଳ ପରିଧାନ ॥
ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା କରିବ ସ୍ନାହାନ ।
ବାଲୁକା ମଣ୍ଡଳେ ଶୟନ ॥୨୧
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାଦଶ ବତ୍ସର ।
ବନେ ବଞ୍ଚିବ ବ୍ରତଧର ॥
ଅଷ୍ଟ ବରଷ କିବା ଅର୍ଦ୍ଧେ ।
ଧର୍ମ ସାଧିବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ବେନି ବରଷ କିବା ଏକ ।
ବଞ୍ଚିବ ଏ ବିଧି ବିବେକ ॥୨୨

ଧର୍ମ ସାଧନେ ଅସମର୍ଥ ।
ଯେବେ ହୋଇବ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ।
ସନ୍ନ୍ୟାସ କରିବ ତକ୍ଷଣେ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପି ଅନଶନ ବ୍ରତ ।
ହରିଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଯେ ସୃଷ୍ଟି ଶରୀର ଧାରଣେ ।
ନ୍ୟାସିବ ପରମ କାରଣେ ॥୨୩,୨୪
ଗଗନେ ନ୍ୟାସି ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ନ୍ୟାସି ସମୀରଣେ ॥
ତେଜେ ତେଜକୁ ନ୍ୟାସ କରି ।
ଧାତୁ ସମୂହ ଜଳେ ଭରି ॥
ଅନଳେ ବଚନ ବିନାଶି ।
କ୍ଷିତି କାରଣେ ଶେଷ[1] ନ୍ୟାସି ॥୨୫
କରଯୁଗଳ ଇନ୍ଦ୍ରେ ନ୍ୟାସି ।
ସୁଦୃଢ଼େ ସ୍ଥାପିବ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ॥
ପାଦର ଗତି ନାରାୟଣେ ।
ଉପସ୍ଥ ପ୍ରଜାପତିଗଣେ ॥୨୬
ଗୁହ୍ୟ ବିସର୍ଗ ମୃତ୍ୟୁ ଅଙ୍ଗେ ।
ଦିଗେ ସମର୍ପି ଶ୍ରୁତି ଯୁଗେ ॥
ସ୍ପରଶ ଗୁଣ ତ୍ୱଚେ[2] ନ୍ୟାସି ।
ରୂପକୁ ଚକ୍ଷୁବଳେ ଗ୍ରାସି ॥୨୭
ରୂପେ ନିବେଶି ଦୃଷ୍ଟି ଗୁଣ ।
ଜିହ୍ୱାକୁ ରସେ ଗନ୍ଧେ ଘ୍ରାଣ ॥୨୮
ମନକୁ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ସଂହରି ।
ବୋଧକୁ ବୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟେ ଭରି ॥
ଅଶେଷ କର୍ମ ରୁଦ୍ର ଦେହେ ।
କ୍ରିୟାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମୂହେ ॥
ଚିତ୍ତକୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ଭରି ।
ଗୁଣେ ବିକାରକୁ ସଂହରି ॥୨୯
କ୍ଷିତିକି ନ୍ୟାସ କରି ଜଳେ ।
ଜଳକୁ ବିନାଶି ଅନଳେ ॥

୧. ଶେଷ—ଅବଶିଷ୍ଟ (ଅର୍ଥାତ୍ ଅସ୍ଥି-ମାଂସାଦି କଠିନ ଅଂଶ) । ୨. ତ୍ୱଚ—ଚର୍ମ ।
* 'ଅଗ୍ନି ରକ୍ଷଣେ.....କନ୍ଦର' ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ କେବଳ ଅଗ୍ନିରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଘର ବା ପାହାଡ଼ ଗୁମ୍ଫାର ଆଶ୍ରୟ ନେବେ ।

ଅନଳ ବିନାଶି ଅନିଳେ ।
ପବନ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଗଗନ ଅହଙ୍କାରେ ଭରି ।
ଅବ୍ୟକ୍ତେ ସମୂହ ସଂହାରି ॥
ମହତ ତତ୍ତ୍ୱ ଅହଂକାର ।
ମହତ ପ୍ରକୃତି ଗୋଚର ॥

ସେ ଗୁଣମୟ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ।
କ୍ଷର ଅକ୍ଷର ବେନିରୂପୀ ॥
ଚିନ୍ମାତ୍ର ଅକ୍ଷର ବିଶେଷ ।
ଜୀବ ପରମ ପରଂହଂସ ॥
ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ଧ୍ୟାନମୟେ ।
କାଷ୍ଠ ଦହନେ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟେ ॥

ଏମନ୍ତ ସୃଷ୍ଟିକି ସଂହରି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୩୦,୩୧
ସୁଜନେ ବୋଲ ହରି ହରି ।
ଭବସାଗରୁ ହେବ ପାରି ॥
ଏମନ୍ତେ ତରେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ଯୁଧିଷ୍ଠିରନାରଦସଂବାଦେ ସଦାଶ୍ରନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅବଧୂତର ଇତିହାସେ । ଯତିର ଧର୍ମ ତ୍ରୟୋଦଶେ ॥

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏବେ କହିବା ଯତିଧର୍ମ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅବଧୂତ କର୍ମ ॥
ମାୟା ସଂସାର ଦୂର କରି ।
ବୁଲିବ ଦେହ ମାତ୍ର ଧରି ॥
ଗ୍ରାମେ ବଞ୍ଚିବ ଏକଦିନ ।
ଦ୍ୱିଦିନ ନ ରହିବ ପୁଣ ॥୧
ନିର୍ଜନେ ଦିଗମ୍ବର ବେଶେ ।
ଯେବେ ପଶିବ ବନଦେଶେ ॥
କୌପୀନ କରିବ ବସନ ।
ଏକା ଭ୍ରମିବ ରାତ୍ରଦିନ ॥
କେବେହେଁ ନ କରିବ ସଙ୍ଗ ।
ଥିଲା ସଂସାରେ ଯାର ସଙ୍ଗ ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ଶାନ୍ତିପଣ ।
ଶ୍ରୀନାରାୟଣ ପରାୟଣ ॥୨,୩
ସତ ଅସତ ବିଶ୍ୱ ବେନି ।
ତୁଲେ ଭାବିବ ଆତ୍ମା ଘେନି ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ଆତ୍ମା ସାର ।
ସର୍ବବ୍ୟାପିତ ନିରନ୍ତର ॥୪
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟେ ରହି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ଆତ୍ମେ ଧ୍ୟାୟି ॥

ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ବେନି ।
ଲକ୍ଷିବ ମାୟା ମାତ୍ର ଘେନି ॥
ବସ୍ତୁ ସ୍ୱଭାବ ନାହିଁ ତାର ।
ଏଣୁ ସର୍ବଦା ନିର୍ବିକାର ॥୫
ବସ୍ତୁର ନିତ୍ୟାନିତ୍ୟ ଭାବ ।
ଏଣୁ ଏ ଶରୀର ଅଧ୍ରୁବ ॥
ଜୀବର ଉତ୍ପତ୍ତି ମରଣ ।
କାଳଟି ଏ ଭାବେ କାରଣ ॥
ଏଣୁ ଶରୀରଧର୍ମ ଜାଣି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ପରିମାଣି ॥୬
ଅଶାସ୍ତ୍ରେ ନ କରିବ ରତି ।
ଜୀବିକା ଜ୍ୟୋତିଷ ପ୍ରଭୃତି ॥
ଦୂରେ ତେଜିବ ତର୍କବାଦ ।
ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରେ ପକ୍ଷପାତ ଭେଦ ॥୭
ଅଭ୍ୟାସ ନ କରିବ ଗ୍ରନ୍ଥ ।
ଶିଷ୍ୟ ନ କରିବ ବହୁତ ॥
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ନିଜ ପ୍ରୟୋଜନେ ।
କେବେହେଁ ନ କରିବ ମନେ ॥୮
ମହାନ୍ତ ଯତିର ଆଶ୍ରମ ।
ହୋଏ ବା ନୋହେ ନିଜ ଧର୍ମ ॥
ସୁଶାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ସମଚିତ୍ତ ।
ହୋଇବ ଅର୍ଥରେ ବିରକ୍ତ ॥୯

ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବେ ଥିବ ।
ବାଇ ବାଳକ ଚେଷ୍ଟା ଭାବ ॥
ମୂକ ବଧିର ପ୍ରାୟେ ବେଶେ ।
ଭାବେ ବଞ୍ଚିବ ଆତ୍ମବଶେ ॥୧୦
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନ ।
ଯେ ଇତିହାସ ପୁରାତନ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସଙ୍ଗେ ମୁନିବର ।
ନାମ ଯାହାର ଅଜଗର* ॥
ଏ ବେନିଜନଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥୧୧
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଏକଦିନେ ।
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଗଲେ ବନେ ॥
ଭୃତ୍ୟ କିଙ୍କର ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ବନେ ବିହରେ କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସହ୍ୟଗିରି ତଟେ ।
କାବେରୀତଟେ ଭୂମିପୃଷ୍ଠେ ॥
ଶୟନେ ଦେଖି ମୁନିବର ।
ଶରୀର ଧୂଳିରେ ଧୂସର ॥
ସ୍ୱେଦ କର୍ଦ୍ଦମେ ସେ ଭୂଷିତ ।
ସମ୍ମୁଖେ ଦେଖେ ବିପରୀତ ॥୧୨-୧୩
କର୍ମ ବଚନ ଲିଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଲକ୍ଷି ନ ପାରେ ଅନୁମାନେ ॥

* ଏଠାରେ 'ଅଜଗର' ନାମ ଅବଧୂତ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

କିବା ଆଶ୍ରମ ଲକ୍ଷି ନୋହେ ।
ସୁମନେ ବିଗ୍ରରି ସନ୍ଦେହେ ॥୧୪
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରହଲାଦ ।
ଭାବେ ନମିଲା ବେନିପାଦ ॥
ଲକ୍ଷଣେ ମଣି ତାର ଗତି ।
ବୋଲେ ଅସୁର ନରପତି ॥୧୫

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ଏ ସ୍ଥୂଳଶରୀର ତୋହର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥
ଭୋଗୀପୁରୁଷ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ତୋ ଦେହ ଦେଖି ବିଗ୍ରରଇ ॥
ବିତ୍ତ ଅର୍ଜନେ ଭୋଗୀଜନେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ନଗର ବିପିନେ ॥
ଭୋଗର ବଳେ ପୁଷ୍ଟଦେହୀ ।
ଏ ଅନୁମାନେ ମୁଁ ମଣଇ ॥
ଉଦ୍ୟମ ନ କରି ତୁ ଧନେ ।
କିମ୍ପାଁ ଶୋଇଛୁ ଘୋରବନେ ॥
କେମନ୍ତେ ପୁଷ୍ଟ ତୋ ଶରୀର ।
କହ ସଂଶୟ ଯାଉ ଦୂର ॥
କହ ତୁ ନ ଭଜି ମଉନ ।
ମୁଁ ଯେବେ ଶୁଣିବା ଭାଜନ ॥୧୬,୧୭
ଯେ ଦକ୍ଷ ପଣ୍ଡିତ ଚତୁର ।
ବିଚିତ୍ର ବାକ୍ୟ ପ୍ରିୟକର ॥
ତାଙ୍କୁ ପୁଛିଲେ ସର୍ବ କହେ ।
ମନେ ଅହଙ୍କାର ନ ବହେ ॥୧୮

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରହଲାଦ ବାଣୀ ।
ସେ ଅବଧୂତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥
ତାହାର ଅମୃତ ବଚନେ ।
କହଇ ହୃଷିତ ବଦନେ ॥୧୯

ଅବଧୂତ ଉବାଚ

ତୁ ପ୍ରହଲାଦ ଦୈତ୍ୟବର ।
ଜାଣଇଁ ମହିମା ତୋହର ॥
ସଂଶୟ ନାହିଁ ତୋର ମନେ ।
ତୁ ଦେଖୁ ନିର୍ମଳ ନୟନେ ॥
ଯାର ହୃଦୟେ ନାରାୟଣ ।
ବସଇ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ସେ ଭକ୍ତିବଳେ ତମ ଘୋର ।
ନାଶଇ ଯେହ୍ନେ ଦିବାକର ॥୨୦,୨୧
ତୁ ମୋତେ ପଗ୍ରରିଲୁ ଯେବେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋତେ ଭାବେ ॥
ଆତ୍ମାର ଶୁଦ୍ଧି ଯେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ।
ମହାନ୍ତ ପୁଛିଲେ କହନ୍ତି ॥୨୨
ଭବ ବାହିନୀ ତୃଷ୍ଣା ନାମ ।
ତାର ପୂରଣେ କେହୁ କ୍ଷମ ॥
ସେ ତୃଷ୍ଣାବଳେ ମୁଁ ଜଗତେ ।
ଭ୍ରମିଲି ଜନ୍ମ କୋଟି ଶତେ ॥
ଅଶେଷ ଯୋନି ଗର୍ଭବାସ ।
ତେବେହେଁ ନ ପୂରିଲା ଆଶ ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ଦୋଷେ ଭ୍ରମି ।
ଫୁଟି ହୋଇଲି ପଥଶ୍ରମୀ ॥୨୩
ଯେ ଶୁଭକର୍ମ ମୋର ଥିଲା ।
ସେ ଫଳ ଏ ଜନ୍ମେ ଫଳିଲା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ୱର୍ଗ ମୋକ୍ଷ ଦ୍ୱାର ।
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟଶରୀର ॥
ସ୍ୱଧର୍ମ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗେ ବାସ ।
ଅଧର୍ମେ ନରକେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଏ ବେନିଦ୍ୱାର ଯେ ତେଜନ୍ତି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗେ ଆତ୍ମା ଚିନ୍ତି ॥
ଭଜନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ତରନ୍ତି ଏ ଜନ୍ମ ମରଣେ ॥୨୪
ମୁଁ ଏ ସଂସାର ସୁଖ ଦେଖି ।
ବିଗ୍ରରି ମନେ ହେଲି ଦୁଃଖୀ ॥
ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ମୈଥୁନ ଗୃହବାସେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖ ଭୋଗ ଆଶେ ॥
ଅନ୍ତେ ନରକେ ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ।
ଏ ଘେନି ମନେ କଲି ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ଗୃହଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଏଡ଼ି ।
ତପ ସାଧଇ ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ॥୨୫
ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେ ନର ଦୁଃଖୀ ।
ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗେ ହୋନ୍ତି ସୁଖୀ ॥
ଏବେ ମୁଁ କୃଷ୍ଣର ପ୍ରସାଦେ ।
ନିବୃତ୍ତି କର୍ମଯୋଗ ସାଧେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଭାବଇ ଆତ୍ମାଭାବେ ।
ମନ ଆନନ୍ଦେ ସୁଖପ୍ଳବେ ॥
ମନ ସଙ୍କଳ୍ପ ଭୋଗ ତେଜି ।
ପ୍ରାରବ୍ଧ ଭୋଗ ବନେ ଭୁଞ୍ଜି ॥
ଏଣୁ ଆତ୍ମାର ଅର୍ଥେ ମୁହିଁ ।
ସଙ୍କଳ୍ପି ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମଇ ॥୨୬
ଏବେ ହୋ ପ୍ରହଲାଦ ଶୁଣ ।
ବିଷୟ ବଶେ ଯେତେ ଗୁଣ ॥
ତାମସ ରଜଗୁଣ ତେଜେ ।
ବିବିଧ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଭଜେ ॥
ଆତ୍ମାର ହିତ ନ ସୁମରେ ।
ଅସାଧୁ ମାର୍ଗେ କର୍ମ କରେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ଘୋର ପଥେ ।
ନାନା ଯାତନା କର୍ମତନ୍ତ୍ରେ ॥
ଘୋର ସଂସାରେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ।
ଏ ଘେନି ମୋର ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୨୭
ଦେଖି ଅଜ୍ଞାନେ ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ସଂସାରେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ଜନେ ॥
ଯେ ଜଳ ତୃଣେ ଆଚ୍ଛାଦିତ ।
ତାହା ନ ଇଚ୍ଛଇ ତୃଷିତ ॥
ମୃଗତୃଷ୍ଣାକୁ ଜଳ ମଣେ ।
ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମଇ ଅକାରଣେ ॥
ତାହାର ଶ୍ରମ ମାତ୍ର ସାର ।
ଯେ ଆତ୍ମା ନ କରେ ବିଗ୍ରର ॥୨୮
କର୍ମ ଆୟତ୍ତେ ଦେହେ ଥାଇ ।
ଆତ୍ମାର ସୁଖ ଯେ ଇଚ୍ଛଇ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପି କ୍ରିୟା କରେ ଯେତେ ।
ନିଷ୍ଫଳ ହୋଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ତେ ॥୨୯
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଆଦି ଦୁଃଖ ଯେତେ ।
ଆତ୍ମା ନିପାତ ଯାର ଅନ୍ତେ ॥
ବିମୁକ୍ତ ନୋହେ ପ୍ରାଣୀ ଏଣେ ।
କି ପ୍ରୟୋଜନ ଅର୍ଥ କାମେ ॥୩୦
ଲୋଭୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟ ମନ ।
ବଳେ ବନ୍ଧନ କରେ ଧନ ॥

ଧନୀ ଜନଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ।
ମୁଁ ଧନ ତୃଷ୍ଣାକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦେଖଇ ଧନୀଙ୍କର ଦୁଃଖ ।
ନିଦ୍ରା ଭୋଜନେ ନାହିଁ ସୁଖ ॥
ରାଜାର ଭୟ ନିତ୍ୟେ ଧନେ ।
ଚୌର ସ୍ୱଜନ ଶତ୍ରୁଜନେ ॥
ଯେ ଅବା ଆସେ ଧନ ମାଗି ।
ତା ଦେଖି ଚିତ୍ତେ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥
ଅଶେଷ ଆପଦର ସ୍ଥାନ ।
ଏ ଧନ ମୂଳୁଁ ହୋଏ ଜନ୍ମ ॥
ଯେ ଶୋକ ମୋହ ଲୋଭ କ୍ରୋଧ ।
ନିତ୍ୟେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଯେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଯାହାର ମୂଳୁଁ ଏ ସ୍ରବନ୍ତି ।
ଧନର ମୂଳେ ପ୍ରାଣଭୀତି ॥
ଏ ଘେନି ଯେ ପଣ୍ଡିତଜନେ ।
ଲୋଭ ତେଜନ୍ତି ଜାଣି ଧନେ ॥୩୧-୩୩
ମଧୁମକ୍ଷିକା ଅଜଗର ।
ଏ ଜନ୍ମେ ଗୁରୁ ଏ ମୋହର ॥
ଯେ ବଇରାଗ ପରିତୋଷ ।
ଏହାଙ୍କ ତହୁଁ ଉପଦେଶ ॥୩୪
ବୈରାଗ୍ୟ ସର୍ବକାମେ ମୋର ।
ଏ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ମଧୁକର ॥
ଅନେକ ଦୁଃଖ ଯେ ଅର୍ଜନ ।
ତାକୁ ବିନାଶି ହରେ ଆନ ॥
ଧନ ନ ଇଚ୍ଛି ତୋଷମନେ ।
ଭ୍ରମଇ ଯଥାଲାଭ ଧନେ ॥୩୫
ମହାସର୍ପର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ବଞ୍ଚଇ ଉପଦେଶ ଧ୍ୟାୟି ॥
ତଥାପି ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସନ୍ନେ ।
ନିତ୍ୟେ ଆନନ୍ଦ ମୋର ମନେ ॥
ମୋ ଦେହେ ବଳ କାନ୍ତି ତୁଷ୍ଟି ।
ସୁଖ ବର୍ଦ୍ଧନେ ଦେହ ପୁଷ୍ଟି ॥
ଏ ଭାବେ ବଞ୍ଚେ ମୋର ଦେହୀ ।
ମୁଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ନ ଜାଣଇ ॥୩୬
ଅଳ୍ପ ଆହାର କାହିଁ ପାଇ ।
କାହିଁବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥

ସ୍ୱାଦୁ ଅସ୍ୱାଦୁ ନ ମଣଇ ।
ଯେ ଦିନେ ଯେ ଅବା ମିଳଇ ॥
ଗ୍ରାସକୁ ଅମୃତ ମଣଇ ।
ସୁମିଷ୍ଟ ମିଳେ ଅବା କାହିଁ ॥
କାହିଁ ବା କଟୁ ତିକ୍ତ ପାଇ ।
ମନ ସନ୍ତୋଷେ ତା ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୩୭
କାହିଁ ବା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉପହୃତ ।
କାହିଁ ବା ମାନ୍ୟ ବିବର୍ଜିତ ॥
କାହିଁ ବା ଦଧିଅନ୍ନ ଘୃତ ।
କାହିଁ ବା ଲବଣ ବର୍ଜିତ ॥
ଅଳ୍ପ ବହୁତ ନ ବାରଇ ।
ଯହିଁ ଯା ମିଳେ ତୁଷ୍ଟ ତହିଁ ॥
ଏମନ୍ତେ ରଖଇ ଜୀବନ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନେ ମୋ ଶୟନ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣଇ ।
ଉଭୟ ଏକ ପ୍ରମାଣଇ ॥୩୮
ପାଟବସନ କାହିଁ ପିନ୍ଧି ।
କାହିଁ ବୁଲଇ ଚର୍ମ ବାନ୍ଧି ॥
ଚୀରାଣି[୧] ବସ୍ତ୍ର କାହିଁ ମିଳେ ।
କାହିଁ ବା ବଞ୍ଚଇ ବକଳେ ॥
କର୍ମ ଆଦରି ତୋଷମନେ ।
ବସଇ ଇଚ୍ଛା ସୁଖ ସ୍ଥାନେ ॥୩୯
କାହିଁ ବା ଧରଣୀ ଶୟନ ।
କାହିଁ ପାଷାଣ ତୃଣ ପର୍ଣ୍ଣ ॥
କାହିଁ ପ୍ରାସାଦ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
କାହିଁ ପଲଙ୍କେ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ॥
କାହିଁ ହଂସୁଲିତୂଳୀ[୨] ପରେ ।
କାହିଁ ଶ୍ମଶାନେ ବନ ଘୋରେ ॥୪୦
କାହିଁ ବା ସ୍ନାନ ମୋ ଆନନ୍ଦେ ।
ସୁବାସ ତଇଳ ସୁଗନ୍ଧେ ॥
କାହିଁ ଚନ୍ଦନ ଗନ୍ଧସାର ।
କାହିଁ ବା ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥
ସୁବାସ ପୁଷ୍ପମାଳ ଗନ୍ଧେ ।
କାହିଁ ବା ଗଜ ଅଶ୍ୱ କନ୍ଧେ ॥

କାହିଁ ବେଷ୍ଟିତ ପୀତାମ୍ବର ।
କାହିଁ ବା ଭସ୍ମ ଦିଗମ୍ବର ॥
କାହିଁ ବା ଜ୍ଞାନ ଥାଇ ଦେହେ ।
କାହିଁ ଭ୍ରମଇ ଗୃହୀ ପ୍ରାୟେ ॥୪୧
ହେ ପ୍ରହଲାଦ ଶୁଣ ଧୀରେ ।
ଆଉ କହିବା ତୋ ଛାମୁରେ ॥
ବିଷୟ ଜଡ଼େ ପ୍ରାଣୀ ଥାନ୍ତି ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
କାହାକୁ ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି ମୋର ।
କେବେହେଁ ନ କରେ ବିଗ୍ରହ ॥
ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶ୍ରେୟ ଚିନ୍ତି ।
ଏଣୁ ମୋ ମନେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୪୨
ଚିତ୍ତେ ବିକଳ୍ପ ହୋମ କରି ।
ତାହାକୁ ମନ ମଧ୍ୟେ ଭରି ॥
ମନ ବିକାର ତତ୍ତ୍ୱେ ଥୋଇ ।
ଯେଣେ ମାୟାକୁ ଭୟ ନାହିଁ ॥
ସେ ମାୟା ଆତ୍ମା ଅନୁଭୂତେ ।
ସତ୍ୟ ସଙ୍କଳ୍ପ ମୁନିମତେ ॥
ତେଣୁ ନିର୍ବିକାର ମୋ ମନ ।
ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମେ କରି ଲୀନ ॥୪୩,୪୪
ଏମନ୍ତେ ଆତ୍ମା ଅନୁଭୂତେ ।
କହିଲି ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେ ଲୋକ ଶାସ୍ତ୍ର ମତ ଦୁଇ ।
ଏଣେ ବର୍ଜିତ ମୋର ଦେହୀ ॥
ତୁ ଯେଣୁ ବିଷ୍ଣୁର ଭକତ ।
ତେଣୁ କହିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତ ॥
ତୁ ପ୍ରହଲାଦ କୃଷ୍ଣଦାସ ।
ଏଣୁ ମୁଁ ତୋହର ବିଶ୍ୱାସ ॥୪୫

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ମୁନି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ପରମହଂସ ଧର୍ମବାଣୀ ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଜ୍ଞାନୀ ଧୀର ।
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁର କିଙ୍କର ॥

୧. ଚୀରାଣି—ଛିଣ୍ଡା । ୨. ହଂସୁଲିତୂଳୀ—ହଂସଲୋମ ନିର୍ମିତ କୋମଳ ଶେଯ ।

ସେ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ ।
ପ୍ରବାହ ସୁଧା ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବନ୍ଦିଲା ବିବିଧ ସ୍ତବନେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ନମିଲା ଚରଣେ ।
ସଦନେ ଗଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥୪୬
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତେ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ କଥା ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଭବବ୍ୟଥା ॥
ଏଣେ ନିର୍ମଳ କର ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରନାରଦସଂବାଦେ ଯତିଧର୍ମେ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମର ବିଧାନ । ଚଉଦ ଅଧ୍ୟାରେ ବଖାଣ ॥

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ।
ବନସ୍ଥ ଅବଧୂତ ଧର୍ମ ॥
ଶୁଣିଲି ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ କହ ଏବେ ॥
ଯେ ବିଧି ଗୃହ ଆଚରଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥୧
ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ଗୃହସ୍ଥ ରଜନୀ ପ୍ରଭାତେ ।
ଶୁଚି ନିର୍ମଳ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ସ୍ମରିବ ନାରାୟଣ ନାମ ।
ହରି ଗୋବିନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ ରାମ ॥
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାମୋଦର ।
ବିଶ୍ୱସମ୍ଭବ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ॥
ଏ ଆଦି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଯେତେ ।
ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଭାତେ ॥
କୃଷ୍ଣେ ଅର୍ପଣ ନିତ୍ୟେ କରି ।
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ଗୃହେ କରି ॥
ମହତଜନେ ଉପାସନ ।
କରିବ ନିତ୍ୟେ କୃଷ୍ଣଧ୍ୟାନ ॥୨
କୃଷ୍ଣର ଅବତାର କଥା ।
ପୁରାଣ ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ର ଗୀତା ॥
ସଙ୍ଗ କରିବ ସାଧୁସଙ୍ଗେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିବ ଶୁଣି ନିତ୍ୟେ ॥୩
ସାଧୁସଙ୍ଗତେ ଥୋଇ ମନ ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଗୃହଜନ ॥
ସମ୍ପଦ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିବ ଚକ୍ରପାଣି ॥୪
ଯାବତ ପ୍ରୟୋଜନ ଅର୍ଥି ।
ଗୃହେ ସାଧିବ ନିତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ॥
ବିରକ୍ତ ଚିତ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ଲୋକବେଭାର ଜନ ସାଥେ ॥୫
ଭ୍ରାତ ସୁହୃଦ ତାତ ମାତ ।
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବ ଦାରା ସୁତ ॥
ଯେବା ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଯେ ବୋଲନ୍ତି ।
ଯେ ଭାବେ ସନ୍ତୋଷେ ରହନ୍ତି ॥
ମନ ସନ୍ତୋଷେ ସୁଖ ଦେବ ।
ନିର୍ମଳେ ସର୍ବଦା ବଞ୍ଚିବ ॥୬
ଭୂମି ଗଗନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ଯେ ଧନ ମିଳିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେଲା ପ୍ରାୟେ ବୁଝି ।
ସେ ଧନ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜି ॥
ଦିନ ବଞ୍ଚିବ ହରି ଭାବେ ।
ଯତ୍ନ କରିବ ଧର୍ମଲାଭେ ॥୭
ଯାବତ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ଥିବ ।
ତାବତ ସନ୍ତୋଷେ ବଞ୍ଚିବ ॥
ଲୋଭେ ଅଧିକ ଯେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ।
ଚୋରର ସମାନେ ଦଣ୍ଡ ପାନ୍ତି ॥୮
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
କହିବା ସର୍ବଧର୍ମ ସାର ॥
କପି ମକ୍ଷିକା ଉଷ୍ଟ୍ର ଖଗ ।
ମୂଷିକ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ଯେ ମୃଗ ॥
ଉରଗ ପତଙ୍ଗାଦି ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ପ୍ରାୟେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଆତ୍ମାର ପ୍ରାୟେ ନିତ୍ୟେ ଦେଖି ।
ଅନ୍ୟଥା ମନେ ନ ସଂକଳ୍ପି ॥୯
ତ୍ରିବର୍ଗ କଷ୍ଟେ ନ ସାଧିବ ।
ଯେ ଭାବେ ନିନ୍ଦନ୍ତି ସାଧବ ॥
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତି କ୍ଲେଶେ ପାଇ ।
ଯେ ସୁଖେ ଅତି ଲୋଭ ହୋଇ ॥
ଯେଣେ ବା ପରପୀଡ଼ା ହେବ ।
ଏ ତିନି ଚିତ୍ତେ ନ ଧରିବ ॥
ଯେ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ମତେ ।
ଯା ମିଳେ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ସେ ଭାବେ ପୋଷିବ ଜୀବନ ।
ଦେଖିବ ସକଳେ ସମାନ ॥୧୦
ଶ୍ୱାନ ଚଣ୍ଡାଳ ଅନ୍ୟ ଜାତି ।
ଆତ୍ମାର ପ୍ରାୟେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତି ॥
ବିଭାଗେ ଭୋଗ ତାଙ୍କୁ ଦେବ ।
ଆତ୍ମାର ପରାୟେ ଭାବିବ ॥
ଏକ ଗୃହିଣୀ ସଂଗ୍ରହଣେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ଗୃହର କାରଣେ ॥

ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ସମ ଅଟେ ନାରୀ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ତାହା ଭୋଗ କରି ॥
ନିଯୋଗି ଅତିଥି ସେବନେ ।
ଯତ୍ନ କରିବ ନିଜ ଧର୍ମେ ॥୧୧
ଯା ପାଇଁ ପିତା ଗୁରୁ ପ୍ରାଣ ।
ପ୍ରାଣୀ ହିଂସଇ ହେଲେ ଜାଣ ॥
ଅତିଥି ସେବାରେ ସେ ନାରୀ ।
ଦେଇଣ ଆପହୁଁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଆନେ ଅସାଧ୍ୟ ଯେଉଁ ହରି ।
ଏ ଭାବେ ତାଙ୍କୁ ସାଧ୍ୟ କରି ॥୧୨
ଦେଖ ଏ ତୁଚ୍ଛ କଳେବର ।
ଅନ୍ତେ ଭଜଇ ତ୍ରିପ୍ରକାର ॥
ଭସ୍ମ ପୁରୀଷ କୃମିସ୍ଥାନ ।
ଅବଶ୍ୟ ଭଜେ ଅବସାନ ॥
ସେ ଦେହେ ରତି ପତ୍ନୀମେଳେ ।
ଏ କାହିଁ ଆତ୍ମାର କୁଶଳେ ॥୧୩
ଯଜ୍ଞାବଶେଷ ସିଦ୍ଧ ଅନ୍ନେ ।
ଆହାର କଳ୍ପିବ ଜୀବନେ ॥
ଅଧିକେ ମମତା ନ ଥାଇ ।
ତେବେଟି ମହତ ବୋଲାଇ ॥୧୪
ଦେବତା ଋଷି ଭୂତଗଣେ ।
ଆତ୍ମା ଅତିଥି ପିତୃଜନେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ସନ୍ତୋଷେ ଦେବ ଅନ୍ନ ପାଣି ॥୧୫
ଆତ୍ମାଧିକାରେ ନାନାବିଧି ।
ଯଜ୍ଞର ସମ୍ଭାର ସମ୍ପାଦି ॥
ବିଧିବିଧାନ ବେଦମତେ ।
ଯଜ୍ଞ କରିବ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରେ ॥୧୬
ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରର ଅବସାନେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ତୋଷିବ ଭୋଜନେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେହେ ଥାଇ ହରି ।
ଏଣୁ ଭୋଜନେ ପୂଜା କରି ॥
ବିପ୍ର ଭୋଜନେ ତୋଷ ଯେତେ ।
ସେ ନୋହେ ଯଜ୍ଞ କୋଟିଶତେ ॥୧୭

ଏ ଘେନି ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ।
ପୂଜା କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଏଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖେ ଦେଇ ।
ପୂଜା କରିବ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୮
ଆଶ୍ୱିନମାସ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷେ ।
ପିତୃଙ୍କୁ ପୂଜିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସମ୍ଭାର ଯଥାଶକ୍ତି ମତେ ।
ପିତୃ ପୂଜିବ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତେ ॥
ଜ୍ଞାତି ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁଜନ ।
ଭୋଜନ ଦେବ ମିଷ୍ଟଅନ୍ନ ॥୧୯
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଗୃହସ୍ଥ ନିସ୍ତାରଣ ଗତି ॥
ବେନି ଅୟନ[୧] ବିଷୁବାନ୍ତେ[୨] ।
ଦିବସ କ୍ଷୟ ବ୍ୟତିପାତେ ॥
ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟା ଦିବସେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଶଶାଙ୍କର ଗ୍ରାସେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶୀ ଶ୍ରବଣା ସଂଯୋଗେ ।
ତୃତୀୟାତିଥି କ୍ଷୟ ଭୋଗେ ॥
ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ଊର୍ଜମାସେ[୩] ।
ଚତୁର ଅଷ୍ଟକା ଦିବସେ[୪] ॥
ମାଘ ସପ୍ତମୀ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ମିଶି ମଘା ଋକ୍ଷେ[୫] ॥
ଦ୍ୱାଦଶୀ ଅନୁରାଧା ଭୋଗେ ।
ଶ୍ରବଣା ତ୍ରି-ଉତ୍ତରା[୬] ଯୋଗେ ॥
ଏ ତିନି ଯୋଗେ ଏକାଦଶୀ ।
ଶ୍ରବଣା ଜନ୍ମଋକ୍ଷେ ମିଶି ॥୨୦-୨୩
ଶ୍ରେୟ ସାଧନେ ଯୋଗ ଏତେ ।
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମ ସାଧ୍ୟ ଅର୍ଥେ ॥
ଏ ଦିନେ ଧର୍ମକର୍ମ କଲେ ।
ଶ୍ରେୟ ଆୟୁଷ ଲଭେ ଭଲେ ॥୨୪
ଏ ଦିନେ ତପ ହୋମ ସ୍ନାନ ।
ଯଜ୍ଞେ ଦେବତା ଆରାଧନ ॥

ପିତୃ ଦେବତା ଭୂତଗଣେ ।
ଅନ୍ନ ଜଳ ତିଳତର୍ପଣେ ॥୨୫
ପତ୍ନୀର ସଂସ୍କାର କାଳରେ ।
ଅପତ୍ୟ ସମ୍ଭବ ଦିନରେ ॥
ଜ୍ଞାତି ମରଣେ ପ୍ରେତକାର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୂଜିବ ବାନ୍ଧବ ସମାଜେ ॥୨୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଧର୍ମଶିଷ୍ୟ ।
କହିବା ପୁଣ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦେଶ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମା ବସେ ଯହିଁ ।
ସଚରାଚର ବିଶ୍ୱ ତହିଁ ॥
ସତ୍‌ପାତ୍ର ଜନ ଲଭି ଯହିଁ ।
ସେ ପୁଣ୍ୟତମ ଦେଶ କହି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳ ବସେ ଯହିଁ ।
ଦୟା ତପସ୍ୟା ବିଦ୍ୟା ବହି ॥୨୭,୨୮
ବିଷ୍ଣୁର ପୂଜା ଯହିଁ ନିତ୍ୟେ ।
ସେ ପୁଣ୍ୟଦେଶ ବେଦମତେ ॥
ଗଙ୍ଗାଦି ନଦୀ ଯହିଁ ବହେ ।
ସେ ପୁଣ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ବେଦ କହେ ॥୨୯
ପୁଷ୍କର ଆଦି ସରୋବର ।
ଯହିଁ ବସନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ହର ॥
ପ୍ରୟାଗ ପୁଲହ ଆଶ୍ରମ ।
ନୈମିଷାରଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଧାମ ॥
ପ୍ରଭାସ କୁରୁ ବ୍ରଜଗଳି ।
ଗୟା ମଥୁରା କୁଶସ୍ଥଳୀ ॥
ଯେ କାଶୀ ପମ୍ପା ବିନ୍ଦୁସର ।
ସେତୁବନ୍ଧ ଯେ ରାମେଶ୍ୱର ॥୩୦,୩୧
ଆଶ୍ରମ ନରନାରାୟଣ ।
ନନ୍ଦା ସୀତୟା ରାମାଶ୍ରମ ॥
ମହେନ୍ଦ୍ର ମଳୟ ପର୍ବତେ ।
ଏ ମଧ୍ୟେ କ୍ଷେତ୍ର ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଏ ସର୍ବସ୍ଥାନ ହରିପ୍ରିୟ ।
ତେଣୁ ଜଗତେ ପୁଣ୍ୟମୟ ॥

୧. ଅୟନ—କର୍କଟ ଓ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୨. ବିଷୁବ—ତୁଳା ଓ ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ୩. ଊର୍ଜମାସ—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ । ୪. 'ଚତୁର ଅଷ୍ଟକା ଦିବସ'—ମାର୍ଗଶିର, ପୌଷ, ମାଘ ଓ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ । ୫. ଋକ୍ଷ—ନକ୍ଷତ୍ର । ୬. ତ୍ରିଉତ୍ତରା—ଉତ୍ତରଫାଲ୍‌ଗୁନୀ, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା ଓ ଉତ୍ତରଭାଦ୍ରପଦ ।

ସେ ପୁଣ୍ୟତମ ଦେଶ ଭାବି ।
ବିଷ୍ଣୁପ୍ରତିମା ଯହିଁ ସେବି ॥
କୈବଲ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ଯାର ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ଦେଶେ ସେହୁ ଥିବ ନିତ୍ୟେ ॥୩୨,୩୩
ଏବେ କହିବା ପାତ୍ର ଯେତେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
ଯାର ଭିଆଣ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ସଚରାଚର ଯା ଶରୀର ।
ଋଷି ଦେବତା ବ୍ରହ୍ମା ହର ॥
ଅଗ୍ରେ ଚରଣ ପୂଜି ଯାର ।
ତା ତହୁଁ ପାତ୍ର କେବା ଆର ॥୩୪
ଦେବତା ଋଷି ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ।
ସନକ ଆଦି ଯଜ୍ଞେ ତୋର ॥
ସଭାରେ ସର୍ବଜନ ଥିଲେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅଗ୍ରେ ପୂଜା କଲେ ॥
ଏଣୁ ସକଳ ପାତ୍ର ସାର ।
ଅଚ୍ୟୁତ ଅଟେ ନୃପବର ॥୩୫

ଯାର ଶରୀର ଜୀବରାଶି ।
ଯେ ଅଣ୍ଡକୋଷ ମୂଳେ ବସି ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବଜୀବ ମୂଳ ।
ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ଫଳ ॥
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚେ ପୁର କରି ।
ତା ମଧ୍ୟେ ଜୀବ ରୂପ ଧରି ॥
ହୃଦୟପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ଶୋହେ ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନାମ ବହେ ॥
ତେଣୁ ପୁରୁଷ ପାତ୍ରୋତ୍ତମ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ରମେ ଆତ୍ମାରାମ ॥୩୬,୩୭
ଯେଣୁ ଏ ପୁରୁଷଙ୍କ ଦେହେ ।
ସେ ହରି ତାରତମ୍ୟେ ରହେ ॥
ଏ ଭାବେ ଅବଜ୍ଞା ବିଗ୍ରରି ।
ତ୍ରେତାଦି ଯୁଗେ ମୂର୍ତ୍ତି କରି ॥
ସଂସ୍କାର ନିଗମ ଆଗମେ ।
ପୂଜା କରନ୍ତି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ॥୩୮,୩୯
ସେ ପୂଜା ମାତ୍ରେ ତୋଷ ହୋନ୍ତି ।
ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ନିତ୍ୟେ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପରେ ହିଂସା କରେ ।
ଦେବତା ପୂଜି ସେ ନ ତରେ ॥୪୦
ଏଣୁ ପୁରୁଷଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ।
ଯେ ବିପ୍ର ଜ୍ଞାନୀ ବେଦ ସାଧେ ॥
ତା ତହୁଁ ପାତ୍ର ଆଉ ନାହିଁ ।
ସେ ବିପ୍ର ନିଶ୍ଚେ ବିଷ୍ଣୁଦେହୀ ॥
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଆତ୍ମା ତ୍ରିଲୋକର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେବତା ତାଙ୍କର ॥
ଏଣୁ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚରଣ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ନିସ୍ତାର କାରଣ ॥୪୧,୪୨
ଏ ଭାବେ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ।
ଦୀକ୍ଷାଦି ଧର୍ମ ଦଇବତ ॥
ନାରଦ ମୁନି ଅନୁରାଗେ ।
କହିଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଆଗେ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଧର୍ମବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଭଣଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ
ସଦାଗ୍ରରନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏ ପଞ୍ଚଦଶେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ । ସାର ସଂଗ୍ରହେ ଯେବା ଧର୍ମ ॥
ବର୍ଣ୍ଣିତ ନିଗମ ବଚନେ । ମୋକ୍ଷ ଲକ୍ଷଣ ଯେ ପ୍ରମାଣେ ॥

ରାଜୁସାୟଜ୍ଞ ସଭା ଗୃହିଁ ।
କୁନ୍ତୀନନ୍ଦନ ଭାବ ବହି ॥
କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ।
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମସାର ॥(କ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ବ୍ରାହ୍ମଣ କେବା କର୍ମନିଷ୍ଠ ।
ତପସାଧନେ କେ ପ୍ରତିଷ୍ଠ ॥
ବେଦ ପଠନେ କାର ସିଦ୍ଧି ।
କେ ଜ୍ଞାନ ଅବା ଯୋଗ ସାଧି ॥ ୧

ଗୃହସ୍ଥ ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ କାଳେ ।
ଜ୍ଞାନୀପୁରୁଷ ଯେବେ ମିଳେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ହବ୍ୟ କବ୍ୟ ଦାନ ।
କଲେ ଅନେକ ହୁଏ ପୁଣ୍ୟ ॥
ଜ୍ଞାନୀ ଅଭାବେ ଯଥାକ୍ରମେ ।
ଯେ ବିପ୍ରେ ଥାନ୍ତି ନିଜ ଧର୍ମେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଦେଇ ।
ତେବେ ଉଚିତ ଫଳ ପାଇ ॥ ୨

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦେବତା କାର୍ଯ୍ୟେ ଦୁଇ ।
ବରିବ ବିଶ୍ୱେଦେବା ପାଇଁ ॥
ତୃତୀୟ ପିତୃସ୍ଥାନେ ବରି ।
ଅଭାବେ ଏକ ଏକ କରି ॥
ଉତ୍ତମ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜାଇବ ।
ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ବିସ୍ତରଂ ନ କରିବ ॥ ୩
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଶ କାଳୋଚିତେ ।
କି ଅବା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅନୁମତେ ॥

୧. ବିସ୍ତର—ବିସ୍ତାର, ଆଧିକ୍ୟ ।

ଯେ ପାତ୍ରେ ଯେବା ଅରହଣ[୧] ।
ବିସ୍ତରେ ନୁହଁଇ ଘଟଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେବ ପିତୃ ଯଜ୍ଞେ ।
ଯେବା ପୂଜନ୍ତି ହବ୍ୟ-କବ୍ୟେ ॥
ଉତ୍ତମ ଫଳ ସେ ଲଭନ୍ତି ।
ଯେଭାବେ ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥୪
ଏଣୁ ଯେ ଦେଶ-କାଳ-ପାତ୍ରେ ।
ଆମିଷ ବର୍ଜି ବନଜାତେ ॥
ଯଥାସଂସ୍କାରେ ଦେଇ ଅନ୍ନ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରି ନିବେଦନ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସତପାତ୍ରେ ଦେଇ ।
ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କାମଧେନୁ ହୋଇ ॥
ଲଭନ୍ତି ଅକ୍ଷୟ କଲ୍ୟାଣ ।
ଏ ବାକ୍ୟ ନିଗମ ପ୍ରମାଣ ॥୫
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିତୃ ଭୂତେ ।
ସ୍ୱଜନ ଆଦି ବନ୍ଧୁଯୁତେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ମଣି ।
ସନ୍ତୋଷେ ଦେବ ଅନ୍ନପାଣି ॥୬
ଯା ଚିତ୍ତ ଧର୍ମ ଉପଦେଶେ ।
ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବ ନିରାମିଷେ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଲଭି ନିରାମିଷେ ।
ସେ କାହିଁ ଲାଭ ପଶୁହିଂସେ ॥୭
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଇଚ୍ଛା ଯାର ଥିବ ।
କେବେହେଁ ପଶୁ ନ ହିଂସିବ ॥
ମାନସ କାୟିକ ବଚନେ ।
ନ କରି ପଶୁକୁ ହିଂସନେ ॥୮
ଯଜ୍ଞର ଫଳ ଯେ ଜାଣନ୍ତି ।
ଅନିତ୍ୟ କର୍ମମୟ ଚିନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମା ସଂଯମ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଘୃତ ଢାଳି ॥
ଏ ଜ୍ଞାନଯଜ୍ଞେ ଦୃଢ଼ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୯
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟମୟ ଯଜ୍ଞ କରେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରାଣୀ ଡରେ ॥

ଏହାର ଦେହେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ରଖେ କାହିଁ ॥୧୦
ଏ ଘେନି ଦୟା ଯାର ଚିତ୍ତେ ।
ଯଜ୍ଞ କରିବ ମୁନିମତେ ॥୧୧
ବିଧର୍ମ ପରଧର୍ମ ବେନି ।
ଆଭାସ ଉପମାକୁ ଘେନି ॥
ଛଳ ସମେତ ପଞ୍ଚ ଜାଣ ।
ଅଧର୍ମ ଶାଖା ଏ ପ୍ରମାଣ ॥୧୨
ଯେ ଧର୍ମେ ସ୍ୱଧର୍ମକୁ ବାଧା ।
ବିଧର୍ମ ଜାଣି ଛାଡ଼ ଶ୍ରଦ୍ଧା ॥
ଯେ ଧର୍ମ ପର ପାଇଁ ବିଧି ।
ସେ ଧର୍ମ କେବେହେଁ ନ ସାଧି ॥
ପାଷଣ୍ଡଧର୍ମ ଉପଧର୍ମ ।
ଦମ୍ଭ ମତ୍ସରେ ଯେବା କର୍ମ ॥
ଶାସ୍ତ୍ରର ତତ୍ତ୍ୱ ନ ବିଗ୍ରହି ।
ବାହ୍ୟଧର୍ମର ଧ୍ୱଜା ଧରି ॥
ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରବାକ୍ୟ ଭେଦ କରି ।
ଛଳଧର୍ମ ଯେ ତାକୁ ବୋଲି ॥୧୩
ଧର୍ମ ଆଭାସ ମାତ୍ର ଧରି ।
ଆଶ୍ରମଧର୍ମ ପରିହରି ॥
ସ୍ୱଇଚ୍ଛେ ଏକ ଧର୍ମ କରି ।
ଆଭାସ ଧର୍ମ ତାକୁ ବୋଲି ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଆତ୍ମଶାନ୍ତି କରେ ।
କେ ତାହା ନିତ୍ୟେ ନ ସୁମରେ ॥୧୪
ନିର୍ଦ୍ଧନ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ହୋଇ ।
ଧର୍ମ ବା ଜୀବିକାର ପାଇଁ ॥
ଚେଷ୍ଟା ନ କରେ ବହୁଧନେ ।
ସନ୍ତୋଷ ଅଳପ ଭୋଜନେ ॥
ମହାହି[୨] ଅଜଗର ଯେହ୍ନେ ।
ଆହାର ମିଳେ ଅକିଞ୍ଚନେ ॥୧୫
ସନ୍ତୋଷ ଆତ୍ମା ଯେବା ନରେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶନ୍ତି ସୁଖଘରେ ॥
ଯେ ଧନଲୋଭେ ଅସନ୍ତୋଷ ।
ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମଇ ଦଶଦିଶ ॥୧୬

ତହିଁରେ କଷ୍ଟ ସାର ହୋଏ ।
ସର୍ବ ସନ୍ତୋଷ ସୁଖମୟେ ॥
ଚର୍ମପାଦୁକା ଯା ଚରଣେ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ କଣ୍ଟକ ପାଷାଣେ ॥
ଭ୍ରମି ନ ଲଭେ କିଛି ଦୁଃଖ ।
ରାତ୍ର ଦିବସେ ଲଭେ ସୁଖ ॥୧୭
ଯେ ଜିହ୍ୱା ଉପସ୍ଥକୁ ଜିଣି ।
ସନ୍ତୋଷ ଲଭଇ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଇହପର ଲୋକେ ।
ଅଶେଷ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ଏକେ ॥
ଯେ ବିପ୍ର ହୋଏ ଅସନ୍ତୋଷ ।
ତାହାର ତପ ବିଦ୍ୟା ଯଶ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲୋଭେ ହୋନ୍ତି ନାଶ ।
ଅଜ୍ଞାନ କର୍ମେ ହୋନ୍ତି ଧ୍ୱଂସ ॥୧୮,୧୯
ପ୍ରାଣୀ ଯେ କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ହେଲେ ।
କାମକୁ ଜିଣେ ଅନ୍ନଜଳେ ॥
କ୍ରୋଧକୁ ଜିଣେ କ୍ରୋଧ ଫଳେ ।
ଲୋଭକୁ ଜିଣି ନୋହେ ବଳେ ॥
ଯେ ଜନ ସର୍ବଦିଗ ଜିଣି ।
ଏକାନ୍ତେ ଭୁଞ୍ଜଇ ଧରଣୀ ॥
ସେ ଲୋଭ ନ ପାରଇ ଜିଣି ।
ଶୁଣ ନୃପତି ଚୂଡ଼ାମଣି ॥୨୦
ପଣ୍ଡିତଜନ ହୋଇ ଯେବେ ।
ନିରତେ ଅସନ୍ତୋଷ ଭାବେ ॥
ଅଧୋଗମନ ତାହାଙ୍କର ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ନୃପବର ॥୨୧
କାମକୁ ଜିଣେ ଅସଂକଳ୍ପେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନଶଇ ଯାର ଦର୍ପେ ॥
କାମର[୩] କ୍ଷୟେ କ୍ରୋଧ ଯାଏ ।
ଅର୍ଥ ବର୍ଜନେ ଲୋଭ କ୍ଷୟେ ॥
ଭୟକୁ ଜିଣେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ।
ଶୋକ ମୋହକୁ ଜିଣି ଜ୍ଞାନେ ॥
ମହାନ୍ତସେବା ଦମ୍ଭ ନାଶେ ।
ଯେ ଭାବେ କୈବଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶେ ॥

୧. ଅରହଣ—ପୂଜା, ସମ୍ମାନ । ୨. ମହାହି—ମହାସର୍ପ । ୩. କାମ—କାମନା ।

ଯୋଗ ସାଧନେ ଯେତେ ବିଘ୍ନ ।
ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡଇ ମଉନ ॥
ହିଂସାକୁ ଜିଣେ କାମତ୍ୟାଗେ ।
କାମକୁ ଜିଣେ ଯୋଗମାର୍ଗେ ॥୨୨,୨୩
ଦୟା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭୟ ହରେ ।
ତ୍ରିତାପ ସମାଧି ସଂହାରେ ॥
ସଂଯମ ଦେହବ୍ୟାଧି ହରେ ।
ନିଦ୍ରାକୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଆହାରେ ॥୨୪
ରଜ ତମକୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ।
ସତ୍ତ୍ୱକୁ ଉପଶମେ[୧] ଜିଣେ ॥
ଗୁରୁସେବନେ ସର୍ବଦୁଃଖେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ଆତ୍ମା ସୁଖେ ॥୨୫
ଯେ ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନଦାନ ଦେଇ ।
ତାଙ୍କୁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ମଣଇ ॥
ସେ ଯେତେ ଧର୍ମ କରେ ଦେହେ ।
ନିଷ୍ଫଳ ହସ୍ତୀସ୍ନାନ ପ୍ରାୟେ ॥୨୬
ଯା ଦେହେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ପ୍ରସନ୍ନ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ॥
ତାର ଚରଣସେବା ଅର୍ଥେ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ନୁହନ୍ତି ସମର୍ଥେ ॥
ତାହାକୁ ନରପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଅଧୋଗମନେ ଯାନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ॥୨୭
ଏକାନ୍ତଭକ୍ତି ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ।
ସାଧଇ ଷଡ଼ରିପୁ ଜିଣି ॥
ସର୍ବ ନିୟମ ସାଧି ଜାଣେ ।
ନିଗମ ବଚନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଯେବେ ନ ଭଜେ ନରହରି ।
ସେ ଶ୍ରମଭାରେ ହୋନ୍ତି ଭାରୀ ॥୨୮
ବୃତ୍ତି କଳ୍ପନେ ଯେତେ ଅର୍ଥେ ।
ଯୋଗେ ନୁହନ୍ତି ସମରଥ ॥
ଏମନ୍ତେ ଇଷ୍ଟ ପୂର୍ତ୍ତିମାନେ ।
ଅନର୍ଥ କୃଷ୍ଣର ବିହୁନେ ॥୨୯
ଚିତ୍ତ ବିଜୟେ ଯତ୍ନ ଯାର ।
ନିଃସଙ୍ଗେ କରଇ ବିହାର ॥

ଗୃହେ ଅସଙ୍ଗ ମନସୁଖେ ।
ଯୋଗ ସାଧଇ ଅତିରେକେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଏକରସେ ଥାଇ ।
ଅଳ୍ପ ଭୋଜନେ ତୋଷ ହୋଇ ॥୩୦
ଏକାନ୍ତେ ସମ ଶୁଚି ଦେଶେ ।
ବସିବ ଆସନ ଉଶ୍ୱାସେ ॥
ପବିତ୍ର ସ୍ଥିର ସୁଖମନେ ।
ଓଁକାର କରି ଉଚ୍ଚାରଣେ ॥
ବାମ ଚରଣ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରେ ।
ଦକ୍ଷିଣ ପାଦ ତା ଉପରେ ॥
ଦେଇ ଟେକିବ ମେରୁଦଣ୍ଡ ।
ଭୁଜେ ଆମନ୍ତ୍ରି ଜାନୁଖଣ୍ଡ ॥
ପ୍ରାଣ ଅପାନ ବାୟୁବଳେ ।
ରସନା ତୋଳି ତାଳୁମୂଳେ ॥
ନିଶ୍ଚଳଧ୍ୟାନ ଦୃଷ୍ଟି ଏକେ ।
ସାଧିବ ପୂରକ କୁମ୍ଭକେ ॥
ରେଚକେ କରି ତାକୁ ସମ ।
ନାସାଗ୍ରେ ସ୍ଥାପିବ ନୟନ ॥୩୧,୩୨
ଯାବତ କାମ ମନ ତେଜେ ।
ତାବତ ସଂଯମକୁ ଭଜେ ॥
ଏଣୁ ନିଶ୍ଚଳେ ସ୍ଥାପି ମନ ।
ଅଳପ ଅଳପ ସଂଯମ ॥
ଏମନ୍ତ ସାଧି ନିରନ୍ତରେ ।
ସୁଖେ ମିଳଇ ମୋକ୍ଷଘରେ ॥
କାଷ୍ଠ ବିହୁନେ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟେ ।
ସକଳ କାମ ଲୀନ ହୋଏ ॥୩୩,୩୪
ଯେ ଚିତ୍ତ ସର୍ବବୃତ୍ତି ତେଜେ ।
କାମାଦି ରିପୁକୁ ନ ଭଜେ ॥
ସେ ଚିତ୍ତ ମିଶେ ବ୍ରହ୍ମସୁଖେ ।
କେବେହେଁ ନ ପଡ଼ଇ ଦୁଃଖେ ॥
କେବେହେଁ ମାୟା ନ କଳଇ ।
ଅନ୍ତରେ ରହେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଇ ॥୩୫
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୃହଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ତେଜେ ।
ତ୍ରିବର୍ଗ ଛାଡ଼ି ବନ ଭଜେ ॥

ପୁଣି ମିଳଇ ଗୃହେ ଯାଇ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ସେହୁ ବାନ୍ତି ଖାଇ ॥୩୬
ଏ ଦେହେ ସୁଖ ଯେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ।
ଅଜରାମର ପ୍ରାୟ ଚିନ୍ତି ॥
ଜୀବନ ଅନ୍ତେ ଏ ଶରୀର ।
ଭସ୍ମ ପୁରୀଷ କୃମି ସାର ॥
ଏହାକୁ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଅଧର୍ମେ ପଶନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ମୂଢ଼ଜନ ।
ନିଷ୍ଫଳ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ॥୩୭
ଗୃହସ୍ଥ ଗୃହଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରମେ ଲୋଭ ବଢ଼ି ॥
ବ୍ରତକୁ ତେଜେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ତପସ୍ୱୀ ଗ୍ରାମେ ବାସ କରି ॥
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଇନ୍ଦ୍ରି ଲୋଭେ ରସେ ।
ଗ୍ରାମ ଗହନେ ଯେବେ ପଶେ ॥
ଆଶ୍ରମ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଏତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଏହାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରମେ ନ ଗଣି ॥
ଅଧର୍ମେ ବିଡ଼ମ୍ବନ କର୍ମ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ହୋଇ ଭ୍ରମ ॥
ବୁଲନ୍ତି ମାୟାରୂପ ଧରି ।
ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଷ ନ କରି ॥୩୮,୩୯
ପରମଜ୍ଞାନ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ଆତ୍ମା ଗତିକି ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ କି କାରଣେ ଦେହ ଧରି ।
ବହୁ ଭୋଜନେ ପୁଷ୍ଟ କରି ॥୪୦
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
ଏ ନରଶରୀର ବେଭାର ॥
ଦେହ ବହିଲା ଯେବା ଅର୍ଥେ ।
କେବେହେଁ ନ ଭଜେ ତା ଚିତ୍ତେ ॥
ବିଧାତା ନିର୍ମାଣ ବିମାନ ।
ଏହା ନ ଜାଣେ ମୂର୍ଖଜନ ॥
ଦେହକୁ ରଥପ୍ରାୟେ ରଚି ।
ଦଶ ତୁରଙ୍ଗ ଯହିଁ ଯୋଚି ॥

୧. ଉପଶମେ—ଉପରତି ଦ୍ୱାରା ।

ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦଶ ବାଜୀ ।
ମନ ରଶ୍ମିଏ ତହିଁ ଯୋଜି ॥
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରସ ଗନ୍ଧେ ।
ରୂପରେ ଚଳେ ଅନୁବନ୍ଧେ ॥
ସାରଥିପଣେ ବୁଦ୍ଧି ରହେ ।
ଏ ପଞ୍ଚମାର୍ଗେ ରଥ ବାହେ ॥
ଏ ନରଦେହ ବନ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ।
ଛନ୍ଦ ବନ୍ଧନ ଈଶଯନ୍ତ୍ରେ ॥୪୧
ପ୍ରାଣ ବସନ୍ତି ଏ ଶରୀରେ ।
ଦ୍ୱିପଞ୍ଚ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣ ଅକ୍ଷରୂପ ଧରି ।
ବାହାର ଭିତରେ ସଞ୍ଚରି ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଚକ ଦୁଇ ।
ଏ ଜୀବ* ଅହଙ୍କାର ବହି ॥
ରଥେ ବସଇ ରଥୀ ରୂପେ ।
କର୍ମାନୁସାରେ ବଳ ଦର୍ପେ ॥
ପ୍ରଣବ ହସ୍ତେ ଧନୁ ତାର ।
ଅକାର ଉକାର ମକାର ॥
ଜୀବକୁ☫ ଶର ରୂପେ କରି ।
ପ୍ରଣବ ଧନୁ ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ପରମ ଆତ୍ମା କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ନାରାଚ ବିନ୍ଧିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୪୨
ସମ୍ମୁଖେ ଯେତେ ରିପୁ ଥିବେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ସକଳ ନାଶ ଯିବେ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ସମ୍ମୁଖେ ରିପୁ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଏ କାମ କ୍ରୋଧ ଶୋକ ମୋହ ।
ଲୋଭ ଅସୂୟା ମାୟା ଭୟ ॥
ମଦ ମତ୍ସର ଅପମାନ ।
ପ୍ରମାଦ ହିଂସା ମିଥ୍ୟାମାନ ॥

ରଜ ତାମସ ନିଦ୍ରା କ୍ଷୁଧା ।
ଏତେ ଶତ୍ରୁରେ ଯହିଁ ବାଧା ॥
ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ଯେ ପ୍ରକୃତି ।
ଏ ଆଦି ରିପୁ ଯେତେ ଛନ୍ତି ॥୪୩,୪୪
ଏହାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖେ ଆବୋରି ।
ଯେ ରଥୀ ପାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ॥
ରଥକୁ ଆତ୍ମବଶ କରି ।
ଜ୍ଞାନ ଖଡ଼ଗ ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜଇ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଷ୍ଟ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ✧ ॥
ତେବେ ଏ ରଥ ତ୍ୟାଗ କରି ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହେ ମୋଦ ଭରି ॥୪୫
ଏମନ୍ତେ ରିପୁ ଯେ ନ ମାରେ ।
ସେ କାହିଁ ଆତ୍ମସୁଖେ ତରେ ॥
ଯେବେ ଅଳସେ ରହେ ରଥେ ।
ଅସାଧ୍ୟ ଅଶ୍ୱ ଯେତେ ରଥେ ॥
ସାରଥି ବିମାନ ସହିତେ ।
ତାହାକୁ ବେଢ଼ନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
ଦୁର୍ଗମ ମାର୍ଗେ ରଥ ନ୍ୟନ୍ତି ।
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ॥
ସେ ଶତ୍ରୁଗଣେ ବଳେ କରି ।
ଅଶ୍ୱ ସାରଥି ରଥ ଧରି ॥
ସଂସାର କୂପ ଅନ୍ଧକାରେ ।
କ୍ଷେପନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁଭୟ ଘୋରେ ॥୪୬
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ଏ କର୍ମ ।
ସଂସାରେ ବଇଦିକ ଧର୍ମ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତି ପଥେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ।
ନିବୃତ୍ତେ ଅମୃତ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥୪୭
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟମୟ ଯଜ୍ଞ କାମ ।
ଆବର ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ନାମ ॥

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅମାବାସ୍ୟା ଆଦି ।
ପଶୁ ଯେ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟ ବିଧି$ ॥
କୂପ ପ୍ରାସାଦ ଉପବନ ।
ଏ ଆଦି ଇଷ୍ଟ ପୂର୍ତ୍ତ କର୍ମ ॥
ହୁତ ପ୍ରହୁତ ଆଦି ଯେତେ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତିପଥ କର୍ମ ଏତେ ॥୪୮,୪୯
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିପାକମୟ ।
ଧୂମ ରଜନୀ ଅପକ୍ଷୟ ॥
ଦକ୍ଷିଣାୟନେ ସୋମ ବୁଧ ।
ଦରଶ ଓଷଧି ବିରୁଧ ॥୫୦
ଯେ ଅନ୍ନ ରେତରୁ ସମ୍ଭବ ।
ଏ ପିତୃଯାନ ପୁନର୍ଭବ ॥
ଏ ଅନୁରୂପେ ଏକେ ଏକେ ।
ଭବେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଜୀବଲୋକେ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗ ଏ ପ୍ରମାଣ ।
ଏବେ ହୋ ଧର୍ମସୁତ ଶୁଣ ॥
ଦେବଙ୍କ ରାତ୍ର ଏ ବୋଲାଇ ।
ଶୁଣ ଦିବସ ଏବେ କହି ॥୫୧
ସମ୍ଭବୁଁ ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ।
ଦ୍ୱିଜ ସଂସ୍କାର ବେଦମତେ ॥
ସେ ଦ୍ୱିଜ ଯେବେ ଜ୍ଞାନୀ ହୋଏ ।
ଯଜ୍ଞ କରଇ ନିଜ ଦେହେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରି ବନ୍ଧନ ଅର୍ଥେ କଳ୍ପେ ।
ହୋମ କରଇ ଜ୍ଞାନଦୀପେ ॥୫୨
ମନେ କରିବ ଇନ୍ଦ୍ରି ଲୀନ ।
ବଚନେ ସଂହରିବ ମନ ॥
ବଚନ ସ୍ୱରେ ଲୀନ କରି ।
ସ୍ୱରକୁ ଓଁକାରେ ସଂହରି ॥
ଓଁକାର ବିନ୍ଦୁ ନାଦେ ଦେଇ ।
ବିନ୍ଦୁକୁ ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗେ ଥୋଇ ॥

* ଦେହାଭିମାନୀ ଜୀବ ।

☫ ଶୁଦ୍ଧ ଜୀବାତ୍ମା ।

✧ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଅର୍ଥାନ୍ତର ଦେଖାଯାଏ ।

'ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜଇ........ ଅଇଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ' ଉକ୍ତ ପଦରେ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟ-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରିବା କଥା ଲେଖାଥିବାସ୍ଥଳେ ସଂସ୍କୃତରେ 'ସ୍ୱାରାଜ୍ୟତୁଷ୍ଟଃ' ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମସୁଖ ବା ପରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା କଥା ଲେଖାଅଛି ।

$ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପଶୁ—ଏହି ଇଷ୍ଟକର୍ମ (ଯଜ୍ଞାଦି)ର ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ଯଥାକ୍ରମେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ, ଦର୍ଶ ଓ ପଶୁଯାଗ ଅଟେ ।

ଜ୍ଞାନୀର ଏମନ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ।
ଯେ ପଥେ ଯିବ ତାହା ଶୁଣ ॥୫୩
ଅଗ୍ନି ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାତଃକାଳ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପକ୍ଷ ଯେ ଶୁକଳ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମମାର୍ଗ ଅନୁପମ ।
ଉତ୍ତରାୟଣ ଏହା ନାମ ॥
ବିଶ୍ୱ-ତୈଜସ ପ୍ରାଜ୍ଞେ ଲୟ ।
ତୁରୀୟାତୀତେ ଆତ୍ମମୟ ॥
ଏ ଦେବଯାନ ପଥ ଚିହ୍ନି ।
ଏ ମାର୍ଗେ ଭବେ ନ ମିଳନ୍ତି ॥
ଯେ ଆତ୍ମା ଉପଶାନ୍ତ ଜନେ ।
ନିତ୍ୟେ ରହନ୍ତି ଆତ୍ମଧ୍ୟାନେ ॥
ସେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ନରଲୋକେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥାନ୍ତି ଆତ୍ମାସୁଖେ ॥୫୪,୫୫
ଏ ପିତୃ ଦେବଯାନ ପଥ ।
ଯେହୁ ଜାଣନ୍ତି ବେଦମତ ॥
ଗମ ଆଗମ ନ କରନ୍ତି ।
ଜ୍ଞାନୀ ରହନ୍ତି ଏହା ଚିନ୍ତି ॥୫୬
ଯେ ଆଦିଅନ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ବ୍ୟାପିଛି ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥
ପର ଅପର ଯାହା ଦେହେ ।
ଯେ ଅବା ଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞେୟ ହୋଏ ॥
ବଚନ ବାଚ୍ୟ ତମ ଜ୍ୟୋତି ।
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ଯେ ଅଟନ୍ତି ॥
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ।
ଆଭାସ ମାତ୍ରେ ସେ ଦେଖଇ ॥
ଭାବ ପ୍ରମାଣେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଏ ।
ଦର୍ପଣେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପ୍ରାୟେ ॥
ବସ୍ତୁ ନୁହନ୍ତି କଦାଚିତେ ।
ଏ ଭାବ ଘଟିବ କେମନ୍ତେ ॥
ଏଣୁ ନିଶ୍ଚଳ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତେ ଅବିରତେ ॥
କର୍ମେ ଭଜନ୍ତି ତାର ପଥ ।
ଏ ଭାବ ନିଗମେ ସମ୍ମତ ॥୫୭,୫୮
ଏ ଭୂମି ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ସେ ରହେ ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥

ତାଙ୍କୁ ନ ପାଇ ଏକେ ଏକେ ।
ସେ ତାରତମ୍ୟ ଅତିରେକେ ॥
ତାହାର ଆଦ୍ୟନ୍ତ ନ ଜାଣି ।
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଭ୍ରମେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ନିଦ୍ରା ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟେ ।
ସେରୂପେ ଏ ବିଧି ନିଷେଧେ ॥୫୯-୬୧
ଯେ କ୍ରିୟା ଭାବ ଦ୍ରବ୍ୟାଦ୍ୱୈତ ।
ମୁନି କହନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରମତ ॥
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ନିଦ୍ରା ଯେହ୍ନେ ।
ନ ଲାଗେ ଶୁଦ୍ଧ ଚଇତନେ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଦେଖଇ ପଟ ତନ୍ତୁ ମତେ ॥
ଦେହରେ ଅବସ୍ତୁ ବିକଳ୍ପ ।
ଏ ଭାବାଦ୍ୱୈତ କହି ନୃପ ॥୬୨,୬୩
ଶରୀର ବହି ଏ ଜଗତେ ।
ଯେ କର୍ମ କରି ବେଦମତେ ॥
ହରି ବିଷୟେ ସମର୍ପିଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ତରେ ଭଲେ ॥
ଏହାର ନାମ କ୍ରିୟାଦ୍ୱୈତ ।
ଅପରେ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥୬୪
ଶରୀର ଦାରା ସୁତ ଆଦି ।
ଅନ୍ୟ ବାନ୍ଧବ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଯେ ଅର୍ଥ କର୍ମେ ଏକ ଦେଖି ।
ଏହାକୁ ଦ୍ରବ୍ୟାଦ୍ୱୈତ ଲେଖି ॥୬୫
ଯେ କର୍ମ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ।
ଯାହା ସକାଶୁ ଯେଉଁଠାରେ ॥
ଯାହାର ଯେ ଅବା ନିଷେଧ ।
ବିନା ଆପଦେ ନ କରିବ ॥୬୬
ଏ ଆଦି ବେଦବାକ୍ୟ ଯେତେ ।
ଗୃହେ ଯେ ସାଧେ ଅବିରତେ ॥
କୃଷ୍ଣେ ନ କରେ ସମର୍ପଣ ।
ତାର ଜୀବନ ଅକାରଣ ॥୬୭
ଦେଖ ତୁ ଗୃହଧର୍ମେ ଥାଇ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଗ୍ୱରି ଭାଇ ॥
ରାଜ୍ୟ ବିହୁନେ ବନବାସେ ।
ଯେତେ ଭ୍ରମିଲୁ ନାନାଦେଶେ ॥

ଯାର ଚରଣେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଘୋର ସଂକଟୁ ତୁ ନିସ୍ତରି ॥
ଏବେ ତୋହର ଦେଖ ଭାଗ୍ୟ ।
କଲୁ ରାଜୁସି ମହାଯାଗ ॥
ଲଭିଲୁ ପରମ କାରଣ ।
ତୋତେ ସୁଲଭ ନାରାୟଣ ॥୬୮
ମୁଁ ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ଦେହ ବହି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଭ୍ରମି ହୋଇ ॥
ପୂର୍ବକଳ୍ପର ନାମ ଶୁଣ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଉପବରହଣ ॥
ସେ କଳ୍ପ ଅନ୍ତେ ଦେହ ବହି ।
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥୬୯
ସ୍ୱଭାବେ ରୂପ ଗୁଣ ମୋର ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ମନୋହର ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ନାରୀଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଉନ୍ମତ୍ତ ରୂପେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯୁବତୀଗଣେ ପ୍ରିୟତମ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କିଛି ଦିନ ॥୭୦
ଏକ ଦିବସେ ଦେବଗଣେ ।
ସମସ୍ତେ ମିଳି ପୁଷ୍ପବନେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି ବସି ।
ହରିଗାୟନ ରସେ ରସି ॥
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣେ ଅଣାଇଲେ ।
ମୁହିଁ ଯେ ଥିଲି ତାଙ୍କ ତୁଲେ ॥
ଯୁବତୀଗଣ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ବୀଣା ବାଦ୍ୟ ବାଇ ॥
ଆବୃତ ଅପସରାବୃନ୍ଦେ ।
ହସ୍ତ ନିବେଶି ତାଙ୍କ କନ୍ଧେ ॥
ନୃତ୍ୟ ମୁଁ କଲି ନାନାମତେ ।
ତା ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମା କୋପଚିତ୍ତେ ॥
ଦେବହେଳନ କର୍ମ ଦେଖି ।
କୋପେ ଅରୁଣ କଲେ ଆଖି ॥
ବୋଇଲେ ମୋତେ କୋପ ବହି ।
ଯା ବେଗେ ଶୂଦ୍ର ହୁଅ ତୁହି ॥୭୧,୭୨
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶାପ କୋପାନଳେ ।
ପଡ଼ିଲି ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥

ଲଭିଲି ଦାସୀଗର୍ଭେ ଜନ୍ମ ।
ଯେଣୁ ମୋ ଥିଲା ଶୁଭକର୍ମ ॥
ତେଣୁ ମୁଁ ସେବି ବିପ୍ରପାଦ ।
ତରିଲି ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରମାଦ ॥
ବିପ୍ରଚରଣ ସେବାଫଳେ ।
ପୁଣି ଜନ୍ମିଲି ବ୍ରହ୍ମା କୁଳେ ॥୭୩
ତୋର ଅଗ୍ରତେ ଗୃହଧର୍ମ ।
ବର୍ଣ୍ଣିଲି ଯଥା ବେଦକର୍ମ ॥
ଏହା ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ହରେ ।
ଯେ ଧର୍ମେ ଗୃହେ ଥାଇ ତରେ ॥୭୪
ତୁ ନରଲୋକେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ଯେଣୁ ତୋ ବାନ୍ଧବ ଅନନ୍ତ ॥
ତୋହର ଗୃହେ ନରହରି ।
ବସଇ ନରରୂପ ଧରି ॥
ସେ ହରି ବ୍ରହ୍ମ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଧ୍ୟାନେ ନ ପାନ୍ତି ମୁନିଜନ ॥
କୈବଲ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଅନୁଭୂତି ।
ପରମ ସୁଖେ ତାର ସ୍ଥିତି ॥
ସେ ତୋର ପ୍ରିୟ ଭଗବାନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମାତୁଳ ନନ୍ଦନ ॥

ଜଗତ ଆତ୍ମା ମହାଗୁରୁ ।
କେବା ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିପାରୁ ॥୭୫,୭୬
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି ଦେବେ ।
ଯାର ମହିମା ନ ଜାଣିବେ ॥
ମଉନବ୍ରତ ତପ ଆଦି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଧାରଣା ସମାଧି ॥
ନିର୍ମଳଭକ୍ତି ଉପଶମେ ।
ନିର୍ବାଣ ଲଭେ ଯାର ନାମେ ॥
ସାତ୍ୱତଜନଙ୍କର ପତି ।
ସେ ହରି ହେଉ ଆମ୍ଭ ଗତି ॥୭୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦେବରଷି ବାକ୍ୟେ ।
ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବେ ଏକେ ଏକେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ପୂଜା କଲେ ।
ନାରଦ ପାଦେ ପ୍ରଣମିଲେ ॥୭୮
ନାରଦ ଉଠିଣ ତକ୍ଷଣେ ।
ନମିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ ॥୭୯

ଏମନ୍ତେ ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ।
ଯେତେ ଉପୁଜିଲେ ଦାନବେ ॥
ଦେବ ମାନବ ଆଦି ଯେତେ ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ତୋତେ ॥
ଏବେ କହିଲି ତୋତେ ଭାବେ ।
ଯେ ଯହିଁ ଦେବତା ଦାନବେ ॥
ସର୍ବ କହିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୮୦
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ।
ନୃସିଂହ ଚରିତ ଅମୃତ ॥
ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଚରିତ ॥
ଯେ ଏହା ଶ୍ରୁତିପଥେ ଶୁଣେ ।
ମନ ବଚନେ ପରିମାଣେ ॥
ନୁହନ୍ତି ମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ଭଣଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ।
ସୁଜନ ହିତେ ମୁହିଁ ଭଣି ॥
ସଂସାର ସୁଖଦୁଃଖେ ଥାଇ ।
ମୂଢ଼େ ତରିବେ ଏହା ଗାଇ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ପ୍ରହ୍ଲାଦାନୁଚରିତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରନାରଦସଂବାଦେ ସଦାଗ୍ୱରନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

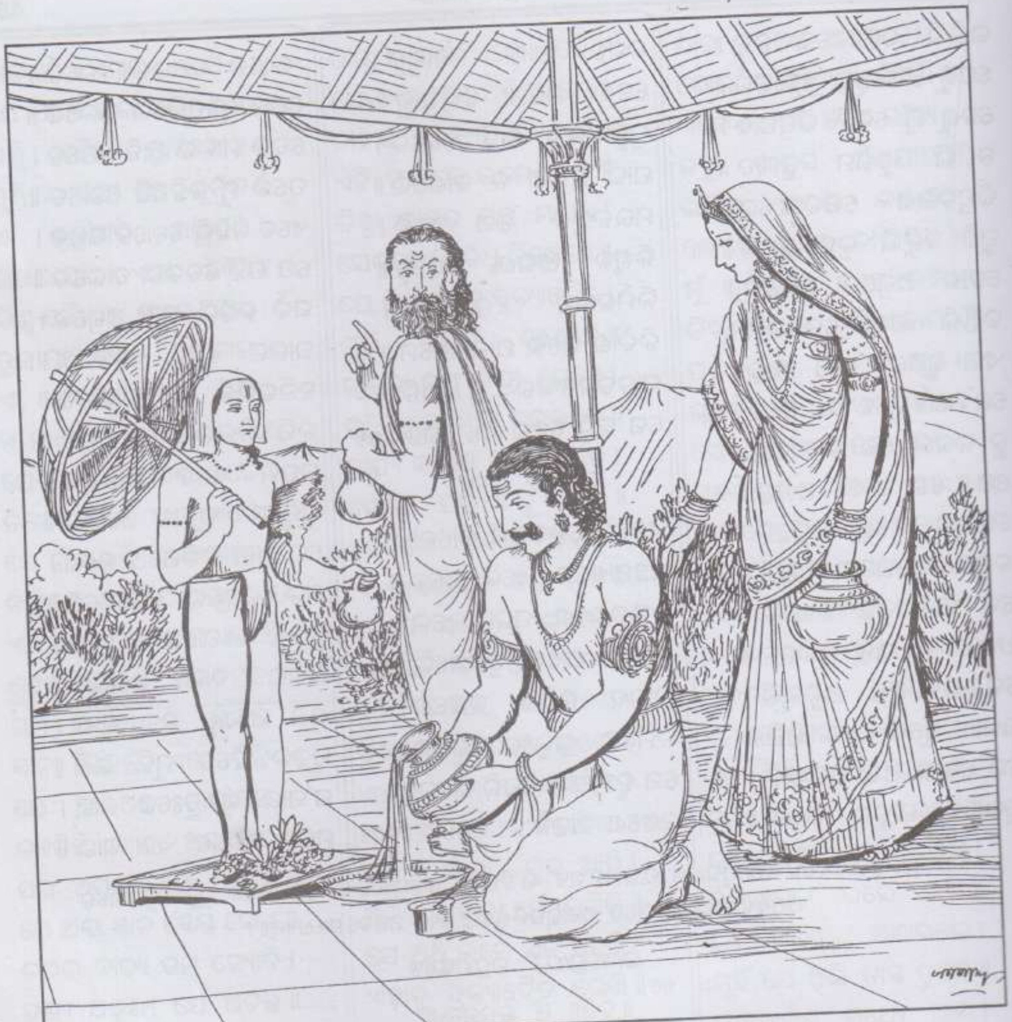

[ବଳିର ତ୍ରିପାଦ ଭୂମିଦାନ ସଂକଳ୍ପ]

ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁ ଶାପ ପାଇ । ଧରଣୀ ଦାନେ ମନ ଦେଇ ॥
ବାମନ ବେନି ପାଦ ଧରି । ବିଧିପୂର୍ବକ ପୂଜା କରି ॥
ବଳିର ପତ୍ନୀ ବିନ୍ଧ୍ୟାବଳୀ । କଣ୍ଠେ ଭୂଷଣ ରତ୍ନମାଳି ॥
ଉଦକପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ବେଗେ । ଘେନି ମିଳିଲା ସ୍ୱାମୀ ଆଗେ ॥

××× ××× ××× ×××

ଆଗରେ ଉଭା ତାର ରାଣୀ । ବଳି ଘେନିଲା କୁଶ ପାଣି ॥
ବେଦ ବଚନେ ବାକ୍ୟ କରି । କାନ୍ତ କାମିନୀ ମୋଦ ଭରି ॥
ବାମନ କଲେ ସ୍ୱସ୍ତିବାଦ । ଧରଣୀ ଦେଲା ତିନିପାଦ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧ

[ମନ୍ୱନ୍ତର*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଚତୁର୍ବିଂଶ । ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣେ ମନୁବଂଶ ॥
ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତହିଁ । ଚାରି ମନୁର କଥା କହି ॥
ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ଯେ ସ୍ୱାରୋଚିଷ । ଆବର ଉତ୍ତମ ତାମସ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁ ଚରିତ ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ ।
ଶୁଣିଲି ଅଦୃଷ୍ଟ ସୁପାକେ ॥
ହେ ମୁନି ଦୟାକର ମୋତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥
ମୋଠାରେ ସ୍ନେହ ବହ ଯେବେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ କହ ଏବେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ପଦ୍ମଯୋନି ତନୁ ॥
ତାହାଙ୍କ ବଂଶେ ଯେ ଚରିତ ।
ଯେ ପୂର୍ବେ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ॥
ବିସ୍ତାରେ ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ତରିବି ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ଯେ ବଂଶେ ବିଶ୍ୱସୃକଗଣ୍ୟ ।
ମନୁ ଦୁହିତା ଗର୍ଭେ ପୁଣ ॥
ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି ଏ ଜଗତେ ।
ଯେବା ଚରିତ କଲେ ଯେତେ ॥
ଯେ ମନୁବଂଶେ ଯେତେ କୃତ୍ୟ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ॥
ଅଦ୍ୟାପି କବି ଋଷିମାନେ ।
ଅଶେଷ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁମାନେ ॥
ଗାଇଛିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ଗୁଣଗାଥା ।
ଅଶେଷ କର୍ମ ହରିକଥା ॥
ଯେ କଥା କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରେ ପଶେ ।
ଅଶେଷ କଳୁଷ ବିନାଶେ ॥୧, ୨
ଯେ ମନୁ ଅନ୍ତରେ ଯେ କଥା ।
ବିଷ୍ଣୁ ଚରିତ ସାଧୁଗାଥା ॥
ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ବଭୂତେ ।
ଯେବା କରିବେ ଭବିଷ୍ୟତେ ॥
ସକଳ କହ ମୁନିବର ।
ଏ ଭବସାଗରୁ ଉଦ୍ଧର ॥ ୩
ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ॥(କ.)

ବାଦରାୟଣି ଉବାଚ

ପ୍ରଥମକଳ୍ପେ ମୁଁ ସମ୍ପାଦି ।
କହିଲି ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ଆଦି ॥
ଏ ଷଟ ମନୁବଂଶ ଯେତେ ।
ଦେବାଦି ମନୁଷ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ॥
ଆଦ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟେ କଲେ ଯେତେ ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ତୋତେ ॥ ୪
ଆକୂତି ଦେବହୂତି ବେନି ।
ମନୁଦୁହିତା ବେନି ଭଗ୍ନୀ ॥
ଧର୍ମଜ୍ଞାନର ଉପଦେଶେ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ନିଜ ଅଂଶେ ॥
ଯଜ୍ଞବରାହ କଳ୍ପେ ପୂର୍ବେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦେବହୂତି ଗର୍ଭେ ॥ ୫
କପିଳ ରୂପେ କଲେ ଯେତେ ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ତୋତେ ॥
ଆକୂତି ଗର୍ଭେ ଯଜ୍ଞ ରୂପେ ।
ଯେ ଅବା କଲେ ପୂର୍ବକଳ୍ପେ ॥
ସେ କଥା ଶୁଣ ନୃପବର ।
ହରି ଚରିତ ସୁଧାସାର ॥ ୬
ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ରାଜା ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନେ ମହାତେଜା ॥
ସେ ପତ୍ନୀ ଶତରୂପା ସଙ୍ଗେ ।
ବିରକ୍ତଚିତ୍ତ କାମଭୋଗେ ॥
ବନେ ପଶିଲେ ତପ ଅର୍ଥେ ।
ସେ ପତିବ୍ରତାର ସମେତେ ॥ ୭
ସୁନନ୍ଦା ତୀରେ ଏକପାଦେ ।
ଉଭା ସେ ହୋଇ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ ॥
ଗଗନଗତେ ମୁଖ କରି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତକୁ ନିବାରି ॥
ସୁଘୋର ତପେ ରହି ବନେ ।
ସେ ରାଜା ବିଚାରଇ ମନେ ॥ ୮

ମନୁ ଉବାଚ

ଯେ ହରି ଏ ବିଶ୍ୱସଂସାରେ ।
ଚେତନ ରୂପେ ହୃଦେ ପୂରେ ॥

---

* ଭାଗବତର ଷଷ୍ଠ ଲକ୍ଷଣ ।

ୱ ମରୀଚି ଆଦି ପ୍ରଜାପତି ।

ଚେତନ ଅଚେତନ ରୂପୀ ।
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟାପୀ ॥
ଧାତା ନ ଜାଣେ ଯାର ଅନ୍ତ ।
ତେଣୁ ସେ ବୋଲାଇ ଅନନ୍ତ ॥ ୯
ଏ ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ଯେହ୍ନୁ ହୋଏ ।
ବିରାଜେ ସ୍ୱୟଂ ସର୍ବଦେହେ ॥
ସୃଜଇ ପାଳଇ ସଂହାରେ ।
ବାଳକ ଲୀଳାରେ ବିହରେ ॥୧୦
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ରୂପେ ମିଶେ ।
ଦେଖନ୍ତା ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନ ଦିଶେ ॥
ସକଳ ରୂପେ ଯାର ବାସ ।
ବିରାଜେ ଯେହ୍ନେ ଘଟାକାଶ ॥
ସୁପର୍ଣ୍ଣ[1] ପୃଷ୍ଠେ ଯାର ସ୍ଥିତି ।
ତା ପାଦେ ରହୁ ମୋର ମତି ॥୧୧
ଆଦ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଯାର ନାହିଁ ।
ସ୍ୱ-ପର ଭେଦ ଅବା କାହିଁ ॥
ନ ମିଶେ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ଏ ମାୟା ମୋହନ ସଂସାରେ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱମୟ ଯେ ପ୍ରମାଣ ।
ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ॥୧୨
ଯେ ବିଶ୍ୱକାୟ ପୁରୁହୂତ[2] ।
ବିଶ୍ୱ ସୃଜନେ ଉପଗତ ॥
ବିମୋହ ମୋହ ପାଶେ ଛନ୍ଦି ।
ଯାର କ୍ରୀଡ଼ାରେ ବିଶ୍ୱ ବନ୍ଦୀ ॥
ସତ୍ୟ ପରମଜ୍ୟୋତି ଅଜ ।
ପୁରାଣପୁରୁଷ ବିରାଜ ॥
ଜୀବର ଜନ୍ମ ଆଦି ଯେତେ ।
ଧରେ ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଆୟତ୍ତେ ॥
ନିରୀହ[3] ଚେଷ୍ଟାବିବର୍ଜିତ ।
ସ୍ୱରୂପେ ଯେବେ ହୋଏ ସ୍ଥିତ ॥୧୩
ଏ ଭାବ ଜାଣି ଋଷିଜନେ ।
କର୍ମ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଦୃଢ଼ମନେ ॥
ଯେ ଭାବେ କର୍ମ ହିଁ ନ ଫଳେ ।
ସେ ଭାବେ ଭଜନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଈଶ୍ୱର ଭାବେ କର୍ମ କଲେ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଲଭନ୍ତି ସେ ଭଲେ ॥୧୪

ଆତ୍ମାର ପୂର୍ଣ୍ଣଲାଭ ଅର୍ଥେ ।
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଜଗତେ ॥
କେବେହେଁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ସେ ନୁହନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗତି ॥୧୫
ସକଳ ଆତ୍ମାର ଈଶ୍ୱର ।
ସ୍ୱଭାବେ ନାହିଁ ଅହଙ୍କାର ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନାଦି ନିରଞ୍ଜନ ।
କାହାରି ନୋହେ ସେ ଅଧୀନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିଜ ମାର୍ଗେ ରହେ ।
କେ ଚିନ୍ତିପାରେ ତାକୁ ଦେହେ ॥
ଏଣୁ ସେ ସଂସାରର ସାର ।
ତା ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବତେ ।
ସେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ଚିନ୍ତା କରନ୍ତେ ତପବଳେ ।
ସୁଦୃଢ଼ ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅସୁର ଯାତୁଧାନଗଣେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଘୋରବନେ ॥
ଭକ୍ଷିବା ପାଇଁ କ୍ଷୁଧା ଗ୍ରାସେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ॥୧୭
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ନରହରି ।
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ରୂପ ଧରି ॥
ନିବାରି ଯାତୁଧାନଗଣ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ପାଳିଲେ ନାରାୟଣ ॥୧୮
ସେ ମନୁ ଅନ୍ତେ ସ୍ୱାରୋଚିଷ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ମନୁ ସେ ବିଶେଷ ॥
ଅଗ୍ନିର ପୁତ୍ର ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ରାଜତ୍ୱ କଲା ବିଶ୍ୱଭାବେ ॥
ଦ୍ୟୁମାନ ସୁଷେଣ ରୋଚିଷ ।
ଏ ଆଦି ତାର ପୁତ୍ର ଦଶ ॥୧୯
ସେ ମନୁ କାଳେ ସୁରନାଥ ।
ରୋଚନ ନାମେ ବଳବନ୍ତ ॥
ଯାହାର କାଳେ ଦେବଗଣ ।
ତୁଷିତ ନାମେ ଉଚ୍ଚାରଣ ॥

ଋଷିଏ ଊର୍ଜ୍ଜସ୍ତମ୍ଭ ଆଦି ।
ଏ ସପ୍ତଋଷି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ॥୨୦
ଯେ ବେଦଶିରା ନାମେ ମୁନି ।
ତୁଷିତା ନାମେ ତା ଭାମିନୀ ॥
ସେ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ବିଭୁ ରୂପେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଜନ୍ମିଲେ ଆଦିକଳ୍ପେ ॥୨୧
ପୂର୍ବେ ଯେ ବାଳଖିଲ୍ୟା ରୂପେ ।
ଅଠାଶୀସସ୍ର ଆଦିକଳ୍ପେ ॥
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭଜନେ ବଳବନ୍ତା ॥
ବିଭୁର ଶିକ୍ଷା ଶିରେ ଧରି ।
ସେ ମୁନିଗଣେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
କୁମାରବ୍ରତ ଆଚରିଲେ ।
ତେଣୁ ବାଳକ ସେ ହୋଇଲେ ॥୨୨
ତୃତୀୟ ମନୁ ଯେ ଉତ୍ତମ ।
ସେ ପ୍ରିୟବ୍ରତର ନନ୍ଦନ ॥
ତାର ସୃଞ୍ଜୟ ଯଜ୍ଞହୋତ୍ର ।
ଏ ଆଦି ପୁତ୍ରେ ବଳବନ୍ତ ॥୨୩
ସେ କଳ୍ପେ ସପ୍ତଋଷି ଜନ ।
ବଶିଷ୍ଠଋଷିଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ପ୍ରମଦ ଆଦି ସପ୍ତସୁତେ ।
ସତ୍ୟ ଆଦି ଯେ ଦେବଯୂଥେ ॥
ସତ୍ୟଜିତ ଯେ ଦେବରାଜା ।
ହରି ଭକତେ ମହାତେଜା ॥୨୪
ସୁନୃତା ଧର୍ମପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରୂପେ ପୂର୍ବେ ॥
ବହିଣ ସତ୍ୟସେନ ନାମ ।
ସତ୍ୟବ୍ରତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ତୁଲେ ।
ଶୁଣ ତୁ ଯେବା କର୍ମ କଲେ ॥୨୫
ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ଭୂତଗଣ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରନ୍ତି ଭକ୍ଷଣ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମାରି ସତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ।
ଧର୍ମ ରଖିଲେ ସତ୍ୟଯୁଗେ ॥୨୬
ଚତୁର୍ଥେ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ସୁତ ।
ତାମସ ଉତ୍ତମର ଭ୍ରାତ ॥

୧. ସୁପର୍ଣ୍ଣ—ଗରୁଡ଼ । ୨. ପୁରୁହୂତ—ବହୁନାମଧାରୀ । ୩. ନିରୀହ—ନିଃସ୍ପୃହ, ଉଦାସୀନ ।

ଯେ ପୃଥୁ କେତୁ ଖ୍ୟାତି ନର ।
ଏ ଆଦି ଦଶ ତା କୁମର ॥୨୭
ତାର ଅନ୍ତରେ¹ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ତ୍ରିଶିଖ ନାମେ ସୁରେଶ୍ୱରେ ॥
ସତ୍ୟକ ହରି ବୀର ଆଦି ।
ଦେବତା ନାମେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୨୮
ମୁନିଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ଦ୍ଧାମ ଆଦି ।
ତାମସ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ବୈଧୃତି ନାମେ ଦେବଗଣ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରମାଣ ॥
କାଳେ ଯେ ବେଦ ନାଶ ଗଲେ ।
ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ସେ ରଖିଲେ ॥୨୯
ସେ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ହରିଣୀ ଉଦରେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ତେଣୁ ବହିଲେ ହରି ନାମ ।
ରୂପେ ମୋହିତ କୋଟି କାମ ॥
ଯେ ହରିନାମ ଏ ସଂସାରେ ।
ଅଶେଷ ଦୁରିତ ସଂହରେ ॥

ଯେଉରୂପେ ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୋକ୍ଷଣ ।
କୁମ୍ଭୀର ଦର୍ପ ନିବାରଣ ॥
ଜଳେ କୁମ୍ଭୀର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।
ଗଜ ରଖିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଯା ନାମ ଭୁବନ ମଙ୍ଗଳ ।
ଦୁରିତବନ ଦାବାନଳ ॥୩୦
ଏକଥା ଶୁକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ପାଣ୍ଡବ ବଂଶ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ବୋଇଲେ ନୃପ ପରୀକ୍ଷିତ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ବଚନ ।
ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ମୋର ମନ ॥
କେମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ଗଜ ରଖିଲେ ଗ୍ରାହ ମାରି ॥
କୁମ୍ଭୀର କେଉଁ ଜଳେ ଥିଲା ।
ଗଜକୁ କେମନ୍ତେ ଧଇଲା ॥
ସେ ଜଳଜୀବ ଜଳେ ଥାଇ ।
ହସ୍ତୀ ସଂଯୋଗ ତାର କାହିଁ ॥

ହସ୍ତୀ ସ୍ୱଭାବେ ମହାକାୟେ ।
କୁମ୍ଭୀର କେତେ ବଳ ବହେ ॥
ଏ କଥା ସଂଶୟ ତ ମୋତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୩୧
ଏ ପୁଣ୍ୟକଥା ମହା ଧନ୍ୟ ।
ମଙ୍ଗଳ ସର୍ବ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ ॥
ଏ ଯେ ପ୍ରସ୍ତାବ ହରିବାଣୀ ।
ଶ୍ରବଣମାର୍ଗେ ଯେବା ଶୁଣି ॥
ସେ ହରି ପ୍ରକାଶି ଅନ୍ତରେ ।
ସଂସାର ଦୁଃଖ ବେଗେ ହରେ ॥୩୨

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୁକମୁନି ଶୁଣି ॥
ଗଙ୍ଗାର ତୀରେ ଅନ୍ତର୍ଜଳେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ମୁନିଗଣ ମେଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ବୋଇଲେ ହୋଇ ହରଷିତ ॥୩୩
ହରି ଚରିତ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ ମନ୍ୱନ୍ତରାନୁଚରିତେ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ଗଜରାଜ ଜଳେ । ଗଜୀ ସଙ୍ଗତେ କ୍ରୀଡ଼ା କାଳେ ॥
ଦଇବେ ଧରନ୍ତେ କୁମ୍ଭୀରେ । ହରି ଚରଣେ ସ୍ତୁତି କରେ ॥

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପର୍ବତ ତ୍ରିକୂଟ ଯେ ନାମ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ମୂଳଧାମ ॥
ଅଯୁତ ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ ।
କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରେ ସେ ଆବୃତ ॥
ଉଚ୍ଚ ସେ ଅଯୁତ ଯୋଜନ ।
ଦେଖନ୍ତେ ହରେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥

ବିରାଜେ ଅଷ୍ଟଦିଗ ମଧ୍ୟେ ।
ଆନନ୍ଦ କରେ ଦେବବୃନ୍ଦେ ॥
ତୃତୀୟ ଶୃଙ୍ଗ ବହେ ଶିରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟ ଲୌହ ଧରେ ॥୧, ୨
ରତ୍ନ ଧାରଣ କରି ଅଙ୍ଗେ ।
ବିଚିତ୍ର ଶୋହେ ଦଶଦିଗେ ॥
ନାନାପ୍ରକାରେ ଲତା ଗୁଳ୍ମ ।
ନିର୍ଝର ତଟେ ବହୁ ଦ୍ରୁମ ॥
ନିର୍ଝର ଶବଦ ଗମ୍ଭୀର ।
ଅତି ସୁରମ୍ୟ ମନୋହର ॥ ୩

ନିର୍ଝର ଜଳର ସମୂହେ ।
ଗିରି-ଚରଣ କିବା ଧୁଏ ॥
ମର୍କତ ପାଷାଣ ସମୂହେ ।
ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣେ ଭୂମି ଶୋହେ ॥ ୪
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ସଙ୍ଗତେ କିନ୍ନର ॥
ଉରଗଗଣ ଯୂଥ ଯୂଥ ।
ଅପ୍ସରା ମିଳି ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ॥ ୫
ଅରଣ୍ୟେ ନାନା ପଶୁଗଣେ ।
ଗିରି କନ୍ଦରେ ଘୋର ବନେ ॥

୧. ଅନ୍ତରେ—ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ।

ନାଦ କରନ୍ତି ମନୋହର ।
ମୟୂର କୋକିଳ ଭ୍ରମର ॥୬, ୭
ସରିତ ସରୋବର ନଦ ।
ମଣିବାଲୁକା କୁଦ କୁଦ ॥
ଦେବକାମିନୀଗଣ ଯହିଁ ।
ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ମୋଦ ବହି ॥
ତାହାଙ୍କ ସ୍ତନେ ସୁଲେପିତ ।
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ପାରିଜାତ ॥
ସେ ଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ସମୀରେ ।
ସୁଗନ୍ଧେ ଦଶଦିଗ ପୂରେ ॥ ୮
ସେ ଗିରି ଦ୍ରୋଣି ମଧ୍ୟେ ବନ ।
ବରୁଣ କ୍ରୀଡ଼ାର ଉଦ୍ୟାନ ॥
ଋତୁମାନ ନାମ ବନର ।
ସୁରକାମିନୀ କ୍ରୀଡ଼ାଘର ॥ ୯
ପର୍ବତେ ଅଳଙ୍କୃତ ବନ ।
ଫୁଲଫଳରେ ସୁଶୋଭନ ॥
ମନ୍ଦାର ପାଟଳୀ ଚମ୍ପକ ।
ପାରିଜାତକ କୁରୁବକ ॥୧୦
ଚୂତ ପିଆଳ ପନସକ ।
ଆମ୍ର ଅଶୋକ ଆମ୍ରାତକ ॥
କଦମ୍ବ ନାରିକେଳ ବନ ।
ଖର୍ଜୁର ଦାଡ଼ିମ୍ବ ଅର୍ଜୁନ ॥୧୧
ମଧୁକ ଶାଳ ତାଳ ଶୋହେ ।
ତମାଳ ଅସନ ସମୂହେ ॥
ଅରିଷ୍ଟ ଉଡୁମ୍ବର ପ୍ଲକ୍ଷ ।
ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ ଚନ୍ଦନ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ॥
ନିମ୍ବ କୋବିଦାର ସରଳ ।
କିଂଶୁକ ଦେବଦାରୁକୁଳ ॥
ଦ୍ରାକ୍ଷା ଇକ୍ଷୁ ଯେ ରମ୍ଭା ବନ ।
ବଦରୀ ଅଭୟା ଯେ ଦ୍ରୁମ ॥
ବେଲ ଜମ୍ବୀର କପିତ୍ଥକ ।
ଅର୍ଁଳା ପୁଣି ଭଲ୍ଲାତକ ॥
ଯହିଁ ବରୁଣ ସରୋବର ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ ମନୋହର ॥୧୨-୧୪
କହ୍ଲାର କୁମୁଦ ଉତ୍ପଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସୁଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ॥

ବିକଚ ଶତପତ୍ରେ ଶୋଭା ।
କିବା ଉପମା ଆନେ ଦେବା ॥
ମତ୍ତ ଭ୍ରମର ପକ୍ଷୀଗଣ ।
ନାଦ କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥୧୫
ହଂସ କାରଣ୍ଡବ ସମୂହେ ।
ସାରସ ଚକ୍ରବାକ ଶୋହେ ॥
ଜଳକୁକ୍କୁଟ କୋୟଷ୍ଟିକ ।
କୂଜିତ କୋମଳେ ଡାହୁକ ॥୧୬
ମତ୍ସ୍ୟ କଚ୍ଛପେ ଚଳେ ଜଳ ।
ପଦ୍ମ ପରାଗରେ ଧୂସର ॥
କଦମ୍ବ ବଞ୍ଜୁଳକ ବେତ ।
ନୀପ କୀଚକ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥୧୭
କୁନ୍ଦ ଅଶୋକ କୁରୁବକ ।
କୁଟଜ ଇଙ୍ଗୁଦି କୁବ୍ଜକ ॥
ଶିରୀଷ ପୁଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥୀ ।
ନାଗ ପୁନ୍ନାଗ ଆଉ ଜାତି ॥୧୮
ମଲ୍ଲିକା ଶତପତ୍ର ଶୋହେ ।
ମାଧବୀ ମାଳତୀ ସମୂହେ ॥
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜଳ ସ୍ଥଳ ଫୁଲ ।
ଷଡ଼ଋତୁରେ ସମତୁଲ ॥୧୯
ଏମନ୍ତ ବନେ ଏକଦିନେ ।
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ବିଗ୍ରରଇ ମନେ ॥
ଏ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳେ ଏ ବନସ୍ତେ ।
ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇଲୁ ସମସ୍ତେ ॥
ଜଳ ନ କରିଲେ ଆହାର ।
କେମନ୍ତେ ଧରିବା ଶରୀର ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରରଇ ।
ଶୀତଳ ଜଳ ଅଛି କାହିଁ ॥
ବ୍ୟାକୁଳେ ବନସ୍ତୁଁ ବାହାର ।
ତୃଷିତେ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ସେ ଗଜ ଆଶ୍ରେ ସେ ବନସ୍ତେ ।
ସୁଖେ ଚରନ୍ତି ପଶୁଯୂଥେ ॥
କଣ୍ଟକୀଚକ ବେଣୁ ବନେ ।
ଭ୍ରମଇ ତୃଷିତ ବଦନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ମତ୍ତଗଜ ଦନ୍ତୀ ।
ବନ ବିହାରେ ବଳବନ୍ତୀ ॥

ଯାର ସ୍ଖଳନ୍ତେ ପାଦ ଲାଗି ।
ପଡ଼ନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଗୁଳ୍ମ ଭାଙ୍ଗି ॥୨୦
ତାହାର ମଦଗନ୍ଧ ବାସେ ।
ପଶୁଏ ନ ଚରନ୍ତି ପାଶେ ॥
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ଖଡ଼୍ଗ ମୃଗ ।
ଯେବା ସଞ୍ଚରେ ମହୋରଗ ॥
ଶରଭ କୃଷ୍ଣସାର ହରି ।
ସେ ଶଲ୍ୟ ବୃକ ଯେ ଚମରୀ ॥
ବରାହ ମହିଷ ଶଶକ ।
ଗୋପୁଚ୍ଛ ଆଦି ଶାଳାବୃକ ॥
କ୍ଷୁଦ୍ର ହରିଣଗଣ ଯେତେ ।
ଚରନ୍ତି ଯାହାର ଆୟତ୍ତେ ॥୨୧,୨୨
ସେ ଗଜପତି ଗଜଯୂଥେ ।
ଅନେକ ଭ୍ରମିଲା ବନସ୍ତେ ॥
ବରୁଣ ହ୍ରଦ ତୀରେ ଯାଇ ।
ତୃଷିତ ଲୋଚନେ ଅନାଇଁ ॥
ନିଦାଘ ତାପେ କରୀଗଣ ।
ବ୍ୟାକୁଳ ବିଚଳିତ ମନ ॥
ମଦଜଳରେ ହୋଇ ଛନ୍ନ ।
ଅଙ୍ଗକୁ କଲେ ପ୍ରକମ୍ପନ ॥
ପଦ୍ମକୁ ତେଜି ଅଳିଗଣ ।
ହସ୍ତୀଙ୍କ ମଦ କଲେ ପାନ ॥
ଜଳ ଶୀତଳ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧେ ।
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ ॥
କରିଣୀଯୂଥ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ।
ସନ୍ତୋଷେ ଶୀତ ଜଳେ ପଶି ॥୨୩,୨୪
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମବନ ମଧ୍ୟେ ।
ସକଳେ ପଶିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ସକଳେ ହରଷ ବଦନ ।
ସନ୍ତୋଷେ କଲେ ଜଳପାନ ॥୨୫
ଜଳ ତୋଳନ୍ତି ଥୋଇ ହସ୍ତେ ।
ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଗାତ୍ରେ ॥
ନିଦାଘ କାଳେ ଶୀତଜଳେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଶବଦ ଶୁଭେ ଉଚ୍ଛଳିତ ।
ଯେସନେ ଜୀମୂତ ଗର୍ଜ୍ଜିତ ॥

ଅଗାଧ ଜଳେ ଗ୍ରାହ[1] ଥିଲା ।
ଜଳେ ସେ ଶବଦ ଶୁଣିଲା ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲା କୋପମନେ ।
ମିଳିଲା ଗଜ ସନ୍ନିଧାନେ ॥୨୬
କେହି ନ ଦେଖେ ତାକୁ ଜଳେ ।
କୁମ୍ଭୀର ଅତି କୋପାନଳେ ॥
ଧଇଲା ଗଜପତି ପାଦ ।
ଶବଦ କରି ଘୋର ନାଦ ॥
ଦଇବ ବଶେ ଯୋଗବଳେ ।
ହସ୍ତୀ ବିପତ୍ତି ଘୋର ଜଳେ ॥
ଗ୍ରାହ ଧଇଲା ଅକସ୍ମାତେ ।
ଗଜଚରଣ ଦୃଢ଼ଘାତେ ॥
ସେ ଗଜପତି ବଳବନ୍ତ ।
ବଜ୍ର ସମାନ ତାର ଦନ୍ତ ॥
କି କରିପାରେ ତାର ମତେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମାୟାର ଆୟତ୍ତେ ॥
ଗଜ ସ୍ୱଭାବେ ମହାବଳୀ ।
ଚରଣ ନ ପାରିଲା ଗ୍ୱଳି ॥୨୭
କରିଣୀଯୂଥ ତାହା ଦେଖି ।
ଦୁଃଖେ ହୋଇଲେ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥

ସ୍ୱଭାବେ ଅତି ଶୀତ ପାଣି ।
ଗଜ ନ ପାରେ ପାଦ ଆଣି ॥
ସେ ହସ୍ତୀପଲ ତାକୁ ଧରି ।
ଟାଣନ୍ତି ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ମୁଖରୁ ରୁଧିର ଗଳଇ ।
କେବେହେଁ ଗଜ ନ ଟଳଇ ॥୨୮
ବଳେ ଆଣନ୍ତେ କିଛି ଦୂର ।
କୁମ୍ଭୀର ଅତି ବଳୀୟାର ॥
ପୁଣି ଗଭୀର ଜଳେ ଭରେ ।
ସୁଦୃଢ଼ ଦନ୍ତେ ପାଦ ଧରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଜ ନକ୍ର[2] ଯୁଦ୍ଧ ।
ଗଗନେ ଦେଖନ୍ତି ବିବୁଧ ॥
ଗଜ ଟାଣନ୍ତେ ଅତି ଖରେ ।
ପୁଣି କୁମ୍ଭୀର ଜଳେ ଭରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସହସ୍ର ବରଷ ।
ଯୁଦ୍ଧ ନୋହିଲା ଅବଶେଷ ॥୨୯
ଏମନ୍ତ ଦୀର୍ଘକାଳ ଜଳେ ।
ଗଜ କୁମ୍ଭୀର ମହାବଳେ ॥
କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲା ଗଜପତି ।
ସଙ୍ଗତେ ଥିଲେ ଯେତେ ହସ୍ତୀ ॥
ଦଣ୍ଡେ ଚରନ୍ତି ଘୋରବନେ ।
ଜଳେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ରାତ୍ର ଦିନେ ॥

ଗଜ କୁମ୍ଭୀର ଯୁଦ୍ଧଘାତେ ।
ସେ ଜଳେ ଜଳଜନ୍ତୁ ଯେତେ ॥
ଦୁଃଖିତେ ଛଟପଟ ହୋନ୍ତି ।
ଜଳୁ ପଳାଇ ନ ପାରନ୍ତି ॥୩୦
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଗଜ ଦୁଃଖୀ ।
ଗଜେ କାନ୍ଦନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ॥
ଏମନ୍ତେ ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟବଳେ ।
ବୁଦ୍ଧି ସ୍ଫୁରିଲା ତାକୁ ଜଳେ ॥୩୧
ଅନ୍ତରେ କରଇ ବିଗ୍ୱର ।
ସେ ହରି ସଂସାରର ସାର ॥
ସଙ୍କଟୁ କରେ ପରିତ୍ରାଣ ।
ଯେ ତାରେ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ॥
କାଳଭୁଜଙ୍ଗ ଗ୍ରାସକାଳେ ।
ଯେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତେ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ତାହାକୁ ଯେ କରେ ରକ୍ଷଣ ।
ତା' ପାଦେ ପଶିବି ଶରଣ ॥୩୨, ୩୩
ଗଜ-କୁମ୍ଭୀର ଯୁଦ୍ଧବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଜନ୍ମମରଣେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ହେଲେ ସଙ୍କଟୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ମନ୍ୱନ୍ତରାନୁବର୍ଣ୍ଣନେ ଗଜେନ୍ଦ୍ରୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ହରି । ଗଜ କୁମ୍ଭୀର ପାଶେ ମିଳି ॥
ଦୁହିଙ୍କି କରିଲେ ଉଦ୍ଧାର । ଚରିତ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାର ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ବୋଲେ ମୋକ୍ଷବାଣୀ ॥
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ସେ ବିଗ୍ୱରି ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ ସ୍ଥିର କରି ॥
ପରମ ଜପ ସେ ଜପିଲା ।
ଯେ ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ଶିକ୍ଷା ଥିଲା ॥
ବୋଲେ ଆନନ୍ଦ ଗଦଗଦେ ।
ଆଦ୍ୟ ଓଁକାର ବ୍ରହ୍ମପଦେ ॥ ୧

ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜୀବନ ॥
ତୋର ମହିମା ଚିଦାତ୍ମକ ।
ଅନାଦି ପୁରୁଷ ବିବେକ ॥
ଜୀବର ଆଦିବୀଜ ତୁହି ।
ପରମେଶ୍ୱରେ ନମେ ମୁହିଁ ॥ ୨
ଯାହାର ଦେହେ ବିଶ୍ୱ ବସେ ।
ଯା ତହୁଁ ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜନା ଯହିଁରେ ।
ସ୍ୱୟଂ ଯେ ବିଶ୍ୱରୂପ ଧରେ ॥

୧. ଗ୍ରାହ—କୁମ୍ଭୀର । ୨. ନକ୍ର—କୁମ୍ଭୀର ।

କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରୁ ଯେ ପର ।
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ଶରଣ ସୋଦର ॥ ୩
ଏ ଯେ ସଂସାର ମାୟାବଳେ ।
ଆତ୍ମାରୁ କଳ୍ପେ ଯେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ପ୍ରକାଶ କରି ତିରୋହିତ ।
କରଇ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିବତ[୧] ॥
ମଧ୍ୟେ ଦେଖଇ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ କଳ୍ପେ କଳ୍ପେ ॥
ସେ ହରି ରଖୁ ମୋର ପ୍ରାଣ ।
ତା ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥ ୪
କାଳେ ସକଳ ଜୀବ ଧରି ।
ଅନ୍ତକ ରୂପେଣ ସଂହରି ॥
ସକଳ ହେତୁ କରେ ଅନ୍ତ ।
ତମ ନିବିଡ଼ ଘୋର ପଥ ॥
ସେ ତମ ପରେ ସେହୁ ବସେ ।
ବିରାଜ[୨] ରୂପେ ପରକାଶେ ॥
ତାର ମହିମା ବିସ୍ମରଣେ ।
ଏ ଯେତେ ଦେବଋଷିଗଣେ ॥
କେହି ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଚିନ୍ତି ॥
କେ ତାର ମହିମା ଜାଣିବ ।
ଯହିଁ ଭ୍ରମନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥
ନଟ ଆକୃତି ପ୍ରାୟେ ଖେଳେ ।
ଏ ମାୟା ଗହନ ଶୟଳେ ॥
ମନ କର୍ମରୁ ଦୂର ଯେହି ।
ସେ ହରି ରଖୁ ମୋର ଦେହୀ ॥୫,୬
ଯାର ମହିମା ମୁନିଜନେ ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଅନୁମାନେ ॥
ବିମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ସାଧୁଜନେ ।
ତପ ସାଧନ୍ତି ଘୋର ବନେ ॥
ଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମଭୂତ ଯେହୁ ।
ସେ ହରି ମୋର ଗତି ହେଉ ॥ ୭
ଯାହାର ଜନ୍ମ କର୍ମ ନାହିଁ ।
ଅପର ଗୁଣ ଦୋଷ କାହିଁ ॥

ତଥାପି ଲୋକରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ଆପେ ସମ୍ଭବ ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱମାୟାବଳେ ଏ ଜଗତ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ କରେ ଅନ୍ତ ॥ ୮
ଅରୂପରୂପ ଯେ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରଦୀପ ସାକ୍ଷୀମତ ॥
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ।
ପରମଆତ୍ମା ସୁଖଘର ॥୯,୧୦
ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିର୍ମଳ ରୂପ ଯାର ।
ପଣ୍ଡିତ ଜନଙ୍କ ଗୋଚର ॥
ଯାହାକୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ପାଇ ।
ନିଷ୍କାମ ଚିତ୍ତେ ଯେବା ଧ୍ୟାୟି ॥
କୈବଲ୍ୟନାଥ ନମୋସ୍ତୁତେ ।
ନିର୍ବାଣ ସୁଖ ଯା ଉଦିତେ ॥୧୧
ତୁ ନାଥ ଶାନ୍ତ ଘୋର ରୂପୀ ।
ମୂଢ଼ଧର୍ମେଣ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥
ଯେ ନିର୍ବିଶେଷ ସାମ୍ୟରୂପ ।
ନମସ୍ତେ ଜ୍ଞାନଘନ ରୂପ ॥୧୨
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞରୂପୀ ନମୋନମ ।
ସର୍ବଜ୍ଞ ସାକ୍ଷୀ ନିଜଧାମ ॥
ସେ ଏ ଜଗତ ଆଦିମୂଳ ।
ମୂଳ ପ୍ରକୃତି ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ଥୂଳ ॥
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଦ୍ରଷ୍ଟା ।
ସର୍ବ ବିଷୟ ଆଦିସ୍ରଷ୍ଟା ॥
ଅଭକ୍ତ ଜନେ ଅପ୍ରକାଶ ।
ଭକତପଦେ ରବିତ୍ରାସ ॥୧୩, ୧୪
ଅଖିଳ କାରଣ ସ୍ୱରୂପୀ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥
ସର୍ବ ଆଗମ ବେଦସ୍ଥାନ ।
ନମସ୍ତେ ମୋକ୍ଷ ପରାୟଣ ॥
ସ୍ୱୟଂପ୍ରକାଶ ଗୁଣପାଶେ ।
ବନ୍ଧନ ନୋହୁ ତୁ ବିଶେଷେ ॥
ତୁ ଅପବର୍ଗ ପରାୟଣ ।
ନମଇଁ ତୋହର ଚରଣ ॥

ତୁ ନାଥ କରୁଣାସାଗର ।
ତୋ ପାଦେ ଶରଣ ମୋହର ॥୧୫
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ହୃଦଗତେ ।
ତୋର ପ୍ରକାଶ ଆତ୍ମାମତେ ॥
ସକଳ ଦେଖୁ ନାଥ ତୁହି ।
ତୋ ଅନୁଭବ କେ ଜାଣଇ ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ତୁ ନାଥ କରୁଣାସ୍ୱରୂପୀ ।
ତୃଣ କାଷ୍ଠରେ ଅଛୁ ବ୍ୟାପି ॥
ମୋହର ପ୍ରାୟ ପଶୁଗଣ ।
ବିପଦ ପାଶୁଁ କର ତ୍ରାଣ ॥୧୬, ୧୭
ଆତ୍ମା ଆତ୍ମଜ ଗୃହ ବିତ୍ତେ ।
ମମତା କରେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗୃହବନ୍ଧେ ମଜ୍ଜେ ।
ସେ ତୋତେ କେବେହେଁ ନ ଭଜେ ॥
ଯେ ମୁକ୍ତସଙ୍ଗ ଏ ଜଗତେ ।
ସେ ତୋତେ ଭଜେ ଅବିରତେ ॥
ଏଣୁ ବିବେକୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତୁ ନାଥ ଶୁଭ ସୁଖଘର ॥୧୮
ଧର୍ମାର୍ଥି କାମେ ଯେ ବିମୁକ୍ତ ।
ନିଷ୍କାମେ ଭଜେ ଅବିରତ ॥
ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ଇଷ୍ଟଗତି ।
ଦୁଃଖେ ସଙ୍କଟେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଅବ୍ୟୟ ଦେହ ସେ ପାଆନ୍ତି ।
ଏଣୁ ଲଭନ୍ତି ଦିବ୍ୟଗତି ॥
ମୁଁ ଏବେ ଶରଣ ତୋହର ।
ଏ ଗ୍ରାହ ଗ୍ରସ୍ତୁଁ ପାରି କର ॥୧୯
ଏକାନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ଯେ ଭଜନ୍ତି ।
ବିଷୟସୁଖ ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ତୋ ଜ୍ଞାନ ସୁଧା ରସ ପାଇ ।
ଅଧିକ ବାଞ୍ଛା ତାଙ୍କ ନାହିଁ ॥
ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ତୋ ଚରିତ ।
ଆନନ୍ଦରୂପେ ସୁଲଳିତ ॥

୧. ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିବତ—ବୁଢ଼ିଆଣୀ ପରି । ୨. ବିରାଜ—ବିରାଟ ।

ତୋ କଥା ସୁଧା-ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ଅବଗାହନ ସୁଖଭୋଳେ ॥
କରି ଲଭନ୍ତି ଦିବ୍ୟଦେହୀ ।
ଏଣୁ ତୋ ମହିମା କେ କହି ॥୨୦
ଅକ୍ଷୟ କ୍ଷୟ ନାହିଁ ଯାର ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସ୍ୱରୂପୀ ।
ପରମ ଯୋଗବଳେ ବ୍ୟାପୀ ॥
ଏଣୁ ଯେ ଅତି ଦୂରେ ରହେ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମ ହୋଏ ॥
ଅନନ୍ତ ଆଦି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସେ ହରି ରଖୁ ମୋ ଜୀବନ ॥
ମନ ବଚନ ତା ଚରଣେ ।
ନିବେଦିଲି ମୁଁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଏ ଘୋର ଗ୍ରାହ ବନ୍ଧପାଶୁ ।
ଉଦ୍ଧରି ସେ ମୋତେ ଆଶ୍ୱାସୁ ॥୨୧
ଯାର ଅଳପ କଳା ଘେନି ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ସୁରମୁନି ॥
ସଂସାର ଚରାଚର ଯେତେ ।
ପ୍ରକାଶ ନାମ ରୂପ ମତେ ॥୨୨
ଅଗ୍ନି ସବିତା ଜ୍ୟୋତି ଯେହ୍ନେ ।
ପ୍ରକାଶି ପ୍ରବେଶନ୍ତି ତେହ୍ନେ ॥
ଗୁଣ ପ୍ରବାହ ଏ ସଂସାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୁଦ୍ଧି ଅହଂକାର ॥
ଶରୀର ଆଦି ଏହି ମତେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୋନ୍ତି ତାର ଗାତ୍ରେ ॥୨୩
ଯେ ନୋହେ ଦେବାସୁର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
ନା ସ୍ତିରୀ ନା ପୁରୁଷ ଗାତ୍ର ॥
ଜନ୍ତୁ ଶରୀର ପଶୁ ଆଦି ।
ରୂପେ ଅରୂପେ ନ ସମ୍ବାଦି ॥
କେବେହେଁ ନୋହେ କର୍ମଗୁଣ ।
ସତ୍ୟ ଅସତ୍ୟ ନୋହେ ଜାଣ ॥

ନିଃଶେଷ ଶେଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଏଣୁ ଏ ଅନାଦି କାରଣ ॥୨୪
ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ଅନନ୍ତ ।
ଅସହ୍ୟ ବେଗ ବଳବନ୍ତ ॥
ଯାହାର ଅଟେ ଶକ୍ତି ତ୍ରୟ ।
ଅଖିଳ ବୁଦ୍ଧି ଗୁଣମୟ ॥
ପ୍ରପନ୍ନ ଜନ ଯେ ପାଳଇ ।
ଦୁରନ୍ତ ଶକ୍ତି ଯାର ଦେହୀ ॥
କୁତ୍ସିତ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ଯାର ।
ମାର୍ଗ ନ କରାନ୍ତି ଗୋଚର ॥
ମୁଁ ଗ୍ରାହ ଗ୍ରସ୍ତେ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମା ଶରୀର ନ ଜାଣଇ ॥
ଯେ ହରି ସଂସାର କାରଣ ।
ତା ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥
ରଖୁ ନ ରଖୁ ସେ ଜାଣଇ ।
ତା ବିନୁ ଆନଗତି ନାହିଁ ॥୨୫-୨୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଗଜରାଜ ସ୍ତୁତି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଦେଇ ମତି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବେ ଗମ୍ୟ ନୋହେ ।
ଯେ ପୂର୍ବିଭାଗ୍ୟର ଉଦୟେ ॥
ଗଜ ବିକଳ ଶୁଣି ହରି ।
ସତ୍ୱରେ ଚିତ୍ତେ ମୋଦ ଭରି ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବ ଦେବମୟେ ।
ଅଶେଷ ବିଶ୍ୱ ଯାର ଦେହେ ॥
ସର୍ବ ଦେବତା ମିଳି ସଙ୍ଗେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥
ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠେ ବିଜେ କରି ।
କରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଚକ୍ର ଧରି ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଗଜପାଶେ ।
ବିବୁଧେ ଦେଖନ୍ତି ଆକାଶେ ॥୩୦, ୩୧

ଗଜେନ୍ଦ୍ର ସରୋବର ଜଳେ ।
ଗ୍ରାହଗ୍ରସିତ ପାଦମୂଳେ ॥
ଦେଖଇ ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠର ।
ଆକାଶେ ବିଜେ ଚକ୍ରଧର ॥
ପଦ୍ମ ଗୋଟିଏ ଘେନି ହସ୍ତେ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗ୍ରହିଁଲା ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ବେଗେ ନମିଲା ଶୁଣ୍ଢ ଟୋଳି ।
ଦେଖନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ॥
ଚକ୍ର ବିରାଜେ ଦକ୍ଷ କରେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ କି ଉଦିତ ଅମ୍ବରେ ॥
ଡାକଇ ଆରତ ଭଞ୍ଜନ ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ମୋ ଜୀବନ ॥
ହେ ନାରାୟଣ ବିଶ୍ୱଗୁରୁ ।
ଆରତଜନ ଦୁଃଖ ହରୁ ॥
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଜୀବନ ॥୩୨
ଗ୍ରାହ ପୀଡ଼ିତ ଗଜ ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଗରୁଡ଼ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଜଳେ ପଶିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଚକ୍ରେ କୁମ୍ଭୀର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ॥
କୁମ୍ଭୀର ମୁଖୁଁ ବନମାଳୀ ।
ହସ୍ତୀ ଚରଣ ହସ୍ତେ ଟୋଳି ॥
ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟେ ଦିଗପାଳେ ।
ଗଜକୁ ଘେନି ବିଜେ କୂଳେ ॥୩୩
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଏକଚିତ୍ତ ॥
ଅଶେଷ ହରିର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଗଜକୁ ରଖିଲେ ଯେମନ୍ତେ ।
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତେ ॥
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ହରି ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଗଜେନ୍ଦ୍ରମୋକ୍ଷଣେ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚତୁର୍ଥେ ଗ୍ରାହ ଯେ ଗନ୍ଧର୍ବ । ଗଜ ହୋଇଲା ପାରଷଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବରୁଣ ହ୍ରଦେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୋକ୍ଷ କଲେ ଶୁଣି ॥
ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ଦେବଗଣେ ।
ମଙ୍ଗଳ ସ୍ତୁତି ଉଚ୍ଚାରଣେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଦେବଋଷି ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ କୁସୁମ ବରଷି ॥
ହରିର କର୍ମ ପ୍ରଶଂସନେ ।
ମିଳିଲେ ଗଜ ସନ୍ନିଧାନେ ॥ ୧
ଦେବ ଦୁନ୍ଦୁଭି ନାଦ କରି ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅପସରୀ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗୀତ ଗାନ୍ତି ସ୍ୱରେ ।
ମଙ୍ଗଳ ସ୍ତୁତି ଉପସ୍ୱରେ ॥
ଋଷି ଚାରଣ ସିଦ୍ଧଗଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ରୂପ ଚାହିଁ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଭାବ ବହି ॥ ୨
ଭୂମି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଗଗନେ ।
ମଙ୍ଗଳ ସ୍ତୁତି ତୋଷମନେ ॥
କରନ୍ତି ଜୟ ଜୟ ବାଣୀ ।
କୁମ୍ଭୀର ଦେହ ଜଳୁ ପୁଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ବାହାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ଅଗ୍ନି ଗଞ୍ଜେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପ ତେଜପୁଞ୍ଜେ ॥
ଦେବଳ ଶାପୁଁ ପାର ଗଲା ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ରେ ପ୍ରାଣ ଦେଲା* ॥
ହୁହୁ ଗନ୍ଧର୍ବ ତାର ନାମ ।
ସ୍ୱଭାବେ ରୂପ ତେଜ ଧାମ ॥ ୩

ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ତୋଷମନେ ॥
ଶତ ପ୍ରଣାମ ଦଣ୍ଡବତେ ।
ନମିଲା ହରି ପାଦାଗ୍ରତେ ॥
ଉଠି ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ଗାନ୍ଧାର ରାଗେ ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଆନନ୍ଦେ ନମିଲା ଚରଣେ ।
ହରିର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ॥ ୪
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ଦେବତାଏ ।
ଗମିଲା ଗନ୍ଧର୍ବର ଦେହେ ॥ ୫
ଗଜ ଯେ ଥିଲା କୃଷ୍ଣପାଶେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଶରୀର ଆଶ୍ୱାସେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ନକ୍ର ବନ୍ଧନୁଁ ହୋଇ ମୁକ୍ତ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ରୂପ ପରକାଶେ ।
ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ ରବି ତ୍ରାସେ ॥
କଟିରେ ପୀତବସ୍ତ୍ର ଶୋହେ ।
ହାର କେୟୂର ମନ ମୋହେ ॥
ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ଚାରିଭୁଜ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଆୟୁଧ ଦିବ୍ୟତେଜ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦିବ୍ୟରୂପ ହୋଇ ।
ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠରେ ଆରୋହି ॥
ଗରୁଡ଼ ଉଡ଼ି ମହାଶୂନ୍ୟେ ।
ମିଳିଲା ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ॥ ୬
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
ସେ ଗଜଇନ୍ଦ୍ରର ଚରିତ ॥
ଦ୍ରାବିଡ଼ ଦେଶେ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ନାମ ।
ଶୁଭ ସୁନ୍ଦର ଗୁଣଧାମ ॥
ରାଜା ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମ ।
ବିଷ୍ଣୁର ବ୍ରତ ପରାୟଣ ॥ ୭

ସେ ରାଜା ବସି ଏକଦିନେ ।
ବିଷ୍ଣୁପୂଜନେ ଦୃଢ଼ମନେ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ବସି କୁଳାଚଳେ[୧] ।
ମନ ନିବେଶି ପାଦମୂଳେ ॥
ମଉନବ୍ରତେ ଜପ କରି ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତଇ ନରହରି ॥
ଜଟା କଳାପ ଶିରେ ସାଜେ ।
ପ୍ରକାଶେ ବନଭୂମି ତେଜେ ॥ ୮
ଅନେକ ଶିଷ୍ୟଗଣ ତୁଲେ ।
ଅଗସ୍ତିମୁନି ବିଜେ କଲେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଉଠିଲା ।
ସ୍ତୁତି ବଚନ ନ ବୋଲିଲା ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ମୁନିଗଣେ ।
ବେଗେ ଉଠିଲେ କୋପମନେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଏକ ଆରେ ଚାହିଁ ।
ଦେଖ ଏହାର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
ଅବଜ୍ଞା କଲା ବିପ୍ରଗଣେ ।
ଗଜର ପ୍ରାୟ ମୂଢ଼ପଣେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅମାନନା କରେ ।
ରାଜସମ୍ପଦ ଗର୍ବ ଭରେ ॥
ଅନ୍ତେ ପଡ଼ିବ ତମଘୋରେ ।
କେବେହେଁ ଦୁଃଖୁଁ ନ ନିସ୍ତରେ ॥
ଏ ଧର୍ମଦୂଷଣ ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
ଗଜ ଏ ହେବ ଏହି ଭାବେ ॥
ଗହନ ବନେ ଚିରକାଳେ ।
ଗ୍ରାହ ଗ୍ରାସିବ ହ୍ରଦଜଳେ ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତ ଶାପ ତାକୁ ଦେଇ ।
ମୁନିଏ ଗଲେ ପଥ ବାହି ॥
ସେ ରାଜା ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କାଳେ ।
ଗଜ ଦେଖିଲା ବେନିଡୋଳେ ॥

୧. କୁଳାଚଳ—ମଳୟ ପର୍ବତ ।

* ଏକଦା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା ହୁହୁ ନାମକ ଗନ୍ଧର୍ବ ସେହି ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ଦେବଳ ମୁନିଙ୍କ ପାଦଧରି ଟାଣନ୍ତେ ମୁନି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ "ତୁ କୁମ୍ଭୀର ହୁଅ" ବୋଲି ଶାପ ଦେଲେ । ଗନ୍ଧର୍ବ ତାଙ୍କୁ ବିନୟଭାବରେ ପ୍ରସନ୍ନ କରାଇବାରୁ ମୁନି କହିଲେ, "ତୁ ଗଜେନ୍ଦ୍ରର ପାଦ ଆକର୍ଷଣ କଲେ ଗଜେନ୍ଦ୍ରକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ଭଗବାନ ଆସି ତୋତେ ମଧ୍ୟ ଶାପମୁକ୍ତ କରିବେ ।"

ଯେ ଗଜ ଦେହେ ଜ୍ଞାନ ହାରେ ।
ନିବାସ ଘନ ବନ ଘୋରେ ॥
ଯେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଜିଥିଲା ।
ସେ ଭାବେ ହରି ସୁମରିଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଜ ମୋକ୍ଷ କରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ॥୧୧-୧୩
ଏବେ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ।
କହିଲି ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୋକ୍ଷଣ ॥
ଏକଥା ଫଳ ଶୁଣ ଏବେ ।
ଯେ ଶୁଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ଯେବା ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ବଦନେ ।
ଯେବା ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ଅନ୍ୟୋ ଅନ୍ୟେ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଯଶ କରେ ।
କଳି କଲୁଷ ଦୁଃଖ ହରେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱପନ ଗ୍ରହପୀଡ଼ା ।
ସ୍ମରଣେ ନାଶେ ସର୍ବ ପୀଡ଼ା ॥୧୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଯେବା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଏହା ମନେ ॥
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ଉଷାକାଳେ ।
କର ବଦନ ଧୋଇ ଜଳେ ॥
ଗଜେନ୍ଦ୍ରମୋକ୍ଷ ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
କି ଅବା ବଦନେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଗ୍ରହପୀଡ଼ା ନାଶେ ।
ନିର୍ମଳ ଯଶ ପରକାଶେ ॥୧୫
ସକଳ ଦେବଋଷି ମଧ୍ୟେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କହିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ମୁଖ ଗୃହିଁ ହରି ।
କହନ୍ତି ଜନେ ଦୟା କରି ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ଅଶେଷ ଦୁରିତ ଦହନ ॥
ଯେ ନର ଅହୋରାତ୍ର ଅନ୍ତେ ।
ଶୁଚି ନିର୍ମଳ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ମୋତେ ସ୍ମରିବ ସଙ୍ଗେ ତୋର ।
ଆବର ଏହି ସରୋବର ॥
ପର୍ବତ କନ୍ଦର କାନନ ।
ବେତ କୀଚକ ବେଣୁବନ ॥
ସୁରପାଦପ ଗୁଳ୍ମ ଆଦି ।
ପର୍ବତ ତ୍ରିଶୃଙ୍ଗ ସମ୍ପାଦି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଭୁବନ ମୋ ନିବାସ ।
ଶଙ୍କର ସ୍ଥାନ କପିଳାସ ॥
କ୍ଷୀର ଜଳଧି ପ୍ରିୟ ମୋର ।
ଯେ ଶ୍ୱେତଦୀପ ମନୋହର ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ।
ଚତୁରଭୁଜ ପରିମାଣି ॥
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ର ଗଦା ।
ଚତୁରଭୁଜେ ଶୋହେ ସଦା ॥
ବିନତାନନ୍ଦନ[୧] ଅନନ୍ତ ।
କମଳା ମୋର ହୃଦେ ସ୍ଥିତ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଯେ ନାରଦ ।
ଭକତ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରହଲାଦ ॥
ମତ୍ସ୍ୟ କଚ୍ଛପ କୋଳ ଆଦି ।
ଯେ ରୂପ ଅଛି ମୁଁ ସମ୍ପାଦି ॥
ଅଶେଷ ଗୁଣ କର୍ମ ଯେତେ ।
ମୋହର ଯଶ ଏ ଜଗତେ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ହୁତାଶନ ।
ପ୍ରଣବ ସତ୍ୟ ଯେ ବଚନ ॥
ଗୋ ବିପ୍ର ଆଦି ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଋଷି ଦେବତା ଯଜ୍ଞମତେ ॥
ଦକ୍ଷଦୁହିତା ମନୁ ଯେତେ ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ତୋତେ ॥
ସୋମ କଶ୍ୟପବଂଶ ଆଦି ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଗଙ୍ଗା କାଳିନ୍ଦୀ ସରସ୍ୱତୀ ।
ଅଇରାବତ ନନ୍ଦାବତୀ ॥
ଧ୍ରୁବାଦି ସପ୍ତଋଷି ଯେତେ ।
ଯେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ମରଣେ ସର୍ବ ପାପ ହରେ ।
ଏ ଘୋର ସଂକଟୁ ନିସ୍ତରେ ॥୧୭-୨୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ଦେବବୃନ୍ଦେ ।
ସେ ହରି ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଆରୋହି ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ନିଜପୁରେ ॥୨୬
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଗଜେନ୍ଦ୍ରମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଞ୍ଚମ ଷଷ୍ଠ ମନୁଙ୍କର । ଚରିତ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାର ॥

ଶୁକ କହନ୍ତି ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ।
ସକଳ ମହାଋଷି ମେଳେ ॥
ହରି ଚରିତ ସୁଧାସାର ।
ଗଜ କୁମ୍ଭୀରର ନିସ୍ତାର ॥
ପ୍ରସଙ୍ଗେ କହି ରାଜା ଆଗେ ।
ପୁଣି କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ॥(ଜ.)

୧. ବିନତାନନ୍ଦନ—ଗରୁଡ଼ ।

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରିତ ॥
ତୋତେ କହିଲୁ ହରିଗୁଣ ।
ମନୁ ଚରିତ ଏବେ ଶୁଣ ॥ ୧
ପଞ୍ଚମେ ତାମସ ସୋଦର ।
ରୈବତ ନାମେ ମନୁବର ॥
ଅର୍ଜୁନ ବଳି ବିନ୍ଧ୍ୟ ନାମ ।
ତାର ତନୟ ଅନୁପମ ॥ ୨
ଇନ୍ଦ୍ର ବସଇ ବିଭୁ ନାମ ।
ଘେନି ଦେବତା ଋଷିଗଣ ॥
ଦେବତା ଭୂତରୟ ଆଦି ।
ଏ ଭାବେ ଅମର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ହିରଣ୍ୟରୋମା ବେଦଶିର ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ ଯେ ମୁନିବର ॥ ୩
ବିକୁଣ୍ଠା ନାମେ ଶୁଭ୍ର ନାରୀ ।
ରୂପେ କମଳା ନୋହେ ସରି ॥
ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ତାହାର ନିଜ ଅଙ୍ଗେ ॥
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ନିଜ ଧାମ ।
ଏଣୁ ବୈକୁଣ୍ଠ ତାର ନାମ ॥ ୪
ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ମନେ କଳ୍ପି ।
ଯହିଁ ବିଜୟେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ସେ ସର୍ବଲୋକ ନମସ୍କୃତ ।
ଶୁଣ ନୃପତି ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ପ୍ରାର୍ଥନେ ମୁରାରି ।
କମଳା ତୁଲେ ପ୍ରୀତି କରି ॥
ନିବାସ କଲେ ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତଙ୍କର ଲାଭେ ॥ ୫
ବୈକୁଣ୍ଠ ଗୁଣ ଭାବ ଯେତେ ।
ଭାବେ କହିଛି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁଗୁଣ ପରିମାଣୁ ।
କେ ଗଣିପାରେ ଭୂମିରେଣୁ ॥ ୬
ଶୁଣ ରାଜନ ମନତୋଷେ ।
ଏବେ କହିବା ମନୁବଂଶେ ॥
ଷଷ୍ଠରେ ଚକ୍ଷୁଷଙ୍କ ସୁତ ।
ଚାକ୍ଷୁଷ ନାମେ ସେ ବିଦିତ ॥
ପୁରୁ ପୁରୁଷ ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ଯେ ।
ପ୍ରମୁଖ ଚାକ୍ଷୁଷ ତନୁଜେ ॥ ୭
ଇନ୍ଦ୍ରର ନାମ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରୁମ ।
ଆପ୍ୟାଦି ଦେବଗଣ ନାମ ॥
ହବିଷ୍ମ ବୀରକାଦି ମୁନି ।
ଉଦୟେ ନିଜଗୁଣ ଘେନି ॥ ୮
ସେ ମନୁ କାଳେ ଚକ୍ରଧର ।
ଦେବ ସମ୍ଭୂତିର ଉଦର ॥
ଅଜିତ ନାମେ ଭଗବାନ ।
ବୈରାଜ ଋଷିର ନନ୍ଦନ ॥ ୯
ଯେ ରୂପେ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥିଲେ ।
ସୁରଗଣଙ୍କୁ ସୁଧା ଦେଲେ ॥
ମନ୍ଦର ଗିରି ଖୁଆ କରି ।
କୂର୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ତାହା ଧରି ॥
ଅମୃତ ଦେଲେ ଦେବଗଣେ ।
ଅସୁର ମୋହି ସ୍ତ୍ରୀରୀପଣେ ॥୧୦
ଶୁକ ଚରଣ ତଳେ ବସି ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ କୁରୁବଂଶୀ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ କଥା ।
ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
କି ଅର୍ଥେ ପ୍ରଭୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
କଲ୍ପିଲେ କ୍ଷୀରାବ୍ଧି ମନ୍ଥନ ॥
କେମନ୍ତେ କୂର୍ମରୂପ ଧରି ।
ପୃଷ୍ଠେ ବହିଲେ ମହାଗିରି ॥୧୧
କେମନ୍ତେ ସର୍ବ ଦେବଗଣ ।
ସନ୍ତୋଷେ କଲେ ସୁଧାପାନ ॥
ଅନ୍ୟ ବା କି କି ଉପୁଜିଲା ।
କେତେ ବା ସମ୍ଭୂତ ହୋଇଲା ॥୧୨
ବିଷ୍ଣୁ ଚରିତ ଅଗୋଚର ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ସୁର ॥
ହରି ମହିମା ତୁମ୍ଭ ମୁଖେ ।
ଶ୍ରବଣେ ପାନ କରି ସୁଖେ ॥
ତୃପତ ନୋହିଲା ମୋ ପ୍ରାଣ ।
ଭୋ ମୁନି କର ପରିତ୍ରାଣ ॥୧୩
ସୂତ କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମସତ୍ରେ ।
ସକଳ ଋଷିଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ବାଣୀ ।
ଶୁକ ଆନନ୍ଦମନେ ଶୁଣି ॥
ହରି ମହିମା ସୁଖେ ମଜ୍ଜି ।
ଦଣ୍ଡେ ରହିଲେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ଅନ୍ତଃକରଣେ ହରି ଧ୍ୟାୟି ।
କହନ୍ତି ରାଜାମୁଖ ଚାହିଁ ॥୧୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପୂର୍ବେ ଯେ ଦେବାସୁରରଣେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ପଡ଼ିଲେ ଗତପ୍ରାଣ ପ୍ରାୟେ ।
ଜ୍ଞାନ ନ ଲଭନ୍ତି କେବେହେଁ ॥୧୫
ଦୁର୍ବାସା ମୁନିଙ୍କର କ୍ରୋଧ ।
ଧ୍ୱଂସିଲା ଇନ୍ଦ୍ରର ସମ୍ପଦ* ॥
ଯଜ୍ଞାଦି କ୍ରିୟା ନାଶ ଗଲା ।
ଏ ତିନିଭୁବନ କମ୍ପିଲା ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ପାରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ରହି ।
କମ୍ପଇ ଅଷ୍ଟଦିଗ ଚାହିଁ ॥
ଭୟେ ନ ରହି ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ।
ବନେ ବୁଲନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାର ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିହୁନେ ତିନିଲୋକେ ।
ଦୁଃଖେ ମଜ୍ଜିଲେ ଅତିରେକେ ॥୧୬
ଏମନ୍ତେ ଦେବେ ଲୋକ ଚାହିଁ ।
ବାସବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ॥

* ଏକଦା ଦୁର୍ବାସା ମୁନି ବୈକୁଣ୍ଠରୁ ଫେରୁଥିବା ବେଳେ ମାର୍ଗରେ ଐରାବତ ପୃଷ୍ଠରେ ଆରୂଢ଼ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭେଟିବାରୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଛଡ଼ାମାଳ ନିଜ କଣ୍ଠରୁ କାଢ଼ି ତାଙ୍କୁ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଦରେ ମାଳଟିକୁ ଆଦର ନ କରି ଐରାବତର କୁମ୍ଭସ୍ଥଳରେ ପକାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ଐରାବତ ମଦମତ୍ତ ଥିବାରୁ ତାହାକୁ ଶୁଣ୍ଢରେ ଉଠାଇ ନେଇ ପାଦରେ ଦଳି ପକାଇଲା । ଏହା ଦେଖି ଦୁର୍ବାସା କୁପିତ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—"ତ୍ରିଲୋକ ସହିତ ତୁ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇଯିବୁ" ।

ଦିଗପାଳଙ୍କୁ ସଙ୍ଗ କରି ।
ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ବିଗ୍ରରି ॥
ନିସ୍ତାର ନ ପାରିଲେ ଚିନ୍ତି ।
ଚିତ୍ତେ ବହିଲେ ବହୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୧୭
ଏମନ୍ତେ କେତେଦିନ ରହି ।
ପୁଣି ସକଳେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ॥
ବିଗ୍ରର କଲେ ଏକମତେ ।
କହିବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ଥିଲେ ସୃଷ୍ଟି କାହିଁ ।
ଆମ୍ଭେ ନ ପାରୁ ସ୍ୱର୍ଗେ ରହି ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିହୀନେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶେ ।
ସଂସାରେ ଘୋର ତମ ଗ୍ରାସେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଗ୍ରରି ସକଳେ ।
ଶକ୍ରର[୧] ସଙ୍ଗେ ଦେବବଳେ ॥
ସୁମେରୁ ମଧ୍ୟେ ବ୍ରହ୍ମସଭା ।
ଯହିଁ ସକଳ ଋଷିଦେବା ॥
ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଦେବଗଣେ ।
ନମିଲେ ଧାତାର ଚରଣେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କରି ଆଗୁସାର ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ବେଦବର ॥
ଦୁର୍ବାସା କୋପେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦୁଃଖୀ ।
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତାହା ଦେଖି ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ କେଣେ ଗଲା ।
ଦୁଃଖ ତିମିର ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ହୁତାଶନେ ।
ତେଜ ନ ଦିଶେ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନେ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଇନ୍ଦ୍ର ମୂଳେ ।
ସ୍ୱର୍ଗରେ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ତେଜ ଅସ୍ତ ଗଲା ।
ତେଣୁ ସମ୍ପଦ ନାଶ ହେଲା ॥
ଆମ୍ଭେ ତ ହୋଇଲୁଁ ଅନାଥ ।
ଋଷି ଦେବତା ବେଦନାଥ ॥୧୮
ଏମନ୍ତେ ଦେବଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ପଦ୍ମଯୋନି ମଉନ ॥
ଦଣ୍ଡେ ରହିଲେ ଛନ୍ନ ହୋଇ ।
ଦେବଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ବିଗ୍ରରଇ ॥

ଏ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
ଗଗନ ଧରଣୀ ପାତାଳେ ॥
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ରାଜାଗଣେ ।
ତେଜ ନ ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନେ ॥
ଅଶୁଭ ପ୍ରାୟେ ତ ଦିଶଇ ।
ଏମନ୍ତେ ଦୁଃଖ ମନେ ବହି ॥
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପାଦମୂଳେ ।
ଚିନ୍ତିଲା ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ହରିପ୍ରସନ୍ନ ଲେଶ ପାଇ ।
ବୋଲଇ ଦେବଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ॥
ଆନନ୍ଦମନେ ବେଦବର ।
ଦେବଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥୧୯, ୨୦

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଶୁଣ ସକଳ ଦେବଗଣ ।
କହିବା ଏଥିର କାରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଦେବଗଣ ।
ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଲତା ଗୁଳ୍ମ ॥
ଯାହାର ଅଂଶ କଳା ବହି ।
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ବହୁ ଦେହୀ ॥
ସେ ହରି ଅବ୍ୟୟ ଈଶ୍ୱର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଶରଣ ତାହାର ॥୨୧
ଯାହାର ରିପୁ ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ରକ୍ଷ ଅରକ୍ଷ ତାର କାହିଁ ॥
ତଥାପି ସୃଷ୍ଟି ସେ ସଞ୍ଚଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତିନିଗୁଣ ବହି ॥
ସୃଷ୍ଟି କରଇ ରଜଗୁଣେ ।
ସତ୍ତ୍ୱେ ପାଳଇ ବିଷ୍ଣୁପଣେ ॥
ତାମସଗୁଣେ ସଂହାରଇ ।
ଅନ୍ତରେ ସର୍ବ ଗୁଣ ବହି ॥୨୨
ଏଣୁ ଜଗତଗୁରୁ ପାଦେ ।
ଶରଣ ପଶ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ତାର ମହିମା ସୁରପ୍ରିୟ ।
ସୁର ରକ୍ଷଣେ ବହେ ଦେହ ॥
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ସେ କରିବ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମନାଭ ॥୨୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବୋଲି ପଦ୍ମଯୋନି ।
ସଙ୍ଗେ ସକଳ ଦେବ ଘେନି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଜୟ ଜୟ ନାଦେ ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ॥
ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଗୋପ୍ୟସ୍ଥାନ ।
ପରମ ଆତ୍ମା ପରଧାମ ॥
ପ୍ରକୃତି ନ ଜାଣଇ ଯାହା ।
ଯହିଁ ନ ପଶେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥୨୪
ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁତ ଭୁବନେ ।
ଦେବେ ମିଳିଲେ ମହାଶୂନ୍ୟେ ॥
ଯହିଁକି ଜୀବ ଆତ୍ମା ଗଲେ ।
ପୁଣି ନ ସଞ୍ଚରେ ଶୟଳେ ॥
ଧାତା କପାଳେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲେ ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ଧ୍ୟାୟି ॥୨୫

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ସତ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଅବିକାର ।
ଯେ ନିରଞ୍ଜନ ନିରାକାର ॥
ନିଜ ବିଭୂତି ଅଗୋଚର ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ହୃଦେ ଯାର ଘର ॥
ମନରୁ ବେଗବନ୍ତ ଯେହି ।
ମନ ବଚନେ ଭେଦ କାହିଁ ॥
ବରେଣ୍ୟ ଦେବବର ପାଦେ ।
ଆମ୍ଭେ ମିଳିଲୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୬
ସ୍ୱଭାବେ ମନ ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧି ।
ଏ ଯହିଁ ନ ପାରନ୍ତି ଭେଦି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ଯେ ଅଦୃଶ୍ୟ ।
ଉନ୍ନିଦ୍ର[୨] ଭାବେ ଅବିନାଶ[୩] ॥
ଛାୟା[୪] ଆତପେ[୫] ଯେ ନ ମିଶେ ।
ଅକ୍ଷୟ ଶୂନ୍ୟେ ପରକାଶେ ॥
ତ୍ରିଯୁଗ ରୂପ ଯେ ବୋଲାଇ ।
ଆମ୍ଭେ ଶରଣ ଗଲୁ ତହିଁ ॥୨୭
ଏ ଜୀବ ଚକ୍ରରୂପ ଧରେ ।
ମାୟାରେ ମଣ୍ଡଳେ ସଞ୍ଚରେ ॥

୧. ଶକ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ର । ୨. ଉନ୍ନିଦ୍ର—ଜାଗ୍ରତ ଆଦି ଅବସ୍ଥାତ୍ରୟ ରହିତ । ୩. ଅବିନାଶ—ପ୍ରାକୃତ ଦେହରହିତ ବା ଦୁଃଖରହିତ । ୪. ଛାୟା—ଅବିଦ୍ୟା । ୫. ଆତପ—ବିଦ୍ୟା ।

ତ୍ରିଗୁଣ ତ୍ରିନାଭି ତାହାର ।
ସେ ଚକ୍ରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଅର ॥
ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଅଷ୍ଟପ୍ରକୃତି* ନେମି[୧] ଜାଣ ॥
ସେ ଚକ୍ର ଅକ୍ଷ ଆତ୍ମାରୂପୀ ।
ଯେ ଆଦି ଅନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟାପୀ ॥
ସେ ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପ ଚରଣେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣେ ॥୨୮
ଯାହାର ଜ୍ୟୋତି ପରକାଶ ।
ନିର୍ମଳ କରେ ଦଶଦିଶ ॥
ଯୋଗୀଏ ଯୋଗମାର୍ଗେ ଥାଇ ।
କାଳ ହରନ୍ତି ଯାରେ ଧ୍ୟାୟି ।
କେହି ଯାହାର ମାୟାଭ୍ରମ ।
ତରଣେ ନ ହୁଅନ୍ତି କ୍ଷମ ॥
ଯା ମାୟା ଜଗତେ ସଞ୍ଚରେ ।
ଅନନ୍ତ ନାନା ଶକ୍ତି ଧରେ ॥
ନିର୍ଜିତମାୟା ମାୟାଗୁଣ ।
ପରମ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଦେହେ ସମରୂପୀ ।
ତେଜେ ସଞ୍ଚରେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ॥
ତାର ଚରଣେ ନମସ୍କାର ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥୨୯, ୩୦
ଏ ଦେବଗଣ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ।
ସେ କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥରେ ସମ୍ପାଦି ॥
ସତ୍ତ୍ୱ-ସଂଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରି ।
ତହିଁ ଯେ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ଧରି ॥
ଦିଶଇ ଅନ୍ତର ବାହିଯେ୍ୟ ।
ପ୍ରଦୀପ ଯେହ୍ନେ ଗୃହମାଝେ ॥
ଯାହାର ସୂକ୍ଷ୍ମଗତି ଆମ୍ଭେ ।
ଜାଣି ନ ପାରୁ ଜ୍ଞାନଦମ୍ଭେ ॥
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ସେ ଅବା ଜାଣିବେ କେମନ୍ତେ ॥୩୧
ଏ ମହୀ ଯାର ବେନିପାଦ ।
ସ୍ୱକୃତ ପ୍ରାଣୀ ଚତୁର୍ବିଧ ॥
ଯେ କର୍ମ ଗହଳେ ସଞ୍ଚରି ।
ଶରୀର ବହେ ନରହରି ॥
ମହାପୁରୁଷ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ର ।
ମହାବିଭୂତି ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉ ସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଶରଣ ପଶିଲୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ॥୩୨
ଜଳ ଯାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତାର ତେଜ ବହି ॥
ଅଖିଳଲୋକ ଲୋକପାଳେ ।
ତିନିଭୁବନ ଯାର ବଳେ ॥
ଭୂତ ସଞ୍ଚଇ ଜୀବ ରୂପେ ।
ସେ ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି ଅନୁରୂପେ ॥
ମହାବିଭୂତି ବ୍ରହ୍ମ ଯେହୁ ।
ଆମ୍ଭ ବିଷୟେ ଦୟା ବହୁ ॥୩୩
ସୋମ ଯାହାର ମନ ହୋଏ ।
ଦେବଙ୍କ ଅନ୍ନ ଆୟୁ ବହେ ॥
ସ୍ଥାବରଙ୍କର ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ପ୍ରଜାଙ୍କ ରକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧିକର ॥
ମହାବିଭୂତି ବ୍ରହ୍ମରୂପ ।
ସେ ହରି ହରୁ ଆମ୍ଭ ତାପ ॥୩୪
ଯାହାର ମୁଖୁଁ ଅଗ୍ନି ଜାତ ।
ତେଜେ ପ୍ରତାପଇ ଜଗତ ॥
କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡ ନିମିତ୍ତେ ଜନ୍ମ ।
ସେ ସର୍ବ ସାଧ୍ୟେ ସିଦ୍ଧକର୍ମ ॥
ଅନ୍ତଃ ସମୁଦ୍ରେ ଅଗ୍ନି ବହି ।
ଆହାର ରୂପେ ଯେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୩୫
ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ମାରତଣ୍ଡ ।
ତେଜେ ପ୍ରକାଶଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ॥
ସେ ଦେବପାଳ ତ୍ରୟୀମୟ ।
ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ଥାନ ଶୁଦ୍ଧଦେହ ॥
ମୁକ୍ତିର ଦ୍ୱାର ସେ ବୋଲାଇ ।
ଅମୃତ ମୃତ୍ୟୁରୂପ ହୋଇ ॥୩୬
ଚରାଚରଙ୍କ ଦେହ ପ୍ରାଣ ।
ଯେ କରେ ପ୍ରାଣୀ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ପ୍ରକାଶେ ସହ ଓଜ ବଳେ ।
ଯାର ବିହାର ଏ ଶୟଳେ ॥୩୭
ଯାର ଶ୍ରବଣ ଦଶଦିଶ ।
ହୃଦୟ ପ୍ରକାଶେ ଆକାଶ ॥
ଯାହାର ନାଭି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ।
ମସ୍ତକ ସ୍ୱର୍ଗ ଯା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆତ୍ମାହେତୁ ।
ଯାର ପ୍ରସନ୍ନେ ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ॥୩୮
ତ୍ରିଦଶ ଦେବଙ୍କର ନାଥ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯାହାର ବଳୁଁ ଜାତ ॥
ଯାହା ପ୍ରସାଦୁଁ ଦେବେ ହୋନ୍ତି ।
କ୍ରୋଧରୁ ହୋଏ ପଶୁପତି ॥
ବୁଦ୍ଧିରୁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ହୋଏ ।
ଲୋକେ ପ୍ରକାଶ ଯାର ଦେହେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଛିଦ୍ରୁଁ ଜାତ ଛନ୍ଦେ ।
ମେଢ୍ରୁଁ[୨] ପ୍ରଜାପତି ଆନନ୍ଦେ ॥୩୯
କମଳା ତାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ।
ଛାୟା ସମ୍ଭବେ ପିତୃକୁଳ ॥
ଧର୍ମ ଉଦିତ ସ୍ତନଯୁଗେ ।
ଅଧର୍ମ ଯାର ପୃଷ୍ଠଭାଗେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ଯା ଶିରୁଁ ଉତପନ୍ନ ।
ବିହାରୁଁ ଅପସରାଗଣ ॥
ଯେ ମହାବିଭୂତି ଶରଣ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କରୁ ପରିତ୍ରାଣ ॥୪୦
ବିପ୍ର ଯାହାର ମୁଖୁଁ ଜାତ ।
ବ୍ରହ୍ମାନିର୍ମାଣ ଗୁହ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଭୁଜୁଁ ଜନ୍ମ ବଳ ।
ଉରୁ ସମ୍ଭୂତ ବୈଶ୍ୟକୁଳ ॥
ଶୂଦ୍ର ଚରଣୁଁ ଉତପତ୍ତି ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ ବିଭୂତି ॥୪୧
ଉପର ଓଷ୍ଠୁ ପ୍ରୀତି ଜାତ ।
ଅଧରୁ ଲୋଭ ଯେ ସମ୍ଭୂତ ॥
କାନ୍ତି ଯାହାର ନାସିକାରୁ ।
ସମ୍ଭବ ହୁଅଇ ସ୍ପର୍ଶରୁ ॥

୧. ନେମି—ଚକ୍ରର ହାଲ ବା ପରିଧି । ୨. ମେଢ୍ର—ଲିଙ୍ଗ, ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ।
* ପୃଥିବୀ, ଜଳ, ତେଜ, ବାୟୁ, ଆକାଶ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଅହଂକାର ।

ସ୍ମରଣେ କାମର ସମ୍ଭବ ।
ଯମ ଯାହାର ଭ୍ରୂଯୁଗ ॥
କାଳ ସମ୍ଭବ ପକ୍ଷ୍ମଦେଶେ ।
କରାଳ ଦିଶେ ବେନିପାଶେ ॥୪୨
ଦ୍ରବ୍ୟ ବୟସ କର୍ମ ଗୁଣ ।
ଯା ମାୟା ପ୍ରକାଶେ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଯେ ଉପଶାନ୍ତି ଶକ୍ତି ବହେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ନମୁଁ ତାର ପାଏ ॥
ସ୍ୱାରାଜ୍ୟ[୧] ଲାଭେ ଯେ ପୂରିତ ।
ମାୟା ରଚିତ ଗୁଣେ ସ୍ଥିତ ॥୪୩, ୪୪
ସେ ହରି ଦେଖାଉ ଶରୀର ।
ଯେ ନୋହେ କରଣେ ଗୋଚର ॥
ଯା ମୁଖ ଦେଖିବାର ଅର୍ଥେ ।
ଶରଣ ଗଲୁ ପାଦଗତେ ॥୪୫*
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ କର ଏଣେ ଭାବ ।
ଯେ ନାମେ ସଂସାରୁ ତରିବ ॥
କଳି କଲ୍ମଷ ନାଶ ପାଇଁ ।
ଏ ବିନୁ ଆନଗତି ନାହିଁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁତିର୍ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠେ ଦେବଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି । ବିଜୟ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତାଙ୍କ ଆଦେଶେ ଦେବାସୁରେ । ଅମୃତ ପାଇଁ ଯତ୍ନ କଲେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଦେବସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ଶୂନ୍ୟେ ପ୍ରକାଶ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସହସ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟତେଜ ଦେଖି ।
ଦେବେ ବୁଜିଲେ ଭୟେ ଆଖି ॥
ଦିଗ ନ ପାରନ୍ତି ବିଗ୍ରହି ।
କେମନ୍ତେ ଦେଖିବେ ଶ୍ରୀହରି ॥
ରହିଲେ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ଗ୍ରହିଁ ନ ପାରନ୍ତି ଗଗନେ ॥୧, ୨
ମଧ୍ୟେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ରୁଦ୍ର ଥିଲେ ।
ଟେକି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ଗ୍ରହିଁଲେ ॥
ଦେଖିଲେ ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରକାଶ ।
ଶରୀରେ ପୂରିଛି ଆକାଶ ॥
ନୀଳ ମହୀନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ।
ଅରୁଣ ଲୋଚନ ପ୍ରକାଶେ ॥
ବିକଚ ପୁଣ୍ଡରୀକ[୨] ପ୍ରାୟେ ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବେନି ଶୋହେ ॥
ତପ୍ତକାଞ୍ଚନ ପ୍ରାୟେ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ଗ୍ରୀବ ସର୍ବ ଅଙ୍ଗେ ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗେ ॥୩, ୪
ଅମୂଲ୍ୟ ମୁକୁଟ ଲଲାଟେ ।
କାଞ୍ଚନ ଭୂଷଣ ପ୍ରକଟେ ॥
ଆଜାନୁଲମ୍ବ ଗ୍ରିବି ଭୁଜେ ।
କେୟୂର କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ॥ ୫
କାଞ୍ଚିକଳାପ ବଳୟରେ ।
ଶୋଭିତ ହାର ନୂପୁରରେ ॥
କୌସ୍ତୁଭମଣି କଣ୍ଠେ ଶୋହେ ।
ତେଜ ପ୍ରକାଶେ ଜନ ମୋହେ ॥
କମଳା ବନମାଳ ରଙ୍ଗେ ।
ହୃଦେ ଶୋହଇ ଅନୁରାଗେ ॥ ୬
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଶୂନ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ଶିବ ସହିତେ ବେଦପତି ॥
ଧ୍ୟାନେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି କରଯୋଡ଼ି ॥ ୭

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଅଜ ନିର୍ମଳ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସ୍ଥିତି ଲାଭେ ॥
ଅଗୁଣେ ବିଶ୍ରାମ ତୁମ୍ଭର ।
ମହିମା ଅମୃତ ସାଗର ॥
ଅଣୁହୁଁ ଅଣୁଭାବ ହୋଇ ।
ସ୍ୱମାୟା ସୁଖେ ଯେ ଭଜଇ ॥
ମହାନୁଭବ ଏ ଜଗତେ ।
ମହାପୁରୁଷ ନମସ୍ତୁତେ ॥ ୮
ତୁ ନାଥ ସଂସାର ଧାରଣ ।
ଏଣୁ ଅଶେଷ ମୁନିଗଣ ॥
ଆଗମ ନିଗମେ ସମ୍ପାଦି ।
ବିଗ୍ରହି ମନ୍ତ୍ରଯୋଗବିଧି ॥
ବେଦ ବିହିତେ ରଚିତଳେ ।
ମନ ପବନ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତୋହର ରୂପ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ମାୟା ଗହନୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥୯
ତୁ ନାଥ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ ।
ଯେବା କରାଉ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରେ ॥
ଜଗତେ ଆଦି ମଧ୍ୟ ତୁହି ।
ମୃତ୍ତିକାଘଟ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥

୧. ସ୍ୱାରାଜ୍ୟ—ଆତ୍ମାନନ୍ଦ । ୨. ପୁଣ୍ଡରୀକ—ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ ।
* ଶ୍ଳୋକ ୪୬ରୁ ୫୦ ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ତୋ ରୂପ ବିଶ୍ୱେ ପ୍ରକାଶଇ ।
ସେ ରୂପ କେ ପାରିବ କହି ॥୧୦
ଆତ୍ମା ଆଶ୍ରୟେ ମାୟା କରି ।
ତୁ ଏ ସଂସାର ରୂପ ଧରି ॥
ସଂସାରେ ପଶୁ ଆତ୍ମାରୂପେ ।
ସୁଖେ ବିହରୁ କଳ୍ପେ କଳ୍ପେ ॥
ନିର୍ମଳଚେତା ମୁନିଜନେ ।
ତୋତେ ଦେଖନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥୧୧
ଯଥା ଅନଳ କାଷ୍ଠେ ଥାଏ ।
ଯେହ୍ନେ ଅମୃତ ଗୋରୁ ଦେହେ ॥
ଧରଣୀ ଦେହେ ଅନ୍ନ ଯେହ୍ନେ ।
ସଂଯୋଗେ କୃଷି କରକ୍ଷଣେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ନାନା ଯୋଗ ବଳେ ।
ଲଭଇ ତୋ ପାଦକମଳେ ॥
ନମିଣ ତୋ ଚରଣ ତଳେ ।
ଭବସାଗରୁ ତରେ ଭଲେ ॥୧୨
ସର୍ବେ ନମନ୍ତି ତୋ ଚରଣେ ।
ତୁ ଥାଉ ସଂସାର ଧାରଣେ ॥
ବାଞ୍ଛିତ ଅର୍ଥି ଫଳ ପାନ୍ତି ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ତୋତେ ଚିନ୍ତି ॥
ତୋ ରୂପ ଆତ୍ମାଗତେ ଦେଖି ।
ସଂସାର ତେଜି ହୋନ୍ତି ସୁଖୀ ॥
ଯେସନେ ଗଜ ଦାବାନଳେ ।
ପ୍ରବେଶ କରି ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥୧୩
ଆମ୍ଭେ ସକଳ ଲୋକପାଳେ ।
ଶରଣ ତୋ ପାଦକମଳେ ॥
ଏ ଦେହ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ତୋ ତହୁଁ କେବା ଅଛି ପରେ ॥
ଏ ଦେବଗଣେ ମୋର ତୁଲେ ।
ଦକ୍ଷାଦି ପ୍ରଜାପତି ମେଳେ ॥
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ବହୁଁ ଅଙ୍ଗ ।
ଅନଳୁ ଯେସନେ ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ॥
କିବା କହିବୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରଖ ଏ ଜଗତେ ॥୧୪,୧୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସଂସାର ହିତ ମନେ ଗୁଣି ॥
ପରମ ସୁଖେ ତନୁ ପୂରି ।
ଧାତାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ॥
ଜଳଧି ମନ୍ଥନ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ଅନୁରାଗେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାମୁଖ ଗୃହିଁ ॥୧୬,୧୭

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ବ୍ରହ୍ମା ଶମ୍ଭୁ ଦେବେ ।
ଯେବା କରିବି ତୁମ୍ଭ ଲାଭେ ॥
ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରେୟ ଯେଉଁମତେ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୧୮
ଅସୁରଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ।
ବସ ବିଶ୍ୱାସଭାବ ହୋଇ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସନ୍ଧି କର ।
ପ୍ରଲୋଭେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ହର ॥
ଯାବତ ସିଦ୍ଧ ନୋହେ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ତାବତ ମିତ୍ରଭାବେ ଭଜ ॥୧୯
ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ।
ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଜଗତେ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ ସରିଲେ ନିଜ ଭାବେ ।
ସର୍ବେ ରହିବ ଆତ୍ମଲାଭେ ॥
ଅହି ମୂଷିକ କରି ସନ୍ଧି* ।
ଯେମନ୍ତେ ଆତ୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧି ॥୨୦
ଅମୃତ ଅର୍ଥେ ଯତ୍ନ କର ।
ଯା ପାନେ ହୋଇବ ଅମର ॥୨୧
ଶୁଣ କହିବା ଉପଦେଶ ।
ବେଗେ ଗହନ ବନେ ପଶ ॥
ଅମ୍ଳ ଓଷଧି ଗୁଳ୍ମ ଯେତେ ।
ବନସ୍ତୁଁ ଆଣ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ପାଷାଣେ ଛେଚି ବାହୁବଳେ ।
ନିକ୍ଷେପ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ॥
ସେ ଅମ୍ଳ ଗୁଣେ ବସ୍ତୁ ଦଧି ।
ଯେଣେ ଲଭିବ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ଏ ଯେ ମନ୍ଦର ମହୀଧର ।
ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡ ଏହା କର ॥
ବାସୁକି ନାଗ ରଜ୍ଜୁ କରି ।
ମନ୍ଥିବ ଦେବାସୁରେ ଧରି ॥୨୨
ମୋହର ବୋଲେ ମହାଜଳେ ।
ମନ୍ଥନ କର ଯା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସେ ଅମୃତ ଖାଇବ ।
ନିରାଶ ହୋଇବେ ଦାନବ ॥୨୩
ଇନ୍ଦ୍ର ଲଭିବ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପାଦିବ ଜଳଧି ॥
ଶାନ୍ତି ବଚନେ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇ ।
ଆଗମ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଏହା କହି ॥୨୪
ପ୍ରଥମେ ବାସୁକି ବଦନେ ।
ଗରଳ ଛାଡ଼ିବ ବହନେ ॥
ତହିଁକି ନ କରିବ ଭୟ ।
ମୁଁ ପୁଣ କରିବି ଉପାୟ ॥
ମନ୍ଥନେ ଲଭି ବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଲୋଭ ନ କରିବ ଯୁକତେ ॥୨୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଦେବଗଣେ କହି ।
ତକ୍ଷଣେ ଗରୁଡ଼ ଆରୋହି ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ହରି ଗଲେ ।
ଭକତ ପାରିଷଦ ତୁଲେ ॥୨୬
ରୁଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣେ ।
ନମିଲେ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣେ ॥
ସକଳେ ହୋଇ ଏକଚିତ୍ତ ।
ବଳି ଭୁବନେ ଉପଗତ ॥୨୭

* ଜଣେ ସାପୁଆକେଳାର ପେଡ଼ି ଭିତରେ ସାପଟିଏ ଥିଲା । ଦୈବାତ୍ ଗୋଟିଏ ମୂଷା କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସେଥିରେ ପଶିଗଲା । ସାପକୁ ଦେଖି ମୂଷା ଡରିଯିବାରୁ ସାପ ତାକୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ କହିଲା— "ଭୟ କର ନା; ପେଡ଼ିରେ ତୁ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର କରିଦେ । ସେହି ବାଟ ଦେଇ ଆମେ ଦୁହେଁ ବାହାରି ପଳାଇଯିବା ।" ପ୍ରଥମେ ଏ କଥାରେ ମୂଷାର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ନାହିଁ, ତଥାପି ପରେ ସେ ରାଜି ହୋଇଯାଇ ଛିଦ୍ରଟିଏ କରିଦେଲା । କିନ୍ତୁ ସାପର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧିତ ହୋଇଯିବାରୁ ସେ ମୂଷାକୁ ଗିଳି ଦେଲା ଓ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ପେଡ଼ିରୁ ଖସି ପଳାଇଲା ।

ଦ୍ୱାରେ ଅସୁର ଯେତେ ଥିଲେ ।
ଦେବଗଣଙ୍କୁ ନିରୋଧିଲେ ॥
ଦେବ ନିଷେଧ କଥା ଶୁଣି ।
ଅସୁରଙ୍କର ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ସନ୍ଧି ବିଗ୍ରହ ସେ ଜାଣଇ ।
ବୋଲଇ ନିଜ ଗଣ ରାଇ ॥
ଦେବଙ୍କୁ ଛାଡ଼ ତୁମ୍ଭେ ଦ୍ୱାର ।
କିସ ବା କରିବେ ବିଗ୍ରହ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ବଳି ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ିଲେ ଭାବ ବହି ॥
ବଳି ନିକଟେ ଦେବେ ଯାଇ ।
ଜୟ ଶବଦ ଉଚ୍ଛେ ଗାଇ ॥
ବଳିକି ଦେଖିଲେ ଆସନେ ।
ବେଷ୍ଟିତ ଅସୁର ଗହଣେ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଯାର ପୁରେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ତାରେ ॥
ନିଜ ଶରୀର ତେଜପୁଞ୍ଜେ ।
ଦିଗପାଳଙ୍କ ତେଜ ଗଞ୍ଜେ ॥୨୯
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ବଳି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବିଶ୍ୱାସ ବଚନ ବୋଲଇ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ କହୁଁ ତୋତେ ।
ଏ ତିନିଲୋକ ଶୁଭ ଅର୍ଥେ ॥
ଦୁର୍ବାସା ଶାପ ମହାଘୋର ।
ନାଶିଲା ସମ୍ପଦ ମୋହର ॥
ସୋମ ସବିତା ତେଜ ଗଲା ।
ସ୍ୱାହା ସ୍ୱଧା ହିଁ ନ ଚଳିଲା ॥
କମ୍ପଇ ଏ ତିନି ଭୁବନ ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ଦୁଃଖେ ଛନ୍ନ ॥
ଏଣୁ ବିଷ୍ଣୁଭୁବନେ ଯାଇ ।
କହିଲୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ରୁଦ୍ର ଲଇ ॥
ପୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କ ବଚନ ।
ରାଜନ ତୋଷମନେ ଶୁଣ ॥
ବୋଇଲେ ଏ କ୍ଷୀରଜଳଧି ।
ଅମ୍ଳ ସଂଯୋଗେ କର ଦଧି ॥

ମନ୍ଦର ଗିରିକି ଆଣିବ ।
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିବ ॥
ବାସୁକିନାଗ ରଜ୍ଜୁ କରି ।
ଦେବ ଦାନବେ ତାହା ଧରି ॥
ଯତନେ କରିବ ମନ୍ଥନ ।
ସୁଧା କରିବ ସୁଖେ ପାନ ॥
ଯେତେ ଉପୁଜିବ ମନ୍ଥନେ ।
ସକଳେ ମିଳି ତୋଷମନେ ॥
ସମାନ ଭାଗେ ଭୋଗ କର ।
ସନ୍ତୋଷ ମନେ ଦେବାସୁର ॥
ସଂସାର ହେଉ ଏଣେ ରକ୍ଷା ।
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଦେଲେ ଦୀକ୍ଷା ॥
ଏଣୁ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେ ।
ମିଳିଲୁ ମନ୍ଥନ ଆରମ୍ଭେ ॥
ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭର ଏକଗତି ।
ଯାହା ବୋଇଲେ ଶିରୀପତି ॥୩୦
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଅସୁର ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବୋଇଲେ ଶୁଭ କଥା ଏହି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମନ ମୋହି ॥
ବଳି ସଙ୍ଗତେ ଉଠି ସର୍ବେ ।
ସମ୍ମତି କଲେ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ଶମ୍ବରାରିଷ୍ଟନେମି ତୁଲେ ।
ଯେତେ ଦାନବ ବୀର ଥିଲେ ॥୩୧
ବିଷ୍ଣୁ ମୋହନ ମାୟା ମତେ ।
ହରଷ ଅସୁରଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ॥
ଦେବ ଦାନବ ପ୍ରୀତିମନେ ।
ମିଳିଲେ ଗିରି ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ନାନା ତୀକ୍ଷଣ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଉପାଡ଼ି ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ତୁଲେ ଦେବ ଯେତେ ।
ଅସୁରେ ବଳିର ସମେତେ ॥
ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡେ ଗିରି କଲେ ।
ବଳେ କେତେହେଁ ଦୂର ନେଲେ ॥

କାହୁଁ ବହିବେ ଗିରିବର ।
ଯେ ଗିରିବରଙ୍କ ଶେଖର ॥
ପଥେ ବହନ୍ତେ ଗରୁତରେ ।
ପଡ଼ିଲା ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ॥
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲେ ମହାଭାରେ ।
ସକଳେ ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିରେ ॥
ଶିର ଚରଣ ବାହୁ ଚୂରି ।
ପଥେ ପଡ଼ିଲା ମହାଗିରି ॥
ଦେବଙ୍କୁ ଦେଖି ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଗରୁଡ଼ଆସନ ॥
ପଥେ ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ।
ଦେବଙ୍କ ଭକତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥୩୨-୩୬
କରେ ମନ୍ଦରଗିରି କଲେ ।
ଦେବ ଅସୁରଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁଲେ ॥
ଅମୃତ ନୟନେ ଅନାଇଁ ।
ଜୀବନ ଦେଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଲାଗନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦର କର ।
ତକ୍ଷଣେ ପାଇଲେ ଶରୀର ॥୩୭
ଗୋବିନ୍ଦ ଏକ ହସ୍ତେ ଗିରି ।
ଲୀଳାଏ ନିଜ· କରେ ଧରି ॥
ଗରୁଡ଼େ ଥୋଇ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଦେବ-ଦାନବବଳ ସାଥେ ॥
କ୍ଷୀରଜଳଧି ତଟେ ମିଳି ।
ଦେବ ଅସୁର ବନମାଳୀ ॥
ଗରୁଡ଼ କନ୍ଧୁ ଗିରିବର ।
କୂଳେ ନିବେଶି ଚକ୍ରଧର ॥
ଗରୁଡ଼ ଗଲା ନିଜ ପୁର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥୩୮, ୩୯
ଦେବ ଅସୁରଙ୍କର ଭାବ ।
ଯହୁଁ ଅମୃତ ଉଦଭବ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ ଚିତ୍ତ କର ।
ମାୟା ସଙ୍କଟରୁ ନିସ୍ତର ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଅମୃତମଥନେ ମନ୍ଦରାଚଳାନୟନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମନ୍ଥନ ଜାତ ବିଷ ଡରେ । ଅଖିଳ ଲୋକ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥
ତା ଶୁଣି ରୁଦ୍ର ବିଷପାନ । କରିଲେ ସପ୍ତମେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ଅନୁରାଗେ ।
କହନ୍ତି ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ॥
ଦେବ ଦାନବେ ଏକମେଳେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ପାତାଳେ ॥
ବାସୁକି ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନେ ବରିଲେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
ଉଭୟ ରୂପ ଅଙ୍ଗୀକରି* ॥
ଧରଣୀ ଧରି ଏକ ରୂପେ ।
ମିଳିଲା କ୍ଷୀରୋଦ ସମୀପେ ॥
ଦେହରେ ବେଷ୍ଟି ମହାଗିରି ।
ରହିଲା ବିଶ୍ୱରୂପ ଧରି ॥
ଦେବେ ସକଳ ତୋଷମନେ ।
ଆରମ୍ଭ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନେ ॥
ବାସୁକିଫଣା ଆଗ ଧରି ।
ଦେବଙ୍କ ତୁଲେ ନରହରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଅସୁରଙ୍କୁ ଚାହିଁ ।
ତୁମ୍ଭେ ହୋ ପୁଚ୍ଛ ଧର ଯାଇ ॥୧,୨
ହରି ବଚନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଅସୁରେ ଭାଳି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ॥
ବୋଇଲେ ବିଷ୍ଣୁ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଏ କଥା ଉଚିତ ନୁହଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ପର ଲାଙ୍ଗୁଳ ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ମଙ୍ଗଳ ॥
ଆମ୍ଭେ ଦେବଙ୍କ ଅଗ୍ରେ ଜାତ ।
ପବିତ୍ର କଶ୍ୟପଙ୍କ ସୁତ ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଆମ୍ଭେ ଜାଣୁ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣୁ ॥

ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଜନ କୁଳ ଶୀଳ ।
କେମନ୍ତେ ଧରିବୁ ଲାଙ୍ଗୁଳ ॥ ୩
ଆମ୍ଭର ଏଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ଭଗ୍ନଚିତ୍ତେ ରହି ॥
ସର୍ବ ଅସୁରେ ଏକମେଳେ ।
ରହିଲେ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ କୂଳେ ॥
ବସିଲେ ଆରମ୍ଭ ଉପେକ୍ଷି ।
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ତାହା ଦେଖି ॥
ପୁଚ୍ଛ ଧଇଲେ ଶିରୀରଙ୍ଗ ।
ସର୍ବ ଦେବତା ଘେନି ସଙ୍ଗ ॥ ୪
ମନ୍ଦର ଧରି ବାହୁବଳେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଗଭୀର ଜଳଧି ।
ଯୋଜନ ଅଷ୍ଟଲକ୍ଷ ଭେଦି ॥
ଗିରି ପଡ଼ିଲା ରସାତଳେ ।
ଖୋଜି ନ ପାଇଲେ ସକଳେ ॥୫,୬
ତୀରେ ଉଠିଲେ ଦୁଃଖମନେ ।
ବଦନ ଚାହିଁ ଅନ୍ୟୋ ଅନ୍ୟେ ॥
ନଶିଲା[1] ନିଜ ପୃଷୁକାର[2] ।
ହୃଦେ କେ ବହୁ ଅହଙ୍କାର ॥
ଦଇବ ବଳ ବଳୀୟାର ।
ନାଶଇ ଆରମ୍ଭ ସକଳ ॥ ୭
ଦେବ ଦାନବ ବିଷ୍ଣୁପାଶେ ।
ରହି ଚାହାନ୍ତି ଦଶଦିଶେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦର୍ପଭଙ୍ଗ ଚାହିଁ ।
ମହାମହିମ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପାତାଳେ କୂର୍ମରୂପ ଧରି ।
ପୃଷ୍ଠେ ବସାଇ ମହାଗିରି ॥
ଉଠିଲେ ଘେନି ଗିରିବର ।
ତୀରେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବାସୁର ॥

ଯେସନେ ସରୋବର ମଧ୍ୟେ ।
ପଦ୍ମ ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ॥ ୮
ଗିରି ଯୋଜନ ଏକାଦଶ ।
ଜଳେ ରହିଲା ଅବଶେଷ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ମାୟାରୂପ ଧରି ॥
ଗିରି ଆବୋରି ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ।
ମସ୍ତକ ଲାଗିଲା ଆକାଶେ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦେବାସୁରେ ।
ବାସୁକି ଧରି ତେଜଭରେ ॥
ପର୍ବତେ ତିନିଗୁଣ କରି ।
ରହିଲେ ମନ୍ଥନ ଆବୋରି ॥ ୯
ଦେବ ଅସୁର ବେନିଭାଗେ ।
ବାସୁକି ଧରି ଅତି ବେଗେ ॥
ହୁଂକାରେ କରନ୍ତି ମନ୍ଥନ ।
ଶୁଣ ହୋ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ॥
ପୃଷ୍ଠରେ ଗିରି ଘରଷଣେ ।
ଅନଳ ଉଠିଲା ବହନେ ॥
କଣ୍ଡୁ ଯେ କୂର୍ମପୃଷ୍ଠେ ଥିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଉଶ୍ୱାସ ହୋଇଲା ॥
କଣ୍ଡୁ ଘର୍ଷଣ ସୁଖ ବୁଝି ।
ସେ କୂର୍ମ ବେନିଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ସୁଖେ ନିଦ୍ରିତ ନାରାୟଣ ।
କେ ସହେ ଅଚଳ ଧାରଣ ॥୧୦
ପୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ମିଳିଲେ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଦେବ ଅସୁର ଅଳ୍ପବଳ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଦେବ ଦାନବ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥

---

୧. ନଶିଲା—ନାଶଗଲା । ୨. ପୃଷୁକାର—ପୁରୁଷକାର ବା ପୌରୁଷ ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀକୁ ଧାରଣ କରିବା ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ନିମିତ୍ତ ରଜ୍ଜୁ ହେବା—ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବାସୁକି ଦୁଇଟି ରୂପ ଧାରଣ କଲା ।

ପଶିଲେ ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତେ ।
ବଳ ହୋଇଲା ଅପ୍ରମିତେ ॥
ବାସୁକି ଦେହେ ନରହରି ।
ପଶିଲେ ବଳ ରୂପ ଧରି ॥୧୧
ସହସ୍ର ଭୁଜେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଗିରି ଆବୋରି ହୃଦଗତେ ॥
ରହିଲେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଋଷିଗଣ ॥
ଗଗନେ ବିମାନ ଆରୋହି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ବେଦନାଦେ ।
ମୁନିଏ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ଅଧ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗ୍ୱହିଁ ।
ହରିହୁଁ ଆନ ନ ଦିଶଇ ॥୧୨
ପ୍ରହୃଷ୍ଟ ମନେ ସୁରାସୁରେ ।
ଗିରି ଘୂରାନ୍ତି ଅତି ଖରେ ॥
ମହାପର୍ବତ ଘରଷଣେ ।
ଜଳେ ଯେ ଥିଲେ ଜନ୍ତୁଗଣେ ॥
ଜଳଧି ମଧ୍ୟେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ ।
ତୀରେ ରହିଲେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ॥୧୩
ଏମନ୍ତେ ବାସୁକି ଶରୀରେ ।
ଅତି ମନ୍ଥନ ଖେଦ ଭରେ ॥
ଗରଳ ଛାଡ଼େ ଅତି ଦୁଃଖେ ।
ବରଷା ପ୍ରାୟ ସସ୍ରମୁଖେ ॥
ବାସୁକି ସହସ୍ର ବଦନେ ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼େ ଘନଘନେ ॥
ତାର ନିଃଶ୍ୱାସ ଦାବାନଳ ।
ପୂରିଲା ଦିଗ ଅନ୍ତରାଳ ॥
ନିଃଶ୍ୱାସ ଅଗ୍ନି ଧୂମ ଲାଗି ।
ଦେବ ଦାନବେ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥
ଗ୍ୱଳି ନ ପାରନ୍ତି ମନ୍ଦର ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଦାମୋଦର ॥

ନିଃଶ୍ୱାସ ବାତେ ହତପ୍ରାଣ ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶୂନ୍ୟେ ମେଘମାଳ ।
ଶୀତଳ ବରଷନ୍ତି ଜଳ ॥
କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ରେ ଶୀତବାତ ।
ଯେଣୁ ପେଷିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ବାସୁକି ଆଦି ଜଳଜୀବେ ।
ତାପୁଁ ତରିଲେ ଶୀତଭାବେ ॥
ଦେବ ଦାନବ ଦେହଗତେ ।
ମାଳା କଙ୍କଣ ଥିଲା ଯେତେ ॥
ସକଳ ଧୂମେ ହତପ୍ରଭ ।
ଅନାଇ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ଜଳ ସିଞ୍ଚନେ ସୁସ୍ଥ କଲେ ।
ବଳି ସମେତେ ଯେତେ ଥିଲେ ॥୧୪,୧୫
ବିଷ ଉଠନ୍ତେ ମହାଜଳେ ।
ଯେ ଜଳଜନ୍ତୁ ଥିଲେ ତଳେ ॥
ବିକଳେ ବୁଲି ଛଟପଟେ ।
ପୁଣି ଗଭୀରେ ପୁଣି ତଟେ ॥
ସେ ବିଷ ବେଗବନ୍ତ ଜଳେ ।
ଦିଗ ପୂରିଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ସମସ୍ତେ ଅଧ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ମଧ୍ୟେ ।
ଜନ୍ତୁଏ ପଳାନ୍ତି ବିଷାଦେ ॥
ଡାକନ୍ତି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖ କରି ।
ରଖ ହେ ପ୍ରଭୁ ଶୂଳଧାରୀ ॥
ସହି ନ ପାରିବୁଁ କଷଣ ।
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥୧୮,୧୯*
ହର ସମୀପେ ମୁନିଗଣ ।
ମିଳି କରନ୍ତି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥
ଯେ ଦୁଃଖବନ ଧୂମକେତୁΨ ।
ଅଶେଷ ଅପବର୍ଗ ହେତୁ ॥
ସନ୍ନିଧେ ବସଇ ପାର୍ବତୀ ।
ଆସି ସକଳ ପ୍ରଜାପତି ॥

ବିକଳେ ମିଳି ଶିବ ପାଶେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବିଷ ତ୍ରାସେ ॥୨୦

ପ୍ରଜାପତୟ ଊଚୁଃ

ହେ ମହାଦେବ ସଦାଶିବ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତୋର ଭାବ ॥
ତୁ ଭୂତଭାବନ ଈଶ୍ୱର ।
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କର ॥
ଏ ବିଷ ସଂସାର ଦହିବ ।
ଏଥୁଁ ଉଦ୍ଧର ସଦାଶିବ ॥୨୧
ସର୍ବ ଜଗତ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ।
ଭୋ ନାଥ କରୁ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
କୁଶଳ ଇଚ୍ଛା ଯାର ମନେ ।
ସେ ତୋତେ ଚିନ୍ତେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାନେ ॥
ଜଗତଗୁରୁ ନାଥ ତୁହି ।
ଯେ ତୋତେ ଶରଣ ପଶଇ ॥୨୨
ସ୍ୱଶକ୍ତି ତୋର ଗୁଣମୟୀ ।
ସେ ଭାବେ ସର୍ଗ ସ୍ଥିତି ହୋଇ ॥
ପ୍ରଳୟ କରୁ ନାଥ ତୁହି ।
ତୁ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ରୁଦ୍ରଦେହୀ ॥୨୩
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ ଗୁପତ ।
ସଦ ଅସଦ[୧] ଭାବମତ ॥
ପ୍ରକାଶୁ ନାନା ଶକ୍ତିରୂପେ ।
ତୁ ଆତ୍ମାରୂପ ମୋହକଳ୍ପେ ॥୨୪
ଜଗତ ଆଦି ଶବ୍ଦଯୋନି ।
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣ ଘେନି ॥
ତୁ କାଳ ଯଜ୍ଞ ସତ୍ୟ ଋତ ।
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ଅଚ୍ଛିଦ୍ର ତ୍ରିବୃତ[୨] ॥୨୫
ଅନଳ ତୁମ୍ଭର ବଦନ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଶଶାଙ୍କ ଲୋଚନ ॥
ସର୍ବଦେବଙ୍କ ଆତ୍ମା ତୁମ୍ଭେ ।
ଅଶେଷ ଯଜ୍ଞର ଆରମ୍ଭେ ॥

୧. ସଦ ଅସଦ—ସଦ୍ ଓ ଅସଦ୍ । ୨. ତ୍ରିବୃତ—'ଅ, ଉ, ମ୍' ଏହି ତ୍ରି-ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ପ୍ରଣବ ଅଥବା ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମିକା ପ୍ରକୃତି ।

* ଶ୍ଳୋକ ୧୬ ଓ ୧୭ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ । ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଦ୍ୱୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଦେବ-ଦାନବଙ୍କ ଯତ୍ପରୋନାସ୍ତି ଉଦ୍ୟମ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅମୃତ ନ ବାହାରିବାରୁ, ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ କଲେ ।

Ψ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଃଖରୂପୀ ବନକୁ ଦହନ କରିବାରେ ଅଗ୍ନିତୁଲ୍ୟ—ଶିବ ।

ଏ ଭୂମି ତୋର ପାଦ ବେନି ।
ତୋ ବଳ ବହଇ ମେଦିନୀ ॥
କାଳ ତୋହର ନିଜ ଗତି ।
ତୋର ବୃଷଣ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଏ ଅଷ୍ଟଦିଗ ତୋ ଶ୍ରବଣ ।
ତୋହର ରସନା ବରୁଣ ॥୨୬
ନଭ ତୋହର ନାଭିଦେଶ ।
ନିଃଶ୍ୱାସବାତ ଅଣଗ୍ରଶ ॥
ପର୍ବତେ ତୋ ଅସ୍ଥି ସମୂହ ।
ବୃକ୍ଷ ଓଷଧି ତନୁରୁହ[୧] ॥
ଏ ସପ୍ତଛନ୍ଦ ସପ୍ତଧାତୁ ।
ତୋ ହୃଦ ଧର୍ମସ୍ଥିତି ହେତୁ ॥୨୭, ୨୮
ଭୋ ନାଥ ତୋ ପଞ୍ଚବଦନ ।
ପଞ୍ଚୋପନିଷଦ ବଚନ ॥
ଅଷ୍ଟ ଉତ୍ତର ତିନିଶତ ।
ମନ୍ତ୍ର ବର୍ଗ ଯହୁଁ ଉଦିତ ॥
ତୋ ପରମାତ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱଧାମ ।
ଏଣୁ ତୋହର ଶିବ ନାମ ॥
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପେ ତୋର ବାସ ।
ତୁ ପ୍ରଭୁ ପରମ ପ୍ରକାଶ ॥୨୯
ଅଧର୍ମ ତୋ ଶରୀର ଛାୟା ।
ତୋର ଆଶ୍ରିତ ତୋର ମାୟା ॥
ତୋ ତିନି ନେତ୍ର ତିନି ଗୁଣ ।
ଯେ ଗୁଣେ ସଂସାର ଧାରଣ ॥
ଯେ ଛନ୍ଦୋମୟ ଶାସ୍ତ୍ରଲକ୍ଷା* ।
ଯେ ଭାବେ ଋଷିଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ॥୩୦
ଅଖିଳ ଲୋକପାଳ ତୁହି ।
ତୋ ଅନ୍ତ କେହି ନ ଜାଣଇ ॥
ବିରଞ୍ଚି ବଇକୁଣ୍ଠଧାମ ।
ସୁରେନ୍ଦ୍ରଗଣେ ନୋହେ ଗମ୍ୟ ॥
ପରମଜ୍ୟୋତି ତୋ ଆନନ୍ଦ ।
କେବେହେଁ ଗୁଣେ ନୋହେ ଭେଦ ॥୩୧
କାମ ତ୍ରିପୁର ଘୋରକାଳ ।
ଦକ୍ଷର ଯଜ୍ଞ ଧ୍ୱଂସ କଲ ॥

ଯେବା ଅଛନ୍ତି ଭୂତଦ୍ରୋହ ।
ଯେ ଅବା କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ମୋହ ॥
ଏହାଙ୍କୁ କରୁ ତୁ ଦହନ ।
ତୁ ନାଥ ଆଦି ନିରଞ୍ଜନ ॥
ସୃଷ୍ଟିକୁ ଅନ୍ତକାଳେ ଧରି ।
ତୃତୀୟନେତ୍ର ତୁ ଆବୋରି ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରୁ ଆତଯାତ ।
ଏଣୁ ତୋ ନାହିଁ ଆଦିଅନ୍ତ ॥୩୨
ଯେ ଆତ୍ମାରାମ[୨] ଏ ଜଗତେ ।
ତୋ ପାଦ ଚିନ୍ତେ ଅବିରତେ ॥
ଯେବା ତପସ୍ୟା କରି ଭଜେ ।
ତୋ ରୂପ ଧ୍ୟାନଭାବେ ପୂଜେ ॥
ତୋତେ ଆଶ୍ରୟ ଯେ କରନ୍ତି ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଘୋର ବିଷ ଭୟେ ।
ଶରଣ ଗଲୁଁ ତୋର ପାଏ ॥
ଏ ଘୋର ଭୟୁଁ କର ତ୍ରାଣ ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ॥୩୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ତାହାଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ହର ।
କୃପାରେ ହୋଇଣ କାତର ॥
ସୁହୃଦ ସର୍ବଭୂତେ ସେହି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରିୟାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୩୬ѱ

ଶିବ ଉବାଚ

ଏ ବିଷ ତେଜେ ଦଶଦିଶ ।
କେବେହେଁ ନ ଦିଶେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏଣୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିଶ୍ଚେ ଗଲା ।
ଅକାଳେ ପ୍ରଳୟ ହୋଇଲା ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତିନିପୁର ।
ଆକାଶେ କମ୍ପେ ସୁରେଶ୍ୱର ॥
ଦେଖି ଭବାନି ପ୍ରଜାଙ୍କର ।
ଦୁଃଖ ହୋଇଲା ଭୟଙ୍କର ॥
ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନୁ ଏ ଜାତ ।
ଏଥୁ ରଖିବା ମୋ ଉଚିତ ॥

ଯେ କରେ ଦାନ ଉପକାର ।
ସେ ଧର୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ସାର ॥
ଦୁଃଖୁଁ ଯେ ପରିତ୍ରାଣ କରେ ।
ସଂକଟୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଉଦ୍ଧରେ ॥
ତା ଜନ୍ମ ଧନ୍ୟ ଏ ସଂସାରେ ।
ଯେ ରହେ ପର ଉପକାରେ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କର ଏ ଗତି ।
କେବେହେଁ ଧର୍ମ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଏ ଶରୀର ।
ସୁଦୃଢ଼ ପର ଉପକାର ॥୩୭-୩୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶିବଙ୍କ ବଚନ ।
ଅମ୍ବିକା ଶୁଣି ତୋଷମନ ॥
ରୁଦ୍ର ଚରଣ ଶିରେ ଧରି ।
ମଧୁରେ କହନ୍ତି ଗଉରୀ ॥

ଦେବୀ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଦେବଙ୍କ ବୋଲ ତୁମ୍ଭେ କର ॥
ଏ ଘୋର ବିଷ କର ଗ୍ରାସ ।
ସଂସାରେ ଥିବ ତୁମ୍ଭ ଯଶ ॥
ଧର୍ମ କରନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ତୋଷ ଚକ୍ରପାଣି ॥୪୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଗଉରୀ ବଚନେ ।
ରୁଦ୍ର ଉଠିଲେ ତୋଷମନେ ॥
କ୍ଷୀରାବ୍ଧି ତଟେ ବିଜେ କରି ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ବିଷେ ଭରି ॥
ଉତ୍କଟ ଘୋର ମହାବିଷ ।
ଏକାଗ୍ରାସକେ କଲେ ଗ୍ରାସ ॥
ରଖିଲେ ଅଶେଷ ଭୁବନ ।
ଶୁଣ ହେ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ॥୪୧, ୪୨
କଣ୍ଠ ଦିଶିଲା ନୀଳପ୍ରଭା ।
ସାଧୁଜନଙ୍କର ଏ ଶୋଭା ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କ ମତ ଏହି ।
ଯେ ପରଦୁଃଖେ ଦୁଃଖ ସହି ॥

୧. ତନୁରୁହ—ଲୋମ । ୨. ଆତ୍ମାରାମ—ନିଜ ସ୍ୱରୂପଭୂତ ଆନନ୍ଦରେ ରମଣକାରୀ ବା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ପୁରୁଷ ।
* 'ଛନ୍ଦୋମୟ ଶାସ୍ତ୍ରଲକ୍ଷା' ଅର୍ଥାତ୍ ଗାୟତ୍ରୀ ଆଦି ଛନ୍ଦରୂପ ସନାତନ ବେଦ ହିଁ ତୁମ୍ଭର ବିଗ୍ରହ ।
ѱ ଶ୍ଳୋକ ୩୪ ଓ ୩୫ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

କରନ୍ତି ପର ଉପକାର ।
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତାହାଙ୍କର ॥୪୩, ୪୪
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ର କର୍ମ ଦେଖି ।
ସଂସାରଜନେ ହେଲେ ସୁଖୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଗୋବିନ୍ଦ ଦେବମେଳେ ।
ସର୍ବେ ଶଙ୍କରେ ପ୍ରଶଂସିଲେ ॥୪୫
ରୁଦ୍ର ପିବନ୍ତେ ଘୋର ବିଷ ।
କୂଳେ ଯେ ଥିଲା ଅବଶେଷ ॥
ବୃଶ୍ଚିକ ଦନ୍ଦଶୂକଗଣ[୧] ।
ଭକ୍ଷିଲେ ବିଷ ଶେଷ କଣ ॥୪୬
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ବିଷ ଭକ୍ଷିଲେ ଉମାକାନ୍ତ ॥
ଏ କ୍ଷୀରସାଗର ମନ୍ଥନ ।
ଶୁଣି ପବିତ୍ର ହୁଅ ଜନ ॥
ସୁସାଧୁ ଜନଙ୍କର ହିତେ ।
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତେ ॥
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଗୀତନାଦେ ।
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ସମୁଦ୍ରମନ୍ଥନେ ରୁଦ୍ରବିଷଭକ୍ଷଣଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଷ୍ଟମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଷ୍ଣୁ ବରି । ସୁଧା ଆଣନ୍ତେ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ॥
ଅସୁରେ ହରନ୍ତେ ତା ବଳେ । ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀ ରୂପ ହେଲେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ସଦାଶିବଙ୍କ ବିଷପାନେ ॥
ଦେବ ଦାନବ ମନତୋଷେ ।
ରୁଦ୍ର ବିରଞ୍ଚି ଘେନି ପାଶେ ॥
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ କରି ମନ୍ୟୁ ।
ଜଳୁ ଉଠିଲା କାମଧେନୁ ॥ ୧
ସେ ଧେନୁ ଦେଖି ତୋଷମନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳିଲେ ମନ୍ଥନେ ॥
ହରଷେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ଅର୍ଥେ ।
ମିଳିଲେ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ଯେତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିପ୍ରେ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ।
ଅଗ୍ନି ପୂଜନେ ସାମରଥା ॥
ସେ କାମଧେନୁ ଘେନିଗଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଯଜ୍ଞ କଲେ ॥ ୨
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ ସୁରଦେବା ।
ଉଠିଲା ଅଶ୍ୱ ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ॥
ସେ ସର୍ବଲକ୍ଷଣେ ସୁନ୍ଦର ।
ଶଶାଙ୍କ ସଦୃଶ ପାଣ୍ଡୁର ॥
ସେ ଅଶ୍ୱ ଦେଖି ବଳି ଚିତ୍ତେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ବସିଲା ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥
ଈଶ୍ୱର ତାର ମନ ଜାଣି ।
ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣ ବାଣୀ ॥
ତୋହର ଅଶ୍ୱ ଏ ଉଚିତେ ।
ସେ ନେଉ ଆମ୍ଭ ସନମତେ ॥ ୩
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଉଠିଲା ଗଜ ଐରାବତେ ॥
ଚତୁରଦନ୍ତ ଶୋଭାକର ।
କୈଳାସ ପର୍ବତ ଆକାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଗଜ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ତେଣୁ ନ ଇଚ୍ଛିଲେ ଦାନବେ ॥
ଗଜକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଆବୋରିଲା ।
ପୁଣି ମନ୍ଥନେ ଉପୁଜିଲା ॥
ଅଷ୍ଟଦିଗ୍‌ଗଜ ଐରାବଣ[୨] ।
ଅଭ୍ରମ ଆଦି ପତ୍ନୀ ନାମ ॥
ପୁଣି ମନ୍ଥନେ ମହାଭାଗ ।
ଉଠିଲା ମଣି ପଦ୍ମରାଗ ॥
କୌସ୍ତୁଭ ନାମେ ରତ୍ନ ହରି ।
ସ୍ନେହେ ଯାହାକୁ ବକ୍ଷେ ଧରି ॥
ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପ ପାରିଜାତ ।
ସୁଗନ୍ଧେ ମୋହିଲା ଜଗତ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଉଠିଲା ଗଗନେ ।
ମିଳିଲା ଶଚୀପତି ବନେ ॥୪-୬
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ ବାହୁବଳେ ।
ମନ୍ଦର କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ॥
ଉଠିଲେ ଅପସରା ବୃନ୍ଦ ।
ସୁସ୍ୱରେ କରି ଗୀତନାଦ ॥
ରତ୍ନମେଖଳା କଟିତଟେ ।
କୁଚେ କାଞ୍ଚଳା ସୁପ୍ରକଟେ ॥
ରତ୍ନଭୂଷଣେ ଶୋହେ ଗ୍ରୀବା ।
ରୂପେ କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ॥
ହାର କେୟୂର ଝଟକନ୍ତି ।
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ତାରାପନ୍ତି ॥
ଗ୍ରୀହାନ୍ତେ କଟାକ୍ଷ ଲୋଚନ ।
ଯେ ରୂପେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ମୋହନ ॥
ଗଗନ ମାର୍ଗେ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଭୁବନେ ମିଳିଲେ ॥ ୭
ଅସୁରେ ମନେ ଦୁଃଖ ଭରି ।
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ ଗିରି ଧରି ॥
ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଦଶଦିଶ ।
ଧରଣୀ ହେଉଛି ଉଲ୍ଲାସ ॥

୧. ଦନ୍ଦଶୂକ—ସର୍ପ । ୨. ଐରାବଣ—ଐରାବତ ।

ଅମୃତ ଶୁଭଲଗ୍ନ ବେଳେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଉଠିଲେ ମହାଜଳେ ॥
ଦିଗ ପ୍ରସରେ ଦେହ ଝଳି ।
ଜୀମୂତେ ଯେସନେ ବିଜୁଳି ॥ ୮
କମଳା ରୂପ ଦେଖି ଜନେ ।
ଲୋଭ ବସିଲା ସର୍ବ ମନେ ॥ ୯
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ବେଗେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ମିଳିଲେ ପଦଯୁଗେ ॥
ରତ୍ନ ଆସନ ଦେଲା ଆଣି ।
ଯହିଁ ବିଜୟେ କମଳିନୀ ॥
ଜାହ୍ନବୀ ଆଦି ନଦୀ ଯେତେ ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ପାଦଗତେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭେ ଜଳ ଭରି ।
ମୁନିଏ ରହିଲେ ଉଭାରି ॥୧୦
ଧରଣୀ ଦେଲା ଅଉଷଧି ।
ଅପରେ ଅଭିଷେକ ବିଧି ॥
ଅଇରାବତ ପୁଣ୍ଡରୀକ ।
ଏ ବେନି ହସ୍ତୀଙ୍କ ନାୟକ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭେ ନୀର ଭରି ।
ଢାଳିଲେ ଥୋର ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ସୁରଭୀ ପଞ୍ଚାମୃତ ଧାରେ ।
ସିଞ୍ଚିଲା କମଳା ଉପରେ ॥
ମଧୁ ମାଧବ[୧] ବେନିମାସେ ।
ମିଳିଲେ କୁସୁମ ସୁବାସେ ॥୧୧
ମିଳି ଅଶେଷ ମୁନିଗଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
କଲେ ଯେ ଅଭିଷେକ ବିଧି ।
ନିଗମମାର୍ଗେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ କଲେ ଗୀତନାଦ ।
ନାଚନ୍ତି ଅପସରାବୃନ୍ଦ ॥୧୨
ପଣବ ମୃଦଙ୍ଗ ଗୋମୁଖ ।
ମୁରଜ ଯନ୍ତ୍ର ଯେ ଆନକ ॥
କମ୍ବୁ କାହାଳ ବେଣୁସ୍ୱନ ।
ଗର୍ଜନ୍ତି ଶୂନ୍ୟପଥେ ଘନ ॥୧୩
ସକଳେ ମିଳି ଚଉପାଶେ ।
ସୁବାକ୍ୟ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଘୋଷେ ॥

ହସ୍ତୀଏ ରତ୍ନକୁମ୍ଭେ ନୀର ।
ଢାଳିଲେ କମଳାର ଶିର ॥୧୪
କ୍ଷୀର ଜଳଧି ଉଠି ତୋଷେ ।
ମିଳିଲା କମଳିନୀ ପାଶେ ॥
ପୀତ ବସନ ବେନି ଦେଲା ।
ଅମ୍ଳାନ ପଙ୍କଜର ମାଳା ॥
ବରୁଣ ଦେଲା ଦେବୀ ଗଳେ ।
ମତ୍ତ ମଧୁପ ଯହିଁ ରୋଳେ ॥୧୫
ନାନା ଭୂଷଣ ରତ୍ନଜ୍ୟୋତି ।
ସେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ପ୍ରଜାପତି ॥
ହାର କଙ୍କଣ ଅବତଂଶ ।
ରତ୍ନ ଝଟକେ ରବିତ୍ରାସ ॥୧୬
ସେ ଦେବୀ ଅଭିଷେକ ଅନ୍ତେ ।
ପଙ୍କଜମାଳା ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ପାଦେ ଚଳନ୍ତେ ମହୀତଳେ ।
ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଦୋଳେ ॥
ସୁଶୁଭ୍ର ହାସ ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତୀ ।
ହୃଦେ ପୟୋଧର ଚଳନ୍ତି ॥
ମୁକୁତା ହାର କୁଚଶିଖେ ।
କୁଙ୍କୁମ ଲେପନ ସୁରେଖେ ॥
ଚରଣେ ରଣିତ ନୂପୁର ।
ସୁଘୋଷ ଶୁଭଇ ମଧୁର ॥
ପଥେ ଗ୍ମଲନ୍ତେ ଜନମାତା ।
ରୂପେ କି ଦିଶେ ହେମଲତା ॥୧୭, ୧୮
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ମନ ଦେଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ବେନି ପାଶେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ।
ବ୍ରହ୍ମା କଳ୍ପଇ ଯା ଚରଣ ॥
ଯଦ୍ୟପି କନ୍ୟାରୂପ ଧରେ ।
ମନ ନ ରମେ ଅନ୍ୟ ବରେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ସିଦ୍ଧ ଯକ୍ଷ ସୁର ।
ଥିଲେ ଯେ ଗ୍ରରଣ ଅସୁର ॥
ଯେଣୁ ମିଶ୍ରିତ ଦୋଷ ଗୁଣ ।
ତେଣୁ ତାଙ୍କରେ ନାହିଁ ମନ ॥
ଚଞ୍ଚଳା ପୁଣ ଏହି ମତେ ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥

ଗୋବିନ୍ଦଗଳେ ମାଳା ଦେଇ ।
ଅନଙ୍ଗ ଲୋଚନେ ଅନାଇଁ ॥
କୋଳେ ବସିଲେ ଜନମାତା ।
ଯେ ଜୀବ ଜୀବନର ଦାତା ॥୧୯-୨୫
ଗୋବିନ୍ଦ କୋଳେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେଖି ।
ଅସୁରେ ମନ୍ଥନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ତୂରୀ ମର୍ଦ୍ଦଳ ଶଙ୍ଖସ୍ୱନ ।
ନୃତ୍ୟ ଉତ୍ସବ ଘନ ଘନ ॥୨୬
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି ଯେତେ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲେ ସମସ୍ତେ ॥
ସକଳ ଦେବେ ମୋଦଭରି ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ॥୨୭
ଲକ୍ଷ୍ମୀ କଟାକ୍ଷ ଦେହେ ଲାଗି ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ସୁଖଭାଗୀ ॥
ସତ୍ୟାଦି ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ଗୁଣେ ।
ଯୁକ୍ତ ହୋଇଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥୨୮
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କି ନ ଲଭି ଅସୁରେ ।
ବିଗୁଣ ବହିଲେ ଅନ୍ତରେ ॥
ନିର୍ବଳ ହୋଇଲେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଲୋଭ ବସିଲା ହୃଦଭାଗେ ॥
ଉଦ୍‌ବେଗେ ହୋଇଲେ କାତର ।
ଲଜ୍ଜା ସ୍ୱଭାବ ଗଲା ଦୂର ॥୨୯
ଗ୍ରହାନ୍ତି ଅନ୍ୟୋ ଅନ୍ୟ ମୁଖେ ।
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ ମନଦୁଃଖେ ॥
ମନ୍ଥନେ ଉଠିଲା ବାରୁଣୀ ।
ରୂପେ ଶୋଭିତ କମଳିନୀ ॥
ଅସୁରେ ହସିଣ ଉନ୍ମତ୍ତେ ।
ସେ କନ୍ୟା ଲଭିଲେ ସମସ୍ତେ ॥୩୦
ପୁଣି ମନ୍ଥିଲେ ତୋଷମନେ ।
ପୌରୁଷେ ହରଷ ବଦନେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ପୁରୁଷ ଉପୁଜେ ।
ତେଜେ ସକଳ ରୂପ ଗଞ୍ଜେ ॥୩୧
ହସ୍ତୀର ଶୁଣ୍ଢ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ଲମ୍ବେ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ଭୁଜ ଦୁଇ ॥
ସୁନ୍ଦର କମ୍ବୁଗ୍ରୀବା ସାଜେ ।
ଅରୁଣଲୋଚନ ବିରାଜେ ॥

୧. ମଧୁ ମାଧବ—ଚୈତ୍ର ଓ ବୈଶାଖ ।

ଶ୍ୟାମ ତରୁଣ ରୂପ ଶୋହେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଭୂଷଣ ମନ ମୋହେ ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ସିଂହବିକ୍ରମ ଶୁଭ୍ର ଅଙ୍ଗ ।
ପୀତବସନ କଟିଭାଗ ॥୩୨, ୩୩
ଇନ୍ଦ୍ରବଳୟ ମଣିବନ୍ଧେ ।
ଅମୃତ କୁମ୍ଭ ଘେନି ସ୍କନ୍ଧେ ॥
ସେ ରୂପ ନାରାୟଣ ଅଂଶେ ।
ଧନ୍ବନ୍ତରି ରୂପ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସ୍ବଭାବେ ଆୟୁର୍ବେଦଗୁରୁ ।
ଧୀର ସ୍ବଭାବେ ଯେହ୍ନେ ମେରୁ ॥
ଅସୁରଗଣ ତାହା ଦେଖି ।
ଧାଇଁଲେ ମନ୍ଥନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଲୁଟିଲେ ସର୍ବବସ୍ତୁ ବଳେ ।
ଦେବଙ୍କୁ କରି ଅବହେଳେ ॥୩୪, ୩୫
ଅମୃତେ କୁମ୍ଭ ଅତି ଭରେ ।
ଥିଲା ଯେ ଧନ୍ବନ୍ତରି କରେ ॥
ସେ କୁମ୍ଭ ବଳେ ଅପହରି ।
ଧାଇଁଲେ ଘୋରନାଦ କରି ॥୩୬
ପ୍ରତାପେ ଗର୍ଜିଣ ଧାଇଁଲେ ।
ପର୍ବତ ଉପରେ ଉଠିଲେ ॥
ଦେବେ ଦୁଃଖିତମନ ହୋଇ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦ ତଳେ ରହି ॥
ବୋଲନ୍ତି ରଖ ନାରାୟଣ ।
ଘୋର ସଙ୍କଟୁ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାଣ ॥
ଅମୃତ ଭକ୍ଷିଲେ ଅସୁରେ ।
ଆମ୍ଭେ କି ଥିବୁ ସ୍ବର୍ଗପୁରେ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇଲୁ ଅନାଥ ।
ଶରଣ ରଖ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଏମନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ବିକଳ ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ଆଦିମୂଳ ॥
ସ୍ବଭାବେ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଆଦିକନ୍ଦ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଦେବତାଏ ।
ଚିତ୍ତେ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ଭୟେ ॥
ମୁଁ ଆଜ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ଅମୃତ ଆଣିବଇଁ ଛଳେ ॥୩୭
ତକ୍ଷଣେ ଅସୁରଙ୍କ ଦେହେ ।
ହରି ପଶିଲେ ମାୟାମୋହେ ॥
ଅସୁରେ ଚିତ୍ତେ ଗର୍ବ ବହି ।
ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ॥
କେହି କାହାକୁ ନ ଗଣନ୍ତି ।
ମୁଁ ଆଗେ ଭକ୍ଷିବି ବୋଲନ୍ତି ॥୩୮
ଦେବଙ୍କ ଭାଗ ଆଗେ ଦେବା ।
କେ ବୋଲେ ଆମ୍ଭେ ହେ ଭୁଞ୍ଜିବା ॥
ଆମ୍ଭର ତୁଲେ ଦେବେ ଦୁଃଖୀ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବଳେ ଆଣିଲୁ ସୁଧାକୁମ୍ଭ ।
ଏମନ୍ତ ବହି ମହାଦମ୍ଭ ॥
କେହି କାହାକୁ ନ ଗଣନ୍ତି ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ॥
ମଧ୍ୟେ ଅମୃତକୁମ୍ଭ ଥୋଇ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମନ ମୋହି ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ମୁରାରି ।
ତକ୍ଷଣେ ମାୟାରୂପ ଧରି ॥
ସ୍ବରୂପେ ହୋଇଲେ କାମିନୀ ।
ଅଶେଷ ଜଗତ ମୋହିନୀ ॥୩୯-୪୧
ଶ୍ୟାମ ଉତ୍ପଳ କାନ୍ତି ଘେନି ।
କାମିନୀଗଣ ଶିରୋମଣି ॥

ସମାନ କର୍ଣ୍ଣ ଆଭରଣ ।
ବିରାଜେ କେୟୂର କଙ୍କଣ ॥
ସୁନ୍ଦର ନାସା ଭୁରୁ ଶୋହେ ।
କଟି ମେଖଳା ଜନ ମୋହେ ॥
ଉନ୍ନତ ନବ ଯଉବନ ।
ଯୌବନ ଭାରେ ମଝା କ୍ଷୀଣ ॥
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ଦନ୍ତପନ୍ତି ।
ହାସ ବଦନେ ଝଟକନ୍ତି ॥୪୨, ୪୩
ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ମଲ୍ଲୀମାଳ ଶିରେ ।
ଶୋହେ ସୁନୀଳ କଳେବରେ ॥
ସୁଗ୍ରୀବ କଣ୍ଠେ ଆଭରଣ ।
ଭୁଜରେ ଅଙ୍ଗଦ[୧] ଭୂଷଣ ॥୪୪
ବିରଜ ଅମ୍ବରେ[୨] ଭୂଷିତ ।
ବିସ୍ତାର ନିତମ୍ବ ଶୋଭିତ ॥
କଟିମେଖଳା ମନ ରଞ୍ଜେ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଣିଗଣ ଗଞ୍ଜେ ॥
ଚରଣେ ନୂପୁର ବାଜେଣୀ ।
ସୀମନ୍ତ ମଧ୍ୟେ ଶୋହେ ମଣି ॥୪୫
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଭୂଷିତ ଭୂଷଣ ।
ଭୁରୁ ବିଳାସ ବିମୋହନ ॥
ହାସ୍ୟେ ଅସୁର ଚିତ୍ତ ହରି ।
ମୋହିନୀ ରୂପେ ବଶ କରି ॥
ଚିତ୍ତେ ଅନଙ୍ଗ ଉଦ୍ଦୀପନେ ।
ହରି ପଶିଲେ ତାଙ୍କ ମନେ ॥୪୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ କହେ ।
ଅସୁରେ ହରିମାୟା ମୋହେ ॥
ଅମୃତ ଭକ୍ଷଣ ପାସୋରି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ରହିଲେ ଆବୋରି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଯୁବତୀରୂପ ବାଣୀ ।
ସଂକଟୁ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବନ୍ମାୟୋପଲମ୍ଭନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଅଙ୍ଗଦ—ବାଜୁ । ୨. ବିରଜ ଅମ୍ବର—ନିର୍ମଳ ବସ୍ତ୍ର ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନବମେ ମୋହିନୀ ଅମୃତ । ଆଣି ଦେବଙ୍କୁ କଲେ ଦତ୍ତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଅସୁରେ ବସି ଏକମେଳେ ।
ସୁଧା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭ କରେ ॥
ବିବିଧ ପାନପାତ୍ର ଆଣି ।
ଏକ ଆରକେ ବାକ୍ୟ ଭଣି ॥
ସୁହୃଦପଣ ଦୂର କଲେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ଆଚରିଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ମୋହିନୀ ରୂପେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ମିଳିଲେ ଅସୁରଙ୍କ ପାଶେ ।
ଅମୃତ ହରଣ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ମୋହିନୀରୂପ ଦେଖି ।
ସର୍ବେ ନିଶ୍ଚଳ କଲେ ଆଖି ॥ ୧
ଚକିତେ ଅନ୍ୟୋ ଅନ୍ୟେ ଚାହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁରୂପେ ମୋହି ॥
ଦେଖି ଏ ରୂପକାନ୍ତିଧାମ ।
ନବ ଯୁବତୀ ଅନୁପମ ॥
କାହୁଁ ଅଇଲା କିବା ଅର୍ଥେ ।
ପାଦେ ଚାଲଇ ଦୃଷ୍ଟି ପଥେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି କନ୍ୟା ଆଗେ ।
ପଥେ ମିଳିଲେ ଯାଇ ବେଗେ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ନ ପାରନ୍ତି ଚାହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି କନ୍ୟା ପାଶେ ରହି ॥ ୨
ହେ ପଦ୍ମଲୋଚନି ସୁନ୍ଦରି ।
ଯୁବାଜନଙ୍କ ମନୋହାରୀ ॥
କି ତୋର ନାମ କିସ ଅର୍ଥେ ।
ଅଇଲୁ କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
କାହାର ପତ୍ନୀ ତୁ ବୋଲାଉ ।
ଜ୍ଞାନ ହରିଲୁ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ॥ ୩
ଆମ୍ଭେ ଯେତେକ ଦେବାସୁରେ ।
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ଯେ କିନ୍ନରେ ॥
ମୁନି ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଯେ ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ଅତି ଅପୂର୍ବ ରୂପ ତୁହି ।
ତୋତେ ତ କେହି ଛୁଇଁ ନାହିଁ ॥ ୪
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲୁ ତୋ ବାରତା ।
ତୋତେ ବା ସର୍ଜିଲା ବିଧାତା ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହରଣେ ।
ମୋହନ ଅଜ୍ଞାନ କାରଣେ ॥ ୫
ତୋ ରୂପ ଅତି ମନୋହର ।
ତୁ ଏବେ ଆମ୍ଭ ବୋଲ କର ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଦେବତା ଦାନବେ ।
ଅମୃତପାନ ସମଭାବେ ॥
ଏ ବସ୍ତୁ ବେନି ଭାଗ କର ।
ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ବଦ୍ଧ ବୈର ॥ ୬
କଶ୍ୟପପୁତ୍ର ଆମ୍ଭେ ଦୁଇ ।
କେବେ ଆମ୍ଭର ନ ପଡ଼ଇ ॥
ତୁ ଏ ଅମୃତ ଆମ୍ଭ ପାତ୍ରେ ।
ଦ୍ୱିଭାଗ କରି ଯଥାଅର୍ଥେ ॥
ପରଷି ଦିଅ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ସମାନ ଭାବେ ଆମ୍ଭ ପାତ୍ରେ ॥
କେବେହେଁ ନ କରିବୁ ଭେଦ ।
ଯେମନ୍ତେ ଉଭୟେ ଆନନ୍ଦ ॥ ୭
ଅସୁରଙ୍କର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ମାୟା ମୋହିନୀ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମୋହନ ମନ୍ଦହାସ ମୁଖେ ।
ଅପାଙ୍ଗ କଟାକ୍ଷ ସୁରେଖେ ॥
ଅମୃତ ସମାନ ବଚନ ।
କହନ୍ତି ଜଗତ ମୋହନ ॥ ୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ଯେ କଶ୍ୟପନନ୍ଦନ ।
ଶୁଣ ହୋ ମୋହର ବଚନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ନାହିଁ ।
କୁଳଟା ବାଦ ମୋର ତହିଁ ॥
ଅସତୀ ନାରୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ।
ଶ୍ୱାନର ପ୍ରାୟେକ ଜାଣିବ ॥
ନିତ୍ୟେ ଲୋଡ଼ଇ ନୂଆ ଭାବ ।
କେ ଅବା ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ॥
କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ସତ ।
ଏମନ୍ତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତ ॥୯,୧୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କନ୍ୟାର ଚତୁର ବଚନ ।
ଶୁଣି ଅସୁରେ ତୋଷମନ ॥
ଭାବ ସୁଗଭୀର ବଚନ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ସୁଧାପାନ ॥
ଅମୃତଭାଣ୍ଡ ଆଣି ବେଗେ ।
ସମର୍ପି ଦେଲେ କନ୍ୟା ଆଗେ ॥୧୧
ଅସୁରଙ୍କର ବୋଲେ ପୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଅମୃତଭାଣ୍ଡ କାଖେ ଧରି ।
ଅଳପ ହାସମୁଖ କରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ସଭୟେ ଅସୁରଙ୍କୁ ଚାହିଁ ॥
ସାଧୁ ଅସାଧୁ ନ ଜାଣଇ ।
ସର୍ବେ ସମାନ ବେନି ଭାଇ ॥
ବିଭାଗେ ଦେବି ସୁଧାରସ ।
ସଂସ୍କାର ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ବସ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ମୋହିନୀ ବଚନେ ।
ଦେବ ଦାନବେ ତୋଷମନେ ॥
ପ୍ରଥମେ ଉପବାସ କରି ।
ପ୍ରାତଃ ସ୍ନାହାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଘୃତ ହୋମ କଲେ ।
ଗୋ ବିପ୍ର ଚରଣେ ପୂଜିଲେ ॥
ଭୂତଙ୍କୁ ଦେଲେ ଭୂତବଳି ।
ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟନ କଲେ ଦ୍ୱିଜେ ମିଳି ॥୧୩, ୧୪

ଅହତ ବସ୍ତ୍ର[୧] ଯୁଗ ପିନ୍ଧି ।
ଶୋଭନଗନ୍ଧେ ନାନାବିଧି ॥
କୁଶ ଆସନେ ସର୍ବେ ବସି ।
ବଦନ କଲେ ପୂର୍ବ ଦିଶି ॥
ଧୂପ ଆମୋଦ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବସିଲେ ସକଳେ ॥
ସୁଗନ୍ଧମାଳା ଦୀପପନ୍ତି ।
ଆବୋରି ପାନପାତ୍ର ଛନ୍ତି ॥୧୫, ୧୬
ସେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ନରହରି ।
ଅତି ମୋହିନୀ ରୂପ ଧରି ॥
ଅସୁରଙ୍କର ମନ ମୋହି ।
ଅମୃତକୁମ୍ଭ ତଳେ ଥୋଇ ॥
ଅତି ମୋହନ ରୂପ ଦେଖି ।
ଦେବତା ଅସୁରଙ୍କ ଆଖି ॥
ରହିଲା ହରି ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ସୁସଷ୍ଠ କୁଚଯୁଗ ମୂଳେ ॥୧୭, ୧୮
ହରି ବିଗ୍ରହ କଲେ ମନେ ।
ଅସୁରଙ୍କର ସୁଧାପାନେ ॥
ଦେବେ ହୋଇବେ ଅରକ୍ଷିତ ।
ଏ କଥା ନୁହଇ ଉଚିତ ॥
ସର୍ପକୁ କ୍ଷୀର ଯେ ପିଆନ୍ତି ।
ସର୍ପର ଘାତେ ସେ ମରନ୍ତି ॥
ଜାତି ସ୍ୱଭାବେ ନୃଶଂସକ ।
ଅସୁରେ ନୁହନ୍ତି ବିବେକ ॥୧୯
ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତିଣ ଶ୍ରୀପତି ।
ବୋଇଲେ ହୁଅ ବେନି ପନ୍ତି ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ମୋର ବସ ।
କହି ହୁଅନ୍ତି ହସ ହସ ॥୨୦
ସୁନ୍ଦରେ ଅସୁରଙ୍କ ମନ ।
ବଳେ ହରିଲେ ଭଗବାନ ॥
ରୂପ ଦେଖନ୍ତି ହୋଇ ଛନ୍ନ ।
ବଦନୁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ॥
ଦୂରେ ଯେ ଦେବଗଣେ ଥିଲେ ।
ତାହାଙ୍କ ପାତ୍ରେ ସୁଧା ଦେଲେ ॥୨୧
ଅସୁରେ ସୁକୃତ ପାଳନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ବସିଲେ ମଉନେ ॥
କାମିନୀ ସମ୍ମତ ପାଳନେ ।
ଧର୍ମେ ରହିଲେ ଦୃଢ଼ମନେ ॥
ମାୟା ମୋହିଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ବଦନେ ନଇଲା ଉତ୍ତର ॥୨୨, ୨୩
ଦେବଙ୍କୁ ପରଷିବା ବେଳେ ।
ରାହୁ ଯେ ଥିଲା ଦେବ ମେଳେ ॥
ଗୁପତେ ବସି ଦେବବୃନ୍ଦେ ।
ଅମୃତ ଭକ୍ଷିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ତାହା ଦେଖି ।
ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଗ୍ରହିଁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ବଦନେ ।
ଚକ୍ଷୁରେ ଠାରିଲେ ମଉନେ ॥୨୪
ସୁଦରଶନେ ତାର ଶିର ।
ବେଗେ ଛେଦିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ବେନି ଖଣ୍ଡ ।
ଅମୃତପାତ୍ରେ ପଡ଼େ ମୁଣ୍ଡ ॥୨୫
ଅମର ହୋଇଲା ତକ୍ଷଣ ।
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ନାରାୟଣ ॥
ବୋଇଲେ ବର ମାଗ ତୁହି ।
ରାହୁ ବୋଇଲା ବିଷ୍ଣୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ମୋର ଅବଶେଷ ।
ଅବଶ୍ୟ କରିବଇଁ ଗ୍ରାସ ॥
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ମହାବାହୁ ।
ବୋଇଲେ ଏହି ବର ହେଉ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳେ ଦେଲେ ସ୍ଥାନ ॥
ତେଣୁ ସେ ରାହୁ ପର୍ବକାଳେ ।
ଗ୍ରାସଇ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ବଳେ ॥
ବଇରୀ ବୁଦ୍ଧି ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ଅୟନେ ଅୟନେ ଗୋଡ଼ାଇ ॥୨୬
ଦେବଙ୍କୁ ଦେଇ ସୁଧାପାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଦେଖନ୍ତି ଦେବତା ଅସୁର ।
ମାୟା ଛାଡ଼ିଲେ ମାୟାଧର ॥
ମୋହିନୀରୂପ ଗଲା କେଣେ ।
ଯେ ରୂପ ଅମୃତ କାରଣେ ॥୨୭
ଏରୂପେ ସୁରାସୁରଗଣେ ।
ସମାନ ଦେଶ କାଳ କର୍ମେ ॥
ମନ୍ଥିଲେ ସିନ୍ଧୁ ତୁଲ୍ୟବଳେ ।
ଲଭିଲେ ବିପରୀତ ଫଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦ ଯେଣୁ ଧ୍ୟାୟି ।
ଦେବେ ଅମୃତ ଫଳ ପାଇ ॥
ଅସୁରେ ନ ସେବି ଚରଣ ।
କର୍ମର ଫଳେ ହେଲେ ହୀନ ॥୨୮
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଦେହ ଅର୍ଥେ ।
ଯେ ଯାହା କରଇ ଯୁକତେ ॥
ତାହା ନ କଲେ କୃଷ୍ଣାର୍ପଣ ।
କେବଳ ଶ୍ରମମାତ୍ର ଜାଣ ॥
ମୂଳେ ସିଞ୍ଚିଲେ ସିନା ଜଳ ।
ବିକଶେ ବୃକ୍ଷ ପତ୍ର ଡାଳ ॥୨୯
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଯେ ରୂପେ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ॥
ଦେବଙ୍କୁ ସୁଧାପାନ ଦେଇ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଗାଇ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଅମୃତମଥନେ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଅହତ ବସ୍ତ୍ର—ଦଶି କଟା ହୋଇ ନ ଥିବା ବସ୍ତ୍ର ବା ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦଶମେ କ୍ରୋଧେ ଦୈତ୍ୟଗଣ । ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲେ ରଣ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କଠୋର ସାଧି ଯାତୁଧାନେ ।
ବିମୁଖ ହେଲେ ସୁଧାପାନେ ॥
କୃଷ୍ଣଭକତି ଯେଣୁ ନାହିଁ ।
ଅମୃତ ପାଇବେ ସେ କାହିଁ ॥ ୧
ଦେବଙ୍କୁ ଅମୃତ ପିଆଇ ।
ଗରୁଡ଼େ ବସି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥ ୨
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ମୋହନେ ।
ନିରାଶ ହୋଇ ସୁଧାପାନେ ॥
ସର୍ବ ଦାନବ ଏକମତେ ।
ଜଣାଇ ବଳିର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଉଦ୍ୟମ କଲେ ଯୁଦ୍ଧଅର୍ଥେ ।
ନ ଲଭି ବିଧିର ଆଯତ୍ତେ ॥
ଶତ୍ରୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ଦେଖି ।
ଭାଳି ସକଳେ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥
ସକଳେ ମିଳି ଯୂଥେ ଯୂଥେ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଏକମତେ ॥
ଦେବଙ୍କୁ ବାହୁବଳେ ମାରି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଯେବେ ହରି ॥
ତେବେ ସେ ଜୀବନ ଆମ୍ଭର ।
ସଂଗ୍ରାମେ ହୋଇବ ସୁଫଳ ॥
ଏମନ୍ତେ ମନରେ ବିଗ୍ରହି ।
ସର୍ବେ ଧାଇଁଲେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥ ୩
ଅମୃତ ପାନେ ଦେବଗଣ ।
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଦୈତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ରଣ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ହରି ପରାୟଣ ।
ସୁଧା ସେ କରିଛନ୍ତି ପାନ ॥ ୪
ଏମନ୍ତ ଦେବାସୁର ରଣ ।
ସୁଘୋର ସୁଭୀମ ଦାରୁଣ ॥
ଶର ବରଷି ନିରନ୍ତରେ ।
ସମର କଲେ ଦେବାସୁରେ ॥

ଶବଦ କରି ବାହୁ ନାଦେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ବିବିଧ ଆୟୁଧେ ॥୫,୬
ବଜାନ୍ତି ଶଙ୍ଖ ରଣଭେରୀ ।
ପଟହ ମଙ୍ଗଳ ମହୁରୀ ॥
ସକଳ ମଙ୍ଗଳ ସୁବାଦ୍ୟେ ।
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ଗତି ନାଦେ ॥
ଶୁଭିଲା ଶବଦ ତୁମୁଳେ ।
ପ୍ରଳୟସିନ୍ଧୁ କି ଉଛୁଳେ ॥ ୭
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ।
ଦନୁଜଗଣେ ବୃନ୍ଦାରକେ[୧] ॥
ଅଶ୍ୱକୁ ଅଶ୍ୱ ସଜ କଲେ ।
ହସ୍ତୀକି ହସ୍ତୀ ଘେନି ତୁଲେ ॥
ନାନା ବାହନେ ବିଜେ କରି ।
ରଣେ ଧାଇଁଲେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥ ୮
ଓଟର ପୃଷ୍ଠେ କେ ବସନ୍ତି ।
କେ ଉଚ୍ଚ ଅଶ୍ୱ ଆରୋହନ୍ତି ॥
ଗର୍ଦ୍ଦଭେ ବସି ଅବା ଖରେ ।
କେ ମୃଗ ବାନର ସ୍କନ୍ଧରେ ॥
କେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ଆରୋହି ।
କେ ଗୃଧ୍ର କଙ୍କ ବକେ ଧାଇଁ ॥
ଶ୍ୱେନ[୨] ଭାସ[୩] ବା ତିମିଙ୍ଗିଳେ[୪] ।
ଶରଭ[୫] ମହିଷେ କେ ଚଳେ ॥
କେ ଶିବା[୬] କେହୁ କୃକଳାଶେ[୭] ।
ଶଶକେ କେ ଅବା ମାନୁଷ୍ୟେ ॥୯-୧୧
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ଦଣ୍ଡଛତ୍ର ।
ନୀଳ ଲୋହିତ ଶ୍ୱେତ ପୀତ ॥
ବ୍ୟଜନ ବରହୀ ଚ୍ଚାମରେ ।
ସେନା ଭୂଷଣ ପାଗ ଶିରେ ॥
ବିବିଧ ସଂଗ୍ରାମ ଭୂଷଣେ ।
ଶୋଭନ୍ତି ଦେବାସୁରଗଣେ ॥
ବିବିଧ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶସ୍ତ୍ର ଭୁଜେ ।
ବିରାଜେ ରବିରଶ୍ମି ତେଜେ ॥

ଏମନ୍ତେ ଦେବାସୁର ବଳେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବଳିଷ୍ଠ ସକଳେ ॥
ଅତି କୁପିତ ଦେବାସୁର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଶୋଭନ୍ତି ମହାବୀରେ ରଣେ ।
ଯେସନେ ଜଳଧି ମନ୍ଥନେ ॥୧୩-୧୫
ଅସୁର ବଳେ ଝଟକନ୍ତି ।
ଯେ ବଳେ ବଳି ସେନାପତି ॥
ଶୁଣ ରାଜନ କହୁଁ ତୋତେ ।
ବଳି ମହିମା ଅପ୍ରମିତେ ॥
ମୟ ନିର୍ମିତ ଘୋରଯାନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବୈହାୟସ ନାମ ॥
ସମର ଅର୍ଥେ ଶସ୍ତ୍ର ଯେତେ ।
ସର୍ବ ପୂରିତ ମୟ ରଥେ ॥
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ।
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ଭୟଙ୍କର ॥
ଏମନ୍ତ ରଥେ ବଳି ବସେ ।
ବୀରେ ମିଳିଲେ ବଳି ପାଶେ ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ମହାବୀରେ ।
ଛତ୍ର ଚ୍ଚାମର ଧରି କରେ ॥
ମଧ୍ୟେ ବିରାଜେ ବଳି ଶୋଭା ।
କିବା ଉପମା ତାକୁ ଦେବା ॥
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ପୂର୍ଣ୍ଣଶଶୀ ।
ଅସୁର ମଧ୍ୟେ ତେହ୍ନେ ଦିଶି ॥୧୬-୧୮
ବଳି ସମୀପେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ମିଳିଲେ ସର୍ବ ଯୂଥପତି ॥
ଦେବ ଅସୁରେ ଘୋର ରଣେ ।
ବଳେ ଆବୋରି ଜଣେ ଜଣେ ॥
କରନ୍ତି ଅଦ୍ଭୁତ ସଂଗ୍ରାମ ।
ଶୁଣ ହୋ ଅସୁରଙ୍କ ନାମ ॥
ନମୁଚି ଶମ୍ବର ଯେ ବାଣ ।
ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ଲୋହବଦନ ॥

୧. ବୃନ୍ଦାରକ—ଦେବତା । ୨. ଶ୍ୱେନ—ଛଞ୍ଚାଣ, ବାଜ । ୩. ଭାସ—ପାଣିକୁଆ । ୪. ତିମିଙ୍ଗିଳ—ବିଶାଳକାୟ ଜଳଜୀବବିଶେଷ । ୫. ଶରଭ—ସିଂହ ଅପେକ୍ଷା ବଳବାନ ଅଷ୍ଟପଦ ପୌରାଣିକ ଜୀବବିଶେଷ । ୬. ଶିବା—ଶିଆଳ । ୭. କୃକଳାଶ—ଏଣ୍ଡୁଅ ।

ଦ୍ୱିମୂର୍ଦ୍ଧା କାଳନାଭ ହେତି ।
ଇଲ୍ୱଳ ଆଦି ଯେ ପ୍ରହେତି ॥
ଶକୁନି ଭୂତସନ୍ତାପନ ।
ବଜ୍ରଦଶନ ବିରୋଚନ ॥
ହୟଗ୍ରୀବ ଯେ ଶଙ୍କୁଶିରା ।
କପିଳ ନାମେ ମହାବୀରା ॥
ଜୀମୂତ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଅଭୁତ ।
ତାରକା ପୁଣି ଚକ୍ରଜିତ ॥
ଉତ୍କଳ ଶୁମ୍ଭ ଯେ ନିଶୁମ୍ଭ ।
ଅରିଷ୍ଟନେମି ପୁଣି ଜମ୍ଭ ॥
ତ୍ରିପୁରାଧିପ ଯେଉଁ ମୟ ।
ପୌଲମ ଅରିଷ୍ଟ କାଳେୟ ॥
ନିବାତକବଚ ସହିତେ ।
ଅପରେ ଦୈତ୍ୟବୀର ଯେତେ ॥ ୧୯-୨୨
ନ ପାଇ ଅମୃତର ଭାଗ ।
ମନେ ବହିଲେ ମହା ରାଗ ॥
ଦେବଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବଳେ ।
ଅସୁରେ ବେଢ଼ିଲେ ଗହଳେ ॥
କରନ୍ତି ସର୍ବେ ଶଙ୍ଖନାଦ ।
ଦୁନ୍ଦୁଭି ତୁଲେ ବହୁ ବାଦ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତେ ବଳି ବଳ ଗ୍ରହିଁ ।
ସକଳ ଦେବେ କୋପ ବହି ॥
ସାଜିଲେ ସୁରପତି ସଙ୍ଗେ ।
ଅଶେଷ ଘୋର ରଣରଙ୍ଗେ ॥ ୨୩, ୨୪
ଅଇରାବତ ସ୍କନ୍ଧେ ବସି ।
ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତ୍ରେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥ ୨୫
ସେ ଯୂଥପତିଙ୍କି ଆବୋରି ।
ଆନନ୍ଦେ ବାଦ୍ୟନାଦ କରି ॥
ନିଜ ବାହନେ ଶକ୍ର ତୁଲେ ।
ଅଶେଷ ଦେବେ ବିଜେ କଲେ ॥
ରଣସଙ୍କୁଳ ମହାଗୋଳେ ।
ସମୁଦ୍ରତୀରେ ବେନି ବଳେ ॥
ଶବଦ ଶୁଭଇ ତୁମୁଳେ ।
ମିଳିଲେ ସର୍ବ ଦିଗପାଳେ ॥ ୨୬
ଶସ୍ତ୍ର ଉଞ୍ଚାଇ କୋପମନେ ।
ନାମ ଡାକନ୍ତି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ॥

ନିକଟେ ମିଳି ଘୋରନାଦେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ମାଲବନ୍ଧେ ॥ ୨୭
ଇନ୍ଦ୍ରର ତୁଲେ ବଳି ଯୁଝେ ।
ଦାରୁଣ ଦେବାସୁର ମାଝେ ॥
ସ୍କନ୍ଦ ତାରକ ଅବହେଳେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ବାହୁବଳେ ॥
ବରୁଣ ହେତି ବେନି ବୀରେ ।
ପ୍ରହେତି ମିତ୍ରେ ଯୁଦ୍ଧ କରେ ॥ ୨୮
ଯମର ତୁଲେ କାଳନାଭ ।
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ମୟଦାନବ ॥
ଶମ୍ବର ତ୍ୱଷ୍ଟା ତୁଲେ ରଣ ।
ସବିତା ତୁଲେ ବିରୋଚନ ॥ ୨୯
ନମୁଚି ଯେ ଅପରାଜିତେ ।
ଅଶ୍ୱିନୀ ବୃଷପର୍ବା ସାଥେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ତୁଲେ ବାଣାସୁର ।
ରାହୁର ତୁଲେ ନିଶାକର ॥
ପୁଲୋମା ସଙ୍ଗତେ ସମର ।
କରଇ ଅନିଳ ଯେ ବୀର ॥
ଶୁମ୍ଭ ନିଶୁମ୍ଭେ ଭଦ୍ରକାଳୀ ।
ଜମ୍ଭରେ ବୃଷାକପି ମିଳି ॥
ମହିଷେ ବିଭାବସୁ ଯୁଝେ ।
ଗହଳେ ଦେବାସୁର ମାଝେ ॥
ଇଲ୍ୱଳ ବାତାପିର ମେଳେ ।
ସଂଗ୍ରାମ ବ୍ରହ୍ମାପୁତ୍ର ତୁଲେ ॥ ୩୦-୩୨
ଦୁର୍ମର୍ଷ ତୁଲେ ରତିପତି ।
ଉତ୍କଳେ ମାତୃକା ଯୁଝନ୍ତି ॥
ଗୁରୁ ଭାର୍ଗବେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋର ।
ନାରକା ତୁଲେ ଶନୈଶ୍ଚର ॥ ୩୩
ନିବାତକବଚ ମରୁତେ ।
କାଳେୟ ବସୁଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ॥
ପୌଲୋମ ବିଶ୍ୱେଦେବା ସଙ୍ଗେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ରଣରଙ୍ଗେ ॥
ଦେବେ ଅସୁରଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ନିର୍ଘାତେ ଯୁଦ୍ଧ ରଣରଙ୍ଗେ ॥
ରୁଦ୍ରଙ୍କ କ୍ରୋଧବଶ ଗଣ ।
ଆବୋରି କଲେ ଘୋର ରଣ ॥ ୩୪
ଏମନ୍ତେ ମହା ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଦେବ ଦାନବ ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ॥

ସମସ୍ତେ ମାଲଯୁଦ୍ଧ ସାରି ।
ଧାଇଁଲେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ଖଡ୍ଗ ତୋମର ଶର ବୃଷ୍ଟି ।
ଭୁଶୁଣ୍ଡି ଚକ୍ର ଗଦା ଋଷ୍ଟି ॥
ପଟ୍ଟିଶ ଶକ୍ତି ଉଲ୍କୁକରେ ।
ତ୍ରାସ ପରଶୁ କେ କୁଠାରେ ॥
ନିସ୍ତ୍ରିଂଶ ଭଲ୍ଲ ଯେ ମୁଦ୍‌ଗର ।
ପରିଘ ପୁଣି ଭିନ୍ଦିପାଳ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନାଶସ୍ତ୍ର ଭେଦି ।
ଅସୁରଙ୍କର ଶିର ଛେଦି ॥ ୩୫, ୩୬
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ରଥ ରଥୀ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ପଡ଼ିଲେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ॥
ଶସ୍ତ୍ରେ ଖଣ୍ଡିତ କଳେବର ।
ନିରତେ ଗଳଇ ରୁଧିର ॥
ବାହୁ ହୃଦୟ ଶିର ଛିଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲେ ଦଶନ କାମୋଡ଼ି ॥
ନାନା ଆଭରଣ ଆୟୁଧେ ।
ଭୁଜ ସହିତେ ନାନାଛନ୍ଦେ ॥
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ମୃତପିଣ୍ଡେ ।
ଆଚ୍ଛାଦି ରହେ ଯୁଦ୍ଧଖଣ୍ଡେ ॥
କବନ୍ଧ ଉଠି ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ବାଦ୍ୟନାଦେ ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼୍ଗ କରେ ଧରି ।
ଧାମନ୍ତେ କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୩୭-୪୦
ବଳି ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଥିଲା ।
ଅନେକ ବାହୁଯୁଦ୍ଧ କଲା ॥
ଜିଣି ନ ପାରି ମାଲଯୁଦ୍ଧେ ।
ବସି ମାୟା ବିମାନ ମଧ୍ୟେ ॥
ଧନୁକେ ଦଶ ଶର ଧରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରେ ବିନ୍ଧିଲା କ୍ରୋଧଭରି ॥
ତିନି ନାରାଚ ଐରାବତେ ।
ବିନ୍ଧିଲା ଆମ୍ଭର ଆୟତେ ॥
ଚ୍ୟରି ଅଶ୍ୱଙ୍କୁ ଚ୍ୟରିବାଣ ।
ବେଗେ ବିନ୍ଧିଲା ଦୈତ୍ୟରାଣ ॥
ମାତଳି ସାରଥି ଇନ୍ଦ୍ରର ।
ଥିଲା ଯେ ରଥର ଉପର ॥
ଯହୁଁ ବିନ୍ଧିଲା ବୀର ଡାକି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଧାଇଁଲା ତାହା ଦେଖି ॥

ବଳିର ଯେତେକ ନାରାଚ ।
ବେଗେ ଛେଦିଲା ଦେବରାଜ ॥୪୧,୪୨
ବଳିକି ଗ୍ରହିଁ ମନ୍ଦହାସେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ତାର ପାଶେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଗ୍ରହିଁ ।
ବଳି ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧ ବହି ॥
ପୁଣି ଶକ୍ତିଏ ଧରି କରେ ।
ପେଷିଲା ବାସବ ଉପରେ ॥
ଉଲ୍କା ଯେସନେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ।
ପଡ଼ି ବିରାଜେ ଦଶଦିଗେ ॥
ଯେ ଶକ୍ତି ବଳି ପେଷିଥିଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତା ଈଷିତେ ଛେଦିଲା ॥୪୩
ଏମନ୍ତେ ଶୂଳ କୁନ୍ତ ଋଷ୍ଟି ।
ବଳି ହସ୍ତରୁ ବେଗେ କାଟି ॥
ହରଷେ କରେ ଶଙ୍ଖନାଦ ।
କ୍ଷୀଣ ଶସ୍ତ୍ରେ ବଳି ସ୍ତବଧ ॥୪୪
ନ ପାରି ମାୟା ପ୍ରକାଶିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ଗଲା ॥
ମାୟାରେ ଶିଳାବୃଷ୍ଟି ଘନେ ।
ମେଘ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ଗଗନେ ॥
ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ବରଷେ ।
ବିଜୁଳି ତ୍ରାସ ଦଶଦିଶେ ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ବହ୍ନ ବୃଷ୍ଟି ।
ଶୁଷ୍କ ଇନ୍ଧନ କୋଟି କୋଟି ॥
ଦାବାଗ୍ନି ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ସମୀର ବେଗରେ ॥୪୫, ୪୬
ଶିଳା ପଡ଼ନ୍ତି ତାଙ୍କ ଶିରେ ।
ଗହଳେ ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ॥
ପଡ଼ନ୍ତି ମହୋରଗଗଣ ।
ବୃଶ୍ଚିକ ଆଦି ବରଷଣ ॥
ବରାହ ସିଂହ ବ୍ୟାଘ୍ର ହସ୍ତୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଗର୍ଜନ କରନ୍ତି ॥୪୭
ଶତ ସହସ୍ର ଯାତୁଧାନୀ ।
ଅନେକ ଶାକିନୀ ଡାକିନୀ ॥
ବିବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଶୂଳ କରେ ।
ପିଟନ୍ତି ଦେବଙ୍କ ଉପରେ ॥
ରାକ୍ଷସ ଛେଦ ଭେଦ ନାଦେ ।
ସମରେ ମିଳିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥୪୮
ପ୍ରଳୟକାରୀ ମେଘମାଳେ ।
ମିଳିଲେ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଗଭୀର ଘୋର ନାଦ କରି ।
ସଘନେ ବରଷନ୍ତି ବାରି ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଅଗ୍ନି ବୃଷ୍ଟି ।
ପ୍ରଳୟ ସମୀର ପ୍ରକଟି ॥
ପ୍ରଳୟ ପ୍ରାୟେ ଅତି ବେଗେ ।
ଅଗ୍ନି ବେଢ଼ିଲା ଚ୍ରିଦିଗେ ॥
ସମୁଦ୍ରେ ଉଲ୍ଲୋଳ ଲହରୀ ।
ଉଠିଲା ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତେ ଉର୍ମିଗଣ ।
ଉଠନ୍ତେ ଦିଶଇ ଭୀଷଣ ॥୪୯-୫୧
ଏମନ୍ତେ ଅସୁରଙ୍କ ମାୟା ।
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ନାନାକାୟା ॥
ନାନା ପ୍ରକାର ମାୟାବଳେ ।
ଯୁଝିଲେ ଦେବଙ୍କର ତୁଲେ ॥
ଅସୁର ମାୟାବଳ ଦେଖି ।
ତ୍ରିଦଶେ ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥
ବିକଳେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଗଗନେ ।
ଅସୁର ମାୟାବଳେ ଛନ୍ନେ ॥
ରହି ନ ପାରି ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କଲେ ଚିତ୍ତେ ॥୫୨,୫୩
ଦେବଙ୍କ ଭୟ ଦେଖି ହରି ।
ଗରୁଡ଼ ପୃଷ୍ଠେ ବିଜେ କରି ॥
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ।
ସୁରଙ୍ଗ କମଳଲୋଚନ ॥
ଉଦିତ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଅଷ୍ଟଭୁଜେ ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ରତ୍ନ ସାଜେ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭମଣି ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନେ ସୁଖଞ୍ଜଣି ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବିଜେ କରି ॥୫୪
ଦେବଙ୍କୁ ମାୟା ଘୋଟିଥିଲା ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦେଖି ନାଶ ଗଲା ॥
ତ୍ରିଦଶେ ଦେଖନ୍ତି ଆକାଶେ ।
ତମ ଯେସନେ ରବି ତ୍ରାସେ ॥
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେହ୍ନେ ମିଛ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଅଗ୍ରତେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଅସୁର ମାୟା ନାଶ ଗଲା ।
ଦେବଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ିଲା ॥
ହରି ସ୍ମରଣେ ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ ।
ଏ ଭାବେ ବୁଝିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୫୫
ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ କାଳନେମି ।
ଲୁଚି ଯେ ଥିଲା ମାୟା ଘେନି ॥
ଶୂଳ ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ସମକ୍ଷେ ॥
ପିଟନ୍ତେ ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ।
ହରି ଧଇଲେ ବାମ କରେ ॥
ସେ ଶୂଳ କାଳନେମି ମୁଣ୍ଡେ ।
ହରି ପ୍ରହାରିଲେ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ॥
ବାଜୀ ସହିତେ ମହାସୁର ।
ତକ୍ଷଣେ ହେଲା ଶତେ ଚୂର ॥୫୬
ମାଳୀ ସୁମାଳୀ ବେନି ବୀରେ ।
ଦେଖି ମିଳିଲେ ଅତି ଖରେ ॥
ତ୍ରିଶୂଳ ଗୋବିନ୍ଦ ଉପରେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ମହା ଘୋରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ତେଜ ଦେଖି ହରି ।
ସୁଦରଶନ କରେ ଧରି ॥
ସେ ବେନି ବୀର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମିଳିଲେ ଦେବାସୁର ମଧ୍ୟେ ।
ତ୍ରିଦଶେ ଦେଖନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥୫୭
ସେ ହରି ଚରଣକମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରିତ ॥
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ହରିଗୀତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଦେବାସୁରସଂଗ୍ରାମେ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦେବ ଅସୁର ଘୋର ରଣ । ନାରଦ କଲେ ନିବାରଣ ॥
ଶୁକ୍ର ଦୈତ୍ୟଙ୍କୁ ଜୀଆଇଲେ । ଏମନ୍ତ ଏକାଦଶ ବୋଲେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ହରିଙ୍କି ଦେଖି ଦେବଗଣେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଘୋର ରଣେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁକମ୍ପା ବଳେ ।
ସମରେ ରହିଲେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ପବନ ଆଦି ବଳେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ନିରତେ ଅସୁରଙ୍କ ଗାତ୍ରେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ରେ ॥ ୧
ଦେବଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ ଲୋଟି ।
ଅସୁର ମଲେ କୋଟି କୋଟି ॥
ଅସୁରବଳ ଭଗ୍ନ ଦେଖି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥
ବଳି ସମୀପେ ବେଗେ ମିଳି ।
ବଜ୍ର ଉଞ୍ଚାଇ ମହାବଳୀ ॥
ବୋଲଇ ଅତି କୋପ ମନେ ।
କର୍କଶ ପରୁଷ ବଚନେ ॥
ତୁ ଯେ ବୋଲାଉ ମହାବୀର ।
ସମ୍ଭାଳ ବଜ୍ରାଘାତ ମୋର ॥
ଶୂନ୍ୟେ ବୁଲାନ୍ତେ ଶସ୍ତ୍ରବର ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ଦେବାସୁର ॥
ଅସୁରେ ଦେଖି ହହା ପଦେ ।
ବଳି ଗର୍ଜଇ ଘୋର ନାଦେ ॥
ବଳି ବଦନ ଇନ୍ଦ୍ର ଚାହିଁ ।
ନିନ୍ଦିତ ବଚନ ବୋଲଇ ॥୨,୩
ରେ ମୂଢ଼ ମୋତେ ମାୟା କରି ।
ଜିଣିବା ପ୍ରାୟ ମନେ ଧରି ॥
ନଟର ପ୍ରାୟେ ମାୟା କଲୁ ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବ ଦେଖାଇଲୁ ॥
କୁହୁକେ ଯେହ୍ନେ ନଟ ଜନ ।
ମାୟାରେ ମୋହେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥ ୪
ମାୟାର ବଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ଜିଣି ।
ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ଯେବା ପ୍ରାଣୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦର୍ପ ଗଞ୍ଜି ବେଗେ ।
ମୁହିଁ କ୍ଷେପଇ ଅଧୋଭାଗେ ॥ ୫
ଏବେ ହୋ ମହାସୁର ତୋର ।
ଅଙ୍ଗ କୁଳିଶୁଁ ରକ୍ଷା କର ॥
ଏ ବଜ୍ରେ ତୋର ଶିର ଛେଦି ।
ରଖିବି ଅମର ସମୃଦ୍ଧି ॥
ଏବେ ମୋ ବଜ୍ରାଘାତ ସହ ।
ଜ୍ଞାତିଙ୍କ ତୁଲେ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅ ॥
ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରର ବଚନେ ।
ବଳି ବୋଲଇ କୋପମନେ ॥ ୬

ବଳି ଉବାଚ

କାଳର ବଳେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ମିଳନ୍ତି ଯେତେ ବୀରେ ॥
ଜୟ ଅଜୟ ମୃତ୍ୟୁ ଯଶ ।
ଯେବା ରହଇ ଅବଶେଷ ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ମାରିଣ ଜୟ ଘୋଷି ।
ମରଣେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଯେଣୁ ବସି ॥ ୭
ଏଣୁ ଶଯ୍ୟଳେ ଯେତେ ଜନ ।
କାଳ ଗରାସେ ନିବନ୍ଧନ ॥
ପଣ୍ଡିତ ଜନ ଏହା ଜାଣି ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ପରିମାଣି ॥
ଶୋକ ହରଷ ପଥେ ମନ ।
କେବେହେଁ ନ କରନ୍ତି ଛନ୍ନ ॥ ୮
ଆମ୍ଭେ ସକଳ ଏହା ଜାଣି ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣି ॥
ଏଣୁ ଏ ତୋହର ବଚନେ ।
ମର୍ମ ତାଡ଼ନ ଅନୁମାନେ ॥
ଆମ୍ଭେ ତା କେବେହେଁ ନ ଗଣୁ ।
ତୁମ୍ଭର ବୀରପଣ ଜାଣୁ ॥ ୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଗେ କହି ।
ବଳି ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥
ଆକର୍ଣ୍ଣ ପୂରି ଦଶ ବାଣ ।
ବଳି ବିନ୍ଧିଲା ଗରୁଟାଣ ॥୧୦
ଇନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ବାଣ ବାଜି ।
ତଳେ ପଡ଼ିଲା ବେଗେ ଭାଜି ॥
ଗଜ ଶରୀରେ ପୁଷ୍ପମାଳ ।
ବାଜି ପଡ଼ଇ ଯେହ୍ନେ ତଳ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଅମୋଘ ବଜ୍ର ଧରି ।
ହୁଙ୍କାରେ ବଳିକି ପ୍ରହାରି ॥
ହୃଦୟେ ବାଜି ଶସ୍ତ୍ରଗୋଟି ।
ତକ୍ଷଣେ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ଫୁଟି ॥
ବଳି ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ॥୧୧, ୧୨
ବଳିକି ଭୂମିଗତ ଚାହିଁ ।
ଜମ୍ଭ ମିଳିଲା ବେଗେ ଯାଇ ॥
ଦେଖିଣ ସଖାର ମରଣ ।
ଆଁବୋରି କଲା ଘୋର ରଣ ॥୧୩
ସିଂହ ବାହନେ ମହାବଳୀ ।
ହୁଙ୍କାର ନାଦେ ଗଦା ତୋଳି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ପ୍ରହାରିଲା ।
ସେ ଗଦା ହସ୍ତୀରେ ବାଜିଲା ॥
ଗଦା ପ୍ରହାରେ ଜ୍ଞାନ ହାରି ।
ଗଜ ପଡ଼ିଲା ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଅଗ୍ର ଚରଣ ମାଡ଼ି ପଡ଼ି ।
କରଇ ନାଦ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥୧୪,୧୫
ପଡ଼ିଲା ଅଚେତନ ହୋଇ ।
ଦେଖି ମାତଳି ବେଗେ ଧାଇଁ ॥
ବିମାନେ ସସ୍ର ଅଶ୍ୱ ଯୋଖି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନିକଟେ ଦେଲା ରଖି ॥

ବିମାନ ଦେଖି ସୁରପତି ।
ତକ୍ଷଣେ ତେଜି ନିଜ ହସ୍ତୀ ॥
ବିମାନେ ବସି ବଜ୍ର ହସ୍ତେ ।
ସମରେ ରହିଲା ଅଗ୍ରତେ ॥୧୬
ଜମ୍ଭ ମାତଳି କର୍ମ ଗ୍ରହିଁ ।
ଧନ୍ୟ ବଚନେ ପ୍ରଶଂସଇ ॥
ଜଳନ୍ତା ଶୂଳ ଧରି ବେଗେ ।
ପିଟିଲା ମାତଳିର ଅଙ୍ଗେ ॥୧୭
ସେ ଶୂଳ ପ୍ରହାର ମାତଳି ।
ସହେ ସ୍ୱଭାବେ ମହାବଳୀ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଧାଇଁଲା ଦେଖି ବେଗେ ।
ବଜ୍ର ପ୍ରହାରେ ଜମ୍ଭ ଅଙ୍ଗେ ॥୧୮
ଜମ୍ଭ ମରଣ ବଜ୍ରାଘାତେ ।
ଦେଖି ତାହାର ଜ୍ଞାତି ଯେତେ ॥
ନାରଦ ମୁଖୁଁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଜୟ ଅଜୟ ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ନମୁଚି ବଳ ପାକ ସଙ୍ଗେ ।
ଧାଇଁଲା ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ରାଗେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ନିକଟେ ବେଗେ ମିଳି ।
କୁତ୍ସିତ ବାକ୍ୟେ ଦେଇ ଗାଳି ॥
ଶସ୍ତ୍ର ବରଷନ୍ତି ଗହଳେ ।
ଯେସନେ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ପବନ ବଳେ ମେଘମାଳ ।
ପର୍ବତେ ବରଷନ୍ତି ଜଳ ॥୧୯, ୨୦
ବଳ ସହସ୍ରେ ଶର ସନ୍ଧି ।
ଅଶ୍ୱଙ୍କ ଉପରକୁ ବିନ୍ଧି ॥
ଦଶ ନାରାଚେ ଦେବରାଜ ।
ଛେଦିଲେ ସହସ୍ର ନାରାଚ ॥
ଶର ସନ୍ଧାନ ଭଗ୍ନ ଗଲା ।
ତା ଦେଖି ପାକ କୋପ କଲା ॥
ଧନୁ ଆକର୍ଷି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ।
ବେନି ନାରାଚ କୋପାନଳେ ॥
ମାତଳି ଉପରେ ପ୍ରହାରେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଘୋରନାଦ କରେ ॥୨୧,୨୨
ନମୁଚି କରି ମହାରୋଷ ।
ବାଣ ବିନ୍ଧିଲା ପଞ୍ଚଦଶ ॥

ସୁବର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷ ଲୌହମୁଖେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତା ଦୂରେ ଥାଇ ଦେଖେ ॥
ବିନ୍ଧି ଗର୍ଜିଇ ଘୋର ରଣେ ।
ଜଳଦ ଅମ୍ବରେ ଯେସନେ ॥୨୩
ଏମନ୍ତେ ଅସୁରଙ୍କ ଶସ୍ତ୍ରେ ।
ଆଚ୍ଛାଦେ ଦେବରାଜ ରଥେ ॥
ବରଷାକାଳ ରବି ଯେହ୍ନେ ।
ଜୀମୂତ ଆଚ୍ଛାଦେ ଗଗନେ ॥୨୪
ଅସୁର ରଣରଙ୍ଗ ଦେଖି ।
ଦେବେ ହୋଇଲେ ମହାଦୁଃଖୀ ॥
ଅନାଥ ହେଲେ ରିପୁ ଡରେ ।
ବଣିକେ ଯେହ୍ନେ ସିନ୍ଧୁନୀରେ ॥
ଅସୁରବଳ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ଦେବେ ପଡ଼ିଲେ ଅନାୟତ୍ତେ ॥୨୫
ପିଞ୍ଜରେ ଯେହ୍ନେ ପକ୍ଷୀଗଣେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଥିଲା ଘୋର ରଣେ ॥
ଆବୋରି ଥିଲେ ଯେ ଦାନବ ।
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ବାସବ ॥
ବାହାର ହେଲେ ଦିବ୍ୟ ରଥେ ।
ରବି ଯେସନେ ନିଶି ଅନ୍ତେ ॥୨୬
ଅସୁର ବାଣେ ଦେବେ ଦୁଃଖୀ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ଇନ୍ଦ୍ର ତାହା ଦେଖି ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ବଜ୍ର ଉଞ୍ଚାଇ ଘୋରନାଦେ ॥୨୭
ସେ ଅଷ୍ଟଧାର ବଜ୍ରାଘାତେ ।
ଜୀମୂତେ ଯେହ୍ନେ ଘୋର ବାତେ ॥
ବଳ ପାକର ଶିର ହାଣି ।
ଘୋର ଶବଦେ ବଜ୍ରପାଣି ॥
ଦେଖିଣ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁକୁଳ ।
ବିକଳେ ପାଡ଼ନ୍ତି ଚହଳ ॥୨୮
ନମୁଚି ତାଙ୍କ ବଧ ଦେଖି ।
ଦଣ୍ଡେ ହୋଇଲା ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥
ଶୋକସାଗରେ ସେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ କୋପ କଲା ॥
ଲୌହ ନିର୍ମିତ ଶୂଳ କରେ ।
ଘେନି ଧାଇଁଲା ଅତି ଖରେ ॥

ସେ ଶୂଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ବିରାଜେ ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତେ ଘଣ୍ଟାରବ ବାଜେ ॥
ସେ ଶୂଳ ଘେନି ଅତି ବେଗେ ।
ମିଳିଲା ସୁରନାଥ ଆଗେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ପ୍ରହାରିଲା ।
ନିର୍ଭୟେ ସିଂହନାଦ କଲା ॥୨୯, ୩୦
ଶୂଳ ଆସନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ବାସବ ଧନୁ ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ବାଣେ ଛେଦିଲା ଶତେ ଖଣ୍ଡେ ।
ପାଷାଣ ଯେହ୍ନେ ଛତୁ ପିଣ୍ଡେ ॥
ବଜ୍ର ପେଶିଲା ପୁରନ୍ଦର ।
ପଡ଼ିଲା ନମୁଚି କନ୍ଧର ॥୩୧
ବଜ୍ର ପ୍ରହାର ନ କାଟିଲା ।
କନ୍ଧରୁ ଚର୍ମ ନ ଛିଡ଼ିଲା ॥
ତା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ବିଗ୍ରହଇ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ବଜ୍ରେ ଏ ବଞ୍ଚିଲା କେମନ୍ତେ ।
ଏ ବଡ଼ ସଂଶୟ ମୋ ଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ଶସ୍ତ୍ର ଅସୁରଙ୍କୁ ରଣେ ।
ପ୍ରହାର କଲି ଅକାରଣେ ॥୩୨-୩୬*
ଏମନ୍ତେ ରଣ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ଶବଦ ଶୁଭେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଶୁଣ ହେ ଶକ୍ର ଏକଚିତ୍ତେ ।
ନ ଭେଦେ ଶୁଷ୍କ ଆର୍ଦ୍ର ଶସ୍ତ୍ରେ ॥
ପୂର୍ବେ ଏ କଲା ତପ ଘୋର ।
ଏହାକୁ ଦେଇଅଛୁଁ ବର ॥
ଅଭେଦ୍ୟ ହୋଇଲା ଶରୀର ।
ଦୁର୍ଜୟ ଯୁଦ୍ଧେ ମହାସୁର ॥
ଶୁଷ୍କ ଆର୍ଦ୍ରକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରେ ।
ଏଣୁ ନ ଭେଦେ ଏହା ଗାତ୍ରେ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ମଘବାନ ।
ଏହା ମରଣେ କର ଧ୍ୟାନ ॥
ଯେ ତୋତେ ଦିଶେ ଧ୍ୟାନମାର୍ଗେ ।
ତେଣେ ଜୀବନ ହର ବେଗେ ॥୩୭, ୩୮
ଏମନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଶୁଣି ।
ବାସବ ଧ୍ୟାନେ ମନେ ଗୁଣି ॥

* ଶ୍ଳୋକ ୩୪ ରୁ ୩୬ର ଭାବ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ ।

ଧ୍ୟାନେ ଦେଖଇ ଜଳଫେନ ।
ତା ଦେଖି ବିଗ୍ରରଇ ମନ ॥
ଏ ଆର୍ଦ୍ର ଶୁଷ୍କ ନ ବୋଲାଏ ।
ଏଥେ ନାଶିବି ଏହା କାଯେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରରନ୍ତେ ।
ଫେନ ମିଳିଲା ଆସି ହସ୍ତେ ॥
ନମୁଚି ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରହାରିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଶିର ତା ଛିଡ଼ିଲା ॥
ସମରେ ନମୁଚି ମରଣେ ।
ମିଳିଲେ ରଷି ଦେବଗଣେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
କରନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ହୋଇ ତୁଷ୍ଟି ॥୩୯, ୪୦
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅପସରାବୃନ୍ଦେ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଗୀତନାଦେ ॥
ଜୟ ଦୁନ୍ଦୁଭିଗଣ ବାଜେ ।
ଦେବ ଦାନବ ରଣ ମାଝେ ॥୪୧
ଏହି ପ୍ରକାର ଦିଗପାଳେ ।
ବରୁଣ ପବନ ଅନଳେ ॥
ଅସୁରବଳ ସର୍ବ ମାରି ।
ପଶୁଙ୍କୁ ଯେସନେ କେଶରୀ ॥୪୨
ଅସୁରବଳ ଭଗ୍ନ ଶୁଣି ।
ନାରଦେ ପେଷି କୁଶପାଣି ॥
ଦେବଗଣଙ୍କୁ ବୋଧ କଲେ ।
ଯୁଦ୍ଧ ନ କର ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ॥୪୩
ନାରଦ ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ।
ନିଷେଧ କଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦେବଗଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ସମର କରୁଛ କିମ୍ପାଇଁ ॥
ସିନ୍ଧୁମନ୍ଥନେ ପାଇ ପ୍ରାସଂ[1] ।
ଅସୁରେ ହୋଇଲେ ନିରାଶ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଅମୃତ ପାନ କରି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଲଭିଲ ଦେବ ଶିରୀ ॥୪୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନାରଦ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଭଲେ ।
ତ୍ରିଦଶେ ସମର ନ କଲେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କରି ।
ଦେବେ ଚଳିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ॥୪୫
ଯୁଦ୍ଧେ ଅସୁର ଯେତେ ଥିଲେ ।
ନାରଦ ବାକ୍ୟେ ବାହୁଡ଼ିଲେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ବାକ୍ୟ ମାନି ।
ବଳିର ମୃତପିଣ୍ଡ ଘେନି ॥
ସକଳେ ମିଳି ଏକମେଳେ ।
ପଶ୍ଚିମ ଅସ୍ତଗିରି ଗଲେ ॥୪୬
ଶିର ଉର ଯାର ନ ଛିଡ଼ି ।
ରଣଭୂମିରେ ଥିଲେ ପଡ଼ି ॥
ଶୁକ୍ରର ମୃତ୍ୟୁସଞ୍ଜୀବନେ ।
ସକଳ ଲଭିଲେ ଜୀବନେ ॥୪୭
ବଳିକି ଶୁକ୍ର ଘେନି କୋଳେ ।
ଆସନେ ବସାଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଶୁକ୍ର ସ୍ମରଣେ ବଳି ସ୍ମୃତି ।
ଲଭିଲା ଇନ୍ଦ୍ରିବଳ ବୃତ୍ତି ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିବା କୋପାରମ୍ଭେ ।
ସଂହରି ରହେ ନିଜ ଦମ୍ଭେ ॥୪୮
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଭଗ[2] ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଭାବ ।
ଏ ଭାବେ ସଂସାରୁ ତରିବ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଦେବାସୁରସଂଗ୍ରାମେ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ହରି ମୋହିନୀ ରୂପେ ହରେ । ମୋହିତ କଲେ ଦ୍ୱାଦଶରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କୃଷ୍ଣ ଯେ ମୋହିନୀ ସ୍ୱରୂପେ ।
ଅମୃତ ହରି ମୋହ କଲ୍ପେ ॥
ଦେବଙ୍କୁ କରାଇଲେ ପାନ ।
ମାୟା ମୋହିନୀ ଭଗବାନ ॥ ୧
ସେ କଥା ଶୁଣି ବିପରୀତ ।
ବୃଷେ ଆରୋହି ବିଶ୍ୱନାଥ ॥
ସକଳ ଭୂତଗଣ ମେଳେ ।
ଅମ୍ବିକା ଘେନି ନିଜ କୋଳେ ॥
ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ଗଲେ ହର ।
ଯହିଁ ବିଜୟେ ମାୟାଧର ॥ ୨
ଗୋବିନ୍ଦ ରୁଦ୍ର ଦେଖି ତୋଷେ ।
ଆସନେ ବସାଇ ହରଷେ ॥
ପୂଜିଲେ ହରଗୌରୀ ପାଦେ ।
ରୋମ ହରଷ ଗଦଗଦେ ॥
ସାନନ୍ଦ ସେ ହରଗଉରୀ ।
ହରଷେ ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଧରି ॥
ସନ୍ତୋଷ କରି କୃଷ୍ଣମନ ।
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥ ୩

ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଉବାଚ

ହେ ଦେବଦେବ ଜଗଦ୍‌ବ୍ୟାପୀ ।
ଜଗଦୀଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ସର୍ବ ଶରୀରେ ଆତ୍ମାରୂପେ ।
ତୁ ନାଥ ବସୁ ମୋହ କଳ୍ପେ ॥
ସକଳ ହେତୁ ତୋ ଗୋଚର ।
ତୁ ସର୍ବ ପ୍ରଭୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥ ୪
ଜଗତ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ ।
ଏଣୁ ତୁ ବୋଲାଉ ଅନନ୍ତ ॥

୧. ପ୍ରାସ—ବ୍ୟଥା । ୨. ସୁଭଗ—ସୁଖଦ, ସୁନ୍ଦର ।

ଚରଣ କମଳ ତୋହର ।
ଚିନ୍ତନେ ଶ୍ରେୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ବିଷୟ ସଙ୍ଗ ଦୂର କରି ।
ମୁନି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ଚିନ୍ତନ୍ତି ତୋ ଚରଣ ହୃଦେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶନ୍ତି ମୋକ୍ଷ ପଦେ ॥୫,୬
ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ସୁଧାସାର ।
ନିର୍ଗୁଣ ବିଶୋକ ମନ୍ଦିର ॥
ଆନନ୍ଦ ମାତ୍ର ନିର୍ବିକାର ।
ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟେ ଥାଇ ତୁ ଅନ୍ତର ॥
ବିଶ୍ୱର ହେତୁ ନିରଞ୍ଜନ ।
ସ୍ଥିତି ଉଦୟ ସଂଯମନ ॥
ଆତ୍ମାର ଆତ୍ମା କାଳରୂପୀ ।
ଯେଣୁ ଅଶେଷ ଦେହବ୍ୟାପୀ ॥ ୭
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କୁଣ୍ଡଳକ ପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଭେଦ ତୋ ଦେହେ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ଦମ୍ଭେ ତୋର ଠାରେ ।
ବିକଳ୍ପ କଳ୍ପନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ତୁ ନିରୁପାଧି ତୋର ଗୁଣେ ।
ଭେଦ କରନ୍ତି ଅକାରଣେ ॥ ୮
ସଦ ଅସଦ ପରେ ସ୍ଥିତି ।
ପରମ ପୁରୁଷ କେ ଚିନ୍ତି ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ରୂପର ।
କେ ସାଂଖ୍ୟେ କରନ୍ତି ବିଚାର ॥
ଅନ୍ୟେ ବଦନ୍ତି ନବଶକ୍ତି ।
ଯେ ଅବା ଛନ୍ତି ପାଞ୍ଚରାତ୍ରି ॥
ଅବ୍ୟୟ ଆତ୍ମତନ୍ତ୍ରରୂପୀ ।
ତୁ ନାଥ ଠୁଳ ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟାପୀ ॥ ୯
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଦେବ ମୁନି ଯେତେ ।
ତୋ ମାୟାବଳେ ଏ ଜଗତେ ॥
ତୋ ରୂପ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ।
ଦୁଷ୍ଟେ ଜାଣିବେ ଅବା କାହିଁ ॥୧୦
ଜଗତ ସ୍ଥିତି ଜନ୍ମ ନାଶ ।
ଭୂତଙ୍କ ଦେହେ ତୋ ପ୍ରକାଶ ॥

ଜୀବର ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ବେନି ।
ତୁ ନାଥ କରୁ ମାୟା ଘେନି ॥
ଆକାଶେ ଯେହ୍ନେ ବାୟୁ ରହେ ।
ପାର୍ଥିବ ରେଣୁ ବହେ ଦେହେ ॥
ତୋ ଦେହେ କେହି ନ ଲାଗନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱରର ଗତି ॥
ସଚରାଚର ତୋର ଦେହେ ।
ପବନେ ରେଣୁ ପ୍ରାୟ ରହେ ॥୧୧
ତୁ ଏ ସଂସାର ଉପକାରୀ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ନାନାରୂପ ଧରି ॥
ଯେତେ ସାଧିଲୁ କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥେ ।
ସେ ରୂପେ ଦେଖିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥
ଏବେ ଯେ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନେ ।
ଦେବ ଦାନବ ଏକମନେ ॥
ଅମୃତ ଅର୍ଥେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ତା ଦେଖି ଦେବେ ଦୁଃଖମନେ ॥
ତୋତେ ଚିନ୍ତିଲେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ତୁ ନାଥ ମାୟାରୂପ ଧରି ॥
ମୋହିନୀରୂପେ ଭଗବାନ ।
ମୋହିଲୁ ଅସୁରଙ୍କ ମନ ॥
ସେ ରୂପ ଦେଖାଅ ତୁ ମୋତେ ।
ଦେଖିବି ଗଉରୀ ସମେତେ ॥
ତୋ ରୂପ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ମୁଁ ତା ଦେଖିତେ କୁତୂହଳ ॥
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ବାଣୀ ଶୁଣି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥୧୨-୧୪

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଅସୁରେ ସୁଧା ନେବା ବେଳେ ।
ମୁହିଁ ଯେ ଦେବଙ୍କ ବିକଳେ ॥
ମାୟାମୋହିନୀ ରୂପ ଧରି ।
ଅସୁରବଳେ ମାୟା କରି ॥
ଅମୃତ ଦେବଗଣେ ଦେଲି ।
ସେ ମାୟାରୂପ ସଂହରିଲି ॥୧୫
ଏବେ ତୁ ଦେଖିବାର ଆଶେ ।
ଯେବେ ଅଇଲୁ ମୋର ପାଶେ ॥

ସେ ରୂପ ଦେଖାଇବି ମୁହିଁ ।
ଯେବେ ସମ୍ଭାଳି ପାରୁ ତୁହି ॥
କାମୀମାନଙ୍କ ମହାମୋହ ।
ପୁରୁଷ କେ ଧରିବ ଦେହ ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ରୁଦ୍ର ଚାହାନ୍ତି ଦଶଦିଶେ ।
ଗଉରୀ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରିୟରସେ ॥୧୭
ଅଗ୍ରେ ଯେ ଅଛି ଉପବନ ।
ନାନା କୁସୁମେ ତରୁ ଘନ ॥
ତହିଁ ବିଜୟେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ରୂପ ଧରି ॥
କରେ କନ୍ଦୁକ ସାର ଶୋହେ ।
ଯେ ରୂପେ ଜଗଜ୍ଜନ ମୋହେ ॥
ନିତମ୍ବେ ବେଷ୍ଟିତ ଅମ୍ବର ।
କଟି ମେଖଳା ରତ୍ନସାର ॥୧୮
ହୃଦେ କମ୍ପଇ ଘନ କୁଚ ।
ହାର କାଞ୍ଚଳା ଅତି ସଞ୍ଚ ॥
ଅତି ସୁସଞ୍ଚ କ୍ଷୀଣମଝା ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ଦୁଜା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଡମ୍ବରୁ ଆକାର ।
ଖଚିତ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥
ଶ୍ରିର ସୀମନ୍ତ ମଣିମୟେ ।
ନୀଳ ଅଳକେ ମୁଖ ଶୋହେ ॥
ଶିରେ ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୁରୁ ସାଜେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଲୋଚନ ବିରାଜେ ॥
ହେମକୁଣ୍ଡଳ ଶୋହେ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଦଶନ ହସିତ ବଦନେ ॥
କବରୀ ଶ୍ଳଥ[1] ଫିଟେ ବାସ ।
କରଇ କନ୍ଦର୍ପ ବିକାଶ ॥
ଅଳକା[2] ତୋଳେ ବାମକରେ ।
ସୁରଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରରେ ॥
କନ୍ଦୁକ[3] ଦକ୍ଷ କରେ ଧରି ।
ସେ ଲୀଳା ଲୁବ୍ଧେ ମୋଦ ଭରି ॥

୧. ଶ୍ଳଥ—ଶିଥିଳ, ଢିଲା । ୨. ଅଳକା—କେଶ । ୩. କନ୍ଦୁକ—ପେଣ୍ଡୁ ।

ଏମନ୍ତ ରୂପ ହର ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ଆଖି ॥
ଲୀଳା କଟାକ୍ଷେ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ହୃଦୟେ ଚିତ୍ତ ନ ରହଇ ॥
ସ୍ୱଗଣ ଗଉରୀ ସମେତେ ।
ସକଳେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଚକିତେ ॥୧୯-୨୨
ଏମନ୍ତେ ମୋହିନୀର କରେ ।
ଥିଲା କନ୍ଦୁକ ଖସି ଧାରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ।
ପଡ଼ି ଅନେକ ଦୂର ଗଲା ॥
କନ୍ଦୁକ ଆଣିବାର ଛଳେ ।
ବୃକ୍ଷ ଉହାଡ଼େ ଅତି ଖରେ ॥
ଧାମନ୍ତେ ଅଦ୍ଭୁତ ଅବଳା ।
କୁଚରୁ ବସ୍ତ୍ର ଉଡ଼ିଗଲା ॥
ପବନେ ଉଡ଼େ ଜାନୁବାସ ।
ଜାନୁ ଯୁଗଳ ହେଲା ଦୃଶ୍ୟ ॥
ବସ୍ତ୍ର ତୋଳଇ ବାମ ହସ୍ତେ ।
ପୀଡ଼ିତ ଲଜ୍ଜା ଭୟ ଚିତ୍ତେ ॥
ଅଳକା ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ୍ରେ ।
କପୋଳୁ ତୋଳେ ଅତି ବ୍ୟଗ୍ରେ ॥
ଏମନ୍ତ ରୂପ ତାର ଦେଖି ।
ଶଙ୍କର ଗଉରୀ ଉପେକ୍ଷି ॥
ମନ ବୁଡ଼ିଲା ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ମଦନବାଣ ପୀଡ଼େ ଅଙ୍ଗେ ॥
ଉମା ଦେଖନ୍ତେ ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ି ।
ଧାମନ୍ତି କାମେ ମନ ବୁଡ଼ି ॥
ହରଙ୍କୁ ଦେଖି ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ବୃକ୍ଷ ଗହଳେ ସେ ଲୁଚଇ ॥
ରୁଦ୍ର ଧାମନ୍ତି ଅତି ବେଗେ ।
ମିଳିଲେ ବୃକ୍ଷଙ୍କର ଲାଗେ ॥
ବୃକ୍ଷକୁ ବୃକ୍ଷ ଯାଏ ଗଳି ।
ହସ୍ତ ଦେଖାଏ ବେଗେ ତୋଳି ॥
ଦେଖି ଧାମନ୍ତି ରୁଦ୍ର ବେଗେ ।
ବସନ ନାହିଁ କଟିଭାଗେ ॥
ଜଟା କଳାପ ଅସମ୍ଭାଳ ।
କପୋଳୁ ଗଳେ ଶ୍ରମ ଝାଳ ॥

କରିଣୀ ଦେଖି ଯେହ୍ନେ ଗଜ ।
ଧାମନ୍ତି ଉଚ୍ଚେ ତୋଳି ଭୁଜ ॥୨୩-୨୭
ରୁଦ୍ର ଧଇଲେ ତାକୁ ବଳେ ।
ଆବୋରି ବେନିଭୁଜେ କୋଳେ ॥
ପୁଣି ମୋହିନୀ କରୁଁ ଗଳି ।
ଧାମଇ ଜାନୁବସ୍ତ୍ର ତୋଳି ॥
କବରୀ ଭାର ଫିଟି ତଳେ ।
ଖସି ପଡ଼ଇ ଫୁଲମାଳେ ॥
ପୁଣି ଧରନ୍ତେ ହର କୋଳେ ।
ମୋହିନୀ ଗଳେ ଭୁଜ ତଳେ ॥
ମୁକୁଳା କେଶ ଅଧୋମୁଖେ ।
ଧାମଇ ବଦନ ସୁରେଖେ ॥
ପୃଥୁ ନିତମ୍ବ ବଳେ ଧାରେ ।
ପୁଣି ଧଇଲେ ରୁଦ୍ର କରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବଳେ ।
ଶଙ୍କର ମଦନ ଆକୁଳେ ॥
ବଇରୀ ବଶେ ସେ ବିକଳେ ।
ପୁଣି ଧରନ୍ତି କାମଭୋଳେ ॥
ପୁଣି ପଳାଏ ଭୁଜ ତୋଳି ।
ରୁଦ୍ର ଶରୀରୁ ରେତ ଗଳି ॥
ସୁରଭୀ ଅର୍ଥେ ବୃଷ ଯେହ୍ନେ ।
ଧାମଇଁ ଉଠିଣ ଅଜ୍ଞାନେ ॥୨୮-୩୨
ରେତ ପଡ଼ିଲା ଯହିଁ ତହିଁ ।
ମୋହିନୀ ବେଶେ ମୋହ ପାଇ ॥
ସୁନା ରୂପା ହେଲା ତକ୍ଷଣେ ।
ଲତା ଗହନ ଘୋରବନେ ॥
ନଦୀ ପର୍ବତ ସରୋବରେ ।
ପଡ଼ଇ ରେତ ବୃଷ୍ଟି ଧାରେ ॥୩୩, ୩୪
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବଶେ ।
ଶଙ୍କର ଧାଇଁ ବନଦେଶେ ॥
ନିରାଶ ହୋଇ ନିବର୍ତ୍ତିଲେ ।
ଗଉରୀ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୋହ ମନ ।
ରୁଦ୍ର ହୋଇଲେ ଛନଛନ ॥୩୫, ୩୬
ଈଶ୍ୱର ଦୁଃଖ ବିଷ୍ଣୁ ଦେଖି ।
ମୋହିନୀ ଶରୀର ଉପେକ୍ଷି ॥

ନିଜ ମୂରତି ଧରି ହରି ।
ରୁଦ୍ର ସମୀପେ ବିଜେ କରି ॥
କହନ୍ତି ରୁଦ୍ର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କୋମଳ ବାକ୍ୟେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୭

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ଦେବଦେବ ବିଶ୍ୱନାଥ ।
ତୁ ହେଲୁ ମାୟାରେ ମୋହିତ ॥
ଅଶେଷ ଜନ ମାୟାବଳେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଅବନୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ତନୁ ଧରି ।
କେବା ପାରିବ ତହୁଁ ତରି ॥
ଭୋ ରୁଦ୍ର ମହିମା ତୋହର ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ଅଗୋଚର ॥
ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଗୁଣମୟୀ ।
ସେ ତୋତେ ଲାଗିବଟି ନାହିଁ ॥
ତୁ ନାଥ ନିଜ ମାୟା ବଳେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଗ୍ରାସୁ ଅନ୍ତକାଳେ ॥୩୮-୪୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ହରଙ୍କୁ ପ୍ରବୋଧି ଏମନ୍ତେ ॥
ଶିବଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ॥
ଭବାନୀ ରୁଦ୍ରଗଣ ତୁଲେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ହର ଗଲେ ॥
ଋଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ହର ବସି ।
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ପରଶଂସି ॥୪୧, ୪୨

ଈଶ୍ୱର ଉବାଚ

ଶୁଣ ଅଶେଷ ଋଷିବରେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଏ ଶଯ୍ୟଳେ ॥
ଅଶେଷ ଜନ ମନ ହରେ ।
କେବା ଏ ସଂସାରୁ ନିସ୍ତରେ ॥
ଶୁଣ ଗୋ ପ୍ରିୟେ କହି ଯାହା ।
ଦେଖିଲ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମାୟା ॥
ମୁଁ ମାୟାଧରଙ୍କର ଈଶ ।
ତା ମାୟା ଦେଖି କଲି ତ୍ରାସ ॥

ସେ ମାୟାଧରର ବିଶେଷେ ।
ମାୟା ଦେଖିଲି ଥାଇ ପାଶେ ॥
ତା ମାୟାବଳେ ମୋହେ ଶିବ ।
ଆନ କେ ସେ ମାୟା ତରିବ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଅଗୋଚର ।
ଯହିଁ ଭ୍ରମନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ସୁର ॥୪୩, ୪୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ହରିର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଯେ ହରି ଜଗତ ଉଦ୍ଧରେ ।
କପଟେ କୂର୍ମରୂପ ଧରେ ॥
ତାର ଚରିତ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ମୁଖେ ଗୁଣନ୍ତି ଯେବା ଜନେ ॥

ଯେ ଅବା ପ୍ରସ୍ତାବେ କହନ୍ତି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥୪୮,୪୯*
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ହରି ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଶଙ୍କରମୋହନଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପ୍ତମୁଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯାଏଁ । ଯେ ଅଷ୍ଟ ମନ୍ୱନ୍ତର ହୋଏ ॥
ସେ ସର୍ବ ମନୁଙ୍କ ଚରିତ । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ସପ୍ତମେ ମନୁବଂଶେ ଜାତ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟତନୟ ଅନୁପମ ।
ତାହାର ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ☫ ନାମ ॥
ବର୍ତ୍ତମାନ ଯା ଭୋଗକାଳ ।
ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ସୁଗୁଣ ସୁଶୀଳ ॥
ତାର ସନ୍ତତି ହେଲେ ଯେତେ ।
ଶୁଣ କହିବି ଏକଚିତ୍ତେ ॥ ୧
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ନଭଗ ଶର୍ଯ୍ୟାତି ।
ଧୃଷ୍ଟ ନରିଷ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତତି ॥
ନାଭାଗ ଦିଷ୍ଟ ଯେ ସପ୍ତମ ।
କରୂଷ ପୃଷଧ୍ର ନବମ ॥
ଦଶମ ବସୁମାନ ନାମ ।
ବୈବସ୍ୱତର ଏ ନନ୍ଦନ ॥୨,୩
ସେ ମନୁକାଳେ ଦେବଗଣ ।
ନାମ କହିବା ତାଙ୍କ ଶୁଣ ॥

ଆଦିତ୍ୟ ବସୁ ରୁଦ୍ର ବିଶ୍ୱ ।
ଅଶ୍ୱିନୀ ଋଭୁ ଅଣଗ୍ୱଶ✧॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଦେବବର ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ନାମ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୪
ସେ ମନୁ କାଳେ ସପ୍ତଋଷି ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଧ୍ରୁବଚକ୍ରେ ବସି ॥
କଶ୍ୟପ ଅତ୍ରି ଋଷିଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ତୃତୀୟ ମୁନି ଯେ ବଶିଷ୍ଠ ॥
ଗୌତମ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଦ୍ୱିଜ ।
ଜମଦଗ୍ନି ଯେ ଭରଦ୍ୱାଜ ॥
ଏ ଆଦି ନାମେ ସପ୍ତମୁନି ।
ଚକ୍ରେ ଭ୍ରମନ୍ତି କର୍ମ ଘେନି ॥ ୫
ବଇବସ୍ୱତ ମନୁ କଳ୍ପେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବାମନ ସ୍ୱରୂପେ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ଅଦିତି ଉଦରେ ।
କଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କର ଘରେ ॥ ୬
ଏ ସପ୍ତ ମନ୍ୱନ୍ତର ଯେତେ ।
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥

ଏବେ ଭବିଷ୍ୟ ମନୁ ସପ୍ତ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର କନ୍ୟା ବେନି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟେ ବରିଲେ ଭାବ ଘେନି ॥
ରୂପେ ଦିଶନ୍ତି ଅନୁପମ ।
ତାହାଙ୍କ ସଂଜ୍ଞା ଛାୟା ନାମ ॥୭, ୮
ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜ ଅସହନେ ।
ସଂଜ୍ଞା ଅଶ୍ୱିନୀଂରୂପେ ବନେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ରମିଲେ ତାର ତୁଲେ ।
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଜନ୍ମିଲେ ॥
ପ୍ରଥମେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୁଲେ ରମି ।
ସଂଜ୍ଞା ପ୍ରସବେ ଗର୍ଭ ତିନି ॥
ଯମ ଯମୁନା ଭାଇ ଭଗ୍ନୀ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ତିନି ॥
କେ କହି ପାରୁ ତାଙ୍କ ଭାବେ ।
ଛାୟା ଅପତ୍ୟ ଶୁଣ ଏବେ ॥ ୯
ସାବର୍ଣ୍ଣି ନାମେ ସୂର୍ଯ୍ୟସୁତ ।
କନ୍ୟା ତପତୀ ରୂପେ ଜାତ ॥

---

୧. ଅଶ୍ୱିନୀ—ଘୋଟକୀ ।

* ଶ୍ଳୋକ ୪୭ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

☫ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ' ।

✧ ଅଣଗ୍ୱଶ ମରୁଦ୍‌ଗଣ ।

ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ଶନୈଶ୍ଚର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୧୦
ସାବର୍ଣ୍ଣି ଅଷ୍ଟ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।
ଭଜିବ ସଂସାର ବେଭାରେ ॥
ନିର୍ମୋକ ବିରଜସ୍କ ଆଦି ।
ସାବର୍ଣ୍ଣି ତନୟ ସମ୍ପାଦି ॥୧୧
ବିରଜ ଆଦି ଦେବଗଣେ ।
ଜନମ ସଂସାର କାରଣେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଳନ ପ୍ରବନ୍ଧେ ।
ବଳି ବସିବ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ॥୧୨
ଯାହାଙ୍କୁ ଛଳିଲେ ବାମନ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୃଥିବୀ ଦେଲା ଦାନ ॥
ତିନି ଚରଣ ଦାନ ଦେଇ ।
ବାମନ ପାଦ ମୁଣ୍ଡେ ବହି ॥
କେତେହେଁ କାଳ ଦାନ ଫଳେ ।
ସେ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜିବ ପାତାଳେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିବ ଇନ୍ଦ୍ରପଣେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶିବ ନାରାୟଣେ ॥୧୩,୧୪
ସେ ବଳି କାଳେ ସପ୍ତମୁନି ।
ଉଦୟ ନିଜ ତେଜ ଘେନି ॥
ଯେ ରୂପେ ସଂସାର ଧାରଣ ।
ତାହାଙ୍କ ନାମ ଏବେ ଶୁଣ ॥
ଗାଲବ ଦୀପ୍ତିମାନ ରାମ ।
କୃପାଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ ॥
ଅପରେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ବ୍ୟାସ ।
କହିଲି ଋଷିଙ୍କ ବିଶେଷ ॥
ଏ ଆଦି ସପ୍ତଋଷିଗଣେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ॥
ହୋଇବେ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳେ ।
ଅଛନ୍ତି ଆଶ୍ରମ ମଣ୍ଡଳେ ॥୧୫, ୧୬
ଏହି ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ଦେବଗୁହ୍ୟ ଘରେ ॥
ସରସ୍ୱତୀର ଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ।
ନାମରେ ସାର୍ବଭୌମ ଖ୍ୟାତ ॥
ସେ କାଳେ ବିଷ୍ଣୁ ନିଜ ଭାବେ ।
ବଳିକି ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଦେବେ ॥

ହୋଇବ ସେହୁ ସୁରେଶ୍ୱର ।
ଅମରପୁରେ ପୁରନ୍ଦର ॥୧୭
ତଦନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ନବମ ମନୁ ବିବରଣ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ବରୁଣ ନନ୍ଦନ ।
ଦକ୍ଷସାବର୍ଣ୍ଣି ଯେ ନବମ ॥
ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିବେ ତାର ହେତୁ ।
ଯେ ଭୂତକେତୁ ଦୀପ୍ତକେତୁ ॥୧୮
ପାରା ମରୀଚିଗର୍ଭ ଆଦି ।
ଏ ନାମେ ଦେବତା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ହେବ ଅଦ୍ଭୁତ ନାମେ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ଭୋଗ କରିବ ସ୍ୱର୍ଗପଦ ॥
ଋଷିଏ ଦ୍ୟୁତିମାନ ଆଦି ।
ହୋଇବେ ସେ ମନୁ ସମ୍ପାଦି ॥୧୯
ବିପ୍ର ଯେ ଆୟୁଷ୍ମାନ ଘରେ ।
ସେ ଅମ୍ବୁଧାରାର ଗର୍ଭରେ ॥
ଋଷଭ ନାମେ ଜାତ ହେବେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ସ୍ୱର୍ଗପଦ ଦେବେ ॥୨୦
ଦଶମେ ଉପଶ୍ଳୋକ ସୁତ ।
ବ୍ରହ୍ମସାବର୍ଣ୍ଣି ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ତାର କୁମରେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ।
ଜନ୍ମିବେ ଭୂରିଷେଣ ଆଦି ॥
ସୁକୃତି ସତ୍ୟ ହବିଷ୍ମାନ ।
ଜୟ ଆବର ମୂର୍ତ୍ତି ପୁଣ ॥
ଏ ଆଦି ଋଷିଏ ବାହ୍ମଣ ।
ଏବେ ଦେବତା ନାମ ଶୁଣ ॥
ଦେବେ ବିରୁଦ୍ଧ ସୁବାସନ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ନାମ ଶମ୍ଭୁ ଜାଣ ॥୨୧, ୨୨
ବିଶ୍ୱସୃଜର ଘରେ ହରି ।
ବିଷୂଚି ଗର୍ଭେ ଅବତରି ॥
ବିଶ୍ୱକସେନ ନାମ ବହି ।
ପାଳିବେ ନିଜ ଧର୍ମେ ମହୀ ॥
ବିଶ୍ୱକସେନ ଶମ୍ଭୁ ସଙ୍ଗେ ।
ମିତ୍ର ହୋଇବେ ସତ୍ୟଯୁଗେ ॥୨୩

ଧର୍ମସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁ ହୋଇ ।
ପାଳିବେ ଏକାଦଶେ ମହୀ ॥
ସତ୍ୟ ଧର୍ମାଦି ସୁତ ଦଶ ।
ପାଳିବେ ମହୀ ସ୍ୱର୍ଗଦେଶ ॥୨୪
ନିର୍ବାଣରୁଚି ବିହଙ୍ଗମ ।
ଦେବଙ୍କ ନାମ କାମଗମ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇବେ ବଇଧୃତ ।
ଋଷି ଅରୁଣ ଆଦି ଖ୍ୟାତ ॥୨୫
ବଇଧୃତାର ଗର୍ଭେ ହରି ।
ଆର୍ଯ୍ୟକ ବୀର୍ଯ୍ୟୁ ଅବତରି ॥
ଧର୍ମକେତୁ ଯେ ଏକାଦଶେ ।
ଜନ୍ମିବେ ନାରାୟଣ ଅଂଶେ ॥୨୬
ରୁଦ୍ରସାବର୍ଣ୍ଣି ଯେ ଦ୍ୱାଦଶେ ।
ଜନ୍ମିବେ ନାରାୟଣ ଅଂଶେ ॥
ଯେ ଦେବବାନ ଉପଦେବ ।
ଦେବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଦି ସମ୍ଭବ ॥୨୭
ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇବେ ଋତଧାମ ।
ହରିତ ଆଦି ଦେବେ ଜାଣ ॥
ତପୋମୂର୍ତ୍ତି ଆଉ ତପସ୍ୱୀ ।
ଆଗ୍ନୀଧ୍ରକାଦି ସପ୍ତଋଷି ॥୨୮
ସ୍ୱଧାମା ନାମେ ଦେବହରି ।
ସୁନୃତା ଗର୍ଭେ ଅବତରି ॥
ସତ୍ୟସହ ଯେ ବିପ୍ର ଘରେ ।
ସାଧିବେ ଏହି ମନ୍ୱନ୍ତରେ ॥୨୯
ଦେବସାବର୍ଣ୍ଣି ତ୍ରୟୋଦଶେ ।
ହୋଇବେ ନାରାୟଣ ଅଂଶେ ॥
ବିଚିତ୍ର ଚିତ୍ରସେନ ଆଦି ।
ଦେବସାବର୍ଣ୍ଣି ପୁତ୍ର ସାଧି ॥୩୦
ସୁକର୍ମ ସୁତ୍ରାମ ଏ ଆଦି ।
ଦେବତା ରୂପେଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଦିବସ୍ପତି ନାମେ ।
ସୁଖେ ବସିବ ସ୍ୱର୍ଗଗ୍ରାମେ ॥
ନିର୍ମୋକ ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶୀମାନେ ।
ହୋଇବେ ସପ୍ତଋଷିଗଣେ ॥୩୧

ହରିର ଅଂଶେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଔରସେ ଦେବହୋତ୍ରଙ୍କର ॥
ବୃହତୀ ଗର୍ଭେ ଜାତ ହେବେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ॥୩୨
ଇନ୍ଦ୍ରସାବର୍ଣ୍ଣି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ।
ହୋଇବେ ନାରାୟଣ ଅଂଶେ ॥
ଉରୁ ଗମ୍ଭୀରବୁଦ୍ଧି ଆର ।
ଜନ୍ମିବେ ତାହାର କୁମର ॥୩୩
ପବିତ୍ର ଗ୍ରୁକ୍ଷୁଷ ନାମରେ ।
ଦେବତା ସେହି ମନ୍ୱନ୍ତରେ ॥

ହୋଇବେ ଶୁଚି ନାମେ ଇନ୍ଦ୍ର ।
ସୁଖେ ପାଳିବେ ଦେବବୃନ୍ଦ ॥
ଅଗ୍ନିବାହୁ ଯେ ଶୁଚି ଶୁଦ୍ଧ ।
ମାଗଧ ଆଦି ଋଷି ସିଦ୍ଧ ॥
ଏ ସର୍ବେ ନିତ୍ୟେ ତପସ୍ୱିନ ।
ହୋଇବେ ଏ କଥା ପ୍ରମାଣ ॥୩୪
ବୃହଦଭାନୁ ଅବତାରେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ସତ୍ରାୟଣ ଘରେ ॥
ଜନ୍ମିବେ ବିତାନା ଉଦରେ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବରେ ॥୩୫

ଚତୁରଦଶ ମନୁ ଯେତେ ।
ଭାବେ କହିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
କଳ୍ପାନ୍ତେ ମନୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ।
ଏ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମାର ଦିବସ ॥
ସହସ୍ରଯୁଗ ଏହି ମତେ ।
କଳ୍ପ ବୋଲାଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବେନି କଳ୍ପ ଗଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ଅହୋରାତ୍ର ଭଲେ ॥୩୬
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ମନ୍ୱନ୍ତରାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯେ ମନୁକାଳେ ଯେବା କର୍ମ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଏ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମାର ଦିବସ ।
ଭାଷିଲେ ମନୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ॥
ଯେ ମନୁକାଳେ ଯେବା କର୍ମ ।
ଯୁଗ ସ୍ୱଭାବେ ଯଥା ଧର୍ମ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଯେବା ସାଧିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ଯେ ଅବା କର୍ମ କଲେ ଯେତେ ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯେ ମନୁ ମନୁର ତନୁଜେ ।
ଯେ ସପ୍ତଋଷି ସୃଷ୍ଟି ମାଝେ ॥
ଯେତେ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବଗଣ ।
ଏ ସର୍ବରୂପ ନାରାୟଣ ॥ ୨
ତା ବିନୁ ଆନ ନାହିଁ କେହି ।
ସେ ସର୍ବଆତ୍ମା ମଧ୍ୟେ ରହି ॥

ଯଜ୍ଞାଦି ନାନା ଅବତାରେ ।
ସେ ଧର୍ମ ପାଳେ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୩
କଳ୍ପ ଅନ୍ତରେ କାଳବଳେ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ମଜ୍ଜଇ ସଲିଳେ ॥
କାଳ ଗରାସେ ଶ୍ରୁତିପଥ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଦିଶଇ ଅନାଥ ॥
ଋଷି ସକଳେ ତପୋବଳେ ।
ଧର୍ମକୁ ଦେଖାନ୍ତି ଶୟନେ ॥
ଧର୍ମ ପାଳନ୍ତି ମନୁଗଣେ ।
ଶ୍ରୁତି ସଂଯୋଗ ବିଗ୍ରହଣେ ॥୪-୬
ଇନ୍ଦ୍ର ପାଳଇ ତ୍ରିଭୁବନ ।
ଆଦରି ବିଷ୍ଣୁର ବଚନ ॥ ୭
ସେ ହରି ସିଦ୍ଧରୂପ ବହେ ।
ଯୁଗାନୁକଳ୍ପେ ଜ୍ଞାନ କହେ ॥
ସେ ହରି ପ୍ରଜାପତି ରୂପେ ।
ସଂସାର ସର୍ଜନକୁ କଳ୍ପେ ॥

ଆତ୍ମାର ମାୟା ଯୋଗବଳେ ।
ନାନା ଶରୀରେ ଏ ଶୟନେ ॥
ବିହାର କରେ ପଦ୍ମନାଭ ।
ଯା ନାମ ଭବଜଳେ ନାବ ॥
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟେ ସେ ନ ମିଶେ ।
କେବଳ ବୀଜ ରୂପେ ଦିଶେ ॥୮-୧୦
କହିଲୁଁ କଳ୍ପସଂଖ୍ୟା ତୋତେ ।
ଯେ କଳ୍ପେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥୧୧
ଯେ ଏହା ଶୁଣେ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ମନେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ଚିତ୍ତେ ନ ରହେ ଭବଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ମନ୍ୱନ୍ତରଧର୍ମବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବଳି ଯେ ବିଶ୍ୱଜିତ ଯାଗ । କରି ଜିଣିଲା ଯହୁଁ ସ୍ୱର୍ଗ ॥
ଭୟେ ଦେବଙ୍କ ପଳାୟନ । ପନ୍ଦର ଅଧ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶୁକ ଚରଣ କରେ ଧରି ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥(କ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଦୁର୍ଗମ ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀ ॥
ସଂଶୟ କଲି ମୁହିଁ ଚିତ୍ତେ ।
ସେ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ॥
ବଳିର ଯଜ୍ଞ ଭଗ୍ନ ଅର୍ଥେ ।
ବାମନ ଜନ୍ମିଲେ କେମନ୍ତେ ॥
ଧରଣୀ ତିନିପାଦ ଦାନେ ।
ବଳିକି ଛଳିଲେ ବାମନେ ॥
ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱଭାବେ ଈଶ୍ୱର ।
ଅଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟେ ଅଧିକାର ॥
କୃପଣ ପ୍ରାୟେ ତାକୁ ଧରି ।
କିମ୍ପା ବାନ୍ଧିଲେ ନରହରି ॥୧,୨

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ।
ଅଦ୍ଭୁତ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଖର୍ବ[୧]ରୂପେ ଛଳେ ।
ବଳିକି ଗ୍ରସିଲେ ପାତାଳେ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ଦେବାସୁର ରଣେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣିଲେ ଦେବଗଣେ ॥
ବଳି ସହିତେ ମରିଗଲେ ।
ଶେଷେ ଦାନବ ଯେତେ ଥିଲେ ॥
ବଳିର ମୃତପିଣ୍ଡ ନେଇ ।
ପଶ୍ଚିମ ଗିରିପୃଷ୍ଠେ ଥୋଇ ॥
ଶୁକ୍ରଙ୍କୁ ଆଣି ଗଉରବେ ।
ବିଶ୍ୱାସି କହିଲେ ଦାନବେ ॥
ଅସୁରଙ୍କର ଭାବ ଘେନି ।
ଶୁକ୍ର ଯେ ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ॥

ମନ୍ତ୍ରେ ଜୀଆଇଲେ ତକ୍ଷଣେ ।
ନମିଲା ଶୁକ୍ରଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ବୋଇଲା ଶୁକ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଅନାଥ ହୋଇଲୁ ଗୋସାଇଁ ॥
ଦେବେ ଯେ ଅମୃତ ଭକ୍ଷଣେ ।
ଅମର ହୋଇ ଘୋର ରଣେ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରି ଗଲେ ସର୍ବେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଜୀବନ ଦେଲ ଏବେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସାହା ହୁଅ ।
ଏବେ ହୋ କି କରିବୁ କହ ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁରଙ୍କ ବାକ୍ୟେ ।
ଶୁକ୍ର ଚିନ୍ତିଲେ ବସି ଏକେ ॥
ବିଗ୍ରହ କରି ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ।
କହନ୍ତି ବଳିର ଅଗ୍ରତେ ॥
ତୁ ମହାଯଜ୍ଞ ବେଗେ କର ।
ଯେମନ୍ତେ ଜିଣିବୁ ଅମର ॥
ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବଳି ଯଜ୍ଞର ବିଧି ଆଣି ॥
ଋତ୍ୱିଜ ଆଣି ଜଣେ ଜଣେ ।
ବରିଲା ଯଜ୍ଞର କାରଣେ ॥
ତ୍ରିପୁରଜୟ ନାମ କ୍ରତୁ[୨] ।
କଲା ଅମର ଜୟ ହେତୁ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳି ବେଦବାକ୍ୟେ ।
ମାର୍ଜନ କଲେ ଏକେ ଏକେ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ମଧ୍ୟେ ରାଜା ଏକ ।
ଏ ଭାବେ କଲେ ଅଭିଷେକ ॥୩, ୪
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଥ ମନ୍ତ୍ରତେଜେ ।
ବାହାର ହେଲା ଅଗ୍ନି ମାଝେ ॥
ହରିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱଜ୍ୟୋତି ।
ଯେସନେ ରବିରଥ ଗତି ॥

ଗଗନ ମାର୍ଗେ ରଥ ସାଜେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହ ଥାଇ ଧ୍ୱଜେ ॥ ୫
ହେମ ନିର୍ମିତ ଧନୁ ତୂଣ[୩] ।
ଅଭେଦ କବଚ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥
ଅମ୍ଳାନ ପଦ୍ମମାଳା ପୁଣି ।
ଗଳେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଦେଲା ଆଣି ॥
ଭୃଗୁ ଯେ ଶଙ୍ଖ ଦେଲେ କରେ ।
ଯେ ନାଦେ ତ୍ରିଭୁବନ ପୂରେ ॥ ୬
ବିପ୍ରେ ଆଶିଷ ମନ୍ତ୍ରବଳେ ।
ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ ସୁମଙ୍ଗଳେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ।
ରୋମାଞ୍ଚ ଗାତ୍ରେ ମୋଦଭରି ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପାଦେ ପ୍ରଣମିତ ।
ବଳି ଆରୋହି ଦିବ୍ୟରଥ ॥
ମାଳା କବଚ କଳେବରେ ।
ଧନୁ ଖଡ୍ଗ ଶୋହେ କରେ ॥
ରତ୍ନ କେୟୂର ବାହୁମୂଳେ ।
ବିରାଜେ ମୁକୁଟ କୁଣ୍ଡଳେ ॥
ସେ ବଳି ରଥ ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ଅନଳ ତେଜ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥୭-୯
ତୁଲ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବଳ ତେଜେ ।
ଅସୁରବଳ ମଧ୍ୟେ ରାଜେ ॥
ଏମନ୍ତ ଦୈତ୍ୟବଳ ଘେନି ।
ଚଳନ୍ତେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ସକଳେ ହୋଇ ଏକମନ ।
ଦିଶେ କି ପିଇବେ ଗଗନ ॥
ଅସୁରସେନା ରଥେ ବସି ।
ଧାଇଁଲେ ଗଗନ ଗରାସି ॥
ଚଳନ୍ତେ କମ୍ପେ ଦଶଦିଶ ।
କେ ସହୁ ଅସୁରଙ୍କ ତ୍ରାସ ॥

୧. ଖର୍ବ—ବାମନ । ୨. କ୍ରତୁ—ଯଜ୍ଞ । ୩. ତୂଣ—ତୂଣୀର ।

ମିଳିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରର ଭୁବନେ ।
ସକଳେ ବିଧିର ବିଧାନେ ॥୧୦, ୧୧
ନନ୍ଦନବନେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
କଳ୍ପ ପାଦପେ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ବିହଙ୍ଗ ମିଥୁନେ ନାଚନ୍ତି ।
ମତ୍ତକୋକିଳେ ରାବ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ହଂସ ସାରସ ଚକ୍ରବାକ ।
କାରଣ୍ଡବ ଆଦି ଡାହୁକ ॥
ପଲ୍ଲବ ଫଳ ପୁଷ୍ପଭରେ ।
ପାଦପେ ଲୋଟନ୍ତି ଭୂମିରେ ॥
ନଳିନୀ ବନ ମନୋହର ।
ସୁରକାମିନୀ କ୍ରୀଡ଼ାଘର ॥୧୨, ୧୩
ସୁସଞ୍ଚ ପରିଖା ଯେସନ ।
ଆକାଶ ଗଙ୍ଗାରେ ଭୂଷଣ ॥
ପାଚେରୀ ଦିଶେ ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଅଟ୍ଟାଳୀ ଭେଦିଛି ଗଗନ ॥୧୪
ଦ୍ୱାରେ କବାଟ ହେମମୟେ ।
ଦେଖନ୍ତା ପ୍ରାଣୀ ମନ ମୋହେ ॥
ସ୍ଫଟିକମୟ ପୁରଦ୍ୱାର ।
ଯେହ୍ନେ ବିରାଜେ ନିଶାକର ॥
କେ କହୁ ରୂପରାଶି ସୀମା ।
ଯାହା ଗଢ଼ିଲା ବିଶ୍ୱକର୍ମା ॥୧୫
ସଭା ଚତ୍ୱର ପଥ ଶୋହେ ।
ତପସ୍ୱୀ ଜନ ମନ ମୋହେ ॥
ଅପୂର୍ବ ବିମାନ ସମୂହେ ।
ମଣି ନିର୍ମିତ ଝରା ଶୋହେ ॥
ପ୍ରବାଳ ବେଦିକା ବିରାଜେ ।
ମଣି ନିର୍ମିତ ମହାତେଜେ ॥୧୬
ଦିବ୍ୟ କାମିନୀଗଣ ଯହିଁ ।
ନବବୟସୀ ରୂପ ବହି ॥
ଶ୍ୟାମ ବିରଜ ବସ୍ତ୍ରଯୁତ ।
ଯହିଁ ଚଳନ୍ତି ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ଶୋଭା କରନ୍ତି ନାନାବର୍ଣ୍ଣେ ।
ପ୍ରଦୀପ ଶିଖା ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ॥୧୭
କବରୀବନ୍ଧେ ଭୃଙ୍ଗମାଳା ।
ଅମର ପ୍ରସୂନ ମେଖଳା ॥

ନାନା ସୁଗନ୍ଧ ଲେପ ଦେହେ ।
ପ୍ରମୋଦେ ମୋଦ ବାୟୁ ବହେ ॥୧୮
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଞ୍ଚେ ଜଳାରନ୍ଧ୍ରେ ।
ମୋହେ ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଗନ୍ଧେ ॥
ମାର୍ଗେ ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ଧୂଆଁ ।
ମଧ୍ୟେ ଚଳନ୍ତି ସୁରପ୍ରିୟା ॥
ପାଣ୍ଡୁର ଦିଶେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ଧୂମ ମଣ୍ଡଳ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ॥୧୯
ମଣିମଣ୍ଡିତ ହେମକାଞ୍ଚେ ।
ଛାୟା ଦିଶନ୍ତି ମାର୍ଗେ ଯାନ୍ତେ ॥
ଜଗତୀ ଅଟ୍ଟାଳୀ ସୁସଞ୍ଚେ ।
ପତାକା ଶୋହେ ଅତି ଉଚ୍ଚେ ॥
ମୟୂର ପାରାବତ ନାଦେ ।
ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ ଶବଦେ ॥୨୦
ମୃଦଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ନାଦ ।
ତାଳ ମୁରଲୀ ବୀଣା ବାଦ୍ୟ ॥
ତାଣ୍ଡବେ ନାନା ବାଦ୍ୟ ଶୋହେ ।
ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ମନ ମୋହେ ॥୨୧
ସେ ପୁରେ ମାନୀ କଷ୍ଟଦାୟୀ ।
ପାପିଷ୍ଠେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ ॥
ଭୂତ ସନ୍ତାପୀ ଖଳ ଜନେ ।
ସୁଜନେ ପୀଡ଼ନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନେ ॥
ଶଠ ହୃଦୟ କାମୀ ଲୋଭୀ ।
ଯେ ଚିତ୍ତେ ପରହିଂସା ଭାବି ॥
ସେ କାହିଁ ଯିବେ ସେ ଭୁବନେ ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯୋଗୀଜନେ ॥୨୨
ଏମନ୍ତ ପୁରେ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ବଳି ମିଳିଲା ବାହୁବଳେ ॥
ବେଗେ ରୁନ୍ଧିଲା ଅଷ୍ଟଦିଗ ।
କେ ସହୁ ଅସୁରଙ୍କ ବେଗ ॥
ଭୂମି ଗଗନ ଅନ୍ତରାଳେ ।
ବାକ୍ୟ ନ ଶୁଭଇ ଚହଳେ ॥
ଶୁକ୍ରର ଶଙ୍ଖ କରେ ଘେନି ।
ବଳି କରଇ ଘୋର ଧ୍ୱନି ॥
ଶବଦେ ଭୁବନ କମ୍ପିଲା ।
ସେ ରବେ ଇନ୍ଦ୍ର ଭୟ କଲା ॥୨୩

ବଳି ଉଦ୍ୟମ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁଣି ।
ସଭୟ ଚିତ୍ତେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବିଗ୍ରର କଲା ଗୁରୁମେଳେ ।
କେମନ୍ତେ ରହିବି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅସୁରେ ଅମୃତ ନ ପାଇ ।
ସମରେ ମଲେ ରୋଷ ବହି ॥
ଶୁକ୍ରର ମୃତ୍ୟୁ-ସଞ୍ଜୀବନେ ।
ପ୍ରାଣ ପାଇଲେ ଯାତୁଧାନେ ॥
କିବା ଉଦ୍ୟମ ପରିମାଣି ।
ଅଇଲେ ଆମ୍ଭେ ତ ନ ଜାଣି ॥
ଭୋ ଗୁରୁ ନମୁଁ ତୋର ପାୟେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ କେମନ୍ତେ ଥିବୁ ଭୟେ ॥
କହ କି କରିବୁ ଉପାୟେ ।
ଯାବତ ରଜନୀ ନ ପାହେ ॥
ଦେଖ ଏହାର ତେଜରାଶି ।
ଅଗ୍ନିର ଶିଖା ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ମୁଖେ କି ଆକାଶ ପିଇବ ।
ଦିଶ କି ଜିହ୍ୱାରେ ଲେହିବ[୧] ॥୨୪-୨୨
ଇନ୍ଦ୍ରର ବାକ୍ୟେ ବୃହସ୍ପତି ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁଶଳ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ସୁରପତି ।
ତୁ ବେଗେ ଛାଡ଼ ବାରସ୍ଥତି[୨] ॥
ଶୁକ୍ର ଯେ ଅସୁରଙ୍କୁ ତାରି ।
ଚିତ୍ତେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅଛି କରି ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ପୁରୋହିତେ ।
ଯଜ୍ଞ କଳ୍ପିଲା ଇନ୍ଦ୍ର ଜିତେ ॥
ତାହାର ମନ୍ତ୍ରବଳ ତେଜେ ।
ତୁ କାହିଁ ଥିବୁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟେ ॥
ଜୀବନେ ଯେବେ ଅଛି କାର୍ଯ୍ୟ ।
ବେଗେ ଅମରାବତୀ ତେଜ ॥
ମୁଁ ଏହା ଜାଣେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ବଳି ଯେ ଶୁକ୍ରର ବଚନେ ॥
ଘୋର ସମରେ ତୋତେ ଜିଣି ।
ତିନି ଭୁବନେ ବୀରମଣି ॥
ରାଜା ହୋଇବ ଯଜ୍ଞବଳେ ।
ତୁ ଏବେ ରହ ଯା ନିରୋଳେ ॥

୧. ଲେହିବ—ସ୍ପର୍ଶିବ । ୨. ବାରସ୍ଥତି—ସ୍ୱର୍ଗ ।

ହରିଙ୍କି ପଶ ଯା ଶରଣ ।
ତୋତେ ରଖିବେ ନାରାୟଣ ॥
କାଳର ବଶେ ବଞ୍ଚ ଏବେ ।
ଚିନ୍ତି ସେ ହରିପାଦ ଯୁଗେ ॥
ଯାବତ ବଳି ତେଜ ନାଶେ ।
ତାବତ ରହ ବନଦେଶେ ॥
ଦୁର୍ଗମେ କାମରୂପେ[୧] ଚର ।
ଯହିଁ ପର୍ବତ ବନଘୋର ॥ ୨୮-୩୧
ଏମନ୍ତ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଅମୃତ ପ୍ରାୟ ଚିତ୍ତେ ମଣି ॥
ମିଳି ସକଳ ଦେବଗଣେ ।
ଭୟେ ପଶିଲେ ଘୋରବନେ ॥ ୩୨
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପ୍ରଭାତେ ।
ବଳି ଅସୁରଙ୍କ ସମେତେ ॥
ବସିଲା ଇନ୍ଦ୍ରର ଆସନେ ।
ଭୃଗୁବଚନେ ତୋଷମନେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଆସନେ ବସି ତୋଷେ ।
ତ୍ରିଲୋକ କଲା ଆତ୍ମବଶେ ॥
ଶତାଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ ଫଳେ ।
ସଂସାରେ ଯଶ ଲଭେ ହେଳେ ॥ ୩୩-୩୬
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ମତି ।
ତରିବ ବିଷୟ ଦୁର୍ଗତି ॥
ମନ ବଚନେ ଭାବ ଏବେ ।
ତରିବ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଯେବେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳିବିଜୟୋ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁତ୍ରଙ୍କ କୁଶଳେ ଅଦିତି । କଶ୍ୟପେ ଶରଣ ପଶନ୍ତି ॥
ସେ ପୟୋବ୍ରତ ଉପଦେଶ । ଏମନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ ଷୋଡ଼ଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ରିଷ୍ଟ ।
ସେ ଦେବମାତା ମନେ କଷ୍ଟ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଇନ୍ଦ୍ରପଣ ଗଲା ।
ଗିରି ଦୁର୍ଗମ ଆଶ୍ରେ କଲା ॥
ଦେବେ ଲୁଚିଲେ ଘୋରବନେ ।
ଶୁଣି ଅଦିତି ଦୁଃଖମନେ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣଇ ।
ନିରତେ ଥାଏ ଗୃହେ ଶୋଇ ॥ ୧
ତାର ଭୁବନେ ଏକବେଳେ ।
କଶ୍ୟପ ଋଷି ବିଜେ କଲେ ॥
ଅଦିତି ଶୟନ ସମୀପେ ।
କଶ୍ୟପ ବସି ମନସ୍ତାପେ ॥
ଦେଖିଲେ ଅଦିତି ଭୁବନ ।
ଅଷ୍ଟସମ୍ପଦ ଅତି ହୀନ ॥
ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦ ନ ଦିଶେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ଧୂମତ୍ରାସେ ॥ ୨
ବସିଲେ ସେ କୁଶ ଆସନେ ।
ଚାହିଁଲେ ଅଦିତି ବଦନେ ॥
ଦେଖିଲେ ମୁଖେ ସୁଖ ନାହିଁ ।
ଶୋକ ଆକୁଳେ କମ୍ପେ ଦେହି ॥
ଅନାଇ ଅଦିତି ବଦନ ।
ବୋଲନ୍ତି ମରୀଚିନନ୍ଦନ ॥ ୩
ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
କହଇ ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସହିତ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବସନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗୃହେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ ।
ଏବେ ବିପରୀତ ଦେଖଇ ॥
ଧନ ସମ୍ପଦ ସୁଖ ନୋହେ ।
ଶୁଣ ନିଗମ ଯାହା କହେ ॥
ଅଶେଷ ବିଷ୍ଣୁର ଜଗତ ।
କର୍ମର ବଳେ ଆତଯାତ ॥
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ଭାବବଳେ ।
କାଳ କ୍ରୀଡ଼ଇ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
କାଳର ବଶ ଏ ସଂସାର ।
କେ ଭୃତ୍ୟ କେ ଅବା ଈଶ୍ୱର ॥
ଭୋଗ ସମ୍ପଦ ଅର୍ଥ ଗୃହେ ।
ପ୍ରାଣୀ ସାଧନ୍ତି ଅତି ମୋହେ ॥
ଏ ଭାବେ ସଂସାର ରଚିତ ।
କିବା ହୋଇଲା ଆଚମ୍ବିତ ॥ ୪, ୫
ବିପ୍ର ଅତିଥି କିବା ଘରେ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଭରଣ ବେଭାରେ ॥
ପୂଜା ନ ପାଇ ଏ ଭୁବନେ ।
କି ଅବା ଗଲେ ଦୁଃଖମନେ ॥ ୬
ଯା ଘରୁ ଅତିଥି ବାହୁଡ଼େ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରେତମୁଖେ ପଡ଼େ ॥
ତାର ସହିତ ପୁଣ୍ୟ ଯେତେ ।
ଗମନ୍ତି ଅତିଥି ସଙ୍ଗତେ ॥ ୭
ଅଗ୍ନିର ଯଥାକାଳେ ହବି ।
କିବା ନ ପାଇ ପରାଭବୀ ॥
ମୋର ପ୍ରବାସେ ତୋର ଚିତ୍ତ ।
କିବା ହୋଇଲା ମୋହଗତ ॥

୧. କାମରୂପେ—ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ରୂପ ଧାରଣ କରି ।

ଅଗ୍ନି ପୂଜନେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ସେ କାମଧେନୁ ଯଜମାନେ ॥
ସମ୍ପଦ ବିପ୍ରଜନେ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ଦେବେ ଯେ କଲ୍ୟାଣ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ବିପ୍ର ଅଗ୍ନିକି ନ ପୂଜିଲେ ।
କଲ୍ୟାଣ ଲଭେ କାହିଁ ଭଲେ ॥
ହରିଙ୍କି କାହିଁ ସେ ପାଇବ ।
ଯାକୁ ନ ପାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଶିବ ॥
ଉଭୟ ଲୋକେ ନାହିଁ ସୁଖ ।
ସର୍ବଦା ଲଭନ୍ତି ବିମୁଖ ॥୮, ୯
ତୋର ତନୁଜ ଦେବତାଏ ।
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଛନ୍ତି ନା ନିର୍ଭୟେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର କୁଶଳ ନ ଦେଖି ।
କିବା ହୋଇଛୁ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥୧୦
ଶୁଣି ଅଦିତି ଶୋକମନେ ।
କହଇ ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଜ.)

ଅଦିତି ଉବାଚ

ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସୃଷ୍ଟିଲୋକେ ।
ଏ ସର୍ବେ ଛନ୍ତି ନାନା ସୁଖେ ॥
ଧର୍ମ ହିଁ ଅଛି ଏ ସଂସାରେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ବେଭାରେ ॥
ତ୍ରିବର୍ଗ ମୋହର ଭୁବନେ ।
କେବେହେଁ ନ ତୁଟଇ ଦିନେ ॥
ଅଗ୍ନି ଅତିଥି ମୋର ଗୃହେ ।
ନିରାଶ ନୁହନ୍ତି କେବେହେଁ ॥
ସକଳ ଶୁଭ ତୁମ୍ଭ ବଳେ ।
ଯେ ଯାହା କର୍ମର କୁଶଳେ ॥
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ଯେତେ ଧର୍ମ ।
ଗୃହସ୍ଥ ସ୍ୱଭାବେ ଯେ କର୍ମ ॥
ସର୍ବ ସ୍ୱଧର୍ମେ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ମୋହଗତ ॥
ଏ ସର୍ବ ଶୁଭ ତୋ ପ୍ରସାଦେ ।
ମୁହିଁ ଭୁଞ୍ଜଇ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧୧-୧୩
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଦେବଙ୍କ କୁଶଳେ ।
ନିରତେ ଭଜ ଯୋଗବଳେ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ ।
ସକଳେ ତ୍ରିଗୁଣେ ବନ୍ଧନ ॥

ଅର୍ଜିଲା କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ।
ଜନ୍ତୁ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ତଥାପି ଭକ୍ତକୁ ଭଜନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ॥
ଶୁଣ ହେ ସ୍ୱାମୀ ଋଷିସୁତ ।
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦେ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ନୋହେ ।
ସେବକୀ ପଣେ ତୁମ୍ଭ ଗୃହେ ॥
ତୁମ୍ଭର ଚିତ୍ତ ପ୍ରଜାହିତେ ।
ଯେ ଧର୍ମ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଦୁଇମତେ ।
ଦେବ ଅସୁର ଏ ଜଗତେ ॥
ଏହାଙ୍କ ଭଲ ତୁମ୍ଭେ ଇଚ୍ଛ ।
ଏହା ମୁଁ ଦେଖଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ମୋ ପୁତ୍ରେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ଥାନ୍ତି ।
ଅସୁରେ ରଜ ତମ ଚିନ୍ତି ॥
ପୀଡ଼ା କରନ୍ତି ସାଧୁଜନେ ।
ଧର୍ମ ରଖନ୍ତି ମୋ ନନ୍ଦନେ ॥
ମୋ ସୁତେ ଅସୁରଙ୍କ ଡରେ ।
ଲୁଚିଲେ ବନ ଗିରି ଘୋରେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ନ ଦେଖି ମୋ ମନ ।
ନିରତେ ହେଉଛି ଦହନ ॥
କହ କି କରିବି ଉପାୟେ ।
କେମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗ ଇନ୍ଦ୍ର ପାଏ ॥
ମୋର ସପତ୍ନୀପୁତ୍ର ବଳେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ଗୁରୁମେଳେ ॥
ଶୁକ୍ରର ମନ୍ତ୍ରବଳ ତେଜେ ।
ବଳି ବସିଲା ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟେ ॥
ମିଳିଲେ ଅନେକ ଦାନବ ।
ହରିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରର ବିଭବ ॥
ସେ ଏବେ ହୋଇ ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ ।
ଅନେକ ପାଉଅଛି କଷ୍ଟ ॥
ମୋ ତହୁଁ ଦୁଃଖୀ କେ ଶୟଳେ ।
କହିଲି ତୁମ୍ଭ ପାଦତଳେ ॥
ତୋର କୃପାରେ ଭଲେ ଥିବେ ।
ମୋ ପୁତ୍ରେ ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ରହିବେ ॥

ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ କର ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ବୁଦ୍ଧିରେ ଈଶ୍ୱର ॥୧୪-୧୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଅଦିତି ବଚନେ ।
କଶ୍ୟପ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ମନେ ॥
ଦେଖ ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ବଳେ ।
ଜୀବର ବନ୍ଧନ ଶୟଳେ ॥୧୮
ପଞ୍ଚଭୌତିକ ଏ ଶରୀର ।
ଆତ୍ମା ନିର୍ଲେପ ନିରାକାର ॥
ଶରୀର ପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର ଆଦି ।
ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ସମ୍ପାଦି ॥
କେ ଏହା ଅନ୍ୟଥା କରିବ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ବାସୁଦେବ ॥୧୯
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର ।
ହରି ଚରଣପଦ୍ମ ସ୍ମର ॥
ସେ ହରି ତୋର ମନଦୁଃଖ ।
ନିବାରି ଦେବେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ॥
ଆରତଜନ ବନ୍ଧୁ ହରି ।
ଆନ କେ ଆରତ ନିବାରି ॥
ଯାର ଚରଣ ଆଶ୍ରା କଲେ ।
ସଙ୍କଟୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ଭଲେ ॥
ତାର ଚରଣେ ସେବା କର ।
ନିର୍ଭୟେ ମନଦୁଃଖୁଁ ତର ॥୨୦, ୨୧
କଶ୍ୟପ ମୁଖୁଁ ଏହା ଶୁଣି ।
ଅଦିତି କହେ ଯୋଡ଼ି ପାଣି ॥
ଭୋ ନାଥ କହ ବୁଦ୍ଧି ମୋତେ ।
ହରିଙ୍କି ସେବିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ମୋର ମନୋରଥ ।
ସଫଳ କରେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ପୁତ୍ର ବସିବ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ।
ଭୋ ନାଥ ନମେ ତୋର ପାଦେ ॥୨୨, ୨୩
ଏମନ୍ତେ ପତ୍ନୀ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ମୋ ଘରଣୀ ।
ହରିତୋଷଣ ସେବାବାଣୀ ॥
ଯେ ବ୍ରତେ ପ୍ରଭୁ ହୃଷୀକେଶ ।
ତୋହର ଉଦରେ ପ୍ରବେଶ ॥

ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଦ୍ୱିଜ ଖର୍ବ ରୂପେ ।
ବଳିକି ଛଳି ଦାନକଳ୍ପେ ॥
ତୋର ପୁତ୍ରକୁ ସେ ରଖିବ ।
ତୁ ଏବେ ହରି ପାଦେ ସେବ ॥
ହରିତୋଷଣ ବ୍ରତ କର ।
ଏ ଦୁଃଖସାଗରୁ ନିସ୍ତର ॥
ଶୁଣ କହିବା ବେଦମତେ ।
ଏ ବ୍ରତ କରିବୁ ଯେମନ୍ତେ ॥୨୪
ଫାଲ୍‌ଗୁନ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଯୁତେ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ପୟୋବ୍ରତେ ॥
ଅର୍ଚ୍ଚନ କରି ଭକ୍ତିବଳେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ କମଳେ ॥
ସେବା କରିବ ଯେବାମତେ ।
ଶୁଣ କହିବା କଳ୍ପ[1] ତୋତେ ॥୨୫
ପ୍ରାତହୁଁ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ।
ମନ୍ଦିରୁ[2] ଗମିବ ବହନ ॥
ବରାହ ଦନ୍ତ ଖାତେ ଯାଇ ।
ମୃତ୍ତିକା ବାମ ହସ୍ତେ ଲଇଁ ॥
ଶୁଣ ମନ୍ତ୍ରିବ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରେ ।
ଅଙ୍ଗେ ଘେନିବ ଯେବା ତନ୍ତ୍ରେ ॥

ଭୋ ଦେବି ତୁ ଯେ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ନିମଗ୍ନେ ଥିଲୁ ମହାଜଳେ ॥
ପାତାଳ ଜଳ ପଙ୍କେ ଥିଲୁ ।
ବରାହ ଦଶନେ ଉଠିଲୁ ॥
ବରାହ ଦନ୍ତ ଅଗ୍ରବାସୀ ।
ତୁ ମୋର ହର ପାପରାଶି* ॥
ଏମନ୍ତେ ମୃତ୍ତିକା ମନ୍ତ୍ରିବ ।
ଶରୀର ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଲେପିବ ॥
ସ୍ନାନ କରିବ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟେ ଶୁଦ୍ଧଜଳେ ॥୨୬,୨୭
ମାର୍ଜନ ସାରି ଶୁଦ୍ଧଗାତ୍ରେ ।
ସଂଯମ ଆତ୍ମା ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ମୂର୍ତ୍ତିରେ ଅଥବା ଅନଳେ ।
ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେ[3] ଆଦିତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ॥
ଜଳେ ଅଥବା ଗୁରୁଗାତ୍ରେ ।
ଅର୍ଚ୍ଚନା କରିବ ଏ ମତେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ପୂଜାସ୍ଥାନେ ଚିନ୍ତି ।
ଶୁଣ କରିବ ଯେବା ସ୍ତୁତି ॥
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମହାପୁରୁଷ ଶୁଦ୍ଧଧାମ ॥

ହେ ଭଗବତ ନମସ୍ତୁତେ ।
ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱରୂପ ଏ ଜଗତେ ॥
ସକଳ ଭୂତର ନିବାସ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ॥
ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଗୁଣ☬ ଜ୍ଞାତା ।
ଗୁଣ ସଂଖ୍ୟାନେ ହେତୁ କର୍ତ୍ତା ॥୨୯, ୩୦
ଦ୍ୱିଶିର ତ୍ରିଚରଣ ତୁହି ।
ଚତୁର ଶୃଙ୍ଗ ତନୁ ଦେହୀ ॥
ସପତହସ୍ତ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ।
ଆତ୍ମା ତୋ ତିନିବେଦ ବ୍ୟାପୀ✧ ॥୩୧
ନମସ୍ତେ ଶିବ ରୁଦ୍ରବର ।
ନମସ୍ତେ ସର୍ବ ଶକ୍ତିଧର ॥
ସକଳ ବିଦ୍ୟା ଅଧିପତି ।
ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମାଗତି ॥୩୨
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ନମୋନମ ।
ଜଗତ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମାରାମ ॥
ଯୋଗ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯା ଶରୀର ।
ଯୋଗର ହେତୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥୩୩
ନମସ୍ତେ ଆଦିଦେବ ଦେବ ।
ନମସ୍ତେ ସଂସାର ପ୍ରଭବ ॥

---

୧. କଳ୍ପ—ବିଧି । ୨. ମନ୍ଦିର—ଗୃହ । ୩. ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ—ପୂଜା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବେଦିକା ବା ମଣ୍ଡଳ ।

* ସଂସ୍କୃତ ମନ୍ତ୍ର—"ତ୍ୱଂ ଦେବ୍ୟାଦିବରାହେଣ ରସାୟାଃ ସ୍ଥାନମିଚ୍ଛତା । ଉଦ୍ଧୃତାସି ନମସ୍ତୁଭ୍ୟଂ ପାପ୍ମାନଂ ମେ ପ୍ରଣାଶୟ ॥"

☬ ସାଂଖ୍ୟ ଓ ବୈଶେଷିକ ମତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଗୁଣରେ ପ୍ରଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ସାଂଖ୍ୟ ମତାନୁସାରେ—ମୂଳପ୍ରକୃତି, ମହତତ୍ତ୍ୱ, ଅହଂକାର, ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର (ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ), ପଞ୍ଚଭୂତ (ଆକାଶ, ବାୟୁ, ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ପୃଥିବୀ), ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ (ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ—ଶ୍ରୋତ୍ର, ତ୍ୱକ୍, ଚକ୍ଷୁ, ରସନା, ନାସିକା; ପଞ୍ଚ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ—ହସ୍ତ, ପାଦ, ମୁଖ, ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର) ଓ ମନ—

ମୂଳପ୍ରକୃତିରବିକୃତିର୍ମହଦାଦ୍ୟାଃ ପ୍ରକୃତିବିକୃତୟଃ ସପ୍ତ ।
ଷୋଡଶକସ୍ତୁ ବିକାରୋ ନ ପ୍ରକୃତିର୍ନ ବିକୃତିଃ ପୁରୁଷଃ ॥ (ସାଂଖ୍ୟ ପ୍ରବଚନ ଭାଷ୍ୟ, ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ)

ବୈଶେଷିକ ମତାନୁସାରେ—ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶ, ପରତ୍ୱ, ଅପରତ୍ୱ, ଗୁରୁତ୍ୱ, ଦ୍ରବତ୍ୱ, ସ୍ନେହ, ବେଗ, ବୁଦ୍ଧି, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ଇଚ୍ଛା, ପ୍ରଯତ୍ନ, ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, ଭାବନା, ଶବ୍ଦ, ସଂଖ୍ୟା, ପରିମାଣ, ପୃଥକ୍‌ତ୍ୱ, ସଂଯୋଗ ଓ ବିଭାଗ—

ରୂପରସଗନ୍ଧସ୍ପର୍ଶପରତ୍ୱାପରତ୍ୱଗୁରୁତ୍ୱଦ୍ରବତ୍ୱସ୍ନେହବେଗା ମୂର୍ତ୍ତଗୁଣାଃ ।
ବୁଦ୍ଧିସୁଖଦୁଃଖେଚ୍ଛାପ୍ରଯତ୍ନଧର୍ମାଧର୍ମଭାବନାଶବ୍ଦା ଅମୂର୍ତ୍ତଗୁଣାଃ ।
ସଂଖ୍ୟାପରିମାଣପୃଥକ୍‌ତ୍ୱସଂଯୋଗବିଭାଗା ଉଭୟଗୁଣାଃ । (ଗୁଣପଦାର୍ଥନିରୂପଣମ୍-ସାଧର୍ମ୍ୟପ୍ରକରଣମ୍)

କିନ୍ତୁ 'ତର୍କ ସଂଗ୍ରହ'ରେ ସଂକଳିତ ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଗୁଣ କଥନରେ ଉପରୋକ୍ତ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ 'ବେଗ' ଓ 'ଭାବନା' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ଦ୍ୱେଷ' ଓ 'ସଂସ୍କାର' ଗୁଣ ଦୁଇଟିର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ମିଳେ ।

✧ "ଦ୍ୱିଶିର............ତିନିବେଦ ବ୍ୟାପୀ"—ଯଜ୍ଞରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରାୟଣୀୟ ଓ ଉଦୟନୀୟ କର୍ମ—ଦୁଇଟି ଶିର; ପ୍ରାତଃ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ସଂଧ୍ୟା (ସବନ ତ୍ରୟ)—ତିନୋଟି ଚରଣ; ବେଦଚତୁଷ୍ଟୟ—ଚାରୋଟି ଶୃଙ୍ଗ; ଗାୟତ୍ରୀ ଆଦି ସପ୍ତ ଛନ୍ଦ—ସାତଟି ହସ୍ତ । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ହିଁ ଏହି ବେଦ ପ୍ରତିପାଦିତ ଧର୍ମମୟ ବୃଷଭରୂପୀ ଯଜ୍ଞର ଆତ୍ମା ।

ନମସ୍ତେ ନର ନାରାୟଣ ।
ନମସ୍ତେ ପରମ କଲ୍ୟାଣ ॥୩୪
ନମୋ ମର୍କତ ଶ୍ୟାମଦେହ ।
ନମସ୍ତେ କମଳା ଆଶ୍ରୟ ॥
ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ପୀତବାସ ।
ନମସ୍ତେ ଭକତ ବିଶ୍ୱାସ ॥୩୫
ନମସ୍ତେ ସର୍ବ ବରଦାତା ।
ନମସ୍ତେ ସର୍ବ ମାତାପିତା ॥
ଶରଣଜନେ ରକ୍ଷା କରୁ ।
ନମୋ ଭକତ କଳ୍ପତରୁ ॥
ତୋ ପାଦରେଣୁ ଧରି ଶିରେ ।
ମୋକ୍ଷ ସାଧନ ଯୋଗବଳେ ॥୩୬
ଯେ ପାଦପଦ୍ମେ ଭକ୍ତ ସେବେ ।
ଭାବେ ଖଟନ୍ତି ଦେବୀଦେବେ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଗନ୍ଧବାସେ ।
ଅଶେଷ ଭବଭୟ ନାଶେ ॥୩୭
ଏମନ୍ତେ ଆବାହନ କରି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ଭାବଭରି ॥
ଏମନ୍ତେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଦି ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକତିରେ ନିବେଦି ॥
ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ଗନ୍ଧମାଲ୍ୟେ ।
ପୂଜିବ ଆନନ୍ଦେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ମନୋହର ॥
ନୈବେଦ୍ୟ କରି ଷଡ଼ରସେ ।
ପୂଜିବ ପ୍ରପାନ[୧] ପାୟସେ ॥
ଦଧି ଶାକର ମଧୁ ଘୃତେ ।
ସୁଶାଳି ଅନ୍ନ ଦୁଗ୍ଧଯୁତେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଭୋଗ ଦେଇ ।
ହୃଦେ ଭକତି ଭାବ ବହି ॥
ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷର ।
ଜପିବ ଶହେ ଆଠ ବାର ॥
ହୋମ କରିବ ହୁତାଶନେ ।
ଉଚ୍ଚାରି ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଧ୍ୟାନେ ॥
ତୃତୀୟ[୨] ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବସାଇ ।
ସୁସ୍ୱାଦୁ ଅନ୍ନ ଭୋଗ ଦେଇ ॥

ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇ ଆଚମନ ।
ନିବେଦି ସୁମୁଖବାସନ[୩] ॥
ଅତିଥି ଅନ୍ଧ ରଙ୍କି ଦୁଃଖୀ ।
ତାଙ୍କୁ ଭୋଜନେ କରି ସୁଖୀ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅନ୍ନଦାନ ଦେଇ ।
ସନ୍ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜିବ ସାୟଂକାଳେ ।
ବାଳକ ପାଞ୍ଚ ସାତ ମେଳେ ॥
ରାତ୍ରେ ବଞ୍ଚିବ ବିଷ୍ଣୁଗୀତେ ।
ସଂଯତ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବ୍ରତେ ॥୩୮-୪୪
ରାତ୍ର ଅନ୍ତରେ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ସ୍ନାନ କରିବ ଶୁଦ୍ଧଜଳେ ॥
ଯଥାର୍ଥ ବିଧି ସମ ଚିତ୍ତେ ।
ସୁଗନ୍ଧଜଳ ଦୁଗ୍ଧଯୁତେ ॥
ସ୍ନାନ କରାଇ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ।
ପୟ ଭକ୍ଷଣେ ପୟୋବ୍ରତୀ ॥
ପୂର୍ବର ପ୍ରାୟ ହୋମ କରି ।
ବିପ୍ରମାନଙ୍କୁ ଭୋଜ୍ୟେ ବରି ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ଏହିମତେ ।
ବଞ୍ଚିବ ଶୁଚି ପୟୋବ୍ରତେ ॥୪୫, ୪୬
ଏମନ୍ତ ହରି ଆରାଧନେ ।
ହୋମାଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନେ ॥
ପ୍ରତୀପ ଦିନୁ ଏ ଅଭ୍ୟାସି ।
ଯାବତ ଶୁକ୍ଳ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ॥
ତ୍ରିକାଳେ କରିବ ସ୍ନାହାନ ।
ରଜନୀ ଧରଣୀ ଶୟନ ॥୪୭, ୪୮
ଅସାଧୁ ଆଳାପ ତେଜିବ ।
ନିନ୍ଦିତ ଭୋଗ ନ କରିବ ॥
ହିଂସା ତେଜିବ ସର୍ବଭୂତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ନିତ୍ୟେ ॥୪୯
ଏମନ୍ତେ ତ୍ରୟୋଦଶୀ ଦିନ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରାଇ ସ୍ନାହାନ ॥
ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରମାଣେ ପଞ୍ଚାମୃତେ ।
କରିବ ବେଦବିଧି ମତେ ॥୫୦
ପୂଜା କରିବ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ସମ୍ଭାର ଶକ୍ତି ଅନୁମତେ ॥

ଶ୍ରୀହରି ରୂପ ଧ୍ୟାନେ ଧରି ।
ଅନଳେ ମନ୍ତ୍ରେ ହୋମ କରି ॥
ପାୟସ ଚରୁ ପଞ୍ଚାମୃତେ ।
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ନଇବେଦ୍ୟ ।
କଟୁ ମଧୁର ଆଦି ସ୍ୱାଦ ॥
ନିବେଦି ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ ।
ପୂଜା କରିବ ନାନାମତେ ॥୫୧, ୫୨
ଅଗ୍ନି ପୂଜନ କର୍ମ ସାରି ।
ଗୁରୁ ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ପାଦ ଧରି ॥
ଧନ ବସନ ଅଳଙ୍କାର ।
ଦେବ ଦକ୍ଷିଣା ବୃତ୍ତିସାର ॥
ଋତ୍ୱିଜ ଜନ ମନ ତୋଷି ।
ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଭୋଜନେ ତୋଷି ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ।
ଯେଣେ ସନ୍ତୋଷ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସକଳ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁ ମେଳେ ।
ଭୋଜନ ସାରି ସାୟଂକାଳେ ॥
ସୁବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଗୀତସ୍ୱରେ ।
ଉତ୍ସବ କରିବ ମନ୍ଦିରେ ॥୫୩-୫୭
ଏମନ୍ତେ ପୟୋବ୍ରତ କରି ।
ଯେବା ଜଗତେ ନରନାରୀ ॥
ମନୋବାଞ୍ଛିତ ସେ ଲଭନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ସେ ମାୟାରୁ ତରନ୍ତି ॥
ଏ ବ୍ରତ ବ୍ରହ୍ମାମୁଖୁଁ ପୂର୍ବେ ।
ମୁହିଁ ଯେ ଶୁଣିଛି ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ତୁ ଯେଣୁ ମୋହର ଭାବିନୀ ।
ତେଣୁ କହିଲି ଭାବ ଘେନି ॥୫୮
ଏହା ତୁ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ଏ ବ୍ରତ ସର୍ବ ଯଜ୍ଞ ସାର ॥
ହରି ସନ୍ତୋଷେ ବ୍ରତ କର ।
ଦୁର୍ଗମ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ପୂଜା ଏହି ।
ଦାନ ଯଜ୍ଞାଦି ଯେତେ ଧ୍ୟାୟି ॥

୧. ପ୍ରପାନ—ପାନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ । ୨. ତୃତୀୟ—ତିନିଜଣ । ୩. ସୁମୁଖବାସନ—ଉତ୍ତମ ମୁଖବାସ ।

ଏ ବ୍ରତେ ଈଶ୍ୱର ଅର୍ପଣ ।
ଚତୁରବର୍ଗର କାରଣ ॥
ଯମ ନିୟମ ଏଣେ ସାଧି ।
ଏ ଧର୍ମେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦି ॥୫୯-୬୧

ତୁ ଏହା ଏକମନେ ଧର ।
ହରି ସନ୍ତୋଷେ ବ୍ରତ କର ॥
ତୋର ବାଞ୍ଛିତ ହରି ଦେବେ ।
ଦେବଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରଖିବେ ॥୬୨

କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅଦିତି ଶୁଣି ପୟୋବ୍ରତ ॥
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିଲା ଭଗବାନ ।
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଧ୍ୟାନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଅଦିତିପୟୋବ୍ରତକଥନଂ ନାମ ଷୋଡଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପ୍ତଦଶରେ ପୟୋବ୍ରତ । କରି ଅଦିତି ଲଭେ ସୁତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ।
କଶ୍ୟପ ମୁଖୁଁ ଏହା ଶୁଣି ॥
ଅଦିତି କଲ୍ପି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ବିଧିପୂର୍ବକ ପୟୋବ୍ରତେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ବିଧିମତେ ।
ସଂଯମେ ରହିଲା ଯୁଗତେ ॥ ୧
ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତେ ହରିପାଦେ ।
ସେବା କଳ୍ପିଲା ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସୁଦୃଢ଼ ମନ ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କି ନିରୋଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥ ୨
ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତେ ହରିପାଦେ ।
ଧ୍ୟାନ ସମ୍ପାଦି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଦିନ ପୟୋବ୍ରତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସେବିଲା ଅବିରତେ ॥ ୩
ଅଦିତି ପୟୋବ୍ରତ ତୋଷେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ॥
ଶରୀର କାନ୍ତି ନୀଳଘନ ।
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଶ୍ରୀଭୁଜେ ।
ଗଦାବ୍ଜ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ସାଜେ ॥ ୪
ସମୀପେ ବିଷ୍ଣୁ ରୂପ ଦେଖି ।
ଉନ୍ମୀଳ କଲା ବେନି ଆଖି ॥
ଉଠିଲା ଅଶ୍ରୁ ଗଦଗଦେ ।
ଶିର ନିବେଶି ପଦ୍ମପାଦେ ॥

ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡବତେ ପଡ଼ି ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଯୋଡ଼ି ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ନିଜ ଶରୀର ପାସୋରିଲା ॥
ଶରୀର କମ୍ପିଲା ବିକଳେ ।
କଣ୍ଠ କୁଣ୍ଠିତ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ॥
ବଦନୁ ବଚନ ନ ସ୍ଫୁରେ ।
ପ୍ରାଣ ହୋଇଲା କଣ୍ଠଦ୍ୱାରେ ॥୫,୬
ଚକୋର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଯେହ୍ନେ ।
ଅମୃତ ପିଅଇ ଲୋଚନେ ॥
ମନ ନିବେଶି ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥
ବୋଲଇ ବିଷ୍ଣୁମୁଖ ଚାହିଁ ।
ସାନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥ ୭

ଅଦିତି ଉବାଚ

ହେ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତୋର ଚରଣେ ସର୍ବ ତୀର୍ଥ ॥
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ତୋର ନାମ ।
ରୂପ ଅରୂପ ଅନୁପମ ॥
ଶରଣାଗତ ଦୁଃଖହର ।
ତୁ ନାଥ କରୁଣାସାଗର ॥
କରୁଣାକର ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ।
ବିଶ୍ୱଭାବନ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ସ୍ଥିତି ଉତ୍ପତ୍ତି ସଂହାରଣ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ କାରଣ ॥୮,୯

ଆୟୁ ସମ୍ପଦ ବୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ।
ତୋର ପ୍ରସନ୍ନେ ପାନ୍ତି ଜନ ॥
କୈବଲ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ତୋ ସନ୍ତୋଷେ ।
ଅନ୍ତେ ପରମପଦେ ମିଶେ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଚରଣ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ॥
ସେ ସର୍ବ ଦୁର୍ଗତି ତରନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥
ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ।
ଶୁଣିମା ମୋହର ବିକଳ ॥
ଦୁଃଖେ କୁଣ୍ଠିତ ମୋର ପ୍ରାଣ ।
ପଶିଲି ତୋ ପାଦେ ଶରଣ ॥
ପୁତ୍ରେ ନ ରହି ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ଲୁଚିଲେ ବନ ଗିରି ଘୋରେ ॥
ସର୍ବ ଦାନବ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ।
ବସିଲା ଇନ୍ଦ୍ରାସନେ ବଳି ॥
ଶୁକ୍ରର ଯଜ୍ଞ ତେଜ ବଳେ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଦିଗପାଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଲା ଅରକ୍ଷିତ ।
ଅମରେ ବସିଲେ ଦଇତ ॥
ମୋର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥
ସପତ୍ନୀ ଦୁଃଖ କି ନ ଜାଣୁ ।
ତୁ ନାଥ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ଯେଣୁ ॥୧୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣିଣ ଅଦିତି ବଚନ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କମଳଲୋଚନ ॥
ଅଦିତି ବଦନକୁ ଗ୍ଚହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଅଦିତି ଦେବମାତ ।
ଜାଣଇଁ ତୋର ମନୋରଥ ॥
ବଳି ଯେ ବଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ନେଲା ।
ବିକଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ପଳାଇଲା ॥
ତାର ସଙ୍ଗତେ ଦେବଗଣେ ।
ପଶିଲେ ଗିରି ଘୋରବନେ ॥୧୨
ଏବେ ସେ ଆସି ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ଶତ୍ରୁକୁ ଜିଣି ରଣ ଘୋରେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ସେ ବସିବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
ତୁ ଏହା କଳ୍ପି ଅଛୁ ଚିତ୍ତେ ॥୧୩
ସମରେ ଅସୁର ମରଣେ ।
କାନ୍ଦିବେ ତାଙ୍କ ବଧୂଗଣେ ॥
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ ଅତି ଦୁଃଖୀ ।
ତୁ ତାହା ଦେଖି ହେବୁ ସୁଖୀ ॥୧୪
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିବ ଇନ୍ଦ୍ର ତୋର ।
ସଙ୍ଗତେ ଅଶେଷ ଅମର ॥
ସକଳ ସମ୍ପଦ ମିଳିବ ।
ତ୍ରିଲୋକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ପାଳିବ ॥
ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ତେ କଳ୍ପୁ ତୁହି ।
ଶୁଣ କହଇ ଯାହା ମୁହିଁ ॥୧୫
ଅସୁରେ ଯାଇ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ।
ବଳେ ହୋଇଲେ ବଳୀୟାର ॥
ବଳି ସଙ୍ଗତେ ଘୋର ରଣେ ।
କାହିଁ ଜିଣିବେ ଦେବଗଣେ ॥
ଏକଥା ଭଲେ ମୁଁ ଜାଣଇଁ ।
ତୋର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଜୟ ନାହିଁ ॥୧୬
ଯେମନ୍ତେ ତୋହର କୁମରେ ।
ସୁଖେ ବସିବେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ॥
ତୁ ଯେ ମୋହର ପାଦଯୁଗେ ।
ସେବିଲୁ ପୟୋବ୍ରତ ମାର୍ଗେ ॥
ସେ କଥା ଅନ୍ୟଥା ନୋହିବ ।
ଅବଶ୍ୟ ତୋ ମନ ପୂରିବ ॥
ବ୍ରତେ ତୁ ତୋଷିଅଛୁ ମୋତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପଦ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ॥
ମୋହର ସେବା ବ୍ରତ ଫଳ ।
କେବେହେଁ ନୁହଁଇ ବିଫଳ ॥୧୭
ମୁଁ ନିଜ ଅଂଶେ ତୋର ଗର୍ଭେ ।
ଜନ୍ମିବି ପୟୋବ୍ରତ ଭାବେ ॥
ଏ ବ୍ରତ ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ଅବଶ୍ୟ ମୋତେ ଲଭେ ସୁତ ॥
ତୋର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମୁଁ ରଖିବି ।
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଭୟ ନିବାରିବି ॥
ନିଶ୍ଚେ ରଖିବି ଦେବକୁଳ ।
ତୁ ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ କର ମେଳ ॥୧୮,୧୯
ଏ ବ୍ରତଫଳ ଯେବେ ପାଇ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ପରକୁ ନ କହି ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଲଭ ତୁହି ।
ଦେବମାତାଙ୍କୁ ଏତେ କହି ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥୨୦, ୨୧
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର ବଚନ ।
ଶୁଣି ଅଦିତି ତୋଷମନ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରଭୁ ହୃଷୀକେଶ ।
କଶ୍ୟପ ଶରୀରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ଉଦୟ ରବି ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଅମରଗୁରୁ ଲଗ୍ନ ବେଳେ ।
ଉଚ୍ଚେ ଅଛନ୍ତି ଗ୍ରହ ବଳେ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନାମ ଅଭିଜିତ ।
ପତି କାମିନୀ ଏକଯୁକ୍ତ ॥
ରତି ଆନନ୍ଦେ ରଜ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚାର ଅତି ତେଜେ ॥
ଦାରୁ ସଂଯୋଗେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
ତେଜ ପ୍ରକାଶେ ଅନୁଦିନେ ॥
ଅଦିତି ବିଷ୍ଣୁ ଗର୍ଭେ ଧରି ।
ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ମନୋହାରୀ ॥
ଦିଶଇ ଅତି ରୂପକାନ୍ତି ।
ଦିନକୁ ଦିନ ଶୁଭ୍ରଜ୍ୟୋତି ॥୨୨, ୨୩
ଅଦିତି ଗର୍ଭର ସଞ୍ଚାର ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ବେଦବର ॥
ରଜନୀ କାଳେ ବ୍ରହ୍ମା ଆସି ।
ଅଦିତି ନିଦ୍ରାସ୍ଥାନେ ବସି ॥
ଗର୍ଭକୁ ଗ୍ଚହିଁ ପ୍ରଜାପତି ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ଦିବ୍ୟସ୍ତୁତି ॥୨୪

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଜୟ ଅନନ୍ତ ଉରୁକ୍ରମ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ତ୍ରିବିକ୍ରମ ॥
ନମୋ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଭାଗବତ ।
ନମସ୍ତେ ତ୍ରିଗୁଣ ଅଜିତ ॥୨୫
ନମସ୍ତେ ପୃଶ୍ନିଗର୍ଭ ରୂପୀ ।
ନମସ୍ତେ ତ୍ରୟବେଦବ୍ୟାପୀ ॥
ତ୍ରିନାଭ[୧] ତ୍ରିପୃଷ୍ଠ[୨] ତୋ ଧାମ ।
ଶିପିବିଷ୍ଟ[୩] ଯେ ତୋର ନାମ ॥୨୬
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ ।
ତୁ ନାଥ ବିହରୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ତୁ ସେ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିଧର ।
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ତୁ କାଳରୂପେ ଏ ଜଗତ ।
ସୃଜି ପାଳିଣ କରୁ ଅନ୍ତ ॥
ତୃଣ ଯେସନେ ଜଳସ୍ରୋତେ ।
ପଶେ ଜଳଧି ଗର୍ଭଗତେ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ସଂହରୁ ତେମନ୍ତେ ।
ଅନନ୍ତଶୟନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥୨୭
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଜନ୍ତୁ ଗ୍ଚରି ।
ତୁ ବସୁ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ॥
ତୋର ମାୟାର ବଳେ ଜନେ ।
ତୋ ରୂପ ଜାଣିବେ କେସନେ ॥

୧. ତ୍ରିନାଭ—ତିନିଲୋକ ନାଭିରେ ଯାହାର । ୨. ତ୍ରିପୃଷ୍ଠ—ତ୍ରିଲୋକ ଉପରିସ୍ଥ । ୩. ଶିପିବିଷ୍ଟ—ଯେ ସକଳ ଜୀବଙ୍କ ଠାରେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀରୂପେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ।

ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ତୋ ତହୁଁ କେବା ଅଛି ପରେ ॥
ଜଳେ ପଡ଼ନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଯେବେ ନ ଲଭନ୍ତି ତରଣୀ ॥
ସେ କାହିଁ ଜଳଧି ତରିବେ ।
ଯେ ନ ପଶନ୍ତି ତୋର ଭାବେ ॥୨୮

ଏମନ୍ତେ କରି ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୁତି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଆନନ୍ଦମନେ ବିଜେ କଲା ।
ଶୁଣ ରାଜନ ବିଷ୍ଣୁଲୀଳା ॥
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ବାମନ ରୂପ ଧରି ଏବେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ବଳିକି ଛଳିବେ ॥
ଏ ବାଣୀ ଏକମନେ ଶୁଣି ।
ନିସ୍ତର ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ସଂସାର ଅନ୍ଧକୂପେ ଥାଇ ।
ଏ ବିନୁ ଉପାୟ ତ ନାହିଁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ଅଦିତିଗର୍ଭୋଦୟୋ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବାମନ ହୋଇ ଆବିର୍ଭୂତ । ଅଖିଳ ଲୋକରେ ପୂଜିତ ॥
ବଳିର ଯଜ୍ଞେ ଉପଗତ । ଅଷ୍ଟାଦଶରେ ଏ ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ଅଭିମନ୍ୟୁ ନନ୍ଦନ ।
ଯେମନ୍ତେ ଜନ୍ମିଲେ ବାମନ ॥
ଅଦିତି ପୟୋବ୍ରତ ଫଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଜନ୍ମିଲେ ତାର କୋଳେ ॥
ତାଙ୍କ ଚରିତ ଶୁଣ ଏବେ ।
ଯେ ରୂପେ ବଳିକି ଛଳିବେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ତୋଷେ ।
ସେ ହରି ପରମ ହରଷେ ॥
ଅମୃତ ଅଜ ଯା ଶରୀର ।
ଏବେ ବାମନ ଅବତାର ॥
ଗଗନ ଅର୍ଦ୍ଧେ ଦିନକର ।
ବାମନ ଉଦରୁ ବାହାର ॥
ଅଦିତି ତହୁଁ ଭୂମିଗତେ ।
ବାମନ ଦେଖିଲେ ଅଗ୍ରତେ ॥
ନୀଳନୀରଦ ତନୁ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ପ୍ରକାଶ କମଳ ଲୋଚନ ॥
ଆଜାନୁଲମ୍ବ ଭୁଜ ଶ୍ରୀ ।
ଶଙ୍ଖାବ୍ଜ ଗଦା ଚକ୍ର ଧରି ॥
ପୀତବସନ କଟିଭାଗେ ।
ତଡ଼ିତ ଯେହ୍ନେ ନୀଳମେଘେ ॥

ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗେ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦଭାଗେ ॥
ଉରେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ମଣିମୁକୁଟ ଶିରେ ସାଜେ ।
ରତ୍ନମେଖଳା କଟି ମାଝେ ॥
ନୂପୁର କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ।
ତେଜେ ଅନଙ୍ଗ ରୂପ ଗଞ୍ଜେ ॥
କଣ୍ଠେ ଶ୍ରୀକଉସ୍ତୁଭ ମଣି ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ସୁଖଞ୍ଜଣି ॥୧-୩
ପ୍ରସନ୍ନ ଦଶଦିଗ ଦିଶେ ।
ସଲିଳେ କମଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଜଳଧି ଉଛୁଳେ କଲ୍ଲୋଳେ ।
କାନନେ ନାନା ପୁଷ୍ପଫଳେ ॥
ଋତୁ ବହଇ ଗୁଣମତେ ।
ପ୍ରସରେ ଶରଦ ବସନ୍ତେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ପବନ ଆମୋଦ ।
ଗଗନେ ମଙ୍ଗଳ ଶବଦ ॥
ଭୂମିରେ ବିପ୍ରେ ବେଦନାଦେ ।
ଅନଳ ପୂଜନ୍ତି ସମିଧେ ॥
ଗୋ ବିପ୍ର ଦେବ ଭୂ ପର୍ବତ ।
ଆକାଶ ହେଲେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ ॥ ୪

ଭାଦ୍ରବ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ।
ଦ୍ୱାଦଶୀ ଶ୍ରବଣା ଯେ ଋକ୍ଷେ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନାମ ଅଭିଜିତ ।
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ସୁପ୍ରଶସ୍ତ ॥
ସର୍ବ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣେ ।
ପ୍ରଶସ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ଦକ୍ଷିଣେ ॥ ୫
ବିଜୟା ଯୋଗର ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ।
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟସ୍ୱନେ ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ପଟହ ସମାନେ ।
କ୍ଷୁଭନ୍ତି ଭେରୀନାଦ ସ୍ୱନେ ॥
ବାଜନ୍ତି ଗୋମୁଖ ଆନକ ।
ପଣବ ତୂରୀ ଯେ ଅନେକ ॥୬, ୭
ଗୀତ ବିନୋଦ ନୃତ୍ୟଗୋଳ ।
ଦିଗ ଉଛୁଳନ୍ତି ତୁମୁଳ ॥
ନାଚନ୍ତି ଅପସରାବୃନ୍ଦ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ତାଳ ଯନ୍ତ୍ରବାଦ୍ୟ ॥
ଦେବତା ପିତୃ ମୁନିଗଣେ ।
ଅଗ୍ନି ସହିତେ ଜଣେ ଜଣେ ॥ ୮
ସ୍ତୁବନ୍ତି ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧରେ ।
ତୁଳେ କିଂପୁରୁଷ କିନ୍ନରେ ॥
ଚାରଣ ଯକ୍ଷ ରକ୍ଷ ଆଦି ।
ସୁପର୍ଣ୍ଣ ଭୁଜଗ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୯

ସ୍ତୁତି ବଚନେ ଗୀତସ୍ୱରେ ।
ପୁଷ୍ପ ବର୍ଷନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥
ଅଦିତି ଗୃହେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡିବ ଜନ୍ମରିଷ୍ଟି ॥୧୦
ଅଦିତି ନିଜ ପୁତ୍ର ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲା ଚର୍ମ ଆଖି ॥
ଶ୍ରୀହରି ନିଜ ଯୋଗତେଜେ ।
ଜନ୍ମିଲେ କଶ୍ୟପର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
କଶ୍ୟପ ଜୟ ଜୟ ବାଣୀ ।
ମଙ୍ଗଳ ବେଦବାକ୍ୟ ଭଣି ॥୧୧
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ରୂପ ପ୍ରକାଶିଲେ ବାମନ ॥
ଦେଖିଲେ ସର୍ବ ଦିଗପାଳେ ।
ଦେବୀ ଦେବତା ଅନ୍ତରାଳେ ॥୧୨
ବଟୁ[୧] ବାମନ ରୂପ ଦେଖି ।
ମୁନିଏ ଆଶ୍ରମ ଉପେକ୍ଷି ॥
କଶ୍ୟପ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ।
ଜୟ ମଙ୍ଗଳ ସ୍ତୁତି କଲେ ॥
ବିଧାତା ଆଦି ମୁନି ତୁଲେ ।
ପୁତ୍ରର ଜାତକର୍ମ କଲେ ॥୧୩
ବାମନ ଉପନୟ ଦେଖି ।
ସବିତା ଗଗନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ସାବିତ୍ରୀମନ୍ତ୍ର କର୍ଣ୍ଣେ କହେ ।
ଯେଣେ ସବିତା ତେଜ ବହେ ॥
ଗୁରୁ ପଇତା ଦେଲେ କନ୍ଧେ ।
କଶ୍ୟପ ମେଖଳା ଆନନ୍ଦେ ॥୧୪
ଅବନୀ କୃଷ୍ଣାଜିନ ଦେଲା ।
ଶଶାଙ୍କ ଦଣ୍ଡ ସମର୍ପିଲା ॥
ଅଦିତି ଦେଲା କଉପୀନ ।
ଆକାଶ କଲା ଛତ୍ର ଦାନ ॥୧୫
ମୁନିଏ କରେ ଦେଲେ ଦର୍ଭ[୨] ।
କମଣ୍ଡଳୁ ଯେ ବେଦଗର୍ଭ ॥
ଶାରଦା ଦେଲେ ଅକ୍ଷମାଳା ।
ଯେମନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧି ଅନର୍ଗଳା ॥୧୬

ଯକ୍ଷ ରାଜା[୩] ଯେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଭିକ୍ଷାପାତ୍ରେକ ଦେଲା ହସ୍ତେ ॥
ଅମ୍ବିକା ଭିକ୍ଷା ଦେଲେ ଆଣି ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି କମଳିନୀ ॥
ମୁନିଏ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ଦେଲେ ।
ସ୍ତୁତିବଚନେ ତୋଷ କଲେ ॥
ଯେ ଯାହା ତେଜଯୁତ ହୋଇ ।
ଭାବେ ବିନୟ ସ୍ତୁତି କହି ॥୧୭, ୧୮
କଶ୍ୟପ ହୋମ କରାଇଲେ ।
ବିଧାତା ପୁରୁଷର ବୋଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ରରୂପ ଧରି ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆହୁତି ହୋମ କରି ॥୧୯
ତେଣେ ଶୁକ୍ର ଯେ ଯଜ୍ଞବିଧି ।
ବଳିର ଶତେ ଅଶ୍ୱମେଧି ॥
କରାଏ ନିଜ ମନ୍ତ୍ରବଳେ ।
ଅମରେ[୪] ସ୍ଥାପିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେକଥା ଜାଣିଣ ବାମନ ।
ତକ୍ଷଣେ କଲେକ ଗମନ ॥
ବଳି ଭୁବନେ ବିଷ୍ଣୁ ଯାନ୍ତେ ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ପାଦଘାତେ ॥୨୦
ଭୃଗୁକଚ୍ଛେ[୫] ଯେ ବିପ୍ରବରେ ।
ନର୍ମଦା ନଦୀର ଉତ୍ତରେ ॥
ବଳିକି ଯଜମାନେ ବରି ।
ମିଳି ଭୃଗୁଙ୍କୁ ଆଗ କରି ॥
ଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି ମନ୍ତ୍ରବଳେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଅମର ମଣ୍ଡଳେ ॥
ବଳି ବସିବ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ନିର୍ଭୟେ କଳ୍ପ ପରିଯନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବଳି ଯଜ୍ଞ ବାଟେ ।
ବାମନ ମିଳିଲେ କପଟେ ॥
ରବି କିରଣେ ତାରାପନ୍ତି ।
ଯେସନେ ହୋନ୍ତି ହତଜ୍ୟୋତି ॥୨୧
ଭାର୍ଗବ ଆଦି ପୁରୋହିତେ ।
ସଦସ୍ୟ ଯଜମାନ ଯେତେ ॥

ବାମନ ତେଜେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ।
ତମ ଯେସନେ ପ୍ରାତଃକାଳେ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ କିବା ବହ୍ନି ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ତେଜ ଘେନି ॥
କିବା ସନତ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ଯଜ୍ଞ ପ୍ରେକ୍ଷଣେ ଉପଗତ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ।
ବାମନ ତେଜେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ॥୨୨
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରହି ଖେଦମନେ ।
ଗ୍ରହାନ୍ତି ମୋହିତ ନୟନେ ॥
କରି ନ ପାରି ଅନୁମାନ ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଉଦକ କମଣ୍ଡଳୁ ଘେନି ।
କରିଣ ସାମବେଦ ଧ୍ୱନି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ମିଳିଲେ ଯଜ୍ଞବାଟେ ।
ବଳି ନୃପତିର ନିକଟେ ॥୨୩
କଟିରେ ମୁଞ୍ଜାର ମେଖଳା ।
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଅକ୍ଷମାଳା ॥
କନ୍ଧରେ କୃଷ୍ଣାଜିନ ଶୋହେ ।
ଉତ୍ତରୀ ପ୍ରାୟ ନିଜ ଦେହେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ବାଳ ସୁକୁମାର ।
ଶିରେ ବିରାଜେ ଜଟାଭାର ॥
ମାୟା ବାମନ ରୂପ ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଭୃଗୁ ସହିତେ ଶିଷ୍ୟ ଯେତେ ।
ଅଗ୍ନିହିଁ ଉଠିଲେ ତ୍ୱରିତେ ॥
ଅଞ୍ଜଳିହସ୍ତ କରି ବେଗେ ।
ମିଳିଲେ ବାମନର ଆଗେ ॥୨୪, ୨୫
ବଳି ବାମନ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ଆସନ ଦେଲା ବେଗେ ନେଇ ॥୨୬
ଚରଣେ ନମସ୍କାର କରି ।
କୁଶଳ ବାରତା ପଗ୍ଚରି ॥

୧. ବଟୁ—ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ । ୨. ଦର୍ଭ—କୁଶ । ୩. ଯକ୍ଷ ରାଜା—କୁବେର । ୪. ଅମରେ—ଅମରାବତୀରେ ବା ସ୍ୱର୍ଗରେ ।
୫. ଭୃଗୁକଚ୍ଛ—ନର୍ମଦାନଦୀ ଉତ୍ତର ତଟସ୍ଥ ଏକ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ ।

ପବିତ୍ର ଜଳେ ଧୋଇ ପାଦ ।
ଆନନ୍ଦେ କଣ୍ଠ ଗଦଗଦ ॥୨୭
ପାଦ ଉଦକ ଘେନି ଶିରେ ।
ରୋମହରଷ କଳେବରେ ॥
ଯାହାର ଚରଣ ସଲିଳ ।
ଖଣ୍ଡଇ ସର୍ବ ଅମଙ୍ଗଳ ॥
ଗିରିଜାଧବ ଜଟାଭାରେ ।
ପାଦ ଉଦକ ବହେ ଶିରେ ॥
ବଳି ଯେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କହେ ବାମନ ପାଦେ ପଡ଼ି ॥୨୮

ବଳି ଉବାଚ

ଭୋ ବିପ୍ର ନମୁଁ ତୋ ଚରଣେ ।
ଅଶେଷ କୁଶଳ କାରଣେ ॥
ବ୍ରହ୍ମରଷିଙ୍କ ତେଜ ପ୍ରାୟେ ।
ମୁହିଁ ଦେଖଇ ତୋର ଦେହେ ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ସାକ୍ଷାତେ ।
ତୋ ରୂପ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ ॥
କି ଅର୍ଥେ ତୋହର ଆଗମ ।
କହ ତୋହର କିସ ନାମ ॥୨୯
ମୋ ପିତୃଗଣେ ଆଜ ତୋଷ ।
ପବିତ୍ର ମୋର ଗୃହବାସ ॥
ଆଜ ମୋ ସୁଫଳ ଜୀବନ ।
ଯେଣୁ ତୋହର ଆଗମନ ॥
ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ମୋ କୁଳ ।
ଲଭିଲି ଶତ କ୍ରତୁ ଫଳ ॥୩୦
ଆଜ ଅନଳେ ଘୃତରାଶି ।
ଶୁଦ୍ଧେ ଜଳିବ ମୋତେ ତୋଷି ॥
ଏ ଭୂମି ପବିତ୍ର ମୋହର ।
ନିର୍ମଳ ଯେହ୍ନେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ॥୩୧
ଭୋ ବିପ୍ର ଦାନ ମାଗ ମୋତେ ।
ଯେ ଅବା ଇଚ୍ଛା କର ଚିତ୍ତେ ॥
ଗୋରୁ କାଞ୍ଚନ ଦିବ୍ୟପୁର ।
କିବା ପ୍ରାସାଦ ମନୋହର ॥
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା କନ୍ୟା ଧନ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ ରତ୍ନମାନ ॥
ଅନ୍ନ ବସନ ଆଦି ଯେତେ ।
ଭୋ ବିପ୍ର ମାଗ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ସୁଖାସନ ।
ରଥ ପଲ୍ୟଙ୍କ ଯହିଁ ମନ ॥
କି ଅବା ଅଛି ତୋର ଚିତ୍ତେ ।
ଭୋ ବିପ୍ର ମାଗ ଇଚ୍ଛା ଯେତେ ॥
ଦେବି ମୁଁ ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ ।
ଦାରା ତନୟ ବା ଜୀବନ ॥୩୨
ଏମନ୍ତେ ବଳି ବ୍ୟଗ୍ରଚିତ୍ତେ ।
କହିଲା ବାମନ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଏମନ୍ତ ବଳି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱଭାବେ କୁଶପାଣି ॥
ମଙ୍ଗଳ ସ୍ୱରେ ବେଦଧ୍ୱନି ।
କରନ୍ତି ବଳି ମନ ଘେନି ॥
ତିନି ଭୁବନ କମ୍ପେ ନାଦେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବାମନପ୍ରାଦୁର୍ଭାବେ ବଳିବାମନସଂବାଦେ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଊନବିଂଶତିରେ ବାମନ । ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ମାଗୁଁ ଦାନ ॥
ବଳି ବୋଇଲା ଦେବି ଦାନ । ଶୁକ୍ର ଯେ କଲାକ ବାରଣ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବଳି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୋଷେ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମପାଣି ॥
ବଳି ବାକ୍ୟକୁ ସ୍ତୁତି କରି ।
ବଟୁ ବାମନ ରୂପ ଧରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ।
ଯେ ବାକ୍ୟେ ମୋହେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ବଳିରାଜା ତୁହି ଧନ୍ୟ ।
କୁଳ ଉଚିତ ତୋ ବଚନ ॥
ଧର୍ମ ସଂଯୁତ ଯଶସ୍କର ।
ଅର୍ଥୀ-ଚକୋର-ସୁଧାକର ॥
ଯାହାର ବଂଶେ ପୁରୋହିତ ।
ଭୃଗୁ ଯେ ପଦ୍ମଯୋନି ସୁତ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଯାର ପିତାମହ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭଜନେ ମହାଶୟ ॥ ୨
ଏ କୁଳେ ନାହିଁ ବଳହୀନ ।
ନିଃସତ୍ତ୍ୱ କୃପଣ ଜୀବନ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦାନ ତୁମ୍ଭ କୁଳେ ।
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳେ ॥ ୩
ଯାହାର ବଂଶେ ରଣତୀର୍ଥ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ନୁହନ୍ତି ନିସତ ॥
ଅତିଥି ଆଗମନେ ସୁଖୀ ।
ଦୁଃଖୀଜନଙ୍କ ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥
ନିର୍ମଳ ଯଶ ଯାର କୁଳେ ।
ବିଖ୍ୟାତ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଜାତ ଯେଉଁ କୁଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଶଶାଙ୍କ ତାରା ମେଳେ ॥ ୪
ଯେ ବଂଶେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ।
ଦେବେ ଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଯେ ଗଦାପାଣି ।
ଉଦଣ୍ଡେ ଭ୍ରମଇ ଧରଣୀ ॥
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ଗଦାଯୁଦ୍ଧେ ।
କେହି ନ ମିଳେ ରଣମଧ୍ୟେ ॥ ୫
ବରାହ ରୂପେ ପୂର୍ବେ ହରି ।
ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରି ॥

ପାତାଳୁ ଆଗମନ କାଳେ ।
ସେ ବୀର ଥିଲା ମହାଜଳେ ॥
ଅନେକ ମାୟାଯୁଦ୍ଧ କଲା ।
ବିଷ୍ଣୁର ଗଦାଘାତେ ମଲା ॥
ତାର ମହିମା ଚକ୍ରପାଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ରୁଦ୍ର ଆଗେ ଭଣି ॥
ସେ ହରି ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ମାରି ।
ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଧରଣୀ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଆମ୍ଭାକୁ ବୀରଜୟୀ ମଣି ।
ସକଳ ସଭାମଧ୍ୟେ ଭଣି ॥ ୬
ତାହାର ବଧ ଶୁଣି ରଣେ ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ତକ୍ଷଣେ ॥
ଭ୍ରାତୃ ମରଣେ କ୍ରୋଧ କରି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶୂଳ କରେ ଧରି ॥
ଅତି କୋପିତ ଖେଦମନେ ।
ମିଳିଲା ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ॥ ୭
ଗୋବିନ୍ଦ ତାର ଆଗମନ ।
ଦେଖିଣ ତେଜିଲେ ଆସନ ॥
କୃତାନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଶୂଳ ଟେକି ।
ଧାମଇଁ କୋପେ ମହାବଳୀ ॥ ୮
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାଯୋଗ ବଳେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖି ପଳାଇଲେ ॥
ଲୀଳାଏ ଯାନ୍ତେ ବନମାଳୀ ।
ଦେଖି ବିଗ୍ରରେ ମହାବଳୀ ॥
ଏ ମୋର ମାରି ଅଛି ଭାଇ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଶତ୍ରୁ ମୋର ଏହି ॥
ଏହାକୁ ପ୍ରାଣେ ନାଶ କଲେ ।
ତେବେ ଜୀବନେ ଥିବି ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତି ଶୂଳ ଧରି ।
ପଛେ ଧାଇଁଲା ରୋଷଭରି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ପଳାନ୍ତି ତାକୁ ଦେଖି ।
ସଂଭ୍ରମେ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଯେଣେ ପଳାନ୍ତି ନରହରି ।
ଧାଏଁ ଅସୁର ଶୂଳ ଧରି ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରର ।
ଏହାର ଅକ୍ଷୟ ଶରୀର ॥
ଏହାକୁ ମାୟା ମୁଁ ନ କଲେ ।
କେମନ୍ତେ ପୁରେ ଥିବି ଭଲେ ॥
ଏହାର ହୃଦୟେ ମୁଁ ପଶି ।
ମାୟାରେ ମନକୁ ଆକର୍ଷି ॥
ଯେମନ୍ତେ ମୋତେ ଏ ନ ପାଇ ।
ବିମୁଖେ ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ॥
ମୋର ବିଷୟେ କରି କ୍ରୋଧ ।
ଅନ୍ତେ ହୋଇବ ପ୍ରାଣେ ବଧ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରରିଲେ ।
ମାୟାରେ ଅନ୍ତର ହୋଇଲେ ॥
ତାର ଶରୀର ପ୍ରାଣରନ୍ଧ୍ରେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପଶିଲେ ଯୋଗବନ୍ଧେ ॥୯,୧୦
ବିଷ୍ଣୁ ନ ଦେଖି ମହାକ୍ରୋଧେ ।
ଗର୍ଜିଲା ଭୟଙ୍କର ନାଦେ ॥
ଆକାଶ ଦିଗ ଯେ ବିବର ।
ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗ ଯେ ସାଗର ॥
ସର୍ବତ୍ର ଅନ୍ୱେଷଣ କଲା ।
କୁତ୍ରାପି ହରି ନ ପାଇଲା ॥
ସେ ବୀର ବିଗ୍ରରଇ ମନେ ।
ଏ ତ ଭାଜିଲା ଭୟ ଛନ୍ନେ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଗଲା ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ିଲା ॥
ପଥେ ଚଳନ୍ତେ ମନେ ଭାବି ।
ବୋଲଇ ଅବଶ୍ୟ ମାରିବି ॥
ସେ ମୋର ଭ୍ରାତୃ ହତ୍ୟାକାରୀ ।
ଏମନ୍ତେ ମନେ କ୍ରୋଧ ଭରି ॥
ଜୀବନ ଥିବା ପରିଯନ୍ତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ନ ଭଜେ କୋପଚିତ୍ତେ ॥
ହରିର ତୁଲେ ବାଦ କଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଗଲା ॥୧୧-୧୩
ତାର ତନୟ ପ୍ରହଲାଦ ।
ତୋ ପିତା ତାହାର ଦାୟାଦ ॥
ଦେବଙ୍କ କପଟ ଜାଣିଲା ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଆୟୁ ଦେଲା* ॥୧୪
ତାହାର ବଂଶେ ତୁହି ଜାତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟୁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ମହିମା ତୋହର ।
ଏ କୁଳେ ଅତି ଯଶସ୍କର ॥
ତିନିଭୁବନେ ତୁ ଯେ ରାଜା ।
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ପାଦପୂଜା ॥
ଏଣୁ ତୋହର ହସ୍ତେ ତୁହି ।
ନିବାସ ଅର୍ଥେ କିଛି ଭୂଇଁ ॥
ମୋହର ପାଦେ ପାଦ ତିନି ।
ମାପିଣ ଦିଅ ତୁ ମେଦିନୀ ॥
ଦାରା ତନୟ ମୋର ନାହିଁ ।
କେବଳ ବସ୍ତୁ ମୁଁ ଇଛଇ ॥
ଏ ଭୂମିଦାନ ଦିଅ ମୋତେ ।
ଯେମନ୍ତେ ରହିବି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ତୁ ଅଟୁ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଅନ୍ୟେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ମୋର ॥୧୫-୧୭
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବୋଲେ ଦନୁଜ ବୀରମଣି ॥(ଜ.)

ବଳି ଉବାଚ

ଭୋ ବିପ୍ର ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତୁ ଅତି ବାଳକ ଶରୀର ॥
ବୃଦ୍ଧର ପ୍ରାୟେ କଥା କହୁ ।
ବିଗ୍ରରେ ବାଳକ ତୁ ନୋହୁ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବାଳବୁଦ୍ଧି ଘେନି ।
ନ ଜାଣୁ ଆତ୍ମା ଲାଭ ହାନି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ପ୍ରାୟେ ବହୁ ମତି ।
ଏ ତୋର ବିପରୀତ ଗତି ॥୧୮
ମୁହିଁ ତ୍ରିଲୋକେ ଏକ ରାଜା ।
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ପାଦପୂଜା ॥
ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ମାଗୁ ମୋତେ ।
ଏ ଦାନ ଦେବି ମୁଁ କେମନ୍ତେ ॥
ଲୋକେ କରିବେ ଉପହାସ ।
ଏ କଥା ନୁହଇ ବିଶ୍ୱାସ ॥୧୯
ଯେ ବିପ୍ର ମୋର ଦାନ ନେବ ।
ସେ କିମ୍ବା ଆନକୁ ମାଗିବ ॥

* ବଳିର ପିତା ବିରୋଚନଙ୍କୁ ଦେବତାମାନେ ଛଦ୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଆୟୁ ଭିକ୍ଷା ମାଗିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର କପଟ ଜାଣିପାରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବିରୋଚନ ନିଜର ଆୟୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଏଣୁ ବହୁତ ବୃତ୍ତିକାରୀ ।
ଭୋ ବିପ୍ର ମାଗ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୨୦
ଏମନ୍ତ ବଳି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବଟୁ ବାମନ କହେ ପୁଣି ॥(କ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ବଳି ନୃପନାଥ ।
ଏ ଜ୍ଞାନୀ ଜନଙ୍କର ମତ ॥
ସମୁଦ୍ର ଆବରଣେ ମହୀ ।
ଏତେ ସମ୍ପଦ ଯେବେ ପାଇ ॥
ତେବେହେଁ ଆଶା ନ ପୂରଇ ।
ଶୁଣ ନୃପତି ମନ ଦେଇ ॥୨୧
ସପତ ଦ୍ୱୀପେ ଅଧିପତି ।
ଥିଲେ ଯେ ଅନେକ ନୃପତି ॥
ବୈଣତନୟ ଗୟ ଆଦି ।
ଅସଂଖ୍ୟ ଅତୁଳ ସମୃଦ୍ଧି ॥
ସେ ଅର୍ଥେ କାମ ଯେତେ କଲେ ।
ତୃଷ୍ଣାର ଅନ୍ତ ନ ପାଇଲେ ॥୨୨, ୨୩
ପୂର୍ବର କର୍ମଫଳ ଲଇ ।
ଯେ ଦିନେ ଯେ ଅବା ମିଳଇ ॥
ତେଣେ ସନ୍ତୋଷ ଚିତ୍ତ ଯାର ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ତ୍ରିଜଗତେ ସାର ॥୨୪
ସନ୍ତୋଷେ ତେଜ ବଢ଼େ ଭଲେ ।
ଘୃତେ ଅନଳ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥
ଯେ ଅର୍ଥେ କାମେ ଅସନ୍ତୋଷ ।
ହେଲେ ତା ତେଜ ହୋଏ ନାଶ ॥
ଉଭୟ ଲୋକେ ସୁଖ ନାହିଁ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଥିବ ଅବା କାହିଁ ॥
ଅର୍ଜନେ ଅସନ୍ତୋଷ ହେଲେ ।
ଅତୁଷ୍ଟେ ପଡ଼ଇ ପାତାଳେ ॥
ଅତୁଷ୍ଟି ଜଳବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ।
ବିପ୍ରର ତେଜ ସେ ଲିଭାଇ ॥୨୫, ୨୬
ଏଣୁ ସମ୍ପଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ଦିଅ ତୁହି ॥
ଏକଇ ମାତ୍ର ମୋ ଜୀବନ ।
ଅଧିକେ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ॥୨୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବିପ୍ର ଯହୁଁ ଭାଷି ।
ସେ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ବଳି ହସି ॥
ବୋଲଇ ଧରି କୁଶ ପାଣି ।
ତୋ ପାଦ ପ୍ରମାଣେ ଧରଣୀ ॥
ଦେବଇଁ ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ ।
ଭୋ ବିପ୍ର ତୋଷଚିତ୍ତେ ଘେନ ॥୨୮
ଶୁକ୍ର ଯେ ବଳି ପାଶେ ଥିଲା ।
ଦାନର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଜାଣିଲା ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲି ଜାଣିପାରି ।
ବଳିକି କହେ ଆଗସରି ॥୨୯

ଶୁକ୍ର ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ବିରୋଚନ ସୁତ ।
ତୋର ଦେଖିଲି ବିପରୀତ ॥
ପାତ୍ର ଅପାତ୍ର ତୁ ନ ଜାଣୁ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦାନେ ପରିମାଣୁ ॥
ଦେଖ ଏ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଶରୀରେ ଦିଶଇ ବାମନ ॥
ବିବୁଧକୁଳ ରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମିଲେ କଶ୍ୟପର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
ଅଦିତି ଗର୍ଭେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଅଇଲେ ତୋର ଜ୍ଞାନ ମୋହି ॥୩୦
ଅର୍ଥ ଅନର୍ଥ ତୁ ନ ଜାଣି ।
ହସ୍ତେ ଧଇଲୁ କୁଶ ପାଣି ॥
ଦିତିର ଗର୍ଭେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ତୋର ଯଶ ଶିରୀ ।
ମାୟା ବାଳକ ରୂପ ଧରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେବ ବୁଢ଼ିବଳେ ।
ତୁ ମୂଢ଼ ପଶିବୁ ପାତାଳେ ॥୩୧, ୩୨
ତିନି ଚରଣେ ତିନି ପୁର ।
ସମ୍ପଦ ହରିବ ତୋହର ॥
ସର୍ବସ୍ୱ ବିଷ୍ଣୁ ହସ୍ତେ ଦେଇ ।
ତୁ ମୂଢ଼ ବିଶ୍ରାମିବୁ କାହିଁ ॥୩୩
ପାଦକେ ଅବନୀ ହରିବ ।
ଶରୀର ଆକାଶେ ପୂରିବ ॥

ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦେ ଦଶଦିଶ ।
ବିକ୍ରମି ଘେନିବ ଆକାଶ ॥
ତୃତୀୟ ପାଦ କାହୁଁ ଦେବୁ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ନରକେ ପଡ଼ିବୁ ॥୩୪
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଦାନ ଅର୍ଥେ ।
ପଛେ ନ ଦ୍ୟନ୍ତି ଯେ ଜଗତେ ॥
ସେ କାହିଁ ଥିବେ ଏ ସଂସାରେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ଅନ୍ଧତମ ଘୋରେ ॥୩୫
ଯେ ଦାନେ ବୃତ୍ତି ଯାଏ ନାଶ ।
କୁଳ ସମ୍ପଦ କର୍ମ ଯଶ ॥
ସେ ଦାନ କେବେହେଁ ନ କରି ।
ଯଶ ସମ୍ପଦ ଧର୍ମ ହରି ॥
ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ଯେ ଯଶ କାମ ।
ଆବର କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷଣ ॥
ଏଥକୁ ରଖି ଦାନ କଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ଲଭେ ପ୍ରାଣୀ ଭଲେ ॥୩୬, ୩୭
ପୂର୍ବେ ଯେ ସିଦ୍ଧ ମୁନି ଯେତେ ।
ସେ କହିଛନ୍ତି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରେ ॥
ତାହା କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ମନ ବଚନେ ସତ୍ୟ କରି ।
ହଁ ବୋଲି ବାକ୍ୟ ଯେ ଉଚ୍ଚାରି ॥
ତାହାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି କହି ।
ଯେ କହି ତାହା ନ କରଇ ॥
ମିଥ୍ୟା ବୋଲିଟି ତାର ନାମ ।
ଜାଣ ହେ ଅସୁର ଉତ୍ତମ ॥୩୮
ଏ ଦେହ-ବୃକ୍ଷ ମିଥ୍ୟାମୂଳ ।
ସତ୍ୟ ଯେ ତାର ଫୁଲଫଳ ॥
ବୃକ୍ଷର ନାଶେ ନାଶ ଯାନ୍ତି ।
ବୃକ୍ଷର ମୂଳ ଥିଲେ ଥାନ୍ତି ॥
ସକଳ ମିଥ୍ୟା ନାଶ ଯାନ୍ତେ ।
ଅଙ୍କୁର ନୁହଁଇ ବିହିତେ ॥୩୯, ୪୦
ଅ'କାର ଉ'କାର ମ'କାରେ ।
ଶବଦ ଉଚ୍ଚାରି ହଁ କରେ ॥
ଯେ ତାହା ଅଜ୍ଞାନେ କହନ୍ତି ।
ନିଜ ଶରୀର ନ ଧରନ୍ତି ॥୪୧, ୪୨

ପରିହାସରେ ନାରୀ ସଙ୍ଗେ ।
ବିବାହେ କନ୍ୟାବର ଯୋଗେ ॥
ବୃତ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ପ୍ରାଣର ସଂକଟେ ।
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର କଷ୍ଟେ ॥
ମିଥ୍ୟା କହିଲେ ଯେବେ ତରେ ।
ଏ କଥା କେ ଅବା ନ କରେ* ॥୪୩

ଗୁରୁ ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟ କହି ।
ବଳି ତା ବାକ୍ୟେ ମନ ଦେଇ ॥
ସଂଶୟ ରହିଲା ତା ଚିତ୍ତେ ।
ଗୁରୁ ବଚନେ ଧର୍ମମତେ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା/ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ବଳି-ବାମନ ବାକ୍ୟବନ୍ଧେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଏ ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତେ ॥
ଶ୍ରୀହରି ଚରିତ ଏ ଭାବ ।
ଭାବିଲେ ସଂସାରୁ ତରିବ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳିବାମନସଂବାଦେ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଂଶରେ ବଳି ସତ୍ୟ ପାଳି । ଗୁରୁବଚନେ ହେଳା କରି ॥
ଦାନ ଦିଅନ୍ତେ ସେ ବାମନ । ଅଦ୍ଭୁତେ ବଢ଼ିଲେ ତକ୍ଷଣ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବଳି ଯେ ଅସୁରଙ୍କ ପତି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଧର୍ମେ ତାର ମତି ॥
କୁଳ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ମନେ ଗୁଣି ॥
କ୍ଷଣମାତ୍ରକେ ତୁନି ହୋଇ ।
ବୋଲଇ ଗୁରୁ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥ ୧

ବଳି ଉବାଚ

ଭୋ ଗୁରୁ ସତ୍ୟ ତୁମ୍ଭ କଥା ।
ଗୃହସ୍ଥଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଏ ଧର୍ମେ ଅର୍ଥ କାମ ଯଶ ।
ବୃତ୍ତି ସହିତେ ଯିବ ନାଶ ॥
ଏବେ ମୁଁ ଧନେ ହୋଇ ଲୋଭୀ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ କେମନ୍ତେ ଲଂଘିବି ॥

ସର୍ବଦେବତା ବିଷ୍ଣୁ ଦେହେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେହେ ବିଷ୍ଣୁ ରହେ ॥
ଏକ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଲେଂ[୧] ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନାଶ ଯାଇ ଭଲେ ॥
ମୁଁ ପ୍ରହଲାଦ ବଂଶେ ଜାତ ।
ଏ କଥା ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
କେମନ୍ତେ ସତ୍ୟବାକ୍ୟ କହି ।
କପଟ କରି ମାୟା ବହି ॥
ଲଂଘିବି ପାପକର୍ମ ବଳେ ।
ଅଯଶ ଲଭିବି ଶୟଳେ ॥୨, ୩
ସତ୍ୟ ଉପରେ ଧର୍ମ ନାହିଁ ।
ଏକଥା ଭୂମି ଅଛି କହି ॥
ସର୍ବ ଅପ୍ରାଧ ସହିପାରେ ।
ମିଥ୍ୟାର ଭାରେ ମୁହିଁ ଡରେ ॥ ୪

ନ ଡରେ ଦୁଃଖ ପାରାବାରେ ।
ନରକେ କିବା ମରଣରେ ॥
ସ୍ୱସ୍ଥାନ ଭ୍ରଷ୍ଟେ ନାହିଁ ତାପ ।
ବିପ୍ରଲଂଘନେ ଯେତେ ପାପ ॥ ୫
ଏ ଭୂମି ଛାଡ଼ି ଅନ୍ତକାଳେ ।
ମୁହିଁ ଗମିବି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ସେ ଭୂମି ବିପ୍ରେ ବାକ୍ୟେ ଦେଇ ।
କେମନ୍ତେ ଲଂଘିବଇଁ ମୁହିଁ ॥ ୬
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହିତେ ସାଧୁଜନ ।
ତ୍ୟଜନ୍ତି ଏ ଧନ ଜୀବନ ॥
ଦଧୀଚି ଶିବି ଆଦି ଯେହ୍ନେ ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ବୀରମାନେ ॥
ପୃଥିବୀ ଆତ୍ମବଶ କଲେ ।
ସଙ୍ଗତେ କିବା ଘେନିଗଲେ ॥

୧. ବଞ୍ଚାଇଲେ—ବଞ୍ଚନା କଲେ ବା ଠକିଲେ ।

* ପୁରାଣ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଦର୍ଶନ ଓ ଭଗବଦ୍‌ଚରିତ ସହିତ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ରାଜନୀତି, କୂଟନୀତି, ଛଳ-କପଟ ପ୍ରଭୃତିର ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଆଦର୍ଶ ବା ଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସେଥିରେ ବକ୍ତା, ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଶ୍ରୋତାର ସ୍ଥିତି ପ୍ରଭୃତିକୁ ବିଚାର କରି କେବଳ ଆଦର୍ଶ ବାଣୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇଛି—"ରାମାଦିବତ୍ ବର୍ତ୍ତିତବ୍ୟଂ ନ ତୁ ରାବଣାଦିବତ୍" । ସଂପୃକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅସୁରକୁଳଗୁରୁ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ କେବଳ ବଳିର ଲୌକିକ ସୁଖ-ସମୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଅସତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଅଳୀକ ଶରୀର ଓ ଜାଗତିକ ବସ୍ତୁର ସୁରକ୍ଷା ଚାହିଁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବଳିକୁ ଅସତ୍ୟ ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପ୍ରେରିତ କରିଛନ୍ତି । ଏଭଳି ନୀତି ଦ୍ୱାରା ହୁଏତ ନ୍ୟାୟ ମିଳିପାରେ, କୌଣସି ବିଷମ ସମସ୍ୟାର ତାତ୍କାଳିକ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତିର ଚରମ ପରିପନ୍ଥୀ । ସୁତରାଂ ମିଥ୍ୟା କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ପୃହଣୀୟ ନୁହେଁ । ନିଜେ ବଳି ମଧ୍ୟ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରାମର୍ଶକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି, ଆପଣା ସତ୍ୟରେ ଅଟଳ ରହିବା ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ବିସ୍ତାର କରିବା ସହିତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଶ କରି ପାରିଥିଲେ । ଏହି ସତ୍ୟର ପ୍ରଭାବରେ ସର୍ବତନ୍ତ୍ରସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଦ୍ୱାରପାଳ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ମୋହର ବଂଶେ ଯେ ଦାନବେ ।
ଏ ଭୂମିପତି ଥିଲେ ପୂର୍ବେ ॥
ସେ ସର୍ବେ କାଳେ ଅସ୍ତ ଗଲେ ।
ଯଶ ରହିଲା ମହୀତଳେ ॥୭,୮
ରଣେ ଝାସନ୍ତି ଯେଉଁ ବୀର ।
ସମରେ ତ୍ୟଜନ୍ତି ଶରୀର ॥
ତହୁଁ ଅଧିକ ପାତ୍ରେ ଦାନ ।
ଯେ କରେ ସେହି ମହାଜନ ॥
ଯେ ସତପାତ୍ରେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଦାନ ।
ସେ ସର୍ବେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଜୀବନ ॥ ୯
ଏ ସତ୍ୟଧର୍ମ ଦୂର କରି ।
ତୁମ୍ଭ ବଚନ ମନେ ଧରି ॥
ଏ ମୋର ଶରୀର ନ ଥିବ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ସଦାଶିବ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଏମନ୍ତ କହ କାହିଁ ପାଇଁ ॥
ନିଶ୍ଚେ ଧରଣୀ ଦେବି ଦାନ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ଭଗବାନ ॥
ବେଦ ବିଧାନ ଯେ ଜାଣନ୍ତି ।
ଆତ୍ମାକୁ ସର୍ବଭୂତେ ଚିନ୍ତି ॥
ଅନେକ ଯଜ୍ଞମତେ ଚିନ୍ତି ।
ଯାର ଚରଣ ନ ଲଭନ୍ତି ॥
ସେ ହରି ମୋତେ ଦୟା କରୁ ।
ଅଥବା ଶରୀର ସଂହାରୁ ॥
ତହିଁକି ଚିନ୍ତା ମୋର ନାହିଁ ।
ବିପ୍ରେ ଧରଣୀ ଦେବି ମୁହିଁ ॥୧୦, ୧୧
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ଯେବେ ମୋତେ ।
ବିପ୍ର ମାରିବ କୋପଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମତନୁ ରିପୁ ମୋର ।
ମୁଁ ତ ଏହାର ନିର୍ବଇର ॥
ଛଦ୍ମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପ ଧରି ।
ବିଷ୍ଣୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ବାଦ କରି ॥
ଯେବେ ମାରିବେ ଯୁଦ୍ଧେ ମୋତେ ।
ମୋ ତହୁଁ ଧନ୍ୟ କେ ଜଗତେ ॥୧୨, ୧୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ବଳି ମୁଖେ ।
ସେ ଭୃଗୁସୁତ ମନଦୁଃଖେ ॥
ବଳିର ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଦେଖି ।
କ୍ରୋଧେ ଅରୁଣ କଲା ଆଖି ॥
କଟାକ୍ଷ ନୟନେ ଅନାଇଁ ।
ମୁଖେ କି ଅନଳ ଜଳଇ ॥
ନିର୍ଘାତେ କମ୍ପିତ ନିଃଶ୍ୱାସେ ।
ବଳିକି ଶାପ ଦେଲା ରୋଷେ ॥୧୪

ଶୁକ୍ର ଉବାଚ

ଭୋ ସତ୍ୟବାଦୀ ନୃପମଣି ।
ମୋହର ମହିମା ନ ଜାଣି ॥
ଗର୍ବ ବହିଲୁ ଯେବେ ଦୁଷ୍ଟ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦୁଁ ହୁଅ ଭ୍ରଷ୍ଟ ॥୧୫
ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁ ଶାପ ପାଇ ।
ଧରଣୀ ଦାନେ ମନ ଦେଇ ॥
ବାମନ ବେନି ପାଦ ଧରି ।
ବିଧିପୂର୍ବକ ପୂଜା କରି ॥
ବଳିର ପତ୍ନୀ ବିନ୍ଧ୍ୟାବଳୀ ।
କଣ୍ଠେ ଭୂଷଣ ରତ୍ନମାଳି ॥
ଉଦକପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ବେଗେ ।
ଘେନି ମିଳିଲା ସ୍ୱାମୀ ଆଗେ ॥୧୬, ୧୭
ବଳି ବାମନ ପାଦଯୁଗେ ।
ଜଳ ଢାଳିଲା ନେଇ ବେଗେ ॥
ପାଦ ଉଦକ ଘେନି ଶିରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକ ଶରୀରେ ॥
ଯେ ଜଳ ଭୁବନପାବିନୀ ।
କାନ୍ତ-କାମିନୀ ଶିରେ ଘେନି ॥
କୃତାର୍ଥ ହୋଇ କରଯୋଡ଼ି ।
କିଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଯେ ଦେବେ ଦେଖୁଥିଲେ ॥୧୮
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ସିଦ୍ଧ ଯେ ଗ୍ୱରଣ କିନ୍ନର ॥
କରନ୍ତି ଜୟ ଜୟ ବାଣୀ ।
କୁସୁମ କଳ୍ପବୃକ୍ଷୁଁ ଆଣି ॥
ସିଞ୍ଚିଣ ମନ୍ଦାକିନୀ ବାରି ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ॥
ସମସ୍ତେ ଦୁନ୍ଦୁଭିର ନାଦ ।
ବଜାନ୍ତି ବହୁବିଧ ବାଦ୍ୟ ॥
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅପସରୀ ।
ମଙ୍ଗଳ ନାଦେ ମୋଦ ଭରି ॥
ଆଗରେ ଉଭା ତାର ରାଣୀ ।
ବଳି ଘେନିଲା କୁଶ ପାଣି ॥
ବେଦ ବଚନେ ବାକ୍ୟ କରି ।
କାନ୍ତ କାମିନୀ ମୋଦ ଭରି ॥
ବାମନ କଲେ ସ୍ୱସ୍ତିବାଦ ।
ଧରଣୀ ଦେଲା ତିନିପାଦ ॥
ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷେ ଯେତେ ଧନ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲା ଯଜମାନ ॥
ତାର ଦୁର୍ଲଭ କର୍ମ ଶୁଣି ।
ଦେବେ କରନ୍ତି ଜୟବାଣୀ ॥୧୯, ୨୦
ବାମନ ହସ୍ତେ ଜଳ ଘେନି ।
ପାଦକେ ଢାଙ୍କିଲେ ମେଦିନୀ ॥
ବାମନ ବଳି ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଆଉ ମହୀ କାହିଁ ॥
ବଳି ବୋଇଲା ଦେବି ସ୍ୱର୍ଗ ।
ବାମନ ପାଦ ଦେଲେ ବେଗ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦେ ସ୍ୱର୍ଗ ଝାମ୍ପେ ।
ଘୋର ଶବଦେ ଦିଗ କମ୍ପେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ବାମନ ଶରୀର ।
ପୂରିଲା ସ୍ୱର୍ଗ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥
ବଳି ଯେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସହିତେ ।
ପ୍ରବେଶ ବାମନ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଦେଖଇ ବାମନ ଶରୀର ।
ଦେବ ଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ତ୍ରିଗୁଣଆତ୍ମା ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ଏବେ ॥
ବେନି ଚରଣ ଭୂ ଆକାଶେ ।
ପର୍ବତଗଣ ଜଂଘଦେଶେ ॥
ବିହଙ୍ଗଗଣ ଜାନୁମୂଳେ ।
ଉଡ଼ନ୍ତି ଜନ୍ତୁ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ସନ୍ଧ୍ୟା ଦିଶଇ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରାୟେ ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ବିଶ୍ୱକାୟେ ॥
ଗୁହ୍ୟଦେଶରେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଜଘନେ ଅସୁରେ ବସନ୍ତି ॥
ନାଭି ପ୍ରଦେଶେ ନଭ ଦିଶେ ।
ସପତ ସିନ୍ଧୁ କୁକ୍ଷିଦେଶେ ॥

ଉରେ ବିରାଜେ ତାରାଗଣ ।
ଯେହ୍ନେ ଅଳଙ୍କାର ଭୂଷଣ ॥୨୧-୨୪
ଧର୍ମ ବିରାଜେ ହୃଦମଧ୍ୟେ ।
ନିଜ ଶରୀର ଅଧଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ॥
ସ୍ତନମଣ୍ଡଳେ ଋତ ସତ୍ୟ ।
ମନେ ଦିଶଇ ନିଶାନାଥ ॥
କମଳା ହୃଦୟେ ବିରାଜେ ।
ବେନି କମଳ କରେ ସାଜେ ॥
କଣ୍ଠେ ବିରାଜେ ସାମବେଦ ।
ଆବର ଯେ ଅବା ଶବଦ ॥୨୫
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
ଭୁଜେ ବସନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଗଗନ ଦିଶେ ଶିର ଦେଶେ ।
ମେଘେ ଦିଶନ୍ତି କେଶ ପାଶେ ॥
ନାସିକା ମଧ୍ୟେ ହୋଇ ଶ୍ୱାସ ।
ବହେ ପବନ ଅଣଗ୍ୱଶ ॥
ବେନି ଲୋଚନେ ରବି ଦିଶେ ।
ବଦନେ ଅନଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସପତ ଛନ୍ଦ ବାଣୀ ଦେଶେ ।
ଜିହ୍ୱାରେ ବରୁଣ ପ୍ରକାଶେ ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ଭୁରୁ ଦେଶେ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ପକ୍ଷ୍ମେ[୧] ଦିଶେ ॥

ଲଲାଟେ କ୍ରୋଧ ପ୍ରକାଶଇ ।
ଅଧର ଓଷ୍ଠେ ଲୋଭ ବହି ॥୨୬, ୨୭
ସ୍ମରଣେ କନ୍ଦର୍ପ ରହଇ ।
ରେତେ ସଲିଳ ବିରାଜଇ ॥
ଅଧର୍ମ ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ରହେ ।
କ୍ରମଣ ମାର୍ଗେ[୨] ଯଜ୍ଞ ଶୋହେ ॥
ଛାୟାରେ ମୃତ୍ୟୁ ବିରାଜଇ ।
ମାୟା ତା ହସରେ ବସଇ ॥
ବୃକ୍ଷ ଓଷଧି ରୋମଗଣ ।
ଆଶ୍ରିତ ନାନା ପୁଷ୍ପବନ ॥୨୮
ନଦୀ ସମୂହ ନାଡ଼ୀଦେଶେ ।
ଅଚଳକୁଳ ନଖେ ବସେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବିରାଜେ ବୁଦ୍ଧି ମଧ୍ୟେ ।
ଋଷି ଦେବତା ଇନ୍ଦ୍ରି ମଧ୍ୟେ ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସହିତେ ।
କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଦିଶେ ଗାତ୍ରେ ॥୨୯
ନିଜ ଆୟୁଧ ଅଷ୍ଟଭୁଜେ ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ର ସାଜେ ॥
ଗଦା ସାରଙ୍ଗ ଅସିବର ।
ତୂଣ ଅକ୍ଷୟ ବାଣ ଶର ॥
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଦିଶେ ତିନିପୁର ।
ଦେବମାନବେ ଅଗୋଚର ॥୩୦, ୩୧

ସୁନନ୍ଦ ଆଦି ପାରିଷଦେ ।
ସମୀପେ ଖଟନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଦିଗ ଉଭାରି ଦିଗପାଳେ ।
ମୁନି ବିବୁଧ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
କିରୀଟ ଅଙ୍ଗଦ ଉଜ୍ୱଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକରକୁଣ୍ଡଳ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ବନମାଳା ।
କଟିରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମେଖଳା ॥୩୨
ବନମାଳାର ଗନ୍ଧ ଆଶେ ।
ଭ୍ରମରେ ଉଡୁଛନ୍ତି ପାଶେ ॥
ପାଦକେ ଧରଣୀ ପୂରିଲା ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ସ୍ୱର୍ଗ ଗ୍ରସ୍ତ ହେଲା ॥
ଦିଗ ପୂରିଲା ଅଷ୍ଟଭୁଜେ ।
ମେଘେ ଦିଶନ୍ତି ଚୂଳ ମାଝେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବାମନର ଦେହୀ ।
ତୃତୀୟ ପାଦ ଠାବ ନାହିଁ ॥
ମହତ ଜନ ତପ ଲୋକେ ।
ଲୁଚିଲେ ବାମନ ମସ୍ତକେ ॥୩୩, ୩୪
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ॥
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଏକ ଚିତ୍ତେ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତେ ॥
ବଳି-ବାମନର ପ୍ରସ୍ତାବ ।
ଶୁଣି ତ୍ରିତାପୁଁ ନିସ୍ତରିବ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ-ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବିଶ୍ୱରୂପଦର୍ଶନଂ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏକବିଂଶରେ ସେ ବାମନ । ବଳିକୁ କରିଲେ ବନ୍ଧନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବାମନ ବିଶ୍ୱରୂପ ଦେଖି ।
ବୁଝିଲେ ହର ବ୍ରହ୍ମା ଆଖି ॥
ଭୟେ ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁପାଶେ ।
ଅଭୟ ଚରଣ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଅମର ଆଦି ମୁନିଗଣେ ।
ନମିଲେ ବାମନ ଚରଣେ ॥

ସନନ୍ଦ ଆଦି ଯୋଗୀଜନେ ।
ବେଦ ଉପବେଦ ସୁମନେ ॥
ଯମ ନିୟମ ବେନି ପାଶେ ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ମହାତ୍ରାସେ ॥
ତର୍କ ପୁରାଣ ଇତିହାସ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରକାଶ ॥

ଅପର ଯୋଗୀ ସିଦ୍ଧ ଯେତେ ।
ଜ୍ଞାନ ଅନଳ ଜାଳି ଚିତ୍ତେ ॥
ଅଶେଷ କର୍ମବନ୍ଧ ଫାଶି ।
ଯେ କରିଛନ୍ତି ଭସ୍ମରାଶି ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ମୋଦଭରି ।
ସ୍ତୁତି ବନ୍ଦନ ମୁଖେ କରି ॥୧,୨

୧. ପକ୍ଷ୍ମ—ଆଖିଲୋମ । ୨. କ୍ରମଣ ମାର୍ଗେ—ପଦବିନ୍ୟାସରେ ।

ହର ବିରଞ୍ଚି ତୋଷମନେ ।
କରସଂପୁଟ ଉପାୟନେ[୧] ॥
ବାମନ ପାଦତଳେ ଥୋଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଗ ହୋଇ ॥
ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ନାଭିପଦ୍ମୁଁ ଜାତ ।
ଯାହାରେ ସର୍ଜିଲା ଜଗତ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଭରି କମଣ୍ଡଳେ ।
ଶୁଚି ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି କରେ ଘେନି ।
ଯେ ନୀର ଭୁବନ ପାବନୀ ॥
ବାମନ ପାଦ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ।
ବାଜନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଫାଟିଲା ॥
ସେ ଅଣ୍ଡ ଭେଦି ଜଳରାଶି ।
ବେଗେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ପଶି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ପଖାଳିଲା ।
ପତିତ ପାବନୀ ସ୍ରବିଲା ॥
ସେ ଜଳ କମଣ୍ଡଳେ ଘେନି ।
ବିଷ୍ଣୁ ସମୀପେ ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଦେବଗଣ ।
ଯେ ସିଦ୍ଧ କିନ୍ନର ଚାରଣ ॥
ଯେ ଯାର ଘେନି ଉପାୟନ ।
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ନିଧାନ ॥
ନମି ବାମନ ପାଦମୂଳେ ।
ନିଜ ଅଧିକାର ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଗଙ୍ଗା ଯେ କମଣ୍ଡଳେ ଥିଲା ।
ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ଢାଳିଲା ॥
ଶୁଚି ପବିତ୍ର ଜଳରାଶି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନଖକୋଣେ ପଶି ॥
ତହୁଁ ଉଛୁଳି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ପଡ଼ିଲା ମୁନିଙ୍କ ସମକ୍ଷେ ॥
ସୋମ ଆଦିତ୍ୟଲୋକ ଜିଣି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ପଡ଼ିଲା ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ସୁମେରୁଶିଖେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ସେ ଜଳ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଚତୁରଦିଗେ ଚାରିଧାରେ ।
ପଡ଼ିଲା ଧରଣୀ ଉପରେ ॥
ସମୁଦ୍ରେ ପଶେ ଚାରିଦିଗେ ।
ନଦୀ ସ୍ୱରୂପେ ଅତି ବେଗେ ॥୩-୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଚରଣ ଧୋଇ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଘେନି ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପମାଳ ।
ଚନ୍ଦନ କର୍ପୂର ଶୀତଳ ॥
ସନ୍ନିଧେ ଧୂପ ଦୀପ ଥୋଇ ।
ଫଳ ଅକ୍ଷତ ଲାଜା[୨] ଦେଇ ॥
ଜୟ ଶବଦେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ନିର୍ମଳ ବାକ୍ୟେ ବେଦବାଣୀ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମହିମା ଉକତେ ।
ତାଣ୍ଡବ ବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟଗୀତେ ॥
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶୂନ୍ୟେ ଘୋଷେ ।
ସର୍ବେ ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁପାଶେ ॥୬, ୭
ଅତି ଉଲ୍ଲାସେ ଜାମ୍ବବାନ ।
ମିଳିଲା ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ନିଧାନ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଯଶ ଗାଇ ତୋଷେ ।
ଯେ ଯଶ ପୂରେ ଦଶଦିଶେ ॥ ୮
ଏମନ୍ତ ମହୋତ୍ସବ ଦେଖି ।
ଅସୁର ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦ୍ୱିପାଦ ଦାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ମହୀ ।
ପୂରିଲା ବାମନର ଦେହୀ ॥
ସ୍ୱସ୍ଥାନେ ରହି ନ ପାରିଲେ ।
ବଳିର ସମୀପେ ମିଳିଲେ ॥
ଗୁରୁବଚନେ କୋପଚିତ୍ତେ ।
ବୋଲନ୍ତି ବଳିର ଅଗ୍ରତେ ॥ ୯

ଅସୁରା ଉଚୁଃ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୋହେ ଏ ବାମନ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ମାୟାବୀମାନଙ୍କ ମୋହନ ।
କପଟେ ମାଗେ ଭୂମିଦାନ ॥
ମାୟାବୀମାନଙ୍କର ବର ।
ସମ୍ପଦ ହରିଲା ତୋହର ॥
ବାମନରୂପ ଏ ଜଗତେ ।
ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ॥୧୦, ୧୧
ଏ ବଳି ନିତ୍ୟେ ସତ୍ୟବ୍ରତୀ ।
ବିଶେଷେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭକତି ॥
କେବେହେଁ ମିଥ୍ୟା ଏ ନ କହେ ।
ଦୁଃଖୀ ଜନଙ୍କୁ ଦୟା ବହେ ॥୧୨
ଆମ୍ଭର ପ୍ରଭୁ ଏ ରାଜନ ।
ନିଶ୍ଚେ ବଇରୀ ଏ ବାମନ ॥
ଆସ ଏହାକୁ ବଧ କର ।
ବଳିକି ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ଏ ମଲେ ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ ଦୁଜା ।
ବଳି ହୋଇବ ସ୍ୱର୍ଗେ ରାଜା ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଅସୁରେ ଧାଇଁଲେ ତୁରିତେ ॥୧୩
ଶୂଳ ଖଡ଼ଗ ଧରି କରେ ।
ଧାଇଁଲେ ଘୋର ନାଦ ଭରେ ॥
ଶବଦେ ଆକାଶ ପୂରିଲା ।
ଧାମନ୍ତେ ଧରଣୀ କମ୍ପିଲା ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁଗଣେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଉଭାରିଲେ ରଣେ ॥
ମିଳିଲେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦେ ମୋଦ ଭରି ॥୧୪, ୧୫
ନନ୍ଦ ସୁନନ୍ଦ ଜୟ ଆଦି ।
ବିଜୟ ପ୍ରବଳ ସୁବୁଦ୍ଧି ॥
ବଳ କୁମୁଦ କୁମୁଦାକ୍ଷ ।
ବିନତାସୁତ ଆଦି ଦକ୍ଷ ॥
ବିଶ୍ୱକସେନ ଯେ ଜୟନ୍ତ ।
ସୁବାହୁ ପିଶଙ୍ଗୀ ସମସ୍ତ ॥
ସାତ୍ୱତ ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ ବୀର ।
ଶ୍ରୁତଦେବ ଯେ ମନୋହର ॥
ଦଶ ସହସ୍ର ହସ୍ତୀବଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜ ଅନର୍ଗଳ ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଘୋରରଣେ ।
କୁଞ୍ଜରେ ଯେହ୍ନେ ପଦ୍ମବନେ ॥୧୬, ୧୭
ଅସୁରବଳ ନାଶ ଦେଖି ।
ବଳି ହୋଇଲା ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥

୧. ଉପାୟନ—ଉପହାର । ୨. ଲାଜା—ଖଇ ।

ଗୁରୁବଚନ ମନେ ସ୍ମରି ।
ବୋଲଇ ଜଣ ଜଣ କରି ॥
ହେ ବିପ୍ରଚିତ୍ତି ବ୍ୟଗ୍ରଗତି ।
ହେ ରାହୁ କଉଣପପତି ॥
ମୋର ବଚନ ଚିତ୍ତେ ଧର ।
କେବେହେଁ ସମର ନ କର ॥
ଆମ୍ଭର ନୋହେ ଜୟକାଳ ।
ଈଶ୍ୱର ମାୟା ଅନ୍ତରାଳ ॥୧୮, ୧୯
ଯେ ପ୍ରଭୁ ବଳେ ବଳବନ୍ତା ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଦାତା ॥
ସେ ଯେ ଅଶେଷ ମାୟାଧର ।
ସଂସାର ଯାର ଖେଳଘର ॥
ସେ ଯାକୁ କାଳେ ବାମ ହୋଇ ।
ତାହାର ଜୟ ଯଶ କାହିଁ ॥୨୦, ୨୧
ଯେବେ ଦଇବ ଆମ୍ଭ ପକ୍ଷେ ।
ସୁକାଳ ହୋଇବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ତେବେ ଜିଣିବା ଆମ୍ଭେ ରଣେ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଧି ଜଣେ ଜଣେ ॥୨୪*

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବଳି ବଚନ ବୀରେ ଶୁଣି ।
ଜୟ ଅଜୟ ପରିମାଣି ॥
ପୁଣି ମିଳିବୁ ଜୟକାଳେ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲିଣ ପାତାଳେ ॥
ପଶିଲେ ମନେ କ୍ରୋଧଭରି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୨୫
ଗରୁଡ଼ ବିଷ୍ଣୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ବଳି ସମୀପେ କ୍ରୋଧ ବହି ॥
ବରୁଣପାଶ ଘେନି କରେ ।
ବଳିକୁ ଯଜ୍ଞର ଶାଳରେ ॥
ସୋମ ଅଭିଷେକ ଦିବସେ ।
ବଳିକୁ ବାନ୍ଧେ ଅତି ରୋଷେ ॥
ଶୁଭିଲା ହାହାକାର ନାଦ ।
ଅସୁରେ ଲଭିଲେ ବିଷାଦ ॥୨୬, ୨୭
ବଳିର ଦେଖିଣ ବନ୍ଧନ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୨୮

ତୃତୀୟପାଦ[୧] ମୋର କରେ ।
ଦେଲୁ ଯେ ଓଁକାର ଉଚ୍ଚାରେ ॥
ଭୂମି ଗଗନେ ବେନିପାଦ ।
ଆବର ପାଦ ଶୂନ୍ୟେ ଭେଦ ॥
ତୃତୀୟପାଦ ଏବେ ଦିଅ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ଦୋଷୁଁ ପାରି ହୁଅ ॥୨୯
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିଶେ ।
ପବନ ଅନଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ତାବତ ଭୂମି ଏ ତୋହର ।
ମୁଁ ଯେ ଘେନିଲି ବେନିପୁର ॥୩୦, ୩୧
ତୃତୀୟପାଦେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ।
ତୁ ଏବେ ରହ ସୁଖୀ ହୋଇ ॥
ନ ଦେଲେ ପଡ଼ିବୁ ନରକେ ।
ଅଯଶ ହେବ ତିନିଲୋକେ ॥
ଏମନ୍ତ ବଳି ଆଗେ କହି ।
ବିଷ୍ଣୁ ରହିଲେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ॥୩୨-୩୪
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳିନିଗ୍ରହୋ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରସନ୍ନେ ବଳିକୁ ବାମନ । ସୁତଳେ ଦେଇ ବାସସ୍ଥାନ ॥
ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ହେଲେ ତାର । ଚରିତ ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାର ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବଳିକି ହରି ଯେତେବେଳେ ।
ବନ୍ଧନ କଲେ ଦାନଛଳେ ॥
ବନ୍ଧନ ଦୁଃଖେ ବଳି ମନ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ନ ଭଜିଲା ଛନ୍ନ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ପାଦେ ମନ ଦେଇ ।
ବୋଲେ ବାମନ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥ ୧

ବଳି ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ମୋର ବାକ୍ୟ ଯେବେ ।
ମୁହିଁ ଲଂଘିବି ମୂଢ଼ ଭାବେ ॥
ଏ କଥା କେବେହେଁ ନ ଘଟେ ।
ଯଦି ଜୀବନ ମୋର ତୁଟେ ॥
ତୃତୀୟପାଦ ତୋର ହସ୍ତେ ।
ଦେଇ ମୁଁ ଲଂଘିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଚରଣ ଅଛି ଯେବେ ତୋର ।
ଭୋ ନାଥ ଦିଅ ମୁଣ୍ଡେ ମୋର ॥ ୨
ନରକେ ମୋର ଭୟ ନାହିଁ ।
ତୋର ବନ୍ଧନେ ନ ଡରଇ ॥
ତୋର ନିଗ୍ରହେ ନାହିଁ ଭୟ ।
ଅସାଧୁବାଦେ ଯେତେ ଭୟ ॥
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହ ଯାରେ ହୋଏ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ବଦୁଃଖ ସହେ ॥୩, ୪
ତୁ ନାଥ ଅସୁରଙ୍କ ପକ୍ଷେ ।
ପରୋକ୍ଷ ଗୁରୁ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଆମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁ ମଦେ ଅନ୍ଧ ।
ସତ୍ୟ ଯେ ମଣୁ ଏ ସମ୍ପଦ ॥
ଏ ମଦେ ଅଞ୍ଜନ ସଦୃଶ ।
ଦୟା ଯେ କରୁ ତୁ ପ୍ରକାଶ ॥
ବଇରୀ କରି ତୋ ବିଷୟେ ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ମହାରାୟେ ॥

୧. ତୃତୀୟପାଦ—ତ୍ରିପାଦ ଭୂମି ।
* ଶ୍ଳୋକ ୨୨ ଓ ୨୩ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ତେ ଲଭିଲେ ତୋ ଚରଣ ।
ଯେ ଗତି ମୁନି ସିଦ୍ଧଗଣ ॥୫,୬
ତୁ ନାଥ ମୋତେ ଦୟା କରି ।
ବରୁଣପାଶେ ବନ୍ଦୀ କରି ॥
ନିଗ୍ରହ[1] କରୁ ଯେତେ ମୋତେ ।
ସେ ଭୟ ନାହିଁ ମୋର ଚିତ୍ତେ ॥ ୭
ତୋ ଭକ୍ତ ମୋର ପିତାମହ ।
ସାଧୁ ସୁଗୁଣ ମହାଶୟ ॥
ତୋର ଚରଣେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ପିତାର ଦଣ୍ଡରୁ ନିସ୍ତରି ॥ ୮
ଜାଣଇ ମିଥ୍ୟା ଏ ସଂସାର ।
କେ ମିତ୍ର ବନ୍ଧୁ କେବା ପର ॥
କେବା ଜନନୀ ଭ୍ରାତା ତାତ ।
କିବା ସମ୍ପଦ ଏ ଜଗତ ॥
ପତ୍ନୀ ତନୟ କେହି ନୋହେ ।
ସର୍ବେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ମାୟାମୋହେ ॥
ଏ ଯେତେ ସଂସାର ଦେଖଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ହେତୁ ତୁହି ॥
ସେ ପୁଣି ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରରି ।
ତୋ ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦୃଢ଼ କରି ॥
ଅନ୍ତେ ପଶିଲା ତୋର ପାଦେ ।
ମାୟାକୁ ଜିଣି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ରହିଲା ପାରିଷଦ ହୋଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଆଉ କାହିଁ ॥
ତୋର ମହିମା ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ଜାଣିବି ତା କାହିଁ ॥୯-୧୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କହୁଁ କହୁଁ ବଳି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଯେସନେ ବିଜୁଳି ॥
ଗଗନେ ଶୁଭେ ଶଙ୍ଖନାଦ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳେ ପ୍ରହଲାଦ ॥୧୨
ବଳି ନମିଲା ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ।
ବାମନ ସଙ୍ଗତ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରାୟେ ତାର ତେଜ ।
ତୁଲ୍ୟ ନୋହିବେ ଗ୍ରହରାଜ ॥
ପିଶଙ୍ଗ[2] ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ସୁନ୍ଦର ନଳିନ ନୟନ ॥
ପ୍ରଳମ୍ବ ବାହୁ ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ରୂପେ ଅନଙ୍ଗ ସମ ନୋହେ ॥୧୩
ଆନନ୍ଦେ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ।
କଣ୍ଠେ କୁଣ୍ଠିତ ବାକ୍ୟ ନାଦେ ॥
ଚରଣେ ଦଣ୍ଡବତେ ଶୋଇ ।
ମନ କଳ୍ପିତେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ॥
ରହିଲା ପିତାମହ ପାଶେ ।
ବାମନ ଅନୁଗ୍ରହ ଆଶେ ॥୧୪
ସେ ପ୍ରହଲାଦ ଅତି ବେଗେ ।
ନମିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପାଦଯୁଗେ ॥
ନୟନେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଭରି ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଧରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶୋକ ଗଦଗଦ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ପ୍ରହଲାଦ ॥୧୫

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଉବାଚ

ତୁ ନାଥ ଅନୁଗ୍ରହ ମନେ ।
ଏହାକୁ ଯାପି ଇନ୍ଦ୍ରାସନେ ॥
ପୁଣି ଭ୍ରମାଉ ସୁଖଯାନୁ ।
ଯେଣୁ ହୋଇଲା ତୋର ମନ୍ୟୁ ॥
ନିଶ୍ଚୟ କଲୁ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ଯେଣୁ ନାଶିଲୁ ମାୟାମୋହ ॥୧୬
ନମସ୍ତେ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ନମସ୍ତେ ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଧର ॥
ତୁ ନାରାୟଣ ବିଶ୍ୱଗୁରୁ ।
ମହାମହିମ ମହାମେରୁ ॥
ଆତ୍ମାପ୍ରକାଶ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଭୋ ନାଥ ନମସ୍ତେ ନମସ୍ତେ ॥୧୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପ୍ରହଲାଦର ଭକ୍ତି ଦେଖି ।
ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ମନେ ସୁଖୀ ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ।
ଚତୁରମୁଖେ ବେଦନାଦେ ॥୧୮
ବଳିର ପତ୍ନୀ ଆସି ବେଗେ ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣେ ଅନୁରାଗେ ॥
ସ୍ୱାମୀ କଷଣେ ଅତି ଦୁଃଖୀ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ॥୧୯

ବିନ୍ଧ୍ୟାବଳୀ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋର କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥେ ।
ତୋର ପ୍ରକାଶ ଏ ଜଗତେ ॥
ତୋହର ମହିମା ନ ଜାଣି ।
ଗର୍ବ ବହନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଜ୍ଞାନ ହରାନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ।
ସେ କାହିଁ ଥିବେ ଏ ଶୟଳେ ॥୨୦
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ଥିଲେ ସେହିଠାରେ ।
କହିଲେ ବାମନ ଛାମୁରେ ॥(ଜ.)

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ଭୂତଭାବନ ଭୂତଈଶ ।
ହେ ଦେବଦେବ ଜଗଦୀଶ ॥
ଏହାକୁ ନିଗ୍ରହ ତୁ କଲୁ ।
ସକଳ ସମ୍ପଦ ହରିଲୁ ॥୨୧
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଦେଇ ତୋତେ ।
ସମ୍ଭ୍ରମ ନ କଲାକ ଚିତ୍ତେ ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ତୋର ପାଦେ ।
ଅର୍ଘ୍ୟ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ତୋତେ ଦାନ ଦେଲା ।
ଚିତ୍ତେ ବିଷାଦ ନ ଚିନ୍ତିଲା ॥୨୨
ତୁ ନାଥ ବସୁ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଏହାକୁ ବାନ୍ଧିଲୁ କେମନ୍ତେ ॥
ତୁ ନାଥ ସର୍ବଚିତ୍ତ ଜାଣୁ ।
କେ ତୋର ମହିମା ବଖାଣୁ ॥୨୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମା ବଚନ ଶୁଣି ହରି ।
ବଳିକି ଚିତ୍ତେ ଦୟା କରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବିଧାତା ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୁଁ ଯାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ବେଗେ ହରେ ॥
ଯେ ଅର୍ଥ ମଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।
ପର ଅପର ନ ଜାଣଇ ॥
ମୁଁ ଯେ ବସଇ ସର୍ବଭୂତେ ।
ମୋତେ ନ ମାନେ ଗର୍ବଚିତ୍ତେ ॥୨୪
ଏ ଜୀବଆତ୍ମା କାମ୍ୟ କର୍ମେ ।
ମାୟାରେ ସର୍ବଭୂତେ ଭ୍ରମେ ॥

୧. ନିଗ୍ରହ—ଦଣ୍ଡିତ । ୨. ପିଶଙ୍ଗ—ପିଙ୍ଗଳ, କପିଳ ।

ନାନା ଯୋନିରେ ଜନ୍ମ ହୋଏ ।
ଜ୍ଞାନ ନ ଲଭେ ମାୟାମୋହେ ॥
ଜନ୍ମ କରମ ବୟ ରୂପ ।
ବିଦ୍ୟା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଧନାଧିପ ॥
ଏ ଭାବେ ଯାର ଗର୍ବ ନାହିଁ ।
ମୋହର ଅନୁଗ୍ରହ ତହିଁ ॥୨୫, ୨୬
ଯେ ଜନ ମାନ ଗର୍ବ ବହେ ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ରୂପ ଦେହେ ॥
ସେ ମୋତେ ଜାଣିବ କେମନ୍ତେ ।
ମାୟା ମୋହିତ ଅବିରତେ ॥୨୭
ଏ ଯେ ଦାନବ ଦୈତ୍ୟରାଜା ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ମହାତେଜା ॥
ଅସୁରବୁଦ୍ଧି ନ ଘେନିଲା ।
ଗୁରୁବଚନ ନ ମାନିଲା ॥
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଜ୍ଞାତି ଯେତେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତେ ॥

କେବେହେଁ ସତ୍ୟ ନ ଛାଡ଼ିଲା ।
ମୋର ବଚନେ ମନ ଦେଲା ॥୨୮-୩୦
ଏ ଭୂମିଦାନ ଦେଲା ମୋତେ ।
ଏ ଲୋକେ ଥିବ ଏ କେମନ୍ତେ ॥
ଏହାକୁ ଦେବି ଦିବ୍ୟସ୍ଥାନ ।
ସ୍ୱର୍ଗହୁଁ ଦୁର୍ଲଭ ଭୁବନ ॥
ନିର୍ମିତ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ପୁର ।
ଦେବ ଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଯେ ପୁରେ ଆଧି ବ୍ୟାଧି ନାହିଁ ।
କାଳର ତେଜ ନ ଲାଗଇ ॥
ସେ ପୁରେ ଥିବ ଏ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁ ପରିଯନ୍ତେ ॥
ସେ ମନୁକାଳେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ବସିବ ଅମର ଶରୀରେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇବ ସ୍ୱର୍ଗଦେଶେ ।
ମୁଁ ଏବେ ଥିବି ଏହା ପାଶେ ॥୩୧

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥାଉ ଏ ସୁତଳେ ।
ଦାରା ତନୟ ଜ୍ଞାତି ମେଳେ ॥
ଧନ ହିଁ ଥିବ ଅପ୍ରମିତ ।
ଶତ୍ରୁ ନୋହିବ ଉପଗତ ॥
ସୁଦରଶନ ତା ଅଗ୍ରତେ ।
ଆବୋରି ଥିବ ଅବିରତେ ॥
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବ ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ନିରତେ ଥିବେ ମନରଙ୍ଗେ ॥
ମୁହିଁ ଯେ କରେ ଗଦା ଧରି ।
ଥିବଇଁ ତା ପୁରେ ଆବୋରି ॥
ଅନିଶେ ଦେଖୁଥିବ ମୋତେ ।
ଥିବି ମୁଁ ଏହାର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ଫେଡ଼ିଲେ ବଳିର ବନ୍ଧନ ॥୩୨-୩୬
ସେ ହରିଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳିମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ତେଇଶେ ବଳିକୁ ସୁତଳେ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ସ୍ଥାପିଲେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବଳି କୃତାର୍ଥ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ସାଧୁ ସୁମତି ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ ପ୍ରିୟ ଭାବେ ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଧରି ।
ରୋମ ପୁଲକେ ଅଶ୍ରୁଭରି ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ।
ବୋଲେ ଆନନ୍ଦ ଗଦଗଦେ ॥ ୧

ବଳି ଉବାଚ

ମୋହର ଭାଗ୍ୟ ଏ ଜଗତେ ।
ଦାନ ମୁଁ ଦେଲି ତୋର ହସ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାସୃଷ୍ଟିରେ ହୋଇ ଜନ୍ମ ।
କେବା ଲଭିବ ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥

ଭୋ ନାଥ ଅନୁଗ୍ରହ ତୋର ।
ଦିଗପାଳଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥
ନମେ ମୁଁ ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଲଭିଲି ପ୍ରସାଦ ॥ ୨

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଆଗେ କହି ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଲଇ ॥
ବଳି ଯେ ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ॥
ହୁଙ୍କାର ନାଦ ବେଗେ କରି ।
ନାଭିରୁ ପାଦ ଜାତ କରି ॥
ବଳି ଦେଖନ୍ତେ ବେନି ତୋଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗ୍ରସିଲେ ପାତାଳେ ॥

ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ସୁତଳପୁରେ ଠାବ ଦେଇ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସୁତଳେ ପ୍ରବେଶ ।
ଶୁଭିଲା ଜୟ ଜୟ ଘୋଷ ॥ ୩
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଆଣି ତୋଷମନେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ଅମରଭୁବନେ ॥
ଅଦିତି କଲା ପୟୋବ୍ରତ ।
ସଫଳ କଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥ ୪
ଦେଖିଣ ନିଜ ନାତି ଗତି ।
ସମ୍ପତ୍ତି ନାଶେ ପାଶୁଁ ମୁକ୍ତି ॥
ଖଣ୍ଡିଲେ ଜଗତ ବିଷାଦ ।
ବଳି ଦେଖିଲା ପଦ୍ମପାଦ ॥
ଏମନ୍ତେ ନମି ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁ ଗଦଗଦେ ॥

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କୁମର ।
ବୋଲଇ ଦେଖ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ॥ ୫
ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଏ ପ୍ରସାଦ ।
ଭଲେ ନ ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥
କମଳା ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ବସେ ।
କଟାକ୍ଷେ ଜନଦୁଃଖ ନାଶେ ॥
ସର୍ବଦା ସମୀପେ ବସନ୍ତି ।
ପ୍ରସାଦ ଲଭି ନ ପାରନ୍ତି ॥ ୬
ଯେ ପାଦପଦ୍ମ ରେଣୁ ଆଶେ ।
ଯୋଗୀଏ ଯୋଗ ସାଧି ପ୍ରାସେ ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେ ପାଇ ତ୍ରାସ ।
ଚରଣେ କରୁଥାନ୍ତି ଆଶ ॥
ସେ କାହିଁ ଲଭିବେ ଚରଣ ।
ଯାହା ନ ପାନ୍ତି ମୁନିଗଣ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରହଲାଦ କହି ।
ବାମନପାଦେ ଶିର ଦେଇ ॥
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ।
କହନ୍ତି କୋମଳ ବଚନ ॥(ଢ.)*

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ବେଗେ ତୁ ଯା ଏବେ ସୁତଳ ॥
ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ପୌତ୍ର ତୁଲେ ।
ସୁଖେ ବିହର ଜ୍ଞାତି ମେଳେ ॥ ୯
ମୁଁ ଥିବି ଗଦାପାଣି ହୋଇ ।
ନିତ୍ୟେ ଦେଖିବୁ ମୋତେ ତୁହି ॥
ମୋ ଆହାଲ୍ଲାଦ ମୋ ଦର୍ଶନ ।
ନାଶିବ କର୍ମର ବନ୍ଧନ ॥୧୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁର ବଚନ ଶୁଣିଲା ।
ଅନେକ ମତେ ସ୍ତୁତି କଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲା ସୁତଳେ ।
ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥୧୧,୧୨
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ରୂପ ଧରି ।
ଅନଳକୁଣ୍ଡୁ ଅବତରି ॥
ଭୃଗୁψ ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ତୋଷେ ।
ବୋଲନ୍ତି ସ୍ୱଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ।
ବିପ୍ରେ ଅଛନ୍ତି ବେଦବାଦୀ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଗଉରବ କରି ।
କହନ୍ତି ଯଜ୍ଞରୂପଧାରୀ ॥୧୩

ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଉବାଚ

ତୁ ଭୃଗୁ ବଳି ତୋର ଶିଷ୍ୟ ।
ଜାଣୁ ତୁ ଏ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ॥
ଆଗମ ନିଗମ ବିଦିତ ।
ମୁଁ ତ ଦେଖିଲି ବିପରୀତ ॥
ଯଜ୍ଞ ସଙ୍କଳ୍ପ କଲୁ ହାଦେ[୧] ।
ବଳି ବସିବ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ॥
ଏବେ ତ କର୍ମଛିଦ୍ର[୨] ଦେଖି ।
ରହିଲୁ ଯଜ୍ଞକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଯଜ୍ଞ ଲଂଘନ କର୍ମ କଲେ ।
କେମନ୍ତେ ବର୍ତ୍ତିବୁ ତୁ ଭଲେ ॥
ଏ ଯଜ୍ଞ ତୋହର ଗୋଚର ।
ତୁ ଏବେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି କର ॥
ଫଳ ପାଇବ ଯଜମାନ ।
ତା କୁଳେ ଥିବ ତୋର ମାନ୍ୟ ॥୧୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଭୃଗୁ ଅନେକ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥
ଗ୍ରହିଁ ସେ ବାମନ ଚରଣ ।
ଯଜ୍ଞସ୍ୱରୂପୀ ନାରାୟଣ ॥
ବୋଲଇ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
ପୁଲକ ଆନନ୍ଦ ଶରୀର ॥(ଢ.)
ଭୋ ନାଥ ଏ ଯଜ୍ଞଶରୀର ।
ଅଶେଷ ଜନ ଉପକାର ॥
କର୍ମର ଈଶ୍ୱର ତୁ ଯହିଁ ।
ତା କର୍ମ ଛିଦ୍ର ହୋଇ କାହିଁ ॥
ଯେ ମନ୍ତ୍ର ଆଦି ଦେଶ କାଳ ।
ଯେ ଛିଦ୍ର ହୁଅଇ ସକଳ ॥
ତୋ ନାମ କୀର୍ତ୍ତିନେ ସଫଳ ।
ଅଛିଦ୍ର ହୁଅଇ ସକଳ ॥
ତଥାପି ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ସ୍ତୁବ ଧଇଲି ଦକ୍ଷକରେ ॥୧୫-୧୭
ଋତ୍ୱିଜ ଋଷିଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଆହୁତି ଦେଲା ବେଦମାର୍ଗେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ଦ୍ରବୀଭୂତ ।
ଭୃଗୁ ହୋଇଲେ କୃତକୃତ୍ୟ ॥୧୮
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ବାମନ ରୂପେ ଭଗବାନ ॥
ବଳିର ହସ୍ତୁ ଘେନି ଦାନ ।
କପଟେ ଏ ତିନି ଭୁବନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ସ୍ଥାପି ।
ତିନି ଭୁବନେ ତନୁ ବ୍ୟାପି ॥୧୯
ବିଷ୍ଣୁର ଦେଖି ଦିବ୍ୟ ଗତି ।
ସକଳ ଦେବେ ବେଦପତି ॥
ଭୃଗୁ ଅଙ୍ଗିରା ଘେନି ତୁଲେ ।
ପିତୃ ରାଜର୍ଷି ଦକ୍ଷ ମେଳେ ॥
କୁମାର[୩] ମେଳେ ଭୂତପତି ।
ମିଳିଲେ କଶ୍ୟପ ଅଦିତି ॥
ଦିଗପାଳଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
କଳ୍ପକୁସୁମ ଗଙ୍ଗାପାଣି ॥
ବାମନ କରି ଅଭିଷେକ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦେ ମନ ସୁଖ ॥୨୦, ୨୧
ଅଶେଷ ନୃତ୍ୟ ଗୀତବାଦ୍ୟେ ।
ବାମନ ସ୍ଥାପି ପଡ଼ି ପାଦେ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ମଙ୍ଗଳ ବେଦନାଦେ ଧ୍ୱନି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ତୋଷମନେ ।
ବାମନେ ବସାଇ ବିମାନେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରଜାପତି ବୋଲେ ।
ସକଳେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ଗଲେ ॥୨୨-୨୪
ଇନ୍ଦ୍ର ବାମନ ଭୁଜବଳେ ।
ସକଳ ଦିଗପାଳ ମେଳେ ॥

୧. ହାଦେ—ନିଶ୍ଚେ । ୨. କର୍ମଛିଦ୍ର—କର୍ମରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିଘ୍ନ । ୩. କୁମାର—ସନକାଦି ଋଷି ।
* ଶ୍ଲୋକ ୭ ଓ ୮ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।
ψ ଏଠାରେ ଭୃଗୁ ଶବ୍ଦ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗେ ସେ ବସିଲା ।
ଯେଣୁ ଅଦିତି ବ୍ରତ କଲା ॥୨୫
ଏବେ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଦେବଗଣ ॥
ବାମନପଦେ ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲେ ॥୨୬, ୨୭
ବଳି ବାମନର ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
ପ୍ରତୋଷେ କହିଲୁଁ ତୋ ଭାବେ ॥

ତୁ ଯେଣୁ ପଚ୍ଚାରିଲୁ ମୋତେ ।
ବାମନରୂପ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
କହିଲୁଁ ଆଦି ଅନ୍ତ କରି ।
ଯେ କଥା ଶ୍ରବଣେ ନିସ୍ତରି ॥୨୮
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା କେ କହିବ ।
ଯାହା ନ ଜାଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥
ଭୂମିରେ ରେଣୁ ଅଛି ଯେତେ ।
ଗଣନ୍ତା ଥିବେ ବା ଜଗତେ ॥

ହରି ମହିମା ସଂଖ୍ୟାକାରୀ ।
ସଂସାରେ ନାହିଁ ଦେହ ଧରି ॥୨୯
ଅଦ୍ଭୁତ ଚରିତ ବାମନ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ସକଳ ବିଘ୍ନ ନାଶ ଯାଇ ।
ଅନ୍ତେ ପରମଗତି ପାଇ ॥୩୦, ୩୧
ସେ ହରି ଚରଣପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳିବାମନଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାର ଚରିତ । ଚବିଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଏମନ୍ତ ଶୁକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦମନେ ନୃପମଣି ॥
ବୋଲେ ଚରଣେ କର ଦେଇ ।
ଭୋ ମୁନି ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ବୋଲ ଯେ ମୀନ ଅବତାର ।
ହୋଇଲେ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ॥
ନିନ୍ଦିତ ଜଳଚର ରୂପେ ।
ଦେହ ବହିଲେ କେଉଁ କଳ୍ପେ ॥
କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟେ କିସ ଅର୍ଥେ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତାହା ଚରିତ ପାପୁଁ ତାରେ ।
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖ ହରେ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ମାୟାର ପରମ କାରଣ ॥୧-୩
ସୂତ କହନ୍ତି ମୁନିମଧ୍ୟେ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦ ଗଦଗଦେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସକଳ ଋଷିଜନେ ।
ଶୁକ ପରୀକ୍ଷେ ଯା ବଖାଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ପରମାନନ୍ଦ ଶୁକ ମୁନି ॥
ଅତି ହରଷେ ଗଦଗଦେ ।
କହନ୍ତି ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
କହିବା ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
ସୃଜଇ ପାଳଇ ସଂହରେ ।
ସଂସାରେ ନାନାରୂପ ଧରେ ॥
ଧର୍ମ ରକ୍ଷଣେ ଦେହ ଧରି ।
ଅଧର୍ମ ସମୂହ ନିବାରି ॥
ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ କରେ ସଂହାରଣ ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ରଖେ ନାରାୟଣ ॥
ଶୁଣ ତୁ ଯେବା ଅର୍ଥେ ହରି ।
କୁତ୍ସିତ ମୀନରୂପ ଧରି ॥୫, ୬
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତକାଳେ ।
ବେଦ ପୁସ୍ତକ ଥୋଇ କୂଳେ ॥
ଜଳେ ପଶିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟା କରି ।
ସେ ବେଦ ହୟଗ୍ରୀବ ହରି ॥
ଅଗାଧ ଜଳେ ପଶିଗଲା ।
ବିଧାତା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଚିନ୍ତିଲା ॥
ଦାନବ ଦୁଷ୍ଟମତି ଜାଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଶଫରୀରୂପକୁ[୧] ଧଇଲେ ।
ସେ ମହାଜଳରେ ପଶିଲେ ॥

ଯେମନ୍ତେ ମାଇଲେ ଅସୁର ।
ବେଦ ଉଦ୍ଧରି ଚକ୍ରଧର ॥
ସେ କଥା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଭାବେ କହିବି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୭-୯
ପ୍ରବେଶେ ବ୍ରହ୍ମାର ରଜନୀ ।
କଳ୍ପର ନାମ ଦୈନନ୍ଦିନି ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଳୟ ନିକଟେ ।
ରାଜାଏ ଥିଲା ସିନ୍ଧୁତଟେ ॥
ତାହାର ନାମ ସତ୍ୟବ୍ରତ ।
ଅଶେଷ ଗୁଣରେ ଭୂଷିତ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁ ପରାୟଣ ।
ତପସାଧନେ ସେ ନିପୁଣ ॥
ତପ ସାଧଇ ସିନ୍ଧୁତୀରେ ।
ଜଳ ଭକ୍ଷଣେ ଦିନ ହରେ ॥୧୦
ସେ ତପ ସାଧି କଳ୍ପ ଅନ୍ତେ ।
ମନୁ ହୋଇବ ଭବିଷ୍ୟତେ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ନାମ ବହି ॥
ମନୁ ହୋଇବ ଏ ଜଗତେ ।
ହରି ସ୍ଥାପିବେ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥୧୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ।
ସେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ରାଜା କୀର୍ତ୍ତି ॥

୧. ଶଫରୀରୂପ—ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାର ।

ସେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ଏକକାଳେ ।
ମିଳିଲା କୃତମାଳା କୂଳେ ॥
ସେ ନଦୀଜଳେ ସ୍ନାନ କରି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଚିତ୍ତେ ସ୍ମରି ॥
ସ୍ନାହାନ ସାରି ସନ୍ଧ୍ୟା ଅର୍ଥେ ।
ଜଳଅଞ୍ଜଳି କଲା ହସ୍ତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ମାୟାରେ ମୀନରୂପ ଧରି ॥
ପଶିଲେ ଜଳାଞ୍ଜଳି ମଧ୍ୟ ।
ଶଫରୀରୂପେ ଆଦିକନ୍ଦ ॥୧୨
ସେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ତା ଦେଖିଲା ।
ଜଳଅଞ୍ଜଳି ପକାଇଲା ॥୧୩
ରାଜାର ହସ୍ତୁ ପଡ଼ି ଜଳେ ।
ସେ ମୀନ ଡାକିଲା ବିକଳେ ॥
ଆହେ ଦାରୁଣ ନୃପମଣି ।
ମୋହର ଦୁଃଖ ତୁ ନ ଜାଣି ॥
ଜଳେ ଯେ ପକାଇଲୁ ମୋତେ ।
ମୋ ଜ୍ଞାତି ରିପୁ ଏ ସମସ୍ତେ ॥
ମୋତେ ଗିଳିବେ ବୋଲି ଡରେ ।
ପଶିଲି ତୋର ଅଞ୍ଜଳିରେ ॥
ମୋତେ ଗିଳିବେ ଏହିକ୍ଷଣି ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ରଖ ନୃପମଣି ॥
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କଲେ ।
ଆପଣେ ରକ୍ଷା ପାଇ ଭଲେ ॥
ଏବେ ମୁଁ ତୋହର ଶରଣ ।
ପଶିଲି ରଖ ମୋର ପ୍ରାଣ ॥୧୪
ଏମନ୍ତ ଶଫରୀ ବଚନେ ।
ସେ ରାଜା ଶୁଣି ସାବଧାନେ ॥
ଜଳ ଅଞ୍ଜଳି କରେ ଧରି ।
ମୀନକୁ ଜଳରୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଜନ୍ତୁ ଜୀବନେ ଦୟା କରି ।
ଥୋଇଲା କମଣ୍ଡଳେ ଭରି ॥୧୫,୧୬
ଜଳେ ତର୍ପଣ ବେଗେ ସାରି ।
ଗୃହେ ମିଳିଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସେ ମୀନ କମଣ୍ଡଳଜଳେ ।
ରହି ନ ପାରି ରାତ୍ରକାଳେ ॥
ବିକଳେ କରଇ ରୋଦନ ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ରଖ ହେ ରାଜନ ॥

ଚଳି ନ ପାରେ କମଣ୍ଡଳେ ।
ବେଗେ ତୁ ଥୁଅ ଅନ୍ୟ ଜଳେ ॥୧୭,୧୮
ଏମନ୍ତ ଶଫରୀ ବଚନ ।
ଶୁଣି ସଂଭ୍ରମେ ସେ ରାଜନ ॥
ସେ ମୀନ କମଣ୍ଡଳୁ ନେଇ ।
କଳସ ଜଳ ମଧ୍ୟେ ଥୋଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ।
ପୁଣି ସେ ମୀନ ଡାକଦେଲା ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧର ।
କଳସୁଁ ମୋ ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଧର ॥
ମୋ ଦେହ କଳସେ ନ ଚଳେ ।
ବେଗେ ତୁ ଥୁଅ ଅନ୍ୟ ଜଳେ ॥
ଯେ ଜଳେ ଆନନ୍ଦେ ବିହରି ।
ଅଳପ ଜଳେ ପ୍ରାଣ ହାରି ॥୧୯,୨୦
ତକ୍ଷଣେ କଳସୁଁ ଉଦ୍ଧରି ।
କୂପେ ଥୋଇଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ କୂପ ମଧ୍ୟେ ରହି ।
ତୃତୀୟ ହସ୍ତ କଲା ଦେହୀ ॥
କୂପେ ସେ ଡାକଇ ବିକଳେ ।
ଭୋ ରାଜା ଥୁଅ ଅନ୍ୟ ଜଳେ ॥
କୂପେ ମୁଁ ନ ପାରଇ ରହି ।
ମୋର ଜୀବନ ରଖ ତୁହି ॥
ଶଫରୀ ବାକ୍ୟେ ନୃପମଣି ।
କୂପୁଁ ଉଦ୍ଧରି ତାକୁ ଆଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଖାତ ଜଳେ ଥୋଇ ।
ଖାତେ ପୂରିଲା ତାର ଦେହୀ ॥
ଡାକଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ।
ଭୋ ନୃପ ରଖ ଅନ୍ୟ ଜଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଖାତୁ ସେ ଉଦ୍ଧରେ ।
ନେଇ ଥୋଇଲା ସରୋବରେ ॥
ଦିବସେ ସରୋବରେ ରହି ।
ଜଳେ ନ ଚଳେ ତାର ଦେହୀ ॥
ପୁଣି ଡାକଇ ଭୟଙ୍କରେ ।
ଭୋ ନୃପ ଥୁଅ ଅନ୍ୟ ନୀରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ତଡ଼ାଗୁଁ ଉଦ୍ଧରି ।
ହ୍ରଦେ କ୍ଷେପିଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସେ ମୀନ ଦଣ୍ଡେ ହ୍ରଦେ ରହେ ।
ତହିଁ ବଢ଼ିଲା ମହାକାୟେ ॥

ପୁଣି ଡାକିଲା ଘୋର ନାଦେ ।
ରାଜନ ରହି ନୋହେ ହ୍ରଦେ ॥
ତା ଶୁଣି ହ୍ରଦୁଁ ତୋଳି ବଳେ ।
କ୍ଷେପିଲା ସମୁଦ୍ରର ଜଳେ ॥୨୧-୨୩
ସେ ମୀନ ପଡ଼ି ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ଡାକିଲା ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ଭୋ ନୃପ ରଖ ମୋର ପ୍ରାଣ ।
ତୋରେ ମୁଁ ପଶିଛି ଶରଣ ॥
ଶରଣ ଜନ ଉପେକ୍ଷିଲେ ।
କେ ତାକୁ ପ୍ରଶଂସଇ ଭଲେ ॥
ଏ ଜଳେ ଜୀବ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ବଳେ ଭକ୍ଷିବେ ଏବେ ମୋତେ ॥୨୪
ଏମନ୍ତ ମୀନ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ମନେ ବିସ୍ମୟରେ ନୃପମଣି ॥
ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ମୁହିଁ ।
ଜଗତେ ଦେଖିଲି ତ ନାହିଁ ॥
କେଉଁ ଦେବତା ମାୟାବଳେ ।
ମୋତେ ଛଳଇ ମୀନ ଛଳେ ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ମୁହିଁ ।
ଭାଳଇ ମୀନ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ଦଣ୍ଡେ ରହିଲା ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ନୃପବର ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନିକର ॥
ବୋଲଇ ମୀନ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ମୋହର ଧର୍ମ ରଖ ତୁହି ॥
କେଉଁ ଦେବତା ଆସି ଛଳେ ।
ମୋତେ ମୋହିଲୁ ମାୟାବଳେ ॥
ଏ ତୋର ବିଶ୍ୱରୂପ ଦେହ ।
ମାୟା ନ କରି ସତ୍ୟ କହ ॥୨୫
ଏମନ୍ତ ଜଳଚର ଦେହୀ ।
ଜଗତେ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ଭୋ ମୀନ ତୋହର ଶରୀରେ ।
ଶତେ ଯୋଜନ ହ୍ରଦ ପୂରେ ॥୨୬
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲି ତୋତେ ଆଜ ।
ତୁ ନାରାୟଣ ଦେବରାଜ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପ ଭଗବାନ ॥

ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନିସ୍ତାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ମୀନ ଶରୀର ତୋ ଜଗତେ ॥୨୭
କ୍ଷିତି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ କାରଣ ॥
ନମସ୍ତେ ଜଳଚର ଦେହୀ ।
ଭୋ ନାଥ କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥୨୮
ତୋର ମାୟାରେ ଭ୍ରମ ହୋନ୍ତି ।
ହର ବିରଞ୍ଚି ସୁରପତି ॥
ତୁ ନାଥ ଜନ ଉପକାରେ ।
ନାନା ଶରୀରେ ଏ ସଂସାରେ ॥
ତୋ ଅବତାର ଭକ୍ତହିତେ ।
ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନ ଶୁଭ ଅର୍ଥେ ॥
କି କାର୍ଯ୍ୟେ ମୀନ ଅବତାର ।
କହ ହେ କମଳାର ବର ॥
ଏମନ୍ତ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥୨୯-୩୦

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସତ୍ୟବ୍ରତ ।
ତୁ ଯେଣୁ ମୋହର ଭକତ ॥
ଯେ କାର୍ଯ୍ୟେ ମୀନରୂପ ମୋର ।
କହୁଛି ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ତେଣୁ ଅଇଲି ତୋତେ କହି ।
ଅଦ୍ଭୁତ ମୀନରୂପ ହୋଇ ॥
ମାୟାବୀ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦାନବ ।
ନାମ ତାହାର ହୟଗ୍ରୀବ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ବେଦ ହରି ବଳେ ।
ବେଗେ ପଶିଲା ମହାଜଳେ ॥
ପ୍ରଳୟଜଳେ ମୁଁ ବିହରି ।
ସେ ବେଦ ଉଦ୍ଧାରଣ କରି ॥
ରଖିବି ସଂସାରର ବୀଜ ।
ହରିବି ହୟଗ୍ରୀବ ତେଜ ॥
ତୁ ଏବେ ରହ ମୋ ବଚନେ ।
ଆଜହୁଁ ଗଣି ସାତଦିନେ ॥
ପ୍ରଳୟଜଳେ ତିନି ପୁର ।
ନଶିବ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୩୨
ଅଠରଖଣ୍ଡ ମେଘ ମିଳି ।
ସ୍ଫୁରିବ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ବିଜୁଳି ॥
ଗର୍ଜନ ଘାତେ ମେଘମାଳ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ବରଷିବେ ଜଳ ॥
କ୍ଷଣକେ ସିନ୍ଧୁ ଉଛୁଳିବ ।
ଉଲ୍ଲୋଳ ଗଗନେ ମିଶିବ ॥
ସପତଋଷିଙ୍କ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଜଳଧି ଲାଗିବ ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ରଜନୀ ହୋଇବ ।
ଏ ତିନିପୁର ନାଶଯିବ ॥
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର ।
ଓଷଧି ବୀଜ ସଙ୍ଗେ ଧର ॥
ତୋର କୁଟୁମ୍ବ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ସକଳ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗତେ ॥
ଆଜହୁଁ ସପତ ଦିବସେ ।
ନାବ ମିଳିବ ଆସି ପାଶେ ॥
ଯେ ନାବ ସମୁଦ୍ରର କୂଳେ ।
ତୋତେ ମିଳିବ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ॥
ତୁ ତହିଁ ବସ ସର୍ବ ଘେନି ।
ତରିବୁ ବ୍ରହ୍ମାର ରଜନୀ ॥
ଆଗତ କଳ୍ପ ପରିଯନ୍ତେ ।
ତୁ ଥିବୁ ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ॥୩୩-୩୪
ସେ ନାବ ମୋର ଶୃଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧି ।
ମୁହିଁ ବିହରିବି ଜଳଧି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ରଜନୀକାଳ ଯେତେ ।
ସେ ନାବେ ଥିବୁ ତୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ସପତ ଋଷି ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ବଞ୍ଚିବୁ ବ୍ରହ୍ମାର ରଜନୀ ॥
ସେ ମହାଜଳେ ଯେବେ ନାବ ।
ପ୍ରଳୟ ପବନେ କମ୍ପିବ ॥
ତହିଁକି ନ କରିବୁ ଭୟ ।
କହଇ ଶୁଣ ମହାରାୟ ॥
ମୋହର ଶୃଙ୍ଗେ ସେ ନିଶ୍ଚଳେ ।
ବନ୍ଧନେ ଥିବ ଯୋଗବଳେ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ମୋ ମହିମା ।
ଜାଣି ନ ପାରେ ହର ବ୍ରହ୍ମା ॥
ମୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ମୋତେ ଜାଣି ।
ସଙ୍କଟୁ ତର ନୃପମଣି ॥୩୫-୩୮
ଏମନ୍ତ କହି ଚକ୍ରଧର ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ରାଜା ମିଳିଲେ ସିନ୍ଧୁତୀରେ ॥
ଘେନାଇ ସର୍ବ ଅଉଷଧି ।
ରାଜାର ଯେତେକ ସମୃଦ୍ଧି ॥
ସମୁଦ୍ରତୀରେ କୁଶ ପାଡ଼ି ।
କପାଳେ ବେନିକର ଯୋଡ଼ି ॥
ମୀନରୂପକୁ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ମନେ ଧରି ॥
ସମୁଦ୍ରତୀରେ ସେ ରହିଲା ।
ଏମନ୍ତେ ସାତ ଦିନ ଗଲା ॥୩୯, ୪୦
ରାତ୍ରହୁଁ ମେଘ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ପ୍ରକାଶେ ବିଜୁଳି ॥
ବହେ ପବନ ଅଶଗ୍ରଶ ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ଦଶଦିଶ ॥
ଘୋର ଶବଦେ ଜଳରାଶି ।
ହସ୍ତୀ ଶୁଣ୍ଢ ପ୍ରାୟେ ବରଷି ॥
ସମୁଦ୍ର ଉଛୁଳିଲା ବେଗେ ।
ଘୋର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତ ଯୋଗେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ନାବ ମିଳିଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଋଷିଏ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗୁଁ ଆସି ।
ରାଜା ସହିତେ ନାବେ ବସି ॥୪୧, ୪୨
ଦେଖିଲେ ସର୍ବ ଅଉଷଧି ।
ରାଜାର ଯେତେକ ସମୃଦ୍ଧି ॥
ସେ ନାବେ ରାଜା ସଙ୍ଗେ ବସି ।
ମୁନିଏ ରାଜାକୁ ପ୍ରଶଂସି ॥
ବୋଲନ୍ତି ତୁ ଯେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ସଙ୍କଟୁ ରଖିଲୁ ଆମ୍ଭନ୍ତ ॥
ଏବେ ତୁ ଆମ୍ଭ ବୋଲ କର ।
ଏ ନାବେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସୁମର ॥
ତୋହର ଭାବେ ସେ ମାଧବ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ତାରିବ ॥୪୩
ଏମନ୍ତେ ଋଷିଙ୍କ ବଚନେ ।
ରାଜା ବସିଲା ବିଷ୍ଣୁ ଧ୍ୟାନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ମିଳିଲେ ମୀନରୂପ ଧରି ॥
ଏକଇ ଶୃଙ୍ଗ ଶିରେ ସାଜେ ।
ରୂପେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତେଜ ଗଞ୍ଜେ ॥

ମେରୁର ପ୍ରାୟେ ଶୃଙ୍ଗ ଦମ୍ଭ ।
ନିୟୁତ ଯୋଜନ ତା ଲମ୍ବ ॥୪୪
ସେ ଶୃଙ୍ଗେ ନାବ ବାନ୍ଧି ବଳେ ।
ସେ ରାଜା ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ନାବେ ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କଲା ଚିତ୍ତେ ॥
ମହାପ୍ରଳୟେ ନାବେ ବସି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନେ ସାହସୀ ॥
ଆକୁଳେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଚିନ୍ତେ ନୃପବର ॥
ସପତରଷିଙ୍କ ବଚନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ବସି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ମନ ବଚନ ହୃଦେ ଛନ୍ଦି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧି ॥
ଅନ୍ତରେ ମନ ସ୍ଥିର କଲା ।
ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥୪୫
ଆନନ୍ଦମନେ ସତ୍ୟବ୍ରତ ।
ସ୍ତୁବଇ ଯୋଡ଼ି ବେନି ହସ୍ତ ॥(ଜ.)

ରାଜା ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ସଙ୍କଟ ତାରଣ !
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ॥
ଅନାଦି ଅବିଦ୍ୟାର ବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଶୟଳେ ॥
ଯାବତ ତୋ ପାଦ ନ ଚିନ୍ତେ ।
ତାବତ ସୁଖୀ କେ ଜଗତେ ॥
ତୁ ନାଥ ତାପତ୍ରୟୁଁ ତାରୁ ।
ଅଶେଷ ଗୁରୁଙ୍କର ଗୁରୁ ॥୪୬
ଅଜ୍ଞାନୀଜନ ଏ ଜଗତେ ।
ବନ୍ଧନ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ସୁଖର ଲୋଭେ ଦୁଃଖେ ପଡ଼େ ।
ଯାବତ ଭକ୍ତିମାର୍ଗ ହୁଡ଼େ ॥
ତାବତ ସୁଖ ନାହିଁ ତାର ।
ଲଭଇ ଦୁଃଖ ମହାଘୋର ॥
ଯାବତ ନ ଜାଣଇ ତୋତେ ।
ତାବତ ଭ୍ରମଇ ଜଗତେ ॥୪୭
ତୋହର ମାୟା ଏ ସଂସାର ।
ଦୁର୍ଗମ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ॥
ତୋର ଭଜନ ରବିତ୍ରାସ ।
ଆତ୍ମାର ତମ କରେ ନାଶ ॥
ତୁମ୍ଭ ପ୍ରସାଦାୟତ ଲେଶ ।
ଯେ ଗୁରୁଦେବେ ଅପ୍ରକାଶ ॥
ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ।
ସୁଗତି ତୁମ୍ଭେ କର ଦୃଶ୍ୟ ॥
ବରଣ କରି ଗୁରୁ କଲୁ ।
ସକଳ କଳୁଷ ଛେଦିଲୁ ॥
ମୂର୍ଖିକୁ ମୂର୍ଖି କଲେ ଗୁରୁ ।
ତରି କି ପାରେ ତମଘୋରୁ ॥
ଏ ଭୟେ ତୋ ପାଦେ ସେବିଲୁ ।
ଜ୍ଞାନ ଦୀପକୁ ପ୍ରକାଶିଲୁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ।
ଗୁରୁର ଜ୍ଞାନେ କୃପାସିନ୍ଧୁ ॥
ହେ ମହାପ୍ରଭୁ ହୃଦେ ସ୍ଥିତି ।
ଜୀବ ନ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭ ଗତି ॥
ହେ ପ୍ରଭୁ ବରଦ ଈଶ୍ୱର ।
ତୁମ୍ଭରେ ଶରଣ ମୋହର ॥
ହୃଦୟ ମଳ ଗ୍ରନ୍ଥି ନାଶ ।
ତୁମ୍ଭର ଶରୀର ପ୍ରକାଶ ॥୪୮-୫୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଚିତ୍ତେ ଅନେକ ସ୍ତୁତି କରି ॥
ରହିଲା ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ।
ନାବେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦମୂଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ପ୍ରଳୟଜଳେ ମୀନରୂପ ।
ହୟଗ୍ରୀବର ହରି ଦର୍ପ ॥
ଜଳେ ଅସୁର ପ୍ରାଣ ହରି ।
ବ୍ରହ୍ମାର ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ମିଳିଲେ ନୃପତିର ଆଗେ ।
ସଦୟ ଚିତ୍ତେ ଅନୁରାଗେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ରାଜାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ସଂସାରେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ତୁହି ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେଲେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥୫୪-୫୭
ବୋଇଲେ ଦିବାକର ବଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିବୁ ଆୟୁ ଶେଷେ ॥
ବଇବସ୍ୱତ ମନୁ ହୋଇ ।
ପ୍ରଜା ପାଳିବୁ ଧର୍ମ ବହି ॥୫୮
ଏ ଜ୍ଞାନେ ତୋହର ଜୀବନ ।
ମନୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ହେଉ ଧନ୍ୟ ॥
ଏ ମୋର ମୀନ ଅବତାର ।
ଧ୍ୟାନେ ରହିବ ତୋ ଅନ୍ତର ॥
ତୋହର ତୁଲେ ମୋ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ତୁଟଇ ପ୍ରମାଦ ॥୫୯*
ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ଅଷ୍ଟମ ସ୍କନ୍ଧେ ଏ ଚରିତ ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ।
ଚତୁର୍ବିଂଶରେ ସମାପତ ॥
ଖଣ୍ଡିବ ଅଶେଷ ଦୁର୍ଗତି ।
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ମତି ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ
ମତ୍ସ୍ୟାବତାରଚରିତାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍ସତ୍ ॥

୧. ଶ୍ଲୋକ ୬୦ ଓ ୬୧ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

[ଶ୍ରୀରାମ-ଜାନକୀ]

ନୀଳାମ୍ବୁଜଶ୍ୟାମଳକୋମଳାଙ୍ଗଂ ସୀତାସମାରୋପିତବାମଭାଗମ୍ ।
ପାଣୌ ମହାସାୟକଚାରୁଚାପଂ ନମାମି ରାମଂ ରଘୁବଂଶନାଥମ୍ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ନବମ ସ୍କନ୍ଧ

[ଈଶାନୁକଥା*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଈଶକଥା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ବଂଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ତାହାର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାରେ । ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ ବଂଶରେ ॥
ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାରୀରୂପ ହୋଇ । ଚନ୍ଦ୍ର ବଂଶକୁ ଉପୁଜାଇ ॥

ଆନନ୍ଦେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ଶୁଣିଣ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରିତ ॥
ବ୍ୟାସକୁମର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ମନ୍ୱନ୍ତର କଥା ।
କହିଲ ସକଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଯେ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ଯେବା ଦେହୀ ।
ଧର୍ମ ରକ୍ଷଣେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅନନ୍ତ ଯାହାର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣ ସୀମା ॥
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ମୁହିଁ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁର ମହିମା ପ୍ରମାଣି ॥୧
ଦ୍ରବିଡ଼େଶ୍ୱର ସତ୍ୟବ୍ରତ ।
ସେ ରାଜରଷି ଦଇବତ ॥
ଅତୀତ କଳ୍ପାନ୍ତରେ ଥିଲା ।
ଭାବେ ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭେଟିଲା ॥
ନିତ୍ୟେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ଧ୍ୟାୟି ।
ବିଷ୍ଣୁର ତହୁଁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ॥
ପୁଣି ସେ ସୃଷ୍ଟି ଆଦିକାଳେ ।
କେମନ୍ତେ ବୈବସ୍ୱତ କୁଳେ ॥

ବଇବସ୍ୱତ ମନୁ ହୋଇ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ଦେହ ବହି ॥
ପୁଣି ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
କେତେ ବା ହୋଇଲେକ ସୁତ ॥
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ଆଦି ଯେତେ ସୁତେ ।
ରାଜା ହୋଇଲେ ଏ ଜଗତେ ॥୨,୩
ଏଣୁ ଆଦିତ୍ୟକୁଳେ ଯେତେ ।
କହିବା ବଂଶାନୁଚରିତେ ॥
ଯାହାର ବଂଶେ ଯେବା ହୋଇ ।
ଏ ଭୂମିତଳେ ଦେହ ବହି ॥
ଯେବା ଚରିତ କଲେ ଯେତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ମୋତେ ଏ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧର ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଂଶାନୁକୀର୍ତ୍ତନେ ॥
ଯେବା ଜଗତେ କଲା ଯାହା ।
କହିବା ମୋତେ ଯେବେ ଦୟା ॥୪,୫

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଋଷିଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଉତ୍ତରାସୁତ ଅନୁବାଦେ ॥

ଶୁଣି ଆନନ୍ଦେ କୃତକୃତ୍ୟ ।
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ॥୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
ଆଦିତ୍ୟ ବଂଶାନୁଚରିତΨ ॥
ହରି ମହିମା ଅପ୍ରମିତ ।
କେ ଅବା କଥନେ ସମର୍ଥି ॥
ସଂକ୍ଷେପେ କହିବଇଁ ତୋତେ ।
ମୁଁ ଯୋଗବଳେ ଜାଣେ ଯେତେ ॥
ଏ ଭୂମି ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହି ।
ଶତେ ବରଷେ କେବା କହି ॥
ରବିର ବଂଶେ ନୃପ ଯେତେ ।
ଯେ ଯାହା କଲେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଭକତ ଶିକ୍ଷ୍ୟେ ଏହା କହି ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ଯେବା ଉପୁଜେ ଯାର ଅଂଶେ ।
ବଇବସ୍ୱତ ମନୁବଂଶେ ॥୭
ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ନର ଈଶ ।
କଳ୍ପାନ୍ତେ ପରମ ପୁରୁଷ ॥
ଯେ ହରି ଜଗତ କାରଣ ।
ଜଗତଆତ୍ମା ନାରାୟଣ ॥

---

* ଭାଗବତର ସପ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ ।

Ψ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶାବଳୀ ତାଲିକା ନବମ ସ୍କନ୍ଧ ଶେଷରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ପୂର୍ବେ ସେ ସଂସାର ସଂହରି ।
ଜଳେ ଅନନ୍ତଶଯ୍ୟା କରି ॥
ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାରେ ଶୋଇଲେ ।
ତାହାକୁ କେହି ନ ଦେଖିଲେ ॥୮
ସେ ପୁଣି ପ୍ରଳୟର ଅନ୍ତେ ।
ଉତ୍ତାନେ ଶୋଏ ଅନାୟାସେ ॥
ତା ନାଭିକମଳୁଁ ପ୍ରକାଶ ।
ହୋଇଲା ହିରଣ୍ମୟ କୋଷ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ଦିବ୍ୟରୂପୀ ।
ଉଠିଲା ମହାଜଳ ବ୍ୟାପି ॥
ସେ ପଦ୍ମକୋଷୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ।
ଯାର ଶରୀରୁ ଏ ଜଗତ ॥
ଭୂମି ଭିଆଇ ଯୋଗବଳେ ।
ବସିଲା ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥୯
ବ୍ରହ୍ମାର ମନରୁ ବାହାର ।
ହୋଇଲା ମରୀଚି କୁମର ॥
କଶ୍ୟପ ତାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ଯାର ମହିମା ଅପ୍ରମିତ ॥
ଦକ୍ଷ ଦୁହିତା ବିଭା କଲା ।
ତା ତହୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପୁଜିଲା ॥୧୦
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପତ୍ନୀ ସଂଜ୍ଞା ନାମ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ॥
ତାର ଉଦରୁ ଦିବ୍ୟତନୁ ।
ହୋଇଲା ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ମନୁ ॥
ସେ ପୁଣି ଶ୍ରଦ୍ଧାକନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ।
ଦଶକୁମର କଲା ଭାବେ ॥୧୧
ରୂପେ ଶୋଭିତ ଅନୁପମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ନୃଗ ପୁତ୍ର ବେନି ।
ଶର୍ଯ୍ୟାତି ଦିଷ୍ଟ ଧୃଷ୍ଟ ଘେନି ॥
ପୁଣି କରୂଷ ନରିଷ୍ୟନ୍ତ ।
ପୃଷଧ୍ର ନଭଗ ଉଦିତ ॥
ହୋଇଲେ ପୁଣି କବି ଆଦି ।
ଏ ରୂପେ ଦଶ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୧୨

ସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ପୁତ୍ର ଅର୍ଥେ ।
ବିଗ୍ରରି ବଶିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗତେ ॥
ମିତ୍ରାବରୁଣ ଅର୍ଥେ ଇଷ୍ଟି[୧] ।
ଆରମ୍ଭ କଲା ସେ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି* ॥୧୩
ଏମନ୍ତେ ତାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନାରୀ ।
ବଶିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗତେ ବିଗ୍ରରିΨ ॥
ବୋଲଇ ମୁହିଁ ପୟୋବ୍ରତା ।
ଯେମନ୍ତେ ହୋଇବ ଦୁହିତା ॥
ସେ ଅର୍ଥେ ଯଜ୍ଞ ତୁମ୍ଭେ କର ।
ସେବଇ ଚରଣ ତୁମ୍ଭର ॥
ତା ଶୁଣି ହୋତା ଯେବା ଥିଲା ।
ବିପ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଗ୍ରରିଲା ॥
ଆହୁତି ଦେଲାକ ଅୟୁତ ।
ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟା ହେଲା ଜାତ ॥
ତା ରୂପ ଜଗତ ମୋହିଲା ।
ତାହାକୁ ଇଳା ନାମ ଦେଲା ॥୧୪-୧୬
ରାତ୍ରେ ସେ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ଦେଖି ।
ରାଜନ ଶୟନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ।
ଏ କର୍ମ ଅସମ୍ଭବ କଥା ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣକର୍ମ ତ ନୁହଇ ।
ଏ କର୍ମ କଲ କିସ ପାଇଁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ନିଜ ତପବଳେ ।
ଦଗ୍ଧକଳୁଷ[୨] ଏ ଶୟେଳେ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇଲା ଅନ୍ୟଥା ।
ଏ ବଡ଼ ଅସମ୍ଭବ କଥା ॥
ଅଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କର ମତ ।
ମୋର ସଙ୍କଳ୍ପ ବିପରୀତ ॥୧୭,୧୮
ଏମନ୍ତେ ମନୁର ନିକଟେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ମିଳି ଯଜ୍ଞବାଟେ ॥
ହୋତାଙ୍କ ବ୍ୟଭିଗ୍ରର[୩] ଜାଣି ।
ମନୁଙ୍କୁ କହନ୍ତି ଯେ ମୁନି ॥

ତୋହର ନିଜ ନାରୀ ବୋଲେ ।
ଦୁହିତା ଅର୍ଥେ ଯଜ୍ଞ କଲେ ॥
ମୁଁ ଏବେ ସାଧିବି ତୋ ଅର୍ଥେ ।
କହିବି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଏ କନ୍ୟା ତୋହର ।
ହୋଏ ପୁରୁଷ କଳେବର ॥
ଏମନ୍ତ କହି ମହାଯତି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଲେ ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୁତି ॥୧୯-୨୧
ବଶିଷ୍ଠ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଇଳା କନ୍ୟାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଇଲେ ପୁତ୍ର ହୁଅ ତୁହି ॥
ତକ୍ଷଣେ ପୁରୁଷ ହୋଇଲା ।
ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମ ତାର ହେଲା ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୨୨
ବେଦ ବଚନର ସ୍ୱଭାବ ।
କେ ତାହା ଅନ୍ୟଥା କରିବ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ସେ ମନୁପୁତ୍ର ଏକଦିନେ ॥
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଘୋର ବନେ ।
ପଶିଲା ହରଷିତ ମନେ ॥
ଧନୁକୁ ଦୃଢ଼େ ଧରି କରେ ।
ବସିଲା ଅଶ୍ୱର ଉପରେ ॥
ସେବକ ତାହାର ସଙ୍ଗତେ ।
ଧାଇଁଲେ ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠ ଗତେ ॥
ନାନା ଆୟୁଧ କରେ ଧରି ।
ପଶୁ ଖୋଜନ୍ତି ବନେ ହେରି ॥
ଗିରି କାନନେ ଲତାକୁଞ୍ଜେ ।
ଖୋଜି ଅନେକ ଗିରି ପୁଞ୍ଜେ ॥
ମୃଗ ନ ଦେଖି ଘୋର ବନେ ।
ପଶିଲେ ଉତ୍ତର କାନନେ ॥୨୩,୨୪

୧. ଇଷ୍ଟି—ଯଜ୍ଞ । ୨. ଦଗ୍ଧକଳୁଷ—ନିଷ୍ପାପ । ୩. ବ୍ୟଭିଗ୍ରର—ଅନ୍ୟଥା ଆଚରଣ ।

* ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ମନୁ ନିଃସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତି ଅର୍ଥେ ଉକ୍ତ ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯଜ୍ଞର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଦଶପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା, ସେମାନେ ବସ୍ତୁତଃ ପରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦଶପୁତ୍ର ଏବେ ଆଗକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା ବଂଶମାନଙ୍କର ମୂଳ ଆଧାର ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅବତରଣିକାରୂପେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ପ୍ରଥମେ ସୂଚିତ କରି ଦିଆଯାଇଛି ।

Ψ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଯଜ୍ଞର ହୋତାଙ୍କ ସହ କନ୍ୟାପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ କରିଥିଲେ ।

ମେରୁ ନିକଟେ ଖେଦମନେ।
ମିଳିଲେ ସୁକୁମାର ବନେ॥
ସେ ବନେ ପ୍ରଭୁ ଶୂଳଧାରୀ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନିଜ ନାରୀ॥
ନିରତେ ଜଡ଼ିତ ମଦନେ।
ଗଉରୀ ସଙ୍ଗତେ ନିର୍ଜନେ॥
ନିତ୍ୟେ ରମନ୍ତି ସୁଖମନେ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଷ୍ପିତ କାନନେ॥୨୫
ସେ ବନେ ପଶି ମନୁବଳା।
ଅନେକ ପଶୁ ବଧ କଲା॥
ମୃଗଙ୍କୁ ମାରି ଅବହେଳେ।
ଗ୍ରାମକୁ ଆସିବାର ବେଳେ॥
ଅଶ୍ୱ ସହିତେ ସର୍ବଜନେ।
ପଶିଲେ ସୁକୁମାର ବନେ॥
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ସ୍ତିରୀଗଣ।
ଅଶ୍ୱ ସହିତେ କୁଘଟଣ॥
ଚାହାନ୍ତି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟ ମୁଖେ।
ସର୍ବେ ରହିଲେ ମନଦୁଃଖେ॥
ସ୍ତିରୀ ସ୍ୱଭାବେ କଲେ ଭ୍ରାନ୍ତି।
ସଲଜ୍ଜେ ଚଳି ନ ପାରନ୍ତି॥୨୬,୨୭
ଶୁକ ବଦନୁଁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି।
ବୋଲେ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀ।
ହୃଦୟ କମ୍ପିଲା ତ ଶୁଣି॥
ନାରୀ ହୋଇଲେ କିସ ଅର୍ଥେ।
ଏ କଥା କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ॥
ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ମନୁର ନନ୍ଦନ।
ପୁରୁଷ କଲେ ଭଗବାନ॥
ସେ କିମ୍ପା କାମିନୀ ହୋଇଲା।
ଅଶ୍ୱ ସହିତେ ମନୁବଳା॥
କି ଅବା ବନେ ଥିଲା ଦୋଷ।
କିବା ଶଙ୍କର କଲେ ରୋଷ॥
କିମ୍ପା ହୋଇଲେ ସ୍ତିରୀଦେହ।
ସଂଶୟ ଯାଉ ମୁନି କହ॥୨୮

ମୁନି କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ।
ଆନନ୍ଦେ ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ।
କହିବା ତହିଁର ଚରିତ॥
ସପତରଷି ଏକଦିନେ।
ଗଲେ ଶଙ୍କର ଦରଶନେ॥
ଦିଶନ୍ତି ରବିତେଜ ପ୍ରାୟେ।
ସେ ବନେ ଚଳନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ॥୨୯
ଦୂରୁ ତାହାଙ୍କ ରୂପ ଦେଖି।
ଅମ୍ବିକା ଶୟନ ଉପେକ୍ଷି॥
ଶଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ବେଗେ।
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ବୃକ୍ଷ ଲାଗେ॥
ଲାଜେ ଲୁଗ୍ରଇ କଳେବର।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର॥
ଶଙ୍କର ରହେ ଅଧୋମୁଖେ।
ଗ୍ରହିଁ ନ ପାରି ମନଦୁଃଖେ॥୩୦
ଏମନ୍ତ ମୁନିଗଣ ଗ୍ରହିଁ।
ପାଦେକ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ॥
ତାହାଙ୍କ ଗତି ଦେଖି ଛନ୍ଦେ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ବନେ॥
ପଥ ଚଳନ୍ତି ମହାଶ୍ରମେ।
ମିଳିଲେ ନାରାୟଣାଶ୍ରମେ॥୩୧
ସେ କଥା ଜାଣି ଶୂଳପାଣି।
ଅମ୍ବିକା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି॥
ପୁରୁଷ ହୋଇ ଯେବେ ଏଥେ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇବ ବନସ୍ତେ॥
ତକ୍ଷଣେ ହେଉ ସ୍ତିରୀରୂପ।
ଏମନ୍ତ ରୁଦ୍ର ଦେଲେ ଶାପ॥
ସେ ଦିନୁ ମହାଦେବ ରୋଷେ।
ସେ ବନେ ପୁରୁଷ ନ ପଶେ॥୩୨,୩୩
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ।
ମନୁ ତନୟ ବିପରୀତ॥
ଅଶ୍ୱ ସହିତେ ଘୋର ବନେ।
ସର୍ବେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଦୁଃଖ ମନେ॥

ସେ ବନୁ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ବନେ।
ସୋମନନ୍ଦନଂ[1] ତପସାନେ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଧରି।
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବେ ମନୋହାରୀ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଇଳା ଦେଖି।
ସେ ବୁଧ ତପସ୍ୟା ଉପେକ୍ଷି॥
ମନ କଳ୍ପିଲା କାମଭୋଳେ।
ତକ୍ଷଣେ ଧରି ତାକୁ କୋଳେ॥
ବଳେ ରମିଲା ଚନ୍ଦ୍ରସୁତ।
ତକ୍ଷଣେ ହେଲା ପୁତ୍ର ଜାତ॥
ତାହାକୁ ଦେଖି ଗୁଣଧାମ।
ଦେଲେ ସେ ପୁରୂରବା ନାମ॥୩୪,୩୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର।
ସେ ବନେ ମନୁର କୁମର॥
କୁଳଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ସୁମରିଲେ।
ତକ୍ଷଣେ ବଶିଷ୍ଠ ମିଳିଲେ॥୩୬
ତାହାର ସ୍ତିରୀ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମରଷି ଦୟା ବହି॥
ଯେମନ୍ତେ ପୁରୁଷ ହୋଇବ।
ତକ୍ଷଣେ ସେବି ସଦାଶିବ॥୩୭
ଅନେକ କଲେ ଦିବ୍ୟସ୍ତୁତି।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ପଶୁପତି॥
ଆପଣା ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ଅର୍ଥେ।
ବଶିଷ୍ଠ ଗ୍ରହିଁ ଦୟାଚିତ୍ତେ॥
ବୋଲନ୍ତି ଅମ୍ବିକାରମଣ।
ବଶିଷ୍ଠ ମୋର ବାକ୍ୟ ଶୁଣ॥୩୮
ଏ ଯେ ତୋହର ଗୋତ୍ରେ ଜାତ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ସୁତ॥
ମାସେ ଏ ହୋଇବ କାମିନୀ।
ପୂର୍ବେ ମୋହର ବାକ୍ୟ ଘେନି॥
ମାସେ ଏ ପୁରୁଷ ହୋଇବ।
ଜୀବନ୍ତେ ଯେତେ କାଳ ଥିବ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଇ ତାକୁ ବର।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ଶୂଳଧର॥୩୯

୧. ସୋମନନ୍ଦନ—ବୁଧ।

ତହୁଁ କେତେକ ଦିନ ଗଲା ।
ମାସକେ ପୁରୁଷ ଅବଳା ॥
ରାଜ୍ୟ ସେ କଲା ଏହିମତେ ।
ନିଗମ ବାଣୀ ଅନୁମତେ ॥
ତାହାର ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ବଞ୍ଚନ୍ତି ଦୁଃଖ ସୁଖ ମନେ ॥୪୦
ତାର ହୋଇଲେ ତିନିସୁତ ।
ଶୁଣ ହୋ ନୃପ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଗୟ ଉତ୍କଳ ପୁତ୍ର ବେନି ।
ବିମଳ ନାମେ ହୋଏ ତିନି ॥
ଦକ୍ଷିଣପଥେ ତିନି ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥୪୧
ଏମନ୍ତେ କେତେ କାଳ ଗଲା ।
ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ॥
ପୁରୂରବାକୁ ରାଜା କରି ।
ଛାଡ଼ିଲା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନପୁରୀ ॥
ତପସାଧନେ ବନେ ଗଲା ।
ସେ ବନେ ଶରୀର ଛାଡ଼ିଲା ॥୪୨
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ଆଦ୍ୟ ପୀଢ଼ ।
ସୁଜନେ ମନେ କର ଦୃଢ଼ ॥
ବଂଶାନୁଚରିତ ଏ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଇଳୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ମନୁପୁତ୍ରଙ୍କ ବଂଶ କଥା । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ ବଳା ।
ତପ କରଣେ ବନେ ଗଲା ॥
ପଛେ ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ତନୁ ।
ତା ଶୁଣି ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ ॥
ଅପୁତ୍ର ଭୟେ ସେ ଉଚ୍ଚାଟେ ।
ମିଳିଲା ଯମୁନାର ତଟେ ॥
ଶତେ ବରଷ ଦେବମତେ ।
ସମାଧି କରି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥୧
ସନ୍ତତି ଅର୍ଥେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଳା ।
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣେ ପୂଜା କଲା ॥
ଅନେକ ମତେ ସ୍ତୁତି କରି ।
ତୋଷିଲା ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମହାବାହୁ ।
ବୋଇଲେ ଦଶ ପୁତ୍ର ହେଉ ॥
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ଆଦି ଦଶ ପୁତ୍ରେ ।
ହୋଇଲେ କହିଅଛି ତୋତେ ॥୨
ସେ ଦଶପୁତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଏକ ।
ପୃଷଧ୍ର ନାମେ ସୁବିବେକ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ବାକ୍ୟେ ଗୋରୁ ପାଳେ ।
ରାତ୍ରେ ବୀରାସନେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୩
ଏମନ୍ତେ ଏକଦିନ ରାତ୍ରେ ।
ମେଘ ଅନ୍ଧାର ବୃଷ୍ଟିପାତେ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଘୋର ନିଦ୍ରା କାଳେ ।
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ମିଳିଲା ଗୋକୁଳେ ॥
ଆଘ୍ରାଣେ ତାର ବାସ ପାଇ ।
ଭୟେ ଉଠିଲେ ସର୍ବ ଗାଈ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର ଧଇଲା ଏକ ଗାଈ ॥
ବେଗେ ଗ୍ରସିଲା ନଖ ଦାଢ଼େ ।
ପୁଣି ଆକର୍ଷି ପୁଣି ଛାଡ଼େ ॥
ସେ ଗୋରୁ ଭୟେ ରାବ କଲା ।
ତା ଶୁଣି ଉଠି ମନୁବଳା ॥୪,୫
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ହସ୍ତେ ଘେନି ।
ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧାର ରଜନୀ ॥
କପିଳା ଗୋଷ୍ଠେ ଥିଲା ଶୋଇ ।
ଅନ୍ଧାରେ ବାରି ନ ପାରଇ ॥
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ବୋଲି ତାର ଶିର ।
ଛେଦିଲା ମନୁର କୁମର ॥
ଖଡ଼ଗ ଶିଖା ବ୍ୟାଘ୍ର ମୁଣ୍ଡେ ।
ପଡ଼ି ଛିଡ଼ିଲା କାନ ଖଣ୍ଡେ ॥
ବ୍ୟାଘ୍ରର ମୁଣ୍ଡ ହୋଇ କ୍ଷତ ।
ପଥେ ବରଷିଲା ରକତ ॥୬,୭
ପୃଷଧ୍ର ଜାଣେ ବ୍ୟାଘ୍ର ମଲା ।
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ॥
ବଭ୍ରୁ[୧] ମରଣ କଥା ଶୁଣି ।
ବଶିଷ୍ଠ କୋପ ମନ ପୁଣି ॥
ମିଳିଲେ ପୃଷଧ୍ର ସମୀପେ ।
ତାହାକୁ ଶାପ ଦେଲେ କୋପେ ॥
ତୁ ଯେ ବୋଲାଉ କ୍ଷତ୍ରିଦେହ ।
ଏବେ ତୁ କର୍ମେ ଶୂଦ୍ର ହୁଅ ॥୮,୯
ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁଶାପ ପାଇ ।
କପାଳେ କରାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ଧରେ ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତରେ ତପ କରେ ॥୧୦
ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ କମଳେ ।
ସମାଧି କରି ଯୋଗବଳେ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଭାବି ଏକେ ଏକେ ।
ସକଳଭୂତେ ହରି ଦେଖେ ॥

୧. ବଭ୍ରୁ—କପିଳା ଗାଈ ।

ନିଗ୍ରହ କରି ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ନିଃଶଙ୍କେ ନିର୍ଜନ ଅରଣ୍ୟେ ॥
ଯେବା ମିଳଇ ଯେତେବେଳେ ।
ସେ ଭକ୍ଷ କରେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ॥୧୧,୧୨
ଶରୀର ଆତ୍ମାର ସଂଯତେ ।
ଜଡ଼ ବଧିର ଅନ୍ଧ ମତେ ॥
ଭୂମି କରଇ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ॥
ଯହୁଁ ହୋଇଲା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ।
ବିପିନେ ଉଠିଲା ଅନଳ ॥
ସେ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟେ ଦେହ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ॥୧୩,୧୪
ତା ଦେଖି ତାର ସାନଭାଇ ।
ବିଷୟା ରସେ ନ ରସଇ ॥
ରାଜ୍ୟ ବିସର୍ଜି ବନ୍ଧୁମେଳେ ।
ପଶିଲା ଅରଣ୍ୟ ଗହଳେ ॥
ନିରତେ ନାରାୟଣ ପାଦେ ।
ଭକତି କଲା ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଅନ୍ତେ ପଶିଲା ହରିଠାରେ ।
କିଶୋର ବୟସ କାଳରେ ॥୧୫
କରୂଷ ତହୁଁ ଯେତେ ସୁତ ।
ରାଜା ହୋଇଲେ ବଳବନ୍ତ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ଧାର୍ମିକ ।
ନିରତେ ବିଷ୍ଣୁର ସେବକ ॥
ଉତ୍ତରାପଥେ ହୋଇ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥୧୬
ଧୃଷ୍ଟରୁ ଧାର୍ଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରି ହୋଏ ।
ସେ ନ ପଡ଼ିଲା ମାୟା ମୋହେ ॥
ନିରତେ ଜ୍ଞାନଭାବେ ଜାଣି ।
ପୂଜିଲା ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ହରିଭକତି ଭାବଭୋଳେ ।
ବସିଲା ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ନୃଗର ପୁତ୍ର ଯେ ସୁମତି ।
ସୁମତି ପୁତ୍ର ଭୂତଜ୍ୟୋତି ॥
ବସୁ ଯେ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ପାଳଇ ସେ କ୍ଷିତି ॥୧୭

ପ୍ରତୀକ ବସୁ ତହୁଁ ଜାତ ।
ଓଘବାନ ନାମେ ତା ସୁତ ॥
ତାହାର କନ୍ୟା ଓଘବତୀ ।
ସୁଦରଶନ ତାର ପତି ॥୧୮
ନରିଷ୍ୟନ୍ତର ଯେ ନନ୍ଦନ ।
ନାମ ତାହାର ଚିତ୍ରସେନ ॥
ଚିତ୍ରସେନର ପୁତ୍ର ଋକ୍ଷ ।
ତହୁଁ ମୀଢ଼ବାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ମୀଢ଼ର ପୁତ୍ର କୂର୍ଚ୍ଚ ନାମ ।
ଇନ୍ଦ୍ରସେନ ତାର ନନ୍ଦନ ॥୧୯
ତାହାଙ୍କ ସୁତ ବୀତିହୋତ୍ର ।
ତା ତହୁଁ ସତ୍ୟଶ୍ରବା ଜାତ ॥
ଉରୁଶ୍ରବା ତାହାଙ୍କ ସୁତ ।
ତା ତହୁଁ ଜାତ ଦେବଦତ୍ତ ॥୨୦
ଅଗ୍ନିବେଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ସନ୍ତତି ।
ତା ତହୁଁ ଅଗ୍ନି ଉତପତ୍ତି ॥
ଅଗ୍ନିବେଶ୍ୟଙ୍କ ଦୁଇ ନାମ ।
ଯେ ଜାତୁକର୍ଣ୍ଣ ଯେ କାନୀନ ॥
ଏ ଦୁଇ ନାମେ ମହାଋଷି ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ସଦା ଘୋଷି ॥
ତା ତହୁଁ ଅଗ୍ନିବେଶ୍ୟାୟନ ।
ନାମରେ ବ୍ରହ୍ମକୁଳ ଜନ୍ମ ॥
ଦିଷ୍ଟବଂଶର କଥାମାନ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହୋ ରାଜନ ॥୨୧,୨୨
ନାଭାଗ ନାମେ ଦିଷ୍ଟସୁତ ।
କର୍ମେ ସେ ବୈଶ୍ୟଜାତି ପ୍ରାପ୍ତ ॥
ତାହାର ସୁତ ଭଲନ୍ଦନ ।
ବତ୍ସପ୍ରୀତି ତାର ନନ୍ଦନ ॥୨୩
ପ୍ରାଂଶୁ ତାହାର ସୁତ ହୋଏ ।
ଯା ରୂପ କନ୍ଦର୍ପକୁ ମୋହେ ॥
ପ୍ରମତି ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ଖନିତ୍ର ତାର ବଂଶେ ଜାତ ॥
ଚକ୍ଷୁଷ ନାମେ ତାର ପୁତ୍ର ।
ବିବିଂଶତି ତାହାର ସୁତ ॥୨୪
ତହିଁରୁ ରମ୍ଭ ହେଲା ଜାତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥

ଖନିନେତ୍ର ତାର ବାଳକ ।
ଥିଲା ଯେ ପରମ ଧାର୍ମିକ ॥
ତାହାର ସୁତ କରନ୍ଧମ ।
ତା ତହୁଁ ଅବୀକ୍ଷିତ ଜନ୍ମ ॥
ମରୁତ୍ତ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ସେ ଭୂମି ମଧ୍ୟେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ॥
ସଂବର୍ତ୍ତ ଅଙ୍ଗିରାର ବଳା ।
ଯାହାର ଯାଗ କରାଇଲା ॥୨୫,୨୬
ସେ ଯଜ୍ଞେ ସର୍ବଦେବେ ଆସି ।
ନିତ୍ୟେ ଯଜ୍ଞକୁ ପରଶଂସି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ରେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ହିରଣ୍ୟମୟ ବସ୍ତୁ ଦେଖି ।
ରସ ଭୋଜନେ ହୋଇ ସୁଖୀ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ମାତିଲେ ସୋମ ଖାଇ ।
ବିପ୍ରେ ମାତିଲେ ଦାନ ପାଇ ॥
ଯାର ସଭାରେ ବିଶ୍ୱେଦେବା ।
ବାୟୁ ସମେତ କଲେ ସେବା ॥୨୭,୨୮
ମରୁତ୍ତ ସୁତ ଦମ ନାମ ।
ଜଗତ ରୂପ ଦେଖେ ସମ ॥
ରାଜବର୍ଦ୍ଧନ ତା ନନ୍ଦନ ।
ତାର ସୁଧୃତି ଅନୁପମ ॥
ସୁଧୃତି କୁମର ସୌଧୃତି ।
ନର ନାମରେ ସେହୁ ଖ୍ୟାତି ॥୨୯
କେବଳ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ବନ୍ଧୁମାନ ॥
ତାର କୁମର ବେଗବାନ ।
ବନ୍ଧୁ ଯେ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତାର ତନୁଜ ତୃଣବିନ୍ଦୁ ।
ତା ରୂପେ ପଟାନ୍ତର ଇନ୍ଦୁ ॥୩୦
ତାହାର ପତ୍ନୀ ଅଳମ୍ବୁଷା ।
ଅପ୍ସରାଗଣେ ସେ ପ୍ରଶଂସା ॥
ତା ଗର୍ଭେ ଇଡ଼ବିଡ଼ା ଜାତ ।
ବିଶ୍ରବା ମୁନି ଯାର କାନ୍ତ ॥
ବିଶ୍ରବା ଇଡ଼ବିଡ଼ା ଗର୍ଭେ ।
କୁବେର ଉପୁଜିଲେ ଭାବେ ॥
ସେ ମୁନି ଯୋଗେଶ୍ୱର ବଳା ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁତ୍ରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ॥୩୧,୩୨

ତୃଣବିନ୍ଦୁର ପୁତ୍ରଗଣ ।
ଏବେ ତାହାଙ୍କ ନାମ ଶୁଣ ॥
ବିଶାଳ ଶୂନ୍ୟବନ୍ଧୁ ଆର ।
ଧୂମ୍ରକେତୁ ଆଦି କୁମର ॥
ବୈଶାଳୀ ପୁରୀ ଯେ ନିର୍ମାଇ ।
ତା ତହୁଁ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ॥
ଧୂମ୍ରାକ୍ଷ ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ତାର ମହିମା ଅଲୋକିତ ॥
ସଂଯମ ତାହାର ତନୁଜ ।
ତହୁଁ କୃଶାଶ୍ୱ ଯେ ଦେବଜ ॥୩୩,୩୪

କୃଶାଶ୍ୱ ପୁତ୍ର ସୋମଦତ୍ତ ।
ତାର ମହିମା ଅଦଭୁତ ॥
ଅନେକ ଅଶ୍ୱମେଧ କଲା ।
ପରମବ୍ରହ୍ମେ ସେ ପଶିଲା ॥୩୫
ସୁମତି ସୋମଦତ୍ତ ବଳା ।
ରୂପେ ବିରାଜେ କାମକଳା ॥
ତାର କୁମର ମହାଶୟ ।
ଯାହାର ନାମ ଜନ୍ମେଜୟ ॥
ବିଶାଳବଂଶେ ଏତେ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥

ଯଶ ତାହାଙ୍କ ନିଜ ଧନ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଏମନ୍ତେ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ତୋ ଆଗେ ବଂଶାନୁଚରିତେ ॥୩୬
ଏହା ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ଗୁଣନ୍ତି ।
ଅପୁତ୍ରେ ସୁପୁତ୍ର ଲଭନ୍ତି ॥
କମଳା ରହେ ତା ଭୁବନେ ।
ଯଶ ବଢ଼ଇ ଦିନେ ଦିନେ ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ବଂଶାନୁଚରିତଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶର୍ଯ୍ୟାତି ବଂଶାନୁଚରିତ । ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ମନୁର ବଂଶାନୁବିଧାନେ ॥
ଶର୍ଯ୍ୟାତି ନାମେ ମନୁସୁତ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାର ଚରିତ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ହୋଇଲା ।
ଅଙ୍ଗିରା ଯଜ୍ଞେ ଶିକ୍ଷା ଦେଲା ॥୧
ସୁକନ୍ୟା ନାମେ ତାର କନ୍ୟା ।
ହୋଇଲା ରୂପେ ଅନୁପମା ॥
ସେ କନ୍ୟା ପିତାର ସଙ୍ଗତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ପଶିଲା ବନସ୍ତେ ॥
କୁମାରୀ ପାଞ୍ଚ ସାତ ସଙ୍ଗେ ।
ବନେ ବୁଲଇ ଅତିରଙ୍ଗେ ॥
ସେ ବନେ ଭୃଗୁର ନନ୍ଦନ ।
ତପସ୍ୱୀ ନାମ ତା ଚ୍ୟବନ ॥
ସେ ବନେ ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ।
ବସଇ ମୁନି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥

ବସିଲା ଅନେକ ବରଷ ।
ରହିଲା ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ଶେଷ ॥
ବଲ୍ମୀକ କୀଟ ତାର ଦେହେ ।
ମୁଖ ଢାଙ୍କିଲେ ମୃତ୍ତିକାଏ ॥
ବଲ୍ମୀକ କୁଦ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
କେବଳ ନୟନ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାଜକନ୍ୟା ଗଲା ।
ଚ୍ୟବନ ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ବଲ୍ମୀକ କୁଦ ମଧ୍ୟେ ଭିନ୍ନ ।
ଦିଶଇ ମୁନିଙ୍କ ନୟନ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ବେନି ଜ୍ୟୋତି ଗ୍ରହିଁ ।
ସୁକନ୍ୟା ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଏ ତ ସୁନ୍ଦର ଜ୍ୟୋତି ଦିଶେ ।
ତେଜେ ତିମିର ବନେ ନାଶେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ପରିମାଣି ।
କଣ୍ଟକ ବୃକ୍ଷୁଁ କଣ୍ଟା ଆଣି ॥
ସେ ବେନି ଜ୍ୟୋତି କଲା କ୍ଷତ ।
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ରବିଲା ରକତ ॥୨-୪

ବଲ୍ମୀକ ମଧ୍ୟେ ଶୋଣି ବହେ ।
ଧାରା ଦିଶଇ ମୁନି ଦେହେ ॥
ମୁନିଙ୍କି ଅପରାଧ କଲା ।
ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଳା ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାଜାର ସଙ୍ଗତେ ।
ଅପର ଲୋକ ଥିଲେ ଯେତେ ॥
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ଅପରାଧୀ ।
ହୋଇଲା ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧି ॥
ସୁକନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ କନ୍ୟା ଯେତେ ।
ଥିଲେ ଯେ ରାଜାର ସଙ୍ଗତେ ॥
କେହି ନ ପାରେ ମୂତ୍ର କରି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ଧରି ॥୫
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ହାହାକାର ।
ଶୁଣି ଶର୍ଯ୍ୟାତି ନୃପବର ॥
ଅଦ୍‌ଭୁତ ଗ୍ରହିଁ ସର୍ବଜନ ।
କନ୍ୟାକୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥
ତୁ ଯେ ବନସ୍ତେ ବୁଲୁଥିଲୁ ।
କହ ତୁ କିବା ଆଚରିଲୁ ॥

ସେ କର୍ମବଳେଟି ଏ ବ୍ୟାଧି ।
ରହିଲା ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧି ॥
ସର୍ବେ ମରିବା ଏହିକ୍ଷଣି ।
ସୁକନ୍ୟା କହେ ତାହା ଶୁଣି ॥
ଭୋ ତାତ ବଲ୍ମୀକ ଉପରେ ।
ଜ୍ୟୋତି ଯୁଗଳ ଦେଖି ଖରେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାୟେ ମୁହିଁ ମଣି ।
କଣ୍ଟକ ବୃକ୍ଷୁଁ କଣ୍ଟା ଆଣି ॥
ଭେଦିଲି ସେ ଜ୍ୟୋତି ଅଦ୍ଭୁତ ।
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ରବିଲା ରକତ ॥୬,୭
ତା ଶୁଣି ନୃପ ଅତି ବେଗେ ।
ମିଳିଲା ବଲ୍ମୀକର ଆଗେ ॥
ସଂଭ୍ରମେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କହେ ବଲ୍ମୀକ ତଳେ ପଡ଼ି ॥
ଭୋ କୀଟ ବଲ୍ମୀକ ତୋ ଦେହ ।
ରୁଧିର ବହେ କିମ୍ପା କହ ॥
ମୁଁ ତୋର କଲି ଅପରାଧ ।
ତୋ ଜ୍ୟୋତି କନ୍ୟା କଲା ଭେଦ ॥
ସେ କନ୍ୟା ସ୍ୱଭାବେ ଚଞ୍ଚଳ ।
ସର୍ବେ ପାଇଲୁ ତାର ଫଳ ॥
ନିରୋଧ ହେଲା ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ।
ରଖ ଶରଣ ଗଲି ତୋର ॥
ଏମନ୍ତ ରାଜାବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଚ୍ୟବନ କହେ ଦୁଃଖବାଣୀ ॥
ଭୋ ନୃପ ଭୃଗୁର କୁମର ।
ଚ୍ୟବନଋଷି ନାମ ମୋର ॥
ମୁଁ ଏ ଅରଣ୍ୟେ ତପ କରି ।
ଚିନ୍ତଇ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ଆସନେ ବସିଲି ନିଶ୍ଚଳ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେକାଳ ॥
ବଲ୍ମୀକ କୀଟ ମୋ ଶରୀରେ ।
ମାଂସ ରୁଧିର ଭକ୍ଷି ଖରେ ॥
ମୃତ୍ତିକା ମୋହର ଉପରେ ।
ମୁଖେ ଆଚ୍ଛାଦି ନିରନ୍ତରେ ॥
ଦେହ ଭକ୍ଷିଲେ ସ୍ୱାଦୁ ରସେ ।
କେବଳ ଅସ୍ଥି ରହେ ଶେଷେ ॥

ଏମନ୍ତ ମୁନିମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଚରଣେ ପଡ଼ି ନୃପମଣି ॥
ଧରିଣ ମୁନିଙ୍କ ଚରଣ ।
ବୋଲଇ କର ପରିତ୍ରାଣ ॥
ଏ ଯେ ସୁକନ୍ୟା ମୋ ଦୁଲଣୀ ।
ଏ ହେଉ ତୁମ୍ଭର ଘରଣୀ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ଦିବାକର ॥
ଏମନ୍ତ ରାଜାମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଚ୍ୟବନ କହେ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥
ଏ ଯେବେ ସତ୍ୟବାକ୍ୟ ତୋର ।
ସ୍ରବୁ ସକଳ ମୂତ୍ରଦ୍ୱାର ॥
ଶୁଣି ସେ ଚ୍ୟବନ ବଚନ ।
ଫିଂଟିଲା ମୂତ୍ର ନିରୋଧନ ॥
ସର୍ବେ ଲଭିଲେ ପରିତ୍ରାଣ ।
ଏବେ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ॥
ମୁନିଙ୍କି କନ୍ୟାଦାନ କରି ।
ରାଜା ଚଳିଲେ ନିଜ ପୁରୀ ॥
ନିଜ ଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ।
ଚ୍ୟବନ ମହିମା ପ୍ରକାଶି ॥୮,୯
ସୁକନ୍ୟା ଚ୍ୟବନ ସମୀପେ ।
ଖଟଇ ମନ ଅନୁରୂପେ ॥
ନିତ୍ୟେ କଳ୍ପିତ ଭିକ୍ଷା ଆଣି ।
ଯେ ମିଳେ ଶାକ କନ୍ଦ ପାଣି ॥୧୦
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ବିଧାତା ବିଧି ବଳୀୟାର ॥
ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଗଲା ।
ସୁକନ୍ୟା ରଜ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ସେ ଦିନ ପ୍ରଭାତର କାଳେ ।
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରେ ମିଳିଲେ ॥
ମୁନିଙ୍କି ନମସ୍କାର କରି ।
ବସିଲେ ଆସନ ଆବୋରି ॥
ଚ୍ୟବନ ଉଠି ମନତୋଷେ ।
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ ପାଶେ ॥
ପାଦାର୍ଘ୍ୟେ ଚରଣ ପୂଜିଲେ ।
ଅନେକ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ କଲେ ॥

ବୋଲନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ।
ଦେବଙ୍କ ବୈଦ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥
ଯେ ତୁମ୍ଭ ନାମ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ।
ରୋଗ ପ୍ରବନ୍ଧୁ ସେ ତରନ୍ତି ॥
ଦେଖ ଏ ମୋହର ଶରୀର ।
ଜରା ଅବସ୍ଥା ଜରଜର ॥
ଶର୍ଯ୍ୟାତି କନ୍ୟା ମୋତେ ଦେଲା ।
ଭାବ ଅଭାବ ନ ଜାଣିଲା ॥
ଦେଖ ଏ କନ୍ୟା ପତିବ୍ରତା ।
ଏହାକୁ ହୁଅ ବରଦାତା ॥
ଏ ବୃଦ୍ଧ ଦୁଃଖ ମୋର ହର ।
ଯୁବାବୟସ ମୋର କର ॥୧୧
ମୁଁ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ଉପକାର ।
କରିବି ଯଥାର୍ଥି ବେଭାର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଦେବବୈଦ୍ୟ ଦୋଷେ ।
ଯଜ୍ଞେ ନ ଲଭ ସୋମ ଅଂଶେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବରିବି ।
ଆନନ୍ଦେ ଯଜ୍ଞଭାଗ ଦେବି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର କି କରିବ ମୋହର ।
ଯୁବାଶରୀର ମୋତେ କର ॥୧୨
ଏମନ୍ତ ମୁନିମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଅଶ୍ୱିନୀସୁତେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ମୁନି ମୁଖ ଗୁହିଁ ।
ଏ କଥା ଅନ୍ୟଥା ନୁହଇ ॥
ଆମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ସିଦ୍ଧହ୍ରଦେ ।
ସ୍ନାହାନ କର ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ହୋଇବ ଅମର ସ୍ୱରୂପ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ମନ୍ତ୍ରବଳ ଦେଖ ॥
ତା ଶୁଣି ଚ୍ୟବନ ଆନନ୍ଦେ ।
ବେଗେ ପଶିଲେ ସିଦ୍ଧହ୍ରଦେ ॥
ତିନିହେଁ ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଧରି ।
ଜଳେ ବୁଡ଼ିଲେ ବୋଲି ହରି ॥୧୩,୧୪
ତକ୍ଷଣେ ଏକରୂପ ହୋଇ ।
ଉଠିଲେ କନ୍ୟାମୁଖ ଚାହିଁ ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ରୂପେ ମୋହିଲେ ସୁର ନର ॥୧୫

ସେ କନ୍ୟା ତୀରେ ଗୃହିଁଥିଲା ।
ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ନ ଚିହ୍ନିଲା ॥
ବିକଳେ ହୋଇ ଛନଛନ ।
ଅନାଇ ତାହାଙ୍କ ବଦନ ॥
କର ଯୁଗଳ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ କର ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ମୁଁ ଯେବେ ସତ୍ୟ ପତିବ୍ରତା ।
ନିକଟେ ଦିଅ ମୋର ଭର୍ତ୍ତା ॥୧୬
ଅଶ୍ୱିନୀସୁତେ ତାହା ଶୁଣି ।
ସ୍ୱାମୀକି ଦେଲେ ତାର ଆଣି ॥
ମୁନିଙ୍କି ନମସ୍କାର ହୋଇ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଚଳିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥୧୭
ଶୁଣ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଏବେ ।
ଶର୍ଯ୍ୟାତି ଯଜ୍ଞର ଆରମ୍ଭେ ॥
ଚ୍ୟବନ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲା ।
ନୟନେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖିଲା ॥
ନିଜ କନ୍ୟାର ପାଶେ ବସି ।
ଅଛି ପୁରୁଷେ ତେଜରାଶି ॥୧୮
ସୁକନ୍ୟା ଆସି ପିତା ପାଦେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନମିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥
ତାହାକୁ କଲ୍ୟାଣ ନ କରି ।
କନ୍ୟାକୁ ବୋଲେ କୋପଭରି ॥୧୯
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଏ ତୋହର ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ତୋର ବର ॥
ତାର ଚରଣସେବା ଛାଡ଼ି ।
ଯୁବା ପୁରୁଷେ ମନ ବଢ଼ି ॥
କେମନ୍ତେ ବଳିଲା ତୋ ମତି ।
ସଂସାରେ ହୋଇଲୁ ଅସତୀ ॥
କୁଳ ଦୂଷଣ କର୍ମ କଲୁ ।
ବୃଦ୍ଧ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷିଲୁ ॥
ଜାର ପୁରୁଷେ କଲୁ ମତି ।
ଏ ବଡ଼ ତୋହର ଅନୀତି ॥
ଉଭୟ କୁଳ କଲୁ ନାଶ ।
ପର ପୁରୁଷେ ତୋ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଏ କର୍ମେ ପିତା ପତି ବଂଶ ।
ନରକେ କରାଇଲୁ ବାସ ॥୨୦,୨୧

ଏମନ୍ତ ପିତା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହସି ବୋଲଇ ତା ଦୁଲଣୀ ॥
ଭୋ ତାତ ଭ୍ରାନ୍ତି ତୁ ନ କର ।
ଏହିଟି ମୋର ନିଜ ବର ॥୨୨
ଏମନ୍ତ ପିତାର ଅଗ୍ରତେ ।
ସର୍ବ କହିଲା ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗବୈଦ୍ୟ ଆସି ।
ସୁନ୍ଦର କଲେ ଜଳେ ପଶି ॥
ବୃଦ୍ଧକୁ ଯୁବା ରୂପ କଲେ ।
ରଥ ଆରୋହି ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଅତି ଆନନ୍ଦ ନୃପମଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦୁହିତା ବଚନ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଶୁଣି ସେ ରାଜନ ॥
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ମୋଦ ଭରି ।
ନିଜ ଦୁହିତା କୋଳ କରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଳା ॥୨୩
ନିଜ ଭୁବନେ ନୃପମଣି ।
ଚ୍ୟବନ ମୁନି ଗୃହେ ଆଣି ॥
ଆଗମ ନିଗମ ଉକତେ ।
ଯଜ୍ଞ ସେ କଲା ବହୁମତେ ॥
ଚ୍ୟବନ ବାକ୍ୟେ ଯଜ୍ଞେ ତାର ।
ମିଳିଲେ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସୋମ ଦେବା ବେଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ମିଳିଲା ଯଜ୍ଞଶାଳେ ॥
ବଜ୍ର ଉଞ୍ଚାଇ କୋପ ଭରେ ।
ନିଷେଧ କଲା ମନ୍ତ୍ରସ୍ୱରେ ॥
ତା ଦେଖି ଚ୍ୟବନ ଉଠିଲେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ବଜ୍ରକୁ ସ୍ତମ୍ଭିଲେ ॥୨୪,୨୫
ମାରି ନ ପାରି ବଜ୍ର କୋପେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଶରୀର କ୍ରୋଧେ କମ୍ପେ ॥
ବୋଲଇ ମୁନିମୁଖ ଗୃହିଁ ।
ଏକଥା ଉଚିତ ନୁହଁଇ ॥
ଯଜ୍ଞେ ଏହାଙ୍କ ଭାଗ ନାହିଁ ।
ଆହୁତି ଦେଉ କାହିଁପାଇଁ ॥

ଚ୍ୟବନ ବୋଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଗୃହିଁ ।
ସତ୍ୟ ଯେ କରିଅଛି ମୁହିଁ ॥
ଏ ଯହୁଁ ଯୁବା କଲେ ମୋତେ ।
ଆହୁତି ଦେବି ଯଜ୍ଞ ଅନ୍ତେ ॥
ଯଜ୍ଞରେ ଶେଷଭାଗ ପାଇ ।
ସନ୍ତୋଷ ହେବେ ବେନି ଭାଇ ॥
ବ୍ୟାଧି ନାଶିବେ ଯଜମାନେ ।
ଏମନ୍ତେ ଚ୍ୟବନ ବଚନେ ॥
ତୋଷ ହୋଇଲା ସୁରନାଥ ।
ମୁନି ଛାଡ଼ିଲେ ତାର ହସ୍ତ ॥
ସେ ଦିନୁ ସର୍ବଦେବେ ଯଜ୍ଞେ ।
ତାଙ୍କୁ ସ୍ଥାପିଲେ ହବିର୍ଭାଗେ ॥
ଶେଷେ ସେ ସୋମଭାଗ ପାନ୍ତି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ॥୨୬
ଏମନ୍ତେ ଯଜ୍ଞକର୍ମ ଫଳେ ।
ପୁତ୍ରେ ଜନ୍ମିଲେ ରାଜାକୁଳେ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ।
ଶୁଣ ହୋ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ॥
ଉତ୍ତାନବରହି ଆନର୍ତ୍ତ ।
ତୃତୀୟେ ଭୂରିସେନ ଜାତ ॥
ଶର୍ଯ୍ୟାତି ପୁତ୍ରେ ମହାତେଜେ ।
ପ୍ରଜା ପାଳିଲେ ଶୁଭେ ରାଜ୍ୟେ ॥
ଆନର୍ତ୍ତ ନାମେ ମଧ୍ୟ ସୁତ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ॥
ସେ ନିତ୍ୟ ହରିସେବା କରେ ।
ତାହାର ପତ୍ନୀର ଉଦରେ ॥
ରେବତ ନାମେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ହୋଇଲା ଅତି ବଳବନ୍ତ ॥୨୭
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ପୁର କଲା ।
ତା ନାମ କୁଶସ୍ଥଳୀ ଦେଲା ॥
ସେ ରାଜ୍ୟେ ବସି ଦିନାକେତେ ।
ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜିଲା ମନସୁଖେ ॥
ନିତ୍ୟେ ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଚିନ୍ତଇ ।
ତାହାର ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ କେହି ॥
ତାହାର ଶହେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ ॥

କକୁଦ୍ମୀ ନାମ ତାର ହୋଏ ।
ଇନ୍ଦ୍ର କମ୍ପଇ ଯାର ଭୟେ ॥
ରେବତୀ ନାମେ କନ୍ୟା ତାର ।
ସୁନ୍ଦରେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
ସେ କନ୍ୟା ଘେନି ଅତି ଦୁଃଖେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ॥
ଭୂମିରେ ନୃପତି କୁମର ।
ଯେତେ ମିଳିଲେ ତାକୁ ବର ॥
ତାଙ୍କୁ ନ ଦେଲା କୁଳଶ୍ରେଷ୍ଠେ ।
ମିଳିଲା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନିକଟେ ॥୨୮,୨୯
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଘେନି ମହାଜନ ।
କରଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
କ୍ଷଣେ ରହିଲା ତାକୁ ଦେଖି ।
ସେ ଧାତା କୀର୍ତ୍ତନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗ୍ରହିଁ ତା ବଦନ ।
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥
କିମ୍ପା ଅଇଲୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ।
ଏ କନ୍ୟା ଘେନି ମନ ଦୁଃଖେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବଚନେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଚରଣେ ନମସ୍କାର କରି ॥
ବୋଲଇ ଅତି ଦୁଃଖଭରେ ।
ଏ କନ୍ୟା ଦେବି କେଉଁ ବରେ ॥୩୦

ଏ କଥା ରାଜା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି କୁଶପାଣି ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ଏ ତୋହର ।
ଭୂମିରେ ନ ବରିଲୁ ବର ॥
ଯା କଥା ଅଇଲୁ ତୁ କହି ।
ଭୂମିରେ ତାଙ୍କ ବଂଶ ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ କାଳବଳେ ।
ଅନେକ ଯୁଗ ବହିଗଲେ ॥
ଯେ ପୁତ୍ର ନାତି ତାଙ୍କ ଥିଲେ ।
କାଳର ବଳେ ନାଶ ଗଲେ ॥
ସେ ଗୋତ୍ର ନାହିଁ ରବିତଳେ ।
ଶୁଣ ହେ ଯେତେ ଯୁଗ ଗଲେ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କାଳଲୀଳା ବଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ବିହରେ ରବିତଳେ ॥
ସପତବିଂଶ ଚତୁର୍ଯୁଗ ।
ଭୂମିରେ କାଳ କଲା ଭୋଗ ॥
ଅଧିକ ତିନିଯୁଗ ଗଲା ।
କଳି ଆଗମ ଆସି ହେଲା ॥୩୧,୩୨
ଦ୍ୱାପରଯୁଗ ଅବସାନ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥
ଭାରା ଯେ ନିବାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଜନ୍ମିଲେ ଏ ଜଗତେ ॥

ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଦେହ ବହି ।
ନୀଳ ଧବଳ ରୂପ ହୋଇ ॥
ଅନନ୍ତ ବଳଭଦ୍ର ରୂପେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ମୋହ କଳ୍ପେ ॥
ଏ କନ୍ୟାରତ୍ନ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ।
ଭବ ସାଗରୁ ତର ତୁହି ॥
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ନୃପମଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ପୁରେ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ତାହାର ଯେତେ ଭ୍ରାତା ଥିଲେ ।
ଯକ୍ଷଙ୍କ ଭୟେ ପଳାଇଲେ ॥୩୩-୩୫
ସେ କନ୍ୟା ବଳଦେବେ ଦେଇ ।
ଆନନ୍ଦେ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ॥
ତପ କରଣେ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ।
ମିଳିଲା ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥୩୬
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ ମତି କର ।
ତରିବ ସଂସାର-ସାଗର ॥
ଅନ୍ତେ ପାଇବ ଚକ୍ରଧର ।
ଏଣେ ବିଶ୍ୱାସ ମନେ କର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ ଶର୍ଯ୍ୟାତି ବଂଶାନୁଚରିତେ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ନାଭାଗ ନଭଗର ସୁତ । ଚତୁର୍ଥେ ଏହାଙ୍କ ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନାଭାଗ ନଭଗର ବଳା ।
ପୂର୍ବେ ସେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କଲା ॥
ଭାଇଏ ତାର ଭାଗ କାଟି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ନେଲେ ବାଣ୍ଟି ॥
ଭାଇଙ୍କୁ ବୋଲେ ଭାଗ କାହିଁ ।
'ପିତା ତୋ ଭାଗେ' ବୋଲେ ଭାଇ ॥

ପିତାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତେ ତା ଯାଇ ।
ସେ ବୋଲେ ଉଚିତ ନୁହଇ ॥୧,୨
ବୋଇଲା ପୁଣି ଯାଅ ତୁହି ।
ଅଙ୍ଗିରସଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ଯହିଁ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେବୁ ଉପଦେଶ ।
ଲଭିବୁ ଦ୍ରବିଣ[1] ଅଶେଷ ॥
ପିତାର ବୋଲେ ଯଜ୍ଞେ ଗଲା ।
ଅନେକ ଧନ ସେ ଲଭିଲା ॥୩-୫

ତା ଘେନି ସେ ଯେ ବାଟେ ଆସେ ।
ମିଳିଲା କାଳିଆ ପୁରୁଷେ ॥
ବୋଲଇ ମୋର ଧନ ନେଇ ।
ପଳାଇ ଯାଉ କାହିଁପାଇଁ ॥୬
ସେ ବୋଲେ ନ ଜାଣଇ କିଛି ।
ପିତା ବଚନେ ନେଉଅଛି ॥
ପୁରୁଷ ବୋଲେ ତୁ ପଗ୍ଭର ।
ପିତାକୁ ଏ ଧନ କାହାର ॥

୧. ଦ୍ରବିଣ—ଧନ ।

ତହୁଁ ନାଭାଗ ବେଗେ ଗଲା ।
ସକଳ ପିତାଙ୍କୁ କହିଲା ॥୭
ପିତା ବୋଇଲେ ସତ୍ୟ ଏହା ।
ପୂର୍ବେ ଋଷିଏ କଲେ ଯାହା ॥
ଯଜ୍ଞର ଶେଷ ଧନ ଆଦି ।
ରୁଦ୍ରଙ୍କ ଭାଗ ବୋଲି ବିଧି ॥୮
ନାଭାଗ ତହୁଁ ବେଗେ ଗଲା ।
ରୁଦ୍ରେ ସକଳ ସମର୍ପିଲା ॥
ପିତାପୁତ୍ରଙ୍କ ସତ୍ୟ ଜାଣି ।
ରୁଦ୍ର ବୋଲନ୍ତି ସାଧୁବାଣୀ ॥
ବୋଇଲେ ସର୍ବ ଘେନିଯାଅ ।
ଆବର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଅ ॥
ଏମନ୍ତେ ସେ ନାଭାଗ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିଲା ଜନପ୍ରଜା ॥
ଅନେକ କାଳ ରାଜ୍ୟ କଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ॥୯-୧୧
ନାଭାଗ ପୁତ୍ର ଅମ୍ବରୀଷ ।
ସେ ରାଜା ବିଷ୍ଣୁର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ ନ ଲାଗିଲା ।
ତା ଶୁଣି ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଳା ॥
ବୋଲେ କେମନ୍ତେ ଏହା ହେଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ ବଜ୍ର ଘୋର ।
କେମନ୍ତେ ତହୁଁ ହେଲା ପାର ॥
କି ଅବା ତାର ତପ ଫଳୁଁ ।
ତରିଲା ବ୍ରହ୍ମଶାପାନଳୁଁ ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସଂଶୟ ଲାଗିଲା ତ ଚିତ୍ତେ ॥୧୩,୧୪*
ଏମନ୍ତ ରାଜା ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ମୃଦୁବାଣୀ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ ବଂଶାନୁଚରିତେ ॥
ନାଭାଗସୁତ ଅମ୍ବରୀଷ ।
ଯେମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ବାହ୍ମଣଶାପ ନ ଲାଗିଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ॥
ସେ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପେ ଏକ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳଇ ଜନପ୍ରଜା ॥
ଅସଂଖ୍ୟ ସମ୍ପଦ ତାହାର ।
ବିଭବ କେ କରେ ଗୋଚର ॥
ସପତଦ୍ୱୀପେ ରାଜାପଣେ ।
ପୂଜା ସେ ପାଏ ସର୍ବଜନେ ॥
ଶରୀର ସୁଖକୁ ନ ଲେଖେ ।
ସମ୍ପଦ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ଦେଖେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସମ୍ପଦ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ସେ ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୧୫,୧୬
ଏମନ୍ତ ନିଶ୍ଚେ ଜାଣି ମନେ ।
ହରି ଭଜଇ ସେବା ଧ୍ୟାନେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଯେତେ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କ ପାଦେ ତାର ମନ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ପାଦେ ନିତ୍ୟ ସେବେ ।
ସଂସାର ଆତ୍ମାରୂପେ ଭାବେ ॥୧୭
ହରି ଚରଣଯୁଗେ ମନ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଉଚ୍ଚାରଇ ବଦନ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମନ୍ଦିର ମାର୍ଜନେ ।
କରଯୁଗଳ ଅନୁଦିନେ ॥
ଶ୍ରବଣଯୁଗ ତା ସୁକଥା ।
ନିତ୍ୟେ ଶୁଣଇ ବିଷ୍ଣୁଗାଥା ॥୧୮
ନିରତେ ତାହାର ନୟନ ।
କଲ୍ପଇ ବିଷ୍ଣୁ ଦରଶନ ॥
ଶରୀର ଚର୍ମ ତା ଯତନେ ।
କଲ୍ପେ ବୈଷ୍ଣବ ଆଲିଙ୍ଗନେ ॥
ହରି ଚରଣପଦ୍ମ ଗନ୍ଧେ ।
ନିରତେ ନାସା ତା ଆମୋଦେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଚରଣ ତୁଳସୀ ।
ତାର ରସନା ତେଣେ ରସି ॥୧୯
ଚରଣଯୁଗ କଲ୍ପେ ନିତ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣମନ୍ଦିରେ ଉପଗତେ ॥
ନମସ୍କରଣେ ଅପ୍ରମାଦେ ।
ଶିର କଳ୍ପଇ ତାର ସଧେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ଜନେ ରତି ।
ନିରତେ କଲ୍ପେ ତାର ମତି ॥
ଦେହ ବିଷୟ ତାର ଯେତେ ।
କଳ୍ପଇ ହରିଭାବେ ନିତ୍ୟେ ॥
ବିପ୍ର ଦେବତା ପାଦେ ସେବେ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦେଖେ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ॥୨୦,୨୧
ସକଳ ସମ୍ପଦ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ଭିଆଇ କରେ ଅଶ୍ୱମେଧି ॥
ବିପ୍ରଚରଣ ଦାନେ ପୂଜେ ।
ଯେ ଅଧିଯଜ୍ଞ ବିଧି ଭଜେ ॥
ଅସିତ ବଶିଷ୍ଠ ଗୌତମ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ମୁନିଗଣ ॥
ବିପ୍ର ସେବନ ଅନୁମତେ ।
ସରସ୍ୱତୀର ଅଭିସ୍ରୋତେ[୧] ॥
ତାହାର ଯଜ୍ଞସଭା ମଧ୍ୟେ ।
ତ୍ରିଦଶେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ॥
ମୁନି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ନିତ୍ୟେ ଯଜ୍ଞକୁ ପରଶଂସି ॥
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ସଭାଗତେ ।
ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି ଏକମତେ ॥
ଦେବେ ଯେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ।
ସ୍ୱର୍ଗ ଗମନ ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥୨୨-୨୪
ବିଷ୍ଣୁକୀର୍ତ୍ତନ ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ସକଳେ ଶୁଣନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରାୟେ ମହୀ ଦିଶେ ।
ଅଷ୍ଟମନିଧି ଯହିଁ ବସେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ।
ସେ ରାଜା ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ତୋଷିଲା ।
ସର୍ବ କାମନା ଉପେକ୍ଷିଲା ॥୨୫,୨୬
ଗୃହ ସମ୍ପଦ ଦାରା ସୁତ ।
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବ ଇଷ୍ଟ ମିତ୍ର ॥

୧. ଅଭିସ୍ରୋତେ—ସ୍ରୋତର ସମ୍ମୁଖଭାଗରେ ।
* ଶ୍ଲୋକ ୧୨ ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ହସ୍ତୀ ସ୍ୱଜନ ବାଜୀ ଧନ ।
ଇଚ୍ଛା ନ କରେ ତାର ମନ ॥୨୭
ନିରତେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ମନ ନିବେଶେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତାହାର ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ଜାଣି ।
ଚକ୍ରକୁ ରାଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବୋଇଲେ ଅମ୍ବରୀଷ ମେଳେ ।
ତୁ ଚକ୍ର ଥିବୁ ସର୍ବକାଳେ ॥
ଏହାକୁ ରଖି ନିରନ୍ତରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ସର୍ବ ଦୁଃଖୁଁ ତରେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ସେ ଚକ୍ର ରକ୍ଷା କଲା ଯାଇ ॥
ସେ ରାଜା ପତ୍ନୀର ସମେତେ ।
ଉପାସେ ଏକାଦଶୀ ବ୍ରତେ ॥
କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷେ ହରି ।
ପୂଜିଲା ଉପବାସ କରି ॥୨୯
ପ୍ରଭାତ କାଳେ ମଧୁବନେ ।
କାଳିନ୍ଦୀ କୂଳେ ଏକଧ୍ୟାନେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପତ୍ନୀର ସମେତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜିଲା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥୩୦
ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାଦି ଅତିରେକେ ।
ପୂଜିଲା ମହା ଅଭିଷେକେ ॥
ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
ସୁଗନ୍ଧ ମାଲ୍ୟ ଉପହାର ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନିଜ ନାରୀ ।
ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ପୂଜା କରି ॥
ଉତ୍ତମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବସାଇ ।
ସୁନ୍ଦର ଧେନୁମାନ ଦେଇ ॥
ଧେନୁକୁ କରି ଅଳଙ୍କାର ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗ ରୌପ୍ୟ ଖୁର ॥
ପୃଷ୍ଠ ପାରୁଶେ ତାମ୍ର କାଂସ୍ୟେ ।
ବସ୍ତ୍ରରେ ମଣ୍ଡିଲା ହରଷେ ॥
ସୁଶୀଳା ବତ୍ସା ପୟୋସ୍ୱିନୀ ।
ମଣ୍ଡିଲା ଅଳଙ୍କାର ଘେନି ॥
ବିପ୍ର ବସାଇ ବାକ୍ୟ କଲା ।
ଷଡ଼ ଅୟୁତ ଧେନୁ ଦେଲା ॥

ସୁସ୍ୱାଦୁ ଅନ୍ନ ଷଡ଼ରସେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇ ହରଷେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ପାଦଯୁଗେ ଲାଗି ।
ପାରଣା ଅର୍ଥେ ଆଜ୍ଞା ମାଗି ॥
ଉଦ୍ୟମ କଲା ନରପତି ।
ଏମନ୍ତେ ମିଳିଲେ ଅତିଥି ॥
ଦୁର୍ବାସା ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅଂଶେ ।
ଯାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଜନ ତ୍ରାସେ ॥୩୧-୩୫
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ନୃପମଣି ।
ଆସନ ପାଦାସନ ଆଣି ॥
ପୂଜିଲା ଅତିଥି ସ୍ୱଭାବେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅତି ଗଉରବେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ।
ରାଜା ବୋଲଇ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭୋ ମୁନି ପାରଣା ମୋହର ।
ମୋହର ଘରେ ଭିକ୍ଷା କର ॥୩୬
ତକ୍ଷଣେ ଅମ୍ବରୀଷ ବୋଲେ ।
ମୁନି ମଧ୍ୟାହ୍ନ କର୍ମେ ଗଲେ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ମୋଦଭରି ॥
ସେ ଜଳେ ସ୍ନାନ ସନ୍ଧ୍ୟା କଲେ ।
ଆସନେ ବସି ନଦୀକୂଳେ ॥୩୭
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ରାଜା ବିଗ୍ରେ ବିପ୍ରେ ଘେନି ॥
ପାରଣା ହୋଇଲା ଉଚ୍ଛୁର ।
ଅତିଥି ନଇଲେ ମୋହର ॥
କେମନ୍ତେ କରିବି ଭୋଜନ ।
ଅବାଞ୍ଛା କରି ମହାଜନ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଛି ବେଳ ।
ଯଥାର୍ଥ ପାରଣାର କାଳ ॥
ଉଚ୍ଛୁର ପାରଣାର ବେଳା ।
ମୋତେ ତ ସଙ୍କଟ ପଡ଼ିଲା ॥
ଯେ କର୍ମ କଲେ ସାଧୁବାଣୀ ।
ଲୋକେ ବୋଲିବେ ମୋତେ ପୁଣି ॥
ଅଧର୍ମ ଲାଗିବଟି ମୋତେ ।
ପାରଣା କରିବି କେମନ୍ତେ ॥

ଜଳଗଣ୍ଡୂଷେ କରି ପାନ ।
ଅତିଥି କରାଇ ଭୋଜନ ॥
ପଛେ ମୁଁ କରିବି ଆହାର ।
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ନୃପବର ॥
ଜଳ ପାରଣା ଅପାରଣ ।
ଏ ଆଦି ନିଗମ ବଚନ ॥
ବିଗ୍ରରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ତୁଲେ ।
ଜଳ ଗଣ୍ଡୂଷେ ପାନ କଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଜଳପାନ କରି ।
ଭୟେ ସୁମରି ନରହରି ॥
ଦୁର୍ବାସା ଆଗମନ ଗ୍ରହିଁ ।
ରାଜା ମନରେ ତ୍ରାସ ପାଇ ॥୩୮-୪୧
ଦୁର୍ବାସା ଯମୁନାର କୂଳେ ।
ସ୍ୱକର୍ମ ସାରି ସାୟଂକାଳେ ॥
ମିଳିଲେ ଅମ୍ବରୀଷ ପାଶେ ।
ପାରଣା କରିବାର ଆଶେ ॥
ନୃପତି କରି ବହୁମାନ୍ୟ ।
ବୋଲଇ କରିବା ଭୋଜନ ॥
ଏମନ୍ତ ଅମ୍ବରୀଷ ବାଣୀ ।
ଦୁର୍ବାସା ବହୁମାନ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବଜ୍ଞାତା ପଣ ।
ଜାଣିଲେ କଲା ଏ ପାରଣ ॥
ରାଜାର ବଦନକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ॥୪୨,୪୩
ତୁ ଅନାଦର କଲୁ ମୋତେ ।
ଜଳ ଭକ୍ଷିଲୁ ଯେ ଗୁପତେ ॥
ଅତିଥି କଲୁ ଅବହେଳା ।
ଭୁଞ୍ଜିଲୁ ପାରଣାର ବେଳା ॥
ତୁ ଯେ ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ମୋତେ ।
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭକ୍ଷିବି କେମନ୍ତେ ॥
ତୁ ମୋତେ କଲୁ ଅବହେଳ ।
ଭୁଞ୍ଜ ତୁ ଅଧର୍ମର ଫଳ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି କୋପଭରେ ।
ଜଟା ଉପାଡ଼ି ନିଜ କରେ ॥
ଭ୍ରୂକୁଟୀ କୁଟିଳ ଲୋଚନ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥

ଦେଖ ଏ ନୃପତିର ଗତି ।
ସମ୍ପଦେ ହୋଇ ମୂଢ଼ମତି ॥
ଧର୍ମେ ବଞ୍ଚିତ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତେ ।
ବୋଲେ ମୁଁ ଈଶ୍ୱର ସାକ୍ଷାତେ ॥
ଅତିଥିମତେ ପୂଜା କଲା ।
ପାରଣା ଅର୍ଥେ ନିମନ୍ତ୍ରିଲା ॥
ଭିକ୍ଷା ନ ଦେଇ ଆଗ ମୋତେ ।
ପାରଣା କଲା ଏ ଯୁଗତେ ॥
ମୋତେ ଯେ କଲା ଅବହେଳ ।
ଭୁଞ୍ଜୁ ଏ ଅଧର୍ମର ଫଳ ॥୪୪,୪୫
ଜଟାକୁ ଗ୍ରହିଁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ଅନଳ ହୁଅ ତୁ ବୋଇଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୁଂକାର କରାଳ ।
ଉଠିଲା କୃତିଆ[୧] ଅନଳ ॥
ତେଜେ ଆଚ୍ଛାଦେ ଦଶଦିଶ ।
ପବନ ବହେ ଅଣସ୍ୱଶ ॥
ଧୂମ ପୂରିତ ଶୂନ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଘୋରନାଦେ ॥
ପ୍ରଳୟାନଳ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ମିଳିଲା ରାଜା ଆଗେ ଯାଇ ॥
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଖଡ୍‌ଗ କରେ ଧରି ।
ମିଳିଲା ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ଭୂମି କମ୍ପଇ ପାଦଘାତେ ।
ପର୍ବତ ଉଡ଼େ ଶ୍ୱାସ ବାତେ ॥
ଦେଖି ତାହାର ତେଜ କଳା ।
ରାଜା ଚରଣେ ନ ଘୁଞ୍ଚିଲା ॥
ତାର ବଦନ ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲା ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪୬,୪୭
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁ ଚକ୍ର ଆସି ।
କୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ॥
କୃତିଆ ଅନଳ ଉପରେ ।
ପଡ଼ିଲା ମହାନାଦ ଭରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅନଳ ଲିଭିଲା ।
ଦିଗ ଆକାଶ ପ୍ରକାଶିଲା ॥୪୮

ସୁଦରଶନ ତେଜ ଦେଖି ।
ଦୁର୍ବାସା ଭୟେ ବୁଜେ ଆଖି ॥
ନୟନେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ସଂଭ୍ରମେ ଗ୍ରହିଁ ନ ପାରିଲା ।
ଜୀବନ ଭୟେ ପଳାଇଲା ॥
ତାର ଭାଜିବା ଦେଖି ପଛେ ।
ଚକ୍ର ହିଁ ଧାଇଁଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ମଣ୍ଡୁକ ଦେଖି ସର୍ପ ଯେହ୍ନେ ।
ଧାମଇ ଗର୍ଜିତ ବଦନେ ॥
ଦୁର୍ବାସା ଦଶଦିଶ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୟେ ନ ପାରଇ ପଳାଇ ॥
ପଶିଲା ମେରୁ ଗୁହା ମଧ୍ୟେ ।
ସୁଦରଶନ ପଛେ ଖେଦେ[୨] ॥୪୯,୫୦
ଦିଶ ଆକାଶ ଭୂମିଗତେ ।
ବିବର ସମୁଦ୍ର ସହିତେ ॥
ଦିଗପାଳଙ୍କ ପୁରେ ଲୁଚେ ।
ଚକ୍ରକୁ ଦେଖେ ପଛେ ପଛେ ॥
ଯହୁଁ ଯହିଁକି ଧାମେ ବେଗେ ।
ସୁଦରଶନ ପଛେ ଲାଗେ ॥୫୧
ସୁଦରଶନ ତେଜ ଦେଖି ।
କେହି ନ ପାରେ ତାକୁ ରଖି ॥
କେଣେହେଁ ଠାବ ନ ପାଇଲା ।
ସତ୍ୟଲୋକକୁ ପଳାଇଲା ॥
ଶୂନ୍ୟେ ପଳାନ୍ତେ ମନଦୁଃଖେ ।
ଭୟେ ପଶିଲା ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସମୀପେ ମିଳିଲା ।
ଶରଣ ସମ୍ଭାଳ ବୋଇଲା ॥
ଡାକଇ ପଶିଲି ଶରଣ ।
ବିଧାତା ରଖ ମୋର ପ୍ରାଣ ॥୫୨
ଏମନ୍ତେ ମୁନିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଉଚ୍ଚେ କହନ୍ତି କୁଶପାଣି ॥
କାଳସ୍ୱରୂପୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ମାତ୍ରେ ଯା ସଂସାର ॥

ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଈଶ୍ୱର ସହିତେ ।
ଭୃଗୁ ଦକ୍ଷାଦି ମୁନି ଯେତେ ॥
ପ୍ରଜା ଈଶ୍ୱର ଭୂତେଶ୍ୱର ।
ଦେବ ସହିତେ ସୁରେଶ୍ୱର ॥
ସେ ହରି ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
ଯେଝା ବିଷୟେ ଅଧିକାରୀ ॥
ଅଛୁଁ ସଂସାର ଲୋକହିତେ ।
ତା ରିପୁ ରଖିବୁଁ କେମନ୍ତେ ॥୫୩,୫୪
ଏମନ୍ତ ବିଧାତା ବଚନ ।
ଶୁଣି ଦୁର୍ବାସା ଛନଛନ ॥
ତହୁଁ ଚଳିଲା ମନଦୁଃଖେ ।
ବେଗେ ପଶିଲା ଶିବଲୋକେ ॥
ଶଙ୍କର ଚରଣେ ପଡ଼ିଲା ।
ଶରଣ ସମ୍ଭାଳ ବୋଇଲା ॥୫୫
ଦୁର୍ବାସା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ହର ।
ସଂଭ୍ରମେ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥
ଶୁଣ ଦୁର୍ବାସା ତୋତେ କହୁଁ ।
ଆମ୍ଭେ ଯାହାର ଆଜ୍ଞା ବହୁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଳନ ପ୍ରକାଶେ ।
ଯେବା ବିଷୟ ଜୀବକୋଷେ ॥
କାଳର ବଳେ ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ସେ ଯୋନି ଅଶେଷ ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଆମ୍ଭେ ଭ୍ରମି ।
ଗତ ଆଗତେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥୫୬
ମୋ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମାଦି କୁମର ।
ନାରଦ ଆଦି ମୁନିବର ॥
କପିଳ ଦେବଳ ଆସୁରି ।
ଧର୍ମ ମରୀଚି ଆଦି କରି ॥
ଯେ ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ମୁନିଜନ ।
ବେଦାନ୍ତ ଯାର ଦରଶନ ॥
ଜାଣି ନ ପାରେ ତାର ମାୟା ।
ନିରତେ ଭ୍ରମାଏ ବିଷୟା ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ର ନିବାରଣେ ।
ସମର୍ଥ ଅଛି କେ ଶରଣେ ॥୫୭,୫୮

୧. କୃତିଆ (କୃତ୍ୟା)—ଆଭିଗ୍ୱରିକ ପ୍ରୟୋଗରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଶକ୍ତି । ୨. ଖେଦେ—ଗୋଡ଼ାଏ ।

ତୁ ଏବେ ଚଳ ବିଷ୍ଣୁପୁର ।
ହରି ଚରଣ ଆଶ୍ରା କର ॥
ସେ ତୋତେ ରଖିବେ ଶରଣ ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥୫୯
ଦୁର୍ବାସା ମହେଶ ବଚନେ ।
ପଶିଲା ବିଷ୍ଣୁର ଭୁବନେ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତେ ଯହିଁ ହରି ।
ଅଛନ୍ତି ଗୃହାଶ୍ରମ କରି ॥୬୦
ବିଷ୍ଣୁର ଚକ୍ର ତେଜ ଭରେ ।
ଘର୍ମ ଭୂଷିତ କଳେବରେ ॥
ଦୁର୍ବାସା ଶୋକ ଗଦଗଦେ ।
ପଡ଼ିଲା ବିଷ୍ଣୁ ପଦ୍ମପାଦେ ॥
କାତରେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ।
ଡାକଇ ପ୍ରଭୁ ରକ୍ଷା କର ॥
ଭୋ ନାଥ ଅନନ୍ତ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ତୁ ସାଧୁଜନଙ୍କର ନାଥ ॥
ମୁଁ ତୋର ଅପରାଧ କରି ।
ଶରଣ ଗଲି ରଖ ହରି ॥୬୧
ମୁଁ ତୋ ମହିମା ନ ଜାଣିଲି ।
ତେଣୁ ମୁଁ ସଙ୍କଟେ ପଡ଼ିଲି ॥
ତୋର ସେବକେ ଅପରାଧ ।
କଲି ମୁଁ ରଖ ହେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ତୋର ଭକତ ତୋର ଲୋକ ।
ମୋତେ ଏ ଚକ୍ର ତେଜୁଁ ରଖ ॥୬୨
ଦୁର୍ବାସା ମୁଖ ଶୁଣି ହରି ।
କହନ୍ତି ଅତି ମୋଦଭରି ॥(ଚ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୁଁ ଯେ ଭକତ ପରାଧୀନ ।
ମୋ ତହୁଁ ଭକ୍ତ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥
ଭକ୍ତର ଅଧୀନ ମୁଁ ହୋଇ ।
ସେବକ ପ୍ରାୟ ପଛେ ଥାଇ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ହୃଦେ ମୁଁ ବସଇ ।
ତାଙ୍କ ଭକତି ଭାବ ବହି ॥
ତାଙ୍କ ଭକତି ପ୍ରୀତି ମୋତେ ।
ଆନନ୍ଦ ଦେଉଥାଇ ଚିତ୍ତେ ॥୬୩
ଭକତି ମୋହର ଶରୀର ।
ତିଳେହେଁ ନାହିଁ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ॥
ଭକ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଦେହ ବହି ।
ସଂସାରେ ନାନା ରୂପ ହୋଇ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ମୋର ଭକ୍ତ ।
ମୁଁ ଭକ୍ତଜନଙ୍କର ହିତ ॥
ଏକଥା ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍ଗମେ ।
ଜାଣନ୍ତି ଆଗମ ନିଗମେ ॥
ଏ କଥା ପରମ୍ପରା ବିଧି ।
ବେଦ ପୁରାଣମାର୍ଗେ ସିଦ୍ଧି ॥୬୪
ଯେ ପଶେ ମୋହର ଶରଣେ ।
ସମ୍ପଦ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାୟେ ମଣେ ॥
ଦାରା ମନ୍ଦିର ସୁତ ଧନ ।
କେବେହେଁ ନ କଳ୍ପେ ତା ମନ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼େ ମୋର ହିତେ ।
ମୁଁ ତାକୁ ଛାଡ଼ିବି କେମନ୍ତେ ॥୬୫
ମୋର ବିଷୟେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥାପେ ।
ମୋତେ ଦେଖଇ ଆତ୍ମାରୂପେ ॥
ମୁଁ ତାକୁ ଦିଶେ ସର୍ବଭୂତେ ।
ହୃଦୟେ ଥାଏ ଅବିରତେ ॥
ଭକ୍ତିରେ ମୋତେ ବଶ କରି ।
ନିଜ ପୁରୁଷେ ଯେହ୍ନେ ନାରୀ ॥୬୬
ମୋର ଚରଣ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ମୁକ୍ତି ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାପ ନାହିଁ ।
ସ୍ଥିତି ସଂହାର ଆଉ କାହିଁ ॥
ମୋର ହୃଦୟ ଭକ୍ତଜନ ।
ମୁହିଁଟି ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ମୋ ତହୁଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ ।
ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଇଷ୍ଟ ଧନ ॥୬୭,୬୮
ଏବେ ମୋ ଭକ୍ତ ଅପରାଧେ ।
ସୁଦରଶନ ତୋତେ ବାଧେ ॥
ଯେ ମୋର ଭକ୍ତକୁ ପୀଡ଼ନ୍ତି ।
ମୋ ଚକ୍ର ତେଜେ ସେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୬୯
ବିପ୍ରେ ଯେ ତପବିଦ୍ୟା ବଳେ ।
ଶ୍ରେୟ କରନ୍ତି ଏ ଶୟଳେ ॥
ସେ ଯେବେ ଭକ୍ତକୁ ପୀଡ଼ନ୍ତି ।
ଉଭୟ ଲୋକ ନ ଲଭନ୍ତି ॥୭୦
ଏବେ ତୁ ଯାଅ ବେଗ ହୋଇ ।
ନାଭାଗ ପୁତ୍ର ଅଛି ଯହିଁ ॥
ତାରେ ଶରଣ ପଶ ଏବେ ।
ମୋ ଚକ୍ରୁ ନିସ୍ତରିବୁ ଯେବେ ॥୭୧
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଦୁର୍ବାସା ଗଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
ହରିଭକତଙ୍କ ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଭକ୍ତଚରଣ ସେବା ଫଳେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋନ୍ତି ହରି ଭଲେ ॥
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ହରିପାଦେ ।
ତରିବ ବିଷୟ ପ୍ରମାଦେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଅମ୍ବରୀଷଚରିତଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଚକ୍ରରୁ ଦୁର୍ବାସା ରକ୍ଷଣ । ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁର ବଚନେ ।
ଦୁର୍ବାସା ଗଲା ତୋଷମନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅମ୍ବରୀଷ ପାଦେ ।
ପଡ଼ିଲା ଜୀବନ ପ୍ରମାଦେ ॥୧
ଚରଣ ତଳେ ତାକୁ ଦେଖି ।
ସଂଭ୍ରମେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ବିପ୍ରଜୀବନ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମାଥେ ॥
ସୁଦରଶନ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଡାକଇ କର ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥୨

ଅମ୍ବରୀଷ ଉବାଚ

ଭୋ ଚକ୍ର ତୋ ମହିମା ଯେତେ ।
କେ ମୁଖେ କହିପାରେ ତେତେ ॥
ତୁ ଅଗ୍ନି ତୁ ଆଦିତ୍ୟ ସୋମ ।
ସର୍ବଜ୍ୟୋତିଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମଧାମ ॥
ତୁ ଆପ କ୍ଷିତି ବାୟୁ ରୂପୀ ।
ବ୍ୟୋମ ପ୍ରକାଶେ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ॥
ତୁ ତନମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ବିରାଜପୁରୁଷ କାରଣ ॥୩
ଭୋ ଚକ୍ର ତୋତେ ନମସ୍କାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ସହସ୍ର ଅର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ନିଜ ପ୍ରିୟ ତୁହି ।
ତୋ ଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥
ସକଳ ଶସ୍ତ୍ରତେଜ ହରୁ ।
ତୋର ମହିମା ମହାମେରୁ ॥
ତୁ ଲୋକପାଳ ସର୍ବଆତ୍ମା ।
ତୁ ତେଜ ପୁରୁଷ ମହାତ୍ମା ॥
ତୁ ସର୍ବ ଧର୍ମ କର୍ମ ହେତୁ ।
ଅଧର୍ମକୁଳ ଧୂମକେତୁ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟପାଳ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ମନହୁଁ ବେଗ ବଳବନ୍ତା ॥୪-୬
ତୋହର ନିଜ ତେଜ ତ୍ରାସେ ।
ସଂସାର ଘୋର ତମ ନାଶେ ॥
ଶ୍ରୁତି ତୋ ମହିମା ନ ଜାଣେ ।
କେବଳ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରମାଣେ ॥
ସଦଅସଦ ରୂପ ତୋର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶିବଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥୭
ଦାନବ ବଳେ ନରହରି ।
ତୋତେ ପେଷନ୍ତି ବେଗକରି ॥
ତୁ ଦୈତ୍ୟବଳ ମଧ୍ୟେ ପଶି ।
ସକଳ ନିଜ ତେଜେ ଧ୍ୱଂସି ॥
ଅସୁର ରଣେ ତୋର ତେଜ ।
ଦେଖି କମ୍ପଇ ଗ୍ରହରାଜ ॥୮
ଏଣୁ ଜଗତ ତ୍ରାଣ ଅର୍ଥେ ।
ଖଳ ବିନାଶେ ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ତୋ ବଳେ ବଳୀ ଗଦାଧର ।
ତୁ ଏବେ ମୋତେ ତ୍ରାହି କର ॥
ଏ ବିପ୍ର କୁଳଦେବ ମୋର ।
ଏହା ଜୀବନ ରକ୍ଷା କର ॥୯
ମୁଁ ଯେବେ ଦାନ ଯଜ୍ଞ କରି ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ମାର୍ଗକୁ ଆଚରି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚରଣ କମଳେ ।
ଯେବେ ସେବନ ମୋର କୁଳେ ॥
ଯେବେ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରୀତ ମୋତେ ।
ମୁଁ ଯେବେ ଦେଖେ ସର୍ବଭୂତେ ॥
ଏ ଧର୍ମେ ଯେବେ ମୋର ଦୀକ୍ଷା ।
ଦ୍ୱିଜର ହେଉ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ॥୧୦,୧୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଚକ୍ର ସୁଦର୍ଶନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଶାକର ପ୍ରାୟେ ।
ଶୀତଳ ଲାଗେ ବିପ୍ର ଦେହେ ॥୧୨
ଦୁର୍ବାସା ଜୀବନ ପାଇଲା ।
ସନ୍ତୋଷେ ଚକ୍ରକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥
ଚକ୍ରକୁ ନମସ୍କାର କରି ।
ବୋଲେ ନୃପତି କର ଧରି ॥୧୩

ଦୁର୍ବାସା ଉବାଚ

ଦେଖ ଅନନ୍ତଦାସଙ୍କର ।
ମହାମହିମା ଅଗୋଚର ॥
ଅପ୍ରାଧ କଲେହେଁ ସହନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସର୍ବଦେହେ ଚିନ୍ତି ॥
ସାଧୁ କି ଅବା ନ ଉପେକ୍ଷେ ।
ହରି ସକଳ ଦେହେ ଦେଖେ ॥୧୪,୧୫
ଯାହାର ନାମ ସ୍ମୃତି ମାତ୍ରେ ।
ଦୁରିତ ନ ରହଇ ଗାତ୍ରେ ॥
ସେ ତୀର୍ଥପଦଦାସ[୧] ଯେତେ ।
ଦୁଃଖ ନାଶନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ଯେଣୁ ରଖିଲୁ ମୋ ଜୀବନ ।
ତୋର ମହିମା ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ॥୧୬,୧୭
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି ପାଣି ॥
ବୋଲେ ଦୁର୍ବାସା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ବିପ୍ର କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥
ତୁ ଯେ ଅତିଥି ମୋର କୁଳେ ।
ମିଳିଲୁ ପାରଣାର ବେଳେ ॥
ପାରଣା ଭୟେ ମୁଁ ଗୁପତେ ।
ଅପ୍ରାଧ କଲି ଦୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତେ ॥
ସେ ଅପରାଧ ମୋ ନ ଧର ।
ପାରଣା ମୋର ଗୃହେ କର ॥
ଏମନ୍ତ ରାଜାର ବଚନେ ।
ପାରଣା କଲେ ତୋଷମନେ ॥

୧. ତୀର୍ଥପଦଦାସ—ଭଗବାନଙ୍କ ଦାସ ବା ଭକ୍ତ ।

କଲ୍ୟାଣ କରି ଅମ୍ବରୀଷେ ।
ଅନେକ ମନର ସନ୍ତୋଷେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଗଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ଭୁବନେ ମିଳିଲେ ॥
କହିଲେ ଅମ୍ବରୀଷ ବାଣୀ ।
ବ୍ରହ୍ମା ସନ୍ତୋଷ ତାହା ଶୁଣି ॥
ରାଜାକୁ କଲେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହୋ ରାଜନ ॥

ସେ ଅମ୍ବରୀଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ପୁତ୍ରକୁ ରାଜ୍ୟେ ରାଜା କରି ॥
ହରିଚରଣେ ମନ ଦେଇ ।
ପଶିଲା ଘୋର ବନେ ଯାଇ ॥
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ତପବଳେ ।
ପଶିଲା ବିଷ୍ଣୁର ମଣ୍ଡଳେ ॥୧୮-୨୨
ସେ ଅମ୍ବରୀଷର ଆଖ୍ୟାନ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥

ହରିଚରଣ ମନେ ଚିନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶନ୍ତି ॥୨୭
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ।
ଭକତ ମହିମା ବଖାଣି ॥
ସୁଜନେ ଅମ୍ବରୀଷ ବାଣୀ ।
ସଂସାରୁ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଅମ୍ବରୀଷୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠରେ ଶଶାଦ ମାନ୍ଧାତା । ସୌଭରି ଆଦିଙ୍କର କଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କହିବା ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସେ ଅମ୍ବରୀଷ ପୁତ୍ର ତିନି ।
ବିରୂପ ଶମ୍ଭୁ କେତୁ ଘେନି ॥
ରୂପେ ଦିଶନ୍ତି ଅନୁପମ ।
ଅଶେଷ ଗୁଣେ ଗୁଣଧାମ ॥
ପୃଷଦଶ୍ୱ ବିରୂପ ପୁତ୍ର ।
ରଥୀତର ଯେ ତାର ସୁତ ॥୧
ସେ ରଥୀତର ଅପୁତ୍ରିକ ।
ଉପାୟ କଲା ସେ ଅନେକ ॥
କେବେହେଁ ପୁତ୍ର ତା ନୋହିଲା ।
ଅଙ୍ଗିରା ତୁଲେ ବିଗ୍ରହିଲା ॥
ବୋଇଲା ମୋର ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ।
ସନ୍ତତି କର ତୁମ୍ଭେ ଭାବେ ॥
କ୍ଷେତ୍ରଜ* ପୁତ୍ର ହେଉ ମୋର ।
ଅପୁତ୍ର ଦୁଃଖୁଁ କର ପାର ॥

ଏମନ୍ତ ରାଜାର ବଚନେ ।
ଅଙ୍ଗିରା କରି ଗର୍ଭାଧାନେ ॥
ଶତ କୁମର ବ୍ରହ୍ମତେଜେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଅଙ୍ଗିରାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
ସେ ପୁଣି ଅଙ୍ଗିର ହୋଇଲେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ କ୍ଷେତ୍ରେ ଉପୁଜିଲେ ॥୨,୩
ପୁଣି ମନୁର ଘ୍ରାଣୁଁ ଜାତ ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ନାମେ ହୋଏ ସୁତ ॥
ସେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁର ବଂଶ ଯେତେ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ହୋଇଲେ ଶତେକ କୁମର ।
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବଂଶଧର ॥
ବିକୁକ୍ଷି ନିମି ଦଣ୍ଡ ନାମ ।
ଅତି ପ୍ରଶସ୍ତ ଗୁଣଗ୍ରାମ ॥୪
ଏ ତିନିପୁତ୍ର ଆଦି ଯେତେ ।
ରାଜା ହୋଇଲେ ଏ ଜଗତେ ॥
ପୂର୍ବେ ପଚିଶ ତାର ପୁତ୍ରେ ।
ରାଜା ହୋଇଲେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତେ ॥

ପଶ୍ଚିମେ ତାର ପଞ୍ଚବିଂଶେ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତିନିହେଁ ମଧ୍ୟଦେଶେ ॥
ଅପରେ ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୫
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିନେ ।
ବିକୁକ୍ଷି ରାଇ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ବୋଇଲେ ବନ ପଶୁଗଣ ।
ମୋ ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ଆଣ ॥୬
ତକ୍ଷଣେ ପିତୃ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ।
ଘେନି ପଶିଲା ବନ ଘୋରେ ॥
ଶବରଗଣ ତୁଲେ ଗଲା ।
ଅନେକ ପଶୁ ବଧ କଲା ॥
ଶ୍ରାଦ୍ଧକୁ ଯୋଗ୍ୟ ଯେତେ ମାଂସ ।
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥିଲା ଶଶ ॥
ଅରଣ୍ୟେ ପଥଶ୍ରମ ପାଇ ।
କ୍ଷୁଧିତେ ଚଳି ନ ପାରଇ ॥
ଶଶା ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୋଡ଼ି ।
ମାଂସ ଭକ୍ଷିଲା ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ॥୭

* ପୂର୍ବେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀ ମୃତ, ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ କିଂବା କ୍ଲୀବ ହେଲେ ଅନ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଠାରେ କ୍ଷେତ୍ରଜ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମାଇ କୁଳ ରକ୍ଷା କରିବାର ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଥାକୁ ନିଯୋଗ ପ୍ରଥା କୁହାଯାଉଥିଲା । ଉପରୋକ୍ତ ରୀତିରେ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୁରୁବଂଶର ରକ୍ଷା ହୋଇଥିଲା । ସ୍ମୃତିନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାର ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରଜ ପୁତ୍ର ଅନ୍ୟତମ ।

ଶେଷ ଯେତେକ ମାଂସ ଥିଲା ।
ପିତା ସମୀପେ ନେଇ ଦେଲା ॥
ସେ ପୁଣ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଆଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ବୋଲେ ନୃପମଣି ॥
ଏ ପଶୁମାଂସେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କର ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ଉତ୍ତର ॥
ବଶିଷ୍ଠ ରାଜାବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସେ କଥା ଯୋଗବଳେ ଜାଣି ॥
ବୋଇଲେ ରାଜାମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ପ୍ରୋକ୍ଷଣ ଯୋଗ୍ୟ ଏ ନୁହଇ ॥
ଦେବତା ପିତୃଅର୍ଥେ ମାଂସ ।
କେମନ୍ତେ ଦେବି ଅବଶେଷ ॥
ତୋର କୁମର କ୍ଷୁଧା ଅର୍ଥେ ।
ଶଶକ ଭକ୍ଷିଲା ବନସ୍ତେ ॥
ବନେ ଭକ୍ଷିଲା ଅଗ୍ରଭାଗ ।
ଏ ମାଂସ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ନୋହେ ଯୋଗ୍ୟ ॥ ୮
ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କୋପେ ବୋଲଇ ନୃପମଣି ॥
ଏ ପୁତ୍ର ପାପିଷ୍ଠ ପାମର ।
ଏହାକୁ ରାଜ୍ୟୁଁ ଦୂର କର ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାଜାର ବଚନେ ।
ପୁରୁଁ ବାହାର କଲେ ଜନେ ॥ ୯
ସେ ପୁଣ ବିପ୍ରଙ୍କ ଚରଣେ ।
ସେବା କରଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ପିତାର ଅନ୍ତେ ରାଜା ହେଲା ।
ଶଶାଦ ନାମ ସେ ପାଇଲା ॥ ୧୧*
ପୃଥିବୀ ଶାସନ ସେ କଲା ।
ଯଜ୍ଞେ ହରିଙ୍କୁ ଆରାଧିଲା ॥
ଶଶାଦ ପୁତ୍ର ପୁରଞ୍ଜୟ ।
ନାମ ତା ହୋଏ ଇନ୍ଦ୍ରବାହ ॥
ପରୋପକାର ଧର୍ମ କଲା ।
କକୁତ୍‌ସ୍ଥ ନାମ ସେ ବହିଲା ॥ ୧୨
ଏମନ୍ତେ ଶୁକ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ॥

କକୁତ୍‌ସ୍ଥ ନାମ ତା କେମନ୍ତେ ।
ଏ କଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ॥ (ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଦେବ ଦାନବ ସତ୍ୟଯୁଗେ ।
ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ କଲେ ରଙ୍ଗେ ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ ପୁଚ୍ଛିଲେ ଦୈବତେ[୧] ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଜିଣିବୁ କେମନ୍ତେ ॥
ବୋଇଲେ ଅଙ୍ଗିରା କୁମର ।
ପୁରଞ୍ଜୟକୁ ଯୋଦ୍ଧା କର ॥
ତାର ନାରାଚେ ରିପୁଗଣେ ।
ବେଗେ ମରିବେ ଘୋର ରଣେ ॥
ଶୁଣି ବିବୁଧେ ତୋଷ ହେଲେ ।
ପୁରଞ୍ଜୟକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିଲେ ॥ ୧୩
ସେ ପୁଣି ଦେବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି ପାଣି ॥
ବୋଲଇ ଇନ୍ଦ୍ର କନ୍ଧେ ବସି ।
ସଂଗ୍ରାମ କରିବି ସାହସି ॥
ନୋହିଲେ ଯୁଦ୍ଧ ନାହିଁ ମୋର ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ଉତ୍ତର ॥
ହେଉ ବୋଇଲେ ସୁରଗଣେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ମିଳିଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ବୃଷରୂପ ହୋଇ ।
କନ୍ଧେ ପୁରଞ୍ଜୟ ଆରୋହି ॥ ୧୪
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଦେବଗଣେ ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜୟ ଘୋରରଣେ ॥
ଅଭେଦ ସେହ୍ନା[୨] ଦେହେ ଭରି ।
ଧନୁ ନାରାଚ ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ନିର୍ଭୟେ ଇନ୍ଦ୍ର କନ୍ଧେ ରହି ।
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ପାଇ ॥
ପଶ୍ଚିମଦିଗେ ବେଗେ ଗଲା ।
ଅସୁର ଭୁବନେ ମିଳିଲା ॥
ରୁନ୍ଧିଲା ଦେବ ଘେନି ସାଥେ ।
ପବନ ନ ବହଇ ପଥେ ॥ ୧୫,୧୬

ଦେବ ଦାନବେ ଘୋର ରଣ ।
ହୋଇଲା ଲୋମହରଷଣ ॥
ଅସୁରେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ରହିଲେ ସମର ଆବୋରି ॥
ତାହାର ବାଣ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟେ ।
ପଡ଼ିଲା ଅସୁରଙ୍କ ଦେହେ ॥
ସମରେ ରହି ନ ପାରିଲେ ।
ପଳାଇ ନିଜପୁରେ ଗଲେ ॥ ୧୭,୧୮
ଅସୁରବଳ ରଣେ ଜିଣି ।
ସମରେ ଧନରତ୍ନ ଆଣି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଇ ସର୍ବ ଧନ ।
ତୋଷିଲା ବିବୁଧଙ୍କ ମନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବେ ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲେ ।
କକୁତ୍‌ସ୍ଥ ନାମ ତାକୁ ଦେଲେ ॥ ୧୯
ଅନେନା ପୁରଞ୍ଜୟ ସୁତ ।
ପୃଥୁ ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ତାର ତନୟ ବିଶ୍ୱରନ୍ଧି ।
ତା ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ନାମେ ସିଦ୍ଧି ॥
ତା ସୁତ ଯୁବନାଶ୍ୱ ନାମ ।
ଶାବସ୍ତ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ଶାବସ୍ତୀପୁର ଯେ ନିର୍ମାଇ ।
ସପତ ଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ହୋଇ ॥
ତାର କୁମର ବୃହଦଶ୍ୱ ।
ତା ସନ୍ତତି କୁବଳୟାଶ୍ୱ ॥ ୨୦,୨୧
ସେ ରାଜା ଉତଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଧୁନ୍ଧୁର ଯୁଦ୍ଧେ କୁଳନାଶ ॥
ଧୁନ୍ଧୁ ଅସୁର ଯେଣୁ ବଧି ।
ତେଣୁ ଧୁନ୍ଧୁମାର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସମସ୍ତେ ହେଲେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ।
ରହିଲେ ମାତ୍ର ତିନି ସୁତ ॥
ଦୃଢ଼ାଶ୍ୱ କପିଳାଶ୍ୱ ବେନି ।
ଭଦ୍ରାଶ୍ୱ ସହିତେ ସେ ତିନି ॥
ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ ଦୃଢ଼ାଶ୍ୱର ସୁତ ।
ତା ତହୁଁ ନିକୁମ୍ଭ ସମ୍ଭୂତ ॥ ୨୨,୨୪

୧. ଦୈବତେ—ଦେବଗଣ । ୨. ସେହ୍ନା—କବଚ, ସାଞ୍ଜୁ ।
* ଶ୍ଳୋକ ୧୦ ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ନିକୁମ୍ଭ ଠାରୁ ଯେ ଜନମ ।
ତାହାର ବର୍ହଣାଶ୍ୱ ନାମ ॥
କୃଶାଶ୍ୱ ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ତାର ତନୟ ସେନଜିତ ॥
ତା ସୁତ ଯୁବନାଶ୍ୱ ନାମ ।
କେବେହେଁ ନ ରହିଲା ଗ୍ରାମ ॥
ଅପୁତ୍ର ପଣେ ଦୁଃଖମନେ ।
ପତ୍ନୀ ସମେତେ ଗଲା ବନେ ॥୨୫
ଶତେକ ପତ୍ନୀ ତାର ତୁଲେ ।
ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ॥
ଦେଖି ଶତେକ ତାର ନାରୀ ।
ମୁନି ସକଳେ ଦୟାକରି ॥
ରାଜାର ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ଅର୍ଥେ ।
ଯଜ୍ଞ କରାଇଲେ ସମସ୍ତେ ॥୨୬
କଳସେ ତୀର୍ଥ ଜଳ ଭରି ।
ଗର୍ଭର ଅର୍ଥେ ମନ୍ତ୍ରି ବାରି ॥
ଯଜ୍ଞର ଶାଳେ ଘଟ ଥୋଇ ।
ସକଳେ ନିଦ୍ରାଗତେ ଶୋଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ଅତି ତୃଷିତ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ସହି ନ ପାରି ରାତ୍ର ଅନ୍ତେ ।
ଜଳ କଳସ ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ଦେଖିଲା ସକଳେ ଅଜ୍ଞାନ ।
ତୃଷାର୍ତ୍ତେ କଲା ଜଳ ପାନ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
ନିଦ୍ରା ତେଜିଲେ ସର୍ବ ମୁନି ॥
ଉଦୟ କାଳେ ମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରେ ।
କୁମ୍ଭ ତୋଳିଲେ ବେନି କରେ ॥
ଦେଖିଲେ କୁମ୍ଭେ ଜଳ ନାହିଁ ।
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ଧହିଁ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପାଇ ମନେ ଭ୍ରମ ।
କେ ପ୍ରାଣୀ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ମନ୍ତ୍ରିତ ପୁଂସବନ ବାରି ।
କେ ପାନ କଲା ତୃଷା ଭରି ॥୨୮

ତକ୍ଷଣେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
ମୁନିଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ॥
ରାଜା ବୋଇଲା ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନେ ।
ତୃଷା ତୋଷିଲି ଜଳପାନେ ॥
ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣେ କୋପ ବହି ।
ବୋଇଲେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଏହି ॥
ପ୍ରାଣୀ ଯେ ଦଇବ ଅଧୀନ ।
ମାୟାର ବଳେ ହରେ ଜ୍ଞାନ ॥
ବୋଇଲେ ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ଧହିଁ ।
ଗର୍ଭ ଧଇଲୁ ଏବେ ତୁହି ॥
ଏବେ ତୋ ଜୀବନ ସମ୍ଭାଳ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ କାଳ ॥୨୯
ସେ ପୁତ୍ର ଜନମର କାଳେ ।
ରାଜା ଉଦର ବାହୁବଳେ ॥
ଦକ୍ଷିଣ କୁକ୍ଷି ବିଦାରିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ॥୩୦
ରାଜା ନ ମଲା ପୁଣ୍ୟବଳେ ।
ଉଭାରି ଦେଖନ୍ତି ସକଳେ ॥
ପୁତ୍ର ରୋଦଇ କ୍ଷୀର ଅର୍ଥେ ।
ତା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ଦୟା ଚିତ୍ତେ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ରାଜାର ସ୍ତନଯୁଗ ନାହିଁ ॥
ଏ ପୁତ୍ର ଲୋଡ଼ୁଅଛି କ୍ଷୀର ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ନିଜ କର ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ତାର ତୁଣ୍ଡେ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷଣେ କ୍ଷୁଧା ତା ହରିଲା ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ବୋଲଇ ତାକୁ ଗ୍ଧହିଁ ।
ତୋର ହୋଇଲି ମୁହିଁ ଧାଈ ॥
ତୁ ଯେ ହୋଇଲୁ ବଳବନ୍ତା ।
ଏଣୁ ତୋ ନାମଟି ମାନ୍ଧାତା* ॥୩୧,୩୨
ସେ ପୁଣି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ।
ପାଳଇ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ମହୀ ॥
ତାହାର ତେଜେ ଦସ୍ୟୁଗଣ ।
ଭୟେ ପଳାନ୍ତି ଛାଡ଼ି ରଣ ॥

ଏଣୁ ସେ ନିଜ ତେଜଧାମ ।
ପାଇଲା ତ୍ରସଦସ୍ୟୁ ନାମ ॥
ରାବଣ ଆଦି ଦସ୍ୟୁ ଯେତେ ।
ତ୍ରାସନ୍ତି ସେ ବସିଲେ ରଥେ ॥
ଏମନ୍ତ ନାମ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେଲା ।
ଅନେକ କାଳ ରାଜ୍ୟ କଲା ॥
ତା ରିପୁ ନାହିଁ ଏ ଶୟଳେ ।
ବଢ଼ିଲା ବିଷ୍ଣୁତେଜ ବଳେ ॥୩୩,୩୪
ଅନେକମତେ ଯଜ୍ଞ କଲା ।
ଦକ୍ଷିଣା ବିପ୍ର କରେ ଦେଲା ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବଦେବମୟେ ।
ଦେବେ ନମନ୍ତି ଯାର ପାୟେ ॥
ସେ ହରି ଯଜ୍ଞେ ତୋଷ କରି ।
ସୁଖେ ପାଳିଲା ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୩୫,୩୬
ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜ ଯେତେ ଦୂର ।
ଯହିଁ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ସଞ୍ଚାର ॥
ମାନ୍ଧାତା ତେତେ ଦୂର ରାଜା ।
ସର୍ବେ କରନ୍ତି ତାକୁ ପୂଜା ॥୩୭
ସେ ପୁଣ ଶଶବିନ୍ଦୁ ପୁରେ ।
କନ୍ୟା ଲଭିଲା ସ୍ୱୟଂବରେ ॥
ସେ କନ୍ୟା ଇନ୍ଦୁମତୀ ନାମ ।
ରୂପରେ ଅଟେ ଅନୁପମ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ତିନି ।
ଜନ୍ମିଲେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ଘେନି ॥
ପୁରୁକୁତ୍ସ ଯେ ଅମ୍ବରୀଷ ।
ଏ ଆଦି ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଶେଷ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ପଞ୍ଚାଶ ଦୁହିତା ।
ଉତ୍ପନ୍ନ କଲେ ମାନଧାତା ॥
ସେ କନ୍ୟାଗଣ ବିଭାକାଳେ ।
ସୌଭରି ମୁନି ଯୋଗବଳେ ॥
ବିବାହ କଲେ କନ୍ୟାଗଣ ।
ସେ କଥା ଏକମନେ ଶୁଣ ॥୩୮
ସୌଭରି ଋଷି ବୃନ୍ଦାବନେ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥

* କ୍ରନ୍ଦନରତ ଶିଶୁଟି କାହାର କ୍ଷୀର ପିଇବ ବୋଲି ଋଷିମାନେ ଚିନ୍ତା କରିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର କହିଲେ 'ମାଂ ଧାତା' ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର କ୍ଷୀର ପିଇବ; ଏହି କାରଣରୁ ଶିଶୁଟିର ନାମ ମାନ୍ଧାତା ହେଲା ।

ତପ କରନ୍ତି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତେ କିଛିକାଳ ଅନ୍ତେ ॥
ସମାଧି ଭାଙ୍ଗିଲା ଚଞ୍ଚଳେ ।
ସ୍ଥିରେ ଗ୍ରହିଁଲେ ନଦୀଜଳେ ॥
ଦେଖିଲେ ମୀନଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ରୋହିତ ଖେଳଇ ଆନନ୍ଦେ ॥
ବାଳକମୀନ ତା ଶରୀରେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛ ପୃଷ୍ଠ ଶିରେ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରତିଦିନେ ।
ଖେଳନ୍ତି ମୁନି ସନ୍ନିଧାନେ ॥୩୯
ସୌଭରି ମୁନି ତାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ଲାଳସ ଚିତ୍ତେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଦେଖ ଏ ରୋହିତର ଭାଗ୍ୟ ।
କୁଟୁମ୍ବ ମଧ୍ୟେ ସୁଖଭୋଗ ॥
ମୁଁ ଏବେ କରି ଗୃହାଶ୍ରମ ।
ସାଧିବି ଯଥା କୁଳଧର୍ମ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ତପ ଛାଡ଼ି ।
ଗୃହ କରଣେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
ମାର୍ଗେ ଚଳନ୍ତି ସେ ବିଗ୍ରହି ।
ବିବାହ ଅର୍ଥେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରହୀ ॥
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ନୁହେଁ ଭଲେ ।
ଦାରା ପରିଗ୍ରହ ନ କଲେ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ମିଳିଲେ ନୃପତି ଅଗ୍ରତେ ॥
ମୁନି ଆଗମ ରାଜା ଦେଖି ।
ଉଠିଲା ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଅତିଥି ମତେ ପୂଜା କଲା ।
ଆସନେ ନେଇ ବସାଇଲା ॥
ଅନେକ ଗଉରବ କରି ।
ତା ଦେଖି ମୁନି ସଉଭରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବିଭା କରାଅ ମୋତେ ତୁହି ॥
ଗୃହେ କଳ୍ପିଲା ମୋର ମନ ।
କନ୍ୟାଏ ଦିଅ ମୋତେ ଦାନ ॥
ମୋହର ସନ୍ତତି ହୋଇଲେ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ରଖିବୁ ତୁ ଭଲେ ॥

ଏମନ୍ତ ମୁନି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ରାଜା ବିଗ୍ରହେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଏ ଅତି ବୃଦ୍ଧ ଜରଜର ।
ବାତେ କମ୍ପଇ ତା ଶରୀର ॥
ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅତି ବୃଦ୍ଧ ।
ଗୃହ କରଣେ କଲା ସଧ ॥
ମୋର ଦୁହିତା ବଡ଼ ସୁଖୀ ।
ଏହାକୁ ଦେଲେ ହେବ ଦୁଃଖୀ ॥
ନ ଦେଲେ ମୋର ଭଲ ନାହିଁ ।
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ମୁନି ଗ୍ରହିଁ ॥
ବୋଲଇ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ଭୋ ମୁନି ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ॥
ପଞ୍ଚାଶ କନ୍ୟା ଅଛି ମୋର ।
ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ବିଜେ କର ॥
ଯେ କନ୍ୟା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବରିବ ।
ସୁମନେ କରି ପ୍ରିୟଭାବ ॥
ସେ କନ୍ୟା ନିଶ୍ଚେ ଦେବି ମୁହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ରାଜା ବାକ୍ୟ ପାଇ ॥୪୦
ମୁନି ଉଠିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ॥
ଦ୍ୱାରପାଳକୁ ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଘେନିଯାଅ ତୁହି ॥
ଯେ କନ୍ୟା ବରିବ ଏ ବର ।
ଦେବଇଁ ସତ୍ୟ ଏ ମୋହର ॥
ଦ୍ୱାରପାଳର ହସ୍ତ ଧରି ।
ପୁରେ ପଶିଲେ ସଉଭରି ॥
ମିଳିଲେ କନ୍ୟାଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ ।
ମାୟା ମୋହନ କଳେବରେ ॥
ରୂପେ କନ୍ଦର୍ପ ତେଜ ଗଞ୍ଜି ।
ଜଗମୋହନ ତେଜ ପୁଞ୍ଜି ॥
କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ଦ୍ୱାରପାଳ ।
ଅଳପ ନୁଆଇଁ କପାଳ ॥
ବୋଲଇ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପିତା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଆଣିଅଛି ବର ।
ଯାହାର ଇଚ୍ଛା ତୁମ୍ଭେ ବର ॥

ଏକଇ କନ୍ୟା ଦେବେ ଦାନ ।
ଅଧିକେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ତା ରୂପ କନ୍ୟାମାନେ ଗ୍ରହିଁ ।
ନୟନ ପିଛା ନ ଚଳଇ ॥
ସର୍ବେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ତାର ସଙ୍ଗ ।
ଅନଳେ ଯେସନେ ପତଙ୍ଗ ॥
ଏକ ଆରେକ ଆଗ ହୋଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ମୋର ବର ଏହି ॥
ମୁହିଁ ବରିଲି ଆଗେ ବର ।
ନିଶ୍ଚୟେ ବର ଏ ମୋହର ॥
ଏମନ୍ତେ ଏକୁ ଆରେ ବାଦେ ।
ମୁନିଙ୍କି ବରିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦ୍ୱାରପାଳ ଗଲା ।
ନୃପତି ଆଗେ ଜଣାଇଲା ॥
ବୋଲଇ ବିଧାତାର ମାୟା ।
କେ ଆନ କରେ ପ୍ରଭୁ ଏହା ॥
ଦଇବବଳ ଆକର୍ଷଣେ ।
ସର୍ବେ ବରିଲେ ବରପଣେ ॥
ଶୁଣି ତାହାର ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ।
ସଂଭ୍ରମଚିତ୍ତେ ନୃପମଣି ॥
ଆନନ୍ଦେ କନ୍ୟାଦାନ କଲା ।
ଅନେକ ଯଉତୁକ ଦେଲା ॥୪୧-୪୪
ପଞ୍ଚାଶ କନ୍ୟା ବିଭା କରି ।
ପୁରୁ ବାହାର ସଉଭରି ॥
ସମ୍ପଦ ସିଦ୍ଧି ଯୋଗବଳେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ନାନାପ୍ରକାରେ ଭୋଗ କଲେ ।
ଅନେକ ପୁତ୍ର ନାତି ତୁଲେ ॥
ଯେ ଭୋଗ କଲ୍ପେ ତାଙ୍କ ମନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳେ ସନ୍ନିଧାନେ ॥୪୫,୪୬
ଏମନ୍ତେ କିଛିକାଳ ଗଲା ।
ବୈରାଗ୍ୟ ମନେ ଉପୁଜିଲା ॥
ନିଜ କପାଳେ କର ମାରି ।
ତାପେ ବୋଲନ୍ତି ସଉଭରି ॥
ଦଇବ ବଳ ଦେଖ ମୋତେ ।
ତପ ମୁଁ କଲି ମୋକ୍ଷ ଅର୍ଥେ ॥
ଜଳେ ଅନାଇଁ ମୀନବଂଶେ ।
ଜ୍ଞାନ ହାରିଲି ସଙ୍ଗଦୋଷେ ॥

ଏବେ ମୁଁ ଭଜିଲି ଅନେକ ।
ଅନ୍ତେ ମୁଁ ପଡ଼ିବି ନରକ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ଭରି ଏକାନ୍ତେ ।
ତକ୍ଷଣେ ପଶିଲେ ବନସ୍ତେ ॥

ପତ୍ନୀ ସମେତେ ତପ ଦାହି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪୯-୫୫*
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

କହିଲି ଆତ୍ମାହିତ ବାଣୀ ।
ଏଣେ ଭକତି ପରିମାଣି ॥
ସଂସାର ଅନ୍ଧକୂପେ ଥାଇ ।
ଏ ବିନୁ ଆନଗତି ନାହିଁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ସୌଭର୍ଯ୍ୟୁପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମାନ୍ଧାତା ବଂଶର ବର୍ଣ୍ଣନ । ପୁରୁକୁତ୍ସର ଉପାଖ୍ୟାନ ॥
ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଯେ ଚରିତ । ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ତୁ ନରେଶ ।
ମାନ୍ଧାତା ପୁତ୍ର ଅମ୍ବରୀଷ ॥
ପିତାମହଙ୍କୁ ସେବା କଲା ।
ସେ ଫଳେ ସୁପୁତ୍ର ଲଭିଲା ॥
ତା ସୁତ ଯୌବନାଶ୍ୱ ହୋଇ ।
ପାଳଇ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପା ମହୀ ॥
ହାରୀତ ତାହାର କୁମର ।
ମାନ୍ଧାତା ବଂଶେ ସେ ପ୍ରବର ॥୧
ନାଗେନ୍ଦ୍ର ବାକ୍ୟେ ନାଗଯୂଥେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବବଳକୁ ହାରନ୍ତେ ॥
ସେ ନାଗେ ଆସି ରାତ୍ରକାଳେ ।
ପୁରୁକୁତ୍ସକୁ ଘେନିଗଲେ ॥
ସକଳ ଭ୍ରାତୃଗଣ ଥାଇ ।
ନର୍ମଦା କନ୍ୟା ତାକୁ ଦେଇ ॥
ପାତାଳପୁରେ ଘେନିଗଲେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବବଳେ ଯୁଝାଇଲେ ॥

ସେ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁତେଜେ ବଳୀ ।
ଗନ୍ଧର୍ବବଳ ନାଶ କରି ॥
ମିଳି ସକଳ ନାଗବଳେ ।
ସନ୍ତୋଷେ ବର ତାକୁ ଦେଲେ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୟନର କାଳେ ।
ନର୍ମଦା ନାମ ତିନିବେଳେ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ମରେ ।
ସର୍ପଭୟରୁ ସେ ନିସ୍ତରେ ॥୨,୩
ଏବେ ହୋ ପୁରୁକୁତ୍ସ ବଂଶେ ।
କହିବା ଶୁଣ ତୋ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦ ଗୁଣଗ୍ରାମ ।
ତା ସୁତ ତ୍ରସଦସ୍ୟୁ ନାମ ॥
ତ୍ରସଦସ୍ୟୁର ଅନରଣ୍ୟ ।
ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତା ସୁତ ଅଟଇ ଅରୁଣ ।
ଅରୁଣ ପୁତ୍ର ତ୍ରିବନ୍ଧନ ॥୪

ତାର ତନୟ ସତ୍ୟବ୍ରତ ।
ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ନାମେ ଯେ ବିଦିତ ॥
ପିତାର ଶାପ ସେହୁ ଘେନି ।
ଲଭିଲା ଚଣ୍ଡାଳର ଯୋନି ॥
ବଶିଷ୍ଠ ଶାପ ମହାଘୋର ।
କୌଶିକ ତେଜେ ହୋଇ ପାର ॥
ଶରୀର ଘେନି ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲା ।
ଉତ୍ତର ଆକାଶେ ପଶିଲା ॥
ଜଗତେ ରହିଲା ତା ଯଶ ।
ଅଦ୍ୟାପି ରାତ୍ରେ ହୁଏ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ଦେବେ ତାହାକୁ କୋପ କଲେ ।
ଭୂମିରେ ପଡ଼ ତୁ ବୋଇଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ।
ପଡ଼ନ୍ତେ କଉଶିକ ଗ୍ଭହିଁ ॥
ସ୍ତମ୍ଭନ କଲେ ବେଦମନ୍ତ୍ରେ ।
ପୁଣି ବସିଲା ନିଜ ଯନ୍ତ୍ରେ ॥୫,୬

---

* ଶ୍ଳୋକ ୪୭ ଓ ୪୮ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ଏବଂ ଶ୍ଳୋକ ୪୯ରୁ ୫୫ର ମର୍ମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ।

ꕥ ପରସ୍ତ୍ରୀ ଅପହରଣ ହେତୁ ପିତାଙ୍କ ଅସନ୍ତୋଷର ଶିକାର ହେବା, ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଧେନୁକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଏବଂ ଅପ୍ରୋକ୍ଷିତ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବା—ଏହି ତିନୋଟି ପାପ ହେତୁ ସତ୍ୟବ୍ରତଙ୍କ ନାମ 'ତ୍ରିଶଙ୍କୁ' ହେଲା ।

ପରସ୍ତ୍ରୀ ଅପହରଣ କରିଥିବା ହେତୁ ସତ୍ୟବ୍ରତଙ୍କ ପିତା ତାଙ୍କୁ ଗୃହରୁ ବହିଷ୍କାର କରି ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହିବାକୁ ଆଦେଶ (ଅଭିଶାପ) ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଗୁରୁ ବଶିଷ୍ଠ ମଧ୍ୟ ପାପମୋଚନ ଅଭିପ୍ରାୟକୁ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ରଖି ଏହାକୁ ନୀରବ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଋଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର (କୌଶିକ) ନିଜ ତପଶକ୍ତି ବଳରେ ତ୍ରିଶଙ୍କୁକୁ ପାପମୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ ।

[ଖିଳ ହରିବଂଶ : ହରିବଂଶ ପର୍ବ, ଅଧ୍ୟାୟ ୧୨ ଓ ୧୩ରୁ]

ତାହାର ସୁତ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ।
ସପତ ଦ୍ୱୀପେ ସେ ନରେନ୍ଦ୍ର ॥
ତାହାର ଅର୍ଥେ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟ ।
ବଶିଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବେନି ॥
ବହୁବରଷ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ରୂପ ହେଲେ* ॥୭
ସେ ପୁଣି ଅପୁତ୍ରିକ ହୋଇ ।
ନାରଦ ମୁନିଙ୍କି ଅଣାଇ ॥
ସନ୍ତତି ଅର୍ଥେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା ।
ବିକଳେ ତ୍ରିଶଙ୍କୁର ବଳା ॥
ନାରଦ ମୁନି ତା ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
କହିଲେ ଆତ୍ମା ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ତୁ ଯାଇ ବରୁଣ ଚରଣେ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ପଶ ତା ଶରଣେ ॥
ସେ ତୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ।
ସନ୍ତତି ଲଭିବୁ ତୁ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାରଦ ବଚନେ ।
ମିଳିଲା ବରୁଣ ଭୁବନେ ॥
ସନ୍ତତି ଅର୍ଥେ ଜଣାଇଲା ।
ତୋଷେ ବରୁଣ ବର ଦେଲା ॥
ପୁରୁଷମେଧେ ଯଜ୍ଞ କର ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ନୃପବର ॥
ମନୁଷ୍ୟ-ପଶୁ ଭିଆଇଲେ ।
ଯଜ୍ଞ ମୁଁ କରିବଇଁ ଭଲେ ॥
ତାର ବଚନେ ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।
ବରୁଣ ତୋଷେ ବର ଦେଲେ ॥
ବରୁଣ ବରେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ନାମ ତା ହୋଇଲା ରୋହିତ ॥୮
ଦେଖିଣ ପୁତ୍ରର ଜନମ ।
ରାଜାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ବରୁଣ ॥
ହେ ନୃପ ମୋର ଯଜ୍ଞ କର ।
ଏବେ ତୋ ହୋଇଲା କୁମର ॥

ବରୁଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବିଗ୍ରରେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମନେ ॥
ଏ ପୁତ୍ର ଅପବିତ୍ର ଶିଶୁ ।
ଯାଗେ କି ରୂପେ ହେବ ପଶୁ ॥
ଏହା ବିଗ୍ରରି ନରପତି ।
ବରୁଣେ କରଇ ବିନତି ॥
ଶୁଣିମା ହେଉ ପାଶହସ୍ତ ।
ଏ ପୁତ୍ର ମୋର ଅପବିତ୍ର ॥
ନିର୍ଦ୍ଦନ୍ତ ପଶୁ ଅସଂସ୍କାର ।
ଦନ୍ତ ନିର୍ଗମ ନାହିଁ ତାର ॥
ଦନ୍ତ ନ ଥିଲେ ଯଜ୍ଞ କାହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ଦିନାକେତେ ରହି ॥୯-୧୧
ତୁଣ୍ଡେ ଜନ୍ମିଲା ତାର ଦନ୍ତ ।
ରାଜାକୁ ବୋଲେ ପାଶହସ୍ତ[୧] ॥
ଦନ୍ତ ହୋଇଲା ତୋ କୁମର ।
ତା ମାଂସେ ମୋର ଯଜ୍ଞ କର ॥
ବରୁଣ ମୁଖୁଁ ଏହା ଶୁଣି ।
ସେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମନେ ଗୁଣି ॥
ଦନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ପଶୁ ଶୁଚି ।
ବରୁଣ ତାହା ଦେଖି ଘୁଞ୍ଚି ॥
ପୁଣି କେତେହେଁ ଦିନ ଗଲା ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ଦନ୍ତ ଉପୁଜିଲା ॥
ଏବେ କି ବିଳମ୍ବ ତୋହର ।
ବରୁଣ ବୋଲେ ଯଜ୍ଞ କର ॥
ବରୁଣେ ଗ୍ରହିଁ ରାଜା କହେ ।
ପ୍ରଥମ ଦନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ନୋହେ ॥
ଏ ଦନ୍ତ ପଡ଼ି ଯେବେ ଉଠେ ।
ତେବେ ସେ ଯଜ୍ଞ ପଶୁ ଘଟେ ॥୧୨,୧୩
ଏମନ୍ତେ କିଛି କାଳ ଅନ୍ତେ ।
ତୁଣ୍ଡୁ ପଡ଼ିଲେ ସର୍ବଦନ୍ତେ ॥
ପୁଣି ଉଠିଲେ ଏକ ତୁଲେ ।
ବରୁଣ ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ବୋଲେ ॥

ଦନ୍ତ ହୋଇଲା ପୁନର୍ବାର ।
ଭୋ ରାଜା ଏବେ ଯଜ୍ଞ କର ॥
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ନୃପମଣି ।
ଏ ନୋହେ କୁଳଧର୍ମ ବାଣୀ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଂଶେ ହୋଇ ଜାତ ।
ଯାବତ ନୋହେ ସମରଥ ॥
ତାବତ ମାଂସ ଶୁଦ୍ଧ ନୋହେ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲେ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହେ ॥
ବରୁଣ ତାର ବାକ୍ୟ ମାନି ।
କିଛି ନ କହି ହେଲେ ତୁନି ॥୧୪,୧୫
ଯହୁଁ ସେ କାଳ ବଞ୍ଚାଇଲା ।
ତା ଜାଣି ପୁତ୍ର ଭୟ କଲା ॥
ସେ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ଭାଳେ ।
ଏମନ୍ତେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ॥
ନାରାଚ ଧନୁ ଘେନି ହସ୍ତେ ।
ପଶିଲା ଗହନ ବନସ୍ତେ ॥୧୬
ବନେ ବୁଲନ୍ତେ ଧର୍ମ ଗୁଣି ।
ଶୁଣିଲା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବାଣୀ ॥
ବରୁଣ ପିତା ବନ୍ଦୀ କଲା ।
ଯାବତ ଯଜ୍ଞ ନ ପାଇଲା ॥
ତେଣୁ ଉଦରେ ରୋଗ ଜାତ ।
ବରୁଣ ପାଶେ ହୋଇ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଶୁଣି ରୋହିତ ଶୋକାକୁଳେ ।
ଗ୍ରାମକୁ ଆସିବାର ବେଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ମିଳିଲା ଆସି ପଥେ ।
ବୋଲଇ ରୋହିତ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯଜ୍ଞ ନ କଲା ତୋର ତାତ ।
କୋପେ ବରୁଣ କଲା ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ତୋତେ ଗ୍ରାସିବ କୋପ ବହି ।
ଏବେ ଅରଣ୍ୟେ ଥାଅ ତୁହି ॥୧୭
ଧର୍ମକୁ ଯେବେ ତୋର ମନ ।
ଧରଣୀ କର ପର୍ଯ୍ୟଟନ ॥
ଅନେକ ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥ କର ।
ଧର୍ମେ ବିଶ୍ୱାସ ଯେବେ ତୋର ॥

୧. ପାଶହସ୍ତ—ବରୁଣ ।

* ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଦକ୍ଷିଣା ଛଳରେ ତାଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଅପହରଣ କରିଥିବାରୁ ଏଥିରେ କୁପିତ ହୋଇ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୁରୁ ବଶିଷ୍ଠ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ହଂସରାଳି ପକ୍ଷୀ ହୋଇଯିବାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ । ଅପରପକ୍ଷରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମଧ୍ୟ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ବଗ ହୋଇଯିବାକୁ ପ୍ରତିଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରର ବଚନେ ।
ରୋହିତ ତୀର୍ଥ କରେ ବନେ ॥୧୮
ପୁଣି ଗ୍ରାମକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ।
ଆସନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ତା ନିବାରେ ॥
ଏକ ଦ୍ୱିତୀୟ ତ୍ରି ଚତୁର୍ଥେ ।
ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷେ ତାକୁ ପଥେ ॥
ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପ ଧରି ।
ଗ୍ରାମ ଗମନେ ବିଘ୍ନ କରି ॥୧୯
ଷଡ଼ବରଷ ବନେ ଥିଲା ।
ଅନେକ ତୀର୍ଥ ସେ ଭ୍ରମିଲା ॥
ସପ୍ତବରଷେ ନିଜ ଗ୍ରାମେ ।
ମିଳିଲା ଯାଇ ତୀର୍ଥାଶ୍ରମେ ॥
ଶୁଣିଲା ଅଜିଗର୍ତ୍ତ ମୁନି ।
ବିକିବା ଅର୍ଥେ ପୁତ୍ର ତିନି ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଶେ ସେ ମିଳିଲା ।
ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ରକୁ କିଣିଲା ॥
ସେ ପୁତ୍ର ଶୁନଃଶେଫ ନାମ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ଗୁଣଧାମ ॥

ପିତାର ଅଗ୍ରେ ନେଇ ଦେଲା ।
ତା ଦେଖି ବରୁଣ ଛାଡ଼ିଲା ॥
ସେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଆସି ପୁରେ ।
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭିଲା ସମ୍ଭାରେ ॥
ପୁରୁଷମେଧ ଯଜ୍ଞ ମତେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜି ବେଦପଥେ ॥୨୦,୨୧
ଆଗ୍ନର୍ଯ୍ୟ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେ ବରି ।
ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ଯମଦଗ୍ନି କରି ॥
ବଶିଷ୍ଠ ଯଜ୍ଞବ୍ରହ୍ମା ହେଲେ ।
ଉଦ୍‌ଗାତା ଅୟାସ୍ୟ ହୋଇଲେ ॥
ବରୁଣ ଅର୍ଥେ ଯଜ୍ଞ କଲା ।
ସକଳ ଦେବଙ୍କୁ ତୋଷିଲା ॥
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ସୁରନାଥ ।
ଦେଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ରଥ ॥୨୨,୨୩
ଶୁନଃଶେଫର କଥା ଯେତେ ।
ପଛେ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ମହାଯଜ୍ଞ ଅନ୍ତେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲା ବିଧିମତେ ॥

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଭୂମି ଦେଲା ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଥେ ବିଜେ କଲା ॥
ରାଜାର ସତ୍ୟ ଗୁଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ସନ୍ତୋଷ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ହୋଇ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଗତି ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ନିଜ ଜନଙ୍କୁ ଘେନି ସାଥେ ॥
ଯେ ଯାନେ ମନ ତାର ଧରେ ।
ଇଚ୍ଛାରେ ଭ୍ରମଇ ଅମ୍ବରେ ॥
ତାର ଭକତି ଭାବ ଘେନି ।
ସନ୍ତୋଷେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମୁନି ॥
ପରମଜ୍ଞାନ ତାକୁ ଦେଲେ ।
ଆକାଶେ ଥାଅ ତୁ ବୋଇଲେ ॥
ଆକାଶେ ଥାଅ ଦେବ ପ୍ରାୟେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶିବୁ ବିଷ୍ଣୁ ଦେହେ ॥୨୪,୨୫*
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ହରି ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ସପ୍ତୋମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ରୋହିତ ବଂଶରେ ସଗର । ଷଷ୍ଟିସହସ୍ର ଯା କୁମର ॥
କପିଳ ଶାପେ ହେଲେ ଦଗ୍ଧ । ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ରୋହିତ ସୁତ ଯେ ହରିତ ।
ଚମ୍ପ ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ଗ୍ରାମ ବସାଇ ନିଜ ନାମେ ।
ରହିଲା ଚମ୍ପାପୁରୀ ଗ୍ରାମେ ॥
ସୁଦେବ ତାର ସୁତ ହୋଏ ।
ବିଜୟ ତାହାର ତନୟେ ॥୧

ଭରୁକ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ବୃକ ତାହାର ପୁତ୍ର ହୋନ୍ତି ॥
ବାହୁକ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତା କଥା ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ଶତ୍ରୁ ପୀଡ଼ିତ ବୃଦ୍ଧପଣେ ।
ଭୟେ ପଶିଲା ଘୋର ବନେ ॥୨
ପତ୍ନୀ ସହିତେ ପଳାଇଲା ।
ଔର୍ବିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ରହିଲା ॥

ନମିଲା ମୁନିଙ୍କ ଚରଣେ ।
ବୃଦ୍ଧ ଶରୀରେ ଘୋର ବନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବନ ।
ମୁନି ତା ଦେଖି ଦୁଃଖମନ ॥
ତାର କାମିନୀ ଶୋକ ମନେ ।
ପଶନ୍ତେ ଯାଇ ହୁତାଶନେ ॥
ମୁନି ଜାଣିଲେ ତାର ଭାବ ।
ଉଦରେ ପାଞ୍ଚମାସ ଗର୍ଭ ॥

* ଶ୍ଲୋକ ୨୬ ଓ ୨୭ ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ବୋଇଲେ ଅନଳେ ନ ପଶ ।
ହୋଇବ ଏ ରାଜାର ବଂଶ ॥୩
ମୁନି ବଚନେ ସେ ଅବଳା ।
ଅନଳ କୁଣ୍ଡେ ନ ପଶିଲା ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ମନ ଦେଇ ।
ତା ଗର୍ଭ କଥା ତୋତେ କହି ॥
ସେ ଗର୍ଭ ସଞ୍ଚରଣ କାଳେ ।
ସପତ୍ନୀ ପାଞ୍ଚସାତ ମେଳେ ॥
ଗରଳ ଦେଲେ ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ।
ବିଷ ନ ଲାଗେ ତାର ଅଙ୍ଗେ ॥
ଗର୍ଭ ରଖିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ସେ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବର କାଳେ ।
ମୁନି ସକଳେ କୁତୂହଳେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଗରଳ ସଙ୍ଗତେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ଏ ଯୁକତେ ॥
ଗରଳ ସଙ୍ଗେ ଜନ୍ମ ଯେଣୁ ।
ସଗର ନାମ ହେଉ ତେଣୁ ॥
ଏମନ୍ତେ ମୁନିଙ୍କ ସମ୍ମତେ ।
ସଗର ରାଜା ଦିନାକେତେ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ଅତି ତେଜା ।
ହୋଇଲା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ॥୪
ତାର ତନୁଜେ ବାହୁ ବଳେ ।
ସାଗର କଲେ ମହୀତଳେ ॥
ପିତାଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣି ।
ସ୍ୱଗୃହେ ବନ୍ଦୀ କଲେ ଆଣି ॥
ଯେତେ ତାହାର ରିପୁଗ୍ରାମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥
ଯବନ ତାଳଜଂଘ ଶକ ।
ହୈହୟ ବର୍ବର ଯେତେକ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ବାକ୍ୟେ ନ ମାଇଲା ।
ଶୁଣ ଯାହାକୁ ଯାହା କଲା ॥
ମୁଣ୍ଡିତ କେଶ କାର କରି ।
କାହାକୁ କଲା ଶ୍ମଶ୍ରୁଧାରୀ ॥

କାହାର କଲା ମୁକ୍ତକେଶ ।
ଅର୍ଦ୍ଧମୁଣ୍ଡିତ କାର କେଶ ॥
କେତେକ ଅନ୍ତର୍ବାସ ହୀନ ।
ଅପରେ ବହିର୍ବାସ ଶୂନ୍ୟ ॥
କାହାର ବସନ ଉତାରି ।
ବିକୃତ ବେଶ ତାଙ୍କୁ କରି ॥
ଏମନ୍ତ କରି ହୀନବେଶ ।
ଛାଡ଼ିଣ ଦେଲା ତାଙ୍କୁ ଦେଶ ॥
ସେ ପୁଣି ସଞ୍ଚି ନାନାବିଧି ।
କଲ୍ପିଲା ଶତେ ଅଶ୍ୱମେଧି ॥୬,୭
ଔର୍ବ ମୁନିଙ୍କି ହୋତା କରି ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲା ନରହରି ॥
ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱ ପଶୁ କଲା ।
ସେ ଅଶ୍ୱ ଇନ୍ଦ୍ର ଘେରାଇଲା ॥୮
ଷାଠିଏ ସହସ୍ର କୁମର ।
ତାଙ୍କୁ ଡରଇ ସୁନାସୀର ॥
କଳ୍ପଇ ମରିବେ କେମନ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ସେ ଗୁପତେ ॥
କପିଳମୁନି ପାଦତଳେ ।
ଅଶ୍ୱ ବାନ୍ଧିଲା ରାତ୍ରକାଳେ ॥
ଅଶ୍ୱ ନ ଦେଖି ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରେ ।
ସକଳେ ପଶିଲେ ବିବରେ ॥
ସୁମତି ଗର୍ଭେ ଯେତେ ସୁତ ।
ବଳରେ ଅଟନ୍ତି ଦର୍ପିଷ୍ଟ ॥
ସେ ପୁଣି ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶେ ।
ଅଶ୍ୱ ଖୋଜନ୍ତି ଦଶଦିଶେ ॥
ଖୋଳନ୍ତି ନଖେ ମହୀଖଣ୍ଡ ।
ଭକ୍ଷନ୍ତି ବିସ୍ତାରିଣ ତୁଣ୍ଡ ॥୯
ଉତ୍ତର ଦିଗେ ଖୋଜିଗଲେ ।
କପିଳ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ॥
ଦେଖିଲେ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ।,
ସେ ଅଶ୍ୱ ଅଛଇ ବନ୍ଧନେ ॥

କପିଳମୁନି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅଶ୍ୱଘେର ଏହି ॥
ଏହାକୁ ରଖି ନ ଯୋଗାଇ ।
ଏମନ୍ତ ଉଚ୍ଚବାଚ ହୋଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଖଡ଼ଗ ଉଞ୍ଚାଇ ।
ଏହାର ଶିର ଛେଦ ନେଇ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ଚକ୍ଷୁ ବୁଜେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଦମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ବୁଝେ ॥
ଏମନ୍ତ ଘୋର ନାଦ କରି ।
ଧାଇଁଲେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ଭୂମି କମ୍ପଇ ତାଙ୍କ ପାଦେ ।
ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗିଲା ଘୋର ନାଦେ ॥୧୦,୧୧
ଗ୍ରହାନ୍ତେ ଉନ୍ମୀଳ ଲୋଚନେ ।
ଅନଳ ଉଠିଲା ନୟନେ ॥
ମହତ ଅତିକ୍ରମ ଦୋଷେ ।
ନୟନ ଅଗ୍ନି ମହାରୋଷେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବଗଣେ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଷାଠି ସହସ୍ର ଏକାଥରେ ।
ମରିଲେ ସଗର କୁମରେ ॥୧୨
କେଶିନୀ* ଗର୍ଭେ ଏକସୁତ ।
ଅସମଞ୍ଜସ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ତାର କୁମର ଅଂଶୁମାନ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ଗୁଣଧାମ ॥
ସେ ଥାଇ ପିତାମହ ହିତେ ।
ମନ ବଚନ କାୟେ ନିତ୍ୟେ ॥୧୫ψ
ଅସମଞ୍ଜସ ଯାର ନାମ ।
କରେ ନିନ୍ଦିତ ଆଚରଣ ॥
ସେ ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ଯୋଗୀ ଥିଲା ।
ସଙ୍ଗଦୋଷରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲା ॥
ଏଣୁ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ କରେ ।
ଜ୍ଞାତିଙ୍କ ଅପ୍ରିୟ ଆଚରେ ॥

* ସଗର ରାଜାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ନୀ ।

ψ ଶ୍ଳୋକ ୧୩ ଓ ୧୪ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଅସମଞ୍ଜସ ନାମ ଯେଣୁ ।
ଲୋକଙ୍କୁ ହିଂସା କରେ ତେଣୁ ॥
ଯୋଗବଳରୁ ଜାତିସ୍ମର ।
ଏ ଜନ୍ମେ ଅଛଇ ତାହାର ॥
ତେଣୁ ସେ ସଙ୍ଗ ପରିହରି ।
ଲୋକେ ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ କରି ॥
ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଧରି ବଳେ ।
ପକାଏ ସରଯୂର ଜଳେ ॥୧୬,୧୭
ଦେଖି ତାହାର ମନ୍ଦପଣ ।
ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ପ୍ରଜାଗଣ ॥
ସଗରେ ଜଣାଇଲେ ଯାଇ ।
ଅତି ଦୁଃଖିତ ରାଜା ହୋଇ ॥
ସଗର ହୋଇଣ ଦୁଃଖିତ ।
ପୁତ୍ରସ୍ନେହକୁ କଲା ତ୍ୟକ୍ତ ॥
ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଲା ।
ଯେଣୁ ସେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୀଡ଼ିଲା ॥
ସେ ପୁଣି ଯୋଗବଳ କଲା ।
ମୃତ ବାଳକମାନ ଦେଲା ॥
ବାଳକ ପାଇ ତୋଷମନେ ।
ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ ପ୍ରଜାଜନେ ॥
ବିସ୍ମିତ ହୋଇଲେ ସକଳେ ।
ଅସମଞ୍ଜସ ଯୋଗବଳେ ॥
ତାର ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଦେଖି ।
ସଗର ହେଲା ମହାସୁଖୀ ॥୧୮,୧୯
ଏବେ ହେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସେ ଅଂଶୁମାନର ଚରିତ ॥
ସଗର ତାର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଇଲେ ଅଶ୍ୱ ଆଣ ଯାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ପିତାମହ ବାକ୍ୟେ ।
ସେ ଅଂଶୁମାନ ଗଲା ଏକେ ॥

ପିତୃବ୍ୟ ଖାତ ପଥେ ଗଲା ।
ପାତାଳେ ଅଶ୍ୱକୁ ଦେଖିଲା ॥୨୦
ଦେଖିଲା କପିଳ ସମ୍ମୁଖେ ।
ବାନ୍ଧିଲା ଅଶ୍ୱ ଅଛି ସୁଖେ ॥
କପିଳ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ।
ସେ ଅଂଶୁମାନ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଅନେକ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ କଲା ।
ଚରଣକମଳେ ପଡ଼ିଲା ॥୨୧
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ଭୋ ନାଥ କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥
ଶକ୍ର ବିରଞ୍ଚି ମହାଦେବ ।
ସେ କାହୁଁ ଜାଣିବେ ତୋ ଭାବ ॥
ତୁ ଜ୍ଞାନଘନ ମୋହ ନାଶୁ ।
ସଂସାର ସ୍ୱତେଜେ ପ୍ରକାଶୁ ॥
ସନକ ଆଦି ମୁନି ଯେତେ ।
ବିଶେଷେ ଭାବନ୍ତି ସେ ତୋତେ ॥
ତୋ ରୂପ ଜୀବ ମୋକ୍ଷ ଅର୍ଥେ ।
ମୁଁ ତୋତେ ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ॥
ତୋ ମାୟା ଜୀବ ଜ୍ଞାନ ହରେ ।
ସଂସାରେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ କରେ ॥
ଜୀବକୁ ଜ୍ଞାନ ଦେବା ଅର୍ଥେ ।
ତୋହର ଜନ୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥
ଅବିଦ୍ୟା କର୍ମ ପଥେ ଜଡ଼େ ।
ତୋ ମାୟା ଗହନ ନିବିଡ଼େ ॥
ଜୀବନ ବନ୍ଧନ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଦାରା ତନୟ ଗୃହବାସେ ॥
ଏଣୁ ତୋ ଚରଣ କମଳେ ।
ତା ଚିତ୍ତ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଆଜଟି ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋ ଚରଣ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୨-୨୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ତାର ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ମହାମୁନି ॥
ଅଂଶୁମାନର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅନୁଗ୍ରହ ବହି ॥୨୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱ ଘେନିଯାଅ ।
ପିତାମହର ପାଶେ ଦିଅ ॥
ସେ ଅଶ୍ୱଯଜ୍ଞ ଶେଷ କରି ।
ମୋହ ସଂସାରୁ ଯିବ ତରି ॥
ଏ ଯେ ତୋହର ପିତୃକୁଳେ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇଲେ କୋପାନଳେ ॥
ଏହାଙ୍କ ମୋକ୍ଷ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ଏ ଶୟଳେ ॥୨୯
ଏମନ୍ତେ କପିଳ ବଚନେ ।
ସେ ଅଂଶୁମାନ ତୋଷମନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଶ୍ୱକୁ ଆଣିଲେ ।
ପିତାମହର ପାଶେ ଦେଲେ ॥
ସେ ଅଶ୍ୱମାଂସେ ଯଜ୍ଞ କରି ।
ବିଷମ ସଙ୍କଟୁ ନିସ୍ତରି ॥
ଅଂଶୁମାନକୁ ରାଜ୍ୟ ଦେଇ ।
କର୍ମବନ୍ଧନୁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ॥
ଔର୍ବ ବଚନେ ବନେ ଗଲା ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଇଲା ॥୩୦,୩୧
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣନ୍ତେ ଶ୍ରବଣେ ।
ଏ ହରିରସ ଅନୁଦିନେ ॥
ଅବିଦ୍ୟା ବନ୍ଧୁଁ ପାର ହୋଇ ।
ଅନ୍ତେ ପାଇବ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ସଗରୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଂଶୁମାନର ବଂଶ କଥା । ନବମ ଅଧ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ୍ ନୃପମଣି ।
କପିଳ ମୁଖୁଁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ସେ ଅଂଶୁମାନ ଘୋର ବନେ ।
ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥
ମନପବନ ସଂଯମନେ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ଗଙ୍ଗାର ଆଗମେ ॥
ଅନେକ କାଳ ତପ କଲା ।
ସେ ବନେ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗିଲା ॥୧
ତଦନ୍ତେ ତା ପୁତ୍ର ଦିଲୀପ ।
ଗଙ୍ଗାର ଅର୍ଥେ କଲା ତପ ॥
ତଥାପି ଗଙ୍ଗା ନ ପାଇଲା ।
କାଳର ବଶେ ନାଶ ଗଲା ॥
ତାର କୁମର ଭଗୀରଥ ।
ଗଙ୍ଗା ଆଗମେ ତପଚିତ୍ତ ॥
ସେ ତପ କଲା ଘୋର ବନେ ।
ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥୨
ତାହାର ତପବଳ ଭାବି ।
ସନ୍ତୋଷେ ମିଳିଲେ ଜାହ୍ନବୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନେ ।
ବର ତୁ ମାଗ ତୋଷମନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ବୋଲେ ମୋ ପିତୃଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧର ॥
କପିଳତେଜେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ।
ତୋ ବିନୁ ତାଙ୍କ ଗତି ନାହିଁ ॥୩
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଭଗବତୀ ।
କେ ସହି ପାରେ ମୋର ଗତି ॥
ଗଗନୁ ଭୂମିରେ ପଡ଼ନ୍ତେ ।
ଭୂମି ନଶିବ[୧] ମୋର ଘାତେ ॥
ପାତାଳେ ପଡ଼ିବି ଯେ ମୁହିଁ ।
ମୋତେ ଧାରଣେ କେହି ନାହିଁ ॥୪
କି ଅବା ଭୂମିକି ମୁଁ ଗଲେ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ମୋର ତହିଁ ଭଲେ ॥
ଧୋଇବେ ପାପ ତାହା ମୁହିଁ ।
ଧୋଇବି କାହିଁ ଚିନ୍ତ ତୁହି ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାର ପ୍ରମାଣ ।
ନ ଗଲେ ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥୫

ଭଗୀରଥ ଉବାଚ

ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶାନ୍ତ[୨] ଦାନ୍ତ[୩] ।
ବ୍ରହ୍ମିଷ୍ଠ ଶୁଚି ଦୟାବନ୍ତ ॥
ଏହାଙ୍କ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ଫଳେ ।
ପାପ ହରଇ ଭୂମିତଳେ ॥
ତୁମ୍ଭର ପାପ ବିନାଶନେ ।
କ୍ଷମ କି ନୋହିବେ ସେମାନେ ॥୬
ତୋ ବେଗ ହର ଅବା ସହେ ।
ଯେ ହର ବିଶ୍ୱ ଆତ୍ମା ବହେ ॥
ରୁଦ୍ରର ଦେହେ ଏ ଜଗତ ।
ବସନ ପ୍ରାୟେ ଓତପ୍ରୋତ ॥
ତୋହର ବେଗ ସହିବାରେ ।
ତା ବିନା ଅଛି କେ ଅପରେ ॥୭
ଗଙ୍ଗା ବୋଇଲେ ଏଟି ସତ୍ୟ ।
ବେଗେ ତୁ ସେବ ବିଶ୍ୱନାଥ ॥
ଏମନ୍ତ ଗଙ୍ଗା ବାଣୀ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ଗଲା ନୃପମଣି ॥
ସେବିଲା ରୁଦ୍ରର ଚରଣେ ।
ପିତୃଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କାରଣେ ॥
ସେ ଭଗୀରଥ ତପ ବଳେ ।
ଶିବ ସନ୍ତୋଷ ଅଳ୍ପକାଳେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଧରିବି ମୁଁ ଶିରେ ।
ଜଟାକଳାପ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥୮,୯
ଜାହ୍ନବୀ ଈଶ୍ୱର ବଚନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ରବିଲା ଗଗନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁପାଦଜଳ ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ଶୁଚି ସୁନିର୍ମଳ ॥
ଜଳେ ପୂରିଲା ଜଟାଭାର ।
ଧାରାଏ ତିନ୍ତିଲା ଶରୀର ॥
ରୁଦ୍ର ଶରୀରୁ ଜଳରାଶି ।
ବହିଲା ଭୂମିତଳେ ଆସି ॥
ଯେ ଗଙ୍ଗା ଭୁବନ ପାବିନୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଭଗୀରଥ ଘେନି ॥
ବସିଲା ବାୟୁବେଗ ରଥେ ।
ଗଙ୍ଗା ତାହାର ଅନୁପଥେ ॥
ପବିତ୍ର କରେ ବେନିପାଶେ ।
ଲାଗିଲା ଯେତେ ଯେତେ ଦେଶେ ॥
ଧରଣୀ ବକ୍ଷରେ ପଡ଼ିଲା ।
କପିଳ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲା ॥
ସଗର ସୁତେ ଯହିଁ ମିଳି ।
ଅନଳେ ଯାଇଥିଲେ ଜଳି ॥
ଜଳ ପଶିଲା ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ତକ୍ଷଣେ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଜ୍ୟୋତିସ୍ୱରୂପେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ॥୧୦-୧୨
କପିଳମୁନି କୋପାନଳ ।
ଦହଇ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳ ॥
ସେ ଜଳ ସ୍ପରଶନ ମାତ୍ରେ ।
ଦୁରିତ ନ ରହିଲା ଗାତ୍ରେ ॥
ଅନନ୍ତ ଚରଣ ସ୍ପରଶେ ।
ଗଙ୍ଗା ସ୍ପରଶେ ପାପ ନାଶେ ॥
ସେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ଦେଇ ମନ ।
ଭବୁ ତରିଲେ ମୁନିଜନ ॥୧୩-୧୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ସଗର ବଂଶାନୁଚରିତ ॥

୧. ନଶିବ—ନାଶ ଯିବ । ୨. ଶାନ୍ତ—ଶମଗୁଣଯୁକ୍ତ ବା ସଂଯତମନା । ୩. ଦାନ୍ତ—ଦମଗୁଣଯୁକ୍ତ ବା ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ।

ସେ ଭଗୀରଥର ତନୟେ ।
ସ୍ବଭାବେ ଶ୍ରୁତ ନାମ ବହେ ॥
ଜାଭ ତାହାର ସୁତ ହୋଏ ।
ଅଶେଷ ଗୁଣ ଯାର ଦେହେ ॥
ସିନ୍ଧୁଦ୍ବୀପ ତାର ନନ୍ଦନ ।
ତହୁଁ ଅଯୁତାୟୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥୧୬
ତା ସୁତ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣ ଲେଖା ।
ନଳ ଯାହାର ପ୍ରାଣସଖା ॥
ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଗରୁଟାଣ ।
ନଳକୁ ଶିଖାଇ ରାଜନ ॥
ଅଶ୍ୱବିଦ୍ୟାକୁ ନଳୁଁ ନେଇ ।
ବନେ ପଶିଲା ତପ ଧ୍ୟାୟି ॥
ତାର କୁମର ସର୍ବକାମ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବ ଗୁଣଧାମ ॥୧୭
ସୁଦାସ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ତା ପୁତ୍ର ମଦୟନ୍ତୀ ପତି ॥
ତାହାର ମିତ୍ରସହ ନାମ ।
କଲ୍ମାଷପାଦ ପୁଣି ନାମ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ଗୁରୁ ଶାପ ପାଇ ।
ବନେ ରାକ୍ଷସ ଦେହ ବହି ॥
ସ୍ୱକର୍ମେ ଅପୁତ୍ର ହୋଇଲା ।
କୋପେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଶାପ ଦେଲା ॥୧୮
ଏକଥା ଶୁକ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ॥
ମହାନ୍ତ ସୌଦାସ* କେମନ୍ତେ ।
ରାକ୍ଷସ ହୋଇଲା ବନସ୍ତେ ॥
କିବା ଅନୀତି ଆଚରିଲା ।
ଅପୁତ୍ର କି ଗୁଣେ ହୋଇଲା ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ମୁଁ ଯେବେ ସେବକ ତୁମ୍ଭର ॥୧୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଗ୍ୱହିଁ ।
ଶୁଣ ହୋ ସାବଧାନ ହୋଇ ॥
ସୌଦାସ ଚରିତ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ଭଜିଲା କର୍ମର ଆୟତ୍ତ ॥
ବନେ ରାକ୍ଷସ ବେନି ଭାଇ ।
ବୁଲନ୍ତି ନରମାଂସ ଖାଇ ॥
ସୌଦାସ ରାଜା ଶସ୍ତ୍ରହସ୍ତେ ।
ବନେ ପଶିଲା ମୃଗ ଅର୍ଥେ ॥
ସେ ଦୁଇ ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ଦେଖି ।
ବାଣ ମାଇଲା ରାଜା ଲକ୍ଷି ॥
ବାଣେ ରାକ୍ଷସ ମରେ ଏକ ।
ତାର ଭାଇର କର୍ମ ଦେଖ ॥
ରାକ୍ଷସ ଭ୍ରାତୃବଧ ଦେଖି ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଲାକ ଦୁଃଖୀ ॥
ମନରେ ବିଗ୍ୱର କରଇ ।
ଏ ଯେ ମାଇଲା ମୋର ଭାଇ ॥
ଏବେ ଏ ନିଜପୁରେ ଗଲେ ।
କରିବି ପ୍ରତିଫଳ ହେଲେ ॥୨୦
ତଦନ୍ତେ ରାଜା ଗୃହେ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ॥
ରାକ୍ଷସ ସୂପକାର ବେଶେ ।
କପଟେ ରହେ ରାଜା ପାଶେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦିନାକେତେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ନୃପତି ଅଗ୍ରତେ ॥
ବୋଇଲେ କ୍ଷୁଧାର ଆତୁରେ ।
ରାଜନ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦିଅ ମୋରେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ମୁନି ଗଲେ ।
ସନ୍ଧ୍ୟାର ଅର୍ଥେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ଆଗମନ ଗ୍ୱହିଁ ।
ସୂପକାରଙ୍କୁ ସେ ଅଣାଇ ॥
ବୋଲଇ ବେଗେ ପାକ କର ।
ଭୁଞ୍ଜିବେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ଶୁଣି ସୂପକାର ସମସ୍ତେ ।
ହରଷେ ରାନ୍ଧିଲେ ତ୍ୱରିତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବିପ୍ର ରୂପେ ।
ରାକ୍ଷସ ଭାଇ ଥିଲା ଗୋପ୍ୟେ ॥
ସେ ନରମାଂସ ପାକ କରି ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରେ ତାହା ଭରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ଗଲା ।
ଏମନ୍ତେ ବଶିଷ୍ଠ ମିଳିଲା ॥
ଭୋଜନେ ବସିଲେ ଆସନେ ।
ରାଜା ସମୀପେ ବିଧି ମାନ୍ୟେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସୂପକାର ନେଲେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ ॥୨୧
ତକ୍ଷଣେ ମନୁଷ୍ୟର ମାଂସ ।
କରେ ସେ ଘେନି ଏକଗ୍ରାସ ॥
ଆଘ୍ରାଣ ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ କଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ତଳେ ପକାଇଲେ ॥
ରାଜାର ବଦନକୁ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ॥
ମୋତେ ଯେ ଦେଲୁ ନରମାଂସ ।
ଏ ପାପେ ହୁଅ ତୁ ରାକ୍ଷସ ॥୨୨
ଅରଣ୍ୟେ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ।
ଭକ୍ଷଣ କର ନରମାଂସ ॥
ଏମନ୍ତ ମୁନିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କୋପେ କମ୍ପିଲା ନୃପମଣି ॥
ବୋଲେ ମୁଁ ନୋହେ ଜ୍ଞାନଭ୍ରଂଶ ।
କେମନ୍ତେ ଦେଲି ନରମାଂସ ॥
ନ ଜାଣି ଶାପ ଦେଲ ଗୁରୁ ।
କେ ବ୍ରହ୍ମଶାପ ଆନ କରୁ ॥
ମୁଁ ଏବେ ପ୍ରତିଶାପ ଦେବି ।
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତେ ଭାବି ॥
ଜଳ ଅଞ୍ଜଳି କରେ କଲା ।
ବଶିଷ୍ଠ ଅଗ୍ରତେ ମିଳିଲା ॥୨୩
ରାଜାର କୋପ ଦେଖି ମନେ ।
ପତ୍ନୀ ମିଳିଲା ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ତାହାର ମଦୟନ୍ତୀ ନାମ ।
ରୂପେ କମଳା ଗୁଣଧାମ ॥
ବୋଲଇ ସ୍ୱାମୀ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଏକଥା ତୋତେ ନ ଘଟଇ ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟ ଶାପ ଦେଲେ ।
ଅଧର୍ମ ହୋଇବଟି ଭଲେ ॥
ଏକଥା କେବେହେଁ ନ କର ।
ତାର ବଚନେ ନୃପବର ॥
ମନ୍ତ୍ରିତ ଜଳ କୋପଭରେ ।
ସିଞ୍ଚିଲା ଆପଣା ପୟରେ ॥

* ମିତ୍ରସହର ଅନ୍ୟନାମ ସୌଦାସ ।

ତକ୍ଷଣେ ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇଲା ।
କଳ୍ମାଷପାଦ ବୋଲାଇଲା ॥
କୋପେ ଗ୍ରହିଁଲା ଦଶଦିଶେ ।
ସକଳ ମାଂସ ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାକ୍ଷସ ଶରୀରେ ।
ରାଜା ପଶିଲା ବନ ଘୋରେ ॥
ବନେ ରାକ୍ଷସ ଦେହ ବହି ।
ଭ୍ରମଇ ନରମାଂସ ଖାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ।
ଶୁଣ ହେ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ॥
ବିପ୍ରଦମ୍ପତି ଏକଦିନେ ।
ଆସନ୍ତି ଗହନ ବିପିନେ ॥
ପତ୍ନୀ ଯେ ପିତାଗୃହେ ଥିଲା ।
ଏମନ୍ତେ ଋତୁ ଉପୁଜିଲା ॥
ସେ ବିପ୍ର ପୁଷ୍ପୋତ୍ସବ ଆଶେ ।
ପତ୍ନୀ ଆଣନ୍ତେ ଗୃହବାସେ ॥
ସେ ବନେ ବିଧାତାର ବଳେ ।
ରାକ୍ଷସ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥୨୪,୨୫
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଜନ ବନସ୍ତ ।
ତାହାଙ୍କୁ କେ ହୋଇବ ନାଥ ॥
ସେ ରାଜା ଭୟଙ୍କର ରୂପେ ।
ମିଳିଲା ତାହାଙ୍କ ସମୀପେ ॥
ଗର୍ଜନ କରି ଭୟଙ୍କରେ ।
ବିପ୍ରକୁ ଧରି ବେନି କରେ ॥
ଭକ୍ଷଣେ ତୁଣ୍ଡ ବିସ୍ତାରଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ବୋଲେ ତାକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଭୋ ନୃପ ଅଧର୍ମ ନ କର ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶେ ଯଶସ୍କର ॥
ତୁ ନୋହୁ ରାକ୍ଷସ ଶରୀର ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ମଦୟନ୍ତୀ ବର ॥
ମୋର ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଛାଡ଼ ତୁହି ।
ପୁଷ୍ପଉତ୍ସବ ମୋର ହୋଇ ॥
ସ୍ୱାମୀର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ କରି ।
ପୁତ୍ର ସନ୍ତତି ଗର୍ଭେ ଧରି ॥

ସଂସାର ହୋଇବ ମୋହର ।
ଦୁର୍ଲଭ ନର କଳେବର ॥
ଦେବେ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯାହା ଚିତ୍ତେ ।
ଏ କର୍ମ କରିବୁ କେମନ୍ତେ ॥୨୬-୨୮
ଦେଖ ପଣ୍ଡିତ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ।
ତପ ସାଧନେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଏ ସର୍ବଭୂତେ ଦୟା ବହେ ।
ଦେବେ ବସନ୍ତି ଏହା ଦେହେ ॥
ଏହାର ବଧେ ସୃଷ୍ଟି ବଧ ।
ଏ ମଲେ ଲଭିବୁ ପ୍ରମାଦ ॥
ଏ କଥା ଯେବେ ମଣୁ ମିଛ ।
ତୁ ମୋତେ ଆଗ କର ଭକ୍ଷ ॥
ମୋହର ଆଗେ ସ୍ୱାମୀ ମଲେ ।
ଜୀବନ ନ ଧରିବି ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଅନେକ କହିଲା ।
ତାହାର ଚରଣେ ପଡ଼ିଲା ॥
କାନ୍ଦଇ ତାର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ୟାଘ୍ରପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ଶାପେ ଜ୍ଞାନ ଗଲା ।
ତଥାପି ବିପ୍ରକୁ ଭକ୍ଷିଲା ॥୨୯-୩୩
ସ୍ୱାମୀ ମରଣ ଦେଖି କୋପେ ।
ରାକ୍ଷସେ ଗ୍ରହିଁ ମନସ୍ତାପେ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣରେ ପାମର ।
ସମ୍ପଦ ନାଶିଲୁ ମୋହର ॥
ତୋହର ପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗକାଳେ ।
ପ୍ରାଣ ତୁ ଛାଡ଼ ଅନ୍ତରାଳେ ॥୩୪,୩୫
ଏମନ୍ତ ଶାପ ତାକୁ ଦେଇ ।
ପଶିଲା ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ଯାଇ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲା ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଭର୍ତ୍ତାଲୋକେ ଗଲା ॥୩୬
ଏମନ୍ତେ ମୁନି ଶାପ ଦୋଷ ।
ପୂରିଲା ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ॥
ଶାପୁଁ ମୁକତ ରାଜା ହୋଇ ।
ମିଳିଲା ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ॥

ପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗମ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ।
ତା ଦେଖି ବୋଲେ ମଦୟନ୍ତୀ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଶାପ ଦେଲା ତୋତେ ।
ମୋ ଅଙ୍ଗ ଛୁଇଁବୁ କେମନ୍ତେ ॥
ସ୍ତିରୀ ମୈଥୁନ ଆଶା ତେଜ ।
ଜୀବନେ ଯେବେ ଅଛି କାର୍ଯ୍ୟ ॥୩୭
ଏମନ୍ତ ତାହାର ବଚନେ ।
ରାଜା ବିଗ୍ରେ ଦୁଃଖମନେ ॥
କେମନ୍ତେ ହୋଇବ ସନ୍ତତି ।
ନାନା ଉପାୟ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ବଶିଷ୍ଠ ସମୀପେ ମିଳିଲା ।
ମୋ ବଂଶ ରଖ ତୁ ବୋଇଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ରାଜାର ବଚନେ ।
ତାର କାମିନୀ ଗର୍ଭାଧାନେ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ କରି ।
ଗର୍ଭ ହୋଇଲା ତାର ନାରୀ ॥୩୮
ସେ ଗର୍ଭ ସପତ ବରଷେ ।
ଜନ୍ମ ନୋହିଲା ବୋଲି ରୋଷେ ॥
ଶିଳା ପ୍ରହାର ଗର୍ଭେ କଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ପୁତ୍ର ଉପୁଜିଲା ॥
ନାମ ତା ଅଶ୍ମକ ହୋଇଲା ।
ଯେଣୁ ଅଶ୍ମଘାତ[୧] ବାଜିଲା ॥୩୯
ମୂଳକ ଅଶ୍ମକ ନନ୍ଦନ ।
ନାରୀକବଚ* ତାର ନାମ ॥
ପରଶୁରାମ କ୍ଷୟ ବେଳେ ।
ସୁଖେ ରଖିଲା କ୍ଷତ୍ରିକୁଳେ ॥୪୦
ତାହାର ପୁତ୍ର ଦଶରଥ ।
ଐଡ଼ବିଡ଼ ଯେ ତାର ସୁତ ॥
ତାଠାରୁ ହେଲା ଉତପତ୍ତି ।
ଯେ ବିଶ୍ୱସହ ନରପତି ॥
ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ତାହାର କୁମର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ରଖିଲା ପୁରନ୍ଦର ॥
ସେ ମହୀତଳେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ତାର ଗତି ॥୪୧

୧. ଅଶ୍ମଘାତ—ଶିଳାଘାତ ।

* ପରଶୁରାମ ପୃଥିବୀକୁ କ୍ଷତ୍ରିୟଶୂନ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଅଶ୍ମକନନ୍ଦନ ମୂଳକକୁ ନାରୀମାନେ ନିଜ ମେଳରେ ଲୁଗ୍ରଇ ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ, ମୂଳକ ନାରୀକବଚ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲା ।

ଅସୁର ଯୁଦ୍ଧେ ଦେବଗଣେ ।
ତାଙ୍କୁ ବରିଲେ ଯୋଦ୍ଧାପଣେ ॥
ସେ ପୁଣି ରିପୁ ଜିଣି ଯୁଦ୍ଧେ ।
ମେଲାଣି ଇଚ୍ଛେ ଦେବ ମଧ୍ୟେ ॥
ତେବେ ବୋଲନ୍ତି ରାଜା ଗ୍ୱହିଁ ।
ଯେ ବର ଇଚ୍ଛା ମାଗ ତୁହି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାର ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବୋଇଲେ ଯିବୁ ତୁ କିମ୍ପାଇଁ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅଛି ତୋ ଜୀବନ ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ ରାଜନ ॥
ମୋର ଏ ସ୍ୱର୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
କର୍ମଭୂମିକି ଯିବି ମୁହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଗେ କହି ।
ମିଳିଲା ନିଜପୁରେ ଯାଇ ॥
ମନ ନିବେଶି ହରିପାଦେ ।
ରୋମପୁଲକେ ଗଦଗଦେ ॥୪୨
ତକ୍ଷଣେ ରାଇ ଜନପ୍ରଜା ।
ଭୁଜ ଉଭାରି ବୋଲେ ରାଜା ॥
ମୁଁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟକୁଳେ ଜାତ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋର ଦଇବତ ॥
ଯେବା ଅଛଇ ମୋର ଧନ ।
ଦାରା ତନୟ ବନ୍ଧୁଜନ ॥
ସତ୍ୟ ମୁଁ କିଛି ନ ଦେଖୁଛି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ କିଛି ॥
ମୋ ମତି ଧର୍ମେ ଅତିରେକେ ।
ହରିଙ୍କି ସର୍ବଭୂତେ ଦେଖେ ॥
ଯେ ତିନି ଭୁବନେ ଈଶ୍ୱର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯାଚିଲେ ମୋତେ ବର ॥
ଏ ବର ଯେବେ ସେ ପ୍ରମାଣେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରହୁ ନାରାୟଣେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଏ ଜଗତ ।
ଦିଶଇ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ମତ ॥
ସେ ମାୟା ଛାଡ଼ି ହରିପାଦେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରହୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ନୃପରାଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ହାରିଲା ଜୀବନ ॥
ନିସ୍ତରିଗଲା ମାୟାମୋହେ ।
ପଶିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହେ ॥୪୩-୪୯
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଅବିରତ ।
ନିର୍ମଳ ବିଷ୍ଣୁର ଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗଚରିତଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରିତ । ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଯେ ବଂଶେ ଯାହାର ସନ୍ତତି ॥
ଯେ କୁଳେ ଯେବା ଅଧିପତି ।
ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ବିନାଶନ୍ତି ॥
ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗୁ ଦୀର୍ଘବାହୁ ନାମ ।
ସୁତ ହୋଇଲା ଗୁଣଧାମ ॥
ରଘୁ ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ସୁବିଖ୍ୟାତ ॥
ଅଜ ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
ତାର କୁମର ଦଶରଥ ॥୧
ସେ ଦଶରଥ ଘରେ ହରି ।
ଜନ୍ମିଲେ ନରଦେହ ଧରି ॥
ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ରୂପେ ଦେବକାର୍ଯ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦଶରଥ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶତ୍ରୁଘନ ।
ଭରତ ତୁଲେ ଗ୍ୱରିଜଣ ॥୨
ସେ ରାମ ଚରିତ ତୁ ସୁଖେ ।
ଶୁଣିଛୁ ଋଷିଙ୍କର ମୁଖେ ॥୩
ଗୁରୁ[୧] ବଚନେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ।
ପଦ୍ମଚରଣେ ଭୂମି ମାଡ଼ି ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାର ସମେତେ ।
ଯେ ଦୁଃଖେ ବଞ୍ଚିଲେ ବନସ୍ତେ ॥
ସୁଗ୍ରୀବ ତୁଲେ ମିତ୍ର କରି ।
ବିରୂପ କଲେ ସେ ଅସୁରୀ ॥
ପ୍ରିୟା ବିୟୋଗେ କୋପ ହୋଇ ।
ସମୁଦ୍ରେ ସେତୁ ସେ ବନ୍ଧାଇ ॥୪
ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସଙ୍ଗେ ।
ଯଜ୍ଞ ରଖିଲେ ଅନୁରାଗେ ॥
ମାରୀଚ ଆଦି ନିଶାଚରେ ।
ରାତ୍ରେ ମିଳିଲେ ଯଜ୍ଞ ଠାରେ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ତୁଲେ ତା ସଂହାରି ।
ମୁନିଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ରକ୍ଷା କରି ॥୫
ସେ ପୁଣି ସୀତା ସ୍ୱୟଂବରେ ।
ମିଳିଲେ ବିଦେହ ନଗରେ ॥
ଭାଙ୍ଗିଲେ ଈଶ୍ୱର କୋଦଣ୍ଡ ।
ବାଳ ଗଜ କି ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡ ॥୬
ଅଶେଷ ରାଜାଗଣ ଜିଣି ।
ସୀତାଙ୍କୁ ସ୍ୱୟଂବରୁ ଆଣି ॥
ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରେ ଆସନ୍ତେ ।
ପରଶୁରାମ ବନପଥେ ॥

୧. ଗୁରୁ—ଗୁରୁଜନ (ଏଠାରେ ପିତାଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ) ।

ବୋଲଇ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ।
ଧନୁ ଭାଙ୍ଗିଲୁ ବଳେ ତୁହି ॥
ମୋ ଧନୁ ବେନି କରେ ବହ ।
ନୋହିଲେ ସୀତା ମୋତେ ଦିଅ* ॥
ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଘୋରେ ।
ତା ଧନୁ ଧରି ବାମକରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଭୃଗୁବଂଶୀ ବୋଲେ ।
ଜଂଘେ ବସାଇ ଗୁଣ ଦେଲେ ॥
ରାମର ଦେଖି ଘୋର କର୍ମ ।
ପାଦେ ନମିଲେ ପର୍ଶୁରାମ ॥
ସୀତାକୁ ଆଣି ନିଜ ପୁରେ ।
ପ୍ରବେଶ ହୋଇଲେ ସତ୍ୱରେ ॥୭
ପିତା ଯେ ପତ୍ନୀବଶ ହୋଇ ।
ଯାହା ବୋଇଲା କଇକେୟୀ ॥
ମୋ ପୁତ୍ର ରାଜ୍ୟେ ରାଜା ହେଉ ।
ତୋ ସୁତ ରାମ ବନେ ଯାଉ ॥
ସେ ପୁଣି ପିତାର ବଚନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଚଳିଲେ ବିପିନେ ॥
ବନେ ବୁଲନ୍ତେ ବେନି ଭାଇ ।
ଜନକସୁତା ସଙ୍ଗେ ନେଇ ॥
ରାବଣ ଭଗ୍ନୀ ସୂର୍ପଣଖା ।
ମାୟାର ବଳେ ଦେଲା ଦେଖା ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ରଘୁନାଥ ବୋଲେ ।
ତା ନାସା ଶ୍ରବଣ ଛେଦିଲେ ॥
ତା ଛଳେ ରାତ୍ରିଚରଗଣ ।
ଉଭାରି କଲେ ଘୋର ରଣ ॥
ଖର ଦୂଷଣ ଯେ ତ୍ରିଶିର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ମିଳିଲେ ମହାବୀର ॥
ସୂର୍ପଣଖାର ବନ୍ଧୁଗଣେ ।
ଯେତେ ମିଳିଲେ ଘୋର ରଣେ ॥
ତାଙ୍କୁ ଛେଦିଲେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ ।
ଅଶେଷ ଜନ ଉପକାରେ ॥
ଚଉଦ ସହସ୍ର ଯେ ବଳ ।
ମାରିଲେ ଦଶରଥ ବାଳ ॥୮,୯

ବରଷାରତୁ ଆଗମନେ ।
ପଶିଲେ ରାମ ଘୋର ବନେ ॥
ତିନ୍ତୁଳି ବୃକ୍ଷ ତଳେ ରହି ।
ପଲ୍ଲବେ କୁଟୀର ଭିଆଇ ॥
ସୀତାର ରୂପଗୁଣ କଥା ।
ଶୁଣି ରାବଣ ମନେ ବ୍ୟଥା ॥
ଚିତ୍ତ ପୀଡ଼ିତ କାମଶରେ ।
ରାକ୍ଷସ ପଶେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥
ମାରୀଚ ରାବଣ ଆଦେଶେ ।
ମିଳିଲା ରଘୁନାଥ ପାଶେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ବିଧାତାର ଯୋଗ ।
ବନେ ମିଳିଲା ମାୟାମୃଗ ॥
ବନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୃଗ ଦେଖି ।
ରାମଙ୍କୁ ବୋଲେ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ॥
ଭୋ ନାଥ ମୋର କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୃଗ ଦିଅ ମୋତେ ॥
ସେ ରାମ ନାରୀ ବଶ ଅର୍ଥେ ।
ଧନୁ ନାରାଚ ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ଧାଇଁଲେ ମୃଗ ବଧ ଅର୍ଥେ ।
ସେ ପଶେ ଗହନ ବନସ୍ତେ ॥
ତାହାକୁ ମାରିବାର କାଳେ ।
ଶବଦ କଲା ସେ ବିକଳେ ॥
ରଖ ହେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୁଭିଲା ।
ଜାନକୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ କହିଲା ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଯାଅ ବେଗ ହୋଇ ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ବିପତ୍ତି ପଡ଼ଇ ॥୧୦
ତକ୍ଷଣେ ଧନୁ ଧରି ହସ୍ତେ ।
ମିଳିଲେ ରାମର ଅଗ୍ରତେ ॥
ରାବଣ ମିଳି ବୃକ୍ଷ ତଳେ ।
ସୀତାଙ୍କୁ ନେଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ସୀତା ବିଚ୍ଛେଦେ ଦୁଃଖମନେ ।
ମିଳିଲେ ଋଷ୍ୟମୁକ ବନେ ॥
ସୁଗ୍ରୀବ ତୁଲେ ମିତ୍ର କରି ।
ସେ ବନେ ବାଳିକି ସଂହାରି ॥

ଅଙ୍ଗଦ ହନୁମାନ ତୁଲେ ।
ସମୁଦ୍ର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥୧୧,୧୨
ପ୍ରିୟା ବିଚ୍ଛେଦେ ଦୁଃଖମନ ।
ଜାଣିଲା ବରୁଣ ରାଜନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁର୍ଗମ ଗଭୀର ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ମକର କୁମ୍ଭୀର ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ରୂପ ଧରି ।
ରାମର ପାଦେ ନମସ୍କରି ॥
ଅନେକ ସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟ କଲା ।
ସେତୁବନ୍ଧନେ ମାର୍ଗ ଦେଲା ॥
ବୋଲଇ ଭାବଭକ୍ତି ବହି ।
ରାବଣ ବଧ କରି ତୁହି ॥
ସକଳ ଅସୁର ସଂହାରି ।
ବେଗେ ତୁ ଲଭ ନିଜ ନାରୀ ॥
ତୋ ଯଶ ରହୁ ଦଶଦିଶେ ।
ମୁନିଏ ଗାଇବେ ହରଷେ ॥୧୩-୧୫
ସୁଗ୍ରୀବ ନୀଳ ହନୁମନ୍ତ ।
ଅଙ୍ଗଦ ଘେନି କପିଯୂଥ ॥
ଚଳନ୍ତି ଋକ୍ଷବଳ ସଙ୍ଗେ ।
ଲଙ୍କା ଗମନ କରି ବେଗେ ॥
ନିକୁମ୍ଭ କୁମ୍ଭ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ।
ଧୂମ୍ରାକ୍ଷ ଆଦି ଯେତେ ଯୂଥ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଘୋର ସୈନ୍ୟ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ॥
ଶୂଳ ଖଡ଼ଗ ପ୍ରାସ ଋଷ୍ଟି ।
ଭୁଷଣ୍ଡୀ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର ବୃଷ୍ଟି ॥
କରନ୍ତି ରାକ୍ଷସ ସମୂହେ ।
ସମୂଳେ ହୋନ୍ତି ଯେଣେ କ୍ଷୟେ ॥
ସୁଗ୍ରୀବ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସମେତ ।
ଗନ୍ଧମାଦନ[୧] ହନୁମନ୍ତ ॥
ଏ ଆଦି ଋକ୍ଷବଳ ତୁଲେ ।
ରାକ୍ଷସ ସଂହାରିଲେ ଭଲେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି କପି ବଳ ।
ଲଙ୍କାରେ ସଂଯୋଜି ଅନଳ ॥

୧. ଗନ୍ଧମାଦନ—ବାନର ବିଶେଷ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ପର୍ଶୁରାମ ସୀତାଙ୍କୁ ମାଗିବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ ।

ରାକ୍ଷସ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ଅନେକ ବଳ ତା ସଂହାରି ॥
ସୀତାହରଣ ଦୋଷଫଳେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ସର୍ବେ ନାଶ ଗଲେ ॥୧୭-୨୦
ଦେଖିଣ ବୀରଙ୍କ ମରଣ ।
ରଥ ଆରୋହିଲା ରାବଣ ॥
ମାତଳି ଘେନି ଦିବ୍ୟଯାନ ।
ମିଳିଲା ରାମ ସନ୍ନିଧାନ ॥
ରାମ ରାବଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କହନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ॥
ମୋ ନାରୀ ହରିଲୁ ଯେ ତୁହି ।
ତପ ପ୍ରସାଦେ ଗର୍ବ ବହି ॥
ଆଜ ସରିଲା ତପ ଫଳ ।
ହେଲେ ଗଞ୍ଜିବି ତୋର ବଳ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ରଘୁନାଥ ।
କୋପେ କୋଦଣ୍ଡ ଧରି ହସ୍ତ ॥
ବଜ୍ର ସମାନ ରାମ ଶର ।
ଭେଦିଲା ରାବଣ ହୃଦର ॥
ରଥୁଁ ପଡ଼ିଲା ଭୂମିତଳେ ।
ଦଶବଦନୁଁ ଶୋଣି ଗଲେ ॥
ଭୂମି କମ୍ପିଲା ଥରହର ।
ଶବଦ ଶୁଭେ ହାହାକାର ॥୨୧-୨୩
ରାବଣ ହତ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ସଂଭ୍ରମେ ଅନ୍ତଃପୁର ଜନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମନ୍ଦୋଦରୀ ତୁଲେ ।
ରାକ୍ଷସୀଗଣ ଉଭାରିଲେ ॥
ରୋଦନ କରନ୍ତି ବିକଳେ ।
ଶବଦେ ଭୁବନ ଉଛୁଳେ ॥
ମିଳିଲେ ରଣଭୂମି ମଧ୍ୟେ ।
ସ୍ୱାମୀ ମରଣ ଶୋକନାଦେ ॥
ହୃଦୟେ ବେନି କର ତାଡ଼ି ।
ହା ନାଥ ବୋଲି ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ରାକ୍ଷସନାରୀଙ୍କ ରୋଦନ ।
ପୂରିଲା ଧରଣୀ ଗଗନ ॥୨୪,୨୫
କାନ୍ଦନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ କୋଳେ ଧରି ।
ନାରୀଙ୍କ ତୁଲେ ମନ୍ଦୋଦରୀ ॥
ବଜ୍ର ସମାନ ରାମ ଶର ।
ଭେଦିଲା ତୋର ହୃଦୟର ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମରଣେ ।
ପଶିବୁଁ କାହାର ଶରଣେ ॥
ଲୋକରାବଣ[1] ତୁ ରାବଣ ।
ଅନାଥ କଲୁ ନାରୀଗଣ ॥
ତୋର ମରଣେ ଲଙ୍କାପୁରୀ ।
ଏବେ ହୋଇଲା ହତଶିରୀ ॥
ତୁ ନାଥ କାମେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଛଳେ ହରିଲୁ ବଇଦେହୀ ॥
ସେ ଦୋଷ ତୋତେ ନାଶ କଲା ।
ମରଣଦଶା ଭିଆଇଲା ॥୨୬,୨୭
ଅନାଥ କଲୁ ସର୍ବନାରୀ ।
ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗତେ ଲଙ୍କାପୁରୀ ॥
ଦେହକୁ କଲୁ ଗୃଧ୍ରଗ୍ରାସ ।
ନରକେ ହୋଇବୁ ପ୍ରବେଶ ॥୨୮
ଏମନ୍ତ କହି ନାରୀଗଣେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ହୁତାଶନେ ॥
ରହିଲା ମନ୍ଦୋଦରୀ ଶେଷ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁଶିଷ୍ୟ ॥
ରାବଣ ଭାଇ ବିଭୀଷଣ ।
ଥିଲା ଯେ ରାମର ଶରଣ ॥
ତାହାକୁ ଦେଲେ ମନ୍ଦୋଦରୀ ।
ଲଙ୍କାରେ ଅଧିକାରୀ କରି ॥
ବୋଇଲେ ପ୍ରଭୁ ରଘୁବୀର ।
ତୁ ଏବେ ପ୍ରେତକାର୍ଯ୍ୟ କର ॥୨୯
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ରାମ ଦେଲେ ।
ଅଶୋକ ବିପିନେ ପଶିଲେ ॥
ସୀତା ଦେଖିଲେ ବେନିଡୋଳେ ।
ଅଧୋବଦନେ ବୃକ୍ଷତଳେ ॥
ରାମ ବିଚ୍ଛେଦ ବ୍ୟାଧିଜ୍ୱର ।
ଶୁଖିଛି ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
ଲୋଚନେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ପୂରି ।
ହା ସୀତା ବୋଲି କୋଳେ ଧରି ॥
ଜାନକୀ ପ୍ରଭୁ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବେଗେ ଉଠିଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ଦେଖି ପଦ୍ମ ଯେହ୍ନେ ।
ଅନାଇ ଉନ୍ମୀଳ ଲୋଚନେ ॥୩୦,୩୧
ଶ୍ରୀରାମ ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
କାଞ୍ଚନ ବିମାନ ଆରୋହି ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହନୁମନ୍ତ ତୁଲେ ।
ରାମ ବିମାନେ ବିଜେ କଲେ ॥
ବିଭୀଷଣକୁ ଦାଶରଥି ।
ଲଙ୍କାରେ କରି ଅଧିପତି ॥
ବୋଇଲେ ହୁଅ ତୁ ଅମର ।
ଏ ଲଙ୍କା କଳ୍ପେ ଭୋଗ କର ॥
ବିଭୀଷଣକୁ ରାଜା କରି ।
ରାମ ବିଜୟେ ନିଜ ପୁରୀ ॥
ପିତା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବନବାସ ।
ସରିଲା ଚଉଦ ବରଷ ॥୩୨
ରାମ ବିଜୟ ଇନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହିଁ ।
ସ୍ୱର୍ଗୁଁ କୁସୁମ ବରଷଇ ॥
ଗଗନେ ଦେବେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ରାମ ବିଜୟ ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ॥୩୩
ରାମ ବିଚ୍ଛେଦେ ଦୁଃଖମନେ ।
ଭରତ ଥିଲା ତପୋବନେ ॥
ତାର ଚରିତ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଯେବା କହିଲେ ମୁନିଜନେ ॥
କଠୋର ତପ ବନେ କରି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ରୂପ ଧରି ॥
ଯାବକ ଭକ୍ଷେ ଗୋରୁମୂତ୍ରେ* ।
ବଲ୍କଳ ପିନ୍ଧି କଟିସୂତ୍ରେ ॥୩୪
ପିଙ୍ଗଳ ଜଟା ଶିରେ ବହେ ।
ରାତ୍ରେ ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେ[2] ବୀର ଶୋଏ ॥

୧. ଲୋକରାବଣ—ଲୋକମାନଙ୍କ ରୋଦନ (ଦୁଃଖ)ର କାରଣ । ୨. ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ—କଠୋର ଭୂମି ।
* 'ଯାବକ ଭକ୍ଷେ ଗୋରୁମୂତ୍ରେ' ଅର୍ଥାତ୍ ଭରତ ଗୋମୂତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଯବଧାନର ଚାଉଳ ପାକ କରି ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ ।

ରାମପାଦୁକା ଅଗ୍ରେ ସ୍ଥାପି ।
ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନେ ଚିତ୍ତ ରୋପି ॥
ସେ ରାମ ମୁନିଗଣ ତୁଲେ ।
ଭରତ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ॥
ତାହାର ହସ୍ତ ରାମ ଧରି ।
ଆଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟେ କୋଳ କରି ॥
ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହନୁମନ୍ତ ।
ସଙ୍ଗତେ ଚଳିଲେ ଭରତ ॥
ରାମପାଦୁକା ମୁଣ୍ଡେ ବହେ ।
ତପସ୍ୱୀ ରୂପେ ଜନ ମୋହେ ॥
ମିଳିଲେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନିକଟେ ।
ସରଯୂନଦୀ ପୂର୍ବ ତଟେ ॥
ରାମର ଆଗମନ ପଥେ ।
ମିଳିଲେ ପାତ୍ର ପୁରୋହିତେ ॥
ବେଦ ଶବଦେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ ସ୍ୱନେ ॥
ଦିବ୍ୟବିମାନ ଶ୍ରେଣୀ ସାଥେ ।
ବୀର ଧାମନ୍ତି ବେଗେ ପଥେ ॥
ଧ୍ୱଜ ପତାକା ଶୋଭେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣେ ।
ଉତ୍ତମ ବାଜୀ ଗଜ ଯାନେ ॥
ଗଣିକାଯୂଥ ଅଗ୍ରେ ଶୋହେ ।
ମାର୍ଗେ ଚଳନ୍ତେ ଜନ ମୋହେ ॥
ବିବିଧ ଉପାୟନ ହସ୍ତେ ।
ଜୟ ଶବଦ କରି ପଥେ ॥
ଘେନି ଉତ୍ତମ ଦୀପାବଳୀ ।
ନାରୀଏ ଦ୍ୟନ୍ତି ହୁଳହୁଳି ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ରଘୁନାଥ ।
ଶିରେ ନିବେଶି ବେନି ହସ୍ତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ।
ସୀତା ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଘେନି ତୁଲେ ॥୩୫-୪୧
ଅଯୋଧ୍ୟାପୁର ଜନ ଯେତେ ।
ରାମ ଆଗମ ଦେଖି ପଥେ ॥
ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇ ॥
ରାମ ପାଦୁକା ଘେନି ଶିରେ ।
ଭରତ ଚଳଇ ସଧୀରେ ॥
ଉତ୍ତମ ବ୍ୟଜନ ଗ୍ୱମରେ ।
ସୁଗ୍ରୀବ ବିଭୀଷଣ ଧରେ ॥
ଅଞ୍ଜନାସୁତ ବୀରମଣି ।
ଚଳନ୍ତି ଶ୍ୱେତଛତ୍ର ଘେନି ॥
ଶତ୍ରୁଘ୍ନ କରେ ଧନୁଶର ।
ରଥେ ଦେଖନ୍ତି ସୁରନର ॥
ଜାନକୀ କରେ କମଣ୍ଡଳ ।
ପୂରିତ ନାନା ତୀର୍ଥଜଳ ॥
ଅଙ୍ଗଦ ହସ୍ତେ ଖଡ୍ଗ ବହି ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶତଚନ୍ଦ୍ର ଯହିଁ ॥
ସ୍ତୁବନ୍ତି ବନ୍ଦୀ ନାରୀଯୂଥ ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ରଘୁନାଥ ॥
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ।
ତ୍ରିଦଶେ କୁସୁମ ବରଷି ॥୪୨-୪୪
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ତିନି ଭାଇ ।
ମିଳିଲେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ॥
ନମିଲେ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ପାଦେ ।
କୌଶଲ୍ୟା ଚରଣେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ରାମଙ୍କୁ ଦେଖି ମାତୃଗଣ ।
ଆନନ୍ଦେ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥
ପ୍ରାଣକୁ ପାଇ ତନୁ ଯେହ୍ନେ ।
ଉଠଇ ହରଷ ବଦନେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ନେତ୍ରେ ।
ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଶ୍ରୀରାମର ଗାତ୍ରେ ॥୪୫-୪୮
ରାମର ଶିରେ ଜଟା ଦେଖି ।
ସର୍ବେ ହୋଇଲେ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ଆଦି ଗୁରୁଜନେ ॥
ମୁଣ୍ଡନ କଲେ ଜଟାଭାର ।
ଘେନାଇଁ ନାନା ଉପହାର ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ତୀର୍ଥଜଳେ ।
ରାମଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କଲେ ॥୪୯
ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରେ ।
ରତ୍ନମୁକୁଟ ବାନ୍ଧି ଶିରେ ॥
ଜାନକୀ ତୁଲେ ଅଭିଷେକ ।
କଲେ ସକଳ ପ୍ରଜାଲୋକ ॥
ରାମଙ୍କୁ ପାଇ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ସକଳ ହରଷିତ ମନେ ॥
ପିତାକୁ ପାଇ ପୁତ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ହରଷ ବଦନେ ॥୫୦,୫୧
ତ୍ରେତୟା ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳେ ।
ଯେସନେ ସତ୍ୟଯୁଗ ମିଳେ ॥
ରାମ ହୋଇଲେ ରାଜ୍ୟେ ରାଜା ।
ସତ୍ୟଯୁଗର ପ୍ରାୟେ ପ୍ରଜା ॥
କରନ୍ତି ସ୍ୱଧର୍ମ ଆଗ୍ରହ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ॥୫୨
ବନ ପର୍ବତ ନଦୀ ନଦ ।
ଦ୍ୱୀପ ବରଷ ସିନ୍ଧୁ ଭେଦ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କାମଧେନୁ ପ୍ରାୟ ।
ଭୂମି ହୋଇଲା ରସଦାୟ ॥
ନାଶିଲେ ଆଧିବ୍ୟାଧି ବ୍ୟଥା ।
ବୃଦ୍ଧେ ହୋଇଲେ ସାମରଥା ॥୫୩,୫୪
ସେ ରାମ ଏକପତ୍ନୀ ବ୍ରତ ।
ଆଚରେ ରାଜରଷି ମତ ॥
ଆଚରେ ଗୃହମେଧି ଧର୍ମ ।
ଶୁଭେ ସକଳ କ୍ରିୟାକର୍ମ ॥
ଜାନକୀ ରାମର ଚରଣେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଖଟେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୫୫,୫୬
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଆଦିତ୍ୟ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ପବିତ୍ର କଲେ ନିଜ ଅଂଶେ ।
ଜନମି ହରି ଯେଉଁ ବଂଶେ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଅବିରତେ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତେ ॥
ତରିବ ଏ ଭବ ଜଳଧି ।
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣି ନିରବଧି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀରାମଚରିତଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଯୋଧ୍ୟା ପୁରେ ରାମରାଜା । ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାଳି ପ୍ରଜା ॥
ଯଜ୍ଞାଦି ଯାହା ଯାହା କଲେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏ ଏକାଦଶରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶ୍ରୀରାମ ରାଜ୍ୟେ ହୋଇ ରାଜା ।
ଆନନ୍ଦେ ପାଳି ଜନପ୍ରଜା ॥
ଉତ୍ତମ କଳ୍ପେ ଯଜ୍ଞ କଲେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ସର୍ବ ମୁନି ତୁଲେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଚାରିବେଦୁଁ ବରି ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ଚିତ୍ତ ଭରି ॥
ଭୂମିକି କରି ଚାରି ଭାଗେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ଅନୁରାଗେ ॥
ହୋତାଙ୍କୁ ପୂର୍ବଦିଗ ଦେଲେ ।
ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ପଶ୍ଚିମେ କଳ୍ପିଲେ ॥
ଉତ୍ତର ଦିଗ ସାମଗାନେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ବିଧାନେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦେଇ ଚାରିଦିଶ ।
ଆଚାର୍ଯ୍ୟେ ଦେଲେ ଅବଶେଷ ॥ ୧-୩
ସୀତା ସଙ୍ଗତେ ରଘୁପତି ।
ଆଚରି ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଗତି ॥
ଅନେକ ବସ୍ତ୍ର ରତ୍ନ ଧନେ ।
ସନ୍ତୋଷ କରି ସର୍ବଜନେ ॥
ଆଚରି ଗୃହମେଧି ଧର୍ମ ।
ବେଦ ବିହିତ ଯେତେ କର୍ମ ॥ ୪
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦେଖି ସାଧୁକଥା ।
ଶ୍ରୀରାମ ପାଦେ କଲେ ଚିନ୍ତା ॥
ରାମଙ୍କ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ଅନେକ ସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟ କଲେ ॥
କହିଲେ ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ।
ଭୋ ନାଥ ଏଥେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଆମ୍ଭେ କହିଲୁଁ ବେଦଧର୍ମେ ।
ତୋତେ ନ ଜାଣି ମତିଭ୍ରମେ ॥
ତୋହର ରାଜ୍ୟ ତୁହି ନିଅ ।
ଆମ୍ଭର ହୃଦେ ସଦା ଥାଅ ॥ ୫-୭

ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ଦିନେକ ରାମ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ବୁଲନ୍ତି ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ମେଳେ ॥
ଯଶ ଅଯଶ କେ କି ଚିନ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତେ ବିଚାରି ଗୁପତେ ॥
ଶୁଣିଲେ ଏକ ଗୃହାଶ୍ରମେ ।
ପତ୍ନୀକି ବୋଲେ ଗୁରୁତମେ ॥ ୮
ତୁ ଦୁଷ୍ଟା ନାରୀ ଘରୁ ଯାଅ ।
ମୁଁ ନ ଛୁଇଁବି ତୋର ଦେହ ॥
ଅସତୀ ପରଗୃହାଶ୍ରମୀ ।
ମୁଁ ନୋହେ ରାମ ପ୍ରାୟେ କାମୀ ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ସୀତା ଘେନି ଘରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଗୃହାଶ୍ରମ କରେ ॥ ୯
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତାର ମୁଖେ ।
ଗୃହେ ମିଳିଲେ ମନଦୁଃଖେ ॥
ଶୁଣିଣ ଲୋକ ଅପବାଦ ।
ଚିନ୍ତା ବସିଲା ରାମ ହୃଦ ॥
ସୀତାର ଗର୍ଭବାସ ଦେଖି ।
ତାର ବିଚ୍ଛେଦେ ହୋଇ ଦୁଃଖୀ ॥
ଏ ଲୋକ ଅପବାଦ ଭୟ ।
କରିବି କେବଣ ଉପାୟ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣେ ରାଇ ରଘୁନାଥ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ଭାଳିଲେ ଏକାନ୍ତ ॥
ବୋଇଲେ ସୀତାଙ୍କୁ ବିପିନେ ।
ନିବେଶି ଆସ ତୁ ବହନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାମ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ସୀତାଙ୍କୁ ବନେ ନେଇ ଥୋଇ ॥
ସେ ମିଳେ ବାଲ୍ମୀକି ଭୁବନେ ।
ବେନି କୁମର ଜାତ ବନେ ॥

ବାଲ୍ମୀକି ଭ୍ରାନ୍ତି ଛାଡ଼ି ମନ ।
ନିଜ କୁଟୀରେ ଦେଲେ ସ୍ଥାନ ॥
କରିଲେ ଜାତକର୍ମ ମାନ ।
ଲବ କୁଶ ଯେ ଦେଲେ ନାମ ॥ ୧୦,୧୧
ଅଙ୍ଗଦ ଚିତ୍ରକେତୁ ଦୁଇ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ତକ୍ଷ ପୁଷ୍କଳ ବେନି ଭାଇ ।
ଭରତ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ହୋଇ ॥ ୧୨
ସୁବାହୁ ଶ୍ରୁତସେନ ବୀର ।
ହୋଇଲେ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ କୁମର ॥
ଭରତ ଦିଗବିଜେ କରି ।
କୋଟି ଗନ୍ଧର୍ବବଳ ମାରି ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ପାଇଲା ଧନ ଯେତେ ।
ଦେଲା ସେ ଅଗ୍ରଜ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଦିଗବିଜେ କରି ।
ଲବଣ ମଧୁପୁତ୍ର ମାରି ॥
ମଥୁରାପୁର ମଧୁବନେ ।
ପୁରୀ ସ୍ଥାପିଲେ ପ୍ରଜାଜନେ ॥ ୧୩,୧୪
ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ରାମ ଚଳନ୍ତେ ସୀତାପଥେ ॥
ରାମ ଆଗମ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ତକ୍ଷଣେ ବରୁଣ ଭୁବନେ ॥
ଜାନକୀ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ମନେ ଅନେକ କରି ରୋଷ ॥
ସୀତାର ନ ପାଇ ଉଦ୍ଦେଶ[୧] ।
ରାମ ଚଳିଲେ ନିଜଦେଶ ॥ ୧୫
ରାମ ଯେ ଜାନକୀ ବିଚ୍ଛେଦେ ।
ମନ ନ କଲ୍ପେ ରାଜପଦେ ॥
ସୀତାର ଗୁଣ ଚିନ୍ତି ମନେ ।
ନିଦ୍ରା ନ ମାଡ଼ଇ ନୟନେ ॥

୧. ଉଦ୍ଦେଶ—ସନ୍ଧାନ ।

କଣ୍ଠ-କୁଣ୍ଠିତ ଶୋକେ ପୂରି ।
ଚିତ୍ତକୁ ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ॥
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗ ଏହି ।
କେ ସହେ ନରଦେହ ବହି ॥୧୬,୧୭
ସେ ଦିନୁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କରି ।
ରାମ ହୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥
ବର୍ଷ ସହସ୍ର ତ୍ରୟୋଦଶ ।
ନିରତେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ବେଶ ॥

ଅଖଣ୍ଡ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର କଲେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ଆଦି ମୁନି ତୁଲେ ॥
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ।
ସନ୍ଧ୍ୟା ମଧ୍ୟାହ୍ନେ ଅବିରତେ ॥
ସଂସାରେ ଥୋଇ ନିଜ ଯଶ ।
ସ୍ୱଧାମେ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ॥୧୮,୧୯
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ଶୁଣ ହୋ ରାଜା କୁରୁବଂଶୀ ॥

ରାମ ଚରିତ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ସଂକ୍ଷେପେ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥
ଯେ ଏହା ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ଦୁର୍ଗମ ସଙ୍କଟୁ ତରନ୍ତି ॥*
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ରାମ ଚରିତ ପୁଣ୍ୟକଥା ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡଇ ଭବବ୍ୟଥା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀରାମଚରିତଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କୁଶ ଶଶାଦ ବଂଶ କଥା । ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହୀପତି ।
ଶ୍ରୀରଘୁନାଥଙ୍କ ସନ୍ତତି ॥
ଅତିଥି କୁଶର ନନ୍ଦନ ।
ନିଷଧ ତାର ତହୁଁ ଜନ୍ମ ॥
ନଭ ତାହାର ହୁଏ ସୁତ ।
ତା ପୁତ୍ର ପୁଣ୍ଡରୀକ ଖ୍ୟାତ ॥
ତା ସୁତ କ୍ଷେମଧନ୍ୱା ନାମ ।
ରୂପେ ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ॥୧
ତାର କୁମର ଦେବାନୀକ ।
ଅନୀହ ତାର ପୁତ୍ର ଏକ ॥
ତାର ତନୟ ପାରିଯାତ୍ର ।
ବଳସ୍ଥଳ ଯେ ତାର ସୁତ ॥
ତାର ସନ୍ତତି ବଜ୍ରନାଭ ।
ଅର୍କର ଅଂଶେ ସେ ସମ୍ଭବ ॥୨
ଖଗଣ ତାହାର ତନୟେ ।
ବିଧୃତି ତାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ହୋଏ ॥
ହିରଣ୍ୟନାଭ ତା ସନ୍ତତି ।
ଯୋଗ ବିଦ୍ୟାରେ ଯାର ଖ୍ୟାତି ॥

ତା ଗୁରୁ ଅଟନ୍ତି ଜୈମିନି ।
ତା ଶିଷ୍ୟ ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ମୁନି ॥
ଅଭ୍ୟାସ ଯାର ଗ୍ୱରିବେଦେ ।
ତେଜେ ହୃଦୟଗ୍ରନ୍ଥି ଭେଦେ ॥୩,୪
ହିରଣ୍ୟନାଭର କୁମର ।
ପୁଷ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ ଯଜ୍ଞେ ଯାର ॥
ତାର କୁମର ଧ୍ରୁବସନ୍ଧି ।
ଯା ବଂଶେ ଥାନ୍ତି ଅଷ୍ଟନିଧି ॥
ତାର କୁମର ସୁଦର୍ଶନ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଶୀଘ୍ର ଜନମ ତାହାଠାରୁ ।
ତାହାର ସୁତ ଅଟେ ମରୁ ॥୫
ମରୁ ଯେ ଶୀଘ୍ରର ତନୟେ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ଯୋଗକର୍ମ ଧ୍ୟାୟେ ॥
କଳାପ ଗ୍ରାମେ ବସି ଧ୍ୟାନେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ନିତ୍ୟେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ॥
ଯୋଗ ସାଧଇ ଯେବା ଅର୍ଥେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
କଳିର ଅନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ।
ସେ ପୁଣ କରିବ ପ୍ରକାଶ ॥୬

ପ୍ରସୁଶ୍ରୁତ ତାର ତନୟେ ।
ତା ସୁତ ସନ୍ଧି ନାମ ବହେ ॥
ଅମର୍ଷଣ ଯେ ତାର ସୁତ ।
ମହସ୍ୱାନ ଯେ ତହୁଁ ଜାତ ॥
ତାର କୁମର ବିଶ୍ୱସ୍ୱାହୁ ।
ତାର ମହିମା କେବା କହୁ ॥୭
ପ୍ରସେନଜିତ ତାର ପୁତ୍ର ।
ତକ୍ଷକ ନାମେ ତାର ସୁତ ॥
ବୃହଦବଳ ତାର ସୁତ ।
ତୋ ପିତା ଯୋଗେ ରଣେ ହତ ॥୮
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶେ ଏତେ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ କହୁଁ ଏବେ ।
ଭବିଷ୍ୟେ ଯେତେ ଉପୁଜିବେ ॥
ବୃହଦବଳ ପୁତ୍ର ଶୁଣ ।
ନାମ ହୋଇବ ବୃହଦ୍ରଣ ॥୯
ତାହାର ପୁତ୍ର ଉରୁକ୍ରିୟ ।
ବତ୍ସବୃଦ୍ଧ ତାର ତନୟ ॥
ତାର କୁମର ପ୍ରତିବ୍ୟୋମ ।
ଭାନୁ ନାମେ ତାର ନନ୍ଦନ ॥

* ଶ୍ଲୋକ ୨୦ ରୁ ୩୬ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଦିବାକ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ସେ ହେବ ଯୁଦ୍ଧେ ସେନାପତି ॥ ୧୦
ତା ସୁତ ହେବ ସହଦେବ ।
ତହୁଁ ବୃହଦଶ୍ୱ ସମ୍ଭବ ॥
ତାର କୁମର ଭାନୁମାନ ।
ପ୍ରତୀକାଶ୍ୱ ତାର ନନ୍ଦନ ॥
ସୁପ୍ରତୀକ ତହୁଁ ସମ୍ଭବ ।
ତା ପୁତ୍ର ହେବ ମରୁଦେବ ॥
ତାର ନନ୍ଦନ ସୁନକ୍ଷତ୍ର ।
ପୁଷ୍କର ହେବ ତାର ପୁତ୍ର ॥
ତାହାର ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ସୁତ ।
ସୁତପା ତା ସୁତ ବିଦିତ ॥

ଅମିତ୍ରଜିତ ତା ନନ୍ଦନ ।
ତା ତହୁଁ ବୃହଦ୍ରାଜ ଜନ୍ମ ॥
ତହୁଁ ବର୍ହି ହେବ ଉଦୟ ।
ତା ସୁତ ହେବ କୃତଞ୍ଜୟ ॥
ତାର ସନ୍ତାନ ରଣଞ୍ଜୟ ।
ତା ପୁତ୍ର ନାମଟି ସଞ୍ଜୟ ॥ ୧୧-୧୩
ତାହାର ପୁତ୍ର ଶାକ୍ୟ ନାମ ।
ଶୁଦ୍ଧୋଦ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତାଠାରୁ ଜାତ ଯେ ଲାଙ୍ଗଳ ।
ପ୍ରସେନଜିତ ତାର ବାଳ ॥
ତାହାର ନନ୍ଦନ କ୍ଷୁଦ୍ରକ ।
ତା ତହୁଁ ହୋଇବ ରଣକ ॥

ତା ପୁତ୍ର ସୁରଥ ହୋଇବ ।
ସୁମିତ୍ର ପୁତ୍ରେ ଶେଷ ହେବ ॥ ୧୪,୧୫
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶେ ରାଜା ଯେତେ ।
ତୋତେ କହିଲି ଭବିଷ୍ୟତେ ॥
ସୁମିତ୍ର ଯାଏଁ କଳିଯୁଗେ ।
ଏତେ ନୃପତି ହେବେ ଭୋଗେ ॥ ୧୬
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ବଂଶାନୁଚରିତ ।
ଯେ ଅବା ଭୂତ-ଭବିଷ୍ୟତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଏ ସଂସାରେ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ସର୍ବପାପ ହରେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀରାମବଂଶାନୁଚରିତଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ପୁତ୍ର ନିମି ଆଦି । ଯେବା ରାଜର୍ଷି ଜନକାଦି ॥
ତାହାଙ୍କ ବଂଶ ତ୍ରୟୋଦଶେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ହୋଇଛି ବିଶେଷେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନିମି ଯେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁର ସୁତ ।
ତା ବଂଶେ ଯେତେ ରାଜା ଜାତ ॥
ଯେ କର୍ମ କଲେ ଅନୁଭବେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋତେ ଏବେ ॥
ସେ ନିମି ବଶିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗତେ ।
ବସି ଭାଳଇ ଯଜ୍ଞ ଅର୍ଥେ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ମୋର ଯଜ୍ଞ କର ।
ଋତ୍ୱିଜେ ସ୍ୱରିବେହୁଁ ବର ॥
ବଶିଷ୍ଠ ତାର ମୁଖ ସ୍ୱହିଁ ।
ବୋଇଲେ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଣ କଲା ମୋତେ ।
ତୋ ଯଜ୍ଞ କରିବି କେମନ୍ତେ ॥ ୧
ମୁଁ ଆଗେ ଇନ୍ଦ୍ରଯଜ୍ଞ ସାରି ।
ଋତ୍ୱିଜେ ସ୍ୱରିବେହୁଁ ବରି ॥

ପଛେ କରିବି ଯଜ୍ଞ ତୋର ।
ସେ ନିମି ନ ଦେଲା ଉତ୍ତର ॥
ବଶିଷ୍ଠ ଇନ୍ଦ୍ରଯଜ୍ଞେ ଗଲେ ।
ଅନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିମି କଲେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭିଲେ ହରଷେ ।
ସଙ୍କଳ୍ପି ସହସ୍ର ବରଷେ ॥ ୨,୩
ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରଯଜ୍ଞ ସାରି ।
ନିମିର ବାକ୍ୟ ସେ ସୁମରି ॥
ସେ ଯଜ୍ଞ କରିବାର ଆଶେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ନିମି ପାଶେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ ଦେଖି ତାର ।
କୋପିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ବୋଇଲେ କୋପଭର ହୋଇ ।
ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା କଲୁ ତୁହି ॥
ତୋର ଜୀବନେ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମରଣ ହେଉ ତୋତେ ଆଜ ॥ ୪

ତା ଶୁଣି ନିମି କୋପ ବହି ।
ବୋଇଲେ ଜୀବ ଛାଡ଼ ତୁହି ॥ ୫
ତକ୍ଷଣେ ନିମି ଶାପ ଫଳେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ବସିଲେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଜୀବନ ଗଲା ଦେହୁ ଛାଡ଼ି ।
ତକ୍ଷଣେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଉଡ଼ି ॥
ଉର୍ବଶୀ ଗର୍ଭେ ହେଲେ ଜନ୍ମ ।
ମିତ୍ରାବରୁଣଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ନିମି ଯେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଥିଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲେ ॥ ୬
ଜୀବନ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ପଶି ।
ରହିଲା ଯଜ୍ଞସ୍ତମ୍ଭେ ଗ୍ରାସି ॥
ନିମି ଶରୀରେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଅନୁମାନେ ॥
ତୈଳ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଇ ।
ନିମି ଶରୀର ତହିଁ ଥୋଇ ॥

ବୋଇଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ଗଲେ ।
ଶରୀର ଦହିବା ଅନଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଯଜ୍ଞ କଲେ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ଦେଲେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବେ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ସନ୍ତୋଷେ ସୋମପାନ କଲେ ॥
ବିପ୍ରେ ଯେ ଦକ୍ଷିଣା ପାଇଲେ ।
ଅନଳେ ଦହିବା ବୋଇଲେ ॥
ଦେବତା ଋଷି ତୋଷମନେ ।
ବର ଯାଚିଲେ ଯଜମାନେ ॥
ନିମିର ଦେହେ ପଶୁ ପ୍ରାଣ ।
ଆମ୍ଭେ କରିବା ପରିତ୍ରାଣ ॥
ନିମି ଜୀବନ ସ୍ୱପ୍ନେ ଥିଲା ।
ଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରତିବାକ୍ୟ କଲା ॥
ମୋର ଶରୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଅସାର ଅନିତ୍ୟ ଏ ଦେହୀ ॥୭,୮
ସକଳ ଦୁଃଖ ଏ ଶରୀରେ ।
ମରଣ ଭୟ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଜନ୍ମି ମରଇ ରାତ୍ରଦିନେ ।
ଅଶେଷ ବ୍ୟାଧି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ କୃମିସ୍ଥାନ ।
ମାୟାରେ ହୋଏ ହତଜ୍ଞାନ ॥
କାମାଦି ଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟେ ରହେ ।
ନିରତେ ଅହଙ୍କାର ବହେ ॥
ମୃତ୍ୟୁ ସମୁଦ୍ରେ ନିତି ବୁଡ଼େ ।
ପୁଣି ପଶଇ ପୁଣି ଛାଡ଼େ ॥
ପୁରୀଷ ଭସ୍ମ କୀଟ ଅନ୍ତେ ।
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବହଇ ନିରତେ ॥
ରୋଗଙ୍କ ମନ୍ଦିର ମାତର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଃଖ ଏ ଶରୀର ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତେ ନିମିର ବଚନେ ।
ସର୍ବ ଦେବତା ତୋଷମନେ ॥
ବୋଇଲେ ପ୍ରମାଣ ଏ ବାଣୀ ।
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ମନେ ଗୁଣି ॥(ଜ.)

ଦେବା ଊଚୁଃ
ଶୁଣ ବିଦେହ ନରନାଥ ।
ଆମ୍ଭର ବର ନୋହେ ବ୍ୟର୍ଥ ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଲୋଚନେ ।
ବସ ତୁ ନିମିଷ ବିଧାନେ ॥
ନିମିଷ ମତେ ସଂଖ୍ୟା କର ।
କାଳର ଗଣନା ବେଭାର ॥
ଏମନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ବଚନେ ।
ବସିଲା ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଲୋଚନେ ॥
ଅଧ୍ୟାତ୍ମଗତି ନିତ୍ୟେ ତାର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ॥୧୧
ଅରାଜ୍ୟ ଭୟେ ମହାଜନେ ।
ସକଳେ ବିଗ୍ରରିଲେ ମନେ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ବେଦମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରେ ।
କୁଶେ ମନ୍ଥିବା ଏ ଶରୀରେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ନିର୍ଭୟେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳଇ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରରି ମନରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ନିମିର ଶରୀରେ ॥
କୁଶେ ମନ୍ଥିଲେ ବେଦସ୍ୱରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଜନ୍ମିଲା କୁମରେ ॥୧୨
ଜନ୍ମନ୍ତେ ଜନକ ହୋଇଲା ।
ବୈଦେହ ନାମ ସେ ବହିଲା ॥
ମନ୍ଥନେ ମିଥିଳ ତା ନାମ ।
ବହେ ଅଶେଷ ଗୁଣଗ୍ରାମ ॥
ଏମନ୍ତେ ନିମିରାଜବଳା ।
ମିଥିଳାପୁର ବସାଇଲା ॥୧୩
ତା ସୁତ ଉଦାବସୁ ନାମ ।
ନନ୍ଦିବର୍ଦ୍ଧନ ତା ନନ୍ଦନ ॥
ସୁକେତୁ ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ତାର ସନ୍ତତି ଦେବରାତ ॥୧୪
ଦେବରାତରୁ ବୃହଦ୍ରଥ ।
ତା ତହୁଁ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ ଜାତ ॥
ସୁଧୃତି ତାହାର କୁମର ।
ତା ପୁତ୍ର ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ବୀର ॥

ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ ତାହାର କୁମର ।
ମରୁ ତାହାଙ୍କ ବଂଶଧର ॥୧୫
ମରୁରୁ ପ୍ରତୀପକ ଜନ୍ମ ।
ତା ସୁତ କୃତିରଥ ନାମ ॥
ତାର କୁମର ଦେବମୀଢ଼ ।
ଯା ଚିତ୍ତ ଯୋଗାଭ୍ୟାସେ ଦୃଢ଼ ॥
ବିଶ୍ରୁତ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ତାର କୁମର ମହାଧୃତି ॥୧୬
ତା ସୁତ କୃତିରାତ ନାମ ।
ତାର ସନ୍ତତି ମହାରୋମ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣରୋମା ତା ତନୟେ ।
ତା ତହୁଁ ହ୍ରସ୍ୱରୋମା ହୋଏ ॥୧୭
ତାର କୁମର ସୀରଧ୍ୱଜ ।
ତାର ମହିମା ମହାତେଜ ॥
ବିପ୍ରେ ଯେ ତାର ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ମହୀ କରଷିଲେ ଲଙ୍ଗଳେ ॥
ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ୍ରେ ସୀତା ଜାତ ।
ଏଣୁ ସେ ସୀରଧ୍ୱଜ ଖ୍ୟାତ ॥୧୮
ତାର କୁମର କୁଶଧ୍ୱଜ ।
ଧର୍ମଧ୍ୱଜ ତାର ତନୁଜ ॥
ତା ତହୁଁ ବେନିପୁତ୍ର ଜାତ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ ॥
ସେ କୃତଧ୍ୱଜ ମିତଧ୍ୱଜ ।
ଶୁଣ ତାହାଙ୍କର ତନୁଜ ॥୧୯
କୃତଧ୍ୱଜର କେଶିଧ୍ୱଜ ।
ଖାଣ୍ଡିକ୍ୟ ଆନର ତନୁଜ ॥
ଖାଣ୍ଡିକ୍ୟ କେଶିଧ୍ୱଜ ବେନି ।
ସାଧିଲେ ଯୋଗବିଦ୍ୟା ଘେନି ॥
କେଶିଧ୍ୱଜର ଠାରୁ ଭୟେ ।
ପଳାଇ ଗଲା ଆନଠାଏ ॥
କେଶିଧ୍ୱଜରୁ ଭାନୁମାନ ।
ତାର ତନୟ ଶତଦ୍ୟୁମ୍ନ ॥୨୦,୨୧
ଶୁଚି ନାମରେ ତା ତନୁଜ ।
ତାର ତନୁଜ ସନଦ୍ୱାଜ ॥
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକେତୁ ଯେ ତହୁଁ ଜାତ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ପୁରୁଜିତ* ॥୨୨

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକେତୁର ପୁତ୍ର ଅଜ ଓ ଅଜର ପୁତ୍ର ପୁରୁଜିତ ।

ଅରିଷ୍ଟନେମି ସୁତ ତାର ।
ଶ୍ରୁତାୟୁ ତାହାର କୁମର ॥
ତାର ତନୟ ସୁପାର୍ଶ୍ୱକ ।
ତା ସୁତ ଚିତ୍ରରଥ ଲେଖ ॥
କ୍ଷେମଧି ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ତାର ତନୟ ସମରଥ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ସତ୍ୟରଥ ।
ଉପଗୁରୁ ଯେ ତାର ସୁତ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ଉପଗୁପ୍ତ ।
ବସ୍ୱନନ୍ତ ଯେ ତାର ସୁତ ॥

ଯୁଯୁଧ ତାର ପୁତ୍ର ନାମ ।
ତା ତହୁଁ ହେଲା ସୁଭାଷଣ ॥
ତା ସୁତ ଶ୍ରୁତ ତହୁଁ ଜୟ ।
ତାହାର ତନୟ ବିଜୟ ॥
ତା ତହୁଁ ଋତ ହେଲା ଜାତ ।
ଶୁନକ ତାହାର ଯେ ସୁତ ॥
ବୀତହବ୍ୟ ଯେ ତା ସନ୍ତତି ।
ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ଧୃତି ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ବହୁଳାଶ୍ୱ ।
ତା ସୁତ କୃତି ମହାବଶ* ॥୨୩-୨୭

ଜନକବଂଶେ ରାଜା ଯେତେ ।
କହିଲୁଁ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତେ ॥
ସେ ସର୍ବେ ଯୋଗବିଦ୍ୟା ସାଧି ।
ଯଥା ଉଚିତେ ଯେବା ବିଧି ॥
ରବିର ବଂଶେ ରାଜା ଯେତେ ।
ସେ କଥା ବଂଶାନୁଚରିତେ ॥
ତୋତେ କହିଲି ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ସୋମର ବଂଶ ଶୁଣ ଏବେ ॥୨୭
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ନିମିବଂଶାନୁଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁପତ୍ନୀର ଗର୍ଭେ ସୋମ । ଜନ୍ମାଏ ପୁତ୍ର ବୁଧ ନାମ ॥
ତା ବଂଶେ ଐଳ ଆଦି ଖ୍ୟାତ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟା ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ସୋମବଂଶ ଶୁଣ ।
ଯେବେ ତରିବ ତିନି ଗୁଣ ॥
ସେ ବଂଶେ ପୁରୂରବା ଆଦି ।
ଯେ ଭାବେ ଯେ ଅବା ସମ୍ପାଦି ॥
ଯଶ ରହିଲା ରବିତଳେ ।
ସର୍ବେ ଚଳିଲେ କାଳ ବଳେ ॥୧
ସହସ୍ରଶିର ଯେ ଅନନ୍ତ ।
ତା ନାଭିପଦ୍ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ॥
ସୃଷ୍ଟିର ଅର୍ଥେ ସପ୍ତପୁତ୍ରେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମାଗାତ୍ରେ ॥
ମରୀଚି ଆଦି ସପ୍ତଋଷି ।
ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳ ରଥେ ବସି ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ଧ୍ରୁବଚକ୍ର ବଳେ ।
ଉତ୍ତର ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳେ ॥

ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅତ୍ରି ମୁନି ।
ତପ କରନ୍ତି ଯୋଗ ଘେନି ॥୨
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତେ ଯୋଗବଳେ ।
ତାଙ୍କ ଲୋଚନ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ॥
ପୁରୁଷେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ।
ତେଜେ ଗଞ୍ଜିଲା ଦଶଦିଶ ॥
ଅମୃତମୟ ମନୋରମ ।
ତାହାର ନାମ ଦେଲେ ସୋମ ॥
ବିପ୍ର ଓଷଧି ଉଡୁଗଣେ[1] ।
ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ଥାପିଲେ ରାଜାପଣେ ॥୩
ସେ ସୋମ ରାଜସୂୟ କରି ।
ତିନି ଭୁବନେ ଅଧିକାରୀ ॥
ବଳେ ଜିଣିଲା ତିନିପୁର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ମତ୍ତଗର୍ବେ ।
ନିରତେ ଭ୍ରମେ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ॥

ଏମନ୍ତେ ବୃହସ୍ପତି ନାରୀ ।
ଗଙ୍ଗା ଉଦକେ ସ୍ନାନ କରି ॥
ରୂପେ ସୁନ୍ଦରୀ ମନୋହରା ।
ସ୍ୱଭାବେ ନାମ ତାର ତାରା ॥
ତାହାର ରୂପଗୁଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ଅନଙ୍ଗବାଣେ ମୋହ ଯାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଋତୁସ୍ନାନ କାଳେ ।
ସୋମ ହରିଲା ତାକୁ ବଳେ ॥୪
ସେ କଥା ଶୁଣି ବୃହସ୍ପତି ।
ପତ୍ନୀ ହରଣେ ଦୁଃଖମତି ॥
ସୋମର ଦ୍ୱାରେ ରାତ୍ରେ ଗଲେ ।
ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ମାଗିଲେ ॥
କେବେହେଁ ତାରାକୁ ନ ଦେଲା ।
ଅନେକ ଅମାନନା କଲା ॥
ସେ ଗୁରୁ ଦେବ ମଧ୍ୟେ ଆସି ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସି ॥

୧. ଉଡୁଗଣେ—ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ କୃତିର ପୁତ୍ର ମହାବଳୀ ।

ଇନ୍ଦ୍ରର ତୁଲେ ଦେବବଳ ।
ଚଳନ୍ତେ ଶୁଭେ ମୁଖଗୋଳ ॥
ଏ କଥା ଶୁଣି ଶୁକ୍ର ବାଦେ ।
ମିଳିଲା ଅସୁରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ॥
ଅସୁରବଳ ସଙ୍ଗ କରି ।
ଧାଇଁଲେ ସୋମପକ୍ଷ ଧରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ତୁଲେ ଦେବଗଣ ।
ଏମନ୍ତେ ଦେବାସୁର ରଣ ॥
ପ୍ରକୋପେ ବଢ଼ିଲା ସଂଗ୍ରାମ ।
ତାରକାମୟ ତାର ନାମ ॥
ତାରାର ଅର୍ଥେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେଣୁ ।
ତାରକାମୟ ନାମ ତେଣୁ ॥
ଏମନ୍ତେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।
ଅନେକ ଦେବାସୁର ମଲେ ॥ ୫-୭
ଦେବ ଅସୁର ଘୋରରଣେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ମିଳିଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ରଣ ନିବାରି ଚତୁର୍ମାଥ ।
ମିଳିଲେ ସୋମର ଅଗ୍ରତ ॥
ଅନେକ ଭର୍ତ୍ସନା ସେ କଲେ ।
ବୃହସ୍ପତିଙ୍କି ତାରା ଦେଲେ ॥
ସେ ଗୁରୁ ତାରାକୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଭୋ ତାତ ଦେଖ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଗର୍ଭ ଏ ଧରିଛି ସାକ୍ଷାତେ ॥
କେମନ୍ତେ ଛୁଇଁବି ଶରୀର ।
ଏହାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ମୋର ॥
କାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଧରିଅଛି ।
କେମନ୍ତେ ପାରିବି ମୁଁ ଲକ୍ଷି ॥
ତାରାର ଗର୍ଭ ଗ୍ରହିଁ କୋପେ ।
ଗୁରୁ ବୋଲନ୍ତି ମନ ଦୁଃଖେ ॥
ତୁ ମୋତେ ଛୁଇଁବୁ କେମନ୍ତେ ।
ଭସ୍ମ କରିବି ମୁହିଁ ତୋତେ ॥ ୮,୯
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣି ସେ ଉତ୍ତର ।
କମ୍ପଇ ତାରାର ଶରୀର ॥

ତକ୍ଷଣେ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବିଲା ।
ସୁନ୍ଦରେ ଜଗତ ମୋହିଲା ॥
କାନ୍ଦଇ ପଡ଼ି ଭୂମିଗତେ ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥ ୧୦
ସୁନ୍ଦର ଦେଖି ତା ବଦନ ।
କଳ୍ପିଲା ବୃହସ୍ପତି ମନ ॥
ବୋଲଇ ମୋର ପୁତ୍ର ଏହି ।
ସୋମ ବୋଲଇ ତାହା ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦେଖ ଏ ମୋହର କୁମର ।
ମୋହର ପ୍ରାୟେକ ସୁନ୍ଦର ॥
ଗୁରୁ ବୋଲନ୍ତି ମୋର ପୁତ୍ର ।
ଏମନ୍ତେ ହୋଇଲା ଅନର୍ଥ ॥
ସକଳ ମୁନିଗଣ ଥିଲେ ।
ତାରାକୁ ବିଶ୍ୱାସେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ॥
ତା ଶୁଣି ଅଧୋମୁଖୀ ହୋଇ ।
ତାରା ରହିଲା ଲଜ୍ଜା ପାଇ ॥ ୧୧
କୁମର ଭୂମିଗତେ ଥାଇ ।
ବୋଲେ ଜନନୀ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦୁର୍ବୃତ୍ତପଣ ଏ ତୋହର ।
କହ ମୁଁ କାହାର କୁମର ॥
ନୋହିଲେ ଶାପ ଦେବି ତୋତେ ।
ଲଜ୍ଜା ହୋଇଲା ବଡ଼ ମୋତେ ॥ ୧୨
ଏମନ୍ତ ପୁତ୍ରବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ତାରାକୁ ରାଇ କୁଶପାଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି କୋମଳ ବଚନ ।
ନିର୍ଭୟ କରି ତାରା ମନ ॥
ଭୋ ତାରା ଲଜ୍ଜା ଦୂର କର ।
କହ ଏ କାହାର କୁମର ॥
ତା ଶୁଣି ଅଧୋମୁଖୀ ହୋଇ ।
ବୋଲେ ସୋମର ପୁତ୍ର ଏହି ॥
ତକ୍ଷଣେ ସୋମ କୋଳ କଲା ।
ବ୍ରହ୍ମା ତାହାକୁ ନାମ ଦେଲା ॥
ବୋଧିଲା ରୂପ ଗୁଣେ ଯେଣୁ ।
ନାମ ହୋଇଲା ବୁଧ ତେଣୁ ॥ ୧୩,୧୪

ସେ ବୁଧ ଇଳାକନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ।
ମୁଁ ତୋତେ କହିଅଛି ପୂର୍ବେ ॥
ପୁରୂରବାକୁ ଜନ୍ମ କଲା ।
ଯେ କାଳେ ତପୋବନେ ଥିଲା ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସୋମର ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସୁରଭୁବନେ ଏକଦିନେ ।
ଉର୍ବଶୀ ଗନ୍ଧର୍ବ ଗାୟନେ ॥
ମିତ୍ରାବରୁଣଙ୍କୁ ଲଂଘିଲା ।
ସେ ତାକୁ କୋପେ ଶାପ* ଦେଲା ॥
ବୋଇଲା ନରଲୋକେ ଯାଅ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ଭୁବନେ ତୁ ନ ଥାଅ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ।
ମିଳିଲା ନରଲୋକେ ଯାଇ ॥
ଗିରି କନ୍ଦର ବନେ ବୁଲେ ।
ସ୍ୱାମୀ ନ ଲଭେ ଆତ୍ମ ତୁଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମନ୍ତେ ତରୁଣୀ ।
ପୁରୂରବାକୁ ଦେଖେ ପୁଣି ॥
କନ୍ଦର୍ପପ୍ରାୟ ରୂପରାଶି ।
ତେଜେ ଗଞ୍ଜଇ ରବି ଶଶୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ତାହାର ସଙ୍ଗତେ ।
ଉର୍ବଶୀ ମିଳିଲା ଏକାନ୍ତେ ॥
ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହରଷ ଲୋଚନେ ।
ପୁରୂରବାର ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ସେ ରାଜା ତାର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ତକ୍ଷଣେ କାମବଶ ହୋଇ ॥
ଗଭୀର ବାକ୍ୟେ ତାକୁ କହେ ।
ରୋମ ହରଷ ସର୍ବ ଦେହେ ॥ ୧୫,୧୬

ରାଜା ଉବାଚ

ଆସ ସୁନ୍ଦରି ବସ ଏଥେ ।
ଭଲେ ଅଇଲୁଟି କି ପଥେ ॥
ମିଳିଲୁ ମୋହର ସଙ୍ଗତେ ।
କହ ମୁଁ କି କରିବି ତୋତେ ॥

* ଏକଦା ନାରଦ ଦେବସଭାରେ ପୁରୂରବାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ଇତ୍ୟାଦି ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାବେଳେ, ତାହା ଶୁଣି ଉର୍ବଶୀ କାମପୀଡ଼ିତା ହେଲା । ଏହାଦେଖି ମିତ୍ରାବରୁଣ ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ—ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ ମୃତ୍ୟୁଲୋକକୁ ଯାଇ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଗ୍ରହଣ କରିବୁ ।

ମୋ ସଙ୍ଗେ ରମ ତୁ ଏକାନ୍ତେ ।
ସୁନ୍ଦରି ରହି ଦିନାକେତେ ॥୧୯

ଉର୍ବଶୀ ଉବାଚ

ତୋ ରୂପ ଦେଖି ହେ ରାଜନ ।
ଅନଙ୍ଗେ ବାଧିଲା ମୋ ମନ ॥
ତୁ ମୋର ତୁଲେ ସତ୍ୟ କର ।
ନିଶ୍ଚେ ବରିବି ତୋତେ ବର ॥
ଦେଖ ଏ ମେଷପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ତୁଲେ ଅଛନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ଏ ମୋହର ।
ଏହାଙ୍କୁ ଯତ୍ନେ ରକ୍ଷା କର ॥
ଉଲଗ୍ନ ନ ଦେଖିବି ତୋତେ ।
ଘୃତ ଆହାର ଦେବୁ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରତିପାଳୁ ଯେବେ ।
ତୋ ସଙ୍ଗେ ରମିବଇଁ ତେବେ ॥
ଏମନ୍ତ ତାର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ସତ୍ୟ ଯେ କଲା ନୃପମଣି ॥୨୦-୨୨
ଉର୍ବଶୀ ରୂପେ ହୋଇ ବଶ ।
କଲା ସେ ଅନେକ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ବିମାନେ ବସି ତା ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଗିରି କାନନ ନାନା ଦେଶେ ॥
ରମିଲା ହରଷିତ ମନେ ।
ଚଇତ୍ରରଥ ଆଦି ବନେ ॥
ବନ ବିହାର ନାନା ଦେଶେ ।
ପଦ୍ମକୁମୁଦ ଗନ୍ଧବାସେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ କଲା ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ॥୨୩-୨୪
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ରାଜରଷି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ନ ଦେଖି ଉର୍ବଶୀ ॥
ବୋଲେ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ଚାହିଁ ।
ଉର୍ବଶୀ ମୋର ଗଲା କାହିଁ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କହିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ମିତ୍ରାବରୁଣ ଶାପ ଫଳେ ।
ଉର୍ବଶୀ ଅଛି ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ॥

ରମଇ ପୁରୂରବା ତୁଲେ ।
ତା ଶୁଣି ପୁରନ୍ଦର ବୋଲେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ହୋ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ ଯାଇ ।
ଉର୍ବଶୀ ଆଣ ବେଗ ହୋଇ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ନ ଶୋହେ ତା ବିହୀନେ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ନ ଥିଲେ ରାତ୍ର ଯେହ୍ନେ ॥୨୬
ତକ୍ଷଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ।
ଘେନି ଚଳିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ॥
ରାତ୍ରେ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ମିଳିଲେ ପୁରୂରବା ପୁରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦେବେ ମାୟା କଲେ ।
ଉର୍ବଶୀ ମେଷ ଘେରାଇଲେ ॥୨୭
ସେ ବେନି ମେଷ ଶୂନ୍ୟେ ଯାନ୍ତେ ।
ଉଚ୍ଚେ ରୋଦନ କଲେ ପଥେ ॥
ତା ଶୁଣି ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ବିକଳେ ଉର୍ବଶୀ କାନ୍ଦଇ ॥
ବୋଇଲା ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ମୋ ପୁତ୍ର କେ ନେଲା ଘେରାଇ ॥
ମୁଁ ଏଡ଼େ ହୀନେ ଆଶ୍ରା କଲି ।
ଏ ପୁରେ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇଲି ॥
ଭୁଲିଲି ନପୁଂସକ ବୋଲେ ।
ପୁତ୍ରେ ମୋହର କାହିଁ ଗଲେ ॥
ଏ ରାଜା ନାରୀଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ।
ଶୋଇଛି ନିଦ୍ରାସୁଖ ମୋହେ ॥
ଯେସନେ ନପୁଂସକ ଶୋଇ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥୨୮,୨୯
ଏମନ୍ତ ରୋଦନ କରନ୍ତେ ।
ରାଜାର ଶୟନ ଏକାନ୍ତେ ॥
ଉର୍ବଶୀ କଟୁବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ନିଦ୍ରା ତେଜିଲା ନୃପମଣି ॥
ବ୍ୟଥିତ ଉର୍ବଶୀ ବଚନେ ।
ଅଙ୍କୁଶେ କୁଞ୍ଜର ଯେସନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶୟନୁ ସେ ଉଠି ।
ଖଡ଼ଗ କରି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ଉଲଗ୍ନେ ରାଜା ଥିଲା ଶୋଇ ।
ଅନ୍ଧାରେ ଦେହ ନ ଦିଶଇ ॥
ପଥେ ତା ରେ-ରେ-କାର ରାବେ ।
ମେଷକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ଗନ୍ଧର୍ବେ ॥

ସେ ମେଷ ଘେନି ବେନି ହସ୍ତେ ।
ମିଳିଲା ଉର୍ବଶୀ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଥିଲେ ।
ବିଜୁଳି ତେଜ ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ରାଜା କଟିରେ ବସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ।
ଉଲଗ୍ନ ଦେଖି କୋପ ବହି ॥
ମେଷକୁ ଦେଖି ରାଜା ହସ୍ତେ ।
ଉର୍ବଶୀ ଗଲା ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥୩୦,୩୧
ସେ ରାଜା ମେଷ ଘେନି କରେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ନିଜ ପୁରେ ॥
ବୋଲଇ ନିଅ ତୋ ନନ୍ଦନ ।
ନ ଜାଣି କଲୁ ଯେ ରୋଦନ ॥
ଶୟନ ସ୍ଥାନେ ସେ ମିଳିଲା ।
ଖଟେ ଉର୍ବଶୀ ନ ଦେଖିଲା ॥
ଦୀପ ଆଣିଲା ତତକ୍ଷଣେ ।
ଦେଖେ ଉର୍ବଶୀ ଗଲା କେଣେ ॥
ନ ଦେଖି ମୋହଗତେ ପଡ଼ି ।
କାନ୍ଦଇ ହୃଦେ କର ତାଡ଼ି ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାୟେ ମହୀ ଭ୍ରମେ ।
ଗିରି କାନନ ପଥଶ୍ରମେ ॥୩୨
ଭ୍ରମନ୍ତେ ଅତି ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ଅଦ୍‌ଭୁତେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ମିଳେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ସଖୀଜନ ମେଳେ ।
ଦେଖିଲା ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ॥
ରାଜାକୁ ଚାହିଁ ଅଧୋମୁଖୀ ।
ମନେ ହୋଇଲା ମହାଦୁଃଖୀ ॥
ରାଜା ଉର୍ବଶୀ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲଇ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି କୋପଭରେ ।
ଉର୍ବଶୀ ଗଲା କିଛିଦୂରେ ॥
ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ କାମବଶେ ।
ସେ ରାଜା ବୋଲଇ ବିଶ୍ୱାସେ ॥୩୩
ହେ ସଖି କ୍ଷଣେ ରହ ରହ ।
ନ ଛାଡ଼ ତୁ ମୋହର ସ୍ନେହ ॥
ତୁ ଘୋର କର୍ମ କିମ୍ପା କରୁ ।
ଭାବ ଅଭାବ ନ ବିଚାରୁ ॥
ମୋତେ ନ ଛାଡ଼ କୋପମନେ ।
ମୁଁ ଅଛି ତୋହର ବଚନେ ॥

ତୁ ମୋତେ ଦୂର କରି ଗଲେ ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିବି ମୁଁ ଭଲେ ॥
ତୋର ବିହୁନେ ମୋ ଶରୀର ।
ଭକ୍ଷିବେ ଶୃଗାଳ କୁକୁର ॥୩୪,୩୫

ଉର୍ବଶୀ ଉବାଚ

ଭୋ ରାଜା ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ସଂସାରେ ସ୍ତିରୀଙ୍କ ବେଭାର ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଯେବା ଦୁଷ୍ଟା ନାରୀ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ॥
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ସଙ୍ଗେ ନର ।
ଯେମନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ ବେଭାର ॥
ସ୍ତିରୀଙ୍କ ଦେହେ ଯେତେ ଗୁଣ ।
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୟ କପଟ କଠିନ ।
ସାହସ ଆଦି ଗ୍ରରିଗୁଣ ॥
ଅଳପ କ୍ରୋଧେ ପ୍ରାଣ ନ୍ୟନ୍ତି ।
ପତି ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ନ ଗଣନ୍ତି ॥୩୬,୩୭
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବେ ଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ।
ବାଞ୍ଛନ୍ତି କାମଭୋଗ ଚିତ୍ତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିତ୍ୟେ ହୋନ୍ତି କାମୀ ।
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ନବ ନବ ସ୍ୱାମୀ ॥
ନାରୀଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତ ।
କିମ୍ପା ତୁ କରୁ ଦୁଃଖଚିତ୍ତ ॥୩୮
ଏବେ ତୁ ନିଜ ପୁରେ ଯାଅ ।
ଅବଶ୍ୟ କଲି ତୋତେ ସ୍ନେହ ॥
ଆସିବି ସଂବତ୍ସର ଅନ୍ତେ ।
ରମିବୁ ମୋହର ସଙ୍ଗତେ ॥
ରତୁସ୍ନାନାନ୍ତେ ଏକଦିନେ ।
ରମିବି ତୋର ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବ ସନ୍ତତି ।
ଏବେ ଉପାୟ କର ଚିନ୍ତି ॥୩୯

ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ପୂଜା କର ।
ସେ ତୋତେ ତୋଷେ ଦେବେ ବର ॥
ଏହାଙ୍କ ପ୍ରସନ୍ନେ ତୁ ମୋତେ ।
ପାଇବୁ ସଂବତ୍ସର ଅନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ନୃପମଣି ॥
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣେ ପୂଜା କଲା ।
ଅନେକ ବଳିଭୋଜା[1] ଦେଲା ॥
ସ୍ତୁତି କରଇ କର ଯୋଡ଼ି ।
ଚରଣେ ଦଣ୍ଡବତେ ପଡ଼ି ॥
ତାର ଭକତି ଦେଖି ମନେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନେ ॥
ମୃତ୍ତିକାଭାଣ୍ଡେ ଅଗ୍ନି ଥୋଇ ।
ରାଜା ସମୀପେ ଦେଲେ ନେଇ ॥
ବୋଇଲେ ଏଥେ ଯଜ୍ଞ କର ।
ଉର୍ବଶୀ ଆସିବ ତୋ ପୁର ॥୪୦-୪୨
ଏମନ୍ତେ ଅଗ୍ନିଭାଣ୍ଡ ଦେଲେ ।
ରାଜାର ମନ ତୋଷ କଲେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଉର୍ବଶୀର ତୁଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ଗଲେ ॥
ସେ ରାଜା ଅଗ୍ନିଭାଣ୍ଡ ଘେନି ।
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ବାକ୍ୟ ମାନି ॥
ରାତ୍ରେ ବୁଲନ୍ତେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ଥୋଇଲା ନିଶା ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଅଗ୍ନିକି ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଥୋଇ ।
ମିଳିଲା ନିଜପୁରେ ଯାଇ ॥
ରହିଲା ପ୍ରଜାଜନ ହିତେ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦିନାକେତେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ବାକ୍ୟେ ମନ ଦେଇ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ମନ ନ ରହଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ସତ୍ୟଯୁଗ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥

ତ୍ରେତୟାୟୁଗ ପ୍ରବେଶନେ ।
ରାଜା ଉର୍ବଶୀ ସ୍ମରି ମନେ ॥୪୩
ଅଗ୍ନି ଉଦ୍ଦେଶେ[2] ବନେ ଗଲା ।
ବନେ ଅନଳ ନ ଦେଖିଲା ॥
ଯେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଥୋଇଗଲା ।
ସେ ବୃକ୍ଷ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ହୋଇଲା ॥
ଅଶ୍ୱତ୍ଥବୃକ୍ଷ ଶମୀବୃକ୍ଷେ ।
ରାଜନ ଦେଖିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଏ ଯଜ୍ଞ ବୃକ୍ଷ କାଷ୍ଠ ଜାଣି ।
ଗଢ଼ିଲା ଯଜ୍ଞର ଅରଣି ॥
ଅରଣି ମନ୍ଥି ଅଗ୍ନି କରି ।
ନିଗମ ମନ୍ତ୍ରକୁ ଉଚ୍ଚାରି ॥୪୪
ଉର୍ବଶୀ ଧ୍ୟାନ କରି ମନେ ।
ଆହୁତି ଦେଲା ହୁତାଶନେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ଯଜ୍ଞବଳେ ଆସି ।
ରାଜା ଶୟନେ ମିଳେ ନିଶି ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ପରସନେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମିଳିଲେ ତାର ମନେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ପୁରୂରବା ସଙ୍ଗେ ।
ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲେ ରତିରଙ୍ଗେ ॥
ଅଗ୍ନିର ବର୍ଣ୍ଣପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଷଡ଼ଭାଇ ॥
ରାଜା ବଞ୍ଚିଲା ମନସୁଖେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ତ୍ରେତାଯୁଗ ମୁଖେ ॥
ଆୟୁଷ ଅନ୍ତେ ପୁରୂରବା ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ପ୍ରଭା ॥
ମନେ ଉର୍ବଶୀ ଧ୍ୟାନ କଲା ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଲୋକେ ସେ ମିଳିଲା ॥*
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସୁଜନ ଜନଙ୍କର ହିତେ ।
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଐଳୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ବଳିଭୋଜା—ନୈବେଦ୍ୟ । ୨. ଉଦ୍ଦେଶେ—ସନ୍ଧାନେ ।

* ଶ୍ଲୋକ ୪୪ଶ ଠାରୁ ୪୯ଶ (ଅଧ୍ୟାୟ ସମାପ୍ତି) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏଠାରେ ଅନ୍ତର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଶ୍ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ସୂଚିତ କରାଯାଇ ପାରି ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଐଳର ବଂଶେ ଗାଧି ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର ପର୍ଶୁରାମ ॥
କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟକୁ କଲେ ବଧ । ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟା ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସୋମର ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ଉର୍ବଶୀ ଗର୍ଭେ ବିଷ୍ଣୁ ତେଜେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ପୁରୂରବା ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
ସୁନ୍ଦରପଣେ ନାହିଁ ସମ ।
ଶୁଣ ସେ ଷଡ଼ପୁତ୍ର ନାମ ॥
ଆୟୁ ଶ୍ରୁତାୟୁ ପୁଣି ରୟ ।
ସତ୍ୟାୟୁ ବିଜୟ ଯେ ଜୟ ॥୧
ଶ୍ରୁତାୟୁ ସୁତ ବସୁମାନ ।
'ଏକ' ନାମ ରୟ ନନ୍ଦନ ॥
ଶ୍ରୁତଞ୍ଜୟ ସତ୍ୟାୟୁ ସୁତ ।
ଜୟର ତନୟ ଅମିତ ॥୨
ବିଜୟ ତନୟ ଯେ ଭୀମ ।
ଭୀମର ପୁତ୍ର ଯେ କାଞ୍ଚନ ॥
ତା ସୁତ ହୋତ୍ରୁ[୧] ଜହ୍ନୁ ହୋଏ ।
ଗଣ୍ଡୂଷେ ଗଙ୍ଗା ତୋଳି ପିଏ ॥
ଜହ୍ନୁର ସୁତ ପୂରୁ ନାମ ।
ବଳାକ ତାହାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ଅଜକ ବଳାକର ସୁତ ।
କୁଶ ତା ଠାରୁ ହେଲା ଜାତ ॥
ବଳାକସୁତ କୁଶ ହୋଇ ।
ସେ ଚ୍ୱରି ପୁତ୍ରକୁ ଜନ୍ମାଇ ॥
ପୁତ୍ର କୁଶାମ୍ବୁ ଯେ ପ୍ରଥମ ।
ତନୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ସନ୍ତାନ ॥
ତୃତୀୟ ବସୁ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ।
କୁଶନାଭ ଅଟେ ଚତୁର୍ଥ ॥
କୁଶାମ୍ବୁ ସୁତ ଗାଧି ନାମ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଗୁଣଧାମ ॥୩,୪

ତାହାର କନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀ ।
ତା କଥା ଶୁଣ ହୋ ନୃପତି ॥
ଋଚୀକ ନାମେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
କନ୍ୟା ମାଗିଲେ ତାକୁ ଆସି ॥
ଦେଖିଣ ବୃଦ୍ଧ ତା ଶରୀର ।
ସେ ଗାଧି ନ ବରିଲା ବର ॥
ବୋଲେ ଋଚୀକ ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
କନ୍ୟା ଲଭିବୁ ଯେବେ ତୁହି ॥
ହୋଇବୁ ମୋର କନ୍ୟାବର ।
ତୁ ଏବେ ମୋର ବୋଲ କର ॥
ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱ ମୋତେ ଦିଅ ।
ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରାୟ ଯାର ଦେହ ॥
କର୍ଣ୍ଣ ହୋଇବ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ।
ତେବେ ମୁଁ ଦେବି କନ୍ୟାଦାନ ॥୫,୬
ଏମନ୍ତ ରାଜନ ବଚନେ ।
ଋଚୀକ ବରୁଣ ଭୁବନେ ॥
ମିଳି ବରୁଣକୁ ମାଗିଲେ ।
ବରୁଣ ସସ୍ର ଅଶ୍ୱ ଦେଲେ ॥
ସେ ଅଶ୍ୱ ଆଣି ମୁନି ଦେଲେ ।
ସତ୍ୟବତୀକି ବିଭା ହେଲେ ॥୭
ଋଚୀକ ପତ୍ନୀ ଋତୁକାଳେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ମୁନି ମେଳେ ॥
ପୁତ୍ର କାମନା କରି ବେନି ।
କାମନା କଲେ ଚରୁ ଘେନି ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭେ ପୁତ୍ର ଅର୍ଥେ ।
ଚରୁ ସଞ୍ଚିଲା ବେଦମନ୍ତ୍ରେ ॥
ଶାଶୁ ଭାରିଜା ଅର୍ଥେ ବେନି ।
ଚରୁ ସାଧିଲା ମହାମୁନି ॥
ସେ ଚରୁ ଦେଇ ପତ୍ନୀ ହସ୍ତେ ।
ଋଚୀକ ଗଲେ ସ୍ନାନ ଅର୍ଥେ ॥୮

ଯେ ଚରୁ କରିଲା ମହାତ୍ମା ।
ଶୁଣ ସେ ଚରୁର ମହିମା ॥
ଏକ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବିପ୍ର ଏକ ।
ସେ ଚରୁ ବିପରୀତ ଦେଖ ॥
ସତ୍ୟବତୀର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
ମାତା ବୋଲଇ ଭାବ ବହି ॥
ତୋ ଚରୁ ମୋର ହସ୍ତେ ଦିଅ ।
ମୋ ଠାରେ ଯେବେ ଅଛି ସ୍ନେହ ॥
ଏମନ୍ତ ମାତା ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ରାଜାର ଦୁଲଣୀ ॥
ଆପଣା ଚରୁ ମାତା ହସ୍ତେ ।
ଦେଲା ସେ ମାତା ପ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ॥
ଚରୁ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ବେନି ନାରୀ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୯
ଋଚୀକ ସ୍ନାନ ସାରି ଜଳେ ।
ଗୃହେ ମିଳିଲେ ରାତ୍ରକାଳେ ॥
ମିଳିଲା ସତ୍ୟବତୀ ସଙ୍ଗେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ତାର ଅଙ୍ଗେ ॥
ନିକଟେ ବସି ନ ପାରଇ ।
ବୋଲଇ ପତ୍ନୀମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ॥
ତୁ ଘୋର କର୍ମ କିମ୍ପା କଲୁ ।
ତୋ ଚରୁ ମାତା ହସ୍ତେ ଦେଲୁ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହୋଇବ ତୋ ସୁତ ।
ତା ତେଜେ କମ୍ପିବ ଜଗତ ॥
ଭ୍ରାତା ହୋଇବ ବ୍ରହ୍ମମୁନି ।
ସନ୍ତୋଷ ଶମ ଦମ ଘେନି ॥୧୦
ତା ଶୁଣି ସତ୍ୟବତୀ ଭୋଳେ ।
ପଡ଼ିଲା ସ୍ୱାମୀ ପାଦ ତଳେ ॥
କହେ କପୋଳେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ନୋହୁ ମୋର ସୁତ ॥

୧. ହୋତ୍ରୁ—ହୋତ୍ର ଠାରୁ ।

ରଚୀକ ପତ୍ନୀର ବଚନେ ।
ଭବିଷ୍ୟ ସୁମରିଲେ ମନେ ॥
ବୋଇଲେ ସୁତ ତୋ ସୁତର ।
ହେଉ କ୍ଷତ୍ରିୟ ମହାଘୋର ॥
ଏମନ୍ତ ରଚୀକ ବଚନେ ।
ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲା ବିପ୍ର ବର୍ଣ୍ଣେ ॥
ତାହାର ଜମଦଗ୍ନି ନାମ ।
ତେଜେ ବିରାଜେ ଅଗ୍ନିସମ ॥୧୧
ପୁତ୍ର ପ୍ରସବି ସତ୍ୟବତୀ ।
ଭଜିଲା ନଦୀଙ୍କର ଗତି ॥
ସେ ନଦୀରୂପେ ବହିଗଲା ।
କୌଶିକୀ ନାମ ପୁଣ୍ୟଜଳା ॥
ରେଣୁକା ରେଣୁର ଦୁହିତା ।
ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ର ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତା ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ସୁକୁମାରୀ ।
ସେ କନ୍ୟା ଜମଦଗ୍ନି ବରି ॥୧୨
ତା ଗର୍ଭେ ଜମଦଗ୍ନି ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ରେ ଜନ୍ମିଲେ ବିଷ୍ଣୁତେଜେ ॥
ବସୁମାନାଦି ପୁତ୍ର ତୁଲେ ।
ପରଶୁରାମ ଉପୁଜିଲେ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ଅଂଶେ ଏକ ।
ହୈହୟ ରାଜା କୁଳାନ୍ତକ ॥
ପରଶୁ ଦକ୍ଷକରେ ଧରି ।
କୋପେ ବୁଲଇ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଯେ ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନ କରନ୍ତି ମାନ୍ୟ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଗର୍ବେ ମତ୍ତ ଭ୍ରମେ ।
ଆବୃତ ହୋଇ ରଜ ତମେ ॥
ତ୍ରିସପ୍ତ[1] ବାର ସେ ଭ୍ରମିଲା ।
ଧରଣୀ କ୍ଷତ୍ରିହୀନ କଲା ॥୧୩-୧୫

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଏ ଜଗତେ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ହଇହୟ ବଂଶ ।
କିବା ବିଷ୍ଣୁରେ କଲେ ଦୋଷ ॥
ଯେ ଦୋଷେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ନିକ୍ଷତ୍ର କଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହେ ଉତ୍ତରାକୁମର ॥
ନାମେ ଅର୍ଜୁନ ବୀର ଅଂଶେ ।
ଜନ୍ମିଲା ହଇହୟ ବଂଶେ ॥
ଦତ୍ତ ଯେ ନାରାୟଣ ଅଂଶ ।
ତା ପାଦେ ହୋଇଲା ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଅନେକ ଆରାଧନା କଲା ।
ସେ ତାକୁ ତୋଷେ ବର ଦେଲା ॥
ତପେ ସହସ୍ରଭୁଜ ଧରି ।
ତେଜ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଯଶ ଶିରୀ ॥
ଅଣିମା ଆଦି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ।
ଲଭିଲା ଅନେକ ସମୃଦ୍ଧି ॥
ଭ୍ରମଇ ଏ ତିନି ଭୁବନେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯେସନେ ପବନେ ॥୧୭-୧୯
ଦିନେକ ସ୍ତିରୀଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଦିଗବିଜୟ କଲା ରଙ୍ଗେ ॥
କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ ରସ ଭୋଳେ ।
ରମିଲା ରେବା[2] ନଦୀ ଜଳେ ॥
ବଇଜୟନ୍ତୀ ମାଳା ଗଳେ ।
ନାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜଳେ ଖେଳେ ॥
ଜଳ ସ୍ତମ୍ଭିଲା କ୍ରୀଡ଼ା କାଳେ ।
ନଦୀ ବାନ୍ଧିଲା ଭୁଜ ବଳେ ॥
ଭୁଜ ଉପରେ ଭୁଜ ଦେଲା ।
ନଦୀ ଜଳକୁ ବନ୍ଦୀ କଲା ॥୨୦
ନଦୀ ବହିଲା ପ୍ରତିସ୍ରୋତେ ।
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ଗ୍ରାମ ଯେତେ ॥
ପର୍ବତ ଆଦି ଘୋର ବନ ।
ସ୍ଥଳ ଗଭୀର ଦେବସ୍ଥାନ ॥
ପ୍ରଳୟ ପ୍ରାୟେ ଜଳ ପୂରେ ।
କାମିନୀଗଣେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ॥
ଏହି ସମୟେ ଦଶାନନ ।
ଦିଗବିଜୟେ କରି ମନ ॥
ମାହିଷ୍ମତୀପୁର ସମୀପେ ।
ଶିବିର ନେଇ ତହିଁ ସ୍ଥାପେ ॥
ଜଳରେ ପ୍ଲାବିତ ଶିବିର ।
ଦେଖି କୁପିତ ଦଶଶିର ॥
ଅର୍ଜୁନ ପାଶେ ସେ ମିଳିଲା ।
ନିନ୍ଦିତ ବାକ୍ୟେ ଗାଳି ଦେଲା ॥
ତା ଶୁଣି ସହସ୍ର-ଅର୍ଜୁନ ।
ହେଳେ ବାନ୍ଧିଲା ଦଶାନନ ॥
ମର୍କଟ ପ୍ରାୟ ବାନ୍ଧି କରି ।
ବନ୍ଧନାଗାରେ ନେଇ ଭରି ॥
ଅନେକ ଦିନ ସେ ରଖିଲା ।
ଅବଜ୍ଞା କରି ଛାଡ଼ିଦେଲା ॥୨୧,୨୨
ପୁଣି ଅର୍ଜୁନ ଏକଦିନେ ।
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଗଲା ବନେ ॥
ଅନେକ ଅଶ୍ୱବଳ ଯୂଥେ ।
ରବିର କିରଣେ ତୃଷିତେ ॥
ବୁଲନ୍ତେ ଗିରି ଘୋର ବନେ ।
ମିଳିଲା ଜମଦଗ୍ନି ସ୍ଥାନେ ॥୨୩
ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁନିଜନେ ।
ବସାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନେ ॥
ପୂଜିଲେ ନାନା ଉପହାରେ ।
କଳ୍ପିତ ଯଜ୍ଞଧେନୁ କ୍ଷୀରେ ॥
ସର୍ବ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ଗୃହଁ ।
ଯେ କାମେ କାମଧେନୁ ଦୁହିଁ ॥୨୪
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖି ନୃପମଣି ।
ସଙ୍କୋଚେ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଭୃତ୍ୟକୁ ରାଇ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ।
ଏ ଧେନୁ ନିଅରେ ବୋଇଲା ॥
ମୁନିଙ୍କ ଅନାଦର କରି ।
ତତ୍କ୍ଷଣେ ଗଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସେ ଧେନୁ ବତ୍ସ ସଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧେ ।
ପଥେ ଚଳନ୍ତେ ଧେନୁ କାନ୍ଦେ ॥
ରାଜା ଚଳିଲା ନିଜ ଗ୍ରାମ ।
ବନେ ଯେ ଥିଲେ ପର୍ଶୁରାମ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆହୁତି ଭଙ୍ଗ ଶୁଣି ।
ଗୃହେ ମିଳିଲେ ଭୃଗୁମଣି ॥

୧. ତ୍ରିସପ୍ତ—ଏକବିଂଶ । ୨. ରେବା—ନର୍ମଦା ।

ବତ୍ସା ସହିତେ ଧେନୁ ନେଲା ।
ପିତାଙ୍କୁ ଅନାଦର କଲା ॥୨୫,୨୬
ଏ କଥା ଶୁଣି କୋପଭରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପରଶୁ ଧରି କରେ ॥
କବଚେ ଆବୋରି ଶରୀର ।
କାନ୍ଧେ କାର୍ମୁକ[୧] ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର ॥
ପଛେ ଧାଇଁଲେ କୋପ ମନେ ।
କୁଞ୍ଜର ଦେଖି ସିଂହ ଯେହ୍ନେ ॥୨୭,୨୮
ପଛେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ପର୍ଶୁରାମ ।
ରାଜା ଦେଖିଲା ଘୋରତମ ॥
ପରଶୁ ଦକ୍ଷକରେ ଧରି ।
ହରିଣଚର୍ମ ଦେହେ ଭରି ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ତେଜ ଦେହେ ।
କପିଳ ଜଟା ମୁଣ୍ଡେ ବହେ ॥୨୯
ଦେଖି ପରଶୁରାମ ତେଜ ।
ପଛେ ଗ୍ରହିଁଲା ନୃପରାଜ ॥
ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ।
ଅନେକ ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରହାରିଲା ॥
ଅଶ୍ୱ କୁଞ୍ଜର ସେନା ଯେତେ ।
ଶସ୍ତ୍ର ପେଷନ୍ତି ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଗଦା ଖଡ଼ଗ ଶକ୍ତି ଋଷ୍ଟି ।
କୋପେ କରନ୍ତି ଶସ୍ତ୍ର ବୃଷ୍ଟି ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି କୋପମନେ ।
ସମୁଦ୍ରେ ମନ୍ଦର ଯେସନେ ॥
ପରଶୁ କୋପରେ ପ୍ରହାରି ।
ଅର୍ଦ୍ଧ ନିମିଷେ ସୈନ୍ୟ ମାରି ॥
ଭୁଜ କନ୍ଧର ଉର ଛିଡ଼ି ।
ସର୍ବେ ପଡ଼ିଲେ ଭୂମି ମାଡ଼ି ॥

ରୁଧିର ନଦୀ ଉଛେ ବହେ ।
ମାଂସ ଶୋଣିତ ମେଦମୟେ ॥
ମଲେ କ୍ଷଉଣୀ[୨] ସପ୍ତଦଶ ।
ସହସ୍ରବାହୁ ରହେ ଶେଷ ॥୩୦-୩୨
ସୈନ୍ୟ ମରଣେ ବହି ମନ୍ୟୁ ।
ଧଇଲା ପଞ୍ଚଶତ ଧନୁ ॥
ନାରାଚ ଯୋଚି ପଞ୍ଚଶତେ ।
ରହିଲା ରାମର ଅଗ୍ରତେ ॥
ବୃକ୍ଷରୁ ପତ୍ର ଯେହ୍ନେ ଝଡ଼େ ।
ରାମ ଉପରେ ଶସ୍ତ୍ର ପଡ଼େ ॥
ଦେଖି ତାହାର ବୀର ଗତି ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ଭୃଗୁପତି ॥
କୁଠାରେ ସହସ୍ରେକ ଭୁଜ ।
ହେଳେ ଛେଦିଲେ ଭୃଗୁରାଜ ॥୩୩,୩୪
ତୀକ୍ଷ୍ଣ କୁଠାରେ ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।
ଭାରା ଉଶ୍ୱାସିଲେ ଧରଣୀ ॥
ପିତା ମରଣ ପୁତ୍ରେ ଦେଖି ।
ଭାଜିଲେ ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥୩୫
ରାମ ସଂହରି[୩] ମହାମନ୍ୟୁ[୪] ।
ଅଗ୍ରତେ କରି ଯଜ୍ଞଧେନୁ ॥
ଆନନ୍ଦମନେ ଯଜ୍ଞ ବାଟେ ।
ମିଳିଲେ ପିତାର ନିକଟେ ॥
ପିତା ସମୀପେ ଧେନୁ ଦେଇ ।
ଚରଣେ ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ତିନି ଭ୍ରାତେ ।
ଯୁଦ୍ଧକରଣ କଥା ଯେତେ ॥
କହିଲେ ପିତାର ଅଗ୍ରତେ ।
ତା ଶୁଣି ପିତା ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ॥

ବୋଇଲେ ରାମର ଅଗ୍ରତେ ।
ଭୋ ପୁତ୍ର ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ହେ ରାମ ରାମ ମହାବାହୁ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ତୋତେ କହୁଁ ॥
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ତୁ ନ ଜାଣି ।
ପାପ ତୁ କଲୁ ରାଜା ହାଣି ॥
ସର୍ବଦେବତା ନୃପ ଦେହେ ।
ବସନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟଜ୍ୟୋତି ପ୍ରାୟେ ॥୩୬-୩୮
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଜାତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ସ୍ୱଭାବେ କ୍ଷମା ଆଚରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସର୍ବଦେବଗୁରୁ ।
କ୍ଷମା ପୂରିତ ଯେହ୍ନେ ମେରୁ ॥
ତେଣୁ ବସିଲା ସତ୍ୟଲୋକେ ।
ଅଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭୁଞ୍ଜେ ଏକେ ॥
କ୍ଷମା ଯାହାର ହୃଦେ ରହେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ବସନ୍ତି ତାର ଦେହେ ॥
ଏଣୁ ଯେ ନୃପ ବଧ କରେ ।
ଦୁରିତୁଁ କେବେହେଁ ନ ତରେ ॥
ଏବେ ତୁ ତୀର୍ଥ ସେବା କର ।
ତୋଠାରୁ ପାପ ହେବ ଦୂର ॥
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତିବୁ ନାରାୟଣ ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥୩୯-୪୧
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ପରଶୁରାମର କାହାଣୀ ।
ଯେ ନର ଶ୍ରୁତିପଥେ ଶୁଣି ॥
ନରକ ପଥେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ହେଳେ ସେ ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ପର୍ଶୁରାମଚରିତଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. କାର୍ମୁକ—ଧନୁ । ୨. କ୍ଷଉଣୀ—ଅକ୍ଷୌହିଣୀ । ୩. ସଂହରି—ସମ୍ବରଣ କରି । ୪. ମହାମନ୍ୟୁ—ଭୀଷଣ କ୍ରୋଧ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷୋଡ଼ଶେ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ସୁତ । ଯମଦଗ୍ନିକୁ କଲେ ହତ ॥
ପରଶୁରାମ କୋପ ବହି । ନିଃକ୍ଷତ୍ର କରିଲେକ ମହୀ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ପରଶୁରାମର ଚରିତ ॥
ପିତା ବଚନେ ବନେ ଗଲେ ।
ଅନେକ ତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନ କଲେ ॥
ପୁଣି ସେ ବରଷକ ଅନ୍ତେ ।
ଗୃହେ ମିଳିଲେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ପିତା ଚରଣେ ନମସ୍କାର ।
କରି ରହିଲେ ନିଜ ପୁର ॥୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ରେଣୁକା ଗଲେ ନୀର ଆଣି ॥
ଗଙ୍ଗାର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ସେ ଜଳେ ଗନ୍ଧର୍ବେ ଦେଖିଲେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରକୁମର ଚିତ୍ରରଥ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନାରୀଯୂଥ ॥
ଅପ୍ସରାଗଣ ଘେନି ଜଳେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା ସେ କରେ କୁତୂହଳେ ॥୨
ଦଣ୍ଡେ ରହିଲେ ତାହା ଦେଖି ।
ଜଳ ଆଣିବା ସେ ଉପେକ୍ଷି ॥
ହୋମର ବେଳ ନ ସୁମରି ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅଳ୍ପ ସ୍ନେହ କରି ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ଜଳକୁମ୍ଭ ନେଇ ॥
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଶଙ୍କା[୧] ମନେ କଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ମନ୍ଦିରେ ମିଳିଲେ ॥
ଜଳ କଳସ ଯଜ୍ଞ ଘରେ ।
ଥୋଇଲେ ମୁନିଙ୍କ ଗୋଚରେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି କରି ବେନି କରେ ।
ରେଣୁକା ରହେ ଯଜ୍ଞଘରେ ॥୩,୪

ରେଣୁକା ମୁଖ ଚାହିଁ ମୁନି ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୋପେ ଜମଦଗ୍ନି ॥
ଜାଣିଲେ ଗନ୍ଧର୍ବର ମେଳେ ।
ମନ କଳ୍ପିଲା ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋପମୁଖେ ଚାଇ ।
ବୋଇଲେ ଶିର ଛେଦ ନେଇ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଦେଖି ଏହା ମନ ।
କଳ୍ପିଲା ତାହାର ସଙ୍ଗମ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟା ନାରୀ ଏହି ।
ଏହାର ବଦନ ନ ଚାହିଁ ॥
ସେ ପୁତ୍ରେ ମାତୃସ୍ନେହ କଲେ ।
ମାତାର ଶିର ନ ଛେଦିଲେ ॥୫
ଅଧିକ କୋପଭର ହୋଇ ।
ବୋଲେ ପରଶୁରାମେ ଚାହିଁ ॥
ମାତା ସହିତେ ତିନି ଭାଇ ।
କୁଠାରେ ଶିର ଛେଦ ନେଇ ॥
ସେ ରାମ ପିତା ଗୁଣ ଜାଣେ ।
ତପ ସମାଧି ପରିମାଣେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରହାରି କୁଠାର ।
ଛେଦିଲେ ମାତା ଭ୍ରାତା ଶିର ॥୬
ଦେଖିଣ ମୁନି ତୋଷ ହୋଇ ।
ପରଶୁରାମ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ବୋଇଲେ ବର ଦେବି ତୋତେ ।
ଯେ ବାଞ୍ଛା କଳ୍ପ ତୋର ଚିତ୍ତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପିତା ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ରାମ ବୋଲନ୍ତି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭୋ ତାତ ବର ଦେବ ଯେବେ ।
ଏ ସର୍ବେ ଜୀବନ ପାଇବେ ॥
ଶିର ଲାଗିବ ଯେଝା କନ୍ଧ ।
ମନେ ନ ଥିବ ତାଙ୍କ ବଧ ॥

ଅସ୍ତୁ ବୋଇଲେ ତପୋଧନ ।
ସେ ସର୍ବେ ପାଇଲେ ଜୀବନ ॥୭
ନିଦ୍ରିତ ଜନ ନିଦ୍ରା ଅନ୍ତେ ।
ଶରୀର ସମ୍ଭାଳେ ଯେମନ୍ତେ ॥
ପିତାର ତପୋବଳ ଜାଣି ।
ମାତା ଭ୍ରାତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ॥
ଏମନ୍ତେ କରି ଘୋର କର୍ମ ।
ରାମ ରଖିଲେ ନିଜ ଧର୍ମ ॥
ରାମର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ତୁଲେ ।
ମରଣୁ ସମସ୍ତେ ବଞ୍ଚିଲେ ॥୮
ଭାଇଙ୍କି ଘେନି ଏକଦିନେ ।
ରାମ ଯେ ଗଲେ ତପୋବନେ ॥
ତପ ଆରମ୍ଭି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ବସିଲେ ଆସନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଦେଖି ବନେ ।
ପଶୁପତଙ୍ଗ କୀଟମାନେ ॥
ଭୟେ ଶବଦ ନ କରନ୍ତି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ॥
ସହସ୍ରାର୍ଜୁନର କୁମରେ ।
ପିତାର ମରଣର କାଳେ ॥
ଭାଜି ଯେ ଥିଲେ ଭୟଚିତ୍ତେ ।
ସେ ପୁଣି ମିଳିଲେ ଏକାନ୍ତେ ॥
ମନେ ସୁମରି ଜମଦଗ୍ନି ।
ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ବଳ ଘେନି ॥
ଛିଦ୍ର ଉଣ୍ଡିଣ ସେ ବେଭାରେ ।
ରାତ୍ରେ ମିଳିଲେ ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ହୃଦେ ସୁମରି ଘୋର ତମ ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ॥୯,୧୦
ମୁନି ଯେ ଥିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁଚରଣ ପୂଜା କାଳେ ॥

୧. ଶଙ୍କା—ଭୟ ।

କଇରୀ ସାଧିବାର ରୋଷେ ।
ବନ୍ଧନ କଲେ ଦୃଢ଼ ପାଶେ ॥
ରେଣୁକା ରଖ ରଖ ବୋଲେ ।
ପଡ଼ିଲା ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ॥
ରେଣୁକା ବଚନ ନ ଶୁଣି ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗେ ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ନିଜପୁରୀ ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ଢ଼ୁର କରି ॥୧୧,୧୨
ରେଣୁକା ଦୁଃଖ ଶୋକଭରେ ।
ରୋଦନ କଲା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ଶିର ହୃଦୟେ କର ତାଡ଼ି ।
କାନ୍ଦଇ ଭୂମିଗତେ ପଡ଼ି ॥
ଉଚ୍ଚେ ଡାକଇ ରାମ ରାମ ।
ଭୋ ପୁତ୍ର ଆସ ତୁ ଆଶ୍ରମ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ତିନି ଭାଇ ।
ଭୋ ପୁତ୍ର ବେଗେ ଆସ ଧାଇଁ ॥୧୩
ମାତା ରୋଦନ ବାୟୁବଳେ ।
ଶୁଭିଲା ରାମ କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ॥
ହେ ରାମ ରାମ ବାଣୀ ଶୁଣି ।
ସମାଧି ତେଜି ବୀରମଣି ॥
ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ମିଳିଲେ ନିଜାଶ୍ରମେ ଯାଇ ॥
ଯଜ୍ଞଭୁବନେ ଗ୍ୱରିଭ୍ରାତ ।
ଦେଖିଲେ ଯମଦଗ୍ନି ହତ ॥୧୪
ପିତାଙ୍କ ଶିରଚ୍ଛେଦ ଦେଖି ।
ଭାଇଙ୍କ ତୁଲେ ରାମ ଦୁଃଖୀ ॥
ବିମୋହ ଶୋକ ଗୁରୁତରେ ।
ରୋଦନ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ଭୋ ତାତ ସାଧୁ ତୁ ଧାର୍ମିକ ।
ସୁଜ୍ଞାନୀ ପଣ୍ଡିତ ବିବେକ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅରକ୍ଷିତ କରି ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଗଲ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ॥୧୫
ପିତାର ଶିର ନ ଦେଖିଲେ ।
ଭାଇଙ୍କି ରାଇ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ॥

ତୁମ୍ଭେ ହୋ ପ୍ରେତକାର୍ଯ୍ୟ କର ।
ଏମନ୍ତ କହି ବୀରବର ॥
ପରଶୁ ଧରି ଦକ୍ଷକରେ ।
ଦୁଃସହ କୋପ ଗୁରୁତରେ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ କଲେ ଜଳ ଘେନି ।
ନିଃକ୍ଷତ୍ର କରିବି ମେଦିନୀ ॥୧୬
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅନ୍ତ କରିବାରେ ।
ପଥେ ଧାଇଁଲେ କୋପଭରେ ॥
ମିଳିଲେ ମାହିଷ୍ମତୀ ପୁରେ ।
ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟପଥେ ସୁରେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ବଂଶ ହାଣି କରି ।
ସଂଗ୍ରାମେ ମୁଣ୍ଡ ରୁଣ୍ଡ କରି ॥
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ମୁଣ୍ଡରାଶି ।
ଗ୍ରାମେ ସ୍ଥାପିଲେ ଭୃଗୁବଂଶୀ ॥୧୭
କ୍ଷତ୍ରିୟ ମରଣ ରୁଧିରେ ।
ନଦୀ ବଢ଼ିଲା ଭୟଙ୍କରେ ॥
ପିତୃ ତର୍ପଣ କରି ବିଧି ।
ନଦୀରେ ସେହୁ ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧି ॥
ସ୍ଥାପିଣ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଦେଶେ ।
ପୁଣି ଧାଇଁଲେ ମହାରୋଷେ ॥
ତ୍ରିସପ୍ତବାର ମହୀଭ୍ରମି ।
କୋପେ ନୋହିଲେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟଗଣ ଧରି ଆଣି ।
କୁଠାରଧାରେ ଶିର ହାଣି ॥
ରୁଧିରେ ନବକୁଣ୍ଡ କଲେ ।
ପିତାଙ୍କୁ ତର୍ପଣେ ତୋଷିଲେ ॥୧୮,୧୯
ସେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଯଜ୍ଞ କରି ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଗ୍ୱରିବେଦୁଁ ବରି ॥
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ବିପ୍ରହସ୍ତେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ କହୁଁ ତୋତେ ॥
ଶ୍ରୀକରେ ଘେନି ଜଳ କୁଶ ।
ହୋତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ପୂର୍ବଦେଶ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ବ୍ରହ୍ମା ହସ୍ତେ ଦେଲେ ।
ପଶ୍ଚିମ ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ବରିଲେ ॥

ଉତ୍ତର ଉଦଗାତା ହସ୍ତେ ।
ପ୍ରଦାନ କଲେ ସେ ପ୍ରଶସ୍ତେ ॥୨୦,୨୧
ବେଦ ଉଚ୍ଚାରି ଗ୍ୱରି କୋଣେ ।
ଦେଲେ ସେ ଅନ୍ୟ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ॥
ମଧ୍ୟକୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ତୁଲେ ।
କଶ୍ୟପ ହସ୍ତେ ରାମ ଦେଲେ ॥
ଏ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ।
ଉପଦେଷ୍ଟାଙ୍କୁ ଦେଲେ ସ୍ୱାମୀ ॥
ସଭାପତିଙ୍କି କରି ତୋଷ ।
ଅପରେ ଦେଇ ଅବଶେଷ ॥
ତା ପରେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ।
ଯଜ୍ଞାବଭୃଥ ସ୍ନାନ କଲେ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମନଦୀ ଜଳେ ପଶି ।
ରବିର ତେଜ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ॥୨୨,୨୩
ସେ ଯଜ୍ଞ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ଜମଦଗ୍ନି ।
ଜ୍ଞାନଲକ୍ଷଣ-ଦେହ[୧] ଘେନି ॥
ସପ୍ତଋଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଧାମ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ତାଙ୍କୁ ପର୍ଶୁରାମ ॥୨୪
ସେ ରାମ କମଳ ଲୋଚନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଭୃଗୁର ନନ୍ଦନ ॥
ଭବିଷ୍ୟ ମନ୍ୱନ୍ତର କାଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମ[୨] ବିସ୍ତାରେ ଯୋଗବଳେ ॥
ସିଦ୍ଧ ଗର୍ନ୍ଧବେ ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତେ ରହିଲେ ॥୨୫,୨୬
ଏମନ୍ତେ ଭୃଗୁବଂଶେ ହରି ।
ନରଶରୀରେ ଅବତରି ॥
ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ନାଶ କରି ।
ହେଲେ ଧରଣୀ ଭାରା ହରି ॥୨୭
ଗାଧିର ପୁତ୍ର ହୋଇ ଜନ୍ମ ।
ସଂସାରେ କଲେ ଯେତେ କର୍ମ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟକର୍ମ ଏ ଶଯ୍ୟଳେ ।
ତେଜିଲେ ତପସ୍ୟାର ବଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମବର୍ଚ୍ଚସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କଲେ ।
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେ ବୋଲାଇଲେ ॥୨୮
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରର ଶତପୁତ୍ର ।
ସେହୁ ଜନ୍ମିଲେ ସପ୍ତଗୋତ୍ର ॥

୧. ଜ୍ଞାନଲକ୍ଷଣ-ଦେହ—ସ୍ମୃତିରୂପ ବା ଚୈତନ୍ୟମୟ ଶରୀର । ୨. ବ୍ରହ୍ମ—ବେଦ ।

ସେ ଗୋତ୍ରେ ମଧୁଛନ୍ଦା ଆଦି ।
ସର୍ବେ ଜନ୍ମିଲେ ବେଦବାଦୀ ॥୨୯
ଶୁନଃଶେଫଙ୍କୁ ପୁତ୍ର କରି ।
ଭାର୍ଗବ ବଂଶୁ ତାକୁ ବରି ॥
ନିଜ ସୁତଙ୍କୁ ରାଇ ଧୀରେ ।
କହିଲେ ନିଗମ ବେଭାରେ ॥
ଏହାକୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବୋଲି ମଣ ।
ଏ ତୁମ୍ଭ ଗୋତ୍ରର ବର୍ଦ୍ଧନ ॥୩୦
ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ପିତା ବିକ୍ରୟ କଲାବେଳେ ॥
ରୋହିତ ପଶୁ ଅର୍ଥେ ନେଲା ।
ଏହାର ମାଂସେ ଯଜ୍ଞ କଲା ॥
ଏହାକୁ ଦେବେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ମରଣୁଁ ଜିଆଇ ॥

ଥୋଇଲେ ମୋ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମେଳେ ।
ଦେବରାତ ତା ନାମ ଦେଲେ ॥୩୧,୩୨
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଶତ ସୁତେ ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେ ଥିଲେ ପଞ୍ଚାଶତେ ॥
ବୋଇଲେ ଏ ନୋହେ ଉଚିତ ।
ଏ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ହୋଇବ କେମନ୍ତ ॥
ପିତା ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଶାପ ।
ମ୍ଳେଚ୍ଛ ହୁଅରେ ତୁମ୍ଭେ ପାପ[୧] ॥୩୩
ଆର ପଞ୍ଚାଶପୁତ୍ର ସାନ ।
ତାହାକୁ କଲେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାନ୍ୟ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ବୋଲେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ।
ସକଳେ ହୁଅ ପୁତ୍ରବନ୍ତ ॥୩୪,୩୫
ଏ ଶୁନଃଶେଫ ଅଟେ ବୀର ।
ସର୍ବେ ଏହାକୁ ଅନୁସର ॥

ଶୁଣ ହୋ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଆବର ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ପୁତ୍ର ॥
ଅଷ୍ଟକ ଜୟ ଯେ ହାରୀତ ।
କ୍ରତୁମତାଦି ଥିଲେ ସୁତ ॥୩୬
ଏ ରୂପେ କଉଶିକ ଗୋତ୍ର ।
ଦୁଇ ଭାଗରେ ହେଲା ଖ୍ୟାତ ॥
କୌଶିକ ଗୋତ୍ରର ପ୍ରବର ।
ଏଣୁ ଯେ ସପତ ପ୍ରକାର ॥୩୭
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ଭୃଗୁର ବଂଶେ ହୋଇ ଜନ୍ମ ।
ସେ ହରି କଲେ ଯେତେ କର୍ମ ॥
ଶୁଣନ୍ତେ ସର୍ବପାପ ହରେ ।
ଅଶେଷ ପାପବନ୍ଧୁଁ ତରେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ପରଶୁରାମଚରିତଂ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆୟୁର ଗ୍ୱରିପୁତ୍ର ବଂଶ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଧ୍ୟା ସପ୍ତଦଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଆୟୁ ଯେ ପୁରୂରବା ସୁତ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାର ଚରିତ ॥
ନହୁଷ ତାହାର ତନୟେ ।
ଆବର କ୍ଷତ୍ରବୃଦ୍ଧ ହୋଏ ॥
ରଜି ରମ୍ଭ ଯେ ବୀର୍ଯ୍ୟବନ୍ତ ।
ଅନେନା ଆଦି ପଞ୍ଚସୁତ ॥
କ୍ଷତ୍ରବୃଦ୍ଧର ବଂଶ ଶୁଣ ।
ସୁହୋତ୍ର ତାର ପୁତ୍ରନାମ ॥
କୁଶାଦି ତାର ତିନି ସୁତ ।
କାଶ୍ୟ ଗୃତ୍ସମଦ ସହିତ ॥
ଶୁନକ ଗୃତ୍ସମଦ ସୁତ ।
ଶୌନକ ମୁନି ତହୁଁ ଜାତ ॥୧-୩

କାଶ୍ୟର କାଶୀ ନାମେ ସୁତ ।
ତା ପୁତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ଦୀର୍ଘତମା ତାର ନନ୍ଦନ ।
ତା ପୁତ୍ର ଧନ୍ୱନ୍ତରୀ ନାମ ॥
ସେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଭିଆଇଲା ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବ୍ୟାଧି ନାଶ କଲା ॥୪
ସେ ଯଜ୍ଞଭୁକ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ।
ସ୍ମରଣେ ସର୍ବରୋଗ ନାଶେ ॥
ତାର ସନ୍ତତି କେତୁମାନ ।
ଭୀମରଥ ତାର ନନ୍ଦନ ॥୫
ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଦିବୋଦାସ ।
ଦ୍ୟୁମାନ ତାହାର ଯେ ଶିଷ୍ୟ[୨] ॥
ତା ନାମ ପ୍ରତର୍ଦ୍ଦନ ଖ୍ୟାତ ।
କେ ଅବା ବୋଲେ ଶତ୍ରୁଜିତ ॥

ଋତଧ୍ୱଜ କୁବଳୟାଶ୍ୱ ।
ବୋଲନ୍ତି ପୁଣି ତାକୁ ବତ୍ସ ॥୬
ଅଳର୍କ ଆଦି ତହୁଁ ଜନ୍ମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାର ଘୋର କର୍ମ ॥
ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ବରଷ ।
ଅଧିକେ ଷଷ୍ଟିଶତ[୩] ଶେଷ ॥
ଅବନୀତଳେ ହୋଇ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲା ଜନପ୍ରଜା ॥୭
ସନ୍ତତି ଅଳର୍କର ପୁତ୍ର ।
ସୁନୀଥ ତା ତହୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ପୁତ୍ର ତାହାର ସୁକେତନ ।
ଧର୍ମକେତୁ ତାର ନନ୍ଦନ ॥
ସତ୍ୟକେତୁ ତାହାର ସୁତ ।
ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ତାର ଅପତ୍ୟ ॥

୧. ପାପ—ପାପୀ । ୨. ଶିଷ୍ୟ—ପୁତ୍ର । ୩. 'ଷାଠିଏ ସହସ୍ର.....ଷଷ୍ଟିଶତ'—ଛଷଠି ହଜାର ।

ସୁକୁମାର ତାର ତନୁଜ ।
ଅନେକ ଦିନ କଲା ରାଜ୍ୟ ॥
ତାର ଯେ ବୀତିହୋତ୍ର ସୁତ ।
ଭର୍ଗ ଯେ ତାର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ଭାର୍ଗଭୂମି ।
ସେ ରାଜା ଅଟେ ମହାଧର୍ମୀ ॥
ଏମାନେ କାଶୀବଂଶେ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥
ତାହାର ନାମେ କର୍ମେ ଭୂମି ।
ଯମ ନ ପାରେ ଯହିଁ ଭ୍ରମି ॥୮,୯
ରମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଯେ ରଭସ ।
ଗମ୍ଭୀର ହୁଏ ତାର ବଂଶ ॥
ଅକ୍ରିୟ ଗମ୍ଭୀରର ସୁତ ।
ତା କ୍ଷେତ୍ରେ ବିପ୍ର ହେଲେ ଜାତ ॥
ଅନେନା ଆୟୁର କୁମର ।
ଶୁଣ କହିବା ବଂଶ ତାର ॥
ଶୁଦ୍ଧ ଯେ ଅନେନାର ସୁତ ।
ତା ତହୁଁ ଶୁଚି ହେଲା ଜାତ ॥
କହିବା ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ତ୍ରିକକୁଦ ଧର୍ମ ସାରଥି* ॥୧୦,୧୧
ତା ଠାରୁ ଶାନ୍ତରୟ ଜାତ ।
ସେ କୃତକୃତ୍ୟ ଆତ୍ମବନ୍ତ ॥

ଏବେ ରଜିର ପୁତ୍ର ଯେତେ ।
ଭାବେ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ରଜିର ପୁତ୍ର ପଞ୍ଚଶତ ।
ତେଜ ପ୍ରଭାବେ ଅପ୍ରମିତ ॥୧୨
ଅସୁରେ ଆସି ଅନ୍ତରାଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଉଭାରିଲେ ବଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ତୁଲେ ଆସି ।
ରଜିକୁ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ଭୋ ରାଜା ତୋର ପୁତ୍ରଗଣେ ।
ଜିଣିବେ ଅସୁରଙ୍କୁ ରଣେ ॥
ମୋତେ କହିଲେ ବୃହସ୍ପତି ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ଜୟେ ଗତି ॥
ଏମନ୍ତ ଆସି ଦେବଯୂଥେ ।
ଘେନାଇ ପଞ୍ଚଶତ ସୁତେ ॥
ସୈନ୍ୟ ଆବୋରି ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ଅନେକ ଅସୁର ସଂହାରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ ଦେଲେ ।
ତା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ॥
ପୁଣି ସେ ରାଜ୍ୟ ରଜି ହସ୍ତେ ।
ନ୍ୟାସ କରିଲେ ସେ ବିଶ୍ୱସ୍ତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ତୁଲେ ତାର ସୁତେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ରହିଲେ ଦିନାକେତେ ॥

ପିତାର ମରଣ ଅନ୍ତର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ମାଗିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ॥
ରଜିର ପୁତ୍ରେ ତା ନ ଦେଲେ ।
ଯାଗର ଭାଗମାନ ନେଲେ ॥
ରଜିତନୟଙ୍କର ମତି ।
ନାଶ କରିଲେ ବୃହସ୍ପତି ॥
ସ୍ଥାପିଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଧିକାରେ ।
ସୁଧର୍ମେ ସଂସାର ବେଭାରେ ॥୧୩-୧୫
କୁଶ ଯେ କ୍ଷତ୍ରବୃଦ୍ଧ ନାତି ।
ତାହାର ସୁତ ନାମ ପ୍ରତି ॥
ତହୁଁ ସଞ୍ଜୟ ତହୁଁ ଜୟ ।
କୃତ ନାମେ ତାର ତନୟ ॥
କୃତର ପୁତ୍ର ହର୍ଯ୍ୟବନ ।
ସହଦେବ ତାର ନନ୍ଦନ ॥
ସହଦେବର ପୁତ୍ର ହୀନ ।
ତାହାର ସୁତ ଜୟସେନ ॥୧୬,୧୭
ସଂକୃତି ତାହାର ତନୟ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ନାମ ଜୟ ॥୧୮
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ବଂଶାନୁଚରିତ ଏ ବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଆୟୁବଂଶବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

* ଶୁଚିର ସନ୍ତତି ବିଷୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ ଓ ଟୀକାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କେଉଁଠି ଶୁଚିର ପୁତ୍ର ତ୍ରିକକୁଦ ଓ ତ୍ରିକକୁଦର ପୁତ୍ର ଧର୍ମସାରଥି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ତ୍ରିକକୁଦ ଓ ଧର୍ମସାରଥି ନାମଦ୍ୱୟ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଇଟି ନାମ ଏବଂ ପୁଣି କେଉଁଠି ଏ ଦୁହେଁ ଦୁଇ ଭାଇ ବୋଲି ଲେଖା ଅଛି । କେତେକ ପାଠରେ ତିତ୍ରକୁ, ଧର୍ମ ଓ ସାରଥି ତିନି ଭାଇଙ୍କ ନାମ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯଯାତି ନହୁଷର ସୁତ । ଅଷ୍ଟାଦଶରେ ତା ଚରିତ ॥
ତା ପଞ୍ଚପୁତ୍ରେ ଯେ କନିଷ୍ଠ । ସେ ପିତାଅର୍ଥେ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ॥

କହନ୍ତି ଶୁକ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ।
ନବମେ ବଂଶାନୁବ୍ୟବସ୍ଥା ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନହୁଷ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଷଡ଼ସୁତେ ।
ତାହାଙ୍କ ନାମ କହୁଁ ତୋତେ ॥
ଯତି ଯଯାତି ଯେ ସଂଯାତି ।
ଆୟତି ବିୟତି ଯେ କୃତି ॥
ଦେହୀର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେସନେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ନହୁଷ ନନ୍ଦନେ ॥୧
ଯତିକି ରାଜପଣ ଦେଲା ।
ସେ ରାଜଭୋଗ ନ ଇଚ୍ଛିଲା ॥
ବୋଇଲା ଦୁଃଖମୟ ଏହି ।
ଏଣେ ମୋହର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣେ ରାଜ୍ୟସୁଖ ।
ନିରତେ ରହେ ମନେ ଦୁଃଖ ॥୨
ଜାଣଇ ପିତାର ଆଗ୍ରହ ।
ରଷିଙ୍କି ବୁହାଇଲା ଭାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଅର୍ଥେ ପଥେ ଯାନ୍ତେ ।
କୋପ ବସିଲା ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ॥
ବହି ନ ପାରି ମହାଭାର ।
ବୋଇଲେ ହୁଅ ଅଜଗର ॥
ଏମନ୍ତେ ଅଜଗର ହୋନ୍ତେ ।
ନିର୍ଜନ ଗହନ ବନସ୍ତେ ॥
ପଡ଼ି ଡାକିଲା କରି ଶୋକ ।
ଭୋ ରଷିଗଣେ ମୋତେ ରଖ ॥
ତାର ବିକଳେ ମୁନିଗଣ ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ॥
ଦ୍ୱାପରଯୁଗ ଅବଶେଷେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ କୁରୁବଂଶେ ॥
ଭୀମକୁ ବନେ ଖୋଜି ଯାନ୍ତେ ।
ଭେଟ ହୋଇବ ତୋ ସଙ୍ଗତେ ॥

ଭୀମକୁ ବାନ୍ଧିଥିବୁ ତୁହି ।
ସେ ପୁଣି ତୋର ପାଶେ ଯାଇ ॥
ଧର୍ମ କହିବେ ତୋତେ ଯେବେ ।
ନିସ୍ତାର ତୋର ହେବ ତେବେ ॥
ଏମନ୍ତ ନହୁଷଙ୍କୁ କହି ।
ସେ ମୁନି ଗଲେ ଦୟା ବହି ॥
ସେ ପୁଣି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତୁଲେ ।
ଧର୍ମ ବିସ୍ତର କରି ଭଲେ ॥
ସର୍ପଯୋନିରୁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ।
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ମିଳେ ଯାଇ ॥
ସେ କଥା ଯତି ସ୍ମରି ମନେ ।
ନ ବସେ ନୃପତି ଆସନେ ॥
ଯଯାତି ଭ୍ରାତୃଗଣ ତୁଲେ ।
ରାଜା ହୋଇଲା ପିତୃ ବୋଲେ ॥୩
ସକଳ ରାଜ୍ୟେ ହୋଇ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲା ଜନପ୍ରଜା ॥
କାବ୍ୟ[1] ଦୁହିତା ଦେବଯାନୀ ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ବୃଷପର୍ବାୟଣୀ[2] ॥
ଯଯାତି ବରି ବରପଣେ ।
ବିବାହ କଲେ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ॥୪
ଏମନ୍ତେ ଶୁକବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀ ।
ସଂଶୟ ଲାଗିଲା ତ ଶୁଣି ॥
ଶୁକ୍ର ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମରଷି ।
ପୁଣି ଅଟନ୍ତି ଭୃଗୁବଂଶୀ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟେ କେମନ୍ତେ ।
ବିବାହ କଲେ ବେଦମତେ ॥୫
ଏ ପ୍ରତିଲୋମ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଦିନେକ ବୃଷପର୍ବା ଘରେ ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥
ସଖୀ ସହସ୍ରେ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଜଳେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନିଦାଘର କାଳ ।
ଗୁରୁ ଦୁହିତା ସଙ୍ଗମେଳ ॥
କୃତ୍ରିମବନ ମଧ୍ୟେ ମିଳେ ।
ପୁଷ୍ପିତ ଦ୍ରୁମ ଶୀତଜଳେ ॥
କହ୍ଲାର ପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପଗନ୍ଧେ ।
ଭ୍ରମରଗଣ ମକରନ୍ଦେ ॥
ପୁଷ୍ପର ଗନ୍ଧେ ବାୟୁ ପୂରେ ।
ଶୀତଳ ଲାଗଇ ଶରୀରେ ॥୬,୭
ସେ ଜଳେ ପଶି ସର୍ବକନ୍ୟା ।
ସ୍ୱଭାବେ କମଳଲୋଚନା ॥
ବସ୍ତ୍ର ପାଲଟି ହ୍ରଦ କୂଳେ ।
ଝାସି ପଶିଲେ ଶୀତଜଳେ ॥
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଜଳେ ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ଜଳ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁ ଅଙ୍ଗେ ॥୮
ଏମନ୍ତେ ଉମା ମହେଶ୍ୱର ।
ଆରୋହି ବୃଷଭ ଉପର ॥
ବନେ ଚଳନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ।
ବେଗେ ଉଠିଲେ ଶଶିମୁଖୀ ॥
ସକଳେ ଉଠି ତାର ତୁଲେ ।
ସଂଭ୍ରମେ ବସନ ପିନ୍ଧିଲେ ॥୯
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ସଂଭ୍ରମେ ନ ଜାଣି ।
ଦେବଯାନୀର ବସ୍ତ୍ର ଆଣି ॥
ସତ୍ୱରେ କଲା ପରିଧାନ ।
ତା ଦେଖି ଦେବଯାନୀ ମନ ॥
କୋପେ କମ୍ପଇ ଥରହର ।
କଠୋରେ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥୧୦

୧. କାବ୍ୟ—ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ୨. ବୃଷପର୍ବାୟଣୀ—ବୃଷପର୍ବାର କନ୍ୟା ।

ଦେଖ ଏ ଦାସୀମାତ୍ର ହୋଇ ।
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲା ମୋର ନେଇ ॥
ଅବଜ୍ଞା କରି ମୋ ବସନ ।
ଯଜ୍ଞର ହବି ଯେହ୍ନେ ଶ୍ୱାନ ॥୧୧
ବିପ୍ରେ ସର୍ଜନ୍ତି ତପୋବଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁବଦନୁ ଭୂମିତଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଜାତ ହେଲେ ।
ସର୍ବେ ତରନ୍ତି ତାଙ୍କ ବୋଲେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯାହାର ବଚନେ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବନ୍ତି ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ତହିଁ ମୁଁ ଭୃଗୁବଂଶେ ଜାତ ।
ଆମ୍ଭର ଶିଷ୍ୟ ଏହା ତାତ ॥
ମୋ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ଗର୍ବ ମନେ ।
ଶୂଦ୍ରକୁ ବେଦବାକ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ॥୧୨-୧୪
ଏମନ୍ତେ ଦେବଯାନୀ କଥା ।
ଶୁଣି ଶର୍ମିଷ୍ଠା ମନେ ବ୍ୟଥା ॥
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ ।
ସିଂହକୁ ଶୃଗାଳ ଯେସନ ॥୧୫
ଆପଣା ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନ ଜାଣି ।
ମୋ ଆଗେ କହୁ କଟୁବାଣୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଭିକ୍ଷୁକୀ ବୋଲାଉ ।
ଲଜ୍ଜା ତୋ ମୁଖେ ନାହିଁ ଆଉ ॥
କାକମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଥାଉ ତୁ ଆମ୍ଭ ଘରେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ରାଜାର ଦୁହିତାଟି ମୁହିଁ ।
ତୁ ମୋତେ କହୁ ଗର୍ବ ବହି ॥୧୬
ଏମନ୍ତେ ବହୁ କୋପ କଲା ।
ସଖୀଙ୍କି ଗ୍ରହିଁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ॥
ମାର ବୋଇଲା କୋପମନେ ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଧରି ତା ବସନେ ॥
ଓଷ୍ଠ କାମୋଡ଼ି ଅତି କୋପେ ।
ତା ବସ୍ତ୍ର ପକାଇଲା କୂପେ ॥

ପୁଣି ତାହାର ଭୁଜ ଧରି ।
କୂପେ କ୍ଷେପିଲା ବଳ କରି ॥
ଗଲା ସେ ଆପଣା ମନ୍ଦିର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୧୭
ଯଯାତି ମୃଗୟାର ଅର୍ଥେ ।
ଥିଲା ଯେ ନିର୍ଜନ ବନସ୍ତେ ॥
ତୃଷିତେ ଜଳ ଅନ୍ୱେଷଣେ ।
କୂପେ ମିଳିଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
କୂପେ ଗ୍ରହିଁଲା ନୃପମଣି ।
ଦେଖିଲା ଶୁକ୍ରର ନନ୍ଦିନୀ ॥୧୮
ଉଲଗ୍ନେ ବସ୍ତ୍ର ଖୋଜେ ଜଳେ ।
ତା ଦେଖି ରାଜା ପଶି ବଳେ ॥
ଉତ୍ତରୀବସ୍ତ୍ର ତାକୁ ଦେଲା ।
କନ୍ୟାକୁ ଜଳୁ ଉଦ୍ଧରିଲା ॥
ଆନନ୍ଦେ ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଧରି ।
କୂପୁଁ ଆଣିଲା ଦୟା କରି ॥୧୯
ସେ କନ୍ୟା ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଗଦ୍‌ଗଦେ ପ୍ରେମଭର ହୋଇ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ତୁ ଯେ ଧଇଲୁ ମୋର ପାଣି ॥
ତୁ ଅଟୁ ମୋ ବର ନିଶ୍ଚୟ ।
ଶୁଣ ତୁ ନିଗମ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ଯେ କନ୍ୟା ହସ୍ତ ହସ୍ତେ ଧରି ।
ସେ ନିଶ୍ଚେ ହୁଏ ତାର ନାରୀ ॥
ହସ୍ତ ତୁ ଦେଲୁ ମୋର ହସ୍ତେ ।
ମୋ ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ୟ କେ ଜଗତେ ॥
ଏ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ କନ୍ୟାବର ।
ନିଶ୍ଚୟ ସର୍ଜିଲା ଈଶ୍ୱର ॥
ମୁଁ କନ୍ୟା ଥିଲି କୂପଜଳେ ।
ତୁ ମୋତେ ହସ୍ତ ଧରି ବଳେ ॥
କୂଳେ ଥାପିଲୁ ଦୟା ବହି ।
ତୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ବର ନାହିଁ ॥୨୦,୨୧

ଏ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ବିଗ୍ରହନ୍ତେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନ ବରିବେ ମୋତେ ॥
କଚ ଯେ ବୃହସ୍ପତି ବଳା ।
ପୂର୍ବେ ସେ ମୋତେ ଶାପ ଦେଲା ॥
ସେ ଶାପ ନୋହିଲା ଅନ୍ତର ।
ଏଣୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ମୋର ବର* ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ମୋର ଭୁଜ ଧରି ।
କୂପେ କ୍ଷେପିଲା କୋପ କରି ॥
ଗଲା ସେ ଆପଣା ମନ୍ଦିର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ଦଇବ ସର୍ଜିତ ଏ କଥା ।
କେ କରି ପାରିବ ଅନ୍ୟଥା ॥୨୨
ତାର ବଚନ ରାଜା ଘେନି ।
ସମ୍ମତ କରି ହୋଇ ତୁନି ॥
ଯଯାତି ନିଜପୁରେ ଗଲା ।
ସେ କନ୍ୟା ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ॥
କହିବି ପିତା ଆଗେ ମୁହିଁ ।
ଯେମନ୍ତେ ବର ମୁଁ ଲଭଇ ॥
ରୋଦନ କରି ମନଦୁଃଖେ ।
କହିଲା ପିତାର ସମ୍ମୁଖେ ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଯେତେ କର୍ମ କଲା ।
ଯେମନ୍ତେ କୂପେ ପକାଇଲା ॥
ରାଜା ଉଦ୍ଧାରିଲା ଯେମନ୍ତେ ।
କୂପୁଁ ତୋଳିଲା ନିଜ ହସ୍ତେ ॥
ଏକଥା ଯେମନ୍ତ ବିଧାନେ ।
କହିଲା ପିତା ସନ୍ନିଧାନେ ॥୨୩,୨୪
ଶୁକ୍ର ଯେ ତାର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ଭବିଷ୍ୟ କଥା ମନେ ଗୁଣି ॥
ବୋଲଇ ମୁଣ୍ଡେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ଧିକ ମୋହର ପୌରୋହିତ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତେ ମନେ କୋପ କରି ।
ଦୁହିତା କର କରେ ଧରି ॥

---

* ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର କଚ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ମୃତ ସଂଜୀବନୀ ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ କରିସାରି ଗୃହକୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ଦେବଯାନୀ ତାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଗ୍ରହିଁଲା । ମାତ୍ର ଗୁରୁକନ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ କଚ ତାହାର ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲା । ଏଣୁ ଦେବଯାନୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧିତା ହୋଇ ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲା "ତୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିବା ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଯାଉ" । ଅପର ପକ୍ଷରେ କଚ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ପ୍ରତିଶାପ ଦେଲା "କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ତୋତେ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ ନ କରୁ" ।

ବୃଷପର୍ବାର ପୁରୁ ଗଲା ।
ବେଗେ ଅସୁର ତା ଜାଣିଲା ॥
ଅନେକ ମତେ ସ୍ତୁତି କହି ।
ଚରଣେ ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇ ॥୨୫,୨୬
କ୍ଷଣକ ବ୍ରାହ୍ମଣର କୋପ ।
ତକ୍ଷଣେ ଭୃଗୁ ହାସ୍ୟମୁଖ ॥
ବୋଲଇ ତାର ମୁଖ ଗ୍ଚହିଁ ।
ଆମ୍ଭର ଦୁହିତା ଯେ ଏହି ॥
ଏ କନ୍ୟା ବାକ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଘେନ ।
ଏହାର ଇଚ୍ଛା କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ଯଯାତି କୂପୁଁ ଉଦ୍ଧରିଲା ।
ଏ କନ୍ୟା ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଲା ॥
ମୁଁ ଏବେ ବେଦବାକ୍ୟ ମତେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବରିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଯେପରି କନ୍ୟା ହୁଏ ଶାନ୍ତି ।
ତା ବେଗେ କର ତୁ ନୃପତି ॥୨୭
ଭୃଗୁଙ୍କ ବାକ୍ୟ ମନେ ଗୁଣି ।
ସେ ବୃଷପର୍ବା ନୃପମଣି ॥
ଦେବଯାନୀର ପାଶେ ଗଲା ।
ବିନୟ ହୋଇଣ କହିଲା ॥
ନିଜ କନ୍ୟାର ଦୋଷମାନ ।
ସମସ୍ତ କଲା ନିବେଦନ ॥
ତାହାର ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦେବଯାନୀ ॥
ନିଜର ଯାହା ଅଭିଳାଷ ।
ତା ଆଗେ କଲାକ ପ୍ରକାଶ ॥
ବୋଲଇ ଶୁକ୍ରର ଦୁହିତା ।
ଶୁଣ ତୁ ଆମ୍ଭର ବାରତା ॥
ମୋ ପିତା ଯହିଁ ମୋତେ ଦେବ ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ମୋର ସଙ୍ଗେ ଥିବ ॥
ମୁଁ ତାର ହେବି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାରୀ ।
ତୋ କନ୍ୟା ହେବ ପରିବାରୀ ॥
କନ୍ୟାର ଠାରୁ ବାଣୀ ଶୁଣି ।
ଅସୁରରାଜ ହେଲା ତୁନି ॥
ଭାଳନ୍ତି ବୃଷପର୍ବା ରାୟେ ।
ବିପଦ ପଡ଼ିଲା ଥୋକାଏ ॥

ସଖୀ ସମେତ କନ୍ୟା ଆଣି ।
ବୋଇଲା ନିଅ ଦେବଯାନୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଅଇଲା ।
ଦେବଯାନୀର ଦାସୀ ହେଲା ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଦେବଯାନୀ ତୁଲେ ।
ଯଯାତି ବରେ ବିଭା ଦେଲେ ॥
ଶୁକ୍ର ଯଯାତି ମୁଖ ଗ୍ଚହିଁ ।
କହନ୍ତି ଶୁଣ ନୃପସାଇଁ ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ସହବାସ ।
କଲେ ଲଭିବୁ ଅତି କ୍ଳେଶ ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ତୁଲେ ଦିବ୍ୟନାରୀ ।
ଘେନି ଶତେକ ପରିବାରୀ ॥
ଖଟଇ ଦେବଯାନୀ ତୁଲେ ।
ଯଯାତି ସଙ୍ଗେ ଭାବଭୋଳେ ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ରୂପ ଗୁଣ ଦେହେ ।
ଯଯାତି ହୃଦେ କାମ ମୋହେ ॥
ଦେବଯାନୀର ପୁତ୍ର ଦେଖି ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ନିତ୍ୟେ ମନେ ଦୁଃଖୀ ॥
ମିଳିଲା ରାଜାର ଏକାନ୍ତେ ।
ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା ପୁତ୍ର ଅର୍ଥେ ॥୨୮-୩୧
ତେଣୁ ସେ ହୋଇଲେ ମୋହିତ ।
ଦଇବ ବଶେ ବୁଦ୍ଧି ହତ ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ଏକମେଳେ ।
ରାଜା ଶୟନ ଋତୁକାଳେ ॥
ଶୁକ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ୟ ହେଳା କଲା ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ କଲା ॥
ଯଦୁ ତୁର୍ବସୁ ବେନିଭାଇ ।
ଦେବଯାନୀର ଗର୍ଭୁଁ ହୋଇ ॥
ଆବର ଶର୍ମିଷ୍ଠା ଗର୍ଭରୁ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦ୍ରୁହ୍ୟୁ ଅନୁ ପୂରୁ ॥୩୨,୩୩
ସେ ଦେବଯାନୀ କୋପ ଭରେ ।
କହିଲା ପିତାର ଆଗରେ ॥
ପିତା ଚରଣତଳେ ପଡ଼ି ।
କାନ୍ଦଇ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ତୁଲେ ରାଜା ନିତ୍ୟେ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ତା ସଙ୍ଗତେ ॥

ତାହାର ବଶ ପ୍ରାୟେ ରହେ ।
କୋପ ନୟନେ ମୋତେ ଗ୍ଚହେଁ ॥
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ପ୍ରେମବନ୍ଧ ଆଶେ ।
କେବେହେଁ ନ ମିଳେ ମୋ ପାଶେ ॥୩୪,୩୫
ଏମନ୍ତେ ଦୁହିତା ବଚନେ ।
କୋପ ବସିଲା ଶୁକ୍ରମନେ ॥
ମିଳିଲା ରାଜାର ସମୀପେ ।
ଗରୁଡ଼ ମିଳେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପେ ॥
ବୋଇଲା କୋପଭର ହୋଇ ।
ଅଧର୍ମ ଆଚରିଲୁ ତୁହି ॥
ମୋର ଦୁହିତା କଲୁ ଦୂର ।
ଶର୍ମିଷ୍ଠା ମନ ହରେ ତୋର ॥
ତୁ ଏବେ ଜରାରୂପ ହୋଇ ।
ଶୟନେ ନିତ୍ୟେ ଥାଅ ତୁହି ॥୩୬
ଏମନ୍ତ ଶାପ ଦେଲେ ମୁନି ।
ତକ୍ଷଣେ ବୃଦ୍ଧଦେହ ଘେନି ॥
ଯଯାତି ରହିଲା ଶୟନେ ।
ଉଠି ନ ପାରେ ରାତ୍ର ଦିନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ତାର ପାଞ୍ଚସୁତ ।
ବେନି କନ୍ୟାର ଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ॥
ହୋଇ ବଢ଼ିଲେ ଦିନେ ଦିନେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜ ଯେହ୍ନେ ॥
ଏମନ୍ତେ କିଛି ଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ଯଯାତି ଭୋଗ ମନେ ଚିନ୍ତେ ॥
କାନ୍ଦିଣ ଯଯାତି ବିକଳେ ।
ପଡ଼ିଲା ଭୃଗୁ ପାଦତଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁହିତାର ପତି ।
ଉପାୟ କହେ ଶୁକ୍ର ଚିନ୍ତି ॥
ସୁତକୁ ଜରାରୂପ ଦେଇ ।
ସଂସାର ଭୋଗ କର ତୁହି ॥୩୭
ସେ ରାଜା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅଣାଇ ।
ବୋଲଇ ସମୀପେ ବସାଇ ॥
ହେ ପୁତ୍ରେ ଦେଖ ମୋର ରୂପ ।
ଗୁରୁ ଯେ ମୋତେ ଦେଲେ ଶାପ ॥

ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଲି ଯୁବାକାଳେ ।
ଘନ ଯେସନେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଦେଖ ଏ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭୋଗର ମନ୍ଦିର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗେ ଜୀବ ରହେ ।
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ବସେ ଦେହେ ॥
ଦେବେ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଯେ ଶରୀର ।
ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଲା ମୋହର ॥
ଯଦୁକୁ ବୋଲେ ନୃପବର ।
ତୁ ପୁତ୍ର ମୋର ବୋଲ କର ॥
ମୋ ଜରା ଶରୀର ତୁ ନିଅ ।
ତୋର ବୟସ ମୋତେ ଦିଅ ॥
ଭୋଗ ମୁଁ କରି ଦିନାକେତେ ।
ପୁଣି ବୟସ ଦେବି ତୋତେ ॥୩୮,୩୯
ଏମନ୍ତ ରାଜାର ବଚନେ ।
ଯଦୁ ବୋଇଲା କୋପମନେ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ।
ବିଷ୍ଣୁର ପୂଜାର ମନ୍ଦିର ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଏହା ମଧ୍ୟେ ।
ବିଷୟ ଭୁଞ୍ଜଇ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଦେବେ ନ ପାନ୍ତି ଯାହା ଭାବି ।
ମୁଁ ତାହା କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବି ॥
ଏମନ୍ତ ଯଦୁମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
କୋପେ ବୋଲଇ ନୃପମଣି ॥

ମୋର ବଚନ ତୁ ନ କଲୁ ।
ରାଜଭୋଗକୁ ନ ଛାଡ଼ିଲୁ ॥
ତୋ ବଂଶେ ରାଜା ଯେ ହୋଇବ ।
ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଫାଟି ସେ ମରିବ ॥
ଏମନ୍ତ ଶାପ ତାକୁ ଦେଇ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଜଣେ ଜଣେ ରାଇ ॥
ତୁର୍ବସୁ ଦ୍ରୁହ୍ୟୁ ଅନୁ ତିନି ।
ରାଜା ବଚନେ ହେଲେ ତୁନି ॥୪୦,୪୧
ପୂରୁ ଯେ ଥିଲା ରାଜା ପଛେ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଭୋ ତାତ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ।
ମୋର ବୟସ ତୁମ୍ଭେ ନିଅ ॥
ତୋ ବୃଦ୍ଧରୂପ ଦିଅ ମୋତେ ।
ମୋ ରୂପେ ବଞ୍ଚ ଦିନାକେତେ ॥
ଏ ଦେହେ ଶୁଣ ନରରାଣ ।
କେ ଶୁଝିପାରେ ପିତୃରଣ ॥୪୨,୪୩
ପିତାର ମନ ଜାଣି କରେ ।
ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ର ସେ ବେଭାରେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଆଜ୍ଞା ଯେ ପାଳଇ ।
ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ବିହୀନେ ଯେହୁ ପାଳେ ।
ଅଧମ ପୁତ୍ର ସେ ଶୟଳେ ॥
ପିତାକୁ ଲଂଘେ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ ।
ସେ ପିତା ମଳମୂତ୍ର ଜାଣ ॥୪୪

ଏମନ୍ତ କହି ନୃପବଳା ।
ପିତାଙ୍କୁ ନିଜ ରୂପ ଦେଲା ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ରହିଲା ତା ମନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ॥
ପୂରୁକୁ ଜରାରୂପ ଦେଇ ।
ରାଜା ହୋଇଲା ଦିବ୍ୟଦେହୀ ॥
ଭୋଗ ସେ କଲା ନାନାମତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସା ଆୟତ୍ତେ ॥୪୫
ହୋଇଲା ସାତଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିଲା ଜନପ୍ରଜା ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଦେବଯାନୀ ସଙ୍ଗେ ।
ଭୋଗ ସେ କଲା ନାନାରଙ୍ଗେ ॥୪୬,୪୭
ଅନେକ ଯଜ୍ଞ ଦାନ ମତେ ।
ସେବିଲା ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଗତେ ॥
ଯେ ହରି ଦେହ ଏ ଜଗତ ।
ଆକାଶେ ଜଳଧର ମତ ॥
ସେ ହରି ପାଦେ ମନ ଚିନ୍ତି ।
ବିଷୟଭୋଗକୁ ନ ଚିନ୍ତି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନ ପାରିଲା ଜିଣି ।
ଭୋଗେ ତୃପତି କାହିଁ ପୁଣି ॥୪୮-୫୧
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସୁଜନଜନେ ଏହା ଶୁଣି ।
ତରିବ ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଯଯାତିଚରିତଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଊନବିଂଶରେ ସେ ଯଯାତି । ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଲଭେ ମୁକ୍ତି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଯଯାତି ବସି ଏକଦିନେ ।
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶିଲା ତା ମନେ ॥
ଦେବଯାନୀର ମେଳେ ଥାଇ ।
ବୋଲଇ ତାର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ॥୧

ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ତୋ ଅଧୀନ ।
ବିଷୟରସେ ମୋର ମନ ॥
ପଶିଲି କାମ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଭାସ୍କର ଯେହ୍ନେ ତମ ଘୋରେ ॥

ଶୁଣ ଭାର୍ଗବି ମୋର କଥା ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ଇତିହାସ ଗାଥା ॥
କହନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ।
ଗ୍ରାମ୍ୟଭୋଗକୁ ନିନ୍ଦି ମନେ ॥

ସେ କଥା କହୁଁ ତୋର ଆଗେ ।
ଯେବା ବିଷୟ ଅନୁରାଗେ ॥୨
ଛାଗ ଯେ ଛାଗୀ ସଙ୍ଗେ ଦିନେ ।
ଚରିବା ଅର୍ଥେ ଗଲେ ବନେ ॥
ଛାଗୀ ଯେ ଜଳପାନ ଅର୍ଥେ ।
କୂପେ ପଡ଼ିଲା ଅନାୟତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ କାମୀ ଛାଗ ଜାତି ।
ତାର ଉଦ୍ଧାରେ କଲା ମତି ॥
କେବେହେଁ ଉଦ୍ଧାରି ନ ପାରେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ନିଜ ଘରେ ॥
ସେ ବନେ ବୃଦ୍ଧଛାଗେ ଥିଲା ।
କୂପେ ସେ ଛାଗୀକି ଦେଖିଲା ॥
ବିଷାଣ[1] ଅଗ୍ରେ ତା ଉଦ୍ଧରି ।
କୂଳେ ସ୍ଥାପିଲା ଯତ୍ନ କରି ॥
ସେ ଛାଗ ତାର ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ରମଣ କରେ ଅତି ଭୋଳେ ॥
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛାଗୀ କାମବଶେ ।
ମିଳିଲେ ସେହି ଛାଗ ପାଶେ ॥
ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ଶ୍ମଶ୍ରୁମୁଖି ।
ରେତ ସେଚନେ ଅତି ଦକ୍ଷ ॥
ବଳିଷ୍ଠ ଦେଖି ସର୍ବଛାଗୀ ।
ତାହାର ପ୍ରତି ଅନୁରାଗୀ ॥
ସେ ଏକ ପୁରୁଷ ଯେ ଛାଗ ।
କଲା ଛାଗୀଙ୍କି ଅନୁରାଗ ॥
ହୋଇଣ କାମ ଗ୍ରହ ଗ୍ରସ୍ତ ।
ଛାଗୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେଲା ମତ୍ତ ॥
ଯେ ଛାଗୀ କୂପେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ଦେଖି ନିଜର ଅବହେଳା ॥
କାମୀ ଛାଗକୁ କଲା ତ୍ୟାଗ ।
ତା ପ୍ରତି ହୋଇଲା ବିରାଗ ॥
ସତ୍ୱରେ ଛାଗୀ ଗଲା ଚଳି ।
ଛାଗ ଯେ ପକାଇ ବୋବାଳି ॥
ତାହାର ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲା ।
ପଥେ ଛାଗୀକୁ ନ ଭେଟିଲା ॥
ଛାଗୀର ଅଧିସ୍ୱାମୀ ଘରେ ।
ସେ ଦୁହେଁ ମିଳିଲେ ସତ୍ୱରେ ॥

ଛାଗର ଲମ୍ବିତ ବୃଷଣ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଲେକ ଛେଦନ ॥
ସେ କଥା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ।
କାମର ଭୋଗ ସ୍ମରି ମନେ ॥
ତାହାର ବୃଷଣକୁ ନେଲେ ।
ପୁଣି ତା ଦେହେ ଲଗାଇଲେ ॥
ସେ କଥା କହୁଁ ତୋର ଆଗେ ।
ଯେବା ବିଷୟେ ଅନୁରାଗେ ॥
ସେ ଛାଗ ଛାଗୀର ସହିତେ ।
ବିଷୟଭୋଗେ ଦିନାକେତେ ॥
କାଟିଲା ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ ।
ତେବେ ସନ୍ତୋଷ ନୁହେଁ ଥରେ ॥
ଦିନ ରାତି ସେ ନ ଜାଣଇ ।
ନିରତେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ରହି ॥
ତଥାପି ନ ଲଭିଲା ତୃପ୍ତି ।
ଅଗ୍ନିରେ ଯେହ୍ନେ ଘୃତାହୁତି ॥୩-୧୧
ସେ ଛାଗ ପ୍ରାୟେ ତୋର ସଙ୍ଗେ ।
ମୁହିଁ ବୁଡ଼ିଲି ପ୍ରେମରଙ୍ଗେ ॥
ତୋହର ମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ହୋଇ ନ ଜାଣେ ମୋର ହିତ ॥
ସପତଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ହୋଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ବଞ୍ଚାଇଲି ଦେହୀ ॥୧୨
ଭୂମିରେ ଯେତେ ଶସ୍ୟ ଥାନ୍ତି ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତିରୀ ପଶୁଜାତି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କାମବଶ ହୋଇ ।
ଏସବୁ ତାକୁ ନ ଅଣ୍ଟଇ ॥
କାମୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ମନ ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ସଂଯମନ ॥
ନିତ୍ୟେ ରମନ୍ତି କାମଭୋଗେ ।
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ଘୃତଯୋଗେ ॥୧୩,୧୪
ସକଳଭୂତ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ।
ଆତ୍ମାର ଭାବେ ସୁଖ ବଢ଼ି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ସର୍ବଦେହେ ।
ତା ସର୍ବଦିଗ ସୁଖମୟେ ॥୧୫
ଦୁର୍ମତିଜନଙ୍କର ମତି ।
ତୃଷ୍ଣାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ॥

ଶରୀର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ।
ତୃଷ୍ଣା ବାରଣେ ନାହିଁ ସଧ ॥୧୬
ମାତା ଭଗିନୀ କନ୍ୟା ମେଳେ ।
କେବେହେଁ ନ ଥିବ ନିରୋଳେ ॥
ମନ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଗ୍ରାମ ।
ବଳେ ତାହାକୁ ନାହିଁ ସମ ॥
ପଣ୍ଡିତଜନ ମନ ହରେ ।
ଏଣୁ କେ ନାରୀ ସଙ୍ଗୁ ଡରେ ॥୧୭
ଦେଖ ମୁଁ ସହସ୍ର ବରଷେ ।
ନିତ୍ୟେ ରମିଲି କାମବଶେ ॥
ନିରତେ ବିଷୟ ବ୍ୟସନେ ।
ମନ ରହିଲା ରାତ୍ରଦିନେ ॥୧୮
ମୁଁ ଏବେ ତୃଷ୍ଣା ଦୂର କରି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣେ ମନ ଧରି ॥
ନିର୍ମୋହ ହୋଇ ବନସ୍ଥଳେ ।
ରହିବି ପଶୁଗଣ ମେଳେ ॥୧୯
ଯେ ଦୃଷ୍ଟ ଶ୍ରୁତ ମିଥ୍ୟା କରେ ।
ଧ୍ୟାନ ତହିଁରୁ ଦୂର କରେ ॥
ତହିଁ ସଙ୍ଗତି ଆତ୍ମନାଶ ।
ଯେ ଜାଣେ ସେହୁ ଆତ୍ମଦୃଶ[2] ॥୨୦
ଏମନ୍ତ ପ୍ରିୟା ଆଗେ କହି ।
ପୂରୁକୁ ସମୀପେ ବସାଇ ॥
ତାର ବୟସ ତାକୁ ଦେଲା ।
ବୃଦ୍ଧ ଶରୀର ଆବୋରିଲା ॥୨୧
ପୂରୁକୁ ରାଜ୍ୟେ କଲା ରାଜା ।
ଭାଇଏ ତା ଅଧୀନ ରାଜା ॥
ଦ୍ରୁହ୍ୟୁକୁ ପୂର୍ବଦିଗ ଦେଲା ।
ଅନୁକୁ ଉତ୍ତରେ ସ୍ଥାପିଲା ॥
ଯଦୁକୁ ଦକ୍ଷିଣେ ବସାଇ ।
ପଶ୍ଚିମ ତୁର୍ବସୁକୁ ଦେଇ ॥
ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ସର୍ବ ମନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ପଶିଲା ଅରଣ୍ୟେ ॥୨୨,୨୩
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ଧ୍ୟାନ କରି ।
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ମନ ଧରି ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମେ ସେ ପଶିଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ॥

୧. ବିଷାଣ—ଶିଙ୍ଗ । ୨. ଆତ୍ମଦୃଶ—ଆତ୍ମଦର୍ଶୀ ।

ଏ କଥା ଦେବଯାନୀ ଶୁଣି ।
ସ୍ୱାମୀର ପଥ ମନେ ଗୁଣି ॥
ସଂସାର ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ସେ ତରୁଣୀ ॥

କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ମନ ଦେଲା ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ସେ ତରିଲା ॥୨୪-୨୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ କହେ ।
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ ॥

ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ଯେ ଧର୍ମ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ହରିକଥା ।
ଶୁଣନ୍ତେ ତୁଟେ ଭବବ୍ୟଥା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଯଯାତିଚରିତଂ ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଂଶରେ ପୂରୁବଂଶେ ଜାତ । ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଭରତ ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ।
ସେ ପୂରୁବଂଶର କାହାଣୀ ॥
ଯେବା ଯେମନ୍ତେ କଲେ କର୍ମ ।
ଯେ ବଂଶ ମଧ୍ୟେ ତୋର ଜନ୍ମ ॥
ସେ ବଂଶେ ରାଜରଷି ଯେତେ ।
ସଂକ୍ଷେପେ କହୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୧
ଯେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମେଜୟ ନାମ ।
ସେ ପୂରୁବଂଶ ଗୁଣଧାମ ॥
ତାହାର ହୋଇଲା ନନ୍ଦନ ।
ନାମ ତାହାର ପ୍ରଚିନ୍ୱାନ ॥
ପ୍ରବୀର ତାହାର କୁମର ।
ନମସ୍ୟୁ ତାର ବଂଶଧର ॥
ତାର ତନୟ ଶ୍ୱରୁପଦ ।
ସୁଦ୍ୟୁ ଯେ ତାହାର ଦାୟାଦ ॥
ତାର କୁମର ବହୁଗବ ।
ସଂଯାତି ତାଠାରୁ ସମ୍ଭବ ॥
ଅହଂଯାତି ତାର ତନୟେ ।
ରୌଦ୍ରାଶ୍ୱ ତାର ପୁତ୍ର ହୋଏ ॥୨,୩
ଘୃତାଚୀ ଅପସରା ଗର୍ଭେ ।
ରୌଦ୍ରାଶ୍ୱ ପୁତ୍ରେ ବହୁଭାବେ ॥
ଏକୁ ଆରେକ ଅନୁପମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥

ଋତେୟୁ କୁକ୍ଷେୟୁ ଏ ବେନି ।
ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେୟୁ କୃତେୟୁ ଘେନି ॥
ଜଳେୟୁ ସନ୍ତତେୟୁ ଦୁଇ ।
ଧର୍ମେୟୁ ସତ୍ୟେୟୁ ବୋଲାଇ ॥
ବ୍ରତେୟୁ ବନେୟୁ ଏ ଦଶ ।
ଅପ୍‌ସରା ଗର୍ଭେ ପୂରୁବଂଶ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ପାଳିଲେ ସେ ମହୀ ॥୪,୫
ଋତେୟୁ ସୁତ ରନ୍ତିଭାର ।
ତହୁଁ ସୁମତି ଧ୍ରୁବ ଆର ॥
ଅପ୍ରତିରଥ ତିନି ଜାଣ ।
ଅପ୍ରତିରଥ ସୁତ କଣ୍ୱ ॥୬
ତାର ତନୟ ମେଧାତିଥି ।
ପ୍ରସ୍କଣ୍ୱ ତାହାର ସନ୍ତତି ॥
କଣ୍ୱର ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ।
ସଂସାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଇ ॥
ରୈଭ୍ୟ ଯେ ସୁମତିର ପୁତ୍ର ।
ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ତାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ॥
ସୁନ୍ଦରେ ନାହିଁ ରୂପ ସୀମା ।
ଶୁଣ ହୋ ତାଙ୍କର ମହିମା ॥୭
ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ରାଜା ଏକଦିନେ ।
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଗଲେ ବନେ ॥
କଣ୍ୱଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ କନ୍ୟାଏ ଦେଖିଲେ ॥
ନାନା ଭୂଷଣ ଝଟକନ୍ତି ।
ରମାର ପ୍ରାୟେ ଦିଶେ କାନ୍ତି ॥୮

ତାହାକୁ ଦେଖି କାମବଶେ ।
ସମ୍ଭୋଗ କରିବାର ଆଶେ ॥
ତା ରୂପ ଦେବମାୟାମୟୀ ।
ଦେଖିଣ ମନ ନ ରହଇ ॥
ଅଳପ ବଳ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ମିଳେ ତାର ଆଗେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ତାର ଦରଶନେ ।
ବୋଲନ୍ତି ପରିଗ୍ରହ ମନେ ॥
ହାସ୍ୟବଦନେ ତାର ପାଶେ ।
ମଧୁର ବାକ୍ୟେ ମନତୋଷେ ॥୯,୧୦
ହେ ଶୁଭେ କମଳନୟନି ।
କହ ତୁ କାହାର ନନ୍ଦିନୀ ॥
ନିର୍ଜନ ବନେ କିମ୍ପା ଅଛୁ ।
କହ କାହାକୁ ବର ଇଚ୍ଛୁ ॥
ତୋ ରୂପେ ଅଛି କେବା ସମ ।
କହ ତୋହର କିସ ନାମ ॥୧୧
ନିଶ୍ଚେ ତୁ ରାଜାର ନନ୍ଦିନୀ ।
ଜାଣିଲି ତୋର ରୂପ ଚିହ୍ନି ॥
ମୁଁ ଯେ ପୂରୁର ବଂଶେ ଜାତ ।
ଅଧର୍ମେ ନ ବଳେ ମୋ ଚିତ୍ତ ॥୧୨
ରାଜାଙ୍କୁ ଶକୁନ୍ତଳା କହେ ।
ଶୁଣିବା ହେଉ ମହାରାୟେ ॥
ମୁଁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ନନ୍ଦିନୀ ।
ମେନକା ମୋହର ଜନନୀ ॥

ମୋତେ ପକାଇଗଲା ବନ ।
ପକ୍ଷୀଏ ମୋହର ଜୀବନ ॥
ପାଳିଲେ ମୋତେ ସ୍ନେହ ବହି ।
ଏ ବନେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଭୋଜ୍ୟ ଦେଇ ॥
ମୁଁ ଯେ ଶକୁନ୍ତ ପକ୍ଷୀ ବାଳା ।
ତେଣୁ ମୋ ନାମ ଶକୁନ୍ତଳା ॥
ମୋହର ଜନ୍ମ କର୍ମମାନ ।
ସବୁ ଜାଣନ୍ତି ମୁନି କଣ୍ୱ ॥
ଜନ୍ମ ମୋ କଉଶିକ କୁଳେ ।
ମୁଁ ଏହା ଜାଣେ ଯୋଗବଳେ ॥
ତୁ ଯେବେ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ।
ଆସ ମୋହର ପାଶେ ବସ ॥
ମୋହର ପୂଜା ଘେନ ତୁହି ।
ନୀବାର[1] ଭୁଞ୍ଜ ଏଥେ ରହି ॥୧୩,୧୪
ଏମନ୍ତେ ତାର ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ବୋଲେ ରାଜା ଶୁଣି ॥(ଜ.)
ତୁ ଜାତ କୌଶିକର ବଂଶେ ।
ତୋହର ଇଚ୍ଛା ମନତୋଷେ ॥
ଯେବେ ବରିବୁ ତୁହି ମୋତେ ।
ଏ ମୋର ସତ୍ୟ ବେଦମତେ ॥
ଏସନ ସତ୍ୟ ତାକୁ କରି ।
ଗନ୍ଧର୍ବମତେ କନ୍ୟା ବରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପଣ୍ଡିତ ରାଜନ ।
ଜାଣଇ ସକଳ ବିଧାନ ॥
ବିବାହ କରି ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ରାତ୍ରେ ବଞ୍ଚିଲା ରତିରଙ୍ଗେ ॥
ଅମୋଘ ବୀର୍ଯ୍ୟ ତା ସ୍ୱଭାବେ ।
ରହିଲା ଶକୁନ୍ତଳା ଗର୍ଭେ ॥
ପ୍ରଭାତେ ରାଜା ଗଲା ପୁର ।
କାଳେ ତା ଜନ୍ମିଲା କୁମର ॥୧୫-୧୭
ସେ ବନେ କଣ୍ୱରଷି ଥିଲେ ।
ବିଧାନେ ଜାତ କର୍ମ କଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି ରାଜବଳା ।
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜ ଅନର୍ଗଳା ॥
ସିଂହକୁ ବାମଭୁଜେ ଧରି ।
କ୍ରୀଡ଼ାକନ୍ଦୁକ ପ୍ରାୟେ କରି ॥
ରଜ୍ଜୁ ନିବେଶି ତାର ଗଳେ ।
କ୍ରୀଡ଼ାକନ୍ଦୁକ ପ୍ରାୟେ ଖେଳେ ॥୧୮
ପୁତ୍ରର ଦେଖି ବାଳଲୀଳା ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ତେଜ ଅନର୍ଗଳା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ରଷିଙ୍କ ଦୁଲଣୀ ॥
ପୁତ୍ରର ହସ୍ତ ଧରି ବେଗେ ।
ମିଳିଲା ନିଜ ସ୍ୱାମୀ ଆଗେ ॥୧୯
ରାଜା ସେ ମାତା ପୁତ୍ର ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ବୁଜେ ବେନି ଆଖି ॥
ପତ୍ନୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନ ଚିହ୍ନିଲା ।
ଭାବ ନ ଜାଣି ଉପେକ୍ଷିଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ଆକାଶର ବାଣୀ ।
ସେଠାରେ ସର୍ବଲୋକେ ଶୁଣି ॥
ଆତ୍ମାର ରୂପେ ପୁତ୍ରଜାତ ।
ଏ ନିଶ୍ଚେ ତୋର ଦାରା ସୁତ ॥୨୦,୨୧
ଯେ ପୁତ୍ର ଜାତ ନିଜଠାରୁ ।
ଉଦ୍ଧାର କରେ ସେ ନର୍କରୁ ॥
ତୁମ୍ଭେ କରିଛ ଗର୍ଭାଧାନ ।
ଏକଥା ନୁହଁଇ ଯେ ଆନ ॥
ଆକାଶବାଣୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ତକ୍ଷଣେ ରାଜା ତୋଷମନେ ॥
ଆଶ୍ୱାସ କରି ପୁତ୍ର ନାରୀ ।
ଗୃହେ ସ୍ଥାପିଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତର ଅନ୍ତେ ।
ସେ ରାଜା ହୋଇଲା ଜଗତେ ॥
ନାମ ଭରତ ନୃପବର ।
ପ୍ରକାଶେ ଯେହ୍ନେ ଦିବାକର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ସେ ରାଜନ ।
ଶରୀରେ ଦିଶେ ବିଷ୍ଣୁଚିହ୍ନ ॥
ଚକ୍ର ଦକ୍ଷିଣକରେ ଦିଶେ ।
ଚରଣେ କମଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମିଳି ରଷିଯୂଥେ ।
ସ୍ଥାପିଲେ ଅଭିଷେକ ମତେ ॥୨୨-୨୪
ସେ ରାଜା ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ।
ଧର୍ମେ ସେ ପୃଥିବୀ ପାଳଇ ॥
ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କ ଆଦେଶରେ ।
ସେ ରାଜା ଅଶ୍ୱମେଧ କରେ ॥
ପଞ୍ଚପଞ୍ଚାଶ ଅଶ୍ୱମେଧେ ।
କ୍ରମେ ସେ ଗଙ୍ଗାତଟେ ସାଧେ ॥
ଯଜ୍ଞରେ ବରି ଦ୍ୱିଜଗଣ ।
ଅନେକ ଦେଲା ଧନ ଦାନ ॥
ସେ ପୁଣି ଯମୁନାର ତୀରେ ।
ଅଷ୍ଟସପ୍ତତି ଯଜ୍ଞ କରେ ॥
ଅଗ୍ନିକୁ ବିଧିରେ ତୋଷିଲା ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଧେନୁଦାନ ଦେଲା ॥
ଏମନ୍ତ ନୃପ ଏକାବେଳେ ।
ଶତେତେତିଶ ଯଜ୍ଞ କଲେ ॥
ତେରସହସ୍ର ଚଉରାଶୀ ।
ଧେନୁ ଉତ୍ସର୍ଗି ବିପ୍ରେ ତୋଷି ॥
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଯଜ୍ଞେ ପାଇଲେ ଗୋରୁଦାନ ॥
ଚଉଦ ନିଉତ ଯେ ହସ୍ତୀ ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ ଦେଲାକ ନୃପତି ॥
ତେତିଶ ଶତ ଅଶ୍ୱ ଦେଲା ।
ସେ ପୁଣି ଦୁଷ୍ମନ୍ତର ବଳା ॥
ଅନେକ ଦାନ ଯଜ୍ଞମତେ ।
ଧେନୁ କାଞ୍ଚନ ବସ୍ତ୍ର ଯୁକ୍ତେ ॥
ଭରତ କର୍ମ କଲା ଯେତେ ।
ନୋହିବ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତେ ॥୨୫-୨୯
କିରାତ କଙ୍କ ଖସ ହୂଣ ।
ପୌଣ୍ଡ୍ର ଶକ ଆଦି ଯବନ ॥
ଏ ଆଦି ବିପ୍ରବାଦୀ[2] ଯେତେ ।
ସବୁ ଛେଦିଲା ଏ ଜଗତେ ॥୩୦
ପୂର୍ବେ ଯେ ଦାନବ ସକଳେ ।
ଦେବଗଣଙ୍କୁ ଜିଣି ବଳେ ॥
ଦେବାଙ୍ଗନାଙ୍କୁ ହରି ନେଇ ।
ପାତାଳେ ଲୁଚିଥିଲେ ଯାଇ ॥
ଭରତ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରି ।
ପାତାଳୁ ଆଣିଲା ଉଦ୍ଧରି ॥୩୧

୧. ନୀବାର—ବାଲୁଙ୍ଗା ଗ୍ୱଉଳର ଭାତ । ୨. ବିପ୍ରବାଦୀ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ରୋହୀ ।

ଭରତରାଜା ରାଜ୍ୟ କାଳେ ।
ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗ ଏକତୁଲେ ॥
ପୃଥିବୀ ସର୍ବଶସ୍ୟ ଦେଲା ।
ଯେଣୁ ଅନେକ ଯଜ୍ଞ କଲା ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କ ଅଭିଳାଷମାନ ।
ସମସ୍ତ କଲା ସମ୍ପାଦନ ॥
ସତେଇଶ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ।
ଭରତ ପାଳିଲାକ ଦେଶ ॥୩୨
ସୈନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଜ ପ୍ରାଣ ।
ସମସ୍ତ କଲା ମିଥ୍ୟାଜ୍ଞାନ ॥
ତାହାର ଥିଲେ ତିନି ପତ୍ନୀ ।
ତହୁଁ ହୋଇଲେ ପୁତ୍ର ତିନି ॥
ରାଜା ବୋଲଇ ପୁତ୍ରେ ଗ୍ରହିଁ ।
ମୋ ପୁତ୍ର ପରି ନ ଦିଶଇ ॥
ରାଣୀଏ ଶୁଣି ଭୟ ଚିତ୍ତ ।
ବାଳ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କଲେ ହତ ॥୩୩,୩୪

ଦେଖି ସେ ରାଜା ବଂଶ ହତ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଲା ଦୁଃଖିତ ॥
ମୋହର ଅନୁରୂପ ପୁତ୍ର ।
କେଉଁ ଉପାୟେ ହେବ ଜାତ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ଭରିଲା ।
ମରୁତସୋମ ଯାଗ କଲା ॥
ମରୁତଗଣ ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରଦାନ ଦେଲେ ॥
ସେ ପୁତ୍ର ନାମ ଭରଦ୍ୱାଜ ।
ପୂର୍ବେ ସେ ଉତଥ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରଜ ॥୩୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସେ ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କ ଚରିତ ॥
ଭ୍ରାତୃବଧୂ ଯେ ଗର୍ଭବତୀ ।
ପୂର୍ବେ ରମିଲେ ବୃହସ୍ପତି ॥
ଗର୍ଭେ ଯେ ଶିଶୁ ତାର ଥିଲା ।
ବୃହସ୍ପତିଙ୍କି ନିଷେଧିଲା ॥

ତେଣୁ ସେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇଲେ ।
ଗର୍ଭ ଶିଶୁକୁ ଶାପ ଦେଲେ ॥
ମୋ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯେଣୁ କଲୁ ରୋଧ ।
ତେଣୁ ତୁ ହୁଅ ଜନ୍ମ ଅନ୍ଧ ॥୩୬
ଶିଶୁର ପାଦଘାତେ ରେତ ।
ଗର୍ଭେ ନ ରହି ଭୂମିଗତ ॥
ତହୁଁ ଯେ ଭରଦ୍ୱାଜ ଜାତ ।
ତା ଦେଖି ତା ମାତା ଚକିତ ॥
ଏମନ୍ତେ ଭରଦ୍ୱାଜ ଜାତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପାଳିଲେ ମରୁତ ॥
ଭରତ-ଯଜ୍ଞେ ତୋଷ ହେଲେ ।
ସେ ପୁତ୍ର ଏବେ ତାକୁ ଦେଲେ ॥୩୭-୩୯
ଭରତ କର୍ମ ଶୁଣି ପ୍ରାଣୀ ।
ତରିବେ ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଦୁଷ୍ମନ୍ତଶକୁନ୍ତଳୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କର ବଂଶ । ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣେ ଏକବିଂଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ଜ୍ଞାନଭାବେ ।
ଭରତବଂଶ ଶୁଣ ଏବେ ॥
ଭରଦ୍ୱାଜ ତା ଦତ୍ତପୁତ୍ର ।
ଏଣୁ ବିତଥ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ବିତଥ ପୁତ୍ର ମନ୍ୟୁ ଜାତ ।
ତା ସୁତ ଜୟ ବୃହତ୍‌କ୍ଷତ୍ର ॥
ତୃତୀୟେ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମ ।
ଚତୁର୍ଥେ ନର ହେଲା ଜନ୍ମ ॥୧
ପଞ୍ଚମ ଗର୍ଗ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ।
ଏମନ୍ତେ ହେଲେ ପଞ୍ଚସୁତ ॥

ନରର ତନୟ ସଂକୃତି ।
ତାହାର ଦୁଇଟି ସନ୍ତତି ॥
ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ।
ରନ୍ତିଦେବ ଦ୍ୱିତୀୟ ସୁତ ॥
ଯା ଯଶ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ବିପ୍ରେ କହନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ॥୨
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଲଭେ ଧନ ଯେତେ ।
ନିତ୍ୟେ ଭୁଞ୍ଜାଏ ବୁଭୁକ୍ଷିତେ ॥
ନିରତେ ଅକିଞ୍ଚନ ପ୍ରିୟ ।
କୁଟୁମ୍ବେ ନ କରେ ସେ ସ୍ନେହ ॥
କୁଟୁମ୍ବେ କ୍ଲେଶେ ଦିନ ବଞ୍ଚେ ।
ଧନ ଅତିଥି ଅର୍ଥେ ସଞ୍ଚେ ॥୩

ଘୃତ ପାୟସ ରସ ପାଣି ।
ନିତ୍ୟେ ପ୍ରୀତିରେ ସଞ୍ଚେ ଆଣି ॥
ଅତିଥି ଅର୍ଥେ ଧନ ସଞ୍ଚେ ।
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଦେହେ ଗୃହେ ବଞ୍ଚେ ॥
ନିତ୍ୟେ ସଞ୍ଚଇ ପ୍ରାତଃକାଳେ ।
ଯେବା ମିଳଇ ଯେତେବେଳେ ॥
ତେଣୁ ସେ ହୋଇ ଧନହୀନ ।
କଷ୍ଟରେ ବଞ୍ଚୁଥାଇ ଦିନ ॥
କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ବଞ୍ଚେ ନିତ୍ୟେ ।
କୁଟୁମ୍ବଗଣଙ୍କ ସହିତେ ॥
ଅନ୍ନ ଅଭାବେ ତନୁ କ୍ଷୀଣ ।
ହେଲେ କୁଟୁମ୍ବେ ଅବସନ୍ନ ॥

ଅଠଗ୍ରଳିଶ ଦିନ ଗଲା ।
ଜଳମାତ୍ର ସେ ନ ପାଇଲା ॥
କ୍ଷୁଧାରେ କମ୍ପେ କଳେବର ।
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା ତା ଶରୀର ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ତାର ମନ୍ଦିରେ ଏକଦିନେ ॥
ବିପ୍ର ଅତିଥି ଆସି ମିଳେ ।
ତାର ଅତିଥି-ପୂଜାବେଳେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଭିକ୍ଷା ତାକୁ ଦେଲା ।
ତା ଅନ୍ତେ ଶୂଦ୍ରେକ ମିଳିଲା ॥
ଯେ ଅବା ଅବଶେଷ ଅନ୍ନ ।
କୁଟୁମ୍ବ କରନ୍ତେ ଭୋଜନ ॥
ତାହାକୁ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ବେଗେ ସେ ଭିକ୍ଷା ଦେଲା ଆଣି ॥୪-୭
ସେ ପୁଣି ଗୃହେ ଭୁଞ୍ଜି ଯାନ୍ତେ ।
ଶବର ଶ୍ୱାନର ସଙ୍ଗତେ ॥
ଦ୍ୱାରେ ମିଳିଲା ରାତ୍ରେ ଆସି ।
ବୋଲଇ ତାର ଦ୍ୱାରେ ବସି ॥
ଭୋ ରାଜା ଭକ୍ଷ୍ୟ ଦିଅ ମୋତେ ।
ଭୁଞ୍ଜିବି ଶ୍ୱାନର ସଙ୍ଗତେ ॥୮
ଯେ ଅବା ଅବଶେଷ ଥିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ତାର ହସ୍ତେ ଦେଲା ॥
ଶ୍ୱାନ ସମେତ ଅନ୍ନ ଖାଇ ।
ସେ ପୁଣି ଯାନ୍ତେ ତୋଷ ହୋଇ ॥୯
ଥିଲାକ ଜଳ ମାତ୍ର ଶେଷ ।
ଜଳେ ହୋଇବ ଜଣେ ତୋଷ ॥
ତାହାକୁ ଛଳିବା ନିମନ୍ତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମିଳିଲେ ଜଳ ଅର୍ଥେ ॥
ବୋଇଲେ ଜାତି ମୋ ଚଣ୍ଡାଳ ।
କର ପ୍ରଦାନ ମୋତେ ଜଳ ॥୧୦
କ୍ଷୁଧାରେ ଅତିଥି କାତର ।
କମ୍ପଇ ତାର କଳେବର ॥
ତାଠାରେ ଅତି ଦୟା ବହି ।
ଅମୃତମୟ ବାକ୍ୟ କହି ॥୧୧
ଜଗଦୀଶ୍ୱରଠାରେ ମୁହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରଇ ॥

ଅଣିମା ଆଦି ନିଧି ଯେତେ ।
ମୁକ୍ତି ମୁଁ ନ ଇଚ୍ଛଇ ଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରାଣୀର ଦୁଃଖରେ ଦୁଃଖିତ ।
ସର୍ବଦା ହେଉ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥
ହେ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଦୟା କର ।
ମୁଁ କରେଁ ଲୋକ ଉପକାର ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ କହି ।
ସେ ରନ୍ତିଦେବ ନରସାଇଁ ॥
କ୍ଷୁଧାତୃଷାରେ ହୋଇ ଶ୍ରାନ୍ତ ।
ଦେହ ଘୂର୍ଣ୍ଣନେ ଅତି କ୍ଳାନ୍ତ ॥
ତଥାପି ଦୁଃଖ ନ ବିଗ୍ରହି ।
ଶୋକ ବିଷାଦ ପରିହରି ॥
ପୁକ୍କଶ[୧] ଜୀବନ ଧାରଣେ ।
ଉପାୟ ଚିନ୍ତିଲାକ ମନେ ॥
ଯେ ଜଳ ଥିଲା ତାର ପାଶେ ।
ସମର୍ପି ଦେଲା ସେ ପୁକ୍କଶେ ॥
ନିଜେ ସେ ମୃତପ୍ରାୟେ ହେଲା ।
ତଥାପି ଅତିଥି ପୂଜିଲା ॥୧୩,୧୪
ଏମନ୍ତେ ତାର ଭାବ ଗ୍ରହି ।
ସନ୍ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବୋଇଲେ ଅତି ଦୟାଚିତ୍ତେ ।
ତୋ ଯଶ ରହୁ ଏ ଜଗତେ ॥
ଅନ୍ତେ ପାଇବୁ ମୋତେ ତୁହି ।
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ବର ଦେଇ ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଯେ ଗଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ସେ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଚରଣେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ କଲା ତ୍ୟାଗ ।
ଚିତ୍ତରେ ଜନ୍ମାଇ ବୈରାଗ୍ୟ ॥
ମାୟା ତାହାକୁ ନ ଲାଗିଲା ।
ଯେଣୁ ଈଶ୍ୱରେ ଚିତ୍ତ ଦେଲା ॥
ତାହାର ନିଜ ଆତ୍ମଜନ ।
ସକଳେ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ମଗ୍ନ ॥
ପରମଯୋଗ ସେ ଲଭିଲେ ।
ପରଂବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହେଲେ ॥୧୫-୧୮

ମନ୍ୟୁ ନୃପରୁ ଗର୍ଗ ସୁତ ।
ତାଠାରୁ ଶିନି ହେଲା ଜାତ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ଗାର୍ଗ୍ୟ ଜାଣ ।
ସେ ପୁଣି ହୋଇଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ମନ୍ୟୁ ନୃପର ଆର ପୁତ୍ର ।
ଯା ନାମ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟ ଖ୍ୟାତ ॥
ତାହାର ହୋଇଲା କୁମର ।
ଦୁରିତକ୍ଷୟ ନାମ ତାର ॥
ତାଠାରୁ କବି ତ୍ରୟାରୁଣି ।
ପୁଷ୍କରାରୁଣି ପୁତ୍ର ତିନି ॥
ମନ୍ୟୁର ଯେହୁ ପଞ୍ଚପୁତ୍ର ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତହିଁରେ ବୃହତ୍କ୍ଷତ୍ର ॥
ହସ୍ତୀ ଯେ ତାହାର କୁମର ।
ବସାଇ ହସ୍ତିନା ନଗର ॥୧୯,୨୦
ହସ୍ତୀର ପୁତ୍ର ଅଜମୀଢ଼ ।
ଦ୍ୱିମୀଢ଼ ଆର ପୁରୁମୀଢ଼ ॥୨୧
ପ୍ରିୟମେଧାଦି ଦ୍ୱିଜଗଣ ।
ଅଜମୀଢ଼ ବଂଶେ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥
ବୃହଦିଷୁ ଅଜମୀଢ଼ର ।
ତା ସୁତ ବୃହଦ୍ଧନୁ ବୀର ॥
ତାର କୁମର ବୃହତ୍କାୟ ।
ଜୟଦ୍ରଥ ତାର ତନୟ ॥୨୨
ବିଶଦ ତାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
ତାର ତନୟ ସେନଜିତ ॥
ସେନଜିତରୁ ରୁଚିରାଶ୍ୱ ।
ବଳ ଯେ ଦୃଢ଼ହନୁ କାଶ୍ୟ ॥୨୩
ରୁଚିରାଶ୍ୱର ପୁତ୍ର ପାର ।
ପୃଥୁସେନ ତାର କୁମର ॥
ପାରର ନୀପ ନାମେ ପୁତ୍ର ।
ତାହାର ହେଲେ ଶତେ ସୁତ ॥୨୪
ଶୁକ କନ୍ୟା କୃତ୍ୱୀ* ଗର୍ଭରେ ।
ସେ ଏକପୁତ୍ର ଲାଭ କରେ ॥
ଯାହାର ନାମ ବ୍ରହ୍ମଦତ୍ତ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ଯୋଗାଭ୍ୟାସେ ରତ ॥

୧. ପୁକ୍କଶ—ଚଣ୍ଡାଳ, ହୀନଜାତି ବିଶେଷ ।

* ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବନଗମନ ସମୟରେ ସେ ଏକ ଛାୟାଶୁକ ସୃଷ୍ଟି କରି ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ଛାୟାଶୁକଦେବ ହିଁ ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି କନ୍ୟାର ନାମ କୃତ୍ୱୀ ।

ତାହାର ପତ୍ନୀ ସରସ୍ୱତୀ ।
ବିଷ୍ୱକ୍‌ସେନ ତାର ସନ୍ତତି ॥୨୫
ସେ ବିଷ୍ୱକ୍‌ସେନ ଯୋଗ କଲା ।
ଜୈଗୀଷବ୍ୟଙ୍କୁ ଆରାଧିଲା ॥
ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରର ତନ୍ତ୍ରମାନ ।
ଅନେକ କଲା ପ୍ରଣୟନ ॥
ତାହାର ସୁତ ଉଦକ୍‌ସ୍ୱନ ।
ଭଲ୍ଲାଦ ତାଠାରୁ ଜନମ ॥୨୬
ହସ୍ତୀ ନୃପତି ଆରସୁତ ।
ଦ୍ୱିମୀଢ଼ ନାମରେ ଯେ ଖ୍ୟାତ ॥
ଦ୍ୱିମୀଢ଼ ପୁତ୍ର ଯବୀନର ।
କୃତିମାନ ତାର କୁମର ॥
ସତ୍ୟଧୃତି ତାର ନନ୍ଦନ ।
ଦୃଢ଼ନେମି ତା ତହୁଁ ଜନ୍ମ ॥
ସୁପାର୍ଶ୍ୱ ତାହାର କୁମର ।
ସୁମତି ନାମେ ସୁତ ତାର ॥
ତାର ସୁତ ସନ୍ନତିମାନ ।
କୃତି ଯେ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ହିରଣ୍ୟନାଭ ତହୁଁ ଦୀକ୍ଷା ।
ପାଇ ସେ ଯୋଗ କଲା ଶିକ୍ଷା ॥
ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାମସଂହିତା ମାନ ।
କୃତି ତା କଲା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥
ସଂହିତା ଷଡ଼ଭାଗ କଲା ।
କୃତି ନନ୍ଦନ ନୀପ ହେଲା ॥
ଉଗ୍ରାୟୁଧ ନୀପ ନନ୍ଦନ ।
କ୍ଷେମ୍ୟ ତା ତହୁଁ ହେଲା ଜନ୍ମ ॥
ସୁବୀର କ୍ଷେମ୍ୟର ତନୟ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ରିପୁଞ୍ଜୟ ॥୨୭-୨୯

ବହୁରଥ ଯେ ତାର ସୁତ ।
ଦ୍ୱିମୀଢ଼ ବଂଶେ ଏତେ ଖ୍ୟାତ ॥
ପୁରୁମୀଢ଼ ଯେ ନିଃସନ୍ତାନ ।
ଅଜମୀଢ଼ର ବଂଶ ଶୁଣ ॥
ଅଜମୀଢର ଭାର୍ଯ୍ୟା ଆନ ।
ନଳିନୀ ଗର୍ଭେ ନୀଳ ଜନ୍ମ ॥
ନୀଳର ପୁତ୍ର ନାମ ଶାନ୍ତି ।
ତାଠାରୁ ଜନମ ସୁଶାନ୍ତି ॥
ସୁଶାନ୍ତି ତନୟ ପୁରୁଜ ।
ଅର୍କ ଯେ ତାହାର ତନୁଜ ॥
ଭର୍ମ୍ୟାଶ୍ୱ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ପୁତ୍ର ତାହାର ପାଞ୍ଚଜଣ ॥
ମୁଦ୍‌ଗଲ ଯବୀନର ବେନି ।
ବୃହଦିଷୁ କାମ୍ପିଲ୍ୟ ଘେନି ॥
ଆବର ସଞ୍ଜୟ ସହିତେ ।
ଏରୂପେ ହେଲେ ପଞ୍ଚସୁତେ ॥
ପଞ୍ଚବିଷୟେ ସେ ସମର୍ଥି ।
ତେଣୁ ପଞ୍ଚାଳ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥୩୦-୩୩
ମୁଦ୍‌ଗଲ ତହୁଁ ଉତପନ୍ନ ।
ହୋଇଲେ ଯମଜ ସନ୍ତାନ ॥
ମୁଦ୍‌ଗଲ ପୁତ୍ର ଦିବୋଦାସ ।
କନ୍ୟାଏ ଅହଲ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ॥
ଗୌତମ ହେଲେ ତାର ପତି ।
ଶତାନନ୍ଦ ତାର ସନ୍ତତି ॥
ସତ୍ୟଧୃତି ତାହାର ସୁତ ।
ସେ ଧନୁର୍ବେଦେ ସୁପଣ୍ଡିତ ॥
ତାର କୁମର ଶରଦ୍‌ବାନ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ବିଦ୍ୟମାନ ॥

ଉର୍ବଶୀ ଦେଖି ବନଦେଶେ ।
ତାହାର ରେତ କାମବଶେ ॥
ଧରି ନ ପାରିଲା ଅଦମ୍ୱେ ।
ତକ୍ଷଣେ ପଡ଼େ ଶର ସ୍ତମ୍ୱେ ॥
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ହୋଇ ଜାତ ।
ବନେ ହୋଇଲେ ଅରକ୍ଷିତ ॥
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
ଶାନ୍ତନୁ କରେ ଧନୁ ଘେନି ॥
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ବନେ ଗଲା ।
ସେ କନ୍ୟା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ॥
ମନ ସନ୍ଦେହେ ବିଗ୍ରହଇ ।
ଅଦ୍ଭୁତ କନ୍ୟା ପୁତ୍ର ଏହି ॥
କି ଏ କାହାର କନ୍ୟା ସୁତେ ।
ବନେ ଅଛନ୍ତି ଅରକ୍ଷିତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚିତ୍ତେ କୃପା କରି ।
କନ୍ୟା କୁମର କୋଳେ ଧରି ॥
ମନ୍ଦିରେ ମିଳି ସେ ରାଜନ ।
କନ୍ୟା କୁମରେ ଦେଲା ନାମ ॥
କୃପାବଶରୁ କୃପ ନାମ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ॥
କନ୍ୟାର ନାମ କୃପୀ ଦେଲା ।
ଦ୍ରୋଣେ ତାହାକୁ ବିଭା କଲା ॥୩୪-୩୬
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ଶୁଣ ସୁଜନେ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବ ଯେମନ୍ତେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଅତିସାର ।
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଭରତବଂଶାନୁଚରିତଂ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ଦିବୋଦାସ ବଂଶ । ରକ୍ଷେ ଜରାସନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ ॥
ପାର୍ଥ ଆଦି ଯେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ । ପାଣ୍ଡବସୁତଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମିତ୍ରେୟୁ ଦିବୋଦାସ ସୁତ ।
ଚ୍ୟବନ ତାର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ସୁଦାସ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତା ସୁତ ସହଦେବ ଘେନ ॥
ସୋମକ ସହଦେବ ସୁତ* ।
ତା ବୀର୍ଯ୍ୟୁ ହେଲେ ଶତେପୁତ୍ର ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ତୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ।
ପୃଷତ ଅଟଇ କନିଷ୍ଠ ॥୧
ଦ୍ରୁପଦ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତାର ତନୟ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ କନ୍ୟା ତାଙ୍କ ଘରେ ।
ସେ ଆଦିଶକ୍ତି ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ॥୨
ସେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କର ରେତୁଁ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲା ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ॥
ଭର୍ମ୍ୟାଶ୍ୱ ବଂଶେ ଏତେ ଜାତ ।
ପାଞ୍ଚାଳ ନାମେ ହେଲେ ଖ୍ୟାତ ॥
ପାଞ୍ଚାଳ ଦେଶ ରାଜାପଣେ ।
ପ୍ରଜା ପାଳିଲେ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ॥୩
ଅଜମୀଢ଼ର ସୁତ ଋକ୍ଷ ।
ତହୁଁ ସଂବରଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ସେ ପୁଣି କାଳିନ୍ଦୀର ଜଳେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର କନ୍ୟା ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
କୁରୁ ହୋଇଲା ତାର ବଂଶେ ।
ଏକଥା ଶୁଣିଛୁ ଭବିଷ୍ୟେ ॥
କୁରୁର ପୁତ୍ର ହୋଏ ଚାରି ।
ପରୀକ୍ଷିତ୍ ସୁଧନୁ ଆହୁରି ॥
ଜହ୍ନୁ ନିଷଧ ଚାରିସୁତ ।
ସୁଧନୁ ନନ୍ଦନ ସୁହୋତ୍ର ॥

ତାହାର ସୁତ ଯେ ଚ୍ୟବନ ।
ଚ୍ୟବନ ସୁତ କୃତୀ ନାମ ॥
ବସୁ ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
ତାହା ତନୟ ବୃହଦ୍ରଥ ॥
କୁଶାମ୍ବ ମତ୍ସ୍ୟ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟଗ୍ର ।
ଚେଦିପ ପାଞ୍ଚସୁତେ ଉଗ୍ର ॥
କୁଶାଗ୍ର ବୃହଦ୍ରଥ ସୁତ ।
ଋଷଭ ତାର ତହୁଁ ଜାତ ॥୪-୬
ଋଷଭ ପୁତ୍ର ସତ୍ୟହିତ ।
ପୁଷ୍ପବାନ ଯେ ତାର ସୁତ ॥
ବୃହଦ୍ରଥର ବେନି ନାରୀ ।
ଦୁର୍ବାସା ପାଦେ ସେବା କରି ॥
ଗର୍ଭର ଅର୍ଥେ ଚ୍ୟୁତ ଫଳ ।
ବାଣ୍ଟି ଖାଇଲେ ବେନି ଫାଳ ॥
ଋଷି ବଚନେ ତାଙ୍କ ବାଳେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ବେନି ଫାଳେ ॥୭
ଜୀବନ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଦେହେ ।
କେ ଛାଡ଼ିପାରେ ପୁତ୍ର ସ୍ନେହେ ॥
ନିଶି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ କୋଳେ ବହି ।
ଶ୍ମଶାନେ ପକାଇଲେ ନେଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଜରା ରାକ୍ଷସୀ ଉପଗତ ॥
କ୍ଷୁଧା-ପୀଡ଼ନେ ଦେଶ ବନେ ।
ବୁଲଇ ଦୁର୍ଗମ ଶ୍ମଶାନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନରମାଂସ ଖାଇ ।
ଶ୍ମଶାନେ ମିଳିଲାକ ଯାଇ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବେନି ଖଣ୍ଡ ଧରି ।
କ୍ଷେପନ୍ତେ ବଦନ ବିସ୍ତାରି ॥
ଦେଖେ ବାଳକ ବେନି ଖଣ୍ଡ ।
ତେଜେ ବିରାଜେ ମାରତଣ୍ଡ ॥

ବେନି ଫାଳକୁ ଏକ କଲା ।
ସ୍ୱମନ୍ତ୍ରେ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଲା ॥
ଡାକଇ ଜାବ ଜୀବ ରାବେ ।
ସେ ବେନି ଖଣ୍ଡ ଏକଭାବେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କୁମର ହୋଇଲା ।
ସୁନ୍ଦରେ ଜଗତ ମୋହିଲା ॥
ପୁଣି ସେ ତାର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲଇ ମୁଣ୍ଡେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
ଅଜୟ ହୁଅ ନରଲୋକେ ।
ଅନେକ ରାଜା ଜିଣି ଏକେ ॥
ଯେ ତୋତେ କରି ବେନି ଫାଳ ।
କ୍ଷେପିବ ଭୂମି ଅନ୍ତରାଳ ॥
ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିବ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ଦହିବ ବଡ଼ବା ଅନଳେ ॥
ତେବେ ପୂରିବ କାଳ ତୋର ।
ଏବେ ତୁ ଅଜର ଅମର ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁରୀ ସନ୍ଧାନେ ।
ସେ ଜରାସନ୍ଧ ଅନୁଦିନେ ॥୮
ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲା ।
ତା ପୁତ୍ର ସହଦେବ ହେଲା ॥
ସୋମାପି ସହଦେବ ସୁତ ।
ଶ୍ରୁତଶ୍ରବା ଯେ ତାର ସୁତ ॥
ପରୀକ୍ଷି ହେଲା ନିଃସନ୍ତାନ ।
କହିବା ଜହ୍ନୁବଂଶ ଶୁଣ ॥
ଜହ୍ନୁର ତନୟ ସୁରଥ ।
ରୂପେ ଗଞ୍ଜଇ ମନମଥ ॥
ତାର ତନୟ ବିଦୂରଥ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତେଜ ଅପ୍ରମିତ ॥
ତାର କୁମର ସାର୍ବଭୌମ ।
ତା ତେଜେ କେହି ନୋହେ ସମ ॥

* ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚ୍ୟବନ, ସୁଦାସ, ସହଦେବ ଓ ସୋମକ ମିତ୍ରେୟୁଙ୍କର ଚାରି ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।

ତାର କୁମର ଜୟସେନ ।
ରାଧିକ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତା ଠାରୁ ଅୟୁତାୟୁ ହୋଏ ।
କ୍ରୋଧନ ତାହାର ତନୟେ ॥
ତାର କୁମର ଦେବାତିଥି ।
ଋକ୍ଷ୍ୟ ତା ତହୁଁ ଉତପତ୍ତି ॥
ତାହାର ଆତ୍ମଜ ଦିଲୀପ ।
ତା ପୁତ୍ର ନାମଟି ପ୍ରତୀପ ॥୯-୧୧
ପ୍ରତୀପ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ପୁତ୍ର ତିନି ।
ହୋଇଲେ ନିଜରୂପ ଘେନି ॥
ଦେବାପି ଶାନ୍ତନୁ ବାହ୍ଲୀକ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସୁଜ୍ଞାନୀ ବିବେକ ॥
ଦେବାପି ପୂର୍ବ ଜାତି ସ୍ମରି ।
ରାଜ୍ୟେ ନୋହିଲା ଅଧିକାରୀ ॥
ସଂଯମେ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସନେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହିଲା ସେ ବନେ ॥
ପିତାର ବଚନ ନ କଲା ।
କଳାପ ଗ୍ରାମେ ସେ ରହିଲା ॥
ସେ ପୁଣି କଳିଯୁଗ ଶେଷେ ।
ରାଜା ହୋଇବ ସୋମବଂଶେ ॥୧୨
ଶାନ୍ତନୁ ରାଜ୍ୟେ ହୋଇ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲା ଜନପ୍ରଜା ॥
ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ତାର ନାମ ।
ମହାଭିଷ ବୋଲି ପ୍ରଧାନ ॥
ତାର ମହିମା ଶୁଣ ରାୟେ ।
ସେ ଯାକୁ ହସ୍ତ ଘେନି ଛୁଏଁ ॥
ସେ ଯେବେ ହୋଇଥିବ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ଲଭିବ ଯୌବନ ॥
ଶାନ୍ତି ଲଭି ସେ ସୁଖେ ରହେ ।
ତେଣୁ ସେ ଶାନ୍ତନୁ ବୋଲାଏ ॥
ଏମନ୍ତେ ତାର ରାଜ୍ୟ କାଳେ ।
ମେଘ ନ ଦିଶେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ।
ବୃଷ୍ଟି ବିହୀନ ତାର ଦେଶ ॥
ଶାନ୍ତନୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସ୍ପୃହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥

ଦେଖ ଦୁଃଖିତ ନରଲୋକ ।
ଜଳ ନ ମୁଞ୍ଚେ ବଳାହକ[୧] ॥
କିବା କଳ୍ମଷ ମୋର ଅଛି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ବରଷେ ତା ଲକ୍ଷି ॥୧୩,୧୪
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣି ତାର ବାଣୀ ।
ବିପ୍ରେ ନିଗମେ ପରିମାଣି ॥
ବୋଇଲେ ପରିବେତ୍ତା ଦୋଷେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ବରଷେ ତୋ ଦେଶେ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତାର ରାଜ୍ୟଭାଗ ।
ତୁମ୍ଭେ କରୁଛ ନିଜେ ଭୋଗ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠେ ନ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ଶିରୀ ।
କନିଷ୍ଠ ଯେବେ ରାଜ୍ୟ କରି ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେ ବିବାହ ନ କରି ।
କନିଷ୍ଠ ଯେବେ କନ୍ୟା ବରି ॥
ତାହାର ପରିବେତ୍ତା ଦୋଷେ ।
ତା ଦେଶେ ଇନ୍ଦ୍ର ନ ବରଷେ ॥୧୫
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଭୟେ ବୋଇଲେ ନୃପମଣି ॥
ରାଜ୍ୟ ମୁଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତେ ଦେଇ ।
ତପ ସାଧିବି ବନେ ଯାଇ ॥
ସୁଖେ ଜୀଅନ୍ତୁ ଜନପ୍ରଜା ।
ଦେବାପି ରାଜ୍ୟେ ହେଉ ରାଜା ॥
ଏ ମଧ୍ୟେ ରାଜ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଗଣ ।
କଲେ କପଟ ଆଚରଣ ॥
ବିଶ୍ୱାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଇଲେ ।
ତାହାଙ୍କୁ କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଲେ ॥
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ବିପ୍ରଗଣ ।
ଦେବାପି କାର୍ଯ୍ୟ କର ବିଘ୍ନ ॥
ଶୁଣି ସେ ବିପ୍ରେ ବେଗେ ଗଲେ ।
ଦେବାପି ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
ପାଷାଣ୍ଡ ମତ ପୃଷ୍ଟପୋଷ ।
କରି ସେ ଦେଲେ ଉପଦେଶ ॥
ତେଣୁ ତା ବୁଦ୍ଧି ହେଲା ନଷ୍ଟ ।
ବେଦମାର୍ଗରୁ ହେଲା ଭ୍ରଷ୍ଟ ॥
ବେଦକୁ ଯେଣୁ ନିନ୍ଦା କଲା ।
ତେଣୁ ସେ ପତିତ ହୋଇଲା ॥

ସଙ୍ଗେ ଘେନାଇ ବିପ୍ରଗଣେ ।
ଦେବାପି ରାଜ୍ୟ ସମର୍ପଣେ ॥
ଶାନ୍ତନୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ପାଦେ ।
ପଡ଼ି ବୋଲଇ ଶୋକନାଦେ ॥
ହେ ଭ୍ରାତ ରାଜ୍ୟେ ହୁଅ ରାଜା ।
ସୁଖେ ଜୀଅନ୍ତୁ ଜନପ୍ରଜା ॥
ଦେବାପି ତାର ବୋଲ ଶୁଣି ।
କହିଲା ଧର୍ମ ପରିମାଣି ॥
ବେଦୁଁ ବାହାର ହୋଇ ମୁହିଁ ।
ରାଜ୍ୟେ ମୋ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ॥
ରାଜ୍ୟେ ନୋହିଲା ଅଧିକାରୀ ।
ପୁଣି ଶାନ୍ତନୁ ରାଜ୍ୟ କରି ॥
ତାହାର ଦୋଷ ନ ରହିଲା ।
ଦେବାପି ବେଦନିନ୍ଦା କଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଗମ ବଚନେ ।
ଜୀମୂତେ ମିଳିଲେ ଗଗନେ ॥
ଗମ୍ଭୀର ଘୋର ନାଦ କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ବରଷିଲେ ବାରି ॥
ଦେବାପି ମନେ ଜ୍ଞାନଭରି ।
କଳାପ ଗ୍ରାମ ଆଶ୍ରେ କରି ॥୧୬,୧୭
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ କାଳବଳେ ।
ସୋମବଂଶ ବିନାଶ ବେଳେ ॥
କଳିର ଥିବ ଅବଶେଷ ।
ସେ ପୁଣି ସ୍ଥାପି ସୋମବଂଶ ॥
ରାଜା ହୋଇବ ଦିନାକେତେ ।
ପ୍ରଜା ପାଳିବ ଧର୍ମଚିତ୍ତେ ॥
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ସ୍ଥାପିବ ସୋମବଂଶ ।
ଯେ ଅବା ଥିବ ଅବଶେଷ ॥
ବାହ୍ଲୀକ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ସୋମଦତ୍ତ ।
ଭୂରି ଭୂରିଶ୍ରବା ତା ସୁତ ॥
ଶଳକୁ ଘେନି ପୁତ୍ର ତିନି ।
ସୋମଦତ୍ତର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜନ୍ମି ॥
ଶାନ୍ତନୁ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ଭୀଷ୍ମ ନାମରେ ଗଙ୍ଗାସୁତ ॥୧୮,୧୯
ସେ ସର୍ବ ବୀର ଶିରୋମଣି ।
ପରଶୁରାମେ ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣି ॥

୧. ବଳାହକ—ମେଘ, ବାଦଲ ।

ଶାନ୍ତନୁ ଦାଶକନ୍ୟା* ଗର୍ଭେ ।
ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଯେ ଜାତ ପୂର୍ବେ ॥୨୦
ଯେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ନାମେ ସୁତ ।
ସେହି ଗନ୍ଧର୍ବେ ହେଲା ହତ ॥
ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ଅବରଜ[1] ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁରାଜ ॥
ସେ କନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ଧରି ଯେ ପରାଶର ବଳେ ॥
ବ୍ୟାସମୁନିଙ୍କି ଜନ୍ମ କରି ।
ସଂଭ୍ରମେ ତାକୁ କୋଳେ ଧରି ॥
ବଦରୀ ବନେ ପକାଇଲେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ତାହାକୁ ରଖିଲେ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ମହାମୁନି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ଘେନି ॥୨୧
ପଇଳ ଆଦି ଶିଷ୍ୟଗଣେ ।
ବିଦ୍ୟା ଅଭ୍ୟାସି ଜଣେ ଜଣେ ॥
ହୋଇଲେ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ବେତ୍ତା ।
ସକଳ ଗୁଣେ ଗୁଣବନ୍ତା ॥
ସେ ମୋତେ ରେତୁଁ ଜାତ କଲେ ।
ଏ ଭାଗବତ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ କାଶୀରାଜ ଘରେ ।
ଭୀଷ୍ମ ଯେ କନ୍ୟା ସ୍ୱୟଂବରେ ॥
ଦୁର୍ଗମ ଲାଖ ବିନ୍ଧି ବଳେ ।
ଅନେକ ନୃପତିଙ୍କ ମେଳେ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ଲାଖବିନ୍ଧି ଜିଣି ।
ଲଭିଲେ ନୃପତି ଦୁଲଣୀ ॥
ଅମ୍ବିକା ଆଉ ଅମ୍ବାଳିକା ।
କନ୍ୟାଏ ବର ବରି ଏକା ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିଜପୁରେ ଥୋଇ ।
ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟେ ବିଭା ଦେଇ ॥
ସେ ବେନି କନ୍ୟାଙ୍କର ମେଳେ ।
ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପକାଳେ ॥
ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗରେ ନାଶ ଗଲେ ।
ତେବେ ଯୋଜନଗନ୍ଧା ବୋଲେ ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ତାଙ୍କ ଗର୍ଭେ ।
ପୁତ୍ରେ ଉପୁଜିଲେ ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୁମର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ।
ପାଣ୍ଡୁ ଯେ ତାହାର କନିଷ୍ଠ ॥
ଅମ୍ବୁଷା ଉଦରେ ଅନ୍ତର ।
ପୁଣି ସେ ଜନ୍ମିଲା ବିଦୁର ॥୨୨-୨୫
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଶତପୁତ୍ର ।
ଗାନ୍ଧାରୀ ଗର୍ଭେ ହେଲେ ଜାତ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ତହିଁରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ଦୁଃଶୀଳା ନାମେ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ॥୨୬
ଋଷିର ଶାପେ ପାଣ୍ଡୁ କ୍ଷେତ୍ରେ ।
ଜାତ ହୋଇଲେ ପାଞ୍ଚପୁତ୍ରେ ॥
ଧର୍ମ ପବନ ଇନ୍ଦ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ତିନି ବାଳକ ମହାତେଜେ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ଅତି ଗୁଣବନ୍ତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ସହାୟ ଅନନ୍ତ ॥୨୭
ମାଦ୍ରୀର ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ନକୁଳ ସହଦେବ ହୋଇ ॥
ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ମହାତେଜେ ॥
ଏ ଯେ ହୋଇଲେ ପଞ୍ଚଭ୍ରାତ ।
ଏହାଙ୍କ ହେଲା ପାଞ୍ଚସୁତ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ ଗର୍ଭେ ହେଲେ ଜନ୍ମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥୨୮
ଯୁଧିଷ୍ଠି ପୁତ୍ର ପ୍ରତିବିନ୍ଧ୍ୟ ।
ତାକୁ ନ ଲାଗେ ବ୍ୟାଧି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ॥
ଶ୍ରୁତସେନ ପୁତ୍ର ଭୀମର ।
ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି ଯେ ଅର୍ଜୁନର ॥
ନକୁଳ ସୁତ ଶତାନୀକ ।
ସେ ଜ୍ଞାନୀ ପଣ୍ଡିତ ବିବେକ ॥୨୯
ସହଦେବର ଯେ ନନ୍ଦନ ।
ତାହାର ଶ୍ରୁତକର୍ମା ନାମ ॥
ପୌରବୀ ଗର୍ଭେ ଧର୍ମସୁତ ।
ଦେବକ ସୁତ କଲେ ଜାତ ॥
ହିଡ଼ିମ୍ବୀ ଗର୍ଭେ ଭୀମ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମିଲା ଘଟୋତ୍କଚ ତେଜେ ॥
ପୁଣି ଭୀମର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
କାଳୀର ଗର୍ଭେ ସର୍ବଗତ ॥
ସହଦେବର ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ବିଜୟା ଗର୍ଭରେ ସୁହୋତ୍ର ॥୩୦,୩୧
କରେଣୁମତୀ ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ।
ନକୁଳ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ନିରମିତ୍ର ॥
ଉଲୂପୀ ଗର୍ଭେ ଇରାବନ୍ତ ।
ଅର୍ଜୁନ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ହେଲା ଜାତ ॥
ମଣିପୁରେଶ କନ୍ୟା[2] ଠାରେ ।
ପୁଣି ଅର୍ଜୁନର ଅଂଶରେ ॥
ବଭ୍ରୁବାହନ ଜନମିଲା ।
ପୁତ୍ରିକା ତନୟ ସେ ହେଲା ॥
ପୁତ୍ରିକା ଧର୍ମେ ଯେଣୁ ବରେ ।
ତେଣୁ ସେ ରାଜା ମଣିପୁରେ ॥୩୨
ସୁଭଦ୍ରା ଗର୍ଭେ ତୋର ତାତ ।
ହୋଇଲା ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜାତ ॥
ସେ ମହାବୀର ବାହୁବଳେ ।
ଜିଣନ୍ତା କିଏ ଭୂମି ତଳେ ॥୩୩
ଯେ କୁରୁବଂଶ ନିପାତନେ ।
ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ ମହାବାଣେ ॥
ସେ ଶର ବ୍ରହ୍ମଶିରା ନାମେ ।
ତୋ ମାତା ଗର୍ଭେ ଅତି ତମେ ॥
ପେଷିଲା ଅପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଥେ ।
ଉତ୍ତରା ଆସୁଥିଲା ପଥେ ॥
ବାଣ ଆସନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ତୋ ମାତା ଡାକିଲା ଆରତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁ ଗର୍ଭଗତେ ।
ପଶିଲେ ଚକ୍ର ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମଶିରାକୁ ସେ ସଂହାରି ।
ତୋତେ ରଖିଲେ ନରହରି ॥୩୪

୧. ଅବରଜ—କନିଷ୍ଠ । ୨. ମଣିପୁରେଶ କନ୍ୟା—ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦା ।

* ଏ କନ୍ୟା ବାସ୍ତବରେ ଉପରିଚର ବସୁ ଔରସରେ ମତ୍ସ୍ୟଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଦାଶ (ଧୀବର)ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାକୁ ଦାଶକନ୍ୟା କୁହାଯାଏ ।

ଏବେ ହୋ କହୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ଯେ କର୍ମ ହେବ ଭବିଷ୍ୟତେ ॥
ଏ ଯେ ତୋହର ଗ୍ୱରିସୁତେ ।
ଜନମେଜୟର ସମେତେ ॥
ଯେ ଶ୍ରୁତସେନ ଭୀମସେନ ।
କନିଷ୍ଠ ନାମ ଉଗ୍ରସେନ ॥
ଏ ଗ୍ୱରିପୁତ୍ରେ ମିଳି ଏକେ ।
ତେଜେ ପ୍ରତାପ ଅତିରେକେ ॥୩୫
ବ୍ରାହ୍ମଣ ତେଜ ଶାପଗ୍ରସ୍ତେ ।
ତକ୍ଷକ ଦଂଶିବ ଯେ ତୋତେ ॥
ସେ କୋପେ ସର୍ପଯଜ୍ଞ କରି ।
ତିନିଭୁବନୁ ସର୍ପ ମାରି ॥
ପୁଣି କରିବ ଅଶ୍ୱମେଧ୍ୱ ।
ଆଗମ ନିଗମ ସମ୍ପାଦି ॥
ସପତଦ୍ୱୀପେ ହୋଇ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିବ ଜନପ୍ରଜା ॥୩୬,୩୭
ତାର ତନୟ ଶତାନୀକ ।
ହୋଇବ ସୁଜ୍ଞାନୀ ବିବେକ ॥
ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟର ତହୁଁ ବେଦ ।
ପଢ଼ିବ ସେ ଉପନିଷଦ ॥
ଶୌନକ ତହୁଁ ଜ୍ଞାନକ୍ରିୟା ।
ଶାସ୍ତ୍ର ସାଧିବ ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥
କୃପାଗ୍ରର୍ଯ୍ୟର ସନ୍ନିଧାନ ।
ଲଭିବ ଯେତେ ଅସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ॥୩୮
ସହସ୍ରାନୀକ ତା ନନ୍ଦନ ।
ଅଶ୍ୱମେଧଜ ତହୁଁ ଜନ୍ମ ॥
ତହୁଁ ଅସୀମକୃଷ୍ଣ ଜାତ ।
ନେମିଚକ୍ର ତାହାର ସୁତ ॥୩୯
ହସ୍ତିନାପୁର ନଦୀସ୍ରୋତେ ।
କାଳେ ଯେ ବିନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତେ ॥

ସେ ପୁଣି କୌଶାମ୍ବୀ ନଗରେ ।
ବାସ କରିବ ଭବିଷ୍ୟରେ ॥
ହରିହରଙ୍କ ତୋଷ ଅର୍ଥେ ।
କରିବ ସାଧୁକର୍ମ ଯେତେ ॥
ଉପୁଜେ ନେମିଚକ୍ର ସୁତ ।
ନାମ ତାହାର ଚିତ୍ରରଥ ॥
ତାର କୁମର କବିରଥ ।
ବୃଷ୍ଟିମାନ ତାହାର ସୁତ ॥
ସୁଷେଣ ତାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ତାହାର କୁମର ସୁନୀଥ ॥
ନୃଚକ୍ଷୁ ତାହାର କୁମର ।
ତା ପୁତ୍ର ହେବ ସୁଖୀନଳ ॥୪୦,୪୧
ତାହାର ପୁତ୍ର ପରିପ୍ଲବ ।
ତା ତହୁଁ ସୁନୟ ସମ୍ଭବ ॥
ମେଧାବୀ ତାହାର ତନୟ ।
ତା ପୁତ୍ର ହେବ ନୃପଞ୍ଜୟ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ନାମ ଦୂର୍ବ ।
ତା ପୁତ୍ର ତିମି ନାମ ହେବ ॥୪୨
ତିମିର ପୁତ୍ର ବୃହଦ୍ରଥ ।
ସୁଦାସ ହେବ ତାର ସୁତ ॥
ଶତାନୀକ ଯେ ତାର ସୁତ ।
ଦୁର୍ଦ୍ଦମନ ଯେ ତହୁଁ ଜାତ ॥
ତାର କୁମର ବହୀନର ।
ଦଣ୍ଡପାଣି ତାର କୁମର ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ନିମି ନାମ ।
ତା ତହୁଁ କ୍ଷେମକ ଜନମ ॥
ଏମନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ କ୍ଷତ୍ର ଯୋନି ।
ଜନ୍ମ ହୋଇବେ ଦେହ ଘେନି ॥
କ୍ଷେମକ ଠାଇଁ ସୋମବଂଶ ।
ହୋଇବ କଳିଯୁଗେ ଶେଷ ॥

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁରାଣ ।
ମଗଧ ବଂଶ ପରିମାଣ ॥୪୩-୪୫
ମାର୍ଜାରି ସହଦେବ ସୁତ ।
ତା ତହୁଁ ଶ୍ରୁତଶ୍ରବା ଜାତ ॥
ଅୟୁତାୟୁ ତାର ନନ୍ଦନ ।
ତା ସୁତ ନିରମିତ୍ର ନାମ ॥୪୬
ତାର ସନ୍ତତି ସୁନକ୍ଷତ୍ର ।
ବୃହତ୍‌ସେନ ଯେ ତାର ପୁତ୍ର ॥
କର୍ମଜିତ ତାର ତନୟ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ସୃତଞ୍ଜୟ ॥
ତା ପୁତ୍ର ବିପ୍ର ତାର ସୁତ ।
ଶୁଚିରୁ ହେବ କ୍ଷେମ ଜାତ ॥
କ୍ଷେମ ଶୁଚିର ପୁତ୍ର ଜାଣ ।
ସୁବ୍ରତ କ୍ଷେମର ନନ୍ଦନ ॥
ସୁବ୍ରତ ସୁତ ଧର୍ମସୂତ୍ର ।
ଶମ ହୋଇବ ତାର ସୁତ ॥
ଶମର ପୁତ୍ର ଦ୍ୟୁମତ୍‌ସେନ ।
ସୁମତି ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ସୁବଳ ତାର ପୁତ୍ର ନାମ ।
ସୁନୀଥ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ସତ୍ୟଜିତ ।
ତା ପୁତ୍ର ହେବ ବିଶ୍ୱଜିତ ॥
ତା ଠାରୁ ରିପୁଞ୍ଜୟ ଜନ୍ମ ।
ବୃହଦ୍ରଥର ବଂଶ ଜାଣ ॥
ଏହି ଯେ ବୃହଦ୍ରଥ ବଂଶ ।
ଭବିଷ୍ୟେ ସହସ୍ର ବରଷ ॥
ରାଜା ହୋଇବେ ଏ ଜଗତେ ।
ସଂକ୍ଷେପି କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥୪୭-୪୯
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
କୁରୁବଂଶବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅନୁ ତୁର୍ବସୁ ଦ୍ରୁହ୍ୟୁ ବଂଶ । ଯଦୁ ସମେତେ ତ୍ରୟୋବିଂଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଅନୁର ବଂଶେ ତିନି ସୁତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଚକ୍ଷୁ ପରୋକ୍ଷ ବେନି ସୁତ ।
ତୃତୀୟେ ସଭାନର ଜାତ ॥
ସଭାନରରୁ କାଳନର ।
ସୃଞ୍ଜୟ ତାହାର କୁମର ॥୧
ଜନମେଜୟ ତାର ସୁତ ।
ତା ଠାରୁ ମହାଶୀଳ ଜାତ ॥
ମହାମନା ପୁତ୍ର ତାହାର ।
ତହୁଁ ତିତିକ୍ଷୁ ଉଶୀନର ॥୨
ଶିବି ଯେ ଶମୀ ଦକ୍ଷ ବନ ।
ଉଶୀନର ଚ୍ଚରି ନନ୍ଦନ ॥
ବୃଷାଦର୍ଭି ସୁବୀର ଦୁଇ ।
ମଦ୍ର କୈକୟ ଚ୍ଚରିଭାଇ ॥
ହୋଇଲେ ଶିବି ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜନ୍ମ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ତାହାଙ୍କର କର୍ମ ॥
ତିତିକ୍ଷୁ ପୁତ୍ର ରୁଶଦ୍ରଥ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ତାହାର ଚରିତ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ନାମ ହେମ ।
ସୁତପା ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ସୁତପା ପୁତ୍ର ବଳି ହୋଇ ।
ବନେ ତପସ୍ୱୀ ରୂପ ବହି ॥
ରହିଲା ସଂସାର ଉପେକ୍ଷି ।
ସଂସାର ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ଦେଖି ॥୩,୪
ବଳିର କ୍ଷେତ୍ରେ ଷଡ଼ାତ୍ମଜେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଦୀର୍ଘତମା ବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ ତିନି ।
ସୁହ୍ମ ପୁଣ୍ଡ୍ର ଯେ ଅନ୍ଧ୍ର ଘେନି ॥୫
ଆପଣା ନାମେ ରାଜ୍ୟ କରି ।
ସୁଖେ ପାଳିଲେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥

ଏ ଷଡ଼ଦେଶେ ହୋଇ ରାଜା ।
ଧର୍ମେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥
ଅଙ୍ଗ ତନୟ ଖନପାନ ।
ଦିବିରଥ ତାର ନନ୍ଦନ ॥୬
ଧର୍ମରଥ ଯେ ତାର ସୁତ ।
ତା ତହୁଁ ଜନ୍ମ ଚିତ୍ରରଥ ॥
ସେ ଚିତ୍ରରଥ ବଂଶହୀନ ।
ଲୋମପାଦ ତା ଖ୍ୟାତ ନାମ ॥
ଦଶରଥର ସଖା ସେହି ।
ଅପୁତ୍ର ତାର ବଂଶ ଚ୍ଚହିଁ ॥
ଶାନ୍ତା କନ୍ୟାକୁ ଦେଲା ନେଇ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ସେ ତାକୁ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ତୁଲେ ।
ବେଦ ବିଧାନେ ବିଭା ଦେଲେ ॥
ପୂର୍ବେ ସେ ଲୋମପାଦ ଦେଶେ ।
ତା ଦେଶେ ଇନ୍ଦ୍ର ନ ବରଷେ ॥
ମନ୍ତ୍ରୀ ବଚନେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ହରିଣୀସୁତକୁ[1] ଅଣାଇ ॥
ଗଣିକା ନୃତ୍ୟଗୀତ ବଳେ ।
ଚିତ୍ତ ମଜ୍ଜାଇ ତାଙ୍କ ମେଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ନିମନ୍ତେ ଯଜ୍ଞ ପୁଣ ।
ସେ ଋଷି କଲେ ନାନା କର୍ମ ॥
ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷିଲା ।
ରାଜାର ସନ୍ତତି ହୋଇଲା ॥୭-୯
ସନ୍ତାନହୀନ ଦଶରଥ ।
ତାର ସକାଶୁଁ ପୁତ୍ରପ୍ରାପ୍ତ ॥
ଲୋମପାଦର ଯେଉଁ ସୁତ ।
ସେ ଚତୁରଙ୍ଗ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ତା ପୁତ୍ର ପୃଥୁଲାକ୍ଷ ହେଲା ।
ତାହାର ବୃହଦ୍ରଥ ବଳା । ॥
ଆବର ବୃହଦ୍‌ଭାନୁ ନାମ ।
ତୃତୀୟେ ପୁଣି ବୃହତ୍‌କର୍ମ ॥

ବୃହଦ୍ରଥରୁ ବୃହନ୍ମନ ।
ତା ପୁତ୍ର ଜୟଦ୍ରଥ ନାମ ॥୧୦,୧୧
ତାହାର ନନ୍ଦନ ବିଜୟ ।
ଧୃତି ଯେ ତାହାର ତନୟ ॥
ଧୃତିର ପୁତ୍ର ଧୃତବ୍ରତ ।
ସତ୍‌କର୍ମା ତାହାର ଯେ ସୁତ ॥
ଅଧିରଥ ତାର ନନ୍ଦନ ।
ବନେ ଭ୍ରମୁଁ ସେ ଏକଦିନ ॥୧୨
ଗଙ୍ଗାର ତୀରେ କ୍ରୀଡ଼ାକାଳେ ।
ଦେଖେ ମଞ୍ଜୁଷା[2] ଭାସେ ଜଳେ ॥
ମଞ୍ଜୁଷା ମଧ୍ୟେ ଶିଶୁ ଦେଖି ।
ରାଜା ହୋଇଲା ଅତି ସୁଖୀ ॥
ସେ ଶିଶୁ କୁନ୍ତୀ ଗର୍ଭଜାତ ।
କୁନ୍ତୀ ତାହାକୁ କଲା ତ୍ୟକ୍ତ ॥
ସେ ରାଜା ନିଃସନ୍ତାନ ଥିଲା ।
ଶିଶୁପୁତ୍ରକୁ ସେ ପାଳିଲା ॥
କନ୍ୟାକାଳରେ ଜନ୍ମିଥିଲା ।
କାନୀନ ସଂଜ୍ଞା ତେଣୁ ହେଲା ॥
ସେ ଅଧିରଥର ନନ୍ଦନ ।
ତାହାର ନାମ ହେଲା କର୍ଣ୍ଣ ॥
ତାହାର ବୃଷସେନ ସୁତ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥
ଏବେ ତୁ ଦ୍ରୁହ୍ୟୁବଂଶ ଶୁଣ ।
ବଭ୍ରୁ ଯେ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତାର ତନୟ ସେତୁ ନାମ ।
ଆରବ୍ଧ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ଯେ ଗାନ୍ଧାର ।
ଧର୍ମ ଯେ କୁମର ତାହାର ॥
ଧର୍ମର ପୁତ୍ର ନାମ ଧୃତ ।
ଦୁର୍ମନା ତାହାର ଯେ ପୁତ୍ର ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ଯେ ପ୍ରଚେତ ।
ହେଲେ ତାହାର ଶତେପୁତ୍ର ॥୧୩-୧୫
ଉତ୍ତରେ ସେ ନାନା ଦେଶରେ ।
ରହିଲେ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଅଧିକାରେ ॥

୧. ହରିଣୀସୁତ—ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଋଷି । ୨. ମଞ୍ଜୁଷା—ପେଡ଼ି ।

ତୁର୍ବସୁ ତହୁଁ ବହ୍ନି ଜାତ ।
ଭର୍ଗ ତାହାର ହେଲା ସୁତ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ଭାନୁମାନ ।
ତ୍ରିଭାନୁ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
କରନ୍ଧମ ଯେ ତାର ସୁତ ।
ତାହାର ତନୟ ମରୁତ ॥୧୬,୧୭
ପୁରୁବଂଶରେ ହୋଇ ଜାତ ।
ଯା ନାମ ଅଟଇ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ॥
ମରୁତ ତାକୁ କଲା ପୁତ୍ର ।
ସେ ପୁଣି ରାଜ୍ୟ ଲୋଭେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ପୁଣି ସେ ବଂଶେ ପ୍ରବେଶିଲା ।
ଉଭୟ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ଅନୁବଂଶ ଯେତେ ।
କହିଲି ବଂଶାନୁଚରିତେ ॥
ତହିଁ ଅଶେଷ ନୃପଗଣ ।
ଏବେ ହୋ ଯଦୁବଂଶ ଶୁଣ ॥୧୮
ସେ ବଂଶେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଜନ୍ମିଲେ କୃଷ୍ଣ ଦେହ ବହି ॥
ଏ ବଂଶ ମହିମା ଶୁଣନ୍ତେ ।
ପାପ ନ ରହେ ହୃଦଗତେ ॥
ଯଦୁରାଜାର ଗ୍ୱରି ସୁତେ ।
ଶୁଣ ତାହାଙ୍କ ନାମ ଯେତେ ॥
ସହସ୍ରଜିତ ରିପୁ ବେନି ।
ଆବର କ୍ରୋଷ୍ଟା ନଳ ଘେନି ॥୧୯,୨୦
ସହସ୍ରଜିତ ତହୁଁ ଜାତ ।
ଶତଜିତ ନାମରେ ସୁତ ॥
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲେ ସୁତ ତିନି ।
ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଗୁଣ ଘେନି ॥
ଯେ ମହାହୟ ବେଣୁହୟ ।
ହୈହୟ ନାମେ ମହାଶୟ ॥୨୧
ଧର୍ମ ଯେ ହୈହୟର ସୁତ ।
ନେତ୍ର ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ॥
କୁନ୍ତି ତାହାର ପୁତ୍ର ହୋଏ ।
ସୋହଞ୍ଜି କୁନ୍ତିର ତନୟେ ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ମହିଷ୍ମାନ ।
ତାର କୁମର ଭଦ୍ରସେନ ॥୨୨

ଭଦ୍ରସେନର ତହୁଁ ଜନ୍ମି ।
ଦୁର୍ମଦ ଧନକ ଏ ବେନି ॥
କୃତାଗ୍ନି କୃତବୀର୍ଯ୍ୟ ବେନି ।
କୃତୌଜା କୃତବର୍ମା ଘେନି ॥
ଧନକ ପୁତ୍ର ଏ ଜଗତେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ଅପ୍ରମିତେ ॥୨୩
କୃତବୀର୍ଯ୍ୟ ସୁତ ଅର୍ଜୁନ ।
ସପତଦ୍ୱୀପେ ସେ ରାଜନ ॥
ଦତ୍ତାତ୍ରେୟଙ୍କୁ ସେବା କରି ।
ଯୋଗେ ହୋଇଲା ଅଧିକାରୀ ॥୨୪
ସେ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ହୈହୟ ବଂଶେ ରାଜା ଯେତେ ।
ତପସ୍ୟା ଯଜ୍ଞ ଦାନ ମତେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଯେତେ ସାଧି ।
ଅଣିମା ଆଦି ଅଷ୍ଟନିଧି ॥
ପଞ୍ଚାଶୀ ସହସ୍ର ବରଷ ।
ସମ୍ପଦ ଭୁଞ୍ଜିଲା ଅଶେଷ ॥
ତାହାର ସମ ଏ ସଂସାରେ ।
କେହି ନୋହିବେ ଅଧିକାରେ ॥୨୫,୨୬
ତାହାର ସହସ୍ର ନନ୍ଦନ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ସେ ହୋଇଲେ ନିଧନ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ପାଞ୍ଚ ଯେ କୁମର ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଳେ ବଳୀୟାର ॥
ଜୟଧ୍ୱଜ ଯେ ଶୂରସେନ ।
ଉର୍ଜିତ ମଧୁ ବୃଷସେନ ॥୨୭
ଜୟଧ୍ୱଜର ଯେ କୁମର ।
ତାଳଜଂଘ ନାମ ତାହାର ॥
ଶତେ ନନ୍ଦନ ତାର ହୋଏ ।
ଯା ନାମେ ରିପୁ କରେ ଭୟେ ॥
ଔର୍ବ ଋଷିଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମତେଜେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟପଣେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟେ ॥
ସଗର ତାଙ୍କୁ କଲେ ହତ ।
ଏ ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୀର ସୁତ ॥୨୮
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠସୁତ ।
ତାହାର ନାମ ବୀତିହୋତ୍ର ॥

ମଧୁର* ଶତେ ପୁତ୍ର ହୋଇ ।
ବୃଷ୍ଣି ତା ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଥାଇ ॥୨୯
ମାଧବ ବୃଷ୍ଣି ଯେ ଯାଦବ ।
ଏଣୁ ଏ ଘୋଷନ୍ତି ସାଧବ ॥
ଯଦୁପୁତ୍ର କ୍ରୋଷ୍ଟାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ବୃଜିନବାନ ଯେ ଉପୁଜେ ॥
ତା ପୁତ୍ର ସ୍ୱାହିତ ହୋଇଲା ।
ରୁଶେକୁ ଅଟେ ତାର ବଳା ॥
ତାର କୁମର ଚିତ୍ରରଥ ।
ତାହାର ଶଶବିନ୍ଦୁ ସୁତ ॥
ସେ ମହାଯୋଗୀ ମହାଭୁଜ ।
ଭୁବନଜିତ ତାର ତେଜ ॥
ଦଶ ସହସ୍ର ତାର ନାରୀ ।
ଅଶେଷ ଯଶେ ଅଧିକାରୀ ॥
ନାରୀ ଗୋଟିକେ ଲକ୍ଷେ ସୁତ ।
ଶଶବିନ୍ଦୁର ହେଲେ ଜାତ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦଶସସ୍ର ଲକ୍ଷ ।
କୁମରେ ହୋଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୩୦-୩୩
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଷଡ଼ସୁତେ ।
ପୃଥୁଶ୍ରବାଦି ଏ ଜଗତେ ॥
ଧର୍ମ ଯେ ପୃଥୁଶ୍ରବା ବଳା ।
ତହୁଁ ଉଶନା ଜନମିଲା ॥
ଅଶ୍ୱମେଧରେ ସେ ଦୀକ୍ଷିତ ।
ହୋଇ କଲାକ ଯଜ୍ଞ ଶତ ॥
ରୁଚକ ନାମେ ତାର ସୁତ ।
ତାର କୁମର ପାଞ୍ଚ ଜାତ ॥
ରୁକ୍ମ ରୁକ୍ମେଷୁ ପୁରୁଜିତ ।
ପୃଥୁ ଜ୍ୟାମଘ ପାଞ୍ଚସୁତ ॥
ଜ୍ୟାମଘ ପତ୍ନୀ ଶୈବ୍ୟା ହୋଇ ।
କେବେହେଁ ପୁତ୍ର ନ ଲଭଇ ॥୩୪,୩୫
ସେ ରାଜା ଦିଗବିଜେ କରି ।
ଅନେକ ରିପୁବଳ ମାରି ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ରିପୁ ଜିଣି ।
ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ଆଣି ॥
କନ୍ୟାଏ ପାଇ ରୂପରାଶି ।
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ରଥେ ବସି ॥

* 'ମଧୁ' ବୀତିହୋତ୍ରର ପୁତ୍ର ।

ମିଳିଲା ଆପଣା ଭୁବନେ ।
ଅନେକ ବାଦ୍ୟନାଦ ସ୍ୱନେ ॥
ଶୈବ୍ୟା ନାମେଣ ତାର ରାଣୀ ।
ଉତ୍ସବ ବାଦ୍ୟନାଦ ଶୁଣି ॥
ମନ୍ଦିରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ।
ଭୂଷିତ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥
ରଥକୁ ଗ୍ରହେଁ ବେନି ଡୋଳେ ।
କନ୍ୟାଏ ଅଛି ତାର କୋଳେ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ତାର ତନୁ ।
ଦେଖି ପାଇଲା ହୃଦେ ମନ୍ୟୁ ॥୩୬
କୋପେ ବୋଇଲା ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ।
ଏ କନ୍ୟା ପାଇଲୁ ତୁ କାହିଁ ॥

ଶୈବ୍ୟା ବଚନ ଶୁଣି ରାୟେ ।
ହୃଦେ ପାଇଲା ମହାଭୟେ ॥
ବୋଲଇ ମଧୁର ଉତ୍ତର ।
ଏ କନ୍ୟା ବଧୂ ଯେ ତୋହର ॥
ଶୈବ୍ୟା ବୋଲଇ କୋପ ବହି ।
ଏ ଜନ୍ମେ ତୋର ପୁତ୍ର ନାହିଁ ॥
ଆଣିଲୁ ସପତଣୀ ଅର୍ଥେ ।
ଏବେ ତୁ ଭଣ୍ଡୁ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଶୁଣି ସେ ଶୈବ୍ୟାର ବଚନ ।
ମଧୁରେ ବୋଲଇ ରାଜନ ॥
ଏବେ ଯେ ପୁତ୍ର ଉପୁଜିବ ।
ଏ କନ୍ୟା ସେ ବିଭା ହୋଇବ ॥

ଅନେକ ହୋଇବ ମୋ ବଂଶ ।
ତା ଶୁଣି ଶୈବ୍ୟା ହେଲା ତୋଷ ॥
ଭୁବନେ କଲା ସେ ପ୍ରବେଶ ।
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ହସ ହସ ॥୩୭,୩୮
ସନ୍ତୋଷ ହେଲେ ପିତୃଦେବେ ।
ପୁତ୍ର ହୋଇଲା ଶୈବ୍ୟାଗର୍ଭେ ॥
ସୁନ୍ଦରେ ଜଗତ ମୋହିଲା ।
ବିଦର୍ଭ ତାକୁ ନାମ ଦେଲା ॥
ସେ କନ୍ୟା ପୁତ୍ରେ ବିଭା କଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥୩୯
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ନବମସ୍କନ୍ଧେ
ଯଦୁବଂଶାନୁଚରିତଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଦର୍ଭପୁତ୍ର ବଂଶ କଥା । ଚତୁର୍ବିଂଶରେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ କୁରୁବୀର ।
ବିଦର୍ଭ ଜ୍ୟାମଘ କୁମର ॥
ଜ୍ୟାମଘ ରାଜକୁଳ ଜିଣି ।
ଯେ କନ୍ୟା ଘରେ ଥିଲା ଆଣି ॥
ସେ କନ୍ୟା ବିଦର୍ଭେ ବରିଲା ।
ତା ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ଉପୁଜିଲା ॥
କୁଶ ଯେ କ୍ରଥ ଏହୁ ବେନି ।
ତୃତୀୟେ ରୋମପାଦ ଘେନି ॥୧
ବଭ୍ରୁ ଯେ ରୋମପାଦ ସୁତ ।
କୃତି ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ॥
ଉଶିକ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତା ତହୁଁ ଚେଦି ଉତପନ୍ନ ॥
ଚୈଦ୍ୟାଦି[୧] ଏହି ବଂଶେ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ପାଳିଲେ ସେ ମହୀ ॥୨

କ୍ରଥର ପୁତ୍ର କୁନ୍ତି ନାମ ।
ଧୃଷ୍ଟି ଯେ ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ନିର୍ବୃତି ତାର ପୁତ୍ର ହୋଏ ।
ଦଶାର୍ହ ନାମେ ତାର ପୋଏ ॥
ବ୍ୟୋମ ଯେ ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ତହୁଁ ଜୀମୂତ ଉତପତ୍ତି ॥
ବିକୃତି ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତହୁଁ ଭୀମରଥ ଜନମ ॥
ତାହାର ସୁତ ନବରଥ ।
ତହୁଁ ଦଶରଥ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଶକୁନି ତାହାର ତନୟେ ।
କରମ୍ଭି ପୁତ୍ର ତାର ହୋଏ ॥
ତାର ତନୟ ଦେବରାତ ।
ଯାର ମହିମା ଅପ୍ରମିତ ॥
ତା ସୁତ ଦେବକ୍ଷତ୍ର ନାମ ।
ସୁନ୍ଦର ପଣେ ଗୁଣଧାମ ॥

ମଧୁ ତାହାର ବଂଶେ ଜାତ ।
କୁରୁବଶ ଯେ ତାର ସୁତ ॥
ଅନୁ ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
ତାହାର ସୁତ ପୁରୁହୋତ୍ର ॥
ଆୟୁ ଯେ ତାର ପୁତ୍ର ନାମ ।
ସାତ୍ୱତ ତାଠାରୁ ଜନମ ॥
ତାହାର ହେଲେ ପୁତ୍ର ସାତ ।
ଶୁଣ କହିବା ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଭଜମାନ ଭଜି ଦିବ୍ୟକ ।
ବୃଷ୍ଣି ଦେବାବୃଧ ଅନ୍ଧକ ॥
ମହାଭୋଜ ଏ ସପ୍ତନାମ ।
ଏକୁ ଅନେକ ଗୁଣଧାମ ॥
ଭଜମାନର ପତ୍ନୀ ଦୁଇ ।
ଆଦ୍ୟରେ ତିନି ସୁତ ହୋଇ ॥
ନିମ୍ଲୋଚି ଧୃଷ୍ଟି ଯେ କିଙ୍କିଣ ।
ପରୀକ୍ଷ କହୁଁ ତୋତେ ଶୁଣ ॥୩-୭

୧. ଚୈଦ୍ୟାଦି—ଦମଘୋଷ ପ୍ରଭୃତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭେ ଜାତ ।
ହୋଇଲେ ତାର ତିନି ସୁତ ॥
ଶତାଜିତ ସହସ୍ରାଜିତ ।
ଅଯୁତାଜିତ ତିନି ଭ୍ରାତ ॥୮
ବଭ୍ରୁ ଯେ ଦେବାବୃଧ ସୁତ ।
ଜନେ ଗାଆନ୍ତି ତା ଚରିତ ॥
ଦୂରରୁ ଯେତେ ଗୁଣ ଗୁଣି ।
ଅଧିକ ଦେଖୁଁ ପରିମାଣି ॥୯
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବଭ୍ରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଦେବାବୃଧ ଦେବଙ୍କ ଇଷ୍ଟ ॥
ସେ ଦୁଇ ପୁରୁଷଙ୍କ କୁଳେ ।
ଯେତେ ଜନ୍ମିଲେ ଭବଜଳେ ॥
ଷଡ଼ସହସ୍ର ପଞ୍ଚଷଷ୍ଟି ।
ପୁଣି ସହସ୍ର ଆଠଗୋଟି ॥
ଘୋର ସଂସାରୁ ତରିଗଲେ ।
ନିଶ୍ଚେ ମିଳିଲେ କୈବଲ୍ୟେ ॥
ଅତି ଧାର୍ମିକ ମହାଭୋଜ ।
ଅନେକ କାଳ କଲା ରାଜ୍ୟ ॥
ଯେତେ ଉପୁଜିଲେ ତା ବଂଶେ ।
ଧରିଲେ ଭୋଜ ନାମକୁ ସେ ॥୧୦,୧୧
ବୃଷ୍ଣିର ସୁମିତ୍ର ନନ୍ଦନ ।
ଅପରେ ଯୁଧାଜିତ ନାମ ॥
ତାର ସନ୍ତତି ହୋଏ ଶିନି ।
ଅନମିତ୍ରକୁ ଘେନି ବେନି ॥
ଅନମିତ୍ରର ପୁତ୍ର ନିମ୍ନ ।
ତା ଅଂଶେ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ॥
ପ୍ରସେନ ସତ୍ରାଜିତ ନାମ ।
ହୋଇଲେ ତାର ଗୁଣଧାମ ॥
ଶିନି ଯେ ଅନମିତ୍ର ସୁତ ।
ସତ୍ୟକ ତାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ॥୧୨,୧୩
ତାହାର ପୁତ୍ର ଯୁଯୁଧାନ ।
ଜୟ ତାହାର ପୁତ୍ର ନାମ ॥
କୁଣି ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ତାହାର ଯୁଗନ୍ଧର ସୁତ ॥
ଅପର ବୃଷ୍ଣିପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ଜନ୍ମିଲେ ବିଷ୍ଣୁତେଜ ବହି ॥

ଶ୍ୱଫଲ୍କ ଚିତ୍ରରଥ ବେନି ।
ଗାନ୍ଧିନୀ ଶ୍ୱଫଲ୍କ ଭାମିନୀ ॥
ଦ୍ୱାଦଶପୁତ୍ର* ତାର ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଅତି ପୁଣ୍ୟତରେ ॥
ଅକ୍ରୂର ତହିଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଜାଣ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥୧୪,୧୫
ଆସଙ୍ଗ ସାରମେୟ ଦୁଇ ।
ମୃଦୁର ମୃଦୁବିଦ୍ ଯେ ହୋଇ ॥
ଗିରି ଧର୍ମବୃଦ୍ଧ ସୁକର୍ମା ।
କ୍ଷତ୍ରୋପେକ୍ଷ ଅରିମର୍ଦ୍ଦନ ॥
ଗନ୍ଧମାଦନ ଶତ୍ରୁଘନ ।
ଦ୍ୱାଦଶେ ପ୍ରତିବାହୁ ନାମ ॥
ଆବର ଏକ କନ୍ୟା ଥିଲା ।
ସୁଚାରା ନାମ ତାର ହେଲା ॥
ଅକ୍ରୂର ପୁତ୍ର ହୋଏ ବେନି ।
ଦେବବାନ୍ ଉପଦେବ ଘେନି ॥
ଚିତ୍ରରଥର ଯେ ଆତ୍ମଜ ।
ତିନି ଭୁବନେ ତାର ତେଜ ॥
ପୃଥୁ ଯେ ବିଦୂରଥ ଆଦି ।
ଏଣେ ବୃଷ୍ଣିବଂଶ ସମ୍ପାଦି ॥୧୬-୧୮
କୁକୁର ଭଜମାନ ବେନି ।
ଶୁଚି କମ୍ବଳବର୍ହି ଘେନି ॥
ଏ ଚାରି ଅନ୍ଧକର ସୁତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
କୁକୁର ସୁତ ବହ୍ନି ନାମା ।
ତାହାର ତନୟ ବିଲୋମା ॥
କପୋତରୋମା ତାର ସୁତ ।
ତା ପୁତ୍ର ଅନୁ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ଅନ୍ଧକ ଅନୁଠାରୁ ଜାତ ।
ଦୁନ୍ଦୁଭି ନାମେ ତାର ସୁତ ॥
ଅରିଦ୍ୟୋତ ତା ତହୁଁ ଜାତ ।
ପୁନର୍ବସୁ ଯେ ତାର ସୁତ ॥୧୯,୨୦
ତାହାର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ହୋଏ ।
ଆହୁକ ଆହୁକୀ ବୋଲାଏ ॥
ଦେବକ ଉଗ୍ରସେନ ଦୁଇ ।
ଆହୁକ ତହୁଁ ଜାତ ହୋଇ ॥

ଦେବକ ପୁତ୍ର ଚାରି ହୋଏ ।
ନାମ ତାହାଙ୍କ ଶୁଣ ରାୟେ ॥
ଉପଦେବ ଯେ ଦେବବାନ ।
ସୁଦେବ ଯେ ଦେବବର୍ଦ୍ଧନ ॥
ପୁଣ ହୋଇଲେ କନ୍ୟା ସାତ ।
ଯେ ନାମ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥୨୧,୨୨
କନ୍ୟାଏ ଧୃତଦେବା ଆଦି ।
ଯାହାର ଯେ ନାମ ସମ୍ପାଦି ॥
ଯେ ଶାନ୍ତିଦେବା ଉପଦେବା ।
ଶ୍ରୀଦେବା ପୁଣି ସହଦେବା ॥
ଦେବରକ୍ଷିତା ଆଦି ଯେତେ ।
ଦେବକୀ ଦେବୀଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ॥
ଦେବକ ସାତକନ୍ୟା ନେଇ ।
ବସୁଦେବଙ୍କୁ ବିଭା ଦେଇ ॥୨୩
କଂସ ସୁନାମା ନ୍ୟଗ୍ରୋଧକ ।
କଙ୍କ ଶଙ୍କୁ ବେନି ବାଳକ ॥
ସୁହୂ ଯେ ସୃଷ୍ଟି ରାଷ୍ଟ୍ରପାଳ ।
ତୁଷ୍ଟି ଏ ଉଗ୍ରସେନ ବାଳ ॥୨୪
ଆବର ହେଲେ କନ୍ୟା ପାଞ୍ଚ ।
ସୁନ୍ଦର ସୁରୂପ ସୁସଞ୍ଚ ॥
କଂସା ଯେ କଙ୍କବତୀ କଙ୍କା ।
ଶୂରଭୂ ଯେ ରାଷ୍ଟ୍ରପାଳିକା ॥
ଏ କନ୍ୟା ବରି ବେଦମତେ ।
ବସୁଦେବର ଭାଇ ଯେତେ ॥
ବିବାହ କଲେ ଶୁଭବେଳେ ।
ଉଚିତେ ଗୃହକର୍ମ କଲେ ॥୨୫
ବିଦୂରଥର ଶୂର ସୁତ ।
ଭଜମାନ ତା ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ॥
ଶିନି ତାର ହୁଏ ଆତ୍ମଜ ।
ଶିନିର ପୁତ୍ର ସ୍ୱୟମ୍ଭୋଜ ॥
ହୃଦୀକ ତାହାର ନନ୍ଦନ ।
ତାହାର ତିନି ପୁତ୍ର ଜାଣ ॥
ଦେବବାହୁ ଯେ ଶତଧନୁ ।
ଆବର କୃତବର୍ମା ସୁନୁ ॥
ଦେବମୀଢ଼ ଯେ ଶୂର ସୁତ ।
ତା ପତ୍ନୀ ମାରିଷା ବିଖ୍ୟାତ ॥୨୬,୨୭

* ଅକ୍ରୂରକୁ ଛାଡ଼ି ବାର ପୁତ୍ର ।

ସେ ଦେବମୀଢ଼ ତାର ଗର୍ଭେ ।
ଦଶ ସନ୍ତତି କଲା ଭାବେ ॥
ବସୁଦେବ ଦେବଭାଗକ ।
ଦେବଶ୍ରବସ ଯେ ଆନକ ॥୨୮
ସୃଞ୍ଜୟ ଶ୍ୟାମକ ଯେ କଙ୍କ ।
ଶମୀକ ବତ୍ସକ ଯେ ବୃକ ॥
ବସୁଦେବର ଜନ୍ମ କାଳେ ।
ବାଦ୍ୟ ଶୁଭିଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଆନକ ଦୁନ୍ଦୁଭି ।
ଦିଶ ଆକାଶ ପୂରି ଶୁଭି ॥
ସେ ଯେଣୁ ବିଷ୍ଣୁର ନିଧାନ ।
ଆନକଦୁନ୍ଦୁଭି ତା ନାମ ॥
ପୁଣି ହୋଇଲେ କନ୍ୟା ପାଞ୍ଚ ।
ସୁନ୍ଦର ସୁରୂପ ସୁସଞ୍ଚ ॥
ଯେ ପୃଥା ଆଉ ଶ୍ରୁତଦେବା ।
ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି ଯେ ଶ୍ରୁତଶ୍ରବା ॥
ରାଜାଧିଦେବୀଙ୍କି ଯେ ଘେନି ।
ଏ ପାଞ୍ଚ ବସୁଦେବ ଭଗ୍ନୀ ॥
ପୃଥା କନ୍ୟାକୁ ତାର ତାତ ।
କୁନ୍ତିରାଜନେ କଲା ଦତ୍ତ ॥
ଯେଣୁ ତା ନ ଥିଲା ସନ୍ତତି ।
ଏଣୁ ସେ କନ୍ୟା ନାମ କୁନ୍ତୀ ॥୨୯-୩୧
ଦୁର୍ବାସା ମୁନି ଏକଦିନେ ।
ମିଳିଲେ ପୃଥା ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ପୃଥା ତାହାଙ୍କୁ ସେବା କଲା ।
ଦେବହୂତି-ବିଦ୍ୟା[୧] ଲଭିଲା ॥
ସେ ବିଦ୍ୟା ପରୀକ୍ଷାର ଅର୍ଥେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ରାଇଲା ଏକାନ୍ତେ ॥୩୨
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆସନ୍ତେ ତତକ୍ଷଣେ ।
ପୃଥା ଚକିତ ଦେଖି ମନେ ॥
ବୋଇଲା ପରୀକ୍ଷାର ପାଇଁ ।
ଡାକିଲି କ୍ଷମା କର ତୁହି ॥୩୩
ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ପୃଥା ।
ଦେବଦର୍ଶନ ନୋହେ ବୃଥା ॥

ଅବଶ୍ୟ ତୋ ପୁତ୍ର ହୋଇବ ।
ତୋତେ ସେ ଦୋଷ ନ ଲାଗିବ ॥୩୪
ଏମନ୍ତେ କଲେ ଗର୍ଭାଧାନ ।
ପୁତ୍ର ହୋଇଲା ତତକ୍ଷଣ ॥
ପୃଥା ଶିଶୁକୁ ନିନ୍ଦା ଡରେ ।
ଭସାଇ ଦେଲେ ନଦୀ ଜଳେ ॥
ପାଣ୍ଡୁ ଯେ ତୋ ପ୍ରପିତାମହ ।
ପୃଥାକୁ କଲା ସେ ବିବାହ ॥୩୫,୩୬
କାରୂଷ ବୃଦ୍ଧଶର୍ମା ନାମ ।
ଶ୍ରୁତଦେବାକୁ ବରେ ପୁଣ ॥
ବିବାହ କରି ବେଦମତେ ।
ତା ଗର୍ଭେ ଜନ୍ମିଲାକ ସୁତେ ॥
ତା ଦେଖି ଡରେ ରିପୁଚକ୍ର ।
ତା ନାମ ହେଲା ଦନ୍ତବକ୍ର ॥୩୭
କୈକେୟ ବଂଶେ ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ।
ସେ ପୁଣି ନିଜ ବଂଶ ହେତୁ ॥
ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତିକି ବିଭା କଲା ।
ତା ପାଞ୍ଚପୁତ୍ର ଉପୁଜିଲା ॥
ସେ ସୁତ ସନ୍ତର୍ଦ୍ଦନ ଆଦି ।
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବଗୁଣେ ସିଦ୍ଧି ॥୩୮
ଆବନ୍ତ୍ୟ ଶୂରସେନ ବଳା ।
ରାଜାଧିଦେବୀ ବିଭା କଲା ॥
ନାମ ତାହାର ଜୟସେନ ।
ତା ଅଂଶେ ଦୁଇପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ॥
ବିନ୍ଦ ଯେ ଅନୁବିନ୍ଦ ବେନି ।
ରାଜାଧିଦେବୀ ତହୁଁ ଜନ୍ମି ॥
ଚେଦି ରାଜନ ଦମଘୋଷ ।
ଶ୍ରୁତଶ୍ରବାକୁ ବରି ତୋଷ ॥୩୯
ତାର କୁମର ଶିଶୁପାଳ ।
ସେ ବୀର ତେଜେ ଅନର୍ଗଳ ॥
ତାହାର କଥା* ତୋତେ ଭାବେ ।
ମୁଁ ତାହା କହିଅଛି ପୂର୍ବେ ॥
ଦେବଭାଗର କଂସା ପତ୍ନୀ ।
ତା ଗର୍ଭେ ଜାତ ସୁତ ବେନି ॥

ଚିତ୍ରକେତୁ ଯେ ବୃହଦ୍‌ବଳ ।
ତେଜେ ଏ ବେନି ଅନର୍ଗଳ ॥୪୦
ଦେବଶ୍ରବାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
କଂସବତୀର ଦୁଇ ସୁତ ॥
ସୁବୀର ଇଷୁମାନ ବେନି ।
ଏମନ୍ତେ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମି ॥
ଆନକ ପୁତ୍ର ସତ୍ୟଜିତ ।
ବକ ଆବର ପୁରୁଜିତ ॥୪୧
ସୃଞ୍ଜୟ ପୁତ୍ର ବେନି ହୋଏ ।
ବୃଷ ଦୁର୍ମର୍ଷଣ ତନୟେ ॥
ହରିକେଶ ଯେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ।
ଶ୍ୟାମକ ପୁତ୍ର ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୪୨
ବତ୍ସକ ମିଶ୍ରକେଶୀ ଗର୍ଭେ ।
ବୃକାଦି ସନ୍ତାନ ସମ୍ଭବେ ॥
ତକ୍ଷ ପୁଷ୍କର ଶାଳ ଆଦି ।
ବୃକର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୪୩
ଶମୀକ ପୁତ୍ର ଯେ ସୁମିତ୍ର ।
ଅର୍ଜ୍ଜୁନପାଳ ଆଦି ପୁତ୍ର ॥
ଋତଧାମ ଯେ ଆଉ ଜୟ ।
ଜାଣ ତୁ କଙ୍କର ତନୟ ॥୪୪
ବସୁଦେବର ଯେତେ ନାରୀ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ପୌରବୀ ରୋହିଣୀ ରୋଚନା ।
ମଦିରା ଭଦ୍ରା ଇଳା କନ୍ୟା ॥
ଦେବକୀ ଆଦି ବହୁ ନାରୀ ।
ସେ ବସୁଦେବ ବିଭା କରି ॥୪୫
ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭେ ବସୁଦେବ ।
ଜନ୍ମାଏ ପୁତ୍ର ବଳଦେବ ॥
ଧ୍ରୁବ ସାରଣ ଆଉ ଗଦ ।
ବିପୁଳ କୃତ ଯେ ଦୁର୍ମଦ ॥୪୬
ପୌରବୀ ଗର୍ଭରେ ସୁଭଦ୍ର ।
ଭଦ୍ରବାହ ଦୁର୍ମଦ ଭଦ୍ର ॥୪୭
ଭୂତ ଆଦି ବାର ନନ୍ଦନ ।
ବସୁଦେବର ଅଂଶେ ଜନ୍ମ ॥

୧. ଦେବହୂତି-ବିଦ୍ୟା—ଦେବତାଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବାର ବିଦ୍ୟା ।
* ଶିଶୁପାଳ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସପ୍ତମ ସ୍କନ୍ଦ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ମଦିରା ଗର୍ଭେ ଉପନନ୍ଦ ।
କୃତକ ଶୂର ପୁଣି ନନ୍ଦ ॥
କୌଶଲ୍ୟା ଉଦରେ ସମ୍ଭୂତ ।
କେଶୀ ନାମରେ ଏକ ସୁତ ॥
ବସୁଦେବର ଔରସରେ ।
ପୁଣି ସେ ରୋଚନା ଗର୍ଭରେ ॥
ହସ୍ତ ହେମାଙ୍ଗଦ ସହିତେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ବହୁ ସୁତେ ॥
ଉରୁବଲ୍କଳ ଇଳା ଗର୍ଭେ ।
ବିପୃଷ୍ଠ ଧୃତଦେବା ଗର୍ଭେ ॥
ଶାନ୍ତିଦେବାର ଗର୍ଭେ ସୁତ ।
ଶ୍ରମ ଆବର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ॥୪୮-୫୦
ରାଜନ୍ୟ କଳ୍ପ ଆଦି ବର୍ଷ ।
ଉପଦେବାର ପୁତ୍ର ଦଶ ॥
ଶ୍ରୀଦେବା ଗର୍ଭେ ବସୁ ହଂସ ।
ଛ ପୁତ୍ର ଘେନିଣ ସୁବଂଶ ॥୫୧
ଦେବରକ୍ଷିତାର ନନ୍ଦନ ।
ଗଦାଦି ନବଗୋଟି ଜାଣ ॥
ସହଦେବାର ଗର୍ଭେ ଅଷ୍ଟ ।
ପୁରୁବିଶ୍ରୁତ ଯହିଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ॥
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ବସୁଦେବ ।
କରିଲେ ଅଷ୍ଟପୁତ୍ର ଲାଭ ॥୫୨,୫୩
କୀର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଆଉ ସୁଷେଣ ।
ଋଜୁ ଆବର ଭଦ୍ରସେନ ॥
ଭଦ୍ର ଆବର ସଂମର୍ଦ୍ଦନ ।
ସପ୍ତମ ପୁତ୍ର ସଂକର୍ଷଣ ॥୫୪
ଅଷ୍ଟମେ କୃଷ୍ଣ ଜାତ ହୋଇ ।
କନ୍ୟାଏ ତୋର ପିତାମହୀ ॥୫୫
ଯେ କାଳେ ଧର୍ମ କ୍ଷୟ ହୁଏ ।
ଅଧର୍ମ ହୁଅଇ ଉଦୟେ ॥
ସେ କାଳେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଆତ୍ମାକୁ କରନ୍ତି ସୃଜନ ॥୫୬
ଜଗତ ହିତେ ମାୟାଧର ।
ଲୀଳାବିହାରେ ହରେ ଭାର ॥
ଏ ହରି ମାୟାର ନିୟନ୍ତା ।
ସଙ୍ଗ ରହିତ ସର୍ବକର୍ତ୍ତା ॥

ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ହୃଦଗତେ ।
ସାକ୍ଷୀ ରୂପରେ ଥାଏ ନିତ୍ୟେ ॥
ମାୟାରେ ଖେଳଇ ଜଗତେ ।
ଜନ୍ମକର୍ମାଦି ପ୍ରାଣୀ ହିତେ ॥
ତା ମାୟା ଚେଷ୍ଟା ଜୀବପକ୍ଷେ ।
ଅନୁଗ୍ରହ ରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ଲୟ କାରଣ ।
ଜୀବର ମୋକ୍ଷର ନିଦାନ ॥୫୭,୫୮
ଅସଂଖ୍ୟ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ପତି ।
ଅସୁରେ ଜନ୍ମିଲେ ଏ କ୍ଷିତି ॥
ରାଜଚିହ୍ନ କରି ଧାରଣ ।
ପୃଥିବୀ କଲେ ଆକ୍ରମଣ ॥
ପୃଥିବୀ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ।
ଧାରଣେ ସମର୍ଥ ନୁହଇ ॥
ଭାରା ହରଣ ଅର୍ଥେ ହରି ।
ଜଗତେ ନାନାରୂପ ଧରି ॥
ହେ ନୃପ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ସେ ହରି ମହିମା ଯେମନ୍ତେ ॥
ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ଅବତରି ।
ଅସୁରଗଣଙ୍କୁ ସଂହାରି ॥
ଦେବେ ନ ପାନ୍ତି ଯାର ଅନ୍ତ ।
ତାର ମାୟାରେ ହୋଇ ଭ୍ରାନ୍ତ ॥
ସେ ସଙ୍କର୍ଷଣର ସହିତେ ।
ଲୀଳାରେ ବିହରେ ଜଗତେ ॥୫୯,୬୦
ଯଦ୍ୟପି ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ।
ଅଟଇ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ମାତ୍ରେ ଭୂମିଭାର ।
ହରଣେ ସାମର୍ଥ୍ୟ ତାହାର ॥
ତଥାପି ଭକ୍ତଙ୍କର ହିତେ ।
ତା ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
କଳିଯୁଗରେ ଭକ୍ତ ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ ॥
ପବିତ୍ର ଯଶ କର୍ମମାନ ।
ବିସ୍ତାର କଲେ ଭଗବାନ ॥
ଯଶ ସ୍ମରଣେ ତମ ଧ୍ୱଂସ ।
ସକଳ ଶୋକ ହୁଏ ନାଶ ॥୬୧

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ବ୍ରତ ।
ସାଧୁଜନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣାମୃତ ॥
ଶ୍ରୋତ୍ର ଅଞ୍ଜଳି ପଥେ ପାନ ।
କରେ ଯେ ଏକବାରେ ଜନ ॥
କର୍ମବାସନା କ୍ଷୟ ଦକ୍ଷ ।
ସେ ନର ହୁଅଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୬୨
ସେ ହେତୁ ଭୋଜ ବୃଷ୍ଣି ଯେତେ ।
ଅନ୍ଧକ ମଧୁର ସହିତେ ॥
କୁରୁ ସୃଞ୍ଜୟ ଆଦି ବଂଶ ।
ଆଦରେ ଗାବନ୍ତି ତା ଯଶ ॥୬୩
ତାର ଚରିତ ହୃଦେ ଚିନ୍ତି ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ ସୁଖେ ବିହରନ୍ତି ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଦେବ ଭଗବାନ ।
ତାହାଙ୍କୁ ହୁଏ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ॥
ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧୁର ମନ୍ଦହାସେ ।
ଉଦାର ବଚନ ବିଳାସେ ॥
ଅସୀମ ବିକ୍ରମ ଲୀଳାରେ ।
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦର ଶରୀରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରି ଆନନ୍ଦିତ ।
ସେମାନେ ମାୟାରେ ମୋହିତ ॥୬୪
କର୍ଣ୍ଣରେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ।
ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ଯୁଗଳ ॥
ବିଳାସ ହାସେ ମୁଖ ଶୋଭା ।
କି ଅବା ପଟାନ୍ତର ଦେବା ॥
ନିତ୍ୟେ ତାହାର ମୁଖ ଦେଖି ।
ସେ ନରନାରୀ ହେଲେ ସୁଖୀ ॥
ନେତ୍ରଉତ୍ସବ ତାର ଶୋଭା ।
ଲୋକଲୋଚନ ମନଲୋଭା ॥
ତଥାପି ସେମାନଙ୍କ ନେତ୍ର ।
କଦାପି ନୋହେ ପରିତୃପ୍ତ ॥
ଭୁବନମୋହନ ସୁନ୍ଦର ।
ରୂପ ତାହାଙ୍କ ମନୋହର ॥
ନିମିଷମାତ୍ର ନ ଦେଖିଲେ ।
ଦୁଃଖିତ ହୁଅନ୍ତି ବିକଳେ ॥

ନିମେଷକର୍ତ୍ତା ନିମି ପ୍ରତି ।
କୋପେ ସେ ଆକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ॥୬୫
ସେ ବସୁଦେବ ଘରେ ହରି ।
ଜନ୍ମିଲେ ନରଦେହ ଧରି ॥
ହରିଲେ ଧରଣୀର ଭାର ।
ଯେ ରୂପ ଦେଖି ଦେବାସୁର ॥
ପଶୁ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ।
ଶରୀର ଧରି ଏ ଜଗତେ ॥
କୀଟପତଙ୍ଗ ଆଦି କରି
ଯେ ରୂପ ଦେଖି ଗଲେ ତରି ॥
ତାର ମହିମା କେବା କହି ।
ପାରିବ ନରଦେହ ବହି ॥

ସେ ବନ୍ଦୀଘରେ ନିଜ ରୂପେ ।
ଜନ୍ମି ଗୁପତେ ଗଲେ ଗୋପେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପାଇ ବ୍ରଜବାସୀ ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ଦିବାନିଶି ॥
ରିପୁ ସଂହାରି ବଢ଼ି ବ୍ରଜେ ।
ମାରି ମଥୁରା କଂସରାଜେ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବାସ କରି ।
ବିବାହ କରି ବହୁ ନାରୀ ॥
ଜନ୍ମାଇ ଅସଂଖ୍ୟ ନନ୍ଦନ ।
ଅନେକ କରି ଯଜ୍ଞମାନ ॥
ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଇ ଯଜ୍ଞଶିକ୍ଷା ।
ନିଗମମାର୍ଗ କଲେ ରକ୍ଷା ॥୬୬

କୁରୁପାଣ୍ଡବ ମଧ୍ୟେ କଳି ।
ଭିଆଇ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ମାରି ॥
ଧରଣୀ ଭାର ଅପହରି ।
ଅର୍ଜୁନେ ଦେଇ ଜୟଶିରୀ ॥
ଉଦ୍ଧବେ ଦେଇ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଚଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନ ॥୬୭
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନବମେ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସୁଜନଜନ ଏହା ଶୁଣି ।
ଭକତି ହୃଦେ ପରିମାଣି ॥
ଏ ଭବଜଳୁ ତରିଯିବ ।
ଯାହା ନ ଲଭେ ବ୍ରହ୍ମାଶିବ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ନବମସ୍କନ୍ଧେ ଯଦୁବଂଶାନୁକୀର୍ତ୍ତନଂ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ନବମସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀପରମାତ୍ମନେ ନମଃ ॥

ଅତିବଡ଼ୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ପ୍ରଣୀତ

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣ

ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧ

सन्त जगन्नाथदासकृत श्रीमद्‌भागवत—दशम स्कन्ध (ओड़िआ)

ତ୍ୱମେବ ମାତା ଚ ପିତା ତ୍ୱମେବ
ତ୍ୱମେବ ବନ୍ଧୁଶ୍ଚ ସଖା ତ୍ୱମେବ ।
ତ୍ୱମେବ ବିଦ୍ୟା ଦ୍ରବିଣଂ ତ୍ୱମେବ
ତ୍ୱମେବ ସର୍ବଂ ମମ ଦେବଦେବ ॥

ସମ୍ପାଦକ ମଣ୍ଡଳୀ

ଡଃ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ ପଣ୍ଡା

ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ

ଗୀତାପ୍ରେସ, ଗୋରଖପୁର

॥ ଶ୍ରୀହରିଃ ॥

ନିବେଦନ

ଆମ ସନାତନ ସଂସ୍କୃତିର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟର ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଏକ ଅନୁପମ ଗ୍ରନ୍ଥ। ଏହା ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଏହାକୁ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତମାନଙ୍କର ପରମ ଧନ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ। ଭଗବାନଙ୍କ କଳାବତାର ସ୍ୱୟଂ ବ୍ୟାସଦେବ ସପ୍ତଦଶ ପୁରାଣ ରଚନା କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୋଷ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ, ସେତେବଳେ ଏହି ଭାଗବତ ରଚନା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ପରମ ତୃପ୍ତି ଦେଇ ପାରିଥିଲା; କାରଣ ଏଥିରେ ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ପୂରିଭିଛି ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ ପରମାତ୍ମା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଲୀଳାନୁଭୂତି। ବିଶେଷ କରି ଭାଗବତ ଦଶମସ୍କନ୍ଦ ହେଉଛି ରସସାଗର ଭଗବାନଙ୍କ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମାନବୀୟ ଲୀଳାମାଧୁରୀ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବାର ପ୍ରମୁଖ ଉତ୍ସ। ଦଶମ ସ୍କନ୍ଦରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ରୂପ, ଲୀଳା, ଗୁଣ ଏପରି ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଉଛି ଯେ, ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମରେ ପରିନି... ତଥା ସର୍ବତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପନ୍ନ ଶ୍ରୀଶୁକଦେବ ମଧ୍ୟ ସଗୁଣ-ସାକାର ବିଗ୍ରହଧାରୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୟାକୁଳତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା କେତୋଟି ଶ୍ଳୋକର .....ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ। ବାସ୍ତବରେ ଭଗବାନଙ୍କ **'ଆତ୍ମାରାମଗୁଣାକର୍ଷି'** ନାମର ଏହା ହିଁ ସାର୍ଥକତା। ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ଆକର୍ଷଣୀୟ ଗୁଣ ପାଇଁ ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ନିର୍ଗୁଣନିରାକାରୀ ଉପାସକ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ଅଡ଼କୁ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଅହୈତୁକୀ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି।

ଭଗବାନ ଯଦିଓ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ, ନିରାକାର ଗୁଣାତୀତ, ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାତୀତ ତଥାପି ସାଧୁ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ପରିତ୍ରାଣ, ଆହ୍ଲାଦିତ କରିବା, ଦୁଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ବିନାଶକରିବା, ଧର୍ମସଂସ୍ଥାପନକରିବାନିମନ୍ତେ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ଅନାମ, ଅରୂପ ବ୍ରହ୍ମ ଯେତେବେଳେ ସାକାର ରୂପ ଧାରଣ କରି ପୃଥିବୀରେ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଅବତରିତ ହୋଇ ନାନା ଲୀଳା କରନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଚିନ୍ତନୀୟ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ବିଷୟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଧାରର ମାର୍ଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶସ୍ତ ହୋଇଯାଏ। ଅନାଦି କାଳରୁ ନାମ, ରୂପ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବିଷୟ ଗ୍ରହଣରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଚିତ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନ କରିବା ଓ ବୁଝିବା ଅତି ସହଜ ହୋଇଯାଏ। ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ଉପାୟରେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ଲାଦିତ କରିବା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ମାନବସମାଜ ନିମନ୍ତେ, ଶ୍ରବଣ, ମନନ, ଚିନ୍ତନର ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଗ୍ରୀ ଉପଲବ୍ଧ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ହିଁ ଭଗବାନ ନାନା ଲୀଳା କରିଥାନ୍ତି। କଳିକାଳର ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ କଠିନ ସାଧନା ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟନିଗ୍ରହ ଇତ୍ୟାଦି କରିବାରେ ନିଜକୁ ଅସମର୍ଥ ମନେକରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳା, ଶ୍ରବଣ ଓ ଚିନ୍ତନ ତ ମୁକ୍ତି ତଥା ଭକ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତିର ଅମୋଘ ଉପାୟ।

ଅନନ୍ୟ ଉପାସକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ପଢ଼ିବାକୁ ଓ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ। ସେଭଳି ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି କାରଣରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟୟନ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ। ବିଶେଷତଃ ସେମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଭକ୍ତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରୁ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ଉକ୍ତ ଦଶମ ସ୍କନ୍ଦଟିକୁ ପୃଥକ୍ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ କରାଯାଉଛି।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନୁରାଗୀ ଭାବୁକମାନଙ୍କ ନିବେଦନ ଯେ ସେମାନେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପଠନ ପାଠନ କରି ଭଗବାନଙ୍କର ମଧୁରାତିମଧୁର ଲୀଳାର ରସାସ୍ୱାଦନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନର ପରମ ଶ୍ରେୟ ଲାଭ କହିବାକୁ

—ପ୍ରକାଶକ

॥ ଶ୍ରୀହରିଃ ॥

ସୂଚୀପତ୍ର

(ଗୋପଲୀଳା)

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧.	ଧରଣୀ ସମେତ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ତଟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରିବା ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଶ୍ୱାସନା	7
୨.	ବସୁଦେବ-ଦେବକୀ ବିବାହ; କଂସର ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟକ ଶୂନ୍ୟବାଣୀ ଏବଂ କଂସ ଦ୍ୱାରା ଦେବକୀପୁତ୍ର ବଧ	10
୩.	ବଳରାମଙ୍କ ଜନ୍ମ ଏବଂ ଦେବକୀଗର୍ଭସ୍ଥିତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣଙ୍କ ସ୍ତୁତି	13
୪.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋପପୁରରେ ରଖି ତଥା ଅମ୍ବିକାଙ୍କୁ ଘେନି ବସୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	17
୫.	କଂସକୁ ଅମ୍ବିକାଙ୍କ ଚେତାବନୀ ତଥା ଅସୁରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସଂଖ୍ୟ ନବଜାତ ଶିଶୁ ବଧ	20
୬.	ଗୋପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ	23
୭.	ପୂତନାବଧ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଇଁ ରିଷ୍ଟଶାନ୍ତିକରଣ	26
୮.	ଶକଟାସୁର ଓ ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ବଧ	29
୯.	କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କ ନାମକରଣ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖ-ଗହ୍ୱରରେ ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦର୍ଶନ	31
୧୦.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦଧିଭାଣ୍ଡ ଭଞ୍ଜନ ଲୀଳା ଏବଂ ରୋଳରେ ବନ୍ଧନ	36
୧୧.	ନାରଦଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଯାମଳାର୍ଜୁନ ହୋଇଥିବା କୁବେରପୁତ୍ର ଦ୍ୱୟଙ୍କ ମୋକ୍ଷ	38
୧୨.	ଗୋପ ଛାଡ଼ି ଗୋପାଳମାନଙ୍କର ବୃନ୍ଦାବନ ଗମନ ଏବଂ ବତ୍ସାସୁର ଓ ବକାସୁର ବଧ	40
୧୩.	ଅଘାସୁର ବଧ	44
୧୪.	ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋପବାଳକାଦି ହରଣ; ଅପହୃତ ବାଳକାଦିଙ୍କ ରୂପରେ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରକଟିତ ହେବା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୋହଭଙ୍ଗ	48
୧୫.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତୁତି	52
୧୬.	ଧେନୁକାସୁର ବଧ ଓ କାଳିହ୍ରଦର ବିଷାକ୍ତଜଳ ପିଇ ମରିଥିବା ବାଳକାଦିଙ୍କୁ ଜୀବନଦାନ	56
୧୭.	କାଳିୟଦଳନ	59
୧୮.	କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦରେ କାଳିୟ ନିବାସର କାରଣ ଏବଂ ଦାବାଗ୍ନିରୁ ଗୋପବାଳକଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର	63
୧୯.	ଭାଣ୍ଡୀର ବଟମୂଳେ ବାଳକ୍ରୀଡ଼ା ଓ ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ବଧ	65
୨୦.	ମୁଞ୍ଜବନରେ ଅଗ୍ନିପାନ କରି ଗୋରୁ ଓ ବାଳକମାନଙ୍କ ରକ୍ଷଣ	68
୨୧.	ବର୍ଷା ଓ ଶରତ୍ ଋତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା	69
୨୨.	ବେଣୁଗୀତ	71
୨୩.	ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳା	72
୨୪.	ବ୍ରାହ୍ମଣପତ୍ନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ	76
୨୫.	ଇନ୍ଦ୍ରପୂଜା ଭଞ୍ଜନ ଓ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଗିରି ପୂଜା	80
୨୬.	ଇନ୍ଦ୍ରକୋପରୁ ପ୍ରଳୟତୁଲ୍ୟ ବୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଧାରଣ	83
୨୭.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମହିମାରେ ବିସ୍ମିତ ଗୋପାଳଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋଚନ	86
୨୮.	ସୁରଭି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଏବଂ ଅଭିଷେକ	87
୨୯.	ବରୁଣପୁରରୁ ନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ତଥା ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ବରୁଣପୁର ଓ ବୈକୁଣ୍ଠ ଦେଖାଇବା	89
୩୦.	ରାସଲୀଳା ଆରମ୍ଭ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ	91
୩୧.	ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନ୍ୱେଷଣ	96
୩୨.	ଗୋପୀଗୀତ	99
୩୩.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ ଏବଂ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା	100
୩୪.	ମହାରାସ	102
୩୫.	ସୁଦର୍ଶନ ମୋକ୍ଷଣ	106
୩୬.	ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ବଧ	108
୩୭.	ବୃନ୍ଦାବନ ବିହାର ଓ ଯୁଗଳଗୀତ	109
୩୮.	ଷଣ୍ଢାସୁର ବଧ	111
୩୯.	ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହତ୍ୟା ପାଇଁ କଂସର ନାନା ଯୋଜନା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଅକ୍ରୂର ପ୍ରେରଣ	112
୪୦.	କେଶୀ ଓ ବ୍ୟୋମାସୁର ବଧ ଏବଂ ନାରଦକୃତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତୁତି	114
୪୧.	ଅକ୍ରୂରଙ୍କର ବ୍ରଜଯାତ୍ରା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ	117
୪୨.	କୃଷ୍ଣ ବଳରାମଙ୍କ ମଥୁରାଗମନ; ଗୋପୀମାନଙ୍କ ବିଳାପ ଏବଂ କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଅକ୍ରୂରର ବିଷ୍ଣୁପୁର ଦର୍ଶନ	120
୪୩.	ଅକ୍ରୂରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସ୍ତୁତି	126
୪୪.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଥୁରା ପ୍ରବେଶ; ରଜକ ବଧ ଏବଂ ସୁଦାମା ମାଳୀକୁ ବର ପ୍ରଦାନ	128
୪୫.	କୁବ୍‌ଜାର ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ; ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ ଏବଂ କଂସର ଭୟ	133
୪୬.	କୁବଳୟା ଗଜ ବଧ ଏବଂ ରଙ୍ଗସଭାରେ ପ୍ରବେଶ	137
୪୭.	ଚାଣୂର-ମୁଷ୍ଟିକ ସହ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଓ କଂସବଧ	141
୪୮.	ଉଗ୍ରସେନଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକ	145

(ଦ୍ୱାରକାଲୀଳା)

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୪୯.	ବିଦ୍ୟାଲାଭାର୍ଥେ କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କର ଗୁରୁଗୃହ ଗମନ	147
୫୦.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ଗୋପପୁର ଗମନ	150
୫୧.	ଉଦ୍ଧବ ଓ ଗୋପୀଙ୍କ କଥୋପକଥନ; ଭ୍ରମରଗୀତ ଏବଂ ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ମଥୁରା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	154
୫୨.	କୁବ୍‌ଜାର ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅକ୍ରୂର ଗୃହରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପଦାର୍ପଣ ଏବଂ ଅକ୍ରୂରଙ୍କୁ ହସ୍ତିନାପୁର ପ୍ରେରଣ	159
୫୩.	ହସ୍ତିନାପୁର ସଂବାଦ ଘେନି ଅକ୍ରୂରଙ୍କର ମଥୁରା ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ	162
୫୪.	ଜରାସନ୍ଧ ସହ ଯୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଦ୍ୱାରକା ନଗର ନିର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ଯାଦବମାନଙ୍କୁ ଅବସ୍ଥାପନ	164
୫୫.	ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା କାଳଯବନର ବିନାଶ	169
୫୬.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦ୍ୱାରକା ଗମନ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ	173
୫୭.	ରୁକ୍ମିଣୀ ହରଣ	177
୫୮.	ଶିଶୁପାଳକୁ ଓ ଶତ୍ରୁରାଜାମାନଙ୍କୁ ଜିଣି ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସହିତ ଦ୍ୱାରକା ଗମନ ଏବଂ ବିବାହୋତ୍ସବ	180
୫୯.	ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଜନ୍ମ ଓ ହରଣ ତଥା ଶମ୍ବରାସୁର ବଧ	184
୬୦.	ସ୍ୟମନ୍ତକମଣି ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ଜାମ୍ବବତୀ ଓ ସତ୍ୟଭାମା ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରିଣୟ	187
୬୧.	ଶତଧନ୍ୱା ଦ୍ୱାରା ସ୍ୟମନ୍ତକମଣି ହରଣ; ଶତଧନ୍ୱା ବଧ; ଭୟରେ ପଳାୟନ କରିଥିବା ଅକ୍ରୂରଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନାପୂର୍ବକ ପୁନଃ ଦ୍ୱାରକା ଆମନ୍ତ୍ରଣ	192
୬୨.	ଖାଣ୍ଡବବନ ଦହନ ଓ କାଳିନ୍ଦୀ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହ	196
୬୩.	ମିତ୍ରବିନ୍ଦା, ଲକ୍ଷ୍ମଣା, ସତ୍ୟା ଓ ଭଦ୍ରା ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହ	198
୬୪.	ନାରକାସୁର ବଧ; ଷୋଳସହସ୍ର ଏକଶତ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କ ସହିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିବାହ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷ ଆନୟନ	201
୬୫.	ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାସ୍ୟ-ବିନୋଦ	206
୬୬.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର-ପୌତ୍ରାଦିଙ୍କ ନାମ; ଅନିରୁଦ୍ଧ ବିବାହ ଓ ରୁକ୍ମଣବଧ	210
୬୭.	ଉଷା-ଅନିରୁଦ୍ଧ ମିଳନ ଓ ବାଣାସୁର ଦ୍ୱାରା ଅନିରୁଦ୍ଧ ବନ୍ଧନ	213
୬୮.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଣାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ବାଣାସୁର ବାହୁଚ୍ଛେଦ	216
୬୯.	ନୃଗରାଜା ଚରିତ ଓ ଶାପମୁକ୍ତି	221
୭୦.	ବଳରାମଙ୍କର ବ୍ରଜପୁର ଗମନ; ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ଓ ଯମୁନାକର୍ଷଣ	225
୭୧.	ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଓ କାଶୀରାଜା ବଧ	228
୭୨.	ବଳରାମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ବଧ	231
୭୩.	କୌରବଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳରାମଙ୍କ କୋପ ଓ ଶାମ୍ବ ବିବାହ	233
୭୪.	ପ୍ରତି ରାଣୀଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୃହଚର୍ଯ୍ୟା ଦେଖି ନାରଦଙ୍କ ବିସ୍ମୟ	237
୭୫.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କୃତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏବଂ ଜରାସନ୍ଧର କାରାଗୃହରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ପତ୍ର ଘେନି ଦୂତର ପ୍ରବେଶ	240
୭୬.	ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଆଗମନ	243
୭୭.	ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ଆୟୋଜନ ଏବଂ ଜରାସନ୍ଧ ବଧ	247
୭୮.	ଜରାସନ୍ଧ କାରାଗାରରୁ ରାଜାମାନଙ୍କ ମୁକ୍ତି	251
୭୯.	ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଗ୍ରପୂଜା ଏବଂ ଶିଶୁପାଳ ବଧ	253
୮୦.	ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ସମାପନ ଏବଂ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅପମାନିତ ହେବା	257
୮୧.	ଶାଲ୍ୱ ସହ ଯାଦବଙ୍କ ସମର	260
୮୨.	ଶାଲ୍ୱ ବଧ	262
୮୩.	ଦନ୍ତବକ୍ର ଓ ବିଦୂରଥ ବଧ	265
୮୪.	ବଳରାମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସୂତମୁନିଙ୍କ ନିଧନ	267
୮୫.	ବଲ୍ୱଳ ରାକ୍ଷସ ବଧ ଏବଂ ପାପ ପ୍ରକ୍ଷାଳନାର୍ଥେ ବଳରାମଙ୍କର ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା	269
୮୬.	ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୁଦାମା ସତ୍କାର	271
୮୭.	ସୁଦାମା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମୋଚନ	275
୮୮.	ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ ଉପଲକ୍ଷେ ଯାଦବମାନଙ୍କର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଗମନ ଏବଂ କୃଷ୍ଣ-ବଳରାମଙ୍କର ଗୋପଗୋପୀଙ୍କ ସହ ଭେଟ	278
୮୯.	ଅଷ୍ଟପାଟରାଣୀଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ରାଣୀମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର	281
୯୦.	ବସୁଦେବଙ୍କ ଯଜ୍ଞୋତ୍ସବ	285
୯୧.	ବସୁଦେବଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ଏବଂ ଦେବକୀଙ୍କୁ ଷଟ୍‌ପୁତ୍ର ପ୍ରଦାନ	290
୯୨.	ସୁଭଦ୍ରା ହରଣ; ମିଥିଳାପୁରରେ ଏକସଙ୍ଗେ ନିମି ଓ ଶ୍ରୁତଦେବଙ୍କ ଗୃହରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦାର୍ପଣ	294
୯୩.	ବେଦସ୍ତୁତି	297
୯୪.	ଶିବଙ୍କ ଠାରୁ ବୃକାସୁରର ବରପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ବୃକାସୁର ବଧ	308
୯୫.	ଭୃଗୁ ମୁନିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଦେବଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଜଙ୍କ ମୃତପୁତ୍ର ଆନୟନ	312
୯୬.	ସଂକ୍ଷେପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା	317

□□

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀଗଣେଶାୟ ନମଃ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ

ବାଗୀଶା ଯସ୍ୟ ବଦନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀର୍ଯସ୍ୟ ଚ ବକ୍ଷସି ।
ଯସ୍ୟାସ୍ତେ ହୃଦୟେ ସଂବିତ୍ ତଂ ନୃସିଂହମହଂ ଭଜେ ॥ ୧ ॥
ବିଶ୍ୱସର୍ଗବିସର୍ଗାଦିନବଲକ୍ଷଣଲକ୍ଷିତମ୍ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଖ୍ୟଂ ପରଂଧାମ ଜଗଦ୍ଧାମ ନମାମ ତତ୍ ॥ ୨ ॥
ମାଧବୋମାଧବାବୀଶୌ ସର୍ବସିଦ୍ଧିବିଧାୟିନୌ ।
ବନ୍ଦେ ପରସ୍ପରାତ୍ମାନୌ ପରସ୍ପରନୁତିପ୍ରିୟୌ ॥ ୩ ॥
ମୂକଂ କରୋତି ବାଗ୍ମିନଂ ପଙ୍ଗୁଂ ଲଙ୍ଘୟତେ ଗିରିମ୍ ।
ଯତ୍ କୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ପରମାନନ୍ଦମାଧବମ୍ ॥ ୪ ॥
ଯଂ ବ୍ରହ୍ମାବରୁଣେନ୍ଦ୍ରରୁଦ୍ରମରୁତଃ ସ୍ତୁନ୍ୱନ୍ତି ଦିବ୍ୟୈଃ ସ୍ତବୈ-
ର୍ବେଦୈଃ ସାଙ୍ଗପଦକ୍ରମୋପନିଷଦୈର୍ଗାୟନ୍ତି ଯଂ ସାମଗାଃ ।
ଧ୍ୟାନାବସ୍ଥିତତଦ୍ଗତେନ ମନସା ପଶ୍ୟନ୍ତି ଯଂ ଯୋଗିନୋ
ଯସ୍ୟାନ୍ତଂ ନ ବିଦୁଃ ସୁରାସୁରଗଣା ଦେବାୟ ତସ୍ମୈ ନମଃ ॥ ୫ ॥
ନାରାୟଣଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନରଂ ଚୈବ ନରୋତ୍ତମମ୍ ।
ଦେବୀଂ ସରସ୍ୱତୀଂ ବ୍ୟାସଂ ତତୋ ଜୟମୁଦୀରୟେତ୍ ॥ ୬ ॥

❑❑

---

୧. ଯାହାଙ୍କ ମୁଖରେ ସରସ୍ୱତୀ, ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଏବଂ ହୃଦୟରେ ଜ୍ଞାନ ବିରାଜମାନ, ସେହି ନୃସିଂହ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନା କରୁଛି ।

୨. ବିଶ୍ୱର 'ସର୍ଗ', 'ବିସର୍ଗ' ଆଦି ନବଲକ୍ଷଣ (ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ସ୍ଥାନ, ପୋଷଣ, ଊତି, ମନ୍ୱନ୍ତର, ଈଶାନୁକଥା, ନିରୋଧ ଓ ମୁକ୍ତି) ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ, ସମଗ୍ର ଜଗତର ପରମ ଆଶ୍ରୟ ତଥା ବିଶ୍ୱର ଅନ୍ଧକାର ବିନାଶକାରୀ ପରମ ତେଜୋମୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନମସ୍କାର କରୁଛୁ ।

୩. ସର୍ବସିଦ୍ଧି ପ୍ରଦାୟକ, ପରସ୍ପର ଏକାତ୍ମରୂପ ଏବଂ ପରସ୍ପରର ସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉଥିବା ମାଧବ (ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ବିଷ୍ଣୁ) ଓ ଉମାଧବଙ୍କୁ (ଉମାପତି ଶିବଙ୍କୁ) ଆମ୍ଭେ ବନ୍ଦନା କରୁଛୁ ।

୪. ଯାହାଙ୍କ କୃପା ମୂକକୁ ବାଗ୍ମୀ କରିଦେଇପାରେ, ପଙ୍ଗୁକୁ ଗିରି ଲଂଘନ କରାଇ ଦେଇପାରେ, ସେହି ପରମାନନ୍ଦ ମାଧବଙ୍କୁ ମୁଁ ବନ୍ଦନା କରୁଛି ।

୫. ଯାହାଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା, ବରୁଣ, ଇନ୍ଦ୍ର, ରୁଦ୍ର, ମରୁତ ପ୍ରଭୃତି ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୋତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି; ଯାହାଙ୍କ ମହିମା ସାମବେଦ ଗାୟନକାରୀମାନେ ପଦକ୍ରମାନୁସାରେ ବେଦ ଉପନିଷଦ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଗାନ କରନ୍ତି; ଧ୍ୟାନାଭିଭୂତ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗୀମାନେ ଯାହାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦେବ-ଦାନବଗଣ ଯାହାଙ୍କର ଅନ୍ତ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେହି ଦେବଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଛି ।

୬. ଭଗବାନ ନାରାୟଣ, ନରୋତ୍ତମ ନର, ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ଓ ମହର୍ଷି ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ସଂସାର ଓ ଅନ୍ତଃକରଣର ନାନାବିଧ ବିକାର ଉପରେ ବିଜୟ ପ୍ରଦାନ କରାଉଥିବା ଏହି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣକୁ ପାଠ କରିବା ଉଚିତ ।

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧ

[ନିରୋଧ*]

(ଗୋପଲୀଳା)

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଯେ କୃଷ୍ଣ ପରାନନ୍ଦମୟ । ଅଟନ୍ତି ଆଶ୍ରିତ ଆଶ୍ରୟ ॥
ବିହରି ଯାଦବସାଗରେ । ଯଶ ବିସ୍ତାରି ଏ ସଂସାରେ ॥
ନିରୋଧ କରି ଦୁଷ୍ଟଜନ । କରିଲେ ଧର୍ମ ସୁରକ୍ଷଣ ॥
ତାହାର ଗୁଣ ଲୀଳାରସ । ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଦେବକୀପୁତ୍ରେ ନିଜ ନାଶ । ହୋଇବ ଶୁଣି ଭୟେ କଂସ ॥
ତା ଷଡ଼ପୁତ୍ର କଲା ନାଶ । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶ ॥

ବନ୍ଦଇ ଦେବ ଲମ୍ବୋଦର ।
ପାଶ ଅଙ୍କୁଶ ବେନି କର ॥
ପୃଥୁଳ ଜଠର ସୁନ୍ଦର ।
ଗଜବଦନ ଗଣେଶ୍ୱର ॥
ଅନାଦିନାଥର ନନ୍ଦନ ।
ଅମୃତ ପାନେ ତୋଷମନ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭେ ତୋର ପୂଜା ।
ଉତ୍ତରୀ କଣ୍ଠେ ନାଗରାଜା ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତନୁବର୍ଣ୍ଣ ।
ଅଶେଷ ବିଘ୍ନ ବିନାଶନ ॥
ତୋର ମହିମା ମୁଖେ କହି ।
କେ ପାରେ ନରଦେହ ବହି ॥
ହୁଅ ସଦୟ ଗଣନାଥ ।
କହିବି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ॥

ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଦାରି ॥
ଉଦିତ ରବି ଜିଣି ତେଜ ।
ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ॥
କୁଣ୍ଡଳ ଶଶୀ ଦିବାକର ।
ନକ୍ଷତ୍ରମାଳ ହୃଦେ ହାର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମାଳ ମାଳ ହୋଇ ।
ତୋ ଲୋମକୂପେ ଛନ୍ତି ରହି ॥
ଧର୍ମପାଳକ ତୁ ଜଗତେ ।
ଶରୀର ବହୁ ଭୃତ୍ୟ ହିତେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରି ସନ୍ତ ପାଳୁ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ ॥
କର ହୋ ଦୟା ନରହରି ।
କହିବି ତୋ ଲୀଳା ବିସ୍ତାରି ॥

ପରମ ମଙ୍ଗଳ ତୋ ନାମ ।
ଖଣ୍ଡେ ସକଳ ବିଘ୍ନମାନ ॥
ବ୍ୟାସକୁମର ପାଦ ଧରି ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ହୁଅ ତୁ ସଦୟେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ଥାଉ ତୋର ପାୟେ ॥
ପାଣ୍ଡବକୁଳେ ମୋର ଜନ୍ମ ।
ମୋହର ବନ୍ଧୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥
ଦ୍ରୋଣକୁମର ବାଣ ତ୍ରାସେ ।
ମରିବି କହିଗଲେ ବ୍ୟାସେ ॥
ତା ଶୁଣି ଜନନୀ ମୋହର ।
ଶରଣ ଗଲା ଚକ୍ରଧର ॥

* ଭାଗବତର ଅଷ୍ଟମ ଲକ୍ଷଣ ।

ଗର୍ଭେ ପଡ଼ଲା ଆସି ବାଣ ।
ମୋତେ ରଖିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ତେଣୁ କୃଷ୍ଣର ମୋ ଶରୀର ।
କିଣିଲା ସେବକ ମୁଁ ତାର ॥
ତାର ଚରିତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ତରିବି ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଲୀଳାର ଚରିତ ।
ମୁଖପଦ୍ମରୁ ତୋର ଚ୍ୟୁତ ॥
ଶ୍ରୁତିଯୁଗଳେ ପାନ କରି ।
ହେଲେ ତରିବି ଭବ ବାରି ॥
ପାଣ୍ଡବେ ଯାହାର ବିଶ୍ୱାସୁଁ ।
ତରିଲେ କୁରୁବଳ ତ୍ରାସୁଁ ॥
ବତ୍ସାଚରଣ ଜଳ ତୁଲ୍ୟେ ।
ହେଲେ ତରିଲେ କୁରୁବଳେ* ॥
ଯାହାର ଚରିତ ଗହନ ।
ଧ୍ୟାନେ ଭାବନ୍ତି ମୁନିଜନ ॥
ମୁକ୍ତ ମୁମୁକ୍ଷୁ ଯେ ବିଷୟୀ ।
ସର୍ବେ ତରନ୍ତି ପଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଉତ୍ତମଶ୍ଳୋକ ଭଗବାନ ।
ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ମୁକ୍ତ ଜନ ॥
ଭବସାଗର ପରମାଦ ।
ବିଷୟା ବିଷକୁ ଏ ଗଦ ॥
ମୁମୁକ୍ଷୁ ଜୀବ ଏହା ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦିନକୁ ବଞ୍ଚଇ ॥
ବିଷୟୀ ଶୁଣି ସେ ବାରତା ।
ପାସୋରେ ବିଷୟର କଥା ॥
ଚଣ୍ଡାଳୁଁ ବ୍ରହ୍ମଯାଏ ଲୋକ ।
କେ ଶୁଣି ହୋଇବ ବିମୁଖ ॥
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ଦେହ ବହି ।
ଯେ କାଳରୂପେ ଅଛି ରହି ॥
ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ଜାତ ।
ଯେ ହରି ଦିଏ ମୃତାମୃତ[୧] ॥
ନବମ ସ୍କନ୍ଧେ ଅଛି ଶୁଣି ।
ସେ କଥା ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥

ବିଗ୍ରରେ ହେଲି ଭ୍ରମଚିତ୍ତ ।
ଭୋ ମୁନି କହିବା ତଦନ୍ତ ॥
ଧାର୍ମିକକୁଳେ ଯଦୁବଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ନିଜ ଅଂଶେΨ ॥
ନୀଳ ଧବଳ ରୂପ ହୁଇ ।
ଦେବକୀଗର୍ଭେ ଜାତ ହୋଇ ॥
କେମନ୍ତେ ରୋହିଣୀର ସୁତ ।
ରାମକୁ ବୋଲନ୍ତି ଜଗତ ॥
ବେନି ଉଦରୁ ଏକ ଦେହ ।
ଭୋ ମୁନି ଫେଡ଼ିବା ସନ୍ଦେହ ॥୧-୮
କେବଣ ହେତୁ ଭଗବାନ ।
ଗୁପତେ ଗଲେ ବୃନ୍ଦାବନ ॥
ଭକ୍ତଙ୍କୁ ତାରିବାର ଆଶେ ।
ରମିଲେ ବାଳକ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ପୁଣିହିଁ କେତେଦିନେ ହରି ।
ମିଳିଲେ ମଥୁରା ନଗରୀ ॥
ଜଗତଜନଙ୍କର ଗୁରୁ ।
ଯାର ମହିମା ମହାମେରୁ ॥
କିମ୍ପା ଅନୀତି ଆଚରିଲେ ।
ସୋଦର ମଉଳା ମାଇଲେ ॥
ଏ କି ତାହାଙ୍କ ପରମାଣ ।
ଯାହାର ନାମ ନାରାୟଣ ॥୯,୧୦
ମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ହୋଇ ଜନ୍ମ ।
କେତେ ବରଷ ଭୋଗକର୍ମ ॥
ଯାଦବ ସଙ୍ଗତେ ବିହରି ।
କେତେ କଳତ୍ର ଭୋଗ କରି ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ଚରିତ ।
ଭୋ ମୁନି କହି ତୋଷ ଚିତ୍ତ ॥୧୧,୧୨
ଦେଖ ମରଣକାଳ ମୋର ।
ଭୋ ମୁନି ତେଜିଲି ଆହାର ॥
ହରିଚରିତ ସୁଧା ବାରି ।
ଶ୍ରୁତି ଯୁଗଳେ ପାନ କରି ॥
ଜଗତ ସଂହାରିଣୀ କ୍ଷୁଧା ।
ସେ ମୋତେ ନ କରଇ ବାଧା ॥ ୧୩

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣି ରାଜାର ସାଧୁ କଥା ।
ମୁନି ପଣ୍ଡିତ ସାମରଥା ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଭାଗବତ ॥ ୧୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସାଧୁ ଚରିତ ତୋର ବୁଦ୍ଧି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଖେଦି ॥
ଗୋବିନ୍ଦେ ତୋର ମନ ଯେତେ ।
ମୁଁ କହି ପାରିବି କି ତୋତେ ॥ ୧୫
ଗୋବିନ୍ଦ କଥା ପରଶନ ।
ହେଲେ ତାରଇ ତିନିଜଣ ॥
ଶ୍ରୋତା ବକତା ଯେ ପଗ୍ରି ।
ଏ ତିନିଜଣେ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ତା ପାଦ ଗଙ୍ଗାଜଳ ଯେହ୍ନେ ।
ତାରଇ ସ୍ନାନ ପିଣ୍ଡଦାନେ ॥
ନାମମାତ୍ରକେ ପାପ ନାଶେ ।
ତାରଇ ସେ ତିନି ପୁରୁଷେ ॥ ୧୬
କହିବି କୃଷ୍ଣଲୀଳାମାନ ।
ରାଜନ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥
ଅସୁରବଳ ପାଦଭରେ ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ଥରହରେ ॥
ଭାରାରେ ଚଳି ନ ପାରଇ ।
ଅଧରୁ ରୁଧିର ଗଳଇ ॥
ଦିନେକ ବିଗ୍ରରଇ ବସି ।
କେ ମୋର ଶରୀର ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଛାଡ଼ିବି ସଂସାର ଧାରଣ ।
ପଶିବି ବ୍ରହ୍ମାରେ ଶରଣ ॥ ୧୭
ମାୟାସୁରଭୀ ରୂପ ହୋଇ ।
କାନ୍ଦଇ ଚଉଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବିଧାତା ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
ନିଜ ବେଦନା ଜଣାଇଲା ॥ ୧୮
ବିଧାତା ଶୁଣି ତା ବିକଳ ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନିଲେ ଦେବବଳ ॥

୧. ମୃତାମୃତ—ମୃତ୍ୟୁ (ଜନ୍ମମରଣ) ଏବଂ ଅମରତ୍ୱ (ମୋକ୍ଷ) ।

* 'ବତ୍ସାଚରଣ....କୁରୁବଳେ' ଅର୍ଥାତ୍ ବାଛୁରୀ ଖୋଜରେ ଥିବା ପାଣିକୁ ଅନାୟାସରେ ପାର କରିଯିବା ପରି କୁରୁବଳରୂପୀ ସାଗରକୁ ପାଣ୍ଡବମାନେ ତରିଗଲେ ।

Ψ 'ନିଜ ଅଂଶେ' ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱକୀୟ ଅଂଶ ବଳରାମଙ୍କ ସହିତ ।

ଶଙ୍କର ଘେନି ସର୍ବିଆଗେ ।
ମିଳିଲେ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ଲାଗେ ॥୧୯
ଜଳଧିକୂଳେ ଦେବଗଣ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ନାରାୟଣ ॥
ଅନେକ ମତେ ସ୍ତୁତି କଲେ ।
ହରି ସନ୍ଦେଶ ନ ପାଇଲେ ॥
ଅନେକ ମତେ ଚିନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ।
ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇଲେ ମନେ ଛନ୍ନ ॥
ଅନନ୍ତ ନ ଦେଖି ବିଧାତା ।
ମନେ ପାଇଲା ଗରୁ ଚିନ୍ତା ॥
ସମାଧି ବସିଲା ତକ୍ଷଣ ।
ଚିନ୍ତେ ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥୨୦
ବ୍ରହ୍ମାର ଦେଖିଣ ବିକଳ ।
କରୁଣା କଲେ ଆଦିମୂଳ ॥
ନିଦ୍ରାର ବଳେ ମନ ହରି ।
ସ୍ୱପନେ କହିଲେ ମୁରାରି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦିଶିଲା ସ୍ୱପନ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଶୁଣ ବଚନ ମୋର ଧାତା ।
ମୁଁ ଯେ ଜଗତ ପିତାମାତା ॥
ସକଳ ମୋହର ଭିଆଣ ।
କେବଳ ଦେଲି ପରମାଣ ॥
ମୋର ବଚନ ଶିରେ ଧରି ।
ତୁ ଧାତା ଜଗତ ଆବୋରି ॥
ବେଦ ବିଗ୍ରହି ସୃଷ୍ଟି ପାଳୁ ।
ଅବନୀଭାରେ କିମ୍ପା ଭାଳୁ ॥୨୧
ମୁଁ ତାହା ଜାଣଇଟି ସର୍ବି ।
ନାଶିବି ଅସୁରଙ୍କ ଗର୍ବି ॥
ଏବେ ସକଳ ଦେବେ ଯାଅ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଜାତ ହୁଅ ॥
ଯାଦବ ଆଦି ସାତବଂଶ ।
କଂସକୁ ହୋଇବ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ରୂପ ହୋଇ ।
ଗୋପେ ଜନ୍ମିବ ଦେହ ବହି ॥୨୨
ମୁଁ ଜାତ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ବଢ଼ିବି ଯଶୋଦାର କୋଳେ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଗୋପନାରୀ ।
ରମିବି ବୃନ୍ଦାବନେ ହେରି ॥
ଅନେକ ନାଶିବି ଅସୁର ।
ଖଣ୍ଡିବି ଅବନୀର ଭାର ॥
ଭକତଜନଙ୍କୁ ତାରିବି ।
ପୁଣି ସ୍ୱଧାମେ ବାହୁଡ଼ିବି ॥
ଯା ବେଗେ ଏମନ୍ତ ତୁ କର ।
କହିବୁ ଦେବଙ୍କ ଆଗର ॥
ବେଗେ ହୁଅନ୍ତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜନ୍ମ ।
କହି ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ସ୍ୱପନୁଁ ଚେତି ବେଦବର ।
କହିଲେ ଦେବଙ୍କ ଆଗର ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଦେବଗଣ ।
ନମିଲେ ଧାତାର ଚରଣ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବେଦବର ।
ଯାହା ବୋଇଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଅବନୀ ମଧ୍ୟେ ଦେହ ଧରି ।
ଗୋପେ ଯାଦବେ ଅବତରି ॥
ହୋଇବୁଁ ଏ ଆମ୍ଭର ସତ୍ୟ ।
କି କି କହିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ସେ କଥା କହ ପ୍ରଜାପତି ।
ଶୁଣି ନିର୍ମଳ ହେଉ ମତି ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମା ବୋଇଲେ ଦେବେ ଶୁଣ ।
ଯାହା କହିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ଯାଦବ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିବେ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ହରିର କଳାରେ ଅନନ୍ତ ।
ଆଗେ ହୋଇବେ ଗର୍ଭଗତ ॥
ମାୟାରେ ଯୋଗବଳେ କରି ।
ଦେବକୀ ଗର୍ଭୁଁ ତାହା ହରି ॥
ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭେ ତାହା ଥୋଇ ।
ଦାସବତ୍ସଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଆପଣେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦେବକୀଗର୍ଭେ ହେବେ ଜାତ ॥
ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଯଶୋଦାର କୋଳେ ।
ଜାତ କରିବେ ଯୋଗବଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ତାରିବେ ସଂସାର ।
ଦାସବତ୍ସଳ ଦାମୋଦର ॥୨୩-୨୫
ଶୁଣିଣ ବିଧାତା ବଚନ ।
ଦେବେ ଆନନ୍ଦ କଲେ ମନ ॥
ଗ୍ରହିଁଲେ ଧରଣୀ ବଦନ ।
ବୋଲନ୍ତି ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନ ॥
ତୋର ଉପରେ ଚକ୍ରଧାରୀ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଅବତରି ॥
ନାଶିବେ ତୋର ଦୁଃଖରାଶି ।
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିବୁଁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ପୃଥ୍ୱୀ ଆଶ୍ୱାସି ଦେବଗଣ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନ ॥
ଏବେ ହେ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଯେମନ୍ତ କଲେ ଦାଶରଥି ॥୨୬
ହରି ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାବତାରୋପକ୍ରମେ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟା ଅବଶେଷ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଦ୍ୱିତୀୟେ ପ୍ରକାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନମଇଁ ନୃସିଂହ ଚରଣ ।
କହିବି ବିଷ୍ଣୁର ପୁରାଣ ॥
ଶୁକ କହନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଜନ୍ମିଲେ ଦେବତାଏ ॥
ଭୋଜବଂଶରେ ଉତପନ୍ନ ।
ପ୍ରତାପୀ ରାଜା ଶୂରସେନ ॥
ପୂର୍ବେ ମଥୁରାପୁରେ ଥିଲା ।
ଅନେକ ନୃପତି ଜିଣିଲା ॥
ତେଣୁ କଟକ ମଧୁପୁରୀ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ନରହରି ॥୨୭, ୨୮
ସେ ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦ ଭକତ ।
ତାହାର ଉଗ୍ରସେନ ସୁତ ॥
ଦେବକ ନାମେ ତାର ଭ୍ରାତ ।
ତାହାର ଦେବକୀ ଦୁହିତ ॥
ରୂପେ କମଳା ନୋହେ ସରି ।
ସେ କନ୍ୟା ବସୁଦେବ ବରି ॥
ମାୟା ଭିଆଣ ପଦ୍ମନାଭ ।
କରନ୍ତି ବିବାହ ଉତ୍ସବ ॥
ବିଭା କରାଇ କନ୍ୟା-ବର ।
ଯାବତ ମଙ୍ଗଳ ବେଭାର ॥
ଜନବେଭାରେ ସେ ଦେବକ ।
ଅନେକ ଦେଲା ଯଉତୁକ ॥
ଚତୁରଶତ ହସ୍ତୀ ଦେଲା ।
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବାଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାଳା ॥
ଅଠରଶତ ରଥ ଯୁତେ ।
ଅଶ୍ୱ ଦେଲା ଦେଢ଼ ଅୟୁତେ ॥
ବେନି ଶତେକ ପରିବାରୀ ।
ଦେଲା ସେ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥

ବାଜଇ ବୀରତୂର ବାଦ୍ୟ ।
କେ କହୁ ବିଭାର ସମ୍ପଦ ॥
ରଥେ ବସାଇ କନ୍ୟା-ବର ।
ନବରୁଁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ଘେନି ।
ମଙ୍ଗଳ କଲେ ବେଦଧ୍ୱନି ॥
ଉଗ୍ରସେନର କଂସ ସୁତ ।
ଦେଖିଣ ହୋଇଲା ଉଷତ[୧] ॥
ଯାହାର ନାମେ ଦେବେ ଡରି ।
ଗ୍ରହନ୍ତେ କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଶୁଦ୍ଧସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଥେ ବସି ।
ରାଜାଏ କଂସରେ ପ୍ରଶଂସି ॥
ଭଗ୍ନୀର ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁପଣେ ।
ରଥରେ ବସିଲା ଆପଣେ ॥
ଅଶ୍ୱ ଦଉଡ଼ି ଧରି କରେ ।
ରଥ ବାହଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ॥୨୯-୩୩
ଥୋକାଏ ଦୂର ପଥ ଗଲା ।
ଆକାଶୁଁ ଶବଦ ଶୁଭିଲା ॥
ତା ଶୁଣି ଗ୍ରହିଁଲା ଗଗନେ ।
ଶବଦ ଶୁଭୁଅଛି ଶୂନ୍ୟେ ॥
ରେ ରେ ଅସୁର କଂସ ଶୁଣ ।
ନ ଜାଣୁ ଆପଣା ମରଣ ॥
ଯାହାର ବାହୁଅଛୁ ରଥ ।
ତୋତେ ମାରିବ ତାର ସୁତ ॥
ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭେ ଜାତ ହୋଇ ।
ମାରିଣ ଉଶ୍ୱାସିବ ମହୀ ॥୩୪
ଶୁଣି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବଚନ ।
ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ବହନ ॥
କରେ ଉଞ୍ଚାଇ କରବାଳ[୨] ।
ଧଇଲା ଦେବକୀର ଚୂଳ ॥

ବୋଲଇ ଭଲ ଏ ବିଗ୍ରହ ।
କୁମାରୀକାଳୁଁ ଯାକୁ ମାର ॥
ମୂଳୁଁ ମାଇଲେ ଯିବ ସରି ।
ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କିମ୍ପା କଳି ॥୩୫
ଅଧର ଚିପି ରୋଷେ ଗ୍ରହେଁ ।
କମ୍ପଇ ଦେବକୀର କାୟେ ॥
କଂସକୁ ବସୁଦେବ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୟେ ଚିନ୍ତଇ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କଂସର ଭୁଜ କରେ ଧରି ।
ବୋଲଇ ରଖ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୩୬
ତୁ ଅଟୁ ମହତ ପୁରୁଷ ।
ସଂସାରେ ଥିବ ତୋର ଯଶ ॥
ଧାର୍ମିକ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ।
ଦେବକୀ ମାରୁ କିମ୍ପା ବଳେ ॥
ବିଭାର କାଳେ ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
କେମନ୍ତେ ସହିବଟି ଧର୍ମ ॥୩୭
ଦେହର ସଙ୍ଗେ ମୃତ୍ୟୁ ଜାତ ।
ନାହିଁ କି ତୋହର ତଦନ୍ତ ॥
ବାଳକ ବୃଦ୍ଧ ଯେ ତରୁଣ ।
ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବ ମରଣ ॥
ଦେହ ବହିଲେ ନିଶ୍ଚେ ମରି ।
ମରଣ ଛାରେ କିମ୍ପା ଡରି ॥୩୮
ଏ ଜୀବ ମରଣ ନିକଟେ ।
ବେଗେ ଚିନ୍ତଇ ଅନ୍ୟ ଘଟେ ॥
ଏହାର କଲା କର୍ମମାନ ।
ତେଣୁ ହୁଅନ୍ତି ସାବଧାନ ॥
କର୍ମର ବଶ ହୋଏ ଜନ୍ତୁ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ କର୍ମ ହେତୁ ॥୩୯
ଜୋକ ଯେ ଏକଇ ଚରଣେ ।
ଯେସନେ ସଞ୍ଚରଇ ତୃଣେ ॥

୧. ଉଷତ—ଆନନ୍ଦିତ । ୨. କରବାଳ—ଖଡ୍ଗ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ଜୀବ ଯେ କର୍ମେ ସଞ୍ଚରଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ନାମ ଏହି ॥୪୦

ନିଦ୍ରାରେ ଯେସନେ ସ୍ୱପନ ।
ଦେଖିଣ ପାସୋରଇ ମନ ॥

ଦେହରେ ଥାଇ ଯେତେ କରି ।
ଦେହ ଛାଡ଼ିଲେ ତା ପାସୋରି ॥୪୧

କରଇ ପରଲୋକ ଭୋଗ ।
ପୁଣିହିଁ ରଜ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗ ॥

ଜନ୍ମିଲେ ପାସୋରଇ ତାହା ।
ଏମନ୍ତ ଅନାଦିର ମାୟା ॥୪୨

ଏକଇ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
ସକଳ ଘଟେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥

ଶତେକ ଜଳଘଟ ଥୋଇ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଆକାଶ ଦିଶଇ ॥

ପୁଣି ତା କଲେ ଏକଗୋଟି ।
ତହିଁ ଗ୍ରହିଁଲେ ଥାଏ ଘୋଟି ॥

ଆକାଶ ନୁହଁଇ ନା ଭିନ୍ନ ।
ବିନାଶ ହୋଏ ଘଟମାନ ॥

ଏମନ୍ତ ଆତ୍ମାର ବିବେକ ।
ଏହା ଜାଣନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀଲୋକ ॥୪୩

ତୁ ଅଟୁ ମହତ ପୁରୁଷ ।
କିମ୍ପା ବହେଣୀ କରୁ ନାଶ ॥

ଜୀବ ମାରନ୍ତି ଆତ୍ମସୁଖେ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ନ୍ତି ନରକେ ॥୪୪

ଏ ସାନ ବହେଣୀ ତୋହର ।
ଏହାକୁ ରକ୍ଷା କର ବୀର ॥୪୫

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ଅସୁର ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ॥

ଭିଣୋଇ ବୋଲ ନ ଶୁଣିଲା ।
ପୁଣିହିଁ ହାଣିବି ବୋଇଲା ॥

ଦେଖି ବସୁଦେବ ବିଗ୍ରରି ।
କାନ୍ଦିଣ ସୁମରେ ମୁରାରି ॥

ପୁଣି ବିଗ୍ରୁରୁଅଛି ମନେ ।
ଦେବକୀ ରଖିବି କେସନେ ॥

କେ ସହୁ ଏହାର ବିକଳ ।
ଲାଭ ଦେଇ ରଖିବି ମୂଳ ॥

କିବା ନୋହୁଣୁ ମୋର ସୁତ ।
କଂସ ହୋଇବ ପ୍ରାଣେ ହତ ॥

ଅଥବା ନୋହିବଟି ପୋଏ ।
ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟେ ॥

ଏମନ୍ତେ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ।
କଂସର ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥

ବୋଲଇ ଶୁଣ ବୀର କଂସ ।
ଛାଡ଼ ତୁ ବହେଣୀର କେଶ ॥

ଏହାର ସୁତ ତୋତେ ମାରି ।
ଏ ତୋର ନୁହଁଇ ବଇରୀ ॥

ଏ ଯେତେ ଶିଶୁ ପ୍ରସବିବ ।
ତୋର ନିକଟେ ଦେବି ସର୍ବ ॥

ତୁ ଅଟୁ ପୁରୁଷ ମହତ ।
ଏ ମୋର ତିନିବାର ସତ୍ୟ ॥

ଶୁଣନ୍ତୁ ଦଶଦିଗ ଲୋକେ ।
ଏଠାରେ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଥୋକେ ॥

ଏକଥା ମୋହର ପ୍ରମାଣ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ନାରାୟଣ ॥୪୬-୫୪

ବସୁଦେବର ବୋଲ ଶୁଣି ।
କଂସ ହିଁ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥

ବିଗ୍ରରି ମଣିଲା ବିଶ୍ୱାସ ।
ଛାଡ଼ିଲା ବହେଣୀର କେଶ ॥

ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ବେନିଜନେ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ ॥୫୫

କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ଗଲା ।
ଦେବକୀ ଗର୍ଭ ଉପୁଜିଲା ॥

ବରଷ ବରଷକେ ସୁତ ।
ହୋଇଲା ଏକଇ ଦୁହିତ ॥୫୬

ପ୍ରଥମେ ହୋଇଲା ତନୟେ ।
ରୂପେ ଶୋଭିତ କାମପ୍ରାୟେ ॥

ସୁତକୁ ଦେଖି ବସୁଦେବ ।
ବିକଳେ ଚିନ୍ତଇ ମାଧବ ॥

ଏ ପୁତ୍ର ଦେବଇଁ କେମନ୍ତେ ।
ସତ୍ୟ ଯେ କରିଛି ଯୁକତେ ॥

ଦେବକୀ ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ।
ହା କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ଡାକ ଦେଲା ॥

କୋଳରେ ଘେନିଲା ତନୟ ।
ହୋଇଲା ହରଷ ବିସ୍ମୟ ॥

କଂସର ସଭାରେ ମିଳିଲା ।
ବାଳକ ତଳେ ଶୁଆଇଲା ॥୫୭

ଦେଖି ଚକିତ ସଭାଜନେ ।
କଂସ ବିଗ୍ରରୁଅଛି ମନେ ॥

ଏ ତ ନୁହଇ ମୋ ବଇରୀ ।
ଅଷ୍ଟମଗର୍ଭ ମୋତେ ମାରି ॥

ଏହାର ଜାଣିଲି ମୁଁ ସତ୍ୟ ।
ନେଉ ଏହାର ନିଜ ସୁତ ॥

ହସିଣ ବସୁଦେବ ଗ୍ରହିଁ ।
କହଇ ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ॥

ଏବେ ଜାଣିଲି ତୋର ସତ୍ୟ ।
ନିଅ ତୋହର ନିଜ ସୁତ ॥୫୮-୬୦

ଶୁଣି ବସୁଦେବ ଚକିତେ ।
କଂସକୁ ନ ଯାଇ ପରତେ ॥

କ୍ଷଣକେ ରହିଣ ବିଗ୍ରରି ।
ପୁଣି କୁମର କୋଳେ ଧରି ॥

ବାଟରେ କରଇ ବିଗ୍ରର ।
ଦୁଷ୍ଟ ଦାନବ ଦୁରାଗ୍ରର ॥

ଯେବେ ମୁଁ ନେବି ବାହୁଡ଼ାଇ ।
ପୁଣି ମାରିବ କଂସ ନେଇ ॥

ଦେବକୀ କଷ୍ଟ ହେବ ବଡ଼ ।
କିସ କରିବି ମୁହିଁ ରାଢ଼ ॥

ହରି ଭିଆଣ କଲା ଯାହା ।
ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜିବିନା ତାହା ॥

ଏମନ୍ତେ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଯାଇ ।
ଦେବକୀ ନିକଟେ ମିଳଇ ॥

ସୁତକୁ ଦେଲା ତାର କୋଳେ ।
କାନ୍ଦଇ ମାୟାମୋହ ଭୋଳେ ॥

ସୁତକୁ ଦେଖିଣ ଦେବକୀ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ ଲେଖି ॥୬୧

ରଜନୀ ହୋଇଲା ପ୍ରବେଶ ।
ମିଳିଲା ଅନ୍ତଃପୁରେ କଂସ ॥

ଶୀତଳ ମଣୋହି ସାରିଲା ।
ସୁଖେ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ବିଜେ କଲା ॥

ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲେ ନାରଦ ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ବୀଣାନାଦ ॥
ଦେଖିଣ ତେଜିଲା ଶୟନ ।
ପ୍ରଣାମ କଲାକ ବହନ ॥
ନିଜ ଆସନେ ବସାଇଲା ।
ବିଶ୍ୱାସେ ଚରଣେ ପୂଜିଲା ॥
ଭକତି ଦେଖିଣ ନାରଦ ।
କହନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦ ॥
ଶୁଣ ଅସୁର ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ତୋର ମରଣ ମୁହିଁ ଶୁଣି ॥
ତୋ ଦୁଃଖ ଦେଖି ମୁଁ ବିକଳ ।
ଦେଖ ନୟନେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ଶୁଣ ଦାନବ ଶିରୋମଣି ।
ତୋର ମରଣ ତଥ୍ୟ ବାଣୀ ॥
ଭୂମିର ଦେଖିଣ ବିକଳ ।
ଗୁହାରି କଲେ ଦେବବଳ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ତୁଲେ ଶୂଳପାଣି ।
କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ରେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କହିଲେ ଅନନ୍ତ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ହୋଇବି ମୁଁ ଜାତ ॥
ମାରିବି ସକଳ ଅସୁର ।
ନାଶିବି ଅବନୀର ଭାର ॥
ଏମନ୍ତ କଲେ ଦେବଗଣ ।
ତୋତେ ମାରିବେ ନାରାୟଣ ॥
ଦେବକୀ ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭର ।
ନିଶ୍ଚୟେ ମରଣ ତୋହର ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନେ ମୁରାରି ।
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଧରି ॥
ତୋତେ ମାରିବେ ସେ ଅନନ୍ତ ।
ତୁ କିମ୍ପା ହୋଇଲୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ॥
ଦେବେ ଉପୁଜିଛନ୍ତି ଅଂଶେ ।
ଗୋପନଗରେ ଭୋଜବଂଶେ ॥

ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଆଦି ଯେତେ ।
କହିବି ଏକେ ଏକେ କେତେ ॥
ଦେବକୀ ଦେବୀ ବସୁଦେବ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ଯାଦବ ॥
ତୋର ସେବକ ଯେତେ ଲୋକ ।
ଦେବତାମାନେ ଏଟି ଦେଖ ॥
ଏହା ତୁ ନ କଲେ ବିଗ୍ରହ ।
ନିକଟେ ମରିବୁ ଅସୁର ॥
କଂସକୁ କରାଇ ଉଛାଟ ।
ନାରଦ ଗଲେ ଶୂନ୍ୟବାଟ ॥୨୨-୨୪
ଦୁଃଖେ ରଜନୀ ପୁହାଇଲା ।
ନିଜ ସଭାରେ ବିଜେ କଲା ॥
ଅସୁରବଳ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଧାଇଁଲା ପବନହୁଁ ବେଗେ ॥
ଦେବକୀ ମନ୍ଦିରେ ମିଳିଲା ।
କୋପେ ଅଧର କାମୋଡ଼ିଲା ॥
ଦେବକୀ ମୁଖକୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲଇ କୋପଭର ହୋଇ ॥
ତୁ ଅଟୁ ବହେଣୀ ମୋହର ।
ମୋର ମରଣେ ତୋ ବିଗ୍ରହ ॥
ମୁଁ ଏହା ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ।
ଭିଣୋଇ ବୋଲେ ଗଲି ପ୍ରତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଅନେକ ବୋଇଲା ।
କୋଳୁଁ ବାଳକ ଘେନିଗଲା ॥
ବେନିଚରଣ କରେ ଧରି ।
ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରାଳେ କରି ॥
କୋପେ ଅନେକ ଗାଳିଦେଲା ।
ଶିଳା ଉପରେ କଚାଡ଼ିଲା ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଆଣି ।
ବନ୍ଧନ କଲା ପାଦପାଣି ॥
ମାଡ଼ ମରାଇ ମହାରୋଷେ ।
ପାଦ ଭରିଲା ଲୌହପାଶେ ॥

ଧନ ସମ୍ପଦ କଲା ଜୂର ।
ଆଣି ଭରିଲା ବନ୍ଦୀଘର ॥
ସାତ କବାଟ ମହାବଳ ।
ଲୌହକିଳିଣୀ ଅନର୍ଗଳ[୧] ॥
ପ୍ରହରୀ ଶତେକ ଜଗାଇ ।
କହଇ ରୋଷଭର ହୋଇ ॥
ଦେବକୀ ଯେତେ ପ୍ରସବିବ ।
ମୋହର ଆଗେ ଜଣାଇବ ॥
ଯେ ମୋର ନ କରିବ ବୋଲ ।
ସେଟି ମୋହର ଶତ୍ରୁ ଶଲ[୨] ॥୨୫,୨୬
ନିଜ ପିଅର ଅଣାଇଲା ।
ଅନେକ ମାଡ଼ ମରାଇଲା ॥
ଶାଙ୍କୋଳି ଦେଲା ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ଅନେକ ଯାଦବ ସଙ୍ଗରେ ॥
ଅସୁର ସ୍ୱଭାବେଣ କଂସ ।
ମାଇଲା ଆପଣାର ବଂଶ ॥
କୋପ ସଂହରି ନିଜ ପୁରେ ।
ଦଇତ୍ୟ ପଶିଲା ଭିତରେ ॥
କଂସ ଜାଣଇ ଯୋଗବଳେ ।
ମୁଁ ଜାତ ଦାନବର କୁଳେ ॥
ଅନେକବାର ମୋତେ ମାରି ।
ମୋକ୍ଷ ନ ଦେଲେ ନରହରି ॥
ଏବେ ମାରିବ ହରି ମୋତେ ।
ଭାଗ୍ୟ ମୋ କେ କରିବ ଅନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ଯଦୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାଦ କଲା ॥୨୭-୨୯
ଶୁଣ ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣଗୀତ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ପଣ୍ଡିତେ ନ ଘେନିବ ଦୋଷ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ସୁଧାରସ ॥
ହରିଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦେବକୀବିବାହୋ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ଅନର୍ଗଳ—ଅତି ଦୃଢ଼ । ୨. ଶଲ—ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ*

ତୃତୀୟେ କଂସ ନାଶ ପାଇଁ । କୃଷ୍ଣ ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଯାଇଁ ॥
ରହିଲେ ଜାଣି ସର୍ବଦେବ । ଦେବକୀ ବୋଧି କଲେ ସ୍ତବ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟ ।
ଅସୁର କଲା ମହାଭୟ ॥
ଦୂତ ପେଷିଲା ଚାରିଦିଗେ ।
ବିଶ୍ୱାସୀ ଦାନବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ॥
କଂସର ଘେନି ମିତ୍ରପଣ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ଜଣେ ଜଣ ॥
ଚାଣୂର ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ବୀର ।
ମୁଷ୍ଟିକ ଅଘା ଷଣ୍ଢାସୁର ॥
ଦ୍ୱିବିଦ ନାମେଣ ବାନର ।
ପ୍ରଳମ୍ବା ବକା ବତ୍ସାସୁର ॥
ପୂତନା ନାମେଣ ରାକ୍ଷସୀ ।
ଆଗେ ମିଳିଲା ବୀର କେଶୀ ॥
ବେଗେ ମିଳିଲା ଜରାସୁର ।
ବାଣ ନାରକ ବେନି ବୀର ॥
ଏମନ୍ତେ କହିବଇଁ କେତେ ।
କଂସର ମିତ୍ର ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ସବୁଙ୍କୁ ବସାଇ ଆସନେ ।
କଂସ କହଇ ଖେଦ ମନେ ॥
ଶୁଣ ସକଳ ବୀରମଣି ।
ମୋହର କର୍ମଫଳ ବାଣୀ ॥
ନାରଦେ କହିଗଲେ ମୋତେ ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ନ ଯିବୁ ପରତେ ॥
ଯେତେକ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ବେଗେ କର ନାଶ ॥
ଶୁଣି ଅସୁରେ ପରଜ୍ୱଳି ।
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର ଉଛୁଳି ॥
ଯଦୁଙ୍କୁ ଦେଲେ କଷ୍ଟମାନ ।
ଯହୁଁ ରଖିବେ ଭଗବାନ ॥ ୧,୨
ଯାଦବେ ଅସୁରଙ୍କ ଡରେ ।
ପଳାଇ ଗଲେ ଦେଶାନ୍ତରେ ॥
କେ କୁରୁ ନଗରେ ପଶିଲେ ।
ପଞ୍ଚାଳ ଦେଶେ କେ ଲୁଚିଲେ ॥
ବିଦର୍ଭ ନିଷଧ କୋଶଳେ ।
ପଶିଲେ ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ଯେ ଅବା ଯାଇ ନ ପାରିଲେ ।
କଂସରେ ଶରଣ ପଶିଲେ ॥
କେହୁ ସେବକପଣେ ଦାସ ।
କାହାକୁ ଦେଲା ଲୌହପାଶ ॥
ଏମନ୍ତେ ବରଷେ ପୂରିଲା ।
ପୁଣି ଦେବକୀ ପ୍ରସବିଲା ॥
ପ୍ରହରୀ ଜଣାଇଲା ଯାଇ ।
ଶୁଣି ଧାଇଁଲା ରୋଷ ବହି ॥
ଦେବକୀ ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
କୋଳୁଁ ବାଳକ ଉଛୁଡ଼ିଲା[୧] ॥
ବେନିଚରଣ ଧରି କରେ ।
ବୁଲାଇ ପିଟିଲା ଶିଳାରେ ॥
ଏମନ୍ତ ବରଷେ ବରଷ ।
ଛ'ପୁତ୍ର କଲା କଂସ ନାଶ ॥
ଦେଖିଣ ଦେବକୀ ବିକଳ ।
ସଦୟ ହେଲେ ଆଦିମୂଳ ॥
ଅନନ୍ତ ରୂପ ଧରି ହରି ।
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ବାସ କରି ॥
ଏ ରୂପେ ଅନନ୍ତ ପ୍ରକାଶ ।
ଗର୍ଭ ହୋଇଲା ଅଷ୍ଟମାସ ॥
ଦେବକୀ ନିଜ ଦେହ ଚାହିଁ ।
ବିକଳେ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ଇ ॥
କେତେ ପାତକ କଲି ପୂର୍ବେ ।
ପୁଣି ହୋଇଲା ଆସି ଗର୍ଭେ ॥
କେତେ ସହିବି ଗର୍ଭକଷ୍ଟ ।
ବିଧାତା କଲା ମୋତେ ହଟ ॥
ଗର୍ଭେ ଧରିବି ଦଶମାସ ।
କୋଳେ ଧରିତେ ନାହିଁ ଆଶ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଚାରି ବିକଳ ।
ନୟନୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥୩-୫
ଦାସବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ।
ଜାଣିଲେ ଦେବକୀର ମନ ॥
ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ନିକଟେ ବସାଇ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୬
ଅମ୍ବିକା ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ବହନ ଯାଅ ମଞ୍ଚପୁର ॥
ମଥୁରା କଂସ ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ମିଳିବୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରେ ॥
ବନ୍ଦୀ କରିଛି କଂସରାୟେ ।
ଏକ ଶାଙ୍କୋଳି ବେନି ପାୟେ ॥
ବସୁଦେବଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ।
ଧରି ଆଣିଲା କଂସ ବଳେ ॥
ତାହାର ପତ୍ନୀ ନନ୍ଦଘରେ ।
ଯାଇ ଲୁଚିଲା କଂସଡରେ ॥ ୭
ରୋହିଣୀ ନାମେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ତାହାର ଗର୍ଭ ଅଛି ଶୂନ୍ୟ ॥
ଦେବକୀଦେବୀ ନିଦ୍ରାକାଳେ ।
ଗର୍ଭ ହରିବୁ ଯୋଗବଳେ ॥
ମିଳିବୁ ନନ୍ଦଘରେ ଯାଇ ।
ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭେ ତାହା ଥୋଇ ॥
ଜନ୍ମିବୁ ଯଶୋଦା ଉଦରେ ।
ମୁଁ ପୁଣି ଯିବି ମଞ୍ଚପୁରେ ॥
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ହେବି ଜାତ ।
ମୋତେ ଘେନିଣ ଯିବେ ତାତ ॥

୧. ଉଛୁଡ଼ିଲା—ବଳପୂର୍ବକ ଝିଙ୍କି ନେଲା ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୋତେ ଆଣିବେ ମୋତେ ଥୋଇ ।
ଏକଥା ନ ଜାଣିବେ କେହି ॥
ଏମନ୍ତ କଂସର ମରଣ ।
ହସି କହନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥୮,୯
ମଞ୍ଚେ ହୋଇବୁ ତୁ ଯେ ଜାତ ।
ଜଗତେ ହୋଇବୁ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ସର୍ବେ କରିବେ ତୋତେ ପୂଜା ।
ଅନେକ ଦେବେ ବଳିଭୋଜା* ॥୧୦
ଭକତେ ହୋଇବୁ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଅନେକ ହେବ ତୋର ନାମ ॥
ମାୟା ବିଜୟା ଭଦ୍ରକାଳୀ ।
ଚଣ୍ଡିକା କୁମୁଦା କଙ୍କାଳୀ ॥
କନ୍ୟକା କୃଷ୍ଣା ଯେ ମାଧବୀ ।
ଈଶାନୀ ଶାରଦା ବୈଷ୍ଣବୀ ॥
ଦୁର୍ଗା ଅମ୍ବିକା ନାରାୟଣୀ ।
ଏକୁ ଅନେକ ନାମ ଭଣି ॥
ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମକେ କରି ସ୍ଥାନ ।
ପୂଜନ୍ତେ ହୋଇବୁ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ଅନେକ ନାମ ତୋ ଜଗତେ ।
ଅନ୍ତ କରିବି ମୁହିଁ କେତେ ॥
ପୂଜା କରିବେ ସର୍ବଜନେ ।
ରାଜା ପରଜା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ॥
ସ୍ତୁତି ପଠନ ମନ୍ତ୍ର ଧ୍ୟାନ ।
ଷୋଡ଼ଶ ଉପଗ୍ରରମାନ ॥୧୧,୧୨
ଶୁଣ ବଚନ ଆଦିମାତା ।
ଫେଡ଼ ଦେବକୀ ମନଚିନ୍ତା ॥

ଦେବକୀ ଗର୍ଭୁଁ ଯାଙ୍କୁ ଆଣି ।
ପ୍ରବେଶ କରିବୁ ରୋହିଣୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ନାମ ସଙ୍କର୍ଷଣ ।
ଲୋକରେ ହୋଇବ ପ୍ରମାଣ ॥
ନାମ ହୋଇବ ବଳରାମ ।
ବଳେ ନୋହିବେ କେହି ସମ ॥୧୩
ଶୁଣି ଆନନ୍ଦମନା ହୋଇ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଚଳିଲେ ମହାମାୟୀ ॥
ହରି ଆଦେଶ ଘେନି ଶିରେ ।
ମିଳିଲେ ମଥୁରା ନଗରେ ॥
କଂସରାଜାର ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ମିଳିଲେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରେ ॥
ରାତ୍ରେ ଦେବକୀ ନିଦ୍ରାକାଳେ ।
ଗର୍ଭ ହରିଲେ ଯୋଗବଳେ ॥
ଅନନ୍ତ ଘେନି ମାୟା ବେଗେ ।
ଥୋଇଲେ ରୋହିଣୀର ଗର୍ଭେ ॥
ଯାହା ସେ ଦଇବ ନିର୍ମିତ ।
ଦୁର୍ଗା ହୋଇଲେ ଗର୍ଭଗତ ॥
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦଘରେ ଯାଇ ।
କୃଷ୍ଣଜନ୍ମକୁ ବାଟ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦେବକୀ ଗର୍ଭ ଯହୁଁ ଗଲା ।
ଲୋକେ ବୋଇଲେ ଉଭେଇଲା ॥
ଭଲଟି କଲେ ନାରାୟଣ ।
ଦେବକୀ ନ ପାଉ କଷଣ ॥
ଥୋକେ ବୋଇଲେ ଭଲ ହେଲା ।
କଂସର ଡରେ ପଳାଇଲା ॥

ପୋଡୁ ଏ ଦେବକୀ ଭିଆଣ ।
କେ ବୋଲେ କର୍ଣ୍ଣେ ତା ନ ଶୁଣ ॥
ଏଡ଼େ ମଡ଼ିଛୀ[୧] ଅଛି କାହିଁ ।
କେ ବୋଲେ ମୁଖ ତା ନ ଗ୍ରହିଁ ॥
କାନ୍ଦି କେ ହୁଅନ୍ତି ବିକଳ ।
କେ ବୋଲେ ରଖ ଆଦିମୂଳ ॥୧୪,୧୫
ଦେବକୀ ମନର କଷଣ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ତେଜିଲେ ଜଳଧି ଶୟନ ।
ମଥୁରା ମିଳିଲେ ବହନ ॥
ବସୁଦେବର ଦେହେ☫ ଯାଇ ।
ପଶିଲେ ଜ୍ୟୋତିରୂପ ହୋଇ ॥୧୬
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ପରଚଣ୍ଡ ।
ଯେହ୍ନେ ଉଦିତ ମାରତଣ୍ଡ ॥
ଅମରଗୁରୁ[୨] ଲଗ୍ନ ବେଳେ ।
କାନ୍ତ କାମିନୀ ଏକମେଳେ ॥
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ ପୁରୁଷ ।
ଦେବକୀ ଉଦରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଉଦୟ କାଳେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ।
ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ପରକାଶି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧରିଣ ଉଦର ।
ଦେବକୀ ଦିଶିଲା ସୁନ୍ଦର ॥
ଅନ୍ଧାର ବନ୍ଦୀଘରେ ତେଜ ।
ଯେହ୍ନେ ଉଦିତ ଗ୍ରହରାଜ ॥୧୭,୧୮
ଦେବକୀ ଗର୍ଭବାସ କଥା ।
ଶୁଣି ପାଇଲା କଂସ ବ୍ୟଥା ॥

---

୧. ମଡ଼ିଛୀ—ମୃତବତ୍ସା, ଯେଉଁ ନାରୀର ସନ୍ତାନମାନେ ଜନ୍ମିବା ପରେ ଅଧିକ ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ନାହିଁ। ୨. ଅମରଗୁରୁ—ବୃହସ୍ପତି।

* 'ବଳିଭୋଜା' ଅର୍ଥ ପଶୁବଳି ନୁହେଁ, କେବଳ ଫଳ ପୁଷ୍ପାଦି ଉପହାର। ମୂଳ—'**ଧୂପୋପହାରବଳିଭିଃ**' ଅର୍ଥାତ୍ '**ଧୂପାଦିଭିଃ ପୂଜୋପକରଣୈଃ**'।

☫ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ 'ଦେହ' ପରିବର୍ତ୍ତେ 'ମନ' ଶବ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି। ଏଠାରେ ସନ୍ଦେହ ହୋଇପାରେ ଯେ ଭଗବାନ କଣ ସାଧାରଣ ଜୀବ ପରି ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତର ସଂଯୋଗରୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ? ନା। ଭଗବାନ ପ୍ରଥମେ ବସୁଦେବଙ୍କ ମନରେ ସମସ୍ତ କଳା ସହିତ ଜ୍ୟୋତିରୂପରେ ପ୍ରକଟିତ ହେଲେ (**'ଆବିବେଶାଂଶଭାଗେନ ମନ ଆନକଦୁନ୍ଦୁଭେଃ'**), ଯାହା ଫଳରେ ବସୁଦେବ ସୂର୍ଯ୍ୟସମ ତେଜସ୍ୱୀ ଦେଖାଗଲେ। ତା'ପରେ ପୂର୍ବଦିଗ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଧାରଣ କରିବାପରି ଦେବକୀ ସେହି ଜ୍ୟୋତିକୁ ନିଜ ମନରେ ଧାରଣ କଲେ, ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତ ସଂଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ—**'ମନସ୍ତୋ ମନସୈବ ଦଧାର ଧାରଣୟା ଧୃତବତୀ', 'ଜୀବାନାମିବ ନ ଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧଃ'** (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ)।

'ଅନ୍ୱିତାର୍ଥ ପ୍ରକାଶିକା'ର ଟୀକାକାରଙ୍କ ମତରେ ଦୀକ୍ଷା ଦେବା ସମୟରେ ଗୁରୁ ଯେପରି ଶିଷ୍ୟକୁ ଧ୍ୟାନ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଶିଷ୍ୟ ସେହି ଧ୍ୟେୟମୂର୍ତ୍ତିକୁ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରେ, ସେହିପରି ବସୁଦେବ ଦେବକୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିଜ ଦୃଷ୍ଟି ସନ୍ନିବେଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇ ଦେବକୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ—**'ଯଥା ଦୀକ୍ଷାକାଳେ ଗୁରୁଃ ଶିଷ୍ୟାୟ ଧ୍ୟାନମୁପଦିଶତି ଶିଷ୍ୟଶ୍ଚ ଧ୍ୟାନୋକ୍ତାଂ ମୂର୍ତ୍ତିଂ ହୃଦି ନିବେଶୟତି ତଥା ବସୁଦେବୋ ଦେବକୀଦୃଷ୍ଟୌ ସ୍ୱଦୃଷ୍ଟିଂ ନିଦଧୌ। ଦୃଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ଚ ହରିଃ ସଂକ୍ରାମନ୍ ଦେବକୀଗର୍ଭେ ଆବିର୍ବଭୂବ।'**

ଭୟେ ଚକିତ ମନେ ଛନ୍ତି ।
ମିଳିଲା ଦେବକୀ ଭୁବନ ॥
ସାତ କବାଟ ଫେଡ଼ାଇଲା ।
ଅନ୍ଧାର ଘରକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥
ଉଦୟ ହୋଇ ନିଶାକର ।
ଯେହ୍ନେ ନାଶଇ ତମ ଘୋର ॥
ଦେଖି ଚକିତ କଂସ ମନେ ।
ଭାଳି ବୋଲଇ ଭୟ ଛନ୍ନେ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇଲା ମରଣ ।
ଏ ତ ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥
ଗର୍ଭେ ବିଜୟେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଏ ମୋର କାଳଦଣ୍ଡ ଫାଶି ॥
ଜୀବନ ନାଶିବ ମୋହର ।
ଦେବକୀ ବଡ଼ଇ ସୁନ୍ଦର ॥
ଏ ଯେତେ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବିଲା ।
ଏମନ୍ତ ବେଳେ ନ ଦିଶିଲା ॥୧୯,୨୦
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ଆଜ ।
ହେଳାରେ ହରାଇବି କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ହସ୍ତରେ ଅଛି ମୋ ଉପାୟ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ନ ପାଇବି ଥୟ ॥
ଦେବକୀ ପକାଇବି ମାରି ।
ଗର୍ଭ ନାଶିବି ପେଟ ଚିରି ॥
ପୁଣି ବିଗ୍ରରୁଅଛି ମନେ ।
ଏ କର୍ମ କରିବି କେସନେ ॥
ଜୀବନ ପାଇଁ ଏଡ଼େ ପାପ ।
କରି ପାଇବି ମନେ ତାପ ॥
ଜୀବ ମାରଣେ ସୁଖ ନାହିଁ ।
ନରକେ ପଡ଼ିବି ନା ଯାଇ ॥
ପାପଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପରମାଦ ।
ସ୍ତିରୀ ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ୱସା[୧] ବଧ ॥
ଏ ତିନି କର୍ମ ଯେ କରନ୍ତି ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ସେ ମରନ୍ତି ॥

ଜୀବନ ଛାଡ଼ିବାର କାଳେ ।
ନିନ୍ଦିତ ବୋଲନ୍ତି ସକଳେ ॥
ଇହଲୋକରେ ଅପଯଶ ।
ମରଣେ ନରକେ ପ୍ରବେଶ* ॥୨୧, ୨୨
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ।
ଖଡ଼ଗ ଘେନି ବାହୁଡ଼ିଲା ॥
ମିଳିଲା ନିଜପୁରେ ଯାଇଁ ।
ଭାଳଇ ଚଉଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ॥
ହରିଙ୍କି କଲା ମହାଭୟ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ କମ୍ପେ କାୟ ॥
ଆସନ ଶୟନ ଭୋଜନେ ।
ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନ ଜଳପାନେ ॥
ଗୋଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ହରି ।
କମ୍ପଇ ମହାଭୟ କରି ॥
ବୃକ୍ଷ କାନନ ବନ ଗିରି ।
ସକଳ ମଣେ ନରହରି ॥୨୩,୨୪
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ହୋଇଲା ।
ଘୋର ତିମିର ପ୍ରବେଶିଲା ॥
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ମୁନି ମେଳେ ।
ତେତିଶକୋଟି ଦେବବଳେ ॥
ମିଳିଲେ ମଥୁରା ନଗରେ ।
ଦେବକୀଦେବୀ ବନ୍ଦୀଘରେ ॥
ପ୍ରଣାମ କଲେ ଜଣେ ଜଣେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନନୀ ଚରଣେ ॥
ଗର୍ଭିକୁ ଗ୍ରହିଁ ଗଙ୍ଗାଧର ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବେଦବର ॥
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପତି ।
ଯେ ଯାହା ମତେ କଲେ ସ୍ତୁତି ॥୨୫
ଜୟ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାମୋଦର ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ସ୍ୱାମୀ ତୋର ॥
ଆବୋରି ଅଛୁ ତିନି ସତ୍ୟ ।
ସୃଷ୍ଟିର ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ ॥

ସତ୍ୟେ ତୁ ପାଳୁ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ତୋର ଭିଆଣ ନରହରି ॥
ସତ୍ୟେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କଲୁ ଜାତ ।
ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ତୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ସତ୍ୟର ହେଉ ତୁହି ସତ୍ୟ ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ସତ୍ୟନେତ୍ର ॥
ସତ୍ୟେ ତୋହର ଆତଯାତ ।
ଆମ୍ଭେ ଜାଣିଲୁ ତୋର ସତ୍ୟ ॥
ଅସାଧୁ ମାରି ସତ୍ୟ ପାଳ ।
ତୋହର ଶରଣ ସକଳ ॥୨୬
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଦେହବୃକ୍ଷେ ।
ଏଥେ ତୁ ମିଳିଲୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ବୃକ୍ଷର ଯେତେ ଗୁଣମାନ ।
ଶରୀରେ ତୋହର ଭିଆଣ ॥
ଏକଇ ବୃକ୍ଷ ବେନି ଫଳ ।
ଚତୁର ରସ ତିନିମୂଳ ॥
ପଞ୍ଚ ଶିକଡ଼[୨] ତଳେ ଗଣ୍ଡି ।
ଆମ୍ବା ଏହାର ଷଡ଼ଗୋଟି ॥
ସାତ ବକଳ ଦେହେ ଜଡ଼ି ।
ଅଷ୍ଟମ ଡାଳେ ଛନ୍ତି ବେଢ଼ି ॥
ଗଣ୍ଡି ସ୍ୱଭାବେ ନବ ନେତ୍ର[୩] ।
ବିସ୍ତାର ହୋଇ ଦଶ ପତ୍ର ॥
ଉପରେ ଛନ୍ତି ବେନି ପକ୍ଷୀ ।
ଏମନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ଦେହେ ଲକ୍ଷି ॥
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଦେହେ କହିବା ବୃକ୍ଷଗୁଣ ॥
ବୃକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ଦେହ ଏକ ।
ଫଳ ଯୋଡ଼ିଏ ଦୁଃଖ-ସୁଖ ॥
ତାମସ ରଜ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ।
ଏହାର ମୂଳଟି ପ୍ରମାଣ ॥
ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ଯେ କାମ ମୋକ୍ଷ ।
ଏ ଗ୍ରରି ରସଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥

୧. ସ୍ୱସା—ଭଉଣୀ । ୨. ଶିକଡ଼—ଶିଅ, ଠେସ ଚେର । ୩. ନେତ୍ର—ଛିଦ୍ର, ଦ୍ୱାର ।

* ବିବାହକାଳୀନ ମାଙ୍ଗଳିକ ଭୂଷଣରେ ବିଭୂଷିତା ଦେବକୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ କ୍ରୂର କଂସ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଥିଲା, ତା ମନରେ ଆଜି ଏଭଳି ସଦ୍‌ବିଗ୍ରର ଉଦୟ ହେଲା କିପରି? ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ଦେବକୀ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ । ଯାହାର ଗର୍ଭରେ ଭଗବାନ ବିଦ୍ୟମାନ ହୋଇଛନ୍ତି, ତାକୁ ଦେଖି ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଉଦୟ ହେବା କିଛି ବିଚିତ୍ର କଥା ନୁହେଁ ।

ଶବଦ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ।
ସ୍ପରଶ ପଞ୍ଚମୂଳ[୧] ଛନ୍ଦ ॥
ଜନ୍ମ ହୋଇଣ ଦେହ ବହି ।
ବାଳୁତ ରୂପେଣ ବଢ଼ଇ ॥
ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ କ୍ଷୟ ମୃତ୍ୟୁ ।
ଆତ୍ମବିକାର[୨] ଷଡ଼ ହେତୁ* ॥
ଚର୍ମ ଶୋଣିତ ମାଂସ ମେଦ ।
ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା ଯେ ଶୁକ୍ର ଛନ୍ଦ ॥
ସପତ ବକଳ ଏହାର ।
ମୁନି କହନ୍ତି ଜ୍ଞାନସାର ॥
ଭୂ ଜଳ ଅନଳ ସମୀର ।
ଖ[୩] ମନ ବୁଦ୍ଧି ଅହଙ୍କାର ॥
ଏ ଅଷ୍ଟଡାଳଟି ଏହାର ।
ନବମ ଛିଦ୍ର ନବଦ୍ୱାର ॥
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପତ୍ର ଲେଖି ।
ଜୀବ ପରମ ବେନି ପକ୍ଷୀ ॥୨୭
ଏମନ୍ତ ବୃକ୍ଷ ରୂପ ବହି ।
ଉଶ୍ୱାସ କର ନାଥ ମହୀ ॥
ଜଗତ ତୋର ତହୁଁ ଜାତ ।
ଲୟ ପାଳନ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ମୂର୍ଖଜନ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖନ୍ତି ସେ ଭିନ୍ନ ॥
ଜ୍ଞାନୀଏ ଦେଖନ୍ତି ସେ ଏକ ।
ମାୟାରେ ଦିଶୁ ତୁ ଅନେକ ॥୨୮
ତୁ ଏ ସଂସାର ଦୁଃଖନାଶେ ।
ଶରୀର ବହୁ ନାନା ଅଂଶେ ॥
ସାଧୁଙ୍କୁ ଦିଶୁ ତୁ ନିର୍ମଳ ।
ଖଳଲୋଚନେ ଯମ କାଳ ॥୨୯
ଯେ ତୋର ପାଦେ ପଦ୍ମନାଭ ।
କରନ୍ତି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ଭାବ ॥
ତୋହର ନାମ ନାବ କରି ।
ହେଲେ ତରନ୍ତି ଭବବାରି ॥୩୦

ଭୋ ନାଥ କମଳଲୋଚନ ।
ମାୟାରେ ମୋହୁ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ଯେ ତୋର ନାମ ନ ଭଜନ୍ତି ।
ମାୟାପଟଳେ ବଣା ହୋନ୍ତି ॥
ତୀର୍ଥସେବନ ଦାନ ତପେ ।
ତରିଲୁ ବୋଲୁଥାନ୍ତି ଥୋକେ ॥
କରନ୍ତି ସିଦ୍ଧଙ୍କ ଉପାୟେ ।
ଭେଦନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଯାଏ ॥
ତୋ ପାଦେ ନ କରି ଆଦର ।
ହୃଦେ ବହନ୍ତି ଅହଙ୍କାର ॥
ତହୁଁ ପଡ଼ନ୍ତି ଦେହ ଘେନି ।
ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି ପଶୁଯୋନି ॥
ଯେ ତୋର ତହିଁ ମିତ୍ରପଣେ ।
ଚିତ୍ତ ଖଟାନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ନିର୍ଭୟେ ବୁଲନ୍ତି ସଂସାରେ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଯମ ଶିରେ ॥୩୧-୩୩
ସତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ମଳ ଗୁଣ ଧରୁ ।
ଭକ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଅବତରୁ ॥
ତପ ସମାଧି ଯୋଗ କ୍ରିୟା ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ମୁନି ଯାହା ॥
ତୋ ଆରାଧନୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ।
ତୁ ପୂରିଅଛୁ ସ୍ଥୂଳ ଶୂନ୍ୟ ॥୩୪
ତୁ ଯେବେ ନୋହିବୁ ଜଗତେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ନାଶିବୁ କେମନ୍ତେ ॥
ଯେ ତୋତେ ଯେମନ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ।
ଗୁଣ ପ୍ରକାଶୁ ଦେହ ବହି ॥୩୫
ତୋ ଜନ୍ମ ଗୁଣ କର୍ମମାନ ।
ସଂଖ୍ୟା କେ କରୁ ଭଗବାନ ॥
ମନ ବଚନେହେଁ ନ ଜାଣି ।
କେବଳ ବେଦେ ପରିମାଣି ॥୩୬

ଶ୍ରବଣେ ତୋର ନାମ ଶୁଣି ।
ତୋ ରୂପ ହୃଦେ ପରିମାଣି ॥
ତୋ ପାଦପୂଜାର ବିଧାନ ।
ଏଣେ ଯେ ହୋନ୍ତି ସାବଧାନ ॥
ଜନ୍ମ-ମରଣ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୭
ତୋହର ପାଦରଜ ଦେଇ ।
ଉଶ୍ୱାସ କର ନାଥ ମହୀ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିବୁ ପଦ୍ମନାଭ ।
ତହିଁ ଦେଖିବୁ ତୋର ପାଦ ॥୩୮
ଏ ତୋର ଦେହବନ୍ତପଣ ।
ଏବେ ଜାଣିଲୁ ନାରାୟଣ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଲୀଳାଏ ତୋ ସଧ ।
ଯା ରୂପ ନ ଜାଣନ୍ତି ବେଦ ॥୩୯
ମତ୍ସ୍ୟ କଚ୍ଛପ ନରସିଂହ ।
କୋଳ[୪] ବାମନ ହଂସ ହୟ ॥
ରାଜନ ଋଷି ଦେବ ବଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ତୁ ହେଉ ଯୋଗଅଂଶେ ॥
ତିନି ଭୁବନ ଦୁଃଖ ନାଶି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଳୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ଅବନୀ ଭାରା ଏବେ ହର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥୪୦
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
ଦେବକୀ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି ॥
ତୋର ଉଦରେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଗ୍ୟରେ ହୋଇଲେ ଉଦିତ ॥
ଶୁଦ୍ଧ ଚୈତନ୍ୟ ଅଂଶ ଘେନି ।
ପ୍ରକାଶ ହୋଇବେ ମେଦିନୀ ॥
କଂସର ଭୟ ଛାଡ଼ ଆଈ[୫] ।
ମରଣ ଇଚ୍ଛା କଲା ସେହି ॥

୧. ପଞ୍ଚମୂଳ—ପାଞ୍ଚଟି ଠେସ ଚେର । ୨. ଆତ୍ମବିକାର—ଶରୀରର ବିକାର । ୩. ଖ—ଆକାଶ । ୪. କୋଳ—ବରାହ । ୫. ଆଈ—ମାଆ ।

* "ଜାୟତେଽସ୍ତି ବିପରିଣମତେ ବର୍ଦ୍ଧତେଽପକ୍ଷୀୟତେ ବିନଶ୍ୟତି ।" (ନିରୁକ୍ତ, ୧ । ୧ । ୨)

ଅର୍ଥାତ୍ ଜନ୍ମ ହେବା (ଜନ୍ମ ହୋଇଣ), ସତ୍ତାବାନ୍ ଦେଖାଯିବା (ଦେହ ବହି), ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ହେବା (ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ), ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା (ବାଳୁତ ରୂପେଣ ବଢ଼ଇ), କ୍ଷୀଣ ହେବା (କ୍ଷୟ) ଓ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା (ମୃତ୍ୟୁ) ।

ଜଗତ ରଖିବେ ତୋ ସୁତ ।
ଅଚ୍ୟୁତ ମହିମା ଅନନ୍ତ ॥ ୪୧
ଅରୁଣ ତେଜ ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଦେବଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚାଟ ଲାଗିଲା ॥

ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି କରି ।
ଦେବେ ଚଳିଲେ ଯେଝା ପୁରୀ ॥ ୪୨
ଶ୍ରୀହରି ଚରଣେ ମୋ ଚିତ୍ତ ।
ସୁଜନ ହିତେ କଲି ଗୀତ ॥

ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧେ ଏହୁ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ନିର୍ମଳ ହୁଅ ପ୍ରାଣୀ ॥
ପୁରାଣ କରି ଗୀତ ରସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଗର୍ଭଗତବିଷ୍ଣୋର୍ବ୍ରହ୍ମାଦିକୃତସ୍ତୁତିର୍ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଚତୁର୍ଥେ କୃଷ୍ଣ ବନ୍ଦୀଘରେ । ଜନମି ଗଲେ ନନ୍ଦପୁରେ ॥

କହନ୍ତି ଶୁକମୁନି ହସି ।
ହରି ଚରିତ ପରଶଂସି ॥
ପରୀକ୍ଷ ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଲୋଚନ ବୁଜିଲେ ॥
ସମାଧି ବସି ଯୋଗଧ୍ୟାୟି ।
କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସନ୍ନ ଲେଶ ପାଇ ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଚକ୍ଷୁ ଫେଇ ।
ହସି କହନ୍ତି ରାଜା ଗ୍ରହିଁ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଜନ୍ମ ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡିବ ଭବଭ୍ରମ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତହୁଁ ଷଡ଼ଋତୁ ।
ପ୍ରକାଶ ଜନସୁଖ ହେତୁ ॥
ଋତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠବଳ ।
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବରଷାର କାଳ ॥
ଭାଦ୍ରବ ମାସ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷେ ।
ସକଳ ଗ୍ରହେ ଛନ୍ତି ଉଚ୍ଚେ ॥
ଅଷ୍ଟମୀ ନିଶା ଅର୍ଦ୍ଧଭାଗେ ।
ରୋହିଣୀ ନକ୍ଷତ୍ର ସଂଯୋଗେ ॥
ବୃଷ ରାଶିରେ ନିଶାକର ।
ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହେ ବଳୀୟାର ॥
ଗଭୀର ଘୋର ମେଘଘୋଷ ।
ବର୍ଗ ଉତ୍ତମ ନବଅଂଶ ॥ ୧

ଏହି ସମୟେ ସୁରରାୟେ ।
ଆକାଶେ ଉତ୍ସବ କରାଏ ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ ନାଦ ଝରା ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରା ॥
ଦେବେ କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
ଖଣ୍ଡିବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଅରିଷ୍ଟି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ପବନକୁ ହକାରି ।
ବୋଲଇ ଯାଅ ମଧୁପୁରୀ ॥
ତୋହର ଗନ୍ଧ ଗୁଣ ଘେନି ।
ଆନନ୍ଦେ ବହିବୁ ମେଦିନୀ ॥
କଂସର ବନ୍ଦୀଘରେ ଯାଇ ।
ବହିବୁ ମଳୟ ପୂରାଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ବେଗେ ।
ସମୀର ଚଳିଗଲା ଆଗେ ॥
ପବନ ଗଲା ମଧୁପୁରେ ।
ବହେ ସୁଗନ୍ଧ ରସଭରେ ॥
ନିର୍ମଳ ଦିଶିଲା ଗଗନ ।
ମହୀ ମଙ୍ଗଳ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁର ଦେଶ ।
ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ ନାଦ ଘୋଷ ॥
ନଦୀଏ ଉଚ୍ଛୁଳିଲେ ଜଳେ ।
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ନାଦ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ॥

ସ୍ତବକ ପୁଷ୍ପ ବନେ ଫୁଟି ।
ଗନ୍ଧ ପ୍ରସରଇ ପ୍ରକଟି ॥
ବିପ୍ରେ ମଙ୍ଗଳ ବେଦନାଦେ ।
ଅନଳେ କ୍ଷେପନ୍ତି ସମିଧେ ॥
ଆନନ୍ଦ ହେଉଅଛି ମହୀ ।
କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମିବେ ଦେହ ବହି ॥
ବଥାଏ ଦେବକୀ ଉଦର ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥
ଭୋ ନାଥ ଚିନ୍ତ ନାରାୟଣ ।
କେ ସହୁ ଗର୍ଭର କଷଣ ॥
ଶୁଣି ବସୁଦେବ ଉଠିଲା ।
ଦେବକୀ କଙ୍କାଳ ଧଇଲା ॥
ଆବୋରି ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମରି ।
ଭୟେ ଚିନ୍ତଇ ନରହରି ॥
ଆକାଶେ ଉଦେ ନିଶାକର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଉଦରୁ ବାହାର ॥୨-୮
ନୀଳଜୀମୂତ ଦେହ କାନ୍ତି ।
ବଳୟ ମଣି ଝଟକନ୍ତି ॥
ପୀତବସନ କଟି ଶୋହେ ।
ରୂପ କୋଟିଏ କାମ ମୋହେ ॥
କଟି ମେଖଳା ସୁନାସୂତା ।
ଉତ୍ତରୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଇତା ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ କଙ୍କଣ ।
ପାଦେ ନୂପୁର ରୁଣଝୁଣ ॥
ଦିଶଇ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ତେଜ ।
ମର୍କତ ସ୍ତମ୍ଭ ଗ୍ରିଭୁଜ ॥
ଗଦା କମଳ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ।
ଅଧର ଓଷ୍ଠ ରଙ୍ଗ ରେଖ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ରତ୍ନ ପାଦୁକା ବେନି ପାୟେ ॥
ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଦେବକୀ ପ୍ରସବିଣ ସୁତ ।
ଶ୍ରମେ ହୋଇଲା ମୋହଗତ ॥
ପଛେ ଯେ ବସୁଦେବ ଥିଲା ।
କୃଷ୍ଣ ରୂପକୁ ଅନାଇଲା ॥୯,୧୦
ସ୍ଥିରେ ଗ୍ରହିଁଲା ବସୁଦେବ ।
ଦେଖିଲା ଅନାଦି ମାଧବ ॥
କ୍ଷଣେ ରହିଲା ସ୍ଥିର ହୋଇ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବିସ୍ମରଇ ॥
ପୁଣି ହାରିଲା ସେହୁ ଜ୍ଞାନ ।
ଚକିତେ ବିସ୍ମରଇ ମନ ॥
ମନରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କଲା ।
ଅଯୁତେ ଧେନୁ ଉତ୍ସର୍ଗିଲା ॥
ଏ ପୁତ୍ର କଂସ ନ ମାଇଲେ ।
ଦେବଇଁ ଅଳଙ୍କାର ତୁଲେ ॥
ଏ ପୁତ୍ର ନ ମଲେ ମୋହର ।
ସେବିବି ବିପ୍ରଙ୍କ ପୟର ॥୧୧
ଗ୍ରହିଁଲା ଗୋବିନ୍ଦ ବଦନ ।
ପୁଣି ପାଇଲା ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତା ଶରୀର ।
ଏ ତ ଅନାଦି ଚକ୍ରଧର ॥
ମୁଁ ଛାର ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ।
କେମନ୍ତେ ହୋଇଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ମୁହିଁ ।
କଂସକୁ ଡରେ ମୋର ଦେହୀ ॥
ବୋଲଇ ବସୁଦେବ ଶୋକେ ।
ଏ କିମ୍ପା ଜାତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ ॥

ତେଜେ ବିରାଜେ ବନ୍ଦୀଘର ।
ତିଳେହେଁ ନ ଦିଶେ ଅନ୍ଧାର ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଶିର ।
ନିର୍ଭୟେ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥୧୨

ବସୁଦେବ ଉବାଚ

ତୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ପ୍ରକୃତି ତୋତେ ନ ଜାଣଇ ॥
କେବଳ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ଶୂନ୍ୟ ।
ମୁନିଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ଜ୍ଞାନଗମ୍ୟ ॥୧୩
ତୋହରି ମାୟାରେ ଜଗତ ।
ମହତ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ତହିଁରେ ନୋହୁ ତୁ ପ୍ରବେଶ ।
ପ୍ରବେଶ ପ୍ରାୟ ତୋ ପ୍ରକାଶ ॥
ବାହାର ଭିତରେ ଅନନ୍ତ ।
ସୃଷ୍ଟି କରୁ ତୁ ଆତଯାତ ॥
ବୁଦ୍ଧି ଲକ୍ଷଣ ଗୁଣ ଘେନି ।
ତୋତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନୀ ॥
କାହୁଁ ଦେଖିବେ ଦେହବନ୍ତ ।
ତୁ ଦେବ ଅନାଦି ଅଚ୍ୟୁତ ॥୧୪-୧୯
ଜଗତ ତୋର ତହୁଁ ଜାତ ।
ପାଳିଣ ପୁଣ କରୁ ଅନ୍ତ ॥
ଜଗତ ଉପୁଜିବା କାଳେ ।
ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ବେଳେ ॥
ପାଳିବା କାଳେ ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ସଂସାରେ ବୋଲାଉ ତୁ ଧର୍ମ ॥
ସଂହାର କାଳେ କୃଷ୍ଣ ରୂପ ।
ତୋର ବିହାର ମୋହକଳ୍ପ ॥୨୦
ତୁ ଏବେ ମୋର ଘରେ ନାଥ ।
ଅଂଶେ ହୋଇଲୁ ଦେହବନ୍ତ ॥
ଜାଣିଲି ଯେତେକ ଅସୁର ।
ନାଶି କରିବୁ ମହୀ ସ୍ଥିର ॥୨୧
ତୋହର ଜନ୍ମ ମୋର ଘରେ ।
ଶୁଣିଣ କଂସ କୋପଭରେ ॥
ଛ ପୁତ୍ର ମାଇଲା ମୋହର ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଚକ୍ରଧର ॥

ପ୍ରହରୀମାନେ ଜଗିଛନ୍ତି ।
ଶୁଣିବେ ବୋଲି ମନେ ଭୀତି ॥
କଂସକୁ କହିବେ ତୁରିତେ ।
ସେ ଆସି ମାରିବଟି ତୋତେ ॥
ତୋତେ ହୋ ତୁହି ରକ୍ଷା କର ।
ମୁଁ ଛାର ମନୁଷ୍ୟ ମାତର ॥୨୨
ଏମନ୍ତେ ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇ[୧] ।
କମ୍ପଇ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଶୀତଳ ବହଇ ପବନ ।
ଦେବକୀ ପାଇଲା ଚେତନ ॥
ଚକ୍ଷୁ ଫେଇଣ ଗ୍ରହେଁ ଧୀରେ ।
ଯେହ୍ନେ ଉଦୟ ଦିନକରେ ॥
ଗ୍ରହିଁଲା ପୁତ୍ରର ବଦନ ।
ଚକିତେ ହୋଇ ଛନଛନ ॥
ଅପୂର୍ବ କାହୁଁ ଏ ଅଇଲା ।
ଜଗତେ ନାହିଁ ନା ଦେଖିଲା ॥
ଏ ତ ପୁରୁଷଙ୍କ ଉତ୍ତମ ।
କି ଅବା ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନନ୍ଦ ଜ୍ଞାନମୟ ।
ଦେଖି ପାଇଲା ଦେବୀ ଭୟ ॥
ବିକଳେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
ହା କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ପାୟେ ପଡ଼ି ॥
ଚଞ୍ଚଳ ମନ କରି ସ୍ଥିର ।
ଦେବକୀ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥୨୩

ଦେବକୀ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ।
ତୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥
ମନ ବଚନେହେଁ ନ ପାଇ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ମୋତେ ତୁହି ॥
ଜ୍ୟୋତିସ୍ୱରୂପ ନିରଞ୍ଜନ ।
ନିର୍ମଳ ପୁଣ୍ୟ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଦେବେ ଗୋଚର ନୋହେ ଯେହୁ ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦୀପ ମହାବାହୁ ॥୨୪
ବ୍ରହ୍ମାର ଅନ୍ତେ ମହୀ ନାଶେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଲୁଚନ୍ତି ଆକାଶେ ॥

୧. ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇବା—ଭୂମିରେ ମଥା ଲଗାଇ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଯିବା ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_2_Back

ମନର ମୂଳେ ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ତୋହର ଦେହେ ଲୀନ ହୋନ୍ତେ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ନାହିଁ କେହି ।
ତୁ ମାତ୍ର ରହୁ ଶେଷ ହୋଇ ॥୨୫
ନିମିଷ ଆଦି ଯେଉଁ କାଳ ।
ତୋହର ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ତରାଳ ॥
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମୃତ୍ୟୁସର୍ପ ରୂପେ ।
ଦଂଶିବ ବୋଲି ମହାକୋପେ ॥
ଦେଖଇ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନିରତ ।
କରଇ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଶରଣ ତୋର ପାଦେ ଯେହୁ ।
ମୃତ୍ୟୁ ପାଇବ ତାକୁ କାହୁଁ ॥
ବାହୁଡ଼ି ହୋଏ ସେ ନିରାଶ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ରହେ ତୋର ପାଶ ॥୨୬,୨୭
ତୁ ଏବେ ରଖ ହରି ତୋତେ ।
କଂସକୁ ନ ଯାଇ ପରତେ ॥
ମୋର ଉଦରୁ ତୋର ଜାତ ।
ଲୋକେ କରିବେ କାହୁଁ ସତ ॥
ତୋ ରୂପ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ।
କଂସକୁ ଡରେ ମୋର ଦେହୀ ॥୨୮-୩୧
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ନାରାୟଣ ।
ଭୋ ମାତ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସୃଷ୍ଟି ଭିଆଇଲା ।
ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଙ୍କି ଜାତ କଲା ॥
ପୃଶ୍ନି ସୁତପା ନାମ ବହି ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥୩୨
ତାର ଆଦେଶ ଘେନି ଶିରେ ।
ମିଳିଲ ଗହନ ବନରେ ॥
ଅନେକ ଦୁଃଖେ ତପ କରି ।
ଜଳ ପବନ ପତ୍ର ଚରି ॥୩୩
ବରଷା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୀତ ହିମେ ।
ଶ୍ୱାସ ନିରୋଧି ମହାଶ୍ରମେ ॥
ଶତେ ବରଷ ଦେବମତେ ।
ତପ ସାଧିଲ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ନିରତେ କଲ ମୋତେ ଧ୍ୟାନ ।
ମୁଁ ପୁଣି ହୋଇଲି ପ୍ରସନ୍ନ ॥

ଆନନ୍ଦେ ଯାଚିଲି ମୁଁ ବର ।
ଜାଣିଲି ତୁମ୍ଭର ବିଗ୍ରହ ॥
ମୋର ଭକତି ହୃଦେ ଲଇଁ ।
ଭାଳି ବୋଇଲ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥
ବୋଇଲ ଶୁଣ ଚକ୍ରଧର ।
ଆମ୍ଭର ହୋଇବ କୁମର ॥
ପ୍ରଥମେ ହୋଇଲି ମୁଁ ଜାତ ।
ନାମ ମୋ ପୃଶ୍ନିଗର୍ଭ ଖ୍ୟାତ ॥
ଦ୍ୱିତୀୟେ କଶ୍ୟପ ଅଦିତି ।
ରୂପରେ ତୁମ୍ଭ ଉତପତ୍ତି ॥
ମୁଁ ପୁଣି ତୁମ୍ଭ ଗର୍ଭେ ଜାତ ।
ଉପେନ୍ଦ୍ର ବାମନ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ମୋହର ନାମ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଜନ୍ମିଲି ପୁଣି ଦେହ ବହି ॥
ପୁତ୍ର ଲାଳସେ ପାଳି ମୋତେ ।
ପଶିବ ମୋର ଦେହେ ଅନ୍ତେ ॥
ଦେବଙ୍କ ବଚନେ ମୁଁ ଜାତ ।
କରିବି ଅସୁର ନିପାତ ॥
ଆଉ କହିତେ ନାହିଁ ବେଳ ।
ମୋତେ ଘେନିଣ ବେଗେ ଚଳ ॥
ନନ୍ଦର ଘରେ ମୋତେ ଥୋଇ ।
କନ୍ୟାକୁ ଆଣ ପାଲଟାଇ ॥୪୦-୪୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ନରହରି ।
ନରବାଳକ ରୂପ ଧରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
କୋଳେ ଧଇଲା ଚକ୍ରଧରେ ॥
ଘେନିଣ ଦେବ ଚକ୍ରଧର ।
ଭୟେଣ ହୋଏ ଥରହର ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
କବାଟ ଫିଟିଲା ତକ୍ଷଣେ ॥
ଫିଟିଲା ପଯ୍ୟର ଶାଙ୍କୋଳି ।
ପଥ କଢ଼ାଇଲା ବିଜୁଳି ॥
କୋଳରେ ଘେନି ନାରାୟଣ ।
ବାହାର ହୋଏ ତତକ୍ଷଣ ॥
ନିଦ୍ରାରେ ମୋହିତ ସକଳ ।
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ମେଘମାଳ ॥

ତିନ୍ତିବା ଦେଖି ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଫଣାରେ ଢାଙ୍କିଲେ ଅନନ୍ତ ॥୪୬-୪୯
ଯାଆନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନିଣ ।
ପଥେ ଓଗାଳେ ଉଗ୍ରସେନ ॥
ବୋଲଇ କାହିଁରେ ତୁ ଗ୍ୱେର ।
ନିଶାରେ ହୋଇଲୁ ବାହାର ॥
ଶୁଣି କମ୍ପଇ ବସୁଦେବ ।
ବିପତ୍ତି ଦେଲୁ ହା ଦଇବ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସୁମରି ବିକଳ ।
ନୟନୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ତା ଶୁଣି ବସୁଦେବ କହି ।
ପୁତ୍ରକୁ ନେଉଅଛି ମୁହିଁ ॥
ବୋଲଇ ଉଗ୍ରସେନ ବୀର ।
କାଲି ମାରିବ କଂସାସୁର ॥
ଯେତେ ବାଳକ ତୋର ଜାତ ।
ସବୁଙ୍କୁ କରଇ ସେ ହତ ॥
ପିତାର ବିକଳ ଦେଖିଣ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଶୁଣ ହୋ ବୀର ଉଗ୍ରସେନ ।
ଆମ୍ଭେ ସେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥
ଜନମ ହୋଇ ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ଦେବକୀଦେବୀଙ୍କ ଉଦରେ ॥
ଏବେ ଯାଉଛୁ ଗୋପପୁର ।
ଏକଥା ପ୍ରଘଟ ନ କର ॥
ଭାରା ଯେ ନ ସହଇ ମହୀ ।
ଉଶ୍ୱାସ କରିବଇଁ ମୁହିଁ ॥
ଶୁଣି ବୋଲଇ ଉଗ୍ରସେନ ।
ତୁ ଯେବେ ଦେବ ଭଗବାନ ॥
ଦେଖାଅ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଚିହ୍ନ ।
ସଂପ୍ରତେ ଯିବ ମୋର ମନ ॥
ଭୃତ୍ୟର ତୋଷେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଚିହ୍ନ ଦେଖାଇ ॥
ସ୍ତୁତି କରଇ ଉଗ୍ରସେନ ।
ଚରଣେ କଲାକ ପ୍ରଣାମ ॥
ଶ୍ରୀମୁଖେ ତାକୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ନୃପତି ହୋଇବୁ ବୋଇଲେ ॥

ହରଷେ ବସୁଦେବ ଗଲା ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନିଣ ଚଳିଲା ॥(ଜ.)
ନଦୀର ତୀରେ ଯାଇ ମିଳି ।
ଦେଖିଲା ଯମୁନା ଉଛୁଳି ॥
ଯମର ବହେଣୀ ଯୁକତ ।
ଗଭୀର କେ କରିବ ଅନ୍ତ ॥
ବହଇ ନଦୀ ଖରତର ।
ଫେନ-ସ୍ରୋତରେ ଭୟଙ୍କର ॥
ନଦୀରେ ପଶିଲା ବହନ ।
କାତରେ ଅତି ଭୟମନ ॥
ନାସାରେ ପଶନ୍ତେଣ ପାଣି ।
ମୁଣ୍ଡେ ବସାଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥

ବୁଡ଼ିଣ ଯାନ୍ତେ ବସୁଦେବ ।
ହୃଦେ ଚିନ୍ତଇ ବାସୁଦେବ ॥
ହରିଙ୍କି ଦେଖି ଭୟ କଲା ।
ବାଲିକୁଦରେ ବାଟ ଦେଲା ॥୫୦
ଚଳିଲା ନଦୀ ପାର ହୋଇ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ହୃଦରେ ଲଗାଇ ॥
ମିଳିଲା ଯାଇ ଗୋପପୁରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ॥
ନିଦ୍ରା ମୋହିତ ସର୍ବଜନ ।
ଭୟେ ଗ୍ରହିଁଇ ଛନଛନ ॥
ଅମ୍ବିକା ହୋଇଅଛି ଜାତ ।
ଯଶୋଦା ନିଦ୍ରାରେ ମୋହିତ ॥

ଯଶୋଦା କୋଳେ କୃଷ୍ଣ ଥୋଇ ।
କନ୍ୟା ଆଣିଲା ପାଲଟାଇ ॥
ମିଳିଲା ଦେବକୀ ନିକଟ ।
ତକ୍ଷଣେ ପଡ଼ିଲା କବାଟ ॥
ଲାଗିଲା ଚରଣେ ଶାଙ୍କୋଳି ।
ଦୁହିତା ଛାଡ଼ିଲା ବୋବାଳି ॥୫୧-୫୩
ହରି ଚରିତ ସୁଧାବାଣୀ ।
ଶୁଣି ନିର୍ମଳ ହୁଅ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ ରସଭର ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ହୁଅ ପାର ॥
ପରୀକ୍ଷେ କହେ ଶୁକମୁନି ।
ପୁରାଣ ରସଗୀତ ବାଣୀ ॥
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କୃଷ୍ଣଜନ୍ମନି ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପଞ୍ଚମେ ଚଣ୍ଡିକା ବଚନ । ଶୁଣିଣ କଂସ ମନ ଛନ୍ନ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବୋଲ ଶୁଣି । ବାଳକ ବଧ ହିତ ମଣି ॥

ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ମନେ ରାୟେ ।
ପଡ଼ଇ ଶୁକମୁନି ପାୟେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଲୋଟଇ ଧରଣୀ ।
କୃତାର୍ଥି କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ଶୁଣି ॥
ଭକତି ଦେଖିଣ ତାହାର ।
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
କୁମାରୀ ବାଳରାବ କରି ॥
ଶୁଣି ପ୍ରହରୀ ଗୋଳ କଲେ ।
କଂସ ଛାମୁରେ ଜଣାଇଲେ ॥
ଶୁଣି ଅସୁର ମହାବଳ ।
ବୋଲଇ ପୂରିଲା ମୋ କାଳ ॥

ଶୟନ ସ୍ଥାନୁ ବେଗେ ଉଠି ।
ଖଡ଼ଗ କଲା ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ଧାଇଁଲା ପବନହୁଁ ଖରେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ବନ୍ଦୀଘରେ ॥
ପିନ୍ଧିଲା ବସ୍ତ୍ର ଅସମ୍ଭାଳ ।
ଫିଟିଲା ଦୃଢ଼ବନ୍ଧ ବାଳ ॥
କବାଟ ଫେଡ଼ିଣ ପଶିଲା ।
ଦେଖି ଦେବକୀ ଭୟ କଲା ॥୧-୩
କଂସ କମ୍ପଇ କୋପଭରେ ।
ରତ୍ନମୁକୁଟ କମ୍ପେ ଶିରେ ॥
ଦେଖିଣ କମ୍ପଇ ଦେବକୀ ।
କାନ୍ଦଇ ଅତି ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥

ବୋଲଇ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ହୋଇଲା ଦୁହିତାଏ ଜାତ ॥
ତୋର ପୁତ୍ରକୁ ଏହା ଦେବି ।
ଆନନ୍ଦେ ବିଭା କରାଇବି ॥ ୪
ବହୁତ ଦେଲୁ ପୁତ୍ର କଷ୍ଟ ।
ପୋଡ଼ୁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ମୋର ପେଟ ॥
ଜୀବନ ଧିକ ହେଉ ମୋର ।
ମରିବି ହତ୍ୟା ତୋ ଉପର ॥
ଆଉ ବୟସ ମୋର କାହିଁ ।
ପାରିବି ପୁତ୍ର ଉପୁଜାଇ ॥
ଜୀବନ ହେଉ ମୋର ଧିକ ।
ଦୁହିତା ଦାନ ଦେଇ ରଖ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସଙ୍ଖାଳି ହେଉ ବୃଦ୍ଧକାଳେ ।
ପଡ଼ୁଛି ତୋର ପାଦତଳେ ॥୫,୬
ଶୁଣି ଦାନବ ମହାବଳୀ ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ପରଜ୍ୱଳି ॥
ଦେଖିଣ ଚକିତ ଦେବକୀ ।
ଭୟେ ବୁଜିଲା ବେନି ଆଖି ॥
କୋଳରେ ଲୁଗ୍ୱଇ ଦୁହିତା ।
ଶରଣ ଗଲି ରଖ ଭ୍ରାତା ॥
କଂସ ବୋଲଇ ତାହା ଶୁଣି ।
ତୁ ଛାର ମୋହର ବହେଣୀ ॥
ବସୁଦେବର ଦୋଷ ନାହିଁ ।
ତୁ ମୋତେ ଅଛୁ ବାଟ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ମୋର ମରଣେ ତୋର ସୁଖ ।
ଦଇବ ଦେଇଅଛି ଦୁଃଖ ॥
ତୁ କାହିଁ ଜାଣୁ ହରିମାୟା ।
ଅସୁରେ ବଡ଼ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ॥
ନାନା ରୂପରେ ହୋଇ ଜାତ ।
ଅସୁର କରଇ ନିପାତ ॥
ନାରଦ କହିଛନ୍ତି ମୋତେ ।
ଏ ମୋତେ ମାରିବ ଯୁକତେ ॥
ଅଷ୍ଟମଗର୍ଭ ମୋ ବଇରୀ ।
ଏହାର ହସ୍ତେ ମୁହିଁ ମରି ॥
ଗ୍ୱହିଁଲା ଅଧର କାମୋଡ଼ି ।
କୋଳରୁ ଆଣିଲା ଉଛୁଡ଼ି ॥
ବେନିଚରଣ ଧରି କରେ ।
ବୁଲାଇ ପିଟିଲା ଶିଳାରେ ॥୭,୮
ଯେ ଦେବୀ ଜଗତ ସଂହାରେ ।
କାହାର ବଳ ତାକୁ ମାରେ ॥
କଂସ ହସ୍ତରୁ ଗଲେ ଚଳି ।
ଗଗନେ ଯେସନେ ବିଜୁଳି ॥
ତେଜେ ଦଶଦିଗ ବିରାଜେ ।
ବେନି ଚରଣ ଅଷ୍ଟଭୁଜେ ॥ ୯
କେ କହୁ ଦେବୀ ଆଭରଣ ।
ଅଙ୍ଗଦ[1] ନୂପୁର କଙ୍କଣ ॥

ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍ପମାଳି ।
ତେତିଶକୋଟି ଦେବେ ମିଳି ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସୁର ମୁନି ।
କଂସକୁ କହନ୍ତି ଭବାନୀ ॥୧୦, ୧୧
ରେ କଂସ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତୋର ବଇରୀ ଚକ୍ରଧର ॥
ସେ ତୋତେ କରିବେ ସଂହାର ।
ଆବର ଯେତେକ ଅସୁର ॥
ତୋହର ପାଇଁ ଦେହ ବହି ।
ଜାତ ହୋଇଲେ ଯହିଁ ତହିଁ ॥
ତୁ ମୋତେ ନ ଜାଣି କଗ୍ୱଡୁ ।
ନିୟତ ପଥ କିପାଁ ହୁଡୁ ॥
ଦେବେ ଯେ ତୋହର ବଇରୀ ।
ତାହାଙ୍କ ବୋଲକୁ ତୁ ଡରି ॥
ଛ ପୁତ୍ର ମାଇଲୁ ଏହାର ।
ଧର୍ମିକୁ ଛାଡ଼ିଲୁ ଅସୁର ॥
ଏହାକୁ ବନ୍ଦୀଘରୁ ଛାଡ଼ ।
ବେନି ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ ॥
ତୋଷିଣ ନିଅ ନିଜପୁର ।
ତୋର ବଇରୀ ପୀତାମ୍ବର ॥୧୨
ଦେବୀ ଚଳିଲେ ନିଜସ୍ଥାନ ।
ଉଚ୍ଚାଟ କରି କଂସ ମନ ॥
ଜଗତେ ହୋଇଲେ ବିଖ୍ୟାତ ।
ଯା କହିଥିଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୧୩
ଦେବୀ ବଚନ କଂସ ଶୁଣି ।
ବିଗ୍ୱର କଲା ମନେ ଗୁଣି ॥
ନ ଜାଣି ବିଧାତାର ଗତି ।
ସୋଦରେ କଲଇଁ ଅନୀତି ॥
ଅନେକ କଲଇଁ ମୁଁ ଦୋଷ ।
କେମନ୍ତେ ହୋଇବି ବିଶ୍ୱାସ ॥
କିସ କରିବି ବୋଲି ଭାଳି ।
ଚରଣୁଁ ଫେଡ଼ାଇ ଶାଙ୍କୋଳି ॥
ଗ୍ୱହିଁଲା ଦେବକୀ ବଦନ ।
ବୋଲଇ ମଧୁର ବଚନ ॥୧୪

ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଶୁଣ ।
ତୁମ୍ଭରେ କଲି ଦ୍ରୋହପଣ ॥
ମୁହିଁ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ଅସୁର ।
ଭଣଜା ମାଇଲି ମୋହର ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲି ପୁତ୍ରକଷ୍ଟ ।
ମୋହର ଧର୍ମ କଲି ନଷ୍ଟ ॥
ସଂସାରେ କଲି ଅପଯଶ ।
ନରକେ ହୋଇବି ପ୍ରବେଶ ॥
ଦେହ ବହିଲେ ନିଶ୍ଚେ ମରି ।
ସଂସାର ନୁହଁଇ କାହାରି ॥
ବୃକ୍ଷର ତଳେ ଯେହ୍ନେ ଆସି ।
ପଥୁକି ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ବସି ॥
ପୁଣି ଚଳନ୍ତି ଶ୍ରମ ସାରି ।
ସେ ବୃକ୍ଷ ନୁହଁଇ କାହାରି ॥
ତେମନ୍ତ ମାୟା ଏ ସଂସାର ।
କେ ପିତା କେ ପୁତ୍ର କାହାର ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମେ ଆତଯାତ ।
ମାୟା ଭିଆଣ ତାତମାତ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିଗ୍ୱରେ ଯାହା କରି ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ସେ ଫଳ ଆବୋରି ॥
ଦୋଷ କରିବ ମୋର କ୍ଷମା ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ ଦୁରାତମା ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଶୋକ କରି ।
ପାଦେ ପଡ଼ିଲା କର ଯୋଡ଼ି ॥
ସୁହୃଦପଣ ଦେଖାଇଲା ।
ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ଦେଲା ॥
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ଦେଲା ବାସ ।
ଅନେକ କରାଇ ବିଶ୍ୱାସ ॥
କଂସ ଭକତିଭାବ ଦେଖି ।
ସନ୍ତାପ ଛାଡ଼ିଲା ଦେବକୀ ॥
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ବସୁଦେବ ।
ଦିନକୁ ଦିନ ବଡ଼ ଭାବ ॥୧୫-୧୮
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ।
କଂସ ସଭାରେ ବିଜେ କଲା ॥

୧. ଅଙ୍ଗଦ—ବାହୁଭୂଷଣ, ବାଜୁ ।

ଅସୁରଗଣଙ୍କୁ ବସାଇ ।
କହଇ ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଚଣ୍ଡିକା ଯାହା ଭଣି ।
ସବୁ କହିଲା ପରିମାଣି ॥୨୯
କଂସର ଦେଖିଣ କାତର ।
ଅସୁରେ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥
ଏମନ୍ତ ଅଛୁ ଯେବେ ଜାଣି ।
ଯାହା କହିଲେ ନାରାୟଣୀ ॥
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ବୁଲିବୁ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ॥
ଦିନକଠାରୁ ଯେତେ ବାଳ ।
ସବୁରି ପୂରାଇବୁ କାଳ ॥
ଯେତେ ବାଳକ ବସୁନ୍ଧରୀ ।
ସକଳ ପକାଇବୁଁ ମାରି ॥୩୦, ୩୧
ତୁ କିପାଁ ଡରୁ ଦେବଗଣେ ।
ସେବନ୍ତି ତୋହର ଚରଣେ ॥
ତୋ ତୁଲେ କେ କରୁ ସଂଗ୍ରାମ ।
ଦେବେ ନୁହନ୍ତି ସରିସମ ॥
ତୋହର ଶୁଣି ଧନୁଘୋଷେ ।
ପଳାନ୍ତି ସଂଗ୍ରାମୁଁ ତରାସେ ॥୩୨
ଜୀବନ ପାଇଁ ଏଡ଼ି ରଣ ।
ଦେବେ ପଶନ୍ତି ବଣେ ବଣ ॥
କେ ପିନ୍ଧି ନ ପାରନ୍ତି ବାସ ।
ଭୟେ ଫିଂଟଇ କାହା କେଶ ॥
ନିସତେ ନ ପଳାନ୍ତି ଯେହୁ[୧] ।
ନ ମାରି ତୁ ତ ଦୟା ବହୁ ॥
ଜୀବନ ପାଇଁ ଯାର ଆଶ ।
ସେ ତୋତେ କରିବେଟି କିସ ॥୩୩-୩୫
ତହୁଁ ଅଧିକ ତିନି ଦେବ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ପଦ୍ମନାଭ ॥
ଆତ୍ମାର ସୁଖେ ସେ ରମନ୍ତି ।
ସେ କିପାଁ ତୋତେ ବାଦ ଚିନ୍ତି ॥
ଅଗାଧ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ।
ଶୟନ ଅନନ୍ତର କୋଳେ ॥

ପାଦେ ଖଟନ୍ତି ବେନି ନାରୀ ।
ସୁଖେ ଶୟନ ନରହରି ॥
ସେ କିପାଁ ତୋର ତୁଲେ ରଣ ।
ମିଛ କହିଲେ ଦେବଗଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ଥାଇ ତାର ସୁଖେ ।
ଚିନ୍ତା କରଇ ତିନିଲୋକେ ॥
ତପହୁଁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ଚିନ୍ତଇ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନ ଜାଣଇ କିଛି ।
ସେ କିପାଁ ତୋତେ ବାଦ ଇଚ୍ଛି ॥
ଶଙ୍କର ଥାଇ ଭୂତମେଳେ ।
ଅମ୍ବିକା ଥାଇ ତାର କୋଳେ ॥
ସେ କିପାଁ ସମର କରିବ ।
ନିତ୍ୟେ ଉଦାସୀ ସଦାଶିବ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତ ବଳେ ନୋହେ ସରି ।
ତୋତେ ତ ଦିଗପାଳେ ଡରି ॥୩୬, ୩୭
ତୋର ବଇରୀ ଯେବେ ହରି ।
ସେ ଥାଇ ସର୍ବଘଟେ ପୂରି ॥
କେ ତାକୁ ପାଇବ ତ୍ରିଲୋକେ ।
ପୁଣି କହିବା କଉତୁକେ ॥
ଦେବତାମାନଙ୍କର ମୂଳ ।
ଧର୍ମ ସେ ଧରିଛି ଶୟଳ ॥
ଦେବେ ତାହାର ତହୁଁ ଜନ୍ମ ।
ବେଦରୁ ଯେହ୍ନେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜ୍ଞଦାନ ।
ତୀର୍ଥ ଦକ୍ଷିଣା ତପ ଶ୍ରମ ॥
ତପ କରନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଯେ ଥୋକେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା କରନ୍ତି ଯେହୁ ଧର୍ମେ ।
ଦୟା ବହନ୍ତି ଦୁଃଖୀଜନେ ॥
କରନ୍ତି ପର ଉପକାର ।
ଯମଲୋକକୁ ଯାର ଡର ॥

ଏହାଙ୍କ ଦେହେ ଥାଇ ହରି ।
ଏ ମଲେ ମରଇ ମୁରାରି ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ଉଚିତ ବିଗ୍ରହ ।
ଏମନ୍ତେ ଶତ୍ରୁ ଯିବ ମାର ॥
ଅଇରୀ ବାଳକାଙ୍କୁ ମାରି ।
ନ ମଲେ ଦିନୁଁ ଦିନ ଡରି ॥
ଦେହରେ ବ୍ୟାଧି ଜନ୍ମକାଳେ ।
ହେଳା ଯେ କରେ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ନିରତେ ବଢ଼ଇ ।
ଶତ୍ରୁର ସ୍ୱଭାବଟି ଏହି ॥
ଆଜ୍ଞା ତୁ ଦିଅ ବେଗ କରି ।
ହରିଙ୍କି ପକାଇବୁ ମାରି ॥୩୮-୪୨
ଅସୁରବଳ ବୋଲ ଶୁଣି ।
କଂସ ଆନନ୍ଦମନେ ଗୁଣି ॥
ଅନେକ କଲା ପରଶଂସା ।
ହିତ ମଣିଲା ବ୍ରହ୍ମହିଂସା ॥
ଜଣ ଜଣକେ ଶାଢ଼ୀ ଦେଲା ।
ବଇରୀ ସଂହାର ବୋଇଲା ॥
ଅସୁରେ କଲାକ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଅମୃତ ମଣେ କାଳ ବିଷ ॥୪୩
କଂସ ଆଦେଶ ଘେନି ବେଗେ ।
ଅସୁରେ ଗଲେ ଦଶଦିଗେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ କାମରୂପୀ ।
ପଶିଲେ ବନ ଗିରି ବ୍ୟାପି ॥
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁର ଦେଶ ।
ଅନେକ ଶିଶୁ କଲେ ନାଶ ॥
ଦାନବବୁଦ୍ଧି ମୃଢ଼ପଣ ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି କଷଣ ॥
କଂସବଇରୀ ଅଛି କାହିଁ ।
ନିତ୍ୟେ ଖୋଜନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତାମସ ବୁଦ୍ଧି ଆଚରିଲେ ।
ନିକଟେ ମରଣ ଚିନ୍ତିଲେ ॥

୧. 'ନିସତେ ନ ପଳାନ୍ତି ଯେହୁ'—ଯେଉଁମାନେ ଶକ୍ତିହୀନ ବା ନିରୁପାୟ ହୋଇଯିବାରୁ ପଳାଇଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆୟୁଷ ଯଶ ବଳ ଧର୍ମ ।
ଲୋକ ଆଶିଷ ଶୁଭକର୍ମ ॥
ଏ ଆଦି ସର୍ବ ନାଶ କରେ ।
ହିଂସା କରନ୍ତି ଯେହୁ ପରେ ॥୪୪-୪୭

ସୁଜନେ ଶୁଣ ହରିକଥା ।
ଫିଟିବ ଭବବନ୍ଧ ବ୍ୟଥା ॥
କୀଟରୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଯାଏ ।
ହିଂସ୍ରକ ହରିଙ୍କି ନ ପାଏ ॥

ସେ ହରି ଦୁଃଖୀଙ୍କ ସୋଦର ।
ହିଂସା ନାଶିବେ ପ୍ରଭୁ ମୋର ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କଂସୋଦ୍ୟମନିରୂପଣଂ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଷଷ୍ଠରେ କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମୋତ୍ସବ । ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦ ସାରି ସର୍ବ ॥
ମଥୁରାପୁରେ ପ୍ରବେଶିଲା । ବସୁଦେବର ଭେଟ ହେଲା ॥

ବ୍ୟାସକୁମର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଅମୃତ ଭାଗବତ ବାଣୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ।
ମୁନିଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ॥
ଉଠି ଯୋଡ଼ିଣ ବେନିକର ।
ରାଜନ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ହୋଇଲି ପବିତ୍ର ।
ଶୁଣି ଚରିତ ଭାଗବତ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବସୁଦେବ ନେଇ ।
ଅଇଲା ନନ୍ଦଘରେ ଥୋଇ ॥
ତହିଁ କି କଲେ ବନମାଳୀ ।
ଶୁଣିବି କୃଷ୍ଣ ବାଳକେଳି ॥
କହି ପବିତ୍ର ମୋତେ କର ।
ସେବଇଁ ଚରଣେ ତୁମ୍ଭର ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ମୁନିବର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧର ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନିଦ୍ରା ଜଗତ ମୋହିଥିଲା ।
ବସୁଦେବ ଯେ ଥୋଇ ଗଲା ॥

ଚେତି ଗ୍ରହିଁଲା ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ଚିଆଇଁ ଉଠି ସୁଲକ୍ଷଣୀ ॥
ଦେଖିଲା ହୋଇଛି ତନୟେ ।
ନନ୍ଦକୁ କହିଲେ ଥୋକାଏ ॥
ଶୁଣି ମିଳିଲା ବେଗେ ନନ୍ଦ ।
ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖିଣ ଆନନ୍ଦ ॥
ଯେତେ ଯଶୋଦା ପରିବାରୀ ।
ରାଇ ଆଣନ୍ତି ନରନାରୀ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳିଲେ ଗହଳ ।
ଶୁଭିଲା ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ଗୋଳ ॥
ନନ୍ଦ ଦେଖିଣ ଦ୍ୱିଜଗଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ପୂଜିଲା ଚରଣ ॥
ବେଗେ ହୋଇଲା ଶୁଚିବନ୍ତ ।
କାଞ୍ଚନ ଆଣିଲା ବହୁତ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଲେ ବେଦଧ୍ୱନି ।
ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭଲଗ୍ନ ଘେନି ॥
କରାଇ ଜାତକର୍ମ ବିଧି ।
ଦେବତା ପିତୃଙ୍କୁ ଆରାଧି ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅନେକ ପୂଜିଲା ।
ବେନିନିୟୁତ ଧେନୁ ଦେଲା ॥

ମଣ୍ଡିଣ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
ଚନ୍ଦନ କୁସୁମ ଗ୍ରମର ॥
ତିଳପର୍ବତମାନ କରି ।
ଦେଲା କାଞ୍ଚନ ବସ୍ତ୍ର ଭରି ॥୧-୩
ବିପ୍ରେ ପଢ଼ିଲେ ବେଦ ଗ୍ରରି ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ॥
ସୂତ ମାଗଧ ବନ୍ଦୀ ମିଳି ।
ଗାବନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ଉଚ୍ଚାରି ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂରୀ ଭେରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ମଙ୍ଗଳମହୁରୀ ॥୫ψ
ନନ୍ଦର ଘରେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ଚହଳ ଶୁଭେ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଗୋପନଗରେ ଯେତେ ଲୋକେ ।
ଚିଆଇଁ ଧାଇଁଛନ୍ତି ଥୋକେ ॥
ସୁଖରେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
ବାହାର ହୋଇଲେ କାମିନୀ ॥
ଅଗଣା ଖରକି ପହଁରା ।
ଚନ୍ଦନ ଗୋଳି ଦ୍ୟନ୍ତି ଛେରା ॥
ପିଢ଼ାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସେ ।
ତୋରଣା ଲମ୍ବାନ୍ତି ହରଷେ ॥ ୬

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ψ ଶ୍ଳୋକ ୪ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଗୋରୁଙ୍କୁ ମଣ୍ଡିଲେ ଗୋପାଳେ ।
ବସ୍ତ୍ର ଭୂଷଣ ଫୁଲମାଳେ ॥
ବୃଷଭ ସୁରଭୀ ବାଛୁରୀ ।
ହଳଦୀ ତେଲ ତାଙ୍କୁ ବୋଳି ॥ ୭
ଗଉଡ଼େ ଶୁଚିବନ୍ତ ହୋଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅଳଙ୍କାର ଲାଇ ॥
ହାର କଙ୍କଣ କର୍ଣ୍ଣଫୁଲ ।
ନୂପୁର ବାଜେଣୀ ଅମୂଲ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଅଳଙ୍କାର ।
ହସ୍ତେ ଘେନିଲେ ଉପହାର ॥
ଏକ ଆରକେ ଆଗ ହୋଇ ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦଘରେ ଯାଇ ॥ ୮
ଗୋପୀଏ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ।
ଦେହରେ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥
ପିନ୍ଧିଲେ ନାନା ବସ୍ତ୍ରମାନ ।
ଆନନ୍ଦେ ମନ ଛନଛନ ॥
ହସ୍ତରେ ଘେନି ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ।
ରଙ୍ଗେ ଚଳିଲେ ଗୋପବାଳୀ ॥
ଏକ ଆରକେ ଯାନ୍ତି ଜିଣି ।
ଚରଣେ ନୂପୁର ବାଜେଣୀ ॥
କେହି ଲେଉଟି ନ ଗ୍ରହାନ୍ତି ।
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରହପନ୍ତି ॥
ଚଳନ୍ତି ଶ୍ରବଣେ କୁଣ୍ଡଳ ।
ନିତମ୍ବ କୁଚ ହେମମାଳ ॥
ଆକାଶେ ଦେବେ ଛନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ।
ଗୋପୀ ଚଳନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଯାନ୍ତେ ବିରାଜେ ମହୀସ୍ଥଳୀ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ହୁଳହୁଳି ॥
କବରୀ ଫିଂଟି ଫୁଲମାଳ ।
ଯାନ୍ତେ ପଡ଼ଇ ମହୀତଳ ॥
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ ଲେଖି ।
ହରିଙ୍କି ଯାଉଛନ୍ତି ଦେଖି ॥୯-୧୧
ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ମିଳିଲେ ।
ମଙ୍ଗଳ ଘୋଷ ନାଦ କଲେ ॥

ଅନ୍ତୁଡ଼ିଶାଳେ ଯାଇ ମିଳି ।
ହାସ୍ୟେ କେ କରନ୍ତି ଢମାଳି ॥
ଯଶୋଦା କୋଳେ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମ ଆଖି ॥
ଅକ୍ଷତ କୃଷ୍ଣ ଶିରେ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦେ କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତୋର ଆଈ ॥୧୧
ଆମ୍ଭ ଆୟୁଷ ଘେନି କରି ।
ତୋ ପୁତ୍ର ରଖୁ ନରହରି ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ଗୋକୁଳ ରଖିବ ।
ଏହାକୁ ରଖୁ ସଦାଶିବ ॥
ହଳଦୀ ତେଲ ଘେନି ଥୋକେ ।
ଲେପନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥
ଖେମଟା ବାଦ୍ୟ କରତାଳି ।
ନାଚନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ଗୁଆଳୀ[1] ॥
ବିଜୟ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ଆନନ୍ଦମାନଙ୍କର ମୂଳ ॥୧୨, ୧୩
ଗୋପାଳେ ଏକକୁ ଆରକେ ।
ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଦୁଧ ଦଧି ଥୋକେ ॥
ଲବଣୀ ଘେନି ମରାମରି ।
ନାଚନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଧରି ॥୧୪
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ନନ୍ଦରାୟେ ।
ଭଣ୍ଡାର ଫେଇଲା ଥୋକାଏ ॥
ଅନେକ ଗୋରୁ ବସ୍ତ୍ର ଦାନ ।
ତୋଷିଲା ଜଣେ ଜଣେ ମନ ॥୧୫, ୧୬
ରୋହିଣୀ ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ଦେଲା ॥
ଗୋପୀଙ୍କୁ କରିଣ ହରଷ ।
ଭୋଜନ ଦେଲା ଷଡ଼ରସ ॥୧୭
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ ମନେ ଗୁଣି ।
ଗୋପେ ବିଜୟ କମଳିନୀ ॥
କେ କହୁ ଗୋପର ସମ୍ପଦ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଆଦିକନ୍ଦ ॥୧୮

ଶୁଣ ହେ କୁରୁ ନୃପମଣି ।
ଜନ୍ମ ଉତ୍ସବ ଅନ୍ତେ ପୁଣି ॥
କଂସର ଆଡ଼ତିଆ[2] ଥିଲା ।
ନନ୍ଦକୁ କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡ଼ିଲା ॥
ଦଇବେ ଆକଟ ଅପାର ।
ନେବ ସେ ବରଷକ କର ॥
ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ବସାଇ ।
ନନ୍ଦ ବୋଲଇ ଶୋକ ବହି ॥
କଂସ ଆକଟ ମୋତେ କରି ।
ମୁଁ ଆଜି ଯିବି ମଧୁପୁରୀ ॥
ପୁତ୍ରର ଚିନ୍ତା ତୁମ୍ଭେ କର ।
କହି ଚଳିଲା ଗୋପବୀର ॥୧୯
କଂସର ଛାମୁରେ ମିଳିଲା ।
ସୁନିଆଁ[3] ଧନ ଗଣିଦେଲା ॥
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଧନ ବସନ ଦେଲା ଶାଢ଼ୀ ॥
ମେଲାଣି ମାଗିଲା ତକ୍ଷଣ ।
କିଣିଲା ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ॥
ଗୋପନବରେ ଯେତେ ଲୋଡ଼ା ।
ତାଳ ଜମ୍ବିଳ ଆମ୍ବସଢ଼ା ॥
ମନର ସାନନ୍ଦେ କିଣିଲା ।
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ହୋଇଲା ॥
ଶକଟେ ଭରି ମନ ତୋଷେ ।
ଏମନ୍ତେ ଦିନ ଅବଶେଷେ ॥
ସାରିଲା ରନ୍ଧନ ଭୋଜନ ।
ନିରତେ ପୁତ୍ର ତହିଁ ମନ ॥
ନନ୍ଦର ଆଗମନ ଶୁଣି ।
ବସୁଦେବ ଯେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ନନ୍ଦ ମିତ୍ର ମୋର ।
ତା ଘରେ ଅଛି ମୋ କୁମର ॥
ତାର କୁଶଳେ ମୋର ଇଷ୍ଟ ।
ନ ପୁଣ ଜାଣେ କଂସ ଦୁଷ୍ଟ ॥

୧. ଗୁଆଳୀ—ଗୋପାଳୁଣୀ । ୨. ଆଡ଼ତିଆ—ଡଗର, ଦୂତ । ୩. ସୁନିଆଁ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା, ମୋହର ।

ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ନନ୍ଦର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥୨୦
ମିତ୍ରର ଆଗମନ ଦେଖି ।
ଉଠିଲା ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ କଲା କୋଳ ।
ବସିଲେ ଯାଇ ଏକମେଳ ॥
ପୂର୍ବର କଥାମାନ କହି ।
ଏକ ଆରକେ ଭାବ ବହି ॥
ବୋଲଇ ବସୁଦେବ ହସି ।
ନନ୍ଦ କୁଶଳ ପରଶଂସି ॥୨୧, ୨୨
ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ ତୋର ସୁତ ।
ଶୁଣି ହୋଇଲି କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମର ଏ ସାର ।
ବୋଲନ୍ତି ସଂସାର ବେଭାର ॥
ଦାରା ତନୟ ବନ୍ଧୁଗଣ ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ଏ କାରଣ ॥
ଏତେ ନ ଥିଲେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଉଭୟଲୋକେ ସୁଖ ନାହିଁ ॥
ଏ ପୁଣି ନୁହଁଇ ନା ସତ୍ୟ ।
ଦର୍ପଣେ ପ୍ରତିମା ଯେମନ୍ତ ॥
ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟେ ଠୁଳ ।
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର କଲ୍ଲୋଳ ॥
ଭଲେ ଅଛନ୍ତି ନା ଗୋ-କୁଳ ।
ତୃଣ ବୀରୁଧ[୧] କନ୍ଦ ମୂଳ ॥
ଗୋପାଳେ ଅଛନ୍ତି ନା ଭଲେ ।
ରୋହିଣୀ ନନ୍ଦନର ତୁଲେ ॥

ମୋହର ରୋହିଣୀର ସୁତ ।
ତୁମ୍ଭେ ତାହାର ତାତମାତ ॥
ପିତା ବିଚ୍ଛେଦେ ଅରକ୍ଷିତ ।
ତୁମ୍ଭର ପାଳିବା ଉଚିତ ॥
ମୁଁ କି କରିବି ଉପକାର ।
ଏତେ ଅନ୍ତରେ ଗୃହ ମୋର ॥
ଜୀବନ୍ତେ ଏକୁ ଆରେ ସଖା ।
ମରଣେ ପରଲୋକେ ଦେଖା ॥୨୩-୨୮
ଏମନ୍ତ ମିତ୍ରର ସ୍ୱଭାବ ।
ଆନନ୍ଦେ କହେ ବସୁଦେବ ॥
ନନ୍ଦ ଯେ ବସୁଦେବେ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶୋକଭର ହୋଇ ॥
ଭୋ ମିତ୍ର ବଡ଼ଇ ବିକଳ ।
ନୟନୁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ଦେବକୀ କଲା କେତେ ପାପ ।
ଅଳପ ଦିନେ ଏତେ ତାପ ॥
ପ୍ରସବେ ବରଷେ ବରଷ ।
ଛ ପୁତ୍ର କଲା କଂସ ନାଶ ॥
ଏବେ ଦୁହିତାଏ ହୋଇଲା ।
କଂସର ହସ୍ତୁ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ॥୨୯
ଏ କଥା କର୍ମର ଆୟତ୍ତ ।
ଜଗତ କର୍ମେ ଆତଯାତ ॥
ଏହା ଜାଣନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀଲୋକ ।
ତେଣୁ ନ ଲାଗେ ଦୁଃଖସୁଖ ॥୩୦
ବୋଲଇ ବସୁଦେବ ଶୋକେ ।
ଯାହା ଅର୍ଜିଲି ପୂର୍ବଲୋକେ ॥

ସେ କଲା କର୍ମଟି ମୋହର ।
ଭୋ ମିତ୍ର ବେଗେ ଯାଅ ଘର ॥
କଂସ ଆଦେଶ ଘେନି ଶିରେ ।
ଜଗତେ ବୁଲନ୍ତି ଅସୁରେ ॥
ମାରିବେ ଯେତେ ବାଳପୁଅ ।
ଭୋ ମିତ୍ର ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ରହ ॥୩୧
କହି ଚଳିଲା ବସୁଦେବ ।
ନନ୍ଦର ମନ ଉଦବେଗ ॥
ଶୁଣିଣ ମିତ୍ରର ବଚନ ।
ନନ୍ଦର ମନ ଛନଛନ ॥
ଶକଟେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଭରି ।
ଚିନ୍ତଇ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ॥
ବାଜଇ ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ତୂର ।
ନଗରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥୩୨
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶ ଶିରେ ଘେନି ।
କହିଲେ ଶୁକ ମହାମୁନି ॥
ପଣ୍ଡିତେ ଶୁଣ ହରିଲୀଳା ।
ଏ ଭବସାଗରକୁ ଭେଳା ॥
ଏ ନାବେ ବସ ଭ୍ରାନ୍ତି ଛାଡ଼ି ।
ନ ମର ମୋହଜଳେ ବୁଡ଼ି ॥
ସମ୍ପଦ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ଦୃଶ୍ୟ ।
ତେଣେ ନ କର ଯେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ନିରତେ ଚିନ୍ତ ନରହରି ।
ନ ମର ଶୂନ୍ୟେ କଳି କରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଜ୍ଞାନରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ନନ୍ଦୋତ୍ସବୋ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ବୀରୁଧ—ବୃକ୍ଷଲତା ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସପ୍ତମେ ମିତ୍ର ବୋଲ ମାନି । ବ୍ରଜେ ଗମନ୍ତେ ନନ୍ଦ ପୁଣି ॥
ପୂତନା ମରିଛି ଦେଖିଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଲା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ନନ୍ଦ ଚଳିଲା ବେଗେ ବେଗେ ॥
ବସୁଦେବର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୧
କଂସର ଆଦେଶେ ଅସୁରୀ ।
ପୂତନା ଚଉଦିଗେ ଫେରି ॥
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ଏକ ଏକ ।
ଅନେକ ମାଇଲା ବାଳକ ॥
ସ୍ତନଯୁଗଳେ ବିଷଭରି ।
ପିଆଇ ବାଳକ ସଂହାରି ॥
ଯହିଁ ବିଜୟ ଆଦିମୂଳ ।
ଯା ନାମ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥
କି କରି ପାରିବେ ଅସୁରେ ।
ଯାହାର ନାମେ ଯମ ଡରେ ॥ ୩
ପୂତନା ବୁଲି ଗ୍ରରିଦିଗେ ।
ମିଳିଲା ବୃନ୍ଦାବନ ଲାଗେ ॥
ରଜନୀ ହୋଇଲା ପ୍ରଭାତ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଅନେକ ଶିଶୁ ଏ ମାଇଲା ।
ମୋହର ନୁହଁଇ ସହିଲା ॥
ଦୁଷ୍ଟ ମାରଣେ ମୋର ଜନ୍ମ ।
ଅସୁରୀ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ଏମନ୍ତ ହରି ବିଗ୍ରରିଲେ ।
ପୂତନା ମନ ଆକର୍ଷିଲେ ॥
ରାକ୍ଷସୀ ବିଗ୍ରରଇ ବସି ।
ଏହି ନଗରେ ଯିବି ପଶି ॥
ଆକାଶେ ଉଦେ ଦିନକର ।
ଅସୁରୀ ମାୟାର ଭଣ୍ଡାର ॥

ମାୟାମୋହିନୀ ରୂପ ଧରି ।
ତିନି ଭୁବନେ ନାହିଁ ସରି ॥
ରୂପେ କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ।
ଦେଖି ଢଳିବେ ସୁରଦେବା ॥
କବରୀଭାରେ ଫୁଲମାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ପୃଥୁ ନିତମ୍ବ କୁଚ ଭାର ।
ମଝା ସିଂହକୁ ପଟାନ୍ତର ॥
ଝୀନ ପତନୀ ରଙ୍ଗବାସ ।
କଟିମେଖଳା ରବିତ୍ରାସ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୋଭିତ ରତ୍ନକାପ ।
ଶିରେ ସୀମନ୍ତ ଦିବ୍ୟରୂପ ॥
ଅଳପ କହଇ ବଚନ ।
ଅଣ୍ଡିର କୋକିଳ ଯେସନ ॥
ହରିଲା ଗୋପୀଙ୍କର ମନ ।
ବାଳ ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧଜନ ॥
ପଦ୍ମ ଗୋଟିଏ ଘେନି କରେ ।
ଅସୁରୀ ଚଳଇ ସଧୀରେ ॥
ପୂତନା ରୂପ ଜନେ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ଆଖି ॥
ଗୋଡ଼ାଇ ବୋଲନ୍ତି ଯୁବତୀ ।
କିପାଁ ତେଜିଲା ଏହା ପତି ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ।
କେ ବୋଲେ ଅମ୍ବିକା ଅଟଇ ॥
କେ ବୋଲେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମିଲେ ଗୋପପୁର ॥
କମଳା ଆସିଛନ୍ତି ଦେଖି ।
ଜଳଧି ଶୟନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କେ ବୋଲେ ଅଟଇ ଏମନ୍ତ ।
ପୁରାଣେ ଶୁଣିଛୁ ତଦନ୍ତ ॥୪-୬

ଏମନ୍ତେ ଜାଣି ନ ପାରିଲେ ।
ସମସ୍ତେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ॥
ପୂତନା ବୋଲଇ ମଧୁରେ ।
ବାଳକ ଅଛି କାହା ଘରେ ॥
ମୋର ବାଳକ ଏବେ ମଲା ।
ସ୍ତନ ମୋ ନୁହଇ ସହିଲା ॥
କାହାର ପୁତ୍ର ଅଛି ମାଏ ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆଇବି ଥୋକାଏ ॥
ଅସୁରୀ ଗ୍ରଲଇ ସଧୀରେ ।
ମିଳିଲା ଯାଇ ନନ୍ଦଘରେ ॥
ଗୋପୀଏ ଗଲେ ଅପସରି ।
ଭିତରେ ପଶିଲା ଅସୁରୀ ॥
ଯଶୋଦା ହୋଇଲେ ଉଷତ ।
ପୁତ୍ର ମୋ ହେବ ବଳବନ୍ତ ॥
ଏ ମୋର ଘରେ ଯେବେ ଥାଇ ।
ନିରତେ ପୁତ୍ରେ କ୍ଷୀର ଦେଇ ॥
ନନ୍ଦର ଛାମୁରେ କହିବି ।
ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ଦେବି ॥
ଯଶୋଦା ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରରି ।
ଘରକୁ ଆଣିଲା ଅସୁରୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ କଥା ରସ ।
ପୂତନା ଗ୍ରହେଁ ପୀତବାସ ॥
ବାଳକ ସ୍ୱଭାବେ ଅନନ୍ତ ।
ନିଦ୍ରାରେ ଦିଶନ୍ତି ଅଚେତ ॥
ଯଶୋଦା ଘେନି ବନମାଳୀ ।
ପୂତନା କୋଳେ ଦେଲେ ତୋଳି ॥
ତା ଦେଖି ପୂତନା ହରଷେ ।
କ୍ଷୀର ସେ ଦେଲା ପୀତବାସେ ॥
କୃଷ୍ଣର ନ ଜାଣଇ ବଳ ।
ଆକର୍ଷି ନେଇ କଲା କୋଳ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କୃଷ୍ଣର ମୁଖେ ଦେଲା ସ୍ତନ ।
ଗାଢ଼େ ଶୋଷିଲେ ଭଗବାନ ॥
ପଞ୍ଚ ପରାଣ କ୍ଷୀର ସଙ୍ଗେ ।
ପଶିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ଅଙ୍ଗେ* ॥
ଜୀବ ଛାଡ଼ିଲା ଗଣ୍ଠିଛନ୍ଦ ।
ଅସୁରୀ କଲା ଘୋରନାଦ ॥
ନିଜ ଶରୀର ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଛାଡ଼ ଛାଡ଼ ବୋଲି ବୋଇଲା ॥
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ଭୂମିଖଣ୍ଡ ॥
କର ଚରଣ ପ୍ରସାରିଲା ।
ଦେଢ଼ ଯୋଜନ ଆବୋରିଲା ॥
ବୃକ୍ଷ ମନ୍ଦିର ଗୋରୁଘର ।
ଭାଜି ହୋଇଲା ସବୁ ଚୂର ॥୭-୧୪
ଶୁକ କହନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
କେ କହୁ ଅସୁରୀର କାୟେ ॥
ଲଙ୍ଗଳଈଶ ପ୍ରାୟ ଦନ୍ତେ ।
ନାସିକା ଗୁହା କି ପର୍ବତେ ॥
ଖଣ୍ଡପର୍ବତ ସ୍ତନ ବେନି ।
ଖାଙ୍କର କେଶ[୧] ତା ମୂର୍ଦ୍ଧନି ॥୧୫
ପିଙ୍ଗଳ ଚକ୍ଷୁର ସ୍ୱରୂପ ।
ଯେହ୍ନେ ଖୋଦିତ ଅନ୍ଧକୂପ ॥
ନଦୀର ତୀର ଯେହ୍ନେ ଜଂଘ ।
ଭୁଜ ଦିଶଇ ସେତୁବନ୍ଧ ॥
ଶୁଖିଲା ହ୍ରଦ କି ଉଦର ।
ଦେଖି କମ୍ପିଲେ ସୁର ନର ॥୧୬
ଗୋପରେ ପଡ଼ିଲାକ ହୁରି ।
ଭୟେ ପଳାନ୍ତି ନରନାରୀ ॥
ପଡ଼ି ଭାଜିଲା କାହା ମୁଣ୍ଡ ।
କାହାର ଦେହ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥୧୭

ଦେଖି ଚକିତ ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ଭୟେ ଚିନ୍ତଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଘଡ଼ିକେ ହୋଇଲା ସଚେତ ।
ଉଠି ଲୋଡ଼ଇ ନିଜ ସୁତ ॥
ଗୋପୀଙ୍କି ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ।
କେ ଘେନିଅଛ ମୋ କୁମର ॥
ବହନ ଆଣ ପୁତ୍ର ଯାଇ ।
ମରିବି ତା ମୁଖ ନ ଚ୍ୱହିଁ ॥
ଦେଖିଣ ଯଶୋଦା ବିକଳ ।
ଗୋପୀ ଧାମନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳ ॥
ଭୟେ ଖୋଜନ୍ତି ଘରଦ୍ୱାର ।
ଦେଖିଲେ ପୂତନା ଉପର ॥
ବେନି ପର୍ବତ ମଧ୍ୟେ ରହି ।
ଯେମନ୍ତ ଶଶାଙ୍କ ଦିଶଇ ॥
ପୂତନା ସ୍ତନ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ଗୋପୀଏ ଯାଇ କୋଳ କରି ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଦେଖିଣ ନୟନେ ।
ଆନନ୍ଦ ଯଶୋଦାର ମନେ ॥
କୋଳ କରିଣ ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ।
ଘରେ ପଶିଲେ ଦେବୀ ଯାଇ ॥
ରୋହିଣୀ ଦେଖିଣ ଉଛତ ।
ଲୋକେ ହୋଇଲେ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ଗୋପୀ ମିଳିଲେ ବେଗେ ଯାଇଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଯଶୋଦାକୁ ଚ୍ୱହିଁ ॥
ଆପଦୁଁ ତରିଲା କୁମର ।
ତୁ ଏବେ ରିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି କର ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ପୁତ୍ରକୁ ଘେନିଲା ରୋହିଣୀ ॥
ବେଢ଼ି ବସିଲେ ଗୋପନାରୀ ।
ଯେତେ ଯଶୋଦା ପରିବାରୀ ॥

ବତ୍ସା ଗୋଟିଏ ଆଣିକରି ।
ତା ଲାଞ୍ଜେ ପୁତ୍ର ଦେହ ଝାଡ଼ି ॥୧୮,୧୯
ଗୋ ମୂତ୍ରେ କରାଇ ସ୍ନାହାନ ।
ଗୋରଜ କରନ୍ତି ଲେପନ ॥
ଗୋମୟେ ଦେଲେ ଠିଆ ଚିତା ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତା ॥
ହସ୍ତରେ ଦୂର୍ବାଙ୍କୁର ଘେନି ।
କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତି କାମିନୀ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସ କରି ।
ଗୋପୀ ବୋଲନ୍ତି ନାମ ଧରି ॥୨୦
ଯାହାର ନାହିଁ ଆଦିଅନ୍ତ ।
ଚରଣ ରଖୁ ସେ ଅନନ୍ତ ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଶିରୀରଙ୍ଗ ।
ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ବେନି ଜଂଘ ॥
ଅଚ୍ୟୁତ ରଖୁ କଟିଭାଗ ।
ବକ୍ଷ ରଖନ୍ତୁ ମହାଦେବ ॥
ଉଦର ରଖୁ ହୟଗ୍ରୀବ ।
ହୃଦୟ ରଖନ୍ତୁ କେଶବ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ତୋ ରଖୁ ବେନି ଭୁଜ ।
କଣ୍ଠ ତୋ ରଖୁ ଗ୍ରହରାଜ ॥
ଲଲାଟ ରଖୁ ସଦାଶିବ ।
ମୁଖ ତୋ ରଖନ୍ତୁ ମାଧବ ॥୨୧,୨୨
ତୋର ଅଗ୍ରତେ ଚକ୍ରଧର ।
ପୃଷ୍ଠ ତୋ ରଖୁ ଗଦାଧର ॥
ସାରଙ୍ଗଧର ଏକ ପାଖ ।
ଖଡ଼ଗଧାରୀ ଆର ପାଖ ॥
ଶଙ୍ଖ ତୋ ରଖୁ ଚ୍ୱରିକୋଣ ।
ଉପରେ ରଖୁ ନାରାୟଣ ॥
ଗରୁଡ଼ପତି ରଖୁ ତଳେ ।
ହରି ରଖନ୍ତୁ ଅନ୍ତରାଳେ ॥୨୩

୧. ଖାଙ୍କର କେଶ—ରୁକ୍ଷ ଓ ମୁକୁଳା କେଶ ।

* ପୂତନାର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ପୂତନା ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ଦାନବରାଜ ବଳିର ରତ୍ନମାଳା ନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା ଥିଲା । ବାମନରୂପୀ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେଖି ତା'ମନରେ ପୁତ୍ରସ୍ନେହ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା । ସେ ମନେ ମନେ ଭାବିଲା, "ଯଦି ମୋର ଏଭଳି ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟିଏ ହୋଇଥାଆନ୍ତା, ମୁଁ ତାହାକୁ ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରାଇ ସୁଖ ପାଇଥାନ୍ତି ।" ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ଭଗବାନ ତା'ଅନ୍ତର କଥାକୁ ଜାଣି ମନେ ମନେ ଅନୁମୋଦନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବାମନଙ୍କ ଛଳନା ଦେଖି ସେ ପୁଣି ଭାବିଲା, "ଏଭଳି ପୁଅ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ତାକୁ ବିଷ ଦେଇ ମାରି ଦେଇଥାନ୍ତି ।" ଏହି କାରଣରୁ ତା'ଅନ୍ତରରେ ମାତୃସ୍ନେହ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ପୂତନା ରାକ୍ଷସୀ ହେଲା ଏବଂ ଭଗବାନ ତା'ର ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରି ତାକୁ ଦୁର୍ଲଭ ଗତି ଦେଲେ ।

(ଗର୍ଗ ସଂହିତା, ଗୋଲୋକ ଖଣ୍ଡ, ୧୩।୩୨)

ହୃଷୀକେଶ ତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ରଖୁ ଗୋବିନ୍ଦ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ॥
ଚିତ୍ତ ତୋ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ ପତି ।
ମାଧବ ରଖୁ ତୋର ମତି ॥
ଖେଳନ୍ତେ ରଖୁ ବନମାଳୀ ।
ଶୟନେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପାଳି ॥
ଗ୍ୱଳନ୍ତେ ଭୋଜନେ ଶୟନେ ।
ରଖନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନେ ॥୨୪-୨୬
ଭୂତ ବେତାଳ ପ୍ରେତଜ୍ୱର ।
ଗ୍ରହ ଡାକିନୀ ନିଶାଚର ॥
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱପନ ଗ୍ରହପୀଡ଼ା ।
ବିଷ୍ଣୁ ନାଶନ୍ତୁ ସର୍ବ ଅଡ଼ାଂ[୧] ॥
ନିର୍ଭୟ କରୁ ନରସିଂହ ।
ବଜ୍ର ତୋ ହେଉ ସର୍ବଅଙ୍ଗ ॥
ଆମ୍ଭ ଆୟୁଷ ତୋତେ ହେଉ ।
ତୋ ଯଶ ତିନି ପୁରେ ଥାଉ ॥
ନ ଥାଉ ତୋତେ କେ ଜିଣନ୍ତା ।
ତିନିଭୁବନେ ସାମରଥା ॥୨୭-୨୯
ଏମନ୍ତେ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ।
ଯଶୋଧା କୋଳେ ଦେଲେ ନେଇ ॥
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆଇ ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ଭୟେ ଚିନ୍ତଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥୩୦
ନନ୍ଦ ଯେ ଥିଲା ମଧୁବନେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ରାତ୍ରମାନେ ॥
ଦେଖିଣ ପୂତନା ଶରୀର ।
ନନ୍ଦ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥୩୧
ମିତ୍ର ବଚନ ମନେ ଗୁଣି ।
ସୁମରି ବୋଲେ ପରିମାଣି ॥
ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ ରାଇଲା ।
ଦହନ କର ହୋ ବୋଇଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ କରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ଦହିଲେ ପୂତନାର ପିଣ୍ଡ ॥୩୨, ୩୩

ଅନଳେ ଦହନ୍ତେ ଅସୁରୀ ।
ଗନ୍ଧ ପ୍ରସରଇ କସ୍ତୁରୀ ॥
ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ସକଳେ ।
ଗନ୍ଧ ଆମୋଦେ ଦିଗ ପୂରେ ॥
ହରି ଭକ୍ଷିଲେ ଯାର କ୍ଷୀର ।
ସୁଗନ୍ଧ କେତେକ ମାତର ॥୩୪
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେ ମୁନିଗଣେ ।
ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯେ ହରିଚରଣେ ॥
କ୍ଷୀର ସଙ୍ଗତେ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଶ୍ରୀହରି ଦେହେ ହେଲା ଲୀନ ॥
ପାମରୀ ସ୍ୱଭାବେ ଅସୁରୀ ।
ଅନେକ ପାପ ଥିଲା କରି ॥
ହତ୍ୟା କହିବା ତାର କେତେ ।
ଦେହରେ ଲୋମ ଅଛି ଯେତେ ॥
ହରିଙ୍କି କୋଳେ ବସାଇଲା ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ଗ୍ରହିଁ କ୍ଷୀର ଦେଲା ॥
ନନ୍ଦ ଦେବକୀ ଯଶୋବନ୍ତୀ ।
ବସୁଦେବଙ୍କ ଯହିଁ ଗତି ॥
ତହିଁକି ପେଶିଲେ ମୁରାରି ।
ପୂତନା ଗଲା ଆଗସରି ॥୩୫, ୩୬
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଯେତେ ଗାଈ ।
ଯାହାଙ୍କ କ୍ଷୀର କୃଷ୍ଣ ଖାଇ ॥
ବସିଲେ ଯେତେ ଜନ କୋଳେ ।
ସବୁ ତରିବେ ଏକାବେଳେ ॥୩୭-୪୦
ଅସୁରୀ ଦହନ କରାଇ ।
ଘରେ ମିଳିଲେ ନନ୍ଦ ଯାଇ ॥
ପୂତନା ଆଗମନ ଲୋକେ ।
କହିଲେ ନନ୍ଦ ଆଗେ ଥୋକେ ॥
ଶୁଣି ବିସ୍ମିତ ଗୋପେ ହେଲେ ।
ସକଳେ କୃଷ୍ଣ ସୁମରିଲେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ଆପହୁଁ ତରିଲା ବାଳୁତ ॥

ଆମ୍ଭର ଅଛି ପୁଣ୍ୟବଳ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିବେ ଗୋକୁଳ ॥୪୧, ୪୨
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ନନ୍ଦ ମିଳି ।
କୋଳେ ବସାଇ ବନମାଳୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ଚୁମ୍ବନ ଦେଲାକ ଅପାର ॥
ବିପ୍ର ଅଣାଇ ଗ୍ରହ ଶାନ୍ତି ।
କରାଇ ଚିନ୍ତଇ ଶ୍ରୀପତି ॥
ନନ୍ଦର ଆଜ୍ଞାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ।
କରନ୍ତି ଶାନ୍ତି ଗ୍ରହଗଣେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଉଚିତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ।
କରାଇ ଚିନ୍ତଇ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ସହସ୍ରେ ଧେନୁ ବସ୍ତ୍ରା ଦେଲେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଳଙ୍କାର ତୁଳେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ବିପ୍ରଗଣ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥
ସକଳ ରିଷ୍ଟରୁ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ତୋତେ ସେ କରନ୍ତୁ ମୁକତ ॥
ଜ୍ଞାତି ଭୋଜନ ଦେଲେ ନନ୍ଦ ।
ରିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡିବେ ଆଦିକନ୍ଦ ॥୪୩
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ।
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ॥
ଯେ ଶୁଣେ କୃଷ୍ଣ ବାଳକେଳି ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ମନେ ଭାଳି ॥
ପୂତନା ମରଣର ବାଣୀ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଅସୁରୀ ତରିଲା ଯେମନ୍ତେ ।
ସୁଜନେ ଯିବେ ସେହି ପଥେ ॥୪୪
ଭକତି କର ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ହରି ଭକତଙ୍କର ପଥେ ॥
ଗୀତ ବିନୋଦ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ପୂତନାମୋକ୍ଷୋ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ଅଡ଼ା—ଅନିଷ୍ଟ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ମାରି ଶକଟା ତୃଣାବର୍ତ୍ତ । ମୁଖେ ଦେଖାଇଣ ଜଗତ ॥
ଗୋକୁଳେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଶ୍ରୀହରି । ଅଷ୍ଟମେ ବାଳଲୀଳା କରି ॥

ନମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମପାଦ ।
ଯେ ମୋର ଜୀବନ ସମ୍ପଦ ॥
ପରୀକ୍ଷ ଶୁକମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଗୋପନବରେ ନରହରି ।
ମାଇଲେ ପୂତନା ଅସୁରୀ ॥
ଦେବଙ୍କ ଭୟ ନିବାରିଲେ ।
ନିଜ ଶରୀରେ ଠାବ ଦେଲେ ॥
ଯାହାର ନାହିଁ ମିତ୍ର ଅରି ।
ଗ୍ରଣ୍ଡାଳୁଁ ବ୍ରହ୍ମଯାଏ କରି ॥
ସାଧୁଙ୍କୁ ପାଳି ଦୁଷ୍ଟ ନାଶି ।
ଦୟାସାଗର ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ତାହାଙ୍କ ଯେତେ କର୍ମମାନ ।
ବାଳକ ଚରିତ ବିଧାନ ॥
ଶୁଣି ଭଜନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତରନ୍ତି ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ଅବତାର ।
ଖଣ୍ଡିବେ ଅବନୀର ଭାର ॥
ଆବର କଲେ ଗୋପେ ଯାହା ।
କହିବା ଯେବେ ମୋତେ ଦୟା ॥୧-୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ରାଜନ ଶୁଣ ରସଭର ॥
କହିବା ଶୁଣ ହରି କଥା ।
ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବ ଭବବ୍ୟଥା ॥

ଅନ୍ଥୁଡ଼ି ଉଠିଆରି ଦିନେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ଗୋପୀଜନେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଗୀତନାଦ କରି ।
ସ୍ନାହାନ କରାଇ ମୁରାରି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମିଳିଲେ ଥୋକାଏ ।
ଆଶିଷ ଦେଲେ ମାଏ ପୋଏ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ନନ୍ଦରାୟେ ।
ଅନ୍ନ ବସନ ଦାନ ଦିଏ ॥
ଗୋପୀ ଆନନ୍ଦ ଗୀତ ସ୍ୱର ।
ନିଦ୍ରାମୋହିତ ଚକ୍ରଧର ॥
ଶକଟ ତଳେ ବସ୍ତ୍ର ପାଡ଼ି ।
ଯଶୋଦା ଶୁଆଇ ମୁରାରି ॥୪,୫
ନିଦ୍ରା କରାଇ ଗୀତ ଗାଇ ।
ଗୋପୀଙ୍କି ଦେଲାକ ବଧାଇ[୧] ॥
ଅକ୍ଷତ ଦେଲେ ଜଣେ ଜଣ ।
ପୁତ୍ରକୁ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥
ନିଦ୍ରା ଭାଜନ୍ତେ ନାରାୟଣ ।
କାନ୍ଦି ଲୋଡ଼ନ୍ତି ମାତା ସ୍ତନ ॥
ଗୋଳେ ନ ଶୁଣଇ ଗୁଆଳୀ ।
କୃଷ୍ଣ କାନ୍ଦନ୍ତି ପାଦ ଗୁଳି ॥
ଶକଟେ ବାଜିଲା ପୟର ।
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋର ॥
ଶକଟ ପଡ଼ିଲାକ ଝଡ଼ିψ ।
ଦେଖି ଚକିତ ଗୋପବାଳୀ ॥

ଦଧି ତଇଳ ଘୃତଭାଣ୍ଡ ।
ଭାଜି ହୋଇଲା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥୬,୭
ଶବଦ ଶୁଣି ଗୋପୀ ଧାଇଁ ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦ ଆଦି ଯାଇଁ ॥
ଦେଖିଲେ ଯଶୋଦା କୁମର ।
ପଡ଼ିଛି ଶକଟ ଭିତର ॥
ଆଣି ପୁତ୍ରକୁ କୋଳ କଲେ ।
ଏକକୁ ଆରେକ କହିଲେ ॥
ଏ କି ଆପଦ କାହୁଁ ହୋଇ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ଶକଟ ଭାଜିଲା କେମନ୍ତ ।
ବୁଝ ହୋ ଏହାର ତଦନ୍ତ ॥
ଯଶୋଦା ଦେବୀ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ଭଲା ନ ମଲା ତାର ସୁତ ॥
ଶକଟ ଭାଜିଲା କେମନ୍ତେ ।
ଜାଣିଲେ ଯିବା ନା ପରତେ ॥ ୮
ବାଳକୁମରେ ତାହା ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଅଛୁ ଜାଣି ॥
ଯଶୋଦାସୁତ ପାଦ ଘାତେ ।
ଶକଟ ଭାଜିଲା ଯୁକତେ ॥
ଶୁଣି ହସିଲେ ବାଳ ବୋଲ ।
କୃଷ୍ଣର ନ ଜାଣନ୍ତି ବଳ ॥୯,୧୦
ରୋଦନ କରନ୍ତେ ମୁରାରି ।
ଯଶୋଦା କୋଳେ ଦେଲେ ନାରୀ ॥

---

୧. ବଧାଇ—ଶୁଭ ଅବସରରେ ଦିଆଯିବା ଉପହାର ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ψ ଶକଟାସୁରର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷର ପୁତ୍ର ଉତ୍କଚ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଶାଳୀ ଓ ବିଶାଳକାୟ ରାକ୍ଷସ ଥିଲା । ଦିନେ ସେ ଲୋମଶଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ସେଠାକାର ବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇଲା । ତା'ର ଉଦ୍ଧତ ସ୍ୱଭାବରେ କ୍ରୋଧିତ ହୋଇ ଲୋମଶଋଷି ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—"ରେ ଦୁଷ୍ଟ! ତୁ ଦେହରହିତ ହୋଇଯା" । ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ଲୋମଶ ଋଷିଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ନିଜ ଅପରାଧ ପାଇଁ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା । ଋଷି ଦୟାପରବଶ ହୋଇ କହିଲେ—"ତୁ ବାୟୁପ୍ରଧାନ ଶରୀର ପାଇବୁ । ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ତୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିବୁ ।" ସେହି ଅସୁର ଶଗଡ଼ରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କଲା ।

ଗ୍ରହ ଶଙ୍କିତେ କଲେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଆଣି ଗ୍ରହଶାନ୍ତି ॥
କରାଇ ପିଆଇଲେ ସ୍ତନ ।
ଆନନ୍ଦ ଯଶୋଦାର ମନ ॥୧୧
ଆନ ଶକଟ ଭିଆଇଲେ ।
ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସଜାଡ଼ିଲେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କଲେ ପଞ୍ଚାମୃତ ।
ଦେଖିଣ ନନ୍ଦ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ହରଷ ହୋଇ ଦେଲା ଦାନ ।
ଧେନୁ କାଞ୍ଚନ ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ନ ॥
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ବିପ୍ରଗଣେ ।
କଲ୍ୟାଣ କଲେ ତୋଷମନେ ॥
ଯାହା ବୋଲନ୍ତି ସିଦ୍ଧଜନେ ।
ଅନ୍ୟଥା ନୁହଇ ବଚନେ ॥୧୨-୧୭
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ॥
କଂସର ଆଜ୍ଞାରେ ଦଇତ ।
ଗୋପେ ମିଳିଲା ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ॥
ତାହା ଜାଣିଲେ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଯଶୋଦା କୋଳେ ଛନ୍ତି ଧରି ॥
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ଆଜ ସଂହାରିବି ଅସୁର ॥
ଜନନୀ କୋଳେ ହେଲେଗରୁ ।
ଯେହ୍ନେ ଅଚଳ ମହାମେରୁ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଥୋଇଲା ଅବନୀ ।
ବିସ୍ମୟ କଲା ଭୟ ଘେନି ॥
ବାଳୁତ ପୁଅ ଗରୁପଣ ।
ନ ପୁଣ ପଡ଼ଇ କଷଣ ॥
ତଳେ ଶୁଆଇ ଗଲା ଘର ।
କରଇ ବ୍ୟାପାର ବେଭାର ॥୧୮,୧୯
କଂସର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଅସୁର ମିଳିଲା ତକ୍ଷଣେ ॥

ଗଗନେ ଘୋରନାଦ କରି ।
ଚକ୍ରପବନ ରୂପ ଧରି ॥
ଦିବସେ କଲା ଅନ୍ଧକାର ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ବୃକ୍ଷେ ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳେ ।
ରେଣୁ ଉଡ଼ିଲେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଗୃହଁ ନ ପାରି ବେନିଘଡ଼ି ।
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲେ ନରନାରୀ ॥
ଚକ୍ରପବନ ଗଲା ଉଡ଼ି ।
ଦୈତ୍ୟ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନେଲା ହରି ॥
ପ୍ରକାଶେ ରବିର କିରଣ ।
ନିର୍ମଳ ଦିଶନ୍ତେ ଗଗନ ॥
ଘରୁ ବାହାରି ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ପୁତ୍ରକୁ ଲୋଡ଼ଇ ଧରଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣେ ନ ଦେଖି ହିଆ କୋଡ଼ି ।
ଧାମଇଁ ପୁଣ ପୁଣ ଲୋଡ଼ି ॥
ଘର ବାହାର ପୁର ଲାଗେ ।
ବିକଳେ ଲୋଡ଼େ ଚଉଦିଗେ ॥
ଖୋଜି ନ ପାଇ ବନମାଳୀ ।
ତା ଶୁଣି ମିଳିଲେ ଗୁଆଳୀ ॥
ଖୋଜନ୍ତି ଘରେ ଘରେ ପଶି ।
କାହିଁ ପାଇବେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ନ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ମୋହେ ପଡ଼ିଲା ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
ଗୋପୀ ଧଇଲେ ବେଗେ ଯାଇ ।
ବିଞ୍ଚନ୍ତି ମୁଖେ ନୀର ଦେଇ ॥
ଘଡ଼ିକେ ହୋଇଲା ସଚେତ ।
ଉଠି ଲୋଡ଼ଇ ନିଜ ସୁତ ॥
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ ।
ପଡ଼େ ଗୋପୀଙ୍କ ପାଦତଳ ॥

କେ କହୁ ଯଶୋଦାର ଶୋକ ।
ଗୋପୀଙ୍କି ଗୃହିଁଣ ନିରେଖ ॥
ବିକଳେ ଲୋଟଇ ଧରଣୀ ।
ଗୋପୀ କାନ୍ଦନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ॥
ବିକଳ କେ କରିବ ଅନ୍ତ ।
ଗୋପୀ ହୋଇଲେ ମୋହଗତ ॥୨୦-୨୬
ତାହା ଜାଣିଲେ ଗୋପୀନାଥ ।
ଆକାଶେ ନେଉଛି ଦଇତ୍ୟ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚିନ୍ତନ୍ତି ହୃଦଗତେ ।
ଅସୁର ମାରିବି କେମନ୍ତେ ॥
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଦିବ୍ୟଚିତ୍ତେ ।
ଏ ତ ନେଉଛି ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ନନ୍ଦବଳା ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ଦାନବର ଗଳା ॥
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବିଲେ ବନମାଳୀ ।
ଅସୁର ନ ପାରିଲା ଚଳି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କୋଟି କୋଟି ମାନେ ।
ବସନ୍ତି ଯାର ରୋମମୂଳେ ॥
ଅସୁର ଗ୍ରହିବ ତା କାହିଁ ।
ଭାଳଇ ଚଉଦିଗ ଗୃହିଁ ॥
ବାଳୁତ ପୁଅ ଏଡ଼େ ଗରୁ ।
ପକାଇ ଦେବି ପଡ଼ି ମରୁ ॥
ଧରିଣ କୃଷ୍ଣ ବାମହସ୍ତେ ।
ତା କଣ୍ଠ ଗ୍ରସିଲେ ତୁରିତେ ॥
ବେନି ଲୋଚନ ଗଲା ଫୁଟି ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ତାଳୁ ଫାଟି ॥
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋର ।
ଶୁଣି କମ୍ପିଲା ତିନିପୁର ॥
ଅସୁର ଘେନି କୃଷ୍ଣ କରେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଶିଳାର ଉପରେ* ॥୨୭-୨୮

* ତୃଣାବର୍ତ୍ତର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ପାଣ୍ଡୁଦେଶରେ ସହସ୍ରାକ୍ଷ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ଦିନେ ଯମୁନାତଟରେ ରାଣୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିହାର କରୁଥିବାବେଳେ ଦୈବାତ୍ ସେହି ବାଟ ଦେଇ ଦୁର୍ବାସା ଋଷି ଆସିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ ନାହିଁ । ଋଷି ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—"ତୁ ରାକ୍ଷସ ହୋଇଯା" । ତା'ପରେ ରାଜା ମୁନିଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି କ୍ଷମା ମାଗିବାରୁ ଦୁର୍ବାସା କହିଲେ—"ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ତୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯିବୁ ।" ସେହି ରାଜା ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ପର୍ଶ ପାଇ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ।

ଅସୁର ଦେହ ହେଲା ଚୂର ।
ଗୋପୀ ଦେଖିଲେ ମାୟାଧର ॥
ଯମର ଘରୁ ଯେହ୍ନେ ଆସି ।
କୋଳ କରନ୍ତି ଗୋପୀ ହସି ॥
ଶିଳାରୁ ଘେନି ବନମାଳୀ ।
ଯଶୋଦା କୋଳେ ଦେଲେ ଟେଳି ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଆଦି ନନ୍ଦ ।
ପୁତ୍ରକୁ ପାଇଣ ଆନନ୍ଦ ॥୨୯-୩୧
ଗୋପାଳେ ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ତୁହି ॥
କାଳର ମୁଖୁଁ ଉବୁରିଲା ।
ପୁତ୍ରକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥

ଶୀତଳ ଯଶୋଦା ଉଦର ।
ଆପଦୁଁ ତରିଲା କୁମର ॥୩୨
ଅରିଷ୍ଟ ଦେଖି ନନ୍ଦ ମନେ ।
ମାନଇ ମିତ୍ରର ବଚନେ ॥୩୩
ଦିନେକ ପୁତ୍ର କୋଳେ ଘେନି ।
କ୍ଷୀର ପିଆନ୍ତେ ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଦନେ ଉଠେ ହାଇ ।
ଯଶୋଦା ତୁଣ୍ଡେ ଦେଲା ଗ୍ରହିଁ ॥୩୪, ୩୫
ଦେଖଇ ଦର୍ପଣର ପ୍ରାୟେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦିଶେ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ॥
ଆକାଶ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ମେଘମାଳେ ॥

ସପତ ସିନ୍ଧୁ ଆଦି କରି ।
ନଦୀ କାନନ ଦିଗ ଗିରି ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ସର୍ବଜନ୍ତୁ ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ଯେତେ ହେତୁ ॥୩୬
ଦେଖି ଚକିତମନେ ରହି ।
ହୃଦେ ଚିନ୍ତଇ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସନ୍ତୋଷେ କୋଳେ ପୁତ୍ର ଘେନି ।
ଘରେ ପଶିଲା ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ।
ଯାହାର ପୁତ୍ର ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିଦ୍ରା କରାଇ ହୃଷୀକେଶ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥୩୭

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ତୃଣାବର୍ତ୍ତମୋକ୍ଷୋ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ମାଟି ଭକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣମୁଖେ । ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମାତା ଦେଖେ ॥
ନାମକରଣ କଲେ ମୁନି । ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ ବଖାଣି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ଅଭିମନ୍ୟୁ କୁମର ॥
ଗର୍ଗ ନାମରେ ମୁନି ଖ୍ୟାତ ।
ଯଦୁବଂଶର ପୁରୋହିତ ॥
ଧାର୍ମିକପଣେ ସମ ନାହିଁ ।
ଆଣିଲା ବସୁଦେବ ରାଇ ॥
ବସାଇ ପୂଜିଲା ପୟର ।
ଏକାନ୍ତେ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥
ଭୋ ମୁନି ନନ୍ଦଘରେ ମୋର ।
ଅଛନ୍ତି ବେନି ଯେ କୁମର ॥
କଂସର ଡରେ ମୁହିଁ ନେଇ ।
ଗୋପରେ ଅଛଇ ଲୁଗ୍ୱଇ ॥

ଏବେ ଗୋପକୁ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।
ମୋର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ନାମ ଦିଅ ॥
ଏହା ଜାଣିବ ଏକା ନନ୍ଦ ।
ଆନ ଜାଣିଲେ ହେବ ମନ୍ଦ ॥
ବସୁଦେବର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ଗୋପେ ଚଳିଲେ ଗର୍ଗମୁନି ॥
ସାମଗାୟନ କରି ଧୀରେ ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ॥ ୧
ଦେଖି ଆସନୁ ନନ୍ଦ ଉଠି ।
ଥୋକାଏ ଅଇଲା ପାଛୋଟି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଚରଣ ପଖାଳି ।
ପୂଜିଲା ଘେନି ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ॥
ଆନନ୍ଦ କରାଇଣ ମନ ।
ବୋଲଇ ମଧୁର ବଚନ ॥

ଭୋ ମୁନି ହୋଇଲି ନିର୍ମଳ ।
ଘେନି ତୁମ୍ଭର ପାଦଜଳ ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଏଣେ ତୁମ୍ଭର ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଅନେକ ପୁଣ୍ୟ କରିଥିଲି ।
ତେଣୁ ତୋ ପୟର ଦେଖିଲି ॥
ଭିତରପୁରେ ମୁନି ନେଇ ।
କହଇ ଏକାନ୍ତେ ବସାଇ ॥
ଶୁଣ ପଣ୍ଡିତ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ମୋ ଘରେ ଅଛଇ ରୋହିଣୀ ॥
ବସୁଦେବର ଏ ତନୟ ।
ପୁଣି ହୋଇଛି ମୋର ପୁଅ ॥
ନାମକରଣ ଆଜ କର ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ମୁନିବର ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟ ସ୍ୱଭାବେ ଯୁକତେ ।
ସଂସ୍କାର କର ବେନି ସୁତେ ॥
ମୋ ତହୁଁ ନ ଜାଣିବେ କେହି ।
ଏମନ୍ତେ ମନ୍ଦିରେ ବସାଇ ॥
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦ ଗୃହିଁ ।
ଏକଥା ମୋତେ ନ ଯୋଗାଇ ॥
ମୁଁ ଯଦୁବଂଶେ ପୁରୋହିତ ।
ଏକଥା ସଂସାରେ ବିଦିତ ॥
ତୋହର ଘରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ।
କଂସ ଜାଣିବ ତାହା ଭଲେ ॥
ବସୁଦେବର ମିତ୍ର ତୁହି ।
ଏବେ ଅମ୍ବିକା ଗଲେ କହି ॥
ଦେବକୀ ଅଷ୍ଟମ ଉଦର ।
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇଲା କୁମର ॥
କେ ଅବା ଆସିଅଛି ଥୋଇ ।
କିପାଁ ଗର୍ଗ ଯେ ନାମ ଦେଇ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରରି ଅସୁର ।
ଘେନାଇ ଯିବ ମଧୁପୁର ॥
ନେଇ ମାରିବ ବେନି ବାଳ ।
ଏକଥା ଅନର୍ଥର ମୂଳ ॥୭-୯
ଶୁଣି ବୋଲଇ ନନ୍ଦରାୟ ।
ଭୋ ମୁନି ନ କର ତୁ ଭୟ ॥
ତୋ ତହୁଁ ନ ଜାଣିବେ ଆନ ।
ଏମନ୍ତ ଅଛି ମୋର ସ୍ଥାନ ॥
କହି କରାଇ ସାବଧାନ ।
ଆଣିଲା ହୋମର ବିଧାନ ॥୧୦
ଦ୍ୱିଜ ବେଭାରେ ଶୁଚିମନ୍ତ ।
ସଂସ୍କାର କଲେ ବେନି ସୁତ ॥୧୧
ନନ୍ଦକୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ।
ଶୁଣ ହେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ॥
ରୋହିଣୀ ସୁତ ଏ ସୁନ୍ଦର ।
ଗୁଣେ ରଞ୍ଜିବ ସୁର ନର ॥
ଏହାର ନାମ ରାମ ହେଉ ।
ଦେଖ ଆଜାନୁ ବେନି ବାହୁ ॥

ବଳ ଅଧିକୁ ବଳ ନାମ ।
ବେନି ସଂଯୋଗେ ବଳରାମ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ପୂର୍ବେ ।
ଦୁର୍ଗା ଆକର୍ଷି ଥିଲେ ଗର୍ଭେ ॥
ତେଣୁ ଯେ ନାମ ସଙ୍କର୍ଷଣ ।
ଦେଖ ସ୍ୱରୂପ ବିଚକ୍ଷଣ ॥୧୨
ଏ ଯେ ତୋହର ନିଜ ସୁତ ।
ଏହାର ଗୁଣ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଏ ଯେତେ ଜନ୍ମ ମହୀତଳେ ।
ମୁହିଁ ଜାଣଇ ଯୋଗବଳେ ॥
ଯୁଗକେ ଆନୁ ଆନ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଆବର ଯେତେ ଗୁଣ କର୍ମ ॥
ନାମ ଏହାର ଅଛି ଯେତେ ।
କହିବି ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଶ୍ୱେତ ଶୋଣିତ ପୀତ ଶ୍ୟାମ ।
ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ଆନୁ ଆନ ॥
ଏବେ ଏହାର କୃଷ୍ଣ ନାମ ।
ଦୁଷ୍ଟ କରିବ ବିନାଶନ ॥୧୩
ପୂର୍ବେ ଏ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲା ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ପିତା ଏହାର ବସୁଦେବ ।
ତେଣୁ ଯେ ନାମ ବାସୁଦେବ ॥୧୪
ଯେତେକ ନାମଟି ଏହାର ।
ଅଳପ ଜାଣେ ବେଦବର ॥
ଏହା ଚରଣ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ମୂଢ଼େ ତରିବେ ଭବବାରି ॥
ପ୍ରଥମ ଯୁଗେ ଏହା ଗୁଣ ।
ଭୋ ନନ୍ଦ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ବେଣରାଜାର ଅନ୍ତକାଳେ ।
ଭୂମି ହୋଇଲା ଟଳମଳେ ॥
ଏହାର ବଳ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚିଲେ ନରନାରୀ ॥
ଏହାର ନାମେ ଯାର ଭାବ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରୁ ତରିବ ॥

ଦେଖ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବିଷ୍ଣୁର ସମାନ ॥
ଏଣେ ବିଶ୍ୱାସ ନନ୍ଦ କର ।
ତରିବୁ ଭବ ମହାଘୋର ॥୧୫-୧୯
ଏମନ୍ତ କହି ନନ୍ଦ ଆଗେ ।
ମଥୁରା ଗଲେ ମୁନି ବେଗେ ॥
ନନ୍ଦ ସନ୍ତୋଷ ମନେ ଗୁଣି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନିଲା ରୋହିଣୀ ॥
ଯଶୋଦା ରାମ ଘେନି କୋଳେ ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥୨୦
କେତେହେଁ ଦିନ ତହୁଁ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଲୀଳା ॥
ଦିନେକ ରାମ ଶିରୀଧର ।
ମନ୍ଦିରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ଗ୍ରଲନ୍ତି ଆଗେ ଗୁଳଗୁଞ୍ଝା[୧] ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ॥
ଚରଣେ ନୂପୁର ବାଜେଣୀ ।
କଟିକିଙ୍କିଣୀ ନାଦ ଶୁଣି ॥
ଗ୍ରଲନ୍ତି ଗୋପୀଙ୍କ ଅଗଣା ।
କର୍ଦ୍ଦମେ ପଡ଼ି ହୋନ୍ତି ବଣା ॥
ଚରଣେ ରୁଣୁଝୁଣୁ ନାଦେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଖେଳନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଦେଖି ଧାମନ୍ତି ବେନି ମାଏ ।
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଙ୍କ କାୟେ ॥
କାଖେ ବସାଇ ଘରେ ଆଣି ।
ଧୁଅନ୍ତି ଘେନି ବାସପାଣି ॥
ଝୀନବସନେ ପୋଛି ଦେହ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମାୟାମୋହ ॥
ବେନି ବାଳକ କୋଳେ ଧରି ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆନ୍ତି ପେଟଭରି ॥
ପାଟିରେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଦନ୍ତ ।
ଦେଖିଣ ଯଶୋଦା ଉଷତ ॥
ରୋହିଣୀ ଦେଖିଣ ସାନନ୍ଦ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋଳ କଲା ନନ୍ଦ ॥

୧. ଗୁଳଗୁଞ୍ଝା—ପେଟେଇବା, ପେଟଭରା ଦେଇ ଗ୍ରଲିବା ।

ଦିନକୁ ଦିନ ବଳୀୟାର ।
ଗୋକୁଳେ ରାମ ଦାମୋଦର ॥୨୧-୨୩
ଗୋପାଳବାଳକଙ୍କ ମେଳେ ।
ଗୋପୀଏ ଧରୁଥାନ୍ତି କୋଳେ ॥
ଖେଳନ୍ତି ଗୃହଦାଣ୍ଡ କାଛେ[1] ।
ବାଛୁରୀମାନଙ୍କର ପଛେ ॥
ଉଠନ୍ତି ବତ୍ସାଙ୍କ ଉପର ।
ଧୂଳି ଧୂସର କଳେବର ॥
ବତ୍ସାଏ ଉଠି ଯେ ପଳାନ୍ତି ।
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ଓଟାରନ୍ତି ॥
ପୁଣି ପଳାନ୍ତେ କର ଛାଡ଼ି ।
ତଳେ ପଡ଼ନ୍ତି ମୁହଁ ମାଡ଼ି ॥
ତୁଣ୍ଡରୁ ଗଳଇ ରୁଧିର ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ଘରୁ ବାହାର ହୋଇ ଗୋପୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରୋପି ॥
ଧୂଳି ଝାଡ଼ନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ଘେନି ।
କୋଳ କରନ୍ତି ପୁତ୍ର ବେନି ॥
ଘରେ ଶୁଆନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର ପାଡ଼ି ।
ଲୋଟନ୍ତି ପୁଣି ତଳେ ପଡ଼ି ॥୨୪
କ୍ଷଣକେ ହୁଅନ୍ତି ବାହାର ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଆଗୁସାର ॥
ଗୋପୀ ଧରନ୍ତି ଯାଇ କୋଳେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦ୍ୟନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ନନ୍ଦର ଘରେ ଦ୍ୟନ୍ତି ନେଇ ।
କହନ୍ତି ଯଶୋଦାକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଏ ତୋର କେବଣ ବିଗ୍ରହ ।
ପୁତ୍ର ନ ଥୋଉ କିପାଁ ଘର ॥
ଏକ ବାଳକ ନ ସମ୍ଭାଳୁ ।
ବିପଦ ପଡ଼ିଲେ ଯେ ଭାଳୁ ॥
ଶୁଣି ଯଶୋଦା କୃଷ୍ଣ ଘେନି ।
ରାମଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳେ ରୋହିଣୀ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ଅପ୍ରମିତ ।
ଘରେ ନ ରହନ୍ତି ଅଚ୍ୟୁତ ॥

ଗୋରୁଙ୍କ ଶିଙ୍ଗ ଧରି ନାଚେ ।
ବୁଲନ୍ତି ଅଗ୍ନି କାଛେ କାଛେ ॥
ଡେରିଲା ଖଣ୍ଡାକୁ ଗ୍ରହନ୍ତି ।
ଶ୍ୱାନର ତୁଣ୍ଡେ ହସ୍ତ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ପଡ଼ି ଲୋଟନ୍ତି ଜଳକୁଣ୍ଡେ ।
ହସ୍ତ ଭରନ୍ତି ସର୍ପତୁଣ୍ଡେ ॥
କଣ୍ଟା ଉପରେ ଗଡ଼ିଯାନ୍ତି ।
ମଞ୍ଜାରୀ[2] ପୁଅକୁ ଧରନ୍ତି ॥
ଖେଳନ୍ତି ଅତି ବଳୀୟାର ।
ଗୋକୁଳେ ରାମ ଦାମୋଦର ॥
ନିତ୍ୟେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଧରି ଆଣି ।
ପିଟନ୍ତି ଯଶୋଦା ରୋହିଣୀ ॥
ବେପାର ନ ପାରନ୍ତି କରି ।
ପୁଣି ଆଣନ୍ତି ବେଗେ ଧରି ॥୨୫
ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ରହନ୍ତି ଘରେ ।
ବୁଲନ୍ତି ଗୋପୀଙ୍କର ଦ୍ୱାରେ ॥
ତୁଲ୍ୟବୟସ ଗୋପବାଳେ ।
ଖେଳନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ମେଳେ ॥
ଭାଙ୍ଗନ୍ତି କାହା ଘୃତଭାଣ୍ଡ ।
ବସ୍ତ୍ର ଚିରନ୍ତି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥
କାହାର ପିଆନ୍ତି ବାଛୁରୀ ।
ଲବଣି ଖାନ୍ତି ଗ୍ରେରି କରି ॥
କନ୍ଦାନ୍ତି ଦୋଳିର କୁମର ।
ପାଣି ଢାଳନ୍ତି କା ଉପର ॥
ସହି ନ ପାରି ଗୋପବାଳୀ ।
ନନ୍ଦର ଘରେ ଥୋକେ ମିଳି ॥
ଗୋପୀ କହନ୍ତି ଆଗେ ବଢ଼ି ।
ଯଶୋଦା ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ॥
ସମ୍ଭାଳ ତୋର ଘରଦ୍ୱାର ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଥିବୁ ଗୋପପୁର ॥
କହିବୁ ଆଉ ଗୁଣ କେତେ ।
ଶୁଣ ଗୋ କର୍ମ କଲା ଯେତେ ॥୨୬-୨୮
ଜୀବିକା ବୁଡ଼ିଲା ଆମ୍ଭର ।
ବାଛୁରୀ ମେଳେ ତୋ କୁମର ॥

ଘରେ ନ ଥାଉଁ ଯେତେବେଳେ ।
ଗ୍ରେରି କରଇ ଅବହେଳେ ॥
ଶିକା ଦଉଡ଼ି କାଟିଦେଇ ।
ଲବଣି କାଢେ ଲେପୁଥାଇ ॥
ବସ୍ତ୍ର ଚିରଇ ଘରେ ପଶି ।
ବୋଇଲେ ବେଗେ ଯାଏ ରୁଷି ॥
ଭାଣ୍ଡ ଭାଙ୍ଗଇ ଲୁଚି ଲୁଚି ।
କଥାକେ ଯାଉଥାଏ ଘୁଞ୍ଚି ॥
ଖୋଜିଣ ଦୁଧ ସର ଖାଇ ।
କାହାର ହାଣ୍ଡିରେ ମୂତଇ ॥
କିଛି ନ ପାଏ ଯାର ଘର ।
ଉଠଇ ଦୋଳିର ଉପର ॥
ଶୋଇଲା ପୁଅକୁ କନ୍ଦାଏ ।
ଗୋଡ଼ାଇ ଗଲେ ଗାଳିଦିଏ ॥
ଏକଇ ଗୋପୀ ରୋଷଭରେ ।
କହଇ ଯଶୋଦା ଆଗରେ ॥
ଯମୁନା ଯିବାବେଳେ ମୋର ।
ଘରେ ପଶିଲା ତୋ କୁମର ॥
କବାଟ ଫେଡ଼ିଣ ମୋହର ।
ଘରେ ପଶଇ ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରେର ॥
ତା' ଦେଖି ବାହୁଡ଼ିଲି ମୁହିଁ ।
ଜଳାକବାଟି ବାଟେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଶିକାରେ ଅଛି ମୋର ସର ।
ଗମ୍ଭୀରି ବଡ଼ଇ ଅନ୍ଧାର ॥
କି ମନ୍ତ୍ର ଜାଣେ ତୋର ପୁଅ ।
କୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ଦେହ ॥
ଘୋର ଅନ୍ଧାର ଗଲା କେଣେ ।
ପୁଣି ଗ୍ରହିଁଲା ଏଣେ ତେଣେ ॥
ଦେଖିଲା ଶିକା ଅଛି ଉଚ୍ଚେ ।
ହସ୍ତ ନ ପାଇଲା ସୁସଞ୍ଚେ ॥
ରୋଳ[3] ଆଣିଲା ଧାଡିକାରେ ।
ଉଠିଲା ତଥିର ଉପରେ ॥
ସବୁ ଖାଇଲା ଦୁଧସର ।
ତୁଣ୍ଡୁ ମୋ ନଇଲା ଉତ୍ତର ॥

୧. କାଛେ—ନିକଟରେ । ୨. ମଞ୍ଜାରୀ—ମାର୍ଜାରୀ, ବିଲେଇ । ୩. ରୋଳ— ଧାନ୍ୟାଦି କୁଟିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ ବଡ଼ ହେମଦସ୍ତା ।

ପୁଣି ଗୋପୀଏ ହୋଇ ଆଗେ ।
କୋପେ ବୋଲଇ ବେଗେ ବେଗେ ॥
ଭୋ ମାତ ଗଲି ନୀର ଆଣି ।
ତୋ ସୁତ ଖାଇଲା ଲବଣି ॥
ଆସି ହୋଇଲି ବେଗେ ଘର ।
ବସିଛି ପିଣ୍ଡାର ଉପର ॥
ବୋଇଲା ଗଲୁ ଏତେବେଳ ।
ତୋ ଘରେ ପଶୁଥିଲା ଗ୍ୱେର ॥
ମୁଁ ଏବେ ବସିଅଛି ଜଗି ।
ଖାଇବି ଆନ ଘରେ ମାଗି ॥
ଘରେ ପଶିଲି ବେଗେ ଯାଇ ।
ଗ୍ୱହିଁଲି ଗଲାଣି ପଳାଇ ॥
ପୁଣି ଗୋପୀଏ ଆଗସରି ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନନ୍ଦନାରୀ ॥
ଦିନେକ ମୋର ଘରେ ଗଲା ।
କରଅଞ୍ଜଳି ପ୍ରସାରିଲା ॥
ବୋଇଲା ଫୁଟିଲି[୧] ମୁଁ ପଥେ ।
ଲବଣି ଦିଅ ମୋର ହସ୍ତେ ॥
ହସ୍ତ ପୂରାଇ ଦିଅ ସର ।
ତୋ ଘରେ ନ ପଶିବ ଗ୍ୱେର ॥
ଶୁଣି ଉଷତ ହେଲି ମୁହିଁ ।
ସର ଲୁଚିଏ[୨] ଦେଲି ନେଇ ॥
ହସ୍ତ ନ ପୂରଇ ତାହାର ।
ବୋଲଇ ଆଣ ଧାଡିକାର ॥
ପୁଣି ଥୋକାଏ ଦେଲି ନେଇ ।
ଦେଖିଲି ହସ୍ତ ନ ପୂରଇ ॥
ଯେତେକ ଥିଲା ଘରେ ମୋର ।
ଦୁଧ ଲବଣି ଘୃତ ସର ॥
ସବୁ ଢାଳିଲି ହସ୍ତେ ନେଇ ।
ଦେଖିଲି ହସ୍ତ ନ ପୂରଇ ॥
ସାହି ପଡ଼ିଶା ଯେତେ ଘର ।
ସବୁ ଆଣିଲି ଦୁଧ ସର ॥
କେବେହେଁ କର ନ ପୂରିଲା ।
ପୁଣି ହିଁ ଆଣ ଲୋ ବୋଇଲା ॥

ଦେଖି ମୁଁ ହୋଇଲି ତରସ୍ତ[୩] ।
ଏକା ଗ୍ରାସକେ କଲା ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ହସ୍ତ ପୋଛିଲା ମୋର ମୁଣ୍ଡେ ।
ପଳାଇଗଲା ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ॥
ଗୋପୀମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କୋପେ ବୋଲଇ ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ଧରିଛନ୍ତି କର ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ॥
ଯଶୋଦା ବୋଲଇ ଲୋ ଶୁଣ ।
ଜାଣିଲି ପୁତ୍ର ଦୁଷ୍ଟପଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ଜାଣିଲି ସଦୟେ ।
ଦେଲଟି ଲବଣି ଥୋକାଏ ॥
ଏତେକେ ବୁଡ଼ିଲା କି ଘର ।
ଭଣ୍ଡ ଲୋ ମୋହର ଆଗର ॥
ବାଳୁତପୁଅ ହସ୍ତ କାହିଁ ।
ଶତେ ନଉତି ନ ପୂରଇ ॥
ଏ ଛାର ତୁମ୍ଭର ପ୍ରମାଣ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ନାରାୟଣ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ।
ଗ୍ୱହିଁଲେ ଗୋପୀଙ୍କ ବଦନ ॥
ମଉନେ ହୋଇ ହସ ହସ ।
ମନ ମୋହିଲେ ହୃଷୀକେଶ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ ।
ଗୋପୀ ହୋଇଲେ ତାର ବଶ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ।
ଗୋପୀଏ ଏକୁ ଆରେ ଗ୍ୱହିଁ ॥
କୃଷ୍ଣର ମୁଖେ ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ।
ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ସେ ଯାଇ ॥୨୯-୩୧
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହୀପାଳ ।
ବାଳକଲୀଳା ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଦିନେକ ରାମ ବନମାଳୀ ।
ବାଳକ ମେଳେ ଗଲେ ଖେଳି ॥
ଆନନ୍ଦେ କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗେ ଫୁଟି ।
ତୁଣ୍ଡେ ଭରିଲେ କୃଷ୍ଣ ମାଟି ॥

ରାମ ଧାଇଁଲେ ଦେଖି ଖରେ ।
କହିଲେ ଯଶୋଦା ଛାମୁରେ ॥
ଶୁଣ ଜନନୀ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ମାଟି ଭକ୍ଷିଲା ତୋ କୁମର ॥
ଯାଇ ମୁଁ ଧଇଲି ତା ହସ୍ତ ।
ମାରିବି ବୋଲି ଭୟଚିତ୍ତ ॥
ବେଗେ ସେ ଛଡ଼ାଇଲା ହସ୍ତ ।
ମୋ ଅଙ୍ଗେ ମାଇଲା ବହୁତ ॥
ଶୁଣି ଯଶୋଦା ବେଗେ ଯାଇ ।
ଧଇଲେ କୃଷ୍ଣ କର ଦୁଇ ॥
କୋପନୟନେ ଦେବୀ ଗ୍ୱହେଁ ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଦେବରାୟେ ॥
ଯଶୋଦା କୋପେ ପରଜ୍ୱଳି ।
ଛାଟ ଉଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ ଗାଳି ॥
ସର ଲବଣି ତୁ ପକାଉ ।
କାହାର ବୋଲେ ମାଟି ଖାଉ ॥
ଆଜ ମାରିବି ତୋତେ ଘରେ ।
କହିବି ପିତାଙ୍କ ଛାମୁରେ ॥
ପୋଏ କହିଲେ ଶୁଣ ମାଏ ।
ଭକ୍ଷିଲା ମୃତ୍ତିକା ମୁଠାଏ ॥
ପଣତେ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି ହସ୍ତ ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥୩୨-୩୪
ଛାଟ ଉଞ୍ଚାନ୍ତେ ବେଗ କରି ।
କାନ୍ଦି କହନ୍ତି ନରହରି ॥
ଏହାଙ୍କ ଘରେ ମୁହିଁ ଯାଇ ।
ଲବଣି ଭକ୍ଷଇ ଗ୍ୱେରାଇ ॥
ସେ ଘେନି କହୁଛନ୍ତି ମିଛ ।
ତୁଣ୍ଡେ ମୋ ଦେଖ ଗୋ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ବଳଦେବ ହିଁ ମୋତେ ରୁଷି ।
ତୋ ଆଗେ କହିଲେ ସେ ଆସି ॥
ମୋ ତୁଣ୍ଡେ ଥିଲେ ସିନା ମାଟି ।
ତେବେ ତ ମୋତେ ଛାଟ ପିଟି ॥
ହସ୍ତରୁ ଛାଟ ବେଗେ ପକା ।
ମାଏ ବୋଇଲେ ତୁଣ୍ଡ ଦେଖା ॥

୧. ଫୁଟିଲି—ଅଧିକ କ୍ଳାନ୍ତ ହେଲି । ୨. ଲୁଚିଏ—ମୋଞ୍ଚାଏ । ୩. ତରସ୍ତ—ତ୍ରସ୍ତ, ଶଙ୍କିତ ।

ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଚକ୍ରଧର ।
ବିସ୍ତାରି ଦେଖାନ୍ତି ଅଧର ॥୩୫, ୩୬
ତକ୍ଷଣେ ବେନି ପାଟି ଧରି ।
ତୁଣ୍ଡେ ଗ୍ରହିଁଲା ନନ୍ଦନାରୀ ॥
ଦେଖଇ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ଆକାଶ ମହୀ ନବଖଣ୍ଡ ॥
ଯଳ ସାଗର ମହୀଧର ।
ଶଶୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଦିବାକର ॥
ଦିଶ ଆକାଶ ଅନ୍ତରାଳ ।
ଗ୍ରହ ପବନ ଦିଗପାଳ ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ଯେତେ ହେତୁ ॥
ନଗ୍ର ପାଟଣା ଘର ଗ୍ରାମ ।
ନଦୀ ପର୍ବତ ଘୋରବନ ॥
ମଥୁରାପୁର ଆଦି କରି ।
ଗୋପରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥
ବାଳକ ମେଳେ ନନ୍ଦଦ୍ୱାରେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନିଛନ୍ତି କରେ ॥
ରୋହିଣୀ ଛନ୍ତି ରାମ ଘେନି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସୁର ମୁନି ॥
ଦେଖି ଚକିତ ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତେ ପଡ଼ିଲା ଧରଣୀ ॥୩୭-୩୯
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ପାଇ ଜ୍ଞାନ ।
ବୋଲଇ ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନ ॥
କେଉଁ ଦେବତା ମାୟା କଲା ।
ମୋହର ମନକୁ ମୋହିଲା ॥
କି ଅବା ହୋଇଲଇଁ ବାଇ ।
ଜ୍ଞାନ ହାରିଲି ଗର୍ଭି ଗ୍ରହିଁ ॥
ପୁତ୍ରର କାହିଁ ଏଡ଼େ ଗର୍ଭି ।
ଏ କି ଅନାଦି ପଦ୍ମନାଭ ॥
ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ କିବା ଜାତ ।
ଏହାକୁ ବୋଲଇ ମୁଁ ସୁତ ॥
କିବା ଡାକିନୀ ମାୟା କଲା ।
ଗର୍ଭେ ତ ଏମନ୍ତ ଦିଶିଲା ॥

ନ ପୁଣ ପଡ଼ଇ ପ୍ରମାଦ ।
ଶୋକେ ଯଶୋଦା ଗଦଗଦ ॥
ଏ ତ ନୁହଁଇ ଭଲ ଚିହ୍ନ ।
ମୋହର ମନ ଛନଛନ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ମନ ବଚନ ଚିତ୍ତେ ଗୁଣି ॥
ନ ଜାଣି ବାଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଭାଳଇ ଚଉଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଅନୁମାନି ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ଭୟ ଘେନି ॥
ଯାହାର ମାୟାଘୋର ଭ୍ରମେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ସଂସାର ।
ପତି ତନୟ ବନ୍ଧୁ ମୋର ॥
ସ୍ୱାମୀର ପତ୍ନୀ ମୁହିଁ ସରି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ମୁଁ ଆବୋରି ॥
ଏ ଗୋପୀ ଗୋପ ଗୋରୁ ଧନ ।
ସର୍ବ ଆବୋରେ ମୋର ମନ ॥
ଯାର ମାୟାରେ ଏହି ମତି ।
ସେ ହରି ମୋତେ କରୁ ଗତି ॥୪୦-୪୨
ଏତେ ବିଗ୍ରରି କଲା ଭୟ ।
ମାୟା ମୋହିଲେ ଦେବରାୟ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପୁତ୍ର କରି କୋଳ ।
ନମଇ ଦଶଦିଗପାଳ ॥
ଜୟ ଚଣ୍ଡିକା ଗୋ ମଙ୍ଗଳା ।
ରଖ ମୋ ଏକଇର ବଳା ॥
ଗଜବଦନ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ।
ପୁତ୍ରକୁ ରଖ ସର୍ବକାଳ ॥
ନମଇଁ ଗୋବିନ୍ଦର ପାୟେ ।
ରିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡିବେ ମୋ ତନୟେ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି କୃଷ୍ଣ ଘେନି ।
ଘରେ ମିଳିଲା ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
ଗୋରଜ କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେ ବୋଳି ।
ଅନେକ କଲା ନିଉଛାଳି ॥

ଗୋପୀଙ୍କି କଲା ସନମାନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦେଲା ମିଷ୍ଟ ଅନ୍ନ ॥
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆଇ କୋଳ କରି ।
ନିଦ୍ରା କରାଇଲା ମୁରାରି ॥୪୩-୪୬
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ଶୁକ ଗ୍ରହିଁ ।
ତୁମ୍ଭରେ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କର ତପ ।
ଭୋ ମୁନି କହିବା ସ୍ୱରୂପ ॥
ଯାହାର ନାମ ହୃଦେ ଘେନି ।
ତରିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ମୁନି ॥
ତପେ ବିଧାତା ନ ଦେଖଇ ।
ଯା ନାମ ଶଙ୍କର ଜପଇ ॥
ଦେବେ ନ ଜାଣନ୍ତି ଯାହାକୁ ।
ସେ କେହ୍ନେ ପ୍ରସନ୍ନ ନନ୍ଦକୁ ॥
ଯଶୋଦା କଲା କେଉଁ ଶୁଭ ।
ତାହାର କୋଳେ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ଗର୍ଭେ ଧଇଲା ଦଶମାସ ।
ଦେବକୀ ହୋଇଲା ନିରାଶ ॥
କହିବା ମୋତେ ମୁନିବର ।
ନିର୍ମଳ ହେଉ ମୋ ଶରୀର ॥୪୭, ୪୮
ମୁନି କହନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ।
ହରିଚରିତ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟକାଳେ ଧାତା ॥
ଅଷ୍ଟବସୁଙ୍କୁ ଜାତ କଲା ।
ଜଣ ଜଣକେ ନାମ ଦେଲା ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଦ୍ରୋଣ ବସୁ ନାମ ଯାହାର ॥
ପତ୍ନୀର ନାମ ତାର ଧରା ।
ତୁଲ୍ୟ ନୁହଁଇ ଅପସରା ॥
ପୁତ୍ର-ବଧୂଙ୍କୁ ରାଇ ଧୀରେ ।
ଆଦେଶ ଦେଲେ ବେଦବରେ ॥
ବେଦପ୍ରମାଣେ ସୃଷ୍ଟି କର ।
ହୋଇବ ସଂସାର ତୁମ୍ଭର ॥
ଶୁଣି ଯୋଡ଼ିଲେ ବେନି କର ।
କହନ୍ତି ମଧୁର ଉତ୍ତର ॥

ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ଭୋ ତାତ ଏଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଆମ୍ଭର ଚିତ୍ତ ଅପ୍ରମାଦେ ।
ଭକତି ଥିବ କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥
ତେବେ କରିବୁଁ ତୋ ବଚନ ।
ଭୋ ତାତ ହୋଇବା ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ସନ୍ତୋଷେ କହେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ମତି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଆଦେଶ ଶିରେ ଘେନି ।
ଗୋପେ ଜନ୍ମିଲେ ପତି ପତ୍ନୀ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତପବଳେ ପାଇ ।
ପାଳନ୍ତି ପିତାମାତା ହୋଇ ॥୪୮-୫୧*
ଶୁଣ ସୁଜନେ ହରିବାଣୀ ।
ନିର୍ମଳ ହୁଅ ମନେ ଗୁଣି ॥
ପୁରାଣ ଗୀତବନ୍ଧେ କଲି ।
ରାମକୃଷ୍ଣର ବାଳକେଳି ॥
ଏଥକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ହୁଅ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବାଳକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ ମୃତ୍ତିକାଭକ୍ଷଣଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ☫

ଦଧି ମନ୍ଥନ୍ତେ ସେ ଯଶୋଦା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ତନପାନେ ବାଧା ॥
ଯାଇ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଭାଣ୍ଡମାନ । ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ସୁଖସାଗର ବାଳକେଳି ॥
ଦିନେକ ଦେବୀ ଯଶୋବନ୍ତୀ ।
ସେବକୀମାନ ହକାରନ୍ତି ॥
ଆସି ମିଳିଲେ ପରିବାରୀ ।
ନମନ୍ତି ଦେବୀପାଦ ଧରି ॥
ଯଶୋଦା ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ।
ଘର ବେଭାର ତୁମ୍ଭେ କର ॥
ଦଧିମନ୍ଥିବି ଆଜ ମୁହିଁ ।
ଲବଣି କେତେ ଜାଣିବଇଁ ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦନାରୀ ।
ଦଧିଭାଣ୍ଡରେ ଖୁଆ ଭରି ॥
ଯଶୋଦା ହୋଇଲାକ ସଜ ।
ଯାହାର ପୁତ୍ର ଦେବରାଜ ॥
ପିନ୍ଧି ସୁରଙ୍ଗ ପାଟଶାଢ଼ୀ ।
ରତ୍ନମେଖଳା ଅଛି ଜଡ଼ି ॥
ପୃଥୁଳ ନିତମ୍ବ ଯୁଗଳ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚୁଡ଼ି ବେନି କର ॥
ବେନି ସ୍ତନରୁ କ୍ଷୀର ଝରେ ।
ନୂପୁର ବାଜଇ ପୟରେ ॥
ହୃଦରେ ହାର କର୍ଣ୍ଣେ କାପ ।
ଶିରେ ସୀମନ୍ତ ଦିବ୍ୟରୂପ ॥
ଖୁଆଦଉଡ଼ି ଧରି କରେ ।
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ଗ୍ରନ୍ଥେ ଧାରେ ॥
ଦଉଡ଼ି ଟାଣିବାର ଭରେ ।
ବସ୍ତ୍ର ନ ରହେ ଦେବୀ ଶିରେ ॥
କବରୀ ଫିଟି ଲୋଟେ ତଳେ ।
ପୁଷ୍ପ ପଡ଼ନ୍ତି ମାଳେ ମାଳେ ॥
ହୃଦେ କମ୍ପନ୍ତି ପୟୋଧର ।
କଙ୍କଣ ନାଦ ବେନି କର ॥
ମୁଖେ ଶୋଭିତ ଶ୍ରମଝାଳ ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ସୁକପୋଳ ॥
ଦଧି ମନ୍ଥଇ ମନ ତୋଷେ ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ॥
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଇବା ଆଶେ ହରି ।
ଜନନୀ ବସ୍ତ୍ର କରେ ଧରି ॥
ଦେଖି ଯଶୋଦା କୋପଭର ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥
ଯା ତୁ ନ ଧର ଏତେବେଳେ ।
ପଛେ ଘେନିବି ତୋତେ କୋଳେ ॥
ଶୁଣି କାନ୍ଦନ୍ତି ବନମାଳୀ ।
ଦେଖି ଯଶୋଦା ଦେଇ ଗାଳି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରାଅନ୍ତି ତୁନି ।
ସୁସ୍ୱରେ କରି ଗୀତଧ୍ୱନି ॥
ବାଳୁତ କାଳୁ ଯେତେ ଜାଣି ।
ସୁମରି ଗାଏ ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
କୋକିଳ ସ୍ୱର ଜିଣି ଗୀତ ।
ଶୁଣି କାନ୍ଦନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥
ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ଗୋପୀନାଥ ।
ଖୁଆ ଧଇଲେ ବାମହସ୍ତ ॥
ଯଶୋଦା ନ ପାରିଲା ଗ୍ରନ୍ଥି ।
କୋଳେ ଧଇଲା ବନମାଳୀ ॥୧-୪
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆଇ ତୋଷମନ ।
ଶ୍ରୀମୁଖେ ଦେଲାକ ଚୁମ୍ବନ ॥
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଏକଚିତ୍ତ ।
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ବିପରୀତ ॥
ଚୁଲିରେ ବସିଥିଲା କ୍ଷୀର ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ॥

* ଶ୍ଳୋକ ୫୨ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ।
☫ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ।

ତକ୍ଷଣେ ପଡ଼ିଲା ଉତୁରି ।
ଦେଖି ଧାଇଁଲା ନନ୍ଦନାରୀ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପକାଇଲା ତଳେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହ ମାୟା ଭୋଳେ ॥
ଧାମଇଁ କରେ ଜଳ ଘେନି ।
ପଡ଼ି କାନ୍ଦନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥ ୫
କୋପ ବସିଲା ଚକ୍ରଧରେ ।
ଦନ୍ତେ କାମୋଡ଼ିଲେ ଅଧରେ ॥
ଉଠିଲେ ଭବସୁଖଦାତା ।
ଘରୁ ଆଣିଲେ ଶିଳପୁତା ॥
ପିଟିଲେ ଦଧିଭାଣ୍ଡେ ନେଇ ।
ଭାଜି ଗୋରସ ଗଲା ବହି ॥
ପଳାଇ ଗଲେ ଅତି ଖରେ ।
ଲୁଚିଲେ ଗମ୍ଭୀରି ଭିତରେ ॥
ଘରେ ଲବଣି ଥିଲା ଯେତେ ।
ସବୁ ଖାଇଲେ ବେନି ହସ୍ତେ ॥ ୬
କ୍ଷୀର ଉତାରି ଗୋପବାଳୀ ।
ପୁଣି ମନ୍ଥନ ସ୍ଥାନେ ମିଳି ॥
ଦେଖି ଚକିତ ଗାଲେ ହସ୍ତ ।
ଏତେକ କର୍ମ କଲା ସୁତ ॥
ବାଳକ ପୁଅ ଏଡ଼େ କୋପୀ ।
ସତ୍ୟ କହିଲେ ମୋତେ ଗୋପୀ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କଲି ମୁହିଁ କୋପ ।
ଏବେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ସ୍ୱରୂପ ॥
ଆଜ କରିବି ପ୍ରତିଫଳ ।
ଗୋପୀଏ ପାଡ଼ନ୍ତି ଚହଳ ॥
ବଢ଼ିଲା କହୁଁ କହୁଁ କୋପ ।
ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାରେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପ ॥
ଛାଟ ଲୁଗ୍ୱଇ ପଛଭାଗେ ।
ମିଳିଲା ଗମ୍ଭୀରିର ଲାଗେ ॥
ଦ୍ୱାରେ ଗ୍ୱହିଁଲା ଦେବୀ ଧାରେ ।
ଦେଖିଲା ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧରେ ॥
ରୋଳ ଉପରେ ଗୋପୀନାଥ ।
ଶିକା ଧରିଣ ବାମହସ୍ତ ॥

ମାର୍ଜାରି ପାଞ୍ଚ ସାତ ମେଳେ ।
ଲବଣି ଖାନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ଦ୍ୱାରକୁ ଗ୍ୱହିଁ ଚକ୍ରଧର ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଗ୍ୱେର ॥
ଦେଖି ଯଶୋଦା ପରଜ୍ୱଳି ।
ଯଷ୍ଟି ଉଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ଗାଳି ॥
ଆଜ କରିବି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ଛାଟେ ପିଞ୍ଜିବି[୧] ତୋର ପିଣ୍ଡ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ରୋଳୁଁ ପଡ଼ିଲେ ବେଗେ ଡେଇଁ ॥
କୃଷ୍ଣ ପଳାନ୍ତି ଭୟ ଘେନି ।
ପଛେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ନନ୍ଦରାଣୀ ॥
ଯାହାର ନାହିଁ ଆଦି ଅନ୍ତ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୁନି ସନ୍ତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ପଛେ ଧାମଇଁ ଗୋପାଳୁଣୀ ॥
ପୃଥୁ ନିତମ୍ବ ଗରୁଭାରେ ।
ଗୋଡ଼ାଇ ନ ପାରଇ ଖରେ ॥
ପୁଣି ଗୋଡ଼ାଇ ପଛେ ଝୁଣ୍ଟି ।
ଘଡ଼ିକେ ଉଠି ଘର୍ମେ ଫୁଟି ॥
କେଶ ଫିଟିଲା ଶ୍ରମଝାଳେ ।
ଫୁଲ ପଡ଼ଇ ଫିଟି ତଳେ ॥
ଯାହାର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ଯଶୋଦା ପାଇବ ତା କାହିଁ ॥
ଜାଣିଣ ଯଶୋଦା ବିକଳ ।
ଲେଉଟି ଗ୍ୱହେଁ ଆଦିମୂଳ ॥
ମନେ ବିଗ୍ୱରି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଯଶୋଦାଠାରେ ଦୟା ବହି ॥
ଯେବେ ମୁଁ ଯିବିଟି ପଳାଇ ।
କେ ମୋତେ ପାରିବ ଗୋଡ଼ାଇ ॥
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଦୟାନିଧି ।
ରଜ୍ଜୁରେ ହୋଇବଇଁ ବନ୍ଦୀ ॥

ଦେଖିଣ ଯଶୋଦା ବିକଳ ।
ରହିଲେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଧାଇଁ ଧଇଲା ଦେବୀ କରେ ।
ଛାଟ ଉଞ୍ଚାଇ କୋପଭରେ ॥୭-୧୦
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଉଞ୍ଚାଇଲା ଧୀରେ ।
ଚକ୍ଷୁ ଘଷନ୍ତି ବେନି କରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିକଳ ଦେଖି ମାତା ।
ଛାଟ ପକାଇ କରେ ଚିନ୍ତା ॥
ବୋଲଇ ବାନ୍ଧିବି ଏହାରେ ।
ବେପାର କରୁଥିବି ଘରେ ॥
ରୋଳେ ଖଟାଇ ଥିବି ନିତି ।
ଏଣେ ନ ଥିବ ମୋର ଭୀତି ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ୱରି ଅବଳା ।
ବେଗେଣ ରୋଳକୁ ଆଣିଲା ॥
ଦଉଡ଼ି ଆଣି ଅଛି ହସ୍ତେ ।
ଦେଖି କାନ୍ଦନ୍ତି ଗୋପୀନାଥେ ॥
ଅଣ୍ଟାରେ ଯୋଖିଲାକ ନେଇ ।
ବେନି ଅଙ୍ଗୁଳ ନ ଅଣ୍ଟଇ ॥
ପୁଣି ଯୋଖିଲା ଖଣ୍ଡ ଦୁଇ ।
ବେନି ଅଙ୍ଗୁଳ ନ ଅଣ୍ଟଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଘରେ ଯେତେ ଥିଲା ।
ଯୋଖନ୍ତେ ପୁଣି ନ ଅଣ୍ଟିଲା ॥
ସାହି ପଡ଼ିଶା ଯେତେ ଘର ।
ଦଉଡ଼ି ଆଣେ କୋପଭର ॥
ତାହା ଯୋଖିଲା ବେଗେ ନେଇ ।
ଦେଖିଲା ପୁଣି ନ ଅଣ୍ଟଇ ॥
କର ଅଙ୍ଗୁଳି ପୁଣି ଯୋଖି ।
ଦେଖି ଚକିତ ଗୋପଗୋପୀ ॥
ହସିଣ ଦ୍ୟନ୍ତି କରତାଳି ।
ଯଶୋଦା ଲାଜ ପାଇ ଭାଳି ॥
ଗୋପୀ ବୋଲନ୍ତି ହାସ ବାଣୀ ।
ଦଉଡ଼ି ନ ପାରିଲୁ ଆଣି ॥

୧. ପିଞ୍ଜିବା—ଭିଣିବା ବା ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ପିଟି ପକାଇବା ।

ରାଣୀ ବୋଲାଉ ଗୋପପୁରେ ।
ବାନ୍ଧି ନ ପାରିଲୁ କୁମରେ ॥
ଶୁଣି ଯଶୋଦା ଲଜ୍ଜା ପାଇ ।
ଭୂମିକି ନିରେଖି ରହଇ ॥
ଯଶୋଦା ଝାଳେ ଜରଜର ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ॥
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ ।
ଖୋସାରୁ ଖସେ ଫୁଲମାଳ ॥
ଯଶୋଦା ଶ୍ରମ ଦେଖି ହରି ।
ନିଜ ବନ୍ଧନେ ଦୟା କରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦଉଡ଼ି ଅଣ୍ଟିଲା ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ରୋଳରେ ବାନ୍ଧିଲା ॥୧୧-୧୮
ଯେ ହରି ତିନିଗୁଣେ ଛନ୍ଦି ।
ସଂସାର କରିଅଛି ବନ୍ଦୀ ॥
ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧିଲା ନନ୍ଦନାରୀ ।
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଯେଣୁ ହରି ॥
ମାତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦୟା କଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ନ ପାଇଲେ ॥
କମଳା ସେବି ପଦ୍ମପାଦ ।
ସେହି ନ ପାଇଲା ପ୍ରସାଦ ॥
ଭକ୍ତଜନରେ ଯେତେ ଦୟା ।
ଜ୍ଞାନୀ ପାଇବେ କାହିଁ ତାହା ॥୧୯-୨୧
ଜନନୀ ବାନ୍ଧି ଗଲା ରୋଳେ ।
ଯାମଳ ଅର୍ଜୁନର ତଳେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁଲେ ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପୂର୍ବେ କୁବେର ବେନି ସୁତେ ।
ବୃକ୍ଷ ହୋଇଲେ ଭୋଳଚିତ୍ତେ ॥୨୨
ନାରଦ ତହୁଁ ଶାପ ପାଇ ।
ଅନେକ କାଳୁ ଛନ୍ତି ରହି ॥
ସେ ମୁନି ବୋଲିଛନ୍ତି ଯାହା ।
ଅବଶ୍ୟ କରିବି ମୁଁ ତାହା ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ବନମାଳୀ ।
ରୋଳ ଟାଣିଲେ ପାଦ ଗ୍ରଳି ॥
ମିଳିଲେ ବେନି ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ।
ଟେକି ଗ୍ରହିଁଲେ ବେନି ଡୋଳେ ॥୨୩
ସେ ହରି ଚରଣ ପଙ୍କଜ ।
ସୁଜନ ଜନେ ନିତ୍ୟେ ଭଜ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାଳକ ଚରିତ ॥
ଏହା ଶୁଣନ୍ତେ ନରନାରୀ ।
ହେଲେ ତରିବେ ଭବବାରି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବାଳକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ ଉଦୂଖଳବନ୍ଧନଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ ମୋକ୍ଷଣ । ଏଗାର ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶୁକ ବଚନ ଶୁଣି ରାୟେ ।
ପଡ଼ଇ ପୁନଃ ପୁନଃ ପାୟେ ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ ନୃପବର ।
ମୁନିଙ୍କି ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥(କ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି କୁବେର କୁମରେ ।
ବୃକ୍ଷ ହୋଇଲେ ଗୋପପୁରେ ॥
କି ଦୋଷ କଲେ ନାରଦରେ ।
ଶାପ ପାଇଲେ କି ପାପରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଦେହେ ନାହିଁ ରୋଷ ।
ବିଶେଷେ ଗୋବିନ୍ଦର ଦାସ ॥
ଏତେ ଅନୀତି ଆଚରିଲେ ।
ନିର୍ଗୁଣ ମୁନିଙ୍କି ଗ୍ରଳିଲେ ॥
ତେଣୁ ହୋଇଲେ ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ଗୋପ ନଗରେ ବେନି ଭାଇ ॥
ସେ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ନିର୍ମଳ ହେଉ ମୋ ଶରୀର ॥
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ।
ହରିଚରିତ ମନେ ଗୁଣି ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ନଳକୂବର ମଣିଗ୍ରୀବ ।
ତପେ ତୋଷିଲେ ସଦାଶିବ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଉମାକାନ୍ତ ।
ବର ଯାଚିଲେ ବିଶ୍ୱନାଥ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
କହନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଆନ ସମ୍ପଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଶୁଣିମା ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଗୋସାଇଁ ॥
ଶତେକ ଯକ୍ଷ ଅପସରୀ ।
ଆମ୍ଭେ ରମିବୁ ଭୋଗ କରି ॥
ଅସ୍ତୁ ବୋଇଲେ ଶୂଳପାଣି ।
ଦଇବ ମିଳାଇଲା ଆଣି ॥
କନ୍ୟା ଶତେକ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଲାଗେ ॥
ଦଇବେ ନିଦାଘର କାଳ ।
ତେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ନଦୀଜଳ ॥
ବାରୁଣୀ ମଦ୍ୟ କଲେ ପାନ ।
ଭୋଳେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବସ୍ତ୍ର ପାଲଟି ବୃକ୍ଷତଳେ ।
କନ୍ୟାଏ ପଶିଗଲେ ଜଳେ ॥
କରନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗେ କେଳି ।
ହାସ ପରିହାସ ଢମାଳି ॥୨-୪
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ନାରଦ ।
ଯାନ୍ତେ କରନ୍ତି ବୀଣାବାଦ୍ୟ ॥
ଆଶ୍ରମ ନାମେ ବଦରିକା ।
ତହିଁକି ଯାଉଛନ୍ତି ଏକା ॥
ହରି ଭକତି ହୃଦେ ଧ୍ୟାୟି ।
ନାଚନ୍ତି ବୀଣାବାଦ୍ୟ ବାଇ ॥
କନ୍ୟାଏ ଦେଖି ମୁନିବରେ ।
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ଉଠି ତୀରେ ॥
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ।
ନ ପୁଣ କୋପେ ମୁନିବର ॥
ଲୁଚନ୍ତି ବୁଦାମାନ ପଛେ ।
ନାରଦ ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଜଳେ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ।
ଦେଖିଲେ କନ୍ୟାମାନ ନାହିଁ ॥
ଭୋଳେ ଗ୍ରହିଁଲେ ଦଶଦିଗେ ।
ବସ୍ତ୍ର ହିଁ ନାହିଁ କଟିଭାଗେ ॥
ମଦେ ଅରୁଣ ବେନି ଆଖି ।
ମୁନିଙ୍କି ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରେଖି ॥
ଦେଖି ନାରଦ ମୁନିବର ।
ବୀଣା ଶବଦ କଲେ ସ୍ଥିର ॥
କୂଳେ ରହିଲେ ଆଡ଼ ହୋଇ ।
ଦୟାରେ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ॥୫-୭

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏ ବେନି କୁବେର ନନ୍ଦନ ।
ମଦେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଦଇବ କଲା ଯାଙ୍କୁ ନାଶ ।
ତେଣୁ ହୋଇଲା ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରଂଶ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରଜୋଗୁଣ ଛନ୍ଦେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ହେଲେ ମୋହବନ୍ଧେ ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଦର ଲକ୍ଷଣ ।
ତ୍ରିବିଧ ଅଟେ ଏହା ଜାଣ ॥

ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ ସୁରାପାନ ।
ଦ୍ୟୁତ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ରସେ ମନ ॥
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମଦେ ହୋଇ ମତ୍ତ ।
ଆତ୍ମା ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବ୍ୟକ୍ତିବତ ॥
ନଶ୍ୱର ଦେହକୁ ଅଜର ।
ଅମର ପରା କରି ସ୍ଥିର ॥
ଜୀବ ହିଂସନ୍ତି ଆନନ୍ଦରେ ।
ଶୋଚନା ନ ଥାଇ ମନରେ ॥୮,୯
ଦେହରୁ ପ୍ରାଣ ଗଲେ ଛାଡ଼ି ।
ରହଇ ମୃତପିଣ୍ଡ ପଡ଼ି ॥
ଭୂଦେବ ନରଦେବ ହେଲେ ।
ଅନ୍ତେ ଏକଇ ଗତି ଭଲେ ॥
ଚିତା ଅନଳେ ଭସ୍ମ ହୋଇ ।
କି ଅବା କୃମି ବିଷ୍ଠା ହୋଇ ॥
ସେ ଦେହ ପାଇଁ ମାରେ ଜନ୍ତୁ ।
ଅଜ୍ଞାନ ନରକର ହେତୁ ॥
ଜ୍ଞାନ ହୁଅଇ ଏଣେ ଭ୍ରମ ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ପଥଶ୍ରମ ॥୧୦
ଏ ଦେହ କହିବା କାହାର ।
ମାତା ପିତା ବା ବନ୍ଧୁଙ୍କର ॥
କି ଅନ୍ନଦାତା କି ରାଜାର ।
କି ଅଗ୍ନି ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳର ॥
କି ଅବା ନିଜର ଏ ଦେହ ।
କେ ଏହା କହିବ ନିଶ୍ଚୟ ॥୧୧
ଅବ୍ୟକ୍ତ ତହୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ପୁଣି ସେ ତହିଁରେ ମିଶଇ ॥
ଏ ଦେହ ପାଇଁ ଜନ୍ତୁ ମାରେ ।
ମୂଢ଼ ନ ହେଲେ କେବା କରେ ॥୧୨
ସମ୍ପଦ ମଦେ ଯେହୁ ଅନ୍ଧ ।
ସମ୍ପଦନାଶ ତା ଔଷଧ ॥
ଦରିଦ୍ର ପଣେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଜଗତେ ଦେଖଇ ॥୧୩
କଣ୍ଟା ନ ବହେ ଯା ଚରଣ ।
ସେ କି ଜାଣଇ ସେ କଷଣ ॥

ସୁଖୀ ନ ଜାଣେ ପର ବ୍ୟଥା ।
ଜୀବ ମାରଣେ ସାମରଥା ॥
ଯାହାର ଦେହେ କ୍ଷତ ହୋଇ ।
ସେ ଜାଣେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଇ ॥୧୪
ଦରିଦ୍ର ଜନ କ୍ଳେଶ ପାଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗେ ନ ରସଇ ॥
କ୍ଷୁଧାରେ ଶୁଷ୍କ ତା ଶରୀର ।
ସେ କାହୁଁ ହିଂସିବ ଅପର ॥
ଏଣୁ ଦୁଃଖୀର ଦୁଃଖୀପଣ ।
ପରମ ତପସ୍ୟା ସମାନ ॥
ହରିଭକତ ସାଧୁଜନ ।
ସଙ୍ଗ ଲଭଇ ଅକିଞ୍ଚନ ॥
ସମ ମଣଇ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ।
ତାହାକୁ ନାରାୟଣ ରଖେ ॥୧୫-୧୮
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ମୁନିବର ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ କଲେ ସ୍ଥିର ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦୟାଭାବ ଚିତ୍ତେ ।
ନାଶ ଏ ଯିବେ ଏହି ମତେ ॥
ଭୋଳ ହୋଇଲେ ମଦ ଖାଇ ।
ଏବେ ତରିବେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଦେହକୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଭଲେ ।
ବୃକ୍ଷ ହୋଇବେ ଏକତୁଲେ ॥୧୯
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହେ କୁବେର କୁମର ॥
ଅର୍ଜୁନବୃକ୍ଷ ରୂପ ହୋଇ ।
ଗୋପେ ଜନ୍ମିବ ବେନି ଭାଇ ॥
ଶତେ ବରଷ ଦେବମତେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟ ଶାପ ଅନ୍ତେ ॥
ଭକତି ହେବ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଶାପୁଁ ତରିବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୦-୨୨
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ମୁନି ଗଲେ ।
ସେ ଦିନୁଁ ବୃକ୍ଷ ସେ ହୋଇଲେ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ହରିବାଣୀ ।
ରୋଳ ଟାଣିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥

ବୃକ୍ଷ ଧଇଲେ ବେନି ହସ୍ତ ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥
ନାରଦ ବଚନ ମୋହର ।
କରିବା ଉଚିତ ବେଭାର ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ବୃକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଗଲେ ପଶି ॥୨୩-୨୬
ରୋଳ ଲାଗନ୍ତେ ବେନି ବୃକ୍ଷେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଟାଣିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଉପୁଡ଼ିଗଲା ବେନି ମୂଳ ।
ପଡ଼ି କମ୍ପିଲେ ପତ୍ର ଡାଳ ॥
ଶବଦ ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲା ବୃକ୍ଷ ଦେଶ ମାଡ଼ି ॥
ଦେହ ଲାଗନ୍ତେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବାହାର ହେଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଗଞ୍ଜନ୍ତି ଶଶୀ ଦିବାକର ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବେନି ଭାଇ ।
ଚରଣେ ଶିର ଦେଲେ ନେଇ ॥
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ବେନି ପାଦେ ।
ବୋଲନ୍ତି କଣ୍ଠ ଗଦଗଦେ ॥୨୭, ୨୮
କୃଷ୍ଣ ପରମାନନ୍ଦ ହରି ।
ପରମପୁରୁଷ ମୁରାରି ॥

ଲୀଳାଏ କରି ବିଶ୍ୱମାୟା ।
ଭକ୍ତଜନରେ କରୁ ଦୟା ॥
ତୋହର ରୂପ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଆମ୍ଭେ ତା ବର୍ଣ୍ଣିବୁ କେମନ୍ତେ ॥
ପୃଥିବୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦିତତ୍ତ୍ୱ ॥
କାଳ ସ୍ୱଭାବ ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ।
ଜୀବ ପରମ ଆତ୍ମା ହେତୁ ॥
ଭକତଜନ ନିସ୍ତାରଣେ ।
ଶରୀର ବହୁ ତୁ କାରଣେ ॥
ତୋ ନାମ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ତ୍ରାହି କରିବା ଆଦିମୂଳ ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେ ଧ୍ୟାନ ଘେନି ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ॥
ନାରଦ ଭେଟିବାର ଫଳେ ।
ତୋତେ ଦେଖିଲୁଁ ଚର୍ମଡୋଳେ ॥
ଚକ୍ଷୁ ଶ୍ରବଣ ବୁଦ୍ଧି ଶିର ।
ମନ ବଚନ ବେନି କର ॥
ତୋହର ପାଦେ ନିତ୍ୟେ ଥାଉ ।
ତୋ ନାମ ଧରି ଦିନ ଯାଉ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ତପ କରି ।
ତୋତେ ଭେଟିଲୁ ନରହରି ॥

ତୋର ସେବକ ମିତ୍ରପଣେ ।
ଖଟିବୁ ତୋହର ଚରଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
ଆଜ୍ଞା ମାଗିଲେ ପାଦେ ପଡ଼ି ॥୨୯-୩୮
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଫଳ ଏହି ॥
ନାରଦ ଭେଟିବାର ଫଳୁଁ ।
ହେଲେ ତରିଲ ଭବଜଳୁଁ ॥
ମୋହର ପାଦେ ଯାର ଧ୍ୟାନ ।
ମୋ ନାମ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ପରେ କରନ୍ତି ଦୟାଚିତ୍ତ ।
ମାୟାରେ ନୁହନ୍ତି ମୋହିତ ॥
ଏହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଯେ ପାଇ ।
ପାପ ତାହାଙ୍କୁ ନ ଲାଗଇ ॥୩୯-୪୧
ଶୁଣ ହେ କୁବେରକୁମରେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଯାଅ ନିଜ ପୁରେ ॥
ଭକତି କରି ମୋର ପାଦେ ।
ମୋତେ ପାଇବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୪୨
କୃଷ୍ଣ-ବଚନ ଶିରେ ଧରି ।
ଉତ୍ତରଦିଗେ ଗଲେ ଚଳି ॥୪୩
ସେ ହରିଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ପୀତବାସ ।
କ୍ଷମା କରିବେ ମୋର ଦୋଷ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଯାମଳାର୍ଜ୍ଜୁନଭଞ୍ଜନଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବାଳ ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗେ ମିଳି । ବାଛୁରୀ ରଖୁ ରଖୁ ହରି ॥
ମାଇଲେ ବକ ବତ୍ସାସୁର । ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟା ସମାଗ୍ର ॥

ହରି ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ରାଜା ଗୃହିଁ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହୀପାଳ ।
ଗୋପରେ ପଡ଼ିଲା ଚହଳ ॥

ଭାଜି ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ ପଡ଼ି ।
ଶବଦ ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ।
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ବୋଲନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଏ କି ଶବଦ କାହୁଁ ହୋଇ ॥
ନିର୍ଘାତ ଶୁଭିଲା ତ ଘୋଳ ।
ଗଗନେ ନାହିଁ ମେଘମାଳ ॥
କାହୁଁ ଏ ଶବଦ ଶୁଭିଲା ।
ଦେଖିଲେ ଅର୍ଜୁନ ଭାଜିଲା ॥
ଗୋପାଳେ ମିଳିଲେ ସକଳେ ।
ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନର ତଳେ ॥ ୧
ବୋଲନ୍ତି ଭାଜିଲା କେମନ୍ତ ।
ପବନ ନାହିଁ ବଳବନ୍ତ ॥
ଶସ୍ତ୍ରେ ଛେଦିଲା ନାହିଁ କେହି ।
ଭିତରେ ମଞ୍ଜକିଲା ନାହିଁ ॥
କିମ୍ବା ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ।
ବେନି ଅର୍ଜୁନ ଏକାବେଳେ ॥ ୨
ତାଳ ଦେଖନ୍ତେ ଏକ ଏକ ।
ଦେଖିଲେ ପଡ଼ିଛି ବାଳକ ॥
ଚକିତ ହୋଇ କଲେ କୋଳ ।
ବନ୍ଧନ ହୋଇଅଛି ରୋଳ ॥
କେ ନାରୀ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
ଚିହ୍ନିଲେ ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନ ॥ ୩
ବାଳକେ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ଥିଲେ ।
ଗୋପାଳମାନଙ୍କୁ କହିଲେ ॥
ଯଶୋଦା ରୋଳେ ବାନ୍ଧିଗଲା ।
ତଳେ ତା ସୁତ କାନ୍ଦୁଥିଲା ॥
ବେନି ବୃକ୍ଷର ମଧ୍ୟେ ପଶି ।
ରୋଳ ଟାଣିଲା ତଳେ ବସି ॥
ବୃକ୍ଷେ ପଡ଼ିଲେ ବେଗେ ଭାଙ୍ଗି ।
ଏହାର ଦେହ ଯହୁଁ ଲାଗି ॥
ବେନି ପୁରୁଷ ସେହି ବୃକ୍ଷେ ।
ବାହାର ହୋଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ତେଜେ ଗଞ୍ଜନ୍ତି ନିଶାକର ।
ଏହାର ପାଦେ ଦେଇ ଶିର ॥
କି କି ବୋଇଲେ ତା ନ ଜାଣି ।
ଉତ୍ତରେ ଗଲେ ଏହିକ୍ଷଣି ॥ ୪
ଶୁଣି ହସିଲେ ଗୋପଲୋକେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥
ବାଳବଚନ କାହିଁ ସତ୍ୟ ।
ମାୟା ମୋହିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥ ୫
ବନ୍ଧନ କଟିଭାଗୁଁ ଫେଇ ।
ନନ୍ଦର କୋଳେ ଦେଲେ ନେଇ ॥ ୬
ଶୁଣି ମିଳିଲେ ଗୋପନାରୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଣି କୋଳ କରି ॥
ଗ୍ରହ ଶଙ୍କିତେ ପୂଜା ବଳି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ନିଉଛାଳି ॥
ଆନନ୍ଦ କଲେ ଗୀତ ଗାଇ ।
କୃଷ୍ଣ ନାଚନ୍ତି ତାଳି ବାଇ ॥
ଗୋପୀ ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଶୁଣ ।
ଘର ଭିତରୁ ଆଣ ମାଣ ॥
ପାଣ୍ଡୋଇ[୧] କଠାଉ ମସୁଣି[୨] ।
ଆଣ ତୁ ଦୁଧର ଦୁହୁଁଣୀ[୩] ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଘରେ ଯାଇ ।
ଆଣନ୍ତି କନ୍ଧେ ମୁଣ୍ଡେ ବହି ॥
ଥୋଇ କରନ୍ତି କଉତୁକ ।
ଆହୁରି ଆଣିବଇଁ ଦେଖ ॥
ଭକତଜନଙ୍କର ଫଳ ।
ଗୋପେ ଦେଖାନ୍ତି ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଭକତଜନେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଦେଖା ।
ଗୋପେ ଅଇଲା କୋଳିବିକା ॥
ଡାକଇ କୋଳି କୋଳି ବାଣୀ ।
କୃଷ୍ଣ ଧାଇଁଲେ ତାହା ଶୁଣି ॥
ବସନ ନାହିଁ କଟିଭାଗେ ।
ମିଳିଲେ ଧାନରାଶି ଲାଗେ ॥
ଧାନ ଅଞ୍ଜୋଳି ପେଟେ ଦେଇ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ମିଳିଲେ କୋଳିବିକା ଆଗେ ।
ମାଣ ପାତିଲା ଦେଖି ବେଗେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି ଫଳେ ।
ଧାନ ପଡ଼ିଲା ସବୁ ତଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଝାଡ଼ି ବେନି କର ।
ଅଞ୍ଜଳି କଲେ ଦାମୋଦର ॥
ଫଳ ପୂରାଇ ଦେଲା କର ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ॥
ଭାଣ୍ଡେ ତୋ ଅଛି କେତେ ଫଳ ।
ଟେକି ଗ୍ରହିଁଲେ ଆଦିମୂଳ ॥
ରତ୍ନ ହୋଇଲା ତତକ୍ଷଣେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ॥୧୦, ୧୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣର ବାଳକ ଚରିତ ॥
ଗୋକୁଳ ମଧ୍ୟେ ଏକ ନଦୀ ।
ବହଇ ବୃନ୍ଦାବନ ଭେଦି ॥
ସେ ନଦୀତୀରେ ଏକଦିନେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ତୋଷମନେ ॥
ଗୋପବାଳକଗଣ ମେଳେ ।
ଖେଳନ୍ତି ନାନା କୁତୂହଳେ ॥
ଉଛୁର ଦେଖିଣ ରୋହିଣୀ ।
ଚଞ୍ଚଳେ ଗଲେ ପୁତ୍ରେ ଆଣି ॥
ଡାକନ୍ତି ମଧୁର ବଚନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଶୁଣନ୍ତି କର୍ଣ୍ଣେ ॥
କୋପେ ରୋହିଣୀ ବାହୁଡ଼ିଲା ।
ଯଶୋଦା ଛାମୁରେ କହିଲା ॥
ଶୁଣି ଯଶୋଦା ଗଲା ଖରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲା ନଦୀତୀରେ ॥୧୨, ୧୩
ପୁତ୍ରର ସ୍ନେହ ମାୟା ମୋହେ ।
ସ୍ତନଯୁଗଳୁ କ୍ଷୀର ବହେ ॥
କୃଷ୍ଣ କମଳ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଡାକଇ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥ ୧୪
ଆସ ମୋ ତାତ ପିଅ ସ୍ତନ୍ୟ ।
ଶ୍ରମେ ଆକୁଳ ତୋ ବଦନ ॥
ଭୋଜନ ହୋଇଲା ଉଛୁର ।
ଆସ ତୁ ବେଗେ ଯିବା ଘର ॥

୧. ପାଣ୍ଡୋଇ—ଚଟି ଯୋତା । ୨. ମସୁଣି—ବାଛୁରୀ ବାନ୍ଧିବା ଦଉଡ଼ି । ୩. ଦୁହୁଁଣୀ—ଗାଈ ଦୁହିଁବାବେଳେ ଗାଈ ଗୋଡ଼କୁ ଛନ୍ଦିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ି ।

ହେ ରାମ ଆସ କୃଷ୍ଣ ଘେନି ।
ବହୁତ ଦେବଇଁ ଲବଣି ॥୧୫, ୧୬
ପିତା ଭୋଜନ ବେଳ ହୋଇ ।
ସଙ୍ଗେ ଭୁଞ୍ଜିବ ବେନି ଭାଇ ॥
ବାଳକେ ଯାନ୍ତୁ ଯେଝା ଘର ।
ବେଳ ଯେ ହେଉଛି ଉଛୁର ॥୧୭
ଦେହ ତୋ ଧୂଳିରେ ଧୂସର ।
ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଆଜ ତୋର ॥
ଅରିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡନେ ତୋହର ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଗୋରୁ ଦାନ କର ॥୧୮
ଦେଖ ବାଳକେ ତୋର ସଙ୍ଗେ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଅଙ୍ଗେ ॥
ସ୍ନାନ ଭୋଜନ ଆସି କର ।
ଦେବଇଁ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ନନ୍ଦରାଣୀ ।
କର ଧରିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ରାମଙ୍କୁ କାଖରେ ବସାଇ ।
ଘରେ ମିଳିଲେ ଦେବୀ ଯାଇ ॥
କରାଇ ସ୍ନାହାନ ଭୋଜନ ।
ରଞ୍ଜିଲେ ରାମକୃଷ୍ଣ ମନ ॥
ଭୋଜନ ସାରି ଆଚମନ ।
ଆନନ୍ଦେ କରାଇ ଶୟନ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଆଣି ସେ ଡକାଇ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଗୋରୁ ଦାନ ଦେଇ ॥୧୯, ୨୦
ଅସ୍ତ ହୋଇଲେ ଦିନକର ।
ଗୋପାଳେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ୱର ॥
ଏକ ଆରକେ ଅବହେଳେ ।
ନନ୍ଦର ଘରେ ମେଳ ହେଲେ ॥
ବସିଲେ ନନ୍ଦ ଉପନନ୍ଦ ।
ମଧ୍ୟେ ଅନନ୍ତ ଆଦିକନ୍ଦ ॥
ଗୋପାଳେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ୱର ।
ଶୁଭ ନ ଦେଖୁ ଗୋପପୁର ॥
କହ କି କରିବା ଉପାୟ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଉପୁଜିଲା ଭୟ ॥୨୧
ଶୁଣି ଉଠିଲେ ଉପନନ୍ଦ ।
ଯାହାର ଜୀବନ ଗୋବିନ୍ଦ ॥

ଜ୍ଞାନେ ବୟସେ ବୃଦ୍ଧପଣ ।
ଗୋପଙ୍କୁ କହଇ କାରଣ ॥
ଶିରେ ଯୋଡ଼ିଲା ବେନି କର ।
ଯୁକତେ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥
ଗ୍ୱଲ ନ ଥିବା ଗୋପପୁରେ ।
ଘର କରିବା ଆନ ଠାରେ ॥
ଅନେକ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରମାଦ ।
ପୁତ୍ରେ ତ ଆମ୍ଭର ସମ୍ପଦ ॥
ଦେଖ ଯଶୋଦା ସୁତ ସଙ୍ଗେ ।
ସର୍ବ ବାଳକ ନାଶଯିବେ ॥
ଅଳପ ଦିନେ ମହାଭୟେ ।
ଆପଦ ପଡ଼ିଲା ଥୋକାଏ ॥୨୨, ୨୩
ତୋର ପୁଅକୁ ଦେଖ ନନ୍ଦ ।
କେତେ ପଡ଼ିଲା ପରମାଦ ॥
ପୂତନା ମୁଖୁଁ ଅଛି ତରି ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦଇତ୍ୟ ନେଲା ହରି ॥
ଶକଟ ଭାଜି ଯେ ପଡ଼ିଲା ।
ସେ ବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥
ଏବେ ତରିଲା ପରମାଦୁ ।
ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ ଆପଦୁଁ ॥୨୪-୨୬
ଗ୍ୱଲ ନ ଥିବା ଏ ନଗର ।
ନାଶ ନ ହେଉ ଗୋପପୁର ॥
ଯଶୋଦା ଯେବେ ନ ଛାଡ଼ିବ ।
ଏକା ପୁତ୍ରକୁ ନ ପାଇବ ॥
ଗ୍ୱଲ ଆପଦ ନୋହୁଁ ଯିବା ।
ତେବେ ସେ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପାଇବା ॥୨୭
ସକଳେ ଦୃଢ଼ କର ମନେ ।
ଘର କରିବା ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ବହୁତ ଫଳ କନ୍ଦ ମୂଳ ।
ନିର୍ମଳ ଯମୁନାର ଜଳ ॥
ପର୍ବତ ନାମେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଗୋରୁଙ୍କୁ ଅଛି ଜଳ ତୃଣ ॥
ଗୋପୀଗୋପାଳେ ତୋଷ ହେବେ ।
ବହୁତ କ୍ଷୀର ଗାଈ ଦେବେ ॥
କାଲି ପ୍ରଭାତୁ ହୁଅ ସଜ ।
ଭାର ଶକଟ ବେଗେ ସାଜ ॥

ଗୋଧନ ଚଳିଯାନ୍ତୁ ଆଗେ ।
ଗୋପବାଳକ ଧେନୁ ସଙ୍ଗେ ॥
ସୁଖେ ରହିବା ବୃନ୍ଦାବନେ ।
କିଛି ନ ଭାଳ ତୁମ୍ଭେ ମନେ ॥୨୮, ୨୯
ଶୁଣି ମଣିଲେ ଗୋପେ ହିତ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଉପଗତ ॥
ଯେଝାରେ ଘେନିଣ ସମ୍ପଦ ।
ଯାନ୍ତେ କରନ୍ତି ଶିଙ୍ଗାନାଦ ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଏକମେଳେ ।
ରୋହିଣୀ ପୁତ୍ର ଘେନି କୋଳେ ॥
ପଛେ ଗ୍ୱଲନ୍ତି ଗୋପୀଯୂଥ ।
ଗାବନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ଗୀତ ॥
ଶକଟମାନ ଯାନ୍ତି ଖରେ ।
ଧୂଳିରେ ଛନ୍ନ ଦିବାକରେ ॥
ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଯାଇ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଗୋପାଳେ ଧନୁଶର ଘେନି ।
ନାନା ଶବଦେ ବେଣୁଧ୍ୱନି ॥୩୦-୩୪
ଯାଇ ହୋଇଲେ ବୃନ୍ଦାବନ ।
ଆନନ୍ଦ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ ॥
ଯେ ବନେ ବିଜେ ଗୋପୀନାଥ ।
ସର୍ବଦା ବହଇ ବସନ୍ତ ॥
ସୀମା ଆବୋରି ଗୋପପୁର ।
ଯେଝାରେ ତୋଳିଲେ ନବର ॥
ଗ୍ରାମର ମଧ୍ୟେ ନନ୍ଦଘର ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଦାମୋଦର ॥୩୫
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଯମୁନାନଦୀ ବୃନ୍ଦାବନ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦକୁ ବସାଇ ॥
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ବତ୍ସା ଘରେ ।
ଆମ୍ଭେ ରଖିବୁ ନଦୀତୀରେ ॥
ଭୋ ତାତ ନାହିଁ ତୁ ନ କର ।
ବତ୍ସା ରଖିବୁ ଆମ୍ଭେ ତୋର ॥
ନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦମନେ କହି ।
କାଲିହୁଁ ବତ୍ସା ରଖ ନେଇ ॥୩୬, ୩୭

ପିତାର ବଚନେ ମୁରାରି ।
ଆନନ୍ଦେ ଚରାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ॥
ଗ୍ରାମ ନିକଟେ ଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ।
ବନେ ନ ଯାନ୍ତି ଭୟଚିତ୍ତେ ॥
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ଆଦି ତ୍ରାସେ ।
ବତ୍ସା ରଖନ୍ତି ଗ୍ରାମ ପାଶେ ॥୩୮
ଗୋପାଳ ପୁଏ ଥାନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ।
ଖେଳନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗଭଙ୍ଗେ ॥
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ବେଣୁନାଦ ।
କେ କହୁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ॥
ଏକ ଆରେକ ଭୁଜ ଧରି ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ବାଦ କରି ॥
ବେଲ ଅଁଳା କଣ୍ଟାଫଳେ ।
ତୋଳି ଆଣନ୍ତି ବୃକ୍ଷୁଁ ବାଳେ ॥
ଏକ ଆରକେ ମରାମରି ।
ସାକ୍ଷୀ କରନ୍ତି ରାମ ହରି ॥
ନାନାପକ୍ଷୀଙ୍କ ନାଦ ଶୁଣି ।
ପୋଏ ନାଚନ୍ତି ତାହା ଭଣି ॥୩୯, ୪୦
ଦିନେ ଯମୁନା ତୀରେ ହରି ।
ଆନନ୍ଦେ ଚରାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ॥
କଂସର ଆଜ୍ଞାରେ ଅସୁର ।
ଆସି ମିଳିଲା ଧାତିକାର ॥୪୧
କୃଷ୍ଣର ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ।
ବାଛୁରୀ ରୂପକୁ ଧଇଲା ॥
ବତ୍ସା ଗହଳେ ଗଲା ପଶି ।
ରାମଙ୍କୁ ଦେଖାନ୍ତି ଶ୍ରୀବତ୍ସୀ ॥
ଦେଖି ଦଇତ୍ୟ ବତ୍ସା ପାଶେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମାରିବାର ଆଶେ ॥
ମାୟା ବାଛୁରୀ ରୂପ ହୋଇ ।
କହି ହସନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଅସୁର ବିଗ୍ରହଇ ମନେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାରିବି କେସନେ ॥
ନିକଟେ ମିଳିଲେ ମୋହର ।
ପାଦେ କରିବି ଶତେ ଚୂର ॥
ତାହା ଜାଣିଲେ ନାରାୟଣ ।
ମୋହିଲେ କୁମାରଙ୍କ ମନ ॥

କଇଥ ଗଛ ଦେଖି ପୋଏ ।
ବୋଲନ୍ତି ରାମଙ୍କୁ ଥୋକାଏ ॥
ଏ ଫଳ ଦିଶଇ ସୁସଞ୍ଚ ।
ହସ୍ତ ନ ପାଏ ବଡ଼ ଉଚ୍ଚ ॥
ତୁ ରାମ ଅତି ବଳୀୟାର ।
ଫଳ ଥୋକାଏ ବୃକ୍ଷୁଁ ତୋଳ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବନମାଳୀ ।
ବତ୍ସା ନିକଟେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ବେନିଚରଣ ଧରି କରେ ।
ବୁଲାଇ ପିଟିଲେ ବୃକ୍ଷରେ ॥
କରେ ବୁଲାନ୍ତେ ଗଲା ପ୍ରାଣ ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ତକ୍ଷଣ ॥
ଦେବେ ଚକିତ ତାହା ଦେଖି ।
ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇଲେ ଅତି ସୁଖୀ ॥
ଅସୁର ଦେହ ଲାଗି କରି ।
ଫଳ ପଡ଼ିଲା ବୃକ୍ଷୁଁ ଝଡ଼ି ॥୪୨, ୪୩
ବାଳକେ ଦେଖିଣ ଚକିତ ।
ବୋଲନ୍ତି ଧନ୍ୟ ନନ୍ଦସୁତ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦେବେ କଲେ ସ୍ତୁତି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ॥୪୪
ଏମନ୍ତେ ରାମ ବନମାଳୀ ।
ବତ୍ସା ରଖନ୍ତେ ନାନା କେଳି ॥
ସକାଳେ ଦଧି ଗୁଡ଼ ଅନ୍ନ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ରାମ ଭଗବାନ ॥
ନିତ୍ୟେ ଯମୁନା କୂଳେ ଯାଇ ।
ବତ୍ସା ରଖନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ବାଳକେ ଯେଝା ବତ୍ସା ଘେନି ।
ଚରାନ୍ତି କରି ବେଣୁ ଧ୍ୱନି ॥୪୫
ଦିନେ ନିଦାଘେ ଖରାବେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଯାଇ ନଦୀକୂଳେ ॥
ବତ୍ସାଙ୍କୁ ପିଆଇ ବହନ ।
ସକଳେ କଲେ ଜଳପାନ ॥୪୬
କଂସର ମିତ୍ର ବକାସୁର ।
ସଧୀରେ ନିହାରଇ[୧] ନୀର ॥

କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି କାମରୂପୀ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଦେହ ବ୍ୟାପି ॥
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ମହାକାୟେ ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ଗୋପପୁଏ ॥
ଏ ବନେ ଏଡ଼େ ବକ ଥାଇ ।
କହନ୍ତି ରାମଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ॥
ଗୋପାଳପୁଏ ପରଶଂସି ।
ପର୍ବତଖଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ॥
ତ୍ରାସେ ଉଠିଲେ ବେଗେ ତୀର ।
ଦେଖି ଧାଇଁଲା ବକାସୁର ॥
ଘୋର ଶବଦ ବେଗେ କଲା ।
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗିଳିଲା ॥୪୭, ୪୮
କୃଷ୍ଣ ନ ଦେଖି ଗୋପବାଳେ ।
ଢଳି ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳେ ॥
ଉଠିଣ କରନ୍ତି ରୋଦନ ।
ଚକିତେ ଗ୍ରହିଁ ଛନଛନ ॥୪୯
ବକର ତାଳୁମୂଳେ ଥାଇ ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ନରହରି ।
ବେଗେ ଅନଳ ରୂପ ଧରି ॥
ତପତ ଫାଳ ଯେହ୍ନେ ତେଜ ।
ତାଳୁ ଦହିଲେ ଦେବରାଜ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଘୋରନାଦ କରି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପକାଇ ଉଦ୍‌ଗାରି ॥
ଧୀରେ ଗ୍ରହିଁଲା ବକାସୁର ।
ପୁଣି ଧାଇଁଲା ରୋଷଭର ॥
ଅସୁର ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ।
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ କ୍ଷତ ନାହିଁ ॥
ଏହାର ସୁକୁମାର ପିଣ୍ଡ ।
ଥଣ୍ଟେ କରିବି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥
ବିସ୍ତାରି ବେନିପାଟି ତୋଳି ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ମହାବଳୀ ॥୫୦
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବଗଣ ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ନାରାୟଣ ॥

୧. ନିହାରିବା—ଦୃଷ୍ଟି ନିବଦ୍ଧ କରିବା ।

କରେ ଧଇଲେ ବେନି ପାଟି ।
ଅସୁର ନ ପାରିଲା ଉଠି ॥
ବାଳକ ମେଳେ ଯେ ଶ୍ରୀହରି ।
ଚିରିଲେ ବେନି ଫାଳ କରି ॥୫୧
ଦେଖି ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାରକେ[୧] ।
କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ଥୋକେ ॥
ବାଳକେ ଦେଖିଣ ଚକିତ ।
ମାୟା ମୋହିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥୫୨
ତକ୍ଷଣେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ଗୋପକୁ ଆଣିଲେ ବାଛୁରୀ ॥
ପୁଏ କହିଲେ ଯେଝାଘରେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ନନ୍ଦଦ୍ୱାରେ ॥୫୩

ବକର ତୁଣ୍ଡୁ ଉବୁରିଲା ।
ଭାଗ୍ୟ ଗୋ ଯଶୋଦାର ଥିଲା ॥
ଚକିତ ହୋଇ ଗୋପଗୋପୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରୋପି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଧର୍ମ ତିନିଲୋକେ ।
ସତ୍ୟ ବେଭାର ଜନମୁଖେ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରାଣୀ ହିଂସା କରି ।
ଆପଣେ ଯାଉଛନ୍ତି ମରି ॥
ଏ ପୁଅ ବାଳକ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଏହାକୁ ହିଂସନ୍ତି ଦାନବେ ॥
ତେଣୁ ହୁଅଇ ମୃତ୍ୟୁଯୋଗ ।
ଅନଳେ ଯେସନେ ପତଙ୍ଗ ॥୫୪-୫୬

ପଣ୍ଡିତ ଜନଙ୍କର କଥା ।
କେବେହେଁ ନୁହଁଇ ଅନ୍ୟଥା ॥
ଯାହା କହିଲେ ଗର୍ଗଋଷି ।
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପରଶଂସି ॥
ସେକଥା ହୋଇଲା ପ୍ରମାଣ ।
ଏହାଙ୍କୁ ରଖେ ନାରାୟଣ ॥୫୭
ଆପଦ ଦେଖି ନନ୍ଦରାୟେ ।
ଶାନ୍ତି ଯେ କରାନ୍ତି ଥୋକାଏ ॥
ଗୋପେ ଗୋବିନ୍ଦ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ।
ତରିଲେ ଭବଜଳୁ ରଙ୍ଗେ ॥୫୮*
ସେ ହରି ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବୃନ୍ଦାବନଗମନେ ବତ୍ସାସୁରବକାସୁରବଧୋ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ⚘

ସର୍ପ ସ୍ୱରୂପେ ଅଘାସୁର । ଗିଳନ୍ତେ ବତ୍ସା ଗୋପବାଳ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଲେ ତାର ବଧ । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସମୁନି ଶିଷ୍ୟ ।
ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣରସ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଗୋପନଗରେ ଶିରୀରଙ୍ଗ ।
ଖେଳନ୍ତି କୁମାରଙ୍କ ସଙ୍ଗ ॥
ଦିନ ହରନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ଘରେ ମିଳନ୍ତି ରାତ୍ରମାନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବୃନ୍ଦାବନେ କେଳି ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବନମାଳୀ ॥
ଦିନେକ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ।
ରାତ୍ରହୁଁ ଉପେକ୍ଷିଲେ ଶେଯ ॥
ରଜନୀ ଅଛି ବେନି ଘଡ଼ି ।
ନିଦ୍ରା ଉପେକ୍ଷି ନରହରି ॥

ଜନନୀ ରାଇ ବନମାଳୀ ।
ପୟରେ କଲେ ନିଉଛାଳି ॥
ଆଜ ମୁଁ ନ ଭୁଞ୍ଜିବି ଘରେ ।
ଅନ୍ନ ପୁଡ଼ିଏ ଦିଅ ମୋରେ ॥
ଦଇବେ ନିଦାଘର କାଳ ।
ଖରା ଲାଗିଲେ ବହେ ଝାଳ ॥
ଶୀତଳ ବେଳେ ଯିବି ବନ ।
ଅନ୍ନ ତୁ ଦିଅ ଗୋ ବହନ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନନ୍ଦରାଣୀ ।
ଅନ୍ନ ବାଢ଼ିଲା ଘରୁ ଆଣି ॥
ନାନା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଗୁଡ଼ ଦଧି ।
ପୁଡ଼ା ଗୋଟିଏ ଦେଲେ ବାନ୍ଧି ॥

ଶିକାରେ ଘେନି ଅନ୍ନ ପୁଡ଼ା ।
ଶିଙ୍ଗା କାହାଳୀ ବେତ ଯୋଡ଼ା ॥
ଛନ୍ଦ ଦଉଡ଼ି କନ୍ଧେ ଘେନି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶିଙ୍ଗାଧ୍ୱନି ॥
ଗୋପକୁମରେ ଥିଲେ ଶୋଇ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ପଶିଲା ନାଦ ଯାଇ ॥
ଯେଝାର ନାମ ଧରି ଡାକି ।
ବାଳକେ ଶୟନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ନନ୍ଦର ଘରେ ଯାଇ ମିଳି ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ।
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ହୁଅ ସଜ ॥

୧. ବୃନ୍ଦାରକେ—ଦେବଗଣ ।
* ଶ୍ଳୋକ ୫୯ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।
⚘ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶୁଣି ମିଳିଲେ ଯେଝା ଘରେ ।
ଅନ୍ନ ଘେନିଲେ ବାମକରେ ॥
ବେଣୁ କଠଉ ଶିଙ୍ଗା ବେତ ।
ବାଛୁରୀ ଫେଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତ ॥
ମୁରଲୀ ବଜାଇ ତୁରିତେ ।
ବାହାର ହେଲେ ଗୋପସୁତେ ॥୧, ୨
ଅନ୍ତ କରିବି କେତେ ମୁହିଁ ।
ବାଛୁରୀ ଗଣିତା ନ ଯାଇ ॥
ଚଳାଇ ବତ୍ସା ଯୂଥ ଯୂଥ ।
ପଛେ ବିଜୟେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ବନେ ପଶନ୍ତି ଏକମେଳେ ।
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଗୋଳେ ॥
ସକଳେ ଏକରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ।
ନାଚନ୍ତି ଗାଲତୂରୀ ବାଇ ॥
ଖେମଟା ଛନ୍ଦେ କରତାଳି ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ବନମାଳୀ ॥
ମଣି ମୁକୁତା କର୍ଣ୍ଣଫୁଲ ।
ନୂପୁର କଙ୍କଣ ଅମୂଲ୍ୟ ॥
କଟି ମେଖଳା ରତ୍ନ ଛନ୍ଦି ।
ଶିରରେ ଗୁଞ୍ଜମାଳ ବାନ୍ଧି ॥
ଶିରେ ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଚୂଳ ।
କର୍ଣ୍ଣରେ ପତର କୋମଳ ॥
ରଙ୍ଗ ମୃତ୍ତିକା ଦେହେ ବୋଳି ।
ପଇତା ଛନ୍ଦେ ପୁଷ୍ପମାଳୀ ॥
କଙ୍କଣ ନୂପୁର ଶବଦେ ।
ନାଚନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ବାଦେ ॥୩,୪
କେ କାହା ଅନ୍ନପୁଡ଼ା ବଳେ ।
ନେଇ ଲୁଚ୍ଚନ୍ତି ବୃଦାତଳେ ॥
କେ କାନ୍ଦି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହନ୍ତି ।
ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ଆଣି ଦ୍ୟନ୍ତି ॥ ୫
ଏକ ଆରକେ ଜିଦି କରି ।
ଧାଇଁଣ ଛୁଅନ୍ତି ମୁରାରି ॥
କେ କାହା ନାମ ଧରି ବାଦେ ।
ଦୂରୁ ଡାକନ୍ତି ବେଣୁ ନାଦେ ॥
ଶୁକ କୋକିଳ ନାଦ ଶୁଣି ।
ଗୋପକୁମରେ ତାହା ଭଣି ॥୬,୭

ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ନ୍ତେ ଛାୟା ଦେଖି ।
ଧାମନ୍ତି ବାଛୁରୀ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦେଖି ମୟୂର ହଂସ ଚ୍ଚଲି ।
ପୋଏ ଚ୍ଚଲନ୍ତି ପେଲାପେଲି ॥
ବକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ବସି ।
ଭେକଙ୍କ ତୁଲେ ଯାନ୍ତି ଭାସି ॥
ବାନର ପୁଅଙ୍କୁ ଧରନ୍ତି ।
ଖେଳାଇ ପୁଣି ଛାଡ଼ି ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ସେ ଯାଇ ଉଠନ୍ତି ବୃକ୍ଷରେ ।
ପଲ୍ଲବେ ଲୁଚନ୍ତି କାତରେ ॥
ପୋଏ ହୁଅନ୍ତି ସେହି ମତ ।
ଡାକନ୍ତି ଆସ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଆପଣା ଛାଇ ଦେଖି ଜଳେ ।
ହସନ୍ତି ନାନା କୁତୂହଳେ ॥
କାନନେ ପ୍ରତିନାଦ ଶୁଣି ।
ହସନ୍ତି ନାନା ଗାଳି ଭଣି ॥୮-୧୦
ଏମନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦର ମେଳେ ।
ବାଳକେ ନାନା କୁତୂହଳେ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ତପ କରି ।
ନିକଟେ ପାଇଲେ ମୁରାରି ॥
କେ କହୁ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଫଳ ।
ବେଦ ନ ଜାଣେ ଆଦିମୂଳ ॥୧୧
ଅନେକ ଯୋଗ ଯଜ୍ଞେ ବନ୍ଦି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଛନ୍ଦି ॥
ଜ୍ଞାନୀ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଯୋଗବଳେ ।
ସେ ଖେଳେ ଗୋପାଳଙ୍କ ମେଳେ ॥
ମନୁଷ୍ୟଦେହ ମଞ୍ଚେ ବହି ।
କେ ପାରେ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ କହି ॥
ଯାହାର ପାଦରଜ ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶଙ୍କର ନାଚଇ ॥
ଯା ନାମ ଚ୍ଚରିବେଦ ଭଣେ ।
ସେହି ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗେ ଜଣେ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଅଘା ନାମେଣ ସେ ଦଇତ ॥
କଂସର ମିତ୍ରପଣ ହୋଇ ।
ମିଳିଲା ବୃନ୍ଦାବନେ ଯାଇ ॥

ବୃକ୍ଷର ଉହାଡ଼େ ରହିଲା ।
ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କୁ ଚ୍ଚହିଁଲା ॥
ମଧ୍ୟେ ଦେଖିଲା ଭଗବାନ ।
ହୃଦରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଚିହ୍ନ ॥
ବୋଲଇ ଏ ମୋର ବଇରୀ ।
ବେନି ସୋଦର ଅଛି ମାରି ॥
କଂସକୁ କରିବ ଏ ନାଶ ।
ଯାଦବେ ଏହାର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ରିପୁ ଏ ମୋହର ।
ମାରିଛି ବେନି ସହୋଦର ॥
ପୂତନା ବହେଣୀ ମୋହର ।
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ ମୋ ବକାସୁର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଜଳ ତିଳ ଦେଇ ।
ଆଜ ଉଦ୍ଧାରିବଇଁ ମୁହିଁ ॥
ଯେତେ ବାଛୁରୀ ଗୋପପୁଏ ।
ମୋତେ ଦିଶନ୍ତି ତିଳ ପ୍ରାୟେ ॥
ଜିହ୍ୱା ମୋହର ତମ୍ବାପାତ୍ରୀ ।
କୁଶ ହୋଇବ ଦନ୍ତପନ୍ତି ॥
ଖର ନିଃଶ୍ୱାସ ମନ୍ତ୍ରସ୍ୱରେ ।
ତର୍ପଣ କରିବି ଉଦରେ ॥
ଗୋପେ ମିଳିବି ରାତ୍ରେ ଯାଇ ।
ଗିଳିବି ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ଗାଈ ॥
ତେବେ ହୋଇବ ମନ ସ୍ଥିର ।
ଆକାଶେ ବସିବେ ସୋଦର ॥
ପୁଣି ବିଚ୍ଚରୁ ଅଛି ରହି ।
ଗୋକୁଳେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ବାଳକ ବାଛୁରୀ ସମେତେ ।
ଏ ବେନି ଗିଳିବି ତୁରିତେ ॥
ପୁତ୍ରେ ନ ପାଇ ବାପ ମାଏ ।
ଭାଳିଣ ମରିବେ ଥୋକାଏ ॥
ଏମନ୍ତେ ସାଧିବି ବଇରୀ ।
ଗିଳିବି ସର୍ପରୂପ ଧରି ॥
ବିଚ୍ଚର କଲା ଏହି ମତ ।
ଅସୁର ଅତି ବଳବନ୍ତ ॥
ଯାହାର ନାମେ ଦେବେ ଡରି ।
ଗଗନେ ପଡୁଥାଇ ହୁରି ॥

ଅମୃତ ଖାନ୍ତି ଦେବଗଣ ।
ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅସୁର ମରଣ ॥
ଯେବେ ମରିବ ଅଘାସୁର ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ହୋଇବୁଁ ଆମ୍ଭେ ସ୍ଥିର ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଡରଇ ନିରନ୍ତର ।
ଶୂନ୍ୟେ କମ୍ପନ୍ତି ସାତପୁର ॥
ଅଘାର ନାମେ ଥରହର ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ସୁନାସୀର ॥୧୩-୧୫
ହୋଇଲା ଅଜଗର ରୂପୀ ।
ଯୋଜନଯାଏ ଦେହ ବ୍ୟାପୀ ॥
ପୂର୍ବଦିଗକୁ ମୁଖ କଲା ।
ସ୍ୱଭାବେ ତୁଣ୍ଡ ବିସ୍ତାରିଲା ॥
ଉପର ପାଟି କଲା ମେଘେ ।
ଅଧର ଓଷ୍ଠ ମହୀଭାଗେ ॥
ଜିହ୍ୱା ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରାଳ ।
ଦନ୍ତ ପର୍ବତ ଶୃଙ୍ଗମାଳ ॥
ତୁଣ୍ଡ ଦିଶଇ ଅନ୍ଧକାର ।
ବିଷ ପବନ ଖରତର ॥୧୬, ୧୭
ପଶ୍ଚିମଦିଗେ ଯାନ୍ତି ଚଳି ।
ଗୋପ ଗୋବତ୍ସା ବନମାଳୀ ॥
ମାୟା ଦଇତ ମୁଖ ଲାଗେ ।
ପୋଏ ମିଳିଲେ ଆସି ବେଗେ ॥
ଖର ପବନ ବହେ ଶ୍ୱାସ ।
ଦେହେ ଲାଗନ୍ତେ ବଡ଼ ତ୍ରାସ ॥
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ।
ବାଳକେ ବିଗ୍ରରନ୍ତି ରହି ॥
କି ଏ ଭାଜିଲା ଗିରିଖଣ୍ଡ ।
ବିସ୍ତାର କରିଅଛି ତୁଣ୍ଡ ॥
କେ ବୋଲେ ମେଘ କାମରୂପୀ ।
ଭୂମି ଗଗନ ଅଛି ବ୍ୟାପି ॥୧୮, ୧୯
କେ ବୋଲେ ସର୍ପ ଏ ସ୍ୱରୂପ ।
ଅରୁଣ ବେନି ପାଟି ଦେଖ ॥
ଆମିଷ ପ୍ରାୟେ ପୂତିଗନ୍ଧ ।
ରୁକ୍ଷ ପବନ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ॥
କେ ବୋଲେ ପୋଡୁଅଛି ବନ ।
ଜନ୍ତୁଏ ହୁଅନ୍ତି ଦହନ ॥

ତେଣୁ ଆମିଷ ଗନ୍ଧ ଦେଖ ।
ଏହାକୁ ଭଲେ ହୋ ନିରେଖ ॥
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ଜିହ୍ୱା ଗ୍ରଳି ।
ଗ୍ରନ୍ଥିଲା ବାଟ ପ୍ରାୟେ ଝଳି ॥୨୦, ୨୧
ଜାଣିଲୁ ସର୍ପ ଏ ଶରୀର ।
ମରଣ ହୋଇଲା ଆମ୍ଭର ॥
ଥୋକେ ବୋଲନ୍ତି କିପାଁ ଡର ।
ଆମ୍ଭର କୃଷ୍ଣ ବଳୀୟାର ॥
ଯେବେ ଏ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଗିଳିବ ।
ବକର ପ୍ରାୟ ନାଶ ଯିବ ॥
କ୍ଷଣକେ ମରିବଟି ଏହି ।
ଏମନ୍ତେ ପଛକୁ ଅନାଇଁ ॥
ପଶିଲେ କରତାଳି ମାରି ।
ଆଗରେ ଅଡ଼ାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ॥
କେ ବୋଲେ ଆଗ ହୋ ନ ପଶ ।
ନିକଟେ ନାହିଁ ପୀତବାସ ॥
ଗ୍ରହିଁଲେ ହରି ଛନ୍ତି ଦୂରେ ।
ଡାକନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଆସ ଖରେ ॥
ଦୂରୁଁ ଡାକନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ନ ପଶ ସର୍ପର ଉଦର ॥
ନ ଜାଣି ସର୍ବେ ଏକମେଳେ ।
ଯେତେ ବାଛୁରୀ ଗୋପବାଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ବୋଲ ନ ଶୁଣିଲେ ।
ଅସୁର ଉଦରେ ପଶିଲେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଧାଇଁଲେ ମାୟାମୋହେ ।
ଡାକନ୍ତି ରହ ରହ ପୋଏ ॥୨୪-୨୭
ତୁଣ୍ଡ ନିକଟେ ଚକ୍ରଧର ।
ଦେଖି ବିଗ୍ରରଇ ଅସୁର ॥
ଏହାର ନାମ ବାସୁଦେବ ।
ଏ ଯେ କଂସକୁ ସଂହାରିବ ॥
ଗର୍ଭେ ପଶିଲେ ମୋର ଯେତେ ।
ବଇରୀ ନୁହନ୍ତି ବାଳୁତେ ॥
ଏ ମୋର ସୋଦର ସଂହାରି ।
ବିଶେଷେ କଂସର ବଇରୀ ॥
ଗର୍ଭେ ପଶିବ ଯେତେବେଳେ ।
ପାଟି ପାଡ଼ିବି ଅବହେଳେ ॥

ହରି ଜାଣନ୍ତି ତାର ମନ ।
ବିଗ୍ରର କଲେ ଭଗବାନ ॥
ଯେବେ ନ ପଶିବଇଁ ମୁହିଁ ।
ବତ୍ସା ବାଳକ ଆଉ କାହିଁ ॥
ଅସୁର ଉଦର ଅନଳ ।
ତୃଣ ପ୍ରାୟେକ ଗୋପବାଳ ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ଆଜ ।
ହେଳାଏ ହରାଇଲି କାର୍ଯ୍ୟ ॥
କେମନ୍ତେ ମାରିବି ଅସୁର ।
ବାଳକେ ହୋଇବେ ବାହାର ॥
କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁଲେ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି ।
ଅସୁର ନ ପାଡ଼ଇ ପାଟି ॥
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟେ ରହି ।
ତୁଣ୍ଡେ ପଶିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୨୮
ଦେବେ କରନ୍ତି ହାହାକାର ।
ପାଟି ପାଡ଼ିଲା ଅଘାସୁର ॥
ଅସୁର ହୋଇଲା ଆନନ୍ଦ ।
ଦେବଙ୍କୁ ଲାଗିଲା ବିଷାଦ ॥୨୯
ସର୍ପ ଉଦରେ ଭଗବାନ ।
ଜାଣିଲେ ଦେବତାଙ୍କ ମନ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ନନ୍ଦବଳା ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ଦାନବର ଗଳା ॥
ଗିଳି ନ ପାରି ସେ ଦଇତ୍ୟ ।
ଶବଦ କଲା ଗର୍ଭଗତ ॥
ପ୍ରାଣ ହୋଇଲା ଛଟପଟ ।
ଫୁଲିଲା ଅସୁରର ପେଟ ॥
ଆକୁଳ ହୋଇ ମହାକାୟେ ।
କଣ୍ଠେ ବଢ଼ିଲେ ଦେବରାୟେ ॥
ବଢ଼ନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦ ଶରୀର ।
ତାଳୁ ଫାଟିଲା ଧାଡିକାର ॥
ପ୍ରାଣ ତା ଗଲା ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
କୃଷ୍ଣ ପଶିଲେ ଗର୍ଭଗତେ ॥
ଅଘାର ଜୀବ ଯିବା କାଳେ ।
ବାଳକ ବତ୍ସା ସବୁ ମଲେ ॥
ଅମୃତ ନୟନେ ଗ୍ରହିଁଲେ ।
ସକଳେ ଜୀବନ ପାଇଲେ ॥

ଉପରେ ଦେଖି ତାଲୁ ଦ୍ୱାର ।
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ଆଗେ ବାଛୁରୀ କଲେ ପାରି ।
ଗର୍ଭେ ରହିଲେ ନରହରି ॥
ଦେଖିଲେ ଗର୍ଭେ କେହି ନାହିଁ ।
ବାହାର ହେଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୦-୩୨
ଅଘା ଜୀବନ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ।
ପୁଣି ଲେଉଟି ଅନାଇଲା ॥
ତାଙ୍କୁ ବାହାର ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
କଳାମେଘରୁ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥
ଜୀବନ ଲେଉଟିଲା ବେଗେ ।
ତେଜ ବିରାଜେ ଦଶଦିଗେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବତାଏ ।
ପଶିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହେ ॥୩୩
ଦେଖି ଚକିତ ତିନିପୁର ।
ଦେବେ କରନ୍ତି ଜୟକାର ॥
କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି କଲେ ଆଣି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଜୟସ୍ତୁତି ଭଣି ॥
ନାଚନ୍ତି ଅପସରୀ ବୃନ୍ଦ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ନାଦ ॥
ଆକାଶେ କଲେ ଜୟେ ଜୟେ ।
ଶୁଭିଲା ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଯାଏ ॥୩୪
ବ୍ରହ୍ମାର ସମାଧି ଭାଜିଲା ।
ବିମାନେ ବସି ବିଜେ କଲା ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ତୋଷମନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ବ୍ରହ୍ମା ଦେଖି ।
ତୋଷେ ବୁଜିଲା ଅଷ୍ଟ ଆଖି ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ମନେ ଗୁଣି ।
ଚତୁରମୁଖେ ବେଦ ଭଣି ॥୩୫

ରାଜନ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ସଂଶୟ ନ କର ତୁ ମନେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଅବତାର ।
ପଞ୍ଚବରଷ ଚକ୍ରଧର ॥
ଏଡ଼େ ଦୈତ୍ୟକୁ ସଂହାରିଲେ ।
ଗୋପ ଗୋବତ୍ସାଙ୍କୁ ତାରିଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ନ କର ବିସ୍ମର ।
କୃଷ୍ଣେ ପଶିଲା ଅଘାସୁର ॥
ମିତ୍ର ଅଇରି ନାହିଁ ଯାର ।
ଭାବକୁ ଥାଇ ନିକଟର ॥
ଯା ପାଦ ମୁନି ପୂଜା କରି ।
ହେଲେ ତରିଲେ ଭବବାରି ॥
ଗୋପେ ଗୋପାଳେ ଯାର ସଙ୍ଗେ ।
ତରିଲେ ମାୟାର ତରଙ୍ଗେ ॥
ଏ କଥାମାନ କଉତୁକେ ।
ପୋଏ କହିଲେ ବରଷକେ ॥
ଆଜ ମାଇଲେ ସର୍ପ ହରି ।
ଶୁଣି ବିଷାଦ ଗୋପନାରୀ ॥୩୬-୩୯

ସୂତ ଉବାଚ

ଅଘା ଦଇତ ନାଶ ଶୁଣି ।
ପରୀକ୍ଷ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ହରିଚରିତ ଅଗୋଚର ।
ଦେଖି ଚକିତ ବେଦବର ॥
ସନ୍ଦେହ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ରାୟେ ।
ନମଇଁ ଶୁକମୁନି ପାୟେ ॥୪୦

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ହେ ମୁନି ତୁ ତ ପୁଣ୍ୟଚେତା ।
ହରି ବିଷୟେ ତୋର ଚିନ୍ତା ॥
ସନ୍ଦେହ ଫେଡ଼ିବା ମୋହର ।
ମାୟା କି କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥

ସର୍ପ ଉଦରୁଁ ଚକ୍ରଧର ।
ତାରିଲେ ବାଛୁରୀ କୁମର ॥
ମାତାଙ୍କ ଆଗେ ଗୋପସୁତେ ।
କହିଲେ ବରଷକ ଅନ୍ତେ ॥
ସର୍ପ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଗିଳୁଥିଲା ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆଜ ଗୋ ରଖିଲା ॥
ଏ କଥା ସନ୍ଦେହ ତ ମୋତେ ।
ଭୋ ମୁନି ନ ଯାଇ ପରତେ ॥
ବରଷେ ପୋଏ ଥିଲେ କାହିଁ ।
କିବା ମୋହିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ କଥା ମୋତେ କଉତୁକ ।
କାହିଁ ବଞ୍ଚିଲେ ବରଷକ ॥୪୧, ୪୨
ମୋର ଜୀବନ ଆଜ ସୁଖୀ ।
ତୋ ବାଣୀ ଶୁଣି ଗଲା ଦୁଃଖୀ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଅଂଶେ ମୁହିଁ ଜାତ ।
ଧନ୍ୟ ମୋହର ତାତମାତ ॥
ହରିଚରିତ ସୁଧାଜଳ ।
ତୋ ମୁଖୁଁ ଗଳୁଛି ନିର୍ମଳ ॥
ସେ ଜଳେ ଧୋଇ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ମରଣେ ହୋଇବି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ॥୪୩

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷ ବାଣୀ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ମୁନି ବସିଲେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ବେନି ଲୋଚନୁ ବହେ ନୀର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନୃପବର ॥୪୪
ଯମୁନାତୀରେ ଅଘା ନାଶ ।
ବୋଲଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଅଘାସୁରବଧୋ
ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବନ୍ୟଭୋଜି ବେଳେ । ବ୍ରହ୍ମା ଆସିଣ ବତ୍ସା ବାଳେ ॥
ଯେମନ୍ତେ କରିଲେ ହରଣ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ହରି ସେବକ ଶିରୋମଣି ।
ଶୁଣ ହୋ ଭାଗବତ ବାଣୀ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁହି ସାଧୁ ।
ତରିବୁ ଭବ ପରମାହୁ ॥
ଯେତେ କହିଲି ଭାଗବତ ।
ତୋଷ ନୋହିଲା ତୋର ଚିତ୍ତ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କର ଏ ଗତି ।
ଯେସନେ ବିଟପୀ ଯୁବତୀ ॥
ସ୍ୱାମୀ ସେବାରେ ରହି ପୁଣ ।
ବିଟପେ ଦେଇଥାଇ ମନ ॥
ସଂସାରେ ଥାଇ ଯେ ଏମନ୍ତ ।
ନିକଟେ ପାଇ ସେ ଅନନ୍ତ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ସ୍ଥିର ହୋଇ ।
ଭାବେ ସେବକେ ଏହା କହି ॥୧-୩
ମରଣୁଁ ତରି ଗୋପବାଳେ ।
ମିଳିଲେ ଯମୁନାର କୂଳେ ॥
ନିର୍ମଳ ଦେଖି ବାଲିକୁଦ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହୋଇଲେ ଆନନ୍ଦ ॥
ଗୋପ କୁମରଙ୍କୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୪
ଦେଖ ସୁସଞ୍ଚ ବାଲିକୁଦ ।
ଗ୍ରହାନ୍ତେ ଲାଗଇ ଆନନ୍ଦ ॥
ନିର୍ମଳ ବାଲି ନଦୀତୀର ।
ଶୀତଳ ବହଇ ସମୀର ॥
ନାନା କୁସୁମ ଜଳ ସ୍ଥଳ ।
ସୁବାସ ବହେ ପରିମଳ ॥
ଶୁକ କୋକିଳ ନାଦ ଭଣି ।
ଭ୍ରମର ମନୋହର ଧ୍ୱନି ॥
ନବପଲ୍ଲବ ତରୁଗଣ ।
ମୟୂର କଣ୍ଠନାଦ ଶୁଣ ॥
ଏଠାରେ ହୁଅ ଏକମେଳ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ବତ୍ସା କରନ୍ତୁ ଜଳପାନ ।
ସକଳେ କରିବା ସ୍ନାହାନ ॥
ଦେଖ କୋମଳ ଘାସ ତୀରେ ।
ବାଛୁରୀ ଚରନ୍ତୁ ସଧୀରେ ॥
ଅନ୍ନଭୋଜନ ବସି କର ।
ପଞ୍ଚ ପରାଣ ହେଉ ସ୍ଥିର ॥
ବେଳ ହିଁ ହେଉଛି ଉଛୁର ।
କ୍ଷୁଧାଏ ଦେହ ଥରହର ॥
ମରଣୁଁ ଉବୁରିଲ ଆଜ ।
ପେଟ ପୂରୋଇ ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜ ॥
ତୁମ୍ଭ ମନକୁ ଯେ ଯୋଗାଇ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୫,୬
କୃଷ୍ଣର ବୋଲ ଶୁଣି ପୋଏ ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ଥୋକାଏ ॥
ଗ୍ରହିଁଲେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦେ ।
ଅନ୍ନ ଥୋଇଲେ ବାଲିକୁଦେ ॥
ବତ୍ସାଙ୍କୁ ଜଳ ପିଆଇଲେ ।
କୋମଳ ଘାସେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ॥
ଗୋପାଳେ ସାରିଲେ ସ୍ନାହାନ ।
ସନ୍ତୋଷେ କଲେ ଜଳପାନ ॥
ତୀରେ ଉଠିଲେ ଧାଡିକାରେ ।
ଅନ୍ନ ଫେଡ଼ିଲେ ଯେ ଯାହାରେ ॥
କେ ବୃକ୍ଷ ଡାଳୁଁ ପତ୍ର ଆଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ସୁମରି ସିଞ୍ଚେ ପାଣି ॥
ପାଷାଣ ଆଣନ୍ତି କେ ଯାଇ ।
ଅନ୍ନ ବାଢ଼ନ୍ତି ତାହା ଧୋଇ ॥
ବସ୍ତ୍ର ପାଡ଼ନ୍ତି ପୀତ ନୀଳ ।
କେ ବୃକ୍ଷୁଁ ଆଣନ୍ତି ବକଳ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ଅନ୍ନ ଥୋଇ ।
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ତାହା ଗ୍ରହିଁ ॥
ଅନ୍ନ ଦେଖାଅ ସବୁ ମୋତେ ।
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଣିଛ କେ କେତେ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦମନେ ପୋଏ ।
ମଧ୍ୟେ ବସିଲେ ଦେବରାୟେ ॥
ଯେ ଯାହା ଅନ୍ନପୁଡ଼ା ଫେଡ଼ି ।
ଦେଖାନ୍ତି ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଦେଖ ଗୋବିନ୍ଦ ମୋର ଭାତ ।
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଣିଛି ବହୁତ ॥
ବଗଡ଼ା ଅନ୍ନ କେ ଆଣିଲା ।
ବେଲ କରଡ଼ି ଲୁଣ ଅଁଳା ॥
କେ ବୋଲେ ଦଧିଅନ୍ନ ମୋର ।
ନିର୍ମଳ ଦେଖ ଚକ୍ରଧର ॥
କେ ବୋଲେ ତୁଛାଅନ୍ନ ମୋର ।
ଭୁଞ୍ଜିବି ପଛେ ଗୋଳି ନୀର ॥
ଏମନ୍ତେ ନେଇ ଦେଖାଇଲେ ।
ବେଢ଼ି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ବସିଲେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭୁଞ୍ଜିବାର ଆଶେ ।
ବେଣୁ ଖୋସିଲେ ବାମପାଶେ ॥
କାଖେ ଜାକିଲେ ଶିଙ୍ଗା ବେତ ।
ଅନ୍ନପୁଡ଼ାଏ ବାମହସ୍ତ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ସନ୍ଧିରେ ଅଏଁଳା ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳା ॥
ପୁଅଙ୍କୁ ବୋଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବସ ମଣ୍ଡଳାକାର ହୋଇ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପରଷଇ ଅନ୍ନ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ କର ହୋ ଭୋଜନ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ବ୍ରଜପୋଏ ।
ବସି ମଣ୍ଡଳାକାର ହୋଏ ॥
ସହସ୍ରେ କେଶର କମଳ ।
ଯେହ୍ନେ ବେଷ୍ଟିତ ପଦ୍ମଦଳ ॥
ଶୋଭା ପାଇଲା ବୃନ୍ଦାବନ ।
ହରଷେ କରନ୍ତି ଭୋଜନ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସକଳ ପୁଅଙ୍କୁ ପରଷି ।
ମଧ୍ୟେ ବସିଲେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୋଷ୍ଠୀ ପଦ୍ମପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବତାଏ ॥
ବିବିଧମତେ ପରିହାସ ।
ଗୋପକୁମରେ ହସହସ ॥
ଦିବ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମୁଖେ ଭରି ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନରହରି ॥
ଏ ସ୍ୱାଦ ଅଧିକ ମୋହର ।
ଗ୍ରାସେ ଭୋଜନ ତୁମ୍ଭେ କର ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଧରେ ଦିଅନ୍ତି ।
ଏକକୁ ଆରେକ କହନ୍ତି ॥
ଆନନ୍ଦ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ ।
ହରଷେ କରନ୍ତି ଭୋଜନ ॥
ଯଜ୍ଞଭୋକତା ବାଳକେଳି ।
ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ମିଳି ॥୭-୧୧
ଆନନ୍ଦ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ ।
ଏମନ୍ତେ କରନ୍ତି ଭୋଜନ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ଦେଖୁଥିଲା ଶୂନ୍ୟେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ଦେଖିଣ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ବେଦପତି ॥
ଅଳପ ଦିନେ ଭଗବାନ ।
ଗୋକୁଳେ ପଡ଼ି ହେଲେ ଭ୍ରମ ॥
ଆମ୍ଭାକୁ ନ ଚିହ୍ନଇ କିଛି ।
ଗୋପାଳ ମେଳେ ଭୁଞ୍ଜୁଅଛି ॥
ଏହାର ଅବିବେକପଣ ।
କେହ୍ନେ ବୋଲାଇ ନାରାୟଣ ॥
ଏକଥା ଜାଣିବା କେମନ୍ତେ ।
ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ତ ମୋତେ ॥
ଏହାକୁ ମାୟା ମୁଁ କରିବି ।
ବସ୍ତା ବାଳକ ହରି ନେବି ॥
ଦେଖିବି ଏହାର ବିକଳ ।
କେମନ୍ତେ ରଖିବ ଗୋକୁଳ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହଇ ବସି ।
ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥

କୋମଳ ତୃଣ ଚରି ଚରି ।
ଗହନେ ପଶିଲେ ବାଛୁରୀ ॥
ମାୟାରେ ବ୍ରହ୍ମା ତାହା ହରି ।
ଥୋଇଲା କମଣ୍ଡଳେ ଭରି ॥
ଗୋପାଳେ ବସ୍ତା ନ ଦେଖିଲେ ।
ଅନ୍ନ ଭୋଜନ ଉପେକ୍ଷିଲେ ॥
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଚ୍ହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ॥
ନିକଟେ ବସ୍ତା ଦିଶୁ ନାହିଁ ।
ଯେଉଁଠାରେ ଆଣିବା ଅଡ଼ାଇ ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ହସି ।
ମୁହିଁ ଆଣିବି ବନେ ପଶି ॥
ସୁଖେ ଭୋଜନ ତୁମ୍ଭେ କର ।
କହି ଉଠିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ପଞ୍ଚ ଯେ ଗ୍ରାସ ତୁଣ୍ଡେ ଭରି ।
ଅନ୍ନପୁଡ଼ାଏ କରେ ଧରି ॥
ଗିରି କାନନ ନଦୀତୀରେ ।
ଖୋଜନ୍ତି ଘର୍ମ ଜରଜରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ନ ଦେଖି ବେଦପତି ।
ମିଳିଲା କୁମରଙ୍କ କତି ॥
ମାୟାର ବଳେ ଜ୍ଞାନ ହରି ।
ପୁଅଙ୍କୁ କମଣ୍ଡଳେ ଭରି ॥
ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଅନାଇଲା ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ॥୧୨-୧୫
ବସ୍ତା ନ ପାଇ ବନମାଳୀ ।
ଭୋଜନ ସ୍ଥାନେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ଦେଖିଲେ ଗୋପପୁଏ ନାହିଁ ।
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଚ୍ହିଁ ॥
ବୋଲନ୍ତି କିସ ଅଦଭୁତ ।
କେ ନେଲା ବସ୍ତା ଗୋପସୁତ ॥
ଧ୍ୟାନେ ନିରୋପି ଦେବେ ଚ୍ହିଁ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବିଧାତା ମୋତେ ମାୟା କରି ।
ବସ୍ତା ବାଳକ ନେଲା ହରି ॥୧୬,୧୭
ମୋତେ ଦେଖାଇଲା ସ୍ୱଭାବ ।
ଆଜ ଗଞ୍ଜିବି ତାର ଗର୍ବ ॥

ଗୋପଯୁବତୀଙ୍କର ହିତେ* ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଗଞ୍ଜିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ଉଭୟ ରୂପ ଅଙ୍ଗୀକାରି ।
ବସ୍ତା ବାଳକ ରୂପ ଧରି ॥
ଯେତେ ବାଛୁରୀ ଗୋପପୁଏ ।
ଜାତ ହୋଇଲେ କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ ।
ମାୟା ଭିଆଣ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ବିବିଧ ରଙ୍ଗେ କାଛ ପିନ୍ଧି ।
ଗୁଞ୍ଜା ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ବାନ୍ଧି ॥
କର ପୟର ଶିକା ଡାଳି ।
ଖଞ୍ଜି ମୁକୁତା ବିଦମାଳି ॥
ବେଣୁ କଠାଉ ଶିଙ୍ଗା ବେତ ।
ଯାହାର ସ୍ୱରୂପ ଯେମନ୍ତ ॥
ବଚନ କହନ୍ତି ଯେମନ୍ତ ।
ରୂପ ବୟସ ସେହି ମତ ॥
ଯେ ଯେତେ ଉଚ୍ଚ ସଞ୍ଚ ସ୍ଥୂଳ ।
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ କୁନ୍ତଳ ॥
ଓଁକାରୁ ଯେହ୍ନେ ବେଦ କ୍ଷରି ।
ସର୍ବ ସ୍ୱରୂପ ନରହରି ॥୧୮,୧୯
ବେଳ ହୋଇଲା ଅସ୍ତକାଳ ।
ଗୋପେ ଚଳିଲେ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଆପେ ବାଛୁରୀ ଆପେ ପୋଏ ।
ଆମ୍ଭାକୁ ଆପଣେ ଅଡ଼ାଏ ॥
ପ୍ରବେଶ ଗୋପପୁର ଲାଗେ ।
ପୋଏ ନାଚନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥୨୦,୨୧
ମୁରଲୀ ଶୁଣି ଗୋପନାରୀ ।
ପାଛୋଟି ଗଲେ ଆଗସରି ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ନେହଭରେ ।
ହୃଦେ ଚ୍ପିଲେ ତୋଳି କରେ ॥
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆନ୍ତି ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ॥
ଗୋବତ୍ସା ଗଲେ ଯେଝା ଘରେ ।
ଗୋପୀ ମିଳିଲେ ନିଜପୁରେ ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମାଜଣା କରାଇ ।
ଦଧି ଲବଣି ଅନ୍ନ ଦେଇ ॥

* ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସ୍ନେହରେ ଲାଳନ ପାଳନ କରିବା, ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରାଇବା ଓ କୋଳରେ ଶୁଆଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବା ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଦେଖି ଏକଦା ଗୋପୀମାନଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବାର ଅଦମ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିଲା । ସର୍ବାନ୍ତର୍ଯାମୀ ଭଗବାନ ସେମାନଙ୍କ ଅଭିଳାଷକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ଗୋପବାଳକଙ୍କ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ ।

ଯେଝାରେ କରାଇ ଶୟନ ।
ଆନନ୍ଦ ଗୋପୀଙ୍କର ମନ ॥
ରାତ୍ରେ ଅଇଲେ ବନୁଁ ଗାଈ ।
ହୁଂକାର ନାଦେ ବେଗେ ଧାଇଁ ॥
କୋଳେ ଆବୋରି ବତ୍ସା ଲେହିଂ[1] ।
ସ୍ତନ ପିଆନ୍ତି ସ୍ନେହ ବହି ॥୨୨-୨୪
କି ପୁଣ୍ୟ ଗୋପୀଜନଙ୍କର ।
କୋଳେ ଧଇଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ପୂର୍ବେ ଅଛନ୍ତି ତପ କରି ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆନ୍ତି ନରହରି ॥
ଭାଗ୍ୟ କେ କହୁ ତାହାଙ୍କର ।
ଯାହା ନ ପାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ହର ॥
ଏକଥା ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ।
ମାୟା ଭିଆଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିତ୍ୟେ ଚରାନ୍ତି ବତ୍ସା ବନେ ।
ଗୋପେ ମିଳନ୍ତି ରାତ୍ରମାନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପୂରିଲା ବରଷ ।
ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣରସ ॥୨୫-୨୭
ଦିନେକ ରାମ ଘେନି ସଙ୍ଗ ।
ବନେ ଚଳିଲେ ଶିରୀରଙ୍ଗ ॥
ପର୍ବତ ନାମ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ତୀରେ ଘୋର ବନ ॥
ଗୋପକୁମର ଘେନି ହରି ।
ସେ ବନେ ଚରାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ॥
ପର୍ବତେ ଗାଈ ଚରୁଥିଲେ ।
ତଳେ ବତ୍ସାଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ॥୨୮, ୨୯
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ଅତି ଖରେ ।
ତଳେ ମିଳିଲେ ସ୍ନେହଭରେ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଲାଙ୍ଗୁଳ ମୁଖ ହୋଇ ।
ପର୍ବତୁଁ ପଡ଼ନ୍ତେ ଓହ୍ଲାଇ ॥
ଗୋପାଳେ ଓଗାଳିଲେ ଆସି ।
କରେ ଲଉଡ଼ିମାନ[2] ତ୍ରାସି ॥
ତାଙ୍କ ବାରଣ ନ ମାନିଲେ ।
ପର୍ବତ ତଳେଣ ମିଳିଲେ ॥୩୦
ଆବୋରି ଯେ ଯାହାର ବତ୍ସା ।
ହମ୍ବାଳି ଲିହିବାରେ ଇଚ୍ଛା ॥
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆନ୍ତି ଦେହ ଲିହି ।
ହୁଙ୍କାର ନାଦେ ସର୍ବ ଗାଈ ॥୩୧
ଓଗାଳି ନ ପାରି ଗୋପାଳେ ।
ଲଜ୍ଜାରେ ରହିଲେ ସକଳେ ॥
ଗୋପାଳେ ଥିଲେ ଗିରି ପରେ ।
ତଳେ ମିଳିଲେ ଧାଡିକାରେ ॥
ନିଜ ବାଳକ ଦେଖି ତଳେ ।
ସ୍ନେହେ କରିଲେ କାଖେ କୋଳେ ॥
ମାୟାକୁମର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେକ ମୋହି ॥
ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ହୃଦେ ଚ୍ୱପି ।
ସ୍ନେହେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥୩୨-୩୪
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ସ୍ନେହଭର* ।
ଦେଖିଣ ରୋହିଣୀ କୁମର ॥
ଭାଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷତଳେ ରହି ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ପୂର୍ବହୁଁ ସ୍ନେହ ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ।
ଏକଥା ଜାଣିବା କେମନ୍ତ ॥
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ।
କିବା ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟା କଲା ॥୩୫-୩୭
ରାମ ଚ୍ୱହିଁଲେ ଯୋଗବଳେ ।
ଯେତେ ବାଛୁରୀ ଗୋପବାଳେ ॥
ଦିଶନ୍ତି ଚ୍ୱରି ଚ୍ୱରି ଭୁଜ ।
କୋଟିଏ କାମ ଜିଣି ତେଜ ॥
ପୀତବସନ କଟି ମାଝେ ।
ମଣି କୁଣ୍ଡଳ ରବି ଗଞ୍ଜେ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ହଳଧର ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥
ଦେବତା ଋଷି ଏ ନୁହନ୍ତି ।
ତୋହର ପ୍ରାୟେକ ଦିଶନ୍ତି ॥
ନିଜ ବାଳକ ବତ୍ସା କାହିଁ ।
ତୋ ତହୁଁ ଆନ ନ ଦିଶଇ ॥
ମାୟା କି କରିଅଛୁ ମୋତେ ।
କେମନ୍ତେ ଯିବଇଁ ପରତେ ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦବଳା ।
ବ୍ରହ୍ମା କଷଣ ମୋତେ ଦେଲା ॥
ବନେ ଭୋଜନ ଦେଖି ମୋର ।
ହରିଲା ବାଛୁରୀ କୁମର ॥
ଏମାନ ଭିଆଇଲି ମୁହିଁ ।
ଶୁଣିମା ସାବଧାନ ହୋଇ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବଳରାମ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ଚୁମ୍ବନ ॥
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ଶୟନ ଯଶୋଦାର କୋଳେ ॥୩୮, ୩୯
ରଜନୀ ହୋଇଲା ପ୍ରଭାତ ।
ବନେ ଚଳିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ବତ୍ସା ହରିନେଲା ।
ମଞ୍ଚକୁ ବରଷେ ହୋଇଲା ॥
ବିଧାତା ବିଚ୍ୱରଇ ମନେ ।
କୃଷ୍ଣେ ଭେଟିବି ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
କେମନ୍ତ କଲେ ଦାମୋଦର ।
ଆଜ ଦେଖିବି ଗୋପପୁର ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବିଚ୍ୱରି ଏହା ମନେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ବୃନ୍ଦାବନେ ॥

---

୧. ଲେହିବା—ଚ୍ୱଟିବା । ୨. ଲଉଡ଼ି—ବାଡ଼ି ।

* ନିଜକୁ ନାନାରୂପରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ସମୟରେ ଭଗବାନ ଭାବିଲେ ଯେ ଗୋପବାଳକ ରୂପ ଧାରଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ମନର ଅଭୀପ୍ସା ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବେ, କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ମୂକ ପ୍ରାଣୀ ଗାଈମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ନେହକୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ନ ପାରି କେବଳ ଅପଲକ ନୟନରେ ଚ୍ୱହିଁ ରହି, ତାଙ୍କ ଉପରେ ବେକ ଲଦି ଓ ପହ୍ନାରୁ କ୍ଷୀର ଝରାଇ ଆନ୍ତରିକ ସ୍ନେହକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କିପରି ସୁଖ ଦେବେ! ବାତ୍ସଲ୍ୟ ସ୍ନେହରେ ଗାଈମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଚ୍ୱଟିବାକୁ ଚ୍ୱହୁଁଥିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କ ସୁକୋମଳ ଶରୀରରେ କ୍ଷତ ହୋଇଯିବା ଭୟରେ ଜିଭକୁ ସଂକୁଚିତ କରି ନେଉଥିଲେ ଏବଂ କେବଳ ସର୍ବାଙ୍ଗକୁ ଶୁଙ୍ଘି ପକାଇ ହୃଦୟର ଆବେଗକୁ ଶାନ୍ତ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟର ଏହି ଉଦ୍‌ବେଳିତ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରେମକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବତ୍ସାରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ବତ୍ସା ଓ ଗୋପବାଳକଙ୍କ ରୂପରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଗାଈ ଓ ଗୋପମାନଙ୍କର ଅଭୂତପୂର୍ବ ସ୍ନେହ ଦେଖି ବଳରାମଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା ଏବଂ ସେ ପ୍ରକୃତ ରହସ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ହେଲେ ।

ଦେଖିଲା ଯମୁନାର କୂଳେ ।
ବତ୍ସା ବାଳକ କୃଷ୍ଣମେଳେ ॥
ମୁରଲୀ ବାଇ ନାନାଛନ୍ଦେ ।
ବାଳକେ ନାଚନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଚରାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ନରହରି ॥୪୦
ଦେଖି ଚକିତ ପ୍ରଜାପତି ।
ବନେ ଗ୍ରହିଁଇ ଚଉକତି ॥
ଚକିତ ହୋଇ ଛନଛନ ।
ବିଧାତା ବିଗ୍ରରଇ ମନ ॥
ବତ୍ସା ବାଳକ ମୁହିଁ ନେଇ ।
ମାୟା ଶୟନେ ଅଛି ଥୋଇ ॥
ଏହାଙ୍କୁ କାହୁଁ ଭିଆଇଲା ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ିଲା ॥
ଦେଖିଲା ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ।
ବତ୍ସା ବାଳକେ ଛନ୍ତି ରହି ॥
ପୁଣି ମିଳିଲା ନଦୀତୀରେ ।
ବାଳକେ ଅଛନ୍ତି ସେଠାରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଚରାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ।
ନାଚନ୍ତି ବେଣୁନାଦ କରି ॥
ଉଭୟ ସଙ୍କଟେ ବିଧାତା ।
ମନେ ପାଇଲା ଗରୁ ଚିନ୍ତା ॥
ପୁଣି ଦେଖିଲା ଯାଇ ଘରେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ନଦୀତୀରେ ॥
ବିଧାତା ବିଗ୍ରରି ଚକିତ ।
ବୋଲଇ ଏ ତ ବିପରୀତ ॥
ମୋର ଭୁବନେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।
ପୁଣି ଏ ବନେ ଚରୁଛନ୍ତି ॥
ଏହାଙ୍କୁ କାହୁଁ ଏ ଆଣିଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ଆଜ ।
ମୋତେ ହୋଇଲା ବଡ଼ ଲାଜ ॥
ଯେବେ ମୁଁ ବତ୍ସା ଦେବି ଆଣି ।
କୋପ କରିବେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କିବା ମୋହର ବଡ଼ପଣ ।
ହାସ୍ୟ କରିବେ ଦେବଗଣ ॥

କରିବି କେବଣ ଉପାୟ ।
ନ ପୁଣ କୋପେ ଦେବରାୟ ॥
କୋପ କରିଣ ଶିରୀବତ୍ସୀ ।
ଆନ ବ୍ରହ୍ମାଏ ଭିଆଇଛି ॥
ନୁହଇ ମୋହର ସଷ୍ଟିଲା ।
ଆନ ବ୍ରହ୍ମା କି ଭିଆଇଲା ॥
ବାଳକ ବାଛୁରୀ ଭିଆଇ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଅଛି କି ଲୁଗ୍ରଇ ॥୪୧-୪୩
ନିଜ ମାୟାରେ ନିଜେ ଜଡ଼ି ।
ବ୍ରହ୍ମା ଭ୍ରମିଲା ପଥ ହୁଡ଼ି ॥
ମାୟା ମୋହିଲେ ଭଗବାନ ।
ଆନ ମାୟା ଯେ ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥
ଘୋର ଅନ୍ଧାର ରାତ୍ରମାନେ ।
କୁହୁଡ଼ି ଦିଶେ କି ଗଗନେ ॥
ଦିବସେ ଜୁଳୁଜୁଳା ପୋକ ।
ପ୍ରକାଶି ପାରେ କି ଆଲୋକ ॥୪୪, ୪୫
କ୍ଷଣକେ ହୋଇଲା ସଚେତ ।
ପୁଣି ଗ୍ରହିଁଇ ଭୟଚିତ୍ତ ॥
ଯେତେ ବାଛୁରୀ ଗୋପବାଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦିଶନ୍ତି ସକଳେ ॥
ନୀଳ ଜଳଦ ତନୁକାନ୍ତି ।
ପୀତବସନ ଝଟକନ୍ତି ॥
ଶ୍ରବଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ।
ରବି କିରଣ ତେଜ ଗଞ୍ଜେ ॥୪୬, ୪୭
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ କଣ୍ଠେ ମଣି ।
କଟିରେ ରତ୍ନ ଓଢ଼ିଆଣି ॥
ମର୍କତସ୍ତମ୍ଭ ଭୁଜ ଗ୍ରରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦାଧାରୀ ॥
ଦକ୍ଷିଣ କରେ ଚକ୍ର ଶୋହେ ।
ରୂପେ କୋଟିଏ କାମ ମୋହେ ॥
କରେ କଙ୍କଣ କଣ୍ଠେ ହାର ।
ଚରଣେ ବାଜେଣି ନୂପୁର ॥
କୋମଳ ତୁଳସୀର ମାଳ ।
କଣ୍ଠୁ ଲମ୍ବଇ ପାଦତଳ ॥୪୮, ୪୯
ବିକଚ କମଳ ଲୋଚନ ।
ଅଧର ବିମ୍ବଫଳ ବର୍ଣ୍ଣ ॥

ଯାର ମହିମା ପରିମାଣି ।
ବେଦ ପୁରାଣେ ହେଁ ନ ଜାଣି ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସୁର ମୁନି ।
ପାଦେ ଖଟନ୍ତି ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ବ୍ରହ୍ମାଏ ସେବନ୍ତି ପୟର ॥
ପୂଜନ୍ତି ନାନା ଉପହାରେ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଗୀତସ୍ୱରେ ॥
ସ୍ତମ୍ବରୁ[୧] ବ୍ରହ୍ମ[୨] ପରିଯନ୍ତେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଯେତେ ॥
ପଞ୍ଚଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଯେ ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦଇବତ ॥
ବୁଦ୍ଧି ଚେତନା ଅହଙ୍କାର ।
ଯେତେ ଏ ମନର ବିକାର ॥
ଯେଝା ବିଷୟ ଅନୁରୂପେ ।
ଖଟନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସମୀପେ ॥
ଅଣିମା ଆଦି ଅଷ୍ଟନିଧି* ।
କାଳ ସ୍ୱଭାବ କର୍ମସିଦ୍ଧି ॥
ସେବା କରନ୍ତି ଅପ୍ରମିତ ।
ଚଞ୍ଚଳ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥
ଖଟନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ।
ଦେଖି ଚକିତ ବେଦବର ॥
କୋଟି ଅଂଶରେ ତୁଲ୍ୟ ନୋହେ ।
ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରାୟେ ॥୫୦-୫୫
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣମାୟା ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲା ଅଷ୍ଟ ଆଖି ॥
ଯେସନେ ଦେବୀପୂଜା ଯୋଗେ ।
କାଷ୍ଠପିତୁଳା ଥୋଇ ଆଗେ ॥
ତେସନେ ହୋଇ ବେଦବର ।
ରହିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଛାମୁର ॥୫୬
ବେଦେ ଗୋଚର ନୋହେ ଯେହୁ ।
ମହାମହିମ ମହାବାହୁ ॥
ପ୍ରମାଣି ନ ପାଇଲା ଅନ୍ତ ।
ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇଲା ମୋହଗତ ॥

୧. ସ୍ତମ୍ବ—ତୃଣ । ୨. ବ୍ରହ୍ମ—ବ୍ରହ୍ମା ।

* ଅଣିମା ଆଦି ବାସ୍ତବରେ ସିଦ୍ଧି ଅଟେ, ନିଧି ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେତେକ ସ୍ଥଳେ 'ନିଧି' ଶବ୍ଦ 'ସିଦ୍ଧି' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

କଣ୍ଠେ ହୋଇଲା ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଜାଣିଲେ କମଳାରମଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ଦୟା କଲେ ।
ମାୟା ପଟଳ ଉହାଡ଼ିଲେ[1] ॥୬୭
ଜ୍ଞାନ ପାଇଲା ପ୍ରଜାପତି ।
ଉଠି ଗ୍ରହିଁଇ ଚଉକତି ॥
ଦେଖିଲା ବୃନ୍ଦାବନ ଲାଗେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଜୟ ଗ୍ରିଦିଗେ ॥
ବନପଶୁଙ୍କ ହିଂସା ନାହିଁ ।
ଚରନ୍ତି ମିତ୍ର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୬୮-୭୦
ଦେଖିଲା କଦମ୍ବର ତଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ନାଚନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ପୁଣି ଦେଖିଲା କେହି ନାହିଁ ।
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ସଭୟ ଚିତ୍ତେ ଛନଛନ ।
ଆରତେ ବୁଜିଲା ନୟନ ॥

ଘଡ଼ିକେ ପୁଣି ଅନାଇଲା ।
ଦେଖଇ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ବାମ କରରେ ଅନ୍ନ ଘେନି ।
ବତ୍ସା ଖୋଜନ୍ତି ବନେ ଭ୍ରମି ॥୭୧
ଦେଖି ବାହନ ଉପେକ୍ଷିଲା ।
କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ପାଦେ ପଡ଼ିଲା ବେଦବର ।
ଅବନୀ ଦିଶିଲା ସୁନ୍ଦର ॥
ନୀଳ ପାଷାଣ ତଳେ ଥାଇ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯେମନ୍ତେ ଦିଶଇ ॥
ଗ୍ରିରି ମୁକୁଟ ଶିରେ ଥିଲା ।
କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ଲାଗିଲା ॥
ବେନି ଚରଣେ କର ଦେଇ ।
ଭୟେ ବୋଲଇ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ପୂଜିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ।
ଦେଇ ବିବିଧ ଉପହାର ॥

ପାଦ ଧୋଇଲା ଚକ୍ଷୁ ଲୁହେ ।
ମନ ନିବେଶି ପଦ୍ମପାୟେ ॥
ଶତେକ ବେଳ ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ଉଠିଲା ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ସ୍ତୁତି କରଇ ଗ୍ରିବେଦେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥୭୨-୭୪
ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ବତ୍ସା ହରଣ ଏହୁ ଛାନ୍ଦ ।
ଏଣେ ଛାଡ଼ିବ ମୋହ ଫାନ୍ଦ ॥
ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ଯାର ବାନା ।
ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ବଜ୍ରସେହ୍ନା[2] ॥
ଭକ୍ତ ବତ୍ସଳ ନରହରି ।
ଯାହାର ନାହିଁ ମିତ୍ର ଅରି ॥
ସେ ହରି ପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ବତ୍ସାହରଣଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଅଦଭୁତ । ଦେଖିଣ ବ୍ରହ୍ମା ମୋହଗତ ॥
ସ୍ତବ ଆରମ୍ଭ କଲା ଭୟେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ପଞ୍ଚଦଶାଧ୍ୟାୟେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହୀପତି ।
ବ୍ରହ୍ମାର ମନୁଁ ଗଲା ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ସଭୟେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ପାୟେ ପଡ଼ି ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଶିର ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ବେଦବର ॥
ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ତୋହର ମାୟା ଏ ସଂସାର ॥

ତୋ ତନୁ ନୀଳଘନ ତ୍ରାସ ।
ବିଜୁଳି ପ୍ରାୟ ପୀତବାସ ॥
ଗୁଞ୍ଜ ଅଳକା ଶିଖିପୁଚ୍ଛ ।
ଏଣେ ନିର୍ମଳ ଚୂଳ ସଞ୍ଚ ॥
ଅଳପ ସ୍ମିତ ରଙ୍ଗମୁଖ ।
ଚିନ୍ତିଲେ ଖଣ୍ଡେ ଭବଦୁଃଖ ॥
ବନମାଳାଏ ଲମ୍ବେ ଉରେ ।
ଅନ୍ନପୁଡ଼ାଏ ବାମକରେ ॥
ବେତ ମୁରଲୀ ଶିଙ୍ଗା କରେ ।
କମଳା ସେବଇ ପୟରେ ॥

ଏ ଯେତେ ବାଛୁରୀ କୁମର ।
ତୋହର ଶରୀରୁ ବାହାର ॥ ୧
ତୋ ଅବତାର ମୋର ହିତେ ।
ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଅବିରତେ ॥
ଇଚ୍ଛାରେ ହୋଇଅଛୁ ଜାତ ।
ନିର୍ମାଣ ନୋହୁ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ଏ ଦେହ ମହିମା ନ ଜାଣୁଁ ।
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ରୁଦ୍ର ମୁନି ମନୁ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିଗ୍ରର ଅନୁମାନି ।
ବେଦ ପୁରାଣେ ପରିମାଣି ॥ ୨

୧. ଉହାଡ଼ିବା—ଦୂର କରିବା, କାଢ଼ିନେବା । ୨. ବଜ୍ରସେହ୍ନା—ଦୃଢ଼ କବଚ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯେ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ଇନ୍ଦ୍ରି ଜିଣେ ।
ତୋର ମହିମା ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ହୁଅଇ ନିରାଶ ।
କେବଳ ଲଭେ ଦେହପ୍ରାସ[୧] ॥
ଜ୍ଞାନର ପଥ ଛାଡ଼ି ଥୋକେ ।
ତୋତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ସଦ୍ଧଲୋକେ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ତୋର ମହିମା ମନେ ଗୁଣି ॥
ମନ ବଚନ କରି ଏକ ।
ହେଲେ ଜିଣନ୍ତି ତିନିଲୋକ ॥ ୩
ତୋର ଚରଣେ ଭାବ ଛାଡ଼ି ।
ଯେ ଯାନ୍ତି ଯୋଗପଥ ମାଡ଼ି ॥
ମନ ବଚନ ହୃଦେ ଛନ୍ଦି ।
ତପେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଳ ରୁନ୍ଧି ॥
ଯେତେ କରନ୍ତି ଦେହଶ୍ରମ ।
ତୋର ମାୟାରେ ହୋନ୍ତି ଭ୍ରମ ॥
କେବଳ ଲାଭ ଦେହପ୍ରାସ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତି ନିରାଶ ॥
ତଣ୍ଡୁଳ ଆଶେ ତୁଷ କୁଟି ।
ଛାଡ଼ି ଯେସନେ ପ୍ରାଣୀ ଫୁଟି[୨] ॥
ନିରାଶ ହୋନ୍ତି ବେନିପଥ ।
ପଶୁଯୋନିରେ ହୋନ୍ତି ଜାତ ॥
ତୋତେ ନ ପାଇ ନରହରି ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ତୋ ମାୟା ଆବୋରି ॥
ପୂର୍ବେ ବହୁତ ମୁନିଜନ ।
ସେବିଲେ ତୋହର ଚରଣ ॥
ନିଜ କରମ ଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ।
ତୋ ଗତି ଏକୁ ଆରେ ହେଜି ॥
ପାଇଲେ ତୋ ପରମ ପଦ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ବିଷୟ ବିଷାଦ ॥୪,୫
ନିର୍ମଳ-ଆତ୍ମା ମୁନିଗଣେ ।
ତୋର ମହିମା ପରିମାଣେ ॥
ତୋର ବିକାର ନ ପାଇଲେ ।
ଭକତି ହେଜି ତରିଗଲେ ॥ ୬

ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମା ଗୁଣବନ୍ତ ।
ତୋର ମହିମା ଗୋପୀନାଥ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଦେହବନ୍ତ ହୋଇ ।
ତୋ ଗୁଣ କେ ପାରିବ କହି ॥
ଭୂମିରେ ଯେତେ ରେଣୁ ଛନ୍ତି ।
ଆକାଶେ ଯେତେ ତାରାପନ୍ତି ॥
ବରଷା ଧାରା ପଡ଼େ ଯେତେ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ ତିନି ଗଣନେ ସମର୍ଥ ।
କେହି ବା ଥିବେ ଏ ଜଗତ ॥
ତୋର ମହିମା ଗୁଣ ଗୁଣି ।
ସଂସାରେ ଅଛି କେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୭
ଯାହାକୁ ହେଉ ତୁ ସଦୟେ ।
ସେ ନ ପଡ଼ଇ ମାୟାମୋହେ ॥
ତୋର ଭକତି ହୃଦେ ହେଜି ।
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମଫଳ ଭୁଞ୍ଜି ॥
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ତୋର ପାଦେ ।
ସଂସାରୁ ଯାନ୍ତି ମୋକ୍ଷପଦେ ॥ ୮
ଅଜ୍ଞାନପଣ ଦେଖ ମୋର ।
ତୋତେ ଭଣ୍ଡିଲି ଗଦାଧର ॥
ମାୟାବୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ତୋତେ ମୁଁ କଲି ମାୟା ହଟ ॥
ଅନଳ ପର୍ବତର ତୁଲେ ।
କଣାଏ[୩] ଦେଖାଇଲି ହେଲେ ॥
ଅଳପଲୋକେ ଅଧିକାର ।
ତୁ କିମ୍ପା ଦେଲୁ ଦାମୋଦର ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବୋଲିଣ ମୋର ଗର୍ବ ।
ତୋତେ ଭଣ୍ଡିଲି ପଦ୍ମନାଭ ॥
ଏଣୁ ହୋଇଲି ଅପରାଧୀ ।
ତୁ ନାଥ କରୁଣାବାରିଧି ॥
ମୋ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥
ମୁଁ ତୋର ରଜଗୁଣୁଁ ଜାତ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ମୋ ତୋର ଯେତେକ ଅନ୍ତର ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଚକ୍ରଧର ॥୯,୧୦
ଅବନୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ମନ ଚେତନା ଅହଂକୃତେ ॥
ଜୀବ ପରମ ଭାବ ବହି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କେତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ରୋମମୂଳେ ।
ଉଡୁ ଅଛନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଜଳାକବାଟି ବାଟେ ଯେହ୍ନେ ।
ରେଣୁଏ ଉଡ଼ନ୍ତି ଗଗନେ ॥
ମୁଁ ଏକ ଅଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ସପ୍ତ ଗ୍ରଖଣ୍ଡ ଦେହ ବହି ॥
ଅଛଇଁ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଧରି ।
ତୋ ମାୟାପଟଳ ଆବୋରି ॥
ଏତେ ଅନ୍ତର ତୋର ମୋର ।
ତୋତେ ଭଣ୍ଡିଲି ମୁଁ ପାମର ॥୧୧
ଗର୍ଭ ଭିତରେ ସୁତ ଥାଇ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ପାଦ ପ୍ରହାରଇ ॥
ସେ ଅପରାଧ ଚିତ୍ତେ ଘେନି ।
କୋପ କି କରଇ ଜନନୀ ॥୧୨
ତୋ ନାଭିକମଳୁ ମୁଁ ଜାତ ।
ତୋତେ ଭଣ୍ଡିଲି ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ତୋହର ଉଦରେ ପଶିଲି ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେଖିଲି ॥
ଜଳଧିଶୟନର କାଳେ ।
ଏ କଥା ଜାଣନ୍ତି ସକଳେ ॥
ନାର ଅୟନ ଲୋକ ସାକ୍ଷୀ ।
ତୁ ନାଥ ନାରାୟଣ ରୂପୀ ॥
ସକଳ ନର ଆତ୍ମା ହେଉ ।
ତେଣୁ ନାରାୟଣ ବୋଲାଉ ॥
ପ୍ରଳୟଜଳେ ଥିଲୁ ଶୋଇ* ।
ତୋ ରୂପ ଦେଖିଲଇଁ ମୁହିଁ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ମୋର ମନ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଭଗବାନ ॥

୧. ଦେହପ୍ରାସ—ଶାରୀରିକ କ୍ଳେଶ। ୨. ଫୁଟି—କ୍ଳାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି। ୩. କଣାଏ—କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗଟିଏ।

* "ନାର ଅୟନ........ଥିଲୁ ଶୋଇ" ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କର ଅଧୀଶ୍ୱର (ନାର—ଜୀବ; ଅୟନ—ଅଧୀଶ୍ୱର ବା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ) ହୋଇଥିବାରୁ ତୁମେ 'ନାରାୟଣ' ବୋଲାଅ। ସକଳ ଜୀବଙ୍କର ସାକ୍ଷୀ (ନାର—ଜୀବ; ଅୟନ—ଜ୍ଞାତା ବା ସାକ୍ଷୀ) ହୋଇଥିବାରୁ ତୁମେ 'ନାରାୟଣ' ବୋଲାଅ। ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କର ଆତ୍ମା (ନାର—ଜୀବ; ଅୟନ—ଆଶ୍ରୟ) ହୋଇଥିବାରୁ ତୁମେ 'ନାରାୟଣ' ବୋଲାଅ। ଜଳରେ ଶୟନ (ନାର—ଜଳ; ଅୟନ—ନିବାସସ୍ଥାନ) କରୁଥିବାରୁ ତୁମେ 'ନାରାୟଣ' ବୋଲାଅ।

ମିଥ୍ୟା ନୁହଁଇ ନା ଏ କଥା ।
ତୋତେ ହେଁ ସାକ୍ଷୀ ତୋର ମାତା ॥
ଗୋପାଳ କୁମରଙ୍କ ମେଳେ ।
ମାଟି ଭକ୍ଷିଲୁ ଯେତେବେଳେ ॥
ଯଶୋଦା ଦେଖିଲା ତୋ ତୁଣ୍ଡ ।
ଉଦରେ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ॥
ବାହାର ଭିତରରେ ପୂରି ।
ତୋ ମାୟା ଅଛି ଯେ ଆବୋରି ॥୧୬, ୧୭
ଏବେ ଏ ବୃନ୍ଦାବନେ ମୋତେ ।
ମାୟା ନ କଲୁ କେତେ କେତେ ॥
ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲଇଁ ଏକ ।
କ୍ଷଣକେ ହୋଇଲୁ ଅନେକ ॥
ଯେତେ ବାଛୁରୀ ଗୋପପୁଏ ।
ଦିଶିଲେ ତୋହର ପରାୟେ ॥
ନୀଳ ଶରୀର ଶ୍ରୀ କର ।
ବ୍ରହ୍ମାଏ ଖଟନ୍ତି ପୟର ॥୧୮
ତୁହି ତୋହର ମାୟା ବହୁ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ରୂପ ହେଉ ॥
ସୃଷ୍ଟିର ଅଗ୍ରେ ମୋତେ କରି ।
ଶଙ୍ଖୋଳି ଦେଲୁ ବେଦଶ୍ରୀ ॥
ଜଗତ କରାଇ ଭିଆଣ ।
ତୁ ତାହା ପାଳୁ ନାରାୟଣ ॥
ଶଙ୍କର ରୂପେ କରୁ ଅନ୍ତ ।
ଏମନ୍ତେ ବୋଲାଉ ଅନନ୍ତ ॥୧୯
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଋଷି ପଶୁ ।
ଏଣେ ଶରୀର ତୁ ପ୍ରକାଶୁ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରି ସନ୍ତ ପାଳୁ ।
ଦୟାରେ ଧର୍ମ ତୁ ସମ୍ଭାଳୁ ॥୨୦
କାହିଁ କିପରି କିସ ପାଇଁ ।
କେତେବେଳେ ବା ଖେଳୁ ତୁହି ॥
ବିସ୍ତାରି ତୋର ଯୋଗମାୟା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ପ୍ରଭୁ ଏହା ॥
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ।
ଭୋ ନାଥ ଏ ଲୀଳା ତୋହର ॥୨୧
ତେଣୁ ତୋ ମାୟାର ଜଗତ ।
ତୋ ଠହୁଁ ହୋନ୍ତି ଆତଯାତ ॥
ବିଜୁଳି ଜ୍ୟୋତିଏ ଯେସନ ।
ମେଘରେ ଦିଶି ହୋନ୍ତି ଲୀନ ॥୨୨

ତୁ ନାଥ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ସତ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଆଦିଶୂନ୍ୟ ॥
ତୁ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି ନିରଞ୍ଜନ ।
ଉପାଧିହୀନ ସୁଖପୂର୍ଣ୍ଣ ॥୨୩
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟେ ତୁହି ।
ବିହରୁ ଆତ୍ମା ରୂପ ହୋଇ ॥
ଗୁରୁ ବଚନୁଁ ଜ୍ଞାନସାର ।
ପାଇ ଯେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରହ ॥
ଭବଜଳଧି ସେ ତରନ୍ତି ।
ମାୟା ପଟଳେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୨୪
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ଜାଣି ।
ଚିନ୍ତା ନ କରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବେ ଜ୍ଞାନ ନାଶ ।
ରଜ୍ଜୁରେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପତ୍ରାସ ॥୨୫
ଜୀବର ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବୁଁ ଜାତ ହୋଇ ॥
ତୋହର ତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ଜାଣଇ ।
ତାହାର ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ନାହିଁ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ସଦା ପ୍ରକାଶିଲେ ।
ନ ଥାନ୍ତା ଦିବା ରାତ୍ର ଭଲେ ॥
ତୋତେ ଯେ ଚିହ୍ନି ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ଆତ୍ମାକୁ ବାହାରେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ॥
ଶ୍ରମ ଯେ ଲାଭ ତାହାଙ୍କର ।
ନାହିଁ ତୋ ଭିତର ବାହାର ॥୨୬, ୨୭
ଯେ ତୋତେ ଶରୀରେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ରୂପ ଚିହ୍ନି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ନାଶେ ତାହାଙ୍କର ।
ଭବସାଗରୁ ହୋନ୍ତି ପାର ॥
ଜ୍ଞାନୀଜନ ସେ ଏହି ମତ ।
ତୋହର ଦୟାରେ ଅନନ୍ତ ॥
ତୋତେ ନିରୋପି ଏ ଶରୀରେ ।
ଶରୀର ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର କରେ ॥
ନିକଟେ ସର୍ପ ଯାର ଥାଇ ।
ସେ କି ରଜ୍ଜୁରେ ଭ୍ରମ ହୋଇ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ତୋତେ ଜାଣି ।
ଭାବି ତରନ୍ତି ସାଧୁପ୍ରାଣୀ ॥୨୮
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହ ଯାକୁ ନାହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଲୋଡ଼ିଲେ ନ ପାଇ ॥

କେତେ କହିବି ସ୍ୱାମୀ ତୋତେ ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ମୋତେ ॥
ନାନା ଯୋନିରେ ଜାତ କରି ।
ତୋର ସେବକ ମଧ୍ୟେ ହରି ॥
ଅପ୍ରାଧ କ୍ଷମା କର ମୋତେ ।
ତୋ ପାଦେ ସେବଇ ଯେମନ୍ତେ ॥୨୯, ୩୦
ଗୋପେ ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ।
କେ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ କରୁ ହେତୁ ॥
ହୋଇଣ ବାଛୁରୀ କୁମର ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଇଲୁ ତାହାଙ୍କର ॥
ତୋ ମନ ରଞ୍ଜନେ ଅନନ୍ତ ।
ଯଜ୍ଞେ ନୋହିଲେ ସମରଥ ॥୩୧
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଗୋପୀ ଗୋପ ।
ଅନେକ କରିଛନ୍ତି ତପ ॥
ତୁ ନାଥ ମିତ୍ର ତାହାଙ୍କର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମର ଅମୃତ ।
ତେଣେ ଲୋଭିତ ଯାର ଚିତ୍ତ ॥
ମନଭ୍ରମରେ କରି ପାନ ।
ହେଲେ ତେଜଇ ଭବଭ୍ରମ ॥
କାଷ୍ଠ ପାଷାଣ ତୃଣ ହୋଇ ।
ଗୋକୁଳେ ପଡ଼ିଥିବି ମୁହିଁ ॥
ଗୋପୀଜନଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ।
ଦେହେ ମୁଁ ହେଉଥିବି ବୋଲି ॥୩୨-୩୪
ଦେବେ ନ ପାନ୍ତି ଯାକୁ ଖୋଜି ।
ଗୋପୀଏ ମିତ୍ରପଣେ ଭଜି ॥
ପୂତନା କରି ଶତ୍ରୁପଣ ।
ତୋ ଦେହେ ପଶିଲା ତକ୍ଷଣ ॥
ଏଣୁ ତୋ ନାହିଁ ମିତ୍ର ଅରି ।
ଜଗଜୀବନ ନରହରି ॥୩୫
ତୋହର ପାଦେ ଗୋପୀନାଥ ।
ଶରଣ ନ ପଶେ ଯାବତ ॥
ତାବତ କାମ କ୍ରୋଧ ବଳେ ।
ଡକା କରନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥
ଗୃହ ହୁଅଇ ବନ୍ଦୀଘର ।
ମୋହ ଶାଙ୍ଖୁଳି ଏ ପୟର ॥
ଦାରା ତନୟ ମୋହେ ଜଡ଼ି ।
ଦୁଃଖ ସଙ୍କଟେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥୩୬

ଶରଣଜନର ଆନନ୍ଦ ।
ବଢ଼ାଇବାକୁ ଆଦିକନ୍ଦ ॥
ଅରୂପ ହୋଇ ରୂପ ଧରୁ ।
ପୁତ୍ରାଦି ରୂପେ ଲୀଳା କରୁ ॥୩୭
ଯେ ବୋଲେ ତୋହର ମହିମା ।
ଜାଣଇ ବୋଲି ଗୁଣ ସୀମା ॥
ସେ ଜାଣୁ ମୁହିଁ ତ ବହୁତ ।
ବିଗ୍ରରି ନ ପାଇଲି ଅନ୍ତ ॥୩୮
ତୁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତୋର ଏ ଦେହ ଏ ଜଗତ ॥
ଅଧିକ କି କହିବି ଆଉ ।
କିସ କରିବି ଆଜ୍ଞା ହେଉ ॥୩୯
ତୁ ବୃଷ୍ଣିବଂଶ ଦିନକର ।
ପାଷଣ୍ଡ ଧର୍ମ ତମହର ॥
ଭୂମି ଦେବତା ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ସମୁଦ୍ରକୁ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ ॥
ଭାରା ନିବାରୁ ଦୁଷ୍ଟ ନାଶି ।
ନମୋ ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥୪୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଛାଡ଼ିଲା ମନୁ ଭୟ ॥
ପାଦେ ପଡ଼ିଲା ତିନିବାର ।
ବାହୁଡ଼ିଗଲା ନିଜ ପୁର ॥
ବସ୍ଥା ବାଳକ ଆଣି ଦେଲା ।
ବିକଳେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୃହିଁଲା ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ମୁଖକୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ବିଧାତା ଯାଅ ନିଜପୁର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଳ ସୁଖେ ଯାଇ ।
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଚଳିଲା ନିଜପୁରେ ॥୪୧, ୪୨

ମାୟା ମୋହିଲେ ଦେବରାୟେ ।
ଭୋଜନ କରୁଛନ୍ତି ପୋଏ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଣିଲେ ବସ୍ଥା ଲୋଡ଼ି ।
ଅନ୍ନପୁଡ଼ାଏ ହସ୍ତେ ଧରି ॥
ଥୋକାଏ ତୁଣ୍ଡେ ଅଛି ଭାତ ।
ପୋଏ ଦେଖିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗୁ ବହେ ଝାଳ ।
ଡାକନ୍ତି ଆସ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଏକଇ ଗ୍ରାସ ନାହୁଁ ଖାଇ ।
ଲୋଡ଼ି ଆଣିଲ ବସ୍ଥା ଯାଇ ॥
ଆସ ତୁମ୍ଭର ଠାବେ ବସ ।
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ହସ ହସ ॥
ଅନ୍ନ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ବସି ।
ଗୋପାଳ ପୋଏ ପରଶଂସି ॥
ଭୋଜନ ସାରି ଜଳେ ଯାଇ ।
କର ଚରଣ ମୁଖ ଧୋଇ ॥
ବେଳ ହୋଇଲା ଅବସାନ ।
ଗୋପେ ଚଳିଲେ ଭଗବାନ ॥
ପଥେ ଅଘାର ଦେହ ଗୃହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିତ୍ୟେ ଖେଳିବା ଏଥେ ପଶି ।
ଶୁଣି ଗୋପାଳ ପୋଏ ହସି ॥୪୩-୪୬
ଗ୍ରାମ ନିକଟେ ପୋଏ ଯାଇ ।
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ବେଣୁ ବାଇ ॥
ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଚୂଳ ମାଳ ।
ଗୁଞ୍ଜରାପାଟି[୧] ରଙ୍ଗଫୁଲ ॥
ଗୋରଜ ଶୋହେ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ।
ବେଢ଼ି ନାଚନ୍ତି ଗୋପପୁଏ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ନୟନ ଆନନ୍ଦ ।
ଉଦୟ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଚ୍ଚନ୍ଦ ॥୪୭
ପୋଏ ମିଳିଲେ ଯେଝା ଘରେ ।
କହିଲେ ମାତାଙ୍କ ଛାମୁରେ ॥

ସର୍ପ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଗିଳୁଥିଲା ।
ଆଜ* ଗୋ ଗୋବିନ୍ଦ ରଖିଲା ॥
ସର୍ପ ଯେ ପାଟି ପାଡ଼ିଥିଲା ।
କୃଷ୍ଣ ତା ତାଳୁ ବିଦାରିଲା ॥
ସେବାଟେ ହୋଇଲୁ ବାହାର ।
ପଛେ ଗୋ ଥିଲା ଦାମୋଦର ॥
ଶୁଣି ଚକିତ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଭୟେ ବୋଲନ୍ତି ହରି ହରି ॥୪୮
ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ଶୁକଙ୍କୁ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ତୁ ଯେ ବୋଇଲୁ ଗୋପଗୋଈ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୁତ୍ରରୂପେ ପାଇ ॥
ମାୟାବାଳକେ ସ୍ନେହ ଯେତେ ।
ନିଜ ବାଳକେ ନାହିଁ ତେତେ ॥
ଏଣେ ଯେ ମୋହର ସନ୍ଦେହ ।
ସଂଶୟ ଯାଉ ମୁନି କହ ॥୪୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ଜଗତ ଅଛି ମାୟା ମୋହେ ॥
ସୁତ କଳତ୍ର ଦେହ ବିତ୍ତ ।
ସ୍ନେହେ ଜଡ଼ିତ ଅବିରତ ॥
ବିଷୟ ଜଡ଼ ବଳବନ୍ତା ।
ଆମ୍ଭାକୁ ନ କରନ୍ତି ଚିନ୍ତା ॥
ତଥାପି ରାଜା ଜାଣ ତୁହି ।
ଆମ୍ଭାହୁଁ ପ୍ରିୟ ନାହିଁ କେହି ॥
ସୁତ କଳତ୍ର ସ୍ନେହଭଙ୍ଗ ।
ଜରା ବ୍ୟାଧିରେ କ୍ଷୀଣ ଅଙ୍ଗ ॥
ହେଲେହେଁ ପୁଣି ପ୍ରାଣୀ କେହି ।
ଜୀବନ ଆଶା କି ଛାଡ଼ଇ ॥

୧. ଗୁଞ୍ଜରାପାଟି—କାଇଁଚରେ ତିଆରି ମୁଣ୍ଡର ଏକ ଆଭୂଷଣ ବିଶେଷ ।

* ଅଘାସୁର ବଧ ପରେ ଯଦ୍ୟପି ଏକ ବର୍ଷ ବିତିଯାଇଥିଲା, ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋହିତ ହୋଇଯାଇଥିବାରୁ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ତାହା ଜଣା ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ବଣଭୋଜି ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମା ବାଳକ ଓ ବାଛୁରୀମାନଙ୍କୁ ହରଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଭଗବାନ ନିଜର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ବଳରେ ନିଜେ ହିଁ ବର୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଳକ ଓ ବସ୍ଥାରୂପ ଧାରଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ଫେରାଇଦେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ବାଳକମାନେ ସେହି ଅଘାସୁର ବଧ ଦିନ ହିଁ ଭୋଜି କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରେ ମାଆମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହିଲେ—ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗୋବିନ୍ଦ ସର୍ପ ଉଦରରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲା ।

କୃଷ୍ଣ ତ ଜୀବର ଜୀବନ ।
କିମ୍ବା ନୋହିବେ ପ୍ରିୟତମ ॥
ଏଣୁ ପୂର୍ବିହୁଁ ସ୍ନେହଭର ।
ମାୟା ବାଳକେ ଗୋପପୁର ॥୫୦-୫୭
ସେ ହରିପାଦେ ଦେଇ ମନ ।
ନିରତେ ଯେ କରନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ॥
ବିପଦେ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଭବସାଗରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥୫୮
କୁମାର କାଳେ ବାଳକେଳି ।
ଯେମନ୍ତେ କଲେ ବନମାଳୀ ॥
ଷଡ଼ବରଷ ହୋଏ ଏବେ ।
ଯେତେ କରିବେ ବାଳଭାବେ ॥
ଏଣେ ତୁ ହୁଅ ସାବଧାନ ।
ଖଣ୍ଡିବ ମୋହ ଜଡ଼ ଭ୍ରମ ॥୫୯-୬୧
ପାମର ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତେ ଗାଇଲା ଭାଗବତ ॥
ପଣ୍ଡିତେ ନ ଧରିବ ଦୋଷ ।
ହରିଚରିତ ସୁଧାରସ ॥
କୃଷ୍ଣ ସବୁରି ଦେହେ ଥାଇ ।
ଯାହାକୁ ଯେମନ୍ତ ବୁଝାଇ ॥
କେ କରି ପାରିବ ତା ଆନ ।
ଚିତ୍ତକୁ ସାକ୍ଷୀ ଭଗବାନ ॥
ମୋ ମନ ମୋହିଲେ ମୁରାରି ।
ପୁରାଣ ଗୀତେ ଅର୍ଥ କରି ॥
ଏଣେ ମୋହର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
ବାଳୁତଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ ମନ ଦେଲେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭେଟିବ ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ॥
ସେ ଦୟାନିଧି ହେଲେ ଭେଟ ।
ନ ଥିବ ଏ ସଂସାର କଷ୍ଟ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁତିର୍ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଷୋଡ଼ଶେ ବିନାଶି ଧେନୁକା । କାଳୀୟ ବିଷୁଁ ଗୋପ ରକ୍ଷା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ହରିର ବାଳକ ଚରିତ ॥
ଷଡ଼ବରଷେ ନରହରି ।
କାନନେ ଚରାନ୍ତି ବାଛୁରୀ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ବଳୀୟାର ।
ଗାଈ ରଖିଲେ ଦାମୋଦର ॥
ରୋହିଣୀସୁତ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ବନେ ଖେଳନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଦିନେକ କୃଷ୍ଣ ବେଣୁନାଦେ ।
କାନନେ ମିଳିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ଗୋପବାଳେ ।
ବେଣୁ ବଜାନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ଆଗେ ଅଡ଼ାଇ ବତ୍ସା ଗାଈ ।
ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଯାଇ ॥
କୋମଳ ଘାସ ନାନା ଫୁଲ ।
କୋକିଳ ଶବଦେ ବହଳ ॥
ମୟୂରନାଦ ଭୃଙ୍ଗ ମେଳେ ।
ଗନ୍ଧ କୁସୁମ ଜଳସ୍ଥଳେ ॥
ନବ ପଲ୍ଲବ ତରୁ ସ୍ଥିତ ।
କୋମଳ ବହଇ ମରୁତ ॥
ପଦ୍ମ କୁମୁଦ ଗନ୍ଧ ଘେନି ।
ଆନନ୍ଦେ ବିରାଜେ ମେଦିନୀ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଶିରୀରଙ୍ଗ ।
ବାଳକ ମେଳେ ରାମ ସଙ୍ଗ ॥
ଫଳ କୁସୁମ ତରୁଗଣେ ।
ଲାଗନ୍ତି ରାମର ଚରଣେ ॥
ଦେଖି ହସିଲେ ଦାମୋଦର ।
ରାମଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ॥୧-୪

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଭୋ ଦେବ ଦେଖ ତରୁଗଣ ।
ନମନ୍ତି ତୋହର ଚରଣ ॥
ଦେବେ ନ ପାନ୍ତି ଯାହା ଖୋଜି ।
ଏ ତୋତେ ତରୁରୂପେ ଭଜି ॥
ତରିବେ ଭବବନ୍ଧ ତାପୁଁ ।
ବୃକ୍ଷ ହୋଇଲେ ଯେଉଁ ପାପୁଁ ॥ ୫
ଏ ଯେ ଭ୍ରମର ପକ୍ଷୀଗଣେ ।
ନାଦେ ଭଜନ୍ତି ତୋ ଚରଣେ ॥
ଦେବେ ଗୁପତେ ବନଗ୍ୱରୀ ।
ତୋତେ ପୂଜନ୍ତି ଧ୍ୟାନ କରି ॥
ପକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପ ମୁନିଗଣେ ।
ମନ ନିରୋପି ତୋ ଚରଣେ ॥ ୬
ଦେଖ ଏ ମୟୂରଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ।
ମୃଗଯୁବତୀ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଛନ୍ତି ରହି ।
ଦେଖନ୍ତି ନୟନ ପୂରାଇ ॥
ଦେଖ ଗଭୀର ପିକନାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ମନଖେଦ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ଭାବନ୍ତି ତୋ ମୁଖ ଅନାଇଁ ॥ ୭
ଏ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ମହୀଧର ।
ଲାଗୁଛି ତୋହର ପୟର ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୋ ପାଦ ଲାଗି ବୃକ୍ଷଲତା ।
ପୁଣ୍ୟେ ହୋଇଲେ ବଳବନ୍ତା ॥
ନଦୀ ପର୍ବତ ଖଗ ମୃଗ ।
ନିଶ୍ଚେ ଲଭିବେ ମୋକ୍ଷଯୋଗ ॥ ୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ରାମଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ।
ମିଳିଲେ ନଦୀକୂଳେ ଯାଇ ॥
ଗାଈ ଚରାନ୍ତି ବେଣୁ ବାଇ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ॥ ୯
ଗୋପାଳପୁଏ ଗୀତନାଦେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାଚନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଗୋପକୁମରେ ପରଶଂସି ।
ମୁରଲୀନାଦେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ହଂସର ରାବ ଶୁଣି ଡାକି ।
ନାଚନ୍ତି ମୟୂରଙ୍କୁ ଦେଖି ॥
ଶୁକ କୋକିଳ ନାଦ ଶୁଣି ।
ମୁରଲୀ ନାଦେ ତାହା ଭଣି ॥
ଗୋରୁଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ।
ଗମ୍ଭୀରେ ନାମ ଧରି ଧୀରେ ॥
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ନାଦ ଶୁଣି ଡାକି ।
ପଶୁଙ୍କୁ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରୀକ୍ଷି ॥୧୦-୧୩
ବେଳ ହୋଇଲା ବଳୀୟାର ।
ଫୁଟିଲେ[1] ରୋହିଣୀ କୁମର ॥
ରାମର ଶ୍ରମ ଅନୁସରି ।
ବୃକ୍ଷରେ ଉଠନ୍ତି ମୁରାରି ॥
କୋମଳ ପତ୍ର ବୃକ୍ଷୁଁ ଆଣି ।
ଶଯ୍ୟା ପାତନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତହିଁ ଶୁଆଇ ହଳଧର ।
ପାଦ ଗ୍ରପନ୍ତି ଧୀର ଧୀର ॥ ୧୪
ଗୋପାଳପୁଏ ନୃତ୍ୟ କରି ।
ମନ ତୋଷନ୍ତି ହଳଧାରୀ ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ବେଣୁ ବଜାନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ॥
ଉଠିଣ ରାମ ପରଶଂସି ।
ହସ୍ତ ଧଇଲେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥ ୧୫

କୃଷ୍ଣ କରନ୍ତି ରଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ ।
ଗୋପାଳେ ବେଣୁନାଦେ ଗୀତ ॥
କୃଷ୍ଣର ଶ୍ରମ ଦେଖି ପୋଏ ।
ପଲ୍ଲବ ଆଣନ୍ତି ଥୋକାଏ ॥
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ଶଯ୍ୟା କରି ।
ତହିଁ ଶୁଆଇଲେ ମୁରାରି ॥
ଜାନୁରେ ରଖି ସାମସ୍ଥାନ[2] ।
କେ ବସି ଗ୍ରପନ୍ତି ଚରଣ ॥
ପତ୍ର ବିଞ୍ଚଣା କରି ବିଞ୍ଚି ।
କେ ପାଣି କୃଷ୍ଣଦେହେ ସିଞ୍ଚି ॥
ସୁସ୍ୱରେ କରି ଗୀତରସ ।
ଯେଣେ ହୋଇବ ମନତୋଷ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗୋପବାଳ ସଙ୍ଗେ ।
କୃଷ୍ଣ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନାରଙ୍ଗେ ॥୧୬-୧୯
ଶ୍ରୀଦାମ ନାମେ ଗୋପସୁତ ।
କୃଷ୍ଣର ମିତ୍ର ସେ ଯୁକତ ॥
ସୁବଳ ସ୍ତୋକକୃଷ୍ଣ ଆଦି ।
ଏମନ୍ତେ ନାମ ପରସିଦ୍ଧି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କହନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୨୦
ଭୋ ରାମ ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ଆଗେ ଦିଶଇ ତାଳବନ ॥
ସୁପକ୍ୱ ଫଳ ରସମୟେ ।
ଦେଖି ଲୋଭିତ ଦେବତାଏ ॥
ପାଚିଣ ପଡୁଅଛି ତଳେ ।
ପୁରୁଷେ ପ୍ରମାଣେ ବହଳେ ॥
ବୃକ୍ଷେ ଅଛଇ ଅପ୍ରମିତ ।
ଗନ୍ଧେ ଲୋଭିତ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥
ପୂର୍ବେ ଏ ଫଳ ଲୋକେ ଖାଇ ।
ଏ କାଳେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ ॥
ଧେନୁକା ନାମେ ମହାସୁର ।
ଏ ତାଳବନେ ତାର ଘର ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଅପ୍ରମିତ ।
ନିର୍ଭୟେ ବସଇ ଦଇତ ॥

ତାହାର ଭୟେ ଲୋକେ ଡରି ।
ତିନିଭୁବନେ ପଡ଼େ ହୁରି ॥
ଗର୍ଦ୍ଦଭ ରୂପରେ ଦଇତ ।
ଏ ବନେ ବସଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ॥
ଦେବେ ଡରନ୍ତି ତାର ନାଁଏ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ପବନ ନ ବହେ ॥
ତୁ ନାଥ କରୁ ଯେବେ ଦୟେ ।
ସେ ଫଳ ଖାଇବୁଁ ଥୋକାଏ ॥
ଗୋପପୁରକୁ ନେବୁଁ ବହି ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ॥୨୧-୨୬
ବୋଲନ୍ତି କଢ଼ାଅ ହୋ ପଥ ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ତା ଦେଖି ରୋହିଣୀକୁମର ।
ଧାଇଁଲେ ପବନହୁଁ ଖର ॥
ବେଗେ ପଶିଲେ ତାଳବନେ ।
ଗୋପାଳେ ମିଳିଲେ ବହନେ ॥
ରୋହିଣୀସୁତ ଆଗ ହୋଇ ।
ବୃକ୍ଷକୁ ଦେଲେ ଦୋହଲାଇ ॥
ଫଳ ଝାଡ଼ନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଗ୍ରଳି ।
ଘୋର ଶବଦେ ମହାବଳୀ ॥
ବୃକ୍ଷକୁ ବୃକ୍ଷଦେହ ଲାଗି ।
ଫଳ ସହିତେ ବୃକ୍ଷ ଭାଙ୍ଗି ॥୨୭, ୨୮
ଫଳ ପଡ଼ନ୍ତି ତଳେ ଝଡ଼ି ।
ଶବଦ ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ଶୁଣି ଧେନୁକା ପରଜ୍ୱଳି ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ମହାବଳୀ ॥
ଭାଜିବା ଦେଖି ତାଳବନ ।
ଅସୁର କଲା ଘୋର ସ୍ୱନ ॥
ଶବଦେ ଅବନୀ କମ୍ପିଲା ।
ରାମର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ବେନି ଚରଣ ଟୋଳି ବେଗେ ।
ମାଇଲା ହଳଧର ଅଙ୍ଗେ ॥୨୯, ୩୦
କ୍ଷଣକେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଇ ।
ପୁଣି ମାଇଲା ପାଦ ନେଇ ॥

୧. ଫୁଟିଲେ—କ୍ଳାନ୍ତ ହେଲେ । ୨. ସାମସ୍ଥାନ—ମସ୍ତକ ।

ଗର୍ଦ୍ଦଭ ସ୍ୱଭାବ ଶବଦେ ।
ଗର୍ଜିଇ ମାରି ବେନି ପାଦେ ॥
ଅନନ୍ତ କୋପେ ଗୁରୁତର ।
ଆକର୍ଷି ଧଇଲେ ପୟର ॥
ବେନି ଚରଣ ଧରି କରେ ।
ବୁଲାଇ ପିଟିଲେ ବୃକ୍ଷରେ ॥
କରେ ବୁଲାନ୍ତେ ହଳଧର ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲା ଅସୁର ॥୩୧, ୩୨
ତାଳର ସଙ୍ଗେ ମୃତପିଣ୍ଡ ।
ମାଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ଭୂମିଖଣ୍ଡ ॥
ବନ୍ଧୁକୁଟୁମ୍ବ ତାର ଯେତେ ।
ରାକ୍ଷସବଳ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଧାଇଁଲେ ଅତି ଖରତରେ ।
ମିଳିଲେ ରାମର ଛାମୁରେ ॥
କୁତ୍ସିତ ଘୋର ନାଦ କରି ।
ମାରନ୍ତି ପଦାଘାତ କରି ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ହଳଧର ।
ମଙ୍ଗଳ ଧ୍ୱନି ସୁରପୁର ॥
ପଛ ଚରଣ କରେ ଧରି ।
ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରାଳ କରି ॥
ଏକ ଆରକେ ପ୍ରହାରିଲେ ।
ଅସୁରେ ଯମପୁରେ ଗଲେ ॥୩୩-୩୭
ଅସୁରଙ୍କର ଦେହ ସଙ୍ଗେ ।
ତାଳ ପଡ଼ିଲା ଭୂମିଭାଗେ ॥
ମେଘ ଯେସନେ ଢାଙ୍କେ ଶୂନ୍ୟ ।
ଅସୁର ଦେହ ବ୍ୟାପେ ବନ ॥୩୮
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦେବତାଏ ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ଜୟେ ଜୟେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ଦେବତାଏ ।
ନିର୍ଭୟ ହୋଇଲେ ଥୋକାଏ ॥୩୯
ତାଳ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଗୋପପୋଏ ।
ଘରକୁ ଆଣିଲେ ଥୋକାଏ ॥

ସେଦିନୁଁ ଗୋପ ନରନାରୀ ।
ନିର୍ଭୟେ ତାଳ ଭୋଗ କରି ॥
ସେ ବନେ ଚରାଇଲେ ଗାଈ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଶିଙ୍ଗା ବେଣୁ ବାଇ ॥୪୦
ଦିନ ଅନ୍ତରେ ଗୋପେ ପଶି ।
ଗୋପୀଏ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସି ॥
ଗୋପବାଳକ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଗୋରଜ ଭୂଷଣ ଶରୀରେ ।
ଗୁଞ୍ଜ ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଶିରେ ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
କରେ ସୁରଙ୍ଗ ତାଳଫଳ ॥
ଗୋପୀଏ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମଆଖି ॥
କୃଷ୍ଣ ଗୃହିଁଲେ ରସଭରେ ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ॥୪୧-୪୩
ଆନନ୍ଦେ ଯଶୋଦା ରୋହିଣୀ ।
କୋଳେ ବସାନ୍ତି ପୁତ୍ରେ ଆଣି ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମାଜଣା କରାଇ ।
ସର ଲବଣି ଅନ୍ନ ଦେଇ ॥
ଶେଯେ ଶୁଆଇ ପୁତ୍ର ବେନି ।
ସୁସ୍ୱରେ କଲେ ଗୀତଧ୍ୱନି ॥
ଏମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିଲେ ରଜନୀ ।
ପରୀକ୍ଷେ କହେ ଶୁକମୁନି ॥୪୪-୪୬
ପ୍ରଭାତେ ଉଠି ଦାମୋଦର ।
ବନେ ଚଳିଲେ ଧାତିକାର ॥
ଗୋପ କୁମରେ ଗାଈ ଘେନି ।
ଯାନ୍ତେ କରନ୍ତି ବେଣୁଧ୍ୱନି ॥
ଘରେ ରହିଲେ ହଳଧର ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ନଦୀତୀର ॥୪୭

ଗୋରୁ ଚରାନ୍ତି ବନେ ପଶି ।
ରବିର ତେଜ ପରକାଶି ॥
ତୃଷାରେ ନ ପାରନ୍ତି ଗ୍ୱଳି ।
କାଳିନ୍ଦୀତୀରେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ସକଳେ କଲେ ଜଳପାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲେ ଜୀବନ ॥୪୮, ୪୯
ଗୋରୁ ଗୋପାଳପୁଏ ମରି ।
ଦେଖି ଚକିତ ନରହରି ॥
ଜଳକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଅନାଇଁ ।
ବିଗ୍ୱର କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଗରୁଡ଼ ପକ୍ଷୀରାଜ ଭୟେ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ହ୍ରଦେ କାଳି ରହେ ॥
ତାହାର ବିଷେ ଜଳ ନାଶ ।
ଜନ୍ତୁଏ ନ କରନ୍ତି ଗ୍ରାସ ॥
ଏ ଜଳ ବୃନ୍ଦାବନେ ଥିଲେ ।
ପ୍ରାଣ ପାଇବ କେହୁ ଭଲେ ॥
ଭାରା ନିବାରେ ମୁହିଁ ଜାତ ।
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ଅନାଥ ॥
ନିର୍ବିଷ କରିବଇଁ ଆଜ ।
ଏଣେ ମୋହର ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ୱରି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଅମୃତ ନୟନେ ଅନାଇଁ ॥
ଗୋପବାଳକ ଗୋରୁ ସଙ୍ଗେ ।
ଜୀବନ ଦେଲେ ଶିରୀରଙ୍ଗେ ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗେ କରି ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ନରହରି ॥୫୦-୫୩
ସେ ହରିଚରଣ କମଳେ ।
ଚିତ୍ତ ମୋ ରହୁ ଭୃଙ୍ଗମେଳେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ହେ ଦୟାନିଧି ଦୟା କରି ।
ଏ ଦୀନଜନେ କର ପାରି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଧେନୁକାସୁରବଧୋ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କାଳିୟ ଦଳନ ଚରିତ । ସପତଦଶରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡିବ ଭବବ୍ୟଥା ॥
ରଜନୀ ହୋଇଲା ପ୍ରଭାତ ।
ବନେ ଚଳିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଗୋପ ଗୋବତ୍ସା ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ସୁସ୍ୱରେ କଲେ ବେଣୁଧ୍ୱନି ॥
ଗୋପାଳେ ବନୁଁ ପୁଷ୍ପ ତୋଳି ।
କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ତୀରେ କଦମ୍ବ ତରୁ ବନ ।
ଦେଖି ବାଳକେ ତୋଷମନ ॥
ବୃକ୍ଷେ ଉଠିଲେ ଧାଡିକାରେ ।
ଗାଈ ଚରାନ୍ତି ନଦୀ ତୀରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବୃକ୍ଷତଳେ ରହି ।
ବୋଲନ୍ତି ହ୍ରଦକୁ ଅନାଇ ॥
ନିର୍ମଳ ଶୀତଳ ଗଭୀର ।
ବିଷେ ଦୂଷିତ ପୁଣ୍ୟନୀର ॥
ଏ ଜଳେ କାଳିୟ ନ ଥିବ ।
ଜଳ ପିଅନ୍ତୁ ସର୍ବଜୀବ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚାରିଲେ ।
କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷରେ ଉଠିଲେ ॥
ଅତି ଶିଖର ଡାଳେ ଯାଇଁ ।
ହଲାନ୍ତି ଜଳକୁ ଅନାଇଁ ॥
ଅଗାଧ ଜଳୁଁ ହୃଷୀକେଶ ।
ସର୍ପକୁ ଦେଲେ ପରବାସ ॥ ୧
ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷ ମନତୋଷେ ।
ମୁନିଙ୍କି ପୁଚ୍ଛଇ ହରଷେ ॥(ଜ.)
ଅନେକ କାଳ ଜଳେ ଥିଲା ।
କୃଷ୍ଣେ କି ଅପରାଧ କଲା ॥
ହରିର ମହିମା ଅଶେଷ ।
ସଂସାର ହିତେ ପରକାଶ ॥ ୨
ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ଅବତାର ।
ଗୁପତେ ରହି ନନ୍ଦଘର ॥
ତାର ଚରିତ ଯେବା ଶୁଣି ।
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କର ମତେ ।
କେ ଛାଡ଼ି ପାରିବ ତା ଚିତ୍ତେ ॥ ୩
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥(ଜ.)
ଭାରା ନିବାରେ ନରହରି ।
ମନୁଷ୍ୟଦେହେ ଅବତରି ॥
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରି ସନ୍ଥ ପାଳି ।
ଦୟାସାଗର ବନମାଳୀ ॥
କାଳିୟ ବିଷେ ଜଳ ନାଶ ।
ଜନ୍ତୁଏ ନ କରନ୍ତି ଗ୍ରାସ ॥
ଗରଳ ଯୋଗେ ଜଳବାୟେ[୧] ।
ପକ୍ଷୀଏ ନ ଉଡ଼ନ୍ତି ଭୟେ ॥
ବିଶେଷେ ଗରଳ ଲହରୀ ।
ଜଳ ପିଅନ୍ତେ ଜନ୍ତୁ ମରି ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ହୃଷୀକେଶ ।
ଗାଢ଼େ ପିନ୍ଧିଲେ ପୀତବାସ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବାହାସ୍ଫୋଟ ମାରି ।
କଦମ୍ବ ଡାଳ କରେ ଧରି ॥
ଜଳେ ପଡ଼ିଲେ କୃଷ୍ଣ ଡେଇଁ ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ରହି ॥୪-୬
ଜଳ ଯେ ଉଚ୍ଛୁଳିଲା ବେଗେ ।
ଶତେକ ଧନୁ[୨] ଚାରିଦିଗେ ॥
ହରିର ବଳ ଅପ୍ରମିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମହିମା ଅନନ୍ତ ॥ ୭
ଖେଳନ୍ତି ବେନି ଭୁଜ ତାଡ଼ି ।
ଶବଦ ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
କାଳିୟ ଶୁଣିଲା ପାତାଳେ ।
କିସ ଶବଦ ମୋର ଜଳେ ॥
ଦେଖିବ ବୋଲି ବିଜେ କଲା ।
ସହସ୍ରଫଣା ଉଭାରିଲା ॥
ନୟନେ ଦେଖିଲା ମାଧବ ।
କୋପେ କମ୍ପିଲ ଚକ୍ଷୁଶ୍ରବ[୩] ॥ ୮
ନୀଳଜୀମୂତ ଦେହକାନ୍ତି ।
ମଣି କଙ୍କଣ ଝଟକନ୍ତି ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ପୀତବାସ ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଖେଳନ୍ତି ମୁରାରି ।
ସର୍ପ ଧାଇଁଲା କୋପ କରି ॥
କୋମଳ ଚରଣେ ଦଂଶିଲା ।
ଦେହ ନିବିଡ଼େ ବନ୍ଧୀ କଲା ॥ ୯
ଗୋପାଳେ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ଥିଲେ ।
ଜଳେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ॥
କାଳିୟ କରିଛି ବନ୍ଧନ ।
ଗରଳ ବହଇ ବଦନ ॥
ନାଗରେ ବନ୍ଧନ ଶରୀର ।
ଦେଖି କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ॥
ମନ ନୟନ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ।
ଢଳି ପଡ଼ିଲେ ଶୋକ ମୋହେ ॥
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ବିକଳ କେ ପାରିବ କହି ॥
ହୃଦେ ତାଡ଼ନ୍ତି ବେନି ପାଣି ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତେ ପଡ଼ିଲେ ଧରଣୀ ॥୧୦
ଗୋରୁଏ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଚଉଦିଗ ଚାହିଁ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ।
ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟ ରହି ॥

୧. ଜଳବାୟେ—ଜଳାଶୟର ଉପରିସ୍ଥ ଆକାଶରେ । ୨. ଶତେକ ଧନୁ—ଚାରିଶହ ହାତ । ୩. ଚକ୍ଷୁଶ୍ରବ (ଚକ୍ଷୁଃଶ୍ରବା)—ସର୍ପ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବସ୍ତାଏ କାନ୍ଦିଣ ବିକଳ ।
ଆବୋରି କାଳିନ୍ଦୀର ଜଳ ॥୧୧
ଗୋକୁଳେ ଦିଶିଲା ଅରିଷ୍ଟି ।
ରୁଧିର ସଙ୍ଗେ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି ॥
ଭୂମି କମ୍ପଇ ଥରହର ।
ଦିବସେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ॥
ଗଗନେ ଶୁଭେ ଘୋରନାଦ ।
ତ୍ରିବିଧ ରିଷ୍ଟ ପରମାଦ ॥୧୨
ଦେଖି ଗୋପାଳେ ଖରତର ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିର ॥
ବୋଲନ୍ତି କାହିଁ ତୋ କୁମର ।
ରିଷ୍ଟ ପଡ଼ିଲା ଗୋପପୁର ॥
ନନ୍ଦ ଶୁଣିଣ ଥରହର ।
ରାମର କରେ ଦେଇ କର ॥
ନନ୍ଦ ବୋଇଲା ପୁଅ କାହିଁ ।
ବନେ ଯେ ଘେନିଗଲା ଗାଈ ॥
ଅନନ୍ତ ଅଛି ମୋର ଘରେ ।
ରିଷ୍ଟ ପଡ଼ିଲା ଗୋପପୁରେ ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ମୁହିଁ ।
କି ରୂପେ ପୁତ୍ରମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ଯଶୋଦା ଶୁଣି ମୁହ୍ୟମାନ ।
ଧରଣୀ ପଡ଼ି ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଶୁଣି କାନ୍ଦନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ।
ଚହଳ ଚଉଦିଗେ ପୂରି ॥
ସକଳେ ରାମ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ବାହାର ବୃନ୍ଦାବନ ଭାଗେ ॥୧୩-୧୫
ରୋହିଣୀ ସୁତ ମନେ ଗୁଣି ।
କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ପରିମାଣି ॥
ଅଳପ ଅଳପ ହସିଲେ ।
ବଚନେ କିଛି ନ କହିଲେ ॥୧୬
କୃଷ୍ଣ ଚରଣଚିହ୍ନ ଚାହିଁ ।
ଚାଲନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥
କମଳ ଯବାଙ୍କୁଶ ଚିହ୍ନ ।
ଗୋରୁଙ୍କ ଖୁରାଚିହ୍ନ ମାନ ॥୧୭, ୧୮

କାଳିନ୍ଦୀ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ଗୋପ ଗୋବତ୍ସାଙ୍କୁ ଚାହିଁଲେ ॥
ଜଳେ ଦେଖିଲେ ଦାମୋଦର ।
ନାଗରେ ବନ୍ଧନ ଶରୀର ॥
ବିଷ ଅନଳେ ଅଚେତନ ।
ଗରଳ ବହଇ ବଦନ ॥
ଦେଖି କାନ୍ଦନ୍ତି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ତୀରେ ତୀରେ ॥
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।
ଗୋପୀ ହୋଇଲେ ଭୂମିଗତ ॥୧୯
ଗୋପୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଅତି ମାୟାମୋହେ ॥
ପ୍ରଳୟ ମଣିଲେ ଜଗତ ।
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ସର୍ପାଘାତ ॥
ସୁତକୁ ଚାହିଁ ଅଚେତନ ।
ନନ୍ଦର ଦେହେ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ॥
ବାଳୁତ କାଳୁ ଯେତେ ଗୁଣ ।
ସୁମରି କାନ୍ଦେ ପୁଣ ପୁଣ ॥
ଜଳେ ପଶନ୍ତେ କୃଷ୍ଣମାତ ।
ଗୋପୀ ଧଇଲେ ପାଦ ହସ୍ତ ॥୨୦, ୨୧
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଦେଖି ହଳଧର ।
ଆବୋରି କାଳିନ୍ଦୀର ତୀର ॥
ରାମ ବୋଲନ୍ତି ରହ ରହ ।
ଦେଖିବା ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହ ॥୨୨
ଗୋକୁଳ ମନ ଜାଣି ହରି ।
କାଳିୟ ଅଛି ବନ୍ଦୀ କରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଶରୀର ବଢ଼ିଲା ।
କାଳିୟ ଛନ୍ଦି ନ ପାରିଲା ॥
କୃଷ୍ଣ ଦେହ ତା ଦେହେ ଲାଗି ।
ସର୍ପର ଗଣ୍ଠି ଛନ୍ଦ ଭାଙ୍ଗି ॥
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଲା ।
ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ବୁଡ଼ିଲା ॥
ଉଠିଲା ଖଣ୍ଡେ ଦୂରେ ଯାଇ ।
ଗର୍ଜିଲା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇ ॥

ଫଣା ସହସ୍ରେ ଉଭାରିଲା ।
ଗରଳ ଅଗ୍ନି ଉଦ୍‌ଗାରିଲା ॥୨୩, ୨୪
ଜିହ୍ୱା ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରାଳେ ।
ନାଗ କୋଟିଏ ଛନ୍ତି ମେଳେ ॥
ନାଦ କରଇ ଫୁଁ ଫୁଁ କାର ।
ଗରଳେ ଦୃଷ୍ଟି ତା ପିଙ୍ଗଳ ॥
କୋପେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଇଲା ।
ଶବଦେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କମ୍ପିଲା ॥
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ଅବତାର ।
ତୀରେ ଦେଖନ୍ତି ସୁର ନର ॥୨୫
ସର୍ପକୁ ଚାହିଁ ନରହରି ।
ବୁଡ଼ିଲେ ସର୍ପେ ମାୟା କରି ॥
କାଳିୟ ଖୋଜିଲା ଅନେକ ।
ଗଭୀର ଜଳ ଦୀର୍ଘ ପାଖ ॥
ଲୋଡ଼ି ନ ପାଇ ଦାମୋଦର ।
ପୁଣି ତୋଳିଲା ନିଜ ଶିର ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ନିକଟେ ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଜଳତଟେ ॥
ଦେଖି ପଳାନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ଘୂରିଲେ ମଣ୍ଡଳ ଆକାର ॥
ସର୍ପ ଗୋଡ଼ାଇ ନ ପାରିଲା ।
ଫୁଟିଣ ଗରଳ ଛାଡ଼ିଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ଅବସର ପାଇ ।
ଗର୍ଜଇ ରସନା ବୁଲାଇ ॥
ଦଂଶଇ ପୁଣ ପୁଣ ପାଦ୍ୟେ ।
ଗରଳ ଛାଡ଼େ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କୋପେ ଗୁରୁତର ।
ଉଠିଲେ କାଳିୟର ଶିର ॥
ସର୍ପର ଶିରେ ମଣି ଥିଲା ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଲାଗିଲା ॥
ମଣିର ତେଜ ରଙ୍ଗବର୍ଣ୍ଣ ।
ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀହରି ଚରଣ ॥
ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ଛନ୍ଦେ ଉଭା ହୋଇ ।
ନାଚନ୍ତି ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଚାହିଁ ॥୨୬

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନୃତ୍ୟ ଦେବେ ଗ୍ରହିଁ ।
ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଯାଇଁ ॥
ତାଣ୍ଡବ ରସେ ଗୀତ ଗାଇ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ବେଣୁ ବୀଣା ବାଇ ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ତାଳ ବାଦ୍ୟ କରି ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରୀ ॥
କୁସୁମ ବରଷିଲେ ଆଣି ।
ଯେ ଯାହା ମତେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥୨୭
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବନମାଳୀ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ପାଦ ଗ୍ରଳି ॥
କାଳିୟ ପ୍ରାଣ କଣ୍ଠାଗ୍ରତ ।
ସହସ୍ରେ ଫଣା ମୂରୁଛିତ ॥
ଯେବଣ ଫଣା ଉଚ୍ଛେ ଥାଇ ।
ବେଗେ ଉଠନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ॥
ରୋଷେ ନାଚନ୍ତି ପାଦ ଗ୍ରଳି ।
ରୁଧିର ସର୍ପ ମୁଖୁଁ ଗଳି ॥୨୮
କାଳିୟ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ।
ନିଶ୍ଚୟେ ମରଣ ହୋଇଲା ॥
ହରିରେ ପଶିବି ଶରଣ ।
ଡାକିଲା ରଖ ନାରାୟଣ ॥
କାଳିୟ ଶିରେ କୃଷ୍ଣ ଥାଇ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ପୀତବାସ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ଉଶ୍ୱାସ ॥
କାଳିୟ ଜୀବନ ପାଇଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥
ସଭୟେ ନ ପାରଇ କହି ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହି ॥୨୯, ୩୦
ଶତେକ ପତ୍ନୀ ତାର ଥିଲେ ।
ସ୍ୱାମୀର ମରଣ ଜାଣିଲେ ॥
ହରି ମହିମା ସେ ଜାଣନ୍ତି ।
ନାମ ଜପନ୍ତି ନିତି ନିତି ॥
ସୁତ ଦୁହିତା ଆଗ କରି ।
କରେ ଘେନିଲେ ଅର୍ଘ୍ୟଥାଳୀ ॥
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ନାନା ମଣି ।
ନିର୍ମଳ ପଦ୍ମମାଳ ଘେନି ॥

କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ।
ବାଳକ ତଳେ ଶୁଆଇଲେ ॥
ପାଦେ ପଡ଼ିଲେ ନାଗନାରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେଖନ୍ତି ମୁରାରି ॥
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ ।
ନୟନୁ ଝରେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ଉଠି କରନ୍ତି ଜୟେ ଜୟେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବତାଏ ॥୩୧, ୩୨
ବୋଲନ୍ତି ଶରଣ ତୋହର ।
ତ୍ରାହି କରିବା ଚକ୍ରଧର ॥
ଦୋଷୀକୁ ଦଣ୍ଡିବା ଯୁକତ ।
ଭାରା ନିବାରେ ତୁହି ଜାତ ॥
ତୋହର ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ତୋର ଭିଆଣ ସର୍ବ ଦେହୀ ॥
ଭକତି କରନ୍ତି ଯେ ତୋତେ ।
ଯେ ଅବା ଭଜେ ଶତ୍ରୁମତେ ॥
ଦୁହିଙ୍କୁ ଦେଉ ଏକଗତି ।
ଦୟାସାଗର ଦାଶରଥି ॥୩୩
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କଲୁ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ହେଲେ ନାଶିଲୁ ଦମ୍ଭ ମୋହ ॥
ସର୍ପ ହୋଇଲା ପାପକାରୀ ।
ତୋତେ ଦଂଶିଲା ନରହରି ॥
ଏହାରେ ତରିଲୁଁ ସକଳ ।
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ନାଗବଳ ॥୩୪
ପୂର୍ବେ ଏ କେତେ ତପ କଲା ।
ବହୁତ ଅନ୍ନଦାନ ଦେଲା ॥
ଜଳ ଦେଉଳ ନାନାମତେ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଦୟା ହୃଦଗତେ ॥
ତୋ ନାମ ଭଜି ଏ ଆନନ୍ଦ ।
ତେଣୁ ପାଇଲା ପଦ୍ମପାଦ ॥
କେତେ ଏ ଅଛି ତପ କରି ।
ତୋ ପାଦରଜ ଶିରେ ଧରି ॥
ଯାହା ପାଇବ ବୋଲି ପୁଣି ।
ତପ କରଇ କମଳିନୀ ॥୩୫, ୩୬
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ପାଇ ଜନେ ।
ଅଧିକ ନ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ମନେ ॥

ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗକୁ ତୁଚ୍ଛ କରି ।
ବ୍ରହ୍ମପଦକୁ ନ ଆଦରି ॥
ପାତାଳପୁରେ ଭୋଗପଦ ।
ଏକାଙ୍ଗ ରାଜପଣେ ସଧ ॥
ଯୋଗସିଦ୍ଧିକୁ ନ ଇଚ୍ଛଇ ।
ନିର୍ବାଣ ପଦ ନ ମାଗଇ ॥
ଏଣେ ନୁହଇ ସାବଧାନ ।
ତୋ ପାଦେ ଥାଇ ଯାର ମନ ॥୩୭
ଦୁର୍ଲଭ ଅଟୁ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ ।
ଏ ତୋତେ ପାଇଲା କେମନ୍ତେ ॥
ତମୋଗୁଣରେ ଅଛି ଭେଦି ।
ବିଶେଷେ ସର୍ପ ପରମାଦୀ ॥
ତୋତେ ଏ ନିକଟେ ପାଇଲା ।
ଯେଣୁ ଏ ପୂର୍ବେ ତପ କଲା ॥୩୮
ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମା ଗୁଣବନ୍ତ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବନ୍ତ ॥
ପଞ୍ଚଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମା ତୁହି ।
ତୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଦାତା ହେଉ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ମାୟାରୂପ ବହୁ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ କରୁ ଅନ୍ତ ।
ତୁ କାଳରୂପୀ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଅନନ୍ତ ରୂପ ସୂକ୍ଷ୍ମମୟ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଭେଦେ ବହୁ ଦେହ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ରୂପେ ମାୟା କରି ।
ଜଗତେ ହେଉ ରୂପଧାରୀ ॥
ତୋହର ଦେହେ ତିନିଲୋକେ ।
କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଦୁଃଖସୁଖେ ॥
ଯେ ସାଧୁମତେ ତୋତେ ଭଜେ ।
ସେ ତୋର ଦେଲା ଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ॥
ଯେ ତୋତେ ନ ଭଜନ୍ତି ଜନେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ତରିବେ କେସନେ ॥୩୯-୪୦
ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ ଏକବେଳେ ।
ଦ୍ରୋହ ଯେ କଲା ପାଦତଳେ ॥
ଏ ଦୋଷ ସହିବା ମୁରାରି ।
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ପରିବାରୀ ॥୪୧

ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିବ ଏହିକ୍ଷଣି ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆମ୍ଭକୁ ଦିଅ ସ୍ୱାମୀ ଦାନ ।
ତୋର ଶରଣ ଭଗବାନ ॥୫୨
ଏବେ କରିବୁଁ କିସ କହ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ॥୫୩
ପରୀକ୍ଷେ ଶୁକ ମୁନି କହେ ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତି ଦେବରାୟେ ॥
ନାଗକାମିନୀ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ଦୟାସାଗର ପଦ୍ମପାଣି ॥
ପାଦ ପ୍ରହାର ଛାଡ଼ି କରି ।
ଉଶ୍ୱାସ ହୋଇଲେ ମୁରାରି ॥୫୪
କାଳିୟ ଜୀବନ ପାଇଲା ।
କୃଷ୍ଣର ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥
ସଭୟେ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ।
ପୁଣ ପଡ଼ଇ ପଦ୍ମପାଦେ ॥୫୫
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନାରାୟଣ ।
ଜଗତ ତୋହର ଭିଆଣ ॥
ସର୍ପରେ ଜାତ କଲୁ ମୋତେ ।
ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ିବି କେମନ୍ତେ ॥
ତାମସ ଗୁଣେ ଜାତ କରି ।
ଗରଳେ କଲୁ ଅଧିକାରୀ ॥
ତେଣୁ ମୁଁ କ୍ରୋଧଭର ହୋଇ ।
ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥
ତୋହର ମାୟା ଜାଣୁ ତୁହି ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନାଥ ମୁଁ କଲି ଅପରାଧ ।
ତାମସ ଗୁଣେ ଦମ୍ଭ ହୃଦ ॥

ଏଣୁ ନିଷ୍ଠୁର ମୋ ସ୍ୱଭାବ ।
ବିଗ୍ରହି ଦଣ୍ଡ ପଦ୍ମନାଭ ॥୫୬-୫୯
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ମୋତେ କର ।
ତୋର ଶରଣ ଚକ୍ରଧର ॥
ସର୍ପ ବିକଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଦୟାସାଗର ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ସର୍ପ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ନ ଥା ତୁହି ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ସମୁଦ୍ରେ ପଶ ଯାଇ ବେଗେ ॥୬୦
ଜଳଧି ଦ୍ୱୀପ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ଗରୁଡ଼ ଭୟ ନାହିଁ ତୋତେ ॥
ମୋହରି ପାଦ ତୋର ଶିରେ ।
ଲାଗିଲା ସହସ୍ର ଫଣାରେ ॥
ଗରୁଡ଼ ଦେଖି ନିସ୍ତରିବ ।
ତୋହର ଚରଣେ ପଡ଼ିବ ॥
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ବେଗେ ଯାଅ ।
ମୋର ଭକତି ହୃଦେ ବହ ॥
ଏ ଜଳ ଅମୃତ ତୁ କର ।
ଗରଳ ବେଗେ ପରିହର ॥
ଏ ବନେ ଯେତେ ବନଗ୍ରରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଜଳପାନ କରି ॥
ସୁଖେ ବଞ୍ଚିବେ ସର୍ବଜୀବେ ।
ଏ ବନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହିବେ ॥
ଶୁଣ କାଳିୟ ମୋ ଉତ୍ତର ।
କହଇ ତୋତେ ଦେଇ ବର ॥
ତୋର ମୋହର ଏ ଚରିତ ।
ଯେ ସୁମରିବେ ଅବିରତ ॥
ସର୍ପ ବିଘାତେ ନାହିଁ ବାଧା ।
ଯେ ଜନ ସୁମରେ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ॥

ଏ ଜଳେ ସ୍ନାହାନ କରିବ ।
ପିତୃତର୍ପଣ ପିଣ୍ଡ ଦେବ ॥
ଆହାର ତେଜି ଉପବାସେ ।
ଜାଗର ଦେଇ ନଦୀ ପାଶେ ॥
ମୋ ନାମେ ରଜନୀ ବଞ୍ଚିବ ।
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରିବ ॥୬୧-୬୩
ହରି ଆଦେଶ ଘେନି ଶିରେ ।
ତୀରେ ଉଠିଲା ଧାତିକାରେ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ଘେନିଣ ସଙ୍ଗରେ ।
ପୂଜିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ପୟରେ ॥୬୪
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ରଙ୍ଗବାସ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ମଣି ତ୍ରାସ ॥
କମଳମାଳ କଣ୍ଠେ ଦେଇ ।
ନାଚେ ଆନନ୍ଦେ ଗୀତ ଗାଇ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ଘେନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
କାଳିୟ କଲା ପୁଣ ପୁଣ ॥
ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଦେଶେ ଚଳିଲା ॥
ସେ ଦିନୁ ଜଳପାନ କରି ।
ଆନନ୍ଦ ଗୋପ ନରନାରୀ ॥୬୫-୬୭
ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ମନ ॥
ହୃଦେ ଚିନ୍ତିବ ନରହରି ।
ସୁଖେ ତରିବ ଭବବାରି ॥
ଭକତଜନ ଏଣେ ରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କାଳିୟନିର୍ବାସନଂ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଅଠର ଅଧ୍ୟାରେ କାଳିୟ । ସର୍ପକୁ ପେଶି ନାଗାଳୟ ॥
ବନ ଅନଳୁଁ ଗୋପଗଣ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଲେ ପରିତ୍ରାଣ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ବୋଲଇ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ଭାଗବତ ॥
କେବଣ ହେତୁ କାଳିସର୍ପ ।
ଛାଡ଼ିଲା ରମଣକ ଦ୍ୱୀପ ॥
ଗରୁଡ଼େ କେଉଁ ଅପରାଧେ ।
ପଶି ଯେ ଥିଲା କାଳି ହ୍ରଦେ ॥
ହରିଚରଣ ଚିହ୍ନ ଶିରେ ।
ଧରିଣ ଗଲା ନିଜ ପୁରେ ॥
ଏକଥା କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ॥ ୧
କହନ୍ତି ଶୁକମୁନି ତୋଷେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ ବିଶ୍ୱାସେ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ କାଳିୟର କଥା ।
ତୁ ମୋକ୍ଷପଦେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସଂସାର ଭିଆଇ ।
ଯେ ଯାହା ମତେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ॥
କାଳିୟ ଆଦି ଯେତେ ସର୍ପ ।
ଥୋଇଲା ରମଣକ ଦ୍ୱୀପ ॥
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ଥାନ୍ତି ତହିଁ ।
ଗରୁଡ଼େ ବଳିଭୋଜା ଦେଇ ॥

ବନ ଗହନ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ଗରୁଡ଼ ପୂଜନ୍ତି ସକଳେ ॥
ମାସକେ ନାନା ଉପହାରେ ।
ପାଳି ପଡ଼ଇ ଏକ ଘରେΨ ॥
ସେ ବଳିଭୋଜା ଦେଇ ତୋଷେ ।
ପୂଜନ୍ତି ଜୀବନର ଆଶେ ॥୨,୩
ଏମନ୍ତେ କାଳିୟର ଘରେ ।
ପାଳି ପଡ଼ିଲା ଏକବାରେ ॥
ନାଗେ କହିଲେ ତାର ଆଗେ ।
ଗରୁଡ଼ ପୂଜା ତୋର ଭାଗେ ॥
ଶୁଣି କାଳିୟ ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ସଞ୍ଚା ସେ କଲା ନାନା ମତେ ॥
ଦଇବେ ନାଗଙ୍କର ରାଜା ।
ଅନେକ କଲା ବଳିଭୋଜା ॥
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ନେଇ ଥୋଇ ।
ଅନେକ ବାଦ୍ୟନାଦ ବାଇ ॥
କାଳିୟ ବିଗ୍ରହଇ ଦେଖି ।
ଗରୁଡ଼ ବୋଲି କେଡ଼େ ପକ୍ଷୀ ॥
ଏତେକ ଭୋଜା ତାକୁ ଦେବି ।
ତେବେ ସେ ନିର୍ଭୟ ହୋଇବି ॥
ଏ ମୋତେ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ହୋଇ ।
ବାସୁକି ମୋର ସାନଭାଇ ॥

ଏକ ଫଣାକେ ମହୀ ଧରେ ।
ମୁଁ କିପାଁ ଗରୁଡ଼କୁ ଡରେ ॥
ସହସ୍ରେ ଫଣା ଅଛି ମୋର ।
ଗରୁଡ଼ କେଡ଼େ ବଳୀୟାର ॥
ଆଜ ଗଞ୍ଜିବି ତାର ବଳ ।
ନିର୍ଭୟ ହେଉ ନାଗକୁଳ ॥
କେ ଅବା ନ ଜାଣନ୍ତି ମୋତେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହିଲା ମନେ ।
ସବୁ ଖାଇଲା ଦୁଷ୍ଟପଣେ ॥
ବେଢ଼ି ରହିଲେ ନାଗବଳେ ।
ବୋଲଇ ମତ୍ତ ଗର୍ବ ଭୋଳେ ॥
ଯାଅରେ ବୋଲି ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ।
ଆପଣେ ବନସ୍ତେ ରହିଲା ॥
ସହସ୍ରଫଣା ଫୁ ଫୁ କରି ।
ବଦନେ ଅନଳ ଉଦ୍‌ଗାରି ॥ ୪
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ହୋଇଲା ।
ଗରୁଡ଼ ପକ୍ଷୀ ବିଜେ କଲା ॥
ଗଗନ ପୂରିଲା ଶବଦେ ।
କାନନେ ମିଳିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥
ବୃକ୍ଷମୂଳକୁ ଦେଲା ଗ୍ରହିଁ ।
ଦେଖିଲା ବଳିଭୋଜା ନାହିଁ ॥

---

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Ψ ମହାଭାରତ ଆଦିପର୍ବରେ ଏ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଆଖ୍ୟାନ ଅଛି । ଏକଦା ସର୍ପମାତା କଦ୍ରୁ ଓ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ମାତା ବିନତା ଦୂରରୁ ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱକୁ ଦେଖି ତାହାର ଲାଞ୍ଜ କଳା ଅଥବା ଧଳା ଏଥିନେଇ ବାଜି ରଖିଲେ । ସର୍ତ୍ତ ଥିଲା, ଯିଏ ହାରିଯିବ ସେ ଅନ୍ୟର ଦାସୀ ହୋଇ ରହିବ । ବିନତା 'ସର୍ବାଙ୍ଗ ଧଳା' ବୋଲି କହି ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଲେ; କିନ୍ତୁ କଦ୍ରୁ କହିଲେ, ଅଶ୍ୱର ଦେହ ଧଳା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲାଞ୍ଜ କଳା ଅଟେ । କିଛି ସମୟପରେ କଦ୍ରୁ ନିଜେ ହାରିଯିବେ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି କୌଶଳକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱର ଲାଞ୍ଜ କଳା କରିଦେବାକୁ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ପରଦିନ ସର୍ପମାନେ କଳା ବାଳ ପରି ହୋଇ ଅଶ୍ୱ ଲାଞ୍ଜରେ ଲାଖି ରହି କଦ୍ରୁଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ କରାଇଦେଲେ । ବିନତା ଛଳନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଜିରେ ହାରିଯାଇ ସପତ୍ନୀ କଦ୍ରୁଙ୍କର ଦାସୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଗରୁଡ଼ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଅମୃତ ଆଣି ସର୍ପଙ୍କୁ ଦେଇ ମାତା ବିନତାଙ୍କୁ ଦାସୀପଣରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେହେଁ, ମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି କରାଯାଇଥିବା ଏହି ପ୍ରତାରଣାକୁ ସ୍ମରଣ କରି ସର୍ପମାନଙ୍କୁ ଖାଇ ଯାଉଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକ ସର୍ପଙ୍କୁ ଅଯଥା ମାରି ପକାଉଥିଲେ । ସର୍ପମାନେ ଭୟଭୀତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତିମାସର ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ପାଳି କରି ଗରୁଡ଼ ପାଇଁ ଆହାର ପଠାଇବ" । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ସର୍ପମାନେ ପାଳି କରି ପ୍ରତିମାସରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସର୍ପ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ପାଇଁ ପଠାଉଥିଲେ ।

ମନେ ପାଇଲା ଗରୁ ତାପ ।
ମିଳିଲା କାଳିୟ ସମୀପ ॥
କୋପେ ଗ୍ରହିଁଇ ଖଗନାଥ ।
ଆବୋରି କାଳିୟର ପଥ ॥
ଗର୍ଜି ଗରୁଡ଼ କୋପଭରେ ।
କାଳିୟ ମିଳିଲା ଛାମୁରେ ॥
ସହସ୍ରଫଣା ମେଘପ୍ରାୟେ ।
ଦଂଶିଲା ଗରୁଡ଼ର ଦେହେ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧଯୋଜନେ ଘୁଞ୍ଚିଗଲା ।
ପୁଣିହିଁ ଆଗେ ଓଗାଳିଲା ॥
ବିନତାସୁତ ତାହା ଗ୍ରହିଁ ।
ଗ୍ରପୋଡ଼େ ପ୍ରହାରିଲା ନେଇ ॥
ହରିଙ୍କି ବହଇ ଯେ କନ୍ଧେ ।
ସେ କି ପଡ଼ଇ ପରମାଦେ ॥୫-୭
ଗରୁଡ଼ ପକ୍ଷଘାତ ପାଇ ।
କାଳିୟ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ହୋଇ ॥
ଘଡ଼ିକେ ଜୀବନ ପାଇଲା ।
ପବନୁଁ ବେଗେ ପଳାଇଲା ॥
କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦେ ପଶିଗଲା ।
ପାତାଳ ବିବରେ ଲୁଚିଲା ॥
କାଳିୟ ତଦନ୍ତ ଜାଣଇ ।
ଗରୁଡ଼ ଏଥି ନ ପଶଇ ॥
ପୂର୍ବେ ସେ ଅଛି ଶାପ ପାଇ ।
କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦକୁ ନ ଯାଇ ॥
ନିର୍ଭୟେ ବନ୍ଧୁଜନ ସଙ୍ଗେ ।
ଜଳେ ରହିଲା ନବରଙ୍ଗେ ॥ ୮
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନରପତି ।
ମୁନିଙ୍କି ଗ୍ରହିଁ ତୋଷମତି ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ବୋଲଇ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ।
ତୋର ବଚନେ ମନ ଦେଇ ॥
ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ କଥା ।
ଗରୁଡ଼ ମହା ବଳବନ୍ତା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯାହାର ଠାକୁର ।
କେ ତାର ତୁଲେ ବଳୀୟାର ॥
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ନ ପଶିଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସସୁତ ।
ଶୁଣ ହେ ନୃପତି ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପୂର୍ବେ ସେ ନଦୀତୀରେ ବନେ ।
ତପ କରନ୍ତି ମୁନିଜନେ ॥
ସୌଭରି ନାମେ ମହାଋଷି ।
ତପ କରନ୍ତି କୂଳେ ବସି ॥
ମୁନି ନିକଟେ ମୀନଗଣେ ।
ଖେଳୁଣ ଥାନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ବିଶ୍ୱାସଭାବେ ନିତି ନିତି ।
ମୁନିଙ୍କି ନ କରନ୍ତି ଭୀତି ॥
ଦିନେକ ପ୍ରଭାତର କାଳେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ମତ୍ସ୍ୟବାଳେ ॥
ରୋହିତ ନାମେ ମତ୍ସ୍ୟରାଜ ।
ଖେଳଇ ଉଭାରିଣ ଲାଞ୍ଜ ॥
ବାଳକ ମଧ୍ୟେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ।
ଦେଖନ୍ତି ମୁନି ସଉଭରି ॥(ଜ.)
ଏମନ୍ତେ ଗରୁଡ଼ ମିଳିଲା ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳକୁ ଗ୍ରହିଁଲା ॥
ଆହାର ଅର୍ଥେ ଉଡୁଥିଲା ।
ଜଳରେ ମୀନକୁ ଦେଖିଲା ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ମୀନ ଚରୁଥିଲା ।
ଜଳ ହାନ୍ଦୋଳ କରିଦେଲା ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବିହରଇ ମତ୍ସ୍ୟ ।
ମୁନି ତା ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ରହ ରହ ।
ଏମାନେ ମୋହରଟି ଦେହ ॥
ଗରୁଡ଼ ନ ଶୁଣିଲା କର୍ଣ୍ଣେ ।
ରୋହିତେ ଗିଳିଲା ବହନେ ॥ ୯
ଦେଖି ଚକିତ ମୁନିବର ।
କୋପେ କମ୍ପିଲେ ଗୁରୁତର ॥
ବୋଲନ୍ତି ହରିଙ୍କି ଏ ବହି ।
ଏହାକୁ କୋପ ନ ଯୋଗାଇ ॥
ମୁଁ କଲେ ଏହାକୁ ବିନାଶ ।
କୋପ କରିବେ ପୀତବାସ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ସଉଭରି ॥
ରେ ରେ ଗରୁଡ଼ ଏଡ଼େ ଗର୍ବ ।
ମୋତେ ଦେଖାଇଲୁ ସ୍ୱଭାବ ॥
ମୋହର ମନେ ଦେଲୁ ତାପ ।
ଉଚିତେ ଘେନ ମୋର ଶାପ ॥ ୧୦
କାଳିନ୍ଦୀହ୍ରଦେ ନ ପଶିବୁ ।
ଜୀବନେ ଯେତେକାଳ ଥିବୁ ॥
ଯେବେ ପଶିବୁ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇବୁ ତତକ୍ଷଣେ ॥ ୧୧
ଶୁଣି ପଳାଇ ଖଗବର ।
ମିଳିଲା ଆପଣା ମନ୍ଦିର ॥
ତାହା କାଳିୟ ଥିଲା ଜାଣି ।
ଲୁଚି ପଶିଲା ମନେ ଗୁଣି ॥ ୧୨
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
କୂଳେ ବିଜୟ ନରହରି ॥
କାଳିୟ ସ୍ୱକୁଟୁମ୍ବ ଘେନି ।
ପୂଜି ଯେ ଗଲା ପାଦ ବେନି ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେଖିଣ ବଦନ ।
ଆନନ୍ଦ ଯଶୋଦାର ମନ ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳେ ବେଗେ ଧାଇଁ ।
କୋଳ କରନ୍ତି ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ॥
ହରିଙ୍କି ପାଇ ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ିଲେ ହୃଦଗତେ ॥ ୧୩-୧୪
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ହଳଧର ।
କୋଳ କରନ୍ତି ସ୍ନେହଭର ॥
ଗାଈ ଗୋବତ୍ସା ଦେଖି ତୋଷେ ।
ରହିଲେ ମନର ହରଷେ ॥ ୧୫
ଆସି ମିଳିଲେ ବିପ୍ରଜନ ।
ନନ୍ଦକୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ତୁହି ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ଏତେ ଆପଦୁଁ ପୁତ୍ର ତରି ।
ନିଶ୍ଚୟେ ରଖିଲେ ମୁରାରି ॥
ପୂର୍ବେ ଯାହାର ପୁଣ୍ୟ ଥାଇ ।
ସକଳ ଦୁଃଖୁଁ ସେ ତରଇ ॥

କାଳିନ୍ଦୀ ବିଷଜଳ ଭୟେ ।
ପକ୍ଷୀଏ ନ ଉଡ଼ନ୍ତି ବାୟେ ॥
କଲ୍ୟାଣ ହେଉ ତୋ କୁମରେ ।
ବୋଲି ଚଳିଲେ ବିପ୍ରବରେ ॥୧୭, ୧୮
ଏମନ୍ତେ ହୋଇଲା ରଜନୀ ।
ଗୋପାଳେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଘେନି ॥
ଗୋପକୁ ଯାଇ ନ ପାରିଲେ ।
ରଜନୀ ବଞ୍ଚିବା ବୋଇଲେ ॥
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଦୁଃଖଭରେ ।
ଶୋଇଲେ କାଳିନ୍ଦୀର ତୀରେ ॥୧୯, ୨୦
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଅଗ୍ନି ବେଢ଼ିଲା ଚଉକତି ॥
ଦଇବେ ନିଦାଘର କାଳ ।
ପବନ ବହଇ ପ୍ରବଳ ॥
ପ୍ରଳୟ ଅଗ୍ନି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ବେଢ଼ିଲା ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଯାଇ ॥

ନିଦ୍ରାରେ ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ।
ରଜନୀ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଛି ହୋଇ ॥୨୧
ଏମନ୍ତେ ଗୋପାଳେ ଦେଖିଲେ ।
ବେଗେ ଶୟନ ଉପେକ୍ଷିଲେ ॥
ଅଗ୍ନି ଜଳଇ ପରଖର ।
ପବନ ଯୋଗେ ବଳୀୟାର ॥
ଦେଖି ଗୋପାଳେ ଖରତରେ ।
ପଶିଲେ କାଳିନ୍ଦୀ ଭିତରେ ॥
ଡାକନ୍ତି ରଖ ନାରାୟଣ ।
ଗୋକୁଳ ତୋହର ଶରଣ ॥
କୃଷ୍ଣ ତୁ ସଂକଟୁ ତାରିଲୁ ।
ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ ॥
ଏବେ ଆପଦୁଁ ରଖ ତୁହି ।
ଅନାଥ ହୋଇଲୁ ଗୋସାଇଁ ॥
ଗାଈ ଗୋପାଳପୁଅ ଆଦି ।
ଅନଳ ଆଣିଲା ନିରୋଧି ॥୨୨-୨୪

ଗୋକୁଳ କଷ୍ଟ ଦେଖି ହରି ।
ଅନନ୍ତ ମାୟା ଯୋଗ କରି ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ଗୋପୀନାଥ ।
ଅନଳ କଲେ ଗର୍ଭଗତ ॥
ମାୟାରେ ଜଳଧର ଆସି ।
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ବନେ ପଶି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅନଳ ଲିଭିଲା ।
ରବି କିରଣ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଶୁଭେ ପାହିଲା ଘୋର ନିଶି ।
ନିର୍ମଳ ଦଶଦିଗ ଦିଶି ॥
ଯେ ହରି ମହିମା ଅନନ୍ତ ।
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଗୁଣେ ଯୁତ ॥
ଗୋପ ଗୋକୁଳ ରକ୍ଷା କରି ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ନରହରି ॥୨୫
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ଉଛତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦାବାଗ୍ନିମୋଚନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ବଧ ବାଣୀ । ଊନବିଂଶତିରେ ବଖାଣି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଅମୃତ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ॥
ଗୋପାଳେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଥିଲେ ।
ସୁଖେ ରଜନୀ ପୁହାଇଲେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବ ଘେନି ରଙ୍ଗେ ॥
ଯେ ଯାହା ପୁରେ ଗୋପେ ଯାଇ ।
କହନ୍ତି ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ବସାଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ କର୍ମମାନ ।
ଶୁଣି ସକଳେ ତୋଷମନ ॥ ୧

ମାୟାଗୋପାଳ ରୂପ ହୋଇ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସରିଲା ବସନ୍ତ ॥
ନିଦାଘ କାଳ ଆଗମନେ ।
ଘର୍ମ ନ ଲାଗେ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ସର୍ବଦା ବସନ୍ତ ପବନ ।
ସଧୀରେ ବହେ ଦିନୁଦିନ ॥
ବସନ୍ତ ନୋହେ ନା ଦୁର୍ଲଭ ।
ଯେ ବନେ ଶ୍ରୀରାମ ମାଧବ ॥୨, ୩
ନଦୀ ନିର୍ଝର ଜଳନାଦ ।
ନିବିଡ଼ ଝିଙ୍କାରି ଶବଦ ॥

ଅତି ଶୀତଳ ବନସ୍ଥଳୀ ।
ନିର୍ଝର ଜଳକଣା ମିଳି ॥
ନଦୀ ତଡ଼ାଗ ପ୍ରସ୍ରବଣ ।
ପବନ ଯୋଗେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ବନ ॥
ଜଳେ ଅଛଇ ପୁଷ୍ପ ଯେତେ ।
କମଳ କୁମୁଦ ସହିତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ରେଣୁ ଘେନି ବଳେ ।
ପବନ ବହେ କୁତୂହଳେ ॥
ଏଣୁ ସେ ବୃନ୍ଦାବନ ଦେଶେ ।
ନିଦାଘ ଗ୍ରୀଷମ ନ ପଶେ ॥
ଘନ ଗହଳ ବନ ଭୂମି ।
ତେଣୁ ନୁହନ୍ତି ଜୀବେ ଶ୍ରମୀ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଅତି ଗଭୀର ନଦୀଜଳେ ।
ଲହରୀ ଉଠେ ବାୟୁବଳେ ॥
ପଙ୍କ ଦ୍ରବଇ ବେନି ତଟେ ।
ସେ ଜଳେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ତ୍ରାସ କଟେ ॥
ଅରୁଣ ତେଜ ନ ଲାଗଇ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୪-୬
ସ୍ୱଭାବେ କୁସୁମିତ ବନ ।
ମୃଗ ମୟୂର ପକ୍ଷୀସ୍ୱନ ॥
କୋକିଳ ସାରସ ନିକର ।
ଭ୍ରମର ଧ୍ୱନି ମନୋହର ॥ ୭
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଏକଦିନେ ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ବିଶେଷେ କଲେ ବେଣୁଧ୍ୱନି ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ଗୋପବାଳକ ମଧ୍ୟେ କେଳି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗୀତ ବେଣୁଧ୍ୱନି ।
ଗାଈ ଗୋବତ୍ସା ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଯାଇ ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ସଦା ବସନ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ନାନା କୁସୁମ ଫଳମାନେ ॥
ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ବନଗ୍ୱରୀ ।
ବିଶେଷେ ସଙ୍ଗେ ହଳଧାରୀ ॥
ଶୀତଳ ଛାୟା ବୃକ୍ଷତଳେ ।
ଭ୍ରମର ପନ୍ତି ଫୁଲଡାଳେ ॥
ଶୋଭିତ ସରୋବରେ ଫୁଲ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ଅମୂଲ୍ୟ ॥
ଯମୁନା ଜଳ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ପବନ ବହଇ ଶୀତଳେ ॥
ବନକୁସୁମ ପରିମଳ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଆଦିମୂଳ ॥
ବାଳକକ୍ରୀଡ଼ା ସାବଧାନେ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଜୟେ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥ ୮
ଶିରେ ଗୁଞ୍ଜରା ଜାମୁଡାଳି ।
ରତ୍ନଭୂଷଣ ଫୁଲମାଳି ॥

ପ୍ରବାଳ ବରହସ୍ତବକ[୧] ।
ଧାତୁଭୂଷଣ ରଙ୍ଗରେଖ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପସୁତେ ।
ଖେଳନ୍ତି ନୃତ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ଗୀତେ ॥ ୯
କୃଷ୍ଣର ନୃତ୍ୟ ଗୋପେ ଦେଖି ।
ମିଳିଲେ ଘରନ୍ତ[୨] ଉପେକ୍ଷି ॥
କେ ତାଳି ବାଏ ମନୋହରେ ।
ଗମ୍ଭୀର ଗୀତନାଦ ସ୍ୱରେ ॥
ଶିଙ୍ଗା ମୁରଲୀନାଦ ପୂରି ।
କେ ସାଧୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରି ॥୧୦
ଦେବେ ଯେ ଥିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ॥
ବନେ ଗୋପାଳ ରୂପ ହୋଇ ।
କୃଷ୍ଣର ଚଉପାଶେ ଥାଇ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣରାମେ ।
ଭାଟେ ଯେସନ ଗୁଣଗାନେ ॥
ଏକ ଆରକେ ସାଧୁ ଭଣି ।
ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥୧୧
ତାଣ୍ଡବ ରସେ ସୁଖେ ହରି ।
ବୃନ୍ଦାବନରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥
ବାଳକେ ରାମକୃଷ୍ଣ ମେଳେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ବାହୁବଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ନୃତ୍ୟ ଦେଖି ପୋଏ ।
ରାମଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଲେ ଥୋକାଏ ॥
ଖେମଟା ରସେ ଗୀତ ଗାଇ ।
କେ ଧାଏଁ ଶିଙ୍ଗାନାଦ ବାଇ ॥
ତାଳି ମୁରଲୀ ଗାଲତୂର ।
ନାଚନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ॥
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ପରଶଂସା ।
ଥୋକେ କରନ୍ତି ଗୀତ ରସା ॥
ଥୋକେ କରନ୍ତି ନାନା ସ୍ତୁତି ।
ହରଷେ ପୁଷ୍ପ ବରଷନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗେ ନୃତ୍ୟ କରି ।
ବୁଲନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନେ ହେରି ॥
କେ ବଳେ ଏକୁ ଆରେ ଧରି ।
ଡାକନ୍ତି ବାହାନାଦ କରି ॥୧୨,୧୩

କୃଷ୍ଣ ଉଠିଲେ ଉଚ୍ଚବୃକ୍ଷେ ।
ଫଳ ତୋଳିଲେ ନାନା ଶାଖେ ॥
ପୁଏ ଆଣିଲେ ଯେଝାମତେ ।
ଅମରଲୋକେ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥
ଏକ ଆରକେ ମରାମରି ।
କେ ସାକ୍ଷୀ କରନ୍ତି ମୁରାରି ॥
କର ଚରଣ ଧରି ଛନ୍ଦେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ନାନାବନ୍ଧେ ॥
କେ ପଛେ ଥାଇ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ।
ନାମ ଧରନ୍ତି ମନେ ହେଜି ॥
ମୃଗର ପ୍ରାୟ କେହୁ ଧାଇଁ ।
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରାୟ କେ ଉଡ଼ଇ ॥୧୪
ଭେକର ପ୍ରାୟ କେ ଡିଅନ୍ତି ।
ଗ୍ୱଲନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ହଂସପନ୍ତି ॥
ବସ୍ତ୍ର ବାନ୍ଧନ୍ତି ବୃକ୍ଷଡ଼ାଳେ ।
ଦୋଳି ବସନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ପର୍ବତ କୁଞ୍ଜ ନଦୀକୂଳେ ।
ଖେଳନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ମେଳେ ॥
ଗାଈ ଚରାଇ ବେଣୁ ବାଇ ।
ବନେ ଖେଳନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥୧୫,୧୬
ଏମନ୍ତେ କଂସର ଅସୁର ।
ବନେ ମିଳିଲା ନଦୀତୀର ॥
ପ୍ରଲମ୍ବା ନାମେ ମହାବଳୀ ।
ଲୁଚି ଦେଖଇ କୃଷ୍ଣକେଳି ॥
କ୍ଷଣକେ ସହି ନ ପାରିଲା ।
ଗୋପାଳ ରୂପକୁ ଧଇଲା ॥
ଅସୁର ବିଗ୍ୱରଇ ମନେ ।
ଏହାକୁ ମାରିବି କେସନେ ॥
ଗୋପାଳ ମେଳେ ଥିବି ପଶି ।
ମୋର ନିକଟେ ଯେବେ ଆସି ॥
ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ିବି ଧରି କରେ ।
କହିବି କଂସର ଛାମୁରେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ୱରଇ ମନେ ।
ଲତାରେ ଥାଇ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥୧୭

୧. ବରହସ୍ତବକ—ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରିକା ଗୁଚ୍ଛ । ୨. ଘରନ୍ତ—ଗୃହକୁ ।

ତାହା ଜାଣିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କହନ୍ତି ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବାଳକେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ମୁହିଁ ଜାଣଇଁ ଖେଳସାର ॥
ରାଜା ପରଜା ଖେଳ ଅଛି ।
ଆସ ଖେଳିବା ବଳ ଆଛି ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦେ ପୋଏ ହସି ।
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଲେ ସର୍ବେ ଆସି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦେ କରି ରାଜା ।
ସକଳେ ହୋଇଲେ ପରଜା ॥
ଅଧେ ହୋଇଲେ ରାମ ଆଡ଼େ ।
ଥୋକେ ହୋଇଲେ କୃଷ୍ଣ ବାଡ଼େ ॥୧୮-୨୦
କୃଷ୍ଣ ବୋଇଲେ ଦୁଇ ଦୁଇ ।
ବଳ କଷିବା ଯୁଦ୍ଧ ବିହି ॥
ଖେଳ ପାଞ୍ଚିଲେ ଗୋପପୋଏ ।
ମାୟା ଭିଆଣ ଦେବରାୟେ ॥
ଜଣ ଜଣକେ ନାମ ଧରି ।
ଯୁଦ୍ଧେ ପେଷିଲେ ନରହରି ॥
ଶ୍ରୀଦାମ ନାମ ଗୋପବାଳେ ।
ଯୁଝିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ତୁଲେ ॥
ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ତୁଲେ ରାମ ।
ବୃଷଭ ତୁଲେ ଭଦ୍ରସେନ ॥
ଏତେ ଭିଆଇ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପୀଢ଼ଂ[୧] କରି ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଯେ ଯାହାକୁ ହାରି ॥
ଭାଣ୍ଡୀର ବଟ ତଳେ ନେଇ ।
ଥୋଇବ କନ୍ଧରେ ବସାଇ ॥
ହେଉ ବୋଇଲେ ଗୋପବାଳେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ଯେ ଯାହାର ମେଳେ ॥

ହାରିଲେ କନ୍ଧ କରି ବହି ।
ଛାଡ଼ନ୍ତି ବଟତଳେ ନେଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଦଇତ୍ୟାରି ।
ଶ୍ରୀଦାମ ତୁଲେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ॥
ତାହାକୁ ଯୁଦ୍ଧେ କୃଷ୍ଣ ହାରି ।
ବଟେ ଛାଡ଼ିଲେ କନ୍ଧେ କରି ॥
ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ରାମ ସଙ୍ଗେ ।
ପଡ଼ିଲା ପଞ୍ଚାପଞ୍ଚି ରଙ୍ଗେ ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତେ ଗୁରୁତର ।
ରାମକୁ ହାରିଲା ଅସୁର ॥
ତକ୍ଷଣେ ବସାଇଲା କନ୍ଧେ ।
ମନେ ବିଚାରିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥
ଏହାକୁ ବଟ ଯାଏ ନେଇ ।
ଘେନିଣ ପଳାଇବି ମୁହିଁ ॥
ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ିବି ବନେ ପଶି ।
ପୁଣି ମିଳିବି ଏଥେ ଆସି ॥
କୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିବ ଯେତେବେଳେ ।
ଘେନି ଉଡ଼ିବି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
କଂସ ଛାମୁରେ ଦେବି ନେଇ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଭୁଞ୍ଜିବ ସେ ମହୀ ॥
ଏତେ ବିଚାରି ମହାସୁର ।
କନ୍ଧେ ବସାଇ ହଳଧର ॥
ଭାଣ୍ଡୀର ବଟ ଗଲା ଜିଣି ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ହଳପାଣି ॥୨୧-୨୬
କୋଟିଏ ମେରୁ ଯେହ୍ନେ ଭାର ।
ଚଳି ନ ପାରିଲା ଅସୁର ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜରୂପ ଧରି ।
ଅସୁର ଗଗନେ ସଞ୍ଚରି ॥
ନୀଳ ଜୀମୂତ ଦେହ କାନ୍ତି ।
ରତ୍ନଭୂଷଣ ଝଟକନ୍ତି ॥

ସ୍ୱଭାବେ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ।
ତେଜେ ବିରାଜିଲା ଅସୁର ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଯାହାର କନ୍ଧେ ହଳଧର ॥
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ କଳାମେଘେ ।
ଯେସନେ ଶଶାଙ୍କର ଲାଗେ ॥
ଗଗନେ ଯାଉଅଛି କ୍ଷେପି ।
ରାମ ଡରିଲେ ତାହା ଦେଖି ॥
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ପ୍ରପଞ୍ଚ ।
ବିକଟ ଦନ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଉଚ୍ଚ ॥
ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ଦେହ ଝଳି ।
ନୀଳମେଘରେ କି ବିଜୁଳି ॥୨୭
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ହଳଧର ।
ଜାଣିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଅସୁର ॥
ମୁଷ୍ଟିଏ ପ୍ରହାରିଲେ ମୁଣ୍ଡେ ।
ବଜ୍ର ଯେସନେ ଗିରିଖଣ୍ଡେ ॥
ମୁଣ୍ଡ ହୋଇଲା ଶତେ ଚୂର ।
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋର ॥
ରୁଧିର ଉଦ୍‌ଗାରିଲା ମୁଖେ ।
ପଡ଼ିଲା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ପାଖେ ॥୨୮, ୨୯
ଦେଖି ଚକିତ ଗୋପପୋଏ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଯେ ଥିଲେ ଦେବତାଏ ॥
ସକଳେ ସାଧୁ ସାଧୁ ଭଣି ।
ପୁଷ୍ପ ସିଞ୍ଚିଲେ ଦେବେ ଆଣି ॥
ବଳଦେବଙ୍କୁ ଧରି କୋଳେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦ୍ୟନ୍ତି ଗୋପବାଳେ ॥
ଅବନୀ ହୋଇଲା ଆନନ୍ଦ ।
ବାଳମୂରତି ଆଦିକନ୍ଦ ॥୩୦-୩୨
ସେ ରାମ ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ପ୍ରଳମ୍ବାସୁରବଧୋ ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ପୀଢ଼ (ପିଢ଼)—ବାଜି, ପଣ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ମୁଞ୍ଜକାନନେ ବନାନଳେ । ପଶନ୍ତେ ଗୋକୁଳ ଗୋପାଳେ ॥
ତାରିଲେ ଶ୍ରୀନନ୍ଦନନ୍ଦନ । ବିଂଶତି ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ରାଜନ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥
ଖେଳନ୍ତି ରାମ ନରହରି ।
ଗୋରୁଏ ଗଲେ ବନେ ଚରି ॥
ଚରନ୍ତେ ତୃଣ ଲୋଭେ ଗାଈ ।
ପଶିଲେ ଗିରିପୁଞ୍ଜେ ଯାଇ ॥ ୧
ଅଜ[1] ମହିଷୀ ଗୋରୁ ସଙ୍ଗେ ।
ପ୍ରବେଶ ମୁଞ୍ଜବନ ଲାଗେ ॥
ଅନଳ ଆବୋରିଲା ଆସି ।
ମୁଞ୍ଜ[2] ଗହନେ ଛନ୍ତି ପଶି ॥
ବିକଳେ ଚଉଦିଗେ ଚାହିଁ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ମନେ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୨
ପୋଏ ଯେ ଥିଲେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଖେଳୁଁ ଚାହିଁଲେ ଚାରିଦିଗେ ॥
ବିକଳେ ଚଉଦିଗେ ଧାଇଁ ।
ଲୋଡ଼ନ୍ତି ବନେ ବତ୍ସା ଗାଈ ॥
ଗୋରୁଙ୍କ ଖୋଜ ଅନୁସରି ।
ଡାକନ୍ତି ଗାଈ ନାମ ଧରି ॥
ଗାଈଙ୍କି ନ ଦେଖି ବିକଳ ।
ପଛେ ଅଛନ୍ତି ଆଦିମୂଳ ॥
ବତ୍ସା ନ ପାଇ ମୁଞ୍ଜବନେ ।
ପୋଏ କାନ୍ଦନ୍ତି ଦୁଃଖମନେ ॥
ତୃଷିତ ହୋଇ ବାହୁଡ଼ିଲେ ।
କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥୩-୫
ପୁଅଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖି ହରି ।
ବୃକ୍ଷେ ଉଠିଲେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ନୀଳ ଜୀମୂତ ଦେହ ଝଳି ।
ପୀତବସନ ବନମାଳୀ ॥
ମେଘ ଗମ୍ଭୀର ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ଗୋରୁଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ॥
ଗୋରୁଏ ନାମ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ହୁଙ୍କାର କଲେ ତୋଷମନେ ॥ ୬
ଏମନ୍ତେ ବେଢ଼ିଲା ଅନଳ ।
ଯେସନେ ପ୍ରଳୟର କାଳ ॥
ପବନ ବହେ ଖରତର ।
ଚଣ୍ଡ ଶବଦ ମହାଘୋର ॥
ଅନଳ ଦେଖି ଗୋପବାଳେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି ବିକଳେ ॥୭,୮
ହେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଦେଖ ବେଗେ ।
ଅଗ୍ନି ବେଢ଼ିଲା ଚାରି ଦିଗେ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ବନ୍ଧୁ ବଳ ।
ତୋହରେ ଶରଣ ଗୋକୁଳ ॥୯,୧୦
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ଗୋକୁଳେ କୃଷ୍ଣ କଲେ ଦୟେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଯେ ଯାହାର ମତେ ।
ଚକ୍ଷୁ ହୋ ବୁଜ ବେନି ହସ୍ତେ ॥୧୧
ଶୁଣି ଲୋଚନେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ଅଗ୍ନି ଗିଳିଲେ କଣ୍ଠନାଳେ ॥୧୨
ଗୋପକୁମରେ ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ମିଳିଲେ ବଟମୂଳେ ଯାଇ ॥
ଭାଣ୍ଡୀର ତଳେ ଚକ୍ଷୁ ଫେଇ ।
ସଭୟେ ଚଉଦିଗେ ଚାହିଁ ॥
ଗୋରୁଏ ମିଳିଲେ ତକ୍ଷଣ ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥୧୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଗୋପପୋଏ ।
ଗୁପତେ ଭାଳନ୍ତି ଥୋକାଏ ॥
କି ଏ କେବଣ ଦେବତାଏ ।
ଜାତ ହୋଇଛି ନରଦେହେ ॥
ଅନେକ ସଙ୍କଟୁ ତାରିଲା ।
ଯଶୋଦା ଦେବୀ ଭାଗ୍ୟ କଲା ॥୧୪
ଏମନ୍ତେ ରବି ଅସ୍ତକାଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଘେନି ଗୋପବାଳେ ॥
ଗୋପେ ହୋଇଲେ ପରବେଶ ।
ବେଣୁ ଶବଦେ ଗୀତ ରସ ॥୧୫
ଗୋପୀଏ ନ ଦେଖି ମୁରାରି ।
ଦିନ ମଣନ୍ତି ଯୁଗ ଚାରି ॥
ପରମାନନ୍ଦ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥୧୬
ସୁଜନେ ହରିପାଦେ ଚିତ୍ତ ।
ସଂସାରେ ନୁହଁ ଭ୍ରମଚିତ୍ତ ॥
ସମ୍ପଦ ସ୍ୱପ୍ନର ପରାୟେ ।
ଚିଆଇଁ ଚିତ୍ତ ଦେବରାୟେ ॥
ହରିଚରଣେ ଦିଅ ମନ ।
ସେ ହରି ବିପଦ ମୋଚନ ॥
ଆବର ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।
ସେ ସବୁ ନିଶିର ସ୍ୱପନ ॥
ନିସ୍ତାର ହୋଇବ ଯେମନ୍ତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦାବାଗ୍ନିପାନଂ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଅଜ—ଛେଳି । ୨. ମୁଞ୍ଜ—କୁଶ ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ତୃଣ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଉନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବର୍ଷା ଶରଦ ଶୋଭା ଗ୍ରହିଁ । ରାମଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ॥
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଯେସନେ ଗୋପାଳେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଏକବିଂଶତିରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ହରିରସ ।
ତୁ ଅଟୁ ଗୋବିନ୍ଦର ଦାସ ॥
ହରି ମହିମା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ତୋଷମନେ ॥
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପରଶଂସି ।
କେଉଁ ଦେବତା ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଆସି ॥
ନୋହିଲେ ଏଡ଼େ କର୍ମ କାହିଁ ।
ବିଷମ ସଂକଟୁ ତାରଇ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥୧,୨
ଏମନ୍ତେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ଗଲା ।
ବରଷା ଋତୁ ପ୍ରସରିଲା ॥
ସକଳ ଋତୁଙ୍କର ସାର ।
ଶସ୍ୟ ସମ୍ପଦ ମଞ୍ଜପୁର ॥
ମେଘେ ମିଳିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ବିଜୁଳି ଶବଦ ସମେତେ ॥ ୩
ଭୂମି ସାଗର ଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟାପି ।
ନୀଳଜୀମୂତ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ଗଗନ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ।
ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶ ନ ଦିଶଇ ॥
ଗୁଣେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମ ଯେହ୍ନେ ।
ଆକାଶ ନ ଦିଶେ ତେସନେ ॥ ୪
ଭୂମିର ରସ ଅଷ୍ଟମାସ ।
ଆଦିତ୍ୟ କରିଥିଲା ଗ୍ରାସ ॥
ତେଜେ ଅବନୀ ଦୁଃଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଜଳ ଛାଡ଼ିଲା ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୫
ଘୋର ଶବଦେ ମେଘମାଳ ।
ଗର୍ଜିଣ ବରଷନ୍ତି ଜଳ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ଜଳରାଶି ।
କରୁଣା ଚିତ୍ତରେ ବରଷି ॥ ୬
ପୃଥିବୀ ରବିତେଜ ତ୍ରାସେ ।
ତାପିତ ଥିଲା ଅଷ୍ଟମାସେ ॥
ଜଳ ପାଇଲା ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ତପସ୍ୱୀଜନଙ୍କର ମତେ ॥
ତପର ଫଳ ଯେହ୍ନେ ପାଇ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଆବୋରିଣ ଦେହି ॥ ୭
ଖଦ୍ୟୋତ କୀଟ ନିଶାମୁଖେ ।
ଜଗତ ଆବୋରିଲେ ସୁଖେ ॥
ପାଷଣ୍ଡେ ଯେହ୍ନେ କଳିଯୁଗେ ।
ବେଦ ନିନ୍ଦନ୍ତି ପାପଯୋଗେ ॥ ୮
ମଣ୍ଡୁକେ ମେଘନାଦ ଶୁଣି ।
ଗର୍ଜନ୍ତି ଆବୋରିଣ ପାଣି ॥
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ବିପ୍ରଜନେ ।
କରନ୍ତି ବେଦଧ୍ୱନି ଯେହ୍ନେ ॥ ୯
ଅଳପ ନଦୀଏ ପୂରିଲେ ।
ଲହରି ଘେନି ଉଚ୍ଛୁଳିଲେ ॥
ପୁଣି ଶୁଖନ୍ତି ଜଳ ଅନ୍ତେ ।
ଅଳପ ଲୋକଙ୍କର ମତେ ॥୧୦
ତୃଣରେ ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ[1] ମିଶି ।
ସୈନ୍ୟସଂପଦ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଛତୁଏ ଛତ୍ର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ମହୀ ॥୧୧
ଶସ୍ୟ ସଂପଦ କ୍ଷେତ୍ରମାନେ ।
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ କୃଷିଜନେ ॥
ଦଇବ ବଳ ଅବିଶ୍ୱାସେ ।
ତାପ କେ ପାଇଲେ ବିଶେଷେ ॥୧୨
ଜନ୍ତୁଏ ଯେତେ ଜଳସ୍ଥଳେ ।
ଜଳ ଭକ୍ଷନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ପୁଷ୍ଟ ଦେହି ।
ହରିସେବକ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୧୩
ସମୁଦ୍ର ନଦୀଙ୍କର ମେଳେ ।
କଲ୍ଲୋଳ ଉଠେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳେ ॥
ଅଳପଯୋଗୀଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।
ଯେହ୍ନେ ଚଞ୍ଚଳ ଗୁଣଗ୍ରସ୍ତ ॥୧୪
ପର୍ବତେ ଜଳଧାରା ଘାଏ[2] ।
ଛିଡ଼ନ୍ତେ ନ କରନ୍ତି ଭୟେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀ ଯେହ୍ନେ ।
ଦୁଃଖିତ ନୁହନ୍ତି ବ୍ୟସନେ[3] ॥୧୫
ପଥ ହୋଇଲା ତୃଣମୟ ।
ବାଟର ନ ମିଳିଲା ଥୟ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବେଦ ପାସୋରିଲେ ।
ଯେମନ୍ତେ ହୋନ୍ତି ପଶୁରିଲେ ॥୧୬
ଜଗତବନ୍ଧୁ ମେଘମାଳେ ।
ବିଜୁଳି ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଗୁଣୀପୁରୁଷ ଥାଉଁ ମେଳେ ।
ବିଟପୀ ମନ ଯେହ୍ନେ ଟଳେ ॥୧୭
ଜଳଦ ମଧ୍ୟେ ଇନ୍ଦ୍ରଗ୍ରପ ।
ଦିଶଇ ନୀଳ ପୀତ ରୂପ ॥
ତୃତୀୟ ଗୁଣେ[4] ହୋଇ ଯୁତ ।
ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ ଯେମନ୍ତ ॥୧୮
ଚନ୍ଦ୍ର ନ ଦିଶେ ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନେ ।
ଆତ୍ମା ଯେସନେ ଅଭିମାନେ ॥୧୯
ମୟୂରେ ଗିରିଶିଖେ ଥାଇ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ମେଘ ଗ୍ରହିଁ ॥

୧. ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ—ସାଧବବୋହୂ ପୋକ । ୨. ଘାଏ—ଆଘାତରେ । ୩. ବ୍ୟସନେ—ବିପଦରେ, ଦୁଃଖରେ । ୪. ତୃତୀୟ ଗୁଣ—ତ୍ରିଗୁଣ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଅତିଥି ଦେଖି ସାଧୁଜନେ ।
ତୋଷ ହୁଅନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ମନେ ॥୨୦
ବୃକ୍ଷଙ୍କ ମୂଳେ ଜଳ ପଶି ।
ଫଳ ପଲ୍ଲବ ପରକାଶି ॥
ତପର ଅନ୍ତେ ଫଳ ପାଇ ।
ତପସ୍ୱୀ ଯେହ୍ନେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ॥୨୧
ଜଳକୁକ୍କୁଟ ଆଦି ହଂସ ।
ପଙ୍କ କଣ୍ଟକେ କଲେ ବାସ ॥
ଦୁଃଖ କଷଣେ ନରନାରୀ ।
ଯେସନେ ଗୃହେ ବାସ କରି ॥୨୨
ଜଳପ୍ରବଳେ ବନ୍ଧ ବୁଡ଼ି ।
ଯେହ୍ନେ ପାଷଣ୍ଡେ ବେଦ ଏଡ଼ି ॥୨୩
ପବନ ଯୋଗେ ମେଘ ବଢ଼ି ।
ଅମୃତ ପ୍ରାୟ ଜଳ ଛାଡ଼ି ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ବୋଲେ ମହୀପାଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଦିଅନ୍ତି ଦାନକାଳେ ॥୨୪
ବରଷା କାଳେ ବନଭୂଇଁ ।
ଖର୍ଜ୍ଜୁର ଜାମ୍ବୁ ସେ ପାଚଇ ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ବନେ ବିଜୟ ଭାଇ ବେନି ॥୨୫
ଗାଈଏ ସ୍ତନଭରା ହୋଇ ।
କର୍ଦ୍ଦମେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ଡାକ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ନିକଟେ ମିଳିଲେ ବହନେ ॥୨୬
ବନସ୍ତେ ଯେତେ ଜୀବ ଥିଲେ ।
ଗିରିକନ୍ଦର ଆଶ୍ରେ କଲେ ॥
ସକଳ ବୃକ୍ଷେ ମଧୁ ସ୍ରବେ ।
ବରଷା ଋତୁର ସ୍ୱଭାବେ ॥୨୭
ଗାଈ ଚରାନ୍ତି ନନ୍ଦବାଳ ।
ଭକ୍ଷନ୍ତି କନ୍ଦ ମୂଳ ଫଳ ॥
ବସନ୍ତି ବୃକ୍ଷଙ୍କର ତଳେ ।
ଦିନ ହରନ୍ତି ବୃଷ୍ଟିବେଳେ ॥୨୮
ଦଧିଅନ୍ନ ଯେ ଘରୁ ଆଣି ।
ଜଳ ନିକଟେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଗୋପାଳ ମେଳେ ବେନି ଭାଇ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ପାଷାଣରେ ଥୋଇ ॥୨୯

କୋମଳ ଘାସ ଗୋରୁଗଣେ ।
ଗ୍ରେବାନ୍ତି ମୀଳିତ ଲୋଚନେ[୧] ॥୩୦
ବରଷା ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ନିଜ ବିଭୂତି ପରଶଂସି ॥୩୧
ବନେ ବୁଲନ୍ତି ନନ୍ଦବାଳ ।
ପ୍ରବେଶ ଶରଦର କାଳ ॥
ଶୁକଳ ମେଘ ଶୂନ୍ୟେ ଦିଶି ।
ସଧୀରେ ପବନ ପ୍ରକାଶି ॥୩୨
ଭୂମିରେ ଯେତେ ଜଳ ଥିଲେ ।
ଶରଦେ ନିର୍ମଳ ହୋଇଲେ ॥
ଭ୍ରଷ୍ଟଯୋଗୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଯେହ୍ନେ ।
ପୁଣି ନିର୍ମଳ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥୩୩
ଶରଦ ଭୟେ ମେଘ ଗଲା ।
ଆକାଶ ନିର୍ମଳ ଦିଶିଲା ॥
ଭାଙ୍ଗିଲା ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଗହଳ ।
ଜଳୁ ହରିଲା ପଙ୍କ ମଳ ॥
ହରି ଭକତି କଲେ ଜନେ ।
ପାତକ ନ ଲାଗେ ଯେସନେ ॥୩୪
ସନ୍ତୋଷେ ଜଳ ଛାଡ଼ି ମେଘେ ।
ଶୁଭ୍ର ଦିଶିଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ସଂସାର ମୋହ ଛାଡ଼ି ଜନେ ।
ଯେହ୍ନେ ଦିଶନ୍ତି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥୩୫
ପର୍ବତେ ଯେତେ ଜଳ ଥିଲେ ।
ସଞ୍ଚରି ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲେ ॥
ଉତ୍ତମ ଶିଷ୍ୟେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଗୁରୁ ଯେସନେ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ॥୩୬
ଅଳପ ଜଳେ ଜନ୍ତୁ ଥାଇ ।
ରବି କିରଣେ ଭୟ ପାଇ ॥
ଜୀବନ ଦିନୁଦିନ କ୍ଷୀଣ ।
ଦରିଦ୍ର କୁଟୁମ୍ବ ଯେସନ ॥
ଗଭୀର ଜଳେ ମୀନ ଥିଲେ ।
ରବି କିରଣ ନ ଜାଣିଲେ ॥
ଜଳେ ଚରନ୍ତି ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ଅଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କର ମତେ ॥୩୭,୩୮
ଭୂମିରେ ପଙ୍କ ଧୀରେ ଧୀରେ ।
ଶୁଖିଲେ ଶରଦଶଶିରେ ॥

ଯେସନେ ଯୋଗଲୟ ପାଇ ।
ଅଜ୍ଞାନଭାବ କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥୩୯
ଶରଦ ଋତୁ ଗୁଣ ଭେଦି ।
ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇଲା ବାରିଧି ॥
ବେଦ ବେଦାନ୍ତେ ପାଇ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଯେସନେ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥୪୦
କୃଷକମାନେ ଧାନ୍ୟ କ୍ଷେତେ ।
ଜଳ ବାନ୍ଧିଲେ ଦୃଢ଼ମତେ ॥
ଯୋଗୀଏ ପବନର ବଳେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରି ରୁନ୍ଧନ୍ତି ଯେହ୍ନେ କାଳେ ॥୪୧
ଶରଦ ରବି ତେଜ ଲାଗି ।
ଜନ୍ତୁଏ ହୋନ୍ତି ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥
ରଜନୀନାଥ ତାହା ହରି ।
ଯେହ୍ନେ ଗୋବିନ୍ଦ ବ୍ରଜନାରୀ ॥୪୨
ନିର୍ମଳ ଦିଶେ ଶୂନ୍ୟପଥ ।
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ନିଶିନାଥ ॥
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି ଯେହ୍ନେ ।
ସାଧୁପୁରୁଷଙ୍କର ମନେ ॥୪୩
ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ମଧ୍ୟେ ଶଶୀ ।
ଅଖଣ୍ଡ ମଣ୍ଡଳ ପ୍ରକାଶି ॥
ଯାଦବ ଭୋଜବଂଶ ମଧ୍ୟେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଯେସନେ ଆନନ୍ଦେ ॥୪୪
ଚନ୍ଦ୍ର କୁମୁଦ ଜଳରାଶି ।
ପବନ ପ୍ରସରନ୍ତେ ନିଶି ॥
ଗାଈ ହରିଣୀ ପକ୍ଷୀ ନାରୀ ।
ଶରଦ ଋତୁ ଯୋଗେ କରି ॥
ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗ ।
ମାୟାଭିଆଣ ଶିରୀରଙ୍ଗ ॥୪୫,୪୬
କୁମୁଦ ବିନା ଜଳ ଫୁଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ଦିବାକର ତୁଲେ ॥
ରାଜାର ତେଜେ ପ୍ରଜା ଯେହ୍ନେ ।
ଆନନ୍ଦ ହୋନ୍ତି ଗ୍ରେର ବିନେ ॥୪୭
ପୁର ପାଟଣା ଗ୍ରାମ ଭୂଇଁ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଉତ୍ସବ ବିରାଜଇ ॥

୧. ମୀଳିତ ଲୋଚନେ—ଆଖି ବୁଜି ।

କୃଷ୍ଣ ମାୟାରେ ଶସ୍ୟରାଶି ।
ଦେଖି ମାନବେ ପରଶଂସି ॥୪୮
ଋଷି ନୃପତି ବଣିଜାରେ ।
ପ୍ରବାସ କଲେ ଯେ ଯାହାରେ ॥

ଆୟୁଷ ଅନ୍ତେ ଯେହ୍ନେ ସିଦ୍ଧେ ।
କାଳେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମପଦେ ॥୪୯
ମୁନି କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ବାଳକଲୀଳା ରସ ଭାବେ ॥

ଶରଦ କାଳେ ବନଗ୍ରୀ ।
ଦାସବତ୍ସଳ ନରହରି ॥
ସୁଜନେ ଭାବ କୃଷ୍ଣ ଚିତ୍ତେ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବର୍ଷାଶରଦୃତୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ଶୁଣି ବଂଶୀସ୍ୱନ । ଆରମ୍ଭ ଗୋପୀ ଗୀତ ତାନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶରଦ କାଳର ସ୍ୱଭାବେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବୃନ୍ଦାବନ ଠାବେ ॥
ନଦୀ ପୋଖରୀ ଜଳରାଶି ।
ସୁଗନ୍ଧ ପବନ ପ୍ରକାଶି ॥
ବନକୁସୁମ ତରୁଡାଳେ ।
ଶୁକ କୋକିଳ ଭୃଙ୍ଗମେଳେ ॥
ବନଗହନ ଗିରିତଳେ ।
ଗାଈ ଚରାନ୍ତି ଗୋପବାଳେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବେଣୁନାଦ କରି ।
ଗୋପେ ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧାରୀ ॥୧,୨
କୃଷ୍ଣ ମୁରଲୀ ନାଦ ଶୁଣି ।
ଗୋପୀଏ ଏକୁ ଆରେ ଭଣି ॥
କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ ମନ ଦେଇ ।
ଅନଙ୍ଗ ବାଣେ ଚିତ୍ତ ଦହି ॥
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣ ପାଦେ ।
ଗୋପୀଏ କହନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଶୁଣ ଗୋ ସଖି କୃଷ୍ଣ କଥା ।
କାନନେ ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥୩,୪
ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ନୀଳ ଦେହେ ।
ତରୁଣୀଜନ ମନ ମୋହେ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଖଞ୍ଜିତ କନିଅର ।
ସୁନ୍ଦର ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥

ପୀତବସନ କଟିତଟେ ।
ଲମ୍ବଇ ବନମାଳା କଣ୍ଠେ ॥
ବିବିଧ ନଟବେଶ ହୋଇ ।
ମଧୁରେ ବେଣୁ ନାଦ ବାଇ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପଶୁଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ବୃନ୍ଦାବନ ଲାଗେ ॥ ୫
ମୁରଲୀନାଦ ଶୁଭେ ବନେ ।
ଗୋ ସଖି ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ଗୋପାଳ ମେଳେ ନନ୍ଦସୁତ ।
ଗୋରୁ ଚରାନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥
ଚକ୍ଷୁ ବହନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
କେ ପାରୁ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଗଣି ॥
ଗୋପାଳ ମେଳେ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମ ଆଖି ॥୬,୭
ଚୂତ ପଲ୍ଲବେ ଶିଖିପୁଚ୍ଛ ।
କଟିରେ ପୀତ ନୀଳକାଛ ॥
ହୃଦେ କଦମ୍ବ ପଦ୍ମମାଳ ।
ରଙ୍ଗ ମୃତ୍ତିକା ଶ୍ରମଝାଳ ॥
ଗୋପାଳ ମେଳେ ବେନି ଭାଇ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ରଙ୍ଗସଭାର ତଳେ ସାର ।
ଯେହ୍ନେ ଯୋଡ଼ିଏ ନୃତ୍ୟକାର ॥ ୮

ଦେଖ ଗୋ ମୁରଲୀର ଭାଗ୍ୟ ।
ଅଧିକେ କୃଷ୍ଣର ସୁହାଗ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ପୁଣ୍ୟ ଦାହି ।
କୃଷ୍ଣର ଓଷ୍ଠ ପୁଟେ ଥାଇ ॥
ସବୁ ଖାଇଲା ସୁଧାରସ ।
ଅଳପ ନ ରଖିଲା ଶେଷ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ଠାରେ ଗର୍ବ ବହେ ।
ସୁହୃଦ ସପତଣୀ ପ୍ରାୟେ ॥
ନଦୀଏ ହୋଇ ସ୍ଥିରଗତି ।
ବୃକ୍ଷେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ସ୍ରବନ୍ତି ॥ ୯
ଭୂମି ଆନନ୍ଦ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦପଦ୍ମ ଚିହ୍ନେ ॥
ମୃଗ ମୟୂର ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଗିରିକନ୍ଦରେ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥
କୃଷ୍ଣ ମୁରଲୀନାଦ ଗ୍ରହିଁ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ କିଛି ନ ସ୍ଫୁରଇ ॥୧୦
ଧନ୍ୟ ଏ ହରିଣ ଯୁବତୀ ।
ବେଣୁ ଶୁଣନ୍ତି କୃଷ୍ଣକତି ॥
ଆବୋରି କୃଷ୍ଣ ମୁଖସାର ।
ନୟନେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଉପହାର ॥
ଦେବକାମିନୀ ଶୂନ୍ୟେ ଥାଇ ।
ମୁରଲୀନାଦେ ମନଦେଇ ॥
ଅଖିଳ ଶ୍ରବଣ ଆନନ୍ଦ ।
ଶୁଣି ମୋହନ ବେଣୁନାଦ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବିମାନେ ଥାଇ ମୁହ୍ୟମାନ ।
ଫିଟିଲା କବରୀ ବସନ ॥୧୧, ୧୨
ଗୋରୁଏ କୃଷ୍ଣ ଗୀତ ଶୁଣି ।
ଚଳି ନ ପାରନ୍ତି ଧରଣୀ ॥
ତୁଣ୍ଡେ କବଳ ସ୍ଥିର କରି ।
ବେଣୁ ଶୁଣନ୍ତି କର୍ଣ୍ଣ ଡେରି ॥
ବତ୍ସାଏ ସ୍ତନ ମୁଖେ ଦେଇ ।
ବେଣୁ ଶୁଣନ୍ତି ସ୍ଥିର ହୋଇ ॥୧୩
ମୁନିଏ ପକ୍ଷୀଙ୍କର ଛଳେ ।
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ବୃକ୍ଷଡାଳେ ॥୧୪
ନଦୀଏ ଶୁଣି ବେଣୁଗୀତ ।
ଅନଙ୍ଗବାଣେ ମୋହଗତ ॥
ଊର୍ମିର ଛଳେ ଭୁଜ ଟେକି ।
କୋଳ କରିବେ ବନମାଳୀ ॥
କମଳ ଉପହାର ଦେଇ ।
ପୂଜା କରନ୍ତି ପାଦ ଦୁଇ ॥୧୫
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଦେଖୁଥିଲା ରହି ।
ମୁରଲୀନାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପମେଳେ ।
ଫୁଟିଲେ ଶ୍ରମ ଘର୍ମଝାଳେ ॥
ଦଇବେ ଗୋବିନ୍ଦର ମିତ୍ର ।
ଉପରେ କଲା ମେଘଛତ୍ର ॥୧୬
ଶବରନାରୀମାନେ ଧନ୍ୟ ।
ଶୁଣ ଗୋ ତାହାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ସ୍ତନ ମଧ୍ୟେ ଲୀନ ।
କୁଙ୍କୁମ ଅଗୁରୁ ଚନ୍ଦନ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦଯୁଗେ ଥିଲା ।
କୋମଳ ଘାସେ ସେ ଲାଗିଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ଶୁଣି ବେଣୁସ୍ୱନ ।
ଅନଙ୍ଗେ ହୋଇଲେ ଅଜ୍ଞାନ ॥
କୁଙ୍କୁମ ତୃଣମଧ୍ୟୁଁ ଟେକି ।
ସ୍ତନ ବଦନେ ତାହା ବୋଳି ॥
ବେଗେ ଛାଡ଼ିଲେ ମନତାପ ।
ଦେଖନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ମୁଖ ॥୧୭
ଦେଖ ଗୋ ଗିରି ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।
ପୂର୍ବେ ଅନେକ କଲା ପୁଣ୍ୟ ॥

ହରି ଭକତ ଶିରୋମଣି ।
କୋମଳ କନ୍ଦ ତୃଣ ପାଣି ॥
ଏମାନ ଘେନିଣ ଆନନ୍ଦେ ।
ପୂଜିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ପାଦେ ॥୧୮
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ବେଣୁ ବଜାନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ରଙ୍ଗେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କଲେ ବିପରୀତ* ।
ମୋହିତ ହୋଇଲେ ସମସ୍ତ ॥୧୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ।
ଗୋପୀ କହନ୍ତି ଖେଦ ଚିତ୍ତେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଦିନ ହରନ୍ତି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମୁରଲୀର ନାଦ ।
ଶୁଣିଲେ ହରଇ ବିଷାଦ ॥୨୦
ସୁଜନେ ଶୁଣ ବେଣୁଗୀତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବେଣୁଗୀତ ବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ☫

ତେଇଶେ କାତ୍ୟାୟନୀ ବ୍ରତ । ବସ୍ତ୍ରହରଣର ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।
ଶୁଣ ରାଜନ ରସଭର ॥
ଶରଦଋତୁ ବହିଗଲା ।
ହେମନ୍ତ ଋତୁ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ ଗୋପପୁରୀ ।
ଯେତେ ଉପୁଜିଲେ କୁମାରୀ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭଜନ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ରମିଲେ ବୃନ୍ଦାବନ ସ୍ଥଳେ ॥

ତୁଲ୍ୟବୟସୀ ନବବେଶେ ।
ଖେଳନ୍ତି ନାନା ଖେଳରସେ ॥
ହେମନ୍ତ ଦେଖିଣ ଉଷତ ।
ସକଳେ କଲେ ନବବ୍ରତ ॥
ହବିଷ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜି ଏକବାରେ ।
ଦୁର୍ଗା ପୂଜନ୍ତି ନଦୀତୀରେ ॥ ୧
ଅଳପ ରାତ୍ର ଥାଉଁ ନିତ୍ୟେ ।
ଯମୁନା ଯାଆନ୍ତି ପ୍ରଭାତେ ॥

ସ୍ନାନ କରିଣ ଶୀତଜଳେ ।
ବାଲୁକା ସ୍ଥାପି ନଦୀକୂଳେ ॥
ପୂଜନ୍ତି ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି ।
ଜୟ ଶବଦେ ଗୀତ ଧ୍ୱନି ॥
ହର ଗଉରୀ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଭଗବାନ ॥
ପୂଜାର ଅନ୍ତେ ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ଗୁପତେ କରନ୍ତି ଗୁହାରି ॥୨,୩

* ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବଂଶୀସ୍ୱନ ଶ୍ରବଣ କରି ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଠାରେ 'ବିପରୀତ' ଆଚରଣ ଦେଖାଗଲା । ଚଳନ୍ତା ପ୍ରାଣୀମାନେ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ସ୍ଥାବର ବୃକ୍ଷାଦି ପୁଲକିତ ବା ଆହ୍ଲାଦିତ ହେଲେ ।

☫ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ହେ କାତ୍ୟାୟନୀ ମହାମାୟୀ ।
ପରମ ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ ତୁହି ॥
ଭୋ ମାତ ଶଙ୍କର ଯୁବତୀ ।
ନନ୍ଦକୁମର ଦିଅ ପତି ॥
ଅଧିକ ବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅ ମହାମାୟୀ* ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଗୋପନାରୀ ।
ବର ଇଚ୍ଛିଲେ ନରହରି ॥
ଏକ ଆରକେ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ମନେ ବରିଲେ କୃଷ୍ଣ ପତି ॥
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ବର ହେଉ ।
ତାର ଭକ୍ତିରେ ଦିନ ଯାଉ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭକତି ଭାବ ଆଶେ ।
ତପ ସାଧିଲେ ଏକମାସେ ॥୪, ୫
ରାତ୍ରହୁଁ ଉଠି ଗୀତ ଗାଇ ।
ଚଳନ୍ତି ଯୂଥ ଯୂଥ ହୋଇ ॥
ଏକ ଆରକେ ଭୁଜବନ୍ଧେ ।
ହରି ଭାବନ୍ତି ଗୀତନାଦେ ॥
ବିବିଧ ରୂପେ ଗୃରୁହାସେ ।
ମିଳିଲେ ଯମୁନାର ପାଶେ ॥
ବସ୍ତ୍ର ପାଲଟି କୂଳେ ଥୋଇ ।
ଜଳେ ପଶିଲେ ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଆନନ୍ଦ କେ କରିବ ଅନ୍ତ ।
ଯହିଁ ରମିବେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଏକ ଆରକେ ଜଳ ଫିଙ୍ଗି ।
ଜଳେ ବୁଡ଼ନ୍ତି ଗୋଡ଼ ଛନ୍ଦି ॥
ବୁଡ଼ନ୍ତି ଏକୁ ଆରେ ଧରି ।
ମୁଖେ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଫୁ ଫୁ କରି ॥
ଆନନ୍ଦ ହାସ ପରିହାସ ।
ଜାଣି ତା ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ ॥୬,୭
ଗୋପବାଳକ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ନଦୀତୀରେ ରଙ୍ଗେ ॥
କୂଳେ ଦେଖିଲେ ବସ୍ତ୍ରରାଶି ।
ପବନେ କହନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସି ॥

ଶୁଣ ପବନ ମୋର ବାଣୀ ।
ବସ୍ତ୍ର ତୁ ଥୁଅ ବୃକ୍ଷେ ଆଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ଉଠିଲେ କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷର ॥
ବସ୍ତ୍ର ଯେ ନଦୀକୂଳେ ଥିଲା ।
ପବନଯୋଗେ ଉଡ଼ିଗଲା ॥
କଦମ୍ବବୃକ୍ଷେ ଯାଇ ପଡ଼ି ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ନରହରି ॥
ଗୋପାଳେ ଉଠି ବୃକ୍ଷଡାଳେ ।
ବସ୍ତ୍ର ବାନ୍ଧିଲେ ମାଳେ ମାଳେ ॥
ବାଳକେ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ଥାଇ ।
ନାଚନ୍ତି କରତାଳି ଦେଇ ॥
ମୁରଲୀ ନାଦ ଉଚ୍ଚସ୍ୱର ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ଦାମୋଦର ॥
ଗୋପୀଏ ଥିଲେ ଜଳମଧ୍ୟେ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲେ ବେଣୁନାଦେ ॥
ସଂଭ୍ରମେ ଛାଡ଼ି ଜଳକେଳି ।
ବୃକ୍ଷକୁ ଗ୍ୱହାନ୍ତି ନିରୋଳି ॥
ବୋଲନ୍ତି ବୃକ୍ଷେ କିସ ହସ ।
ଦେଖ ଗୋ ଦଇବ ଭବିଷ୍ୟ ॥
ଏଠାକୁ କେମନ୍ତେ ଅଇଲା ।
ଦଇବ ଯୋଗେ ନନ୍ଦବଳା ॥
କେ ବୋଲେ ଏ ବନେ ନ ଥାଇ ।
ଆଜ ଅଇଲା କିସ ପାଇଁ ॥
କେ ବୋଲେ ଭଲ ହିଁ ହୋଇଲା ।
ବ୍ରତ ଗୋ ଆଜହୁଁ ସରିଲା ॥
କେ ବୋଲେ ଦେଖ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ।
ଅନେକ ଉଡ଼ନ୍ତି ଚିରାଳେ[୧] ॥
କୂଳକୁ ଗ୍ୱହିଁଣ ବୋଲନ୍ତି ।
ମରଣ ହୋଇଲା ଏ ଘାନ୍ତି[୨] ॥
ପାଲଟା ବସ୍ତ୍ର କୂଳେ ନାହିଁ ।
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ବୋଲନ୍ତି ବସ୍ତ୍ର କେଣେ ଗଲା ।
ଏଡ଼େ ଗୋ ପବନ ବହିଲା ॥

ଉଡ଼ି କେବଣ ଦିଗେ ଗଲା ।
ଲଜ୍ଜା ତ ମରଣୁଁ ବଳିଲା ॥
କିସ କରିବୁଁ ଆଜ ଜଳେ ।
କନ୍ୟାଏ ଭାଳନ୍ତି ବିକଳେ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କହନ୍ତି ଗୋପୀଙ୍କି ଅନାଇ ॥୮,୯
ବସ୍ତ୍ର ଗୋ ବନେ ପଡ଼ିଥିଲା ।
ପବନ ଉଡ଼ାଇ ଆଣିଲା ॥
ରୁଣ୍ଡାଇ ବସ୍ତ୍ର ଆମ୍ଭେ ଆଣି ।
ବୃକ୍ଷେ ବାନ୍ଧିଲୁ ଏହିକ୍ଷଣି ॥
ଏ ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ହୋଇଲା ।
ଆମ୍ଭର ଯଶ ତ ରହିଲା ॥
ଯେ ଯାହା ବସ୍ତ୍ର ଆସି ନିଅ ।
ଶୀତଳ ଜଳେ ଗୋ ନ ଥାଅ ॥୧୦, ୧୧
ଶୁଣି ଚକିତ ଗୋପବାଳୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ପଡ଼ିଲୁ ପଞ୍ଝାଳି[୩] ॥
ଏକ ଆରକେ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଗାଲେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
କେମନ୍ତେ ଉଠି ଯିବୁଁ ଆଜ ।
ମରଣୁଁ ବଳିଲା ତ ଲାଜ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୁଖକୁ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ॥୧୨, ୧୩
ତୁ ଅଟୁ ଯଶୋଦା କୁମର ।
ପିଅର ନନ୍ଦ ମହାଖୁଡ଼[୪] ॥
ଜାଣିଲୁ ତୋର ବଡ଼ପଣ ।
ଆମ୍ଭର ବସ୍ତ୍ର ବେଗେ ଆଣ ॥
ପକାଇଦିଅ ବେଗେ କାଢ଼ି ।
ବୃକ୍ଷୁଁ ପାଲଟା ଆମ୍ଭ ଶାଢ଼ୀ ॥
ଏଡ଼େ ନିର୍ଲଜ୍ଜପଣ ତୋର ।
କାହୁଁ ଶିଖିଲୁ ଦାମୋଦର ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ଏ ବଡ଼ ଅନୀତି ତୁମ୍ଭର ॥
ଯେ ପୁଣି ପର ଉପକାରୀ ।
ତାହାକୁ ପଥେ ନେଇ ମାରି ॥

୧. ଚିରାଳ—ଧ୍ୱଜା, ପତାକା । ୨. ଘାନ୍ତି—ଥର । ୩. ପଞ୍ଝାଳି—ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ । ୪. ମହାଖୁଡ଼—ଗଉଡ଼ ।

* ଗୋପୀମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କାନ୍ତ ରୂପରେ ପାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିଥିଲେ, ତାହାକୁ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ବିବାହ ବାଧା ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ ଜପ କରାଯାଇ ପାରେ । କନ୍ୟାମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଗୌରୀଙ୍କୁ ପୂଜା, ସ୍ତୁତି ଇତ୍ୟାଦି କରିସାରି ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ସେହି ମନ୍ତ୍ରକୁ ୧୧ ମାଳା ଜପ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ମନ୍ତ୍ର—"କାତ୍ୟାୟନି ମହାମାୟେ ମହାଯୋଗିନ୍ୟଧୀଶ୍ୱରି । ନନ୍ଦଗୋପସୁତଂ ଦେବି ପତିଂ ମେ କୁରୁତେ ନମଃ ॥"

ପବନ ନେଉଥିଲା ବଳେ ।
ଆମ୍ଭେ ବାନ୍ଧିଲୁ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ॥
ତହିଁର ଫଳ ମୁଁ ପାଇଲି ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବସ୍ତ୍ର ଯେ ଯାଚିଲି ॥
ମୁଁ ତ ନ କଲି ପରିହାସ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଏବେ ଗୋ ବସ୍ତ୍ର ଆସି ନିଅ ।
ନ ଜାଣି କିପାଁ ଗାଳି ଦିଅ ॥
ମୋହର ଦେହେ ମିଥ୍ୟା ନାହିଁ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୪
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦମନ ହୋଇ ।
ଗୋପୀ ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତୁ ଅଟୁ ଗୋପପୁର ସାର ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଆମ୍ଭେ ତୋର ॥
ବସ୍ତ୍ର ପକାଇଦିଅ ତଳେ ।
ପଡୁଛୁଁ ତୋର ପାଦତଳେ ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତୋ ଚରଣେ ।
ସେବା କରିବୁ ଦାସୀପଣେ ॥
ତୁ ଯେବେ ନ ଦେବୁ ପକାଇ ।
କହିବୁ କଂସ ଆଗେ ଯାଇ ॥୧୫
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ତୁମେ ହୋ ଦାସୀ ଯେବେ ମୋର ॥
ତେବେ କରିବ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ନ ଜାଣି କୋପ କିପାଁ କର ॥
ଯେ ଯାହା ବସ୍ତ୍ର ଚିହ୍ନି ନିଅ ।
ନ ଦେଲେ ରାଜା ଆଗେ କହ ॥
କଂସକୁ କିପାଁ ଏଡ଼େ ଡର ।
ସୋଦର ମଉଳା ମୋହର ॥

ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ଭୟ ନାହିଁ ।
ଅନ୍ୟାୟ ନ କଲି ତ ମୁହିଁ ॥
ବସ୍ତ୍ର ପବନ ନେଉଥିଲା ।
ଆଣିବା ଦୋଷ ମୋ ହୋଇଲା ॥
ଏ କଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ।
ଧର୍ମହିଁ ଅଛି ନା ଅନାଇଁ ॥୧୬
କୃଷ୍ଣ ମୋହନ କଥା ଶୁଣି ।
କନ୍ୟାଏ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
କଣ୍ଠ ପ୍ରମାଣ ଜଳେ ଥାଇ ।
କମ୍ପନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ହରିଙ୍କୁ ଜିଣି ନ ପାରିଲେ ।
ନିର୍ଭୟେ ଲଜ୍ଜା ଉପେକ୍ଷିଲେ ॥
ଯୋନି ଆଚ୍ଛାଦି ବାମକରେ ।
ତୀରେ ଉଠିଲେ ଲାଜଭରେ ॥୧୭
ଦୟାସାଗର ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୃକ୍ଷର ଡାଳୁ ବସ୍ତ୍ର ଫେଇ ॥
ପାଲଟାବସ୍ତ୍ର ଘେନି କନ୍ଧେ ।
ବୃକ୍ଷୁଁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥୧୮
ଗୋପୀଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧଭାବ ଗ୍ରହିଁ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ ନୋହେ ତୁମ୍ଭର ଉଚିତ ।
ବିଶେଷେ କରିଅଛ ବ୍ରତ ॥
ବିବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଜଳେ ପଶି ।
କୂଳେ ଉଠିଲ ଏବେ ଆସି ॥
ଏ ବଡ଼ ଅପରାଧ ହୋଇ ।
ନରକେ ପଡ଼ିବଟି ଯାଇ ॥

ଏ ଦୋଷ ନ ଥାଉ ତୁମ୍ଭର ।
ଦେବତା ନମସ୍କାର କର ॥୧୯
ହସି ବୋଲନ୍ତେ ବନମାଳୀ ।
ଶୁଣି ଚକିତ ଗୋପବାଳୀ ॥
କପାଳେ ଦେଇ ଏକ କର ।
ନମିଲେ ଦେବତା ପୟର ॥
ଦେଖି ବୋଲନ୍ତି ଯଦୁପତି ।
ଏ ବଡ଼ ତୁମ୍ଭର ଅନୀତି ॥
ଶାସ୍ତ୍ର ଶୁଣିଲା ତୁମ୍ଭ ନାହିଁ ।
ମୁଁ ତାହା ଅଳପ ଜାଣଇ ॥
ଶୁଣ ଗୋ ନାରୀ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ବିପ୍ରେ କହନ୍ତି ବେଦମତେ ॥
ଯେ ଦେବ ଗୁରୁ ଏକ କରେ ।
ନମନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନ ବେଭାରେ ॥
ତାହାର ଛେଦି ଯେବେ କର ।
ସେ ଅପରାଧୁଁ ହୋଇ ପାର ॥
ନୋହିଲେ ଯେତେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
କର ଯୁଗଳ ତା ନ ଥାଇ ॥୨୦
ଶୁଣି କୁମାରୀ ରସଭରେ ।
କପାଳେ ଦେଲେ ବେନି କରେ ॥
ଦେବତା ଓଳଗିଲେ ରହି ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିର୍ମଳଚିତ୍ତ ତାହାଙ୍କର ।
ଜାଣିଲେ କମଳାର ବର ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ଭାବେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଯେ ଯାହା ବସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ନେଇ* ॥୨୧

---

* ବସ୍ତ୍ରହରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉପରେ କେତେକଙ୍କ ମନରେ ନାନାପ୍ରକାର ସନ୍ଦେହ ଉଦ୍ରେକ ହୋଇଥାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେହୁଏ । ବାସ୍ତବରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଭଗବାନଙ୍କ ଦିବ୍ୟ, ମଧୁର ତଥା ରସମୟୀ ଲୀଳାର ରହସ୍ୟ ଜାଣିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଖୁବ୍ କମ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମିଳିଥାଏ । ଭଗବାନ ଯେପରି ଚିନ୍ମୟ, ତାଙ୍କର ଲୀଳା (ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମ) ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଚିନ୍ମୟ ଓ ଦିବ୍ୟ । ମାନବୀୟ ବୁଦ୍ଧିରୂପୀ କଷଟି ପଥରରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳାକୁ ପରଖିବା ବାସ୍ତବରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଦିବ୍ୟତା, ଭଗବତ୍ତା ଓ ଭକ୍ତବତ୍ସଳତାର ଅବମାନନା । ଭଗବାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ଓ କର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୀଳା ଦିବ୍ୟ ହୋଇଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କର ପରମ ଦିବ୍ୟ ରସପ୍ରଧାନ ଲୀଳାକୁ କେବଳ ତାଙ୍କର ସ୍ୱରୂପଭୂତା ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତି ନିତ୍ୟ ନିକୁଞ୍ଜେଶ୍ୱରୀ ଶ୍ରୀରାଧା ଓ ତଦଙ୍ଗଭୂତା ପ୍ରେମମୟୀ ଗୋପୀମାନେ ହିଁ ଯଥାର୍ଥରୂପେ ଅନୁଭବ କରିଥାନ୍ତି ।

ଦଶମସ୍କନ୍ଧ ଦ୍ୱାବିଂଶ (ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକବିଂଶ) ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ ଭଗବାନଙ୍କର ମୁରଲୀସ୍ୱନ ଶୁଣି ଗୋପୀମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟର ସେହି ଅପ୍ରକଟ ପ୍ରେମକୁ କୃପାପୂର୍ବକ ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଉକ୍ତ ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳା ଅଭିପ୍ରେତ । ଗୋପୀମାନେ କ'ଣ ଚାହୁଁଥିଲେ, ତାହା ସେମାନଙ୍କ ସାଧନାରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ସେମାନେ ରୋମ-ରୋମରେ, ମନ, ପ୍ରାଣ ଓ ଆତ୍ମାରେ କେବଳ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣମୟ ହୋଇଯିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଗୃହ, ପରିବାର, କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଲୋକ-ପରଲୋକ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଇଁ ପରମ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ତଥାପି ଲୀଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପଣରେ କିଛି ନ୍ୟୂନତା ରହିଯାଇଥିଲା, ସେମାନେ ନିରାବରଣରୂପେ

ଗୋପୀଏ ପିନ୍ଧି ଯେଝା ବାସ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ହସହସ ॥
ଦେବତା ପୂଜାର ବିଧାନେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବରିଛନ୍ତି ମନେ ॥୨୨, ୨୩

ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଗୋପୀଙ୍କି ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ମୁହିଁ ଜାଣିଲି ତୁମ୍ଭ ମନ ॥

ଯାହା ମାଗିଲ ଦିଅଁ ପୂଜି ।
ସେ କଥା ଅଛଇ ମୁଁ ହେଜି ॥
ମୁହିଁ କରିବି ତାହା ସତ୍ୟ ।
ହସି କହନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥୨୪, ୨୫

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଯିବା ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ୱିଧା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଦ୍ୱିଧାକୁ ଦୂର କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ଭଗବାନ ନିଜେ ବହନ କରିଥିଲେ । ଜୀବ ନିଜ ପକ୍ଷରୁ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସମର୍ପିତ ହୋଇଯିବା ପରେ ଭଗବାନଙ୍କ ସହ ମିଳନରେ ତା'ର ଆଉ ଯାହା କିଛି ଆବରଣରୂପୀ ବାଧା ରହିଯାଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଭଗବାନ ସ୍ୱୟଂ ଦୂର କରି ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ବସ୍ତ୍ରହରଣର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ । ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାପୁରୁଷୋତ୍ତମ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ନ କରି ବରଂ ତାହା ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଗୋପୀମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରି ଉଲଗ୍ନ ହୋଇ ସ୍ନାନ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟ କରାଇଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଭଗବଦ୍‌ପ୍ରେମ ନାମରେ ବିଧି ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶାସ୍ତ୍ରବିଧିକୁ ଆଦର ଦେବାକୁ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ରାଗାତ୍ମିକା ଭକ୍ତିରେ ହିଁ ବୈଧୀ ଭକ୍ତିର ପର୍ଯ୍ୟବସାନ ଘଟିଥାଏ ଏବଂ ସେହି ରାଗାତ୍ମିକା ଭକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପଣରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୁଏ । ଗୋପୀମାନଙ୍କର ବୈଧୀ ଭକ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ତଥା ରାଗାତ୍ମିକା ଭକ୍ତିପୂରିତ ହୃଦୟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପଣ ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା, ତାହା ଏହି ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳା ମାଧ୍ୟମରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରିଛି । ଏହି ଲୀଳା ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସତେ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଛନ୍ତି, ହେ ଗୋପାଙ୍ଗନାଗଣ! ମୁଁ ତୁମର ମାୟା-ମୋହର ପରଦା କାଢ଼ି ନେଇଛି, ଏଥର ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଯାଅ । ଏଣିକି ତୁମର ଚିର ସଞ୍ଚିତ ଆକାଂକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାରେ ଆଉ କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ ।

ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟିର ଅଧୀଶ୍ୱର, ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତା, ଭୋକ୍ତା ଓ ସାକ୍ଷୀ । କୌଣସି କ୍ରିୟା ଅଥବା ପଦାର୍ଥ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅଛପା ନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବାରୁ ଜଳରେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଗୋପୀମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇବାକୁ ବ୍ରତ କରି ଜଳରୂପୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ହାସ ପରିହାସରେ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିଲେ । ତେବେ ଏଥିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୋଷ ରହିଲା କେଉଁଠି? କେବଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଯିବାରେ ଯାହା କିଛି ପୁରାତନ ସଂସ୍କାରରୂପୀ ବିଘ୍ନ ଥିଲା, ତାହାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିରାକରଣ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ପରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଆଉ ବସ୍ତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ନ ଥିଲା; କାରଣ ସେମାନେ ଯାହା ଚାହୁଁଥିଲେ, ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳି ସାରିଥିଲା । ତଥାପି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେମାନଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ରୀତି-ମର୍ଯ୍ୟାଦା ମଧ୍ୟକୁ ଫେରାଇ ଆଣିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାରେ ତିଳେମାତ୍ର କାମ ବିକାର ନ ଥିଲା । କୌଣସି କାମୀପୁରୁଷ କେବେ କଣ ବିବସ୍ତ୍ରା ନାରୀଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ନିଜ ଚିତ୍ତକୁ ବଶ କରି ପାରିବ ।

କଳିକଳୁଷିତ ମାନବବୁଦ୍ଧି କେବଳ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ । ସେଥିପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋପାଙ୍ଗନା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାରସ୍ପରିକ ପ୍ରେମକୁ ଦୈହିକ ମାପଦଣ୍ଡରେ ତଉଲି ତାହାକୁ କାମକଳୁଷିତ ମନେ କରିଥାଏ । ବାସ୍ତବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଭୌତିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଲାଞ୍ଛନା ଲଗାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କେବଳ ଏଗାର ବର୍ଷ ବୟସ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରଜରେ ନିବାସ କରିଥିଲେ । ଯଦି ରାସଲୀଳା ତାଙ୍କର ଦଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଧରାଯାଏ, ତେବେ ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳା ନଅ ବର୍ଷ ବୟସରେ ହୋଇଥିଲା । ସୁତରାଂ ଜଣେ ଆଠ-ନଅ ବର୍ଷର ବାଳକଠାରେ କାମୋତ୍ତେଜନାର କଳ୍ପନା କରିବା ଏବଂ ଆଧୁନିକତାର ଗନ୍ଧ ବାଜି ନ ଥିବା ଅଶିକ୍ଷିତା ଗାଉଁଲୀ ଗୋପକନ୍ୟାମାନେ ଏଭଳି ବାଳକ ସହ ଅବୈଧ ସମ୍ପର୍କ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସଙ୍ଗତ ମନେହୁଏ । ଅତଏବ ଆଜିକାଲିର ଛୋଟ ଛୋଟ ବାଳିକାମାନେ ଯେପରି 'ରାମ'ଙ୍କ ପରି ବର ଓ 'ଲକ୍ଷ୍ମଣ'ଙ୍କ ପରି ଦିଅର ପାଇବା ପାଇଁ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ଗୋପକନ୍ୟାମାନେ ପରମ ସୁନ୍ଦର ଓ ପରମ ମଧୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇବା ପାଇଁ ଦେବୀ ପୂଜନ ଓ ବ୍ରତ କରିଥିଲେ । ଏହା ତ କୌଣସି ଦୋଷାବହ କଥା ନୁହେଁ!

ଏ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା ସମ୍ପୃକ୍ତ ସନ୍ଦେହର ସମାଧାନ ହୋଇଥିଲେହେଁ କିଛି ଲୋକ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରୁ 'କାମ', 'ରମଣ' ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ଦେଖି ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅଶ୍ଳୀଳ ଅର୍ଥ ବାହାର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୁତି, ସ୍ମୃତି, ଗୀତା ଇତ୍ୟାଦିରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶବ୍ଦ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ପରମାନନ୍ଦମଗ୍ନ ସ୍ଥିତି ପାଇଁ ମଧ୍ୟ 'ଆତ୍ମରମଣ', 'ଆତ୍ମରତି', 'ଆତ୍ମମିଥୁନ' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନେ କରନ୍ତି, ସେମାନେ 'ରମଣ' ଓ 'ରତି' ଶବ୍ଦରୁ କେବଳ କ୍ରୀଡ଼ା ଅର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ବ୍ୟାକରଣ ସମର୍ଥିତ ମଧ୍ୟ—**'ରମୁ କ୍ରୀଡ଼ାୟାମ୍'** ।

ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭଗବାନ ମନେ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସହ ଆତ୍ମୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ନିଜର ସ୍ୱାମୀ, ସୁହୃଦ ଓ ସର୍ବସ୍ୱ ମନେ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଏ ବିଷୟରେ ଆଦୌ ସନ୍ଦେହ ଉଙ୍କି ମାରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଭେଦରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲୀଳା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମବାଦୀମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆତ୍ମାରୂପେ ଏବଂ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃକରଣର ବୃତ୍ତିରୂପେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ବୃତ୍ତିରୂପୀ ଆବରଣ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବା ହିଁ 'ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳା' ଏବଂ ବୃତ୍ତିମାନେ ଆତ୍ମାରେ ରମଣ କରିବା ହିଁ 'ରାସ' । ଭକ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଲୋକାଧିପତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏସବୁ ନିତ୍ୟଲୀଳା-ବିଳାସ ଏବଂ ଏହା ଅନାଦିକାଳରୁ ଅନନ୍ତକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିତ୍ୟ ଚାଲିଥାଏ । କେବେ କେବେ ଭଗବାନ ଭକ୍ତଜନଙ୍କ ଉପରେ ଅନୁଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟ ସଖା-ସହଚରୀଙ୍କୁ ଘେନି ଲୀଳାଧାମରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରକଟ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଭକ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ମରଣ, ଚିନ୍ତନ ଓ ଆନନ୍ଦର ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରଦାନ କରି ପୁନଃ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ବସ୍ତ୍ରହରଣ ଲୀଳାର ରହସ୍ୟ ।

(ନିତ୍ୟଲୀଳାଲୀନ ଶ୍ରୀ ହନୁମାନପ୍ରସାଦ ପୋଦ୍ଦାରଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ)

ମୋର ଚରଣେ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ପୁଣି ବିଷୟେ ହେଲେ ରତ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାର ନାହିଁ ।
ଭାଜିଲା ଧାନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଏ ବୃନ୍ଦାବନେ ରାତ୍ରେ ଥାଇ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରମିବଇଁ ମୁହିଁ ॥
ସଂକଳ୍ପ କଲ ବ୍ରତ କରି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନରହରି ॥୨୬, ୨୭
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
କନ୍ୟାଏ ଗଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ମନ ଥୋଇ ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ଘରେ ଯାଇ ॥୨୮
ଗୋପାଳ ମେଳେ ଦାମୋଦର ।
ଗାଈ ଚରାଇ ଗଲେ ଦୂର ॥
ନିଦାଘ ରବିତେଜ ଲାଗି ।
ପୋଏ ହୋଇଲେ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥
ଚରାନ୍ତି ଗୋରୁ ଗୋପମେଳେ ।
ଶୀତଳ ଛାୟା ବୃକ୍ଷ ତଳେ ॥

ବୃକ୍ଷକୁ ଗ୍ରହିଁ ଦାମୋଦର ।
ବୋଲନ୍ତି ଗୋପଙ୍କ ଆଗର ॥୨୯-୩୧
ହେ ସ୍ତୋକକୃଷ୍ଣ ମିତ୍ର ମୋର ।
ଶ୍ରୀଦାମ ଅର୍ଜୁନ ସୁବଳ ॥
ଅଂଶୁ ବିଶାଳ ଦେବପ୍ରସ୍ଥ ।
ଦେଖ ଏ ବୃକ୍ଷଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ॥
ପରେ କରନ୍ତି ଉପକାର ।
ସୁଜନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବେଭାର ॥
ଶୀତ ବରଷା ଘର୍ମ ଦୁଃଖ ।
ସହି ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦ୍ୟନ୍ତି ସୁଖ ॥
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଏହାଙ୍କର ।
ଜୀବିକା ହୋନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥୩୨, ୩୩
ସୁଜନ ଘରେ ଯେହ୍ନେ ଯାଇ ।
ଅତିଥି ନିରାଶ ନୁହଇ ॥
ପତ୍ର କୁସୁମ ଫଳ ଛାଇ ।
ମୂଳ ବକଳ ଦାରୁ ଦେଇ ॥
କ୍ଷାର ଅଙ୍ଗାର ଭସ୍ମ ଅଠା ।
ଗୃହକୁ ସାଜି ବାଡ଼ କଣ୍ଟା ॥

ଏତେ ପ୍ରକାରେ ସେବା କରି ।
ନିତ୍ୟେ ଏ ପର ଉପକାରୀ ॥
ଏହାଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଯେବେ ହୋଇ ।
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହି ॥
ମନ ବଚନ ଧନେ କରି ।
ଯେ ହୋଏ ପର ଉପକାରୀ ॥
ଦିନ ହରଇ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ।
ସେ ଧନ୍ୟ ଇହ ପରଲୋକେ ॥୩୪, ୩୫
ପୁଷ୍ପ ପଲ୍ଲବ ଫଳ ଦଳେ ।
ତରୁର ଲମ୍ବ ଡାଳ ତଳେ ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ଯମୁନାର ଲାଗେ ॥୩୬
ଶୀତଳ ଜଳ ପାନ କରି ।
ବୃକ୍ଷର ତଳେ ନରହରି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋପବାଳେ ।
କହନ୍ତି କ୍ଷୁଧାର ବିକଳେ ॥୩୭, ୩୮
ସେ ରାମ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବସ୍ତ୍ରହରଣଂ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସଖାଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ମାଗିବାରେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପେଷି ଯଜ୍ଞଶାଳେ ॥
ବିପ୍ରପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଦୟା କଲେ । ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନ ଚବିଶରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପରୀକ୍ଷ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ମୁନି ।
କହନ୍ତି ହରିଭାବ ଘେନି ॥
ବାଳକେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ହେ ରାମକୃଷ୍ଣ କର ତ୍ରାହି ।
ଭୋକେ କମ୍ପଇ ଆମ୍ଭ ଦେହୀ ॥

ଆଣି ତ ନ ପାରିଲୁ ଅନ୍ନ ।
ରାତ୍ରହୁଁ କଲ ବେଣୁସ୍ୱନ ॥
ଘର ହୋଇଲା ଦୂର ପଥ ।
ଆଜ ତ ହୋଇଲୁ ଅନାଥ ॥ ୧
ବାଳକ ବୋଲ ଶୁଣି ହରି ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲେ ବିପ୍ରନାରୀ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ପୁଣ୍ୟ ଦାହିଂ[୧] ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଛନ୍ତି ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ॥

ତାହାଙ୍କୁ ନିସ୍ତାରିବି ଆଜ ।
ଏଣେ ମୋହର ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ପୁଅଙ୍କ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ହସି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥ ୨
ଏ ଯେ ଦିଶଇ ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।
ନିକଟେ ଅଶୋକ ବିପିନ ॥
ଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି ବିପ୍ରେ ରହି ।
ତହିଁକି ଯାଅ ବେଗ ହୋଇ ॥

୧. ଦାହି—ଅର୍ଜନ କରି, ସମ୍ପାଦନ କରି ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବିପ୍ରରି ବେଦ ବ୍ରହ୍ମଦୀକ୍ଷା ।
ଯଜ୍ଞେ କରନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗ ବାଞ୍ଛା ॥
ଧନ ବସନ ଅନ୍ନ ଭୋଜା ।
ଅତିଥି କରୁଥାନ୍ତି ପୂଜା ॥
ଅତିଥିମତେ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।
ମୋର ମାଗିଲା ବୋଲି କହ ॥
ରାମ ଅଛନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଅନ୍ନ ପୁଡ଼ାଏ ଦିଅ ବେଗେ ॥୩,୪
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦମନ ହୋଇ ।
ଯଜ୍ଞେ ମିଳିଲେ ପୋଏ ଯାଇ ॥
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ନମିଲେ ବିପ୍ରଙ୍କ ପୟର ॥
ଉଠିଲେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
କହନ୍ତି ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ॥ ୫
ଶୁଣିମା ସାବଧାନ ହୋଇ ।
ବନେ ଅଛନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପମେଳେ ।
ଫୁଟିଲେ କ୍ଷୁଧାର ବିକଳେ ॥
ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷତଳେ ରହି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ ॥ ୬
ଅନ୍ନ ପୁଡ଼ାଏ ସ୍ୱାମୀ ଦେବ ।
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଶ୍ରୀରାମ ମାଧବ ॥
ଘରୁ ଆଣନ୍ତି ପ୍ରତିଦିନେ ।
ବନେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥
ରାତ୍ରହୁଁ ବନେ ଆଗସରି ।
ଆଜ ସେ ଅଇଲେ ପାସୋରି ॥
ଏଠାକୁ ଦୂର ଗୋପପୁର ।
ଯିବାକୁ ହୋଇବ ଉଛୁର ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ଏଥେ ପେଷି ।
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ଛନ୍ତି ବସି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଯେବେ କର ସ୍ନେହ ।
ଅନ୍ନ ପୁଡ଼ାଏ ତୁମ୍ଭେ ଦିଅ ॥
ଯଜ୍ଞର ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତ ।
ଅତିଥି ପୂଜିବା ଯୁକତ ॥୭,୮
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲେ ।
ମନ ଚଞ୍ଚଳ ଯଜ୍ଞ କାଳେ ॥
ହରିର ମାୟାଚକ୍ରେ ପଡ଼ି ।
ଅଳପ କର୍ମେ ପୁଣ୍ୟ ଲୋଡ଼ି ॥

ମନ ବୁଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଯଜ୍ଞେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଜନର ସ୍ୱଭାବେ ॥ ୯
ଯେ ହରି ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ।
ଦ୍ୱିଜାଦି ଧର୍ମ ଦଇବତ ॥
ଯଜ୍ଞ ଭୋକତା ଆଦି କରି ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ - ନରହରି ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ନ ଚିହ୍ନିଲେ ।
ମନୁଷ୍ୟବୁଦ୍ଧି ଆଚରିଲେ ॥୧୦, ୧୧
ଦେବା ନ ଦେବା ନ ବୋଇଲେ ।
ଗୋପାଳେ ନିରାଶ ହୋଇଲେ ॥
ଘଡ଼ିଏ ଥାଇ ଦୁଃଖସୁଖେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣପାଖେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ଅନ୍ନ ମାଗିଲୁ ଆମ୍ଭେ ଯାଇ ॥
ତୋ କଥା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲେ ।
ଦେବା ନ ଦେବା ନ ବୋଇଲେ ॥ ୧୨
ଆମ୍ଭେ ଅଇଲୁଁ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଗୋପପୋଏ ।
ଯାଅ ବ୍ରାହ୍ମଣଘର ଯାଏ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀମାନେ ଛନ୍ତି ଘରେ ।
ସେ ମୋତେ ଜାଣନ୍ତି ଅନ୍ତରେ ॥
ମୋ ଭାବ ନିତ୍ୟେ ସେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ।
ମୋହର ଦର୍ଶନ ଇଛନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ନ ମାଗ ଯାଇ ।
ଭୁଞ୍ଜିବା ଉଦର ପୂରାଇ ॥
ବାଳକେ ଦୟା ସେ କରନ୍ତି ।
ଅତିଥି ପୂଜା ସେ ଜାଣନ୍ତି ॥
ନାନା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଆଣି ଦେବେ ।
ବାହୁଡ଼ିଯାଅ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ॥୧୩, ୧୪
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ପୋଏ ମିଳିଲେ ବିପ୍ରଘରେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀମାନେ ଛନ୍ତି ବସି ।
ଅଳକ ତିଳକ ପ୍ରକାଶି ॥
ସ୍ତିରୀ ସ୍ୱଭାବେ ଅଳଙ୍କାର ।
ମଙ୍ଗଳନାଦେ ଗୀତସ୍ୱର ॥
କୃଷ୍ଣର ନାମ ତୁଣ୍ଡେ ଗାଇ ।
ପୋଏ ମିଳିଲେ ଆଗେ ଯାଇ ॥

ଚରଣେ ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥ ୧୫
ଶୁଣିମା ସାବଧାନେ ମାଏ ।
ଆମ୍ଭେ ସକଳ ଗୋପପୋଏ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଆମ୍ଭ ତୁଲେ ।
ବନରେ ଗାଈ ରଖିଥିଲେ ॥
କ୍ଷୁଧା ଅନଳେ ଦୁଃଖ ଶ୍ରମେ ।
ବିଜୟ ଅଶୋକ ବିପିନେ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଇ ବେନି ଭାଇ ।
ଏଥକୁ ଦେଲେ ପଠିଆଇ ॥
ଅନ୍ନ ପୁଡ଼ାଏ ମାଏ ଦେବ ।
ଭୁଞ୍ଜିବେ ଶ୍ରୀରାମ ମାଧବ ॥
ବହନ ଦିଅ ମାଏ ଅନ୍ନ ।
ତେବେ ସେ ପାଇବେ ଜୀବନ ॥
ଆମ୍ଭର ଦେଖୁଅଛ ଦେହ ।
ଦେବା ନ ଦେବା ବେଗେ କହ ॥୧୬, ୧୭
ଶୁଣି ହରଷ ବିପ୍ରନାରୀ ।
ସକଳ ଚରଗ୍ୱ ପାସୋରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ।
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହି ॥
କୃଷ୍ଣର ନାମ ଜପୁଛନ୍ତି ।
ଫିଟିଲା ଭବବନ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ।
ଘରେ ପଶିଲେ ନାରୀ ଯାଇ ॥
ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଷଡ଼ରସେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବାଢ଼ିଲେ ବିଶେଷେ ॥
ବିବିଧ ପାତ୍ରେ ଅନ୍ନ ଘେନି ।
ବାହାର ହୋଇଲେ କାମିନୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦେଲେ ହୁଳହୁଳି ।
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର ଉଛୁଳି ॥୧୮, ୧୯
ସମ୍ପଦ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାୟ କରି ।
ଏକ ଆରକେ ଆଗସରି ॥
ବିପ୍ରେ ଯେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଥିଲେ ।
ଗୋଡ଼ାଇ ଆଗେ ଓଗାଳିଲେ ॥
ବୋଲନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବାଇ କେ କରଇ ॥
ଗୋପାଳେ ବନେ ବେଣୁ ବାଇ ।
ବୁଲନ୍ତି ଗାଈଙ୍କି ଚରାଇ ॥

ତାଙ୍କ ନିକଟେ ତୁମ୍ଭେ ଗଲେ ।
ଆଉ କି ଥିବ ଜାତି କୁଳେ ॥
ଭଲେ ବାହୁଡ଼ି ଯାଅ ଘର ।
ଗଉଡ଼େ ବନେ ବଳୀୟାର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନ ଶୁଣିଲେ ତାହା ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବଳିଛି ଉତ୍ସାହା ॥
ଗହଳେ ଗଲେ ପେଲାପେଲି ।
ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ପକାଇଲେ ଠେଲି ॥
ସମୁଦ୍ରେ ଆସନ୍ତେ ଲହରୀ ।
ତା ବାଲିବନ୍ଧ କି ନିବାରି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଧରି ନ ପାରିଲେ ।
ଯଜ୍ଞଶାଳାକୁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ॥୨୦
ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ କ୍ଷୀଣଦେହୀ ।
ଗହଳେ ନ ପାରିଲା ଯାଇ ॥
ଦରିଦ୍ରପଣେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଅନ୍ନ ବସନ ନ ମିଳଇ ॥
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ମନ ବଚନେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ତାହା ଜାଣନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତାହାର ସ୍ୱାମୀ ଧରି କରେ ।
ନେଇ ବାନ୍ଧିଲା ନିଜ ଘରେ ॥
ଦ୍ୱାରେ କବାଟ ଗଲା କିଳି ।
ଯଜ୍ଞର ସ୍ଥାନେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ହୋଇଲା ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
କାନ୍ଦଇ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ଗଲେ ଯେ ବିପ୍ରନାରୀମାନେ ।
ମିଳିଲେ ଅଶୋକ ବିପିନେ ॥
ବୃକ୍ଷର ତଳେ ଗୋପମେଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ଚର୍ମଚୋଳେ ॥୨୧
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଦେହ ବର୍ଣ୍ଣ ।
କଟିରେ ପୀତ ଯେ ବସନ ॥
କଙ୍କଣ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ।
ରୂପେ କୋଟିଏ କାମ ଗଞ୍ଜେ ॥
ରଙ୍ଗମୃତ୍ତିକା ଦେହେ ବୋଳି ।
ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଗୁଞ୍ଜମାଳି ॥

ଆମ୍ର ବଉଳ ରଙ୍ଗଡାଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ପାଦେ କଠାଉ ରଙ୍ଗସାର ।
ସୁଦାମ କନ୍ଧେ ଦେଇ କର ॥
ଦକ୍ଷିଣ କରେ ପଦ୍ମ ଘେନି ।
ଧୀରେ ଘୂରାନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
କର୍ଣ୍ଣେରେ ନୀଳ ଯେ ଉତ୍ପଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥
ଯେସନେ ନଟବର ବେଶ ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ॥୨୨
ବ୍ରାହ୍ମଣନାରୀ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ଆଖି ॥
ଦେହ ତିନ୍ତିଲା ଅଶ୍ରୁଜଳେ ।
ଅନ୍ନ ଥୋଇଲେ କାଖୁଁ ତଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ଅନଳ ଦେଖିଣ ପତଙ୍ଗ ।
ଯେସନେ ହୋନ୍ତି ଉଦବେଗ ॥
ବୋଲନ୍ତି କରିବା ଗୋ କୋଳ ।
ଜୀବନ ହୋଇବ ସୁଫଳ ॥
ଥୋକେ ବୋଲନ୍ତି ଏ ନୁହଁଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନ ଦେବେଟି ଯାଇ ॥
ପରପୁରୁଷ କୋଳ କଲେ ।
ବିପ୍ରେ ଦଣ୍ଡିବେ ଘରେ ଗଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରରନ୍ତି ରହି ।
କୃଷ୍ଣ ବଦନେ ଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ॥
ଆତ୍ମା ହୋଇଲା ମୋହଗତ ।
ପଞ୍ଚପରାଣ କଣ୍ଠାଗତ ॥
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲେ ଭାବଭରେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଭିତରେ ॥
ହୃଦୟେ ଦେଖି ନାରାୟଣ ।
ନିବିଡ଼େ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ତାପ ଛାଡ଼ିଲେ ବିପ୍ରନାରୀ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଆଦି କରି ॥
ଜ୍ଞାନକୁ ପାଇ ଦିନେ ଦିନେ ।
ତାପ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଜନେ ॥୨୩
ପୁଣି ତକ୍ଷଣେ ଚକ୍ଷୁ ଫେଇ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥

ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ମନ ବୁଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣ ତହିଁ ॥
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥୨୪
ଭଲେ ଅଇଲଟିକି ପଥେ ।
ମୋ ରୂପ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ଆସ ଗୋ ବିପ୍ରନାରୀଗଣ ।
ନମଇଁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ॥
ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେଣୁ ଶିରେ ।
ଘେନି ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥
ବସ ଏ ବୃକ୍ଷତଳେ ଆଣ ।
ମୋତେ ଅଇଲ ଅନ୍ନ ଦେଇ ॥
ଆଜ ପବିତ୍ର ମୋର ଦେହୀ ।
ହୋଇବ ଯଜ୍ଞଅନ୍ନ ଖାଇ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କି କରିବୁଁ ସେବା ।
ବିଗ୍ରରି ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେବା ॥୨୫
ପଣ୍ଡିତେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୋର ଦେହୀ ॥
ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀସେବା ପ୍ରାୟେ ।
ଜ୍ଞାନୀ କରନ୍ତି ମୋତେ ଲୟେ ॥
ଏବେ ଦେଖିଲ ମୋ ଶରୀର ।
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ବିଜେ କର ॥
ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀପାଦେ ସେବ ।
ତେବେ ଏ ସଂସାରୁ ତରିବ ॥
ବେଗେ ଘରକୁ ଯାଅ ଆଣ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆହୁତି ବେଳ ହୋଇ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଘେନି ବିପ୍ରବରେ ।
ପୁଣ୍ୟ ସାଧିବେ ନିଜ ଘରେ ॥୨୬-୨୭
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ।
ବିକଳେ ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ॥
ଭୋ ନାଥ କମଳଲୋଚନ ।
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ॥
ତୋହର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲ କାହିଁପାଇଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ଛେଦିଲୁ ମୋହପାଶି ।
ଅଭୟ ପାଦତଳେ ଆସି ॥
ତୋହର ଚରଣ ତୁଳସୀ ।
କବରୀଭାରେ ଥିବୁଁ ଖୋସି ॥

ଖଟିବୁ ପାଦପଦ୍ମ ତଳେ ।
ଅନେକ ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲେ ॥
ସ୍ୱାମୀ ତନୟ ବନ୍ଧୁ ଗୁରୁ ।
ତେଜିଲୁଁ ତୋହର କୃପାରୁ ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ ଲୟେ ବସି ।
ତୋ ରୂପ ଚିନ୍ତନ୍ତି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ॥
ତାହା ପାଇଲୁଁ ପୁଣ୍ୟବଳେ ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ପାଦତଳେ ॥
ଇଷ୍ଟ କୁଟୁମ୍ବେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ବଞ୍ଛିବୁ ତୋ ମୁଖ ଅନାଇଁ ॥୨୯
ଏଠାରୁ ଯଦି ଆମ୍ଭେ ଯିବୁଁ ।
ଘରେ ତ ପଶି ନ ପାରିବୁଁ ॥
ବନ୍ଧୁ ପିଅର ପୁତ୍ର ପତି ।
ଏମାନେ ବୋଲିବେ ଅନୀତି ॥
ସଂସାରେ ନ ବୋଲିବେ ଭଲ ।
ବିପ୍ରରି କହ ଆଦିମୂଳ ॥
ଉଭୟକୁଳ ନ ପାଇଲୁଁ ।
ଏବେ ନିଶ୍ଚୟ ନାଶ ଗଲୁଁ ॥
କିସ କରିବୁଁ ଘରେ ଯାଇଁ ।
ତୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ॥୩୦
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭଗବାନ ।
ଏମନ୍ତ ନ ବିପ୍ରର ମନ ॥
ମୋର ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଚଣ୍ଡାଳ ଘରେ ଯେବେ ଥାଇ ॥
ସଂସାର ତାର ପାଦେ ପୂଜେ ।
ଯେ ମୋର ନାମ ନିତ୍ୟେ ଭଜେ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ୱାମୀଗଣେ ।
ଖଟିବେ ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଲୋଚନେ ଯେ ଚ୍ହିଁ ।
ଜନ୍ମମରଣ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ॥୩୧
ମୋର ମହିମା ଶୁଣ ନାରୀ ।
ଯେ ମୋର ନିକଟେ ଆବୋରି ॥
ମୋତେ ପାଇବା ଆଶେ ଜଗି ।
ବିଘ୍ନେ ହୁଅନ୍ତି ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥

ମୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣୀ ପାଇବେ ମୋତେ କାହିଁ ॥
ଯେ ମୋତେ ଦୂରେ ଥାଇ ଚିନ୍ତି ।
ସେ ମୋତେ ନିକଟେ ଦେଖନ୍ତି ॥
ମନ ବଚନ ଦ୍ୟନ୍ତି ମୋତେ ।
ମୁଁ ଥାଇ ତାଙ୍କ ହୃଦଗତେ ॥
ଯାଅ ମନ୍ଦିରେ ବେଗେ ମାଏ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶ ମୋର ପାୟେ ॥
ସଂସାରେ ସୁଖ ଭୋଗ କରି ।
ଅନ୍ତେ ପାଇବ ମୋର ପୁରୀ* ॥
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଥାଉ ।
ମୋ ନାମ ଧରି ଦିନ ଯାଉ ॥୩୨
ଏକଥା ଶୁଣି ବିପ୍ରନାରୀ ।
କୃଷ୍ଣ ବଚନ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ହରଷ ବିସ୍ମୟେ ଆରତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ଛାଡ଼ି ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ପାଦେ ପଡ଼ିଲେ ବିପ୍ରସତୀ ॥
ଚରଣରେଣୁ ଘେନି ଶିରେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗଲେ ନିଜ ପୁରେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ମନ ଦେଇ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ॥
ମଙ୍ଗଳ ହୁଳହୁଳି ନାଦେ ।
କର ନିବେଶି କାନ୍ଧେ କାନ୍ଧେ ॥
ମଙ୍ଗଳନାଦେ ଗୀତ ଗାଇ ।
ନାଚନ୍ତି କୃଷ୍ଣଭାବ ବହି ॥୩୩
ରାଜନ ଶୁଣ ପରିମାଣି ।
ମନ୍ଦିରେ ଥିଲା ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ॥
ଶୁଣିଲା ହୁଳହୁଳି ନାଦ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣନାରୀଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ॥
ଆତ୍ମାକୁ କହେ ରୋଷ ବହି ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅଛୁ କାହିଁପାଇଁ ॥
ତୁ ଛାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାତକୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନ ପାରିଲୁ ଦେଖି ॥

ଯାହାର ନାମ ହୃଦେ ଧରି ।
ଶଙ୍କର ନିତ୍ୟେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ତୁ ଛାର ଅଟୁ ବଡ଼ ହୀନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀମାନେ ବଡ଼ ଧନ୍ୟ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ନୟନେ ।
ଆଜ୍ଞା ଶୁଣିଲେ ବେନି କର୍ଣ୍ଣେ ॥
କିସ ପାଇବୁ ମୋ ଶରୀରେ ।
ଦରିଦ୍ର ଦୁଃଖୀ ନିରନ୍ତରେ ॥
ହା କୃଷ୍ଣ ପରମମଙ୍ଗଳ ।
ଦାସବତ୍ସଳ ଦାମୋଦର ॥
ମୁଁ ଛାର କୋଟିକେ ଅନ୍ତର ।
କାହିଁ ପାଇବି ତୋ ପୟର ॥
ମୁଣ୍ଡ ମାଇଲା ସ୍ତମ୍ଭେ ନେଇ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ଦେହୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ମନ ଦେଲା ।
ତୁଣ୍ଡରେ ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦିବ୍ୟରୂପ ହୋଇ ।
ପଶିଲା କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ଯାଇ ॥୩୪
ଭକତବନ୍ଧୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଚ୍ହିଁ ॥
ଅନ୍ନଭୋଜନ କର ବସି ।
ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ଆତ୍ମା ତୋଷି ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଗୋପପୋଏ ।
ସଙ୍ଗେ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ଦେବରାୟେ ॥୩୫, ୩୬
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନିଜ ନାରୀ ଚ୍ହିଁ ।
ତୋଷ ହୋଇଲେ ଯଜ୍ଞ ଦାହି ॥
ଏମନ୍ତ ଲୀଳା ବନମାଳୀ ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟେ କେଳି ॥
ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ବାଳମେଳ ॥୩୭
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନିଜ ନାରୀ ଦେଖି ।
କୃଷ୍ଣର ଭାବ ଉପଲକ୍ଷି ॥

* ବ୍ରାହ୍ମଣପତ୍ନୀଙ୍କ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ବ୍ରାହ୍ମଣପତ୍ନୀମାନେ ପୂର୍ବରୁ ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କର ସଦ୍‌ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ତଥା ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ। ଥରେ ଅଗ୍ନିଦେବ ଏମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିଦେବାରୁ ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଙ୍ଗିରା ରାଗିଯାଇ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ କହିଲେ, "ତୁମେ ସର୍ବଭକ୍ଷୀ ହୁଅ"; ତତ୍‌ସହିତ ଋଷି ପତ୍ନୀମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—"ତୁମ୍ଭେମାନେ ମାନୁଷୀଯୋନିରେ ଜାତ ହୁଅ।" ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀମାନେ ଅନୁନୟ ବିନୟ ହୋଇ ଶାପମୁକ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ଅଙ୍ଗିରା କହିଲେ—"ତୁମ୍ଭେମାନେ ମାନୁଷୀଯୋନିରେ ନିଶ୍ଚୟ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିବ, କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ଦର୍ଶନ କରି ଗୋଲକ ଧାମକୁ ଯିବ।"
(ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ. ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ଖଣ୍ଡ, ଅ. ୧୮)

ବେଦ ପୁରାଣେ ପରିମାଣି ।
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଭକତି ଦେଖି ନାରୀଙ୍କର ।
ଚିତ୍ତେ ହୋଇଲେ ଖେଦଭର ॥
ବୋଲନ୍ତି ଆତ୍ମନିନ୍ଦା କରି ।
ଜଣ ଜଣକେ ନାମ ଧରି ॥
ହରିଙ୍କି କଲୁଁ ଅପରାଧ ।
ଧିକ ଆମ୍ଭର ବ୍ରହ୍ମପଦ ॥
ବେଦ ପୁରାଣ ଯେତେ ପଢୁଁ ।
ଧିକ ଆମ୍ଭର ଆତ୍ମା ପୋଡୁ ॥
ବେଦ ପୁରାଣ କ୍ରିୟା ଲଇଁ ।
ଯେ ହରିଭାବ ନ ଜାଣଇ ॥
ଧିକ ତାହାର ଜନ୍ମ କର୍ମ ।
ଅନେକ ମତେ ହୋଏ ଭ୍ରମ ॥୩୮, ୩୯
କୃଷ୍ଣର ମାୟା ଅଗୋଚର ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ସୁର ॥
ଜଗତଗୁରୁପଣେ ଥାଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମ ଆମ୍ଭେ ବହି ॥
ନାରୀଙ୍କି ନୋହିଲୁ ଭାଜନ ।
ଏହାଙ୍କ ନାହିଁ ନିତ୍ୟକର୍ମ ॥
କେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜାଣିଲେ ।
ପୂର୍ବେ ଏ କେତେ ତପ କଲେ ॥୪୦-୪୨
ଦେଖ ଆମ୍ଭର କର୍ମଫଳ ।
ଅନ୍ନ ମାଗିଲେ ଆଦିମୂଳ ॥

ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିବୁଁ ଯାର ପାଦ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜାଣିଲୁଁ ମୋହେ ।
ଜୀବନ ଅଛି କିପାଁ ଦେହେ ॥
ସେ ହରି ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ।
ଦ୍ୱିଜାତି ଧର୍ମ ଦଇବତ ॥
ବିପ୍ର ଅନଳ ଦେବଗଣ ।
ଯଜ୍ଞ କରତା ଯଜମାନ ॥
ସକଳ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ନ ଜାଣି ହୋଇଲୁଁ ଅଜ୍ଞାନ ॥୪୩-୪୮
କମଳା ଥାଇ ପାଦତଳେ ।
ବଦନ ନିରୋପି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଚଞ୍ଚଳା ଦୋଷ ଛାଡ଼ି ସେବି ।
ଭାବି ନ ପାଇଲା ସାଧବୀ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଗୁପତେ ଅଛି ନନ୍ଦଘର ॥
ଜାଣି ନ ପାରିଲୁଁ ସକଳେ ।
କୃଷ୍ଣର ମାୟା ଯୋଗବଳେ ॥
ତାହାର ମାୟାଚକ୍ରେ ଭ୍ରମି ।
ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁଁ ନିତ୍ୟକର୍ମୀ ॥
ଅନେକ କଲୁଁ ଅପରାଧ ।
ତ୍ରାହି କରିବା ପଦ୍ମନାଭ ॥୪୯-୫୧
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଗୋଡ଼ାଇଲେ ।
ବନେ ଅନେକ ଦୂର ଗଲେ ॥

କୃଷ୍ଣ ନ ଦେଖି ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବିସ୍ମରନ୍ତି ମନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଛନ୍ତି ନନ୍ଦଘରେ ।
ଜାତ ହୋଇଲେ ମଧୁପୁରେ ॥
ଆମ୍ଭେ ନ ଯିବା ଗୋପପୁର ।
ନ ପୁଣ ଜାଣେ କଂସାସୁର ॥
ମଥୁରା ଯେତେବେଳେ ଯିବେ ।
କୃଷ୍ଣ କଂସକୁ ସଂହାରିବେ ॥
କୃଷ୍ଣେ ଦେଖିବା ରାମ ତୁଲେ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ିଲେ ॥୫୨
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଶ୍ରୁତିଦ୍ୱାରେ ।
ନ ବୁଡ଼ ସଂସାର ସାଗରେ ॥
ସକଳ ଜୀବ ଦେହେ ଥାଇ ।
ଭ୍ରମ କରାନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତାହାର ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲେ ।
ଭ୍ରମ ନ ଥାଇ ଆତ୍ମାତୁଲେ ॥
କହିଲି ଏ ପରମତତ୍ତ୍ୱ ।
କୃଷ୍ଣ ସେବକ ବଳବନ୍ତ ॥
ରେ ମନ କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରେ କର ।
ସର୍ବ ଆପଦ ହେବ ଦୂର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଯଜ୍ଞପତ୍ନୀମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପଚିଶେ ଏଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ରପୂଜା । ଗିରି ପୂଜିଲେ ନନ୍ଦରାଜା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଗୋପ ନଗରେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ରୋହିଣୀନନ୍ଦନର ତୁଲେ ।
ଦିନ ହରନ୍ତି ଗୋପମେଳେ ॥
ଗୋପାଳେ ମିଳି ଏକଦିନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଉତ୍ସବ ବିଧାନେ ॥
ସକଳେ ବିସ୍ମରନ୍ତି ବସି ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ଜାଣନ୍ତି ଗୋପଙ୍କ ବିସ୍ମର ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଲୋକବେଭାରେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କହନ୍ତି ନନ୍ଦମୁଖ ଗୃହିଁ ॥
ବୃଦ୍ଧ ଗୋପାଳେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ବିଶ୍ୱାସ କରି ଯେଝାମତେ ॥୧,୨
ଭୋ ତାତ କିପାଁ ଉଦବେଗ ।
କହ ଏ କାହାର ଉତ୍ସବ ॥
ତୁମ୍ଭେ ବିଗ୍ରର ଯଜ୍ଞମତେ ।
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ॥
କେବଣ ମତେ ସାଧ୍ୟ କରି ।
ଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି ନରନାରୀ ॥
ଏ ଯଜ୍ଞ କଲେ କିସ ଫଳ ।
ହସି କହନ୍ତି ନନ୍ଦବାଳ ॥ ୩
ଏଣେ ସଂଶୟ ମୋର ମନ ।
କହ ତୁ ପୂଜାର ବିଧାନ ॥
ଗୁପତ ନ କର ପିଅର ।
ଏ ସାଧୁଜନଙ୍କ ବେଭାର ॥
ସେବକେ ଗୁହ୍ୟ ଭାବ କହି ।
ବିଶେଷେ ତୋର ପୁତ୍ର ମୁହିଁ ॥
ସମଦରଶୀ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ନାହିଁ ତାହାର ରିପୁ ମିତ୍ର ॥୪,୫
ସଂସାରଧର୍ମେ ଥାଇ ଜନ୍ତୁ ।
ଇଚ୍ଛନ୍ତି ନାନା କର୍ମ ହେତୁ ॥
ଜାଣି ନ ଜାଣି ଫଳ ଆଶେ ।
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ମନତୋଷେ ॥
ଦଇବମତେ ଫଳ ହୋଇ ।
ଯେ ଯାହା କର୍ମବଳେ ପାଇ ॥ ୬
ବେଦପୁରାଣ କର୍ମ ଘେନି ।
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ବିପ୍ର ମୁନି ॥
ତୁମ୍ଭେ ସାଧିବ କେଉଁ ମତେ ।
ବିଗ୍ରରି କହ ତାତ ମୋତେ ॥ ୭
କୃଷ୍ଣ ବଚନ ନନ୍ଦ ଶୁଣି ।
କୋଳେ ବସାଇ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଦାମୋଦର ।
ପୂଜା କରିବୁଁ ସୁରେଶ୍ୱର ॥
ତାର ଆଜ୍ଞାରେ ମେଘମାଳ ।
ସଂସାରେ ବରଷନ୍ତି ଜଳ ॥
ମେଦିନୀ ଜଳଯୋଗ ପାଇ ।
ଅନେକ ଶସ୍ୟ ଉପୁଜାଇ ॥

ଜୀବିକା ହୋଏ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତେବେ ସେ ଜୀଅନ୍ତି ସଂସାର ॥ ୮
ଶସ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଘେନି ଜନେ ।
ଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥
ନାନା ଦେବତା ଯଜ୍ଞେ ଦାହି ।
ପୂଜି ଅନେକ ଫଳ ପାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଯେ ଯାହାର ମତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୯
ଯେ ଯାହା ମତେ ନାନା ଯାଗ ।
କରି ଲଭନ୍ତି ତିନିବର୍ଗ ॥
ଇଷ୍ଟଦେବତା ଶୁଭକାଳେ ।
ପୂଜା କରନ୍ତି ମହୀତଳେ ॥୧୦
ଯେ ନର ଲୋଭବଶ ହୋଇ ।
ଇଷ୍ଟଦେବତା ନ ପୂଜଇ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ସୁଖଲେଶ ।
ଆପଦ ହୋଏ ପରବେଶ ॥୧୧
ନନ୍ଦ ବଚନ କୃଷ୍ଣ ଶୁଣି ।
ବୃଦ୍ଧ ଗୋପାଳେ ଯାହା ଭଣି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରବିଷୟେ କୋପ କରି ।
ନନ୍ଦକୁ ବୋଲନ୍ତି ମୁରାରି ॥୧୨
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ତାତ ।
ସଂସାର କର୍ମେ ଆତଯାତ ॥
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା କର୍ମ ଘେନି ।
ଗତ ଆଗତ ପଥଗ୍ରମୀ ॥
କର୍ମର ମତେ ଦୁଃଖସୁଖ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ହୋଏ ଦେଖ ॥୧୩
କର୍ମଟି ଦୁଃଖସୁଖ ଦାତା ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ବଳବନ୍ତା ॥
ଭୋ ତାତ କର୍ମପାଦେ ସେବ ।
କର୍ମହୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଦେବ ॥
କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତ ନୁହଇ ଠାକୁର ॥୧୪,୧୫
ସ୍ୱଭାବେ ଜୀବ ଆତଯାତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସଞ୍ଚରେ ଜଗତ ॥
କର୍ମର ବଳେ ଦେହ ଘେନି ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ନାନାଯୋନି ॥

କର୍ମ ଯେ ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ହୋଇ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ସକଳେ କର୍ମ ସେବା କର ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥୧୬-୧୮
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନିଜ କର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ଅନ୍ୟ ଜୀବିକା ଲୋଭେ ଲୋଡ଼ି ॥
ଦୁର୍ଗତି ପଥ ଅବୋରନ୍ତି ।
ଯେସନେ ବିଟପୀ ଯୁବତୀ ॥୧୯
ଭୋ ତାତ ଶୁଣ କର୍ମ କଥା ।
ବେଦପୁରାଣେ ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରରିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଯେ ଯାହା ମତେ ବୃତ୍ତି ଭିନ୍ନ ॥
ଯଜନ ଆଦି ଷଟକର୍ମ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଜନର ଏ ଧର୍ମ ॥
ଭୂମିପାଳନ ଶୂରବନ୍ତ ।
ଦାନ ପୌରୁଷ କ୍ଷତ୍ରିବୃତ୍ତ ॥
କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟ ଗୋରୁ ବୃତ୍ତି ।
ବୈଶ୍ୟଜନଙ୍କର ଏ ଗତି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣପାଦେ ସେବା କରି ।
ଶୂଦ୍ରେ ହୋଇବେ ସୁଖଗ୍ରରୀ ॥
ଏ ଗ୍ରରି ବର୍ଣ୍ଣର ବେଭାର ।
ବୈଶ୍ୟଙ୍କ ମତଟି ଆମ୍ଭର ॥୨୦,୨୧
ଭୋ ତାତ ଶୁଣ ଆଦି ଅନ୍ତ ।
ଯେମନ୍ତ କହଇ ବେଦାନ୍ତ ॥
ସୃଷ୍ଟିର କାଳେ ନାରାୟଣ ।
ଆଗେ ସର୍ଜିଲା ତିନିଗୁଣ ॥
ରଜୋଗୁଣରୁ ବ୍ରହ୍ମା ହୋଇ ।
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣକୁ ବିଷ୍ଣୁ ପାଇ ॥
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ତମୋଗୁଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଭିଆଣେ ମେଘମାଳ ।
ସଂସାରେ ବରଷନ୍ତି ଜଳ ॥
ଜନ୍ତୁ ଜୀବିକା ତେଣେ ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରେ ତ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତ ତପେ ବଡ଼ପଣ ।
ଜଗତ ବିଷ୍ଣୁର ଭିଆଣ ॥୨୨,୨୩

ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ଦେଶ ପୁରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ପୂଜିବେ ବେଭାରେ ॥
ବନଗହନେ ଆମ୍ଭ ଘର ।
ଗୋରୁ ଚରାଉ ନଦୀତୀର ॥
ନିର୍ଝର ଜଳପାନ କରି ।
ଆମ୍ଭ ଦେବତା ବନଗିରି ॥୨୪
ତୁମ୍ଭର ଯଜ୍ଞ ଯେବେ ସତ୍ୟ ।
କହଇ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରୀତିଫଳେ ।
ଯଜ୍ଞ କରିବା ଗିରିତଳେ ॥
ପୂଜିବା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଶିରେ ।
ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରଯଜ୍ଞର ସମ୍ଭାରେ ॥୨୫
ଦ୍ୱିଗୁଣ କରି ବଳିଭୋଜା ।
ସୁଖେ କରିବା ଗିରିପୂଜା ॥
ନାନା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଷଡ଼ରସ ।
ପିଷ୍ଟକ ପ୍ରପାନ ପାୟସ ॥
ଗୋରସ ଘୃତ ସରପୁଳି ।
ନାନା ପିଷ୍ଟକେ ଖଣ୍ଡ ବୋଳି ॥
ଅନଳ ପୂଜା ହୋମ କର ।
ଋତ୍ୱିଜ ଚାରିବେହୁଁ ବର ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆହୁତି ଯଜ୍ଞ ଅନ୍ତେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦିଅ ଯଥୋଚିତେ ॥
ଗୋରୁ କାଞ୍ଚନ ତିଳ ଅନ୍ନ ।
ଅତିଥି ପୂଜାର ବିଧାନ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ତୋଷ କରି ।
ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜିବେ ନରନାରୀ ॥୨୬, ୨୭
କୋମଳ ତୃଣ ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ।
ଗୋରୁଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇବା ରଙ୍ଗେ ॥
ପର୍ବତେ ବଳିଭୋଜା ଦେଇ ।
ସକଳେ ଅଳଙ୍କାର ଲାଇ ॥
କରିବା ଗିରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଆରାଧି ଅନଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ମୋହର ମତେ ଏ ଯୋଗାଇ ।
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦ ଚାହିଁ ॥୨୮-୩୦
ମୁନି କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ଶୁଣି ଗୋପାଳେ ଉଦବେଗେ ॥
କୃଷ୍ଣବଚନ ପ୍ରତିପାଳି ।
ନନ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟେ ଘେନି ଭାଳି ॥

କୃଷ୍ଣ ବଚନ ପରଶଂସି ।
ମିଳିଲେ ଯେଝା ଘରେ ଆସି ॥୩୧
ଦ୍ୱିଗୁଣ ସମ୍ଭାର ସେ ଘେନି ।
କରନ୍ତି ନାନା ବାଦ୍ୟ ଧ୍ୱନି ॥
ପର୍ବତତଳେ ଯାଇ ମିଳି ।
କାମିନୀ ଦ୍ୟନ୍ତି ହୁଳହୁଳି ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭି ଗିରିତଳେ ।
ପୂଜିଲେ ଗୋ ବିପ୍ର ଅନଳେ ॥
ଯେ ଯାହାମତେ ଦେଲେ ଦାନ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ଗୋରୁ ଅନ୍ନ ॥
ଦେବ ଅତିଥି ପୂଜା କରି ।
ଭୋଜନ କଲେ ନରନାରୀ ॥
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଲାଇ ।
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ପର୍ବତ କଲେ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଗୋରୁଙ୍କୁ ଦେଲେ ଜଳ ତୃଣ ॥୩୨, ୩୩
ଶକଟ ମଣ୍ଡିଲେ ଗୋପାଳେ ।
ଦିବ୍ୟ ବସନ ରତ୍ନମାଳେ ॥
ବାଳକ କୋଳେ ଘେନି ନାରୀ ।
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଆଦି କରି ॥
ରୋହିଣୀ ଯଶୋଦାର ମେଳେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଘେନି କୋଳେ ॥
ଶଙ୍ଖ ମହୁରୀ ନାଦ କରି ।
ମୁରଲୀ ନାଦେ ଗୀତ ସ୍ଫୁରି ॥
ବୁଲନ୍ତି ଗିରି ଚାରିଦିଗେ ।
କୃଷ୍ଣ ଆନନ୍ଦ ବଳିଯୋଗେ ॥୩୪
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ପର୍ବତ ଶିଖେ ବିଜେ କଲେ ॥
ଯଶୋଦା କୋଳେ ଛନ୍ତି ବସି ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ପର୍ବତ ଶିଖେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ।
ଟେକି ଚାହାନ୍ତି ଗୋପଗୋପୀ ॥
ବେନି ଯୋଜନ ଲମ୍ବେ ଭୁଜ ।
ଶିରେ ଲାଗଇ ଗ୍ରହରାଜ ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତନୁବର୍ଣ୍ଣ ।
ଗୋପଙ୍କୁ ଚାହିଁ ସାବଧାନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ହୋଇଲି ମୁଁ ତୋଷ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୂରୁ ତୁମ୍ଭ ଆଶ ॥

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ଥାଅ ବନେ ।
ମୋହର ପୂଜାର ବିଧାନେ ॥
ସକଳ ଖଣ୍ଡିବି ପ୍ରମାଦ ।
ଗୋକୁଳ ହୋଇବ ଆନନ୍ଦ ॥
ତଳେ ଲମ୍ବାଇ ବେନି ଭୁଜ ।
ବଳି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଗିରିରାଜ ॥୩୫
ଗୋପୀ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଦେଖ ହୋ ପର୍ବତ ମହିମା ।
ଯଜ୍ଞର ବଳ ପୁଣ୍ୟକର୍ମା ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲେ ସେ ଆଜ ।
କିସ କରିବ ଦେବରାଜ ॥
ଏତେଦେହେଁ କାଳ କଲ ପୂଜା ।
ଦେବତା ନ ଖାଇଲା ଭୋଜା ॥
ଏମନ୍ତ ଦିଅଁ ଅଛି କାହିଁ ।
ହସ୍ତ ପ୍ରସାରି ବଳି ଖାଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ ନାହିଁ ।
ନ ଜାଣି ପୂଜ ବାଇ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ ନ ଦେଖିଲା ଦିନେ ।
ବଳି ଭୁଞ୍ଜଇ ତୋଷମନେ ॥
ଏବେ ତୁମ୍ଭର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଥିବ ଏହା ଧ୍ୟାୟି ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ପୂରାଇବ ଆଶା ।
ଏଣେ ସେ ଆମ୍ଭର ଭରସା ॥୩୬
ଏହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କର ।
ଏ ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଠାକୁର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା ଯେ କରି ।
ପଡ଼ିବେ ନରକ ଆବୋରି ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ରଖିବ ଗୋକୁଳ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ବନମାଳୀ ।
ଆପଣେ କଲେ ନିଉଛାଳି ॥
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଗୋପଗୋପୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଚାହାନ୍ତି ନିରୋପି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଲୁ ପର୍ବତ ॥
କଲ୍ୟାଣ ହେଉ ନନ୍ଦବାଳ ।
ଆମ୍ଭର ରଖିବ ଗୋକୁଳ ॥

ଏମନ୍ତ ପୂଜାବିଧି କଲେ ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ପରଶଂସି ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରେ ଆସି ॥୩୭, ୩୮
ସେ ହରିଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଇନ୍ଦ୍ରପୂଜାଭଞ୍ଜନଂ ନାମ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଡ଼ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଷଡବିଂଶରେ ଇନ୍ଦ୍ର କ୍ରୋଧେ । ବରଷା କରୁଁ ବ୍ରଜେ ବାଦେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଟେକି ଗିରି କରେ । ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ରକ୍ଷା କଲେ ॥

ପରୀକ୍ଷ ମୁଖକୁ ଅନାଇଁ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ରାଜନ ଶୁଣ ପରିମାଣି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଜାଣିଲା ବଜ୍ରପାଣି ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେଖି ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
କୋପେ କମ୍ପିଲା ସୁରରାଣ ॥ ୧
କହଇ ଦେବଙ୍କୁ ବସାଇ ।
ମେଘ ପବନକୁ ଅଣାଇ ॥
ପ୍ରଳୟକାରୀ ମେଘଗଣ ।
ଅନାଇଁ କହେ ମଘବାନ ॥ ୨
ଶୁଣ ବଚନ ମେଘମାଳେ ।
ମୋ ପୂଜା ଭାଙ୍ଗିଲେ ଗୋପାଳେ ॥
ଯଶୋଦାସୁତ କୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ।
ଗୋପାଳେ ମୋତେ ନ ମାନିଲେ ॥
ବାଳକ କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ନାମ ।
ତାହାର ବୋଲେ ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ବଳୀୟାର ।
ପୂଜା ଭାଙ୍ଗିଲା ଗୋପେ ମୋର ॥
ଗଉଡ଼େ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଭୋଳ ।
ମୁଁ ଆଜ ପୂରାଇବି କାଳ ॥
ଏ ଅପମାନ କେବା ସହି ।
ସ୍ୱର୍ଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ବହି ॥ ୩
ସମ୍ପଦ ମଉଗର୍ବେ ଅନ୍ଧେ ।
ସିନ୍ଧୁ ତରିବେ ବାଲିବନ୍ଧେ ॥
ଦଦରା ନାବେ ଯେହ୍ନେ ବସି ।
ସମୁଦ୍ର ତରଣେ ସାହସୀ ॥
ଭବ ତରଣେ ପଥ ଲୋଡ଼ି ।
ପଣ୍ଡିତେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଛାଡ଼ି ॥
ଏମନ୍ତ ମଣିଲେ ଗୋପାଳେ ।
ନନ୍ଦ ଗୋପାଳ ପୁତ୍ର ବୋଲେ ॥
ବାଳକ ସପତ ବରଷ ।
ତା ବୋଲେ କରିଲେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ବାଳୁତ ପ୍ରାୟ ଖେଳୁଥାଇ ।
ପାଠ ପଠନ ନ ଜାଣଇ ॥
ଗାଈ ଚରାଇ ବନେ ବନ ।
ଗୋପଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବେଣୁସ୍ୱନ ॥
ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାୟ ତାକୁ ମଣି ।
ମୋହର ମହିମା ନ ଜାଣି ॥
ଏଡ଼େ ଅନୀତି ଆଚରିଲେ ।
ଆଜ ସଂଗ୍ରାମ କୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ॥୪,୫
ଜାଣିବା କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରେ କରି ।
କେମନ୍ତେ ଥିବେ ଗୋପପୁରୀ ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ କୃଷ୍ଣ ଆଦି ।
ଏ ମୋର ଯଜ୍ଞଭଙ୍ଗେ ବାଦୀ ॥
ଏହାଙ୍କୁ କର ବେଗେ ନାଶ ।
ଆବୋରି ବୃନ୍ଦାବନ ଦେଶ ॥
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଳୟ ଗ୍ରିମେଘେ♆ ।
ଗୋପେ ବରଷ ଯାଇ ବେଗେ ॥
ଶୁଣ ପବନ ଅଣଗ୍ରଶ ।
ଏ ଗ୍ରିମେଘେ ତୁମ୍ଭେ ମିଶ ॥
ବିଜୁଳି ଘୋରନାଦ ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପାଅ ମେଦିନୀ ॥
ବଜ୍ର ପାଷାଣ ସଙ୍ଗେ ବାରି ।
ବରଷ ଘୋରନାଦ କରି ॥ ୬
ମୁଁ ପୁଣ ତୁମ୍ଭ ପଛେ ଥାଇ ।
ଅଇରାବତକୁ ଆରୋହି ॥
ବଜ୍ର ମାରିବି ନିରନ୍ତରେ ।
ଅନଳ ଜ୍ୟୋତି ପରଖରେ[୧] ॥
ନନ୍ଦ ସମ୍ପଦ କରି ନାଶ ।
ତେବେ ଯେ ମୋର ମନତୋଷ ॥
ରିପୁ ନ ସାଧନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟେ ନ ଗଣି ॥ ୭
ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ବୋଲେ ଗ୍ରିମେଘେ ॥

୧. ପରଖରେ—ପ୍ରଖର ବେଗରେ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

♆ ଗ୍ରିମେଘର ନାମ; ଯଥା—ଆବର୍ତ୍ତ (ନିର୍ଜଳ ମେଘ), ସଂବର୍ତ୍ତ (ବହୂଦକ ମେଘ), ପୁଷ୍କର (ଦୁଷ୍କରଜଳ ମେଘ) ଏବଂ ଦ୍ରୋଣ (ଶସ୍ୟ ପ୍ରସୂୟକ ମେଘ) ।

ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶୀତ ବାତ ତୁଳେ ।
ପବନ ବେଗେ ଚଳିଗଲେ ॥
ଗୋପନଗର ସୀମା ଯେତେ ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ଦିଗ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ବିଜୁଳିନାଦ ଖରତର ।
ଦିବସେ କଲେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ପବନ ଘୋରନାଦ କରି ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ହସ୍ତୀର ଶୁଣ୍ଢ ପ୍ରାୟ ଜଳ ।
ଧାରା ବରଷନ୍ତି ଗହଳ ॥
ଜଳର ସଙ୍ଗେ ଶିଳା ପଡ଼ି ।
ଶବଦ ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ଦଣ୍ଡକେ ଉଛୁଳିଲା ମହୀ ।
ସ୍ଥଳ ଗଭୀର ନ ଦିଶଇ ॥୮-୧୦
ଶୀତ ପବନ ସଙ୍ଗେ ବାରି ।
କମ୍ପନ୍ତି ଗୋପ ନରନାରୀ ॥
ଗୋପାଳେ ଦେଖି ବିପରୀତ ।
ବୋଇଲେ ହୋଇଲୁଁ ଅନାଥ ॥
ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନର ବୋଲେ ।
ବିବାଦ କଲୁ ଇନ୍ଦ୍ର ତୁଳେ ॥
ବାଳବଚନ ସତ୍ୟ କରି ।
ଅନାଥ ହେଲା ଗୋପପୁରୀ ॥
କାହାରେ ପଶିବୁଁ ଶରଣ ।
ଅକାଳେ ହୋଇଲା ମରଣ ॥
ଅନାଥ ହୋଇଲା ଗୋକୁଳ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଆଦିମୂଳ ॥୧୧,୧୨
ହେ କୃଷ୍ଣ ତୋର ବୋଲ କରି ।
ନିଶ୍ଚେ ବୁଡ଼ିଲା ଗୋପପୁରୀ ॥
ଗୋରୁଏ ଶିଳା ଜଳେ କମ୍ପି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୃହାନ୍ତି ନିରୋପି ॥
ଲାଞ୍ଜ ଆଚ୍ଛାଦି ଅଧୋମୁଖେ ।
ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ପାଖେ ॥
ବୃଦ୍ଧ ବାଳକେ ଥରହର ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଦାମୋଦର ॥
ତୋତେ ଶରଣ ଗୋପପୁର ।
ତୁ ନାଥ ଆମ୍ଭ ବଳାୟାର ॥
ଥୋକେ ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ।
ବିବାଦ କଲୁଁ ଇନ୍ଦ୍ର ତୁଳେ ॥

ଏ କାହୁଁ ରଖିବ ଗୋକୁଳ ।
ବାଇ ପରାୟେ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ସକଳେ ହୋଇଲୁଁ ନିରେଖ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ପଦ୍ମମୁଖ ॥
ମଧୁସୂଦନ ଚକ୍ରଧର ।
ଅନାଦି ଧର୍ମ ନିରାକାର ॥
ତୋର ଶରଣୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ।
ରଖ ଗୋକୁଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ହୋଇଲୁଁ ବଇରୀ ।
ବୁଡ଼ିଲା ଗୋପପୁର ଶିରୀ ॥
ସକଳେ ହୋଇଲୁଁ ନିରାଶ ।
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ଜୀବନର ଆଶ ॥୧୩
ଗୋପର ଦେଖିଣ ବିକଳ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଆଦିମୂଳ ॥
ଏ ଅପରତୁ ବରଷଣ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପବନ ପାଷାଣ ॥
ବରଷା ଋତୁ ଏ ନୁହଁଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷେ କୋପ ବହି ॥
ବାସବ ମୋତେ ନ ଜାଣଇ ।
ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାୟେକ ମଣଇ ॥
ମୋହର ଜୀବନ ଗୋକୁଳ ।
ଏହାଙ୍କୁ କରଇ ଆକୁଳ ॥
ମୋତେ ସେ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
ଭୋଳେ ହୋଇଲା ମତିଭ୍ରମ ॥
ପୂର୍ବେ ଏ ଅଛି ତପ ଦାହି ।
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
କେମନ୍ତେ ନାଶିବି ସମ୍ପଦ ।
ମୋହର ଦେଲା ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ॥
ଏହାର ଗର୍ବ ଆଜ ନାଶି ।
ପୁଣି ମୁଁ ସ୍ଥାପିବି ବିଶ୍ୱାସି ॥୧୪-୧୭
ମୋହର ଭାବ ଯେ ଜାଣଇ ।
ତାହାର ଦେହେ ଗର୍ବ ନାହିଁ ॥
ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ବାନା ମୋର ।
ଦୁଷ୍ଟଦଳନେ ଅବତାର ॥
ମୋର ସମ୍ପଦ ଗୋପପୁରୀ ।
ମୁହିଁ ସେ ଗୋପପୁର ଶିରୀ ॥
ମୋତେ ମାରିବ ବୋଲି କୋପେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ହିଁ ଆସିଅଛି ଗୋପେ ॥

ହସ୍ତୀର କନ୍ଧେ ଇନ୍ଦ୍ର ଥାଇ ।
ବଜ୍ର ମାରଇ ମୋତେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଆଜ ମୁଁ ରଖିବି ଗୋକୁଳ ।
କେ ସହୁ ଗୋରୁଙ୍କ ବିକଳ ॥୧୭,୧୮
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଗୋପୀନାଥ ।
ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ବାମହସ୍ତ ॥
ପର୍ବତ ଥିଲା ନଦୀତୀରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଉପାଡ଼ିଲେ କରେ ॥
ଛତ୍ର ପ୍ରାୟେକ ଗିରି ତୋଳି ।
ଡାକନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ॥
ହେ ତାତ ମାତ ଗୋପବାଳେ ।
ବହନ ପଶ ଗିରିତଳେ ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ଆଦି କରି ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ ନରନାରୀ ॥
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ସର୍ବେ ପଶ ।
ମନେ ନ କର କିଛି ତ୍ରାସ ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ପୀତବାସ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ॥୧୯,୨୦
ମୋହର କରେ ଗିରି ଥିବ ।
ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ନ ପଡ଼ିବ ॥
ପୁଷ୍ପହୁଁ ଉଶ୍ୱାସଟି ମୋତେ ।
ତୁମ୍ଭେ ନ ଯାଅ ଅପରତେ ॥
ତୁମ୍ଭର ହିତେ ଗିରିବର ।
ଦେଖ ତୋଳିଲି ବାମକର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମଲେ ହତ୍ୟା ମୋର ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥
ମୋହର ବୋଲେ ଯଜ୍ଞ ଭାଙ୍ଗି ।
ଏବେ ହୋଇଲ ଇନ୍ଦ୍ରେ ଗଞ୍ଜି ॥
ମୁଁ ଆଜ ରଖିବି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
କିମ୍ପାଇଁ ଡର ବାସବକୁ ॥
ମନେ ନ କର କିଛି ତ୍ରାସ ।
ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତେ ସର୍ବେ ପଶ ॥୨୧
କୃଷ୍ଣବଚନେ ସୁଖିଭୋଳେ ।
ପଶିଲେ ପର୍ବତର ତଳେ ॥
ଯାହାର ଘରେ ଯେତେ ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ପଶିଲେ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ସର୍ବ ॥
ଗିରି ଗର୍ତ୍ତରେ ଗଲେ ପଶି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନେ ବିଶ୍ୱାସି ॥

ଦାସବତ୍ସଳ ବନମାଳୀ ।
ପୁଷ୍ପର ପ୍ରାୟେ ଗିରି ଟେକି ॥
ବାମ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରଭାଗେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବସାଇଲେ ରଙ୍ଗେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରେ ଗିରି ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲେ ସର୍ବେ ଆଖି ॥
ଗୋପାଏ ଗୋରୁଙ୍କର ମେଳେ ।
ଅନାଇ କାନ୍ଦନ୍ତି ବିକଳେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଏବେ ନାଶଗଲୁଁ ।
ଗିରି ଗର୍ଭରେ ପ୍ରାଣ ଦେଲୁଁ ॥
ସାତ ବରଷ ପୁଅ କରେ ।
ପର୍ବତ ଅଙ୍ଗୁଳି ଉପରେ ॥
ଏ କେତେବେଳ ଧରିଥିବ ।
ପବନ ବହିଲେ ପଡ଼ିବ ॥
କୋପ କରିଛି ଇନ୍ଦ୍ରରାଜା ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଦେଲୁ ବଳିଭୋଜା ॥
ନନ୍ଦର ସୁତ ଆମ୍ଭ କାଳ ।
ତା ବୋଲେ ନଶିଲୁଁ ସକଳ ॥
ଏମନ୍ତେ ପର୍ବତକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗୁଳିକି ଧ୍ୟାୟି ॥
ସମସ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଏକମେଳେ ।
ଥୋଇଲେ କୃଷ୍ଣ କରସ୍ଥଳେ ॥
କ୍ଷୁଧା ପିପାସେ ନାହିଁ ମନ ।
ନିମେଷ କଲେ ସାତଦିନ ॥୨୨, ୨୩
କୃଷ୍ଣର ମାୟାଯୋଗ ବଳେ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଶୂନ୍ୟେ ରହିଥିଲା ।
ସପତ ଦିନ ବରଷିଲା ॥
ପ୍ରଳୟକାରୀ ମେଘମାଳ ।
ଫୁଟିଣ ହୋଇଲେ ନିର୍ଜଳ ॥
ପବନ ଚଳି ନ ପାରିଲେ ।
ଅଳପ ଅଳପ ବହିଲେ ॥

ବିଜୁଳି ମେଘେ ଲୀନ ହେଲା ।
ଶବଦ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇଲା ॥
ଶ୍ରମ ପାଇଲା ସୁରପତି ।
ଜାଣିଲା ନିଶ୍ଚେ ଏ ଶ୍ରୀପତି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର କରେ ଶସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ।
ବୋଲଇ ମେଘକୁ ଅନାଇ ॥
ଆଉ କି ଗର୍ବ ଅଛି ମୋର ।
ଗିରି ଟେକିଲେ ଦାମୋଦର ॥
ରଖିଲେ ଗୋପପୁର ଶିରୀ ।
ଆସ ହୋ ଯିବା ନିଜ ପୁରୀ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ିଲା ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ॥୨୪
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଥିଲେ ଗିରି ଟେକି ।
ଜାଣିଲେ ମେଘେ ଗଲେ ଚଳି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ବାହାର ହୁଅ ବେଗ ହୋଇ ॥
ଗଗନ ନିର୍ମଳ ଦିଶିଲା ।
ରବି କିରଣ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ସକଳ ଜଳ ନଦୀମାର୍ଗେ ।
ପଶିଲେ ସମୁଦ୍ରର ଗର୍ଭେ ॥
ପବନ ବହିଲା ଉଶ୍ୱାସ ।
ଦିଶିଲା ବନ ଦିଗ ଦେଶ ॥
ଏବେ ବାହାର ହୁଅ ବେଗେ ।
ନିର୍ମଳ ବନଭୂମି ଭାଗେ ॥
ପର୍ବତ ଧରି ନ ପାରଇ ।
ପଡ଼ିଲେ ମୋର ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୨୫, ୨୬
ଶୁଣି ଗୋପାଳେ ଥରହର ।
ବାହାର ହୋଇଲେ ସତ୍ୱର ॥
ଯେ ଯାହା ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲଇ ।
ବୃଦ୍ଧ ବାଳକ ବତ୍ସା ଗାଈ ॥
ବାହାର ହୋଇଲେ ସକଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁଲେ ଗିରିତଳେ ॥

ଦେଖିଲେ ଗର୍ତ୍ତେ କେହି ନାହିଁ ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ବତ୍ସା ଗାଈ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ତୋଷମନେ ।
ଗିରି ସ୍ଥାପିଲେ ଯଥାସ୍ଥାନେ ॥୨୭, ୨୮
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ଦେବତାଏ ।
ଶୂନ୍ୟେ କରନ୍ତି ଜୟେ ଜୟେ ॥
ସ୍ଥାନେ ନିବେଶି ମହାଗିରି ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ନରହରି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଗୋପବାଳେ ।
ଧରନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ କୋଳେ ॥
ଦଧି ଅକ୍ଷତ ଜଳ ଘେନି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସିଞ୍ଚନ୍ତି କାମିନୀ ॥
ନନ୍ଦ ରୋହିଣୀ ଯଶୋବନ୍ତୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କୋଳ ଯେ କରନ୍ତି ॥
ଆଶିଷ ଦ୍ୟନ୍ତି ସ୍ନେହଭରେ ।
ଗୋରଜ ଲେପନ୍ତି ଶରୀରେ ॥୨୯, ୩୦
ଆକାଶେ ଥାଇ ଦେବନାରୀ ।
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବେ ସ୍ତୁତି କରି ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ ଗୀତନାଦେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ମଙ୍ଗଳ ଶବଦେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରୀ ॥୩୧,୩୨
ଦିନକୁ ଦିନ ଅତି ରସ ।
ଗୋକୁଳେ ରାମ ହୃଷୀକେଶ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଦେଖି ଜନେ ।
ଆନନ୍ଦ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନେ ॥
ହରି ମହିମା ହୃଦେ ଧରି ।
ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ॥୩୩
ସେ ଗିରିଧାରୀଙ୍କର ପାଦେ ।
ମୋ ମନ ରମୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଚରଣ କମଳେ ମୋ ଆଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଗୋବର୍ଦ୍ଧନଗିରିଧାରଣଂ ନାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କର୍ମରେ ଚକିତ । ଗୋପୀଙ୍କୁ ନନ୍ଦ ଗର୍ଗଉକ୍ତ ॥
ଶୁଣାଇ କହେ କୃଷ୍ଣଗୁଣ । ସପ୍ତବିଂଶରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ନନ୍ଦନନ୍ଦନ କର୍ମବାଣୀ ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ।
କହନ୍ତି ନନ୍ଦଙ୍କୁ ବସାଇ ॥ ୧
ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ତୋ ବାଳକ ।
ଏହାର କର୍ମମାନ ଦେଖ ॥
କେଉଁ ଦେବତା ଗୋପ୍ୟ ହୋଇ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲା ଦେହ ବହି ॥
ଆମ୍ଭର ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥ ୨
ସାତ ବରଷ ତୋର ବଳା ।
ହସ୍ତକେ ଗିରିଏ ତୋଳିଲା ॥
ନଳିନୀ ଯେହ୍ନେ ଗଜ କରେ ।
ପର୍ବତ ତୋଳିଲା ସଧୀରେ ॥ ୩
ତିନି ଦିନରେ ତୋର ସୁତ ।
ପୂତନା ପ୍ରାଣ କଲା ହତ ॥
ଅନ୍ଥୁଡ଼ି ଉଠିଆରି ଦିନ ।
ଶକଟ ଭାଙ୍ଗି କଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ॥୪,୫
ଦିନେକ ଦ୍ୱାରେ ବସିଥିଲା ।
ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ଯେ ହରି ନେଲା ॥
ଗଗନେ ନେଇ ତା ମାଇଲା ।
ଶିଳାରେ ପଡ଼ି ଉବୁରିଲା ॥ ୬
ଦଧିମନ୍ଥନ ବେଳେ ଧରି ।
ରୋଳେ ବାନ୍ଧିଲା ତୋର ନାରୀ ॥
ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପଶିଗଲା ।
ଯାମଳା ଅର୍ଜୁନ ଭାଙ୍ଗିଲା ॥ ୭
ବତ୍ସା ଦଇତ ବାଳକାଳେ ।
ମାଇଲା କୁମାରଙ୍କ ମେଳେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବକ ଗିଳୁଥିଲା ।
ବେନିଫାଳ କରି ଚିରିଲା ॥
ଧେନୁକା ତାଳବନେ ନାଶି ।
ଫଳ ଆଣିଲା ମନ ତୋଷି ॥୮-୧୦
ପ୍ରଳମ୍ବା ଯୁଦ୍ଧେ ମରାଇଲା ।
ଗୋକୁଳ ଅନଳୁଁ ତାରିଲା ॥ ୧୧
ଜାଣୁ ନା କାଳିୟର କଥା ।
କେ ତାରେ ଅଛି ସାମରଥା ॥
ହେଲେ ଗଞ୍ଜିଲା ତାର ବଳ ।
ଅମୃତ କଲା ବିଷଜଳ ॥ ୧୨
ଲୋଚନେ ତାର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ହେଉଁ ବାଇ ॥
ଆମ୍ଭର ବଡ଼ଇ ମୁହାଁସ[୧] ।
ବାଳକେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ପାଶ ॥ ୧୩
ଏବେ ତୋଳିଲା ଗିରିବର ।
ସାତ ବରଷ ତୋ କୁମର ॥
ଆମ୍ଭେ ପାଇଲୁ ମନେ ଶଙ୍କା ।
ନନ୍ଦ ତୁ ଗୋପେ ଥାଅ ଏକା ॥
କି ଏ ଅସୁର ତୋର କୋଳେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଗିଳିବ ସେ ହେଲେ ॥
ପଳାଇ ଯିବୁଁ ତୋର ପୁରୁ ।
ତୋର ସୁତକୁ ଆମ୍ଭେ ଡରୁ ॥ ୧୪
ନନ୍ଦ ବୋଇଲା ତାହା ଶୁଣି ।
ଗୋପ ବଚନ ପରିମାଣି ॥
ଶୁଣ ସକଳ ଗୋପଜନ ।
ଗର୍ଗ ଆଗ୍ୟର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବଚନ ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମକର୍ମ[୨] କାଳେ ।
ମୋତେ କହିଲେ ଏକମେଳେ ॥
ବୋଇଲେ ତୋର ପୁତ୍ରକଥା ।
ଜାଣଇଁ ଜନ୍ମର ବାରତା ॥
ଏ ତ୍ୱରିଯୁଗେ ତ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଶୁକ୍ଳ ଶୋଣିତ ପୀତ ଶ୍ୟାମ ॥୧୫,୧୬
ପୂର୍ବେ ଏ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲା ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ଏହାର ନାମ ବାସୁଦେବ ।
ବିଦିତ ବୋଲନ୍ତି ସାଧବ ॥ ୧୭
ଏହାର ନାମ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ମୁହିଁ ଜାଣଇ ଯୋଗମତେ ॥ ୧୮
ଗୋକୁଳ ତାରିବ ଏ ଭଲେ ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚିବ ଏହା ତୁଲେ ॥ ୧୯
ପୂର୍ବେ ସାଧବେ ଦୁଷ୍ଟ ଭୟେ ।
ତରିଲେ ଏହା ପାଦ ଧ୍ୟାୟେ ॥
ଏହାର ପାଦେ ପ୍ରୀତି କରି ।
ହେଲେ ତରିଲେ ଭବବାରି ॥୨୦, ୨୧
ହେ ନନ୍ଦ ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ମନୁଷ୍ୟ ନୋହେ ତୋ ନନ୍ଦନ ॥
ଦେଖ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବିଷ୍ଣୁର ସମାନ ॥ ୨୨
ଏମନ୍ତ କହିଗଲେ ମୁନି ।
ତାହାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶିରେ ଘେନି ॥
ମଣିଲି ନାରାୟଣ ପ୍ରାୟ ।
ତୁମ୍ଭେ ନ କର ମନେ ଭୟ ॥ ୨୩
ଏମନ୍ତ ନନ୍ଦମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଗର୍ଗବଚନ ମନେ ଗୁଣି ॥
ନନ୍ଦବଚନେ ମନଦେଇ ।
ଶଙ୍କା ଛାଡ଼ିଲେ କୃଷ୍ଣ ଚ୍ୱହିଁ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ମାୟା ମୋହିଲେ ନରହରି ॥
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ହରଷ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଚ୍ୱହିଁ ହସହସ ॥

୧. ମୁହାଁସ—ସ୍ନେହ, ମମତା । ୨. ନାମକର୍ମ—ନାମକରଣ ସଂସ୍କାର ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଡ଼ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥୨୪
ବାସବ ତ୍ରାସୁଁ ଯେ ତାରିଲା ।
ପର୍ବତ କରେ ଉପାଡ଼ିଲା ॥
ସେ ଆମ୍ଭ ରଖୁ ସର୍ବକାଳେ ।
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ଏକମେଳେ ॥
ଶରଣ ଗଲୁଁ ତାର ପାଦେ ।
ଗୋପାଳେ ବୋଲନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥୨୫
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ହରିଚରିତ ସୁଧାବାରି ।
ଶ୍ରୁତିଯୁଗଳେ ପାନ କରି ॥
ଆନନ୍ଦମନେ କର ଲୟ ।
ହେଲେ ତାରିବେ ଦେବରାୟ ॥
ସୁଜନଜନେ ଏଣେ ରସ ।
ହେଲେ ଖଣ୍ଡିବ ମୋହପାଶ ॥
ହରିଚରଣ ଆଶ୍ରେ କର ।
ଆଉ ନ ଥିବ ଦୁଃଖ ଘୋର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଗୋପଶଙ୍କାଖଣ୍ଡନଂ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଅଷ୍ଟାବିଂଶରେ କୃଷ୍ଣ ବଳ । ଦେଖି ସୁରଭି ସୁନାସୀର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅଭିଷେକ କଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଦେଇଗଲେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ହରଷିତ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନରନାଥ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଅପରାଧ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ପାଇଲା ମନେ ଖେଦ ॥
ଭାଳଇ ମନର ବିଷାଦେ ।
ଦ୍ରୋହ ଯେ କଲି ପଦ୍ମପାଦେ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ହୋଇଲି ମୁଁ ବାଇ ।
ଆଉ ସମ୍ପଦ ମୋର କାହିଁ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇଲା ମରଣ ।
କାହାରେ ପଶିବି ଶରଣ ॥
ଯାହାର ମହିମା ଅନନ୍ତ ।
ଉଦରେ ଅଛଇ ଜଗତ ॥
ତାରେ ବଇରୀପଣ କରି ।
କେ ଅବା ଥିବ ଦେହ ଧରି ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ଆଜ ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ସୁରରାଜ ॥
ସୁରଭି ଇନ୍ଦ୍ରପୁରେ ଥିଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ରୋଦନ ଶୁଣିଲା ॥
ବୋଲଇ ଇନ୍ଦ୍ର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ରୋଦନ କରୁ କାହିଁପାଇଁ ॥
କୃଷ୍ଣରେ କଲୁ ଅପରାଧ ।
ଯେ ତୋତେ ଦେଇଛି ସମ୍ପଦ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ମତି ବୁଦ୍ଧି ଭୋଳେ ।
ଦ୍ରୋହ ଯେ କଲୁ ପାଦତଳେ ॥
ମହିମା ନ ଜାଣୁ ତାହାର ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ପାଦଯୁଗେ ।
ଶରଣ ପଶ ଯାଇ ବେଗେ ॥
ତୋର ରକ୍ଷକ କେହି ନାହିଁ ।
ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ଦେହ ବହି ॥
ଶୋକ ସଂହରି ଦେବରାୟେ ।
ଶରଣ ପଶ କୃଷ୍ଣପାୟେ ॥
ମୋହର ପଛେ ଥାଅ ତୁହି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟାଇବି ନେଇ ॥
ସ୍ତୁତି କରିବି ତୋର ପାଇଁ ।
ତାହାର ନାମ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଚରଣେ ପଶ ଯା ଶରଣ ।
ତୋତେ ରଖିବେ ନାରାୟଣ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଲୋକମାତ ।
ଘେନି ଚଳିଲେ ସୁରନାଥ ॥
ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଯାଇ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଗାଈ ଚରାଉଥିଲେ ବନେ ।
ଗୋପାଳମେଳେ ବେଣୁସ୍ୱନେ ॥
ଘୋର ଗହନେ ପଶିଗଲେ ।
ଗୋପ ବାଳକେ ନ ଜାଣିଲେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସୁରଭି ସନ୍ନିଧାନେ ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ସୁରଭି ଦେଖି ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ନମିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ॥
ସ୍ତୁତି କରଇ କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ରହିଁ ।
ନମଇଁ ପାଦେ ଶିର ଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ନରହରି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ତୋତେ ମାୟା କରି ॥
ଘୋର ବରଷଣ ବିବାଦେ ।
ଦ୍ରୋହ ଯେ କଲା ପଦ୍ମପାଦେ ॥
ସମ୍ପଦ ଦେଇଅଛୁ ତାରେ ।
ଏବେ ଶରଣ ତୋ ପୟରେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଲୁଚି ଅଛଇ ମୋର ପଛେ ।
ଭୋ ନାଥ ଦେଖ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥ ୧
ଶୁଣି ଗୃହିଁଲେ ଗିରିଧର ।
ବାସବ ପଡ଼ିଲା ପୟର ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହୀ ।
ବଦନୁଁ ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରଇ ॥
ପୁଣି ଉଠିଲା ଭୟଚିତ୍ତେ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମାଥେ ॥
ଶିର ନିବେଶି ପଦ୍ମପାଦେ ।
ବୋଲଇ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥୨,୩

ଇନ୍ଦ୍ର ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ଆଦି ନିରଞ୍ଜନ ।
ଜ୍ୟୋତିପ୍ରକାଶ ମହାଶୂନ୍ୟ ॥
ଗୁଣେ ପ୍ରକାଶ ତୋର ନାହିଁ ।
ଭକତ ହିତେ ବହୁ ଦେହୀ ॥
ମାୟା ମୋହିତ ଭବଜଳେ ।
ତୋର ବିହାର ଯୋଗବଳେ ॥ ୪
ଲୋଭର ମୂଳେ ଷଡ଼ ଅରି ।
ତୋହର ମହିମା ଆବୋରି ॥
ନିରତେ ଭ୍ରମାନ୍ତି ଶୟଳେ ।
ତୋହର ମାୟାଚକ୍ର ବଳେ ॥
ଜଗତ ହୋଏ ଆତଯାତ ।
ତୋହର ମାୟାରେ ଅନନ୍ତ ॥
ତୁହି ସେ ମାୟାକୁ ଆବୋରି ।
ଶରୀର ବହୁ ନରହରି ॥
ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡିବାର ଆଶେ ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ରଖୁ ତୁ ବିଶ୍ୱାସେ ॥ ୫
ଜଗତ ତାତ ମାତ ତୁହି ।
ତୁ ଦଣ୍ଡଧର ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୋହର ସମ୍ପଦ ଆବୋରି ।
ଯେ ବୋଲେ ମୋହରି ମୋହରି ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ବ ନାଶିବାରେ ।
ଜନମ ହେଉ ଏ ସଂସାରେ ॥ ୬
ମୋହର ପ୍ରାୟେ ଜ୍ଞାନ ହାରି ।
ଯେ ତୋର ସମ୍ପଦ ଆବୋରି ॥
ଗର୍ବ ବହନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡୁ ତୁ ଉଚିତେ ॥
ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ତୋର ଦେଖି ।
ଭୟେ ମୁଦ୍ରିତ ବେନି ଆଖି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗର୍ବ ଦୂର କରି ।
ତୋହର ମହିମା ସୁମରି ॥
ତୋତେ ଭଜନ୍ତି ସାଧୁଚିତ୍ତେ ।
ଖଳନାଶନ ଦେଖି ତୋତେ ॥ ୭
ଏବେ ମୁଁ କଲି ଅପରାଧ ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ପଦ୍ମପାଦ ॥
ଏ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥
ଅଜ୍ଞାନମତେ ଭୋଗ ପାଇ ।
ଭୋଳ ହୋଇଲି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୮
ଭାରାନିବାରେ ତୋର ଜାତ ।
ତୋହର ସୃଷ୍ଟିଲା ଜଗତ ॥
ଅବନୀଭାରା ନାଶ କରି ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ରଖୁ ନରହରି ॥ ୯
ନମଇଁ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ପରମ ଆତ୍ମା ଆଦିମୂଳ ॥
ନମଇଁ ବସୁଦେବ ସୁତ ।
ଯାଦବ ବଂଶ ଦଇବତ[1] ॥୧୦
ଶୁଦ୍ଧମୂରତି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଇଚ୍ଛାଏ ହେଉ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ॥
ସକଳ ଜୀବ ଆଦିପିତା ।
ନମଇଁ କଇବଲ୍ୟ ଦାତା ॥୧୧
ତୁ ଦେଲୁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ମୋତେ ।
ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତିଲି ମୁହିଁ ତୋତେ ॥
ଅଳପଲୋକ ମୁଁ ସ୍ୱଭାବେ ।
ମୋତେ ଥୋଇଲୁ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ॥
ମୁଁ ଛାର ନୁହଁଇ ଭାଜନ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଭଗବାନ ॥
ଅଳପଲୋକେ ସୁଖ ଦେଲେ ।
ଆବୋରି ନ ପାରଇ ଭଲେ ॥
ଏଣୁ ହୋଇଲି ଅପରାଧୀ ।
ତୁ ନାଥ କରୁଣାବାରିଧି ॥
ତୋର ଚରଣୁଁ ନାହିଁ ଆନ ।
ଶରଣ ରଖ ଭଗବାନ ॥୧୨,୧୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
କମ୍ପଇ ବାସବର କାୟେ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କହନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରମୁଖ ଗୃହିଁ ॥
ମେଘ ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟ ବାଣୀ ।
ହସି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥୧୪
ଶୁଣ ହୋ ତ୍ରିଦଶର[2] ନାଥ ।
ତୋର ଦେଖିଲୁ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ॥
ମୋର ସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।
ମୋତେ ନ ଜାଣୁ ଗର୍ବ ବହି ॥
ତୋତେଟି ଅଛି ମୋର ଦୟା ।
ତେଣୁଟି ଦେଖାଇଲି ମାୟା ॥
ଭାଙ୍ଗିଲି ତୋର ଯଜ୍ଞକର୍ମ ।
ତୁ ଯେଣୁ ହେଲୁ ମତିଭ୍ରମ ॥
ଛାଡ଼ିଲୁ ମୋର ପାଦଚିନ୍ତା ।
ସମ୍ପଦେ ହୋଇଲୁ ଅଚେତା ॥୧୫
ଯେ ମୋ ସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ମୋତେ ନ ଜାଣଇ ॥
ସେ ଅପରାଧେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ।
ତାହାର ସୁଖ ଲେଶ ନାହିଁ ॥
ଯାହାକୁ ହୁଅଇ ସଦୟେ ।
ସମ୍ପଦ ହରଇ ଥୋକାଏ ॥
ପୁଣି ଜାଣଇ ଯେବେ ମୋତେ ।
ନାମ ଜପଇ ହୃଦଗତେ ॥
ମୋହର ଭାବେ ଯେ ପଶଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାର ନାହିଁ ॥୧୬
ଏବେ ତୁ ନିଜପୁରେ ଯାଅ ।
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦିଅ ॥
ମୋହର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ଗର୍ବ ନ ଥାଉ ତୋ ଶରୀରେ ॥୧୭
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଦେଖି ତୋଷଚିତ୍ତ ।
ସୁରଭି ନମଇଁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଲକ୍ଷେ ସନ୍ତାନ ସଙ୍ଗେ ଲଇ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ କୃଷ୍ଣ ଗୃହିଁ ॥୧୮

୧. ଦଇବତ—ଦେବତା । ୨. ତ୍ରିଦଶ—ଦେବତା ।

ହେ କୃଷ୍ଣ ତୁ ପରମଯୋଗୀ ।
ବିଶ୍ୱ ସମ୍ଭବ ବିଶ୍ୱଭୋଗୀ ॥
ତୁ ଆମ୍ଭ ପାଳକ ଗୋପାଳ ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଆମ୍ଭର ଇନ୍ଦ୍ର ନାଥ ତୁହି ।
ତୋ ପାଦୁଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ॥୧୯,୨୦
ଗୋରୁ ସାଧବ ଦେବଙ୍କର ।
ତୁ ନାଥ ଶରଣସୋଦର ॥
ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ମୁହିଁ ତୋତେ ।
ପୂଜିବି ଅଭିଷେକ ମତେ ॥
ତୁ ନାଥ ଗୋକୁଳର ଇନ୍ଦ୍ର ।
ନାମ ମୁଁ ଦେବଇଁ ଗୋବିନ୍ଦ ॥୨୧
ତକ୍ଷଣେ ଇନ୍ଦ୍ର ଚଳିଗଲା ।
ମେଘମାନଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ॥
ଅଇରାବତ ଦିଗପାଳେ ।
ପାରିଜାତକ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥୨୨
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳି ବେଦନାଦେ ।
କୃଷ୍ଣେ ସଞ୍ଚିଲେ[୧] ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ॥
ସୁରଭି କ୍ଷୀର ବରଷିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲି ନାମ ଦେଲା ॥୨୩
ନାରଦ ଋଷି ବିଦ୍ୟାଧରେ ।
ତୁମ୍ବୁରୁ ସ୍ମରଣ କିନ୍ନରେ ॥
ଗୀତ ବିନୋଦେ ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗେ ।
ସୁସ୍ୱରେ ବାଦ୍ୟନାଦ ସଙ୍ଗେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ଧରଣୀ ॥
ସୁରଭି ପୟେ ଇନ୍ଦ୍ର ଜଳେ ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ସକଳେ ॥
ମେଦିନୀ କ୍ଷୀର ନୀର ପାଇ ।
ବରଷାକାଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସରସ ହୋଇ ମହୀରୁହେ[୨] ।
ମଧୁ ବରଷିଲେ ଥୋକାଏ ॥
ଶସ୍ୟ ହୋଇଲେ ଅକର୍ଷିଣେ[୩] ।
ମଣିଏ ଉପୁଜିଲେ ବଣେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ହିଂସା ଛାଡ଼ିଲେ ପଶୁଗଣେ ॥୨୪-୨୭
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରେ ॥
ସୁରଭି ଗଲା ତୋଷ ହୋଇ ।
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ଧ୍ୟାୟି ॥୨୮
ସୁଜନେ ଗୋବିନ୍ଦର ପାଦେ ।
ଚିତ୍ତକୁ ମଜ୍ଜାଅ ଆନନ୍ଦେ ॥
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଭେଳା କରି ।
ହେଲେ ତରିବ ଭବବାରି ॥
ସେ ହରି କରୁଣାସାଗର ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବ ନାହିଁ ତାର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ତୁତିର୍ନାମ ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଉନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବରୁଣପୁରୁ ନନ୍ଦ ଆଣି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ପୁଣି ॥
ବୈକୁଣ୍ଠପୁର ଦେଖାଇଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଉନତ୍ରିଂଶତିରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ରାଜଋଷି ।
ନନ୍ଦ ଯେ କଲା ଏକାଦଶୀ ॥
ପୂଜା କରିଲା ଚକ୍ରଧର ।
ରାତ୍ରେ ହୋଇଲା ଉଜାଗର ॥
ଉଛୁର ପାରଣାର ବେଳା ।
ଯମୁନା ରାତ୍ର ଥାଉଁ ଗଲା ॥
ବରୁଣ ରାଜା ତାହା ଜାଣି ।
ଦୂତ ପେଷିଲା ପରିମାଣି ॥
ବୋଇଲା ଆଣ ହୋ ନନ୍ଦକୁ ।
ଏଠାରେ ଦେଖିବା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ॥
ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ଦୂତେ ଗଲେ ।
କାଳିନ୍ଦୀଜଳେ ଲୁଚିଥିଲେ ॥
ନନ୍ଦ ପଶିଲା ଯାଇଁ ଜଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସୁମରି ସ୍ନାନ କାଳେ ॥
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଧରି ବେନି କରେ ।
ମିଳିଲେ ବରୁଣ ନବରେ ॥
ଦେଖି ବରୁଣ ତୋଷ ହୋଇ ।
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆସନେ ବସାଇ ॥
ବୋଲଇ ନିସ୍ତରିଲି ଆଜ ।
ଏବେ ଦେଖିବି ଦେବରାଜ ॥୧,୨
ନନ୍ଦକୁ ନ ଦେଖି ଗୋପାଳେ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
ସ୍ନାନଶକୁନ[୪] ଦେଖି କୂଳେ ।
ଖୋଜନ୍ତି ରହି ଜଳସ୍ଥଳେ ॥
ନ ଦେଖି ଅତି ଶୋକଭରେ ।
କହିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଛାମୁରେ ॥
ଶୁଣି ଚକିତ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ରାମଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ॥

୧. ସଞ୍ଚିଲେ—ରଖାଇଲେ, ସ୍ଥାପନ କଲେ । ୨. ମହୀରୁହେ—ବୃକ୍ଷମାନେ । ୩. ଅକର୍ଷିଣେ—ଭୂମିକର୍ଷଣ ବିନା । ୪. ସ୍ନାନଶକୁନ—ଗାଧୋଇବାର ଲକ୍ଷଣ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ପିତାଙ୍କୁ ନେଇଛି ବରୁଣ ।
ପୂଜିବ ମୋହର ଚରଣ ॥
ତୁ ସ୍ୱାମୀ ଥାଅ ନିଜ ପୁରେ ।
କହି ଚଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ଖରେ ॥ ୩
ବରୁଣପୁରେ ଦଇତାରି ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ରୂପ ଧରି ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଜଳରାଜା ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ କଲା ପୂଜା ॥
ବିବିଧମତେ ଉପହାର ।
ଜାଣଇଁ ପୂଜାର ବେଭାର ॥
ପୁଣି ପଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ବୋଲଇ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥ ୪
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ।
ଦେଖିଲି ପ୍ରଭୁ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ସୁତ କୁଟୁମ୍ବ ଘର ଦ୍ୱାର ।
ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ମୋହର ॥
ଯାହାର ପାଦରଜ ପାଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଭୟ ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଯାର ନିତ୍ୟେ ।
ନାମ ଜପନ୍ତି ହୃଦଗତେ ॥
ତୋହର ପାଦେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ସୁଖେ ତରନ୍ତି ଭବବାରି ॥
ଭୋ ନାଥ ଗର୍ବ ବହି ମୁହିଁ ।
ତୋହର ପିତାଙ୍କୁ ଅଣାଇ ॥
ତୋତେ ଦେଖିବା ମୋର ସଧ ।
ଭୋ ନାଥ କଲି ଅପରାଧ ॥
କ୍ଷମାସାଗର ନରହରି ।
ଶରଣପଞ୍ଜର ମୁରାରି ॥

ଏମନ୍ତ କହି ଜଳପତି ।
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଣିଲା ତଡ଼ତି ॥
ବୋଲଇ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ଭୋ ନାଥ ନିଅ ତୋ ପିଅର ॥୫-୮
ବରୁଣଭାବ ହୃଦେ ଘେନି ।
ଦାସବତ୍ସଳ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
ନନ୍ଦର କରେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଗୋପାଳେ ହୋଇଲେ ହରଷ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ନନ୍ଦପାଶ ॥
ବୋଲନ୍ତି ବରୁଣ ଯେ ନେଲା ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଛାଡ଼ିଦେଲା ॥
ନୋହିଲେ ମରନ୍ତା ପିଅର ।
ଭାଗ୍ୟ ଦିଶିଲା ଗୋପପୁର ॥ ୯
ନନ୍ଦ ଆନନ୍ଦମନ ହୋଇ ।
ବୋଲଇ ଗୋପାଳଙ୍କୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ଦେଖିଲି ବରୁଣଭୁବନ ।
ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା ନୟନ ॥୧୦
ଗୋପାଳେ ବୋଲନ୍ତି ତା ଶୁଣି ।
ନନ୍ଦବଚନ ମନେ ଗୁଣି ॥
ତୁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଗୋପବୀର ।
ଯାର କୁମର ଦାମୋଦର ॥
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିବୁଁ ତାହା କାହିଁ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମାନବ ଦେହ ବହି ॥
ଆମ୍ଭର ଗତି ତୋ କୁମର ।
ଗୋକୁଳ ଶରଣ ତାହାର ॥୧୧
ଗୋପଙ୍କ ମନ କୃଷ୍ଣ ଜାଣି ।
ମାୟା ମୋହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥

ବୋଲନ୍ତି ଜୀବର ବେଭାର ।
ଭ୍ରମଇ ମାୟାଜଡ଼ ଘୋର ॥
ଆପଣା ଗତି ନ ଜାଣଇ ।
ନାନା ଯୋନିରେ ଦେହ ବହି ॥
ଗୋପେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଭାବ କଲେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବି ବେଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଦେଖାଇଲେ ନେଇ ।
ବରୁଣପୁର ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୨-୧୩
ପୁଣି ଦେଖାଇ ନିଜପୁର ।
ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠର ବେଭାର ॥
ଅନନ୍ତ ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଜ୍ୟୋତି ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଯାହା ଚିନ୍ତି ॥
ଗୋପ ଗୋପାଳେ କରି ଦୟା ।
ମାୟାରେ ଦେଖାଇଲେ ତାହା ॥
ମାୟା ଛାଡ଼ିଲେ ଭଗବାନ ।
ଗୋପାଳେ ପାଇଲେ ଚେତନ ॥
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ଅକ୍ରୂର ଦେଖିବଟି ତାହା ॥୧୪, ୧୫
ଚେତନା ପାଇଲେ ଗୋପାଳେ ।
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ କରି କୋଳେ ॥
ହରି ମହିମା ଗୋପେ ଦେଖି ।
ଆନନ୍ଦେ ନୟନେ ନିରେଖି ॥
ଚକିତେ ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ।
କହନ୍ତି ଗୋପୀଙ୍କି ବସାଇ ॥୧୬
ସେ ଗୋପୀ ଗୋପାଳଙ୍କ ପାୟେ ।
ସୁଜନେ ମନ କର ଲୟେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଅବିରତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ନନ୍ଦମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଊନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଗୋପୀବୃନ୍ଦେ । ରାସ ଆରମ୍ଭନ୍ତେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତହୁଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । ତିରିଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ଶରଦକାଳର ଯେ ଶଶୀ ।
ମଲ୍ଲିକାପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦାମୋଦର ।
ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ମାୟାଧର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ମନେ ।
ଆଜ ରମିବା ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଗୋପନାରୀ ।
ମୋତେ ବରିଲେ ତପ କରି ॥
ମୁଁ ତାଙ୍କ ପୂରାଇବି ଆଶ ।
ସେ ମୋର ଭକତ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ତପ କରି ।
ଏବେ ହୋଇଲେ ଗୋପନାରୀ ॥
ରମିଣ ଦେବି ନିଜପୁର ।
ଆଜ ମୁଁ କରିବି ନିସ୍ତାର ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ବନମାଳୀ ।
ଘେନିଲେ ବିରହ ମୁରଲୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଶରଦର କାଳ ।
ପବନ ବହେ ପରିମଳ ॥
ଫୁଟିଲେ ଜଳସ୍ଥଳେ ଫୁଲ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଶୀତଳ ଅମୂଲ୍ୟ ॥ ୧
ଗଗନେ ପ୍ରକାଶିଲା ଶଶୀ ।
ନିର୍ମଳ ବିରାଜଇ ନିଶି ॥
ଚନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳ ଅଖଣ୍ଡିତ ।
ଦେଖି ଉଲ୍ଲସିତ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମୁଖପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
କିରଣେ ଦଶଦିଗ ତୋଷି ॥
କାଳିନ୍ଦୀକୂଳେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
କଦମ୍ବ ତରୁମୂଳେ ବସି ॥

ରଜନୀ ଚିରକାଳ କଲେ ।
ମାୟାପଟଳ ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ବୋଇଲେ ହୁଅ ବ୍ରହ୍ମନିଶି ।
ସହସ୍ରଯୁଗ ଯାହା ଘୋଷି ॥
ତ୍ରିଭଙ୍ଗ ଛନ୍ଦେ ଉଭା ହୋଇ ।
ମୁରଲୀ ଅଧରେ ଲଗାଇ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ନାମ ଧରି ଧୀରେ ।
ମୁରଲୀ ଡାକଇ ସୁସ୍ୱରେ ॥୨,୩
ଗୋପୀ ଯେ ଥିଲେ ନିଜ ପୁରେ ।
ନାଦ ଶୁଣିଲେ ଯେଝା ଘରେ ॥
ଦଣ୍ଡେ ଶୁଣିଲେ ସ୍ଥିର କରି ।
ବେଣୁ ଡାକଇ ନାମ ଧରି ॥
ଶୁଣି ହୋଇଲେ ଛନଛନ ।
ବ୍ୟାପାରେ ନ ଲାଗିଲା ମନ ॥
କର ଚରଣ ନ ଚଳଇ ।
ମଦନେ କମ୍ପୁଅଛି ଦେହୀ ॥
ନାଦେ ମୋହିଲେ ବନମାଳୀ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ଗୋପବାଳୀ ॥
ଏକକୁ ଆରେକ ଲୁଗ୍ୱଇ ।
ଧାଇଁଲେ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି ନ ପୁଣ ଏ ଜାଣି ।
ମୋତେ ହୋଇବ ସପତଣୀ ॥
ଆଗେ ମୁଁ ଯିବି ବୃନ୍ଦାବନ ।
ରମିବି ନନ୍ଦର ନନ୍ଦନ ॥
ଦେଖିବି ନୟନ ପୂରାଇ ।
ମୋହର ନାମେ ବେଣୁ ବାଇ ॥
କିମ୍ପା ଡାକଇ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ଉଭାରି କଦମ୍ବର ମୂଳେ ॥
ଜଳକ୍ରୀଡ଼ାର ବେଳେ ଗଲା ।
ଆମ୍ଭର ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରେରି କଲା ॥
କଦମ୍ବବୃକ୍ଷେ ନେଇ ଥୋଇ ।
ମାଗିଲେ ବସ୍ତ୍ର ନ ଦିଅଇ ॥

ଉଲଗ୍ନେ ଜଳମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଶୀତେ କମ୍ପଇ ଆମ୍ଭ ଦେହୀ ॥
ବହୁତ ବିନୟ ହୋଇଲୁ ।
ଦନ୍ତରେ ତିରଣ ଧଇଲୁ ॥
ବୋଇଲା ଉଠିଆସ ଜଳୁଁ ।
ବସ୍ତ୍ର ଯେ ଯାର ନିଅ ଡାଳୁଁ ॥
ଯେ ଯାହା ବସ୍ତ୍ର ଚିହ୍ନି ନିଅ ।
ଶୀତଳ ଜଳେ ଗୋ ନ ଥାଅ ॥
ତାର ବଚନେ ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ି ।
ଆଣି ପିନ୍ଧିଲୁ ଯେଝା ଶାଢ଼ୀ ॥
ଆମ୍ଭର ଶୁଦ୍ଧମନ ଜାଣି ।
ହସି ବୋଇଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଦେବତା ପୂଜି ନଦୀତୀରେ ।
ମନେ ଯେ ବରିଅଛ ବରେ ॥
ସେ କଥା କରିବଇଁ ମୁହିଁ ।
ନିୟମ କଲେ ବେଣୁ ଛୁଇଁ ॥
ସେ କଥା ସୁମରିଲେ ଆଜ ।
ଆମ୍ଭର ଛଡ଼ାଇବେ ଲାଜ ॥
ପତି ତନୟ ଛନ୍ତି କୋଳେ ।
କେମନ୍ତେ ଯିବୁଁ ରାତ୍ରକାଳେ ॥
ନ ଗଲେ ନ ରହେ ଜୀବନ ।
କାଳ ହୋଇଲା ବେଣୁସ୍ୱନ ॥ ୪
ଏମନ୍ତେ ହୋଇଲେ ବାହାର ।
ମଦନେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ॥
କେ ଗୋପୀ ଦୁହୁଁଥିଲା ଗାଈ ।
ବାଛୁରୀ ବାନ୍ଧି ଛନ୍ଦ ଦେଇ ॥
ମୁରଲୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ।
ଦୁହୁଣୀ ପକାଇଲା ତଳେ ॥
ମୁରଲୀ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ବେଗେ ।
ଧାଇଁଲା ବୃନ୍ଦାବନ ଲାଗେ ॥
କେ ବସି କାଢୁଥିଲା ସର ।
ମୁରଲୀ ଶୁଣିଲା ସୁସ୍ୱର ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଡାକଇ ତାର ନାମ ଧରି ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଗୋପନାରୀ ॥
କେ କରୁଥିଲା ଦଧିଯୋଗ ।
ଶୁଣି ଧାଇଁଲା ବେଗ ବେଗ ॥
କେ ଦୁଧ ଚୁଲିରେ ବସାଇ ।
ମୁରଲୀ ଶୁଣି ଗଲା ଧାଇଁ ॥ ୫
କେ କୋଳେ ବାଳକ ବସାଇ ।
ଦୁଧ ପିଆଉଁ ଗୀତ ଗାଇ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲା ବେଣୁଧ୍ୱନି ।
ଡାକଇ ତାର ନାମ ଘେନି ॥
ବାଳକ ପକାଇଲା ତଳେ ।
ଧାଇଁଲା ମଦନ ବିକଳେ ॥
ସ୍ୱାମୀ ଶଯ୍ୟନସ୍ଥାନେ ଥାଇ ।
କେ ଗୋପୀ ଚରଣ ଚ୍ଚ୍ୟପଇ ॥
ମୁରଲୀ ତାର ନାମ ଧରି ।
ଡାକଇ ଆସ ବେଗ କରି ॥
ପତି ଚରଣ ଥୋଇ ତଳେ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା କାମଭୋଳେ ॥
କେ ବସି ଭୁଞ୍ଜୁଥିଲା ଅନ୍ନ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲା ବେଣୁସ୍ୱନ ॥
ବୋଲଇ ଆସ ତୁହି ବେଗେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖ ବନଭାଗେ ॥
ଶୁଣି ଭୋଜନ ଉପେକ୍ଷିଲା ।
ହସ୍ତ ପଖାଳି ନ ପାରିଲା ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ବୃନ୍ଦାବନ ।
ଯେଣେ ଶୁଭଇ ବେଣୁସ୍ୱନ ॥ ୬
କେ ବସି ଲିପୁଥିଲା ଘର ।
ମୁରଲୀ ଶୁଣିଲା ସୁସ୍ୱର ॥
ବୋଲଇ ଆସ ଘୋର ବନେ ।
ହରିଙ୍କି ରମ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ଘର ବ୍ୟାପାର ଉପେକ୍ଷିଲା ।
ବେଗେ ସେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଗଲା ॥
କେ ବସିଥିଲା ନିଜ ଘରେ ।
କଜ୍ଜଳପାତି ଘେନି କରେ ॥
ଏକ ଲୋଚନେ ରଞ୍ଜିଥିଲା ।
ତା ନାମେ ମୁରଲୀ ଡାକିଲା ॥
ଧାମଇଁ ଅସମ୍ଭାଳ ହୋଇ ।
କଜ୍ଜଳପାତି କରେ ଲଇ ॥

କେ ଗୋପୀ ବସ୍ତ୍ର ତଳେ ଥୋଇ ।
କୁଙ୍କୁମ ଶରୀରେ ଲେପଇ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିଲା ବେଣୁଧ୍ୱନି ।
ଉଠିଲା କରେ ବସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥
ଜ୍ଞାନ ହାରିଲା କାମଭୋଳେ ।
ପିନ୍ଧିଲା କନ୍ଧର ଅଞ୍ଚଳେ ॥
କେ ଗୋପୀ କୃଷ୍ଣନାମ ଧରି ।
ଗୃହ ବ୍ୟାପାର ଗୃହେ କରି ॥
ଶୁଣିଲା କୃଷ୍ଣ ବେଣୁନାଦ ।
ମଦନ ବାଣେ ତନୁ ଖେଦ ॥
ଏମନ୍ତେ କହିବଇଁ କେତେ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ଯେଝାମତେ ॥ ୭
କାହାର ସ୍ୱାମୀ ବଳବନ୍ତ ।
ଆଗରେ ଓଗାଳିଲା ପଥ ॥
କାହାର ପୁତ୍ର ଗୋଡ଼ାଇଲା ।
ଶ୍ୱଶୁର ଖୁଡୁତା ମଉଳା ॥
ଭାଇ ଭଣଜା ଇଷ୍ଟ ମିତ୍ର ।
ଆଗରେ ଓଗାଳିଲେ ପଥ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଗୋପୀଙ୍କି ଅନାଇ ।
ଏକଥା ଉଚିତ ନୁହଁଇ ॥
ରଜନୀ କାଳେ ଯାଅ ବନ ।
ଲଜ୍ଜା କି ଛାଡ଼ିଲା ବଦନ ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଗୋପବାଳୀ ।
ବନେ ବିଜୟ ବନମାଳୀ ॥
ଶୁଣ ତ ଶୁଭୁଅଛି ନାଦ ।
ମୁରଲୀ ବଢ଼ଇ ଆନନ୍ଦ ॥
କ୍ଷଣେ ମୁରଲୀ ନାଦ ଶୁଣି ।
ଆମ୍ଭେ ଆସିବୁ ଏହିକ୍ଷଣି ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ।
ମୋହିଲେ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ ॥
ତୁଣ୍ଡରୁ ନଇଲା ଉତ୍ତର ।
ବାହୁଡ଼ି ଗଲେ ଯେଝା ଘର ॥ ୮
ଏକ ଗୋପିକା କ୍ଷୀଣଦେହୀ ।
ଗହଳେ ନ ପାରିଲା ଯାଇ ॥
ତାହାର ସ୍ୱାମୀ କର ଧରି ।
ଘରେ ଆଣିଲା ନିଜ ନାରୀ ॥
ଗମ୍ଭୀରି ଭିତରେ ବାନ୍ଧିଲା ।
ଅନେକ ମାଡ଼ ହିଁ ମାଇଲା ॥

ଦ୍ୱାରେ କବାଟ ଗଲା କିଳି ।
ବିକଳେ କାନ୍ଦଇ ଗୁଆଳୀ ॥
ମୁରଲୀ ତାର ନାମ ଧରି ।
ଡାକଇ ଆସ ବେଗକରି ॥
ସେ ଗୋପୀ ବନ୍ଧନରେ ପଡ଼ି ।
କାନ୍ଦଇ ସ୍ତମ୍ଭେ ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ଦେଇ ମନ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଅଚେତନ ॥
ସହି ନ ପାରି ତାପ ଭାର ।
ବେନି ଲୋଚନ କଲା ସ୍ଥିର ॥
ଧ୍ୟାନେ ଦେଖିଲା ଭଗବାନ ।
ନିର୍ଭୟେ କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ଡାକିଲା କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ଚୁମ୍ୱ ଦେଇ ॥
ସହି ନ ପାରି ତାପଭରେ ।
ପଶିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଶରୀରେ ॥ ୯-୧୧
ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ମୁନି ଚରଣତଳେ ପଡ଼ି ॥
ବୋଲଇ ହେଲି କୃତକୃତ୍ୟ ।
ଶୁଣି ଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ଭୋ ମୁନି ହୋଇଲି ଚକିତ ।
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ବିପରୀତ ॥
ପରପୁରୁଷେ ମନ ଦେଇ ।
ଯେ ନାରୀ ଏକାନ୍ତେ ରମଇ ॥
ବିଟପୀବାଦ ହୋଇ ତାରେ ।
ନରକେ ପଡ଼ଇ ନିର୍ଭରେ ॥
ସେ କିମ୍ପା ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ତିରୀ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ନ ଜାଣଇ ॥
ପରପୁରୁଷେ ମନ ଦେଲା ।
ସେ କିମ୍ପା ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ॥ ୧୨
ଶୁଣି ହସିଲେ ମୁନିବର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧର ॥
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ତୋତେ ।
ପୁରାଣ ଶିରୀ ଭାଗବତେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ଶତ୍ରୁବଳ ।
ମୋକ୍ଷ ହୋଇଲା ଶିଶୁପାଳ ॥

ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରିୟପଣେ ସେବି ।
କିମ୍ବା ନୋହିବେ ମୋକ୍ଷଭାଗୀ ॥ ୧୩
ଭକତ ତାରିବାର ଆଶେ ।
ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରକାଶି ଅଛି ଅଂଶେ ॥
ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇ ଗୁଣବନ୍ତ ।
ଦାସବତ୍ସଳ ଗୋପୀନାଥ ॥ ୧୪
ତାହାର ନାହିଁ କାମ କ୍ରୋଧ ।
ଏକଇ ସ୍ୱଭାବ ସୁହୃଦ ॥
ଯାହାର ମନ ହୋଏ ଲୟେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପଶେ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ॥ ୧୫
ଏଣେ ତୁ ସନ୍ଦେହ ନ କର ।
ମହାମହିମ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ଏଣେ ନ କର ଖେଦଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଶୁଣ ଭାଗବତ ॥ ୧୬
ଗୋପୀ ଯେ ଗଲେ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ମିଳିଲେ କଦମ୍ବର ମୂଳେ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଗୋପବାଳୀ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ॥
ନାନା କୁସୁମେ ପରିମଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ଗୁଞ୍ଜରାପାଟି ତାଳୁମୂଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ନୂପୁର କଙ୍କଣ ବିରାଜେ ।
ରତ୍ନମେଖଳା କଟିମାଝେ ॥
ପୀତବସନ ବେଣୁଧର ।
ନିବିଡ଼ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
କୋଟିଏ କାମ ନୋହେ ସରି ।
ଦେଖି ଚକିତ ବ୍ରଜନାରୀ ॥
ଅନଳ ଦେଖିଣ ପତଙ୍ଗ ।
ଯେହ୍ନେ ଧାମନ୍ତି ଉଦବେଗ ॥
ବେଢ଼ିଲେ ଶତେ ପୁର ହୋଇ ।
କମ୍ପନ୍ତି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ॥
ଗୋପୀଙ୍କି ଦେଖି ବନମାଳୀ ।
ବଦନୁଁ ଥୋଇଲେ ମୁରଲୀ ॥
କୋମଳ ମଧୁର ବଚନ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୧୭
ଶୁଣ ଗୋ ବ୍ରଜବଧୂ ଜନେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଅଇଲ କିମ୍ପା ବନେ ॥

ଗୋପର କହ ଭଲ କଥା ।
ମୋ ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ବାରତା ॥
ଗୋପେ କି ଆପଦ ପଡ଼ିଲା ।
ମୋତେ ତ ସନ୍ଦେହ ଲାଗିଲା ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ନେଲେ ବାନ୍ଧି ।
ତୁମ୍ଭେ ଅଇଲ ବନେ କାନ୍ଦି ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ କଲେ ଜୂର ।
କି ଅବା ମିଳିଲେ ଅସୁର ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ।
କିମ୍ପା ଅଇଲ ବନେ ଧାଇଁ ॥
ଭଲେ ଅଇଲ ମୋ ନିକଟେ ।
ବଣା ନୋହିଲ ବଣବାଟେ ॥
ଭାବେ ମୁଁ ବାଉଥିଲି ବେଣୁ ।
ମୋତେ ଭେଟିଲ ଆସି ତେଣୁ ॥ ୧୮
ରଜନୀ ହେଉଛି ଉଚ୍ଛୁର ।
ବନ ଗହନ କୁଞ୍ଜ ଘୋର ॥
ବ୍ୟାଘ୍ର ଭଲ୍ଲୁକ ବନଜୀବେ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଖାଇବେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ତିରୀଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ବନେ ତୁମ୍ଭର ଭୟ ନାହିଁ ॥
ନିଶ୍ଚେ ହୋଇବ ଆଜ ନାଶ ।
ମରଣ କଲଟି ବିଶ୍ୱାସ ॥ ୧୯
ଯାଅ ନ ଥାଅ ବନ ଘୋରେ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଲୋଡ଼ୁଥିବେ ଘରେ ॥
ମାତା ପିଅର ପୁତ୍ର ଭାଇ ।
ଲୋଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି ନାମ ରାଇ ॥
ଯେ ଯାହା ସ୍ୱାମୀ କୋପଚିତ୍ତେ ।
ଖୋଜନ୍ତି ଘର ଦ୍ୱାର ପଥେ ॥
ନ ପାଇ କରିବେଟି ରୋଷ ।
ତୁମ୍ଭେ ହୋଇବ ଜାତି ନାଶ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବେ ତୁମ୍ଭ ଘର ।
ଅନ୍ନ ନ କରିବେ ଆହାର ॥
ଜଳ ହିଁ ନ କରିବେ ପାନ ।
ତୁମ୍ଭେ ହୋଇବ ଜାତିହୀନ ॥ ୨୦
ନ ଜାଣି ଯେବେ ଗୋ ଅଇଲ ।
ବହନ କର ମୋର ବୋଲ ॥
ଦେଖିଲ ବନ ପରିମଳ ।
ନାନା କୁସୁମ ନଦୀଜଳ ॥

ମଳୟ ପବନ ଶୀତଳ ।
ତରୁ ପଲ୍ଲବେ ଭୃଙ୍ଗ ମେଳ ॥
ବହନ ଯାଅ ଗୋପପୁର ।
ନିଜ ପତିଙ୍କି ସେବା କର ॥
ଗାଈଙ୍କ ଗୋଡ଼େ ବସ୍ତା ବାନ୍ଧି ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଦୁହୁଁଥିଲ ଛନ୍ଦି ॥
ସ୍ତନ ନ ପାଇଣ ବାଛୁରୀ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ହମ୍ବା ରାବ କରି ॥
ବାଳକ ଧରିଥିଲ କୋଳେ ।
ପକାଇ ଅଇଲ ଯେ ତଳେ ॥
ଛିଡ଼ିଲା ଓଷ୍ଠ ଦନ୍ତ ପାଟି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ତୁଣ୍ଡେ ଭରି ମାଟି ॥
ବହନ ନିଜ ପୁର ଯାଅ ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆଇ ଗାଈ ଦୁହଁ ॥ ୨୧, ୨୨
ଯେବେ ଅଇଲ ବେଣୁନାଦେ ।
ମୋ ରୂପ ଦେଖିବାର ସଧେ ॥
ଏବେ ଦେଖିଲ ମୋର ଦେହ ।
ଯାଅ ଗୋ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ରହ ॥ ୨୩
ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରୀତି କର ।
ଉଚିତ ଧର୍ମ ଗୋ ତୁମ୍ଭର ॥
ସ୍ୱାମୀର ଯେତେ ଇଷ୍ଟଜନ ।
ବାଳ ତନୟଙ୍କ ପୋଷଣ ॥
ଏ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଗୋ ତୁମ୍ଭର ।
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ବେଣୁଧର ॥ ୨୪
ପୂର୍ବ ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ଲଇ ।
ଯେ ଯାହା ସ୍ୱାମୀ ଗୋ ମିଳଇ ॥
ସେ ଯେବେ ହୋଏ ଅସୁନ୍ଦର ।
ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟାଧିକର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନ କରିବ ସାନ ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁଦେବଙ୍କ ସମାନ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦେ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ସେବା କରିବ ଅବିରତେ ॥
ଏ ମାୟା ସଂସାର ବେଭାର ।
ଯାହା ସଞ୍ଚିଲା ବେଦବର ॥
ଏହା ଯେ ନ କରନ୍ତି ଭଲେ ।
ନରକେ ଯାନ୍ତି ଅନ୍ତକାଳେ ॥ ୨୫
ପରପୁରୁଷେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଯେ ନାରୀ ରମେ ଦେହ ବହି ॥

ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ ।
ନରକେ ହୋନ୍ତି ପରବେଶ ॥
ନିନ୍ଦିତ ହୋନ୍ତି ବେନିଲୋକେ ।
ନିରାଶ ହୋନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ସୁଖେ ॥
ବିଧବା ହୋନ୍ତି ଜନ୍ମ ସାତ ।
ଯେ ନାରୀ ସ୍ୱାମୀ ଅଭକତ ॥୨୬
ମୋତେ ଅଇଲ ଯେବେ ଦେଖି ।
ଏତେକେ ପୂରିଲାନି ଆଖି ॥
ଯେ ମୋତେ ଦୂରେ ଥାଇ ଚିନ୍ତି ।
ମନ ବଚନ ମୋତେ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ବେଗେ ହୁଅନ୍ତି ଭବୁଁ ପାର ।
ଖଣ୍ଡଇ ଭ୍ରମ ତାହାଙ୍କର ॥
ଯେ ମୋର ନିକଟେ ରହଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ମୋତେ ନ ଭଜଇ ॥
ମାୟାରେ ହୋଇ ଛନଛନ ।
ବିଷୟା ଜଡ଼େ ଥାଇ ମନ ॥
ସେ ମୋତେ ପାଇବ କେମନ୍ତ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥୨୭
ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଯାହା କହିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ଗୋପୀଏ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣି ।
ଚିନ୍ତା ବିକଳେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ଯେହ୍ନେ ଶିର ।
ବଦନୁଁ ନଇଲା ଉତ୍ତର ॥୨୮
ନିଃଶ୍ୱାସ ବହେ ଖରତର ।
ଶୁଖିଲା ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
ଦଶନେ ଅଧର କାମୋଡ଼ି ।
କରଯୁଗଳ ଶିରେ ତାଡ଼ି ॥
ଚରଣ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ୍ରେ ।
ଭୂମି ଚିରନ୍ତି କାମବ୍ୟଗ୍ରେ ॥
କମ୍ପଇ ବିକଳେ ଶରୀର ।
ବେନି ଲୋଚନୁ ବହେ ନୀର ॥
ଅଞ୍ଜନ କୁଙ୍କୁମର ସଙ୍ଗେ ।
ଲୁହ ପଡ଼ଇ କୁଚଯୁଗେ ॥
ଦୁଃଖସାଗରେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ।
ସମସ୍ତେ ଲୋଚନ ବୁଜିଲେ ॥
ହୋଇଲେ ମୃତପିଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ।
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟେ ॥୨୯

କୃଷ୍ଣ ନିଷ୍ଠୁର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଯାହାର ପାଇଁ ଗୃହବାସ ।
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ଜୀବନର ଆଶ ॥
ତାର ନିଷ୍ଠୁର କଥା ପାଇ ।
ଜୀବନ ଦଣ୍ଡେ ନ ରହଇ ॥
ବେନି ଲୋଚନ ଘଷି କରେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁଲେ ସଧୀରେ ॥
ପାଦେ ପଡ଼ିଲେ ଏକାବେଳେ ।
କହନ୍ତି ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ଶିର ଲଗାଇ ପଦ୍ମପାଦେ ।
କହନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥୩୦
ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁ କାହିଁପାଇଁ ॥
ତୁ ନୋହୁ ଯଶୋଦାନନ୍ଦନ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ଆମ୍ଭେ ଅଭାଗୀ ଦୁଃଖୀ ନାରୀ ।
ଆଉ କି ଯିବୁ ଗୋପପୁରୀ ॥
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ବିଷୟା ବିଷାଦ ।
ପାଇ ତୋହର ପଦ୍ମପାଦ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତେଜୁ କାହିଁପାଇଁ ।
ତୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟଗତି ନାହିଁ ॥
ତୋ ପାଦପଙ୍କଜର ମୂଳେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମ ଆମ୍ଭେ ପାଇ ।
କାହିଁକି ଯିବୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୧
ତୋହର ପାଇଁ ଦାମୋଦର ।
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ପତି ସୁତ ଘର ॥
ଭଜନ୍ତି ଯେ ତୋହର ନାମ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନାହିଁ ଦୁଃଖଶ୍ରମ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋ ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ନିରାଶ ହୋଇଲୁଁ ଗୋସାଇଁ ॥
ଉଭୟେ ନ ପାଇଲୁଁ କୂଳ ।
ତୁ ଯେ ବୋଲାଉ ଆଦିମୂଳ ॥
ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କର ଗୁରୁ ।
ତୋର ମହିମା ମହାମେରୁ ॥
ଯାହା ବୋଇଲୁ ବେଦମତେ ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥

ଏ ଯେ ତୋହର ସାଧୁପଣ ।
ସେବିବୁଁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚରଣ ॥
ଏ ଧର୍ମ ଉଚିତ ଆମ୍ଭର ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ବେଦସାର ॥
ତୁ ଯେ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଦେହ ଜୀବନର ଠାକୁର ॥୩୨
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତୋହରେ ଭଜଇ ।
ତାହାର ଜନ୍ମବନ୍ଧ ନାହିଁ ॥
ଅନେକ ପୁଣ୍ୟ କରିଥିଲେ ।
ତୋ ନାମ ଧରି ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଅଭୟବ୍ରହ୍ମେ ସେ ପଶନ୍ତି ।
ଆମ୍ଭର ନାହିଁ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଆଉ କି ଗୋପପୁର ଯିବୁଁ ।
ପତି ତନୟ ଆବୋରିବୁଁ ॥
ଆମ୍ଭର ତେଣେ ନାହିଁ ଆଶା ।
ତୋ ନାମ କରିଛୁଁ ଭରସା ॥
ମନ କି ନ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭର ।
ଆଶା ବିଶ୍ରାମ ବାନା ତୋର ॥
କାଳିନ୍ଦୀତୀରେ ବ୍ରତ କରି ।
ପୂଜିଲୁଁ ଶଙ୍କର ଗଉରୀ ॥
ବର ମାଗିଲୁଁ ଆମ୍ଭେ ଯାହା ।
ଭୋ ନାଥ ନ ଜାଣୁ କି ତାହା ॥
ଆମ୍ଭର ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରେରି କରି ।
ତୁ ଯେ ବୋଇଲୁ ନରହରି ॥
ରମିବି ବୃନ୍ଦାବନେ ନେଇ ।
ନିୟମ କଲୁ ବେଣୁ ଛୁଇଁ ॥
ଆମ୍ଭର ସାକ୍ଷୀ ଏ ମୁରଲୀ ।
କିମ୍ପା ପାସୋରୁ ବନମାଳୀ ॥
ତୋହର ଯେବେ ଦୟା ନାହିଁ ।
କିମ୍ପା ରାଇଲୁ ବେଣୁ ବାଇ ॥୩୩
ଆମ୍ଭର ମନ ନିଜ ଘରେ ।
ବୁଡ଼ାଇ ଥିଲୁ ମୁହାଁସରେ[୧] ॥
ଶ୍ରବଣେ ମୁରଲୀ ଶୁଭିଲା ।
କର ଚରଣ ନ ଚଳିଲା ॥
ଜୀବନ ହରିଲୁ ଆମ୍ଭର ।
ଏବେ ତ କହିଲୁ ନିଷ୍ଠୁର ॥
ଭୋ ନାଥ କର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ।
ଆମ୍ଭେ ପାଇଲୁ ବେଣୁଦୀକ୍ଷା ॥

୧. ମୁହାଁସରେ—ମାୟା ମୋହରେ ।

ତୋର ଅଧରୁ ସୁଧାରସ ।
ଆମ୍ଭର ମୁଖରେ ବରଷ ॥
ଜୀବନ ରଖ ନନ୍ଦବାଳ ।
ଆମ୍ଭର ପୂରିଲାଟି କାଳ ॥
କ୍ରୋଟ ଅନଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କାମ ଅନଳ ହୃଦ ଦହି ॥
ଲିଭାଅ ମୁଖୁଁ ରସ ଦେଇ ।
ଦାସବତ୍ସଳ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଯେବେ ନ ରଖୁ ବନମାଳୀ ।
ମରିବୁଁ ସକଳ ଗୁଆଳୀ ॥
ହତ୍ୟା ହୋଇବ ତୋର କନ୍ଧେ ।
ଧ୍ୟାନେ ପଶିବୁ ତୋର ପାଦେ ॥
ଗୋପୀ ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ରହିଁ ।
ପୂତନା ପ୍ରାଣ ଅଛୁ ଖାଇ ॥
ତୁ କାହିଁ ରଖିବୁ ଆମ୍ଭନ୍ତ[୧] ।
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇଲୁ କୃତାନ୍ତ[୨] ॥
ମରିବୁଁ ତୋହର ଉପରେ ।
ଜୀବନ ନ ରହେ ଶରୀରେ ॥୩୪, ୩୫
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ପୟରେ ।
କମଳା ସେବେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଆମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ଅଟୁ ତୁହି ।
ଆଶା ନ ଛେଦ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୬
ତୋହର ପାଦର ତୁଳସୀ ।
ମାଳା କରିଣ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
କବରୀଭାର ସଜ କରି ।
ତୋ ପାଦେ ସେବିବୁ ମୁରାରି ॥୩୭
ତୋହର ପାଦ ହୃଦଗତେ ।
ମୁନିଏ ଭାବୁଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ॥
ସେ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ।
ଜୀବନ ରଖ ନାରାୟଣ ॥୩୮
ତୋର ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରି ।
ତୋ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଦିନ ହରି ॥
ତୋର ସୁନ୍ଦରରୂପ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରୁ ଯେ ଆଖି ॥
ତୋହର ବେଣୁନାଦ ଶୁଣି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଯେତେକ ତରୁଣୀ ॥
କେ ଦେହ ଧରିବ ନିର୍ଭରେ ।
ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ତିନିପୁରେ ॥୩୯, ୪୦
ତୋ ରୂପ ଦେଖି ପଶୁ ବନେ ।
ପୁଲକ ହୋନ୍ତି ତରୁଗଣେ ॥
ତୋର ଚରଣ ନରହରି ।
ସ୍ତନ ବଦନ ଶିରେ ଧରି ॥
ଆମ୍ଭର ତାପ ହୃଦୁଁ ଯିବ ।
ଶରଣ ରଖ ପଦ୍ମନାଭ ॥୪୧
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହୋ କୃଷ୍ଣରସ ସାର ॥
ଦେଖିଣ ଗୋପୀଙ୍କ ବିକଳ ।
ଦୟା ବସିଲା ଆଦିମୂଳ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବେନି ଭୁଜ ତୋଳି ।
ଆସ ବୋଇଲେ ବନମାଳୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାଇଲେ ଜୀବନ ।
ହରଷ ଗୋପୀଙ୍କର ମନ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଲେ ଯୁବତୀ ।
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ତାରାପନ୍ତି ॥
ଗୋପୀଏ ତୋଷମନ ହୋଇ ।
ପୁଷ୍ପ ତୋଳନ୍ତି ବନେ ଯାଇ ॥
ମାଳା ଗୁନ୍ଥିଲେ ଯତ୍ନ କରି ।
ବର ବରିଲେ ନରହରି ॥
କାଳିନ୍ଦୀ ବାଲିକୁଦେ ଯାଇ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଯୋଗମାୟାର ବଳେ ହରି ।
ଷୋଳ ସହସ୍ର ରୂପ ଧରି ॥
ହୋଇଲେ ବେନି ବେନି ଜନ ।
ଗୋପୀ ରମିଲେ ଭଗବାନ ॥
ରତିପଣ୍ଡିତ ବଳବନ୍ତ ।
ତୋଷିଲେ ଗୋପୀଙ୍କର ଚିତ୍ତ ॥୪୩-୪୬
କୃଷ୍ଣରମଣ ରସ ପାଇ ।
ଗୋପୀ ବୋଲନ୍ତି ଗର୍ବ ବହି ॥
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ନାହିଁ ନୋହିବ ଏ ଜଗତ ॥
ରମିଲୁଁ ଅନାଦି ପୁରୁଷ ।
ଆମ୍ଭର ହୋଇଲେ ସେ ବଶ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭକତ ଆମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ନୋହିବେ ଦେବତାଏ ॥୪୭
ଏମନ୍ତ ମନେ ଗର୍ବ କରି ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ନରହରି ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ଭାବ ଜାଣିବାରେ ।
ମାୟା ମୋହିଲେ ନଦୀତୀରେ ॥
*ଗୋପୀଏ ବୃନ୍ଦାବତୀ ନାମେ ।
ଥିଲା ସେ କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ପୂର୍ବେ ସେ ଅଛି ତପ କରି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ତାର ଭୁଜ ଧରି ॥
ଛନ୍ଦିଲେ ଗୋପୀଙ୍କର ମନ ।
କୃଷ୍ଣ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୪୮
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ବନେ ନିରୋପି କୃଷ୍ଣପଥ ॥
ମୋହର ମନ ଗୋଡ଼ାଇଲା ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭେଟ ନ ପାଇଲା ॥
ବାହୁଡ଼ି ହୋଇଲା ନିରାଶ ।
ସୁଜନେ ବୃନ୍ଦାବନେ ପଶ ॥
ମୁଁ ଅବା ହରିଙ୍କି ଅନାଇଁ ।
କାହିଁ ପାଇବି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପାମର ହୀନ ମୋର ବୁଦ୍ଧି ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଖେଦି ॥
ମୁଁ ଛାର ପାଇବଇଁ କାହିଁ ।
ଯାହାର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥
ସୁଜନଜନଙ୍କର ହିତେ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥେ ॥
ସେ ଦୟାମୟ ହରିପାଦେ ।
ମନ ମୋ ରହୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାସକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

* "ଗୋପୀଏ ବୃନ୍ଦାବତୀ.........ତାର ଭୁଜ ଧରି"—ଏତିକି ଅଂଶ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତାନୁଗତ ନୁହେଁ ।

ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣ ବିରହେ ଗୋପୀଗଣେ । ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ବନୁଁ ବନେ ॥
କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଅନ୍ୱେଷଣ । ଏକତ୍ରିଂଶରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ତୋଷମନେ ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥
ଗୋପଯୁବତୀ ନଦୀକୂଳେ ।
ଘଡ଼ିକେ ଜାଣିଲେ ସକଳେ ॥
କୃଷ୍ଣ ନ ଦେଖି ବନଘୋରେ ।
ଭୟେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ସେ କାତରେ ॥
କମ୍ପନ୍ତି ଚଉଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ।
ରଜନୀ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଛି ହୋଇ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାୟା ଘେନି ମେଘେ ।
ମିଳିଲେ ଶଶାଙ୍କର ଲାଗେ ॥
ଦେଖି ବିକଳ ଗୋପନାରୀ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ନାମ ଧରି ॥
ଭୋ ନାଥ ଆସ ତୁ ବହନ ।
ମେଘ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ଗଗନ ॥
ବିଶେଷେ ଯମୁନାର ତୀରେ ।
ମେଘ ଅନ୍ଧାର ବନଘୋରେ ॥
ଅନାଥ କରି ଗଲୁ କାହିଁ ।
ଅନ୍ଧାରେ ପଥ ନ ଦିଶଇ ॥
ଏମନ୍ତେ କରନ୍ତି ରୋଦନ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଅଚେତନ ॥
ଚିନ୍ତା ସାଗର ମହାଘୋରେ ।
ରୋଦନ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ବାଳୁତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ କାନ୍ଦି ।
ଏକ ଆରେକ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ॥
କୃଷ୍ଣର ଗତି ଅନୁରାଗ ।
ଅଳପ ହାସ ମୁଖ ରଙ୍ଗ ॥
ମଧୁର ଗ୍ରହିଁବାର ରସେ ।
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ॥
ବାଳୁତ କାଳୁ ଯେତେ କଳା ।
ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
ଗୋପୀ ପଡ଼ିଲେ ଶୋକମୋହେ ॥
ପୁଣି ଉଠିଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
କହନ୍ତି ବାଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
କେ ବୋଲେ ମୁହିଁ ନାରାୟଣ ।
ସେବ ଲୋ ମୋହରି ଚରଣ ॥
କେ ବୋଲେ ମୁହିଁ ନନ୍ଦବାଳ ।
ଦେଖ ମୋ ଶିରେ ଗୁଞ୍ଜମାଳ ॥
ପୁଣି ଗୋପୀଏ ଆଗସରି ।
ବୋଲଇ ଦେଖିଲି ମୁଁ ହରି ॥
ଜାଣଇଁ ଏହି ପଥେ ଗଲା ।
ମୁରଲୀ ଘେନି ନନ୍ଦବଳା ॥ ୧-୩
ପୁଣି ଉଠିଲେ ଧାଡିକାରେ ।
ପଶିଲେ ଲତାକୁଞ୍ଜ ଘୋରେ ॥
ଖୋଜନ୍ତି ପଶି ବନେ ବନ ।
ଡାକନ୍ତି ଆସ ନନ୍ଦନାନ ॥
ବାତୁଳଙ୍କର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ଆକାଶକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ତରୁଗଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ଦେଖିଲ ନାରାୟଣ ॥
କ୍ରୋଡ ଭିତରେ ଥୋଇଅଛ ।
ଏକଥା ଅଟଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୪
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବଟ ପ୍ଲକ୍ଷବୃକ୍ଷେ ।
ତୁମ୍ଭେ କି ଦେଖିଲ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ପଣସ ଅସନ ବକୁଳ ।
ଚମ୍ପା ବରୁଣ ନାଗେଶ୍ୱର ॥
ବିଶେଷେ ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷ ଅଟ ।
ଦେଖି ଯେ ଥିବ ନନ୍ଦସୁତ ॥
ମଧୁର ହାସ୍ୟେ ଆମ୍ଭ ମନ ।
ବାନ୍ଧିଣ ନେଲେ ନନ୍ଦନାନ ॥ ୫
ହେ କୁରୁବେଲି ନାଗେଶ୍ୱର ।
ଚମ୍ପା ପୁନ୍ନାଗ କନିଅର ॥
ତୁମ୍ଭ ପୀରତି ଘେନି ଚିତ୍ତେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲେ କି ଏ ପଥେ ॥ ୬
ତୁ ଯେ ତୁଳସୀ ହରିପ୍ରିୟା ।
ଲୁଗ୍ୱଇ କରୁଅଛୁ ମାୟା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ହୃଦେ ଲମ୍ବିଥାଉ ।
ଆମ୍ଭେ ପଗ୍ୱରିଲେ ନ କହୁ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋ କଥା ଭଲେ ଜାଣି ।
ତୁ ଯେ ଆମ୍ଭର ସପତଣୀ ॥ ୭
ମାଳତୀ ମଲ୍ଲୀ ଜାଈ ଯୂଈ ।
ତୁମ୍ଭେ ଦେଖିଲ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ନଖକ୍ଷତ ଲାଗି ।
ନ ପୁଣ ହୋଇଛ ସୁହାଗୀ ॥ ୮
ହେ ଚୂତ ପଣସ ପିଆଳ ।
ଅସନ ଜମ୍ବୁ କୋବିଦାର ॥
ବେଲ ବକୁଳ ନିମ୍ବ ଯୂଥେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲେ କି ଏ ପଥେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଯମୁନାର ତୀରେ ।
ରହିଛ ପର ଉପକାରେ ॥
କହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ କାହିଁ ।
ମରିବୁଁ ତା ମୁଖ ନ ଗ୍ରହିଁ ॥ ୯
ଯାନ୍ତେ ଦେଖିଲେ ବନଦେଶେ ।
ଅବନୀ ନ ଦିଶଇ ଘାସେ ॥
ତାହାକୁ ଗ୍ରହିଁ ଗୋପନାରୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଦେଖିଲୁ କି ହରି ॥
ଏଣେ ଯେ ଗଲେ କୃଷ୍ଣ ଧାଇଁ ।
ତା ପାଦ ଲାଗି ତୋର ଦେହି ॥
ପୁଲକ ହୋଇଅଛି ଦେଖ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ହୋଇଲୁ ନିରେଖ ॥ ୧୦
ହରିଣୀ ଯୂଥକୁ ଅନାଇ ।
କହନ୍ତି ଶୋକଭର ହୋଇ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଆମ୍ଭେ ଜାଣିଲୁ ସତ୍ୟ ଆଜ ।
ତୁମ୍ଭେ ଦେଖିଲ ଦେବରାଜ ॥
ହରି ଚରଣ ଯୁଗ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲ ଚର୍ମଆଖି ॥
ଏକେ ଗୋପିକା ପଛେ ଥାଇ ।
ବୋଲଇ ଗୋପୀଙ୍କି ଅନାଇଁ ॥
ବହନ ଆସ ଲୋ ଲେଉଟି ।
ଦେଖ ଗୋ କୁନ୍ଦମାଳ ଗୋଟି ॥
ଯେ ନାରୀ କୃଷ୍ଣ ଘେନିଗଲା ।
ଏ ମାଳ ତାର ହୃଦେ ଥିଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ଆଲିଙ୍ଗନ କାଳେ ।
ଛିଡ଼ି ଗୋ ପଡ଼ିଅଛି ତଳେ ॥
ତେଣୁ ସେ ସୁଗନ୍ଧ ଏହାର ।
ଏବେ ପାଇବା ଦାମୋଦର ॥୧୧
ପ୍ରିୟାର କନ୍ଧେ ଦେଇ ହାତ ।
ଏ ପଥେ ଗଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ପଦ୍ମ ଗୋଟିଏ ଘେନି କରେ ।
ବୃକ୍ଷେ ଯେ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଭରେ ॥
ପଶି ଯେ ଗଲେ ଏହି ବାଟେ ।
ଦେଖିଣ ନମନ୍ତି ଉଚ୍ଛାଟେ ॥୧୨
ପୁଣି ଗୋପୀଏ ବୃକ୍ଷେ ଗ୍ରହିଁ ।
ମାଳତୀ ଯାର ଦେହେ ଥାଇ ॥
ବୋଲଇ କେତେ ସଉଭାଗୀ ।
ଦେଖ ଗୋ କୃଷ୍ଣ ନଖ ଲାଗି ॥
ପୁଲକ ହୋଇଛି ଶରୀର ।
ଯେଣୁ ଲାଗିଲା କୃଷ୍ଣ କର ॥୧୩
ଏମନ୍ତେ ହୋଇ ଉନମତ୍ତ ।
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଏକ ଗୋପିକା ଆଗସରି ।
କୋଳେ ଗ୍ରିପିଲା ଗୋପନାରୀ ॥
ତାହାର କୁଚେ ମୁଖ ଦେଇ ।
ନିର୍ଭୟେ ଦେଲାକ ପକାଇ ॥
ବୋଲଇ ମୁହିଁ ନାରାୟଣ ।
ଶୋଷିଲି ପୂତନାର ପ୍ରାଣ ॥
ମୋତେ ଲୋ ଭଜ ଗୋପନାରୀ ।
ଗ୍ରିପଇ କରେ କର ଧରି ॥
ଏକ ଗୋପିକା ପଛେ ଥିଲା ।
ପୟର ଛନ୍ଦି ପକାଇଲା ॥

ବୋଲଇ ମୁହିଁ ଦାମୋଦର ।
ପାଦେ ଶକଟ କଲି ଚୂର ॥୧୪, ୧୫
ଏକ ଗୋପୀକୁ କରି କାନ୍ଧେ ।
ପକାଇ ବୋଲଇ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଦେଖ ମାଇଲି ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ।
ମୁଁ ସେ ଲୋ ଯଶୋଦାର ସୁତ ॥
କେ ଗୋପୀ ଉଦୂଖଳେ ଟାଣି ।
ଗୁରୁଣ୍ଡେ ବଜାଇ କିଙ୍କିଣୀ ॥
ବୋଲଇ ମୋତେ ସେବା କର ।
ମୁଁ ସେ ଲୋ ଯଶୋଦାକୁମର ॥୧୬
କେ ବେନି ରାମକୃଷ୍ଣ ହୋଏ ।
ବାଛୁରୀ ଗୋପାଳ ଥୋକାଏ ॥
ପୁଣି ହିଁ ଏକଇ ଗୋପୀଏ ।
ହୋଇଲା ବତ୍ସାସୁର ପ୍ରାୟେ ॥
ଏକ ଗୋପୀଏ ଧରି କରେ ।
ବୁଲାଇ ପିଟିଲା ବୃକ୍ଷରେ ॥
ବୋଲଇ ମୁହିଁ ଦାମୋଦର ।
ଦେଖ ମାଇଲି ବତ୍ସାସୁର ॥
ଆର ଗୋପିକା ବୃକ୍ଷଡାଳେ ।
ଧରି ଚିରିଲା ବେନିଫାଳେ ॥
ବୋଲେ ମୁଁ ଯଶୋଦା କୁମର ।
ଦେଖ ଚିରିଲି ବକାସୁର ॥୧୭
କେ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ମୁଖ ଦେଇ ।
ଗୀତ ସୁସ୍ୱରେ ବେଣୁ ବାଇ ॥
ଏକର କନ୍ଧେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ଗ୍ରୁଲଇ ଯେହ୍ନେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ବୋଲଇ ମୁହିଁ ବେଣୁଧର ।
ଦେଖ ଲୋ ଗ୍ରୁଲଇଁ ସୁନ୍ଦର ॥୧୮, ୧୯
ପୁଣି ଗୋପୀଏ ଆଗସରି ।
ବୋଲଇ ହୃଦେ ହସ୍ତ ମାରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଛାରକୁ କିମ୍ପା ଡର ।
ଆଜ ଟେକିବି ଗିରିବର ॥
କେତେ ଲୋ ବରଷିବ ଆଜ ।
ବଜ୍ର ପାଷାଣ ଦେବରାଜ ॥
ଶାଢ଼ୀ ପାଲଟି ବାମକରେ ।
ଟେକିଲା ଅଙ୍ଗୁଳି ଉପରେ ॥୨୦
ଏକ ଗୋପିକା ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ଆରେକ ଶିରେ ପାଦ ଦେଇ ॥

ବୋଲଇ ପଳାଅ କାଳିୟ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଭିତରେ ନ ରହ ॥
ଖଳନାଶନ ବାନା ମୋର ।
ଅମୃତ କରିବଇଁ ନୀର ॥୨୧
କେ ଗୋପୀ ଡାକଇ ସୁସ୍ୱରେ ।
ନୟନ ବୁଜ ଧାଡିକାରେ ॥
ଅନଳ ଲିଭାଇବି ମୁହିଁ ।
ବସ ଲୋ ମୁଖେ କର ଦେଇ ॥୨୨
କେ ଗୋପୀ ଫୁଲମାଳ ଘେନି ।
କୋପେ ବୋଲଇ ଶିର ଝୁଣି ॥
ଲବଣୀ ଖାଉ ତୁ ଗ୍ରେରାଇ ।
ରୋଳେ ବାନ୍ଧିବି ତୋତେ ନେଇ ॥୨୩
ଏମନ୍ତେ ଗୋପୀ ବାଇପଣେ ।
ରାତ୍ରେ ବୁଲନ୍ତି ବନେ ବନେ ॥
ଯାଉଁ ଦେଖିଲେ ବାଲିକୁଦ ।
ପଡ଼ିଛି ଗୋବିନ୍ଦର ପାଦ ॥୨୪
ଚିହ୍ନିଲେ କୃଷ୍ଣପାଦ ବୋଲି ।
ଗୋପୀ ଧାଇଁଲେ ପେଲାପେଲି ॥
ଧ୍ୱଜ ଅଙ୍କୁଶ ପଦ୍ମ ଚିହ୍ନ ।
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ କଲେ ମନ ॥୨୫
କୃଷ୍ଣର ପାଦ ଅନୁସରି ।
ବନେ ଗ୍ରୁଲନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ॥
ପୁଣି କେତେହେଁ ଦୂର ଯାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣପାଦ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦେଖ ଗୋ ଚରଣ ପାଖର ।
ପଡ଼ିଛି କାହାର ପୟର ॥
ଯାହାକୁ କୃଷ୍ଣ ଘେନି ଗଲା ।
ସେ ତାର ପାଶେ ଯାଉଥିଲା ॥
ଧନ୍ୟ ଗୋ ତାହାର ଜୀବନ ।
ମୋହିଲା ଯଶୋଦା ନନ୍ଦନ ॥୨୬, ୨୭
କେତେ ଏ କୃଷ୍ଣେ ଆରାଧିଲା ।
ଏକାନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ରମିଲା ॥୨୮
ଯେ ପାଦ ବ୍ରହ୍ମା ତ୍ରିପୁରାରି ।
ଲଭିବା ପାଇଁ ଆଶା କରି ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯା ସେବଇ ନିରତେ ।
ଏ ତାହା ଲଭିଲା ଏକାନ୍ତେ ॥୨୯
ଏହାର ପାଦ ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ ।
ଦହଇ ଆମ୍ଭର ଜୀବନ ॥

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_7_Front

କୃଷ୍ଣ ଅଧର ସୁଧାପାନ ।
ଯାହାଟି ଗୋପୀଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ଏକାନ୍ତେ ନେଇ ପାନ କଲା ।
କେତେ ଗୋ ତପ କରିଥିଲା ॥୩୦
ପୁଣି ନ ଦେଖିଲେ ପୟର ।
ଗହଳେ ଅଛି ତୃଣାଙ୍କୁର ॥
ବୋଲନ୍ତି କୋମଳ ତା ପାଦ ।
ଯେଣୁ ପାଇଲା ତୃଣେ ଖେଦ ॥
ତେଣୁ ତାହାକୁ କାନ୍ଧେ କଲେ ।
ନ ଦିଶେ ପାଦଚିହ୍ନ ଭଲେ ॥୩୧
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ପାଦ ଦେଖି ।
ଗୋପୀଏ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରେଖି ॥
ଦେଖ ଗୋ କୃଷ୍ଣର ପୟର ।
ଅଧିକେ ଦିଶଇ ଗଭୀର ॥
କନ୍ଧରେ ତୋଳିଲେ ତାହାରେ ।
ଚରଣ ଗଳିଗଲା ଭାରେ ॥୩୨
କୃଷ୍ଣ ଯାହାକୁ ଘେନିଗଲା ।
ଏଠାରେ କବରୀ ଖୋସିଲା ॥
କନ୍ଧୁ ଓହ୍ଲାଇ ତାର ଅର୍ଥେ ।
ଫୁଲ ତୋଳିଲା ପରା ଏଥେ ॥
ଅଗ୍ରପାଦରେ ଠିଆ ହୋଇ ।
ଦେଖ ଏ ଚିହ୍ନ ତ ଦିଶଇ ॥୩୩, ୩୪
ଦେଖ କାମିନୀ ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ବଶ ଗୋ କଲା ନାରାୟଣ ॥
ରମଣ କଲେ ତାର ତୁଲେ ।
କଥା ରଖିଲେ ମହୀତଳେ ॥୩୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ରସକେଳି ।
ଯାହାକୁ ନେଲେ ବନମାଳୀ ॥
ସେ ଗୋପୀ କୃଷ୍ଣ ପଛେ ଥାଇ ।
ଗରବ ମନେ ବିଗ୍ରରଇ ॥
ମୁଁ ସେ ମୋହିଲି ହରି ଚିତ୍ତ ।
ମୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥୩୬, ୩୭
ତାହା ଜାଣିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଗର୍ବ ବହିଲା ଏହା ଦେହି ॥
ମାୟା ମୋହିଲେ ଗୋପୀ ମନ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଲଇ ବଚନ ॥
ଭୋ ନାଥ ନ ପାରଇ ଯାଇ ।
ନିଅ ତୁ କନ୍ଧରେ ବସାଇ ॥
ମୋହରେ ଅଛି ଯେବେ ମନ ।
ବିଶେଷେ ଘୋର କୁଞ୍ଜବନ ॥
ମୁଁ ଏବେ ନ ପାରଇ ଗ୍ରଳି ।
ଶୁଣି ହସିଲେ ବନମାଳୀ ॥୩୮
ବୋଇଲେ ବସ ମୋର କନ୍ଧେ ।
କୃଷ୍ଣ ବସିଲେ ବାଲିକୁଦେ ॥
ଶୁଣି ଗୋପିକା ତୋଷ ହୋଇ ।
ବସିଲା କୃଷ୍ଣ କନ୍ଧେ ଯାଇ ॥
ଉଠିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
କାମିନୀ ଧରିଅଛି ଶିର ॥
କେତେହେଁ ଦୂର କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ।
ଅନ୍ତର ହେଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଗୋପୀ ପଡ଼ିଲା ମୁଖ ମାଡ଼ି ।
ରୁଧିର ବହେ ଓଷ୍ଠ ଛିଡ଼ି ॥
ଦଣ୍ଡେ ହୋଇଲା ମୂରୁଛିତ ।
ଉଠି ଲୋଡ଼ଇ ଗୋପୀନାଥ ॥
ସେ କାହିଁ ପାଇବ ମୁରାରି ।
ଗର୍ବଗଞ୍ଜନ ନରହରି ॥୩୯, ୪୦
ବିକଳେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ।
କାନ୍ଦଇ ମୁଣ୍ଡେ କର ଦେଇ ॥
ଆସ ବହନ ଗୋପୀନାଥ ।
ଗହଳେ ନ ଦିଶଇ ପଥ ॥
ମୋତେ ନିଶ୍ଚୟେ ନାଶ କଲୁ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଛଡ଼ାଇଲୁ ॥
କି ଦୋଷ କଲି ମୁହିଁ ତୋରେ ।
ନିବେଶି ଗଲୁ ବନଘୋରେ ॥
ଏମନ୍ତେ କାନ୍ଦଇ ତରୁଣୀ ।
କୃଷ୍ଣ ହସିଲେ ତାହା ଶୁଣି ॥୪୧
ଗୋପୀ ଯେ ଯାଉଥିଲେ ବନେ ।
ତାର ବିକଳ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ॥
ନିକଟେ ମିଳିଲେ ତାହାର ।
ବୋଲନ୍ତି ଧରି ବେନି କର ॥
ସଚେତ କରି ପଗ୍ରରିଲେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଥିଲୁ କୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ॥
ତୋତେ ପକାଇ ଘୋରବନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲେ କୋପମନେ ॥
ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ତାର ଦେହୀ ।
ପୂତନା ପ୍ରାଣ ଅଛି ଖାଇ ॥
ଅନେକ ହତ୍ୟା ଅଛି କରି ।
ଏବେ ଖାଇବ ଗୋପନାରୀ ॥
କାହିଁକି ଯିବୁଁ ଘୋର ବନେ ।
ଅଇଲୁଁ ତାର ବେଣୁସ୍ୱନେ ॥
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ଗୃହ ସୁତ କାନ୍ତ ।
ଏ ବନେ ହୋଇଲୁଁ ଅନାଥ ॥
ଏମନ୍ତ ପଥ ଅନୁସରି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ନାମ ଧରି ॥୪୨, ୪୩
ଗହନେ ପଶିଲେ ସକଳେ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ଏକାବେଳେ ॥
ବୃକ୍ଷଗହଳ ଛାୟା ଦେଖି ।
ଅନ୍ଧାର ପ୍ରାୟ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଭୟେ ବାହୁଡ଼ିଲେ ସକଳେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ନଦୀକୂଳେ ॥୪୪
ମନ ନିରୋପି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥
ଦେହ ସଂସାର ପାସୋରିଲେ ।
ମରଣପଥ ଆବୋରିଲେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦେଇ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଶୋକଭର ହୋଇ ॥
ସେ ଗୋପୀ ଗୋବିନ୍ଦର ପାୟେ ।
ସୁଜନ ଜନେ କର ଲୟେ ॥୪୫
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ।
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ॥
ଏଣେ କରିବା ମନତୋଷ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ରାସକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନ୍ୱେଷଣେ ଗୋପିକାବିଳାପୋ ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_7_Back

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ହତାଶ ହୋଇ ଗୋପବାଳୀ । ପୁଣି ଯମୁନା କୁଦେ ମିଳି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଇବାର ଆଶେ । ଡାକନ୍ତି ଅଧ୍ୟାୟ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶେ ॥

ଗୋପୀଏ ବସି ବାଲିକୁଦେ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥(ଜ.)

ଗୋପ୍ୟ ଊଚୁଃ

ଭୋ ନାଥ ଯଶୋଦା କୁମର ।
ତୋ ଜନ୍ମ କାଳୁଁ ଗୋପପୁର ॥
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୁଃଖ ତ ନ ଜାଣି ।
ଆମ୍ଭର ଘରେ କମଳିନୀ ॥
ଅନେକ ହୋଇଲା ସମ୍ପଦ ।
କେ କହୁ ଆମ୍ଭର ଆନନ୍ଦ ॥
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଅଟୁ ତୁହି ।
ତୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ॥
ତୋର ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରି ।
ତୋ ମୁଖ ଚାହିଁ ଦିନ ହରି ॥
ମୁରଲୀନାଦେ ଅଣାଇଲୁ ।
ମୁଖୁଁ ଅମୀୟରସ ଦେଲୁ ॥
ଘୋର ଗହନ ବନେ ଥୋଇ ।
ଅନାଥ କରି ଗଲୁ କାହିଁ ॥
ଏବେ ଦେଖାଅ ପଦ୍ମମୁଖ ।
ବାରେ ଜୀବନ ଆମ୍ଭ ରଖ ॥ ୧
ଭୋ ନାଥ କମଳଲୋଚନ ।
ଦେଖାଅ ନିର୍ମଳ ବଦନ ॥
ତୋ ମୁଖକମଳର ତେଜେ ।
ଶରଦ ପଦ୍ମ ଶିରୀ ଗଞ୍ଜେ ॥
ସେ ଧନେ କିଣିଲୁ ଆମ୍ଭନ୍ତ ।
ଏ ବନେ କଲୁ ତୁ ଅନାଥ ॥
ସୁରତନାଥ ତୁ ଆମ୍ଭର ।
କିଣିଲା ଦାସୀ ଆମ୍ଭେ ତୋର ॥
ଯାହାକୁ କିଣି ବିନା ମୂଲେ ।
କେ ତାକୁ ଛାଡ଼େ କହ ଭଲେ ॥
ତାକୁ ନ ଲାଗେ କି ତା ବଧ ।
ବେଦ ପୁରାଣେ ଏହି ବାଦ ॥ ୨
ଅନେକ ଦୁଃଖୁଁ ଅଛୁ ରଖି ।
ଏବେ ତୁ କଲୁ ନିରିମାଖି ॥
ବିଷ ଉଦକ ଅଘାସୁର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷା ମହାଘୋର ॥
ବନ ଅନଳ ଷଣ୍ଢ ମୁଖୁଁ ।
ତୁ ନାଥ ରଖିଛୁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ॥
ତୋହର ପାଦ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଜନ୍ମ ମରଣକୁ ନ ଡରି ॥ ୩
ତୁ ନୋହୁଁ ଯଶୋଦା କୁମର ।
ଜୀବନ ଅଟୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ହୃଦେ ଥାଇ ।
ଅନ୍ତର ଜାଣୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୋତେ ଚିନ୍ତିଲା ବେଦବର ।
ନାଶିଲୁ ଅବନୀର ଭାର ॥
ତେଣୁ ଯାଦବକୁଳେ ଜାତ ।
ତୋହର ନାହିଁ ଆଦି ଅନ୍ତ ॥ ୪
ଭୋ ବୃଷ୍ଣିବଂଶ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଆମ୍ଭର ଶିରେ ଦିଅ ପାଣି ॥
ତୋହର କର ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଶରଣଜନ ଭୟ ନାଶି ॥
ପଦ୍ମହୁଁ ଅତି ସୁକୁମାର ।
କମଳା ବରିଅଛି ବର ॥ ୫
ତୋହର ପଦ୍ମପାଦ ଦୁଇ ।
ବନେ ଗୋରୁଙ୍କ ପଛେ ଥାଇ ॥
ପ୍ରଣତଦେହୀ ପାପ ନାଶ ।
ଜଳଧିତନୟା ନିବାସ ॥
ସହସ୍ର ଫଣା କାଳିୟର ।
ସୁନ୍ଦର କଲା ଯେ ପୟର ॥
ଆମ୍ଭର କୁଚେ ତା ଲଗାଅ ।
କାମ-ଅନଳ ତୁ ଲିଭାଅ ॥ ୬
ତୋହର ମଧୁର ବଚନ ।
ହୃଦେ ଭାବନ୍ତି ମୁନିଜନ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ପରିବାରୀ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇଲୁଁ ମୁରାରି ॥
ତୋର ଅଧରୁ ସୁଧା ଦେଇ ।
ଜୀବନ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୭
ତୋର ଚରିତ ସୁଧାବାରି ।
କବିଏ ଯାହା ଗାନ କରି ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାପ ନାଶେ ।
ଦୁରିତମାନ ଦେହୁ ଧ୍ୱଂସେ ॥
ମଙ୍ଗଳ କରେ ଶ୍ରୁତିପଥେ ।
ଯେ ତାହା ବିସ୍ତରେ ଜଗତେ ॥
ଗୁଣଇ ହୋଇ ଉନମତ୍ତା ।
ସେ ନର ନିଶ୍ଚେ ବଡ଼ ଦାତା ॥ ୯
ତୋ ଦରହସିତ ବଦନ ।
କୋମଳ ମଧୁର ବଚନ ॥
ଧ୍ୟାନ ମଙ୍ଗଳ ତୋ ବିହାର ।
ଏକାନ୍ତ କଥା ହୃଦହାର ॥
କପଟ ପ୍ରାୟ ତୋର ରୀତି ।
ଆମ୍ଭର ମନ ଏ ଦହନ୍ତି ॥ ୧୦
ତୁ ନାଥ ଗୋରୁଙ୍କର ମେଳେ ।
କାନନେ ଯାଉ ଯେତେବେଳେ ॥
କୋମଳ ପାଦପଦ୍ମ ଚାହିଁ ।
ଆମ୍ଭର ହୃଦୟ ଦହଇ ॥
କଣ୍ଟା ପାଷାଣ ତୃଣ ଲାଗି ।
ନ ପୁଣ ହୋଏ ଦୁଃଖଭାଗୀ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯେବେ ଲୋଚନେ ଦେଖୁଁ ତାହା ।
ତେବେ ସେ ସ୍ଥିର ହୋଏ ହିଆ[1] ॥୧୧
ବନୁ ଯେ ଆସୁ ଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ବାହାର ହୋଇ ଦେଖୁଁ ପଥେ ॥
କପୋଳେ କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ଗୋରଜ ଦେଖି ତୋର ଦେହେ ।
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ କାମ ଦହେ ॥୧୨
ତୋର ଅଭୟ ପଦ୍ମପାଦ ।
ଶରଣଜନଙ୍କ ସମ୍ପଦ ॥
କମଳା ଦଣ୍ଡେ ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ଆପଦ କାଳେ ଯାହା ଧ୍ୟାୟି ॥
ଅନେକ ସୁଖ ପ୍ରସରଇ ।
ରଖ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ସ୍ତନେ ଦେଇ ॥୧୩
ସୁରତପଣେ ବଳୀୟାର ।
ଶୋକ ବିନାଶେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ସୁସ୍ୱରେ ବେଣୁ ଯେ ଅଧରେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାପ ହରେ ॥
ତୁ ସେ ଅଧର ସୁଧାରସ ।
ଦେଇ ଆମ୍ଭର ମନ ତୋଷ ॥୧୪

ଗୋରୁ ଚରାଇ ଯାଉ ବନେ ।
ତୋତେ ନ ଦେଖିଲେ ନୟନେ ॥
ନିମେଷ ଯୁଗ ପ୍ରାୟ ମଣୁ ।
ଗୁରୁ ଗୌରବକୁ ନ ଗଣୁ ॥
ତୁ ଯେତେବେଳେ ଗୋପେ ପଶୁ ।
ପଥେ ମୁରଲୀନାଦ ଘୋଷୁ ॥
କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ବଦନ ।
ଦେଖି ନ ଚଳଇ ନୟନ ॥୧୫
ପତି ତନୟ ବନ୍ଧୁ ଭାଇ ।
ଆମ୍ଭେ ଛାଡ଼ିଲୁଁ ତୋର ପାଇଁ ॥
ସୁସ୍ୱରେ ବାଉ ବେଣୁଗୀତ ।
ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ମୂରୁଛିତ ॥
ରାତ୍ରେ ଆଣିଲୁ ଘୋରବନେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ତେଜିଲୁ କେସନେ ॥
ଏଡ଼େ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ତୋ ଶରୀର ।
ବିଶ୍ୱାସ ନାଶିଲୁ ଆମ୍ଭର ॥୧୬
ଶୁଣି ତୋ ଏକାନ୍ତ ବଚନ ।
ହୃଦୟ ଦହଇ ମଦନ ॥
ଅଳପ ହାସ ମୁଖ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରୁ ଯେ ଆଖି ॥

ତୋହର ଶ୍ରୀମୁଖ ଅନାଇଁ ।
ଆମ୍ଭର ମନ ନ ରହଇ ॥୧୭
ଆମ୍ଭ ଆରତ ଖଣ୍ଡିବାରେ ।
ତୋହର ଜନ୍ମ ଗୋପପୁରେ ॥
ମଙ୍ଗଳ କରଇ ସଂସାର ।
ହେଲେ ଗଞ୍ଜଇ ତମଘୋର ॥
ତୋ ପାହୁଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ।
ନିରାଶ ନ କର ଗୋସାଇଁ ॥୧୮
ଯେବଣ ପାଦ ଆମ୍ଭେ ଧରି ।
ସ୍ତନେ ନ ଗ୍ରୁପୁଁ ଗୋପନାରୀ ॥
କର୍କଶ ସ୍ତନ ଯେ ଆମ୍ଭରି ।
ପ୍ରାସ[2] କରିବ ବୋଲି ଡରି ॥
ସେ ପାଦ ଘେନି ତୃଣାଙ୍କୁରେ ।
ଯେତେ ବୁଲିଲୁ କୁଞ୍ଜଘୋରେ ॥
ନ ପୁଣ କ୍ଷତ ହୋଏ ପାଦ ।
ମନରେ ନ ଲଭୁ ବିଷାଦ ॥୧୯
ତୋହର ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସେ ପାଦେ ରଖ ଗୋପୀନାଥ ॥
ବୁଡ଼ିଲି ଘୋର ଭବଜଳେ ।
ଉଦ୍ଧରି ଥୁଅ ନେଇ କୂଳେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାସକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ ଗୋପୀଗୀତଂ ନାମ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରୟତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଗୋପୀଙ୍କ ଆର୍ତ୍ତିବାଣୀ ଶୁଣି । ସଦୟେ ମିଳି ନୀଳମଣି ॥
ସାନ୍ତ୍ୱନା କଲେ ଗୋପୀଗଣ । ତେତିଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ଏମନ୍ତେ ବନେ ଗୋପନାରୀ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣନାମ ଧରି ॥

ଜୀବନ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଦେଇ ।
ଦିଶ ଆକାଶ ନ ଦିଶଇ ॥ ୧
ଶରଣ ରକ୍ଷଣ ଗୋପାଳ ।
ଦେଖନ୍ତି ଗୋପୀଙ୍କ ବିକଳ ॥
ଭାବକୁ ନିକଟ ମୁରାରି ।
ଗର୍ବି ଯେ କଲେ ଗୋପନାରୀ ॥

ବନେ ଅନେକ ଦୁଃଖ ଦେଇ ।
ତୋଷ ହୋଇଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଯେସନେ ଚଞ୍ଚଳ ବିଜୁଳି ।
ଗୋପୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଆସି ମିଳି ॥
ନୀଳ ଶରୀର ପୀତବାସ ।
ମୁଖପଙ୍କଜେ ମନ୍ଦହାସ ॥

୧. ହିଆ—ହୃଦୟ । ୨. ପ୍ରାସ—ବ୍ୟଥା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ମଦନଗୋପାଳ ॥ ୨
ଭୁଜ ବିସ୍ତାରି ନରହରି ।
ଡାକନ୍ତି ଆସ ଗୋପନାରୀ ॥
ଗୋପୀ ଗ୍ୱହିଁଲେ ତାହା ଶୁଣି ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଜୀବନ ପାଇଲେ ସକଳେ ।
ଗୋପୀ ଉଠିଲେ ଏକାବେଳେ ॥
ପତଙ୍ଗ ଅନଳକୁ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଯେହ୍ନେ ପଡ଼ନ୍ତି ବେଗ ହୋଇ ॥
ବହନ ବେଢ଼ିଲେ ମୁରାରି ।
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ବ୍ରଜନାରୀ ॥ ୩
ଅଙ୍ଗୁଳି ଛନ୍ଦନ୍ତି କେ କରେ ।
ଚରଣ ଭିଡ଼ନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥
ପଣତେ ବାନ୍ଧି ବନମାଳୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେଲେ ହୁଳହୁଳି ॥
କେ କୁଚ ପରେ ଅଲିଙ୍ଗନ ।
କେ ମୁଖେ ଦିଅନ୍ତି ଚୁମ୍ବନ ॥ ୪
କେ ଗୋପୀ ଅଧରେ ଅଧର ।
ତାମ୍ବୁଳ କରନ୍ତି ଆହାର ॥
କେ ଗୋପୀ ବେନି ପାଦ ତୋଳି ।
ସ୍ତନେ ଗ୍ୱପନ୍ତି ଗୋପବାଳୀ ॥ ୫
କେ ଗୋପୀ ହୃଦେ କର ଯାକି ।
କଟାକ୍ଷ କରି ଗ୍ୱହେଁ ଆଖି ॥
କେ ଦୂରୁଁ ଗ୍ୱହେଁ କୋପ କରି ।
ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର କାମୋଡ଼ି ॥ ୬
କେ ଯାଇ ନ ପାରେ ଗହଳେ ।
ଧୀରେ ଗ୍ୱହିଁଇ ବେନି ଡୋଳେ ॥
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲା ରସଭରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖିଲା ଭିତରେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ତାପ ଛାଡ଼ିଲା ଖେଦମନ ॥ ୭
କେ ରୂପ ଦେଖି ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ।
ପୁଲକ କଲା ରୋମରାଜି ॥
ଆନନ୍ଦମନେ ଧ୍ୟାନ କଲା ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସେ ରହିଲା ॥

କୃଷ୍ଣର ଦର୍ଶନେ ଆନନ୍ଦ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ଚିନ୍ତା ମନୁ ଖେଦ ॥
ବ୍ରହ୍ମସମାଧି ଲଭି ଯେହ୍ନେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ହୋନ୍ତି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥୮,୯
ତକ୍ଷଣେ ଉଠିଲେ ମୁରାରି ।
ଆବୋରିଛନ୍ତି ବ୍ରଜନାରୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ଯେସନେ ଗୁଣବନ୍ତ ।
ଅଧିକ ଶୋଭା ଗୋପୀନାଥ ॥୧୦
ଗୋପୀଙ୍କି ଘେନି ବନମାଳୀ ।
ଯମୁନା ବାଲିକୁଦେ ମିଳି ॥
କୁନ୍ଦ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ଗନ୍ଧ ।
ବିକାଶେ ଭ୍ରମର ସମ୍ପଦ ॥
ଶରଦଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ଝଳି ।
ନିର୍ମଳ ବିରାଜଇ ବାଲି ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଇ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ।
ତାପ ଛାଡ଼ିଲେ ଗୋପୀବୃନ୍ଦ ॥୧୧-୧୩
ବ୍ରହ୍ମ ବିଗ୍ରେରେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଯେହ୍ନେ ପଣ୍ଡିତ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ପାଲଟି ପାତିଲେ ବସନ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବସାଇ ଆସନ ॥
ଯାହାଙ୍କୁ ହୃଦେ ଯୋଗୀଜନେ ।
ବସାନ୍ତି କଳ୍ପିତ ଆସନେ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ଭାବ ହୃଦେ ଘେନି ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
କୃଷ୍ଣ ବସାଇ ଗୋପୀଜନେ ।
ଗ୍ୱହାନ୍ତି କଟାକ୍ଷ ନୟନେ ॥
ହରିର ବେନି ଭୁଜ ଧରି ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ॥୧୪, ୧୫
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ପ୍ରାଣନାଥ ।
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିଲୁ ବିପରୀତ ॥
ଭଜନ୍ତା ଜନେ କେ ଭଜଇ ।
ନ ଭଜିଲେ ବା ଭଜେ କେହି ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ପରାୟେ ।
ଭାବେ ନ ଭଜନ୍ତି ଥୋକାଏ ॥

କେ ବେନିକୁଳ ନ ଭଜନ୍ତି ।
ଭୋ ନାଥ ଫେଡ଼ ମନୁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୧୬
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ହସି ।
ବରଜଯୁବତୀ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଶୁଣ ସକଳ ଗୋପନାରୀ ।
ଯେ ଯାହା ଭାବେ ପ୍ରୀତି କରି ॥
ଏକ ଆରେକ ଉପକାରେ ।
ଭଜନ୍ତି ସଂସାର ବେଭାରେ ॥
ତହିଁ ସୁହୃଦ ଧର୍ମ ନାହିଁ ।
ଭାବ ନ ଦେଖିଲେ ଛାଡ଼ଇ ॥୧୭
ଭାବ ନ ଦେଖିଲେ ଭଜଇ ।
ତାତ ଜନନୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ତାଙ୍କର ବୋଲି ବଡ଼ପଣ ।
ସେ ପାଇ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ ॥୧୮
ଥୋକେ ଭଜିଲେ ନ ଭଜନ୍ତି ।
ଆତ୍ମବଡ଼ିମା ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
ସେ ଗୁରୁଦ୍ରୋହ ପାପ ପାଇ ।
କି ଅବା ଆତ୍ମାରାମ ସେହି ॥୧୯
ଶୁଣ ଗୁଆଳୀ ସାବଧାନେ ।
ମୋତେ ଭଜନ୍ତି ଯେତେ ଜନେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଭଜେ ଅବା ନାହିଁ ।
ମୋତେ ସେ ଭକତ ଜାଣଇଁ ॥
ମୋତେ ଭକତି ଯେ କରନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତ ହୋଏ ତାଙ୍କ ମତି ॥
ଦରିଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ଧନ ପାଇ ।
ପ୍ରାଣୁଁ ଅଧିକ ସମ୍ଭାଳଇ ॥
ପୁଣି ହରାଇ ସେହି ଧନ ।
ବିଷାଦ ହୋଏ ତାର ମନ ॥
ଭାଳଇ ଧନେ ମନ ଦେଇ ।
କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ହିଁ ନ ଲାଗଇ ॥
ପୁଣି ପ୍ରାପତ ହୋଏ ଧନ ।
ଆତ୍ମାରୁ ଅଧିକେ ଯତନ ॥
ତେସନେ ହୋଇ ମୋର ଲୋକେ ।
ଭକତି କରୁଥାନ୍ତି ଥୋକେ ॥୨୦
ତୁମ୍ଭେ ତେମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ମୋହର ପଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ଲୋକ ବେଭାର ବେଦପଥ ।
ଛାଡ଼ି ଭଜିଲ ଅବିରତ ॥

ପଛେ ମୁଁ ଥାଇ ତୁମ୍ଭ ତୁଲେ ।
ଭକତି ଜାଣିଲଇଁ ଭଲେ ॥
ମୋତେ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ରୋଷ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପୂରାଇବି ଆଶ ॥୨୧
ତୁମ୍ଭର ଭାବ ମୁଁ ଜାଣଇ ।
ଛନ୍ଦ କୁଟିଳ ମାୟା ନାହିଁ ॥
ଅନେକ କାଳେହେଁ ତୁମ୍ଭର ।
ଶୁଝି ନ ପାରେ ଉପକାର ॥
ଗୃହର ମାୟାର ଶାଙ୍କୋଳି ।
ଭାବେ କାଟିଲ ଗୋପବାଳୀ ॥
ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମବନ୍ଧ ନାହିଁ ।
ମୋତେ କିଣିଲ ଭାବ ଦେଇ ॥
ମୋର ଭକତି ଯେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ।
ସେ ମୋର ପଥ ଆବୋରନ୍ତି ॥
ମୁହିଁ ଠାକୁର ତାହାଙ୍କର ।
ସୁଜନଜନଙ୍କ ବେଭାର ॥୨୨
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୁଁ କୃଷ୍ଣ ସେବକର ଭୃତ୍ୟ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାସକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ ଗୋପୀସାନ୍ତ୍ୱନଂ ନାମ ତ୍ରୟତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁସ୍ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ରାସଲୀଳାର ନାନାରସ । ଚତୁଃତ୍ରିଂଶରେ ସୁପ୍ରକାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ତନୁଜ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହାରାଜ ॥
ଗୋପୀଏ କୃଷ୍ଣ ବୋଲ ଶୁଣି ।
ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ିଲେ ମନେ ଗୁଣି ॥ ୧
ସେ ବାଲିକୁଦେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଆରମ୍ଭ କଲେ କେଳିରସ ॥
ରାସଉତ୍ସବେ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଏକର କର ଆରେ ଧରି ॥
ଅନନ୍ତ ମାୟାଯୋଗ କରି ।
ଷୋଳସହସ୍ର ରୂପ ଧରି ॥
ଗୋପୀକେ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବତାଏ ॥
କେ କଣ୍ଠତଟେ ଭିଡ଼ି ତୋଷେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦିଅନ୍ତି ହରଷେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେଖି କ୍ରୀଡ଼ାରସ ।
ତ୍ରିଦଶେ ହୋଇଲେ ହରଷ ॥୨-୪
ଗନ୍ଧର୍ବ ଯକ୍ଷ ଅପସରୀ ।
ବିମାନେ ଗଗନେ ସଞ୍ଚରି ॥
ଦେଖନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦର କେଳି ।
ସକଳ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକେ ମିଳି ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ନାଦ ଗୀତସ୍ୱରେ ।
କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ଶିରେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଅପସରୀ ମେଳେ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ରସଭୋଳେ ॥
ହରି ବିନୋଦେ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ବୃନ୍ଦାବନେ ପୂରି ॥
ବଳୟ ନୂପୁର ଶବଦେ ।
କିଙ୍କିଣି ତାଳ ଗୀତନାଦେ ॥
କେହି ନ ଶୁଣନ୍ତି ଚହଳ ।
କୃଷ୍ଣର ମାୟାଯୋଗବଳ ॥୫,୬
ନୀଳ ମର୍କତ ମଧ୍ୟେ କରି ।
ବେଢ଼ିଛି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାଚେରୀ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗ ।
ସୁନ୍ଦର କୋଟିଏ ଅନଙ୍ଗ ॥ ୭
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ।
ଗୀତେ ମୋହିଲେ ନରହରି ॥
ପାଦ ଗ୍ଳନ୍ତି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗେ ।
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ଅନଙ୍ଗେ ॥
କୁଚମଣ୍ଡଳୁ ବସ୍ତ୍ର ଚଳି ।
ନାଚନ୍ତି ଦେଇ କରତାଳି ॥
ମୁଖେ ଶୋହଇ ଶ୍ରମଝାଳ ।
କବରୀ ଖସି ଫୁଲମାଳ ॥
ବସ୍ତ୍ର ପଡ଼ଇ ଫିଟି ତଳେ ।
କଟିମେଖଳା ଅସମ୍ଭାଳେ ॥
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ କଳାମେଘେ ।
ଦିଶନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦର ଲାଗେ ॥ ୮
ଗୋପୀଏ ମିଳି ନୃତ୍ୟରସେ ।
ଗାବନ୍ତି ଗୀତ ମନତୋଷେ ॥
ଅତି ସୁସ୍ୱରେ କଲେ ଗାନ ।
ଶବଦ ଆବୋରିଲା ବନ ॥ ୯
ଏକ ଗୋପିକା କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଆଳାପ କଲା ଗୀତରାଗେ ॥
ଷଡ଼ଜ ଆଦି ପଞ୍ଚସ୍ୱର ।
ମୋହିଲା କମଳାର ବର ॥୧୦
ସେ ନାଦ ଘେନି ଆର ଗୋପୀ ।
ଆଳାପ କଲାକ ନିରୋପି ॥
ଧ୍ରୁବତାଳରେ ବିଶ୍ରାମିଲା ।
ସାଧୁ ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦବଳା ॥୧୧
କେ ଶ୍ରମେ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ଥାଇ ।
ଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରଇ ॥
କୃଷ୍ଣର କନ୍ଧେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ଶିଥିଳ ହେଲା ଝୀନବସ୍ତ୍ର ॥
କବରୀ ଫିଟି ଫୁଲମାଳେ ।
ଅବନୀ ପଡ଼ିଲେ ଗହଳେ ॥୧୨

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରୟତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କୃଷ୍ଣର ଭୁଜ ଧରି ଗୋପୀ ।
ଆଘ୍ରାଣ କଲା ଶ୍ୱାସ କ୍ଷେପି ॥
ଚନ୍ଦନେ ଶ୍ୟାମଳିଆ[୧] ହୋଇ ।
ଉତ୍ପଳ ପ୍ରାୟେକ ବାସଇ ॥
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାଦ୍ୱାରେ ।
ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇଲା ଶରୀରେ ॥
କେ ଗୋପୀ ନାଟଶ୍ରମ ପାଇ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ ଯାଇ ॥
କୁଣ୍ଡଳ ତଳେ ମୁଖ ଦେଲା ।
ଚୁମ୍ବନ୍ତେ ତାମ୍ବୁଳ ପାଇଲା ॥୧୩
କେ ଭୁଜ ଧରି କୁଚେ ଗ୍ରପି ।
କେ ମୁଖେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରୋପି ॥୧୪
କଟିମେଖଳା କ୍ଷୁଦ୍ରଘଣ୍ଟି ।
ଶବଦ କରି ନୃତ୍ୟେ ଫୁଟି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କର ଦେଇ ଶିରେ ।
ଶ୍ରମ ଛାଡ଼ିଲେ ସୁଖଭରେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କାନ୍ତପଣେ ପାଇ ।
ଗୋପୀ ରମିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ହରିର କଣ୍ଠେ ଭୁଜ ଦେଇ ।
ତୋଷେ ରମିଲେ ଗୀତ ଗାଇ ॥୧୫
ନୀଳଉତ୍ପଳ ଗୋପୀ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଅଳକେ ଶୋହେ ଝାଳ ଶ୍ରମେ ॥
ବଳୟ ନୂପୁର ଶବଦେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନାଚନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଭ୍ରମର ବାଦ୍ୟେ ନୃତ୍ୟ କରି ।
ରାସ ଉତ୍ସବେ ବ୍ରଜନାରୀ ॥
କବରୀ ଫିଟି ଫୁଲମାଳ ।
କଟିମେଖଳା ଅସମ୍ଭାଳ ॥୧୬
ଏମନ୍ତେ ନାନା ରସ ବନ୍ଧେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ରମିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥

ବାଳକ ନିଜ ବିମ୍ବ ଦେଖି ।
ଖେଳଇ ଯେହ୍ନେ ହୋଇ ସୁଖୀ ॥୧୭
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ଲାଗି ।
ଗୋପୀ ହୋଇଲେ ସଉଭାଗୀ ॥
କେଶ ବସନ ସ୍ତନବାସ ।
ଖସିଲେ ଭୂଷଣ ଅଶେଷ ॥୧୮
କୃଷ୍ଣର କ୍ରୀଡ଼ାରସ ଦେଖି ।
ତ୍ରିଦଶବଧୂଜନେ ସୁଖୀ ॥
ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ଚନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ।
ସକଳେ ପୀଡ଼ିଲେ ଅନଙ୍ଗେ ॥୧୯
ଗୋପୀକେ କୃଷ୍ଣରୂପ ହୋଇ ।
ଲୀଳାବିନୋଦେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଯାହାର ନାହିଁ ରୂପ ରେଖ ।
ଗୋପୀଙ୍କି ଦେଲେ ଆତ୍ମସୁଖ ॥୨୦
ଗୋପୀଙ୍କ ମୁଖେ ଶ୍ରମ ଗ୍ରହି ।
ପୋଛନ୍ତି କରେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଯେ ଯାହା ଅଳଙ୍କାର ଭରି ।
ଗୋପୀ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନରହରି ॥
କୃଷ୍ଣର ନଖକ୍ଷତ ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକିତ ହୋଇ ॥
କୃଷ୍ଣର କର୍ମଗୁଣ ମୁଖେ ।
କହନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥୨୨
ବ୍ରଜକାମିନୀ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ସ୍ତନକୁଙ୍କୁମ କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେ ॥
କରିଣୀଯୂଥେ ଗଜ ଯେହ୍ନେ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ଶ୍ରମ ଜାଣି ମନେ ॥
ପଶିଲେ କାଳିନ୍ଦୀ ଭିତରେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାବନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ॥୨୩
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେହେ ଗୋପନାରୀ ।
ଜଳ ସିଞ୍ଚନ୍ତି କରେ ଧରି ॥

କଟାକ୍ଷେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଶ୍ରୀମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ଜନ୍ମବନ୍ଧ ଦୁଃଖ ॥
ବିମାନେ ଥାଇ ଦେବନାରୀ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ॥୨୪
ଗଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ରଙ୍ଗମେଳେ ।
ଲୀଳା ବିନୋଦେ ନଦୀଜଳେ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣେ ବନଭୂମି ।
ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକାଶେ ଯାମିନୀ ॥
ଗୋପଅବଳା ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ହରି ରମିଲେ ଆତ୍ମାରଙ୍ଗେ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ରସଚ୍ୟୁତ ।
ଅଚ୍ୟୁତ ନାମ ଯେଣୁ ଖ୍ୟାତ ॥୨୫, ୨୬
ଶୁଣି ଅଭିମନ୍ୟୁନନ୍ଦନ ।
ଗ୍ରହିଁଲା ଶୁକଙ୍କ ବଦନ ॥
ସଭୟେ କହଇ ମଧୁର ।
ଚରଣେ ଦେଇ ବେନିକର ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅସମ୍ଭବ ବାଣୀ ।
ସଂଶୟ ଲାଗିଲା ତ ଶୁଣି ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଅଂଶେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥
ଅଧର୍ମ ନାଶିବାର ଆଶେ ।
ରୂପ ହୋଇଲେ ଯଦୁବଂଶେ ॥
ଧର୍ମପାଳକ ନରହରି ।
ସେ କିପାଁ ଅଧର୍ମ ଆଚରି ॥୨୭
ଜଗତଜନ ଗୁରୁ ପିତା ।
ଗତି ଅଗତି ଇଷ୍ଟଦାତା ॥
ଯା ନାମ ମୁକତି ପସରା ।
ସେ କିପାଁ କଲେ ପରଦାରା* ॥୨୮

୧. ଶ୍ୟାମଳିଆ—ଚର୍ଚ୍ଚିତ, ବୋଳା, ସାଉଁଳା ।

* ଭଗବାନଙ୍କ ପରମ ଦିବ୍ୟ ରାସଲୀଳାକୁ ମନୁଷ୍ୟ କେବେ କେବେ ନିଜ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ବିଗ୍ରହ ହେତୁ ଆପତ୍ତିଜନକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଥାଏ । ବସ୍ତୁତଃ ସମଗ୍ର ଜଗତର ନିୟନ୍ତା ଓ ସର୍ବସମର୍ଥ ଭଗବାନଙ୍କର କୌଣସି ଲୀଳାକୁ ମାନବୀୟ ଚରିତ୍ରର ମାପଦଣ୍ଡରେ ମାପି ସେଥିରୁ ଦୋଷଗୁଣ ବାଛିବା ଯେତିକି ଦୋଷାବହ, ସେତିକି ନିର୍ବୋଧତା ମଧ୍ୟ । ଅଜନ୍ମା ଭଗବାନ ମୁଖ୍ୟତଃ ସାଧୁଜନ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ହିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଗୁଣ-ସାକାରରୂପ ଧାରଣ କରି ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ଅବତରିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ତାଙ୍କର କେବଳ ଅହୈତୁକୀ କୃପା । ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ମାନବୋଚିତ କ୍ରିୟାକଳାପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀର ପରମ ହିତ ନିହିତ । ସେ କାହାର ପିତା, ପୁତ୍ର, ସଖା, ଶିଷ୍ୟ ବା ସ୍ୱଜନ ହୋଇ ତାହାର ଯେପରି ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତି, କାହାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ଓ ବଧ କରି ମଧ୍ୟ ତା'ର ସେହିପରି ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଜଗତକୁ ସୃଷ୍ଟି ଓ ବିସ୍ତାର କରିବାରେ ସେ ଯେପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, କ୍ଷଣକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଳୟ ଘଟାଇ ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ ପରି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ସମ୍ବରଣ କରିନେବାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଅତଏବ

ନିଜ ମହିମା ଆତ୍ମାରତ ।
ସେ କିପାଁ କଲେ ବିପରୀତ ॥
କି ଅଭିପ୍ରାୟ ନ ଜାଣଇଁ ।
ସଂଶୟ ଛେଦ ମୋ ଗୋସାଇଁ ॥୨୯
ରାଜା ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ମୁନି ।
କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଭାବ ଘେନି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଭାଗବତ ।
ଏ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କର ମତ ॥
ଏହାଙ୍କ କର୍ମ ବିପରୀତ ।
ଯେଣୁ ଏ ତେଜେ ବଳବନ୍ତ ॥୩୦
ତେଣୁଟି ଦୋଷଗୁଣ ନାହିଁ ।
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ସର୍ବ ଖାଇ ॥
ଏହାଙ୍କ ମତ ଯେ ଆଚରି ।
ମନ ବଚନ ଦେହେ ଧରି ॥
ଯେବେ କରିବେ ମୂଢ଼ପଣେ ।
ନାଶ ହୋଇବେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଜଳଧି ମନ୍ଥନରୁ ବିଷ ।
ରୁଦ୍ରହୁଁ ଅନ୍ୟେ ନୋହେ ଗ୍ରାସ ॥୩୧
ଏହାଙ୍କ ବଚନ ହିଁ ସତ ।
ଆନେ ନ କରନ୍ତି ଏମନ୍ତ ॥
ଯେ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ସାଧୁ ଧୀର ।
ସେ ନ କରିବେ ଏ ବେଭାର ॥
ଈଶ୍ୱର ଆଦିଙ୍କର ମତ ।
ଅଳପଜନେ ବିପରୀତ ॥୩୨
ପଶୁ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ।
ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଯାହାର ଦେହବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ।
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ତାର କାହିଁ ॥୩୩, ୩୪

ତାଙ୍କର ଦିବ୍ୟାତିଦିବ୍ୟ ପରମ ରହସ୍ୟମୟ ରାସଲୀଳାକୁ ଅବୈଧ କାମକ୍ରୀଡ଼ା ବୋଲି ବୁଝିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୁଚ୍ଛବୁଦ୍ଧିର ପରିଚାୟକ ଏବଂ ଏହା ଭଗବାନଙ୍କ ଭଗବତ୍ତାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ସହ ସମାନ । ଯଦି ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଗିରିକୁ ଧାରଣ କରିବା, ଭୟଙ୍କର ଦାବାଗ୍ନିକୁ ପାନ କରିବା, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଜୟ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ସଂହାର କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଲୀଳା ଉପରେ କାହାରି କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ତେବେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଇଁ ରାସଲୀଳା ମାଧ୍ୟମରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆହ୍ଲାଦିତ କରିବା ନେଇ ସନ୍ଦେହ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ନୁହେଁ କି? ଯେ ମନ-ବୁଦ୍ଧିର ଅଗୋଚର, ଯେ ଅନାଦି ଓ ଅନନ୍ତ, ଯାହାଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ତଥା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଷୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଗଣ ଓ ବେଦଗଣ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ମାନବୀୟ ବିଗ୍ରହରେ ରାୟ ଦେଇଦେବା ଆଦୌ ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ ।

ଭଗବାନ ସର୍ବସମର୍ଥ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଲୀଳା ବିଷୟରେ 'କାହିଁକି', 'କଣ', 'କିପରି' ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି ତାଙ୍କୁ ଅସମର୍ଥତାରେ ଆବଦ୍ଧ କରିଦେବାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଭଗବାନ ସ୍ତ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି କି ପୁରୁଷ ନୁହନ୍ତି । ଯୋଗମାୟାବଳରେ ନିଜର ଭଗବତ୍ତାକୁ ଆବୃତ କରି ମାନବ ପରି ଆଚରଣ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମସ୍ତ କ୍ରିୟାରୁ ଅତୀତ, ତେବେ ତାଙ୍କଠାରେ ଲୌକିକ କାମକ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଆରୋପ କରିବା ମୂର୍ଖତା ନୁହେଁ କି?

ବାସ୍ତବରେ ଏକମାତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସଂସାରରେ କୌଣସି ଦ୍ୱିତୀୟ ସତ୍ତା ନାହିଁ । ସେ ହିଁ ନାନା ଶରୀର, ଆକୃତି, ରୂପ, ରଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତିରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ନିଜେ ନିଜ ସହ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି । କେବଳ ଗୋପୀମାନେ ନୁହନ୍ତି, ସମସ୍ତ ଜୀବ ତାଙ୍କ ସହ ଅଭିନ୍ନ । ତେବେ କିଏ ବା କାହା ସହ ରମଣ ଲୀଳା କରୁଛି ବୋଲି କହିବା? ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରିବା ହିଁ ଜୀବନର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଭକ୍ତିରେ ହେଉ, ସ୍ନେହରେ ହେଉ ବା କାମବାସନାରେ ହେଉ ଅଥବା ଶତ୍ରୁତାରେ ହେଉ, ଜୀବ ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଭଗବାନଙ୍କ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବା ହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ପନ୍ଥା—**'କାମାଦ୍ ଦ୍ୱେଷାଦ୍ ଭୟାଦ୍ ସ୍ନେହାଦ୍ ଯଥା ଭକ୍ତ୍ୟେଶ୍ୱରେ ମନଃ । ଆବେଶ୍ୟ ତଦଘଂ ହିତ୍ୱା ବହବସ୍ତଦ୍‌ଗତିଂ ଗତାଃ'** (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭା. ୭ । ୧ । ୨୯) ଏବଂ ଏହି ଭାବପାର୍ଥକ୍ୟ ହେତୁ ହିଁ ଭଗବାନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଭାବନା ଅନୁରୂପ ଆଚରଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଆପଣାର କରିନିଅନ୍ତି—**'ଯେ ଯଥା ମାଂ ପ୍ରପଦ୍ୟନ୍ତେ ତାଂସ୍ତଥୈବ ଭଜାମ୍ୟହମ୍'** (ଗୀତା ୪ । ୧୧) । ଅତଏବ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ଲୀଳା ନିନ୍ଦନୀୟ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ କେବଳ ସର୍ବସମର୍ଥ ଭଗବାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରି ପକ୍ଷେ ଭଗବାନଙ୍କର ଏଭଳି ଅଲୌକିକ ଲୀଳା ଆଦୌ ଅନୁକରଣୀୟ ନୁହେଁ । ମୂର୍ଖତାବଶତଃ ଯଦି କେହି ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷ ଏଭଳି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ତା'ର ବିନାଶ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ସଦାଶିବଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ଯଦି କେହି ହଳାହଳ ପାନ କରେ, ତେବେ ସେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାଦ୍ ଜଳିପୋଡ଼ି ଭସ୍ମ ହୋଇଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ମହାତ୍ମା ଶୁକଦେବ ସାବଧାନ କରାଇ କହିଛନ୍ତି—**'ନୈତତ୍ ସମାଚରେଜ୍ଜାତୁ ମନସାପି ହ୍ୟନୀଶ୍ୱରଃ । ବିନଶ୍ୟତ୍ୟାଚରନ୍ ମୌଢ୍ୟାଦ୍ ଯଥାରୁଦ୍ରୋଽବ୍ଧିଜଂ ବିଷମ୍'** (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭା. ୧୦ । ୩୩ । ୩୧) । ଅତଏବ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ତାଙ୍କର ରାସଲୀଳା ଭଳି ଅଲୌକିକ ଲୀଳା ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗନ୍ତରୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡ଼ିବ ଯେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ପ୍ରେମ ଏତେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ, ନିଶ୍ଛଳ ଓ ପବିତ୍ର ଥିଲା ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଋଣୀ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଗୋପୀମାନଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି—**'ନ ପାରୟେଽହଂ ନିରବଦ୍ୟସଂଯୁଜାଂ ସ୍ୱସାଧୁକୃତ୍ୟଂ ବିବୁଧାୟୁଷାପି ବଃ'** (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭା. ୧୦ । ୩୨ । ୨୨) । ସେମାନେ ଗୃହ, ପରିଜନ, କୁଳମର୍ଯ୍ୟାଦା ତଥା ଇହ-ପରଲୋକର ସୁଖ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଏକମାତ୍ର ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଠାରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପିତ କରିଦେଇଥିଲେ । ସେମାନେ ହିଁ ଯଥାର୍ଥରେ ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ୟାସିନୀ ଥିଲେ । ଗୋପୀମାନେ କହିଛନ୍ତି—**'ସନ୍ତ୍ୟଜ୍ୟ ସର୍ବବିଷୟାଂସ୍ତବ ପାଦମୂଳମ୍'** (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭା. ୧୦ । ୨୯ । ୩୧) । ସୁତରାଂ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣରେ ପ୍ରେମ କରୁଥିବା ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଠାରେ କାମଭାବନାର କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ 'କାମ' ଓ 'ପ୍ରେମ'କୁ ସମାନ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କାମ ଓ ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟରେ ଦିନ ଓ ରାତି ପରି ପ୍ରଭେଦ ରହିଛି । କାମରେ ସ୍ୱସୁଖ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରହୁଥିବା ବେଳେ ପ୍ରେମରେ କେବଳ ପ୍ରେମାସ୍ପଦଙ୍କ ସୁଖ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥାଏ । କାମରେ ଅନ୍ୟକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିବାର ଭାବ ଥିବାବେଳେ, ପ୍ରେମରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପିତ କରିବାର ଭାବନା ଥାଏ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ଚାଲିଯିବା ପରେ

ଯାହାର ପଦ୍ମପାଦ ଧୂଳି ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ଶିରେ ବୋଳି ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଯୋଗେ ଶ୍ରମ କରି ।
କର୍ମ ନାଶନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥
ତାହାର ଜନ୍ମବନ୍ଧ ନାହିଁ ।
ଇଚ୍ଛା ସମ୍ପଦ ଯାର ଦେହୀ ॥୩୫
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଆଦିକରି ।
ଜନ ଜୀବନ ଯେ ଆବୋରି ॥

ଭକତଜନ ତାରିବାରେ ।
ଯେ ଜାତ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ॥
ତାର ଚରିତ ମନେ ଚିନ୍ତି ।
ଭକତିପଥ ଆବୋରନ୍ତି ॥୩୬, ୩୭
ପାଶେ ଥିବାର ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଗୋପାଳେ ଦେଖନ୍ତି ତରୁଣୀ ॥
ଗୋପେ ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟାମୋହି ।
କୋପ ନ କଲେ ତାଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ॥୩୮

ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ।
ଗଗନେ ଅରୁଣ ଦିଶିଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ପାଇ ।
ଗୋପୀଏ ଗଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଦେଇ ମନ ।
ମିଳିଲେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନ ॥୩୯
ଗୋପେ ଗୋବିନ୍ଦ କେଳିବନେ ।
ଏଣେ ଯେ ହୋଇ ସାବଧାନେ ॥

ଗୋପାଙ୍ଗନାମାନେ ବିରହରେ ଉନ୍ମାଦିନୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମଥୁରାକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲେ । ଅସହ୍ୟ ବିରହ ବ୍ୟଥାକୁ ହୃଦୟରେ ଗୋପି ରଖି ଭଗବାନଙ୍କ ସୁଖରେ ବ୍ୟାଘାତ ସୃଷ୍ଟି ନ କରିବା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ତ୍ୟାଗର ପରାକାଷ୍ଠା । ଅତଏବ ପ୍ରେମକୁ ଦୈହିକ କାମକ୍ରୀଡ଼ା ବୋଲି ବିବେଚନା କରିବା ଭ୍ରମ ଅଟେ ।

ପରମ ଜ୍ଞାନୀ ଉଦ୍ଧବ ଯାହାଙ୍କ ପଦରଜ ପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ରଜର ଗୁଳ୍ମଲତା ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି, ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ବ୍ରହ୍ମା ଯାହାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟକୁ ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି, ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ମାତ୍ରକେ ସାରା ଜଗତକୁ ନଗ୍ୱଇ ପାରୁଥିବା ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ଯାହାଙ୍କର ଅଧୀନ ହୋଇ ନାଚିବାକୁ ଲାଗନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରେମକୁ ଓ ଭଗବାନଙ୍କ ସହ ସେମାନଙ୍କର ମିଳନକୁ କଦାପି ଇତର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବା ମାନବପକ୍ଷେ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହାକୁ ପବିତ୍ର ହୃଦୟରେ ଭଗବାନଙ୍କ ପରମ ଦିବ୍ୟଲୀଳା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନିତ୍ୟଲୀଳାଲୀନ ଶ୍ରୀ ହନୁମାନ ପ୍ରସାଦ ପୋଦ୍ଦାରଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ନିମ୍ନରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଦିଆଗଲା—

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତରେ ଭଗବାନଙ୍କ ରାସଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣିତ ପାଞ୍ଚଟି ଅଧ୍ୟାୟ ବା ରାସ ପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀକୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ମନେ କରାଯାଏ । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟଗୁଡ଼ିକରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଲୀଳା ଏବଂ ତାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପଭୂତା ଗୋପାଙ୍ଗନା ତଥା ହ୍ଲାଦିନୀ ଶକ୍ତି ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂଘଟିତ ଦିବ୍ୟାତିଦିବ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । 'ରାସ' ଶବ୍ଦର ମୂଳ ଆଧାର ହେଲା 'ରସ' ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହିଁ ଏହି ରସର ସ୍ୱରୂପ— **'ରସୋ ବୈ ସଃ'** । ଯେଉଁ ଦିବ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଏକମାତ୍ର ରସରୂପୀ ଭଗବାନ ଅନେକ ରସ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଅନନ୍ତ ଅନନ୍ତ ରସ ସମାସ୍ୱାଦନ କରନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ନଜେ ହିଁ ଆସ୍ୱାଦ-ଆସ୍ୱାଦକ, ଲୀଳା, ଧାମ, ବିଭିନ୍ନ ଆଲମ୍ବନ ଓ ଉଦ୍ଦୀପନ ରୂପେ କ୍ରୀଡ଼ା କରନ୍ତି, ତାହାକୁ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା କୁହାଯାଏ । ଏହି କ୍ରୀଡ଼ା ଭଗବାନଙ୍କ ଦିବ୍ୟଧାମରେ ନିତ୍ୟ ହେଉଥିଲେହେଁ, ସମୟ ସମୟରେ ସେ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଉପରେ କୃପାବୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଦିବ୍ୟଧାମ ସହିତ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ମରଣ-ଚିନ୍ତନ ଯୋଗ୍ୟ ଅଲୌକିକ ଲୀଳା କରି ଭକ୍ତଜନଙ୍କୁ ଅହ୍ଲାଦିତ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ତା'ର ପ୍ରାକୃତ ବୁଦ୍ଧିରେ ଏହା ଉପରେ ବିଗ୍ୱର କରୁଥିବାରୁ ଦିବ୍ୟଲୀଳାର ରହସ୍ୟକୁ ବୁଝି ନ ପାରି ନାନା ପ୍ରକାର ସନ୍ଦେହ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାଏ । ଏ ଲୀଳାକୁ କେବଳ ଉପଯୁକ୍ତ ଅଧିକାରୀ ମହାତ୍ମାମାନେ ହିଁ ଭଗବଦ୍‌କୃପାରୁ ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ।

ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ଜାଣି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଭଗବାନଙ୍କ ଶରୀର ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଶରୀର ପରି ଜଡ଼ ନୁହେଁ । ସେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦସ୍ୱରୂପ—**'ଚିଦାନଂଦମୟ ଦେହ ତୁହ୍ମାରୀ'** (ମାନସ ୨ । ୧୨୭ । ୩) । ଜଡ଼ ଜଗତ ତ ଦୂରର କଥା, ଜ୍ଞାନରୂପ ଜଗତରେ, ଏପରି କି ସାକ୍ଷାତ୍ ଚିନ୍ମୟ ତତ୍ତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ପରମ ଦିବ୍ୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରସର ଲେଶାଭାସ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଏହା କେବଳ ପରମ ଭାବମୟୀ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରେମସ୍ୱରୂପା ଗୋପୀଜନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ଗୋପୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ପରି ପରମ ରସମୟୀ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମୟୀ । ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ କେବଳ ଚିଦାନନ୍ଦମୟ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତୃପ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବା ପ୍ରେମାମୃତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥାଏ ।

ଯୋଗମାୟା ପ୍ରଭାବରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଶରୀର ମାନବ ପରି ଜଣାପଡୁଥିଲେହେଁ ତାହା ରକ୍ତ, ମାଂସ, ଅସ୍ଥି, ଶୁକ୍ର ଇତ୍ୟାଦିର ବିକାର ନୁହେଁ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗ-ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ସେ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରହିତ । ତେବେ ଏପରି ଦିବ୍ୟ ଓ ଅଲୌକିକ ଶରୀରରେ ଲୌକିକ ମୈଥୁନକର୍ମର କଳ୍ପନା କିପରି ବା କରାଯାଇ ପାରିବ? ଏଥିପାଇଁ ଉପନିଷଦରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ 'ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ' କୁହାଯାଇଛି ଏବଂ ଭାଗବତରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ 'ଅବରୁଦ୍ଧ ସୌରଭ' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯଦି କେହି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଷୋଳସହସ୍ର ଏକଶହ ଆଠ ପତ୍ନୀଙ୍କ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ନେଇ ସନ୍ଦେହ ବ୍ୟକ୍ତ କରେ, ତେବେ ଏହାର ସିଧା ଉତ୍ତର ହେଲା, ଏ ସମସ୍ତ ଭଗବତୀ ସୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କ ସଂକଳ୍ପରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ।

ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଶୁକଦେବ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଗୋପୀ, ଗୋପୀମାନଙ୍କ ପତି, ପୁତ୍ର ଓ ପରିଜନ ତଥା ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆତ୍ମାରୂପରେ ବା ପରମାତ୍ମା ରୂପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭୁ ବିଦ୍ୟମାନ, ସେ ହିଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ଏ କଥା ନିଜେ ଗୋପୀମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି । କେହି ହୁଏତ ଭ୍ରମବଶତଃ ବା ଅଜ୍ଞାନ ହେତୁ ତାଙ୍କୁ ପର ଭାବିପାରେ, କିନ୍ତୁ ସେ କାହାରି ପାଇଁ ପର ନୁହନ୍ତି । ସେ ଯଦି ସମସ୍ତଙ୍କର ଆପଣାର, ତେବେ 'ପରକୀୟା', 'ଜାରଭାବ', 'ଔପପତ୍ୟ' ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦର ଲୌକିକ ଅର୍ଥ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ କାହିଁ? ଯେଉଁଠି କାମ ନାହିଁ, ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ନାହିଁ, ସେଠାରେ 'ଜାରଭାବ'ର କଳ୍ପନା କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ କି?

ଭକତି ହୃଦେ ପରିମାଣି ।
ଏଣେ ଭେଟିବେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସକଳ ଦୁସ୍ତରୁ ସେ ତରେ ।
ସେ ନ ପଡ଼ଇ ମାୟା ଘୋରେ ॥ ୪୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ରାସଉତ୍ସବ ଭାଗବତ ॥

ସୁଜନଜନେ ଏହା ଚିନ୍ତି ।
ଏଣେ ଛାଡ଼ିବ ମନଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଭକତି ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ।
ହେଲେ ତରିବ ତମଘୋର ॥
ମୁଁ ଛାର ହୀନ ମୂଢ଼ପଣେ ।
ସେବଇ ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ॥

ମୋହର ନ ଘେନିବା ଦୋଷ ।
ଗୀତେ କହିଲି କୃଷ୍ଣରସ ॥
ପୁରାଣ କଲି ଗୀତରସ ।
ଯାହା କହିଲେ ପୀତବାସ ॥
କେ ତାହା କରିବଟି ଆନ ।
ସବୁରି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାସକ୍ରୀଡ଼ାବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁସ୍ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ନନ୍ଦଙ୍କୁ ସର୍ପମୁଖୁଁ ତାରି । ବିଦ୍ୟାଧରକୁ ମୁକ୍ତ କରି ॥
କରିଲେ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ବଧ । ପଞ୍ଚତିରିଶେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ପୁଣ୍ୟକର୍ମା ।
ଶୁଣ ହୋ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହିମା ॥
ଦିନେକ ନନ୍ଦ ଆଦି ଗୋପେ ।
ତୀର୍ଥ ଉତ୍ସବ କଉତୁକେ ॥
ଅମ୍ବିକା ପୂଜାର ବିଧାନେ ।
ଗୋପୀଗୋପାଳ ତୋଷମନେ ॥
ଶକଟେ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟ ଭରି ।
ଗୋପୁଁ ବାହାର ନରହରି ॥ ୧
କାନନେ ମିଳିଲେ ସକଳେ ।
ନିର୍ମଳ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ॥
ଗୋପାଳେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ।
ପୂଜିଲେ ଶଙ୍କର ଗଉରୀ ॥ ୨

ବିବିଧ ନାନା ଉପହାରେ ।
ତୋଷିଲେ ଭବାନୀଶଙ୍କରେ ॥
ଗୋରୁ କାଞ୍ଚନ ମିଷ୍ଟଅନ୍ନ ।
ଶିବସନ୍ତୋଷେ ଦେଲେ ଦାନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦେବ ତ୍ରିଲୋଚନ ।
ଆମ୍ଭରେ ହୋଇବା ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୩
ଆନନ୍ଦେ ବଞ୍ଚିଲେ ଦିବସ ।
ନୃତ୍ୟ ଖଟଣି ଗୀତରସ ॥
ବ୍ରତ ଆଚରି ଶୁଚିମନ୍ତେ ।
ସେ ବନେ ଶୋଇଲେ ସମସ୍ତେ ॥
ନନ୍ଦ ସୁନନ୍ଦ ଆଦି କରି ।
ଗୋପର ଯେତେ ନରନାରୀ ॥ ୪
ରଜନୀ ହୋଇଲା ଅନ୍ଧାର ।
ଯଶୋଦା କୋଳେ ଦାମୋଦର ॥

ଘୋର ଅନ୍ଧାର ଅର୍ଦ୍ଧନିଶି ।
ସର୍ପେ ମିଳିଲା ବେଗେ ଆସି ॥
କେହି ନ ଦେଖିଲେ ନୟନେ ।
ମିଳିଲା ନନ୍ଦର ଶୟନେ ॥
ମୁଖ ବିସ୍ତାରି ମହାକାୟେ ।
କୋପେ ଗିଳିଲା ମୁଣ୍ଡଯାଏ ॥ ୫
ସର୍ପଉଦରେ ଥାଇ ନନ୍ଦ ।
ବିକଳେ ଡାକଇ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ହେ କୃଷ୍ଣ ସର୍ପ ବଳୀୟାର ।
ଗିଳିଲା ମୋହର ଶରୀର ॥
ବହନ ଆସ ବେନିଭାଇ ।
ପିତା ତୁମ୍ଭର ନାଶ ଯାଇ ॥
ନନ୍ଦର ଦେଖିଣ ବିକଳ ।
ଗୋପାଳେ ପକାନ୍ତି ଚହଳ ॥

ଲୌକିକ ରତିକ୍ରୀଡ଼ା ବିଷୟ ଶ୍ରବଣ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ମନ କଳୁଷିତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏହି ଦିବ୍ୟଲୀଳାକୁ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ମଳ ଓ କାମବିକାର ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ତାକୁ ଭଗବଦ୍‌ପ୍ରେମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ—'ଭକ୍ତିଂ ପରାଂ ଭଗବତି ପ୍ରତିଲଭ୍ୟ କାମଂ ହୃଦ୍ରୋଗମାଶ୍ୱପହିନୋତ୍ୟଚିରେଣ ଧୀରଃ' (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭା. ୧୦।୩୩।୪୦)। ତେବେ ଏହାକୁ ଲୌକିକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିବେଚନା କରିବା ଭୁଲ୍ ନୁହେଁ କି? ଏହି ଦିବ୍ୟଲୀଳାକୁ କେହି ଯେପରି ଲୌକିକ ନ ବୁଝିବ, ସେଥିପାଇଁ ରାସପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀରେ ବାରମ୍ବାର ବିଭୁ, ପରମେଶ୍ୱର, ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି, ଭଗବାନ, ଯୋଗେଶ୍ୱର, ଆତ୍ମାରାମ, ମନ୍ମଥମନ୍ମଥ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଏହା ସର୍ବସମର୍ଥ ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳା ବୋଲି ସ୍ପଷ୍ଟ କରାଯାଇଛି।

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ ଗୋପୀମାନଙ୍କ ସହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯେଉଁ ରମଣ ଲୀଳା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ଦିବ୍ୟ ଓ ଭଗବଦ୍-ରାଜ୍ୟର ଲୀଳା, ଲୌକିକ କାମକ୍ରୀଡ଼ା ନୁହେଁ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁସ୍ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ।

ଉଠି ଧାଇଁଲେ ଧାଡିକାରେ ।
ପୋଡ଼ିଲା କାଷ୍ଠ ଘେନି କରେ ॥୬,୭
ସର୍ପ ଉପରେ ନେଇ ପିଟି ।
ନନ୍ଦ ଶରୀର ଅଛି ଘୋଟି ॥
କୃଷ୍ଣ ଧାଇଁଲେ ତାହା ଶୁଣି ।
ନିଦ୍ରା ଉପେକ୍ଷି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସର୍ପିକୁ ଦେଖି କୋପଭରେ ।
ପାଦ ପ୍ରହାରିଲେ ଉପରେ ॥ ୮
କୃଷ୍ଣର ଲାଗି ଶ୍ରୀପୟର ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ଅଜଗର ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ରୂପ ହୋଇ ।
ତେଜେ ବିରାଜେ ବନଭୂଇଁ ॥
ଦିବ୍ୟପୁରୁଷ ଅବତାର ।
ତୁଲ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ବିଦ୍ୟାଧର ॥
ଗଞ୍ଜିଲା ଦଶଦିଗ ଦେହେ ।
ପଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମପାୟେ ॥ ୯
ଦେଖି ତାହାର ଦିବ୍ୟରୂପ ।
ହସିଲେ ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମମୁଖ ॥
ବିବିଧ ରତ୍ନମାଳା ଦେଖ ।
ଶରଦଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ ମୁଖ ॥
ବିବିଧ ଆଭରଣ ଦେହେ ।
ଶିର ଦେଇଛି କୃଷ୍ଣପାୟେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦେବକୀନନ୍ଦନ ।
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ॥୧୦
ଏ ତ ଅଟଇ ବିପରୀତ ।
ସର୍ପ ଉଦରୁ ତୋର ଜାତ ॥
ତୋ ରୂପେ ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ ।
କିମ୍ପାଇଁ ଥିଲୁ ସର୍ପ ହୋଇ ॥
କହ ଏ କେବଣ ବେଭାର ।
ଶୁଣିବେ ଶରଧା ମୋହର ॥
ସଂସାରେ ତୋର ରୂପ ଦେଖି ।
ଚଞ୍ଚଳ କେ ନ କରୁ ଆଖି ॥
ଏ ଗତି ପାଇଲୁ କେମନ୍ତେ ।
ସର୍ପଶରୀର ବିପରୀତେ ॥୧୧
କୃଷ୍ଣବଚନ ଶୁଣି ଧୀରେ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଲା ଶିରେ ॥

ବେନି ଲୋଚନୁ ବହେ ନୀର ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଦାମୋଦର ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣିମା ତଦନ୍ତ ।
ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତାର ସୁତ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖି ।
ପିତା ମୋ ନାମ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ରୂପେ ମୋହିଲି ଦେବପୁର ।
ସୁଦରଶନ ନାମ ମୋର ॥
ଶୁଣିମା ପ୍ରଭୁ ଦାଶରଥି ।
ଗର୍ବେ ହୋଇଲି ମୂଢ଼ମତି ॥
ଦିନେକ ବସି ମୁହିଁ ରଥେ ।
ବିଜୟ କଲି ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ॥୧୨
ଅଙ୍ଗିରା ଋଷିଙ୍କର ବାଳେ ।
ଖେଳନ୍ତି କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ତଳେ ॥
ଦଇବେ ଋଷିଙ୍କ କୁମର ।
ତପ ସାଧନ୍ତେ ଅସୁନ୍ଦର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଇଲି ଧିକ୍କାରି ।
ଏ ଦେହ କିମ୍ପା ଅଛ ଧରି ॥
ଦେଖ ମୋହର ଦିବ୍ୟରୂପ ।
ଶ୍ରମେ ଯେ ସାଧୁଅଛ ତପ ॥
ଶୁଣି ଗ୍ରହିଁଲେ କୋପ ହୋଇ ।
ବୋଇଲେ ସର୍ପ ହୁଅ ତୁହି ॥
କୁତ୍ସିତ ଅଜଗର ରୂପୀ ।
ବନ ଗହନେ ହୁଅ ଦୁଃଖୀ ॥
ଗରବ ବହିଲୁ ଯେ ମନେ ।
ସର୍ପ ତୁ ହୁଅ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥୧୩
ଶୁଣି ଯୋଡ଼ିଲି ବେନି କର ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ମୋ ଶରୀର ॥
ପଡ଼ି ତାହାଙ୍କ ପାଦତଳେ ।
କାନ୍ଦିଲି ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ମୋର ବିକଳ ଦେଖି ମନେ ।
ଦୟା ବସିଲା ମୁନିଜନେ ॥
ବୋଇଲେ ଯାଅ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର ।
ଜାତିରେ ହୁଅ ଅଜଗର ॥
ମଥୁରା ବୃନ୍ଦାବନ ଲାଗେ ।
ଗୋବର୍ଦ୍ଧନର ପୂର୍ବଭାଗେ ॥
ଶାରଦା ନଦୀର ଉତ୍ତରେ ।
ଥାଅ ତୁ କୁଞ୍ଜବନ ଘୋରେ ॥

ଭାରା ନିବାରଣେ ମୁରାରି ।
ମନୁଷ୍ୟରୂପେ ଅବତରି ॥
ଗୋପାଳମେଳେ ଯାତ୍ରାଛଳେ ।
ଭେଟିବୁ ସରସ୍ୱତୀକୂଳେ ॥
ନନ୍ଦକୁ ଗିଳିବୁ ତୁ ଯାଇ ।
ଦେଖି ଧାଇଁବେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୋର ଉପରେ ଚକ୍ରଧର ।
କୋପେ ପ୍ରହାରିବେ ପୟର ॥
ତେବେ ହୋଇବୁ ଶାପୁଁ ପାର ।
ପୁଣି ପାଇବୁ ନିଜପୁର ॥
ତୁ ହରି କଲୁ ଏବେ ପାର ।
ପାଇଲି ନିଜ କଳେବର ॥୧୪
ତୁ ଯେ ଜଗତଜନ ବନ୍ଧୁ ।
ମୋତେ ଉଦ୍ଧର ଦୟାସିନ୍ଧୁ ॥
ତୋହର ଲାଗିଣ ପୟର ।
ହୋଇଲି ବ୍ରହ୍ମଶାପୁଁ ପାର ॥
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ଏବେ ମୁଁ ହୋଇଲି ମୁକତ ।
ମେଲାଣି ଦିଅ ଗୋପୀନାଥ ॥
ତୋହର ନାମ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ତରିବି ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ଧନଜୀବନ ଆଦି କରି ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ନରନାରୀ ॥
ତୋହର ପାଦ ଲାଗି ମୁହିଁ ।
ନିସ୍ତାର ହୋଇଲି ଗୋସାଇଁ ॥
ସୁଦରଶନ ଏତେ କହି ।
ପୟରେ ଶିର ଦେଲା ନେଇ ॥୧୫-୧୭
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଗନେ ପଶିଲା ॥
ନନ୍ଦକୁ ରଖିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ।
ଗୋପାଳେ ଦେଖିଣ ଆନନ୍ଦ ॥୧୮
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଗୁଣ ଦେଖି ।
ଭୟ ଛାଡ଼ିଲେ ଗୋପଗୋପୀ ॥
ସୁଖେ ପାହିଲା ଘୋର ନିଶି ।
ରବିକିରଣ ପରକାଶି ॥

ଦେବ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ସାରି ।
ଗୋପେ ଚଳିଲେ ନରନାରୀ ॥
ଗୋପାଳେ ସକଳ ସମ୍ଭାର ।
ଘେନି ଚଳିଲେ ଗୋପପୁର ॥
ଯାନ୍ତେ କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଛାଡ଼ିଲେ ମନୁ ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତା ॥
ଇନ୍ଦ୍ର କୁମରେ କୃଷ୍ଣ ତାରି ।
ଗୋପେ ବିଜୟ ନରହରି ॥୧୯
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ପରୀକ୍ଷେ ଶୁକମୁନି କହେ ।
ସୁଜନଜନେ କର ଲୟେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବିଜୟେ ସୁଦର୍ଶନମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟ ଅବଶେଷ । ଚରିତ ଛତିଶେ ପ୍ରକାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ହରି ଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ଦିନେକ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନିଲେ ବ୍ରଜନାରୀ ॥
ବଳଦେବଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ବୃନ୍ଦାବନ ଲାଗେ ॥
ଶୀତଳ ବସନ୍ତର ବାୟେ ।
ବନେ ବିଜୟ ଦେବରାୟେ ॥
ଶଶାଙ୍କ କିରଣେ ରଜନୀ ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ବନଭୂମି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୋପନାରୀ ।
ବିବିଧମତେ ବନଗ୍ଭରୀ ॥
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ହଳଧର ।
ଗୋପୀ ସାନନ୍ଦେ ଗୀତସ୍ୱର ॥
କୃଷ୍ଣ କରନ୍ତି ଗୀତନାଦ ।
ହରିଲେ କାମିନୀ ବିଷାଦ ॥
କୁନ୍ଦ ମଲ୍ଲିକା ଗନ୍ଧସାର ।
ଶୀତଳ ବହଇ ସମୀର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଗୀତ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋନ୍ତି ପଶୁଗଣେ ॥
ପୁଲକ ହୋନ୍ତି ବୃକ୍ଷପନ୍ତି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବତା କଲେ ସ୍ତୁତି ॥

ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଗୀତନାଦ ।
ଗୋପୀ ପାଇଲେ ମନେ ଖେଦ ॥
କଟିମେଖଳା କ୍ଷୀଣବାସ ।
କବରୀ ହୋଇଲା ଉଶ୍ୱାସ ॥
ମଦନଭୋଳେ ଗୀତ ଗାଇ ।
ଗୋପୀ ମୋହିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୨୦-୨୪
ଏମନ୍ତ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସର୍ପେ ହୋଇଲା ଉପଗତ ॥
ପୂର୍ବେ ସେ କୁବେରକୁମର ।
ଶାପେ ହୋଇଲା ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ॥୨୫
ଦେଖନ୍ତି ରାମ ବନମାଳୀ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବେଗେ ମିଳି ॥
ଉତ୍ତରଦିଗୁଁ ଫୁ ଫୁ କରି ।
ଦେଖି ପଳାନ୍ତି ଗୋପନାରୀ ॥୨୬
ଡାକନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ରଖ ।
ଏ ବନେ ହୋଇଲୁ ନିରେଖ ॥
ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳେ ଦେଖି ଗୋରୁପଲ ।
ଯେହ୍ନେ ହୁଅନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳ ॥
ଶୁଣି ଧାଇଁଲେ ବେନି ଭାଇ ।
ନ ଡର ବୋଲି ଡାକ ଦେଇ ॥
କରେ ଉପାଡ଼ି ବେନି ଶାଳ ।
ମିଳିଲେ ଗୋପୀଙ୍କର ମେଳ ॥୨୭, ୨୮

ଯମର ଦୂତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଦେଖି ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ପଳାଇ ॥
ଗୋପକାମିନୀ ମଧ୍ୟେ ଥିଲା ।
ଜୀବନ ଭୟେ ପଳାଇଲା ॥୨୯
ତାହାର ଶିରେ ମଣି ଗ୍ରହିଁ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପଛେ ଯେ ଥିଲେ ହଳଧାରୀ ।
ଗୋପଯୁବତୀଙ୍କି ଆବୋରି ॥
ପଛେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ନାରାୟଣ ।
ସର୍ପ ହୋଇଲା ବଳ କ୍ଷୀଣ ॥
ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହାରି ସର୍ପ ଶିରେ ।
ମଣି ଘେନିଲେ କୃଷ୍ଣ କରେ ॥୩୦, ୩୧
ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଷ୍ଟି ଶିରେ ଲାଗି ।
ସର୍ପ ହୋଇଲା ମୋକ୍ଷଭାଗୀ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମଣି ଘେନି କରେ ।
ମିଳିଲେ ରାମର ଛାମୁରେ ॥
ରାମର ହସ୍ତେ ମଣି ଦେଇ ।
ପ୍ରଣାମ କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୨
ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥେ ॥
କର ସୁଦୟା ବେନି ଭାଇ ।
ମରୁଛି ଭବେ ପଡ଼ି ମୁହିଁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ବଧୋ ନାମ ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁସ୍ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସପତତ୍ରିଂଶେ କୃଷ୍ଣ ବନେ । ଚଳନ୍ତେ ମିଳି ଗୋପୀଗଣେ ॥
ଯୁଗ୍ମ ଶ୍ଳୋକରେ ଗୀତମାନ । କରି କାଟିଲେ ଦୁଃଖେ ଦିନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଗୋପରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥
କୃଷ୍ଣ ବନକୁ ଯିବା ଗ୍ରହିଁ ।
କହନ୍ତି ଯଶୋଦା ବସାଇ ॥ ୧

ଗୋପ୍ୟ ଊଚୁଃ

ଶୁଣ ଗୋ ନନ୍ଦର ଘରଣୀ ।
ତୋ ପୁତ୍ର କୃଷ୍ଣର କାହାଣୀ ॥
ବାଙ୍କନୟନ ଗ୍ରୀଳି ଧୀରେ ।
ମୁରଲୀ ଲଗାଇ ଅଧରେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ବେଣୁରନ୍ଧ୍ରେ ଦେଇ ।
ତ୍ରିଭଙ୍ଗୀ ଛନ୍ଦେ ଉଭା ହୋଇ ॥
ବାମ କପୋଳ ଢ଼ାଳି ଧୀରେ ।
ନିବେଶି ବାମ ବାହୁମୂଳେ ॥
ବେଣୁ ବଜାନ୍ତେ କୁତୂହଳେ ।
ଯମୁନା କଦମ୍ବର ମୂଳେ ॥
ଆକାଶେ ସିଦ୍ଧଗଣ ତୁଲେ ।
ଦେବକାମିନୀ ମୋହ ଗଲେ ॥
ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଲେ କାମଭୋଳେ ।
କେଶବସନ ଅସମ୍ଭାଳେ ॥୨,୩
ଶୁଣ ଗୋ ବେଣୁଧର ମାତା ।
ତୋର କୁମର ଚିତ୍ର କଥା ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବାଇ ବନମାଳ ।
ଅଳପ ହସି ତୋର ବାଳ ॥
ବେଣୁ ବଜାଏ ଯେବେ ବନେ ।
ଆନନ୍ଦ ହୋନ୍ତି ପଶୁଗଣେ ॥
ଗୋରୁ ମହିଷ ମୃଗଯୂଥ ।
ଶୁଣି ତୋ ସୁତ ବେଣୁଗୀତ ॥
ତୃଣ କବଳ ଦନ୍ତେ କରି ।
ମୁରଲୀ ନାଦେ ଚିତ୍ତ ଧରି ॥
ବତ୍ସାଏ ମୁଖ ଦେଇ ସ୍ତନେ ।
ଶୁଣନ୍ତି ମୁଦ୍ରିତ ଲୋଚନେ ॥
ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ନ ଚଳଇ ॥୪,୫
ସ୍ତବକ ପୁଷ୍ପ ଶିଖିପୁଚ୍ଛ ।
ରଙ୍ଗ ମୃତ୍ତିକା ମାଲକାଛ[୧] ॥
ଆମ୍ଭ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଗୋରୁଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତେ ସୁରଙ୍ଗେ ॥
ନଦୀ ଯେ ବହୁଥିଲେ ବନେ ।
ଶୁଣି ତୋ ସୁତ ବେଣୁସ୍ୱନେ ॥
ଅଳପ ଧୀରେ ବହେ ବାରି ।
ପବନେ ଉଜାଣି ଲହରୀ ॥
ତା ପାଦରଜେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ବହଇ କି ସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ॥
ପବନ ଆଣିବ ଉଡ଼ାଇ ।
ଆମ୍ଭେ ତରିବୁ ରେଣୁ ପାଇ ॥୬,୭
ଆଦିପୁରୁଷ ପ୍ରାୟ ସେହି ।
ଆମ୍ଭ ବାଳକ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ॥
ଗିରି ନିକଟେ ପଶୁଗଣେ ।
ଚରନ୍ତି ତୃଣ ତୋଷମନେ ॥
ଗୋରୁଙ୍କ ନାମ ବେଣୁସ୍ୱନେ ।
ଡାକନ୍ତେ ମଧୁର ବଚନେ ॥
ଲତାଏ ତରୁଙ୍କୁ ଆବୋରି ।
ଫଳ ପଲ୍ଲବ ପୁଷ୍ପେ ଭରି ॥
ଲାଗନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ପାୟେ ।
ବସନ୍ତ ସୁଶୀତଳ ବାୟେ ॥
ବୃକ୍ଷେ ହୋଇଲେ ପୁଲକିତ ।
ଶୁଣି ତା ମୁରଲୀର ଗୀତ ॥
ମଧୁ ବରଷିଲେ ଗହଳ ।
ଯେସନ୍ତେ ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥୮,୯
ସୁନ୍ଦରବର ତୋ କୁମର ।
ତୁଳସୀମାଳ ଲମ୍ବେ ଉର ॥
ଗନ୍ଧେ ଭ୍ରମର ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ।
ବେଣୁ ଶବଦେ ଆବୋରନ୍ତି ॥
ନଦୀ ତଡ଼ାଗ ଜଳେ ଥାଇ ।
ହଂସ ସାରସେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ॥
ମନ ନିରୋପି ବେଣୁସ୍ୱନେ ।
ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଲେ ଲୋଚନେ ॥୧୦,୧୧
ନାନା କୁସୁମେ ବେଶ ହୋଇ ।
ରୋହିଣୀସୁତ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ॥
ପର୍ବତ ପାଖେ ତୋର ବଳା ।
ଶବଦେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମୋହିଲା ॥
ଇନ୍ଦ୍ରବଚନେ ମେଘମାଳେ ।
ସୁନ୍ଦର ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ମିତ୍ରର ଶ୍ରମ ବନେ ଗ୍ରହିଁ ।
ମେଘେ ଢାଙ୍କିଲେ ଛତ୍ର ହୋଇ ॥୧୨,୧୩
ଗୋପେ ବିବିଧ ରସେ ପୂରି ।
ନ ଶିଖି ବେଣୁନାଦ ସ୍ଫୁରି ॥
ସପତ ସ୍ୱରେ ବେଣୁ ବାଇ ।
ରଙ୍ଗ ନୟନେ ବାଙ୍କେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତୋର ନନ୍ଦନ ବେଣୁସ୍ୱରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ର ତୁଲେ ॥
ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ ମଧ୍ୟେ ।
ମୋହ ହୋଇଲେ ବେଣୁନାଦେ ॥୧୪,୧୫
ଅପୂର୍ବ ଶୁଣ କୃଷ୍ଣମାଏ ।
ଧ୍ୱଜ ଅଙ୍କୁଶ ବେନି ପାୟେ ॥
ଚିତ୍ରିତ କଲା ବନଭୂଇଁ ।
ମତ୍ତ ମାତଙ୍ଗ[୨] ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ତାର ଗ୍ରୀଳିବା ଦେଖି ମାଏ ।
ଗ୍ରୀଳି ତ ନ ପାରୁଁ ଭେଡ଼ାଏ[୩] ॥

୧. ମାଲକାଛ—ମାଲକଚ୍ଛା । ୨. ମାତଙ୍ଗ—ହସ୍ତୀ । ୩. ଭେଡ଼ାଏ—ପାହୁଡେ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବୃକ୍ଷଙ୍କ ଗତି ଆମ୍ଭେ ଭଜୁଁ ।
ଗ୍ୱହିଁ ନ ପାରି ଚକ୍ଷୁ ବୁଜୁଁ ॥
ମଦନଶରେ ହେଉଁ ଭୋଳ ।
ଫିଟଇ କବରୀ ଅଞ୍ଚଳ ॥୧୬, ୧୭
ମଣି ଗୁଞ୍ଜରା ଶିରେ ଧରି ।
ଗାଈଙ୍କ ପଛେ ବନଗ୍ୱରୀ ॥
ତୁଳସୀମାଳ ଲମ୍ବେ ହୃଦେ ।
ଭୁଜ ଗୋପାଳପୁଅ କାନ୍ଧେ ॥
ମଧୁର ରସେ ବେଣୁ ବାଇ ।
ଗ୍ୱଲନ୍ତେ ଚଉଦିଗ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ହରିଣୀଗଣ କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବେଣୁ ଶବଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ଛାଡ଼ିଣ ସୁତ ଘରବାସ ।
କ୍ଷଣେହେଁ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ପାଶ ॥୧୮, ୧୯
ସକଳ ଗୁଣଙ୍କର ସିନ୍ଧୁ ।
ମୁଖ ଦିଶଇ ପୂର୍ଣ୍ଣଇନ୍ଦୁ ॥
ଉତ୍ତରୀଛନ୍ଦେ କୁନ୍ଦମାଳ ।
ସଙ୍ଗତେ ଗୋରୁ ଗୋପବାଳ ॥
କାଳିନ୍ଦୀତଟେ ତୋ କୁମର ।
ହୃଦୟ ଭେଦିଲା ଆମ୍ଭର ॥
ପବନ ଯୋଗେ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ।
ଲାଗନ୍ତି ତାର ପାଦତଳେ ॥
ତ୍ରିଦଶେ ବାଦ୍ୟନାଦ କରି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥୨୦, ୨୧
ବିବିଧ ଅଙ୍ଗେ ଉପହାର ।
କେ କହୁ ମହିମା ତାହାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଛଳେ ତୋ କୁମର ।
କରେ ତୋଳିଲା ଗିରିବର ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି କରି ।
ବନ୍ଦିଲେ ତାର ପାଦ ଧରି ॥
ଗୋଧନ ଘେନି ଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ପଥେ ଆସନ୍ତେ ଗୋପୀନାଥେ ॥
ଗୋଧୂଳି ଭୂଷଣ ଶରୀର ।
ଜୀବନ ଦହେ ଗୋ ଆମ୍ଭର ॥
ଗୋପ ବାଳକ ଇଷ୍ଟଦାତା ।
ଦେବକୀ ଦେବୀ ଯାର ମାତା ॥
ନକ୍ଷତ୍ରପ୍ରାୟ ଗୋପବାଳ ।
ତୋ ସୁତ ଶଶାଙ୍କମଣ୍ଡଳ ॥୨୨, ୨୩
ବେନି ଲୋଚନ ମତ୍ତଭୋଳେ ।
ଗ୍ୱଲେ ଗୋପାଳପୁଅ ମେଳେ ॥
ଗୋରୁଙ୍କ ଧୂଳି ମୁଖେ ମିଶି ।
ବଦରୀ ଫଳ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୋହେ ।
ରୂପେ କୋଟିଏ କାମ ମୋହେ ॥
ଗ୍ୱଲଇ ମତ୍ତଗଜ ଛନ୍ଦ ।
ମୁଖ ତା ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ଗ୍ୱନ୍ଦ ॥
ଆମ୍ଭେ ଗୋ ଗ୍ୱହିଁ ତାର ମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡୁଁ ବିରହ ତାପ ଦୁଃଖ ॥୨୪, ୨୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣଲୀଳା କହି ।
ନନ୍ଦଘରଣୀ ଆଗେ ଯାଇ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଚିତ୍ତ ।
ଦିନକୁ ଦିନ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଛାଡ଼ିଲେ ଭବବନ୍ଧ ଭ୍ରମ ।
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ ॥୨୬
ସେ ଗୋପଗୋପୀଙ୍କ ପଦ୍ମରେ ।
ମନ ମୋ ଥାଉ ନିରନ୍ତରେ ॥

ନାମ ମୋହର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭକତି ଛାଡ଼ି ଅରକ୍ଷିତ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ହରି ଭକତି ମୋର ନାହିଁ ॥
ସୁଜନଜନେ ହରିପଥେ ।
ସେବକ କରି ନିଅ ମୋତେ ॥
ନିବିଡ଼ ମୋହ ଜଡ଼େ ଥାଇ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ କାହିଁ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାର ସାଗର ।
ଏଣେ ହୋ ବିଶ୍ୱାସ ନ କର ॥
ନିରତେ ଭଜ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ।
ହରିଚରଣ ଅବିରତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାହୁଁ କୀଟ ଜନ୍ମଯାଏ ।
ସକଳେ ପଡ଼ି ମାୟାମୋହେ ॥
କେବଳ ଗୋବିନ୍ଦ ଭରସା ।
ଛାଡ଼ ସକଳ ମାୟା ଆଶା ॥
ପଥିକ ଯେହ୍ନେ ପଥଶ୍ରମେ ।
ମିଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷର ଆଶ୍ରମେ ॥
ଶ୍ରମ ସାରିଲେ ଯେଝାମତେ ।
ଚଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଥାଇ ପଥେ ॥
ଏସନ ସଂସାର କୁଟୁମ୍ବ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ପରାଭବ ॥
ବିନା ଗୋବିନ୍ଦ ଆଶ୍ରେ ତାର ।
ନାହିଁ କେବଣ ପ୍ରତିକାର ॥
ପୁରାଣ ଶିରୀ ଭାଗବତ ।
ବାଇଙ୍କ ପ୍ରାୟେ କଲି ଗୀତ ॥
ପଣ୍ଡିତେ ନ କରିବ ହାସ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ମୁହିଁ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବୃନ୍ଦାବନକ୍ରୀଡ଼ାୟାଂ ଗୋପିକାଯୁଗଳଗୀତଂ ନାମ ସପ୍ତତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଷ୍ଟାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଅଷ୍ଟାତ୍ରିଂଶରେ ହତ ବୃଷ । ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତହୁଁ କଂସ ॥
ବସୁଦେବର ଜାଣି ସୁତ । ଅକ୍ରୂର ପେଷିଲା ତୁରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
ଗୋପେ ଅସୁର ଉତପାତ ॥
ଅରିଷ୍ଟ ନାମେ ଷଣ୍ଢରୂପୀ ।
ମିଳିଲା ବନଗିରି ବ୍ୟାପି ॥
ବୃଷଭରୂପୀ ମହାକାୟେ ।
ଅବନୀ ଖୋଳୁଅଛି ପାୟେ ॥
ଗର୍ଜିଇ ଘୋରନାଦ କରି ।
ପାଦେ କମ୍ପଇ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଲାଞ୍ଜ ଉଭାରି ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ଖୋଳଇ ଶିଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚ ଭୂଇଁ ॥
ଅଳପ ଅଳପ ମୂତଇ ।
ଚକ୍ଷୁ ଘୂରାଇ ପୁଣ ଗ୍ୱହିଁ ॥୧-୩
ଶୁଣି ତାହାର ଘୋରନାଦ ।
ଗାଈ ଗୁଆଳୀଙ୍କ ବିଷାଦ ॥
ପତନ ହୋଇ ଗର୍ଭ ତଳେ ।
ଦେବେ ଡରନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗଆଳେ ॥ ୪
ପିଠି ଉପରେ ଚୂଳ ଦେଖି ।
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ମେଘେ ବସନ୍ତି ତା ଉପରେ ।
ଶୃଙ୍ଗଯୁଗଳ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶିରେ ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଦେଖି ଡରେ ।
ପଳାଇ ଗଲେ ବନଘୋରେ ॥ ୫
ଗୋରୁଏ ପଳାଇଲେ ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ପଡ଼ିଲା ଗୋପପୁରେ ହୁରି ।
ଡାକନ୍ତି କୃଷ୍ଣନାମ ଧରି ॥
ରଖ ଗୋକୁଳ ଦାମୋଦର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଶରଣ ତୋହର ॥ ୬
ବିକଳ ଦେଖିଣ ଗୋକୁଳ ।
ଧାଇଁଲେ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଆନନ୍ଦେ ତୋଳି ବେନି ଭୁଜ ।
ଡାକନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ॥
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ।
ଅସୁର ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ନରହରି ।
ଡାକିଲେ ଷଣ୍ଢକୁ ଆବୋରି ॥ ୭
ରେ ରେ ଦଇତ ଦୁରାଗ୍ରହ ।
କିମ୍ପା ଡରାଉ ଗୋପପୁର ॥
ଦୁଷ୍ଟଦଳନ ବାନା ମୋର ।
ଆଜ ପେଷିବି ଯମପୁର ॥ ୮
ଧାଇଁଲେ ବାହାନାଦ କରି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବନାରୀ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଲେ କରତାଳ ।
ଶୁଣି ଅସୁର ଅସମ୍ଭାଳ ॥
ପଛେ ଅଛନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବାଳକ କନ୍ଧେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ଶୁଣି କରତାଳି ।
କୋପେ ଅସୁର ପରଜ୍ୱଳି ॥
ଖୁରେ ଖୋଳଇ ମହୀସ୍ଥଳ ।
ଲାଞ୍ଜ ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରାଳ ॥
ମେଘେ ଉଡ଼ିଲେ ଲାଞ୍ଜବାୟେ ।
ନିଶ୍ୱାସ ଖରତର ବହେ ॥
ଆଗେ ଉଭାରି ଶୃଙ୍ଗ ଦୁଇ ।
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲା କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଧାଡିକାରେ ।
ବଜ୍ର ଯେସନେ ଇନ୍ଦ୍ର କରେ ॥୯, ୧୦
ଆଗ ହୋଇଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କରେ ଧଇଲେ ଶୃଙ୍ଗ ଦୁଇ ॥
ଅସୁର ନ ପାରିଲା ଯାଇ ।
ପଛକୁ ଦେଲେ ହାବୁଡ଼ାଇ ॥
ଅସୁର ପାଇ ମହାତ୍ରାସ ।
ଘୁଞ୍ଚିଲା ଭେଡ଼ା ଅଷ୍ଟାଦଶ ॥
ଯେସନ୍ତେ ଉଭାରି ବେନି ଗଜ ।
ପଛ ଘୁଞ୍ଚିଲେ ଦେବରାଜ ॥୧୧
ଦଇତ ମୂର୍ଚ୍ଛାଗତ ହୋଇ ।
ପୁଣି ଉଠିଲା ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥
ଧାଇଁଲା ପବନହୁଁ ଖର ।
ଶୃଙ୍ଗ ଧଇଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଅସୁର ଦେହେ ପାଦ ଦେଇ ।
ତଳେ ପାଡ଼ିଲେ ବେଗେ ନେଇ ॥
ପଛ ଚରଣ ପାଦେ ଗ୍ୱପି ।
ମୁଣ୍ଡ ମୋଡ଼ିଲେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ଓଦା ବସନ ପ୍ରାୟେ ମୋଡ଼ି ।
ତାହାର ଦେହୁଁ ଶୃଙ୍ଗ ଝାଡ଼ି ॥୧୨, ୧୩
ମୁଖରୁ ଗଳଇ ରୁଧିର ।
ବେଗେ ଛାଡ଼ିଲା କଳେବର ॥
ଗ୍ୱରିଚରଣ ପ୍ରସାରିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖକୁ ଗ୍ୱହିଁଲା ॥
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ମହାବଳୀ ।
ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗିଲୋକେ ମିଳି ॥
ଦେବେ କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
କୃଷ୍ଣ ନାଶିଲେ ଗୋପ ରିଷ୍ଟି ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ନିବାରି ।
ଉଶ୍ୱାସ କଲେ ଗୋପପୁରୀ ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ନନ୍ଦମେଳେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପାଦତଳେ ॥
ଗୋପୀଏ ଗ୍ୱହାନ୍ତି ଶ୍ରୀମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ଜନ୍ମବନ୍ଧ ଦୁଃଖ ॥୧୪, ୧୫
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଷଣ୍ଢାସୁରମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଊନଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷ କଥା । ଅଣଗ୍ରଳିଶରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପମଣି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଶୁଭିଲା ଜୟବାଣୀ ॥
ଆକାଶେ ଥିଲେ ଯେ ନାରଦ ।
ଜାଣିଲେ ଷଣ୍ଢାସୁର ବଧ ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ ଦେବଋଷି ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ପରଶଂସି ॥
ମଥୁରା ନଗରେ ମିଳିଲେ ।
କଂସରାଜାର ସଭାତଳେ ॥
ଦେଖି ଉଠିଲା ଭୋଜବୀର ।
ନମିଲା ମୁନିଙ୍କ ପୟର ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ଆସନେ ବସାଇଲା ନେଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଭୋଜବଂଶେ ରାଜା ।
ମୁନିଚରଣେ କଲା ପୂଜା ॥
କୁଶଳ ବାରତା ପଗ୍ରରି ।
ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାଦ ଧରି ॥
କଂସର ଭକ୍ତିରେ ନାରଦ ।
କହନ୍ତି ପାଇ ମନେ ଖେଦ ॥୧୬
ତୁ ରାଜା ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ।
ମୋର ବଚନେ ତୋର ଆଶ ॥
ତୋତେ ମୋହର ଚିତ୍ତେ ଦୟା ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ଯାହା ॥
ତୁ ତାହା ନ ଶୁଣିଲୁ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଏବେ ମରିବୁ ଅଳ୍ପଦିନେ ॥
ଶୁଣ କହଇ ମନଖେଦ ।
ମୋ ମୁଖୁଁ ନ ସ୍ଫୁରଇ ବେଦ ॥
ଦେବତାମାନେ ତୋ ବଇରୀ ।
ତୋର ମରଣେ କୂଟ କରି ॥
ଗୋପେ ଯାଦବ ଅବତାରେ ।
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଘରେ ॥

ହରିଙ୍କି କରାଇଲେ ଜନ୍ମ ।
ଭିଣୋଇ କଲା ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ଅଷ୍ଟମଗର୍ଭେ ଏହା ନାରୀ ।
ରାତ୍ରେ ପ୍ରସବିଲା ମୁରାରି ॥
ତୋର ଭିଣୋଇ ତାହା ନେଇ ।
ଅଇଲା ନନ୍ଦଘରେ ଥୋଇ ॥
କନ୍ୟାଏ ଥିଲା ତାର ଘରେ ।
ଯାହା କଗ୍ରଡ଼ିଲୁ ଶିଳାରେ ॥
ତୋହର ହସ୍ତୁଁ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ।
ତେବେହେଁ ଜ୍ଞାନ ତୋ ନୋହିଲା ॥
ରୋହିଣୀ ବସୁଦେବ ନାରୀ ।
ପଳାଇଗଲା ତୋତେ ଡରି ॥
ତାହାର ଗର୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।
ସେହି କୁମରେ ପ୍ରସବିଲା ॥
ହରିର ଅଂଶେ ଅବତାର ।
ସେ ତୋତେ ମାରିବେ ନିକର ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ବଢ଼ିଲେ ଗୋପପୁରେ ଥାଇ ॥
ବସୁଦେବର ମିତ୍ର ନନ୍ଦ ।
ସେ ତୋତେ କଲା ଏଡ଼େ ଛନ୍ଦ ॥
ପୂତନା ଆଦି ଷଣ୍ଢ ଯାଏ ।
ସବୁ ମାରିଲେ ବେନି ପୋଏ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଦର୍ପ କରି ଚୂର ।
ହସ୍ତେ ତୋଳିଲେ ଗିରିବର ॥
କାଳିୟ ଥିଲା କାଳିଦହେ[୧] ।
ପଳାଇଗଲା ତାର ଭୟେ ॥
କହିବି କେତେ ଗୁଣ ତାର ।
ଦେବଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ମୁନିବର ।
କହିଲେ ସମସ୍ତ ବିଗ୍ରର ॥

ଶୁଣି ଅସୁର ଥରହର ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ॥୧୭, ୧୮
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗ ଘେନି କରେ ।
ବେଗେ ଉଠିଲା କୋପଭରେ ॥
ବସୁଦେବକୁ ଅଣାଇଲା ।
ଅନେକ ମାଡ଼ ମରାଇଲା ॥
ହାଣିବ ବୋଲି କୋପଭର ।
ନାରଦ ଧଇଲେ ତା କର ॥୧୯
ନାରଦ ବଚନେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ପାଦେ ଭରିଲା ଲୋହପାଶ ॥
ଧନସମ୍ପଦ ଜୂର କଲା ।
ବନ୍ଦୀ ମନ୍ଦିରେ ରଖାଇଲା ॥
କଂସକୁ କହି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ଆକାଶେ ଚଳିଲେ ତୁରିତ ॥
ମୁନି ଅନ୍ତରେ ଭୋଜରାୟେ ।
ଭାଳଇ ଜୀବନର ଭୟେ ॥
କେଶୀ ଦଇତକୁ ଅଣାଇଁ ।
କହଇ ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ॥୨୦
ତୁ ମୋର ଭ୍ରାତ ସହୋଦର ।
ବହନ ଯାଅ ଗୋପପୁର ॥
ବସୁଦେବର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ॥
ବହନ କର ପ୍ରାଣେ ନାଶ ।
ଦେବି ସମ୍ପଦ ଗ୍ରାମ ଦେଶ ॥
ତେବେ ସେ ଜୀବନେ ମୋ ଆଶ ।
ଭୋ ଭ୍ରାତ ନ କର ଅଳସ ॥
କଂସର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
କେଶୀ ଚଳିଲା ଗୋପପୁରେ ॥
ଗ୍ରଣୂର ମୁଷ୍ଟିକର ମେଳେ ।
ଦର୍ପିଷ୍ଟ ମାଲେ ବଳୀୟାରେ ॥

୧. କାଳିଦହେ—କାଳିନ୍ଦୀ ହ୍ରଦରେ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ଗଜ କୁବଳୟ ମାହୁନ୍ତ ।
ପାତ୍ର ସାମନ୍ତ ଇଷ୍ଟ ମିତ୍ର ॥
ଅଣାଇଁ କହଇ ଅସୁର ।
ଜଣ ଜଣକେ ଧରି କର ॥୨୧, ୨୨
ଭୋ ବୀର ମୁଷ୍ଟିକ ଚାଣୂର ।
କହି ଯେ ଗଲେ ମୁନିବର ॥
ବସୁଦେବ ତା ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ଗୋପରେ ଅଇଲା ଲୁଚାଇ ॥
ଗୁପତେ ନନ୍ଦଘରେ ଥାଇ ।
ବଢ଼ିଲେ ବଳବନ୍ତ ହୋଇ ॥୨୩
ଯେତେ ଅସୁର ମୋର ଗଲେ ।
ଗୋପରେ ଥାଇ ସଂହାରିଲେ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ବଳୀୟାର ।
ସେ ମୋତେ କରିବେ ସଂହାର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅଣାଇବି ଧରି ।
ଏଥେ ମାରିବି ଯୁଦ୍ଧ କରି ॥
ମାଲବିନ୍ଧାଣେ ମରାଇବି ।
ତେବେଟି ଜୀବନ ପାଇବି ॥
ଦେବଇଁ ସମ୍ପଦ ବହୁତ ।
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥୨୪
ଶୁଣ ହୋ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ବର ।
ମଞ୍ଚା କରାଇବ ଅପାର ॥
ରଙ୍ଗସଭାଏ ଭିଆଇବ ।
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ଦେଖୁଥିବ ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଆସି ।
ମଞ୍ଚା ଉପରେ ଥିବେ ବସି ॥
ତୁମ୍ଭେ କରିବ ମାଲରଣ ।
ଦେଖିବେ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମରଣ ॥
ମାହୁନ୍ତ ଥିବ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାରେ ।
ବସି କୁବଳୟାପୀଡ଼ରେ ॥
ଦନ୍ତେ ଗୁଞ୍ଜାଇ ବେନି ଭାଇ ।
ମାରିବ ସଭାତଳେ ନେଇ ॥
ଅନେକ ଧନରତ୍ନ ଦେବି ।
ମୋହର ମଇତ୍ର କରିବି ॥୨୫
ସମସ୍ତେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତୁମ୍ଭେ ଭିଆଅ ଧନୁ ଘର ॥

ଶୁକଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନେ ।
ପୂଜା କରିବ ରାତ୍ରମାନେ ॥
ଛେଳି ମଇଁଷି ବଳିଭୋଜା ।
କ୍ଷେତ୍ରପାଳଙ୍କୁ କର ପୂଜା ॥
ଘୋଷଣା ଦିଅ ଚାରିଦିଗେ ।
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁରଭାଗେ ॥
ଜନପରଜା ଯେତେ ଦୁଃଖୀ ।
ଆସିବେ ଧନୁଯାତ୍ରା ଦେଖି ॥
ଦେବଇଁ ଧନ ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ନ ।
ତୁଳାପୁରୁଷ ଆଦି ଦାନ ॥୨୬
ଏମନ୍ତ କହି କଂସ ଗଲା ।
ଭିତର ପୁରେ ବିଜେ କଲା ॥
ଅକ୍ରୂର ନାମେ ମନ୍ତ୍ରୀବର ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ବଳୀୟାର ॥
କଂସର ବିଶ୍ୱାସ ଅପାର ।
ଡକାଇ ଆଣିଲା ସତ୍ୱର ॥
ତାହାର କରେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
କହଇ ଏକାନ୍ତେ ବସାଇ ॥୨୭
ଭୋ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ବିଶ୍ୱାସୀ ଅଟୁ ତୁ ମୋହର ॥
ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁରେ ସତ୍ୟ କହି ।
ବେଦ ପୁରାଣେ ଏ ଅଛଇ ॥
ତୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ମୋର ହିତ ।
ତୁ ମୋର ପ୍ରାଣ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ତୋହର ବଳେ ଆଜ ମୁହିଁ ।
ଶତ୍ରୁ ସଂହାରିତେ ଲୋଡ଼ଇ ॥
ଯେସନେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଦେବେ ହୁଅନ୍ତି ସୁଖଚାରୀ ॥୨୮, ୨୯
ନନ୍ଦଗୋକୁଳେ ବେଗେ ଯାଅ ।
ମୋହର ହିତେ ଯେବେ ଥାଅ ॥
ତୁମ୍ଭର ବଳେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।
ଭୋ ମିତ୍ର କହିଲିଟି ସତ୍ୟ ॥
ବସୁଦେବର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ॥
ଥୋଇଲା ନେଇ ନନ୍ଦଘରେ ।
ଲୁଚାଇ ବସୁଦେବ ଡରେ ॥

ତୁ ବେଗେ ରଥ ଘେନିଯାଅ ।
ମୋର ଛାମୁରେ ଆଣି ଦିଅ ॥୩୦
ଦେବକୀ ବିଭା ହେଲାବେଳେ ।
ମୋତେ ଯା ଦେବେ କହିଥିଲେ ॥
ସେ କଥା ହୋଇଲା ଯୁକତେ ।
ନାରଦ କହିଗଲେ ମୋତେ ॥
ମୋତେ ମାରିବେ ବେନି ଭାଇ ।
ସେ କଥା ଉଚିତ ଯେ ହୋଇ ॥
ଗୋକୁଳେ ଥାଇ ବଳୀୟାର ।
ଅନେକ ମାଇଲେ ଅସୁର ॥
ବାଳୁତ କାଳୁଁ ତାଙ୍କୁ ଧରି ।
ବେଗେ ମୁଁ ପକାଇବି ମାରି ॥
ତେବେ ମୋହର ମନ ସ୍ଥିର ।
ଭୋ ମିତ୍ର ଧରୁଅଛି କର ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ଘେନାଇ ଆସ ଯାଇ ବେଗେ ॥
ଗୋରସ ଆଣ ଶତେ ଭାର ।
ଧନୁ ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା ମୋର ॥୩୧
ଅଣାଇ ମଥୁରାନଗରେ ।
ବନ୍ଦୀ କରିବି ବନ୍ଦୀଘରେ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦେ ଅଣାଇବି ।
ହସ୍ତୀର ପାଦେ ମଞ୍ଚାଇବି ॥
ଯେବେ ଉବୁରିବେ ସେଠାରୁ ।
ମାଲେ ଅଛନ୍ତି ମହାମେରୁ ॥
ଏହାଙ୍କ ହସ୍ତେ ମରାଇବି ।
ତେବେ ସେ ଜୀବନ ପାଇବି ॥୩୨
ନନ୍ଦଯଶୋଦା ବସୁଦେବ ।
ଦେବକୀ ଯେତେକ ଯାଦବ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ପେଷି ଯମପୁର ।
ତେବେ ଜୀବନ ସ୍ଥିର ମୋର ॥୩୩
ଉଗ୍ରସେନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣି ।
ଏଠାରେ ପକାଇବି ହାଣି ॥
ଦେବକ ନାମେ ତାର ଭାଇ ।
ମୋର ମରଣ ସେ ଲୋଡ଼ଇ ॥
ମୋର ବଇରୀ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଭୋ ମିତ୍ର ମାରିବି ଏମନ୍ତେ ॥

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_8_Front

ତେବେ ସେ ମହୀ ଅକଣ୍ଟକ ।
ଭୋଗ କରିବି ମୁହିଁ ଏକ ॥
ଶ୍ୱଶୁର ଜରାସନ୍ଧ ମୋର ।
ସଙ୍ଗାତ ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ॥୩୪, ୩୫
ଆବର ନାରକା ଅସୁର ।
ବଡ଼ ସୁହୃଦ ବାଣାସୁର ॥
ଏ ମୋର କଛେ ବଳୀୟାର ।
ମୋତେ ଡରଇ ସୁନାସୀର ॥
ଭୋ ମିତ୍ର ଯାଅ ବେଗ ହୋଇ ।
ଧନୁ ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା କହି ॥
ବହନ ଆଣ ବେନି ଭାଇ ।
ମିତ୍ର ମୋହର ଯେବେ ତୁହି ॥୩୬, ୩୭
ଏମନ୍ତ କଂସ ବୋଲ ଶୁଣି ।
ଅକ୍ରୂର ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଏ କଥା ତୋହର ଉଚିତ ॥

ରିପୁକୁ ବୁଦ୍ଧିବଳେ ମାରି ।
ତେବେ ଜୀବନ ସୁଖେ ଧରି ॥
କହଇ ଶୁଣ ନରେଶ୍ୱର ।
ଦଇବବଳ ବଳୀୟାର ॥
ଯେ ଯାହା କର୍ମଫଳ ବଳେ ।
ଭୋଗ କରନ୍ତି ମହୀତଳେ ॥
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମାନବ ଦେହ ବହି ।
ଲାଭ ଅଲାଭ ନ ଜାଣଇ ॥
ଯେ ଯାହା ପୂର୍ବେ ଥାଇ କରି ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ସେ ଫଳ ଆବୋରି ॥
ଶୋକ ହରଷ ବେନି ପଥେ ।
ମିଳନ୍ତି କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନି ।
ଭୋ ମିତ୍ର ଯିବି ଏହିକ୍ଷଣି ॥୩୮, ୩୯
ଶୁଣି ହରଷ ଭୋଜରାଜା ।
ଅକ୍ରୂରେ କଲା ମିତ୍ରପୂଜା ॥

କଂସ ପଶିଲା ଅନ୍ତଃପୁର ।
ଅକ୍ରୂର ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ପଥେ ସେ ବିଗ୍ରରଇ ମନେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିବି କେସନେ ॥
ସତେ କି ଦେଖିବି ଶ୍ରୀମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡିବି କୋଟିଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ॥
ମିଳିଲା ନିଜ ଘରେ ଯାଇ ।
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥୪୦
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅକ୍ରୂର ସଜ କଲା ରଥ ॥
ସେ ରଥ ପଛେ ଥାଇ ଧାରେ ।
ମନ ମୋ ଯାଉ ଗୋପପୁରେ ॥
ସୁଜନେ ଆସ ସଙ୍ଗତରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିବା ବେନିଡୋଳେ ॥
ଅକ୍ରୂର ରଥେ ମନ ଥୁଅ ।
ସଂସାର ସୁଖେ ଧ୍ୱଂସ ନୁହଁ ॥
ବାରେ ଦେଖିଲେ କୃଷ୍ଣ ରୂପ ।
ଆଉ କି ଥିବ ମନେ ତାପ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଅକ୍ରୂରସମ୍ପ୍ରେଷଣଂ ନାମ ଊନଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କେଶୀ ଅସୁର ବ୍ୟୋମ ନାଶ । ଚରିତ ଅଧ୍ୟା ଚତ୍ୱାରିଂଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ।
କେଶୀ ଯେ ବୃନ୍ଦାବନେ ଗଲା ॥
ରଜନୀ ହୋଇଲା ପ୍ରଭାତ ।
ଗଗନେ ଉଦେ ଛାୟାକାନ୍ତ ॥
ଅଶ୍ୱର ପ୍ରାୟେ ରୂପ ଧରି ।
ଦେଖି ଗଗନେ ଦେବେ ଡରି ॥
ମନହୁଁ ବେଗବନ୍ତ ହୋଇ ।
କୋପେ ଖୋଳଇ ଖୁରେ ମହୀ ॥
କାନ୍ଧ ଝାଡ଼ଇ ଲାତ ମାରି ।
ଗଗନେ ପଡୁଅଛି ହୁରି ॥

ବିମାନେ ବସି ଦେବତାଏ ।
ଉଡ଼ିଣ ଗଲେ ଲାଞ୍ଜବାୟେ ॥
ଗୋରୁଏ ପଳାଇଲେ ଛନ୍ନେ ।
ପଶିଲେ ଘୋର କୁଞ୍ଜବନେ ॥
କେଶୀର ନିଃଶ୍ୱାସ ପବନେ ।
ଉଡ଼ିଲେ ବୃକ୍ଷେ ଘୋର ଶୂନ୍ୟେ ॥ ୧
ଶବଦ ଶୁଣି ମହାଘୋର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥
ଦେଖିଲେ ଗୋପର ବିକଳ ।
ଶୂନ୍ୟେ ପଳାନ୍ତି ମେଘମାଳ ॥

ଦେବେ ଗଗନ ଗଲେ ଛାଡ଼ି ।
ଶୁଣି ଦଇତ୍ୟ ଘୋର ରଡ଼ି ॥
ଦେଖିଲେ ମଦନଗୋପାଳ ।
ଅସୁର ତେଜ ଅନର୍ଗଳ ॥
କଂସ ଆଦେଶେ ମହାବଳୀ ।
ଲୋଡ଼ଇ ରାମ ବନମାଳୀ ॥
ଅସୁର ବିଗ୍ରରଇ ମନେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିବି କେସନେ ॥
ଲୁଗ୍ରଇ ଅଛି ବସୁଦେବ ।
ମୋହର ଡରେ ପଳାଇବ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ମୁଖ ବିସ୍ତାରି ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ଗିଳିବି ମୁହିଁ ବେନି ଭାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଗ୍ରହି ଆନନ୍ଦେ ।
ମିଳିଲା ଗୋପପୁର ମଧ୍ୟେ ॥
ଗୋପବାଳକ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଗୋପକୁମର କନ୍ଧେ ହସ୍ତ ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶିଙ୍ଗାନାଦ ।
କେଶୀ ପାଇଲା ମନେ ଖେଦ ॥
ମୁଖ ବିସ୍ତାରି କୋପଭରେ ।
ଧାଇଁଲା ପବନହୁଁ ଖରେ ॥
ମୁଖେ କି ପିଉଛି ଆକାଶ ।
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ପାଶ ॥
ଉଞ୍ଚାଇ ପଛ ବେନିପାଦେ ।
ପିଟିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ହୃଦେ ॥୨-୪
ଗୋବିନ୍ଦ ବଞ୍ଚାଇଲେ ତାହା ।
ବଜ୍ରହୁଁ ଆଣ୍ଟ ଯାର ହିଆ ॥
ଚରଣ ଧରି ବାମ କରେ ।
ପକାଇଦେଲେ କୋପଭରେ ॥
ଗରୁଡ଼ ଯେହ୍ନେ ନାଗ ଧରି ।
ପକାଇ ରହଇ ଆବୋରି ॥ ୫
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
କେଶୀ ଧାଇଁଲା ରୋଷ ବହି ॥
ବିସ୍ତାର ଦେଖି ତାର ତୁଣ୍ଡ ।
କୃଷ୍ଣ ଭରିଲେ ଭୁଜଦଣ୍ଡ ॥
ସର୍ପ ପଶଇ ଯେହ୍ନେ ବିଳେ ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ଗୋପବାଳେ ॥ ୬
ଦଇତ୍ୟ କାମୋଡ଼ିଲା କର ।
ଦନ୍ତ ତା ଝଡ଼ିଲା ଅଧର ॥
ତପତଫାଳ ପ୍ରାୟେ କର ।
ଗ୍ରହି ନ ପାରିଲା ଅସୁର ॥
କେଶୀ ଉଦରେ କୃଷ୍ଣ କର ।
ବଢ଼ିଲା ଯେହ୍ନେ ଗିରିବର ॥ ୭
ଗର୍ଭେ ମଛିଲେ ବାହୁଦଣ୍ଡେ ।
ଖୁଆ ଯେସନେ ଦଧିଭାଣ୍ଡେ ॥
ନିରୋଧ ହୋଇ କଣ୍ଠଦ୍ୱାର ।
ବିସ୍ତାର କରି ଗ୍ରହି ଖୁର ॥

ବେଗେ ଛାଡ଼ିଲା ମଳମୂତ୍ର ।
ପଡ଼ି ହୋଇଲା ମୂରୁଛିତ ॥
ବେନି ଲୋଚନ କଲା ସ୍ଥିର ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲା ଅସୁର ॥ ୮
ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବତାଏ ।
ପଶିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହେ ॥
ପାଚିଲା ଫୁଟି ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ଅସୁର ପଡ଼ିଲା ମିଳାଇ ॥
ତାହାର ଗର୍ଭୁଁ ଦାମୋଦର ।
ଫେଇ ଆଣିଲେ ନିଜ କର ॥
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଦେବତାଏ ।
ଆକାଶେ କଲେ ଜୟେ ଜୟେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷିଲେ ଗହଳ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଦେବବଳ ॥ ୯
କେଶୀ ମରଣ ଦେଖି ହସି ।
ଆସି ମିଳିଲେ ଦେବଋଷି ॥
ଏକାନ୍ତେ ଦେଖି ନରହରି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ଉଠି ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୧୦

ନାରଦ ଉବାଚ

ଭୋ ପ୍ରଭୁ କୃଷ୍ଣ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଯାଦବ ବଂଶର ଠାକୁର ॥
ଜ୍ଞାନୀ ଚିନ୍ତନ୍ତି ତୋତେ ନିତ୍ୟେ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ହୃଦଗତେ ॥
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ ନିରଞ୍ଜନ ।
ସକଳ ଆତ୍ମାରେ ଅଭିନ୍ନ ॥
ମନ ବୁଦ୍ଧିକି ଅଗୋଚର ।
ମହାପୁରୁଷ ତୁ ଈଶ୍ୱର ॥
ତୋହର ମାୟା ତୁ ଆବୋରି ।
ଶରୀର ଧରୁ ନରହରି ॥
ସଂସାର କରୁ ତୁ ଭିଆଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥୧୧, ୧୨
ଭାରା ନିବାରେ ତୋର ଦେହି ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ରଖୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଲୀଳାଏ ମାଇଲୁ ଅସୁର ।
ଦେଖି ଡରନ୍ତି ସୁର ନର ॥
ଏ କେଶୀ ଦଇତ୍ୟର ତ୍ରାସେ ।
ଦେବେ ନ ରହନ୍ତି ଆକାଶେ ॥୧୩-୧୫

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଚକ୍ରଧର ।
ମାରିବୁ ମୁଷ୍ଟିକ ଚାଣୂର ॥
ଧନୁ ଭାଙ୍ଗିବୁ ବାମ କରେ ।
ହସ୍ତୀ ମାରିବୁ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାରେ ॥
କଂସ ମାରିବୁ ଗ୍ରହିଦିନେ ।
ରାଜ୍ୟେ ନିବେଶି ଉଗ୍ରସେନେ ॥
କଂସର ଅଷ୍ଟମଲ୍ଲ ନାଶି ।
ଯାଦବ ବଂଶକୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥୧୬
କାଳଯବନ ଶଙ୍ଖାସୁର ।
ମୁର ନାରକା ବେଗେ ମାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଭୁବନୁ ପାରିଜାତ ।
ବଳେ ଆଣିବୁ ଗୋପୀନାଥ ॥୧୭
ବୀର ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଆଣି ।
ବିଭା ହୋଇବୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଜରାସନ୍ଧର ଭୟ ପାଇ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଦ୍ୱାରକା ଭିଆଇ ॥
ନୃଗରାଜାଙ୍କୁ ଦେବୁ ସୁଖ ।
ନାଶିବୁ କୃକଳାସ ରୂପ ॥୧୮
ତୋହର ପୁରେ ସତ୍ରାଜିତ ।
ତୋତେ ଡରିବ ଗୋପୀନାଥ ॥
ସତ୍ୟଭାମାର ତୁଲେ ମଣି ।
ତୋହର ପାଦେ ଦେବ ଆଣି ॥
ଯମର ଘରୁ ପୁତ୍ର ଆଣି ।
ତୋଷିବୁ ଗୁରୁଙ୍କ ଘରଣୀ ॥୧୯
ଘୋର ଦଇତ୍ୟ ପୁଣ୍ଡରୀକ ।
ତାହାକୁ ମାରି ଦେବୁ ମୋକ୍ଷ ॥
ଦହନ କରି କାଶୀକ୍ଷେତ୍ର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ମାରିବୁ ଦନ୍ତବକ୍ର ॥
ପାଣ୍ଡବ ଯଜ୍ଞସଭା କାଳେ ।
ଚକ୍ରେ ଛେଦିବୁ ଶିଶୁପାଳେ ॥୨୦
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବନମାଳୀ ।
ଯେତେ କରିବୁ ରସକେଳି ॥
ମୁଁ ତାହା ଦେଖିବି ଲୋଚନେ ।
ପୁରାଣେ ଶୁଣିଅଛି କର୍ଣ୍ଣେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ରଥେ ତୁ ସାରଥି ।
ମୁଁ ପୁଣି ଥିବି ତୋର କତି ॥
ଅନେକ ରାଜା ସୈନ୍ୟବଳ ।
ସଂହାର କରିବୁ ସକଳ ॥୨୧, ୨୨

ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଆଦି ଅନାଦି ଠୁଳ[1] ଶୂନ୍ୟ ॥
ଅଶେଷ ପୁଣ୍ୟଫଳ ଦାତା ।
ତୁ ସେ ଜଗତ ପିତାମାତା ॥
ଆପଣା ମହିମା ବିସ୍ତାରି ।
ଗୁଣ ପ୍ରକାଶୁ ନରହରି ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଅବତାର ।
ଯାଦବ ବଂଶର ଠାକୁର ॥୨୩, ୨୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ସାମଗାନ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନି ।
ଗଲେ ନାରଦ ମହାମୁନି ॥
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ସଂହାରି ।
ଗୋପେ ବିଜୟ ନରହରି ॥୨୫, ୨୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣର ଲୀଳା ଭାଗବତ ॥
ଦିନେକ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବାଳକ ମେଳେ ଗଲେ ବନ ॥
ଗିରି କାନନ ଘୋରବନେ ।
ଗାଈ ଚରାନ୍ତି ତୋଷମନେ ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଦାମୋଦର ।
ବାଳକେ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ॥
ଏମନ୍ତ ଖେଳ ଅଛି ମୋର ।
ଥୋକାଏ ହୁଅ ତୁମ୍ଭେ ଚ୍ଚୋର ॥
ଥୋକାଏ ହୁଅ ପଶୁଗଣ ।
ଛାଗଳ ମହିଷ ହରିଣ ॥
ଥୋକାଏ ହୁଅ ରାତ୍ରପାଳ ।
ଖେଳିବା କଦମ୍ବର ତଳ ॥
ଥୋକାଏ ହୁଅ ଦଣ୍ଡୁଆସି[2] ।
ହସି କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ତକ୍ଷଣେ କରି ସନମତ ।
ପୋଏ ହୋଇଲେ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ଥୋକେ ହୋଇଲେ ଘରବାସୀ ।
ଥୋକାଏ ଚ୍ଚୋର ଦଣ୍ଡୁଆସି ॥

ଏମନ୍ତେ ଖେଳ ଲୀଳା ହରି ।
ଖେଳନ୍ତି ବନେ ନରହରି ॥୨୭,୨୮
ଶୁଣ ରାଜନ ବିପରୀତ ।
ଅସୁର ମିଳିଲା ତୁରିତ ॥
ମୟ ଦଇତ୍ୟର କୁମର ।
ନାମ ତାହାର ବ୍ୟୋମାସୁର ॥
ମାୟାଗୋପାଳ ରୂପ ଧରି ।
ଅନେକ ନେଲା ଚ୍ଚୋରି କରି ॥
ଗିରିକ୍ରୋଟରେ ଲୁଚ୍ଚାଇଲା ।
ଦ୍ୱାରେ ପାଷାଣ ଆଚ୍ଛାଦିଲା ॥୨୯
ପୁଣି ଚ୍ଚୋରାଇ ନେଇ କରି ।
ଦ୍ୱାର କିଳଇ ଆଣ୍ଟ କରି ॥
ଏମନ୍ତ ନେଲା ବାଳ ଦଶ ।
ରହିଲେ ଚ୍ଚରି ପାଞ୍ଚ ଶେଷ ॥୩୦
ଗୋପକୁମରଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ଜାଣିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଦଇତ୍ୟ ମୋତେ ମାୟା କଲା ।
ମୋର ବାଳକ ଚ୍ଚୋରାଇଲା ॥
ଭଲା ମୁଁ କଲି ଖେଳ ରସ ।
ମୋର ଗୋପାଳେ ଗଲେ ନାଶ ॥
ଦଇତ୍ୟ ନେଇ ଗିରିବରେ ।
ଲୁଚ୍ଚାଇ ଢାଙ୍କିଛି ଦୁଆରେ ॥
ଧାଇଁଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ମିଳିଲେ ପର୍ବତ କନ୍ଦର ॥
ବେନି ବାଳକ ଜାକି କାଖେ ।
ଦଇତ୍ୟ ଯାଉଁ ଗିରିପାଖେ ॥
ତାହାର କେଶ ବାମ କରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଧଇଲେ କୋପଭରେ ॥୩୧
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ରୂପ ହୋଇ ।
ଲୋଡ଼ଇ ଛଡ଼ାଇ ପଳାଇ ॥
ଧଇଲେ କୃଷ୍ଣ ତାର ହସ୍ତ ।
ଘୂରାଇ ପକାଇଲେ ପଥ ॥

ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ମୁଣ୍ଡମୋଡ଼ି ।
ଅସୁର କଲା ଘୋର ରଡ଼ି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବନ ।
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ହେଲା ଲୀନ ॥୩୨, ୩୩
ପର୍ବତ କ୍ରୋଟଦ୍ୱାରେ ଯାଇ ।
ଦ୍ୱାର ଫେଡ଼ିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଗୋପବାଳକ ଉଦ୍ଧରିଲେ ।
ଦେବେ କୁସୁମ ବରଷିଲେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଘେନି ଗୋପବାଳ ।
ଗୋପେ ମିଳିଲେ ଆଦିମୂଳ ॥୩୪
ଏବେ ସରିଲା ବାଳକେଳି ।
ବନ ବିହାର ବନମାଳୀ ॥
ତାରିଲେ ଗୋପେ ନରନାରୀ ।
ଭକତ ବନ୍ଧୁ ନରହରି ॥
ଭକତଜନ ତାରିବାରେ ।
ଗୋରୁ ଚରାଇ ବନଘୋରେ ॥
ବାଳକ ରୂପେ ଅବତାର ।
ବଢ଼ିଲେ ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିର ॥
ମଥୁରାପୁର ନରନାରୀ ।
ପୂର୍ବେ ଅଛନ୍ତି ତପ କରି ॥
ନୟନେ ଦେଖି କୃଷ୍ଣରୂପ ।
ଖଣ୍ଡିବେ ଭବବନ୍ଧ ତାପ ॥
ସୁଜନଜନେ ଶୁଣ ଧୀରେ ।
ହରି ଚରିତ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦ ବାଳକେଳି ।
ଗୁଞ୍ଜି ଲମ୍ବାଅ କଣ୍ଠେ ମାଳି ॥
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣ ପାୟେ ।
ନ ବୁଡ଼ ଭବ ଜଡ଼ ମୋହେ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ବିନୋଦେ ଭାଗବତ ॥
ଭକତଜନେ ଏହା ଗାଇ ।
କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ ମନ ଦେଇ ॥
ହୋଇବ ଭବଜଳୁଁ ପାର ।
ଏଣେ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରାଣୀ କର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କେଶୀବ୍ୟୋମାସୁରବଧୋ ନାମ ଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଠୁଳ—ସ୍ଥୂଳରୂପଧାରୀ । ୨. ଦଣ୍ଡୁଆସି—ଚୌକିଦାର ।

ଏକଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଏକଚ୍ଚାଳିଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ଅକ୍ରୂର ପ୍ରବେଶ ଗୋପରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥
ଏଣେ ହୋଇବୁ ତୁ ନିସ୍ତାରି ।
ହେଲେ ତରିବୁ ଭବବାରି ॥
କଂସ ଆଦେଶ ଘେନି ଶିରେ ।
ଅକ୍ରୂର ବସିଲା ରଥରେ ॥
ଅରୁଣ ତେଜ ପ୍ରକାଶିଲା ।
ଦିଗ ଆନନ୍ଦେ ବିକାଶିଲା ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଉଠି ରାତ୍ର ଅନ୍ତେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବେଦମତେ ॥
ମଙ୍ଗଳସ୍ୱରେ ବେଦଧ୍ୱନି ।
ଚଳିଲେ ତପୋବନେ ମୁନି ॥
ଜନେ ସୁମରନ୍ତି ମୁରାରି ।
ଯେ ଯାହାମତେ ସ୍ତୁତି କରି ॥
ମଳିନ ହୋଇ ତାରାଗଣ ।
ନିର୍ମଳ ଦିଶିଲା ଗଗନ ॥
ଉତ୍ତରଦିଗେ ବଳୀୟାର ।
ପବନ ବହଇ ମଧୁର ॥
ଶଙ୍ଖଶବଦ ଜନଗୋଳେ ।
ଅମରଗୁରୁ ଲଗ୍ନ ବେଳେ ॥
ଅଶ୍ୱ ଯୋଚିଲା ରଥଦଣ୍ଡେ ।
ମଙ୍ଗଳ ମଥୁରାର ଦାଣ୍ଡେ ॥ ୧
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ଭଗବାନ ।
ଅକ୍ରୂର ହରଷ ବଦନ ॥
ଚିନ୍ତଇ ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ।
ଆନନ୍ଦେ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ପଦ୍ମଲୋଚନ ପାଦତଳେ ।
ଭାବ ଭକତି ଯୋଗ ବଳେ ॥
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ବୋଲେ ଆନନ୍ଦ ଗଦଗଦେ ॥ ୨
ପୂର୍ବେ କି କରିଅଛି ପୁଣ୍ୟ ।
ତପ ସମାଧି ଯଜ୍ଞ ଦାନ ॥
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜା ହିତେ ।
ଧନ ବା ଦେଲି ବିପ୍ରହସ୍ତେ ॥
କି ଅବା ଅଛି ତପ କରି ।
ଯେଣେ ଦେଖିବି ନରହରି ॥
ଦୁର୍ଲଭ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇଁ ।
କୃଷ୍ଣ ଭେଟିବି ଅବା କାହିଁ ॥ ୩
ବେଦ ପଠନ ଶୂଦ୍ରଜନେ ।
ଜଗତେ ଦୁର୍ଲଭ ଯେସନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଦରଶନ ମୋତେ ।
କେମନ୍ତେ ଯିବଇଁ ପରତେ ॥
ଭବସାଗରେ ଦେହ ଧରି ।
କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ବା ତରି ॥୪, ୫
ଏମନ୍ତେ ଦୁଃଖୀ ମୋ ଦହନ ।
ଧନ୍ୟ ହୋଇବ ମୋ ଜୀବନ ॥
ଯେ ପାଦପଦ୍ମ ଯୋଗୀଜନେ ।
ହୃଦେ ଲଗାନ୍ତି ଅବଧାନେ ॥
ତହିଁ ଲାଗିବ ମୋର ଶିର ।
ଧନ୍ୟ ଏ ଜୀବନ ମୋହର ॥ ୬
ମୋହରେ କଂସ ଦୟା କରି ।
ଯେଣେ ଦେଖିବି ନରହରି ॥
ଅଶେଷଜନ୍ମ ଘୋରତମ ।
ଆଜ ଛାଡ଼ିବି ମାୟା ଭ୍ରମ ॥
ପାଦଯୁଗଳ ନଖ ତେଜ ।
ଦେଖି ତରିବି ଦେବରାଜ ॥ ୭
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି ଦେବେ ।
ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ପାଦଯୁଗେ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ କୁଚଯୁଗେ ଥାଇ ।
କୁଙ୍କୁମ ଲାଗିଅଛି ଯହିଁ ॥
ଗୋପକୁମର ମେଳେ ବନେ ।
ଗୋରୁ ଚରାଏ ଅବଧାନେ ॥
ନନ୍ଦମନ୍ଦିରେ ତାହା ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ ହେବ ଚର୍ମଆଖି ॥ ୮
ଅଶେଷ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଘର ।
ସେବନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ସୁର ॥
କଳ୍ପବୃକ୍ଷର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସକଳ ବାଞ୍ଛାଫଳ ଦେଇ ॥
ସକଳ ସମ୍ପଦର ସାର ।
ସେବକଜନ ସୁଖଘର ॥
ଜନ୍ମମରଣ ପଥ ଦୁଇ ।
ଏଣେ ଯେ ଅଜ୍ଞାନେ ଭ୍ରମଇ ॥
ତାହାଙ୍କ ବିଶ୍ରାମ ମନ୍ଦିର ।
ଭବ ନିଦାଘେ ଛତ୍ରସାର ॥
ଦେଖିବି ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ।
ନାସା ଶ୍ରବଣ ବେନିଡୋଳ ॥
ଅଳପ ହାସ୍ୟ ରଙ୍ଗମୁଖ ।
ଗୁଞ୍ଜ ଅଳକାପାଟୀ ରେଖ ॥
ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ଆଜ ଦିନେ ।
ଶୃଗାଳ ଯାଉଅଛି ବାମେ ॥ ୯
ଭାରା ନିବାରଣେ ମୁରାରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମାନବ ଦେହ ଧରି ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦେଖି ମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡିବି ନୟନର ଦୁଃଖ ॥ ୧୦
ଯାହାର ନାମ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଯାର ନାହିଁ ॥
ସେ ରୂପେ ପୂରାଇ ଲୋଚନ ।
ତେଜିବି ମାୟା ମୋହ ଭ୍ରମ ॥
ଯେ ଆତ୍ମମାୟା ଯୋଗ କରି ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟେ ହରି ॥
ଯାହାର ଗୁଣ କର୍ମ ଘେନି ।
ଦିନ ହରନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥
ପ୍ରାଣ ଧରନ୍ତି ଦୁଃଖ ସୁଖେ ।
ପବିତ୍ର କରି ତିନିଲୋକେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏଣେ ଯାହାର ଚିତ୍ତ ନାହିଁ ।
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସେ ଜୀଅଇ ॥୧୧, ୧୨
ଅଂଶେ ମାନବ ଦେହ ଧରି ।
ଯାଦବବଂଶେ ଅବତରି ॥
ଯଶ ବିସ୍ତାରି ଏହାଙ୍କର ।
ସତ୍ୟସ୍ୱରୂପ ଦାମୋଦର ॥୧୩
ଯା ନାମ ପରମମଙ୍ଗଳ ।
ମହତଗତି ଆଦିମୂଳ ॥
କୋମଳ ମନୋହର ରୂପ ।
ଦେଖି ତରିବି ଭବକୂପ ॥
ଏ ଉଷାକାଳ ଶୁଭ ମୋତେ ।
ମଙ୍ଗଳ ମଥୁରାର ପଥେ ॥୧୪
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇବି ବହନେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ପଦ୍ମପାଦେ ।
ପଡ଼ିବି ମୋକ୍ଷଫଳ ସଧେ ॥
ଯୋଗୀ ଯା ଚିନ୍ତେ ଧ୍ୟାନପଥେ ।
ଦେଖିବି ଗୋପାଳ ସମେତେ ॥୧୫
ପାଦେ ପଡ଼ିବି ଯେତେବେଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ଧରିବେ ମୋତେ କୋଳେ ॥
ଶିରେ ମୋ ଦେବେ ପଦ୍ମକର ।
ନାଶିବେ ଦୁଃଖ ମହାଘୋର ॥
କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗ ଭୟ ପାଇ ।
ଯେ ନର ଶରଣ ପଶଇ ॥
ସେ ପଦ୍ମକର ରଖେ ତାରେ ।
ବେଗେ ପଶଇ ସୁଖଘରେ ॥୧୬
ଯେବଣ କରେ ଦାନ ଦେଇ ।
ବଳି ପାତାଳେ ଭୋଗ ପାଇ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ପାଇ କୃଷ୍ଣପାଦ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ପାଇବ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ॥
ରାସଉତ୍ସବେ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ଯେବଣ ଭୁଜେ ଗୋପୀଜନେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ କୁଚେ ଲଗାଇଲେ ।
କାମ ଅନଳ ଲିଭାଇଲେ ॥୧୭
କଂସର ଦୂତ ବୋଲି ମୋତେ ।
କୋପ ନ ଥିବ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ॥

ସେ ତାହା ଅଛଇ ନା ଜାଣି ।
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ହୃଦେ ଥାଇ ।
ଭାବ ଅଭାବ ସେ ଜାଣଇ ॥୧୮
ମୁଁ ଯେ ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ।
ଶିରେ ଅଞ୍ଜଳି ଥିବି ଯୋଡ଼ି ॥
ଅଳପ ହସି ବାଙ୍କେ ଗ୍ରହିଁ ।
ମୋତେ ଦେଖିବେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇବି ନିର୍ମଳ ।
ଭୟ ଛାଡ଼ିଣ ରସେ ଭୋଳ ॥
ଅତି ଉତ୍କଟେ ସୁଖ ପାଇ ।
ବୋଲିବି କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥୧୯
ମୁଁ ତାର ଜ୍ଞାତି ସହୋଦର ।
ସୁହୃଦପଣ ହିଁ ବେଭାର ॥
ମୋହର ବେନି ଭୁଜ ଧରି ।
ତୋଳିବେ ରାମ ନରହରି ॥
ପବିତ୍ର ହୋଇବଇଁ ମୁହିଁ ।
କୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ପୁଣ୍ୟ ପାଇ ॥
ନିକଟେ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଛେଦିବି କାଳଦଣ୍ଡ ପାଶି ॥୨୦
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ପାଇ ।
ଗ୍ରହିଁବି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ନରହରି ।
ମୋତେ ଡାକିବେ ନାମ ଧରି ॥
ପବିତ୍ର ହୋଇବଇଁ ମୁହିଁ ।
ଆଉ ରହିବ ପାପ କାହିଁ ॥
ତେବେ ସେ ଜନ୍ମ ସୁଖ ମୋର ।
ସଂସାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସାର ॥୨୧
ଯାହାର ନାହିଁ ମିତ୍ର ବୈରୀ ।
ପ୍ରିୟ ଉଦାସ ଆଦି କରି ॥
ତଥାପି ଭକତର ହିତ ।
ଭଜଇ ସୁରଦ୍ରୁମ ମତ ॥୨୨
ରୋହିଣୀସୁତ ଦେଖି ମୋତେ ।
ବେଗେ କରିବେ କୋଳାଗ୍ରତେ ॥
ଘରକୁ ନେଇ ମୋର ପାଶେ ।
ବସିବେ ସୁହୃଦ ବିଶ୍ୱାସେ ॥

ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ ପଗ୍ରରିବେ ।
ଜନ୍ମମରଣ ମୋ ନାଶିବେ ॥
କଂସ ବିଗ୍ରରିଅଛି ଯାହା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଜାଣନ୍ତି ସେ ତାହା ॥୨୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ରଥ ବାହିଲା ଖରତର ।
ଏମନ୍ତେ କରିଣ ବିଗ୍ରର ॥
ଅସ୍ତ ହୋଇଲେ ଦିନକର ।
ଗୋକୁଳେ ମିଳିଲା ଅକ୍ରୂର ॥୨୪
ବାଟେ ଦେଖିଲା ବାଲିକୁଦ ।
ପଡ଼ିଛି ଗୋବିନ୍ଦର ପାଦ ॥
ଧ୍ୱଜ ଅଙ୍କୁଶ ପଦ୍ମ ଚିହ୍ନ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ କଲା ମନ ॥
ପୁଲକ ହେଲା ରୋମରାଜି ।
ଅଶ୍ରୁ ଗଳଇ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ରଥୁଁ ପଡ଼ିଲା ବେଗେ ଡେଇଁ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ପାଦପଙ୍କଜ ଚିହ୍ନ ଧୂଳି ।
ଅକ୍ରୂର ଶିରେ ବେଗେ ବୋଳି ॥
ଲୋଟଇ ପାଦଚିହ୍ନ ପରେ ।
ତାଡ଼ଇ ବେନିଭୁଜ ଶିରେ ॥୨୫, ୨୬
ଅକ୍ରୂର ଥାଇ ନିଜ ଘରେ ।
ଯାହା ଶୁଣିଛି କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ॥
ତାହାର ପାଦଚିହ୍ନ ପାଇ ।
ଉଠିଣ ଆନନ୍ଦେ ନାଚଇ ॥
ଆନନ୍ଦସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ଦେହ ଜୀବନ ପାସୋରିଲା ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଯାଇଁ ।
ଅକ୍ରୂର ଦୂରୁଁ ଦେଲା ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦେଖିଲା ଗୋପାଳଙ୍କ ମେଳେ ।
ଗୋରୁଏ ଅଛନ୍ତି ଗହଳେ ॥
ଗାଈ ଦୁହଁନ୍ତି ଗୋପପୋଏ ।
ଶବଦ ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ॥
କ୍ଷୀର ଢାଳନ୍ତି ଭାଣ୍ଡେ ନେଇ ।
ପୁଣ ଦୁହଁନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଯେ ଯାହା ଅନୁରୂପେ ରୂପ ।
ଦିଶନ୍ତି ଏକଇ ସ୍ୱରୂପ ॥

କଙ୍କଣ ନୂପୁର ବାଜେଣୀ ।
ବିବିଧ ଛନ୍ଦରେ କାଛେଣୀ ॥
ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଗୁଞ୍ଜ ଶିରେ ।
ସୁରଙ୍ଗ ପାଦୁକା ପୟରେ ॥
ଗୋରୁଙ୍କ ଲାଙ୍ଗୁଧୂଳି ଅଙ୍ଗେ ।
ଭୂଷଣ ଗୋପାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ॥
ଛନ୍ଦଦଉଡ଼ି ଧରି କରେ ।
ବାଛୁରୀ ଛନ୍ଦନ୍ତି ସଧୀରେ ॥
ଶ୍ରବଣେ ଶୋଭଇ କୁଣ୍ଡଳ ।
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ଅକ୍ରୂର ଦେଖି ବିସ୍ମରଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଚିହ୍ନଇ ॥
ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି ଏକମତେ ।
ମୁଁ ଅବା ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଦାସବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ।
ଜାଣିଲେ ଅକ୍ରୂରର ମନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ରୂପ ହୋଇ ।
ଗାଈ ଦୁହଁନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଧବଳ ତନୁ ରାମକାୟେ ।
କୋଟି ଶଶାଙ୍କ ସମ ନୋହେ ॥
ନୀଳ ପତନୀ କଟିଭାଗ ।
ରଙ୍ଗ ବସନ ଶିରେ ପାଗ ॥
ଶିରେ ସପତ ନାଗଫଣୀ ।
କରେ କଙ୍କଣ କଣ୍ଠେ ମଣି ॥
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ରତ୍ନସାର ।
ନିବିଡ଼ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
କୃଷ୍ଣେ ଦେଖିଲା ବାମ ପାଖେ ।
ଗୁଞ୍ଜ ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ଶିଖେ ॥
ନୀଳ ଜୀମୂତ ତନୁ ଶୋହେ ।
କୋଟିଏ କାମ ତୁଲ୍ୟ ନୋହେ ॥
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ପୀତବାସ ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ॥
ରତ୍ନ କଠାଉ ପାଦଯୁଗେ ।
ମଣି ମେଖଳା କଟିଭାଗେ ॥

କ୍ଷୀର କଣିକା ନୀଳ ଦେହେ ।
ଦିଶନ୍ତି ନକ୍ଷତ୍ର ପରାୟେ ॥
ଲୋଚନ ପଦ୍ମପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ମହାମହିମ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥୨୮
ଅକ୍ରୂର ମନେ ବିସ୍ମରଇ ।
ଭେଟିଲି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ ସେ ରୋହିଣୀସୁତ ରାମ ।
ସୁନ୍ଦର ପଣେ ନାହିଁ ସମ ॥
ଆଜାନୁଭୁଜ ବଳୀୟାର ।
ମଝା ସିଂହକୁ ପଟାନ୍ତର ॥
ବିକ୍ରମ ସିଂହ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ।
ଏ ସେ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବୟସ କିଶୋର ।
ଅଟନ୍ତି ବେନି ସହୋଦର ॥୨୯
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ଦେହେ ବୋଳି ।
କପୋଳେ ଶୋହେ ଗୋରୁଧୂଳି ॥
ପ୍ରଧାନ[୧] ପୁରୁଷ ଏ ବେନି ।
ସଂସାର ପିଅର ଜନନୀ ॥
ମର୍କତ ରୌପ୍ୟ ଗିରି ଘେରି ।
ଶୋହେ କି କନକ ପାଚେରୀ ॥
ଅବନୀ ଭାରାର ଉଶ୍ୱାସେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ନିଜ ଅଂଶେ ॥
ଦଶଦିଗର ତମ ନାଶି ।
ନିଜ ସ୍ୱରୂପେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥୩୦-୩୩
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇଲା ଅକ୍ରୂର ।
ଧୀରେ ଗ୍ରହିଁଇ ସ୍ନେହଭର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
ସଂଭ୍ରମେ ଲୋଚନ ବୁଜିଲା ॥
ଅଭୟ ପାଦେ ଶିର ଦେଇ ।
ପଡ଼ିଲା ଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ନୟନ ଯୁଗୁଁ ବହେ ନୀର ।
କଣ୍ଠ ହୋଇଲା ଶୋକଭର ॥
କହି ନ ପାରି ଆତ୍ମ ନାମ ।
ମନେ ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ରାମ ॥
ପୁଣି ଉଠିଲା ଭାବଭରେ ।
ପଡ଼ିଲା ରାମର ପୟରେ ॥୩୪, ୩୫

ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ଉଠିଲେ ଅକ୍ରୂରକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଧରି ଅକ୍ରୂର ବେନି ଭୁଜ ।
ଟୋଳିଲେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ॥
ଗ୍ରପିଲେ ହୃଦରେ ଲଗାଇ ।
ଅକ୍ରୂର ବୋଲେ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥୩୬
ପୁଣି ପଡ଼ଇ ପାଦତଳେ ।
ରାମ ଧଇଲେ ଯାଇ କୋଳେ ॥
ଅକ୍ରୂର ମୁଖେ ନୀର ଦେଇ ।
ବସ୍ତ୍ରେ ପୋଛିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଶାନ୍ତ କରାଇ ସହୋଦର ।
କନ୍ଧେ ଘେନାଇ ବେନି କର ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ କନ୍ଧେ କର ।
ସଧୀରେ ଗ୍ଲଇ ଅକ୍ରୂର ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ॥
ଅକ୍ରୂରେ ଘେନି ବେନି ଭାଇ ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦଘରେ ଯାଇ ॥୩୭
ପାଦ ଧୋଇଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ବିଞ୍ଚନ୍ତି ରୋହିଣୀକୁମର ॥
ଆସନ ଦେଇ ଦାମୋଦର ।
ପୂଜିଲେ ଅକ୍ରୂର ପୟର ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଖୁଡୁତା ଅକ୍ରୂର ।
ବନ୍ଧୁଜନର ଯେ ବେଭାର ॥
ମଧୁର କୋମଳ ବଚନ ।
ତୋଷିଲେ ଅକ୍ରୂରର ମନ ॥
ପବିତ୍ର ଅନ୍ନ ବାସ ପାଣି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପରଷନ୍ତି ଆଣି ॥
ଦଧି ଶାକର ଘୃତ ସର ।
ଦିଅନ୍ତି ଯଶୋଦା କୁମର ॥
ମୁଖ ପଖାଳି ବାସଗୁଆ ।
ରାମ ଯେ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତି ବିଡ଼ିଆ ॥
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ଫୁଲମାଳ ।
ଦେଇ ବସିଲେ ପାଦତଳ ॥

୧. ପ୍ରଧାନ—ପ୍ରକୃତି ।

ଅକ୍ରୂର ପାଦେ କର ଦେଇ ।
ଧୀରେ ଗ୍ରପନ୍ତେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ରାମ ଗ୍ରପନ୍ତେ କରସ୍ଥଳ ।
ପୁଲକ ଅକ୍ରୂର ଶରୀର ॥୩୮-୪୦
ଅକ୍ରୂର ଦେହୁ ଶ୍ରମ ଗଲା ।
ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦ ପଗ୍ରରିଲା ॥
ଭୋ ମିତ୍ର କହିବା କୁଶଳ ।
ଭଲେ କି ଛନ୍ତି ଯଦୁକୁଳ ॥
କି ଆଉ ପଗ୍ରରିବି ମୁହିଁ ।
ଜୀବନ ଡରେ ଘରେ ରହି ॥
ଯାବତ ଅଛି ଭୋଜପତି ।
ତୁମ୍ଭର କାହିଁ ଭଲ ଗତି ॥

ପଶୁମାରକଂ[1] ଘରେ ଯେହ୍ନେ ।
ବନ୍ଦୀରେ ଥାନ୍ତି ପଶୁଗଣେ ॥୪୧
କଂସ ଜୀବନେ ଯେବେ ଥାଇ ।
ଯଦୁଙ୍କ ସୁଖ ଲେଶ ନାହିଁ ॥
ସୋଦର ବହେଣୀର ପୋଏ ।
ଯେ କଂସ ମାଇଲା ନିର୍ଦ୍ଧୟେ ॥
ତାର ପ୍ରଜାଙ୍କ କି କୁଶଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟଇ ଅସୁର ॥୪୨
ଏମନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସେ ପଗ୍ରରି ।
ଅକ୍ରୂର କର କରେ ଧରି ॥
ନୟନୁଁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ଅକ୍ରୂର ଦେଖିଲା ବିକଳ ॥

ଉଠି ନନ୍ଦକୁ ଧରି କୋଳେ ।
ମୁଖ ଧୋଇଲା ବାସଜଳେ ॥
ଛାଡ଼ିଲା ଆପଣାର ଶ୍ରମ ।
ଶୁଣିଣ ମଧୁର ବଚନ ॥୪୩
ଥିଲା ଯେ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶିରେ ନିବେଶି ବେନିହସ୍ତ ॥
ସୁଜନଜନ ପଛେ ଥାଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଛାଡ଼ିବ ଭବବନ୍ଧ ପାଶ ।
ଗୀତେ ଭିଆଇ କୃଷ୍ଣରସ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦ ତଳେ ।
ଶରଣ ଗଲି ସଦାକାଳେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଅକ୍ରୂରାଗମନଂ ନାମ ଏକଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଦ୍ୱିଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବୟାଳିଶରେ ମଧୁପୁରୀ । କୃଷ୍ଣ ଗମନ୍ତେ ଗୋପନାରୀ ॥
ବିଳାପ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁପୁର । ଦର୍ଶନ କରିଲା ଅକ୍ରୂର ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ତନୁଜ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହାରାଜ ॥
ପଲଙ୍କେ ବସାଇ ଅକ୍ରୂର ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ପୂଜିଲେ ପୟର ॥
ଯାହା ବିଗ୍ରରିଥିଲା ପଥେ ।
କୃଷ୍ଣ ପୂଜିଲେ ସେହିମତେ ॥ ୧
ଯାହାର ନାମ ପଦ୍ମନାଭ ।
ତାହାକୁ କି ଅବା ଅପୂର୍ବ ॥
ଶୀତଳ ମଣୋହି କରାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବନ୍ଧୁ ବିଷୟେ ରାଜା କଂସ ।
ଯେମନ୍ତେ କରିଛି ବିଶ୍ୱାସ ॥୨,୩

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉବାଚ

କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ତାତ ।
ଭଲେ ଅଇଲଟିକି ପଥ ॥
ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ ଅଛ ଜାଣି ।
ଭୋ ତାତ କହ ପରିମାଣି ॥ ୪
ଯାବତ କୁଳବ୍ୟାଧି ହୋଇ ।
କଂସ ମାତୁଳ ମୋ ଅଛଇ ॥
ତାବତ ସୁଖ କାହିଁ ଆଉ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯେତେ ମୋର ॥ ୫
ବଡ଼ ହୋଇଲା ଦୁଃଖ ଭାର ।
ତାତ ଜନନୀଙ୍କର ମୋର ॥
ପୁତ୍ରମାରଣ ମୋର ବାଦେ ।
ଲୌହ ଶାଙ୍କୁଳି ବେନି ପାଦେ ॥ ୬

ଆଜ ମୋହର ଭାଗ୍ୟ ଦେଖ ।
ଦେଖିଲି ବନ୍ଧୁଜନ ମୁଖ ॥
ଭୋ ତାତ ତୋର ଆଗମନ ।
କହିବା କେବଣ କାରଣ ॥
କପଟ ନ କର ତୁ ମୋତେ ।
କହ ଉଚିତ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥ ୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କୃଷ୍ଣ ବଚନ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଅକ୍ରୂର କହେ ସାଧୁବାଣୀ ॥
ଯାଦବବଂଶେ ଯାହା କଲା ।
ବସୁଦେବଙ୍କୁ ହାଣୁଥିଲା ॥
ଧନୁଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା ଛଳେ ।
ଗୋପେ ପେଷିଲା ମୋତେ ବଳେ ॥

[1]. ପଶୁମାରକ—କଂସେଇ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୋହର ଜନ୍ମ ଆମ୍ଭ ଘରେ ।
ନାରଦ କହିଲେ ଛାମୁରେ ॥
ଶୁଣି ଯେତେକ କଷ୍ଟ ଦେଲା ।
ଭୋ ନାଥ ନୁହଁଇ ସହିଲା ॥
କିସ କହିବି ଆଉ ମୁହିଁ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୮,୯
ଅକ୍ରୂର କଥା କୃଷ୍ଣ ଶୁଣି ।
ହସନ୍ତି ରାମ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ରାଇ ବେନି ଭାଇ ।
କହନ୍ତି ଅକ୍ରୂରେ ବସାଇ ॥
ନନ୍ଦକୁ ବୋଲନ୍ତି ଅକ୍ରୂର ।
ମଥୁରା ଯିବା ସଜ କର ॥
ଧନୁ ଉଛବ ମଧୁପୁର ।
ଗୋରସ ଘେନି ଶତେ ଭାର ॥
ସର ଲବଣୀ ଆଦି କରି ।
ଗୋପରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥
ବହନ ଗ୍ଵଲ ରାତ୍ର ଥାଉଁ ।
କଂସ ରାଜାର କୋପ ନୋହୁ ॥
ଶକଟେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଭରି ।
ଆଗହୁଁ ଯାନ୍ତୁ ନରନାରୀ ॥
ରାଜା ହକରା ଗ୍ଵରିଦିଗେ ।
ଲୋକେ ମିଳିବେ ଧନୁଯାଗେ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ପୂଜା କରି ।
ତୋଷ କରିବେ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ରାଜନ ହୋଇ ସାବଧାନ ।
ଯେ ଯାହା ମତେ ଦେବେ ଦାନ ॥
ଧନ ବସନ ଅଳଙ୍କାର ।
ଅନେକ କରିଛି ସମ୍ଭାର ॥
ଏମନ୍ତ କହି ରାଜା ଲୋକ ।
ନନ୍ଦକୁ ଦେଲାକ ଶ୍ରୀମୁଖ[୧] ॥
ନନ୍ଦ ଉଠିଣ ଘେନି କରେ ।
ଶ୍ରୀମୁଖ ଲଗାଇଲା ଶିରେ ॥
ପଢ଼ି ସାନନ୍ଦ ଗୋପବୀର ।
ଘୋଷଣା ଦେଲା ନିଜ ପୁର ॥
ଗୋପାଳେ ବେଗେ ହୁଅ ସଜ ।
ଆଜ୍ଞା ଦେଇଛି ଭୋଜରାଜ ॥

ଧନୁଉଛବ ମଧୁପୁର ।
ଗୋରସ ଘେନ ଶତେ ଭାର ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ବେଗେ ଯାଅ ।
ରାତ୍ରହୁଁ କେବେହେଁ ନ ରୁହ ॥
ବିଳମ୍ବ ନ କର କେବେହେଁ ।
କୋପ କରିବ କଂସରାୟେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୋର ସଙ୍ଗେ ।
ରଥେ ମଥୁରା ଯିବେ ବେଗେ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ କରିବେ ଦର୍ଶନ ।
ଦେଖିବେ ଧନୁଯାତ୍ରାମାନ ॥
ରାତ୍ରହୁଁ ଯାଅ ବେଗ କରି ।
ଶକଟେ ଘୃତ ସର ଭରି ॥୧୦-୧୨
ଗୋପରେ ଶୁଭିଲା ଘୋଷଣ ।
ମଥୁରା ଯିବେ ନାରାୟଣ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବେ ।
ମଥୁରା ନଗରେ ରହିବେ ॥
ବନ୍ଦୀ କରିବ ମଧୁପୁରେ ।
ଲୁଚି ଯେ ଥିଲେ ନନ୍ଦଘରେ ॥
ଶୁଣି ଗୋପାଳେ ଛନଛନ ।
ବିକଳ ଗୋପୀଙ୍କର ମନ ॥୧୩
ଏକ ଆରକେ ମୁହଁ ଗ୍ଵହିଁ ।
କହନ୍ତି ବାଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଶୁଣ ଗୋ ସଖି ବିପରୀତ ।
ଆସି ଯେ ଅଛି କଂସଦୂତ ॥
ନନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଦି କରି ।
ମଥୁରା ଘେନି ଯିବ ଧରି ॥
ନେଇ ମାରିବ ବେନି ଭାଇ ।
ଆମ୍ଭର ନେବ ଗୋରୁଗାଈ ॥
କେ ବୋଲେ ନୁହଁଇ ଏମନ୍ତ ।
ମଥୁରାପୁରେ ଧନୁଯାତ ॥
ଯାତ୍ରାକୁ ଯିବେ ବେନି ଭାଇ ।
ରଥ ଦେଇଛି ପଠିଆଇ ॥
ରାଜନିଯୋଗ ଆବୋରିବେ ।
ମଥୁରା ନଗରେ ରହିବେ ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଆଦି କରି ।
ଗୋପରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥

ଗୋରସ ଦେବେ ରାଜା ଆଗେ ।
ଯାତ୍ରା ଦେଖିବେ ନବରଙ୍ଗେ ॥
ପୁଣି ଆସିବେ ଗୋପପୁର ।
ରହିବେ ରାମ ଦାମୋଦର ॥
ଶୁଣି ହୁଅନ୍ତି ଶୋକଚିତ୍ତ ।
ଶୋକେ ବୋଲନ୍ତି ଏହିମତ ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବା ଗୋ ଏବେ ।
କୃଷ୍ଣ ମଥୁରା ଯେବେ ଯିବେ ॥
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବା ଗୋ ଦିନ ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଆମ୍ଭର ଜୀବନ ॥
କହି କାତରେ କମ୍ପେ କାୟେ ।
ମୂର୍ଚ୍ଛିତେ ପଡ଼ିଲେ ଥୋକାଏ ॥
ଶିଶିରେ ଯେହ୍ନେ ପଦ୍ମବନ ।
କ୍ଷଣକେ ହୁଅଇ ଦହନ ॥
କାହାର ମୁଖ ଗଲା ଶୁଖି ।
କେହୁ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
କାହାର ଫିଟିଲା ଅଞ୍ଚଳ ।
କଟିମେଖଳା ଅସମ୍ଭାଳ ॥
କେ ପଡ଼ି କାନ୍ଦଇ ଧରଣୀ ।
ଦେହ ଅବନୀ କେ ନ ଜାଣି ॥
ହା କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ମୋହେ ପଡ଼ି ।
କେ ମୁଣ୍ଡେ ବେନି କର ତାଡ଼ି ॥
ଶିରେ କେ ମାରଇ ପଥର ।
ଆହା ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧର ॥
କେ ବୋଲେ ଜାଣିବାଟି ଆଜ ।
ମୋର ମହିମା ତୁମ୍ଭେ ବୁଝ ॥
ଅକ୍ରୂର ସଂହାରିବି ଯାଇଁ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ରୁହାଇ ॥
କଂସ କରିବ କିସ ଆର ।
ଆମ୍ଭର କୃଷ୍ଣ ବଳୀୟାର ॥
ଦେଖିଲଟିକି ଚକ୍ଷୁଦ୍ଵାରେ ।
ଗିରି ତୋଳିଲେ ବାମକରେ ॥
ପୂତନା ଆଦି କେଶୀ ଯାଏ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମାଇଲେ ନିର୍ଭୟେ ॥
ତାହାର ଭୁଜ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସୁଖରେ ଗୋପରେ ବିହରି ॥

୧. ଶ୍ରୀମୁଖ—ଚିଠି ।

ଅକ୍ରୂର ମାରିବା ଗୋ ଆସ ।
କି କରି ପାରିବ ସେ କଂସ ॥
ଆଜ ଗୋବିନ୍ଦ ଘେନିଗଲେ ।
ଆମ୍ଭେ ମରିବା ଏକାବେଳେ ॥
କିସ କରିବା ଗୋପପୁର ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଜୀବନ ଆମ୍ଭର ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁରାଗ ।
ଅଳପ ସ୍ମିତ ମୁଖରଙ୍ଗ ॥
ହୃଦେ ସୁମରି ଲୁହ ବହି ।
ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସୁନ୍ଦର ଗ୍ୱଲିବାର ଠାଣି ।
ଯେମନ୍ତ କହେ ମୃଦୁବାଣୀ ॥
ଅଳପ ହସି ବାଙ୍କେ ଗ୍ୱହିଁ ।
କଟାକ୍ଷେ ଜଗତ ମୋହଇ ॥
ଯେତେ ସଙ୍କଟୁ ଅଛି ତାରି ।
ଅସୁର ଅଛି ଯେତେ ମାରି ॥
ଏଣେ ନିରୋପି କୃଷ୍ଣେ ମନ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଯୋଗେ ଛନଛନ ॥
ସକଳେ ହୋଇ ଏକରୁଣ୍ଡ ।
ଲୋକ ଗହଳ ଗୋପଦାଣ୍ଡ ॥
କାନ୍ଦନ୍ତି ଦଇବ ସୁମରି ।
ବିଚ୍ଛେଦ ଦୁଃଖେ ଗୋପନାରୀ ॥୧୪-୧୮
ତୁ ହୋ ଦଇବ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ।
ଗୋପନଗରେ କଲୁ ଛନ୍ଦ ॥
ସଂଯୋଗ କଲୁ କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗେ ।
ଏବେ ତ ନାଶିଲୁ ବିଯୋଗେ ॥
ଆମ୍ଭର ନ ପୂରିଲା ଆଶ ।
ଅଳପେ କଲୁ ଯେ ନିରାଶ ॥
ନିଷ୍ଠୁର ସ୍ୱଭାବ ତୋ ହିଆ ।
ଆମ୍ଭରେ ନାହିଁ ତୋର ଦୟା ॥
ବାଳକ ପ୍ରାୟ ତୋର କର୍ମ ।
କେମନ୍ତେ ସହିବଟି ଧର୍ମ ॥୧୯
ନୀଳକୁନ୍ତଳ ଗ୍ୱରୁମୁଖ ।
ଦେଖିଲେ ଖଣ୍ଡେ ମନ ଦୁଃଖ ॥
ମଧୁରହାସ ନାସା ରେଖ ।
ଦେଖିଲେ ପାଉଁ ମନେ ସୁଖ ॥

ସେ ସୁଖ କରାଉଛୁ ଦୂର ।
ଅସାଧୁ କର୍ମ ଏ ତୋହର ॥୨୦
ଏମନ୍ତେ ଅକ୍ରୂରକୁ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ॥
ତୁ ଯେବେ ଅକ୍ରୂର ବୋଲାଉ ।
କ୍ରୂର ସ୍ୱଭାବ କିମ୍ପା ବହୁ ॥
ଆମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁ ବନମାଳୀ ।
ତୁ ଏହା ନେଉଅଛୁ ଖୋଳି ॥
ନନ୍ଦକୁମର କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ କଲୁଁ ରଙ୍ଗେ ॥
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ସୁତ ଧନ ଘର ।
ଲଜ୍ଜା ସ୍ୱଭାବ କଲୁଁ ଦୂର ॥
ପୀରତି କରିଅଛୁଁ ନୂଆ ।
ଅକ୍ରୂର ନ ଛଡ଼ା ତୁ ଏହା ॥୨୧, ୨୨
ମଥୁରା ନାରୀଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ।
ଶତେ ଜନମେ କେ ପାଇବ ॥
ସୁଖେ ପାହିବ ଆଜ ନିଶି ।
ଦେଖିବେ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାରେ ବସି ॥
ଗ୍ରାମେ ପଶନ୍ତେ ବେନି ଭାଇ ।
ବାମଦକ୍ଷିଣେ ଥିବେ ଗ୍ୱହିଁ ॥
କଟାକ୍ଷେ ଦେଖି କୃଷ୍ଣ ରୂପ ।
ଛାଡ଼ିବେ କୋଟି ଜନ୍ମ ତାପ ॥
କୃଷ୍ଣର ମୁଖ ପଦ୍ମରସ ।
ନୟନ ପାନେ ହୋଇ ତୋଷ ॥
ଗୁରୁ ଗୌରବକୁ ନ ଗଣି ।
ଦାଣ୍ଡେ ଦେଖିବେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୨୩
ମଥୁରାପୁର ନାରୀଗଣ ।
ଗ୍ୱହିଁ ମୋହିବେ ନାରାୟଣ ॥
ମଧୁରହାସେ କୃଷ୍ଣ ମନ ।
ପଣତେ ବାନ୍ଧିବେ ବହନ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ରତିରସେ ଜିତା ।
ଛାଡ଼ିବେ ଗୋପପୁର ଚିନ୍ତା ॥
ଭୁଲାଇ କୃଷ୍ଣ ହଳଧାରୀ ।
ଛାଡ଼ି ନ ଦେବେ ଗୋପପୁରୀ ॥୨୪
ଯାଦବ ଆଦି ସାତବଂଶ ।
ତାହାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ଗୋ ଅଶେଷ ॥

ଆଜ ପାଇବେ ତପଫଳ ।
ଦେଖିବେ ମଦନଗୋପାଳ ॥୨୫
ଆମ୍ଭର ପୂର୍ବପାପେ ଜାଣ ।
ଅକ୍ରୂର ହୋଇଲା ଦାରୁଣ ॥
ଆମ୍ଭର ଦୁଃଖ ନ ଜାଣଇ ।
ମଥୁରା ନେବ ବେନି ଭାଇ ॥
ଦେହରୁ ପ୍ରାଣ ନେବ ହରି ।
ଆଜ ମରିବୁଁ ଗୋପନାରୀ ॥୨୬
ଦେଖ ଗୋପାଳେ ଏଡ଼େ ମନ୍ଦ ।
ବିଗ୍ୱର ନ କରଇ ନନ୍ଦ ॥
ପୁଅଙ୍କ ଭଲ ନ ଜାଣଇ ।
ଅକ୍ରୂର ବୋଲେ ପଠିଆଇ ॥
ଯଶୋଦା ନ ଜାଣଇ ଏହା ।
କେମନ୍ତେ ଧରିବଟି ହିଆ ॥
ଗଉଡ଼େ ବାଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଆଗ ହୁଅନ୍ତି ସଜ ହୋଇ ॥
ଦଇବ ହୋଇଲା ବଇରୀ ।
ଆଜୁଁ ବୁଡ଼ିଲା ଗୋପଶିରୀ ॥୨୭
ଆସ ଗୋ ଓଗାଳିବା ରଥ ।
ଅକ୍ରୂର କେଡ଼େ ସମରଥ ॥
ରଥ କରିବା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ଛେଚିବା ଅକ୍ରୂରର ମୁଣ୍ଡ ॥
କି କରି ପାରିବେ ଗୋପାଳେ ।
ରଥ ଭାଙ୍ଗିବା ଆମ୍ଭେ ବଳେ ॥
ଶୁଣି ଗୋ କଂସ କରୁ ରୋଷ ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଥିବା ତାର ଦେଶ ॥୨୮
ଅର୍ଦ୍ଧ ନିମିଷେ କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗ ।
ଛାଡ଼ି ମଣିଲୁଁ ଶତେ ଯୁଗ ॥
ଆମ୍ଭର ଦୁଃଖର ସୋଦର ।
ଦଇବ କଲା ଏବେ ଦୂର ॥
ଆମ୍ଭର ରାସକେଳି ରସ ।
ଜାଣେନା ବୃନ୍ଦାବନ ଦେଶ ॥
ନିମିଷେ ନ ପାଇ ମୁରାରି ।
କେମନ୍ତ ହେଲୁଁ ଗୋପନାରୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାଇ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ନିମିଷ କଲୁଁ ବ୍ରହ୍ମନିଶି ॥

ତାହାର ଗୁଣ ମନେ ଗୁଣି ।
ଏବେ ମରିବୁଁ ଗୋପାଳୁଣୀ ॥୨୯
ଗୋରୁ ଚରାଉଥାଇ ବନେ ।
ଗୋପେ ଆସଇ ରାତ୍ରମାନେ ॥
ପଥେ ଗୋ ତାର ମୁଖ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରୁ ଯେ ଆଖି ॥
କଟାକ୍ଷ କରି ବେଣୁ ବାଇ ।
ଜୀବନ ପାଉ ତାହା ଗ୍ରହିଁ ॥
ଏବେ ମଥୁରାପୁର ଗଲେ ।
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବା ଗୋ ଭଲେ ॥୩୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଗୋପନାରୀ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଚ୍ଛେଦେ ତନୁ ଘାରି ॥
ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଲେ ଗୋପଦାଣ୍ଡେ ।
ତାଡ଼ନ୍ତି ବେନିଭୁଜ ମୁଣ୍ଡେ ॥
ବିକଳେ ବୁଜିଲେ ନୟନ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଧରି କୃଷ୍ଣନାମ ॥
ମୁକୁନ୍ଦ ଦାମୋଦର ହରି ।
ମାଧବ ରାମ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ଜୀବନ ଗଲାଟି ଆମ୍ଭର ।
ମଥୁରା ନ ଯା ଦାମୋଦର ॥
ତୋତେ ନ ପାଇ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିବୁ କାହା ଗ୍ରହିଁ ॥
ଅକ୍ରୁର ଆମ୍ଭ ଚକ୍ଷୁ ନେଲା ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ତ ମାଇଲା ॥୩୧
ରୋଦନ ଶୁଣି ଗୋପୀଜନେ ।
ଅକ୍ରୁର କୋପ କଲା ମନେ ॥
ବୋଲଇ ନନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଲେଉଟି ଯିବି ଆଜ ମୁହିଁ ॥
ଜାଣୁନା କଂସର ମହିମା ।
ନ ଥିବ ଗୋପପୁର ସୀମା ॥
ଲେଉଟି ଗଲେ ଆଜ ମୁହିଁ ।
ଗୋପେ ପାରିବୁଟି କି ରହି ॥
ଦଣ୍ଡେ ହେ ନ କର ଉଛୁର ।
କୁଶଳେ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ତୋର ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୋତେ ଦେଇ ।
ନ ଯାଇ ପଛେ ଥାଅ ତୁହି ॥

ଯଶୋଦା ଅକ୍ରୁରକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
କାନ୍ଦଇ କୃଷ୍ଣ କୋଳେ ନେଇ ॥
ରୋହିଣୀ ଧରି ହଳଧରେ ।
ରୋଦନ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ଶିରେ ଜାଣି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ଯଶୋଦା ରୋହିଣୀ ॥
ଦଇବ କଲୁ ବିପରୀତ ।
କାହାକୁ ସମର୍ପିବୁଁ ସୁତ ॥
ଜୀବନ ଥିବ ଆମ୍ଭ କାହିଁ ।
ମରିବୁଁ ପୁତ୍ରକୁ ନ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଯଶୋଦା କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କାନ୍ଦଇ ମୁଖେ ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ॥
ତୁ କୃଷ୍ଣ ଗଲେ ମଧୁପୁରୀ ।
ଜୀବନ ନ ପାରିବି ଧରି ॥
ଗୋରୁ ଚରାଉ ଯେତେବେଳେ ।
କାନନେ ଗୋପସୁତ ମେଳେ ॥
ଦଣ୍ଡେ ମୁଁ ନ ଦେଖିଲେ ତୋତେ ।
ନିମିଷ ହୋଏ ଯୁଗ ଶତେ ॥
ପୁଚ୍ଛଇ ଜଣେ ଜଣେ ରାଇ ।
ପୁତ୍ର ମୋ କେ ଦେଖିଛ କାହିଁ ॥
କ୍ଷତ ହରିଣୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ରବିକିରଣ ଗ୍ରହୁଁଥାଇ ॥
ବେଳ ତ ହୋଇଲା ଉଛୁର ।
କୃଷ୍ଣ ନଇଲା କିମ୍ପା ଘର ॥
ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମୋତେ ପିତା ।
ତୋତେ ନ ଦେଖି ମୋର ଚିନ୍ତା ॥
ନିମିଷ ଯୁଗପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଘର ବାହାରେ ନ ରହଇ ॥
ତୋର ବଦନ ଯେତେବେଳେ ।
ଦେଖଇ ନୟନ ଯୁଗଳେ ॥
ତେବେ ମୋ ଜୀବନ ପଶଇ ।
ସର ଲବଣୀ ତୋତେ ଦେଇ ॥
ଏବେ ତୁ ମଧୁପୁର ଗଲେ ।
ମୁହିଁ ଯିବଇଁ ତୋର ତୁଲେ ॥
ପୁଣି ରାମକୁ କୋଳେ ଧରି ।
ଶୋକେ ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦନାରୀ ॥
ତୁ ରାମ ବଳେ ବଳୀୟାର ।
କୃଷ୍ଣ ମୋ ନୁହଇ ଚତୁର ॥

ସଙ୍ଗ ତୁ ନ ଛାଡ଼ିବୁ ଦଣ୍ଡେ ।
ଗହଳ ମଥୁରାର ଦାଣ୍ଡେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ନନ୍ଦନାରୀ ।
ବେନି ଲୋଚନୁଁ ବହେ ବାରି ॥
ଅକ୍ରୁର କୋପେ ପରଜ୍ୱଳି ।
ରୋଷେ ନନ୍ଦକୁ ଦେଇ ଗାଳି ॥
କୃଷ୍ଣ ସାରିଲେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ।
ସଜ ହୋଇଲେ ବଳରାମ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ରୋଦନ ଚହଳ ।
ଗୋପରେ ଶୁଭୁଅଛି ଗୋଳ ॥
ପ୍ରଳୟ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ରାମ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଗୋପାଳେ ହୁଅ ଆଗୁସାର ।
ଗୋରସ ଶକଟ ସମ୍ଭାର ॥
ଅକ୍ରୁର ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ।
ରଥେ ତୋଳିଲା ରାମହରି ॥
ମଙ୍ଗଳ ବାଦ୍ୟନାଦ ଧ୍ୱନି ।
ଆନନ୍ଦ ହେଉଛି ମେଦିନୀ ॥
ଆକାଶେ ଥାଇ ଦେବଲୋକେ ।
କୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ଥୋକେ ॥
ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ପରିମଳ ।
ସୁଗନ୍ଧ ପବନ ଶୀତଳ ॥
କୃଷ୍ଣର ପଥ ଅନୁକୂଳ ।
ଶୂନ୍ୟେ ମିଳିଲେ ମେଘମାଳ ॥
ଗଗନେ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶବଦ ।
ମଙ୍ଗଳ କଲେ ଗୀତନାଦ ॥
ଦେଖନ୍ତି ଦଶ ଦିଗପାଳେ ।
ବାହାର ହୋଇଲେ ଗୋପାଳେ ॥
ଶକଟ ଯାନ୍ତି ଯୂଥ ଯୂଥ ।
ଗୋରସ ଭାର ଅପ୍ରମିତ ॥
ବାଜଇ ମଙ୍ଗଳ ମହୁରି ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ନରହରି ॥୩୨-୩୪
ଗୋପୀ ଓଗାଳୁଛନ୍ତି ପଥ ।
କାହିଁକି ଯିବ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ହସ୍ତେ ଘେନି ।
ମଥୁରା ଯାଅ ଭାଇ ବେନି ॥
ଏଡ଼େ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ତୋର ହିଆ ।
ଆମ୍ଭରେ ଛାଡ଼ିଲୁ ତୁ ଦୟା ॥

ଯେବେ ଅକ୍ରୂର ତୋତେ ଧରି ।
ନେଉଛି ମଥୁରା ନଗରୀ ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୋର ସଙ୍ଗେ ।
ଥିବୁଁ ତୋ ରଥ ଲାଗେ ଲାଗେ ॥
କଂସର ମୁଖେ ତୋତେ ଦେଇ ।
ଘରେ ରହିବୁଁ କିସ ପାଇଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ସର୍ବ ବାଳୀ ।
ଗୋପ ନ ଛାଡ଼ ବନମାଳୀ ॥
କାକର ଘରେ ପିକ ପରି ।
ଏବେ ତ ପକାଉ ପାସୋରି ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଦାମୋଦର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ॥
ଶୁଣ ଗୋ ସଖିଜନେ ମୋର ।
ରାଜାର ଆକଟ ଅପାର ॥
ଦେଖ ଆମ୍ଭକୁ ରଥେ ଭରି ।
ଅକ୍ରୁର ନେଉଅଛି ଧରି ॥
ଧନୁଉତ୍ସବ ରଙ୍ଗସଭା ।
ଆମ୍ଭେ ଗୋ ନୟନେ ଦେଖିବା ॥
ରାଜା ହୋଇବ ବଡ଼ ତୋଷ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେବ ଗ୍ରାମ ଦେଶ ॥
ଗ୍ୱରିଦିଗରୁ ଲୋକେ ଆସି ।
ରଙ୍ଗସଭାରେ ଥିବେ ବସି ॥
ଅନେକ ପୁରୁଁ ନରନାରୀ ।
ଅଣାଇଅଛି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଉତ୍ସବ ଦେଖି ତୋଷମନେ ।
ଆସିବୁଁ ଆମ୍ଭେ ଗ୍ୱରିଦିନେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଯାଅ ଯେଝାଘରେ ।
ମନ ନିବେଶି ମୋ ପୟରେ ॥
ଅକ୍ରୂର ଶୁଣି କୋପଭରେ ।
ରଥ ବାହିଲା ଧାଡିକାରେ ॥
ଗୋପୀଏ ଛାଡ଼ନ୍ତି ବୋବାଳି ।
ବାଳିରେ ନ ପାରନ୍ତି ଗ୍ୱଳି ॥
ଆହା ଗୋବିନ୍ଦ ନନ୍ଦସୁତ ।
ବୋଲି ହୋଇଲେ ମୂରୁଛିତ ॥
କଦଳୀ ଯେହ୍ନେ ମହାବାତେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଗୋପବାଳୀ ପଥେ ॥
ପଡ଼ିଣ ଗୋପୀ ଅଣାୟତ୍ତେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହେ ରାଜପଥେ ॥

ଗୋପୀ ବିକଳ କୃଷ୍ଣ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଗୋପାଳପୁଅଙ୍କୁ ସେ ରାଇ ॥
ସୁଦାମ ନାମେ ଗୋପବାଳ ।
ତାରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ତାହାକୁ ନିକଟେ ବସାଇ ।
କହନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ॥
ଗୋପୀଙ୍କୁ କହ ତୁ ବହନେ ।
ଆମ୍ଭେ ଆସିବୁ ଗ୍ୱରିଦିନେ ॥
ଧନୁଉତ୍ସବ ମୁଁ ଦେଖିବି ।
ରାଜାର ମନକୁ ତୋଷିବି ॥
ମଥୁରା ନ ରହିବି ଦଣ୍ଡେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଜଗିଥିବ ଦାଣ୍ଡେ ॥
ମୋତେ ଦେଖିବ ରାତ୍ରମାନେ ।
ନନ୍ଦର ଘରେ ଗ୍ୱରିଦିନେ ॥
ମୋହର ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ନିରଞ୍ଜନ ॥୩୫, ୩୬
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଗୋପୀଙ୍କି କହିଲା ମଣାଇଁ ॥
ଶୁଣି ଗୋପୀଏ ଛନଛନ ।
ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ରହଇ ମନ ॥
ରଥକୁ ଗ୍ୱହାନ୍ତି ନିରେଖି ।
ଚିତ୍ରପ୍ରତିମା ପ୍ରାୟ ଆଖି ॥
କେ ବୃକ୍ଷେ ଉଠିଲେ ବହନ ।
ରଥରେ ନିବେଶି ନୟନ ॥
ପିଢ଼ାରେ ଉଠି କେ ଦେଖନ୍ତି ।
ବୃକ୍ଷ ଆରୋହି କେ ଗ୍ୱହାନ୍ତି ॥
କେହୁ କ୍ଷଣକେ ଉଚ୍ଛେ ଡାକି ।
ରଥ ପତାକେ ଦେଇ ଆଖି ॥
କେ ବୋଲେ ଯିବି ଧାଡିକାରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଭେଟିବି ନଦୀତୀରେ ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦର ବିଶ୍ୱାସ ।
ଗୋପୀଏ ହୋଇଲେ ନିରାଶ ॥
ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ଖେଦଭରେ ।
ଜୀବନ ନ ରହେ ଶରୀରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଗୁଣ ଗୁଣି ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ଯେ ନ ଜାଣି ॥
ଜୀବନ ଦେଇ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଗୋପୀଏ ରହିଲେ ବିଷାଦେ ॥୩୭, ୩୮

ଅକ୍ରୂର ତୋଷମନ ହୋଇ ।
ବନ ଗହନେ ରଥ ବାହି ॥
ପବନ୍ତୁଁ ବେଗେ ରଥ ଗଲା ।
କାଳିନ୍ଦୀ ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥୩୯
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ବେନି ଭାଇ ।
ଜଳ ପିଇଲେ ବେଗେ ଯାଇ ॥
ନିର୍ମଳ କାଳିନ୍ଦୀର ଜଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତରଳ ଶୀତଳ ॥
ଶିର ବଦନେ ଜଳ ସିଞ୍ଚି ।
କରଯୁଗଳେ ମୁଖ ପୋଛି ॥
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ନେଇ ରଥ ।
ବସିଲେ ରାମ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଅକ୍ରୂର ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କହଇ କୃଷ୍ଣପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ଭୋ ନାଥ ହୋଇବା ପ୍ରସନ୍ନ ।
ଯମୁନା କରିବି ସ୍ନାହାନ ॥
ଉଠି ତୋହର ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ପବିତ୍ର ହୋଇବ ମୋ ଦେହୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଯା ବେଗେ କର ତୁ ସ୍ନାହାନ ॥
ବହନ ଯିବା ମଧୁପୁର ।
ଅକ୍ରୂର ନ କର ଉଛୁର ॥୪୦
ଶୁଣି ଓହ୍ଲାଇ ରଥୁଁ ଧୀରେ ।
ପଶିଲା କାଳିନ୍ଦୀ ଭିତରେ ॥
ବୁଡ଼ିଲା ମାଧବ ସୁମରି ।
ଦେଖିଲା ଜଳେ ରାମ ହରି ॥
ଯେସନେ କୂଳେ ଗଲା ଗ୍ୱହିଁ ।
ଦେଖିଲା ଜଳମଧ୍ୟେ ତା ହିଁ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ମନେ ହୋଇ ।
ବୋଲେ ଅଇଲେ କି ପଳାଇ ॥
କଂସର ଡରେ ରଥେ ବସି ।
ବେନି ସୋଦର ଜଳେ ପଶି ॥
ପଳାଇ ଯିବେ ଗୋପପୁର ।
ମୋତେ ମାରିବ କଂସାସୁର ॥
କି ବୁଦ୍ଧି କରିବଇଁ ମୁହିଁ ।
କୂଳେ ଯେ ଅଇଲି ବସାଇ ॥

ତରେଣ ଗଲେ କି ପଳାଇ ।
ଉଠି କୂଳକୁ ଦେଲା ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦେଖଇ ବୃକ୍ଷତଳେ ରଥ ।
ଅଛନ୍ତି ରାମ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଚକିତ ହୋଇଲା ଅକ୍ରୂର ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
ବୋଲଇ ଜଳେ ଅନ୍ୟ କିସ ।
ମୁହିଁ ଯେ ଦେଖିଲି ସଦୃଶ ॥
ମିଥ୍ୟା ନୁହଁଇନା ସେ ଜଳେ ।
ପୁଣି ବୁଡ଼ିଲା ଆଉ ବେଳେ ॥୪୧-୪୩
ଦେଖଇ ରତ୍ନମୟ ପୁରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିମାନ ଉପରେ ॥
ସୁରଙ୍ଗ ରତ୍ନ ସିଂହାସନ ।
ଶୀତଳ ବହଇ ପବନ ॥
ଅନନ୍ତ ରୂପ ହଳଧର ।
କୋଟିଏ ଚନ୍ଦ୍ର ପଟାନ୍ତର ॥
ସହସ୍ର ଫଣା ମଣି ଶିର ।
କଟି ଦୁକୂଳ ନୀଳାମ୍ବର ॥
ରୂପେ ଶୋଭିତ ଶିବଗିରି ।
କୋଟିଏ କାମ ନୋହେ ସରି ॥
ମଣିକୁଣ୍ଡଳ ବନମାଳ ।
ସୁରଙ୍ଗ ଅଳକ କପୋଳ ॥
କଟିମେଖଳା ରତ୍ନସାର ।
ନିବିଡ଼ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
ହାର କେୟୂର ଝଟକନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ତାରାପନ୍ତି ॥୪୪-୪୬
ଅନନ୍ତ କୋଳେ ବନମାଳୀ ।
ନୀଳଜୀମୂତ ଦେହ ଝଳି ॥
ପୀତବସନ ବନମାଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ସୁନ୍ଦର ନୀଳ ଭୁଜ ଚ୍ରରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ରଧାରୀ ॥
ବିକଚ କମଳ ଲୋଚନ ।
ସୁରଙ୍ଗ ହସିତ ବଦନ ॥

ଅନଙ୍ଗ ଚାପ ଭ୍ରୁରେଖା ।
ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ନାସିକା ॥
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦ ହାସ ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ରତ୍ନତ୍ରାସ ॥
ଲମ୍ବଇ ଭୁଜ ଜାନୁଯାଏ ।
ଦିଶେ ମର୍କତ ସ୍ତମ୍ଭ ପ୍ରାୟେ ॥
ତୁଙ୍ଗ ହୃଦୟ ଶ୍ରୀନିବାସେ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ବାମପାଶେ ॥
ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ କମ୍ବୁଗ୍ରୀବ ।
ପେଟେ ତ୍ରିବଳୀ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ନାଭି ଗଭୀର ମଧ୍ୟ କ୍ଷୀଣ ।
ବୃଶାଳ[୧] କଟି ରତ୍ନଦାମ[୨] ॥
ନିତମ୍ବ ହସ୍ତୀକୁମ୍ଭ ଜିଣି ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ କାଛେଣି ॥
ଉଲଟରମ୍ଭା ଜାନୁ ଯୁଗ ।
ଗୁଳ୍ଫଯୁଗଳ ସଞ୍ଚ ତୁଙ୍ଗ ॥
ମାଣିକ ପ୍ରାୟ ନଖପନ୍ତି ।
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠି ଅଗ୍ରେ ଝଟକନ୍ତି ॥
ନବପଲ୍ଲବ ପ୍ରାୟେ ଝଳି ।
କୋମଳ ଦିଶଇ ଅଙ୍ଗୁଳି ॥
କମଳକୋଷ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ବେନି ଚରଣ ବିରାଜଇ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନମୟ ରାଶି ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ମିଶି ॥
ଶିରେ ମୁକୁଟ ହୃଦେ ହାର ।
କଟିମେଖଳା ରତ୍ନସାର ॥
ଉତ୍ତରୀ ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର କନ୍ଧେ ।
କୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ଭାଗେ ॥
ହିରଣ୍ୟମୟ ତେଜରାଶି ।
ଚତୁର ଭୁଜ ପରକାଶି ॥
ଚକ୍ର କମଳ ଗଦା ଶଙ୍ଖ ।
ଗଣ୍ଡ ଯୁଗରେ ରାହୁରେଖ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦୟରେ ।
ବନମାଳାଏ ଲମ୍ବେ ଉରେ ॥

ସୁନନ୍ଦ ଆଦି ପାରିଷଦେ ।
ପକାନ୍ତି ଚ୍ୱମର ଆନନ୍ଦେ ॥
ସନକ ଆଦି ମୁନିଗଣେ ।
ଖଟନ୍ତି ଅଭୟ ଚରଣେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ର ଘେନି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସୁର ମୁନି ॥
କିନ୍ନରୀ ତୁମ୍ବୁରୁ ନାରଦ ।
ବୀଣା ଶବଦେ ଗୀତନାଦ ॥
ଭକତ ପ୍ରହଲାଦ ଆଦି ।
ଧ୍ରୁବ ଭୃଷଣ୍ଡ ବେଦବାଦୀ ॥
ନିର୍ମଳ ବାଣୀ ଯେଝାମତେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
କମଳା ଆଦି ଯେତେ ଦେବୀ ।
ଧୀରେ ଚରଣେ ଛନ୍ତି ସେବି ॥୪୭-୫୫
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣରୂପ ଜଳେ ।
ଦେଖି ଅକ୍ରୂର ବେନି ଡୋଳେ ॥
ରୋମାଞ୍ଚ ହୋଇଲା ଶରୀର ।
ଲୋଚନ ଯୁଗୁଁ ବହେ ନୀର ॥
ଆନନ୍ଦେ କଣ୍ଠ ଗଦଗଦ ।
ମୁଖେ ସ୍ଫୁରିଲା ଚ୍ରରିବେଦ ॥
ପାଦେ ପଡ଼ିଲା ବେଗେ ଯାଇ ।
ଉଠିଲା ମୁଣ୍ଡେ କର ଦେଇ ॥
ସଭୟେ ବୁଜିଲା ନୟନ ।
ପୁଣ ଚ୍ୱହିଁଇ ଛନଛନ ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଲା ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହୀ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ କୃଷ୍ଣେ ଚ୍ୱହିଁ ॥୫୬, ୫୭
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ମୋ ମାଥ ॥
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଚିନ୍ତ ॥
ଜନ୍ମମରଣ ଭୟ ନାଶ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ହୁଅ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଅକ୍ରୂରପ୍ରତିଯାନେ ଦ୍ୱିଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ବୃଶାଳ—ବିଶାଳ । ୨. ରତ୍ନଦାମ—ରତ୍ନର ଅଣ୍ଟାସୂତା ।

ତ୍ରିଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମଣି ସର୍ବେଶ୍ୱର । ପ୍ରଣମି ଭକ୍ତିରେ ଅକ୍ରୂର ॥
ତେୟାଳିଶରେ ସ୍ତୁତି କରେ । ସଗୁଣ ଅଗୁଣ ଭେଦରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଭାଗବତ ॥
ଅକ୍ରୂର ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ॥
ନମସ୍ତେ ଅନାଦି ପୁରୁଷ ।
ଅଖିଳ ଜ୍ୟୋତି ପରକାଶ ॥
ମାୟାର ହେତୁ ନାରାୟଣ ।
ନିର୍ଗୁଣ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ନିରାକାର ।
ବ୍ରହ୍ମା ତୋ ନାଭିରୁ ବାହାର ॥
ତୋହର ତହୁଁ ଏ ଜଗତ ।
ଲୋକେ ହୁଅନ୍ତି ଆତଯାତ ॥ ୧
ପୃଥିବୀ ଉଦକ ଅନଳ ।
ପବନ ଆକାଶମଣ୍ଡଳ ॥
ମହତ ଆଦି ମହାଭୂତେ ।
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଆଦି ଯେତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ସୁରଗଣ ।
ଯେତେ ଏ ଜଗତେ ଭିଆଣ ॥
ଏମାନେ ତୋହର ଶରୀର ।
ତୁ ଆଦିଧର୍ମି ନିରାକାର ॥ ୨
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ତୋର ହୃଦେ ଥାନ୍ତି ।
ତୋହର ରୂପ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥

ତ୍ରିଗୁଣେ ବ୍ରହ୍ମା ଜଡ଼ି ହୋଇ ।
ତୋର ସ୍ୱରୂପ ନ ଜାଣଇ ॥ ୩
ସନକ ଆଦି ଯୋଗୀଜନେ ।
ପୂଜନ୍ତି ତୋହର ଚରଣେ ॥
ମହାପୁରୁଷ ଶୂନ୍ୟ ରୂପ ।
ଜୀବ ସଞ୍ଚାରେ ତିନିରୂପ ॥ ୪
କର୍ମଯୋଗୀଏ ବେଦପଥେ ।
ତୋତେ ପୂଜନ୍ତି ଯଜ୍ଞମତେ ॥
ଅଖିଳ କର୍ମ ଦେଇ ତୋତେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ସେବନ୍ତି ଯୋଗମତେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ସମାଧିରେ ମନ ।
ତୋର ଚରଣ କରି ଧ୍ୟାନ ॥୫, ୬
ଯେବା ପୂଜନ୍ତି ଦୀକ୍ଷାମତେ☫ ।
ତୋତେ ଦେଖନ୍ତି ସେ ଜଗତେ ॥
ଅନେକ ରୂପେ ଏକରୂପୀ ।
ତୋତେ ଜାଣିବ କେ ନିରୋପି ॥ ୭
ଶିବପୁରାଣର ଉକତେ ।
କେ ତୋତେ ଭଜେ ଶିବମତେ✧ ॥
ତୁ ନାଥ ସର୍ବଦେବମୟେ ।
ସର୍ବେ ଭଜନ୍ତି ତୋର ପାୟେ ॥
ନାନା ଦେବଙ୍କୁ ସେ ଭଜନ୍ତି ।
ଯେ ଭିନ୍ନବୁଦ୍ଧି ଆଚରନ୍ତି ॥

ଅନେକ ଯୋଗ କର୍ମେ ଭ୍ରମି ।
ଫୁଟି ହୁଅନ୍ତି ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ନଦୀ ପୂରନ୍ତି ବୃଷ୍ଟିକାଳେ ।
ସମୁଦ୍ରେ ହୋନ୍ତି ଏକମେଳେ ॥
ସର୍ବଦେବତା ପୂଜା ଯେତେ ।
ଭଜନ ତୋର ପାଦଗତେ§ ॥ ୮-୧୦
ତୋର ପ୍ରକୃତି ତହୁଁ ଜାତ ।
ତାମସ ରଜଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଣ ଗଳେ ଛନ୍ଦି ।
ଜନ୍ତୁଏ ମାୟାଜଡ଼େ ବନ୍ଦୀ ॥
ତୋତେ ପାଇବେ ଅବା କାହିଁ ।
ତୋହର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥ ୧୧
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଜ୍ଞାନ-ଆଖି ।
ସକଳ ବୁଦ୍ଧିଙ୍କର ସାକ୍ଷୀ ॥
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁ ଆଦି ।
ତୋ ମାୟାବଳେ ସର୍ବେ ବନ୍ଦୀ ॥
ଅନଳ ତୋର ମୁଖୁଁ ଜାତ ।
ଚରଣୁଁ ଅବନୀ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ତୋହର ନୟନ ।
ନାଭିରୁ ପ୍ରକାଶ ଗଗନ ॥
ଶ୍ରବଣୁଁ ତୋର ଦଶଦିଶ ।
ଶିର ତୋହର ସ୍ୱର୍ଗଦେଶ ॥
ଭୁଜ ତୋ ଦଶଦିଗପାଳ ।
ଉଦର ବଡ଼ବା ଅନଳ ॥

---

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

☫ 'ଦୀକ୍ଷାମତେ' ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଶୈବ ଆଦି ଦୀକ୍ଷାନୁସାରେ ।

✧ ଶୈବମତ ଅନୁସାରେ ।

§ ବାସ୍ତବରେ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ରୂପରେ ଭଗବାନ ହିଁ ବିଦ୍ୟମାନ, କିନ୍ତୁ ଫଳକାମନାର ଭିନ୍ନତା ହେତୁ ଉପାସକର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭଗବଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ପୃଥକ୍ ମନେକରେ । ଏଣୁ ତାକୁ ଅବିନାଶୀ ଫଳ (ମୋକ୍ଷ) ମିଳିପାରେ ନାହିଁ। ବିନାଶୀ ଫଳ କିଛି ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ସେଭଳି ଲୋକଙ୍କର ଶ୍ରମ ହିଁ ସାର ହୁଏ। ଅନ୍ୟଥା ଅସଂଖ୍ୟ ନଦନଦୀର ଜଳ ସାଗରରେ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାପରି ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭଗବଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିରେ କରାଯାଇଥିବା ଉପାସନା ସର୍ବଶେଷରେ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ହିଁ ଅର୍ପିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପଞ୍ଚପବନ ତୋର ପ୍ରାଣ ।
ବୃକ୍ଷ ଓଷଧିଗଣେ ରୋମ ॥
ମେଘ ତୋହର କେଶ ଶିର ।
ତୋ ନଖ ଅସ୍ଥି ଗିରିବର ॥
ନିମିଷ ହୋନ୍ତି ଦିବାରାତ୍ରି ।
ତୋର ବୃଷଣ ପ୍ରଜାପତି ॥
ତୋହର ତେଜେ ଦେବରାଜ ।
ବୃଷ୍ଟି କରଇ ତୋର ବୀର୍ଯ୍ୟ ॥୧୨-୧୪
ଅବ୍ୟୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରଞ୍ଜନ ।
ତୋ ଦେହେ ଚଉଦ ଭୁବନ ॥
ବାସବ ଆଦି ଦେବଗଣେ ।
ସ୍ଥାବର ସିଦ୍ଧ ଯେ ଗ୍ରହଣେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ତୋହର ଶରୀରେ ।
ମଶା ଯେସନେ ଉଡ୍ଡୁମ୍ବରେ* ॥
ମନର ଆଦିଅନ୍ତ ରୂପୀ ।
ଜଗତେ ଅଛୁ ନାଥ ବ୍ୟାପି ॥
ସଂସାର ଲୀଳା ଏ ଶରୀର ।
ଭୋ ନାଥ ଯେତେ ରୂପ ତୋର ॥
ତେଣେ ନିର୍ମଳ ହୋଇ ଚିତ୍ତ ।
ତୋ ଯଶ ଭାବନ୍ତି ଜଗତ ॥୧୫, ୧୬
ନମଇଁ ମତ୍ସ୍ୟ ରୂପଧାରୀ ।
ପ୍ରଳୟ ଉଦକ ବିହାରୀ ॥
ହେ ହୟଗ୍ରୀବ ତୋ ଶରଣ ।
ମଧୁ କଇଟଭ ଦଳନ ॥
କମଠରୂପୀ କଳେବର ।
ନମଇଁ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ରଧର ॥
ଶୂକର ରୂପେ ମହୀ ଧରି ।
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତି ତୋ ଶରୀର ।
ଯେ ରୂପେ ଜନ ଉପକାର ॥
ବାମନ ରୂପେ ବଳି ଗ୍ରସି ।
ନମଇଁ ତ୍ରିବିକ୍ରମରୂପୀ ॥

ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ନିବାରଣ ।
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭୃଗୁରାମ ॥
ଜାନକୀ ଛଳେ ଦାଶରଥି ।
କୋପେ ନାଶିଲୁ ଲଙ୍କପତି ॥୧୭-୨୦
ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାମୋଦର ।
ଗିରି ତୋଳିଲୁ ବାମ କର ॥
ନମଇଁ ବସୁଦେବସୁତ ।
ରୋହିଣୀ ପୁତ୍ର ବଳବନ୍ତ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ପୁତ୍ର ନାତିΨ ।
ନମଇଁ ଭୋଜ ଯଦୁପତି ॥୨୧
ବଉଦ୍ଧରୂପୀ ଶୁଦ୍ଧକର୍ମା ।
ଅସୁର ମୋହନେ ତୋ ବାନା ॥
ମ୍ଳେଚ୍ଛ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଳବନ୍ତ ।
କଳକି ରୂପେ କରୁ ଅନ୍ତ ॥୨୨
ତୋହର ମାୟାରେ ଜଗତ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ହୋଇ ଆତଯାତ ॥
ପର ଆପଣା ବୋଲି ହୁଡ଼ି ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ମାୟାଚକ୍ରେ ପଡ଼ି ॥
ମୋହର ଆତ୍ମା ପୁତ୍ର ଘର ।
ଦାରା ସମ୍ପଦ ବନ୍ଧୁ ମୋର ॥
ସ୍ୱପନ ପ୍ରାୟେ ଏ ଜଗତ ।
ଆବୋରି ଅଛି ମୋହପଥ ॥୨୩, ୨୪
ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର ସାଗରେ ।
ମୁଁ ଯେ ବୁଡ଼ିଲି ଦୁଃଖଘୋରେ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୨୫
ଶୀତଳ ଜଳ ଛାଡ଼ି ମୁହିଁ ।
ମୃଗତୃଷ୍ଣାକୁ ଅଛି ଧାଇଁ ॥
ତୃଷିତ ହୋଇଲି ଅପାର ।
ତୋତେ ନ ଜାଣି ଚକ୍ରଧର ॥୨୬
ଅଳପ ବଳ ନାଥ ମୋର ।
କର୍ମ ଅଶେଷ ବଳୀୟାର ॥

ମନ ପଶିଲା କର୍ମମେଳେ ।
ହାରିଲି ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ବଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ବିପରୀତ ।
ହସ୍ତରୁ ପକାଇ ଅମୃତ ॥
ବିଷ ଭକ୍ଷଇ ସ୍ୱାଦୁ ମଣି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ପ୍ରମାଣି ॥୨୭
ମନକୁ ନ ପାରଇ ଧରି ।
ତୁ ମୋତେ ରଖ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ତୋହର ଚରଣ କମଳେ ।
ଶରଣ ରଖ ମୋତେ ବଳେ ॥
ଅଭୟ ଚରଣ ତୋହର ।
ଅଜ୍ଞାନୀଜନେ ଅଗୋଚର ॥
ସଂସାର ତୁଟଇ ତାହାର ।
ଯେ ତୋତେ କରଇ ବିଗ୍ରହ ॥
ତୋର ଚରଣେ ଭଗବାନ ।
ନିଶ୍ଚଳ କର ମୋର ମନ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଦାତାରୂପୀ ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ ମାୟା ବ୍ୟାପୀ ॥
ପରମ ପୁରୁଷ ବିଧାତା ।
ଅନନ୍ତରୂପ ବଳବନ୍ତା ॥
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ବାସୁଦେବ ।
ଭବସାଗରେ ସୁଖ ନାବ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥୨୮-୩୦
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଅକ୍ରୂର ଜଳେ ଦେଖି ରଥ ॥
ଆନନ୍ଦେ କଲା ଯେତେ ସ୍ତୁତି ।
ସୁଜ୍ଞାନୀ ଏଣେ କର ମତି ॥
ଅକ୍ରୂର ସ୍ତୁତି ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ଭବସାଗରେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
କର୍ମ ବାସନା ହୋଏ କ୍ଷୟ ।
ତାରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଅକ୍ରୂରସ୍ତୁତିର୍ନାମ ତ୍ରିଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

* ଅର୍ଥାତ୍ ଯଜ୍ଞଡିମ୍ବିରି ଫଳରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟମାନେ ଲାଖି ରହିଥିବା ପରି ଭଗବାନଙ୍କ ଦେହରେ ଅସଂଖ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମାଳ ମାଳ ହୋଇ ଲାଖି ରହିଆନ୍ତି ।

Ψ "ନମଇଁ ବସୁଦେବସୁତ....ପୁତ୍ର ନାତି" ଏଠାରେ ଚତୁର୍ବ୍ୟୂହ ଅର୍ଥାତ୍ ବାସୁଦେବ, ସଂକର୍ଷଣ, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ କରାଯାଇଛି । ଏମାନେ ଭଗବାନଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି ।

ଚତୁଶ୍ଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଚଉରାଳିଶେ ରାମ ହରି । ମଥୁରା ରଜକ ସଂହାରି ॥
ସୁଦାମା ଗନ୍ତାଇତ[୧] ବେନି । ବରେ ତୋଷିଲେ ଭାବ ଘେନି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଳା ।
ଅକ୍ରୂର ଜଳେ ସ୍ତୁତି କଲା ॥
ପୁଣ ଚରଣ ତଳେ ଶୋଇ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ଭକତବନ୍ଧୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ଜଳେ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
ଯେସନେ ନଟଙ୍କର ଗତି ।
ପ୍ରସ୍ତାବ ସଦୃଶେ ଭଜନ୍ତି ॥ ୧
ଅକ୍ରୂରେ ଦେଖାଇ ଶରୀର ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ॥
ଅକ୍ରୂର ଥିଲା ପାୟେ ପଡ଼ି ।
ପୁଣି ଉଠିଲା କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଦେଖିଲା କେହି ନାହିଁ ଜଳେ ।
ଉଠି ଗ୍ରହିଁଇ ନଦୀକୂଳେ ॥
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ରଥେ ଥାଇ ।
ଡାକନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅକ୍ରୂର ଦେଖି ତୋଷମନ ।
ବେଗେ ସାରିଲା ନିତ୍ୟକର୍ମ ॥
ଆସି ମିଳିଲା ରଥତଳେ ।
ପଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣପାଦ ତଳେ ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଆଦିମୂଳ ।
ଜଳେ ତ ବିଳମ୍ବ ତୋହର ॥
ମଥୁରା ଯିବା କେତେବେଳେ ।
କିସ ଦେଖିଲୁ ପୁଣ ଜଳେ ॥
ଗଗନ ଶୂନ୍ୟ ମହୀଭାଗେ ।
କି ଅବା ଦଶଦିଗ ଲାଗେ ॥
ଯାହା ଦେଖିଲୁ କହ ମୋତେ ।
ତେବେହିଁ ଯିବଇଁ ପରତେ ॥ ୨,୩
ଅକ୍ରୂର ଶିରେ କର ଦେଇ ।
କହଇ ଶ୍ରୀମୁଖ ଅନାଇ ॥
ଜଳେ ଦେଖିଲି ମୁହିଁ ଯାହା ।
ଭୋ ନାଥ ନ ଜାଣୁ କି ତାହା ॥
ମୋତେ ପଗ୍ରୁ ମାୟା କରି ।
ଭକତ ସୋଦର ମୁରାରି ॥
ତୋହର ତହୁଁ ଆନ ନାହିଁ ।
ଜଳେ ଦେଖିଲି ତୋତେ ମୁହିଁ ॥
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣି ତାହା ।
ଅକ୍ରୂର ବେଗେ ରଥ ବାହା ॥ ୪,୫
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ରଥେ ବସିଲା ବେଗେ ଯାଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ମନ ଦେଇ ।
ରଥ ବାହଇ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ତେଜ ଅବସାନେ ।
ମିଳିଲା ମଥୁରା ଭୁବନେ ॥ ୬
ପଥେ ଯେ ଥିଲେ ନରନାରୀ ।
ରଥେ ଦେଖିଲେ ରାମ ହରି ॥
ଦେଖି ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଦୁଇ ।
ହସ୍ତ ଚରଣ ନ ଚଳଇ ॥ ୭
ଗ୍ରାମେ ପ୍ରବେଶ ଭଗବାନ ।
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ ମନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଗୋପୀନାଥ ।
ଅକ୍ରୂର ଦଣ୍ଡେ ରୁହା ରଥ ॥
ପଛେ ଅଛନ୍ତି ଗୋପବାଳ ।
ଏଠାରେ ହୋନ୍ତୁ ଏକମେଳ ॥
ଗୋରସ ଅଛି ଯେତେ ଭାର ।
ରାଜାର ଉଚିତ ଭଣ୍ଡାର ॥
ସକଳେ ଏକରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ।
ମିଳିବୁଁ ରାଜା ଆଗେ ଯାଇ ॥
ତେବେ ହୋଇବ ତୋର ଯଶ ।
ପାଇବୁ ଶାଢ଼ୀ ଗ୍ରାମ ଦେଶ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁ ବୋଲୁ ପଥେ ।
ଗୋପାଳେ ମିଳିଲେ ତୁରିତେ ॥ ୮
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅକ୍ରୂରେ ରୁହାଇ ॥
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଦାମୋଦର ।
ଅକ୍ରୂର ହସ୍ତେ ଦେଇ କର ॥
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ।
ଆଶ୍ୱାସି ଅକ୍ରୂରର ମନ ॥
ଭୋ ତାତ ରଥ ଘେନିଯାଅ ।
କଂସର ଛାମୁରେ ଜଣାଅ ॥
ବୋଲ ଅଇଲେ ବେନି ଭାଇ ।
ଅଇଲି ତୋଟାରେ ବସାଇ ॥
ସକଳେ ହୋଇ ଏକମେଳ ।
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ଗୋପବାଳ ॥
ଶକଟ ଯେତେ ଅଛି ଭରି ।
ଧନ ଗୋରସ ଆଦି କରି ॥
ସକଳେ ହୋଇ ଏକସ୍ଥାନ ।
କାଲି କରିବେ ଦରଶନ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ତା ଛାମୁର ।
ଅକ୍ରୂର ଯାଅ ତୋର ଘର ॥
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିବୁ ମଧୁପୁର ।
କେମନ୍ତ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥ ୯,୧୦
ଅକ୍ରୂର କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଏକଥା ନୁହଁଇ ଉଚିତ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଗୋପୀନାଥ ॥
ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଁକି ଛାଡ଼ି କରି ।
ଜୀବନ ପାଇବି କିପରି ॥

୧. ଗନ୍ତାଇତ—ରାଜାଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରାଗାର ରକ୍ଷକ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଭକତବତ୍ସଳ ମୁରାରି ।
ମୋତେ ନ ଛାଡ଼ କୋପ କରି ॥୧୧
ଭୋ ନାଥ ଆସ ମୋର ଘର ।
ବାନ୍ଧବ ଯେବେ ମୁଁ ତୋହର ॥
ସଫଳ କର ମୋର ଘର ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ସଙ୍ଗତେ ରୋହିଣୀକୁମର ।
ଯେତେ ଗୋପାଳେ ଛନ୍ତି ତୋର ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଆଦିକରି ।
ସଙ୍ଗତେ ଯେତେ ଗୋପନାରୀ ॥
ସବୁନ୍ତି[1] ଘେନି ମୋର ଘରେ ।
ବିଜୟ କର ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ ॥
ତୋହର ପାଦରଜ ନୀର ।
ପବିତ୍ର କରୁ ମୋର ଘର ॥
ପିତୃ ଯେ ଅଗ୍ନି ଦଇବତ ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅବିରତ ॥୧୨, ୧୩
ବଳି ଯେ ଧୋଇ ତୋର ପାଦ ।
ପାଇଲା ଅଶେଷ ସମ୍ପଦ ॥
ଯଶ ରହିଲା ତିନି ଲୋକେ ।
ଭକତି କଲା ସେହି ଏକେ ॥
ଗଙ୍ଗା ତୋ ଚରଣୁ ବାହାର ।
ପବିତ୍ର କଲା ତିନିପୁର ॥
ଶଙ୍କର ବହିଅଛି ଶିରେ ।
ସଗରପୁତ୍ରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲେ ॥୧୪, ୧୫
ତୁ ଦେବଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତିନ କୀର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ॥
ଯଦୁ ଉତ୍ତମ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ।
ନମଇଁ ଜଗତ ପାଳକ ॥୧୬
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ।
ଅକ୍ରୂର କନ୍ଧେ ଦେଇ କର ॥
ଶୁଣ ଅକ୍ରୂର ମୋ ବଚନ ।
ମନେ ତୁ ନ ବିଗ୍ରର ଆନ ॥
ଯିବଇଁ ତୋହର ମନ୍ଦିର ।
ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଘେନି ହଳଧର ॥
ଆଗେ ମୁଁ କଂସ ଦର୍ପ ଧ୍ୱଂସି ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ମାତା ତୋଷି ॥
ପଛେ ମୁଁ ଯିବି ତୋର ପୁର ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ଏ ମୋହର ॥୧୭
କୃଷ୍ଣ ମୋହନ କଥା ଶୁଣି ।
ଅକ୍ରୂର ଗଲା ରଥ ଘେନି ॥
କଂସର ଆଗେ ଜଣାଇଲା ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଣିଲି ବୋଇଲା ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ରାମ ସଙ୍ଗେ ।
ଗୋରସ ଗୋପାଳଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ॥
ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଲେ ଗଡ଼ଦ୍ୱାରେ ।
ଆଜକ ରହିବେ ତୋଟାରେ ॥
କାଲି କରିବେ ଦରଶନ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ କଂସ ମନ ॥
ସନ୍ତୋଷ ମନେ ଭୋଜବୀର ।
ଅକ୍ରୂରେ ଦେଲା ଉପହାର ॥
ରତ୍ନବସନ ଅଳଙ୍କାର ।
ମେଲାଣି ପାଇଲା ଅକ୍ରୂର ॥
କଂସକୁ କରି ତୋଷମନ ।
ମିଳିଲା ଆପଣା ଭୁବନ ॥୧୮
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଥିଲେ ମଧୁବନେ ।
ଗୋପାଳେ ମିଳିଲେ ବହନେ ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଆଦି ଯେତେ ।
ଗୋରସ ଶକଟ ସହିତେ ॥
ତୋଟାରେ ହୋଇ ଏକରୁଣ୍ଡ ।
ଆବୋରି ମଥୁରାର ଦାଣ୍ଡ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ ସାଜି ଘର ।
ବିବିଧ ନାନା ଉପହାର ॥
କରନ୍ତି ରନ୍ଧନ ଭୋଜନ ।
ହରଷ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ ॥
ଭୋଜନ ସାରି ବେନି ଭାଇ ।
ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କୁ ଅନାଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି ହୋଇ ହସ ହସ ।
ଆମ୍ଭେ ମଥୁରା ଯିବା ଆସ ॥
ବେଳ ହୋଇବ ଅବସାନ ।
ବୁଲି ହୋ ଆସିବା ବହନ ॥
ଦେଖିବା ରାଜାର କଟକ ।
କେମନ୍ତ ଦିଶଇ ଛଟକ ॥
ଭିଆଇ ଯାତ୍ରା ଧନୁଘର ।
କେମନ୍ତ କରିଛି ବିଗ୍ରର ॥
ଅକ୍ରୂର ହାତେ ଦେଇ ରଥ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଣାଇଲା ଏଥ ॥
ଏବେ କି କରିବ ଆମ୍ଭନ୍ତ ।
ହୋଇଲୁଁ ତାହାର ଆୟତ୍ତ ॥
ଆସ ହୋ ଯିବା ମଧୁପୁରୀ ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ଗୋପ କୁମରେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ଗଡ଼ଦ୍ୱାର ଲାଗେ ॥୧୯
ଦେଖିଲେ ସ୍ଫଟିକେ ନିର୍ମିତ ।
ଉଚ୍ଚ ପୁରୁଷ ପାଞ୍ଚ ସାତ ॥
ବେନି କବାଟ ହେମମୟେ ।
ଲୁହାର କିଳିଣୀ ଯୋଡ଼ାଏ ॥
ତୋରଣ ବୃକ୍ଷେ ବୃକ୍ଷେ ବାନ୍ଧି ।
ବିବିଧ ଫଳ ଡାଳେ ଛନ୍ଦି ॥
ତମ୍ବାର ପାଚେରୀ ବହଳ ।
ଖିଣା[2] ଗଭୀର ଶୁଦ୍ଧ ଜଳ ॥
ଭିତରେ ନାନା ବୃକ୍ଷ ବନ ।
ଦିଶୁଛି ଭିନ୍ନେ ଭିନ୍ନେ ବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଯେ ଯାହାମତେ ଅଳଙ୍କାର ।
ବେଦିଏ ଦିଶନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ॥
ଉପରେ ଶୋହେ ପୁଷ୍ପମାଳା ।
ସ୍ଫଟିକ ହୀରାର ମେଖଳା ॥
ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟ ମର୍କତ ମୁକୁତା ।
ଲମ୍ବନ୍ତି ମାଳ ମାଳ ଗୁଛା ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାନ୍ତ ରତ୍ନ ଗ୍ରଳ ।
ଜଳାକବାଟି ପରିମଳ ॥
ପାରା ମୟୂର ନାଦ କରି ।
ଶୁକ କୋକିଳ ଆର ଶାରୀ ॥
ଗଜ ତୁରଗଶାଳା ପାଖେ ।
ବରାହ ମୃଗ ଝାଙ୍କେ ଝାଙ୍କେ ॥
ବକ କୁକ୍କୁଟ ଆଦି ପୋଷା ।
କୃଷ୍ଣ କରନ୍ତି ପରଶଂସା ॥
ତହୁଁ ପଶିଲେ ପୁରେ ଯାଇ ।
ପୁଏ ଗ୍ରହାନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ ॥୨୦-୨୨
ଦେଖିଲେ ରାଜମାର୍ଗେ ହରି ।
ଚନ୍ଦନ ଛେରାଏ ପହଁରି ॥

୧. ସବୁନ୍ତି—ସମସ୍ତଙ୍କୁ । ୨. ଖିଣା—ପରିଖା, ଖାଇ ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_9_Front

ତଣ୍ଡୁଳ ଲାଜା ଦୂର୍ବା ସଙ୍ଗେ ।
ନାରୀଏ ବନ୍ଦାନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯେଝାର ଦ୍ୱାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ।
ଦଧି ଅକ୍ଷତ ବସ୍ତ୍ର ଗନ୍ଧ ॥
ଫଳ ପଲ୍ଲବ ଦୀପାବଳୀ ।
ଶଙ୍ଖ ମହୁରି ହୁଳହୁଳି ॥
ଦ୍ୱାରେ କଦଳୀ ବେନି ବୃକ୍ଷେ ।
ତୋରଣେ ମାଳ ଧ୍ୱଜ ଉଛେ ॥
ଦ୍ୱାରର ଖମ୍ଭେ ପାଟଶାଢ଼ୀ ।
ଉପରେ ଗ୍ରନ୍ଥୁଆ ଉହାଡ଼ି ॥ ୨୩
ବସୁଦେବର ବେନି ସୁତେ ।
ଗୋପାଳ ମେଳେ ରାଜପଥେ ॥
ଦେଖି ଆସନ୍ତି ନରନାରୀ ।
ପଡ଼ିଲା ରାଜପଥେ ହୁରି ॥
ନାନା ପସରା ହାଟ ବାଟେ ।
କାମିନୀ ଧାମନ୍ତି ଉଛାଟେ ॥
ବୃକ୍ଷ ଅଟ୍ଟାଳୀ ଆରୋହନ୍ତି ।
ପିଢ଼ାରେ ଉଠି କେ ଦେଖନ୍ତି ॥
କେ ନାରୀ ଚିତ୍ତ ଅନାୟତ୍ତେ ।
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ବିପରୀତେ ॥
ଅଙ୍ଗଭୂଷଣ ଆନୁ ଆନେ ।
ଅଞ୍ଜନ ଏକଇ ନୟନେ ॥
ଏକ ଶ୍ରବଣେ କାପ[୧] ଭରି ।
ନୂପୁର ଏକ ପାଦେ ଭରି ॥
ବଳୟ ଭରି ବାମ ହସ୍ତେ ।
କବରୀ ଫିଟିଅଛି ମାଥେ ॥ ୨୪, ୨୫
କେ ଭୁଞ୍ଜୁଥିଲା ଦଧିଭାତ ।
ଧାଇଁଲା ନ ପଖାଳି ହାତ ॥
ତୈଳ ଅଏଁଳା ଘେନି ଶିରେ ।
କେ ଅବା ଥିଲେ ଜଳତୀରେ ॥
ସ୍ନାହାନ ଉପେକ୍ଷି ବହନ ।
ଧାଇଁଲେ ଶୁଣି ବାଦ୍ୟ ସ୍ୱନ ॥
ଶୋଇଲା ଲୋକଙ୍କୁ ଚିଆଁଇ ।
ଆସ ଗୋ ବୋଲି ବେଗେ ଧାଇଁ ॥
କାଖରୁ ବାଳକ ପକାଇ ।
ଧାମନ୍ତି କୃଷ୍ଣେ ମନ ଦେଇ ॥ ୨୬

ଦେଖିଣ ବସୁଦେବସୁତ ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମନେତ୍ର ॥
ମଥୁରା ସ୍ତିରୀଙ୍କର ମନ ।
ମୋହିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଲଳିତ ଗତି ଦିବ୍ୟ ବେଶ ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ॥
ମତ୍ତମାତଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
କଟାକ୍ଷ ନୟନେ ଅନାଇ ॥
ମଥୁରାପୁର ନାରୀଙ୍କର ।
ଉତ୍ସବ ହୋଇଲା ଅପାର ॥
ଯାହାର ଜନ୍ମ କର୍ମ ପଥେ ।
ବାରତା ଶୁଣିଥିଲେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଦେଖିଲେ ନୟନ ପୂରାଇ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସୁଧାରସ ପାଇ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଲୋଚନ ବୁଜିଲେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭିତରେ ଦେଖିଲେ ॥
ହୃଦରେ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
କରି ଛାଡ଼ିଲେ ଖେଦ ମନ ॥ ୨୭, ୨୮
ବୃକ୍ଷ ଅଟ୍ଟାଳୀ ଗୃହେ ଥାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ଲୋଚନେ ଅନାଇ ॥
ହରଷେ କୁସୁମ ଅଞ୍ଜଳି ।
ଦେଇ କରନ୍ତି ହୁଳହୁଳି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଆସି ରାଜଦାଣ୍ଡେ ।
କରଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମୁଣ୍ଡେ ॥
ଦଧି ଅକ୍ଷତ ଗଙ୍ଗାନୀର ।
କୁସୁମ ଗନ୍ଧ ଉପହାର ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ ବଳରାମ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ପୂଜି ତୋଷମନ ॥ ୨୯, ୩୦
ମଥୁରାପୁର ଲୋକେ ମିଳି ।
ଦେଖିଲେ ରାମ ବନମାଳୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଗୋପାଳଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ।
ଶତେ ଜନମେ କେ ପାଇବ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ତପ କରି ।
ଗୋପରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥
ଗାଈ ମଇଁଷି ବନଭାଗେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିଲେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ॥

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ॥ ୩୧
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁଁ ବୋଲୁଁ ଲୋକେ ।
ରଜକ ମିଳିଲା କଟକେ ॥
ଭାଇ ସୋଦର ବନ୍ଧୁବଳ ।
ଘେନାଇ ରାଜା ମଢ଼ିଆଳ[୨] ॥
ଆଗେ ବାଜଇ ଶଙ୍ଖ ଧ୍ୱନି ।
ଗ୍ରଲଇ ମଢ଼ିଆଳ ଘେନି ॥
ଦେଖିଣ ପଗ୍ରରିଲେ ହରି ।
କେ ଯାଏ ବାଦ୍ୟନାଦ କରି ॥
ଲୋକେ ବୋଇଲେ ଏ ରଜକ ।
ଅଟଇ କଂସର ସେବକ ॥
ଏ ନିତ୍ୟେ ମଢ଼ିଆଳ ନେଇ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ଜଳରେ କାଚଇ ॥
ଏ ନେଇ ଦେବ ଗନ୍ତାଘରେ ।
ଭୋଜ ନୃପତିର ଛାମୁରେ ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଡାକନ୍ତି ରହ ରହ ଭାଇ ॥
ଆଗେ ଓଗାଳି ହଳଧର ।
ପୋଏ ବେଢ଼ିଲେ ଧାଡିକାର ॥ ୩୨
ରଜକ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ହସି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ଦେଖିବା ରାଜା ମଢ଼ିଆଳ ।
ବସ୍ତ୍ର ତୁ ବେଗେ ଥୁଅ ତଳ ॥
ଆମ୍ଭେ ହେ ବସୁଦେବସୁତେ ।
ଗୋପରେ ଥିଲୁ ଦିନାକେତେ ॥
ଦେଖିବା କେମନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
କଂସ ରାଜାର ମଢ଼ିଆଳ ॥
ଯେବେ ତୁ ନ ଦେବୁ ଦେଖାଇ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅ ବସ୍ତ୍ର ଦୁଇ ॥
ନୀଳ ଧବଳ ଦେହ ଗ୍ରହିଁ ।
ଆମ୍ଭ ଉଚିତେ ବସ୍ତ୍ର ଦିଅ ॥
ଆମ୍ଭେଟି ରାଜାର ଭଣଜା ।
ବସ୍ତ୍ର ତୁ ଦେଇଣ କହ ଯା ॥

୧. କାପ—କର୍ଣ୍ଣର ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ । ୨. ମଢ଼ିଆଳ—ଧୋବାଘରେ ସଫା ହୋଇଥିବା ରାଜାଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ବା ପୋଷାକ ।

ଶୁଣି ନୃପତି ହେବ ତୋଷ ।
ସଂସାରେ ଥିବ ତୋର ଯଶ ॥୩୩
ରଜକ ଛଦ୍ମରେ[1] କାଲ ।
ନ ଶୁଣି ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଲ ॥
ପୁଣି ଗ୍ୱଲଇ ପହଲାଇ[2] ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ମିଳିଲେ ରୋହିଣୀର ବଳା ।
ଦେଖି ରଜକ କୋପ କଲା ॥
ଦଇବେ ରାଜାର ସେବକ ।
ସ୍ୱଭାବେ ରଜକ ମୂରୁଖ ॥
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଟ ଜାତିହୀନ ॥
ତୁମ୍ଭର କୁଳମୂଳ ନାହିଁ ।
ବନେ ଚରାଉଥାଅ ଗାଈ ॥
ଗଉଡ଼ ଜାତି ହୀନ ଲୋକ ।
ଶୃଗାଳ ପ୍ରାୟ ତୁମ୍ଭ ମୁଖ ॥
ବାଇଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଗୋରୁ ଘେନି ।
ବଜାଉଥାଅ ବେଣୁଧ୍ୱନି ॥
ଏଡ଼େ ଭରସା[3] ଗର୍ବ ବହ ।
ରାଜା ମଢ଼ିଆଳ ରୁହାଅ ॥୩୪,୩୫
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ବୋଲି ଏହା ବୋଲ ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମଲ ॥
ତୁମ୍ଭର ତପ ପୂର୍ବେ ନାହିଁ ।
ଗଉଡ଼େ ଅଛ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ଜୀବନେ ଯେବେ ଅଛି ଆଶ ।
ପଳାଇଯାଅ ନିଜ ଦେଶ ॥
ରାଜାର ଲୋକେ ଏହା ଶୁଣି ।
ସବୁଙ୍କୁ ପକାଇବେ ହାଣି ॥
ତୁମ୍ଭେ ନ ମାଗ ମଢ଼ିଆଳ ।
ତୁମ୍ଭର ପୂରିବଟି କାଳ ॥

କଂସ ଯେ ଅଛଇ ଅଣାଇ ।
ଆଜ ମାରିବ ବେନି ଭାଇ ॥
ହୋଇବ ଦଶଦିଗେ ବଳି ।
ଶୁଣି କୋପିଲେ ବନମାଳୀ ॥
ଗ୍ୱପୁଡ଼େ ମାରି ବାମ କର ।
ଛେଦିଲେ ରଜକର ଶିର ॥୩୬,୩୭
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ବସ୍ତ୍ର ପକାଇ ପଳାଇଲେ ॥
ରଜକ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ।
ଜୀବନ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା* ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭଗବାନ ।
ବସ୍ତ୍ର ହୋ ଘେନ ତୋଷମନ ॥
ରାମ ଫେଡ଼ିଲେ ବସ୍ତ୍ରପୁଡ଼ା ।
ଥିଲା ତହିଁରେ ଯେତେ ଯୋଡ଼ା ॥
ବାଛି ଘେନିଲେ ପୀତ ନୀଳ ।
ସୁନ୍ଦର ରାଜା ମଢ଼ିଆଳ ॥
ଗ୍ରହାନ୍ତି ବସୁଦେବ ବାଳ ।
ଘେନନ୍ତି ସର୍ବେ ମଢ଼ିଆଳ ॥
ଗୋପାଳ ପୋଏ ଯେଝାମତେ ।
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥
ଯେତେ ମଢ଼ିଆଳ ଉବୁରି ।
ପକାଇ ଗଲେ କୁଢ଼ କରି ॥୩୮,୩୯
କନ୍ଧେ ପକାଇ ମଢ଼ିଆଳ ।
ଗ୍ରହାନ୍ତି ମଦନଗୋପାଳ ॥
ଥିଲା ଯେ କଂସ ବେଶକାରୀ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ଆଗସରି ॥
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ରାଜାର ଗନ୍ତାଇତ ମୁହିଁ ॥
ବୋଇଲା ପିନ୍ଧାଇବି ରଙ୍ଗେ ।
କାଛେଣି ନାନା ପରିଭଙ୍ଗେ ॥

ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଗୋପୀନାଥେ ।
ବସନ ଦେଲେ ତାର ହସ୍ତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପିନ୍ଧାଇଲା ବାଛି ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦେ ବଳ ଆଞ୍ଛି[4] ॥
ବିବିଧ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦିଶିଲା ସୁନ୍ଦର ॥
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ପୀତ ନୀଳ ।
ଉତ୍ସବ ଯେହ୍ନେ ପର୍ବକାଳ ॥
ବାଳକହସ୍ତୀ ବେଶ କରି ।
ଯେସନେ ଆନନ୍ଦ ଉଭାରି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସେହିମତେ ।
ଦିଶନ୍ତି ମଥୁରାର ପଥେ ॥୪୦,୪୧
ଗୋବିନ୍ଦ ଗନ୍ତାଇତେ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସମ୍ପଦ ହେଉ ତୋ ଅନେକ ।
ବହୁତ ପୁତ୍ର ନାତି ଦେଖ ॥
ବଳ ତୋହର ଦେହେ ହେଉ ।
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଥାଉ ॥
ଅନ୍ତେ ପଶିବୁ ମୋର ଦେହେ ।
କହି ଚଳିଲେ ଦେବରାୟେ ॥୪୨
ଚଳନ୍ତି ମଥୁରାଏ ହେରି ।
ଗୋପାଳପୋଏ ରାମ ହରି ॥
ସୁଦାମା ନାମେ ମାଳାକାର ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ତାର ଘର ॥
ନାନା କୁସୁମେ ପରିମଳ ।
ପବନ ବହଇ ଶୀତଳ ॥
ମାଳୀର ଦ୍ୱାରେ ଉଭା ହୋଇ ।
ଡାକନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ।
ସୁଦାମା ଶୁଣି ତୋଷମନ ॥

୧. ଛଦ୍ମ—ଛଳ, କପଟ । ୨. ପହଲାଇ—ଗର୍ବରେ ହାତ ହଲାଇ । ୩. ଭରସା—ସାହସ । ୪. ବଳ ଆଞ୍ଛି—ରୂପ ଓ ଆକୃତିକୁ ଅନୁମାନ କରି ।

* ରଜକର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀରାମ ରାବଣ ବଧ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆଣିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସୁଖ-ଦୁଃଖ ବିଷୟରେ ଅବଗତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ଗୁପ୍ତଚର ଦିନେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲା ଯେ ଜଣେ ଧୋବା ତା' ସ୍ତ୍ରୀକୁ କଳଙ୍କିନୀ ଲାଞ୍ଛନା ଦେଇ କହୁଛି—"ରେ ଦୁଷ୍ଟା! ତୁ ଅନ୍ୟର ଘରେ ରାତି ବିତାଇ ଆସିଛୁ, ଏଣୁ ମୁଁ ତୋତେ ରଖିବି ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ-ସୁହାଗୀ ରାମ ପଛକେ ସୀତାକୁ ପାଖରେ ରଖନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୋତେ ରଖିବି ନାହିଁ ।" ଏ କଥା ଗୁପ୍ତଚରଠାରୁ ଅବଗତ ହୋଇ ଏବଂ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଆକ୍ଷେପଯୁକ୍ତ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରଜାବତ୍ସଳ ଶ୍ରୀରାମ ସତୀ ସୀତାଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଦୟାଳୁ ଶ୍ରୀରାମ ଧୋବାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ । ଦ୍ୱାପରରେ ସେହି ଧୋବା ମଥୁରାରେ ରଜକ ହୋଇଥିଲା । ସୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି କୁବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଧୋବା ଯେଉଁ ଅପରାଧ କରିଥିଲା, ତାହାର ମାର୍ଜନା ପାଇଁ କରୁଣାନିଧି ପ୍ରଭୁ ତାହାକୁ ବଧ କରି ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ବାହାର ହୋଇଲା ବହନ ।
ଦେଖିଲା ରାମ ଭଗବାନ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇ[୧] ।
ବୋଲଇ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ॥
ପତ୍ନୀ ଆଣିଲା ଜଳଝରି ।
ପାଦ ଧୋଇଣ ଶିରେ ଧରି ॥
ପଦ ଉଦକ ଘେନି କରେ ।
ସିଞ୍ଚିଲା ନେଇ ଘରଦ୍ୱାରେ ॥
ପତିପତ୍ନୀ ସେ ଜଳ ଖାଇ ।
ନାଚନ୍ତି ମୁଣ୍ଡେ କର ଦେଇ ॥
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ପୂଜିଲା ॥
ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଚମନ ଯେତେକ ।
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ଧୂପ ଦୀପ ॥
ରୋହିଣୀସୁତ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ପୂଜିଲା ଗୋପାଳଙ୍କୁ ରଙ୍ଗେ ॥୪୩, ୪୪
ପୂଜାର ଅନ୍ତେ ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ବୋଲଇ ଧନ୍ୟ ମୋର ଜନ୍ମ ।
ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ଜୀବନ ॥
ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ମୋ କୁଳ ।
ଦେଖିଲି ପ୍ରଭୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ପିତୃ ଦେବତା ଋଷି ଯେତେ ।
ତୋଷ ହୋଇଲେ ଆଜ ମୋତେ ॥୪୫
ଦେଖିଲି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ* ॥
ଅବନୀ ଭାରାର ଉଶ୍ୱାସେ ।
ଦେହ ବହିଲ ନର ଅଂଶେ ॥
ଅସୁର ନାଶନେ ଏ ରୂପ ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଲ ଆତ୍ମାସୁଖ ॥

ତୁମ୍ଭେ ଜଗତ ତାତମାତ ।
ନାହିଁ ତୁମ୍ଭର ଆଦିଅନ୍ତ ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଜୀବନ ।
ପାଳନ ହେତୁ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ଭାବ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଭାବୁ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୪୬, ୪୭
ଭୋ ନାଥ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ କର ।
କିମ୍ପା ଅଇଲ ମୋର ଘର ॥
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଘେନି ।
ତରନ୍ତି ଭବଜଳୁଁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ତୋଷ ମନେ ।
ପାଦେ ପଡ଼ିଲେ ବେନି ଜନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବୋଇଲେ ଶୁଣ ତୁହି ।
ଆମ୍ଭେ ଅଇଲୁ ଯହିଁ ପାଇଁ ॥
ଦିଅ କୁସୁମ ମାଳମାନ ।
ଯାହାକୁ ଯେହୁ ଶୋଭାବନ ॥
ସୁଦାମା କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ।
ପଶିଲା ଆପଣା ଭୁବନେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ କୁସୁମର ଗଭା ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଅଛି ଶୋଭା ॥
କୃଷ୍ଣ ନିକଟେ ଦେଲା ନେଇ ।
ରାମ ଦେଖନ୍ତି ତାଟ ଫେଇ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ତାଟୁ ଘେନିଲେ ମାଳ ଦୁଇ ॥
ସୁଦାମା ଗ୍ରହିଁଇ ଆନନ୍ଦେ ।
ଲମ୍ବାଇ ରାମକୃଷ୍ଣ ହୃଦେ ॥
ଚୂଳେ ବାନ୍ଧିଲା ବେନି ଗଭା ।
ଦିଶନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ଶୋଭା ॥
ତ୍ରିମୁଣ୍ଡି ଗଭା[୨] ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥

ସୁଦାମା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ହରି ।
ବୋଲନ୍ତି ରାମ କର ଧରି ॥
ବର ତୁ ମାଗ ତୋଷମନେ ।
ଭକତି କଲୁ ଯେତେ ମନେ ॥୪୮-୫୦
ମାଳୀ ବୋଲଇ ଯୋଡ଼ି କର ।
ଶୁଣିମା ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଅଟୁ ହରି ।
ଭକତି ଦିଅ ତୁ ବିଗ୍ରହି ॥
ସମ୍ପଦେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଶୁଣିମା ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୋର ଭକତ ଯେତେ ଜନେ ।
ସେବିବି ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ହେଉ ମୋର ଦୟା ।
ଭୋ ନାଥ ମୋତେ ଦିଅ ଏହା ॥୫୧
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ମହାବାହୁ ।
ବୋଇଲେ ଏହି ବର ହେଉ ॥
ମାଳୀର ମନ ତୋଷ କରି ।
ଧନ ଆୟୁଷ ଯଶ ଶିରୀ ॥
ଦେଇ ଚଳିଲେ ଦାମୋଦର ।
ଗୋପକୁମରେ ହଳଧର ॥୫୨
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମଥୁରାର ପଥ ॥
ଏବେ ହୋଇବ ମହୀ ସ୍ଥିର ।
ଅସୁର କରିବେ ସଂହାର ॥
ଭକତଜନେ ଶୁଣି ଏହା ।
ଖଣ୍ଡିବେ ଘୋର ଜଡ଼ ମାୟା ॥
ଏଣେ ହରିଙ୍କି ଧ୍ୟାନ କର ।
ଭବସାଗରୁ ହୁଅ ପାର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ମଥୁରାପୁରପ୍ରବେଶୋ ନାମ ଚତୁଶ୍ଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

୧. ଗଡ଼ଘାଲି ଶୋଇବା—ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ପ୍ରଣାମ କରିବା ବା ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡବତ କରିବା । ୨. ତ୍ରିମୁଣ୍ଡି ଗଭା—ଏକ ପ୍ରକାର ତ୍ରିଶାଖାଯୁକ୍ତ ଫୁଲତୋଡ଼ା ।

* ସୁଦାମା ମାଳୀର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ହେମମାଳୀ ନାମକ ଜଣେ ମାଳୀ କୁବେରଙ୍କ ଚିତ୍ରରଥ ନାମକ ଉଦ୍ୟାନର ଯତ୍ନ ନେଉଥିଲା । ସେ ଭକ୍ତିମାନ, ଶାନ୍ତ, ଦାନଶୀଳ ଓ ସତ୍ସଙ୍ଗୀ ଥିଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନ କରିବା ଆଶାରେ ସେ ଶିବଙ୍କର ଉପାସନା କଲା । ଶିବ ତା'ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଦ୍ୱାପରରେ ତା' ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ହେବ ବୋଲି ବର ଦେଇଥିଲେ ।

ପଞ୍ଚଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୁଜ ସଲଖି ଧନୁଭଙ୍ଗ । ସଜାଇବାର ସଭା ରଙ୍ଗ ॥
କଂସ ଅରିଷ୍ଟ ରକ୍ଷୀ ବଧ । ପଞ୍ଚଗ୍ଳିଶେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ଶୁଣ ରାଜନ କୁରୁବଂଶୀ ॥
ସେଠାରୁ ଗଲେ ବନମାଳୀ ।
ଦେଖନ୍ତି ପୁର ଲୋକେ ମିଳି ॥
ଗ୍ଳଲନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜା ।
ନିକଟେ ଦେଖିଲେ କୁବୁଜା ॥
ସୁଗନ୍ଧ ପେଡ଼ି ଘେନି କାଖେ ।
ପଥେ ଗ୍ଳଲଇ ତିନି ବାଙ୍କେ ॥
ମୁଖ ତା ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ।
କଟାକ୍ଷେ ଗ୍ଳହଁଇ ମଧୁର ॥
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ନିତ୍ୟେ ନେଇ ।
କଂସର ଛାମୁରେ ଭେଟଇ ॥
ତାର ଚନ୍ଦନ ଦେଖି କଂସ ।
ଅନେକ ପାଏ ମନେ ତୋଷ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ।
ସଭୟେ ପଥ ଉପେକ୍ଷିଲା ॥
ଲାଜରେ ଗଲା ଆଡ଼ ହୋଇ ।
ଦେଖନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ॥
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ତାର ପାଖେ ।
ବୋଲନ୍ତି କିସ ତୋର କାଖେ ॥
ଚନ୍ଦନ ପ୍ରାୟ ତ ବାସଇ ।
କାହାକୁ ଦେଉ ଏହା ନେଇ ॥
କହ ତୋହର ନାମ କିସ ।
ଦିଶୁଛୁ ଏମନ୍ତ ଭବିଷ[1] ॥
କାହାର ପତ୍ନୀ ତୁ ବୋଲାଉ ।
ପିଠିରେ ତିନି କୁଜ ବହୁ ॥
କି କର୍ମେ ହୋଇଲୁ ଏମନ୍ତ ।
ଭୟ ନ କରି କହ ସତ୍ୟ ॥

ଆମ୍ଭେ ଗୋ ଅଟୁ ସହୋଦର ।
ରୋହିଣୀସୁତ ଦାମୋଦର ॥
ଦେଖ ଆମ୍ଭର ଦେହ ଶୂନ୍ୟ ।
ଥୋକାଏ ଦେବୁ କି ଚନ୍ଦନ ॥
ଆମ୍ଭେ ହୋଇବୁଁ ତୋଷମନ ।
ପାଇବୁ ପରଲୋକେ ଧର୍ମ ॥
ରାଜା ହୋଇବ ମନେ ତୋଷ ।
ଜଗତେ ରହିବ ତୋ ଯଶ ॥୧,୨
କୁବୁଜା କୃଷ୍ଣ ବୋଲ ଶୁଣି ।
କହଇ ମଧୁରସ ବାଣୀ ॥
ତୁ ଅଟୁ ଜଗତ ସୋଦର ।
ଦାସୀ ମୁଁ ହୋଇବି ତୋହର ॥
କଂସର ଅଟଇ ନିଯୋଗୀ ।
କରଇ ଦେହେ ଗନ୍ଧ ଲାଗି ॥
ସ୍ୱାମୀ ତନୟ ମୋର ନାହିଁ ।
ଜନ୍ମହୁଁ କୁବୁଜା ଅଟଇ ॥
ବିରୂପ ଦେଖି ମୋର ଶୋଭା ।
କେହି ନୋହିଲେ ମୋତେ ବିଭା ॥
ଜାତି ମୋହର ଘଟୁଆରୀ[2] ।
ଜୀବିକା କଂସ ସେବାକାରୀ ॥
ମୋର ଚନ୍ଦନେ ହୋଇ ତୋଷ ।
ଦେଇଛି ମୋତେ ତିନିଦେଶ ॥
ବହୁତ ଧନରତ୍ନ ମୋର ।
ଜୀବନ ହୋଇଲା ଅସାର ॥
ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଲା ମୋ ଦେହି ।
ଅରଜି ଅଛି ଯାହା ମୁହିଁ ॥
ତୋ ରୂପ ଦେଖି ମୋର ମନ ।
ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା ନୟନ ॥

ରାଜାର ଗନ୍ଧ ଏ ଅଟଇ ।
ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଙ୍କୁ ସେ ଯୋଗାଇ ॥
କିମ୍ପା ନ ଦେବି ଗନ୍ଧ ତୋତେ ।
କଂସ କୋପିବ ଯେବେ ମୋତେ ॥
ତାହାକୁ ନାହିଁ ମୋର ଡର ।
ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ବଳୀୟାର ॥ ୩
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଗନ୍ଧ ଫେଇ ।
ଲେପିଲା କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେ ନେଇ ॥
ନାଭିରୁ ଶିରଯାଏ ବୋଳି ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେଲା ହୁଳହୁଳି ॥
କପାଳେ ଦେଲା ଠିଆଚିତା ।
ହୃଦରେ ଲମ୍ୱାଇ ମୁକୁତା ॥
ରାମଙ୍କୁ କଲା ସେହି ମତ ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ଗୋପୀନାଥ ॥୪,୫
ଦୟାସାଗର ଦାମୋଦର ।
ଧଇଲେ କୁବୁଜାର କର ॥
ବେନିଚରଣେ ପାଦ ଦେଇ ।
ଓଷ୍ଠରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ଲଗାଇ ॥
ଅଳପ କରି ଦେଲେ ଟେକି ।
ପୋଏ ହସନ୍ତି ତାହା ଦେଖି ॥
ଲାଗନ୍ତେ ଚକ୍ରଧର କର ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ସୁନ୍ଦର ॥୬-୮
ତିନିକୁବୁଜ କେଣେ ଗଲା ।
ରୂପରେ ଅନଙ୍ଗ ମୋହିଲା ॥
ହୋଇଲା ଅପୂର୍ବ କାମିନୀ ।
ଦେଖି ଟଳିବେ ସୁର ମୁନି ॥
ଜଗତେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ।
ଦିଶଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ॥

୧. ଭବିଷ—କୁତ୍ସିତ। ୨. ଘଟୁଆରୀ—ରାଜାମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦନ ଘୋରୁଥିବା ଭୃତ୍ୟବିଶେଷ, ପୁରୀର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବାପୂଜା ପାଇଁ ଚନ୍ଦନ ଘୋରୁଥିବା ସେବକବିଶେଷ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ।

ଦେଖି ଚକିତ ଦେବତାଏ ।
ହରିହୁଁ ଆନେ ଯୋଗ୍ୟ ନୋହେ ॥
କୁବୁଜୀ ନିଜ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବିସ୍ମରଇ ॥
ଏ ତ ଅନାଦି ବିଶ୍ୱକର୍ମା ।
ଜଗତେ ନାହିଁ ତ ଉପମା ॥
ଏହାରେ ହୋଇଲି ସୁନ୍ଦର ।
ଏ ଯେ ମୋହର ନିଜ ବର ॥
ଅନେକ ଅଛି ମୋର ଭାଗ୍ୟ ।
ଦଇବ କରିଅଛି ଯୋଗ ॥
ଏମନ୍ତ କୁବୁଜୀ ବିସ୍ମରି ।
କୃଷ୍ଣର ଧଇଲା ଉତ୍ତରୀ ॥
ଲଜ୍ଜା ହିଁ ନ କଲା ରାମଙ୍କୁ ।
ବୋଇଲା ଆସ ମୋ ଘରକୁ ॥
ମୋର ମନ୍ଦିରେ ଆଜ ରହି ।
କାଲି ଭେଟିବ କଂସେ ଯାଇ ॥
ତୁ ମୋତେ କଲୁ ଏଡ଼େ ରୂପ ।
ଭୋ ନାଥ ନ କରିବା କୋପ ॥
ଏ ଦେହ ହେଲେ ଆନେ ଭୋଗ ।
ଅନଳେ କରିବିଟି ଯୋଗ ॥
ତୁ ମୋତେ ଗଲେ ଆଜ ଛାଡ଼ି ।
ବଜ୍ର ପଡ଼ିବ ମୁଣ୍ଡେ ମାଡ଼ି ॥
ଜୀବନ ରଖ ମୋର ଆଜ ।
ଶୁଣି ପାଇଲେ କୃଷ୍ଣ ଲାଜ ॥
ଗୋପକୁମରଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ବୋଇଲେ କୁବୁଜୀ ରୁହାଇ ॥୯-୧୧
ଆମ୍ଭେ ଗୋ ଥିଲୁ ଗୋପପୁରୀ ।
ରାଜା ଅଣାଇ ଅଛି ଧରି ॥
କାଲି ଭେଟିବୁଁ ନୃପବର ।
ଛାମୁରେ ଦେଇ ଘୃତ ସର ॥
ମେଲାଣି ଦେବେ କଂସ ରାଏ ।
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ବାପମାଏ ॥
ଏ ଯେ ଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ।
ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ମୋତେ ॥
ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ହଳଧର ।
ଦେଖ ମୋ ଧରିଛନ୍ତି କର ॥

ରାଜା ମେଲାଣି ଘେନି ଶିରେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ପେଶି ଗୋପପୁରେ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଯିବି ତୋର ପୁର ।
ସଙ୍ଗେ ନ ଥିବେ ହଳଧର ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ତୋଷିଲେ କୁବୁଜୀର ମନ ॥
କୁବୁଜୀ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
ପୁଣି କହଇ ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ମୁଁ ଯାଇ ମଣ୍ଡୁଅଛି ଘର ।
ବହୁତ ବିଳମ୍ବ ନ କର ॥
ମୁଁ ତୋତେ ନ ପାରିଲେ ଦେଖି ।
ଉପାଡ଼ି ପକାଇବି ଆଖି ॥
ମନ ମୋ ଅଛି ତୋର ତହିଁ ।
ଉଛୁର ନ କର ଗୋସାଇଁ ॥
ଉତ୍ତରୀ ଛାଡ଼ିଲା କୁବୁଜା ।
କୃଷ୍ଣ ବୋଇଲେ ଘରେ ଯା ଯା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ମନଦେଇ ।
କୁବୁଜୀ ଗଲା ତୋଷ ହୋଇ ॥୧୨
ଥିଲା ଯେ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୋଡ଼ାଇ ଥିଲା କୃଷ୍ଣ ପଥ ॥(ଜ.)
ଗୋବିନ୍ଦ ଯାନ୍ତେ ଆଗସରି ।
ପଡ଼ିଲା ଧନୁଘରେ ହୁରି ॥
ବାଟେ ଯେ ଥିଲେ ବଣିଜାରେ[1] ।
ପସରା ତୋଳିଲେ ଯେଝାରେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମ ଆଖି ॥
ଯେଝାରେ ଘେନି ଉପହାର ।
ପୁଷ୍ପ ତାମ୍ବୁଳ ଗନ୍ଧସାର ॥
ଗୋପାଳକୁମରଙ୍କ ମେଳେ ।
ପୂଜିଲେ ବସୁଦେବବାଳେ ॥୧୩
କାମିନୀ ଗ୍ରହିଁ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ।
କନ୍ଦର୍ପବାଣେ ମନ ଦୁଃଖ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ଦେଇ ଡୋଳ ।
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ ॥୧୪
ମଥୁରାପୁର ନରେ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥

ରାଜାର ଧନୁଘର କାହିଁ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଇବ ନେଇ ॥
ରାଜାହିଁ ଅଛନ୍ତି ଅଣାଇ ।
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିବୁଁ ଧନୁ ଯାଇ ॥
ଲୋକେ ହୋଇଲେ ଆଗୁସାର ।
ପଛେ ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧର ॥
ଗୋପକୁମରେ ଗଲେ ଆଗେ ।
ମିଳିଲେ ଧନୁଘର ଲାଗେ ॥
ଦେଖିଲେ ରାଜା ଧନୁଘର ।
ଉତ୍ସବ ମଣ୍ଡଣି ବେଭାର ॥
ଧ୍ୱଜ ପତାକା କେରା କେରା ।
ତୋରଣ ମୁକୁତାର ଝରା ॥
ଗ୍ରନ୍ଥୁଆ ଟାଣି ସ୍ତମ୍ଭେ ଫୁଲ ।
ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ପରିମଳ ॥
ସପତ ସ୍ତମ୍ଭେ ଧନୁ ଡେରି ।
ବାଜଇ ମର୍ଦ୍ଦଳ ମହୁରୀ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣଘଣ୍ଟି ବେନି ହୁଳେ ।
ଲମ୍ବେ ମୁକୁତା ରତ୍ନମାଳେ ॥
ବିବିଧ ଗ୍ରମର ମଣ୍ଡଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଧନୁପ୍ରାୟ ମଣି ॥୧୫
ବାଜଇ ବୀର ତୂର ନାଦ ।
କେ କହୁ ଧନୁର ସମ୍ପଦ ॥
ଅନେକ ଦେଶୁଁ ରାଜାମାନେ ।
ମିଳିଲେ କଂସର ଭୁବନେ ॥
ଧନୁ ଦେଖନ୍ତି ନରନାରୀ ।
ଯେଝାରେ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇ ଯୂଥ ଯୂଥ ।
ଗହଳ ମଥୁରାର ପଥ ॥
କାମିନୀ ଦେଲେ ହୁଳହୁଳି ।
ମିଳିଲେ ରାମ ବନମାଳୀ ॥
ପାହାରୀ[2] ଧନୁ ଦ୍ୱାରେ ରହି ।
ଭିତରେ ନ ଦିଅନ୍ତି ଯାଇ ॥
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ଛାଡ଼ ଦ୍ୱାର ।
ଆମ୍ଭେ ଦେଖିବୁଁ ଧନୁଘର ॥
ଶୁଣି ପାହାରୀ ପରଜ୍ୱଳି ।
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଲେ ଗାଳି ॥

୧. ବଣିଜାରେ—ବଣିକମାନେ । ୨. ପାହାରୀ—ପ୍ରହରୀ, ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ ।

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ଗୋପାଳ ।
ରାଜ୍ୟେ କି କରୁଅଛ ଗୋଳ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ ।
ଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ିବୁଁ କାହିଁପାଇଁ ॥
ରାଜାଙ୍କ ଆଗେ ଜଣାଇଲେ ।
ଏଥେ ପଶିବ ତୁମ୍ଭେ ଭଲେ ॥
ଶୁଣି ବୋଇଲେ ଦାମୋଦର ।
ଆମ୍ଭର ପାଇଁ ଧନୁଘର ॥
ରାଜା ଅକ୍ରୂରେ ପଠିଆଇ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଛଇ ଅଣାଇ ॥
ଆମ୍ଭର ପାଇଁଟି ଉତ୍ସବ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ପଦ୍ମନାଭ ॥
ପାହାରୀ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଦ୍ୱାର ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ହଳଧର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପଶି ଅତି ଖରେ ।
ଧନୁ ଧଇଲେ ବାମ କରେ ॥୧୬
ଇନ୍ଦ୍ରର ଧନୁପ୍ରାୟ ଶୋଭା ।
ରାମ ବୋଇଲେ ଗୁଣ ଦେବା ॥
ଧନୁରେ ଅଛି କେତେ ବଳ ।
ପୁଣ ଘେନିଲେ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଧନୁ ମାଡ଼ି ।
ହୁଳେ ବସାଇ ଧନୁ ଭିଡ଼ି ॥
ଧନୁ ଟଙ୍କାର ନାଦ କରି ।
ଶବଦେ ତ୍ରିଭୁବନ ପୂରି ॥
ଦକ୍ଷିଣ କର୍ଣ୍ଣେ ଯାଏ ଟାଣି ।
ବଳେ ଆଞ୍ଚିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଧନୁ ହୋଇଲା ବେନିଖଣ୍ଡ ।
ଶବଦ କଲା ପରଚଣ୍ଡ ॥
ଶୁଭିଲା ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଯାଏ ।
କଂସ ପାଇଲା ମନେ ଭୟେ ॥୧୭, ୧୮
ପାହାରୀ ଯେ ଥିଲେ ପଳାଇ ।
ଅଇଲେ ଧନୁଭଗ୍ନ ଗ୍ରହିଁ ॥
ମାରନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ।
ଚହଲେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ହଳଧର ।
ଭାଙ୍ଗିଲା ଧନୁ ଧରି କର ॥

ବୁଲାଇ ପିଟିଲେ କୋପରେ ।
ପାହାରୀ ଗଲେ ଯମପୁରେ ॥
ରାଜାର ଯେତେ ବଳ ଥିଲେ ।
ରାମର ହସ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେଲେ ॥୧୯, ୨୦
ଦେଖିଣ ଅନନ୍ତ ମୂରତି ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ସୁରପତି ॥
କମ୍ପିଲେ ଦଶଦିଗପାଳେ ।
ଚହଳ ଆକାଶମଣ୍ଡଳେ ॥
ନିମିଷମାତ୍ରେ ଧନୁ ଭାଙ୍ଗି ।
କଂସର ବଳ ଦର୍ପ ଗଞ୍ଜି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇଲେ ବାହାର ।
ଗୋପକୁମରେ ହଳଧର ॥
ଦେଖିଲେ ରବି ଅସ୍ତ ହେଲା ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନନ୍ଦବଳା ॥
ଗ୍ୱଲ ହୋ ଯିବା ନିଜ ସ୍ଥାନ ।
କାଲି ଯେ ରାଜା ଦରଶନ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ିଲେ ।
ମଥୁରା ତୋଟାରେ ମିଳିଲେ ॥୨୧-୨୩
କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ରାଜନ ରସଭର ॥
ଅକ୍ରୂର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ କୋପେ ।
ଯାହା ବୋଇଲେ ନାରୀ ଗୋପେ ॥
ବୋଇଲେ ମଥୁରା ଭୁବନ ।
ଭାଗ୍ୟଟି କଲେ ନାରୀଗଣ ॥
ଦେଖିଣ ରାମକୃଷ୍ଣ ମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡିବେ କୋଟିଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ॥
ସେ କଥା ହୋଇଲା ସ୍ୱରୂପ ।
ଦେଖିଲେ ରାମକୃଷ୍ଣ ରୂପ ॥୨୪
ଗୋପାଳେ ଦେଖି ମଧୁପୁର ।
କହନ୍ତି ଯଶୋଦା ଛାମୁର ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋ ସୁତ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ମଥୁରା ଦେଖିଲୁ ଗୋ ଆଈ ॥
ନିର୍ମଳ ହୋଇଲା ନୟନ ।
ତୋର ଜୀବନ ବଡ଼ ଧନ୍ୟ ॥
ଯଶୋଦା ଘେନି ବେନି ସୁତ ।
କୋଳେ ବସାଇ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥

ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ନନ୍ଦରାୟେ ।
ପାଖେ ବସିଲେ ବେନି ପୋଏ ॥
ସ୍ନାହାନ କରାଇ ହରଷ ।
ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତି ରାମ ହୃଷୀକେଶ ॥
ଛେନା ଗୋଟିକା[1] ଦୁଧ ସର ।
ଗୋରସ ଅନେକ ପ୍ରକାର ॥
ଗୋପପୁଅଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ରଙ୍ଗେ ॥
ମଣୋହି ସାରି ଭଗବାନ ।
ଶୀତଳ ଜଳେ ଆଚମନ ॥
ମୁଖବାସକୁ ବାସଗୁଆ ।
ତାମ୍ବୁଳ କର୍ପୂର ବିଡ଼ିଆ ॥
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ଅଙ୍ଗେ ବୋଳି ।
ବସିଲେ ରାମ ବନମାଳୀ ॥
ଗ୍ୱମର ଗୋପପୁଅ କନ୍ଧେ ।
ବିଞ୍ଚନ୍ତି ନାନା ଗୀତବନ୍ଧେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ।
ଶୋଇଲେ ରାମ ନରହରି ॥୨୫
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ସୁଧାସାର ॥
ରଜନୀ ହୋଇଲା ଅପାର ।
ଶୁଣ ହୋ ରାଜାର ବିଗ୍ୱର ॥
ଧନୁର ଭଗ୍ନ ନାଦ ଶୁଣି ।
କୃଷ୍ଣର କଥା ମନେ ଗୁଣି ॥
ରଜକ ପେଶି ଯମପୁର ।
ମୋହର ବସ୍ତ୍ର କଲେ ଜୂର ॥
କୁବୁଜୀ ଗନ୍ଧ ବଳେ ନେଇ ।
ସୁନ୍ଦର କଲେ ତାର ଦେହୀ ॥
ଏବେ ଭାଙ୍ଗିଲେ ଧନୁ ମୋର ।
ବାଳକେ ଏଡ଼େ ବଳୀୟାର ॥
ନନ୍ଦର ଘରେ ବାଳକାଳେ ।
ଯେତେ ଅସୁର ମୋର ଗଲେ ॥
ସବୁ ମାଇଲେ ବେନି ଭାଇ ।
ବନେ ଚରାଉଥାନ୍ତି ଗାଈ ॥
ଏବେ ମୁଁ କରିବି କେମନ୍ତ ।
ଅଛନ୍ତି ମାଲ ଯେ ମାହୁନ୍ତ ॥

୧. ଗୋଟିକା—ଖୁଆରେ ତିଆରି ଲଡୁ ।

ଗଜ ମୋ ଅଛି କୁବଳୟା ।
ନ ଜାଣି ବିଧାତାର ମାୟା ॥
କେମନ୍ତେ ରଖିବି ଜୀବନ ।
ଏମନ୍ତେ ଭାଳି ଛନଛନ ॥
ନିଦ୍ରା ନ ମାଡ଼ଇ ନୟନେ ।
ଭାଳଇ ଅତି ଭୟ ମନେ ॥୨୬
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ନିଦ୍ରା ମୋହି ।
ସଭୟେ ପୁଣିହିଁ ଚିଆଇଁ ॥
ଦେଖଇ ସ୍ୱପ୍ନ ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ ।
ମରଣ ହେତୁଙ୍କର ଚିହ୍ନ ॥୨୭
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାଛେ ଦେହ ଛାଇ ।
ଦେଖଇ ମୁଣ୍ଡ ତାର ନାହିଁ ॥
ଦର୍ପଣେ ଆଦିତ୍ୟର ଜ୍ୟୋତି ।
ରାତ୍ରେ ଦେଖଇ ଭୋଜପତି ॥
ଦୀପ ଦିଶନ୍ତି ଦୁଇ ଦୁଇ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ତେମନ୍ତ ଦିଶଇ ॥
ଛାୟାର ଦେହେ ଛିଦ୍ରମୟେ ।
ଶ୍ୱାସ ନ ବାଜେ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରାୟେ* ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମାଏ ବୃକ୍ଷେ ।
କଂସକୁ ଦିଶଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ପଙ୍କ ଧୂଳିରେ ପାଦ ଚିହ୍ନ ।
ନ ଦେଖେ ଶୁଅନ୍ତେ ସ୍ୱପନ ॥
ମୃତପିଣ୍ଡକୁ କରି କୋଳ ।
ସାନନ୍ଦେ ଗୀତନାଦେ ଭୋଳ ॥
ଗର୍ଦ୍ଦଭ କନ୍ଧେ ଚଢ଼ିଯାନ୍ତେ ।
ବିଷ ଭକ୍ଷଇ ଲୌହପାତ୍ରେ ॥
ତଇଳ ସିକ୍ତ ଦିଗମ୍ବର ।
ହୃଦରେ ଜବାପୁଷ୍ପମାଳ ।
ଦକ୍ଷିଣଦିଗେ ଯାଏ ଧାଇଁ ।
ଚୂଳ ବନ୍ଧନ ଶିରେ ନାହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖଇ ସ୍ୱପନ ।
କ୍ଷଣକେ ହୋଏ ମୁହ୍ୟମାନ ॥୨୮-୩୧
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
କଂସ ଭାଳଇ ଭୟ ଘେନି ॥

ଯେମନ୍ତ ଦେଖିଲି ସ୍ୱପନ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇବ ମରଣ ॥
କଂସ ଜାଣଇ ଯୋଗବଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମାରିଅଛି ବେଳେ ॥
ସେ ବେଳେ ନୋହିଲି ମୁଁ ମୋକ୍ଷ ।
ଏବେ ମୁଁ ଦେଖିବି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଉଦେ ହୋଇଲେ ଦିନକର ।
କଂସ ହିଁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ରଙ୍ଗସଭାରେ ବିଜେ କଲା ।
ରାଜାଗଣଙ୍କୁ ଅଣାଇଲା ॥
ଆସି ଯେ ଥିଲେ ରାଜାଗଣେ ।
କଂସ ଡକାଇ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ରାଜାଏ ଶମ୍ବରର ମୂଳେ ।
ନାରକାସୁର ଶିଶୁପାଳେ ॥
ବଜ୍ରକବଚ ବାଣାସୁର ।
ପୁଣ୍ଡ୍ରକ ଶାଲ୍ୱ ଦନ୍ତବକ୍ର ॥
ଯୋଜନବାହୁ ବଜ୍ରନାଭ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ଦାନବ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ସୋମ ରବି ବଂଶ ।
କଂସର ଯେତେକ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ନୃଗ କଳିଙ୍ଗ ଭଦ୍ରସେନ ।
ବିଦେହ ନୈଷଧ ରାଜନ ॥
କଂସର ପ୍ରିୟପଣେ ଆସି ।
ମିଳିଲେ ସୋମ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ॥
ଦଇବେ ଭୋଜ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଅନେକ ମଞ୍ଚା ଅଛି କରି ॥
ମଣ୍ଡିଲା ନାନା ଉପହାରେ ।
ନିର୍ମିତ ଦର୍ପଣ ଗୃମରେ ॥
ବିବିଧମତେ ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ ।
ଉପରେ ଗୃନ୍ଦୁଆ ଖଞ୍ଜାଇ ॥
ଲମ୍ବନ୍ତି ମୁକୁତାର ଝରା ।
ମାଳା କୁସୁମ କେରା କେରା ॥
ମଧ୍ୟେ କାଞ୍ଚନ ସିଂହାସନ ।
ଦେଖିଲେ ତୋଷ ହୋଏ ମନ ॥

ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ଦୀପ ପାତ୍ରେ ।
ଉପରେ ଶୋହେ ଧ୍ୱଜ ଛତ୍ରେ ॥
ରାଜାଏ କଂସ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ମଞ୍ଚାରେ ବସୁଛନ୍ତି ଯାଇ ॥
ରାଜା ଗୋଟିକେ ଏକ ମଞ୍ଚା ।
ସମସ୍ତ କରିଅଛି ସଞ୍ଚା ॥
ରାଜା ପୂଜିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ।
ଚନ୍ଦନ କୁସୁମ ବସନେ ॥
ବିବିଧ ମତେ ଭୋଗ ଦେଇ ।
କହଇ ରାଜାଙ୍କୁ ଅନାଇ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ବନ୍ଧୁଜନେ ।
କହଇ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ବସୁଦେବର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ବଢ଼ିଲେ ଗୋପପୁରେ ଥାଇ ॥
ଭିଣୋଇ କଲା ମୋତେ ଛନ୍ଦ ।
ମୋତେ ସେ ନ ଜାଣଇ ନନ୍ଦ ॥
ଅନେକ ବଳ ମୋର ଥିଲେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସଂହାରିଲେ ॥
ଏବେ ନଗରେ ଗୋଳ କଲେ ।
ବଳେ ମୋ ଧନୁ ହିଁ ଭାଙ୍ଗିଲେ ॥
ରଜକ ମାରି ବସ୍ତ୍ର ଜୂର ।
ଗନ୍ଧ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ ମୋର ॥
ଗୋପାଳ ମେଳରେ ଭିଆଇ ।
ମୋତେ ମାରିବେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଏବେ ମୁଁ ଅଣାଇଲି ଧରି ।
ତାତ ଜନନୀ ଆଦି କରି ॥
ହସ୍ତୀର ହସ୍ତେ ମରାଇବି ।
ଏମନ୍ତେ ଶତ୍ରୁ ସଂହାରିବି ॥
ଯେବେ ସେଠାରୁ ଉବୁରିବେ ।
ମାଲଙ୍କ ହସ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଦେବେ ॥
ମଞ୍ଚାରେ ବସି ପିତାମାତା ।
ଦେଖିବେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ହତ୍ୟା ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ଦେଖୁଥିବ ।
ମୋହର ଶତ୍ରୁ ନାଶଯିବ ॥

* 'ଶ୍ୱାସ ନ ବାଜେ ଶଙ୍ଖ ପ୍ରାୟେ' ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇ କାନକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରି ରଖିଲେ ଶ୍ୱାସ ବା ପ୍ରାଣବାୟୁର ଚଳପ୍ରଚଳ ଯୋଗୁଁ ଶରୀର ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଘୁଁ ଘୁଁ ଶବ୍ଦ ଧ୍ୱନିତ ହୁଏ, ତାହା ଆଉ ଶୁଭିଲା ନାହିଁ ।

ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଭୋଜସାଇଁ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ମଞ୍ଚାରେ ବସାଇ ॥
ବାଜଇ ବୀର ତୂର ବାଦ୍ୟ ।
କେ କହୁ କଂସର ସମ୍ପଦ ॥
ଗୃଣୂର ମୁଷ୍ଟିକର ମେଳେ ।
ଶଲ ତୋଷଳ ଗ୍ରହି ମାଲେ ॥
ଏହାଙ୍କ ତୁଲେ ଶତେ ମାଲ ।
ଅଣାଇ କହେ ଭୋଜପାଳ ॥
ତୁମ୍ଭର ବଳେ ମୋ ଭରସା ।
ଆଜ ମୋ ପୂରାଇବ ଆଶା ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କୁ ଅଣାଇ ।
ଗୋରସ ଭଣ୍ଡାରେ ଥୁଆଇ ॥

ମଞ୍ଚାରେ ନେଇ ବସାଇଲା ।
ସମର ଦେଖିବ ବୋଇଲା ॥
ବସୁଦେବର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ଘରେ ଲୁଗ୍ୱଇଥିଲ ନେଇ ॥
ବସୁଦେବର ମିତ୍ରପଣୁଁ ।
ତୁମ୍ଭର ଦୋଷ ନାହିଁ ତେଣୁ ॥
ବନ୍ଧୁର ହିତ କଲ ଯେବେ ।
ତାଙ୍କ ମରଣ ଦେଖ ଏବେ ॥
ନନ୍ଦକୁ ମଞ୍ଚାରେ ବସାଇ ।
ବୋଲଇ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ହୋ ଥିବ ମୋର ପାଖେ ।
ମଞ୍ଚାରେ ବସି ଦେଖ ସୁଖେ ॥

ଆପଣେ ମଞ୍ଚାରେ ବସିଲା ।
ଦୂତଙ୍କୁ ଯାଅରେ ବୋଇଲା ॥
ବେଗରେ ଯାଅ ମଧୁବନ ।
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧରିଆଣ ॥
କଂସର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ଦୂତେ ମିଳିଲେ ଧାଡିକାରେ ॥୩୭-୩୮
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭେଟିଲେ ରାମ ଗୋପୀନାଥ ॥
ସେ ରାମ କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଦୟାସାଗର ରାମହରି ।
ବିପଦୁଁ ଧରିବେ ଉଦ୍ଧରି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରଙ୍ଗସଭାବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଟ୍‌ଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଯେମନ୍ତେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବେନି । କଂସହସ୍ତୀର ପ୍ରାଣ ଘେନି ॥
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ । ଷଟଗ୍ରିଳିଶେ ସେ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ସାନନ୍ଦେ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମଧୁବନେ ।
ଭେଟିଲେ କଂସଦୂତମାନେ ॥
ନିକଟେ ଦୂତଙ୍କୁ ରୁହାଇ ।
ସ୍ନାହାନ କଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଭୋଜନ କଲେ ଦୁଧ ସର ।
ଆନନ୍ଦେ ନାନା ଉପହାର ॥
ବିବିଧ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ।
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲେ ପୀତ ନୀଳ ॥
ମାଲ ଦୁନ୍ଦୁଭିନାଦ ଶୁଣି ।
ସାନନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ ହଳପାଣି ॥
ଗୋପାଳ ପୋଏ ସଜ ହୋଇ ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥

ମଥୁରା ନଗରେ ପଶିଲେ ।
କଂସର ଦୂତେ ଆଗେ ଗଲେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖି ପଥେ ।
ଲୋକେ ମିଳିଲେ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥
ଏକ ଆରକେ ସଜ ହୋଇ ।
କାମିନୀଗଣେ ଛନ୍ତି ଧାଇଁ ॥
ସକଳେ ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ।
ଧାମନ୍ତି ରାଜପଥ ମାଡ଼ି ॥
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ବାଳ ବୃଦ୍ଧେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖିବାର ସଧେ ॥
ଆଗେ ଧାମନ୍ତି ବଳବନ୍ତ ।
ଗହଳ ମଥୁରାର ପଥ ॥
ଅନଳ ଦେଖିଣ ପତଙ୍ଗେ ।
ଯେହ୍ନେ ଧାମନ୍ତି ଉଦବେଗେ ॥

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ନୟନପତା ନ ଚଳଇ ॥
ଦେହ ସଂସାର ପାସୋରିଲେ ।
ଆନନ୍ଦସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବତାଏ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦର ବିଜୟେ ॥
କାମିନୀ ଦ୍ୟନ୍ତି ହୁଳହୁଳି ।
ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ମିଳି ॥
ପବନ ବହଇ ଶୀତଳ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ନ୍ତି ମେଘମାଳ ॥
ଜନ ଗହଳ ରାଜପଥେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖନ୍ତି ଉଷତେ ॥
କହନ୍ତି ଏକ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ।
କାନ୍ଦି ହୃଦୟେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଦେଖି ଗୋ କଂସର ନିର୍ଦ୍ଧୟେ ।
କି ଦୋଷ କଲେ ବାଳପୋଏ ॥
ଏ ଲୁଚିଥିଲେ ନନ୍ଦଘରେ ।
ଯୋଦର ମଉଳାର ଡରେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ଦାନବ ଦୁରାଚାର ।
କି ଦୋଷ କଲେ ଏ ତାହାର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଆଣିଅଛି ଧରି ।
ନେଇ ମାରିବ ଘରେ ଭରି ॥
କେମନ୍ତେ ସହିବଟି ଧର୍ମ ।
ଏହାଙ୍କୁ କରି ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ଏ ପୁଏ ଗୋପପୁରେ ଥିଲେ ।
କି ଅପରାଧ ତାର କଲେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ କରି ପ୍ରାଣେ ନାଶ ।
ଭାଙ୍ଗିବ ଗୋପପୁର ଦେଶ ॥
ଏହାଙ୍କ କଷ୍ଟ ଦେଖିବାରେ ।
ଚାଲ ନ ଥିବା ଏ ନଗରେ ॥
ହୃଦୟ ଧରିବା କେମନ୍ତେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ ପଥେ ॥
ଏମନ୍ତେ କହି ନରନାରୀ ।
ବିକଳେ ଚାହାନ୍ତି ମୁରାରି ॥
ହୃଦରେ ବିଚାରି ବିକଳ ।
ନୟନୁଁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥ ୧
ଗୋପେ ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧର ।
ମିଳିଲେ କଂସ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାର ॥
ଦେଖିଲେ ଦ୍ୱାରେ ଅଛି ଗଜ ।
ମାହୁନ୍ତ ହୋଇଅଛି ସଜ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ମାହୁନ୍ତ ।
ଆକର୍ଷି ଗଜ ବଳବନ୍ତ ॥
ଦ୍ୱାର ଆବୋରିଲା ବହନ ।
ମାରିବା ପ୍ରାୟେ କୋପମନ ॥ ୨
ସ୍ୱଭାବେ ମତ୍ତ କରିବର ।
ତେଜ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗୁରୁତର ॥
ତାହା ଜାଣିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କୁ ରୁହାଇ ॥
ଦୃଢ଼େ ବାନ୍ଧିଲେ ତାଳୁ ଚୂଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥

ବସନ ବାନ୍ଧି ଆଣ୍ଟ କରି ।
ସଜ ହୋଇଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ମାହୁନ୍ତ କୋପଭର ହୋଇ ।
ଅଳପେ ଅଳପେ ଟିପଇ ॥
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗ ହୋଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଆଡ଼ହୁଅ ଭାଇ ॥ ୩
ଶୁଣ ମାହୁନ୍ତ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାର ॥
ରାଜା ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କୋପମନ ।
ବେଗେ କରିବୁଁ ଦରଶନ ॥
ଦ୍ୱାର ତୁ ଛାଡ଼ ବେଗ ହୋଇ ।
ଉଛୁର ବେଳ ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଶୁଣି ମାହୁନ୍ତ କୋପ କଲା ।
କୃଷ୍ଣର ବୋଲ ନ ଶୁଣିଲା ॥
ହସ୍ତୀର କୁମ୍ଭେ ଦେଇ କର ।
ଦନ୍ତ କରାଇଲା ଉଭାର ॥
କୃଷ୍ଣ ବୋଇଲେ ମାହୁନ୍ତକୁ ।
ମାରିବା ପ୍ରାୟେ ତ ସଳଖୁ ॥
ଜୀବନେ ଅଛି ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ହସ୍ତୀ ତୁ ଦ୍ୱାରୁ ନିଅ ଆଜ ॥
ନୋହିଲେ ଯିବୁ ଯମପୁର ।
ହସ୍ତୀ ହିଁ ସଙ୍ଗତେ ତୋହର ॥ ୪
ଶୁଣି ମାହୁନ୍ତ ପରଜ୍ୱଳି ।
ହସ୍ତୀ ଟିପିଲା ପାଦଚାଳି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଗଜ ଚାହିଁ ।
କାଳଦେବତା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ପବନଁ ବେଗେ ଧାଇଁ ଖରେ ।
ଶୁଣ୍ଢ ପିଟିଲା କୃଷ୍ଣଶିରେ ॥
କେଶ ଧଇଲା ଧାଡିକାର ।
ଛଡ଼ାଇ ଗଲେ ଦାମୋଦର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟାଯୋଗ ବଳେ ।
ଲୁଚିଲେ ହସ୍ତୀ ପେଟତଳେ ॥
ହସ୍ତୀ ଚାହିଁଇ ଚଉଦିଗେ ।
କୋପେ ଗର୍ଜଇ ଘୋରନାଦେ ॥
ଆଘ୍ରାଣେ କୃଷ୍ଣ ବାସ ପାଇ ।
ପୁଣି ମାଇଲା ଶୁଣ୍ଢ ନେଇ ॥

ପୁଣି ଛଡ଼ାଇ ତାର କର ।
ପଛେ ମିଳିଲେ ମାୟାଧର ॥
ହସ୍ତୀର ଲାଞ୍ଜ କରେ ଧରି ।
ପଛକୁ ଆଣିଲେ ଓଟାରି ॥୫-୮
ପଚିଶ ଧନୁଂ[୧] ଯାଏ ଟାଣି ।
ରହିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସର୍ପର ଲାଞ୍ଜ ତୁଣ୍ଡେ ଭରି ।
ଗରୁଡ଼ ଯେସନେ ଓଟାରି ॥
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି ବନମାଳୀ ।
ବାମଦକ୍ଷିଣ ପାଖେ ଚାଳି ॥
ଗଜ ଚାହିଁଇ ଚଉପାଶେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧରିବାର ଆଶେ ॥
ବତ୍ସାଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ପୋଏ ଧରି ।
ଯେମନ୍ତେ ହୋନ୍ତି ଘୂରାଘୂରି ॥ ୯
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଛାଡ଼ି ଅତି ଖରେ ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ରୋଷଭରେ ॥
ଚାପୁଡ଼ା ମାରି ହସ୍ତୀ ମୁଣ୍ଡେ ।
କୃଷ୍ଣ ପଳାନ୍ତି ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲା କରିବର ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡକୋପ ଗୁରୁତର ॥
ଦେଖନ୍ତି ପୁର ନରନାରୀ ।
ଭୟେ ପଳାନ୍ତି ନରହରି ॥
ଶିରେ ଲଗାଇ ଥୋଇ ହସ୍ତ ।
ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି ରାଜପଥ ॥
ପାଦ ଲାଗନ୍ତେ ଧୂଳି ଉଡ଼ି ।
କୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିଲେ ମୁଖ ମାଡ଼ି ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର ।
ମାହୁନ୍ତ ବୋଲେ ମାର ମାର ॥
କୃଷ୍ଣ ପଡ଼ିଲା ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଗଜ ମାଇଲା ଦନ୍ତ ଆଣି ॥
ଲୋକେ ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ନାରାୟଣ ॥
ଏଡ଼େକ କର୍ମ କଂସ କଲା ।
କେ ବୋଲେ ଜୀଉଁ ଜୀଉଁ ମଲା ॥
ଚାଲ ନ ଥିବା ଏହା ଦେଶେ ।
କଂସକୁ ଗାଳି ଦ୍ୟନ୍ତି ରୋଷେ ॥

୧. ପଚିଶ ଧନୁ—ଶହେ ହାତ ।

ଏମନ୍ତ ବୋଲୁଁ ବୋଲୁଁ ଜନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମିଳିଲେ ବହନେ ॥
ନୀଳ ଜୀମୂତ ଦେହ ଝଳି ।
ଝାଳ ଗଳଇ ଲାଗି ଧୂଳି ॥
ଡାକନ୍ତି ଟେଳି ବେନି କର ।
ହସ୍ତୀରେ ସମ୍ଭାଳ ତୋହର ॥
ଦେଖି ଚକିତ ନରନାରୀ ।
ଗ୍ରପୁଡ଼େ ମାଇଲେ ମୁରାରି ॥
ପଛେ ଯେ ଥିଲେ ହଳଧର ।
ହସ୍ତୀକି ମାଇଲେ ପଯ୍ୟର ॥
ଧାମଇଁ ପଛକୁ ଅନାଇ ।
ପୁଣି ମାଇଲେ କୃଷ୍ଣ ନେଇ ॥
ଗଜ ଅନାଇ ଆଗପଛେ ।
ମାହୁନ୍ତ ଟିପଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ନ ଯାଇ ଆଗପଛେ ଡରେ ।
ଗର୍ଜିଇ ଅତି କୋପଭରେ ॥
ମାହୁନ୍ତ ପୁଣିହିଁ ଟିପଇ ।
ଦେଖି ପଳାନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଦେଖିଣ ଗଜ କୋପଭରେ ।
ଧାଇଁଲା ପବନହୁଁ ଖରେ ॥
କୃଷ୍ଣର ମୁଣ୍ଡେ ଦେଲା କର[୧] ।
ବେଗେ ଧଇଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ବୁଲାଇ ପକାଇଲେ ତଳେ ॥
ତଳେ ପଡ଼ନ୍ତେ ପ୍ରାଣ ଗଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା* ॥୧୦-୧୩
ଚରଣ ଦେଇ ଗଜମୁଣ୍ଡେ ।
ଦନ୍ତ ଧଇଲେ ଭୁଜଦଣ୍ଡେ ॥
ବେଗେ ଉପାଡ଼ି ବାମକରେ ।
ପିଟିଲେ ମାହୁନ୍ତ ଉପରେ ॥

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
କନ୍ଧେ ଘେନିଲେ ଦନ୍ତ ଦୁଇ ॥
ରୁଧିରେ ଭୂଷଣ ଶରୀର ।
ଧୂଳିରେ ଝାଳ ଜରଜର ॥
ମୁଖପଙ୍କଜେ ଝାଳ ଶୋଭା ।
କି ଅବା ପଟାନ୍ତର ଦେବା ॥
ଗୋପକୁମରେ ଛନ୍ତି ବେଢ଼ି ।
ପଶିଲେ ରଙ୍ଗଦ୍ୱାର ମାଡ଼ି ॥୧୪-୧୬
କନ୍ଧେ ପକାଇ ଗଜଦନ୍ତ ।
ମିଳିଲେ ରାମ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଲୋକେ ପଶିଲେ ବଳେ ଦ୍ୱାରେ ।
କେ ବେଗେ ଉଠିଲେ ବୃକ୍ଷରେ ॥
ଜଗତୀ ଅଟ୍ଟାଳୀ ଆରୋହି ।
ଦେଖନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ॥
ରଙ୍ଗସଭାରେ ଯେତେ ଲୋକେ ।
କେତେ କହିବା ଏକେ ଏକେ ॥
ମାଲେ ଯେ ଥିଲେ ମଞ୍ଚାତଳେ ।
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ॥
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ପ୍ରାୟେ ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ପୁରନର ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦିଶନ୍ତି ସୁନ୍ଦର ॥
କାମିନୀ ଲୋଚନେ ଅନଙ୍ଗ ।
ଗୋପାଳ ଜନଙ୍କୁ ବାନ୍ଧବ ॥
ଅସୁର ନୃପତିଙ୍କୁ କାଳ ।
ମାତାପିତାଙ୍କୁ ବେନି ବାଳ ॥
କଂସକୁ ଦିଶେ ଯମ ପରି ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଦେଖେ ଭୟ କରି ॥
ଯୋଗୀଙ୍କ ନେତ୍ରେ ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ।
ବୃଷ୍ଣିବଂଶକୁ ଦଇବତ ॥

ଏମନ୍ତେ ରାମକୃଷ୍ଣ ରୂପ ।
ଦିଶନ୍ତି ଯାହାକୁ ଯେ ରୂପ ॥୧୭, ୧୮
ସଭାର ତଳେ ବେନି ଭାଇ ।
ଆକାଶେ ଦେବେ ଛନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଇନ୍ଦ୍ରମୂଳେ ।
ତେତିଶକୋଟି ଦେବ ବଳେ ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ରାମହରି ।
ଗନ୍ଧର୍ବଗଣେ ଦେବନାରୀ ॥
କଂସ ଗ୍ରହିଁଲା ବେନି ଭାଇ ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହି ॥
ଗଜ ମାହୁନ୍ତେ ଦ୍ୱାରେ ମାରି ।
ଦନ୍ତ ଅଛନ୍ତି କରେ ଧରି ॥
ନିଶ୍ଚୟ ମରଣ ହୋଇଲା ।
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ॥
କମ୍ପଇ କାତରେ ଶରୀର ।
ବଦନୁଁ ନ ସ୍ଫୁରେ ଉତ୍ତର ॥୧୮
ରଙ୍ଗସଭାର ତଳେ ଥାଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ॥
ନାନା ବିଚିତ୍ର ବେଶ ହୋଇ ।
ଯେସନେ ନଟବର ଦୁଇ ॥
ଦେଖନ୍ତା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନ ।
ମୋହିଲେ ରାମ ଭଗବାନ ॥
ମଞ୍ଚାରେ ଯେତେ ରାଜାଗଣେ ।
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁରଜନେ ॥
ହରିର ଦେହେ ଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ।
ଦେଖନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ॥
ଚକୋର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖି ଯେହ୍ନେ ।
ତେସନେ ପିବନ୍ତି ଲୋଚନେ ॥
ତୋଷ ନୋହିଲେ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଗ୍ରହାନ୍ତେ ପିଞ୍ଛା ନ ଚଳଇ ॥

୧. କର—ଶୁଣ୍ଢ ।

* କୁବଳୟାପୀଡ଼ର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ଦୈତ୍ୟରାଜ ବଳିର ମନ୍ଦମତି ନାମକ ଏକ ବିଶାଳକାୟ ଓ ବଳବାନ୍ ପୁତ୍ର ଥିଲା । ଥରେ ରଙ୍ଗନାଥଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଯାଉଥିବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ମଦୋନ୍ମତ୍ତ ହାତୀ ପରି ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ହାତ ହଲାଇ ହଲାଇ ଯାଉଥିବାବେଳେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଳି ଚକଟି ପକାଇଲା । ତା' ବାହୁବେଗରେ ବୃଦ୍ଧ ତ୍ରିତ ମୁନି ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଗଲେ । ସେ ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ—"ରେ ଦୁର୍ମତି! ତୁ ହାତୀ ପରି ମଦୋନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦଳି ପକାଉଛୁ । ଯା' ତୁ ହାତୀ ହୋଇଯା ।" ଏହାପରେ ମନ୍ଦମତିର ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତ୍ରିତ ମୁନି କହିଲେ—"ମଥୁରାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାତରେ ମରି ତୋର ମୁକ୍ତି ହେବ ।" ଉପରୋକ୍ତ ଅଭିଶାପ ହେତୁ ମନ୍ଦମତି ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତରେ କୁବଳୟାପୀଡ଼ ନାମକ ମହାବଳଶାଳୀ ଗଜ ହେଲା ଏବଂ ଜରାସନ୍ଧ ତାହାକୁ ଧରି କଂସକୁ ଯୌତୁକରୂପେ ଦେଇଥିଲା । ସେହି ଗଜ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାତରେ ନିହତ ହୋଇ ପରମଗତି ପାଇଲା ।

(ଗର୍ଗସଂହିତା, ମଥୁରା. ଅଧ୍ୟାୟ ୧୧)

ପିଇବା ପ୍ରାୟ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ।
ଜିହ୍ୱା କି ଲିହିବ[1] ଶରୀରେ ॥
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାଦ୍ୱାରେ ।
ଆଣି ଭିଡ଼ିବେ ବେନି କରେ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଉଦବେଗ ।
ଅଗ୍ନିକି ଯେସନେ ପତଙ୍ଗ ॥୧୯-୨୧
ଯେମନ୍ତ ଶୁଣୁଥିଲେ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖିଲେ ନୟନେ ॥
କୃଷ୍ଣର ରୂପ ଗୁଣମାନ ।
ଦେଖି ପାଇଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଏକକୁ ଆରେକ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥୨୨
ଏ ବେନି ବସୁଦେବ ସୁତେ ।
ଭାରା ନିବାରିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ।
ନୀଳ ଧବଳ ବେନି ଭାଇ ॥୨୩
ଦେଖ ଏ କୃଷ୍ଣଦେହ କଳା ।
ଦେବକୀଗର୍ଭେ ଉପୁଜିଲା ॥
ଏହାକୁ ବସୁଦେବ ନେଇ ।
ଗୋପରେ ଅଇଲା ଲୁଗ୍ରଇ ॥
ଗୁପତେ ଥାଇ ଏତେ ଦିନ ।
ବଢ଼ିଲା ନନ୍ଦର ଭୁବନ ॥୨୪
ଏହି ବାଳକ ତିନିଦିନ।
ଶୋଷିଲା ପୂତନା ପରାଣ ॥
ପାଦେ ଶକଟା କଲା ଚୂର ।
ନାଶିଲା ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ବୀର ॥
ଅଘା ଧେନୁକା କେଶୀ ବକ ।
ବତ୍ସା ମାୟାବୀ ଷଣ୍ଢା ରୂପ ॥
କାଳିୟ ଘଉଡ଼ିଲା ବଳେ ।
ଅମୃତ କଲା ବିଷଜଳେ ॥
ଗୋରୁ ମହିଷ ଗୋପଶିରୀ ।
ବନ ଅନଳୁ ଅଛି ତାରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଦର୍ପ କଲା ଚୂର ।
କରେ ଟୋକିଲା ଗିରିବର ॥
ସପତଦିନ ବରଷିଲା ।
ଏହାର କରେ ଗିରି ଥିଲା ॥୨୬, ୨୭

ଗୋପୀଏ ଗ୍ରହିଁ ଏହା ମୁଖ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ଜନ୍ମବନ୍ଧ ଦୁଃଖ ॥୨୮
ଯାଦବବଂଶ ଏ ରଖିବ ।
ଅବନୀଭାରା ଉଶ୍ୱାସିବ ॥୨୯
ଦେଖ ଏ ରୋହିଣୀକୁମର ।
କୋଟି କନ୍ଦର୍ପ ପଟାନ୍ତର ॥
ଆଗେ ହୋଇଲା ଗୋପେ ଜାତ ।
ଏହାର ବଳ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ପ୍ରଳମ୍ବା ନାଶ କଲା ।
ବତ୍ସା ଧେନୁକା ସଂହାରିଲା ॥୩୦
ଏମନ୍ତ କହୁଁ କହୁଁ ଜନ ।
ବାଜିଲା ବୀରତୂରମାନ ॥
ମାଲେ ଯେ ଥିଲେ ସଭାତଳେ ।
କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
ଚାଣୂର ବୀର ଆଗ ହୋଇ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୩୧
ତୁ ପରା ଥିଲୁ ନନ୍ଦଘରେ ।
ରୋହିଣୀ ତନୟ ସଙ୍ଗରେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ରାମ ବନମାଳୀ ।
ବୋଲାଅ ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ବଳୀ ॥
ରାଜା ତୁମ୍ଭର କଥା ଶୁଣି ।
ଯୁଦ୍ଧର ପାଇଁ ଅଛି ଆଣି ॥
ଦେଖିବେ ଯୁଦ୍ଧ କଉତୁକ ।
ରାଜାଏ ଅଛନ୍ତି ଅନେକ ॥୩୨
ପ୍ରଜାଏ ରାଜାଙ୍କୁ ମନାଇଁ ।
ଭୋଗ କରନ୍ତି ସୁଖେ ମହୀ ॥
ବସନ୍ତି ରାଜାର ସମୀପେ ।
ବୋଲାନ୍ତି ଧନ୍ୟ ଇହଲୋକେ ॥
ରାଜାର ନୁହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରିୟ ।
ତାହାଙ୍କ ସୁଖ କାହିଁ କହ ॥୩୩
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଗୋପାଳଙ୍କ ମେଳେ ।
ଗୋରୁ ଚରାଅ ନଦୀକୂଳେ ॥
ଦେହରେ ଘଷି ରଙ୍ଗମାଟି ।
ଲଲାଟେ ଗୁଞ୍ଜରାର ପାଟି[2] ॥
ଏକ ଆରକେ ବାହୁବଳେ ।
ମାଲ ବିନ୍ଧାଣ କୁତୂହଳେ ॥

ବାଳକ କାଳହୁଁ ସାଧୁଛ ।
ଏବେ ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦିଶୁଛ ॥୩୪
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭର ତୁଲେ ଆମ୍ଭେ ।
ରାଜା ତୋଷିବା ରଣରଙ୍ଗେ ॥
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ରାଜାଗଣେ ।
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁରଜନେ ॥
ସକଳେ ହୋଇବେ ପ୍ରସନ୍ନ ।
ତୋଷିବା କଂସରାଜା ମନ ॥୩୫
ମାଲଙ୍କ ହିଂସା ବୋଲ ଶୁଣି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଉଚିତବାଣୀ ଦେଶ କାଳ ।
କହନ୍ତି ମଦନଗୋପାଳ ॥
ଯୁଦ୍ଧହିଁ ଇଚ୍ଛା ଆପଣାର ।
କହନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ବେଭାର ॥୩୬
ଶୁଣ ଚାଣୂର ବୀରମଣି ।
ଉଚିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ତୋ ବାଣୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଆମ୍ଭେ ବଣଲୋକ ।
ନ ଜାଣୁ ଆମ୍ଭା ଦୁଃଖ ସୁଖ ॥
ଧନ ଗୋରସ ଦେଇ ଖଟୁ ।
ରାଜା ଭଣଜା ଆମ୍ଭେ ଅଟୁ ॥
ଅଳପେ କରଇ ସଦୟ ।
ମୋର ମଉଳା କଂସରାୟ ॥୩୭
ବାଳୁତ ପୁଅଙ୍କର ମେଳେ ।
ଖେଳୁଁ କାନନ ନଦୀକୂଳେ ॥
ନାନା ଭିଆଣେ ଖେଳ କରି ।
ବନସ୍ତେ ଚରାଉଁ ବାଛୁରୀ ॥
ପୁଅଙ୍କ ଖେଳର ଉଚିତ ।
ଆମ୍ଭର ଯୁଦ୍ଧ ସେହିମତ ॥
ଏ ତ ନୁହଁଇ ଖେଳମୟ ।
ତୁମ୍ଭେ ତ ପର୍ବତପରାୟ ॥
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ଯେବେ ହୋଇ ।
ତେବେ ସେ ସଂଗ୍ରାମ ଯୋଗାଇ ॥
ବାଳକ ଆମ୍ଭେ ବାଳମେଳେ ।
ଯୁଝିବୁ ରଙ୍ଗ କୁତୂହଳେ ॥
ତୁମ୍ଭର ତୁଲେ ଯୁଦ୍ଧ କାହିଁ ।
ଏକଥା ଉଚିତ ନୁହଇ ॥

୧. ଲିହିବ—ଗ୍ରଚିବ। ୨. ଗୁଞ୍ଜରାପାଟି—ମୁଣ୍ଡର ଆଭୂଷଣ ବିଶେଷ।

ଅଧର୍ମ ହୋଇବଟି ଭଲେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯୁଝିଲେ ଆମ୍ଭ ତୁଲେ ॥
ସଭାକୁ ହୋଇବ ଧିକ୍କାର ।
ତା ଶୁଣି ହସଇ ଚାଣୂର ॥୩୮
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ ।
କରାଇ କଂସ ସାବଧାନ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବାଳକ ବୋଲାଅ ।
କହିଲେ ଲଜ୍ଜା ହିଁ ନ ପାଅ ॥
ବାଳ କୁମାର ନୁହଁ ଯୁବା ।
ତୁମ୍ଭର ମହିମା କହିବା ॥
ଏ ଯେ ତୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ରାମ ।
ବଳେ ତା ନାହିଁ ସରିସମ ॥
ସହସ୍ରେ ମତ୍ତଗଜ ଦେହା ।
ବଳ ବହଇ କୁବଳୟା ॥
ତାହାକୁ ଲୀଳାଏ ମାଇଲ ।
ଈଷିତେ ଦନ୍ତ ଉପାଡ଼ିଲ ॥
ରଜକ ଶିର ଛେଦି କରେ ।
ଧନୁ ଭାଙ୍ଗିଲ ବାମ କରେ ॥
ତୁମ୍ଭ ମହିମା ସର୍ବଜନେ ।
ଭଲେ ଜାଣନ୍ତି ତ୍ରିଭୁବନେ ॥
ଏମନ୍ତ ନ କହନା ଆଉ ।
ମୁଷ୍ଟିକ ବୋଇଲା ରେ ଧର ॥
ଅଧର କାମୋଡ଼ି ଚାଣୂର ।
ବୋଇଲା ରାମକୁ ତୁ ଧର ॥
କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ମୋର ।
ଏ ଯେ ବୋଲାଇ ବଳୀୟାର ॥
ମୁଷ୍ଟିକ ରାମ ଆଗେ ରହି ।
କୋପେ ଅଧର କାମୋଡ଼ଇ ॥୩୯, ୪୦
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚାଣୂର ଧରି ଗୋପୀନାଥ ॥
ମୁଷ୍ଟିକ ରାମଙ୍କୁ ଧଇଲା ।
ସେଠାରେ ମନ ମୋ ରହିଲା ॥
ଦେଖିବ ଗୋବିନ୍ଦର ରଣ ।
ସୁଜନେ ପଶିବା ଶରଣ ॥
ବାଳକ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ଦେଖନ୍ତି ପୁରନରନାରୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କୁବଳୟାପୀଡ଼ବଧୋ ନାମ ଷଟ୍‌ଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ସପ୍ତଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଯେ କଂସ ବଧ । ସପ୍ତଚାଳିଶେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ବୀରରସ ।
କଂସ ଯେ ହୋଇଲା ହରଷ ॥
ରାମ ମୁଷ୍ଟିକେ ମରାମରି ।
ଚାଣୂର ସଙ୍ଗେ ନରହରି ॥
ହସ୍ତଚରଣ ଛନ୍ଦାଛନ୍ଦି ।
ଗଜକୁ ଗଜ ଯେହ୍ନେ ବାନ୍ଧି ॥
ଏକ ଆରକେ ବଳୀୟାର ।
ରାମଙ୍କୁ କରେ ସେ ପ୍ରହାର ॥
ମୁଷ୍ଟିକି ମୁଷ୍ଟି ପରିତାଳ ।
ଦେହୁଁ ଗଳଇ ଶ୍ରମଝାଳ ॥
ଜାନୁରେ ଜାନୁ ପରିବନ୍ଧ ।
କୋପେ କରନ୍ତି ବୀରନାଦ ॥
ମୁଣ୍ଡକୁ ମୁଣ୍ଡ ମରାମରି ।
ହୃଦରେ ହୃଦ ଭିଡ଼ାଭିଡ଼ି ॥
ଧରି ଘୂରାଇ ପୁଣି ଛାଡ଼ି ।
ପୁଣ ବସନ୍ତି ବେଗେ ମାଡ଼ି ॥
ପୁଣି ଛଡ଼ାଇ ପଛଘୁଞ୍ଚି ।
ଧରନ୍ତି ବେଗେ ବଳ ଆଞ୍ଚି ॥
ଏକ ଆରକେ ଧରି ବେଗେ ।
ଗର୍ଜି ପଡ଼ନ୍ତି ଭୂମିଭାଗେ ॥
ପେଲି ପକାଇ ପୁଣି ଉଠି ।
ହୃଦେ ତାଡ଼ନ୍ତି ବଜ୍ରମୁଷ୍ଟି ॥
ପୁଣ ଧରନ୍ତି ପୁଣ ଛାଡ଼ି ।
ମୁଣ୍ଡକୁ ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ାକୋଡ଼ି ॥
ରୁଧିର ବହେ ତନୁ ଫାଟି ।
ଦେହକୁ ଦେହ ପିଟାପିଟି ॥
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ବେନି ମାଲେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ରାମ କୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ॥୧-୫
ଦେଖି ବୋଲନ୍ତି ନରନାରୀ ।
ଅନ୍ୟାୟ କଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବାଳକ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ।
ମାଲଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଯୁଝାଇ ॥
କେମନ୍ତେ ଦେଖୁଅଛି ଏହା ।
ହୃଦରେ ନ ବସଇ ଦୟା ॥
ମରାଏ ବାଳୁତ ପୁଅଙ୍କୁ ।
ଧର୍ମ କି ସହିବ ଏହାକୁ ॥
ସଭାରେ ବସି ବଡ଼ ଲୋକେ ।
ଅଧର୍ମ କରୁଛନ୍ତି ଥୋକେ ॥
ସକଳେ କଂସ ପ୍ରିୟକାରୀ ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ନ ବିଚାରି ॥
ଯୁଦ୍ଧେ କେ ଅବା ବଳୀୟାର ।
ଏହା ନ କରନ୍ତି ବିଚାର ॥୬,୭
ପର୍ବତପ୍ରାୟ ବେନି ମାଲ ।
ବଜ୍ର ଶରୀର ଏହାଙ୍କର ॥
ବାଳକ ପୁଅଙ୍କୁ ଅନାଅ ।
ଅତି ହିଁ ସୁକୁମାର ଦେହ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁଶ୍ଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏହି ସଭାରେ ଧର୍ମ ନାହିଁ ।
ଏଠାରେ ଥିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥୮,୯
ମୁନିଏ କହିଛନ୍ତି ପୂର୍ବେ ।
ବେଦ ପୁରାଣର ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ଅଧର୍ମ କୂଟସଭା ଯହିଁ ।
ପଣ୍ଡିତେ ନ ବସିବ ତହିଁ ॥
ସଭାର ଦୋଷ ଯେ ଜାଣନ୍ତି ।
ବିଗ୍ଭରି ପ୍ରବେଶ ନୁହନ୍ତି ॥
ଜାଣି ନ ଜାଣି ପକ୍ଷ ବହି ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ସେ ଯାଇ ॥୧୦
ଏମନ୍ତେ ରାମକୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ।
ସମର କରୁଛନ୍ତି ମାଲେ ॥
ଏକ ଆରକେ ଛିଦ୍ର ଟାକି ।
ନିଶ୍ଚଳ କରୁଛନ୍ତି ଆଖି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦେ ନାରୀ ଗ୍ଭହିଁ ।
କହନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥
ଦେଖ ଏ କୃଷ୍ଣର ବଦନ ।
ଗଳୁଛି ଝାଳକଣା ମାନ ॥
ଫୁଟିଲା ପଦ୍ମକୋଷ କି ସେ ।
ଜଳ ସିଞ୍ଚିଲା ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥୧୧
ଦେଖ ଏ ରାମର ବଦନ ।
ତମ୍ବାର ପ୍ରାୟେକ ଲୋଚନ ॥
ଗ୍ଭହାନ୍ତି ମୁଷ୍ଟିକ ବଦନ ।
ଅଳପହାସେ ଶୋଭମାନ ॥୧୨
ଧନ୍ୟ ସେ ବ୍ରଜଭୂମି ଦେଶ ।
ପୁଣ୍ୟ ସେ କଲା ଗୋ ଅଶେଷ ॥
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଧରି ।
ଯହିଁ ବୁଲନ୍ତି ରାମ ହରି ॥
ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ବନମାଳେ ।
ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କର ମେଳେ ॥
ଗାଈ ଚରାଇ ବେଣୁସ୍ୱନେ ।
ପାଦେ ଚଳନ୍ତି ବନେ ବନେ ॥
ଧ୍ୱଜ ଅଙ୍କୁଶ ଚିହ୍ନ ପାଦେ ।
ଶଙ୍କର ପୂଜନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥୧୩
ନନ୍ଦର ବ୍ରଜେ ଗୋପନାରୀ ।
ଅନେକ ତପ ଛନ୍ତି କରି ॥
ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଏହାଙ୍କର ।
ଦେଖି ତେଜିଲେ ଘରଦ୍ୱାର ॥
ପିବନ୍ତି ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ରୂପ ।
ଅଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କୁ ଦୁରାପ ॥୧୪
ଦୋହନେ ମନ୍ଥନେ ରନ୍ଧନେ ।
ଲେପନେ ଦୋଳା ଅବଧାନେ ॥୧୫
ଅଗଣା ପିଣ୍ଡା ଛେରା ଦେଇ ।
ଯେତେ ବ୍ୟାପାର ଗୃହେ ଥାଇ ॥
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡେ ।
ଗୋପୀଏ ହାଟ ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥
ଏହାଙ୍କ ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ସୁସ୍ୱର କଣ୍ଠେ ଗୀତ ଗାଇ ॥
ଧନ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନ ।
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ ॥୧୫
ଗୋରୁ ଚରାଇ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ଏ ଯେ ଆସନ୍ତି ରାତ୍ରମାନେ ॥
ଯିବାର ବେଳେ ବେଣୁଗୀତ ।
ଶୁଣି ହୁଅନ୍ତି ମୂରୁଛିତ ॥
ଘରୁ ବାହାର ହୋଇ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କରୁଥାନ୍ତି ଆଖି ॥୧୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବୋଲୁଁ ବୋଲୁଁ ଜନେ ।
କୋପ ବସିଲା କୃଷ୍ଣ ମନେ ॥୧୭
ମଞ୍ଚାରେ ବସି ତାତମାତ ।
ତାଡ଼ନ୍ତି ନିଜ ଶିରେ ହସ୍ତ ॥
ଦଇବ କରିଅଛି ଏହା ।
ଆମ୍ଭରେ ନାହିଁ ତାର ଦୟା ॥
ନନ୍ଦର ଘରେ ଲୁଗ୍ଭଇଲୁ ।
ଏବେ କଂସର ମୁଖେ ଦେଲୁ ॥
ବିଧାତା ଦେଉଛି କଷଣ ।
ଦେଖିବୁଁ ପୁତ୍ରଙ୍କ ମରଣ ॥
ଦେବକୀ ପୁତ୍ରମୁଖ ଗ୍ଭହିଁ ।
ବେନି ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ବହି ॥
ବୁଡ଼ିଲା ମହା ଶୋକଜଳେ ।
ଧରିଛି ବସୁଦେବ କୋଳେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ମଣି କଲେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ପୁତ୍ରଙ୍କ ବଳ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୧୮
ମାଲଙ୍କ ତୁଲେ ବେନି ବାଳେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି କୋପାନଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ମୁଷ୍ଟି ବଜ୍ରପ୍ରାୟ ।
କମ୍ପଇ ଗ୍ଭଣୂରର କାୟ ॥
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହୋଇ ମହାବଳୀ ।
ମୁଖରୁ ରୁଧିର ନିକିଳି ॥
ପୁଣି ଉଠିଲା ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଧାଇଁଲା ମୁଥେକ ଉଞ୍ଚାଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ହୃଦରେ ପ୍ରହାରି ।
ଗର୍ଜିଇ ମହାନାଦ କରି ॥
ଗ୍ଭଣୂର ମୁଷ୍ଟି ପଡ଼ି ହୃଦେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଘୁଞ୍ଚିଲେ ପାଦେ ॥
ଫୁଲ ପେଣ୍ଡାଏ କରେ ଧରି ।
ଗଜ ଶରୀରେ ଯତ୍ନେ ମାରି ॥
ଗ୍ଭଣୂର କର କୃଷ୍ଣ ଧରି ।
ଘୂରାଇ ଅନ୍ତରାଳ କରି ॥
ଭୂମିରେ ପିଟିଲେ ତକ୍ଷଣ ।
ଗ୍ଭଣୂର ଛାଡ଼ିଲା ଜୀବନ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ଧ୍ୱଜ ପ୍ରାୟ ପଡ଼ି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଘୋର ରଡ଼ି ॥୧୯-୨୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ଭହିଁ ବଳରାମ ।
ଦେହେ ବସିଲା ଗରୁ ତମ ॥
ବଜ୍ରମୁଷ୍ଟିଏ ପ୍ରହାରିଲେ ।
ମୁଷ୍ଟିକ ମୁଣ୍ଡ ଚୂର କଲେ ॥
ମୁଖରୁ ରୁଧିର ଗଳଇ ।
ପଡ଼ିଲା ମୃତପିଣ୍ଡ ହୋଇ ॥
ପବନଘାତେ ମହାବୃକ୍ଷ ।
ଯେସନେ ପଡ଼ଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୨୪, ୨୫
ମାଲେକ କୂଟ ନାମେ ଥିଲା ।
ରାମର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ବାମମୁଷ୍ଟିରେ ମୁଣ୍ଡ ଚୂର ।
ପଡ଼ିଲା କରି ନାଦ ଘୋର ॥
ଶଳ ତୋଶଳ ମାଲ ଦୁଇ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇ ॥
ପାଦ ପ୍ରହାରନ୍ତେ ମୁରାରି ।
ମାଲେ ପଡ଼ିଲେ ନାଦ କରି ॥
ଆଉ ଯେତେକ ମାଲେ ଥିଲେ ।
ରଣ ଉପେକ୍ଷି ପଳାଇଲେ ॥୨୬-୨୮
ମାଲେ ପଳାନ୍ତେ ବେନି ଭାଇ ।
ଡାକନ୍ତି ରହ ରହ ରାଇ ॥

ଗୋପକୁମରେ ଥିଲେ ସଙ୍ଗେ ।
ମିଳିଲେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଆଗେ ॥
ମାଲ ବିନ୍ଧାଣ ଗୁରୁତର ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
କୃଷ୍ଣର ମାଲଯୁଦ୍ଧ ଦେଖି ।
ଅସୁରେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରେଖି ॥
କୃତାନ୍ତପ୍ରାୟ ରୂପ ଦେଖି ।
ଡରେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
କମ୍ପଇ କଂସର ଶରୀର ।
ଦେଖି ହରଷ ସୁର ନର ॥
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସାଧୁ ସାଧୁ ।
ତରିଲେ ମାଲଙ୍କ ପ୍ରମାଦୁଁ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଚରଣେ ନୂପୁର ।
ଗ୍ଭଲନ୍ତେ ବାଜଇ ସୁନ୍ଦର ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂର ଧ୍ୱନି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସୁର ମୁନି ॥୨୯, ୩୦
ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି ପଞ୍ଚ ମାଲେ ।
ସକଳେ ଭୟେ ପଳାଇଲେ ॥
ଦେଖିଣ ଉଗ୍ରସେନବଳା ।
ବାଦ୍ୟଶବଦ ରୁହାଇଲା ॥
କୋପେ ବୋଲଇ ଶିର ଝୁଣି ।
କରେ ଖଡ଼ଗ ଅଛି ଘେନି ॥
ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ବୋଲଇ ବଚନ ।
ମାରରେ ଗୋପପୁର ଜନ ॥
ବସୁଦେବର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ରାଜ୍ୟ ବାହାରେ ଥୁଅ ନେଇ ॥
ନନ୍ଦ ସମ୍ପଦ ଗୋପପୁର ।
ବହନ କର ଯାଇ ଜୂର ॥
ନନ୍ଦ ବସୁଦେବଙ୍କୁ ନିଅ ।
ଶିର ଛେଦାଇ ଶୂଳି ଦିଅ ॥
ଦେବକୀ ଉଗ୍ରସେନ ମୂଳେ ।
ଗ୍ଭରିହେଁ ବସିଥିବେ ଶୂଳେ ॥
ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧରି ନିଅ ।
ତାହାଙ୍କ ମରଣ ଦେଖାଅ ॥
ଶିର ଛେଦିବ ଏହାଙ୍କର ।
ତେବେ ସେ ଶତ୍ରୁ ଯିବ ମୋର ॥
ଯେତେ ଗୋପାଳପୁଅ ସଙ୍ଗେ ।
ହାଣି ପକାଅ ଯାଇ ବେଗେ ॥୩୧-୩୩

ଏମନ୍ତ କଂସମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଗ୍ରହିଁଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କଂସର ମଞ୍ଚାରେ ଉଠିଲେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଯେ ଦେବଗଣ ଥିଲେ ॥
ଦେଖି କରନ୍ତି ଜୟ ଜୟ ।
ଅବନୀ ହୋଇଲା ନିର୍ଭୟ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି କଂସ ଉଠି ।
ଖଡ଼ଗେ କଲା ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ଉଞ୍ଚାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ଉପରେ ।
ଡେଇଁ ପଡ଼ନ୍ତେ ରୋଷଭରେ ॥
ଛଞ୍ଚାଣ ପ୍ରାୟେ ଧାଡିକାରେ ।
କେଶ ଧଇଲେ ପ୍ରଭୁ କରେ ॥
ଅସୁର ନ ପାରିଲା ଚଳି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁଲା ନିରୋଳି ॥
ଚକ୍ଷୁର ବାଟେ ପ୍ରାଣ ଗଲା ।
କୃଷ୍ଣର ଶରୀରେ ପଶିଲା ॥
ନାଗ ଆବୋରି ଖଗପତି ।
ତେସନ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ॥
ରତ୍ନମୁକୁଟ କଂସ ଶିରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଝିଙ୍କିଲେ ରୋଷଭରେ ॥
କଂସକୁ ଧରି ବାମକରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମଞ୍ଚାର ଉପରେ ॥
ଜଗତସ୍ୱାମୀ ଯୋଗବଳେ ।
ପଡ଼ିଲେ ରଙ୍ଗସଭା ତଳେ ॥
କଂସ ଉପରେ ଦାମୋଦର ।
ମେଦିନୀ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥
ଯେତେ ଅସୁରରାଜା ଥିଲେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ପଳାଇଲେ ॥
ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଛନ୍ତି ଗ୍ରହିଁ ।
ବିକ୍ରମ ସିଂହପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
କଂସର କେଶ ଧରି କରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଝିଙ୍କିଲେ ରୋଷଭରେ ॥
ରଙ୍ଗସଭାର ତଳେ ଯାଇ ।
ମୃତପିଣ୍ଡକୁ ଘୋଷଡ଼ାଇ ॥
ଉତ୍ତାନ କରି ପକାଇଲେ ।
ଗୋପବାଳକେ ଡେଇଁଗଲେ ॥
ଲୋକେ କରନ୍ତି ହାହାକାର ।
କେ ବୋଲେ ପଡ଼ିଲା ଅସୁର ॥୩୪-୩୮

ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ପୁରଜନ ।
ମଥୁରା ସ୍ତିରୀଙ୍କର ମନ ॥
ଆକାଶୁ କୁସୁମ ବରଷି ।
ନିର୍ମଳ ଦଶଦିଗ ଦିଶି ॥
ପବନ ବହଇ ଶୀତଳ ।
ନିର୍ଭୟେ ଜଳଇ ଅନଳ ॥
ଆକାଶ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ।
ଖଣ୍ଡିଲା ଅବନୀର ଭାର ॥
ଜୟଶବଦ ଶୂନ୍ୟେ ପୂରି ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅପସରୀ ॥
ଗୀତବିନୋଦେ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜଇ ସୁସ୍ୱର ॥
ଦଇବେ କଂସ ଅବିରତେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭୟ କରି ଚିତ୍ତେ ॥
ଜଳ ପିଅନ୍ତେ କମ୍ପେ ଦେହୀ ।
ଭୋଜନ କରନ୍ତେ ଡରଇ ॥
ଭୟେ ନ ସ୍ଫୁରଇ ବଚନ ।
ନିଦ୍ରା ନ ମାଡ଼ଇ ନୟନ ॥
ଯାହାକୁ ଡରୁଥାଇ ନିତ୍ୟେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଲା ଅଗ୍ରତେ ॥
ଦେହେ ପଶିଲା କଂସରାୟ ।
ଖଣ୍ଡିଲା ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ଭୟ ॥
ନିର୍ମଳ ଯୋଗୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ।
କଂସକୁ ହୋଇଲେ ସୁଲଭ ॥
କଂସର ଅଷ୍ଟଭ୍ରାତ ଥିଲେ ।
ମିଳିଲେ ରାମକୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ॥
କଙ୍କ ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ ଆଦି କରି ।
ଧାଇଁଲେ ଖଡ଼ଗ ଉଭାରି ॥
ଭାଇ ମରଣେ କ୍ରୋଧ ପାଇ ।
ବେଢ଼ିଲେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ଯାଇ ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ହଳଧର ।
ବୁଲାଇ ଲୌହର ମୁଦ୍‌ଗର ॥
ସିଂହ ଯେସନେ ହସ୍ତୀଯୂଥେ ।
ପିଟନ୍ତି ଅତି ବଳବନ୍ତେ ॥
ପଡ଼ିଲେ ଅଷ୍ଟ ମହାବୀର ।
ମୁଖରୁ ଗଳଇ ରୁଧିର ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦେବଗଣ ।
ବଳଦେବଙ୍କ ବୀରପଣ ॥

ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ।
ଜୟ ଶବଦ ନରନାରୀ ॥୩୯-୪୨
କଂସର ଅଷ୍ଟଭ୍ରାତ ମୃଳେ ।
ଯେତେ କାମିନୀ ପୁରେ ଥିଲେ ॥
ବାହାର ହୋଇଲେ ବିକଳେ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ଧରି କୋଳେ ॥
ମୁଣ୍ଡେ ହୃଦୟେ କର ତାଡ଼ି ।
ଗଡ଼ନ୍ତି ମହୀତଳେ ପଡ଼ି ॥
ଭୋ ନାଥ ପ୍ରିୟ ମହୀପତି ।
ଅନାଥ ହୋଇଲୁଁ ଯୁବତୀ ॥
ଭୋ ନାଥ ମରଣେ ତୋହର ।
ମଥୁରା ନ ଦିଶେ ସୁନ୍ଦର ॥
ତୋର ବିୟୋଗେ ମଧୁପୁରୀ ।
ଏବେ ହୋଇଲା ହତଶିରୀ ॥୪୩-୪୬
ତୁ ନାଥ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ତୁଲେ ।
ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତିଲୁ ସର୍ବକାଳେ ॥
ଅସୁରବୁଦ୍ଧି ତୋର ମନ୍ଦ ।
ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲୁ ଦ୍ୱନ୍ଦ ॥
ଧର୍ମକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଛାଡ଼ିଲୁ ।
ବାଳକ ହାତେ ପ୍ରାଣ ଦେଲୁ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦୟେ ଅନନ୍ତ ।
ଜଗତ ଯାର ଗର୍ଭଗତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ମୁରାରି ।
ମାରଇ ପ୍ରାଣୀ ହିଂସାକାରୀ ॥
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ବାଦ କଲୁ ।
ଇତର ପ୍ରାୟେ ତୁ ମଣିଲୁ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ଯାର ବାନା ।
ଭକତଜନ ବଜ୍ରସେହ୍ନା ॥
ସଂସାରେ ଧର୍ମରୂପ ହୋଇ ।
ଭାବ ଅଭାବ ସେ ଘେନଇ ॥
ତାର ମହିମା ତୁ ନ ଜାଣି ।
ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତିଲୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମରିବା ଉଚିତ ତୋହର ।
ଅନାଥ କଲୁ ମଧୁପୁର ॥୪୭, ୪୮
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ରୋଦନ ॥
ଛାଡ଼ିଲେ କଂସେ ରୋଷମନ ।
ଦୟାସାଗର ଭଗବାନ ॥

ରାଜକାମିନୀ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
ବିଜୟେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥
ଲୋକ ବେଭାରେ ନରହରି ।
ଲୋଚନୁଁ ବହେ ଅଶ୍ରୁବାରି ॥
କାନ୍ଦନ୍ତି ମାଇଁଙ୍କର ମେଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟାଯୋଗବଳେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ମୋର କର୍ମ ମନ୍ଦ ।
ଦଇବ କରିଅଛି ଛନ୍ଦ ॥
ଜାତ ହୋଇଲି ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ପିତା ମୋ ଘେନି ଗଲେ ଡରେ ॥
ଗଉଡ଼ପଣେ ଦିନ ନେଇ ।
ମୋହର କୁଳମୂଳ ନାହିଁ ॥
ସେବକ ପ୍ରାୟେ ନନ୍ଦ ଘରେ ।
ଗୋରୁ ଚରାଏ ବନ ଘୋରେ ॥
ଦିବସେ ନ ରହଇ ଘରେ ।
ଅନ୍ନପୁଡ଼ାଏ ଘେନି କରେ ॥
ରାତ୍ର ପାହିଲେ ବନେ ଯାଇ ।
ଏମନ୍ତେ ଜୀବନ ପୋଷଇ ॥
ଯେତେ ପଡ଼ିଲା ରିଷ୍ଟ ମୋତେ ।
ସୁମରି କହିବଇଁ କେତେ ॥
ମୁଁ ମୋର ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ଥାଇ ।
ମଉଳା ତାହା ନ ଜାଣଇ ॥
ମାଇଲା ମୋର ଷଡ଼ଭାଇ ।
ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ ॥
ମୋତେ ମାରିବ ବିଗ୍ରରିଲା ।
ଅକ୍ରୂର ହସ୍ତେ ଅଣାଇଲା ॥
ଧନୁଯାତ୍ରା ଏ ମିଛେ କଲା ।
ଦ୍ୱାରେ ଗୋ ହସ୍ତୀଏ ଥୋଇଲା ॥
ଦଇବେ ତହୁଁ ଉବୁରିଲି ।
ମାମୁଁଙ୍କ ଛାମୁରେ ମିଳିଲି ॥
ତେବେହେଁ ଦୟା ଗୋ ନ କଲା ।
ମାଲଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଝାଇଲା ॥
ତହୁଁ ଜୀଇଁଲି କର୍ମବଳେ ।
ମିଳିଲି ଯାଇ ମଞ୍ଚାତଳେ ॥
ବୋଇଲା କୋପଭର ହୋଇ ।
ତଡ଼ାଇ ଦିଅ ବେନି ଭାଇ ॥
ବସୁଦେବକୁ ନନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ।
ହାଣି ପକାଅ ନେଇ ବେଗେ ॥

ଦେବକୀ ସଙ୍ଗେ ଉଗ୍ରସେନ ।
ଶୂଳିରେ ବସାଅ ବହନ ॥
ନନ୍ଦ ସମ୍ପଦ କର ଜୂର ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦେ ପଛେ ମାର ॥
ତା ଶୁଣି ଉଠିଲି ମଞ୍ଚାରେ ।
ତା କୋପ ଶାନ୍ତି କରିବାରେ ॥
ପାଦେ ପଡ଼ିଲି ମୁହିଁ ଯାଇ ।
ଧାଇଁଲା ଖଡ଼ଗ ଉଞ୍ଚାଇ ॥
ତା ଦେଖି ହୋଇଲି ବିକଳ ।
ବେଗେ ଧଇଲା ମୋର ବାଳ ॥
ମଞ୍ଚାରୁ ଦେଲା ଫୋପଡ଼ାଇ ।
ତଳେ ଗୋ ପଡୁଥିଲି ମୁହିଁ ॥
ବିକଳେ ଧଇଲି ପୟର ।
ପଡ଼ିଲା ମୋହର ଉପର ॥
ମଞ୍ଚାରୁ ପଡ଼ି ମାମୁଁ ମଲା ।
ମୋତେ ତ ଦଇବ ରଖିଲା ॥
ମୋହର କର୍ମେ ନାହିଁ ଭୋଗ ।
ରାଜା ଭଣଜା ପଣେ ଯୋଗ ॥
ଅର୍ଜି ମୁଁ ଥିଲି ଯାହା ପୂର୍ବେ ।
ଫଳିଲା ମୋତେ ଆସି ଏବେ ॥
ମାୟା ସଂସାରେ ଏହିମତେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ବେନି ପଥେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ହୁଅନ୍ତି ଆତଯାତ ।
କର୍ମର ଫଳେ ସେ ପ୍ରାପତ ॥
ପଥିକ ପଥଶ୍ରମ ପାଇ ।
ବସନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ତଳେ ଯାଇ ॥
ଶ୍ରମ ସାରିଲେ ଯେଝାମତେ ।
ଚଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଥାଇ ପଥେ ॥
ତେମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଜନ୍ତୁ ମିଳି ।
ମାୟା ସଂସାରେ ବିଷ୍ଣୁକେଳି ॥
ଏଣେ ଯେ ନ କରନ୍ତି ଖେଦ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଅର୍ଜିଅଛ ଯାହା ।
ଏବେହେଁ ଭୁଞ୍ଜିବ ନା ତାହା ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଭଗବାନ ।
ମୋହିଲେ ମାଇଁଙ୍କର ମନ ॥

ଆଶ୍ୱାସ କରି କଂସନାରୀ ।
ବଦନ ପୋଛିଲେ ମୁରାରି ॥
ଜଣ ଜଣକେ ବୋଧ କଲେ ।
ଅନଳେ କଂସ ପୋଡ଼ାଇଲେ ॥୪୯
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ପିତାମାତାଙ୍କ କଷ୍ଟ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଚରଣୁଁ ବନ୍ଧନ ଫେଡ଼ାଇ ।
କହନ୍ତି ବଚନ ବିନୟୀ ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ପାଦେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ପିତା ମାତ ।
ତୋଳି ବସାଇ ଗୋପୀନାଥ ॥
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶରଣ ତୋହର ॥
ଅନାଦି ନାଥ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଆମ୍ଭର ଦୋଷ ତୁ ନ ଘେନ ॥

ପୁତ୍ର ପ୍ରାୟେକ ତୋତେ ମଣି ।
ଯାହା ଚିନ୍ତିଲୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ ଦୋଷ ନ ଘେନ ଆମ୍ଭର ।
ଶରଣ ରଖ ଚକ୍ରଧର ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି କମ୍ପେ କାୟେ ।
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲେ ମହାଭୟେ ॥୫୦, ୫୧
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହୋ କୃଷ୍ଣର ବିଗ୍ରହ ॥
ବଳଦେବଙ୍କୁ ଅନାଇଲେ ।
ବୋଇଲେ ଜ୍ଞାନ ଏ ପାଇଲେ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ ଏ ଆଜ ।
କେମନ୍ତେ ହେବ ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବିଗ୍ରହିଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାକୁ ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ପିତାମାତାଙ୍କ ଦେହେ ଯାଇ ।
ପଶିଲେ ଶୋକ ମୋହ ହୋଇ ॥

ସେ ମାୟାଧର ପାଦଗତେ ।
ଭଜଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥେ ॥
କଂସ ଦାନବ ସଂହାରିଲେ ।
ଅବନୀ ଭାରା ନିବାରିଲେ ॥
ଭକତଜନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ।
ନାମ କରୁଣାମୟ ସିନ୍ଧୁ ॥
ଏଣେ ନିବେଶି ଦୁଷ୍ଟ ମନ ।
ଶରଣ ପଶ ଭଗବାନ ॥
ବୁଡ଼ି ନ ମର ଭବଜଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ସୁମରି ଉଠ କୂଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ବିଷ୍ଣୁ ବାସନା ମୋର ନାହିଁ ॥
ସ୍ୱପନେ କହିଲେ ମୁରାରି ।
ପୁରାଣ ଗୀତନାଦ କରି ॥
ଏଣୁ ମୋହର ଭୟ ନାହିଁ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଗାଇ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ କଂସବଧୋ ନାମ ସପ୍ତଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଷ୍ଟଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଅଷ୍ଟଚ୍ଚାଳିଶେ କୃଷ୍ଣ ରାମ । ରାଜନ କରି ଉଗ୍ରସେନ ॥
ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିଣ ଗୁରୁଘରେ । ପୁଣି ପ୍ରବେଶ ମଥୁରାରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ॥
ଜଗତବନ୍ଧୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ମୋହିଲେ ପିତାମାତା ମନ ॥
ରାମର ମୁଖକୁ ଗ୍ରହିଁଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ଅଶେଷ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଦେହୀ ।
ଅଛଇ ଯେଉଁ ମାୟା ମୋହି ॥
ତାତ ଜନନୀ ପାଦତଳେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଏକମେଳେ ॥
ବିଶ୍ୱାସେ ପୁଣ ପଡ଼ି ପାଦେ ।
କହନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥

ହେ ତାତ ମାତ ଶୁଣ ମୋର ।
ଦଇବବଳ ବଳୀୟାର ॥
କଂସର ଡରେ ବେନି ଭାଇ ।
ଏତେ ଦିବସ ଗୋପେ ଥାଇ ॥
ବାଳକକାଳେ ମାତାକୋଳେ ।
ସୁତେ ବସନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥
ସେ ସୁଖ ନୋହିଲା ଆମ୍ଭର ।
କର୍ମର ଫଳ ବଳୀୟାର ॥୧-୪
ତାତ ଜନନୀ ଉପକାର ।
ସୁଝି ପାରିବ କେ କୁମର ॥
ଗର୍ଭେ ବହନ୍ତି ଦୁଃଖ ସହି ।
ପୁଣ ପାଳନ୍ତି କ୍ଷୀର ଦେଇ ॥

ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ପୁଣ ଦେଇ ।
ତାହାଙ୍କ ପୋଷଣେ ଜୀଅଇ ॥
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଉପକାରେ ।
ଶତ ବରଷେ କେହୁ ପାରେ ॥
ସେ ତାତ ଜନନୀ ପୋଷଣେ ।
ସମର୍ଥ ନୁହନ୍ତି ଯେ ଜନେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଜୀବନର ଅନ୍ତେ ।
ବେଗେ ମିଳନ୍ତି ଯମଦୂତେ ॥
କର ଚରଣ ବାନ୍ଧି କୋପେ ।
ଘେନାଇ ଯାନ୍ତି ପରଲୋକେ ॥
ନିରାଶ ପଥେ ସେ ବିକଳେ ।
କାନ୍ଦନ୍ତି କ୍ଷୁଧାର ଆକୁଳେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_10_Front

ତାଙ୍କ ବିକଳ ଦେଖି ପଥେ ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ଯମଦୂତେ ॥
ମାତାପିତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ ।
ଜୀବନ ପୋଷିଲୁ ଯେ ତୁହି ॥
ଯମ ଯେ ବୋଲିବେ ଅପାର ।
ଦଣ୍ଡିବେ ତାହାର ଉପର ॥
ବୋଲିବେ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲା ତୋର ।
ପାପେ ସେ ହୋଇଲା ଅନ୍ତର ॥
ଏବେ ଖାଇବୁ ଆଉ କିସ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ତାର ମାଂସ ॥
କାଟି ତାହାର ମୁଖେ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାରନ୍ତି ॥୫,୬
ଭୋ ତାତ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ବିପ୍ରେ କହନ୍ତି ବେଦମତେ ॥
ତାତମାତାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧକାଳେ ।
ନିଜ ଭାରିଯା ଶିଶୁମେଳେ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁଜନ ।
ଏହାଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ଭୋଜନ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ତୋଷନ୍ତି ।
ଜୀବନ ଥାଉଁ ସେ ମରନ୍ତି ॥ ୭
କଂସର ଡରେ ଗୋପେ ଥାଇ ।
ଦୁଃଖେ ବଞ୍ଚିଲୁଁ ବେନି ଭାଇ ॥
ତୁମ୍ଭ ସେବାରେ ନାହିଁ ମନ ।
ନିଷ୍ଫଳେ ଗଲା ଆମ୍ଭ ଦିନ ॥
ସେ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ତାତ ।
ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ପରାୟତ୍ତ ॥୮,୯
ଏମନ୍ତ କହି ଦାମୋଦର ।
ମନ ମୋହିଲେ ତାହାଙ୍କର ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ପିତାମାତା ।
ଛାଡ଼ିଲେ ମନୁ ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତା ॥
ଅତି ଆନନ୍ଦେ ବେନି ଜନ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ଚୁମ୍ବନ ॥

କୋଳେ ବସାଇ ହୃଦେ ଭିଡ଼ି ।
ବେନି ଲୋଚନୁ ବହେ ବାରି ॥
ବୁଡ଼ିଲେ ମାୟାମୋହ ଜଳେ ।
କଣ୍ଠ ନ ସ୍ଫୁରେ ଶୋକଭରେ ॥୧୦,୧୧
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ତାତ ଜନନୀ ମନ ତୋଷି ॥
ଉଗ୍ରସେନଙ୍କୁ ଅଣାଇଲେ ।
ରାଜଆସନେ ବସାଇଲେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜା ।
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ତୋ ପରଜା ॥
ତୁ ଭୋଜବଂଶ ନୃପବର ।
ବହିବୁ ରାଜ୍ୟ ମହାଭାର ॥
ଯଯାତି ନାମେ ମହାନୃପ ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ଦେଇଅଛି ଶାପ ॥
ତେଣୁ ଯଦୁଙ୍କୁ ପାଟ ନାହିଁ ।
ରାଜା ହୋଇଲେ କ୍ଷୟ ଯାଇ* ॥
ତୁ ଆମ୍ଭ ବୋଲେ ନୃପବର ।
ଆମ୍ଭେ ଖଟିବୁ ତୋ ପୟର ॥୧୨,୧୩
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବନମାଳୀ ।
ଆପଣେ କଲେ ନିଉଛାଳି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭେ ଗଙ୍ଗାନୀର ।
ଦଧି ଅକ୍ଷତ ଗନ୍ଧସାର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ତୋଳି ବେନି କରେ ।
ଢାଳିଲେ ଉଗ୍ରସେନ ଶିରେ ॥
ନାନା ଉତ୍ସବେ ଅଭିଷେକ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବଲୋକ ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂର ବାଦ୍ୟ ।
ମଥୁରା ହୋଇଲା ଆନନ୍ଦ ॥
ଉଗ୍ରସେନଙ୍କୁ ରାଜା କରି ।
କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭ୍ରାନ୍ତି ତୁ ନ କର ମନରେ ।
ତୋ ରିପୁ ନାହିଁ ଏ ସଂସାରେ ॥

ମୁହିଁ ଯାହାର ଆଜ୍ଞାକାରୀ ।
କେ ତାର ହୋଇବ ବଇରୀ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଯେ ଦିଗପାଳେ ।
ଖଟିବେ ତୋର ପାଦତଳେ ॥
ମଣ୍ଡରାଜାଙ୍କୁ ନାହିଁ ଡର ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୧୪
ଏମନ୍ତେ ରାଜପଦ ଦେଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ॥
ଯେତେ ଡରେ ଥିଲେ ଦେଶେ ।
ଅଣାଇଁ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ହୋ ଯାଅ ଗ୍ରିଦିଗେ ।
ମୋହର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ବେଗେ ॥
ଯାଦବ ଆଦି ସାତବଂଶେ ।
ଯେ ଅବା ଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଦେଶେ ॥
ନିର୍ଭୟ ହୋଇ ତୁମ୍ଭେ ଆସ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ତୁମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଅଣାଇଲେ ॥
ଜଣ ଜଣକେ ତୋଷ କରି ।
ଦାସବତ୍ସଳ ନରହରି ॥
ଯେଝାର ପୁରେ ଦେଲେ ବାସ ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ଅନ୍ନ ଦେଶ ॥୧୫,୧୬
ଯାଦବେ କୃଷ୍ଣର ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଗୃହେ ରହିଲେ ମନତୋଷେ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସେ କୃଷ୍ଣମୁଖ ।
ଦେଖି ଛାଡ଼ିଲେ ମନୁ ଦୁଃଖ ॥
ବୃଦ୍ଧ ବାଳକ ଦୁଃଖୀ ନାହିଁ ।
ସକଳେ ଯୁବା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ଅପୂର୍ବ ବଦନ ।
ଦେଖି ହୋଇଲେ ତୋଷମନ ॥୧୭-୧୯
ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଭଣଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଉଗ୍ରସେନ ସିଂହାସନାରୋହଣଂ ନାମ ଅଷ୍ଟଚତ୍ୱାରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

* ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଭିଶାପ ହେତୁ ଯଯାତି ଅକାଳବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭୋଗରେ ଅତୃପ୍ତ ଥିବାରୁ ସେ ପୁତ୍ର ଯଦୁଙ୍କୁ ଯୁବାବୟସ ମାଗିବାବେଳେ ଯଦୁ ପିତାଙ୍କ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜର ଯୁବାବୟସ ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ। ପୁତ୍ରର ଏଭଳି ମତି ଦେଖି ଯଯାତି ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ ଯେ 'ତୋର ସନ୍ତାନ ରାଜପଦ ପାଇବେ ନାହିଁ—"ତ୍ୱତ୍ ପ୍ରସୂତିର୍ନ ରାଜ୍ୟାର୍ହା ଭବିଷ୍ୟତି" (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ଚତୁର୍ଥ ଅଂଶ ୧୦।୧୨)।

ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧ

(ଦ୍ୱାରକାଲୀଳା)

ଉନପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟ ଅବଶେଷ । ଚରିତ ଅଧ୍ୟା ଅଣଗ୍ୱଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଏକମେଳେ ।
ନନ୍ଦର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଶିରେ ।
ନମନ୍ତି ଯଶୋଦା ପୟରେ ॥
ନନ୍ଦର ଚରଣେ ପ୍ରଣମି ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟାଭୋଳେ ।
ବସିଲେ ବେନି ଜନ କୋଳେ ॥
ବେନି ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କୋଳେ ଜାକି ।
ସ୍ନେହେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ ।
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗ୍ୱହିଁ ଦେବରାୟେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ତାତ ମାଏ ।
ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ବେନି ପୋଏ ॥
ତୁମ୍ଭେ ପାଳିଲ ସ୍ନେହ ବହି ।
ତାତ ଜନନୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଅନାଥ ବାଳକଙ୍କୁ ଘେନି ।
ଧର୍ମେ ପୋଷନ୍ତି ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ଧର୍ମପିଅର ଜନନୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ବେଦମତେ ମୁନି ॥୧୦-୨୨
ହେ ତାତ ଯାଅ ଗୋପପୁର ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘେନି ତୋର ॥
ମୁଁ ଏଥି ରହି ଦିନାକେତେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ମୋର ଯେତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରାଇ ।
ଯେଝାରେ ଗୃହ ବାସ ଦେଇ ॥
ପଛେ ମୁଁ ଯିବି ଗୋପପୁର ।
ଭୋ ତାତ ବିଳମ୍ବ ନ କର ॥୨୩
ଏମନ୍ତ କହି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ନନ୍ଦର ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
କଂସର ଯେତେକ ଭଣ୍ଡାର ।
ନନ୍ଦକୁ ଦେଲେ ଦାମୋଦର ॥
ବୋଇଲେ ଗୋପେ ହୁଅ ରାଜା ।
ଆନନ୍ଦେ ପାଳ ଜନ ପ୍ରଜା ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କର ମନ ।
ମୋହିଲେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦେ ଘେନି କୋଳେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦେଲେ ସୁଖିଭୋଳେ ॥
ଯେତେ ବାଳକ କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗେ ।
ଗୋପେ ବଢ଼ିଲେ ନବରଙ୍ଗେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜଣେ ଜଣେ ଧରି ।
ବୋଲନ୍ତି ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥
ହେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ।
ବନେ ବଞ୍ଚିଲୁ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଏବେ ଛାଡ଼ିଲ କିସ ପାଇଁ ।
ବଞ୍ଚିବୁ କାହା ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ।
ମୋହନ ନୟନେ ଅନାଇଁ ॥
ଗୋପାଳେ ଯାଅ ନିଜ ଘର ।
ମନ ନିବେଶ ମୋ ପୟର ॥
ଆମ୍ଭର ମନ ତୁମ୍ଭ ତହିଁ ।
ନିକଟେ ଯିବୁ ବେନି ଭାଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜଣେ ଜଣେ ତୋଷି ।
ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
କୃଷ୍ଣର ଆଜ୍ଞା ନନ୍ଦ ପାଇ ।
କାନ୍ଦଇ ପୁଣ ପୁଣ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ଯଶୋଦା ରାମକୃଷ୍ଣ ଲଇ ।
କୋଳେ ବସାଇ ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ॥
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ବୁଡ଼ିଲା ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂର ବାଦ୍ୟ ।
ଘେନାଇ ସକଳ ସମ୍ପଦ ॥
ନନ୍ଦ ଚଳିଲା ଗୋପପୁର ।
ଶୁଣ ରାଜନ କୁରୁବୀର ॥୨୪, ୨୫
ଏବେ କୃଷ୍ଣର ଦେଖ ଭାବ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପାଇ ବସୁଦେବ ॥
ଦ୍ୱିଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁରୋହିତ ।
ଅଣାଇ କହଇ ଉଚିତ ॥
ଏ ଯେ ମୋହର ବେନି ବାଳେ ।
ଗୋପୁଁ ଆସିଲେ ଏତେ କାଳେ ॥
ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱିଜକ୍ରିୟା ନାହିଁ ।
ସଂସ୍କାର କର ବେନି ଭାଇ ॥
ବସୁଦେବର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଘେନି ॥
କଲେ ଯେ ବେଦକ୍ରିୟା କର୍ମ ।
କୁଳ ଉଚିତ ଯଥାଧର୍ମ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ବସୁଦେବ ।
କରାଇ ନାନା ମହୋତ୍ସବ ॥
ଅଯୁତେ ଧେନୁ ବସ୍ତ୍ରାମୂଳେ ।
ମଣ୍ଡିଲା ଅଳଙ୍କାର ତୁଲେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମକାଳେ ଯାହା ।
ମନେ କଳ୍ପିଲା ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲା ମନତୋଷେ ।
କଲ୍ୟାଣ କଲେ ସେ ହରଷେ ॥୨୬-୨୮
ବସାଇ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ।
ଆନନ୍ଦମନେ ବେଦ କହି ॥
ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାଧର୍ମ ।
କୁଳ ଉଚିତ ଦଶକର୍ମ ॥
କରାଇ ଗଲେ ବିପ୍ରଜନେ ।
କୃତାର୍ଥ ବସୁଦେବ ମନେ ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବବିଦ୍ୟା ହେତୁ ।
ଦାନ ଆଶ୍ରମ ତପ ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ଯଦୁପତି ।
ତେଣୁ ହୋଇଲେ ବିଦ୍ୟାଅର୍ଥୀ ॥୨୯, ୩୦
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ରହି ।
ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବା ଆମ୍ଭେ କାହିଁ ॥
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ହଳଧର ।
ଅବନ୍ତୀ ରାଜ୍ୟେ ବିପ୍ରବର ॥
କଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ତାହାଙ୍କ ସାନ୍ଦୀପନି ନାମ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ବେନି ଭ୍ରାତେ ।
ବିଜୟ କଲେ ଏକରଥେ ॥୩୧
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗବଳେ ।
ଅବନ୍ତୀ ନଗରେ ମିଳିଲେ ॥
ବିପ୍ରେ ମାଗନ୍ତି ଗୁରୁଦୀକ୍ଷା ।
ପାଠ ପଠନେ ବଡ଼ ଇଚ୍ଛା ॥
ପୂଜନ୍ତି ଗୁରୁଙ୍କ ଚରଣ ।
ଦେବତା ପ୍ରାୟେ ଆଚରଣ ॥
ସେବନ୍ତି ଗୁରୁଭାବ ଜାଣି ।
ଧର୍ମପାଳନେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୩୨

ଦୁହିଙ୍କ ଭକତି ଦେଖିଣ ।
ଗୁରୁ ହୋଇଲେ ତୋଷମନ ॥
ପଢ଼ାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ-ବେଦସାର ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ନିତ୍ୟାଗ୍ରହ ॥
କହିଲେ ଧନୁର୍ବେଦ ରଙ୍ଗେ ।
ଧର୍ମ ମୀମାଂସା ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗେ ॥
ଉପାୟ ଦଣ୍ଡ ତର୍କବିଦ୍ୟା ।
ରାଜାର ନୀତି ଷଡବିଧା* ॥୩୩, ୩୪
ଯେ ହରି ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରମୟେ ।
କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାର ଦେହେ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ବେଳେ ।
ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଅବହେଳେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମନତୋଷେ ।
ଗ୍ରହି ଦିବସ ବେନି ମାସେ ॥
ପଢ଼ି ସାନନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଭୋ ବିପ୍ର ଆଜ୍ଞା ଯେବେ ହୋଇ ।
ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଆମ୍ଭେ ଦେଇ ॥
ସେବିବୁ ତୁମ୍ଭର ପୟର ।
ମେଲାଣି ଦିଅ ବିପ୍ରବର ॥୩୫, ୩୬
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବିପ୍ରବର ।
କହିଲେ ପତ୍ନୀର ଆଗର ॥
ଶୁଣ ଭାବିନି ଚିତ୍ରକଥା[୧] ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଆମ୍ଭ ପାଶେ ।
ସବୁ ପଢ଼ିଲେ ବେନି ମାସେ ॥
କେ କହୁ ତାହାଙ୍କ ମହିମା ।
ସକଳ ଗୁଣେ ସିଦ୍ଧକର୍ମା ॥
ନୁହନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ।
କି ଅବା ରବି ସୁନାସୀର ॥
ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ସେ ଯାଚନ୍ତି ।
କହ ତୁ କିଂପା ମନଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବିପ୍ରନାରୀ ।
କହନ୍ତି ବେନି କର ଧରି ॥

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ମୋର ବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭର ପୁରେ କମଳିନୀ ॥
ଅନେକ ସମ୍ପଦ ଆମ୍ଭର ।
ଜୀବନ ହୋଇଲା ଅସାର ॥
ସନ୍ତତି ନାହିଁ ଆମ୍ଭ ଘରେ ।
କି ସୁଖ ସଂସାର ବେଭାରେ ॥
ଆମ୍ଭର ପୁତ୍ରଗୋଟି ଥିଲା ।
ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥେ ନାଶଗଲା ॥
ସେ ପୁତ୍ରଗୋଟି ଯେବେ ଦ୍ୟନ୍ତେ ।
ତେବେ ମୋ ଜୀବନ ରଖନ୍ତେ ॥
ଆନ ସମ୍ପଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଦ୍ୱିଜ ହୋଇ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବେନି ଭାଇ ॥
ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥେ ମୋ କୁମର ।
ମରିଛି ଦ୍ୱାଦଶ ବତ୍ସର ॥
ଯେବେ ପାରିବ ତାହା ଦେଇ ।
ତେବେ ଦକ୍ଷିଣା ମୋର ହୋଇ ॥
ହୋଇବ କୃତାର୍ଥ ଜୀବନ ।
ତୁମ୍ଭେ ପାଇବ ଯଶ ଧର୍ମ ॥୩୭
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦମନ ହୋଇ ।
ରଥେ ବସିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ମିଳିଲେ ବାରାନିଧି କୂଳେ ॥
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାନ୍ତେ ନନ୍ଦବଳା ।
ତକ୍ଷଣେ ବରୁଣ ମିଳିଲା ॥
ଜଳୁଁ ବାହାର ବେଗେ ହୋଇ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନାରାୟଣ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
କିପାଁ ଅଇଲ ମୋର ପୁର ।
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ॥
ଆମ୍ଭର ଗୁରୁପୁତ୍ର ନେଇ ।
ଲୁଗ୍ରଇ ଥୋଇଅଛୁ କାହିଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋଷିବୁ ଗୁରୁନାରୀ ।
ବରୁଣ ଆଣ ବେଗକରି ॥୩୮,୩୯

୧. ଚିତ୍ରକଥା—ବିଚିତ୍ର ବା ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ।

* ଷଡ଼ବିଧ ନୀତି; ଯଥା—ସନ୍ଧି, ବିଗ୍ରହ, ଯାନ, ଆସନ, ଦ୍ୱୈଧ ଓ ଆଶ୍ରୟ ।

ଶୁଣି ବରୁଣ ମହାଭୟେ ।
ପଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମପାୟେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଗୁରୁପୁତ୍ର ନାହିଁ ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ମୋର ଭିତରେ ଶଙ୍ଖାସୁର ।
ତୁ ଯେ ମାଇଲୁ ଚକ୍ରଧର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଲୁ ବେଦ ନେଇ ।
ତାହାର ପୁତ୍ରେକ ଅଛଇ ॥
ନାମ ତାହାର ପଞ୍ଚଜନ୍ୟ ।
ମାୟାବୀ ଅସୁର ନନ୍ଦନ ॥
ସେ ଅବା ନେଇଅଛି ଧରି ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନରହରି ॥୪୦
ବଳଦେବଙ୍କୁ ତୀରେ ଥୋଇ ।
ଜଳେ ପଶିଲେ କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ॥
ଅଗାଧଜଳେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଧଇଲେ ଅସୁରକୁ ଯାଇ ॥
ମୁଷ୍ଟିଏ ପ୍ରହାରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଶଙ୍ଖାର ପୁତ୍ର ବେନି ଖଣ୍ଡ ॥
ତାର ଉଦରେ ଭଗବାନ ।
ଖୋଜିଲେ ଗୁରୁଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ଖୋଜି ନ ପାଇ ପଦ୍ମମୁଖ ।
ତାର ଉଦରୁ ନାଭିଶଙ୍ଖ ॥
ଘେନି ବାହାର ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ରାମର ସଙ୍ଗେ ରଥେ ବସି ॥
କହନ୍ତି କମଳାର ବର ।
ଭୋ ସ୍ୱାମୀ ଯିବା ଯମପୁର ॥
ଗୁରୁବାଳକ ଏଥେ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ କହି ରଥ ବାହି ॥
ଯାନ୍ତେ କରନ୍ତି ଶଙ୍ଖନାଦ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବିଷାଦ ॥

ହୋଇଲେ ଗ୍ରୀବି ଗ୍ରୀବି ଭୁଜ ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ର ତେଜ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ଉଠିଲେ ଗଗନ ॥
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ ଘନେ ସ୍ଫୁରି ।
ଯମର ପୁରେ ପଡ଼େ ହୁରି ॥
ଯମକୁ ଜଣାଇଲେ ଦୂତ ।
ବିଜୟ କଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ତୋର ସମ୍ପଦ ଆଜୁଁ ଗଲା ।
ତା ଶୁଣି ଯମ ଭୟ କଲା ॥
ଚିତ୍ରଗୁପତ କର ଧରି ।
ବେଗେ ଭେଟିଲା ନରହରି ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ।
ଯମ ବୋଲଇ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭୋ ନାଥ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ।
ବିଜୟ କଲ କିସ ପାଇଁ ॥୪୧-୪୪
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଶିରୀରଙ୍ଗ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଆଣ ବେଗ ॥
ତାର ମରଣକାଳ ଜାଣି ।
ତୋହର ଦୂତେ ଛନ୍ତି ଆଣି ॥
ମୋର ବଚନେ ଆଣ ତୁହି ।
ଆନ କେ ପାରିବଟି ନେଇ ॥୪୫
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଜନ୍ତୁନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଲା ଗୁରୁସୁତ* ॥
ଗୁରୁବାଳକ କର ଧରି ।
ରଥେ ବିଜୟ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ବସିଲେ ଯାଇ ରାମ ତୁଲେ ।
ଗୁରୁ ବାଳକ ଘେନି କୋଳେ ॥
ଅବନ୍ତୀପୁରେ ବନମାଳୀ ।
ଗୁରୁ ମନ୍ଦିରେ ବେଗେ ମିଳି ॥
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ଦାମୋଦର ।
ଗୁରୁକୁମର ଧରି କର ॥

ଭିତରେ ପଶି ବେନି ଭାଇ ।
ଗୁରୁ କାମିନୀ କୋଳେ ଦେଇ ॥
ପୁତ୍ରକୁ ଦେଇ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
କରି କହନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ମାଏ ନିଅ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେବୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ॥୪୬
ଶୁଣି ଉଠିଲେ ଗୁରୁନାରୀ ।
ରାମ-ଗୋବିନ୍ଦ କର ଧରି ॥
କଲ୍ୟାଣ କରି ଚୁମ୍ବ ଦେଇ ।
ବୋଇଲେ ନିଉଛାଳି ହୋଇ ॥
ଆର ସମ୍ପଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
କୃତାର୍ଥ କଲ ପୁତ୍ର ଦେଇ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ବେନିଜନେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନୟନେ ॥
ଲୋଚନୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ ।
କୃଷ୍ଣ ମୋହିଲେ ମାୟାମୋହେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ତୋଷମନ ।
ଆନନ୍ଦେ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ॥
ଯାଅ ମଥୁରା ବେନି ଭାଇ ।
ଅକ୍ଷୟ ହେଉ ତୁମ୍ଭ ଦେହୀ ॥
ଯେତେ ପଢ଼ିଲ ମୋର ତହୁଁ ।
ଅକ୍ଷୟ ହୋଇ ହୃଦେ ରହୁ ॥
ମୋର ଆୟୁଷ ଅଛି ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହେଉ ପରାପତେ ॥୪୭, ୪୮
ତକ୍ଷଣେ ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ରଥେ ବସିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ମନ ନିବେଶି ଗୁରୁପାଦେ ।
ମଥୁରା ଗଲେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଗୁରୁକାମିନୀ ପୁତ୍ର ପାଇ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ॥
ବେନି ସ୍ତନରୁ କ୍ଷୀର ଝରେ ।
ସ୍ତନ୍ୟ ପିଆନ୍ତି ସ୍ନେହଭରେ ॥

* ଏଠାରେ ସନ୍ଦେହ ଉଠିପାରେ ଯେ ଜୀବକୁ ନିଜ କୃତକର୍ମର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ, ତାହାକୁ କେହି ଖଣ୍ଡନ କରିପାରେ ନାହିଁ । ତେବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୁରୁପୁତ୍ରକୁ ଯମରାଜାଙ୍କ ଠାରୁ କିପରି ଆଣିଲେ? ବାସ୍ତବରେ ସର୍ବତନ୍ତ୍ରସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ କୃପା ହେଲେ ସମସ୍ତ ପାପତାପ ଓ ପ୍ରାରବ୍ଧ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଯିବା କିଛି ବିଚିତ୍ର କଥା ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ 'ଅହଂ ତ୍ୱା **ସର୍ବପାପେଭ୍ୟୋ ମୋକ୍ଷୟିଷ୍ୟାମି'** କହି ଏ କଥାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଦେଇଛନ୍ତି । କର୍ମାନୁସାରେ ଫଳଭୋଗ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସାଧାରଣ ବିଧାନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଭଗବାନ ଯମରାଜାଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି, ତୁମେ ମୋ ଆଦେଶକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ ଗୁରୁପୁତ୍ରକୁ ଆଣ । ତୁମକୁ ଏଥିରେ ଦୋଷ ଲାଗିବ ନାହିଁ—'ନିଜଂ କର୍ମୈବ ନିବନ୍ଧନଂ ଯସ୍ୟ ତଥାଭୂତମପି ମଦାଜ୍ଞାପୁରସ୍କାରେଣାନୟତସ୍ତେ ନ ଦୋଷ' (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ) ।

କେ କହୁ ଗୁରୁଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ।
ଯାହାର ଶିଷ୍ୟ ଆଦିକନ୍ଦ* ॥
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ମଧୁପୁର ॥

ହରି ଆଗମନେ ଆନନ୍ଦ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ଯଦୁବୃନ୍ଦ ॥
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଭାଇ ବେନି ।
ହରଷ ପିଅର ଜନନୀ ॥୪୯,୫୦

ସେ ଆଦିକନ୍ଦ ପାଦମୂଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ହରିଚରିତ ସୁଧାରସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଅବନ୍ତୀନଗରେ ରାମକୃଷ୍ଣବିଦ୍ୟାପଠନୋ ଗୁରୁପୁତ୍ରପ୍ରଦାନଞ୍ଚ ନାମ ଊନପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ୍ୱ

ଗୋପକୁ ଉଦ୍ଧବ ଗମନ । ପଞ୍ଚାଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ମଥୁରାପୁରେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସଂହାରି ଗଜ ମାଲ କଂସ ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ଦେଇ ଗ୍ରାମ ଦେଶ ॥
ସକଳ ବେଦବିଦ୍ୟା ଜାଣି ।
ଯମର ଘରୁ ପୁତ୍ର ଆଣି ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ କଲେ ସନମାନ ।
ମୋହିଲେ ମଥୁରାଭୁବନ ॥
ଦୟାସାଗର ନରହରି ।
ମନେ ସୁମରି ଗୋପନାରୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ରଜନୀ ପାହିଲା ।
ରବିକିରଣ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଉଦ୍ଧବେ ରାଇ ନରହରି ।
କହନ୍ତି କରେ କର ଧରି ॥

ତୁ ଦେବଗୁରୁଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ।
ଜ୍ଞାନ ତୋ ଅତି ହିଁ ବିଶେଷ ॥
ସୁବୁଦ୍ଧିଜନଙ୍କର ସାର ।
ଯାଦବକୁଳେ ମନ୍ତ୍ରୀବର ॥
ସୁମିତ୍ର ଅଟୁ ଯେବେ ମୋର ।
କହଇ ଶୁଣିମା ଉତ୍ତର ॥
ଏକାନ୍ତେ ଭଜୁଥାଉ ତୁହି ।
ତୋହର ମନ ଜାଣେ ମୁହିଁ ॥୧,୨
ତୁ ମୋର ପ୍ରିୟ ଅଟୁ ଯେବେ ।
ଗୋପପୁରକୁ ଯାଅ ତେବେ ॥
ଅକ୍ରୂର ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ।
ରଥେ ବସାଇ ଗୋପପଥେ ॥
ଆଣିଲାବେଳେ ଗୋପନାରୀ ।
ମୋହର ରଥ ଥିଲେ ଧରି ॥
ତାହାଙ୍କୁ କହିଲି ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଉତ୍ସବ ଦେଖିବାର ଆଶେ ॥

ତୁମ୍ଭେ ଗୋ ଥାଅ ତୋଷମନେ ।
ଆମ୍ଭେ ଆସିବୁ ଗ୍ୱରିଦିନେ ॥
ତେଣୁ ଯେ ତାଙ୍କର ଭରସା ।
ଅଛଇ ଜୀବନରେ ଆଶା ॥
ମୋତେ ନ ଦେଖି ଖେଦମନ ।
ଜୀବନ ହରଇ ମଦନ ॥
ନିମିଷେ ଶତଯୁଗ ମଣି ।
ଅଛନ୍ତି ଗୋପର ତରୁଣୀ ॥
ତୁ ମୋର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଯାଅ ।
ଗୋପ କାମିନୀ ମଧ୍ୟେ କହ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ମନ ମୋର ତହିଁ ।
ମୁଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଅଟଇ ॥
ଦେହ ଦେଭାର ମୋର ଅର୍ଥେ ।
ଛାଡ଼ି ଭଜିଲେ ମୋର ପଥେ ॥
ଇଷ୍ଟଦେବତା ତାଙ୍କ ମୁହିଁ ।
ମୋ ତହୁଁ ଆନଗତି ନାହିଁ ॥

* ମୁନି ସାନ୍ଦୀପନି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟରୂପେ ପାଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ବିଷୟରେ ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କ ମୁଖରୁ ଏକ ଆଖ୍ୟାୟିକା ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଗୁରୁକୁଳରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ସାନ୍ଦୀପନି ପରମ ଗୁରୁଭକ୍ତ ଓ ଆଜ୍ଞାକାରୀ ଥିଲେ । ଥରେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ ଯଜ୍ଞ ନିମନ୍ତେ ସମିଧ ଆଣିବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ସାନ୍ଦୀପନିଙ୍କ ନିଷ୍ଠା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଦେବ ଆଶ୍ରମରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଦେବାକୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ କୂଅରେ ପକାଇଦେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଗୁରୁଭକ୍ତ ସାନ୍ଦୀପନି ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ସେହିପରି କରିଦେଲେ । ଏହା ଦେଖି ଅନ୍ୟ ସହପାଠୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ମାରଧର କଲେ । କିନ୍ତୁ ସାନ୍ଦୀପନି ସେତେବେଳେ ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ପ୍ରମାଣ ନ କରି ନୀରବରେ ସବୁ ସହିଗଲେ । ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ ହେବା ପରେ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଗ୍ୱଲିଗଲେ । କିଛି ଦିନ ପରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଦେହାବସାନ ସମୟ ଜାଣି ଛାତ୍ରମାନେ ପୁଣି ଗୁରୁକୁଳରେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଗୁରୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁକ୍ରମେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ସଂଧ୍ୟାପାତ୍ର, ଆସନ ଇତ୍ୟାଦି ସାମଗ୍ରୀ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟି ନେଇଗଲେ । ସାନ୍ଦୀପନି ଆସିବାବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଭାଗକୁ ଆଉ କିଛି ନ ଥାଏ । ଗୁରୁ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତିପୂତ ହୃଦୟ ଜାଣିପାରି କହିଲେ—"ବତ୍ସ! ମୁଁ ତୋତେ କ'ଣ ବା ଦେବି! କେବଳ ଏତିକି ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଉଛି ଯେ ଦିନେ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ ଭଗବାନ ତୋର ଶିଷ୍ୟ ହେବେ ।" ଏହି କାରଣରୁ ସାନ୍ଦୀପନିଙ୍କୁ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଗୁରୁ ହେବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

୍ୱ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଟ୍‌ଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯେ ସର୍ବଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ମୋତେ ।
ଭଜନ୍ତି ଭକତଙ୍କ ପଥେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବହଇ ମୁଁ ହୃଦେ ।
ସେବନ୍ତି ମୋର ପଦ୍ମପାଦେ ॥୩,୪
ପ୍ରିୟଜନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ମୁହିଁ ।
ଦଇବେ ଦୂରେ ଅଛି ରହି ॥
ନିତ୍ୟେ ସୁମରି ମୋର ଗତି ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମୋହ ଯାନ୍ତି ॥
ବିରହ ବିଯୋଗେ କାତର ।
ମନ ନିବେଶି ମୋ ପୟର ॥ ୫
ଦେହ ଧରନ୍ତି ଅତି କଷ୍ଟେ ।
ପଞ୍ଚପରାଣ କଣ୍ଠତଟେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆସିବେ ଗୋପପୁର ।
ଏଣେ ଭରସା ତାହାଙ୍କର ॥ ୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ସନ୍ଦେଶ ।
ଘେନି ଉଦ୍ଧବ ମନେ ତୋଷ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବସିଲା ବିମାନେ ।
ହରଷେ ଗଲା ବୃନ୍ଦାବନେ ॥ ୭
ଦିବସ ଅନ୍ତେ ଗୋପେ ମିଳି ।
ଗଗନେ ଉଡ଼େ ଗୋରୁଧୂଳି ॥
ରବି ଆକାଶେ ଅସ୍ତ ଗଲା ।
ଉଦ୍ଧବ ଗୋପରେ ମିଳିଲା ॥
ଗୋପେ ପଶନ୍ତେ ଗୋରୁଙ୍କର ।
ଧୂଳିରେ ଛନ୍ନ ଦିବାକର ॥ ୮
ଗାଈଙ୍କ ଋତୁ ଦେଖି ତୋଷେ ।
ଗର୍ଜିଣ ଧାଇଁଛନ୍ତି ବୃଷେ ॥
ଗାଈ ଯେ ସ୍ତନଭାରା ଭରେ ।
ବତ୍ସାଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି ହୁଙ୍କାରେ ॥ ୯
ଯେସନେ ସିନ୍ଧୁର କଲ୍ଲୋଳ ।
ବାଛୁରୀ ଧାମନ୍ତି ଗହଳ ॥
ଗୋରୁଦୋହନ ରାବ ସଙ୍ଗେ ।
ମୁରଲୀ ନାଦ ନବରଙ୍ଗେ ॥୧୦
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଚରିତ ।
ବେଣୁ ଶବଦେ ପୂରେ ଗୀତ ॥

ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ରୂପବନ୍ତ ।
ସୁନ୍ଦର ଘର ଦ୍ୱାର ପଥ ॥୧୧
ଅଗ୍ନି ଅତିଥି ବିପ୍ରଗଣେ ।
ଗୁରୁ ଦେବତା ପିତୃଜନେ ॥
ଧୂପ ପ୍ରଦୀପ ପୁଷ୍ପସାର ।
ସୁନ୍ଦର ଗୋପାଳଙ୍କ ପୁର ॥୧୨
ପୁଷ୍ପିତ ବନ ଗ୍ରିଦିଗେ ।
ପକ୍ଷୀ ଭ୍ରମର ନାଦ ରଙ୍ଗେ ॥
ପଦ୍ମ କୁମୁଦେ ଜଳରାଶି ।
ହଂସ ସାରସେ ପରଶଂସି ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଗୋପପୁର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୧୩
ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ଉଦ୍ଧବ ।
ଆନନ୍ଦେ ମିଳିଲେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ନନ୍ଦ ଉଠିଲା ବେଗେ ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଜାଣିଲା କୃଷ୍ଣର ଏ ଦୂତ ।
ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟ ତାକୁ ମଣି ।
ପୂଜିଲା ଘେନି ଅର୍ଘ୍ୟ ପାଣି ॥୧୪
ଦଧି ଶାକର କ୍ଷୀର ଅନ୍ନ ।
ଖାଇ ଉଦ୍ଧବ ତୋଷମନ ॥
କର୍ପୂର ମୁଖବାସ ଦେଇ ।
ପଲଙ୍କେ ବସାଇଲା ନେଇ ॥
ସୁଖେ ବସାଇ କୃଷ୍ଣଦୂତ ।
ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ଉଦ୍ଧବ ପଦେ ଦେଇ କର ।
ଶୋକେ କହଇ ଗୋପବୀର ॥୧୫
ତୁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଯଦୁବୀର ।
ମିତ୍ର ହିଁ ବସୁଦେବ ମୋର ॥
ତାର କୁଶଳେ ମୋର ଇଷ୍ଟ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ମଲା କଂସ ଦୁଷ୍ଟ ॥
ସାଧୁଙ୍କୁ ଦିଏ ଯେ କଷଣ ।
ତାକୁ ସଂହାରେ ନାରାୟଣ ॥
କଂସର ସଙ୍କଟୁଁ ତାରିଲା ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଆବୋରିଲା ॥

ଏ କଥା ଭାଗ୍ୟଟି ମୋହର ।
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ॥୧୬,୧୭
ତୁ ଯେ ଗୋବିନ୍ଦର ବିଶ୍ୱାସ ।
କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡୁ ତାର ପାଶ ॥
କୃଷ୍ଣରେ ମୋର ମାୟା ମୋହ ।
ତାର କୁଶଳ ମୋତେ କହ ॥
ଯଶୋଦା ଜନନୀ ତାହାର ।
ସୁହୃଦ ଗୋପର କୁମର ॥
ଗୋରୁ ଗୋପାଳ ଗୋପପୁର ।
ସେ କୃଷ୍ଣ ଜୀବନ ଆମ୍ଭର ॥
ଏ କୁଞ୍ଜବନ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ।
ଯମୁନାଜଳ ରମ୍ୟସ୍ଥାନ ॥
ଉଦ୍ଧବ କହ ତୁ ବହନ ।
କୃଷ୍ଣ କି କରେ ସୁମରଣ ॥୧୮
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଦେଖିବାରେ ।
ସେ କୃଷ୍ଣ ଆସିବ କି ବାରେ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ସତେ କି ଉଦ୍ଧବ ।
ଦୟା କି କରିବେ ମାଧବ ॥
କେବେ ଦେଖିବୁ ତା ବଦନ ।
ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁ ନାସା କର୍ଣ୍ଣ ॥
ଲଳିତ ସୁନ୍ଦର ତା ମୁଖ ।
ଦେଖିଲେ ଖଣ୍ଡେ ଭବଦୁଃଖ ॥୧୯
ଦାବାନଳର ମୁଖୁଁ ତାରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରର କୋପେ ଗିରି ଧରି ॥
ବୃଷଭ ଅଘା ମଣିଚୂଡ଼ ।
ବକା ଶକଟା କେଶୀ ମୃଢ଼ ॥
ଅନେକ ଘୋର ଦୁଷ୍ଟ ମାରି ।
ସଙ୍କଟୁଁ ଅଛି କୃଷ୍ଣ ତାରି ॥୨୦
ଅପାଙ୍ଗ କଟାକ୍ଷ ଲୋଚନ ।
ସୁନ୍ଦର ହସିତ ବଦନ ॥
ମେଘ-ଗମ୍ଭୀର ମୃଦୁବାଣୀ ।
ତାହାର ଲୀଳା ମନେ ଗୁଣି ॥
ଆମ୍ଭର କ୍ରିୟାକର୍ମ ଗଲା ।
ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥୨୧
ନଦୀ ପର୍ବତ ବନଭୂଇଁ ।
ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦ ଚିହ୍ନ ଗୃହିଁ ॥

ଯହିଁ ଯେମନ୍ତ କ୍ରୀଡ଼ା କଲା ।
ଆମ୍ଭର ମନୁଁ ସେ ନ ଗଲା ॥
ଚିତ୍ତ ନ ରହେ ହୃଦଗତେ ।
ଜୀବନ ଧରିବୁଁ କେମନ୍ତେ ॥୨୨
ଗର୍ଗବଚନ ମନେ ଗୁଣି ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଅଛଇ ମୁଁ ଜାଣି ॥
ଯଦୁବଂଶର ସୁଖ ହିତେ ।
କେଉଁ ଦେବତା ଭୂମିଗତେ ॥
ଉଭୟ ରୂପେ ଅବତାର ।
ଜୀବନ ରଖିଲା ଆମ୍ଭର ॥୨୩
ଦଶସହସ୍ର ମତ୍ତଗଜ ।
ବଳ ବହଇ ଭୋଜରାଜ ॥
ଚାଣୂର ମୁଷ୍ଟିକ ଯେମନ୍ତ ।
ଗଜ କୁବଳୟା ମାହୁନ୍ତ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଲୀଳାରେ ସଂହାରି ।
ପଶୁଙ୍କୁ ଯେସନେ କେଶରୀ ॥୨୪
କଂସର ଯେଉଁ ଯାତ୍ରା ଧନୁ ।
ଉଦ୍ଧବ ତୁ କି ତା ନ ଜାଣୁ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଉଚ୍ଚ ତିନିତାଳ ।
ବଜ୍ରହୁଁ ଆଣ୍ଟ ତାର ବଳ ॥
ସେ ଧନୁ କଲା ବେନି ଖଣ୍ଡ ।
ହସ୍ତୀ ଯେସନେ ଇକ୍ଷୁଦଣ୍ଡ ॥
ବରଷା ଦେଖି ଗୋପପୁର ।
ହସ୍ତେ ତୋଳିଲା ଗିରିବର ॥
ସପତଦିନ ବରଷିଲା ।
କୃଷ୍ଣର ହସ୍ତେ ଗିରି ଥିଲା ॥୨୫
ପ୍ରଳମ୍ବ ଧେନୁକା ଦଇତ ।
ଷଣ୍ଢା ଅସୁର ତୃଣାବର୍ତ୍ତ ॥
ବକା ମାୟାବୀ ବଳବନ୍ତ ।
ଦେବ ଦାନବେ ଏ ଅଜିତ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ହେଳେ ନିବାରିଲା ।
ଲୀଳାମାତ୍ରକେ ମୋର ବଳା ॥୨୬
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ନନ୍ଦ ସୁମରି କୃଷ୍ଣଗୁଣ ॥
ପୁତ୍ର ଲାଳସେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ।
ପ୍ରାଣ ହୋଇଲା କଣ୍ଠାଗତ ॥

କଣ୍ଠକୁଣ୍ଠିତ ଶୋକ ନାଦେ ।
ପଡ଼ଇ କୃଷ୍ଣଦୂତ ପାଦେ ॥
ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦ ହୃଦେ ଘେନି ।
ବିକଳେ ନନ୍ଦ ହେଲା ତୁନି ॥୨୭
ନନ୍ଦ କହଇ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଶୁଣି ଯଶୋଦା ମନେ ବ୍ୟଥା ॥
ପୁତ୍ରର ଗୁଣ କର୍ମମାନ ।
ଗୁଣି ହୋଇଲା ହତଜ୍ଞାନ ॥
କ୍ଷୀର ବରଷି ପୟୋଧରେ ।
କାନ୍ଦଇ ଶୋକେ ଗୁରୁତରେ ॥୨୮
ଏମନ୍ତ ଶୋକ ତାଙ୍କ ଦେଖି ।
ଉଦ୍ଧବ ମନେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ଅନୁରାଗ ॥
ଦେଖି ଉଦ୍ଧବ ମନେ ଗୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ କହେ ମୃଦୁବାଣୀ ॥୨୯
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନନ୍ଦରାୟେ ।
ଜ୍ଞାନ ନ ହାର ମାୟାମୋହେ ॥
ଏ ମହୀତଳେ ଯେତେ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ ॥
ଏଡ଼େ ଭକତି ଯୋଗସାର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଷୟେ ତୁମ୍ଭର ॥୩୦
ଏ ବଳରାମ ଶିରୀଧର ।
ଜଗତ ଜନନୀ ପିଅର ॥
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଏ ଦୁଇ ।
ଭଲେ ନିଗମ ନ ଜାଣଇ ॥
ଜୀବର ଜୀବନ ମୁରାରି ।
ପ୍ରକୃତି ରାମରୂପ ଧରି ॥
ସକଳଭୂତେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ।
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ଏ ବେନି ॥
ଜୀବର ଜ୍ଞାନ ଏ ଈଶ୍ୱର ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ଅଗୋଚର ॥୩୧
ପ୍ରାଣ ବିୟୋଗ କାଳେ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କ ପାଦେ ଦେଲେ ମନ ॥
ଅର୍ଜିଲା ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମ ।
ତକ୍ଷଣେ କରନ୍ତି ଦହନ ॥

କୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜ ବହି ।
ପରମବ୍ରହ୍ମେ ସେ ପଶଇ ॥୩୨
ଭାରା ନିବାରଣେ ଅନନ୍ତ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ହୋଇଛନ୍ତି ଜାତ ॥
ଅଖିଳ ଆତ୍ମାରୂପ ହରି ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନେ ଅଧିକାରୀ ॥
ତୁମ୍ଭର ଭାବ କୃଷ୍ଣ ତହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମ ସାଧ୍ୟ ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭେ ନ କଲ ଅବା କେତେ ॥୩୩
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ସେ ମାଧବ ।
ନିକଟେ ଗୋପକୁ ଆସିବ ॥
କଂସ ସଂହାରି ରଙ୍ଗମଧ୍ୟେ ।
ସକଳ ଜନ ସୁଖ ସାଧେ ॥
ଯେ କଂସ ଜଗତର ଖଳ ।
ଭୟ କରନ୍ତି ଯଦୁବଳ ॥
ତାହାକୁ ମାରି ନରହରି ।
ଯାହା ବୋଇଲେ ହସ୍ତ ଧରି ॥
ସେ କଥା କରିବେ ତୁମ୍ଭର ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ଏ ମୋହର ॥୩୪, ୩୫
ଖେଦ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ହୃଦେ ।
କୃଷ୍ଣ ପାଇବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ହରି ସର୍ବଭୂତ ଦେହେ ।
ନିବାସ ଆଦିତ୍ୟର ପ୍ରାୟେ ॥୩୬
ତାହାର ପ୍ରିୟ ରିପୁ ନାହିଁ ।
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ନୁହଇ ॥
ସମ-ଅସମ ନାହିଁ ତାର ।
ଭାବକୁ ଥାଇ ନିକଟର ॥୩୭
ନାହିଁ ତାହାର ତାତ-ମାତ ।
ଦାରା ତନୟ ବନ୍ଧୁ ମିତ୍ର ॥
ପର ଆପଣା ଯାର ନାହିଁ ।
ତାହାର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ କାହିଁ ॥୩୮
ତ୍ରିବିଧ କର୍ମ ନାହିଁ ତାର ।
ଯେତେ ଏ ଲୋକର ବେଭାର ॥

ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ପଶୁଯୋନି ।
ତାହାର ଯୋଗମାୟା ଘେନି ॥
ଜନ୍ତୁଏ ଆତଯାତ ହୋନ୍ତି ।
ଜଳଫୋଟକା ଯେହ୍ନେ ଥାନ୍ତି ॥
କେବଳ କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗ ମତେ ।
ସାଧୁଙ୍କୁ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ସଂସାରେ ବହଇ ଶରୀର ।
ଧର୍ମପାଳନେ ଶିରୀଧର ॥୩୯
ନିର୍ଗୁଣ ହୋଇ ଗୁଣେ ମିଶେ ।
ଜଗତ ପାଳିବାର ଆଶେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଚେଷ୍ଟା ଯାର ନାହିଁ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ପ୍ରତିମା ନଗ୍ୱଇ ॥
ସର୍ଜିଇ ପାଳଇ ଜଗତ ।
ଅନନ୍ତ କରୁଥାଇ ଅନ୍ତ ॥୪୦
ଭ୍ରମନ୍ତା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଯେହ୍ନେ ।
ସଂସାର ଭ୍ରମୁଥାଇ ଶୂନ୍ୟେ ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଆପଣା ଭ୍ରମକୁ ନ ଜାଣି ॥
ଚିତ୍ତରେ ମାୟା ଭ୍ରମ ଲଇଁ ।
ବୋଲଇ କରୁଅଛି ମୁହିଁ ॥
ଏହି ଜୀବର ଅହଙ୍କାର ।
ମାୟା ଭିଆଣ ଏ ହରିର ॥୪୧
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବୋଲ ଚକ୍ରଧର ।
ନିଶ୍ଚୟ ଆମ୍ଭର କୁମର ॥
ସକଳ ଜନଙ୍କର ସୁତ ।
ତାତ ଜନନୀ ସେ ଅନନ୍ତ ॥
ସକଳ ଜୀବଆତ୍ମା ହରି ।
ମାୟାର ବଳେ ଅଛି ଧରି ॥
ଏଣୁ ସେ ଈଶ୍ୱର ବୋଲାଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାର ନାହିଁ ॥୪୨
ଯେତେ ହୋ ନନ୍ଦ ଦେଖୁ ତୁହି ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ଯେତେ ହୋଇ ॥

ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଜଗତ ।
ଯେତେ ଏ ଅଳପ ବହୁତ ॥
ହରିହୁଁ ନୁହଇଟି ଆନ ।
ସକଳ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୪୩
ଉଦ୍ଧବ କହି ନନ୍ଦ ଆଗେ ।
ରଜନୀ ପୁହାଇଲା ବେଗେ ॥
ଗୋପୀ ଯେ ନିଦ୍ରାଗତେ ଥିଲେ ।
ଶୟନ ତେଜିଣ ଉଠିଲେ ॥
ଉଠି ଜାଳିଲେ ଦୀପପନ୍ତି ।
ଦଧି ମନ୍ଥନେ ଦୃଢ଼ମତି ॥
ବାସ୍ତୁ ମାର୍ଜନଂ[୧] ଛଡ଼ା ଦେଇ ।
ସୁବାସ ଜଳେ ମୁଖ ଧୋଇ ॥୪୪
ସ୍ୱଭାବେ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ।
ଭୂଷଣ ରତ୍ନମଣି ସାର ॥
ପ୍ରଦୀପ ତେଜେ ବିରାଜନ୍ତି ।
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ତାରାପନ୍ତି ॥
ଖୁଆ ଦଉଡ଼ି ଧରି କରେ ।
ଦଧି ମନ୍ଥନ୍ତି ଧୀରେ ଧୀରେ ॥
କରେ କଙ୍କଣ ତାଡ଼ ଶୋହେ ।
ହୃଦରେ ହାର ଜନ ମୋହେ ॥
ସ୍ତନ ନିତମ୍ବ ହେମମାଳ ।
କୁଣ୍ଡଳ ଅଳକା କପୋଳ ॥
ଚଳନ୍ତି ମନ୍ଥନର ବେଳା ।
ରଙ୍ଗ କମଳ ପ୍ରାୟେ ଡୋଳା ॥୪୫
ପଦ୍ମଲୋଚନ ନାମ ଧରି ।
ଉଚ୍ଚେ ଗାବନ୍ତି ବ୍ରଜନାରୀ ॥
ଦଧିମନ୍ଥନର ଶବଦ ।
ସଙ୍ଗେ ମିଳିଲା ଗୀତନାଦ ॥
ସକଳ ମଙ୍ଗଳ ସେ ହରି ।
ଶୁଭିଲା ଦଶଦିଗ ପୂରି ॥
ଦଧିମନ୍ଥନେ ଗୀତନାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଦେବତା ଆନନ୍ଦ ॥

ଦେବେ ବୋଲନ୍ତି ନିସ୍ତରିଲୁ ।
ଭକତ ମୁଖେ ଯେ ଶୁଣିଲୁ ॥୪୬
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ।
ରବିକିରଣ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ମନ୍ଥନ ସାରି ଗୋପୀ ସୁଖେ ।
କୁମ୍ଭ ଘେନିଲେ ଯେଝା କାଖେ ॥
ଯମୁନା ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଧୀରେ ।
ଦେଖିଲେ ନନ୍ଦରାଜଦ୍ୱାରେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣରଥ ରତ୍ନମୟ ।
ଯୋଗ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ଗ୍ୱରି ହୟ ॥
ଧ୍ୱଜେ ଶୋଭିତ ମଣିସାର ।
ଦେଖିଣ କରନ୍ତି ବିଗ୍ୱର ॥
ଏହି କାହାର ଦେଖ ରଥ ।
ଆବୋରି ଅଛି ରାଜପଥ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରବିମାନ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ଗୋପୀ ମିଳିଲେ ଯାଇ ପାଶେ ॥୪୭
ବୋଲନ୍ତି ଅକ୍ରୂର ଅଇଲା ।
ଯେ କୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ନେଲା ॥
ଥୋକେ ବୋଲନ୍ତି ମଲା କଂସ ।
ଅକ୍ରୂର ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଆମ୍ଭ ଶୋଣିତ ମାଂସ ନେବ ।
ତାହାକୁ କ୍ରିୟା ପିଣ୍ଡ ଦେବ ॥
ଏମନ୍ତ କହୁଁ ଗୋପନାରୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ॥
ଆସି ମିଳିଲା ନିଜ ରଥେ ।
ଗୋପୀ ଦେଖନ୍ତି ରାଜପଥେ ॥୪୮, ୪୯
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୋପୀ ବେଢ଼ିଲେ ଯାଇ ରଥ ॥
ସେ ଗୋପୀ ଉଦ୍ଧବର ପାଦେ ।
ସୁଜନେ ନମ ହୋ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଭକତି ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ।
ତରିବ ଭବ ମହାଘୋର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଉଦ୍ଧବବ୍ରଜଗମନଂ ନାମ ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ବାସ୍ତୁ ମାର୍ଜନ—ଘରେ ଝାଡୁ ଦେବା ।

ଏକପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଉଦ୍ଧବ ଯାଇ ବୃନ୍ଦାବନ । ଗୋପୀଙ୍କୁ ଦେଇ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଲେଉଟି ମଥୁରା ଗମନ । ଏକପଞ୍ଚାଶରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥
ଉଦ୍ଧବେ ଦେଖି ଗୋପଗୋପୀ ।
ବଦନ ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିରୋପି ॥
ଦଇବେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁଚର ।
ତେଜେ ଗଞ୍ଜଇ ସୁର ନର ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ବେନି ଭୁଜ ।
କମଳ ପ୍ରାୟ ଚକ୍ଷୁ ତେଜ ॥
ପୀତବସନ କଟିମୂଳେ ।
କମଳ ମାଳ ଉରସ୍ଥଳେ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବେନି ଶୋହେ ।
ରୂପେ କନ୍ଦର୍ପ ସରି ନୋହେ ॥ ୧
ଦେଖି ବିସ୍ମିତ ଗୋପୀଜନେ ।
ଚକିତେ ବିଗ୍ରରନ୍ତି ମନେ ॥
ଦେଖ ସୁନ୍ଦରବର ଏହୁ ।
କେ ବୋଲେ ଅଇଲା ଏ କାହୁଁ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭୂଷଣ ଏହା ଦେହେ ।
କେ ବୋଲେ ଦିଶେ କୃଷ୍ଣପ୍ରାୟେ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଗୋପନାରୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ରଥକୁ ଆବୋରି ॥ ୨
ଜାଣିଲେ କୃଷ୍ଣର ଏ ଦୂତ ।
ଆମ୍ଭର ପାଇଁ ଉପଗତ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ଦେଖି ସ୍ନେହଭାବ ।
ରଥରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଉଦ୍ଧବ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ ।
ସକଳେ ହୋଇଲେ ହରଷ ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣଦୂତେ ନେଇ ।
ପୂଜିଲେ ଆସନେ ବସାଇ ॥

ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣଦୂତ ସଙ୍ଗେ ।
ଗୋପକାମିନୀ ଖେଦଯୋଗେ ॥
କ୍ଷଣକ୍ଷଣକେ ଶୋକ ମୋହେ ।
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ କୃଷ୍ଣଦୂତ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥ ୩
ଜାଣିଲୁଁ ଉଦ୍ଧବ ତୋ ନାମ ।
ତୋର ବିଶ୍ୱାସ ଭଗବାନ ॥
ତାହାର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗୀ ତୁହି ।
ତୋତେ ପେଷିଲା ଆମ୍ଭ ତହିଁ ॥
ପିତାମାତାଙ୍କ ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ଉଦ୍ଧବ ଆସିଅଛୁ ଏବେ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ କିମ୍ବା ସୁମରିବ ।
ଆମ୍ଭର ଘେନିଗଲା ଜୀବ ॥
ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ।
ବାନ୍ଧଇ ମୁନି ସୁର ନର ॥
କାହାରି ବୋଲେ ଛାଡ଼ି ନୋହେ ।
ବନ୍ଧୁ ବିଶ୍ୱାସ ମାୟାମୋହେ ॥୪,୫
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଆମ୍ଭ ବାଣୀ ।
ମରୁଛୁଁ ଗୋପର ତରୁଣୀ ॥
ମାନସେ ଅର୍ଥଭାବ ଘେନି ।
ଭାବେ ଭଜନ୍ତି ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଯାବତ ଥାଇ ଅର୍ଥ ଲାଭ ।
ତାବତ ଥାଇ ପ୍ରିୟଭାବ ॥
ପରପୁରୁଷେ ପ୍ରୀତି ବହି ।
ଯେ ନାରୀ ଜୀବନ ବହଇ ॥
ତାହାର ତହିଁ ପ୍ରିୟଚିତ୍ତ ।
ନ ଥାଇ ପୁଣି ଅବିରତ ॥
କୁସୁମେ ଯେସନେ ଭ୍ରମର ।
ମଧୁ ପିଇଣ ଯାଇ ଦୂର ॥ ୬

ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ବେଦସାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ସଂସାର ବେଭାର ॥
ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ନିର୍ଦ୍ଧନେ ।
ଗଣିକା ଛାଡ଼ଇ ଯେସନେ ॥
ରାଜାକୁ ଅଭାଜନ ଦେଖି ।
ପ୍ରଜାଏ ଛାଡ଼ି ହୋନ୍ତି ଦୁଃଖୀ ॥
ବିଦ୍ୟା ପାଇଲେ ଶିଷ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ।
ଛାଡ଼ିଣ ଯାନ୍ତି ଗୁରୁଜନେ ॥
ଦକ୍ଷିଣା ପାଇ ବିପ୍ରଜନେ ।
ଯେହ୍ନେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଯଜମାନେ ॥ ୭
ଫଳ ସରିଲେ ବୃକ୍ଷ ଛାଡ଼ି ।
ପକ୍ଷୀଏ ଯାନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ଉଡ଼ି ॥
ଅତିଥି ଯେହ୍ନେ ଖାଇପିଇ ।
ପଦେ ନ ପୁଛି ଗ୍ରଲିଯାଇ ॥
ପୋଡ଼ିଲା ବନ ପଶୁଗଣେ ।
ଛାଡ଼ି ପଳାନ୍ତି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ॥
ପରପୁରୁଷ ପରନାରୀ ।
ଯେସନେ ରମିଣ ପାସୋରି ॥
ତେମନ୍ତେ କଲେ ବନମାଳୀ ।
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଗୋପବାଳୀ ॥ ୮
ଏମନ୍ତ କହି ଗୋପନାରୀ ।
ବେନି ଲୋଚନୁ ବହେ ବାରି ॥
ମନ ବଚନ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ଜୀବନର ମୋହେ ॥
ବାତୁଳ ପ୍ରାୟେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱର ।
ଛାଡ଼ିଲେ ଲୋକର ବେଭାର ॥
କୃଷ୍ଣର ଲୀଳା କର୍ମମାନ ।
ସୁମରି କରନ୍ତି ରୋଦନ ॥
ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଲେ ଗୋପଦାଣ୍ଡେ ।
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ଯେହ୍ନେ ମୁଣ୍ଡେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବାଳୁତ କାଳୁଁ ଯେତେ କଲା ।
ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ଅତି ସଙ୍କଟେ ଶୋକଜଳେ ।
ବୁଡ଼ିଣ କାନ୍ଦନ୍ତି ବିକଳେ ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରପତି ।
ଗୋପୀଏ ନାମ ବୃନ୍ଦାବତୀ ॥
ଗହଳେ ଯାଇ ନ ପାରିଲା ।
ଅଳପ ନିକଟେ ବସିଲା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେହେ ମନ ଦେଇ ।
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲା ଭାବ ବହି ॥
ଶ୍ରମେ ଚରଣ ପ୍ରସାରିଲା ।
ଶୁଣ ରାଜନ ତାର ଲୀଳା ॥
ଭ୍ରମର ଉଡୁଥିଲା ଶୂନ୍ୟେ ।
ବସିଲା ତାହାର ଚରଣେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ୍ରେ ଧ୍ୱନି କରି ।
ଶୁଣି ଗୃହିଁଲା ଗୋପନାରୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦୂତପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଚରଣ ମାଇଲା ତରୁଣୀ ॥
ପଡ଼ିଲା ଖଣ୍ଡେ ଦୂରେ ଯାଇ ।
କୋପେ ବୋଲଇ ତାକୁ ଗୃହିଁ ॥୧୧
ମଧୁପ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ତୋର ଠାକୁର ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥
କିତବ[1] ବାନ୍ଧବ ତୁ ଅଟୁ ।
ମୋର ଚରଣେ କିପାଁ ଖଟୁ ॥
ମଥୁରା ନଗର ତରୁଣୀ ।
ନିଶ୍ଚେଁ ମୋହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ ଯେ ଆମ୍ଭର ସପତଣୀ ।
ଏକଥା ତ୍ରିଭୁବନ ଜାଣି ॥
ତୁ ତ ଅବଶ୍ୟ ତାହା ଜାଣି ।
ଚରଣେ ଲାଗୁ ପୁଣି ପୁଣି ॥
ସୁନ୍ଦର ମଧୁପୁର ନାରୀ ।
ରାତ୍ରେ ରମିଲେ ନରହରି ॥
ଚନ୍ଦନ କୁଙ୍କୁମର ସଙ୍ଗେ ।
କୁସୁମମାଳ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ଲାଗିଥିଲା ।
ରାତ୍ର ପାହିଲେ ପକାଇଲା ॥

ତୁହି ଯେ ଥିଲୁ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ।
ପୁଷ୍ପେ ବସିଲୁ ଗନ୍ଧ ଆଶେ ॥
ମଧୁ ଚୁମ୍ବନ କଲୁ ସୁଖେ ।
କୁଙ୍କୁମ ଲାଗିଅଛି ମୁଖେ ॥
ଏଣୁ ତୋହରେ ଲାଜ ନାହିଁ ।
ଚରଣେ ପଡୁ କାହିଁପାଇଁ ॥
କୃଷ୍ଣରେ ମୋର ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ତାହାରେ ହୋଇଲୁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ॥
ହରିସନ୍ଦେଶ ଯେବେ ଘେନି ।
ଅଇଲୁ ହୋଇ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ତାର ପ୍ରସାଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
କହ ତୁ କୃଷ୍ଣ ଆଗେ ଯାଇ ॥
ମଥୁରା ନାରୀଙ୍କର ମନ ।
ରଞ୍ଜାଇ କରୁ ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ଯଦୁସଭାରେ ତା ପ୍ରସଙ୍ଗ ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତୁ ସର୍ବଜନ ॥
ତାହାର ଦୂତ ଅଟୁ ତୁହି ।
ମୁଖେ ତୋହର ଲାଜ ନାହିଁ ॥୧୨
ମୋର ବଚନ ତୁ ଭ୍ରମର ।
ଶୁଣିଲେ ହୋଇବୁ ବିକଳ ॥
ଯମୁନା କଦମ୍ବର ମୂଳେ ।
ରାତ୍ରେ ବସିଲା କାମଭୋଳେ ॥
ଗଭୀର ବେଣୁନାଦ କଲା ।
ଆମ୍ଭର ଜୀବନ ହରିଲା ॥
ସଂସାର ଛାଡ଼ି ତା ନିକଟେ ।
ମିଳିଲୁଁ ଯମୁନାର ତଟେ ॥
ଅନେକ କରାଇ କଷଣ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ସେ ରସେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋହିଲା ।
ଆମ୍ଭର ମୁଖେ ଚୁମ୍ବ ଦେଲା ॥
ବେଳେ ଅଧର ସୁଧା ଦେଇ ।
ମଥୁରା ଗଲା ସେ ପଳାଇ ॥
ତୁ ଯେହ୍ନେ ପୁଷ୍ପୁଁ ମଧୁ ଖାଉ ।
ନିବିଡ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଉ ॥
ପଳାଇ ନ ସମ୍ଭାଳୁ ତାହା ।
ତେମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ସେନେହା ॥

ତାହାର ପାଦେ ଅବିରତେ ।
କମଳା ଖଟଇ କେମନ୍ତେ ॥
ମାୟାମୋହିନୀ କଥା କହି ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ମନ ସେ ବାନ୍ଧଇ ॥
ଚିତ୍ତ ହରଇ କଥା ଛଳେ ।
ତେଣୁ କମଳା ତାର କୋଳେ ॥୧୩
କିପାଇଁ ଗର୍ଜୁ ଆମ୍ଭ ପାଶେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗାଉ ତୁ ହରଷେ ॥
ଆମ୍ଭର ନାହିଁ ଘରଦ୍ୱାର ।
କି ତୋରେ ଦେବା ଉପହାର ॥
ଅର୍ଜୁନସଖା[2] ସଖୀ ଆଗେ ।
ତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଗାଅ ବେଗେ ॥
ତାହାଙ୍କ କୁଚେ ନାହିଁ କଷ୍ଟ ।
କୃଷ୍ଣର ଅଟନ୍ତି ସେ ଇଷ୍ଟ ॥
ସେ ତୋତେ ଇଷ୍ଟଫଳ ଦେବେ ।
ମଥୁରା ଯାଅ ବେଗେ ଏବେ ॥୧୪
ତିନିଭୁବନେ ଯେ ଅଛନ୍ତି ।
ସୁଗୁଣ ସୁନ୍ଦର ଯୁବତୀ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ନୁହନ୍ତି ତାହାର ।
କୋଟିଏ କାମ ରୂପ ଯାର ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ସୁନ୍ଦର ବଦନ ।
ହାସ୍ୟ କଟାକ୍ଷେ ମୋହେ ମନ ॥
ତାହାର ପାଦରଜ ଆଶେ ।
କମଳା ଖଟିଥାଇ ପାଶେ ॥
ଆମ୍ଭେ କି ଜାଣୁ ତାର ଅନ୍ତ ।
ଯାହାର ମହିମା ଅନନ୍ତ ॥
ତଥାପି ଶୁଣ ହେ ଭ୍ରମର ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ କରୁଣାସାଗର ॥
ଦରିଦ୍ର ଲୋକେ ଯାର ଦୟା ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ପୁଣ୍ୟଦେହା ॥୧୫
ତୁ ମୋର ଛାଡ଼ ହୋ ଚରଣ ।
ଜାଣିଲି ତୋର ଦୂତପଣ ॥
ମୁକୁନ୍ଦ ବୋଲେ ଗୃଟୁବାଣୀ ।
ମୋ ଆଗେ କହୁ ପୁଣ ପୁଣି ॥
ବୋଧିବା ପ୍ରାୟ ତୋ ଭରସା ।
ଏଣେ ନ ପୂରେ ମୋର ଆଶା ॥

୧. କିତବ—ପ୍ରବଞ୍ଚକ, ଶଠ । ୨. ଅର୍ଜୁନସଖା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।

ଯା ତୁ ନ କହ ପୁଣ ପୁଣ ।
ଶୁଣ କହିବା ତାର ଗୁଣ ॥
ପତି ତନୟ ଇଷ୍ଟ ଭାଇ
ଆମ୍ଭେ ଛାଡ଼ିଲୁଁ ତାର ପାଇଁ ॥
ତାହାର କଲା କର୍ମମାନ ।
ତେଣେ ବୁଡ଼ିଲା ଆମ୍ଭ ଜ୍ଞାନ ॥୧୬
ଯେବେଳେ ରାମ ଅବତାର ।
ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ତା ଶରୀର ॥
ଏମନ୍ତେ ରାମେ ଦେଖି ଏକା ।
ଆସି ମିଳିଲା ସୂର୍ପଣଖା ॥
ଦେଖି ଶ୍ରୀରାମ ରୂପ ଗୁଣ ।
ଏକାନ୍ତେ ମାଗିଲା ରମଣ ॥
ନାସା ଶ୍ରବଣ ଛେଦି ତାର ।
ବିରୂପ କଲା ରଘୁବୀର ॥
ସୀତା ହରାଇ ବେନି ଭାଇ
ଖୋଜନ୍ତି ବନେ ବନେ ଯାଇ ॥
ସୁଗ୍ରୀବ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ବାଳି ।
ବାନର ହୋଇ ମହାବଳୀ ॥
ତାକୁ ବଧିଲା ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣେ ।
ଶବର ଯେସନ ହରିଣେ ॥
କାକ ଯେସନେ ପିଣ୍ଡ ପାଇ ।
ଖାଇ ଚରଣେ ତା ପକାଇ ॥
ବାଳିକି କଲା ସେହିମତ ।
ଏଡ଼େ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଗୋପୀନାଥ ॥୧୭
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଗୁଣ ତାର ।
ତୁ ଆନ ନ କହ ଭ୍ରମର ॥
ତାର ଚରିତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସଂସାର କର୍ମ ଛାଡ଼ିକରି ।
ବୁଲନ୍ତି ବନେ ବନଗ୍ଚରୀ ॥
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଭିକ୍ଷା ମାଗି ।
କେହୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କେହୁ ଯୋଗୀ ॥୧୮
ହରିଙ୍କି କଲୁ ବଡ଼ ସ୍ନେହ ।
ସେ ପୁଣି ଏଡ଼ିକି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ॥
ବ୍ୟାଧ ଯେସନେ ମୃଗ ମାରି ।
ଶବଦ ଘଣ୍ଟି ଗ୍ଚଳେ ଧରି ॥

ତାହାର ନାଦ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଲୋଭେ ମିଳନ୍ତି ପଶୁଗଣେ ॥
ତାହାର ବାଣେ କ୍ଷତ ହୋନ୍ତି ।
ବିକଳେ ବନେ ସେ ପଳାନ୍ତି ॥
ରୁଧିରଧାରା କଳେବର ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼ଇ ତାଙ୍କର ॥
ତେମନ୍ତ କଲା ନନ୍ଦବଳା ।
ଆମ୍ଭର ଦେହେ ନଖ ଦେଲା ॥
ବ୍ୟାପାର[୧] କରନ୍ତେ ତା ଦେଖି ।
ବିକଳେ ବୁଜୁଁ ବେନି ଆଖି ॥
ଜୀବନ ତାର ଦେହେ ଥାଇ
କରଚରଣ ନ ଚଳଇ ॥
ଅନଙ୍ଗରୂପ ଦାମୋଦର ।
ତୁହି ଯେ ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ତାର ॥
କହିଲେ କହ ଆନ କଥା ।
କୃଷ୍ଣ ସନ୍ଦେଶେ ମନବ୍ୟଥା ॥୧୯
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମରକୁ ଗ୍ଚହିଁ ।
ପୁଣି ବୋଲଇ ଭ୍ରମ ପାଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ସଖା ଅଟୁ ତୁହି ।
ପୁଣ ଅଇଲୁ କାହିଁ ପାଇଁ ॥
ପ୍ରିୟ ପେଷିଲେ ମୋର ପାଇଁ ।
କହ ତୁ କିସ ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ସାଧୁଜୀବନ ତୋର ଧନ୍ୟ ।
ମୋହର ଅଟୁ ବଡ଼ ମାନ୍ୟ ॥
ଏ ଗୋପପୁରେ ଅଛି ମୁହିଁ ।
କେମନ୍ତେ ଘେନିଯିବୁ ତୁହି ॥
ଛାଡ଼ି ନ ପାରି ତାର ସଙ୍ଗ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସଇ ତାର ଅଙ୍ଗ ॥୨୦
ଶୁଣ ଭ୍ରମର ମୋ ଉତ୍ତର ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଗଲେ ମଧୁପୁର ॥
କୁଶଳେ ଅଛିଟି କି କୃଷ୍ଣ ।
ତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ ବଳରାମ ॥
ପିତା ଜନନୀ ଗୋପକୁଳେ ।
କୃଷ୍ଣ କି ସୁମରଇ ବେଳେ ॥
ଆମ୍ଭର କଥା କୃଷ୍ଣ ମୁଖେ ।
ଭ୍ରମର ଶୁଣିଛୁ କି ସୁଖେ ॥

କୃଷ୍ଣର ଭୁଜଦଣ୍ଡ ଦୁଇ ।
ଅଗୁରୁ ପ୍ରାୟେକ ବାସଇ ॥
ଶିରେ ଗ୍ଚପିବୁଁ କହ କେବେ ।
ଆମ୍ଭର ମିତ୍ର ଅଟୁ ଯେବେ ॥୨୧
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥
କୃଷ୍ଣର ତହିଁ ଦୃଢ଼ଭାବ ।
ଗୋପୀଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଉଦ୍ଧବ ॥
ହରିର ଆଜ୍ଞା ଗୋପୀ ମଧ୍ୟେ ।
ଉଦ୍ଧବ କହଇ ଆନନ୍ଦେ ॥୨୨
ଶୁଣ ହେ ସର୍ବ ଗୋପୀଜନ ।
ତୁମ୍ଭ ଜୀବନ ବଡ଼ ଧନ୍ୟ ॥
ସକଳ ଲୋକେ ତୁମ୍ଭ ପୂଜା ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ଦୁଜା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଯାର ମନ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ହୋଏ ନିମଗନ ॥
ବ୍ରତ ସାଧନ ଦାନ ତପ ।
ବେଦପଠନ ହୋମ ଜପ ॥
ପ୍ରାଣସଂଯମ ଯୋଗମତେ ।
ଜୀବର ଶ୍ରେୟକର୍ମ ଯେତେ ॥
ଏ ସର୍ବେ ଭକତି ସାଧନ ।
ଯେଣେ ନିର୍ମଳ ତୁମ୍ଭ ମନ ॥୨୩, ୨୪
ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବେ ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ।
ନିବିଡ଼େ ନିତ୍ୟେ ଉପଗତ ॥
କୃଷ୍ଣରେ ଭକତି ତୁମ୍ଭର ।
ମୁନି ମନୁଷ୍ୟେ ଅଗୋଚର ॥୨୫
ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମେ ତୁମ୍ଭ ଭାବ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ କେ ପାଇବ ॥
ତନୟ ପତି ଦେହଭାବ ।
ସ୍ୱଜନ ଭବନ ବାନ୍ଧବ ॥
ଛାଡ଼ି ଭଜିଲ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଦୁଃଖ ତରିଲ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୬
ଏକାନ୍ତ ଭାବ କୃଷ୍ଣ ତହିଁ ।
ଦେବେ ପାଇବେ ଅବା କାହିଁ ॥

୧. ବ୍ୟାପାର—ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ, ପାଇଟି ।

ତୁମ୍ଭର ହରିଭାବ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲି ଚର୍ମଆଖି ॥୨୭

ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଧୀରେ ।
କହିବି ତୁମ୍ଭର ଛାମୁରେ ॥
ତୁମ୍ଭ ଭକତିଭାବ ଚିତ୍ତେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣର ବଚନ ।
କହେ କରାଇ ସାବଧାନ ॥୨୮

କୃଷ୍ଣ ବୋଲିଛି ଗୋପୀଜନେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଦୁଃଖ କର ମନେ ॥
ତୁମ୍ଭ ବିଚ୍ଛେଦ ମୋର ନାହିଁ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଅଟେ ମୁହିଁ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହେ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଯେହ୍ନେ ଜଡ଼ିତ ଅବିରତ ॥
ମନର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧି ।
ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣେ ଛନ୍ଦି ॥୨୯

ମୋହର ଆତ୍ମଭାବ ଦେଇ ।
ସର୍ଜି ପାଳଇ ସଂହାରଇ ॥
ମୋହର ମାୟା ଅନୁଭାବ[1] ।
ଭୂତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣ ସର୍ବ ॥୩୦

ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଗୁଣହୀନ ।
ବିବେକ ଶୁଦ୍ଧ ଚଇତନ୍ୟ ॥
ସୁଷୁପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ଉଜାଗର ।
ମନର ବୃତ୍ତି ଏ ବେଭାର ॥୩୧

ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଯେହ୍ନେ ଧ୍ୟାୟି ।
ସ୍ୱପନ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ନିଦ୍ରା ବିଯୋଗେ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ।
ସେ ମାୟା ନ ଲାଗେ ତାହାଙ୍କୁ ॥
ଏ ଭାବେ ଜ୍ଞାନ ଯାର ହୋଇ ।
ସଂସାର ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥୩୨

ବେଦ ବେଦାନ୍ତର ଏ ଅର୍ଥ ।
ମୁନିଙ୍କ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ମତ ॥
ସନ୍ନ୍ୟାସ ତପ ଧର୍ମ ସତ୍ୟ ।
ପଠନ ସାଧନ ସମସ୍ତ ॥
ମନ ନିରୋଧେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି ।
ଜଳଧି ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ନଦୀ ॥୩୩

ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ମାୟା ନାହିଁ ।
ତେଣୁ ରହିଲି ଦୂର ହୋଇ ॥
ତୁମ୍ଭ ନୟନ ମନ ସଙ୍ଗ ।
ମୋର ବଢ଼ିବ ଅନୁରାଗ ॥
ଯାହାର ସ୍ୱାମୀ ଥାଇ ଦୂରେ ।
ପ୍ରିୟାର ମନ ତା ସଙ୍ଗରେ ॥୩୪

ଚକ୍ଷୁ ଗୋଚରେ ସ୍ୱାମୀ ଥିଲେ ।
ମନ ତା ନ ରହେ ନିରୋଳେ ॥୩୫

ମୋହର ତହିଁ ଦେଇ ମନ ।
ଛାଡ଼ି ସକଳ ମନ ଭ୍ରମ ॥
ନିରତେ ନାମ ସୁମରଣେ ।
ମୋ ଦେହ ପାଇବ ମରଣେ ॥୩୬

ଏ ବୃନ୍ଦାବନେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ।
ଯେ ଗୋପୀ ରାସକ୍ରୀଡ଼ା ରଙ୍ଗେ ॥
ଯାଇ ନ ପାରି ସ୍ୱାମୀବଳେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ଅବହେଳେ ॥
ଆକାଶେ ଦେବେ ଥିଲେ ଗୃହିଁ ।
ପଶିଲା ମୋର ଦେହେ ଯାଇ ॥୩୭

କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଗୋପୀଏ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣି ॥
ଉଦ୍ଧବ ମୁଖକୁ ଅନାଇଁ ।
କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣଭାବ ଲଇଁ ॥୩୮

ଆମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟ ହେ ଉଦ୍ଧବ ।
କଂସ ସଂହାରିଲେ ମାଧବ ॥
ସପତ ମାଲ[2] ସଙ୍ଗେ ମଲା ।
ଯଦୁଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେଉଥିଲା ॥
ସକଳ ଅର୍ଥ ସିଦ୍ଧ କରି ।
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି ରାମହରି ॥୩୯

ମଥୁରାନାରୀଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ କି ଅଛନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଆମ୍ଭର କଥା ତାଙ୍କ ଆଗେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କହେ କି ପ୍ରସଙ୍ଗେ ॥୪୦-୪୨

ତାହାଙ୍କ ସ୍ନେହଭାବ ଘେନି ।
ଛାଡ଼ିଲା ଗୋପର କାମିନୀ ॥
ଏ ବୃନ୍ଦାବନେ ରାତ୍ରକାଳେ ।
କୁନ୍ଦ କୁସୁମ ପରିମଳେ ॥
ନୂପୁର କଙ୍କଣ ଶବଦେ ।
ନାଚୁ ଯେ ଥିଲା ଗୋପୀ ମଧ୍ୟେ ॥
ଆମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ରମୁଥାଇ ।
ତାହା କି କୃଷ୍ଣ ସୁମରଇ ॥୪୩

ହୃଦୟ କଥା ଯେତେ କହୁଁ ।
ତାହାର ଭାବ ହୃଦେ ବହୁଁ ॥
ଉଦ୍ଧବ କହ ତୁହି ସତ ।
ଗୋପେ କି ଆସିବେ ଅନନ୍ତ ॥
ତାହାର ଶୋକ ଆମ୍ଭ ଦେହ ।
ଦହଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନାଥ ॥
ଆଶ୍ୱାସ କରି ବେନି କରେ ।
ଜୀବନ ଦେବେ କି ଆମ୍ଭରେ ॥
ବରଷାଜଳ ପାଇ ଯେହ୍ନେ ।
ଜୀବନ ପାନ୍ତି ତରୁ ବନେ ॥୪୪

କଂସକୁ ମାରି ରାଜ୍ୟ ପାଇ ।
ରାଜା ହୋଇଲେ କୃଷ୍ଣ ତହିଁ ॥
ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ହୋଇ ବିଭା ।
ଯାଦବ ବଂଶ ମଧ୍ୟେ ଶୋଭା ॥
ସେ କାହିଁ ଗୋପକୁ ଆସିବ ।
ଏମନ୍ତ ନ ଦେଖୁଁ ଉଦ୍ଧବ ॥୪୫

ସ୍ୱଭାବେ ଆମ୍ଭେ ବନଗ୍ୱରୀ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାହାର ପରିବାରୀ ॥
ସେ ପୁରନାରୀଙ୍କ ଆୟତ୍ତ ।
ତାର ବଚନ କାହିଁ ସତ୍ୟ ॥୪୬

ପିଙ୍ଗଳା ନାମେ ଥିଲା ବେଶ୍ୟା ।
ତାହାର ନ ପୂରିଲା ଆଶା ॥
ନିରାଶ ହୋଇଲା ସେ ଯେହ୍ନେ ।
ଗୋପକାମିନୀ ଆମ୍ଭେ ତେହ୍ନେ ॥୪୭

ଗୋବିନ୍ଦ ଲୀଳାରସ ପାଇ ।
ଆମ୍ଭେ ଗୋପୀଏ ତୋଷ ନୋହି ॥୪୮

୧. ଅନୁଭାବ—ପ୍ରଭାବ, ମହିମା । ୨. ମାଲ—ମଲ୍ଲ ।

ନଦୀ ପର୍ବତ ବନ ଦେଶେ ।
ଗାବଇ ବେଣୁନାଦ ଘୋଷେ ॥
ରାମର ତୁଲେ ଯାହା କଲା ।
ଅନେକ ବୃନ୍ଦାବନେ ଲୀଳା ॥
ଏଣୁ ସେ କୃଷ୍ଣଭାବ ଜାଣି ।
ମନ ଦହଇ ପୁଣି ପୁଣି ॥
ଦେଖିଣ ପଦ୍ମପାଦ ଛାୟା ।
କେମନ୍ତେ ପାସୋରିବୁ ତାହା ॥୪୯, ୫୦
ଲଳିତ ଗତି ହାସ ରଙ୍ଗେ ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଗ୍ରୁଲୁଥାନ୍ତି ଭଙ୍ଗେ ॥
ମଧୁର ବଚନ ମୋହନ ।
କେମନ୍ତେ ପାସୋରିବ ମନ ॥୫୧
ହେ ନାଥ ରମାନାଥ ହରି ।
ଆରତଭଞ୍ଜନ ମୁରାରି ॥
ଆମ୍ଭର ଦେଖୁଅଛ ଦୁଃଖ ।
ଗୋକୁଳ ଶୋକଜଳୁଁ ରଖ ॥୫୨
କହନ୍ତି ଶୁକ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରରୀ ।
ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ିଲେ ବ୍ରଜନାରୀ ॥
କୃଷ୍ଣ ସନ୍ଦେଶେ ମନ ସ୍ଥିର ।
ପୂଜିଲେ ଉଦ୍ଧବ ପୟର ॥
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟେ ପୂଜା କରି ।
ଉଦ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ଗୋପନାରୀ ॥
କେତେହେଁ ଦିନ ଗୋପପୁରେ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ମନ ତୋଷିବାରେ ॥
କୃଷ୍ଣର ରସ ଲୀଳା ଗାଇ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ମନ ସେ ରଞ୍ଜଇ ॥୫୩, ୫୪
ଯେତେ ଦିବସ ଗୋପପୁରେ ।
ଉଦ୍ଧବ ବଞ୍ଚିଲା ନିର୍ଭରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କଥା ରସମୟ ।
ଗୋପୀ ବଞ୍ଚିଲେ କ୍ଷଣ ପ୍ରାୟ ॥୫୫
ନଦୀ କାନନ ଗିରି ତଟେ ।
କୁସୁମ ତରୁଙ୍କ ନିକଟେ ॥

ଉଦ୍ଧବେ ଘେନି ଗୋପନାରୀ ।
ଦେଖାନ୍ତି କରେ କର ଧରି ॥
ଦେଖି ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।
ଯହିଁ ଯେମନ୍ତ କରିଥିଲା ॥୫୬
ଗୋପୀଙ୍କ ଦେଖି କୃଷ୍ଣଭାବ ।
ଆନନ୍ଦେ ବୋଲଇ ଉଦ୍ଧବ ॥୫୭
ଏ ଗୋପୀମାନଙ୍କର ଜନ୍ମ ।
ଏ ମହୀତଳେ ବଡ଼ ଧନ୍ୟ ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୀତନାଦେ ସୁଖୀ ।
ପ୍ରେମେ ବିହ୍ୱଳ ପଦ୍ମମୁଖୀ ॥
ଆଶା ବଢ଼ିଲା କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
ଛାଡ଼ି ନ ପାରି ମାୟାମୋହେ ॥
କେମନ୍ତେ ଛାଡ଼ିବେ ମୁରାରି ।
ପଦ୍ମା ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରେ କରି ॥
ଦେବେ ନ ଜାଣନ୍ତି ଯାହାଙ୍କୁ ।
ଏ ଗୋପୀ ପାଇଲେ ତାହାଙ୍କୁ ॥
ରାସଉତ୍ସବେ ଏ କାମିନୀ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣ କରେ ଘେନି ॥
ସ୍ତନେ ବଦନେ କରେ ଗ୍ରପି ।
ଛାଡ଼ିଲେ ତିନିତାପ ଗୋପୀ ॥
ଏହାଙ୍କ ପଦରଜ ମୁହିଁ ।
ନିରତେ କପାଳେ ଘେନଇଁ ॥୫୮-୬୩
ଏମନ୍ତେ ହୃଦେ ଲଭି ଭାବ ।
ମଥୁରା ଗମନେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ଗୋପୀଙ୍କି ଆଜ୍ଞା ମାଗି ଧୀରେ ।
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କ ପୟରେ ॥
ଗୋପଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଇ ।
ରଥେ ବସିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥୬୪
ଗୋପାଳେ ନନ୍ଦ ଆଦି କରି ।
ରଥରେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଭରି ॥
ଉଦ୍ଧବ ଆଗେ ଘେନି ନନ୍ଦ ।
କହନ୍ତି ଅଶ୍ରୁ ଗଦଗଦ ॥୬୫

ଆମ୍ଭର ମନୋବାଞ୍ଛା ଯେତେ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ହୃଦଗତେ ॥
ସେ ସବୁ କୃଷ୍ଣପାଦେ ହେଉ ।
ତା ନାମ ଧରି ଦିନ ଯାଉ ॥
ଆମ୍ଭର ଶିର ତାଙ୍କ ପାଦେ ।
ନିରତେ ନମୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୬୬
ଆମ୍ଭେ ଯେ କର୍ମମାର୍ଗେ ଭ୍ରମି ।
ଫୁଟି ହୋଇଲୁଁ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଈଶ୍ୱର ମାୟା ଯନ୍ତ୍ରେ ପଡ଼ି ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ପଥେ ବୁଡ଼ି ॥
ଶୁଦ୍ଧ ଆଗ୍ରର ଜ୍ଞାନ ଭେଦେ ।
ଗତି ପାଇବୁଁ କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥୬୭
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଉଦ୍ଧବ ଗୋବିନ୍ଦର ଦୂତ ॥
ନମିଣ ଗୋପାଳଙ୍କ ପାଦେ ।
ମଥୁରା ଗଲା ଯେ ଆନନ୍ଦେ ॥୬୮
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଭାବ ଜାଣି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହେ ପୁଣ ପୁଣି ॥
ବସୁଦେବର ପାଶେ ଯାଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ରାମଙ୍କୁ ବସାଇ ॥
ଗୋପୀଙ୍କ ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ନିକଟେ ଥୋଇଲା ଉଦ୍ଧବ ॥୬୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ବିନୋଦେ ଭାଗବତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଜ୍ଞାନ ଯା କହିଲା ।
ଗୋପୀ ଗୋପାଳଙ୍କର ଲୀଳା ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ।
ଭକତି ହେବ ହୃଦଗତେ ॥
ନିରତେ ଭଜ ନରହରି ।
ଏଣେ ତରିବ ଭବବାରି ॥
ସେ ଗୋପୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଉଦ୍ଧବମଥୁରାଗମନଂ ନାମ ଏକପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଦ୍ୱିପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣ କୁବୁଜା ମନ ତୋଷି । ପୁଣି ଅକ୍ରୂରକୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ତାହାକୁ ପେଷିଲେ ହସ୍ତିନା । ବାଉନ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନା ॥

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଦେଇ ମନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଭକତ ବତ୍ସଳ ଅନନ୍ତ ॥
ମଥୁରାଦାଣ୍ଡେ ଗନ୍ଧ ଘେନି ।
କୁବୁଜା ନାମେ ଯେ କାମିନୀ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାଗିଥିଲା ବର ।
ଭୋ ନାଥ ଯିବୁ ମୋର ପୁର ॥
ତାହାର ଭାବ ହୃଦେ ଲଇଁ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଉଦ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ହୃଷୀକେଶ ।
କୁବୁଜା ଭୁବନେ ପ୍ରବେଶ ॥ ୧
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗମନ ଆଶେ ।
ଗୃହ ମଣ୍ଡାଇ ମନତୋଷେ ॥
ସୁନ୍ଦର ଗୃହ ଉପସ୍କର[୧] ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ଦୀପ ବାସ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ମଣି ତ୍ରାସ ॥
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ପରିମଳ ।
ପବନ ବହଇ ଶୀତଳ ॥
କାମ ଉପାୟ ସନ୍ଦୀପନ ।
ଦେଖି ମୋହିତ ହୋଏ ମନ ॥
ମୁକୁତା ପ୍ରବାଳ ଖଞ୍ଜଣି ।
ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଟାଣି ॥
ରତ୍ନ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ଶେଯ ପଡ଼ା ।
ରତ୍ନପାଦୁକା ରତ୍ନପିଢ଼ା ॥
ସୁଗନ୍ଧ ଧୂପ ଥୋଇ ତଳେ ।
ଉପରେ ଲମ୍ବେ ଫୁଲମାଳେ ॥ ୨

କୃଷ୍ଣ ଆଗମ ପଥ ଗ୍ରହିଁ ।
କୁବୁଜା ଦେହେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
ନିମିଷ ଯୁଗ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ରଜନୀ ଦିବସ ନ ଗଣି ॥
ହରିଙ୍କି ନିଜ ଦ୍ୱାରେ ଦେଖି ।
ସଂଭ୍ରମେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ସଖୀଗଣ ।
ପୂଜିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ॥
ରତ୍ନ ପାଦୁକା ତଳେ ଥୋଇ ।
ପାଦାର୍ଘ୍ୟ ଘେନିଣ ବନ୍ଦାଇ ॥ ୩
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୂଜିଲା ।
ଉଦ୍ଧବ ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ବିବିଧ ନାନା ଉପହାରେ ।
ପୂଜିଲା ଉଦ୍ଧବ ପଯ୍ୟରେ ॥
ରତ୍ନ ଆସନ ତଳେ ଥୋଇ ।
କୁବୁଜା ଗଲା ଭୋଳ ହୋଇ ॥
ଉଦ୍ଧବ ହରଷ ବଦନ ।
ଚରଣେ ଗ୍ରହିଲା ଆସନ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଭୂମିରେ ବସିଲା ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ମନ ଦେଲା ॥
କୁବୁଜା ଗୃହ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ବସାଇ ॥
ତାହାର ଭାବେ ବଶ ହରି ।
ରତ୍ନପଲ୍ୟଙ୍କେ ବିଜେ କରି ॥
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ।
କପଟେ ମନୁଷ୍ୟ ବେଭାର ॥ ୪
କୁବୁଜା କୁଙ୍କୁମ ଲେପିଣ ।
ତକ୍ଷଣେ ସାରିଲା ସ୍ନାହାନ ॥
ଝୀନ ବସନ ରତ୍ନସାର ।
ଘେନିଣ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥

ହୃଦେ ଚନ୍ଦନ କଣ୍ଠେ ହାର ।
ତାମ୍ବୁଳେ ସୁରଙ୍ଗ ଅଧର ॥
ସୁଧା ଆସବ ପାନ କଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ହାସ ବଦନେ କାମଗତି ।
କଟାକ୍ଷେ ମୋହିଲା ଶ୍ରୀପତି ॥ ୫
କୁବୁଜା ଗ୍ରହିଁ ବନମାଳୀ ।
ଡାକନ୍ତି ନିଜ ଭୁଜ ତୋଳି ॥
ନବ ସଙ୍ଗମେ ଲାଜ ପାଇ ।
କୁବୁଜା ନ ପାରଇ ଯାଇ ॥
ସଂକୋଚେ ଗମନ ସଧୀରେ ।
ରତ୍ନ କଙ୍କଣ ବେନି କରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଭୁଜେ ଭୁଜ ଦେଇ ।
ପଲ୍ୟଙ୍କେ ବସାଇଲେ ନେଇ ॥
କୁବୁଜା ଘେନି କୃଷ୍ଣ କୋଳେ ।
ଗନ୍ଧ ଲେପିଲା ପୁଣ୍ୟ ବଳେ ॥
ରମିଲେ କମଳାର ବର ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥ ୬
କୁବୁଜା କାମଭୋଳେ କରି ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣ କରେ ଧରି ॥
ଚକ୍ଷୁ ହୃଦୟ କୁଚେ ଧରେ ।
ଆଘ୍ରାଣ କଲା ନାସା ଦ୍ୱାରେ ॥
ଯେତେ କଲୁଷ ଦେହେ ଥିଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ମାଜିଲା ॥
ନିର୍ଭୟେ ବେନି ଭୁଜ ତୋଳି ।
ହୃଦେ ଲଗାଇ ବନମାଳୀ ॥
ଆନନ୍ଦ ରୂପ ଭଗବାନ ।
ନିବିଡ଼େ କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ଜନ୍ମୁଁ ସଞ୍ଚିତ ବହୁ ପାପ ।
ହେଲେ ଛାଡ଼ିଲା ମନୁ ତାପ ॥ ୭

---

୧. ଗୃହ ଉପସ୍କର—ଗୃହର ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ନାନାବିଧ ଉପକରଣ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟଚତ୍ୱାରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯେ ହରି କଇବଲ୍ୟନାଥ ।
ଲୋଡ଼ି ନ ପାନ୍ତି ମୁନି ସନ୍ଥ ॥
ତାଙ୍କୁ କୁବୁଜା ଧରି କୋଳେ ।
ଗନ୍ଧ ଲେପିଲା ପୁଣ୍ୟବଳେ ॥
ଦେଖ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଫଳ ତାର ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାଗିଲା ଏ ବର ॥
ଭୋ ନାଥ ରହ କିଛି ଦିନ ।
ତୋଷ ନୋହିଲା ମୋର ମନ ॥
ପଦ୍ମଲୋଚନ ତୋର ସଙ୍ଗେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରିବି ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥୮,୯
ମୁନି କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗ ।
ଦେଖ ହୋ କୁବୁଜାର ଭାଗ୍ୟ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଗୋପୀନାଥେ ।
ତହିଁ ରହିଲେ ଦିନାକେତେ ॥
କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ତାର ।
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ଦାମୋଦର* ॥
ଅଶେଷ ସୁଖ ଭୋଗ ଦେଇ ।
ଉଦ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପ୍ରବେଶ ଆପଣା ମନ୍ଦିର ।
ଶୁଣ ହୋ କୁବୁଜା ବେଭାର ॥୧୦
ଦୁର୍ଲଭ ଯାର ପାଦସେବା ।
ଲୋଡ଼ି ନ ପାନ୍ତି ସୁରଦେବା ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତପ ଫଳେ ପାଇ ।
ବିଷୟ ସୁଖ ଯେ ଲୋଡ଼ଇ ॥
କୁତ୍ସିତ ମତି ବୋଲି ତାରେ ।
ପଡ଼ଇ ଦୁଃଖ ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
କାହିଁ ପାଇବ କୃଷ୍ଣପଥ ॥୧୧
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ।
ମଥୁରାପୁରେ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ମନେ ଗୁଣି ।
ଦୟାସାଗର ଚକ୍ରପାଣି ॥

କଳ୍ପିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଦେଶେ ।
ପାଣ୍ଡୁ ନନ୍ଦନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶେ ॥
ଅକ୍ରୂର ପ୍ରିୟ ମନେ ଗୁଣି ।
ରାମ ଉଦ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ମିଳିଲେ ଅକ୍ରୂର ମନ୍ଦିର ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଜ୍ଞାନସାର ॥୧୨
ନିକଟେ ଦେଖି ବନ୍ଧୁଜନ ।
ଅକ୍ରୂର ହରଷ ବଦନ ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗ ପାଇ ।
ନିବିଡ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଇ ॥୧୩
ପୁଲକେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହେ ।
ପ୍ରଣାମ କଲା କୃଷ୍ଣପାୟେ ॥
ରାମର ପାଦେ ପୁଣ ପଡ଼ି ।
ଅକ୍ରୂର ରହେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବନ୍ଧୁପଣେ ।
ନମିଲେ ଅକ୍ରୂର ଚରଣେ ॥
ଅକ୍ରୂର ନିଜ ଘରେ ନେଇ ।
ଉତ୍ତମ ଆସନେ ବସାଇ ॥
ଜାଣଇ ପୂଜାର ବିଧାନ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଛନଛନ ॥୧୪
ସୁବର୍ଣ୍ଣପାତ୍ରେ ଜଳ ନେଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦ ଧୋଇ ॥
ପାଦଉଦକ ଶିରେ ଘେନି ।
ଭାବେ ବୁଜିଲା ଚକ୍ଷୁ ବେନି ॥
ଦିବ୍ୟବସନ ଗନ୍ଧମାଳେ ।
ପୂଜିଲା ମଦନଗୋପାଳେ ॥
ମଣିମୁକୁତା ହାର ରଙ୍ଗେ ।
ମଣ୍ଡିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ଅଙ୍ଗେ ॥
ରାମଙ୍କୁ ଦେଲା ଅଳଙ୍କାର ।
ଭାବେ ଯୋଡ଼ିଲା ବେନି କର ॥
ଖଟେ ବସାଇ ଦାମୋଦର ।
ଚରଣ ଗ୍ରହଇ ଅକ୍ରୂର ॥

ରାମର ପାଦେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ଅକ୍ରୂର ବୋଲଇ ॥୧୫, ୧୬

ଅକ୍ରୂର ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
ପାପିଷ୍ଠ କଂସ ଯେବେ ମଲା ।
ଆମ୍ଭର କୁଳେ ଭାଗ୍ୟ ଥିଲା ॥
ତାହାର ଭୟେ ଯଦୁବଂଶ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ପାଉଥିଲା ତ୍ରାସ ॥
ତାହାକୁ ବଳେ ନାଶ କଲ ।
ବୁଡ଼ିଲା କୁଳ ଉଦ୍ଧରିଲ ॥
ଏ କୁଳ ଏବେ ତ ବଢ଼ିବ ।
ଅବନୀତଳେ ଯଶ ଥିବ ॥୧୭
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ।
ଲୀଳାଏ ସଂସାରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଜଗତ ନାନା ରୂପ ହୋଇ ।
ତୁମ୍ଭ ଶରୀରୁଁ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଏଣୁ ଜଗତମୟ ନାମା ।
କି ଅବା କରିବା ଉପମା ॥
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ବିଗ୍ରହଣେ ।
ତୋ ବିନୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ॥୧୮
ତୁମ୍ଭେ ଏ ସଂସାର ଭିଆଇ ।
ଜୀବ ପରମ ରୂପ ହୋଇ ॥
ଆତ୍ମାର ତେଜ ବଳେ ତୁମ୍ଭେ ।
ପ୍ରବେଶ କ୍ରୀଡ଼ା ଅନୁବନ୍ଧେ ॥
ନାନାପ୍ରକାର ରୂପ ହୋଇ ।
ଏ କଥା ନିଗମ ଜାଣଇ ॥୧୯
ସଚରାଚର ଭୂତ ଯୋନି ।
ଶବଦ ଆଦି ଗୁଣ ଘେନି ॥
ବହୁ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ।
ତୁମ୍ଭ ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥

* କୁବୁଜାର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—ରାମାବତାର ସମୟରେ କାମପୀଡ଼ିତା ଶୂର୍ପଣଖା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ପତିରୂପରେ ପାଇବାକୁ କାମନା କରି ବିଫଳ ହେବାପରେ ମହାଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ପୁଷ୍କର ତୀର୍ଥରେ ଯାଇ ଦଶହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତପସ୍ୟା କଲା । ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ବର ମାଗିବାକୁ କହିବାରୁ ଶୂର୍ପଣଖା କହିଲା—"ପ୍ରଭୁ! ଶ୍ରୀରାମ ମୋର ପତି ହୁଅନ୍ତୁ ।" ଶିବ କହିଲେ—"ରାକ୍ଷସୀ! ତୋର ଏ ବର ଏବେ ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ଦ୍ୱାପର ଅନ୍ତିମ ଭାଗରେ ମଥୁରାପୁରୀରେ ତୋର ଏ କାମନା ପୂରଣ ହେବ ।" ତଦନୁସାରେ ଶୂର୍ପଣଖା ମଥୁରାରେ କୁବୁଜା ହୋଇଥିଲା ।

ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାଶ ତୁମ୍ଭର ।
କେବଳ ଆତ୍ମା ଜ୍ଞାନ ସାର ॥
ପ୍ରପଞ୍ଚେ ନାନା ରୂପ ଧରୁ ।
ଏ ମାୟା ସଂସାରେ ବିହରୁ ॥
ତୁ ପୁଣି ତୋହର ଆୟତ୍ତ ।
ମାୟାରେ ଭ୍ରମାଉ ଜଗତ ॥୨୦
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ରଜ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ତମ ଗୁଣ ॥
ଏଣେ ଯେ ତୋର ବନ୍ଧ ନାହିଁ ।
ଯେଣୁ ଏହାର ହେତୁ ତୁହି ॥
ଉପାଧି ଶୂନ୍ୟ ରୂପ ଯାର ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ନାହିଁ ତାର ॥
ତରଙ୍ଗ ଯେହ୍ନେ ନାଶ ଯାଇ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଭାବେ ଜଳ ଥାଇ ॥
ଗୁଣ ବେଭାର ଯାର ଭେଦ ।
ତାହାର ଦୁଃଖ ସୁଖେ ଖେଦ ॥
ଅଭେଦ ଆତ୍ମା ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ତୋହର ନାହିଁ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ॥
ନାହିଁ ତୋହର ଭିନ୍ନ ଭାବ ।
ଏଣୁ କେ ମହିମା କହିବ ॥୨୧, ୨୨
ତୋର ବଚନ ଶ୍ରୁତିଗଣ ।
ସଂସାର ହିତର କାରଣ ॥
ପାଷାଣ୍ଡେ ନିଜ ବାଦ ବଳେ ।
ବେଦ ନିନ୍ଦନ୍ତି ଯେତେବେଳେ ॥
ତୁ ନାଥ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଭଜୁ ।
ପାଷାଣ୍ଡ ଗର୍ବ ହେଲେ ଗଞ୍ଜୁ ॥୨୩
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ଅବତରି ॥
ବସୁଦେବର ଘରେ ନାଥ ।
ଅଂଶେ[୧] ହୋଇଲୁ ଦେହବନ୍ତ ॥
ଅବନୀଭାରା ନିବାରଣ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
ଅସୁରବଳ କରି ନାଶ ।
ଥୋଇବୁ ଯଦୁକୁଳେ ଯଶ ॥୨୪

ଏମନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ବିଜୟ କଲୁ ମୋର ଘର ॥
ଦେବତା ପିତୃ ଭୂତ ରୂପ ।
ତୁ ନାଥ ସକଳ ସ୍ୱରୂପ ॥
ତୁ ଯହିଁ ହୋଇବୁ ପ୍ରବେଶ ।
ସେ ଧନ୍ୟ ପୁଣ୍ୟ ଗୃହବାସ ॥
ତୋହର ଚରଣ ଉଦକ ।
ପବିତ୍ର କରେ ତିନିଲୋକ ॥୨୫
କେଉଁ ପଣ୍ଡିତ ତୋ ଶରଣ ।
ଛାଡ଼ି ଭଜିବ ଆନ ଜଣ ॥
ଭକତ ପ୍ରିୟବନ୍ଧୁ ତୁହି ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ତୋର ତହିଁ ॥
ତୁ ଜୀବଆତ୍ମା ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣୁ ।
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ପରିମାଣୁ ॥
ଭକତି ଅନୁରୂପେ ଫଳ ।
ଦେଉ ତୁ କରୁଣାବତ୍ସଳ ॥
ଭାବେ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଉ ତୁହି ।
ବୃଦ୍ଧି ବିକାର ତୋର ନାହିଁ ॥୨୬
ଆମ୍ଭେ ସକଳ ହତଜ୍ଞାନ ।
କେବଳ ଭାଗ୍ୟେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥
ତୋତେ ପାଇଲୁ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ଚିହ୍ନି ନ ପାରୁ ଚର୍ମଡୋଳେ ॥
ସକଳ ସୁର ସିଦ୍ଧ ଯତି ।
ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି ତୋ ଗତି ॥
ସୁତ କଳତ୍ର ବନ୍ଧୁ ମିତ୍ର ।
ଗୃହ ମନ୍ଦିର ବୃତ୍ତି କ୍ଷେତ୍ର ॥
ଏ ରୂପେ ତୋର ମାୟାଫାନ୍ଦେ ।
ବନ୍ଧନେ ଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ହାଦେ[୨] ॥
ତୋହର ଅଛି ଯେବେ ଦୟା ।
ଭୋ ନାଥ ଛେଦ ବେଗେ ଏହା ॥୨୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଅକ୍ରୂରର ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମୋହିଲେ ଅକ୍ରୂରର ମନ ।
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ॥
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ମାୟାମୋହନ ମୁଖେ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁ ମୋର ଗୁରୁ ମିତ୍ର ଭ୍ରାତ ।
ବାନ୍ଧବ ମଧ୍ୟେ ତୁ ପୂଜିତ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ତୋର ପୋଷଣେ ଆମ୍ଭ ଦେହୀ ॥
ତୁମ୍ଭର ପାଦସେବା କରି ।
ତେବେ ସେ ଥିବୁ ଦେହ ଧରି ॥୨୯
ତୋ ପରି ସାଧୁ ସେବା କରି ।
ତେବେ ସେ ଭବୁଁ ହୋଇ ପାରି ॥
ଆପଣା ହିତ ସାଧ୍ୟମତେ ।
ଦେବତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତେ ॥
ଏ ଭାବ ସାଧୁଜନେ ନାହିଁ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୩୦
ଜଳେ ପୂରିତ ତୀର୍ଥଗଣ ।
ଦେବତା ମୃତ୍ତିକା ପାଷାଣ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ସେବୁଥିଲେ ନିତି ।
ଅନେକ କାଳେ ଫଳ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ସାଧୁଙ୍କ ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ।
ଦୂରିତ ନ ରହଇ ଗାତ୍ରେ ॥୩୧
ତୁ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୋର ।
ମୋର ବଚନ ଏବେ କର ॥
ହସ୍ତିନାପୁର ଯାଅ ବେଗେ ।
କହଇ କଥା ତୋର ଆଗେ ॥୩୨
ପାଣ୍ଡୁରାଜାର ପାଞ୍ଚସୁତ ।
ପିତା ମରଣେ ଅରକ୍ଷିତ ॥
ଅଛନ୍ତି ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପୁରେ ।
ବନ୍ଦୀ ଯେସନେ ବନ୍ଦୀଘରେ ॥୩୩
ଅମ୍ବିକା ପୁତ୍ର ଚକ୍ଷୁହୀନ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥
ଶତେକ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଉଗ୍ର ସ୍ୱଭାବ ମହାଦୁଷ୍ଟ ॥

୧. ଅଂଶେ—ଅଂଶ ସହିତ ଅର୍ଥାତ୍ ବଳରାମଙ୍କ ସହ । ୨. ହାଦେ—ନିଶ୍ଚେ ।

ରାଜା ତାହାର ବଶ ହୋଇ ।
କ୍ଷଣେ ନ ଦେଖେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥୩୪
ତୁ ଏବେ ଯାଅ ମୋର ବୋଲେ ।
ତାଙ୍କ କୁଶଳ ବୁଝ ଭଲେ ॥
ଭୋ ତାତ ଯାଅ ବେଗ ହୋଇ ।
କହି ଉଠିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ରାମର ସଙ୍ଗେ ବନମାଳୀ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଯାଇ ମିଳି ॥୩୫,୩୬
ସେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ପାଦଯୁଗେ ।
ଚିତ୍ତ ମୋ ରହୁ ଧ୍ୟାନଯୋଗେ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଅକ୍ରୂରହସ୍ତିନାପ୍ରେରଣଂ ନାମ ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧେ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରିପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ତେପନେ ହସ୍ତିନା ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ବୁଝି ଅକ୍ରୂର ଉପାଗତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ପରୀକ୍ଷିତ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଅକ୍ରୂର ଗଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
ମିଳିଲା ହସ୍ତିନା ମଣ୍ଡଳେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଏକ ମେଳେ ॥
ହରଷେ ଅକ୍ରୂର ପ୍ରବେଶ ।
ଦେଖଇ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଦେଶ ॥
ଭୀଷ୍ମ ବିଦୁର ସଙ୍ଗେ ନୃପ ।
ଗାନ୍ଧାରୀ କୁନ୍ତୀ ଦ୍ରୋଣ କୃପ ॥
ରବିକୁମର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ଦ୍ରୋଣନନ୍ଦନ ଦୁଃଶାସନ ॥
ପାଣ୍ଡୁର ପାଞ୍ଚପୁତ୍ର ଦେଖି ।
ଅଶ୍ରୁପୂରିତ ବେନି ଆଖି ॥୧,୨
ଅକ୍ରୂର ଦେଖି ଜଣେ ଜଣ ।
ଆନନ୍ଦେ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ ପଚାରିଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଅକ୍ରୂରର ତୁଲେ ॥ ୩
ଅକ୍ରୂର ବିଚାରଇ ମନେ ।
ବିଶ୍ୱାସ ଜାଣିବି କେସନେ ॥
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ।
ପଞ୍ଚବାଳକ ଘେନି ଦୁଃଖୀ ॥
କୁନ୍ତୀ ଯେ ଅଛି ଏହା ଘରେ ।
କି ଅବା ବିଚାରେ ମନରେ ॥
ନିଶ୍ଚେ ଏ ଖଳ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ।
ଅନ୍ଧ ସ୍ୱଭାବେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଶତେ କୁମର ପାଞ୍ଚ ମେଳେ ।
ସମେ କି ଦେଖିବ କୁଶଳେ ॥
ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରଙ୍କ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଅନ୍ଧ ନ ସହେ ହୃଦଗତେ ॥
ତେଜ ପ୍ରତାପ ବୀର୍ଯ୍ୟପଣ ।
ରାଜନ୍ୟ ନୀତି ସଦଗୁଣ ॥
ଏ ଆଦି ପ୍ରଜା ଅନୁରାଗ ।
ଦେଖନ୍ତେ ପାଏ ଉଦବେଗ ॥
ମାରିବା ପାଇଁ ବିଚାରିଲେ ।
କପଟେ ବିଷଲଡୁ ଦେଲେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେକ ବେଭାର ।
ଏକାନ୍ତେ କହିଲେ ବିଦୁର ॥୪-୬
କୁନ୍ତୀ କହିଲା ସେହି ମତ ।
ଶୁଣି ଅକ୍ରୂର ଦୁଃଖ ଚିତ୍ତ ॥
କୁନ୍ତୀ ଅକ୍ରୂର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶୋକଭର ହୋଇ ॥
କାନ୍ଦନ୍ତେ ଅଧର କମ୍ପାଇ ।
ଜନ୍ମ ମନ୍ଦିର ସୁମରଇ ॥ ୭
ହେ ଭାଇ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତାତ ଜନନୀ ଯେ ମୋହର ॥
ଭାଇ ଭଗିନୀ ଭ୍ରାତନାରୀ ।
ସଖୀ ସୁହୃଦ ଆଦି କରି ॥
ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି କି ସେ ମୋତେ ।
ମୁଁ ଏହା ନ ଯାଇ ପରତେ ॥ ୮
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ପଞ୍ଚବାଳକ କୋଳେ ଲଇଁ ॥
ଏହାଙ୍କ ଘରେ ବନ୍ଦୀ ପ୍ରାୟେ ।
ଦେଖି ଦୁଃଖିତ ମୋର ପୋଏ ॥
ଅର୍ଜିଲା କରମ ମୋହର ।
କିସ କରିବେ ସହୋଦର ॥
ମୋହର ଭ୍ରାତା ବସୁଦେବ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ପଦ୍ମନାଭ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ ଶରଣ ମୋହର ।
ଭକତବନ୍ଧୁ ବାନା ତାର ॥
ପିତୃ-ଭଗିନୀ-ସୁତ କଥା ।
ସେ ନାଥ କରଇ କି ଚିନ୍ତା ॥
ପଦ୍ମଲୋଚନ ହଳଧର ।
ତାରେ ଶରଣ ମୋ କୁମର ॥ ୯
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୋର ବାସ ।
କୁରୁ କୁଟୁମ୍ବେ ଅବିଶ୍ୱାସ ॥
ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ ମଧ୍ୟେ ମୃଗ ଥାଇ ।
ସେ ଯେସନେ ପଥ ନ ଜାଣଇ ॥
ମୋର ବାଳକେ ପିତୃହୀନ ।
ଏମନ୍ତ ମୋହର ଜୀବନ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_11_Back

ସେ ହରି ମୋର ଘରେ ଆସି ।
କୋମଳ ବଚନେ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଶାନ୍ତି କରିବେ ମୋର ପ୍ରାଣ ।
ତା ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥୧୦
ସେ କୃଷ୍ଣ ମହାଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ବିଶ୍ୱପାଳକ ଦାମୋଦର ॥
ପାଞ୍ଚବାଳକ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ଶରଣ ରଖୁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥୧୧
ମୃତ୍ୟୁ ସଂସାର ଭୟେ ଜନ ।
ଭାଳନ୍ତି ପାଇ ଖେଦମନ ॥
ପଶନ୍ତି ଯେବେ ତାର ପାଦେ ।
ତେବେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ତା ପାଦୁଁ ଅନ୍ୟଠାବ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ॥୧୨
ନମସ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧଦେହୀ ।
ଜୀବ ପରମଆତ୍ମା ତୁହି ॥
ଯୋଗସ୍ୱରୂପ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ମୁଁ ତୋର ॥୧୩
ଏମନ୍ତ ସୁମନେ ସୁମରି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଧ୍ୟାନ କରି ॥
କାନ୍ଦେ ଅକ୍ରୂର ମୁଖ ଗ୍ଵହିଁ ।
ପରୀକ୍ଷ ତୋ ପ୍ରପିତାମହୀ ॥୧୪
ପାଣ୍ଡବ ଜନନୀ ରୋଦନ ।
ଶୁଣି ଅକ୍ରୂର ଖେଦମନ ॥
ନିକଟେ ବସାଇ ବିଦୁର ।
କହଇ ହୋଇ ଚିନ୍ତାଭର ॥
ଭୋ ମାତ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ତୋହର ପୁତ୍ରଙ୍କର ଗୁଣ ॥
ଧର୍ମ ପବନ ସୁନାସୀର ।
ବିବୁଧ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ॥
ଏହାଙ୍କ ଅଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଭାରା ନିବାରେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥
ଅନାଦି ବିଷ୍ଣୁ ଯାର ବନ୍ଧୁ ।
ଏହା ନ ଜାଣି କିମ୍ପା କାନ୍ଦୁ ॥
ଏମନ୍ତ କହି କଲେ ଶାନ୍ତି ।
ଶୁଣି ହରଷ ମନେ କୁନ୍ତୀ ॥୧୫

ଅକ୍ରୂର ବିଗ୍ଵରଇ ଚିତ୍ତେ ।
ଏବେ ରହିଲି ମାସ କେତେ ॥
ବୁଝିଲି ରାଜାର ବେଭାର ।
ଏବେ ମୁଁ ଯିବି ନିଜପୁର ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ଵରଇ ।
ବିଦୁର ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅକ୍ରୂର ବିଦୁର ।
ମିଳିଲେ ରାଜାର ମନ୍ଦିର ॥
ପୁତ୍ରଲାଳସେ କୁରୁପତି ।
ବିଷମ ଦମ୍ଭ ତାର ମତି ॥
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ମଧ୍ୟେ ରହି ।
ଅକ୍ରୂର ବୋଲେ ଅନ୍ଧେ ଗ୍ଵହିଁ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦର ବଚନେ ।
ଅକ୍ରୂର କହେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥୧୬

ଅକ୍ରୂର ଉବାଚ

ତୁ କୁରୁବଂଶେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟର ନନ୍ଦନ ॥
ପାଣ୍ଡୁରାଜାର ଅନ୍ତକାଳେ ।
ରାଜା ହୋଇଲୁ କୁରୁକୁଳେ ॥୧୭
ଧର୍ମେ ପାଳନ କର ମହୀ ।
ପ୍ରଜାର ହିତେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ଶତେକ ପୁତ୍ର ଅଛି ତୋର ।
ଏ ପାଞ୍ଚ ପାଣ୍ଡୁର କୁମର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖ ସମ କରି ।
ଯେବେ ପାଇବୁ ଯଶ ଶିରୀ ॥୧୮
ଏହା ନ କରି ମୂଢ଼ପ୍ରାୟେ ।
ଯେବେ ବୁଡ଼ିବୁ ଲୋଭ ମୋହେ ॥
ଅଧର୍ମ କରି ଇହଲୋକେ ।
ଅନ୍ତେ ତୁ ପଡ଼ିବୁ ନରକେ ॥
ଏ ଯେ ପାଣ୍ଡୁର ପାଞ୍ଚପୁଅ ।
ତୋହର ଶତେକ ତନୟ ॥
ଏଣେ ସମାନ ଚିତ୍ତ କର ।
ତୋତେ ରଖିବେ ଦାମୋଦର ॥୧୯
ଏ ଭବ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ ।
ନିତ୍ୟେ ନ ଥାନ୍ତି ଏକସ୍ଥାନ ॥

ନିଜ ଶରୀର ନ ରହଇ ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଆଉ କାହିଁ ॥୨୦
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଏକ ହୋଇ ।
ନାନା ଯୋନିରେ ଦେହ ବହି ॥
କର୍ମ ବିପାକେ ହୁଡ଼େ ଦେହ ।
ନିତ୍ୟେ କଳ୍ପିତ ମାୟାମୋହ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଫଳେ ।
ଏକା ଭ୍ରମଇ ଅନ୍ତକାଳେ ॥୨୧
ଅଧର୍ମେ ସଞ୍ଚଇ ଯେ ଧନ ।
ତାର ବିଯୋଗେ ଭୁଞ୍ଜେ ଆନ ॥
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ମୂଢ଼ପ୍ରାଣୀ ।
ଧନ ସଞ୍ଚଇ ଗୃହେ ଆଣି ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ।
ସଞ୍ଚିଲା ଧନ ତାର ଖାଇ ॥
ଯେ ଯାହା ପଥେ ଯାନ୍ତି ବେଗେ ।
ଦୁଷ୍କୃତ ରହେ ତାର ସଙ୍ଗେ ॥୨୨
ମୋର କୁଟୁମ୍ବ ବୋଲି ମୋହେ ।
ଅଧର୍ମ କରି ନିଜ ଦେହେ ॥
ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରି ପୋଷେ ।
ସେ କାହିଁ ଥିବେ ତାର ପାଶେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାବଳେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଅନାଥ କରି ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତି ॥
ଧନ ଜୀବନ ଦାରା ସୁତ ।
ଆବୋରି ଆପଣାର ପଥ ॥୨୩
ଏମନ୍ତେ ମାୟାକୁ ଆବୋରି ।
ଯେ ବୋଲେ ମୋହରି ମୋହରି ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି ଅପଣ୍ଡିତ ।
ସଞ୍ଚିତ ପାପେ ହୋଏ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ପଡ଼ଇ ଅନ୍ଧକାର ତମେ ।
ମହାନରକେ ଅତିଶ୍ରମେ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମ ଛାଡ଼ିଲେ ଏମନ୍ତ ।
ଏ ବେଦ ପୁରାଣର ମତ ॥୨୪
ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରାୟ ଏ ଜଗତ ।
ଭ୍ରମଇ ମାୟା ମନୋରଥ ॥

ତୁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଅଂଶ ।
କିପାଇଁ ହେଉ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶ ॥
ମାୟାକୁ ଆମ୍ଭମାନେ ଭେଦି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧି ॥
ସମଦୃଷ୍ଟିରେ ଶାନ୍ତି ଭଜ ।
ତୁ କୁରୁବଂଶେ ମହାରାଜ ॥୨୫
ଏମନ୍ତେ ଅକ୍ରୂରର ବାଣୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଶୁଣି ॥
ଅକ୍ରୂର କହୁଅଛୁ ଯେତେ ।
ଅମୃତପ୍ରାୟ ରୁଚେ ମୋତେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ପାଇ ସୁଧାରସ ।
ପିବନ୍ତେ ନୋହେ ମନ ତୋଷ ॥
ତୋର ବଚନ ସେହିମତ ।
ଶୁଣି ଚଞ୍ଚଳ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥
ତୋ ବାଣୀ ନ ରହେ ମୋ ମନେ ।
ମେଘେ ବିଜୁଳିରୂପ ଯେହ୍ନେ ॥୨୬, ୨୭
ପୁତ୍ର ସରାଗେ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ମୋହିତ ॥

ଏମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦର ମାୟା ।
ଅନ୍ୟଥା କେ କରିବ ତାହା ॥
ଅବନୀ ଭାରେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ଏ କଥା ତାହାର ଭିଆଣ ।
ଅକ୍ରୂର ସ୍ଥିର ମନେ ଶୁଣ ॥୨୮
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତାର ସୀମା ॥
ସେ ମାୟାବଳେ ଗୁଣ ତିନି ।
ଆପଣେ ଭ୍ରମେ ନାନା ଯୋନି ॥
ଜୀବନ ରୂପେ ତହିଁ ପଶି ।
ଭୁଞ୍ଜଇ କର୍ମଫଳ ବସି ॥
ପରମ ଭିନ୍ନରୂପେ ଥାଇ ।
କରନ୍ତା କର୍ମ ନ ଲାଗଇ ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତାହାର ।
ମୁଁ କିସ କହିବି ପାମର ॥
ତାହାର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଜଗତ ।
ଜାଣି ନ ପାରେ ତାର ଅନ୍ତ ॥

ସଂସାରଚକ୍ର ଗତି ହରି ।
ମାୟାର ବଳେ ଅଛି ଧରି ॥
ତାହାକୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଛାମୁରେ କହ ଯା ଅକ୍ରୂର ॥୨୯
ଏମନ୍ତ ରାଜାର ବଚନ ।
ଅକ୍ରୂର ଶୁଣି ତୋଷମନ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ପାଦେ ଲାଗି ।
କର ପ୍ରସାରି ଆଜ୍ଞା ମାଗି ॥
ମଥୁରା ଗଲା ତତକ୍ଷଣ ।
ଦେଖିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ॥
ରାମର ପାଦେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ କଥା କହି ॥
ପାଣ୍ଡୁବାଳକେ ରାଜା ଚିତ୍ତ ।
ବକ୍ର ବେଭାର ବିପରୀତ ॥
ଶୁଣି ହସିଲେ ଭଗବାନ ।
ଅକ୍ରୂର ମୁଖେ ଅବଧାନ ॥୩୦, ୩୧
ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଅକ୍ରୂରମଥୁରାପ୍ରବେଶୋ ନାମ ତ୍ରିପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁଃପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଜରାସନ୍ଧର ଭୟେ ହରି । ନିର୍ମାଣି ଦ୍ୱାରକା ନଗରୀ ॥
ତହିଁ ରଖିଲେ ନିଜ ଜନେ । ଏହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚଉବନେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ରାମର ଚରିତ ॥
କୃଷ୍ଣ ଯେ କଂସକୁ ମାଇଲେ ।
ତାହାର ବେନି ନାରୀ ଥିଲେ ॥
ଅସ୍ତି ପ୍ରାପତି ନାମେ ଦୁଇ ।
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ ଦୁଃଖ ପାଇ ॥
ବିଧବା କଷ୍ଟ ଗରୁଚିନ୍ତା ।
ଜରାସନ୍ଧର ସେ ଦୁହିତା ॥

କାନ୍ଦି କହିଲେ ପିତା ଆଗେ ।
ନିଜ ଜନନୀ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
ଭୋ ତାତ ବସୁଦେବ ପୋଏ ।
ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ କଲେ କ୍ଷୟେ ॥
କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବୁ ଯେ ଦିନ ।
ଆମ୍ଭର କର୍ମ ବଡ଼ ହୀନ ॥୧,୨
ବେନି ଦୁହିତା ବାଣୀ ଶୁଣି ।
କୋପେ ବୋଲଇ ନୃପମଣି ॥

ଯାଦବବଂଶେ କୃଷ୍ଣ ରାମ ।
ଈଷିତେ କଲେ ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ଭୂମିରେ ଯଦୁବଂଶ ଥିଲେ ।
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ନାହିଁ ଭଲେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ ମାରି ।
ଏ ଭୂମି ଅଯାଦବ କରି ॥
ତେବେ ଜୀବନ ମୋର ସ୍ଥିର ।
କୋପେ ବୋଲଇ ନୃପବର ॥ ୩

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତେଇଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସଙ୍ଗେ ।
ବଳ ସାଜିଲା ଚତୁରଙ୍ଗେ ॥
ଶବଦେ କମ୍ପେ ମହୀସଳୀ ।
ବାହାର ହୋଏ ମହାବଳୀ ॥
ରଜନୀ ଅଛି ବେନି ଘଡ଼ି ।
ମଥୁରାପୁର ଯାଇ ବେଢ଼ି ॥
ରୁନ୍ଧିଲା ଅଷ୍ଟଦିଗେ ପଥ ।
ଅଛିଦ୍ରେ ନ ବହେ ମରୁତ ॥ ୪
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ଜରା ବଳ ।
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ରେ ଉଲ୍ଲୋଳ ॥
ପ୍ରଳୟକାଳେ ଜଳରାଶି ।
ଭୂମି ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ଗ୍ରାସି ॥
ଦେଖି ମଥୁରାପୁର ଜନ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଭଗବାନ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଗଲୁଁ ଆଜ ନାଶ ।
ଛାଡ଼ିଲୁଁ ଜୀବନର ଆଶ ॥
କାନ୍ଦନ୍ତି ଦଇବ ସୁମରି ।
କେ ବୋଲେ ରଖ ନରହରି ॥ ୫
ଏମନ୍ତେ ମଥୁରାର ପ୍ରାଣୀ ।
ଦେଖି ଭାଳନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଭୂମିର ଭାରା ଖଣ୍ଡିବାରେ ।
ମୋ ଜନ୍ମ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ବୋଲେ ମୁହିଁ ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ଦେହ ବହି ॥
ଏଣେ ସେ ପ୍ରୟୋଜନ ମୋର ।
ନାଶିବି ଅବନୀର ଭାର ॥ ୬
ଏ ବଳ ସଂହାର ମୁଁ କରି ।
କିଛିତେ ଭୂମିଭାରା ହରି ॥
ଜରାସନ୍ଧର ତୁଳେ ରଣ ।
ଦେଖି ଗଗନେ ସୁରଗଣ ॥
ଆନନ୍ଦେ ହୋଇବେ ହରଷ ।
ସଂସାରେ ଥିବ ମୋର ଯଶ ॥
ଭୂମିରେ ଯେତେକ ନୃପତି ।
ଶୁଣି ପାଇବେ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ତେଇଶି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ବଳ ।
ଭାରେ ଧରଣୀ ଟଳମଳ ॥

ଜରା ଜୀବନ ମାତ୍ର ଥୋଇ ।
ଏ ବଳ ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥
ମୁଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡାଇ ଅବହେଳେ ।
ଗଳାଇ ଦେବି ଜାନୁତଳେ ॥
ଏ ଅପମାନେ କ୍ରୋଧେ ମାନୀ ।
ପୁଣି ଆସିବ ବଳ ଘେନି ॥
ଏମନ୍ତେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବାର ।
ଏହାର ତୁଳେ ମୋ ସମର ॥
ଏମନ୍ତେ ଅବନୀର ଭାର ।
ଥୋକାଏ ହୋଇବ ସଂହାର ॥୭,୮
ଦୁଷ୍ଟ ନାସ୍ତିକ ବଳ ନାଶି ।
ସାଧୁଜନଙ୍କୁ ମୁଁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଅଧର୍ମ ନାଶି ଧର୍ମ ଥୋଇ ।
ଏଥି ନିମନ୍ତେ ମୋର ଦେହୀ ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ପରିମାଣି ।
ଗୃହିଁଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଗଗନ ମାର୍ଗେ ବେନି ରଥ ।
କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧେ ଉପଗତ ॥
ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ତେଜ ଦିଶି ।
ବେନି ସାରଥି ଛନ୍ତି ବସି ॥
ଦିବ୍ୟ ଆୟୁଧ ବାଣ ଦୀକ୍ଷା ।
ଶର କୋଦଣ୍ଡ ଦେହରକ୍ଷା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ନିଜ ଶସ୍ତ୍ରମାନ ।
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ ମନ ॥
ରାମର ବଦନ ଅନାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧୧,୧୨
ହେ ରାମ ଦେଖ ଜରାସନ୍ଧ ।
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ॥
ଏହାର ବଳ ନାଶ କରି ।
ମଥୁରାଜନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
କେବଳ ଜରାସନ୍ଧ ଥିବ ।
ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ଏ ଆଣିବ ॥
ଏଠାରେ କରିବା ସଂହାର ।
ଯୁଝିବା ଅଷ୍ଟାଦଶ ବାର ॥
ଏବେ ଏ ରଥେ ବିଜେ କର ।
ତେଇଶି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମାର ॥

ଏ ଯେ ତୁମ୍ଭର ନିଜ ରଥ ।
ହଳ ମୁଷଳ ନାନା ଅସ୍ତ୍ର ॥
ଜରାର ସୈନ୍ୟ ବଳ ଦେଖି ।
ଯାଦବେ ହୋଇଲେ ନିରକ୍ଷ ॥
ମେଦିନୀ ଭାରା ନାଶିବାରେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଜନ୍ମ ମଞ୍ଚପୁରେ ॥୧୩, ୧୪
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ବେନି ଭାଇ ।
ରଥେ ବସିଲେ ବେଗେ ଯାଇ ॥
ସମର କରିବା ନିମନ୍ତେ ।
ବିବିଧ ଅସ୍ତ୍ର ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ଉଗ୍ରସେନର ବଳ ଘେନି ।
ବାହାର ହେଲେ ଭାଇ ବେନି ॥
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ କଲେ ହରି ।
ଶବଦେ ଦଶଦିଗ ପୂରି ॥
ଦାରୁକ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ।
ଅଶ୍ୱଦଉଡ଼ି ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ।
ଜୟ ଶବଦେ ସୁର ମୁନି ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି କରି ।
ରଥେ ବସିଲେ ରାମ ହରି ॥୧୫, ୧୬
ଶଙ୍ଖଶବଦ ଘୋଳ ଶୁଣି ।
ବଳ ତେଇଶି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
ହୃଦୟ କମ୍ପିଲା ବିକଳେ ।
ଶସ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଲା ହସ୍ତୁଁ ତଳେ ॥
ଜରା ବସିଲା ଏକ ରଥେ ।
ଆବୋରି ଗୋବିନ୍ଦର ପଥେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ମହାବଳୀ ।
ବୋଲଇ ବାମଭୁଜ ତୋଳି ॥
ତୁ କୃଷ୍ଣ ପୁରୁଷ ଅଧମ ।
ତୁ କାହୁଁ ଜାଣିବୁ ସଂଗ୍ରାମ ॥୧୭
ବାଳକ ହୋଇ ରଣେ ସଜ ।
ମୁଖେ ନ ପାଉ କିପାଁ ଲାଜ ॥
ତୋହର ତୁଲେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।
ଲୋକେ ହସିବେ ମୋତେ ଭଲେ ॥
ଗୁପତେ ବନ୍ଧୁ କଲୁ ନାଶ ।
ତୋର ମଉଳା ବୀର କଂସ ॥

ତୋହର ବଦନ ନ ଦେଖି ।
ପଳା ତୁ ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥୧୮
ହେ ରାମ ତୁ ଯେ ବଳୀୟାର ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ତୋର ॥
ହୃଦୟ ସ୍ଥିର କରି ଭଲେ ।
ସଂଗ୍ରାମ କର ମୋର ତୁଲେ ॥
ମୋହର ବାଣେ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ।
ଗଗନ ପଥେ ଯାଅ ତୁହି ॥
କି ଅବା ମୋତେ କର ନାଶ ।
ସଂସାରେ ଥିବ ତୋର ଯଶ ॥୧୯
ଜରାସନ୍ଧର ବୋଲ ଶୁଣି ।
ଆଗ ହୋଇଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଜରାର ବଦନ ॥
ଶୁଣ ମଗଧ ମହୀପତି ।
କହଇ ଏଥିର ଯୁକତି ॥
ଶଉର୍ଯ୍ୟବଳ ଯାର ଥାଇ ।
ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ ସେ ଦେଖାଇ ॥
ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା ଆତ୍ମ ମୁଖେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କହୁଥାନ୍ତି ସୁଖେ ॥
ଯଶ ନ ରହେ ବେନି ଲୋକେ ।
ମରଣେ ପଡ଼ନ୍ତି ନରକେ ॥
ଆପଣା ମରଣ ନ ଜାଣୁ ।
ମୁଖେ ଅଶୁଭ କିପାଁ ଭଣୁ ॥
ମରଣ କାଳେ ତୋର ବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭର କର୍ଣ୍ଣେ ତା ନ ଶୁଣି ॥୨୦
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
କୋପ ବସିଲା ଜରା ଦେହେ ॥
ଦନ୍ତେ ଅଧର କାମୋଡ଼ିଲା ।
କୃଷ୍ଣକୁ ମାରରେ ବୋଇଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ରଥ ଗଜ ଯୂଥ ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ପଥ ॥
ପବନେ ରେଣୁ ମେଘ ଯେହ୍ନେ ।
ଅଦିତ୍ୟ ଆଚ୍ଛାଦେ ଗଗନେ ॥୨୧
ମଥୁରାପୁର ନରନାରୀ ।
ଆରୋହି ଜଗତୀ ଅଟ୍ଟାଳୀ ॥
କେ ବୃକ୍ଷେ ଉଠି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ରଥେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ନ ଦିଶିଲା ରଥ ।
ପଡ଼ି ହୋଇଲେ ମୋହଗତ ॥
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ନାମ ଧରି ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ନରହରି ॥୨୨
ଜରା ସଇନି ମେଘପ୍ରାୟେ ।
ବାଣ ବରଷେ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ॥
ଅସୁର ବାଣେ ପୂରି ପଥେ ।
ଆପଣା ନିଜ ବଳ ଯେତେ ॥
ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ଦେଖି ନରହରି ।
ସାରଙ୍ଗ ଧନୁ କରେ ଧରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଗୁଣ ଘୋଷ ।
ଶବଦ ପୂରେ ଦଶଦିଶ ॥୨୩
କନ୍ଧେ ଯେ ଥିଲା ବେନି ତୂଣ ।
ତହୁଁ ଘେନିଲେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ ॥
ଗୁଣେ ବସାଇ ଦେବରାୟେ ।
ଧନୁ ଟାଣିଲେ କର୍ଣ୍ଣଯାଏ ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି କୋଟି କୋଟି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶରବୃଷ୍ଟି ॥
ରଥ କୁଞ୍ଜର ବାଜୀ ନର ।
ବାଣେ ଛେଦିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଅନଳ ଚକ୍ର ପ୍ରାୟେ ବାଣ ।
କୃଷ୍ଣ ବିନ୍ଧିଲେ ପୁଣ ପୁଣ ॥୨୪
କୃଷ୍ଣର ବାଣ ନିରନ୍ତରେ ।
ପଡ଼ିଲା ଗଜ ବାଜୀ ଶିରେ ॥
ରଥୀ ପଦାତି ମୁଣ୍ଡ ଛିଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲେ ରଣଭୂମି ମାଡ଼ି ॥
ଧ୍ୱଜ ସାରଥି ତୁଲେ ରଥ ।
ରଣେ ପଡ଼ିଲେ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ପଦାତି ରଣେ ଛନ୍ତି ପଡ଼ି ।
ଭୁଜ ଚରଣ କନ୍ଧ ଛିଡ଼ି ॥୨୫
ଆନନ୍ଦେ ଶୁକମୁନି କହେ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ କୁରୁରାୟେ ॥
ନର କୁଞ୍ଜର ଶିର ଛିଡ଼ି ।
ରୁଧିର ନଦୀ ବେଗେ ବଢ଼ି ॥
ଶତ ସହସ୍ର ଧାରା ପରି ।
ବିଷମ ତରଙ୍ଗ ଲହରୀ ॥
ଗଭୀର ଘୋରନାଦ ପୁଣ ।
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଭୁଜେ ଭାସନ୍ତି ସର୍ପପ୍ରାୟେ ।
ପୁରୁଷ ଶିର କୂର୍ମ କି ଏ ॥
ଗହଳେ ହସ୍ତୀ ଦେହ ଭାସି ।
ନଦୀର କୁଦ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ॥
କୁମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟ କୋଟି କୋଟି ।
ତୁରଙ୍ଗ ଦେହ ଯାନ୍ତି ଘୋଟି ॥
ମୀନଙ୍କ ପ୍ରାୟ କର ଉର ।
ବାଳ ଭାସଇ ଯେହ୍ନେ ଦଳ ॥
ତରଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ଧନୁର୍ଗୁଣ ।
ଆୟୁଧ ଯେହ୍ନେ ବୃକ୍ଷ ତୃଣ ॥
ଖଡ଼ଗ ଚର୍ମ ଉର୍ମିମାଳ ।
ଘୋର ଗଭୀର ଅନ୍ତରାଳ ॥
ମଣିଏ ଭେକ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ରୁଧିର ସଙ୍ଗେ ଯାନ୍ତି ଭାସି ॥
ବାଲୁକା ପ୍ରାୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ମଣି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଯୁଦ୍ଧ ବାଣୀ ॥୨୬-୨୮
ରୁଧିର ଜଳେ ନଦୀଗଣେ ।
ବହିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ରଣେ ॥
ଦେଖି ହସନ୍ତି ଦେବତାଏ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଶୁଭିଲା ଜୟେ ଜୟେ ॥
ମୂଷଳ ଘାତେ ହଳଧର ।
ଅନେକ ରଥ କଲେ ଚୂର ॥
ଦେଖି ଅସୁର ବଳ ରାୟେ ।
ଘୋର ପ୍ରଳୟ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟେ ॥
କାହାର ବଳ ତାହା ସାଧି ।
ଦୁର୍ଗମ ଦୁସ୍ତର ଜଳଧି ॥
ବସୁଦେବର ବେନି ପୋଏ ।
କିଞ୍ଚିତ ମାତ୍ରେ କଲେ କ୍ଷୟେ ॥
ଜଗତେ ବୀରଶୂରପଣ ।
କିଞ୍ଚିତେ ଶତ୍ରୁ ସଂହାରଣ ॥

ଏ ତିନି ଭୁବନ କାରଣ ।
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ନାରାୟଣ ॥
ଲୀଳା ମାତ୍ରକେ ନରହରି ।
ଅନନ୍ତ ନାନା ରୂପ ଧରି ॥
ସେ ମାୟାଧର ଯେତେ କୃତ୍ୟ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଲୋକେ ବିପରୀତ ॥୨୯, ୩୦
ଏମନ୍ତେ ରିପୁ କଲେ ନାଶ ।
ରହିଲା ଜରାସନ୍ଧ ଶେଷ ॥
ଯେଷଣେ ଗ୍ରହିଁଲ ନୃପମଣି ।
ଦେଖେ ରୁଧିର ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ରକତ ସିନ୍ଧୁ ଦଶଦିଶେ ।
ଦେଖଇ କେହି ନାହିଁ ପାଶେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ରଥେ ।
ସାରଙ୍ଗଧନୁ ହଳ ହସ୍ତେ ॥
ଯେସନେ ନଟବର ଦୁଇ ।
ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଦୁର୍ଗମ ବଳ କରି ନାଶ ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ॥
ସିଂହକୁ ସିଂହ ଯେହ୍ନେ ମାଡ଼ି ।
ଜରା ଛାଡ଼ିଲା ଘୋର ରଡ଼ି ॥
ସଂଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ ନରପତି ।
ଯେସନେ ଯୁଦ୍ଧଭ୍ରଷ୍ଟ ହସ୍ତୀ ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ହଳଧର ।
ମୁଷଳେ କଲେ ରଥଚୂର ॥
କେଶ ଧଇଲେ ବାମ ହସ୍ତେ ।
କୋପେ ଗ୍ରସିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥
ଦେଖି ତାହାର କର୍ମଫଳ ।
ହେଳେ ନାଶିଲେ ସର୍ବ ବଳ ॥
ନର-ବରୁଣପାଶ ଆଣି ।
ବନ୍ଧନ କଲେ ହଳପାଣି ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ଦେବ ହରି ।
ତାର ବନ୍ଧନ ବେଗେ ଫେଡ଼ି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଦେବରାଜ ।
ଏହାରେ ଅଛି ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ସୁଖ ଭୋଳେ ।
ଗଳାଇ ଦେଲେ ଜାନୁତଳେ ॥୩୧, ୩୨

ଜୀବନ ଘେନି ପଳାଇଲା ।
ଡରେ ଅନେକ ଦୂର ଗଲା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବୀର ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
କର୍ମେ ପାଇଲା ବଡ଼ କଷ୍ଟ ॥
ପଥେ ବସିଲା ଲଜ୍ଜା ପାଇ ।
ଭାଳଇ ଚଉଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଏ ଭୂମି ଭୋଗ ତପ ଫଳେ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ବେନି ଭୁଜ ବଳେ ॥
ମୁଁ ଏବେ ଘୋର ତପ କରି ।
ପୂଜିବି ଶଙ୍କର ଗଉରୀ ॥
ଈଶ୍ୱର ଠହୁଁ ବର ପାଇ ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୋ ବଇରୀ ।
ନିଶ୍ଚେ ମାରିବି ତପ କରି ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହନ୍ତେ ମନେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ବନ୍ଧୁଜନେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ରାଜାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବିମନ ହେଉ କିସ ପାଇଁ ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମବନ୍ଧ ଫଳେ ।
ରଣେ ହାରିଲୁ ଏକବେଳେ ॥
ଯଦୁଙ୍କ ହସ୍ତେ ପରାଭବ ।
ଏକଥା ସହିଲା ଦଇବ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ମହୀତଳେ ।
ଜୟ ଅଜୟ ଯୁଦ୍ଧକାଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚିତ୍ତ ବୋଧ କରି ।
ରଥେ ତୋଳିଲେ ହସ୍ତ ଧରି ॥
ପଛେ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ବନ୍ଧୁଜନେ ।
ରାଜା ଚଳିଲା ଦୁଃଖମନେ ॥
ଲାଜେ ନ ଗ୍ରହିଁ ଦଶଦିଶ ।
ରାତ୍ରେ ମିଳିଲା ନିଜ ଦେଶ ॥୩୩-୩୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ସଂଗ୍ରାମେ କୃଷ୍ଣ ହଳପାଣି ॥
ଉଗ୍ରସେନର ଯେତେ ବଳ ।
ରଖିଲେ ମଦନଗୋପାଳ ॥
ସକଳ ବିଷ୍ଣୁ ତେଜମୟେ ।
କ୍ଷତ ନୋହିଲା ତାଙ୍କ ଦେହେ ॥

ରିପୁ ସାଗର ସୈନ୍ୟ ମାରି ।
ବିଜୟ କଲେ ନରହରି ॥
ଦେବେ କରନ୍ତି ଜୟଧ୍ୱନି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସୁର ମୁନି ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ଜଳ ସଙ୍ଗେ ।
ନାଚନ୍ତି ସୁରନାରୀ ରଙ୍ଗେ ॥୩୬
ମଥୁରାପୁର ନରନାରୀ ।
ମିଳିଲେ କରେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଧରି ॥
ସୂତ ମାଗଧେ ଯଶ ଭଣି ।
ଦ୍ୱିଜେ ମଙ୍ଗଳ ବେଦଧ୍ୱନି ॥
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ ଘୋଷ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମଥୁରା ପ୍ରବେଶ ॥୩୭
ଚନ୍ଦନ ଛେରା ମାର୍ଗେ ଦେଇ ।
ଉପରେ ତୋରଣା ଲମ୍ବାଇ ॥
ଦଧି ଅକ୍ଷତ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ।
କରନ୍ତି ମଙ୍ଗଳ ଆରମ୍ଭ ॥
ନାନା କୁସୁମ ଘେନି ନାରୀ ।
ପଥେ ବୁଲନ୍ତି ସ୍ତୁତି କରି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ହରଷ ନୟନରେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ମିଳିଲେ ଆପଣା ଭୁବନ ।
ସଙ୍ଗତେ ଉଗ୍ରସେନ ସୈନ୍ୟ ॥୩୮-୪୦
ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣିଲା ଧନ ଆଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମପାଣି ॥
ରାଜନ ଜିଣିଲୁ ସମର ।
ଏ ଧନ ଭଣ୍ଡାର ତୋହର ॥
ଉଗ୍ରସେନକୁ ଧନ ଦେଇ ।
ପୁରେ ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ॥
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ତନୟ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ କୁରୁରାୟ ॥୪୧
ସପତଦଶ ବାର ଆଣି ।
ବଳ ତେଇଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲା ।
ମାଗଧ ବେଳେ ନ ଜିଣିଲା ॥

କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ଯଦୁବଳ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣନ୍ତି ସର୍ବକାଳ ॥
ଅଭେଦ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଶରୀର ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ଜରାସନ୍ଧର ଯେତେ କୃତ୍ୟ ।
ତୋତେ କହିଲି ଭାଗବତ ॥୪୨, ୪୩
ସପତଦଶ ବାର ହାରି ।
ପୁଣ ସାଜିଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ତାହା ଜାଣି ।
ଭାଳନ୍ତି ମନେ ପରିମାଣି ॥
କାଳଯବନ ବୀର ଥିଲେ ।
ଯଦୁ କୁଶଳ ନାହିଁ ଭଲେ ॥
ଆଜ କରିବି ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ।
ଗଞ୍ଜିବି ଯବନର ତେଜ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ଶୂନ୍ୟବାଟେ ।
ମିଳିଲେ ଯବନ ନିକଟେ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ନୃପବର ।
ପୂଜିଲା ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର ॥
କରଯୁଗଳ ଦେଇ ଶିରେ ।
ନମିଲା ନାରଦ ପୟରେ ॥
କାଳଯବନ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ମୁନି କହନ୍ତି ଖେଦ ବହି ॥
ଯାଦବବଂଶେ ମହାବଳୀ ।
ଅଛନ୍ତି ରାମ ବନମାଳୀ ॥
ଜରାସନ୍ଧର ଯେତେ ବଳ ।
ମାଇଲେ ସପ୍ତଦଶ ବେଳ ॥
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ତିନି ଭୁବନେ ନାହିଁ ସରି ॥
ତୁ ଯେ ବୋଲାଉ ବଳୀୟାର ।
ଯଦୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କର ॥
ଜରା ହିଁ ସାଜିଅଛି ଯୁଦ୍ଧେ ।
ପାରିଲେ ସାଧ ଏହି ମଧ୍ୟେ ॥
ଆସ ମୋହର ସଙ୍ଗେ ତୁହି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟାଇବି ନେଇ ॥

କୃଷ୍ଣର ରୂପ ଗୁଣ କହି ।
ନାରଦ ଗଲେ ଆଗ ହୋଇ ॥୪୪
କାଳଯବନ ଶୁଣି ତାହା ।
ଯୁଦ୍ଧକୁ ବଳିଲା ଉତ୍ସାହା ॥
ଯବନ ବଳ ତିନି କୋଟି ।
ସାଜିଲେ ବନ ଗିରି ଘୋଟି ॥
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ମଧୁପୁରୀ ।
ରୁନ୍ଧିଲା ତିନିପୁର କରି ॥୪୫
ଯବନ ବଳ ଦେଖି ହରି ।
କହନ୍ତି ରାମ କର ଧରି ॥
ଦେଖ ଯାଦବ ବଳ କଷ୍ଟ ।
ଦଇବ ଆଣି କଲା ହଟ ॥୪୬
ମାଗଧ ଆସୁଅଛି ଏବେ ।
ନିଶ୍ଚେ ଯାଦବ ନାଶ ଯିବେ ॥
ଯବନ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ରହିଲେ ସମର ଆବୋରି ॥
ଏମନ୍ତେ ମାଗଧ ଆସିବ ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ପ୍ରାଣେ ସଂହାରିବ ॥
ଧନ ଜୀବନ ବନ୍ଦୀ କରି ।
ଘେନାଇ ଯିବ ନିଜ ପୁରୀ ॥୪୭, ୪୮
ନିର୍ଜନେ ଦୁର୍ଗେକ ଭିଆଇ ।
ଧନ କୁଟୁମ୍ବ ତହିଁ ଥୋଇ ॥
ଏଣେ କରିବା ରଣରଙ୍ଗ ।
ଏମନ୍ତେ କହି ଶିରୀରଙ୍ଗ ॥
ଜଳଧି କୂଳେ କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ବରୁଣକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ଛାଡ଼ ସ୍ଥାନ ।
ଏଥେ ମୁଁ କରିବି ବିଶ୍ରାମ ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦର ବଚନ ।
ଛାଡ଼ିଲା ଦ୍ୱାଦଶ ଯୋଜନ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ରାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ତାର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଦ୍ୱାରକା ନାମେ ଦିବ୍ୟପୁର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥

ମଥୁରାପୁର ପ୍ରାୟ କର ।
ଯେମନ୍ତ ଯାହାର ମନ୍ଦିର ॥୪୯, ୫୦
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ନିର୍ମାଣ କଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ପୁରମାନ ।
ଦେଖିଲେ ମୋହେ ପ୍ରାଣୀମନ ॥
ଅତି ସୁସଜ୍ଜ ଉଚ୍ଚ ସାର ।
ମେଢ଼ ଅଟ୍ଟାଳୀ ପୁରଦ୍ୱାର ॥
ହେମ ରଜତ ତମ୍ବା ମହୀ ।
ନାନା ଭୁବନ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ମହାମର୍କତ ପଦ୍ମରାଗ ।
ନୀଳ ଲୋହିତ ପୀତ ରଙ୍ଗ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରରିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଯେ ଯାହା ବାସ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥୫୧-୫୪
ସୁଧର୍ମା ସଭା ପାରିଜାତ ।
ଆଣି ସ୍ଥାପିଲା ଶଚୀକାନ୍ତ ॥
ଯହିଁ ବସିଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜନେ ।
ଦିଶନ୍ତି ଦେବତା ସମାନେ ॥୫୫
ବରୁଣ ଅଶ୍ୱ ଶ୍ୟାମକର୍ଣ୍ଣ ।
ମନପବନ ସମୀରଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଅଶ୍ୱ ଆଣି ଦେଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ପୂଜିଲା ॥୫୬
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପତି ।
ନିଯୋଗେ ପୂଜିଲେ ଶ୍ରୀପତି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯୋଗମାୟା କରି ।
ରାତ୍ରେ ମଥୁରାପୁର ଶିରୀ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁର ମଧ୍ୟେ ଥୋଇ ।
ମିଳିଲେ ରାମ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ॥
ରଜନୀ ହୋଇଲା ପ୍ରଭାତ ।
ବାହାର ହେଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
କମଳ ମାଳ କଣ୍ଠେ ଦେଇ ।
ଭୁଜ ଯୁଗଳେ ଶସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ॥୫୭, ୫୮
ସେ ହରିପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହିଲା ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଜରାସନ୍ଧଯୁଦ୍ଧେ କାଳଯବନଗମନୋ ନାମ ଚତୁଃପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ପଞ୍ଚପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

କାଳଯବନର ବିନାଶ । ପଞ୍ଚାବନରେ ପରକାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମଥୁରା ଗଡ଼ଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଜୟ ପଦ୍ମପାଦେ ॥
ଉଦୟଗିରି ମଧ୍ୟେ ଆସି ।
ଯେସନେ ବିରାଜଇ ଶଶୀ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଶ୍ୟାମଦେହୀ ।
ପୀତବସନ ବିରାଜଇ ॥ ୧
ଶ୍ରୀବତ୍ସଲାଞ୍ଛନ ସୁନ୍ଦର ।
କୌସ୍ତୁଭମଣି ହୃଦେ ହାର ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଚ୍ଚରିଭୁଜ ।
ଅରୁଣ ପଦ୍ମ ଚକ୍ଷୁ ତେଜ ॥ ୨
ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ହାସମୁଖୀ ।
ସୁନ୍ଦର କପାଳ ସୁରେଖୀ ॥
କର୍ଣ୍ଣେ ମକରାକାର ହୋଇ ।
ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜଇ ॥ ୩
କୋଟି କନ୍ଦର୍ପରୂପ ସାର ।
ରୂପକୁ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
କାଳଯବନ କୃଷ୍ଣେ ଚ୍ଚହିଁ ।
ନାରଦ ବାକ୍ୟେ ମନ ଦେଇ ॥
ବୋଲଇ ବାସୁଦେବ ଏହି ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ବହି ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଚ୍ଚରି ଭୁଜେ ।
କମଳ ନୟନ ବିରାଜେ ॥
ବନମାଳାଏ ଲମ୍ବେ ଉର ।
ଅପୂର୍ବ୍ବ ଦୁର୍ଲଭ ସୁନ୍ଦର ॥ ୪
ନାରଦ କହିଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଚିହ୍ନ ଦେଖିଲି ଏହା ଗାତ୍ରେ ॥
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନୋହଇ ଏ ଆନ ।
ରୂପ ହରିଲା ମୋର ମନ ॥
ଏହାର କରେ ଶସ୍ତ୍ର ନାହିଁ ।
ଚରଣେ ଚ୍ଚଲୁଅଛି ମହୀ ॥
ମୁଁ କିମ୍ପା କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଏହାର ତୁଲେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ॥
ନିନ୍ଦା ପାଇବି ଇହଲୋକେ ।
ମରଣେ ପଡ଼ିବି ନରକେ ॥
ମୁହିଁ ହୋଇବି ନିରାୟୁଧ ।
ତେବେ ଏହାର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ॥ ୫
ଏମନ୍ତେ ଅସୁର ବିଚ୍ଚରି ।
ତାହା ଜାଣିଲେ ନରହରି ॥
ମାୟାରେ ମୋହି ତାର ମନ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ଭଗବାନ ॥
କାଳଯବନ ବିଚ୍ଚରଇ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଯିବ ଏ ପଳାଇ ॥
ଯୁଦ୍ଧ ନ କରି ଏ ଭାଙ୍ଗିଲା ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଗୋଡ଼ାଇଲା ॥
ଯେ ହରି ଯୋଗୀଙ୍କ ଦୁର୍ଲଭ ।
ତାହାଙ୍କୁ ମଣଇ ସୁଲଭ ॥ ୬
ଧରିବା ଆଶେ କୃଷ୍ଣ ପଛେ ।
ଯବନ ଧାଇଁଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ହସ୍ତ ଲାଗଇ କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
ପାଦ ବାଜଇ ବେନି ପାୟେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦୂର ପଥ ନେଇ ।
ବନ ଗହନେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଯବନ ।
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ ॥ ୭
ଯାଦବକୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଡରେ ପଳାଉ କାହିଁପାଇଁ ॥
ଉଚିତ ନୁହଇ ତୋ ଯଶ ।
ଲୋକେ କରିବେ ଉପହାସ ॥
ନିନ୍ଦଇ ଗୋବିନ୍ଦ ମହିମା ।
ଯେଣୁ ଅଟଇ ହୀନକର୍ମା ॥ ୮
ଏମନ୍ତ ବାକ୍ୟେ ଦେଇ ଗାଳି ।
ଗିରି ଗହନେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ପଶିଲେ ଗିରି ଗହ୍ୱରରେ ।
ଯବନ ଘେନି ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ହରି ହୋଇଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଭିତରେ ପଶିଲା ଯବନ ॥
ଚ୍ଚହିଁଇ ଚଉଦିଗେ କୋପେ ।
ପୁରୁଷେ ଦେଖିଲା ସମୀପେ ॥
ଶୟନେ ନିଦ୍ରାଗତ ହୋଇ ।
ଉତ୍ତାନମତେ ଅଛି ଶୋଇ ॥
ଦେଖି ବୋଇଲା କ୍ରୋଧ ମନେ ।
ନିନ୍ଦିତ ପରୁଷ ବଚନେ ॥ ୯
ଏତେ ଯୋଜନ ମୋତେ ଆଣି ।
ମୋହର ମହିମା ନ ଜାଣି ॥
ସାଧୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଅଛି ଶୋଇ ।
ମିଛେ ବୁଜିଣ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇ ॥
ମରଣକାଳେ ନିଦ୍ରା ଗଲେ ।
କାଳ କି ବଞ୍ଚାଇବ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତ କରି ଘୋର ନାଦ ।
ହୃଦେ ମାଇଲା ବେନି ପାଦ ॥ ୧୦
ବଜ୍ର ସମାନ ପାଦ ବାଜି ।
ତାହାର ନିଦ୍ରା ଗଲା ଭାଜି ॥
ଉଠି ବସିଲା ମହାବଳୀ ।
ଚ୍ଚହିଁଇ ନୟନ ନିରୋଳି ॥
ବେନି ପାରୁଶ ଆଗପଛେ ।
ଯବନ ଦେଖିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥ ୧୧
କୋପେ କମ୍ପଇ ତାର ଦେହୀ ।
ନୟନେ ଅନଳ ଜଳଇ ॥
ଅଗ୍ନି ଉଠିଲା ମହାଘୋର ।
ପଡ଼ିଲା ଯବନ ଉପର ॥
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇଲା ତତକ୍ଷଣ ॥ ୧୨
ଶୁଣି ପରୀକ୍ଷ ପଚ୍ଚରଇ ।
ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ମୁଖ ଚ୍ଚହିଁ ॥
ଭୋ ମୁନି ଶୋଇଲା ପୁରୁଷ ।
କହ ତୁ ତାର ନାମ କିସ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କାହାର ପୁତ୍ର ମହାବଳୀ ।
ନୟନେ ଅଗ୍ନି ପରଜ୍ୱଳି ॥
କାଳଯବନ ଭସ୍ମ ଗଲା ।
ଏ ତପ କେମନ୍ତେ ସାଧିଲା ॥
ନିଦ୍ରାରେ ଗିରିମଧ୍ୟେ ଶୋଇ ।
କହ ସେ ପୂର୍ବେ ଥିଲା କାହିଁ ॥୧୩
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ କୁମର ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶେ ନୃପବର ॥
ମାନ୍ଧାତା ନାମେ ମହୀଇନ୍ଦ୍ର ।
ତାର କୁମର ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ॥
ବିପ୍ରସେବକ ସତ୍ୟବାଦୀ ।
ସଦ୍‌ଗୁଣ ଅଗାଧ ଜଳଧି ॥୧୪
ତାହାକୁ ଦେବଗଣେ ଆସି ।
କହିଲେ ବଚନ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ଆମ୍ଭେ ଛାଡ଼ିଲୁଁ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ।
ତୋର ଶରଣ ନୃପବର ॥
ହାରିଲୁଁ ଅସୁରଙ୍କୁ ରଣେ ।
ପଶିଲୁଁ ତୋହର ଶରଣେ ॥
ତୁ ଏବେ କର ପ୍ରତିକାର ।
ବେଗେ ଅସୁରବଳ ମାର ॥
ଏମନ୍ତ କହି ସୁରବୃନ୍ଦ ।
ଘେନାଇ ଗଲେ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ॥
ଅସୁର ତୁଲେ କଲେ ରଣ ।
ଗଗନ ପଥେ ଦେବଗଣ ॥
ମୁଚୁକୁନ୍ଦର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣେ ।
ଅସୁର ପଳାଇଲେ ରଣେ ॥
ଅନେକ ଗଲେ ପ୍ରାଣେ ନାଶ ।
ରହିଲେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଶେଷ ॥୧୫
କାର୍ତ୍ତିକେ ପାଇ ସେନାପତି ।
ଦେବତାମେଳେ ବୃହସ୍ପତି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଗୃହିଁ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ।
ରାଜନ ହୋଇଲୁଁ ଆନନ୍ଦ ॥
ତୋ ଯଶ ପର ଉପକାର ।
ସମ୍ପଦ ରଖିଲୁ ଆମ୍ଭର ॥
ତୁ ଆଉ ନ କର ସମର ।
ଅସୁର ଭୟ ଗଲା ଦୂର ॥୧୬

ତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ନୃପବର ।
ଆମ୍ଭେ ଆଣିଲୁଁ ଏତେ ଦୂର ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରାଜ୍ୟ ତୋର ଥିଲା ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଅନେକ କାଳ ଗଲା ॥୧୭
ସୁତ କଳତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଗୋତ୍ର ।
ସକଳ ହେଲେ କାଳଗ୍ରସ୍ତ ॥
ପ୍ରଜା ଯେ ଥିଲେ ତୋର ତୁଲେ ।
କାଳେ ସକଳ ନାଶ ଗଲେ ॥୧୮
ଦଇବବଳେ କାଳ ବଳୀ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ କର୍ମବଳେ ଗିଳି ॥
ଈଶ୍ୱର ଭାବେ ଗୃଳେ କାଳ ।
ପଶୁଙ୍କୁ ଯେହ୍ନେ ପଶୁପାଳ ॥
କିସ କରିବୁ ନରଲୋକେ ।
ପଡ଼ିବୁ ପୁତ୍ର ଦାରା ଶୋକେ ॥
ରାଜନ ଛାଡ଼ ମନୁଁ ଚିନ୍ତା ।
ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁ ବରଦାତା ॥
ଧନ ସମ୍ପଦ କାମ ଯେତେ ।
ମାଗ ତୁ ଦେବୁ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ମୋକ୍ଷକୁ ନୋହୁଁ ଅଧିକାରୀ ।
ମୋକ୍ଷର ଦାତା ନରହରି ॥୧୯,୨୦
ଦେବଙ୍କ ବାକ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ରାଜନ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଦେବଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ବୋଲଇ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ॥
ସେ ବରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ନିଦ୍ରା ପୀଡ଼ିତ ମୋର ଦେହୀ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଦେବେ ମନେ ।
ମିଳିଲେ ଦୁର୍ଗମ କାନନେ ॥
ଗିରିକନ୍ଦରେ ଶଯ୍ୟା କରି ।
ତହିଁ ଶୁଆଇ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୨୧
ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଦି ଦେବେ ।
ତୋହର ନିଦ୍ରା ଯେ ଭାଙ୍ଗିବେ ॥
ତୋର ନୟନ ଅଗ୍ନି ବାଣେ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇବେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଦେବେ ଗଲେ ।
କୃଷ୍ଣ ଜାଣନ୍ତି ତାହା ଭଲେ ॥

ଯବନ ମରାଇଲେ ନେଇ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥୨୨
କାଳଯବନ ଭସ୍ମ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
କୃଷ୍ଣ ଶରୀର ତେଜ ରାଶି ।
ଗିରିକନ୍ଦର ତମ ନାଶି ॥
ଚକିତେ ଗୃହିଁ ନୃପବର ।
ଦେଖିଲା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୨୩
ନୀଳଜଳଦ ତନୁ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ॥
ଶ୍ରୀବକ୍ଷ ଚିହ୍ନ ମଣି କଣ୍ଠେ ।
ରତ୍ନ ମେଖଳା କଟିତଟେ ॥
ସୁନ୍ଦର ବନମାଳା ସାଜେ ।
ନିଜ ଆୟୁଧ ଗୃରିଭୁଜେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ଗୋପାଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ହାସମୁଖ ।
ତିଳ କୁସୁମ ନାସା ରେଖ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଗୃରିଭୁଜ ।
ବିକ୍ରମସିଂହ ପ୍ରାୟ ତେଜ ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ତେଜ ।
ଦେଖି ଚକିତ ମହାରାଜ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ତେଜେ ହରଷିତ ।
ଶଙ୍କିତେ ଯୋଡ଼ି ବେନି ହସ୍ତ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଦନ ଅରବିନ୍ଦ ।
ଗୃହିଁ ବୋଲଇ ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ॥୨୪-୨୭

ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଉବାଚ

କହ ତୁ କାହାର ନନ୍ଦନ ।
କୁଳ ପ୍ରବର ନିଜ ନାମ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ।
ଗିରିକନ୍ଦରେ ଥିଲୁ କାହିଁ ॥
କମଳ ଜିଣି ତୋ ଚରଣ ।
କିମ୍ପାଇଁ ବୁଲୁ କଣ୍ଟା ବଣ ॥୨୮
ତେଜସ୍ୱୀମାନଙ୍କର ତେଜ ।
କି ଅବା ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ॥

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶଶାଙ୍କ ଆଖଣ୍ଡଳ[୧] ।
କିବା କେବଣ ଦିଗପାଳ ॥୨୯
ବିଷ୍ଣୁ ଶଙ୍କର ପଦ୍ମଯୋନି ।
ଦେବଙ୍କ ଦେବତା ଏ ତିନି ॥
ଏ ତିନି ମଧ୍ୟେ ଏକ ତୁହି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ॥
ତୋହର ତେଜେ ତମ ଗଲା ।
ପ୍ରଦୀପ ପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ସତ୍ୟ ବଚନ କହ ମୋତେ ।
ମୁଁ ତୋତେ ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଶୁଣିତେ ଯେବେ ମୁହିଁ ପାତ୍ର ।
କହ ତୋ ଜନ୍ମ କର୍ମ ଗୋତ୍ର ॥୩୦, ୩୧
ମୋହର କଥା ଶୁଣ ତୁହି ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ମାନ୍ଧାତା ନୃପତି ନନ୍ଦନ ।
ମୋହର ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ନାମ ॥
ଚିର ଅନିଦ୍ରା ଶ୍ରମ ପାଇ ।
ନିରୋଳେ ନିଦ୍ରାଗତ ହୋଇ ॥୩୨, ୩୩
ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗିଲା କେ ମୋହର ।
ଭସ୍ମ ହୋଇଲା ତା ଶରୀର ॥
ଏବେ ମୁଁ ତୋର ରୂପ ଦେଖି ।
ଗ୍ରହାନ୍ତେ ଫିଟେ ବେନି ଆଖି ॥
ଦେଖି ତୋହର ନିଜ ତେଜ ।
ମୁହିଁ ହୋଇଲି ହତବୀର୍ଯ୍ୟ ॥
ଏମନ୍ତ ରାଜାମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଗଭୀର ମେଘପ୍ରାୟ ଘୋଷ ।
ରଙ୍ଗଅଧରେ ମନ୍ଦହାସ ॥୩୪-୩୬

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୋହର ଜନ୍ମ କର୍ମ ଗତି ।
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଅଛନ୍ତି ॥
ନାମ ହିଁ ଅଛି ମୋର ଯେତେ ।
କେ ଜାଣି ପାରିବ ଜଗତେ ॥୩୭
ଭୂମିରେ ଅଛି ରେଣୁ ଯେତେ ।
ଅନନ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଏମାନ ଗଣି କେ ପାରଇ ।
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଦେହ ବହି ॥
ମୋହର ଜନ୍ମ କର୍ମ ନାମ ।
ଗଣି ନୋହିବେ କେହି କ୍ଷମ ॥
ମୋହର ଜନ୍ମ କର୍ମ ଯେତେ ।
ତ୍ରିକାଳଦର୍ଶୀ ଏ ଜଗତେ ॥
ପରମଋଷି ଯେତେ ଛନ୍ତି ।
କେହି ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୩୮, ୩୯
ଏବେ ମୁଁ କହୁଅଛି ଯେତେ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଦେବେ ଯାଇ ।
କ୍ଷୀର ସିନ୍ଧୁର ତଟେ ଥାଇ ॥
ସ୍ତୁତି କରିଲେ ମୋ ଚରଣେ ।
ମେଦିନୀଭାରା ନିବାରଣେ ॥
ଅସୁରବଳ କରି ନାଶ ।
ସାଧୁଙ୍କୁ କରିବି ଆଶ୍ୱାସ ॥
ଏବେ ମୁଁ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲି ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ବସୁଦେବର ପୁତ୍ରଭାବ ।
ଲୋକେ ବୋଲନ୍ତି ବାସୁଦେବ ॥୪୦, ୪୧
କଂସକୁ ସଂହାରିଲି ମୁହିଁ ।
ଥିଲିଟି ବୃନ୍ଦାବନେ ରହି ॥
ପ୍ରଲମ୍ବ ଆଦି ଯେ ଦାନବେ ।
ମୁହିଁ ମାଇଲି ବାଳ ଭାବେ ॥
କାଳଯବନ ଅଣାଇଲି ।
ତୋର ନୟନେ ସଂହାରିଲି ॥୪୨
ତୋତେ ମୋ ଅନୁଗ୍ରହ ଚିତ୍ତ ।
ତେଣୁ ମିଳିଲି ତୋ ଅଗ୍ରତ ॥
ପୂର୍ବେ ତୁ ଘୋର ତପ କରି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଧରି ॥
ମୋତେ ଦେଖିବୁ ବୋଲି ଚିତ୍ତେ ।
ଏବେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲି ତୋତେ ॥
ଭକତବତ୍ସଳ ମୋ ନାମ ।
ବର ତୁ ମାଗ ଇଚ୍ଛା କାମ ॥
ଯାହା ମାଗିବୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ଦେବି ମୁହିଁ ତୋତେ ॥
ମୋର ଶରଣ ଯେ ପଶନ୍ତି ।
ସଂସାରେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୪୩, ୪୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ପ୍ରଣାମ କଲା ପୁଣ ପୁଣି ॥
ଗର୍ଗ ବଚନ ପରିମାଣି ।
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲା ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆନନ୍ଦେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କହଇ କୃଷ୍ଣପାଦେ ପଡ଼ି ॥୪୫

ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋର ମାୟାବଳେ ।
ମୋହିତ ପ୍ରାଣୀ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଅନର୍ଥ ଅର୍ଥ ପ୍ରାୟ ମଣେ ।
ନ ଭଜେ ତୋହର ଚରଣେ ॥
ଦୁଃଖଗହନେ ସୁଖ ଆଶେ ।
ପଡ଼ଇ ଦାରା ଗୃହ ପାଶେ ॥
ମୈଥୁନ ସୁଖେ କାଳ ବଞ୍ଚେ ।
ନ ବୁଝି ନିତ୍ୟେ ଧନ ସଞ୍ଚେ ॥୪୬
ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ମହୀତଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖେ ଦେଇ ମତି ।
ତୋର ଚରଣେ ନ ଭଜନ୍ତି ॥
ପଡ଼ନ୍ତି ଗୃହ ଅନ୍ଧକୂପେ ।
ପଶୁ ଯେସନେ ତୃଣ ଶାକେ ॥୪୭
ଶୁଣ ହେ ମଦନଗୋପାଳ ।
ନିଷ୍ଫଳେ ଗଲା ଏତେ କାଳ ॥
ରାଜସମ୍ପଦେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ॥
ଦେହାଭିମାନ ବୁଦ୍ଧି ବଳେ ।
ସୁତ କଳତ୍ର ମୋହ ଜାଲେ ॥
ଦୁସ୍ତର ଚିନ୍ତା ପଥେ ଶ୍ରାନ୍ତ ।
ତୋତେ ନ ଭଜି ଯଦୁନାଥ ॥୪୮
ମୃତ୍ତିକା ଘଟ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ବୋଲଇ ନରଦେବ ମୁହିଁ ॥

୧. ଆଖଣ୍ଡଳ—ଇନ୍ଦ୍ର ।

ରଥ କୁଞ୍ଜର ଅଶ୍ୱ ଯେତେ ।
ପଦାତି ବଳ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଖେଳଇ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ।
ତୋତେ ନ ଜାଣି ମତିଭୋଳେ ॥୪୯
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ଏ ସଂସାରେ ।
ପଶି ଗହନ ଚିନ୍ତା ଘୋରେ ॥
ବିଷୟସୁଖେ ଲୋଭ ବଢ଼ି ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ି ॥
ପଡ଼ଇ ତୋର ମାୟାବଳେ ।
ତୁ ତାକୁ ନାଶୁ ଅବହେଳେ ॥
ଗ୍ରାସଇ ତୋର କାଳରୂପ ।
ଇନ୍ଦୂରେ[1] ଯେହ୍ନେ କାଳସର୍ପ ॥୫୦
ପୂର୍ବେ ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ ରଥେ ।
କୁଞ୍ଜର କନ୍ଧେ ନାନାପଥେ ॥
ନରଦେବତା ନାମ ବହି ।
ଭ୍ରମଇ ମତ୍ତଭୋଳ ହୋଇ ॥
ସେ ଦେହ ତୋର ଅଂଶ କାଳ ।
କରଇ କୃମି ଭସ୍ମ ମଳ ॥୫୧
କେ ଅବା ନୃପ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଅଶେଷ ଦିଗ ଭାଗ ଜିଣି ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ଦଶଦିଗ ବାହି ।
ଅଭୂତ ବିଗ୍ରହ[2] ବୋଲାଇ ॥
ଉତ୍ତମ ସିଂହାସନେ ପୂଜା ।
ପାଦେ ନମନ୍ତି ସର୍ବରାଜା ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ ଯେ ଧରି ।
ସ୍ତିରୀଏ କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ କରି ॥
ମୈଥୁନ ସୁଖ ଗୃହମଧ୍ୟେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଆନନ୍ଦେ ॥୫୨
ନିବୃତ୍ତଭୋଗ ମହାଶ୍ରମେ ।
ତପ ଆରାଧି ନାନା କର୍ମେ ॥
ଦେବତା ବରଦାନ କାଳେ ।
ପୁଣ ମାଗଇ ସୁଖଭୋଳେ ॥
କରଇ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ବାଞ୍ଛା ।
ପରମ ସୁଖେ ନାହିଁ ଇଚ୍ଛା ॥

ଜନ୍ମମରଣ ବେନି ପଥେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମୁଥାଇ ନିତ୍ୟେ ॥୫୩
ତାହାର ଭାଗ୍ୟ ଯେବେ ଥାଇ ।
ସୁସାଧୁ ସଙ୍ଗତ ମିଳଇ ॥
ସହ୍ଗେ ହୋଇ ପାପ ନାଶ ।
ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱ ଯେ ପ୍ରକାଶ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ତୋର ପାଦେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜଇ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତୋହର ମାର୍ଗେ ହୋଇ ମତି ।
ତୁଟଇ ଭବବନ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୫୪
ଭୋ ନାଥ ଜାଣିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ତୋହର ଅନୁଗ୍ରହ ମୋତେ ॥
ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପଦ ବନ୍ଧ ପାଶ ।
ଏବେ ହୋଇଲା ମୋର ନାଶ ॥
ଅଖଣ୍ଡ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ।
ଅଶେଷ ଭୋଗ ମହୀତଳେ ॥
ଯେ ଛାଡ଼ି ଭଜେ ତୋ ଚରଣ ।
ଏକା ବୁଲଇ ବନେ ବନ ॥
ଅଶେଷ ଘୋର ତପ କରି ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀ ॥
ଭୋ ନାଥ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
ଅନାଦି ଧର୍ମ ଆଦିମୂଳ ॥
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବିବି ନାରାୟଣ ॥
ଆନ ସମ୍ପଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏ ବର ଦିଅ ମୋତେ ତୁହି ॥
ତୁ ଜୀବ କଇବଲ୍ୟଦାତା ।
ଦୁଃଖୀଜନଙ୍କ ପିତାମାତା ॥
ତୋହର ଦରଶନ ପାଇ ।
ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧ ଯେ ମାଗଇ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି ଅପଣ୍ଡିତ ।
ତୋର ମାୟାରେ ଜ୍ଞାନ ହତ ॥୫୫, ୫୬

ଭୋ ନାଥ ପରମ ଈଶ୍ୱର ।
ତୁ ଯେ ଯାଚିଲୁ ମୋତେ ବର ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ବନ୍ଧ ମୋହପାଶ ।
ସେ ବରେ ନାହିଁ ମୋର ଆଶ ॥
ନିର୍ଗୁଣ ନିରଞ୍ଜନ ପର ।
କେବଳ ଆତ୍ମିାନ ସାର ॥
ଏମନ୍ତ ପୁରୁଷର ପାଦେ ।
ଶରଣ ଯିବି ଅପ୍ରମାଦେ ॥୫୭
ଏହି ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ଦୁଃଖ ପାଇ ॥
ବାସନାବଳେ କରି ପାପ ।
ସୁମରି ପଛେ ଅନୁତାପ ॥
ସେ ତାପେ ପୀଡ଼ିତ ଜୀବନେ ।
ଭ୍ରମଇଁ ଦୁଃଖେ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ଷଡ଼ଅଇରି* ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମି ।
ନିଗମ ପଥେ ମହାଶ୍ରମୀ ॥
ତୃଷିତେ ଜଳପାନ ଚିନ୍ତି ।
କେବେ ନୁହଇ ତୃଷା ଶାନ୍ତି ॥
ସେ ଜଳ ତୋର ପାଦେ ଥାଇ ।
ସଂସାର ତାପ ନିବାରଇ ॥
ନିର୍ଭୟ ସତ୍ୟ ଶୋକହର ।
ଭୋ ନାଥ ଚରଣ ତୋହର ॥
ଆପଦ କାଳେ ସୁଖ ଦେଇ ।
ସେ ପାଦେ କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥୫୮
ଏମନ୍ତ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ମୃଦୁବାଣୀ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁ ମହାଭାଗ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ।
ନିର୍ମଳ ନିଷ୍କାମ ତୋ ମତି ॥
ବରେ ମୋହିଲି ତୋର ଚିତ୍ତ ।
ଲୋଭେ ନୋହିଲୁ ଅଭିଭୂତ ॥
ଏମନ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ଯେବେ ତୋର ।
ନିଶ୍ଚେ ତରିବୁ ଭବ ଘୋର ॥

୧. ଇନ୍ଦୂରେ—ମୂଷାକୁ । ୨. ଅଭୂତ ବିଗ୍ରହ—ଯାହା ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ କେହି ସାହସ କରେ ନାହିଁ ବା ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ନାହିଁ ।
* କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ।

ଭକତଜନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ।
ସମ୍ପଦେ ନୋହେ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ॥୬୯, ୭୦
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଲୟ କରି ।
ମୋତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରରୀ ॥
ମୋର ଭକତି ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି ॥
କର୍ମ ବାସନା ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧ ।
ଭାବେ ଭ୍ରମଇ ଯେହ୍ନେ ଅନ୍ଧ ॥୭୧
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଏବେ ତୁ ସୁଖେ ଭ୍ରମ ମହୀ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ମୋର ପାଦେ ।
ତୋହର ଭକ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ହେଉ ବୋଇଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥୭୨
କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳେ ହୋଇ ଜାତ ।
ଜୀବ ମାଇଲୁ ଅପ୍ରମିତ ॥
ମୃଗୟା କରି ମାଂସ ଖାଇ ।
ଏ ଜନ୍ମେ ତୋର ଗତି ନାହିଁ ॥
ମୋହର ପାଦେ ଆଶ୍ରେ କର ।
ସାଧିବୁ ତପ ମହାଘୋର ॥
ତେବେ ହୋଇବ ପାପକ୍ଷୟେ ।
ଭେଦିବୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଯାଏ ॥
ପାପ ଅନ୍ତରେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଜନ୍ମିବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଉଦରେ ॥
ସୁହୃଦ ହୋଇ ସର୍ବଭୂତେ ।
ତୁ ମୋତେ ଚିହ୍ନିବୁ ଜଗତେ ॥
ତେବେ ପାଇବୁ ମୋ ଚରଣ ।
କହି ହସନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥୭୩, ୭୪
ସେ ନାରାୟଣ ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କାଳଯବନବଧେ ମୁଚୁକୁନ୍ଦସ୍ତୁତିର୍ନାମ ପଞ୍ଚପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଟ୍‌ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଜରାକୁ ଡରିଲାର ପରି । ପଳାଇ ଦ୍ୱାରକା ଶ୍ରୀହରି ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ସନ୍ଦେଶ ପାଇଲେ । ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନ ଛପନରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁଗ୍ରହେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ।
ପ୍ରଣାମ କରି କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥
ଚିତ୍ତେ ନିବେଶି ପାଦଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ[୧] ।
ବାହାର ହେଲା ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ॥ ୧
ଦେଖିଲା ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ।
ବନ ଦୁର୍ଗମ ଗିରିମାନ ॥
ପଶୁଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ବିଗ୍ରହଇ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥
ଅଳପ ପ୍ରାଣ୍ଟେ ତ ଦିଶନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତେ କଲା ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ମନେ ଭାବ ।
କିବା ହୋଇଲା କଳିଯୁଗ ॥
ନିଦ୍ରାରେ ତିନି ଯୁଗ ଗଲା ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଓହ୍ଲାଇଲା ॥
ଉତ୍ତର ଦିଗେ ନୃପବର ।
ଗଲା ଅନେକ ପଥ ଦୂର ॥ ୨
ସର୍ବସଂଶୟ ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ।
ତପ ସାଧନେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
ସମାଧି କରି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ମନ ନିବେଶି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଗନ୍ଧମାର୍ଦନ ମଧ୍ୟେ ଗଲା ।
ବଦରୀ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲା ॥
ନରନାରାୟଣ ଆଶ୍ରମ ।
ଶୁଚି ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟଧାମ ॥
ସମାଧିବଳେ ତପ କରି ।
ମନପବନ ହୃଦେ ଧରି ॥
ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଦୁଃଖ ସହି ।
ସମଦରଶୀ ଶୁଦ୍ଧଦେହୀ ॥
ଦୃଢ଼େ ଆରାଧି ଯୋଗବଳେ ।
ବସିଲା ଆସନେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୩,୪
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ଚକ୍ରଧର ॥
କପଟେ ମରାଇ ଯବନ ।
ମିଳିଲେ ମଥୁରା ଭୁବନ ॥
ଯବନ ବଳ ତିନିକୋଟି ।
ମଥୁରାପୁର ଥିଲେ ଘୋଟି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମାରି ଭଗବାନ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ପାଇଲେ ଯେତେ ଧନ ॥
ଗୋରୁ ମନୁଷ୍ୟେ ବନମାଳୀ ।
ଧନ ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଗ୍ଭଳି ॥
ବିଗ୍ରହି କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁବନ୍ଧ ।
ଆସି ମିଳିଲା ଜରାସନ୍ଧ ॥
ତେଇଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ବଳ ।
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ॥୫,୬

୧. ପାଦଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—ପାଦଯୁଗଳ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖି ବ୍ୟଗ୍ର ଗତି ।
ଭାଳନ୍ତି ରାମ ଯଦୁପତି ॥
ଆମ୍ଭେ ଏ ନଗରେ ନ ଥିବା ।
ଗ୍ୱଲ ଏ ପର୍ବତେ ଲୁଚିବା ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଛାଡ଼ି ମଥୁରାପୁର ଶିରୀ ॥
ଅଭୟଦାତା ଭୟ ପାଇ ।
ପାଦେ ଚଳନ୍ତି ବେନି ଭାଇ ॥
ଆକ୍ରମି ଅନେକ ଯୋଜନ ।
ପଶିଲେ ଗହନ ବିପିନ ॥୭,୮
ଭାଙ୍ଗିବା ଦେଖି ରାମ କୃଷ୍ଣ ।
ପଛେ ଧାଇଁଲା ଜରା ଦୁଷ୍ଟ ॥
ରଥ କୁଞ୍ଜର ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ପଥେ ଗ୍ୱଲଇ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଆଜ ଜିଣିବି କରି ରଣ ।
ନ ଜାଣେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରମାଣ ॥ ୯
ରାମ କୃଷ୍ଣ ଯେ ବେନି ଭାଇ ।
ବନେ ଅନେକ ଶ୍ରମ ପାଇ ॥
ଏକ ଆରେକ ଧରି କରେ ।
ଉଠିଲେ ପର୍ବତ ଉପରେ ॥
ପ୍ରବରଷଣ ନାମ ତାର ।
ନିତ୍ୟେ ବରଷେ ସୁନାସୀର ॥୧୦
ଉଠନ୍ତେ ପର୍ବତ ଉପରେ ।
ଜରା ଦେଖିଲା ବହୁ ଦୂରେ ॥
ଅଧିକ ପାଦେହେଁ ନ ଗଲା ।
ପର୍ବତ ରୁନ୍ଧରେ ବୋଇଲା ॥
ବେଢ଼ି ପର୍ବତ ଗ୍ୱରିଦିଗେ ।
ଅନଳ ଲଗାଇଲେ ବେଗେ ॥
ଦହନ କରି ବନ ଘୋର ।
ଜାଣିଲା ଶତ୍ରୁ ଗଲା ମୋର ॥୧୧
ଅନଳଯୋଗେ ମହୀଧର ।
ତାପନ୍ତେ ପର୍ବତ ଶିଖର ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାମ ନରହରି ।
ପବନଗତି ଅନୁସରି ॥
ପର୍ବତ ଶିଖ ଅତିଶେଷ ।
ଉଚ୍ଚ ଯୋଜନ ଏକାଦଶ ॥

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବାହୁବଳେ ।
ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳେ ॥୧୨
ବଳ ସହିତେ ଜରା ଥିଲା ।
ରାମ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲା ॥
ଲୁଚି ପଳାଇ ବେନି ଭାଇ ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ॥
ଜଳଧି ପରିଖା ଯାହାର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥୧୩
ମିଛକୁ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ମଣି ।
ମନେ ଆନନ୍ଦ ନୃପମଣି ॥
ବୋଲଇ ବଳଙ୍କୁ ଅନାଇ ।
ପର୍ବତେ ମଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଭସ୍ମ ହୋଇଲେ ଅଗ୍ନିଯୋଗେ ।
ଗ୍ୱଲ ବାହୁଡ଼ି ଯିବା ବେଗେ ॥
ବଳ ଆକର୍ଷି ମହାବଳୀ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ଜିଣି ଜୟବାଦ୍ୟ ।
ବଜାଇ ହୋଇଲେ ଆନନ୍ଦ ॥୧୪
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଆନର୍ତ୍ତିପତି ରଇବତ ॥
ରେବତୀ ନାମେ କନ୍ୟା ଥିଲା ।
ବଳଦେବଙ୍କୁ ବିଭା ଦେଲା ॥
ବ୍ରହ୍ମାବଚନେ ଦେଲା ଆଣି ।
ନବମସ୍କନ୍ଧେ ଅଛୁ ଶୁଣି ॥୧୫
ଭୀଷ୍ମକ ନାମେ ମହାରାଜା ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ତାହାର ତନୁଜା ॥
କମଳା ଅଂଶେ ଅବତାର ।
କୁଣ୍ଡିନଗର ନୃପବର ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ବିବାହ ବିଗ୍ରେ ।
ହରିଲେ ହରି ସ୍ୱୟଂବରେ ॥
ରାଜାଏ ଥିଲେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଆବୋରି ଶିଶୁପାଳ ପକ୍ଷେ ॥
ଶାଲ୍ୱ ମାଗଧ ଆଦି ଯେତେ ।
ବଳ ହିଁ ଥିଲେ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ବ କରି ଚୂର ।
ପଥେ ଦେଖନ୍ତି ସୁରନର ॥

କନ୍ୟା ହରିଲେ ଦାମୋଦର ।
ଅମୃତ ଯେହ୍ନେ ଖଗେଶ୍ୱର ॥୧୬, ୧୭
ତା ଶୁଣି ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ।
ଶୁକମୁନିଙ୍କି ପଗ୍ୱରିଲା ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଭୀଷ୍ମକ ନନ୍ଦିନୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ରୁଚିରବଦନୀ ॥
କେମନ୍ତେ ଦେବ ନରହରି ।
ରାକ୍ଷସ ମତେ ନେଲେ ହରି ॥୧୮
ଅସୁର ବଳ ଅପ୍ରମିତ ।
ଶୁଣି ଚକିତ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥
କେମନ୍ତେ ଶିଶୁପାଳ ଆଦି ।
ପଥେ ତାହାଙ୍କ ବଳ ଛେଦି ॥
ଏକଇ ରଥେ ଚକ୍ରପାଣି ।
କେମନ୍ତେ ହରିଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥୧୯
କୃଷ୍ଣର କଥା ପୁଣ୍ୟମୟ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ବଚନେ ସୁଧା ପ୍ରାୟ ॥
ଅଖିଳ ଜନ ପାପ ନାଶେ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ପରକାଶେ ॥
କାହାର ଚିତ୍ତ ଶୁଣି ଏହା ।
ସନ୍ତୋଷେ ନୋହିବ ଉତ୍ସାହା ॥
ନବୀନ ବସ୍ତୁ ପାଇ ଯେହ୍ନେ ।
ଆଦରେ ଆବୋରନ୍ତି ଜନେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରିତ ସେହିମତେ ।
ଶ୍ରବଣେ ନୂଆ ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ॥୨୦
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷମନ ହୋଇ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଗ୍ୱହିଁ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଭୀଷ୍ମକ ନାମେ ମହୀନାଥ ।
ବିଦର୍ଭ ନଗରେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ତାହାର ପତ୍ନୀଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ।
ଏକ ଦୁହିତା ପାଞ୍ଚ ସୁତ ॥୨୧
ରୁକ୍ମୀ ଅଗ୍ରଜ ରୁକ୍ମରଥ ।
ଏ ବେନି ବଳ ଅପ୍ରମିତ ॥
ପୁଣ ହୋଇଲା ରୁକ୍ମବାହୁ ।
ତାର ପ୍ରତାପ କେବା କହୁ ॥

ଚତୁର୍ଥ ପୁତ୍ର ରୁକ୍ମକେଶ ।
ପଞ୍ଚମ ରୁକ୍ମମାଳୀ ଶେଷ ॥
ଏହାଙ୍କ ଶେଷେ କନ୍ୟା ଜାତ ।
ସୁସାଧ୍ୱୀ କମଳା ସମ୍ଭୂତ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ନାମେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ତାର ମହିମା ଏବେ ଶୁଣ ॥୨୨
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ କର୍ମ ବାଣୀ ।
ଗୃହ ଆଗତ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁର ଲୋକେ ଆସି ।
କହନ୍ତି ତାର ଆଗେ ବସି ॥
ନିରତେ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣି ।
ସେ କନ୍ୟା ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ଆତ୍ମା ସଦୃଶେ ଶୁଣି ବର ।
ମନେ ବରିଲା ଚକ୍ରଧର ॥୨୩
ଗୋବିନ୍ଦ ତାହା ମନେ ଜାଣି ।
ସଙ୍କଳ୍ପେ ବରିଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ଅଂଶେ କମଳା ଦେହ ଧରି ।
ଆତ୍ମା ସଦୃଶେ କନ୍ୟା ବରି ॥୨୪
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କର ମତ ।
ଦୁହିତା ବିବାହେ ଉଚିତ ॥
ଭୀଷ୍ମକ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବରିଲା ।
ତା ଶୁଣି ରୁକ୍ମୀ କୋପ କଲା ॥
ଅନେକ ନିନ୍ଦାବାକ୍ୟ କରି ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ଗଲା ବରି ॥୨୫
ଶିଶୁପାଳକୁ ବିଭା ଶୁଣି ।
ଚକିତେ ଭାଳଇ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ବିକଳଚିତ୍ତେ ବିଗ୍ରିଲା ।
ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଣାଇଲା ॥
ସୁହୃଦ ବାକ୍ୟ ତାଙ୍କୁ କହି ।
ଚରଣେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ବିପ୍ରମଣି ।
ଦ୍ୱାରକା ଯାଅ ଏହିକ୍ଷଣି ॥
ଯେବେ ଆସିବେ ଚକ୍ରଧର ।
ତେବେ ସେ ଜୀବନ ମୋହର ॥
ଅଧିକ କହିବଇଁ କେତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଜାଣନ୍ତି ଏହା ଚିତ୍ତେ ॥୨୬

କନ୍ୟା ବଚନେ ବିପ୍ର ଗଲା ।
ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନେ ମିଳିଲା ॥
ଦ୍ୱାରେ ଯେ ଦ୍ୱାରପାଳ ଥିଲେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନେଇ ଭେଟାଇଲେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନେ ହରି ।
ଯାଦବେ ଅଛନ୍ତି ଆବୋରି ॥
ଖଟନ୍ତି ଦଶଦିଗପାଳେ ।
ବିପ୍ର ଦେଖିଲେ ଚର୍ମଡୋଳେ ॥୨୭
ବିପ୍ରବତ୍ସଳ ନରହରି ।
ଉଠି ବ୍ରାହ୍ମଣ କର ଧରି ॥
ନିଜ ଆସନେ ବସାଇଲେ ।
ଅନେକମତେ ପୂଜା କଲେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଯେହ୍ନେ ଦେବଗଣେ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ପୂଜନ୍ତି ଚରଣେ ॥
କୃଷ୍ଣ ପୂଜିଲେ ସେହିମତେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୨୮
ବିପ୍ରଙ୍କୁ କରାଇ ଭୋଜନ ।
ପାଶେ ବସିଲେ ଭଗବାନ ॥
ବିପ୍ରର ଶ୍ରମ ଦେଖି ହରି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣପାଦ କରେ ଧରି ॥
ଧୀରେ ଗୃପନ୍ତି ଭଗବାନ ।
ବିପ୍ରଚରଣୁ ଗଲା ଶ୍ରମ ॥
ଆଶ୍ୱସ୍ତ ଦେଖି ବିପ୍ରବର ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୨୯
ଭୋ ବିପ୍ରବର ତୋର ଧର୍ମ ।
ବେଦ ଉଚିତ ନିତ୍ୟ କର୍ମ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମେ ବଞ୍ଚୁଟି କି ସୁଖେ ।
ସନ୍ତୋଷଚିତ୍ତେ ଗୃହଦୁଃଖେ ॥୩୦
ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ଯେତେ ଧନ ।
ତେଣେ ସନ୍ତୋଷ ଯାର ମନ ॥
ଦୁଃଖେ ଯେ ନ ଚଳନ୍ତି ଧର୍ମୁଁ ।
ସେ ଧର୍ମ ବିପ୍ର କାମଧେନୁ ॥
ଅଖିଳ କାମ୍ୟଫଳ ଦେଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ବିପ୍ର ଯେ ରହଇ ॥୩୧
ବହୁତ ଥିବ ଯାର ଧନ ।
ହେଳା କରଇ ନିଜ କର୍ମ ॥

ନିରତେ ଚିତ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ନାହିଁ ଯଶ ॥
ଦରିଦ୍ରପଣେ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ନିଜ ଧର୍ମକୁ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ସେ ବିପ୍ର ହୋଇ ମୋର ସଙ୍ଗ ।
ତରଇ ସଂସାର ତରଙ୍ଗ ॥୩୨
ଯଥାଲାଭରେ ଯେ ସନ୍ତୋଷ ।
ଅଧର୍ମେ ନ କରନ୍ତି ଆଶ ॥
ସାଧୁ ସୁହୃଦ ସର୍ବଭୂତ ।
ସକଳ ଜୀବ ହିତେ ରତ ॥
ହୃଦେ ନ ବହେ ଅହଙ୍କାର ।
ସମଦରଶୀ ଚିତ୍ତ ଯାର ॥
ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥୩୩
ଭୋ ବିପ୍ର କୁଶଳ ତୁମ୍ଭର ।
କହ କଲ୍ୟାଣ କ୍ଷେମ ସାର ॥
ରାଜାଏ ବସନ୍ତି ଜଗତେ ।
ପ୍ରଜା ପାଳନ୍ତି ଧର୍ମମତେ ॥
ଯାହାର ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ସୁଖେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ରାତ୍ରଦିନେ ॥
ସେ ରାଜା ମୋର ବଡ଼ ପ୍ରିୟ ।
ଭୋ ବିପ୍ର ଆଗମନ କହ ॥୩୪
କେବଣ କାର୍ଯ୍ୟେ ଉପଗତ ।
ଏତେ ଦୁର୍ଗମ ଜିଣି ପଥ ॥
ଗୁପତ ନୋହେ ଯେବେ ବାଣୀ ।
ଭୋ ବିପ୍ର କହ ଏହିକ୍ଷଣି ॥
ମୁଁ ଅବା କି କରିବି ତୋତେ ।
ସଂଶୟ ଛାଡ଼ି କହ ମୋତେ ॥୩୫
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ କହେ ସାଧୁବାଣୀ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ କହିଛନ୍ତି ଯାହା ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଚଉବାହା ॥୩୬

ରୁକ୍ମିଣୀ ଉବାଚ

ହେ କୃଷ୍ଣ ଭୁବନ ସୁନ୍ଦର ।
ଶୁଣିଲି ଗୁଣ କର୍ମ ତୋର ॥
ତୋହର ଗୁଣ କର୍ମ ଯଶ ।
ଯାହାର ଶ୍ରବଣେ ପ୍ରବେଶ ॥

ହରେ ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ପାପ ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଆଦି ତିନି ତାପ ॥
ଦୃଷ୍ଟି ବହନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତୋହର ରୂପ ସେ ପ୍ରମାଣି ॥
ଅଖିଳ ଅର୍ଥଲାଭ ବଳେ ।
ଲଭନ୍ତି ରୂପ ଦେଖି ତୋଳେ ॥
ସେ ରୂପ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ଶୁଣି ।
ମୋହର ଚିତ୍ତ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଲାଜ ଉପେକ୍ଷି ତୋ ଶରଣେ ।
ପଶିଲା ଅଭୟ ଚରଣେ ॥୩୭
କେଉଁ ଯୁବତୀ ଦେହ ବହି ।
ପିତା ଜନନୀ କୋଳେ ଥାଇ ॥
ବିବାହ କାଳେ କନ୍ୟା ହୋଇ ।
ଉତ୍ତମକୁଳେ ଜନ୍ମ ପାଇ ॥
ଶୀଳ ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟାବଳ ।
ଦ୍ରବିଣ ତେଜେ ଆତ୍ମତୁଲ୍ୟ ॥
ତୋହର ପ୍ରାୟ ଥାଉଁ ପତି ।
ସୁଧୀରା କେଉଁ କୁଳବତୀ ॥
ହେ ନରସିଂହ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
ଜନଲୋଚନ ଅଭିରାମ ॥
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣି ତୋର ଭାବ ।
ସେ କିପାଁ ଆନକୁ ବରିବ ॥୩୮
ଏବେ ବରିଲି ତୋତେ ମୁହିଁ ।
ମନ ଜୀବନ ତନୁ ଦେଇ ॥
ତୋହର ଅର୍ଥେ ଏ ଶରୀର ।
ବିଗ୍ରହି ମୋତେ ତ୍ରାହି କର ॥
ଭୋ ନାଥ ବୀରଙ୍କର ବୀର ।
ମୁଁ ତୋ ଆମିଷ ଉପହାର ॥
ନିକଟେ ଶିଶୁପାଳ ଆସି ।
ନ ବସୁ ତୋର ବଳି[୧] ଗ୍ରାସି ॥
ସିଂହର ବଳି ହେଲେ ଦେଖି ।
ଶୃଗାଳ ଯେହ୍ନେ ଉପଲକ୍ଷି ॥୩୯

ମୁଁ ଯେବେ ପୂର୍ବଜନ୍ମଗତେ ।
ତପ ଆରାଧି ନାନାମତେ ॥
ତଡ଼ାଗ ଯଜ୍ଞ ଇଷ୍ଟ ଦାନ ।
ନିୟମ ତୀର୍ଥ ବ୍ରତ ଧର୍ମ ॥
ଦେବତା ବିପ୍ର ଗୁରୁ ପୂଜି ।
ନିରତେ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ଭଜି ॥
ଏ ଯେବେ ପ୍ରମାଣ ମୋହର ।
ବେଗେ ଆସିବେ ଚକ୍ରଧର ॥
ମୋହର ହସ୍ତ ଆଗ ଧରୁ ।
ଦଇବ ଏହି ବର କରୁ ॥
ଦମଘୋଷର ସୁତ ଆଦି ।
ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ଅପରାଧୀ ॥
ଏମାନେ ନ ପାଇବେ ମୋତେ ।
ପ୍ରମାଣ ଯେବେ ବେଦମତେ ॥୪୦
ରାତ୍ର ପାହିଲେ ଅଧିବାସ ।
ହୋଇବ ମଙ୍ଗଳ ଦିବସ ॥
ତୁ ନାଥ ସାଜି ନନ୍ଦିଘୋଷେ ।
ଘେନାଇ ଯଦୁବଳ ପାଶେ ॥
ମଙ୍ଗଳ କାଳେ ଗୋପ୍ୟ ହୋଇ ।
ଆସିବୁ ନ ଦେଖିବେ କେହି ॥
ଗୁପତେ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ମୋର ଗମନେ ବାଟ ଗ୍ରହିଁ ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ରାଜା ଶିଶୁପାଳ ।
ମୋର ପିତାର ଯେତେ ବଳ ॥
ଏହାଙ୍କ ଗର୍ବ ନାଶ କରି ।
ତୁ ମୋତେ ବଳେ ନିଅ ହରି ॥
ରାକ୍ଷସମତେ ବିଭାକର ।
କିଣିଲା ଦାସୀ ମୁଁ ତୋହର ॥୪୧
ତୁ ନାଥ ଭାଳୁ ଯେବେ ଚିତ୍ତେ ।
ମୁଁ ତୋତେ ଆଣିବି କେମନ୍ତେ ॥
ରାଜାର ଅନ୍ତଃପୁରେ ଥାଉ ।
ତୋତେ ପାଇବି ମୁହିଁ କାହୁଁ ॥

ତହିଁକି କହିବି ଉପାୟ ।
ଶୁଣିମା ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥
ଆମ୍ଭର ଅଛି କୁଳାଗ୍ରହ ।
କନ୍ୟାକୁ କରନ୍ତି ବାହାର ॥
ଭବାନୀ ପୂଜିବା ନିମନ୍ତେ ।
ଅମ୍ବିକାଗୃହ ଗ୍ରାମ ଅନ୍ତେ ॥
ଯାତ୍ରାଉତ୍ସବେ ମୁହିଁ ଯିବି ।
ଭବାନୀ ଚରଣେ ପୂଜିବି ॥
ପଥେ ଆସିବା ବେଳେ ମୋତେ ।
ରାଜାଏ ଦେଖିବେ ସମସ୍ତେ ॥
ଥିବି ମୁଁ ସ୍ତିରୀଙ୍କର ମେଳେ ।
ସେଠାରୁ ନିଅ ମୋତେ ବଳେ ॥୪୨
ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମଧୂଳି ।
ମହତ ଜନ ଶିରେ ବୋଳି ॥
ନୀଳଲୋହିତ[୨] କରେ ଆଶ ।
ଏଣେ ହୋଇବ ତମ ନାଶ ॥
ସେ ପାଦ ପ୍ରସାଦ ମୁଁ ଯେବେ ।
ଲଭି ନ ପାରିବି ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ବ୍ରତେ ଶୁଖାଇ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ନିଶ୍ଚେ ଛାଡ଼ିବି ନାରାୟଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶତେଜନ୍ମ ଯାଏ ।
ଜୀବ ଛାଡ଼ିବି ତୋର ପାୟେ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ।
ତୁ କି ନ ଜାଣୁ ମାୟାଧର ॥୪୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କନ୍ୟା ସନ୍ଦେଶ କଥା କହି ॥
ବୋଲଇ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ଏବେ କର ॥୪୪
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଧଇଲେ ବିପ୍ର ହସ୍ତ ॥
ବୋଲନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ବିପ୍ର ମନ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରୁକ୍ମିଣୀଦୂତଦ୍ୱାରକାଗମନଂ ନାମ ଷଟ୍‌ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ବଳି—ଭକ୍ଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ । ୨. ନୀଳଲୋହିତ—ଶିବ ।

ସପ୍ତପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ରୁକ୍ମିଣୀ ହରଣ ଚରିତ । ସପ୍ତପଞ୍ଚାଶରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବିଦର୍ଭ ନନ୍ଦିନୀର ବାଣୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିପ୍ରମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତ କରେ ଧରି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନରହରି ॥ ୧
ମୋହର ଦେହେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ନିଦ୍ରା ନ ଲଭଇ ॥
ମୋହର ମନ ସେହିମତ ।
ରାତ୍ରେ ନୁହଇ ନିଦ୍ରାଗତ ॥
ଜାଣଇଁ ତାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ ।
ମୋର ବିଭାରେ ରିପୁ ହୋଇ ॥
ଅନେକ ନିନ୍ଦା ମୋତେ କଲା ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ସେ ବରିଲା ॥ ୨
ମୁହିଁ ଆଣିବି ତାକୁ ହରି ।
ସଂଗ୍ରାମେ ରିପୁବଳ ମାରି ॥
ସେ କନ୍ୟା ଅନିନ୍ଦିତା ଦେହୀ ।
ଅନଳ ଶିଖା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ମୋହର ପାଦେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ହୃଦରେ ଅଛି ମୋତେ ବରି ॥ ୩
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ଦାମୋଦର ।
ଜାଣିଲେ ବିଭା ଲଗ୍ନ ବେଳ ॥
ଦାରୁକେ ରାଇ ଦାମୋଦର ।
ବୋଇଲେ ରଥ ସଜ କର ॥ ୪
ଶୁଣି ଦାରୁକ ଯାଇ ବେଗେ ।
ରଥ ସାଜିଲା ଅତି ବ୍ୟଗ୍ରେ ॥
ଶୈବ୍ୟ ସୁଗ୍ରୀବ ମେଘପୁଷ୍ପ ।
ଯୋଚିଲା ବଳାହକ ଅଶ୍ୱ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଲା ॥ ୫
ଆନନ୍ଦେ ବିପ୍ର କର ଧରି ।
ରଥେ ବସିଲେ ନରହରି ॥
ଦାରୁକ ରଥ ବାହେ ବଳେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଗମିଲେ ରାତ୍ରକାଳେ ॥
କୁଣ୍ଡି ନଗରେ ଏକରାତ୍ରେ ।
ମିଳିଲେ ଅଳପ ପ୍ରଭାତେ ॥ ୬
ଭୀଷ୍ମକ ପୁତ୍ରବଶ ହୋଇ ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ବିଭା ପାଇଁ ॥
ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ପୁର ମଣ୍ଡିଲା ନରନାଥ ॥ ୭
ଚନ୍ଦନ ଛେରା ରାଜପଥେ ।
ମାର୍ଜନା କରି ନାନାମତେ ॥
ଚିତ୍ର ପତାକା ଧ୍ୱଜ ଦେଇ ।
ପଲ୍ଲବ ତୋରଣ ଲମ୍ବାଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଅଳଂକୃତ କରି ।
ରାଜ୍ୟରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍ପସାର ।
ବିବିଧ ନାନା ଉପହାର ॥
ନାରୀ ପୁରୁଷେ ସଜ ହୋଇ ।
ଗୃହେ ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଦେଇ ॥ ୮,୯
ମଙ୍ଗଳ ଶ୍ରାଦ୍ଧେ ବିପ୍ରଜନ ।
ରାଜା କରାଇଲେ ଭୋଜନ ॥
ପିତୃ ଦେବତା ପୂଜା ସାରି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶାନ୍ତିବାକ୍ୟ କରି ॥
ମଙ୍ଗଳଘୋଷ ନାନାବାଦ୍ୟ ।
ବିପ୍ରେ ପଢ଼ନ୍ତି ଶୁଭବେଦ ॥ ୧୦
ଯୁବତୀଗଣେ ଗୀତରସ ।
ଦ୍ୱିଜେ କରନ୍ତି ଅଧିବାସ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଗୀତେ ବଧୂଜନ ।
କନ୍ୟାକୁ କରାନ୍ତି ସ୍ନାହାନ ॥
କୁସୁମ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରେ ।
ମଙ୍ଗଳସୂତ୍ର ବାନ୍ଧି କରେ ॥
ଉତ୍ତମ ଅଳଙ୍କାର ଦେଇ ।
ମଙ୍ଗଳ ନାଦେ ଗୀତ ଗାଇ ॥ ୧୧
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବେଦମନ୍ତ୍ରେ ଦୀକ୍ଷା ।
କନ୍ୟାକୁ କରାଇଲେ ରକ୍ଷା ॥
ଗୋଚରେ ଗ୍ରହଶାନ୍ତି ଅର୍ଥେ ।
ଅଥର୍ବବେଦୀ ପୁରୋହିତେ ॥
ହୋମ କରାଇ ଗ୍ରହ ଶାନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ମହୀପତି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ରୁପା ତିଳ ।
ଗୁଡ଼େ ମିଶାଇଣ ପ୍ରବାଳ[୧] ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଗ ଧେନୁ ଦେଇ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷ କରାଇ ॥
ବେଦ ଆଗମ ପଥ ଭେଦି ।
ରାଜା ଜାଣଇ ସର୍ବବିଧି ॥ ୧୨, ୧୩
ଏଣେ ଯେ ରାଜା ଦମଘୋଷ ।
ଉତ୍ସବ କଲା ନିଜ ଦେଶ ॥
ପୁତ୍ରର ଶୁଭଅର୍ଥେ ରାଜା ।
ପିତୃ ଦେବତା କଲା ପୂଜା ॥
ମଙ୍ଗଳସୂତ୍ର ବାନ୍ଧି ହସ୍ତେ ।
ବସିଲା ଶିଶୁପାଳ ରଥେ ॥ ୧୪
ମତ୍ତକୁଞ୍ଜର ଅଶ୍ୱ ରଥୀ ।
ପଦାତି ତୁଲେ ନରପତି ॥
ଘେନାଇ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ।
ବଜାଇ ବାଦ୍ୟ ସୁମଙ୍ଗଳ ॥
କୁଣ୍ଡିନଗରେ ବେଗେ ଗଲା ।
ହରଷେ ଦମଘୋଷ ବଳା ॥ ୧୫
ଭୀଷ୍ମକ ଆସି କିଛି ଦୂର ।
ପ୍ରବେଶ କରାଇଲା ପୁର ॥
ଉତ୍ତମଗୃହେ ବାସ ଦେଇ ।
ପୂଜିଲା ଆସନେ ବସାଇ ॥ ୧୬
ଶିଶୁପାଳର ପକ୍ଷ ହୋଇ ।
ରାଜାଏ ମିଳିଛନ୍ତି ଯାଇ ॥
ଶାଲ୍ୱ ମଗଧ ନରନାଥ ।
ବିକଟଦନ୍ତ ବିଦୂରଥ ॥

---

୧. ପ୍ରବାଳ—ଅଙ୍କୁର ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଆଦି ଯେତେ ଥିଲେ ।
ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ମିଳିଲେ ॥୧୭
ସ୍ୱଭାବେ କୃଷ୍ଣର ବଇରୀ ।
ଶିଶୁପାଳର ହିତକାରୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ରାମ କୃଷ୍ଣ ଆସି ।
ଗୁପତେ ସଭାମଧ୍ୟେ ବସି ॥
ନ ପୁଣ କନ୍ୟା ଘେନି ଯାନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି କଲେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ମିଳିଲେ ଦଣ୍ଡ[୧] ସଜ କରି ।
ଯୁଦ୍ଧେ ମାରିବା ରାମ ହରି ॥
ଶିଶୁପାଳକୁ କନ୍ୟା ଦେଇ ।
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟେ ଯଶ ଥୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ଦୃଢ଼ କଲେ ।
ବିଦର୍ଭ ଦେଶରେ ମିଳିଲେ ॥
ଯେ ଯାହା ଅଙ୍ଗ ବଳ ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥୧୮,୧୯
ଏକଥା ଶୁଣି ବଳରାମ ।
ବିପକ୍ଷ ନୃପତି ଆଗମ ॥
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଗଲେ ଏକା ରଥେ ।
ନ ପୁଣ ଗୋଳ ହୋଏ ପଥେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ଶଙ୍କା କରି ।
ସଜ ହୋଇଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ଅନେକ ବଳ ଘେନି ପାଶେ ।
ଧାଇଁଲେ ଭ୍ରାତୃସ୍ନେହ ବଶେ ॥୨୦,୨୧
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଚିତ୍ତରେ ଭାଳଇ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଗମେ ଆଶା କରି ।
ଜୀବନ ନ ପାରଇ ଧରି ॥
ନ ଦେଖି ବିପ୍ର ଆଗମନ ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ଜୀବନ ॥
କାନ୍ଦଇ ଦଇବ ସୁମରି ।
ଧରଣୀଗତେ ଶିର ତାଡ଼ି ॥
ରାତ୍ର ପାହିଲେ ବିଭା ମୋର ।
କିମ୍ପା ନଇଲେ ଦାମୋଦର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ନଇଲା ମୋହର ।
କେମନ୍ତେ ଧରିବି ଶରୀର ॥୨୨,୨୩

ସେ ହରି କୃପା ପୟୋନିଧି ।
ମୁଁ ଅବା ପାପୀ ଅପରାଧୀ ॥
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ ଦେଖି ମୋର ।
କୋପ ବା କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ବିବାହ ଅର୍ଥେ ମୋ ନଇଲେ ।
ଦଇବ ମୋତେ ମାୟା କଲେ ॥୨୪
ଈଶ୍ୱରସେବା ମୋର ନାହିଁ ।
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିବି ଅବା କାହିଁ ॥
ମୋତେ ବା ବିମୁଖ ଭବାନୀ ।
ଅନେକ ଅପରାଧ ଘେନି ॥୨୫
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଆଗମନେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନ କଲା ମନେ ॥
ଅଶ୍ରୁପୂରିତ ବେନି ଡୋଳେ ।
ନିରାଶେ ରହିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଗମେ ମନ ଦେଲା ।
ଏମନ୍ତେ ଶୁଭ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ସ୍ଫୁରଇ ବାମ ନେତ୍ର କର ।
ଜାନୁ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥୨୬,୨୭
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଯାଉଥିଲେ ପଥେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘେନି ଏକା ରଥେ ॥
ବୋଇଲେ ବିପ୍ରମୁଖ ଚାହିଁ ।
କହ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଗେ ଯାଇ ॥
ଅଇଲେ ବୋଲି ବେଗେ କହ ।
ନୋହିଲେ ଛାଡ଼ିବଟି ଦେହ ॥
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦବାଣୀ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଲା ତୋଷମନେ ॥
ରାଜାର ଭୁବନେ ପଶିଲା ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥୨୮
ନୟନେ ଦେଖି ବିପ୍ରବର ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ କଲା ସ୍ଥିର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହରଷ ବଦନ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେଖି ତୋଷମନ ॥
ଶୁଭଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ତାର ।
ଚରଣେ କଲା ନମସ୍କାର ॥
ବେନି ଚରଣେ କର ଦେଇ ।
ପୁଚ୍ଛିଲା ବିପ୍ର ମୁଖ ଚାହିଁ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ କହେ ଶୁଭବାଣୀ ।
ବିଜୟ କଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସତ୍ୟବଚନ ମୋତେ କହି ।
କୃଷ୍ଣ ଅଇଲେ ତୋର ପାଇଁ ॥
ଲଭିବୁ କମଳାର ବର ।
ଧନ୍ୟ ଗୋ ଜନନୀ ତୋହର ॥୨୯,୩୦
କୃଷ୍ଣ ଆଗମ କଥା ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦସାଗରେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ବୁଡ଼ି ହୋଇଲା ଛନଛନ ।
ନିକଟେ ନ ଦେଖିଲା ଜନ ॥
ଅନ୍ୟ ପ୍ରିୟକୁ ନ ଗଣଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚରଣେ ପୂଜଇ ॥୩୧
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଅଇଲେ ଏକା ରଥ ॥
ଦୂତେ ଯେ ଜଗିଥିଲେ ପଥେ ।
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ଦିବ୍ୟ ରଥେ ॥
ରାମର ସଙ୍ଗେ ଯଦୁବଳ ।
ଶୁଣିଲେ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ॥
ବେଗେ ଭୀଷ୍ମକ ଆଗେ ଯାଇ ।
କହନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଶୁଣ ଭୀଷ୍ମକ ମହୀପାଳ ।
ଶୁଣିଲୁଁ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସୈନ୍ୟ ଘେନି ।
ରାଜ୍ୟେ ପଶିଲେ ଏହିକ୍ଷଣି ॥
ଅନେକ ବଳ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ବିବାହ ଦେଖିବାର ରଙ୍ଗେ ॥
ସଙ୍ଗେ ଅଇଲେ ବେନି ଭାଇ ।
କହିଲୁଁ ଆମ୍ଭ ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୩୨
ଶୁଣି ସଂଭ୍ରମେ ମହୀଧର ।
ଘେନାଇ ନାନା ଉପହାର ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ରେ ମଧୁରସ ।
ନୀଳ ଦୁକୂଳ ପୀତ ବାସ ॥
ବିବିଧ ଉପହାର ଘେନି ।
ଭାବେ ପୂଜିଲେ ଭାଇ ବେନି ॥
ଉତ୍ତମ ପୁରେ ଦେଲା ସ୍ଥାନ ।
ପୂଜିଲା ଯେ ବିଧିବିଧାନ ॥

୧. ଦଣ୍ଡ—ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_12_Back

ରାଜାଏ ଆସିଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ପୂଜିଲା ଯଥାବିଧି ମତେ ॥୩୩-୩୫
କୃଷ୍ଣ ଆଗମ କଥା ଶୁଣି ।
ବିଦର୍ଭ ପୁରେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସକଳେ ନିଜ ଘର ଛାଡ଼ି ।
ଧାଇଁଲେ ରାଜପଥ ମାଡ଼ି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବେନି ନେତ୍ରେ ।
ଅଞ୍ଜଳି କରି ନେତ୍ରପାତ୍ରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖପଦ୍ମ ରସ ।
ପିବନ୍ତେ ନୋହେ ମନତୋଷ ॥୩୬
ଆନନ୍ଦେ ବୋଲନ୍ତି ଯୁବତୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ସଦୃଶ ଏ ପତି ॥
କନ୍ୟା ସହିତେ ଏହି ବର ।
ତୁଲ୍ୟ ହିଁ ନାହିଁ ତିନିପୁର ॥୩୭
ଆମ୍ଭର ପୁଣ୍ୟବଳ ଯେତେ ।
ତେଣେ ଈଶ୍ୱର ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉ ଶୂଳଧର ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଲଭୁ ଏହି ବର ॥୩୮
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁ ବୋଲୁ ଜନ ।
ଶୁଭିଲା ନାନା ବାଦ୍ୟ ମାନ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ସଙ୍ଗେ ବିପ୍ରନାରୀ ।
ଘେନି ଅନେକ ପରିବାରୀ ॥
ଆବୋରି ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳ ॥
ବୀରେ ଆବୋରି ଚଉପାଶେ ।
ଜଗନ୍ତି ରିପୁବଳ ତ୍ରାସେ ॥
ବେନି ଚରଣେ ଗ୍ଳେ ପଥେ ।
ଅମ୍ବିକା ପୂଜାବିଧି ଅର୍ଥେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମନ ଦେଇ ।
ଗ୍ଳଇ ଚଉଦିଗ ଗ୍ହିଁ ॥
ମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ଳେ ପଥେ ।
କଥା ନ କହି ମୌନମତେ ॥
ରାଜପୁରୁଷେ ଆଗସରି ।
ଗ୍ଳନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ଶଙ୍ଖ ନାଦ ଭେରୀ ।
ଶୁଭଇ ଦଶଦିଗ ପୂରି ॥୩୯-୪୧
ଶତ ସହସ୍ର ପରିବାରୀ ।
ଅଛନ୍ତି ଆଗେ ବାରନାରୀ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣନାରୀ କନ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ।
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ରତ୍ନ ଅଙ୍ଗେ ॥
ସୂତ ମାଗଧ ସ୍ତିରୀ ସଙ୍ଗେ ।
ବାଦ୍ୟ ସୁନାଦ ଗୀତ ରଙ୍ଗେ ॥
କନ୍ୟା ଆବୋରି ଯୂଥ ଯୂଥ ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ରାଜପଥ ॥୪୨, ୪୩
ଦେବୀ ଭବନେ ଯାଇ ମିଳି ।
କାମିନୀ ଦ୍ୟନ୍ତି ହୁଳହୁଳି ॥
କର ଚରଣ ମୁଖ ଧୋଇ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ କରେ ପୁଷ୍ପ ଦେଇ ॥
ଦେବୀ ଅଗ୍ରତେ ନେଇ କରି ।
ପାଶେ ବସିଲେ ବିପ୍ରନାରୀ ॥
ବୟସେ ଅଧିକ ଅଟନ୍ତି ।
ସକଳ ବିଧି ସେ ଜାଣନ୍ତି ॥
କନ୍ୟାର ସ୍ୱାମୀ ହିତ ଅର୍ଥେ ।
ପୂଜା କରନ୍ତି ନାନାମତେ ॥
ବୋଇଲେ ନମସ୍କାର କର ।
ଯେମନ୍ତେ ଇଚ୍ଛା ମାଗ ବର ॥
ଆପଣା ସ୍ୱାମୀ ସୁଖ ଅର୍ଥେ ।
ବର ତୁ ମାଗ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୪୪, ୪୫
ଶୁଣି ରୁକ୍ମିଣୀ କରଯୋଡ଼ି ।
କହେ ଅମ୍ବିକା ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ନମଇଁ ଭବାନୀର ପାଦ ।
ସକଳ ସୁଖ ବରପ୍ରଦ ॥
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ସୁଖ ଘେନି ।
ଈଶ୍ୱରୀ ହେଉ ବରଦାନୀ ॥
ଭୋ ମାତ ତୋହର ପ୍ରସାଦେ ।
ବର ମାଗଇ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
କୃଷ୍ଣ ମୋହର ବର ହେଉ ।
ତା ପାଦ ସେବି ଦିନ ଯାଉ ॥୪୬
ପବିତ୍ର ଜଳ ଗନ୍ଧାକ୍ଷତ ।
ବସ୍ତ୍ର ଭୂଷଣ ନାନାମତ ॥
ଅନେକ ଉପହାର ଦେଇ ।
ଧୂପ ପ୍ରଦୀପ ତଳେ ଥୋଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣନାରୀ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ।
ଦେବୀ ପ୍ରସାଦ ଦେଲେ ଆଣି ॥
ପ୍ରସାଦ ଘେନି କନ୍ୟା ହସ୍ତେ ।
ନାରୀଙ୍କି ଦେଲା ନାନାମତେ ॥
ଶେଷେ ଘେନିଲା ନିଜ ଶିରେ ।
ନମିଲା ସ୍ତିରୀଙ୍କ ପୟରେ ॥୪୭-୪୯
ମଉନବ୍ରତ କଲା ଦୂର ।
ମନ୍ଦିରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ସଖୀଏ ବାମପାଶେ ଥିଲା ।
ତାହାର କନ୍ଧେ ହସ୍ତ ଦେଲା ॥
ରତ୍ନମୁଦ୍ରିକା ବିରାଜଇ ।
ଚଞ୍ଚଳେ ଚଉଦିଗ ଗ୍ହିଁ ॥
ଅଂଶେ କମଳା ଅବତାର ।
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥୫୦
ବିବାହଯାତ୍ରା ସ୍ଥଳେ ଆସି ।
ଅନେକ ରାଜା ଥିଲେ ବସି ॥
ଗ୍ହିଁଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ବଦନ ।
ଦେଖି ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
କି ଏ ସ୍ୱରୂପେ ଦେବମାୟା ।
ବୀରମୋହିନୀ ରୂପ ଏହା ॥
ଦଇବ ଭିଆଇଲା ବାମା ।
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ମୁନିଭ୍ରମା ॥
ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୋହେ ।
ତିନିଭୁବନ ରୂପେ ମୋହେ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ରୂପ ଦେଖି ବୀରେ ।
ଜ୍ଞାନ ହାରିଲେ କାମଜ୍ୱରେ ॥
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ ରଥେ ଥାଇ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ରୂପକୁ ଅନାଇ ॥
ହସ୍ତୁ ପଡ଼ିଲେ ଶସ୍ତ୍ର ଝଡ଼ି ।
ଅଜ୍ଞାନ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ି ॥
ନବଯୁବତୀ ମଧ୍ୟେ ବାମା ।
ଚିତ୍ର କି କଲା ବିଶ୍ୱକର୍ମା ॥
କଟିମେଖଳା କଣ୍ଠମାଳ ।
ନାନା ରତନେ କି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ॥
ହୃଦୟ ଫୁଟି ବେନି ସ୍ତନ ।
କୁନ୍ତଳେ ଶଙ୍କିତ ନୟନ ॥
ଅଳପ ହାସ ମୁଖରଙ୍ଗ ।
ଓଷ୍ଠ ପାଚିଲା ଫଳ ବିମ୍ବ ॥
କୁନ୍ଦକଳିକା ଦନ୍ତପନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ସିନ୍ଦୂରେ ଗଜମୋତି ॥

ରାଜହଂସର ପ୍ରାୟେ ଧାରେ ।
ଗ୍ଭଲଇ ନୂପୁର ପୟରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେବୀଯାତ୍ରା ଛଳେ ।
ଗ୍ଭଲଇ ଯୁବତୀଙ୍କ ମେଳେ ॥
ଆପଣା ଦେହର ଯେ କାନ୍ତି ।
ସମର୍ପି ଲୋଡ଼ଇ ଶ୍ରୀପତି ॥୫୧-୫୩
ଗଗନେ ଟେକିଣ ବଦନ ।
ଚିନ୍ତଇ କମଳଲୋଚନ ॥
କେତେହେଁ ଦୂର ପୁଣି ଯାଇ ।
ବିକଳେ ଦଶଦିଗେ ଗ୍ଭହିଁ ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ଗ୍ଭହାନ୍ତେ ସଧୀରେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖିଲା ଚକ୍ରଧରେ ॥
ନୟନେ ଅନଳକୁ ଗ୍ଭହିଁ ।
ପତଙ୍ଗ ଯେହ୍ନେ ପଡ଼େ ଧାଇଁ ॥
ଗଗନେ ଦେଖି କୃଷ୍ଣରଥ ।
ବେଗେ ତୋଳିଲା ବେନି ହସ୍ତ ॥
ରଥେ ଉଠିଲା ପ୍ରାୟ ମଣି ।
କର ଧଇଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆକର୍ଷି ବସାଇଲେ କୋଳେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ॥

ସକଳ ଦୃଷ୍ଟି କୃଷ୍ଣରଥେ ।
ଦେବୀ ରୁକ୍ମିଣୀ କୃଷ୍ଣସାଥେ ॥
ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ ରଥେ ଆଣି ।
କୋଳେ ବସାଇ କମଳିନୀ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଳ ତୁଚ୍ଛ କରି ।
ସାରଙ୍ଗଧନୁ କରେ ଧରି ॥
ବିଜୟ କଲେ ଦାମୋଦର ।
ସଙ୍ଗେ ସାତ୍ୟକି ହଳଧର ॥
ଯାଦବ ବଳ ଅପ୍ରମିତ ।
ଗହଳେ ନ ଦିଶଇ ପଥ ॥
ଶୃଗାଳ ମଧ୍ୟୁଁ ମାଂସଭାଗ ।
ବଳେ ହରଇ ଯେହ୍ନେ ସିଂହ ॥୫୪-୫୬
ଦେଖି ଚକିତ ସର୍ବଜନ ।
ଥିଲେ ଯେ ଅନେକ ରାଜନ ॥
ଏକ ଆରେକ ମୁଖ ଗ୍ଭହିଁ ।
ବଦନୁ ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରଇ ॥
ଶୁଭିଲା ନେଲା ନେଲା ବାଣୀ ।
ଚହଲେ କମ୍ପଇ ଧରଣୀ ॥
ଘଡ଼ିକେ ଜାଣିଲେ ସକଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କନ୍ୟା ନେଲେ ବଳେ ॥

କୃଷ୍ଣର ରିପୁ ରାଜା ଯେତେ ।
ବିବିଧ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ଶିଶୁପାଳକୁ ସଭା ତଳେ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛନ୍ତି ବଳେ ॥
ଆମ୍ଭେ ଆଣିବୁ ତୋର ନାରୀ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ମାରି ॥
ଏବେ ହୋଇଲା ଯଶ ନାଶ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନିଃଶ୍ୱାସ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଅଧର କାମୋଡ଼ି ।
ଆପଣା କରେ ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି ॥
ଆମ୍ଭର ଧନୁ ଧିକ ହେଉ ।
ଗୃଧ୍ର ଶୃଗାଳ ମାଂସ ଖାଉ ॥
ଗୋପାଳେ ନେଲେ ବଳ କରି ।
ଆମ୍ଭର ମଧ୍ୟୁଁ କନ୍ୟା ହରି ॥
ସିଂହର ଭାଗ ମୃଗ ନେଲା ।
ଏମନ୍ତ ଶବଦ ଶୁଭିଲା ॥୫୭
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସଜ ହୋଇଲେ ରାଜଯୂଥ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ହରଣ ଏ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବିଜୟେ ରୁକ୍ମିଣୀହରଣଂ ନାମ ସପ୍ତପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଷ୍ଟପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶତ୍ରୁ ରାଜାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣି । ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଯେମନ୍ତେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଷ୍ଟପଞ୍ଚାଶତେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ଏମନ୍ତ କହି ଗ୍ଭରିଦିଗେ ॥
ଯେ ଯାହା ବାହନ ଆବୋରି ।
ଅଙ୍ଗେ ସକଳେ ସେହ୍ନାଂ[1] ଭରି ॥
ସମସ୍ତ ସୈନ୍ୟ ଆଗ କରି ।
ଧାଇଁଲେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥

ଡାକନ୍ତି ମାର ମାର ବାଣୀ ।
ଯାଦବବଳ ତାହା ଶୁଣି ॥
ଥିଲେ ଯେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ପାଖେ ।
ଆବୋରି ରହିଲେ ସମ୍ମୁଖେ ॥୧,୨
କୋପେ କରନ୍ତି ଗୁଣ ଘୋଷ ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ଦଶଦିଶ ॥

ଅଶ୍ୱ କୁଞ୍ଜର ରଥେ ଥାଇ ।
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥
ଶର ବରଷା ମେଘ ପ୍ରାୟେ ।
ପଡ଼ଇ ଯାଦବଙ୍କ ଦେହେ ॥
ଗିରି ଶୃଙ୍ଗରେ ଯେହ୍ନେ ଘନେ ।
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନେ ॥ ୩

୧. ସେହ୍ନା—କବଚ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁଃପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯାଦବବଳେ ବାଣ ବୃଷ୍ଟି ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେଖି ଭୟଦୃଷ୍ଟି ॥
ଲଜ୍ଜାରେ ଜଡ଼ିତ ଲୋଚନ ।
ଗ୍ରହିଁଲା କୃଷ୍ଣର ବଦନ ॥
ବାଣ ବରଷଣେ ଅନାଇଁ ।
କମ୍ପଇ କୃଷ୍ଣ କୋଳେ ଥାଇ ॥ ୪
ହାସବଦନେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି କନ୍ୟାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
କିମ୍ପା ସୁନ୍ଦରି ପାଉ ତ୍ରାସ ।
ହେଲେ ତୋ ରିପୁ ଯିବେ ନାଶ ॥
ମୋ ବଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଖ ଏବେ ।
ଅକ୍ଷୟ ଅଟନ୍ତି ଯାଦବେ ॥ ୫
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁ ବୋଲୁ ଭାବେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଧାଇଁଲେ ଯାଦବେ ॥
ଗଦ ସଙ୍କରଷଣ ଆଦି ।
ଯାଦବବଳ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
କରନ୍ତି ବାଣବୃଷ୍ଟି ଘୋର ।
ଦିବସ କଲେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ରଥ କୁଞ୍ଜର ଅଶ୍ୱ ତୁଲେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚେ ସଂହାରିଲେ ॥
ରିପୁଙ୍କ ଶିର କୋଟି କୋଟି ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ମହୀ ଘୋଟି ॥
କନ୍ଧ ସହିତେ ମୁଣ୍ଡମାଳ ।
ଲୋଟନ୍ତି କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ॥
ଗଦା ଖଡ଼ଗ ବାଣ ହସ୍ତେ ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥ ୬,୭
ହସ୍ତ ହୃଦୟମାନ ଛିଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ମାଡ଼ି ॥
ତୁରଙ୍ଗ ଅଶ୍ୱତର ନାଗ ।
ଉଷ୍ଟ୍ର ଗର୍ଦ୍ଦଭ ଶିର ଭାଗ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଶିର ସଙ୍ଗେ ପଡ଼ି ।
ଭଲେ ନ ଦିଶେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୮
ଦେଖି ଯାଦବବଳ ତେଜ ।
ରଣେ ଭାଜିଲେ ସର୍ବ ରାଜ ॥
ମାଗଧ ଆଦି ଅଗ୍ରସରେ ।
ମିଳିଲେ ବିଦର୍ଭ ନଗରେ ॥ ୯

ଦେଖିଲେ ଛାୟାବେଦୀ ମଧ୍ୟେ ।
ବର ହିଁ ଅଛି କନ୍ୟା ସଧେ ॥
ଦାରାହରଣେ ମନ ଦୁଃଖ ।
ଟଳି ପଡ଼ିଲା ପ୍ରାୟ ମୁଖ ॥
ଆତୁରେ ଶୁଖିଲା ଅଧର ।
ସୁନ୍ଦରପଣ ଗଲା ଦୂର ॥
ଛାଡ଼ିଲା ବିବାହର ଆଶ ।
ଲାଜେ ନ ଗ୍ରହେଁ ଦଶଦିଶ ॥
ବଚନ ନ ସ୍ଫୁରଇ ମୁଖେ ।
ରାଜାଏ ବସି ତାର ପାଖେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନରରାୟ ।
ମନେ ନ କର ଦୁଃଖ ଭୟ ॥ ୧୦
ବିମନ ଛାଡ଼ ବେଗେ ତୁହି ।
ଶୁଣ ତୁ ଆମ୍ଭେ ଯାହା କହି ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜେ ଦେହୀ ।
ଏହାର ପ୍ରିୟାପ୍ରିୟ ନାହିଁ ॥
ଏ ଦେହ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ।
ସ୍ୱକର୍ମ ଫଳେ ଆତଯାତ ॥
କାଷ୍ଠପିତୁଳା ହସ୍ତେ ନେଇ ।
କୁହୁକୀ ଯେମନ୍ତ ନଗ୍ରଇ ॥
ପ୍ରତିମା ଚଳେ ସେହିମତ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ କୁହୁକୀ ଆୟତ୍ତ ॥
ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ଏ ଦେହୀ ।
ଏହାର ସୁଖ ଦୁଃଖ ନାହିଁ ॥ ୧୧, ୧୨
ଜରା କହଇ ସାଧୁବାଣୀ ।
ବଳ ତେଇଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
ସପତଦଶ ବାର ହାରି ।
ବେଳେ ଜିଣିଲି ରାମ ହରି ॥
ଏହା ମୁଁ ଅନୁଭବ କରି ।
ଜୟ ଅଜୟ ନ ବିଗ୍ରହି ॥
ହରଷ ଶୋକେ ନାହିଁ ଇଚ୍ଛା ।
ନିଜ କରମ ଫଳ ଦୀକ୍ଷା ॥
ଜୀବଟି କର୍ମେ ଆତଯାତ ।
କାଳର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଜଗତ ॥
ଦେଖ ଏ କାଳର ମହିମା ।
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ବୀର ସୀମା ॥

ହାରିଲୁ ନିଜ କର୍ମ ଫଳେ ।
ଯାଦବେ ଜିଣିଲେ ସକଳେ ॥
ରିପୁଙ୍କ କାଳ ବଳୀୟାର ।
ଅଯଶ ଆମ୍ଭ କର୍ମଫଳ ॥
ଆମ୍ଭର ପୁଣ୍ୟଯଶ କାଳେ ।
ରିପୁ ଜିଣିବା ଅବହେଳେ ॥ ୧୩-୧୬
ଏମନ୍ତ ପ୍ରବୋଧ ବଚନେ ।
ହରଷ କଲେ ତାର ମନେ ॥
ନିଜ ନଗରେ ତାକୁ ନେଇ ।
ଅନେକ ପ୍ରବୋଧନା କହି ॥
ରାଜାଏ ଦୁଃଖ ଶୋକ ମନେ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ ॥ ୧୭
ରୁକ୍ମୀ ଯେ କୃଷ୍ଣର ବଇରୀ ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ଥିଲା ବରି ॥
କନ୍ୟା ଗୋବିନ୍ଦ ହରିନେଲେ ।
ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଗର୍ବ ନାଶ କଲେ ॥
ମାଗଧ ଆଦି ମହୀପାଳେ ।
ଯେ ଯାହା ଗୃହ ଯିବାବେଳେ ॥
ସମସ୍ତ ରାଜା ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା ଗର୍ବ ବହି ॥
ଅଭେଦ ସେହ୍ନା ଦେହେ ଘେନି ।
ପିତାର ବଳ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ମହାବୀର ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବୋଲଇ ଉତ୍ତର ॥
ତୁମ୍ଭେ ତ ହୋଇଲ ନିରେଖ ।
ମୋର ମହିମା ଆଜ ଦେଖ ॥
ସମରେ ରାମ କୃଷ୍ଣ ମାରି ।
ବନ୍ଦୀରୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଆଜ ଆଣିବି ବାହୁବଳେ ।
ଯଶ ମୋ ଥିବ ମହୀତଳେ ॥
ଏହା ମୁଁ କରି ନ ପାରିଲେ ।
ନଗରେ ନ ପଶିବି ଭଲେ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ।
କହିଣ ହୋଇଲା ବାହାର ॥ ୧୮-୨୦
ରଥେ ବସିଲା ବେଗେ ଯାଇ ।
ବୋଲେ ସାରଥି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥

ରଥ ତୁ ବାହା ବେଗ କରି ।
ଯହିଁ ଅଛନ୍ତି ରାମ ହରି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଯୁଦ୍ଧେ ମାରି ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଣିବି ଉଦ୍ଧରି ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚ ଦେଖ ମୋର ।
ହେଲେ ଜିଣିବି ସୁର ନର ॥
ଗୋପାଳେ ଏଡ଼େ ବଳୀୟାର ।
ଆଜ କରିବି ଗର୍ବ ଚୂର ॥
ବଳେ ହରିଲା ମୋ ବହେଣୀ ।
ଆଜ ଆଣିବି ଶିର ହାଣି ॥
ମୋତେ ଦେଖାଏ ବଳ ଗର୍ବ ।
ଅଜାତି ଗଉଡ଼ ସ୍ୱଭାବ ॥୨୧,୨୨
ଏମନ୍ତ ଗର୍ବ ହୃଦେ ବହି ।
ହରି ମହିମା ନ ଜାଣଇ ॥
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଏକା ରଥେ ।
ଡାକଇ ରହ ରହ ପଥେ ॥୨୩
ଗୁଣେ ବସାଇ ତିନି ବାଣ ।
ଶ୍ରବଣ ଯାଏଁ ଟାଣି ଗୁଣ ॥
ବିନ୍ଧିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଉପରେ ।
ଡାକଇ କୁତ୍ସିତ ବେଭାରେ ॥
ଯାଦବକୁଳ ପାଂଶୁ[1] ତୁହି ।
ମୋର ସଂଗ୍ରାମେ ଯିବୁ କାହିଁ ॥
କ୍ଷଣେକ ରହ ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ହରିଲୁ ଯେ ସଧେ ॥
କାକ ଯେସନେ ମାୟା କରି ।
ଯଜ୍ଞର ପିଣ୍ଡ ନିଏ ହରି ॥
ମନ୍ଦ ମାୟାବୀ କୂଟବାଦୀ ।
ଗୋପାଳ ହୀନ ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ॥୨୪,୨୫
ଆଜ ଜିଣିବି ତୋତେ ହାଣି ।
ଯାବତ ନ ଛାଡୁ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ଶୁଣି ହସିଲେ ଦାମୋଦର ।
ସାରଙ୍ଗଧନୁ ଧରି କର ॥
ଇଷିତେ[2] ଷଡ଼ବାଣ ବିନ୍ଧି ।
ତାହାର ହସ୍ତୁ ଧନୁ ଛେଦି ॥୨୬
ପୁଣି ବିନ୍ଧିଲେ ଅଷ୍ଟବାଣ ।
ହାସ୍ୟ ବଦନେ ନାରାୟଣ ॥

ରଥର ଗ୍ୱରି ଅଶ୍ୱ ହାଣି ।
ପୁଣି ବିନ୍ଧିଲେ ବାଣ ତିନି ॥
ରଥ ସାରଥି ମୁଣ୍ଡ କାଟି ।
ତିନି ନାରାଚେ ଧ୍ୱଜ ଲୋଟି ॥
ଦେଖି ରୁକ୍ମଣ ବହି ମନ୍ୟୁ[3] ।
ହସ୍ତେ ଘେନିଲା ଆର ଧନୁ ॥
ଗୁଣ ଟଙ୍କାରନାଦ କରି ।
ସେ ଧନୁ କାଟିଲେ ମୁରାରି ॥
ପୁଣ ଘେନିଲା ଆର ବଳେ ।
ତାହା କାଟିଲେ କୃଷ୍ଣ ହେଳେ ॥୨୭,୨୮
ପରିଘ ଖଡ୍‌ଗ ଶୂଳ ଚର୍ମ ।
ଶକ୍ତି ତୋମର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୁନ ॥
ଯେଉଁ ଆୟୁଧ ହସ୍ତେ ଧରି ।
ସବୁ ଛେଦିଲେ ନରହରି ॥୨୮,୨୯
ତକ୍ଷଣେ ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇଲା ।
କୋପେ ଖଡ଼ଗ ହସ୍ତେ ନେଲା ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାରିବାର ଆଶେ ।
ତେଇଁ ଉଠିଲା ନନ୍ଦିଘୋଷେ ॥
କୋପେ ଗର୍ଜଇ କୃଷ୍ଣ ପାଖେ ।
ପତଙ୍ଗ ଯେସନେ ପାବକେ ॥୩୦
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ ବେଗେ ଉଠି ।
ତିଳ ପ୍ରମାଣେ ଶସ୍ତ୍ର କାଟି ॥
କୋପେ ଉଞ୍ଚାଇ ଅସିବର ।
କୃଷ୍ଣ ଧଇଲେ ରୁକ୍ମୀ ଶିର ॥
କୃଷ୍ଣର ମୁଖେ କୋପ ଦେଖି ।
ଭୟେ କମ୍ପଇ ଶଶିମୁଖୀ ॥
ଭାଇର ପ୍ରାଣନାଶ ଜାଣି ।
ପଡ଼ିଲା ଚରଣେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥୩୧
କାତରେ କହଇ କରୁଣ ।
ଭୋ ନାଥ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଶୁଣ ॥୩୨
ଅନନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ଦେବ ଉପରେ ଦେବବର ॥
ଜଗତଗତି ନାରାୟଣ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଶରଣ ॥
ନ ମାର ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ ।
ପରମାନନ୍ଦ ଜଗନ୍ନାଥ ॥୩୩

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ଦୟା ବସିଲା କୃଷ୍ଣଦେହେ ॥
ଗ୍ରହିଁଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ଶରୀର ।
ଡରେ କମ୍ପଇ ଥରହର ॥
କାତରେ ଶୁଖେ ବେନି ଓଷ୍ଠ ।
ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରେ ରୁନ୍ଧି କଣ୍ଠ ॥
ଶୋକରେ କଣ୍ଠ ହେମମାଳ ।
ପଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣପାଦ ତଳ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି କନ୍ୟା ଦୁଃଖୀ ।
କରୁଣା କଲେ ପଦ୍ମମୁଖୀ ॥୩୪
ଆକର୍ଷି ଧରି କର ତାର ।
ବସ୍ତ୍ରେ ବାନ୍ଧିଲେ ଦାମୋଦର ॥
ବିମାନ ଖମ୍ବେ ନେଇ ବାନ୍ଧି ।
ହସ୍ତ ଚରଣ ବେନି ଛନ୍ଦି ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚେ ହୃଷୀକେଶ ।
ବିରୂପ କଲେ ତାର କେଶ ॥
ସପ୍ତ ପ୍ରକାରେ କେଶ ଦାଢ଼ି ।
ବିରୂପ କଲେ ତଳେ ପାଡ଼ି ॥
ସଙ୍ଗତେ ଯଦୁବଳ ଥିଲେ ।
ରୁକ୍ମଣ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କଲେ ସର୍ବ ନାଶ ।
ଅଳପ ରହେ ଅବଶେଷ ॥
ନଳିନୀ ବନେ ଗଜ ପଶି ।
କ୍ଷଣକେ ଯାଇ ଯେହ୍ନେ ଧ୍ୱଂସି ॥
ସୈନ୍ୟ ହୋଇଲେ ବଳକ୍ଷୀଣ ।
ବନ୍ଧନେ ପଡ଼ିଲା ରୁକ୍ମଣ ॥୩୫
ରଥ ନିକଟେ ରାମ ଯାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବନ୍ଧନ ଫେଡ଼ସି ବହନ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ରୁକ୍ମଣ ବଦନ ॥
ବିରୂପ ଦେଖି ତାର ଦେହୀ ।
ରାମ ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ହେ କୃଷ୍ଣ କଲୁ ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ଆପଣା ବନ୍ଧୁରେ କଷଣ ॥
ନ ଜାଣି କଲୁ ଏଡ଼େ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ମରଣୁଁ ବଳିଲାଣି ଲାଜ ॥୩୬,୩୭

୧. ପାଂଶୁ—କଳଙ୍କ । ୨. ଇଷିତେ—ଅକ୍ଳେଶରେ । ୩. ମନ୍ୟୁ—କ୍ରୋଧ ।

ଏମନ୍ତ କହି ବଳରାମ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ବଦନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ରେବତୀର ବର ।
କୋମଳ ବଚନ ମଧୁର ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତର ରୂପ ଦେଖି ।
କିମ୍ପାଇଁ ମନ କର ଦୁଃଖୀ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା ଯେ ନ କର ।
ଦଇବ ବଳ ବଳୀୟାର ॥
କର୍ମ ସେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦେଇ ।
ପୁରୁଷ ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୩୮
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ହଳଧର ।
କହନ୍ତି ସଂସାର ବେଭାର ॥
ମରଣତୁଲ୍ୟ ଦୋଷ ଯେବେ ।
ବନ୍ଧୁ କରଇ ମୂଢ଼ଭାବେ ॥
ତାହାକୁ ନ କରିବ ନାଶ ।
ଆପଣା ଦୋଷେ ସେ ବିନାଶ ॥
ତାହାର ଲାଜେ ସେ ମରଇ ।
ପୁଣ କହନ୍ତି କନ୍ୟା ଗ୍ରହିଁ ॥୩୯
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମର ଏ ଗତି ।
ଯାହା ସଞ୍ଜିଲା ପ୍ରଜାପତି ॥
ଅତି ଦାରୁଣ ତମ ଘୋରେ ।
ଭାଇକି ଭାଇ ବଳେ ମାରେ ॥୪୦
ପୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କହନ୍ତି ସ୍ୱଧର୍ମ ଦେଖାଇ ॥
ରାଜ୍ୟ ଧରଣୀ ବିତ୍ତ ଆଶେ ।
ମାନ ସମ୍ପଦ ତେଜ ବଶେ ॥
ଆପଣା ଅର୍ଥେ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ପୀଡ଼ନ୍ତି ଗର୍ବ ବହି ॥
ମୁହିଁ ଦେଖିଲି ସର୍ବମତେ ।
ଏ ତୋର ନୁହଇଁ ଉଚିତେ ॥୪୧
ରୁକ୍ମିଣୀ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ପୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ହଳପାଣି ॥
ତୋର ବିଷମ ବୁଦ୍ଧି ଚିତ୍ତେ ।
ତୋ ଭ୍ରାତ ହିଂସେ ସର୍ବଭୂତେ ॥

ତାର ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦେଖି ।
ଆପଣା ମନେ ହେଉ ଦୁଃଖୀ ॥
ସୁହୃଦ ସ୍ନେହେ ମୂର୍ଖପଣୁ ।
ଭଲକୁ ମନ୍ଦ ପ୍ରାୟ ମଣୁ ॥
ଦଇବ ମାୟା ବଳେ ଜନ ।
ଆତ୍ମାରେ କଳ୍ପଇ ଅଜ୍ଞାନ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଭେଦ ସେ କରନ୍ତି ।
ଉଦାସୀ ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ହୋନ୍ତି ॥୪୩
ସକଳ ଦେହେ ଆତ୍ମା ଏକ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନଙ୍କୁ ଅନେକ ॥
ଯେସନ୍ତେ ଗଗନ ଆଉ ଜ୍ୟୋତି ।
ଅନେକ ମତେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋନ୍ତି ॥୪୪
ଜନ୍ମ ମରଣ ପଥେ ଦେହୀ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଣ ବହି ॥
ଆତ୍ମା ଯେ ମୋହ ଜଡ଼େ ଥାଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ॥୪୫
ଆତ୍ମା ନିର୍ଗୁଣ ନିରଞ୍ଜନ ।
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗୁଁ ଏ ଭିନ୍ନ ॥
ଆଦି କାରଣ ଆତ୍ମା ଯେଣୁ ।
ଦୃଷ୍ଟି ରୂପକୁ ଯେସନ୍ତେ ଭାନୁ ॥୪୬
ଜନ୍ମାଦି ବିକାର ଷଡ଼୍‌ଗୁଣ* ।
ଏ ଆଦି ପିଣ୍ଡର କାରଣ ॥
ଆତ୍ମାର ବିକାର ନୁହନ୍ତି ।
କଳାଏ ଚନ୍ଦ୍ରେ ଯେସନ୍ତେ ଥାନ୍ତି ॥
ଅମା ନିଶାରେ[୧] କଳାହୀନ ।
ବିଗ୍ରହେ ଶଶାଙ୍କ ନିର୍ଗୁଣ ॥୪୭
ଶୟନେ ପୁରୁଷ ଯେସନ ।
ଦେଖନ୍ତି ବିଷୟ ସ୍ୱପନ ॥
ବାସନା ବଳେ ଅନୁଭବ ।
କରି ଲଭନ୍ତି ଯେସନ୍ତେ ଭୋଗ ॥୪୮
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନୁଁ ଶୋକ ଜାତ ।
ଆତ୍ମା ସେ ମୋହ ଭୋଗଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଏ ମାୟା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ହରି ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥

ସଂସାର ଭ୍ରମ ପ୍ରାୟ ଦେଖି ।
ଶୋକ ସଂହର ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ॥୪୯
ଶୁକ କହନ୍ତି ରାମ ବାଣୀ ।
ଆଦରେ ଶୁଣିଲା ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ବିମନ ଛାଡ଼ି ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଶୋକ ଛାଡ଼ିଲା ରାମେ ଗ୍ରହିଁ ॥୫୦
କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନି ତୋଷେ ।
ରୁକ୍ମୀ ଯେ ଥିଲା ନନ୍ଦିଘୋଷେ ॥
କେବଳ ଅବଶେଷ ପ୍ରାଣ ।
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇଲା ରୁକ୍ମଣ ॥
ନିଃଶେଷ ବଳ ହତ ସର୍ବ ।
ହରି ଗଞ୍ଜିଲେ ତାର ଗର୍ବ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ଭଙ୍ଗେ ପଳାଇଲା ।
କୁଣ୍ଡିନଗରେ ନ ପଶିଲା ॥
ହରିଙ୍କି ମାରିଯିବାବେଳେ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲା ବଳେ ॥
ଆଜ ଗୋବିନ୍ଦମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।
ଆଣି ନ ପାରିଲେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
କୁଣ୍ଡିନଗରେ ନ ପଶିବି ।
ଜୀବନ୍ତେ ଯେତେ କାଳ ଥିବି ॥
ଏମନ୍ତେ ପଣି ଘୋରବନେ ।
ବୃକ୍ଷ କଟାଇ କୋପମନେ ॥
ନିର୍ମାଣ କଲା ବଡ଼ ଗ୍ରାମ ।
ନଗର ଭୋଜକଟ ନାମ ॥
ତହିଁ ରହିଲା ଗୃହ କରି ।
କୃଷ୍ଣ ବଇର ମନେ ଧରି ॥୫୧, ୫୨
ରୁକ୍ମିଣୀ ଘେନି ଭଗବାନ ।
ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନ ॥
ସମରେ ଜିଣି ସର୍ବ ରାଜା ।
ଯାଦବେ କଲେ ପାଦପୂଜା ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଶୁଭେ ନର ।
ହୋଇଲେ ରାଜ୍ୟ ରାଜେଶ୍ୱର ॥
ପୁର ମଣ୍ଡିଲେ ନାନାଭାବେ ।
ଆନନ୍ଦେ ମାତିଲେ ସରବେ ॥

---

୧. ଅମା ନିଶାରେ—ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରିରେ ।

* ଜନ୍ମ, ଅସ୍ତିତ୍ୱ, ବିପରିଣାମ, ବୃଦ୍ଧି, ଅପକ୍ଷୟ ଓ ବିନାଶ ।

ଉତ୍ସବ କଲେ ସର୍ବ ପୁରେ ।
ବାଦ୍ୟ ବାଜଇ ପଞ୍ଚସ୍ୱରେ ॥୫୩, ୫୪
ଦ୍ୱାରକାପୁର ନରନାରୀ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥
କୃଷ୍ଣ ବିବାହେ ଉନମତ୍ତ ।
କାମିନୀ କଲେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରକା ନଗର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଧ୍ୱଜ ତୋରଣ ହେମମାଳ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ ସୁମଙ୍ଗଳ ॥
ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଦୀପାବଳୀ ।
ପଥେ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଗନ୍ଧ ଗୋଳି ॥

ବନ୍ଧୁସ୍ୱଭାବେ ରାଜାଗଣ ।
ଆରୋହି ଆସନ୍ତେ ବାରଣ ॥
ହସ୍ତୀଙ୍କ ମଦ ଜଳେ ମହୀ ।
ବରଷାକାଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ମାର୍ଜିନା କରି ଦାଣ୍ଡରାକ୍ଷ[1] ।
ଦ୍ୱାରେ ରୋପିଲେ ରମ୍ଭା ବୃକ୍ଷ ॥୫୫-୫୭
କୁରୁ ସୃଞ୍ଜୟ ଆଦି ରାଜ ।
ବିଦର୍ଭ ଯଦୁ କୁନ୍ତିଭୋଜ ॥
ଏକ ଆରେକ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ॥
ମଙ୍ଗଳ କର୍ମମାନ କଲେ ।
ଗୁରୁ ଦେବତା ଆରାଧିଲେ ॥୫୮

ରୁକ୍ମିଣୀ ହରଣର ବାଣୀ ।
ଭରତଖଣ୍ଡ ରାଜା ଶୁଣି ॥
ରାଜକୁମାରୀ ଯେତେ ଛନ୍ତି ।
ଶୁଣି ପାଇଲେ ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୫୯
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଯେତେ ନର ।
କେ କହୁ ତପ ତାହାଙ୍କର ॥
ଆନନ୍ଦ କଲେ ପୁରେ ପୁରେ ।
ନୟନେ ଦେଖି କନ୍ୟା ବରେ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମାଧବ ବିଭାକାଳେ ।
ବାନ୍ଧବେ ଯଉତୁକ ଦେଲେ ॥୬୦
ସେ ବରକନ୍ୟା ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୁକ୍ମିଣୀବିବାହେ ଅଷ୍ଟପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ଊନଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଜନ୍ମାଦି ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ଅଣଷଠିରେ ପ୍ରକାଶିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ।
କନ୍ଦର୍ପ ବାସୁଦେବ ଅଂଶ ॥
ପୂର୍ବେ ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟେ ଗଲା ।
ଈଶ୍ୱର ତପ ଭଗ୍ନ କଲା ॥
ଘୋର ସମାଧି ଭଗ୍ନକାଳେ ।
କଠୋର ନୟନ ଅନଳେ ॥
ଶରୀର କଲା ଭସ୍ମଯୋଗ ।
ତେଣୁ ସେ ବୋଲାଇ ଅନଙ୍ଗ ॥
କୃଷ୍ଣର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ହୋଇ ।
ପୁଣ ପାଇଲା ନିଜ ଦେହୀ ॥୧,୨
ତାହାର ପତ୍ନୀ ନାମ ରତି ।
ମାୟା ସଂଯୋଗେ ମାୟାବତୀ ॥
କାମଦେବର ଭସ୍ମକାଳେ ।
ଶମ୍ବର ନେଲା ତାକୁ ବଳେ ॥

ଅସୁର ଘରେ କାମସତୀ ।
ମାୟାମୋହନେ ମାୟାବତୀ ॥
ନିତ୍ୟେ କନ୍ୟାଏ ଜାତ କରେ ।
ଶମ୍ବର ତାକୁ ଭୋଗ କରେ ॥
ଦିନ ହରଇ ତାର ଘରେ ।
ଏକଥା ଜାଣନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଶମ୍ବରପୁରେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ॥
ରାତ୍ରେ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ।
କହନ୍ତି ସୁହୃଦ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଅସୁରକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଉ କାହିଁପାଇଁ ॥
କନ୍ଦର୍ପ ତୋହର ବଇରୀ ।
ଆଜ ଜନ୍ମିଲା ଯଦୁପୁରୀ ॥
ତୁ ଯାଇ ବେଗେ କର ନାଶ ।
ସେ ତୋର ମରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ॥

ନିଶ୍ଚେ ମରିବୁ ତାର ହସ୍ତେ ।
କହି ଚଳିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥(କ୍ଷ.)
ନାରଦ ବଚନେ ଅସୁର ।
ମିଳିଲା ଦ୍ୱାରକା ନଗର ॥
କୃଷ୍ଣର ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯାଇ ।
ଯହିଁ ରୁକ୍ମିଣୀ ଛନ୍ତି ଶୋଇ ॥
ପଶିଲା ମାୟାରୂପ ଧରି ।
ସୂତିକା ଘରୁ ପୁତ୍ର ହରି ॥
ଗଗନମାର୍ଗେ ଘେନି ଯାନ୍ତେ ।
ମନେ ଭାଳଇ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଏ ଯେବେ ମୋହର ବଇରୀ ।
ମୁଁ କିମ୍ପା ଯାକୁ କୋଳେ ଧରି ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ସମୁଦ୍ର ଜଳେ ପକାଇଲା ॥
ଆହାର ବୋଲି ଭାବି ମନେ ।
ରାଘବ[2] ଗିଳିଲା ତକ୍ଷଣେ ॥

୧. ଦାଣ୍ଡରାକ୍ଷ—ଦାଣ୍ଡରାସ୍ତା । ୨. ରାଘବ—ବାଳିଆ ଜାତୀୟ ବୃହତ୍କାୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କୃଷ୍ଣର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗେ ।
ଭସ୍ମ ନୋହିଲା ମୀନଗର୍ଭେ ॥
ସେ ମୀନ କର୍ମର ଅବଳେ ।
ପଡ଼ିଲା କଇବର୍ତ୍ତ ଜାଲେ ॥୩,୪
ଧୀବରଗଣେ ତାହା ପାଇ ।
ଶମ୍ବର ପୁରେ ଦେଲେ ନେଇ ॥
ଶମ୍ବର ମୀନ ଦେଖି ହସି ।
ସେବକେ ବୋଲଇ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ରତିର ପାଶେ ନେଇ ଦିଅ ।
ରନ୍ଧନ କର ବୋଲି କୁହ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମୀନ ଘେନି କରେ ।
ସେବକ ମିଳିଲେ ଭିତରେ ॥
ମୀନ କାଟନ୍ତେ ସୂପକାରେ ।
ବାଳକେ ଦେଖିଲେ ଉଦରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପୁତ୍ର କୋଳେ ନେଇ ।
ଶମ୍ବର ଆଗରେ ଦେଖାଇ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ମହାସୁର ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ସୂପକାର ॥
ଦଇବେ ପୁତ୍ର ମୋର ନାହିଁ ।
ରତି ସମୀପେ ଦିଅ ନେଇ ॥
ଏ ମୋର ହୋଇବ କୁମର ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ସୂପକାର ॥
ରତିର କୋଳେ ନେଇ ଦେଲେ ।
ଭୋ ମାତା ସମ୍ଭାଳ ବୋଇଲେ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ମାୟାବତୀ ।
ପୁତ୍ରପାଳନେ ହେଲା ମତି ॥
ଦିନକୁ ଦିନ କୃଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ।
ବଢ଼ଇ ଅପ୍ରମିତ ତେଜ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ।
ମିଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ଅସୁର ଅନ୍ତଃପୁରେ ପଶି ।
ରତିକି କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ଆଦି କାରଣ କଥା କହି ।
ବୋଇଲେ ତୋର ସ୍ୱାମୀ ଏହି ॥
ଅନଙ୍ଗ କୃଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
ସୂତିକା ଘରୁ ଏ ଦଇତ ॥
ହରି ଆଣନ୍ତେ ବାହୁବଳେ ।
ରଥୁଁ ଫିଙ୍ଗିଲା ସିନ୍ଧୁଜଳେ ॥
ଆହାର ପ୍ରାୟ ମଣି ମୀନ ।
ଗିଳିଲା କୃଷ୍ଣର ନନ୍ଦନ ॥
ସେ ମୀନ ବନ୍ଦୀ ମହାଜାଲେ ।
ଦଇବ ଦେଲା ତୋତେ ଭଲେ ॥
ଏହାକୁ ପାଳ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଶମ୍ବର ସଂହାରିବ ଏହି ॥
ବିମାନେ ତୋତେ କୋଳ କରି ।
ପଶିବ ଦ୍ୱାରକା ନଗରୀ ॥
ଲଭିଲୁ ତୋର ନିଜ କାନ୍ତ ।
କହି ଚଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମସୁତ ॥୫,୬
ସେ କାମନାରୀ ମାୟାବତୀ ।
ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗମ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ଅସୁର ବୋଲେ ପାକଶାଳେ ।
ବସଇ ସୂପକାର ମେଳେ ॥
ରନ୍ଧନ କରି ଷଡ଼ରସ ।
ଅସୁର ମନ କରେ ତୋଷ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଦିନକୁ ଦିନ କୃଷ୍ଣସୁତ ॥
ଶୁକଳ ପକ୍ଷେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ତେଜେ ବଢ଼ଇ ଦିନେ ଦିନେ ॥
ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଶିଶୁ ଦେଖି ।
ସ୍ନେହେ ପାଳଇ ଶଶିମୁଖୀ ॥
ଅଳପ ଦିନେ ଯୁବା ଦେହ ।
ଦେଖି କାମିନୀଗଣେ ମୋହ ॥
ଭସ୍ମଅଙ୍କୁର ସେ ମଦନ ।
ବିଶେଷେ କୃଷ୍ଣର ନନ୍ଦନ ॥
ଲୋଚନେ ଦିଶେ ପଦ୍ମତେଜ ।
ଲମ୍ବ ସୁନ୍ଦର ବେନି ଭୁଜ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପ ଦେଖି ।
ଅଳପ ହସେ ଶଶିମୁଖୀ ॥
କଟାକ୍ଷ ନୟନେ ଅନାଇ ।
ଭାବେ କାମିନୀ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣସୁତ ପାଶେ ।
ସକାମେ ରତିରଙ୍ଗ ଆଶେ ॥୮-୧୦
ଦେଖି ତାହାର ବିପରୀତ ।
ଭୟେ ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣସୁତ ॥
ସଂଭ୍ରମେ ତାର ମୁଖ ଗ୍ରହି ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ତୁ ଯେ ମୋହର ନିଜ ମାତ ।
ଏବେ ଦେଖିଲି ବିପରୀତ ॥
ମାତାର ସ୍ନେହ ଦୂର କରି ।
କାମିନୀଭାବକୁ ଆଚରି ॥୧୧
ଶୁଣି ବୋଲଇ ମାୟାବତୀ ।
ତୁ ନାଥ ମୋର ନିଜ ପତି ॥
ରୁଦ୍ରନୟନେ ଭସ୍ମ ହୋଇ ।
ଅନଙ୍ଗ ନାମ ତୁ ଯେ ବହି ॥
କେତେହେଁ କାଳେ ନିଜ ତେଜେ ।
ଜାତ ହୋଇଲୁ କୃଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟେ ॥
ନାରଦ ମୁଖୁଁ ତୋର ବାଣୀ ।
ନିଜ ମରଣ ତଥ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ମାୟା ଅସୁର ବେଗେ ଗଲା ।
ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ମିଳିଲା ॥
ସୂତିକାଘରୁ ତୋତେ ଆଣି ।
ଆତ୍ମାର ରିପୁ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଲବଣଜଳେ ପକାଇଲା ।
ତୋ ଦେହ ମୀନ ଗିଳିଥିଲା ॥
ସେ ମୀନ ଅସୁର ନିକଟେ ।
ଧୀବର ଆଣିଦେଲା ଭେଟେ ॥
ସୁଆର ଆଣି ପାକଶାଳେ ।
ଶସ୍ତ୍ରେ ଛେଦିଲା ଯେତେବେଳେ ॥
ମୀନ ଉଦରୁ ତୋତେ ପାଇ ।
ପାଳଇ ସ୍ନେହଭରେ ମୁହିଁ ॥
ନାରଦ କହିଗଲେ ଏବେ ।
ତେଣୁ ଭଜଇ ପତିଭାବେ ॥
ମୋହର ନିଜ ନାମ ରତି ।
ମାୟା ବିଗ୍ରହେ ମାୟାବତୀ ॥
ମାୟାରେ ବଞ୍ଚାଇ ଅସୁର ।
ବସଇଁ ଅସୁର ନଗର ॥୧୨,୧୩
ଦୁର୍ଜୟ ରିପୁ ଏ ତୋହର ।
ଏହାର ପ୍ରାଣ ବେଗେ ହର ॥
ଅନେକ ମାୟା ଶସ୍ତ୍ର ଜାଣେ ।
ଦେବେ ଡରନ୍ତି ଯାକୁ ରଣେ ॥

ମୋହର ମାୟା ଅଛି ଯେତେ ।
ଅସୁର ନ ଜାଣଇ ତେତେ ॥
ମାୟାମୋହନ ଶସ୍ତ୍ର ଭେଦ ।
ବେଗେ ଏହାର ଶିର ଛେଦ ॥ ୧୪
ବିମାନେ ବସି ନାଥ ଏବେ ।
ଚ୍ଛଲ ଦ୍ୱାରକା ଯିବା ବେଗେ ॥
ତୋର ଜନନୀ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ ବଡ଼ ଦୁଃଖୀ ॥
ଉଦରେ ବହି ଦଶମାସ ।
ପ୍ରସବି ହୋଇଲା ନିରାଶ ॥
କୁରରୀ ପ୍ରାୟ ପୁତ୍ର ଶୋକେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚଇ ଅତି ଦୁଃଖେ ॥
ଆକୁଳ ପୁତ୍ରଶୋକେ ଦେହୀ ।
ମୃତବତ୍ସିକା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୧୫
ଏମନ୍ତ କହି ତାର ପାଶେ ।
ମୋହନ ବିଦ୍ୟା ଦେଲା ତୋଷେ ॥
ସକଳ ମାୟା ଯେତେ ଜାଣି ।
କହିଲା ସ୍ୱାମୀ ଭାବ ଘେନି ॥ ୧୬
କୃଷ୍ଣନନ୍ଦନ ଶୁଣି ତାହା ।
ଅଭ୍ୟାସ କଲା ସର୍ବମାୟା ॥
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
କନ୍ଦର୍ପ କରେ ଗଦା ଘେନି ॥
ଶମ୍ବର ସଭାତଳେ ମିଳି ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଡାକଇ ମହାବଳୀ ॥
ଅନେକ ନିନ୍ଦାବାକ୍ୟ ମତ ।
କହନ୍ତେ କଳି ହେଲା ଜାତ ॥ ୧୭
ଅତି ନିନ୍ଦିତ କଥା ଶୁଣି ।
ବେଗେ ଉଠିଲା ଶିର ଝୁଣି ॥
ଶମ୍ବର କହେ ବଳଦର୍ପେ ।
ପାଦ ପ୍ରହାରେ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପେ ॥
ବଜ୍ର ସମାନ ଗଦା କର ।
ଶମ୍ବର ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ରୋଷେ ଲୋଚନ ତମ୍ବା ପ୍ରାୟେ ।
ପିଟିଲା ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ଦେହେ ॥
କୋପେ ଛାଡ଼ିଲା ମହାରଡ଼ି ।
ଯେସନେ ବଜ୍ର ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥ ୧୮, ୧୯

କୃଷ୍ଣନନ୍ଦନ ଗଦା ବେଗେ ।
କୋପେ ବୁଲାଇ ଦଶଦିଗେ ॥
ଶମ୍ବର ଗଦା କଲା ଚୂର ।
କୋପେ ଡାକିଲା ମହାବୀର ॥
କନ୍ଦର୍ପ କରେ ଗଦା ଦେଖି ।
ଅସୁର ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥
ଗଗନମାର୍ଗେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଅନେକ ମାୟାଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ଶର ବରଷା ମହାଘୋର ।
କଲାକ ମାୟାବୀ ଅସୁର ॥ ୨୦, ୨୧
ବାଣ ବରଷେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ।
କନ୍ଦର୍ପ ଚଉଦିଗେ ଚ୍ୱହିଁ ॥
ନିଜ ମୋହିନୀ ମାୟା ସତ୍ତ୍ୱ[୧] ।
ଶମ୍ବର ମାୟା କଲା ହତ ॥
ପୁଣି ଅସୁର ଶୂନ୍ୟଦେହା ।
ପ୍ରକାଶ କଲା ନାନାମାୟା ॥
ପିଶାଚ ଗନ୍ଧର୍ବ ଗୁହ୍ୟକ ।
ରାକ୍ଷସ ଉରଗ ଶୋଷକ ॥
ଶତସହସ୍ର ଅପ୍ରମିତ ।
ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶେ ଦଇତ ॥
ସକଳ ମାୟା କୃଷ୍ଣସୁତ ।
ନିଜ ମାୟାରେ କଲା ହତ ॥ ୨୨, ୨୩
ନିଜ ଖଡ଼ଗ କରେ ଧରି ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଗଗନେ ସଞ୍ଚରି ॥
ଶମ୍ବର ଶିର ବାମକରେ ।
ଧରି କାଟିଲା କୋପଭରେ ॥
ମୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା ଭୂମିତଳେ ।
ସୁନ୍ଦର କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳେ ॥
ତମ୍ବାର ପ୍ରାୟ ଦାଢ଼ି ମୁଖେ ।
ଦେଖନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେବଲୋକେ ॥ ୨୪
ଆନନ୍ଦେ କୁସୁମ ବରଷି ।
କାମ ବିଜୟ ପରଶଂସି ॥
ଅସୁର ମାରି କୃଷ୍ଣବଳା ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣରଥେ ବିଜେ କଲା ॥
କୋଳେ ବସାଇ ମାୟାବତୀ ।
ବେଗେ ଚଳିଲା ଦ୍ୱାରାବତୀ ॥

ଗଗନମାର୍ଗେ କୃଷ୍ଣପୁରେ ।
ବିମାନ ପଶିଲା ଭିତରେ ॥
ବିଜୁଳି ସଙ୍ଗେ ମେଘ ଯେହ୍ନେ ।
ଦେଖି ଚକିତ ସର୍ବଜନେ ॥ ୨୫, ୨୬
କୃଷ୍ଣ ଭୁବନେ ଯେତେ ନାରୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଦେବୀ ଆଦି କରି ॥
ଅପୂର୍ବ କୃଷ୍ଣର ନନ୍ଦନ ।
ଚ୍ୱହାନ୍ତେ ନିଶ୍ଚଳ ନୟନ ॥
ନୀଳଜୀମୂତ ପ୍ରାୟ ଦେହୀ ।
ପୀତବସନ ବିରାଜଇ ॥
ପଦ୍ମଲୋଚନ ଦୀର୍ଘବାହୁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅଇଲା ଏ କାହୁଁ ॥ ୨୭
ଅଳପ ହାସ୍ୟ ମୁଖେ ଶୋହେ ।
ରୂପେ କାମିନୀ ମନ ମୋହେ ॥
ନୀଳକୁନ୍ତଳ ଭୃଙ୍ଗ ତେଜେ ।
ସୁନ୍ଦର ମୁଖପଦ୍ମ ସାଜେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟେ ତାକୁ ମଣି ।
ସଂଭ୍ରମେ ଉଠିଲେ ତରୁଣୀ ॥ ୨୮
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ଘିରେ ଚ୍ୱହିଁ ।
ଜାଣିଲେ କୃଷ୍ଣ ଏ ନୁହଇ ॥
ପୁଣ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିବାର ଆଶେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ତାର ମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
ମଦନେ ମନ ନ ଚଳଇ ॥
କାମିନୀରତ୍ନ ତାର କୋଳେ ।
ଦେଖି କାମିନୀ ପାଶେ ଗଲେ ॥ ୨୯
ରୁକ୍ମିଣୀ ସୁତକୁ ଅନାଇ ।
ବିତର୍କ ମନେ ବିଚ୍ୱରଇ ॥
ପ୍ରସବକାଳେ ମୋ କୁମର ।
ସୂତିକାଘରୁ ନେଲା ଚ୍ୱେର ॥
ପୁତ୍ର ସୁମରି ଶୋକମନେ ।
କ୍ଷୀର ସ୍ରବଇ ବେନି ସ୍ତନେ ॥ ୩୦
କାହୁଁ ଅଇଲା ଏ କୁମର ।
ମନୁଷ୍ୟରତ୍ନ କଳେବର ॥
କୃଷ୍ଣର ଚିହ୍ନ ଏହା ଦେହେ ।
ଦିଶଇ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ପ୍ରାୟେ ॥

୧. ସତ୍ତ୍ୱ—ପରାକ୍ରମ ।

କେଉଁ ଯୁବତୀ ଗର୍ଭେ ଥିଲା ।
ଅପୂର୍ବ କାହୁଁ ଏ ଅଇଲା ॥
ଯୁବତୀ ଅଛି ଏହା କୋଳେ ।
ଲଭିଲା ପୂର୍ବ ତପଫଳେ ॥ ୩୧
ମୋର ବାଳକ ନଷ୍ଟ ଗଲା ।
ସୂତିକା ଘରୁ କେ ହରିଲା ॥
ଜୀବନେ ଥିଲେ ଯହିଁ ତହିଁ ।
ଏହାର ତୁଲ୍ୟ ରୂପ ହୋଇ ॥ ୩୨
ଦେହେ ସକଳ ଚିହ୍ନ ବହି ।
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟ ଏ ଦିଶଇ ॥
ଆକୃତି ଅବୟବମାନେ ।
ସୁନ୍ଦର ହାସ ବିଲୋକନେ ॥ ୩୩
ସେ ପୁତ୍ର ଅବା ହୋଇ ଏବେ ।
ଯାହା ଧଇଲି ମୁହିଁ ଗର୍ଭେ ॥
ମୋ ଚିତ୍ତେ ସ୍ନେହ ଏହା ଗ୍ରହିଁ ।
ବାମନୟନ ମୋ ସ୍ଫୁରଇ ॥
ପୁଲକି କମ୍ପେ ବାମଭୁଜ ।
ଏହାର ଦେହେ କୃଷ୍ଣତେଜ ॥ ୩୪
ରୁକ୍ମିଣୀ ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହି ।
ବିଜୟ କଲେ ନରହରି ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ସଙ୍ଗେ ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ସୁତ ଆଗେ ॥ ୩୫

ଗୋବିନ୍ଦ ତାହା ସର୍ବ ଜାଣି ।
ବାଳକ ଦେଖି ହେଲେ ତୁନି ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ଉପଗତ ॥
ଦେଖିଣ ସଂଶୟ ବିଷାଦ ।
ସକଳ କହିଲେ ନାରଦ ॥ ୩୬
ଶୁଣି ନାରଦ ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପୁରେ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ତରୁଣ ବାଳ ବୃଦ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ।
ଉତ୍ସବ କଲେ ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥
ଦେଖ ରୁକ୍ମିଣୀ ପୁଣ୍ୟରାଶି ।
ଯମର ଘରୁ ପୁତ୍ର ଆସି ॥
ମୋହିଲା ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନ ।
ବାଳ ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧଜନ ॥
କୋଳେ କାମିନୀ ସୁକୁମାରୀ ।
ରୂପେ ଭୁବନେ ନାହିଁ ସରି ॥ ୩୭
ଦେବକୀଦେବୀ ବସୁଦେବ ।
ଥିଲେ ଯେ ଶ୍ରୀରାମ ମାଧବ ॥
ଯଦୁନଗରେ ନାରୀ ଯେତେ ।
ମିଳିଲେ ଦୂର୍ବାଙ୍କୁର ହସ୍ତେ ॥
ଅକ୍ଷତ ଦେଇ ପୁତ୍ର ଶିରେ ।
ମଙ୍ଗଳ କଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥

ରୁକ୍ମିଣୀ ପୁତ୍ର ଧରି କୋଳେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦେଲେ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ସଙ୍ଗେ ସକଳ ପରିବାରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ କୋଳେ ବଧୂ ଧରି ॥
ଯଦୁନଗରେ ଯେତେ ଜନ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ କଲେ ମନ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ ଭାଗ୍ୟ ଦେଖ ।
ମରଣୁଁ ଅଇଲା ବାଳକ ॥ ୩୮, ୩୯
ଶୁକ କହନ୍ତି ଶୁଣ ନୃପ ।
ମାତା ଦେଖିଣ ପୁତ୍ର ରୂପ ॥
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟେ ମଣି ତାହା ।
ସ୍ନେହେଣ ବଳିଲା ଉତ୍ସାହା ॥
ସ୍ୱଭାବେ କାମ କୃଷ୍ଣପ୍ରାୟେ ।
ସର୍ବଲକ୍ଷଣ ଅଛି ଦେହେ ॥
ଅନ୍ୟ ଭୁବନ ନାରୀ ଯେତେ ।
ତାହାକୁ ଦେଖି ହୃଦଗତେ ॥
କାମେ ହୋଇଲେ ଉନମତ୍ତା ।
ଚିତ୍ର ନୁହଇ ଏହୁ କଥା ॥ ୪୦
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ତନୟ ପ୍ରାପତ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଶ୍ରୁତିପଥେ ।
ମାୟାରୁ ତରିବ ଯେମନ୍ତେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶମ୍ବରାସୁରବଧଃ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଦ୍ୱାରକାପ୍ରବେଶୋ ନାମ ଊନଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସତ୍ୟଭାମା ଯେ ଜାମ୍ବବତୀ । ବେନି କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଯଦୁପତି ॥
ଯେମନ୍ତେ ବିବାହ ହୋଇଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଷାଠିଏ ଅଧ୍ୟାରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ଯଦୁନଗରେ ସତ୍ରାଜିତ ।
କୃଷ୍ଣରେ କରି ଦ୍ରୋହଚିତ୍ତ ॥

ନିଜ ଦୁହିତା ସତ୍ୟଭାମା ।
ଅଂଶେ ସମ୍ଭୂତ ଯେହୁ ରମା ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ୟମନ୍ତକ ମଣି ।
ନିଜ ଦୁହିତା ସଙ୍ଗେ ଆଣି ॥

କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଲା ନେଇ ।
ଆପଣା ଅପ୍ରାଧ ଛଡ଼ାଇ ॥ ୧
ଏମନ୍ତେ ଶୁକ ବୋଲ ଶୁଣି ।
ପରୀକ୍ଷ କହେ ସାଧୁବାଣୀ ॥(ଜ.)

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଟ୍‌ପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

କହ କେମନ୍ତେ ସତ୍ରାଜିତ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟେ ବିପରୀତ ॥
କାହୁଁ ଆଣିଲା ରତ୍ନମଣି ।
ଦୁହିତା ତୁଲେ ଦେଲା ଆଣି ॥
କି ଦ୍ରୋହ କଲା ଯଦୁପୁରେ ।
ସ୍ୱଜନ ବାନ୍ଧବ ବେଭାରେ ॥ ୨

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣି କହନ୍ତି ବ୍ୟାସସୁତ ।
ରାଜନ ଶୁଣ ଏକ ଚିତ୍ତ ॥
ଅନେକ ତପେ ସତ୍ରାଜିତ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗତେ ହେଲା ମିତ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ଦିନମଣି ।
ଆପଣା କଣ୍ଠୁ ରତ୍ନମଣି ॥
ସତ୍ରାଜିତର କଣ୍ଠେ ଦେଇ ।
ତପନ ଗଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୩
ଏମନ୍ତେ ମଣି କଣ୍ଠେ ଭରି ।
ଆନନ୍ଦେ ଗଲା ନିଜ ପୁରୀ ॥
ପଥେ ଆସଇ ସତ୍ରାଜିତ ।
ଦିଶଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆଦିତ୍ୟ ॥
ମଣିର ତେଜେ ତାର ଦେହୀ ।
ଜନ ନୟନେ ନୋହେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଗ୍ରହିଁଲେ ଚକ୍ଷୁତେଜ ନାଶେ ।
କେହି ନ ରହେ ତାର ପାଶେ ॥
ଦେଖି ସକଳେ ପଳାଇଲେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
ଅଭୟ ପଦ୍ମପାଦେ ପଡ଼ି ।
କହନ୍ତି ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଅକ୍ଷ[1] ଖେଳନ୍ତେ ଭଗବାନ ।
ଜନ ବଚନେ ଅବଧାନ ॥୪,୫
ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯୋଡ଼ି କର ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଚକ୍ରଧର ॥
ପଦ୍ମଲୋଚନ ନାରାୟଣ ।
ଅନାଦି ସଂସାର କାରଣ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ।
ଦର୍ଶନେ ରବି କରେ ସଧ ॥
ଗଗନେ ଥିଲା ଦେହ ଧରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବିଜେ କରି ॥
ତାହାର ତେଜେ ଭଗବାନ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଝଲସେ ନୟନ ॥୬,୭
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଠାକୁର ।
ସକଳେ ତୋହର କିଙ୍କର ॥
ଦେବେ ତୋହର ପଦ୍ମପାଦେ ।
ସେବନ୍ତି ମୋକ୍ଷଫଳ ସଧେ ॥
ଦେଖିବ ତୋହର ଚରଣ ।
ତୁ ଯେ ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥
ଏ ଯଦୁବଂଶେ ତୁ ସମ୍ଭୂତ ।
ଶୁଣି ଆସିଲା ଛାୟାକାନ୍ତ[2] ॥ ୮
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଜନ ବଚନ କୃଷ୍ଣ ଶୁଣି ॥
ପଦ୍ମନୟନେ ଗ୍ରହିଁ ହସି ।
କହନ୍ତି ଜନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ସେ ଯେ ନୁହଇ ଦିନନାଥ ।
ବର ଲଭିଲା ସତ୍ରାଜିତ ॥
ତପେ ଆଦିତ୍ୟ ସେବା କରି ।
ଆସଇ ମଣି କଣ୍ଠେ ଭରି ॥
ମଣି କିରଣ ରବିପ୍ରାୟ ।
ତୁମ୍ଭେ ନ କର ମନେ ଭୟ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଭଗବାନ ।
ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼ାରେ ଦେଲେ ମନ ॥ ୯
ଏମନ୍ତେ ସତ୍ରାଜିତ ଗଲା ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ॥
ନିତ୍ୟେ ଉତ୍ସବ ତାର ପୁରେ ।
ଦେବମନ୍ଦିରେ ବିପ୍ରବରେ ॥୧୦
ମଣି ନିବେଶି ଦେବ ଘରେ ।
ନିତ୍ୟେ ପୂଜନ୍ତି ବିପ୍ରବରେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ତାର ଭୁବନେ ରତ୍ନମଣି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଷ୍ଟଭାର* ନିତି ।
ମଣି ଶରୀରୁ ଉତପତ୍ତି ॥
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ମାରୀ[3] ଭୟ ନାହିଁ ।
ଅଶୁଭ ତ୍ରାସ ନ ଲାଗଇ ॥
ସର୍ପବିଘାତ ଆଦି ରୋଗ ।
ନୁହନ୍ତି ଭୁବନେ ସଂଯୋଗ ॥
ଯହିଁ ପୂଜନ୍ତି ରତ୍ନମଣି ।
ତହିଁ ନ ଥାନ୍ତି ମାୟାପ୍ରାଣୀ ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦିନାକେତେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଦିନେକ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୃହେ ଅଣାଇ ସତ୍ରାଜିତ ॥
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଉଗ୍ରସେନକୁ ଦିଅ ମଣି ॥
ଏହା ଭଣ୍ଡାରେ ନାହିଁ ଧନ ।
ମଣି ଏ ପୂଜୁ କିଛି ଦିନ ॥

୧. ଅକ୍ଷ—ପଶା । ୨. ଛାୟାକାନ୍ତ—ସୂର୍ଯ୍ୟ । ୩. ମାରୀ—ମଡ଼କ, ମହାମାରୀ ।

* ଭାରର ପରିମାଣ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ଚତୁର୍ଭିର୍ବ୍ରୀହିଭିର୍ଗୁଞ୍ଜଂ ଗୁଞ୍ଜାନ୍ ପଞ୍ଚ ପଣଂ ପଲମ୍ ।
ଅଷ୍ଟୌ ଧରଣମଷ୍ଟୌ ଚ କର୍ଷଂ ତାଂଶ୍ଚତୁରଃ ପଲମ୍ ।
ତୁଲାଂ ପଲଶତଂ ପ୍ରାହୁର୍ଭାରଂ ସ୍ୟାଦ୍‌ବିଂଶତିସ୍ତୁଲାଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍—୪ ବ୍ରୀହି (ଧାନ)ରେ ୧ ଗୁଞ୍ଜା, ୫ ଗୁଞ୍ଜାରେ ୧ ପଣ, ୮ ପଣରେ ୧ ଧରଣ, ୮ ଧରଣରେ ୧ କର୍ଷ (ତୋଳା), ୪ କର୍ଷରେ ୧ ପଳ, ୧୦୦ ପଳରେ ୧ ତୁଳା ଏବଂ ୨୦ ତୁଳାରେ ୧ ଭାର ହୁଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ହିସାବରେ ୧ ଭାର=୮୦୦୦ କର୍ଷ । ୧ କର୍ଷ (ତୋଳା) ଆଜିର ଓଜନରେ ୧୧.୬୬୪ ଗ୍ରାମ୍ ହେଉଥିବାରୁ ୮ ଭାର ସୁନାର ଓଜନ ହେବ ୬୪୦୦୦×୧୧.୬୬୪=୭୪୬ କିଲୋ ୪୯୬ ଗ୍ରାମ୍ ।

ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦର ବଚନ ।
ଭାଳଇ ସତ୍ରାଜିତ ମନ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ଅଷ୍ଟଭାର ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭଣ୍ଡାରେ ମୋହର ॥
କେମନ୍ତେ ଦେବି ରତ୍ନମଣି ।
ଏମନ୍ତେ ଭାଳି ହେଲା ତୁନି ॥
ଅର୍ଥ କାମୁକ ଧନ ଆଶେ ।
ପଡ଼ିଲା ମାୟା ମୋହ ପାଶେ ॥
ଦେବା ନ ଦେବା ନ ବୋଇଲା ।
କୃଷ୍ଣର ଆଜ୍ଞା ଭ୍ରଷ୍ଟହେଲା ॥୧୨
ନିରାଶ କରି ଚକ୍ରଧରେ ।
ମିଳିଲା ଆପଣା ମନ୍ଦିରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ପ୍ରସେନ ନାମେ ତାର ଭ୍ରାତ ॥
ସେ ରତ୍ନମଣି କଣ୍ଠେ ଭରି ।
ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ବିଜେ କରି ॥
ମୃଗୟା ଛଳେ ସୁଖ ମନେ ।
ପଶିଲା ଯାଇ ଘୋର ବନେ ॥୧୩
ଗହନ ବନେ ସିଂହ ଥିଲା ।
ପ୍ରସେନ ଦେଖି ଓଗାଳିଲା ॥
ଅଶ୍ୱ ସହିତେ ତାକୁ ମାରି ।
ସିଂହ ସେ ମଣି କଣ୍ଠେ ଭରି ॥
ପର୍ବତ ନିକଟେ ମିଳିଲା ।
ତହିଁ ଜାମ୍ବବ ବୀର ଥିଲା ॥
ଭାଲୁଙ୍କ ରୂପ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଧାଇଁଲା ସିଂହ ଦେଖି ବେଗେ ॥
କର ପ୍ରହାରେ ମୁଣ୍ଡ କାଟି ।
ସିଂହ ପଡ଼ିଲା ମହୀ ଲୋଟି ॥
ସେ ମଣି ଘେନି ଅତି ଖରେ ।
ପଶିଲା ପାତାଳ ବିବରେ ॥୧୪
ନିଜ ଭୁବନେ ବୀର ଯାଇ ।
ସେ ମଣି ପୁତ୍ର କଣ୍ଠେ ଦେଇ ॥
ଧାଈ ଖେଳାଏ ତାର ସୁତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥
ପ୍ରସେନ ନ ଦେଖି ନୟନେ ।
ଭାଳଇ ସତ୍ରାଜିତ ମନେ ॥

ମୃଗୟା ଗଲା ମୋର ଭ୍ରାତ ।
ଗୃହେ ନୋହିଲା ଉପଗତ ॥
ବନେ କି ପଡ଼ିଲା ପ୍ରମାଦ ।
ଶୋକେ ହୋଇଲା ଗଦଗଦ ॥
ଏମନ୍ତେ କରଇ ରୋଦନ ।
ବିକଳେ ବିଗ୍ରରଇ ମନ ॥୧୫
କୃଷ୍ଣ ମାଗିଲେ ମୋତେ ମଣି ।
ମୁଁ ଯେ ନ ଦେଇ ହେଲି ତୁନି ॥
ସେ ଅବା ମାୟା ମୋତେ କଲା ।
ପ୍ରସେନ ମାରି ମଣି ନେଲା ॥
ସେ କଥା ଶୁଣି ସର୍ବଜନେ ।
ମିଳି କହନ୍ତି କାନେ କାନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
ଲୋକରେ ଶୁଭିଲା ଲାଞ୍ଛନ ॥୧୬
ବିଷମ ଲୋକ-ଅପବାଦ ।
ଶୁଣି ପାଇଲେ କୃଷ୍ଣ ଖେଦ ॥
ବୋଲନ୍ତି ମୋର ଅପବାଦ ।
ଜନମୁଖରେ ଏ ଶବଦ ॥
ମୁଁ ଏବେ କରିବି ମାର୍ଜନ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ସର୍ବଜନ ॥
ବନେ ପଶିଲେ ଭଗବାନ ।
ବୁଲି ଦେଖନ୍ତି ନାନା ସ୍ଥାନ ॥୧୭
ବନେ ବୁଲନ୍ତି ବନମାଳୀ ।
ପ୍ରସେନ ହତସ୍ଥାନେ ମିଳି ॥
ଅଶ୍ୱ ସହିତେ ବନେ ପଡ଼ି ।
ଦେଖି ଚକିତ ନରହରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ମଲା ଏ କେମନ୍ତେ ।
ଦେଖିଲେ ସିଂହପାଦ ପଥେ ॥
ପାଦ ନିରେଖି ସର୍ବଜନ ।
ଥୋକାଏ ଗଲେ ଘୋରବନ ॥
ଗିରି ନିକଟେ ଭଗବାନ ।
ଦେଖିଲେ ସିଂହର ମରଣ ॥
ଚକିତେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ସିଂହ ମରଣ ଅନୁସରି ॥
ଦେଖିଲେ ଭଲ୍ଲୁକ ଚରଣ ।
ସଂଭ୍ରମେ ମିଳି ସର୍ବଜନ ॥

ଭଲ୍ଲୁକ ପାଦଚିହ୍ନ ପାଇ ।
ଚଳନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥
ପୁଣ କେତେହେଁ ଦୂର ଗଲେ ।
ଚରଣ ପଡ଼ିଅଛି ବିଳେ[୧] ॥
ସେ ବିଳ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ।
ଦେଖି ବୋଲନ୍ତି ଦାମୋଦର ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ପ୍ରଜାଜନେ ।
ଏଠାରେ ଥାଅ ସାବଧାନେ ॥
ଆଜ ମୁଁ ଲୋକ ଅପବାଦେ ।
ପଶିବି ଏ ବିଳର ମଧ୍ୟେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବିଳେ ପଶିଲେ ବେଗେ ଯାଇ ॥
ଅନ୍ଧାର ପଥେ ନରହରି ।
ଜାମ୍ବବ ପୁରେ ବିଜେ କରି ॥୧୮,୧୯
ତାହାର ପୁତ୍ର କଣ୍ଠେ ମଣି ।
ଦୂରୁ ଦେଖିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବେଗେ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ।
ସେ ରତ୍ନ ଲଭିବାର ଆଶେ ॥୨୦
ଧାଈ ସେ ପୁତ୍ର ପାଶେ ଥିଲା ।
ଅପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ଦେଖିଲା ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖି ଭୟ କରି ।
ସଂଭ୍ରମେ ପୁତ୍ର କୋଳେ ଧରି ॥
ଭୟେ ଡାକିଲା ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ଜାମ୍ବବ ଥିଲା ଯେ ଭିତରେ ॥
ଶୁଣି ଧାଇଁଲା ମହାବଳୀ ।
ବେଗେ ବାଳକ ପାଶେ ମିଳି ॥୨୧
ଦେଖିଲା ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ହୃଦରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଚିହ୍ନ ॥
ଜାମ୍ବବ ନିଜ ନାଥ ଗୃହିଁ ।
ମାୟାରେ ଚିହ୍ନି ନ ପାରଇ ॥
ଇତରଲୋକ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
କୋପେ ଧାଇଁଲା ବୀରମଣି ॥
ଭଲ୍ଲୁକ ସ୍ୱଭାବ ଯୁକତ ।
ବେଗେ ଧଇଲା କୃଷ୍ଣହସ୍ତ ॥
ହରି ମହିମା ନ ଜାଣିଲା ।
ମଣିଷ ପ୍ରାୟ ସେ ମଣିଲା ॥୨୨

୧. ବିଳ—ବିବର ।

ତକ୍ଷଣେ ପାଦେ ପାଦ ଛନ୍ଦି ।
ଭୁଜକୁ ଭୁଜ ହୃଦେ ବାନ୍ଧି ॥
ବିଷମ ମାଲଯୁଦ୍ଧ ଘୋର ।
ଜିଣିବା ଆଶେ ବଳୀୟାର ॥
ଜିଣି ନ ପାରି ମାଲଯୁଦ୍ଧେ ।
ସମର କରନ୍ତି ଆୟୁଧେ ॥
ବୃକ୍ଷ ପାଷାଣ ହସ୍ତେ ଧରି ।
ପିଟନ୍ତି ଘୋରନାଦ କରି ॥
ଆମିଷ ଅର୍ଥେ ଯେହ୍ନେ ଖଗ ।
କୋପେ କରନ୍ତି ରଣରଙ୍ଗ ॥୨୩
ଏମନ୍ତେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଦିନ ।
ସମର କଲେ ବେନି ଜନ ॥
ବୃକ୍ଷ ପାଷାଣ ଚୂର ଗଲା ।
ଅନେକ କୋପ ଉପୁଜିଲା ॥
ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରହାରି ହୃଦେ ତାଡ଼ି ।
ଶବଦ ମେଘ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ନିରତେ କରନ୍ତି ସମର ।
ଶୁଣ ରାଜନ କୁରୁବୀର ॥୨୪
କୃଷ୍ଣର ମୁଷ୍ଟି ହୃଦେ ବାଜି ।
ଜାମ୍ବବ ଗଣ୍ଠି ଛନ୍ଦ ଭାଜି ॥
କ୍ଷୀଣ ହୋଇଲା ବଳ ଗାତ୍ର ।
ବିସ୍ମୟେ ହୋଇ ମୂରୁଛିତ ॥
ଗ୍ରହିଁଲା କୃଷ୍ଣର ବଦନ ।
ତକ୍ଷଣେ ପାଇ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥୨୫
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥
ତୁ ସର୍ବ ପ୍ରାଣ ଓଜ ବଳ ।
ମହାପୁରୁଷ ଆଦିମୂଳ ॥
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
ସଂସାର ମାୟାବଳେ କରି ॥
ପ୍ରଭବ ବିଷ୍ଣୁ ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ମହାମହିମ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥୨୬
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ସୃଷ୍ଟିପାଳ ।
ତାହାଙ୍କ ସ୍ରଷ୍ଟା ତୁ ଗୋପାଳ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତେ ତୋର ଦେହେ ।
ପଶନ୍ତି ପରମାଣୁ ପ୍ରାୟେ ॥

କାଳଦଳନ ବାନା ତୋର ।
ପରମ ଆତ୍ମା ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥୨୭
ଈକ୍ଷିତ ରୋଷିତ ବଦନ ।
ଦେଖି ଜଳଧି କମ୍ପମାନ ॥
ଯେ ମହାମତ୍ସ୍ୟ ଗ୍ରାହଗଣ ।
କ୍ଷୋଭିତ ହୋଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ତୋହର ଚରଣେ ପଡ଼ିଲେ ।
ଲଙ୍କା ଗମନେ ମାର୍ଗ ଦେଲେ ॥
ପର୍ବତେ ସେତୁବନ୍ଧ କରି ।
ଘୋର ସମୁଦ୍ର ହେଲେ ତରି ॥
ଲଙ୍କା ଦହିଲୁ ଘୋର ଦୃଷ୍ଟି ।
ରାବଣ ଦଶମୁଣ୍ଡ କାଟି ॥
ରାକ୍ଷସ ଶିରେ ମହୀସ୍ଥଳୀ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଭରିଲୁ ବନମାଳୀ ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ମୁଁ ତୋର ॥୨୮
ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
ହୋଇଲେ ଅତି ହୃଷ୍ଟମନ ॥
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟେ ।
ଦୟା ବସିଲା କୃଷ୍ଣଦେହେ ॥
ଜାମ୍ବବ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ଆଶ୍ୱାସ କଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ପରମ ଦୟାଭାବ କରି ।
କହନ୍ତି ତାର କର ଧରି ॥
ମେଘ ଗମ୍ଭୀର ମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ।
ହସି କହନ୍ତି ପଦ୍ମପାଣି ॥୨୯, ୩୦
ଏ ମଣି ହେତୁ ତୋର ବିଳେ ।
ପଶିଲି ମିଥ୍ୟାବାଦ ଛଳେ ॥
ଦୁଃସହ ଜନ-ଅପବାଦ ।
ମିଥ୍ୟାବଚନେ ମନ ଖେଦ ॥
ଏ ମଣି ଯଦୁପୁରେ ନେବି ।
ଆପଣା ଦୋଷ ଛଡ଼ାଇବି ॥୩୧
ଜାମ୍ବବ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ପରିମାଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ଅଇଲେ ମୋର ଘର ।
କି ଅବା ଦେବି ଉପହାର ॥

ମୋର ଦୁହିତା ଜାମ୍ବବତୀ ।
ତାର ସଦୃଶେ କୃଷ୍ଣ ପତି ॥
ଏମନ୍ତେ ମନେ ବିଗ୍ରହିଲା ।
କନ୍ୟାର କଣ୍ଠେ ମଣି ଦେଲା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦତଳେ ଥୋଇ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ମୋହର ନ ଘେନିବା ଦୋଷ ॥
ଅନେକ କଲି ଅପରାଧ ।
ନ ଚିହ୍ନି ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ॥୩୨
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ଦ୍ୱାରେ ଯେ ଥିଲେ ସର୍ବଜନ ॥
ନିରତେ ବିଳ ଦ୍ୱାରେ ରହି ।
କୃଷ୍ଣ ଆଗମେ ମନ ଦେଇ ॥
ବଞ୍ଚିଲେ ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସ ।
ନ ଦେଖି ହୋଇଲେ ନିରାଶ ॥
ବାହୁଡ଼ିଗଲେ ଦୁଃଖ ମନେ ।
କହିଲେ କୃଷ୍ଣର ଭୁବନେ ॥୩୩
ଶୁଣି ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ।
ଏ ଆଦି ସକଳ ଯାଦବ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଦି ବଧୂଜନ ।
ଶୁଣି ହୋଇଲେ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ମିଳି ସକଳ ବନ୍ଧୁଜନ ।
ବିକଳେ କରନ୍ତି ରୋଦନ ॥
ନ ଦେଖି ଅଭୟ ଚରଣ ।
ସଙ୍କଳ୍ପେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମରଣ ॥
ନ ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ଜୀବନ ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ॥୩୪
ଦ୍ୱାରକାପୁର ଜନେ ଯାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ସତ୍ରାଜିତେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତୋହର ଯୋଗୁଁ ଏ ନଗରୀ ।
ଆଜୁଁ ହୋଇଲା ହତଶିରୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦୁଃଖ ଶୋକ ମନେ ।
ମିଳିଲେ ଭବାନୀ ଭବନେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲଭିବାର ଆଶେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଉମାପାଶେ ॥
ନମୋ ଜଗତ ଆଦିମାତ ।
ଯାଦବେ ହୋଇଲୁଁ ଅନାଥ ॥

ଦୁର୍ଗମ ଦୁଃଖ ନାଶିବାରେ ।
ଦୁର୍ଗା ବୋଲାଉ ତିନି ପୁରେ ॥
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ।
ଦେଖାଅ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ॥୩୫
ଯଦୁଙ୍କ ଦୁଃଖ ଶୋକ ଶୁଣି ।
ବଚନ କହନ୍ତି ଭବାନୀ ॥
କିଛି ନ କର ମନେ ଶୋକ ।
ଦେଖିବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ମୁଖ ॥
ଏମନ୍ତ କହୁଁ କହୁଁ ଜନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମିଳିଲେ ଭୁବନେ ॥
କନ୍ୟା ସହିତେ ଭଗବାନ ।
ଘେନାଇ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ॥
ହରଷ କରି ସୁର ନର ।
ବିଜୟ କଲେ ନିଜ ପୁର ॥୩୬, ୩୭
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ସର୍ବଜନେ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ଦରଶନେ ॥
ମଲା ପୁରୁଷ ଯେହ୍ନେ ଆସି ।
କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସି ॥
ତକ୍ଷଣେ ସତ୍ରାଜିତେ ଆଣି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଉଗ୍ରସେନର ସଭାମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ମନ ଖେଦେ ॥
ମଣି ଆଣିଲେ ଯେତେ ଦୁଃଖେ ।
କହିଲେ ଆପଣା ଶ୍ରୀମୁଖେ ॥
ମଣି ତାହାର ହସ୍ତେ ଦେଇ ।
ପୁରେ ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ॥୩୮
ସଭାରୁ ସତ୍ରାଜିତ ମଣି ।
ସଭୟେ ନିଜ କରେ ଘେନି ॥
ଅତି ଲଜ୍ଜିତେ ଅଧୋମୁଖେ ।
ପଥେ ଚାଲଇ ନିଜ ଦୁଃଖେ ॥

ମନେ ବାଧିଲା ଅନୁତାପ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ କଲି ପାପ ॥
ଦିନକୁ ଦିନ ମନ ଖେଦେ ।
ଭାଳଇ କୃଷ୍ଣ ଅପରାଧେ ॥୩୯
ନିରତେ ଭାଳଇ ବିଷାଦେ ।
ଦ୍ରୋହ ଚିନ୍ତିଲି ପଦ୍ମପାଦେ ॥
କେମନ୍ତେ ଆତ୍ମଦୋଷ ଯିବ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇବ ॥୪୦
ଲୋକେ ବୋଲିବେ ମୋତେ ଭଲ ।
ତେବେ ସେ ଯିବ ଆତ୍ମା ଶଲ୍[୧] ॥
ବିଗ୍ରହ ନାହିଁ ମୋର ତହିଁ ।
ସ୍ୱଭାବେ କ୍ଷୁଦ୍ର ମୁଁ ଅଟଇ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ମୂଢ଼ ଧନଲୋଭୀ ।
ଆପଣା ଦୋଷେ ପରାଭବୀ ॥
କାଞ୍ଚନ ଲୋଭୀ ଚିତ୍ତ ମୋର ।
ଅଯଶ କଲି ତିନିପୁର ॥୪୧
ଏ ଯେ କୁମାରୀ ଅଛି ମୋର ।
ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ତିରୀରତ୍ନ ସାର ॥
ଏ ମଣି ଏହା କଣ୍ଠେ ଦେଇ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସମର୍ପିବି ନେଇ ॥
ଏ ଯେ ଉପାୟ ମୋର ଭଲ ।
ଏ ନାରୀରତ୍ନ ମଣି ତୁଲ୍ୟ ॥
ସେ ହରି କମଳାର ପତି ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ତାର ଶାନ୍ତି ॥୪୨
ଏମନ୍ତ ନିଜ କର୍ମ ଚିନ୍ତି ।
ଛାଡ଼ିଲା ମନୁଁ ଖେଦ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଚାରିଲା ।
ଦୁହିତା ଅଳଂକୃତ କଲା ॥
କନ୍ୟାର କଣ୍ଠେ ମଣି ଦେଇ ।
ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ଯାଇ ॥

ଅଞ୍ଜଳି କରି ବେନି କର ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହଇ ମଧୁର ॥
ତୁ ନାଥ ଜଗତଠାକୁର ।
ମୁଁ ତୋର ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥
ସତ୍ୟଭାମାକୁ ତୋତେ ଦେଇ ।
ଶରଣ ପଶିଲି ଗୋସାଇଁ ॥୪୩
ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଦୟା ବସିଲା ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଦେବଦେବା ।
ସତ୍ୟଭାମାକୁ କଲେ ବିଭା ॥
ଅଂଶେ କମଳା ଅବତାର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ଅନେକ ହୋଇଥିଲେ ବର ।
ବିଭା ହୋଇଲେ ଚକ୍ରଧର ॥୪୪
ବିବାହ ଅନ୍ତେ ଚକ୍ରପାଣି ।
କରେ ଘେନିଲେ ରତ୍ନମଣି ॥
ସତ୍ରାଜିତର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ମଣି ନିଅ ତୁହି* ॥
ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟକଣ୍ଠୁ ଅବତରି ।
କେ ଅବା ପାରିବଟି ଧରି ॥
ରବି ଭକତି ତପଫଳେ ।
ତୁ ଏହା ଧରିପାରୁ ଭଲେ ॥
ଏ ମଣି ପ୍ରସାଦରୁ କରି ।
ବିଭା ହୋଇଲି ବେନି ନାରୀ ॥୪୫
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ବିନୋଦେ ଭାଗବତ ॥
ହରିଚରିତ ସୁଧାମୟ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ପାପ ହୋଏ କ୍ଷୟ ॥
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଆଶ ।
ହେଲେ ତରିବ ମୋହପାଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ସ୍ୟମନ୍ତକମଣିହରଣେ ଜାମ୍ବବତୀସତ୍ୟଭାମାବିବାହୋ ନାମ ଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ଶଲ—ନିନ୍ଦା, କଳଙ୍କ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସତ୍ରାଜିତକୁ ମଣି ଫେରାଇ ଦେଇ କେବଳ ତାହାର ଫଳ ଅର୍ଥାତ୍ ତହିଁରୁ ପ୍ରତିଦିନ ମିଳୁଥିବା ଅଷ୍ଟଭାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରାଜକୋଷକୁ ଦେବାପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଥିଲେ ।

ଏକଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପୁଣି ହିଁ ଶତଧନୁ ବଧୁଁ । ମଣି ହରଣ ଅପବାଦୁଁ ॥
ଯେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ହେଲେ ପାର । ଏକଷଠିର ସମାଗ୍ରର ॥

ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣଭାବ ଘେନି ।
କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଉପଗତ ॥
କୁରୁନଗରୁ ଦୂତ ବେଗେ ।
କହିଲା ରାମ କୃଷ୍ଣ ଆଗେ ॥
ଜତୁର ଘରେ ପଞ୍ଚଭ୍ରାତ ।
ଜନନୀ ତୁଲେ ହେଲେ ହତ ॥
ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟେ ।
ଭଲେ ଅଛନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁପୋଏ ॥
ଶୁଣି ବିକଳ ବସୁଦେବ ।
ଭୁବନେ ଯେତେକ ଯାଦବ ॥
ବିଷାଦେ କରନ୍ତି ରୋଦନ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଦୁଃଖମନ ॥
ଶୋକ ନିବାରି ବେନି ଭାଇ ।
ରଥେ ବସିଲେ ସଜ ହୋଇ ॥
କୁଳ ବେଭାରେ ରାମହରି ।
କୁରୁନଗରେ ବିଜେ କରି ॥ ୧
ଭୀଷ୍ମ ବିଦୁର କୃପ ମେଳେ ।
ଗାନ୍ଧାରୀ ଦ୍ରୋଣ ଶଲ୍ୟ ତୁଲେ ॥
ଲୋକ ବେଭାରେ ବେନି ଭାଇ ।
କହନ୍ତି ମନେ ଦୁଃଖ ବହି ॥
ଦେଖ ଏ ସଂସାର ବେଭାର ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଦେବାସୁର ନର ॥
ଭବସାଗରେ ଏହି ମତେ ।
ସକଳେ ଯିବା ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଏମନ୍ତେ ତୁଲ୍ୟ ଦୁଃଖ ବହି ।
ବାନ୍ଧବ ମଧ୍ୟେ ବେନି ଭାଇ ॥
କହନ୍ତି ସଂସାର ବେଭାର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥ ୨
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ତିନିଜଣ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଏକମନ ॥
ଗଗନେ ଅସ୍ତ ଗଲା ଭାନୁ ।
ଅକ୍ରୂର ତୁଲେ ଶତଧନୁ ॥
କୃତବର୍ମାଙ୍କୁ ରାଇ ଧୀରେ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ଏକତ୍ରରେ ॥
ଦେଖ ଏ ପାପୀ ସତ୍ରାଜିତ ।
ଅନ୍ୟାୟେ କଲା ବିପରୀତ ॥
ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କୁ ଦେବା ପାଇଁ ।
ବରିଲା ସତ୍ୟବାକ୍ୟ ଦେଇ ॥
ଏବେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲା ।
କନ୍ୟା ଗୋବିନ୍ଦେ ସମର୍ପିଲା ॥
ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ଜନ ମନ୍ଦଭାବ ।
ପ୍ରସେନ ପଛକୁ ଏ ଯିବ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ମଣି ଏହା ତହିଁ ।
କେମନ୍ତେ ଆମ୍ଭ କରେ ହୋଇ ॥
ଅକ୍ରୂର ବୋଲେ ତାହା ଶୁଣି ।
ଜୀବନ୍ତେ ନ ଦେବ ଏ ମଣି ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବିଗ୍ରହିଲେ ।
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ରାତ୍ରେ ଗଲେ ॥
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ଶତଧନୁ ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ତାର ତନୁ ॥
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧିଲା ଭିଡ଼ି ଗାଢ଼େ ।
କରେ ଘେନିଲା ଯମଦାଢ଼େ[୧] ॥
ରାତ୍ରେ ମିଳିଲା ତାର ପୁରେ ।
ସତ୍ରାଜିତର ଶଯ୍ୟାଠାରେ ॥
ଦଇବେ କ୍ଷୀଣ ତା ଜୀବନ ।
ଯାହା ସଞ୍ଚିଲେ ଭଗବାନ ॥୩-୫
ନିକଟେ ଥିଲେ ଯେ କାମିନୀ ।
ସଂଭ୍ରମେ କଲେ ଗୋଳଧ୍ୱନି ॥
ଅନାସ୍ତ[୨] ପ୍ରାୟ ଶୋକ କରି ।
ତାହାର କର ଛନ୍ତି ଧରି ॥
ସ୍ତିରୀଙ୍କି କରି ଅବହେଳା ।
ଛେଦିଲା ସତ୍ରାଜିତ ଗଳା ॥
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ବଧ କରି ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ କରେ ଧରି ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ।
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ॥ ୬
ଶୁଣ ରାଜନ ଶୁଦ୍ଧକର୍ମା ।
ପିତା ମରଣେ ସତ୍ୟଭାମା ॥
ବିଳାପ କରେ ଶୋକେ ପଡ଼ି ।
ଭୁଜ ଯୁଗଳେ ଶିର ତାଡ଼ି ॥
ହା ହା ପିଅର ବୋଲି ମୋହେ ।
ଜୀବନ ନ ରହଇ ଦେହେ ॥ ୭
ମୃତ ଶରୀରେ ଗନ୍ଧ ଲେପି ।
ତଇଳଦ୍ରୋଣୀ ମଧ୍ୟେ କ୍ଷେପି ॥
ପିତା ବିଯୋଗ ଶୋକତ୍ରାସେ ।
କୋପେ ଗମିଲା କୁରୁଦେଶେ ॥
ପିତା ବିଯୋଗେ ଦୁଃଖ ବହି ।
ଚଳନ୍ତେ ଦିଗ ନ ଦିଶଇ ॥
କୃଷ୍ଣ ଜାଣନ୍ତି ତାହା ଭଲେ ।
ହସ୍ତିନାପୁରେ ରାମ ତୁଲେ ॥ ୮
ଏମନ୍ତେ ସତ୍ୟଭାମା ଯାଇ ।
କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶତଧନୁ ଗ୍ରେର ।
ବଧିଲା ମୋହର ପିଅର ॥
ଘରେ ପଶିଲା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ପଶୁର ପ୍ରାୟ ବଧ କରି ॥

୧. ଯମଦାଢ଼—ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣଧାରବିଶିଷ୍ଟ ଖଡ୍‌ଗ । ୨. ଅନାସ୍ତ—ଅନାଥ, ନିରାଶ୍ରୟ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଅମୂଲ୍ୟ ମଣି ଘେନି କରେ ।
ପଳାଇଗଲା ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଅନାସ୍ତ ମୋହର ଜୀବନ ।
ଏମନ୍ତେ କରଇ ରୋଦନ ॥
ଶୁଣି ଚକିତ ଦାମୋଦର ।
ବେନି ଲୋଚନୁ ବହେ ନୀର ॥
ସତ୍ୟଭାମାର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ରୋଦନ କଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ନିକଟେ କୁରୁବଳ ମଧ୍ୟେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କହିଲେ ବିଷାଦେ ॥
ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କୁ ଆଗକରି ।
ରଥେ ବସିଲେ ରାମହରି ॥
ଦାରୁକ ବାହେ ଧାଡିକାରେ ।
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି କୋପଭରେ ॥
ଶତଧନୁର ଶିର ହାଣି ।
ଆଜ ଆଣିବି ରତ୍ନମଣି ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗମନ ॥
ସଭୟେ ଶତଧନୁ ଶୁଣି ।
କରେ ଘେନିଲା ରତ୍ନମଣି ॥
କୃତବର୍ମାର ପୁରେ ପଶି ।
ବିଶ୍ୱାସେ କହେ ପାଶେ ବସି ॥
ସତ୍ରାଜିତର ଶିର ହାଣି ।
ମୁଁ ଯେ ଆଣିଲି ରତ୍ନମଣି ॥
ତୋର ବଚନେ ମତିଭ୍ରମ ।
ନ ଜାଣି କଲି ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ମୋତେ ମାରିବେ ଚକ୍ରଧର ।
ତୁ ଏବେ ପକ୍ଷ ହୁଅ ମୋର ॥
ଏମନ୍ତ କୃତବର୍ମା ଶୁଣି ।
ଭୟେ ବୋଲଇ ସାଧୁବାଣୀ ॥୧୧
ରାମ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦ୍ରୋହ କରି ।
କେ ଅବା ଥିବ ଦେହ ଧରି ॥
ଯାହାର କୋପେ କଂସ ମଲା ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ ନାଶ ଗଲା ॥

ସପତଦଶ ବାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିଲା ଜରାସନ୍ଧ ॥
ତାର ବଇରୀ ହୋଇ ବଳେ ।
କେ ଅବା ଥିବ ରବି ତଳେ ॥୧୨, ୧୩
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
ଚଳିଲା ଅକ୍ରୂର ଭୁବନ ॥
ପଡ଼ି ତାହାର ପାଦତଳେ ।
ବୋଲଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ମୋତେ କୋପିଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ମୁଁ ଏବେ ଶରଣ ତୋହର ॥
ତୋହରି ବୋଲେ କଲି ଏହା ।
ଅକ୍ରୂର ହୁଅ ମୋତେ ସାହା ॥
ଶୁଣି ବୋଲଇ ଦାନପତି ।
ନ ଜାଣୁ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ॥
ସେ ରାମ କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ।
ପଶ ଯା ତାହାର ଶରଣେ ॥
ଯେ ବିଶ୍ୱମାୟା ଲୀଳା କରି ।
ସର୍ଜିଇ ପାଳଇ ସଂହରି ॥
ତାର ମହିମା କେବା କହି ।
ମାୟା ସଂସାରେ ଦେହ ବହି ॥୧୪, ୧୫
ଜାଣୁନା ବାଳକ ବୟସେ ।
କି କି ନ କଲା ନନ୍ଦ ଦେଶେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ତୁଲେ ବାଦ କଲା ।
ହସ୍ତକେ ପର୍ବତ ଧଇଲା ॥
ବାଳକ କରେ ଛତ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ଦେଖି ଚକିତ ସର୍ବଜନେ ॥୧୬
ଯେ କୃଷ୍ଣ ଜଗତ କାରଣ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଯାର କର୍ମ ଗୁଣ ॥
ଅନନ୍ତ ଆଦିକୂଟ[୧] ହରି ।
ଯେ ଆତ୍ମା ରୂପେ ବିଶ୍ୱ ଧରି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଏମନ୍ତ କହିଲା ଅକ୍ରୂର ॥୧୭
ତା ଶୁଣି ଶତଧନୁ ଭୟେ ।
ବୋଲଇ ପଡ଼ି ତାର ପାୟେ ॥

ଏ ମଣି ଥାଉ ତୋର ତହିଁ ।
ମୋର ଜୀବନ ଆର କାହିଁ ॥
ନିଶ୍ଚେ ମାରିବେ ଚକ୍ରଧର ।
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ଏ ମୋହର ॥
ମଣି ଅକ୍ରୂର କରେ ଦେଇ ।
ମିଳିଲା ଅଶ୍ୱଶାଳେ ଯାଇ ॥
ଯେ ଅଶ୍ୱ ଗମେ ପାଦବଳେ ।
ଶତେ ଯୋଜନ ଅବହେଳେ ॥
ସେ ଅଶ୍ୱ ପରେ ବସେ ଯାଇ ।
ଉତ୍ତର ଦିଗେ ସେ ପଳାଇ ॥୧୮
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ତାହା ଜାଣି ॥
ରଥେ ବସିଲେ ବେନି ଭାଇ ।
ଦାରୁକ ବେଗେ ରଥ ବାହି ॥
ସେ ଶତଧନୁ ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ* ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ନ ଜାଣଇ ॥୧୯
ଅଶ୍ୱେ ପଳାନ୍ତେ ମହାବଳୀ ।
ମିଥିଳା ଉପବନେ ମିଳି ॥
ଅଶ୍ୱ ପଡ଼ିଲା ମୁହଁ ମାଡ଼ି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରାଣ ଗଲା ଛାଡ଼ି ॥
ଅଶ୍ୱ ଉପେକ୍ଷି ମହାବୀର ।
ପାଦେ ପଳାଏ ଅତି ଖର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖି ତା ଗମନ ।
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ବହନ ॥
କୋପ ନୟନେ ନରହରି ।
ଧାଇଁଲେ କରେ ଧନୁ ଧରି ॥
ଦେଖି ସେ ଗୋବିନ୍ଦର ମନ୍ୟୁ ।
ଭୟେ ପଳାଏ ଶତଧନୁ ॥
ପାଦେ ପଳାନ୍ତେ କମ୍ପେ କାୟ ।
ଚକ୍ର ପେଶିଲେ ଦେବରାୟ ॥
କୃଷ୍ଣର ଚକ୍ର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଧାର ।
କାଟିଲା ଶତଧନୁ ଶିର ॥
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ଗଳା ତଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥

୧. ଆଦିକୂଟ—ସ୍ଥିର, ଅଚଳ ।

* ଗୁରୁଜନସ୍ଥାନୀୟ ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବାରୁ ଶତଧନୁ(ଶତଧନ୍ୱା)କୁ ଗୁରୁଦ୍ରୋହୀ କୁହାଯାଇଛି ।

ତାହାର ବସ୍ତ୍ରେ ମଣି ଖୋଜି ।
ନ ପାଇ କୃଷ୍ଣ ମନେ ହେଜି ॥୨୦, ୨୧
ମଣି କାହାର ହସ୍ତେ ଦେଇ ।
ଡରେ ଅଇଲା ଏ ପଳାଇ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବାହୁଡ଼ିଲେ ।
ରାମର ନିକଟେ ମିଳିଲେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଗୋପୀନାଥ ।
ଭୋ ଦେବ ଶୁଣ ବିପରୀତ ॥
ନିଶ୍ଚେ ମାରିଲି ଶତଧନୁ ।
ଯେଣୁ ଏ ମୋତେ କଲା ମନ୍ୟୁ ॥
ମଣି ଏହାର ହସ୍ତେ ନାହିଁ ।
କହିଲେ ରାମ ମୁଖ ଗ୍ଚହିଁ ॥୨୨
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ହଳଧର ।
କୋମଳ ଗଭୀର ଉତ୍ତର ॥
ଏ ମଣି ଅଛି ତୋ ଭୁବନେ ।
ସନ୍ଦେହ ନ କର ତୁ ମନେ ॥
କାହାର ହସ୍ତେ ମଣି ଥୋଇ ।
ଭୟେ ଅଇଲା ସେ ପଳାଇ ॥
ମଣି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଯାଅ ଘର ।
ମୁଁ ଯିବି ଜନକ ନଗର ॥
ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ସେ ମୋହର ।
ଦେଖିବି ତାହାଙ୍କ ବେଭାର ॥
ଏମନ୍ତ କହି ହଳଧାରୀ ।
ଜନକପୁରେ ବିଜେ କରି ॥୨୩, ୨୪
ରାମ ଆଗମ ଦେଖି ରାଜା ।
ସଂଭ୍ରମେ କଲା ପାଦପୂଜା ॥
ଜନକ ପୂଜିଲା ଚରଣ ।
ସନ୍ତୋଷେ ରେବତୀରମଣ ॥୨୫
କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ରହି ।
ଜନକ ପ୍ରିୟ ଭାବ ବହି ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ଶୁଣିଲା ରାମ ଆଗମନ ॥
ମନ ଆନନ୍ଦେ ଅନ୍ଧସୁତ ।
ମିଥିଳାପୁରେ ଉପଗତ ॥
ମିଳିଲା ହଳଧର ପାଶେ ।
ଅନେକ ଭକତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥

ଗଦା ସଂଗ୍ରାମେ ଘୋର ଦୀକ୍ଷା ।
ରାମର ତହୁଁ କଲା ଶିକ୍ଷା ॥୨୬
ଗୋବିନ୍ଦ ବସି ନନ୍ଦିଘୋଷେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ନିଜ ଦେଶେ ॥
ଶତଧନୁର ଶିର ହାଣି ।
ତା ଦେହେ ନ ପାଇଲେ ମଣି ॥
ସକଳ ପ୍ରିୟା ଆଗେ କହି ।
ମାୟା ଭିଆଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୨୭
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ।
ବାନ୍ଧବ ପ୍ରିୟ ବନମାଳୀ ॥
ମଲା ଯେ ସତ୍ରାଜିତ ବୀର ।
ପ୍ରେତ ଉଚିତ କ୍ରିୟା ତାର ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କରାଇଲେ ଭାବେ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପ ଏବେ ॥୨୮
ଶତଧନୁର ବଧ ଶୁଣି ।
ଅକ୍ରୂର ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
କୃତବର୍ମାର ତୁଲେ ଭାଳି ।
ନିଶ୍ଚେ ମାରିବେ ବନମାଳୀ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ମନେ ଛନ୍ନ ।
ପଳାଇଗଲେ ବେନି ଜନ ॥୨୯
ଅକ୍ରୂର ଯେତେବେଳେ ଗଲା ।
ଶୁଣ ରାଜନ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ରିଷ୍ଟ ଜାତ ।
ଦେଖି ଚକିତ ଯଦୁନାଥ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଭୂମି ଗଗନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହେ ବ୍ୟାଧି ଜାତ ।
ମନ ଉଚ୍ଚାଟ ଉଲ୍କାପାତ ॥
ରୁଧିର ବୃଷ୍ଟି ଦଶଦିଶେ ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ମହାତ୍ରାସେ ॥୩୦
ଦ୍ୱାରକାପୁର ଜନେ ଗ୍ଚହିଁ ।
ଭାଳନ୍ତି ଏକରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ॥
ଘୋର ଆପଦ ଆଗମନେ ।
ଭାଳି ବୋଲନ୍ତି ବୃଦ୍ଧଜନେ ॥
ଅକ୍ରୂର ପଳାଇଲା ଡରେ ।
ତେଣୁ ଆପଦ ଯଦୁପୁରେ ॥

ଅକ୍ରୂର ବିନୁ ଏହି ରିଷ୍ଟି ।
ରୁଧିର ସଙ୍ଗେ ଜଳ ବୃଷ୍ଟି ॥୩୧
ଅନେକ ଅକ୍ରୂରର ଗୁଣ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲା କାଶୀରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳଇ ଜନପ୍ରଜା ॥
ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ତା ଭୁବନେ ।
ବୃଷ୍ଟି ନ କଲା କୋପମନେ ॥
ଅନ୍ନ ନ ପାଇ କ୍ଷୁଧା ଭୟେ ।
ଅନେକ ଜନ ଗଲେ କ୍ଷୟେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଜନପ୍ରଜା ।
ଭୟେ ପଳାଇ କାଶୀରାଜା ॥
ଶ୍ୱଫଲ୍କ ନାମେ ଯେ ଯାଦବ ।
ସୁପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ସେ ସାଧବ ॥
ପୂର୍ବେ ଅନେକ ତପ କଲା ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାକୁ ବର ଦେଲା ॥
ସେ ଯହିଁ ଥାଇ ଦେହ ଧରି ।
ସେ ଦେଶେ ଇନ୍ଦ୍ର ବୃଷ୍ଟି କରି ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ଚରିଲେ ବସି ।
ଶ୍ୱଫଲ୍କେ ଆଣିଲେ ବିଶ୍ୱାସି ॥
କନ୍ୟାଏ ଥିଲା ତାର ଘର ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପ ତାର ॥
ଶୁଣ କନ୍ୟାର ଜନ୍ମବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ପୂର୍ବେ ଅଛୁ ଶୁଣି ॥
ଜନନୀ ଗର୍ଭେ ଚିରବାସ ।
ରହିଲା ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ॥
ଜାତ ନୋହିଲା ଯେତେବେଳେ ।
ନୃପତି ଭାଳଇ ବିକଳେ ॥
ଦିନେକ ପତ୍ନୀ ଗର୍ଭ ଗ୍ଚହିଁ ।
କହେ ବିକଳ ଭାବ ବହି ॥
ଭୋ ଗର୍ଭ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ହେଲେ ନାଶିଲୁ ମୋର ଘର ॥
କହ ହେ କେବଣ କାରଣ ।
ଏ ବଡ଼ ମରଣ କଷଣ ॥
ଏମନ୍ତ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଗର୍ଭ ଭିତରେ କହେ ବାଣୀ ॥

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_13_Back

ଭୋ ତାତ ଶୁଣ ମୋର କଥା ।
ଯେମନ୍ତ ଗର୍ଭିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଉତ୍ତମଧେନୁ ପ୍ରତିଦିନେ ।
ଦାନ ତୁ ଦିଅ ବିପ୍ରଜନେ ॥
ବ୍ୟତୀତେ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷେ ।
ଜାତ ମୁଁ ହୋଇବି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗର୍ଭିର ବଚନେ ।
ନୃପତି ଶୁଣି ତୋଷମନେ ॥
ନିଶ୍ଚୟ କଲା ସେହି ମତ ।
ଧେନୁ ସେ ଦେଲା ଶତ ଶତ ॥
ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇ ।
କାଶୀ ନଗରେ ଥିଲା ରହି ॥
ସେ କନ୍ୟା ଶ୍ୱଫଳ୍କରେ ବରି ।
ବିବାହ ଦେଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ତାହାର ଦେଶେ ଶସ୍ୟନାଶ ।
ନିର୍ଜଳ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମିଳି ମେଘମାଳ ।
ଆନନ୍ଦେ ବରଷିଲେ ଜଳ ॥
ତାର କୁମର ଦାନପତି ।
ଏମନ୍ତେ ଅକ୍ରୂରର ଗତି ॥
ସେ ମହାଭାଗ ଯହିଁ ଥାଇ ।
ରିଷ୍ଟ ଅରିଷ୍ଟ ଭୟ ନାହିଁ ॥୩୨, ୩୩
ଏମନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କାଶୀନଗରେ ଦୂତ ପେଶି ।
ଆଣିଲେ ଅକ୍ରୂରେ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ପାଶେ ବସାଇ ଦାମୋଦର ।
ବିଶ୍ୱାସେ କହନ୍ତି ମଧୁର ॥୩୪
ସେ କୃଷ୍ଣ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ଜାଣନ୍ତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନ ॥

ଆଶ୍ୱାସି ବସାଇ ଅକ୍ରୂର ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ॥୩୫
ଶୁଣ ଅକ୍ରୂର ମୋର ବାଣୀ ।
ତୋ ତହିଁ ସ୍ୟମନ୍ତକ ମଣି ॥
ଥୋଇ ଯେ ଶତଧନୁ ଗଲା ।
ଦଇବେ ପ୍ରାଣ ସେ ହାରିଲା ॥
ସେ ମଣିସଂକଟୁ ଉଦ୍ଧରି ।
ବିଭା ହୋଇଲି ବେନି ନାରୀ ॥
ଉଚିତେ ସେ ମଣି ମୋହର ।
ଶ୍ୱଶୁର ଦେଲା ଉପହାର ॥
ସତ୍ରାଜିତର ପୁତ୍ର ନାହିଁ ।
ଦୁହିତା ସତ୍ୟଭାମା ହୋଇ ॥
ମରଣେ ପ୍ରେତକ୍ରିୟା ସାରି ।
ଦୁର୍ଗମ ନରକୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ତାହାର ପୁତ୍ରୀ ମଣି ନେବ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ବେଭାର ଏହି ଭାବ ॥୩୬, ୩୭
ସତ୍ରାଜିତର ତପ ବଳେ ।
ରବି ତାହାଙ୍କୁ ମଣି ଦେଲେ ॥
ନିର୍ମଳ ଲୋକେ ତାହା ଧରି ।
ଆନ କେ ପାରିବ ଆବୋରି ॥
ସୁକୃତ ତନୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ।
ତୁ ସେ ଧାରଣେ ସାମରଥ ॥
ରାମ ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ।
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ନାହିଁ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯେତେ ମୋର ।
ଚିତ୍ତେ ସଂଶୟ ତାହାଙ୍କର ॥୩୮
ଏ ସଭା ମଧ୍ୟେ ମଣି ତୁହି ।
ଦେଖାଅ ମୋର ଭାବ ବହି ॥
ତାହାଙ୍କ ମନୁଁ ଯିବ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ତେବେ ମୋହର ମନ ଶାନ୍ତି ॥

ଏ ମଣି କାଶୀପୁରେ ନେଇ ।
ଅନେକ ଯଜ୍ଞ କଲୁ ତୁହି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯଜ୍ଞବେଦୀ ତୋର ।
ଦେଖନ୍ତି ଦେବାସୁର ନର ॥୩୯
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ସାଧୁବାଣୀ ।
ଅକ୍ରୂର ଶୁଣି ରତ୍ନମଣି ॥
ବସ୍ତ୍ରେ ଲୁଗ୍ୱଇଥିଲା କାଖେ ।
ସଭାରେ ଫେଡ଼ିଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ପ୍ରାୟ ଦେଖି ।
ଜନେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥୪୦
ଏମନ୍ତେ ମଣି ଦେଖାଇଲା ।
ଆତ୍ମାର ବାଦ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କରେ ଘେନି ମଣି ।
ଅକ୍ରୂର ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ଭଣି ॥
ତୁ ପୁଣ୍ୟକର୍ମା ସାଧୁଜନ ।
ଏ ମଣି ଧାରଣେ ଭାଜନ ॥
ଏ ମଣି ଥାଉ ତୋର ତହିଁ ।
ଏମନ୍ତ କହି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲେ ।
ଲୋକ ଅଯଶ ନିବାରିଲେ ॥୪୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ତୁ ସାଧୁ ପୁଣ୍ୟ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ମଣି ହରଣ ସାଧୁବାଣୀ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଦୁରିତ ଦୁଃଖ ଯେ ଆପଦ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ମନଖେଦ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱପନ ଗ୍ରହଗତି ।
ଶ୍ରବଣେ ପଠନେ ନାଶନ୍ତି ॥
ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଉପଗତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥୪୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ସ୍ୟମନ୍ତକମଣିହରଣେ ଶତଧନ୍ୱାବଧୋ ନାମ ଏକଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ଦ୍ୱିଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

କାଳିନ୍ଦୀ ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ବେନି । ଲକ୍ଷ୍ମଣା ସତ୍ୟା ଭଦ୍ରା ତିନି ॥
ଏ ପଞ୍ଚ ବିବାହ ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ବାଷଠି ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ।
ଅଶେଷ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ॥
ପାଣ୍ଡବେ ବହୁ ଦୁଃଖ ତ୍ରାସେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷେ ॥
ଅଜ୍ଞାତ ଘୋର ବନବାସେ ।
ଥିଲେ ସେ ବିରାଟର ଦେଶେ ॥
ବରଷେ ବଞ୍ଚି ତା ଭୁବନେ ।
ବିଖ୍ୟାତ ପାଣ୍ଡୁର ନନ୍ଦନେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଛନ୍ତି ରହି ।
ସେ କଥା ଶୁଣି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଦାରୁକ ସାଜି ନନ୍ଦିଘୋଷେ ।
ସୁହୃଦ ଭୃତ୍ୟ ବେନି ପାଶେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ବନମାଳୀ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପାଶେ ମିଳି ॥ ୧
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ପଞ୍ଚଜନେ ।
ଗ୍ରହାନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳ ନୟନେ ॥
ବେଗେ ଉଠିଲେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ଜୀବନ ଗଲା ପିଣ୍ଡ ଯେହ୍ନେ ।
ପୁଣି ଉଠଇ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନେ ॥ ୨
ଦେଖି ଅଖିଳ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ନୟନ ପିଛା କଲେ ସ୍ଥିର ॥
ରୋମ ହରଷେ କମ୍ପେ ଦେହୀ ।
ନୟନଯୁଗୁଁ ଲୁହ ବହି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଜଣେ ଜଣେ ଧରି ।
ହୃଦେ ଲଗାଇ କୋଳ କରି ॥
ପଦ୍ମଲୋଚନ ସଙ୍ଗ ପାଇ ।
ପବିତ୍ର ହେଲେ ପାଞ୍ଚ ଦେହୀ ॥ ୩
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଭୀମ ପାଦେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମିଳିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ପାର୍ଥିକୁ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ନକୁଳ ଆଦି ବେନିଜନ ॥
ମାଦ୍ରୀନନ୍ଦନ ସହୋଦର ।
ନମିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ କଲେ ନମସ୍କାର ।
ଯେସନେ ସଂସାର ବେଭାର ॥ ୪
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆସନେ ବସାଇ ।
ଭାବେ ପୂଜିଲେ ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ ଥିଲା ପୁର ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ ଆଗମନେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ନୂତନ କନ୍ୟା ଲାଜଭରେ ।
ନମିଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୟରେ ॥ ୫
ସାତ୍ୟକି କର କରେ ଧରି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ପୂଜା କରି ॥
ଯେତେକ ଥିଲେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ପୂଜିଲେ ସର୍ବେ ଅନୁରାଗେ ॥ ୬
କୁନ୍ତୀ ଯେ ଥିଲା ପୁରଦେଶେ ।
ହା କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ସ୍ନେହବଶେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପାଣ୍ଡବ ଜନନୀ ।
ହସ୍ତରେ ଉପାୟନ ଘେନି ॥
ମିଳିଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଆଗେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ତୁଲେ ଅନୁରାଗେ ॥
ଲୋକ ବେଭାରେ ଦାମୋଦର ।
ନମିଲେ କୁନ୍ତୀର ପୟର ॥
କୁନ୍ତୀ ଗୋବିନ୍ଦେ କୋଳ କରି ।
ତୋଳିଲା ବେନି ଭୁଜ ଧରି ॥
ବନ୍ଧୁକୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ।
ଦ୍ରୌପଦୀ କର କରେ ଧରି ॥
ମୁକୁନ୍ଦ ବଦନ ଅନାଇ ।
କହନ୍ତି ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହି ॥
ଯେମନ୍ତେ କ୍ଳେଶ ବନବାସେ ।
ବଞ୍ଚିଲେ ଦ୍ୱାଦଶ ବରଷେ ॥
ତାହା ସୁମରି କୁନ୍ତୀ କାନ୍ଦେ ।
ମନ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥୭,୮
ହେ କୃଷ୍ଣ ତବ ଦରଶନ ।
କୃତାର୍ଥ କଲା ମୋ ନୟନ ॥
ହସ୍ତିନାପୁରେ ଦୁଃଖ ସହି ।
ସ୍ୱାମୀ ମରଣେ ଥିଲି ମୁହିଁ ॥
ତୁ ନାଥ ଅକ୍ରୂରକୁ ପେଶି ।
ମୋର କୁମରଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ସେ ଦିନୁ ଦୁଃଖ ମୋ ଦହନ ।
ଏବେ ଦେଖିଲି ତୋ ବଦନ ॥
ତୁ ନାଥ ସଂସାରର ସାର ।
ପର ଆପଣା ନାହିଁ ତୋର ॥
ତଥାପି ଯେ ତୋତେ ଲୋଡ଼ଇ ।
ତାହାର ହୃଦେ ଥାଉ ତୁହି ॥
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ କରୁ ହତ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ତୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥୯,୧୦
ଧର୍ମନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ॥
ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭର ତପଫଳ ।
ଅନେକ ଅଛି ଆଦିମୂଳ ॥
ଭୋ ନାଥ ମହିମା ତୋହର ।
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥
ଆମ୍ଭେ କିଞ୍ଚିତବୁଦ୍ଧି ହୀନ ।
ପାଇଲୁ ତବ ଦରଶନ ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ ଭକତ ବିଶ୍ୱାସେ ।
କୃଷ୍ଣ ପରମ ମନତୋଷେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟପଞ୍ଚାଶତ୍ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତହିଁ ବରଷା ଗ୍ରି ମାସ ।
ରହିଲେ ପ୍ରଭୁ ପୀତବାସ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥର ଯେତେ ଜନ ।
କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଦରଶନ ॥
ଚର୍ମଲୋଚନ କଲେ ସାଧୁ ।
ତରିଲେ ଭବ ପରମାଦୁ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଦିନେକ ଧନୁ ଧରି ପାର୍ଥ ॥
ପିତୃଦିବସ ଆଗମନେ ।
ମିଳିଲା ହରଷ ବଦନେ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଆଜ୍ଞାମତେ ।
ବସିଲା କପିଧ୍ୱଜ ରଥେ ॥
ଦାରୁକ ଘେନି ନନ୍ଦିଘୋଷେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବସିଲେ ହରଷେ ॥
ଅର୍ଜୁନ କରେ ଧନୁ ଘେନି ।
କନ୍ଧେ ଶୋଭିତ ତୂଣ ବେନି ॥
ଗହନ ବିପିନେ ବିହରି ।
ଅନେକ ମୃଗ ବଧ କରି ॥
ଅର୍ଜୁନ କରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ ।
ଦିଗ ଆବୋରି ନାରାୟଣ ॥
ବରାହ ମହିଷ ହରିଣ ।
ଶଶା ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ପକ୍ଷୀଗଣ ॥
ଶରଭ ଗବୟ ଖଡ଼ଗ ।
ପିତୃଯଜ୍ଞକୁ ଯେତେ ଯୋଗ୍ୟ ॥
ରାଜସେବକେ ତାହା ବହି ।
ପାଣ୍ଡବପୁରେ ଦେଲେ ନେଇ ॥
ତୃଷିତ ହୋଇ ବୀର ପାର୍ଥ ।
ଯମୁନା ଜଳେ ଉପଗତ ॥୧୩-୧୬
ସଙ୍ଗେ ମିଳିଲେ ଭଗବାନ ।
ସନ୍ତୋଷେ କଲେ ଜଳପାନ ॥
ମୁଖ ନୟନ ଜଳେ ଧୋଇ ।
ସନ୍ତୋଷେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଯମୁନାଜଳେ ବାଲିକୁଦେ ।
କନ୍ୟାଏ ବସି ତାର ମଧ୍ୟେ ॥
ତପ କରଇ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଗ୍ରହିଁ ।
ତା ରୂପ ପାରିବ କେ କହି ॥

ଅତି ସୁସଞ୍ଚ ଗ୍ରରୁ ବେଶ ।
ମୋହଇ ବନ ଗିରି ଦେଶ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ଭଗବାନ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଅର୍ଜୁନ ବଦନ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦେଖ ରୂପରାଶି ।
କାନନେ ନଦୀକୂଳେ ବସି ॥
ତପ କରଇ କିବା ସଧେ ।
ନିର୍ଜନେ ଘୋର ବନ ମଧ୍ୟେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ପାଣ୍ଡୁବଳା ।
କନ୍ୟା ସମୀପେ ବିଜେ କଲା ॥
ପୁଚ୍ଛଇ କନ୍ୟାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ତୋ ରୂପ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥୧୭, ୧୮
କାହାର ଦୁହିତା ବୋଲାଉ ।
କିମ୍ପା ତୁ ଏତେ ଦୁଃଖ ସହୁ ॥
କାହୁଁ ଅଇଲୁ ଘୋର ବନେ ।
ତପ ଆଚରୁ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ॥
କେବଣ ଫଳେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ।
କି ଅବା ବରେ ତୋର ବାଞ୍ଛା ॥
କହ ନ କରି ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
କାହାକୁ ଇଚ୍ଛୁ ନିଜ ପତି ॥୧୯
ଅର୍ଜୁନ ବାଣୀ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
କାଳିନ୍ଦୀ କହେ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ॥
ଅନ୍ଧାରେ ଜ୍ୟୋତିରୂପ ଧରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନୟନ ଯେ ବିସ୍ତାରେ ॥
ରଥେ ଗମଇ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ତାର ଦୁହିତା ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସେ ତାତ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଦୁସ୍ତର ତପ ଆଚରଣେ ॥
ଅତି ନିଷ୍ଠୁର ଘୋର ଦୀକ୍ଷା ।
ତପ କରଇ କାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା ॥
ହରିଙ୍କି ତପେ ତୋଷ କରି ।
ହୋଇବି ତାର ପରିବାରୀ ॥
ଅନାଥଜନଙ୍କ ସୋଦର ।
ସେ କୃଷ୍ଣ ହୁଅନ୍ତୁ ମୋ ବର ॥
କମଳାକାନ୍ତ ଭଗବାନ ।
ଦୁର୍ଗମ ଦୁରିତ ଦହନ ॥

ଅଶେଷ ଫଳ ସୁଖଦାତା ।
ତାରେ ବରିଲା ମୋର ପିତା ॥୨୦, ୨୧
କାଳିନ୍ଦୀ ନାମଟି ମୋହର ।
ମୋହର ପିତା ଦିନକର ॥
ଯାବତ ନ ପାଇବି ହରି ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିବି ତପ କରି ॥
ମୋହର ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ ।
ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନ ତୋଷ ମନ ॥୨୨
ବେଗେ ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣପାଶେ ।
କହିଲା ଆନନ୍ଦ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ପାଦ ଇଚ୍ଛା ।
କାଳିନ୍ଦୀ କରେ ତପ ଦୀକ୍ଷା ॥
ମହା ନିଷ୍ଠୁର ତପ ତାର ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ଯମୁନା ଜଳେ ଯାଇ ମିଳି ।
ଭକତବନ୍ଧୁ ବନମାଳୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି କନ୍ୟାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ତପ ତୁ କରୁ ଯହିଁ ପାଇଁ ॥
ସେ କଥା ହୋଇଲା ସଫଳ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଆଦିମୂଳ ॥
ରଥେ ବସାଇ ଭଗବାନ ।
ଆଣିଲେ ପାଣ୍ଡବ ଭୁବନ ॥୨୩
ତକ୍ଷଣେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ରାଇ ।
ବିଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ କହି ॥
ଦେବମାନବେ ଅଗୋଚର ।
ଏମନ୍ତ କର ମୋର ପୁର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ନିର୍ମାଣ କଲା ତତକ୍ଷଣେ ॥
ସେ ପୁରେ କନ୍ୟା କୃଷ୍ଣ ଥୋଇ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପ୍ରିୟେ ରହି ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ସାବଧାନ ॥
ଅଗ୍ନିପୁରୁଷ କରଯୋଡ଼ି ।
କହିଲା କୃଷ୍ଣପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ସତ୍ୟବ୍ରତର ଯଜ୍ଞେ ମୁହିଁ ।
ରୋଗୀ ହୋଇଲି ଘୃତ ଖାଇ ॥

ଭୋ ନାଥ ରଖ ମୋ ଜୀବନ ।
ଦେଇ ଓଷଧି ରସ ଦାନ ॥
ଶୁଣି ଭକତବନ୍ଧୁ ହରି ।
ଅର୍ଜୁନ କର କରେ ଧରି ॥
ଦାରୁକ କଲା ରଥ ସଜ ।
ବିଜୟ କଲେ ଦେବରାଜ ॥୨୪, ୨୫
ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ ବନମାଳୀ ।
ଖାଣ୍ଡବ ବନେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ତକ୍ଷଣେ ରୁନ୍ଧି ଦଶଦିଗ ।
କାନନେ କଲେ ଅଗ୍ନି ଯୋଗ ॥
ସର୍ବ ଓଷଧି ବନ ମଧ୍ୟେ ।
ଅନଳ ଭକ୍ଷିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ୟାଧି ଗଲା ନାଶ ।
ଅନଳ ହୋଇଲା ସନ୍ତୋଷ ॥
ଅଗ୍ନିର ଦେହୁ ବ୍ୟାଧି ଗଲା ।
ଧନୁଏ ଅର୍ଜୁନକୁ ଦେଲା ॥
ଶ୍ୱେତ କୁଞ୍ଜର* ଶ୍ୱେତ ରଥ ।
ଅଭେଦ କବଚ ସହିତ ॥

ଅକ୍ଷୟ ତୂଣ ବେନି ଦେଲା ।
ମୟଦାନବ ବନେ ଥିଲା ॥୨୬
ଅଗ୍ନିଦହନ କାଳେ ବନେ ।
ଗଲା ସେ ଅର୍ଜୁନ ଶରଣେ ॥
ଜୀବନ ପାଇ ତୋଷ ହୋଇ ।
ମାୟା ସଭାଏ ସେ ଭିଆଇ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ଅର୍ଜୁନକୁ ଦେଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଗୋବିନ୍ଦର ଲୀଳା ॥
ଯହିଁ ରାଜୁସି ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ଅନ୍ଧନନ୍ଦନ ରାଜାମେଳେ ॥
ବସିବା ବେଳେ ହୀନିମାନ ।
ହୋଇଲା ଜଳ ସ୍ଥଳ ଭ୍ରମ ॥
ସେ ସଭା ଘେନି ବନମାଳୀ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ॥
ମେଲାଣି ଦିଅ ଯିବି ଘର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସୋଦର ମୋହର ॥

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନାଇ ନିଜ ଜନ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଗଲେ ହରି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୨୭, ୨୮
ଉତ୍ତରାୟଣ ଶୁଦ୍ଧକାଳେ ।
ଶୁଭନକ୍ଷତ୍ର ଲଗ୍ନବେଳେ ॥
ଅମରଗୁରୁ ଲଗ୍ନ ତୁଲେ ।
କାଳିନ୍ଦୀ କନ୍ୟା ବିଭା ହେଲେ ॥
ଉତ୍ସବ ବରକନ୍ୟା ଦେଖି ।
ଯାଦବେ କଲେ ଧନ୍ୟ ଆଖି ॥
କାଳିନ୍ଦୀ ବିଭାର ବିଧାନ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଦୁରିତ ଦୁଃଖ ଭୟ ନାଶେ ।
ଅନ୍ତେ ମିଳଇ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ॥୨୯
ସେ ହରି ପାଦେ ମନ ଦେଇ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଗାଇ ॥
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଖାଣ୍ଡବବନଦହନ କାଳିନ୍ଦୀବିବାହୋ ନାମ ଦ୍ୱିଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରିଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ☫

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟ ଶେଷ କଥା । ତେଷଠି ଅଧ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସନ୍ତୋଷେ ଶୁକମୁନି କହେ ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ କୁରୁରାୟେ ॥
ଅବନ୍ତୀପୁରେ ବେନି ଭାଇ ।
ବିନ୍ଦାନୁବିନ୍ଦ ନାମ ବହି ॥
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ସେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ପ୍ରଜା ପାଳନ୍ତି ନିଜ ଦେଶ ॥
ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ଯେ କନ୍ୟାସାର ।
ବହେଣୀ ଥିଲା ତାହାଙ୍କର ॥

ନବମସ୍କନ୍ଧେ ମୁହିଁ ତୋତେ ।
କହିଛି ବଂଶାନୁଚରିତେ ॥
ଶୂର ଯାଦବକୁଳେ ଜାତ ।
ଥିଲା ତା ପାଞ୍ଚ ଯେ ଦୁହିତ ॥
ପାଞ୍ଚ ଦୁହିତା ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ରାଜାଧିଦେବୀ ନାମ ଯାର ॥
ତାର କୁମାରୀ ଅନୁପମ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ନାମ ॥

ତାହାର ସ୍ୱୟଂବର କାଳେ ।
ମିଳିଲେ ନୃପତି ସକଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଲେ ତାହା ଶୁଣି ।
ସଙ୍ଗେ ଯାଦବ ବଳ ଘେନି ॥
କନ୍ୟାର ସ୍ୱୟଂବର କାଳେ ।
ରାଜକୁମାରମାନେ ଥିଲେ ॥
ସେ ବେନି ଭାଇ ରାଜା ମେଳେ ।
କନ୍ୟାକୁ ଯେତେ ନିଷେଧିଲେ ॥

* କୁଞ୍ଜର ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ହୟ' ବା ଘୋଡ଼ା ଲେଖାଅଛି ।

☫ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟପଞ୍ଚାଶଦ୍ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ସେ କନ୍ୟା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବରିଲା ।
ଅନେକ ଗୋଳ ଉପୁଜିଲା ॥
ତାହାର ସ୍ୱୟଂବରୁ ବଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ହରିଲେ ତାକୁ ହେଳେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ରାଜପୁତ୍ରେ ମିଳି ।
ରଥେ ବସାଇ ବନମାଳୀ ॥
ଦ୍ୱାରକାପଥେ ବିଜେ କଲେ ।
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ସୁମଙ୍ଗଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଭଗ୍ନୀ ସେ ଯୁକତେ ।
ଜନ ବେଭାର କୁଳମତେ ॥୩୦, ୩୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଯେମନ୍ତେ କଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
କୋଶଳ ରାଜ୍ୟେ ନରନାଥ ।
ଧାର୍ମିକ ରାଜା ନଗ୍ନଜିତ ॥
ତାର କୁମାରୀ ସତ୍ୟା ନାମ ।
ରୂପେ ସୁନ୍ଦରୀ ଅନୁପମ ॥
ନୃପତି ତାର ସ୍ୱୟଂବରେ ।
ନିୟମ କଲା ଗୁରୁତରେ ॥
ସପ୍ତବୃଷଭ ପୁରେ ଥୋଇ ।
ବୋଲେ ସାରଥି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଘୋଷଣା ଚଉଦିଗେ ଦିଅ ।
ଏମନ୍ତେ ବାକ୍ୟ ମୋର କହ ॥
ଏ ସାତ ବୃଷ ଏକତୁଳେ ।
ବନ୍ଧନ କରିବ ଯେ ବଳେ ॥
ଏ କନ୍ୟା ହୋଇବ ତାହାର ।
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତାର ପୁରେ ।
ମିଳିଲେ ନୃପତି କୁମରେ ॥
ସପତ ଷଣ୍ଢ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ସମୀପେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାଇ ॥
ଆଘ୍ରାଣେ ବୀର ଗନ୍ଧ ପାଇ ।
କୁଟିଳ ନୟନେ ଅନାଇ ॥
ଜଳଦ ପ୍ରାୟ ନାଦ କରି ।
ଖୁରେ ଖୋଳନ୍ତି ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଚଉଦ ଶୃଙ୍ଗ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖର ।
ଦେଖି ଭାଜିଲେ ସର୍ବ ବୀର ॥୩୨, ୩୩

ବୃଷ ବନ୍ଧନେ କନ୍ୟା ଲାଭ ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ପଦ୍ମନାଭ ॥
ହରଷେ ମଦନଗୋପାଳ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଯଦୁବଳ ॥
ମିଳିଲେ କୋଶଳ ଭୁବନେ ।
ଦେଖି ନୃପତି ତୋଷମନେ ॥
ଗନ୍ଧ କୁସୁମ ଉପହାରେ ।
ପୂଜିଲା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁରେ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନେ ବସାଇ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ।
ଦେଖିଲି ପ୍ରଭୁ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ସିଦ୍ଧ ମୁନିଙ୍କି ଅଗୋଚର ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ତୁ ଆଦି ପରମ କାରଣ ॥
ପରମ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲା ।
ଏମନ୍ତ ସ୍ତୁତି ସେହୁ କଲା ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୂଜିଲା ।
ଦୁହିତା ତାର ପଛେ ଥିଲା ॥୩୪, ୩୫
ରାଜକୁମାରୀ କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଆନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ପୂର୍ବେ ମୋହର ତପ ଯେବେ ।
ସାଧିଲା ଅଛି ଶୁଦ୍ଧ ଭାବେ ॥
ଅଗ୍ନିଦେବତା ହୋଇ ତୋଷ ।
ସଫଳ କରିବେ ମୋ ଆଶ ॥୩୬
ଯେ ହରି ପାଦପଦ୍ମ ଧୂଳି ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଶିରେ ବୋଳି ॥
ବାସବ ଆଦି ଦେବତାଏ ।
ନମନ୍ତି ଯାର ପଦ୍ମପାୟେ ॥
ସ୍ୱକୃତ ସେତୁ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ଲୀଳାଏ ନାନା ରୂପ ବହି ॥
ଅଧର୍ମ ନାଶି ଧର୍ମ ସ୍ଥାପି ।
ନିର୍ମଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୂନ୍ୟେ ବ୍ୟାପି ॥
ସେ ହରି କେଉଁ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ତୋଷ ହୋଇବେ ସୁମଙ୍ଗଳେ ॥
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଗତି ।
ସେ ହରି ମୋର ହେଉ ପତି ॥୩୭

ଏମନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧଭାବ ବହି ।
କନ୍ୟା ଯେ ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ରାଜା ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଅତି ବିନୟଭାବ ବହି ॥
ଭୋ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଅନାଦି ଧର୍ମ ନିରାକାର ॥
ଜଗତ ଆତ୍ମା ନାଥ ତୁହି ।
ଜଗତମୟ ପୁଣ୍ୟ ଦେହୀ ॥
ଜଗତ ମୋହନ ତୋ ରୂପ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ ଯେ ଅଳପ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ସୋଦର ।
କିମ୍ପା ଅଇଲୁ ମୋର ଘର ॥୩୮
ରାଜା ବଚନ ଶୁଣି ହସି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ଆନନ୍ଦେ ବସିଣ ଆସନେ ।
ଜଳଦ ଗମ୍ଭୀର ବଚନେ ॥୩୯
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
କ୍ଷତ୍ରିୟଜନ ଧର୍ମବାଣୀ ॥
ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣେ ନିନ୍ଦା ପାଇ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ସୁଖ ନାହିଁ ॥
ତଥାପି ତୋର ଭାବ ବହି ।
କନ୍ୟା ମାଗିବା ଆଶେ ମୁହିଁ ॥
ମିଳିଲି ତୋହର ଭୁବନେ ।
ବିଦିତ ଏହା ସର୍ବଜନେ ॥
ଆମ୍ଭର କୁଳଧର୍ମ ଏହି ।
ବିଭା ନ କରୁ ଧନ ଦେଇ ॥୪୦
କୃଷ୍ଣବଚନ ରାଜା ଶୁଣି ।
ବୋଲଇ ହୃଦେ ପରିମାଣି ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଦାମୋଦର ।
କନ୍ୟା ଉଚିତେ ତୁମ୍ଭେ ବର ॥
ସକଳ ଗୁଣ ତୁମ୍ଭ ତହିଁ ।
ଯା ଅଙ୍ଗେ କମଳା ବସଇ ॥
ଏ ଯଦୁବଂଶେ ତୁ ଈଶ୍ୱର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ॥୪୧
ରାଜାଙ୍କ ବଳ ଜାଣିବାରେ ।
ସତ୍ୟ ମୁଁ କଲି ସ୍ୱୟଂବରେ ॥
ସପତଷଣ୍ଢ ମହାବଳୀ ।
ମୋହର ପୁରେ ବନମାଳୀ ॥

ଶୃଙ୍ଗଯୁଗଳ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖର ।
ଦୁର୍ମଦ ଦୁଷ୍ଟ ମହାଘୋର ॥
ଦେଖିଣ ତାହାଙ୍କ ବଦନ ।
ଭାଜିଲେ ନୃପତି ନନ୍ଦନ ॥
ସଂକଳ୍ପ କରିଅଛି ମୁହିଁ ।
ଘୋଷଣା ଗ୍ରିଦିଗେ ଦେଇ ॥
ଏ ସାତବୃଷେ ବନ୍ଦୀ କଲେ ।
ତାହାକୁ କନ୍ୟା ଦେବି ଭଲେ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଦାମୋଦର ॥
ତୁ ଯେବେ ବାନ୍ଧିପାରୁ ଏହା ।
ନିଶ୍ଚୟେ କନ୍ୟା ଦେବି ବାହା ॥୪୨-୪୪
ଏମନ୍ତ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଅଳପ ହସି ଚକ୍ରପାଣି ॥
କନ୍ୟା ସୁହୃଦ ବିଗ୍ରିଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସାତରୂପ ହୋଇ ।
ମାୟାରେ ନ ଦେଖିଲେ କେହି ॥
ମାୟା ଗୋବିନ୍ଦ ସାତରୂପ ।
କନ୍ୟାକୁ ଦେଖାନ୍ତି ସ୍ୱରୂପ ॥
ଜନେ ଦେଖନ୍ତି ଚର୍ମଡୋଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ବାନ୍ଧିଲେ ଏକାବେଳେ ॥୪୫
ଦାଉଣୀ ବାନ୍ଧି ସାତଷଣ୍ଢେ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଜୟ ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥
ଏକଦଉଡ଼ି ସାତ କନ୍ଧେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବାନ୍ଧିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
କାଷ୍ଠ ପିତୁଳି ବାନ୍ଧି ହସ୍ତେ ।
ବାଳକେ ଖେଳନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥୪୬
ଦେଖି ହରଷ ସର୍ବଜନ ।
ଆନନ୍ଦ କୋଶଳ ରାଜନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମିଳି ସର୍ବଜନେ ।
ଉତ୍ସବ ରାଜାର ଭୁବନେ ॥
ବେଦ ଉକତ ଧର୍ମ ଘେନି ।
ମଙ୍ଗଳେ ମିଳିଲେ କାମିନୀ ॥
ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ କରି ଶୋଭା ।
ଆନନ୍ଦେ କରାଇଲେ ବିଭା ॥୪୭

ରାଜକାମିନୀ ମିଳି ଧାରେ ।
ଅକ୍ଷତ ଦେଲେ କୃଷ୍ଣ ଶିରେ ॥
ଦୁହିତା ତୁଲ୍ୟ ବର ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମଆଖି ॥୪୮
ଗୀତ ମଙ୍ଗଳ ଶଙ୍ଖ ଭେରୀ ।
ଅନେକ ବାଦ୍ୟନାଦ କରି ॥
ବିପ୍ରେ ଆଶିଷ ଶିରେ ଦେଇ ।
ଆନନ୍ଦ କେ ପାରିବ କହି ॥
କୋଶଳପୁର ନରନାରୀ ।
ଅନେକ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥
ଦିବ୍ୟବସନ ପୁଷ୍ପମାଳେ ।
ବିବାହେ ମିଳିଲେ ସକଳେ ॥୪୯
କୋଶଳପତି ସୁବିବେକ ।
ଅନେକ ଦେଲା ଯଉତୁକ ॥
ଦଶସହସ୍ର ଧେନୁ ଦେଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ॥
ତିନିସହସ୍ର ପରିବାରୀ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାରେ ଭରି ॥
ଦୁହିତା ହିତେ ନୃପମଣି ।
କୃଷ୍ଣେ ସମର୍ପି ଦେଲା ଆଣି ॥୫୦
ନବସହସ୍ର ମଉହସ୍ତୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଲା ସେ ନୃପତି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରଥ ନବଲକ୍ଷ ।
ହରିଙ୍କି ଦେଲା ଯଉତୁକ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ନରପତି ।
ତୁରଙ୍ଗ ଦେଲା ନବକୋଟି ॥
ପଦାତି ନବପଦ୍ମ ଦେଇ ।
ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ରଥେ ଥୋଇ ॥୫୧
ସଙ୍ଗତେ ନିଜ ବଳ ଘେନି ।
ବଜାଇ ବୀରତୂର ଧ୍ୱନି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ବହି ।
ପଛେ କେତେହେଁ ଦୂର ଯାଇ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାଗି ଅନୁଯାନ ।
ମିଳିଲା ଆପଣା ଭୁବନ ॥୫୨
ଆନନ୍ଦେ ଦ୍ୱାରକାର ପଥେ ।
ବିଜୟ କଲେ ଯଦୁନାଥେ ॥

ଅନେକ ନୃପତି କୁମରେ ।
ଥିଲେ ଯେ କନ୍ୟା ସ୍ୱୟଂବରେ ॥
ସାତଷଣ୍ଢର ଯୁଦ୍ଧେ ହାରି ।
ଚିତ୍ତେ କନ୍ୟାକୁ ଥିଲେ ବରି ॥
କନ୍ୟାକୁ ବଳେ ନେବୁ ଆଜ ।
କିସ କରିବେ ଯଦୁ ଭୋଜ ॥
ଏମନ୍ତେ ଭାଳି ଦୁଷ୍ଟ ବୀରେ ।
ପଛେ ଧାଇଁଲେ ଅତି ଖରେ ॥
ଜଳଦ ପ୍ରାୟ ବାଣ ବିନ୍ଧି ।
ବେଗେ ଯାଦବ ବଳ ରୁନ୍ଧି ॥
ଅର୍ଜୁନ ଥିଲା କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଦେଖି ଧାଇଁଲା ଅତି ବେଗେ ॥
ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ଗୁଣ ଦେଇ ।
ମନ୍ତ୍ର ସୁମରି କୋପ ବହି ॥
ଅକ୍ଷୟ ତୂଣୁଁ ବାଣ ବିନ୍ଧି ।
ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ବଳ ଛେଦି ॥
ଶର ବରଷେ ମହାଘୋର ।
ଦେଖି ଭାଙ୍ଗିଲେ ସର୍ବବୀର ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିଲେ ରିପୁଜନେ ।
କେଶରୀ ଆଗେ ମୃଗ ଯେହ୍ନେ ॥୫୩, ୫୪
କନ୍ୟା ସହିତେ ଭଗବାନ ।
ମିଳିଲେ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନ ॥
ଯଦୁ-କୁମୁଦ-ନିଶାକର ।
ପୁରେ ମିଳିଲେ କନ୍ୟା ବର ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଅଂଶ ସତ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ।
କୃଷ୍ଣ ରମିଲେ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ଯଦୁନାଥ ।
ଦେବକୀ ଦେବୀ ଯାର ମାତ ॥୫୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ।
କେକୟ ରାଣୀ ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତି ॥
ତାର ଦୁହିତା ଭଦ୍ରା ନାମ ।
ରୂପେ କମଳା ନୋହେ ସମ ॥
ପିତୃଭଗିନୀ ସୁତା ସେହି ।
ଭ୍ରାତା ବିଗ୍ରେ କନ୍ୟା ଦେଇ ॥
ସକଳ ବନ୍ଧୁଜନ ମିଳି ।
ବିବାହ କଲେ ବନମାଳୀ ॥୫୬

ମଦ୍ରାଧିପତିର ଦୁଲଣୀ ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣା ନାମେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ॥
ତାହାର ସ୍ୱୟଂବର କାଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ହରିଲେ ତାକୁ ବଳେ ॥
ଦୁର୍ଗମ ଲାଖ ହେଲେ ବିନ୍ଧି ।
ସମରେ ରିପୁବଳ ରୁନ୍ଧି ॥

ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟୁଁ ସୁଧାରାଶି ।
ଗରୁଡ଼ ଯେସନେ ଗରାସି ॥୫୭
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଶତେ ନାରୀ ।
ଆଣିଲେ ଘୋରଯୁଦ୍ଧ କରି ॥

ମାଇଲେ ଅନେକ ଅସୁର ।
ଦୁଷ୍ଟଦଳନ ଦାମୋଦର ॥୫୮
ସେ ହରିପାଦେ ଅବିରତେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନମତେ ॥
ତୁଟିବ ଜଡ଼ ମୋହପାଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଅଷ୍ଟପଟ୍ଟମହିଷୀବିବାହୋ ନାମ ତ୍ରିଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁଃଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ନାରକାସୁର ବଧ କରି । ସହସ୍ର କନ୍ୟା ଲଭି ହରି ॥
ସ୍ୱର୍ଗୁଁ ଆଣିଲେ ପାରିଜାତ । ଚଉଷଠିରେ ଏ ଚରିତ ॥

କୃଷ୍ଣସେବକ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
କୁରୁନନ୍ଦନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି କେମନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ।
ନାରକାସୁର କଲେ ହତ ॥
ଆଣିଲେ ଅନେକ ସୁନ୍ଦରୀ ।
ମୁର ଦାନବ ପ୍ରାଣ ହରି ॥
ସାରଙ୍ଗ ଧନୁ ଯାର କର ।
ମହାମହିମ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ଅବନୀ ଭାରା ନିବାରଣ ।
ନିର୍ଗୁଣ ପରମ କାରଣ ॥
କହ କେମନ୍ତେ ନରହରି ।
କନ୍ୟା ଆଣିଲେ ଶତ୍ରୁ ମାରି ॥
କେମନ୍ତେ ନାରକା ଅସୁର ।
ରଣେ ଜିଣିଲା ତିନିପୁର ॥
କାହୁଁ ଆଣିଲା କନ୍ୟା ହରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଥିଲା ଭରି ॥ ୧

ଶୁକ କହନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ମନେ ଗୁଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମହୀପାଳ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ଭୁବନୁ ଆଖଣ୍ଡଳ[୧] ॥
ନାରକାସୁର ଭୟେ ତ୍ରାସି ।
ଯଦୁନଗରେ ମିଳେ ଆସି ॥
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ପାଶେ ।
ଏକାନ୍ତେ କହଇ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ଅଦିତି ମୋହର ଜନନୀ ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ଦକ୍ଷର ନନ୍ଦିନୀ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ମଣି ବେନି ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ଥିଲା ଘେନି ॥
ନାରକାସୁର ମୋର ପୁରେ ।
ପଶିଲା ଯୁଦ୍ଧ ମହାଘୋରେ ॥
କୁଣ୍ଡଳ ମାତା କର୍ଣ୍ଣୁ ନେଲା ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ବରୁଣଛତ୍ର ଥିଲା ॥

ମୋତେ ଘଉଡ଼ି ବାହୁବଳେ ।
ଛତ୍ର ହରିଲା ଅବହେଳେ ॥
ଅମରଗିରି ଶିଖ ମୂଳେ ।
ମଣି ପର୍ବତ ନେଲା ବଳେ ॥
ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ବିଭା ଛଳେ ।
ହରି ଆଣିଲା ବାହୁବଳେ ॥
ପୁରେ ନିରୋଧି କନ୍ୟା ବଳେ ।
ବିଭା ହୋଇବ ଏକାବେଳେ ॥
ତାର ମହିମା ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ତିନି ଭୁବନେ ଯେତେ ଜନେ ॥
ଭୟେ ଚକିତମନେ ଛନ୍ନ ।
ବଦନୁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ॥
ତାହାର ଡରେ ଦାମୋଦର ।
ଭାଜିଲା ଅମର ନଗର ॥
ହରିଲା ମୋର ଅଧିକାର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ମୁଁ ତୋର ॥
ବାସବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ହସିତ ବଦନେ ॥
ବୋଇଲେ ଯାଅ ନିଜ ପୁର ।
ମୁହିଁ କରିବି ପ୍ରତିକାର ॥

୧. ଆଖଣ୍ଡଳ—ଇନ୍ଦ୍ର ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ଇନ୍ଦ୍ର ଗଲା ।
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ॥
ସତ୍ୟଭାମାକୁ କୋଳେ ଧରି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗରୁଡ଼େ ସୁମରି ॥
ଧ୍ୟାନେ ଜାଣିଲା ଖଗେଶ୍ୱର ।
ମିଳିଲା ଦ୍ୱାରକା ନବର ॥
କୃଷ୍ଣ ନିକଟେ ମିଳେ ଆସି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ତାର କନ୍ଧେ ବସି ॥
ସତ୍ୟଭାମାକୁ କୋଳେ ଘେନି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶଙ୍ଖ ଧ୍ୱନି ॥
ଦେଖନ୍ତି ଦଶଦିଗପାଳେ ।
ଗରୁଡ଼ ଉଡ଼େ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ପ୍ରାଗଜ୍ୟୋତିଷପୁର ନାମେ ।
ମିଳିଲା ନାରକାର ଗ୍ରାମେ ॥ ୨
ଶତେ ଯୋଜନ ଗ୍ରାମ ସ୍ଥଳୀ ।
ଦେଖି ହରଷ ବନମାଳୀ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ତା ମହିମା ।
ଦୁର୍ଗମ ଦାନବର ସୀମା ॥
ଗିରି ଦୁର୍ଗମ ଗ୍ରିରିପାଖେ ।
ବାଣ କମାଣ ଶସ୍ତ୍ର ରଖେ ॥
ବାଣ ଅନ୍ତରେ ଜଳ ଖଣା[୧] ।
ଦେଖିଲେ ଦେବେ ହେବେ ବଣା ॥
ଗଭୀର କେ କରୁ ପ୍ରମାଣ ।
ଘୋର ଗହନ ଗ୍ରାହଗଣ ॥
ସେ ଦୁର୍ଗ ଅନ୍ତରେ ଅନଳ ।
ଉଛେ ଜଳଇ ତିନି ତାଳ ॥
ଅଗ୍ନି ଅନ୍ତରେ ସମୀରଣ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ବହଇ ପବନ ॥
ରିପୁ ପଡ଼ିଲେ ଯାନ୍ତି ଉଡ଼ି ।
ମରନ୍ତି ଅଗ୍ନି ଜଳେ ପଡ଼ି ॥
ତାର ଅନ୍ତରେ ମୁରପାଶି[୨] ।
ନୀଳଜୀମୂତ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଏମନ୍ତ ଦୁର୍ଗ ସେ ଭିଆଇ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ରହି ॥
ହେଲେ ଜିଣିଲା ସୁର ନର ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ॥ ୩

ଗଦା ପ୍ରହାରେ ଦାମୋଦର ।
ଗିରି ଦୁର୍ଗମ କଲେ ଚୂର ॥
ବାଣ କମାଣ ନରହରି ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚେ ଚୂର କରି ॥
ଜଳ ଅନଳ ସମୀରଣ ।
ଚକ୍ରେ ଶୋଷିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ଖଡ଼ଗ ଧାରେ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ବେଗେ ଛେଦିଲେ ମୁରପାଶି ॥ ୪
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ କଲେ ହରି ।
ଶୁଭିଲା ଦଶଦିଗ ପୂରି ॥
ଗିରି ଦୁର୍ଗମକୁ ଆବୋରି ।
ବୀରେ ଯେ ଥିଲେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ହୃଦୟ କମ୍ପିଲା ବିକଳେ ।
ଶସ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଲା ହସ୍ତୁଁ ତଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ବସି ଖଗେଶ୍ୱରେ ।
ମିଳିଲେ ନାରକାର ଦ୍ୱାରେ ॥
ଶିଳା ପାଚେରୀ ଗ୍ରିରିଦିଗେ ।
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ ଅତିବେଗେ ॥
ଗଦା ପ୍ରହାରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥ ୫
କୃଷ୍ଣର ଶୁଣି ଶଙ୍ଖନାଦ ।
ଅସୁର ମନେ ପାଇ ଖେଦ ॥
ଯୁଗାନ୍ତ ବଜ୍ରପ୍ରାୟ ଜାଣି ।
ମୁରଦାନବ ତାହା ଶୁଣି ॥
ଜଳ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଥିଲା ।
ଶବଦ ଶୁଣି ବିଜେ କଲା ॥
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଶିର ।
ନିଦ୍ରା ବିଯୋଗ ମହାବୀର ॥
ତ୍ରିଶୂଳ ଅଛି ତାର କରେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ତାରେ ॥
ପ୍ରଳୟ କାଳେ ଦିବାକର ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଜ୍ୟୋତି ପରଖର ॥
ତେମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଶୂଳ ଦିଶି ।
ଧାଇଁଲା ତ୍ରିଭୁବନ ଗ୍ରାସି ॥
ଗିଳିବା ପ୍ରାୟ ଅଦଭୁତ ।
ପଞ୍ଚବଦନ ବିସ୍ତାରିତ ॥

କୃଷ୍ଣ ଦେଖନ୍ତି ତାର ବେଗ ।
ଗରୁଡ଼ ମୁଖେ ଯେହ୍ନେ ନାଗ ॥
ଧାମଇଁ ମରଣ ନ ଜାଣି ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥୬,୭
ଘୋର ତ୍ରିଶୂଳ ଅତି ବେଗେ ।
ପିଟିଲା ଗରୁଡ଼ର ଅଙ୍ଗେ ॥
ଶବଦ କଲା ପଞ୍ଚତୁଣ୍ଡ ।
ପୂରିଲା ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ॥ ୮
ତ୍ରିଶୂଳ ଦେଖି ନାରାୟଣ ।
ବେଗେ ବିନ୍ଧିଲେ ବେନି ବାଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ତିନିଖଣ୍ଡ କରି ।
ଶୂଳ କାଟିଲେ ନରହରି ॥
କୃଷ୍ଣ ବିନ୍ଧିଲେ ପଞ୍ଚ ବାଣ ।
ଅସୁର କୋପେ ଗରୁଟାଣ ॥
ଗଦାଏ ଥିଲା ବାମ କରେ ।
ପିଟିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଉପରେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମଦନଗୋପାଳ ।
ଗଦାକୁ ଗଦା ପରତାଳ ॥
ଦାନବ ଗଦା ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ କଲେ ହରି ॥
ନିରସ୍ତ୍ର ହୋଇଲା ଦନୁଜ ।
ବେଗେ ତୋଳିଲା ବେନି ଭୁଜ ॥
ଧାମଇଁ ଘୋର ନାଦ କରି ।
ପାଦେ କମ୍ପଇ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବେ ମିଳି ।
ଚକ୍ର ପେଷିଲେ ବନମାଳୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ବେନି ଖଣ୍ଡ ।
ଜଳେ ପଡ଼ିଲା ମୃତପିଣ୍ଡ ॥
ବାସବ ବଜ୍ରେ ହୋଇ ଭଙ୍ଗ ।
ଯେହ୍ନେ ପଡ଼ଇ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ॥
ସପ୍ତ କୁମର ତାର ଥିଲେ ।
ପିତାର ମରଣ ଶୁଣିଲେ ॥
ପିତା ବଇରୀ ମାରିବାରେ ।
ଧାଇଁଲେ ପବନହୁଁ ଖରେ ॥୯-୧୧
ଅତି ଗହନ ଘୋରତମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥

୧. ଖଣା—ପରିଖା, ଖାଇ । ୨. ମୁରପାଶି—ମୁର ଦୈତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବିସ୍ତାରିତ ଫାଶର ବେଷ୍ଟନୀ ।

ତାମ୍ର ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଶ୍ରବଣ ।
ଚତୁର୍ଥ ବିଭାବସୁ ଜାଣ ॥
ପଞ୍ଚମ ବସୁ ନାମେ ବୀର ।
ଷଷ୍ଠରେ ନଭସ୍ୱାନ ଶୂର ॥
ପୁଣ ଅରୁଣ ନାମେ ବୀର ।
ଏମନ୍ତେ ଧାଇଁଲେ ଅସୁର ॥
ବିବିଧ ଶସ୍ତ୍ର କରେ ଘେନି ।
ସାଜିଲେ ନାରକା ସଇନି ॥
ଯୂଥପତିଙ୍କି କରି ଆଗେ ।
ନାରକାସୁର ବେନିଭାଗେ ॥
ଆବୋରି ଧାଇଁଲେ ସମରେ ।
ଭୂମି କମ୍ପଇ ପାଦ ଭରେ ॥୧୨
ବାଣ ଖଡ଼ଗ ଗଦା ଋଷ୍ଟି ।
ଶୂଳ ତୋମର ଲୌହ ଯଷ୍ଟି ॥
ରବି କିରଣ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ଭୂମି ଗଗନେ ତେଜ ଗ୍ରାସି ॥
ଶର ବରଷା ମେଘ ପ୍ରାୟେ ।
ବିନ୍ଧିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହେ ॥
ଦେଖି କେଶବ ଅତି ଖରେ ।
ସାରଙ୍ଗଧନୁ ଧରି କରେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବିନ୍ଧିଲେ ପୁଣ ପୁଣ ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବାଣ ॥
ଅସୁରଙ୍କର ଶସ୍ତ୍ର ନାଶେ ।
ରବି ଯେସନେ ତମ ଗ୍ରାସେ ॥
ତିଳ ପ୍ରମାଣେ ଶସ୍ତ୍ର କାଟି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶରବୃଷ୍ଟି ॥୧୩
ଅସୁରଙ୍କର ସେହ୍ନା ଫୁଟି ।
ଭୁଜ ଚରଣ ଶିର ତୁଟି ॥
ତକ୍ଷଣେ ପଡ଼ିଲେ ସକଳେ ।
ମେଦିନୀ ନ ଦିଶେ ଗହଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ବାଣ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଫଳ ।
ଧ୍ୱଂସିଲା ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ॥
ନାରକାସୁର ତାହା ଦେଖି ।
ଧାଇଁଲା ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଷାଠି ସହସ୍ର ଗଜଯୂଥ ।
ଜଳଧି ମଦ୍ଦନ୍ତୁ ସମ୍ଭୂତ ॥

ବରଷା ପ୍ରାୟ ମଦ ଗଳି ।
ଦିଶନ୍ତି କରିବରେ ଝଳି ॥
ଅଙ୍କୁଶ ମାହୁନ୍ତଙ୍କ କରେ ।
ଝଲକେ ରବି ପଟାନ୍ତରେ ॥
ନାରକାସୁର କରି ମଧ୍ୟେ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଘୋର ନାଦେ ॥
ଉଚ୍ଚ କୁଞ୍ଜରେ ଭୂମିସୁତ ।
ନୟନେ ଦେଖିଲା ଅନନ୍ତ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟ ପକ୍ଷୀରାଜ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ଇ ମହାତେଜ ॥
ତାହାର କନ୍ଧେ ନରହରି ।
ସତ୍ୟଭାମାକୁ କୋଳେ ଧରି ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଉଦ୍ୟତ ଭୁଜ ଗ୍ୱରି ।
ଗଦା କମଳ ଚକ୍ର ଧରି ॥
କୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ତେଜ ଗଞ୍ଜେ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ସାଜେ ॥
ବନମାଳାଏ ଲମ୍ବେ ଉରେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ତାରେ ॥
ନୀଳଜୀମୂତ ମଧ୍ୟେ ଝଳି ।
ନୀରଦେ ଯେସନେ ବିଜୁଳି ॥
ରବି ଉପରେ ଯେହ୍ନେ ଥାଇ ।
ଗଗନ ମଧ୍ୟେ ବିରାଜଇ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ନାରକାସୁର କୋପ ବହି ॥
ଶକ୍ତିଏ ଥିଲା କରେ ଘେନି ।
ନାମ ତାହାର ଶତଘନୀ ॥
ପ୍ରହାର କରି ଅବିରତ ।
ରିପୁ ମାଇଲା ଶତ ଶତ ॥
କୃଷ୍ଣ ଉପରେ ପ୍ରହାରିଲା ।
ଶବଦ ଘୋରନାଦ କଲା ॥
ଯେତେ ମାହୁନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଥିଲେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ପ୍ରହାରିଲେ ॥୧୪, ୧୫
ଶକ୍ତି ପଡ଼ନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ନାରାଚ ଗୁଣରେ ବସାଇ ॥
ନିରତେ ବିନ୍ଧି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର ।
ଶକ୍ତି ସମୂହ କଲେ ଚୂର ॥

ନାରକାସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ନାରାଚ ଘେନି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବଜ୍ର ଶବଦ ପ୍ରାୟ ବାଣ ।
କୃଷ୍ଣ ବିନ୍ଧିଲେ ପୁଣ ପୁଣ ॥
ବଳ ପଡ଼ିଲେ ମହୀ ଲୋଟି ।
ଜାନୁ ହୃଦୟ ଶିର ଫୁଟି ॥
ଅଶ୍ୱ କୁଞ୍ଜର ରଥ ଯେତେ ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥
ଶସ୍ତ୍ର ସହିତ ରିପୁ ପିଣ୍ଡ ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥
ଗରୁଡ଼ ନଖ ପକ୍ଷ ଘାତେ ।
ଗଜେ ପଡ଼ିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ପଳାଇ ନିଜ ପୁରେ ପଶି ।
କେତେହେଁ ଜଳେ ପଡ଼ି ଭାସି ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରଇ ମହୀସୁତ ।
କୁଞ୍ଜରେ ହୋଇଲେ ଅନାଥ ॥୧୬, ୧୭
ଗରୁଡ଼ ଘାତେ ସୈନ୍ୟ ଗଲା ।
ଦେଖି ନାରକା କୋପ କଲା ॥
ପୁଣ ଶକ୍ତିଏ କରେ ଧରି ।
ଗର୍ଜଇ ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ବଜ୍ର ଭାଙ୍ଗଇ ଯାର ଘାଏ ।
ପିଟିଲା ଗରୁଡ଼ର ଦେହେ ॥
ଶକ୍ତି ପ୍ରହାରେ କୋପମନ ।
ଗରୁଡ଼ ନିଶ୍ଚଳ ଆସନ ॥
ଫୁଲପେଣ୍ଡାଏ କରେ ଧରି ।
ଯେହ୍ନେ କୁଞ୍ଜର ଦେହେ ମାରି ॥
ଶକ୍ତି ଗରୁଡ଼ ଦେହେ ବାଜି ।
ପଡ଼ିଲା ଭୂମିଗତେ ଭାଜି ॥୧୮-୨୦
ତ୍ରିଶୂଳ ଘେନି ଭୂମିସୁତ ।
ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତ ॥
ନିଷ୍ଫଳ ଉଦ୍ୟମ ତାହାର ।
ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖନ୍ତି ସୁର ନର ॥
ତ୍ରିଶୂଳ ଦେଖି ତାର କର ।
ଚକ୍ର ପେଷିଲେ ଦାମୋଦର ॥
ଗଜ ଉପରେ ବସିଥିଲା ।
ସୁନ୍ଦର ଧରଣୀର ବଳା ॥
ଅମୂଲ୍ୟ କିରୀଟ ବିରାଜେ ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବେନି ସାଜେ ॥

ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲା କନ୍ଧୁଁ ଶିର ।
ଅବନୀ ଦିଶିଲା ସୁନ୍ଦର ॥
ହା ହା ଶବଦ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ଶୁଭିଲା ନାରକାନଗରେ ॥
ଦେବସମୂହେ ବ୍ରହ୍ମା ଆସି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଯେ ଦେଖୁଥିଲେ ବସି ॥
ଜୟ ଶବଦେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ପୁଷ୍ପ ବର୍ଷିଲେ କୃଷ୍ଣ ଶିରେ ॥୨୧, ୨୨
ଭୂମି ନାରକାପୁରେ ଥିଲା ।
ପୁତ୍ରର ମରଣ ଶୁଣିଲା ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟିଲା ଅବନୀ ॥
ହିରଣ୍ୟମୟ ରତ୍ନମାଳ ।
ଘେନିଣ ଅଦିତି କୁଣ୍ଡଳ ॥
ବରୁଣଛତ୍ର ମଣିଗିରି ।
ବନମାଳାଏ କରେ ଧରି ॥
କୃଷ୍ଣ ନିକଟେ ନେଇ ଦେଲା ।
ଅଭୟ ଚରଣେ ପଡ଼ିଲା ॥
ଭୁଜଯୁଗଳ ଦେଇ ଶିରେ ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ଶୋକଭରେ ॥୨୩, ୨୪

ଭୂମି ଉବାଚ

ଭୂମି ବୋଲଇ ଯୋଡ଼ି କର ।
ତୁ ନାଥ ଦେବଙ୍କର ବର ॥
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦା ହସ୍ତେ ।
ଦେବାଧିଦେବ ନମୋସ୍ତୁତେ ॥
ଯେ ତୋତେ ଯେମନ୍ତ ଲୋଡ଼ଇ ।
ସେ ଅନୁରୂପେ ତୋତେ ପାଇ ॥
ପରମଆତ୍ମା ଆଦିମୂଳ ।
ନମସ୍ତେ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥୨୫
ପଙ୍କଜନାଭ ପଦ୍ମମାଳୀ ।
ପଦ୍ମଲୋଚନ ତୋତେ ବୋଲି ॥
ପଙ୍କଜନିଧି ତୋ ପୟର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ମୁଁ ତୋର ॥୨୬
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ବିଷ୍ଣୁ ବାସୁଦେବ ତୋ ନାମ ॥
ଆଦିପୁରୁଷ ବୀଜ ଆଦି ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ତୋ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୨୭
ଜଗତ ଜନ୍ମ କରୁ ତୁହି ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତୋର ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟରୂପୀ ନମୋ ନମ ।
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଅନୁପମ ॥
ପର ଅପର ଭୂତଆତ୍ମା ।
ପରମାନନ୍ଦ ପରମାତ୍ମା ॥୨୮
ଏ ସୃଷ୍ଟି ଉପୁଜିବା କାଳେ ।
ତୁ ରଜଗୁଣ ଧରୁ ହେଳେ ॥
ନିରୋଧ କାଳେ ତମଗୁଣ ।
ଆନନ୍ଦେ ବହୁ ନାରାୟଣ ॥
ଜନ ପାଳନେ ଧର୍ମ ମୁଖେ ।
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରେ ପାଳୁ ସୁଖେ ॥
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ତୁ କାଳ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମା ନନ୍ଦବାଳ ॥୨୯
ମୋ ଆଦି ସଲିଳ ଅନଳ ।
ପବନ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ ॥
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରୂପ ରସ ।
ଗନ୍ଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ॥
ଲୋକପାଳକ ଦେବଗଣ ।
ତୁ ଆଦି ପରମ କାରଣ ॥
ତୁ ଅହଙ୍କାର ଭୂତ ଆଦି ।
ସଚରାଚର ତୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏ ମାୟା ତୋର ଦେହେ ଭ୍ରମ ।
ତୁ ଏକ ବିଭୁ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ॥୩୦
ତୁ ମୋର ନାଶିଲୁ ତନୁଜ ।
ଏ ତାର ପୁତ୍ର ଦେବରାଜ ॥
ଏ ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ଅଛି ଏକ ।
ଭୋ ନାଥ ହୋଇଲା ନିରେଖ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଅଛି ଶୋଇ ।
ଭୁଜ ଯୁଗଳ ଶିରେ ଦେଇ ॥
ଏହାକୁ ରଖ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶିରେ ନିବେଶି ପଦ୍ମହସ୍ତ ॥୩୧
ଶୁକ କହନ୍ତି ରାଜା ଶୁହିଁ ।
ଭୂମି ବଚନେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନାରକାପୁତ୍ରକୁ ଆଣିଲେ ।
ଅଭୟହସ୍ତ ଶିରେ ଦେଲେ ॥
ବାଳକ ଘେନି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ନାରକାପୁର ମଧ୍ୟେ ପଶି ॥
ରାଜା କରାଇ ଯଦୁନାଥ ।
ନାମ ତା ଦେଲେ ଭାଗବତ* ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ତଃପୁରେ ପଶି ।
ସେବକଜନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଦେଖିଲେ ରାଜକନ୍ୟା ଯୂଥ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ଏକଶତ ॥୩୨, ୩୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ସର୍ବନାରୀ ।
ଏକୁ ଆରେକ ଆଗସରି ॥
ଲୋଚନ ଯୁଗେ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ପିଛାଡ଼ି ନ ପାରନ୍ତି ଆଖି ॥
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ କାମବାଣେ ।
ଚଳି ନ ପାରନ୍ତି ଚରଣେ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଯୁବତୀ ।
ଦଇବ ସମ୍ପାଦିଲା ପତି ॥
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାମୀ ହେଉ ।
ଦଇବ ଏହି ବର ଦେଉ ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣଭାବ ସଧେ ।
ବରିଲେ ହୃଦୟର ମଧ୍ୟେ ॥୩୪, ୩୫
କନ୍ୟା ସହିତେ ଭଗବାନ ।
ନର କୁଞ୍ଜର ଯେତେ ଧନ ॥
ଅଶ୍ୱ ଗୋଧନ ଧନରାଶି ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ତାହା ପେଶି ॥୩୬
ନାରକାସୁର ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ଥିଲେ ଯେ ଅନେକ କୁଞ୍ଜରେ ॥
ଅଇରାବତ କୁଳେ ଜାତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶ୍ୱରି ଶ୍ୱରି ଦାନ୍ତ ॥
ମଦ ଗଳଇ ବେନି ପାଟି ।
ଏମନ୍ତେ ନେଲେ ଚଉଷଠି ॥
ଗମନ୍ତେ ଅତି ବଳୀୟାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦିଶନ୍ତି ପାଣ୍ଡୁର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେବକୀନନ୍ଦନ ।
ଚଳାଇ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନ ॥

* ନାରକାସୁର ପୁତ୍ରର 'ଭଗଦତ୍ତ' ନାମ ମଧ୍ୟ ମିଳେ ।

ଗରୁଡ଼େ ବସି ଦାମୋଦର ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ॥
ଅଦିତି ହସ୍ତେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ରତ୍ନକୁଣ୍ଡଳ ଦେଲେ ନେଇ ॥
ଦେଖି ଅଦିତି ତୋଷ ହୋଇ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆସନେ ବସାଇ ॥
ଶଚୀ ସହିତେ ସୁରରାୟେ ।
ପୂଜିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ପାୟେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ସମୀପେ ଅଦିତି ।
ଅନେକ କଲା ଦିବ୍ୟସ୍ତୁତି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟେ ।
ମେଲାଣି ମାଗି ମାଏ ପୋଏ ॥
ସନ୍ତୋଷ କରି ଦେବବୃନ୍ଦେ ।
ଦ୍ୱାରକା ଗମନେ ଆନନ୍ଦେ ॥୩୭, ୩୮
ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରୀ ସତ୍ୟବତୀ[1] ।
ସ୍ୱର୍ଗ କାନନେ ଯାଇଛନ୍ତି ॥
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ପାରିଜାତ ।
ସୁଗନ୍ଧି ଘ୍ରାଣେ ଲୋଭଚିତ୍ତ ॥
ମଧୁର ବାକ୍ୟେ ସତ୍ୟବତୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଯଦୁପତି ॥
ଦେଖ ସୁନ୍ଦର ପାରିଜାତ ।
ଗନ୍ଧେ ଲୋଭିତ ମୋର ଚିତ୍ତ ॥
ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନୁ ଏ ସମ୍ଭୂତ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟ ପତ୍ର ॥
ଏ ବୃକ୍ଷ ନରଲୋକେ ନାହିଁ ।
ମୋର ମନ୍ଦିରେ ନେବି ମୁହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ଘେନ ପାରିଜାତ ।
ସତ୍ୟବଚନେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ବୃକ୍ଷ ଉପାଡ଼ି ଅତି ଖରେ ।
ଲଦିଲେ ଗରୁଡ଼ ଉପରେ ॥
ବନରକ୍ଷକ ଯେତେ ଥିଲେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ॥

ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳ ।
ଆବୋରି ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ ॥
କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗେ କଲେ ରଣ ।
ଜ୍ଞାନ ବିନାଶେ ଦେବଗଣ ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ତମଗୁଣ ବହି ॥
ଯାହାର ପଦ୍ମପାଦେ ନିତି ।
ମୁକୁଟଶିରେ ସେ ନମନ୍ତି ॥
ସେ ହରି ମହିମା ନ ଜାଣି ।
ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କୁ ମଣି ॥
ଏ ଅପରାଧ ତାହାଙ୍କର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ଦେବଙ୍କ ଗର୍ବ ବେଗେ ହରି ।
ଦ୍ୱାରକା ବିଜେ ନରହରି ॥
ସତ୍ୟଭାମାର ପୁରେ ଆଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସ୍ଥାପିଲେ ପାରିଜାତ ବନ ।
ଗନ୍ଧେ ମୋହିତ ସର୍ବଜନ ॥
ତାହାର ଛାୟା ଲାଗି ଦେହେ ।
ବୃଦ୍ଧେ ଦିଶନ୍ତି ଯୁବାପ୍ରାୟେ ॥
ସେ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଗୁଣ ଯେତେ ।
କହି ପାରିବି ମୁହିଁ କେତେ ॥୩୯-୪୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଦାମୋଦର ॥
ନାରକାପୁରୁ କନ୍ୟା ଆଣି ।
ଏକଇ ଲଗ୍ନେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବିଭା ହୋଇଲେ ସର୍ବନାରୀ ।
ସମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ମନୋହାରୀ ॥
ନାନା ଭୁବନେ କନ୍ୟା ଥୋଇ ।
କୃଷ୍ଣ ତାବତ ବର ହୋଇ ॥
ବିବାହ କଲେ ଭଗବାନ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଏକମନ ॥

କନ୍ୟାଙ୍କ ପୁରୁ ଚକ୍ରଧର ।
ଦଣ୍ଡେହେଁ ନୁହନ୍ତି ବାହାର ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ହୋଏ ଯହିଁ ଲୀନ ।
ନାମ ଯାହାର ନିରଞ୍ଜନ ॥
ଇତରଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଯୁବତୀଜନ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ରମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ।
ଶୁଣ ମହିମା ନାରୀଙ୍କର ॥
କିବା ସ୍ତିରୀଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ କହି ।
ରମାରମଣ ସ୍ୱାମୀ ପାଇ ॥
ସଲଜ୍ଜ ହାସ କ୍ରୀଡ଼ା ରଙ୍ଗେ ।
ନିତ୍ୟେ ରମନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଗମ ଦେଖି ଉଠି ।
କେତେହେଁ ଦୂରରୁ ପାଛୋଟି ॥
ଆଣନ୍ତି ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ସୁଗନ୍ଧଜଳେ ପାଦ ଧୋଇ ॥
ବସାଇ ଉତ୍ତମ ଆସନେ ।
ପୂଜନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ସୁବିଧାନେ ॥
ଅନ୍ନ ଭୋଜନ ଜଳପାନେ ।
ଖଟନ୍ତି ତାମ୍ବୁଳ ଯୋଗାଣେ ॥
କେଶ ପ୍ରସାଧନ ଖଞ୍ଜନ[2] ।
ଯେ ବିଧି ସ୍ୱାମୀ ସେବାମାନ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ମୁନି ଯାର ପଥେ ।
ବିବେକି ନୋହିଲେ ସମର୍ଥେ ॥
ସେ ହରି ସଙ୍ଗେ ସେ କାମିନୀ ।
ରମିଲେ ନାନାଭାବ ଘେନି ॥
ଦାସୀ ସହସ୍ରେ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ସେବନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ପାଦଯୁଗେ ॥୪୨-୪୫
ସେ ମାୟାଧର ପାଦ ନିତ୍ୟେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅବିରତେ ॥
ଖଣ୍ଡିବ ଘୋର ମାୟା ଫାଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ନାରକାସୁରବଧୋ ପାରିଜାତହରଣଂ ନାମ ଚତୁଃଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ସତ୍ୟବତୀ—ସତ୍ୟଭାମା । ୨. ଖଞ୍ଜନ—ଅଳଂକରଣ, ଖଞ୍ଜିବା ।

ପଞ୍ଚଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣ ରୁକ୍ମିଣୀ ପରିହାସ । ପଞ୍ଚଷଠିରେ ପରକାଶ ॥

ବିରାଟସୁତାସୁତ ପାଶେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଭକତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବ୍ୟାସକୁମର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ।
କହନ୍ତି ହରିଭାବ ଘେନି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ହରିଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଏକଦିନେ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଏକାନ୍ତ ଭୁବନେ ॥
ଯେ ହରି ତ୍ରିଗୁଣ ଅତୀତ ।
ପଲ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଉପଗତ ॥
ଯେ ବିଶ୍ୱମାୟା ଲୀଳା କରି ।
ସର୍ଜିଇ ପାଳଇ ସଂହରି ॥
ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳିବାର ଆଶେ ।
ଯାହାର ଜନ୍ମ ଯଦୁବଂଶେ ॥
ତାର ନିକଟେ ଭାବ ଘେନି ।
ମିଳିଲା ଭୀଷ୍ମକ ନନ୍ଦିନୀ ॥
ଦିବ୍ୟ ଆଲଟ କରେ ଧରି ।
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ପରିବାରୀ ॥୧,୨
କୃଷ୍ଣର ଶୟନ ଭବନ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ଅନ୍ୟ ॥
ଉପରେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଟାଣି ।
ମୁକୁତା ଦାମେ ସୁଖିଞ୍ଚଣି ॥
ରତ୍ନପ୍ରଦୀପ ଗୃହ ମଧ୍ୟେ ।
ମଲ୍ଲିକା ମାଳମାନ ଗନ୍ଧେ ॥
ମଧୁପେ ମକରନ୍ଦ ଆଶେ ।
ନାଦେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଚଉପାଶେ ॥
ଜଳାକବାଟି ବାଟେ ଯାଇ ।
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ପ୍ରକାଶଇ ॥୩,୪
ଆବୋରି ପାରିଜାତ ବନ ।
ସୁଗନ୍ଧ ବହଇ ପବନ ॥
ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଜଳାରନ୍ଧ୍ରେ ।
ପ୍ରସରେ ଦଶଦିଗ ଗନ୍ଧେ ॥ ୫
ସୁନ୍ଦର ପାଟବସ୍ତ୍ରମାନ ।
ନିର୍ମଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯତନ ॥
ଶୁଭ୍ର ସୁଝୀନ ପଛବସ୍ତ୍ରେ ।
ଶଯ୍ୟା ନିର୍ମାଣ ହସ୍ତୀଦନ୍ତେ ॥
ଫୁଲ ପାଖୁଡ଼ାମାନ ମିଶେ ।
ଗୋରସ ଫେନ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥
ସଖୀର କରୁ ବେଗେ ଯାଇ ।
ଶୁଭ୍ର ଗ୍ୱମର ହସ୍ତେ ଲଇଁ ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବଜନ୍ତୁ ଗତି ।
ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ ନିଜ ପତି ॥
ଗ୍ୱମର ବିଞ୍ଚି କରେ ସେବା ।
ଯାହା ନ ପାନ୍ତି ସୁରଦେବା ॥୬,୭
ନିର୍ମଳ ନାନା ରତ୍ନପନ୍ତି ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଅଙ୍ଗେ ଝଟକନ୍ତି ॥
ସଖୀର କନ୍ଧେ ବାମକର ।
ଦକ୍ଷିଣେ ଢାଳଇ ଗ୍ୱମର ॥
ବସ୍ତ୍ର ଜଡ଼ିତେ ହୃଦେ ଥାଇ ।
କୁଚ ଯୁଗଳ ବିରାଜଇ ॥
କୁଙ୍କୁମାଙ୍କିତ ରତ୍ନହାର ।
କଟିମେଖଳା ଶୁଭ୍ରସାର ॥
ତୁଙ୍ଗ ନିତମ୍ବ ବେନି ଶୋହେ ।
ରୂପେ ଜଗତଜନ ମୋହେ ॥
କୃଷ୍ଣହୁଁ ନ ଜାଣଇ ଆନ ।
ମନ ବଚନେ ସାବଧାନ ॥
ଲୀଳା ମନୁଷ୍ୟରୂପ ହରି ।
ସେ ରୂପ ରୂପେ ଅନୁସରି ॥
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ରବି ତ୍ରାସ ।
ସଲଜ୍ଜ ମୁଖେ ମନ୍ଦହାସ ॥
କଣ୍ଠେ ଅମୂଲ୍ୟ ହାର ଶୋହେ ।
ନୀଳକୁନ୍ତଳ ମନ ମୋହେ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ତା ବଦନ ।
ବୋଲନ୍ତି ଦେବକୀନନ୍ଦନ ॥୮,୯
ହେ ରାଜପୁତ୍ରି ମୋ ବଚନ ।
ଶୁଣ ସୁଚିତ୍ତେ ସାବଧାନ ॥
ଅନେକ ନୃପତି କୁମରେ ।
ମିଳିଲେ ତୋର ସ୍ୱୟଂବରେ ॥
ସେ ସର୍ବଲୋକେ ଲୋକପାଳ ।
ସମ୍ପଦେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠକୁଳ ॥
ଅଶେଷ ଗୁଣ ତାହାଙ୍କର ।
ଶୁଦ୍ଧ ସୁନ୍ଦର ବଳୀୟାର ॥୧୦
ତୋ ଭ୍ରାତ ତାତମାତ ତୁଲେ ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ସେ ବରିଲେ ॥
ତୋର ରୂପକୁ ଲୋଭ ବହି ।
ମିଳିଲେ ରାଜପୁତ୍ରେ ଯାଇ ॥
ରଣେ ଦୁର୍ମଦ ମହାବୀର ।
ଅନେକ ବଳ ତାହାଙ୍କର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା ତୁ କରି ।
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କେଉଁ ଗୁଣେ ସରି ॥
କି ଗୁଣେ ବରିଲୁ ତୁ ମୋତେ ।
ସନ୍ଦେଶ ଦେଇ ବିପ୍ରହସ୍ତେ ॥୧୧
ରାଜାଙ୍କ ଡରେ ମୁଁ ପଳାଇ ।
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ଅଛି ରହି ॥
ବଳିଷ୍ଠ ରାଜକୁଳେ ବାଦ ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଇଚ୍ଛୁ ପରମାଦ ॥
ପୂର୍ବେ ଯଯାତି ଶାପ ପାଇଁ ।
ନୃପଆସନ ମୋର ନାହିଁ ॥
ଅଜ୍ଞାତ ମାର୍ଗ ମୋର ପଥ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନାହିଁ ଲୋକମତ ॥
ତାହାକୁ ସ୍ୱାମୀପଣେ ବରି ।
ସୁଖୀ ହୋଇବ କେଉଁ ନାରୀ ॥୧୨,୧୩
ସ୍ୱଭାବେ ଅକିଞ୍ଚନ ମୁହିଁ ।
ଦରିଦ୍ରପ୍ରିୟ ମୁଁ ବୋଲାଇ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏଣୁ ସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ଲୋକେ ।
ମୋତେ ନ ଭଜନ୍ତି ବିମୁଖେ ॥୧୪
ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ଶାସ୍ତ୍ରବାଣୀ ।
ବେଦ ଆଗମେ ପରିମାଣି ॥
ବରକନ୍ୟାର ବିଭାକାଳେ ।
ବୟ ସମ୍ପଦ କୁଳ ତୁଲେ ॥
ସେ ବିଭା ମିତ୍ରପଣେ ସମ ।
ନ କରି ଅଧମ ଉତ୍ତମ ॥୧୫
ତୁ ପୁଣି ଜାଣୁ ଏହା ଭଲେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ଦୀର୍ଘକାଳେ ॥
ମୋତେ ବରିଲୁ କିସ ଦେଖି ।
ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖି ॥
ଦେଖ ନିର୍ଗୁଣ ମୋ ଶରୀର ।
ଭିକ୍ଷୁକ ଜନେ ମୋ ସୋଦର ॥
ନ ଜାଣି କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
କେ ତୋତେ କଲା ମତିଭ୍ରମ ॥୧୬
ଏବେ ଏମନ୍ତ ତୁହି କର ।
ଆତ୍ମାର ଅନୁରୂପେ ବର ॥
ଉତ୍ତମ ରାଜପୁତ୍ର ଦେଖି ।
ଏ ନାରୀଜନ୍ମ କର ସୁଖୀ ॥
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ଭୋଗସୁଖେ ।
ଲଭିବୁ ଇହ ପରଲୋକେ ॥୧୭
ତୋହର ବର ଶିଶୁପାଳ ।
ବେଗେ ତାହାର ପୁରେ ଚଳ ॥
ଶାଲ୍ୱ ମାଗଧ ଦନ୍ତବକ୍ର ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ନୃପଚକ୍ର ॥
ମୋତେ ହିଂସନ୍ତି ଗର୍ବ ବହି ।
ରୁକ୍ମୀ ଯେ ତୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ॥
ଏ ଆଦି ବୀର ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟୁଁ ଅଭିମତେ ॥
ତୋର ବିଗ୍ରହେ ସ୍ୱାମୀ ବର ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥୧୮
ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ମନସ୍ଥିରେ ।
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ବ ନାଶିବାରେ ॥
ବଳେ ଆଣିଲି ତୋତେ ମୁହିଁ ।
ଅସାଧୁ ଗର୍ବ ନ ସହଇ ॥୧୯

ଉଦାସୀଜନ ପ୍ରାୟେ ମୁହିଁ ।
ଦାରା ତନୟେ ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ॥
ଆତ୍ମାଲାଭରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହିଁ ।
ଗୃହେ ପ୍ରଦୀପ ପ୍ରାୟ ଥାଇ ॥୨୦
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ଲୀଳା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରି ।
ଆତ୍ମସଦୃଶେ ପ୍ରିୟନାରୀ ॥
କୂଟବଚନେ ଦର୍ପ ହରି ।
ମଉନ ହେଲେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥୨୧
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଚକିତେ ଗ୍ରହିଁଲା ତରୁଣୀ ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଆତ୍ମାପତି ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣର କଥା ବିପରୀତ ॥
ଅଶ୍ରୁତ ଅପୂର୍ବ ବଚନ ।
ଶୁଣି ହାରିଲା ଦେବୀ ଜ୍ଞାନ ॥
ଭୟେ କମ୍ପଇ ଥରହର ।
ହୃଦରେ ଚିନ୍ତା ଶୋକଭର ॥୨୨
ପାଦଅଙ୍ଗୁଳି ନଖପନ୍ତି ।
ଅରୁଣ ପ୍ରାୟ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ସେ ପାଦ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ୍ରେ ।
ଶୋକେ ଖୋଳଇ ଭୂମିଭାଗେ ॥
ରୁଚିର ଲୋଚନେ ଅଞ୍ଜନ ।
ଅଶ୍ରୁ ବହଇ ଘନଘନ ॥
ହୃଦେ ପଡ଼ନ୍ତି ଅଶ୍ରୁଧାରେ ।
କୁଙ୍କୁମ ବହେ କୁଚଭାରେ ॥
ଅଧୋବଦନେ ଦେବୀ ରହି ।
ବଦନୁ ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରଇ ॥୨୩
ମହତ ଦୁଃଖ ଶୋକଭରେ ।
ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରମିଲା ଖେଦଭରେ ॥
ବଳୟ ବେନି ହସ୍ତେ ଥିଲେ ।
ଶ୍ଳଥ ହୋଇଲେ ଏକତୁଲେ ॥
ବିଞ୍ଚଣା ଦେବୀ ହସ୍ତେ ଥିଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ॥
ରମ୍ଭା ଯେସନେ ଘୋରବାତେ ।
ଭୂମିରେ ପଡ଼େ ଅନାୟତ୍ତେ ॥

କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳ ।
ନୟନୁଁ ବହେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ॥
ପଡ଼ିଲା ମୃତପିଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ।
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥୨୪
ପ୍ରିୟାର ପ୍ରେମବନ୍ଧ ଚିନ୍ତି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମନେ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ॥
ହାସ୍ୟ ମୁଁ କଲି ଭାବ ବହି ।
ଜାଣି ନ ପାରି ଚନ୍ଦ୍ରମୁହାଁ ॥
ମୋ ତହୁଁ ଆନ ନ ଜାଣଇ ।
ତେଣୁ ଏହାର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥୨୫
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ପ୍ରିୟା ବିଷୟେ ଭାବବହି ॥
ମନେ ସୁମରି ଅନୁତାପ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ନିଜରୂପ ॥
ପଲ୍ୟଙ୍କୁ ଉଠି ଦେବରାଜ ।
ସୁନ୍ଦର ଶୋଭା ଗ୍ରିଭୁଜ ॥
ଭୂମିରୁ ଦେବୀ ଭୁଜେ ତୋଳି ।
କୋଳେ ବସାଇ ବନମାଳୀ ॥
ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧାଇ ଦେବରାଜେ ।
କେଶ ବାନ୍ଧିଲେ ବେନି ଭୁଜେ ॥
ମୁଖମାର୍ଜନା ବେନି କରେ ।
ଅଶ୍ରୁ ପୋଛିଲେ ପ୍ରିୟଭରେ ॥
ଶ୍ରୀଭୁଜେ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ।
କୃଷ୍ଣ ଜାଣନ୍ତି ତାର ମନ ॥
ମନ ବଚନେ ଏହା ଦେହୀ ।
କୃଷ୍ଣହୁଁ ଆନ ନ ଜାଣଇ ॥
ପ୍ରିୟ ବଚନେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଶାନ୍ତି କରାଇ କମଳିନୀ ॥
ହରି ଜାଣିଲେ ତାର ମନ ।
ହାସକୁ ନୁହଇ ଭାଜନ ॥
ସଚେତ କରି ନିଜ ନାରୀ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନରହରି ॥୨୬-୨୮
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ॥
ଶୁଣ ବିଦର୍ଭି ରାଜପୁତ୍ରି ।
ମୁଁ ଜାଣେ ତୋର ହୃଦଗତି ॥
ମୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟେ ମତି ।
ମୁହିଁ ତୋହର ନିଜ ପତି ॥

ମନେ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ରୋଷ ।
ଶୁଣ ମୁଁ କହଇ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ହାସ୍ୟ ମୁଁ କଲି ତୋର ପାଶେ ।
ତୋ ଚିତ୍ତ ଜାଣିବାର ଆଶେ ॥
ତୋହର କୁପିତ ବଦନ ।
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ଲୋଚନ ॥
ଦେଖିବା ପାଇଁ କଲି ଏହା ।
ତୁ ପୁଣି ନ ଜାଣିଲୁ ତାହା ॥୨୯, ୩୦
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଥାଇ ଗୃହବାସେ ।
ପ୍ରିୟାସଂଯୋଗେ ହାସ୍ୟରସେ ॥
ଦିନ ହରଇ ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ବିଷୟସୁଖେ ଏହା ଲଭେ ॥୩୧
କହନ୍ତି ଶୁକ ଶୁଦ୍ଧଯତି ।
ମୋହନ ବାକ୍ୟେ ଯଦୁପତି ॥
ଶାନ୍ତି କରାଇ ପ୍ରିୟା ମନ ।
ବୋଧିଲେ ଜଗତ ଜୀବନ ॥
ଦେଖି ରୁକ୍ମିଣୀ କୃଷ୍ଣ ଭାବ ।
ଛାଡ଼ିଲା ଚିନ୍ତା ପରାଭବ ॥
କୃଷ୍ଣର ପଦ୍ମମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ।
କଟାକ୍ଷ ନୟନେ ଅନାଇ ॥
ପୁରୁଷବର ପାଶେ ରହି ।
କହେ କମଳମୁଖ ଚ୍ୱହିଁ ॥୩୨, ୩୩
ଅମଳ କମଳ ଲୋଚନ ।
ତୋହର ସତ୍ୟ ଏ ବଚନ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମୁଁ ତୋରେ ନୁହଁଇ ଭାଜନ ॥
ନିଜ ମହିମା ରୂପ ବହୁ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଅଧୀଶ ବୋଲାଉ ॥
ଗୁଣ ପ୍ରକୃତି ବନ୍ଧେ ମୁହିଁ ।
ତୋର ଚରଣ ତଳେ ଥାଇ ॥
ଏତେ ଅନ୍ତର ତୋର ମୋର ।
ତୁ ନୋହୁ ପ୍ରକୃତି ଗୋଚର ॥୩୪
ବୋଲୁ ଯେ ରାଜଭୟେ ମୁହିଁ ।
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ଅଛି ରହି ॥
ଏକଥା ପ୍ରମାଣ ତୋହର ।
ଯେଣୁ ତ୍ରିଗୁଣେ ଅଗୋଚର ॥
ଗୁଣ ଦୋଷକୁ ଭୟ କରି ।
ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ବିହରି ॥
ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଶୋଉ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ତୋର ବାଦ ।
ଏମନ୍ତ କହୁଅଛି ବେଦ ॥
ତୋର ସେବକ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ସମ୍ପଦ ତୁଚ୍ଛପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ମକରନ୍ଦ ।
ନିତ୍ୟେ ପିବନ୍ତି ମୁନିବୃନ୍ଦ ॥
ଅଭେଦ ତାହାଙ୍କର ଗତି ।
ନୃ-ପଶୁଗଣେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୋର ମହିମା ଅଲୌକିକ ।
ଗୋଚର କେ କରେ ବା ଲୋକ ॥
ତୋର ସେବକ ଯେତେ ଜନ ।
ତୋ ତହୁଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ ॥୩୫, ୩୬
ବୋଲୁ ଯେ ନିଷ୍କିଞ୍ଚନ ମୁହିଁ ।
ଯେଣୁ ତୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ମୁନି ଯେତେ ଛନ୍ତି ।
ସେ ତୋ ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ପୂଜନ୍ତି ତୋହର ଚରଣ ।
ତୁ ଆଦି ପରମକାରଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ତୋଷ ଯେହୁ ।
ସେ ତୋତେ ଜାଣିବେଟି କାହୁଁ ॥
ଦାରା ସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ପ୍ରାଣୀ ।
ସେ ତୋତେ ନିକଟେ ନ ଜାଣି ॥
ତୋର ମାୟାରେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେ ।
ନିକଟେ ଅନ୍ତକ ନ ଦେଖେ ॥
ଦେବେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯଜ୍ଞେ ବଳି ।
ସେ ତୋର ପାଦେ ବନମାଳୀ ॥
ପୂଜା କରନ୍ତି ବଳି ଦେଇ ।
ତାହାଙ୍କ ଇଷ୍ଟ ଯେଣୁ ତୁହି ॥୩୭
ପରମଆତ୍ମା ଆଦିମୂଳ ।
ତୁ ସର୍ବ ପୁରୁଷାର୍ଥ ଫଳ ॥
ଯାହା ଲଭିବା ଇଚ୍ଛା କରି ।
ସଂସାର ଛାଡ଼େ ବ୍ରହ୍ମଚ୍ୱରୀ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ହେଉ ତୁ ସୁଲଭ ।
ସଂସାରୀ ମଧ୍ୟେ ତୁ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ସନ୍ନ୍ୟାସୀଜନଙ୍କର ହୃଦେ ।
ତୁ ବସୁ ଭକତି ସୁହୃଦେ ॥
ଜଗତ ଆତ୍ମା ରୂପେ ଥାଉ ।
ଭାବକୁ ଆତ୍ମପଦ ଦେଉ ॥
ଏଣୁ ବରିଲି ତୋତେ ମୁହିଁ ।
ତୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ॥
ତୋର ଭ୍ରୂକୁଟିଭଙ୍ଗୀ କାଳ ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ମହାବଳ ॥
ସେ କାଳବଳେ ହୋନ୍ତି ଧ୍ୱସ୍ତ ।
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ସୁରନାଥ ॥
ଉଠନ୍ତି ଧୂଳି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଅନ୍ୟ କେ ଅଛି ଦେହ ବହି ॥୩୮, ୩୯
ଶାରଙ୍ଗଧନୁର ଶବଦେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଜିଣି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ହରି ଆଣିଲୁ ମୋତେ ହେଳେ ।
ସିଂହ ଯେସନେ ବାହୁବଳେ ॥
ପଶୁଙ୍କ ମଧ୍ୟୁଁ ମହାବେଗେ ।
ଆକର୍ଷି ଭୁଞ୍ଜଇ ସ୍ୱଭାଗେ ॥
ସେ ରାଜା ଭୟେ ନାରାୟଣ ।
ପଶିଲୁ ସମୁଦ୍ରେ ଶରଣ ॥
ସତ୍ୟ ବଚନ ଏ ତୋହର ।
ଯେଣୁ ବଢ଼ିଲୁ ଗୋପପୁର ॥୪୦
ବିତର୍କ କହୁ ମୋର ପାଶେ ।
ତୋ ପାଦ ଲଭିବାର ଆଶେ ॥
ବେଣର ପିତା ପୁଣି ପୁତ୍ର ।
ନାହୁଷ[୧] ଗୟ ଯେ ଜାୟନ୍ତ[୨] ॥
ଚିତ୍ତ ନିବାରି ରାଜ୍ୟ ସୁଖେ ।
ବନେ ପଶିଲେ ଘୋରଦୁଃଖେ ॥
କଠୋର ଯୋଗ କରି ସାଧ୍ୟ ।
ଲଭିଲେ ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ॥୪୧
ତୋ ପାଦ ସରୋଜର ଗନ୍ଧ ।
ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ର ମକରନ୍ଦ ॥
ଆଘ୍ରାଣ ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ କରି ।
କେ ନାରୀ ଆନ ବର ବରି ॥୪୨

୧. ନାହୁଷ—ନହୁଷର ପୁତ୍ର ଯଯାତି । ୨. ଜାୟନ୍ତ—ଭରତ ।

ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ସକଳ ଆତ୍ମା କାମପୂର[1] ॥
ବିବାହକାଳେ ଏ ବିପ୍ରରେ ।
ତୋରେ ବରିଲି ମୁହିଁ ବରେ ॥
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ସଭା ।
ମଧ୍ୟେ ତୋ ଗୁଣ କଥା ଶୋଭା ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ନ ପଶେ ଯାର କର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱାର ॥
ସେ ନାରୀ ବରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଲୋଭ ସୁଖେ ॥
ସେ ନାରୀ ବଶେ ଯେ ରହଇ ।
ଶ୍ୱାନ ମାର୍ଜାର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଗୋରୁ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ଅଶ୍ୱରୂପେ ।
ନିର୍ବନ୍ଧ ଗୃହ ଅନ୍ଧକୂପେ ॥୪୩, ୪୪
କୁନ୍ତଳ ନଖ ଚର୍ମ ଦାଢ଼ି ।
ଦେହ ଉପରେ ଛନ୍ତି ବେଢ଼ି ॥
ରୁଧିର ମାଂସ ମଜ୍ଜା ଅସ୍ଥି ।
ଶିରା ନିର୍ବନ୍ଧ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥିତି ॥
ଅନ୍ତରେ ମଳ କୃମି ମୂତ୍ର ।
କଫ ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ବାତ ପିତ୍ତ ॥
ଏଣେ ନିର୍ମିତ ଯାର ଦେହୀ ।
ଜୀବନ୍ତେ ମୃତପିଣ୍ଡ ସେହି ॥
ତାହାକୁ ସ୍ୱାମୀପଣେ ବରି ।
ଜୀବନ ବହେ ଦୁଷ୍ଟ ନାରୀ ॥
ତୋର ଚରଣ ମକରନ୍ଦ ।
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାହିଁ ଗନ୍ଧ ॥୪୫
ତୋର ଚରଣ ଉପାସନ ।
ନିଶ୍ଚଳ କରୁ ମୋର ମନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଆତ୍ମରତ ତୁହି ।
ପର ଅପର ତୋର ନାହିଁ ॥
ତୁ ଯେବେ ରଜଗୁଣ ମଧ୍ୟେ ।
ମୋତେ ଦେଖିବୁ ଅନୁବନ୍ଧେ ॥

ଏ ବର ମୋତେ ନିତ୍ୟେ ହେଉ ।
ତୋ ପାଦ ସେବି ଦିନ ଯାଉ ॥୪୬
ଭୋ ନାଥ ତୋର ବାକ୍ୟ ମୁହିଁ ।
କପଟ ପ୍ରାୟ ନ ମଣଇ ॥
ଅମ୍ବା କନ୍ୟାର ଚିତ୍ତ ଯେହ୍ନେ ।
ଭୀଷ୍ମଙ୍କୁ ନ ବରିଲା ମନେ* ॥୪୭
ଦୁଷ୍ଟ ଯୁବତୀଙ୍କର ମନ ।
ଭଜଇ ନବ ନବ ଜନ ॥
ଅସତୀବାଦ ତାଙ୍କ ତହିଁ ।
ସାଧବୀ ପ୍ରଶଂସିବେ କାହିଁ ॥
ଯେ ନର ତାହାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଉଭୟ ଲୋକ ତାଙ୍କ ନାଶ ॥୪୮
ଏମନ୍ତେ ପତ୍ନୀ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହସି କହନ୍ତି ପଦ୍ମପାଣି ॥
ତୁ ସାଧ୍ୱୀପଣେ ଅନୁପମ ।
ମୋହର ଆତ୍ମା ଅଭିରାମ ॥
ଶୁଣିବା ପାଇଁ ତୋ ବଚନ ।
ମୁଁ ତୋତେ କଲି ମନେ ଛନ୍ନ ॥
ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ତୋର ବାଣୀ ।
ଏ ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟ ପରିମାଣି ॥୪୯
ଏବେ ମୁଁ ହୋଇଲି ପ୍ରସନ୍ନ ।
ବର ତୁ ମାଗ ତୁଷ୍ଟ ମନ ॥
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ମାଗ ବର ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଦାମୋଦର ॥
ଏକାନ୍ତ ପ୍ରିୟା ତୁ ମୋହର ।
ସକଳ ସମ୍ପଦ ତୋହର ॥୫୦
ତୋହର ଇଷ୍ଟ ପତିବ୍ରତ ।
ମୁହିଁ ଜାଣିଲି ତୋର ସତ୍ୟ ॥
ଅନେକ କଲି ଉପାଲମ୍ଭ ।
ତୋହର ଚିତ୍ତ ବଡ଼ ଦମ୍ଭ ॥
ଭ୍ରଷ୍ଟ ନୋହିଲା ମୋର ପାଦୁଁ ।
ତରିବୁ ସକଳ ପ୍ରମାଦୁଁ ॥୫୧

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ବ୍ରତାଗ୍ରରୀ ମତେ ।
ତପ ସାଧନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ତପର କାମ୍ୟଫଳ ଆଶ ।
ବର ମାଗନ୍ତି ଗୃହବାସ ॥
ସେ ମୋତେ ପାଇବେଟି କାହିଁ ।
ଅଭୟ ବରଦାତା ମୁହିଁ ॥
ମୋହର ମାୟାବଳ ଏହି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୫୨
ମୋକ୍ଷଭଣ୍ଡାର ମୋତେ ପାଇ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସମ୍ପଦ ଇଚ୍ଛଇ ॥
ସେ ମନ୍ଦଭାଗୀ ଦୁଃଖୀ ହୋଇ ।
ନରକେ ପଡୁଥାନ୍ତି ଯାଇ ॥୫୩
ତୁ ମୋର ଗୃହ ଠାକୁରାଣୀ ।
ମୋର ମହିମା ପରିମାଣି ॥
ଭବମୋଚନ ବୃତ୍ତି ମୋର ।
ଖଳ ସମୂହେ ଅଗୋଚର ॥
ସେ ଭାବ କଲୁ ମୋର ତହିଁ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ଥିରୀଜନ୍ମ ହୋଇ ॥୫୪
ତୋହର ପ୍ରାୟ ଗୃହସ୍ଥିରୀ ।
ନାହିଁ ନୋହିବ ମୋର ପୁରୀ ॥
ତୋର ବିବାହକାଳେ ଆସି ।
ଲକ୍ଷେ ନୃପତି ଥିଲେ ବସି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତୁଚ୍ଛ ଭାବ ବହି ।
ବିପ୍ର ପେଷିଲୁ ମୋର ତହିଁ ॥୫୫
ମୁଁ ତୋତେ ହରି ଆଣୁଁ ପଥେ ।
ତୋହର ଭାଇ ଏକା ରଥେ ॥
ଘୋର ସମର ମୋରେ କଲା ।
ଦଇବେ ବନ୍ଧନେ ପଡ଼ିଲା ॥
ବିରୂପ ତାର ରୂପ କଲି ।
ଶସ୍ତ୍ରରେ କେଶ ତା ମୁଣ୍ଡିଲି[2] ॥
ବିଭା ମଙ୍ଗଳ ପର୍ବକାଳେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଗୋଷ୍ଠୀ ମେଳେ ॥

୧. କାମପୂର—ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣକାରୀ । ୨. ମୁଣ୍ଡିଲି—ଲଣ୍ଡା କଲି ।

* ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, କାଶୀରାଜଙ୍କ କନ୍ୟା ଅମ୍ବା, ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କ ସ୍ୱୟଂବର ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଭୀଷ୍ମ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଘେନି ଆସିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅମ୍ବାର ଚିତ୍ତ ଶାଳ୍ୱଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ସେ ଶାଳ୍ୱଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ବିଜୟୀ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା ଏବଂ ତା' ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଭୀଷ୍ମ ତାହାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_14_Front

ପଶା କ୍ରୀଡ଼ାର ସଭାକାଳେ ।
ଦୁଷ୍ଟ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ବଳଦେବଙ୍କୁ ଦ୍ରୋହ କଲା ।
ସେ କାଳେ ଭ୍ରାତ ତୋର ମଲା ॥
ଏ ଦୁଇ ଗୁରୁ ଅପରାଧ ।
ଉଭୟ ସଂକଟ ପ୍ରମାଦ ॥
ଦୁର୍ଗମ ତାପ ଦୁଃଖ ଏହି ।
କାହାର ସାଧ୍ୟ ଏହା ସହି ॥
କିଛି ନ ବୋଲି ମୁଖଗତେ ।
ନିଶ୍ଚେ ଜିଣିଲୁ ଏବେ ମୋତେ ॥ ୫୬
ବିପ୍ରକୁ ମୋର ପାଶେ ପେଷି ।
ଯୁଗ ମଣିଲୁ ଏକ ନିଶି ॥
ଜଗତ ଦେଖି ଶୂନ୍ୟମୟେ ।
ଅନଳ ଦେଇ ନିଜ ଦେହେ ॥
ମରିବା ପ୍ରାୟ କଲୁ ଯୋଗ ।
ଏ ଦେହ ଅନ୍ୟେ କାହିଁ ଭୋଗ ॥
ସେ ଭାବ ଘେନି ହୃଦଗତେ ।
ବଳେ ଆଣିଲି ହରି ତୋତେ ॥ ୫୭
ଶୁକ କହନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଏମନ୍ତ କହି ନାରାୟଣ ॥
ନିଜ ମହିମା ଆତ୍ମରତି ।
ରୁକ୍ମିଣୀ ଭଣ୍ଡିଲେ ଶ୍ରୀପତି ॥
ଏକାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ।
ଏ ନରଲୋକେ ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥ ୫୮
ଅଷ୍ଟ ଅଧିକ ଏକଶତେ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ପତ୍ନୀ ଯେତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପୁରେ ନରହରି ।
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମେ ଭୋଗ ଧରି ॥
ମାୟାରେ ତୁଲ୍ୟ ରୂପ କରି ।
ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମା ନରହରି ॥ ୫୯
ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ପାଦେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାରାୟଣ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ॥
ଚିତ୍ତେ ନିରୋପି ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣୟୋରୈକାନ୍ତିକକ୍ରୀଡ଼ା କଥନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଷ୍ଠଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଅନିରୁଦ୍ଧର ଯେ ବିବାହ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଛଷଠି ଅଧ୍ୟାୟ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
କୃଷ୍ଣେ ବରିଲେ ଯେତେ ନାରୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ ଆଦି କରି ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭେ ଯେତେ ଜାତ ।
ହୋଇଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ସୁତ ॥
ହରିର ବଂଶ ସଂଖ୍ୟା କରି ।
କେ ପାରୁ ନରଦେହ ଧରି ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଦି ପୁତ୍ର ଯେତେ ।
ପ୍ରଧାନେ କହିବଇଁ କେତେ ॥
କନ୍ୟାକେ ଦଶ ଦଶ ସୁତ ।
ଅପରେ ଏକଇ ଦୁହିତ ॥
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟ ରୂପ ଗୁଣ ।
ଏବେ ହୋ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥ ୧
କନ୍ୟାଏ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତେ ।
ଚରଣେ ସେବନ୍ତି ନିରତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପୁରୁ ଦାମୋଦର ।
ଦଣ୍ଡେହେଁ ନୁହନ୍ତି ଅନ୍ତର ॥
ଦେଖିଣ ଗୋବିନ୍ଦର ଭାବ ।
ଆତ୍ମାକୁ ମଣିଲେ ଦୁର୍ଲଭ ॥ ୨
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ସ୍ୱାମୀର ପ୍ରାୟେ ସେ ମଣନ୍ତି ॥
କାହୁଁ ଜାଣିବେ କୃଷ୍ଣଭାବ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କରେ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଜଗତମୋହିନୀ ।
ବିଶେଷେ କୃଷ୍ଣର କାମିନୀ ॥
କୃଷ୍ଣର ମାୟା ଅଗୋଚର ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ସୁର ॥
ଗ୍ରୁରୁ କମଳକୋଷ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ନିର୍ମଳ ମୋହନ ବଦନ ॥
ବିସ୍ତାର ଭୁଜ ନେତ୍ର ବେନି ।
ପ୍ରେମହସିତ ରସ ଘେନି ॥
ସପ୍ରେମ ଦୃଷ୍ଟି ନର୍ମବାଣୀ[୧] ।
ଏ ଭାବେ ମୋହିତ ତରୁଣୀ ॥
ଯୁବତୀଗଣ କୃଷ୍ଣମନ ।
ମୋହନେ ନୋହିଲେ ଭାଜନ ॥ ୩
ଯେ ହରି ସର୍ବ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ରୂପ ଅରୂପ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ଯୁବତୀମାନେ ଅନୁଦିନ ।
ସକାମ ସସ୍ମିତ ବଦନ ॥

୧. ନର୍ମବାଣୀ—ହାସ୍ୟବିଳାସ, ପରିହାସପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଳାପ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କଟାକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ନେହଭାବ ।
ଏଣେ ନିର୍ମିତ ଯେ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ଅନଙ୍ଗବାଣ ଆଣ୍ଟେ ଟାଣି ।
ବିନ୍ଧନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ତରୁଣୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ କୃଷ୍ଣର ତରୁଣୀ ।
ଶୁଦ୍ଧ ସୁରତ ଭାବ ଘେନି ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ପରିହାସେ ।
କୃଷ୍ଣର ଚିତ୍ତ ପ୍ରେମପାଶେ ॥
ବନ୍ଧନେ ନୋହିଲେ ଭାଜନ ।
ତେଣୁ ନ ଘଟେ ଅନୁମାନ ॥ ୪
ରମାରମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପାଇ ନିଜ କାନ୍ତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବ ମୁନି ଯତି ।
ଯାହାର ମାର୍ଗେ ମୋହ ଯାନ୍ତି ॥
ସେ ହରି ସଙ୍ଗତେ ଯୁବତୀ ।
ଆନନ୍ଦେ ନିରତେ ରମନ୍ତି ॥
ନବ-ସଙ୍ଗମେ ପ୍ରିୟଭାବ ।
ନିତ୍ୟେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଅନୁରାଗ ॥
ସେବନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ।
ଯୁବତୀ ଭାବ ଆଚରଣେ ॥ ୫
କୃଷ୍ଣର ଆଗମନ ଦେଖି ।
ଉଠନ୍ତି ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କେତେହେଁ ଦୂର ବେଗେ ଯାଇ ।
କୃଷ୍ଣର ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
ସକାମ ଲାଳସେ ତରୁଣୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନିଜ ଘରେ ଆଣି ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନେ ବସାଇ ।
ବେନି ଚରଣ ହସ୍ତେ ଧୋଇ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ଲେପି କୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗେ ।
ଚାମର ପକାନ୍ତି ସୁରଙ୍ଗେ ॥
ବିଶ୍ରାମ କରାଇ ଶ୍ରୀପତି ।
ସୁଗନ୍ଧ କୁସୁମେ ପୂଜନ୍ତି ॥
କେଶ ପ୍ରସାଧନ ରଞ୍ଜନେ ।
ସେବନ୍ତି ସ୍ନାହାନ ଭୋଜନେ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ।
ସେବା କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥

କନ୍ୟାଙ୍କେ ଶତେ ଶତେ ନାରୀ ।
ପାଦେ ଖଟନ୍ତି ପରିବାରୀ ॥
ତଥାପି ସ୍ୱାମୀର ଚରଣେ ।
ସେବନ୍ତି ସେବକୀ ପ୍ରମାଣେ ॥ ୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେକ ଯୁବତୀ ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଷ୍ଟନାରୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ ଆଦି କରି ॥
କନ୍ୟାଙ୍କେ ଦଶ ଦଶ ସୁତ ।
ତାହାଙ୍କ ଉଦରୁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଆଉର ଷୋଳସସ୍ର ଶତେ ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଅଛି ତୋତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭୁ ସେହିମତ ।
ଏକ ଦୁହିତା ଦଶ ପୁତ୍ର ॥
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ କୃଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ତେଜେ ॥
ସର୍ବେ ଦିଶନ୍ତି କୃଷ୍ଣତେଜ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହାରାଜ ॥
ହରିର ବଂଶ ସଂଖ୍ୟା କରି ।
କେ କହିପାରେ ଦେହ ଧରି ॥
ଅଷ୍ଟକନ୍ୟାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯେତେ ।
ପ୍ରମାଣି କହିବି ମୁଁ ତୋତେ ॥ ୭
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଚାରୁଦେଷ୍ଣ ଆଦି ।
ସୁଦେଷ୍ଣ ତୃତୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଚତୁର୍ଥ ପୁତ୍ର ଚାରୁଦେହ ।
ଏହାଙ୍କ ବଳ ଅପ୍ରମେୟ ॥
ସୁଚାରୁ ଚାରୁଗୁପ୍ତ ବେନି ।
ସପ୍ତମେ ଭଦ୍ରଚାରୁ ଘେନି ॥
ଚାରୁଚନ୍ଦ୍ର ବିଚାରୁ ନାମ ।
ଚାରୁ ସହିତେ ଏ ଦଶମ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ଗର୍ଭୁଁ ଏ ସମ୍ଭୂତ ।
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟ ନେତ୍ର ଗାତ୍ର ॥୮,୯
ପ୍ରଥମେ ଭାନୁ ଯେ ସୁଭାନୁ ।
ତୃତୀୟ ସ୍ୱର୍ଭାନୁ ପ୍ରଭାନୁ ॥
ଭାନୁମାନ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ।
ବୃହଦ୍‌ଭାନୁ ଯେ ଅତିଭାନୁ ॥

ଶ୍ରୀଭାନୁ ପ୍ରତିଭାନୁ ଶେଷ ।
ଏ ସତ୍ୟଭାମା ପୁତ୍ର ଦଶ ॥
ଋକ୍ଷ ନନ୍ଦିନୀ ଜାମ୍ବବତୀ ।
ଶୁଣ ତୁ ତାହାର ସନ୍ତତି ॥
ଶାମ୍ବ ସୁମିତ୍ର ପୁରୁଜିତ ।
ସହସ୍ରଜିତ ଶତଜିତ ॥
ବିଜୟ ପୁଣି ଚିତ୍ରକେତୁ ।
ଦ୍ରବିଡ଼ ବସୁମାନ କ୍ରତୁ ॥୧୦-୧୨
ସତ୍ୟାର ପୁତ୍ର ଶୁଣ ଏବେ ।
ତୋତେ କହିବି ପ୍ରିୟ ଭାବେ ॥
ବୀର ଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଅଶ୍ୱସେନ ।
ଚିତ୍ରଗୁ ବୃଷ ବେଗବାନ ॥
ଶ୍ରୀମାନଶଙ୍କୁ ବସୁ ଆମ ।
କୁନ୍ତି ସହିତେ ଏ ଦଶମ ॥୧୩
ସାଧୁସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୁତ କବି ।
ତୃତୀୟେ ବୃଷ ଅନୁଭବି ॥
ବୀର ସୁବାହୁ ଭଦ୍ର ଏକ ।
ଶାନ୍ତି ଅଷ୍ଟମ ଯେ ସୋମକ ॥
ଦରଶ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ଶେଷ ।
କାଳିନ୍ଦୀପୁତ୍ର ଏ ଯେ ଦଶ ॥୧୪
ପ୍ରଘୋଷ ଗାତ୍ରବାନ ସିଂହ ।
ବଳ ପ୍ରବଳ ଯେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗ ॥
ମହାଶକ୍ତି ଯେ ସହ ଓଜ ।
ଅପରାଜିତ ଯେ ଆତ୍ମଜ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣା ଦଶପୁତ୍ର ଏହି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ମନ ଦେଇ ॥୧୫
ବୃକ ହର୍ଷ ଅନିଳ ଗୃଧ୍ର ।
ବର୍ଦ୍ଧନ ଆଉର ଅନ୍ନାଦ ॥
ମହାଶ ପାବନ ଯେ ବହ୍ନି ।
କ୍ଷୁଧି ସହିତେ ଦଶ ଘେନି ॥
ଏ ସର୍ବେ ମିତ୍ରବିନ୍ଦାସୁତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଭଦ୍ରା ସୁତ ॥୧୬
ସଂଗ୍ରାମଜିତ ବୃହଦ୍‌ସେନ ।
ଶୂର ସତ୍ୟକ ପ୍ରହରଣ ॥
ଜୟ ସୁଭଦ୍ର ଅରିଜିତ ।
ବାମ ଆୟୁ ଏ ଦଶ ସୁତ ॥୧୭
ଏମନ୍ତେ ଅଷ୍ଟପାଟରାଣୀ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ମଧ୍ୟେ ପୁଣି ॥

ଦୀପ୍ତିମାନ ଯେ ତାମ୍ରତପ୍ତ ।
ରୋହିଣୀ* ଗର୍ଭେ କୃଷ୍ଣସୁତ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣପତ୍ନୀ ଯେତେ ।
ପୁତ୍ର ପୁତ୍ରୀ ଯେ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଅନଙ୍ଗ ଅନୁରୂପେ ଜାତ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୁକ୍ମିଣୀର ସୁତ ॥
ରୁକ୍ମୀ[୧] କୁମାରୀ ରୁକ୍ମବତୀ ।
ସାଧ୍ୱୀ ଲକ୍ଷଣା ଶୁଦ୍ଧମତି ॥
ତାହାକୁ ସ୍ୱୟଂବର ମଧ୍ୟେ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ହରିଲା ବିବାଦେ ॥
ରାଜାଙ୍କ ବଳ ଦର୍ପ ହରି ।
କନ୍ୟା ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବିଭା କରି ॥
ସେ କନ୍ୟା ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ଜାତ ।
ଯା ନାମ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଖ୍ୟାତ ॥୧୮, ୧୯
ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ପରିମାଣି ॥
ବୋଇଲେ ମଧୁର ବଚନ ।
ଭୋ ମୁନି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ଏମନ୍ତ କଉତୁକ ବାଣୀ ।
ସଂଶୟ ଲାଗିଲା ତ ଶୁଣି ॥
ରୁକ୍ମୀ ଯେ କୃଷ୍ଣର ବଇରୀ ।
ସଂଗ୍ରାମ କାଳେ ଅଛି ହାରି ॥
କେମନ୍ତେ ରିପୁ ପୁତ୍ରେ ବରି ।
ବିବାହ ଦେଲା ତା କୁମାରୀ ॥
ଯେ ନିତ୍ୟେ ବୁଦ୍ଧି ମୋହ ଗାଢ଼େ ।
କୃଷ୍ଣ ମରଣ ଛିଦ୍ର ଲୋଡ଼େ ॥
ମାରିବା ପାଇଁ କରେ ଆଶ ।
ସେ କାହିଁ ବିବାହେ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଉଭୟେ ବଇରୀ ବିରୋଧ ।
କେମନ୍ତେ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ॥୨୦
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ଏକଥା ନ ଘଟଇ ମନେ ॥
ବଇରୀ ଭାବେ ବନ୍ଧୁ କାହିଁ ।
ଉତ୍ତମ ଲୋକେ ଛନ୍ତି କହି ॥୨୧

କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହୋ ରୁକ୍ମୀର ବେଭାର ॥
କୃଷ୍ଣର ତହୁଁ ଅପମାନେ ।
ବଇରୀ ଭାବ ଅଛି ମନେ ॥
ତଥାପି ଭଗିନୀର ସୁତ ।
ଭଣଜା ଭାବେ ବରପାତ୍ର ॥
କୁଳ ବେଭାର ଏହିମତେ ।
ଦେଲା ସେ ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରିୟଅର୍ଥେ ॥୨୨, ୨୩
ରୁକ୍ମିଣୀ ସୁତା ଅନୁପମ ।
ଯାହାର ଚାରୁମତୀ ନାମ ॥
ବଳୀ ଯେ କୃତବର୍ମା ସୁତ ।
ତାରେ ବରିଲା ସେ ଦୁହିତ ॥୨୪
ରୁକ୍ମୀପୁତ୍ରର କନ୍ୟା ଥିଲା ।
ଅନିରୁଦ୍ଧକୁ ବିଭା ଦେଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ବଇରୀ ଯୁକତେ ।
ଦେଲା ସେ ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରିୟଅର୍ଥେ ॥
ଯେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବିଗ୍ରହେ ।
ଦେଲା ରୁକ୍ମଣ ସ୍ନେହଭରେ ॥୨୫
ଯାର ବିବାହକାଳେ ହରି ।
ରାମ ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଦି କରି ॥
ଶାମ୍ବ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଦି ସୁତେ ।
ଯାଦବ ସଇନ୍ୟ ସହିତେ ॥
ବିବାହ ଉତ୍ସବ ସମ୍ଭାରେ ।
ମିଳିଲେ ଭୋଜକଟ ପୁରେ ॥୨୬
ବିବାହ ସାରି ତାର ପୁରେ ।
ଯେମନ୍ତ କୁଟୁମ୍ବ ବେଭାରେ ॥
ତାର ବିବାହେ ବିପରୀତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଉତ୍ସବ ଅନ୍ତେ ଏକଦିନେ ।
ବିବାହେ ଥିଲେ ଯେତେ ଜନେ ॥
କଳିଙ୍ଗରାଜ ଆଦି ଯେତେ ।
ବିଗ୍ରହ କରନ୍ତି ଏକାନ୍ତେ ॥
ଆଜ ସଭାର ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ରୋହିଣୀନନ୍ଦନେ ବିଶ୍ୱାସି ॥

ଆନନ୍ଦେ ପଶାଖେଳ କରି ।
ଛଳେ ଜିଣିବା ହଳଧାରୀ ॥୨୭
ଖେଳ ନ ଜାଣେ ବଳରାମ ।
ଜିଣିମା ଗଡ଼ ଧନ ଗ୍ରାମ ॥
ରୁକ୍ମଣ ସଙ୍ଗେ ଖେଳାଇବା ।
ଆମ୍ଭେ ନିକଟେ ବସିଥିବା ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଖେଳ କଲେ ।
କପଟେ ରାମଙ୍କୁ ଆଣିଲେ ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଖେଳ କରି ।
ସୁଖେ ଖେଳନ୍ତି ହଳଧାରୀ ॥୨୮
ପ୍ରଥମେ ଲକ୍ଷେ ଲକ୍ଷେ ପଣ ।
ଯେମନ୍ତେ ଖେଳର ଭିଆଣ ॥
ରାମ ପାତିଲେ ପଶାଦାନ ।
ଜିଣିଲା ଭୀଷ୍ମକନନ୍ଦନ ॥
ପାଶେ ଯେ ଥିଲା ଦନ୍ତବକ୍ର☬ ।
ସ୍ୱଭାବେ କରିଅଛି ଚକ୍ର ॥
ହସିଲା ରାମମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବିକଟ ଦଶନ ଦେଖାଇ ॥
ଖେଳର ସ୍ୱଭାବ ଏମନ୍ତ ।
କୋପ ନ କଲେ ହଳହସ୍ତ ॥୨୯
ଲକ୍ଷକୁ ଦଶଗୁଣ କରି ।
ହୁଡ଼ ଧରିଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ସେ ବେଳେ ହଳଧର ଜିଣି ।
ରୁକ୍ମୀ ବୋଇଲା ତାହା ଶୁଣି ॥
ମୁହିଁ ଜିଣିଲି ଏତେ ଧନ ।
ଭୋ ରାମ ପୁଚ୍ଛ ସଭାଜନ ॥୩୦
ଏମନ୍ତେ କଇତବ[୨] କଲା ।
ରାମର କୋପ ଉପୁଜିଲା ॥
ଜଳଧି ଯେହ୍ନେ ପ୍ରଳୟରେ ।
ଉଚ୍ଛୁଳେ ବହୁତ କଲ୍ଲୋଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅରୁଣ ଲୋଚନ ।
ବୋଲନ୍ତି ରୋହିଣୀ ନନ୍ଦନ ॥୩୧
ଏବେ ମୋହର ପଣ ଶୁଣ ।
ହୁଡ଼ିଲି ଦଶକୋଟି ଧନ ॥

୧. ରୁକ୍ମୀ—ରୁକ୍ମଣ । ୨. କଇତବ—କପଟ ।

* ଅବଶିଷ୍ଟ ୧୬୧୦୦ ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ରୋହିଣୀ ଜଣେ ।

☬ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ଦନ୍ତବକ୍ର' ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତେ 'କାଳିଙ୍ଗ' ଅର୍ଥାତ୍ କଳିଙ୍ଗ ନରେଶ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଏତେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଏ ମୋହର ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ହଳଧର ॥
ଏମନ୍ତେ ଖେଳ ପୀଢ଼[୧] କରି ।
ଦାନ ପାତିଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ଧର୍ମେ ଜିଣିଲେ ବଳରାମ ।
ଜିଣିଲି ବୋଇଲା ରୁକ୍ମଣ ॥
ଏବେ ହୋ ଜିଣିଲିଟି ମୁହିଁ ।
ପଗ୍ରର ସଭା ମଧ୍ୟେ ତୁହି ॥୩୨
ସେକଥା ଦନ୍ତବକ୍ର ଶୁଣି ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ହଳପାଣି ॥
ଏ ବେଳ ଜିଣିଲା ରୁକ୍ମଣ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯେତେ ପୀଢ଼ ଆଣ ॥
ରୋହିଣୀସୁତ ତାହା ଶୁଣି ।
କପାଳ କଣ୍ଟି[୨] ହେଲେ ତୁନି ॥
ସେକାଳେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବାଣୀ ।
ଡାକିଲା ରାମ ଏଥେ ଜିଣି ॥
କପଟ କରଇ ରୁକ୍ମଣ ।
ଏମନ୍ତ ଆକାଶ ବଚନ ॥୩୩
ଧର୍ମବଚନ ନିନ୍ଦା କରି ।
ରୁକ୍ମଣ ବୋଲେ କୋପ ଭରି ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଣିଲା ତ ନାହିଁ ।
ଜିଣିଲି ସଭାମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ଭୂପାଳେ ତାହା ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ଅଛି ଏହୁ ଜିଣି ॥

ଶୁଣି ରୁକ୍ମଣ କଲା ହାସ ।
ଯେଣୁ ଆବୃତ କାଳପାଶ ॥୩୪
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ[୩] ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଟ ଜାତିହୀନ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଜାଣିବ ଖେଳ କାହିଁ ।
ବନେ ଗୋପାଳ ମେଳେ ଥାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତୁମ୍ଭେ ବନ୍ୟଲୋକ ।
ନ ଜାଣ ପଶା କଉତୁକ ॥
ଗୋରୁ ଚରାଇ ଗଲା ଦିନ ।
ତୁମ୍ଭର ଏଣେ କାହିଁ ଜ୍ଞାନ ॥
ଖେଳ ଜାଣନ୍ତି ରାଜପୁତ୍ରେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଜୟ ଏହୁ ମତେ ॥
ପଶା ଖେଳିଲା ତୁମ୍ଭ ନାହିଁ ।
ରୁକ୍ମୀ ବୋଇଲା ରାମେ ଗ୍ରହିଁ ॥୩୫
ଏମନ୍ତେ ରୁକ୍ମଣ ବଚନ ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତି ସଭାଜନ ॥
ରାମ କୋପିଲେ ତାହା ଶୁଣି ।
ପରିଘ ଶସ୍ତ୍ର କରେ ଘେନି ॥
ରୁକ୍ମଣ ମୁଣ୍ଡେ ଘୋର ନାଦେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ॥
ତଳେ ଯେ ଥିଲା ପଶାକାଠି ।
ରାମ ଘେନିଣ କୋପଦୃଷ୍ଟି ॥
ସଭାର ଅପମାନ ଦୁଃଖେ ।
ପିଟିଲେ ଦନ୍ତବକ୍ର ମୁଖେ ॥

ବଜ୍ର ସମାନ ପଶାକାଠି ।
ବାଜି ଭାଜିଲା ଦନ୍ତପାଟି ॥
ଯେ ଦନ୍ତେ ରାମଙ୍କୁ ହସିଲା ।
ସେ ଭାଜି ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ॥
ରୁଧିର ବହେ ତାର ତୁଣ୍ଡେ ।
ଗୋଳ ଶୁଭିଲା ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥୩୬, ୩୭
ରାମର ପଶାକ୍ରୀଡ଼ା କାଳେ ।
ଦୁଷ୍ଟେ ଯେ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଥିଲେ ॥
ରାମର ଶସ୍ତ୍ରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ଛିଡ଼ିଲା ଭୁଜ ଊରୁ ମୁଣ୍ଡ ॥
ଅଙ୍ଗ ରୁଧିର ରଙ୍ଗବେଶେ ।
ପଳାଇ ଗଲେ ନିଜ ଦେଶେ ॥୩୮
ରୁକ୍ମୀର ନାଶ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ଭାଳି ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ରାମ ରୁକ୍ମଣ ସ୍ନେହଭଙ୍ଗ ।
ଭୟେ ମଉନ ଶିରୀରଙ୍ଗ ॥୩୯
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଆରୋହି ନନ୍ଦିଘୋଷ ଯାନ ॥
ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଦ୍ୱାରକା ବିଜେ କଲେ ରଙ୍ଗେ ॥
ଯାଦବେ ରାମ ଆଦି ଯେତେ ।
ଗଲେ ସେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁପଥେ ॥୪୦
ସେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଅନିରୁଦ୍ଧ ବିବାହେ ରୁକ୍ମଣବଧୋ ନାମ ଷଟ୍‌ଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ସପ୍ତଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସତଷଠିରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ । ବାଣାସୁରରେ ହେଲା ରୋଧ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧର ।
ଶୋଣିତପୁରେ ମହାବୀର ॥
ଦନୁଜ ବଳିର କୁମର ।
ନାମ ତାହାର ବାଣାସୁର ॥

ଶତେ କୁମର ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ତାମସ ଭାବେ ମହାଦୁଷ୍ଟ ॥
ତପେ ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଧ୍ୟାୟି ।
ବରେ ସହସ୍ରଭୁଜ ପାଇ ॥

ନିଜ ସହସ୍ରଭୁଜ ବଳେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ଭ୍ରମିଲା ମହୀତଳେ ॥
ଦେଖି ତାହାର ଭୁଜ ତେଜ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିଲେ ସର୍ବରାଜ ॥

୧. ପୀଢ଼—ପଣ ବା ବାଜି । ୨. କପାଳ କଣ୍ଟି—ଭାଗ୍ୟ ଆଦରି । ୩. ପରୁଷ ବଚନ—କଠୋର ବାଣୀ, ଶ୍ରୁତିକଟୁ ବାକ୍ୟ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯୁଦ୍ଧ ନ ପାଇ ମନସ୍ତାପେ ।
ମିଳିଲା ଈଶ୍ୱର ସମୀପେ ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ପାଞ୍ଚଶତ କନ୍ଧେ ।
ଦିବ୍ୟ ତାଣ୍ଡବ ଅନୁବନ୍ଧେ ॥
ତୋଷିଲା ଭବାନୀ ଶଙ୍କର ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଶୂଳଧର ॥
ବୋଇଲେ ବର ମାଗ ତୁହି ।
ତୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ଆଜ ମୁହିଁ ॥
ସେ ବୋଲେ ହୁଅ ମୋର ଦ୍ୱାରୀ ।
ହେଉ ବୋଇଲେ ଶୂଳଧାରୀ ॥୧-୫
ଦିନେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ମହାବୀର ।
ରତ୍ନ ମୁକୁଟ ଅଛି ଶିର ॥
ସେ ଶିରେ ହରପାଦେ ପଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥ ୬
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁର ଚରଣ ।
ଅନାଦି ପରମକାରଣ ॥
ତୁ ନାଥ ସର୍ବଲୋକଗୁରୁ ।
ଜଗତଜନ କାମତରୁ ॥
ଅପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ଯେତେ ଜନ ।
ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦ ପାରୁ ଦେଇ ।
ଭକତ ଯେମନ୍ତେ ଲୋଡ଼ଇ ॥ ୭
ସହସ୍ରେ ଦେଲୁ ମୋତେ କର ।
କେବଳ ଭାର ଏ ମୋହର ॥
ଅପ୍ରୟୋଜନ ଭୁଜ ବହି ।
ସଂଗ୍ରାମେ ସୁଖ ମୋର ନାହିଁ ॥
ସମର ଅର୍ଥେ ତିନିଲୋକେ ।
ତୁଲେ ଖୋଜିଲି ଏକେ ଏକେ ॥
ମୋ ମୁଖେ ନ ମିଳିଲେ କେହି ।
ତୁ ମାତ୍ର ଅଛୁ ଶେଷ ହୋଇ ॥ ୮
ସମରେ ଭୁଜଦଣ୍ଡ ବଳେ ।
ଭ୍ରମିଲି ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଅଇରାବତ ଆଦି ନାଗେ ।
ଥିଲେ ଯେ ଅଷ୍ଟଦିଗଭାଗେ ॥
ତାହାଙ୍କ ତୁଲେ ମୁଁ ଆନନ୍ଦେ ।
ସମର କରିବାର ସନ୍ଧେ ॥
ପର୍ବତେ ପିଟିଲି ମୁଁ କର ।
ତକ୍ଷଣେ ଗିରି ହେଲା ଚୂର ॥
ଦେଖି ମୋହର ଭୁଜତେଜ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ସର୍ବରାଜ ॥ ୯
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
କୋପ ନୟନେ ତ୍ରିଲୋଚନ ॥
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ବାଣାସୁର ।
ରଥେ ଯେ ଧ୍ୱଜ ଅଛି ତୋର ॥
ତାର ପତାକା ଯେତେବେଳେ ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିବ ମହୀତଳେ ॥
ଏ ଭୁଜ ଗର୍ବ ନାଶିବାରେ ।
ରିପୁ ମିଳିବ ତୋର ପୁରେ ॥
ସେ ବେଳେ ତାର ତୁଲେ ରଣ ।
କରିବୁ ଶୁଣ ମୂଢ଼ ବାଣ ॥୧୦
ଏମନ୍ତ ହରବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ କରଇ ଭାଳେଣି ॥
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତଇ ଶମ୍ଭୁକଥା ।
କେମନ୍ତେ ଯିବ ଭୁଜ ବ୍ୟଥା ॥
ଚିନ୍ତଇ ନିଜ ବୀର୍ଯ୍ୟ ନାଶ ।
ଆବୋରି ନିଜ କାଳପାଶ ॥୧୧
ଶୁଣ ରାଜନ ଚିତ୍ରକଥା ।
ଉଷା ନାମେଣ ତା ଦୁହିତା ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପରାଶି ।
କି ଅବା କହିବି ପ୍ରଶଂସି ॥
ତାହାର କନ୍ୟାକାଳ ଜାଣି ।
ନିରୋଧ କଲା ଦୈତ୍ୟମଣି ॥
ଅତି ଦୁର୍ଗମ ପୁର କରି ।
ନିରୋଧେ ନିବେଶି ପାହାରୀ ॥
ନର କିନ୍ନରେ ଅଗୋଚର ।
ଏମନ୍ତେ କରି କନ୍ୟାପୁର ॥
ଉତ୍ତମକୁଳେ କନ୍ୟା ଅର୍ଥେ ।
ବର ଖୋଜଇ ଶୁଦ୍ଧ ପାତ୍ରେ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଜ୍ଞାତି ମେଳେ ।
ବିବାହ ଦେବ ଶୁଦ୍ଧକାଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଥୋଇ ଯତ୍ନ କରି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ସେ କନ୍ୟା ରାତ୍ରେ ନିଦ୍ରାକାଳେ ।
ସ୍ୱପ୍ନେ ରମିଲା କାନ୍ତମେଳେ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନସୁତ ସଙ୍ଗେ ରମି ।
ପ୍ରଳାପେ କଲା ଶୋକ ଧ୍ୱନି ॥
ହେ କାନ୍ତ କାହିଁ ଗଲ ଛାଡ଼ି ।
ଶୋକସାଗରେ ମୋତେ ଏଡ଼ି ॥
ନ ଦେଖି ଛାଡ଼ିବି ଜୀବନ ।
ଦେଖାଅ ସୁନ୍ଦର ବଦନ ॥
ଏମନ୍ତ ନିଦ୍ରାଭୋଳେ ବାଣୀ ।
ଉଠିଲେ ସର୍ବ ସଖୀ ଶୁଣି ॥
ସଚେତ କରିଣ ବହନ ।
ଗ୍ରହିଁଣ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ବଚନ ॥୧୨, ୧୩
ବାଣାସୁରର ମନ୍ତ୍ରୀବର ।
କୁମ୍ଭାଣ୍ଡ ବୋଲି ନାମ ତାର ॥
ତାର କୁମାରୀ ଚିତ୍ରଲେଖା ।
କନ୍ୟାର ତୁଲେ ଥିଲା ଏକା ॥
ଅନ୍ତରେ ଅଛନ୍ତି କାମିନୀ ।
ସେ ବୋଲେ କନ୍ୟା କୋଳେ ଘେନି ॥
ଶୁଣ ସୁନ୍ଦରି ମୋର ବାଣୀ ।
ତୋର ପିଅର ନୃପମଣି ॥
ବିଭା ନ କଲା ତୋତେ ବରେ ।
ଥୋଇଲା ବନ୍ଦୀପ୍ରାୟ ଘରେ ॥
କାନ୍ତ ତୋହର ସଙ୍ଗେ ନାହିଁ ।
ପ୍ରଳାପ କଲୁ କିସ ପାଇଁ ॥
ଏ ତ ନୁହଇ ଭଲ ଚିହ୍ନ ।
ଶୁଣିବେ ଦ୍ୱାରପାଳଗଣ ॥
କହିବେ ତୋର ପିତା ଆଗେ ।
କଷ୍ଟ ହୋଇବ ମୋର ଭାଗେ ॥୧୪, ୧୫
ତାର ବଚନ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ଉଷା ବୋଲଇ ମୃଦୁବାଣୀ ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖିଲି ମୁଁ ପୁରୁଷ ।
ଅତି ସୁନ୍ଦର ତାର ବେଶ ॥
ଶ୍ୟାମଳ କମଳଲୋଚନ ।
ସୁନ୍ଦର ଶଶାଙ୍କ ବଦନ ॥
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ।
ଯୁବତୀଜନଙ୍କୁ ମଦନ ॥୧୬

ସେ ମୋର ଚୁମ୍ବିଲା ଅଧର ।
ନିବିଡ଼େ ଆସି କଲା କୋଳ ॥
ଶୋକସାଗରେ ମୋତେ ଥୋଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ଗଲା ସେ ପଳାଇ ॥
ଯେବେ ତା ନ ଦେଖେ ବଦନ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଛାଡ଼ିବି ଜୀବନ ॥୧୭
ଏମନ୍ତ କନ୍ୟା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସେ ଚିତ୍ରଲେଖା ମନେ ଗୁଣି ॥
ହରଷେ ଧରି କନ୍ୟା କର ।
ବୋଲଇ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କର ॥
ମୋହର ସିଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଅଛି ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖ କମଳାକ୍ଷି ॥
ଚିତ୍ରେ ଲେଖିବି ସର୍ବଜନ ।
ତୋହର କାନ୍ତ ଭଲେ ଚିହ୍ନ ॥
ତାହାକୁ ଦେବି ତୋତେ ଆଣି ।
ଶୋକ ନ କର ସୁଲକ୍ଷଣି ॥୧୮
ଏମନ୍ତ କହି ଚିତ୍ରରେଖି ।
ଚିତ୍ରେ ତ୍ରିଲୋକଜନ ଲେଖି ॥
ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବ ସିଦ୍ଧଗଣ ।
ପୁରୁଷ କିନ୍ନର ଗ୍ୱରଣ ॥
ଅସୁର ବିଦ୍ୟାଧର ଯକ୍ଷ ।
ଦାନବ ମାନବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୧୯
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ବୃଷ୍ଣିବଂଶେ ।
ଦେବେ ଉପୁଜିଛନ୍ତି ଅଂଶେ ॥
ବସୁଦେବଙ୍କୁ ଚିତ୍ରେ ଲେଖି ।
ଦେଖ ବୋଲଇ ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ॥
ପୁଣି ଲେଖିଲା କୃଷ୍ଣ ରାମ ।
ରୂପ ଯାହାଙ୍କ ଅନୁପମ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ଲେଖି ।
ତା ଦେଖି ଉଷା ଅଧୋମୁଖୀ ॥୨୦
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ ।
ଲେଖନ୍ତେ ଉଷା କଲା ସଧ ॥
ସକାମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଦେଖି ।
ଲାଜେ ହୋଇଲା ଅଧୋମୁଖୀ ॥
ବୋଲଇ ଚିତ୍ରଲେଖା ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ସଖି ସେ ପୁରୁଷ ଏହି ॥

ଆନନ୍ଦେ ହରଷ ବଦନ ।
ସଖୀ ଜାଣିଲା ତାର ମନ ॥୨୧
ସିଦ୍ଧଯୋଗିନୀ ଯୋଗବଳେ ।
ଉଠିଲା ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରକାଶିଲା ନିଶି ।
ବେଗେ ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ପଶି ॥
ଅନିରୁଦ୍ଧର ନିଦ୍ରାକାଳେ ।
ହରିଲା ଯୋଗମାୟା ବଳେ ॥
ଶଯ୍ୟା ସହିତେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଘେନିଣ ଚଳିଲା ତୁରିତେ ॥
ଗଗନମାର୍ଗେ ଅତି ଖରେ ।
ମିଳିଲା ଶୋଣିତନଗରେ ॥
ଉଷା ଶୟନେ ଦରଶନ ।
କରାଇ ତୋଷ କଲା ମନ ॥୨୨, ୨୩
ଉଷା ପୂଜିଲା ବୀରପାଦ ।
ଛାଡ଼ିଲା ମନର ବିଷାଦ ॥
ସୁନ୍ଦର ବର ଦେଖି ହସି ।
ରମିଲା ହୃଦୟ ବିଶ୍ୱାସି ॥
ଏକାନ୍ତପୁର ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଯହିଁ ପୁରୁଷ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ॥୨୪
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ଧୂପ ଦୀପ ।
ଆସନ ଭୋଜନ ସମୀପ ॥
ଏକ ବସନ ବେନି ଦେହେ ।
ସେବା ସୁବାକ୍ୟେ ମନ ମୋହେ ॥
ପୂଜିତ କୃଷ୍ଣସୁତ ବଳା ।
ରତି ପଣ୍ଡିତ ଅନର୍ଗଳା ॥
ଗୁପତେ କନ୍ୟାପୁରେ ଥାଇ ।
ଅଧିକ ସ୍ନେହଭାବ ବହି ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ।
ଏମନ୍ତେ କେତେ ଦିନ ଗଲା ॥
ଉଷାର ପ୍ରିୟ ପ୍ରେମ ଲୋଭେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ୱଭାବେ ॥୨୫, ୨୬
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
କନ୍ୟାର ଦେଖି ହୃଷ୍ଟମତି ॥
ଯଦୁକୁମର ସଙ୍ଗେ ରମି ।
ଚିହ୍ନ ଦିଶଇ ରତିଶ୍ରମୀ ॥

ଦେଖି ଡରିଲେ ଦ୍ୱାରୀଗଣ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ତାଙ୍କ ମନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନୃପନାଥ ଆଗେ ।
କହିଲେ କର ଯୋଡ଼ି ବେଗେ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଦେଖିଲୁ ତୋହର ଦୁଲଣୀ ॥
କୁଳଦୂଷଣ କନ୍ୟାଗୁଣ ।
ରାଜନ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୨୭, ୨୮
କନ୍ୟାର ଦ୍ୱାରେ ଆମ୍ଭେ ଥାଇଁ ।
ଦଣ୍ଡେହେଁ ଅବକାଶ ନାହିଁ ॥
ଶଶୀ ତପନ ଶୂନ୍ୟେ ଯାନ୍ତି ।
ସେହି କନ୍ୟାକୁ ନ ଦେଖନ୍ତି ॥
ପୁରୁଷ ଦୃଷ୍ଟି ଯହିଁ ନାହିଁ ।
ତପନ ତେଜ ନ ଲାଗଇ ॥
ପରେ ଦୂଷିତା କନ୍ୟା ଦେଖି ।
ଅଇଲୁ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ଏବେ କର ।
ଏଥକୁ ସାକ୍ଷୀ ଦିବାକର ॥
ଆମ୍ଭେ ଜାଣିବୁ ଏହା କାହିଁ ।
କହିଲୁ ଆମ୍ଭ ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୨୯
ଶୁଣି ଚକିତ ନୃପବର ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ॥
ଶୁଣି ନ ଚଳଇ ଚରଣ ।
ଦୁର୍ଗମେ ଦୁହିତା ଦୂଷଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ମୟୂରଥ ଧ୍ୱଜ ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ଭୂମି ମଧ୍ୟ ॥
ବାଣ କୋଦଣ୍ଡ ଧରି କରେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା କନ୍ୟାଦ୍ୱାରେ ॥
ଦେଖିଲା ମଦନ ତନୁଜ ।
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ବେନି ଭୁଜ ॥
ପୀତବସନ ହୃଦେ ତାର ।
ଅଶେଷ ଭୁବନ ସୁନ୍ଦର ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମନେତ୍ର ।
ଅଳକା କପୋଳେ ବିଚିତ୍ର ॥

କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ବେନି ଶୋହେ ।
ସୁନ୍ଦରରୂପ ଜନ ମୋହେ ॥
ଅଧରେ ଶୋହେ ମନ୍ଦହାସ୍ୟ ।
ସୁଚିତ୍ତେ ବସି କନ୍ୟା ପାଶ ॥
ପଶା ଖେଳଇ ପ୍ରିୟା ସଙ୍ଗେ ।
କୁଚ କୁଙ୍କୁମ ସର୍ବଅଙ୍ଗେ ॥
ମଲ୍ଲିକା ପୁଷ୍ପମାଳ ହୃଦେ ।
ଆନ୍ଦୋଳେ ବେନିଭୁଜ ମଧ୍ୟେ ॥
ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟାର ସମୀପେ ।
ଦେଖି ଦାନବ ମହାକୋପେ ॥
ଚକିତେ ଚଉଦିଗ ଗୃହିଁ ।
କମ୍ପେ କୋଦଣ୍ଡେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥

ଅନେକ ବୀର ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧିଲେ ଅତି ବେଗେ ॥
ଦେଖି ତାହାର ସୈନ୍ୟବଳ ।
ସଂଭ୍ରମେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ବାଳ ॥
କରେ ପରିଘ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଉଠିଲା ଘୋର ନାଦ କରି ॥
କନ୍ୟାର ଆଗେ ହୋଇ ଉଭା ।
କୃତାନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ଶୋଭା ॥୩୦-୩୩
ଧରିବା ଆଶେ ଚଉଦିଗେ ।
ବୀରେ ଯେ ଥିଲେ ଦ୍ୱାରଭାଗେ ॥
ପରିଘ ପ୍ରହାରେ ବିନାଶେ ।
ସିଂହ ଯେସନେ ପଶୁ ନାଶେ ॥

ପରିଘଘାତ ବଜ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ପ୍ରହାରେ ପଡ଼ିଲେ ଥୋକାଏ ॥
କାହାର ଭୁଜ ଉର ଛିଡ଼ି ।
ପଳାଇ ଗଲେ ରଣ ଛାଡ଼ି ॥୩୪
ଦେଖିଣ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଗତି ।
ନାଗପାଶରେ ମହାରଥୀ ॥
ବଳିନନ୍ଦନ ବେଗେ ବାନ୍ଧେ ।
ବନ୍ଧନ ଦେଖି ଉଷା କାନ୍ଦେ ॥୩୫
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନାଗବନ୍ଧନେ କାମସୁତ ॥
ସୁଜନେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
କୃଷ୍ଣ ନାଶିବେ ଏ କଷଣ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଅନିରୁଦ୍ଧନାଗପାଶବନ୍ଧନଂ ନାମ ସପ୍ତଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଷ୍ଟଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବାଣାସୁରର ବାହୁଚ୍ଛେଦ । ତା ସଙ୍ଗେ ଯାଦବଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ॥
ଆବର ରୁଦ୍ରଜ୍ୱର ସ୍ତୁତି । ଅଠଷଠିରେ ଏ ଉକତି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଭାଗବତ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ କାମସୁତ ॥
ନ ଦେଖି ଅତି ଶୋକଭରେ ।
ଲୋଡ଼ନ୍ତି ଗ୍ରାମ ବନ ଘୋରେ ॥
ନ ଦେଖି ହୋଇଲେ ନିରାଶ ।
ଗଲା ବରଷା ଗ୍ରୀଷ୍ମମାସ ॥ ୧
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ଏକଦିନେ ।
ମିଳିଲେ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନେ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦ ପାଶେ ବସି ।
ମୁନି କହନ୍ତି ମନ୍ଦ ହସି ॥
ଶୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧର ।
ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ରର କୁମର ॥

ଶୋଣିତପୁରେ କନ୍ୟା ଛଳେ ।
ବନ୍ଧନ ନିଜ କର୍ମଫଳେ ॥
ବଳିର ପୁତ୍ର ବାଣାସୁର ।
ଦୁର୍ଜୟ ଦୁଷ୍ଟ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ତାର ସହସ୍ରଭୁଜ ବଳେ ।
ଅଜିତ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ଈଶ୍ୱର ବରେ ଭୁଜ ପାଇ ।
ତାହାର ତୁଲେ ବୀର ନାହିଁ ॥
ଦେଖି ଡରନ୍ତି ସର୍ବଜନେ ।
ଅଜେୟ ଏ ତିନି ଭୁବନେ ॥
ଏମନ୍ତେ କହି କୃଷ୍ଣଆଗେ ।
ନାରଦ ଗଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ ଉଗ୍ରସେନ ।
ସାଜିଲେ ଯଦୁ ଭୋଜ ସୈନ୍ୟ ॥

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଯୁଯୁଧାନ ଗଦ ।
ଶାମ୍ବ ସାରଣ ଉପନନ୍ଦ ॥
ଭଦ୍ର ନନ୍ଦ ଏ ଆଦି ବେଗେ ।
ସାଜିଲେ ରାମକୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ମୁଖ ଶବଦେ ଦିଗ ପୂରି ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ଶୋଣିତ ନଗରୀ ॥୨-୪
ଦୁର୍ଜୟ ଯଦୁ ଭୋଜବୀର ।
ଭାଜିଲେ ବନ ଗ୍ରାମ ପୁର ॥
ପାଚେରୀ ଅଟ୍ଟାଳୀ ଗୋପୁର ।
ଭାଙ୍ଗିଣ ସର୍ବ କଲେ ଚୂର ॥
ହେଲେ ସେ ଘୋରନାଦ ଶୁଣି ।
ବଳିନନ୍ଦନ ବୀରମଣି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବେ ଅତି ରୋଷେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ରୁଦ୍ର ପାଶେ ॥
ସମ୍ଭ୍ରମେ ରୁଦ୍ର ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭୋ ନାଥ ଅମ୍ବିକାରମଣ ।
ମୋ ପୁରେ କନ୍ୟାର ଦୂଷଣ ॥
ନିର୍ଭୟେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କୁମର ।
ବଳେ ହରିଲା କନ୍ୟା ମୋର ॥
ବନ୍ଧନ କଲି ନାଗପାଶେ ।
ତା ଶୁଣି କୃଷ୍ଣ ମହାରୋଷେ ॥
ବଳେ ମୋହର ପୁରେ ଆସି ।
ରାହୁ ଯେସନେ ରବି ଗ୍ରାସି ॥
ଭାଜିଲେ ମୋର ଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ।
ଶୁଣି ଶଙ୍କର ଗରୁତମ ॥
ବିଶେଷେ କନ୍ୟାର ଦୂଷଣ ।
ଶୁଣି ସାଜିଲେ ରୁଦ୍ରଗଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବଳିର ନନ୍ଦନ ।
ମିଳିଲା ଆପଣା ଭୁବନ ॥
କୃଷ୍ଣର ବଳ ପରିମାଣି ।
ସାଜି ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ମହାବୀର ।
ନଗରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥ ୫
ଦେଖି ତାହାର ଆଗୁସାର ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲେ ଶଙ୍କର ॥
ସଙ୍ଗେ କାର୍ତ୍ତିକ ଗଣପତି ।
ଆବର ଯେତେ ସେନାପତି ॥
ବୃଷଭ କନ୍ଧେ ବସି ହର ।
ମିଳିଲେ ଯହିଁ ଚକ୍ରଧର ॥
ଶଙ୍କରଗଣ ଅପ୍ରମିତ ।
ରଣ ଆବୋରି ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ମାରନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳ ।
କୃଷ୍ଣ ଶଙ୍କର ରଣଗୋଳ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ହରି ହର ରଣ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ରୋମ ହରଷଣ ॥

ଅଦ୍ଭୁତ ଶୁଭେ ଘୋର ନାଦ ।
ଶୁଣ ହୋ ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରମାଦ ॥
କୃଷ୍ଣ ଶଙ୍କର ରଣ ଗୋଳ ।
କାର୍ତ୍ତିକେ ରୁକ୍ମିଣୀକୁମର ॥
ବାଣର ମନ୍ତ୍ରୀ ବେନି ଜନ ।
ନାମ କୁମ୍ଭାଣ୍ଡ କୂପକର୍ଣ୍ଣ ॥
କୁମ୍ଭାଣ୍ଡ କୂପକର୍ଣ୍ଣ ବୀର ।
ସଙ୍ଗେ ଯୁଝନ୍ତି ହଳଧର ॥
ବାଣକୁମର ଶାମ୍ବ ବେନି ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥
ସାତ୍ୟକି ବାଣ ତୁଲେ ରଣ ।
କେ କହୁ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରମାଣ ॥
ସହସ୍ରଭୁଜେ ବେନି ଭୁଜ ।
ଯେଣୁ ସାତ୍ୟକି ବିଷ୍ଣୁତେଜ ॥୬-୮
ଦେଖି ଅଦ୍ଭୁତ ଘୋର ରଣ ।
ଶୂନ୍ୟେ ମିଳିଲେ ଦେବଗଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ତୁଲେ ଆଖଣ୍ଡଳ ।
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ଦିଗପାଳ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ଯକ୍ଷ ।
ବିମାନେ ମିଳିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୯
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖି ରୁଦ୍ରଗଣ ।
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡେ ଦେଲେ ଗୁଣ ॥
ଭୂତ ପ୍ରମଥ ଗୁହ୍ୟଗଣ ।
ଗ୍ରହ ଡାକିନୀ ଯାତୁଧାନ ॥
ବେତାଳ ଆଦି ବିନାୟକ ।
କୋଟରା ରେବତୀ ଅନ୍ତକ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ପୂତନା ଆଦି ଯେତେ ।
ପ୍ରେତ ମାତୃକାଗଣ ଯୂଥେ ॥
ପିଶାଚ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡକ ବୀର ।
ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ ମହାଘୋର ॥
ଏ ଆଦି କହିବି ମୁଁ କେତେ ।
ରୁଦ୍ରର ବଳ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ସାରଙ୍ଗ ଧନୁର୍ବାଣ ବିନ୍ଧି ।
ନିମିଷ ମାତ୍ରେ କୃଷ୍ଣ ଛେଦି ॥୧୦, ୧୧
ତା ଦେଖି ରୁଦ୍ର କୋପଭରେ ।
ପିନାକ ଧନୁ ଧରି କରେ ॥

ତକ୍ଷଣେ ଦଶଦିଗ ରୁନ୍ଧି ।
କୃଷ୍ଣ ଉପରେ ବାଣ ବିନ୍ଧି ॥
ରୁଦ୍ର ନାରାଚ ଦେଖି ହରି ।
ଗୁଣ ଟଙ୍କାରି ନାଦ କରି ॥
ବାଣକୁ ବାଣ ପରିତାଳ ।
କରନ୍ତି ମଦନଗୋପାଳ ॥
ରୁଦ୍ର ନାରାଚ ଦେଖି ହରି ।
ତିଳ ପ୍ରମାଣ ଛେଦି କରି ॥
ଲୀଳାମାତ୍ରକେ ବାଣ ଗଲା ।
ତା ଦେଖି ରୁଦ୍ର କୋପ କଲା ॥
ଦହିବା ପ୍ରାୟ ତିନିପୁର ।
ଗୁଣେ ବସାଇ ବ୍ରହ୍ମଶର ॥
ଆକର୍ଣ୍ଣଯାଏ ଟାଣି ଗୁଣ ।
ଦେଖି ହସନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମଅସ୍ତ୍ରରେ ତାହା ଛେଦି ।
ପର୍ବତବାଣ ରୁଦ୍ର ବିନ୍ଧି ॥
ବଜ୍ର ପ୍ରହାରି ଯଦୁନାଥ ।
ରୁଦ୍ରଶସ୍ତ୍ରକୁ କଲେ ହତ ॥
ହର ପେଷିଲେ ମେଘମାଳ ।
ପବନ ଶରେ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ମେଘସମୂହେ ବେଗେ ନାଶେ ।
ଶଙ୍କର ଅନଳ ବରଷେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଜଳବୃଷ୍ଟି କରି ।
ତକ୍ଷଣେ ଅନଳ ନିବାରି ॥
ଦେଖି ଶଙ୍କର କୋପଚିତ୍ତ ।
ବେଗେ ବିନ୍ଧିଲେ ପାଶୁପତ ॥
କୃଷ୍ଣ ପେଷିଲେ ଚକ୍ର ବେଗେ ।
ପଡ଼ିଲା ପାଶୁପତ ଅଙ୍ଗେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କଲା ଭସ୍ମସାର ।
ଯୁଦ୍ଧ ଦେଖନ୍ତି ସୁର ନର ॥୧୨, ୧୩
ରୁଦ୍ର ଶରୀରେ ଗୋପୀନାଥ ।
ଜୃମ୍ଭଣ[1] ଶସ୍ତ୍ର କଲେ ଘାତ ॥
ପୁଣ ମୋହନଶସ୍ତ୍ର[2] ଧରି ।
ଶଙ୍କର ଉପରେ ପ୍ରହାରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଅମ୍ବିକାରମଣ ।
ମୋହ ଭଜିଲେ ଘୋରରଣ ॥

୧. ଜୃମ୍ଭଣ—ହାଇ । ୨. ମୋହନଶସ୍ତ୍ର—ସମ୍ମୋହନାସ୍ତ୍ର ।

ପଞ୍ଚ ପବନ କଣ୍ଠାଗ୍ରତ ।
ବୃଷ କନ୍ଧରୁ ଭୂମିଗତ ॥
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ କରାଇ ମୋହନ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଦେବକୀନନ୍ଦନ ॥
ବାଣାସୁରର ସୈନ୍ୟ ଦେଖି ।
ଧନୁକୁ କଲେ ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ଗଦା ଖଡ଼ଗ ବାଣେ ହରି ।
ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମାରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥ ୧୪
କାର୍ତ୍ତିକ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନର ତୁଲେ ।
ଘୋର ସମର ରଣ ଗୋଳେ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନବାଣେ ମୋହ ଗଲା ।
ମୟୂର ଘେନି ପଳାଇଲା ॥ ୧୫
କୁମ୍ଭାଣ୍ଡ କୂପକର୍ଣ୍ଣ ବେନି ।
ରାମର ତୁଲେ ଧନୁ ଘେନି ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ଗରୁତର ।
ଦେଖି କୋପିଲେ ହଳଧର ॥
ମୂଷଳ ଘେନି ବେଗେ ପିଟି ।
ପଡ଼ିଲେ ବେନି ବୀର ଲୋଟି ॥
ଅଧିକ ଯେତେ ବୀର ଥିଲେ ।
ସମର ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ ॥ ୧୬
ସାତ୍ୟକି ତୁଲେ ବାଣାସୁର ।
ନିବିଡ଼େ କରନ୍ତେ ସମର ॥
ଦେଖଇ ନିଜ ସୈନ୍ୟ ନାହିଁ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ଦଶଦିଗ ଗ୍ରହିଁ ॥
ତା ଦେଖି ବଳିର କୁମର ।
କୋପ ବସିଲା ଗରୁତର ॥
ସାତ୍ୟକି ତୁଲେ ରଣ ଛାଡ଼ି ।
ଧାଇଁଲା ରଣଭୂମି ମାଡ଼ି ॥
କୃଷ୍ଣ ନିକଟେ ରଥ ନେଇ ।
ନିଜ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥
ଆକର୍ଷି ଧନୁ ପାଞ୍ଚଶତ ।
ଅସୁର ବଳ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଗୁଣକେ ବେନି ବେନି ବାଣ ।
କୋପେ ବିନ୍ଧିଲା ଗରୁଟାଣ ॥

ରଣ ଦୁର୍ମଦ ଅତି ଖରେ ।
ବିନ୍ଧିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଉପରେ ॥ ୧୭, ୧୮
ଦେଖି ତାହାର ବାଣବୃଷ୍ଟି ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ଏକ ସନ୍ଧାନେ ଦେବରାଜ ।
ବିନ୍ଧିଲେ ସହସ୍ରେ ନାରାଚ ॥
ଶରର ମୁଖେ ଶର ବାଜି ।
ଅସୁର ବାଣ ଗଲା ଭାଜି ॥
ତକ୍ଷଣେ ତିନି ଶର ବିନ୍ଧି ।
ଅଶ୍ୱ ସାରଥି ରଥ ଛେଦି ॥
ବାଣ ହୋଇଲା ଭୂମିପାଦ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଶଙ୍ଖନାଦ ॥ ୧୯
ତାର ଜନନୀ ପୁରେ ଥିଲା ।
ପୁତ୍ରର ମରଣ ଜାଣିଲା ॥
ସିଦ୍ଧଯୋଗିନୀ ସେ ଯୁକତେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ମିଳିଲା ତୁରିତେ ॥
କୃଷ୍ଣର ସମ୍ମୁଖେ ମିଳିଲା ।
ଅତି ବିରୂପ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
କେଶ ମୁକୁଳା ମୁଣ୍ଡେ ଗ୍ରଲେ ।
ବସ୍ତ୍ର ପଡ଼ିଲା ଫିଟି ତଳେ ॥
ବିବସ୍ତ୍ର ଦେଖି ତା ଶରୀର ।
ବିଷ୍ଣୁ ସୁମରି ଗଦାଧର ॥
ଅଧୋବଦନ ନାରାୟଣ ।
ବିରଥ ହୋଇଥିଲା ବାଣ ॥
ବେଗେ ପଳାଇ ପୁରେ ପଶି ।
ଗୋପନେ ଜୀବନ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଭୁବନେ ହୋଇଲା ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥ ୨୦, ୨୧
ରୁଦ୍ର ଯେ ପଡ଼ିଥିଲେ ମୋହେ ।
ଜ୍ଞାନ ପଶିଲା ନିଜ ଦେହେ ॥
ଉଠି ସମ୍ଭାଳି କଳେବର ।
ଶରୀରୁ ଜନ୍ମ କଲେ ଜ୍ୱର ॥
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣେ ମାର ତୁହି ।
ତକ୍ଷଣେ ରୁଦ୍ର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତ୍ରିଶିର ତ୍ରିପାଦ ।
ଚଳନ୍ତେ କରେ ଘୋର ନାଦ ॥

ଶବଦେ ଭୁବନ କମ୍ପିଲା ।
କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥ ୨୨
ଅଦ୍ଭୁତ ଦେଖି ତା ସ୍ୱରୂପ ।
ଅଳପ ହାସ୍ୟେ ପଦ୍ମମୁଖ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର ।
ଶରୀରୁ ହୋଇଲା ବାହାର ॥
ଏ ବେନି ଜ୍ୱର ଏକମେଳେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ॥
କୋପେ ଯୁଝନ୍ତି ବେନି ଜ୍ୱର ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ତିନି ପୁର ॥
ବଜ୍ର ଶବଦେ ଘୋରନାଦେ ।
ସମର କଲେ ବାହୁଯୁଦ୍ଧେ ॥ ୨୩
ବିଷ୍ଣୁର ଜ୍ୱର ମହାଘୋର ।
ଦେଖି ଭାଜିଲା ଶିବଜ୍ୱର ॥
ପଳାଇଗଲା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ଗୋଡ଼ାଏ ବିଷ୍ଣୁଜ୍ୱର ପଛେ ॥
ଭ୍ରମିଲା ଦଶଦିଶ ତ୍ରାସେ ।
କେହି ନୋହିଲେ ତା ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଚଉଦଭୁବନେ ପଶିଲା ।
ଶରଣ କେହି ନ ରଖିଲା ॥
କୃଷ୍ଣବଇରୀ କା ବିଶ୍ୱାସ ।
ଜୀବନେ ନାହିଁ କାର ଆଶ ॥
ନିରାଶେ ଶିବଜ୍ୱର ଧାଇଁ ।
ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇ ॥
ଭୟେ ରୋଦଇ ଘୋରନାଦେ ।
ଶରଣ ଗଲା କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥
ଆରତେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇ ।
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
କାତରେ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
ସ୍ତୁତି କରଇ ଶିବଜ୍ୱର ॥ ୨୪
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଅନନ୍ତଶକ୍ତିମୟ ତୁହି ॥
ପରମପୁରୁଷ ତୁ ହରି ।
ଜଗତେ ଆତ୍ମାରୂପେ ପୂରି ॥
ତୋହର ନାହିଁ ଆଦି ଅନ୍ତ ।
କେବଳ ଆତ୍ମାଜ୍ଞାନ ତତ୍ତ୍ୱ ॥

ସୃଷ୍ଟିପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ତୁ ନାଥ ପରମକାରଣ ॥
ଯେ ନିର୍ବିକାର ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ।
ବେଦାନ୍ତେ ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଶସ୍ତ ॥୨୫
କାଳ ଦଇବ କର୍ମ ଜୀବ ।
ଏମନ୍ତେ ପଞ୍ଚମେ ସ୍ୱଭାବ ॥
ତୁ ଭୂତ ସୂକ୍ଷ୍ମ କ୍ଷେତ୍ରଆତ୍ମା ।
ବିକାର ପଞ୍ଚ ତୋ ମହିମା ॥
ଏ ଦଶଇନ୍ଦ୍ରି ଏକ କରି ।
ତୋ ମାୟା ଜୀବରୂପ ଧରି ॥
ଅଙ୍କୁରି ଫଳଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ଏଣେ ବିଲଗ ତୋର ପିଣ୍ଡ ॥୨୬
ଲୀଳାଏ ଉତପନ୍ନ ହେଉ ।
ତୁ ନାଥ ଭାବେ ଦେହ ବହୁ ॥
ଦେବତା ସାଧୁ ଲୋକଧର୍ମ ।
ଯଜ୍ଞାଦି ଯେତେ ଶୁଭକର୍ମ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଧର୍ମହେତୁ ।
ଏହାଙ୍କ ରକ୍ଷଣେ ତୁ ସେତୁ ॥
ସାଧୁ ହିଂସନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଭୂମିର ଭାର ଖଣ୍ଡିବାରେ ।
ତୋହର ଜନ୍ମ ଏ ସଂସାରେ ॥୨୭
ତୋହର ତେଜେ ବିଷ୍ଣୁ ଜ୍ୱର ।
ଦୁଃସହ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ॥
ତାହାର ମହାତେଜେ ମୁହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଭ୍ରମି ଶ୍ରମ ପାଇ ॥
ପଶିଲି ତୋହର ଶରଣ ।
ତୁ ମୋତେ ରଖ ନାରାୟଣ ॥
ଯାବତ ଜନ ତୋର ପାଦେ ।
ଶରଣ ନ ପଶେ ପ୍ରମାଦେ ॥
ତାବତ ତାପତ୍ରୟେ ଦୁଃଖୀ ।
କର୍ମବନ୍ଧନେ ଉପଲକ୍ଷି ॥୨୮
ଏମନ୍ତ ଜ୍ୱରବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତ୍ରିଶିର ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ମୁଁ ତୋତେ ହୋଇଲି ପ୍ରସନ୍ନ ॥

ତୋତେ ଏ ଜ୍ୱର ଭୟ ନାହିଁ ।
ଶୁଣ ତୁ ପ୍ରସନ୍ନେ ବୋଲଇ ॥
ତୋହର ମୋହର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡିବ ପ୍ରମାଦ ॥
ଜ୍ୱର ନ ଲାଗୁ ତା ଶରୀର ।
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ॥୨୯
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଜ୍ୱର ନମିଲା ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗଲା ଶିବଜ୍ୱର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ବାଣା ଯେ ନିଜପୁରେ ଥିଲା ।
ପୁଣି ସଂଗ୍ରାମେ ବିଜେ କଲା ॥
ରଥେ ମିଳିଲା କୋପଭରେ ।
ଅର୍ଦ୍ଧସହସ୍ର ଧନୁ କରେ ॥୩୦
ସହସ୍ରଭୁଜେ ମହାରୋଷେ ।
ବାଣ ବରଷେ ଦଶଦିଶେ ॥
ଆୟୁଧ ନାନାରୂପେ ଧରି ।
ମିଳିଲା ଯହିଁ ନରହରି ॥
ବାଣ ବରଷେ ମହାଘୋର ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ଜଳଧର ॥୩୧
ଦେଖି ତାହାର ବାଣବୃଷ୍ଟି ।
କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁଲେ ସ୍ଥିରଦୃଷ୍ଟି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଚକ୍ର ଘେନି ହସ୍ତେ ।
ଆସନ୍ତେ ପ୍ରହାରିଲେ ପଥେ ॥
ବାଣ ବରଷା ଅତି ବେଗେ ।
କୋପେ ଛେଦିଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ବଜ୍ରଶବଦ ପ୍ରାୟ ପୂରି ।
କୋଟି ତପନ ରୂପ ଧରି ॥
ପଡ଼ିଲା ବାଣାସୁର କନ୍ଧେ ।
ଭୁଜ ଛେଦିଲା ଘୋରନାଦେ ॥
ବାମ-ଦକ୍ଷିଣେ ବେଗେ ପଡ଼େ ।
ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ଯେହ୍ନେ ଝଡ଼େ ॥୩୨
ବାଣର ଭୁଜ ନାଶ ଦେଖି ।
ଶଙ୍କର ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥
ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ନିକଟେ ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟବାଟେ ॥

ଭକତବନ୍ଧୁ ଭୂତନାଥ ।
ଶିରେ ନିବେଶି ବେନି ହସ୍ତ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରାୟୁଧ ଗ୍ରହିଁ ।
ତୁ ନାଥ ନୋହୁଁ ଭୂତଦେହୀ ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ତୁ ନାଥ ପରମକାରଣ ॥
ପରମଜ୍ୟୋତି ରୂପ ତୋର ।
ଚର୍ମଲୋଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ନିର୍ମଳଆତ୍ମା ଯୋଗୀଜନେ ।
ତୋତେ ଭଜନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥୩୩, ୩୪
ତୁ ଆତ୍ମାରୂପେ ସର୍ବଦେହେ ।
ତୋତେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟମଧ୍ୟେ ॥
ତୋହର ନାଭି ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ।
ବଦନ ଅନଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଆପ ତୋହର ରେତସାର ।
ଗଗନ ଘେନି ତୋର ଶିର ॥
ଦିଗ ଯେ ତୋହର ଶ୍ରବଣ ।
ମେଦିନୀ ତୋହର ଚରଣ ॥
ତୋହର ମନ ନିଶାକର ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ତୋ ନୟନୁ ବାହାର ॥
ମୁଁ ତୋର ଆତ୍ମାର ନିକଟ ।
ସାତ ସମୁଦ୍ର ତୋର ପେଟ ॥
ତୋହର ଭୁଜ ଆଖଣ୍ଡଳ ।
ତୋ ତନୁରୋମ ତରୁମାଳ ॥
ଜୀମୂତଗଣେ ତୋର କେଶ ।
ବିରଞ୍ଚି ତୋ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶ ॥
ତୋର ବୃଷଣ ପ୍ରଜାପତି ।
ଏଣୁ କେ ଜାଣେ ତୋର ଗତି ॥
ଧର୍ମ ତୋ ହୃଦୟୁଁ ପ୍ରକାଶ ।
ଏଣୁ ତୁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ॥୩୫, ୩୬
ଜଗତେ ତୋର ଅବତାର ।
ଧର୍ମରକ୍ଷଣେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଜଗତ ହିତେ ତୋର ଦେହୀ ।
ତୋ ମାୟା ନ ଜାଣନ୍ତି କେହି ॥
ତୋ ଅନୁଭବ ଆମ୍ଭେ ପାଇ ।
ଏ ସପ୍ତ ଭୁବନ ଭିଆଇ ॥

ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣ ॥୩୭
ଆଦି ପୁରୁଷ ଏକ ତୁହି ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାବ ତୋର ନାହିଁ ॥
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ୟୋତି ।
ହେତୁ ଅହେତୁ ତୁ ଶ୍ରୀପତି ॥
ପ୍ରକାଶ ହେଉ ଯଥାବିଧି ।
ତୋ ମାୟା ସକଳେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୩୮
ସୂର୍ଯ୍ୟର ତହୁଁ ଛାୟା ଜାତ ।
ଛାୟା ପ୍ରକାଶେ ଛାୟାକାନ୍ତ ॥
ଛାୟାର ମଧ୍ୟେ ନାନାରୂପ ।
ତେସନେ ତୋର ମାୟାକଳ୍ପ ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ନୋହୁ ତୁ ବିକାଶ ।
ରବି ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ॥
ଆତ୍ମାପ୍ରକାଶେ ଗୁଣ ନାଶେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ ଆକାଶେ* ॥୩୯
ତୁ ନାଥ ନିତ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନ ।
ମହାମହିମ ଭଗବାନ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ବୁଦ୍ଧି ନାଶି ।
ଜୀବର ଗଳେ ମୋହ ପାଶି ॥
ସୁତ କଳତ୍ର ଗୃହ ଧନେ ।
ବନ୍ଧନ ତୋହର ବଚନେ ॥
ଦୁଃଖସାଗରେ ମୂଢ଼ମତି ।
ବୁଡ଼ନ୍ତି ପୁଣ ଉଠୁଥାନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ କରୁଥାନ୍ତି କେଳି ।
ତୋର ମାୟାରେ ବନମାଳୀ ॥୪୦
ମନୁଷ୍ୟଦେହ ପଦ୍ମନାଭ ।
ଯେ ଦେହ ଦେବଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ॥
ସେ ଦେହ ପାଇ ଜ୍ଞାନ ହାରି ।
ତୋତେ ନ ଜାଣେ ନରହରି ॥
ଭାବେ ତୋ ଚରଣେ ନ ସଞ୍ଚେ ।
ସେ ଦୁଃଖୀ ନିଜ ଆତ୍ମା ବଞ୍ଚେ[1] ॥୪୧

ଆତ୍ମା ଈଶ୍ୱର ପ୍ରିୟ ତୁହି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ତୋତେ ପାସୋରଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ବିପରୀତ ।
ହସ୍ତରୁ ପକାଇ ଅମୃତ ॥
ବିଷ ଭକ୍ଷଇ ସ୍ୱାଦୁ ମଣି ।
ତୋ ମାୟାଗୁଣେ ଚକ୍ରପାଣି ॥୪୨
ମୁହିଁ ବିରଞ୍ଚି ମୁନି ଦେବା ।
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ତୋତେ ସେବା ॥
କରୁଁ ସଂସାରେ ଦେହ ବହି ।
ଜୀବର ଇଷ୍ଟଦାତା ତୁହି ॥
ସ୍ଥିତି ପ୍ରକାଶ ଅନ୍ତ ହେତୁ ।
ସମ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଆତ୍ମା କେତୁ[2] ॥
ଆତ୍ମା ଦେବତା ଯେ ଅନେକ ।
ତୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଏକ ॥
ତୁ ଏ ଜଗତମିତ୍ର ହେତୁ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ବନ୍ଧ ସେତୁ ॥
ତୋତେ ଭଜିଲେ ନରହରି ।
ଏ ମାୟାଭ୍ରମରୁ ନିସ୍ତରି ॥୪୩, ୪୪
ଏ ବାଣାସୁର ଭକ୍ତ ମୋର ।
ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ଅନୁଚର ॥
ଏହାର ତପେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଅଭୟ ଦେଇଅଛି ମୁହିଁ ॥
ସେ ବର ପ୍ରତିପାଳ ତୁହି ।
ମୋହର ଭାବେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ଅସୁର ପୁତ୍ର ପ୍ରହଲାଦ ।
ବଞ୍ଚିଲା ଅନେକ ପ୍ରମାଦ ॥
ତୋର ପ୍ରସାଦେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ମୋର ସେବକ ରଖ ତୁହି ॥୪୫
ଏମନ୍ତ ରୁଦ୍ର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଭୋ ଦେବ ତୋହର ବଚନ ।
ଅବଶ୍ୟ କରିବି ପାଳନ ॥

ଯେମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦେବୁ ମୋତେ ।
କରିବି ତୋର ଅନୁମତେ ॥
ଏ ମୋର ହସ୍ତେ ନ ମରଇ ।
ଭଲେ ଜାଣଇ ଏହା ମୁହିଁ ॥
ମୋର ଭକତ ପ୍ରହଲାଦ ।
ତାରେ ନ ଲାଗେ ପରମାଦ ॥
ତାର କୁମର ବିରୋଚନ ।
ବଳି ତାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜନ୍ମ ॥
ବଳିର ପୁତ୍ର ବାଣାସୁର ।
ଏଣୁ ଏ ଅବଧ୍ୟ ମୋହର ॥
ପ୍ରହଲାଦର ବଂଶ ଯେଣୁ ।
ଏହାକୁ ନ ମାରିବି ତେଣୁ ॥
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ବର ଅଛି ଦେଇ ।
ତା ବଂଶ ନ ମାରିବି ମୁହିଁ ॥୪୬, ୪୭
ଏହାର ଗର୍ବ ନାଶିବାରେ ।
ଚକ୍ର ପେଷିଲି କୋପଭରେ ॥
ସହସ୍ରଭୁଜ ଛେଦି କରି ।
ଦ୍ୱାଦଶ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମାରି ॥
ଭୁଜ ସହିତେ ଭୂମିଭାର ।
ବିନାଶ ଅର୍ଥେ ଅବତାର ॥
ଏବେ ମୁଁ କଲି ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ।
ଥାଉ ଏହାର ଚ୍ରରି ଭୁଜ ॥
ଅଜରାମର ପ୍ରାଣ ହେଉ ।
ତୋର ସେବକ ସୁଖେ ଥାଉ ॥
ଅଭୟ ହେଉ ଏ ଅସୁର ।
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଦେଲେ ବର ॥୪୮, ୪୯
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଅସୁର ନମେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବାଜଇ ନାନା ରୂପେ ବାଦ୍ୟ ।
ରଥେ ବସାଇ ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥
କନ୍ୟା ସହିତେ ବଳିବଳା ।
କୃଷ୍ଣ ସମୀପେ ଆଣି ଦେଲା ॥୫୦

୧. ଆତ୍ମା ବଞ୍ଚେ—ଆତ୍ମାକୁ ଠକେ। ୨. ଆତ୍ମା କେତୁ—ଆତ୍ମାର ଆଧାର ବା ଆଶ୍ରୟ।

* ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ନିଜଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ମେଘ (ଛାୟା) ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସେହି ମେଘକୁ ଓ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥର ରୂପକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରେ, ତୁମେ ସେହିପରି ସ୍ୱୟଂପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହେଲାପରି ଜଣାପଡ଼ ତଥା ସମସ୍ତ ଗୁଣ ଓ ଗୁଣାଭିମାନୀ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିତ କର।

ଯାଦବ ବଳ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ବର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ରଥେ ଭରି ॥
ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ଦ୍ୱାରକା ବିଜେ ଦାମୋଦର ॥୫୧
କୃଷ୍ଣ ବିଜୟେ ନିଜ ପୁରୀ ।
ଅଧିକେ ଅଳଙ୍କୃତ କରି ॥
ତୋରଣ ବାନ୍ଧି ଉଚ୍ଚବୃକ୍ଷେ ।
ମାର୍ଜିନା କଲେ ଦାଣ୍ଡରାକ୍ଷେ୧ ॥

ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟ କରେ ଘେନି ।
ଆନନ୍ଦେ ମିଳିଲେ କାମିନୀ ॥
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ ବାଦ୍ୟସ୍ୱରେ ।
ଆଶିଷ ଦେଲେ ଦ୍ୱିଜବରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ନୃତ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ଗୀତ ।
ବିଜୟେ ଦ୍ୱାରକାର ପଥ ॥୫୨
ଏମନ୍ତ ହରିହର ରଣ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥

ପ୍ରଭାତକାଳେ ପ୍ରତିଦିନେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଚିନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ପରାଭବ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ମାଧବ ॥୫୩
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ॥
କୃଷ୍ଣ ମଙ୍ଗଳ ଶୁଦ୍ଧ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ହରିହରଯୁଦ୍ଧ ବାଣାସୁରସଂଗ୍ରାମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବିଜୟୋ ନାମ ଅଷ୍ଟଷଷ୍ଟିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଉନସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ନୃଗକୁ ବ୍ରହ୍ମଶାପ ପାର । କରାଇ ଦେଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ହରଣର ଦୋଷ । ଅଣସ୍ତରିରେ ଏ ପ୍ରକାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଏକଦିନେ ॥
ଯଦୁ କୁମର ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
କହିବା ଏକେ ଏକେ କେତେ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶାମ୍ବ ଆଦି ମିଳି ।
ବନେ କରନ୍ତି ନାନା କେଳି ॥
ଅନେକ ବେଳ କ୍ରୀଡ଼ା କରି ।
ତୃଷିତେ ଲୋଡ଼ୁଛନ୍ତି ବାରି ॥
ଏମନ୍ତେ ଜଳପାନ ସଧେ ।
କୂପ ଦେଖିଲେ ବନମଧ୍ୟେ ॥
ସକଳେ କୂପପାଶେ ମିଳି ।
ଗ୍ରହାନ୍ତି ନୟନ ନିରୋଳି ॥
ତୃଣ ଗହଳେ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଜନ୍ତୁ ତା ଗର୍ଭରେ ॥
ଦିଶଇ ପର୍ବତ ସଦୃଶ ।
ଦେଖି ଚିହ୍ନିଲେ କୃକଳାସ୨ ॥
ବିସ୍ମିତ ଏକ ଆରେ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥୧-୩

ଦଣ୍ଡେ ବିଗ୍ରରି ଦୟା କରି ।
ବୋଲନ୍ତି ଦେଖିବା ଉଦ୍ଧାରି ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ଦୟା ବହି ।
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଇ ॥
ତୃଣ ବକଳ ଚର୍ମପାଶି ।
ନିବିଡ଼େ ବାନ୍ଧିଲେ ଆକର୍ଷି ॥
ଟାଣନ୍ତି ଧରି ଜଣେ ଜଣ ।
ନ ଚଳେ ତାହାର ଚରଣ ॥
ଦେଖି ଚକିତ କୃଷ୍ଣବାଳେ ।
ସର୍ବେ ଟାଣିଲେ ଏକାବେଳେ ॥
ତିଳେ ନ ଚଳେ କୃକଳାସ ।
ଟାଣି ପାଇଲେ ମହାପ୍ରାସ୩ ॥
ପୁଣି ଧରନ୍ତି ବାହୁବଳେ ।
ଟାଣନ୍ତେ ତିଳେହେଁ ନ ଚଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବହୁ କ୍ଲେଶ ପାଇ ।
ଏକ ଆରେକ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦେଖ ବିପରୀତ ।
ଆମ୍ଭର ବଳବୀର୍ଯ୍ୟ ହତ ॥

ଟାଣିଲେ ତିଳେ ନ ଚଳିଲା ।
ଲାଜ ତ ମରଣୁଁ ବଳିଲା ॥
କୃଷ୍ଣର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଆମ୍ଭେ ଜାତ ।
ଶୁଣିଲେ ହସିବେ ଜଗତ ॥
ରିପୁ ହସିବେ ଏହା ଶୁଣି ।
କିବା ବୋଲିବେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ରୋହିଣୀସୁତ ଶୁଣି ଏହା ।
ଆମ୍ଭରେ ହୋଇବେ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ॥
ପୁରେ ହସିବେ ବଧୂଜନେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ଭୟମନେ ॥
ନିରାଶେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇ ।
କହନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ଉପବନେ ॥
ବନଗହନେ ଅନ୍ଧକୂପ ।
ତା ମଧ୍ୟେ କୃକଳାସ ରୂପ ॥
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ତା ଶରୀର ।
ନ ଚଳେ ଅତି ଗରୁତର ॥

୧. ଦାଣ୍ଡରାକ୍ଷ—ଦାଣ୍ଡରାସ୍ତା । ୨. କୃକଳାସ—ଏଣ୍ଡୁଅ । ୩. ମହାପ୍ରାସ—ଭୀଷଣ ବ୍ୟଥା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁଃଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରିଲୁ ବଳେ ।
ଟାଣନ୍ତେ ଚରଣ ନ ଚଳେ ॥
ଏ ବଡ଼ ଲଜ୍ଜା ବିପରୀତ ।
ଶୁଣି ହସିଲେ ଯଦୁନାଥ ॥ ୪
ବୋଲନ୍ତି ଗୃଲ ଯିବା ବନେ ।
ପୁତ୍ରେ ଧାଇଁଲେ ତୋଷମନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଘୋର ବନେ ଯାଇ ।
କୂପେ ଗୃହିଁଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଦେଖିଲେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ।
ନିର୍ଜଳ ତୃଣେ ମହାଘୋର ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କୃକଳାସ କାୟେ ।
ଦିଶଇ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ॥
ଅଧୋବଦନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଲାଞ୍ଜ ।
ଦେଖି ଚକିତ ଦେବରାଜ ॥
ଦୟାସାଗର ନରହରି ।
ତା ଲାଞ୍ଜ ବାମକରେ ଧରି ॥
କୂପୁଁ ତୋଳିଲେ ଦାମୋଦର ।
ମାଳା ଯେସନେ ମାଳାକାର ॥
କୂଳେ ପକାନ୍ତେ ହୃଷୀକେଶ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା କୃକଳାସ ॥ ୫
ଯେଣୁ ଲାଗିଲା କୃଷ୍ଣ କର ।
ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ ତା ଭିତର ॥
ଉଦୟଗିରି ଶିଖେ ଶଶୀ ।
ଯେସନେ ଗଗନେ ପ୍ରକାଶି ॥
ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ ଝଳି ।
ଜଳଦ ମଧ୍ୟେ କି ବିଜୁଳି ॥
ଦିବ୍ୟବସନ ଗନ୍ଧମାଳ ।
ଦେଖି ଚକିତ ନନ୍ଦବାଳ ॥ ୬
ତାହା ଜାଣନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଏକେ ।
ବିଖ୍ୟାତ ଅର୍ଥେ ନରଲୋକେ ॥
ତାର ବଦନ ଗୃହିଁ ହସି ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ତୁ ମହାଭାଗ ପୁଣ୍ୟଦେହୀ ।
ଦେବତା ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ॥ ୭

କହ ତୁ କେବଣ ପୁରୁଷ ।
କିମ୍ବା ହୋଇଲୁ କୃକଳାସ ॥
କି ପାପବଶୁଁ ଭୋଗ କରି ।
ଶରୀର ଅନ୍ଧକୂପେ ଭରି ॥
ଏ କୂପେ ଅଛୁ କେତେ କାଳ ।
କହ ନ କର ଅବହେଳ ॥
ତୁ ତ ନୋହୁ ନା ପାପୀଜନ ।
କହ ଏ କେବଣ ବିଧାନ ॥
ଶୁଣିତେ ଯୋଗ୍ୟ ଯେବେ ମୁହିଁ ।
କହ ନିର୍ଭୟ ଚିତ୍ତ ହୋଇ ॥ ୮
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କହଇ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି ॥
ଶିରେ ମୁକୁଟ ରବି ପ୍ରାୟେ ।
ନମଇ ଗୋବିନ୍ଦର ପାୟେ ॥ ୯
ଭୋ ନାଥ ନୃଗରାଜା ମୁହିଁ ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ଜଗତମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଦାନୀ ।
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ଅଗ୍ରଣୀ ॥
ତୁ ତାହା ଅଛୁ ଭଲେ ଜାଣି ।
ମୁଁ କି କହିବି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମା ତୁହି ।
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନ ତୋର ତହିଁ ॥
ତୁ ନାଥ ଭଲେ ଏହା ଜାଣୁ ।
କେବଳ ମୋତେ ପରିମାଣୁ ॥
ତଥାପି ତୋର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ।
ଘେନି କହିବି ତୋ ଛାମୁରେ ॥୧୦, ୧୧
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ଅନେକ ଦେଲି ଗୋରୁଦାନ ॥
ସଂଖ୍ୟା କରିବି ମୁହିଁ କେତେ ।
ଶୁଣ ଉପମା କହୁଁ ତୋତେ ॥
ଭୂମିରେ ଅଛି ଯେତେ ଧୂଳି ।
ଗଗନେ ଯେତେ ତାରାବଳୀ ॥
ବରଷାଧାରା ଯେତେ ହୋଇ ।
ଏହି ପ୍ରମାଣେ ଦେଲି ଗାଈ ॥

କ୍ଷୀର ସମ୍ପନ୍ନା ରୂପବତୀ ।
ସାଧୁ ତରୁଣ ବତ୍ସାବତୀ ॥
ସୁନ୍ଦର ସୁକପିଳ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଗ ଗୁଣପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ଖୁରରେ ରଜତ ଖଞ୍ଜଣି ।
ଉଚିତ ଧନେ ତାହା କିଣି ॥
ଦୋହନ ଅର୍ଥେ କାଂସ୍ୟପାତ୍ରେ ।
ବସ୍ତ୍ର କୁସୁମମାଳା ଗାତ୍ରେ ॥୧୨, ୧୩
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍ପ ସାଜି ।
ଷଡ଼ର୍ଘ୍ୟେ ବିପ୍ରପାଦ ପୂଜି ॥
ବରିଲି ଯେମନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଭୋ ନାଥ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଯୁବା ସୁଗୁଣ ସାଧୁ ଶୀଳ ।
ଦରିଦ୍ର କୁଟୁମ୍ବ ଗହଳ ॥
ଉତ୍ତମ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦୀକ୍ଷା ।
ବେଦାଧ୍ୟୟନେ ତପ ଶିକ୍ଷା ॥
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରେ ସାବଧାନ ।
ସୁପୁଣ୍ୟ କାଳେ ଦେଲି ଦାନ ॥ ୧୪
ଅଧିକ ଦାନ ଦେଲି ଯେତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଗୋଚର୍ମ ମାପେ* ଭୂମିଦାନ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧ ଆୟତନ[୧] ॥
ଗଜ ତୁରଙ୍ଗ କନ୍ୟା ଦାସୀ ।
ତିଳ ପର୍ବତ ଧାନ୍ୟରାଶି ॥
ଭୋଗ୍ୟସମ୍ପନ୍ନ ସୁଖଶଯ୍ୟା ।
ବସ୍ତ୍ର ଭୂଷଣ ବଳିଭୋଜ୍ୟା ॥
ଯଜ୍ଞେ ସୁବର୍ଣ୍ଣରଥ ଯେତେ ।
ସଂଖ୍ୟା ତା କହିବି ମୁଁ କେତେ ॥
ଦେବମନ୍ଦିରେ ଜଳ ଅନ୍ନ ।
ସୁମିଷ୍ଟ ପବିତ୍ର ଭୋଜନ ॥ ୧୫
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଦାନ କରି ।
କିଛିତେ ପାପ ମୁଁ ଆଚରି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧେନୁ ମୋର ଗୋଷ୍ଠେ ।
ବଳେ ପଶିଲା ସଙ୍ଗ ଭ୍ରଷ୍ଟେ ॥

୧. ଆୟତନ—ଗୃହ ।

* ଗୋଚର୍ମ ମାପ—ଭୂମିମାପର ପରିମାଣ ବିଶେଷ । ଏହା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୧୫୦ ହାତ ଲେଖାଏଁ, ମତାନ୍ତରରେ ୨୧୦୦ ହାତ ଲେଖାଏଁ ପରିମିତ କ୍ଷେତ୍ର ।

ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଜାଣି ପ୍ରଭାତେ ।
ଦାନ ମୁଁ ଦେଲି ବିପ୍ରହସ୍ତେ ॥୧୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧେନୁ ଘେନି ଯାନ୍ତେ ।
ବିପ୍ର ଭେଟିଲା ରାଜପଥେ ॥
ତାହାର ଧେନୁ ଚିହ୍ନି ଦୃଢ଼େ ।
ତକ୍ଷଣେ ଧଇଲା ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େ ॥
ବୋଲଇ ମୋର ଧେନୁ ଏହି ।
ହଜିଲା ଲୋଡୁଅଛି ମୁହିଁ ॥
ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ କୋପମନେ ।
ବୋଲନ୍ତି ପରୁଷ ବଚନେ ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଘେନିଅଛି ଦାନ ।
ଦେଖ ତୁ ଫେଡ଼ିଣ ନୟନ ॥
ଜଳ ତୁଳସୀ କୁଶ ହସ୍ତେ ।
ତିଳ ହିଁ ଦେଖ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଏ ଧେନୁ କେମନ୍ତେ ତୋହର ।
ଶୁଣି ବୋଲଇ ବିପ୍ରବର ॥
ଧେନୁ ଶରୀରେ ମୋର ଲେଖ ।
ତୋହର ଚକ୍ଷୁ ଥିଲେ ଦେଖ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଶୃଙ୍ଗ ଧରି ।
ଘେନି ଚଳନ୍ତେ ନିଜ ପୁରୀ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧରେ ଲାଞ୍ଜେ ଧେନୁ ।
ଏମନ୍ତେ ଉପୁଜିଲା ମନ୍ୟୁ ॥
କଳି ଭିଆଇ ଦାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ହସ୍ତପାଦେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଉଛବାଚ[୧] ହୋଇ ।
ମିଳିଲେ ମୋର ପୁରେ ଯାଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ କୋପଭର ହୋଇ ॥
ତୁ ମୋର ହସ୍ତେ ଧେନୁ ଦେଇ ।
ଏବେ ହରିଲୁ କିସ ପାଇଁ ॥
ଉତ୍ସର୍ଗ ଧନ ଯେହୁ ହରେ ।
ଅନ୍ତେ ନରକ ଭୋଗ କରେ ॥
ଯେ ବିପ୍ର ପ୍ରତିଗ୍ରହ ତ୍ୟାଗେ ।
ସେହି ପଡ଼ଇ ଦୁଃଖଭାଗେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ଶିରେ ମଣି ॥

ମନେ ପାଇଲି ବଡ଼ ଭୟ ।
କାତରେ କମ୍ପେ ମୋର କାୟ ॥୧୭, ୧୮
ଉଭୟ ସଙ୍କଟେ ମୁଁ ପଡ଼ି ।
କରଯୁଗଳ ଶିରେ ଡାଡ଼ି ॥
ବେନି ବିପ୍ରଙ୍କ ପାଦଗତେ ।
ପ୍ରବୋଧ କରି ନାନାମତେ ॥
ଲକ୍ଷେକ ଧେନୁ ମୂଲ୍ୟ କରି ।
ବୋଇଲି ବିପ୍ର ପାଦ ଧରି ॥
ଭୋ ବିପ୍ର ଲକ୍ଷେ ଧେନୁ ନେଇ ।
ଏ ଧେନୁ ଗୋଟି ଦିଅ ତୁହି ॥୧୯
ତୁ ମୋତେ କରି ଅନୁଗ୍ରହ ।
ସନ୍ତୋଷମନେ ଧେନୁ ଦିଅ ॥
ନ ଜାଣି କଲି ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
ଭୋ ବିପ୍ର ରଖ ମୋର ଧର୍ମ ॥
ନରକପଥୁଁ ରଖ ମୋତେ ।
ଏ ଧେନୁ ଦିଅ ଅନୁମତେ ॥୨୦
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ପ୍ରତିଗ୍ରାହୀ ।
ଲକ୍ଷକେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ବିପ୍ର ଗଲା ।
ଆନ ଯେ ପ୍ରତିଗ୍ରାହୀ ଥିଲା ॥
ଅୟୁତେ ଦେଲି ତାକୁ ଧେନୁ ।
ତା ଦେଖି ବିପ୍ର କଲା ମନ୍ୟୁ ॥
ବୋଇଲି ଲକ୍ଷେ ନିଅ ତୁହି ।
ପୁଣି କୋପିଲା ମୋତେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ ।
ନିନ୍ଦା ତୁ କଲୁ ମହାଜନ ॥
କୋପେ ଚଳିଲା ନିଜ ଘର ।
ନିତ୍ୟେ ଆସଇ ମୋର ପୁର ॥
ପ୍ରତିଦିବସେ ବୋଧ କରି ।
ବୋଲଇ ବିପ୍ରପାଦ ଧରି ॥
କୋପେ ନ ଶୁଣେ ମୋ ବଚନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେଦିନ ॥୨୧
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
କାଳେ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଲି ଜୀବନ ॥
ମରଣକାଳେ ଯମଦୂତେ ।
ମିଳିଲେ ମୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥

ବନ୍ଧନ କରି ମୋର ଦେହୀ ।
ଯମ ନିକଟେ ଦେଲେ ନେଇ ॥
ତକ୍ଷଣେ ରବିର ନନ୍ଦନ ।
ଅନେକ କଲା ମୋତେ ମାନ୍ୟ ॥
ପୁଣ୍ୟ ପାତକ ବିଗ୍ରହିଲା ।
ଆନନ୍ଦେ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ॥୨୨
ଶୁଣ ରାଜନ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ।
କେ କରୁ ତୋର ପୁଣ୍ୟ ଅନ୍ତ ॥
କିଞ୍ଚିତ ପାପ ଅଛି ତୋର ।
ଯେ ଇଚ୍ଛା ଆଗେ ଭୋଗ କର ॥
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ଫଳ ଦୁଇ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଭୋଗେ ସେ ସରଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଦେହ ଧରି ।
ଅନ୍ୟଥା କେ ପାରିବ କରି ॥୨୩
ଏମନ୍ତ ଯମ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆପଣା ଚିତ୍ତେ ପରିମାଣି ॥
ଅନେକ ଅଛି ପୁଣ୍ୟରାଶି ।
କିଞ୍ଚିତେ ପାତକ ପ୍ରକାଶି ॥
ଆଗେ ଭୁଞ୍ଜିବି ପାପ ମୋର ।
ଏ ଦୁଃଖ ଘୋର ଭୟଙ୍କର ॥
ପଛେ ଭୁଞ୍ଜିବି ପୁଣ୍ୟ ମୁହିଁ ।
ଯମ ବୋଲଇ ଦୂତେ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ପାପ ମହାଘୋର ।
ଏହାକୁ କୃକଳାସ କର ॥
ବନ ଗହନ ଅନ୍ଧକୂପେ ।
ଅନେକ କାଳ ଥାଉ ପାପେ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁଁ ବୋଲୁଁ ଯମ ।
ହୋଇଲି କୃକଳାସ ଜନ୍ମ ॥
ଆତ୍ମା ସଂଯୋଗ କାଳେ ମୁହିଁ ।
ଡାକିଲି କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥
ତା ଶୁଣି ଯମ ଦୟା କଲା ।
ପ୍ରସନ୍ନ ମୁଖେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲା ॥
ଏ ପାପ ଅନ୍ତେ ମହୀପାଳ ।
ଭେଟିବୁ ମଦନଗୋପାଳ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ କର ଲାଗି ତୁହି ।
ତକ୍ଷଣେ ଦିବ୍ୟତନୁ ବହି ॥

୧. ଉଛବାଚ—ବଚସା, ପାଟିତୁଣ୍ଡ ।

ସ୍ୱର୍ଗେ ବସିବୁ ପୁଣ୍ୟବଳେ ।
ନିଜ ସୁକୃତ ତପଫଳେ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ଆଜ୍ଞାବଳେ ।
କହିଲି ତୋର ପାଦ ତଳେ ॥୨୪
ବିପ୍ରସେବକ ସମ ମତି ।
ତୋହର ପାଦେ ସେବା ନିତି ॥
ଏଣୁ ତୋ ପାଦ ଦରଶନ ।
ନିରତେ ଚିନ୍ତଇ ମୋ ମନ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ଦୁଃଖ ସହି ।
ଏ ଅନ୍ଧକୂପେ ପଡ଼ିଲଇଁ ॥
ଏ ପାପୁଁ ଉଦ୍ଧାରିଲୁ ମୋତେ ।
କି ପୁଣ୍ୟେ ଦେଖିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଚରଣ ତୋହର ।
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥
ନିଜ ଅର୍ଜିତ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ ।
ପାପ ପଟଳ ଚକ୍ଷୁ ଅନ୍ଧେ ॥
ମୁଁ ଅନ୍ଧକୂପ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଅନେକ କାଳ ଦୁଃଖ ସହି ॥
ପାଇଲି ତବ ଦରଶନ ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ଭଗବାନ ॥
ଯାର ଦର୍ଶନେ ବଳି ମୋକ୍ଷ ।
ସେ ମୋତେ ହୋଇଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୨୫, ୨୬
ତୁ ଦେବଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁହୃଦ ଆତ୍ମା ଦଇବତ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ।
ହେ ହୃଷୀକେଶ ନାରାୟଣ ॥
ଅବ୍ୟୟ ଅଚ୍ୟୁତ ପ୍ରକାଶ ।
ତୋର ଚରିତ ପୁଣ୍ୟଯଶ ॥୨୭
ଏବେ ତୁ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ମୋତେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଯିବି ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଯହିଁ ମୁଁ ଥିବି ଦେହ ବହି ।
ତୋର ଶରଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ତୋ ପାଦେ ମୋର ମନ ଥିବ ।
ଯାହା ନ ପାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥୨୮
ନମସ୍ତେ ସର୍ବଭୂତଦେହୀ ।
ବ୍ରହ୍ମ ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ତୁହି ॥

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବସୁଦେବସୁତ ।
ତୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଯୋଗତତ୍ତ୍ୱ ॥୨୯
ଏମନ୍ତ କହି ନୃଗରାଜା ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ କଲା ପୂଜା ॥
କିରୀଟ ଅଛି ଶିର ମଧ୍ୟେ ।
ନମିଲା କୃଷ୍ଣ ପଦ୍ମପାଦେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବସି ଦିବ୍ୟରଥେ ।
ବିଜୟ କଲା ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ମିଳି ।
ଜଳଦେ ଯେସନେ ବିଜୁଳି ॥୩୦
ରାଜା ମିଳିଲା ସ୍ୱର୍ଗପୁରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଅନ୍ଧକୂପ ଦ୍ୱାରେ ॥
ସ୍ୱଜନ ଗୃହିଁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ବୋଲନ୍ତି ନିଗମ ବଚନ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷା ଧର୍ମବାଣୀ ।
ଯେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ପରିମାଣି ॥
ବିପ୍ରବତ୍ସଳ ଦାମୋଦର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବାକ୍ୟ ମୋର ॥୩୧
ଦେଖ ଦୁର୍ଜର ବିପ୍ର ଧନ ।
ଅନଳେ ନୁହଇଁ ଦହନ ॥
ରାଜ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ରାଜା ହୋଇ ।
କେ ପାର କରେ ତାହା ଖାଇ ॥୩୨
ଗରଳ ହଳାହଳ ବିଷ ।
ମୁଁ ତାହା ମଣଇ ଉଶ୍ୱାସ ॥
ଯାହାର ପ୍ରତିକାର ଥାଇ ।
ତାର ଭକ୍ଷଣେ ଭୟ ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ମହାବିଷ ହୋଇ ।
ତାହାର ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ ॥୩୩
ବିଷ ଭକ୍ଷିଲେ ପ୍ରାଣୀ ମରେ ।
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ବଂଶନାଶ କରେ ॥
ଯେ ବନ ଦହଇ ଅନଳ ।
ରକ୍ଷା କରଇ କନ୍ଦ ମୂଳ ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ-ଅଗ୍ନି ଏ ସଂସାରେ ।
ସମୂଳେ ବଂଶ ନାଶ କରେ ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ-ଅଗ୍ନି ତେଜ ଯେତେ ।
କେ ଲଂଘି ପାରିବ ଜଗତେ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣଧନ ଯେହୁ ଗ୍ରାସେ ।
ତିନିପୁରୁଷ ତାର ନାଶେ ॥
ତାତ ଜନନୀ ବେନି ବଂଶ ।
ଉଭୟକୁଳ କରେ ନାଶ ॥
ଆତ୍ମା ସହିତେ କରେ ନାଶ ।
ଏ କଥା ବେଦରେ ପ୍ରକାଶ ॥୩୪, ୩୫
ବ୍ରାହ୍ମଣଧନ ଯେହୁ ହରେ ।
ପଡ଼େ ନରକ ତମଘୋରେ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜପଣ ପାଇ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧନ ସ୍ୱାଦୁ ମଣି ।
ବଳେ ହରନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ନିରତେ ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତ ମଣି ।
ପଡ଼ନ୍ତି ତମ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥୩୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୃତ୍ତି ଯେବେ ବଳେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ହରେ ବାହୁବଳେ ॥
ଅନ୍ନ ନ ପାଇ ବିପ୍ରଜନ ।
ବିକଳେ କରନ୍ତି ରୋଦନ ॥
ବିପ୍ରରୋଦନ ଲୁହ ପଡ଼ି ।
ଭୂମିରେ ଯେତେ ରେଣୁ ଜଡ଼ି ॥
ତେତେ ବରଷ ମହାଘୋରେ ।
ନରକେ ପଡ଼ଇ ନିର୍ଭରେ ॥
ସେ ନିରଙ୍କୁଶ ହୋଇ ନର୍କେ ।
ଅନ୍ତେ ପଡ଼ଇ କୁମ୍ଭୀପାକେ ॥୩୭, ୩୮
ସ୍ୱଦତ୍ତ ପରଦତ୍ତ ବୃତ୍ତି ।
ଯେ ଅବା ଅଜ୍ଞାନେ ହରନ୍ତି ॥
ଷାଠିଏ ସହସ୍ର ବରଷ ।
ବିଷ୍ଠାରେ କୃମି ରୂପେ ବାସ ॥୩୯
ମୋହର ବଂଶେ ଯେଉଁ ଜନ ।
ବଳେ ହରିବ ବିପ୍ରଧନ ॥
ତାହାର ନାହିଁ ଭଲ ଗତି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଶିରୀପତି ॥୪୦
ମୋହର ବଂଶେ ଯେତେ ଜନ ।
ବିପ୍ରେ ନ କର ଅପମାନ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କଲେ ଅପରାଧ ।
ବେଗେ ବନ୍ଦିବ ତାଙ୍କ ପାଦ ॥

ମାରନ୍ତେ କୋପନ୍ତେ ସହିବ ।
କେବେହେଁ କୋପ ନ ବହିବ ॥ ୪୧
ମୁହିଁ ଯେମନ୍ତେ ବିପ୍ରପାଦେ ।
ସର୍ବଦା ନମଇଁ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ନମିବ ସେହିମତେ ।
ଅନ୍ୟଥା ଦଣ୍ଡ ମୋର ହସ୍ତେ ॥ ୪୨
ଅପହରଣ ବିପ୍ରଧନ ।
ନିଶ୍ଚୟ ନରକେ ପତନ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ନୃଗରାଜା ହରି ।
ଏତେ ନରକ ଭୋଗ କରି ॥
ଯେଣୁ ତା ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟ ଥିଲା ।
ମୋହର ହସ୍ତେ ସେ ଲାଗିଲା ॥

ଦେଖିଲ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଆଗେ ।
କହି ଚଳିଲା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥ ୪୩
ଏମନ୍ତ କହି ନିଜ ଜନେ ।
ମୁକୁନ୍ଦ ମିଳିଲେ ସଦନେ ॥
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବାଳ ।
ସାଧୁଙ୍କ ଦରଶନ ଫଳ ॥
ନୃଗ ନରକୁଁ ପାର ହେଲା ।
ଦେବ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲା ॥ ୪୪
ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖ ଦରଶନ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ସ୍ତୁତି ବଚନ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ।
ପବିତ୍ର କରେ ନିଜ ଅଙ୍ଗ ॥

ଲଭେ କୋଟିଏ ତୀର୍ଥଫଳ ।
ଯେ କରେ ସାଧୁସଙ୍ଗେ ମେଳ ॥
ତୁ ଏହା ଜାଣି ସାଧୁ ମେଳେ ।
ଏ କାଳ ବଞ୍ଚ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁ ନ ହର ।
ଅମୃତେଂ[୧] ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ତୋର ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ଚିତ୍ତ ॥
ଭବଜଳଧି ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଭାବ ଅଭାବ ନ ଜାଣଇ ॥
ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ରସ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ମୁହିଁ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ନୃଗୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଊନସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଗୋପକୁ ଯାଇ ବଳଦେବ । ଗୋପୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଲେ ଭାବ ॥
କଲେ କାଳିନ୍ଦୀ ଆକର୍ଷଣ । ସତୁରି ଅଧ୍ୟାରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ହଳଧର ॥
ସୁହୃଦ ଦରଶନ ସଧେ ।
ବିଜୟ ତାଳଧ୍ୱଜ ମଧ୍ୟେ ॥
ନିଜ ସେବକ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦର ଗୋକୁଳେ ॥ ୧
ରାମର ଆଗମନ ଶୁଣି ।
ଗୋପାଳେ ଗୋପର ତରୁଣୀ ॥
ମିଳିଲେ ନନ୍ଦର ମନ୍ଦିରେ ।
ମଙ୍ଗଳଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି କରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ।
ଗୋପାଳେ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥

ଗୋପୀ ମିଳିଲେ ଭାବଭରି ।
ରାମଚରଣ କରେ ଧରି ॥
ଶିର ବଦନେ ଗ୍ରପି ପାଦ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ଚିର ମନଖେଦ ॥
ଆନନ୍ଦେ ରେବତୀରମଣ ।
ନମିଲେ ନନ୍ଦର ଚରଣ ॥
ଯଶୋଦା ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ।
ଶୋକବଚନେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ସୁଖଭୋଳେ ।
ରାମଙ୍କୁ ବସାଇଲେ କୋଳେ ॥ ୨
ଚିରବିଚ୍ଛେଦେ ହୃଦେ ଜାକି ।
ଅଶ୍ରୁପୂରିତ ବେନି ଆଖି ॥
ବଦନୁଁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ।
ନିବିଡ଼େ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥

ବୋଲନ୍ତି ଶୋକଭର ହୋଇ ।
ଜଗଦୀଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥
ନିରାଶ କଲ ମୋର ପୁର ।
ମୁଁ ଏବେ ଶରଣ ତୁମ୍ଭର ॥ ୩
ଗୋପନଗର ବୃଦ୍ଧ ଜନେ ।
ମିଳିଲେ ରାମ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ରାମ ନମିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ।
ଗୋପାଳ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ତୁଲ୍ୟବୟସ ଗୋପଜନେ ।
ସଙ୍ଗେ ଯେ ଥିଲେ ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ରାମଙ୍କୁ ଦେଖି ସ୍ନେହଭରେ ।
କୋଳ କରନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥
ସ୍ନେହବନ୍ଧନେ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ।
ରାମ ଯେ ଥିଲେ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥

୧. ଅମୃତେ—ଅମରପଦକୁ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚଷଷ୍ଠିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ନିବିଡ଼େ ଭିଡ଼ି କୋଳ କଲେ ।
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବୁଡ଼ିଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜଣେ ଜଣେ କୋଳେ ।
କରି ବସିଲେ ଏକମେଳେ ॥
କ୍ଷୀର ପାୟସ ମଧୁରସେ ।
ରାମଙ୍କୁ ଭୁଞ୍ଜାଇ ହରଷେ ॥
ବିଶ୍ରାମ କରାଇ ଗୋପାଳେ ।
ବସି ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ଏକମେଳେ ॥
ନେତ୍ରେ ପୂରିତ ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ବନ୍ଧୁଙ୍କ କୁଶଳ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ମନ ଦେଇ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ନ ପାରନ୍ତି କହି ॥
ବିଷୟ ସୁଖ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
କୃଷ୍ଣ କୁଶଳ ପଗ୍ଯରନ୍ତି ॥୪-୬
ହେ ରାମ କମଳଲୋଚନ ।
କହ ତୁ ଯାଉ ଖେଦମନ ॥
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଗଲେ ମଧୁବନ ।
ତାର ସଙ୍ଗତେ ଆମ୍ଭ ମନ ॥
ବନ୍ଦୀ ହୋଇଲା ପ୍ରେମଭୋଳେ ।
ଏବେ ନ ଦେଖି ଚର୍ମଡୋଳେ ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଧନ ପାଇ ।
ଆମ୍ଭ ସ୍ମରଣ ତାର କାହିଁ ॥ ୭
ଆମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟେ ମଲା କଂସ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରି ଯଦୁବଂଶ ॥
ସକଳ ରିପୁବଳ ମାରି ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବିଜେ କରି ॥
ସୁଖେ ଅଛନ୍ତି ଯଦୁନାଥ ।
ଏଣୁଟି ଆମ୍ଭେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥ ୮
ଗୋପୀଏ ରାମଙ୍କୁ ଅନାଇଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ॥
ହେ ରାମ କହ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଯେଣେ ଛାଡ଼ିବ ମନ ବ୍ୟଥା ॥
ଭଲେ କି ଛନ୍ତି ପଦ୍ମନାଭ ।
ମଥୁରାନାରୀଙ୍କ ବଲ୍ଲଭ ॥ ୯
ମାତା ଯଶୋଦା ନନ୍ଦ ପିତା ।
ଏହାଙ୍କୁ କରଇ କି ଚିନ୍ତା ॥

ଆମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ଭଲେ ଜାଣି ।
ସୁହୃଦ ଭାବ ପରିମାଣି ॥
ତାହା ଅଭାବେ ଆମ୍ଭ ଦୁଃଖ ।
କହିବା ଶୁଣ ପଦ୍ମମୁଖ ॥
ମାତା ପିଅର ଭ୍ରାତୃଗଣ ।
ପତି ତନୟ ଗୁରୁଜନ ॥
ତାହାର ଅର୍ଥେ ଆମ୍ଭେ ଛାଡ଼ି ।
ନିରତେ ପ୍ରିୟଭାବେ ବଢ଼ି ॥
ସକଳ ଛାଡ଼ି ତା ବିଶ୍ୱାସ ।
କାଳେ ତ ହୋଇଲୁ ନିରାଶ ॥
କ୍ଷଣକେ ଛାଡ଼ି ଆମ୍ଭ ଭାବ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହୋଇଲେ ମାଧବ ॥୧୦-୧୨
ମଥୁରାପୁର ବଧୂଜନ ।
ମଧୁର ତାହାର ବଚନ ॥
କ୍ଷଣସୁହୃଦ କୂଟ ମତି ।
କେମନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ॥
ତାହାର ଆତ୍ମା ତାର ନୋହେ ।
ଭକତଜନ ମନ ମୋହେ ॥
କୃତଘ୍ନଭାବ ଦୁଷ୍ଟମତି ।
ମଥୁରାନାରୀ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତାହାର ବିଚିତ୍ର ବଚନ ।
ସସ୍ମିତ ଅନଙ୍ଗବର୍ଦ୍ଧନ ॥
ଦେଖି ହୁଅନ୍ତି ମୋହଗତ ।
ଅନଙ୍ଗବାଣେ ମଜ୍ଜେ ଚିତ୍ତ ॥୧୩
କେତେ କହିବୁ ତାର ଗୁଣ ।
ବୋଲନ୍ତି ସଖୀଜନେ ଶୁଣ ॥
ତାହାର କଥା କିମ୍ପା କହ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଦହେ ପ୍ରାଣ ଦେହ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ନାହୁଁ ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ଏତେ ଦିବସ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ସେ ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ପୁଣ ନାହିଁ ।
କାଳ କି ଅଛି ସ୍ଥିର ହୋଇ ॥୧୪
ଏମନ୍ତ ସ୍ନେହଭର ହୋଇ ।
କୃଷ୍ଣର ରୂପେ ମନ ଦେଇ ॥
କୃଷ୍ଣର ହସିତ ବଦନ ।
ମୋହନ ଗଭୀର ବଚନ ॥

କଟାକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟି ଚିତ୍ରଗତି ।
ପ୍ରେମ ଆଲିଙ୍ଗନ ସ୍ମରନ୍ତି ॥
କାନ୍ଦନ୍ତି କୃଷ୍ଣଭାବ ବହି ।
ସଙ୍କରଷଣ ତାହା ଗ୍ରହି ॥
କୃଷ୍ଣ ସନ୍ଦେଶ କଥାମାନ ।
କହି ତୋଷିଲେ ତାଙ୍କ ମନ ॥
ନାନା ବିଶ୍ୱାସ ବାକ୍ୟେ ରାମ ।
ଗୋପୀଙ୍କ ଶାନ୍ତ କଲେ ମନ ॥୧୫, ୧୬
ସେ ରାମ ଗୋପୀଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଗୋପେ ରହିଲେ ବେନି ମାସ ॥
ମଧୁ ମାଧବ[1] ମାସ ବେନି ।
ଗୋପୀଙ୍କ ପ୍ରିୟଭାବ ଘେନି ॥
ସେ ରାମ ମାୟା ଯୋଗ ବଳେ ।
ଗୋପକାମିନୀ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ବିସ୍ତାରି ଯୋଗମାୟା ଗତି ।
ଯମୁନାକୂଳେ ଯଦୁପତି ॥
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ବୃନ୍ଦାବନ ।
ସୁଗନ୍ଧ ବହଇ ପବନ ॥
କାମିନୀଗଣ ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ତାରାମଣ୍ଡଳେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥୧୭, ୧୮
ଏମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ।
ଜଳାଧିପତି ଯେ ବରୁଣ ॥
ବାରୁଣୀ ନାମେ ତା ନନ୍ଦିନୀ ।
ରାମର ପ୍ରିୟଭାବ ଘେନି ॥
ବରୁଣ ବିଶ୍ୱାସ ବଚନେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ବୃନ୍ଦାବନେ ॥
ବୃକ୍ଷକ୍ରୋଟରୁ ସୁଧାରୂପେ ।
ବହିଲା ରାମର ସମୀପେ ॥
ତାର ସୁଗନ୍ଧେ ବନ ବାସେ ।
ରାମ ମିଳିଲେ ଦେଖି ପାଶେ ॥
ଗୋପୀ ସହିତେ ବଳରାମ ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ମଧୁପାନ ॥୧୯, ୨୦
ବାରୁଣୀପାନେ ଭୋଳ ହୋଇ ।
ଗୋପୀଏ ରାମ ଯଶ ଗାଇ ॥
ବୁଲନ୍ତି ରାମ ବୃକ୍ଷତଳେ ।
ବାରୁଣୀପାନେ ମତ୍ତଭୋଳେ ॥

୧. ମଧୁ ମାଧବ—ଚୈତ୍ର ଓ ବୈଶାଖ ।

ମଦ୍ୟେ ମୁଦ୍ରିତ ବେନି ଆଖି ।
ମତ୍ତକୁଞ୍ଜର ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷି ॥୨୧
ଦକ୍ଷିଣ ଶ୍ରବଣେ କୁଣ୍ଡଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ପୁଷ୍ପମାଳ ॥
ମୁଖକମଳେ ମନ୍ଦହାସ ।
ଝାଳେ ଆରଦ୍ର ନୀଳବାସ ॥୨୨
ରବିକିରଣେ ଶ୍ରମ ପାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଯମୁନାକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଆସ କାଳିନ୍ଦୀ ମୋର ପାଶ ।
ସକଳ ଶ୍ରମ କର ନାଶ ॥
ତୋ ଜଳେ କରି ଅବଗାହ ।
ଶ୍ରମ ନ ରହୁ ମୋର ଦେହ ॥
ଯମୁନା ରାମ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ମଦିରାମତ୍ତ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଅବଜ୍ଞା କରି ରାମବାଣୀ ।
ତରଳେ ବହେ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ତା ଦେଖି ରାମ କୋପଭରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଲଙ୍ଗଳ ଧରି କରେ ॥
କାଳିନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟେ ହଳ ସ୍ଥାପି ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ରେ ପାପୀ ଏଡ଼େ ଗର୍ବ ତୋର ।
ଅବଜ୍ଞା କରୁ ବାକ୍ୟ ମୋର ॥
ତୁ ମୋତେ କରୁ ଅବହେଳ ।
ଆଜ ପାଇବୁ ପ୍ରତିଫଳ ॥
ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ୍ରେ ତୋତେ ଧରି ।
କାଟିବି ଶତ ଖଣ୍ଡ କରି ॥
ଭଲେ ତୁ ଯିବୁ ଆଉ କାହିଁ ।
ଆଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗିଲୁ ଗର୍ବ ବହି ॥୨୩, ୨୪

ଏମନ୍ତେ ରାମବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଭୟେ ବୋଲଇ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ଲହରୀ ବ୍ୟାଜେ[୧] ବେନି କରେ ।
ନମିଲା ରାମର ପୟରେ ॥
କମଳ ଉପହାର ମୁଖେ ।
ରାମଙ୍କୁ ବୋଲେ ଭୟ ଦୁଃଖେ ॥୨୫
ହେ ରାମ ରାମ ମହାଭୁଜ ।
ମୁହିଁ ନ ଜାଣେ ତୋର ତେଜ ॥
ତୋହର ଏକ ଅଂଶେ ମହୀ ।
ମୁକୁଟ ଶିରେ ଅଛି ହୋଇ ॥
ଜଗତପତି ମହୀଧର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ମୁଁ ତୋର ॥୨୬
ତୋର ମହିମା ଭଗବାନ ।
ନ ଜାଣି କଲି ଅବଜ୍ଞାନ ॥
ପଶିଲି ତୋହରେ ଶରଣ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ତୁ ନାଥ ଭକତବତ୍ସଳ ।
ଶରଣ ରଖ ଆଦିମୂଳ ॥୨୭
ଏମନ୍ତ ନଦୀବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହଳ ସଂହରି ହଳପାଣି ॥
ସକଳ ଗୋପନାରୀ ମେଳେ ।
ପଶିଲେ ଯମୁନାର ଜଳେ ॥
କରିଣୀ ମଧ୍ୟେ ଗଜବର ।
ଯେମନ୍ତେ ଦିଶଇ ସୁନ୍ଦର ॥୨୮
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ସାରି ।
କୂଳେ ମିଳିଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସାଗର ନନ୍ଦିନୀ ।
ନିର୍ମଳ ନୀଳବସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥

ରାମର କରେ ଦେଲା ଆଣି ।
ଭୂଷଣ ନାନା ରତ୍ନମଣି ॥
ନୀଳ କମଳମାଳ ଗଳେ ।
ଦେଇ ନମିଲା ପାଦତଳେ* ॥୨୯
ନୀଳବସନ ଅନୁପମ ।
ଆନନ୍ଦେ ପିନ୍ଧି ବଳରାମ ॥
ଭୂଷଣ ନାନା ରତ୍ନକୁଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବାଇ ବନମାଳ ॥
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ଲେପି ଦେହେ ।
ଦିଶିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରହସ୍ତୀ ପ୍ରାୟେ ॥୩୦
ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ଯମୁନାକୂଳେ ରାମ କୃତ୍ୟ ॥
ଅଦ୍ୟାପି ବୃନ୍ଦାବନ ଦେଶେ ।
ଯମୁନା ବକ୍ରେ ବହି ଆସେ ॥
ଅନନ୍ତବଳୀ ବଳରାମ ।
ତାର ଚରିତ ଅନୁପମ ॥
ଯମୁନାତଟେ ବୃନ୍ଦାବନେ ।
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ଏମନ୍ତ କରି କ୍ରୀଡ଼ାରସ ।
ରାମ ରହିଲେ ବେନି ମାସ ॥
ଯେତେ ରଜନୀ ବେନି ମାସେ ।
ଗୋପୀଏ ବୃନ୍ଦାବନ ଦେଶେ ॥
ରାମର ପ୍ରିୟ ଭାବେ ମିଶି ।
ଜାଣିଲେ ଗଲା ଏକ ନିଶି ॥୩୧, ୩୨
ସେ ରାମ ପାଦପଦ୍ମ ମୂଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ଅନନ୍ତ ଚରିତ ଅମୃତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳଦେବବିଜୟେ ଯମୁନାକର୍ଷଣଂ ନାମ ସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

---

୧. ବ୍ୟାଜେ—ଛଳରେ ।

* ସାଗର ନନ୍ଦିନୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଳରାମଙ୍କୁ ନୀଳାମ୍ବର, ବହୁମୂଲ୍ୟ ଆଭୂଷଣ ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣହାର କେବଳ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ବଳରାମ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାରାଦିରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ଏକସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଆଦି ନୃପ ବଧ । ଏକସପ୍ତତିର ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଆନନ୍ଦ ମନେ ବ୍ୟାସସୁତ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଗୋପେ ଯେ ଗଲେ ହଳହସ୍ତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଭାଗବତ ॥
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ନାମେ ନୃପବର ।
କରୂଷ ଦେଶେ ତାର ଘର ॥
ନିଜଜନଙ୍କୁ ପାଶେ ରାଇ ।
ବୋଲଇ ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ ॥
ଅଟଇ ମୁହିଁ ବାସୁଦେବ ।
ମୋର ଚରଣେ ତୁମ୍ଭେ ସେବ ॥
ତୁମ୍ଭେ ତ ପ୍ରଜାଜନେ ମୋର ।
ଦେଖ ମୋହର କଳେବର ॥
ମୁହିଁଟି ଦେବ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ।
ଦେଖ ମୋହର ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟେ କହି ।
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟ ସଜ ହୋଇ ॥
ବହଇ କୃଷ୍ଣର ସ୍ୱଭାବ ।
ବୋଲଇ ମୁହିଁ ବାସୁଦେବ ॥
ଯେ ମୋତେ ନ ବୋଲିବ ହରି ।
ତାହାକୁ ପକାଇବି ମାରି ॥
ଧନ ଜୀବନ ନେବି ବଳେ ।
ତା ଶୁଣି ପ୍ରଜାଏ ବିକଳେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ନାରାୟଣ ।
ଅନାଦି ପରମକାରଣ ॥
ତୋହର ଅଂଶେ ସୁରଦେବା ।
ତୋର ଚରଣେ ଆମ୍ଭ ସେବା ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଜା ତାର ପୁରେ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ସେବନ୍ତି ପୟରେ ॥
ନାମ ଜପନ୍ତି ତାର ନିତି ।
ନିରତେ ଚରଣେ ସେବନ୍ତି ॥୧,୨

ଏମନ୍ତେ କେତେଦିନ ଗଲା ।
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ମୁହିଁ ଜଗଦୀଶ ।
ସକଳ ଦେହେ ମୁଁ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ଦୂତେ ରାଇ ।
ତାହାର ହସ୍ତେ ଲେଖା ଦେଇ ॥
ବୋଲଇ ଯାଇ ଯଦୁପୁରେ ।
କହିବୁ କୃଷ୍ଣର ଛାମୁରେ ॥
ଜଗତେ ମୋର ଅବତାର ।
ନାଶିବି ଅବନୀର ଭାର ॥
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ପରମକାରଣ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ମୋହର ଅଛି ଗ୍ରରି କର ।
ମୁହିଁଟି ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ରଧର ॥
ଗଦା କମଳ ଭୁଜେ ପୁଣି ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ॥
ମୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ପରେ କେହି ।
ମୁହିଁ ସକଳ ଜୀବଦେହୀ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦୟା ବହି ଚିତ୍ତେ ।
ମୋହର ଜନ୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥
ନାଶିବି ଅବନୀର ଭାର ।
ତୁ ଏବେ ଛାଡ଼ ଚିହ୍ନ ମୋର ॥
ମିଛେ ଯେ ବୋଲୁ କୃଷ୍ଣ ମୁହିଁ ।
ତୋ କଥା ଭଲେ ମୁଁ ଜାଣଇ ॥
ଏବେ ତୁ ମୋର ଚିହ୍ନ ଛାଡ଼ି ।
ମୋର ଚରଣେ କରଯୋଡ଼ି ॥
ଶରଣ ପଶ ଆସି ବେଗେ ।
ତୋର ଜୀବନ ମୋର ଭାଗେ ॥
ଯେବେ ନ ପଶିବୁ ଶରଣ ।
ମୋହର ତୁଲେ କର ରଣ ॥
ଜିଣିଲେ ବାସୁଦେବ ତୁହି ।
ତୁ ମଲେ ବାସୁଦେବ ମୁହିଁ ॥

ଏମନ୍ତ କହି ଦୂତ ଆଗେ ।
ବୋଲେ ଦ୍ୱାରକା ଯାଅ ବେଗେ ॥
ତାହାର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ଦୂତ ମିଳିଲା ଯଦୁପୁରେ ॥
କୃଷ୍ଣର ସଭାତଳେ ଯାଇ ।
କହଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୩-୬
ଲେଖା ପ୍ରମାଣେ ତାର ବାଣୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସଭା ମଧ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
ଅଳପ ହସି ଭଗବାନ ।
ଦୂତ ବଚନେ ସାବଧାନ ॥
ଶୁଣି ହସିଲେ ଉଗ୍ରସେନ ।
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ ॥
ଏକ ଆରେକ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ହସିଲେ କରତାଳି ଦେଇ ॥ ୭
ଦୂତକୁ ଗ୍ରହିଁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପରିହାସ ବାଣୀ ॥
ରେ ଦୂତ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ମୋହର ବାସୁଦେବ ଚିହ୍ନ ॥
ମୁଁ ତା ବଚନେ ଉପଲକ୍ଷି ।
ଛାଡ଼ିବି ନିଶ୍ଚେ ତାକୁ ଦେଖି ॥
ସେ ମୋର ଚିହ୍ନ ବେଶ ହୋଇ ।
ବୀରଶୟନେ ଥିବ ଶୋଇ ॥
କଙ୍କ ଶୃଗାଳ ଗୃଧ୍ର ଶ୍ୱାନ ।
ପଶିବେ ତାହାର ଶରଣ ॥୮,୯
କୃଷ୍ଣବଚନେ ଦୂତ ଗଲା ।
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଆଗରେ କହିଲା ॥
ଦାରୁକେ ରାଇ ଦାମୋଦର ।
ବୋଇଲେ ରଥ ସଜ କର ॥
ତକ୍ଷଣେ ସାଜି ନନ୍ଦିଘୋଷ ।
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ପାଶ ॥
ରଥେ ବିଜୟ ନରହରି ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦେ ଦିଗ ପୂରି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଷ୍ଠଷଷ୍ଠିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କରୂଷ ଦେଶେ ବନମାଳୀ ।
ନିମିଷ ମାତ୍ରେ ଯାଇ ମିଳି ॥୧୦
କୃଷ୍ଣର ଆଗମନ ଶୁଣି ।
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ବେନି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
ସାଜି ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ଜିଣିବାର ଆଶେ ॥୧୧
ତାହାର ମିତ୍ର କାଶୀରାଜ ।
ସେହି ତାହାର ତୁଲେ ସଜ ॥
କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଜାଣି ।
ସାଜିଲା ତିନି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ମହାରୋଷେ ।
ବେଗେ ରୁନ୍ଧିଲେ ଚଉପାଶେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହାନ୍ତି ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଦେଖିବାର ସଧେ ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂରମାନ ।
ରଣେ ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଆଗମନ ॥
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ତାର ରଥ ।
ରତ୍ନ ଭୂଷଣ ଅପ୍ରମିତ ॥
ରଥ ଉପରେ ପକ୍ଷୀରାଜ ।
ଧ୍ୱଜପତାକା ମହାତେଜ ॥
ବିମାନ ମଧ୍ୟେ ରୂପ ତାର ।
ଦେଖିଲେ କମଳାର ବର ॥
ବିସ୍ତାର ଶୋହେ ଭୁଜ ଗ୍ୱରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦା ଧରି ॥
ଶାରଙ୍ଗଧନୁ ଅଛି କରେ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସଚିହ୍ନ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ॥
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବଇ ରତ୍ନମଣି ।
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ॥
ପୀତବସନ ଦେହେ ଝଳି ।
ନୀଳ ଜୀମୂତେ କି ବିଜୁଳି ॥
ଅମୂଲ୍ୟ କିରୀଟ ବିରାଜେ ।
ରତ୍ନମେଖଳା କଟି ମାଝେ ॥୧୨-୧୪
ତାର କପଟ ବେଶ ଦେଖି ।
ଆମ୍ଭାର ପ୍ରାୟ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ନଟର ପ୍ରାୟ ବେଶ ଧରି ।
ଦେଖି ହସିଲେ ନରହରି ॥୧୫
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ରିପୁଗଣ ।
ଉଭାରି କଲେ ଘୋରରଣ ॥
ଶୂଳ ପରିଘ ଗଦା ରଷ୍ଟି ।
ପାଶ ତୋମର ଲୌହଯଷ୍ଟି ॥
ଅସି ପଟ୍ଟିଶ[୧] ଗଦା ଯେତେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ କାଶୀରାଜା ବଳ ।
ଦେଖିଲେ ମଦନଗୋପାଳ ॥
ପଦାତି ରଥ ଗଜ ବାଜୀ ।
ଏମନ୍ତେ ଚତୁରଙ୍ଗ ସାଜି ॥
ଗଦା ଖଡ଼ଗ ଚକ୍ର ବାଣ ।
କୋପେ ପ୍ରହାରି ନାରାୟଣ ॥
ବେଗେ ନାଶିଲେ ରିପୁବଳ ।
ଯେସନେ ଯୁଗାନ୍ତ ଅନଳ ॥
ରୁଦ୍ରନୟନୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
କ୍ଷଣକେ ତ୍ରିଭୁବନ ଦହି ॥
କୃଷ୍ଣ ସଂଗ୍ରାମେ ରଣ ଭୂଇଁ ।
ତେମନ୍ତ ପଟାନ୍ତର ହୋଇ ॥୧୭
ଗଜ ତୁରଗ ରଥ ଖର ।
ଉଷ୍ଟ୍ର ପଦାତି ମହାଘୋର ॥
ଚକ୍ର ପ୍ରହାରଣେ ଖଣ୍ଡିତ ।
ଜଳଧି ସଦୃଶେ ଶୋଣିତ ॥
ଉଛୁଳି ବହେ ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଗଗନେ ଦେଖନ୍ତି ବିବୁଧେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦିବସ ଅନ୍ତେ ମହୀ ।
ଯେହ୍ନେ ପ୍ରଳୟଜଳେ ହୋଇ ॥
ଈଶ୍ୱର କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥାନ ପ୍ରାୟେ ।
ରକତେ ରଣଭୂମି ଶୋହେ ॥୧୮
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଅଛି ଏକା ରଥେ ।
ଉଭାରି ଗୋବିନ୍ଦ ଅଗ୍ରତେ ॥
ସମରେ ତାର ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଆହେ ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ତୋର ଦୂତ ।
ମୋ ଆଗେ କହିଲା ଯେମନ୍ତ ॥
ତୋହର ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ।
ଛାଡ଼ିଲି ସମ୍ଭାଳ ବହନ ॥୧୯
ମିଛେ ମୁଁ ଧରି ତୋର ବେଶ ।
ବିଷ୍ଣୁ ବୋଲାଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦେଶ ॥
ଯେବେ ହାରିବି ତୋତେ ରଣେ ।
ଛାଡ଼ି ପଶିବି ତୋ ଶରଣେ ॥୨୦
ଏମନ୍ତ କହି ଦାମୋଦର ।
ବେଗେ ବିନ୍ଧିଲେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର ॥
ବିରଥ କରି ତାର ଶିର ।
ଚକ୍ରେ ଛେଦିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ବାସବ ବଜ୍ରେ ହତ ହୋଇ ।
ପର୍ବତ ଯେମନ୍ତ ଦିଶଇ ॥୨୧
କାଶୀରାଜାର ଦେଖି ରଥ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡେ ଦେଇ ଗୁଣ ।
ସନ୍ଧାନ କଲେ ତିନି ବାଣ ॥
କାଶୀରାଜାର ଶିର କାଟି ।
ନାରାଚ ଗଲା ଶୂନ୍ୟେ ଘୋଟି ॥
ଦିଗ ପୂରିଲା ଘୋର ନାଦେ ।
ପଡ଼ିଲା କାଶୀପୁର ମଧ୍ୟେ ॥
ରାଜାର ଦ୍ୱାରେ ଦେଖି ମୁଣ୍ଡ ।
ଲୋକେ ହୋଇଲେ ବେଗେ ରୁଣ୍ଡ ॥
ପବନବଳେ ଛିଡ଼ି ପାଶ ।
ଯେହ୍ନେ ଦିଶଇ ପଦ୍ମକୋଷ ॥୨୨
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ପଞ୍ଚ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସଂହାରି ॥
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ କାଶୀରାଜା ତୁଲେ ।
ରଣେ ଗୋବିନ୍ଦ ସଂହାରିଲେ ॥
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଦେବଗଣ ।
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରି ନାରାୟଣ ॥
ଦ୍ୱାରକା ବିଜେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥୨୩
ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଗୋବିନ୍ଦର ଭାବ ।
ନିରତେ କରି ଅନୁଭବ ॥
ମରଣେ ଗ୍ୱହିଁ ପଦ୍ମମୁଖ ।
ଲଭିଲା କୃଷ୍ଣର ସ୍ୱରୂପ ॥୨୪

୧. ପଟ୍ଟିଶ—ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ ଧାର ଥିବା ତରବାରି ।

କାଶୀରାଜାର ଶିର ଦେଖି ।
ଜନେ ବୋଲନ୍ତି ଉପଲକ୍ଷି ॥
କିଏ କାହାର ଦେଖ ଶିର ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ରାଜଦ୍ୱାର ॥
ଏମନ୍ତେ କରନ୍ତେ ବିଗ୍ରହ ।
ଚିହ୍ନିଲେ କାଶୀରାଜା ଶିର ॥
ସମରେ କୃଷ୍ଣ କଲେ ନାଶ ।
ଜାଣି ପାଇଲେ ମନେ ତ୍ରାସ ॥
ତାହାର ଯେତେକ ତରୁଣୀ ।
ସ୍ୱାମୀ ମରଣ କଥା ଶୁଣି ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯେତେ ମିଳି ।
କାନ୍ଦନ୍ତେ ଭୁବନ ଉଛୁଳି ॥
ରାବନ୍ତି ହାହାକାର ବାଣୀ ।
ଗୋଳ ପ୍ରଳୟ ପ୍ରାୟ ଜାଣି ॥୨୫, ୨୬
ତାର ତନୁଜ ସୁଦକ୍ଷିଣ ।
ଶୋକ ନିବାରି ବନ୍ଧୁଗଣ ॥
ପିତାର ପ୍ରେତକାର୍ଯ୍ୟ କରି ।
ସଙ୍କଳ୍ପ କଲା କୋପଭରି ॥
ପିତୃବଇରୀ ଯେବେ ମାରି ।
ତେବେ ସେ ଥିବ ଦେହ ଧରି ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ମନ ସ୍ଥିର କରି ।
ସେବିଲା ଶଙ୍କର ଗଉରୀ ॥
ସମାଧି ବସି ଯୋଗବଳେ ।
ତୋଷିଲା ଶଙ୍କରେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୨୮
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଶୂଳଧର ।
ବୋଇଲେ ବେଗେ ମାଗ ବର ॥
ଭଗ୍ନ ସମାଧି ସୁଦକ୍ଷିଣ ।
ବନ୍ଦିଲା ଈଶ୍ୱର ଚରଣ ॥
ବୋଲଇ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ପିତୃବଇରୀ ଅଛି ମୋର ॥
ତାହାକୁ କରିବି ମୁଁ ହତ ।
ଏ ବର ଦିଅ ଉମାକାନ୍ତ ॥୨୯
ଶୁଣି ବୋଇଲେ ଦେବ ହର ।
ତୁ ଏବେ ଅଗ୍ନି ସେବା କର ॥
ବିବିଧ ପ୍ରକାରରେ କରି ।
ବିପ୍ରବଚନ ମନେ ଧରି ॥

ଆଗମ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନେ ।
ଅନଳ ପୂଜ ତୋଷମନେ ॥
ଋତ୍ୱିଜ କରିବୁ ବରଣ ।
ମାରଣେ ବେଦ ଅଥର୍ବଣ ॥
ଆଭିଚାରିକ ବେଦ ନାଦେ ।
ଆହୁତି ଦେବୁ କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ॥
ଅଗ୍ନିପୁରୁଷ ଜାତ ହୋଇ ।
ପ୍ରମଥଗଣ ସଙ୍ଗେ ଲଇ ॥
ମାରିବ ରିପୁ ସେ ତୋହର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବା ନାହିଁ ଯାର ॥
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଯାଗ ଆରମ୍ଭି ନୃପମଣି ॥
ଅନଳେ ଅଭିଚାର ମତେ ।
ଆହୁତି ଦେଲା ଅପ୍ରମିତେ ॥
କୁବୁଦ୍ଧିପଣ ଦେଖ ତାର ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଚିନ୍ତେ ଅଭିଚାର ॥୩୦, ୩୧
ଅଗ୍ନିପୁରୁଷ କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲା ଘୋରନାଦେ ॥
ଅତି ଭୀଷଣ ରୂପବନ୍ତ ।
ତା ରୂପ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥
ତପତ ତମ୍ବା ପ୍ରାୟ ଶିଖା ।
ଶ୍ମଶ୍ରୁ ନାସିକା ପିଙ୍ଗରେଖା ॥
ଗ୍ରହରାଜର ତେଜ ତାର ।
ଲୋଚନ ବଦନ ଗଭୀର ॥
ଅଙ୍ଗାର ଉଦ୍‌ଗାରଇ ତୁଣ୍ଡ ।
ବିକଟ ଦଶନ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ॥
ଭ୍ରୂକୁଟୀ କୁଟିଳ କପୋଳ ।
ତୁଣ୍ଡ ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାର ॥
ଜିହ୍ୱା ବୁଲାଇ ବେନିକଳେ ।
ଯେସନେ ବିଜୁଳି ଚଞ୍ଚଳେ ॥
ଉଲଗ୍ନ ଶରୀର କରାଳ ।
ହସ୍ତେ କମ୍ପଇ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶୂଳ ॥
ଚଳଇ କରି ଘୋର ନାଦ ।
ତାଳ ପ୍ରମାଣେ ବେନି ପାଦ ॥
କୋପେ ଧାମଇଁ ଶୂଳହସ୍ତେ ।
ଅବନୀ କମ୍ପେ ପାଦଘାତେ ॥

ପ୍ରମଥ ଭୂତଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଦ୍ୱାରକା ଗଲା ଅତି ବେଗେ ॥
ତାହାର ତେଜ ଦଶଦିଶ ।
ସଧୂମେ ପୂରିଲା ଆକାଶ ॥୩୨-୩୪
ଏମନ୍ତେ ଦହନ ଆଗମ ।
ଧୂମ ପୂରିତ ମହାତମ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଯେତେ ନର ।
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ଥରହର ॥
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଚାରିଦିଗ ।
ବନ ଦହନେ ଯେହ୍ନେ ମୃଗ ॥୩୫
ପଶା ଖେଳନ୍ତି ଭଗବାନ ।
ଏମନ୍ତେ ମିଳି ସର୍ବଜନ ॥
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ ଜନେ କର ତ୍ରାହି ॥
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟନାଥ ତୋର ପୁର ।
ଅନଳ ଦହନୁ ଉଦ୍ଧର ॥୩୬
ଏମନ୍ତେ ସ୍ୱଜନ ବିକଳ ।
ଦେଖି ବୋଲନ୍ତି ଆଦିମୂଳ ॥
ଶରଣ ବନ୍ଧୁ ବନମାଳୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ବେନି ଭୁଜ ତୋଳି ॥
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ।
ଅନଳ ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥୩୭
ଯେ ହରି ଅଶେଷ ଶରୀରେ ।
ବିଦିତ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ॥
ସ୍ୱଜନ ଶୁଭାଶୁଭ ଜାଣେ ।
ଏମନ୍ତେ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
ରୁଦ୍ର ଅନଳ କୃଷ୍ଣ ଜାଣି ।
ଚକ୍ର ସୁମରି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଚକ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ପାଶେ ଥିଲା ।
କୃଷ୍ଣର ମନ ସେ ଜାଣିଲା ॥୩୮
କୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ତେଜ ନାଶେ ।
ପ୍ରଳୟ ଅନଳ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଭୂମି ଗଗନ ତେଜ ବ୍ୟାପୀ ।
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ସେ କୃତ୍ୟାଅଗ୍ନି ଅଙ୍ଗେ ପଡ଼ି ।
ଶବଦ ଶୁଭେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ଚକ୍ର ସଂଯୋଗେ ଅଗ୍ନି ଫେରି ।
ବେଗେ ମିଳିଲା କାଶୀପୁରୀ ॥

ଯକ୍ଷର ସ୍ଥାନେ ଯାଇ ମିଳି ।
କୋଟି କିରଣ ପ୍ରାୟ ଝଳି ॥
ଉଡ଼ିଜ ତୁଲେ ସୁଦକ୍ଷିଣ ।
ଦହନ କଲା ତତକ୍ଷଣ ॥୩୯, ୪୦
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ତେଜ ମହାଘୋର ।
ଚକ୍ର ମିଳିଲା କାଶୀପୁର ॥
ହାଟ ଅଟ୍ଟାଳୀ ପୁରଦ୍ୱାର ।
ବେଗେ ଦହିଲା କାଶୀପୁର ॥

ନରକୁଞ୍ଜର ଅଶ୍ୱ ରଥ ।
ଭସ୍ମ ହୋଇଲେ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ସକଳଗୁଣ କାଶୀପୁରେ ।
କିବା ଉପମା ଦେବା ତାରେ ॥
ଦହନ କରି ଅତି ଖରେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ମହାଘୋରେ ॥
ଦେଖି ଅଖିଳ ଜନ ତ୍ରାସ ।
ପୁଣି ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣପାଶ ॥୪୧, ୪୨

ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ସୁମନେ କୁରୁବୀର ॥
କୃଷ୍ଣ ବିକ୍ରମ ରସ ବାଣୀ ।
ଯେ ଏହା ଜନ ମଧ୍ୟେ ଭଣି ॥
ଯେ ଅବା ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରନ୍ତି ॥୪୩
ସୁଜନେ ଶୁଣ କୃଷ୍ଣରସ ।
ଭଣଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ପୌଣ୍ଡ୍ରକକାଶୀରାଜାବଧେ କାଶୀପୁରଦହନଂ ନାମ ଏକସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ବିନାଶ । ବାସ୍ତରି ଅଧ୍ୟାୟେ ପ୍ରକାଶ ॥

ଶୁକଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ଭାବେ ବୋଲଇ ପରୀକ୍ଷିତ ॥(ଜ.)
ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ
ଭୋ ମୁନି ପ୍ରଭୁ କାମପାଳ ।
ସୁନ୍ଦର ବୀରବାହୁ ବଳ ॥
ଯମୁନା ଆକର୍ଷଣ କରି ।
ବନେ ରମିଲେ ଗୋପନାରୀ ॥
ତୁମ୍ଭ ବଚନ ସୁଧାବାଣୀ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ॥
ନିର୍ମଳ କଲି ପ୍ରାଣ ଦେହ ।
ରାମ ବିକ୍ରମ ମୋତେ କହ ॥
ଅନନ୍ତ ଅପ୍ରମେୟ ତେଜ ।
ଯେଣୁ ସେ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରଜ ॥ ୧
ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ହୋ ରାମର ଚରିତ ॥
ନାରକା କୃଷ୍ଣହାତେ ମଲା ।
ତାର ସୁହୃଦ ସଖା ଥିଲା ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥

ବାଳି ସୁଗ୍ରୀବ ମନ୍ତ୍ରୀ ସେହି ।
ମଇନ୍ଦ ତାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ ॥ ୨
ଶୁଝିବା ଅର୍ଥେ ମିତ୍ରଋଣ ।
ଇଚ୍ଛଇ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ରଣ ॥
ଦେଖି ପାଇଲେ ଦେବେ ତ୍ରାସ ।
କରଇ ଜନପ୍ରଜା ନାଶ ॥
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁରେ ପଶି ।
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼େ ଅନଳ ପ୍ରକାଶି ॥
ଦୁର୍ଗମ ବନ ଦେଶ ଗ୍ରାମ ।
କରଇ ବାନର ଦହନ ॥ ୩
ଧାମଇଁ ଶିଳା ବୃକ୍ଷ ଘେନି ।
ଶବଦେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଘୋରନାଦ କରି ।
ଭାଙ୍ଗଇ ପୁର ଗ୍ରାମ ଗିରି ॥
ଭ୍ରମଇ ଆନର୍ତ୍ତ ଯେ ପୁରୀ ।
ଲୋଡ଼ଇ ମିତ୍ରଶତ୍ରୁ ହରି ॥ ୪
ସମୁଦ୍ରଜଳ କୋପାନଳେ ।
ଫିଙ୍ଗଇ ବେନି ଭୁଜ ବଳେ ॥
ସମୁଦ୍ରକୂଳେ ଦେଶ ଯେତେ ।
ଜଳେ ଭାସିଲେ ଅପ୍ରମିତେ ॥

ଅଯୁତେ ମତ୍ତଗଜ ବଳ ।
ଫିଙ୍ଗଇ ରାତ୍ର ଦିନେ ଜଳ ॥ ୫
ଭାଙ୍ଗଇ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଦ୍ରୁମ ।
ଯେତେକ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ॥
ମୁନିଙ୍କ ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡେ ଯାଇ ।
ଅନଳ ଦେଖି କୋପ ବହି ॥
ଭାଙ୍ଗଇ ଯଜ୍ଞର ମଣ୍ଡଳ ।
ଅନେକ କ୍ଷେପେ ମୂତ୍ର ମଳ ॥ ୬
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ହସ୍ତେ ଧରି ।
ଗିରି କନ୍ଦର ମଧ୍ୟେ ଭରି ॥
ଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧଇ ଶିଳା ଦେଇ ।
କୁମ୍ଭାରକୀଟ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୭
ଏମନ୍ତେ ଦେଶ ନାଶ କରି ।
ଦୂଷଣ କରେ କୁଳସ୍ତିରୀ ॥
ରଜନୀକାଳେ ଏକଦିନେ ।
ରୈବତଗିରି ଘୋର ବନେ ॥
ସୁସ୍ୱର ଗୀତ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଧାଇଁଲା ବୀରମଣି ॥ ୮
ଗିରିଶିଖରେ ବେଗେ ଉଠି ।
ଲୁଚି ଗୃହଁଇ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କାମିନୀଗଣ ମଧ୍ୟେ ରାମ ।
ଯଦୁସୁନ୍ଦର ଅନୁପମ ॥
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଶୋହେ ।
କୁସୁମମାଳା ମନ ମୋହେ ॥ ୯
ବାରୁଣୀପାନେ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ ଗୀତ ଗାଇ ॥
କରିଣୀଯୂଥ ମଧ୍ୟେ ମିଶି ।
ମତ୍ତକୁଞ୍ଜର ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥ ୧୦
ଦୁଷ୍ଟ ବାନର ବାହୁବଳେ ।
ବୃକ୍ଷେ ଉଠିଲା କୋପାନଳେ ॥
ଡାଳ କମ୍ପାଇ ଗ୍ରଳି ପାଦ ।
କରଇ କିଳିକିଳା ନାଦ ॥ ୧୧
ତକ୍ଷଣେ ବୃକ୍ଷଶିଖେ ଯାଇ ।
ଗର୍ଜଇ ବଦନ ଦେଖାଇ ॥
ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ଭୟେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ସ୍ତ୍ରିରୀଗଣ ॥
କରାଳ ମୁଖ ତାର ବେଶ ।
ଦେଖି କାମିନୀ କଲେ ହାସ ॥ ୧୨
ତହୁଁ ବାନର କୋପମନେ ।
ଭ୍ରୁକୁଟି କୁଟିଳ ଲୋଚନେ ॥
କପି ସ୍ୱଭାବେ କରି ନାଦ ।
ନାରୀଙ୍କି ଦେଖାଇଲା ଗୁଦ ॥
ଏମନ୍ତ ତାର ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
ଦେଖିଲେ ରେବତୀରମଣ ॥ ୧୩
ପାଷାଣ ଖଣ୍ଡେ ଧରି କରେ ।
ପିଟିଲେ ବାନର ଉପରେ ॥
ବେଗେ ବାନର କୋପ ବହି ।
ତେଇଁ ପଡ଼ିଲା ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ॥
ବାରୁଣୀକୁମ୍ଭ ଘେନି କରେ ।
ଡାଳିଲା ରାମର ଉପରେ ॥
ରାମଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ କୋପମନ ।
ଘୂରାଇ ଅରୁଣ ଲୋଚନ ॥
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ନିଜ ମୁଖେ ଭରି ।
ରାମର ବସ୍ତ୍ର ବେଗେ ଚିରି ॥
କଦର୍ଥି କରି ହଳଧର ।
ମଦ୍ୟ କଳସ କଲା ଚୂର ॥

ରାମଙ୍କୁ କରି ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାୟେ ।
ଓଷ୍ଠ କାମୋଡ଼ି କୋପେ ଗ୍ରହେଁ ॥୧୪, ୧୫
ଦୁଷ୍ତର କର୍ମ ଦେଖି ତାର ।
ଜାଣିଲେ ରୋହିଣୀକୁମର ॥
ଅନେକ ଜନ କରି ନାଶ ।
ଆସି ମିଳିଲା ମୋର ପାଶ ॥
ଏ ଦୁଷ୍ଟ କପି ପ୍ରାଣେ ଥିଲେ ।
ଆଉ କି ପ୍ରଜା ଥିବେ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ହୃଦରେ ବିଗ୍ରରି ।
ହଳମୁଷଳ କରେ ଧରି ॥
କୋପିତ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ।
ରିପୁ ମାରଣେ ସାବଧାନ ॥ ୧୬
ଦେଖି ବାନର କୋପ କଲା ।
ହୁଁକାରେ ବୃକ୍ଷ ଉପାଡ଼ିଲା ॥
କରେ ବୁଲାଇ କୋପଭରେ ।
ପିଟିଲା ରାମର ଉପରେ ॥
ମୁଣ୍ଡେ ପଡ଼ନ୍ତେ ମହାଦ୍ରୁମ ।
ଅଚଳ ପ୍ରାୟ ରହି ରାମ ॥
ମୁଷଳଘାତେ ମହାବୀର ।
ବାନର ବୃକ୍ଷ କଲେ ଚୂର ॥
ପୁଣି ଘୂରାଇ ବାହୁଦଣ୍ଡେ ।
ପିଟିଲେ କପି ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡେ ॥
ଘୋର ପ୍ରହାରେ ଶିର ଫାଟି ।
ରୁଧିର ଗଳେ ଦନ୍ତପାଟି ॥୧୭-୧୯
ରୁଧିର ଧାର ତା ଶରୀରେ ।
କିସ ଉପମା ଦେବା ତାରେ ॥
ପର୍ବତୁଁ ଯେହ୍ନେ ଗେରୁ ଗଳେ ।
ରଙ୍ଗ ବିରାଜେ ବୃଷ୍ଟିକାଳେ ॥
ତେତେ଼ ପ୍ରହାର ନ ଗଣଇ ।
ପୁଣ ଘେନିଲା ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ ॥
ସକ୍ରୋଧେ ବଳେ ବୃକ୍ଷ ଧରି ।
ରାମର ଉପରେ ପ୍ରହାରି ॥
ବୃକ୍ଷ ପଡ଼ନ୍ତେ ହଳଧର ।
ମୁଷଳେ କଲେ ଶତେ ଚୂର ॥ ୨୦
ପୁଣି ଉପାଡ଼ି ବୃକ୍ଷ ଦୁଇ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ନାଦ ଦେଇ ॥

ରାମ ମୁଷଳେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ।
ଦେଖି ବାନର କୋପଭରି ॥
ପୁଣି ଉପାଡ଼ି ବୃକ୍ଷ ଆଣି ।
ପିଟଇ ବଜ୍ରାଘାତ ଜାଣି ॥
ଏମନ୍ତେ ପୁଣ ପୁଣ ପିଟି ।
ବୃକ୍ଷେ ପଡ଼ିଲେ ମହୀ ଲୋଟି ॥
ଏମନ୍ତେ କପି କୋପମନ ।
ନିବୃକ୍ଷ କଲା ଘୋରବନ ॥୨୧, ୨୨
ବୃକ୍ଷ ନ ପାଇ କୋପଭରେ ।
ପାଷାଣ ତୋଳି ବେନି କରେ ॥
ପାଷାଣ କଲା ଘୋର ବୃଷ୍ଟି ।
ଧାମଇଁ ତୋଳି ବେନି ମୁଷ୍ଟି ॥
ପ୍ରହାର କରି ରାମ ହୃଦେ ।
ପୁଣି ଗର୍ଜଇ ଘୋରନାଦେ ॥
ହଳମୁଷଳ ଘେନି କରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ରାମ କୋପଭରେ ॥
ପାଷାଣ ବୃଷ୍ଟି କଲେ ଚୂର ।
ଲୀଳା ମାତ୍ରକେ ହଳଧର ॥ ୨୩
ପାଷାଣ ବୃଷ୍ଟି ନାଶ ଗଲା ।
ଦେଖି ବାନର କୋପ କଲା ॥
କୋପେ ବାନର ବିଶ୍ୱକାୟେ ।
ମୁଷ୍ଟି ତୋଳଇ ତାଳପ୍ରାୟେ ॥
ପିଟିଲା ହଳଧର ହୃଦେ ।
ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ତାଡ଼େ ଘୋରନାଦେ ॥
ରାମ ତାହାର ଗର୍ବ ଦେଖି ।
ମଦେ ଅରୁଣ ବେନି ଆଖି ॥
ହଳମୁଷଳ ଏକାବେଳେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ବୁଲାଇ କୋପଭରେ ॥
ପ୍ରହାର କଲେ ତାର ଶିର ।
ତକ୍ଷଣେ ହେଲା ଶତେ ଚୂର ॥
ରୁଧିର ବହେ ଶତଧାର ।
ଜୀବନ ଛାଡ଼ିଲା ବାନର ॥୨୪, ୨୫
ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲା ଶରୀର ।
ଶବଦ ଶୁଭେ ମହାଘୋର ॥
ଗିରି କମ୍ପିଲା ମହାଭୟେ ।
ଜଳେ ପବନେ ନାବ ପ୍ରାୟେ ॥ ୨୬
ଦେଖି ଗଗନେ ଦେବଗଣ ।
ବନ୍ଦିଲେ ରାମର ଚରଣ ॥

ଜୟ ଶବଦେ ଶୂନ୍ୟ ପୂରି ।
ସମସ୍ତ ଦେବେ ସ୍ତୁତି କରି ॥
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ସୁରକୁଳ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷିଲେ ଗହଳ ॥
ସାଧୁ ଶବଦ ନାଦ କରି ।
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ଅପସରୀ ॥ ୨୭
ଏମନ୍ତେ ବାନର ବିନାଶି ।
ସାଧୁ ଶବଦ ଜନେ ଘୋଷି ॥
ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ହଳଧର ।
ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ଯଦୁପୁର ॥ ୨୮
ସେ ରାମଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ସେବଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦ୍ୱିବିଦବଧୋ ନାମ ଦ୍ୱିସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରିସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶାମ୍ବର ବିବାହ ବୃତ୍ତାନ୍ତ । ତେସ୍ତରି ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଶୁଣ ହୋ ରାମର ବିକ୍ରମ ॥
ଥିଲା ଯେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ରାଜା ।
ଲକ୍ଷ୍ମଣା ତାହାର ତନୁଜା ॥
ତାହାର ସ୍ୱୟଂବର କାଳେ ।
କୃଷ୍ଣନନ୍ଦନ ତାକୁ ବଳେ ॥
ହରିଲା ଶାମ୍ବ ବଳବନ୍ତ ।
ସୁନ୍ଦର ଜାମ୍ବବତୀସୁତ ॥ ୧
ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟପଣ ।
କୋପେ କମ୍ପିଲା କୁରୁରାଣ ॥
ଦେଖ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି କୃଷ୍ଣବଳା ।
ଆମ୍ଭର କୁଳେ ଦେଲା କଳା ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କରି କଦର୍ଥନ ।
କୁନ୍ତୁଁ ହରିଲା କନ୍ୟାଧନ ॥
ଆମ୍ଭ ବିଗ୍ରହେ ଦେବା ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ କହି କୋପ ବହି ॥
ଏହାକୁ ବନ୍ଦୀ କର ବେଗେ ।
କି କରି ପାରିବେ ଯାଦବେ ॥
ଆମ୍ଭର ଦେଲା ରାଜପଣ ।
ରାଜ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଯଦୁଗଣ ॥ ୨,୩
ଏହାର ପାଇଁ ଯେବେ ଛଳେ ।
ଯାଦବେ ଆସି ବାହୁବଳେ ॥
ଆମ୍ଭର ତୁଳେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ।
ହେଲେ ସଂଗ୍ରାମେ ଯିବେ ହାରି ॥
ବିମୁଖେ ନ କରିବେ ରଣ ।
ଯୋଗେ ଯେସନ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ॥ ୪
ଏମନ୍ତେ କରି ଏକମନ ।
ଭୂରିଶ୍ରବା ଯେ ଶଲ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣ ॥
ସୁଯଜ୍ଞକେତୁ ସୁଯୋଧନ[୧] ।
ଆରୋହି ଅମୂଲ୍ୟ ବିମାନ ॥
ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ବାକ୍ୟ ପାଇ ।
କୌରବ ବୀରେ ସଜ ହୋଇ ॥
ଏକୁ ଆରକେ ମହାଦମ୍ଭ ।
ଶାମ୍ବକୁ ଧରିବା ଆରମ୍ଭ ॥ ୫
କୁରୁ ଧାଇଁଲେ ମନଦୁଃଖେ ।
ମିଳିଲେ ଶାମ୍ବର ସମ୍ମୁଖେ ॥
ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ ।
କୃଷ୍ଣନନ୍ଦନ ସାମରଥ ॥
ନିଜ କୋଦଣ୍ଡେ ଗୁଣ ଦେଇ ।
ରହିଲା ସିଂହ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୬
ବେଗେ ମିଳିଲେ କୁରୁବୀର ।
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଘୋର ॥
ଡାକନ୍ତି ଧର ଧର ବାଣୀ ।
ସିନ୍ଧୁ ଶବଦ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଶାମ୍ବକୁ ଜିଣିବାର ଆଶେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ତାର ପାଶେ ॥
ରୁନ୍ଧିଲେ ଅଷ୍ଟଦିଗ କୋଣେ ।
କର୍ଣ୍ଣ ସହିତେ ଘୋର ରଣେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ।
ଶର ବରଷା ମହାଘୋର ॥
କରି ବିନ୍ଧିଲେ ଦଶଦିଶେ ।
ତା ଦେଖି ଶାମ୍ବ ମହାରୋଷେ ॥
କୋପେ ତା କମ୍ପଇ ଶରୀର ।
ନିର୍ଭୟ ଗୋବିନ୍ଦ କୁମର ॥
କ୍ଷୁଦ୍ର ମୃଗଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
କେଶରୀ ଯେମନ୍ତ ଦିଶଇ ॥ ୭,୮
ଶାମ୍ବ କରନ୍ତେ ଗୁଣଘୋଷ ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ଦଶଦିଶ ॥
କର୍ଣ୍ଣ ସହିତେ ଷଡ଼ରଥୀ ।
ଶାମ୍ବକୁ ବାଣ ବରଷନ୍ତି ॥
ଦେଖି କୁପିତ କୃଷ୍ଣସୁତ ।
ବାଣ ବରଷେ ଅପ୍ରମିତ ॥
କର୍ଣ୍ଣକୁ ପଞ୍ଚବାଣ ବିନ୍ଧି ।
ରଥ ସାରଥି ଅଶ୍ୱ ଛେଦି ॥

---

୧. ସୁଯୋଧନ—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟଷଷ୍ଟିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଷଡ଼ରଥୀଙ୍କି ଏହିମତେ ।
ବାଣ ବିନ୍ଧିଲା ଅପ୍ରମିତେ ॥ ୯
ଦେଖି ତାହାର କ୍ଷତ୍ରିପଣ ।
କୁରୁ ସଙ୍ଗରେ ଘୋର ରଣ ॥
ସାଧୁ ଶବଦ ଉଚ୍ଛନାଦେ ।
ଶୁଭିଲା କୁରୁବଳ ମଧ୍ୟେ ॥ ୧୦
ଶାମ୍ବ ଉପରେ କୁରୁବୀରେ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚ କୋପଭରେ ॥
ବିନ୍ଧି ସାରଥି କଲେ ନାଶ ।
ଛେଦିଲେ ଅଶ୍ୱଙ୍କର ପାଶ ॥
ରଥକୁ କଲେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ଛେଦିଲେ ହସ୍ତର କୋଦଣ୍ଡ ॥ ୧୧
ବିରଥ କରି ତାକୁ ବଳେ ।
ବନ୍ଧନ କଲେ ଅବହେଳେ ॥
କନ୍ୟା ସହିତେ ତାକୁ ଧରି ।
ମିଳିଲେ ହସ୍ତିନା ନଗରୀ ॥
କଷ୍ଟରେ କୃଷ୍ଣସୁତ ଜିଣି ।
ସମରେ ଜୟ ପ୍ରାପ୍ତ ମଣି ॥
ହୋଇଲେ ନିର୍ଭୟ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥ ୧୨
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ତାହା ଶୁଣି ।
ରାମ ବିକ୍ରମ ପରିମାଣି ॥
ମିଳିଲେ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ଉଗ୍ରସେନର ସଭାମଧ୍ୟେ ।
କହେ ନାରଦ ମନ ଖେଦେ ॥
ଶୁଣ ହୋ ଯଦୁ ନୃପବର ।
କୁରୁସଭାର ଅବିଗ୍ରହ ॥
ତାହାର କନ୍ୟା ସ୍ୱୟଂବରେ ।
ଶାମ୍ବ ଯେ ଗଲା ତାର ପୁରେ ॥
କନ୍ୟା ବରିଲା ଅନୁମତେ ।
ଦେଖି କୌରବେ କୋପଚିତ୍ତେ ॥
କୂଟ ସଂଗ୍ରାମେ ତାକୁ ଧରି ।
ରଖିଲେ ହସ୍ତିନା ନଗରୀ ॥
ଏମନ୍ତ କହି କୃଷ୍ଣ ଆଗେ ।
ନାରଦ ଗଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ଏମନ୍ତ ମୁନି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସମରେ ସଜ ଚକ୍ରପାଣି ॥

ପୁତ୍ରବନ୍ଧନ ଶୁଣି ରୋଷେ ।
ଦାରୁକ ରାଇଲେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବୋଇଲେ ରଥ ସାଜ ବେଗେ ।
ତା ଶୁଣି ସାଜିଲେ ଯାଦବେ ॥
ଉଗ୍ରସେନର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ବୀରେ ଚଳିଲେ ଆଗ ହୋଇ ॥
କେ କହୁ କୃଷ୍ଣର ସଇନି ।
ଚଳନ୍ତେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂର ସ୍ୱନ ।
ରଥେ ବିଜୟ ଉଗ୍ରସେନ ॥ ୧୩
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦର ଆଗମ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବଳରାମ ॥
ଏ ତ ନୁହଇ ଭଲ କଥା ।
ବନ୍ଧୁରେ ବିରୋଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ସେ ଯେବେ ନ ଜାଣି ଆଚରି ।
ଆମ୍ଭେ କେମନ୍ତ ବାଦ କରି ॥
ତୁମ୍ଭେ ନ କର ମନେ ରୋଷ ।
ମୁହିଁ ଯେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଆଜ ହସ୍ତିନା ଯିବି ମୁହିଁ ।
ଉଭୟ କୁଳ ଭାବ ବହି ॥
ତୁମ୍ଭେ ନ କର ଆଗମନ ।
ଶୁଣି ରହିଲେ ଭଗବାନ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବଳରାମ ।
ଯାଦବବଳ କରି ସାମ୍ୟ ॥
କୁରୁ ଯାଦବ ହିତ ଅର୍ଥେ ।
ବେଗେ ଚଳିଲେ ହଳହସ୍ତେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ରେବତୀରମଣ ।
କଳି କରିବେ ନିବାରଣ ॥
ଉତ୍ତମ ବିପ୍ର ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
କୁଳବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ରାଇ ବେଗେ ॥
ରଥେ ବସିଲେ ତୋଷମନେ ।
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ॥ ୧୪, ୧୫
ମିଳିଲେ ହସ୍ତିନା ଭୁବନେ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଉପବନେ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଯାଇ ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ନମିଲା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଦେ ॥
ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ପାଦେ ନମି ।
ବାହ୍ଲୀକକୁ ପରଣାମି ॥

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ କରି ସାମ୍ୟ ।
କହିଲେ ରାମଙ୍କ ଆଗମ ॥ ୧୬, ୧୭
ଶୁଣି ରାମଙ୍କ ଆଗମନ ।
ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ॥
ସଭାରୁ ଉଠି ଧାଡିକାରେ ।
ମିଳିଲେ ରାମଙ୍କ ଛାମୁରେ ॥
ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱଭାବ ପଣେ ହେଜି ।
ରାମଙ୍କୁ ଷଡ଼ଅର୍ଘ୍ୟେ ପୂଜି ॥
କହନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ।
ଆନନ୍ଦ କଲେ ରାମ ମନ ॥
କୁରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଧୀର ମତି ।
ରାମ ମହିମା ଯେ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଭାବେ ନମିଲେ ରାମ ପାଦେ ।
ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ ପୁଚ୍ଛା ବାଦେ ॥
ରାମହିଁ କଲେ ଯଥାବିଧି ।
ଯେ ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
କୁରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ହଳପାଣି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରିୟଭାବେ ବାଣୀ ॥ ୧୮-୨୦
ରାଜାଧିରାଜ ଉଗ୍ରସେନ ।
ଯେମନ୍ତ ବୋଲିଛି ବଚନ ॥
ବେଗେ କରିବ ସେହିମତ ।
ଆମ୍ଭ କୁଶଳ ଯେବେ ଚିନ୍ତ ॥ ୨୧
ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍ତମ ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ ।
ଧର୍ମର ପଥ ନଷ୍ଟ କରି ॥
କପଟ ଯୁଦ୍ଧେ କୃଷ୍ଣସୁତ ।
ଧରି ମଣିଲ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ଏ ଅପରାଧ ଆମ୍ଭେ ସହି ।
ବନ୍ଧୁ କୁଶଳ ଇଚ୍ଛା ବହି ॥ ୨୨
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ରାମକଥା ।
ସ୍ୱଭାବେ ସର୍ବେ ମହାରଥୀ ॥
କୁରୁନନ୍ଦନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ଆବର ଯେତେ ଦୁଷ୍ଟଜନ ॥
ଆମ୍ଭର ନିନ୍ଦାପ୍ରାୟ ବାଣୀ ।
ବଳଦେବଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ଏକେ ଏକେ ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ମନଦୁଃଖେ ॥
ଦେଖ ଏ ଚିତ୍ର କାଳଗତି ।
ଯାହା କହିଲେ ଯଦୁପତି ॥

ଚର୍ମପାଦୁକା ଗର୍ବ ବହି ।
ଶିର ମୁକୁଟ ଶିଖେ ଯାଇ ॥
ଥିବାକୁ କରଇ ବିଗ୍ରହ ।
ଏମନ୍ତ ଗର୍ବ ଏହାଙ୍କର ॥୨୩, ୨୪
ଏହାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେ ବନ୍ଧୁପଣେ ।
ରାଜ୍ୟେ ସ୍ଥାପିଲୁ ସିଂହାସନେ ॥
ନୁହନ୍ତି ରାଜପଣେ ଯୋଗ୍ୟ ।
ଆମ୍ଭର ଦେଲା ରାଜଭୋଗ ॥
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଆମ୍ଭ ଦେଲା ଶିରୀ ।
ଯେଣୁ ଉପେକ୍ଷା ଆମ୍ଭେ କରି ॥
ଛତ୍ର ଗ୍ୱମର ଯେ ବ୍ୟଜନ ।
ଯେ ରାଜଭୋଗ ଉପାଦାନ ॥୨୫, ୨୬
ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ନେବା ବଳେ ।
ଗର୍ବ ଯେ କଲେ ମତ୍ତ ଭୋଳେ ॥
ରାଜ୍ୟକୁ ନୁହନ୍ତି ଭାଜନ ।
ସର୍ପକୁ ଯେହ୍ନେ କ୍ଷୀରଦାନ ॥
କ୍ଷୀର ସଂଯୋଗେ ବଢ଼େ ବିଷ ।
କ୍ଷୀରଦାତାକୁ କରେ ନାଶ ॥
ଆମ୍ଭର ଦେଲା ଅନ୍ନ ଖାଇ ।
ସର୍ପର ପ୍ରାୟ ଗର୍ବ ବହି ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଏ ଦିଅନ୍ତି ।
ଅଳପ ପ୍ରାୟ ମଣିଛନ୍ତି ॥୨୭
ଦେଖ ଆମ୍ଭର ତୁଲେ ବାଦେ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ନ ରହେ ରଣମଧ୍ୟେ ॥
ସିଂହ ସମୂହେ ଯେହ୍ନେ ମେଷ ।
ଭୟେ ଛାଡ଼ଇ ସ୍ୱର୍ଗଦେଶ ॥୨୮
କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହେ କୁରୁଙ୍କ ବେଭାର ॥
ଉତ୍ତମ ବନ୍ଧୁଜନେ ଧନେ ।
ଗର୍ବ ବହିଲେ ଦୁଷ୍ଟମନେ ॥୨୯
ଏମନ୍ତ କୁରୁ ଦୁଷ୍ଟବାଣୀ ।
ଶୁଣି କୋପିଲେ ହଳପାଣି ॥
କୋପେ କୃତାନ୍ତ[1] ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
କହନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ହସି ॥୩୦
ଦେଖ ଏ ସଂସାର ବେଭାର ।
ସମ୍ପଦ ବଢ଼ଇ ଯାହାର ॥

ଅସାଧୁପଣ ଆଚରନ୍ତି ।
ଆମ୍ଭାର ଶାନ୍ତି ନ ଇଛନ୍ତି ॥
ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଏ ହସ୍ତଦଣ୍ଡ ।
ପଶୁଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତ ଲଗୁଡ଼[2] ॥୩୧
ଏ ବଡ଼ ଖେଦ ମୋର ମନେ ।
ଉଗ୍ରସେନର ଅପମାନେ ॥
ଯଦୁଙ୍କ ତୁଲେ ନାରାୟଣ ।
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଚ୍ଛି ରଣ ॥
ସକଳ ସୈନ୍ୟ ତୁଲେ ସାଜି ।
ରଥ କୁଞ୍ଜର ନର ବାଜୀ ॥
ନଗରୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ।
ମୁଁ ତାହା ନ କଲି ବିଗ୍ରହ ॥
ଏହାଙ୍କ ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ।
ନିବାରି ଅଇଲି ଯେ ମୁହିଁ ॥
ତହିଁର ଫଳ ଏବେ ମୋତେ ।
ଦଇବେ ଫଳିଲା ଉଚିତେ ॥
ଏ ଯେ ସ୍ୱଭାବେ ଖଳମତି ।
କଳହେ ରୁଚି ମନ୍ଦଗତି ॥
ଦେଖ ଅବଜ୍ଞା ମୋତେ କଲେ ।
ଦୁଷ୍ଟବଚନ ମନ୍ଦବୋଲେ ॥୩୨, ୩୩
ଭୋଜ ଅନ୍ଧକ ବୃଷ୍ଣିବଂଶ ।
ଯାହାର ପୁତ୍ର ବୀର କଂସ ॥
ଯାଦବ କୁଳର ଈଶ୍ୱର ।
କୃଷ୍ଣ ଯାହାର ଅନୁଚର ॥
ସେ କାହିଁ ରାଜପଣେ ସାଜେ ।
ଦେବେ ଖଟନ୍ତି ଯା ସମାଜେ ॥
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
ସେବନ୍ତି ଯାର ପାଦତଳେ ॥
ସୁଧର୍ମାସଭା ଯାର ଦ୍ୱାରେ ।
ପାରିଜାତକ ପୁଷ୍ପ ପୁରେ ॥
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ କରଇ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ।
ସେ ନୋହେ ରାଜପଣେ ଯୋଗ୍ୟ ॥୩୪, ୩୫
ପଦ୍ମସମ୍ଭବା କମଳିନୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଜଗତଜନନୀ ॥
ସେ ଯାର ସେବଇ ଚରଣେ ।
ସେ କାହିଁ ଯୋଗ୍ୟ ରାଜପଣେ ॥୩୬

ଯାହାର ପାଦପଦ୍ମ ରଜ ।
ଅଖିଳ ଦେବଙ୍କ ସମାଜ ॥
ପବିତ୍ର କରେ ମୁନି ତୀର୍ଥ ।
ଯେଣୁ ସେ ତୀର୍ଥଙ୍କର ତୀର୍ଥ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କର ଆଦି ମୁହିଁ ।
ଯାହାର ଅଂଶେ ଦେହ ବହି ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସହିତେ ଆଜ୍ଞା ବହି ।
ତାହାର ନୃପାସନ କାହିଁ ॥୩୭
କୁରୁଙ୍କ ଭୋଗ ଆମ୍ଭେ ଖାଉ ।
ଅବନୀ ମଧ୍ୟେ ଦେହ ବହୁ ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ଉପାନହ[3] ।
କୌରବେ ହୋନ୍ତି ଶିର ଦେହ ॥୩୮
କେ ବଳୀ ପାରେ ଏହା ସହି ।
ରୁଧିର ମାଂସ ଦେହ ବହି ॥
ଦେଖ କୁରୁଙ୍କ କୁଳମତ ।
ସମ୍ପଦେ ହୋଇ ଅନାୟତ୍ତ ॥
ମାନୀ ଅଟନ୍ତି ଗର୍ବ ବହି ।
କେ ଏହା ସହେ ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ॥୩୯
ଆଜ ମୁଁ ଦେବି ପ୍ରତିଫଳ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ହଳ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଘେନି ବାମହସ୍ତେ ।
ବୋଲନ୍ତି ରାମ କୋପଚିତ୍ତେ ॥
ଆଜ ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁ ସଂହାରି ।
ପୃଥିବୀ ନିଷ୍କୌରବ କରି ॥
ତେବେ ସେ ଯିବି ନିଜପୁର ।
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ॥
ଏମନ୍ତ କହି କୋପେ ଉଠି ।
ଧଇଲେ ହଳ ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ॥
ରାମର କୋପ ଗୁରୁତର ।
ତେଜେ କି ଦହେ ତିନିପୁର ॥
ଲଙ୍ଗଳେ ହସ୍ତିନା ଉପାଡ଼ି ।
ଶବଦ ଶୁଭେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ॥
ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜେ ସଉନନ୍ଦ[4] ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବବୃନ୍ଦ ॥
ନଗର ଛାଡ଼ି ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
କୌରବେ ପଶନ୍ତୁ ପାତାଳେ ॥

୧. କୃତାନ୍ତ—ଯମ। ୨. ଲଗୁଡ଼—ଯଷ୍ଟି, ଠେଙ୍ଗା। ୩. ଉପାନହ—ଜୋତା, ଚର୍ମପାଦୁକା। ୪. ସଉନନ୍ଦ—ମୁଷଳ।

ଏମନ୍ତ ବୋଲି ହଳଧର ।
ହସ୍ତିନା ଉପାଡ଼ିଲେ କର ॥
ସମୁଦ୍ରେ ନାବ ପ୍ରାୟ ଘୂରି ।
କମ୍ପଇ ହସ୍ତିନା ନଗରୀ ॥
ପଡ଼ିବା ପ୍ରାୟ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ଦେଖିଣ କୌରବ ବିକଳେ ॥
କୁଟୁମ୍ବ ତୁଲେ ଉଛନାଦେ ।
ଶରଣ ଗଲେ ରାମପାଦେ ॥୪୦-୪୨
କୁମର ତୁଲେ କନ୍ୟା ନେଇ ।
ରାମର ପାଦତଳେ ଦେଇ ॥
ଡାକନ୍ତି ଜୀବନ ବିକଳେ ।
ଭୋ ରାମ ରଖ ପାଦତଳେ ॥
ଆମ୍ଭେ ତ ସ୍ୱଭାବେ ନିରେଖ ।
ତୋର କୁମର ବଧୂ ରଖ ॥
ଏ କନ୍ୟା ଦେଇଣ ଶରଣ ।
ପଶିଲୁଁ ଅଭୟ ଚରଣ ॥୪୩
ଭୋ ରାମ ତୋହର ମହିମା ।
ବେଦ ନ ଜାଣେ ଗୁଣସୀମା ॥
ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ ଆମ୍ଭେ ହେଉଁ ।
ତୋ ଭାବ ଜାଣିବୁଟି କାହୁଁ ॥
ଆମ୍ଭେ କୌରବେ ଅପରାଧୀ ।
ତୁ ନାଥ କରୁଣା ବାରିଧି ॥୪୪
ସ୍ଥିତି ପାଳନ ଅନ୍ତ କରୁ ।
ଯେଣୁ ତୁ ଶେଷରୂପ ଧରୁ ॥
ତୁ ଆଦିହେତୁ ନିରାଶ୍ରୟ[୧] ।
ନିର୍ଲେପ ଏକ ତୁ ଅବ୍ୟୟ ॥
ତୋହର କ୍ରୀଡ଼ାର କନ୍ଦୁକ ।
ସ୍ୱଭାବେ ହୋଏ ତିନିଲୋକ ॥
ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ।
ମହୀମଣ୍ଡଳ ତୋର ଶିରେ ॥
ସୋରିଷ ପ୍ରାୟ ଅଛୁ ଧରି ।
ଲୀଳାମାତ୍ରକେ ବସୁନ୍ଧରୀ ॥୪୫,୪୬
ପାଳନ କରୁ ପୁଣି ହରୁ ।
ତେଣୁ ତୁ ଶେଷରୂପ ଧରୁ ॥
ଯେ କୋପ ତୋର ଦେହୁଁ ଜାତ ।
ସେ ତ ଅଖିଳ ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥ ॥
ହିଂସା ମତ୍ସର ନାହିଁ ଯେଣୁ ।
ପାଳନ ହେତୁ ତୁହି ତେଣୁ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନେ ବ୍ୟଗ୍ର ହେଉ ।
ତୁ ନାଥ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବହୁ ॥
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ତୋର ଲୀଳା ।
ଯେସନେ ବାଳକଙ୍କ ଖେଳା ॥୪୭
ନମସ୍ତେ ସର୍ବଭୂତ ପ୍ରାଣ ।
ଜୀବର ଶକତି ଧାରଣ ॥
ଅବ୍ୟୟ ବୋଲାଉ ଜଗତେ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋର ଅନୁମତେ ॥
ତୁ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଜ୍ଞାନ ସାର ।
ଭୋ ନାଥ ତୋତେ ନମସ୍କାର ॥
ତୋହର ପାଦପଦ୍ମ ତଳେ ।
ଶରଣ ପଶିଲୁଁ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୪୮
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଭକତବନ୍ଧୁ ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥
କୁରୁଙ୍କ ଦୁଃଖ ଭୟ ଗ୍ରହିଁ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତେ ଦୟା ବହି ॥
ହଳ ସଂହରି ହଳଧର ।
ବୋଇଲେ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭ ଡର ॥
ନିର୍ଭୟେ ଥାଅ କୁରୁଜନ ।
ତକ୍ଷଣେ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥
କନ୍ୟା ସହିତେ କୃଷ୍ଣସୁତ ।
ସମର୍ପି ରାମର ଅଗ୍ରତ ॥
ଅନେକ ଯଉତୁକ ଦେଲା ।
ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ବଳା ॥୪୯
ଷଷ୍ଟି ବରଷ ତୀକ୍ଷ୍ଣଦନ୍ତ ।
କୁଞ୍ଜର ଦେଲା ବାରଶତ ॥
ଅଶ୍ୱ ସେ ଦେଲାକ ଅୟୁତେ ।
ଷଟସହସ୍ରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଥେ ॥
ରଥେ ଦିଶନ୍ତି ରବିତେଜ ।
ପୁଣ ଆନନ୍ଦେ କୁରୁରାଜ ॥
ଦୁହିତା ହିତେ କୁରୁପତି ।
ସହସ୍ରେ ଦେଲାକ ଯୁବତୀ ॥
ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ କଣ୍ଠେ ଭରି ।
ଦେଲା ଯେ ଦାସୀଜନ କରି ॥୫୦,୫୧
ଏମନ୍ତେ କନ୍ୟା ଆଦି ଯେତେ ।
ରାମ ଘେନାଇ ତୋଷଚିତ୍ତେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ରାମର ସଙ୍ଗରେ ।
କେତେହେଁ ଦୂର କୁରୁବୀରେ ॥
ରାମଙ୍କୁ କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ମିଳିଲେ ହସ୍ତିନା ଭୁବନ ॥
ସଙ୍କରଷଣ ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ମିଳିଲେ ଦ୍ୱାରାବତୀ ପଥେ ॥୫୨
ପୁରେ ପ୍ରବେଶ ହଳଧର ।
ଦେଖି ନମିଲେ ଯଦୁବୀର ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଜନ ଯେତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ରାମର ଅଗ୍ରତେ ॥
କନ୍ୟା ସହିତେ କୃଷ୍ଣସୁତ ।
ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପଦ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଦେଖି ହରଷ ସର୍ବ ମନ ।
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ବଳରାମ ॥
କୁରୁଙ୍କ କୃତକର୍ମ କହି ।
କୃଷ୍ଣର ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ॥୫୩
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଶୁଣ ହୋ ରାଜା ସାବଧାନ ॥
ଅଦ୍ୟାପି ରାମର ଚରିତ ।
ହସ୍ତିନା ନଗରେ ବିଦିତ ॥
ରାମ-ବିକ୍ରମ-ଯଶ ଅଛି ।
ପୁର ଦକ୍ଷିଣଭାଗେ ଲକ୍ଷି ॥
ଉତ୍ତରଭାଗ ନୀଚ ଦିଶେ ।
ଯେହ୍ନେ ଜାହ୍ନବୀ ଜଳେ ମିଶେ ॥୫୪
ଏମନ୍ତେ ରାମର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଅନ୍ତସୀମା ॥
ସେ ରାମ ପାଦ ତଳେ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାମବିକ୍ରମେ ଶାମ୍ବବିବାହୋ ନାମ ତ୍ରିସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ନିରାଶ୍ରୟ—ଯେ ଅନ୍ୟର ଆଶ୍ରିତ ନୁହେଁ ।

ଚତୁଃସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପ୍ରତି ମନ୍ଦିରେ ନାରୀଙ୍କର । ଯେହ୍ନେ ବିଳସେ ମାୟାଧର ॥
ଦେଖିଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ନାରଦ । ଚଉସ୍ତରିରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ରଣେ ନାରକାସୁର ମାରି ।
କୃଷ୍ଣ ଆଣିଲେ ଯେତେ ନାରୀ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଏକଶତ ।
ଗୃହେ ନିବେଶି ଏକମତ ॥
ଏକେ ଅନେକ ନାରୀ ବରି ।
ବିଭା ହୋଇଲେ ନରହରି ॥
ଏକ ଅନେକ ନାରୀ ରମେ ।
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ମନ ଭ୍ରମେ ॥
ଦେଖିବି ବୋଲି କରି ସଧ ।
ଦ୍ୱାରକା ମିଳିଲେ ନାରଦ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଗୋବିନ୍ଦର ପୁର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ପୁଷ୍ପିତ ଉପବନ ମଧ୍ୟେ ।
ଭ୍ରମର ପକ୍ଷୀ କଳନାଦେ ॥୧-୩
ନୀଳ କୁମୁଦ ପଦ୍ମ ସାର ।
ସୁଗନ୍ଧ କୁସୁମ କହ୍ଲାର ॥
ହଂସ ସାରସ ନାଦେ ମିଶି ।
ସୁନ୍ଦର ଜଳାଶୟ ଦିଶି ॥
ଶୁଭ୍ର ପ୍ରାସାଦ ନବଲକ୍ଷ ।
ସ୍ଫଟିକ ରଜତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ମଣିମର୍କତ ତେଜ କାନ୍ତି ।
ରତ୍ନ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଝଟକନ୍ତି ॥
ଏକାନ୍ତ ମାର୍ଗ ଚତୁଷ୍ପଥ ।
ହାଟ ପାଟଣା ସୁଶୋଭିତ ॥
ଦେବତା ଗୃହ ଯକ୍ଷଶାଳ ।
ଦିଶନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ମେଘମାଳ ॥
ମାର୍ଗ ଅଗଣା ରାଜପଥ ।
ମାର୍ଜିତ ଚନ୍ଦନେ ସିଞ୍ଚିତ ॥

ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ରତ୍ନ କାନ୍ଥ ।
ଧ୍ୱଜା ପତାକା ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ॥
ଏଣୁ ନ ଲାଗେ ରବି ତେଜ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଦେବରାଜ ॥୪-୬
ସେ ଯଦୁବର ପୁର ଶୋଭା ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ଅବା ॥
କୃଷ୍ଣର ଅନ୍ତଃପୁର ଦ୍ୱାରେ ।
ଦେବେ ଖଟନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ॥
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ଶିଳ୍ପୀପଣ ।
ଯେ ପୁରେ ହୋଇଛି ପ୍ରମାଣ ॥ ୭
ଷୋଳ ସହସ୍ର କୃଷ୍ଣ ନାରୀ ।
ସେ ପୁରେ ଗୃହବସ୍ତୁ କରି ॥
କୃଷ୍ଣ ସେବନ୍ତି ମନସୁଖେ ।
କେ କହୁ ତାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟ ମୁଖେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ଏକ ପୁରେ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥ ୮
ବିଦ୍ରୁମ ସ୍ତମ୍ଭମାନ ଶୋହେ ।
କାନ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ସମୂହେ ॥
ଫଳକମାନ ବଇଦୂର୍ଯ୍ୟ ।
ଖଞ୍ଜିତ ନାନା ମଣିପୁଞ୍ଜ ॥
ଏଣେ ଗଞ୍ଜଇ ସର୍ବଜ୍ୟୋତି ।
ମେଘେ ଯେସନେ ତାରାପନ୍ତି ॥
ମୁକୁତା ଦାମେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ।
ଯେ ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ଶିଳିପ ॥
ଆସନ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସହିତେ ।
ନିର୍ମିତ କରିବର ଦନ୍ତେ ॥
ଖଞ୍ଜିତ ପଦ୍ମରାଗ ପନ୍ତି ।
ଦେଖନ୍ତେ ମନ ସେ ହରନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣ କାମିନୀଙ୍କର ପାଶେ ।
ସେବିକା ସେବନ୍ତି ହରଷେ ॥
ତାହାଙ୍କ କଣ୍ଠେ ରତ୍ନମଣି ।
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟେ ଜାଣି ॥

ବିବିଧ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ରୂପ ବୟସ ସୁଘଟଣ ॥
ବଳୟ କରେ ବିଭୂଷଣ ।
ପାଦେ ନୂପୁର ରୁଣଝୁଣ ॥
ମଣି କୁଣ୍ଡଳ ଶୋହେ କର୍ଣ୍ଣେ ।
କୃଷ୍ଣକାମିନୀ ଅବଧାନେ ॥୯-୧୧
ଜଳନ୍ତି ରତ୍ନଦୀପ ପନ୍ତି ।
ଗୃହ ଅନ୍ଧକାର ଖଣ୍ଡନ୍ତି ॥
ଚିତ୍ର ଜଗତୀ[1] ଶିଖେ ଥାଇ ।
ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଧୂମ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଜଳଦ ପ୍ରାୟ ମଣି ମନେ ।
ନାଚନ୍ତି ନୀଳକଣ୍ଠଗଣେ[2] ॥୧୨
ଏମନ୍ତ ପୁରେ କୃଷ୍ଣନାରୀ ।
ସମାନ ବୟଃ ବେଶଧାରୀ ॥
ସେବନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ।
ନିଜ ମନ୍ଦିରେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ଦାସୀ ସହସ୍ର ମେଳେ ଥାଇ ।
ସେବନ୍ତି ଭାବେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ରୁକ୍ମିଣୀ ଭୁବନେ ।
ନାରଦ ମୁନି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇ ।
ଦେଖି ଉଠିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଧାର୍ମିକ ବର ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଲ୍ୟଙ୍କ ତଳେ ବସି ॥
କିରୀଟ ଶିରେ ଦେବହରି ।
ନମିଲେ ମୁନି ପାଦ ଧରି ॥
ନାରଦ ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ଆସନେ ବସାଇଲେ ନେଇ ॥୧୩, ୧୪
ମୁନି ଚରଣଯୁଗ ଧୋଇ ।
ଶିରେ ଘେନିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ଯାର ନାମ ।
ସକଳ ଗୁଣେ ଅନୁପମ ॥

୧. ଜଗତୀ—ଅଟ୍ଟାଳିକା । ୨. ନୀଳକଣ୍ଠ—ମୟୂର ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯାହାର ଚରଣ ଉଦକ ।
ହରଇ ତୀର୍ଥର ପାତକ ॥
ପୁରାଣପୁରୁଷ ଯେ ହରି ।
ବୋଲନ୍ତି ମୁନିପାଦ ଧରି ॥
ହସି ବୋଲନ୍ତି ମହାବାହୁ ।
ନିଯୋଗ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ହେଉ ॥୧୫, ୧୬
ନାରଦ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କରଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ନାରାୟଣ ।
ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
ସକଳ ଜନେ ତୋର ପ୍ରୀତି ।
ଖଳ ଦଣ୍ଡନେ ବକ୍ରଗତି ॥
ସାଧୁଙ୍କୁ ନିସ୍ତାରିବା ଅର୍ଥେ ।
ତୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
କ୍ଷିତି ରକ୍ଷଣେ ଚକ୍ରଧର ।
ତୋହର ଯେତେ ଅବତାର ॥
ନିଗମେ ତୋର ଯଶ ଗାଇ ।
ଭଲେ ଜାଣଇ ଏହା ମୁହିଁ ॥୧୭
ଦେଖିଲି ତୋ ଚରଣ ଯୁଗ ।
ଯହୁଁ ଜନ୍ମଇ ଅପବର୍ଗ ॥
ଅଗାଧବୋଧ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ସଦା ହୃଦି ॥
ସଂସାର କୂପ ମଧ୍ୟେ ବୁଡ଼ି ।
ଜନ୍ତୁଏ ମାୟାଜଡ଼େ ପଡ଼ି ॥
ତାହାକୁ ତରିବା ନିଶୁଣୀ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ ପାଦ ଧ୍ୟାୟି ଏ ଜଗତେ ।
ମୁଁ ଯେ ବୁଲଇ ଅବିରତେ ॥
ସେ ପାଦ ଚିନ୍ତା ମୋର ହୃଦେ ।
ନିରତେ ଥାଉ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୧୮
ତୋତେ ଅଇଲି ଦେଖି ମୁହିଁ ।
ଏମନ୍ତେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ନାରଦ ଗଲେ ସ୍ନେହଭରେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଅନ୍ୟ ପୁରେ ॥
କୃଷ୍ଣର ମାୟା ଯୋଗମତ ।
ବୁଝିବା ଅର୍ଥେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ॥୧୯

ସତ୍ୟଭାମାର ପୁରେ ଯାଇ ।
ମିଳିଲେ ବୀଣାବାଦ୍ୟ ବାଇ ॥
ଉଦ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ଯଦୁପତି ।
ପଶାଖେଳରେ ଦୃଢ଼ମତି ॥
ପ୍ରିୟା ସହିତେ ଦାମୋଦର ।
ଦେଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ନାରଦ ଆଗମନ ଦେଖି ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ପ୍ରିୟା ସହିତ ନରହରି ।
ଉଦ୍ଧବ କରେ କର ଧରି ॥
ପୂଜିଲେ ନାରଦ ଚରଣ ।
ବିପ୍ରଭକତ ନାରାୟଣ ॥
ଆସନ ଆଦି ଉପଗ୍ରେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ବେଭାରେ ॥
ପୂଜି କପାଳେ ଯୋଡ଼ି କର ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥
କେଣେ ଆଗମନ ତୁମ୍ଭର ।
ପବିତ୍ର କଲ ମୋର ପୁର ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଗୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜନ ॥
କି ଅବା କରିବଇଁ ସେବା ।
ବିଗ୍ରହି ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେବା ॥
କହ କି ଅର୍ଥେ ଆଗମନ ।
ପବିତ୍ର କର ମୋର ଜନ୍ମ ॥
ସୁଫଳ ହେଉ ଆଜ୍ଞା ବହି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଶୁଣି ନାରଦ ମହାମୁନି ।
କିଛି ନ ବୋଲି ହେଲେ ତୁନି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ଅନ୍ୟ ଭୁବନେ ଉପଗତ ॥୨୦-୨୨
ତହିଁ ଦେଖିଲେ ନରହରି ।
ବାଳକ କୋଳେ ଛନ୍ତି ଧରି ॥
ଶିଶୁ ଲାଳନେ ଭଗବାନ ।
ଦେଖି ନାରଦ ଆଗମନ ॥
ସଂଭ୍ରମେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜା ।
ପୂର୍ବର ପ୍ରାୟେ କଲେ ପୂଜା ॥

ନାରଦ ମୁନି ସୁଖଭରେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଅନ୍ୟ ପୁରେ ॥
ତହିଁ ଦେଖିଲେ ଭଗବାନ ।
ସ୍ନାହାନ ଅର୍ଥେ ଆଗମନ ॥୨୩
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଅନ୍ୟ ପୁରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଅଛନ୍ତି ଯଜ୍ଞଘରେ ॥
ଅଗ୍ନି ପୂଜନ ପଞ୍ଚମଖେ୧ ।
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ଦେଖି ସୁଖେ ॥
ଅନ୍ୟ ଭୁବନେ ପୁଣି ମିଳି ।
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ॥
ବପ୍ରେ ଭୁଞ୍ଜାଇ ମିଷ୍ଟଅନ୍ନ ।
ଶେଷ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ତୋଷମନ ॥୨୪
ତକ୍ଷଣେ ଅନ୍ୟ ପୁରେ ପଶି ।
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପାସନେ ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଜପନ୍ତି ମଉନେ ॥
ଖଡ଼ଗ ଚର୍ମ ଧରି କରେ ।
ଶର ସାଧନ୍ତି କେଉଁ ପୁରେ ॥୨୫
ଆରୋହି ରଥ ଅଶ୍ୱ ଗଜେ ।
ନାନା ଭୁବନେ ନାନା ସଜେ ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ପୁଣି ହିଁ ଅନ୍ୟ ପୁରେ ଆସି ॥
ତହିଁ ଦେଖିଲେ ଭଗବାନ ।
ପଲ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ ଶୟନ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବନ୍ଦୀଜନେ ।
ଦେଖି ଚଳିଲେ ତୋଷମନେ ॥୨୬
ଦେଖନ୍ତି ଅନ୍ୟ ପୁରେ ଯାଇ ।
ଉଦ୍ଧବ ନିକଟେ ବସାଇ ॥
ମନ୍ତ୍ରଣା ମନ୍ତ୍ରୀଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଦେଖି ନାରଦ ଭାବ ରଙ୍ଗେ ॥
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଅନ୍ୟ ପୁରେ ।
ଦେଖନ୍ତି ଜଳର ଭିତରେ ॥
ବାରଯୁବତୀଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ଜଳେ ଖେଳନ୍ତି ନାନା ରଙ୍ଗେ ॥୨୭
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବସି ତୋଷମନେ ॥

୧. ପଞ୍ଚମଖ—ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞ ।

ଗୋରୁଙ୍କୁ କରି ଅଳଙ୍କାର ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କମଳାର ବର ॥
ଉତ୍ତମ ବିପ୍ରେ ଗୋରୁଦାନ ।
କରନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ ଅନ୍ୟ ପୁର ॥
ତହିଁ ଦେଖିଲେ ନାରାୟଣ ।
ମଙ୍ଗଳ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ ॥୨୮
କେବଣ ଠାରେ ହାସ୍ୟମୁଖ ।
ହସି ଗୃହାନ୍ତି ପ୍ରିୟା ମୁଖ ॥
କେବଣ ପୁରେ ଚିନ୍ତି ଧର୍ମ ।
କେବଣ ପୁରେ ଅର୍ଥ କାମ ॥୨୯
ଧ୍ୟାନ ସମାଧି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।
ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତନ୍ତି ସ୍ଥିର ମନେ ॥
କେବଣଠାରେ ଗୁରୁପୂଜା ।
ସକାମ ଭୋଗେ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ॥୩୦
କେବଣ ସ୍ଥାନେ ଯଦୁପତି ।
ସନ୍ଧି ବିଗ୍ରହ ରାଜନୀତି ॥
ଚିନ୍ତିତ ରାମ ଅନୁମତେ ।
ଯେ ଅବା ଭକ୍ତଜନ ହିତେ ॥୩୧
କେବଣ ପୁରେ ନରହରି ।
ଦୁହିତା ଅଳଙ୍କାର କରି ॥
ଶ୍ୱଶୁର ଭୁବନେ ପେଷନ୍ତି ।
ପୁତ୍ରର ପତ୍ନୀଙ୍କି ଅଣାନ୍ତି ॥
ଅନ୍ୟ ଭୁବନେ ନନ୍ଦବାଳ ।
ପୁତ୍ର ଦୁହିତାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ॥
ବିଗ୍ରହି କରନ୍ତି ଉତ୍ସବ ।
ଦେଖେ ନାରଦ ନାନାଭାବ ॥୩୨, ୩୩
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ନରଲୋକେ ।
ଅନ୍ୟ ଭୁବନେ ମିଳି ସୁଖେ ॥
ତହିଁ ଦେଖିଲେ ନାରାୟଣ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜନ୍ତି ଦେବଗଣ ॥
କେବଣ ପୁରେ ଜଳଦାନ ।
କୂପ ତଡ଼ାଗେ ଅବଧାନ ॥

ମଣ୍ଡପ ଦେବତା ମନ୍ଦିରେ ।
ଯେ ଧର୍ମ ଗୃହସ୍ଥ ବେଭାରେ ॥୩୪
ପୁଣି ଦେଖନ୍ତି ଅନ୍ୟ ପୁରେ ।
କୃଷ୍ଣ ମୃଗୟା ଅନୁସାରେ ॥
ଆରୋହି ଅଶ୍ୱ ସଇନ୍ଧବ ।
ବନେ ମାରନ୍ତି ନାନା ଜୀବ ॥
ପବିତ୍ର ପଶୁ କରି ହତ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଉପଗତ ॥୩୫
ଏମନ୍ତେ ପତ୍ନୀପୁର ଅନ୍ତେ ।
ମଧ୍ୟେ ବୁଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାସୁତେ ॥
ପୁଣ ଦେଖିଲେ ଭଗବାନ ।
କପଟ ମାୟାରୂପେ ଛନ୍ନ ॥
ବୁଲନ୍ତି ନାରୀଙ୍କ ଭୁବନେ ।
ସ୍ତିରୀ ଚରିତ୍ର ଅବଧାନେ ॥୩୬
ଦେଖି ନାରଦ ମହାଋଷି ।
କୃଷ୍ଣବଦନ ଗ୍ରହିଁ ହସି ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଲୀଳା ଅବତାର ।
ଭୋ ନାଥ ଦେଖିଲି ତୋହର ॥
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ।
ଭୋ ନାଥ ମହିମା ତୋହର ॥
ଯୋଗ-ଈଶ୍ୱର ତୁ ଯୁଗତେ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ସେବା ଅର୍ଥେ ॥
ତୋହର ଯଶ ଏ ଜଗତେ ।
ମୁଁ ତାହା ଗାଇଣ ନିରତେ ॥
ଯେ ଯଶ ଅଖିଳପାବନୀ ।
ଗାଇ ବୁଲିବି ଦେହ ଘେନି ॥୩୭-୩୯

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ନାରଦ ସାଧୁକଥା ।
ମୁହିଁ ଯେ ଧର୍ମର ବକତା ॥
କର୍ତ୍ତା ଅନୁମୋଦିତା ମୁହିଁ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ଜଗତେ କରଇ ॥
ଧର୍ମରକ୍ଷଣେ ମୁଁ ଜଗତେ ।
ଶରୀର ଧରେ ନାନାମତେ ॥
ବୁଲଇ ହୋଇ ରୂପଭେଦ ।
ମନେ ନ କର ପୁତ୍ର ଖେଦ ॥୪୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଗୃହାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଯେତେ କର୍ମ ॥
ଏକ ସ୍ୱରୂପେ ନରହରି ।
ସର୍ବକାମିନୀ ପୁରେ ପୂରି ॥
ଅନନ୍ତ ଯୋଗ ମାୟାରାଶି ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଦେବଋଷି ॥
ଆନନ୍ଦେ ପାଇ କଉତୁକ ।
ବିସ୍ମୟ ସୁଜ୍ଞାନୀ ବିବେକ ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୃହମେଧି କର୍ମ ।
ଯେ ନିତ୍ୟ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ଭାବ ବହି ।
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ମନେ ସ୍ମରି ।
ଗଲେ ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମଗିରୀ ॥୪୧-୪୩
ଏମନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର କର୍ମ ।
ଯେ ନିତ୍ୟ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ॥
ଏ ଅନୁପଥେ ଦେହ ବହି ।
ସଂସାର ହିତେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ନାରୀ ମଧ୍ୟେ ।
ରମିଲେ ନାନା ଅନୁବନ୍ଧେ ॥୪୪
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ଯେ ହରି ପରମ କାରଣ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ କଲେ ଯେତେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ଉକତେ ॥
ଯେ ଏହା ଶୁଣି ଭାବ ବହେ ।
ଜଗତ ଜନ ମଧ୍ୟେ କହେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଭକ୍ତିଭାବ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭେ ଅପବର୍ଗ ॥୪୫
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ସୁଧାରସ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟାଯୋଗ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନୃପମଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ନାରଦକୃଷ୍ଣମାୟାଦର୍ଶନଂ ନାମ ଚତୁଃସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସାକ୍ଷାତେ ଯେହୁ ଭଗବାନ । ତାର ଦୈନିକ କର୍ମମାନ ॥
ହସ୍ତିନା ଯିବାର ବିଚାର । ପଞ୍ଚସ୍ତରିର ସମାଚାର ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେକ ଯୁବତୀ ॥
ରଜନୀ ପ୍ରଭାତ ନିକଟେ ।
ଗୃହୀତ ନିଜ ପତି କଣ୍ଠେ ॥
କୃଷ୍ଣର ବିରହେ କାତର ।
ଭାବେ ଅଧିକ ସ୍ନେହଭର ॥
କୁକ୍କୁଟ ନାଦ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଅତି ଦୁଃଖ ମନେ ॥
ଶପନ୍ତି[୧] ବିରହ ବିଷାଦେ ।
ନିବିଡ଼େ ଭିଡ଼ି ସ୍ୱାମୀ ହୃଦେ ॥ ୧
କୋକିଳ ଆଦି ପକ୍ଷୀଗଣ ।
ନାଦେ ବୋଧନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥
ସେ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ମନ ମୋହି ।
ବନ୍ଦୀ ମାଗଧ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପାରିଜାତ ବନ ।
ସୁଗନ୍ଧ ବହଇ ପବନ ॥ ୨
ସୁନ୍ଦର ନ ମଣେ ପ୍ରଭାତ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ କୃଷ୍ଣଭାବେ ଚିତ୍ତ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଲିଙ୍ଗନ ବିଷାଦେ ।
ପଶିଲା ବେନି ଭୁଜ ମଧ୍ୟେ ॥ ୩
ପ୍ରକାଶେ ଅରୁଣ କିରଣ ।
ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ନାରାୟଣ ॥
ପବିତ୍ରଜଳେ ମୁଖ ଧୋଇ ।
ଚିତ୍ତେ ପରମପଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମଭାବେ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ଏକ ନିତ୍ୟ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି ॥
ଅବ୍ୟୟ ସ୍ଥିତି ବିଶ୍ୱରୂପୀ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ବ୍ୟାପି ॥
ରୂପବର୍ଜିତ ନିରଞ୍ଜନ ।
କଳି କଳ୍ମଷ ନିବାରଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମ ଯାର ନାମ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟା ହେତୁ ଧାମ ॥
ଜଗତ ଯାହାର ପ୍ରକାଶେ ।
ମୁକୁର[୨] ବିମ୍ବ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥୪,୫
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ନିର୍ମଳ ଜଳେ ସ୍ନାନ କରି ॥
କ୍ରିୟାକଳାପ ଯଥାବିଧି ।
ପବିତ୍ର ପୀତବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ॥
ସନ୍ଧ୍ୟା ତର୍ପଣ ଆଦି କର୍ମ ।
ଅନଳ ପୂଜା ଗୃହଧର୍ମ ॥
ମଉନେ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଜପି ।
ତର୍ପଣ ବିଧି ପାଖେ ସ୍ଥାପି ॥
ରବି ପ୍ରମୁଖେ[୩] ନନ୍ଦବଳା ।
ତର୍ପଣେ ତୋଷି ଆତ୍ମକଳା ॥
ଦେବତା ପିତୃ ଋଷି ଗଣେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପୂଜିଲେ ତର୍ପଣେ ॥
ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ପୂଜାବିଧି ଦେଇ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଆସନେ ବସାଇ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣଶୃଙ୍ଗୀ ଧେନୁ ହରି ।
ମଣ୍ଡିଲେ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥
ମୁକୁତାମାଳେ ପୁଷ୍ପପନ୍ତି ।
ସାଧୁ ସବତ୍ସା ରୂପବତୀ ॥
କ୍ଷୀରସମ୍ପନ୍ନା ପୀନସ୍ତନୀ ।
ଦେହ ମଣ୍ଡିଲେ ବସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥୬-୮
ରଜତେ ମଣ୍ଡି ଖୁର ଚାରି ।
ପାଟବସନେ ତିଳ ପୂରି ॥
ନିର୍ମଳ କୃଷ୍ଣାଜିନ[୪] ସଙ୍ଗେ ।
ବେଦବିହିତ ବିଧି ମାର୍ଗେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ କରି ଅଳଂକୃତ ।
ଧେନୁ ଅର୍ପିଲେ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିଦିନେ ।
ବିପ୍ରେ ତୋଷନ୍ତି ଧେନୁଦାନେ ॥ ୯
ଗୋ ବିପ୍ର ବୃଦ୍ଧ ଗୁରୁ ଜନେ ।
ଦେବତା ଆଦି ସର୍ବଜନେ ॥
ଯେତେ ବିଷୟ ଆତ୍ମଭୂତ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନମି ଗୋପୀନାଥ ॥
ଜଗତଗୁରୁ ଭଗବାନ ।
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶନ ॥୧୦
ସ୍ୱଭାବେ ଜଗତସୁନ୍ଦର ।
ଭୂଷଣ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥
ପୀତବସନ ଅନୁପମ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭ ଧାମ ॥
ଦିବ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପମାଳ ।
ଶୋହେ ସୁନ୍ଦର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ॥୧୧
ଘୃତ ଦର୍ପଣ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବିପ୍ର ଦେବତା କରେ ଛୁଇଁ ॥
ପ୍ରକୃତି[୫] ଅନ୍ତଃପୁରବାସୀ ।
ଧନେ ତାହାଙ୍କ ମନ ତୋଷି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଚାରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
କୃଷ୍ଣ ପୂଜିଲେ ସାବଧାନେ ॥
ପ୍ରବୋଧ କରି ଗୃହଜନ ।
ଆନନ୍ଦ କଲେ ଆତ୍ମମନ ॥୧୨
କୁସୁମ ତାମ୍ବୁଳ ସୁଗନ୍ଧ ।
ବିଭାଗ କରି ଆଦିକନ୍ଦ ॥

୧. ଶପନ୍ତି—ଅଭିଶାପଯୁକ୍ତ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି । ୨. ମୁକୁର—ଦର୍ପଣ । ୩. ପ୍ରମୁଖେ—ସମ୍ମୁଖେ । ୪. କୃଷ୍ଣାଜିନ—କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗର ଚର୍ମ । ୫. ପ୍ରକୃତି—ପୁରବାସୀ, ପ୍ରଜା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇ ଅଗ୍ରଭାଗ ।
ଦାରା ପ୍ରକୃତି[1] ଯେଝା ଭାଗ ॥
ସକଳ ଜନେ ସୁଖ ଦେଇ ।
ଭୋଜନ କଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବେ ପଦ୍ମମୁଖ ।
ତକ୍ଷଣେ ମିଳିଲା ଦାରୁକ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ରଥ ସଜ କରି ।
ରଥେ ଯୋଚିଲା ଅଶ୍ୱ ଚ୍ରରି ॥
ସୁଗ୍ରୀବ ଆଦି ଚ୍ରରିଯାନ ।
ସୁନ୍ଦର ଗୋବିନ୍ଦ ବିମାନ ॥
କାଞ୍ଚନରଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱ ଯୋଗେ ।
ସାଜି ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣ ଆଗେ ॥୧୩, ୧୪
ଦାରୁକ କରେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ରଥେ ବିଜୟ ଯଦୁନାଥ ॥
ସାତ୍ୟକି ଉଦ୍ଧବ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ବସିଲେ କୃଷ୍ଣ ବେନି ପାଶେ ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଶୁଣ ସୁମନେ କୁରୁବୀର ॥
ଉଦୟ ଗିରି ଶିଖାଗ୍ରତେ ।
ରବି ଯେସନେ ନିଜ ରଥେ ॥୧୫
ଯେତେକ ପୁର ବଧୂଜନ ।
ହାସ୍ୟ କଟାକ୍ଷେ ଭଗବାନ ॥
ସ୍ନେହ ଲାଳସେ ଆଗସରି ।
ପୁରୁଁ ବାହାର ନରହରି ॥୧୬
ଯାଦବବଳେ ଇନ୍ଦ୍ରସଭା ।
କିରଣେ ଯେହ୍ନେ ରବିପ୍ରଭା ॥
କୃଷ୍ଣ ସୁଧର୍ମା ମଧ୍ୟସ୍ଥାନେ ।
ବିଜୟ କାଞ୍ଚନ ଆସନେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ସୁଧର୍ମା ପ୍ରବେଶେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଷଡ଼ଉର୍ମି* ନାଶେ ॥୧୭
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ଦିବ୍ୟ ଶୋଭା ।
ବିକାଶେ ଦଶଦିଗ ପ୍ରଭା ॥
ଯଦୁବୀରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ତାରାମଣ୍ଡଳେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥୧୮

ଯେ ଉପମନ୍ତ୍ରୀଗଣ ପାଶେ ।
ନାନାପ୍ରବନ୍ଧ ପରିହାସେ ॥
କୃଷ୍ଣ ସମୀପେ ସୁଖେ ବସି ।
କଥା ପ୍ରସ୍ତାବେ ମନ ତୋଷି ॥
ନଟ ନର୍ତ୍ତକୀ ଆଦି ଯେତେ ।
ମିଳିଲେ ନାନା ବାଦ୍ୟହସ୍ତେ ॥
ନୃତ୍ୟ ତାଣ୍ଡବଗୀତ ସ୍ୱନ ।
ସୂତ ମାଗଧ ବନ୍ଦୀଜନ ॥
କୃଷ୍ଣେ କରାଇ ସାବଧାନ ।
କରନ୍ତି ନୃତ୍ୟ ଗୀତମାନ ॥୧୯, ୨୦
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶୁଦ୍ଧ ବେଦନାଦେ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ଆଗମ ଅନୁବାଦେ ॥
ପୁରାଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରମାଣେ ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ଥିଲେ ରାଜାଗଣେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପୁଣ୍ୟଯଶ ଗାଇ ।
କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣମୁଖ ଚ୍ରହିଁ ॥୨୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ସଭାର ତଳେ ରାଜଦୂତ ॥
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ ଦ୍ୱାରପାଳେ ।
ପ୍ରବେଶ କଲେ ସଭାତଳେ ॥
ଅଦୃଶ୍ୟ ପୂର୍ବେ ସେ ପୁରୁଷ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସମୀପେ ପ୍ରବେଶ ॥୨୨
ଦୂର ଆଗମେ ପଥଶ୍ରମୀ ।
ସେ ଦୂତ କୃଷ୍ଣପାଦେ ନମି ॥
କର ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମୁଣ୍ଡେ ।
ରାଜନିଯୋଗ କହେ ତୁଣ୍ଡେ ॥
ଜରାସନ୍ଧର ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ନିବିଡ଼ ଦୁଃଖ ଶୋକଭରେ ॥
ତାହାର ଦିଗବିଜେ କାଳେ ।
ଯେ ନ ନମିଲା ପାଦତଳେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ଭୁଜବଳେ ।
ବନ୍ଧନ କଲା ଏକମେଳେ ॥
ବେନି ଅଯୁତ ପରିମିତ ।
ରାଜା ନିରୋଧେ ଜରାସୁତ ॥

ଅନେକ ଦୁଃଖ ଶୋକ ପାଇ ।
ଦୂତର ହସ୍ତେ ଲେଖା ଦେଇ ॥୨୩, ୨୪

ବନ୍ଦୀରାଜାନ ଉବୁଃ

ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ମହାବାହୁ ।
ଶରଣ ତୋର ପାଦେ ଯେହୁ ॥
ତାହାର ଦୁଃଖ କରୁ ନାଶ ।
ତୁ ନାଥ ଭକତ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ପ୍ରପନ୍ନ ଭୟ ନାଶୁ ଯେଣୁ ।
ଆମ୍ଭେ ତୋ ପଦ୍ମପାଦେ ତେଣୁ ॥
ବିଭ୍ରମ ବୁଦ୍ଧି ଭବ ଭୟେ ।
ଶରଣ ଗଲୁ ତୋର ପାୟେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ରାଜଭୋଗ ପାଇ ॥
ଶ୍ରୀମଦେ କଲୁ ବୁଦ୍ଧି ଭ୍ରଂଶ ।
ଏ ଭୂମି ଜୟ କରି ଆଶ ॥
ଏକ ଆରକେ ବାହୁବଳେ ।
ପ୍ରଜା ନାଶିଲୁଁ ମଉଭୋଳେ ॥
ଅତି ନିଷ୍ଠୁର କର୍ମ କରି ।
ଅଗ୍ରେ ମରଣ ନ ବିଚ୍ରରି ॥୨୫
ଏ ଜୀବଲୋକେ ଏ ସଂସାରେ ।
ବିକର୍ମେ ରତ ନିରନ୍ତରେ ॥
ତୋହର ମାୟାଚକ୍ରେ ପଡ଼ି ।
କୁଶଳ କର୍ମପଥ ଛୁଡ଼ି ॥
ତାର ଜୀବନ ଆଶା ତୁହି ।
ନିମିଷେ ନାଶୁ ମାୟାବହି ॥
ଏଣୁ ତୋ ନାମ ଅନିମିଷ[2] ।
ନମସ୍ତେ ଅନାଦି ପୁରୁଷ ॥୨୬
ତୁ ଏ ଜଗତେ ମାୟାଧର ।
ନିଜ କଳାଏ ଅବତାର ॥
ଆଦିପୁରୁଷ ତୁ ଦୟାଳୁ ।
ଦୁଷ୍ଟ ନିବାରି ସାଧୁ ପାଳୁ ॥
ଏ ଜରାସନ୍ଧ ଆଦି ଦୁଷ୍ଟ ।
ଲୋକେ ଦିଅନ୍ତି ନାନା କଷ୍ଟ ॥

୧. ପ୍ରକୃତି—ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ଅମାତ୍ୟ । ୨. ଅନିମିଷ—କାଳ ।
* କ୍ଷୁଧା, ତୃଷା, ଶୋକ, ମୋହ, ଜରା ଓ ମୃତ୍ୟୁ ।

ଅବଜ୍ଞା କରି ତୋ ବଚନ ।
ଏ କି ଦିଅନ୍ତି ଅପମାନ ॥
କି ଅବା କର୍ମଫଳ ବଳେ ।
କଷ୍ଟ ଲଭୁଛୁଁ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଜାଣି ନ ପାରୁ ଆମ୍ଭେ ଏହା ।
ଯେଣୁ ସକଳ ତୋର ମାୟା ॥ ୨୭
ସ୍ୱପ୍ନ ସଦୃଶ ନୃପସୁଖ ।
ପର ଆୟତ୍ତେ ଥାଇ ଦୁଃଖ ॥
ଏ ମୃତ୍ୟୁପିଣ୍ଡେ ସ୍ନେହ ବହି ।
ଯେଣୁ ଆମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ॥
ତୁ ଆତ୍ମାଲାଭ ନରହରି ।
ତୋ ପାଦେ ଅନାଦର କରି ॥
ତୋତେ ନ ଚିହ୍ନି କ୍ଲେଶ ପାଇ ।
ତୋହର ମାୟା ଜଡ଼େ ଥାଇ ॥ ୨୮
ତୋର ଚରଣ ଚକ୍ରଧର ।
ପ୍ରଣତଜନ ଦୁଃଖହର ॥
ଏ ଜରାସନ୍ଧ ଧୂମକେତୁ ।
ଆମ୍ଭର କର୍ମପାଶ-ହେତୁ ॥
ଏହା ବନ୍ଧନୁ ରକ୍ଷା କର ।
ଭୋ ନାଥ ଶରଣ ତୋହର ॥
ଏ ଦୁରାଗ୍ରର ଅତି ଖଳ ।
ଅୟୁତ ମତ୍ତ ନାଗ[1] ବଳ ॥
ଏକ ଅନେକ ଅଛି ଧରି ।
ପଶୁଙ୍କୁ ଯେସନେ କେଶରୀ ॥ ୨୯
ଏ ଜରାସନ୍ଧ ତୋର ମେଳେ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ନ ଜିଣି ବାହୁବଳେ ॥
ତେଇଶି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସାଜି ।
ସପତଦଶ ବାର ଭାଜି ॥
ତୋର ମାୟାରେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ବେଳେ ଜିଣିଲା ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଲୀଳାମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ତୁହି ।
ତୋତେ ନ ଜାଣି ଗର୍ବ ବହି ॥
ତୋହର ପ୍ରଜା କଲା ନାଶ ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁ ତା ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ଏବେ କର ।
ଆମ୍ଭେ ତୋ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥

ଏମନ୍ତ ଦୁଃଖେ ନୃପବରେ ।
ବନ୍ଧନ ମଗଧ ଦେଶରେ ॥
ଇଚ୍ଛୁ ଯେ ତବ ଦରଶନ ।
ଭୋ ନାଥ ହୁଅ ତୁ ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ଆମ୍ଭେ ଦୁଃଖିତ ରାଜାଗଣ ।
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥
ପରମ ଦୁଃଖୁଁ କର ତ୍ରାହି ।
ଭୋ ନାଥ ରଖ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥ ୩୦, ୩୧
ଏମନ୍ତ କହୁଁ ରାଜଦୂତ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ରୂପକାନ୍ତି ।
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟ ଜ୍ୟୋତି ॥
ପିଙ୍ଗଳଜଟା ଶୋହେ ଶିରେ ।
ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ସଭାରେ ॥ ୩୨
ନାରଦ ଦେଖି ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ତେଜିଲେ ଆସନ ॥
ଈଶ୍ୱର ସର୍ବଲୋକ ନାଥ ।
ନାରଦ ପାଦେ ପ୍ରଣମିତ ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଲୋକ ଯେତେ ।
ନମିଲେ ଅନୁରାଗ ଚିତ୍ତେ ॥ ୩୩
ଆନନ୍ଦେ କମଳାରମଣ ।
ପୂଜିଲେ ନାରଦ ଚରଣ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନେ ବସାଇ ।
କୋମଳ ବାକ୍ୟେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ନାରଦ ମନ କରି ତୋଷ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ ଭକତ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ବୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ଶୁଣ ।
ଆଜ ମୁଁ ଲଭିଲି କାରଣ ॥
ଏ ତିନିପୁର ଲୋକ ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ॥
ତୋର ଭ୍ରମଣ ଏ ଜଗତେ ।
କୁଶଳ କହ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ତୋହର ଗତି ତ୍ରିଭୁବନ ।
ମିତ୍ର ଅଇରି ତୋର ସମ ॥ ୩୪, ୩୫
ଈଶ୍ୱର ନିର୍ମାଣ ଜଗତେ ।
ନ ଘଟେ ତୋର ଅବିଦିତେ ॥

ବାରୁଣାବର୍ତ୍ତେ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ ।
ଅଛନ୍ତି ଜନନୀ ସହିତେ ॥
କି ଅବା କରନ୍ତି ବିଗ୍ରହ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସୁହୃଦ ତାଙ୍କର ॥
ମୋହର ମନ ତାଙ୍କ ତହିଁ ।
ତେଣୁ ପୁଚ୍ଛଇ ଭାବ ବହି ॥ ୩୬
କୃଷ୍ଣ ବଚନ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ଶୁଣି ଯୋଡ଼ିଲେ ବେନି ହସ୍ତ ॥
ଭୋ ନାଥ ନିଜ ମାୟା ତୋର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ବିଶ୍ୱେ ସର୍ଜିତ ଯେତେ ଜନ ।
ମାୟାରେ ମୋହୁ ତାଙ୍କ ମନ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଚରୁ[2] ତୁହି ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟ ଗୋପ୍ୟ ହୋଇ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ନୁହଁଇ ଯେ ତୋତେ ।
ତେଣୁ ଭାବଇ ମୁହିଁ ଚିତ୍ତେ ॥
ତୋହର ମହିମା କେ ଜାଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥ ୩୭
ସ୍ୱମାୟା ବଳେ ଏ ଜଗତ ।
ସର୍ଜି ପାଳିଣ କରୁ ଅନ୍ତ ॥
ତୁ ସତ୍ୟ ଆତ୍ମା ଶକ୍ତି ବଳେ ।
ନିଜେ ପ୍ରକାଶୁ ଏ ଶୟଳେ ॥
ତୋ ରୂପ ଆତ୍ମା ବିଲକ୍ଷଣ ।
ଏଣୁ ନମଇଁ ତୋ ଚରଣ ॥ ୩୮
ଜୀବର ସଞ୍ଚରଣ-ପାଶ ।
ଅନର୍ଥି ଶରୀର ପ୍ରକାଶ ॥
ଲୀଳାବତାର ରୂପ ତୋର ।
ଦୀପ ଯେସନେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ନାଶଇ ନିଜ ତେଜ ବଳେ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ତୋର ପାଦ ତଳେ ॥
ପଶିଲି ଛାଡ଼ି ମନ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଯେଣୁ ତୁ ଅଗତିର ଗତି ॥ ୩୯
ତଥାପି ତୋହର ପ୍ରଶନ ।
ଏ ନରଲୋକେ ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
କହିବି ପାଣ୍ଡବଙ୍କ କଥା ॥
ପିତୃଭଗିନୀସୁତ ତୋର ।
ଯେ ରାଜା ନାମ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥

୧. ନାଗ—ହସ୍ତୀ । ୨. ଚରୁ—ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥାଉ ।

ବିଶ୍ୱାସୀ ଭକତ ସେ ତୋର ।
ଶୁଣ ତୁ ତାହାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ॥୪୦
ଦୁସ୍ତର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞେ ।
ପୂଜିବେ ତୋର ପାଦଯୁଗେ ॥
ପରମ ଇଷ୍ଟ ତାର କାମ ।
ଆଜ୍ଞା ତୁ ଦିଅ ଶୁଦ୍ଧଧାମ ॥୪୧
ସେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞବରେ ।
ଯେତେ ଏ ଲୋକ ତିନିପୁରେ ॥
ତୋ ରୂପ ଦେଖିବାର ସଧେ ।
ଗଗନୁ ଆସିବେ ବିବୁଧେ ॥
ଯେତେ ରାଜନ ଯଶକାରୀ ।
ତୋତେ ଦେଖିବେ ନରହରି ॥୪୨
ତୋ ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନ ॥
ପତିତଜନ ଶୁଦ୍ଧ କରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶରଣ ତୋହରେ ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ତୋର ଦରଶନ ।
କିବା ଅଧିକ ବିସ୍ମରଣ ॥୪୩
ତୋହର ସ୍ତୁତି ଶ୍ରୁତି ପଥ ।
ନିର୍ମଳ କରଇ ଜଗତ ॥

ପାଦଉଦକ ପାପ ହରେ ।
ଶରୀର ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ବଚନ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ହୋଇ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ପଥ ଦୁଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଭୁବନ ମଙ୍ଗଳ ।
ତୋହର ଯଶ ସୁନିର୍ମଳ ॥
ବିଖ୍ୟାତ ଏ ତିନି ଭୁବନେ ।
ଭଲେ ଜାଣନ୍ତି ସର୍ବ ଜନେ ॥
ସୁର ଭୁବନେ ମନ୍ଦାକିନୀ ।
ପୁଣି ସେ ନିଜ ରୂପ ଘେନି ॥
ପାତାଳପୁରେ ଭୋଗବତୀ ।
ଗଙ୍ଗା ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ସ୍ଥିତି ॥
ତୋ ପାଦଜଳର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ପବିତ୍ର କରେ ବିଶ୍ୱଜନ ।
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଜୀବନ ॥୪୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ସଭା ଆମୃପକ୍ଷେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିସ୍ମରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଜାଣିବା ପାଇଁ ସର୍ବଜନ ।
ଉଦ୍ଧବେ ଗ୍ରହିଁ ଭଗବାନ ॥

କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥୪୫
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ମୋ ଉତ୍ତର ।
ତୁ ମୋର ଚକ୍ଷୁ ମନ୍ତ୍ରୀବର ॥
ପ୍ରିୟ ସୁହୃଦ ତୁହି ସାର ।
ତୋତେ ମୁଁ ପୁଚ୍ଛଇ ବିଗ୍ରହ ॥
ସଂଶୟ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଏହି ।
ମୁଁ କି କରିବି କହ ତୁହି ॥୪୬
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ ମନେ ମନେ ଗୁଣି ॥
ସର୍ବଜ୍ଞ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ଅଲଂଘ୍ୟ ଯାହାର ବଚନ ॥
ତାହାର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ।
କହେ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥୪୭
ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ମନ ମୋ ରହୁ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ଅନାଥ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସଂସାର ହିତେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନପାଦ ଶିରେ ଧରି ।
କହିଲି ଗୀତବନ୍ଧ କରି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାଜଦୂତଗମନେ ଭଗବତ୍ପ୍ରଶ୍ନୋ ନାମ ପଞ୍ଚସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଟ୍‌ସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଉଦ୍ଧବ ମନ୍ତ୍ରଣାରୁ ହରି । ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ବିଜେ କରି ॥
ପାଣ୍ଡବେ ହେଲେ ଆନନ୍ଦିତ । ଛସ୍ତରି ଅଧ୍ୟାୟ ଚରିତ ॥

ମୁନି କହନ୍ତି ଭାବ ବହି ।
ଆନନ୍ଦେ ରାଜାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ।
ସୁଧର୍ମା ମଧ୍ୟେ ନାରାୟଣ ॥
ଉଦ୍ଧବେ ପଚାରିଲେ ଯାହା ।
ଶୁଣ ତୁ ଏକମନେ ତାହା ॥

ଉଦ୍ଧବ ଯଦୁସଭା ମଧ୍ୟେ ।
ନାରଦ ବାକ୍ୟ ଅନୁବାଦେ ॥
ସଭାଜନଙ୍କ ମନ ଜାଣି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି ॥
ରାଜାଙ୍କ ଦୂତର ବଚନ ।
କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇବ ସମାଧାନ ॥

ସର୍ବଜ୍ଞପଣ ଅଛି ତାର ।
ଯାଦବକୁଳ ମନ୍ତ୍ରୀବର ॥
ପବିତ୍ର ମଧୁର ବଚନ ।
ହରଷ କରି ସର୍ବ ମନ ॥
କୃଷ୍ଣ ସମୀପେ ଯୋଡ଼ି କର ।
ବୋଲେ ଉଦ୍ଧବ ମନ୍ତ୍ରୀବର ॥ ୧

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଭଗବାନ ।
ସଂସାର ହିତେ ତୋର ଜନ୍ମ ॥
ନାରଦମୁନି ଯାହା କହି ।
ତୁ ତାହା ଜାଣୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ପିତୃଭଗିନୀସୁତ କର୍ମ ।
ଶରଣ ରକ୍ଷଣ ତୋ ଧର୍ମ ॥
ପାଣ୍ଡୁନନ୍ଦନ ଅନୁରାଗେ ।
ଉତ୍ସବ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞେ ॥
ହୋଇବ ଜରାସନ୍ଧ ହତ ।
ଏ ବେନି କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର ମତ ॥ ୨
ଏଣୁ ଆମ୍ଭର ବଡ଼ ଲାଭ ।
ହୋଇବ ଶୁଣ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ତୋହର ଯଶ ମଞ୍ଚେ ଥିବ ।
ରାଜାଙ୍କ ଦୁଃଖ ନାଶ ଯିବ ॥୩,୪
ଜରାସନ୍ଧର ବୀରପଣ ।
ନିଶ୍ଚେ ତୁ ଜାଣୁ ନାରାୟଣ ॥
ଦଶସହସ୍ର ମତ୍ତ ହସ୍ତୀ ।
ବଳ ବହଇ ସେ ନୃପତି ॥
ଏଣୁ ବିଷମ କର୍ମ ତାର ।
କ୍ଷତ୍ରିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବଳୀୟାର ॥
କେହି ନୁହନ୍ତି ଯୁଦ୍ଧେ ସମ ।
ସମରେ ସମ ଏକା ଭୀମ ॥ ୫
ଅବଶ୍ୟ ଭୀମ ମାଲଯୁଦ୍ଧେ ।
ମାରିବ ଘୋର ରଣ ମଧ୍ୟେ ॥
ସୈନ୍ୟ ତେଇଶି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ।
କେ ପାରେ ରଣେ ତାକୁ ଜିଣି ॥
ଭିକ୍ଷୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଚନ ।
ସର୍ବଦା ନ କରେ ସେ ଆନ ॥ ୬
ଏଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ ହୋଇ ।
ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ ତୁହି ॥
ଭିକ୍ଷୁକ ରୂପେ ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରେ ।
ମାଗିବୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଭାରେ ॥
ସତ୍ୟ କରାଇ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧେ ।
ଭୀମ ମାରିବ ତାକୁ ବାଦେ ॥
କେବଳ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସମର ମଧ୍ୟେ ଥିବୁ ତୁହି ॥ ୭
ତୋର ମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ଶିବ ବିରଞ୍ଚି ପ୍ରଜାପତି ॥
ରାଜାଏ ବନ୍ଦିମୋକ୍ଷ ହୋଇ ।
ଆନନ୍ଦେ ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ॥
କାମିନୀ ମଧ୍ୟେ ତୋର ଯଶ ।
କହି ହୋଇବେ ମନେ ତୋଷ ॥
ଆମ୍ଭର ବନ୍ଦୀ ବିମୋକ୍ଷଣ ।
ସେ ଜରାସନ୍ଧର ମରଣ ॥
ନନ୍ଦ ଗୋକୁଳେ ଗୋପୀଗଣ ।
ଯେ ଯଶ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ଗଜ-କୁମ୍ଭୀର ମୋକ୍ଷ କଥା ।
ରାବଣ ବଧି ଆଣି ସୀତା ॥
କଂସର ବନ୍ଧନୁ ନିସ୍ତାରି ।
ତୋହର ପିତା ଗର୍ଭଧାରୀ ॥
ମୁନି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନୁମତେ ।
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ବନ୍ଧୁ ଯେତେ ॥
ଯେସନେ ତୋର ଯଶ ଗାଇ ।
ତୋର ଭଜନେ ବହୁଁ ଦେହୀ ॥୮,୯
ଭୋ ନାଥ ଜରାସନ୍ଧ ମଲେ ।
ରାଜାଏ ନିସ୍ତରିବେ ଭଲେ ॥
ହୋଇବ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯଜ୍ଞ ।
ଆମ୍ଭର ଥିବ ଯେବେ ଭାଗ୍ୟ ॥୧୦
ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ତୋଷମନ ॥
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ଯଦୁବୃନ୍ଦେ ।
ଉଦ୍ଧବ ସ୍ତୁହିଁ ସାଧୁବାଦେ ॥
ଉଦ୍ଧବେ କରନ୍ତି କଲ୍ୟାଣ ।
ଏବେ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ॥୧୧
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥକୁ ହେଲେ ସଜ ॥
ସାତ୍ୟକି ଦାରୁକ ବଦନ ।
ହରଷେ ସ୍ତୁହିଁ ଭଗବାନ ॥
ବୋଇଲେ ରଥ ସଜ କର ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ॥
କୃଷ୍ଣର ଯେତେକ କାମିନୀ ।
ସୁତ ସମ୍ପଦ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ସଜ ହୋନ୍ତି ।
ବିବୁଧେ ଗଗନେ ଦେଖନ୍ତି ॥
ଦାରୁକ ସାଜି ନିଜ ରଥ ।
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଅଗ୍ରତ ॥
ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ ରଥେ ହରି ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦେ ବିଜେ କରି ॥୧୨,୧୩
ତକ୍ଷଣେ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ।
ଚଳନ୍ତେ ଶୁଭେ ମୁଖଗୋଳ ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ଆଦି ବାଦ୍ୟଘୋଷ ।
କମ୍ପେ ଗଗନ ଭୂମିଦେଶ ॥୧୪
ନର କୁଞ୍ଜର ଅଶ୍ୱ ରଥେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶିବିକା ସହିତେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଅନୁପଥେ ଯାନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ତାରାପନ୍ତି ॥
କୋଳେ ବସାଇ ସୁତ ସୁତା ।
କୃଷ୍ଣକାମିନୀ ପତିବ୍ରତା ॥
ଦିବ୍ୟବସନ ପରିଧାନ ।
କୁଙ୍କୁମ ସୁଗନ୍ଧ ଲେପନ ॥
ଖଡ଼ଗ ଚର୍ମ ଧନୁହସ୍ତେ ।
ବୀରେ ଆବୋରି ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥
ଓଟ ମହିଷ ଗୋରୁ ନର ।
ଗର୍ଦ୍ଦଭ ଅଶ୍ୱ ଅଶ୍ୱତର[1] ॥
ଯାନ ଶକଟେ କରି ଘର ।
ଚିତ୍ର ବିଚିତ୍ର ତମ୍ବୁଦ୍ୱାର ॥
ହସ୍ତୀଙ୍କ ଉପରେ ଅମାରି[2] ।
ଆନନ୍ଦେ ଯାନ୍ତି ପରିବାରୀ ॥
ଏ ଆଦି ସକଳ ସମ୍ଭାର ।
ଚଳନ୍ତେ ଶୋହେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁର ॥୧୫,୧୬
ଗମନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ସଇନି ।
ପ୍ରଳୟ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଉତ୍ତମ ଧ୍ୱଜ ଛତ୍ର ପାଟ ।
ଗ୍ଭମର କଳସ କିରୀଟ ॥
ବିବିଧ ଶସ୍ତ୍ରମାନ ସାଜେ ।
ଝଲକେ ରବିରଶ୍ମି ତେଜେ ॥
ଘୋର ଶବଦ ଘରଷଣେ ।
ଜଳଧି ଯେହ୍ନେ ଊର୍ମିଗଣେ ॥

୧. ଅଶ୍ୱତର—ଖଚର । ୨. ଅମାରି—ହାତୀ ଉପରେ ବସିବା ପାଇଁ ବନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ଉପର ଆବରଣ (ଛାତ) ଯୁକ୍ତ ଆସନ ।

ବିଷମ କଲ୍ଲୋଳ ସଙ୍କୁଳ ।
ବିରାଜେ ଯଦୁଭୋଜ ବଳ ॥୧୭
କୃଷ୍ଣ ଆଦେଶେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଉପଗତ ॥
ହରିଚରଣେ ନମସ୍କାରି ।
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଧରି ॥
ମୁକୁନ୍ଦ ଦରଶନ ଫଳେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଗଗନ ମାର୍ଗେ ମୁନି ଗଲେ ।
ଦୂତ ଯେ ଥିଲା କୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ॥
ରାଜାଙ୍କ ଦୁଃଖ କୃଷ୍ଣ ଜାଣି ।
ଦୂତର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଭଣି ॥
ହେ ଦୂତ କହ ଯାଇ ବେଗେ ।
ବନ୍ଧନ-ନୃପତିଙ୍କ ଆଗେ ॥
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ।
ମାରିବି ଜରାସନ୍ଧ ମୁହିଁ ॥୧୮, ୧୯
ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ଦୂତ ଗଲା ।
ରାଜାଙ୍କୁ ସନ୍ଦେଶ କହିଲା ॥
ଦୂତବଚନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ରାଜାଏ ନିଗୁଢ଼ ବନ୍ଧନେ ॥
ଛାଡ଼ିଲେ ଘୋରବନ୍ଧ ଦୁଃଖ ।
କୃଷ୍ଣର ଦର୍ଶନେ ଉତ୍ସୁକ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ମନ ଦେଇ ।
ରାତ୍ର ଦିବସେ ପଥ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୦
ଗୋବିନ୍ଦ ବସି ନିଜ ରଥେ ।
ଗମନ କଲେ ରାଜପଥେ ॥
ଆନର୍ତ୍ତ ସଉବୀର ପୁରୀ ।
ମରୁଭୁବନ ବେଗେ ତରି ॥
ତକ୍ଷଣେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଜିଣି ।
ବନ ପର୍ବତ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ବିବିଧ ପୁର ଗ୍ରାମ ବାସ ।
ବନ ଗହନ ନାନା ଦେଶ ॥୨୧
ଦୃଷଦ୍ୱତୀ ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ।
ପଥ ଲଙ୍ଘିଲେ ଯଦୁପତି ॥
ପାଞ୍ଚାଳ ମତ୍ସ୍ୟଦେଶ ଜିଣି ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଚକ୍ରପାଣି ॥

ମିଳି କରନ୍ତି ଶଙ୍ଖନାଦ ।
ଖଣ୍ଡିଲା ସଂସାର ବିଷାଦ ॥୨୨
ଶଙ୍ଖଶବଦ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୋଷମନେ ॥
ଗୁରୁ ସୁହୃଦ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
କୃଷ୍ଣଦର୍ଶନ ଅନୁରାଗେ ॥
ଗୀତ ଶବଦେ ନାଦବାଦ୍ୟ ।
ବିପ୍ରେ ମଙ୍ଗଳ ବେଦନାଦ ॥
କୁସୁମ ବୃଷ୍ଟି ପଥେ କରି ।
ମଙ୍ଗଳେ ଶୁଭେ ହରି ହରି ॥
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ଯାଇ ।
କିବା ଉପମା ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ପ୍ରାଣ ଆଗମେ ମୃତଦେହି ।
ଯେହ୍ନେ ଉଠଇ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥୨୩, ୨୪
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମ ଆଖି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ସ୍ନେହ ହୃଦେ ବହି ।
ଅନେକ ଦିନେ ଭେଟ ପାଇ ॥
ହୃଦେ ଲଗାଇ ପୁନଃ ପୁନଃ ।
ନିବିଡ଼େ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୨୫
କମଳା ଥାଇ ଯାର ଦେହେ ।
ସେ ଦେହ ଛୁଇଁ ସ୍ନେହ ମୋହେ ॥
ନିର୍ମଳ ହୋଇ କମ୍ପେ ଦେହ ।
ନୟନ ଯୁଗୁଁ ବହେ ଲୁହ ॥
ହରଷେ ତନୁ ପୁଲକିଲା ।
ଲୋକ ବେଭାର ପାସୋରିଲା ॥୨୬
ଆନନ୍ଦେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଛାଡ଼ି ।
ଭୀମ ଉଠନ୍ତେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ମାତୁଳପୁତ୍ର ପାଇ କୋଳେ ।
ଆଣ୍ଟେ ଭିଡ଼ିଲା ପ୍ରେମଭୋଳେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଅର୍ଜୁନକୁ କୋଳେ ।
ବସାଇ ଅତି ସୁଖ ଭୋଳେ ॥
ନକୁଳ ସହଦେବ ଦୁଇ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ॥
ପ୍ରଣାମ କଲେ ପୁଣ ପୁଣ ।
ସଙ୍ଗେ ଯେ ଥିଲେ ବିପ୍ରଗଣ ॥

ତାହାଙ୍କ ପାଦେ ଦେଇ କର ।
ନମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
କୁଳବୃଦ୍ଧଙ୍କ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ଯେ ଯାହା ମାନ୍ୟେ ମାନ୍ୟ କରି ।
ଅର୍ଜୁନ କର କରେ ଧରି ॥୨୭, ୨୮
କୁରୁ ସୃଞ୍ଜୟ କଇକୟ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେଖି ସ୍ନେହମୋହ ॥
ସୂତ ମାଗଧ ବନ୍ଦୀଜନ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଉପମନ୍ତ୍ରୀଗଣ ॥
ମୃଦଙ୍ଗ ପଟହ ଶବଦ ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ ବୀଣା ବାଦ୍ୟ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବେଦ ଗାଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗେ ଆଗଭରି ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅପସରୀ ॥
ସୁହୃଦଗଣେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକଙ୍କ ଶିଖାମଣି ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପୁରେ ମିଳି ॥୨୯-୩୧
କୁଞ୍ଜରେ ମଦ ଗନ୍ଧ ପାଣି ।
ସିଞ୍ଚନ୍ତେ ସୁନ୍ଦର ଧରଣୀ ॥
ଚିତ୍ରପତାକା ଧ୍ୱଜ ସ୍ତମ୍ଭ ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତୋରଣ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ॥
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଘେନି ।
ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ କାମିନୀ ॥
ସେବନ୍ତି ନାନା ଉପହାରେ ।
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତେ ପୁରଦ୍ୱାରେ ॥୩୨
ମାଣିକ୍ୟ ଦୀପ ଜଳାରନ୍ଧ୍ରେ ।
ପ୍ରକାଶେ ନାନା ପରିବନ୍ଧେ ॥
ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଗନ୍ଧବାସେ ।
ସେ ଗନ୍ଧ ବ୍ୟାପେ ଦଶଦିଶେ ॥
ନାନା ପତାକା ଗୃହପାଶେ ।
ସୁନ୍ଦର ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସେ ॥
ରଜତଗିରି ଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପୁର ଶୋହେ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ହୃଷୀକେଶ ।
ପାଣ୍ଡବ ଭୁବନେ ପ୍ରବେଶ ॥୩୩

କୃଷ୍ଣ ଆଗମ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ସେ ପୁରେ ଯେତେକ ତରୁଣୀ ॥
ନରଲୋଚନ ପାନପାତ୍ର[1] ।
ଭାବେ ତୃଷିତ ବେନି ନେତ୍ର ॥
ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ଭାବ ସୁଖେ ।
ଧାଇଁଲେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସୁକେ ॥
କେଶ ବସନ ଅସମ୍ଭାଳେ ।
ଚରଣ ନ ରହେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଭୋଳେ ତେଜିଲେ ଘରଦ୍ୱାର ।
ଶଯ୍ୟାରେ ତେଜି ନିଜ ବର ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ସଧେ ।
ଧାଇଁଲେ ରାଜପଥ ମଧ୍ୟେ ॥୩୪
ବେଷ୍ଟିତ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳ ।
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ॥
ନାନା ସୁବାଦ୍ୟେ ଦିଗ ପୂରେ ।
କେ ଯାଇ ଉଠେ ବୃକ୍ଷ ପରେ ॥
ଜଗତୀ ଅଟ୍ଟାଳୀ ପାଚେରୀ ।
ଆରୋହି ଲଜ୍ଜା ଦୂର କରି ॥
ନିଜ ଯୁବତୀଗଣ ସାଥେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଦିବ୍ୟରଥେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ଗୁରୁ ଗଉରବ ନ ଗଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ସୁନ୍ଦରରୂପ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲେ ଚର୍ମଆଖି ॥
ଅନ୍ତରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ନୟନେ ସ୍ୱାଗତ ପଗ୍ରରି ॥୩୫
କୃଷ୍ଣ କାମିନୀ ମଧ୍ୟେ ବସି ।
ତାରାମଣ୍ଡଳେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପୁରନାରୀ ଗ୍ରହିଁ ।
କି ପୁଣ୍ୟ କଲେ ଏ ଗୋ ସହି ॥

ଦେଖ ଗୋ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ।
ରୂପେ ଗଞ୍ଜଇ କୋଟି କାମ ॥
ସୁରଙ୍ଗମୁଖ ମନ୍ଦହାସେ ।
ଜୀବନ ବାନ୍ଧେ କାମପାଶେ ॥
ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ତା ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ।
ଲୋଚନେ ବିସ୍ତାରି ଅନଙ୍ଗ ॥୩୬
ଏମନ୍ତେ ନାରୀ ଭାବୁଁ ମନେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ପୁରଜନେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଜଦଣ୍ଡେ ।
କୃଷ୍ଣେ ଭେଟିଲେ ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଦେଖିଲେ ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ।
ତରିଲେ ଭବବନ୍ଧ ଦୁଃଖେ ॥
ରାଜାର ଅନ୍ତଃପୁର ଜନେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ହରଷ ନୟନେ ॥
ଅଭିଗମନେ ଅନୁସରି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ରାଜପୁରେ ଭରି ॥୩୭, ୩୮
ଉତ୍ସବ କେ ପାରିବ ବର୍ଣ୍ଣି ।
କୃଷ୍ଣ ଆଗମ କୁନ୍ତୀ ଶୁଣି ॥
ଯେ ହରି ତ୍ରିଭୁବନ ନାଥ ।
ଲୋକବେଭାରେ ଭ୍ରାତୃସୁତ ॥
ନିଜ ପଲ୍ୟଙ୍କୁ ଉଠି ବେଗେ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ବଧୂ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
କୋଳେ ବସାଇ ଭଗବାନ ।
ଆନନ୍ଦେ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୩୯
ଗୋବିନ୍ଦେ ଆଣି ନିଜ ପୁରେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ସ୍ନେହଭରେ ॥
ଆନନ୍ଦସିନ୍ଧୁ ଜଳେ ବୁଡ଼ି ।
ପୂଜାର କର୍ମପଥ ହୁଡ଼ି ॥୪୦
ପିତୃଭଗିନୀ ଗୁରୁନାରୀ[2] ।
ଚରଣେ ନମିଲେ ମୁରାରି ॥

ସୁଭଦ୍ରା ଦ୍ରୌପଦୀର ସଙ୍ଗେ ।
ନମିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦଯୁଗେ ॥୪୧
ଦ୍ରୁପଦସୁତା ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ତକ୍ଷଣେ କୁନ୍ତୀର ବଚନେ ॥
ପୂଜିଲେ ଯଥା ଅନୁମାନେ ।
ଯେ ଯାହା ଯେ ବିଧି ବିଧାନେ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ସତ୍ୟଭାମା ସତୀ ।
ଭଦ୍ରା କାଳିନ୍ଦୀ ଜାମ୍ବବତୀ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମଣା ସତ୍ୟା ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ।
ଏ ଅଷ୍ଟ କୃଷ୍ଣର ପ୍ରମଦା ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ କୃଷ୍ଣନାରୀ ।
ପୂଜିଲେ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ॥୪୨, ୪୩
ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ।
ସୁଖେ ନିବେଶି ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥
ସକଳ ଜନ ତୁଲେ ହରି ।
ନିତ୍ୟେ ନୂତନ ପୂଜା କରି ॥୪୪
ପୂର୍ବେ ଅର୍ଜୁନ ତୁଲେ ହରି ।
ଖାଣ୍ଡବବନ ଦାହ କରି ॥
ଅଗ୍ନିର କରି ଉପକାର ।
ମୟ ଦଇତ୍ୟ କଲେ ପାର ॥
ତାର ନିର୍ମିତ ମାୟାସଭା ।
କିବା ଉପମା ଆମ୍ଭେ ଦେବା ॥
ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଭାବେ ରହିଲେ କେତେ ମାସ ॥
ଅର୍ଜୁନ ତୁଲେ ନାରାୟଣ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ବୀରଗଣ ॥
ରଥେକ କରି ଆରୋହଣ ।
ନିଜେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଦେଶ ବନ ॥୪୫, ୪୬
ସେ ହରି ଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
କୃଷ୍ଣସ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ଗମନଂ ନାମ ଷଟ୍‌ସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ନରଲୋଚନ ପାନପାତ୍ର—ଜନତାଙ୍କ ଲୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦର୍ଶନୀୟ । ୨. ଗୁରୁନାରୀ—ଗୁରୁଜନ ସ୍ଥାନୀୟା ନାରୀଗଣ ।

ସପ୍ତସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦୁର୍ଜୟ ଜରାସନ୍ଧ ବଧ । ସତସ୍ତରିରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଏକଦିନେ ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଧର୍ମସୁତ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଚାରିଭ୍ରାତ ॥
ସୁସାଧୁ ବ୍ରହ୍ମଋଷିଜନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ॥
ବୃଦ୍ଧେ ଅଛନ୍ତି ପୂଜାଭାବ ।
ସ୍ୱଜ୍ଞାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀ ବାନ୍ଧବ ॥
ଏହାଙ୍କୁ କରି ସାବଧାନ ।
ଚାହିଁଣ କୃଷ୍ଣର ବଦନ ॥
ସଭାରେ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଲେ ନୃପବର ॥୧,୨
ଭୋ ଦେବ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ଯେ ରାଜସୂୟର ବିଧାନେ ॥
ତୋର ବିଭୂତି ଦେବଗଣ ।
ପବିତ୍ର ପରମକାରଣ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତୋର ପାଦଗତେ ।
ପୂଜିବି ମହାଯଜ୍ଞମତେ ॥
ଏଣୁ ମୋହର ମନ ଖେଦ ।
କର ତୁ ଏ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦ ॥ ୩
ତୋର ଚରଣ ଅବିରତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଚିନ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ନିଶ୍ଚଳଚିତ୍ତେ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ମୁଖେ ଗୁଣନ୍ତି ତୋର ନାମ ॥
ସେବନ୍ତି ଉପବାସ ବ୍ରତେ ।
ବେଦ ବଚନ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ॥
ସେ ତୋତେ କରନ୍ତି ପ୍ରଣାମ ।
ତୁ ଅପବର୍ଗର[1] କାରଣ ॥ ୪
ହେ ଦେବଦେବ ନରହରି ।
ଯେ ତୋର ପାଦେ ସେବା କରି ॥
ସେବାର ଫଳେ ଯେତେ ଲାଭ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ଅନୁଭବ ॥
ଏ ସଭାଲୋକର ସମ୍ମୁଖେ ।
ତୁ ଏବେ ଦେଖାଅ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଯେ ତୋତେ ଭଜେ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ଅବା ନ ଭଜଇ ତୋତେ ॥
ଏ ବେନି ଲୋକଙ୍କର ଗତି ।
ପ୍ରକାଶ କର ଦାଶରଥି ॥
କୁରୁ ସୃଞ୍ଜୟ ସଭା ମଧ୍ୟେ ।
ଏ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୫
ତୁ ଯେ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମସାର ।
ମିତ୍ର ଅଇରି ନାହିଁ ତୋର ॥
ଏ ସର୍ବଭୂତେ ତୋର ବାସ ।
ଏଣୁ ବୋଲାଉ ସମଦୃଶ ॥
ସ୍ୱସୁଖ ଅନୁଭବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସେବକେ ହେଉ ସୁରଦ୍ରୁମ[2] ॥
ସେବାର ଅନୁରୂପେ ଦେଇ ।
ଏଣେ ତୋ ବିପରୀତ ନାହିଁ ॥ ୬
ଏମନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ ବାଣୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସଭାମଧ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
ଅଳପ ହାସ୍ୟେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ରାଜାମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ଶୁଣ ହୋ ଶତ୍ରୁ-କରଷଣ[3] ।
ଏ ତୋର ଉତ୍ତମ ପ୍ରମାଣ ॥
ତୋହର ପୁଣ୍ୟ ଯଶ ବାଣୀ ।
ଭଲେ ଭୁବନଲୋକେ ଜାଣି ॥
କଲ୍ୟାଣବାଣୀ ରାତ୍ରି ଅନ୍ତେ ।
ସୁଜନେ ସୁମରିବେ ନିତ୍ୟେ ॥ ୭
ଶୁଣ ଏ ଯଜ୍ଞର ମହିମା ।
ଅଧିକ କି ଦେବା ଉପମା ॥
ଋଷି ଦେବତା ପିତୃଗଣ ।
ଏ ପୁଣ୍ୟ ଯଜ୍ଞରେ ତର୍ପଣ ॥
ସୁହୃଦ ଆଦି ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ।
ଏଣେ ତାହାଙ୍କ ସୁଖ ହେତୁ ॥ ୮
ସମରେ ସର୍ବ ନୃପ ଜିଣି ।
ତୁ ବଶ କର ଏ ଧରଣୀ ॥
ସର୍ବସମ୍ଭାର ଗୃହେ ଧର ।
ସୁଖେ ତୁ ମହାଯଜ୍ଞ କର ॥ ୯
ଏ ଯେ ତୋହର ଚାରିଭ୍ରାତ ।
ଦିଗପାଳଙ୍କ ଅଂଶେ ଜାତ ॥
ମୁହିଁ ଦୁର୍ଜୟ ସୁରାସୁରେ ।
ଭାବେ ଖଟିବି ତୋ ପୟରେ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ମୋର ସେବକ ଯେତେ ଜନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ଥୋଇଣ ଥାଇ ନାନା ସୁଖେ ॥
ତେଜ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯଶ ଶିରୀ ।
ନାନା ବିଭୂତି ଆଦି କରି ॥
କେହି ନ ପାରେ ତାଙ୍କୁ ଜିଣି ।
ମୋର ଶରଣ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଦେବେ ନ ପାରନ୍ତି ଯାହାକୁ ।
କି ଭୟ ମନୁଷ୍ୟ ରାଜାକୁ ॥୧୦,୧୧
ଭାବେ କହନ୍ତି ବ୍ୟାସସୁତ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବାଣୀ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ନୃପମଣି ॥
ଚାରିଦିଗକୁ ଚାରି ଭାଇ ।
ପେଷିଲେ କୃଷ୍ଣ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ତକ୍ଷଣେ ବିଷ୍ଣୁ ତେଜ ରାଶି ।
ବେଗେ ତାହାଙ୍କ ଦେହେ ପଶି ॥

୧. ଅପବର୍ଗ—ମୋକ୍ଷ । ୨. ସୁରଦ୍ରୁମ—କଳ୍ପବୃକ୍ଷ । ୩. ଶତ୍ରୁ-କରଷଣ—ଶତ୍ରୁ ଦମନକାରୀ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଦିଶନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁ ତେଜ କାନ୍ତି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ॥୧୨
ଦକ୍ଷିଣଦିଗେ ସହଦେବ ।
ତକ୍ଷଣେ ପେଷିଲେ ମାଧବ ॥
ସୃଞ୍ଜୟବଳ ସଙ୍ଗେ ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ନକୁଳକୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ପଶ୍ଚିମ ଦିଗେ ତୁମ୍ଭେ ଚଳ ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନିଣ ମତ୍ସ୍ୟବଳ ॥
ଅର୍ଜୁନ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ହରି ।
ବୋଲନ୍ତି କରେ କର ଧରି ॥
ଉତ୍ତରଦିଗେ ଯାଅ ତୁହି ।
ମୋହର ନିଜ ଭାବ ବହି ॥
କୈକୟବଳ ସଙ୍ଗେ ଘେନ ।
ଆନନ୍ଦେ ଚଳ ହେ ଅର୍ଜୁନ ॥
ପୁଣି ଅନାଇ ବୃକୋଦର ।
ବୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ମଦ୍ର ରାଜନବଳ ସଙ୍ଗେ ।
ଭୀମ ତୁ ଚଳ ପୂର୍ବଦିଗେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ରାଜାଙ୍କୁ କରି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ॥
ବହନ ଆଣ ଗ୍ୱରି ଭାଇ ।
ଯଜ୍ଞସମ୍ଭାର ସଙ୍ଗେ ଲଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଗଲେ ସେ ରାଜା ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ॥୧୩
ରାଜାଙ୍କୁ ବଳେ ଛଳେ ଜିଣି ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ବେଗେ ଆଣି ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପାଶେ ଦେଲେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସମୀପେ କହିଲେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣିମା ଗୋବିନ୍ଦ ।
ଘୋର ଦୁର୍ଜୟ ଜରାସନ୍ଧ ॥
ତାହାକୁ ନ ପାରିଲୁ ଜିଣି ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ରାଜା କରନ୍ତେ ମନେ ଧ୍ୟାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଜାଣି ଭଗବାନ ॥
ଉଦ୍ଧବ ବାକ୍ୟ ସୁମରଣ ।
କରି ଉଠିଲେ ନାରାୟଣ ॥୧୪, ୧୫

ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ତୁଲେ ହରି ।
ତକ୍ଷଣେ ବିପ୍ରରୂପ ଧରି ॥
ମିଳିଲେ ଯାଇ ଗିରିବରେ ।
ଦୁର୍ଗମ ଜରାସନ୍ଧପୁରେ ॥
ଅତିଥିବେଶେ ତାର ଦ୍ୱାରେ ।
ମିଳିଲେ ଭିକ୍ଷୁକ ବେଭାରେ ॥
ଗୃହସ୍ଥଧର୍ମି ଭିକ୍ଷୁ ପୂଜା ।
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ[୧] ଜରାସନ୍ଧ ରାଜା ॥
ତାର ସମୀପେ ଭଗବାନ ।
ସୁସ୍ୱରେ କଲେ ସାମଗାନ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ଛଦ୍ମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପ ବହି ॥
କୃଷ୍ଣର ବେଦନାଦ ଶୁଣି ।
ଚକିତ ହୋଇ ନୃପମଣି ॥
ମନେ ବିଗ୍ୱରେ ଜରାସୁର ।
ଏ ତ ଅପୂର୍ବ ବିପ୍ରବର ॥
ମିଳିଲେ ମୋହର ନଗରେ ।
କିସ ମୁଁ ଦେବଇଁ ଏହାରେ ॥
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ।
ଉତ୍ତମ ବିପ୍ରେ ଦେବି ଦାନ ॥
ଏମନ୍ତେ ମନେ ବିଗ୍ୱରିଲା ।
କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ତାର ବଦନ ଗ୍ୱହିଁ ହରି ।
କହନ୍ତି ଅଞ୍ଜଳି ପ୍ରସାରି ॥୧୬, ୧୭

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଧାର୍ମିକ ନୃପବର ।
ଅନେକ ଦୂରେ ଆମ୍ଭ ଘର ॥
ତୋର ମହିମା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଆମ୍ଭେ ଅଇଲୁ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ତୋର କୁଶଳ ହେଉ ସୁଖେ ।
ଯାହା ମାଗିବୁ ଆମ୍ଭେ ମୁଖେ ॥
ସନ୍ତୋଷେ ଦେବୁ ନୃପବର ।
ଏ ଧର୍ମେ ବିଳମ୍ବ ନ କର ॥୧୮
ତୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ଶିରୋମଣି ।
ଆମ୍ଭେ ଅଇଲୁ ଯଶ ଶୁଣି ॥

ସଂସାର ଦୁଃଖର କାରଣ ।
ତିତିକ୍ଷୁ ବୋଲାନ୍ତି ଯେ ଜନ ॥
ତାର ଅଦେୟ କିଛି ନାହିଁ ।
ଦୁର୍ଲଭ ମାଗିଲେ ସେ ଦେଇ ॥
ଅସାଧୁ ବୁଦ୍ଧି ଯେତେ ନର ।
କିବା ଅକାର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ॥
ଜାଣି ନ ଜାଣି ସୁଖ ଲାଭେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ପଶୁଭାବେ ॥
ବିପାକେ[୨] ଫଳ ବିପରୀତ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଗୋପୀନାଥ ॥
ବଦାନ୍ୟ ଦେହୀ ଯେ ବୋଲାଇ ।
ଅଦେୟ ବସ୍ତୁ ତାର ନାହିଁ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହିତେ ସର୍ବ ଦେଇ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ପୁଣ୍ୟଦେହୀ ॥
ସମଦରଶୀ ଚିତ୍ତ ଯାର ।
ମିତ୍ର ଅଇରି ନାହିଁ ତାର ॥୧୯
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଅନିତ୍ୟ ଶରୀରେ ।
ନିର୍ମଳ ଯଶ ଏ ସଂସାରେ ॥
ପୁଣ୍ୟପୁରୁଷେ ଯାହା ଗାଇ ।
ତାହା ନ ସଞ୍ଚେ ଦେହ ବହି ॥
ନିଷ୍ଫଳ ତାହାର ଜୀବନ ।
ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି ସର୍ବଜନ ॥
ତା ସୁଖ ନାହିଁ ବେନିଲୋକେ ।
ଜୀବନ ବହେ ଦୁଃଖ ଶୋକେ ॥୨୦
ପୁଣ୍ୟପୁରୁଷ ପୂର୍ବକାଳେ ।
ଥିଲେ ଯେ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ଯେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମହୀପତି ।
ଯେ ରନ୍ତିଦେବ ଉଞ୍ଛବୃତ୍ତି ॥
ଶିବି ନୃପତି ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ବଳି ଯେ ବିରୋଚନସୁତ ॥
ବ୍ୟାଧ କପୋତ ଆଦି ଯେତେ ।
ଅଧ୍ରୁବ ଦେହେ ଧ୍ରୁବପଥେ ॥
ଗମିଲେ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ସୁଖେ ।
ଯଶ ରହିଲା ତିନିଲୋକେ ॥୨୧

୧. ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ—ବିପ୍ରଭକ୍ତ । ୨. ବିପାକେ—ପରିଣାମରେ ।

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ନୃପମଣି ॥
ସ୍ୱର ଆକୃତି ପରିମାଣେ ।
ହସ୍ତ କର୍କଶ ଧନୁର୍ଗୁଣେ ॥
ଦେଖି କରଇ ବିଗ୍ରଣ ।
ନିଶ୍ଚେ ଏ ନୁହନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ପୂର୍ବେ ଏହାଙ୍କୁ ଅଛି ଦେଖି ।
ଏମନ୍ତ ମନେ ଉପଲକ୍ଷି ॥୨୨
ପୁଣି ବିଗ୍ରେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଅତିଥି ଲଙ୍ଘିବି କେମନ୍ତେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ ହୋଇ ଛନ୍ନ ।
ଯେବେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ମାଗେ ଦାନ ॥
ଏହାକୁ ନାହିଁ ମୋର ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ମୋହର ଦ୍ୱାରେ ଏ ଅତିଥି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚେ ଦେବି ଦାନ ।
ଯେବେ ମାଗିବେ ମୋ ଜୀବନ* ॥୨୩
ବଳି ରାଜାର ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ମିଳିଲେ ବିପ୍ରଛଳେ ॥
ତିନି ଚରଣେ ମହୀ ଦେଲା ।
ତା ଯଶ ସଂସାରେ ରହିଲା ॥
ବିଷ୍ଣୁ ନାଶିଲେ ତାର ଦୁଃଖ ।
ଭୁଞ୍ଜେ ଅଛିଦ୍ର ନିତ୍ୟସୁଖ ॥
ମନ୍ତ୍ରୀବଚନ ନ ଶୁଣିଲା ।
ଯେଣୁ ତା ପୂର୍ବଭାଗ୍ୟ ଥିଲା ॥୨୪, ୨୫
କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତେ ଯେ ନ ରହି ॥
ଧନ ଜୀବନ ଧିକ ତାର ।
ନିର୍ମଳ ଯଶ ନାହିଁ ତାର ॥୨୬

ଏମନ୍ତେ କରି ଅନୁମାନ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ବୋଲଇ ବଚନ ॥
ଭୋ ବିପ୍ରବରେ ମାଗ ଦାନ ।
ଦେବଇଁ ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ ॥
ଏ ଧର୍ମେ ବିଳମ୍ବ ନ କର ।
ମାଗିଲେ ଦେବି ଆଜ ଶିର ॥୨୭

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣି ତାହାର ସତ୍ୟବାଣୀ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତୁ ପୁଣ୍ୟଯଶ ନୃପମଣି ।
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ଯଶ ଶୁଣି ॥
ଅଇଲୁଁ ଦୁଃଖେ ଦୂରପଥ ।
ଯେଣୁ ତୁ ପୁରୁଷ ମହତ ॥
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅ ଯୁଦ୍ଧ ଦାନ ।
ଅନ୍ୟଥା ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ଅନ୍ୟ ସମରେ ନାହିଁ ସଧ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦିଅ ବାହୁଯୁଦ୍ଧ ॥
ଯେବେ ତୋ ଇଷ୍ଟଧର୍ମ ସତ୍ୟ ।
ଆମ୍ଭେ କହିବୁ ଶୁଣ ତତ୍ତ୍ୱ ॥୨୮
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜନ୍ମ ଆମ୍ଭେ ତିନି ।
ଏବେ ତୁ ନ ପାରିଲୁ ଚିହ୍ନି ॥
ତା ଶୁଣି ଚକିତ ରାଜନ ।
ଗୃହିଁ କରଇ ଅନୁମାନ ॥
କି ଏ ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ମନୁଷ୍ୟ ରାକ୍ଷସ କିନ୍ନର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କାହିଁ ଏତେ ତେଜ ।
କର୍କଶ ଧନୁର୍ଗୁଣେ ଭୁଜ ॥
ନିଶ୍ଚେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ତିନିରୂପ ।
ପୁଣି କହନ୍ତି ପଦ୍ମମୁଖ ॥

ଶୁଣ ନୃପତି ଶିରୋମଣି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନ ପାରିଲୁ ଚିହ୍ନି ॥
ଦେଖ ଏ ବୀର ବୃକୋଦର ।
ବାମେଟି ଅର୍ଜୁନ ଏହାର ॥
ଏହାଙ୍କ ମାତୁଳର ସୁତ ।
ମୁଁ କୃଷ୍ଣ ବସୁଦେବ ସୁତ ॥
ମୁଁ ତୋର ରିପୁ ମହାବଳ ।
ଜିଣିଲି ସପ୍ତଦଶ ବେଳ ॥
ବେଳେ ଜିଣିଲୁ ମୋତେ ତୁହି ।
ତା ଶୁଣି କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗୃହିଁ ॥୨୯
ଉଚ୍ଚେ ହସିଲା ଜରାସନ୍ଧ ।
ବୋଲଇ ତୁ ଯେ ବଡ଼ ମନ୍ଦ ॥
କୋପେ ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣେ ଗୃହିଁ ।
ସତ୍ୟ ଯେ କରିଅଛି ମୁହିଁ ॥
ସଂଗ୍ରାମ ମୋହର ଉଚିତ ।
ତୁ ପୁଣି ସମରେ ନିସତ[୧] ॥
ପଳାଇ ଗଲୁ ମୋର ଭୟେ ।
ଏବେ ଭଣ୍ଡିଲୁ କୂଟମୋହେ ॥
ମଥୁରା ଛାଡ଼ି ଜଳେ ପଶି ।
ଏବେ ଛଳିଲୁ ମୋତେ ଆସି ॥
ସମୁଦ୍ରେ ପଶିଲୁ ଶରଣ ।
ତୋହର ତୁଲେ କାହିଁ ରଣ ॥୩୦, ୩୧
ଏ ଯେ ଅର୍ଜୁନ ସଖା ତୋର ।
ତୁଲ୍ୟ ବୟସ ନୁହେଁ ମୋର ॥
ଏହାର ଦେହେ ନାହିଁ ବଳ ।
ଏ କାହିଁ ହେବ ମୋର ତୁଲ ॥
ଏ ମୋର ତୁଲ୍ୟ ବଳୀ ଭୀମ ।
ଏ ଜାଣେ ବାହୁଯୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ ॥୩୨
ଏମନ୍ତ ବୋଲି କୋପଭରେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ନିଜ ପୁରେ ॥

୧. ନିସତ—ନିର୍ବଳ, ଭୀରୁ ।

* ଯୁଦ୍ଧରେ ସତର ଥର ପରାଜିତ ହେବାପରେ ଜରାସନ୍ଧ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହ ଆଉ ଥରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ମନସ୍ଥ କରି ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସ୍ଥିର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାଗଧ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଡକାଇ କହିଲା—"ଯଦି ମୁଁ ଏଥର ବାସୁଦେବକୁ ଜିଣିବି, ତେବେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞାଧୀନ ହୋଇ ସର୍ବଦା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବି; କିନ୍ତୁ ଯଦି ମୁଁ ପୁଣି ପରାଜିତ ହେବି, ତୁମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେବି । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେମାନେ ମୋ କାରାଗାରରେ ରୁହ ।" ଏପରି କହି ଜରାସନ୍ଧ ୨୩ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସୈନ୍ୟ ଘେନି ମଥୁରା ଆକ୍ରମଣ କଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ ଭଗବାନ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପରି ପରାଜିତ ହେବାର ଲୀଳା କରି ପଳାୟନ କଲେ । ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜରାସନ୍ଧ ନିଜକୁ ବିଜୟୀ ମନେକରି ମଗଧ ଫେରି ଆସିଲା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତିର ସହ ପୂଜା କଲା । ଏ ଘଟଣା ପରଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଜରାସନ୍ଧର ପୂଜ୍ୟଭାବ ବଢ଼ି ଯାଇଥିବାରୁ ସେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ମଧ୍ୟ ଦାନ ଦେବାକୁ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ପଦ ହେଲା ନାହିଁ ।

ବୁଲାଇ ବେନି ଗଦା ହସ୍ତେ ।
ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଗଦାଏ ଭୀମହସ୍ତେ ଦେଲା ।
ସମର କର ତୁ ବୋଇଲା ॥
ଆପଣେ ଗଦା ହସ୍ତେ ଧରି ।
ରଣେ ପଶିଲା ଆଗସରି ॥ ୩୩
ସଂଗ୍ରାମେ ଭୀମ ଜରାସନ୍ଧ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦେବବୃନ୍ଦ ॥
ଏମନ୍ତେ ନିଜ ବଳ ଆଛି ।
ଗଦା ସମରେ ପଞ୍ଚାପଞ୍ଚି ॥
ରଣେ ଦୁର୍ମଦ ବେନି ବୀର ।
ଘୂରାଇ କରନ୍ତି ପ୍ରହାର ॥
ଶବଦ ଯେହ୍ନେ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
ଶୁଭଇ ବେନି ଦେହେ ପଡ଼ି ॥ ୩୪
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ଗଦା ଗ୍ରହି ।
କୋପେ ପିଟନ୍ତି ଭୁଜ ତୋଳି ॥
ସମରେ ମତ୍ତଗଜ ପ୍ରାୟେ ।
ଗଦା ପିଟନ୍ତି ବେନି ଦେହେ ॥
ବଜ୍ର ଶବଦେ ଦିଗ ପୂରେ ।
ମାଗଧ ଭୀମର ସମରେ ॥ ୩୫, ୩୬
ଏମନ୍ତେ ବେନି ଗଦା ତୋଳି ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ପ୍ରହାରନ୍ତି ବଳୀ ॥
ପିଟନ୍ତି ଭୁଜଯୁଗେ ବେଗେ ।
ଗଦାଏ ଭାଜି ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗେ ॥
କଟି ଜଘନ ଉର କନ୍ଧେ ।
ବଜ୍ର ଶବଦ ଘୋରନାଦେ ॥
ଭାଜି ପଡ଼ିଲେ ଗଦା ତଳେ ।
ହସ୍ତୀ କି ଯୁଝି ଘେନି ଡାଳେ ॥ ୩୭
ସେ ବେନି ଗଦା ଯହୁଁ ଗଲା ।
ଅନେକ କୋପ ଉପୁଜିଲା ॥
ମୁଷ୍ଟି ଉଞ୍ଚାଇ ମହାକୋପେ ।
ପ୍ରହାର କରନ୍ତି ସମ୍ମୁଖେ ॥
ଶୁଭଇ ବଜ୍ର ଘଡ଼ଘଡ଼ି ।
ପୁଣ ପ୍ରହାରନ୍ତି ଗ୍ରପୋଡ଼ି ॥
ଏମନ୍ତେ ବଢ଼ିଲା ସଂଗ୍ରାମ ।
ଦଇବେ ବେନି ବୀରେ ସମ ॥

ନିରତେ ସମର ବଢ଼ିଲା ।
ସପତବିଂଶ ଦିନ ଗଲା ॥ ୩୮-୪୦
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପ୍ରବେଶ ।
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଥିଲେ ଭୀମ ପାଶ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଦନ ଭୀମ ଗ୍ରହିଁ ।
କହିଲା ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ॥
ଏହାକୁ ନ ପାରିବି ମୁହିଁ ।
ଉପାୟ ଥିଲେ କହ ତୁହି ॥ ୪୧
ଭୀମ ବଚନେ ନାରାୟଣ ।
ଚିନ୍ତିଲେ ଜରାର ମରଣ ॥
ଜରାରାକ୍ଷସୀ ଜନ୍ମକାଳେ ।
ସନ୍ଧାନ କଲା ବେନି ଫାଳେ ॥
ବୋଇଲା ହୁଅ ତୁ ଅକ୍ଷୟ ।
ଯେ ଜାଣିପାରେ ଏ ଉପାୟ ॥
ତୋରେ ଚିରିବ ବେନିଫାଳେ ।
ଖଣ୍ଡେ ଉଡ଼ିବ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିବ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ଦହିବ ବଡ଼ବା ଅନଳେ ॥
ତେବେ ସେ ତୋହର ମରଣ ।
ଏ କଥା ଜାଣି ନାରାୟଣ ॥
ଭୀମ ଶରୀରେ ନରହରି ।
ବିଜୟ ନିଜ ତେଜ ଭରି ॥
ଜରାର ମରଣ ଉପାୟ ।
ତୃଣ ଉପାଡ଼ି ଦେବରାୟ ॥
ଭୀମେ ଦେଖାଇ ନରହରି ।
ଚିରିଲେ ବେନିଫାଳ କରି ॥ ୪୨, ୪୩
ତକ୍ଷଣେ ଗ୍ରହିଁ ବୃକୋଦର ।
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋର ॥
ଉତ୍ତାନେ ପଡ଼ିଥିଲା ଭୀମ ।
ଦେହେ ବସିଲା ଗରୁତମ ॥
ଜରାକୁ ପକାଇଲା ତଳେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଉଠି ମହାବଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜେ ଘୋରନାଦ ।
କରି ଧଇଲା ବେନି ପାଦ ॥
ଆକର୍ଷି ପାଦେ ପାଦ ମାଡ଼ି ।
ଉପର ପାଦ ହସ୍ତେ ତାଡ଼ି ॥

ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ବେଗେ ଫାଟିଲା ମଳଦ୍ୱାର ॥
ହୁଙ୍କାର ନାଦେ ମହାବଳ ।
ତକ୍ଷଣେ କଲା ବେନିଫାଳ ॥ ୪୪, ୪୫
ଦେବେ ତା ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଖଣ୍ଡେ ଫିଙ୍ଗିଲା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ଆର ଖଣ୍ଡକ ଭୂମିଗତେ ।
ପଡ଼ିଲା କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଗଜ ଯେସନେ ବୃକ୍ଷଡାଳ ।
ଲୀଳାଏ କରେ ବେନିଫାଳ ॥
ଏକଇ ଚରଣ ବୃଷଣ ।
ଜଘନ କଟି ପୃଷ୍ଠ ସ୍ତନ ॥
ଏକଇ ଭୁଜ ଅଂଶ ଧରି ।
ଯେହ୍ନେ କରତେ ଶିର ଚିରି ॥
ଏକଇ ନାସାପୁଟ କର୍ଣ୍ଣ ।
ଚକ୍ଷୁ କପୋଳ ଦେଖି ଜନ ॥
ଶୁଭଇ ହାହାକାର ବାଣୀ ।
ଭୀମ ଉଠିଲା ତାହା ଶୁଣି ॥
ଜରାସନ୍ଧର ପାଦ ଧରି ।
ବୁଲାଇ ଅନ୍ତରାଳ କରି ॥
ବଡ଼ବାନଳେ ପକାଇଲା ।
ଏମନ୍ତେ ଶତ୍ରୁ କ୍ଷୟ ଗଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାର୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଧଇଲେ ବୃକୋଦର ହସ୍ତ ॥
ଜୟ ଶବଦେ ନରହରି ।
ଭୀମକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥ ୪୬, ୪୭
ଜରାସନ୍ଧର ପୁତ୍ର ଆଣି ।
ନୃପ ଆସନେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବସାଇ ନିଜ ଜନ ମଧ୍ୟେ ।
କୃଷ୍ଣ ସଞ୍ଚିଲେ ରାଜପଦେ ॥
ବନ୍ଧନେ ଯେତେ ରାଜା ଥିଲେ ।
ତାହାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ସୁମରିଲେ ॥
ପର୍ବତ ଦ୍ରୋଣୀ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିଜେ ପାଦଗତେ ॥ ୪୮
ସେ ହରିଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଶରଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ରାଜସୂୟଯଜ୍ଞାରମ୍ଭେ ଜରାସନ୍ଧବଧୋ ନାମ ସପ୍ତସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ଅଷ୍ଟସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଯେତେ ରାଜାଙ୍କୁ ଜରାସନ୍ଧ । ସ୍ୱଗୃହେ କରିଥିଲା ରୋଧ ॥
କୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କୁ କଲେ ତ୍ରାଣ । ଅଠସ୍ତରିରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାଜା ଶୁଣ ।
ରିପୁ ସଂହାରି ନାରାୟଣ ॥
ଗିରି ଗହନେ ବନମାଳୀ ।
ରାଜା ନିରୋଧ ସ୍ଥାନେ ମିଳି ॥
ଜରା ନିରୋଧ ଦୁଃଖ ସହି ।
ଯେତେ ନୃପତି ଛନ୍ତି ତହିଁ ॥
ଶୁଣ ହେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ।
ବେନି ଅଯୁତ ଅଷ୍ଟଶତ ॥
ଦିଗ ବିଜୟେ ଜରାସୁର ।
ଲୀଳାଏ ଜିଣି ନୃପବର ॥
ବନ୍ଧନ କରିଅଛି ବଳେ ।
ସର୍ବ ନୃପତି ଏକମେଳେ ॥
ମଳିନ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ତୃଷିତେ ଶୁଖିଛି ବଦନ ॥
କ୍ଷୁଧାରେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ।
ବନ୍ଦୀଭୁବନ ଅନ୍ଧକାର ॥
ଦ୍ୱାରକୁ ଗୃହାନ୍ତି ନିରୋଳି ।
ବିଜୟ କଲେ ବନମାଳୀ ॥
ପୂର୍ବ ପର୍ବତେ ରବି ଯେହ୍ନେ ।
କିରଣ ପ୍ରକାଶେ ଗଗନେ ॥
ଶରୀର ଶ୍ୟାମଘନ ପ୍ରାୟେ ।
ପୀତବସନ ଜନ ମୋହେ ॥୧,୨
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ସାଜେ ।
ରତ୍ନ ମେଖଳା କଟି ମାଝେ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଚାରି କର ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ରଧର ॥
ପଦ୍ମର ପ୍ରାୟ ନେତ୍ର ହୋଇ ।
ରଙ୍ଗ ନୟନ ବିରାଜଇ ॥
ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରୀମୁଖ ମଣ୍ଡଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକରକୁଣ୍ଡଳ ॥
ହାର କିରୀଟ ରତ୍ନମୟେ ।
କରେ କଙ୍କଣ ଜନ ମୋହେ ॥୩,୪
କଣ୍ଠେ ବିରାଜେ ରତ୍ନମଣି ।
ରବି କିରଣ ପ୍ରାୟ ଜାଣି ॥
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ।
ମୋହନ ମଦନ ଗୋପାଳ ॥
ଦେଖି ସକଳ ନୃପମଣି ।
ଅମୃତନିଧି ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ପିଇବା ପ୍ରାୟ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ।
କି ଅବା ଲିହିବେ ଜିହ୍ୱାରେ ॥
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାରନ୍ଧ୍ରେ ।
ହୃଦେ ଭିଡ଼ିବେ ବାହୁବନ୍ଧେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ନୃପବରେ ।
ନମିଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୟରେ ॥୫,୬
ଲଭିଲେ କୃଷ୍ଣ ଦରଶନ ।
ହରିଲେ ରୋଧ ଶ୍ରମମାନ ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଚାହିଁ ॥ ୭

ରାଜାନ ଊଚୁଃ

ନମସ୍ତେ ଦେବ ଦେବବର ।
ପ୍ରପନ୍ନଜନ ଦୁଃଖହର ॥
ଅବ୍ୟୟ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ।
ଶରଣଜନଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ଘୋର ସଂସାର ଅନ୍ଧକୂପେ ।
ଆମ୍ଭେ ଭ୍ରମିଲୁ ଅତି ଦୁଃଖେ ॥
ଅନାଥନାଥ ତୋ ମହିମା ।
ଆମ୍ଭେ ନ ଜାଣୁ ଗୁଣସୀମା ॥
ତୋହର ଗତି ଚକ୍ରଧର ।
ନ ଜାଣେ ଶିବ ବେଦବର ॥
ଏଣୁ ତୁ ଦୁର୍ଲଭ ସଂସାରେ ।
ଶୁଣ କହିବୁ ତୋ ଛାମୁରେ ॥ ୮
ଏ ଯେ ମାଗଧ ଜରାସନ୍ଧ ।
ଏହାକୁ ନ ବୋଲିବା ମନ୍ଦ ॥
ଏ ତୋର ଅନୁଗ୍ରହେ ହରି ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବଳେ ବନ୍ଦୀ କରି ॥
ଥୋଇଲା ଧରି ଏ ପର୍ବତେ ।
ତୋ ମୁଖ ଦେଖିବାର ଅର୍ଥେ ॥
ଏ ଆମ୍ଭ ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ କଲା ।
ଯେଣୁ ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଥିଲା ॥ ୯
ଯେ ରାଜମଦେ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
ତାହାର ଶ୍ରେୟ ଲାଭ କାହିଁ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ହୋଇ ରତ ।
ମିଥ୍ୟାସମ୍ପଦ ମଣେ ସତ୍ୟ ॥୧୦
ଅଜ୍ଞାନମତେ ହୋଇ ଭୋଳ ।
ମୃଗତୃଷ୍ଣାକୁ ମଣେ ଜଳ ॥
ନିବିଡ଼ ମାୟାର ବିକାରେ ।
ବସ୍ତୁ ବିଗ୍ରହେ ଅବସ୍ତୁରେ ॥୧୧
ଆମ୍ଭେ ସକଳେ ପୂର୍ବ ଦେହେ ।
ଶ୍ରୀମଦେ ନଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ମୋହେ ॥
ଏ ଭୂମି ଜିଣିବାର ଆଶେ ।
ଘୋର ସଂକଟ ରଣ ତ୍ରାସେ ॥
ଏକ ଆରକେ ରିପୁପଣେ ।
ପ୍ରଜା ନାଶିଲୁ ଅକାରଣେ ॥
ଅତି ନିର୍ଦ୍ଦୟପଣ କଲୁଁ ।
ତୋର ମହିମା ପାସୋରିଲୁଁ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ନିକଟେ ନ ଦେଖି ମରଣ ।
କୁମତି ବୁଦ୍ଧି ଆଚରଣ ॥୧୨
ତୁ ପୁଣି କାଳରୂପେ ହରି ।
ବଳେ ନାଶିଲୁ ଆମ୍ଭ ଶିରୀ ॥
ଏ ପୁଣ ତୋର ଅନୁଗ୍ରହ ।
ଆମ୍ଭର ଗଲା କଷ୍ଟ ମୋହ ॥
ଏବେ ସୁମରି ତୋ ଶରଣେ ।
ପଶିଲୁ ଅଭୟ ଚରଣେ ॥୧୩
ଏ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପ୍ରାୟ ରାଜ୍ୟ ।
ଏଣେ ଆମ୍ଭର ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ॥
ଏ ଛିଦ୍ର ଜଳଘଟ ପ୍ରାୟ ।
ନିତି ପତନ ଏହି କାୟ ॥
ସର୍ବରୋଗର ମୂଳଭୂମି ।
ସଦା ଅନିତ୍ୟେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଏଣେ ଆମ୍ଭର ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଶୁଣିବା ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ॥
କର୍ମକରଣ ଯଜ୍ଞମେଳେ ।
କର୍ଣ୍ଣରୋଚନ କ୍ରିୟାଫଳେ ॥
ଏଣେ ଆମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ତୁହି ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଅବିରତ ।
ନିରତେ ଥିବ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥
ତୋର ସ୍ମରଣେ ଆମ୍ଭ ମନ ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ଛାଡୁ ଭଗବାନ ॥
ସଂସାର ଭ୍ରମଣେ ଆମ୍ଭର ।
ବିସ୍ମର ନାହିଁ ଚକ୍ରଧର ॥୧୪, ୧୫
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାସୁଦେବ ହରି ।
ପରମ ଆତ୍ମା ତୁ ମୁରାରି ॥
ପ୍ରଣତଜନ କ୍ଳେଶ ହର ।
ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାମୋଦର ॥୧୬
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ରାଜାଙ୍କ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ଶରଣ୍ୟ କରୁଣାସାଗର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ॥
ରାଜାଙ୍କ ମୁଖ ଚାହିଁ ହସି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥୧୭

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁମ୍ଭର ଚିତ୍ତ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ।
ଆଜହୁଁ ମୋ ପାଦକମଳେ ॥
ହେଉ ବୋଇଲେ ଭଗବାନ ।
ଏ ମୋର ନିଶ୍ଚିତ ବଚନ ॥୧୮
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ସତ୍ୟବାଣୀ ।
ମୁହିଁ ସନ୍ତୋଷ ତାହା ଶୁଣି ॥
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ମତ୍ତେ ।
ସମ୍ପଦ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ॥
ଗର୍ବ ଯେ ବହନ୍ତି ମନରେ ।
ନିଶ୍ଚେ ମୁଁ ନାଶଇ ତାହାରେ ॥୧୯
ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ନାମେ ରାଜା ।
ନୃପ ନହୁଷ ମହାତେଜା ॥
ଅଙ୍ଗନୃପତିସୁତ ବେଣ ।
ନାରକାସୁର ଦଶାନନ ॥
ଦେବ ଦାନବ କୁଳେ ଜାତ ।
ଥିଲେ ଯେ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟେ ମତ୍ତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କଲି ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ ।
ଯେଣୁ ହୋଇଲେ ବୁଦ୍ଧିନଷ୍ଟ ॥୨୦
ତୁମ୍ଭେ ସକଳେ ଏହା ଜାଣି ।
ଏ ଦେହ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲ ମୋ ଚରଣ ।
ପାଳିବ ନିଜ ପ୍ରଜାଗଣ ॥
ଧର୍ମସେବନ ରାତ୍ରଦିନେ ।
ନିଜ ସନ୍ତତି ସାବଧାନେ ॥
ଦୁର୍ଗତି ବିଭବ ବିମୁଖେ ।
ଜନ୍ମ ସଞ୍ଚିତ ଦୁଃଖସୁଖେ ॥
କର୍ମକକ୍ଷଣ ହାନି ଲାଭ ।
ଗତ ଆଗତେ ସମଭାବ ॥
ଏତେ ଗହନେ ତୁମ୍ଭେ ଥାଇ ।
ମୋର ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ମାୟାସଂସାରେ ଯେତେ ଭ୍ରମ ।
କରନ୍ତେ ନୋହୁ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରମ ॥
ଏ ଦେହ ଆଦି ମୋହ ଯେତେ ।
ନ ଲାଗୁ ତୁମ୍ଭ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥
ନିରତେ ହେଉ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ମୋର ଧ୍ୟାନ ॥
ପବିତ୍ର ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମପଥେ ।
ପଶିବ ମୋର ଦେହେ ଅନ୍ତେ ॥୨୧-୨୩

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଭକତବନ୍ଧୁ ଭଗବାନ ।
ରାଜାଙ୍କୁ କହି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଭିଷେକ ଅର୍ଥେ ।
ନାରୀପୁରୁଷ ଶତେ ଶତେ ॥
ମାର୍ଜନା କରି ସର୍ବରାଜା ।
ଗୋବିନ୍ଦ କରାଇଲେ ପୂଜା ॥୨୪
ଜରାସନ୍ଧର ପୁତ୍ର ହସ୍ତେ ।
ଭାବେ ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁମତେ ॥
ପୂଜା ଉଚିତେ ଅଳଙ୍କାର ।
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ବସ୍ତ୍ରସାର ॥
ରତ୍ନମୁକୁଟ ଶିରେ ଖଞ୍ଜି ।
ଉତ୍ତମ ଅନ୍ନ ଜଳ ଭୁଞ୍ଜି ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ରାଜଭୋଗ ।
ତାମ୍ବୁଳ ଆଦି ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ॥୨୫, ୨୬
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ଆଦି କରି ।
ହାର କେୟୂର ହୃଦେ ଭରି ॥
କିବା ଉପମା ଦେବି ମୁହିଁ ।
ବେଦନା ଦୁଃଖ ପାର ହୋଇ ॥
ବରଷାକାଳ ଅନ୍ତେ ଯେହ୍ନେ ।
ଗ୍ରହ ବିରାଜନ୍ତି ଗଗନେ ॥୨୭
ବସାଇ ରତ୍ନମୟ ଯାନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କୋମଳ ବଚନେ ॥
ବୋଇଲେ ନିଜ ପୁରେ ଯିବ ।
ଯଜ୍ଞର ଆରମ୍ଭେ ଆସିବ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ପ୍ରସାଦେ ।
ରାଜାଏ ଚଳିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଦେଇ ମନ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନ ॥୨୯
କୃଷ୍ଣମହିମା ନିଜ ପୁରେ ।
କହିଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଆଗରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ସୁଖେ ରହିଲେ ନିଜ ପୁରେ ॥୩୦

ଏମନ୍ତେ ଜରାସନ୍ଧ ମାରି ।
ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ତୁଲେ ହରି ॥
ଜରାନନ୍ଦନ ସହଦେବ ।
ଆନନ୍ଦେ ପୂଜିଲା ମାଧବ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାଗି ଅନୁଯାନ୧ ।
ମିଳିଲା ଆପଣା ଭୁବନ ॥
ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ବନମାଳୀ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ଶଙ୍ଖ ବଜାନ୍ତେ ଭଗବାନ ।
ହରଷ କରି ବନ୍ଧୁଜନ ॥

ଖଳମାନଙ୍କ ମୁଖେ ଦୁଃଖ ।
ହେଲେ ନିବେଶି ପଦ୍ମମୁଖୀ ॥୩୧, ୩୨
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ରାଜାଗଣ ।
ଶୁଣିଲେ ମାଗଧ ମରଣ ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଧର୍ମସୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ସୁଖେ ସଞ୍ଚିଲେ ଦେବରାଜ ॥୩୩
ହରଷେ ଧର୍ମର କୁମର ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ସହୋଦର ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ପ୍ରଜାଜନ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କଲେ ଭାବେ ମାନ୍ୟ ॥

ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ନାରାୟଣ ।
ବନ୍ଦିଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠି ଚରଣ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଜରା ନାଶ ଗଲା ।
ସନ୍ଦେଶ କହି ନନ୍ଦବଳା ॥
ବସିଲେ ଧର୍ମସୁତ ପାଶେ ।
ଶୁଣି ନୃପତି ମନ ତୋଷେ ॥
ପୁଲକ କଲେ ରୋମରାଜି ।
ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥୩୪, ୩୫
ସେ ହରି ଚରଣପଙ୍କଜ ।
ନମଇଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦ୍ୱିଜ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବନ୍ଦୀରାଜମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଅଷ୍ଟସପ୍ତତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ଊନାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ *

ଊନାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ରାଜସୂୟେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଇ ଅଗ୍ରେ ପୂଜା । ମାଇଲେ ଚେଦିଦେଶ ରାଜା ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଜରାସନ୍ଧର ବଧ ଶୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଅନୁଭବ ।
ଆତ୍ମା କଳ୍ପିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠି ବୋଲେ ପ୍ରିୟ ମନେ ।
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନେ ॥ ୧

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି ଯେତେ ।
ଦେବ ଅଛନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ତୋର ଦୁର୍ଲଭ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଶିରେ ବହନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ ॥ ୨
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ମହାବାହୁ ।
ତୁ ଯେ ମୋହର ଆଜ୍ଞା ବହୁ ॥

ଏ ବଡ଼ ବିଡ଼ମ୍ବନ କର୍ମ ।
ତୁ ଆଦି ନିରଞ୍ଜନ ଧର୍ମ ॥
ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଅନନ୍ତ ।
ପରମଆତ୍ମା ତୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
କର୍ମବନ୍ଧନ ତୋର ନାହିଁ ।
ତୁ ସର୍ବଭୂତେ ଦେହ ବହି ॥
ପ୍ରବେଶ ହେଉ ସର୍ବଜନେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ ଗଗନେ ॥୩,୪
ଗୁଣ ଗ୍ରହଣେ ତୁ ଅଜିତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତୋହର ଭକତ ॥
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ମୁହିଁ ମୋହର ନ ବୋଲନ୍ତି ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ଶରୀର ।
ଏମନ୍ତ ପଶୁଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ॥
ଏ ତୋର ମାୟାର ବିକାର ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଦାମୋଦର ॥ ୫

ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମହାଯତି ।
ଶୁଣ ହୋ ରାଜା କୁରୁପତି ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
କହି ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦତଳେ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନରହରି ।
ଋତ୍ୱିଜ ଗ୍ୱରିବେହୁଁ ବରି ॥ ୬
ଶ୍ରୀବେଦବ୍ୟାସ ଭରଦ୍ୱାଜ ।
ସୁମନ୍ତୁ ଗଉତମ ଦ୍ୱିଜ ॥
ଅସିତ ବଶିଷ୍ଠ ଚ୍ୟବନ ।
କବଷ ମହାତେଜା କଣ୍ୱ ॥
ସୁପୁଣ୍ୟ ମଇତ୍ରେୟ ଋଷି ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଭୃଗୁବଂଶୀ ॥
ଯେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବାମଦେବ ।
ସୁମତି ଜୈମିନି ଅଥର୍ବ ॥
କ୍ରତୁ ପଇଲ ପରାଶର ।
ଗର୍ଗ ଗଉତମ କୁମର ॥

୧. ଅନୁଯାନ—ବିଦାୟ, ଯିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁଃସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବୈଶମ୍ପାୟନ ମୁନିବର ।
କଶ୍ୟପ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ଧୌମ୍ୟ ଭାର୍ଗବ ପର୍ଶୁରାମ ।
ଆସୁରି ବୀତିହୋତ୍ର ନାମ ॥
ମଧୁଛନ୍ଦା ଯେ ବୀରସେନ ।
ଅକୃତବ୍ରଣ ମୁନିଜନ ॥
ବରିଲା ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ।
ଆବର ପୂଜି ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ॥
କୃପ ସହିତେ କୁରୁନାଥ ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନାଇ ପୁତ୍ର ଶତ ॥
ବିଦୁର ଆଦି ବନ୍ଧୁ ଯେତେ ।
ମିଳିଲେ ଆଖଣ୍ଡଳପ୍ରସ୍ଥେ[1] ॥୭-୧୦
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଯଜ୍ଞ ଉତ୍ସବେ ଆଗମନ ॥
ଭୂମିରେ ଯେତେ ନୃପଗଣ ।
ଯଜ୍ଞ ମଣ୍ଡଳେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ॥
ପ୍ରକୃତି[2] ସଙ୍ଗତେ ମିଳିଲେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ ॥୧୧
ଉତ୍ତମ ଶୁଭଲଗ୍ନ କାଳେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଲଙ୍ଗଳେ ॥
କରନ୍ତି ଭୂମି କରଷଣ ।
ଶୁଭେ ମଙ୍ଗଳ ଉଚ୍ଚାରଣ ॥
ଯଥା ଉଚିତ ବେଦମନ୍ତ୍ରେ ।
ଦୀକ୍ଷିତ କଲେ ଧର୍ମସୁତେ ॥୧୨
ଶଙ୍ଖେ ଉଦକ କୁଶ କରେ ।
ବିପ୍ରେ ବରିଲା ମନ୍ତ୍ରସ୍ୱରେ ॥
ସର୍ବ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପରିଚ୍ଛଦ ।
କେ କହୁ ଯଜ୍ଞର ସମ୍ପଦ ॥
ପୂର୍ବେ ବରୁଣଯଜ୍ଞେ ଯେହ୍ନେ ।
ଧରଣୀ ପୂରିଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ॥
ବାସବ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ସିଦ୍ଧ ମେଳେ ॥୧୩
ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର ନାଗ ।
ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସ ଯେ ଉରଗ ॥
ଖଗ କିନ୍ନର ଯେ ଗ୍ରରଣ ।
ପତ୍ନୀ ସହିତେ ରାଜାଗଣ ॥

ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞେ ଆସି ।
ସମ୍ପଦ ଦେଖି ପରଶଂସି ॥
କୃଷ୍ଣଭକତ ଯେତେ ନର ।
କିବା ସମ୍ପଦ ତାଙ୍କୁ ଦୂର ॥
ନାନାସମ୍ପଦ ସୁଖସୀମା ।
ଏ ସର୍ବ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ॥
ରାଜାର ପୁରୋହିତ ଯେତେ ।
ଶୁଦ୍ଧ ଶରୀରେ ବେଦମତେ ॥
ରାଜସ୍ୱୀ ଯଜ୍ଞ କର୍ମ ବିଧି ।
କରାଇ ସକଳ ସମୃଦ୍ଧି ॥
ବରୁଣ ଯଜ୍ଞେ ଦେବଗଣେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଥିଲେ ନିମନ୍ତ୍ରଣେ ॥୧୪,୧୫
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବ ଦିନେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ॥
ଯାଜ୍ଞିକ ସଭାସଦ ଆଦି ।
ପାଦ ପୂଜନେ ଅର୍ଘ୍ୟବିଧି ॥
ଘେନି ମିଳିଲା ସଭାତଳେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଭ୍ରାତୃ ମେଳେ ॥
ରାଜୁସି ଯଜ୍ଞେ ମହାସଭା ।
ଅଛନ୍ତି ମୁନି ସର୍ବଦେବା ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ସଭା ଗ୍ରହିଁ ।
ସଂଶୟ ମନେ ବିଗ୍ରରଇ ॥
ଏ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେବି କାହା ପାଦେ ।
ଭାଳଇ ସଂଶୟ ବିଷାଦେ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରହି ଦୃଢ଼ ଭାବ ।
ତା ଦେଖି ବୋଲେ ସହଦେବ ॥୧୬-୧୮
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ରାଜା ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଜାଣଇ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ।
ସର୍ବଙ୍କ ପଣେ ଏକସୀମା ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ମୋର ଉଚିତ ଧର୍ମବାଣୀ ॥
ଏ ମହାସଭା ମଧ୍ୟଗତ ।
ଅର୍ଘ୍ୟକୁ ପାତ୍ର ଯେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଦେଖ ଏ କୃଷ୍ଣର ଚରଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥

ଏ ହରି ସର୍ବଦେବମୟେ ।
ସର୍ବେ ଅଛନ୍ତି ଏହା ଦେହେ ॥
ଏ କୃଷ୍ଣ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ।
ଧନ ଜୀବନ ବେଦମନ୍ତ୍ର ॥୧୯
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଏହୁ ହରି ।
ଏହାର ଦେହେ ବିଶ୍ୱ ପୂରି ॥
ଯଜ୍ଞ ଆହୁତି ଭୋକ୍ତା ଏହୁ ।
ଯଜ୍ଞର କର୍ତ୍ତା ମହାବାହୁ ॥
ଏଟି ଅନଳ ଦେବଗଣ ।
ଏ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ॥
ଏହାର ଦେହେ ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗ ।
ଏଟି ଭୁଞ୍ଜଇ ହବିର୍ଭାଗ ॥୨୦
ନିତ୍ୟେ ଏ ଏକ ନୋହେ ଦୁଇ ।
ଏ ସର୍ବ ଜୀବ ଦେହେ ଥାଇ ॥
ଏ ମାୟାସୃଷ୍ଟି ଆତ୍ମା ଏହି ।
ମାୟା ପୁରୁଷ ଏ ବୋଲାଇ ॥
ଏହାର ମାୟା ତିନିଗୁଣ ।
ସ୍ଥିତି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
କରଇ ଆତ୍ମଯୋଗ ବଳେ ।
ଲୀଳା ବିହାର ମହୀତଳେ ॥୨୧
ବିବିଧ କର୍ମଦାତା ଏହି ।
ବିପାକ କର୍ମ ଏ ଦିଅଇ ॥
ଏହାର ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗିମା ଭାବେ ।
ଜଗତ ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ।
ଥାନ୍ତି ଏହାର ପାଦଯୁଗେ ॥୨୨
ଏଣୁ ଏ ମହାବିଷ୍ଣୁ ପାଦେ ।
ଏ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦିଅ ତୁ ଆନନ୍ଦେ ॥
ସକଳ ଜୀବ ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ।
ଏଣେଟି ହୋଇବ ତର୍ପଣ ॥
ଯେଣୁ ଏ ସର୍ବଭୂତଦେହୀ ।
ଭେଦ ଅଭେଦ ଭାବ ନାହିଁ ॥
ଏହାର ପାଦେ ମହାଅର୍ଘ୍ୟ ।
ଦେଇ ତୁ ଲଭ ଚଉବର୍ଗ ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୂଜିବୁ ତୁ ଭଲେ ॥

୧. ଆଖଣ୍ଡଳପ୍ରସ୍ଥ—ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ । ୨. ପ୍ରକୃତି—ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କର୍ମଗ୍ରୀବୃନ୍ଦ ।

ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମଭୂତ ।
ପ୍ରଭୁ ଅନନ୍ତ ଦଇବତ ॥
କର୍ମର ଫଳ ଏହା ପାଦେ ।
ଯେ ଜାଣି ସମର୍ପେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଏହାକୁ କର୍ମଫଳ ଦେଇ ।
ଅନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ଫଳ ପାଇ ॥୨୩,୨୪
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ସ୍ୱଭାବ ।
ଜାଣି କହିଲା ସହଦେବ ॥
ଶୁଣି ସହଦେବ ବଚନ ।
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ ॥
ସର୍ବେ କହନ୍ତି ସାଧୁବାଣୀ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତାହା ଶୁଣି ॥
ପ୍ରଣୟ ପ୍ରିୟ ଭାବେ ଭୋଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଢାଳେ ॥
ବେଦବଚନେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଢାଳି ।
ପାଦଉଦକ ଶିରେ ବୋଳି ॥
ପତ୍ନୀସହିତେ ଭ୍ରାତାଗଣ ।
ପୂଜିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ॥
ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଆଦି ଯେତେ ।
ନମିଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ॥୨୫-୨୭
ନାନାଭୂଷଣ ଅଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ଉତ୍ତମ ପୀତବସ୍ତ୍ର ବେନି ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣ ପାଦେ ପୂଜି ।
ଅଶ୍ରୁ ମୁଞ୍ଚିଲେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ରୋମ ହରଷ ସର୍ବଦେହୀ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନ ପାରନ୍ତି ଚାହିଁ ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ସଭାଜନେ ଚାହିଁ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
ଶୁଭିଲା ଜୟ ଜୟ ବାଣୀ ।
ନମି ସମସ୍ତେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥
ଦେବେ କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି ।
ତା ଦେଖି ଶିଶୁପାଳ ଉଠି ॥
କୋପେ ଅଧର କାମୋଡ଼ଇ ।
ଶୋଣିତ ଲୋଚନେ ଅନାଇଁ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦମଘୋଷ ବଳା ।
କୃଷ୍ଣର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥

କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ କର୍ମ ତେଜ ।
କହଇ ତୋଳି ବେନି ଭୁଜ ॥
ସଭାଜନଙ୍କୁ କୋପ ମନେ ।
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନେ ॥୨୯,୩୦
ଈଶ୍ୱର ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ତରାଳ ।
ଦେଖ ଏ ଅତି ଦୁଷ୍ଟ କାଳ ॥
ନିଶ୍ଚେ ଏ ସତ୍ୟ ଶ୍ରୁତି ବାଣୀ ।
ଭବିଷ୍ୟେ ଯାହା ପରିମାଣି ॥
ବୃଦ୍ଧବଚନ ମହୀତଳେ ।
ଭାଙ୍ଗିବ ବାଳକର ବୋଲେ ॥
ସେ କଥା ହୋଇଲା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଏ ସଭାଜନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ॥୩୧
ହେ ସଭାଜନେ ମୋ ବଚନ ।
ଶ୍ରବଣେ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥
ପାତ୍ର ଅପାତ୍ର ବେନି ମତେ ।
କୁଶଳେ ଜାଣ ତ ସମସ୍ତେ ॥
ବାଳବଚନ ତୁମ୍ଭେ କର ।
ଏ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ ତୁମ୍ଭର ॥
ସଭାରେ ବସି ମତିଭ୍ରମ ।
କେମନ୍ତେ କଲ ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥୩୨
ଦେଖ ଏ ସଭାମଧ୍ୟଗତେ ।
ଉତ୍ତମପାତ୍ର ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ତପସ୍ୱୀ ବିଦ୍ୟା-ବ୍ରତଧର ।
ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ ଯେ କଳେବର ॥
ଦେଖ ଉତ୍ତମ ଋଷିଗଣ ।
ଦେବେ ପୂଜନ୍ତି ଯା ଚରଣ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ନୃପବର ।
କେ କହୁ ଗୁଣ ତାହାଙ୍କର ॥୩୩
ଏ ମହାସଭା ପୂଜା ଛାଡ଼ି ।
ବାଳ ବଚନେ ତୁମ୍ଭେ ବୁଡ଼ି ॥
ଏ ମହାସଭା ଦତ୍ତ ବଳି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ବେନି ଭୁଜ ତୋଳି ॥
ଏ ସହଦେବ ଅନୁବାଦେ ।
ନେଇ ଢାଳିଲ କାକ ପାଦେ ॥
ଏ ଯଜ୍ଞସଭା ପୁରୋଡାଶ ।
କେମନ୍ତେ କାକ କଲା ଗ୍ରାସ ॥

ଦେଖ ଏ ନନ୍ଦପୁଅ ଶିଶୁ ।
ବ୍ରଜ ଗୋପାଳ କୁଳପାଂଶୁ ॥
ଏହାର ଗୁଣ କର୍ମ ନାହିଁ ।
କେମନ୍ତେ ବଳିଭୋଗ୍ୟ ହୋଇ ॥
ଏହାକୁ କେମନ୍ତେ ପୂଜିଲ ।
ବେଦବଚନ ନ ବୁଝିଲ ॥୩୪
ଏ ନାହିଁ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଆଶ୍ରମ କୁଳ ଧର୍ମ ବାଦେ ॥
ଏ ଥାଇ ଆପଣାର ମତେ ।
ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ଏହାର ଗୁଣ କିଛି ନାହିଁ ।
କେମନ୍ତେ ଅର୍ଘ୍ୟଯୋଗ୍ୟ ଏହି ॥୩୫
ପୂର୍ବେ ଯଯାତି ଶାପଫଳେ ।
ନୃପଆସନ ନାହିଁ କୁଳେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଏ ମଦ୍ୟପାନେ ଭୋଳ ।
ନିଶ୍ଚୟ ନାହିଁ ଜାତି କୁଳ ॥
ଏ ତ ନୁହଁଇ ତୁମ୍ଭ ଭଲ ।
ଏହାକୁ କେମନ୍ତେ ପୂଜିଲ ॥୩୬
ଦେଖ ଏ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଛାଡ଼ି ।
ଋଷି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଙ୍ଗ ଏଡ଼ି ॥
ସମୁଦ୍ରମଧ୍ୟେ ଗୃହ କରି ।
ଜୀବନ ଅତି କଷ୍ଟେ ଧରି ॥
ନିତ୍ୟେ ପୀଡ଼ଇ ଜନ ପ୍ରଜା ।
କେମନ୍ତେ କଲ ଏହା ପୂଜା ॥
କେତେ କହିବା ଏହା ଗୁଣ ।
ଏ ନୋହେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରମାଣ ॥
ଅଧିକେ ଦୋଷ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥୩୭
ଏମନ୍ତ କହି ମନ୍ଦବାଣୀ ।
କୋପେ କମ୍ପଇ ନୃପମଣି ॥
ନିନ୍ଦା ପରୁଷ ତାର ବାଣୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସଭାମଧ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
ଚାହିଁଲେ ହସିତ ବଦନେ ।
ଶୃଗାଳ ବାକ୍ୟେ ସିଂହ ଯେହ୍ନେ ॥୩୮
ସେ ଦୁଷ୍ଟ ଶିଶୁପାଳ ବାଣୀ ।
ଏମନ୍ତେ ସଭାଜନେ ଶୁଣି ॥
ଦୁଃସହ ବଚନ ତାହାର ।
ଶୁଣି ଉଠିଲେ କୋପଭର ॥

ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଇ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ଗମିଲେ ଯେ ଯାହା ମନ୍ଦିରେ ॥
ଚଳନ୍ତି ଅତି କୋପ ବହି ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ଶାପ ଦେଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି କୋପଭର ହୋଇ ।
ଧର୍ମ ବଚନେ ମନ ଦେଇ ॥୩୯
ବିଷ୍ଣୁର ନିନ୍ଦା ଯହିଁ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ଠାବ ତେଜି ଯେ ନ ଯାନ୍ତି ।
ନିଶ୍ଚୟେ ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୪୦
ଏମନ୍ତେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଗୋଳ ।
ପୂରିଲା ଦିଗ ଅନ୍ତରାଳ ॥
ଶୁଣି ପାଣ୍ଡବେ କୋପ ଭରି ।
ଧାଇଁଲେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ମତ୍ସ୍ୟ କେକୟ ଯେ ସୃଞ୍ଜୟ ।
ଶସ୍ତ୍ର ଆୟୁଧ ବର୍ମ ଦେହ ॥
ବୋଲନ୍ତି ମାର ଶିଶୁପାଳ ।
ନିଶ୍ଚେ ପୂରିଲା ତାର କାଳ ॥
ଏମନ୍ତେ ବୋଲି ମହାରୋଷେ ।
ମିଳିଲେ ଶିଶୁପାଳ ପାଶେ ॥୪୧
ଦେଖି ସମ୍ଭ୍ରମେ ଶିଶୁପାଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟ ମହାବଳ ॥
ଖଡ଼ଗ ଚର୍ମ ହସ୍ତେ ଧରି ।
ରହିଲା ସମର ଆବୋରି ॥
କୃଷ୍ଣର ପକ୍ଷେ ଯେତେ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରଇ ଭର୍ତ୍ସନ ॥
ରୋଷେ ଗର୍ଜଇ ଘୋର ନାଦେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ସଭାମଧ୍ୟେ ॥୪୨
ଦେଖିଣ ତାର ବୀରପଣ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଆବୋରିଲେ ରଣ ॥
ପାଣ୍ଡବ ବଳ ପୃଷ୍ଠ ଭାଗେ ।
ମିଳିଲେ ଶିଶୁପାଳ ଆଗେ ॥
ଦୁରନ୍ତ ଚକ୍ରେ ଦାମୋଦର ।
ଛେଦିଲେ ଶିଶୁପାଳ ଶିର ॥

ଶିର କମଳ ତାର କଟି ।
ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ଲୋଟି ॥୪୩
ଦେଖି ତାହାର ରହୁଶିର ।
ଜନେ କରନ୍ତି ହାହାକାର ॥
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ।
ଶୁଣି ସମ୍ଭ୍ରମ ମହୀପାଳ ॥
ଯେ ଶିଶୁପାଳ ପକ୍ଷେ ଥିଲେ ।
ମରଣ ଡରେ ପଳାଇଲେ ॥୪୪
ଶିଶୁପାଳର ମୃତପିଣ୍ଡ ।
ଚକ୍ରେ ହୋଇଣ ବେନି ଖଣ୍ଡ ॥
ପଡ଼ିଲା ମହାସଭା ତଳେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ॥
ତାର ଶରୀରୁ ଦିବ୍ୟଜ୍ୟୋତି ।
ଶଶୀ ତପନ ପ୍ରାୟ କାନ୍ତି ॥
ପଶିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ଦେହେ ।
ଦେଖି ବିବୁଧେ କଲେ ଜୟେ ॥୪୫
ପୂର୍ବେ ସେ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୱାରପାଳେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ କରି ଅବହେଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଶତ୍ରୁପ୍ରାୟ ମଣି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପେ ଜନ୍ମ ତିନି ॥
ଏ ମହୀତଳେ ତାଙ୍କ ଭ୍ରମ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କରାଇଲେ ଜନ୍ମ ॥
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁଭାବ ଘେନି ।
ଏ ତିନି ଜନ୍ମେ ଭାଇ ବେନି ॥
ଆଦି ଅସୁର ମହାବପୁ ।
ଜନ୍ମିଲେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ॥
ଅନୁଜ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ।
ପୁଣି ଜନ୍ମିଲେ ସହୋଦର ॥
ବିଶ୍ରବାମୁନି ଘରେ ଯାଇ ।
ପୁଣି ରାକ୍ଷସ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ରାବଣ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ନାମ ।
ସମରେ ନାହିଁ ସରିସମ ॥
ପୁଣି ଜନ୍ମିଲେ ଚେଦିଦେଶେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଦମଘୋଷ ବଂଶେ ॥

ଦନ୍ତବିକଟ ଶିଶୁପାଳ ।
ଘୋର ସମରେ ମହାବଳ ॥
ପୂର୍ବେ ନୃସିଂହରୂପେ ହରି ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଦାରି ॥
ବରାହ ରୂପେ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଧିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ତେଜେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଘୋରତମ ।
ପୁଣି ଜନ୍ମିଲେ ରଘୁରାମ ॥
ଜାନକୀ ଛଳେ ଧନୁ ଧରି ।
ନାଶିଲେ ବେନି ଭାଇ ଶିରୀ ॥
ଏବେ ସେ ଦୟା ଅନୁବନ୍ଧେ ।
ଚକ୍ରେ ଛେଦିଲେ ସଭାମଧ୍ୟେ ॥
ନିର୍ମଳ ରୂପେ ବେନି ଭାଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପୁଁ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ॥
ମିଳିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭୁବନେ ।
ଏହା ହୋ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ଭାବେ ଭଜିଲେ ନାରାୟଣ ।
ଭାବଟି ଜନ୍ମର କାରଣ* ॥୪୬
ଶିଶୁପାଳର ପ୍ରାଣ ନାଶ ।
ଅବନୀମଣ୍ଡଳ ଉଶ୍ୱାସ ॥
ନିର୍ମଳ ଦଶଦିଶ ଦିଶେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣପାଶେ ॥
ଋତ୍ୱିଜ ବିପ୍ରଗଣ ଯେତେ ।
ଥିଲେ ଯେ ସଭା ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ଧର୍ମସୁତ ।
ଯଜ୍ଞର ଅନ୍ତେ ଅବଭୃଥ ॥
ସ୍ନାନ କରିଲା ନୃପମେଳେ ।
ସାନନ୍ଦେ ଭାଗୀରଥୀ ଜଳେ ॥୪୭
ଏମନ୍ତେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଯଜ୍ଞେ ।
ସମ୍ରାଦି କୃଷ୍ଣ ଅନୁରାଗେ ॥
ହୋଇଲା ରାଜ୍ୟେ ଏକ ରାଜା ।
ରାଜାଏ କଲେ ପାଦପୂଜା ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ସ୍ନେହଭରେ ।
କେତେକ ମାସ ତା ନଗରେ ॥

* ଭାବ (ଭାବନା) ବା ଅନୁଧ୍ୟାନ (ଚିନ୍ତନ) ହିଁ ଧ୍ୟେୟାକାର ରୂପରେ ଜନ୍ମ ମିଳିବାର କାରଣ ହୁଏ। ପେଶସ୍କାରୀ କୀଟର ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ଅନ୍ୟ କୀଟଟି ଯେପରି ପେଶସ୍କାରୀକୁ ଚିନ୍ତନ କରି କରି ନିଜେ ତଦ୍‌ସ୍ୱରୂପ ହୋଇଯାଏ, ସେହିପରି ଶତ୍ରୁ ଭାବରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନ କରି କରି ଶିଶୁପାଳାଦି ଦୁଷ୍ଟମାନେ ଭଗବତ୍‌ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ।

ରହି ରଞ୍ଜିଲେ ତାଙ୍କ ମନ ।
ପୁଣ ଦ୍ୱାରକା ଆଗମନ ॥
ନିଜ କୁଟୁମ୍ବ ସଙ୍ଗେ ଯୁତ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେବକୀର ସୁତ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ମୋକ୍ଷ କରି ॥
ସୁର ଅସୁର ନରଲୋକେ ।
ଯଜ୍ଞେ ଯେ ଥିଲେ ମହାସୁଖେ ॥
କୃଷ୍ଣମହିମା ସ୍ତୁତି କରି ।
ଆନନ୍ଦେ ଗଲେ ନିଜପୁରୀ ॥୪୮-୫୨
ଅନ୍ଧନନ୍ଦନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ଅଧିକେ କରି ଦୁଃଖମନ ॥
ରାଜସମ୍ପଦ ନ ସହିଲା ।
ନିଜ ହସ୍ତିନାପୁର ଗଲା ॥
ବଇରୀ ଅନୁବନ୍ଧ ଦେହେ ।
ପାଣ୍ଡବ ସମ୍ପଦ ନ ସହେ ॥୫୩
ଏ ମହାରସ ଯଜ୍ଞ ବାଣୀ ।
ଯେ ଏହା ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣର ମହିମା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ଜୟ ବିଜୟ ଶାପୁଁ ମୋକ୍ଷ ॥
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରନ୍ତି ।
ଫିଟଇ ଭବ ବନ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୫୪
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶିଶୁପାଳମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଏକୋନାଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଅଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ମାନଭଙ୍ଗ । ଅଶୀ ଅଧ୍ୟାୟର ପ୍ରସଙ୍ଗ ॥

ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ନରନାଥ ।
ଶୁକଚରଣେ ଦେଇ ହସ୍ତ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ।
ଶୁଣି ହୋଇଲି କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ସେ ମହାଯଜ୍ଞେ ଯେତେ ଥିଲେ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ସେ ଦେଖିଲେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଗଲେ ନିଜ ପୁର ।
ପ୍ରଶଂସି ଧର୍ମର କୁମର ॥
ଅନ୍ଧନନ୍ଦନ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ସେ କିମ୍ପା କଲା ଦୁଃଖ ମନ ॥
ଏଣେ ସଂଶୟ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ଭୋ ମୁନି କହିବା ତଦନ୍ତ ॥୧,୨
ଏମନ୍ତେ ରାଜାବାଣୀ ଶୁଣି ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ମନେ ଗୁଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବୋଇଲେ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ।
ତୋ ପିତାମହ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତା ଭୁବନେ ।
ଯଜ୍ଞସଭାର ପ୍ରୟୋଜନେ ॥
ଯେ ଯାହା ମତେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ କୃଷ୍ଣ ବୋଲେ ॥୩
ଯାଗର ପାକଶାଳେ ଭୀମ ।
ଧନେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥
ସଭାଜନଙ୍କ ପୂଜାଭାବ ।
ଅର୍ଥି ସାଧନେ ସହଦେବ ॥
ନକୁଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନେ ।
ଦେବକୀ ନନ୍ଦନ ବଚନେ ॥୪
ଗନ୍ଧଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍ପଦାନେ ।
ଅର୍ଜୁନ ଥିଲେ ସାବଧାନେ ॥
ବିପ୍ରଚରଣ ସମ୍ମାର୍ଜନ ।
କରନ୍ତି ନନ୍ଦର ନନ୍ଦନ ॥
ଦ୍ରୁପଦରାଜାର ନନ୍ଦିନୀ ।
ସେ ଯଜ୍ଞେ ଅନ୍ନ ପରଷୁଣୀ ॥
ଦାନେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ବୀର କର୍ଣ୍ଣ ।
ଧନେ ତୋଷିଲା ବିପ୍ରମନ ॥୫
ବିକର୍ଣ୍ଣ ବୀର ଯୁଯୁଧାନ ।
ବିଦୁର ହୃଦିକ ନନ୍ଦନ ॥
ଭୂରି ଯେ ବାହ୍ଲୀକନନ୍ଦନ ।
ଏ ଆଦି ବୀର ସନ୍ତର୍ପନ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଅନୁବାଦେ ।
ଯଜ୍ଞର ନାନା କର୍ମ ସାଧେ ॥
ପାଣ୍ଡୁକୁମର ପ୍ରିୟହିତେ ।
ଥିଲେ ସନ୍ତୋଷ ଭାବ ଚିତ୍ତେ ॥୬, ୭
ଯାଜ୍ଞିକ ଆଦି ସଭାସଦ ।
ସୁମିତ୍ର ବାନ୍ଧବ ସୁହୃଦ ॥
ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ଆଦି ଯେତେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ପୂଜା ଯେଝାମତେ ॥
ରାଜସ୍ୱୀଯଜ୍ଞ ସଭା ମଧ୍ୟେ ।
ମଧୁସୂଦନ ପଦ୍ମପାଦେ ॥
ଶିଶୁପାଳର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ପଶିଲା ଶରଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ମହାଯଜ୍ଞ କରି ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଉତ୍ସବ ବାଦ୍ୟନାଦ ଭୋଳେ ।
ଯଜ୍ଞର ସ୍ନାନ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ମିଳିଲା ସକଳ ସମ୍ପଦେ ।
ଶଙ୍ଖ ଶବଦ ବାଦ୍ୟନାଦେ ॥
ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବ ପିତୃଗଣ ।
କରନ୍ତି ପୁଷ୍ପ ବରଷଣ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଜଳେ ନରନାରୀ ।
ନାନାଭୂଷଣ ଦେହେ ଭରି ॥
ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ଦେହେ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଭୁଜବଳେ ॥
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ନାନା ରସ ଭାବେ ।
ଅଙ୍ଗେ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ଜଳ ସର୍ବେ ॥୮-୧୪
ତଇଳ ଘୃତ ଗନ୍ଧୋଦକ ।
ହରିଦ୍ରା କୁଙ୍କୁମର ପଙ୍କ ॥
ପୁରୁଷ ନାରୀଙ୍କର ମୁଖେ ।
ଲେପି ସିଞ୍ଚନ୍ତି ମନସୁଖେ ॥୧୫
ରାଜକାମିନୀ ନାନା ରଥେ ।
ବିଜୟ କଲେ ରାଜପଥେ ॥
ପାଶେ ଆବୃତ ଶୂରବରେ ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ଗଙ୍ଗାତୀରେ ॥
ଦେବକାମିନୀ ପ୍ରାୟ ମିଳି ।
କରନ୍ତି ଗଙ୍ଗାଜଳେ କେଳି ॥
କୃଷ୍ଣକାମିନୀ ପରିହାସେ ।
ସିଞ୍ଚନ୍ତି ନୀର ମୁଖ କେଶେ ॥
ସଲଜ୍ଜେ ହରଷେ ହସନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ଗ୍ରହପନ୍ତି ॥୧୬
ଭୀମ ଅର୍ଜୁନ ଆଦି ଯେତେ ।
ସର୍ବକାମିନୀ ମଧ୍ୟଗତେ ॥
ଜଳ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ବେନି ହସ୍ତେ ।
କ୍ଷୀନବସନ ଉର ଗାତ୍ରେ ॥
ପ୍ରକାଶେ ଜାନୁ କଟି ସ୍ତନ ।
ଓଦା ବସନେ କି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଦେଖି କାମୁକ ଦୁଷ୍ଟଜନେ ।
ଅନଙ୍ଗବାଣେ ମନ ଛନେ ॥
ବଦନେ ମନ୍ଦହାସ ଦେଖି ।
ମୋହେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥୧୭
ଏମନ୍ତେ ଅଭିଷେକ ସ୍ନାନେ ।
ଆନନ୍ଦ କରି ସର୍ବଜନେ ॥
କୂଳେ ବିଜୟ ମହାରାଜ ।
ଉଦୟ ରବି ଜିଣି ତେଜ ॥
ନାନା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଳଂକୃତ ।
ରଥେ ଆରୋହି ଧର୍ମସୁତ ॥

ପାଶେ ଆବୃତ ନାରୀଜନେ ।
କ୍ରିୟା କଳାପେ ଯଜ୍ଞ ଯେହ୍ନେ ॥
ଦ୍ରୌପଦୀ ଘେନି ରାଜା କୋଳେ ।
ମନ୍ତ୍ର ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ବାଜଇ ବୀରତୂର ଭେରୀ ।
ଗଙ୍ଗାରେ ଅଭିଷେକ କରି ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶୁଭଇ ଆକାଶେ ।
ସୁଗନ୍ଧି କୁସୁମ ବରଷେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରୀବର୍ଣ୍ଣ ।
ଅପରେ ଚତୁର ଆଶ୍ରମ ॥
ରାଜାର ଅବଭୃଥ କାଳେ ।
ସ୍ନାନ ସାରିଲେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ନିର୍ମଳ କଲେ ଦେହ ମନ ।
ଯେ ଜଳେ କଲୁଷ ଦହନ ॥
ବିଶେଷେ ଗ୍ରହିଁ କୃଷ୍ଣମୁଖ ।
ଛାଡ଼ିଲେ ଭବବନ୍ଧ ଦୁଃଖ ॥୧୮-୨୧
ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
ଅଣାଇ ପାଣ୍ଡୁର ନନ୍ଦନ ॥
ଯଜ୍ଞେ ବରଣ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ।
ଯେ ଅବା ଥିଲେ ମନ୍ତ୍ରବାଦୀ ॥
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବ ନୃପଗଣେ ।
ମିତ୍ର ସୁହୃଦ ଯେବା ଅନ୍ୟେ ॥
କୃଷ୍ଣବଚନେ ପୂଜା କରି ।
ମନ ତୋଷିଲା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥୨୨,୨୩
ମଣି କୁଣ୍ଡଳ ପାଗ ଶିରେ ।
ନାନାଭୂଷଣ ରତ୍ନହାରେ ॥
ନାରୀ ପୁରୁଷେ ବିରାଜନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ଗ୍ରହପନ୍ତି ॥୨୪
ଋତ୍ୱିଜ ଆଦି ମନ୍ତ୍ରବାଦୀ ।
ଅନେକ ରାଜଋଷି ଆଦି ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ବନ୍ଧୁଗଣେ ।
ପ୍ରେମବଚନେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
କୃଷ୍ଣ ପାଣ୍ଡବ ଅନୁଯାନେ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ ॥୨୫,୨୬
ଯେ ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦର ଦାସ ।
ସେ ମହାଯଜ୍ଞେ ତାର ଯଶ ॥

ଆନନ୍ଦେ ମୁଖେ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଚଳନ୍ତି ଗୀତ ଗାଇ ॥
ପୁଣି ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ମନ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ସୁଧାପାନ ॥୨୭
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ବନ୍ଧୁଗଣେ ।
ପ୍ରେମବଚନେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ଦେବକୀନନ୍ଦନ ସଙ୍ଗତେ ।
ଭାବେ ରହିଲେ ଦିନାକେତେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ପାଶେ ବସାଇ ଉଗ୍ରସେନ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଆଦି ଯେତେ ସୁତ ।
କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରକୃତି[1] ସହିତ ॥
ମେଲାଣି ଦେଇ ନିଜ ପୁରେ ।
କୃଷ୍ଣ ରହିଲେ ରାଜାଘରେ ॥୨୮,୨୯
ଏମନ୍ତେ ପାଣ୍ଡୁର ନନ୍ଦନ ।
ଦୁସ୍ତର ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ଭେଳା କଲା ।
ଯଜ୍ଞ ଜଳଧି ନିସ୍ତରିଲା ॥୩୦
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ଦିନେକ ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।
ପଶିଲା ବାନ୍ଧବ ବେଭାରେ ॥
ଦେଖି ସମ୍ପଦ ଅଗୋଚର ।
ଉପମା ନାହିଁ ତିନି ପୁର ॥
ଯଜ୍ଞେ ଗୋବିନ୍ଦର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଅନ୍ତସୀମା ॥
ଯାହାର ଆତ୍ମା କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
କେ ଅନ୍ତ କରୁ ତା ସମ୍ପଦେ ॥
ନର ଅସୁର ସୁର ଶିରୀ ।
ଯାର ଭୁବନେ ଅଛି ପୂରି ॥
ବ୍ରହ୍ମାସଞ୍ଚିତ[2] ଭୋଗ ଯେତେ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ଦ୍ରୁପଦ ରାଜାର ନନ୍ଦିନୀ ।
ସର୍ବସମ୍ପଦ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥

୧. ପ୍ରକୃତି—ମନ୍ତ୍ରୀ, ରାଜକର୍ମଗ୍ରହୀ । ୨. ବ୍ରହ୍ମାସଞ୍ଚିତ—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ।

ସେବଇ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ପାଦେ ।
କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସନ୍ନେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ତା ଦେଖି ରାଜା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ଅନ୍ତରେ ଦହଇ ଜୀବନ ॥୩୧,୩୨
ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ନାରୀଗଣେ ।
ବଳୟ ନୂପୁର ଚରଣେ ॥
ଗ୍ଭଲନ୍ତେ ନୂପୁର ବାଜେଣି ।
ଶୁଭଇ କଳହଂସ ଧ୍ୱନି ॥
କୁଚ କୁଙ୍କୁମେ ଶୋଣହାର ।
କର୍ଣ୍ଣେ କୁଣ୍ଡଳ ରତ୍ନସାର ॥
ଏମନ୍ତ ଦେଖି ତା ଭୁବନେ ।
ଅନ୍ଧନନ୍ଦନ ଦୁଃଖିମନେ ॥
ବାହୁଡ଼ି ହରଷ ବିଷାଦେ ।
ପୁଣି ମିଳିଲା ସଭାମଧ୍ୟେ ॥୩୩
ମୟନିର୍ମିତ ମାୟାସଭା ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ଅବା ॥
ଯହିଁ ବିଜୟ ଦାମୋଦର ।
ସ୍ୱଭାବେ କାଳଚକ୍ର କର ॥
ଚକ୍ଷୁ ଚଳନ୍ତେ ବିଶ୍ୱ ଚଳେ ।
ତାହାର ଜନ୍ମ ମହୀତଳେ ॥
ଭାବ ଅଭାବ ମତ ବେନି ।
କହନ୍ତି ହସ୍ତେ ବେତ ଘେନି ॥
ସେ ସଭାମଧ୍ୟେ ଧର୍ମସୁତ ।
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ଗ୍ଭରିଭ୍ରାତ ॥
କାଞ୍ଚନ ଆସନେ ବିଜୟେ ।
ଦିଶେ ଆକାଶ[1] ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସଭା ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ସୂତ ମାଗଧେ ପରଶଂସି ॥୩୪,୩୫

ଏମନ୍ତେ ମିଳି ଅନ୍ଧସୁତ ।
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ଶତେ ଭ୍ରାତ ॥
ରତ୍ନମୁକୁଟ ଅଛି ଶିରେ ।
ହସ୍ତ ନିବେଶି ମନ୍ତ୍ରୀ କରେ ॥
ରୋଷେ କମ୍ପଇ ତା ଶରୀର ।
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ॥
ମୟ ନିର୍ମିତ ମାୟାସଭା ।
ଯହିଁ ଭ୍ରମନ୍ତି ସୁରଦେବା ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଅନ୍ତରାଳ ।
କ୍ଷଣକେ ଦିଶେ ଜଳ ସ୍ଥଳ ॥
ସ୍ଥଳକୁ ଜଳ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ବସ୍ତ୍ର ଟେକିଲା ନୃପମଣି ॥
ଜଳକୁ ସ୍ଥଳ ପ୍ରାୟ ବୁଝି ।
ଭ୍ରମେ ବସିଲା ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ଜଳେ ହୋଇଲା ସ୍ଥଳଭ୍ରାନ୍ତି ।
ମୟ ମାୟାରେ ମୋହଗତି ॥
ଜଳେ ପଡ଼ନ୍ତେ କୁରୁପତି ।
ତା ଦେଖି ହସିଲା ମାରୁତି[2] ॥
ପାଞ୍ଚାଳୀ ଆଦି ଯେତେ ନାରୀ ।
ସର୍ବେ ହସିଲେ ଉଚ୍ଚ କରି ॥
ଯେତେ ନୃପତି ଥିଲେ ବସି ।
ମୁଖେ ବସନ ଦେଇ ହସି ॥
ଚକ୍ଷୁ ଗ୍ଭଳିଣ ଚକ୍ରଧାରୀ ।
ଠାରିଲେ ସର୍ବେ ହାସ୍ୟ କରି ॥
ଏମନ୍ତ ସର୍ବ ସଭାଜନେ ।
ହସିଲେ ବିକୃତ ବଦନେ ॥୩୬-୩୮
ଦେହ ସମ୍ଭାଳି କୁରୁନାଥ ।
ଉଠିଲା ଧରି ମନ୍ତ୍ରୀ ହସ୍ତ ॥

ଅଧୋବଦନେ କୋପ ଭରି ।
ଦୁଃଶାସନର ହସ୍ତ ଧରି ॥
ଜନେ କରନ୍ତି ହାହାକାର ।
ହସ୍ତିନା ଗଲା ନୃପବର ॥
ତା ଦେଖି ଧର୍ମର ନନ୍ଦନ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ କଲେ ଦୁଃଖିମନ ॥
ପାଣ୍ଡୁନନ୍ଦନ ଭାବ ଘେନି ।
ଜାଣି ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇ ତୁନି ॥
ଅଶେଷ ଅବନୀର ଭାର ।
ଯେ ହରି କରିବେ ସଂହାର ॥
ଯାହାର ମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ହୋଇଛି ଅଶେଷ ଜଗତ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ।
ଏ ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ମାତର ॥୩୯
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ।
ତୁ ଯାହା ପଗ୍ଭରିଲୁ ମୋତେ ॥
ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞେ ବରଣ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନର ଦୁଷ୍ଟପଣ ॥୪୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଷୟ ଭାଗବତ ॥
ପୁରାଣ ମହାଯଜ୍ଞ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
ଏଣୁ ଗୋବିନ୍ଦେ କର ଭାବ ।
ଯେବେ ଏ ସଂସାରୁ ତରିବ ॥
ସଂସାର ହିତେ ବିଷ୍ଣୁବାଣୀ ।
ଗୀତେ ମୁଁ ବଖାଣିଲି ଆଣି ॥
ଏଣେ ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ କର ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ମୁଁ କିଙ୍କର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ମାୟାସଭାୟାଂ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନାପମାନୋ ନାମ ଅଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

୧. ଆକାଶ—ସ୍ୱର୍ଗ । ୨. ମାରୁତି—ଭୀମ ।

ଏକାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶାଲ୍ୱ ଯାଦବଙ୍କ ସମରେ । ଦ୍ୟୁମାନ ଗଦାର ପ୍ରହାରେ ॥
ଯେହ୍ନେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପରାଜୟ । ଏକାଶୀ ଅଧ୍ୟାରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମନ ଆନନ୍ଦେ ବ୍ୟାସସୁତ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କୃଷ୍ଣ କର୍ମ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥
କ୍ରୀଡ଼ା ମନୁଷ୍ୟେ ଅବତାର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଗୋପୀନାଥ ।
ଶାଲ୍ୱ ରାଜାକୁ କଲେ ହତ ॥୧
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ସଂହାରିଲେ ॥
ତାହାର ସଖା ଶାଲ୍ୱ ନାମ ।
ମିତ୍ର ମରଣେ ବହେ ତମ ॥
ପୂର୍ବେ ରୁକ୍ମିଣୀ ବିଭାକାଳେ ।
ଥିଲା ସେ ନୃପତିଙ୍କ ମେଳେ ॥
ନିଜ ଧନୁକୁ ଧରି କରେ ।
ବୋଲଇ ଅତି କୋପ ଭରେ ॥
ଯାଦବ ବିହୀନ ଧରଣୀ ।
କରିବି ସତ୍ୟ ମୋର ବାଣୀ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ନୃପବର ।
ଦେଖିବ ପୌରୁଷ ମୋହର ॥୨,୩
ଏମନ୍ତେ ମୂଢ଼ ଗର୍ବ ବହି ।
ମିଳିଲା ଘୋର ବନେ ଯାଇ ॥
ନଦୀପୁଲିନେ ତପ କରି ।
ସେବିଲା ଶଙ୍କର ଗଉରୀ ॥
ରଜନୀ କାଳେ ପାଂଶୁମୁଷ୍ଟି[1] ।
ଆହାରେ ପ୍ରାଣ କରେ ତୁଷ୍ଟି ॥୪
ଏମନ୍ତେ ବରଷକ ଅନ୍ତେ ।
ଗଉରୀକାନ୍ତ ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ॥
ଭବାନୀ କରେ ଦେଇ କର ।
ବୋଇଲେ ବେଗେ ମାଗ ବର ॥୫
ଶୁଣି ନୃପତି ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ବିଶ୍ୱନାଥ ।
ତୋର ସୃଷ୍ଟିତ ଏ ଜଗତ ॥
ବିବୁଧ ଅସୁର ମନୁଷ୍ୟ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର ରାକ୍ଷସ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଦିଗପାଳେ ।
ଭୂମି ପାତାଳ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
କେହି ନ ପାରୁ ମୋତେ ଜିଣି ।
ବିମାନ ଦିଅ ଶୂଳପାଣି ॥
ମାୟାବିମାନ ଦିଅ ମୋତେ ।
ସେ ପୁଣି ମୋହର ଆୟତ୍ତେ ॥
ରୂପ ଅରୂପ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମେ ।
ଅଣୁ ପ୍ରମାଣେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ଯହିଁ କଳ୍ପିବ ମୋର ମନ ।
ସେ ପୁରେ ପଶିବ ବିମାନ ॥
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ମହାଘୋର ।
ବୃଷ୍ଣି ଯାଦବେ ଭୟଙ୍କର ॥
ଏ ବର ଦିଅ ବିଶ୍ୱନାଥ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଉମାକାନ୍ତ ॥୬
ମୟଦାନବେ ସୁମରଣ ।
କରନ୍ତି ଅମ୍ବିକାରମଣ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପରପୁରଞ୍ଜୟ[2] ।
ବେଗେ ମିଳିଲା ବୀର ମୟ ॥
ନଦୀପୁଲିନେ ଘୋର ବନେ ।
ନମିଲା ଈଶ୍ୱର ଚରଣେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନେ ପ୍ରଭୁ ଉମାକାନ୍ତ ।
ବୋଇଲେ ଧରି ତାର ହସ୍ତ ॥
ମାୟାବିମାନ ବେଗେ କର ।
ଦେବଦାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ଏହାର ମନ ଅନୁମତେ ।
କହି ଚଳିଲେ ବିଶ୍ୱନାଥେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ରୁଦ୍ରଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ବିମାନ ଭିଆଇ ॥
ତାହାର ନାମ ସୌଭପୁର ।
ନିର୍ମିତ ଲୌହମୟ ସାର ॥
ଆନନ୍ଦେ ପ୍ରଜାପତି ବଳା ।
ଶାଲ୍ୱ ସମ୍ମୁଖେ ଆଣି ଦେଲା ॥୭
ସେ ମାୟାରଥ କାମରୂପୀ ।
ପ୍ରକାଶେ ଘୋରତମ ବ୍ୟାପି ॥
କେହି ନ ପାରେ ତାହା ଜାଣି ।
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପମଣି ॥
ଈଶ୍ୱର ବରେ ପାଇ ରଥ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଉପଗତ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଇର ମନେ ଗୁଣି ।
ସାଜିଲା ନିଜ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ॥
କୋପେ ବସିଲା ମାୟାରଥେ ।
ଗମିଲା ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗ ପଥେ ॥
ରଜନୀ ମଧ୍ୟେ ନରପତି ।
ବେଗେ ରୁନ୍ଧିଲା ଦ୍ୱାରାବତୀ ॥
ଭାଙ୍ଗଇ ବନ ଉପବନ ।
ଗ୍ରାମ ପାଟଣା ପୁରମାନ ॥
ଦ୍ୱାର ଅଟ୍ଟାଳୀ କ୍ରୀଡ଼ାପୁର ।
ଅନଳେ କଲା ଭସ୍ମସାର ॥
ଶସ୍ତ୍ର ବରଷନ୍ତି ଗହଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ମେଘମାଳେ ॥୮-୧୦
ଦ୍ରୁମ ପାଷାଣ ବଜ୍ର ବାରି ।
ସର୍ପ ଖରାପ[3] ଆଦି କରି ॥

୧. ପାଂଶୁମୁଷ୍ଟି—ପାଉଁଶ ମୁଠାଏ। ୨. ପରପୁରଞ୍ଜୟ—ବିପକ୍ଷମାନଙ୍କ ନଗର ଜୟକାରୀ। ୩. ଖରାପ—ମନ୍ଦ ବା ଅପବିତ୍ର ବସ୍ତୁ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଟ୍‌ସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ।

ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ବହେ ଚକ୍ରବାତ ।
ଧୂଳିରେ ଦଶଦିଗ ଗ୍ରସ୍ତ ॥୧୧
ଏମନ୍ତ ମାୟାରଥେ ବୀର ।
କୃଷ୍ଣନଗର କଲା ଚୂର ॥
ଅସୁର ତେଜେ ଜନପୁରୀ ।
ତକ୍ଷଣେ ହେଲା ହତଶିରୀ ॥
ପୂର୍ବେ ତ୍ରିପୁର ଯୁଦ୍ଧକାଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଅଦ୍ଭୁତ ମହୀତଳେ ॥୧୨
ଘୋର ଗହନ ଅନ୍ଧକାର ।
ତା ଦେଖି ରୁକ୍ମିଣୀ କୁମର ॥
ବିମାନେ ବସି ମହାବଳୀ ।
ଡାକଇ ବେନି ଭୁଜ ତୋଳି ॥
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ।
ଏ ମାୟା ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ରାଜପଥେ ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲା ଏକା ରଥେ ॥୧୩
ଦେଖି ତାହାର ବୀରପଣ ।
ସଙ୍ଗେ ମିଳିଲେ ଯଦୁଗଣ ॥
ସାତ୍ୟକି ଗ୍ଚାରୁଦେଷ୍ଣ ଶାମ୍ବ ।
ଅକ୍ରୂର ଯଦୁଙ୍କ ଉତ୍ତମ ॥
ଅଜେୟ ହୃଦିକ ନନ୍ଦନ ।
ଶୁକ ସାରଣ ଭାନୁମାନ ॥
ଗଦ ସଙ୍କରଷଣ ଆଦି ।
ଯାଦବ ମଧ୍ୟେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ।
ଦୁର୍ଜୟ କୃଷ୍ଣର କୁମର ॥
ରଥୀ ସାରଥି ଯୂଥପତି ।
ଘୋଟକ କୁଞ୍ଜର ପଦାତି ॥୧୪,୧୫
ଶାଲ୍ୱ ସହିତେ ଯଦୁବଳ ।
ଶୁଭଇ ମୁଖରାବ ଗୋଳ ॥
କୋପେ କରନ୍ତି ଗୁଣଘୋଷ ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ଦଶଦିଶ ॥
ଉଭାରି କରନ୍ତି ସମର ।
ଘୋର ଗହନ ଅନ୍ଧକାର ॥
ଅମୃତ ଅର୍ଥେ ଭୁଜ ବଳେ ।
ଦେବ ଅସୁର ପୂର୍ବକାଳେ ॥

ତେମନ୍ତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲା ରଣ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ରୋମ ହରଷଣ ॥୧୬
ଶାଲ୍ୱର ମାୟାଗତି ଯେତେ ।
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ପ୍ରକାଶି ଥିଲା ଶୂନ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ।
ଶାଲ୍ୱ ଯାଦବ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧେ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀସୁତ ଦେଖି ତାହା ।
ଶସ୍ତ୍ରେ ଛେଦିଲା ଘୋର ମାୟା ॥
ରଜନୀ ଅନ୍ତେ ରବିତ୍ରାସ ।
ଯେହ୍ନେ ଅନ୍ଧାର କରେ ନାଶ ॥୧୭
ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁଙ୍ଖ ଲୌହମୁଖ ।
ବିଚିତ୍ର ସୁରଙ୍ଗ ସୁରେଖ ॥
ଗୁଣେ ବସାଇ ମହାରୋଷେ ।
ବାଣ ବିନ୍ଧିଲା ପଞ୍ଚବିଂଶେ ॥
ଶାଲ୍ୱର ସେନାପତି ଅଙ୍ଗେ ।
ଅଶ୍ୱ ବିମାନ ଧ୍ୱଜ ସଙ୍ଗେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କରି ହତପ୍ରାଣ ।
ପୁଣ ବିନ୍ଧିଲା ଗରୁଟାଣ ॥
ଶାଲ୍ୱ ଉପରେ କୃଷ୍ଣ ବଳା ।
ଶତେ ନାରାଚ ବରଷିଲା ॥
ଅପରେ ସଇନି ଯେତେକ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପେଷେ ଏକ ଏକ ॥
ରଥୀ ସାରଥିଙ୍କ ଉପରେ ।
ଦଶ ନାରାଚ କୋପଭରେ ॥
ଅଶ୍ୱକୁ ବିନ୍ଧି ତିନି ଶର ।
ଶବଦ କଲା ମହାଘୋର ॥୧୮,୧୯
ରୁକ୍ମିଣୀସୁତ କର୍ମ ଦେଖି ।
ସକଳେ ସଂଗ୍ରାମ ଉପେକ୍ଷି ॥
ପର ଅପର ବୀର ଶ୍ରେଣୀ ।
କରନ୍ତି ସାଧୁ ସାଧୁ ବାଣୀ ॥୨୦
ମୟନିର୍ମିତ ମାୟାରଥ ।
ତାର ମହିମା ଅପ୍ରମିତ ॥
ନିଜ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଦିଶେ ଏକ ।
ରିପୁଙ୍କୁ ଦିଶଇ ଅନେକ ॥
ଭିତରେ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥୨୧

ସମ୍ମୁଖେ ଦିଶେ ମହୀତଳେ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଦିଶେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ପର୍ବତ ଶିଖେ କ୍ଷଣେ ଥାଇ ।
କ୍ଷଣକେ ସମୁଦ୍ରେ ବୁଡ଼ଇ ॥
ପୁଣ ଗଗନ ଅତିକ୍ରମେ ।
ଅଲାତଚକ୍ର[୧] ପ୍ରାୟେ ଭ୍ରମେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେଖି ତା ବିମାନ ।
କ୍ଷଣକେ କୃଷ୍ଣର ନନ୍ଦନ ॥
ଉଭାରି କୋଦଣ୍ଡ ବହନ ।
କୋପେ ବିନ୍ଧିଲା ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣ ॥
ଧାବନ୍ତେ ଶୁଭେ ମୁଖରାବ ।
କ୍ଷଣେ ନ ରହେ ଏକ ଠାବ ॥
ଯହିଁ ଦେଖନ୍ତି ତାର ରଥ ।
କୃଷ୍ଣ କୁମରେ ଯୂଥ ଯୂଥ ॥୨୨
ଧନୁ ଆମଞ୍ଛି ପୁଣ ପୁଣ ।
କରନ୍ତି ଶସ୍ତ୍ର ବରଷଣ ॥
ଅଗ୍ନି ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ।
ପଡ଼ନ୍ତି ରିପୁବଳେ ଗ୍ରାସି ॥
ବାଣ ବରଷେ ସର୍ପ ପ୍ରାୟେ ।
ଭେଦିଲା ଅସୁରଙ୍କ ଦେହେ ॥
ରୁଧିରବୃଷ୍ଟି ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଯେସନେ ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧେ ॥
ଯଦୁବୀରଙ୍କ ବାଣଘାଏ ।
ରଥେ ପଡ଼ିଲା ଶାଲ୍ୱ ମୋହେ ॥୨୩,୨୪
ସେ ମାୟା ରଥ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
କୃଷ୍ଣକୁମରେ ଭୂମିଗତେ ॥
ଉଭୟ ବଳ ଶରବୃଷ୍ଟି ।
ରୁଧିର ବହେ ତନୁ ଫୁଟି ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମ ମହାଘୋର ।
କେହି ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ସମର ॥
ଉଭୟ ଲୋକ ଜୟ ଇଚ୍ଛା ।
ସାତ୍ୱତଗଣେ ବାଣ ଦୀକ୍ଷା ॥୨୫
ଦ୍ୟୁମାନ ନାମେ ମହାବଳୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀସୁତ ପାଶେ ମିଳି ॥

୧. ଅଲାତଚକ୍ର—ଦଣ୍ଡର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗ କରାଯାଇ ଘୂରା ଯାଉଥିବା ଅଗ୍ନିଚକ୍ର ।

ପୂର୍ବେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବାଣଘାତେ ।
ପଡ଼ି ଯେ ଥିଲା ମୋହଗତେ ॥
ଶାଲ୍ୱର ମନ୍ତ୍ରୀ ସେ ଯୁକତେ ।
ବିଷମ ଲୌହଗଦା ହସ୍ତେ ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ସମୀପେ ଯେହ୍ନେ ରାହୁ ।
ହୁଁକାର କରି ବେନି ବାହୁ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀସୁତ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ପ୍ରହାର କଲା କୋପାନଳେ ॥
ଗର୍ଜିଇ କରି ମହାରୋଷ ।
ଶବଦେ କମ୍ପେ ଦଶଦିଶ ॥୨୬
ଗଦା ପ୍ରହାରେ କୃଷ୍ଣବଳା ।
ବିମାନେ ପଡ଼ି ମୋହଗଲା ॥
ଦେଖି ତାହାର ମୋହଗତ ।
ସବୁଦ୍ଧି ଦାରୁକର ସୁତ ॥
ସଂଗ୍ରାମ ଛୁଡ଼ି ପଳାଇଲା ।
କେତେକ ଦୂରେ ବିଶ୍ରାମିଲା ॥୨୭
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପଡ଼ିଥିଲା ମୋହେ ।
ଶୀତ ପବନ ଲାଗି ଦେହେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପାଇଲା ଚେତନ ।
ଗ୍ରହିଁଲା ସାରଥି ବଦନ ॥
ବୋଲଇ କୋପଭର ହୋଇ ।
ଏମନ୍ତ ଦେଖିଲା ତ ନାହିଁ ॥

ଅସାଧୁ କର୍ମ କିମ୍ପା କଲୁ ।
ସଂଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲୁ ॥୨୮
ଯାଦବ କୁଳେ ହୋଇ ଜାତ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ନୁହନ୍ତି ନିସତ୧ ॥
ତୁ ଦୁରାଗ୍ରର ମତିଭ୍ରମ ।
ନ ଜାଣି କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ॥
ତୋର ସାରଥିପଣେ ମୁହିଁ ।
ସଂଗ୍ରାମେ ନପୁଂସକ ହୋଇ ॥
ସଂଗ୍ରାମେ ପଳାଇଲୁ ଏକ ।
ତୋର ଜୀବନ ହେଉ ଧିକ ॥୨୯
କେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ଯାଇଁ ।
ବଦନ ଦେଖାଇବି ମୁହିଁ ॥
ରାମର ବଦନ କେମନ୍ତେ ।
ଗ୍ରହିଁବି ସଂଗ୍ରାମ ନିସତେ ॥
କିସ କହିବି କୃଷ୍ଣପାଶେ ।
ପଳାଇ ଜୀବନର ଆଶେ ॥୩୦
ସଂଗ୍ରାମେ ମୋର ବୀରପଣ ।
ଶୁଣି ହସିବେ ଭ୍ରାତଗଣ ॥
ପରେ ହସିବେ ବଧୂଜନେ ।
ବସନ ଆଚ୍ଛାଦି ବଦନେ ॥
ତୁ ଧିକ ମୋହର ସାରଥି ।
ଭଜିଲୁ ନପୁଂସକ ଗତି ॥

କିମ୍ପା ଛାଡ଼ିଲୁ ରଣଭୂମି ।
ଅର୍ଦ୍ଧଯୋଜନେ ରଥଭ୍ରମି ॥
କହ ନ କର ମନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ ସାରଥି ॥୩୧
ଶୁଣ ହେ କୃଷ୍ଣର କୁମର ।
ସଂଗ୍ରାମ ଧର୍ମ ଏ ମୋହର ॥
ରଥୀର ମୋହ ଯେବେ ଦେଖି ।
ସାରଥି ସଂଗ୍ରାମ ଉପେକ୍ଷି ॥
କେତେହେଁ ଦୂରେ ରଥ ଧରି ।
ରଥୀ ଜୀବନ ସ୍ଥିର କରି ॥
ପୁଣ ସମରେ ବାହେ ରଥ ।
ଏହି ଯେ ସାରଥିଙ୍କ ମତ ॥
ଏହା ଯେ ନ ଜାଣି ରହନ୍ତି ।
ରଥୀ ସାରଥି ପ୍ରାଣ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସଇ ରଥୀ ଏକେ ।
ସାରଥି ପଡ଼ଇ ନରକେ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ କଲି ନିଜ ଧର୍ମ ।
ଯେଣୁ ତୁ ଗଦାଘାତେ ଭ୍ରମ ॥
ସାରଥି ବାକ୍ୟେ କୃଷ୍ଣସୁତ ।
ବୋଲଇ ବାହ ବେଗେ ରଥ ॥
ଆଜ ନାଶିବି ରିପୁଯୂଥ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥୩୨

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶାଲ୍ୱସମରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନମୋହଗତେ ଏକାଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଦ୍ୱ୍ୟଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଲେ ଶାଲ୍ୱ ବଧ । ବୟାଅଶୀରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମୁନି କହନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
କୃଷ୍ଣନନ୍ଦନ ଅତି ବେଗେ ॥
ତୃଷିତେ ରଥରୁ ଉତୁରି ।
ସନ୍ତୋଷେ ଜଳ ପାନ କରି ॥

କବଚ ଭରି କଳେବରେ ।
ଧନୁ ଧଇଲା ବାମକରେ ॥
ବୋଲେ ସାରଥି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବେଗେ ତୁ ଚଳ ରଥ ବାହି ॥
ଦ୍ୟୁମାନ ମୁଖେ ମୋତେ କର ।
ତା ତୁଲେ ସମର ମୋହର ॥୧

ଶୁଣି ଦାରୁକସୁତ ବେଗେ ।
ମିଳିଲା ଅସୁରର ଆଗେ ॥
ଅସୁରମାୟା ଅପ୍ରମିତ ।
ଯାଦବବଳ କରେ ହତ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀସୁତ ଦେଖି ରୋଷେ ।
ହୁଁକାର କରି ଗୁଣ ଘୋଷେ ॥

୧. ନିସତ—ଭୀରୁ, ହୀନବଳ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସନ୍ଧାନ କଲା ଅଷ୍ଟ ଶର ।
କେ କହୁ ମହିମା ତାହାର ॥୨
ରଥ ତୁରଗ ଗ୍ରୁରି ବାଣେ ।
ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଘୋର ରଣେ ॥
ସାରଥି ଏକ ବାଣେ ମଲା ।
ବେନି ନାରାଚେ ଧ୍ୱଜ ଗଲା ॥
ଏକ ନାରାଚେ ଛେଦି ଶିର ।
ବିମାନ କଲା ଶତେ ଚୂର ॥୩
ଗଦ ସାତ୍ୟକି ଶାମ୍ବ ଆଦି ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚ ବେଗେ ବିନ୍ଧି ॥
ଶାଲ୍ୱସଇନି କଲେ ନାଶ ।
ନାରାଚେ ନ ଦିଶେ ଆକାଶ ॥
ଶିର ଛିଡ଼ିଲା ଭୁଜତୁଲେ ।
ପଡ଼ିଲା ବାରାନିଧି ଜଳେ ॥୪
ଏମନ୍ତେ ଶାଲ୍ୱ ଯଦୁବୀରେ ।
ରଣ ବଢ଼ିଲା ଏକୁ ଆରେ ॥
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବଳା ।
ତ୍ରିନବରାତ୍ର[1] ହେଲେ ଗଲା ॥୫
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ଯଦୁନାଥ ॥
ଥିଲେ ଯେ ରାଜା ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ଚକ୍ରେ ସଂହାରି ଶିଶୁପାଳେ ॥
କୁରୁବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ମାଗି ।
ପିତୃଭଗିନୀପାଦେ ଲାଗି ॥
ମୁନିଙ୍କି କରି ନମସ୍କାର ।
ଗୋବିନ୍ଦ ହୋଇଲେ ବାହାର ॥୬,୭
ଦେଖିଲେ ଅନ୍ଧକାର ଦିଶ ।
ନିର୍ଘାତେ କମ୍ପଇ ଆକାଶ ॥
ଭୂମି ଗଗନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।
ଉତ୍ପାତ ଦିଶଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଘୋର ନିମିତ୍ତ ରିଷ୍ଟ ଗ୍ରହିଁ ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପୁରେ ମୁହିଁ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଅଛି ଭାବ ବହି ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ମୋର ସଙ୍ଗେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସୁଖରଙ୍ଗେ ॥

ଦୁଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବେ ମହାବଳ ।
ମୁଁ ଯେ ନାଶିଲି ଶିଶୁପାଳ ॥
ଏହାର ପକ୍ଷ ରାଜା ଯେତେ ।
ସକଳେ ମିଳି କୋପଚିତ୍ତେ ॥
ନିଶ୍ଚେ ନାଶିଲେ ମୋର ପୁର ।
ତେଣୁ ଏ ରିଷ୍ଟ ମହାଘୋର ॥୮
ଗୋବିନ୍ଦ ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରରି ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରୀ ॥
ଦେଖିଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କ କଷଣ ।
ପୁତ୍ରେ କରନ୍ତି ଘୋର ରଣ ॥
ରାମଙ୍କୁ ରଖି ନିଜ ପୁରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସାଜିଲେ ସମରେ ॥
ଦାରୁକେ ରାଇ ବନମାଳୀ ।
ବୋଲନ୍ତି ବେନିଭୁଜ ତୋଳି ॥
ତୁ ଯେବେ ସାରଥି ମୋହର ।
ଶାଲ୍ୱ ନିକଟେ ରଥ କର ॥
ଚିତ୍ତେ ନ କର ତୁହି ତ୍ରାସ ।
ଜାଣ ତୁ ଶାଲ୍ୱ ଗଲା ନାଶ ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଦାରୁକ ବେଗେ ରଥ ବାହି ॥
ଗରୁଡ଼ ବସେ ରଥ ଶିଖେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଦେଖନ୍ତି ବୃନ୍ଦାରକେ[2] ॥
ଉଭୟ ବଳ ମଧ୍ୟେ ରଥ ।
ଶାଲ୍ୱ ଦେଖିଲା ଗୋପୀନାଥ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ହତ-ବଳ-ପ୍ରାଣ ।
ମାୟା ପ୍ରକାଶେ ଗରୁଟାଣ ॥
ଦେଖି ଦାରୁକ ଶାଲ୍ୱ ବୀର ।
କୋପେ ଗର୍ଜଇ ଗରୁତର ॥
ଶକ୍ତିଏ ଥିଲା ତାର ହସ୍ତେ ।
କୋପେ ଘୂରାଇ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ତାର ଉପରେ ଦେଲା ପେଷି ॥୧୧,୧୨
ଶକ୍ତିଶବଦେ ଦିଗ ପୂରି ।
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ ଧନୁ ଧରି ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନାରାଚେ ଦାମୋଦର ।
ତକ୍ଷଣେ କଲେ ଶତେ ଚୂର ॥

ଆକାଶେ ଭ୍ରମେ ମାୟାରଥ ।
ଶାଲ୍ୱ ସେ ବିମାନେ ଗୁପତ ॥
ଦେହ ନ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ କୋପଭରେ ॥
ଶର ବରଷି ଗୋପୀନାଥ ।
ଆକାଶେ ଯେହ୍ନେ ଛାୟାକାନ୍ତ ॥
ତାପଇ ନିଜ ରଶ୍ମିଜାଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ନାରାଚ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ନିମିଷମାତ୍ରେ କୋଟି କୋଟି ।
ବିଷ୍ଣୁନାରାଚ ଶୂନ୍ୟେ ଘୋଟି ॥୧୩,୧୪
ଦେଖି ଚକିତ ମହାବୀର ।
ଲୌହ ଧନୁଏ ଧରି କର ॥
ମାୟା ପ୍ରକାଶେ ଗରୁଟାଣ ।
ବେଗେ ବିନ୍ଧିଲା ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବାମ କର ମୁଷ୍ଟି ।
ଧନୁ ସହିତେ ଗଲା ଫୁଟି ॥
ହସ୍ତୁ ପଡ଼ିଲା ଧନୁ ତଳେ ।
ଦେଖି ଚକିତ ଦିଗପାଳେ ॥
କରନ୍ତି ହାହାକାର ବାଣୀ ।
ଶାଲ୍ୱ ବୋଲଇ ତାହା ଶୁଣି ॥୧୫,୧୬
ରେ ମୂଢ଼ ଶୁଣ ମୋର ବାଣୀ ।
ମୋ ଭ୍ରାତେ ବରିଲା ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଶୁଭଲଗ୍ନ ବେଳେ ।
ସେ କନ୍ୟା ନେଇଅଛୁ ବଳେ ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଅବିଶ୍ୱାସ ।
ଶିଶୁପାଳକୁ କଲୁ ନାଶ ॥
ଏବେ ପଡ଼ିଲୁ ମୋର ମୁଖେ ।
ସଂଗ୍ରାମ କର ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
ଦେଖ ମୋ ନାରାଚ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଏବେ କାଟିବି ତୋର ମୁଣ୍ଡ ॥
ଅଜେୟ ବୋଲାଉ ଜଗତେ ।
ଆଜି ପଡ଼ିଲୁ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୧୭,୧୮
ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ମହାବୀର ।
ଏ କଥା ଉଚିତ ତୋହର ॥

୧. ତ୍ରିନବରାତ୍ର—ସତାଇଶ ଦିନ । ୨. ବୃନ୍ଦାରକେ—ଦେବଗଣ ।

ତୋ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ କଣ୍ଠତଟେ ।
ଯମକୁ ନ ଦେଖୁ ନିକଟେ ॥
ମରଣକାଳେ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଗୁରୁ ଗଉରବ ନ ଜାଣି ॥
ପ୍ରଳାପ କରେ ରୋଗ ତାପେ ।
କୃତାନ୍ତ ସେବକ ସମୀପେ ॥
ଯେ ଯାହା ବୀରପଣ ବଳେ ।
ଲୋକେ ଦେଖାନ୍ତି ଯୁଦ୍ଧକାଳେ ॥
ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା ଯେ କରନ୍ତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୧୯
ଏମନ୍ତ କହୁଁ କହୁଁ ହରି ।
ଦକ୍ଷିଣଭୁଜେ ଗଦା ଧରି ॥
ଉଠି ତାହାର ରଥ ଦଣ୍ଡେ ।
ପ୍ରହାର କଲେ ତାର ମୁଣ୍ଡେ ॥
ଶବଦ ଶୁଭେ ମହାଘୋର ।
ବଦନୁ ଗଳଇ ରୁଧିର ॥୨୦
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଶାଲ୍ୱ ହୋଇଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଦଶଦିଶେ ।
ବିଷମ ମାୟା ପରକାଶେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ଦଣ୍ଡ ଗ୍ରିରି ।
ମାୟାପୁରୁଷ ରୂପ ଧରି ॥
ବେଗେ ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣପାଶେ ।
ଚରଣେ ନମଇଁ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ବୋଲଇ ଶିରେ ଦେଇ ହସ୍ତ ।
ଦେବକୀଦେବୀର ମୁଁ ଦୂତ ॥
କଣ୍ଠକୁଣ୍ଠିତେ ବାକ୍ୟ କହେ ।
ବେନି ଲୋଚନୁ ନୀର ବହେ ॥୨୧
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ମହାଭୁଜ ।
ମହାପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱତେଜ ॥
ଆଜ ରଜନୀ ଘୋର ନିଶି ।
ଶାଲ୍ୱ ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ପଶି ॥
ଯୁଦ୍ଧେ ଯାଦବ ବଳ ମାରି ।
ବସୁଦେବଙ୍କୁ ନେଲା ଧରି ॥
ପୁରେ କାନ୍ଦନ୍ତି ବଧୂଜନେ ।
ପଶୁଙ୍କୁ ପଶୁମାର[୧] ଯେହ୍ନେ ॥

ପିତୃବତ୍ସଳ ନାଥ ତୁହି ।
କହିଲି ମୋର ଦୋଷ ନାହିଁ ॥୨୨
ଏମନ୍ତେ ଦୂତବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ମନୁଷ୍ୟ ମୋହେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ପିତାର ସ୍ନେହ ପାଶେ ଗ୍ରସ୍ତ ।
ବିଭ୍ରମ ମନେ ମୋହଗତ ॥
ଇତର ଜନ ପ୍ରାୟ ଭାଳି ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ବନମାଳୀ ॥୨୩
ଏ ତ ବିଷମ ବିପରୀତ ।
ଦେବକୀ ପେଷିଛନ୍ତି ଦୂତ ॥
ଯହିଁ ରକ୍ଷକ ହଳଧର ।
ଦେବମାନଙ୍କେ ଅଗୋଚର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଜିଣିଲା କେମନ୍ତେ ।
ବିଧି ହୋଇଲା ବାମ ମୋତେ ॥୨୪
ଏ ଶାଲ୍ୱ କୀଟ ପ୍ରାୟ ମୋତେ ।
ରାମଙ୍କୁ ଜିଣିଲା କେମନ୍ତେ ॥
ମନକୁ ନାହିଁ ମୋର ପ୍ରତେ ।
ବିଧି କି ବାମ ହେଲା ମୋତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ଭାଳନ୍ତି ହସ୍ତେ ଗଦା ଧରି ॥
ଦିଗେ ଦିଶନ୍ତି ଧୂମମୟେ ।
ଘୋର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭ୍ରମବାୟେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଗଗନେ ପ୍ରକାଶେ ବିମାନ ॥
ରବିକିରଣ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ଶାଲ୍ୱ ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ॥
ବସୁଦେବର କେଶ ଧରି ।
ଝିଙ୍କଇ ଘୋରନାଦ କରି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ମହାରୋଷେ ।
ବୋଲଇ ବଚନ ପରୁଷେ ॥୨୫
ଦେଖ ଏ ତୋ ପିତା ଅଧମ ।
ଯାହାର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ତୁ ଜନମ ॥
ଏହାର ଅର୍ଥେ ଦେହ ବହୁ ।
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ତୁ ବୋଲାଉ ॥
ଯେବେ ତୁ ବୋଲାଉ ସମର୍ଥ ।
ଆଜ ମରଣୁ ରଖ ତାତ ॥୨୬

ଏମନ୍ତେ କରଇ ଭର୍ତ୍ସନ ।
ଦୁଃସହ ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ ॥
ଆକର୍ଷି ବସୁଦେବ ଆଣି ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖଡ଼ଗେ ଶିର ହାଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ରଥକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲା ।
ବିମାନ ଗଗନେ ପଶିଲା ॥୨୭
ପିତା ମରଣ ଦେଖି ହରି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର ଶୋକ କରି ॥
ସ୍ୱଜନ ଅନୁଷଙ୍ଗ[୨] ଦୋଷେ ।
ନିଜ ପ୍ରକୃତି ମାୟା ଗ୍ରାସେ ॥
ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱଭାବେ ନିରଞ୍ଜନ ।
ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ॥
ଜଗତପତି ଜ୍ଞାନଗୁରୁ ।
କେବା ମହିମା ମୁଖେ କରୁ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ଅବଧାନ ॥
ଜ୍ଞାନପ୍ରକାଶେ ମାୟା ନାଶ ।
ସୁଜ୍ଞାନ ଗୋବିନ୍ଦେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଜାଣିଲେ ମୟମାୟା ବଳେ ।
ଶାଲ୍ୱ ଯୁଝଇ ମୋର ତୁଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ଦେଖିଲେ ରଥେ କେହି ନାହିଁ ॥
ନ ଦିଶେ ପିତା ଛିନ୍ନ ଶିର ।
ଦୂତ ହିଁ ହୋଇଲା ଅନ୍ତର ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଯେସନେ ନିଦ୍ରାବୋଧେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଘୋର ଅନ୍ଧାର ରିପୁଯାନ ।
ଗଗନେ ଦେଖି ଭଗବାନ ॥
ରିପୁ ମାରଣେ ସାବଧାନ ।
ଶୁଣ ହୋ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ॥୨୮,୨୯
ବେଦ ବଚନେ ଋଷିଗଣେ ।
ସେବନ୍ତି ଯାହାର ଚରଣେ ॥
ସ୍ମରଣ କରି ନାମ ହୃଦେ ।
ତରନ୍ତି ସଂସାର ପ୍ରମାଦେ ॥
ତାହାର କାହିଁ ଶୋକ ମୋହ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଜାତ ସ୍ନେହ ଭୟ ॥
ଲୀଳା ପ୍ରକାର ଅନୁମାନେ ।
ବିରୋଧ ଏ ମାତ୍ର ବଚନେ ॥

୧. ପଶୁମାର—କଂସେଇ । ୨. ଅନୁଷଙ୍ଗ—ସ୍ନେହ ।

ଅଖଣ୍ଡ ବିଜ୍ଞାନ ଯାହାର ।
ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନର ଈଶ୍ୱର ॥
ଯେ ପାଦପଦ୍ମ ସେବା ଫଳେ ।
ନିର୍ମଳଆତ୍ମା ଜ୍ଞାନବଳେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଅବିଦ୍ୟା ନାଶନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ-ମରଣେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଲଭନ୍ତି ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ହରି ।
ସକଳ ବିବାଦ ପାସୋରି ॥
ଯାର ସେବକେ ଏ ଜଗତେ ।
ମୋହ ନ ଯାନ୍ତି ମାୟାଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ତାହାର ମାୟାମୋହ କାହିଁ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥୩୦,୩୨
ଶାଲ୍ୱ ଗଗନ ପଥେ ଥାଇ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବାଣ ବରଷଇ ॥
ଦେଖି ତାହାର ରଥ ଶୂନ୍ୟେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବାଣେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ମୁନେ ॥
ତାହାର ଶସ୍ତ୍ର କଲେ ନାଶ ।
ତମ ଯେସନେ ରବିତ୍ରାସ ॥
ବର୍ମ ଖଡ଼ଗ ଧନୁ ଦଣ୍ଡ ।
କ୍ଷଣକେ କଲେ ବେନି ଖଣ୍ଡ ॥
ତାହାର ଶିରୋମଣି ହରି ।
ଗଦା ପ୍ରହାରେ ରଥ ଚୂରି ॥୩୩

ଗୋବିନ୍ଦ ହସ୍ତ ଗଦା ବେଗେ ।
ମାୟାବିମାନ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ଭାଙ୍ଗି ହୋଇଲା ଶତଖଣ୍ଡ ।
ଶବଦ ଶୁଭଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ॥
ଆକାଶେ ଦେଖନ୍ତି ବିବୁଧେ ।
ପଡ଼ିଲା ଜଳେ ସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ॥
ବିମାନୁଁ ପଡ଼ି ଅନ୍ତରାଳେ ।
ଶାଲ୍ୱ ମିଳିଲା ମହୀତଳେ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜେ ଗଦା ଘେନି ।
ଧାମନ୍ତେ କମ୍ପଇ ମେଦିନୀ ॥
ଭାଲ ପ୍ରହାରେ ଗଦାଧର ।
ଛେଦିଲେ ଗଦା ସଙ୍ଗେ କର ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଚକ୍ର କରେ ତୋଳି ।
ବେଗେ ଧାଇଁଲେ ବନମାଳୀ ॥
ଶାଲ୍ୱର ପ୍ରାଣ ନାଶିବାରେ ।
ସୁଦରଶନ କୃଷ୍ଣ କରେ ॥
ପ୍ରଳୟ ରବି ପ୍ରାୟ ତେଜେ ।
ଶୋହେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦକ୍ଷଭୁଜେ ॥
ତାହାର ତେଜେ କମ୍ପେ ମହୀ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ଉଦୟଗିରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗେ ।
ଯେହ୍ନେ ବିରାଜେ ପୂର୍ବଦିଗେ ॥୩୪,୩୫

ଚକ୍ର ପ୍ରହାରେ ଦାମୋଦର ।
ବେଗେ ଛେଦିଲେ ତାର ଶିର ॥
ମୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ।
ବିରାଜେ କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳେ ॥
ବାସବ ବଜ୍ରେ ବୃତ୍ର ଯେହ୍ନେ ।
ହାହା ଶବଦ ପୁରଜନେ ॥
ଶାଲ୍ୱ ଜୀବନ ତେଜରାଶି ।
ତକ୍ଷଣେ କୃଷ୍ଣଦେହେ ପଶି ॥
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ ନୀଳମେଘେ ।
ଦେବେ ଦେଖନ୍ତି ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥୩୬
ଏମନ୍ତେ ଶାଲ୍ୱ ନାଶ ଗଲା ।
ଅବନୀ ଉଶ୍ୱାସ ହୋଇଲା ॥
ବାଜଇ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଶବଦ ।
ନାଚନ୍ତି ଅପସରାବୃନ୍ଦ ॥
ତାହାର ସଖା ଦନ୍ତବକ୍ର ।
ଗୋବିନ୍ଦେ ହୋଇ ରିପୁଚକ୍ର ॥
ମିଳିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ଅଗ୍ରତ ।
ହୃଦେ ସୁମରି ଭ୍ରାତହିତ ॥୩୭
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ॥
ଭାରା ହରଣେ କୃଷ୍ଣ କଥା ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡେ ଭବବ୍ୟଥା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶାଲ୍ୱବଧୋ ନାମ ଦ୍ୱ୍ୟଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ର୍ୟଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦନ୍ତ ବିକଟ ବିଦୂରଥ । ବିନାଶ କଲେ ଯଦୁନାଥ ॥
ରାମ ବଧିଲେ ମୁନି ସୂତ । ତେୟାଅଶୀରେ ଏ ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ରାଜନ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥
ମଲେ ଯେ ଶାଲ୍ୱ ଶିଶୁପାଳ ।
ଯୁଦ୍ଧେ ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ମହାବଳ ॥

ଏହାଙ୍କ ସଖା ଦନ୍ତବକ୍ର ।
କୃଷ୍ଣେ ସାଧିଲା ରିପୁଚକ୍ର ॥
ସୁହୃଦ ଧର୍ମ ପରଲୋକେ ।
ଦେଖାଇ ଯୁଦ୍ଧ କଲା ଏକେ ॥
ଏକା ପାଦାନ୍ତିଂ[୧] କୋପ କରି ।
ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜେ ଗଦା ଧରି ॥

ଧରଣୀ କମ୍ପେ ପାଦଭରେ ।
ମିଳିଲା କୃଷ୍ଣର ଛାମୁରେ ॥୧,୨
ଦେଖି ତାହାର ମହାକାୟ ।
ସତ୍ୱରେ ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥
ରଥୁଁ ଓହ୍ଲାଇ ପାଦେ ଗମି ।
ଧାଇଁଲେ କରେ ଗଦା ଘେନି ॥

୧. ପାଦାନ୍ତି—ପାଦରେ ଗ୍ଲି ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସମୁଦ୍ର ଲଙ୍ଘେ ଯେହ୍ନେ ତୀର ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ତା ଛାମୁର ॥୩
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଗଦା ଟେକି ।
କୋପେ ବୋଲଇ ମହାବଳୀ ॥
ଆଜ ମୋହର ଭାଗ୍ୟରାଶି ।
ତୁ ମୋର ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ଆସି ॥
ପଡ଼ିଲୁ ଯିବୁ ଆଉ କାହିଁ ।
ରେ ଦୁଷ୍ଟ ମୁଖ ତୋ ନ ଗ୍ରହି ॥୪
ମୋର ମାତୁଳସୁତ ତୁହି ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଟୁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ॥
ଧିକ ତୋହର ଶସ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ।
ତୋତେ ମାରଣେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ॥
ଏ ବଜ୍ରକଳ୍ପ ଗଦାଘାତେ ।
ଆଜ ପେଷିବି ଯମପଥେ ॥୫
ତୋହର ସଙ୍ଗେ କରି ରଣ ।
ଆଜ ଶୁଝିବି ଭ୍ରାତୃଋଣ ॥
ତୁ ବନ୍ଧୁରିପୁ ମୋ ବଇରୀ ।
ମୁଁ ଆଜ ରଣେ ତୋତେ ମାରି ॥
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ହୋଇବି ଆନନ୍ଦ ।
ବ୍ୟାଧିକି ଯେସନେ ଔଷଧ ॥
ରୋଗ ନ ମଲେ ଦେହ ମରେ ।
ବ୍ୟାଧି ଚିକିତ୍ସା ଯେ ନ କରେ ॥୬
ଏମନ୍ତେ କଟୁ ବାକ୍ୟ ବୋଲି ।
ଦକ୍ଷିଣଭୁଜେ ଗଦା ତୋଳି ॥
ପିଟିଲା ଗୋବିନ୍ଦର ମୁଣ୍ଡେ ।
ଘୋର ଶବଦ କରି ତୁଣ୍ଡେ ॥୭

ଗଦା ପ୍ରହାରେ ରଣ ମଧ୍ୟେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ନ ଚଳିଲେ ପାଦେ ॥
ବିଷମ ଗଦାଘାତ ସହି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
କଉମୋଦକୀ ଗଦା କରେ ।
କୋପେ ପିଟିଲେ ତା ଉପରେ ॥
ପୁଣ କୌମୋଦୀ ଗଦା ବେଗେ ।
କୋପେ ବୁଲାଇ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ହୁଂକାର କରି ବାହୁବଳେ ।
ପିଟିଲେ ତାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ॥୮
ଗଦା ପ୍ରହାରେ ହୃଦ ଫାଟି ।
ପଡ଼ିଲା ମହୀତଳେ ଲୋଟି ॥
ତୁଣ୍ଡରୁ ଗଳଇ ରୁଧିର ।
ଜନେ କରନ୍ତି ହାହାକାର ॥
ପ୍ରସାରି କେଶ ପାଦ କର ।
ରଣେ ପଡ଼ିଲା ମହାବୀର ॥୯
ତାର ଶରୀରୁ ଶୂନ୍ୟତେଜ ।
ଯେହ୍ନେ ଉଦିତ ଗ୍ରହରାଜ ॥
ପଶିଲା କୃଷ୍ଣଦେହ ମଧ୍ୟେ ।
ଗଗନେ ଦେଖନ୍ତି ବିବୁଧେ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ସଭା ମଧ୍ୟେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଶିଶୁପାଳ ବଧେ ॥୧୦
ଦେଖିଣ ଦନ୍ତବକ୍ର ହତ ।
ତାହାର ଭ୍ରାତ ବିଦୂରଥ ॥
ଭାଇମରଣ ଶୋକେ ତାପି ।
ରୋଷେ ବଦନ ଓଷ୍ଠ ଚିପି ॥

ଖଡ଼ଗ ଚର୍ମ କରେ ଧରି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସମରେ ଆବୋରି ॥
ନିଷ୍ଠୁର ବାକ୍ୟ କହେ ତୁଣ୍ଡେ ।
ବଜ୍ର ପ୍ରହାର ଯେହ୍ନେ ମୁଣ୍ଡେ ॥୧୧
ଦେଖି ତାହାର ବ୍ୟଗ୍ରଗତି ।
ଚକ୍ରପ୍ରହାରେ ଯଦୁପତି ॥
ବେଗେ ଛେଦିଲେ ତା କପାଳ ।
ବିରାଜେ କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ॥
ମୁଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା ଭୂମିଗତେ ।
ପ୍ରାଣ ପଶିଲା ଗୋପୀନାଥେ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ଶାଲ୍ୱ ଶିଶୁପାଳ ।
ସଂହାରି ମଦନଗୋପାଳ ॥
ଦନ୍ତବିକଟ ବିଦୂରଥ ।
କୃଷ୍ଣର ହସ୍ତେ ହୋଇ ହତ ॥
ପଶିଲେ ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ଯେ ଅବା ମଲେ କୃଷ୍ଣ ରଣେ ॥୧୩
ମୁନି କରନ୍ତି ଜୟବାଣୀ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜେ ସୁରଲୋକେ ।
ନାରୀ ନାଚନ୍ତି କଉତୁକେ ॥
ଯକ୍ଷ କିନ୍ନର ବିଦ୍ୟାଧରେ ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାବନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ॥
କୃଷ୍ଣବିଜୟ କଉତୁକେ ।
ଆନନ୍ଦ ପୁର-ନରଲୋକେ ॥
ଯାଦବ ବଳ ସଙ୍ଗେ ହରି ।
ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରକା ନଗରୀ ॥୧୪,୧୫
ସେ ହରିଚରଣ ପଙ୍କଜେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଜେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦନ୍ତବକ୍ରବିଦୂରଥବଧୋ ନାମ ତ୍ର୍ୟଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁରଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଭାଗବତ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନରହରି ।
ମନୁଷ୍ୟରୂପେ ଅବତରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ମାୟା ଅପ୍ରମିତ ।
ସେ କାହୁଁ ହେବେ ପରାଜିତ ॥
ଏ ନର ପଶୁଙ୍କର ମତ ।
ଏ ନୋହେ ପୁଣି ପରମାର୍ଥ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ପୀଡ଼ନ୍ତି ଅସୁରେ ।
ବିନାଶ ହୁଅନ୍ତି ସମରେ ॥୧୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ହଳପାଣି ॥
କୁରୁପାଣ୍ଡବ ଘୋରତମ ।
ଜାଣିଲେ ଯୁଦ୍ଧର ଉଦ୍ୟମ ॥
ମଧ୍ୟସ୍ଥପଣେ ଯଦୁପତି ।
ତୀର୍ଥ ଗମନେ ବ୍ୟାଜମତି॥ ॥୧୭
ଯାଇ ମିଳିଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ।
ପର୍ଶୁରାମର କୀର୍ତ୍ତି ଯତ୍ର ॥
ସ୍ନାହାନ ସାରି ରାମ ହ୍ରଦେ ।
ଦେବତା ପିତୃଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଜଳ ତର୍ପଣେ ତୋଷି ମନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଦେଇ ମହୀଦାନ ॥
ଗମନ୍ତି ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ ।
ସଙ୍ଗେ ସକଳ ବିପ୍ରବରେ ॥୧୮
ପୃଥୁ ଉଦକ ବିନ୍ଦୁସର ।
ଏ ବେନି ତୀର୍ଥେ ହଳଧର ॥
ପିତୃ ଦେବତା ବିପ୍ର ପୂଜି ।
ତ୍ରିତକୂପକୁ ପୁଣ ଭଜି ॥
ସୁଦରଶନ ସୁବିଶାଳ ।
ଏ ବେନି ତୀର୍ଥେ କାମପାଳ ॥

ଆନନ୍ଦେ ସାରି ନିତ୍ୟକର୍ମ ।
ବ୍ରହ୍ମତୀର୍ଥରେ ଆଗମନ ॥
ପୁଣ ମିଳିଲେ ଚକ୍ରତୀର୍ଥେ ।
ସୁପ୍ରାଚୀ ସରସ୍ୱତୀ ପଥେ ॥୧୯
ଯମୁନାସ୍ନାନ ସାରି ଧୀରେ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ଗଙ୍ଗାତୀରେ ॥
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ମିଳିଲେ ନଇମିଷାରଣ୍ୟେ ॥
ଷାଠିସହସ୍ର ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି ତହିଁ ବସି ॥୨୦
ରାମଙ୍କୁ ମୁନିଜନେ ଦେଖି ।
ତକ୍ଷଣେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ପାଛୋଟି ଗଲେ କିଛି ଦୂରେ ।
ପୂଜିଲେ ଅତିଥି ବେଭାରେ ॥
ଆଦରେ ଆଣି ତୋଷମନେ ।
ରାମଙ୍କୁ ବସାଇ ଆସନେ ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ମୁନିଗଣ ।
ଏମନ୍ତେ ଲୋମହରଷଣ ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ସେ ଯୁକତେ ।
ଆସନେ ରାମର ଅଗ୍ରତେ ॥
ବସି କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଦେଖି ପାଇଲେ ରାମ ବ୍ୟଥା ॥୨୧,୨୨
ମନେ ଭାଳନ୍ତି ରାମ ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ତ ଅବଜ୍ଞା କଲା ମୋତେ ॥
ଏ ଶୂଦ୍ର ହୋଇ ବିପ୍ର ମଧ୍ୟେ ।
ଧର୍ମାଦି ଶିକ୍ଷା ଅନୁବାଦେ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ଗର୍ବ କଲା ।
ମୋତେ ଆସନ ନ ତେଜିଲା ॥
କେମନ୍ତେ ଧର୍ମ ବିପ୍ରଜନେ ।
କହେ ଅନୁବାଦ ବଦନେ ॥
ଏ ବଡ଼ ମୋତେ ବିପରୀତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରତିଲୋମ ଜାତ ॥୨୩,୨୪

ଯେଣୁ ଏ ବ୍ୟାସଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ।
ଜାଣଇ ଯେ ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ॥
ପୁରାଣ ଇତିହାସ ଆଦି ।
ଏ ସର୍ବ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଦୀ ॥
କେବଳ ଆତ୍ମାକୁ ନ ଜାଣେ ।
ଅବିନୀତ ଏ ପରମାଣେ ॥
ଦମ୍ଭେ ଏ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାଇ ।
ମୋତେ ନ ଜାଣେ ଗର୍ବ ବହି ॥
ନଟର ପ୍ରାୟ ଦୁରାଗ୍ରହ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଗର୍ବ ଅହଙ୍କାର ॥
ଏହାର ଧର୍ମ ବିଦ୍ୟା ଯେତେ ।
ନିଶ୍ଚେ ନୁହନ୍ତି ଗୁଣ ଅର୍ଥେ ॥୨୫,୨୬
ଏହାକୁ ଦଣ୍ଡିବାର ଅର୍ଥେ ।
ମୋ ଅବତାର ଏ ଜଗତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ହୃଦରେ ବିଗ୍ରହି ।
ଅନନ୍ତ ବଳ ଆଗସରି ॥
ଯେ ରାମ ଆତ୍ମାଗୁଣେ ରତ ।
ବିଧାତା ଫଳ ବିପରୀତ ॥
ହସ୍ତେ ଯେ ଥିଲା କୁଶମୁଷ୍ଟି ।
ତାମସ ଗୁଣେ କୋପଦୃଷ୍ଟି ॥
କୁଶକୁ ଘେନି ଅତି କୋପେ ।
ମିଳିଲେ ତାହାର ସମୀପେ ॥
କୋପେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗୁରୁତର ।
କୁଶେ ଛେଦିଲେ ତାର ଶିର ॥୨୭,୨୮
ହା ହା ଶବଦେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ରାମଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ଖେଦମନେ ॥
ସଙ୍କରଷଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଜଗତ କାରଣ ।
ଏ ବଡ଼ ପାପ ଆଚରଣ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟସପ୍ତତିତମ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ψ 'ମଧ୍ୟସ୍ଥପଣେ....ବ୍ୟାଜମତି' ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ପକ୍ଷର ସମର୍ଥନ ନ କରି ବଳରାମ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଛଳରେ ଖସିଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ।

ଆଗମ ନିଗମ ଏ ବାଦ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ କଲ ବ୍ରହ୍ମ ବଧ ॥୨୯
ଭୋ ନାଥ ମହାଯଜ୍ଞ ଅର୍ଥେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ଅଣାଇ ସମସ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ଆସନେ ବସାଇଲୁଁ ।
ବଳ ଆୟୁଷ ବିସ୍ତାରିଲୁଁ ॥
ସ୍ଥାପିଲୁଁ କରି ଅଭିମତ ।
ଯାବତ ଯଜ୍ଞ ସମାପତ ॥୩୦
ତୁ ଏବେ କଲୁ ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
ଏବେ ଆଚର ଦୀକ୍ଷାଧର୍ମ ॥
ତୁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଭଗବାନ ।
ପାଳ ତୁ ନିଗମ ବଚନ ॥
ଲୋକସଂଗ୍ରହ[୧] ହେତୁ କର ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମବଧ ପ୍ରତିକାର ॥୩୧,୩୨
ଶୁଣି ଚକିତ ହଳଧର ।
ବୋଲନ୍ତି ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ॥
ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିଗଣ ।
କହ ଏ ହତ୍ୟାର କାରଣ[୨] ॥
ଲୋକ ବେଭାରେ ଯଥାବିଧି ।
ପ୍ରଥମ କଳ୍ପେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
କହ କି କରିବି ଉପାୟ ।
ଯେମନ୍ତେ ହତ୍ୟା ଯିବ କ୍ଷୟ ॥
ମୁଁ ପୁଣ ତୁମ୍ଭ ଯଜ୍ଞ ଅର୍ଥେ ।
ସାଧିବି ନିଜ ଯୋଗମତେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଜୀଆଇବି ମୁହିଁ ।
ବଳ ଶଉର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ ॥

ସ୍ଥାପିବି ଏ ମୋହର ସତ୍ୟ ।
ଯାବତ ଯଜ୍ଞ ସମାପତ ॥୩୩,୩୪
ଏମନ୍ତେ ରାମ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବିପ୍ରେ ବୋଲନ୍ତି ମନେ ଗୁଣି ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ହଳଧର ।
ଏ ସତ୍ୟ ବଚନ ଆମ୍ଭର ॥
ମରଣେ ନୋହିବ ଏ ଗ୍ରସ୍ତ ।
ତୋହର ବଚନ ଯେମନ୍ତ ॥
ଯଜ୍ଞେ ଏ ଥିବ ଆମ୍ଭ ମେଳେ ।
ଧର୍ମ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପ୍ରଶ୍ନ କାଳେ ॥୩୫
ବିପ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ୟ ସାଧୁବାଣୀ ।
ରାମ ବୋଲନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ॥
ଆତ୍ମାରୁ ଆତ୍ମାର ସମ୍ଭୂତ ।
ଏ ବେଦବାକ୍ୟ ଅନୁମତ ॥
ଏହାର ପୁତ୍ରକୁ ବସାଇ ।
ବଳ ଆୟୁଷ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇ ॥
ପିତାହୁଁ ହେଉ ଗୁଣକର ।
ଏମନ୍ତ କହି ହଳଧର ॥
ତାର ପୁତ୍ରକୁ ସାବଧାନେ ।
ବସାଇ ପିତାର ଆସନେ ॥
ବୋଇଲେ ହୁଅ ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧି ।
ପିତାହୁଁ ଅଧିକେ ସୁବୁଦ୍ଧି ॥
ଏମନ୍ତେ ସ୍ଥାପି ତାର ସୁତ ।
ବୋଲନ୍ତି ରେବତୀର କାନ୍ତ ॥
ଏବେ କରିବି କିସ କହ ।
ବିପ୍ରେ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ॥୩୬,୩୭

ଶୁଣି ଆନନ୍ଦେ ମୁନିଗଣ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥
ଇଲ୍ୱଳ ନାମେ ମହାସୁର ।
ବଲ୍ୱଳ ତାହାର କୁମର ॥
ନିତ୍ୟେ ପାର୍ବଣ ଯୋଗେ ଆସେ ।
ଆମ୍ଭର ଯଜ୍ଞକର୍ମ ନାଶେ ॥୩୮
ସେ ଦୁରାତ୍ମର ନାଶ ଗଲେ ।
ଯଜ୍ଞ କରିବୁ ଆମ୍ଭେ ଭଲେ ॥
ଶଶୀ ପ୍ରଳୟ ନିଶି[୩] ଜାଣି ।
ତିରିଶ ଦିବସ ସେ ଗଣି ॥
ରାତ୍ରେ ମିଳଇ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ।
ରାକ୍ଷସ ମାୟାଯୋଗ ବଳେ ॥
ପୂୟ ଶୋଣିତ ମଳ ମୂତ୍ର ।
କୁଣ୍ଡେ ବରଷେ ଅପ୍ରମିତ ॥
ତାହାକୁ କର ନାଥ ହତ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କରାଅ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ॥୩୯
ଭାରତ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ପୁରୀ ।
ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ॥
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାଦଶ ଯେ ମାସ ।
ଭ୍ରମିବ ପୁର ଗ୍ରାମ ଦେଶ ॥
ଏମନ୍ତେ ହତ୍ୟା ଯିବ ନାଶ ।
ନିର୍ମଳେ ନିଜ ପୁରେ ବାସ ॥୪୦
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତା ଶୁଣି ରାମ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ଅସୁର ଆଗମନ ଗୃହିଁ ।
ଯଜ୍ଞେ ରହିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ବଳଭଦ୍ରେଣ ସୂତବଧୋ ନାମ ଚତୁରଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

୧. ଲୋକସଂଗ୍ରହ—ଲୋକଶିକ୍ଷା, ଜନକଲ୍ୟାଣ । ୨. କାରଣ—ପ୍ରତିକାର । ୩. ଶଶୀ ପ୍ରଳୟ ନିଶି—ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରି ।

ପଞ୍ଚାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପଞ୍ଚାଅଶୀରେ କାମପାଳ । ବିନାଶି ଅସୁର ବଲ୍ୱଳ ॥
ସୂତ ମୁନିଙ୍କ ବଧ ଦୋଷ । ତୀର୍ଥ ସ୍ନାନରେ କଲେ ନାଶ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାଜା ଆଗେ ।
ରାକ୍ଷସ ମିଳି ଯଜ୍ଞଭାଗେ ॥
ଶଶୀ ପାର୍ବଣ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବାତ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥
ଧୂଳି ପୂରିଲା ଦଶଦିଶେ ।
କୁତ୍ସିତ ପୂୟ ଗନ୍ଧବାସେ ॥୧
ବଲ୍ୱଳବୀର ମହାରୋଷେ ।
ଆସ୍ଥାଦି ଅମେଧ୍ୟ ବରଷେ ॥
ଯଜ୍ଞ ନାଶନେ ମହାବୀର ।
ମାୟା ପ୍ରକାଶେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ଭୟେ ଗ୍ରହାନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମମୁନି ।
ମିଳିଲା ହସ୍ତେ ଶୂଳ ଘେନି ॥
ଘୋର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମହାକାୟେ ।
ଓଷ୍ଠ କାମୋଡ଼ି କୋପେ ଗ୍ରହେଁ ॥୨
ତାର ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ପାଶେ ।
ଅନଳଖଣ୍ଡ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥
ତପତତମ୍ବା ପ୍ରାୟ ଦାଢ଼ି ।
ବଦନୁଁ ଶୁଭେ ଘୋର ରଡ଼ି ॥
ବିକଟଦନ୍ତ ତାର ମୁଖେ ।
ଭ୍ରୂକୁଟି କୁଟିଳ ତିର୍ଯ୍ୟକେ ॥୩
ଦେଖି ତାହାର ଦୁଷ୍ଟଗତି ।
ହଳ ସୁମରି ଯଦୁପତି ॥
ହସ୍ତ ପାତିଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ।
ହଳ ମିଳିଲା ଆସି ବେଗେ ॥
ଘୋର ଦାନବ ନିବାରଣେ ।
ମୁଷଳ ମିଳିଲା ତକ୍ଷଣେ ॥୪

ଗଗନେ ଦେଖି ତା ଶରୀର ।
ଲଙ୍ଗଳ ଅଗ୍ରେ ନୀଳାମ୍ବର ॥
ଆକର୍ଷି ଆଣି ଯଜ୍ଞଦାଣ୍ଡେ ।
ମୁଷଳ ପ୍ରହାରିଲେ ମୁଣ୍ଡେ ॥୫
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ।
ତଳେ ପଡ଼ିଲା ମୃତପିଣ୍ଡ ॥
ରୁଧିର ଗଳେ ତା ବଦନେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲା ଘୋର ସ୍ୱନେ ॥
ଶବଦ ଦଶଦିଗେ ପୂରି ।
ବାସବ ବଜ୍ରେ ଯେହ୍ନେ ଗିରି ॥୬
ଅବନୀ ହୋଇଲା ଉଶ୍ୱାସ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମିଳି ରାମ ପାଶ ॥
କଲ୍ୟାଣ କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ।
ନିଗମ ବାକ୍ୟ ଅନୁବାଦେ ॥
ପୁଷ୍ପ ବରଷି ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶଇ ଧରଣୀ ॥
ରାମେ ପୂଜିଲେ ମହାଜନେ ।
ବୃତ୍ର ବିନାଶେ ଇନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ॥୭
ନାନା କୁସୁମେ ପରିମଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବାଇ ବନମାଳ ॥
ନୀଳଦୁକୂଳ ରତ୍ନମଣି ।
ପୂଜିଲେ ହରଷରେ ଘେନି ॥୮
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ହୋଇ ଅନୁଜ୍ଞାତ[୧] ।
ହରଷେ ରୋହିଣୀର ସୁତ ॥
ଚଳିଲେ ତୀର୍ଥର କାରଣେ ।
ମିଳିଲେ କଉଶିକୀ ସ୍ଥାନେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କଉଶିକୀ ଜଳେ ।
ସ୍ନାନ ସାରିଲେ ବିପ୍ରମେଳେ ॥

ମିଳିଲେ ମାନସରୋବରେ ।
ଯହୁଁ ସରଯୂ ଅବତରେ ॥୯
ସରଯୂ ଅନୁସ୍ରୋତେ ଚଳି ।
ବେଣୀ ପ୍ରୟାଗେ ଯାଇ ମିଳି ॥
ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର ସଙ୍ଗମେ ।
ପ୍ରୟାଗ ତୀର୍ଥେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ରାମ ସାରିଲେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ।
ପିତୃଦେବଙ୍କୁ ଜଳଦାନ ॥
ପୁଲହାଶ୍ରମ ତହୁଁ ଗଲେ ।
ଋଷି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ତୁଲେ ॥୧୦
ସୁଖେ ଗମିଣ ଯଦୁପତି ।
ମିଳିଲେ ଗଣ୍ଡୁକୀ ଗୋମତୀ ॥
ବିପାଶା ଶୋଣ ନଦୀ ଜିଣି ।
ଗୟା ଗମିଲେ ହଳପାଣି ॥
ପିଣ୍ଡେ ଉଦ୍ଧରି ପିତୃଗଣ ।
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ତୋଷମନ ॥
ତହୁଁ କେତେହେଁ ଦିନ ଚଳି ।
ଗଙ୍ଗାସାଗରେ ଯାଇ ମିଳି ॥୧୧
ସ୍ନାନ ସାରିଣ କାମପାଳ ।
ଚଳିଲେ ମହେନ୍ଦ୍ର ଅଚଳ ॥
ତହିଁ ଦେଖିଲେ ପର୍ଶୁରାମ ।
ଯେ ଯୋଗୀଜନେ ଶୁଦ୍ଧଧାମ ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ଗମନ କଲେ ହଳଧର ॥
ସପତ ଗୋଦାବରୀ ବେଣୀ ।
ପମ୍ପା ଯେ ଭୀମରଥୀ ଜିଣି ॥୧୨
କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କୁ ଦେଖିବାରେ ।
ମିଳିଲେ ଯାଇ ଶ୍ରୀଶଇଳେ ॥

୧. ଅନୁଜ୍ଞାତ—ଅନୁମତିପ୍ରାପ୍ତ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ରୁଦ୍ରଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ଦ୍ରବିଡ଼େ ଗଲେ ହଳଧର ॥
ବେଙ୍କଟପ୍ରଭୁ ଦରଶନ ।
ଆନନ୍ଦେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ॥୧୩
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ତପନିଷ୍ଠୀ ।
ପୁଣି ମିଳିଲେ କାମକୋଟୀ ॥
କାଞ୍ଚିକାବେରୀ ତହୁଁ ଗଲେ ।
ଯୋଗୀଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ଶ୍ରୀରଙ୍ଗତୀର୍ଥ ତହିଁ କରି ।
ନିତ୍ୟ ସନ୍ନିଧେ ଯହିଁ ହରି ॥୧୪
ଋଷଭଗିରି ବିଷ୍ଣୁସ୍ଥାନ ।
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ମଧୁବନ ॥
ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖେ ଅପ୍ରମାଦେ ।
ରାମ ଚଳିଲେ ସେତୁବନ୍ଧେ ॥
ଦୁରିତ ଦହେ ଦରଶନେ ।
ରାମ ପୂଜିଲେ ତୋଷମନେ ॥୧୫
ରଘୁନାଥଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ।
ଧେନୁ ଉତ୍ସର୍ଗିଲେ ଅୟୁତେ ॥
ତହୁଁ ଆନନ୍ଦେ କାମପାଳ ।
ମିଳିଲେ ପୁଣ୍ୟ କୃତମାଳ ॥
ତହୁଁ ଚଳିଲେ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ।
ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ବିପ୍ର ଘେନି ॥
ମଳୟ କୁଳାଚଳ ଦେଶେ ।
ମିଳି ଅଗସ୍ତି ମୁନି ପାଶେ ॥
ଚରଣେ କରି ନମସ୍କାର ।
ଆଶିଷ ଘେନି ତାହାଙ୍କର ॥
ଦକ୍ଷିଣ ସିନ୍ଧୁ ତୀରେ ମିଳି ।
ରାମ ଦେଖିଲେ ଭଦ୍ରକାଳୀ ॥୧୬,୧୭
ଦୁର୍ଗା ନିକଟୁଁ କୁମ୍ଭମାସେ ।
ରାମ ଚଳିଲେ ମନ ତୋଷେ ॥

ଉତ୍ତମ ପଞ୍ଚଅପସର* ।
ତହିଁ ମିଳିଲେ ହଳଧର ॥
ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ସନ୍ନିହିତ ।
ତହିଁ ଉତ୍ସର୍ଗି ଧେନୁ ଯୂଥ ॥୧୮
ତହୁଁ ଆନନ୍ଦେ ବଳରାମ ।
କେରଳ ନଗରେ ଆଗମ ॥
ତ୍ରିଗର୍ତ୍ତଦେଶ ତହୁଁ ଦେଖି ।
ରାମ ମିଳିଲେ ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ॥
ଗୋକର୍ଣ୍ଣତୀର୍ଥ ମହାସ୍ଥାନ ।
ଯହିଁ ଧୂର୍ଜଟି ସନ୍ନିଧାନ ॥୧୯
ତହୁଁ ଭେଟିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟାଦେବୀ ।
ବ୍ୟାସନନ୍ଦିନୀ ପାଦେ ସେବି ॥
ତହୁଁ ଗମନ ପୂର୍ବମୁଖେ ।
ମିଳିଲେ ଯାଇ ଶୂର୍ପାରକେ ॥
ତାପୀ ପୟୋଷ୍ଣୀ ବିନ୍ଧ୍ୟା ସେବି ।
ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଭୁବି ॥୨୦
ତହୁଁ ଗମନ ରେବାତୀରେ ।
ପ୍ରବେଶ ମାହିଷ୍ମତୀ ପୁରେ ॥
ସ୍ନାହାନ କରି ମନୁ ତୀର୍ଥେ ।
ଧେନୁ ଉତ୍ସର୍ଗି ଶିବ ଅର୍ଥେ[୧] ॥
ସନ୍ତୋଷେ ରୋହିଣୀ ନନ୍ଦନ ।
ପ୍ରଭାସେ ପୁଣି ଆଗମନ ॥୨୧
ବନ୍ଦିଲେ ବିପ୍ରଙ୍କ ଚରଣ ।
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ॥
କୁରୁପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ବାଣୀ ।
ବିପ୍ରଙ୍କ ମୁଖୁଁ ରାମ ଶୁଣି ॥
ଅନେକ ରାଜା ଗଲେ ନାଶ ।
ବଳାକ୍ଷୌହିଣୀ ଅଷ୍ଟାଦଶ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ହଳଧର ।
ବୋଇଲେ ଗଲା ମହୀଭାର ॥

ସୁଜନେ ନାହିଁ ଦୁଷ୍ଟବାଧା ।
ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଲା ଶେଷ ଗଦା ॥
ଶେଷେ ଯୁଝନ୍ତି ବେନି ଜନ ।
ଦୁର୍ଜୟ ଭୀମ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥
ବିଷମ ଶୁଣି ଗଦାଯୁଦ୍ଧ ।
ରାମ ମିଳିଲେ ରଣ ମଧ୍ୟ ॥୨୨,୨୩
ରାମଙ୍କୁ ଦେଖି ଧର୍ମସୁତ ।
ସଙ୍ଗେ ଅଛନ୍ତି ତିନି ଭ୍ରାତ ॥
କୃଷ୍ଣ ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ମେଳେ ।
ତା ଦେଖି ରାମ ସୁଖଭୋଳେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ଧର୍ମନନ୍ଦନ କର ଧରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ରାମ ପାଦେ ନମି ।
କିଛି ନ ବୋଲି ହେଲେ ତୁନି ॥୨୪
ରାମ ଗ୍ରହିଁଲେ ବେନି ବୀର ।
ଗଦା ସମରେ ମହାଘୋର ॥
ବାରିବା ଅର୍ଥେ ବିଗ୍ରହିଲେ ।
ଦେଖି ଗୋବିନ୍ଦ ମାୟା କଲେ ॥
ଦେଖି ମଣ୍ଡଳ ଗଦାଗତି ।
ବୋଲନ୍ତି ରେବତୀର ପତି ॥୨୫
ଶୁଣ ହୋ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଭୀମ ।
ଗଦାସମରେ ତୁମ୍ଭେ ସମ ॥
ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ବଳେ ଅଧିକ ଭୀମସେନ ॥
ଏ ଗଦା ରଣେ ଫଳ ନାହିଁ ।
ସଂଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ ଦୁଇ ଭାଇ ॥୨୬,୨୭
ଗଦା ପ୍ରହାରେ ଦୃଢ଼ମତି ।
ରାମର ବାକ୍ୟ ନ ଶୁଣନ୍ତି ॥
ଘୋର ସମରେ ପ୍ରହାରନ୍ତି ।
ରାମ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ଗତି ॥

୧. ଶିବ ଅର୍ଥେ—କଲ୍ୟାଣ ବା ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ।

* ପଞ୍ଚାପ୍ସର ତୀର୍ଥ ଅନନ୍ତଶୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ (ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ତିରୁଅନନ୍ତପୁରମ୍) ଅବସ୍ଥିତ । ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣି ଋଷି ଏହି ସରୋବର ଖନନ କରାଇଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ ଅଛି । ଏଠାରେ ଶାତକର୍ଣ୍ଣି ବା ମନ୍ଦକର୍ଣ୍ଣି ନାମକ ଋଷି ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଠୋର ତପସ୍ୟାରେ ଭୀତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ତପୋଭଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ର ପାଞ୍ଚଜଣ ଅପ୍ସରାଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଏହି ସରୋବର ଜଳ ଭିତରେ ଶାତକର୍ଣ୍ଣୀ ଋଷି ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଚଜଣ ଅପ୍ସରାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ହ୍ରଦ ଗର୍ଭରୁ ସର୍ବଦା ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କ ଗୀତବାଦ୍ୟ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ ବୋଲି ପ୍ରବାଦ ଅଛି ।

ବନ୍ଧ ବଇର ବିଗ୍ରହନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦମନେ ଦ୍ୱାରାବତୀ ॥
ମିଳିଲେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ।
ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଉଗ୍ରସେନ ॥
ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ଯଦୁବଳ ।
କରନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ କୋଳ ॥୨୮,୨୯
ଏମନ୍ତେ ରହି ଦିନାକେତେ ।
ମିଳିଲେ ନଇମିଷ ତୀର୍ଥେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ଯେ ଥିଲେ ମୁନିଜନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ରାମର ବଚନେ ॥
ରାମଙ୍କୁ କରାଇଲେ ଯାଗ ।
ନିବୃତ୍ତି କ୍ରିୟା ଅନୁରାଗ ॥୩୦
ସନ୍ତୋଷେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ।
ମୁନିଙ୍କି ଦେଲେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଯାହାର ମାୟାବଳେ ବିଶ୍ୱ ।
ରବିର ପ୍ରାୟେ ଦୃଶ୍ୟାଦୃଶ୍ୟ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନିଜ ନାରୀ ।
ସେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ କରି ॥
ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ଶଶାଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ବିରାଜଇ ॥୩୧,୩୨
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣ କର୍ମ ।
ରାଜନ ଏକମନେ ଶୁଣ ॥
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ଅବତାର ।
କେ କହୁ ମହିମା ତାଙ୍କର ॥୩୩
ଏ ରାମ କର୍ମ ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ମାୟା ଗହନେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଉଭୟ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ସେବକ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଲଭନ୍ତି ଭକତି ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥୩୪

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବଳଦେବତୀର୍ଥଯାତ୍ରାନିରୂପଣଂ ନାମ ପଞ୍ଚାଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

ଷଡ଼ଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଦାମାର ସଙ୍ଗେ । ଗୁରୁ ଭବନ କଥାରଙ୍ଗେ ॥
ପଗ୍ବରି ଲଭିଲେ ଆମୋଦ । ଛୟାଅଶୀରେ ଏ ସଂବାଦ ॥

ଶୁକ ଚରଣେ ଦେଇ ଶିର ।
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ଅନନ୍ତ ଚରିତ ।
ଶୁଣି ହୋଇଲି କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ମହାତ୍ମା ଅନନ୍ତର ବାଣୀ ।
ଆତ୍ମା ପବିତ୍ର କଲି ଶୁଣି ॥
ସଙ୍କରଷଣ କର୍ମ ଯେତେ ।
ଅନନ୍ତ ବଳ ଅପ୍ରମିତେ ॥
ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଧରି ।
ଦେବେ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ କରି ॥
ଅଧର୍ମ ନାଶି ଧର୍ମ ରକ୍ଷା ।
ପୂରାଇ ସାଧୁ ମନ ବାଞ୍ଛା ॥
ହରିଲେ ଧରଣୀର ଭାର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ଆବର କର୍ମ କଲେ ଯେତେ ।
ଭୋ ମୁନି କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରିତ ଅବିରତ ।
ଶୁଣି କେ ହୋଏ ତୋଷଚିତ୍ତ ॥
କାମ୍ୟ ସଙ୍କଳ୍ପେ ମୂଢ଼ଜନ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ହୋଇ ଛନ୍ନ ॥
ଯନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ମାୟାପାଶ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଜନ୍ମ କରେ ନାଶ ॥୧,୨
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ନିରତେ ଗୁଣେ ଯେ ବଚନେ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି ବାକ୍ୟ ସାର ।
ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ନୋହେ ସାର ॥
ଯେ ହସ୍ତ କରେ ବିଷ୍ଣୁକର୍ମ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ହସ୍ତ ଧର୍ମ ॥
ସ୍ଥିର ଜଙ୍ଗମ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ଅନନ୍ତ ଘଟେ ଛନ୍ତି ପୂରି ॥
ଏ ଭାବେ ଯେ କରଇ ଧ୍ୟାନ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ଶୁଦ୍ଧ ମନ ॥
କୃଷ୍ଣର ଗୁଣ ଗାଥା ବାଣୀ ।
ଯେ କର୍ଣ୍ଣେ ନିରନ୍ତରେ ଶୁଣି ॥
ତାହାକୁ କର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଲେଖି ।
ଅନ୍ୟଥା ଭୂମିବିଳ ଲକ୍ଷି ॥୩
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଯେତେ ଦେହୀ ।
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ହରି ଥାଇ ॥
ଯେ ଜାଣି କରେ ନମସ୍କାର ।
ନିଶ୍ଚେ ତାହାକୁ ବୋଲି ଶିର ॥
କୃଷ୍ଣର ରୂପ ଯେ ଲୋଚନ ।
ନିରତେ କରେ ଦରଶନ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି ଚକ୍ଷୁ ଏକା ।
ଅନ୍ୟ ସେ ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରିକା ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଆବର ତା ସେବକ ।
ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ଉଦକ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯାହାଙ୍କ ଶରୀରେ ଲାଗଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଧନ୍ୟ ଦେହ ବହି ॥୪

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ରାଜା ମୁଖେ ।
ଶୁକ ଲୋଚନ ବୁଜି ସୁଖେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ମନ ଦେଇ ।
କହନ୍ତି ରାଜାମୁଖ ଚାହିଁ ॥୫

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ।
ପୂର୍ବେ ଦରିଦ୍ର ବିପ୍ରେ ଥିଲା ॥
ବିଦ୍ୟାପଠନେ ଗୁରୁଘରେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଅବନ୍ତୀନଗରେ ॥
ତାହାର ସଙ୍ଗେ ହେଲେ ମିତ୍ର ।
ଏ କଥା ଇହଲୋକେ ଚିତ୍ର ॥
ସେ ବିପ୍ର ବେଦବିଦ ମଧ୍ୟେ ।
ଉତ୍ତମ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ସାଧ୍ୟେ ॥୬
ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମେ ବସଇ ।
ସ୍ୱଧର୍ମେ ଯେତେ ଧନ ପାଇ ॥
ସେ ଧନେ ପୋଷଇ ଜୀବନ ।
ନିରତେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ମନ ॥
କୁତ୍ସିତବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ ।
କ୍ଷୁଧାରେ ଶରୀର ତା କ୍ଷୀଣ ॥
ତାର କାମିନୀ ପତିବ୍ରତା ।
ନିରତେ ସ୍ୱାମୀ ପାଦେ ଚିନ୍ତା ॥
ଏମନ୍ତେ ମହାଦୁଃଖ ସହି ।
ବୋଲେ ସ୍ୱାମୀର ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ଭୋ ନାଥ ସଂସାରର ସାର ।
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟଶରୀର ॥
ପୂର୍ବେ ସଞ୍ଚିଲା ପୁଣ୍ୟ ନାହିଁ ।
ଦରିଦ୍ରପଣେ ଦେହ ବହି ॥
ଆହାରେ ହୋଇଲୁଁ ନିରାଶ ।
ଧିକ ଆମ୍ଭର ଗୃହବାସ ॥
ପୂର୍ବେ ନ ଦେଲୁଁ ବିପ୍ରହସ୍ତେ ।
ଏବେ ପାଇବୁଁ କେଉଁମତେ ॥
ହୋଇଲା ଦରିଦ୍ର ଜୀବନ ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥୭,୮

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବୋଲୁଥାଅ ନିତ୍ୟେ ।
ମୁଁ ମିତ୍ର କୃଷ୍ଣର ସଙ୍ଗତେ ॥
ସେ ହରି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବତ୍ସଳ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଅନାଥଜନ ନିସ୍ତାରଣ ।
ଶରଣ ପରମ କାରଣ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କ ନିଜ ପତି ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଛନ୍ତି ଦ୍ୱାରାବତୀ ॥
ତାଙ୍କ ନିକଟେ ତୁମ୍ଭେ ଯାଅ ।
ମୋର ଦରିଦ୍ରପଣ କହ ॥
ମିତ୍ରକାମିନୀ ଦୁଃଖ ଶୁଣି ।
ଦୟାସାଗର ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଅନେକ ଧନ ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ ।
ଦେବେ ସେ ମିତ୍ରଭାବ ଅର୍ଥେ ॥୯,୧୦
ତାହାଙ୍କ ପଦ୍ମପାଦ ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଚିନ୍ତେ ଅବିରତେ ॥
ତାହାକୁ ଆତ୍ମାପଦ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ଏ ତଥ୍ୟ ବେଦେ କହିଛନ୍ତି ॥
ଯେ ଅବା ଧନ ଅର୍ଥେ ସେବେ ।
ଧର୍ମାଦି ତିନି ବର୍ଗ ଲଭେ ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତାଙ୍କର ।
ଭୋ ନାଥ ବିଳମ୍ବ ନ କର ॥୧୧
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଚାରଇ ମନ ॥
ଏମନ୍ତ ପୂର୍ବ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ।
ଦେଖିବି ଶରଣ ସୋଦର ॥
ବଡ଼ ପରମଲାଭ ମୋର ।
ଜନ୍ମମରଣ ଯିବ ଦୂର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବତ୍ସଳ ଅନନ୍ତ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ ତାଙ୍କ ମିତ୍ର ॥
ପ୍ରାଣୀର ଭାବ ସେ ଜାଣନ୍ତି ।
ଯେଣୁ ସକଳ ହୃଦେ ଥାନ୍ତି ॥
କମଳା ସେବେ ଯା ଚରଣ ।
ମୁଁ ତାରେ ପଶିବି ଶରଣ ॥
ପତ୍ନୀ ବଚନେ ମୋ ଗମନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦେବେ ମୋତେ ଧନ ॥

ମିତ୍ର ଅଇରି ନାହିଁ ଯାର ।
ଭାବକୁ ବଶ ଆତ୍ମା ତାର ॥
ଏମନ୍ତ କରି ଅନୁମାନ ।
ପତ୍ନୀକି ବୋଲଇ ବଚନ ॥
ମିତ୍ରଭୁବନେ ଯିବି ମୁହିଁ ।
ଭେଟିବି କିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ ॥
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ଗୃହଗତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗମେ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ ॥
ଭାବ ନ ରହେ ବେନି ମଧ୍ୟେ ।
ନିନ୍ଦିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁବାଦେ ॥
ଯେ ଅବା ଅଛି ମୋର ଘର ।
ଆଣି ତା ଦିଅ ଉପହାର ॥୧୨,୧୩
ଯିବଇଁ ମିତ୍ର ଦରଶନେ ।
ଏମନ୍ତେ ସ୍ୱାମୀର ବଚନେ ॥
ବିପ୍ରଘରଣୀ ଭିକ୍ଷା କରି ।
ପୃଥୁ ତଣ୍ଡୁଳ ମୁଷ୍ଟି ଚାରି ॥
ଚିରା ବସନେ ବାନ୍ଧି ଧାରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଦେଲା ସ୍ୱାମୀ କରେ ॥୧୪
ପୃଥୁକ[୧] ଘେନି ଉପାୟନ ।
ବିପ୍ର ଦ୍ୱାରକା ଆଗମନ ॥
ବିପ୍ର ଚିନ୍ତଇ ପଥେ ଯାନ୍ତେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭେଟିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୁଃଖ ଏ ମୋହର ।
ସେ ହରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଚାରଇ ମନେ ।
ପଥେ ଗମଇ ସାବଧାନେ ॥
କଣ୍ଟକ ତୃଣ ଲତା ଗୁଳ୍ମ ।
ପାଷାଣ ପର୍ବତ ଦୁର୍ଗମ ॥
ଘୋର ଗହନ ଗଲା ଜିଣି ।
ଗମଇ ଦିବସ ରଜନୀ ॥
ଅନେକ ପାଇ ପଥଶ୍ରମ ।
ମିଳିଲା ଦ୍ୱାରକାଭୁବନ ॥
ବୃଷ୍ଣି ଅନ୍ଧକ ଯଦୁପୁର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥

୧. ପୃଥୁକ—ଚୁଡ଼ା ।

ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ଗୃହାଶ୍ରମୀ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ନାରୀ ରମି ॥
ସେ ପୁରେ ସେ ବିପ୍ର ପ୍ରବେଶେ ।
ଜୀବ ଯେସନେ ବ୍ରହ୍ମେ ମିଶେ ॥
ମିଳିଲା ରୁକ୍ମିଣୀ ମନ୍ଦିର ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଚକ୍ରଧର ॥
ବିପ୍ର ମିଳିଲା ସେ ଭୁବନେ ।
ଭକତବନ୍ଧୁ ଦରଶନେ ॥୧୫-୧୭
ଗୋବିନ୍ଦ ବିପ୍ର ମୁଖ ଦେଖି ।
ଉଠିଲେ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ପ୍ରିୟାର ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ହରି ।
ବିପ୍ରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥
ଜଗତବନ୍ଧୁ ଦାମୋଦର ।
ହୃଦେ ଲଗାଇ ବିପ୍ରବର ॥
ଆନନ୍ଦେ ପୁଣ ପୁଣ କୋଳେ ।
ନୟନ ଯୁଗୁଁ ଅଶ୍ରୁ ଗଳେ ॥୧୮,୧୯
ପଲ୍ୟଙ୍କେ ମିତ୍ରକୁ ବସାଇ ।
ଚରଣ ଶୁଦ୍ଧ ଜଳେ ଧୋଇ ॥
ଶେଷ ଉଦକ ଶିରେ ଲଇଁ ।
ନମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଗୋସାଇଁ ॥
ଯା ପାଦଜଳ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ।
ପବିତ୍ର ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଯା ନାମେ ସର୍ବପାପ ହରେ ।
ସେ ବିପ୍ରପାଦ ବହେ ଶିରେ ॥
ଶ୍ରୀକରେ ଘେନି ଚତୁଃସମ* ।
ସୌରଭ ଗନ୍ଧେ ମନୋରମ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବିପ୍ରଅଙ୍ଗେ ବୋଳି ।
ଭକତବନ୍ଧୁ ବନମାଳୀ ॥୨୦,୨୧
ଅଗୁରୁ ଧୂପ ଦେଇ ପାଶେ ।
ପାଦ ପୋଛନ୍ତି ପୀତବାସେ ॥
କର୍ପୂର ବାସେ ଦୀପପନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦେ ଜାଳି ଯଦୁପତି ॥
ଚରଣ ପୂଜି ଷଡ଼ଅର୍ଘ୍ୟେ ।
ତାମ୍ବୁଳ ଦେଲେ ଅନୁରାଗେ ॥

କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ଭଗବାନ ।
ମିତ୍ରେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ତୋଷମନ ॥୨୨
କୁତ୍ସିତ ବସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱିଜବର ।
ମଳିନ ଦିଶେ କଳେବର ॥
କ୍ଷୁଧା ଅନଳେ କର୍ମେ କାୟେ ।
ଶିରା ଦିଶଇ ସର୍ବ ଦେହେ ॥
ଦିବ୍ୟ ଚାମର କରେ ଧରି ।
ବିଞ୍ଚନ୍ତି ଭୀଷ୍ମକ କୁମାରୀ ॥୨୩
କୃଷ୍ଣର ଅନ୍ତଃପୁର ନାରୀ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଉଭାରି ॥
କୃଷ୍ଣର ସଭା ଅନୁମାନେ ।
ଦେଖନ୍ତି ବିସ୍ମିତ ବଦନେ ॥
ଏକ ଆରେକ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଗାଲେ ହସ୍ତ ଦେଇ ॥୨୪
ଦେଖ ଏହାର ତପ ଫଳ ।
ଯାର ସେବକ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ଏମନ୍ତ ନାହିଁ ନା ଦେଖିଲା ।
ପୂର୍ବେ ଏ କେତେ ତପ କଲା ॥
ରୂପ ଦିଶଇ ବିପରୀତ ।
କେଶ ଖାଙ୍କର[୧] ଅବଧୂତ ॥
ଦେଖ ଏ ଅଧମ ନିର୍ଦ୍ଧନ ।
ଇହ ସଂସାରେ ଶ୍ରୀୟାହୀନ ॥
ଏହାର ଦେହେ ନନ୍ଦବଳା ।
ଶ୍ରୀଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲା ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର ସଙ୍ଗ ସ୍ନେହ ତେଜି ।
ଆନନ୍ଦେ ବେନି ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
ଆନନ୍ଦେ ତୋଳି ବେନି ଭୁଜେ ।
ଯେମନ୍ତ ବଳଭଦ୍ରେ ଭଜେ ॥୨୫,୨୬
ଏମନ୍ତ ବୋଲୁଁ ପୁରଜନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗଭୀର ବଚନେ ॥
ଗୁରୁଭୁବନେ ବାଲ୍ୟକାଳେ ।
ଥିଲେ ଯେ ବିଦ୍ୟାସଙ୍ଗୀ ମେଳେ ॥
ସେ କଥା ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମରି ।
କହନ୍ତି ବିପ୍ର ହସ୍ତ ଧରି ॥

ଲଳିତ ଗାଥା ଦାମୋଦର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବିପ୍ରବର ॥୨୭
ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଆମ୍ଭେ ଦେଇ ।
ପୁରେ ଅଇଲୁ ବେନି ଭାଇ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବିଦ୍ୟା ସମାପତେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଉପଗତେ ॥
ଉତ୍ତମ କୁଳେ କନ୍ୟା ବରି ।
ବିଭା ହୋଇଲ ନିକି[୨] ନାରୀ ॥
ତାହା ମୁଁ ନ ମଣଇ ସତ ।
ଦେଖି ତୁମ୍ଭର ଦୁଃଖ ଚିତ୍ତ ॥
ଗୃହକରଣେ କାମଭୋଗେ ।
ତୁମ୍ଭର ମନ ବଇରାଗେ ॥
ନିରେଖ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୨୮,୨୯
ଥୋକାଏ ଲୋକ ଏ ସଂସାରେ ।
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ନିଜ ଘରେ ॥
କର୍ମେ ନୁହନ୍ତି ହତଚେତା ।
ସଂସାର ଗୃହେ ମୁହିଁ ଯଥା ॥୩୦
ଭୋ ମିତ୍ର ଗୁରୁଗୃହେ ଥାଇ ।
ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିଲୁଁ ବେନି ଭାଇ ॥
ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗେ ଶିଶୁମେଳେ ।
ଯେ ଅବା କଲୁଁ ବାଳକାଳେ ॥
ଗୁରୁ କହନ୍ତି ଜ୍ଞାନସାର ।
ଯେଣେ ନ ଲାଗେ ଏ ସଂସାର ॥୩୧
ଯେ ଗୁରୁ ପୁଣ୍ୟକର୍ମଫଳେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲୁଁ ମହୀତଳେ ॥
ସେ ଆଦିଗୁରୁ ଜନ୍ମକର୍ତ୍ତା ।
ତହୁଁ ଅଧିକ ବିଦ୍ୟାଦାତା ॥
ତା ତହୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନଗୁରୁ ।
ମହିମା କେବା ଅନ୍ତ କରୁ ॥
ଆଶ୍ରମୀ ଜନ କାମଦାତା ।
ମୁଁ ଯେହ୍ନେ ଜ୍ଞାନଗୁରୁ କର୍ତ୍ତା ॥୩୨

୧. ଖାଙ୍କର—ନୁଖୁରା, ମୁକୁଳା । ୨. ନିକି—ସତେ କି ।

* ଚତୁଃସମ—କର୍ପୂର, କସ୍ତୁରୀ, କେଶର ଓ ଚନ୍ଦନ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଲେପ ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_18_Front

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ମଧ୍ୟେ ।
ପଣ୍ଡିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁବାଦେ ॥
ମୋର ବଚନ ଉପଦେଶେ ।
ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥୩୩
ଯଜ୍ଞ ସମାଧି ତପ ଶାନ୍ତି ।
ଏ ମାର୍ଗେ ଯେ ମୋତେ ସେବନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତେତେ ନାହିଁ ତୋଷ ।
ଗୁରୁଭକତେ ମୋ ବିଶ୍ୱାସ ॥୩୪
ହେ ବିପ୍ର ଶୁଣ ମିତ୍ର ମୋର ।
ସ୍ମରଣ ଅଛି କି ତୁମ୍ଭର ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଗୁରୁଗୃହେ ଥାଇ ।
ଗୁରୁକାମିନୀ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଅନ୍ନସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ପଶିଲୁଁ ସମସ୍ତେ ॥୩୫
ଶୁଖିଲା କାଷ୍ଠ ଆଣିବାରେ ।
ମିଳିଲୁଁ ଘୋର ବନସ୍ତରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଅପରତୁ କାଳେ ।
ଗଗନେ ମିଳି ମେଘମାଳେ ॥
ଦିଗ ଯେ କଲେ ଅନ୍ଧକାର ।
ବାତ ବରଷା ମହାଘୋର ॥
ନିଷ୍ଠୁର ବଜ୍ରଘାତ ତ୍ରାସ ।
ବନେ ନ ଦିଶେ ଦଶଦିଶ ॥୩୬
ତକ୍ଷଣେ ରବି ଅସ୍ତ ଗଲା ।
ଘୋର ତିମିର ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଶୁଖିଲା କାଷ୍ଠ ଘେନି କରେ ।
ଆମ୍ଭେ ପଶିଲୁଁ ବନଘୋରେ ॥

ଜଳେ ପୂରିଲା ବନଭୂଇଁ ।
ସ୍ଥଳ ଗଭୀର ନ ଦିଶଇ ॥
ଜଳ ପବନ ଦେହେ ବାଜି ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ବୁଲୁଁ ସ୍ଥାନ ଖୋଜି ॥
ଏକ ଆରକେ ହସ୍ତ ଧରି ।
ଦିଗ ନ ପାରୁ ସ୍ଥିର କରି ॥
କାତରେ ଉଠି ବୃକ୍ଷ ଡାଳେ ।
ରାତ୍ର ବଞ୍ଚିଲୁଁ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥୩୭,୩୮
ଏମନ୍ତେ ରଜନୀ ପାହିଲା ।
ରବି କିରଣ ପ୍ରକାଶିଲା ॥
ଗୁରୁକାମିନୀ ଗୁରୁ ମେଳେ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଖୋଜି ପ୍ରାତଃକାଳେ ॥
ମିଳିଲେ ବନଭୂମି ଲାଗେ ।
ସେ ପତିପତ୍ନୀ ଏକସଙ୍ଗେ ॥
ଡାକନ୍ତି ମୁଖେ ନାମ ଧରି ।
ଖୋଜନ୍ତି ଘୋରବନେ ହେରି ॥
ଶବଦ ଶୁଣି ଘୋରବନେ ।
ଆମ୍ଭେ ମିଳିଲୁଁ ତୋଷମନେ ॥୩୯
ଆତୁରେ ଶୁଖିଛି ବଦନ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ତୋଷମନ ॥
ଆମ୍ଭର ଦୁଃଖ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଗୁରୁ ବୋଲନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ ॥
ହେ ଶିଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ମୋର ଅର୍ଥେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଗହନ ବନସ୍ତେ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ପ୍ରାଣ ଏ ଜଗତେ ।
ଏହା ନ ଗଣ ମୋର ଅର୍ଥେ ॥୪୦,୪୧

ଦୁଃଖେ ଭ୍ରମିଲ ଘୋରବନ ।
ମୁଁ ଆଜ ହୋଇଲି ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ଯେତେ ତୁମ୍ଭର ମନୋରଥ ।
ମୋର କଲ୍ୟାଣେ ହେଉ ସାର୍ଥ ॥
ତୁମ୍ଭର ବେଦ ବିଦ୍ୟା ଯେତେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହୁ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥୪୨
ଏମନ୍ତ କଲେ ସେ କଲ୍ୟାଣ ।
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି ମିତ୍ର ଶୁଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା କଉତୁକେ ।
ବଞ୍ଚିଲୁଁ ଗୁରୁଗୃହେ ସୁଖେ ॥
ଗୁରୁପ୍ରସନ୍ନେ ବିଦ୍ୟା ଜାଣି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲେ ତାହା ଶୁଣି ॥
ତୁ ନାଥ ଦେବଙ୍କର ଗୁରୁ ।
ବିପାକ ଫଳ ତୁ ବିଗ୍ରହୁ ॥
ଗୁରୁ ଭବନେ ତୋର ମେଳେ ।
ମୁଁ ଯେ ବଞ୍ଚିଲି ବାଳକାଳେ ॥
ତୋ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
କାହୁଁ ଲାଗିବ ଭବଭ୍ରମ ॥
ଦେବଙ୍କ ସ୍ଥାନ ତୋ ଶରୀର ।
ତୁ ଆଦିଧର୍ମ ନିରାକାର ॥
ସର୍ବ ସମ୍ଭବ ତୋ ଶରୀରେ ।
ତୋ ସଙ୍ଗେ ଗୁରୁଙ୍କ ନଗରେ ॥
ମୁଁ ଥିଲି ବୋଲିବ କେ ଜନ ।
ଏ ବଡ଼ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଡ଼ମ୍ବନ ॥୪୩-୪୫
କୃଷ୍ଣପ୍ରସନ୍ନେ ଭାଗବତ ।
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀଦାମାଚରିତେ ଷଡ଼ଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_18_Back

ସପ୍ତାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀଦାମା ତହୁଁ ଚୁଡ଼ା ନେଇ । ବଳେ ଖାଇଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଇନ୍ଥୁଁ ସମ୍ପତ୍ତି ବଳି ଦେଲେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ସତାଶୀ ଅଧ୍ୟାରେ ॥

ଏମନ୍ତେ ହରିପାଦେ ଧ୍ୟାୟି ।
ପରୀକ୍ଷ ଆଗେ ଶୁକ କହି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଗୋବିନ୍ଦ ମିତ୍ର ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ।
ବିବିଧ କଥା ଭାବ ରଙ୍ଗେ ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବଭୂତଗାମୀ ।
ଯାର ମହିମା ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
ମିତ୍ର ବଦନ ଗ୍ରହିଁ ହସି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥
ବିପ୍ରବତ୍ସଳ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଯାର କଟାକ୍ଷେ କମଳିନୀ ॥
ମିତ୍ରର ସର୍ବ ଅଙ୍ଗ ଗ୍ରହିଁ ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୧,୨
ଭୋ ମିତ୍ର ମୋର ପ୍ରାଣସଖା ।
କିସ ଆଣିଛ ମୋତେ ଦେଖା ॥
ମୋର ଭକତ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ।
ମୋତେ ପୂଜଇ ପ୍ରେମଭାବେ ॥
ସେ ଅଣୁମାତ୍ରେ ଯେବେ ଦେଇ ।
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ॥
ଯେ ମୋର ଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ଧନ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ସେ ମୋତେ ଦିଶେ ତୁଚ୍ଛପ୍ରାୟ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥୩
ପତ୍ର କୁସୁମ ଫଳ ପାଣି ।
ଯେ ମୋତେ ଭାବେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଆଣି ॥
ତାର ଭକତି ଭାବେ ଲଇଁ ।
ମୁଖ ପ୍ରସାରି ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥୪

ଏମନ୍ତ କହି ରମାକାନ୍ତ ।
ଭାବେ ପାତିଲେ ବେନି ହସ୍ତ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ବିପ୍ରବର ।
ଅନ୍ତରେ କରଇ ବିଗ୍ରର ॥
ମୋର ଅର୍ଜିତ କର୍ମଫଳ ।
ଆଣିଛି ପୃଥୁକ ତଣ୍ଡୁଳ ॥
କେମନ୍ତେ ଦେବି ମିତ୍ର କରେ ।
ହସିବେ ନାରୀ ଅନ୍ତଃପୁରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ଲଜ୍ଜା ଦୁଃଖେ ।
ବିପ୍ର ରହିଲା ଅଧୋମୁଖେ ॥୫
ତା ଦେଖି କମଳାର ବର ।
ହୃଦରେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରର ॥
ଏ ବିପ୍ର ପତ୍ନୀର ବଚନେ ।
ମିଳିଲା ମୋହର ଭୁବନେ ॥
ଦରିଦ୍ରପଣେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମ ନ ଜାଣଇ ॥
ଏହାର ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଯେତେ ।
ନିଷ୍କାମେ ଭଜିଅଛି ମୋତେ ॥
ସେ କାଳେ ଭୋଗ ନ ବାଞ୍ଛଇ ।
ଏବେ ପାଇବ ଭୋଗ କାହିଁ ॥
ପତ୍ନୀ ବଚନେ ଭୋଗ ଚିନ୍ତେ ।
ଯେବେ ମିଳିଲା ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ପତିବ୍ରତାର ସୁଖ ଅର୍ଥେ ।
ମୋହର ମିତ୍ରପଣ ହିତେ ॥
ଦେବି ସମ୍ପଦ ସର୍ବଭାବ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଯେ ଦୁର୍ଲଭ ॥୬,୭
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ନରହରି ।
ବିପ୍ରର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ଧରି ॥

କି ବସ୍ତୁ ବୋଲି ଆଦିମୂଳ ।
ଘେନିଲେ ପୃଥୁକ ତଣ୍ଡୁଳ ॥
ଛିଣ୍ଡା କବଟା[୧] ମଧ୍ୟୁଁ ଫେଇ ।
କୃଷ୍ଣ ବୋଲନ୍ତି କରେ ଲଇଁ ॥
ଭୋ ମିତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଉପହାର ।
ଏ ମୋର ପ୍ରାଣ ପ୍ରୀତିକର ॥
ତୁମ୍ଭର ପୃଥୁକ ତଣ୍ଡୁଳ ।
ଅଶେଷ ଭୁବନ ମଙ୍ଗଳ ॥
ମୋହର ଜୀବନ ସହିତେ ।
ତୃପତ କଲ ଆଜ ମୋତେ ॥୮,୯
ଏମନ୍ତ କହି ନରହରି ।
ବେନି ଲୋଚନୁଁ ବହେ ବାରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମିତ୍ର ପ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ।
ପୃଥୁ ତଣ୍ଡୁଳ ବେନି ହସ୍ତେ ॥
କମଳା ଗ୍ରହେଁ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି ।
ତୁଣ୍ଡେ ଭରିଲେ ଏକ ମୁଷ୍ଟି ॥
ସନ୍ତୋଷେ ଭୁଞ୍ଜି ଦାମୋଦର ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁଷ୍ଟି ଧରି କର ॥
ତୁଣ୍ଡେ ଭରନ୍ତେ ଗୋପୀନାଥ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଧଇଲେ ବେଗେ ହସ୍ତ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଜଗତ ଜନନୀ ।
ପୃଥୁକ ମୁଷ୍ଟି କରେ ଘେନି ॥
ଭୋ ବିଶ୍ୱନାଥ ଭଗବାନ ।
ଏ ମୁଷ୍ଟି ନ କର ଭୋଜନ ॥
ତୋର ସନ୍ତୋଷେ ଭଗବାନ ।
ଉଭୟ ଲୋକର କାରଣ ॥
ମୁଷ୍ଟିକେ ଦେଲୁ ସର୍ବସୁଖ ।
କେବଳ ମାତ୍ର ମୋତେ ରଖ ॥

୧. କବଟା—କନା, କପଡ଼ା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ମୁଁ ତୋର ଚରଣ କମଳେ ।
ଯେମନ୍ତେ ସେବଇଁ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଅନୁବାଦେ ।
ପଶିଲେ ଗୋବିନ୍ଦର ହୃଦେ ॥୧୦,୧୧
ଏମନ୍ତେ ରବି ଅସ୍ତ ଗଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ତୁଲେ ବିପ୍ର ତୋଷେ ।
ଭୋଜନ କଲେ ଷଡ଼ରସେ ॥
ରତ୍ନପଲଙ୍କେ କୃଷ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ।
ରଜନୀ ବଞ୍ଚିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଅଙ୍ଗ ନିବେଶି କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ।
ମଣିଲା ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ ପ୍ରାୟେ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ପାହିଲା ରଜନୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଝୀନବସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥
ବିପ୍ରେ କରାଇ ଅବଧାନ ।
ପାଲଟି ପିନ୍ଧାଇ ବସନ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ଭାବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଦ ଧରି ॥
ଅନୁଗମନ କିଛି ଦୂରେ ।
ବିପ୍ର ପେଷିଲେ ନିଜ ପୁରେ ॥୧୩
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ।
ବିପ୍ର ଚଳଇ ନିଜ ଘର ॥
ବିପ୍ର ଗମନ୍ତେ ନିଜସ୍ଥାନେ ।
ଭାଳଇ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ମନେ ॥
ଧନ ନ ଦେଲେ ନାରାୟଣ ।
ଲାଜେ ନ ମାଗିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ପଥେ ଗମଇ ଧୀର ପାଦେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଲଜ୍ଜା ଜଡ଼ିତ ଅଧୋମୁଖେ ।
କିବା କହିବ ପତ୍ନୀମୁଖେ ॥୧୪
ଅହୋ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଶୁଣ ।
ବିପ୍ର ବତ୍ସଳ ନାରାୟଣ ॥
ଅତି ଦରିଦ୍ର ମୁଁ ପାମର ।
ସେ ହରି କରୁଣା ସାଗର ॥
କମଳା ସେବେ ଯାର ପାଦେ ।
ସେ ହୃଦେ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥

ଲଗାଇ ମୋତେ ତୋଷମନ ।
ନିବିଡ଼େ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୧୫
କାହିଁ ଦରିଦ୍ର ପାପୀ ମୁହିଁ ।
କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନାଥ କାହିଁ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଦୟା କଲେ ।
ଶ୍ରୀଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଲେ ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ମୋତେ ନେଇ ।
ଭାଇର ପ୍ରାୟ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ॥୧୬
ଚାମର ଧରି ବେନି କରେ ।
ପତ୍ନୀ ସହିତେ ବିଞ୍ଚି ଧାରେ ॥
ମିତ୍ର ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁବର୍ଗେ ।
ମୋତେ ପୂଜିଲେ ଷଡ଼ଅର୍ଘ୍ୟେ ॥
ଯେ ହରି ସଂସାରେ ଦୁର୍ଲଭ ।
ସେ ମୋତେ ହୋଇଲେ ସୁଲଭ ॥
ବିପ୍ରଦେବତା[1] ସେ ଯୁକତେ ।
ଏଣୁ ପୂଜିଲେ କୃଷ୍ଣ ମୋତେ ॥୧୭,୧୮
ଭୂମି ଗଗନ ରସାତଳ ।
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ[2] ବେନି ଫଳ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦର କାରଣ ।
ଯାହାର ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ସେ ମୋର ମିତ୍ର ନରହରି ।
ହୃଦରେ ଏମନ୍ତ ବିଚାରି ॥
ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଏହାକୁ ଯେବେ ଦେବି ଧନ ॥
ଧନ ପ୍ରାପତେ ମତ୍ତ ହୋଇ ।
ମୋତେ ସ୍ମରିବ ଆଉ ନାହିଁ ॥
ତାହାର ଯେତେ ମୋତେ ଦୟା ।
ମୁଁ ପାପୀ ନ ଜାଣଇ ତାହା ॥
ଏଣୁ ନ ଦେଲେ ମୋତେ ଧନ ।
ଧନ୍ୟ ସେ ମୋହର ଜୀବନ ॥୧୯,୨୦
ଏମନ୍ତେ ବିଚାରି ମନରେ ।
ବିପ୍ର ମିଳିଲା ନିଜ ପୁରେ ॥
ଦେଖଇ ଆପଣା ମନ୍ଦିର ।
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ॥
ରବି ଅନଳ ଚନ୍ଦ୍ର କାନ୍ତି ।
ବିମାନେ ବେଢ଼ି ବିରାଜନ୍ତି ॥୨୧

ନାନା ବିଚିତ୍ର ଉପବନ ।
ହଂସ ମୟୂର ପିକ ସ୍ୱନ ॥
ବିବିଧ ଜଳାଶୟ ରାଶି ।
ପୁଷ୍ପସୁଗନ୍ଧ ବାୟେ ମିଶି ॥
କହ୍ଲାର ଉତ୍ପଳ କୁମୁଦ ।
ପବନେ କରନ୍ତି ଆମୋଦ ॥୨୨
ନାରୀ ପୁରୁଷ ନବରଙ୍ଗେ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଅଙ୍ଗେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେଖି ବିପ୍ରବର ।
ହୃଦରେ କରଇ ବିଚାର ॥
ଏ କି କାହାର ଦିବ୍ୟପୁର ।
ଅବନୀ ମଧ୍ୟେ ଅଗୋଚର ॥
ମୋହର କୁଟୀ ଏହି ସ୍ଥାନେ ।
ଛାଡ଼ି ଯେ ଗଲି ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ଦରିଦ୍ର ପତ୍ନୀ ଗଲା କାହିଁ ।
କି ଅବା ପଥ ହୁଡ଼ିଲଇଁ ॥
ଭ୍ରମେ ଅଇଲି ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ।
ଏମନ୍ତ ବିଚାରଇ ମନେ ॥
ଭୟେ ବୁଜଇ ବେନି ଆଖି ।
ପୁଣି ଚାହିଁଇ ଉପଲକ୍ଷି ॥୨୩
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନବରୁ ବାହାର ॥
ଅମରପ୍ରଭା ନରନାରୀ ।
ବିବିଧ ପାତ୍ର କରେ ଧରି ॥
ସୁସ୍ୱର ଦିବ୍ୟ ଗୀତ ନାଦ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଅଖିଳ ସମ୍ପଦ ॥
ଆଗେ ଶତେକ ଦିବ୍ୟନାରୀ ।
କରେ ଚାମର ବସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ମଙ୍ଗଳଗୀତ ନାଦ ବାଣୀ ।
ମଧ୍ୟେ ବିଜୟ ତା ଘରଣୀ ॥
ରୂପେ କି ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଅପୂର୍ବ ବାମା ମନୋହର ॥
ପତି ଆଗମନେ ଆନନ୍ଦ ।
ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରୀ ସଖୀବୃନ୍ଦ ॥
ଭୁବନୁଁ ହୋଇଲା ବାହାର ।
ରୂପେ ମୋହଇ ସୁର ନର ॥

୧. ବିପ୍ରଦେବତା—ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ, ବିପ୍ରଭକ୍ତ । ୨. ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗ—ଭୋଗ ଓ ମୋକ୍ଷ ।

କମଳା ଯେହ୍ନେ ହରିପୁରେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଶୋହେ ସେ ପ୍ରକାରେ ॥୨୪,୨୫
ବିପ୍ରକାମିନୀ ପତିବ୍ରତା ।
ଜଗତେ ଯାର ପୁଣ୍ୟକଥା ॥
ନୟନେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ପୂରି ।
ସ୍ୱାମୀଚରଣ କରେ ଧରି ॥
ଭାବେ ନମଇ ପୁଣ ପୁଣ ।
ମନରେ କଲା ଆଲିଙ୍ଗନ ॥୨୬
ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ନାରୀ ଗ୍ରହିଁ ।
ଚକିତ ମନେ ବିଗ୍ରରଇ ॥
ସୁନ୍ଦର ନିବିଡ଼ ସୁଶ୍ରୋଣୀ ।
କି ଏ ଗଗନ ବିଳାସିନୀ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ କାନ୍ତି ରୂପ ଦିଶେ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ଦାସୀଗଣ ପାଶେ ॥
ଏମନ୍ତେ ସ୍ୱାମୀ କର ଧରି ।
ଘରେ ଆଣିଲା ବିପ୍ରନାରୀ ॥
ସ୍ତମ୍ଭେ ଦିଶଇ ରତ୍ନରାଶି ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଭୁବନ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥୨୭,୨୮
ଗୋକ୍ଷୀର ଫେନ ପ୍ରାୟ କାନ୍ତି ।
ଶଯ୍ୟା ପଲ୍ୟଙ୍କ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ରତ୍ନ ପଲ୍ୟଙ୍କେ ହେମଦଣ୍ଡେ ।
ନିର୍ମିତ ହସ୍ତୀଦନ୍ତ ମଣ୍ଡେ ॥
ଶ୍ୱେତ ଚ୍ଚମର ରତ୍ନପନ୍ତି ।
ମୁକୁତାମାଳ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ନାନା ଆସନ ରତ୍ନମୟ ।
ଯାହା ଭିଆଣ ଦେବରାୟ ॥
ସ୍ଫଟିକ କାନ୍ଥେ ଦୀପପନ୍ତି ।
ନିର୍ମଳ ରତ୍ନ ବିରାଜନ୍ତି ॥

ବିବିଧ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ଲମ୍ବେ ।
ରତ୍ନଜଡ଼ିତ ଶୁଭ୍ରସ୍ତମ୍ଭେ ॥
ପାନ ଭୋଜନ ଅପ୍ରମିତ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖିଲା ଅଦ୍ଭୁତ ॥୨୯-୩୧
ସର୍ବସମ୍ପଦ ଏକଠୁଳେ ।
ଦେଖଇ ନୟନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ଯୋଗବଳେ ।
ଏ କର୍ମ ନାହିଁ ରବି ତଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ସମ୍ପଦ ମୋହର ।
ନିଶ୍ଚୟ ଦେଲେ ଦାମୋଦର ॥
ଜନ୍ମୁ ଦରିଦ୍ର ମୁଁ ଦୁର୍ଭଗ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନର ଯୋଗ୍ୟ ॥
ଦ୍ୱାରକା ପୁରେ ମୁଁ ଯେ ଥିଲି ।
ଏଡ଼େ ସମ୍ପଦ ନ ଦେଖିଲି ॥୩୨,୩୩
ପରମାନନ୍ଦର ମହିମା ।
ନିଗମ ନ ଜାଣଇ ସୀମା ॥
ମାଗିଲେ ନିଷ୍ଠୁର ଭଜଇ ।
ଭକତେ ଅଚିନ୍ତ୍ୟେ ସେ ଦେଇ ॥
କାଳ ନିୟମ ଯାର ନାହିଁ ।
ଗଗନ ଘନ ପ୍ରାୟ ଦେଇ ॥
ମୋହର ମିତ୍ର ଯଦୁପତି ।
ବେଦ ନ ଜାଣେ ଯାର ଗତି ॥୩୪
ଅଭାବେ ଦେଲେ କୃଷ୍ଣ ଚିତ୍ତ ।
କିଞ୍ଚିତ ମଣଇ ବହୁତ ॥
ଅଳପ ଦେଲେ ଭାବ ଘେନି ।
ବହୁତ କରେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ* ॥
ପୃଥୁକମୁଷ୍ଟି ଦେଲି ମୁହିଁ ।
ଭାବେ ଘେନିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥

ମୁଷ୍ଟିଏ ଖାଇ ତୋଷ ଚିତ୍ତ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଧଇଲେ ବେଗେ ହସ୍ତ ॥
ତେଣୁ ଏ ସମ୍ପଦ ମୋହର ।
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ବିପ୍ରବର ॥
ବୋଲଇ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି ହସ୍ତ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରହୁ ଅବିରତ ॥
ମିତ୍ର ସୁହୃଦ ଦାସପଣେ ।
ଖଟିବି ତାହାଙ୍କ ଚରଣେ ॥
ଅଶେଷ ଯୋନି ମଧ୍ୟେ ଜାତ ।
ହୋଇ ଭଜିବି ଅବିରତ ॥୩୫,୩୬
ଯାର ଭକତିପଥ ଦ୍ୱାର ।
ବ୍ରହ୍ମାଶଙ୍କରେ ଅଗୋଚର ॥
ମୋର ଭକତି ଭାବ ଘେନି ।
ଏ ଧନ ଦେଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ବିପ୍ର ଚିତ୍ତେ ।
ସମ୍ପଦେ ରହିଲା ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ଭ୍ରମର ପ୍ରାୟ ଭୋଗ କରି ।
ଅନ୍ତେ ପାଇଲା ନରହରି ॥
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ବିପ୍ର ଭକତ ନରହରି ॥
ଏହା ଯେ କରନ୍ତି ଶ୍ରବଣ ।
ଖଣ୍ଡନ୍ତି କର୍ମର ବନ୍ଧନ ॥୩୭-୪୧Ψ
ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ କରି ଆଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ବିପ୍ର ଶ୍ରୀଦାମାଦାରିଦ୍ର୍ୟଭଞ୍ଜନଂ ନାମ ସପ୍ତାଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

* 'ଅଭାବେ ଦେଲେ......ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ'—ଏହାର ଦୁଇଟି ଅର୍ଥ ହୋଇପାରେ । (କ) ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୃଷ୍ଣ କିଛି ଦେଲାବେଳେ ସେ ନିଜ ଚିତ୍ତରେ ବହୁତକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଳ୍ପ ମନେକରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତ ତାଙ୍କୁ ଭାବସହକାରେ ଅଳ୍ପ କିଛି ଦେଲେ ସେ ତାହାକୁ ବହୁତ ମନେକରନ୍ତି । (ଖ) ବିନା ଭାବରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ବହୁତ କିଛି ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାହାକୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ମଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭାବର ସହିତ ଅଳ୍ପ କିଛି ଅର୍ପଣ କଲେ ସେ ତାହାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ମନେକରନ୍ତି ।

Ψ ଶ୍ଳୋକ ୩୭ ଠାରୁ ୪୧ର ମର୍ମ ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ଅଷ୍ଟାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସୂର୍ଯ୍ୟପରାଗେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ । ଯାଦବେ ରାଜାଏ ଏକତ୍ରେ ॥
ମିଳି ଗାଇଲେ କୃଷ୍ଣ ଗୁଣ । ଅଠାଶୀ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦେ ମୁନିବର ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ କୁରୁବୀର ॥
ଧରଣୀ ଭାରା ନିବାରଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ଅନନ୍ତ ତୁଲେ ନରହରି ।
ମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ଅବତରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦ୍ୱାରାବତୀ ପୁରେ ।
ବିହାର ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ॥
ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଦ୍ୟା ଅନୁମାନେ ।
ବିପ୍ରରି ରଷିଙ୍କ ବଚନେ ॥
ଜ୍ୟୋତିଷେ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ଯାଇ ।
କହିଲେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ।
ମକର ପଞ୍ଚଦଶ ଦିନେ ॥
ତୃତୀୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପ୍ରବେଶେ ।
ସିଂହିକାସୁତ[1] ରବି ଗ୍ରାସେ ॥
ଦିବସେ ପ୍ରକାଶିବ ନିଶି ।
ପ୍ରଳୟକାଳ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥୧
ଏମନ୍ତେ ଦଇବଜ୍ଞ[2] ବାଣୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
ଘୋଷଣା ଦେଲେ ନିଜ ପୁରେ ।
ତୀର୍ଥଗମନ ଅନୁସାରେ ॥୨
ତ୍ରେତୟା ଯୁଗେ ଭୃଗୁରାମ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବଧି ଘୋରତମ ॥
ଦିଗବିଜୟେ ପର୍ଶୁପାଣି ।
ରାଜାଙ୍କୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଆଣି ॥
କୋପେ ଛେଦିଲେ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ।
ରୁଧିରେ କରି ସାତକୁଣ୍ଡ ॥

ରୁଧିରକୁଣ୍ଡେ ସ୍ନାନ କରି ।
ପିତାଙ୍କୁ ତର୍ପଣେ ଉଦ୍ଧରି ॥
ତେଣୁ ହୋଇଲା ତୀର୍ଥକଳ୍ପ ।
ସ୍ନାନେ ହରଇ ସର୍ବ ପାପ ॥
ଏମନ୍ତେ ଜନେ ରାମତୀର୍ଥେ ।
ସ୍ନାହାନ ଦାନ ଯେଝାମତେ ॥
କରନ୍ତି ନିଗମ ବେଭାର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁବୀର ॥୩,୪
ଭାରତଭୂମି ପ୍ରଜା ଯେତେ ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଧନ ଯୁତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗ୍ରହିଦିଗୁଁ ଯେତେ ।
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ॥
ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନେ ପାପ ଯେତେ ।
ସ୍ନାନେ ଖଣ୍ଡିବା ରାହୁଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ସୁତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନ ଦାନ ଫଳେ ।
ପାପୁଁ ତରିବା ଅବହେଳେ ॥
ଏତେ ବିପ୍ରରି ପୁଣ୍ୟ ଧ୍ୟାୟି ।
ମିଳିଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଯାଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥେ ।
ବସି ଚଳିଲେ ରାଜପଥେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଯାନ୍ତେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ।
ସଜ ହୋଇଲେ ଜ୍ଞାତି ଗୋତ୍ରେ ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଘେନି ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେକ କାମିନୀ ॥୫
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶାମ୍ବ କୃଷ୍ଣସୁତେ ।
ଶୁକ ସାରଣର ସହିତେ ॥
କୃତବର୍ମା ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ।
ପୁର ରଖନ୍ତି ଯେତେ ଯୋଧ ॥

ଉଗ୍ରସେନର ଯେତେ ବଳ ।
ସଜ ହୋଇଲେ କାମପାଳ ॥
ଆବର ଗଲେ ଯଦୁଯୂଥେ ।
ଆରୋହି ଅଶ୍ୱ ଗଜ ରଥେ ॥
ନିଜ କଳତ୍ର ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ଗମିଲେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଙ୍ଗେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ସଙ୍ଗେ ଦେବବୃନ୍ଦେ ।
ଯେସନେ ଗମନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଗଗନେ ଗ୍ରସ୍ତ ଦିବାକର ।
ଦିବସେ ଦିଶିଲା ଅନ୍ଧାର ॥
ଲୋଚନ ଦେଖି ରବିଗ୍ରାସ ।
ସକଳେ ହୋଇଲେ ହରଷ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ କାଳେ ।
ରାଜାଏ ପଶି ପୁଣ୍ୟଜଳେ ॥
କରନ୍ତି ସ୍ନାନ ଦାନ ବିଧି ।
ବେଦ ବଚନେ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଉପବାସ କଲେ ।
ହରଷେ ପଶି ପୁଣ୍ୟ ଜଳେ ॥୬-୯
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ବରି ଭଗବାନ ।
ଦେଲେ ସବତ୍ସା ଧେନୁଦାନ ॥
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଭରି ।
କୋଟିଏ ଧେନୁ ଦାନ କରି ॥
ଅନ୍ନ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର ଦାନ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଭଗବାନ ॥
ବିବିଧମତେ ଦାନ ଦେଇ ।
ତୀରେ ବସିଲେ କୃଷ୍ଣ ଯାଇ ॥୧୦
ଯାଦବବଳ ସେହିମତେ ।
ସ୍ନାନ ସାରିଲେ ଯେଝାମତେ ॥

୧. ସିଂହିକାସୁତ—ରାହୁ । ୨. ଦଇବଜ୍ଞ (ଦୈବଜ୍ଞ)—ଜ୍ୟୋତିଷ, ଭବିଷ୍ୟଦ୍ ବକ୍ତା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୟଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଭୋଜନ ସାରି ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ବସିଲେ ନାନା ବୃକ୍ଷତଳେ ॥
ଦେବକୀଦେବୀ ବସୁଦେବ ।
ବସିଲେ ରାମ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ଏମନ୍ତେ କହିବି ମୁଁ କେତେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପତ୍ନୀ ସୁତ ଯେତେ ॥
ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ବିରାଜନ୍ତି ।
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ତାରାପନ୍ତି ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ ରାମହ୍ରଦ ତଟେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦର ନିକଟେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦର୍ଶନେ ଆନନ୍ଦ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ବନ୍ଧୁବୃନ୍ଦ ॥
ମତ୍ସ୍ୟ ଉଶୀନର କୋଶଳ ।
ବିଦର୍ଭ ଆଦି କୁରୁବଳ ॥
ସୃଞ୍ଜୟ କାମ୍ବୋଜ କେକୟ ।
ଆନର୍ତ୍ତ କୁନ୍ତି ମଦ୍ରରାୟ ॥
କହିବି ଏକ ଏକ କେତେ ।
କେରଳ ଆଦି ରାଜା ଯେତେ ॥
ସୁହୃଦ ବନ୍ଧୁ ମିତ୍ରଜନ ।
ଅପରେ ଅନେକ ରାଜନ ॥
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ଆଦି କରି ।
ଗୋପରେ ଯେତେ ନରନାରୀ ॥୧୨-୧୪
ଗୋପୀଏ କୃଷ୍ଣରୂପ ଦେଖି ।
ଅଶ୍ରୁ ଗଳଇ ବେନି ଆଖି ॥
ଫୁଟିଲା ପଦ୍ମପ୍ରାୟ ନେତ୍ର ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲା ହୃଦ ବକ୍ତ୍ର[୧] ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଯାହା ରମିଲେ ଦାମୋଦର ॥
ଲୋଚନେ ଦେଖି କଲେ ଧ୍ୟାନ ।
ଅନ୍ତରେ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ପୁଲକେ ଅଙ୍ଗେ ରୋମରାଜି ।
ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
କଣ୍ଠକୁଣ୍ଠିତ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ।
ତା ଦେଖି କୃଷ୍ଣର ତରୁଣୀ ॥
ସୁହୃଦଭାବେ ଏକମେଳେ ।
କରନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ କୋଳେ ॥

ମୁଖ ପଙ୍କଜେ ମନ୍ଦହାସେ ।
ଦୃଢ଼େ ଯନ୍ତ୍ରିତ ସ୍ନେହପାଶେ ॥
ନିବିଡ଼େ କୁଙ୍କୁମ ଲେପନ ।
ଭାବେ ଲଗାଇ ସ୍ତନେ ସ୍ତନ ॥
ଭୁଜେ କରନ୍ତି କୋଳେ କୋଳ ।
ଅଶ୍ରୁପୂରିତ ବେନି ଡୋଳ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ବଧୂଜନେ ।
ଯେ ବିଧି ଯଥା ଅନୁମାନେ ॥
ଆଶିଷ ବଦନେ କରନ୍ତି ।
କୁଳ କୁଶଳ ପଚାରନ୍ତି ॥
ଏକ ଆରକେ ନାହିଁ ବ୍ୟଥା ।
ଆନନ୍ଦେ କହି କୃଷ୍ଣକଥା ॥୧୫-୧୭
କୃଷ୍ଣଭକତି ହୃଦେ ଘେନି ।
ମିଳିଲେ ପାଣ୍ଡବ ଜନନୀ ॥
ଭ୍ରାତ ଭଗିନୀ ଜନ ମଧ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ର ପଉତ୍ର ଅନୁବନ୍ଧେ ॥
ପିତା ଜନନୀ ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ଭ୍ରାତୃକାମିନୀ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ଅନାଇଁ ଗୋବିନ୍ଦ ଶ୍ରୀମୁଖ ।
ଛାଡ଼ିଲା କଷ୍ଟ ଦୁଃଖ ଶୋକ ॥
ବସୁଦେବର ମୁଖ ଚାହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶୋକଭର ହୋଇ ॥୧୮

କୁନ୍ତୀ ଉବାଚ

ଭୋ ଭ୍ରାତ ଏ ମୋହର ଜନ୍ମ ।
ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ହୀନକର୍ମ ॥
ଯେତେ ଆପଦ ମୋର ହୋଇ ।
ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କେବା ସହି ॥
ତେଡ଼େ ଆପଦେ ନ ସୁମର ।
ଅଭାଗୀ ଜୀବନ ମୋହର ॥୧୯
ସୁହୃଦ ଜ୍ଞାତି ପୁତ୍ର ଭାଇ ।
ପିତା ଜନନୀ ଯାର ଥାଇଁ ॥
ଆପଦେ ନ କରନ୍ତି ଚିନ୍ତା ।
ତାହାକୁ ବାମଟି ବିଧାତା ॥
ଏମନ୍ତ କର୍ମ ମୋର ଭାବ ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ବସୁଦେବ ॥୨୦

ଶୁଣ ଗୋ ମାତ ମୋ ବଚନ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ନ କର ନିନ୍ଦନ ॥
ଦେଖ ସଂସାରେ ଯେତେ ଲୋକ ।
ଈଶ୍ୱର କ୍ରୀଡ଼ାର କନ୍ଦୁକ ॥
ଈଶ୍ୱର ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ପଡ଼ି ।
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ ପଥ ହୁଡ଼ି ॥
ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ଅନୁମତେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ନାନାପଥେ ॥୨୧
କଂସ ପ୍ରତାପେ ଆମ୍ଭେ ତାପୀ ।
ବୁଲିଲୁଁ ବନ ଦିଗ ବ୍ୟାପି ॥
ପୁଣି ମିଳିଲୁ ନିଜ ଦେଶେ ।
ଏସବୁ ଈଶ୍ୱର ଆଦେଶେ ॥୨୨
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଶ୍ରୀ ବସୁଦେବ ଉଗ୍ରସେନ ॥
ଯାଦବେ ମାନ ଗଉରବେ ।
ପୂଜିଲେ ନୃପତିଙ୍କି ଭାବେ ॥
ରାଜାଏ କୃଷ୍ଣ ଦରଶନେ ।
ହରଷେ ପୂଜିଲେ ସୁମନେ ॥୨୩
ଶୁଣ ବିରାଟସୁତା ସୁତ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସମୀପେ ଆଗତ ॥
ଜାହ୍ନବୀସୁତ ଦ୍ରୋଣଗୁରୁ ।
ଅମ୍ବିକାପୁତ୍ର ମହାମେରୁ ॥
ଗାନ୍ଧାରୀ ଘେନି ପୁତ୍ରଶତ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ତୁଲେ ପାଣ୍ଡୁସୁତ ॥
ଶକୁନି ସଞ୍ଜୟ ବିଦୁର ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ନୃପବର ॥
ବିରାଟ ତୁଲେ କୁନ୍ତିଭୋଜ ।
ଭୀଷ୍ମକ ନଗ୍ନଜିତ ରାଜ ॥
ଦ୍ରୁପଦ ପୁରୁଜିତ ବେନି ।
ଶଲ୍ୟ ଯେ ଧୃଷ୍ଟକେତୁ ଘେନି ॥
କାଶୀନୃପତି ଦମଘୋଷ ।
ମୈଥିଳ ବିଶାଳାକ୍ଷ ଈଶ ॥
ମଦ୍ରକ କଇକୟ ଭାନୁ ।
ସଙ୍ଗେ ନୃପତି ଯୁଧାମନ୍ୟୁ ॥

୧. ବକ୍ତ୍ର—ବଦନ ।

ସୁଶର୍ମା ବାହ୍ଲୀକର ମେଳେ ।
ମିଳିଲେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତୁଲେ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଶତେ ନାରୀ ।
ଅଷ୍ଟ ଅଧିକ ଆଦି କରି ॥
ଦେଖି ବିସ୍ମୟେ ନୃପଗଣେ ।
ନମିଲେ କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ॥୨୪-୨୭
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ତୋଷମନେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବସାଇ ଆସନେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ପୂଜାବିଧି ।
ପୂଜିଲେ ଯେ ଯାହା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଆନନ୍ଦେ ସର୍ବ ନୃପବର ।
ଯଦୁଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଉତ୍ତର ॥୨୮
ହେ ଭୋଜପତି ତୁମ୍ଭ ଜନ୍ମ ।
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ବଡ଼ ଧନ୍ୟ ॥
ଯେ ହରି ଯୋଗୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହୋଇଲେ ସୁଲଭ ॥
ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚରେ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲ ଚର୍ମଆଖି ॥୨୯
ଯାର ବିଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୁତି ସ୍ତୁତ[୧] ।
ପବିତ୍ର କରଇ ଜଗତ ॥
ପାଦଉଦକ ସୁରଧୁନୀ[୨] ।
ପବିତ୍ର କରେ ପୁର ତିନି ॥
ସକଳଶାସ୍ତ୍ର ଯାର ବାଣୀ ।
ଜଗତ ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥
କାଳ ଅନଳେ ଏ ଧରଣୀ ।
ଭଗଭର୍ଜିତ[୩] ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
ଯାହାର ଚରଣ ସ୍ମରଣେ ।
ଜୀବନ ପାଏ ଭାରା ନାଶେ ॥
ସେ ହରି ନିତ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ।
ନରକପଥ ଗୃହବାସେ ॥
ତାହାର ଦର୍ଶନ ସ୍ମରଣ ।
ଅନୁଗମନ ପରିହାସ ॥
ଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧେ[୪] ପିଣ୍ଡଦାନ ।
ନାନା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁଧ୍ୟାନ ॥

ଏହା ପାଇଲ ତପ ଦାହି ।
ସ୍ୱର୍ଗାପବର୍ଗେ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ ॥
ଏମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ହସନ୍ତି ଉଗ୍ରସେନ ॥୩୦,୩୧
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ବଳା ।
ନନ୍ଦ ଯେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ଥିଲା ॥
ନିଜ ଗୋକୁଳ ସଙ୍ଗତରେ ।
ମିଳିଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଛାମୁରେ ॥
ଶକଟ ସାଜି ନାନାମତେ ।
ଅନେକ ପରଜା ସଙ୍ଗତେ ॥୩୨
ନନ୍ଦକୁ ଦେଖି ବୃଷ୍ଣିଗଣ ।
ଉଠିଲେ ତେଜିଣ ଆସନ ॥
ପିଣ୍ଡ ଯେସନେ ପ୍ରାଣ ପାଇ ।
ଉଠି ଆନନ୍ଦେ ସମ୍ଭାଳଇ ॥
ଚିର ଦରଶନ କାତରେ ।
ହୃଦେ ଭିଡ଼ନ୍ତି ସ୍ନେହଭରେ ॥୩୩
ଆନନ୍ଦେ ଉଠି ବସୁଦେବ ।
ନନ୍ଦର ମିତ୍ର ପ୍ରିୟଭାବ ॥
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ବେନି ନୟନୁଁ ବହେ ବାରି ॥
କଂସର କୃତକ୍ଲେଶ ଯେତେ ।
ସବୁ ସୁମରି ଶୋକଚିତ୍ତେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଘେନି ରାତ୍ରକାଳେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଥୋଇଲା ଗୋକୁଳେ ॥
ତାହା ସୁମରି ଅତି ସ୍ନେହେ ।
ଚିତ୍ତଜଡ଼ିତ ମାୟାମୋହେ ॥୩୪
ପାଶେ ଯେ ଥିଲେ ରାମ ହରି ।
ନନ୍ଦ ଯଶୋଦା ପାଦ ଧରି ॥
ନମନ୍ତି ଅତି ସୁଖଭୋଳେ ।
ବସନ୍ତି ବେନି ଜନ କୋଳେ ॥
ହୃଦରେ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ବଦନୁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ॥୩୫
ଯଶୋଦା ବେନି ଭୁଜେ ଧରି ।
ହୃଦେ ଲଗାଇ ନରହରି ॥

ପ୍ରାଣହୁଁ ଅତି ସ୍ନେହଭରି ।
ନିବିଡ଼େ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥
ପରମାନନ୍ଦ ଲଭି ସୁଖ ।
ବେଗେ ଛାଡ଼ିଲା ମନଦୁଃଖ ॥
ନନ୍ଦ ରାମଙ୍କୁ କରି କୋଳ ।
ଅଶ୍ରୁ ଗଡ଼ାଇ ବେନିଡୋଳ ॥
ହୃଦେ ନିରୋପି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଛାଡ଼ିଲା ଦୁଃଖ ଶୋକମାନ ॥୩୬
ଦେବକୀ ରୋହିଣୀ ଆନନ୍ଦେ ।
ଭାବେ ଲଗାଇ ହୃଦ ହୃଦେ ॥
ନିର୍ଭରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ।
ମିତ୍ର ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରଜେଶ୍ୱରୀ ॥
ବିପଦ କାଳେ ମିତ୍ରଗୁଣ ।
ଶୋକେ ସୁମରି ପୁଣ ପୁଣ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଯଶୋଦାକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
କିସ ଉପମା ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରସମ୍ପଦ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜି ।
କେ ପାରୁ ତୁମ୍ଭ ଋଣ ଶୁଝି ॥୩୭,୩୮
ବେନି ବାଳକ ତୁମ୍ଭ ଘରେ ।
ପ୍ରାଣ ପୋଷିଲେ କଂସ ଡରେ ॥
ରାମଗୋବିନ୍ଦ ଭାଇ ବେନି ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପିଅର ଜନନୀ ॥
ପାଳିଲ ପୁତ୍ରହୁଁ ଅଧିକେ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଧନ୍ୟ ବେନି ଲୋକେ ॥
ପୋଷିଲ ପୁତ୍ରଭାବ ଘେନି ।
ପକ୍ଷ୍ମ[୫] ଯେସନେ ଚକ୍ଷୁ ବେନି ॥
କି ଆର ସଂସାର ବେଭାର ।
ତୁମ୍ଭର ନାହିଁ ପରାପର ॥
ଏମନ୍ତେ ଯଶୋଦାର ତୁଲେ ।
ଦେବକୀ ରୋହିଣୀ ବସିଲେ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ଗୋପାଳ ତରୁଣୀ ॥୩୯
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ସୁଖଭୋଳେ ।
ନିରୋପି ନୟନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥

୧. 'ଯାର ବିଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୁତି ସ୍ତୁତ' ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୁତି ବା ବେଦମାନେ ଯାହାର କୀର୍ତ୍ତି ଗାନ କରି ସ୍ତୁତି କରିଛନ୍ତି । ୨. ସୁରଧୁନୀ—ଗଙ୍ଗାନଦୀ । ୩. ଭଗଭର୍ଜିତ—ଶ୍ରୀହୀନ । ୪. ଯୋନିସମ୍ବନ୍ଧ—ବୈବାହିକ ବା ରକ୍ତଗତ ସମ୍ପର୍କ । ୫. ପକ୍ଷ୍ମ—ଆଖି ପତା ।

ଲଜ୍ଜା ଉପେକ୍ଷି ଗୋପୀବୃନ୍ଦ ।
ଚିର ଦରଶନେ ଆନନ୍ଦ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହାନ୍ତି ।
ପକ୍ଷ୍ମକାରୀକୁ ଶାପ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଗ୍ରହାନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ସର୍ବଅଙ୍ଗ ।
ଅଗ୍ନିକି ଯେସନେ ପତଙ୍ଗ ॥
କୃଷ୍ଣର ରୂପ ପ୍ରିୟଭାବେ ।
ହୃଦେ ଭରିଲେ ଦୃଷ୍ଟିମାର୍ଗେ ॥
ଆନନ୍ଦ ରୂପ ଭଗବାନ ।
ଅନ୍ତରେ କଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ॥
ଲଭିଲେ ନିଜ ପ୍ରିୟଭାବ ।
ଯେ ହରି ଯୋଗୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ॥୪୦
ଗୋପୀଙ୍କ ଭାବ ଦେଖି ହରି ।
ଅନନ୍ତ ମାୟାଯୋଗ କରି ॥
କେହି ନ ଦେଖେ ରୂପ ଡୋଳେ ।
ମିଳିଲେ ଗୋପୀଙ୍କର ମେଳେ ॥
ପଗ୍ରି ଗୋପୀଙ୍କ କୁଶଳ ।
କରନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ କୋଳ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଜଗତ ମୋହନ ।
କୋମଳ ଗଭୀର ବଚନ ॥୪୧
ଶୁଣ ଗୋ ସଖୀଜନେ ମୋର ।
ମୁଁ ଯେ ରହିଲି ମଧୁପୁର ॥

ରହିଲି ନିଜ କର୍ମ ଆଶେ ।
ଭାରା ନିବାରଣ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଅନେକ ଦିନୁଁ ନାହିଁ ଦେଖା ।
ମୁହିଁ ଯେ ତୁମ୍ଭ ନିଜ ସଖା ॥
ସ୍ମରଣ କରଟି କି ମୋତେ ।
ଲୀଳା ବିହାର ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥୪୨
ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ସଂସାର ।
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ବେଭାର ॥
ପବନ ଯେହ୍ନେ ମେଘମାଳା ।
ଧରଣୀରେଣୁ ତୃଣ ତୂଳା ॥
କରଇ ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ।
ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱରର ଯୋଗ ॥୪୩,୪୪
ମୋହରେ ଭକ୍ତି ଯେ କରନ୍ତି ।
ମୋ ତହୁଁ ଭିନ୍ନ ସେ ନୁହନ୍ତି ॥
ତୁମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟ ଏ ସଂସାରେ ।
ଭାବେ ଭଜିଲ ମୋ ପୟରେ ॥୪୫
ମୁହିଁ ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଆବୋରି ଭିତର ବାହାର ॥
କରଇ ସୃଷ୍ଟି ଆଦିଅନ୍ତ ।
ଯେହ୍ନେ ଜଡ଼ିତ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ଉଭୟ ମହିମା ମୋହର ।
ଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥୪୬,୪୭

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଗୋପୀଙ୍କି କହି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଫେଡ଼ିଲେ ଜୀବର ବନ୍ଧନ ।
ଗୋପୀଏ କୃଷ୍ଣ ଦରଶନ ॥
ନିର୍ଲେପ ନିଜ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥୪୮
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ପଦ୍ମନାଭ ।
ଲଭିବୁଁ ତୋ ଚରଣ ଭାବ ॥
ତୋର ଚରଣ ହେ ଅନନ୍ତ ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ହୃଦପଦ୍ମେ ସ୍ଥିତ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ମାୟାର ପ୍ରବୋଧ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ॥
ସଂସାର ଅନ୍ଧକାର କୂପେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଯନ୍ତ୍ରିତ ତିନି ତାପେ ॥
ତୋ ପଦ୍ମପାଦ ଚକ୍ରପାଣି ।
ତାହାଙ୍କ ତରିବା ନିଶୁଣି ॥୪୯
ଏମନ୍ତେ ଗୋପୀଙ୍କି ନିସ୍ତାରି ।
ନିଜ ଆସନେ ବିଜେ କରି ॥
ସେ ହରି ଚରଣକମଳେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ଧ୍ୟାନବଳେ ॥
ପାରି ନ ପାରି କଲି ଆଶ ।
ବୋଲଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାବର୍ଣ୍ଣନେ ଗୋପୀଗଣନିସ୍ତାରଣଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାଶୀତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଊନନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

କୃଷ୍ଣ ରମଣୀଗଣେ ଯହିଁ । ଯେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣେ ବିଭା ହୋଇ ॥
କହିଲେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଅଗ୍ରତ । ଅଣାନବେରେ ଏ ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଅଖିଳଜନ ଗୁରୁ ହରି ।
ବ୍ରଜକାମିନୀ ବୋଧ କରି ॥

ଧର୍ମନନ୍ଦନ ତୁଳେ ଯେତେ ।
ସୁହୃଦ ବାନ୍ଧବ ସମେତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ ନନ୍ଦବାଳ ।
ହରଷେ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି କୁଶଳ ॥୧
କୃଷ୍ଣବଚନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ବନ୍ଧୁଜନେ ॥

କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଗ୍ରହିଁ ।
ତାହାଙ୍କ ଦେହେ ପାପ ନାହିଁ ॥
ବୋଲନ୍ତି ସ୍ନେହ ଗଦଗଦେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ପଦ୍ମପାଦେ ॥୨
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ହୃଷୀକେଶ ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ମଧୁରସ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ର୍ୟଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ମହତ ମୁଖୁଁ ଝରେ ନିତି ।
ଯେ କର୍ଣ୍ଣପୁଟରେ ପିବନ୍ତି ॥
ନିତ୍ୟେ ପିବନ୍ତି ମୋଦଭରି ।
ତେଣେ ଅଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗ ହରି ॥
ତାଙ୍କ ଅଶୁଭ ଫଳ କାହିଁ ।
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣେ ଗୃହିଁ ॥୩
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
ନିର୍ମଳ ତୋର ଆତ୍ମଧାମ ॥
ମାୟା ଅଙ୍କୁର ପରକାଶ ।
ଯାର ସ୍ମରଣେ ଯାଇ ନାଶ ॥
ଆନନ୍ଦ ସୁଖସିନ୍ଧୁ ନାବ ।
ଅଖଣ୍ଡ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବ ॥
ନିଗମେ ଯେବେ ବିନଶନ୍ତି ।
କାଳ ସର୍ଜିତ ମାୟାକୃତି ॥
ସ୍ୱରୂପେ ଥାଇ ଜନ ହିତେ ।
ତୁ ଦେହ ବହୁ ଏ ଜଗତେ ॥
ନିଜ ପରମହଂସ ଗତି ।
ଆମ୍ଭର ତୋର ପାଦେ ମତି ॥୪
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ଶୁଣ ହେ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ॥
ଏମନ୍ତ ଜନେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ଉତ୍ତମ ଯଶ ଶିଖାମଣି ॥
ସମୀପେ ଦେଖି ନରହରି ।
ବୃଷ୍ଣି ଅନ୍ଧକ କୁରୁନାରୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବସି ମନସୁଖେ ।
କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣକଥା ମୁଖେ ॥
ଏକ ଆରକେ ମୁଖ ଗୃହିଁ ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ତରେ ଯାହା ଗାଇ ॥୫
କୃଷ୍ଣପତ୍ନୀଙ୍କ ମୁଖ ଗୃହିଁ ।
ଦ୍ରୌପଦୀ ହରଷେ ବୋଲଇ ॥
ହେ ବଇଦର୍ଭି ରୂପଶୀଳେ ।
ହେ ଜାମ୍ବବତୀ କଉଶଳେ ॥
ହେ ସତ୍ୟଭାମା ରବିସୁତେ ।
ଶୈବ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମଣା ଆଦି ଯେତେ ॥
ଭଦ୍ରା ରୋହିଣୀ ଆଦି କରି ।
ଷୋଳସହସ୍ର ଯେତେ ନାରୀ ॥

କେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବରିଲ ।
ଏ ମାୟାଭବୁଁ ନିସ୍ତରିଲ ॥
କହ ଶ୍ରବଣେ ଇଚ୍ଛା ମୋର ।
କେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ତୁମ୍ଭ ବର ॥୬,୭
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ରୌପଦୀ ବଚନେ ।
ରୁକ୍ମିଣୀ କହେ ତୋଷମନେ ॥
ରୁକ୍ମଣ ମୋର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ ।
ଶିଶୁପାଳକୁ ଦେବା ପାଇଁ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଲଗ୍ନେ ବର ବରି ।
ରାଜାଏ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ମୋତେ ଆବୋରି ରାଜପଥେ ।
ଅନେକ ନରନାରୀ ସାଥେ ॥
ଏମନ୍ତ କାଳେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଦୁର୍ଜୟ ରିପୁଯୂଥ ଜିଣି ॥
ମୋତେ ହରିଲେ ଏକା ରଥେ ।
ସିଂହ ଯେସନେ ମେଷଯୂଥେ ॥
ତାର ଶ୍ରୀଯୁତ ପଦ୍ମପାଦେ ।
ଚିତ୍ତ ମୋ ସେବୁ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୮
କହି ହରଷ କୃଷ୍ଣବାମା ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ସତ୍ୟଭାମା ॥
ମୋହର ପିତା ସତ୍ରାଜିତ ।
ଶୁଣିଲା ବନେ ଭ୍ରାତା ହତ ॥
ମନେ ବିଗ୍ରହେ ପୁଣ ପୁଣି ।
କୃଷ୍ଣ ମାଗିଲେ ମୋତେ ମଣି ॥
ମୁଁ ଯେ ନ ଦେଲି ଲୋଭବଶେ ।
ତେଣୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଅବିଶ୍ୱାସେ ॥
ମୋ ଭ୍ରାତ ବନେ ସଂହାରିଲା ।
ଏମନ୍ତ ଅପବାଦ ଦେଲା ॥
ସେ ଅପବାଦ ମାର୍ଜିବାରେ ।
କୃଷ୍ଣ ମିଳିଲେ ବନଘୋରେ ॥
ଋକ୍ଷ ଜାମ୍ବବ ଯୁଦ୍ଧେ ଜିଣି ।
ମଣି ଆଣିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ପିତା ମୋ କଣ୍ଠେ ମଣି ଦେଲା ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ସମର୍ପିଲା ॥
ଏଣୁ ମୁଁ କୃଷ୍ଣର ଯୁବତୀ ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ଜାମ୍ବବତୀ ॥୯

ଏ ମଣି ହେତୁ ନରହରି ।
ମୋ ପିତା ତୁଲେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ॥
ତ୍ରିନବ[1] ଦିନ ମହାଘୋର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିଲା ପିତା ମୋର ॥
ଗାଢ଼ ପ୍ରହାରେ ତନୁ କ୍ଷୀଣ ।
ପରୀକ୍ଷି ଜାଣି ବିଷ୍ଣୁଚିହ୍ନ ॥
ଜାଣିଲା ଏ ମୋ ନିଜ ନାଥ ।
ରଘୁନନ୍ଦନ ସୀତାକାନ୍ତ ॥
ନିଜ ଅପରାଧ ବିଗ୍ରହି ।
ମଣି ମୋହର କଣ୍ଠେ ଭରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଦେଲା ଆଣି ।
ଏଣୁ ମୁଁ କୃଷ୍ଣର ଘରଣୀ ॥
ଏ କଥା ଜଗତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ କାଳିନ୍ଦୀ ॥୧୦
ପିତା ବଚନେ ଘୋର ବନେ ।
ତପ କରଇ ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ଅଭୟପାଦ ସେବା ଆଶେ ।
ତା ଜାଣି କୃଷ୍ଣ ମୋର ପାଶେ ॥
ଅର୍ଜୁନେ ପେଷି ମୋତେ ଆଣି ।
ବିବାହ କଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ପିତାବଚନ ଶିରେ ଘେନି ।
ମୁଁ କୃଷ୍ଣ ଗୃହ ସମାର୍ଜନୀ ॥
ଏଣୁ ମୋ ବର ଚକ୍ରପାଣି ।
ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ବୋଲେ ତା ଶୁଣି ॥୧୧
ଶୁଣ ଗୋ ଦ୍ରୁପଦକୁମାରୀ ।
ମୋ ପିତା ସ୍ୱୟଂବର କରି ॥
ଅନେକ ଥିଲେ ରାଜାଗଣେ ।
କେତେ କହିବି ଜଣେ ଜଣେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଆସି ନୃପମେଳେ ।
ସମରେ ଜିଣି ବାହୁବଳେ ॥
ମୋତେ ହରିଲେ ଏକା ରଥେ ।
ସିଂହ ଯେସନେ ଶ୍ୱାନ ଯୂଥେ ॥
ହରଇ ନିଜ ଭାଗ ବଳେ ।
ମୋ ଭ୍ରାତୃଗଣ ମୋର ଛଳେ ॥
କୃଷ୍ଣର ତୁଲେ କଲେ ରଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଜିଣି ତତକ୍ଷଣ ॥

୧. ତ୍ରିନବ—ସତାଇଶ ।

ମୋତେ ଆଣିଲେ ଶ୍ରୀନିବାସ ।
ତାର ଚରଣେ ସେବା ଆଶ ॥
ସେ ପଦ୍ମପାଦେ ମୋର ସେବା ।
ହେଉ ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ଦେବା ॥୧୨
ମିତ୍ରବିନ୍ଦାର ଏ ବଚନେ ।
ସତ୍ୟା ବୋଲଇ ତୋଷମନେ ॥
ମୋ ପିତା ଭୁବନେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଥିଲେ ଗୋ ଦୁଷ୍ଟ ସାତଷଣ୍ଢ ॥
ଅତି ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗ ଖର ।
ଦେଖି ଡରନ୍ତି ମହାବୀର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ନିଜ ପୁରେ ଥୋଇ ।
ଘୋଷଣା ଚଉଦିଗେ ଦେଇ ॥
ରାଜାଙ୍କ ବଳ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥେ ।
ମଧ୍ୟେ ସଞ୍ଚିତ କରି ମୋତେ ॥
ଏ ସାତଷଣ୍ଢ ବାହୁବଳେ ।
ଯେ ବାନ୍ଧିପାରେ ଏକାବେଳେ ॥
ଏ କନ୍ୟା ହୋଇବ ତାହାର ।
ସତ୍ୟବଚନ ଏ ମୋହର ॥
ତା ଶୁଣି ନୃପତି କୁମରେ ।
ମିଳିଲେ ମୋ ପିତା ନଗରେ ॥
ଦେଖି ସପତ ଷଣ୍ଢ ରୂପ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ସର୍ବ ନୃପ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ବେଗେ ମୋ ପିତା ପୁରେ ମିଳି ॥
ସେ ସପ୍ତ ବୃଷ ଏକାବେଳେ ।
ବନ୍ଧନ କଲେ ବାହୁବଳେ ॥
ଛାଗବାଳକ ରାଜପଥେ ।
ବାଳକେ ବାନ୍ଧନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବୃଷ ବନ୍ଦୀ କରି ।
ମୋତେ ଲଭିଲେ ନରହରି ॥୧୩
ପଥେ ସମରେ ରାଜା ଜିଣି ।
ଦ୍ୱାରକା ନେଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ ହରି ଅଭୟଚରଣେ ।
ମୋ ଚିତ୍ତ ରହୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଯାର ସ୍ମରଣେ ନାହିଁ ବାଧା ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ ଯେ ଭଦ୍ରା ॥୧୪

କୃଷ୍ଣ ମୋ ମାତୁଳ କୁମର ।
ପିତା ବରିଲା ତାଙ୍କୁ ବର ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଣି ନିଜଘରେ ।
ବିବାହ ଦେଲା ସୁହୃଦରେ ॥
ଶୁଣ ଦ୍ରୌପଦୀ ମନ ଦେଇ ।
ମୋହର ଚିତ୍ତ କୃଷ୍ଣ ତହିଁ ॥
ବଳ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସଙ୍ଗତେ ।
ସଖୀ ସମେତେ ଦେଲା ମୋତେ ॥୧୫
ସେ ହରିପାଦେ ମୋର କର୍ମେ ।
ସ୍ମରଣ ହେଉ ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ॥
ଏ ଭବଜଳେ ମୋର ଜନ୍ମ ।
ଅର୍ଜିତ କର୍ମେ ପଥଶ୍ରମ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ସେବା ହେଉ ।
ଏ ମୋର ମାୟା ଭ୍ରମ ଯାଉ ॥୧୬
ଲକ୍ଷ୍ମଣା କହେ ଧୀର ବାଣୀ ।
ଶୁଣ ଗୋ ଧର୍ମସୁତ ରାଣୀ ॥
ମୋର ବିବାହ କର୍ମ ବାଣୀ ।
କହଇ ଶୁଣ ପରିମାଣି ॥
ନାରଦମୁନି ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମ କର୍ମ କଥା ॥
ନିତ୍ୟେ କହନ୍ତି ମୋର ପାଶେ ।
ତା ଶୁଣି ମନ ମୋ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ମୁକୁନ୍ଦ ପାଦେ ଲୋଭ କରି ।
ଯେ ପାଦ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଛି ଧରି ॥
ଲୋକପାଳଙ୍କୁ ତେଜି ଦୂରେ ।
ସେବଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୟରେ ॥
ତା ପାଦେ ଭଜିଲା ମୋ ଚିତ୍ତ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ମୋହଗତ ॥
ମନ ବଚନ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
କଣ୍ଠ ମୋ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥୧୭
ମୋର ପିଅର ବୃହଦ୍‌ସେନ ।
ତକ୍ଷଣେ ଜାଣି ମୋର ମନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁହିତା ବତ୍ସଳ ।
ପୁଣ୍ୟ ପବିତ୍ର ଯାର କୁଳ ॥
ଉପାୟ କଲା ମୋର ଅର୍ଥେ ।
ଶୁଣ କହିବି ଏକଚିତ୍ତେ ॥୧୮

ଭୋ ଦେବି ତୋର ସ୍ୱୟଂବରେ ।
ଯେମନ୍ତ ଦ୍ରୁପଦ ନଗରେ ॥
ଲାଖ ଭିଆଣ ପାର୍ଥ ଛଳେ ।
ମତ୍ସ୍ୟ ସଂକାଶ କୁମ୍ଭଜଳେ ॥
ବସ୍ତ୍ର ଆଚ୍ଛାଦି ସ୍ତମ୍ଭ ପାଶେ ।
କୁମ୍ଭ ଥାପିଲେ ଧନୁ ପାଶେ ॥
ତା ଶୁଣି ନୃପତି କୁମରେ ।
ମିଳିଲେ ମୋ ପିତା ନଗରେ ॥
ଜାଣନ୍ତି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ ।
ସ୍ୱ-ଗୁରୁ ତୁଲେ ଉପଗତ ॥
ଚାରିଦିଗରୁ ଲକ୍ଷେ ରାଜା ।
ଦେଖି ମୋ ପିତା କଲା ପୂଜା ॥
ପୂଜିଲା ନାନା ଉପହାରେ ।
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ବେଭାରେ ॥
ସକଳେ ମିଳି ଲାଖ ତଳେ ।
ଧନୁସନ୍ଧାନ ବାହୁବଳେ ॥୧୯-୨୧
କେ ଧନୁ ନ ପାରନ୍ତି ଟେକି ।
କା ମୁଖୁଁ ରୁଧିର ନିକିଳି ॥
କେ ଗୁଣ ଦେଇ ନ ପାରନ୍ତି ।
କେ ହୁଡ଼ି ଭୂମିରେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
କେ ଧନୁହୁଲେ ଗୁଣ ତାଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲେ ଧନୁ ହୃଦେ ମାଡ଼ି ॥୨୨
ମାଗଧ ଆଦି ବୀର ଯେତେ ।
ଧନୁ ସାଧନ ଗୁରୁମତେ ॥
ଥିଲେ ଯେ ଭୀମ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
ରବିନନ୍ଦନ ବୀର କର୍ଣ୍ଣ ॥
ମୀନର ନ ଦେଖିଲେ ସ୍ଥାନ ।
ତା ଦେଖି ଉଠିଲା ଅର୍ଜୁନ ॥
ଧନୁ ଆମର୍ଷି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ।
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ନାରାଚ ଅଧୋଦୃଷ୍ଟି ॥
ମତ୍ସ୍ୟ ଆଭାସ ଦେଖି ଜଳେ ।
ବାଣ ଛାଡ଼ିଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ମତ୍ସ୍ୟରେ ଲାଗି ବାଣ ଗଲା ।
ଲାଜେ ଅର୍ଜୁନ ବାହୁଡ଼ିଲା ॥୨୩,୨୪
ଏମନ୍ତେ ସକଳ ରାଜନ ।
ଲାଜେ ନିବୃତ୍ତ ଅପମାନ ॥

ମାନୀଙ୍କ ମାନଭଙ୍ଗ ଡରେ ।
କେହି ନ ଗଲେ ଧନୁଘରେ ॥
ଏମନ୍ତେ କମଳଲୋଚନ ।
ଧନୁ ମନ୍ଦିରେ ଆଗମନ ॥
ଲୀଳାଏ ବାମ କରେ ଧରି ।
ଗୁଣ ଟଙ୍କାର ନାଦ କରି ॥
ନାରାଚ ଧନୁ ଧରି ଟୋଳି ।
ଅଧୋବଦନେ ବନମାଳୀ ॥
ମତ୍ସ୍ୟକୁ ଗ୍ରହିଁ କୁମ୍ଭଜଳେ ।
ବାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ନାରାଚ ତେଜେ ମୀନ କଟି ।
ତଳେ ପଡ଼ିଲା ଚକ୍ଷୁ ଫୁଟି ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅଭିଜିତ କାଳେ ।
ବିବୁଧେ ଗଗନ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ ନାଦ କଲେ ।
ଦେବେ ଯେ ପୁଷ୍ପ ବରଷିଲେ ॥୨୫-୨୭
ହରଷେ ଭୋଳ ସୁରଗଣ ।
ଆନନ୍ଦ ସବୁରିଙ୍କ ମନ ॥
ଶୁଣ ପାଞ୍ଚାଳି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ମୁଁ ତହିଁ ମିଳିଲି ଯେମନ୍ତେ ॥
ଗଭୀର ନୂପୁର ଶବଦେ ।
ମଞ୍ଜୁ କୋମଳ ବେନିପାଦେ ॥
କରେ ନିର୍ମଳ ରତ୍ନମାଳ ।
ମୋହନ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳ ॥
ନବୀନ ପାଟବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି ।
କବରୀଭାରେ ପୁଷ୍ପ ବାନ୍ଧି ॥
ଅଳପ ଲାଜେ ମନ୍ଦହାସେ ।
ମୁଖ ଶୋଭିତ ରଙ୍ଗରସେ ॥
ନିକଟେ ଦେଖି ବନମାଳୀ ।
ଲଜ୍ଜା ଛାଡ଼ିଲି ମୁଖ ଟୋଳି ॥
ନୀଳକୁନ୍ତଳ ମୋ କପୋଳେ ।
ରତ୍ନ କୁଣ୍ଡଳ ଗଣ୍ଡସ୍ଥଳେ ॥
ସସ୍ମିତହାସ ମୁଖେ ସାଜେ ।
କଟାକ୍ଷ ଲୋଚନ ବିରାଜେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ସକଳ ରାଜନେ ।
ନିର୍ମଳ ନିଶ୍ଚଳ ଲୋଚନେ ॥

ଭୋ ସଖି ଦୂର କଲି ଲାଜ ।
ଧାରେ ମୁଁ ଟୋଳି ବେନି ଭୁଜ ॥
କୃଷ୍ଣର ହୃଦେ ଦେଲି ମାଳ ।
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ସୁର ନର ॥୨୮,୨୯
ଶଙ୍ଖ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟନାଦେ ।
ମୃଦଙ୍ଗ ପଟହ ଶବଦେ ॥
ରଙ୍ଗେ ନାଚନ୍ତି ନାରୀଗଣ ।
ଗୀତ ସୁସ୍ୱର ବାଦ୍ୟସ୍ୱନ ॥୩୦
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମୁଁ ବରି ।
ରାଜାଏ ଦେଖି ଯୁଦ୍ଧ କରି ॥
ମୋ ରୂପେ ହୋଇ ଅସମ୍ଭାଳ ।
ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭି କଲେ ଗୋଳ ॥୩୧
ତା ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ଉତ୍ତମ ରଥେ ମୋତେ ଟୋଳି ॥
ରଥେ ଚତୁର ଅଶ୍ୱଯୁତ ।
ଶାରଙ୍ଗ ଧନୁ ଧରି ହସ୍ତ ॥
ରଥେ ହୋଇଲେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ।
ସୈନ୍ୟ ମାରଣେ ହେଲେ ସଜ ॥୩୨
ରତ୍ନ ବିମାନ ଜନ ମୋହେ ।
ଦାରୁକ ବିଷ୍ଣୁ ତେଜେ ବାହେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବ ରାଜାଗଣ ।
ରଣେ ମିଳିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ଶୁଣ ପାଞ୍ଚାଳି ଏକମନେ ।
ମୃଗଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସିଂହ ଯେହ୍ନେ ॥୩୩
କେତେକ ରାଜା ରାଜପଥେ ।
ରୁନ୍ଧିଲେ ଅତି ବଳବନ୍ତେ ॥
ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଧନୁ ଧରି ।
ରହିଲେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆବୋରି ॥
ସିଂହକୁ ଯେହ୍ନେ ଶ୍ୱାନଯୂଥ ।
ଆବୋରେ ଚଉଦିଗ ପଥ ॥୩୪
କୃଷ୍ଣ ଶାରଙ୍ଗଧନୁ ବାଣେ ।
ରଣେ ପଡ଼ିଲେ ରାଜାଗଣେ ॥
ବାହୁ ଚରଣ କନ୍ଧ ଛିଡ଼ି ।
ପଡ଼ିଲେ ରଣଭୂମି ମାଡ଼ି ॥
ଥୋକାଏ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ଆଶେ ।
ପଳାଇଗଲେ ଦୂର ଦେଶେ ॥୩୫

ସମରେ ଜିଣି ବନମାଳୀ ।
ବିଜୟ କଲେ କୁଶସ୍ଥଳୀ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କୃତ ।
ଧ୍ୱଜ ପତାକା ନାନା ଚିତ୍ର ॥
ନାନା ତୋରଣ ଗୃହେ ଶୋହେ ।
ଦେଖନ୍ତେ ଜନମନ ମୋହେ ॥
ଯେ କୁଶସ୍ଥଳୀ ଦିବ୍ୟଭୂମି ।
ଅମରାବତୀ ପୁର ଜିଣି ॥୩୬
ପିତା ମୋହର ବିଭାକାଳେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଜ୍ଞାତିମେଳେ ॥
ପୂଜିଲା ନାନା ଉପହାରେ ।
ଶଯ୍ୟା ଆସନ ଅଳଙ୍କାରେ ॥
ଅନେକ ଦାସ ଦାସୀ ଧନ ।
ବାଜୀ କୁଞ୍ଜର ବହୁ ସୈନ୍ୟ ॥
ବିବିଧ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଘେନି ।
ଦେଲାକ ସର୍ବ ପରିମାଣି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଯଉତୁକ ଦେଲା ।
ଅନେକ ଭକ୍ତିଭାବ କଲା ॥୩୭,୩୮
ଯେ ହରି ନିଜ ତେଜ ଧାମ ।
ମହାମହିମ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ॥
ସେ ହରି ପଦ୍ମପାଦ ତଳେ ।
ମୋ ନିଜ ସଖୀ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ତାହାର ଗୃହଦାସୀ ସଙ୍ଗେ ।
ନିବୃତ୍ତ ଚିତ୍ତ ଅନୁରାଗେ ॥
ତପସ୍ୟା ଫଳୁଁ ଚିତ୍ତ ରହୁ ।
ସେ ପାଦ ସେବି ଦିନ ଯାଉ ॥୩୯
ଏମନ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣା ବଚନେ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ନାରୀଜନେ ॥
ଶତେ ଅଧିକ ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ହସି କହନ୍ତି ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ଭୂମିନନ୍ଦନ ମହାବୀର ।
ଦୁର୍ଜୟ ନାରକା ଅସୁର ॥
ଦିଗବିଜୟେ ବୀରମଣି ।
ଅନେକ ରାଜକନ୍ୟା ଆଣି ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଥିଲା ଭରି ।
ସମରେ କୃଷ୍ଣ ତାକୁ ମାରି ॥

ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ବନ୍ଦିମୋକ୍ଷ କରି ।
ଆମ୍ଭେ ଗୋ ତା ପାଦ ସୁମରି ॥
ଘୋର ସଂସାର ମାୟାବନ୍ଧ ।
ଧ୍ୟାନେ ଛେଦଇ ଯାର ପାଦ ॥
ସେ ହରି ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ଜାଣି ।
ଉଦ୍ଧରି ନିଜପୁରେ ଆଣି ॥
ଆମ୍ଭେ ହୋଇଲୁଁ ତାର ଦାସୀ ।
ଅଭୟ ପଦ୍ମପାଦେ ଆସି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଆତ୍ମାରାମ ସେହି ।
ତାହାର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥୪୦
ଶୁଣ ସାଧବୀ ଆମ୍ଭ ବାଣୀ ।
ଚିତ୍ତେ ଏମନ୍ତ ପରିମାଣି ॥

ସକଳ ସାମରାଜ୍ୟ[୧] ଭୋଗ ।
ଅଣିମା ଆଦି ସିଦ୍ଧିଯୋଗ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର କି ବ୍ରହ୍ମପଦ ଅବା ।
କୈବଲ୍ୟ ବଇକୁଣ୍ଠ କିବା ॥
ଏଣେ ଆମ୍ଭର ନାହିଁ ଇଚ୍ଛା ।
ଅଭୟ ପାଦପଦ୍ମେ ବାଞ୍ଛା ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଧୂଳି ।
କୁଚ କୁଙ୍କୁମେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବୋଲି ॥
ତେଣୁ ସୁଗନ୍ଧ ଅତି ସ୍ଫୁରେ ।
ନିତ୍ୟେ ବହିବୁଁ ତାହା ଶିରେ ॥୪୧,୪୨
ଯା ପାଦ ସ୍ମରଣନ ନିତି ।
ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଗୋପାଳ ଯୁବତୀ ॥

ପୁଲିନ୍ଦୀ[୨] ତୃଣ ଗୁଳ୍ମ ଜାତି ।
ଗାବ ଗୋପାଳେ ଯାହା ଚିନ୍ତି ॥
ସେ ପଦ୍ମପାଦ ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ।
ସ୍ମରଣ ହେଉ ଅବିରତେ ॥୪୩
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତବିନୋଦେ ଭାଗବତ ॥
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଅଗୋଚର ।
ମୁଁ କୀଟ କୋଟିକେ ଅନ୍ତର ॥
ଏଣୁ ହୋଇଲି ଅପରାଧୀ ।
ଯେହ୍ନେ ଗଗନେ ଲାଖ ବିନ୍ଧି ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ହରିରସ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣରେ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ମହିଷୀଦ୍ରୌପଦୀସଂବାଦୋ ନାମ ଊନନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବସୁଦେବର ଯଜ୍ଞ କଥା । ନବେ ଅଧ୍ୟାୟେ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ହରଷେ ରାଜା ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ସୁମନେ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
କୃଷ୍ଣ ମଙ୍ଗଳ ଗୁଣଗାଥା ॥
କୃଷ୍ଣର ଅଷ୍ଟପାଟରାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
କୁନ୍ତୀ ଗାନ୍ଧାରୀ ଯାଜ୍ଞସେନୀ ।
ମାଧବୀ ସୁଭଦ୍ରା କାମିନୀ ॥
ଅପରେ ରାଜପତ୍ନୀ ଯେତେ ।
ବ୍ରଜକାମିନୀଗଣ ସାଥେ ॥
କୃଷ୍ଣମହିମା ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଅପରେ ଯେତେ ବଧୂଜନେ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ।
ପ୍ରେମ ଅନୁବନ୍ଧ ସ୍ୱଭାବେ ॥

ଆନନ୍ଦେ ତନୁ ପୁଲକିତ ।
ଲୋଚନ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଯୁତ ॥
ଏକ ଆରେକ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
କୃଷ୍ଣମହିମା ଗୁଣ ଗାଇ ॥
ସୁଖସାଗରେ ନିମଜ୍ଜିଲେ ।
ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ରେ ବିଜେ କଲେ ॥
ଦେଖିବା ଅର୍ଥେ ରାମ ହରି ।
ଅନେକ ଦୂରୁଁ ଆଶା କରି ॥୧,୨
ବ୍ୟାସ ସହିତେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ଚ୍ୟବନ ଦେବଳ ଅସିତ ॥
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଯେ ମହାମୁନି ।
ସଙ୍ଗତେ ଶତାନନ୍ଦ ଘେନି ॥
ଭରଦ୍ୱାଜ ଯେ ଗଉତମ ।
ମିଳିଲେ ଶ୍ରୀପରଶୁରାମ ॥

ବଶିଷ୍ଠ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହିତେ ।
ଗାଲବ ଆଦି ଭୃଗୁ ଯେତେ ॥
ପୁଲସ୍ତ୍ୟ କଶ୍ୟପ ଯେ ଅତ୍ରି ।
ମୃକଣ୍ଡସୁତ[୩] ବୃହସ୍ପତି ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସୁତ ଦ୍ୱିତ ତ୍ରିତ ।
ଏକତ ଅଙ୍ଗିରା ସହିତ ॥
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ମୁନି ।
ଅପରେ ବାମଦେବ ଘେନି ॥୩-୫
ଋଷିଙ୍କି ଦେଖି କିଛି ଦୂରେ ।
ବେଗେ ଉଠିଲେ ନୃପବରେ ॥
ପାଣ୍ଡବେ ରାମକୃଷ୍ଣ ତୁଲେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କ ପାଦେ ପ୍ରଣମିଲେ ॥
ବିଶ୍ୱବନ୍ଦିତ ମୁନିଗଣ ।
କୃଷ୍ଣ ନମନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ॥

୧. ସାମରାଜ୍ୟ—ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ୨. ପୁଲିନ୍ଦୀ—ଅରଣ୍ୟବାସିନୀ ନୀଚ ଜାତିର ନାରୀ । ୩. ମୃକଣ୍ଡସୁତ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁରଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ରାମ ସହିତେ ଦାମୋଦର ।
ପୂଜିଲେ ବିପ୍ରଙ୍କ ପୟର ॥
ଆସନ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ମାଲ୍ୟେ ।
ଅନୁଲେପନ ଧୂପ ଦେଲେ ॥
ସୁଖେ ବସାଇ ମୁନିଗଣ ।
ଧର୍ମପାଳକ ନାରାୟଣ ॥
ଯେମନ୍ତେ ସଭାଲୋକେ ଶୁଣି ।
ଉଚ୍ଚବଚନେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ॥
ଯେ ଫଳ ଅତି ତପ ଦାହି ।
ଆଜ ଲଭିଲି ତାହା ମୁହିଁ ॥
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦରଶନ ।
ଦେବଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ଏ ଜାଣ ॥୬-୯
ଏ ଜନ ମଧ୍ୟେ ଯାର ଜନ୍ମ ।
ଅଳ୍ପ ତପସ୍ୟା ପୁଣ୍ୟହୀନ ॥
ଏହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନ ପାଇ ।
ନିର୍ମଳ ନ କରଇ ଦେହୀ ॥
ଏହାଙ୍କ ମୁଖ ଦରଶନ ।
ପ୍ରଣାମ ପୁଚ୍ଛା ସ୍ମରଣନ ॥
ଆବର ପାଦପୂଜା କରି ।
ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ଭବବାରି ॥୧୦
ତୀର୍ଥ ପୂରିତ ପୁଣ୍ୟଜଳେ ।
ଯେତେ ଦେବତା ଭୂମିତଳେ ॥
ପାଷାଣ ମୃତ୍ତିକା ଭିଆଣେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଅନେକ କାଳେ ଏ ତାରନ୍ତି ।
ସେବା ଉଚିତେ ଫଳ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ।
ପାପ ନ ରହେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥୧୧
ଅନଳ ରବି ନିଶାକର ।
ନକ୍ଷତ୍ର ମହୀ ସର୍ବ ନୀର ॥

ଶୂନ୍ୟ ପବନ ବାକ୍ୟ ମନ ।
ଏ ଆଦି ବିଷୟ ପ୍ରଧାନ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ଯେ ନିତ୍ୟେ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ ବେଦମତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାପ ନ ଛାଡ଼ଇ ।
ସେବା ଉଚିତେ ଫଳ ପାଇ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ଜ୍ଞାନବାଣୀ ଶୁଣି ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସେବଇ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ନିସ୍ତରେ ।
ନିର୍ମଳ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥୧୨
ତ୍ରିଧାତୁରୂପ[୧] ଏ ଶରୀର ।
ନିତ୍ୟେ ମରଣ ଅଧିକାର ॥
ଏ ଦେହେ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି ଯାର ।
କଳତ୍ର ଆଦି ବୋଲେ ମୋର ॥
ମାଟି ପାଷାଣ ଧାତୁ ଖଣ୍ଡ ।
ଏଣେ ନିର୍ମିତ ଦେବପିଣ୍ଡ ॥
ତହିଁ ଯାହାର ପୂଜାବିଧି ।
ଜଳେ ଯାହାର ତୀର୍ଥବୁଦ୍ଧି ॥
ସାଧବେ ନ କରେ ଆଦର ।
ତାହାକୁ ବୋଲିଟି ଗୋ-ଖର[୨] ॥୧୩
ଶୁକ କହନ୍ତି ମୁନିଜନ ।
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବଚନ ॥
ଶୁଣି ସମ୍ଭ୍ରମେ ବିପ୍ରଗଣ ।
ଚିତ୍ତେ ମଣିଲେ ବୁଦ୍ଧି ଛନ୍ନ ॥
ଦୁରଧିଗମ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ହୋଇ ତୁନି ॥
ଈଶ୍ୱର ବାକ୍ୟେ ଅବଧାନେ ।
ଚିତ୍ତେ ବିଗ୍ରହି ଦୃଢ଼ମନେ ॥
ଜନସଂଗ୍ରହ[୩] ଅର୍ଥେ ଧ୍ୟାୟି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଗ୍ରହିଁ ॥୧୪,୧୫

ମୁନୟ ଊଚୁଃ

ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ସର୍ଜନ୍ତି ॥

ତାଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ଆମ୍ଭେ ହୋଇ* ।
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାତନ୍ତ୍ରେ ମୋହି ॥
ଭ୍ରମୁଁ ସଂସାରଚକ୍ରେ ପଡ଼ି ।
ନିଜ ନିସ୍ତାର ପଥ ଛୁଡ଼ି ॥
ବିଚିତ୍ର ବିଷ୍ଣୁର ଚେଷ୍ଟିତ ।
ଯେଣୁ ଭ୍ରମାନ୍ତି ଏ ଜଗତ ॥୧୬
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ହରି ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମମାୟା କରି ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ ସର୍ଜଇ ପାଳଇ ।
ପ୍ରଳୟକାଳେ ସଂହାରଇ ॥
ଏ ପୁଣି କର୍ମେ ବଦ୍ଧ ନୋହେ ।
ମାୟାର ବଳେ ବିଶ୍ୱ ମୋହେ ॥
ମୃତ୍ତିକା ଯେସନେ ବିକାରେ ।
ବହୁତ ନାମ ରୂପ ଧରେ ॥
ତେସନ ଈଶ୍ୱର ରଚିତ ।
ମାୟା ବିଡ଼ମ୍ବେ ବିପରୀତ ॥୧୭
ପୁଣ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ତୋର ମହିମା ଏହିମତ ।
ଯେଣୁ ତୋ ସର୍ଜନା ଜଗତ ॥
ତଥାପି ଖଳ ନିବାରଣ ।
ସୁଜନ ଧର୍ମ ସମ୍ପାଦନ ॥
ନିର୍ମଳ ଦେହେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ।
ଲୀଳାଏ ବେଦପଥ ସ୍ଥାପି ॥
ଯେ ସନାତନ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ।
ତୁ ରଖୁ ଏହାଙ୍କର ଧର୍ମ ॥
ଯେଣୁ ତୁ ପରମପୁରୁଷ ।
ଏ ଜନ ମଧ୍ୟେ ତୋର ଯଶ ॥୧୮
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ[୪] ଅନାଦି କାରଣ ।
ସେ ତୋର ହୃଦୟ ପ୍ରମାଣ ॥
ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ତପ ପ୍ରାଣାୟାମେ ।
ଯାହାକୁ ଲଭି ଅତି ଶ୍ରମେ ॥

---

୧. ତ୍ରିଧାତୁ—କଫ, ବାତ ଓ ପିତ୍ତ। ୨. ଗୋ-ଖର—ଗୋରୁ ଓ ଗଧ। ୩. ଜନସଂଗ୍ରହ—ଜନମଙ୍ଗଳ, ଲୋକଶିକ୍ଷା। ୪. ବ୍ରହ୍ମ—ବେଦ।

* ଏଠାରେ 'ମୁନିମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଦି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଈଶ୍ୱର' ବୋଲି ଲେଖାଥିବା ସ୍ଥଳେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ପାଠରେ 'ବିଶ୍ୱସୃଜାମଧୀଶ୍ୱରାଃ' ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ଯାହାକୁ କି ଆଦରଣୀୟ ଟୀକାକାରମାନେ 'ମୁନିଗଣ ଦକ୍ଷାଦି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଈଶ୍ୱର' ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି। ତତ୍ତ୍ୱୋପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷାଦି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ନିୟମନ କରୁଥିବାରୁ ମୁନିମାନେ ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ବୋଲି କହିଛନ୍ତି।

ସେ ତୋର ତହୁଁ ଆତଯାତ ।
ଯାର ପ୍ରମାଣ ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତ ॥
ତୁ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଙ୍କ ଜନନୀ ।
ତେଣୁ ତୁ ଆତ୍ମମାୟା ଘେନି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳ ରକ୍ଷା କରୁ ।
ତୁ ନାଥ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଗୁରୁ ॥
ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟବର[୧] ତୋର ନାମ ।
ତୁ ଜାଣୁ ତୋର ନିଜ ଧାମ ॥୧୯,୨୦
ଆଜ ସଫଳ ଆମ୍ଭ ଜନ୍ମ ।
ତପ ସମାଧି ବିଦ୍ୟା କର୍ମ ॥
ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣର ଲାଭ ।
ତୋ ସଙ୍ଗେ ବାକ୍ୟ ପ୍ରିୟଭାବ ॥
ଜୀବନ ମୋକ୍ଷ ତୋ ନିକଟେ ।
ଲଭିଲୁଁ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ତଟେ ॥
ବଚନ ତୋତେ ନ ଜାଣଇ ।
ମନ ପାଇବ ଅବା କାହିଁ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ରୂପ ତୋର ।
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥
ସ୍ୱ-ଯୋଗମାୟାଛନ୍ନ ତୁହି ।
ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ବହି ॥
ତୁ ପରମାତ୍ମା ନାରାୟଣ ।
ନମସ୍ତେ ପରମକାରଣ ॥୨୧,୨୨
ତୋର ସୁହୃଦ ରାଜା ଯେତେ ।
ସ୍ୱଜନ ବାନ୍ଧବ ସହିତେ ॥
ଭୋଜ ଯାଦବ ବୃଷ୍ଣି ବଂଶେ ।
ତୁ ଯେ ପ୍ରକାଶି ଅଛୁ ଅଂଶେ ॥
ତୋହର ଅଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ଏ ତୋତେ ଜାଣିଲେଟି ନାହିଁ ॥
ତୁ ଆତ୍ମା ପରମ ଈଶ୍ୱର ।
ମାୟାପଟଳେ ଅଗୋଚର ॥୨୩
ଯେହ୍ନେ ପୁରୁଷ ନିଦ୍ରାଭୋଳେ ।
ଶୟନ ଶରୀର ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଭାବ ମାୟା ତୁଲେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ନ ଜାଣଇ ଭଲେ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ଛନ୍ନ ହୋଇ ।
ତୋତେ ଜାଣିବେ ଅବା କାହିଁ ॥୨୪-୨୫

ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଚରଣ ।
ଆଜ ଦେଖିଲୁଁ ନାରାୟଣ ॥
ଯେ ପାଦ ସର୍ବପାପ ନାଶେ ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ହୃଦରେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଅଶେଷ ତୀର୍ଥଫଳ ସେହି ।
ଯେ ଭଜିପାରେ ଦେହ ବହି ॥
ଉତ୍ତମ ଭକ୍ତି ଯୋଗବଳେ ।
ଅନ୍ତର ବାହାର ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ନିରୋପି ପଦ୍ମପାଦେ ମତି ।
ସେ ତୋତେ ପାଇବେ ଶ୍ରୀପତି ॥
ତୋର ଭଜନେ ଆମ୍ଭ ଦେହ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ କର ଅନୁଗ୍ରହ ॥୨୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାଗିଣ ମେଲାଣି ।
ହରଷ ମନେ ସର୍ବମୁନି ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠି ବଦନକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଆଗେ କହି ॥
ନିଜ ଆଶ୍ରମକୁ ଗମନ ।
କଳ୍ପିଲା ଋଷିଙ୍କର ମନ ॥୨୭
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ।
ଥିଲା ଯେ ବସୁଦେବ ସୁଖେ ॥
ଅନୁଗମନ ପ୍ରଶ୍ନ ଆଶେ ।
ମିଳିଲା ମୁନିଙ୍କର ପାଶେ ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ତାଙ୍କ ପାୟେ ।
ସାନନ୍ଦ ଚିତ୍ତେ ବାକ୍ୟ କହେ ॥୨୮

ବସୁଦେବ ଉବାଚ

ନମସ୍ତେ ସର୍ବ ମୁନିବର ।
ଶୁଣିମା ବଚନ ମୋହର ॥
କି କର୍ମେ କର୍ମଫଳ ନାଶେ ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ସୁପ୍ରକାଶେ ॥
ଜ୍ଞାନେ ଅଜ୍ଞାନେ କର୍ମ କରି ।
ବୃଦ୍ଧ ବୟସେ ତା ସୁମରି ॥
ତହିଁ କି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କଲେ ।
କର୍ମ ନାଶଇଟି କି ଭଲେ ॥୨୯
ଶୁଣି ବସୁଦେବ ବଚନ ।
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥(ଜ.)

ନାରଦ ଉବାଚ

ହେ ମୁନିଗଣେ ଶୁଣ ଧୀରେ ।
ଏ ବସୁଦେବଙ୍କ ବିଗ୍ରହେ ॥
ଚିତ୍ର ନୁହଇ ଏ ପ୍ରଶନ ।
ଯାହାର ଗୋବିନ୍ଦ ନନ୍ଦନ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୁତ୍ରପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା ଆଣି ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ।
ଏହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ମୋହି ॥୩୦
ନିକଟେ ଥିଲେ ଅନାଦର ।
ଏହିଟି ସଂସାର ବେଭାର ॥
ଗଙ୍ଗା ନିକଟେ ଯେତେ ଜନେ ।
ଅତି ପରଚେ[୨] ଅପମାନେ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ।
ଲୋଭେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅନ୍ୟ ତୀର୍ଥେ ॥୩୧
ଯାହାର ଆତ୍ମା ଅନୁଭବ ।
କାଳେ ନୁହଁଇ ପରାଭବ ॥
ଏହାର ସୁତ ସେ ଅନନ୍ତ ।
ତଥାପି ବିଷ୍ଣୁମାୟାଗ୍ରସ୍ତ ॥୩୨
ଶୁଣ ହେ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
କର୍ମ କଷଣ ପରିପାକ[୩] ।
ଗୁଣପ୍ରବାହ ତ୍ରୟତାପ ॥
ଏଣେ ନ ଲାଗେ ଯାର ଦେହ ।
ଏଣୁ ଈଶ୍ୱର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ॥
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତିନିଗୁଣ ।
ଯେଣୁ ଏ ଶରୀର ଭିଆଣ ॥
ଏଣେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ ଆକାଶେ ॥
ହିମ ପରାଗ ମେଘେ ଛନ୍ନ ।
ଏଣୁ ମୋହିତ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥୩୩
ଏଅନ୍ତେ ସର୍ବ ମୁନିଜନ ।
ଗ୍ରହିଁ ବସୁଦେବ ବଦନ ॥
ଶୁଣନ୍ତି ସର୍ବ ରାଜାଜନେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସନ୍ନିଧାନେ ॥

୧. ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟବର—ବିପ୍ରଭକ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ । ୨. ପରଚେ—ପରିଚୟରେ । ୩. ପରିପାକ—କର୍ମଫଳ ।

ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବସୁଦେବ ।
ଏ ସାଧୁଜନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ॥
ଅଶେଷ ଯଜ୍ଞର କାରଣ ।
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞମାର୍ଗେ ପୂଜି ।
ତେବେ ଯେ ଚଉବର୍ଗ ଅର୍ଜି ॥୩୪,୩୫
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ ଶାନ୍ତି ଅର୍ଥେ ।
ଶାସ୍ତ୍ରଲୋଚନେ ଧର୍ମପଥେ ॥
ସୁଗମ ମାର୍ଗ କବିଜନେ ।
ଦେଖାଇଛନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନେ ॥୩୬
ଏ ଯଜ୍ଞ ଆତ୍ମସୁଖ ଦେଇ ।
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ଏହି ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଯଥେଚ୍ଛା ଧନେ ବେଦମତେ ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ପୂଜା କରି ।
ହେଲେ ତରନ୍ତି ଭବବାରି ॥୩୭
ଧନ ଆକାଂକ୍ଷା ଦାନ ଯୋଗେ ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଗୃହଭୋଗେ ॥
ନିବର୍ତ୍ତିଏ ଯେ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ।
ସର୍ବସଙ୍କଳ୍ପ କାଳଗ୍ରସ୍ତ ॥
ବିଗ୍ରହି ସକଳ ତେଜଇ ।
ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୋଗକୁ ନ ଇଛଇ ॥୩୮
ବିପ୍ର କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ ପୁଣ ।
ଏ ତିନି ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ ॥
ଦେବତା ଋଷି ପିତୃଙ୍କର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଋଣୀ ଏ ଶରୀର ॥
ଏହା ନ ଶୁଝି ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ମଲେ ନରକେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥
ନିର୍ମଳ ଧନେ ଯଜ୍ଞ କଲେ ।
ଦେବତା ଋଣ ଶୁଝେ ଭଲେ ॥
ବିଦ୍ୟା ପଠନ କଲେ ଜାଣ ।
ନିଶ୍ଚେ ଶୁଝନ୍ତି ଋଷିଋଣ ॥
ପୁତ୍ର ପଉତ୍ର ଜାତ ହେଲେ ।
ପିତୃଙ୍କ ଋଣ ଶୁଝେ ଭଲେ ॥୩୯
ତୁ ଏବେ ବେନି ଋଣ ମୁକ୍ତ ।
ବିଦ୍ୟାପଠନ ପୁତ୍ର ଜାତ ॥
ଦେବତା ଋଣ ଅଛି ତୋର ।
ତୁ ଏବେ ସୁଖେ ଯାଗ କର ॥
ଏ ତିନି ଋଣୁଁ ତୁ ନିସ୍ତରି ।
ସୁଖେ ବିହର ଯଦୁପୁରୀ ॥୪୦
ଶୁଣ ସୁମନେ ଯଦୁବୀର ।
ନିର୍ମଳ ବଚନ ଆମ୍ଭର ॥
ପରମ ଭକ୍ତିଭାବ ଭରି ।
ପୂର୍ବେ ପୂଜିଲୁ ନରହରି ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତୋହର ପୁତ୍ର ରୂପେ ଜାତ ॥୪୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ସମ୍ଭ୍ରମ ଚିତ୍ତେ ଶୂରବଳା ।
ଋଷିଙ୍କି ଋତ୍ୱିଜେ ବରିଲା ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ତାଙ୍କ ପାଦେ ।
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭିଲା ଆନନ୍ଦେ ॥
ବେଦ ବଚନେ ମୁନିଜନ ।
କରନ୍ତି ଯଜ୍ଞର ବିଧାନ ॥
ଆନନ୍ଦେ ବସି କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେ ।
ଶୁଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ନାନା ପାତ୍ରେ ॥
ଉତ୍ତମକାଳେ ବେଦମତେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ବୃଷ୍ଣିବୀର ।
ଭୂଷିତ ନାନା ଅଳଙ୍କାର ॥୪୨-୪୪
ଦେବକୀ ଆଦି ଯେତେ ନାରୀ ।
ବସୁଦେବର ତୁଲେ ବରି ॥
ରାଜାଙ୍କୁ ଅଳଙ୍କୃତ କଲେ ।
ପତ୍ନୀ ସହିତେ ଯଜ୍ଞକାଳେ ॥
ରାଜକାମିନୀ ନିଜ ମଧ୍ୟେ ।
ସୁବାସ ଲେପନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ କରେ ଲଇଁ ।
ମିଳିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଯାଇଁ ॥୪୫
ନାନା ଶବଦେ ବାଦ୍ୟ ବାଜେ ।
ନର୍ତ୍ତକେ ନାଚନ୍ତି ସମାଜେ ॥
ସୂତ ମାଗଧ ସ୍ତୁତି ଭଣି ।
କିନ୍ନରୀ ଗୀତନାଦ ବାଣୀ ॥
କୋମଳ ସୁସଙ୍ଗୀତ ନାଦେ ।
ଗାଇଲେ ଗନ୍ଧର୍ବେ ଆନନ୍ଦେ ॥୪୬
ଋତ୍ୱିଜେ ଉତ୍ତମ ଆସନେ ।
ବସି ମଙ୍ଗଳ ବେଦସ୍ୱନେ ॥
ବସୁଦେବକୁ ମଧ୍ୟେ କରି ।
ସଙ୍ଗେ ବସାଇ ତାର ନାରୀ ॥
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ବେଶେ ।
ବସୁଦେବର ବାମପାଶେ ॥
ବସିଲେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ନାରୀ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କୁମ୍ଭେ ତୀର୍ଥବାରି ॥
ପଲ୍ଲବେ ଘେନି ଜଳକଣା ।
ମୁନିଏ କରନ୍ତି ମାଜଣା ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ସଭା ।
ମଧ୍ୟେ କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ॥
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ।
ତେମନ୍ତ ବସୁଦେବ ଦିଶି ॥୪୭
ବସୁଦେବର ନାରୀଗଣେ ।
ନାନା ଭୂଷଣ ଆଭରଣେ ॥
ଦିଶନ୍ତି ରୂପ ଅନୁପମ ।
ସ୍ୱୟଂ ଆବୃତ ମୃଗଚର୍ମ ॥୪୮
ବସୁଦେବର ବିପ୍ରଜନେ ।
ପୀତବସନ ପରିଧାନେ ॥
ସଭାଜନଙ୍କ ଦିବ୍ୟ ଶୋଭା ।
କିବା ଉପମା ଅବା ଦେବା ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ବାସବ ଯଜ୍ଞକାଳେ ।
ମୁନିଏ ବୃନ୍ଦାରକ ମେଳେ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଥିଲେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ।
ଋଷିଏ ତେମନ୍ତ ଦିଶନ୍ତି ॥୪୯
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସେହିମତେ ।
ସଭାଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟଗତେ ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଜ୍ଞାତି ମେଳେ ।
ନିଜ କାମିନୀ ସୁତ ତୁଲେ ॥
ନିଜ ବିଭୂତି ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ବିଜୟେ ଆନନ୍ଦ ମେଦିନୀ ॥୫୦
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସଭାମେଳେ ।
ବସୁଦେବ ସେ ଯଜ୍ଞକାଳେ ॥

ବିଶେଷେ କୃଷ୍ଣର ପିଅର ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟା ଈଶ୍ୱର ॥
ପୂଜିଲା ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ମନ୍ତ୍ରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ପ୍ରାକୃତ ବୈକୃତେ* ॥୫୧
ଏମନ୍ତେ ଯଜ୍ଞ ସମାପତେ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ ବେଦମତେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଇ ଅଳଙ୍କାର ।
ଆନନ୍ଦମନେ ଯଦୁବୀର ॥
ଗୋ ଭୂମି କନ୍ୟା ମହାଧନ ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ତୋଷମନ ॥୫୨
ଯଜ୍ଞସମ୍ପାଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିନ ।
କରନ୍ତି ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ ॥
ନାନା ସୁବାଦ୍ୟେ ବେଦନାଦେ ।
ସ୍ନାନ ସାରିଲେ ରାମହ୍ରଦେ ॥୫୩
ବସୁଦେବର ନାରୀମାନେ ।
ବିବିଧ ଅଳଙ୍କାର ଧନେ ॥
ଗୋ ଭୂମି ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ତୁଲେ ।
ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ମାଗଧଙ୍କୁ ଦେଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମୀ ଯେତେ ।
ଅନ୍ନ ବସନ ନାନାମତେ ॥
ପୂଜି ସନ୍ତୋଷ କଲେ ମନ ।
ଅପରେ ଯେତେ ବନ୍ଧୁଜନ ॥
ଦାରା ତନୟ ପରିମାଣି ।
ସନ୍ତୋଷ କଲେ ମନ ଜାଣି ॥
ବିଦର୍ଭ କୋଶଳ ସହିତେ ।
ପୁରୁ ସୃଞ୍ଜୟ ଆଦି ଯେତେ ॥
ସଭାରେ ଯେତେ ଋଷି ଥିଲେ ।
ସୁର ମାନବ ଭୃତ୍ୟ ମେଳେ ॥
ପିତୃ ଗ୍ରହଣ ଆଦି ଜନ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମାଗି ଅନୁଯାନ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ସର୍ବେ ଗଲେ ।
ଏମନ୍ତେ ଯେତେ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଯେତେ ରାଜବଂଶୀ ।
ଚଳନ୍ତି ଯଜ୍ଞକୁ ପ୍ରଶଂସି ॥୫୪-୫୬
ବିଦୁର ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବେନି ।
ପାଣ୍ଡବ ଭୀଷ୍ମ ଦ୍ରୋଣ ଘେନି ॥
ନକୁଳ ସହଦେବ ବେନି ।
କୁନ୍ତୀ ଯେ ପାଣ୍ଡବଜନନୀ ॥
ବ୍ୟାସ ନାରଦ ମହାମୁନି ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ପ୍ରିୟଭାବ ଘେନି ॥
ସୁହୃଦ ସମୂହେ ବାନ୍ଧବ ।
ପ୍ରିୟ ବଚନେ ବସୁଦେବ ॥
ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତିଭାବ ଭରେ ॥
ବିଚ୍ଛେଦ ବିରହ କାତରେ ।
ଗମିଲେ ନିଜ ନିଜ ପୁରେ ॥୫୭,୫୮
ନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗୋପାଳଙ୍କ ତୁଲେ ।
ପୂଜିଲା ବସୁଦେବ ଭଲେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଉଗ୍ରସେନ ।
ନନ୍ଦଙ୍କୁ କଲେ ସନମାନ ॥୫୯
ସୁଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ବସୁଦେବ ।
ତରିଲା ମନୋରଥାର୍ଣ୍ଣବ ॥
ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ଭାବ ଭରି ।
ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦ କର ଧରି ॥
ବୋଲଇ ବସୁଦେବ ସ୍ନେହେ ।
ଭୁଜ ଆବୋରି ଦେହେ ଦେହେ ॥୬୦

ବସୁଦେବ ଉବାଚ

ଭୋ ଭ୍ରାତ ଦେଖ ଏ ଜଗତ ।
ଈଶ୍ୱରତନ୍ତ୍ରେ ମୋହଗତ ॥
ଅତି ସୁହୃଦ ସ୍ନେହ ପାଶ ।
ଶୂର ଯୋଗୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଗ୍ରାସି ॥୬୧
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମିତ୍ରସ୍ନେହ ରଙ୍ଗେ ।
ଭାବେ ମିଳିଲ ମୋର ସଙ୍ଗେ ॥
ମିତ୍ରର ପ୍ରତିଫଳ ଯେତେ ।
ମୁଁ ତେଣେ ନୋହିଲି ସମର୍ଥେ ॥୬୨
ପର ଆୟତ୍ତ ପୂର୍ବକାଳ ।
ଏଣୁ ମୋ ହୋଇଲା ନିଷ୍ଫଳ ॥
ତୁମ୍ଭ ବିଷୟେ ମିତ୍ରପଣ ।
ନ କଲି ଲଭିଲି କଷଣ ॥
ଏବେ ଶ୍ରୀମଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।
ମିତ୍ରଭାବକୁ ନ ଦେଖଇ ॥୬୩
ଆତ୍ମାର ହିତ ଇଚ୍ଛା ଯାର ।
ରାଜସମ୍ପଦ ନୋହୁ ତାର ॥
ରାଜସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।
ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱଜନ ନ ଦେଖଇ ॥୬୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ମିତ୍ରଭାବ ଚିତ୍ତେ ।
ରୋଦନ କଲା ସ୍ନେହଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ସୁମରି ଯେତେ ନନ୍ଦ ଗୁଣ ।
ଲୋତକ ଝରେ ଘନ ଘନ ॥୬୫
ମିତ୍ରର ପ୍ରିୟଭାବେ ନନ୍ଦ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ଗୋପବୃନ୍ଦ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗ ପାଇ ।
ଅନେକ ସ୍ନେହଭାବ ବହି ॥
ଆଜକ ରହ ଅନୁକୂଳେ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଯିବ ପ୍ରାତଃକାଳେ ॥
ଯଦୁଙ୍କ ଅତି ସ୍ନେହବଶେ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ତିନିମାସେ ॥୬୬
ବ୍ରଜ ସହିତେ ବନ୍ଧୁଜନେ ।
ପୂଜିଲେ ବସନ ଭୂଷଣେ ॥
ନନ୍ଦକୁ ବସୁଦେବ ଯେତେ ।
ବିଗ୍ରହି ଉଗ୍ରସେନ ସାଥେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁମତେ ।
ଉଦ୍ଧବ ଆଦି ବନ୍ଧୁ ଯେତେ ॥
ଆଦରେ ଦେଲେ ଯେତେ ଧନ ।
ନନ୍ଦ ଘେନିଲେ ତୋଷମନ ॥୬୭
କେତେହେଁ ଦୂରେ ନନ୍ଦ ତୁଲେ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଯାଦବେ ସ୍ନେହଭରେ ଗଲେ ।
ପୁଣ ବାହୁଡ଼ା ବିଜେ କଲେ ॥
ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ନନ୍ଦ ମନ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ କରି ଲୀନ ॥
ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରନ୍ତି ଭଲେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲେ ଗୋପପୁର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥୬୮,୬୯

* ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟୋମ, ଦର୍ଶ, ପୂର୍ଣ୍ଣମାସ ଆଦି 'ପ୍ରାକୃତ' ଯଜ୍ଞ ଏବଂ ସୌରସତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି 'ବୈକୃତ' ଯଜ୍ଞ ଅଟେ ।

ବାନ୍ଧବେ ଯାନ୍ତେ ନିଜ ପୁରେ ।
ଯାଦବେ ଗୋବିନ୍ଦ ବିଗ୍ରହେ ॥
ବରଷା ଆଗମନ ଜାଣି ।
ରୋହିଣୀସୁତ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଘେନି ତୁଲେ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବିଜେ କଲେ ॥୭୦

ଯାଦବେ ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ।
କୁଳବୃଦ୍ଧଙ୍କ ପାଶେ ଥାଇ ॥
ବସୁଦେବର ଯଜ୍ଞକର୍ମ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଆଗମନ ॥
କହନ୍ତି ହର୍ଷିତ ବଦନେ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ସର୍ବଜନେ ॥୭୧

ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ରବିଗ୍ରହଣେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ସୁପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥେ ଯାହା କଲେ ।
ସୁଜନେ ସୁମର ତା ଭଲେ ॥
ତୁଟିବ ଭବବନ୍ଧ ଭ୍ରମ ।
ନ ଲାଗେ ତାପତ୍ରୟ ଶ୍ରମ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଏକନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଏକ ନବତି ଅଧ୍ୟାୟରେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେ ସ୍ନେହଭରେ ॥
ପିତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ । ମାତାଙ୍କୁ ଦେଲେ ମୃତପୁତ୍ର ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଏକଦିନେ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ଭାଇ ।
ତାତ ଜନନୀ ପାଶେ ଯାଇ ॥
ପ୍ରଣାମ କଲେ ବେନି ପାଦେ ।
ସ୍ନେହ ହରଷ ଗଦଗଦେ ॥
ଆନନ୍ଦ ବସୁଦେବ ହୋଇ ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ମୁନିମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ପରିମାଣି ॥
ବୋଲଇ ଶଙ୍କିତ ବଚନେ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଭାବି ମନେ ॥୧,୨
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ଭଗବାନ ।
ହେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ସନାତନ ॥
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲି ଏବେ ମୁହିଁ ।
ସୃଷ୍ଟି କାରଣ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ପରକାଶ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ॥୩

ଯହିଁ ଯେମନ୍ତ ଯହୁଁ ଜାତ ।
ଯାହାର ଯେ ଅବା ନିର୍ମିତ ॥
ଯେ ଅବା ଯେବେ ଯଥାଭାବେ ।
ଯାହାର ପ୍ରୟୋଜନ ଲାଭେ ॥
ସମ୍ଭୂତ ହୋଇ ଏ ସଂସାର ।
ତୁମ୍ଭେ ସେ ପ୍ରଧାନ ଈଶ୍ୱର ॥୪
ତୁମ୍ଭର ସୃଷ୍ଟି ଏ ଜଗତ ।
ସ୍ଥାବର ଆଦି ନାନାମତ ॥
ଏହାଙ୍କ ଦେହେ ତୁମ୍ଭେ ପଶ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ଆଶ୍ୱାସ ॥୫
ପ୍ରାଣାଦି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ।
ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଆତଯାତ ॥
ଏହାଙ୍କ ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭେ ଧର ।
ଅଚେତନକୁ ଚେତା କର ॥୬
ଚନ୍ଦ୍ରର କାନ୍ତି ରବିପ୍ରଭା ।
ତାରା ବିଜୁଳି ଅଗ୍ନି ଆଭା ॥
ଗିରି ସ୍ଥିରତା ଭୂମି ବାସ[୧] ।
ଏ ସର୍ବ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରକାଶ ॥୭
ଜଳରେ ତର୍ପଣ ଜୀବନ ।
ଆବର ରସ ତୋ ଭିଆଣ ॥

ପବନ ଗତି ଚେଷ୍ଟା ବଳ ।
ଦିଗଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ତରାଳ ॥
ଓଁକାର ନାଦ ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର ।
ଆକୃତି ମଧ୍ୟେ ନାନାକାର ॥୮,୯
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମଧ୍ୟେ ତୁମ୍ଭେ ମନ ।
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ଦେବଗଣ ॥
ବୁଦ୍ଧିର ବୋଧବୁଦ୍ଧି ତୁମ୍ଭେ ।
ଜୀବର ସ୍ମୃତି ତୁ ଆରମ୍ଭେ ॥୧୦
ଭୂତଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଭୂତ ଆଦି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣେ ତେଜ ସିଦ୍ଧି ॥
ବିକଳ୍ପ ମଧ୍ୟେ ତୁ ବିକାର ।
ପ୍ରଧାନ ରୂପ ଜୀବଙ୍କର ॥୧୧
ବିନାଶୀ ଭୂତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ।
ତୁମ୍ଭେ ଅବିନାଶୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟବିକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ବୃତ୍ତିର ଆରମ୍ଭେ ॥
ଆତ୍ମା କଳ୍ପିତ ଏ ଶୟଳେ ।
ତୁମ୍ଭର ଯୋଗମାୟା ବଳେ ॥
ଏ ଘେନି ଅନୁମାନ କଲେ ।
ମାୟା ନ ଲାଗେ ତୁମ୍ଭ ତୁଲେ ॥

୧. ବାସ—ଗନ୍ଧ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ନାନା ବିକାରଙ୍କ ପ୍ରମାଣେ ।
ନ ଘଟେ ତୁମ୍ଭ ବିଗ୍ରହଣେ ॥୧୨-୧୪
ଏ ଗୁଣପ୍ରବାହ ତୁମ୍ଭର ।
ଅଜ୍ଞାନୀଜନେ ଅଗୋଚର ॥
ଏଣୁ ସଂସାରେ କର୍ମବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥୧୫
ଅନେକ ଭାଗ୍ୟେ ଏ ସଂସାରେ ।
ମନୁଷ୍ୟରୂପ ପ୍ରାଣୀ ଧରେ ॥
ସମର୍ଥ ଆତ୍ମାଲାଭେ ହୋଇ ।
ତାଙ୍କୁ ସେ ଦୁର୍ଲଭ ହୁଅଇ ॥
ତୁମ୍ଭ ମାୟାରେ ପ୍ରାଣୀ ମୋହି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ॥
ବୟସ ହରେ ପ୍ରମାଦରେ ।
ନିବିଡ଼ ସଂସାର ବେଢାରେ ॥୧୬
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ସଂସାର ।
ସୁତ କଳତ୍ର ଧନ ମୋର ॥
ଏମନ୍ତ ସ୍ନେହପାଶ ଦେଇ ।
ବନ୍ଧନ କର ତୁମ୍ଭେ ଦୁଇ ॥୧୭
ପ୍ରଧାନ ପୁରୁଷ ଈଶ୍ୱର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋହର କୁମର ॥
ଭୂମିର ଭାରା ନିବାରଣେ ।
ମୋହର କୁଳ ନିସ୍ତାରଣେ ॥
ଏଣୁ ମୋହର ନୁହଁ ସୁତ ।
ଏ ମାୟା ତୁମ୍ଭର ନିର୍ମିତ ॥
ସଂସାର ସଙ୍କଟ ନିସ୍ତାର ।
ତୁମ୍ଭର ଅଭୟ ପୟର ॥
ସେ ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ।
ଏବେ ତୁ ରଖ ନାରାୟଣ ॥
ଆରତଜନ ବନ୍ଧୁ ତୁମ୍ଭେ ।
ଏ ମାୟା ସଂସାର ଆରମ୍ଭେ ॥
ଲୋଭ ଲାଳସା ମୋର ନୋହୁ ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ହେଉ ॥
ତୁ ନିରାକାର ନିରଞ୍ଜନ ।
ପରମ ବ୍ରହ୍ମ ଭଗବାନ ॥
ତୋର ବିଷୟେ ପୁତ୍ରବୁଦ୍ଧି ।
ଭୋ ନାଥ ପକା ଏବେ ଛେଦି ॥୧୮,୧୯

କଂସ ରାଜାର ବନ୍ଦୀଘରେ ।
ରଜନୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରେ ॥
ତୋହର ଜନ୍ମକାଳେ ମୋତେ ।
ଯାହା କହିଲୁ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥
ବୋଇଲୁ ଜନ ଅନୁରାଗେ ।
ମୋହର ଜନ୍ମ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ॥
ଏଣୁ ତୁ ଧର୍ମରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ଶରୀର ବହୁ ନାନାମତେ ॥
ଗଗନେ ଯେହ୍ନେ ମେଘପନ୍ତି ।
ଉଭାରି ପୁଣି ଲୀନ ହୋନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ ତୋ ମାୟା ବିଭୂତି ।
କେ ଜାଣି ପାରଇ ଶ୍ରୀପତି ॥୨୦
କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ପିତାବଚନ କୃଷ୍ଣ ଶୁଣି ॥
ହସିଣ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଭୋ ତାତ ସାଧୁ ତୋ ବଚନ ॥
ଆମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଦୁଇ ।
ପୁତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଭାବ ବହି ॥
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ଏ କଥା ସର୍ବମତେ ସମ ॥୨୧,୨୨
ମୁଁ ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭେ ମୋର ତାତ ।
ଏ ଯେ ମୋହର ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁର ଜନ ଯେତେ ।
ସଚରାଚର ଏହି ମତେ ॥
ଈଶ୍ୱର କଳ୍ପିତ ସଂସାର ।
ଏଣେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସୁର ନର ॥୨୩
ଏ ଆତ୍ମା ଏକ ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି ।
ନିତ୍ୟ ନିର୍ଗୁଣ ଶୁଦ୍ଧକାନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମା କଳ୍ପିତ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରବେଶ ଅନୁବାଦେ ॥
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ବହୁରୂପେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ ମୋହକଳ୍ପେ ॥୨୪
ଶୂନ୍ୟ ପବନ ଜ୍ୟୋତି ଜଳ ।
ତାର ନିର୍ମିତ ଭୂମଣ୍ଡଳ ॥

ଅଳ୍ପ ବିଶେଷ ନାନାମତେ ।
ଈଶ୍ୱର ରୂପ ଏ ଜଗତେ ॥୨୫
ଶୁକ ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଯାହା କହିଲେ ନାରାୟଣ ॥
ତା ଶୁଣି ବସୁଦେବ ଜ୍ଞାନ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ନୋହି ଛନ୍ନ ॥
ବିନଷ୍ଟ ଭେଦବୁଦ୍ଧି ଘେନି ।
ପ୍ରେମ ଆନନ୍ଦେ ହେଲା ତୁନି ॥୨୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୁରୁରାୟେ ।
ଦେବକୀ ସର୍ବଦେବମୟେ ॥
ଭାବେ ଗୋବିନ୍ଦ ମୁଖ ଚ୍ହିଁ ।
ବିସ୍ମୟ ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ମରିଥିଲା ।
ଏ ଯମଘରୁ ଆଣି ଦେଲା ॥
ଏ କୃଷ୍ଣ ବାଦେ ମୋର ପୋଏ ।
କଂସ କଚାଡ଼ିଲା ନିର୍ଦ୍ଦୟେ ॥
ସୁମରି ପୁତ୍ରକଷ୍ଟ ମନେ ।
କାନ୍ଦଇ ଅତି ଦୁଃଖ ଛନ୍ନେ ॥
ପୁଣି କ୍ଷଣକେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ।
ବୋଲଇ ରାମ କୃଷ୍ଣ ଚ୍ହିଁ ॥୨୭,୨୮
ଶୁଣ ହୋ ରାଜା ଦାମୋଦର ।
ମହାମହିମା ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ମୁହିଁ ଜାଣିଲି ତୁମ୍ଭ ଗତି ।
ସଂସାରେ ଯେତେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ତୁମେ ତାହାଙ୍କର ଈଶ୍ୱର ।
ଆଦିପୁରୁଷ ନିରାକାର ॥୨୯
ଏ ଭୂମିତଳେ ରାଜା ଯେତେ ।
ବିନଷ୍ଟମତି କାଳଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଦଭାରେ ମହୀ ।
ତୋତେ ନମିଲା ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏଣୁ ମୋ ଗର୍ଭୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଜାତ ।
ମାୟାରେ ହୋଇ ବେନି ଭ୍ରାତ ॥୩୦
ତୋହର ଅଂଶାଂଶର ଭାଗେ ।
ଏ ବିଶ୍ୱସଂସାର ସମ୍ଭବେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ନାଶ ହୋନ୍ତି ।
ଏ ଘେନି ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଗତି ॥୩୧

ବିଦ୍ୟାପଠନେ ତୁମେ ପୁଣି ।
ଗୁରୁଙ୍କ ମଲାପୁତ୍ର ଆଣି ॥
ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା ଦେଇଅଛ ।
ଏ କଥା ଲୋକରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥୩୨
ତେଣୁ ମୋହର ବାକ୍ୟ କର ।
ତୁମେ ହୋ ଭୁବନ ଈଶ୍ୱର ॥
କଂସ ମାଇଲା ଯେତେ ସୁତ ।
ତୁମର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଷଡ଼ଭ୍ରାତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଲୋଚନେ ମୁଁ ଦେଖି ।
ଜୀବନ କରିବଇଁ ସୁଖୀ ॥୩୩
କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଏମନ୍ତ ମାତା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ।
ଦୁର୍ଗମ ଯୋଗମାୟା ବଳେ ॥
ସୁତଳେ ପଶି ବେନି ଭାଇ ।
ମିଳିଲେ ବଳି ଦ୍ୱାରେ ଯାଇ ॥
ସେ ଯେ ଅସୁର ନୃପମଣି ।
କୃଷ୍ଣ ଆଗମ କଥା ଶୁଣି ॥
ନିକଟେ ମିଳି ତତକ୍ଷଣେ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ପରିଜନେ ॥
ପୁତ୍ର ପଉତ୍ର ସଙ୍ଗେ ଘେନି ।
ନମିଲା ରାମ କୃଷ୍ଣ ବେନି ॥୩୪,୩୫
ବସାଇ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନେ ।
ପୂଜିଲା ତାଙ୍କୁ ତୋଷମନେ ॥
ପଖାଳି ପଦ୍ମପାଦ ଦୁଇ ।
ଶିରେ ଘେନିଲା ଜଳ ନେଇ ॥
ଯେ ନୀର ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଆଦି ।
ପରମ ପବିତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥୩୬
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଘେନି ।
ପୂଜିଲା ରାମ କୃଷ୍ଣ ବେନି ॥
ଚକ୍ଷୁ ଆନନ୍ଦଜଳେ ପୂରେ ।
ରୋମ ହରଷେ କଳେବରେ ॥
କର ନିବେଶି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
କହଇ କଣ୍ଠ ଗଦଗଦେ ॥୩୭,୩୮

ବଳି ଉବାଚ

ନମୋ ଅନନ୍ତ ମହାଶୟ ।
ସୃଷ୍ଟିକାରଣ ବ୍ରହ୍ମଦେହ ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ କାରଣ ।
ତୁ ସାଂଖ୍ୟ[1] ଯୋଗ* ବିସ୍ତାରଣ ॥
ତୁମ୍ଭର ଦରଶନ ଲାଭ ।
ଜଗତେ ଯୋଗୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ॥
ଆମ୍ଭେ ସ୍ୱଭାବେ ରଜ ତମ ।
ପାଇଲୁଁ ତବ ଦରଶନ ॥୩୯,୪୦
ଦଇତ୍ୟ ଦାନବ ଗନ୍ଧର୍ବ ।
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ମହୋରଗ[2] ॥
ଯକ୍ଷ ପିଶାଚ ଆଦି ଯେତେ ।
ଭୂତ ପ୍ରମଥ ନାନାମତେ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧସତ୍ତ୍ୱ ତୁ ଅଗାଧ ।
ତୋ ପଥ କରନ୍ତି ବିରୋଧ ॥
ତୁ ଶାସ୍ତ୍ର-ଶରୀର[3] ଅନନ୍ତ ।
ଏଣେ ନ ଲଭି ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଏହାଙ୍କ ମାର୍ଗେ ଥାନ୍ତି ଯେତେ ।
ତୋତେ ବା ନ ଲଭିଲେ କେତେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେ ତୋର ଚରଣେ ।
ଯେବେ ଭଜନ୍ତି ଶତ୍ରୁପଣେ ॥
ଲଭନ୍ତି ତୋର ପଦ୍ମପାଦ ।
ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରବାଦ ॥୪୧,୪୨
ଯେ ଅବା ଶତ୍ରୁପଣେ ଥାଇ ।
ତୋ ପାଦକମଳ ଭଜଇ ॥
ବନ୍ଧବଇର ଭାବେ ଚିନ୍ତି ।
ଭୋ ନାଥ ତୋତେ ସେ ଲଭନ୍ତି ॥
ଭକତି ଭାବେ ଯେ ଭଜନ୍ତି ।
ଯେ ଅବା କାମମାର୍ଗେ ଚିନ୍ତି ॥
ସେ ତୋତେ ନିକଟେ ଲଭନ୍ତି ।
ନରକେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ସତ୍ତ୍ୱପ୍ରଧାନ ଦେବଗଣେ ।
ତୋର ନିକଟେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଏମନ୍ତ ତୋ ମାୟା ପ୍ରଭାବ ।
ସେମାନେ ନ ପାଇଲେ ଠାବ ॥୪୩
ତୁ ନାଥ ଯୋଗୀଙ୍କି ଦୁର୍ଲଭ ।
ତୋତେ କେ ଜାଣେ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ନିଶ୍ଚୟ କରି ତୋ ଶରୀର ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଯୋଗେଶ୍ୱର ॥
ତୋର ମହିମା ଯୋଗମାୟା ।
ଆମ୍ଭେ ଜାଣିବୁ କାହୁଁ ତାହା ॥୪୪
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ନିରଞ୍ଜନ ।
ତୁ ମୋତେ ହୋଇବା ପ୍ରସନ୍ନ ॥
ଗୃହାନ୍ଧକୂପେ ଥାଇ ନିତି ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ମୁଁ ନ ଚିନ୍ତି ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଲଭିବାରେ ।
ସନ୍ଥ ଯେସନେ ଆଶା କରେ ॥
ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଘେନି ସଖାଗଣ ।
ସେବିବି ତୋହର ଚରଣ ॥୪୫
ତୋର ଆଗମ ମୋତେ କହ ।
ନିଷ୍ପାପ କର ମୋର ଦେହ ॥
ତୋହର ଆଜ୍ଞା ଘେନି ଶିରେ ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥୪୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବଳି ବଚନେ ଦାମୋଦର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନୃପମଣି ।
ପ୍ରଥମ ମନ୍ୱନ୍ତର ବାଣୀ ॥
ଛ ପୁତ୍ର ମରୀଚିର ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଊର୍ଣ୍ଣାର ଉଦରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ଘେନି ।
ନିର୍ଭୟେ ବୁଲନ୍ତି ଅବନୀ ॥
ଦେବଳ ନାମେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ତାହାଙ୍କ ତପୋବନେ ପଶି ॥
ତାହାଙ୍କ ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ହସି ।
ଆକର୍ଷି ଗୃହମଧ୍ୟେ ପଶି ॥
ଦୁହିତା ଦେଖି ଗୃହମଧ୍ୟେ ।
ଧଇଲେ ମଇଥୁନ ସଧେ ॥
ଦେଖି କୁପିତ ମୁନିବର ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଷଡ଼ବୀର ॥

୧. ସାଂଖ୍ୟ—ଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର। ୨. ମହୋରଗ—ନାଗଗଣ। ୩. ଶାସ୍ତ୍ର-ଶରୀର—ବେଦମୟ ସ୍ୱରୂପ।
* ଅନ୍ୱିତାର୍ଥ ପ୍ରକାଶିକା ଟୀକାନୁସାରେ 'ଯୋଗ' ଶବ୍ଦରୁ କର୍ମଯୋଗ, ଭକ୍ତିଯୋଗ ଓ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଗ୍ରହଣୀୟ।

ଅସୁର ଯୋନି ତୁମ୍ଭେ ପାଅ ।
ଜନ୍ମ ମାତ୍ରକେ କ୍ଷୟ ଯାଅ* ॥
ଏଣୁ ସେ ଶାପ ଗୁରୁତରେ ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ମନ୍ଦିରେ ॥
ଜନ୍ମିଲେ ସେ ଯୋଗମାୟାରେ ।
ପୁଣ ଦେବକୀର ଉଦରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଜନ୍ମମାତ୍ରେ ଧରି ।
କଂସ ମାଇଲା କୋପ ଭରି ॥
ଏବେ ଦେବକୀ ତା ସୁମରି ।
କାନ୍ଦଇ ପୁତ୍ରଶୋକ କରି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ତୋର ପୁରୁ ନେଇ ।
ମାତା ନିକଟେ ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ଜନନୀ ହୋଇବେ ଆନନ୍ଦ ।
ଏହାଙ୍କ ଫିଟୁ ପାପବନ୍ଧ ॥୪୭-୫୦
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଏ ଷଡ଼ ଗର୍ଭ ନାମ ଶୁଣ ॥
ସ୍ମର ଉଦ୍‌ଗୀଥ ପରିଷ୍ୱଙ୍ଗ ।
ଘୃଣି କ୍ଷୁଦ୍ରଭୃତ ପତଙ୍ଗ ॥
ମୋର ପ୍ରସାଦେ ଷଡ଼ ଜଣ ।
ପୁଣ ଲଭିବେ ମୋକ୍ଷସ୍ଥାନ ॥୫୧
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବଳି ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲା ଆଣି ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାମ ଯଦୁପତି ।
ମିଳିଲେ ପୁର ଦ୍ୱାରାବତୀ ॥

ଦେବକୀ ପାଶେ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ।
ପ୍ରଣାମ କଲେ ବେନି ଭାଇ ॥୫୨
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଦେବକୀ ।
ସ୍ନେହେ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଖି ॥
କ୍ଷୀର ସ୍ରବଇ ପୟୋଧରେ ।
କୋଳେ ବସାଇ ସ୍ନେହଭରେ ॥
ଆଘ୍ରାଣ କରି ତାଙ୍କ ଶିର ।
ସ୍ତନ ପିଆଇ ସ୍ନେହଭର ॥
କୃଷ୍ଣର ମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥୫୩,୫୪
କୃଷ୍ଣ ଭକ୍ଷଣ ଶେଷ କ୍ଷୀର ।
ଭାବେ ପିଇଲେ ଷଡ଼ବୀର ॥
ଅମୃତମୟ କ୍ଷୀର ପିଇ ।
କୃଷ୍ଣର ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ପାଇ ॥
ଦେଖିଣ ରାମ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ।
ଫିଟିଲା ଭବବନ୍ଧ ଦୁଃଖ ॥୫୫
ଆନନ୍ଦେ ଉଠି ଷଡ଼ ଭାଇ ।
କୃଷ୍ଣର ପାଦେ ଶିର ଦେଇ ॥
ରାମର ପାଦରଜ ଘେନି ।
ନମିଲେ ପିଅର ଜନନୀ ॥
ଦେଖନ୍ତି ଦିଗପାଳେ ମିଳି ।
ଗଗନେ ଯେସନେ ବିଜୁଳି ॥
ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ ଷଡ଼ ଜଣ ।
ଗଗନମାର୍ଗେ ହେଲେ ଲୀନ ॥୫୬

ଦେବକୀ ଦେବୀ ତାହା ଦେଖି ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଉପଲକ୍ଷି ॥
ମଲା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ଆଣି ।
ପରମାନନ୍ଦ ହଳପାଣି ॥
ଏ ମାୟା କୃଷ୍ଣର ଉପାୟ ।
ଏତେ ବିଗ୍ରହି କଲା ଭୟ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ମାୟା କର୍ମ ଦେଖି ।
ସଂଶୟ ଭାଙ୍ଗିଲା ଦେବକୀ ॥୫୭
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
କୃଷ୍ଣର ମହିମା ଏମନ୍ତ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ କୃଷ୍ଣ ଗୁଣ ।
ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ନାରାୟଣ ॥
ଏମନ୍ତେ କର୍ମ କଲେ ଯେତେ ।
ଅନ୍ତ କରିବି ତାହା କେତେ ॥୫୮

ସୂତ ଉବାଚ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ଭାଗବତ ।
ଯେ ନର ଶୁଣେ ଅବିରତ ॥
ଯେ ଅବା ସାଧୁସଙ୍ଗ ମେଳେ ।
ଆନନ୍ଦେ କହେ ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଅଶେଷ ପାପବନ୍ଧୁଁ ତରି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ନରହରି ॥୫୯
ସେ ହରିଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦେବକୀଷଟ୍‌ପୁତ୍ରଦର୍ଶନଂ ନାମ ଏକନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

❑❑

* "ଦେବଳ ନାମେ........କ୍ଷୟ ଯାଅ" ଏ ଚରିତ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ଭିନ୍ନ ଚରିତଟିଏ ଅଛି । ମରୀଚିଙ୍କ ଔରସରେ ଉର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ଏ ଛଅପୁତ୍ର ଦେବତା ଥିଲେ । ଏକଦା ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ୱକନ୍ୟା ପ୍ରତି କାମାସକ୍ତ ହେବାର ଦେଖି ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଉପହାସ କଲେ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶାପରୁ ଏମାନେ ଅସୁର ଜନ୍ମ ପାଇଥିଲେ ।

ଦ୍ୱିନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସୁଭଦ୍ରା ହରଣ କାହାଣୀ । କୃଷ୍ଣ ମିଥିଳାପୁରେ ଶୁଣି ॥
ବୋଧିଲେ ନିମି ଶ୍ରୁତଦେବ । ବୟାନବେରେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ॥

ଶୁକ ସନ୍ନିଧେ ଯୋଡ଼ି ହସ୍ତ ।
ଆନନ୍ଦେ ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷିତ ॥(ଳ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ରାମ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଗିନୀ ।
ସୁଭଦ୍ରା ନାମେ ଯେ କାମିନୀ ॥
ସେ ଯେ ମୋହର ପିତାମହୀ ।
କେମନ୍ତେ ଅର୍ଜୁନ ତା ପାଇ ॥୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଅର୍ଜୁନ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଛଳେ ।
ଭ୍ରମଇ ଅବନୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ପ୍ରଭାସତୀର୍ଥେ ଏକ ଦିନେ ।
ଅର୍ଜୁନ ରହି ରାତ୍ରମାନେ ॥
ଶୁଣିଲା ଦ୍ୱାରକାର ବାଣୀ ।
ନିଜ ମାତୁଳର ନନ୍ଦିନୀ ॥
ସଙ୍କରଷଣ ଅନୁମତେ ।
ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଦେବା ଅର୍ଥେ ॥
କାହାରି ନାହିଁ ସନମତ ।
ଶୁଣି ବିସ୍ମରେ ମନେ ପାର୍ଥ ॥
ସୁଭଦ୍ରା ଲଭିବାର ଆଶେ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବେଶେ ॥
ମାୟାତ୍ରିଦଣ୍ଡୀ ରୂପ ଧରି ।
ମିଳିଲା ଦ୍ୱାରକାନଗରୀ ॥୨,୩
ଆପଣା କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଆଶେ ।
ରହି ବରଷା ଚାରିମାସେ ॥
ଯାଦବେ ନିତ୍ୟେ ଅନ୍ନ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ଏ କଥା ରାମ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଦିନେକ କୃଷ୍ଣ ହଳପାଣି ।
ଅତିଥି ନିଜ ଘରେ ଆଣି ॥

ଶରଧା ଚିତ୍ତେ ଭିକ୍ଷା ଦେଲେ ।
ହରଷେ ଅର୍ଜୁନ ଭୁଞ୍ଜିଲେ ॥୪,୫
ଅନ୍ନ ଭୋଜନେ ବୀରମଣି ।
ଦେଖି ବସୁଦେବ ଦୁଲଣୀ ॥
ବୀରମୋହିନୀ ରୂପ ତାର ।
ନାହିଁ ଭୁବନେ ପଟାନ୍ତର ॥
ସକାମ ଲୋଚନେ ଅନାଇଁ ।
ହୃଦେ ଅନଙ୍ଗ ଭାବ ବହି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅର୍ଜୁନ ସୁନ୍ଦର ।
ରୂପେ କାମିନୀ ମନୋହର ॥
ସୁଭଦ୍ରା ଦେଖି ତା ବଦନ ।
ସମ୍ଭ୍ରମେ ପୀଡ଼ିତ ମଦନ ॥
ସବ୍ରୀଡ଼ ହାସେ ମୁଖ ଶୋହେ ।
କଟାକ୍ଷେ ଜନ ମନ ମୋହେ ॥୬,୭
ଅର୍ଜୁନ ଦେଖି ଅଭିରାମ ।
ଚିତ୍ତେ ମୋହିତ ଅତି କାମ ॥
ସୁଭଦ୍ରା ରୂପେ ମନ ଦେଇ ।
ଅର୍ଜୁନ ମନେ ବିଚାରଇ ॥
କେମନ୍ତେ ଲଭିବି ଏ ନାରୀ ।
ନିରତେ ଛିଦ୍ର ଅନୁସରି ॥୮
ଏମନ୍ତେ ଦେବଯାତ୍ରା କାଳେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଜ୍ଞାତିମେଳେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ସୁଲଭେ କାମିନୀ ।
ଚଳନ୍ତି ରଥେ କନ୍ୟା ଘେନି ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟେ ।
ଚଳନ୍ତି ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟେ ॥
ପିତାମାତାଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
କୃଷ୍ଣର ଭାବ ଅନୁମତେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ଦେଖି ଯାତ୍ରାକାଳେ ।
କନ୍ୟା ହରିଲା ବାହୁବଳେ ॥୯

ଆପଣେ ନିଜ ରଥେ ବସି ।
ଧନୁ ଟଙ୍କାରେ ଗୁଣ ଘୋଷି ॥
କନ୍ୟା ଆବୋରି ଥିଲେ ଯେତେ ।
ନାନା ଆୟୁଧ ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ବ ନାଶ କରି ।
ସ୍ୱଭାଗ ଯେସନେ କେଶରୀ ॥
ପଶୁଙ୍କ ମଧ୍ୟୁଁ ହରେ ଯେହ୍ନେ ।
ତା ଦେଖି ରାମ କୋପମନେ ॥
ଯେସନେ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସୀ କାଳେ ।
ସମୁଦ୍ର ଉଛୁଳେ ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ରାମର କୋପ ଦେଖି ହରି ।
ବାନ୍ଧବ ସଙ୍ଗତେ ବିଚାରି ॥
ବିନୟେ ରାମପାଦ ଧରି ।
ରାମର କୋପ ଶାନ୍ତ କରି ॥୧୦,୧୧
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ହଳପାଣି ।
ଅନେକ ଧନବସ୍ତ୍ର ଆଣି ॥
ବରକନ୍ୟାର ବିଭାକାଳେ ।
ଅନେକ ଯଉତୁକ ଦେଲେ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ଧନ ।
ବାଜୀ କୁଞ୍ଜର ଦାସୀମାନ ॥
ଘେନି ଆନନ୍ଦେ କନ୍ୟାବର ।
ମଙ୍ଗଳେ ଗଲେ ନିଜ ଘର ॥୧୨
କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
କୃଷ୍ଣମଙ୍ଗଳ ଭାଗବତ ॥
କୃଷ୍ଣର ସଖା ପୂର୍ବକାଳେ ।
ବିପ୍ର ଯେ ଥିଲା ମହୀତଳେ ॥
କୃଷ୍ଣରେ ଅତି ପ୍ରିୟଭାବ ।
ନାମ ତାହାର ଶ୍ରୁତଦେବ ॥୧୩
ଏକାନ୍ତ ହରିଭାବ ଭୋଳେ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଯୋଗେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଳ ଜିଣି ।
ଜଗତଆତ୍ମା ପରିମାଣି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଡ଼ଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ମିଥିଳାପୁରେ ଗୃହାଶ୍ରମୀ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣଭାବେ ନିତ୍ୟକର୍ମୀ ॥୧୪
ଧନ ଅର୍ଜନେ ନାହିଁ ଚିତ୍ତ ।
କେବଳ ପ୍ରାଣଯାତ୍ରା ମାତ୍ର ॥
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ମନେ ଭୀତି ।
କ୍ରିୟାକଳାପ କରେ ନିତି ॥୧୫
ଏମନ୍ତେ ବହୁଳାଶ୍ୱ ନାମ ।
ମିଥିଳାନଗରେ ରାଜନ ॥
ଏ ବେନି ଜନ ହରିଭାବେ ।
ନିର୍ଜିତ[1] ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସ୍ୱଭାବେ ॥୧୬
ତାହାଙ୍କ ଭାବ ଘେନି ହୃଦେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଭକତଭାବେ ବଶ ହରି ।
ଉଦ୍ଧବ ସଙ୍ଗେ ଦଇତ୍ୟାରି ॥
ଦାରୁକ ରଥ କଲା ଆଣି ।
ମୁନିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ରଥ ଆରୋହି ହୃଷୀକେଶ ।
ମିଥିଳାନଗରେ ପ୍ରବେଶ ॥୧୭
ନାରଦ ବାମଦେବ ଅତ୍ରି ।
ବ୍ୟାସ ପରଶୁରାମ ଯତି ॥
ଅସିତ ଦେବଳ ଆରୁଣି ।
ଦେବଙ୍କ ଗୁରୁ ଶୁକମୁନି ॥
କଣ୍ୱ ମଇତ୍ରେୟ ଚ୍ୟବନ ।
ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ରହ୍ମଋଷିଗଣ ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ବୃଷ୍ଣିଈଶ ।
ମିଥିଳା ନଗରେ ପ୍ରବେଶ ॥୧୮
ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗମନ ।
ମିଥିଳାପଥେ ଯେତେ ଜନ ॥
ବିବିଧ ଅର୍ଘ୍ୟପାତ୍ର କରେ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣର ଛାମୁରେ ॥
ଉଦୟ ଆଦିତ୍ୟ ନିକଟେ ।
ଯେହ୍ନେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଜଳତଟେ ॥୧୯
ଆନର୍ତ୍ତ ଧନ୍ୱ ଯେ ଜାଙ୍ଗଳ ।
କୁରୁ କଙ୍କ ମତ୍ସ୍ୟ ପାଞ୍ଚାଳ ॥
କେକୟ ମଧୁ କୁନ୍ତି ଆଦି ।
କୋଶଳ ଦେଶ ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥

ଏ ଆଦି ଯେତେ ଜନପଦେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବଦନ ଆନନ୍ଦେ ॥
ପିବନ୍ତି ଚକ୍ଷୁରନ୍ଧ୍ରେ ଭରି ।
ଅଶେଷ ତପେ ନରନାରୀ ॥୨୦
ତାହାଙ୍କ ପାପ ନାଶ କରି ।
ଜଗତଜନ-ଗୁରୁ ହରି ॥
ଦିଗପୂରିତ ନିଜ ଯଶ ।
ତାହାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ହୃଷୀକେଶ ॥
ଅଶୁଭନାଶନ ମଙ୍ଗଳ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ସର୍ବକୁଶଳେ ସ୍ନେହଭରେ ।
ପ୍ରବେଶ ମିଥିଳାନଗରେ ॥୨୧
ମିଥିଳାପୁର ନରନାରୀ ।
କୃଷ୍ଣ ଆଗମ ଅନୁସରି ॥
ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି କରେ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣର ଛାମୁରେ ॥୨୨
ଗୋବିନ୍ଦମୁଖ ଦେଖି ଜନେ ।
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ନିଶ୍ଚଳ ନୟନେ ॥
କରଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଶିରେ ।
ରୋମହରଷ କଳେବରେ ॥
ସକଳେ ମୁନିଗଣ ମେଳେ ।
ନମିଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଦତଳେ ॥୨୩
ମୈଥିଳ[2] ଶ୍ରୁତଦେବ ବେନି ।
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବ ଘେନି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଆଜ ଆମ୍ଭ ଗୃହେ ।
ବିଜୟ କଲେ ଦେବରାୟେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ।
ପ୍ରଣାମ କଲେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥
ଅତିଥି କଲେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ।
ମୁନି ସଙ୍ଗତେ ନାରାୟଣ ॥୨୪,୨୫
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆସନେ ବସାଇ ।
ପୂଜିଲେ ଧୂପଦୀପ ଦେଇ ॥
ସେ ବେନି ଜନଙ୍କର ମନ ।
ଜାଣନ୍ତି ଜଗତଜୀବନ ॥
ଭାବର ବନ୍ଧୁ ଦାମୋଦର ।
ମନରେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରହ ॥

ଦୁହିଙ୍କ ଘରେ ମୁହିଁ ରହି ।
ଚିତ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ବୋଧ ଦେଇ ॥
ତେବେ ମୁଁ ଯିବି ନିଜ ପୁର ।
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଚକ୍ରଧର ॥
ଉଭୟ ଗୃହେ ଭଗବାନ ।
ମୁନିଙ୍କି ଘେନି ଆଗମନ ॥୨୬
ଆନନ୍ଦେ ବହୁଳାଶ୍ୱ ରାଜା ।
ମୁନିଙ୍କି କଲେ ପାଦପୂଜା ॥
ହରଷ ତନୁ ରୋମମୂଳେ ।
ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଗଳେ ॥
ପଖାଳି ମୁନିଙ୍କର ପାଦ ।
ଆନନ୍ଦେ କଣ୍ଠ ଗଦଗଦ ॥
ବିଶ୍ୱପବିତ୍ର ପାଦଜଳ ।
କୁଟୁମ୍ବ ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଶିର ॥
ମୁନିଙ୍କ ଚରଣ ସମୀପେ ।
ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ଧୂପ ଦୀପେ ॥
ଅର୍ଘ୍ୟ ଗୋ-ବୃଷ ଆଦି ଦେଇ ।
ମଧୁର ସ୍ୱରେ ବାକ୍ୟ କହି ॥
ଆତ୍ମଦରଶୀ ମୁନିଗଣେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବସିଲେ ଆସନେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆସନେ ବସାଇ ।
ବେନି ଚରଣ କୋଳେ ଲଇ ॥
ପାଦ ମର୍ଦ୍ଦିଇ ମନସୁଖେ ।
କହେ କୋମଳ ବାଣୀ ମୁଖେ ॥୨୭-୩୦
ଭୋ ନାଥ ସର୍ବପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ତୁ ଆତ୍ମା ସାକ୍ଷୀ ଦାମୋଦର ॥
ତୋର ଚରଣ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ।
ଦେଖିଲୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ॥
ତୋହର କର୍ମ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଲୁଁ ନୟନେ ॥୩୧
'ଅନନ୍ତ ଧାତା ଜନମାତ ।
ଏ ତହୁଁ ପ୍ରିୟ ମୋ ଭକତ' ॥
ସତ୍ୟ କରିଲୁ ଏ ବଚନ ।
ତେଣୁ ତୋହର ଆଗମନ ॥୩୨
ସମଦରଶୀ ଚିତ୍ତ ଯାର ।
ଯେ ଶାନ୍ତ ନିଷ୍କିଞ୍ଚନ ନର ॥

୧. ନିର୍ଜିତ—ବଶୀକୃତ । ୨. ମୈଥିଳ—ମିଥିଳାନରେଶ ବହୁଳାଶ୍ୱ ।

ତାହାଙ୍କୁ ଦେଉ ଆତ୍ମପଦ ।
ଆଗମ ନିଗମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥୩୩
ସଂସାର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ।
ତୁ ନାଥ ଭୂମି ଭାରା ସାଧ୍ୟେ ॥
ଯାଦବ ବଂଶେ ହୋଇ ଜାତ ।
ତୋ ଯଶ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ତ୍ରିଲୋକ ଜନ ପାପ ନାଶେ ।
ନିର୍ମଳ ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶେ ॥୩୪
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ତୁ କୃଷ୍ଣ ବଇକୁଣ୍ଠଧାମ ॥
ତୁ ନର ନାରାୟଣ ରୂପୀ ।
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ହିତେ ତପୀ ॥୩୫
ଭୋ ନାଥ ଘେନି ମୁନିଜନ ।
ମୋ ଘରେ ରହ କିଛିଦିନ ॥
ତୋ ପାଦରଜେ ଦାମୋଦର ।
ପବିତ୍ର କର ମୋର କୁଳ ॥୩୬
ଏମନ୍ତ ରାଜା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେବ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମିଥିଳା ନର ନାରୀଙ୍କର ।
ପ୍ରିୟ ଭାବରେ ଚକ୍ରଧର ॥
ରହିଲେ କେତେ ଦିନ ତହିଁ ।
ଜନକ* ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ॥୩୭
ଆନନ୍ଦେ ତେଣେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଶ୍ରୁତଦେବ ଗୃହେ ପ୍ରବେଶ ॥
ସ୍ୱଗୃହେ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗମ ।
ଦେଖି ଶ୍ରୁତଦେବ ବିଭ୍ରମ ॥
ନମି ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଉତ୍ତରୀ ତୋଳି ବେନି ହସ୍ତେ ॥
ଆନନ୍ଦ ମନେ ନୃତ୍ୟ କରି ।
ଭାବେ ବୋଲଇ ହରି ହରି ॥୩୮
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ବେନି ।
ପୂଜିଲା ପ୍ରିୟଭାବ ଘେନି ॥
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ନିଜ ନାରୀ ।
କୃଷ୍ଣର ପାଦ କରେ ଧରି ॥
ପଖାଳି ଶୀତଳ ଉଦକେ ।
ଉଦକ ଘେନିଲା ମସ୍ତକେ ॥

ଜଳ ସିଞ୍ଚିଲା ନେଇ ଘରେ ।
ଯେ ଜଳେ ମନୋରଥ ପୂରେ ॥
ସକଳ ଫଳ ଥାଇ ଯହିଁ ।
ସେ ପାଦ ପୂଜେ ଭାବ ବହି ॥୩୯,୪୦
ସୁଗନ୍ଧତୃଣ ବାସ ଜଳେ ।
ଶ୍ୟାମ ତୁଳସୀ ପଦ୍ମଦଳେ ॥
ଯେ ଅବା ଥିଲା ତା ମନ୍ଦିରେ ।
ଅର୍ଜିତ କର୍ମ ଉପହାରେ ॥
ଆତ୍ମାର ସୁଖେ ମୁନିମେଳେ ।
ଦେଇ ପୂଜିଲା ଭାବ ଭୋଳେ ॥୪୧
ବିତର୍କେ ବିଗ୍ରହଇ ଚିତ୍ତେ ।
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ପୁଣ୍ୟ କଲି କେତେ ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟେ ଲଭିଲି ଏ ଗତି ।
ମୋର ମନ୍ଦିରେ ଯଦୁପତି ॥
ଯାର ଚରଣରଜ ନୀର ।
ସକଳ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଘର ॥
ଆତ୍ମାନିକେତ ମୁନିମେଳେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ମୋ ଗୃହମଣ୍ଡଳେ ॥୪୨
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବସାଇ ।
କରଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
ସୁତ କଳତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଘେନି ।
ଗ୍ରହଇ କୃଷ୍ଣପାଦ ବେନି ॥
ବୋଲଇ କୋମଳ ବଚନ ।
ପାଦପଙ୍କଜେ ଦେଇ ମନ ॥୪୩

ଶ୍ରୁତଦେବ ଉବାଚ

ଆଜ ଯେ ଧନ୍ୟ ମୋର ବଂଶ ।
ଦେଖିଲି ପରମପୁରୁଷ ॥
ଯେ ହରି ଜଗତ ଭିଆଇ ।
ଖେଳଇ ସର୍ବରୂପ ହୋଇ ॥
ନିଦ୍ରିତ ପୁରୁଷ ଯେମନ୍ତେ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖଇ ନାନାମତେ ॥
ଚିଆଇଁ ପୁଣ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟେ ।
ସେ କଥା ମଣେ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରାୟେ ॥୪୪,୪୫
ତୋ ନାମ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ନିରତେ ଗୁଣନ୍ତି ବଦନେ ॥

ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନେ ମନେ ଚିନ୍ତି ।
ତୋର ପ୍ରତିମା ଯେ ପୂଜନ୍ତି ॥
ବିଷୟସଙ୍ଗ ଦୂର କରି ।
ତୋତେ ଭାବନ୍ତି ହୃଦେ ଧରି ॥
ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ତୁ ଗୋବିନ୍ଦ ।
ପ୍ରକାଶୁ ଜଳେ ଯେହ୍ନେ ଚନ୍ଦ୍ର ॥୪୬
କର୍ମେ ଚଞ୍ଚଳ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ତାହାକୁ ଦୂର ତୁ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ହୃଦରେ ଥାଇ ଦୂର ହେଉ ।
ତୋତେ ପାଇବେ ସେ ବା କାହୁଁ ॥
ତୋ ଗୁଣ ଯେହୁ ଗୁଣେ ରଟେ ।
ତୁ ଥାଉ ତାହାର ନିକଟେ ॥୪୭
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଅଧ୍ୟାତ୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ଅଜ୍ଞାନୀ ଦେହବନ୍ତଙ୍କର ।
ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ୱରୂପ ତୁ ନିକର ॥
କାରଣ ସଙ୍ଗେ ଅକାରଣ ।
ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗ ତୁ ଧାରଣ ॥
ମାୟା ଆବୃତେ ରୁଦ୍ଧଦୃଷ୍ଟି ।
ଏଣୁ ତୋ ନାମ ରୂପ ସୃଷ୍ଟି ॥୪୮
ମୁଁ ତୋର ଭୃତ୍ୟଙ୍କ କିଙ୍କର ।
ଦୂରେ ମୁଁ କୋଟିକେ ଅନ୍ତର ॥
ମୁଁ ତୋର କି କରିବି ସେବା ।
ବିଗ୍ରହି ଆଜ୍ଞା ମୋତେ ଦେବା ॥
ଯା ଚକ୍ଷୁଗୋଚରଟି ତୁହି ।
ତାହାର କ୍ଳେଶ ଆଉ କାହିଁ ॥୪୯
କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଶ୍ରୁତଦେବର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ପ୍ରଣତ ଆରତନାଶନ ।
ହରଷେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତ କରେ ଧରି ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ନରହରି ॥୫୦
ତୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ବିପ୍ରବର ।
ମୁହିଁ ଅଇଲି ତୋର ଘର ॥
ଏ ମୁନିମାନଙ୍କ ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥

* ରାଜା ବହୁଳାଶ୍ୱଙ୍କ ପାଇଁ ଏଠାରେ 'ଜନକ' ନାମ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ଏହାଙ୍କ ପାଦରଜ ଶିରେ ।
ଘେନି ସଂସାରୁ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥୫୧
ଦେବତା କ୍ଷେତ୍ର ତୀର୍ଥମାନେ ।
ଦର୍ଶନ ସ୍ପର୍ଶନ ଅର୍ଚ୍ଚନେ ॥
ଶୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ବହୁକାଳେ ।
ଯେ ଯାହା କର୍ମ ଫଳାଫଳେ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ଦରଶନ ମାତ୍ରେ ।
ଦୁରିତ ନ ରହଇ ଗାତ୍ରେ ॥୫୨
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶରୀର ଯାହାର ॥
ସନ୍ତୋଷ ବିଦ୍ୟା ତପ ଫଳେ ।
କ୍ରିୟା କଳାପ ଯୋଗବଳେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ସର୍ବବେଦମୟ ।
ନିଶ୍ଚୟ ମୋର ନିଜ ଦେହ ॥

ଚତୁରଭୁଜ ମୋର ଦେହୀ ।
ଏହା ମୁଁ ପ୍ରିୟ ନ ମଣଇଁ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜ ପ୍ରିୟ ମୋର ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ॥୫୩,୫୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁ ଗ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
ମୋହର ସ୍ୱରୂପ ଅଭିନ୍ନେ ॥
ତାହା ନ ଜାଣି ମୂଢ଼ଜନ ।
ପ୍ରତିମା ପୂଜେ ଦୃଢ଼ମନ ॥୫୫
ଏ ଚରାଚର ବିଶ୍ୱ ମଧ୍ୟେ ।
ଦେଖନ୍ତି ଯେ ମୋତେ ଅଭେଦେ ॥
ଏ ବିପ୍ରବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବହି ।
ସ୍ୱଧର୍ମଭାବେ ପୂଜ ତୁହି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ସେବା କର ନିତ୍ୟେ ।
ମୋ ଭାବ ପାଇବୁ ଯେମନ୍ତେ ॥

ବିପ୍ରସେବନେ ମୋତେ ପାଇ ।
ଅନ୍ୟଥା କୋଟି ଯଜ୍ଞେ ନୋହି ॥୫୬,୫୭
ଶୁକ କହନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ଏମନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁର ବଚନେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ପୂଜି ନିତି ନିତି ।
ପାଇଲେ ଅପବର୍ଗ ଗତି ॥୫୮
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମିଥିଳା ରହି କେତେଦିନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ।
ଦ୍ୱାରକା ଗଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥୫୯
ସେ ହରିପାଦେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ସୁଜନେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ସେବ ।
ସଂସାର ସାଗରୁ ତରିବ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୁତଦେବଜନକତାରଣଂ ନାମ ଦ୍ୱିନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ତ୍ରିନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ତେୟାନବେରେ ବେଦ ସ୍ତବ । ଅତି ଗହନ ଯାର ଭାବ ॥

ସୁଭଦ୍ରାତନୟ କୁମର ।
କୃଷ୍ଣସେବକ ମଧ୍ୟେ ବର ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ଶୁକ ପାଦେ ।
ବୋଲେ ଆନନ୍ଦ ଗଦଗଦେ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ତୁମ୍ଭର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ମଧ୍ୟେ ବର ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ॥
ପାଣ୍ଡବ କୁଳେ ଜାତ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ମୁହିଁ ॥
ତୁମ୍ଭର ମୁଖୁଁ ବିଷ୍ଣୁବାଣୀ ।
ନିରତେ ଶ୍ରୁତିପଥେ ଶୁଣି ॥

ଅନେକ ଜନ୍ମ ତପଫଳେ ।
ଜନ୍ମିଲି ଭାରତମଣ୍ଡଳେ ॥
ଦେଖ ମୋହର ଜନ୍ମକାଳେ ।
ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ କପାଳେ ॥
ସେ ଘେନି ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କାଳେ ।
ଚରଣ ଦେଇ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ବିଗ୍ରହ ତୁମ୍ଭ ତୁଲେ ।
କଲି ଆନନ୍ଦ ସୁଖ ଭୋଳେ ॥
ବିଶ୍ୱସଂସାର ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ଜନ୍ମିଲେ ଯେତେ ରୂପ ଧରି ॥
ମୀନ କମଠ ଆଦି ରୂପ ।
ଧରି ନାଶିଲେ ମହୀତାପ ॥
ଯେ ତାହା ଶୁଣେ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ନ ବୁଡ଼େ ସଂସାର ସାଗରେ ॥

ହରିମହିମା ତୁମ୍ଭେ ଯେତେ ।
ମୋତେ କହିଲ ଭାଗବତେ ॥
ସଂସାରବୃକ୍ଷ ମୂଳ କନ୍ଦ ।
ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଗୋବିନ୍ଦ ॥
ନିଜ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଏକ ଅନେକ ରୂପେ ଦିଶି ॥
ବସଇ ସର୍ବଜୀବ ଦେହେ ।
ବିଷୟ ମାୟା ଜଡ଼ ମୋହେ ॥
କର୍ମ କରଇ ତେଜ ବହି ।
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣେ ନ ଲାଗଇ ॥
ଏଣୁ ତା ନିଜ ରୂପ ଭାବ ।
ସଂସାରେ କେ ତାହା କହିବ ॥
ବେଦ ବେଦାନ୍ତ କେବା ଜାଣୁ ।
ଯେ ନୋହେ ଅଣୁ ପରମାଣୁ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ନାଭିକମଳୁଁ ବ୍ରହ୍ମା ଜାତ ।
ସେ ଖୋଜି ନ ପାଇଲା ଅନ୍ତ ॥
ତାର ନିଃଶ୍ୱାସୁଁ ବେଦ ଜନ୍ମି ।
ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାଚକ୍ରେ ଭ୍ରମି ॥
କେମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଜାଣନ୍ତି ।
ଏ ମୋର ମନେ ବଡ଼ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବିଷ୍ଣୁ ନିରଞ୍ଜନ ।
ନୋହେ ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥୂଳ ଶୂନ୍ୟ ॥
ଏ କଥା କହ ମୁନିବର ।
ନିର୍ମଳ ହେଉ ମୋ ଶରୀର ॥
ଏମନ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ ବାଣୀ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ପରିମାଣି ॥୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ତୁ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ନୃପବର ।
ଚଞ୍ଚଳ ମନ କର ସ୍ଥିର ॥
ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ମୁରାରି ।
ସଂସାର ମାୟାଯୋଗେ କରି ॥
ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ଜୀବ ଭିଆଇ ।
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଯେତେ ଦେହି ॥
ଆଗେ ଭିଆଣ କଲା ମନ ।
ଅହଙ୍କାର ବୁଦ୍ଧି ଚେତନ ॥
କର୍ମର ଅର୍ଥେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ସର୍ଜିଲା ଆଦି ନାରାୟଣ ॥
କର୍ମରୁ ବାସନା ସମ୍ଭୂତ ।
ତେଣୁଟି ବଦ୍ଧ ଏ ଜଗତ ॥
କର୍ମ ବାସନା ରଜ୍ଜୁ ବଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଶୟଳେ ॥
ଏଣୁ ସେ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ଫଳ ଭୁଞ୍ଜଇ ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ॥
ଏ ଘେନି କର୍ମର ଭିଆଣ ।
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି କାରଣ ॥
ଦେହ ଧାରଣ ଦଶପ୍ରାଣ ।
ଭିତରେ ବାହାରେ ପ୍ରମାଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ସର୍ଜେ ବିଶ୍ୱକାୟା ।
ତୁ ମୋତେ ପଗ୍ଚରିଲୁ ଯାହା ॥
ବୋଲୁ ଯେ ବିଷ୍ଣୁର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ବେଦ କେମନ୍ତେ ତା ପ୍ରମାଣି ।
କହେ ମହିମା ପରିମାଣି ॥
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣ ମନ ।
ଏହାଙ୍କ ବିଷୟ ପ୍ରମାଣ ॥
ଯେ ରୂପେ ହୋଇବ ପ୍ରବେଶ ।
ତହିଁକି ଦେବ ଉପଦେଶ ॥୨
ବିଧାତା ତହୁଁ ଯେତେ ମୁନି ।
ବେଦରୁ ବ୍ରହ୍ମଭାଗ ଘେନି ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନକୁ ଶ୍ରବଣ ।
ଆଦର କରନ୍ତି ଧାରଣ ॥
ବେଦ ବଚନେ ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି ।
ଭବସାଗରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ବେଦୁଁ ପରମ ଗତି ପାନ୍ତି ।
ଉପନିଷଦ ଭାଗ ଚିନ୍ତି ॥୩
ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ଚୂଡ଼ାମଣି ।
ଯେମନ୍ତେ ବେଦୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି ॥
ପୁଣ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ବଦରିକା ।
ଯହିଁ ଗୋବିନ୍ଦ ବେନି ସଖା ॥
ସେ ନର ନାରାୟଣ ରୂପେ ।
ତପ ସାଧନ୍ତି ଜନ ସୁଖେ ॥
ଭାରତ ମଧ୍ୟେ ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ।
ଏହାଙ୍କ ତପ ତାଙ୍କ ହେତୁ ॥
କଳାପ ଗ୍ରାମେ ଯକ୍ଷ ବାଟେ ।
ମୁନିଏ ଅଛନ୍ତି ନିକଟେ ॥
ତହିଁ ନାରଦ ମହାମୁନି ।
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁଭାବ ଘେନି ॥
ସେ ମୁନି ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ୱରୂପ ।
ଜୀବନମୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନଦୀପ ॥
ନିରତେ ଜନ ଉପକାରେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁରେ ॥
ବୀଣାଶବଦ କରେ ବାଇ ।
ମିଳିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପାଶେ ଯାଇ ॥
ଚରଣେ ଦେଇ ବେନି କର ।
ନମିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ॥
ବିଷ୍ଣୁ ନାରଦଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ବୋଲେ ନାରଦ ମହାଋଷି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣ ତଳେ ବସି ॥
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ତୁମ୍ଭର ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ହୃଦୟେ ଅଛି ମୋ ସନ୍ଦେହ ।
ବ୍ରହ୍ମବିଗ୍ଚର ମୋତେ କୁହ ॥
କହନ୍ତି ନାରାୟଣ ଋଷି ।
ନାରଦ ବାକ୍ୟ ପରଶଂସି ॥୪-୮

*ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ**

ଶୁଣ ନାରଦ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ଜନଲୋକ ସଂବାଦ କଥା ॥
ବ୍ରହ୍ମା ମନରୁ ଜାତ ହୋଇ ।
ସନକ ଆଦି ଗ୍ଚରିଭାଇ ॥
ଯୋଗସାଧନେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ।
ବ୍ରହ୍ମବିଗ୍ଚରେ ସେ ବକତା ॥
ସମାନ ବୁଦ୍ଧି ଗ୍ଚରିଭାଇ ।
ଶ୍ରୋତା ବକତା ହୋଇ ତହିଁ ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବିଗ୍ଚରଣ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ପରମ କାରଣ ॥୯
ସେ ବ୍ରହ୍ମବିଗ୍ଚର ସୂଚକେ ।
ତୁମ୍ଭେ ନ ଥିଲ ଜନଲୋକେ ॥
ଅଗାଧ ଜଳେ ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଶୟନ ମହାସର୍ପେ ॥
ଦେଖିବା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ଗଲ ।
ସେ ଘେନି ସେ ଲୋକେ ନ ଥିଲ ॥
ତୁମ୍ଭ ଗଲାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇ ।
ଶୁଣିଲି ଜନଲୋକେ ମୁହିଁ ॥୧୦

ନାରଦ ଉବାଚ

ମୁନି ବୋଲନ୍ତି ନାରାୟଣ ।
ଗହନ ବ୍ରହ୍ମ ବିଗ୍ଚରଣ ॥
ମନ ବଚନେ ନୋହେ ଧରି ।
ବେଦ କି ପାରେ ଅନ୍ତ କରି ॥

* ଏଠାରେ 'ଭଗବାନ' ଶବ୍ଦ ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମସ୍ଥ ନାରାୟଣ ଋଷିଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ସମାନ ଜ୍ଞାନୀ ଗ୍ରିମୁନି ।
ଶ୍ରୋତା ବକତାଭାବ ଘେନି ॥
ବ୍ରହ୍ମ-ସଂବାଦ କଲେ ଯାହା ।
ଭୋ ପ୍ରଭୁ କହ ମୋତେ ତାହା ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ନାରଦ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସେ ଗ୍ରିରି କୁମର ।
ମହାମହିମା ତାହାଙ୍କର ॥
ସନନ୍ଦ ମୁନି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମ ପୁଚ୍ଛିଲେ ତିନିଭାଇ ॥
ମୁନିଏ ବାଲଖିଲ୍ୟା ଆଦି ।
ଅନେକ ଥିଲେ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ॥
ସନନ୍ଦ କହେ ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥୧୧
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ।
ମାୟାର ବଳେ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥
ପାଳନ ଧର୍ମରୂପେ କଲା ।
ପୁଣ ପ୍ରଳୟେ ସଂହାରିଲା ॥
ସେ ପୁଣି ନିଜ ତେଜ ଧରି ।
ଜଳ ଶୟନେ ନରହରି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ରଜନୀ ପ୍ରକାଶିଲା ।
କେ ଜାଣେ କେତେକାଳ ଗଲା ॥
ପ୍ରବୋଧ[୧] କାଳେ ସେ ପୁରୁଷ ।
ଆଳସ୍ୟେ ଛାଡ଼ିଲା ନିଃଶ୍ୱାସ ॥
ଶୁଭିଲା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶବଦ ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲେ ତିନି ବେଦ ॥
ଦୁର୍ଗମ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ତେଜ ସେ ବହନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭେଟିଲେ ଯିବ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରର ମନେ ଘେନି ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ବେଦ ତିନି ॥

ମାଗଧେ ରଜନୀର ଅନ୍ତେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥୧୨,୧୩

ଶ୍ରୁତୟ ଊଚୁଃ

ପ୍ରଥମେ 'ଜୟ ଜୟ' ସ୍ତୁତି* ।
ନିର୍ଗୁଣ ନିଗମେ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଜୟ ଅଜିତ ଆଦିକନ୍ଦ ।
ନିର୍ଲେପ ପରମ ଆନନ୍ଦ ॥
ଜୟ ମଙ୍ଗଳ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଏ ଜୀବ ତୋର ତହୁଁ ଜାତ ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଗ୍ରିରି ମୂଳେ ।
ବନ୍ଧନ ବାସନାର ବଳେ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ଭ୍ରମ ପାଇ ।
ନାନାଯୋନିରେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ତୋ ଭାବ ନ ପାଇ ।
ତାହାଙ୍କ ମାୟା ଛେଦ ତୁହି ॥
ସେ ମାୟା ପ୍ରକାଶିବୁ କେତେ ।
ଗୁଣ ଯେ ଭଜେ ଦୋଷ ଅର୍ଥେ ॥
ତୁ ଆତ୍ମାଗୁଣେ ନରହରି ।
ଅଷ୍ଟମ ନିଧି ଯୋଗଧାରୀ ॥
ଉପାଧି ଭେଦେ ନୋହୁ ସଙ୍ଗ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଯେସନେ ତରଙ୍ଗ ॥
ପରମ ଆତ୍ମା ରୂପେ ବସୁ ।
ଜୀବର ଶକ୍ତି ତୁ ପ୍ରକାଶୁ ॥
ତୋ ମାୟା ତରିବାର ଆଶେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ସେ ଅଭ୍ୟାସେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବୁଦ୍ଧି କରି ।
ତୋ ମାୟା ନ ପାରନ୍ତି ତରି ॥
ଏଣୁ ଜୀବର ଘୋର ମାୟା ।
ତୁଟଇ ଯାକୁ କରୁ ଦୟା ॥
ଅନାଦିମାୟା ସୃଷ୍ଟି କାଳେ ।
ତୁ ସେ ମାୟାର ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ଜୀବ ପରମ ରୂପ ଧରି ।
ତୋହର କ୍ରୀଡ଼ା ନରହରି ॥

ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ତୋର ମାୟା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ନାଥ ତାହା ॥
ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ତୋହର ।
ଏ ଘେନି କେ କରୁ ଗୋଚର ॥୧୪
ଦ୍ୱିତୀୟେ 'ବୃହଦୁପଲବ୍ଧ' ।
ଭାବେ ବୋଲନ୍ତି ତିନି ବେଦ ॥
ତୁ ନାଥ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।
ସଂସାର ମୂଳ ଆଦିକନ୍ଦ ॥
ତୁ ବୋଲୁ ବେଦ ଯେ ଅନାଦି ।
ସର୍ବ ପାରନ୍ତି ଏ ସମ୍ପାଦି ॥
ବାସବ ଆଦି ଦେବଗଣ ।
ଏ ଦେବେ ଯଜ୍ଞରେ ବରଣ ॥
କର୍ମ କରଣ ଶୁଭାଶୁଭ ।
ମୋକ୍ଷାଦି ଦିଅନ୍ତି ଏ ସର୍ବ ॥
ତହିଁ କି କହିବୁ ତୋ ଆଗେ ।
ପବନ ବଳେ ଜଳବିମ୍ବେ ॥
କରିବା ଯେତେ ଅନୁମାନ ।
ଜଳୁ ସେ ନୁହନ୍ତି ନା ଭିନ୍ନ ॥
ତୁ ସର୍ବମୟ ନିରାକାର ।
ଅଶେଷ ଶେଷ ନାହିଁ ତୋର ॥
ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭୂତ ତୋର ତହୁଁ ।
ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ବିକାର ଯେ ନୋହୁ ॥
ଘଟାଦି ମୃତ୍ତିକା ଯେସନେ ।
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଅନୁମାନେ ॥
ବାସବ ଆଦି ଏ ଜଗତେ ।
ତୋହର ସଞ୍ଚିଲା ସମସ୍ତେ ॥
ଏ ଘେନି ଋଷିଗଣ ଯେତେ ।
ମନବଚନ ଦେଇ ତୋତେ ॥
ସମର୍ପି ତୋ ପାଦ କମଳେ ।
ତୋ ମାୟା ନିସ୍ତରିଲେ ହେଳେ ॥
ଦିଗପାଳଙ୍କ ପୂଜା ଘେନି ।
ଯଜ୍ଞେ କି ନ ତରିବେ ମୁନି ॥

୧. ପ୍ରବୋଧ—ଜାଗରଣ ।

* ଉକ୍ତ ବେଦସ୍ତୁତିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ଭାଷ୍ୟମୂଳକ ଅନୁବାଦ ହୋଇଛି ଏବଂ ତହିଁର ସଂକେତ ସ୍ୱରୂପ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ, ସଂପୃକ୍ତ ଶ୍ଳୋକର ଅନୁବାଦ ଆରମ୍ଭରେ ଦିଆଯାଇଛି; ଯଥା—'ଜୟଜୟ', 'ବୃହଦୁପଲବ୍ଧ' ଇତ୍ୟାଦି ।

କାଷ୍ଠ ତୃଣ ଅବା ପାଷାଣ ।
ଏଣେ ଯେ ସ୍ୱଳନ୍ତି ଚରଣ ॥
ବାଳକ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଶେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଜାଣିଲେ ଭୂମିରେ ସେ ଥାନ୍ତି ॥୧୫
ତୃତୀୟେ 'ଇତି' ବେଦେ ବାଣୀ ।
ଭାବେ ବୋଲନ୍ତି ପରିମାଣି ॥
ତ୍ରି-ଅଧିପତି ତୋର ନାମ ।
କହିବୁଁ ଶୁଣ ସାବଧାନ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାଯନ୍ତ୍ର କରି ।
ମୃଗୀ ନଗ୍ୱଉ ନରହରି ॥
ଏଣୁ ତୋ ତ୍ରିଅଧିପ ନାମ ।
ଶୁଣ କହିବୁଁ ଗୁଣ ଗ୍ରାମ ॥
ଧାତୁ ଯେ ମୃଗ ଅନ୍ୱେଷଣ ।
ତାହାର ଅର୍ଥଟି ଭ୍ରମଣ ॥
ସେ ଭ୍ରମ ଅଛି ଯାର ତହିଁ ।
ଏ ଘେନି ମୃଗୀ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଅଶେଷ ଯୋନି ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ଦେହ ବହି ॥
ଏଣୁ ସେ ଜୀବ ମୃଗୀ ନାମ ।
ଯେଣୁ ନିରତେ ତାର ଭ୍ରମ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ।
ଏମନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ଅନୁମାନ ॥
ନାନା ବିଷୟ ବିଦ୍ୟମାନେ ।
ଜୀବ ନାଚଇ ସାବଧାନେ ॥
ଏଣୁ ତ୍ରିଅଧିପ ବୋଲାଉ ।
ଯେ ଯନ୍ତ୍ରେ ଜୀବକୁ ନଗ୍ୱଉ ॥
ଏମନ୍ତେ ବେଦ ଅନୁମାନି ।
ପୁଣ ବୋଲନ୍ତି ଭାବ ଘେନି ॥
ସଂସାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାଣୀ ।
ତୋ ଅନୁମାନେ ତୋତେ ଜାଣି ॥
ତୋ କଥା ଅମୃତ ସାଗର ।
ଅଶେଷ ପାପ ଯହିଁ ଦୂର ॥
ସେ ଜଳେ ମନ ବୁଡ଼ାଇଲେ ।
ନ ଲାଗେ ତାପତ୍ରୟ ଭଲେ ॥
ତୋ ନାମ ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ତୋ ରୂପ କେ କରିବ ଅନ୍ତ ॥

ଯୋଗୀଏ ବସି ଯୋଗାସନେ ।
ଅଖଣ୍ଡାନନ୍ଦ ରୂପ ଧ୍ୟାନେ ॥
ଅନ୍ତଃକରଣେ ତାହା ଧରି ।
ତେଜି କାମାଦି ଷଡ଼ ଅରି ॥
ଗର୍ଭ ଜନ୍ମ ବାଳ କିଶୋର ।
ତରୁଣ ବୃଦ୍ଧ ଦେହାନ୍ତର ॥
ଏ ସପ୍ତଦଶା ଜିଣି କରି ।
ମାୟା ସଂସାର ଯାନ୍ତି ତରି ॥୧୬
'ଦୃତୟ ଇବ' ଏହି ସ୍ତୁତି ।
ଚତୁର୍ଥେ ନିଗମେ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଭୋ ନାଥ କମ୍ବୁଚକ୍ରପାଣି ।
ତୋତେ ଯେ ନ ଭଜନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ॥
ଶରୀର ବହି ଏ ଶୟଳେ ।
ପ୍ରାଣ ଧରନ୍ତି ସୁଖ ଭୋଳେ ॥
ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଅକାରଣ ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ନାରାୟଣ ॥
କର୍ମକାରର[୧] ଯନ୍ତ୍ର ବଳେ ।
ଭାତିଏ ଗର୍ଜୁଥାନ୍ତି ଶାଳେ ॥
ଛାଡ଼ିଲେ ନ ଥାଇ ପବନ ।
ତେମନ୍ତ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ମହତ ଅହଙ୍କାର ମନ ।
ଗଗନ ଆବର ପବନ ॥
ଜଳ ଅନଳ ସଙ୍ଗେ ମହୀ ।
ତୋହର ଅନୁଗ୍ରହ ପାଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ମିଳି ।
ତୁ ନାଥ ଜୀବରୂପ ଧରି ॥
ପଞ୍ଚଶରୀରେ ତୋର ବାସ ।
ଯାହାକୁ ବୋଲି ପଞ୍ଚକୋଷ ॥
ଅନ୍ନ ଯେ ପ୍ରାଣ ଆର ମନ ।
ବିଜ୍ଞାନ ଆନନ୍ଦ ଏ ନାମ ॥
ଏ ପଞ୍ଚପୁରେ ତୁ ଯେ ପଶି ।
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ ପରକାଶି ॥
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲଗ୍ନ ନୋହୁ ।
ଯେଣୁ ନିର୍ଲେପ ରୂପ ବହୁ ॥
ଏଣୁ ତୋ ଚରଣ କମଳେ ।
ଯେ ନ ଚିନ୍ତନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥

ତୁ ନାଥ ତାହାଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭେ ପରାଭବ ॥୧୭
'ଉଦର' ପଞ୍ଚମରେ ସ୍ତୁତି ।
ବେଦେ ବାସୁଦେବେ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଶୁଣ ହେ ପରମ କାରଣ ।
ଋଷିଙ୍କ ମାର୍ଗ ବିଗ୍ୱରଣ ॥
ସ୍ଥୂଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତୋତେ ଚିନ୍ତି ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ।
ଉଦରେ ବ୍ରହ୍ମ ପରିମାଣି ॥
କୁମ୍ଭକ କର୍ମେ ବାୟୁ ପୂରି ।
ନାଭିଚକ୍ରକୁ ଧ୍ୟାନ କରି ॥
ଉଦର ଚକ୍ରେ ଦୃଷ୍ଟିସ୍ଥିରେ ।
ଚିନ୍ତନ୍ତି ପବନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଚକ୍ର ପବନେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରେଣୁ ।
ନୟନେ ଆଚ୍ଛାଦଇ ତେଣୁ ॥
ତାହାକୁ ଅନ୍ଧ ବୋଲି ଜାଣି ।
ସେ ତୋତେ କାହିଁ ପରିମାଣି ॥
ସେ ନାଭିଚକ୍ର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତେ ।
ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳି ପରିମିତେ ॥
ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱିସପ୍ତତି ।
ନାଡ଼ୀଏ ଅଧଃ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଛନ୍ତି ॥
ଏହାଙ୍କ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ବହେ ।
ଦେହ ଆବୋରି ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରାୟେ ॥
ସେ ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କର ମୂଳ ।
ନାମ ତା ହୃଦୟ କମଳ ॥
ଅରୁଣ ବଂଶେ ଯେତେ ମୁନି ।
ତାହାଙ୍କ ଗୁରୁ ଶିକ୍ଷା ଘେନି ॥
ସେ ତୋତେ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ଚିନ୍ତି ।
ହୃଦୟେ ଧ୍ୟାନ ସେ କରନ୍ତି ॥
ଭୋ ନାଥ ସୂକ୍ଷ୍ମର ମହିମା ।
ଆମ୍ଭେ କହିବୁ ଗୁଣ ସୀମା ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶସ୍ତ୍ରରେ ବାଳ ଅଗ୍ର ।
ଚିରି କରିବା ଦଶଭାଗ ॥
ତାହାକୁ ପୁଣି ସହସ୍ରକେ ।
ଚିରି ଗଣିମା ଏକେ ଏକେ ॥

୧. କର୍ମକାର—କମାର ।

ତହିଁର ଏକ ଭାଗ ସମ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୋଲାଇ ତାର ନାମ ॥
ତହିଁ ଯାହାର ମନ ରହେ ।
ତା ତହୁଁ ଅଧିକ ବୋଲାଏ ॥
ଏ ଦୁଇ ଚକ୍ର ଭେଦ କଲେ ।
ସୁଷୁମ୍ନା ରନ୍ଧ୍ରେ ଯୋଗବଳେ ॥
ମୃଣାଳସୂତ୍ର ରନ୍ଧ୍ର ପଥେ ।
ମନ ପବନ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତେ ॥
ଶିର କମଳେ ଯେବେ ମିଶେ ।
ତୋ ରୂପ ତାହାକୁ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଛାଡ଼ଇ ଭବ ଭୟ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ସେ ଯମ ମୁଖେ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୧୮
'ସ୍ୱକୃତ ବିଚିତ୍ର' ଷଷ୍ଠମ ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଗୁଣଗ୍ରାମ ॥
ତୋର ସର୍ଜିଲା ନାନା ଯୋନି ।
ତୁ ତହିଁ ଜୀବ ରୂପ ଘେନି ॥
ବାସନା ବଳେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ।
ଏଣୁଟି ତୋ ରୂପ ପ୍ରପଞ୍ଚ ॥
ଅଣୁ ପ୍ରମାଣୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳେ ।
ରୂପ ପ୍ରକାଶୁ ମାୟା ବଳେ ॥
କାଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରକାଶେ ସ୍ଥୂଳ ଶୂନ୍ୟେ ॥
ଏ ନାନା ଜ୍ୟୋତି ଯେତେବେଳେ ।
ବିନାଶ ହୋନ୍ତି କର୍ମ ବଳେ ॥
ତୁ ଏକା ରହୁ ଅବସାନେ ।
ଘଟ ବିନାଶେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେହ୍ନେ ॥
ଏମନ୍ତ କରି ଅନୁମାନ ।
ଯାର ପ୍ରକାଶେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଚେତନ ସତ୍ୟ ଅନାକାର ।
ସେ ତୋତେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରର ॥
ତୋର ବିହାର ଆତ୍ମସୁଖେ ।
ପ୍ରକାଶ ଇହ ପରଲୋକେ ॥
ମିଥ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ଏହା ଜାଣି ।
ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପ ପରିମାଣି ॥
ଏ ସବୁ ଛାଡ଼ି ତୋ ଶରଣେ ।
ପଶନ୍ତି ଅଭୟ ଚରଣେ ॥
ତୋ ରୂପ ଏକରସେ ରସି ।
ପରମ କ୍ଷେମ ଧାମେ ପଶି ॥୧୯
'ସ୍ୱକୃତ' ସ୍ତୁତି ସପତମେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ନିଗମେ ॥
ଅନନ୍ତ ପ୍ରଭୁ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ତୋର ସର୍ଜିଲା ଏ ଜଗତ ॥
ମାୟାରେ ଭିଆଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ଅଶେଷ ରୂପେ କରୁ ପିଣ୍ଡ ॥
ପୁଣି ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚ ପ୍ରକାଶ ।
ବାସନା ଅନ୍ତେ ହୋଇ ନାଶ ॥
କର୍ମ ନ ଥିଲେ ଜୀବ କାହୁଁ ।
ତୁହି ସେ ସର୍ବଶେଷେ ରହୁ ॥
ପ୍ରାଣୀର ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତେ ଥାଉ ।
ସ୍ୱଭାବେ ପଞ୍ଚକୋଷ ବହୁ ॥
ଘଟକୁ ଥୋଇ ଯେହ୍ନେ ନୀରେ ।
ପୂରଇ ଭିତର ବାହାରେ ॥
ଅଶେଷ ଦେହେ ନାରାୟଣ ।
ଏ ପିଣ୍ଡ ତୋହର ଭିଆଣ ॥
ଏ ପିଣ୍ଡ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ତୋ ତହୁଁ କେ ଅଛି ଅପରେ ॥
ସ୍ୱକର୍ମେ ଯେତେ ଦେହ ଜାତ ।
ତୋ ଅଂଶ ତାର ମଧ୍ୟଗତ ॥
କର୍ମରେ ଯେ ଫଳ ଉପୁଜେ ।
ତୋ ଅଂଶ ଦେହମଧ୍ୟେ ଭୁଞ୍ଜେ ॥
ଜୀବର ଏହି ଗତି ଜାଣି ।
ତୋ ପାଦେ ଭଜନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଜୀବର ବଳ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାୟେ ।
ସକଳ ଶକ୍ତି ତୋର ପାୟେ ॥
ତେଣୁ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି ।
ତୋ ପାଦ ସେବେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ବେଦରୁ ଯେତେ କର୍ମଫଳେ ।
ସେ ଥାଇ ତୋ ଚରଣ ତଳେ ॥
ଏଣୁ ତୋ ପାଦେ ଯାର ଆଶ ।
ନ ଲାଗେ ଭବବନ୍ଧ ପ୍ରାସ ॥୨୦
ବେଦଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଯେ ଅଷ୍ଟମ ।
ବୋଲନ୍ତି ଯେ 'ଦୁରବଗମ' ॥
କେହି ତା ତତ୍ତ୍ୱ ନ ଜାଣଇ ।
ତାହା ତୁ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ॥
ନାନା ଯୋନିରେ ଧରୁ ରୂପ ।
ବାହାର ଭିତରେ ତୁ ଏକ ॥
ଅମୃତସିନ୍ଧୁ ତୋର ନାମ ।
ଅବଗାହନେ ନାଶେ ଭ୍ରମ ॥
ପରମଜ୍ଞାନୀ ତାହା ଜାଣି ।
ତୋ ନାମ-ଜଳେ ପରିମାଣି ॥
ନିରତେ ଅବଗାହ କରି ।
ଶ୍ରମ ଛାଡ଼ଇ ନାମ ଧରି ॥
ସଂସାର ମତେ ବେଦ ଧର୍ମ ।
ସାଧି ଲଭନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଶ୍ରମ ॥
ତୋ ନାମ-ସୁଧାଜଳେ ବୁଡ଼ି ।
ଜ୍ଞାନ ସାଧନା ଶ୍ରମ ଛାଡ଼ି ॥
ମୋକ୍ଷକୁ ନ କରି ସେ ଇଚ୍ଛା ।
ତୋ ନାମ ତତ୍ତ୍ୱେ କରି ଦୀକ୍ଷା ॥
ତୋ ନାମ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପବର୍ଗ ।
ଏଣୁ ହୁଡ଼ିଲେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗ ॥
ଭକ୍ତିରେ ତୋ ନାମ ଆବୋରି ।
ବେଗେ ତରିଲେ ଭବବାରି ॥
ତୋ ନାମ-ସୁଧା ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ହଂସର ପ୍ରାୟ ଜ୍ଞାନୀ ଭୋଳେ ॥
ବୁଡ଼ି ଉଠନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣି ।
ତୋ ନାମ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ଭଣି ॥
ନିତ୍ୟେ ସୁମରି ତୋ ଚରଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନ ଲାଗେ ମରଣ ॥
ସଂସାର ଛାଡ଼ି ସୁଖିଭୋଳେ ।
ଯେ ଥାଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥
ତୋତେ ଜାଣନ୍ତି ସତସଙ୍ଗେ ।
ନ ଲାଗେ ଭବଦୁଃଖ ଅଙ୍ଗେ ॥୨୧
'ଦ୍ୱଦନୁପଥ' ଯେ ନବମେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ନିଗମେ ॥
ଶୁଣ ହେ କମଳାର ବର ।
ଯେତେ ଏ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଶରୀର ॥
ତୋହର ଅନୁପଥ ଏହି ।
ଯେଣୁ ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁହି ॥

ଜୀବ ପରମ ରୂପ ଧରି ।
ତୋ ଭୋଗ କ୍ରୀଡ଼ା ଅନୁସରି ॥
ଏଣୁ ତୋ ଅନୁପଥ ଏହି ।
କୁଲାୟ[୧] ନାମ ଏ ବୋଲାଇ ॥
ତୋତେ ନ ଭଜେ ସୁଖିଭୋଳେ ।
ବାଳକ ଯେହ୍ନେ ମାତା କୋଳେ ॥
ମାତାର ପ୍ରାୟ ହିତ ତୁହି ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ତୋତେ ନ ଜାଣଇ ॥
ତୁ ଆତ୍ମା ହିତ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ।
ନିର୍ବାଣଦାତା ସୁଖସିନ୍ଧୁ ॥
ଏ ବିପରୀତ କିବା କହି ।
ଦେହ ଘେନିଣ ଭ୍ରମେ ମହୀ ॥
ଦେହକୁ ମଣିଥାଇ ସତ୍ୟ ।
ଅନିତ୍ୟ ଜଳବିମ୍ବବତ ॥
ଏଣେ ଯାହାର ପ୍ରୀତି ହୋଇ ।
ଅସାଧୁଜନ ମଧ୍ୟେ ସେହି ॥
ଉତ୍ତମ ନାବ ଥାଉଁ କୂଳେ ।
ସେ ଯେ ନ ତରେ ଭବଜଳେ ॥
କୁଦେହ ଘେନି ଭବେ ଭ୍ରମି ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି ଆତ୍ମହନ[୨] ।
ନିଷ୍ଫଳ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନ ॥୨୨
'ନିଭୃତ ମରୁତ୍' ଦଶ ସ୍ତୁତି ।
ନିଗମେ ନିର୍ଭରେ ବୋଲନ୍ତି ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେ ମୁନିଜନେ ।
ବସି ନିର୍ଜନ ଘୋର ବନେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ କରି ବନ୍ଦୀ ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଛନ୍ଦି ॥
ଯାହା ଲଭିବା ଅର୍ଥେ ଚିତ୍ତେ ।
ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ଯେ ତୋତେ ଶତ୍ରୁପଣେ ଚିନ୍ତି ।
ସେ ପୁଣି ତୋ ଦେହେ ପଶନ୍ତି ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ଯେତେ ଗୁଣ ।
ଆଉ କହିବୁଁ କିଛି ଶୁଣ ॥
ଗୋପନଗରେ ନାରୀଜନେ ।
କୁବୁଜୀ ଆଦି ମଧୁବନେ ॥

ସେ ତୋର ପରିଗ୍ରହ ହୋଇ ।
ଚୁମ୍ବନ ଆଲିଙ୍ଗନ ଦେଇ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ବେନି କର ।
ଭୁଜଙ୍ଗଇନ୍ଦ୍ର ପଟାନ୍ତର ॥
ସେ ଭୁଜେ ଆଲିଙ୍ଗନ ପାଇ ।
ମନ ବଚନ ତୋତେ ଦେଇ ॥
କାମିନୀ ରୂପେ ଭାବଭୋଳେ ।
ସେ ତୋତେ ପୂଜିଲେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳ ବେଦବୃନ୍ଦେ ।
ଭାବେ ପଶିବୁଁ ସେହି ପାଦେ ॥
ଯେଣୁ ତୋ ରିପୁ ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ଏ ଘେନି ସମଦର୍ଶୀ ତୁହି ॥
ପ୍ରପଞ୍ଚେ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ଯୋନି ।
ତୁ ବହୁ ଲୀଳାଭାବ ଘେନି ॥
ଏ ଯେ ତୋହର ପଦ୍ମପାଦ ।
ସ୍ରବଇ ସୁଧା ମକରନ୍ଦ ॥
ସେ ପାଦେ ଆମ୍ଭ ବୁଦ୍ଧି ମତି ।
ପ୍ରେମଭକ୍ତିରେ ଭଜୁ ନିତି ॥୨୩
'କ ଇହ' ଏକାଦଶୀ ବାଣୀ ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ପରିମାଣି ॥
ତୁ ନାଥ କରୁଣା ଜଳଧି ।
ସର୍ବ ବିଷୟ ପୂର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ତୋ ତହୁଁ ସୃଷ୍ଟି ଆଦିକାଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଉପୁଜେ ମାୟାବଳେ ॥
ଉପୁଜି ପ୍ରଳୟ ହୁଅନ୍ତି ।
ଏ ଘେନି ତୋତେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୋହର ନାହିଁ ମୋହ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ।
ଏଣୁ ବୋଲାଉ ଆଦିକନ୍ଦ ॥
ବିଧାତା ଜାତ ତୋର ତହୁଁ ।
ନିଗମ ଜାତ ଯାର ଦେହୁଁ ॥
ତୋ ତହୁଁ ଦୁଇ ଦେବେ ଜାତ ।
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅଧିଦୈବତ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟିରେ ଜାତ ଯେତେ ।
ଏ ଘେନି କେ ଜାଣିବ ତୋତେ ॥
ତୋହର ଆଶ୍ରୟେ ଜଗତ ।
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ତୋର ମତ ॥

ସୃଷ୍ଟି ସଂହାରି ଯୋଗବଳେ ।
ଶୟନ କରୁ ମହାଜଳେ ॥
ସେ କାଳେ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ଥାନ୍ତେ ।
ତୋ ରୂପ ନୟନେ ଦେଖନ୍ତେ ॥
ଅବନୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ମହତ ଆଦି ତିନି ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଏ କାହୁଁ ତୋ ରୂପ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୋର ମହିମା ଜ୍ଞାନୀଜନେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଗଗନ ଯେସନେ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ବିଗ୍ରହି ଶାସ୍ତ୍ରଭାବେ ।
ବେଦ ବିଗ୍ରହି ତୋର ଲାଭେ ॥
ସକଳେ ଯାନ୍ତି ଉପହାସେ ।
ଭକତ ରହେ ତୋର ପାଶେ ॥୨୪
'ଜନିମସତ' ଏ ଦ୍ୱାଦଶ ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ହରି ଯଶ ॥
ବଇଶେଷିକ ଶାସ୍ତ୍ରପଥ ।
ତୋତେ ବିଗ୍ରହେ ନାମମାତ୍ର ॥
ବିନାଶ ଏକବିଂଶ ଦୁଃଖ ।
ମୋକ୍ଷ ବୋଲନ୍ତି ନୈୟାୟିକ ॥
ସତ ଅସତ ମାର୍ଗେ ଚିନ୍ତି ।
ମିଥ୍ୟା ଏ ଜଗତ ବୋଲନ୍ତି ॥
ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ବିଦ୍ୟମାନ ସତ୍ୟ ।
ବିଗ୍ରହେ ପାତଞ୍ଜଳି ମତ ॥
ସାଂଖ୍ୟଯୋଗୀଙ୍କ ବିଗ୍ରହଣା ।
ଜଗତ ଆତ୍ମକଳପଣା ॥
କର୍ମ ବେଭାର ମୀମାଂସକେ ।
ଜଗତ ସତ୍ୟ ତାଙ୍କ ଲେଖେ ॥
ଏ ଭ୍ରାନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରମାର୍ଗେ ଭ୍ରମି ।
ବିବାଦେ ହୋନ୍ତି ପଥଶ୍ରମୀ ॥
କାହୁଁ ଜାଣିବେ ନିଜ ବ୍ରହ୍ମେ ।
ଭ୍ରମେ ଭ୍ରମନ୍ତି ବହୁ ଶ୍ରମେ ॥
ଯେଣୁ ଏ ଜୀବ ଗୁଣମୟେ ।
ଏଣୁ ବିଗ୍ରହଭେଦ ରହେ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ତୋ ଭେଦ ବିଗ୍ରହି ।
ତୁ ସଙ୍ଗୀ ନୋହୁନା କାହାରି ॥୨୫

୧. କୁଳାୟ—ଶରୀର । ୨. ଆତ୍ମହନ—ଆତ୍ମଘାତୀ ।

'ସଦିବମନଃ' ତ୍ରୟୋଦଶେ ।
ଶ୍ରୁତି ବୋଲନ୍ତି ହୃଷୀକେଶେ ॥
ପ୍ରପଞ୍ଚ ତ୍ରିଗୁଣେ ଜଗତ ।
ଜାଣିଲେ ନିଶ୍ଚେ ନୋହେ ସତ୍ୟ ॥
ମନ ବିଳାସ ମାତ୍ର ଏହି ।
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଆଭାସଇ ॥
ତୁ ଏଥେ ଅଧିପତି ଯେଣୁ ।
ଆଭାସେ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ତେଣୁ ॥
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ।
ଛାୟା ଦର୍ପଣେ ଯେହ୍ନେ ଦିଶେ ॥
ଜୀବର ଜନ୍ମ ତୋର ତହିଁ ।
ବ୍ୟାପିଛୁ ଜଗତକୁ ମୋହି ॥
କାରଣୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ।
ଶୁଣ କହିବା ଅନୁମାନ ॥
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ କାର୍ଯ୍ୟ ଯାର ପଡ଼େ ।
କୁଣ୍ଡଳ ଆଦି କମ ଗଢ଼େ ॥
ପୁଣି ଅନଳେ ପାକ କଲେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏକଠୁଳେ ॥
ନାମ ବିକାର ନାଶ ଯାନ୍ତି ।
ଏଣୁ ଜଗତେ ଭେଦ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଏ ଘେନି ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁମାନ ।
ତୋ ତହୁଁ ସୃଷ୍ଟି ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥୨୬
ଚତୁରଦଶେ 'ତବ ପରି' ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ହରି ॥
ଯେଣୁ ତୋ ସର୍ବଭୂତେ ବାସ ।
ଏ ଘେନି ପ୍ରାଣୀ ତୋ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଏହା ଯେ ଜାଣି ତୋତେ ଭାବେ ।
ନ ପଡ଼େ ମୋହ ପରାଭବେ ॥
ଚରଣ ମୃତ୍ୟୁ ଶିରେ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ପରମପଦେ ସେ ପଶନ୍ତି ॥
ତୋ ଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି ଯେହୁ ।
ତରିବେ ଭବସିନ୍ଧୁ କାହୁଁ ॥
ପଣ୍ଡିତପଣେ ଶାସ୍ତ୍ରବାଦେ ।
ଭାବ ନ କରି ତୋର ପାଦେ ॥
ସ୍ୱକର୍ମ ପାଶେ ପାଦ ଛନ୍ଦି ।
ବେଦ ବଚନେ ହୋନ୍ତି ବନ୍ଦୀ ॥

ପଶୁପାଳଙ୍କ ଘରେ ଯେହ୍ନେ ।
ବନ୍ଧନେ ଥାନ୍ତି ପଶୁମାନେ ॥
ତେସନ ଏ ଭବବନ୍ଧନେ ।
ଜୀବ ବନ୍ଦୀ ବେଦବଚନେ ॥
ଏଣୁ ସଂସାରେ ଯେତେ ଜନ୍ତୁ ।
ତୋ ବାକ୍ୟ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧା ହେତୁ ॥
ଏ ଘେନି ତୋ ପାଦକମଳେ ।
ଯେ ଭାବ କରେ ପ୍ରୀତି ଭୋଳେ ॥
ସଂସାର ତରି ସେ ତରନ୍ତି ।
ମରଣେ ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ତୋତେ ନ ଜାଣି ଧର୍ମ ଚିନ୍ତି ।
ଯଜ୍ଞ ବ୍ରତ ତୀର୍ଥେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ନିସ୍ତାରି ନ ପାରେ ।
ତା ବୋଲେ ସଂସାର କି ତରେ ॥
ତୋର ବିମୁଖ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଭ୍ରମି ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥୨୭
'ଦ୍ୱମକରଣ' ପଞ୍ଚଦଶେ ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଉପଦେଶେ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ଜଗତେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ॥
ତୁ ତାହା ନ କରୁ ଗ୍ରହଣ ।
ଏଣୁ ତୋ ନାମ ଅକାରଣ ॥
କର୍ମ କରଣ ତୋର ନାହିଁ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନିରଞ୍ଜନ ତୁହି ॥
ତଥାପି ସର୍ବ ଜନ୍ତୁ ଦେହେ ।
ତୋ ଅଂଶ ଅଛି ଜୀବ ପ୍ରାୟେ ॥
ପ୍ରାଣୀର ରସନା ଲୋଚନ ।
ଶ୍ରବଣ ନାସା ଚର୍ମ ଘେନ ॥
ଜ୍ଞାନଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏ ବୋଲାନ୍ତି ।
ମନର ସଙ୍ଗେ ବିହରନ୍ତି ॥
ପାଦ ବଚନ ଭୁଜ ଲିଙ୍ଗ ।
ମୂଳ-କମଳଦ୍ୱାର ସଙ୍ଗ ॥
କର୍ମଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏ ବୋଲାନ୍ତି ।
କର୍ମକରଣେ ଥାନ୍ତି ନିତି ॥
ଅଗ୍ନି ବାସବ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ।
ମିତ୍ରାବରୁଣ ପ୍ରଜାନାଥ ॥

ଏ ପଞ୍ଚଦେବ ବସି ରଥେ ।
ତୋତେ ସେବନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ତୁ ନାଥ ଭୃତ ଆତ୍ମା ଦେହୀ ।
ଏହାଙ୍କ ଶକ୍ତି ବହୁ ତୁହି ॥
ବାସବ ଆଦି ଦେବଧାମ ।
ବହନ୍ତି ଅନିମିଷ ନାମ ॥
ବିଧାତା ଆଦି ସର୍ବଦେବା ।
ତୋର ଚରଣେ ତାଙ୍କ ସେବା ॥
ମାନବେ ତାହାଙ୍କୁ ସେବନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କ ବଳି ସେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥
ଅଜର ଅମର ନିର୍ଭୟେ ।
ତଥାପି ତୋର ପଦ୍ମପାୟେ ॥
ପୂଜନ୍ତି ଅତି ଭୟ ମନେ ।
ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳପତି ଯେହ୍ନେ ॥
ପ୍ରଜାଙ୍କ ତହୁଁ କର ନ୍ୟନ୍ତି ।
ମହାରାଜାରେ ସେ ଦିଅନ୍ତି ॥
ଅଧିକ ଧନ ମାନ ଦ୍ୟନ୍ତି ।
ନିରତେ ଚରଣେ ଖଟନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ଦେବେ ତୋର ପାଶେ ।
ଖଟନ୍ତି ଭକତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥୨୮
ଷୋଡ଼ଶ ସ୍ତୁତି 'ଘିରଚର' ।
ଶୁଣ ହେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର ॥
ତୋହର କ୍ରୀଡ଼ା ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ଇଚ୍ଛାରେ ମାୟା ଘେନି ସଙ୍ଗେ ॥
ଦର୍ପଣ ଘେନି ଯେହ୍ନେ ହସ୍ତ ।
ଗ୍ରହିଁଲେ ଛାୟା ହୋଏ ଜାତ ॥
ସ୍ଥାବର ଚର ଏ ଜଗତ ।
ତୋ ତହୁଁ ହୋନ୍ତି ସେହିମତ ॥
ତୁ ପୁଣି ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଥାଉ ।
କର୍ମକରଣେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉ ॥
ସେ କର୍ମଫଳେ ନୋହୁ ସଙ୍ଗ ।
ଦର୍ପଣେ ଯେହ୍ନେ ଛାୟା ଅଙ୍ଗ ॥
ଦେହ ବେଭାର କରୁଥାଇ ।
ଯେହ୍ନେ ସେ ତାକୁ ନ ଲାଗଇ ॥
ମାୟାକୁ ଥାଉ ଅତି ଦୂରେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ ଅମ୍ବରେ ॥

ମାୟା ବିସ୍ତାରି ମାୟାକାରୀ ।
ଯେହ୍ନେ ସଂସାର ମନ ହରି ॥
ମୋହନ କରେ ସଂସାରକୁ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ନ ଲାଗେ ତାହାକୁ ॥
ଏମନ୍ତ ତୋହର ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣ ସୀମା ॥
ଜଗତେ ହେଉ ସାକ୍ଷୀରୂପ ।
ମନ୍ଦିରେ ଯେସନେ ପ୍ରଦୀପ ॥
ଏ ସର୍ବଜୀବ କ୍ରୀଡ଼ା ଅନ୍ତେ ।
ପଶନ୍ତି ତୋର ଗର୍ଭଗତେ ॥
ପୁଣି ଯେମନ୍ତେ ଜାତ ହୋନ୍ତି ।
ଶୁଣ କହିବା ତାଙ୍କ ଗତି ॥
ଦେହକୁ ପାଇ ମାୟାଗ୍ରସ୍ତେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ତେଣୁ ସେ ଜନ୍ମ ମୃତ ହୋନ୍ତି ।
ବାସନାରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧେ ଥାନ୍ତି ॥
କର୍ମ ତାହାଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟିକାଳେ ।
ଧରଇ ନିଜ ବାହୁବଳେ ॥
ଅଶେଷ ଯୋନି ମଧ୍ୟେ ଭରି ।
ବିହରେ ନାନାରୂପ ଧରି ॥
ଦେହକୁ ଧରି କର୍ମବଳେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଦୁଃଖସୁଖ ଫଳେ ॥
ତୋ ଦେହେ ପ୍ରାଣୀ ଏ ଜଗତେ ।
ମିଳନ୍ତି କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ତୋହର ରିପୁ ମିତ୍ର ନାହିଁ ।
ଏ ଘେନି କର୍ମ ନ ଲାଗଇ ॥
କର୍ମେ ଏ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଜଗତ ।
ଏହାର ଫଳ ବିପରୀତ ॥
ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟାଧିବନ୍ତ ।
ଥୋକାଏ ସୁଖୀ ଧନବନ୍ତ ॥
ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ତୋର ନାହିଁ ।
କର୍ମକରତା ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ଗଗନେ ଯେତେ ଦିଗ ପୂରି ।
ଶୂନ୍ୟ ରୂପେ ସର୍ବ ଆବୋରି ॥
ଏଣୁ ନ ଜାଣେ ତୋତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ମନ ବଚନେ ପରିମାଣି ॥୨୯

'ଅପରିମିତା' ସପ୍ତଦଶ ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ଜ୍ଞାନରସ ॥
ନାନା ଯୋନିରେ ଜୀବ ଯେତେ ।
ଅନନ୍ତ ହୋନ୍ତି ଅପ୍ରମିତେ ॥
କର୍ମ ସରିଲେ ପୁଣ ଯାନ୍ତି ।
ଏଣୁ ଏ ଅଧ୍ରୁବ ବୋଲାନ୍ତି ॥
ତୋ ତହୁଁ ଯେବେ ଏ ନୁହନ୍ତି ।
ଇଚ୍ଛାରେ ସର୍ବ ଆବୋରନ୍ତି ॥
ଏହାଙ୍କ ଦଣ୍ଡକ ତୁ ଯେବେ ।
ତୋ ତହୁଁ ଦଣ୍ଡ କେ ପାଇବେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନ ଘଟେ ବିଗ୍ରହ ।
ସକଳ ଜୀବ ତୋ ଶରୀର ॥
ତୁ ଥାଉ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନେ ।
ଅନଳ କାଷ୍ଠ ସଙ୍ଗେ ଯେହ୍ନେ ॥
ତୋତେ ଜାଣଇ ଯେବା କହେ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ମିଥ୍ୟାଭାବ ବହେ ॥
ଉପାଧି ଏ ଲିଙ୍ଗଶରୀର ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ହୋଏ ତାର ॥
ତା ମଲେ ନ ମରେ ଜୀବନ ।
ଘଟ ନାଶେ ଯେହ୍ନେ ଗଗନ ॥
ତେଣୁ ତୋ ଅଂଶ ଏହି ଜୀବ ।
ସେ କାହୁଁ ତୋତେ ବା ଜାଣିବ ॥୩୦
ଅଷ୍ଟାଦଶରେ 'ନ ଘଟତ' ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ॥
ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ଏ ବେନି ।
ଜଗତ ପିଅର ଜନନୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅଜ ନାମ ବହି ।
ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଯେଣୁ ନାହିଁ ॥
କେବେହେଁ ନୁହନ୍ତି ଏ ଭିନ୍ନ ।
ଏଣୁ ନ ଘଟେ ଅନୁମାନ ॥
ଏହାଙ୍କ ତହୁଁ ଜାତ ଜୀବ ।
ଜଳୁଁ ଯେସନେ ଜଳବିମ୍ବ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଜଳ ବାୟୁ ଯୋଗେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଉଛୁଳେ ତରଙ୍ଗେ ॥
ବେନି ତରଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗଘାତେ ।
ବିମ୍ବ ଉପୁଜନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥

ଜଳ ପବନେ ସେ ନ ଥାନ୍ତି ।
ବେନି ସଂଯୋଗେ ଜାତ ହୋନ୍ତି ॥
ବିବିଧ ନାମରୂପ ବହି ।
କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଜଳମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
କର୍ମର ଅନ୍ତେ ତୋ ଶରୀରେ ।
ପଶନ୍ତି ଯେମନ୍ତ ବେଭାରେ ॥
ସକଳ ନଦୀଜଳ ବେଗେ ।
ଯେସନେ ପଶନ୍ତି ଅର୍ଣ୍ଣବେ ॥
ମଧୁକରଙ୍କ ପୁଷ୍ପରସେ ।
ଯେହ୍ନେ ଅଶେଷ ରସ ବସେ ॥୩୧
ଊନବିଂଶତି 'ନୃଷୁ ତବ' ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁଭାବ ॥
ତୋ ମାୟାଭ୍ରମ ଜୀବଦେହେ ।
ତେଣୁ ଅଜ୍ଞାନେ ଥାନ୍ତି ମୋହେ ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତେ ଏହା ଜାଣି ।
ତୋ ଭାବ ମନେ ପରିମାଣି ॥
ତୋ ପଦ୍ମପାଦ ରସ ଲୋଭେ ।
ପଶିଲେ ଅନୁଗତ ଭାବେ ॥
ତୋ ପାଦେ ଶରଣ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତରନ୍ତି ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନାହିଁ କାଳ ଡର ।
ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଆଶା ଯାର ॥
ତ୍ରିନେମି କାଳ ତୋ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ।
ରୂପ ଅରୂପ ଯାର ଅଙ୍ଗ ॥
ହିମ ଶୀତଳ ଘର୍ମ ବୃଷ୍ଟି ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ନାନା ରିଷ୍ଟି ॥
ତାହାକୁ ନ ଲାଗନ୍ତି କେହି ।
ତୋ ନାମ ହୃଦେ ଯାର ଥାଇ ॥୩୨
'ବିଜିତହୃଷୀକ' ବିଂଶତି ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଦିବ୍ୟ ସ୍ତୁତି ॥
ମୁନିଏ ଯୋଗାଭ୍ୟାସେ ସାଧି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ରୁନ୍ଧି ॥
ଯେତେ କରନ୍ତି ସେ ଉପାୟେ ।
ମନ ତୁରଗ ସ୍ଥିର ନୋହେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅଦମ୍ୟ ସେ ଯେଣୁ ।
ରୁନ୍ଧି ନ ପାରେ ପ୍ରାଣୀ ତେଣୁ ॥

ନାନା ପ୍ରକାରେ ଖେଦ ପାଇ ।
ମନ ନ ପାରନ୍ତି ରୁହାଇ ॥
ଗୁରୁ ସହାୟ ସେ ନ କରି ।
ସାଧନା ଶ୍ରମେ ଯାନ୍ତି ମରି ॥
ବୋଇତେ ବସି ବଣିଜାରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ଭାସନ୍ତି ସାଗରେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବାହୁଥାନ୍ତି ।
କେବେହେଁ କୂଳେ ନ ଲାଗନ୍ତି ॥
ଯାବତ ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।
କାହିଁ ଲଭିବେ ସିନ୍ଧୁପାର ॥
ପବନ ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରି ଜିଣି ।
ଗୁରୁ ଉପଦେଶ ନ ଜାଣି ॥
ଚଞ୍ଚଳ ମନ କାହୁଁ ସ୍ଥିର ।
ଯାବତ ସଂଶୟ ଶରୀର ॥
ନିଶ୍ଚଳ ନିର୍ମଳ ତୋ ପାଦେ ।
ତୋ ରୂପ ଗୁଣ ଅନୁବାଦେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଯେ ଚିନ୍ତେ ଧ୍ୟାନବଳେ ।
ତା ମନ ରହଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୩୩
'ସ୍ୱଜନସୁତ' ଏକବିଂଶେ ।
ବେଦେ ବୋଇଲେ ବିଷ୍ଣୁ ପାଶେ ॥
ସ୍ୱଜନ ସୁତ ଦାରା ଧନ ।
ଗୃହ ମେଦିନୀ ସୁଖାସନ ॥
ତୋ ପାଦ ହୃଦେ ଯାର ଥାଇ ।
ଏଣେ ତା ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ॥
ତୋତେ ଯେ ନ ଭଜନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ।
ତାହାଙ୍କ ମନ ଅବିରତେ ॥
ଲୋଭ ଲାଳସେ ମନ ଜଡ଼ି ।
ବିପଦାପଦେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥
ସକଳ ଦୁଃଖ ଯହିଁ ଥାନ୍ତି ।
ଅମୃତ ପ୍ରାୟ ତା ମଣନ୍ତି ॥
ସକଳ ସୁଖ ତୋର ପାଦେ ।
ତହିଁ ଯେ ବିଶ୍ରାମେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଏ ମାୟା ତାକୁ ତୁଚ୍ଛ ହୋଏ ।
ପର୍ବତ ଶିଖ ଭୂମି ପ୍ରାୟେ ॥
ଯେ ତୋର ପାଦ ଆଶ୍ରା ଛାଡ଼ି ।
ମୈଥୁନ ସୁଖ ମନେ ଧରି ॥
ଏଣୁ ଏ ସଂସାର ସାଗରେ ।
ବୁଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃଖ ମହାଘୋରେ ॥

କ୍ଷଣେହେଁ ନ ପାରନ୍ତି ତରି ।
ତୋ ବିଶ୍ୱମାୟାକୁ ଆବୋରି ॥
ସଂସାର ନଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଅସାର ଯେହ୍ନେ ରମ୍ଭା ବୃକ୍ଷେ ॥
ତୋ ନାମ ସଂସାରରେ ସାର ।
ନ ଭଜି କେ ହୋଇବ ପାର ॥୩୪
'ଭୁବିପୁରୁପୁଣ୍ୟ' ଦ୍ୱାବିଂଶେ ।
ବେଦେ କହନ୍ତି ମହାତୋଷେ ॥
ଭୂମିରେ ଯେତେ ତୀର୍ଥ ଛନ୍ତି ।
ମୁନିଏ ତହିଁ ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ॥
ମଦ ମତ୍ସର ଅହଙ୍କାର ।
ହୃଦୟେ ନାହିଁ ତାହାଙ୍କର ॥
ତୋ ପାଦ ହୃଦୟେ ବହନ୍ତି ।
ସଂସାରେ କାହିଁ ତାଙ୍କ ଭୀତି ॥
ତାଙ୍କ ଚରଣ ନୀର ସଙ୍ଗେ ।
ପାପ ନ ରହେ ପ୍ରାଣୀ ଅଙ୍ଗେ ॥
ସୁପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ।
ନିତ୍ୟେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ॥
ଏଣୁ ତୋ ପାଦେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରି ॥
ପରମଆତ୍ମା ସୁଖସୀମା ।
ଶୁଣିମା ତାହାଙ୍କ ମହିମା ॥
ବିବେକ ଶାନ୍ତି କ୍ଷମା ଧୀର ।
ଏ ଗୁରି ପୁରୁଷଙ୍କ ସାର ॥
ଏହା ହରଇ ଗୃହଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ।
ଅଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ॥
ଯେ ତୋତେ ଚିନ୍ତେ ଅବିରତେ ।
ଗୃହ ନ ଲାଗେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତେ ॥
ତାଙ୍କ ମହିମା ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ।
କେ କହିପାରେ ଏକ ତୁଣ୍ଡେ ॥୩୫
ତ୍ରୟବିଂଶତି 'ସତ ଇଦ' ।
ଯାହା କହିଲେ ତିନି ବେଦ ॥
ଭୋ ଦେବ ପରମପୁରୁଷ ।
ସଂସାର ତୋ ତହୁଁ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ସତ୍ୟ ନୋହେ ସତ୍ୟବାଦେ ।
ବିଗ୍ରର ତର୍କ ଅନୁବାଦେ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଭାବ ଘେନି ।
ଶୁଣ କହିବୁ ଅନୁମାନି ॥

ମୃତ୍ତିକା ତହୁଁ ଭାଣ୍ଡ ଜନ୍ମ ।
ଦିଶନ୍ତି ନାନାରୂପେ ଭିନ୍ନ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ପ୍ରାୟ ଯେଣୁ ।
କହିବା ଅନୁମାନେ ତେଣୁ ॥
ମୁକୁତା ଶିପେ କରି ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ରଜତ ପ୍ରାୟ ତା ମଣନ୍ତି ॥
ପୁଣି ବିଗ୍ରରେ ସେ ଯେମନ୍ତ ।
ମୁକୁତା ଶିପ ହୋଏ ସତ୍ୟ ॥
ମାୟା ପ୍ରକାଶ ତୋ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ।
ସର୍ପ ଯେସନେ ରଜ୍ଜୁଖଣ୍ଡେ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ମାୟା ଲକ୍ଷି ।
ତୁ ପରମାତ୍ମା ଏଥେ ସାକ୍ଷୀ ॥
ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱରୂପେ ରହେ ଆତ୍ମା ।
ଏହା ତ ମାନନ୍ତି ମହାତ୍ମା ॥
ସ୍ୱର୍ଗାଦିଫଳ ବେଦ କହି ।
ଏ ଘେନି ପ୍ରାଣୀ କର୍ମ ଦାହି ॥
ଏଣୁ ସଂସାର ସତ୍ୟ ଦିଶେ ।
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ମନ ତୋଷେ ॥
ଭବପ୍ରପଞ୍ଚ ବ୍ୟବହାରେ ।
ଚିତ୍ତ ବୁଡ଼ାଇଥାନ୍ତି ଧାରେ ॥
ବେଦବାଦୀଏ ତାଙ୍କ ମନ ।
ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ବେଦ ବଚନ ॥
କର୍ମର ଫଳ ସତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ।
ବିଷୟ ତାପ ଭ୍ରମେ ମୋହେ ॥
ଏ ଘେନି କର୍ମ କରି ଦେହେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ତୋର ମାୟାମୋହେ ॥
ପୂର୍ବ ଲୋକଙ୍କ କର୍ମ ଦେଖି ।
ଅପର ଲୋକେ ତାହା ଶିଖି ॥
ଭୋ ନାଥ ବେଦ ତୋ ବଚନ ।
ପୁଷ୍ପର ପ୍ରାୟ ଅନୁମାନ ॥
ପୁଷ୍ପରେ ପାଇ ସର୍ବଗନ୍ଧ ।
ଭ୍ରମର ଲୋଭେ ମକରନ୍ଦ ॥
ବେଦବଚନ ପୁଷ୍ପ ପ୍ରାୟେ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣନ୍ତେ ଚିତ୍ତ ଧ୍ୟାୟେ ॥
ସର୍ବେ ବୋଲନ୍ତି ସାଧୁ ସାଧୁ ।
କେହି ନ ଲଭେ ପୁଷ୍ପମଧୁ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କର୍ମ ସେ କରାଏ ।
ଅନ୍ଧକୁ ଅନ୍ଧ ଯେହ୍ନେ ବାହେ ॥୩୬

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_20_Front

'ନ ଯଦିଦ' ଯେ ଚତୁର୍ବିଂଶ ।
ଶୁଣ କହିବା ତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବେ ଥିଲା ନାହିଁ ।
ପୁଣି ଏ ଅନ୍ତେ ଥିବ ନାହିଁ ॥
ଏଣୁ ଏହାର ସତ୍ତା ନାହିଁ ।
ଶାସ୍ତ୍ର ମାର୍ଗିରେ ଏହା କହି ॥
ତୋ ତହୁଁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ।
ଏ ମିଥ୍ୟା ସଂସାର ପ୍ରକାଶ ॥
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣ ଏକ ତୁହି ।
ତୋ ଅଙ୍ଗେ ସତ୍ୟ ଆଭାସଇ ॥
ଏ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଯେତେ ।
ଆମ୍ଭେ ଜାଣିଲୁ ଏବେ ତଥ୍ୟେ ॥
ମୃତ୍ତିକା ଆଦି ଧାତୁ ଯେତେ ।
ଏ ଯେତେ ଘଟ ବସ୍ତ୍ର ପାତ୍ରେ ॥
ଜଗତ ତୁଲେ ଏ ସମାନ ।
ପୁଣ କହିବୁ ଅନୁମାନ ॥
ଯାହାର ତହୁଁ ଯେ ଘଟନ ।
ବିଶ୍ୱରେ ତହୁଁ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥
ନାମ ମାତ୍ରକେ ଭେଦ ରହେ ।
ଏ ଅନୁମାନ ବେଦ କହେ ॥
କାରଣୁଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନେ ଥାନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ କାରଣେ ସେ ମିଶନ୍ତି ॥
ଜଗତ କାରଣ ଯେ ତୁହି ।
କାର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାୟ ଦିଶଇ ॥
ଜଗତ ନାମମାତ୍ରେ ଭିନ୍ନ ।
ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତେ ତୋ ହୃଦେ ଲୀନ ॥
ତୁ ସତ୍ୟ ଭବମଧ୍ୟେ ହରି ।
କେ ତୋ ମହିମା କହିପାରି ॥
ମନ ବିଳାସ ମାତ୍ର ଏହି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦିଶଇ ॥୩୭
'ସ ଯଦ' ପଞ୍ଚବିଂଶ ସ୍ତୁତି ।
ବେଦ କହନ୍ତି ଭାବ ଚିନ୍ତି ॥
ତୁ ମହାମହିମ ଅନନ୍ତ ।
ଆଗମ ନିଗମ ତୋ ଅନ୍ତ ॥
କେହି ନ ଜାଣେ ଅନୁମାନେ ।
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନେ ॥

ମିଥ୍ୟା ପ୍ରପଞ୍ଚ ଏ ଜଗତେ ।
ଜୀବ କି ଜାଣିପାରେ ଚିତ୍ତେ ॥
ବେଦବଚନେ ନିତ୍ୟେ ଭ୍ରମି ।
ଜନ୍ମମରଣେ ହୋନ୍ତି ଶ୍ରମୀ ॥
ଜୀବକୁ ବଳେ ମାୟା ଧରି ।
କ୍ରୀଡ଼ଇ ସଂସାରେ ବିହରି ॥
ଗୁଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେହମେଳେ ।
ଭ୍ରମେ ତୋ ମାୟାଯୋଗ ବଳେ ॥
ଅପେତଭଗ[1] ସେ ବୋଲାଇ ।
ତେଣୁ ସଂସାର ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ତାପେ ତାପିତ ଏ ଶୟଳେ ।
ମରଇ ଅନ୍ତେ କର୍ମ ବଳେ ॥
ପୁରୁଣା ଚର୍ମ ଯେହ୍ନେ ସର୍ପ ।
ଛାଡ଼ଇ ପାଇ ନିଜ ରୂପ ॥
ଏ ମାୟା ଯେବେ ଛାଡୁ ତୁହି ।
ଜୀବ ସ୍ୱରୂପେ ବିରାଜଇ ॥
ଅପରିମିତଭଗ[2] ଯେଣୁ ।
ନିତ୍ୟେ ପ୍ରାପତ ସୁଖ ତେଣୁ ॥୩୮
'ଯଦି ନ ସମୁ' ଷଡ଼ବିଂଶେ ।
ନିଗମେ ବୋଲନ୍ତି ହରଷେ ॥
ଅଶେଷ ବାସନା ଦଉଡ଼ି ।
ହୃଦରେ ଜଟାରୂପେ ଜଡ଼ି ॥
ତହୁଁ ସଞ୍ଚରେ କାମବୃକ୍ଷ ।
ପତ୍ର ପୁଷ୍ପ ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଜୀବ ତା ସୁଖେ ଭୋଗ କରେ ।
ପଶୁ ଯେସନେ ପତ୍ର ଚରେ ॥
ସେ କାମବୃକ୍ଷ ଅବିରତେ ।
ସୁଖେ ବଢ଼ଇ ହୃଦଗତେ ॥
ତାହାକୁ ବଳେ ଛଳେ ଭିଡ଼ି ।
କେହି ନ ପାରନ୍ତି ଉପାଡ଼ି ॥
ବୁଲନ୍ତି ନାନା ତପଫଳେ ।
ଯୋଗ ସମାଧି ତୀର୍ଥ ଜଳେ ॥
ଅତି କଠୋରେ ସେ ଭ୍ରମନ୍ତି ।
ହୃଦରୁ ନ ଫିଟଇ ଗ୍ରନ୍ଥି ॥
ବିବିଧମତେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଅତି ଦୂର ତୁହି ॥

ନିତ୍ୟେ ସେ କାମଭୋଗ ଚିନ୍ତି ।
ଏ ଘେନି ତୋତେ ପାସୋରନ୍ତି ॥
ଅସାଧୁପଣ ତାହାଙ୍କର ।
ଶୁଣ ହେ କମଳାର ବର ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ମଣି କଣ୍ଠେ ଧରି ।
ମନ ବିଷୟ ଜଡ଼େ ଭରି ॥
ଯାବତ ସୁମରଣ ନାହିଁ ।
ପ୍ରାପତ ନୋହେ କଣ୍ଠେ ଥାଇ ॥
ମଣିର ପ୍ରାୟ କଣ୍ଠତଟେ ।
ତୁ ଅଛୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନିକଟେ ॥
ନିତ୍ୟେ ତୋ ମାୟା ମୋହ ଚିନ୍ତି ।
ଏ ଘେନି ତୋତେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଯୋଗୀ ବୋଲାଇ ଜ୍ଞାନପଥେ ।
ବିଷୟେ ରସି ଅବିରତେ ॥
ନିରତେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପୋଷଣେ ।
ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରଷଣେ ॥
ଉଭୟ ଲୋକ ତାର ନାହିଁ ।
ତୋତେ ପାଇବେ ଅବା କାହିଁ ॥
ଯାବତ ତୋ ଚରଣ ତଳେ ।
ଚିତ୍ତ ନ ରହଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥୩୯
ସପ୍ତବିଂଶେ 'ତ୍ୱଦବଗମୀ' ।
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ସ୍ୱାମୀ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋତେ ଯେ ଜାଣନ୍ତି ।
ତାଙ୍କ ମହିମା କେବା ଚିନ୍ତି ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ ତୋ ଚରଣେ ।
ଆଶ୍ରିତ ଥାଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଯେ ଯାହା କର୍ମଫଳ ଘେନି ।
ଫଳଇ ଦୁଃଖ ସୁଖ ବେନି ॥
ଏ ବେନି ଫଳଙ୍କର ରସ ।
ନିଶ୍ଚେ ନ ଜାଣେ ତୋର ଦାସ ॥
ଦେହାଭିମାନୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ବିଧି ନିଷେଧ ଅନୁଚର ॥
ତାହାଙ୍କ ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି ବାଣୀ ।
ତୋର ସେବକ ତାହା ଶୁଣି ॥
ଚିତ୍ତେ ନ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରହ ।
ଏମନ୍ତ ମହିମା ତୁମ୍ଭର ॥

୧. ଅପେତଭଗ—ଯାହାର ଜ୍ଞାନ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଯଶ, ଶ୍ରୀ ଓ ବୈରାଗ୍ୟରୂପୀ ଷଡ଼ଭଗ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ଆଦି ଗୁଣ ତିରୋହିତ ହୋଇଅଛି । ୨. ଅପରିମିତଭଗ—ଯାହାର ଜ୍ଞାନାଦି ଷଡ଼ଭଗ ଅପରିମିତ ।

1777_Srimadbhagavata Skandh-10_Section_20_Back

ଯୁଗାନୁଯୁଗ ତୋ ଶରୀର ।
ମତ୍ସ୍ୟାଦି ନାନା ଅବତାର ॥
ତୋହର ଗୁଣ କର୍ମ ଯେତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣେ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ॥
ତୁଣ୍ଡେ କହଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଚିନ୍ତଇ ତୋହର ଚରଣେ ॥
ତୁ ନାଥ ଅପବର୍ଗ ଗତି ।
ଅନ୍ତେ ତୋ ଚରଣେ ପଶନ୍ତି ॥୪୦
ଅଷ୍ଟବିଂଶତି ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ତୁତି ।
ବୋଲନ୍ତି 'ଦ୍ୟୁପତୟ' ଶ୍ରୁତି ॥
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ହେ ଅନନ୍ତ ।
ନିତ୍ୟେ ତୋହର ଆଦି ଅନ୍ତ ॥
ମନ ବଚନେ ବହୁ ଚିନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ତୋ ରୂପ ତୁହି ନ ପ୍ରମାଣୁ ।
କେ ତାହା ଦେହ ବହି ଜାଣୁ ॥
ତୁ ଅବା ବୋଲୁ ମୋ ମହିମା ।
ମୁଁ କିମ୍ପା ନ ଜାଣଇ ସୀମା ॥
ସର୍ବଜ୍ଞପଣ କି ମୋ ନାହିଁ ।
କହିବୁଁ ଶୁଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଶୂନ୍ୟ ଅପ୍ରମିତ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତୋର ଅନ୍ତ ॥
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ନାହିଁ ଯାର ।
ଏଣୁ ତୁ ତୋତେ ଅଗୋଚର ॥
ଏଣୁ ଆମ୍ଭର ଅନୁମତେ ।
ସର୍ବଜ୍ଞ ବୋଲାଉଁ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଶଶାର ମୁଣ୍ଡେ ଶୃଙ୍ଗ ଜାତ ।
ବନ୍ଧ୍ୟା କି ପ୍ରସବିବ ସୁତ ॥
ଏ ବେନି ନ ଜାଣଇ ଯେହୁ ।
ସର୍ବଜ୍ଞ ନୋହିବ କି ସେହୁ ॥
ତୋ ଆଦି ଅନ୍ତ ମଧ୍ୟ ତୁହି ।
କହିବୁଁ ଶୁଣ ମନଦେଇ ॥
ଏକ ଆରକେ ଦଶଗୁଣ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସପ୍ତ ଆବରଣ ॥
ଏମନ୍ତେ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ତୋର ପିଣ୍ଡ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି କାଳଚକ୍ର ବଳେ ।
ଧୂଳି ଯେସନେ ଅନ୍ତରାଳେ ॥

ସେ ରେଣୁ ମଧ୍ୟେ ପ୍ରାଣୀ ଥାଇ ।
ତୋ ରୂପ ପ୍ରମାଣିବ କାହିଁ ॥
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ବିଶ୍ୱମଧ୍ୟେ ।
ଆମ୍ଭେ ହୋ ଭ୍ରମୁଁ ମାୟାବନ୍ଧେ ॥
ତୋର ମହିମା ଅଛି ଯେତେ ।
ଆମ୍ଭେ ତା ଜାଣିବୁ କେମନ୍ତେ ॥
ସଗୁଣ ନିର୍ଗୁଣର ସୀମା ।
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମହିମା ॥
ବିଧିନିଷେଧ ବାଦ କରି ।
ତୋର ମହିମା କେ ବିଗ୍ରହି ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ହିଁ ନ ଜାଣେ ।
ପ୍ରଣମେ ତୋହର ଚରଣେ ॥
ବେଦେ ବୋଲନ୍ତି ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ।
ତୋର ମହିମା ଅନୁମତେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ସଂହାରି ତୋ ଶରଣେ ।
ପଶିଲୁଁ ଅଭୟ ଚରଣେ ॥
ନିରତେ ତୋର ପଦ୍ମପାଦେ ।
ଥିବୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ପାଦେ ॥୪୧
ଏମନ୍ତେ ବେଦଙ୍କ ବଚନ ।
ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ନାରାୟଣ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାର ନନ୍ଦନ ।
ସନନ୍ଦ ତହୁଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ତିନି ଭାଇ ।
ଚରଣଯୁଗେ ଶିର ଦେଇ ॥
ପୂଜିଲେ ସନନ୍ଦ ଚରଣ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ॥୪୨
ଶୁଣ ନାରଦ ମୁନିବର ।
ସେ ଗ୍ରହି ବ୍ରହ୍ମାର କୁମର ॥
ବ୍ରହ୍ମ ସମାଧି ସଙ୍ଗ ପାଇ ।
ନିରତେ ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଆଗମ ପୁରାଣ ବଖାଣି ।
ଉପନିଷଦେ ବ୍ରହ୍ମ ଜାଣି ॥
ତୁ ବିପ୍ରବର ଜ୍ଞାନବଳେ ।
ନିରତେ ଭ୍ରମି ଭୂମଣ୍ଡଳେ ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଜ୍ଞାନ ଜାଣୁ ।
ଜୀବନ ମୁକତି ପ୍ରମାଣୁ ॥

ଏ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ଆନନ୍ଦ ବଢ଼େ ଅବିରତ ॥
ସଂସାର ବାସନାରୁ ତରେ ।
ନ ବୁଡ଼େ ଭବ ମହାଘୋରେ ॥୪୩,୪୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କହିଲେ ନର ନାରାୟଣ ।
ପ୍ରସ୍ତାବେ ବ୍ରହ୍ମର କାରଣ ॥
ଏ ଦୁଇଜନଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଯେତେ କହିଲେ ତିନି ବେଦ ॥
ଶୁକ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ।
ବେଦ ଉପନିଷଦ ଭାଗେ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ମୁନିବର ।
ନମିଲେ ବିଷ୍ଣୁର ପୟର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଯଶ ଗାଇ ତୁଣ୍ଡେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଗଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ॥୪୫,୪୬
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁସୁତ ।
ମୋ ଜନ୍ମ କର୍ମର ଚରିତ ॥
ଯଜ୍ଞର ଅର୍ଥେ ପରାସର ।
ଅଗ୍ନିମନ୍ଥନେ ତତପର ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ।
ଏମନ୍ତେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ॥
ଅରଣି ଯୋଗେ କାମଚିତ୍ତ ।
ପଡ଼ିଲା ବ୍ୟାସଙ୍କର ରେତ ॥
ସେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍କୁରୁ ମୁଁ ଜାତ ।
ତେଣୁ ମୁଁ ଅଯୋନି ସମ୍ଭୂତ ॥
ଏ ଘେନି ବ୍ୟାସ ମୋର ତାତ ।
ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମେ ଉପଗତ ॥୪୭
ନାରଦ ଋଷି ଆଗମନ ।
ଦେଖି ପରାଶର ନନ୍ଦନ ॥
ଆସନୁ ଉଠି କିଛି ଦୂରେ ।
ଅଭିଗମନ ତତପରେ ॥
ଉତ୍ତମ ଆସନେ ବସାଇ ।
ପାଦ ପୂଜିଲେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କୁ କହିଲେ ନାରଦ ।
ନର ନାରାୟଣ ସଂବାଦ ॥୪୮
ତୁ ଯାହା ପଗ୍ରିଲୁ ମୋତେ ।
ବ୍ରହ୍ମ ସଂବାଦ ଭାବଚିତ୍ତେ ॥
ବୋଲୁ ଯେ ନିର୍ବିକାର ବ୍ରହ୍ମ ।
କେମନ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ନିଗମ ॥

ତାହା ତ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୪୯
ଯେ ହରି ଜଗତ ଭିଆଇ ।
ଆଦ୍ୟନ୍ତେ ସାକ୍ଷୀରୂପ ହୋଇ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷହୁଁ ଦୂର ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାର ଖେଳଘର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ପଶି ଆତ୍ମାଅଂଶେ ।
ଜୀବକୁ ପାଳଇ ଆଶ୍ୱାସେ ॥
ନିଜ ସେବକେ ମୋକ୍ଷ ଦେଇ ।
ନିତ୍ୟେ ଭକତ ପାଶେ ଥାଇ ॥
ତା ରୂପ ଜୀବରେ ନିରେଖି ।
ମାୟା ଛାଡ଼ଇ ତାହା ଦେଖି ॥

ତୁ ଯେ ବୋଇଲୁ ଏ ଜଗତେ ।
ଜୀବନମୁକ୍ତ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଶରୀରବନ୍ଧ ତାଙ୍କ ଦେଖି ।
ମାୟା କେମନ୍ତେ ତା ଉପେକ୍ଷି ॥
ଶୁଣ ଯାହାକୁ କୃଷ୍ଣ ଦୟା ।
ତାହାକୁ ନ ଲାଗଇ ମାୟା ॥
ଆତ୍ମାର ଜ୍ଞାନ ନିତ୍ୟେ ବଢ଼େ ।
ଦେହାଦି ଧର୍ମକୁ ସେ ଛାଡ଼େ ॥
ଯେମନ୍ତ ନିଦ୍ରାଗତ ପ୍ରାଣୀ ।
ଦେହାଦି ଧର୍ମହିଁ ନ ଜାଣି ॥
ଆତ୍ମାରେ ଜଗତ ଦେଖଇ ।
ଦେହାଦି ଧର୍ମ ନ ଲାଗଇ ॥

ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଦୃଷ୍ଟି ତାକୁ ।
ତା ଦୃଷ୍ଟି ନ ଥାଇ ଦେହକୁ ॥
ସେ ହରି ନିରଞ୍ଜନ ରୂପ ।
କେବଳ ସାକ୍ଷୀ ଏ ସ୍ୱରୂପ ॥
ଅଭୟଦାତାର ଚରଣ ।
ନିରତେ କର ସୁମରଣ ॥
ଯା ରୂପ ନିରନ୍ତର ଲୋଡ଼ି ।
ମନ ବଚନହିଁ ବାହୁଡ଼ି ॥
ଅଧିକ କି କହିବି ମୁହିଁ ।
ପରୀକ୍ଷ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ତୁହି ॥୫୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ବେଦ ସଂବାଦେ ଭାଗବତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ନାରଦନାରାୟଣ ସଂବାଦେ ବେଦସ୍ତୁତିର୍ନାମ ତ୍ରିନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଚତୁର୍ନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବିଷ୍ଣୁ ଭଜନେ କିମ୍ପା ଦୁଃଖ । ଆନ ଭଜନେ ପାଇ ସୁଖ ॥
ପ୍ରସଙ୍ଗେ ବୃକାସୁର ହର । ବର ଦେଇଣ ହରବର ॥
ଯେମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ କଲେ ହତ । ଚଉରାନବେ ଏ ଚରିତ ॥

ପରୀକ୍ଷ ଶୁକ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ସଂଶୟ ମୋ ମନେ ।
ଶୁଣ କହିବି ସାବଧାନେ ॥
ଦେବ ଅସୁର ନର ମଧ୍ୟେ ।
ଯେ ସେବା କରେ ରୁଦ୍ର ପାଦେ ॥
ତାହାର ଘରେ କମଳିନୀ ।
ସକଳ ନିଧି ସଙ୍ଗେ ଘେନି ॥
ଖଟଇ ଭୃତ୍ୟପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଅନେକ ସୁଖ ସେ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥

ଅଜେୟ ସର୍ବଲୋକେ ହୋଇ ।
ଏଣୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ନ ଭଜଇ ॥
କମଳାକାନ୍ତ ଯେ ମୁରାରି ।
ପ୍ରାଣୀ ତାହାରେ ସେବା କରି ॥
ସକଳ ଦୁଃଖେ ହୋଏ ଦୁଃଖୀ ।
ସ୍ୱଜନେ ତାହାକୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଜଗତ ଅନାଦର ଭୟେ ।
ବନେ ପଶଇ ଦୁଃଖ ଦେହେ ॥୧
ସେ ହରି ହର ବେନି ମତ ।
ଭକତେ କିମ୍ପା ବିପରୀତψ ॥
ଏଣେ ସଂଶୟ ଚିତ୍ତ ମୋର ।
କହ ସଂଶୟ ଯାଉ ଦୂର ॥୨

ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବ୍ୟାସସୁତ ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ନରନାଥ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶିବ ଯେ ନିତ୍ୟ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ।
ତ୍ରିଲିଙ୍ଗ ତ୍ରିଗୁଣ ସଂବୃତ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରାଜସ ତାମସ ।
ତ୍ରିଧା ଅହଙ୍କାର ପ୍ରକାଶ ॥
ତହୁଁ ବିକାରେ ହୋନ୍ତି ଜାତ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଏ ଷୋଡ଼ଶ ତତ୍ତ୍ୱ✧ ॥
ଏଥୁଁ ଏ ବିଭୂତିଙ୍କ ଗତି ।
ଅଧିଦୈବତେ ଆବୋରନ୍ତି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟାଶୀତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ψ 'ସେ ହରି ହର.....ବିପରୀତ' ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋଗ ଓ ତ୍ୟାଗ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହରି ଓ ହରଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ହରିଙ୍କ ନିକଟରେ ଭୋଗ ଓ ହରଙ୍କ ନିକଟରେ ତ୍ୟାଗର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ; ଅଥଚ ସେମାନଙ୍କ ଭକ୍ତଙ୍କ ଠାରେ ଇଷ୍ଟଙ୍କ ବିପରୀତ ସ୍ୱଭାବ ଦେଖାଯାଇଥାଏ ।

✧ ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ଓ ମନ ।

ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା ରୂପ ଧରି ।
ବିଭୂତି ରସ ଭୋଗ କରି ॥
ଏଣୁ ଭକତଜନ ଲାଭେ ।
ବିଭୂତି ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଭକତେ ଦିଏ ସୁଖଫଳ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପାଳ ॥୩,୪
ନିର୍ଗୁଣ ନିରଞ୍ଜନ ହରି ।
ପ୍ରକୃତି ନ ପାରେ ଆବୋରି ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ପାଳକ ସ୍ୱରୂପେ ।
ସବୁ ଦେଖଇ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ॥
ସେ ହରି ପାଦେ ଯେ ଶରଣ ।
ତାକୁ ନ ଲାଗେ ତିନି ଗୁଣ ॥
ଏଣୁ ନିର୍ଗୁଣ ମୋକ୍ଷ ରୂପେ ।
ରହନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁର ସ୍ୱରୂପେ ॥
ଏ ଭବଜଳୁଁ ହୋନ୍ତି ପାର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୫
ତୋ ପିତାମହ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
ବିଖ୍ୟାତ ଧର୍ମର କୁମର ॥
ରାଜୁସିଯଜ୍ଞ ସମାପତେ ।
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଧର୍ମପ୍ରସଙ୍ଗ କରୁଥିଲା ।
ଏ କଥା କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୁଛିଲା ॥
ଯେ ହରି ଜନଙ୍କର ହିତେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଏ ଜଗତେ ॥
ଧର୍ମନନ୍ଦନ ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ।
କହିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥୬,୭
ଯାହାକୁ ଚିତ୍ତେ ଦୟା ମୋର ।
ସମ୍ପଦ ହରଇ ତାହାର ॥
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଦେଖି ବନ୍ଧୁଜନେ ।
ତାକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃଖମନେ ॥
ତାର ସଂସାରେ ଇଚ୍ଛା ନୋହେ ।
ବନେ ଭ୍ରମିଣ ଦୁଃଖ ସହେ ॥
ମୋର ସେବକ ମିତ୍ରପଣେ ।
ମୋତେ ଭଜଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତାହାର କର୍ମନାଶ କାଳେ ।
ମୋର ଭକତି ଭାବ ବଳେ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ।
ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମୁଁ ନିର୍ଲେପ ॥

ଏମନ୍ତ ରୂପେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ।
ପଶଇ ମୋର ଦେହେ ଯାଇ ॥
ତାହାକୁ ନ ଲାଗେ ସଂସାର ।
ଏମନ୍ତ ମହିମା ମୋହର ॥୮-୧୦
ଏଣୁ ସଂସାରେ ଇଚ୍ଛା ଯାର ।
ସେ ମୋତେ ନ କରେ ଆଦର ॥
ରାଜସମ୍ପଦ ଭୋଗ ଇଚ୍ଛା ।
କରଇ ନାନାମତେ ଦୀକ୍ଷା ॥
ଅଳପ ତପେ ତୋଷ ହୋନ୍ତି ।
ବେଗେ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ ସେବି ।
ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଅନୁଭବି ॥
କାଳେ ଲଭଇ ମହାଦୁଃଖ ।
କହି ହସନ୍ତି ପଦ୍ମମୁଖ ॥୧୧
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବଚନ ।
କହିଲେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ତିନି ଦେବତା ଏ ଜଗତେ ॥
ଶାପ ପ୍ରସାଦର ଈଶ୍ୱର ।
ବ୍ରହ୍ମା ଗୋବିନ୍ଦ ଶୂଳଧର ॥
ଶାପ ପ୍ରସାଦ ତତକ୍ଷଣେ ।
ଭକତେ ଦ୍ୟନ୍ତି ବେନି ଜନେ ॥
ଚତୁରାନନ ପଶୁପତି ।
ଏମନ୍ତ ନୋହେ ବିଷ୍ଣୁ ଗତି ॥୧୨
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ତୋଷମନେ ।
ପୂର୍ବେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଜନେ ॥
କହିଲେ ଇତିହାସ ବାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ମୁହିଁ ଶୁଣି ॥
ଜାଣଇ ଈଶ୍ୱର ବେଭାର ।
ଶୁଣ କହିବି ତୋ ଛାମୁର ॥
ବୃକାସୁରକୁ ପୂର୍ବକାଳେ ।
ଶଙ୍କର ତାର ତପବଳେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ବର ଦେଲେ ।
ବିଷମ ସଙ୍କଟେ ପଡ଼ିଲେ ॥୧୩
ଶକୁନି ନାମେ ମହାସୁର ।
ଘୋର ଦୁର୍ଗମ ବଳୀୟାର ॥
ମହାବଳିଷ୍ଠ ତା କୁମର ।
ନାମ ତାହାର ବୃକାସୁର ॥

ସୁରେ ଅସୁରେ ସେ ଅଜିତ ।
ଶୁଣ ତାହାର ବିପରୀତ ॥
ମୃଗୟା ଅର୍ଥେ ଏକଦିନେ ।
ପଥେ ଚଳଇ ଘୋରବନେ ॥
ଚିନ୍ତଇ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ପ୍ରମାଦ ।
ଏମନ୍ତେ ଭେଟିଲା ନାରଦ ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ପାଦଯୁଗେ ।
କହଇ ନାରଦଙ୍କ ଆଗେ ॥
ଭୋ ମୁନିବର ଏ ଜଗତେ ।
ଦେବେ ଅଛନ୍ତି ନାନାମତେ ॥
ଭକତଜନ ତପଫଳେ ।
କେ ବର ଦ୍ୟନ୍ତି ଅଳ୍ପକାଳେ ॥
ତୁମ୍ଭର ମୁଖୁଁ ମୁହିଁ ଶୁଣି ।
ସେବା କରିବି ତଥ୍ୟ ଜାଣି ॥୧୪
ଶୁଣି ବୋଇଲେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ।
ତାହାର ବଚନ ପ୍ରଶଂସି ॥
ସାଧୁ ବିପ୍ରର ଏ ତୋହର ।
ଈଶ୍ୱର ସେବି ତପ କର ॥
ଚତୁରାନନ ଭଗବାନ ।
ଏହାଙ୍କ ତପେ ବଡ଼ ଶ୍ରମ ॥
ଏହାଙ୍କ ତପସ୍ୟା କଠୋର ।
ଅନେକ କାଳେ ଦ୍ୟନ୍ତି ବର ॥
ତୋହର ଭୋଗେ ଯେବେ ଇଚ୍ଛା ।
ଈଶ୍ୱର ସେବା କର ଦୀକ୍ଷା ॥
ପୂର୍ବେ ରାବଣ ବାଣାସୁର ।
ତାଣ୍ଡବେ ସେବି ଶୂଳଧର ॥
ଅନେକ ମତେ କଲେ ଭାବ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ମହାଦେବ ॥
ଅତୁଲ୍ୟ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଲେ ।
କାଳେ ସେ ସଙ୍କଟ ଲଭିଲେ ॥୧୫,୧୬
ଏମନ୍ତ କହି ଗଲେ ମୁନି ।
ବୃକଦାନବ ତାହା ଶୁଣି ॥
ହିମକେଦାର କୁଣ୍ଡେ ଯାଇ ।
ଅନଳ ଜାଳି ତପ ଦାହି ॥
ପରଶୁ ଧରି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି ।
ନିଜ ଶରୀରୁ ମାଂସ କାଟି ॥
ଘୃତେ ବୁଡ଼ାଇ ମନ୍ତ୍ରେ ତୋଳି ।
ଅନଳେ କ୍ଷେପେ ସ୍ୱାହା ବୋଲି ॥

ଅଗ୍ନି ବଦନେ ରୁଦ୍ରେ ଧ୍ୟାୟି ।
ଶରୀରୁ ସର୍ବ ମାଂସ ଦେଇ ॥୧୭
ଅତି କଠୋର ତପ କଲା ।
ରୁଦ୍ର ପ୍ରସନ୍ନ ନ ହୋଇଲା ॥
ମନେ ବିଗ୍ରେ ମହାସୁର ।
ଆଜ କାଟିବି ନିଜ ଶିର ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆହୁତି କୁଣ୍ଡେ ଦେବି ।
ଏମନ୍ତ ଦୃଢ଼ମନେ ଭାବି ॥
କେଦାରକୁଣ୍ଡ ଜଳ ଶିରେ ।
ଆଣି ସିଞ୍ଚିଲା ବେନି କରେ ॥
ହର ସୁମରି ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଅନଳକୁଣ୍ଡେ ମୁଣ୍ଡ କରି ॥
ପରଶୁ ପ୍ରହାରନ୍ତେ କନ୍ଧେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଶଙ୍କର ସାନନ୍ଦେ ॥
ସେ କୁଣ୍ଡୁ ହୋଇଲେ ବାହାର ।
ଅନଳ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଶିର ॥
ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରୀ ନିଜ ନାରୀ ।
ଭୁଜେ ଅସୁର କର ଧରି ॥
ବୋଇଲେ ହୋଇଲି ମୁଁ ତୋଷ ।
ତୋହର ପୂରାଇବି ଆଶ ॥
ରୁଦ୍ରର କର ଦେହେ ଲାଗି ।
ଅସୁର ହୋଏ ସୁଖଭାଗୀ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ଦେହ ପାଇ ।
ତେଜେ ସୁନ୍ଦର ବିରାଜଇ ॥୧୮,୧୯
ଦେଖି ତାହାର ଦିବ୍ୟ ତେଜ ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାଜ ॥
ତପେ ପ୍ରସନ୍ନ ମୁହିଁ ତୋତେ ।
ବର ତୁ ମାଗ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ତୋର ଦୁର୍ଲଭ ତପଘୋର ।
ଯେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ମାଗ ବର ॥୨୦
ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ପରମାଣେ ।
ଅସୁର ନମିଲା ଚରଣେ ॥
ଉଠି ଯୋଡ଼ଇ ବେନି କର ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଶୂଳଧର ॥
ମୁଁ ଯାର ମୁଣ୍ଡେ ଦେବି କର ।
ଭସ୍ମ ହୋଇବ ତା ଶରୀର ॥୨୧
ଏମନ୍ତ ଅସୁର ବଚନେ ।
ଦୁଃଖ ବିଗ୍ରି ରୁଦ୍ର ମନେ ॥

ହେଉ ବୋଇଲେ ତ୍ରିଲୋଚନ ।
ସର୍ପକୁ ଯେହ୍ନେ କ୍ଷୀରପାନ ॥
ବିଷ ବର୍ଦ୍ଧନ ମାତ୍ର ଲାଭ ।
ଦାତାର କାହିଁ ସୁଖଭାବ ॥୨୨
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ବର ପାଇ ।
ଅସୁର ନିଶ୍ଚଳେ ଅନାଇଁ ॥
ଈଶ୍ୱର ବାମଭୁଜ ଧରି ।
ବିରାଜେ ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀ ॥
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ରୂପ ଗ୍ୱହିଁ ।
ଅସୁର ମନେ ବିଗ୍ରଇ ॥
ଏ ରୂପ ଅତି ଅଗୋଚର ।
ଭୁବନେ ନାହିଁ ପଟାନ୍ତର ॥
ତପର ଫଳମାତ୍ର ଏହୁ ।
ଏ କନ୍ୟା ମୋତେ ଭୋଗ ହେଉ ॥
ଈଶ୍ୱର ମୁଣ୍ଡେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ଏ କନ୍ୟା ଘେନିଯିବି ମୁହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରିଲା ।
ଈଶ୍ୱର ନିକଟେ ମିଳିଲା ॥
ତାହା ଜାଣିଲେ ଶୂଳଧର ।
ଅସୁର ତୋଳେ ବାମକର ॥
ଈଶ୍ୱର ମୁଣ୍ଡେ ଦେବ ହସ୍ତ ।
ତା ଦେଖି ବେଗେ ଉମାକାନ୍ତ ॥
ରୁଦ୍ର ପଳାଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଅସୁର ଗୋଡ଼ାଇଲା ପଛେ ॥୨୩
ସ୍ୱଭାବେ ରୁଦ୍ର ମହାବଳ ।
ଧାଇଁଲେ ଅବନୀ ମଣ୍ଡଳ ॥
ପଛକୁ ଗ୍ୱହିଁ ଶିବ ଭୟେ ।
ଅସୁର ଲାଗେ ପ୍ରାୟେ ପ୍ରାୟେ ॥
ଦେଖି ବିକଳେ ଭୂମି ଛାଡ଼ି ।
ଶିବ ଧାଇଁଲେ ଶୂନ୍ୟେ ଉଡ଼ି ॥
ସଙ୍ଗେ ଉଡ଼ିଲା ମହାସୁର ।
ଦେଖି ଡରିଲେ ସୁରବଳ ॥
ରୁଦ୍ର ଧାମନ୍ତେ ଅନ୍ତରାଳେ ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଦିଗପାଳେ ॥
ହର ବଚନ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ତ୍ରିଦଶେ ରହିଲେ ମଉନେ ॥
ନ ଶୁଣି ଦେବଙ୍କ ଉତ୍ତର ।
ଭୟେ ପଳାନ୍ତି ଦେବ ହର ॥

ପୁଣି ଗ୍ୱହାନ୍ତି ପଛ ଭରେ ।
ଅସୁର କର ଲାଗେ ଶିରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ରୁଦ୍ର ପଳାଇଲେ ।
ଭୂର୍ଲୋକ ଭୁବର୍ଲୋକେ ଗଲେ ॥
ସ୍ୱର୍ଲୋକ ମହର୍ଲୋକ ଜିଣି ।
ଜନଲୋକରେ ଶୂଳପାଣି ॥
ଡାକନ୍ତି ରଖ ମୁନିଜନେ ।
ଅତି ବିକଳେ ଦୁଃଖ ମନେ ॥
ମୁନି ଯେ ଥିଲେ ତପଲୋକେ ।
ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରେ ତାଙ୍କ ମୁଖେ ॥
ତହୁଁ ମିଳିଲେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ।
ମାୟା-ଅସୁର ପଛେ ଡାକେ ॥
ତା ଶୁଣି ରୁଦ୍ର ଭୟ ଚିତ୍ତେ ।
ଧାଇଁଲେ ବଇକୁଣ୍ଠ ପଥେ ॥୨୪,୨୫
ଭୟେ କାତର ଶୂଳଧର ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଚକ୍ରଧର ॥
ତୁ ନାରାୟଣ ନିରଞ୍ଜନ ।
ରଖ ମୋହର ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ॥
ଶରଣ ପଶିଲି ତୋ ପାଦେ ।
ଡାକନ୍ତି ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥
ହେ ଦେବ ଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ମୋର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କର ॥
ଭୟ କାତରେ ତୋ ଶରଣେ ।
ପଶିଲି ଅଭୟ ଚରଣେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ଦାନବ ପରାଭବେ ।
ହେ ଗଦାଗ୍ରଜ ତୋତେ ଭାବେ ॥
ଏକଇ ଆତ୍ମା ତୋର ମୋର ।
ଏଣୁ ଏ ଅଶେଷ ସଂସାର ॥
ଏ ମାୟା ତୋହର ସର୍ଜନ ।
ଏଣେ ଅଶେଷ ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ଯେ ମନ୍ଦ ଦୁଷ୍ଟ ମୂଢ଼ଜନେ ।
ତୁ ନାଥ ତାହାଙ୍କ ମାର୍ଜନେ ॥
ଜଗତେ ହେଉ ଅବତାର ।
ତୋ ପାଦଜଳ ଗଙ୍ଗାନୀର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ହେ ଗୋକୁଳପତି ।
ଶରଣ ରଖ ଦାଶରଥି ॥
ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଚତୁରାନନ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ॥

ସାମାନ୍ୟ ମୀନରୂପ ହେଲେ ।
ଧରି ପଶିଲୁ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ମାରି ଶଙ୍ଖାସୁର ।
ବେଦ ଉଦ୍ଧରି ଚକ୍ରଧର ॥
ତ୍ରିଲୋକ ଲୋକ କଲୁ ରକ୍ଷା ।
କରୁଣାକର ତୋର ଇଚ୍ଛା ॥
ତୋର ସଷ୍ଟିଲା ଏ ଜଗତ ।
ତୋର ମାୟାରେ ଆତଯାତ ॥
ତୁ ଦେଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ମୋକ୍ଷ ଦାନ ।
ଦୂର ନୁହଇ ଭଗବାନ ॥
ସଚରାଚର ମହୀସ୍ଥଳ ।
ଲୀଳାରେ କରୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ଗୋପୀ ବିନୋଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଭୋ ନାଥ ତୋର ବେଣୁସ୍ୱନ ॥
କୋମଳ ଗଭୀର ଶବଦେ ।
ଗିରି କାନନ ପୂରେ ନାଦେ ॥
ଗୋପାଳବୃନ୍ଦ ରକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ।
ଗିରି ତୋଳିଲୁ ବାମହସ୍ତେ ॥
ଏଣୁ ତୋ ନାମ ଗିରିଧର ।
ମୋର ଜୀବନ ରକ୍ଷାକର ॥
ଏମନ୍ତ ସ୍ତୁତି ରୁଦ୍ର ଭଣି ।
ଡାକନ୍ତି ରଖ ଚକ୍ରପାଣି ॥(ଜ.)
ମିଳିଲେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଦ୍ୱାରେ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବା ତାରେ ॥
ଆରୂଢ଼ ଯୋଗୀଙ୍କର ମନ ।
ଯୋଗରେ ହୋଏ ଯହିଁ ଲୀନ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୟୋତି ରୂପେ ।
ଯାହାର ତେଜ ବିଶ୍ୱେ ବ୍ୟାପେ ॥
ଯହିଁ ଅଶେଷ ଲୋକଗତି ।
ଜନଜୀବନ ରମାପତି ॥୨୬
ହର ବିକଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମାୟାବଟୁକ ରୂପ ଧରି ।
ପଥେ ମିଳିଲେ ନରହରି ॥୨୭
ଚର୍ମମେଖଳା କଟିଭରେ ।
ତ୍ରିଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ କରେ ॥
କଣ୍ଠେ ଲମ୍ବଇ ଅକ୍ଷମାଳ ।
ମାୟା ମୋହନ ଆଦିମୂଳ ॥

ଅନଳ ପ୍ରାୟ ତେଜ ଦିଶି ।
ପଥେ ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ଆସି ॥
କଲ୍ୟାଣ କରି କୁଶହସ୍ତେ ।
ବିନୟ ବାକ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମୋହନ ଗଭୀର ବଚନ ॥୨୮
ଶକୁନି ପୁତ୍ର ତୁହି ଏକ ।
ତୋହର ନିଜ ନାମ ବୃକ ॥
ତୁ ଅତି ଶ୍ରମେ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଗଗନେ କିମ୍ପା ଅଛୁ ଧାଇଁ ॥
ତୋର ସୁନ୍ଦର ନିଜ ତନୁ ।
ଅଖିଳ ଫଳ କାମଧେନୁ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଅତି ଶ୍ରମ କରି ।
ହୃଦରେ ମହାକୋପ ଭରି ॥
କିମ୍ପା ଗଗନେ ପାଉ ଶ୍ରମ ।
ମୋ ଆଗେ କ୍ଷଣେ ତୁ ବିଶ୍ରାମ ॥୨୯
କହ କି ଅର୍ଥେ ତୋ ଗମନ ।
ଶୁଣିତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋର ମନ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଯେ ଆପଣାର ହିତେ ।
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
କହ କେବଣ କଥା ତୋର ।
ହସି ବୋଲନ୍ତି ମାୟାଧର ॥୩୦
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣର ବାଣୀ ସୁଧା ସମ ।
ଶୁଣି ଛାଡ଼ିଲା ପଥଶ୍ରମ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କହେ ସର୍ବକଥା ।
ଈଶ୍ୱର ଉପର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥୩୧
ଶୁଣି ହସିଲେ ଭଗବାନ ।
କହନ୍ତି ମଧୁର ବଚନ ॥
ରୁଦ୍ର ବୋଇଲେ ତୋତେ ଯାହା ।
ସତ୍ୟ ନ କରୁ ଆମ୍ଭେ ତାହା ॥
ଦକ୍ଷ ଯେ ପ୍ରଜାପତି ଥିଲା ।
କୋପେ ରୁଦ୍ରକୁ ଶାପ ଦେଲା ॥
ତେଣୁ ଦୁରାତ୍ମା ପଦ ପାଇ ।
ପ୍ରେତ ପିଶାଚ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥

ଭୂତ ବେତାଳ ତାର ଗଣେ ।
ଭ୍ରମଇ ଶମଶାନ ସ୍ଥାନେ ॥
ତାର ବଚନ ସତ୍ୟ କାହିଁ ।
ଭଲେ ଜାଣଇଁ ଏକା ମୁହିଁ ॥୩୨
ତୋର ବିଗ୍ରହେ ଯେବେ ରୁଚେ ।
ଏଠାରେ ବୁଝ ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଆପଣା ମୁଣ୍ଡେ ଦିଅ କର ।
କିଛିହିଁ ନୋହିବ ତୋହର ॥
ଯେଣୁ ଭଣ୍ଡିଲା ତୋତେ ମିଛେ ।
ତେଣୁ ସେ ପଳାଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ତୁ ତାହା ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ କରି ।
କିମ୍ପା ଧାଇଁଛୁ ଶ୍ରମ କରି ॥୩୩,୩୪
ଏମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦର ବାଣୀ ।
ଚିତ୍ତେ ଅସୁର ପରିମାଣି ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୋହ ଗଲା ।
ଆପଣା ମୁଣ୍ଡେ ହସ୍ତ ଦେଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ଭସ୍ମରାଶି ।
ପବନେ ଚଉଦିଗେ ମିଶି ॥
ବଜ୍ରପ୍ରହାରେ ଗିରି ଯେହ୍ନେ ।
ବିବୁଧେ ଦେଖନ୍ତି ଗଗନେ ॥
କରନ୍ତି ଜୟ ଜୟ ବାଣୀ ।
ନମୋ ନମସ୍ତେ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥
ସାଧୁଶବଦ ସର୍ବଦିଗେ ।
ପୁଷ୍ପ ବରଷେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥୩୫,୩୬
ପାପିଷ୍ଠ ବୃକାସୁର ନାଶେ ।
ରୁଦ୍ର ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ॥
ପିତୃ ଦେବତା ଋଷିଗଣ ।
ସଙ୍ଗତେ ଅମ୍ବିକାରମଣ ॥
ଅସୁର ସଂକଟୁ ନିସ୍ତରି ।
ହରିଙ୍କି ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ହର ମୁଖ ଚୁହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ହେ ଦେବ ଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ।
ତୋ ଅପରାଧୀ ଏ ଅସୁର ॥
ଅର୍ଜିତ କର୍ମେ ଗଲା ନାଶ ।
ଏ ସତ୍ୟ ଧର୍ମର ବିଶ୍ୱାସ ॥

ଦେବହେଳନ ଯେ କରନ୍ତି ।
ସକଳ ସଂକଟେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥୩୮,୩୯
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହା ଭୁବନେ ॥
କହନ୍ତି ଶୁକ ମହାମୁନି ।
ଶୁଣ ରାଜନ ଚୂଡ଼ାମଣି ॥
ଗିରିଶ ମୋକ୍ଷ ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ସର୍ବ ସଙ୍କଟୁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥୪୦
ହରି ମହିମା ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ।
ଶୁଭ ସୂଚକ ଭାଗବତେ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ବୃକାସୁରବଧେ ଗିରୀଶମୋକ୍ଷଣଂ ନାମ ଚତୁର୍ନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟ ।

□□

ପଞ୍ଚନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପରୀକ୍ଷା କରି ଭୃଗୁମୁନି । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣି ॥
ସକଳ ମୁନିଙ୍କୁ କହିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ପଞ୍ଚନବତିରେ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହୋ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।
କୃଷ୍ଣ ମହିମା ଭାଗବତ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ସରସ୍ୱତୀ ତୀରେ ।
ମିଳି ସକଳ ମୁନିବରେ ॥
ଯଜ୍ଞ କରିବା ଅନୁମତେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ସର୍ବେ ଚିତ୍ତେ ॥
ଜଗତେ ଦେବଦେବ ତିନି ।
ବିଷ୍ଣୁ ଶଙ୍କର ପଦ୍ମଯୋନି ॥
ଏ ତିନି ମଧ୍ୟେ ଯେ କାରଣ[୧] ।
ସେ ଆମ୍ଭ ଯଜ୍ଞରେ ବରଣ ॥ ୧
ଏମନ୍ତେ କରି ସନମତ ।
ଭୃଗୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସୁତ ॥
ଏ ତିନି ଦେବତା କଳନେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ପେଶି ଦୂତପଣେ ॥
ବୋଇଲେ ବଚନ ବିଶ୍ୱାସ ।
ତିନି ଦେବଙ୍କୁ କଷି ଆସ ॥
ଋଷିଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ଘେନି ବେଗେ ।
ଭୃଗୁ ଚଳିଲେ ଶୂନ୍ୟମାର୍ଗେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ସଭା ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
ଭୃଗୁ ମିଳିଲେ ଛଳ ବହି ॥ ୨
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଛଳିବାର ଆଶେ ।
ଅବଜ୍ଞା କରି ବସି ପାଶେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ନ କଲେ ।
ସ୍ତୁତି ବଚନ ନ ବୋଇଲେ ॥
ତା ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମା ମହାକୋପି ।
ଗାଢ଼େ ଦଶନେ ଓଷ୍ଠ ଚପି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଏହି ।
ଏ ମୋତେ ଅବଜ୍ଞା ସେ ବହି ॥ ୩
ପୁଣି ବିଚାରି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନେ ।
ପୁତ୍ରକୁ ନାଶିବା କେସନେ ॥
ଏହାକୁ କଲେ ଆଜ ନାଶ ।
ମୋତେ ହୋଇବ ଅପଯଶ ॥
ଏତେ ବିଚାରି ଦୁଷ୍ଟମନ ।
ତକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମା କଲେ ଶମ ॥
ଅନଳ ଯେହ୍ନେ ଜଳ ପାଇ ।
ଲିଭଇ କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ଭୃଗୁକୁ ପୁତ୍ରଭାବ ଘେନି ।
ଶାନ୍ତ ହୋଇଲେ କୁଶପାଣି ॥
ଭୃଗୁ ଜାଣିଲେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ଭୟଭୀତ ॥
ନମିଣ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଚରଣେ ।
ଭୃଗୁ ଚଳିଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥ ୪
ପଥେ ଚଳନ୍ତେ ମନତୋଷେ ।
ମିଳିଲେ କଇଳାସ ଦେଶେ ॥
ରୁଦ୍ର ଉଠିଲେ ଭୃଗୁ ଚାହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଏ ମୋ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭାଇ ॥
ଧାଇଁଲେ ଆଲିଙ୍ଗନ ଆଶେ ।
ଭୃଗୁ ଚଳିଲେ ବାମ ପାଶେ ॥
ତା ଦେଖି ରୁଦ୍ର କୋପଭରେ ।
ବେଗେ ତ୍ରିଶୂଳ ଘେନି କରେ ॥
ଧାଇଁଲେ ଅରୁଣ ଲୋଚନେ ।
ଦହିବା ପ୍ରାୟେ ତ୍ରିଭୁବନେ ॥୫,୬
ତା ଦେଖି ଦେବୀ କରଯୋଡ଼ି ।
ବେଗେ ଶଙ୍କର ପାଦେ ପଡ଼ି ॥
ଅନେକ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ ଭଣି ।
ଶାନ୍ତ କରାଇ ଶୂଳପାଣି ॥
ଅନେକ ମତେ ଭାବ କଲେ ।
ଭୃଗୁ ଯେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଗଲେ ॥ ୭
ଦ୍ୱାରେ ପଶନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାସୁତ ।
ଶୁଣିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ନିଦ୍ରାଗତ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ରହି ଅବକାଶେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଭୃଗୁ ମହାରୋଷେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଶୟନସ୍ଥାନେ ମିଳି ।
ନିଦ୍ରା ଅଚେତ ବନମାଳୀ ॥

୧. କାରଣ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଉତ୍ତାନ ଶୟନେ ଆନନ୍ଦେ ।
ତା ଦେଖି ଭୃଗୁ ମହା କ୍ରୋଧେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣପଣେ ଗର୍ବ ବହି ।
ପାଦ ମାଇଲେ ହୃଦେ ନେଇ ॥
କୋପେ ଗର୍ଜନ୍ତି ଗରୁଡର ।
ଶୁଣି ଉଠିଲେ ଚକ୍ରଧର ॥
ଲକ୍ଷ୍ମୀର କରେ ଧରି ମୁଷ୍ଟି ।
ପଲ୍ୟଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ବେଗେ ଉଠି ॥୮
ବିପ୍ରଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ।
ବୋଲନ୍ତି ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥
ଭୋ ବିପ୍ର ତୋର ଆଗମନ ।
ଆଜ ଜୀବନ ମୋର ଧନ୍ୟ ॥
ଭୋ ବିପ୍ର ବସ ଏ ଆସନେ ।
ଅପ୍ରାଧ କଲି ଯେ ଅଜ୍ଞାନେ ॥
ଏ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ।
କୋମଳ ଚରଣ ତୁମ୍ଭର ॥
କଠୋର ହୃଦେ ମୋ ବାଜିଲା ।
ମୋ ମନେ କଷ୍ଟ ଉପୁଜିଲା ॥
ନ ପୁଣ ବଥାଇ ଚରଣ ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ନାରାୟଣ ॥
ବିପ୍ରଚରଣ ଜଳେ ଧୋଇ ।
ପାଦଉଦକ ଶିରେ ଲଇଁ ॥୯,୧୦
ବୋଲନ୍ତି ଆଜ ମୁହିଁ ଧନ୍ୟ ।
ପବିତ୍ର ହୋଇଲା ଜୀବନ ॥
ଏ ବିଶ୍ୱ ସଂସାର ସହିତେ ।
ଲୋକପାଳକ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ଆଜ ପବିତ୍ର ଏ ସକଳେ ।
ତୋ ପାଦରଜ ତୀର୍ଥଜଳେ ॥୧୧
ଭୋ ବିପ୍ରବର ମୋର ହୃଦେ ।
କମଳା ବସିବ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଆଜ ପବିତ୍ର ମୋର ଘର ।
ଧନ୍ୟ ଏ ଜୀବନ ମୋହର ॥୧୨
ଅତି ଆଦରେ ନାରାୟଣ ।
ପୂଜିଲେ ଭୃଗୁର ଚରଣ ॥
ମଧୁର ବାକ୍ୟେ ଯଦୁପତି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ କଲେ ଶାନ୍ତି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ଗୁଣ ଦେଖି ।
ଭୃଗୁ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥

କଣ୍ଠକୁଣ୍ଠିତ ମନ୍ଦସ୍ୱର ।
ରୋମପୁଲକ କଳେବର ॥୧୩
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବ ହୃଦେ ବହି ।
ଭୃଗୁ ଚଳିଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବ ଭାବି ଭୋଳେ ।
ମିଳିଲେ ସରସ୍ୱତୀ କୂଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମଋଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କହେ ସର୍ବକଥା ।
ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥୧୪
ଭୃଗୁବଚନ ବିପ୍ରେ ଶୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ପରିମାଣି ॥
ଯେ ହରି ଜଗତଠାକୁର ।
ମିତ୍ର ଅରି ନାହିଁ ଯାର ॥
ତାର ସ୍ମରଣେ ମନ ଶାନ୍ତି ।
ନ ଲାଗେ ଭବବନ୍ଧ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥୧୫
ଯାର ସକାଶୁଁ ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ।
ଶୁଚି ନିଷ୍କାମ ଯୋଗ କ୍ଷେମ ॥
ଯଶ ନିର୍ମଳ ପ୍ରକାଶଇ ।
ଯାର ସ୍ମରଣେ ପାପ ନାହିଁ ॥୧୬
ମୁନି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶାନ୍ତ ନର ।
ସମଦରଶୀ ଚିତ୍ତ ଯାର ॥
ଯେ ଅବା ଅକିଞ୍ଚନ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କ ଗତି ଭଗବାନ ॥୧୭
ଯା ପ୍ରିୟରୂପ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ଯା ଇଷ୍ଟ ଦେବତା ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ତାହାକୁ ଯଜ୍ଞେ ପୂଜା କରି ।
ସକଳ ଦୁଃଖ ଅପହରି ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ତିନି ରୂପ ତାର ।
ରାକ୍ଷସ ଅସୁର ଯେ ସୁର ॥
ଯେ ରୂପ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣମୟ ।
ତହୁଁ ମିଳିଲା ସର୍ବଶ୍ରେୟ ॥୧୮,୧୯
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ମୁନିଗଣେ ।
କାନନେ ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ହେଲେ ତରିଲେ ଭବବାରି ॥୨୦

ସୂତ ଉବାଚ

କହନ୍ତି ପୁଣି ମୁନି ସୂତ ।
କୃଷ୍ଣମହିମା ବ୍ୟାସସୁତ ॥
ଯାହା କହିଲେ ରାଜା ଆଗେ ।
ସୁଜନେ ସେବ ସେହି ମାର୍ଗେ ॥
ପୁରାଣ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
କେ କହିପାରେ ପରିମାଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ ।
ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟେ ଜ୍ଞାନମୋହେ ॥
ନିର୍ଲେପ ସାକ୍ଷୀରୂପ ହୋଇ ।
ଯାହାକୁ ଯେତେ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ଚିତ୍ତ ଗତେ ।
ଗତ ଆଗତ କର୍ମପଥେ ॥
ଭ୍ରମଣ ଦୁଃଖ କରେ ଦୂର ।
ଯେବେ ଭଜଇ ତା ପୟର ॥୨୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନେ ॥
ପତ୍ନୀପ୍ରସବ କାଳେ ତାର ।
ଯେତେ ଉପୁଜିଲେ କୁମର ॥
ଗର୍ଭରେ ଦଶମାସ ଥାନ୍ତି ।
ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲେ ମରନ୍ତି ॥୨୨
ସେ ମୃତପିଣ୍ଡ କୋଳେ ଧରି ।
ବିପ୍ର ବିକଳେ ଶୋକ କରି ॥
କୃଷ୍ଣର ଦ୍ୱାରେ ନେଇ ଥୋଇ ।
ବିପ୍ର ବୋଲଇ କୋପ ବହି ॥୨୩
ବ୍ରହ୍ମହିଂସକ ଯଦୁବଂଶ ।
ଶଠ ହୃଦୟ ଅବିଶ୍ୱାସ ॥
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବୁଦ୍ଧି ଦୁରାଗ୍ରହ ।
ଦୁଃଶୀଳ ପାପିଷ୍ଠ ପାମର ॥
ଗର୍ବିତ ବିଷୟ ବିଳାସେ ।
ଏମନ୍ତ ରାଜା କର୍ମଦୋଷେ ॥
ମୋ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମକାଳେ ମଲା ।
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ଶୋକ କଲା ॥୨୪
ପୁଣ ବୋଲଇ କୋପଚିତ୍ତେ ।
ଏ ଦୁଷ୍ଟ କାଳ ବିପରୀତେ ॥
ହିଂସା ବେଭାର ନରରାୟ ।
ଦୁଃଶୀଳ ଅଜିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ॥

ଏମନ୍ତ ନରପତି ଦେଶେ ।
ଯେ ପ୍ରଜା ରହନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ହୋନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ।
ମରନ୍ତି କାଳ ଅପ୍ରାପତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବାଳକ ପକାଇ ।
ବିପ୍ର କାନ୍ଦଇ ଗୃହେ ଗ୍ରହିଁ ॥୨୫
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରତି ସଂବତ୍ସରେ ।
ପୁତ୍ର ମରନ୍ତି ବିପ୍ରଘରେ ॥
ପୁଣ ପକାଇ ରାଜଦ୍ୱାରେ ।
ବିପ୍ର କାନ୍ଦଇ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
ଅତି ନିନ୍ଦଇ କୃଷ୍ଣ ରାମ ।
ବିପ୍ର ସ୍ୱଭାବେ ଗରୁତମ ॥
ଏକ ଦୁଇ ବୋଲିଣ ଗଣେ ।
ତୃତୀୟ ଚତୁର୍ଥ ପ୍ରମାଣେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦ୍ୱାରେ ପୁତ୍ର ଥୋଇ ।
କୋପେ ଅନେକ ଗାଳି ଦେଇ ॥୨୬
ଏମନ୍ତେ ନବ ପୁତ୍ର ମଲା ।
ଶୁଣ ହୋ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ଲୀଳା ॥
ଅର୍ଜୁନ ଥିଲା ନିଜ ଦେଶେ ।
ଅଇଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ପାଶେ ॥
ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରକାରେ ଆସି ।
ଦେଖିଲା ବିପ୍ର ଅଛି ବସି ॥
ମୃତବାଳକ ଧରି କୋଳେ ।
କାନ୍ଦଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ନିନ୍ଦଇ ରାମ ବନମାଳୀ ।
ଗର୍ଜିଇ କୋପେ ଦେଇ ଗାଳି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ନିନ୍ଦା ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
କୋପେ ଗ୍ରହିଁଲା ବୀରମଣି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଭୟ ପାଇ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ବିପ୍ରବର ।
ଏ କୋପ ଶୋକ ତୁ ସଂହର ॥
ତୋହର ରାଜ୍ୟେ ବିପ୍ରବର ।
ବୀର କି ନାହିଁ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରାୟ ଯଜ୍ଞ କରି ।
କିବା ବୁଲନ୍ତି ପେଟ ଭରି ॥୨୭,୨୮

ଧନ ତନୟ ଦାରାଗାରେ* ।
ଯେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶୋକ କରେ ॥
ଜନ ପରଜା ଯହିଁ ଦୁଃଖୀ ।
ପଣ୍ଡିତ ଜନେ ନିରିମାଖି ॥
ସେ ରାଜା କୁଳ ବଡ଼ ହୀନ ।
ଧିକ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନ ॥
ଜନ ପରଜା ନ ରଖନ୍ତି ।
ନଟଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସେ ଜୀଅନ୍ତି ॥୨୯
ଏବେ ହୋ ବିପ୍ରବର ଶୁଣ ।
ଦେଖ ମୋହର ବୀରପଣ ॥
ଧନୁ ଗାଣ୍ଡୀବେ ଗୁଣ ଦେଇ ।
ତୋ ରିପୁ ସଂହାରିବି ମୁହିଁ ॥
ରଖିବି ତୋହର ବାଳକ ।
ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଏବେ ଦେଖ ॥
ପ୍ରସବକାଳେ ତୋର ଘରେ ।
ମୁଁ ଧନୁ ଧରିଥିବି କରେ ॥
ରଖିବି ତୋହର କୁମର ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ଏ ମୋହର ॥
ଦେଖ ମୋହର ଧନୁଦୀକ୍ଷା ।
ଯେବେ ନ ପାରେ କରି ରକ୍ଷା ॥
ଅନଳେ ଛାଡ଼ିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣ ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥୩୦
ସଙ୍କରଷଣ ଦାମୋଦର ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୁକ୍ମିଣୀକୁମର ॥
ବଡ଼ ରଥୀ ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ।
ଧନୁ ସଂଗ୍ରାମେ ମହାଯୋଧ ॥
ଏ ସର୍ବେ ମୋ ପୁତ୍ର ରକ୍ଷଣେ ।
କ୍ଷମ ନୋହିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
କି ଅର୍ଥେ ରଖିବି ମୁଁ ଆଶା ।
ଦେଖାଇ କରୁଛୁ ଭରସା ॥
ଏଣେ ମୋହର ସଧ ନାହିଁ ।
ତୋ ବୀରପଣ ମୁଁ ଜାଣଇ ॥୩୧,୩୨
ତା ଶୁଣି ପାର୍ଥ କୋପଭରେ ।
ବୋଲଇ ଧନୁଧରି କରେ ॥
ଭୋ ବିପ୍ର ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ।
ମୁଁ ନୋହେ ରୋହିଣୀନନ୍ଦନ ॥

କୃଷ୍ଣ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନୋହେ ମୁହିଁ ।
ଅର୍ଜୁନ ନାମ ମୁଁ ବୋଲାଇ ॥
ଦେଖ ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ ମୋର ।
ରଣେ ମୁଁ ତୋଷିଲି ଈଶ୍ୱର ॥
ଅକ୍ଷୟ ତୂଣ ମୋର ହସ୍ତେ ।
ଏକଥା ବିଦିତ ଜଗତେ ॥
ମୃତ୍ୟୁପୁରୁଷ ରଣେ ଜିଣି ।
ତୋର ବାଳକ ଦେବି ଆଣି ॥
ନ ଦେଲେ ଦହିବି ଜୀବନ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବିପ୍ରମନ ॥୩୩,୩୪
ମୃତବାଳକ ରାଜଦ୍ୱାରେ ।
ଥୋଇ ମିଳିଲା ନିଜ ଘରେ ॥
ଶୋକ ହରଷ ଖେଦ ଛନ୍ନେ ।
ଅର୍ଜୁନ ତେଜ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ॥୩୫
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାରକାର ପୁରେ ।
ବିପ୍ର କାମିନୀ ନିଜ ଘରେ ॥
ଗର୍ଭି ହୋଇଲା ଦଶମାସ ।
ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନେ ତ୍ରାସ ॥
ବିକଳେ ଅର୍ଜୁନେ ସୁମରି ।
ଡାକଇ ଉଚ୍ଚେ ନାମ ଧରି ॥
ହେ ବୀରମଣି ରକ୍ଷା କର ।
ମରଣୁ ମୋହର କୁମର ॥୩୬
ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନ ବେଗେ ଧାଇଁ ।
ମିଳିଲା ବିପ୍ରଦ୍ୱାରେ ଯାଇ ॥
କର ଚରଣ ମୁଖ ଧୋଇ ।
ତକ୍ଷଣେ ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ॥
ହର ଗଉରୀ ପାଦ ଚିନ୍ତି ।
ନମଇଁ ପୁଣ ପୁଣ କ୍ଷିତି ॥
ଗାଣ୍ଡୀବେ ଗୁଣ ଦେଇ କରେ ।
ମନ୍ତ୍ର ସୁମରି ବିପ୍ରଘରେ ॥
ରୁନ୍ଧିଲା ନାନାଶସ୍ତ୍ର ଯୋଗେ ।
ବିପ୍ରଭୁବନ ଦଶଦିଗେ ॥
ପଞ୍ଜୁରୀ ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ପକ୍ଷୀ ।
ବିପ୍ରଭୁବନ ତେହ୍ନେ ଲକ୍ଷି ॥୩୭,୩୮
ଏମନ୍ତେ ଜନ୍ମିଲା ନନ୍ଦନ ।
ଅର୍ଜୁନ ଶୁଣିଲା ରୋଦନ ॥

* 'ଧନ ତନୟ ଦାରାଗାରେ' ଅର୍ଥାତ୍ ଧନ, ପୁତ୍ର, ପତ୍ନୀ ଓ ଗୃହ ପାଇଁ (ଅଭାବରେ) ।

ଭୂମି ନ ପଡୁ ଶୂନ୍ୟେ ଗଲା ।
ବାଳକ କେହି ନ ଦେଖିଲା ॥୩୯
ତକ୍ଷଣେ ବିପ୍ର କୋପଭରେ ।
ମିଳିଲା ଅର୍ଜୁନ ଛାମୁରେ ॥
ବୋଲଇ ପରୁଷ ବଚନ ।
ଧିକ ଅର୍ଜୁନ ତୋ ବଦନ ॥
ତୋହର ନପୁଂସକ ବାଣୀ ।
ମୁହିଁ ପାପିଷ୍ଠ ତାହା ଶୁଣି ॥
ନ ଜାଣି ହୋଇଲି ହରଷ ।
ଏବେ ମୁଁ ନିଷ୍ଫଳ ନିରାଶ ॥
ମୃତ ପୁତ୍ରକୁ ଧରି କୋଳେ ।
ଦଣ୍ଡେ ଦେଖଇ ବେନି ଡୋଳେ ॥
ଏବେ ସେ ପୁତ୍ର ଗଲା କେଣେ ।
ଏ ନପୁଂସକ ବୀରପଣେ ॥୪୦
ରୁକ୍ମିଣୀପୁତ୍ର ମହାଯୋଧ ।
ତାହାର ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥
ସଙ୍କରଷଣ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଏ ଯହିଁ ନୋହିଲେ ସମର୍ଥ ॥
କାହାର ବଳ ରକ୍ଷା କରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରି ॥୪୧
ଧିକ ତୋହର ମିଥ୍ୟା ବାଣୀ ।
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲୁ ଯେ ନ ଜାଣି ॥
ଧିକ ଗାଣ୍ଡୀବଧନୁ ତୋର ।
ବିବିଧ ଶସ୍ତ୍ର ଉପହାର ॥
ଦଇବେ ହତକର୍ମି ତୋର ।
କୁମତି ପାପିଷ୍ଠ ପାମର ॥
ମୁଖେ ଯେ କହୁ ଗର୍ବବାଣୀ ।
ଆପଣା ବଳ ତୁ ନ ଜାଣି ॥୪୨
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ର କୋପବାଣୀ ।
ଅର୍ଜୁନ ସାବଧାନେ ଶୁଣି ॥
ବିବିଧ ମତେ ବିଧି କରି ।
ଗାଣ୍ଡୀବ ଧନୁ କରେ ଧରି ॥
ମିଳିଲା ଯମର ଭୁବନେ ।
ରବିକୁମର ସନ୍ନିଧାନେ ॥୪୩
ତାହାର ପୁରେ ବିପ୍ରସୁତ ।
ଅର୍ଜୁନ ଖୋଜିଲା ବହୁତ ॥

ନ ପାଇ ମନ ଦୁଃଖ କରି ।
ପୁଣି ମିଳିଲା ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ ॥
ତହିଁ ନ ଦେଖି ବିପ୍ରସୁତ ।
ଅଗ୍ନିଭୁବନେ ଉପଗତ ॥
ନ ପାଇ ନଇଋତ ଦେଶେ ।
କୋପେ ମିଳିଲା ସୋମ ପାଶେ ॥
ତହିଁ ନ ପାଇ ବିପ୍ରବଳା ।
ବରୁଣ ନଗରେ ମିଳିଲା ॥
ନ ପାଇ ପବନର ପୁରେ ।
ଅର୍ଜୁନ ଗଲା କୋପଭରେ ॥
ତହିଁ ନ ପାଇ ବେଗେ ଯାଇ ।
କୁବେର ଭୁବନେ ଖୋଜଇ ॥
ତହିଁ ନ ଦେଖି ବିପ୍ରସୁତ ।
ମନେ ବିସ୍ମରେ ବୀର ପାର୍ଥ ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ବିଦ୍ୟାବଳେ ।
ଖୋଜିଲା ସପତ ପାତାଳେ ॥
ନ ପାଇ ନାଗଲୋକ ତଳେ ।
ପୁଣି ଉଠିଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ସପତଲୋକେ ଗଲା ।
ବିପ୍ରବାଳକ ନ ଦେଖିଲା ॥
ଧନୁ ଖଡ଼ଗ ଧରି କରେ ।
ଆସି ମିଳିଲା ବିପ୍ରଦ୍ୱାରେ ॥୪୪
ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗେ ବୀରମଣି ।
ଅଗ୍ନି ଜାଳିଲା ବେଗେ ଆଣି ॥
ଅନଳ ଜଳଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ।
ଲୋକଗହଳ ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁଣି ନିଜ ପୁରେ ।
ମିଳିଲେ ଅର୍ଜୁନ ଛାମୁରେ ॥
ସୁହୃଦ ଭାବେ ନରହରି ।
ବୋଲନ୍ତି ବେନି ଭୁଜ ଧରି ॥
ଦେଖ ଏ ମନୁଷ୍ୟଶରୀର ।
ଦେବ ଦୁର୍ଲଭ ସୁଖସାର ॥
ଯେ ଦେହେ ଚଉବର୍ଗ ସାଧି ।
ଏ ତ ନୁହଇ ଅପରାଧୀ ॥
ଏ ଦେହ ନାଶିବୁ କେମନ୍ତେ ।
ସତ୍ୟବଚନ ଭଗ୍ନ ଅର୍ଥେ ॥

ମୁଁ ଆଜ ଦେଖାଇବି ନେଇ ।
ବିପ୍ର ବାଳକ ଦଶଭାଇ ॥
ଆମ୍ଭାକୁ ଆପଣେ ନ ମାର ।
ଶୁଣ ପାଣ୍ଡବ ବୀରବର ॥
ତୋର ମହିମା ଏ ଜଗତେ ।
ମୁହିଁ ସ୍ଥାପିବି ଦୃଢ଼ମତେ ॥
ଯାବତ ଥିବ ଏ ମେଦିନୀ ।
ତୋର ନିର୍ମଳ ଯଶ ଘେନି ॥୪୫,୪୬
ଏମନ୍ତ ଅର୍ଜୁନକୁ କହି ।
ଦାରୁକ ରାଇ ଆଜ୍ଞା ଦେଇ ॥
ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱେ ସାଜି ରଥ ।
ଦାରୁକ ଉଭା ଯୋଡ଼ି ହସ୍ତ ॥
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧର ।
ଧରି ଅର୍ଜୁନ କରେ କର ॥
ରଥେ ବିଜୟ ନରହରି ।
ଆନନ୍ଦେ ଶଙ୍ଖନାଦ କରି ॥
ପଶ୍ଚିମଦିଗେ ରଥ ବାହି ।
ଚଳନ୍ତେ ନ ଦେଖିଲେ କେହି ॥୪୭
ସପତସିନ୍ଧୁ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ।
ବେଗେ ଜିଣିଲେ[୧] ବିଶ୍ୱରୂପ ॥
ଗିରି କାନନ ଭୂମି ଜିଣି ।
ଅର୍ଜୁନେ ଘେନି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଜିଣିଲେ ଲୋକାଲୋକ ଦେଶ ।
ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରବେଶ ॥୪୮
ରଥେ ଯୋଚିଲା[୨] ଅଶ୍ୱ ଗ୍ରରି ।
ଅନ୍ଧାରେ ପଥ ନ ବିସ୍ମରି ॥
ଦିଗ ନ ଜାଣି ଭ୍ରଷ୍ଟଗତି ।
ତା ଦେଖି କମଳାର ପତି ॥୪୯
ଚକ୍ର ଯେ ଥିଲା ଦକ୍ଷଭୁଜେ ।
ସହସ୍ର ଆଦିତ୍ୟର ତେଜେ ॥
ଅଗ୍ରେ ପେଷିଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ଖଣ୍ଡିଲା ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ॥
ରାମ କୋଦଣ୍ଡବାଣ ଯେହ୍ନେ ।
ତେଜ ବିରାଜେ ରିପୁ ସୈନ୍ୟେ ॥୫୦,୫୧
ଚକ୍ରର ପଥ ତମ ଗଞ୍ଜେ ।
ନିଜ ପରମ ଜ୍ୟୋତି ତେଜେ ॥

୧. ଜିଣିଲେ—ଅତିକ୍ରମ କଲେ । ୨. ଯୋଚିଲା—ଯୋଗ୍ୟ ଯାଇଥିବା ।

କୃଷ୍ଣ ନାଶିଲେ ତମ ପଥ ।
ଦେଖି ଅର୍ଜୁନ ଭୟଚିତ୍ତ ॥
ହସ୍ତେ ବୁଜିଲା ବେନି ଆଖି ।
ପଥେ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଦେଖି ॥୫୨
ଏମନ୍ତେ ଗଲେ ତମ ଜିଣି ।
ରଥେ ଅର୍ଜୁନ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଦିଶିଲା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଶ ।
ତକ୍ଷଣେ ସମୁଦ୍ରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ପବନ ଯୋଗେ ଉର୍ମିଗଣ ।
ଦିଶନ୍ତି ସ୍ୱରୂପେ ଭୀଷଣ ॥
ସେ ଜଳମଧ୍ୟେ ଯାଇ ପଶି ।
ଦେଖିଲେ ଦିବ୍ୟ ତେଜରାଶି ॥
ଦିବ୍ୟଭୁବନ ବିରାଜଇ ।
କି ପଟାନ୍ତର ଦେବି ମୁହିଁ ॥
ସହସ୍ର ମଣିସ୍ତମ୍ଭ ସାଜେ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଧିକେ ବିରାଜେ ॥୫୩
ମଧ୍ୟେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ ।
ଦେଖି ନିଶ୍ଚଳ କଲେ ମନ ॥
ଅନନ୍ତ ମହାଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଅଦ୍ଭୁତ ରୂପ ଭୟଙ୍କର ॥
ଫଣାସହସ୍ରେ ମଣି ସାଜେ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ବିରାଜେ ॥
ଦ୍ୱିଗୁଣ ବିରାଜଇ ଜ୍ୟୋତି ।
ଉତ୍କଟ ଲୋଚନ ଦିଶନ୍ତି ॥
ଦୁଇ ସହସ୍ର ଜିହ୍ୱା ଶୋହେ ।
ସୁନ୍ଦର ଶିବ ଗିରି ପ୍ରାୟେ ॥୫୪
ତାର ଉପରେ ଦିବ୍ୟରୂପେ ।
ସୁଖ ଆସନେ ମହାସର୍ପେ ॥
ମହାନୁଭବ ଅନୁପମ ।
ସୁନ୍ଦର ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ନୀଳଜୀମୂତ ଦେହକାନ୍ତି ।
ପୀତବସନ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ସୁନ୍ଦର ।
ବେନି ଲୋଚନ ସୁବିସ୍ତାର ॥୫୫

କିରୀଟ ରବିକୋଟି ଗଞ୍ଜେ ।
ଅମୂଲ୍ୟ ମଣିଗଣ ପୁଞ୍ଜେ ॥
କପୋଳେ କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ।
ଶ୍ରବଣେ ମକରକୁଣ୍ଡଳ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଗ୍ରିରି ଭୁଜ ।
କଣ୍ଠେ କୌସ୍ତୁଭମଣି ତେଜ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ବନମାଳାଏ ମନ ମୋହେ ॥୫୬
ନନ୍ଦ ସୁନନ୍ଦ ଆଦି ଦେବା ।
କରନ୍ତି ପଦ୍ମପାଦେ ସେବା ॥
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଚକ୍ର ଗଦା ।
ଏ ଥାନ୍ତି ଚତୁର୍ଭୁଜେ ସଦା ॥
ନିଜ ମୂରତି ଧରି ପାଶେ ।
ଖଟନ୍ତି ଭକତି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
କମଳା ଆଦି ଅଷ୍ଟଦେବୀ ।
ବାମ ଦକ୍ଷିଣେ ଛନ୍ତି ସେବି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି ଯେତେ ।
ଅଷ୍ଟଲୋକପାଳ ସହିତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବଙ୍କର ଗତି ।
ଦେଖି ସମ୍ଭ୍ରମେ ଯଦୁପତି ॥
ପରମଆତ୍ମା ପାଦଯୁଗେ ।
କୃଷ୍ଣ ବନ୍ଦିଲେ ଅନୁରାଗେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁ ତୋଷେ ।
ବୋଲନ୍ତି ପରମ ହରଷେ ॥୫୭,୫୮
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ନରନାରାୟଣ[୧] ।
ସଂସାର ପରମକାରଣ ॥
ଭାରା ନିବାରେ ଦେବବାଣୀ ।
କ୍ଷୀର ଜଳଧିତଟେ ଶୁଣି ॥
ଆମ୍ଭାରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭିଆଇ ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମାନବ ଦେହ ଦେଇ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଲି ଅବତାର ।
ଖଣ୍ଡିଲ ଅବନୀର ଭାର ॥
ସଂସାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସେ ।
କେବେହେଁ ନ ମିଳିଲ ପାଶେ ॥

ଏଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କୋପ କରି ।
ଆଣିଲୁଁ ବିପ୍ରସୁତ ହରି ॥
ଦେଖିବା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭ ରୂପ ।
ହସି କହନ୍ତି ପଦ୍ମମୁଖ ॥
ଏବେ ହୋ ବିଳମ୍ବ ନ କର ।
ଏମନ୍ତ କହି ଚକ୍ରଧର ॥
ବିଷ୍ଣୁର ପଛେ ବିପ୍ରସୁତେ ।
ଥିଲେ ଯେ ଅଭୟେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ ।
ମିଳିଲେ ବିପ୍ର ଦଶ ଭାଇ ॥
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଅର୍ଜୁନ ତୁଲେ ତାଙ୍କୁ ଆଣି ॥
ରଥେ ବସାଇ ଦାମୋଦର ।
ବେଗେ ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁର ॥୫୯-୬୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦ୍ୱାରେ ପୁତ୍ର ଦେଇ ।
ପାଦେ ନମିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ବୋଲନ୍ତି ନିଅ ତୋର ସୁତ ।
ତୁ ମୋତେ ନିନ୍ଦିଲୁ ବହୁତ ॥
ଦଶ ବାଳକ ନିଅ ଗଣି ।
ସମ୍ଭାଳ ବୋଲି ଚକ୍ରପାଣି ॥୬୨
ଅର୍ଜୁନ କର କରେ ଧରି ।
ମିଳିଲେ ନିଜ ପୁରେ ହରି ॥
କୃଷ୍ଣ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ ଦେଖି ।
ଅର୍ଜୁନ ମନେ ଉପଲକ୍ଷି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ପରମଧାମ ଚିନ୍ତି ।
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ କଲା ଭୀତି ॥
ଚତୁରବର୍ଗ ଦାତା ହରି ।
କପଟେ ନରରୂପ ଧରି ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି କରେ ଅନୁକମ୍ପା ।
ଏତେ ବିଗ୍ରରି କଲା ଶଙ୍କା ॥୬୩
କହନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ଅଭିମନ୍ୟୁ କୁମର ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ କର୍ମ ହରି ।
କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରି ॥
ନାନା ବିଷୟ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜି ।
ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ମନ ରଞ୍ଜି ॥

୧. ନରନାରାୟଣ—ଅର୍ଜୁନ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମର ଉଚିତେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାକ୍ୟେ ବେଦମତେ ॥
ଅନେକ କଲେ ଯଜ୍ଞ ଦାନ ।
ଯେ ବେଦ ଆଗମ ବିଧାନ ॥୨୪
ଯଜ୍ଞ ଭୋଜନେ ତୋଷ ହୋଇ ।
ଯେମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷଇ ॥
ଅଶେଷ ସୁଖ ସେହିମତେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବର୍ଷିଲେ ଜଗତେ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ପ୍ରଜା ଯେତେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ନାନାମତେ ॥
ଯାଦବ ବଂଶେ ହୋଇ ଜାତ ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ପାଣ୍ଡୁସୁତ ॥
ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ତାଙ୍କୁ କରି ।
ଭାରା ନାଶିଲେ ନରହରି ॥
ଅଧର୍ମ ନାଶି ଧର୍ମ ପାଳି ।
ଜଗତନାଥ ବନମାଳୀ ॥୨୫,୨୬

ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ କମଳେ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ମାୟା ସଂସାରେ ନୁହଁ ରତ ।
ଛାଡ଼ି ଅମୃତ ଭାଗବତ ॥
ଏ ସୁଖନାବ ହେଲେ ଛାଡ଼ି ।
ନ ମର ଭବଜଳେ ବୁଡ଼ି ॥
ହରିଚରଣେ କରି ଆଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଦ୍ୱିଜପୁତ୍ରାନୟନଂ ନାମ ପଞ୍ଚନବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

□□

ଷଡ଼ନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦଶମ ଶେଷ ଅଧ୍ୟାୟରେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ସଂକ୍ଷେପରେ ॥
ଯାଦବ ବଂଶର ବିସ୍ତାର । ପୁଣି ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ମୁନିବର ॥

ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ଶୁକ ମୁନି ।
କହନ୍ତି ହରିଭାବ ଘେନି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନରନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସକଳ ସୁଖ ଭୋଗ ପୂର୍ଣ୍ଣେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଦ୍ୱାରକାଭୁବନେ ॥
ଅଖଣ୍ଡ କଳା ଯେହ୍ନେ ଶଶୀ ।
ନିର୍ମଳ ଆକାଶେ ପ୍ରକାଶି ॥
ଯଦୁକୁମୁଦବନ ଦେଶେ ।
ସୁଖେ ପ୍ରକାଶ ମନ ତୋଷେ ॥
ଯହିଁ ଅମୂଲ୍ୟମଣି ପୁଞ୍ଜେ ।
ତପନ ତେଜ ହେଲେ ଗଞ୍ଜେ ॥
ସର୍ବସମ୍ପଦ ସୁଖ ଘରେ ।
କମଳା ସେବେ ନିରନ୍ତରେ ॥୧
ନିଜ ଯୁବତୀ ସୁଖମତେ ।
ଷୋଳସହସ୍ର ଏକଶତେ ॥

କନ୍ଦୁକ ଆଦି କ୍ରୀଡ଼ାରସେ ।
ସେବନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ମନ ତୋଷେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଦ୍ୱାରାବତୀ ପୁର ।
ଦେବମାନବେ ଅଗୋଚର ॥୨
ସୁଗନ୍ଧ ହସ୍ତୀମଦ ଜଳେ ।
ଶୁଭ ସୁନ୍ଦର ମହୀତଳେ ॥
ଯହିଁ ଯାଦବ ଯୂଥ ଯୂଥ ।
ଦିଶନ୍ତି ନାନା ଅଳଙ୍କୃତ ॥
ମାର୍ଗେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଥପନ୍ତି ।
ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରାୟ ବିରାଜନ୍ତି ॥
ନାନା ଉଦ୍ୟାନ ବନରାଶି ।
ପୁଷ୍ପପଲ୍ଲବେ ପରକାଶି ॥
ଭୃଙ୍ଗ ବିହଙ୍ଗ ଅନୁବାଦେ ।
ମନ ହରନ୍ତି ମୃଦୁନାଦେ ॥୩,୪
ତିନି ଭୁବନେ ଅଗୋଚର ।
କୃଷ୍ଣଭୁବନ ମନୋହର ॥
ଏମନ୍ତ ପୁରେ ନରହରି ।
ଷୋଳସହସ୍ର ରୂପ ଧରି ॥

ମାୟାମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ହୋଇ ।
ନିତ୍ୟେ ତାହାଙ୍କ ପୁରେ ଥାଇ ॥
ତୋଷନ୍ତି ନାରୀଙ୍କର ମନ ।
ଇତର ଗୃହସ୍ଥ ଯେସନ ॥୫
ନିଦାଘ କାଳେ ଶୀତଜଳେ ।
ନାନାକୁସୁମ ପରିମଳେ ॥
ବିବିଧ ଜଳାଶୟ ମାନ ।
ସୁଗନ୍ଧେ ପ୍ରସରେ ପବନ ॥
କୁସୁମରଜ ଜଳେ ମିଶେ ।
ଶୁକ କୋକିଳ ନାଦ ଘୋଷେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଜଳେ ହରି ।
ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦରୀ ମନୋହାରୀ ॥
କନ୍ୟାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନମାଳୀ ।
କରନ୍ତି ନାନା ଜଳକେଳି ॥
ନାରୀଙ୍କ ଆଲିଙ୍ଗନ କାଳେ ।
କୁଚକୁଙ୍କୁମ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ॥୬,୭
ବେଗେ ଆବୋରି ଦଶଦିଶେ ।
ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ଗୀତରସେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ନବତିତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସୂତ ମାଗଧ ସ୍ତୁତି କରେ ।
ବୀଣା ବାଦନେ ନିରନ୍ତରେ ॥୮
କାମିନୀ ଜଳ ଘେନି କରେ ।
ହସି ସିଞ୍ଚନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ଶିରେ ॥
କୁବେର ଯେହ୍ନେ ସ୍ତିରୀ ମେଳେ ।
ବିହରେ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ସ୍ଥଳେ ॥୯
ଜଳେ କୃଷ୍ଣ କାମିନୀଗଣ ।
ହୃଦୟେ ଜଡ଼ିତ ବସନ ॥
କୃଷ୍ଣ ସିଞ୍ଚନ୍ତି କରେ ନୀର ।
ଦିଶଇ ହୃଦୟ ବିକାର ॥
କାଞ୍ଚନ ପ୍ରାୟ କୁଚ କୁମ୍ଭ ।
ଦିଶଇ ବିବୃତ ନିତମ୍ବ ॥
ଓଦା ବସନେ ଉରଦେଶ ।
ଅଧିକେ କରଇ ପ୍ରକାଶ ॥
କବରୀ ମଧ୍ୟେ ପୁଷ୍ପଭାର ।
ହରଷେ ବରଷନ୍ତି ନୀର ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜିଣିବାର ଆଶେ ।
ଅଧିକେ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ହରଷେ ॥
ମୁଖ କି କନ୍ଦର୍ପ ଲହରୀ ।
ଜଳ ସିଞ୍ଚନ୍ତି ସର୍ବନାରୀ ॥
ସିଞ୍ଚନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ଅଙ୍ଗେ ।
କାମ ବିକାର ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
କରିଣୀ ମଧ୍ୟେ ଯେହ୍ନେ ଗଜ ।
ନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଦେବରାଜ ॥୧୦,୧୧
ନାନା ପ୍ରକାରେ କ୍ରୀଡ଼ାରସ ।
କରି ପିନ୍ଧିଲେ ପୀତ ବାସ ॥
ଉତ୍ସବ ଗୀତବାଦ୍ୟ ରୋଳେ ।
ଦେବମାନବ ସୁଖ ଭୋଳେ ॥
ତୀରେ ବିଜୟ ବନମାଳୀ ।
ନାରୀଙ୍କ ହସ୍ତେ ହସ୍ତ ଧରି ॥
ନଟ ନର୍ତ୍ତକୀଗଣେ ଗୃହିଁ ।
ଆନନ୍ଦ ମନେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅନେକ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲେ ଦାମୋଦର ॥
କନ୍ୟାଏ ନାନା ରତ୍ନ ବାସ ।
ନଟଙ୍କୁ ଦେଲେ ହୋଇ ତୋଷ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ କ୍ରୀଡ଼ାରସେ ହରି ।
ଜନମୋହନ ରୂପ ଧରି ॥

ହରିଲେ ନାରୀଙ୍କର ମନ ।
ବୁଦ୍ଧି ଅହଙ୍କାର ଚେତନ ॥
କନ୍ୟାଏ ନିଜ ପୁରେ ଯାଇ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ମନ ଥୋଇ ॥
ନିମିଷେ ନ ଦେଖି ମୁରାରି ।
ଜୀବନ ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ॥
ଚିନ୍ତନ୍ତି ସ୍ୱଗୃହେ ତରୁଣୀ ।
ଜଡ଼ ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାୟ ବାଣୀ ॥
ଯେମନ୍ତ କଲେ ବିପରୀତ ।
କହିବା ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ବୃକ୍ଷରେ ପକ୍ଷୀଗଣ ଗୃହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ବାଇ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥୧୩,୧୪
କୁରରି ଆମ୍ଭବାଣୀ ଶୁଣ ।
କିମ୍ପା ଉନ୍ନିଦ୍ର ତୋ ନୟନ ॥
ଏ ରାତ୍ରକାଳେ ସର୍ବଜନ ।
ନିଦ୍ରା ମୋହିତେ ଅଚେତନ ॥
ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ଗୋପୀନାଥ ।
ଦେଖ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ନିଦ୍ରାଗତ ॥
ତାର ନିବିଡ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ତେଣେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ଆମ୍ଭ ମନ ॥
ଲୋଚନେ ନିଦ୍ରା ନ ମାଡ଼ଇ ।
ତୁ ଯେ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ଦେଖିଛୁ କଟାକ୍ଷ ନୟନ ।
ତେଣୁ ଚଞ୍ଚଳ ତୋର ମନ ॥୧୫
ପୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଭ୍ରମ ପାଇ ।
ଚକ୍ରବାକୀର ମୁଖ ଗୃହିଁ ॥
ଏ ରାତ୍ରକାଳେ ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗ ।
ନ ଲଭି ଦୁଃଖିତ ତୋ ଅଙ୍ଗ ॥
ଅତି କାରୁଣ୍ୟେ କିମ୍ପା କାନ୍ଦୁ ।
ଦେଖ ଆମ୍ଭର ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ॥
ନିଦ୍ରିତେ ନ ପାଇଲୁ ସଙ୍ଗ ।
ଯେମନ୍ତେ ତୋର ସଙ୍ଗଭଙ୍ଗ ॥
କିମ୍ପାଇଁ ଆମ୍ଭ ମୁଖ ଗୃହୁଁ ।
କହ ତୁ କେଣେ ତୋଷ ହେଉ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଗୋବିନ୍ଦର ଦାସୀ ।
ତା ପାଦପଦ୍ମର ତୁଳସୀ ॥
କବରୀ ଭାରେ ସଜ କରି ।
କଣ୍ଠେ ଜୀବନ ଅଛୁ ଧରି ॥

ସେ ମାଳ ଇଚ୍ଛା କରୁ ଯେବେ ।
ଦେବୁ ଯେ ତୋତେ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
କବରୀ ଏବେ ସଜ କର ।
ସେବ ତୋହର ନିଜ ବର ॥୧୬
ପୁଣ ସମୁଦ୍ରକୁ ଅନାଇଁ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣଭାବ ବହି ॥
ହେ ନଦୀକାନ୍ତ ହେ ସମୁଦ୍ର ।
ତୁ କିମ୍ପା ରାତ୍ରରେ ଉନ୍ନିଦ୍ର ॥
ନିଦ୍ରା ନ ଯାଇ ନାଦ କରୁ ।
ତୁ କୃଷ୍ଣକଥା କି ସୁମରୁ ॥
ତାର ନୟନ ବାଣେ ଛନ୍ନ ।
ଯେମନ୍ତ ଆମ୍ଭର ଜୀବନ ॥
ସେ ଦୋଷ ତୋତେ କି ବାଧିଲା ।
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିଲୁ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ॥୧୭
ଏ ଅନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଅନାଇଁ ।
ପୁଣ ବୋଲନ୍ତି ଭାବ ବହି ॥
କୁମୁଦବନ୍ଧୁ ତୁ ବୋଲାଉ ।
ମୃଗଲାଞ୍ଛନ ହୃଦେ ବହୁ ॥
ପୂର୍ବେ ଅର୍ଜିଲା କର୍ମଭୋଗ ।
ଏଣୁ ତୋ ଦେହେ କ୍ଷୟ ରୋଗ ॥
ନିଜ କରମେ କ୍ଷୀଣ ହେଉ ।
ତୁ କିମ୍ପା ରାତ୍ରେ ଉଦେ ନୋହୁ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ କୃଷ୍ଣର ତରୁଣୀ ।
ତାର ମୋହନ କଥା ଶୁଣି ॥
ଆମ୍ଭା ନ ସୁମରି ଯେମନ୍ତେ ।
ତେମନ୍ତେ ଦେଖିଲୁଁ ଯେ ତୋତେ ॥
ତୋର ଗୋବିନ୍ଦ ତହିଁ ମନ ।
ତେଣୁ କି ହୋଇଲୁ ମଉନ ॥୧୮
ମଳୟାନିଳ ଦେଖି ଭ୍ରମେ ।
ବିଶ୍ୱାସେ ବୋଲନ୍ତି ପବନେ ॥
ଶୁଣି ତୁ କୃଷ୍ଣ ବାକ୍ୟବନ୍ଧ ।
ଭୁବନେ ବହୁ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ॥
କୃଷ୍ଣଲୀଳାରେ କରୁ ଆଶା ।
ଯେ ଭାବେ ଆମ୍ଭର ଭରସା ॥୧୯
ଗଗନେ ମେଘକୁ ଅନାଇଁ ।
ହୃଦୟେ କୃଷ୍ଣଭାବ ବହି ॥
ବୋଲନ୍ତି ମେଘକୁ ଅନାଇଁ ।
କୃଷ୍ଣର ମିତ୍ର ଅଟୁ ତୁହି ॥

ନିଶ୍ଚେ ତୁ କରୁ କୃଷ୍ଣ ଧ୍ୟାନ ।
ଯା ହୃଦେ ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଚିହ୍ନ ॥
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ପ୍ରେମବନ୍ଧେ ।
ଚିନ୍ତା ତୁ କରୁ କୃଷ୍ଣପାଦେ ॥
ହୃଦେ ନିବିଡ଼ ପ୍ରେମଭରେ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେମନ୍ତ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ॥
ନିତ୍ୟେ ଲୋତକ କୁଚେ ସିଞ୍ଚୁ ।
ତୋତେ ତେମନ୍ତ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚୁ ॥
ତୋ ହୃଦେ କୃଷ୍ଣପ୍ରେମ ଭରା ।
ତେଣୁ ତୁ ସିଞ୍ଚୁ ଜଳଧାରା ॥
ସୁମରି ପୁନଃ ପୁନଃ ସୁଖ ।
ତାଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗ ମହାଦୁଃଖ ॥୨୦
କୋକିଳ ନାଦ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ତରୁଣୀ ॥
ଶୁଣ କୋକିଳ ଆମ୍ଭ ବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭେ ତୋହର ଭାବ ଜାଣି ॥
ଯେଣୁ ତୁ ଦୁଃଖୀ ଆମ୍ଭ ଦୁଃଖେ ।
କୋମଳ ବାଣୀ କହୁ ମୁଖେ ॥
କିସ କରିବୁଁ କହ ତୋର ।
ତୁ ଆମ୍ଭ ଜୀବନ ସୋଦର ॥୨୧
ପର୍ବତ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ପୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ତରୁଣୀ ॥
ତୁ ମହୀଧର ବଡ଼ ଧନ୍ୟ ।
ନ ଚଳୁ ନ ବୋଲୁ ବଚନ ॥
ଉଦାର ବୁଦ୍ଧି ତୋର ଜାଣି ।
ଗୁପତେ ଚିନ୍ତୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଆମ୍ଭେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭାବେ ଯେହ୍ନେ ।
କୁଚେ ଲଗାଉଁ ସାବଧାନେ ॥
ତୁହି ତେମନ୍ତ କରୁ ଆଶ ।
ତେଣୁ ତୁ ଆମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାସ ॥୨୨
ନିକଟେ ନଦୀସ୍ରୋତ ଦେଖି ।
ଭାବେ ବୋଲନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ ॥
ପ୍ରିୟ ବିଯୋଗେ ସଖି ତୋର ।
ଶୁଖିଲା ହୃଦତଟେ ନୀର ॥
କମଳ ଉପହାର କରି ।
ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗମ ତୁ ସୁମରି ॥
ଦେଖ ଆମ୍ଭର ମନ ଛନ୍ଦ ।
ନ ଦେଖି କୃଷ୍ଣର ବଦନ ॥
ଦୁଃଖ ହୃଦୟେ ଦିନ ବଞ୍ଚୁ ।
ଆମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ତୋତେ ପାଞ୍ଚୁ ॥୨୩
ପୁଣ ଗ୍ରହାନ୍ତି ଦଶଦିଶେ ।
ଦେଖିଲେ ରାଜହଂସ ପାଶେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଦୂତ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରିୟଭାବେ ବାଣୀ ॥
ଭଲେ ଅଇଲୁ ହଂସ ପଥେ ।
ଆମ୍ଭର ପ୍ରିୟ ଜାଣି ଚିତ୍ତେ ॥
ଆସ ତୁ କ୍ଷୀର କର ପାନ ।
ଆମ୍ଭ ସମୀପେ ତୋ ଆସନ ॥
ବସ ତୁ କହ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ତୋ ତହିଁ ବିଶ୍ୱାସ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଜାଣିଲୁ ଦୂତ ବୋଲି ତୋତେ ।
ଶ୍ରମ ପାଇଲୁ ଆଜ ପଥେ ॥
ଭଲେ କି ଛନ୍ତି ଦାମୋଦର ।
କହ ତୁ କପଟ ନ କର ॥
କପଟ ହୃଦୟ ତାହାର ।
ଚଞ୍ଚଳ ସୁହୃଦ ବେଭାର ॥
ଆମ୍ଭର ଭାବ କି ସୁମରେ ।
ଏ ଭବ ସଂସାର ସାଗରେ ॥
କିବା କରିବୁଁ ଯିବୁ କାହିଁ ।
ତା ତହୁଁ ଆନ ଗତି ନାହିଁ ॥
ଅମୃତ ବଚନ ତାହାର ।
ଶୁଣି ଶ୍ରବଣ ସୁଖକର ॥
ସକାମ ହୋଏ ଆମ୍ଭ ମନ ।
ତା ଭାବ ଛାଡ଼ିବୁଁ କେସନ ॥୨୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର କାମିନୀ ।
ଚିତ୍ତେ ନିର୍ମଳ ଭାବ ଘେନି ॥
ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ।
ଅଭୟ ଚରଣ ଯାହାର ॥
ସେ ହରିସଙ୍ଗେ ଭାବ କଲେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁଁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥
ପରମପଦେ ତାଙ୍କ ଗତି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ॥୨୫
ସେ ହରିଗୁଣ ଶ୍ରୁତିପଥେ ।
ପଶି କାମିନୀଗଣ ଚିତ୍ତେ ॥
ବଳେ କରଇ କାମୋଦୟେ ।
ଯେ ଭାବେ ବସି ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାୟେ ॥
ତା ରୂପ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରେ ଦେଖି ।
କାମିନୀ କେ ନୋହିବେ ସୁଖୀ ॥୨୬
ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀରୂପେ ପାଇ ।
ପାଦେ ସେବନ୍ତି ଗୃହେ ଥାଇ ॥
ତାହାଙ୍କ ତପ କେ ବର୍ଣ୍ଣିବ ।
ଯାହା ଭାବନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ॥୨୭
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ବେଦ ଉଚିତେ ଧର୍ମ ପାଳି ॥
ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଅନୁମତେ ।
ଚତୁରବର୍ଗ ସିଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ ॥
ଷୋଳସହସ୍ର ଶତେ ନାରୀ ।
ଗୃହେ ରମିଲେ ନରହରି ॥
ନାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଷ୍ଟଦେବୀ ।
କମଳା ଅଂଶେ କୃଷ୍ଣ ସେବି ॥
ଏ ଆଦି ସକଳ ଯୁବତୀ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଗୃହେ ପୁତ୍ରବତୀ ॥
ରୁକ୍ମିଣୀ ଆଦି କନ୍ୟା ଯେତେ ।
କନ୍ୟାକେ ଦଶ ଦଶ ସୁତେ ॥୨୮-୩୧
ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଉତ୍ତମ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବୀର ॥
ସୁଯୋଧା ରଥୀ ଅନୁପମ ।
ଶୁଣ ତୁ ପୁତ୍ରଙ୍କର ନାମ ॥୩୨
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଦୀପ୍ତିମାନ ଭାନୁ ।
ଶାମ୍ବ ମଧୁ ଯେ ବୃହଦ୍‌ଭାନୁ ॥
ଚିତ୍ରଭାନୁ ବୃକ ଅରୁଣ ।
ଚିତ୍ରବାହୁ ଯେ ସୁନନ୍ଦନ ॥
ପୁଷ୍କର ବେଦବାହୁ ବେନି ।
ଚଉଦ ଶ୍ରୁତଦେବ ଘେନି ॥
ବିରୂପ କବି ସେ ନ୍ୟଗ୍ରୋଧ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପୁତ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ ॥୩୩,୩୪
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତ ।
ଉତ୍ତମ ରୁକ୍ମିଣୀର ସୁତ ॥

କୃଷ୍ଣର ପ୍ରାୟେକ ଦିଶଇ ।
ରୁକ୍ମୀ ଯେ ରୁକ୍ମିଣୀର ଭାଇ ॥
ତାର ଦୁହିତା ତାକୁ ଦେଲା ।
ତାହାର ଅନିରୁଦ୍ଧ ବଳା ॥୩୫,୩୬
ରୁକ୍ମୀପୁତ୍ର ନାରୀ ଉଦରେ ।
କନ୍ୟାଏ ଥିଲା ତାର ପୁରେ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ପୁତ୍ରେ ତାହା ବରି ।
ବିଭା କରାଇଲେ ମୁରାରି ॥
ବଜ୍ର ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ମୁଷଳ ଅବଶେଷ ସେହୁ* ।
ତାର କୁମର ପ୍ରତିବାହୁ ॥
ସୁବାହୁ ତା ତହୁଁ ଜନମ ।
ତାର କୁମର ଶାନ୍ତସେନ ॥
ତାହାର ଶତସେନ ବଳା ।
ସେଠାରୁ ଯଦୁବଂଶ ଗଲା ॥୩୭,୩୮
ଏ ଯଦୁବଂଶେ ମହୀତଳେ ।
ଯେତେ କୁମର ଉପୁଜିଲେ ॥
ଏ ବଂଶେ ଯେତେକ ସନ୍ତତି ।
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଅପୁତ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି ॥
ଅକାଳେ ନୁହନ୍ତି ବିନାଶ ।
ନାହିଁ ପାପିଷ୍ଟ ଅଳ୍ପାୟୁଷ ॥
ଏ ହରିବଂଶର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥୩୯
ଯେତେ ବାଳକ ଉପୁଜିଲେ ।
କେ ଗଣିପାରେ ତାହା ଭଲେ ॥
ଶୁଣ ତା କହିବି ପ୍ରକଟି ।
ଅଠାଶୀସସ୍ର ତିନି କୋଟି ॥

ଏତେ ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ ।
ଏଣୁ କେ ସଂଖ୍ୟା କରିପାରୁ ॥
ଅୟୁତ ନିୟୁତ ପ୍ରମାଣି ।
କେ ପାରୁ ହରିବଂଶ ଗଣି ॥୪୦-୪୨
ପୂର୍ବେ ଦେବାସୁର ସଂଗ୍ରାମେ ।
ଯେ ଅବା ମଲେ ଯାତୁଧାନେ ॥
ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ବହି ।
ଅଶେଷ ମହୀତଳେ ହୋଇ ॥
ତାହାଙ୍କ ସଂହାରଣ ଅର୍ଥେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ଜନ୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଅବତରି ।
ଭାବେ ଧରଣୀ ଭାରା ହରି ॥
ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଅବତାର ।
ହରିଲେ ଅବନୀର ଭାର ॥
ଦେବେ ସକଳେ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ଯାଦବ ବଂଶେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ଏକ ଉତର ଶତ ବଂଶ ।
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟେ କଲେ ନାଶ ॥୪୩,୪୪
ଯାଦବବଂଶେ ହୋଇ ଜନ୍ମ ।
କହିଲେ କଲେ ଯେତେ କର୍ମ ॥
ଆସନ ଶୟନ ଭୋଜନ ।
ଯଦୁଙ୍କ ତୁଲେ ଭଗବାନ ॥୪୫,୪୬
ସକଳ ତୀର୍ଥ ଯଦୁକୁଳ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଆଦିମୂଳ ॥
ପାଦ ଉଦକ ଗଙ୍ଗାନୀର ।
କମଳା ସେବେ ନିରନ୍ତର ॥
ଯେ ନାମ ସର୍ବଲୋକ ଘୋଷେ ।
ଶ୍ରବଣେ ଅମଙ୍ଗଳ ନାଶେ ॥

ମନୁଷ୍ୟଭାବେ କର୍ମ କରି ।
ଅନ୍ତେ ସକଳ ଦେହେ ଭରି ॥
ଯାହାର କାଳଚକ୍ର ହସ୍ତେ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ତା ଜଗତେ ॥୪୭
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଅବତରି ।
ଭୁଜେ ଧରଣୀ ଭାରା ହରି ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଯେତେ ଜନ୍ମ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଭ୍ରମ ॥
ଶ୍ରୀମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଗୋପନାରୀ ।
କାମ ଅନଳକୁ ନିବାରି ॥
ସେ ହରି କଲେ କର୍ମ ଯେତେ ।
ସଂକ୍ଷେପେ କହିଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥୪୮
ଏ କଥା କର୍ଣ୍ଣେ ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦେ ହୃଦରେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ କୃଷ୍ଣ ଗୁଣ ଗାଇ ॥
ଅମୃତ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସଂସାରୁ ତର ପ୍ରାଣୀ ॥୪୯,୫୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନ ହିତେ ଭାଗବତ ॥
ଦଶମେ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ।
ଯାହା ନ ଜାଣେ ସୁର ବ୍ରହ୍ମା ॥
ସେ ହରି ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ବହି ।
ଗୀତେ ପାରିଲି ଯାହା କହି ॥
ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ।
ଫିଟେ ଅନ୍ଧାର ଭବବନ୍ଧ ॥
ମୁଁ ଛାର ହୀନ ମୂଢ଼ମତି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ହେଉ ମତି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣମହିମାବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷଣ୍ଣବତିତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଦଶମସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

॥ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାର୍ପଣମସ୍ତୁ ॥

□□

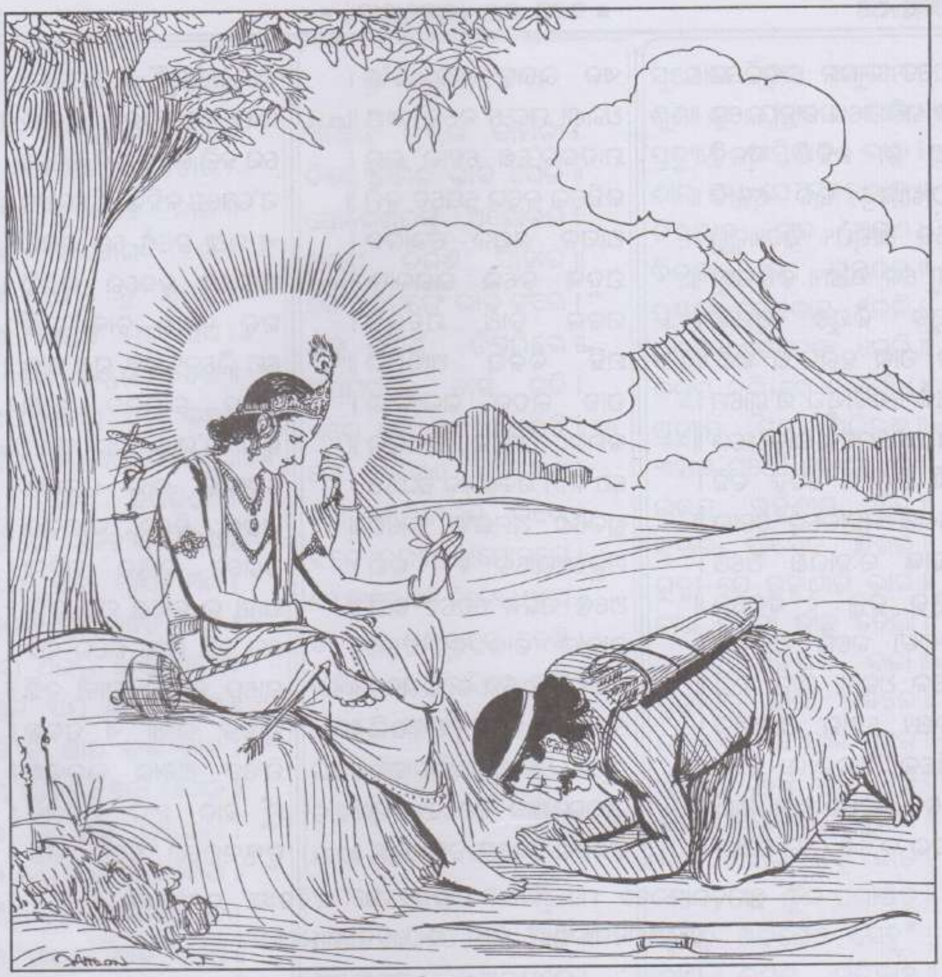

[ସ୍ୱଧାମଗମନ ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଜାରାଶବର]

ଶରୀରୁ ଶ୍ରମଝାଳ ଗଳେ । କୃଷ୍ଣ ବସିଲେ ତରୁମୂଳେ ॥
ବାମଚରଣ ଟେକି ଧୀରେ । ଦକ୍ଷିଣ ଜାନୁର ଉପରେ ॥
ପଦ୍ମ ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ । ସେ ପାଦ ଅତି ଶୋଭା ପାଏ ॥
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ । ଜାରାଶବର ଉପଗତ ॥

××× ××× ××× ×××

ଲତା ଗହନ ବୃକ୍ଷମୂଳେ । ଦେଖିଲା ଚରଣ ନିରୋଳେ ॥
ମୃଗର କର୍ଣ୍ଣପ୍ରାୟ ମଣି । ବାଣ ବିନ୍ଧିଲା ଗୁଣ ଟାଣି ॥
ବିନ୍ଧି ଧାଇଁଲା ଅତି ଖରେ । ଦେଖିଲା ଲତାର ଭିତରେ ॥
କୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ଜିଣି ତେଜ । ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ବ୍ୟାଧ ମନେ । ଧନୁ ପକାଇ ତତକ୍ଷଣେ ॥
କାତରେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି । କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ॥
ଉଠି କପାଳେ ମାରେ କର । ବୋଲଇ ମୁହିଁ ଦୁରାଗ୍ରର ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ

[ମୁକ୍ତି*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଭିଶାପ ଫଳେ । ଜାତ ଯେ ହୋଇଲା ମୁଷଳେ ॥
ଯହୁଁ ଯାଦବ ବଂଶକ୍ଷୟ । ବର୍ଣ୍ଣନ ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ॥

ନମଇଁ ନୃସିଂହ ଚରଣ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ଲୀଳା ବିଧୃତ କଳେବର ।
ଦେବ ମାନବେ ଅଗୋଚର ॥
ମାୟା ସଂସାର ଯାର ଲୀଳା ।
ଯା ନାମ ଭବଜଳେ ଭେଳା ॥
କରୁଣା କଟାକ୍ଷ ପ୍ରକାଶେ ।
ଭକତ ଜନ ଦୁଃଖ ନାଶେ ॥
ତା ପାଦେ ଶରଣ ମୋହର ।
ଏଣେ ତରିବି ଭବ ଘୋର ॥
ସେ ହରି ଚରିତ ପ୍ରକାଶ ।
ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ଏକାଦଶ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଧର୍ମ କଥା ।
ହେଲେ ଖଣ୍ଡଇ ଭବ ବ୍ୟଥା ॥
ନାରଦ ବସୁଦେବ ବାଣୀ ।
ନିମି ରାଜନେ ନବ ମୁନି ॥
ଉଦ୍ଧବ ନିସ୍ତାରଣ ବାଣୀ ।
ଯାହା କହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଏ କଥା ପ୍ରାକୃତେ ପ୍ରକାଶ ।
ଆରମ୍ଭେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ବ୍ୟାସନନ୍ଦନ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ନିର୍ମଳ ଭାଗବତ ବାଣୀ ॥

ସାଧୁ ସଙ୍ଗମେ ଗଙ୍ଗାତୀରେ ।
ଶୁକ ଚରଣ ଧରି କରେ ॥
ଆନନ୍ଦେ କରି ଅଶ୍ରୁପାତ ।
ବୋଇଲେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ନମେ ତୋ ପୟରେ ।
ମୋତେ ଉଦ୍ଧର ଏ ସଂସାରେ ॥
କହ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୁଣମାନ ।
ପୁଣି କି କଲେ ଭଗବାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଦେବଙ୍କ ବ୍ୟାକୁଳେ ମୁରାରି ।
ଅବନୀ ତଳେ ଅବତରି ॥
ଅଂଶେ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଧରି ।
ଯାଦବ ତୁଲେ ରାମହରି ॥
ଦୁଷ୍ଟ ଦନୁଜଗଣ ମାରି ।
ଅବନୀ ଭାରା ହେଲେ ହରି ॥ ୧
କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ମାୟା କନ୍ଦଳେ ଭେଦ କରି ॥
କପଟ ପଶା ବନବାସ ।
ଆକର୍ଷି ଦ୍ରୌପଦୀର କେଶ ॥
ଭୀମକୁ ବିଷଲଡୁ ଦେଇ ।
ଜତୁର ଘରେ ଅଗ୍ନି ଦାହି ॥

ଏ ଆଦି ଯେତେ କଷ୍ଟମାନ ।
ପାଣ୍ଡବେ ଦେଲା ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ॥
ସେ ଅପମାନେ କ୍ରୋଧ ବହି ।
ସଙ୍ଗତେ ଘେନି ପାଞ୍ଚଭାଇ ॥
ନିମିତ୍ତ କରି ତାଙ୍କୁ ହରି ।
ଅନେକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ମାରି ॥
ଭାରା ନିବାରି ଭଗବାନ ।
ଅନ୍ତେ ଚଳିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥ ୨
ଯାଦବେ କୃଷ୍ଣ ଭୁଜବଳେ ।
ଅଜେୟ ଏ ମହୀମଣ୍ଡଳେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ଘେନି କରି ।
ଦୁଷ୍ଟରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ହରି ॥
ମନରେ କରନ୍ତି ବିଗ୍ରହ ।
ଯାବତ ଛନ୍ତି ଯଦୁବୀର ॥
ତାବତ ପୃଥିବୀର ଭାର ।
ଉଶ୍ୱାସ କାହିଁ ଅଛି ଆର ॥ ୩
ଦେବତା ଆଦି ନାଗ ନର ।
ଏଣେ ଏ ନୁହନ୍ତି ସଂହାର ॥
ମୋର ବିଭବ ମୋର ହସ୍ତେ ।
ନାଶିବା ନୁହଇ ଉଚିତେ ॥
କଳି ଭିଆଇ ନିଜ ବଂଶେ ।
ସଂହାରି ବିଶ୍ରାମିବି ଶେଷେ ॥

* ଭାଗବତର ନବମ ଲକ୍ଷଣ ।

ବନୁଁ ଅନଳ ଜାତ ହୋଇ ।
ଯେହ୍ନେ ଲିଭଇ ବନ ଦହି ॥ ୪
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହି ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ନିମିତ୍ତ ବିପ୍ରଶାପ କରି ।
କନ୍ଦଳେ ନିଜ ବଂଶ ମାରି ॥ ୫
ଲାବଣ୍ୟରୂପେ ଜନ ମୋହି ।
ପ୍ରାଣୀ ନୟନେ ସୁଖ ଦେଇ ॥
ସେ ରୂପ କରି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ହରିଲେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମନ ॥
କୃଷ୍ଣ କୋମଳ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ।
ଯେ କର୍ଣ୍ଣପଥେ ଥିଲେ ଶୁଣି ॥
ତେଣେ ତାହାଙ୍କ ମନ ହରି ।
ଅନ୍ତର ହୋଇଲେ ମୁରାରି ॥
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଚିହ୍ନ ।
ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଥର ଗମନ ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମେ ଦେଇ ମନ ।
ଯେ ଅବା ଦେଖିଥିଲେ ଜନ ॥
ତେଣେ ତାହାଙ୍କ ମନ ହରି ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କରି ॥
କୃଷ୍ଣର ଯଶ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ସଂସାରେ ଶୁଣି ଗୁଣି ଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ହୋଇବେ ଭବୁଁ ପାର ।
ଏମନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ॥
ସେ ରୂପ କଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ହରି ଚଳିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥୬,୭
ଶୁକ ଚରଣତଳେ ପଡ଼ି ।
କହେ ପରୀକ୍ଷ କର ଯୋଡ଼ି ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଅଖଣ୍ଡ ଯଦୁବଂଶ କୋପେ ।
କିମ୍ବା ହରିଲେ ବ୍ରହ୍ମଶାପେ ॥
ଯେ ଯଦୁବଂଶ ମହୀତଳେ ।
କ୍ଷୟ ନୁହନ୍ତି ରିପୁବଳେ ॥
ଯାହାର ସ୍ନେହ ଅନୁବନ୍ଧେ ।
ଈଶ୍ୱର ଖେଳଇ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯାଦବେ ବିପ୍ର ଗୁରୁ ପାଦେ ।
ସେବନ୍ତି ବେଦବିଧି ବାଦେ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଶାପ ନରହରି ।
ହେଲେ ପାରଇ ଆନ କରି ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ନିଜ ପୁରୀ ।
ମାୟାର ବଳେ ଯେତେ କରି ॥
କିମ୍ବା ଗୋବିନ୍ଦ ସଂହାରିଲେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ବିଜେ କଲେ ॥
ଯାଦବେ ଏକଆତ୍ମା ହୋଇ ।
କିମ୍ବା କନ୍ଦଳ କଲେ ସେହି ॥
କି ଶାପ କି ଅବା କାରଣ ।
ଏ ସର୍ବ ମୋହର ପ୍ରଶନ ॥
ଭୋ ମୁନି କହ ତୋଷମନେ ।
ଏମନ୍ତ ରାଜାର ବଚନେ ॥୮,୯
ବୋଲନ୍ତି ବ୍ୟାସମୁନି ସୁତ ।
ଶୁଣ ହୋ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଜନମୋହନ ମାୟାଧର ।
ପ୍ରକାଶି ନର କଳେବର ॥
ନାନା ବିଚିତ୍ର କର୍ମ କରି ।
କନ୍ଦଳେ ନିଜ ବଂଶ ମାରି ॥
କାହାର ସାଧ୍ୟ ଏ ବେଭାର ।
ଶୁଣ ସୁମନେ ନୃପବର ॥୧୦
କଳି କଳୁଷ ନିବାରଣ ।
ସଂସାରେ ସ୍ଥାପି ଯଶଗୁଣ ॥
ଏବେ ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଯେତେ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଯାଦବ ବଂଶ ନାଶ ଅର୍ଥେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମରିଲେ ଚିତ୍ତେ ॥
ବିପ୍ରେ ଯେ ଥିଲେ ନିଜ ଦେଶେ ।
ବାହାର କୃଷ୍ଣ ମାୟାବଶେ ॥
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଆଗ କରି ।
ଅସିତ କଣ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ବଶିଷ୍ଠ ନାରଦ ବିଶେଷି ।
ଭୃଗୁ ଅଙ୍ଗିରା ଅତ୍ରି ଋଷି ॥
ଦୁର୍ବାସା କଶ୍ୟପଙ୍କୁ ଘେନି ।
ଶ୍ରୀବାମଦେବ ବ୍ରହ୍ମମୁନି ॥
ସର୍ବେ ଚାଲନ୍ତି ବନପଥେ ।
ମିଳିଲେ ପିଣ୍ଡାରକ ତୀର୍ଥେ ॥୧୧,୧୨
ଏଣେ ଯେ କୃଷ୍ଣର କୁମରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସମୁଦ୍ରର ତୀରେ ॥
ସକଳେ ଏକସ୍ଥାନେ ମିଳି ।
ରଙ୍ଗେ କରନ୍ତି ନାନାକେଳି ॥
ଶାମ୍ବକୁ ନାରୀବେଶ କରି ।
ଉଦରେ ଲୌହପାତ୍ର ଭରି ॥
ଚାଲଇ ଚରଣ ମନ୍ଥରେ ।
ଶ୍ରମେ ଘର୍ମିତ କଳେବରେ ॥
ମୁନିଙ୍କି ଦେଖି ଲଜ୍ଜା ପାଇ ।
ଅନ୍ତରେ ଅଧୋମୁଖ ହୋଇ ॥
ରହିଲା ଲତା ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ।
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର କୁମରେ ॥
ମୁନି ସମୀପେ ଧୀରେ ଯାଇ ।
କର ଅଞ୍ଜଳି ଶିରେ ଦେଇ ॥
କୋମଳ ମଧୁର ବଚନେ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ବିପ୍ରଜନେ ॥
ଯାଦବ କୁଳବଧୂ ଏହି ।
ଅନେକ ଦିନୁ ଗର୍ଭ ବହି ॥
ପ୍ରସବ ନୋହେ କି କାରଣେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲୁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣେ ॥
ଚାଲି ନ ପାରେ ଶ୍ରମଭାଗେ ।
ଲାଜେ ନ କହେ ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ॥
ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଜ୍ଞ ମୁନି ସର୍ବ ।
ଏହାର ଗର୍ଭେ କି ହୋଇବ ॥
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା କିବା ଜାତ ।
ମାୟା ନ କରି କହ ସତ ॥୧୩-୧୪
ଶୁଣି ସେ କପଟ ବଚନ ।
କୋପେ ବୋଲନ୍ତି ମୁନିଜନ ॥
ଏ ନାରୀ ଗର୍ଭବାସ ବାଣୀ ।
ଆମ୍ଭେ ଜାଣିଲୁଁ ପରିମାଣି ॥
ଏହାର ଗର୍ଭେ ହେବ ବାଳ ।
ନିଷ୍ଠୁର ଲୌହର ମୁଷଳ ॥
ଆଜ ଏ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବିବ ।
ତୁମ୍ଭର ବଂଶ ବିନାଶିବ ॥

କୁଳ ସମୂଳେ କରି ନାଶ ।
ଭୂମିରେ ଯେତେ ଯଦୁବଂଶ ॥୧୬
ଏମନ୍ତ କହି ଗଲେ ମୁନି ।
କୃଷ୍ଣକୁମରେ ତାହା ଶୁଣି ॥
ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା ଯେହ୍ନେ ମୁଣ୍ଡେ ।
ଶାମ୍ବକୁ ଘେନି ରାଜଦାଣ୍ଡେ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଲୌହପାତ୍ର ଫେଇ ।
ପେଟ ଖୋଜନ୍ତି ହସ୍ତ ଦେଇ ॥
ପିଙ୍ଗଳ କର୍କଶ ପିଚ୍ଛିଳ ।
ଦେଖିଲେ ଲୌହର ମୁଷଳ ॥
ଗର୍ଭୁଁ ପଡ଼ିଲା ବଜ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଦେଖି କମ୍ପନ୍ତି ମହାଭୟେ ॥
ଲୌହମୁଷଳ ତେଜଭରେ ।
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜିଲେ ବେନି କରେ ॥
ବୋଲନ୍ତି କଲୁଁ ମନ୍ଦକର୍ମ ।
କିବା ବୋଲିବେ କୃଷ୍ଣ ରାମ ॥୧୭, ୧୮
ଏମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ସୁତେ ।
ଲୌହମୁଷଳ ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ଉଗ୍ରସେନର ସଭାତଳେ ।
ମିଳିଲେ ହୃଦୟ ବିକଳେ ॥
ଲୌହମୁଷଳ ତଳେ ଥୋଇ ।
କହନ୍ତି ସଭାମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ କ୍ରୀଡ଼ା କଉତୁକେ ।
ଖେଳନ୍ତେ ତୀର୍ଥ ପିଣ୍ଡାରକେ ॥
ଶାମ୍ବକୁ ନାରୀବେଶ କରି ।
ଉଦରେ ଲୌହପାତ୍ର ଭରି ॥
ମୁନିଙ୍କି ପଗ୍ରରିଲୁଁ ଭାବେ ।
ଏ ଗର୍ଭ ପ୍ରସବ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
ଶୁଣି କୋପିଲେ ମୁନିଜନେ ।
ବନ ଗହନ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ବୋଇଲେ ଗର୍ଭେ ଅଛି ବାଳ ।
ନିଷ୍ଠୁର ଲୌହର ମୁଷଳ ॥
ଭୂମିରେ ଯଦୁବଂଶ ଯେତେ ।
ଏ ଲୌହେ ମରିବେ ସମସ୍ତେ ॥

ନାଶ କରିବ ଯଦୁକୁଳ ।
ଏ ଜାତ ଲୌହର ମୁଷଳ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଗର୍ଭ ଫେଇ ଦେଖି ।
ଭୟେ ବୁଜିଲୁଁ ବେନି ଆଖି ॥
ଏମନ୍ତ କହି ସଭାମଧ୍ୟେ ।
କୁମରେ ବସିଲେ ବିଷାଦେ ॥୧୯
ଶୁଣି ସକଳ ପୁରଜନେ ।
କହନ୍ତି ଦୁଃଖିତ ବଚନେ ॥
ନିଷ୍ଠୁର ବ୍ରହ୍ମ କୋପାନଳ ।
ଦହିବ ନିଶ୍ଚେ ଯଦୁକୁଳ ॥
ଅନ୍ୟଥା କେ ତାହା କରିବ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣଙ୍କର ବାସୁଦେବ ॥
ଭୟେ ତରସ୍ତ ସର୍ବଜନ ।
ବଦନୁ ନ ସ୍ଫୁରେ ବଚନ ॥
ତା ଦେଖି ରାଜା ଉଗ୍ରସେନ ।
ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ॥୨୦
ଏ ଲୌହ ଗିରିଶିଖେ ନେଇ ।
ଘଷ ସମୁଦ୍ରଜଳ ଦେଇ ॥
ନିଃଶେଷ କରି ଲୌହ ଘଷ ।
ଯେମନ୍ତେ ନ ରହଇ ଶେଷ ॥
ତକ୍ଷଣେ ରାଜା ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ମୁଷଳ ଘେନି ବେଗେ ଯାଇ ॥
ପର୍ବତେ ସମୁଦ୍ରର ଜଳେ ।
ଲୌହ ଘଷନ୍ତି ଭୁଜବଳେ ॥
ଘଷନ୍ତେ ଲୌହଚୂର୍ଣ୍ଣ ଶିଳେ ।
ପଡ଼ଇ ସମୁଦ୍ରର ଜଳେ ॥
ଅନେକ ଦିନ ଘଷି ରୋଷେ ।
ଅଳପ ରହେ ଅବଶେଷେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଳି ଛିଡ଼େ ଘରଷଣେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ନିଃଶେଷ କରଣେ ॥
ନ ପାରି ପକାଇଲେ ଜଳେ ।
ଘୋର ଗଭୀର ମୀନମେଳେ ॥୨୧
ଲୌହ ପଡ଼ନ୍ତେ ଘୋର ପାଣି ।
ଆହାର ପ୍ରାୟ ତାହା ମଣି ॥

ମୀନ ଗିଳିଲା ଅତି ବେଗେ ।
ସେ ମୀନ ମତ୍ସ୍ୟଗଣ ସଙ୍ଗେ ॥
ଚରନ୍ତେ ସମୁଦ୍ରର ଜଳେ ।
ଜାଲେ ପଡ଼ିଲା ରାତ୍ରକାଳେ ॥
ଧୀବର ମୀନ ନେଇ ଏକା ।
ଜାରାଶବରେ ଦେଲା ଦେଖା ॥
ମୀନ କାଟନ୍ତେ ତାର ଘରେ ।
ଲୌହ ଦେଖିଲା ତା ଉଦରେ ॥
କର୍କଶ ପିଙ୍ଗଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଯେହ୍ନେ ଜଳଇ ମାରତଣ୍ଡ ॥
ଦେଖି ଶବର ତୋଷ ହୋଇ ।
ନାରାଚ କଲା ତାହା ନେଇ ॥
ବାଣର ମୁନେ ତୀକ୍ଷ୍ଣଫଳ ।
ତେଜେ କି ଗଞ୍ଜଇ ଅନଳ ॥
ଲୌହର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ି ଜଳେ ।
ଭାସିଲା ସମୁଦ୍ର ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ତୀରେ ଲାଗନ୍ତେ ଲୌହଚୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଜନ୍ମିଲା ଏରକାର ବନ ॥
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ତ୍ରିଶିର ସେ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଯେଣେ ଯାଦବେ ନାଶଯିବେ ॥୨୨, ୨୩
ଯେ କାଳରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ଜାଣଇ ସକଳ ବିଧାନ ॥
ବଳେ ସକଳ କରିପାରେ ।
ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମଶାପେ ଡରେ ॥
କୁଳବିନାଶ ହେତୁ କରି ।
ଅବନୀଭାରା ହେଲେ ହରି ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଅବଧାନ ।
ନିର୍ଲେପ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥୨୪
ଶ୍ରୀଏକାଦଶ ଭାଗବତ ।
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଜାହ୍ନବୀ ତୀରେ ରାଜା ଆଗେ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଭାଗେ ॥
ପୁରାଣ ଭାଗବତ ବାଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ବିପ୍ରଶାପକଥନଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱିତୀୟେ ନିମି ନବରଷି । ସଂବାଦେ ନାରଦ ମହର୍ଷି ॥
ଶ୍ରୀ ଭାଗବତ ଧର୍ମବାଣୀ । ବସୁଦେବଙ୍କ ଆଗେ ଭଣି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ମନସିରେ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଭୁଜଦଣ୍ଡ ବଳେ ।
ଯାଦବେ ଥାନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଯହିଁ ନାରଦ ଥାନ୍ତି ନିତି ।
କୃଷ୍ଣଭକତି ହୃଦେ ଚିନ୍ତି ॥ ୧
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରି ।
କେ କୃଷ୍ଣଭାବ ପରିହରି ॥
ବାସବ ଆଦି ଦେବଗଣ ।
ଯାକୁ ସେବନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ଯାର ପାଦେ ।
ସେବନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥ ୨
ନାରଦମୁନି ଏକଦିନେ ।
ଗଲେ ବସୁଦେବ ଭୁବନେ ॥
ନାରଦ ଆଗମନ ଭାବ ।
ଦେଖି ଜାଣିଲେ ବସୁଦେବ ॥
ପବିତ୍ର ଜଳେ ପାଦ ଧୋଇ ।
ଆସନେ ବସାଇଲେ ନେଇ ॥
ଚରଣେ କରି ନମସ୍କାର ।
ଭାବେ ବୋଇଲେ ଯଦୁବୀର ॥ ୩

ବସୁଦେବ ଉବାଚ

ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଆଜ ମୋର ।
ଦେଖିଲି ଚରଣ ତୁମ୍ଭର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଲୋକ ପରିତ୍ରାଣେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ପିତାମାତାଙ୍କ ଆଗମନ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ କଲ୍ୟାଣ ଯେସନ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତଜନ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ ହୋଏ ଚର୍ମ ଆଖି ॥ ୪

ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଦେବଙ୍କ ଚରିତ ।
ସାଧଇ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଅର୍ଥ ॥
ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ସାଧୁ ଯେତେ ।
କେବଳ ପ୍ରାଣୀ ସୁଖ ଅର୍ଥେ ॥
ସାଧବେ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ଥାନ୍ତି ।
ଏଣୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହିତ ଚିନ୍ତି ॥
ଦେବଙ୍କ ଚରିତ ପ୍ରମାଦ ।
କରଇ ହରଷ ବିଷାଦ ॥ ୫
ମନୁଷ୍ୟେ ସୁଖଭୋଗ ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ଅବା ଦେବଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ॥
ଦେବେ ତାହାଙ୍କ ଉପକାରେ ।
ଭଜନ୍ତି ଭକ୍ତି ଅନୁସାରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦେବେ ଛାୟାବତ ।
ବସନ୍ତି କର୍ମର ଆୟତ୍ତ ॥
ତେଣୁ ସେ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ତୋଷୁଥାନ୍ତି ବରେ ॥
ସେ କର୍ମଫଳ ଅନୁମତେ ।
ପ୍ରାଣୀ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ବେନି ମତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଜଗତେ ନାହିଁ ଆତ୍ମ ପର ॥
ଦୟା କରନ୍ତି ଦୀନଲୋକେ ।
ଦିନ ହରନ୍ତି ଦୁଃଖସୁଖେ ॥ ୬
ଆଜ ମୁଁ ଦେଖି ତୁମ୍ଭ ପାଦ ।
ଲଭିଲି ସକଳ ସମ୍ପଦ ॥
ତଥାପି ବୈଷ୍ଣବର ଧର୍ମ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରସନ୍ନେ ଯେତେ କର୍ମ ॥
ତାହା ଶୁଣିତେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ।
ପୁଚ୍ଛଇ କହ ଧର୍ମଦୀକ୍ଷା ॥
ଯେ ଧର୍ମ କଥନ ଶ୍ରବଣ ।
ସକଳ ଭୟ ନିବାରଣ ॥ ୭
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ତପ ଯୋଗବଳେ ।
ସେବିଲି ବିଷ୍ଣୁ ପାଦମୂଳେ ॥

ବିଷ୍ଣୁ ଯାଚିଲେ ମୋତେ ବର ।
ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟ ବଳୀୟାର ॥
ମୋକ୍ଷ ନ ମାଗି ପୁତ୍ର କାମେ ।
ପଡ଼ିଲି ମାୟା ମୋହ ଭ୍ରମେ ॥
ଏବେ ଉପାୟ ତୁମ୍ଭେ କର ।
ଯେମନ୍ତେ ତୁଟେ ଭ୍ରମ ମୋର ॥ ୮,୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏରୂପେ ବସୁଦେବ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦେ ଦେବମୁନି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଯଦୁବୀର ।
ଧନ୍ୟ ବଚନ ଏ ତୋହର ॥
ତୋ ଚିତ୍ତ ଭାଗବତଧର୍ମେ ।
କଳ୍ପିଲା ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟକର୍ମେ ॥
ଶୁଣ ସେ ଧର୍ମର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣ ସୀମା ॥ ୧୦,୧୧
ଯେବେ ଶ୍ରବଣେ ଏହା ଶୁଣି ।
ମନ ବଚନେ ପରିମାଣି ॥
ଯଦ୍ୟପି ଦେବ-ବିଶ୍ୱ-ଦ୍ରୋହୀ ।
ଅନ୍ୟ ପତିତ ଯେବେ ହୋଇ ॥
ସେ ଧର୍ମେ ଯେବେ ମନ ପଶେ ।
ସର୍ବ କଳୁଷ ବେଗେ ନାଶେ ॥ ୧୨
ଧନ୍ୟ ଯାଦବ ତୋ ଜୀବନ ।
କୃଷ୍ଣେ ମୋ ନିବେଶିଲୁ ମନ ॥
କୃଷ୍ଣର ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଅଶେଷ ଦୁରିତ ଦହନ ॥ ୧୩
କହିବା ଶୁଣ ସାବଧାନ ।
ଯେ ଇତିହାସ ପୁରାତନ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ବିଦେହମଣ୍ଡଳେ ।
ନିମି ରାଜାର ଯଜ୍ଞକାଳେ ॥
ଦିବ୍ୟ ପୁରୁଷ ନବରଷି ।
ମିଳିଲେ ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଆସି ॥

ସେ ନବରଷି ମହାଜନ ।
ଶୁଣ ହେ ତାହାଙ୍କ ବିଧାନ ॥ ୧୪
ବ୍ରହ୍ମାର ଶରୀରୁ ସମ୍ଭବ ।
ଯେ ମନୁ ନାମ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ॥
ତାର ତନୁଜ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ।
ସୁଗୁଣ ସାଧୁ ଶୁଚିବନ୍ତ ॥
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ସୁତ ଯେହି ।
ଆଗ୍ନୀଧ୍ର ବୋଲି ନାମ ହୋଇ ॥
ନାଭି ତାହାର ତହୁଁ ଜାତ ।
ସୁନ୍ଦର ସର୍ବଗୁଣ ଯୁକ୍ତ ॥
ଋଷଭ ତାହାର କୁମର ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁଅଂଶେ ଅବତାର ॥
ତାର ମହିମା ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଅନ୍ତ କେ କରୁ ତ୍ରିଜଗତେ ॥
କହିବା ଶୁଣ ହୋ ତାହାର ।
ହୋଇଲେ ଶତେକ କୁମର ॥
ସକଳେ ବେଦବିଦ୍ୟା ସାର ।
ପବିତ୍ରମୟ କଳେବର ॥ ୧୫, ୧୬
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସୁତ ।
ଭରତ ନାମରେ ବିଦିତ ॥
ଭରତ ଥାଇ ପୁଣ୍ୟକର୍ମେ ।
ଭାରତ ଭୂମି ଯାର ନାମେ ॥ ୧୭
ଭୁବନେ ରାଜଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜି ।
ବନେ ପଶିଲା ରାଜ୍ୟ ତେଜି ॥
ତପେ ତୋଷିଲା ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଜାତିସ୍ମର[୧] ସେ ଜନ୍ମୁଁ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ତିନି ଜନ୍ମ ଅନ୍ତେ ।
ପଶିଲା ବିଷ୍ଣୁପାଦଗତେ ॥
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ନାଶ ଗଲା ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁଁ ନିସ୍ତରିଲା ॥ ୧୮
ଆବର ଊନଶତ ଭାଇ ।
ତାଙ୍କ ମହିମା ଶୁଣ ତୁହି ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ନବସୁତ ।
ସାଧୁ ସୁଗୁଣ ବଳବନ୍ତ ॥
ହୋଇଲେ ନବଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିଲେ ଜନପ୍ରଜା ॥
ଏକ ଅଧିକେ ଅଶୀ ସୁତେ ।
ବେଦ ଅଭ୍ୟାସି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
କର୍ମେ ଆରାଧି ନାରାୟଣ ।
ଜଗତେ ହୋଇଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥ ୧୯
ଶେଷ ଯେ ନବସୁତ ଥିଲେ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସିଲେ ॥
ସେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଜଟା ବିଭୂତି ଦିଗମ୍ବର ॥
ମିତ୍ର ଅରି ପକ୍ଷ ସମ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାହାଙ୍କର ନାମ ॥
ସେ କବି ହରି ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ।
ଏ ତିନି ଜ୍ଞାନେ ଧ୍ୟାନେ ଦକ୍ଷ ॥
ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଯେ ପିପ୍ପଳାୟନ ।
ଷଷ୍ଠରେ ଆବିର୍ହୋତ୍ର ନାମ ॥
ଦ୍ରୁମିଳ ଚମସ ଏ ଦୁଇ ।
କରଭାଜନ ନବ ହୋଇ ॥ ୨୦, ୨୧
ଏମନ୍ତେ ନବ ସହୋଦରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ମନ କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
କପଟ ତେଜି ଏକସ୍ନେହେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବଜୀବ ଦେହେ ।
ଏକା ଗୋବିନ୍ଦ ଆନ ନୋହେ ॥ ୨୨
ପରମଆତ୍ମା ଭାବେ ମଜ୍ଜି ।
ଏକା ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ଭଜି ॥
ସେ ଅବ୍ୟାହତ ଇଷ୍ଟଗତି[୨] ।
ଏମନ୍ତେ ନବବିପ୍ର ଥାନ୍ତି ॥
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ସୁରମେଳେ ।
ଯକ୍ଷ କିନ୍ନର ରସାତଳେ ॥
ଶିବ ସୁରଭି ପୁରେ[୩] ଯାନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମାର ଭୁବନେ ମିଳନ୍ତି ॥
ଏ ଆଦି ନାନା ଦେଶ ପୁରେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ନବ ସହୋଦରେ ॥ ୨୩
ସେ ନବମୁନି ଏକଦିନେ ।
ମିଳିଲେ ନିମି ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଯଜ୍ଞସ୍ଥାନେ ଦେଖି ।
ଜନକ* ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦେଖିଲା ଦିବ୍ୟ ତେଜୋମୟେ ।
ରବି ଶଶାଙ୍କ ସରି ନୋହେ ॥
ଅଗ୍ନି ଯେ କୁଣ୍ଡମଧ୍ୟେ ଥିଲେ ।
ବିପ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ଉଠିଲେ ॥ ୨୪, ୨୫
ଜାଣିଲା ବିଦେହ ରାଜନ ।
ଏ ସର୍ବେ କୃଷ୍ଣପରାୟଣ ॥
ଆନନ୍ଦମନେ ନୃପବର ।
ପୂଜିଲା ମୁନିଙ୍କ ପୟର ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ତାଙ୍କ ପାଦେ ।
ଆସନେ ବସାଇ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୨୬
ଦେଖଇ ରୂପ ତାହାଙ୍କର ।
ଯେସନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
କରଯୁଗଳ ଶିରେ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ॥ ୨୭

ବିଦେହ ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭ ଚରଣଯୁଗ ଦେଖି ।
ନିର୍ମଳ କଲି ଚର୍ମ ଆଖି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ନବ ବିପ୍ରବର ।
ନିଶ୍ଚୟେ କୃଷ୍ଣ ଅନୁଚର ॥
ସଂସାରେ ତୁମ୍ଭର ଭ୍ରମଣ ।
ଅଶେଷ ଲୋକ ପରିତ୍ରାଣ ॥ ୨୮
ଏ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ କଳେବର ।
ଦୁର୍ଲଭ କ୍ଷଣିକ ଭଙ୍ଗୁର ॥
ତଥାପି ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ।
ଯେ ଭଜେ ଗୋବିନ୍ଦ ପୟରେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତରନ୍ତି ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥ ୨୯
କ୍ଷଣେ ନିମିଷେ ଲବେ ଲେଶେ ।
ଯେ ବସେ ସାଧୁଜନ ପାଶେ ॥

୧. ଜାତିସ୍ମର—ଯାହାର ପୂର୍ବଜନ୍ମ କଥା ମନେ ଥାଏ । ୨. ଅବ୍ୟାହତ ଇଷ୍ଟଗତି—ଯେ ଅବାଧରେ ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ତେଣେ ଯାଇ ପାରନ୍ତି । ୩. ଶିବ ସୁରଭି ପୁର—ଶିବଙ୍କ ପୁର ଏବଂ ଗୋରୁମାନଙ୍କ ପୁର ।

* 'ଜନକ' ନାମ ବିଦେହରାଜ ନିମିଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି ।

ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ କୃଷ୍ଣଭାବ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ନିଧିଲାଭ ॥୩୦
ସେ ଲାଭ ତୁମ୍ଭର ବଚନ ।
ମୁଁ ଯେବେ ଶୁଣିତେ ଭାଜନ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଆଚରିଲେ ପ୍ରାଣୀ ।
ନିଶ୍ଚେ ଲଭନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ ହରି ଯେଣେ ବଶ ହୋଇ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଆତ୍ମଦାନ ଦେଇ ॥
ସେ ଧର୍ମ କହ ମୁନି ମୋତେ ।
ଏ ମାୟା ନ ଲାଗେ ଯେମନ୍ତେ ॥୩୧

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ନିମି ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ନବ ମହାମୁନି ॥
ଶୁଣ ହେ ରାଜା ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଯାହା କହିଲେ ଭାଗବତେ ॥୩୨

କବି ଉବାଚ

କବି ବୋଲନ୍ତି ରାୟେ ଶୁଣ ।
ଯେ ଭାଗବତ ଧର୍ମ ଗୁଣ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ହରିପାଦେ ।
ଯାହାର ଚିତ୍ତ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଭଜଇ ଜାଣି ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
ସେ ହରି କରେ ତାରେ ଦୟା ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ମଙ୍ଗଳ କୁଶଳ କଲ୍ୟାଣ ॥
ଅଶେଷ ଭୟ ନାଶ କରେ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ କୃଷ୍ଣନାମ ଧରେ ॥
ଦେହ ସମ୍ପଦ ଦାରା ସୁତ ।
ଏଣେ ମୋହିତ ଯାର ଚିତ୍ତ ॥
କାମ ସଙ୍କଳ୍ପ ଦିନେ ଦିନେ ।
ବଢ଼ଇ ବିଷୟ ଚିନ୍ତନେ ॥
ମାୟାରେ ମନ ଅଗୋଚରେ ।
ଭ୍ରମଇ ଅଶେଷ ପ୍ରକାରେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ନିବାରଣ ॥୩୩
ହରି ଚରଣ ଲାଭ ଅର୍ଥେ ।
ନାନା ଉପାୟ ଶାସ୍ତ୍ରଗତେ ॥
ଯାହା କହିଲେ ଚକ୍ରଧର ।
ସେ ଭାଗବତଧର୍ମ ସାର ॥
ଭାବେ ଅଭାବେ ମନେ ଗୁଣି ।
ମୂର୍ଖହିଁ ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥୩୪
ଏଣେ ଯେ ଭଜେ କୃଷ୍ଣପାଦ ।
ତାହାକୁ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ଧ୍ୟାୟି ।
ନୟନ ବୁଜି ଯେବେ ଧାଇଁ ॥
ପଥ ନ ଜାଣି ଯେବେ ଝୁଡ଼େ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ କେବେହେଁ ନ ପଡ଼େ ॥
ବେଦବଚନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ।
ଏ ବେନି ବିପ୍ରଙ୍କର ନେତ୍ର ॥
ଏକ ନ ଥିଲେ କାଣ[1] ହୋଇ ।
ଦୁଇ ଅଭାବେ ଅନ୍ଧ ସେହି ॥
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ର ଯେବେ ଚିତ୍ତେ ।
ହରିଙ୍କି ଭଜେ ଅବିରତେ ॥
ତାହାର ଅମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ।
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ଭାଗବତ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ଈଶ୍ୱର ବଚନ ନିର୍ମିତ ॥
ଏହା ଯେ ନ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ।
ଧର୍ମ ସଂଶୟ ମନେ ଗୁଣି ॥
କେବେହେଁ ନାହିଁ ସୁଖଲେଶ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ସେ ନିରାଶ ॥୩୫
ମନ ବଚନ ଦେହ ଚିତ୍ତ ।
ଅବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୁଦ୍ଧିକୃତ ॥
କିବା ସ୍ୱଭାବ ଅନୁସାରେ ।
ଯେ କର୍ମ କରି ଏ ସଂସାରେ ॥
ତା ନାରାୟଣେ ସମର୍ପିବ ।
ଜୀବର ସ୍ୱଧର୍ମ ଏ ଭାବ ॥
ଏ ଭାଗବତଧର୍ମ ଗୁଣ ।
ଈଶ୍ୱର ବଚନ ପ୍ରମାଣ ॥
ଏଣେ ସକଳ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଅଜ୍ଞାନତମ ନାଶ ଯାଇ ॥୩୬
ଶୁଣ ବିଦେହ ମହୀପତି ।
ଯେ ହରିଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ତପ କରେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରୁ ନ ତରେ ॥
ହରି ବିମୁଖ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ସେ ଥାନ୍ତି ପଶୁଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋହେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
ବିଷୟା ରସେ ବଢ଼େ ସ୍ପୃହା ॥
ଦେହକୁ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାୟେ ମଣେ ।
ବଇରୀ ମିତ୍ର ପରିମାଣେ ॥
ଭ୍ରମଇ ଶୋକ ମୋହ ପଥେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରମ ଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ତେଣୁ ସଂସାର ମୋହେ ଜଡ଼ି ।
ଦୁଃଖ ସଙ୍କଟେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥
ଯାର ମାୟାରେ ଏତେ ଗତି ।
ତା ଭାବ ବୁଧଜନେ ଚିନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣ ଭଜନ୍ତି ଏକମନେ ।
ନିର୍ମଳ ଧ୍ୟାନ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ ଇଷ୍ଟଦେବ ଭାବେ ।
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଜ୍ଞାନଲାଭେ ॥୩୭
ଜୀବ ଅଜ୍ଞାନଭାବ ଦେଖ ।
ଦୁଃଖକୁ ମଣେ ମହାସୁଖ ॥
ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନ ମନୋରଥେ ।
ଭ୍ରମଇ ନିଦ୍ରାର ଆୟତ୍ତେ ॥
ମଣଇ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ତାହା ।
ମନ ବିଳାସ ମାତ୍ର ମାୟା ॥
ଏ ମନ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଦେଲେ ।
ଏ ମାୟା ନ ଲାଗଇ ଭଲେ ॥୩୮
ଦୁର୍ଗମ ପଥ ଏ ଭଜନ ।
ଭୟେ ଭାଜିଲେ ଯୋଗୀଜନ ॥
ଏବେ କହିବା ଶୁଣ ରାୟେ ।
ସୁଗମ ଭଜନ ଉପାୟେ ॥
କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମକର୍ମ ଯେତେ ।
ନାନା ଚରିତ ଏ ଜଗତେ ॥
ଶ୍ରବଣ ସ୍ମରଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ତାରଇ ଅଶେଷ ଭୁବନ ॥

୧. କାଣ—କଣା, ଏକଚକ୍ଷୁହୀନ ।

ସେ ନାମଭାବେ ଚିତ୍ତ ଜଡ଼ି ।
ହୃଦରୁ ଲାଜ ଭୟ ଏଡ଼ି ॥
କାମାଦି ସଙ୍ଗ ଦୂର କରି ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ବିହରି ॥୩୯
ଉଚ୍ଛେ ଡାକିବ କୃଷ୍ଣ ନାମ ।
ଶୁଭିବ ସକଳ ଶ୍ରବଣ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଟୋଳି ବେନି କର ।
କଣ୍ଠ ଗର୍ଜନ ଉଚ୍ଚସ୍ୱର ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ପ୍ରାୟ ନୃତ୍ୟ କରି ।
ଲୋକବେଭାର ପରିହରି ॥୪୦
ଗଗନ ସମୀରଣ ଜ୍ୟୋତି ।
ଯେ ଅବା ସଲିଳ ଧରିତ୍ରୀ ॥
ନଦୀ ସାଗର ତରୁଗଣ ।
ପର୍ବତ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ।
ଏ ସର୍ବ କୃଷ୍ଣର ଶରୀର ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ଏକଚିତ୍ତେ ।
ପ୍ରଣାମ କରୁଥିବ ନିତ୍ୟେ ॥
ଅମୃତ ବିନୟ ବଚନ ।
କହି ତୋଷିବ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥

ଏ ଭାବେ ଲଭି କୃଷ୍ଣପାଦ ।
ହରିବ ବିଷୟା ବିଷାଦ ॥୪୧
ଶୁଣ ରାଜନ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ତୁ ଅବା ପଗ୍ଵରିବୁ ଏହା ॥
ଯୋଗୀଏ ଯୋଗ ତପବଳେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ଭାରତ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନେ ହୃଦଗତେ ।
ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଯାହା ସାଧି ।
ବହୁ ଦୁର୍ଲଭ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧି ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନାମର କୀର୍ତ୍ତନେ ।
କେମନ୍ତେ ଲଭେ ଏକ ଜନ୍ମେ ॥
ଶୁଣ ହେ ରାଜା ମନ ଦେଇ ।
ଉତ୍ତମ ଶିକ୍ଷ୍ୟେ ଏହା କହି ॥
ଯେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ଗୋଚର ॥
ଏଣୁ ସେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ସ୍ଫୁରେ ।
ବିଷୟ ରସ ନ ସୁମରେ ॥
ପରମ ପ୍ରେମକୁ ଲଭଇ ।
ଏ ତିନି ଏକକାଳେ ହୋଇ ॥

ବଢ଼ଇ ଦିନେ ଦିନେ ଜ୍ଞାନ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଯେସନ ॥
ଅନ୍ନ ଭୋଜନେ ପ୍ରତିଗ୍ରାସ ।
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା କରେ ନାଶ ॥
ତଦନ୍ତେ ତୁଷ୍ଟି ପୁଷ୍ଟି ଲଭେ ।
ସୁଖ ଉଦୟ ହୁଏ ତେବେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଭଜନ୍ତୁଁ ସେହିମତେ ।
ଭକ୍ତି ଲଭନ୍ତି ଭାଗବତେ[୧] ॥
ତହୁଁ ଜନ୍ମଇ ବଇରାଗ୍ୟ ।
ମାୟା ଜଡ଼ିତ ସୁଖ ତ୍ୟାଗ ॥
ତଦନ୍ତେ ହୋଏ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଏ ଅନୁଭବ ଅଭ୍ୟାସିଣ ॥
ଆନନ୍ଦ ରସ ପାଇ ନିତି ।
ଚିତ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ହୋଏ ଶାନ୍ତି ॥
ପରମ ଶାନ୍ତି ଭଜେ ଭଲେ ।
ତ୍ରିତୟ ତାପୁଁ ସେ ନିସ୍ତରେ ॥୪୨, ୪୩
ଏମନ୍ତେ କବିର ବଚନ ।
ଜନକ ଶୁଣି ତୋଷମନ ॥
ସୁଖ ସମ୍ପଦେ କୃତକୃତ୍ୟ ।
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ବସୁଦେବନାରଦସଂବାଦେ ଭଗବଦ୍‌ଭକ୍ତିଧର୍ମ ନିରୂପଣଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ଅଧମ । ତ୍ରିବିଧ ଭକତ ଲକ୍ଷଣ ॥
ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟ ଅବଶେଷ । ତୃତୀୟେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥

ଏମନ୍ତେ ବିଦେହ ରାଜନ ।
ମନେ ବିଗ୍ୱରି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ନିସ୍ତରିଲି ମୁହିଁ ॥(ଜ.)

ବିଦେହ ଉବାଚ

ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ମଳ ଯୋଗୀଗଣ ।
କହିବା ଭକତ ଲକ୍ଷଣ ॥
କି ରୂପେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଜଗତେ ।
କୃଷ୍ଣଭଜନ ଅନୁମତେ ॥
କିବା କହନ୍ତି ବାକ୍ୟସାର ।
କି ଧର୍ମ କରନ୍ତି ଆଗ୍ୱର ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବା କେମନ୍ତେ ।
କହ ସୁଦୟା ଯେବେ ମୋତେ ॥୪୪

ହରି ଉବାଚ

ହରି ବୋଲନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ।
ଶୁଣ ବିଦେହ ନୃପମଣି ॥
କୃଷ୍ଣଭକତ ଏ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରଚରେ ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାରେ ॥
ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ପ୍ରାକୃତ[୨] ।
ଯାହାର ଲକ୍ଷଣ ଯେମନ୍ତ ॥

୧. ଭାଗବତେ—ଭକ୍ତଜନ । ୨. ପ୍ରାକୃତ—କନିଷ୍ଠ ବା ସାଧାରଣ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ।

ତାହା କହିବା ଶୁଣ ଏବେ ।
ରାଜନ ପଚାରିଲୁ ଯେବେ ॥
ସକଳ ଦେହେ ନାରାୟଣ ।
ବସନ୍ତି ଅନାଦି କାରଣ ॥
ସେ ନାରାୟଣ ଦେହଗତେ ।
ବସନ୍ତି ଭାବ ଅନୁମତେ ॥
ଏ ଭାବେ ଦୃଢ଼ ଯାର ମନ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭକତ ଉତ୍ତମ ॥ ୪୫
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ପ୍ରେମ କରେ ।
ମିତ୍ର ଭାବନା ସାଧୁଠାରେ ॥
କରୁଣା ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକରେ ।
କରେ ଉପେକ୍ଷା ଶତ୍ରୁଠାରେ ॥
ସେ ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟମ ଅଟଇ ।
ଯେଣୁ ସେ ଭେଦକୁ ଦେଖଇ ॥ ୪୬
ପ୍ରତିମାଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବହି ।
ହରିପୂଜାକୁ ଯେ କରଇ ॥
ନ ସେବେ ବିଷ୍ଣୁର ସେବକ ।
ଇତର ମଣେ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ॥
ତାକୁ ପ୍ରାକୃତ ବୋଲି କହି ।
ତଥାପି ଭକ୍ତ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୪୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରେ ଅର୍ଥମାନ[୧] ।
ଗ୍ରହଣ କଲେହେଁ ଯେ ଜନ ॥
କାହାକୁ ଦ୍ୱେଷ ନ କରଇ ।
କିଛିହିଁ ହରଷ ନୁହଇ ॥
ସକଳ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ମଣି ।
ଉତ୍ତମଭକ୍ତେ ତାକୁ ଗଣି ॥ ୪୮
ଦେହର ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଇ ।
ସଂସାର ଧର୍ମ ଏ ବୋଲାଇ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଶ୍ରମ ।
ପ୍ରାଣର କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ଧର୍ମ ॥
ମନର ଭୟ ବୁଦ୍ଧି ଧର୍ମ ।
ତୃଷ୍ଣା ଏଣେ ଯେ ନୋହି ଭ୍ରମ ॥
ହରିଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରଇ ।
ଉତ୍ତମ ଭାଗବତ ସେହି ॥ ୪୯
ଯାହାର କାମ କର୍ମ ବେନି ।
ବାସନା ମିଶି ଏହୁ ତିନି ॥
ଚିତ୍ତରେ ନୁହଇ ସମ୍ଭବ ।
ଆଶ୍ରୟ ଏକା ବାସୁଦେବ ॥
ଉତ୍ତମ ଭକ୍ତ ସେ ବୋଲାଇ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ମନଦେଇ ॥ ୫୦
ଜନ୍ମ କରମେ ଯାର ମନ ।
ନ ଘେନେ ଦେହେ ଅଭିମାନ ॥
ଜାତି ଆଶ୍ରମ ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ ।
ଏ ଅହଙ୍କାରେ ନୋହେ ଭ୍ରମ ॥
ହରିର ପ୍ରିୟ ସେହୁ ପ୍ରାଣୀ ।
ଭକତ ମଧ୍ୟେ ପରିମାଣି ॥ ୫୧
ଯାହାର ସ୍ୱତ ବିତ୍ତ ଦେହେ ।
ପର ଆପଣା ବୁଦ୍ଧି ନୋହେ ॥
ସକଳ ଦେହେ ସମବୁଦ୍ଧି ।
ଉତ୍ତମ ଭକ୍ତ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୫୨
ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର ମୁନିଗଣ ।
ସେବନ୍ତି ଯେ ହରିଚରଣ ॥
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ଯାର ପାଦେ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁପାଦ ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ।
ଲବ ନିମିଷ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
ଏ ତିନିଭୁବନ ସମ୍ପତ୍ତି ।
ଦେଲେହେଁ ତହୁଁ ନ ଚଳନ୍ତି ॥
ନୁହନ୍ତି ମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ମହାଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତେ ସେ ପ୍ରଧାନ ।
ନିସ୍ତରେ ତାକୁ ଦେଖି ଜନ ॥
କେବେହେଁ ନୋହେ ଜ୍ଞାନଧ୍ୱଂସ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନାରାୟଣ ଅଂଶ ॥ ୫୩
କୃଷ୍ଣର ପାଦ ନଖପନ୍ତି ।
ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ପ୍ରାୟ ଜ୍ୟୋତି ॥
ସେ ଯାର ହୃଦରେ ପ୍ରକାଶେ ।
ଅଶେଷ ଘୋର ତମ ନାଶେ ॥ ୫୪
ଏଣୁ ଯେ ହୃଦେ ହରି ଭଜେ ।
ହରି ତା ହୃଦୟ ନ ତେଜେ ॥
ସ୍ନେହ ରଜ୍ଜୁରେ ତା ଚରଣ ।
ହୃଦରେ କରଇ ବନ୍ଧନ ॥
ଚିନ୍ତିଲେ ଚିତ୍ତେ କ୍ଷଣମାତ୍ର ।
ଯେ ହରେ ଅଶେଷ ଦୁରିତ ॥
ସେ ହରିପାଦ ହୃଦେ ଧରି ।
ଭକତ ହରି ବଶ କରି ॥
ଶୁଣ ବିଦେହ ନରପତି ।
ତ୍ରିବିଧ ବଇଷ୍ଣବ ଗତି ॥ ୫୫
ଏକାଦଶରେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ବସୁଦେବନାରଦସଂବାଦେ ତ୍ରିବିଧଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣଂ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. ଅର୍ଥମାନ—ବିଷୟମାନ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଚତୁର୍ଥେ ମାୟାର ଲକ୍ଷଣ । ଯେମନ୍ତେ ତହୁଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ପୁଣି କର୍ମ । ଏ ଗ୍ରରି ବିଷୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ॥

ନିମି ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ନିମି ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥
କି ରୂପେ ସଂସାରେ ପ୍ରଚରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତା କେମନ୍ତେ ନିସ୍ତରେ ॥
ତାହା ଜାଣିତେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ।
କହି ପୂରାଅ ମନବାଞ୍ଛା ॥ ୧
ଗୋବିନ୍ଦକଥା ସୁଧାପାନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ମନ ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୁହିଁ ଭ୍ରମି ।
ଜନ୍ମମରଣେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ସେ ତାପେ ତାପିତ ମୋ ଦେହ ।
ଅମୃତପାନ ମୋତେ ଦିଅ ॥
ତାପ ଔଷଧ ତୁମ୍ଭ ବାକ୍ୟ ।
ତା ଶୁଣି ବୋଲେ ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ॥ ୨

ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ଉବାଚ

ଶୁଣ ରାଜନ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ।
ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
କେ ଜାଣିପାରେ ତା ସଂସାରେ ।
ଶୁଣ କହିବା କିଛି ତୋରେ ॥
ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଅନନ୍ତ ।
ଯେମନ୍ତେ ସର୍ଜିଲେ ଜଗତ ॥
ନିର୍ଲେପ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ମାୟାର ପରମ କାରଣ ॥
ସଂସାର କ୍ରୀଡ଼ା ଇଚ୍ଛା କରି ।
ଭାବେ ଈଶ୍ୱର ରୂପ ଧରି ॥
ଈଶ୍ୱର ତେଜ ଅନ୍ତରାଳ ।
ତକ୍ଷଣେ ଉପୁଜିଲା କାଳ ॥
କାଳ ଶରୀରୁ ଆତ୍ମା ଜାତ ।
ସେ ନୋହେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଆତ୍ମା ସମୀପେ ଆଶ୍ରା କରି ।
ଜୀବ ଉପୁଜେ ମାୟା ଧରି ॥
ସେ ଜୀବ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟାରେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ॥
ସେ ମାୟା ଜୀବ ଦେହେ ଥାଇ ।
ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ସମ୍ଭବଇ ॥
ସେ ମାୟା ପୁଣ ମହଦାଦି ।
ଜଗତ କାରଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସେ ମାୟା ଜୀବକୁ ଅନାଇ ।
ଈଶ୍ୱର ବଶେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ ॥
ଯେସନେ ଜଳବିମ୍ବ ଜଳେ ।
ରୂପ ପ୍ରକାଶେ ବାୟୁବଳେ ॥
ସେ ରୂପେ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ।
ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ପ୍ରବେଶ ॥
ତାହାର ମଧ୍ୟେ ଆତ୍ମା ରୂପେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ମାୟାକଳ୍ପେ ॥
ଜୀବ ବିଷୟଭୋଗ ଅର୍ଥେ ।
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ଏ ଜଗତେ ॥
ଯେ ଉଚ୍ଚନୀଚ ଦେହଧାରୀ ।
ଏ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତେ କରି ॥
ସୃଷ୍ଟି କରଇ ଭଗବାନ ।
ସେ ମାୟା ପ୍ରକାଶେ ପ୍ରଧାନ ॥
ଜୀବର ଭୋଗାଭୋଗ ପାଇଁ ।
ଦଶଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ହୋଇ ॥
ପ୍ରବେଶ କରେ ତାର ମଧ୍ୟେ ।
ବିବିଧ ବିଷୟଙ୍କ ସଧେ ॥ ୩,୪
ବସଇ ଜୀବର ସମୀପେ ।
ନିର୍ଲେପ ନିରଞ୍ଜନ ରୂପେ ॥
ଜୀବକୁ ଭୁଞ୍ଜାଇ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ଅନ୍ତରେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଥାଇ ॥
ଜୀବ ମଣଇ ମୋର ଦେହ ।
ତେଣୁ ପଶଇ ମାୟା ମୋହ ॥
କରେ କରାଏ ସର୍ବକର୍ମ ।
ଯେ ବେଦବିଧି ନିଜ ଧର୍ମ ॥
ସଙ୍ଗ ନୁହଇ କର୍ମଫଳେ ।
ନଳିନୀଦଳ ଯେହ୍ନେ ଜଳେ ॥
ଜୀବ ଈଶ୍ୱର ବଶ ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ଭୋଗ ପାଇଁ ॥
ଦେହରେ କରେ ଅହଙ୍କାର ।
ବୋଲଇ ସର୍ବକର୍ମ ମୋର ॥
ଏଣୁ ସେ କର୍ମର ଅଧୀନେ ।
ପଡ଼ଇ ଶରୀର ବନ୍ଧନେ ॥
ବୋଲଇ କରୁଅଛି ମୁହିଁ ।
ମୋ ତହୁଁ କର୍ତ୍ତା ଭିନ୍ନ ନାହିଁ ॥
ଦେହ ବନ୍ଧନେ ହୋଇ ଭ୍ରମ ।
କରଇ ନାନାମତେ କର୍ମ ॥
ଭବବନ୍ଧନେ ଏହି ମତେ ।
ଭ୍ରମଇ ସୁଖଦୁଃଖ ପଥେ ॥ ୫,୬
ଦେହ ବିଯୋଗେ କର୍ମ ଘେନି ।
ଜନ୍ମ ଲଭଇ ନାନା ଯୋନି ॥
ଅଶେଷ ଦେହେ କର୍ମ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ଦୁର୍ଗମ ଦୁଃଖ ସୁଖ ବୁଝେ ॥
ଯାବତ ମାୟା ନୁହେଁ ହତ ।
ତାବତ ସୁଖଦୁଃଖେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଭବସଙ୍କଟେ ଏହି ମତେ ।
ଭ୍ରମଇ ଦୁଃଖସୁଖ ପଥେ ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟାର ବିଧାନ ।
ଶୁଣ ହେ ବିଦେହ ରାଜନ ॥ ୭
ଯେ ନିରାକାର ଆଦିକନ୍ଦ ।
ନିର୍ଗୁଣ ନିତ୍ୟ ସଦାନନ୍ଦ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଅନାଦିନିଧନ[୧] ସେ କାଳ ।
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟେ ଅଧିକାର ॥
ଏ ସୃଷ୍ଟି ତାର ଦେହଗତେ ।
ପ୍ରବେଶ ହେବା ଯେବେ ଚିନ୍ତେ ॥
ପ୍ରଳୟକାଳ ତେଜରାଶି ।
ବେଗେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ପଶି ॥
ଶତେବରଷ ଦେବମତେ ।
ଜଳ ନ ବରଷେ ଜଗତେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶସୂର୍ଯ୍ୟ ଶୂନ୍ୟେ ରହେ ।
ତିନିଭୁବନ ତେଜେ ଦହେ ॥୮,୯
ଅନନ୍ତ ମୁଖୁଁ ଅଗ୍ନି ଜାତ ।
ଦହଇ ପାତାଳ ସମସ୍ତ ॥
ପବନେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଶିଖା ଯାଇ ।
ସପତ ସ୍ୱର୍ଗ ତେଜେ ଦହି ॥୧୦
ଦହନ ଅନ୍ତେ ମେଘମାଳେ ।
ମିଳନ୍ତି ଗଗନମଣ୍ଡଳେ ॥
ସଂବର୍ତ୍ତ ନାମ ସେ ବହନ୍ତି ।
ଶତେ ବରଷ ବରଷନ୍ତି ॥
ଧାରା ବରଷା ଘୋର ବାୟେ ।
ପ୍ରମାଣ ହସ୍ତୀଶୁଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ॥
ଜଳ ବହୁଳେ ସୃଷ୍ଟି ନାଶ ।
ତା ଦେଖି ବିରାଟ ପୁରୁଷ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ି ତ୍ରିଭୁବନ ।
ବ୍ରହ୍ମଶରୀରେ ହୁଏ ଲୀନ ॥୧୧,୧୨
ଭୂତ ବିକାର ପଞ୍ଚଗୁଣ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଅହଙ୍କାର ପୁଣ ॥
ମହତ ଅଙ୍ଗେ ବିଶ୍ରାମଇ ।
ପ୍ରଳୟ ନ ପାରଇ ସହି ॥
ସେ ପୁଣି ମାୟା ଅବସାନେ ।
ପ୍ରକୃତି ତହିଁ ହୋଏ ଲୀନେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଳୟର ତ୍ରାସେ ।
ମିଳେ ପରମଆତ୍ମା ପାଶେ ॥୧୩-୧୫

ଏ ମାୟା ଜଗତମୋହିନୀ ।
ଖେଳଇ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଘେନି ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ସେ କାରଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
କହିଲୁଁ ଯେ ମାୟା ତ୍ରିଗୁଣେ ।
ପୁଣି କି ଇଚ୍ଛା ତୋ ଶ୍ରବଣେ ॥
ଏମନ୍ତ ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ବାଣୀ ।
ଜନକ ବୋଲେ ତାହା ଶୁଣି ॥୧୬

ରାଜା ଉବାଚ

ଦୁସ୍ତର ଈଶ୍ୱରର ମାୟା ।
ମୂଢ଼ କେମନ୍ତେ ଜାଣେ ଏହା ॥
ଦେହାଦି ଅହଂକାର ଯେତେ ।
ଏ ମାୟା ନିସ୍ତରି କେମନ୍ତେ ॥
ହେ ମହାଋଷି ଦୟାଚିତ୍ତେ ।
ଉପାୟ ଥିଲେ କହ ମୋତେ ॥୧୭

ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ଉବାଚ

ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ବୋଲେ ଶୁଣ ରାୟେ ।
କହିବା ଯେମନ୍ତ ଉପାୟେ ॥
ଦୁଃଖ ବିନାଶି ସୁଖ ପାଇ ।
ଅଖଣ୍ଡ ଭୋଗ ଭୁଞ୍ଜିବଇଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଚିନ୍ତି ଗୃହବାସେ ।
କର୍ମ କରଇ ଫଳ ଆଶେ ॥
କାମିନୀ ସଙ୍ଗେ କରେ ଭାବ ।
କେବଳ ଦୁଃଖମାତ୍ର ଲାଭ ॥
ଦେଖି ଏମନ୍ତ ବିପରୀତ ।
ଜାଣିବ ଏ ମାୟା ଜଗତ ॥୧୮
ମରଣ ପଥ ହେତୁ ଧନ ।
ତାର ଅର୍ଜନେ ନିତ୍ୟେ ମନ ॥
ଅନେକ ଶ୍ରମେ ତା ସଞ୍ଚଇ ।
ନିଶି ଦିବସେ ମନ ଦେଇ ॥
ନିରତେ ହୃଦୟ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ।
ଏଣୁଟି ଧନ ଦୁଃଖମୟ ॥

ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ ଯେତେ ଧନ ।
ସେ ନୋହେ ସୁଖେ ପ୍ରୟୋଜନ* ॥
ପଶୁ ତନୟ ଦାରା ଦାସ ।
ଏ ସର୍ବ ବିଜୁଳି ପ୍ରକାଶ ॥
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ।
ପୋଷଇ ଦୁଃଖଭାର ବହି ॥
ସେ ପୁଣି ଯାନ୍ତି ଯେଝା ପଥେ ।
ଶୋକ ସନ୍ତାପ ଦେଇ ଚିତ୍ତେ ॥
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗଫଳ ଏହି ।
ଏ ଭାବ ମୂଢ଼ ନ ଜାଣଇ ॥
ଉଭୟଲୋକ କରେ ନାଶ ।
ଏହି କାରଣେ ଗୃହବାସ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ନିଜ କର୍ମଫଳ ।
ସେ ପୁଣି ନୁହଇ ନିଶ୍ଚଳ ॥
ଗୃହୀ ସ୍ୱଭାବେ ପୁଣ୍ୟ କରି ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସଇ ଦେହ ଧରି ॥
କ୍ରମେ ସେ ଭୋଗ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ।
କର୍ମ ସରିଲେ ଭୋଗ କାହିଁ ॥
ପୁଣି ପଡ଼ଇ ଘୋର ତମେ ।
ଗତ ଆଗତ ପଥଶ୍ରମେ ॥୧୯,୨୦
ଏକଥା ବୁଝି ଗୁରୁପାଦେ ।
ଆଶ୍ରେ କରିବ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଉତ୍ତମଗୁରୁ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ତାଙ୍କ ବଚନ ମନେ ଧରି ॥
ଯେ ଗୁରୁ ଜାଣେ ବେଦ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମାଙ୍କାନେ ରତ ॥
ସମଦରଶୀ ନିଷ୍ଠାପର ।
ତପ କଷଣ ସହେ ଧୀର ॥
ନିରତେ ଥାଇ ପରହିତେ ।
ଈଶ୍ୱର ମାୟା ଜାଣି ଚିତ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତ ଗୁରୁପାଦେ ଭଜି ।
ହିଂସା କପଟ ଦୂରେ ତେଜି ॥

---

୧. ଅନାଦିନିଧନ—ଯାହାର ଆଦି ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।

* 'ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ.....ପ୍ରୟୋଜନ' ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାରରେ ଅତି କ୍ଳେଶ ଓ କଷ୍ଟ ସହନପୂର୍ବକ ଉପାର୍ଜିତ ଓ ସଞ୍ଚିତ ଧନ ବିନାଶଶୀଳ ଅଟେ । ଅବିନାଶୀ ପରମସୁଖକୁ ପାଇବାରେ ଏ ଧନ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରେ ନାହିଁ ।

ସେବା କରିବ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଶିକ୍ଷା ଯେ ଧର୍ମ ଭାଗବତେ ॥
ଏଣେ ପ୍ରସନ୍ନ ନାରାୟଣ ।
କରନ୍ତି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଦାନ ॥୨୧, ୨୨
ପ୍ରଥମେ ବିଷୟ ଅସଙ୍ଗୀ[1] ।
ପ୍ରେମ ପୁଲକ ତନୁ ଭଙ୍ଗୀ ॥
ମନ ନ ଥିବ ଅନ୍ୟସଙ୍ଗେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ସାଧୁସଙ୍ଗେ ॥
ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗ ସେବା ନିତ୍ୟେ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଦୟା ହୃଦଗତେ ॥
ସମସ୍ତ ଲୋକେ ମିତ୍ରଭାବ ।
ଏ ଆଦି ଯତନେ ସାଧିବ ॥୨୩
ଶଉଚ ତପ ଦୟା ଗୁଣ ।
ମଉନ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ ॥
ଅହିଂସା ସୁଖଦୁଃଖେ ସମ ।
ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଦି କର୍ମ ॥
ଏ ଆଦି ଧର୍ମମାନ ଯେତେ ।
ଶିକ୍ଷା କରିବ ଯଥୋଚିତେ ॥୨୪
ଜଗତ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଉଦାସ ଭାବେ ଦେହ ବହି ॥
ନିର୍ଲେପେ ସର୍ବ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ।
ସ୍ୱଭାବ କର୍ମହିଁ କରିବ ॥
ଗୃହ ଆରମ୍ଭି ଗୃହୀ ମେଳେ ।
ନ ପଶି ରହିବ ନିରୋଳେ ॥
କର୍ମେ ଈଶ୍ୱର ଯାହା ଦେବ ।
ସନ୍ତୋଷେ ଉଦର ପୋଷିବ ॥୨୫
ପରମଶାସ୍ତ୍ର ଭାଗବତ ।
ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିବ ନିତ୍ୟ ॥
ଯେ ଅନ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରେ ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ମୁଖେ ନ କରିବ ପ୍ରକାଶ ॥
ମନ ବଚନ ଯେଣେ ଦମି ।
ସେ ଶାସ୍ତ୍ରେ ହେଉଥିବ ଶ୍ରମୀ ॥
ସତ୍ୟ କହିବ ନିତ୍ୟ ତୁଣ୍ଡେ ।
କେବେହେଁ ନ ଥିବ ପାଷଣ୍ଡେ ॥୨୬
କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମ କର୍ମ ଗୁଣ ।
ନିରତେ ପଠନ ଶ୍ରବଣ ॥
ଦେହ ସ୍ୱଭାବେ ଯେତେ କର୍ମ ।
ବେଦ ବଚନେ କୁଳଧର୍ମ ॥
ସକଳ କୃଷ୍ଣେ ସମର୍ପିବ ।
ନିଷ୍କାମ ଚିତ୍ତେ ନିତ୍ୟେ ଥିବ ॥୨୭
ସ୍ୱଧର୍ମ ତପ ଜପ ଦାନ ।
ଯେ ଆତ୍ମପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁମାନ ॥
ଯେ ଦାରା ସୁତ ଗୃହ ପ୍ରାଣ ।
କୃଷ୍ଣେ କରିବ ସମର୍ପଣ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ କୃଷ୍ଣେ ଦେଇ ।
ଉଦାସୀ ମତେ ଦେହ ବହି ॥୨୮
କୃଷ୍ଣ ସନ୍ତୋଷ ଭାବ ସଧେ ।
ଯତ୍ନ କରିବ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ ॥
ସେବିବ ଜଙ୍ଗମ ସ୍ଥାବରେ ।
ପୁଣି ମହାତ୍ମା ସାଧୁନରେ ॥୨୯
ନିର୍ମଳ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ।
ଯେ ଯଶ ଜଗତେ ପବିତ୍ର ॥
ଆନନ୍ଦେ ଦୁଃଖ ଛାଡ଼ି ମନେ ।
ଗୋଷ୍ଠୀ କରିବ ବିଷ୍ଣୁଜନେ ॥
କୃଷ୍ଣର କଥା ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ସ୍ମରି ସ୍ମରାଉଥିବ ମନେ ॥
ଦିନ ବଞ୍ଚିବ ଭକ୍ତି ସଧେ ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ॥
କଣ୍ଠ କୁଣ୍ଠିତ ଜଡ଼ମତି ।
ପୁଲକ ଦେହ ରୋମପନ୍ତି ॥୩୦, ୩୧
ଚିତ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ସ୍ମରେ ।
ରୋଦନ କରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥
କ୍ଷଣେ ହସଇ କ୍ଷଣେ ନାଚେ ।
ଘନ ଗର୍ଜନ କରେ ଉଚ୍ଚେ ॥
କ୍ଷଣକେ ଗାଏ ଗୁଣଗାଥା ।
କହଇ ଅଲୌକିକ କଥା ॥
କ୍ଷଣକେ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ଗୁଣି ।
ଚକ୍ଷୁ ବୁଜଇ ହୋଇ ତୁନି ॥୩୨
ଏ ଭାଗବତଧର୍ମ ଦୀକ୍ଷା ।
ଗୁରୁ ବଚନେ ପାଇ ଶିକ୍ଷା ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଭକତି ଲଭେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ନାରାୟଣ ପରାୟଣ ।
ଅବିଦ୍ୟା ହୁଅଇ ହରଣ ॥୩୩
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି କୃଷ୍ଣରସ ।
ରାଜନ ହୋଇ ମନେ ତୋଷ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ବୋଲଇ ମୁନିଗଣ ଗ୍ରହିଁ ॥(ଜ.)

ରାଜା ଉବାଚ

ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ସଂସାର ପରମ କାରଣ ॥
ଏକ ଅନେକ ରୂପ ଧରି ।
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ମୁରାରି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋତେ ଦୟା ବହ ।
ତାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ମୋତେ କହ ॥୩୪
ରାଜାର ଶୁଣି ଏ ବଚନ ।
ପିପ୍ପଳାୟନ ବୋଲେ ଶୁଣ ॥(ଜ.)

ପିପ୍ପଳାୟନ ଉବାଚ

ସେ ନାରାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନ ।
କହି ପାରିବ କେଉଁ ଜନ ॥
ଯା ମାୟା ସଂସାର କାରଣ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ॥
ସ୍ୱୟଂ ଅହେତୁ[2] ଯେ ବୋଲାଇ ।
ସେ ନାରାୟଣ ଜାଣ ତୁହି ॥
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ସୁଷୁପ୍ତିରେ ।
କି ଅବା ସମାଧି କାଳରେ ॥
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ ଯେ ଅଛଇ ।
ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କହି ॥
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ ।
ଯେ ଅବା ଅନ୍ତରକରଣ ॥
ଯାହାର ଆଶ୍ରୟେ ଜୀଅନ୍ତି ।
ଯେଣେ ବିଷୟେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ॥
ତାଙ୍କୁ ପରମଆତ୍ମା ଜାଣି ।
ଅପରେ ଶୁଣ ନୃପମଣି ॥୩୫
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କୋଟି କୋଟି ମାତ୍ରେ ।
ଘଟଣ କରେ ନିଜ ଗାତ୍ରେ ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ଯାହାର ଶକ୍ତି ଅନୁମାନେ ॥

୧. ଅସଙ୍ଗୀ—ଅନାସକ୍ତ । ୨. ଅହେତୁ—କାରଣରହିତ ।

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ସର୍ବଜୀବେ ବସେ ।
କାହାରି ସଙ୍ଗେ ସେ ନ ମିଶେ ॥
ମନ ବଚନ ଯାର ଦେହେ ।
ପଶି ନ ପାରନ୍ତି ଉପାୟେ ॥
ନୟନ ଯାହା ନ ଦେଖଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଭେଦ କାହିଁ ॥
ଜୀବର ମନ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଣ ।
ଯାହାର ତହୁଁ ହୋନ୍ତି ଜାଣ ॥
ସେ କାହୁଁ ପାରିବେ ତା ଚିହ୍ନି ।
ଅନେକ ଦୂରେ ସେ ରହନ୍ତି ॥
ଅଗ୍ନିକଣିକା ବାୟୁବଳେ ।
ଯେହ୍ନେ ଉଡ଼ନ୍ତି ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ପବନେ ଦଶଦିଗେ ଯାନ୍ତି ।
ପୁଣି ଅନଳେ ନ ମିଶନ୍ତି ॥
କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏହି ମତେ ।
ଯାହାର ଦେହୁଁ ହୋନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ।
ତାକୁ କେ କରିବ ଗୋଚର ॥
ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ଥାଇ ଦୂରେ ।
ସେ ପୁଣି ବେଦ ଅନୁସାରେ ॥
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ଏ ଜଗତେ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ବେନି ପଥେ ॥
ଜଗତ ଭ୍ରମାଇ ଭ୍ରମଇ ।
ସେ ତାକୁ ତତ୍ତ୍ୱେ ନ ଜାଣଇ ॥୩୬
ପ୍ରଥମେ ଏକ ବ୍ରହ୍ମ ଥିଲା ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ପ୍ରକୃତି ହୋଇଲା ॥
ପ୍ରକୃତି ତହୁଁ ସୂତ୍ର ଜାତ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ତାହାର ତହୁଁ ଅହଙ୍କାର ।
ଯେ ଜୀବ ଆତ୍ମାର ଆଧାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଦେବଗଣ ।
ଫଳେ ଏ ସର୍ବ ନାରାୟଣ ॥୩୭
ତୁ ଯେ ବୋଲିବୁ ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ।
ସେ ପୁଣି ପ୍ରକାଶେ ଅନେକ ॥
ଏକଇ ଆତ୍ମା ନରହରି ।
ମାୟାରେ ନାନାଶକ୍ତି ଧରି ॥
ଖେଳଇ ନାନାରୂପ ଧରି ।
ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ମୋଦ ଭରି ॥
କ୍ରୀଡ଼ାର ଅନ୍ତେ ସର୍ବ ନାଶେ ।
କି ରୂପେ ରହେ ଅବଶେଷେ ॥
କିମ୍ବାଁ ନୁହଇ ବ୍ରହ୍ମବଧ ।
ଆଗମ ନିଗମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
ଏମନ୍ତ କରୁ ଯେବେ ମନେ ।
ଶୁଣ କହିବା ସାବଧାନେ ॥
ନିତ୍ୟ ନିର୍ଗୁଣ ଭଗବାନ ।
ସେ ନୋହେ ଆଦି ଅବସାନ ॥
ଯାହାର କ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ ।
ଅଳପ ବହୁତ ନୁହଇ ॥
ସେ ନିତ୍ୟେ ଏକରୂପେ ଥାଇ ।
ଆଧି ଉପାଧି ଯାର ନାହିଁ ॥
ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦମୟ ସାକ୍ଷୀ ।
ଯାହାକୁ ଚିତ୍ତେ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷି ॥
ମନର କଳ୍ପନା ଜଗତ ।
ଏଣୁ ସେ ଦିଶେ ନାନାମତ ॥୩୮
କୀଟ ପତଙ୍ଗ ତରୁ ତୃଣେ ।
ବସଇ ଶରୀର ପ୍ରମାଣେ ॥
ସମେ ବସଇ ସର୍ବ ଦେହେ ।
ସ୍ଥୂଳ ନୟନେ ଭେଦ ନୋହେ ॥
ଏ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ପରିମାଣି ।
ଯାହା ନୟନେ ଦେଖି ଶୁଣି ॥
ମନେ ଗୋଚର କରି ଯେତେ ।
ସତ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ଏ ସମସ୍ତେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଆତ୍ମା ନିର୍ବିକାର ।
ଉପାଧି ଗୁଣେ ସେ ବିକାର ॥
ଆଧି ଉପାଧି ଯେବେ ଯାଇ ।
ସେ ନିତ୍ୟେ ଏକରୂପ ହୋଇ ॥
ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦମୟ ସାକ୍ଷୀ ।
ସୁଷୁପ୍ତି ବୋଧେ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷି ॥୩୯
ଏମନ୍ତ ରୂପ ନାରାୟଣ ।
ତୁ ଅବା ବିସ୍ମରୁ ଏସନ ॥
ପୁଣି ସଂସାର କିମ୍ପା ହୋଇ ।
ମାୟା ସଂସ୍କାର ଯେଣୁ ଥାଇ ॥
ସେ ମାୟା ନାଶ ଯାଇ ଯେଣେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଏକମନେ ॥
ସେ ପଦ୍ମନାଭ ପଦ୍ମପାଦ ।
ହରଇ ବିଷୟ ବିଷାଦ ॥
ସକଳ ଛାଡ଼ି ସେ ଚରଣ ।
ଯେ ଭଜେ ଏକତ୍ୱ କରିଣ ॥
ସେ ପାଦ ତାରେ ଦୟା କରେ ।
ଭକ୍ତି ଜନ୍ମଇ ତା ହୃଦରେ ॥
ଘୋର କଳ୍ମଷ ଚିତ୍ତୁଁ ନାଶେ ।
ନିର୍ମଳ ତତ୍ତ୍ୱ ପରକାଶେ ॥
ଦର୍ପଣେ ରବିବିମ୍ବ ଯେହ୍ନେ ।
ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରକାଶେ ତାର ମନେ ॥୪୦
ଏମନ୍ତ ମୁନି ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ହୃଦେ ସାନନ୍ଦ ନୃପମଣି ॥
ଜନକ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ।
ଆନନ୍ଦେ ନମି ମୁନିପାଦେ ॥
ବୋଲଇ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
କୋମଳ ବଚନ ଗଭୀର ॥(ଜ.)

ରାଜା ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି କହ କର୍ମଯୋଗ ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡଇ ଭବରୋଗ ॥
ଯେ କର୍ମେ ସର୍ବକର୍ମ ନାଶେ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ପରକାଶେ ॥
ଜୀବ ନିସ୍ତରେ ଯାହା କରି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ନରହରି ॥
ସେ ଯୋଗ କହ ମୁନିଗଣ ।
ନମଇଁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ॥୪୧
ଏ କଥା ମୁଁ ପିତା ସମୀପେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲି ଚତୁର ସନକେ ॥
କିମ୍ପା ସେ ନ ଦେଲେ ଉତ୍ତର ।
ଏ କଥା କହ ମୁନିବର ॥
ଆବିରହୋତ୍ର ତାହା ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନୃପମଣି ॥୪୨

ଆବିର୍ହୋତ୍ର ଉବାଚ

ଯେ କର୍ମ ବିକର୍ମ ଅକର୍ମ ।
ଏ ତିନି କହନ୍ତି ନିଗମ ॥

ଈଶ୍ୱର ବାକ୍ୟ ତିନିବେଦ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣଙ୍କରେ ନୋହେ ଭେଦ ॥
ଏଣେ ମୋହିତ ସର୍ବଜନ ।
ନ ବୁଝି ବେଦର ବଚନ ॥
ତୁମ୍ଭର ବାଳଭାବ ଯେଣୁ ।
ସେ ମୁନି ନ କହିଲେ ତେଣୁ ॥ ୪୩
ପରୋକ୍ଷେ ଧର୍ମ ବେଦ କହେ ।
ପୁତ୍ରକୁ ଯେହ୍ନେ ବାପମାଏ ॥
ଔଷଧ କଟୁ ତିକ୍ତ ଆଣି ।
କହନ୍ତି ନାନା ଗ୍ୱଟୁବାଣୀ ॥
ମଧୁର ବସ୍ତୁ ଥୋଇ ତଳେ ।
ଲୋଭେ ଭୁଞ୍ଜାନ୍ତି ତାକୁ ବଳେ ॥
ତେଣେ ହରଇ ତାର ରୋଗ ।
ଆନନ୍ଦେ କରେ ସୁଖଭୋଗ ॥
ବେଦ ବଚନ ଏହିମତେ ।
କରାନ୍ତି କର୍ମ ମୋକ୍ଷ ଅର୍ଥେ ॥
କହନ୍ତି ନାନା ମତେ ବାଣୀ ।
କର୍ମର ଫଳ ପରିମାଣି ॥
ସେ ଫଳଲୋଭେ କରେ କର୍ମ ।
କର୍ମେ ଖଣ୍ଡଇ ତାର ଭ୍ରମ ॥
ଏହାକୁ କର୍ମ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏ ଧର୍ମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣ ॥ ୪୪
ଅଜିତଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ସେ ନ କରନ୍ତି ବେଦବାଣୀ ॥
କରନ୍ତି ମୂର୍ଖଙ୍କର ରୀତି ।
ବିକର୍ମେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ପାନ୍ତି ॥
ଏହା ବିକର୍ମ ବୋଲି ଜାଣି ।
ଅକର୍ମ ଶୁଣ ନୃପମଣି ॥
ନାନାପ୍ରକାରେ ଧର୍ମ ଶୁଣି ।
ବେଦ ବଚନ ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ଭେଦ କରନ୍ତି ବେଦପଥେ ।
ପାଷଣ୍ଡଗୁରୁ ବାକ୍ୟମତେ ॥
ଉଭୟଲୋକ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ।
ନିରାଶେ ଥାନ୍ତି ଦୁଃଖ ସହି ॥
ଅକର୍ମ ମତ ଏ ବିଗ୍ୱର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥ ୪୫

ଯେ ଧର୍ମ କହେ ବେଦମତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଧରି ତାହା ଚିତ୍ତେ ॥
କର୍ମେ ସମ୍ପାଦି କର୍ମଫଳ ।
ଯେ ଭାବେ ହୃଦୟ ନିର୍ମଳ ॥
ସେ ଫଳ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଦେଇ ।
ଚିତ୍ତେ ଭକତିଭାବ ବହି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ମହାମତି ।
ଦୁର୍ଲଭ ମୁକ୍ତି ସେ ଲଭନ୍ତି ॥
ଏ ବେଦ ଈଶ୍ୱରର ବାଣୀ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ବଚନେ ପ୍ରମାଣି ॥
ବେଦେ କହନ୍ତି ଫଳଶ୍ରୁତି ।
ରୋଚନ ଅର୍ଥେ ମୂଳ ମୁକ୍ତି ॥ ୪୬
ଏଣୁ ଏ ବେଦମାର୍ଗେ ତରି ।
ଏକାନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଶ୍ରା କରି ॥
ଗୁରୁ ବଚନ ପରିମାଣେ ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତି ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣେ ॥
ଏଣେ ଯେ ମାୟାଜାଲ ଛେଦେ ।
ଚିତ୍ତୁ ସଂଶୟଗ୍ରନ୍ଥି ଭେଦେ ॥
ନିର୍ଭୟେ ସଂସାରେ ଭ୍ରମଇ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ସେ ତରଇ ॥ ୪୭
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ ବିଧିମତ ॥
ଗୁରୁବଚନ ଧରି ଶିରେ ।
ଈଶ୍ୱରରୂପ ଅନୁସାରେ ॥
ପ୍ରତିମା କରି ନାନାମତେ ।
ଯେ ବିଧିବିଧାନ ଉକତେ ॥
ଦାରୁ ପାଷାଣ ଧାତୁମୟୀ ।
ଲେପ ଲିଖନ ଯେତେ ହୋଇ ॥
ଏ ଆଦି ଦୀକ୍ଷା ଅନୁମାନେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ବିଧାନେ ॥
ଯେ ରୂପ ଦେଖି ରହେ ମନ ।
ଭାବେ ପୂଜିବ ଶୁଦ୍ଧମନ ॥ ୪୮
ଏମନ୍ତ ପ୍ରତିମା କରାଇ ।
ଉତ୍ତମ ଶୁଭ ସ୍ଥାନେ ଥୋଇ ॥
ନିର୍ମଳଜଳ ନଦୀକୂଳେ ।
ନିରୁପଦ୍ରବ ଭୂମିସ୍ଥଳେ ॥

ନିର୍ମଳ କଳ୍ପିତ ଆସନ ।
କୁଶ ବା ପଟ୍ଟବସ୍ତ୍ର ଚର୍ମ ॥
ଏ ଆଦି ନିଗମ ବଚନେ ।
ଯେବା ମିଳିବ ବର୍ତ୍ତମାନେ ॥
ସ୍ଥାପି ପ୍ରତିମା ଅଗ୍ରସ୍ଥାନ ।
ବସିବ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧମନ ॥
ପ୍ରଥମେ ପବନ ନିରୋଧି ।
ଯେ ବିଧିମତେ ଭୂତଶୁଦ୍ଧି ॥
ପଞ୍ଚାଶବର୍ଣ୍ଣେ ଦେହନ୍ୟାସ ।
ଗୁରୁର ବଚନ ଅଭ୍ୟାସ ॥
ବାମ ପାରୁଶେ ଗୁରୁଧ୍ୟାୟି ।
ଦକ୍ଷିଣେ ଗଣେଶ ବସାଇ ॥
ପୂର୍ବେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।
ଅଧୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ବ୍ରହ୍ମା ମହୀଧର ॥
ପୃଷ୍ଠରେ କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ଅନ୍ତେ ।
ଦୂର୍ବା ଅକ୍ଷତ ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
କରିବ ଦଶଦିଗ ରକ୍ଷା ।
ଦିଗ ବନ୍ଧନ ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ॥ ୪୯
ପୂଜାର ଉପହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ଯେବା ମିଳିବ ଯଥାଲାଭ ॥
ପ୍ରଥମେ ଜଳ ଅର୍ଘ୍ୟ କରି ।
ଶଙ୍ଖେ ଅକ୍ଷତ ପୁଷ୍ପ ଭରି ॥
ଅଙ୍ଗ ମେଦିନୀ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ।
ସେ ଜଳେ କରିବ ପ୍ରୋକ୍ଷଣ ॥
ଆଧାର ଶକ୍ତି ଆଦି ଧ୍ୟାନେ ।
ପୂଜିବ ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥ ୫୦
ହୃଦୟ ପଦ୍ମ ଅଧିଷ୍ଠାନେ ।
ପୁଷ୍ପେ ପୂଜିବ ମନ୍ତ୍ରଧ୍ୟାନେ ॥
ଧର୍ମାଦି ଚତୁର ଚରଣ ।
ପାଶେ ଅଧର୍ମ ଗ୍ୱରିଗଣ ॥
ମଧ୍ୟେ କମଳଦଳ ଯେତେ ।
କର୍ଣ୍ଣିକା କେଶର ସହିତେ ॥
ସ୍ୱମନ୍ତ୍ରେ ରବି ସୋମାନଳ ।
ପୂଜିବ ତୃତୀୟ ମଣ୍ଡଳ ॥
ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣେ ନ୍ୟାସ କରି ।
ଭାବେ ପୂଜିବ ଆତ୍ମା ଗ୍ୱରି ॥

ଚତୁର ଆତ୍ମା ଶକ୍ତି ନବ ।
ପୂର୍ବାଦି ଦିଗେ ତା ପୂଜିବ ॥
କେଶରେ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସ୍ମରି ।
ଧ୍ୟାନେ ପୂଜିବ ମୁଦ୍ରା ଧରି ॥
ପ୍ରତିମା ଦେହେ ନିଜ ଅଙ୍ଗେ ।
ନ୍ୟାସ କରିବ ମନ୍ତ୍ରଭାଗେ ॥
ହୃଦୟ ଆଦି ନ୍ୟାସ କରି ।
ଧ୍ୟାନେ ନିରୋପି ନରହରି ॥
ପାଦ୍ୟାର୍ଘ୍ୟ ଆଚମନ ଆଦି ।
ସ୍ନାନ ଭୂଷଣ ବାସ ବିଧି ॥
ଧୂପ ଦୀପ ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ।
ଭୋଜନ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମର୍ପିଣ ॥
ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ ଆଦି ଯେତେ ।
ପୂଜିବ ପାରିଷଦ ମତେ ॥
ବସ୍ତ୍ର ଅକ୍ଷତ* ଆଦି ଯେତେ ।
ମନ୍ତ୍ରେ ସମର୍ପି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ପୂଜି ନରହରି ।
ବହୁତ ଦଣ୍ଡବତ କରି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ମଣି ନମିବ ପୁଣ ପଛେ ॥୫୧-୫୩
ଧ୍ୟାନେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ହୃଦେ ଧରି ।
ମନ୍ତ୍ର ହୃଦୟପଦ୍ମେ ଭରି ॥
ଏମନ୍ତେ ପୂଜା ନିତ୍ୟ କରି ।
ଶେଷ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଶିରେ ଧରି ॥୫୪
ପ୍ରତିମା ଯେବେ ନ ପାଇବ ।
ଶୁଣ କହିବା ପୂଜା ଭାବ ॥
ରବି ଅନଳେ କିବା ଜଳେ ।
ଅଥବା ହୃଦୟ କମଳେ ॥
ହରିଙ୍କି ପୂଜି ଏତେ ମତ ।
ଗୃହେ ଯେ ଅତିଥି ଆଗତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ମାନି ।
ପୂଜିବ ଦେଇ ଅନ୍ନପାଣି ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁପୂଜା କରି ।
ଏ ଭବଜଳୁଁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
କୃଷ୍ଣର ଭାବେ ଦୃଢ଼ବୁଦ୍ଧି ।
କରି ଲଭନ୍ତି ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ଏଭାବେ ଈଶ୍ୱରର ବାଣୀ ।
ଯେ ଏହା ଏକାଦଶେ ଶୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣେ କରନ୍ତି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ।
ନୁହନ୍ତି ମାୟାରେ ମୋହିତ ॥୫୫
ଖଣ୍ଡଇ ଭବଭୟ ତ୍ରାସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
କର୍ମଯୋଗକଥନେ ପୂଜାବିଧିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ☫

ପଞ୍ଚମେ ଦ୍ରୁମିଳ ଉତ୍ତର । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ ଅବତାର ॥

ଏମନ୍ତେ କର୍ମଯୋଗ ଶୁଣି ।
ରାଜା ବୋଇଲେ ମନେ ଗୁଣି ॥(ଜ.)

ବିଦେହ ଉବାଚ

ନିର୍ଗୁଣ ନିରଞ୍ଜନ ହରି ।
ଧରଣୀ ତଳେ ଦେହ ଧରି ॥
ଯେ କର୍ମ କଲେ ତ୍ରିଭୁବନେ ।
ଯେ ଅବତାର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନେ ॥
ସେ କଥା କହ ତପୋଧନ ।
ସନ୍ତୋଷ ନୋହେ ମୋର ମନ ॥ ୧
ଏମନ୍ତ ରାଜା ସାଧୁକଥା ।
ଶୁଣି ଦ୍ରୁମିଳ ଶୁଦ୍ଧଚେତା ॥
ରୋମପୁଲକ କରି ତନୁ ।
ଅଶ୍ରୁ ଗଳଇ ତା ନୟନୁ ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଅଶେଷ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ॥
କେ ତାହା ଅନୁମାନ କରି ।
ମୁଖେ କହିବ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ବାଳକ ସମ ବୁଦ୍ଧିହୀନ ।
ଜଗତେ ଅଛି କେବା ଜନ ॥
ପଣ୍ଡିତପଣେ ଗର୍ବ କରି ।
ହୃଦରେ ଅହଙ୍କାର ଭରି ॥
କଥନେ କୃଷ୍ଣଗୁଣ ବଳେ ।
କେ ଅଛି ଭୁବନମଣ୍ଡଳେ ॥
ମୃତ୍ତିକା ଖଣ୍ଡ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ।
ଯେ ଗଣିପାରେ ଧୂଳି ଧରି ॥
ସେ କାହିଁ କୃଷ୍ଣର ମହିମା ।
ମୁଖେ କହିବ ଗୁଣସୀମା ॥ ୨
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ରଚି ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ଅଂଶେ ତହିଁର ମଧ୍ୟଗତେ ॥
ଆଦି ଅନନ୍ତ ଦେବ ହରି ।
ପଶେ ପୁରୁଷ ନାମ ଧରି ॥ ୩
ତିନିଭୁବନ ଦେହେ ଧରେ ।
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ଅନ୍ତ କରେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ।
ଯାହାର ଜ୍ଞାନେ ଆତଯାତ ॥

* ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପୂଜାରେ ଅକ୍ଷତକୁ କେବଳ କପାଳରେ ତିଳକ କରିବାରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ, ଅର୍ଚ୍ଚନାରେ ଅକ୍ଷତ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ନାହିଁ—'ନାକ୍ଷତୈରର୍ଚ୍ଚୟେଦ୍ ବିଷ୍ଣୁଂ ନ କେତକ୍ୟା ମହେଶ୍ୱରମ୍' ।

☫ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ରିୟା ଶକ୍ତି ।
ଯାର ନିଃଶ୍ୱାସୁ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥ ୪
ପ୍ରଥମେ ରଜୋଗୁଣ ଧରି ।
ବିଧାତା ରୂପେ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥
ପାଳଇ ଯଜ୍ଞପତି ରୂପେ ।
ଦ୍ୱିଜଙ୍କ ଧର୍ମରକ୍ଷା କଳ୍ପେ ॥
ଈଶ୍ୱର ରୂପେ ତମୋଗୁଣେ ।
କରଇ ସୃଷ୍ଟି ସଂହାରଣେ ॥
ଏ ଗୁଣମୟ ନିରାକାର ।
ଏଣୁ ତୃତୀୟଂ[୧] ରୂପ ତାର ॥ ୫
ପୂର୍ବେ ଯେ ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତି ।
ତାର ଦୁହିତା ନାମ ମୂର୍ତ୍ତି ॥
ଧର୍ମର ପତ୍ନୀ ସେ ଯୁକତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ତାହାର ଗର୍ଭଗତେ ॥
ଅରୂପ ହୋଇ ରୂପରାଶି ।
ସେ ନର ନାରାୟଣ ଋଷି ॥
ତପ ଆରାଧି ଘୋର ବନେ ।
ବସିଲେ ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥
କଳ୍ପେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତପ କରି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଧରି ॥ ୬
ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ତପ ଘୋର ।
ସ୍ୱର୍ଗେ କମ୍ପଇ ସୁନାସୀର ॥
ଭୟେ ଚିନ୍ତଇ ପୁରନ୍ଦର ।
ନିଶ୍ଚେ ଘେନିବ ମୋର ପୁର ॥
ମୋ ପଦ ଘେନିବ ଏ ବଳେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ସେ ବିକଳେ ॥
ବିଗ୍ରହି ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ।
ତପ ସମାଧି ଭଗ୍ନ ଅର୍ଥେ ॥
ଉପାୟ କଲା ଶଚୀପତି ।
ଯେଣୁ ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ଦମତି ॥
କନ୍ଦର୍ପେ ରାଇ ପୁରନ୍ଦର ।
ବୋଇଲା ଚଳ ମଞ୍ଜୁପୁର ॥
ବସନ୍ତ ପବନକୁ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲଇ ସଙ୍ଗେ ଚଳ ତୁହି ॥
ତୁ ତ ସ୍ୱଭାବେ ଶୀତ ମନ୍ଦ ।
ଘେନିଣ ଅପସରା ବୃନ୍ଦ ॥
କୋକିଳ ଧ୍ୱନି ଗୀତସ୍ୱନେ ।
ନୃତ୍ୟ କରିବ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ନୟନ ବାଣେ ଚିତ୍ତ ହରି ।
ତପ ସମାଧି ଭଗ୍ନ କରି ॥
ବେଗେ ଆସିବ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥାନେ ।
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରର ବଚନେ ॥
ମଧୁର ଧ୍ୱନି ଗୀତଗାନେ ।
ମିଳିଲେ ବଦରିକା ସ୍ଥାନେ ॥
ବସନ୍ତେ ପୁଷ୍ପିତ କାନନ ।
ଦେଖନ୍ତେ ହରେ ପ୍ରାଣୀମନ ॥
କନ୍ଦର୍ପ ନାରାୟଣେ ଗ୍ରହିଁ ।
ପୁଷ୍ପକୋଦଣ୍ଡେ ଗୁଣ ଦେଇ ॥
ପଞ୍ଚନାରାଚ ଅତି ତମେ ।
ବିନ୍ଧିଲା ବିଷ୍ଣୁର ମରମେ ॥
ଲଳିତ ବହଇ ବସନ୍ତ ।
ଗଭୀର ନାଦେ ଶୁଭେ ଗୀତ ॥
ଏ ରୂପେ ନାନା ବିଘ୍ନ ଚିନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁମହିମା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୭
ଦେଖି ତାହାଙ୍କର ଉପାୟେ ।
ଧ୍ୟାନେ ଜାଣିଲେ ଦେବରାୟେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେ ଭୟ କରି ଚିତ୍ତେ ।
ମୋର ସମାଧି ଭଗ୍ନ ଅର୍ଥେ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ପେଷି ଉଦବେଗେ ।
ମନ ବିଷାଦେ ଅଛି ସ୍ୱର୍ଗେ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ନାରାୟଣ ।
ବୋଇଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଗଣେ ଶୁଣ ॥
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦେ ହସି ।
ବୋଲନ୍ତି ବଚନ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ ଚିତ୍ତେ ।
ଉପାୟ କର ନାନାମତେ ॥
ମୋହର ତପ ଭଗ୍ନ କର ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ଡର ॥
ଆଜ ତୁମ୍ଭର ଆଗମନ ।
ଧନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ମୋର ସ୍ଥାନ ॥
ଏମନ୍ତେ କହି ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲେ ମଉନ ॥ ୮
ତା ଶୁଣି ଇନ୍ଦ୍ରଗଣେ ଡରେ ।
ନମିଲେ ବିଷ୍ଣୁର ପୟରେ ॥
ଭୟେ କମ୍ପନ୍ତି ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଏ ଯେ ବିଚିତ୍ର ନୋହେ ତୋର ।
ତୁ ଧର୍ମଦେବ ନିରାକାର ॥
ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ଦେହୀ ।
ପ୍ରକୃତି ତୋତେ ନ ଜାଣଇ ॥
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ସେବନ୍ତି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ॥
ଯୋଗୀଙ୍କ ହୃଦୟ କମଳେ ।
ତୋହର ଆସନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ତୋର ଚରଣେ ଯେ ସେବନ୍ତି ।
ଦେବେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଘ୍ନ ଚିନ୍ତି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଯଜ୍ଞ ତପ ତ୍ୟାଗୀ ।
ଏ କିମ୍ପା ହେବ ମୋକ୍ଷଭାଗୀ ॥
ଏଣୁ ଡରନ୍ତି ଦେବଗଣ ।
କରନ୍ତି ବିଘ୍ନ ଆଚରଣ ॥
ଯେ ଅନ୍ୟ ଦେବତା ଭଜନ୍ତି ।
ସେ ତାଙ୍କ ବିଘ୍ନ ନ କରନ୍ତି ॥
ସମସ୍ତେ ମିଳି ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ।
ଘୃତ ସମିଧ ଖାଇ ତୁଣ୍ଡେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଭୋଜନେ ସୁଖେ ଥାନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦୟା ସେ କରନ୍ତି ॥
ଯେ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ସେବନ୍ତି ।
ସକଳ ଧର୍ମ ସେ ତେଜନ୍ତି ॥
ଏକାନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ସୁଖେ ଥାନ୍ତି ।
ଅନ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ନ ଗଣନ୍ତି ॥
ତେଣୁ ସେ ଦେବେ କୋପଭରେ ।
ବିଘ୍ନ ଆଚରନ୍ତି ତାହାରେ ॥
ଯେ ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ କିଙ୍କର ।
ତାହାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ଦୟା କର ॥ ୯,୧୦
ଜିହ୍ୱା ଲାଳସା କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ।
ଗ୍ରୀଷମ ଋତୁ ଶୀତ ବର୍ଷା ॥
ମନ୍ଦପବନ କାମଭୋଗେ ।
ଥାଉଁ ନିରତେ ପ୍ରାଣୀ ସଙ୍ଗେ ॥

୧. ତୃତୀୟ—ତିନି ।

ବିଘ୍ନ ଆଚରୁଁ ଶତ୍ରୁପଣେ ।
ଯେ ଧର୍ମ କରେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଯେ ଘୋର ତପ ଆଚରନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେ ବିଘ୍ନ ଚିନ୍ତି ॥
କଠୋର ତପ କରୁ ନାଶ ।
ସେ ହୋନ୍ତି କାମ କ୍ରୋଧ ବଶ ॥
ଛାଡ଼ନ୍ତି ତପ ଧର୍ମ ଲୟେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ବିଷ୍ଣୁମାୟା ମୋହେ ॥
ଆମ୍ଭର ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତୁମ୍ଭର ଭକତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଆମ୍ଭେ ଡରି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭବୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ବାଛୁରୀ ଖୋଜେ ଜଳ ଥିଲେ ।
ତାହା ଯେମନ୍ତେ ଲଂଘି ହେଲେ ॥ ୧୧
ଏମନ୍ତ କହୁଁ ଇନ୍ଦ୍ରଗଣେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସମୀପେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ନାରୀ ରୂପରାଶି ।
ବିଜୁଳି ଯେହ୍ନେ ମେଘୁ ଖସି ॥
ସେବନ୍ତି ନାରାୟଣ ପାଶେ ।
ତା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ରଗଣେ ତ୍ରାସେ ॥
କମ୍ପନ୍ତି ଜୀବନ ବିକଳେ ।
ନୟନ ବୁଜି ବେନି କରେ ॥
ସେ ରୂପରାଶି ଦେହଗନ୍ଧ ।
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାରନ୍ଧ୍ର ॥
ହରିଲା ତାହାଙ୍କର ମନ ।
ରୂପକୁ ଗ୍ରହିଁ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ମୋହେ ପଡ଼ିଲେ ମହୀତଳେ ।
କନ୍ୟାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ବଳେ ॥ ୧୨,୧୩
ତା ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ରଙ୍ଗ ଅଧରେ ମନ୍ଦେ ହସି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଦେବଗଣେ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୟ ନ କର ତୁମ୍ଭେ କେହି ॥
ମୋର ନିକଟେ କନ୍ୟା ଯେତେ ।
ଅଛନ୍ତି ସେବା ଅନୁମତେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାଶେ ସେବା କର ।
କନ୍ୟା ଗୋଟିଏ ମାଗ ବର ॥

ସେ ଯେବେ ଦେବେ ଏକ ନାରୀ ।
ତା ଘେନି ଚଳ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ॥
ସେ ହେଉ ସ୍ୱର୍ଗେ ଅଳଙ୍କାର ।
ରୂପେ ମୋହିବ ପୁରନ୍ଦର ॥ ୧୪
ତକ୍ଷଣେ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଶେ ସେବା କରି ॥
କନ୍ୟାଏ ଲଭି ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଚଳିଲେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ନାମ ସେ ବୋଲାଇ ।
ଅପ୍ସରା ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସମୀପେ ଦେଲେ ନେଇ ।
ନମିଲେ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥ ୧୫
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ପୁରନ୍ଦର ।
ରୂପେ ମୋହିଲା ସ୍ୱର୍ଗପୁର ॥
ସଭାରେ ଦେବଙ୍କ ଅଗ୍ରତ ।
କହିଲେ ସକଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସଭୟେ ତାହା ଶୁଣି ।
ଜାଣିଲେ ନିଶ୍ଚେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ର ମନେ ।
ବୋଧିଲା ହୃଦୟ ଯତନେ ॥ ୧୬
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ବିଷ୍ଣୁର କଳା ଅବତାର ॥
ପରମହଂସ ରୂପ ହୋଇ ।
ଅଶେଷ ଜ୍ଞାନମୟ ଦେହୀ ॥
ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ ନିମିତ୍ତେ ।
କହିଲେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଯେତେ ॥
ତୃତୀୟେ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ହୋଇ ।
ଜ୍ଞାନ ମଙ୍ଗଳ ପୁଣ୍ୟଦେହୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ମନରୁ ଅବତରି ।
ଚତୁଃସନଙ୍କ ରୂପ ଧରି ॥
ପୁଣି ଋଷଭ ଅବତାର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତାହାଙ୍କ କୁମର ॥
ସେ ପୁଣି ହୟଗ୍ରୀବ ହେଲେ ।
ସେ ରୂପେ ବେଦ ଉଦ୍ଧରିଲେ ॥
ମଧୁ କୈଟଭ ସଂହାରିଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ତାରିଲେ ॥ ୧୭

ପଞ୍ଚମେ ମୀନରୂପ ହୋଇ ।
ଧରଣୀ-ନାବ ଶୃଙ୍ଗେ ବହି ॥
ପ୍ରଳୟ ଜଳେ ଶଙ୍ଖା ମାରି ।
ସେ ରୂପେ ନିଗମ ଉଦ୍ଧରି ॥
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟେ ଜଳରାଶି ।
ଭୂମି ପାତାଳେ ଥିଲା ପଶି ॥
ଶୂକର ରୂପେ ପଦ୍ମକଳ୍ପେ ।
ଭୂମି ତୋଳିଲେ ଦନ୍ତଶିଖେ ॥
ଆଦି ଅସୁର ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ।
ତାହାକୁ ନାଶିଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସମ୍ପଦ ଲାଭ ଅର୍ଥେ ।
ଦେବ ଦାନବ ଅନୁମତେ ॥
ଗଭୀର କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟେ ।
ମନ୍ଦର ଆଣି ସୁଖ ସାଧ୍ୟେ ॥
ଜଳେ ପକାନ୍ତେ ମହାଗିରି ।
ହରି ତା କୂର୍ମରୂପେ ଧରି ॥
ଅମୃତ ଆଦି ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ହରି ସର୍ବ ॥
ଗଜ କୁମ୍ଭୀର ଯୁଦ୍ଧ କାଳେ ।
ସେ ହରିରୂପ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ଚକ୍ରେ କୁମ୍ଭୀର ମୁଣ୍ଡ ହାଣି ।
ଗଜ ଉଦ୍ଧାରି ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୧୮
କଶ୍ୟପ ଯଜ୍ଞେ ଋଷିମେଳା ।
ଷାଠିସହସ୍ର ବାଳଖିଲ୍ୟା ॥
ନିତ୍ୟେ ଗମନ୍ତି ବନଦାଣ୍ଡେ ।
କାଷ୍ଠ ବହନ୍ତି କନ୍ଧେ ମୁଣ୍ଡେ ॥
ଦିନେକ ଘେନି ଏକଡାଳେ ।
ଷାଠିସହସ୍ର ଏକାବେଳେ ॥
ବହି ଆଣନ୍ତେ ବାହୁବଳେ ।
ବୁଡ଼ିଲେ ଗୋଷ୍ପଦ ସଲିଳେ ॥
ସମସ୍ତେ ହୋଇ ଏକମୁଖ ।
ଡାକିଲେ ନାରାୟଣ ରଖ ॥
ଦେଖିଣ ତାହାଙ୍କ ବିକଳ ।
ଦୟାସାଗର ଆଦିମୂଳ ॥

ତକ୍ଷଣେ ଦିବ୍ୟରୂପ ଧରି ।
ବିପ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଦେବ ଅସୁର ଯୁଦ୍ଧକାଳେ ।
ବାସବ ନିଜ ଭୁଜବଳେ ॥
ଯେଣୁ ଛେଦିଲା ବୃତ୍ର କନ୍ଧ ।
ତେଣୁ ଲଭିଲା ବ୍ରହ୍ମବଧ ॥
ବିଗ୍ରରି କଲା ମନେ ଦୁଃଖ ।
ଡାକିଲା ନାରାୟଣ ରଖ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଧର୍ମରୂପ ଧରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରକୁ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଆଦିଅସୁର ପଦ୍ମକଳ୍ପେ ।
ନାଶିଲେ ନରସିଂହ ରୂପେ ॥ ୧୯
ଦୟାସାଗର ଦାମୋଦର ।
ହୋଇଣ କଲା ଅବତାର ॥
ଦେବଙ୍କ ଛଳେ ଦୈତ୍ୟ ମାରି ।
ପୃଥ୍ୱୀ ପାଳଇ ନରହରି ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ବାମନ ଶରୀରେ ।
ମିଳିଲେ ବଳି ଯଜ୍ଞଘରେ ॥

ସେ ରୂପେ ମୋହି ତାର ମନ ।
ଦାନେ ହରିଲେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ପାଦେ ତାହାର ଶିର ଗ୍ରପି ।
ପାତାଳପୁରେ ନେଇ ସ୍ଥାପି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରର ମନ କଲେ ଶୁଭ ।
ସେ ସୁଖ ଭୁଞ୍ଜଇ ଦୁର୍ଲଭ ॥ ୨୦
ସେ ପୁଣି ଭୃଗୁବଂଶେ ହରି ।
ପରଶୁରାମ ରୂପ ଧରି ॥
ଏକବିଂଶତି ବାର କୋପେ ।
ଅବନୀ ଭ୍ରମି ବିଶ୍ୱରୂପେ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ ସଂହାରଣ ।
କଲେ ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥
ରାବଣ ରାମ ରୂପେ ମାରି ।
ଜାନକୀ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟେ ଯଶ ଥୋଇ ।
ସଂସାର ତରେ ଯାହା ଗାଇ ॥ ୨୧
ପୁଣି ଅନନ୍ତ ଅବତାର ।
ଯାଦବକୁଳେ ହଳଧର ॥

ଘୋର ଦାନବ ଦର୍ପ ହରି ।
ସୁଖେ ସ୍ଥାପିବେ ବସୁନ୍ଧରା ॥
ପ୍ରବୋଧ ବୁଦ୍ଧ ଅବତାରେ ।
ଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତାରେ ଏ ସଂସାରେ ॥
ଅଶ୍ୱ ଆରୋହି କଲ୍କି ରୂପେ ।
ମ୍ଳେଚ୍ଛ ସଂହାରେ ମହାକୋପେ ॥ ୨୨
ଏମନ୍ତେ ନାନାରୂପ ଧରେ ।
ସେ ହରି ସଂସାରେ ବିହରେ ॥
କେ ତାର ଜନ୍ମ କର୍ମ ମୁଖେ ।
ସଂଖ୍ୟା କରିବ ଶତ କଳ୍ପେ ॥
ଯେ ଅବା କହିଲି ସଂକ୍ଷେପେ ।
ଭୋ ରାଜା ତୋହର ସମୀପେ ॥ ୨୩
ନାରଦ ବସୁଦେବ ମେଳେ ।
ଶୁକ ପରୀକ୍ଷ ଗଙ୍ଗାକୂଳେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ ଏକାଦଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଧର୍ମକଥା ।
ଶୁଣି ଛାଡ଼ିବ ମନୁ ବ୍ୟଥା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦବତାରବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଭକ୍ତିହୀନଙ୍କ ଯେବା ଗତି । ଯୁଗାନୁସାରେ ଯେ ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ॥
ଉପାସନାର ଯେବା ବିଧି । ଷଷ୍ଠରେ କହନ୍ତି ସମ୍ପାଦି ॥

ବିଦେହ ଉବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ବିଦେହରାଜନ ।
ଭୋ ମୁନି ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥
ଏ ଭୂମି ମଧ୍ୟେ ଦୁଷ୍ଟଲୋକେ ।
ହରିଙ୍କି ନ ଭଜନ୍ତି ଥୋକେ ॥
କାମ ସଙ୍କଳ୍ପ ଲୋଭେ ଜଡ଼ି ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ନ ଜାଣନ୍ତି ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଲଭନ୍ତି କି ଗତି ॥ ୧

ଚମସ ଶୁଣି ତା ବଚନ ।
କହନ୍ତି ସଭା ବିଦ୍ୟମାନ ॥(ଜ.)

ଚମସ ଉବାଚ

କୃଷ୍ଣର ମୁଖ ଭୁଜ ଉରୁ ।
ଅଭୟ ପାଦ ପଙ୍କଜରୁ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଜନ୍ମିଲେ ସ୍ୱଭାବେ ତ୍ରିଗୁଣେ ॥ ୨
ଏଣୁ ସେ ବିଷ୍ଣୁ ପିତାମାତା ।
ଗୁରୁ ବାନ୍ଧବ ଇଷ୍ଟଦାତା ॥

ଏମନ୍ତ ସ୍ୱାମୀ ସେବା ତେଜି ।
ଲୋଭେ ଯେ ଅନ୍ୟ ଦେବ ଭଜି ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପତିତ ପାମର ।
ଅନ୍ତେ ପଡ଼ଇ ତମ ଘୋର ॥ ୩
ବଦନ ଥାଉଁ ହରି ବାଣୀ ।
ମୁଖେ ଯେ ନ ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ॥
ନାମ ନ ଶୁଣନ୍ତି ଶ୍ରବଣେ ।
ଯେ ଥାନ୍ତି ପାପ ଆଚରଣେ ॥
ସ୍ତ୍ରୀ ଶୂଦ୍ର ଆଦି ଯେତେ ନରେ ।
ଯେ ଥାନ୍ତି ନିନ୍ଦିତ ଆଗ୍ରରେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସେ ଯେବେ ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ।
କଳ୍ମଷ ପଙ୍କୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥ ୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରି ବୈଶ୍ୟଜନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଧନ୍ୟ ତିନିବର୍ଣ୍ଣ ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣ ସନ୍ନିଧାନେ ।
ଥିଲେହେଁ ନିଗମ ବଚନେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ବିଦ୍ୟାବଳେ ।
କୁଳ ସମ୍ପଦ ଧନ ଛଳେ ॥
ମଜ୍ଜଇ କରି ଅହଙ୍କାର ।
କନ୍ଧେ ବହଇ ବେଦଭାର ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗ କହି ।
ଆତ୍ମାକୁ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାଇ ॥
ସଭାର ମଧ୍ୟେ ଗୃଟୁ କହି ।
ହସି ହସାଇ ମନ ମୋହି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରଜୋଗୁଣ ଚଣ୍ଡେ[୧] ।
ସଙ୍କଳ୍ପ କରେ କର୍ମକାଣ୍ଡେ ॥
ଧନ ତନୟ ସୁଖ ଆଶେ ।
ଶରୀର ଅନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗବାସେ ॥
ଅଳପ କାର୍ଯ୍ୟେ କ୍ରୋଧ ବହି ।
କାଳ ଭୁଜଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ସ୍ୱଭାବେ କାମ କ୍ରୋଧ ବଳେ ।
ନିତ୍ୟ ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ମିଳେ ॥
ଏଣୁ ଏ ବିପ୍ର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣେ ।
ପାପୀ ଦାମ୍ଭିକ ଅଭିମାନେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଜନଙ୍କୁ ଦେଖି ପାଶେ ।
ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି ଉପହାସେ ॥୫-୭
ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟେ କହି ହାସ୍ୟ ବାଣୀ ।
ନିକଟେ କୃଷ୍ଣକଥା ଶୁଣି ॥

ଗୃହେ ଗୃହିଣୀ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ।
ଚିତ୍ତ ବୁଡ଼ାଇ କାମଭୋଗେ ॥
ଆଶା ବନ୍ଧନେ ଧନ ସଞ୍ଚେ ।
ମାୟା ସଙ୍କଳ୍ପେ କାଳ ବଞ୍ଚେ ॥
ପିଣ୍ଡ ପରାଣ ତୁଷ୍ଟି ଅର୍ଥେ ।
ପଶୁ ହିଂସନ୍ତି ହିଂସାଶାସ୍ତେ ॥
ଦେବ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଜନ୍ତୁ ମାରି ।
ପୂଜନ୍ତି ନାନା ଯଜ୍ଞ କରି ॥
ଦାନ ଦକ୍ଷିଣା ବିଧିହୀନେ ।
କୁକର୍ମ କରନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନେ ॥
ପଶୁ ମାରଣେ ପାପ ଯେତେ ।
ଦେଖି ନ ଦେଖନ୍ତି ଅଗ୍ରତେ ॥ ୮
ଶ୍ରୀମଦ କୁଳ ଅଭିମାନ ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ମଦିରାରେ ମଗ୍ନ ॥
ଯେ ଦାନ କର୍ମ ବିଦ୍ୟା ବଳ ।
ଏ ସର୍ବ ମଣନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳ ॥
ଏ ସର୍ବ ମଦେ ଅନ୍ଧ ହୋନ୍ତି ।
ସାଧୁ ଅସାଧୁ ନ ଗଣନ୍ତି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ବୈଷ୍ଣବ ଜନ ଗ୍ରହିଁ ।
ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି ଗର୍ବ ବହି ॥
ଏ ଭାବେ ସର୍ବନାଶ ପରେ ।
ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ନିର୍ଭରେ ॥ ୯
ସକଳ ଜୀବ ମଧ୍ୟେ ହରି ।
ବସଇ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ॥
ତାକୁ ପାମରେ ନ ବୁଝନ୍ତି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଭ୍ରମି ହୋନ୍ତି ॥
ଯାର ମହିମା ବେଦ ଭଣେ ।
ଯତୀନ୍ଦ୍ର ଯେ ହରି ଚରଣେ ॥

ନିତ୍ୟେ ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତି ।
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣେ ନ ଦେଖନ୍ତି ॥
ସେ ହରି ନ ଭଜନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ।
କୁବୁଦ୍ଧିଭାବ ଅବିରତେ ॥
କୁତ୍ସିତ କଥା ରତ ନିତ୍ୟେ ।
ନାନା କୁପଥ ମନୋରଥେ ॥
ମନ ଭ୍ରମାଇ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ।
ଦୁର୍ଗମ ପଥ ନ ଚିହ୍ନନ୍ତି ॥୧୦
ନାରୀ ସେବନ ମାଂସ ମଦ୍ୟ ।
ଲୋକ ବେଭାରେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
ପ୍ରାଣୀ ତା କରେ ଆତ୍ମସୁଖେ ।
ବେଦ ନ କହେ ଏହା ମୁଖେ ॥
ଏ ବେଦପଥ ଛାଡ଼ି ଥୋକେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
ଛାଡ଼ି ନ ପାରି ହୀନ ଚିତ୍ତେ ।
ସେବନ୍ତି ମଦ ମାଂସ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏ ଘେନି ବେଦ ବିଧି ବାଣୀ ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ପରିମାଣି ॥
କଲେ କରିବ ଧର୍ମ ମତେ ।
ଯେ ବେଦ ବିଧି ଅନୁମତେ ॥
ନାରୀ ନ ସେବି କାମ ସଧେ ।
ସେବ ବିବାହ ଅନୁବନ୍ଧେ ॥
ମଦ୍ୟ ବା ମାଂସ ଯଜ୍ଞେ ଲେଖେ ।
ପଶୁମାରଣ ପିତୃପକ୍ଷେ ॥
ବେଦ ନିଷେଧ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ।
ଏହା ନ ଜାଣେ ପଶୁବୁଦ୍ଧି* ॥
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ବେନି ପଥ ।
ବେଦ ବୋଲଇ ଯାହା ନିତ୍ୟ ॥

---

୧. ଚଣ୍ଡେ—କ୍ରୋଧରେ, ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ।

* ବେଦରେ ବିଧ୍ୟାତ୍ମକ ଭାବରେ ଏ କଥା କୁହାଯାଇ ନାହିଁ ଯେ 'ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ ତଥା ମାଂସ ଓ ମଦ୍ୟ ସେବନ କରିବା ଉଚିତ', ବରଂ ଲୋକମାନଙ୍କର ଏ ସମସ୍ତ ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ ପ୍ରତି ସ୍ୱାଭାବିକ ରୁଚି ରହିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ବା ପ୍ରଶମିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏସବୁ ସେବନର ପ୍ରତିବନ୍ଧକକୁ କୋହଳ କରାଯାଇଛି । ବିବାହ, ଯଜ୍ଞ ଓ ସୌତ୍ରାମଣି ଯଜ୍ଞରେ ଏସବୁ ସେବନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସୀମିତ ବିଧାନ ରହିଛି, ତାହାର ବାସ୍ତବିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା—ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏଭଳି କର୍ମରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା । ପ୍ରକୃତରେ ସୌତ୍ରାମଣି ଯଜ୍ଞରେ ସୁରାକୁ କେବଳ ଆଘ୍ରାଣ କରିବାର ବିଧାନ ଅଛି, ପିଇବାକୁ ନୁହେଁ; ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁକୁ କେବଳ ଆଲଭନ (ସ୍ପର୍ଶ) କରିବାର ବିଧାନ ଅଛି, ହିଂସା ବା ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ନୁହେଁ; କେବଳ ବଂଶରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ (ଧାର୍ମିକ ପରମ୍ପରା ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ) ନିଜ ଧର୍ମପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ କରିବାର ବିଧାନ ଅଛି, ସମ୍ଭୋଗ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନୁହେଁ । ଏଭଳି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୀମିତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବେଦ ବସ୍ତୁତଃ ଏସବୁ ସେବନକୁ ନିଷେଧ କରିଛି । ମାତ୍ର ବିଷୟୀ ଲୋକମାନେ ବେଦବାକ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଏହି ବିଶୁଦ୍ଧ ଅର୍ଥକୁ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଆଦି ଈଶ୍ୱର ଆଜ୍ଞା ଏହୁ ।
ଏଥୁଁ ଅଧିକ କେବା କହୁଁ ॥ ୧୧
ଧନ ଅର୍ଜିନେ ଧର୍ମ କରି ।
ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହରି ॥
ସେ ଧନେ ପୋଷେ ନିଜ ଦେହୀ ।
ମୃତ୍ୟୁ ଭାବନା ନ କରଇ ॥ ୧୨
ଯଦ୍ୟପି ଯଜ୍ଞର ବିଧାନ ।
ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ ସୁରାପାନ ॥
ତଥାପି ମଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞମତେ ।
ଆଘ୍ରାଣ କରି ନାସାଗ୍ରତେ ॥
କେବେହେଁ ନ କରିବ ପାନ ।
ଏ ବିଧି ବେଦର ବିଧାନ ॥
କେବଳ ଯଜ୍ଞେ ପଶୁବଧ ।
ଅନ୍ୟତ୍ର ବଧଟି ପ୍ରମାଦ ॥
ନାରୀ ସଙ୍ଗମ ଋତୁମତେ ।
କେବଳ ପୁତ୍ରଜନ୍ମ ଅର୍ଥେ ॥
ଅନ୍ୟଥା ରତିସୁଖ ଅର୍ଥେ ।
କେବେହେଁ ନ ଚିନ୍ତିବ ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୩
ଜୀବର ସ୍ୱଧର୍ମ ଏ ବାଣୀ ।
ସକଳ ବେଦେ ପରିମାଣି ॥
ଏହା ନ ବୁଝି ମୂଢ଼ପ୍ରାଣୀ ।
ଦୁଃଖକୁ ସୁଖ ପ୍ରାୟ ମଣି ॥
କରନ୍ତି ଜ୍ଞାନହୀନ କର୍ମ ।
ଏଣୁ ସଂସାରେ ହୋନ୍ତି ଭ୍ରମ ॥
ମୂର୍ଖ ସ୍ୱଭାବେ ମୂଢ଼ପ୍ରାଣୀ ।
ଆତ୍ମାକୁ ପଣ୍ଡିତ ବଖାଣି ॥
କେବଳ ଦେବତା ବିଶ୍ୱାସେ ।
ନ ଜାଣି ଯଜ୍ଞେ ପଶୁ ହିଂସେ ॥
ପଶୁଏ ଥାନ୍ତି ପ୍ରେତମେଳେ ।
ତାର ଜୀବନ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଧରି ଭକ୍ଷନ୍ତି ତାର ମାଂସ ।
କେବଳ ଅସ୍ଥି ରହେ ଶେଷ ॥
ଯେ ଯାକୁ ମାରେ ସୁଖଭୋଳେ ।
ସେ ତାକୁ ହିଂସେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଏ ବାଣୀ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ପାପ ଲଭନ୍ତି ପଶୁବଧେ ॥ ୧୪

ସକଳ ଜୀବେ ନରହରି ।
ବସଇ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ॥
ସମେ ବସଇ ସର୍ବଦେହେ ।
ମୂଢ଼ ନ ଜାଣେ ମାୟାମୋହେ ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର କଳେବରେ ।
ମୋହର ବୋଲି ସ୍ନେହ କରେ ॥
ସୁଖାନୁଭବେ ପ୍ରାଣୀ ମାରେ ।
କେବଳ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ରୋହ କରେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ପତିତ ବୋଲି ତାରେ ।
ପଡ଼େ ନରକ ତମ ଘୋରେ ॥ ୧୫
ପଣ୍ଡିତପଣେ ବାଦ ଚିନ୍ତି ।
ଦମ୍ଭେ ନ ବୁଝେ ମୋକ୍ଷଗତି ॥
ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ କୃଷ୍ଣ ନାମେ ।
ସଞ୍ଚଇ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମେ ॥
କରଇ ନାନା କର୍ମ ନିତ୍ୟେ ।
କ୍ଷଣେ ନ ରହେ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତେ ॥
କର୍ମ ହରଇ ତାର ମନ ।
ତାହାର କାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ଚିତ୍ତେ ନ ରହେ କେବେ ଶାନ୍ତି ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ଆତ୍ମଘାତୀ ॥
ପାଷଣ୍ଡ ଭାବେ ଅନୁମାନି ।
ଆତ୍ମାକୁ ମଣେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ॥
ମନେ କଳ୍ପଇ ଯେତେ ଫଳେ ।
ଦଇବ ହରଇ ତା ବଳେ ॥
ବଞ୍ଚିତ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚଇ ମହାଦୁଃଖେ ॥ ୧୬, ୧୭
ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ ଦାରା ସୁତ ।
ଗୃହ ସମ୍ପଦ ପଶୁ ଭୃତ୍ୟ ॥
ଏ ସର୍ବ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ତକାଳେ ।
ଚଳଇ ପାପ-ପୁଣ୍ୟ ବଳେ ॥
ନରକେ ପଡ଼ି ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ଯମଯାତନା ଘୋର ପୁଞ୍ଜେ ॥
ହରି ବିମୁଖ ଯେହୁ ପ୍ରାଣୀ ।
ନ ତରେ ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥ ୧୮
ଏମନ୍ତେ ମୁନିବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ରାଜା ବୋଲଇ ମନେ ଗୁଣି ॥ (ଢ.)

ବିଦେହ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
କେବଣ ଯୁଗେ କେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ॥
କି ନାମ ରୂପ ଅନୁସାରେ ।
ଭକତ ଭଜେ କି ପ୍ରକାରେ ॥
କେବଣ ଯୁଗେ କେଉଁ ରୂପେ ।
ଶରୀର ଧରେ ମାୟାକଳ୍ପେ ॥
ଏହା ଶୁଣିତେ ମୋର ଇଚ୍ଛା ।
କହି ପୂରାଅ ମନୋବାଞ୍ଛା ॥ ୧୯
ଜୀବ ଉଦ୍ଧାର ଏହୁ ବାଣୀ ।
କରଭାଜନ ତାହା ଶୁଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଅଶେଷ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ॥

କରଭାଜନ ଉବାଚ

କଳି କଳୁଷ ନିବାରଣ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଯେ ରୂପ ବହେ ସତ୍ୟଯୁଗେ ।
ତ୍ରେତା ଦ୍ୱାପର କଳିଯୁଗେ ॥
ଇଚ୍ଛା ବିହାରେ ଅବତରେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ନାନାରୂପ ଧରେ ॥
ବିଧି ବିଧାନେ ନାନାମତେ ।
ଯେ ରୂପ ପୂଜନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ଯେ ଯୁଗେ ଯେବା ଅବତାର ।
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣ ନାମ ଦାମୋଦର ॥
ସୁଖେ ବିହରେ ନରଲୋକେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଏକେ ଏକେ ॥ ୨୦
ପ୍ରଥମେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେହେ ।
ଜଟାକଳାପ ମୁଣ୍ଡେ ବହେ ॥
ଦେହେ ଉତ୍ତରୀ ଅକ୍ଷମାଳ ।
ପିନ୍ଧନ୍ତି ବୃକ୍ଷର ବକଳ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଭୁଜ ଗ୍ୱରି ।
ତ୍ରିଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁଧାରୀ ॥ ୨୧
ଏମନ୍ତ ରୂପ ଭଗବାନ ।
ସେ କାଳେ ସର୍ବ ସାଧୁଜନ ॥
ଶୁଚି ପବିତ୍ର ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ।
ଯେ ହରି ସର୍ବଜୀବ ହିତ ॥

ତପ ଆଚରି ଶମ ଦମେ ।
ପ୍ରାଣ ସଂଯମି ମହାଶ୍ରମେ ॥
ଭଜନ୍ତି ସେ ହରି ଚରଣେ ।
ନିଗମ ଧର୍ମ ଆଚରଣେ ॥ ୨୨
ବୈକୁଣ୍ଠ ସୁପର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷଣ ।
ଧର୍ମ ସ୍ୱରୂପ ନାରାୟଣ ॥
ହଂସପୁରୁଷ ଭଗବାନ ।
ପରମଆତ୍ମା ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ଏ ରୂପ ଧରେ ସତ୍ୟଯୁଗେ ।
ଭକତଜନ ଅନୁରାଗେ ॥ ୨୩
ଶୋଣିତବର୍ଣ୍ଣ ତ୍ରେତାଯୁଗେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ସମ୍ଭୂତ ଭୂମିଭାଗେ ॥
ସୁନ୍ଦର ଚତୁର୍ଭୁଜ ଧରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ କେଶ ଶିରେ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ମେଖଳା ଉତ୍ତରୀ ।
ସୁନ୍ଦର ସ୍ରୁବ ସ୍ରୁଚ ଧରି ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଦାମୋଦର ।
ସର୍ବଦେବତା କଳେବର ॥
ଅଶେଷ ଭୁବନ ଈଶ୍ୱର ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ଅଗୋଚର ॥
ସେ ରୂପ ଦେଖି ବିପ୍ରଗଣେ ।
ନିଗମ ପଥ ଆଚରଣେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜିଲେ ଭଗବାନ ।
ଯେ ଯଜ୍ଞେ ବିଷ୍ଣୁ ଦରଶନ ॥ ୨୪, ୨୫
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଯଜ୍ଞ ପୃଶ୍ନିଗର୍ଭ ।
ଜୟନ୍ତ ପୁଣି ସର୍ବଦେବ ॥
ଯେ ଉରୁକ୍ରମ ବୃଷାକପି ।
ଉରୁଗାୟ ଏ ନାମ ଜପି ॥ ୨୬
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗେ ଭଗବାନ ।
ପୀତବସନ ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ॥
ନିଜ ଆୟୁଧ ଧରି କରେ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ କଉସ୍ତୁଭ ଉରେ ॥
ଏ ଆଦି ଲକ୍ଷଣେ ଲକ୍ଷିତ ।
ଅଶେଷ ଭୁବନେ ପୂଜିତ ॥
କାମକୁ ନିନ୍ଦେ କଳେବର ।
ସମ୍ପଦେ ରାଜରାଜେଶ୍ୱର ॥
ସେ ରୂପ ଦେଖି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଜନେ ।
ପୂଜନ୍ତି ବେଦତନ୍ତ୍ର ଧ୍ୟାନେ ॥ ୨୭, ୨୮
ସେ ସର୍ବଦେବମୟ ହରି ।
ଏମନ୍ତ ନାମେ ସ୍ତୁତି କରି ॥
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ।
ସଙ୍କରଷଣ ବୋଲି ତୋତେ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅନିରୁଦ୍ଧ ତୁହି ।
ଚତୁଃସ୍ୱରୂପେ ଏକଦେହୀ ॥
ନମସ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଯାର ଶରୀରୁ ଏ ଜଗତ ॥
ତୁ ନାରାୟଣ ଋଷିରୂପୀ ।
ମହାପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ॥
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗେ ଏହି ମତେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପୂଜନ୍ତି ଜଗତେ ॥ ୨୯, ୩୦
ଦ୍ୱାପରଯୁଗ ଶେଷ କାଳେ ।
କଳି ଆଗମ ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ରୂପ ପ୍ରକାଶେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଯେସନ ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି ॥
କୃଷ୍ଣମୂରତି ଭଗବାନ ।
କେବଳ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥
କୃଷ୍ଣର ରୂପ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ଧ୍ୟାନେ ନିରୋପି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ପ୍ରତିମା କରି ନାନାରୂପେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜନ୍ତି ଯଜ୍ଞକଳ୍ପେ ॥
ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ ଅସ୍ତ୍ର ଯେତେ ।
ବିଷ୍ଣୁର ପାର୍ଷଦ ସହିତେ ॥
ସକଳ ପୂଜା ଅବସାନେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଏ ବଚନେ ॥ ୩୧, ୩୨
ହେ ମହାପୁରୁଷ ମୁକୁନ୍ଦ ।
ବନ୍ଦୁଁ ତୋ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ॥
ମୁନି କରନ୍ତି ଯାକୁ ଧ୍ୟାନ ।
ହରଇ ପରାଭବମାନ ॥
ଅଭୀଷ୍ଟଫଳ କାମଧେନୁ ।
ତୀର୍ଥନିବାସ ଯା ଚରଣୁ ॥
ଶିବ ବିରଞ୍ଚି ଯାକୁ ଚିତ୍ତେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ଶରଣଜନଙ୍କ ତାରଣ ।
ଭୃତ୍ୟ ଆରତ ନିବାରଣ ॥
ପ୍ରଣତଜନ ଯେ ପାଳଇ ।
ଏ ଭବଜଳେ ନାବ ହୋଇ ॥ ୩୩
ଯେ ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବଗଣ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରି ।
କେ ତାହା ପାରେ ଦୂର କରି ॥
ପିତୃବଚନ ଶିରେ ଧରି ।
ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦୂରେ ପରିହରି ॥
ଧର୍ମିଷ୍ଠ ପଣେ ପଶି ବନେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ପ୍ରିୟାର ବଚନେ ॥
ଧାଇଁଲେ ମାୟାମୃଗ ଅର୍ଥେ ।
ବନଗହନ ଘୋରପଥେ ॥
ସେ ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ଧ୍ୟାନେ ଖଣ୍ଡଇ ତମ ଘୋର ॥ ୩୪
ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ଏହିମତେ ।
ପରମାନନ୍ଦ ଏ ଜଗତେ ॥
ଧରଣୀ ମଧ୍ୟେ ଅବତରି ।
ଭ୍ରମଇ ନାନାରୂପ ଧରି ॥
ସେ ରୂପ ପୂଜି ନରନାରୀ ।
ମାୟାସଂସାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥ ୩୫
ସେ ପୁଣି ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାଇ ।
ଗୁଣଜ୍ଞ ସର୍ବ ସାରଗ୍ରାହୀ ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁମାନେ ।
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତେ ମହାଜନେ ॥
ବେଦ ବିଗ୍ରହି ବହୁଭାଗ ।
ବୋଲନ୍ତି ଧନ୍ୟ କଳିଯୁଗ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରହିବର୍ଣ୍ଣ ।
କରିବେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥
କଳି କଳୁଷ ଦୁଷ୍ଟଚିତ୍ତେ ।
ଗୃହ କଷଣ ଅବିରତେ ॥
ନାନା ସଙ୍କଟେ ଯେବେ ଥିବେ ।
ସଂସାରେ ଭ୍ରମ ନ କରିବେ ॥
ପରମ ଲାଭ ଏଥୁ ନାହିଁ ।
କୃଷ୍ଣ ଭକତି ହୃଦେ ଲଇଁ ॥ ୩୬, ୩୭

ପ୍ରଜାଏ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆଦି ।
ଭବିଷ୍ୟ କଥାକୁ ସମ୍ପାଦି ॥
ଚିତ୍ତେ କଳ୍ପନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ।
ଆମ୍ଭେ ଜନ୍ମିବୁ କଳିଯୁଗେ ॥
ଯେ ଯୁଗେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ।
କରି ତରିବେ ସର୍ବଜନ ॥
ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଆମ୍ଭେ ଥାଇ ।
ତୁଷ୍ଟେ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମ ଗାଇ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ।
ସ୍ୱାଦୁ ସୁଗନ୍ଧ ମକରନ୍ଦ ॥
ମନଭ୍ରମରେ କରି ପାନ ।
ଯେ ଅବା ଥିବେ ସାଧୁଜନ ॥
ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରପଣେ ।
ସେବିବୁଁ କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚିତ୍ତେ କରି ଆଶା ।
କଳିକି କରନ୍ତି ପ୍ରଶଂସା ॥
କଳିରେ ବିଷ୍ଣୁ ପରାୟଣ ।
ହୋଇ କରିବେ ନାମ ଗାନ ॥
ଦ୍ରାବିଡ଼ ଦେଶରେ ଅନେକ ।
ଜନ୍ମିବେ ହରିଭକ୍ତ ଲୋକ ॥
ଯେ ଦେଶେ ନଦୀ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ।
ଯେ କୃତମାଳା ପୟସ୍ୱିନୀ ॥
କାବେରୀ ପୁଣ୍ୟ ମହାନଦୀ ।
ପ୍ରତୀଚୀ ଆଦି ଛନ୍ତି ଭେଦି ॥
ତାହାଙ୍କ ଜଳ କରି ପାନ ।
ନିର୍ମଳ ହେବ ତାଙ୍କ ମନ ॥
ଲବେ ନିମିଷେ କ୍ଷଣେ ଲେଶେ ।
ଯେ ଅବା ଥିବେ ଯେଉଁ ଦେଶେ ॥
କୃଷ୍ଣର ନାମ ଉଚ୍ଚେ ଗାଇ ।
ରୋମ-ପୁଲକ ତନୁ ବହି ॥
ନୟନୁ ଢାଳି ଅଶ୍ରୁଜଳ ।
ଲଭିବେ କୋଟିତୀର୍ଥଫଳ ॥
ଏ ବଡ଼ ଲାଭ ଏ ଜଗତେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭଜନ ଏହିମତେ ॥

ନିରତେ ସୁଖେ ଉଚ୍ଚାରିବେ ।
ଅଶେଷ ପାପୁଁ ନିସ୍ତରିବେ ॥
ମୁଖେ ଗୁଣିବେ କୃଷ୍ଣନାମ ।
ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ରେ ଅଭିରାମ ॥
ସ୍ମରଣ କରି ହୃଦମଧ୍ୟେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ପଥ ଛେଦେ ॥୩୮-୪୦
ଦେବତା ଋଷି ପିତୃ ଭୂତ ।
ଯେ ଅବା ଅଟନ୍ତି ଆଗତ ॥
ସେମାନଙ୍କର କର୍ମମାନ ।
ନ କଲେ ଋଣୀ ହୋନ୍ତି ଜନ ॥
ଯେ ସର୍ବଭାବେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ଶରଣ ଗଲା ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ଋଣୀ ନୋହେ ଏହାଙ୍କର ।
ଆବର ନୁହଇ କିଙ୍କର ॥୪୧
ଯେ ଅନ୍ୟଭାବ ପରିହରି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଆଶ୍ରେ କରି ॥
ହରି ତା ହୃଦୟକମଳେ ।
ପ୍ରକାଶ ହୋନ୍ତି ସର୍ବକାଳେ ॥
ତାର ବିକର୍ମ ଯେତେ ଥାନ୍ତି ।
ହେଲେ ସମସ୍ତ ବିନାଶନ୍ତି ॥
ଏ ଭାବେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତଜନ ।
ଶୁଣ ହେ ବିଦେହରାଜନ ॥୪୨

ନାରଦ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ନବ ମୁନିଗଣେ ।
ରାଜା ସମୀପେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
କହିଲେ ଭାଗବତଧର୍ମ ।
ଯେରୂପେ ବିଷ୍ଣୁ ସେବା କର୍ମ ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ରୋମ ପୁଲକେ ତନୁ ପୂରି ॥
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଝରେ ।
ନିର୍ମଳ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ମୁନିଙ୍କ ଚରଣେ ପୂଜିଲା ।
ଆନନ୍ଦେ ନୟନ ବୁଜିଲା ॥୪୩
ତକ୍ଷଣେ ସଭା ବିଦ୍ୟମାନେ ।
ମୁନି ଚଳିଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥

ଯେ ଧର୍ମ କହିଗଲେ ମୁନି ।
ନିମି ହୃଦୟେ ତାହା ଘେନି ॥
ଭାବି ହୋଇଲେ ଭବୁଁ ପାର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଯଦୁବୀର ॥
ତୁ ଏବେ ଏହି ଧର୍ମ କରି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭିବୁ ନରହରି ॥୪୪, ୪୫
ତୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନ ।
ଯାହାର ପୁତ୍ର ଭଗବାନ ॥
ଲଭିଲୁ ପୂର୍ବ ତପଫଳେ ।
ଏଣୁ ତୋ ଯଶ ମହୀତଳେ ॥
ବିଖ୍ୟାତ ତିନି ଭୁବନରେ ।
ଯେ ଯଶ ଗାଇ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥୪୬
ଆସନ ଭୋଜନ ଶୟନେ ।
ନିରତେ ଦେଖୁ ତୁ ନୟନେ ॥
ଏ ମୋର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଭୋଳେ ।
ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ଧରୁ କୋଳେ ॥
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ କରୁ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
ଏଣୁ ତୁ ତ୍ରିଭୁବନେ ଧନ୍ୟ ॥୪୭
ଦନ୍ତବିକଟ ବିଦୂରଥ ।
ଶାଲ୍ୱ ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ଚେଦିନାଥ ॥
କଂସ ମାଗଧ ଆଦି ଯେତେ ।
ଦୁଷ୍ଟେ ଯେ ଥିଲେ ଭୂମିଗତେ ॥
କୃଷ୍ଣେ ବଇରୀଭାବ ବହି ।
ପଶିଲେ କୃଷ୍ଣ ଦେହେ ଯାଇ ॥
ସେ ହରି ଚରଣ କମଳେ ।
ଯେ ଭଜେ ପ୍ରେମଭାବ ଭୋଳେ ॥
ତାହାର ଗତି କେବା ଜାଣି ।
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ନ ପ୍ରମାଣି ॥୪୮
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ତୁ ନ ମଣ ।
ସେଟି ଅନାଦି ନାରାୟଣ ॥
ଆଦିପୁରୁଷ ତୋର ଘରେ ।
ମାୟା ମନୁଷ୍ୟ ରୂପ ଧରେ ॥୪୯
ସ୍ୱଭାବେ ଯାର ଜନ୍ମ ନାହିଁ ।
ବୋଲୁ ବା ସେ କିମ୍ପା ଜନ୍ମଇ ॥

ଭୂଭାର ଅସୁର ସଂହାରେ ।
ଆପଦୁଁ ସାଧୁଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରେ ॥
ସେ ହରି ଦେବକୀ ଉଦରେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ତୋର ପୁରେ ॥
ତୋ ଯଶ ଜଗତେ ବିସ୍ତାରି ।
ପୁଣି ସେ ଯିବେ ନିଜପୁରୀ ॥ ୫୦

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ନାରଦର ବାଣୀ ।
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଶୁଣି ॥
ତନୁ ପୁଲକ ରୋମରାଜି ।
ଅତି ବିସ୍ମୟେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପୁତ୍ରଭାବେ ମାନି ।
କିଛି ନ ବୋଲି ହେଲେ ତୁନି ॥ ୫୧
ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଯେ ନବ ଋଷଭକୁମର ॥
ନିମିର ଯଜ୍ଞଶାଳେ ଥାଇ ।
ଯେ ଇତିହାସ ଗଲେ କହି ॥
ସେ ଧ୍ୟାନଯୋଗ ପୁରାତନ ।
ବିଶେଷେ ନାରଦ ବଚନ ॥
ଯେ ଏହା ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ।
କି ଅବା ବଦନେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ଅଶେଷ ପାପୁଁ ସେହୁ ତରି ।
ଅନ୍ତେ ଲଭନ୍ତି ନରହରି ॥ ୫୨
ଶ୍ରୀଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ।
କହିଲା ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ହରିଚରିତ ଗୀତବନ୍ଧେ ।
ସଂକ୍ଷେପେ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧେ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ଗୀତ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଜଗତ ପବିତ୍ର ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଜାୟନ୍ତେୟୋପାଖ୍ୟାନେ ପୂଜାବିଧିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସପ୍ତମେ କୃଷ୍ଣ ନିଜଧାମେ । ଗମନ ଅର୍ଥେ ଦେବଗଣେ ॥
ଜଣାନ୍ତେ ଉଦ୍ଧବ ଗୁହାରି । ମୋତେ ସଙ୍ଗତେ ନିଅ ହରି ॥

ଆନନ୍ଦେ ପରୀକ୍ଷିତ ଆଗେ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗେ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ପୁରନ୍ଦର ।
ସଙ୍ଗତେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର ଗ୍ୱରଣ ।
ସାଧ୍ୟ ଯେ ସିଦ୍ଧ ଦେବଗଣ ॥
କୁବେର ସମୀର ବରୁଣ ।
ଯେ ଦଶ ବିଶ୍ୱେଦେବା୍ୟ ଗଣ ॥
ପିତୃ ଗୁହ୍ୟକ ଋଷି ଆଦି ।
ଯକ୍ଷ ଅପ୍ସରା ଯେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ନାଗଙ୍କ ତୁଲେ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଅନୁଚର ॥
ମିଳିଲେ ଚଢ଼ି ନିଜାସନେ ।
ଦ୍ୱାରକା କୃଷ୍ଣ ଦରଶନେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ରୂପେ ନରହରି ।
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଅବତରି ॥
ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ଜନହିତେ ।
ଯଶ ବିସ୍ତାରି ଏ ଜଗତେ ॥
ଯା ଯଶ କଳମଷ ହରେ ।
ଯାର ଶ୍ରବଣେ ପ୍ରାଣୀ ତରେ ॥
ସେ ରୂପ ଦରଶନ ଅର୍ଥେ ।
ରାତ୍ରେ ମିଳିଲେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥ ୧-୪
ଦେଖିଲେ ଦ୍ୱାରକା ମଣ୍ଡଳ ।
ଯହିଁ ବିଜୟେ ଆଦିମୂଳ ॥
ଭୁବନମଙ୍ଗଳ ଶ୍ରୀମୁଖ ।
ଦେଖିଲେ ଖଣ୍ଡେ ଭବଦୁଃଖ ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି ।
ଯହିଁ ସେବନ୍ତି ଅଷ୍ଟନିଧି ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ମୂଳ ସ୍ଥାନ ।
ଦେଖିଲେ ହରେ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ଭୁବନମାନଙ୍କ ଉପମା ।
କେ ମୁଖେ କହୁ ଗୁଣ ସୀମା ॥ ୫
ଆକାଶ ମାର୍ଗେ ଦେବେ ଥାଇ ।
ଜୟ ଶବଦ ତୁଣ୍ଡେ ଗାଇ ॥
ନନ୍ଦନବନୁ ପୁଷ୍ପ ଆଣି ।
ପ୍ରୋକ୍ଷଣ କରି ଗଙ୍ଗାପାଣି ॥
ମଲ୍ଲିକା ଜାତି ପାରିଜାତ ।
ବିଚିତ୍ରମାଳା ଅପ୍ରମିତ ॥
ବୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି କୃଷ୍ଣଦେହେ ।
ସୁଗନ୍ଧ ଜଳଧାରା ପ୍ରାୟେ ॥
ପୁଷ୍ପେ ଆଚ୍ଛାଦି ଯଦୁବୀର ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ମନୋହର ॥
ସମସ୍ତ ଦେବେ ଏକମେଳେ ।
ଜୟ ଶବଦ ମୁଖଗୋଳେ ॥
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ।
ବୋଲନ୍ତି କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ॥ ୬

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।

୍ୟ ଦଶ ବିଶ୍ୱେଦେବାଙ୍କ ନାମ—ବସୁ, ସତ୍ୟ, କ୍ରତୁ, ଦକ୍ଷ, କାମ, କାଳ, ଧୃତି, କୁରୁ, ପୁରୁରବା ଓ ମାଦ୍ରବ ।

ଦେବା ଉକ୍ତିଃ

ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ତୁ ନାଥ ପ୍ରାଣ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଶରଣ ॥
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବୁଦ୍ଧି ମନ ।
ପ୍ରାଣାଦି ଏ ଦଶ ପବନ ॥
ଏ ଆଦି ବିଷୟ ସକଳେ ।
ଶରଣ ତୋ ପାଦକମଳେ ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମ ସୁଖେ ହେଜି ।
ମୁନିଏ ଭକ୍ତିଭାବେ ଭଜି ॥
ଆରୂଢ଼ ଯୋଗୀ[୧] ଯୋଗବଳେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ହୃଦୟ କମଳେ ॥
ଆରୋପି ଅଭୟ ଚରଣ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ପଶନ୍ତି ଶରଣ ॥
ଅଶେଷ ଜନ୍ତୁଁ ହୃଦଗତେ ।
କର୍ମ ବାସନା ରଜ୍ଜୁ ଯେତେ ॥
ନିମିଷେ ଧ୍ୟାନେ ଯେ ସଂହାରେ ।
ରବି ଯେସନେ ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଭବ ଜଳଧି ସୁଖ ନାବ ।
ତୋର ଚରଣ ପଦ୍ମନାଭ ॥
ଆମ୍ଭେ ସକଳ ଦେବଗଣ ।
ସେ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ॥ ୭
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ଅଶେଷ ଭୁବନ ପାବନ ॥
ତୁ ନାଥ ରଜୋଗୁଣ ଧରି ।
ବିଧାତା ରୂପେ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ହୋଇ ।
ପାଳନ କରୁ ନାଥ ତୁହି ॥
ତମେ ସଂହାରୁ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ତୋ ମାୟା ଲୀଳା ଯୋଗବଳେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
କ୍ରମରେ ସଂସାର କାରଣ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ଯେ ସର୍ବଦେହୀ ।
ତୁ ଭୁଞ୍ଜୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଭୁଞ୍ଜାଇ ॥

ସେ ଦୋଷ ନ ଲାଗଇ ତୋରେ ।
ନଳିନୀଦଳ ଯେହ୍ନେ ନୀରେ ॥
ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମସ୍ତ ଠାବରେ ।
ଶରଣ ଗଲୁଁ ତୋ ପୟରେ ॥
ତୁ ନାଥ ସର୍ବତ୍ର ସମାନ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ସୁଖ ତୋର ସ୍ଥାନ ॥
ଯେଣୁ ନ ଲାଗେ ଶୁଭାଶୁଭ ।
ତେଣୁ ତୁ ସଂସାରେ ଦୁର୍ଲଭ ॥ ୮
ବିବିଧ ତପ ବ୍ରତ ଦାନ ।
ଯୋଗ ସମାଧି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ଏ ଆଦି ସକଳ ସାଧନ ।
ସାଧି ପବିତ୍ର ନୋହେ ଜନ ॥
ତୋହର ନାମ ଯଶ ଗୁଣ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକତି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ତୋ ରୂପ ଦେଖେ ହୃଦଗତେ ॥ ୯
ତୋର ଚରଣ ଭଗବାନ ।
ଆମ୍ଭର ଅଶୁଭ ନାଶନ ॥
ସର୍ବ ମୁନିଙ୍କ ମୋକ୍ଷଧ୍ୟାନ ।
କରେ ସମାନଭୂତି[୨] ଦାନ ॥
ତୋର ଚରଣ ସୁଧା ପାନ ।
ନିରତେ କରେ ଯାର ମନ ॥
ବେଗେ ସେ ଭବୁ ଯାନ୍ତି ତରି ।
ବିପ୍ର ନ ତରେ କର୍ମ କରି ॥
ଭକ୍ତିରେ ପ୍ରୀତି ନାହିଁ ଯାର ।
ସେ କାହିଁ ଜାଣେ ତୋ ପୟର ॥ ୧୦
ବେଦ ଭକତେ କର୍ମ କରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବରୂପେ ତୋରେ ॥
ଭଜନ୍ତି ବିପ୍ରେ ଯେ ପୟର ।
ଯଜ୍ଞରେ ଦେଇ ଘୃତଧାର ॥
ତୋ ମାୟା ଜାଣି ଆତ୍ମଯୋଗୀ ।
ଯେ ପାଦେ ସେବେ ସର୍ବ ତ୍ୟାଗି ॥
ସେ ପାଦେ ପଶିଲୁଁ ଶରଣ ।
ଆମ୍ଭ ଅଶୁଭ ପରିତ୍ରାଣ ॥ ୧୧

ତୋ ହୃଦେ ଦେବକୀର ବଳା ।
ଭକ୍ତେ ଦିଅନ୍ତି ବନମାଳା ॥
ଲମ୍ବଇ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ[୩] ହୋଇ ।
ଦେଖି କମଳା ନ ସହଇ ॥
ମଣଇ ସପତଣୀ ପ୍ରାୟେ ।
ଯେଣୁ ଶୋଭଇ ତୋର ଦେହେ ॥
ତଥାପି ଦେଖି ତୋ ବଦନ ।
ସପତ୍ନୀଭାବ ଛାଡ଼ି ମନ ॥
ନିବେଶି ତୋହର ପୟରେ ।
କମଳମାଳେ ପୂଜା କରେ ॥
ତୋର ଅଭୟ ପଦ୍ମପାଦ ।
ହରଇ ବିଷୟ ବିଷାଦ ॥ ୧୨
ତୋହର ତ୍ରିବିକ୍ରମ ରୂପ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଦେଖିଲୁଁ ସ୍ୱରୂପ ॥
ତୋ ନାଭିକମଳୁଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଚରଣ ଗଲା ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
କେ କରିପାରେ ତାହା ହେତୁ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଯେହ୍ନେ ଧୂମକେତୁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଚରଣ ବାଜିଲା ।
ଶବଦେ ପୃଥିବୀ କମ୍ପିଲା ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଫୁଟି ପାଦବଳେ ।
ଗଙ୍ଗା ପଡ଼ିଲା ଅନ୍ତରାଳେ ॥
ତିନି ଭୁବନେ ତେଜରାଶି ।
ଧ୍ୱଜ ପତାକା ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଅସୁରକୁଳ ଭୟଙ୍କର ।
ଆମ୍ଭର ଦୁଃଖ-ଭୟହର ॥
ସୁଜନ ସୁଖ ଭୋଗ ଅର୍ଥି ।
ଖଳକୁ ବୃଜିନ[୪] ପ୍ରାପତ ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମେ ଭଗବାନ ।
ପବିତ୍ର କର ଆମ୍ଭ ମନ ॥
ଯେ ପାଦ ଭବସିନ୍ଧୁ ସେତୁ ।
ଅଶୁଭାଶୟ ଧୂମକେତୁ ॥
ଅଶେଷ ଲୋକ ଜ୍ଞାନଗୁରୁ ।
ଆମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ବିସ୍ତାରୁ ॥ ୧୩
ଭୋ ନାଥ ତୋହର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥

୧. ଆରୂଢ଼ ଯୋଗୀ—ଯୋଗସାଧକ । ୨. ସମାନଭୂତି—ସାର୍ଷ୍ଟିମୁକ୍ତି (ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସମ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ) । ୩. ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ—ବାସି । ୪. ବୃଜିନ—କ୍ଳେଶ, ଦୁଃଖ ।

ନାସିକା ରନ୍ଧ୍ରେ ରଜ୍ଜୁ ଭେଦି ।
ଦୃଢ଼େ ବୃଷଭ ଯେହ୍ନେ ବାନ୍ଧି ॥
ସେ ପୁଣି ବନ୍ଦୀଶାଳେ ଥାନ୍ତି ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ହିଂସା ଆଚରନ୍ତି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଦେବେ ସେହିମତେ ।
ଯନ୍ତ୍ରିତ ତୋହର ଆୟତ୍ତେ ॥
ତୁ କାଳରୂପୀ ଦାମୋଦର ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷରୁ ପର ॥
ତେଣୁ ତୁ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ଅଭୟବର ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ।
ଆମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ବିସ୍ତାରୁ ॥ ୧୪
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ତୁ ନାଥ ଜଗତକାରଣ ॥
ପ୍ରଳୟେ କାଳରୂପ ଧରୁ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସଂହାରୁ ॥
ସେ ବେନି ତୋର ତହୁଁ ଜାତ ।
ପ୍ରଥମେ କରନ୍ତି ଜଗତ ॥ ୧୫
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବିକାରେ ।
ବିଶ୍ୱ ଅଙ୍କୁର ଗର୍ଭେ ଧରେ ॥
ତହୁଁ ମହତ ହେମମୟ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରୁ ତୁ ଉଦୟ ॥
ପୃଥିବୀ ଆଦି ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ମନ ଅହଙ୍କାର ଏ ସାତ ॥
ଏ ରୂପେ ସପ୍ତଆବରଣ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କରୁ ତୁ ଭିଆଣ ॥ ୧୬
ତାର ଭିତରେ ଏ ସଂସାର ।
ରଚନା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶପୁର ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମାଦି ବର୍ଣ୍ଣ ।
ମଧ୍ୟେ ବିରାଜେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ମାୟାବଳେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଘଟଣ ଶୟଳେ ॥
ଜୀବନ ରୂପ ତୁହି ଧରି ।
ସର୍ବ ବିଷୟ ଭୋଗ କରି ॥
ହେ ହୃଷୀକେଶ ତୋର ଦେହୀ ।
ବିଷୟ ବାଧା ନ ଲାଗଇ ॥ ୧୭

ଷୋଳସହସ୍ର ତୋ ରମଣୀ ।
ତୋ ମନ ନ ପାରିଲେ ଜିଣି ॥
ବିବିଧ କ୍ରୀଡ଼ା କାମଶରେ ।
କଟାକ୍ଷ ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ ବିକାରେ ॥
ଏଣୁ ଅଚ୍ୟୁତ ତୋର ନାମ ।
ନିର୍ଲେପ ନିତ୍ୟ ସୁଖଧାମ ॥ ୧୮
ତୋର ଅମୃତ କଥାମୟେ ।
ସଂସାରେ ନଦୀରୂପେ ବହେ ॥
ତୋ ପାଦନୀର ସୁରନଦୀ ।
ବହେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଭେଦି ॥
ବଳେ ତ୍ରିଲୋକ ପାପ ହରେ ।
ଯେ ମୁଖେ ଗଙ୍ଗା ନାମ ଧରେ ॥
ଏ ବେନି ନଦୀ* ମଧ୍ୟେ ସ୍ନାନ ।
ଯେ କରେ ଧନ୍ୟ ତା ଜୀବନ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଥାଇ ପ୍ରାଣୀ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ତୁମ୍ଭ କଥା ଶୁଣି ॥
ନିର୍ମଳ କରି ବୁଦ୍ଧି ମନ ।
ଯେ କରେ କଥାମୃତେ ସ୍ନାନ ॥
ଯେ ଅବା ପଶି ଗଙ୍ଗାଜଳେ ।
ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ସୁଖଭୋଳେ ॥
ତୋଷେ କରନ୍ତି ଜଳ ପାନ ।
ତୁଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚାରି ତୋର ନାମ ॥
ଏମନ୍ତେ ବେନି ନଦୀ ମଧ୍ୟେ ।
ଯେ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଧରନ୍ତି ଦୁଃଖସୁଖେ ଦେହୀ ।
ତୋ ମାୟା ତାଙ୍କୁ ନ ଲାଗଇ ॥ ୧୯
ଏମନ୍ତେ ନାନାସ୍ତୁତି ଭଣି ।
ଦେବେ ନମିଲେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଗଗନ ମଣ୍ଡଳରେ ଥାଇ ।
କପାଳେ ବେନି କର ଦେଇ ॥
ଭବ ସହିତେ ପ୍ରଜାପତି ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ଦାଶରଥି ॥ ୨୦

ବ୍ରହ୍ମା ଉବାଚ

ପୂର୍ବେ ମୋ ଆଦି ଦିଗପାଳେ ।
କହିଲୁଁ ପୃଥ୍ୱୀଭାରା ହରେ ॥

ଆମ୍ଭର ବୋଲ ତୁମ୍ଭେ ଧରି ।
ଦେବକୀ ଗର୍ଭେ ଅବତରି ॥
ବିନାଶି ଅନେକ ଅସୁର ।
ହରିଲ ଅବନୀର ଭାର ॥
ଦୁଷ୍ଟ ସଂହାରି ସାଧୁକୁଳେ ।
ଧର୍ମକୁ ସ୍ଥାପିଲ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଧରଣୀ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ।
ତୋ ଯଶ ସର୍ବଦିଗେ ପୂରି ॥ ୨୧, ୨୨
ଯାଦବ ବଂଶେ ଦେହ ଧରି ।
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ କରି ॥
ସମ୍ପ୍ରତି ଭୁବନମଣ୍ଡଳେ ।
ଯେ ଅବା କଲ କ୍ଷିତି ତଳେ ॥
ସେ କଳିକଲୁଷ ନାଶନ ।
ଯେ ମୁଖେ କରିବ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ସେ ଜନମଧ୍ୟେ ପୁଣ୍ୟଦେହା ।
ତାକୁ ନ ଲାଗେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ॥ ୨୩, ୨୪
ତୁ ଦେବ ବସୁଦେବ ଘରେ ।
ଜନ୍ମିଲୁ ଦେବକୀ ଉଦରେ ॥
ଶତୁଁ ଅଧିକ ପଞ୍ଚବିଂଶ ।
ତୁମ୍ଭର ପୂରିଲା ବୟସ ॥
ମନୁଷ୍ୟଭୋଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
ଆଉ ତ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ॥
ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଚଳ ତୁହି ॥
ଯାଦବବଂଶ ମହୀତଳେ ।
ମରିବେ ବିପ୍ରଶାପ ବଳେ ॥
ହେ ଦେବଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ହେ ହୃଷୀକେଶ ପରମାର୍ଥ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କୃଷ୍ଣ ଦାମୋଦର ।
ଖଣ୍ଡିଲ ଅବନୀର ଭାର ॥
ଦେବଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଉପଦେଶେ ।
ଆଉ ତ ଭାରା ନାହିଁ ଶେଷେ ॥
ତୁ ନାଥ ଜ୍ଞାନ ଧ୍ୟାନ ଦୀକ୍ଷା ।
ଯେବେ ତୁମ୍ଭର ହେବ ଇଚ୍ଛା ॥
ଆମ୍ଭର ବାକ୍ୟ ଅନୁସରି ।
ଭୋ ନାଥ ଚଳ ନିଜ ପୁରୀ ॥

* 'ବେନି ନଦୀ'—ଅର୍ଥାତ୍ କୃଷ୍ଣକଥାରୂପୀ ନଦୀ ଓ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ।

ତୁ ନାଥ ଜୀବନ ଆମ୍ଭର ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ତୋହର କିଙ୍କର ॥
ତୁମ୍ଭ ଗୋଚରେ ଧ୍ୟାନଦୀକ୍ଷା ।
ଶରଣ ଗଲୁଁ କର ରକ୍ଷା ॥୨୫-୨୭
ବ୍ରହ୍ମା ବଚନେ ଅବଧାନ ।
କହନ୍ତି ଦେବକୀନନ୍ଦନ ॥
ଗଭୀର ନାଦେ ଦାମୋଦର ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ବେଦବର ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁମ୍ଭ ବଚନେ ଅବତରି ।
ମଞ୍ଚେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧରି ॥
ଅବନୀଭାରା କଲି ନାଶ ।
କେବଳ ନୋହିଲା ଉଶ୍ୱାସ ॥
ଏ ଯଦୁକୁଳ ବାହୁବଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଆଚ୍ଛାଦିବେ ହେଳେ ॥
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର ଉଲ୍ଲୋଳ ।
ଲଂଘିଲେ ନ ରହଇ କୂଳ ॥୨୮, ୨୯
ଏହାଙ୍କୁ ସଂହାର ନ କରି ।
ଯେବେ ମୁଁ ଯିବି ନିଜ ପୁରୀ ॥
ତେବେ ଯାଦବବଳ ତ୍ରାସେ ।
ଲୋକେ ନ ଥିବେ ଦଶଦିଶେ ॥
ମୁଁ ଯେ ସଂହାରି ଦୁଷ୍ଟବଳ ।
ଧରଣୀ ନ କଲି କୁଶଳ ॥
ଏ କୁଳ ଦ୍ୱିଜଶାପେ ମାରି ।
ଧରଣୀ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧରି ॥
ତେବେ ମୁଁ ଯିବି ନିଜସ୍ଥାନ ।
ହେ ବ୍ରହ୍ମା ସତ୍ୟ ମୋ ବଚନ ॥୩୦, ୩୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ବଚନ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଦେବଗଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ସର୍ବ ଦେବଗଣେ ।
ନମିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣେ ॥
କୃଷ୍ଣବଚନ ଶିରେ ଧରି ।
ଗଲେ ସେ ଯେ ଯାହାର ପୁରୀ ॥୩୨
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମହୀପତି ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ॥
ଭୂମି ଗଗନ ଅଷ୍ଟଦିଶେ ।
ଘୋର ଅଦ୍ଭୁତ ଯଦୁବଂଶେ ॥
ଉତ୍ପାତ ଦିଶେ ନିରନ୍ତରେ ।
ଦ୍ୱାରକା ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଦେଖିଣ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
କହନ୍ତି ବୁଧଜନ ଆଣି ॥୩୩

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଦେଖ ଉତ୍ପାତ ଘୋରନାଦ ।
କି ଅବା ପଡ଼ିବ ପ୍ରମାଦ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପ କୋପାନଳ ।
ଦହିବ ନିଶ୍ଚେ ଯଦୁକୁଳ ॥
ସେ ବିପ୍ରଶାପ କ୍ଷୟ ଅର୍ଥେ ।
ଉପାୟ ନ ଦିଶଇ ଏଥେ ॥
ଏଣୁ ଦ୍ୱାରକାପୁରେ ବାସ ।
ଆମ୍ଭର ନୁହଇ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ପ୍ରଭାସତୀର୍ଥେ ଚ୍ଛଳ ଯିବା ।
ଯହିଁ ସକଳ ତୀର୍ଥସେବା ॥
ଦଣ୍ଡେହେଁ ବିଳମ୍ବ ନ କର ।
ଦେଖ ଉତ୍ପାତ ଭୟଙ୍କର ॥୩୪, ୩୫
ପୁଣି ବୋଇଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଆମ୍ଭେ ପୁରାଣେ ଅଛୁ ଶୁଣି ॥
ଦକ୍ଷର ଶାପେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅଙ୍ଗେ ।
ବାଧିଲା ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗେ ॥
ସେ ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମାବାକ୍ୟେ ଗଲା ।
ପ୍ରଭାସତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନ କଲା ॥
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇଲା ନୀରୁଜ[୧] ।
ଅଧିକେ ବିରାଜିଲା ତେଜ* ॥୩୬
ଆମ୍ଭେ ସେ ତୀର୍ଥେ କରି ସ୍ନାନ ।
ଦେବା ପିତୃଙ୍କୁ ଜଳଦାନ ॥
ବିପ୍ରେ ଭୁଞ୍ଜାଇ ମିଷ୍ଟଅନ୍ନ ।
ଦାନେ ତୋଷିବା ତାଙ୍କ ମନ ॥
ଅମୂଲ୍ୟ ଧନ ବିପ୍ରେ ଦେଇ ।
ବାକ୍ୟ କହିବା ଚ୍ଛଟୁଆଇ ॥
ମନ ସନ୍ତୋଷେ ଧନ ଦେବା ।
ନିରତେ ଚରଣେ ସେବିବା ॥
ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ[୨] ସେବାଫଳେ ।
କିବା ଅସାଧ୍ୟ ମହୀତଳେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କ ମନ ତୋଷ କରି ।
ଆମ୍ଭେ ବା ବ୍ରହ୍ମଶାପୁଁ ତରି ॥
ଦାନେ ସକଳ ପାପ ହରି ।
ନାବେ ଯେସନେ ସିନ୍ଧୁ ତରି ॥୩୭, ୩୮

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ସର୍ବ ଯାଦବେ ମନେ ଗୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣର ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ କରି ।
ତୀର୍ଥଗମନ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ରଥ ଶକଟ ଗଜ ବାଜୀ ।
ଯେ ଯାହା ଅନୁମତେ ସାଜି ॥
ଧନୁ ଖଡ଼ଗ ଆଦି କରି ।
ସକଳ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ସଜ ହୋଇଲେ ତୋଷମନେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ତୀର୍ଥ ଅନୁଯାନେ ॥୩୯
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣି ତାହା ମନେ ।
ଜାଣିଲା କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ଭୟଙ୍କର ଚ୍ଛହିଁ ।
ଚକିତ ଚିତ୍ତେ ବିଚ୍ଛରଇ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପେ ଯଦୁବଂଶ ।
ଅବଶ୍ୟ ବେଗେ ଯିବ ନାଶ ॥
ମାୟାର ଯୋଗେ କୃଷ୍ଣରାମ ।
ନିଶ୍ଚୟ ଯିବେ ନିଜ ଧାମ ॥

୧. ନୀରୁଜ—ନୀରୋଗ, ରୋଗମୁକ୍ତ ! ୨. କାର୍ପଣ୍ୟ—ବିନୟ ।

* ଚନ୍ଦ୍ର ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ସପ୍ତବିଂଶତି ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ସମବ୍ୟବହାର ନ କରି ରୋହିଣୀଙ୍କ ଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆସକ୍ତ ହେବାରୁ ଅପର କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ନିବେଦନ ଶୁଣି ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ର ଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ ପ୍ରଭାହୀନ ହୋଇ ପ୍ରଭାସ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁକାଳ ତପସ୍ୟା କରି ରୋଗମୁକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ନିଜର ପୂର୍ବ ପ୍ରଭା ଲାଭ କଲେ । ତେଣୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ 'ପ୍ରଭାସ' ହେଲା ।

ଉଦ୍ଧବ ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରି ।
ବେନି ନୟନୁ ବହେ ବାରି ॥
କାନ୍ଦି କୃଷ୍ଣର ସନ୍ନିଧାନେ ।
ଗୁପତେ ଆତ୍ମବିଦ୍ୟମାନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଶିର ।
ଉଦ୍ଧବ କହେ ଯୋଡ଼ି କର ॥୪୦, ୪୧

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ହେ ଦେବଦେବ ନିରଞ୍ଜନ ।
ହେ ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
କୁଳ କି ସଂହାରିବୁ ତୁହି ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାୟେ ମୁଁ ମଣଇଁ ॥
ବୋଲାଉ ତୁ ଯେ ଭଗବାନ ।
ନ କରୁ ବିପ୍ର ଶାପ ଆନ ॥
ତୁ କାଳରୂପୀ ମାୟାଧର ।
ଏ ରୂପ କରିବୁ ଅନ୍ତର ॥
ଏ ନରଲୋକ ଛାଡ଼ି ହରି ।
ନିଶ୍ଚୟ ଯିବୁ ନିଜ ପୁରୀ ॥୪୨
ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ପରମ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ ॥
ସେ ପାଦେ ମୋର ମନ ଜଡ଼ି ।
ତିଳେହେଁ ନ ପାରଇ ଛାଡ଼ି ॥
ସେ ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ।
ମୋତେ ନ ଛାଡ଼ ନାରାୟଣ ॥
ତୁ ନାଥ ଶରଣସୋଦର ।
ତୋର ସଙ୍ଗତେ ମୋତେ କର ॥୪୩
ତୋର ଚରିତ ସୁଧାପାନ ।
ପରମ ମଙ୍ଗଳ କାରଣ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କର୍ଣ୍ଣେ ପାନ କରେ ।
ସକଳ କର୍ମ ସେ ପାସୋରେ ॥
ମାର୍ଜନ ସୁଗନ୍ଧ ଲେପନେ ।
ଆସନ ଭୋଜନ ଶୟନେ ॥
କ୍ଷଣେ ନ ଛାଡୁ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ।
ଏବେ ମୁଁ ନ ଦେଖିଲେ ତୋତେ ॥
କେମନ୍ତେ ଧରିବି ଜୀବନ ।
ହୋଇବ ଦଶଦିଗ ଶୂନ୍ୟ ॥୪୪, ୪୫
ତୋହର ଅଙ୍ଗ ଉପହାର ।
ଶରୀର ଭୂଷଣ ମୋହର ॥
ଗନ୍ଧ ବସନ ମାଲ୍ୟ ଯେତେ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ତୋର ଭୋଗ ଅନ୍ତେ ॥
ତୋର ନିର୍ମାଲ୍ୟ ନିତ୍ୟେ ଖାଇ ।
ତୋ ରୂପ ନୟନେ ଦେଖଇ ॥
ତୁ ଯେ ମୋହର ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ।
ଉଦ୍ଧର ତୋର ମାୟାସିନ୍ଧୁ ॥୪୬
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଦିଗମ୍ବର ହୋଇ ।
ଭ୍ରମେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରୂପ ବହି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଦୃଢ଼େ ଛନ୍ଦି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ରୁନ୍ଧି ॥
ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତଇ ଅବିରତେ ।
ନିରହଙ୍କାର ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ତପ କଷଣ ସହେ ନିତ୍ୟ ।
ନିର୍ମଳ ମତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତ ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଭାବେ ଚିନ୍ତି ।
ଲଭନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଗତି ॥୪୭
ତୋର ଅମୃତରସ ବାଣୀ ।
ନିରତେ ଶ୍ରବଣେ ଯେ ଶୁଣି ॥
ତୋର ସେବକ ଯାର ବନ୍ଧୁ ।
ହେଳେ ସେ ତରେ ଭବ ସିନ୍ଧୁ ॥୪୮
ତୋହର ସ୍ମରଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ କହନ୍ତି ବଚନ ॥
ତୋହର ପାଦେ ଯାର ମନ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭକତ ଉତ୍ତମ ॥୪୯

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଜଣାନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧାନ ॥
ଉଦ୍ଧବେ କହନ୍ତି ଅଚ୍ୟୁତ ।
ଯେଣୁ ସେ ଏକାନ୍ତ ଭକତ ॥୫୦
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ।
ଶୁକ କହନ୍ତି ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ତରିବେ ସାଧୁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସିଦ୍ଧ ସଙ୍ଗତି ମନୋରଥ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଦେବସ୍ତୁତିବର୍ଣ୍ଣନଂ ଉଦ୍ଧବବିଳାପଞ୍ଚ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଅଷ୍ଟମେ ଅବଧୂତ କଥା । ଆଠଟି ଗୁରୁଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହସି ବୋଲନ୍ତି ବାସୁଦେବ ।
ଶୁଣ ହେ ଭକତ ଉଦ୍ଧବ ॥
ହେତୁ କାରଣ ତୁହି ଜାଣି ।
ଯେତେ କହିଲୁ ପରିମାଣି ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଶଙ୍କର ଆଦି ଦେବେ ।
ମୋର ନିକଟେ ଆସି ଏବେ ॥
ଅନେକ ସ୍ତୁତି କଲେ ପାଶେ ।
ବୈକୁଣ୍ଠେ ମୋ ଗମନ ଆଶେ ॥ ୧
ମୁଁ ଏବେ ଦେବକାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ।
ଅବନୀଭାର ପରିହରି ॥
ଏବେ ତ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ଯିବି ମୁହିଁ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବ୍ରହ୍ମାବଚନ ଇଷ୍ଟ ମୋର ।
ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟେ ଅବତାର ॥ ୨
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ମୋ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଆଜହୁଁ ସପତ ଦିବସେ ॥
ଏ ଯେତେ ମୋର ଯଦୁବଂଶ ।
ମିଥ୍ୟା କନ୍ଦଳେ ଯିବେ ନାଶ ॥
ସପତଦିନ ରାତ୍ରକାଳେ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସମୁଦ୍ର ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ଏ ଯଦୁପୁରୀ ସିନ୍ଧୁଜଳେ ।
ବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବ ରସାତଳେ ॥
ମୋର ନିବାସ ମାତ୍ର ଥିବ ।
ଜଳେ ଦ୍ୱାରକା ନାଶ ଯିବ ॥ ୩
ମୁଁ ଯେବେ ଯିବି ନିଜ ପୁରୀ ।
ଭୂମି ଦିଶିବ ହତଶିରୀ ॥
କଳି କରିବ ଆକ୍ରମଣ ।
ହରିବ ସର୍ବଜନ୍ତୁ ମନ ॥ ୪
ଦଣ୍ଡେ ନ ରହ ମୋର ସଙ୍ଗେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ପଶ ଯାଇ ବେଗେ ॥
ଏ ଘୋର କଳିଯୁଗ ଗତି ।
ଲୋକେ ହୋଇବେ ଦୁଷ୍ଟମତି ॥
ହିଂସା ବହିବେ ଏକେ ଏକେ ।
ସର୍ବେ ମଜ୍ଜିବେ ଦୁଃଖଶୋକେ ॥
ଅଗମ୍ୟେ କରିବେ ଗମନ ।
ନିନ୍ଦିବେ ନିଗମ ବଚନ ॥
ଏଣୁ ହୋଇବେ ଅଳ୍ପାୟୁଷ ।
ପାପେ ସକଳେ ଯିବେ ନାଶ ॥ ୫
ତୁ ଏବେ ଛାଡ଼ି ସୁତ ବିତ୍ତ ।
ଦାରା ସେବକେ ପ୍ରେମଚିତ୍ତ ॥
ସକଳ କର୍ମ ଦୂର କରି ।
ମୋହର ପାଦେ ଚିତ୍ତ ଧରି ॥
ପୃଥିବୀ କରି ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।
ଅସତ୍ୟ ଦେଖ ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣ ବାକ୍ୟ ମନେ ।
ଯେତେ ବିଗ୍ରହୁ ଅନୁମାନେ ॥
ଏ ସର୍ବ ମାୟାର ସଂଗ୍ରହ ।
ଏଣେ ତୁ ବିଶ୍ୱାସ ନ କର ॥୬,୭

ବିବିଧ ଅର୍ଥେ ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମେ ।
ଅନ୍ଧ ଯେସନେ ଘୋର ତମେ ॥
ସଂସାରେ ଭେଦବୁଦ୍ଧି କରେ ।
ଦୋଷ ଗୁଣକୁ ସେ ବିଗ୍ରହେ ॥
ଅକର୍ମ କର୍ମ ବୋଲି ମଣେ ।
ବିକର୍ମ ବୁଦ୍ଧି ପରିମାଣେ ॥
ଏଣୁ ମଣଇ ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ଭେଦ ବେଭାରେ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଂଶ ॥
ବେଦ ବଚନ ଏହିମତେ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ବେନି ପଥେ ॥
ବିହିତ କର୍ମ ବୋଲି କର୍ମ ।
ନ କଲେ ତା ବୋଲି ଅକର୍ମ ॥
ନିଷିଦ୍ଧ ବିକର୍ମ ବୋଲାଇ ।
ଏ ଭେଦୁଁ ସଂସାରେ ପଡ଼ଇ ॥ ୮
ଏଣୁ ତୁ ସୁମନେ ବିଗ୍ରହ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କର ॥
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ବୁଦ୍ଧି ।
ନିୟତକର୍ମେ ଦେଇ ବୁଦ୍ଧି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖ ସର୍ବମୟେ ।
ବିବେକ ସୁଜ୍ଞାନ ଉଦୟେ ॥
ସମାଧି ବସି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ॥
ଏଣେ ସନ୍ତୋଷମନେ ଥାଅ ।
ଖଣ୍ଡିବୁ ସକଳ ସଂଶୟ ॥୯,୧୦
ଯାର ହୃଦରେ ଦୋଷଗୁଣ ।
ଭେଦ ନ କରେ ବିଗ୍ରହଣ ॥
ସକଳ କର୍ମ ସେ କରଇ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ତାର ନାହିଁ ॥
ବାଳକ ବାଳିକା ସଙ୍ଗତେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଖେଳନ୍ତି ଯେମନ୍ତେ ॥
ବାଳ ସ୍ୱଭାବେ ଗୁଣ ବହି ।
ସଙ୍ଗ ଅସଙ୍ଗ ନ ଜାଣଇ ॥ ୧୧
ବିତର୍କ ଜ୍ଞାନୀ ଏହିମତେ ।
କର୍ମ କରଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ସକଳ ଦେଖଇ ସମାନ ।
ଏଣୁ ନ କରେ ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ ॥

ତୁ ଏବେ ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ହିତେ ।
ନିରତେ ରହି ଶାନ୍ତଚିତ୍ତେ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନେ ମନ ଦେଇ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ରଖ ମନ ତୁହି ॥
ସଂସାର ଦେଖ ମୋ ସ୍ୱରୂପେ ।
ଗଞ୍ଜି ନୋହିବୁ ଭବକୂପେ ॥ ୧୨

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ।
ଶୁଣି ଉଦ୍ଧବ ଖେଦମନେ ॥
ପ୍ରଣାମ କରି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
କହଇ ଶୋକ ଗଦଗଦେ ॥ ୧୩

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ହେ ମହାଯୋଗୀ ଯୋଗେଶ୍ୱର ।
ଦୁର୍ଲଭ ବଚନ ତୋହର ॥
ନ ପଶେ ମୋହର ହୃଦୟେ ।
ନଳିନୀଦଳେ ଜଳ ପ୍ରାୟେ ॥
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ତ୍ୟାଗ ଗୁଣ ।
ଯେ ଧର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଲକ୍ଷଣ ॥
କାମ ଜଡ଼ିତ ମୋର ମନେ ।
ବିଷମ ବିଷୟା ଚିନ୍ତନେ ॥
ତୋର ଭକତି ନାହିଁ ଚିତ୍ତେ ।
ମନକୁ ଜିଣିବି କେମନ୍ତେ ॥
ତୋର ସ୍ମରଣ ଯାର ଦୂର ।
କି ରୂପେ ତ୍ୟାଗ ତା ସଂସାର ॥୧୪, ୧୫
ଯେ କିଛି ତୋହର ଚରଣେ ।
ମୁହିଁ ପୁଚ୍ଛଇ ଦାସପଣେ ॥
ମୁଁ ମୂଢ଼ ମାୟା ଜଡ଼ମତି ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଯଦୁପତି ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ଶରୀର ।
ସକଳ ସଂସାର ମୋହର ॥
ମୋହେ ଜଡ଼ିତ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
ଏଣୁ ମୁଁ କୈବଲ୍ୟ ବଞ୍ଚିତ ॥
ଅସତ୍ୟ ସୁତ ଦାରା ଧନ ।
ମୋ ମନ କରେ ନିତ୍ୟ ଧ୍ୟାନ ॥
ତୋ ମାୟା ସଙ୍କଟେ ମୁଁ ଜଡ଼ି ।
ଭବବନ୍ଧନେ ଅଛି ପଡ଼ି ॥

ଏ ମୋର ମାୟା ଜାଲ ପାଶ ।
କିଞ୍ଚିତେ ଛେଦ ପୀତବାସ ॥
ନିଶ୍ଚୟ କରି ନିଜ ଦାସ ।
କହ ତୋ ମାର୍ଗ ଉପଦେଶ ॥୧୬
ତୁ ଆତ୍ମା ସତ୍ୟ ନିତ୍ୟ ନିଧି ।
ଚଉଦ ଭୁବନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ତୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଗୁରୁ ଦାତା ।
ତୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ନା ବକତା ॥
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ବେଦବାଦେ ।
କେ ଅଛି ସୁରସଭା ମଧ୍ୟେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଯେତେ ଦେହବନ୍ତ ।
ତୋହର ମାୟାରେ ମୋହିତ ॥
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ ଅବିରତ ।
ଏଣୁ ସେ ତୋ ମାର୍ଗେ ବଞ୍ଚିତ ॥
ସେ କେବେ ତତ୍ତ୍ୱ ଅବଧାରି ।
ତୋ ମାୟା ନ ପାରିଲେ ତରି ॥୧୭
ଅନନ୍ତ ମହିମା ତୋହର ।
ସର୍ବଜ୍ଞ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ॥
ଯେଣୁ ତୁ ଅଷ୍ଟନିଧିଧାରୀ ।
ତେଣୁ ତୁ ସର୍ବ ଅଧିକାରୀ ॥
ଅକୁଣ୍ଠ ବିକୁଣ୍ଠ ମହିମା ।
ବେଦ ନ ଜାଣେ ତୋର ସୀମା ॥
ତୁ ନରସଖା ନାରାୟଣ ।
ତୋ ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥
ତୋ ନାମ ଦୁରିତ ଦହନ ।
ତାପ ମୋ କର ବିମୋଚନ ॥୧୮
ଉଦ୍ଧବ ବାକ୍ୟେ ଯଦୁମଣି ।
ମନ ସଂଶୟ ତାର ଜାଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି କମଳଲୋଚନ ।
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ମୋ ବଚନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣେ ।
ମୋର ମହିମା ପରିମାଣେ ॥
ବିଷୟା ଭ୍ରମରୁ ସଂସାରେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରେ ॥୧୯
ଆତ୍ମାକୁ ବୁଝାଇ ଆପଣେ ।
ସୁମତି ଆତ୍ମା ଗୁରୁପଣେ ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
କି ଅବା କରେ ଅନୁମାନ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୁଝଇ ଧୀରପଣେ ।
ଆତ୍ମା ସମାଧି ଅଭ୍ୟାସଣେ ॥
ଆତ୍ମା କୁଶଳେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି ।
ତରଇ ସଂସାର ଜଳଧି ॥୨୦
ପଣ୍ଡିତ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ମତେ ।
ଧୀର ବିବେକପଣେ ମୋତେ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ସର୍ବଭୂତେ ।
ନିର୍ଲେପ ସର୍ବଶକ୍ତି ଯୁତେ ॥୨୧
ଏକ ଦୁଇ ବା ତିନିପଦ ।
କେ ଗୃରିପଦ କେ ଅପଦ ॥
କେ ବହୁପଦ ଆଦି ଯେତେ ।
ଏମନ୍ତେ ଦେହୀ ଛନ୍ତି ଯେତେ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ।
ଜାଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ମୋର ॥୨୨
ଯେଣୁ ବିବେକ ବଳେ ପୁଣି ।
ଏ ଦେହେ ମୋତେ ପରିମାଣି ॥
ଈଶ୍ୱର ଅଛି ସର୍ବଭୂତେ ।
ଏ ଅନୁମାନ କରେ ଚିତ୍ତେ ॥୨୩
ଏବେ ହୋ କହିବା ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଯେ ପୁରାତନ ଇତିହାସେ ॥
ଯଦୁରାଜନ ଅବଧୂତ ।
ଏ ବେନି ଜନଙ୍କ ଚରିତ ॥୨୪
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅବଧୂତ ରୂପେ ।
ମିଳିଲେ ନୃପତି ସମୀପେ ॥
ସେ ସର୍ବଭୂତେ ଦୟାପର ।
ନିର୍ଭୟ ନିର୍ମଳ ଶରୀର ॥
ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ଦିବ୍ୟଗତି ।
ବିଶ୍ୱାସେ ପୁଚ୍ଛଇ ନୃପତି ॥୨୫

ଯଦୁ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ନମେ ତୋ ଚରଣେ ।
ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମୁ କି କାରଣେ ॥
ଏ ନରଲୋକେ ତୋ ଭ୍ରମଣ ।
ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ଆଚରଣ ॥୨୬
ପ୍ରାଣୀଏ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ।
ନିମନ୍ତେ ହୋଇଣ ବିଭ୍ରମ ॥
କର୍ମ କରନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ।
ଆୟୁଷ ଶ୍ରିୟ ଯଶ ଅର୍ଥେ ॥୨୭
ତୁ ତ ଚତୁର ବଳବନ୍ତ ।
ପଣ୍ଡିତକୁଳକୁ ମଣ୍ଡିତ ॥
ସୁନ୍ଦର ଅଳପ ଭାଷିତ ।
ତୋର ଚରିତ ବିପରୀତ ॥
ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣ ଦେହେ ବହି ।
ନ ଦେଖି ନ ଶୁଣୁ କିମ୍ପାଇଁ ॥
ନ କରୁ ନ ଇଚ୍ଛୁ କିଞ୍ଚିତ ।
ମତ୍ତ ପିଶାଚ ଜଡ଼ବତ ॥୨୮
ଏ ସର୍ବଲୋକ ଭବକୂପେ ।
ନିତ୍ୟେ ଦଗଧ ନାନା ତାପେ ॥
ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ତୁ ଯେ ଥାଉ ।
ସାଧୁ ସୁନ୍ଦର ଦେହ ବହୁ ॥
କିମ୍ବା ସଂସାର ତାପ ତୋତେ ।
ନ ବାଧେ ସନ୍ଦେହ ତ ମୋତେ ॥
ଯେସନେ ଗଙ୍ଗାଜଳେ ହସ୍ତୀ ।
ଅଙ୍ଗକୁ ନ ଲାଗେ ତପତି ॥
ସେହି ପ୍ରକାରେ ତୋ ଶରୀର ।
ମୋର ମନକୁ ଅଗୋଚର ॥୨୯
ବିଷୟଭୋଗ ତୋର ନାହିଁ ।
ଆନନ୍ଦ ହେଉ କାହିଁପାଇଁ ॥
କହ କେବଣ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ହେଉ ମନ ॥୩୦

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ରାଜା ବଚନେ ଅବଧୂତ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୋଇ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ॥
ରାଜାର ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ଧୀରେ ।
ବୋଲଇ ବଚନ ଗଭୀରେ ॥୩୧

ଅବଧୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଯଦୁ ନୃପବର ।
ଅନେକ ଗୁରୁ ଛନ୍ତି ମୋର ॥

ଶୁଣିବେ ଯେବେ ତୋର ଇଚ୍ଛା ।
ଯାହାର ଠାରୁଁ ଯେବା ଦୀକ୍ଷା ॥
ଘେନି ମୁଁ ବୁଲଇ ସଂସାରେ ।
କହିବି ଶୁଣ ମନଧିରେ ॥୩୨
ପୃଥିବୀ ପବନ ଅନଳ ।
ଆବର ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ଆପ ସିନ୍ଧୁ ।
ଭ୍ରମର ସର୍ବପୁଷ୍ପବନ୍ଧୁ ॥
କପୋତପକ୍ଷୀ ଗୁରୁ ମୋର ।
ପତଙ୍ଗ ସର୍ପ ଅଜଗର ॥
ମୀନ ପିଙ୍ଗଳା ବେଶ୍ୟାନାରୀ ।
କୁରର କୁମର କୁମାରୀ ॥
ହରିଣ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭ କରୀ ।
ଶରକାରକ ମଧୁହାରୀ ॥
ଆବର କୀଟ ପେଶସ୍କାରୀ ।
ମୁଁ ଏତେ ଗୁରୁ ଅଛି କରି ॥୩୩, ୩୪
ଚବିଶ ଗୁରୁ ମୋର ଏତେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ତୋଷ ଚିତ୍ତେ ॥
ଯାହାର ଠାରୁଁ ଯେବା ଦୀକ୍ଷା ।
ମୁହିଁ ପାଇଲି ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ॥
ତାହା ମୁଁ ତୋହର ସମ୍ମୁଖେ ।
ଶୁଣ କହିବି ଏକେ ଏକେ ॥୩୫, ୩୬
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା ପରବଶେ ।
ଅଦୃଷ୍ଟ କାରଣ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଦୁଃଖ ପୀଡ଼ିତ କର୍ମଫଳେ ।
ସଂସାରେ ଜନ୍ମି ଅବହେଳେ ॥
କର୍ମ ଆଦରି ସହି ଦୁଃଖ ।
କେବେହେଁ ନୋହିବ ବିମୁଖ ॥
ଦୁଃଖେ ନ ଛାଡ଼ି ନିଜ ପଥ ।
ଚଞ୍ଚଳ ନ କରିବ ଚିତ୍ତ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ଦୁଃଖ ସୁଖ ସହି ।
ଏହା ଶିଖିଲି ଭୂମି ଠହିଁ ॥
ଆହୁରି ତାର ଉପଦେଶ ।
ଶିଖିଲି ଶୁଣ ହେ ନରେଶ ॥
କର୍ମ କଷଣ ସହି ଧୀରେ ।
ବଞ୍ଚଇ ପର ଉପକାରେ ॥

ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଏ ଜଗତେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣ ଧରେ ପରହିତେ ॥
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ତାର ।
ଦୁର୍ଲଭ କର୍ମ ଏ ବେଭାର ॥
ମୁଁ ଏହା ବୃକ୍ଷଙ୍କର ଠାରୁ ।
ଶିଖିଲି ପର୍ବତ ଗହନୁ ॥୩୭, ୩୮
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ବାୟୁ ଦୁଇ ।
ପ୍ରାଣବାୟୁରୁ ଶିକ୍ଷା ଏହି ॥
ଆହାରମାତ୍ରେ ତାର ରକ୍ଷା ।
ରୂପ ରସାଦି ନାହିଁ ବାଞ୍ଛା ॥
କେବଳ ଦେହ ମାତ୍ର ଧରି ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତର୍ପଣ[୧] ନ କରି ॥
ରକ୍ଷା ନ କଲେ ନିଜ ପ୍ରାଣ ।
ବିକଳଭାବ ଲଭେ ମନ ॥
ମନ ବିକଳେ ପ୍ରାଣ ନାଶ ।
ସୁବୁଦ୍ଧି ନୁହଇ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ଘେନି ପ୍ରାଣକୁ ରଖିଛି ।
ଅଧିକ ବାଞ୍ଛା ନାହିଁ କିଛି ॥୩୯
ଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଦେଶେ ଶୁଦ୍ଧ ମନ ।
ନ କରି ମାୟାଜଡ଼େ ଛନ୍ନ ॥
ଯୋଗୀର ଧର୍ମ ଜାଣ ଏହି ।
ବିଷୟ ଭୋଗେ ଯେବେ ଥାଇ ॥
ନ ଘେନେ ତାର ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗ ସୁଖ ଲେଶ ॥୪୦
ଦେଖ ପବନ ଏ ଶରୀରେ ।
ବହଇ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ॥
ସର୍ବତ୍ର ବହଇ ସଂସାରେ ।
ଅଦେହ ସର୍ବ ଗନ୍ଧ ହରେ ॥
ଏ ରୂପେ ସର୍ବଦେହେ ଥାଇ ।
ଉଦାସୀଜନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
କାହାରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ନୋହେ ।
ସମେ ବସଇ ସର୍ବଦେହେ ॥
ମୁଁ ଏହା ପବନୁଁ ବିଗ୍ରହି ।
ଶିଖିଲି ଗୁରୁଶିକ୍ଷା କରି ॥
ଏଣୁ ପବନ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ସଙ୍ଗତେ ଥାଇ ନ ମିଶଇ ॥୪୧

ଆକାଶ ପ୍ରାୟେ ସର୍ବଠାରେ ।
ବ୍ୟାପିଛି ଆତ୍ମା ନିର୍ବିକାରେ ॥
ଦେହରେ ଥାଇ ସଙ୍ଗ ନୋହେ ।
ଘଟ ଆକାଶ ପ୍ରାୟ ରହେ ॥
ମେଘ ଯେସନେ ଶୂନ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଶରୀରେ ଆକାଶ ଢାଙ୍କଇ ॥
ଭୂମି ଲୋକଙ୍କୁ ଛାୟା ଦିଶେ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ଆକାଶେ ନ ମିଶେ ॥
ତେସନେ ଆତ୍ମା ଦେହ ଗୁଣେ ।
ନ ମିଶେ ଏହା ଚିନ୍ତି ମନେ ॥
ମୁଁ ଯେ ଆକାଶ ଗୁରୁ କରି ।
ଅବନୀ ମଧ୍ୟେ ଦେହ ଧରି ॥
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମଇଁ ସଂସାରେ ।
ସ୍ପରଶ ନ କରି କାହାରେ ॥
ଏଣୁ ଆକାଶ ଗୁରୁ ମୋର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୪୨, ୪୩
ଜଳ ଯେସନେ ସୁନିର୍ମଳ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ନିଗ୍ଧ ସୁମଧୁର ॥
ମଧୁର ସୁରୁଚି ବଚନେ ।
ହରଷ କରି ସର୍ବଜନେ ॥
ତୀର୍ଥର ପ୍ରାୟେ ଭବବନେ ।
ଭ୍ରମଇଁ ଜନ ପରିତ୍ରାଣେ ॥
ତୀର୍ଥ ସ୍ପରଶେ ଲୋକବୃନ୍ଦ ।
ଯେସନେ ଲଭନ୍ତି ଆନନ୍ଦ ॥
ସ୍ନାହାନ ଦର୍ଶନ କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ପ୍ରାଣୀମାନେ ॥
ଏ ଅନୁଭବେ ମୋର ଶିକ୍ଷା ।
ଜଳୁଁ ଶିଖିଲି ଗୁରୁଦୀକ୍ଷା ॥୪୪
ତପେ ମୋହର କଳେବର ।
ସୁଦୀପ୍ତ ତେଜ ବଳୀୟାର ॥
କେବଳ ପାତ୍ର ମୋ ଉଦର ।
ଏଣୁ ମୁଁ ଲୋକେ ଭୟଙ୍କର ॥
ତେଣୁ ମୁଁ ଧ୍ୟାନଯୋଗ ବଳେ ।
ଭୋଜନ କରେ ସର୍ବଠାରେ ॥
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ସର୍ବ ଖାଇ ।
ବିଗ୍ରହେ ଗୁଣ ଦୋଷ ନାହିଁ ॥

୧. ତର୍ପଣ—ତୋଷଣ, ତୃପ୍ତି ।

କେବେ ପ୍ରକାଶେ ଅପ୍ରକାଶେ ।
ଭୋଜନ କରେ ସର୍ବ ବାସେ ॥
ଶ୍ରେୟ ଇଚ୍ଛନ୍ତା ଦାତାଙ୍କର ।
ପାପ ନାଶଇ ପୂର୍ବାପର ॥
ଆପଣା ମାୟାରେ ସୃଜନ ।
ଯେ ସତ ଅସତ ଲକ୍ଷଣ ॥
ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ ତାର ।
ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରକାଶେ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅଗ୍ନି ଯେମନ୍ତ କାଷ୍ଠ ପାଇ ।
ତେମନ୍ତ ରୂପ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଏଣୁ ଅଗ୍ନିକୁ ଗୁରୁ କରି ।
ଭ୍ରମଇଁ ଲୋକେ ଦେହ ଧରି ॥୪୬-୪୭
ଜନ୍ମ ଯୌବନ ଜରା ମୃତ୍ୟୁ ।
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ଦୁଃଖ ହେତୁ ॥
ଏ ସର୍ବଗୁଣ ବହେ ଦେହ ।
ଜୀବର ନୋହେ ପରିଗ୍ରହ[୧] ॥
ଚନ୍ଦ୍ରର କ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧି ଯେହ୍ନେ ।
କୃଷ୍ଣ ଶୁକଳ ପକ୍ଷମାନେ ॥
ଲୋକ ଲୋଚନେ ଭ୍ରାନ୍ତି ଦିଶେ ।
ଅକ୍ଷୟ ଏକକଳା ଶେଷେ ॥
ଜୀବର ଏମନ୍ତ ବେଭାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅଜର ଅମର ॥
ଏ ଅନୁଭବେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହିଁ ।
ଭ୍ରମଇଁ ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ପାଇ ॥୪୮
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ଏ ଶରୀରେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ବିଷୟ ଗୋଚରେ ॥
ଯେଝା ବିଷୟ ଅନୁଦିନେ ।
ଭୋଗ କରନ୍ତି ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥
ଆତ୍ମାର ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ତେଣେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ କିରଣେ ॥
ସକଳ ସ୍ଥାନୁ ରସ ହରେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନିର୍ଲେପ ବିଗ୍ରହେ ॥
କାଳରେ ସମସ୍ତ ତେଜଇ ।
ସଞ୍ଚିତ ଦାନେ କ୍ଷୋଭ ନୋହି ॥୪୯, ୫୦
ଏ ଜୀବଆତ୍ମା ସର୍ବ ଦେହେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରସେ ବଶ ନୋହେ ॥

ଯେମନ୍ତେ ରବିବିମ୍ବ ନୀରେ ।
ତେମନ୍ତ ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି ନରେ ॥
ଆତ୍ମାର ଭେଦବୁଦ୍ଧି କରେ ।
ଉପାଧି ଗୁଣର ବିକାରେ ॥
ଏ ଭାବେ ଯେତେ ଜନ ଥାନ୍ତି ।
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲି ମୂଢ଼ମତି ॥
ଏ ଅନୁମାନେ ମୋ ବିଗ୍ରହ ।
ଏଣୁ ମୋ ଗୁରୁ ଦିବାକର ॥୫୧
ଅଧିକେ ସଂସାର ସଙ୍ଗତେ ।
ପୀରତି ନ କରିବ ଚିତ୍ତେ ॥
ଯେବେ କରିବ ସ୍ନେହ ଆଶ ।
କପୋତ ପ୍ରାୟ ଯିବ ନାଶ ॥୫୨
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ।
କପୋତପକ୍ଷୀ ଘୋର ବନେ ॥
କପୋତୀ ସଙ୍ଗେ ସ୍ନେହଭରେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ଗୃହବାସ କରେ ॥
କପୋତୀ ସଙ୍ଗେ ଭୋଗ ଆଶେ ।
ଦୃଢ଼େ ଯନ୍ତ୍ରିତ ସ୍ନେହପାଶେ ॥
ନିତ୍ୟେ କରନ୍ତି କ୍ରୀଡ଼ାରଙ୍ଗ ।
ନିମିଷେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ସଙ୍ଗ ॥
ଦୃଷ୍ଟିକି ଦୃଷ୍ଟି ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗ ।
ବୁଦ୍ଧିକି ବୁଦ୍ଧି କରି ସଙ୍ଗ ॥
ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
କାଳ ବଞ୍ଚନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
ସଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛେଦ ତିଳେମାତ୍ରେ ।
କେବେହେଁ ନ ଦେଖନ୍ତି ନେତ୍ରେ ॥
ଏକତ୍ର ଭୋଜନ ଶୟନେ ।
ଏକତ୍ର ବିହରନ୍ତି ବନେ ॥୫୩-୫୫
କପୋତୀ ଚିତ୍ତେ ଯା ବିଗ୍ରହେ ।
କପୋତ ଆଣେ ତତପରେ ॥
ସେବକ ପ୍ରାୟେ ଦିଏ ଆଣି ।
ଯାହା ମାଗଇ ତା ଘରଣୀ ॥୫୬
ଏମନ୍ତେ କେତେଦିନ ଗଲା ।
କପୋତୀ ଗର୍ଭ ଉପୁଜିଲା ॥
କେତେହେଁ ଦିନ ଗର୍ଭେ ଥାଇ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ଡିମ୍ବ ଦୁଇ ॥

ପକ୍ଷୀପକ୍ଷିଣୀ ପୁତ୍ର ଆଶେ ।
ଡିମ୍ବ ତାପନ୍ତି ସ୍ନେହ ବଶେ ॥
ହରିର ଶକ୍ତି ଅଗୋଚର ।
ତାପନ୍ତେ ସେ ଡିମ୍ବ ଭିତର ॥
କେତେହେଁ ଦିନ ତହିଁ ଗଲା ।
ଫୁଟି ବାଳକ ଉପୁଜିଲା ॥
ଅତି କୋମଳ ବେନି କାୟେ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ବାପମାଏ ॥
ସମ୍ଭ୍ରମେ କପୋତ କପୋତୀ ।
ନିରତେ ବାଳକେ ପୋଷନ୍ତି ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ କୋମଳ ବଚନ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ମୁଦ୍ରିତ ଲୋଚନ ॥
ପତଙ୍ଗ ଉଚିତ ଆହାରେ ।
ପାଳନ୍ତି ଅତି ସ୍ନେହଭରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବେନି ଶିଶୁ ପାଳି ।
ପକ୍ଷୀ ସ୍ୱଭାବେ ରୋମାବଳୀ ॥
ଉଠନ୍ତେ ବେନି ପୁତ୍ର ଦେହେ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ ବାପମାଏ ॥୫୭-୬୦
ପାଳନ୍ତି ଅତି ସ୍ନେହଭରେ ।
ବାଳକ କୋମଳ ଆହାରେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ମୋହେ ଯନ୍ତ୍ରି ।
ପାଳନ୍ତି କପୋତ କପୋତୀ ॥୬୧
ଆହାର ଅର୍ଥେ ଏକଦିନେ ।
ବନେ ପଶିଲେ ବେନିଜନେ ॥
ଖୋଜନ୍ତି କୋମଳ ଆହାର ।
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୬୨
ପକ୍ଷୀବାଳକ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ।
ବ୍ୟାଧ ମିଳିଲା ଘୋର ବନେ ॥
ବୃକ୍ଷୁଁ ଉତୁରି ବେନି ବାଳେ ।
ବନେ ଚରନ୍ତି ବୃକ୍ଷତଳେ ॥
ଶବର ଦେଖି ତାହା ବେଗେ ।
ଜାଲ ପାତିଲା ଚ୍ଚରିଦିଗେ ॥
ଉପରେ ବାନ୍ଧିଲା ଦଉଡ଼ି ।
ପକ୍ଷୀଙ୍କି ଆଣିଲା ଘଉଡ଼ି ॥
ଆହାର ଦେଇ ଜାଲତଳେ ।
ଅନ୍ତରେ ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳେ ॥

୧. ପରିଗ୍ରହ—ସଂସର୍ଗ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ପକ୍ଷୀବାଳକ ଭୟ ପାଇ ।
ଜାଲେ ପଡ଼ିଲେ ବେଗେ ଯାଇ ॥
ଆହାର ଦେଖିଲେ ନୟନେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଲୁବ୍ଧକ ବନ୍ଧନେ ॥ ୬୩
ତକ୍ଷଣେ କପୋତ କପୋତୀ ।
ଆସି ମିଳିଲେ ବୃକ୍ଷକତି ॥
ତୁଣ୍ଡେ ଆହାର ଦୃଢ଼େ ଧରି ।
ବୃକ୍ଷେ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ଅନୁସରି ॥
ନ ଦେଖି ଗୃହିଁ ଦଶଦିଗେ ।
ପୁଣି ଦେଖିଲେ ଭୂମିଭାଗେ ॥
ବନ୍ଧନ ଜାଲ ମଧ୍ୟେ ଦୃଢ଼େ ।
ବେନି ବାଳକ ଧଡ଼ପଡ଼େ ॥
ଉଡ଼ନ୍ତି ପ୍ରାଣର ବିକଳେ ।
ନାଦ କରନ୍ତି କୋଳାହଳେ ॥ ୬୪, ୬୫
ଦେଖି କପୋତୀ ଦୁଃଖିଚିତ୍ତେ ।
ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ମୋହଗତେ ॥
ବାଳକ ଦେଖି ଜାଲ ତଳେ ।
କାନ୍ଦଇ ଜୀବନ ବିକଳେ ॥
ବାଳକ ସ୍ନେହଭର ଆଶେ ।
ତେଇଁ ପଡ଼ିଲା ଜାଲ ପାଶେ ॥ ୬୬
ପୁତ୍ରଙ୍କ ମୁଖେ ମୁଖ ଦେଇ ।
ଦେଖି କପୋତ ବିସ୍ମରଇ ॥
ପ୍ରାଣୁଁ ଅଧିକେ ମୋର ସୁତେ ।
ପଡ଼ିଲେ ଶବର ଆୟତ୍ତେ ॥
ପତ୍ନୀ ପଡ଼ିଲା ଜାଲ ମଧ୍ୟେ ।
ପ୍ରାଣ ଧରିବି କେଉଁ ସଧେ ॥
ପତ୍ନୀ ମୋହର ପ୍ରାଣସଖା ।
ସେ ମୋତେ କରିଗଲା ଏକା ॥
ତାହାର ଗୁଣ ଅଛି ଯେତେ ।
ଚିତ୍ତେ ମୁଁ ଧରିବି କେମନ୍ତେ ॥
ସେ ମୋର ଜୀବନ ଯୁବତୀ ।
ତା ବିନୁ କେବା ମୋର ଗତି ॥
ବିଧି ହୋଇଲା ବାମ ମୋର ।
ଆପଦେ ବୁଡ଼ିଲା ମୋ ଘର ॥
ଏ ଘୋର ବନେ ଗୃହୀପଣେ ।
ମୋ ଜନ୍ମ ଗଲା ଅକାରଣେ ॥
ଗୃହ ଆଶ୍ରମେ ମୋ ପୀରତି ।
କାମେ ମୋ ନ ପୂରିଲା ମତି ॥
ବିଧାତା ମୋର ବାମ ହୋଏ ।
ବନ୍ଧନେ ପଡ଼ିଲେ ମୋ ପୋଏ ॥
ଏ ପତିବ୍ରତା ଶିରୋମଣି ।
ଯେ ମୋର ପ୍ରାଣର ଘରଣୀ ॥
ଆହାର ଆଣି ଯେତେବେଳେ ।
ମୁହିଁ ଭୁଞ୍ଜଇ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ॥
ତେବେ ସେ ଭୁଞ୍ଜେ ମୋ ଘରଣୀ ।
ମୋ ବିନୁ ନ ଭକ୍ଷଇ ପାଣି ॥
ସେ ମୋତେ ଥୋଇ ଶୂନ୍ୟଗୃହେ ।
ସ୍ୱର୍ଗେ ଚଳିଲା ପୁତ୍ରସ୍ନେହେ ॥
ସକଳ ସୁଖ ମୋର ଗଲା ।
ପୁତ୍ର ସଙ୍ଗତେ ପତ୍ନୀ ମଲା ॥ ୬୭-୬୯
ଏତେ କଷଣ ଗୃହେ ସହି ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ଥିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଏବେ ମୁଁ ଏକା ଗୃହେ ଥାଇ ।
କେମନ୍ତେ ସମ୍ଭାଳିବି ଦେହି ॥
ଏମନ୍ତେ କରଇ ରୋଦନ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଅଚେତନ ॥
ପଡ଼ଇ ପୁଣ ପୁଣ ତଳେ ।
ପୁଣି ବସଇ ବୃକ୍ଷଡାଳେ ॥
ଏମନ୍ତ କରଇ ବିଳାପ ।
କାନ୍ଦଇ ପାଇ ମନସ୍ତାପ ॥
ଜୀବନ ନ ପାରିଲା ଧରି ।
ଜାଲେ ପଡ଼ିଲା ହା ହା କରି ॥ ୭୦, ୭୧
କପୋତ କପୋତୀ ବାଳକ ।
ଘେନିଣ ଚଳିଲା ଲୁବ୍ଧକ ॥
ପିଞ୍ଜରେ ଥୋଇଲା ଯତନେ ।
ମିଳିଲା ଯାଇ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗଲା ନିଜ ପୁରେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ମନସ୍ଥିରେ ॥ ୭୨
ଏ ରୂପେ ସ୍ନେହ ଅବଲମ୍ବି ।
ସଂସାର ବନ୍ଧନେ କୁଟୁମ୍ବୀ ॥
ଦୁଃଖ ସହଇ ଏ ଶରୀରେ ।
ନିତ୍ୟେ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷିବାରେ ॥
ନିରତେ ଆକୁଳ ହୃଦୟ ।
ଏଣୁ ବୋଲାଇ ଦୁଃଖମୟ ॥
କପୋତ ପ୍ରାୟ ଏ ସଂସାରେ ।
ମଜ୍ଜଇ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥ ୭୩
ତୁ ଏବେ ବୁଝି ମୋ ବଚନ ।
ଭୋ ରାଜା ସ୍ଥିର କର ମନ ॥
ଦେଖ ମନୁଷ୍ୟ କଳେବର ।
କେବଳ ମୁକତିର ଦ୍ୱାର ॥
ଏ ଦେହ ପାଇ ମହୀତଳେ ।
ହେଳେ ତରନ୍ତି ଭବଜଳେ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ପାଇ ଏ ଶରୀର ।
କୁଟୁମ୍ବେ ଦୃଢ଼ମତି ଯାର ॥
ଦିନ ବଞ୍ଚଇ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ।
ଅନ୍ତେ ପଡ଼ଇ କୁମ୍ଭୀପାକେ ॥
ଏ ରୂପେ ବୁଝିଲି ସଂସାର ।
ଏଣୁ କପୋତ ଗୁରୁ ମୋର ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଭାବେ କହିଲି ମୁହିଁ ଯେତେ ॥
ଏ ଭାବେ ତୁଟଇ ସଂସାର ।
ବୋଲଇ ନିଗମ ବିସ୍ତର ॥ ୭୪
ଏହା ସଂସାର ଜନହିତେ ।
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶ ଭାଗବତେ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଉଦ୍ଧବସଂବାଦେ କପୋତାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ନବମେ ଗୁରୁ ଅଜଗର । ଆଦିଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସମାଗ୍ର ॥

ଅବଧୂତ ଉବାଚ

ଆନନ୍ଦେ କହେ ଅବଧୂତ ।
ଶୁଣ ହେ ଯଦୁ ନୃପନାଥ ॥
ସକଳ ସ୍ଥାନେ ମୁହିଁ ଭ୍ରମେ ।
ମୁଁ ଥାଏ ଅଜଗର ଧର୍ମେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବେନି ବାଣୀ ।
ମୁଁ ଏହା ଏକଧର୍ମେ ଜାଣି ॥
ଏଣୁ ମୋ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଏକ ।
ସମେ ଦେଖଇ ସର୍ବଲୋକ ॥ ୧
ଆହାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନାହିଁ ।
ଯେ ସ୍ଥାନେ ଯେମନ୍ତ ମିଳଇ☫ ॥
ସନ୍ତୋଷେ କରଇ ଆହାର ।
ଏଣେ ବିଗ୍ରହ ନାହିଁ ମୋର ॥
ଅଳପ ବହୁତେ ସନ୍ତୋଷ ।
ନ ମିଳେ କରେ ଉପବାସ ॥
କର୍ମ କଷଣ ଦେହ ସହେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ଅଜଗର ପ୍ରାୟେ ॥
ସମ ମଣଇ ଦୁଃଖ ସୁଖ ।
ଅନ୍ତରେ ନୁହଇ ବିମୁଖ ॥୨,୩
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଳ ଥାଇ ।
ଉଦ୍ୟମ କିଛି ନ କରଇ ॥
ଏ ଧର୍ମ ଅଜଗର ଗ୍ରହିଁ ।
ଶିଖିଲି ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ପାଇ ॥ ୪

ଏଣୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତ ମୋର ।
ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ମଳ ଶରୀର ॥
କେ ଜାଣିପାରେ ମୋ ଅନ୍ତର ।
ଗଭୀର ଯେସନେ ସାଗର ॥ ୫
ବରଷା ସମୟରେ ନଦୀ ।
ସମୂହେ ବହନ୍ତି ଆହ୍ଲାଦି ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ ମିଳନ୍ତେ ଜଳଧି ।
ତେଣେ ସେ ନୁହଁଇ ନା ବୃଦ୍ଧି ॥
ଗ୍ରୀଷମେ ନୋହେ ହାନି ତାର ।
ସର୍ବଦା ସମ ସେହୁ ନୀର ॥
ସେ ରୂପେ ଜାଣ ମୁହିଁ ମନେ ।
ହାନି ବୃଦ୍ଧି ଭାବ ନ ଘେନେ ॥
ତେଣୁ ମୁଁ ନାରାୟଣ ପର ।
ନାହିଁ ବିଷୟ ଆଶା ମୋର ॥
ଏହା ସମୁଦ୍ରୁଁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ।
ସାଧଇ ଶିଷ୍ୟଭାବ ବହି ॥ ୬
ବିଷ୍ଣୁର ମାୟା ମୋହକଲ୍ପ ।
କପଟେ ହୋଇ ସ୍ତିରୀରୂପ ॥
ଜଗମୋହିନୀ ଦେବମାୟା ।
ଘନେ ଯେସନେ ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଛାୟା ॥
ତା ରୂପେ ନ କରିବ ସଙ୍ଗ ।
ଅନଳେ ଯେସନେ ପତଙ୍ଗ ॥
ସଂଯୋଗେ କରେ ପ୍ରାଣ ନାଶ ।
ଏଣୁ ନୋହିବ ତା ବିଶ୍ୱାସ ॥

ପତଙ୍ଗ ଠହୁଁ ଏହା ଜାଣି ।
ଗୁରୁବଚନ ପରିମାଣି ॥
ସ୍ତିରୀ ସଙ୍ଗମ କରି ଦୂରେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଭ୍ରମଇଁ ସଂସାରେ ॥୭,୮
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ।
ଗୁରୁ ମୋହର ମଧୁକର ॥
ଅଳପ ଅଳ୍ପ ଗ୍ରାସ କରି✧ ।
ଯାବତ ଦେହ ମାତ୍ର ଧରି ॥
ଆହୁରି ତାର ଉପଦେଶ ।
ପାଇ ମୋ ମନ ହେଲା ତୋଷ ॥
ସେ ସର୍ବ ପୁଷ୍ପେ ବସୁଥାଇ ।
କେବଳ ସାର ମାତ୍ର ଗ୍ରାହୀ ॥
ମୁହିଁ ସକଳ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ହାଦେ ପୁଣ ॥
ଯେ ସର୍ବସାର ଆତ୍ମହିତେ ।
ସେ କଥା ଘେନୁଥାଏ ଚିତ୍ତେ ॥୯,୧୦
ଯେବା ମିଳଇ ଭିକ୍ଷାଅନ୍ନ ।
ରାତ୍ରରେ କରଇ ଭୋଜନ ॥
ଗତ ଆଗତକୁ ନ ପାଞ୍ଚେ ।
ପାଣି ଉଦରପାତ୍ରେ ସଞ୍ଚେ ॥
ଧନେ ମୋ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଏଣୁ ଦରିଦ୍ର ମୋ ଜୀବନ ॥
ଧନ ଅର୍ଜନେ ଯାର ଆଶ ।
ନିରତେ ସୁଖଦୁଃଖ ପ୍ରାସ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

☫ 'ଆହାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନାହିଁ......' ଇତ୍ୟାଦି ଉକ୍ତିକୁ କେହି କେହି ଜିହ୍ୱାଲାଳସା ଚରିତାର୍ଥେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁରୂପ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମଦ୍ୟ ମାଂସାଦି ଅପବିତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ ଭକ୍ଷଣରେ ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଏ ଉକ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା—ଅଯାଚକ ବୃତ୍ତିରେ ଜୀବନଯାପନ କରିବା । ଆହାର ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ନ କରି ଏବଂ ସ୍ୱାଦ ଅସ୍ୱାଦ ନ ବାଛି ପ୍ରାରବ୍ଧ ଅନୁସାରେ ଯଥାଲବ୍ଧ ଆହାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ହିଁ ଏଥିର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ।

✧ ସାଧୁସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଠାରୁ ମଧୁକର ପରି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ବୃତ୍ତିକୁ 'ମାଧୁକରୀ ବୃତ୍ତି' କୁହାଯାଏ । ଏପରି ବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ଭାର ପଡ଼େ ନାହିଁ ଏବଂ ଭିକ୍ଷୁର କାହାରି ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟଥା ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପଦ୍ମରେ ଆସକ୍ତ ଭ୍ରମର ରାତ୍ରି ଆଗମନ ହେତୁ ପଦ୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଯିବା ପରି ଜିହ୍ୱାଲାଳସାବଶତଃ ଜଣେ ଗୃହସ୍ଥର ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଯତି ସାଂସର୍ଗିକ ମୋହରେ ପଡ଼ି ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।

ନ କରି ସୁଖଭୋଗ ଦାନ ।
ଧନ ସଞ୍ଚଇ ରାତ୍ରଦିନ ॥
ନିରତେ କରଇ ସଞ୍ଚୟ ।
ପାପୀ କୃପଣ ଦୁରାଶୟ ॥
ଆନେ ହରଇ ତାର ଧନେ ।
ମଧୁ ସଞ୍ଚଇ ମାଛି ଯେହ୍ନେ ॥
ନ ଦେଇ ନ ଖାଇ ସଞ୍ଚଇ ।
ତାହାର ମୁଖେ ଅଗ୍ନି ଦେଇ ॥
ମଧୁ ଭକ୍ଷଇ ନେଇ ଆନ ।
ତେଣୁ ସେ ଗୁରୁ ମୋ ରାଜନ ॥୧୧, ୧୨
କାଷ୍ଠପିତୁଳି ସ୍ତିରୀ ରୂପେ ।
ଥୋଇବ ଯତିଙ୍କ ସମୀପେ ॥
ଯତିଏ ତାର ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ।
ଚରଣ ଅଗ୍ରେ ଯେବେ ଛୁଇଁ ॥
ମନ ମଜ୍ଜଇ ତାହାଙ୍କର ।
ଯେଣୁ ମନ୍ମଥ ସୁଖଘର ॥
ଜଳେ ପାଷାଣ ପ୍ରାୟେ ମଜ୍ଜେ ।
ଗଜବନ୍ଧନ ଯେହ୍ନେ ଗଜେ* ॥
ଏଣୁ କୁଞ୍ଜରଭାବ ଜାଣି ।
ଗୁରୁ ବଚନ ପରିମାଣି ॥
ସଙ୍ଗ ନ କରି ସ୍ତିରୀ ମେଳେ ।
ଏକା ଭ୍ରମଇ ମହୀତଳେ ॥
ଏଣୁ କାମିନୀ ସଙ୍ଗ ତେଜି ।
ଜ୍ଞାନେ ବୁଲଇ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥୧୩, ୧୪
ଶୁଣ ସୁଚିତ୍ତେ ନୃପବର ।
ମଧୁହାରୀ ସେ ଗୁରୁ ମୋର ॥
ମଧୁମକ୍ଷିକା ପୁଷ୍ପସାର ।
ନେଇ ରଖଇ ନିଜଘର ॥
ବିନା ଉଦ୍ୟମେ ମଧୁହାରୀ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ବଳେ ତାହା ହରି ॥
ଏ ରୂପେ ଗୃହୀ ଦୁଃଖ ପାଇ ।
ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ରଖେ ନେଇ ॥
ଅତିଥି ଆସି ଭୁଞ୍ଜେ ତାହା ।
ଏମନ୍ତେ ମୋ ଗୁରୁ ମଧୁହା ॥୧୫, ୧୬

ଯେ ଥିବ ବନଚର ମତେ ।
ଚିତ୍ତ ନ ଦେବ ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତେ[୧] ॥
ନିରତେ ଜ୍ଞାନେ ଥିବ ମନ ।
ଯୋଗ ସଂଯୋଗେ ଅବଧାନ ॥
ଲୁବ୍ଧକ ଗୀତ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଯେସନେ ମୃଗ ମରେ ବନେ ॥
ଏଣୁ ନ ଶୁଣି ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତ ।
ବୁଲଇ ଜ୍ଞାନେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୧୭
ସଙ୍ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟରଙ୍ଗେ ।
ଅରଣ୍ୟେ ବେଶ୍ୟାଗଣ ସଙ୍ଗେ ॥
ଚିତ୍ତେ ତାହାଙ୍କ ଭାବ ଘେନି ।
କାନନେ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ମୁନି ॥
ବନ୍ଦୀ ହୋଇଲେ କାମପାଶେ ।
ଶ୍ରବଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସେ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ମୃଗ ଗୁରୁ କରି ।
ଭ୍ରମଇ ଆଶା ଦୂର କରି ॥ ୧୮
ଜିହ୍ୱା ମଧୁର ରସ ପାଇ ।
ଲାଳସେ ଛାଡ଼ି ନ ପାରଇ ॥
ମୃତ୍ୟୁ ଲଭଇ ଲୋଭେ ତେଣେ ।
ମୀନ ବଡ଼ିଶୀ[୨] ଥୋପେ ଯେହ୍ନେ ॥ ୧୯
ଜିହ୍ୱାକୁ ବର୍ଜି ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ହେଲେ ତ ଜିଣିପାରେ ଜନ ॥
ଏ ବୋଲ ବୁଝିଣ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଯେବେ ଜିହ୍ୱାକୁ ପାରେ ଜିଣି ॥
ତେବେ ଜିଣଇ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନିଶ୍ଚେ ନାରାୟଣ ॥
ଏଣୁ ସେ ମୀନ ଗୁରୁ ମୋର ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନୃପବର ॥୨୦, ୨୧
ପୂର୍ବେ ଯେ ବିଦେହ ନଗରେ ।
ପିଙ୍ଗଳା ବେଶ୍ୟା ଥିଲା ଘରେ ॥
ତାହାର ଧର୍ମ ମୁଁ ଆଚରି ।
ବୁଲଇ ଗୁରୁଶିକ୍ଷା କରି ॥
ଶୁଣ ନୃପତି ସାବଧାନେ ।
ପିଙ୍ଗଳା ବେଶ୍ୟା ଏକଦିନେ ॥

ଧନୀପୁରୁଷ-ସୁତ ମେଳେ ।
ସଙ୍କେତ କଲା କାମଭୋଳେ ॥
ସଲଜ୍ଜେ ଯାଇ ତାର ପାଶ ।
ବୋଲଇ ମୋର ଗୃହେ ଆସ ॥
ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।
ତୋ ସଙ୍ଗେ ବିହରିବି ମୁହିଁ ॥
ବହୁତ ଧନ ଦେବ ମୋତେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ଲୋଭଚିତ୍ତେ ॥
ଧନେ ବ୍ୟାକୁଳ ତାର ଚିତ୍ତ ।
ଏମନ୍ତେ ରବି ହେଲା ଅସ୍ତ ॥
ସୁବେଶ କଲା ନିଜ ଦେହୀ ।
ବସ୍ତ୍ର ଭୂଷଣ ଗନ୍ଧ ଦେଇ ॥
ଅତି ସୁନ୍ଦର ତନୁ ବେଶେ ।
ଦ୍ୱାରେ ବସିଲା ତାର ଆଶେ ॥
ତିମିର ପ୍ରକାଶିଲା ନିଶି ।
ତାହାର ଦ୍ୱାରେ ଲୋକେ ଆସି ॥
ଅଳପ ଧନ ଦେଲେ ଆଣି ।
ସମ୍ମତ ନ କଲା ତରୁଣୀ ॥
ପଥେ ଯେ ଆତଯାତ ଜନେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନିରେଖି ନୟନେ ॥
ଘରୁ ବାହାରି ଦ୍ୱାରେ ମିଳି ।
ପଥକୁ ଗ୍ରହିଁଇ ନିରୋଳି ॥
ପୁଣି ଶୁଣଇ ବାକ୍ୟ ଯେଣେ ।
ଧନୀ ଅଇଲା ପ୍ରାୟ ମଣେ ॥
ରଜନୀ ଦଶଦଣ୍ଡ ଗଲା ।
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ପିଙ୍ଗଳା ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଧନବନ୍ତ କେହି ।
ପ୍ରବେଶ ହେବ ମୋର ତହିଁ ॥୨୨-୨୫
ଏମନ୍ତେ ବସି ନିଜ ଦ୍ୱାରେ ।
କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ପଶେ ଘରେ ॥
ଏରୂପେ ଧନର ଉଚ୍ଚାଟେ ।
ଉନ୍ନିଦ୍ରେ ବୁଲେ ଛଟପଟେ ॥
ପୁଣି ଭାଳଇ ଦୁଃଖମନେ ।
ଧନିକ ନଇଲା କେସନେ ॥

୧. ଗ୍ରାମ୍ୟଗୀତ—ବିଷୟଭୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଂଗୀତ ବା ଚର୍ଚ୍ଚା । ୨. ବଡ଼ିଶୀ—ମାଛଧରା ବନିଶୀ ।

* ହାତୀ ଧରିବା ପାଇଁ ଲୋକେ ଏକ ବିଶାଳ ଗାତ ଖୋଳି ତା ଉପରେ କାଠିକୁଟା ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ତା ଉପରେ କାଗଜ ପ୍ରଭୃତିରେ ତିଆରି ମାଈ ହାତୀଟିଏ ଠିଆ କରାଇଦିଅନ୍ତି । ତାହାକୁ ଦେଖି ଅଣ୍ଡିରା ହାତୀ କାମାସକ୍ତ ହୋଇ ଆସି ଗାତରେ ପଡ଼ିଯାଏ ।

ସଙ୍କେତ କଲା ମୋର ସଙ୍ଗେ ।
ଧନେ ସୁରତି ସୁଖ ରଙ୍ଗେ ॥
ଏବେ ସେ ନଇଲା କିମ୍ପାଇଁ ।
କିବା କାରଣ ତାର ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତେ ମନ ତାକୁ ଦେଇ ।
ଭାଳଇ ନିଜ ଦ୍ୱାରେ ରହି ॥
ଅନ୍ତରେ କରଇ ବିଗ୍ରର ।
ପୁଣି ପଶଇ ନିଜ ଘର ॥
ଘରେ ବାହାରେ ପୁଣ ପୁଣ ।
ଅସିରେ କରଇ ଭ୍ରମଣ ॥
ରଜନୀ ଅର୍ଦ୍ଧ ଭୋଗ ଗଲା ।
ଧନୀକୁ ନ ଦେଖି ପିଙ୍ଗଳା ॥
ସୁବେଶ ତନୁ ଥିଲା ସାଜି ।
ନିରାଶେ ସର୍ବ ଗଲା ଭାଜି ॥
ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ଇ ଉଛରେ ।
ଦୁଃଖେ ବସିଲା ନିଜ ଦ୍ୱାରେ ॥
ଦେଖ ତାହାର ପୂର୍ବଭାଗ୍ୟ ।
ଚିତ୍ତେ ଉପୁଜିଲା ବୈରାଗ୍ୟ ॥
ତେଣୁ ସେ କଲା ମନସ୍ଥିର ।
ଅନ୍ତରେ କରଇ ବିଗ୍ରର ॥୨୬-୨୯

ପିଙ୍ଗଳା ଉବାଚ

ଦେଖ ମୋହର ମୋହଜାଲ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ବଞ୍ଚିଲି ମୁଁ କାଳ ॥
ସର୍ବ ନାଶିଲି ଧନ ଲୋଭେ ।
ନାରୀ ସ୍ୱଭାବେ କାମଭାବେ ॥
ଅସାଧୁ ପୁରୁଷଙ୍କ ମେଳେ ।
କାନ୍ତର ଭାବେ କାମଭୋଳେ ॥
ରମିଲି ଧନେ ଦେଇ ମନ ।
ଧିକ ଏ ମୋହର ଜୀବନ ॥୩୦
ନିକଟେ ଅଛି ମୋର ଭର୍ତ୍ତା ।
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ସୁଖ-ଦାତା ॥
ଅନାଥ ନାଥ ଜନହିତା ।
ମୁକତି ଗତିର ବିଧାତା ॥
ଯେ ନିତ୍ୟ ପୁରୁଷ ରତନ ।
ତାହାଙ୍କ ଦୂରେ ଥୋଇ ମନ ॥
ରମିଲି କୁପୁରୁଷ ସଙ୍ଗେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହ ରତିରଙ୍ଗେ ॥
ବୁଦ୍ଧି ମୋହର ଦୁଷ୍ଟ ଅତି ।
ବିପାକ[1] ଫଳେ ହୀନଗତି ॥
ବଞ୍ଚିଲି ତୁଚ୍ଛଜନ ମେଳେ ।
ପୂର୍ବ ପାତକ କର୍ମଫଳେ ॥
ବୃଥା ତାପିତ ହେଲି ମୁହିଁ ।
ସ୍ତିରୀ ଲମ୍ପଟେ ଭାବ ବହି ॥
ଅର୍ଥ ତୃଷ୍ଣାରେ ହୋଇ ମତ୍ତ ।
ଏ ଦେହ କଲି ମୁଁ ବିଅର୍ଥ ॥୩୧, ୩୨
ଅସ୍ଥି ପଞ୍ଜରା ଗ୍ରିପାଶେ ।
ଛାଉଣି ନଖ ରୋମ କେଶେ ॥
ଶିରା ଶିକୁଳି ଗଣ୍ଠି ଯୋଖି ।
ଚର୍ମ ରୁଧିର ମାଂସ ଲେପି ॥
ଏ କାୟା ଘରେ ବାସ ମୋର ।
ନିରତେ ବହେ ନବଦ୍ୱାର ॥
ଏହା ମଧ୍ୟରେ ମଳମୂତ୍ର ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଫ ବାତ ପିତ୍ତ ॥
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ କୃମି ଲାଳ ନାଡ଼ି ।
ଅଶେଷ ରୋଗେ ଛନ୍ତି ବେଢ଼ି ॥
ଏମନ୍ତ ଘରେ ମୋତେ ଥୋଇ ।
ଯେ ଗୁରୁ ଗଲା ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ସେ ଗୁରୁ ବାକ୍ୟ ନ ପ୍ରମାଣି ।
ଏ ଘରେ ମୁହିଁ ଦୋଷ୍ଗ୍ରୁଣୀ ॥୩୩
ବିଦେହ ନଗରରେ ଥାଇ ।
ମୋ ପରି ମୂଢ଼ କେହି ନାହିଁ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ହରି ।
ତା ତହୁଁ ଆନ ଇଚ୍ଛା କରି ॥
ମୋ ପ୍ରାଣନାଥ ଅଛି ପାଖେ ।
ମୁହିଁ ନ ଦେଖଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ସୁହୃଦ ସର୍ବଜୀବ ଆତ୍ମା ।
ନିର୍ଲେପ ନିର୍ଗୁଣ ମହାତ୍ମା ॥
ପ୍ରିୟ ଆନନ୍ଦ ସୁଖଦାତା ।
ଘରେ ମୋ ଥାଉଁ ନିଜ ଭର୍ତ୍ତା ॥
ତୁଚ୍ଛ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗେ ରମି ।
ମୁହିଁ ହୋଇଲି ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ନିଷ୍ଫଳ ମୋହର ଜୀବନ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଗଲା ଏତେ ଦିନ ॥
ଏ ଦେହେ ବସେ ନାରାୟଣ ।
ସେ ହରି ଛାଡ଼ି ମୂଢ଼ପଣ ॥
ଯେ ଦେହେ ଅଛି ନାନା ରୋଗ ।
ତା ସଙ୍ଗେ କଲି ରତିରଙ୍ଗ ॥୩୪, ୩୫
ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ॥
ଯାବତ ଅଛି ମୋହପାଶ ।
ତାବତ ପିଣ୍ଡ ହୁଏ ନାଶ ॥
ଯାବତ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ।
ଏ ଜୀବ ନ ପଶେ ଶରଣ ॥
ତାବତ ଆତ୍ମା ନୋହେ ସୁଖୀ ।
ନିରତେ ତାପତ୍ରୟେ ଦୁଃଖୀ ॥
ଏମନ୍ତ ମନେ ବିଗ୍ରରିଲା ।
ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଲା ॥
ବୋଲଇ ଧନ୍ୟ ଆଜ ଦିନ ।
ମୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ଭଗବାନ ॥
ଧନ୍ୟ ମୋହର ପିତାମାତ ।
ଯେଣୁ ବୈରାଗ୍ୟଜ୍ଞାନ ଜାତ ॥୩୬-୩୮
କୃଷ୍ଣର ଅଭୟ ଚରଣ ।
ଆଜହୁଁ ପଶିଲି ଶରଣ ॥
ସକଳ ଆଶା ଦୂର କରି ।
ଭାବେ ସେବିବି ନରହରି ॥୩୯
ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମି ବନୁ ବନ ।
ଭଜିବି ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ଜଳ ପବନ ମୋ ଆହାର ।
ସନ୍ତୋଷେ ରଖିବି ଶରୀର ॥୪୦
ଜନ୍ତୁଏ ଭବକୂପେ ପଡ଼ି ।
କୃଷ୍ଣଭକତି ଦୂରେ ଏଡ଼ି ॥
ଜନ୍ମି ବଞ୍ଚିତ[2] ଏ ଶରୀରେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃଖ ମହାଘୋରେ ॥
ବିଷୟ ଯାହାର ଲୋଚନ ।
ହରଇ ବୁଦ୍ଧି ଆତ୍ମା ମନ ॥
ଏ କାଳ କାଳସର୍ପ ରୂପେ ।
ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଗ୍ରାସେ ଭବକୂପେ ॥

୧. ବିପାକ—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ୨. ବଞ୍ଚିତ—ଠକିଯାଇ, ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ ।

ଏହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ରାଣ ଦାନ ।
ଗୋବିନ୍ଦ ବିନୁ ନାହିଁ ଆନ ॥
ନିଷ୍କାମଂ[1] ଜନ୍ମେ ଯା ଶରୀରେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରେ ॥୪୧, ୪୨

ଅବଧୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତି ।
ରଜନୀ ହୁଅନ୍ତେ ପାହାନ୍ତି ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ସମାଧାନେ ।
ପିଙ୍ଗଳା ଗଲା ଘୋର ବନେ ॥ ୪୩

ପରମ ସୁଖ ବଇରାଗ ।
ଆଶା ପରମ ଦୁଃଖ ଯୋଗ ॥
ଏଣୁ ସକଳ ଆଶା ତେଜି ।
ହରିଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଭଜି ॥
ପିଙ୍ଗଳା ଭ୍ରମି ଘୋରବନେ ।
ପଶିଲା ଶ୍ରୀହରି ଚରଣେ ॥
ଏଣୁ ପିଙ୍ଗଳା ଗୁରୁ ମୋର ।
ଶୁଣ ହେ ଯଦୁ ନୃପବର ॥ ୪୪
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଯେତେ କହିଲେ ଅବଧୂତ ॥

ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶ ଭାଗବତେ ।
ଗୀତେ କହିଲି ଜନହିତେ ॥
ଅଳପ ହୀନବୁଦ୍ଧି ମୋର ।
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନ ମୁଁ ପାମର ॥
ନ ଜାଣେ ସମୁଦ୍ରର ଗତି ।
ହସ୍ତେ ମପଇ ମୂଢ଼ମତି ॥
ସେବଇ ସୁଜନ ପୟର ।
ଏ ଦୋଷ କ୍ଷମା କର ମୋର ॥
ସୁଜନେ ମୋର ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ ।
ଏଣୁ ତରିବି ଭବସିନ୍ଧୁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଯଦୁରାଜାବଧୂତସଂବାଦେ ପିଙ୍ଗଳୋପାଖ୍ୟାନଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦଶମେ କୁରରାଦି ସପ୍ତ । ଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଯେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥

ଅବଧୂତ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଯଦୁ ନୃପବର ।
ଯେ ଅବା ଅନୁଭବ ମୋର ॥
ଗୁରୁର ଶିକ୍ଷା ମୋର ଯେତେ ।
ସବୁ କହିବି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଯେତେ ଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରିଗ୍ରହ ।
ସର୍ବ ତୁ ଜାଣ ଦୁଃଖମୟ ॥
ଏ ଘେନି ଜ୍ଞାନୀ ଅକିଞ୍ଚନେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହେ ସୁଖମନେ ॥ ୧
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବଳୀୟାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ କୁରର ॥
ନିତ୍ୟେ ମାରଇ ନାନା ପକ୍ଷୀ ।
ଜୀବନ ପୋଷେ ମାଂସ ଭକ୍ଷି ॥
ତାର ମହିମା ଜନେ ଶୁଣି ।
ବନ୍ଦୀ କରନ୍ତି ଘରେ ଆଣି ॥
ସେ ପୁଣି ନିତ୍ୟେ ପକ୍ଷୀ ମାରେ ।
ମାଂସ ଭକ୍ଷଇ ନେଇ ପରେ ॥

କେବଳ ଶ୍ରମ ମାତ୍ର ସାର ।
ନ ଭକ୍ଷେ ଉଚିତ ଆହାର ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ତାର ଦୁଃଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ତା ଠାରୁଁ ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ପାଇ ॥
ନ କରି ବସ୍ତୁ ପରିଗ୍ରହ ।
ଏକା ଭ୍ରମଇଁ ଶୂନ୍ୟଦେହ ॥ ୨
ନାହିଁ ମୋ ମାନ ଅପମାନ ।
ଗୃହ କଳତ୍ର ପୁତ୍ର ଧନ ॥
ଆତ୍ମାରେ ରମଇଁ ମୁଁ ନିତ୍ୟେ ।
ଭ୍ରମଇଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଜଗତେ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ରସ ପାଇ ।
ନିରତେ ସଂସାରେ ଭ୍ରମଇଁ ॥
ବାଳକ ଠାରୁଁ ଏହା ଶିଖି ।
ନୁହଇ ନାନା ଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ॥
କେବଳ ଆହାର ବେଭାରେ ।
କ୍ରୀଡ଼ା କରଇ ସର୍ବଦ୍ୱାରେ ॥

କିଛି ହିଁ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ତାର ।
ଏଣୁ ବାଳକ ଗୁରୁ ମୋର ॥୩,୪
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ମନସ୍ଥିରେ ।
ପୂର୍ବେ ଯେ ଅବନ୍ତୀ ନଗରେ ॥
ସୁସାଧୁ ସୁନ୍ଦର ଶରୀରେ ।
କନ୍ୟାଏ ଥିଲା ବିପ୍ରଘରେ ॥
ସେ କନ୍ୟା ବିଭା ଅର୍ଥେ ବରି ।
ବିପ୍ରେ ମିଳିଲେ ପାଞ୍ଚ ଗ୍ୱରି ॥
ସେ କନ୍ୟାପିତା ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ନିରୋଳେ ॥
ବିଗ୍ୱର କରି କନ୍ୟାମାତା ।
ନିକଟେ ବସାଇ ଦୁହିତା ॥
ତଣ୍ଡୁଳ ଅର୍ଥେ ଧାନ୍ୟ ଦେଇ ।
ବୋଲଇ କନ୍ୟା ମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ॥
ବେଗେ ତୁ କୁଟ ରୋଳେ ଭରି ।
ତା ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁମାରୀ ॥

୧. ନିଷ୍କାମ—ବୈରାଗ୍ୟ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ରୋଳେ ମୁଷଳ ଏକ କରି ।
କୁଟଇ ବେନି କରେ ଧରି ॥
ଭୁଜେ ତା ବଳୟ କଙ୍କଣ ।
କୁଟନ୍ତେ ବାଜେ ରୁଣଝୁଣ ॥
ଶୁଣି କୁମାରୀ ଲଜ୍ଜା ପାଇ ।
ଅଧେ କଙ୍କଣ ହସ୍ତୁ ଫେଇ ॥ ୫-୭
ପୁଣି କୁଟନ୍ତେ ଧୀରେ ଧୀରେ ।
ହସ୍ତେ କଙ୍କଣ ନାଦ କରେ ॥
କୁମାରୀ ମନେ ବିଗ୍ରହଇ ।
ସଙ୍ଗ ଗହଳେ ଗୋଳ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହିଣ ଥୋକେ ।
ପୁଣି ଫେଇଲା ଏକେ ଏକେ ॥
ବେନି କଙ୍କଣ ବେନି କରେ ।
କୁଟନ୍ତେ ଶବଦ ନ କରେ ॥
ଯହିଁ ଅନେକ ଲୋକ ମିଳି ।
ଅବଶ୍ୟ ଉପୁଜଇ କଳି ॥
ତେଣୁ କୁମାରୀ ଅନୁରାଗେ ।
ଗୁରୁ ବଚନ ଶିକ୍ଷାଭାଗେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମୁଥାଇ ମୁହିଁ ।
କେବେହେଁ ସଙ୍ଗ ନ କରଇ ॥ ୮-୧୦
ଅଭ୍ୟାସେ ଜିଣି ମୁଁ ପବନ ।
ନିରୋଧି ଏ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ॥
ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସନେ ।
ତୁଳଇ ଆତ୍ମ ସଂଯମନେ ॥
ଏକାଗ୍ର କରି ଦୃଢ଼ ମନ ।
ହରିର ପାଦେ ନିବେଦନ ॥
ତେଣୁ ନିଶ୍ଚଳ ମୋର ଧ୍ୟାନ ।
ବଞ୍ଚଇ ଦୁଃଖସୁଖେ ଦିନ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରଜୋଗୁଣ ଛାଡ଼ି ।
ସତ୍ତ୍ୱ ସଂଯୋଗେ ତମ ଏଡ଼ି ॥
ସତ୍ତ୍ୱକୁ ଜିଣି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ।
ନିର୍ବାଣ ପରମ କାରଣେ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ଥାଇ ଆତ୍ମଧ୍ୟାନେ ।
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ନ ପ୍ରମାଣେ ॥

ଯେସନେ ଶରକାରୀ[୧] ପଥେ ।
ଶର ବିନ୍ଧଇ ହେଠ ମାଥେ[୨] ॥
ତାର ନିକଟେ ରାଜା ଗଲା ।
ସେ ତାହା ଜାଣି ନ ପାରିଲା ॥
ଏଣୁ ତାହାର ତହୁଁ ଦେଖି ।
ମୁଁ ଏବେ ଗୁରୁଶିକ୍ଷା ଶିଖି ॥ ୧୧-୧୩
ଏକା ମୁଁ ଭ୍ରମଇ ସଂସାର ।
ମୋହର କାହିଁ ନାହିଁ ଘର ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ସାବଧାନ ଚିତ୍ତ ।
ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଗତି ମୋର ନିତ୍ୟ ॥
ଅଳ୍ପ ଭାଷଣ ମୁନି ପ୍ରାୟେ ।
ମୁହିଁ ରହଇ ସ୍ଥିର ଦେହେ ॥
ବିଫଳ ଅନିତ୍ୟ ଦେହର ।
ଗୃହ ଆରମ୍ଭ ଦୁଃଖ ଘୋର ॥ ୧୪
ଏ ଘେନି ଗୃହାରମ୍ଭ ଛାଡ଼ି ।
ଦେହର ରକ୍ଷା ମାତ୍ର ଲୋଡ଼ି ॥
ଆତ୍ମା କାରଣେ ବ୍ୟର୍ଥ ଘର ।
କେବେହେଁ ନ କରି ତତ୍ପର ॥
ଶରୀର ରଖଇ ନିରୋଳେ ।
ସର୍ପ ଯେସନେ ନାନା ବିଳେ ॥
ଏଣୁ ଉରଗ ଗୁରୁ କରି ।
ଗୃହସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ନ କରି ॥
ଘର ନ କରି ଏକସ୍ଥାନ ।
ବଞ୍ଚଇ ନାନାତୀର୍ଥେ ଦିନ ॥ ୧୫
ଦେଖ ଏ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟା କରି ।
ଜଗତ ସର୍ଜିଇ ମୁରାରି ॥
ପୁଣି ସଂହାରେ କାଳରୂପେ ।
ନିରୋଳେ ରହେ ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ବେନିର ।
ସ୍ୱଭାବେ ବୋଲାଇ ଈଶ୍ୱର ॥
ଉପାଧି ବର୍ଜିତ ଈଶ୍ୱର ।
ଫେନ ବିନାଶେ ଯେହ୍ନେ ନୀର ॥
ସେ ହରି ସର୍ବଶକ୍ତି ଧରେ ।
ସୃଷ୍ଟି ଇଚ୍ଛଇ ଯେତେବେଳେ ॥

ସୃଜଇ ମାୟା ଯୋଗବଳେ ।
ହେ ନୃପନାଥ ଶୁଣ ଭଲେ ॥
ଏ ଗୁଣମୟୀ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
ବେଦବେଦାନ୍ତେ କହେ ଯାହା ॥
ସେ ମାୟା ନାନା ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ଅଛି ପୂରି ॥
ସେ ମାୟାବଳେ ନାରାୟଣ ।
ଜଗତ କରେ ପୁଣ ପୁଣ ॥
ତା ମଧ୍ୟେ ଜୀବରୂପ ଧରି ।
ବିହରେ ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥
ଯେସନେ କୀଟ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି[୩] ।
ନିଜ ବଦନୁ ସୂତ୍ର ଭାବି ॥
ଜାଲ ନିର୍ମାଇ ରାତ୍ରମୁଖେ[୪] ।
ମଧ୍ୟେ ବିହରେ ଆତ୍ମସୁଖେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ରାତ୍ରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟେ ତା ସଂହରେ ॥
ଏ ରୂପେ ସୃଷ୍ଟିଲୀଳା କରି ।
ସଂସାରେ ଖେଳେ ନରହରି ॥ ୧୬-୨୧
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ।
ସଂସାରେ ଜୀବଆତ୍ମା ଗତି ॥
ଦେହ ବିୟୋଗ କାଳେ ଜନ୍ତୁ ।
ମନେ ଚିନ୍ତଇ ଯେତେ ହେତୁ ॥
ଏକାନ୍ତ ସ୍ନେହ ଦ୍ୱେଷ ଭୟେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନ ଯହିଁ ରହେ ॥
ଜନ୍ମଇ ସେହି ରୂପ ଧରି ।
ଯେସନେ କୀଟ ପେଶସ୍କାରୀ[୫] ॥
କୀଟ ଆଣଇ ନାନାରୂପେ ।
ନିଜ ଭୁବନେ ନେଇ ଥାପେ ॥
ସେ କୀଟ ପ୍ରାଣ ଯିବାବେଳେ ।
ତାହାକୁ ଦେଖିଥାଇ ଡୋଳେ ॥
ଭୟେ ଚିନ୍ତଇ ତାର ରୂପ ।
ଜନ୍ମଇ ଘେନି ସେ ସ୍ୱରୂପ ॥ ୨୨, ୨୩
ମୋହର ମନ ସେହିମତେ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଅବିରତେ ॥

୧. ଶରକାରୀ—ବାଣୁଆ, ତୀର ନିର୍ମାତା । ୨. ହେଠ ମାଥେ—ଅବନତ ମସ୍ତକରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ଲୟରେ । ୩. ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି—ବୁଢ଼ିଆଣୀ ।
୪. ରାତ୍ରମୁଖେ—ସଂଧ୍ୟା କାଳରେ । ୫. ପେଶସ୍କାରୀ—କୁମ୍ଭାରିଆ ନାମକ ଭ୍ରମରଜାତୀୟ କୀଟ ।

ନିଶ୍ଚଳେ ସ୍ଥାପି ସାବଧାନେ ।
ବୁଲଇ ମହୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗୁରୁ ମୋର ଯେତେ ।
ତାହାଙ୍କ ଉପଦେଶ ମତେ ॥
ଶିଖିଣ ମନେ ମୁହିଁ ଧରି ।
ଭ୍ରମଇ ଅବନୀ ବିହରି* ॥
ଦେହକୁ ଘେନି ଗୁରୁପଣେ ।
ଯାହା ଶିଖିଛି ଧରି ମନେ ॥ ୨୪
ଏ ଦେହ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଇ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତଇ ॥
ଏ ଭାବ ବୁଝି ମୋର ମତି ।
ଏ ଦେହେ ନ କରେ ପୀରତି ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମ କର୍ମଭାଗ୍ୟେ ।
ମୋ ଜ୍ଞାନ ବିବେକ ବୈରାଗ୍ୟେ ॥
ଉଦାସୀ ମତେ ଦେହେ ଥାଇ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଧ୍ୟାୟି ॥ ୨୫
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ପଶୁ ଦାସେ ।
ଏହାଙ୍କୁ ପୋଷି ଦେହ ଆଶେ ॥

ଦେହର ସଙ୍ଗେ ଏ ରହନ୍ତି ।
ମରଣେ କେହି ନ ଯାଆନ୍ତି ॥
ନିୟତକର୍ମ ସଙ୍ଗ କରି ।
ଅନ୍ଧ ଯେସନେ ଯଷ୍ଟି ଧରି ॥
ବୃକ୍ଷର ଧର୍ମ ପ୍ରାୟ ଦେହୀ ।
ଅବଶ୍ୟ ଜନ୍ମିଲେ ମରଇ ॥
ଏଣୁ ଅନିତ୍ୟ ଦେହେ ମୁହିଁ ।
କେବେହେଁ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଯାଇ ॥ ୨୬
ଏ ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଆବୋରି ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ ଧରି ॥
ଶ୍ମଶାନେ ମୃତପିଣ୍ଡ ଯେହ୍ନେ ।
ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳଙ୍କ ବଦନେ ॥
ରସ ଲାଳସେ ଜିହ୍ୱା ଧରେ ।
ଆହାର ଅର୍ଥେ ଭ୍ରମ କରେ ॥
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ଷଡ଼ରସେ ।
ଭ୍ରମଇ ନାନା ଦେଶେ ଦେଶେ ॥
ତୃଷାର ବେଳେ କେବେ ପୁଣି ।
ମାଗଇ ସୁଶୀତଳ ପାଣି ॥

ନ ପାଇ କରେ ବହୁ ପ୍ରାସ ।
ଏମନ୍ତେ ଆତ୍ମା[୧] ଯାଇ ନାଶ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରି ଧରଇ ପୁଣ ବଳେ ।
ଭ୍ରମଇ ମଇଥୁନ ଫଳେ ॥
ଅମୃତ ପ୍ରାୟେ ଯୋନି ଦିଶେ ।
ଏଣୁ ଭ୍ରମଇ କାମ ଆଶେ ॥
ଶୀତ ତପତ ଚର୍ମ ଧରେ ।
ଅଗ୍ନି ପବନେ ଆଶ୍ରା କରେ ॥
କ୍ଷୁଧା ଅନଳେ ଧରେ ପେଟ ।
ଆତ୍ମାକୁ କରେ ଛଟପଟ ॥
ଯାବତ ନ ପୂରେ ଉଦର ।
ତାବତ ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ଆର ॥
ଶ୍ରବଣ ଧରେ ପୁଣ ପୁଣି ।
ସ୍ତୁତି ନିନ୍ଦନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ନାସିକା ଧରେ ଗନ୍ଧ ଆଶେ ।
ଏଣୁ ଭ୍ରମଇ ଶୁଚିବାସେ ॥
ଚକ୍ଷୁ ଧରଇ ରୂପ ଅର୍ଥେ ।
ଏଣୁ ଭ୍ରମଇ ନାନା ପଥେ ॥

---

୧. ଆତ୍ମା—ଶରୀର ।

* ଅବଧୂତ ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ଯାହା ଯାହାଠାରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଦିଆଗଲା—

(୧) ପୃଥିବୀଠାରୁ—ଦୁଃଖସୁଖ ସହନ କରିବା; ପର୍ବତ ଓ ବୃକ୍ଷଠାରୁ ପରୋପକାର ପାଇଁ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା । (୨) ବାୟୁଠାରୁ—କେବଳ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଆହାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଏବଂ ବିଷୟରେ ଲିପ୍ତ ନ ହେବା । (୩) ଆକାଶଠାରୁ—ଦେହଠାରୁ ଆତ୍ମାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଓ ନିର୍ଲିପ୍ତତା । (୪) ଜଳଠାରୁ—ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ମଧୁର ବ୍ୟବହାର ତଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପବିତ୍ର କରିବା । (୫) ଅଗ୍ନିଠାରୁ—ତପତେଜରେ ଦେଦୀପ୍ୟମାନ ହେବା, ଆହାର ସଞ୍ଚୟ ନ କରିବା ଏବଂ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ ସେବନ କରି ମଧ୍ୟ ତହିଁର ଦୋଷରେ ଦୂଷିତ ନ ହେବା । (୬) ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ—ଶରୀରର ହ୍ରାସ-ବୃଦ୍ଧିରେ ଆତ୍ମାର ହ୍ରାସ-ବୃଦ୍ଧି ବା ବିକାଶ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ । (୭) ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ—ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ କରି ପୁନଃ ସମୟାନୁସାରେ ତାହା ଦାନ କରିଦେବା । (୮) କପୋତଠାରୁ—କାହାରି ପ୍ରତି ଅତ୍ୟଧିକ ସ୍ନେହ ବା ଆସକ୍ତି ନ କରିବା । (୯) ଅଜଗରଠାରୁ—ପ୍ରାରବ୍ଧ ଅନୁସାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଆହାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ଏବଂ ନ ମିଳିଲେ ମଧ୍ୟ ଆହାର ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ନ କରିବା । (୧୦) ସମୁଦ୍ରଠାରୁ—ସର୍ବଦା ପ୍ରସନ୍ନ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଓ ଗମ୍ଭୀର ରହିବା; ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ ନ ହେବା । (୧୧) ପତଙ୍ଗଠାରୁ—ନାରୀର ରୂପ ଓ ହାବଭାବ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣଙ୍କୁ ସଂଯତ ରଖିବା । (୧୨) ଭ୍ରମର ବା ମଧୁମକ୍ଷିକାଠାରୁ—ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରରୁ କେବଳ ସାର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ତଥା ଅନ୍ନାଦି ସଂଗ୍ରହ ନ କରିବା । (୧୩) ହସ୍ତୀଠାରୁ—କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ ନାରୀମୂର୍ତ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ ନ କରିବା । (୧୪) ମଧୁହରଣକାରୀଠାରୁ—ଧନ ସଞ୍ଚୟ ନ କରିବା । (୧୫) ହରିଣଠାରୁ—ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଂଗୀତ ନ ଶୁଣିବା । (୧୬) ମୀନଠାରୁ—ଜିହ୍ୱା ଲାଳସାକୁ ଦମନ କରିବା । (୧୭) ବେଶ୍ୟାଠାରୁ—ଧନାଦି ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରିବା । (୧୮) କୁରର ପକ୍ଷୀଠାରୁ—ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ସଂଗ୍ରହ ନ କରିବା । (୧୯) ବାଳକଠାରୁ—ମାନ-ଅପମାନରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରହିବା ଏବଂ ଗୃହ-ପରିବାର କଥା ଚିନ୍ତା ନ କରି ଆତ୍ମାନନ୍ଦରେ ମଗ୍ନ ରହିବା । (୨୦) କୁମାରୀ କନ୍ୟାଠାରୁ—ସଙ୍ଗମେଳରେ ନ ରହି ଏକାନ୍ତବାସ କରିବା । (୨୧) ଶର ନିର୍ମାତାଠାରୁ—ଆସନ ଓ ଶ୍ୱାସକୁ ଜିଣି ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ମନକୁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଠାରେ ଏକାଗ୍ର କରିବା । (୨୨) ସର୍ପଠାରୁ—ଏକାକୀ ବିଚରଣ କରିବା, ନିବାସ ପାଇଁ ମଠ ଇତ୍ୟାଦି ନିର୍ମାଣ ନ କରିବା, ଗୁମ୍ଫା ପ୍ରଭୃତିରେ ରହିବା, ଏକ ସ୍ଥାନରେ ନ ରହିବା ଏବଂ ଅଳ୍ପ କଥା କହିବା । (୨୩) ଊର୍ଣ୍ଣନାଭ (ବୁଢ଼ିଆଣୀ) ଠାରୁ—ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଭଗବାନ ଏ ଜଗତକୁ ସ୍ୱକୀୟ ମାୟାବଳରେ ନିଜଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ପୁନଃ ଉପସଂହାର କରି ନିଅନ୍ତି । ଏକମାତ୍ର ସେ ହିଁ ଏ ଜଗତର ଆଧାର, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କେହି ଆଧାର ନାହିଁ—ଏ କଥା ବୁଝିବା । (୨୪) ପେଶସ୍କାରୀ (କୁମ୍ଭାରିଆ) କୀଟଠାରୁ—ସ୍ନେହ, ଦ୍ୱେଷ ଅଥବା ଭୟ ହେତୁ କାହାକୁ ଚିନ୍ତନ କଲେ ପ୍ରାଣୀ ସେହି ସ୍ୱରୂପକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଏଣୁ ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାରିକୁ ଚିନ୍ତନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଅନ୍ତେ ଧରଇ କର୍ମରାଶି ।
ବେଷ୍ଟିତ ହୁଏ କାଳପାଶି ॥
ବହୁତ ସପତଣୀ ଯେହ୍ନେ ।
ସ୍ୱାମୀ ମାରନ୍ତି ଅପମାନେ ॥
ଜୀବର ଅଳପ ଶକତି ।
ଶତେ ଯୁବତୀ ଏକପତି ॥
କାମିନୀଗଣେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ଅଳପେ ମରଇ ॥
ଏଣୁ ଏ ସାଧାରଣ ଦେହେ ।
ଜ୍ଞାନୀଙ୍କି ବସ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ ନୋହେ[1] ॥
ଏ ଦେହ ପଡ଼େ ମାୟାଜଡ଼େ ।
ନିଜ ନିସ୍ତାରପଥ ଛୁଡ଼େ ॥୨୭
ଯେତେ ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ରଚନା ।
କାଟହୁଁ ବ୍ରହ୍ମାଦି କଳ୍ପନା ॥
ଆତ୍ମାକ୍ରୀଡ଼ନେ ନରହରି ।
ପୂର୍ବେ ଅନେକ ସୃଷ୍ଟି କରି ॥
ସଂସାରେ ଖେଳି ନାନାମତେ ।
ସନ୍ତୋଷ ନ ଲଭିଲା ଚିତ୍ତେ ॥
ତେଣୁ ମାନବ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।
ଯହିଁ ବିଶ୍ରାମ ସର୍ବଲୀଳା ॥
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ।
ଦେଖି ସନ୍ତୋଷ ଭଗବାନ ॥୨୮
ବ୍ରହ୍ମାଦି ସକଳ ଶରୀର ।
ସ୍ୱଭାବେ ଅସତ୍ୟ ସଂସାର ॥
ଭ୍ରମିଣ କୋଟି ଯୋନି ଜନ୍ମେ ।
ବିପାକ ଅବଶେଷ କର୍ମେ ॥

କେବଳ ଶୁଭକର୍ମ ଭାଗ୍ୟେ ।
ନିଶ୍ଚେ ଗୋବିନ୍ଦ ଅନୁରାଗେ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ।
ଜନ୍ମଇ ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ ॥
ସେ ଦେହ ଲଭି ମହୀତଳେ ।
ଅନେକ ଶୁଭକର୍ମ ଫଳେ ॥
ଭାଗ୍ୟେ ଦୁର୍ଲଭ ଦେହ ପାଇ ।
ଯାହାର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଜଗତ ଦେଖେ ବିଷ୍ଣୁମୟେ ।
ସେ ନ ପଡ଼ଇ ମାୟାମୋହେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡେ ମୃତ୍ୟୁ ବସେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ଗ୍ରାସେ ॥
ଯାବତ ମୃତ୍ୟୁ ଅଛି ଦୂରେ ।
ସୁନ୍ଦର ଯୁବା କଳେବରେ ॥
ସାଧିବ ସକଳ ଶକତି ।
ଯେଣେ ଜନ୍ମିବ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ॥
ଏ ଜୀବ ବନ୍ଦୀ କର୍ମପାଶେ ।
ସାଧିବ ବନ୍ଧନ ଉଶ୍ୱାସେ ॥୨୯
ଏରୂପେ ହୃଦୟ ନିର୍ବେଦେ[2] ।
ଆତ୍ମାକୁ ଈଶ୍ୱର ଅଭେଦେ ॥
ଦେଖିଇ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱାରେ ।
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ॥
ସକଳ ସଙ୍ଗ ପରିହରି ।
ଏଣୁ ମୁଁ ଏତେ ଗୁରୁ କରି ॥
ସୁଦୂରେ ତେଜି ଅହଙ୍କାର ।
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମଇ ସଂସାର ॥୩୦, ୩୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏମନ୍ତ କହି ଅବଧୂତ ।
ଶାନ୍ତ ଗଭୀର ଗୁଣଯୁତ ॥
ଶୁଣି ଆନନ୍ଦ ଯଦୁରାଜା ।
ତାର ଚରଣେ କଲେ ପୂଜା ॥
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ସାବଧାନେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଲା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ ॥୩୨
ଶୁଣି ଅବଧୂତ ବଚନ ।
ରାଜା ପଶିଲା ଘୋରବନ ॥
ସକଳ ସଙ୍ଗ ଦୂରେ ତେଜି ।
ଧ୍ୟାନେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ଭଜି ॥
ଯୋଗେ ନିବେଶି କଳେବର ।
ଲଭିଲା ଗୋବିନ୍ଦ ପୟର ॥୩୩
ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ଖଣ୍ଡଇ ପ୍ରମାଦ ॥
ପରୀକ୍ଷେ ଶୁକମୁନି କହେ ।
ସୁଜନେ ଏଣେ କର ଲୟେ ॥
ଏ ଚଉବିଂଶ ଗୁରୁବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବେ କହେ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସେ କଥା ପରମ ଆନନ୍ଦେ ।
ସଂକ୍ଷେପେ ଏକାଦଶ ସ୍କନ୍ଧେ ॥
ପ୍ରାକୃତବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ପ୍ରକାଶି ସଜ୍ଜନ ହିତ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଯଦୁରାଜାବଧୂତସଂବାଦୋ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

୧. 'ଏଣୁ ଏ...........ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ ନୋହେ'—ଜ୍ଞାନୀଜନ ଏ ଜଡ଼ ଶରୀରକୁ ସତ୍ୟ ବା ନିତ୍ୟ ମଣନ୍ତି ନାହିଁ। ୨. ନିର୍ବେଦେ—ବୈରାଗ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ ସଂସାର । ଏକାଦଶରେ ଏ ବିଗ୍ରର ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ପଦ୍ମପାଣି ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁବାଣୀ ॥
ତୁ ଅଟୁ ଭକତ ପ୍ରଧାନ ।
ତୋତେ ପ୍ରସନ୍ନ ମୋର ମନ ॥
ମୁହିଁ କହିଲି ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଆଗମ ନିଗମ ଉକତେ ॥
ସେ ଧର୍ମ ଦୃଢ଼ କରି ମନେ ।
ସାଧନ କର ସାବଧାନେ ॥
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମ କୁଳଧର୍ମ ।
ଯେ ବିଧି ଆଗ୍ରର ଆଶ୍ରମ ॥
କର୍ମ କରିବ କାମ ତେଜି ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ମୋର ପାଦେ ଭଜି ॥ ୧
ଜୀବ ଦେଖିବ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ମୋହ ଗହନ ଏ ଜଗତେ ॥
ଆରମ୍ଭମାନ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ।
ସର୍ବ ବିକାର ମାୟାମୟ ॥
ସ୍ୱପନେ ନାନା ଉପଭୋଗେ ।
ସେ ଯେହ୍ନେ ଆତ୍ମାର ସଂଯୋଗେ ॥
ମଣଇ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ତାହା ।
ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣେ ସର୍ବମାୟା ॥
ଯେତେ ଦେଖଇ ନାନାରଙ୍ଗେ ।
ବିଫଳ ହୋଏ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗେ ॥ ୨,୩
ଏଣୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଧର୍ମ ଏଡ଼ି ।
ନିବୃତ୍ତି ଧର୍ମେ ମନ ବଢ଼ି ॥
ସାଧୁ ସଙ୍ଗମେ ସେବା କରି ।
ଧର୍ମ ସାଧିବ ଶିକ୍ଷା କରି ॥
ଜାଣିଲେ ତତ୍ତ୍ୱ ଉପଦେଶ ।
ତେବେ କରିବ କର୍ମନ୍ୟାସ ॥
ଯେ ଅବା କର୍ମ କରକ୍ଷଣ ।
ମୋତେ କରିବ ସମର୍ପଣ ॥ ୪

ଯମ ନିୟମ ବେନି ପଥେ ।
ଯତ୍ନେ ସାଧିବ ଯଥୋଚିତେ ॥
ସେବିବ ସାଧୁ ସୁଜ୍ଞଜନ ।
ମୋର ଚରଣେ ଯାର ମନ ॥
ସୁତ କଳତ୍ର ଧନ ପ୍ରାଣ ।
ଯେ ମୋତେ କରେ ସମର୍ପଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଗୁରୁ ସେବା କରି ।
ଚିତ୍ତେ ମୋହର ରୂପ ଧରି ॥ ୫
ତେଜିବ ମାନ ଅହଙ୍କାର ।
ମଦ ମତ୍ସର ଯେ ବିକାର ॥
ଦୃଢ଼ ସୁହୃଦ ଗୁରୁଠାଇଁ ।
ନିର୍ମମ ଅଳସ ନ ହୋଇ ॥
ଜ୍ଞାନ ଅଭ୍ୟାସି ଅବିରତ ।
ଚଞ୍ଚଳ ନ କରିବ ଚିତ୍ତ ॥ ୬
ସମତା ଦୃଷ୍ଟି ସତ୍ୟଭାଷା ।
ଏଣେ କରିବ ନିତ୍ୟେ ଆଶା ॥
ଦାରା ତନୟ ଗୃହ କ୍ଷେତ୍ର ।
ସ୍ୱଜନ ବାନ୍ଧବ ଯେ ମିତ୍ର ॥
ସମ୍ପଦ ବିପଦ ସଞ୍ଚୟେ ।
ଧରିବ ଉଦାସୀନ ଦେହେ ॥
ଆକାଶ ଯେହ୍ନେ ସର୍ବଶୂନ୍ୟ ।
ସେ ରୂପେ ହୋଇ ଉଦାସୀନ ॥
ବିମୁକ୍ତବନ୍ଧ ମହାଶୟ ।
ସର୍ବ ଦେଖିବ ମାୟାମୟ ॥
କେବେହେଁ ନୋହି ଅଭିମାନୀ ।
ଆତ୍ମା ପରଚେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ॥
ଦେହକୁ ଦେଖୁଥିବ ଭିନ୍ନ ।
କାଷ୍ଠରେ ଯେହ୍ନେ ହୁତାଶନ ॥ ୭,୮
ଏରୂପେ ଆତ୍ମା ନିର୍ବିକାର ।
ଏ ଦେହଗୁଣରୁ ବାହାର ॥
ଦେହର ମଧ୍ୟେ ଯେଣୁ ଥାଇ ।
ତା ନାମ ଗୁଣକୁ ଭଜଇ ॥

କାଷ୍ଠ ସଂଯୋଗେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
କାଷ୍ଠର ଆକାରକୁ ଘେନେ ॥
ଈଶ୍ୱର ମାୟାରେ ନିର୍ମାଣ ।
ଏ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହମାନ ॥
ଜୀବର ସଂସାରଟି ଏହି ।
ସତ୍ୟ ପରାୟେ ପ୍ରତେ ହୋଇ ॥
ଗୁରୁ ବଚନେ ଏହା ଜାଣି ।
ଅବସ୍ତୁ ପ୍ରାୟ ସର୍ବ ମଣି ॥
ଜଗତ ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁମୟ ।
ଛାଡ଼ିବ ସକଳ ସଂଶୟ ॥
ଗୁଣ କର୍ମ ଯେ ଅହଙ୍କାର ।
ଚିତ୍ତରୁ ହୋଇଯିବ ଦୂର ॥
ରହିବ ନିଜରୂପ ଘେନି ।
ଇନ୍ଧନ ବିନା ଯେହ୍ନେ ଅଗ୍ନି ॥ ୯-୧୩
କର୍ମ କରଣେ ଫଳ ପାଇ ।
ପ୍ରାଣୀ ତା ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୋହେ ସର୍ବକାଳେ ।
ଦୁଃଖେ ଭ୍ରମଇ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଜୀବର ଦେହେ ବଦ୍ଧ ପାଶ ।
କେବେହେଁ ନାହିଁ ସୁଖ ଲେଶ ॥
ନିଗଡ଼ ବନ୍ଧନ ପୟରେ ।
ବନ୍ଦୀ ଯେସନେ ବନ୍ଦୀଘରେ ॥
କାଳ ବଞ୍ଚଇ ଦୁଃଖ ସହି ।
ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ ଭେଦ ନାହିଁ ॥
ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ସୁଖ ମଣେ ।
ସୁଖକୁ ଦୁଃଖ ପ୍ରାୟେ ଗଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବୃଥା ଅହଙ୍କାରେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ନିରନ୍ତରେ ॥ ୧୪-୧୮
ସେ ଯେବେ ଦୁଃଖ ସୁଖ ବୁଝେ ।
ସମ୍ମୁଖେ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁଝେ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିବେକ ଜ୍ଞାନ ବଳେ ।
ମରଣ ଜିଣଇ କେ ହେଳେ ॥ ୧୯

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତାନୁସାରେ ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କର୍ମେ ପ୍ରାଣୀର ସୁଖ ନାହିଁ ।
କେବଳ ଅନର୍ଥଟି ସେହି ॥
ଏହା ନ ବୁଝି ମୂଢ଼ଜନେ ।
ତପ କରନ୍ତି ଫଳକାମେ ॥
କାହାରି ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟ ଫଳେ ।
ଯଦ୍ୟପି ଅର୍ଥ କାମ ମିଳେ ॥
ତେବେହେଁ ଦୁଃଖ ନୋହେ ଶେଷ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତେ ଲଭେ ବହୁ କ୍ଳେଶ ॥
ଯାହାକୁ ବାନ୍ଧି ନେଇ ପଥେ ।
ଶ୍ମଶାନେ ଶିରଚ୍ଛେଦ ଅର୍ଥେ ॥
ତାହାର ଯେତେ କାମ ଅର୍ଥ ।
ତୋଷଣେ ନୁହନ୍ତି ସମର୍ଥ ॥ ୨୦
ସଂସାରେ ଦେଖି ଶୁଣି ଯେତେ ।
ବିଘ୍ନରେ ଦୁଃଖ ଏ ସମସ୍ତେ ॥
ମାନ ମତ୍ସର ଗର୍ବ ଲୋଭ ।
ବିନାଶ ଅପଚୟଭାବ ॥
ଏ ସର୍ବ ଦୁଃଖର କାରଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ଏହା ପରିମାଣ ॥
କର୍ମର ଫଳ ନାନାଗତି ।
ଶୁଣ ତୁ ଏବେ ଦେଇ ମତି ॥ ୨୧, ୨୨
ଏ ଲୋକେ କରି ବ୍ରତ ଦାନ ।
ଯଜ୍ଞେ ଦେବତା ଆରାଧନ ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟବଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ଯାଇ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ଦିବ୍ୟ ଦେହ ବହି ॥
ନାନା ପ୍ରକାର ସୁଖ ଯେତେ ।
ଭୋଗ କରଇ ଦେବମତେ ॥
କର୍ମ ନିର୍ମିତ ପୁଣ୍ୟରଥେ ।
ଫଳ ଭୁଞ୍ଜଇ ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ॥
ଦିବ୍ୟ ଯୁବତୀଗଣ ସଙ୍ଗେ ।
ବିମାନେ ରମେ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର ଯୁବତୀ ।
ରଥ ପାରୁଶେ ପନ୍ତି ପନ୍ତି ॥
କ୍ଷୁଦ୍ର କିଙ୍କିଣୀ ନାଦ ଧାରେ ।
ଲଳିତ ମଙ୍ଗଳ ମଧୁରେ ॥
ବିବିଧ ନୃତ୍ୟଗୀତ ଗାନ ।
କରି ତୋଷନ୍ତି ତାର ମନ ॥

ଯାବତ କର୍ମଫଳ ପୂରେ ।
ତାବତ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ କରେ ॥
ପୁଣି ପଡ଼ଇ କର୍ମକ୍ଷୟେ ।
ସଂସାରେ ବିଷ୍ଣୁମାୟାମୋହେ ॥
ଏଣୁ ଅର୍ଜିତ କର୍ମପାକେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ଦୁଃଖସୁଖେ ॥ ୨୩-୨୬
ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ଯେତେ ଭାବ ।
ଉଦ୍ଧବେ କହନ୍ତି ମାଧବ ॥
ସୁକର୍ମେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ପାଇ ।
କୁକର୍ମେ ଅସାଧୁ ମିଳଇ ॥
ପୂର୍ବ ବିପାକ କର୍ମଫଳେ ।
ଯେବେ ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗ ମିଳେ ॥
ଅଧର୍ମ ବଢ଼େ ଦିନୁଦିନେ ।
ନିରତେ କୁସଙ୍ଗ ମିଳନେ ॥
ସ୍ତିରୀ ଲମ୍ପଟ କାମଯୁତ ।
କୃପଣ ପାଷଣ୍ଡ କୁତ୍ସିତ ॥
ପରପୀଡ଼ନ ଭୂତହିଂସା ।
ସୁଖ ଗହଳେ କରେ ଆଶା ॥
ଯଜ୍ଞ କରଇ ବିଧିହୀନେ ।
ପଶୁ ମାରଣ ଅବିଧାନେ ॥
କଳ୍ପିତ ପିତୃଯଜ୍ଞ ଛଳେ ।
ପଶୁଙ୍କୁ ବଧ କରେ ବଳେ ॥
ପୂଜଇ ଭୂତ ପ୍ରେତଗଣେ ।
ଆତ୍ମାର ହିଂସା ନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ଜୀବମାରଣ କର୍ମ ଫଳେ ।
ନରକେ ପଡ଼େ ଅନ୍ତକାଳେ ॥ ୨୭, ୨୮
ମାୟାଯନ୍ତ୍ରିତ ନାନାଯୋନି ।
ଭ୍ରମଇ ଜୀବ ଆତ୍ମା ଘେନି ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଗ୍ରିରି ଦେହେ ।
ପଶୁ ପତଙ୍ଗ କୀଟ ହୋଏ ॥
ଶ୍ୱାନ ଶୃଗାଳ ବାଜୀ ଗଜେ ।
ଏରୂପେ ନାନା ଯୋନି ଭଜେ ॥
ଅଶେଷ କୋଟି ଯୋନି ଭ୍ରମି ।
ଅର୍ଜିତ କର୍ମେ ପଥଶ୍ରମୀ ॥
ଏମନ୍ତେ ଦୁଃଖ ଅବଶେଷେ ।
କିଞ୍ଚିତ ଧର୍ମର ସକାଶେ ॥

ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀରେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭଇ ମର୍ତ୍ତ୍ୟପୁରେ ॥
ଭାଗ୍ୟେ ଦୁର୍ଲଭ ଦେହ ଧରି ।
ପୁଣି ଭ୍ରମଇ କର୍ମ କରି ॥
କର୍ମଟି ନାନା ଦୁଃଖ ଦେଇ ।
କିଞ୍ଚିତ ସୁଖ ନାହିଁ ତହିଁ ॥
କର୍ମ କରନ୍ତେ ପାଇ ଦେହ ।
ଏଣୁଟି କର୍ମ ଦୁଃଖମୟ ॥ ୨୯
କୁବେର ବରୁଣ ଅନଳ ।
ଏ ଆଦି ଦଶ ଦିଗପାଳ ॥
ଦେଖ ଏ କଳ୍ପ ଅଧିକାରୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ମୋର ଅଂଶଧାରୀ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ମୋହର ଅଂଶ ବହି ।
ସକଳ ସୃଷ୍ଟି ସେ କରଇ ॥
ମୋହର ତହୁଁ ସମ୍ଭବନ୍ତି ।
ନିକଟେ ଭୟେ ନ ରହନ୍ତି ॥ ୩୦
ଗୁଣ ସକାଶେ କର୍ମ ସୃଜେ ।
ଏଣୁ ବିଷୟ ଜୀବ ଭୁଞ୍ଜେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଜୀବ କର୍ମମୟେ ।
ଅକର୍ମେ ଦଣ୍ଡେହେଁ ନ ରହେ ॥ ୩୧
ଯାବତ ବିଷୟରେ ରତି ।
ଗୁଣେ ବିଷମ ଭାବେ ଥାନ୍ତି ॥
ତାବତ ନାନାବିଧ ରୂପେ ।
ଜୀବ ଭ୍ରମଇ ମୋହକଳ୍ପେ ॥
ଯାବତ ନାନାଭାବେ ଛନ୍ନ ।
ତାବତ ଜୀବ ପରାଧୀନ ॥
ଯାବତ ପରାଧୀନ ହୋଇ ।
ଈଶ୍ୱର ତହୁଁ ଭୟ ପାଇ ॥
ଶୋକ ମୋହରେ ହୋଇ ଯୁତ ।
ସଂସାରେ ଭ୍ରମଇ ତାବତ ॥
ମାୟାର ବଳେ କ୍ଷୋଭ ପାନ୍ତି ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ମୋତେ ଚିନ୍ତି ॥
ଅନେକ ଭ୍ରମି ଶ୍ରମେ ଫୁଟେ ।
କେବେହେଁ ମାୟା ତା ନ ତୁଟେ ॥ ୩୨-୩୪
ଏମନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦର ବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ବୋଲେ ତାହା ଶୁଣି ॥
ପ୍ରଣାମ କରି କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ବୋଲେ ଆନନ୍ଦ ଗଦଗଦେ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ଜାତ ଏ ଶରୀର ॥
ଜୀବ ଯେ ଅଛି ଦେହ ମଧ୍ୟେ ।
ନିର୍ଲେପ ପରମ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଗୁଣେ ବନ୍ଧନ ନାହିଁ ତାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ନିତ୍ୟ ନିରାକାର ॥
ତାର ବନ୍ଧନ ତିନି ଗୁଣେ ।
ତୁ ନାଥ ବୋଲୁ କି କାରଣେ ॥
କେମନ୍ତେ ହୋଏ ତା ବନ୍ଧନ ।
କହ ହେ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ॥ ୩୫
କି ଭାବେ ଥାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ସଂସାରେ ବିହରେ କେମନ୍ତେ ॥
କେତେ ଲକ୍ଷଣେ ତାହା ଜାଣି ।
କେମନ୍ତେ ଭୁଞ୍ଜେ ଅନ୍ନପାଣି ॥
କି ରୂପେ ପ୍ରଚରଇ ଜନେ ।
ଆସନେ ଶୟନେ ଗମନେ ॥
ତୁ ନାଥ ମୋର ପ୍ରାଣପତି ।
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଦାଶରଥି ॥
ଅଚ୍ୟୁତ ଅନନ୍ତ ମୁରାରି ।
ବଳେ କେ ପାରେ ତୋତେ ଧରି ॥
ସଂସାରେ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ଦୁଇ ।
କେମନ୍ତେ କହ୍ନେ ତାର ଦେହୀ ॥
ଏକ ଅନେକ ଅବା କେତେ ।
କହ ଗୋବିନ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ମୋହର ଚିତ୍ତେ ଭ୍ରମ ଯେତେ ।
କହିଲି ତୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥
ମୋ ଘରେ ଜ୍ଞାନଦୀପ ଜାଳି ।
ଅଜ୍ଞାନ ଖଣ୍ଡ ବନମାଳୀ ॥ ୩୬, ୩୭
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ପଚ୍ଚାରିଲେ ଯେତେ ।
ଶ୍ରୀଏକାଦଶ ଭାଗବତେ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭୃତ୍ୟଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବଦ୍ଧ ଜୀବ ଯେ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ । ସାଧୁ ଆବର ଯେ ଭକତ ॥
ଏମାନଙ୍କର ଯେ ଲକ୍ଷଣ । ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶୁଣିଣ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
କହନ୍ତି ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ତୁ ଯାହା କରୁ ହୋ ପ୍ରଶନ ।
ଜୀବ ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଜୀବର ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ବେନି ।
ବିପ୍ରରୁ ଯେତେ ଶାସ୍ତ୍ର ଘେନି ॥
କେହି ନ ପାନ୍ତି ତାର ଅନ୍ତ ।
ଏଣୁ ସେ ବୋଲାଇ ଅନନ୍ତ ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ହୋଇ ।
ଯେଣୁ ସେ ଗୁଣ ମାୟାମୟୀ ॥
ବାସ୍ତବେ ସେହି ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ।
ଜୀବକୁ ନ ଲାଗେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୧
ଜନ୍ମ ମରଣ ଶୋକ ମୋହ ।
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଆଦି ସଂଶୟ ॥
କେବଳ ମାୟାଭ୍ରମ ଏହି ।
ଏ ଯେ ଜୀବକୁ ଲାଗେ ନାହିଁ ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଦେଖଇ ପ୍ରାଣୀ ଯାହା ।
ନିଦ୍ରା ଛାଡ଼ିଲେ ଯେହ୍ନେ ମାୟା ॥ ୨
ବିଦ୍ୟା ଅବିଦ୍ୟା ମୋର ଦେହ ।
ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷହିଁ ମାୟାମୟ ॥
ଏ ବେନି ମଧ୍ୟେ ମୋର ଅଂଶ ।
ଜୀବର ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଅବିଦ୍ୟାବଳେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ।
ହୀନ କୁମତି ଭାବ ବହି ॥
ତେଣୁ ଭ୍ରମଇ ମାୟାଭ୍ରମେ ।
କର୍ମ ଅର୍ଜିତ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ମଜ୍ଜଇ ମାୟା ଅହଙ୍କାରେ ।
ନିଜ ମହିମା ନ ସୁମରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଏ ନିତ୍ୟ ମୁକତ ।
ଯଦ୍ୟପି ଜୀବ ବିଦ୍ୟାଯୁକ୍ତ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମା ଯେବେ ସ୍ମରେ ।
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ବିହରେ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହେ ଉଦ୍ଧବ ।
ଜୀବ ପରମ ବେନି ଭାବ ॥
ଯେଣୁ ସେ ବେନି ସଙ୍ଗ ହୋଏ ।
ବଦ୍ଧ ବିମୁକ୍ତ ଭାବ ବହେ ॥ ୩-୫
ଏକଇ ବୃକ୍ଷେ ହଂସ ଦୁଇ ।
ବସନ୍ତି ପ୍ରିୟଭାବ ବହି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବେନି ସଖା ହୋନ୍ତି ।
ଏକ ଆରକେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସମାନ ଶକ୍ତି ସେ ବହନ୍ତି ।
ବଦ୍ଧ ବିମୁକ୍ତ ବେନି ଗତି ॥
ସେ ବୃକ୍ଷେ ଯେତେ ଫଳ ଫଳେ ।
ଏକ ଭୁଞ୍ଜଇ ତାହା ବଳେ ॥
ଏକ ବଞ୍ଚଇ ଉପବାସେ ।
ନିର୍ଲେପ ନିରଞ୍ଜନ ଅଂଶେ ॥ ୬
ନିତ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସକଳ ଦେଖଇ ସମାନ ॥
ସେହୁ ନ ଜାଣେ ନିଜ ପର ।
ଯେଣୁ ନିର୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ତାର ॥
ଯେ ହଂସ ବୃକ୍ଷଫଳ ଖାଇ ।
ଲୋଭେ ବନ୍ଧନ ତାର ଦେହୀ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଜାଣଇ କିଛି ।
ଏମନ୍ତେ ବେନି ଆତ୍ମା ଲକ୍ଷି ॥
ପରମ ପରମଆନନ୍ଦୀ ।
ଅବିଦ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଜୀବ ବନ୍ଦୀ ॥ ୭
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେହେ ସେ ବସଇ ।
ନ ଥିଲା ପ୍ରାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ॥
ଏ ଭାବେ ଥାନ୍ତି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ପଣ୍ଡିତ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଗଣି ॥
ଦେହେ ନ ଥାଇ ଥିଲା ପ୍ରାୟେ ।
ଯେ ମଣେ ସେ ବଞ୍ଚିତକାୟେ ॥
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତେ ଯେହ୍ନେ ମିଛ ।
କୁମତି ମଣେ ତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୮
ଏଣୁ ବିଷୟ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ବିଧି ଆଚରଣେ ॥
ଜୀବ ସେ ଉଦାସୀନ ରୂପେ ।
ବସଇ ତାହାଙ୍କ ସମୀପେ ॥
ଏଣୁ ପରମ ନାମ ତାର ।
ନିର୍ଲେପ ନିତ୍ୟ ନିରାକାର ॥
ଯେ ଭାବେ ଅହଙ୍କାର ମିଶେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରି ବିଷୟରସେ ରସେ ॥ ୯
କୁମତି ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଧୀନ ।
କର୍ମର ଫଳେ ସେ ବନ୍ଧନ ॥
ଏଣୁ ସେ ଗୁଣ କର୍ମମୟେ ।
ପ୍ରକାଶେ କର୍ତ୍ତା ଭୋକ୍ତା ପ୍ରାୟେ ॥ ୧୦

ଏଣୁ ପରମଆତ୍ମା ପ୍ରାୟେ ।
ଉଦାସୀମତେ ସର୍ବ ଠାଏ ॥
କେବେହେଁ ନ କରିବ ସଙ୍ଗ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଯେସନେ ତରଙ୍ଗ ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ ପରବଶ ।
କେବେହେଁ ନୋହିବ ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଆସନ ଶୟନ ମାର୍ଜନେ ।
ଭୋଜନ ପାନେ ଅବଧାନେ ॥
ଶ୍ରବଣ ଗମନ ସ୍ପର୍ଶନେ ।
ପ୍ରପଞ୍ଚ ରୂପ ଦରଶନେ ॥
ଏ ସର୍ବ ଭାବେ ଉଦାସୀନ ।
ଯେ ରହେ ସେହୁ ମହାଜନ ॥ ୧୧
ଯେହ୍ନେ ଆକାଶ ସବୁଠାରେ ।
ଅଛି ସେ ନ ଲାଗି କାହିଁରେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଜଳେ ।
ଅଛି ସେ ନ ଲାଗି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସକଳ ସ୍ଥାନେ ସଞ୍ଚରଇ ।
ପବନ କାହିଁ ନ ଲାଗଇ ॥
ତେସନେ ସର୍ବ ବିଷୟରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣଙ୍କୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଭୁଞ୍ଜାଇ ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ଥାଏ ।
ଅଜ୍ଞାନୀ ପ୍ରାୟେ ବଦ୍ଧ ନୋହେ ॥
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ତାର ସଂସାର ନିବର୍ତ୍ତଇ ॥
ନିରଭିମାନ ଗୃହେ ଦେହେ ।
କରି ଭ୍ରମଇ ସର୍ବ ଠାଏ ॥୧୨,୧୩
ସଙ୍କଳ୍ପ ନ ଭାବଇ ମନେ ।
ଗୃହ ଶରୀର ଅଭିମାନେ ॥
କେ କରେ ହିଂସା ଅହଙ୍କାର ।
କେ ପୁଣ କରେ ନମସ୍କାର ॥
କେ ଅବା କରେ ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି ।
ଏଣେ ନ କରି ଭେଦମତି ॥
ଅଦୃଷ୍ଟ ମାନି ଅବଧାନ ।
ଚିତ୍ତରେ ଧରି ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ॥
ସମେ ଦେଖଇ ସର୍ବ ଅଂଶ ।
ଭେଦ ନ କରି ଗୁଣ ଦୋଷ ॥୧୪, ୧୫

ଚିତ୍ତ ନିରୋଧି ଏ ଶରୀରେ ।
ଯେ କିଛି ନ ବୋଲେ ନ କରେ ॥
ଅସାଧୁ ସାଧୁ ଭେଦ ନାହିଁ ।
ସ୍ତୁତି ନିନ୍ଦନ ନ କରଇ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ବୋଲିବା ପଣ୍ଡିତ ।
ସେ ଆତ୍ମାରାମେ ଜଡ଼ମତ ॥
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ସେ ଆନନ୍ଦ ।
ଦେଖଇ ପ୍ରାଣୀ ଭଲ ମନ୍ଦ ॥
ହୃଦରେ ତାହା ନ ଧରଇ ।
ଯେଣୁ ସେ ନିଜ ଭାବେ ଥାଇ ॥୧୬, ୧୭
ଯେ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ।
ଜାଣଇ ସର୍ବ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ॥
ସେ ଯେବେ ଏତେ ଗୁଣ ଘେନି ।
ପରମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନ ଚିହ୍ନି ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟର୍ଥ ତାର ।
କେବଳ ଶ୍ରମ ମାତ୍ର ସାର ॥
କୁଧେନୁ ବାନ୍ଧି ଗୃହେ ଯେହ୍ନେ ।
ନିରାଶ ହୋନ୍ତି କ୍ଷୀରପାନେ ॥ ୧୮
ଦୁଷ୍ଟ ଭାରିଯା ଶୋଭା ଦେଖି ।
ଯେ ଗୃହେ କାମଲୋଭେ ରଖି ॥
ସକଳ ଧର୍ମ ତାର ନାଶ ।
ନରକେ କରେ ଗୃହବାସ ॥
ଯାର ଶରୀର ପରାଧୀନ ।
କୁପୁତ୍ର କରେ ଯେ ରକ୍ଷଣ ॥
ମୋ ନାମ ନ ଶୁଣି ଯା ମୁଖେ ।
ଯେ ଲୋଭେ ଗୃହେ ଧନ ରଖେ ॥
ପାତ୍ରେ ନ କରେ ସମର୍ପଣ ।
କୁମତି କୁତ୍ସିତ କୃପଣ ॥
ଦୁଃଖୀରୁ ଦୁଃଖୀ ସେ ବୋଲାଇ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ସୁଖ ନାହିଁ ॥ ୧୯
ମୋର ନିର୍ମଳ ଯଶ ନାମ ।
ଯେ ଅବା ଅଛି ଗୁଣଗ୍ରାମ ॥
ମୋ କଥା ଯା ମୁଖେ ନ ଶୁଣି ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନ ପରିମାଣି ॥
ଯେବା ପଣ୍ଡିତ ଇହଲୋକେ ।
ମୋ ନାମ ନିତ୍ୟ ଗୁଣେ ମୁଖେ ॥

ମୁଁ ସର୍ବଭୂତେ ଅଛି ପୂରି ।
ଏ ଭାବେ ମନ ମୋରେ ଧରି ॥
ତତ୍ତ୍ୱ ବିଗ୍ରହି ତୁଟେ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ଭବ ସାଗରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ବୋଲନ୍ତି ଜଗତ ଜୀବନ ।
ଏ ଯୋଗ ଗତି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଏହା ଯେ ନ ଧରିବେ ଚିତ୍ତେ ।
ସଂସାରୁ ତରିବେ କେମନ୍ତେ ॥୨୦, ୨୧
ତୁ ଯେବେ ମନ ମୋର ଦେହେ ।
ଧରି ନ ପାରୁ ମାୟାମୋହେ ॥
ତେବେ ସକଳ କର୍ମ ମୋତେ ।
ସମର୍ପି ରହ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥୨୨
ସକଳ କର୍ମ ଏ ଜଗତେ ।
ଭାବେ କହିଲି ମୁହିଁ ତୋତେ ॥
ମୋହର ଜନ୍ମ କର୍ମ ନାମ ।
ଶୁଭ ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟଧାମ ॥
ଆବର ଗୁଣ ଅଛି ଯେତେ ।
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ସ୍ମରଣ କୀର୍ତ୍ତନ ଶ୍ରବଣ ।
ଯେ ମୋର ଧର୍ମ ଆଚରଣ ॥
ସର୍ବ ସମର୍ପି ମୋର ପାଦେ ।
ସଂସାରୁ ତର ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୩, ୨୪
ଏରୂପେ ଉପାସନା କର ।
ନିଶ୍ଚେ ଲଭିବୁ ମୋ ପୟର ॥
ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗ କର ନିତି ।
ଲଭିବୁ ନିର୍ମଳ ଭକତି ॥
ଭକତି କରି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ଜ୍ଞାନ ଲଭିବୁ ତୁ ସାକ୍ଷାତେ ॥
ଜ୍ଞାନେ ସଂସାରୁ ହେବୁ ପାର ।
ଶୁଣି ଉଦ୍ଧବ ଯୋଡ଼ି କର ॥୨୫
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ କର ମୋତେ ତ୍ରାହି ॥
ମୁଁ ତୋର ଚରଣେ ଶରଣ ।
କହ ତୋ ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ॥

କି ରୂପେ ଭକତଙ୍କୁ ଜାଣି ।
ଭକତି କି ରୂପେ ପ୍ରମାଣି ॥
ତୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମସାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ॥
ଭକତ କରେ ତୋତେ ବଶ ।
ତାର ରକ୍ଷଣେ ତୋ ପ୍ରକାଶ ॥
ଭକତ ହିତେ ତୋର ତନୁ ।
ଏଣୁ ଭକତ ବାକ୍ୟ ମାନୁ ॥
ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ପ୍ରଣତଜନର ପାଳନ ॥
ତୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ତୁ ଏ ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ପଶି ॥
ସକଳ ତୋହର ଭିଆଣ ।
ଏଣୁ ତୁ ପରମ କାରଣ ॥
ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ଯେମନ୍ତେ ।
ଜାଣିବି କହ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥
ଭକ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ମୋତେ କହ ।
ଯେଣେ ଖଣ୍ଡିବ ମାୟାମୋହ ॥୨୬-୨୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ସାଧୁଙ୍କ ତିରିଶ ଲକ୍ଷଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ସମଦରଶୀ ସତ୍ୟସାର ।
ଶୁଦ୍ଧ ବିବେକ ମତି ଯାର ॥
ଦ୍ରୋହ ବର୍ଜିତ ଶାନ୍ତିପର ।
ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱଭାବ ମହାଧୀର ॥
କୃପାଳୁ ସର୍ବଲୋକ ହିତ ।
ଶୁଚି ଦରିଦ୍ର ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ॥
ଅଳ୍ପଭୋଜନ ଧର୍ମେ ସ୍ଥିର ।
ମୃଦୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଧୃତିଶୀଳ ॥
ସୁକଲ୍ୟ[୧] ଅମାନୀ[୨] ମାନଦ[୩] ।
କବି[୪] ମଇତ୍ର ଶୁଦ୍ଧବୋଧ ॥
ଜିତ ଷଡ୍‌ଗୁଣ[୫] ଅପ୍ରମାଦୀ ।
ଗଭୀରଚିତ୍ତ ଧୀରବୁଦ୍ଧି ॥

ଏ ଆଦି ସପ୍ତବିଂଶ ଗୁଣ ।
ବିଶେଷେ ମୋହର ଶରଣ ॥
ଏତେ ଲକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷି ଯହିଁ ।
ନିଶ୍ଚୟ ବୈଷ୍ଣବଟି ସେହି ॥୨୯-୩୧
ମୁଁ ବେଦରୂପେ ଅଛି ଭଣି ।
ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ପରିମାଣି ॥
ତହିଁରେ ଦୋଷ ଗୁଣ ଯେତେ ।
ନିଶ୍ଚୟ କରି ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ॥
ସକଳ ଧର୍ମ ତେଜି ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ମୋତେ ଭଜେ ଦୃଢ଼ମତେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭକତ ଉତ୍ତମ ।
କହିଲେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ଜାଣି ନ ଜାଣି ମୋ ମହିମା ।
ଭଜନ୍ତି ଭକତ ଉତ୍ତମା ॥୩୨, ୩୩
ବିଗ୍ରହି ସର୍ବଧର୍ମ ତେଜି ।
ମୋତେ ଏକାନ୍ତଭାବେ ଭଜି ॥
ମୋର ମଧୁରରୂପ ଦେଖି ।
ସକଳ ସୁନ୍ଦର ଉପେକ୍ଷି ॥
ବେଗେ କରିବ ଦରଶନ ।
ସ୍ପର୍ଶନ ଅର୍ଚ୍ଚନ ବନ୍ଦନ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସେବା ଯେତେ ।
ଭାବେ କରିବ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥୩୪
ମୋର ଅମୃତ କଥାସାର ।
ଶ୍ରବଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିତ୍ୟ ଯାର ॥
ମୋ ରୂପ ଧ୍ୟାନେ ଦୃଢ଼ମତି ।
ସକଳ ମୋତେ ସମର୍ପନ୍ତି ॥
ସେବକ ଭାବେ ଆତ୍ମା ମନ ।
ମୋ ପାଦେ କରେ ନିବେଦନ ॥୩୫
ମୋ ଜନ୍ମ କର୍ମର କଥନ ।
ମୋର ଉତ୍ସବେ ହୃଷ୍ଟମନ ॥
ନାନା ସୁବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟଗୀତେ ।
କୀର୍ତ୍ତନ କରି ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଗୋଷ୍ଠୀ କରିବ ବହୁ ମିଳି ।
ମୋ ଘରେ ଦେଇ ଦୀପାବଳୀ ॥

୧. ସୁକଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟକୁ ବୁଝାଇବାରେ ଦକ୍ଷ । ୨. ଅମାନୀ—ଯେ ସମ୍ମାନ ଗ୍ରହେଁ ନାହିଁ । ୩. ମାନଦ—ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ସମ୍ମାନ ଦିଏ ।
୪. କବି—ଭଗବଦ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ । ୫. ଜିତ ଷଡ୍‌ଗୁଣ—କ୍ଷୁଧା, ତୃଷାଦି ଷଡ଼ଗୁଣ ବିଜୟୀ ।

ଆନନ୍ଦେ କରି ମହୋତ୍ସବ ।
ଦିବସ ରଜନୀ ବଞ୍ଚିବ ॥ ୩୬
ମୋହର ଯାତ୍ରା ପର୍ବାପର୍ବେ ।
ବିଧିବିଧାନ ଯଥାପୂର୍ବେ ॥
ଯେବା ବୈଦିକ ଦୀକ୍ଷାମାନ ।
କରିବ ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ଧ୍ୟାନ ॥
ବୈଷ୍ଣବ ଲକ୍ଷଣ ମୋ ବ୍ରତ ।
ସେ ରୂପେ ଥିବ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ॥ ୩୭
ଗୃହେ ସ୍ଥାପିବ ରୂପ ମୋର ।
ଅତି ବିଚିତ୍ର ମନୋହର ॥
ଆପଣା ହସ୍ତେ ନିର୍ମାଣିବ ।
ନୋହିଲେ ପରେ କରାଇବ ॥
ନାନା କୁସୁମବନ ରୋପି ।
ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳବୃକ୍ଷ ସ୍ଥାପି ॥ ୩୮
ମାର୍ଜନୀ ଧରି ନିଜ କର ।
ମାର୍ଜନା କରିବ ମୋ ପୁର ॥
ଗୋମୟେ ଲିପିବ ମୋ ଘର ।
ନାନା ମଣ୍ଡଳେ ମନୋହର ॥
ସେବକ ପରି ଗୃହେ ଦାଣ୍ଡେ ।
ଲେଖିବ ନାନା ଚୂର୍ଣ୍ଣପିଣ୍ଡେ ॥
ମୋର ମନ୍ଦିର ମନୋହର ।
କରିବ ବିଚିତ୍ର ସଂସ୍କାର ॥
ଏ ଆଦି ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ଯେତେ ।
ସାଧିବ ଗୃହାରମ୍ଭ ମତେ ॥ ୩୯
ମାନ କୈତବ[୧] କୃତ ଦମ୍ଭ ।
ଚିତ୍ତେ ନ କରିବ ଆରମ୍ଭ ॥
ମୋ ପ୍ରୀତିଅର୍ଥେ କର୍ମ କରି ।
ମୋର ଚରଣ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ଯେ ପୁଣ୍ୟ ଆପଣେ କରିବ ।
କେବେହେଁ ପରେ ନ କହିବ ॥

ଯେ ଦୀପ ମୋତେ ସମର୍ପିବ ।
ତା ଆନ କାର୍ଯ୍ୟେ ନ ଜାଳିବ ॥
ପୁଣି ଯା ଅନ୍ୟେ ଭୋଗ ଦେବ ।
ତା ମୋତେ କେବେହେଁ ନ ଦେବ ॥
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୋତେ ସମର୍ପିବ ।
ପୁଣି ଗ୍ରହଣ ନ କରିବ* ॥
ମୋ ଦ୍ରବ୍ୟେ ଅଧିକାର ଯେତେ ।
କେବେହେଁ ନ କଳ୍ପିବ ଚିତ୍ତେ ॥ ୪୦
ଆତ୍ମାର ପ୍ରିୟବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଉତ୍ତମ ବସ୍ତୁ ଯା ଜଗତେ ॥
ଯେବା ମିଳିବ ଅକସ୍ମାତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସମର୍ପିବ ମୋତେ ॥
ମୋର ପ୍ରସନ୍ନେ ତାର ଫଳ ।
ହୋଇବ ଅନନ୍ତ ନିଶ୍ଚଳ ॥ ୪୧
ମୋତେ ପୂଜିବ ଯେତେ ସ୍ଥାନେ ।
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ସାବଧାନେ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଣ ରବି ।
ଗଗନ ପବନ ପୃଥିବୀ ॥
ଜଳ ବୈଷ୍ଣବ ଆଉ ଅଗ୍ନି ।
ଆତ୍ମା ସହିତ ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ॥
ଉଦ୍ଧବ ପୂଜା ସ୍ଥାନ ମୋର ।
ଏ ରୂପେ ଅଟନ୍ତି ଏଗାର ॥ ୪୨
ଯାହାକୁ ଯେମନ୍ତେ ପୂଜିବ ।
କହିବା ଶୁଣ ହେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ଶୀତଳ ଜଳ ତୃଣ ଦାନେ ।
ଗୋରୁଙ୍କୁ ପୂଜିବ ଗୋସ୍ଥାନେ ॥
ଅତିଥିମତେ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟେ ।
ବିପ୍ରେ ପୂଜିବ ବିଷ୍ଣୁଭାବେ ॥
ପବିତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟେ ପୁଷ୍ପ ଅର୍ଘ୍ୟେ ।
ରବି ପୂଜିବ ବେଦମାର୍ଗେ ॥ ୪୩

ଆକାଶବର୍ଣ୍ଣ ହୃଦେ ଧରି ।
ଧ୍ୟାନେ ପୂଜିବ ନରହରି ॥
ପ୍ରାଣ ପବନ ସମାଧାନେ ।
ଉଦ୍ଧବ ପୂଜିବ ପବନେ ॥
ଭୂମି ପୂଜିବ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ରେ ।
ସଂସ୍କାର ବିଧି ବେଦମତେ ॥
ଜଳେ ପୂଜିବ ମୋତେ ଭାବେ ।
ବିବିଧ ଜଳମୟ ଦ୍ରବ୍ୟେ ॥
ବୈଷ୍ଣବ ଆଣି ନିଜ ସ୍ଥାନେ ।
ଅନ୍ନଭୋଜନ ଜଳପାନେ ॥
ଅଭିଗମନ ଅନୁଯାନେ ।
ପୂଜିବ ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ଯେହ୍ନେ ॥
ଆରମ୍ଭି ସଂସ୍କାର ଅନଳେ ।
ଘୃତ ଇନ୍ଧନ ଚରୁ ତିଳେ ॥
ଅଗ୍ନି ପୂଜିବ ମୋର ଧ୍ୟାନେ ।
ନିର୍ମଳ ନିଶ୍ଚଳ ଭୁବନେ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାରୂପେ ଧ୍ୟାୟି ।
ପୂଜିବ ନାନା ଭୋଗ ଦେଇ ॥
ସକଳ ଭୂତେ ମୁଁ ବସଇ ।
ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ହୋଇ ॥
ଏଣୁ ଅନନ୍ତ ରୂପେ ମୋତେ ।
ଧ୍ୟାନେ ପୂଜିବ ସର୍ବଭୂତେ ॥
ଏ ବିଧିମତେ ନାନାଠାବେ ।
ମୋତେ ପୂଜିବ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥ ୪୪, ୪୫
ଯେତେ କହିଲି ପୂଜାସ୍ଥାନେ ।
ମୋତେ ପୂଜିବ ଏ ବିଧାନେ ॥
ନୀଳଜୀମୂତ କଳେବର ।
ରାଜୀବଲୋଚନ ସୁନ୍ଦର ॥
ଶଙ୍ଖ ନଳିନ ଚକ୍ର ଗଦା ।
ଚତୁରଭୁଜେ ଶୋହେ ସଦା ॥

୧. କୈତବ—କପଟ ।

* କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କାହାକୁ ଥରେ ସମର୍ପିତ କରିଦେବା ପରେ ଆସକ୍ତି ହେତୁ ତାହାକୁ ପୁନଃ ଗ୍ରହଣ କରିବା ବା ନିଜର ବୋଲି ଭାବିବା ଅବିଧେୟ; କାରଣ ଏହା ପରସ୍ୱ ହରଣ ଅଟେ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପୁନଃ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ଏପରିକି ତାଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ପ୍ରଦୀପ ଆଲୋକରେ ବହି ପଢ଼ିବା ମଧ୍ୟ ଦୋଷାବହ । କିନ୍ତୁ ପତ୍ର, ପୁଷ୍ପ, ନୈବେଦ୍ୟ ଆଦିକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଭାବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତିର ସହ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଦୋଷ ନାହିଁ, ବରଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନ ହୋଇଥାଏ । କୁହାଯାଇଛି—"ଷଡ୍‌ଭିର୍ମାସୋପବାସୈସ୍ତୁ ଯତ୍‌ଫଳଂ ପରିକୀର୍ତ୍ତିତମ୍ । ବିଷ୍ଣୋର୍ନୈବେଦ୍ୟସିକ୍ଥେନ ପୁଣ୍ୟଂ ତଦ୍‌ଭୁଞ୍ଜତାଂ କଳୌ ॥" ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ସେବନ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଭଗବତ୍‌ସ୍ୱରୂପ ହୋଇଯାଏ—"ହୃଦି ରୂପଂ ମୁଖେ ନାମ ନୈବେଦ୍ୟମୁଦରେ ହରେଃ । ପାଦୋଦକଂ ଚ ନିର୍ମାଲ୍ୟଂ ମସ୍ତକେ ଯସ୍ୟ ସୋଽଚ୍ୟୁତଃ ॥" (ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ 'ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା' ଟୀକାନୁସାରେ) ।

ସୁଗନ୍ଧ ବନମାଳା କଣ୍ଠେ ।
ରତ୍ନମେଖଳା କଟିତଟେ ॥
ଶ୍ରବଣେ ମକରକୁଣ୍ଡଳ ।
ଯେସନେ ଆକାଶମଣ୍ଡଳ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ବିରାଜଇ ।
ଏମନ୍ତ ଧ୍ୟାନେ ମନ ଦେଇ ॥
ଏ ବିଧିମତେ ପୂଜା କରି ।
ମୋ ରୂପ ମନେ ଅବଧାରି ॥
ମୋ ଭାବେ ଥିବ ନିରନ୍ତରେ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ କହୁଁ ତୋରେ ॥୪୬

ତୀର୍ଥଗମନ ଯଜ୍ଞଦାନ ।
କୂପ ତଡ଼ାଗ ଦେବସ୍ଥାନ ॥
ଏ ଆଦି କର୍ମ କରି ଯେତେ ।
ମୋ ପାଦେ ସମର୍ପିବ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏ ରୂପେ ପୂଜି ମୋ ଚରଣେ ।
ଲଭି ଭକତି ଦୃଢ଼ମନେ ॥୪୭
ନିରତେ ଥିବ ସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ।
ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି ଯୋଗ ମାର୍ଗେ ॥
ଏ ଭାବେ ପ୍ରାଣୀ ମୋତେ ପାଇ ।
ଏ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ ॥୪୮

ଯେଣୁ ତୁ ମୋର ନିଜ ଦାସ ।
ତେଣୁ କହିଲି ଉପଦେଶ ॥
ଆଉ କହିବି ମୁହିଁ ତୋତେ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୪୯
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଭାଗବତ ॥
କୃଷ୍ଣବଚନ ଏକାଦଶେ ।
ଯେ ଅବା ଉଦ୍ଧବେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣପୁଟେ ।
ତରିବ ସଂସାରୁ ନିକଟେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

~~❦~~

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସାଧୁସଙ୍ଗର ଯେବା ଗୁଣ । ଆବର କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ॥
ପୁଣି ତା ତ୍ୟାଗର ବିଧାନ । ତ୍ରୟୋଦଶରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ କହୁଁ ତୋତେ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ସାଂଖ୍ୟ କର୍ମଯୋଗେ ।
ମୁହିଁ କହିଲି ବ୍ରହ୍ମଭାଗେ ॥
ବେଦପଠନ ତପ ତ୍ୟାଗ ।
ପୁଣ୍ୟ ସମୂହ ବଇରାଗ୍ୟ ॥
କୂପ ତଡ଼ାଗ ନିରିମାଣ ।
ଏ ଆଦି ପୁଣ୍ୟକର୍ମମାନ ॥
ବିବିଧ ବ୍ରତ ମହାଦାନ ।
ଯମ ନିୟମ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନ ॥
ଧନ ସଞ୍ଚିଣ ଯଜ୍ଞ କରେ ।
ତୀର୍ଥଗମନ ନିରନ୍ତରେ ॥
ନାନା ଉପାୟେ ପଥ ହେରି ।
ମୋତେ ନ ପାରେ ବଶ କରି ॥

ଏ ଜୀବ ସାଧୁସଙ୍ଗ ବିନୁ ।
ଲଭି ନ ପାରେ ମୋର ତନୁ ॥
ସର୍ବ କୁସଙ୍ଗ ଦୋଷ ହରେ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ସାଧୁସଙ୍ଗ କରେ ॥୧,୨
ଯେ ଅବା ପତିତ ପାମର ।
ସତ୍ସଙ୍ଗେ ତରେ ଭବଘୋର ॥
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବ ଖଗ ମୃଗ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ନାଗ ॥
ସିଦ୍ଧ ଚାରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଯକ୍ଷ ଗୁହ୍ୟକ ଯେ କିନ୍ନର ॥
ସ୍ତ୍ରୀ ଶୂଦ୍ର ପତିତ ଚଣ୍ଡାଳେ ।
ତରିଲେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ମେଳେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ରଜ ତମେ ଥାନ୍ତି ।
ସାଧୁସଙ୍ଗମେ ମୋତେ ପାନ୍ତି ॥୩,୪
ଉଦ୍ଧବ କହୁଁ ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
ସତ୍ସଙ୍ଗେ ତରିଗଲେ ଯେତେ ॥

ପୂର୍ବେ ଯେ ବୃଷପର୍ବା ବଳି ।
ତରିଲେ ସାଧୁସଙ୍ଗେ ମିଳି ॥
ବାଣ ମୟ ଯେ ବିଭୀଷଣ ।
ସୁଗ୍ରୀ ଜାମ୍ବବ ହନୁମାନ ॥
ଗଜ ଜଟାୟୁ ତୁଳାଧାର ।
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବୃତ୍ର ଯେ ଅସୁର ॥
ଲୁବ୍ଧକ କଂସର କୁବୁଜୀ ।
ସତ୍ସଙ୍ଗେ ମୋର ପାଦେ ଭଜି ॥
ଯଜ୍ଞକାମିନୀ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଏ ସାଧୁସଙ୍ଗେ ଗଲେ ତରି ॥୫,୬
ସ୍ୱଭାବେ ସ୍ଥିରୀଜନ୍ମ ହୋନ୍ତି ।
ବେଦ ପୁରାଣ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ମହାନ୍ତ ନ କରନ୍ତି ସେବା ।
ସେ ନ ପୂଜନ୍ତି ଯଜ୍ଞଦେବା ॥
କେବଳ ସାଧୁସଙ୍ଗ ଫଳେ ।
ମୋତେ ପାଇଲେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥ ୭

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଜାରପୁରୁଷ ଭାବେ ମୋତେ ।
ନିତ୍ୟେ ଭାବିଲେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ॥
ଏଣୁ ତରିଲେ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଆନନ୍ଦେ କହିଲେ ମୁରାରି ॥
ବୃକ୍ଷ ସୁରଭି ନାଗ ମୃଗ ।
ସାଧୁସଙ୍ଗମେ ମୋକ୍ଷ ଯୋଗ ॥
ଭକତିବଳେ ସାଧୁମେଳେ ।
ମୋତେ ପାଇଲେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥ ୮
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରଗଣେ ମୁନିଗଣେ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ମୋ ଚରଣେ ॥
ନ ପାଇ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗେ ଫୁଟି ।
ବିବିଧ ବ୍ରତ ଦାନ କୋଟି ॥
ଏ ଆଦି ଚିତ୍ତ ବଇରାଗ୍ୟେ ।
ସନ୍ନ୍ୟାସ ଭାବେ ସର୍ବତ୍ୟାଗେ ॥
ଉପାୟ କରି ନାନାମତେ ।
ସେ ମୋତେ ଲଭିବେ କେମନ୍ତେ ॥
ଯେ ସାଧୁସଙ୍ଗକୁ କରଇ ।
ସେ ତରେ ଭକ୍ତିଭାବ ପାଇ ॥ ୯
ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁସଙ୍ଗ କରି ।
ମାୟା ତରିଲେ ଗୋପନାରୀ ॥
ଅକ୍ରୂର ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ।
ମଥୁରା ଘେନିଗଲା ରଥେ ॥
ରାମ ସଙ୍ଗତେ ମୋତେ ଦେଖି ।
ସକଳ ସଂସାର ଉପେକ୍ଷି ॥
ମୋର ବିଯୋଗେ ବ୍ରଜନାରୀ ।
ଶୋକ ସାଗରେ ଜ୍ଞାନହାରି ॥
ମୋର ଚରଣେ ଅନୁରାଗେ ।
ଚିତ୍ତ ବୁଡ଼ାଇ ପ୍ରେମଭାବେ ॥
ଧରି ନ ପାରି ହୃଦ ମନ ।
ଶୂନ୍ୟ ଦେଖିଲେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥ ୧୦
ରାସ ଉତ୍ସବେ ମୋର ସଙ୍ଗେ ।
ଯେତେ ରଜନୀ ବନଭାଗେ ॥
ବଞ୍ଚିଲେ ଗୋପର ତରୁଣୀ ।
ତିଳାର୍ଦ୍ଧ ପ୍ରାୟେ ତାହା ମଣି ॥
ଏକ ରଜନୀ ମୋ ବିଯୋଗେ ।
ମଣିଲେ କୋଟି କଳ୍ପଯୁଗେ ॥ ୧୧

ମୋ ବିନୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ଆନ ।
ମୋ ପାଦେ ତନୁ ମନ ପ୍ରାଣ ॥
ନିବେଦି ଆତ୍ମା ପାସୋରିଲେ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ନ ଜାଣିଲେ ॥
ନ ଜାଣି ଇହ ପର ସ୍ଥାନ ।
ଦେଖନ୍ତି ତ୍ରିଭୁବନ ଶୂନ୍ୟ ॥
ସେ ଯେହ୍ନେ କରନ୍ତି ମୋ ସେବା ।
ତହିଁକି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ॥
ଯେହ୍ନେ ଗହନ ଘୋରବନେ ।
ସମାଧି ବସି ଯୋଗୀଜନେ ॥
ଦେହ ସଂସାର ପାସୋରନ୍ତି ।
ନିର୍ମଳଜ୍ଞାନେ ଦେଇ ମତି ॥
ଦେଖ ଏ ଯେତେ ନଦନଦୀ ।
ପ୍ରବାହେ ମିଳନ୍ତି ଜଳଧି ॥
ଲବଣଜଳେ ସେ ମିଶନ୍ତି ।
ସ୍ୱନାମ ରୂପ ପାସୋରନ୍ତି ॥
ଗୋପକାମିନୀ ସେହିମତେ ।
ମନ ବଚନ ଦେଇ ମୋତେ ॥
ଦେହ ସଂସାର ପାସୋରିଲେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁଁ ନିସ୍ତରିଲେ ॥ ୧୨
ଜାରପୁରୁଷଭାବ ମୋହେ ।
ମୋତେ ନ ଜାଣନ୍ତି ନିଶ୍ଚୟେ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ମୁଁ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶିଲେ ମୋର ଠାବେ ॥
ଏଣୁ ଏ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗମ ।
ତାରଇ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ॥ ୧୩
ଏ ବୋଲ ବୁଝି ତୁ ଉଦ୍ଧବ ।
ମୋର ଚରଣେ କର ଭାବ ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ଆଦି କର୍ମ ।
ଛାଡ଼ି ସକଳ ଲୋକଧର୍ମ ॥
ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତି ଏ ବେନି ।
ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣେ ଅନୁମାନି ॥
ସକଳ ଛାଡ଼ି ଜ୍ଞାନବଳେ ।
ଭଜ ତୁ ମୋ ପାଦକମଳେ ॥
ମୁହିଁ ସେ ମହାମହେଶ୍ୱର ।
ସକଳଆତ୍ମା ମୋ ଗୋଚର ॥

ତୁ ଏକଭାବେ ଯେବେ ଭାବୁ ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ତରିବୁ ॥
ଶରଣ ପଶ ମୋର ପାଦେ ।
ନ ଡର ବିଷୟା ବିଷାଦେ ॥
ଯେ ମୋର ଚରଣ ଚିନ୍ତଇ ।
ସଂସାରେ ତାର ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୧୪, ୧୫
ଏମନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦର ବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ଭୟ କଲା ଶୁଣି ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ।
ବୋଲଇ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ତୋହର ବଚନ ।
ଶୁଣି ସଂଶୟ ମୋର ମନ ॥
ତୁ ମୋତେ କଥା ଅନୁସାରେ ।
ବୋଇଲୁ କର୍ମ ତେଜିବାରେ ॥
ପୁଣି ବୋଇଲୁ ଭଜ ମୋତେ ।
ଏଣୁ ମୁଁ ଭ୍ରାନ୍ତି କଲି ଚିତ୍ତେ ॥
କି କର୍ମ କଲେ ନରହରି ।
ପ୍ରାଣୀ ସଂସାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
କି କର୍ମ ତେଜି ଭବୁଁ ପାର ।
କହ ହେ କମଳାର ବର ॥
ଏ ବେନି ସଂଶୟ ମୋ ଖେଦ ।
ଜ୍ଞାନ ଖଡ଼ଗେ ନାଥ ଛେଦ ॥ ୧୬
ଉଦ୍ଧବ ବାକ୍ୟେ ଯଦୁପତି ।
କହନ୍ତି ଜୀବଆତ୍ମା ଗତି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଭକତ ନିପୁଣ ।
ଏ ଜୀବ ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ॥
ଈଶ୍ୱର ନିରଞ୍ଜନ ଏହି ।
ମାୟା ଶୟଳେ ଦେହ ବହି ॥
ଯେଣୁ ଅବିଦ୍ୟାବନ୍ଧ ତାର ।
ଏ ଘେନି କର୍ମେ ଅଧିକାର ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ଏଣୁ କରି ।
ସୁକର୍ମ କୁକର୍ମ ବିଗ୍ରହି ॥
ଏଣୁ କେବଳ ମୋକ୍ଷ ଲାଭେ ।
କର୍ମ କରିବ ଶୁଦ୍ଧଭାବେ ॥

ଏମନ୍ତେ ସାଧି ଶୁଦ୍ଧକର୍ମ ।
ଲଭେ ଭକତି ତୁଟେ ଭ୍ରମ ॥
ଭକତି ଉପୁଜିବ ଯେବେ ।
ଛାଡ଼ିବ ସର୍ବକର୍ମ ତେବେ ॥
ଏ ଭାବେ ଥିଲେ ହେ ଉଦ୍ଧବ ।
କର୍ମ ଲକ୍ଷିତ ଶୁଭାଶୁଭ ॥
ଜୀବର ନୁହଇ ବନ୍ଧନ ।
କହିଲେ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ମୋ ବିଗ୍ରହ ।
ଜୀବ ଆତ୍ମାର ମୋକ୍ଷଦ୍ୱାର ॥
ଏ ଜୀବଆତ୍ମା ମହେଶ୍ୱର ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ନିର୍ମଳ ନିରାକାର ॥
ପୁରାଣ ପୁରୁଷ ଏ ଆଦି ।
ଦେହେ ପ୍ରକାଶେ ଚକ୍ର ଭେଦି ॥
ପ୍ରଥମ ଚକ୍ରେ[୧] ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପ ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ[୨] ପ୍ରକାଶେ ଅଳପ ॥
ତହୁଁ ଅଧିକ ମଣିପୁରେ ।
ପ୍ରକାଶେ ଅନାହତ ଦ୍ୱାରେ ॥
ମୃଣାଳସୂତ୍ର ମାର୍ଗେ ଜ୍ୟୋତି ।
ଧ୍ୟାନ ଅଭ୍ୟାସେ ଯାହା ଚିନ୍ତି ॥
ଚକ୍ରପବନ ମହାବଳୀ ।
ମନ ପବନ ସଙ୍ଗେ ତୋଳି ॥
ବିଶୁଦ୍ଧଚକ୍ର ରନ୍ଧ୍ରଦେଶେ ।
ଆସନ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧ ପାଶେ ॥
ପ୍ରାଣକୁ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ଥୋଇ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନେ ମନ ଦେଇ ॥
ତେବେ ତୁ ଦେଖିବୁ ସାକ୍ଷାତେ ।
ଆତ୍ମାର ରୂପ ଦୃଷ୍ଟିମାତ୍ରେ ॥୧୭
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ଥାଏ ଶୂନ୍ୟେ ।
କେବଳ ଉଷ୍ମ ଅନୁମାନେ ॥
ଲୌହ ପାଷାଣ ଘରଷଣ ।
ସଂଯୋଗେ ଉଠେ ଅଗ୍ନିକଣ ॥
ଯତ୍ନେ ସମିଧ ଦେଲେ ତହିଁ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶିଖା ପ୍ରକାଶଇ ॥
ପୁଣି ପାଇଲେ ଘୃତଧାର ।
ଜଳଇ ଅତି ବଳୀୟାର ॥

ଏ ରୂପେ ଆତ୍ମା ସୂକ୍ଷ୍ମବାଣୀ ।
ବେଦବଚନ ପରିମାଣି ॥
ଏ ଷଡ଼ଚକ୍ର ଭେଦି ସ୍ଥୁରେ ।
ଶବଦ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାରେ ॥
ଏ ଅନାହତ ପୁରେ ସ୍ଥିତି ।
ଜୀବ ଆତ୍ମାର ତତ୍ତ୍ୱ ଗତି ॥୧୮
ଏ ଜୀବ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକରଣେ ।
ଯେ ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ॥
କେ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗିରେ ସଞ୍ଚରେ ।
କେ କର୍ମପଥରେ ପ୍ରଚରେ ॥
ମନ ସଙ୍କଳ୍ପେ ବୁଦ୍ଧି ଚିନ୍ତି ।
ଯେ ଅଭିମାନେ ଅହଂକୃତି ॥
ରଜ ତାମସ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ମାୟାର ବିକାର ଏ ପୁଣ ॥
ଉଦ୍ଧବେ କହିଲେ ଶ୍ରୀପତି ।
ଜାଣ ତୁ ଏହିରୂପେ ଚିନ୍ତି ॥୧୯
ସେ ନିତ୍ୟ ସନାତନ ହରି ।
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ଅଛି ଧରି ॥
ପ୍ରଥମେ ଏକରୂପ ତାର ।
ଅନାଦି ଅବ୍ୟକ୍ତ ଈଶ୍ୱର ॥
ସେ ନିଜ ଶକ୍ତିଭାବ ବଳେ ।
ଅଶେଷ ରୂପ ଏ ଶୟଳେ ॥
ପ୍ରକାଶ କରି ନିଜ ଶକ୍ତି ।
ମାୟା ସଂଯୋଗେ ନାନାମୂର୍ତ୍ତି ॥
ସେ ଯେବେ ରଜୋଗୁଣେ ମିଶେ ।
ତା ତହୁଁ ସଂସାର ପ୍ରକାଶେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳଇ ସତ୍ତ୍ୱେ ମିଶି ।
ତାମସ ଯୋଗେ ତାହା ନାଶି ॥
ଈଶ୍ୱର ମାୟାଲୀଳା କରି ।
ଖେଳଇ ଜଗତ ଆବୋରି ॥
ସେ ଏକରୂପ ଭଗବାନ ।
ତା ତହୁଁ ସୃଷ୍ଟି ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥୨୦
ସୂତ୍ରେ ପାଷାଣ[୩] ଗୁନ୍ଥି ଯେହ୍ନେ ।
ସୂତ୍ରେ ବସନ ଅନୁମାନେ ॥
ଏ ରୂପେ ଜଗତ ଗ୍ରନ୍ଥନ ।
ଅନ୍ତର ବାହ୍ୟେ ଭଗବାନ ॥୨୧

ଅନାଦି ଅରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ସଂସାର ରୂପ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ॥
କର୍ମ ଏହାର ମୂଳବୀଜ ।
ରସ ସଂଯୋଗେ ମହାତେଜ ॥
ବଢ଼ଇ ଫଳ ପୁଷ୍ପ ଘେନି ।
ବିଭୋଗ ଅପବର୍ଗ ବେନି ॥
ପୁଣ୍ୟ ପାତକ ରଜବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ବୃକ୍ଷ ଅଙ୍କୁରି ଉଠେ ତେଜେ ॥
ଅନନ୍ତ ବାସନାର ମୂଳେ ।
ଏ ବୃକ୍ଷ ସ୍ଥାପନା ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏ ତିନି ନାଳ ତିନିଗୁଣେ ।
ବୃକ୍ଷର ନିର୍ମାଣ କାରଣେ ॥
ଏ ପଞ୍ଚସ୍କନ୍ଧ ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ପଞ୍ଚବିଷୟ ରସଯୁତେ ॥
ଶାଖା ସମୂହ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ଏ ନିତ୍ୟେ ଥାନ୍ତି ମାୟାବଣେ ॥
ଉପରେ ବେନି ପକ୍ଷୀ ନିତ୍ୟେ ।
ବସନ୍ତି ରକ୍ଷା ଭୋଗ ଅର୍ଥେ ॥
କହିଲି ବେନି ପକ୍ଷୀ ଯେହି ।
ଜୀବ ପରମ ନାମ ସେହି ॥
ବାତ ପିତ୍ତ ଯେ କଫ ଘେନି ।
ବୃକ୍ଷର ବଲ୍‌କଳ ଏ ତିନି ॥
ଯେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେନି ଫଳେ ।
ପକ୍ଷୀଏ ଭୁଞ୍ଜଇ ତା ବଳେ ॥
ଲତା ବେଷ୍ଟିତେ ତରୁ କ୍ଷୀଣ ।
କଳ୍ପେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ତା ଜୀବନ ॥
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦିଶେ ।
ତାବତ ଏ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରକାଶେ ॥୨୨
ଏକଇ ପକ୍ଷୀ ତାର ଫଳ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ନିତ୍ୟେ ମହାବଳ ॥
ସେ ଫଳ ଖାଇ ମତ୍ତଭୋଳେ ।
ନିରତେ ପଶେ ନାନାଘରେ ॥
ଯେ ଆର ପକ୍ଷୀ ଥାଇ ଭୋକେ ।
ସେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ସର୍ବ ଦେଖେ ॥
ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଯେ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
କିରାତ ଜାଲେ ସେ ପଡ଼ଇ ॥

୧. ପ୍ରଥମ ଚକ୍ର—ମୂଳାଧାର ଚକ୍ର । ୨. ଦ୍ୱିତୀୟ (ଚକ୍ର)—ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ର । ୩. ପାଷାଣ—ରତ୍ନ ମାଳିଦାନା ।

ଏକଇ ବ୍ରହ୍ମ ନାନାରୂପେ ।
ଭ୍ରମଇ ମାୟାମୟ କଳ୍ପେ ॥
ସେ ଯେବେ ଜାଣେ ବେଦସାର ।
ସଂସାରେ ଭ୍ରମ କାହିଁ ତାର* ॥୨୩
ଏହା ତୁ ବୁଝି ହେ ଉଦ୍ଧବ ।
ଉତ୍ତମ ଗୁରୁପାଦେ ସେବ ॥

ଭକ୍ତି କୁଠାରେ ଦୁର୍ବାସନା ।
ଛେଦ ତୁ ଗୁରୁବାକ୍ୟେ ସିନା ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଜାଣି ସାବଧାନେ ।
ଗୁରୁବଚନ ଅନୁମାନେ ॥
ସାଧନକର୍ମ ଛାଡ଼ି ଚିତ୍ତେ ।
ଭଜ ତୁ ମୋର ପାଦଗତେ ॥୨୪

କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ॥
ଜୀବର ଗତି ଅନୁଭବ ।
ଉଦ୍ଧବେ କହିଲେ ମାଧବ ॥
ଏ ବ୍ରହ୍ମ-ପ୍ରେମ-ତରଙ୍ଗିଣୀ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ସାଧୁସଙ୍ଗଫଳାଦିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ☫

ବଢ଼ଇ ଯେବେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ । ତହୁଁ ଉଦୟ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ ॥
ଏ କଥା ହଂସ ଇତିହାସେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଧ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶେ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଜ୍ଞାନସାର ॥
ମୁଁ ଯେ ବୋଇଲି ମୋତେ ଭଜ ।
ସଂସାରେ ସର୍ବକର୍ମ ତେଜ ॥
ତାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଏବେ ଶୁଣ ।
ଯେଣେ ଜିଣିବୁ ତିନିଗୁଣ ॥
ତମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରଜୋଗୁଣ ।
ଏ ଭାବେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରମାଣ ॥
ଈଶ୍ୱର ନିତ୍ୟ ନିରଞ୍ଜନ ।
ନିର୍ଗୁଣ ସତ୍ୟ ସନାତନ ॥
ଏଣେ ତାହାର ନାହିଁ ଭେଦ[୧] ।
ଶୁଣ କହିବା ତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ॥
ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ଶୟଳେ ।
ସାଧିବ ଯେଉଁ ଗୁଣବଳେ ॥

ସତ୍ତ୍ୱକୁ କରି ତୀକ୍ଷ୍ଣବାଣ ।
ଜିଣିବ ରଜ ତମ ଗୁଣ ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ ହୃଦେ ଧରି ।
ଯେବେ ସୁଜନେ ସେବା କରି ॥
ଏ ଭାବେ ଜିଣି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
କ୍ରମେ ନାଶିବ ତିନିଗୁଣ ॥
ତେବେ ଅଧର୍ମ କ୍ଷୟ ଯାଇ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶଇ ॥୧-୩
ଜନ୍ମ ଉଦକ କାଳ କର୍ମ ।
ଆଗମଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଜାଜନ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଧ୍ୟାନ ମନ୍ତ୍ର ଦେଶ ।
ସଂସ୍କାର ଘେନି ଏ ଯେ ଦଶ ॥ ୪
ଏ ଆଦି ଯେତେ ବସ୍ତୁ ଜାତ ।
ଜାଣ ତୁ ତ୍ରିଗୁଣେ ଜଡ଼ିତ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବେ ତାହା ସାଧି ।
ସାଧୁ ପଣ୍ଡିତ ଶୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧି ॥

ରଜ ତାମସ ଗୁଣ ଦୁଇ ।
ଗୁରୁବଚନେ ଦୂରେ ଥୋଇ ॥
ତେବେ ସାତ୍ତ୍ୱିକମୟ ଜ୍ଞାନ ।
ନିକଟେ ହୋଏ ଉତପନ୍ନ ॥
କେବଳ ପରମାର୍ଥ ଶାସ୍ତ୍ର ।
ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିବ ନିତ୍ୟ ॥
ତର୍କ ପାଷଣ୍ଡ ଶାସ୍ତ୍ର ଯେତେ ।
ଅଭ୍ୟାସ ନ କରିବ ଚିତ୍ତେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ସୁଶୀତଳ ବାରି ।
ସୁଦୂରେ ସ୍ନାନ ପରିହରି ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକମୟ ତୀର୍ଥ ଜଳେ ।
ସ୍ନାନ କରିବ ସାଧୁମେଳେ ॥
ନିରତେ ଥାଇ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
ତମ ରାଜସ ଜନ ଯେତେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନ କରିବ ସଙ୍ଗ ।
ସମୁଦ୍ରେ ଯେସନେ ତରଙ୍ଗ ॥

୧. ଭେଦ—ସନ୍ଧ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକାନୁସାରେ ସଂସାରବୃକ୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ସୁଖଫଳ ଓ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖଫଳ ଫଳେ । ଦୁଃଖଫଳକୁ ଗୃଧ୍ରତୁଲ୍ୟ ବିଷୟାସକ୍ତମାନେ ଖାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସୁଖଫଳକୁ ହଂସତୁଲ୍ୟ ବିବେକବାନ୍ ବିଷୟବିରାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ଏହି ବୈରାଗୀମାନେ ଗ୍ରାମ୍ୟସୁଖ ଛାଡ଼ି ମୋକ୍ଷସୁଖ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ।

☫ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ପବନ ବଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ନିର୍ମଳ ରୂପ ନ ଦିଶଇ ॥
ଏଣୁ ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗ ତେଜି ।
ନିତ୍ୟେ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଭଜି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ା ରତ ।
ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗ ଅବିରତ ॥
କେବେହେଁ ନ କରିବ ମେଳ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ରହିବ ନିରୋଳ ॥ ୫
ସାତ୍ତ୍ୱିକମୟ ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ।
ନିବାସ କରିବ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ପୁଣ୍ୟ କରିବ ପୁଣ୍ୟକାଳେ ।
କାମନା ନ କରିବ ଫଳେ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିନା କର୍ମ ଯେତେ ।
କେବେହେଁ ନ କଳ୍ପିବ ଚିତ୍ତେ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ କର୍ମମାତ୍ର କରି ।
ରଜ ତାମସ ପରିହରି ॥
ଅପରେ ଯେତେ କାମ୍ୟକର୍ମ ।
ତେଣେ ନୋହିବ ମତିଭ୍ରମ ॥
ବୈଷ୍ଣବଦୀକ୍ଷା ଶିବମତ ।
କରିବ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥
ଶାକ୍ତିକ ଆଦି କ୍ଷୁଦ୍ରଦୀକ୍ଷା ।
କେବେହେଁ ନ କରିବ ଶିକ୍ଷା ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ବିଷ୍ଣୁଧ୍ୟାନ କରି ।
ଗୃହ ସଂସାର ନ ସୁମରି ॥
ବିଷ୍ଣୁର ମନ୍ତ୍ର ଉପଦେଶେ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକଜନର ବିଶ୍ୱାସେ ॥
କେବଳ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସଂସ୍କାରେ ।
ଚିତ୍ତ ସାଧିବ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଶରୀର କର୍ମମାତ୍ର ଯେତେ ।
ବାହ୍ୟେ କରିବ ଲୋକମତେ ॥
ଏ ଦଶବିଧି ବସ୍ତୁଜାତ ।
ଜାଣ ତୁ ତ୍ରିଗୁଣେ ଜଡ଼ିତ ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଜନ ଯେତେ ।
କର୍ମ ସାଧିବ ସତ୍ତ୍ୱମତେ ॥
ଯାବତ ନାହିଁ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ତାବତ କର୍ମେ ଥିବ ମନ ॥

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସେବା ତତପରେ ।
ସତ୍ତ୍ୱ ବଢ଼ଇ ନିରନ୍ତରେ ॥
ତେଣେ ବିଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ମନ ।
ନିର୍ମଳ ପ୍ରକାଶଇ ଜ୍ଞାନ ॥ ୬
ଯେସନେ ବନେ ବାଂଶ ବାଂଶେ ।
ଅନଳ ଉପୁଜେ ଘରଷେ ॥
ସେ ବନ ଦହେ ତେଜବଳେ ।
ପୁଣି ସେ ଲିଭଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏ ରୂପେ ଗୁଣମୟ ଦେହ ।
ଦହି ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବେ ରହ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ମରଣେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ।
ଭଜ ତୁ ସର୍ବଧର୍ମ ଏଡ଼ି ॥ ୭
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି କୃଷ୍ଣବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ଯୋଡ଼ି ବେନିପାଣି ॥
ବୋଲଇ ପାଇ ମନେ ଖେଦ ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣିମା ଗୋବିନ୍ଦ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ବିଷୟ ଆପଦର ସ୍ଥାନ ।
ଭଲେ ଜାଣନ୍ତି ସର୍ବଜନ ॥
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଗୁରୁ ବଚନ ପରିମାଣି ॥
ଦୁର୍ଜୟ ଲାଳସା ବିଷୟ ।
ପୁଣି ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କିମ୍ପା କହ ॥
ଯେସନେ କରନ୍ତେ ଭର୍ତ୍ସନ ।
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ନ ଛାଡ଼ଇ ଶ୍ୱାନ ॥
ଯେହ୍ନେ ଗଧୁଣୀ ପାଦ ଦୁଇ ।
ଗଧକୁ ପ୍ରହାର କରଇ ॥
ଗଧ ଅଜ୍ଞାନ ଭାବ ଦେଖି ।
ପୁଣି ହିଁ ଧାମଇଁ ତା ପାଖି ॥
ଯେସନେ ଅତିହିଁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ।
ପ୍ରାଣ ବିନାଶଠାରେ ଅଜ[୧] ॥
ପୂଜାର ବେଲପତ୍ରିମାନ ।
ଖାଉ ଯେ ଥାଇ ପୁଣ ପୁଣ ॥
ଏଣୁ ସଂଶୟ ଚିତ୍ତ ମୋର ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଦାମୋଦର ॥ ୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏ ଜୀବ ବହେ ଅହଙ୍କାର ।
ବୋଲଇ ଏ ଦେହ ମୋହର ॥
ରଜୋଗୁଣରୁ ଏ ପ୍ରକାଶ ।
ହୁଅନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧି କରେ ଭ୍ରଂଶ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପ ଏ ବେନି ।
ନାନା ବିକାର ମନେ ଘେନି ॥
ବେନି ସଂଯୋଗେ ମୋହ ଜଡ଼େ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ କାମ ବଢ଼େ ॥୯,୧୦
କୁମତିଜନଙ୍କର ମନେ ।
ପ୍ରକାଶେ ନାନା କୁସାଧନେ ॥
ନିରତେ କାମବଶ ହୋଇ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ମୋହ ବହି ॥
କେବଳ ଦୁଃଖ ମାତ୍ର ସାର ।
ଏ କଥା ନ ବୁଝେ ପାମର ॥
ମିଥ୍ୟାଭିଳାଷେ ମନଗ୍ରସ୍ତ ।
ରାଜସ ଗୁଣେ ବିମୋହିତ ॥ ୧୧
ମୁଖେ ଉପମା କେତେ ଦେବା ।
ଯେଣେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସୁରଦେବା ॥
ଏକଥା ବୁଝି ସାଧୁଜନେ ।
ମନ କରନ୍ତି ସଂଯମନେ ॥
ବିଷୟ ସଙ୍ଗ ଦୁଃଖରାଶି ।
ଏଣେ ନୁହନ୍ତି ଚିତ୍ତଗ୍ରାସି ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ମୋର ପାଦେ ସେବେ ।
ଏ କଥା ବୁଝନ୍ତି ସାଧବେ ॥ ୧୨
କ୍ରମେ ଅଭ୍ୟାସି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ସମର୍ପି ମୋ ଚରଣେ ମନ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକଗୁଣେ ମନ ଧରି ।
ସାଧିବ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ॥
ଅଭ୍ୟାସେ ନବଦ୍ୱାର ରୁନ୍ଧି ।
ମନ ପବନ ହୃଦେ ଛନ୍ଦି ॥
ଆହାର ଜିଣିବ ଆସନେ ।
ମନ ନିବେଶି ମୋର ଧ୍ୟାନେ ॥
ସର୍ବ ବିଷୟରସୁଁ ମନ ।
ଅଭ୍ୟାସେ କରିବ ବନ୍ଧନ ॥

୧. ଅଜ—ଛେଳି ।

ଆନନ୍ଦ ରଜ୍ଜୁ ଦେଇ ଗଳେ ।
ବାନ୍ଧିବ ମୋ ପାଦକମଳେ ॥ ୧୩
ପୂର୍ବେ ଏ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସନେ ।
ମୁହିଁ କହିଲି ଶିଷ୍ୟଗଣେ ॥
ସନକ ଆଦି ଋଷିଜଣ ।
ବିଶେଷେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ସେ ମୋର ତହୁଁ ଶୁଣି ଏହା ।
ପରମଯୋଗରେ ସେନେହା ॥ ୧୪
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ ବୋଲେ ମନେ ଗୁଣି ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଏଣେ ସଂଶୟ ମୋର ମନ ॥
କେବଣ କାଳେ କେଉଁଠାବେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥
କି ରୂପେ ଧରି ତୁ ଶରୀର ।
ଯୋଗ କହିଲୁ ଦାମୋଦର ॥
ତୋହର ଦୟା ଯେବେ ମୋତେ ।
ସେ ଯୋଗ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥ ୧୫
ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଭଗବାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁ ଧୀର ।
ସେ ଋଷି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କୁମର ॥
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପାଦେ ହସ୍ତ ଦେଇ ।
ଯୋଗ ପୁଚ୍ଛିଲେ ଋଷିଭାଇ ॥ ୧୬
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ବେଦବର ।
ଦୁସ୍ତର ଏ ଭବସାଗର ॥
ପ୍ରାଣୀ ଅଛନ୍ତି ଏଥେ ମଜ୍ଜି ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାକୁ ସତ୍ୟ ବୁଝି ॥
ସ୍ଥାବର ଆଦି ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଏ ମାୟା ତରିବେ କେମନ୍ତେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମନ ମାୟାସଙ୍ଗେ ।
ନାନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ସଞ୍ଚେ ରଙ୍ଗେ ॥
ଲାଳସା ବିଷୟ ଗୋଚରେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ନିରନ୍ତରେ ॥

ଏଣୁ ବିଷୟ ଚିତ୍ତ ମଧ୍ୟେ ।
ପ୍ରବେଶ କରେ ଅନୁବାଦେ ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତ ଜଡ଼େ ।
କେବେହେଁ ସଙ୍ଗ ତା ନ ଛାଡ଼େ ॥
ସେ ସଙ୍ଗ ତୁଟଇ କେମନ୍ତେ ।
କହ ପ୍ରସନ୍ନେ ତାତ ମୋତେ ॥
କି ରୂପେ ତାରଣ ଉପାୟେ ।
ଭୋ ତାତ ପୁଚ୍ଛୁଁ ତୋର ପାୟେ ॥ ୧୭
ପୁତ୍ରଙ୍କ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ବିଧାତା ବେଦ ଅନୁମାନେ ॥
ଚିନ୍ତି ନ ପାରି ଦୁଃଖମନେ ।
ବସିଲା ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥
ସମାଧି କରି ଚିତ୍ତେ ମୋତେ ।
ସଂଶୟ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଧ୍ୟାନବଳେ ମୁହିଁ ।
ମିଳିଲି ହଂସରୂପ ହୋଇ ॥ ୧୮, ୧୯
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖାଦେଲି ତହିଁ ।
ତକ୍ଷଣେ ମୋର ରୂପ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବେଗେ ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ରଗଣେ ।
ନମିଲେ ମୋହର ଚରଣେ ॥
ତକ୍ଷଣେ କରି ଅବଧାନେ ।
ମୋତେ ପୁଚ୍ଛିଲେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ଭୋ ହଂସ କାହିଁ ତୋର ଗ୍ରାମ ।
କେ ତୁମ୍ଭେ କିବା ତୁମ୍ଭ ନାମ ॥
କିବା କାରଣେ କିବା ଅର୍ଥେ ।
ଏଥେ ମିଳିଲ ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ନିଶ୍ଚେ ଜାଣିବା ଅର୍ଥେ ମୋତେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲେ ବ୍ରହ୍ମା ଋଷି ପୁତ୍ରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନ ମୁହିଁ ଶୁଣି ।
ଯାହା କହିଲି ପରିମାଣି ॥
ଶୁଣ କହିବି ତୋର ଆଗେ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରସନ୍ନ ଅନୁରାଗେ ॥ ୨୦, ୨୧
ବସ୍ତୁ ବିଗ୍ରହେ ଆତ୍ମା ଏକ ।
ଯେବେ ବା ନୁହଇ ଅନେକ ॥
ତୁମର ପ୍ରଶ୍ନ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବେ ।
କେମନ୍ତେ ଘଟିବ ଏ ଭାବେ ॥

କାହାକୁ ମୁଁ ଆଶ୍ରେ କରିଣ ।
ଉତ୍ତର ଦେବି ବିପ୍ରଗଣ ॥ ୨୨
ସର୍ବଶରୀର ପଞ୍ଚଭୂତେ ।
ରଚିତ ଏ ମାୟା ଜଗତେ ॥
ସକଳ ଦେହେ ଏକ ଧର୍ମ ।
ସକଳ ଦେହେ ଏକ ବ୍ରହ୍ମ ॥
କେ ବୋଲି ପଚାରିଲ ମୋତେ ।
ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଘଟିବ କେମନ୍ତେ ॥ ୨୩
ହୃଦୟେ ଯାହା ପରିମାଣି ।
ଯେ କିଛି ଶୁଣି ମୁଖେ ଭଣି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରି ଗୋଚର ମନ ବୁଦ୍ଧି ।
ଯେ ଭୋଗ ବିଷୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏ ସର୍ବ ଅଟଇ ମୁହିଁ ତ ।
ମୋ ବିନୁ କିଛି ନୋହେ ସତ୍ୟ ॥
ମୁଁ ସର୍ବ ବିଷୟ ଗୋଚର ।
ମୋ ତହୁଁ ଆତ୍ମା ନୋହେ ପର ॥ ୨୪
ଜୀବ ସ୍ୱରୂପେ ସର୍ବଦେହେ ।
ମୁଁ ଥାଇ ସକଳ ବିଷୟେ ॥
ବିଷୟରସେ ଚିତ୍ତ ପଶେ ।
ଏଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ରସେ ରସେ ॥
ଏ ଦେହ ମାତ୍ର ଚିତ୍ରଗତି ।
ବିଷୟ ବାସନା ସମ୍ଭୂତି ॥ ୨୫
ଦୁର୍ଜୟ ବିଷୟ ବାସନା ।
କେ ତାହା ଖଣ୍ଡିପାରେ କିନା ॥
ବିଷୟ ସେବନେ ନିରତେ ।
ଚିତ୍ତ ମଜ୍ଜଇ ଦୃଢ଼ବ୍ରତେ ॥
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନେ ଚିତ୍ତ ଜଡ଼େ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ମାୟା ନିତ୍ୟେ ବଢ଼େ ॥
ଏଣୁ ଯେ ମୋହର ଚରଣେ ।
ଆଶ୍ରେ କରଇ ଦାସପଣେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ବେନି ପରିହରେ ।
ବିଷୟ ବାସନା ନ ସ୍ମରେ ॥ ୨୬
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପନ ସୁଷୁପ୍ତି ।
ଗୁଣହୁଁ ତିନି ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ॥
ସର୍ବଶରୀରେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ।
ଏ ଜୀବ ବସଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥ ୨୭

ଅନାଦି ଅବିଦ୍ୟାରେ ବନ୍ଦୀ ।
କର୍ମ ବାସନା ବଳେ ଛନ୍ଦି ॥
ସତ୍ତ୍ୱାଦି ହେତୁ ତିନିଗୁଣ ।
ଏ ମାୟା ଦେହର କାରଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଜାଣଇ ସେ ଯେବେ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ବାହାର ସେ ତେବେ ॥
ଏଣୁ ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମା କରେ ।
ସକଳ ଜନ୍ମ ପାପ ହରେ ॥
ମୋର ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ବଳେ ।
ନିବେଶି ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସହଜ ଚିତ୍ତ ଦୃଢ଼ କରେ ।
ବିଷୟରସ ନ ସୁମରେ ॥ ୨୮
ବିଅର୍ଥି ଅହଙ୍କାରେ ମନ ।
ଜୀବର ସଂସାର ବନ୍ଧନ ॥
ମାୟାସଂସାର ଘୋର ବନେ ।
ଏ ଜୀବ ଭ୍ରମେ ଅକାରଣେ ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ସାଧୁଜନ ।
ମୋ ଦେହେ ଦେଇ ବୁଦ୍ଧି ମନ ॥
ସଂସାର ଚିନ୍ତା ଦୂର କରେ ।
ଚିତ୍ତେ ମୋ ଚରଣ ସୁମରେ ॥ ୨୯
ଯାବତ ନାନା ଭ୍ରମ ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ଜୀବ ବହଇ ନିରତେ ॥
ତାବତ ଘୋର ଦୁଃଖେ ମନ ।
ଜାଣି ନ ଜାଣେ ମୂଢ଼ଜନ ॥
ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗ ଦୁଇ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ କହିବଇଁ ॥
ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ନେ ନାନା ଅର୍ଥି ।
ନିଦ୍ରାରେ ମଣେ ତାହା ସତ୍ୟ ॥
ସେ ପୁଣି ନିଦ୍ରା ଅବସାନେ ।
ସକଳ ମିଥ୍ୟା କରି ମଣେ ॥
ସେ ରୂପେ ଦେହ-ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଆଶ୍ରମ ଅନୁମତେ ॥
କର୍ମେ ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଫଳ ପାଇ ।
ଏ ସର୍ବ ସତ୍ୟ ନୋହେ କେହି ॥ ୩୦, ୩୧
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ସ୍ଥୂଳ ଦେହଗତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗେ ନାନାମତେ ॥

କରଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ପ୍ରୀତି ।
ଜାଗ୍ରତେ ସ୍ୱପ୍ନେ ତା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ॥
ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ ତେଣେ ।
ଏ ସର୍ବ ଉପାଧି ତ୍ରିଗୁଣେ ॥ ୩୨
ଏମନ୍ତ ଅନୁମାନି ଚିତ୍ତେ ।
ସହଜ ସୁଖ ଦୁଃଖ ପଥେ ॥
ତେଜିଣ ହରଷ ବିଷାଦ ।
ସଂସାର ବାସନା ପ୍ରମାଦ ॥
ଅଧର୍ମ ଧର୍ମ କୂଟବୁଦ୍ଧି ।
ଏମାନ କାଟିବ ସୁବୁଦ୍ଧି ॥
ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖାମୃତ ବାଣୀ ।
ଜ୍ଞାନ ଖଡ଼ଗ କରେ ଘେନି ॥
ଗୁରୁବଚନ ଅନୁରାଗେ ।
ଚିତ୍ତ ବଡ଼ିମା କାଟ ବେଗେ ॥
ମନୁ ସଂଶୟ ବେଗେ ତେଜ ।
କେବଳ ମୋର ପାଦେ ଭଜ ॥ ୩୩
ମନ ବିଳାସ ଏ ଜଗତ ।
ଗଗନେ ବିଜୁଳି ଯେମନ୍ତ ॥
ଅତି ଚଞ୍ଚଳ ଅତି ଲୋଳ ।
ଯେସନେ ପ୍ରକାଶେ ଅନଳ ॥
ଏକ ଏ ବହୁ ଜ୍ଞାନ ହୋଏ ।
ପ୍ରକାଶେ ବହୁରୂପ ପ୍ରାୟେ ॥
ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର ଗହନ ।
ଏମନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ଅନୁମାନ ॥ ୩୪
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବୋଲ ସର୍ବଦେହେ ।
ଏ ଭେଦଦୃଷ୍ଟି ସର୍ବଠାଏ ॥
ଏ ଦୃଷ୍ଟି ନିବର୍ତ୍ତିଇ ଯେବେ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ତେବେ ॥
ଆତ୍ମାର ସୁଖ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ।
ଅନନ୍ତ ବାସନାରୁ ତରେ ॥
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ପରିହରେ ।
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ବିହରେ ॥ ୩୫
ଭକତିରସ ମଦେ ଲୀନ ।
ଜଗତେ ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀଜନ ॥
କେବଳ ନିଜ ଦେହ ଚିନ୍ତି ।
ଅଛି କି ନାହିଁ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥

ମଦ୍ୟପ ଯେହ୍ନେ ମଦ୍ୟ ଖାଇ ।
ସତ ଅସତ ନ ଜାଣଇ ॥
କେବଳ ସୁଖ ମଦ୍ୟପାନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଘୂର୍ମିତ ଲୋଚନେ ॥
ଅଛି କି ନାହିଁ ନିଜ ଦେହୀ ।
ଉଭୟ ମତ ନ ଜାଣଇ ॥
ଜ୍ଞାନୀ ଏମନ୍ତ ରସେ ରସେ ।
ସୁଖ ସମୁଦ୍ରେ ନିତ୍ୟେ ଭାସେ ॥ ୩୬
ଅଦୃଷ୍ଟବଶ ଏ ଶରୀର ।
ଯାବତ କର୍ମର ବେଭାର ॥
ଏ ଭାବ ଦେଖି ସିଦ୍ଧଜନେ ।
ଆଦର ନ କରନ୍ତି ମନେ ॥
ସ୍ୱପନ ଅନୁଭବ ମତ ।
ମଣଇ ଜ୍ଞାନୀ ଯୋଗୀ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୭
ଶୁଣ ହେ ସନକାଦି ଜନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନନ୍ଦନ ॥
ପରମ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ମାର୍ଗ ।
ଭାବେ କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗ ॥
ସର୍ବ ଆଶ୍ରୟ ଯେଣୁ ମୁହିଁ ।
ଯଜ୍ଞେ ସକଳ ହବି ଖାଇ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ସର୍ବଯଜ୍ଞପତି ।
ମୁଁ ସାଂଖ୍ୟ ରତ ସତ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି ॥
ଏ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ କାରଣେ ।
ମିଳିଲି ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ଯେଣୁ ମୁଁ ପରମ ଆଶ୍ରୟ ।
ସର୍ବ ଜଗତ ମୋର ଦେହ ॥
ସମସ୍ତ ଗତି ପତି ସାର ।
ମୁଁ ଜୀବ ଆତ୍ମାର ଗୋଚର ॥ ୩୮, ୩୯
ତମ ରାଜସ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ।
ମୋହର କିଙ୍କର ପ୍ରମାଣ ॥
ସକଳ ଶରୀରେ ମୁଁ ପୂରି ।
ମୁଁ ବନ୍ଧୁପ୍ରିୟ ଅଧିକାରୀ ॥
ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ମୁଁ କାରଣ ।
ମୁଁ ନିରପେକ୍ଷ ମୁଁ ନିର୍ଗୁଣ ॥
ଅଣିମା ଆଦି ନିଧି ମୋର ।
ଏଣୁ ମୁଁ ବୋଲାଇ ଈଶ୍ୱର ॥
ସମସ୍ତ ମୋହର କିଙ୍କର ।
ଏଣୁ ମୋ ନାହିଁ ନିଜ ପର ॥

ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ଚାରି ସୁତ ।
ଏଣୁ ମୁଁ ଜାଣି ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ଧ୍ୟାନ ବଳୁଁ ମୁହିଁ ।
ମିଳିଲି ହଂସରୂପ ହୋଇ ॥
ପରମଯୋଗ ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ।
ମୁହିଁ କହିଲି ଅନୁରାଗେ ॥
ଏ ଯୋଗ ଚିତ୍ତେ ସୁଖେ ଧର ।
ସଂସାର ପର୍ଯ୍ୟଟନ କର ॥୪୦

ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଭୁ ବାସୁଦେବ ।
ବୋଲନ୍ତି ଶୁଣ ହେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ର ଚାରିଜଣ ।
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣି ମୋ ବଚନ ॥
ସର୍ବ ସଂଶୟ କଲେ ଦୂର ।
ଆନନ୍ଦେ ଧରି ମୋ ପୟର ॥
ସ୍ତୁତି ବଚନ ଅନୁବାଦେ ।
ଭାବେ ପୂଜିଲେ ମୋର ପାଦେ ॥

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କରି ଅବଧାନ ।
ମୁଁ ତହୁଁ ହେଲି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥୪୧, ୪୨
ଏମନ୍ତ କହନ୍ତେ ଅଚ୍ୟୁତ ।
ଉଦ୍ଧବ ହୋଇ କୃତକୃତ୍ୟ ॥
ଆନନ୍ଦେ କୃଷ୍ଣପାଦ ଧରି ।
ରୋମପୁଲକ ତନୁ କରି ॥
ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମରସ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ହଂସେତିହାସବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପରମ ଶ୍ରେୟ ଭକ୍ତିଯୋଗ । ତାର ଉପାୟ ଧ୍ୟାନଯୋଗ ॥
ଯେମନ୍ତେ କରିବାକୁ ହୋଏ । ବର୍ଣ୍ଣନ ପଞ୍ଚଦଶାଧ୍ୟାୟେ ॥

କୃଷ୍ଣଚରଣ ଧରି କରେ ।
ଉଦ୍ଧବ ବୋଲଇ ସଧୀରେ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ କମଳ ଲୋଚନ ।
ଶୁଣି ମୁଁ ତୋହର ବଚନ ॥
ସଂଶୟ କରି ହୃଦଗତେ ।
ଏବେ ମୁଁ ପଚାରଇ ତୋତେ ॥
ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ସର୍ବ ମୋତେ ॥
ଯେତେ ପ୍ରକାରେ ତାହା ସାଧି ।
ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ନାନାବିଧି ॥
ଜଗତେ ବିପ୍ରେ ଛନ୍ତି ଯେତେ ।
ମୋକ୍ଷ ଲକ୍ଷଣ ବେଦମତେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସେ କହନ୍ତି ।
ଏଣୁ ଲାଗିଲା ମୋତେ ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ମୋକ୍ଷ ଲକ୍ଷଣ ଧର୍ମ ଏକ ।
କି ଅବା ଅଛଇ ଅନେକ ॥

କି ଅବା ସକଳ ପ୍ରମାଣ ।
ସଂଶୟ ଛେଦ ନାରାୟଣ ॥ ୧
ଏ ସର୍ବ ତୁମ୍ଭର ଗୋଚର ।
ଭକତି ବିନୁ ନାହିଁ ସାର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ କହ ସର୍ବ ମୋତେ ।
ଚିତ୍ତେ ମୁଁ ଧରିବି କେମନ୍ତେ ॥
ବୋଲ ଯେ ସର୍ବଧର୍ମ ତେଜ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ମୋର ପାଦେ ଭଜ ॥
ଏହିଟି ସର୍ବ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ।
ଏଣେ ଖଣ୍ଡଇ ଭବଭ୍ରମ ॥
ତୁମ୍ଭର ବଚନୁ ଅଧିକେ ।
ବିପ୍ରେ କହନ୍ତି ଏକେ ଏକେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସେ କହନ୍ତି ।
ବେଦ ପୁରାଣ ଭାବେ ଚିନ୍ତି ॥
ଏକାନ୍ତ ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ।
ସତ୍ୟ ବା ସକଳ ପ୍ରମାଣ ॥
ଏଣୁ ସଂଶୟ ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ନିଶ୍ଚୟ କହ ନାଥ ମୋତେ ॥ ୨

ଏମନ୍ତ ତାର ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହସି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଉଦ୍ଧବ ଏକମନେ ଶୁଣ ।
ଯେ ଆଦି ପରମ କାରଣ ॥
ବେଦବଚନ ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତେ ।
ପ୍ରଳୟ ନାଶିଲା ଜଗତେ ॥
ପୁଣି ସଂସାର ଆଦିକାଳେ ।
ମୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଯୋଗବଳେ ॥
କହିଲି ସର୍ବବେଦ ବାଣୀ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମା ନିଜ ପୁତ୍ରେ ଆଣି ॥
ନାମ ତା ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦ୍ମଯୋନି ତନୁ ॥
ତାହାକୁ ସର୍ବ ବେଦ ଦେଲା ।
ସେ ପୁଣି ଧରି ନ ପାରିଲା ॥
ଥିଲେ ଯେ ସପ୍ତଋଷିଗଣେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲା ଜଣେ ଜଣେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଭୃଗୁ ଅଙ୍ଗିରା ଆଦି କରି ।
ଅଭ୍ୟାସେ ବେଦ ସେ ବିସ୍ତାରି ॥୩,୪
ସେ ପୁଣି ପିତୃଗଣ ମଧ୍ୟେ ।
ବେଦ ପ୍ରକାଶିଲେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ସେ ପିତୃଗଣ ତାହା ଧରି ।
ଅଭ୍ୟାସେ ଅଭ୍ୟାସେ ବିସ୍ତାରି ॥
ସେ ପୁଣି ଗୁହ୍ୟକ ସ୍ୱରଣେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଦେଲେ ସାଧୁପଣେ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ରାକ୍ଷସ ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର* ॥
କିଂଦେବ☫ ଯକ୍ଷ ନାଗ କପି ।
କ୍ରମେ ଏହାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବ୍ୟାପି ॥
ଏରୂପେ ସର୍ବ ମୁଖେ ଭଣି ।
ମୁଁ ତାହା ଦୂରେ ଥାଇ ଶୁଣି ॥
ବେଦୁଁ ହୋଇଲା ନାନାଗତି ।
ତା ତତ୍ତ୍ୱ କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତ୍ରିଗୁଣ ସଂଯୁକ୍ତ ।
ଏଣୁ ପ୍ରକୃତି ଭିନ୍ନ ମତ ॥୫,୬
ଯାହାକୁ ଯେମନ୍ତ ଦିଶଇ ।
ସେ ଭାବେ ବେଦ ଅଭ୍ୟାସଇ ॥
ଏଣୁ ପ୍ରକୃତି ଭେଦ ମତେ ।
ଅର୍ଥ ନ ଜାଣନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥
କେହୁ ପାଷାଣ୍ଡମତେ ଜାଣି ।
କୁତର୍କ ଖଣ୍ଡେ କେ ବଖାଣି ॥୭,୮
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ନାନାମତେ ।
ବେଦ ବିସ୍ତରନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ଏରୂପେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅନୁମତେ ।
ମୋହର ମାୟାରେ ମୋହିତେ ॥
ଯେ ଯାହା ଶ୍ରେୟ ଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ନାନାମତେ ॥
ଫଳଇ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ।
ବିପାକ ଲଭନ୍ତି ସଂସାରେ ॥ ୯

କେ ଧର୍ମ ମାର୍ଗ ଆଚରନ୍ତି ।
କେ ଅବା କାମ୍ୟକର୍ମ ଚିନ୍ତି ॥
କେ ସତ୍ୟ ଶମ ଦମ ଦାନେ ।
କେ ଯଜ୍ଞ ତପ ଅନୁମାନେ ॥
କାହାର ଚିତ୍ତେ ତ୍ୟାଗ ଭୋଗ ।
କେ ଅଷ୍ଟ-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସଂଯୋଗ ॥
କେ ବ୍ରତ ନିୟମ ଆଚରେ ।
ଏମନ୍ତେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ॥
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ଫଳ ଲୋଭେ ।
ଗୁଣ ବୈଭବ କ୍ରିୟା ଦମ୍ଭେ ॥୧୦
ଏମନ୍ତେ ଯେତେ ଫଳ ସାଧି ।
ସୁଖ ସମ୍ପଦ ନାନାବିଧି ॥
ଅନ୍ତେ ସକଳ ହୋନ୍ତି ନାଶ ।
କିଛି ହିଁ ନାହିଁ ସୁଖଲେଶ ॥
କର୍ମ ସରିଲେ ଫଳ କ୍ଷୟେ ।
ଲବଧ କ୍ଲେଶ ମାତ୍ର ରହେ ॥
ଏଣୁ ସଂସାର ଘୋରବନେ ।
ବୃଜିନ[୧] ଅନଳ ଦହନେ ॥
ପ୍ରାଣୀଏ ହୋନ୍ତି ଆତଯାତ ।
ନ ଜାଣି ବେଦର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥୧୧
ଏ ବୋଲ ବୁଝି ତୁ ନିରତେ ।
କେବଳ ଆଶ୍ରେ କର ମୋତେ ॥
ମୁଁ ଆତ୍ମା ପ୍ରିୟସଖା ହୋଇ ।
ସକଳ କର୍ମଫଳ ଦେଇ ॥
ମୁଁ ଗତି ପତି ହିତକର୍ତ୍ତା ।
ମୁହିଁ ସେ ସର୍ବଲୋକ ପିତା ॥
ମୋତେ ଭଜନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ସୁଖେ ସେ ତରନ୍ତି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣେ ନାହିଁ ଭ୍ରାନ୍ତି ।
ହେଳେ ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ବିଷୟ ସୁଖେ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ମୋର ଭଜନେ ସେ ବଞ୍ଚିତ ॥୧୨

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଅକିଞ୍ଚନ ମତ ।
ଶମ ସୁଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତଚିତ୍ତ[୨] ॥
ମୋର ଆନନ୍ଦରସେ ରସେ ।
ସୁଖସମୁଦ୍ରେ ନିତ୍ୟେ ଭାସେ ॥
ମୁଁ ଯାକୁ ହୁଅଇ ସଦୟ ।
ତାହାର କାହିଁ ଦୁଃଖ ଭୟ ॥
ଦେଖଇ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ସକଳ ସୁଖ ସବୁଠାରେ ॥୧୩
ମୋହର ଭାବେ ଯେ ରମଇ ।
ତାର ସମ୍ପଦେ କାର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମପଦକୁ ନାହିଁ ବାଞ୍ଛା ।
ନ କରେ ଇନ୍ଦ୍ରପଦେ ଇଚ୍ଛା ॥
କି ଅଷ୍ଟନିଧି ଭୋଗେ ସଧ ।
ସପତଦ୍ୱୀପେ ରାଜପଦ ॥
ପାତାଳ ଭୋଗେ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।
ନିର୍ବାଣପଦ ନ ବାଞ୍ଛଇ ॥
ମୋତେ ସମର୍ପେ ଚିତ୍ତ ବିତ୍ତ ।
ନୁହଇ ମାୟାରେ ମୋହିତ ॥୧୪
ସେ ମୋର ଯେତେ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ।
କହଇ ଶୁଣ ମନ ଦେଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ମୋହର ନନ୍ଦନ ।
ତାକୁ ନ ରମେ ମୋର ମନ ॥
ମୋହର ଆତ୍ମା ପଶୁପତି ।
ତେଣେ ମୋହର ନାହିଁ ପ୍ରୀତି ॥
ମୋହର ଭାଇ ହଳପାଣି ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେ ମୋହର ଘରଣୀ ॥
ନିତ୍ୟେ ବସଇ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ।
ମୋ ରୂପ ଯେତେ ଭୂମଣ୍ଡଳେ ॥
ତୁ ଯେ ମୋହର ପ୍ରିୟତମ ।
କେହି ନୁହନ୍ତି ତୋର ସମ ॥୧୫
ସ୍ୱଭାବେ ନିରପେକ୍ଷ ଶାନ୍ତ ।
ତପସ୍ୱୀ ରିପୁ ବିବର୍ଜିତ ॥

୧. ବୃଜିନ—ପାପ, ଦୁଃଖ। ୨. ଦାନ୍ତଚିତ୍ତ—ସଂଯତଚିତ୍ତ।

* ମୁଖମଣ୍ଡଳ ତଥା ଶାରୀରିକ ଆକୃତିରୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ସହ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା ପ୍ରାଣୀ 'କିନ୍ନର' ଅଟନ୍ତି।

☫ ଶ୍ରମରହିତ ଓ ସ୍ୱେଦାଦି ଦୁର୍ଗନ୍ଧରହିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଯାହାଙ୍କ ବିଷୟରେ 'ଏ ଦେବତା ଅଥବା ମନୁଷ୍ୟ' ଏଭଳି ସନ୍ଦେହ ଉପୁଜେ, ସେଭଳି ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରନିବାସୀ ମନୁଷ୍ୟ 'କିଂଦେବ' ଅଟନ୍ତି।

ସମଦରଶୀ ପ୍ରେମପ୍ଳୁତ ।
ଦୟାସାଗର ପରହିତ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ପଛେ ।
ନିତ୍ୟେ ମୁଁ ବୁଲଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଆବୋରି ଥାଇ ବେନିପାଶେ ।
ତାର ଚରଣ ରେଣୁ ଆଶେ ॥
ମୋର ଅନ୍ତରେ ବିଶ୍ୱ ଯେଣୁ ।
ପବିତ୍ର କରଇ ସେ ରେଣୁ ॥୧୬
ସେ ପ୍ରାଣୀ ବହେ ଯେତେ ଗୁଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଅକିଞ୍ଚନ ଦେହେ ।
ସକଳ ଭୂତେ ଦୟା ବହେ ॥
କାମକୁ ଜିଣି ପ୍ରେମପ୍ଳୁତ ।
କେବଳ ସୁଶାନ୍ତ ମହତ ॥
ସେ ମୋର ସୁଖ ଅନୁମାନେ ।
କେ ତାର ମହିମା ବଖାଣେ ॥
ତା ଅନୁଭବ ସେ ଜାଣଇ ।
କେ ତାହା ମୁଖେ ପାରେ କହି ॥୧୭
ଏମନ୍ତେ ଯେ ମୋର ଭକତ ।
ସେ ଯେବେ ବିଷୟେ ବାଧିତ ॥
ଅଜିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଦୋଷେ ।
ଯେବେ ବିଷୟରସେ ରସେ ॥
ମୋର ଭକତିଭାବ ବଳେ ।
ବିଷୟ ନ ଲାଗେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ମୋ ନାମ ନିତ୍ୟେ ଭଣେ ମୁଖେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବିହରଇ ସୁଖେ ॥
ଜଳନ୍ତା ଅନଳେ ଯେସନ ।
ସମିଧ ହୁଅଇ ଦହନ ॥
ତାର ଶରୀରେ ପାପ ଯେତେ ।
ଦହନ ହୋନ୍ତି ସେହି ମତେ ॥୧୮, ୧୯
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଗୁପତ କଥା କହୁଁ ତୋତେ ॥
ଯେତେ ଏ ଦାନ ବ୍ରତ ତ୍ୟାଗ ।
ଧର୍ମ ଆଗ୍ରର ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗ ॥
ଏ ମୋତେ ନ ପାରନ୍ତି ଧରି ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବଶ କରି ॥

ଭକତଜନେ ବଶ ମୁହିଁ ।
ତାର ରକ୍ଷଣେ ମୋର ଦେହୀ ॥୨୦
ମୁଁ ଏ ସଂସାର ଅଛି ଛନ୍ଦି ।
ଭକତ ପାରେ ମୋତେ ବାନ୍ଧି ॥
ଦୁର୍ଜୟ ଦେହ ମୋର ଶୂନ୍ୟ ।
ଭକତ ଭାବେ ମୁଁ ବନ୍ଧନ ॥
ଏଣୁ ଭକତ ଜନ ପାଶେ ।
ନିତ୍ୟେ ମୁଁ ଥାଇ ଭାବବଶେ ॥
ତେଣୁ ଭକତ ଏ ସଂସାରେ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ମଦୋଷ ହରେ ॥
ଗୃଣ୍ଡାଳ ପତିତ ପାମର ।
ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଅଧମ ଦୁରାଗ୍ରର ॥
ଏ ଆଦି ପାପୀଜନ ଯେତେ ।
ଯେବେ ମୋ ଭକତ ଅଗ୍ରତେ ॥
ଦଇବଯୋଗେ ସଙ୍ଗମେଳେ ।
ମିଳନ୍ତି ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ॥
ଦର୍ଶନ ସ୍ପର୍ଶନ ଶ୍ରବଣେ ।
ନିର୍ମଳ ହୋନ୍ତି ତତକ୍ଷଣେ ॥
ପାପ ନ ରହେ ତାଙ୍କ ମନେ ।
ରବି ସମୀପେ ତମ ଯେହ୍ନେ ॥୨୧
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଦୟା-ସତ୍ୟଯୁକ୍ତ ।
ତପୀ ଧାର୍ମିକ ବିଦ୍ୟାବନ୍ତ ॥
ମୋର ଭକତି ଯେବେ ନାହିଁ ।
ପବିତ୍ର ନୋହେ ତାର ଦେହୀ ॥
ସେ କାହୁଁ ସଂସାରୁ ତରିବ ।
ଯେବେ ନ ଜାଣେ ମୋର ଭାବ ॥୨୨
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଶୁଣ ହେ ଭକତର ଚିହ୍ନ ॥
ନିରତେ ଅଙ୍ଗ ପୁଲକିତ ।
ନୟନ ଅଶ୍ରୁଜଳେ ଯୁତ ॥
ଅନ୍ତର ଦ୍ରବଇ ନିରତେ ।
ମତି ଚଞ୍ଚଳ ବିପରୀତେ ॥
ଜଗତ ମୋର ରୂପ ଜାଣେ ।
ନିଜ ଶରୀର ନ ପ୍ରମାଣେ ॥୨୩
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଏତେ ଲକ୍ଷଣେ ଭକ୍ତ ଜାଣି ॥

ଭକତି ବିନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ପବିତ୍ର ॥
ବୋଲଇ ଗଦଗଦ ବାଣୀ ।
କ୍ଷଣକେ ହସେ ପୁଣ ପୁଣି ॥
କ୍ଷଣକେ କରଇ ରୋଦନ ।
ଉଚ୍ଚେ ଡାକଇ ମୋର ନାମ ॥
ନାଚଇ ଉନମତ୍ତ ହୋଇ ।
ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚ ଦୂରେ ଥୋଇ ॥
କ୍ଷଣେ ମଉନ ଭାବେ ବଶେ ।
କ୍ଷଣକେ ଆନୁ ଆନ ଘୋଷେ ॥
ମୋର ଭକତ ମୋର ମିତ୍ର ।
ସେ କରେ ଜଗତ ପବିତ୍ର ॥
ନିର୍ମଳ ମତି ତାର ନିତ୍ୟେ ।
ଭ୍ରମଇ ଉଦାର ଚରିତେ ॥୨୪
ଅନଳେ ଦହନ୍ତେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ।
ନିର୍ମଳ ହୁଅଇ ଯେସନ ॥
ଭକତଜନ ସେହିମତେ ।
ନିର୍ମଳ ହୋନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ।
ଯେ ମୋତେ ଭଜଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଅଶେଷ ବାସନା ତାହାର ।
ମନରୁ ଛାଡ଼ି ଯାନ୍ତି ଦୂର ॥୨୫
ମୋର ମଙ୍ଗଳ କଥାମାନ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ଶ୍ରବଣେ ପଶି ମୋର କଥା ।
ହରଇ ସର୍ବ ମନବ୍ୟଥା ॥
ନିତ୍ୟେ ଯେ ଶୁଣେ ମନସୁଖେ ।
ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରମାର୍ଥ ଦେଖେ ॥
ଅଞ୍ଜନ ରଞ୍ଜୁଥିଲେ ନିତ୍ୟେ ।
ମଳି ନ ରହେ ଯେହ୍ନେ ନେତ୍ରେ ॥୨୬
ବିଷୟ ସ୍ମରଣେ ନିରତେ ।
ଯେହ୍ନେ ବିଷୟ ଜଡ଼େ ଚିତ୍ତେ ॥
ମୋର ସ୍ମରଣ ଯାର ଚିତ୍ତେ ।
ତା ପାଶେ ଥାଇ ମୁଁ ନିରତେ ॥୨୭
ଏ ବୋଲ ବୁଝି ମୋତେ ଭଜ ।
ଅସତ ଧ୍ୟାନ ବେଗେ ତେଜ ॥
ମୋ ରୂପ ଦେଖ ସର୍ବଠାବେ ।
ମୋର ଚରଣ ଭଜ ଭାବେ ॥୨୮

ନିରୋଳେ ବସି ଏକସ୍ଥାନେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ କଳ୍ପିବ ଆସନେ ॥
ମୋର ମଧୁର ରୂପ ଧ୍ୟାନେ ।
ବସି ଚିନ୍ତିବ ସ୍ଥିରମନେ ॥
ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ।
ଚିତ୍ତ ବଢ଼ଇ ନାନାରଙ୍ଗେ ॥
ଏଣୁ କୁସଙ୍ଗ ଦୂର କରି ।
ହୃଦେ ମୋ ଭାବ ଥିବ ଧରି ॥
ଆତ୍ମାର ହିତ ନିତ୍ୟେ କର ।
ହସି କହନ୍ତି ଦାମୋଦର ॥୨୯, ୩୦
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣି କୃଷ୍ଣବାଣୀ ।
କପାଳେ ଦେଇ ବେନି ପାଣି ॥
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଭଗବାନ ।
ତୁମ୍ଭେ କହିଲ ତୁମ୍ଭ ଧ୍ୟାନ ॥
କି ରୂପେ ଜଗତ ବିଖ୍ୟାତ ।
କହ ହେ ତ୍ରିଭୁବନ ନାଥ ॥
ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ ।
ବିକଚ କମଳ ଲୋଚନ ॥
ଯେ ଧ୍ୟାନେ ଯୋଗୀଜନେ ଚିନ୍ତି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
କି ରୂପେ କରି ତୋତେ ଧ୍ୟାନ ।
କହ ହେ ଦେବକୀନନ୍ଦନ ॥୩୧
ଶୁଣି ଉଦ୍ଧବବାଣୀ କର୍ଣ୍ଣେ ।
କୋମଳ ମଧୁର ବଚନେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଧ୍ୟାନମତ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ସମ ଆସନେ ବସି ଧୀରେ ।
ସୁଖରେ ସମ କଳେବରେ ॥
ଜାନୁ ଯୁଗଳେ ବେନି ପାଣି ।
ଦୃଢ଼େ ସ୍ଥାପିବ ବେଳ ଜାଣି ॥
ବେନି ନୟନ ନାସାଅଗ୍ରେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ସ୍ଥାପିବ ସମଗ୍ରେ ॥
ପବନ ତୋଳି ନାସାଦ୍ୱାରେ ।
ପୂରକ କୁମ୍ଭକ ପ୍ରକାରେ ॥
ଅଳପ ଅଳପ ସାଧନେ ।
ଚିତ୍ତ ସ୍ଥାପିବ ସଂଯମନେ ॥୩୨, ୩୩
ଓଁକାର ପବନ ନିଶ୍ଚଳୁ ।
ତୋଳିବ ହୃଦୟ କମଳୁ ॥
ଉତ୍ତମ ଘଣ୍ଟନାଦ ସ୍ୱନେ ।
ମନ ପବନ ଏକଧ୍ୟାନେ ॥
ମୃଣାଳସୂତ୍ର ମାର୍ଗେ ଧରି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ଅନାହତେ ପୂରି ॥
ଲବ ନିମିଷ ଦଣ୍ଡ ଘଡ଼ି ।
ନିତ୍ୟେ ସାଧିବ ଦୁଃଖେ ପଡ଼ି ॥
ଏ ରୂପେ ଅନ୍ତର ବାହାରେ ।
ଧ୍ୟାନେ ସାଧିବ ନିରନ୍ତରେ ॥୩୪
ଏମନ୍ତ ସାଧି ଏକମାସେ ।
ପ୍ରାଣପବନ ସ୍ଥାପି ବଶେ ॥
ହୃଦୟପଦ୍ମ ମଧ୍ୟଭାଗେ ।
ଯେ ଅଷ୍ଟଦଳ ଅଷ୍ଟଦିଗେ ॥
ମଧ୍ୟେ ପାଖୁଡ଼ା ଗ୍ରିପାଖେ ।
ନିତ୍ୟ ଲମ୍ବଇ ଅଧୋମୁଖେ ॥
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତିବ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ ।
ଯେ ଅଷ୍ଟଦଳ ତାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଚିନ୍ତା କରି ।
ସୋମ ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟେ ଭରି ॥
ତାହାର ମଧ୍ୟେ ହୁତାଶନ ।
ତା ମଧ୍ୟେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନ ॥
ତାର ଉପରେ ଦିବ୍ୟରୂପ ।
ଚିନ୍ତିବ ମୋହର ସ୍ୱରୂପ ॥୩୫-୩୭
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଭୁଜ ଗ୍ରିରି ।
ଶଙ୍ଖ କମଳ ଗଦା ଅରି[୧] ॥
ଶ୍ରୀମୁଖ ସୁନ୍ଦର କପୋଳ ।
ବିକଚପଦ୍ମ ପ୍ରାୟେ ଡୋଳ ॥
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ।
ହୃଦେ ଲମ୍ବଇ ବନମାଳ ॥
ନୀଳଜଳଦ କଳେବର ।
କଣ୍ଠେ କୌସ୍ତୁଭମଣି ହାର ॥
ହୃଦରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଚିହ୍ନ ।
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ॥
ମଞ୍ଜୁ ମଞ୍ଜୀର[୨] ପାଦଯୁଗେ ।
ରତ୍ନମେଖଳା କଟିଭାଗେ ॥
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ କନ୍ଧେ ଶୋହେ ।
ସୁନ୍ଦର ତନୁ ମନ ମୋହେ ॥
ମେଘଗମ୍ଭୀର ପ୍ରାୟେ ସ୍ୱନ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ଶ୍ରୀମୁଖ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଅତି କୋମଳ ଅଟେ ଦେହୀ ।
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତ ଦୃଢ଼େ ଦେଇ ॥
ଏ ରୂପେ ଧ୍ୟାନ ମୋତେ କରି ।
ଚଞ୍ଚଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିବାରି ॥
ବୁଦ୍ଧିକି କରି ଆଗୁସାର ।
ପଣ୍ଡିତଜନଙ୍କ ବେଭାର ॥
ସର୍ବସଙ୍ଗମୁଁ ମନ ହରି ।
ନିଶ୍ଚଳେ ମୋର ରୂପ ଧରି ॥
ମୋ ରୂପ ଚିନ୍ତିବ ନିରତେ ।
ନ ଚିନ୍ତି ଅନ୍ୟ କିଛି ଚିତ୍ତେ ॥୩୮-୪୨
ପୁଣି ସେ ରୂପ ଥୋଇ ପାଶେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶିବ ଆକାଶେ ॥
ଏମନ୍ତ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରକାଶିବ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର ଯେବେ ।
ମୋ ରୂପ ନ ଚିନ୍ତିବ ତେବେ ॥୪୪*
ଏମନ୍ତ ସମାଧି ଯୋଗରେ ।
ଯେ ଆତ୍ମା ସମର୍ପେ ଆତ୍ମାରେ ॥
ଜ୍ୟୋତିରେ ଜ୍ୟୋତି ମିଶେ ଯେହ୍ନେ ।
ମୋତେ ସେ ଲଭଇ ତେସନେ ॥୪୫
ସେ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରକାଶିବ ନିତ୍ୟେ ॥
ମନ ସଂଯମି ଏହିମତେ ।
ମୋ ରୂପ ଦେଖିବ ଜଗତେ ॥

୧. ଅରି—ଚକ୍ର । ୨. ମଞ୍ଜୀର—ପାଉଁଜି ।
* ଶ୍ଳୋକ ୪୩ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଏ ରୂପେ ଯୋଗଧ୍ୟାନ ମତେ ।
ମନକୁ ନିବେଶି ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନ କ୍ରିୟା ଭ୍ରମ ।
ତେଜି ତୁ ଲଭିବୁ ନିର୍ବାଣ ॥

ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମ ଯିବ ତୋର ।
କହିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଠାକୁର ॥ ୪୬
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ॥

ଶୁକ ପରୀକ୍ଷିତ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
କଳି କଳ୍ମଷ ଭୟ ନାହିଁ ।
ସୁଜନେ ତର ଏହା ଗାଇ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଧ୍ୟାନଯୋଗବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପଞ୍ଚଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଯୋଗସିଦ୍ଧିର ବିବରଣ । ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବୋଲନ୍ତି କମଳାରମଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ଏହିମତେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ସାଧନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ଏ ପୁଣି ବହୁଦିନେ ସିଦ୍ଧି ।
ଯୋଗ ପ୍ରକାଶେ ନାନାବିଧି ॥
ଏଣୁ ଭକତ ଯୋଗୀଜନେ ।
ସାଧ୍ୟ କରନ୍ତି ଅଳ୍ପଦିନେ ॥
ନିକଟେ ଖଟେ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ କହେ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥ ୧

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ କମଳାରମଣ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କାରଣ ॥
କେଉଁ ଧାରଣା କେଉଁମତେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ସାଧନ୍ତି ଏ ଜଗତେ ॥
ସିଦ୍ଧି ଲକ୍ଷଣ ଅବା କେତେ ।
ସର୍ବ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କହ ମୋତେ ॥ ୨
ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବର ବାଣୀ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
କହିବା ଯୋଗସିଦ୍ଧିମାନ ॥
ସଂସାରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସିଦ୍ଧି ।
ଜ୍ଞାନୀ ସାଧନ୍ତି ନାନାବିଧି ॥
ସିଦ୍ଧିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଷ୍ଟ ସାର ।
ଯେଣୁ ମୁଁ ବୋଲାଇ ଈଶ୍ୱର ॥
ଅଣିମା ଆଦି ଅଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ।
ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଯେ ଦଶ ସିଦ୍ଧି ରହେ ଶେଷେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ତିନିଗୁଣେ ମିଶେ ॥ ୩
ଅଣିମା ଲଘିମା ଏ ବେନି ।
ମହିମା ଘେନି ସିଦ୍ଧି ତିନି ॥
ଯୋଗୀଙ୍କ ଦେହେ ଥାନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ।
ପ୍ରାପ୍ତି ରହଇ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୁତେ ॥
ପ୍ରାକାମ୍ୟ ଶ୍ରୁତି ଦୃଷ୍ଟି ବଶେ ।
ଈଶିତା ଶକ୍ତି ପରକାଶେ ॥ ୪
ବଶିତା ନାମ ଯେ ବୋଲାଏ ।
ବିଷୟ ରସେ ମତ୍ତ ନୋହେ ॥
ଅଷ୍ଟମ କାମାବସାୟିତା ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ମନୋରଥ ଦାତା ॥ ୫
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଜରା ମୃତ୍ୟୁ ।
ଲୋଭ ମୋହ ଏ ଷଡ଼ହେତୁ ॥

ଏ ଷଡ଼ଉର୍ମି ନିବାରଣ ।
ଅନୂର୍ମି ସିଦ୍ଧି ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥
ପ୍ରାଣିଏ ଅତି ଦୂରେ ଥାଇ ।
ନିନ୍ଦା ସ୍ତବନ ଯାହା କହି ॥
ସେ କଥା ଜାଣଇ ତକ୍ଷଣ ।
ଦୂରଶ୍ରବଣ ଏହା ନାମ ॥
ବିଶ୍ୱସଂସାର ଚରାଚର ।
ଏ ନିତ୍ୟ ଯାହାର ଗୋଚର ॥
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ଦୂରଦର୍ଶନ ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥
ମନହୁଁ ବେଗ ଦେହ ଗତି ।
ଏ ସିଦ୍ଧି ମନୋଜବ ହୋନ୍ତି ॥
ଯେ କାମରୂପ ସିଦ୍ଧି କହି ।
କଳ୍ପିତେ ଦେହ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶରେ ସିଦ୍ଧି ଗୁଣ ।
ଯେ ପରକାୟ ପ୍ରବେଶନ ॥ ୬
ଇଚ୍ଛାମରଣ ଯେବେ ହୋଇ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦମୃତ୍ୟୁ ସିଦ୍ଧି ସେହି ॥
ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିହରଇ ।
ଅମର ସିଦ୍ଧି ତାକୁ କହି ॥
ମନ କଳ୍ପିତେ ଫଳ ପାଇ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ସିଦ୍ଧି ତାକୁ କହି ॥
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ଯୋଗବଳେ ।
ଯାହା କହନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଅନ୍ୟଥା ନୁହଁଇ ସେ ପୁଣ ।
ବଚନ ସିଦ୍ଧି ଏ ପ୍ରମାଣ ॥ ୭
ଏ ସିଦ୍ଧି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଜାଣ ।
ସାମାନ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଏବେ ଶୁଣ ॥
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନେ ।
ଯୋଗୀ ଜାଣନ୍ତି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥
ସେ ସିଦ୍ଧି ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞ ନାମ ।
ଆବର ସିଦ୍ଧି ଏବେ ଶୁଣ ॥
ଶୀତ ବରଷା ଘର୍ମ ବାତ ।
ଯହିଁରେ ନ କରଇ ଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଯେଣେ ତ୍ରିବିଧ ତାପ ନାହିଁ ।
ଅଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସିଦ୍ଧି ଏ ବୋଲାଇ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ ଯେବେ ଜାଣି ।
ଚିତ୍ତଜ୍ଞ ସିଦ୍ଧି ସେ ବଖାଣି ॥
ଅନଳ ତପନ ଜଳଧି ।
ଅପରେ ବିଷ ଶସ୍ତ୍ର ଆଦି ॥
ଏ ସର୍ବ ଯେଣେ ନ ବାଧଇ ।
ବିଷ୍ଟମ୍ଭ ସିଦ୍ଧି ତାକୁ କହି ॥
ପର ଅପର ରିପୁବଳେ ।
ଅଜେୟ ହୋଇ ସର୍ବକାଳେ ॥
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମନ ଦେଇ ।
ଅପରାଜେୟ ସିଦ୍ଧି ସେହି ॥ ୮
ସକଳ ସିଦ୍ଧି ତୋ ଅଗ୍ରତେ ।
କହିଲି ଉପଦେଶମତେ ॥
ଯେଉଁ ଧାରଣେ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧି ।
ଶୁଣ କହିବା ଯଥାବିଧି ॥ ୯
ଯେ ଭୂତସୂକ୍ଷ୍ମେ ଦେଇ ମତି ।
ଧାରଣାଯୋଗେ ମୋତେ ଚିନ୍ତି ॥
ଏଣେ ସେ ସୂକ୍ଷ୍ମରୂପେ ରହି ।
ଅଣିମା ସିଦ୍ଧିକି ଲଭଇ ॥ ୧୦
ମହତରୂପେ ମୋତେ ଚିନ୍ତି ।
ମହିମା ସିଦ୍ଧିକି ଲଭନ୍ତି ॥ ୧୧
ସକଳ ଭୂତ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ।
ଅଣୁ ପ୍ରମାଣେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ସେ ରୂପ ଯୋଗବଳେ ଧ୍ୟାୟି ।
ଲଘିମା ସିଦ୍ଧିକି ଲଭଇ ॥ ୧୨

ଅହଙ୍କରଣ ରୂପେ ମୋତେ ।
ସାଧଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯୁକ୍ତେ ॥
ଚିତ୍ତେ ଧରଇ ଯୋଗବଳେ ।
ସେ ପ୍ରାପ୍ତି ସିଦ୍ଧି ଲଭେ ହେଳେ ॥ ୧୩
ଯେ କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ମହତତ୍ତ୍ୱେ ।
ଯୋଗୀଏ ଭଜି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ମହତ ରୂପେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ।
ପ୍ରାକାମ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଯୋଗେ ପାଇ ॥ ୧୪
ତ୍ରିଗୁଣ ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇ ।
ଏ ଭୂତ କ୍ଷେତ୍ର କାଳ ମୁହିଁ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାବି ସର୍ବଭୂତେ ।
ଈଶିତା ସିଦ୍ଧି ଲଭେ ନିତ୍ୟେ ॥ ୧୫
ସକଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଧାମ ।
ତୁରୀୟ ରୂପ ନାରାୟଣ ॥
ଧାରଣା ଯୋଗେ ଚିତ୍ତ ଧରି ।
ବଶିତା ସିଦ୍ଧି ବଶ କରି ॥ ୧୬
ନିର୍ଗୁଣବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ମୋତେ ।
ମନ ନିବେଶି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ସେ କାମାବସାୟିତା ପାଇ ।
ମନ କଳ୍ପନା ସିଦ୍ଧ ଯହିଁ ॥ ୧୭
କ୍ଷୀରଜଳଧି ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥାନ ।
ଯାହାର ଶ୍ୱେତଦ୍ୱୀପ ନାମ ॥
ସେ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟେ ମୋର ଧାମ ।
ନୀଳଜଳଦ ତନୁ ଶ୍ୟାମ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ଧର୍ମମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ।
ଯୋଗ ଧାରଣେ ମୋତେ ଚିନ୍ତି ॥
କ୍ଷୁଧା ପିପାସା ଜିଣି ହେଳେ ।
ଅନୂର୍ମି ସିଦ୍ଧି ଲଭେ ଭଲେ ॥ ୧୮
ଆକାଶ ପ୍ରାୟେ ଶୂନ୍ୟରୂପୀ ।
ମୁଁ ଥାଏ ସର୍ବଭୂତେ ବ୍ୟାପି ॥
ଯେ ମୋତେ ନାଦରୂପେ ଭାବେ ।
ଦୂର ଶ୍ରବଣ ବେଗେ ଲଭେ ॥ ୧୯
ଚକ୍ଷୁ ଯୁଗଳ ସୂର୍ଯ୍ୟେ ଥୋଇ ।
ନୟନେ ଆଦିତ୍ୟ ବସାଇ ॥
ବେନି ସଂଯୋଗେ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ମୋତେ ଧ୍ୟାୟିଲେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥

ଦୂରଦର୍ଶନ ସିଦ୍ଧି ହୋଇ ।
ସକଳ ବିଶ୍ୱ ସେ ଦେଖଇ ॥ ୨୦
ମନ ପବନ ଦେହ ପ୍ରାଣ ।
ଦେଇ ଯେ ଭଜେ ମୋ ଚରଣ ॥
ମନର ସଙ୍ଗେ ତା ଗମନ ।
ଏ ସିଦ୍ଧି ମନୋଜବ ନାମ ॥ ୨୧
ଅଚିନ୍ତ୍ୟଶକ୍ତି ମୋ ଚରଣ ।
ଧାରଣା ଯୋଗେ କରି ଧ୍ୟାନ ॥
ଯେ ରୂପ କଳ୍ପଇ ତା ମନେ ।
ସେ ରୂପ ହୋଇ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁ ଧୀର ।
ସେ କାମରୂପ ସିଦ୍ଧି ସାର ॥ ୨୨
ପର ଶରୀର ଶୂନ୍ୟ ଦେଖି ।
ତା ଦେହେ ଆତ୍ମା ଉପଲକ୍ଷି ॥
ଧ୍ୟାନ କରଇ ମୋର ପାଦେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ମନେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ପଶଇ ତାର ଦେହେ ଯାଇ ।
କାୟପ୍ରବେଶ ସିଦ୍ଧି ଏହି ॥ ୨୩
ମୋ ରୂପ ବ୍ରହ୍ମମୟ ଧ୍ୟାନେ ।
ଦୃଢ଼େ ବସିବ ଯୋଗାସନେ ॥
ପ୍ରାଣ ତୋଳିବ ଯୋଗବଳେ ।
ସ୍ଥାପିବ ହୃଦୟ କମଳେ ॥
ପୁଣି ତୋଳିବ ଦୃଢ଼େ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ।
ନେଇ ସ୍ଥାପିବ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ଭେଦି ବଳେ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମେ ଆତ୍ମା ମିଳେ ॥
ଶୁଣ ହେ ଭକତ ଉତ୍ତମ ।
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦମୃତ୍ୟୁ ଏହା ନାମ ॥ ୨୪
ନିତ୍ୟେ ମୁଁ ସତ୍ତ୍ୱରୂପେ ଥାଇ ।
ଏମନ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ସାଧି ଅମର ସିଦ୍ଧି ଯୋଗ ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖଭୋଗ ॥ ୨୫
ଯେ କଳ୍ପବୃକ୍ଷ ଭାବେ ମୋତେ ।
ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପେ ଚିନ୍ତେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଧାରଣା ଯୋଗେ ଧ୍ୟାନବଳେ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ସିଦ୍ଧି ଲଭେ ହେଳେ ॥ ୨୬
ସଂସାର ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ମୁହିଁ ।
ମୋ ବିନୁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ କେହି ॥

ମୁଁ ସର୍ବଆତ୍ମା ଅଧୀଶ୍ୱର ।
ମୋହର ନାହିଁ ପରାପର ॥
ଏ ଭାବେ ମୋତେ ଯେ ଚିନ୍ତଇ ।
ବଚନ ସିଦ୍ଧି ତାର ହୋଇ ॥ ୨୭
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ମୋର ଭକ୍ତିରେ ଶୁଦ୍ଧମନ ॥
ଯୋଗୀ ଜାଣଇ ତାହା ହେଲେ ।
ନ ପୋଡ଼େ ପୁଣି ସେ ଅନଳେ ॥
ଯେସନେ ଜଳଜନ୍ତୁଙ୍କର ।
ଜଳେ ନ ନାଶଇ ଶରୀର ॥ ୨୮, ୨୯
ଧ୍ୱଜ ଗ୍ୱମର ଛତ୍ରମାନ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚକ୍ରାଦିଭୂଷଣ ॥
ଏଣେ ଭୂଷିତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ।
ଯେ ମୋ ବିଭୂତି କରେ ଧ୍ୟାନ ॥
ସେ କାହିଁ ନୋହେ ପରାଜିତ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥ ୩୦
ଏମନ୍ତେ ଧାରଣା ଧ୍ୟାନେ ।
ସାଧ୍ୟ କରନ୍ତି ଯୋଗୀଜନେ ॥

ଏ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସିଦ୍ଧି ଯେତେ ।
କିଞ୍ଚିତେ ସାଧନ୍ତି ମୋ ଭକ୍ତେ ॥
ମୋ ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ସାଧ୍ୟ କରନ୍ତି ଅଳ୍ପଦିନେ ॥
ସଂସାରେ ଯେତେ ସିଦ୍ଧିଭାବ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନୁହଇ ଦୁର୍ଲଭ ॥ ୩୧, ୩୨
ଏ ଯେତେ ସିଦ୍ଧି ଅଷ୍ଟାଦଶ ।
ଯୋଗୀଙ୍କ ବିଘ୍ନ ଉପଦେଶ ॥
ଭକତିଯୋଗେ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ।
ଏ ବିଘ୍ନ ଆଚରନ୍ତି ବେଗେ ॥
ଯେ ଯୋଗୀ ସିଦ୍ଧିପଥେ ଯାନ୍ତି ।
ବ୍ୟର୍ଥରେ ଦିନ ସେ ହରନ୍ତି ॥
ଭକତି ମାର୍ଗେ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ।
ଜ୍ଞାନୀ ଲଭନ୍ତି ସିଦ୍ଧି ବେଗେ ॥ ୩୩
ମୁଁ ସେ ସକଳ ସିଦ୍ଧିଦାତା ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ପିତାମାତା ॥
ମୋ ତହୁଁ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ସ୍ଫୁରେ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ଏ ସଂସାରେ ॥

ମୁଁ ସର୍ବପତି ହେ ଉଦ୍ଧବ ।
ଯେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ଧର୍ମଭାବ ॥ ୩୫*
ସକଳପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଗୋଚରେ ।
ମୁଁ ଅଛି ଅନ୍ତର ବାହାରେ ॥
ଯେସନେ ମହାଭୂତରାଶି ।
ଅନ୍ତର ବାହାରେ ପ୍ରକାଶି ॥
ଧରଇ ଆତ୍ମାରୂପେ ସର୍ବ ।
କେ ଜାଣିପାରେ ମୋର ଭାବ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଗୋଚରେ ।
ମୋ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ପରେ ॥
ସକଳ ସିଦ୍ଧିଗୁଣେ ମୁହିଁ ।
ମୋ ତହୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ କେହି ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ସଦୟେ ଉଦ୍ଧବକୁ ଗ୍ୱହିଁ ॥ ୩୬
ସେ ହରି ଧ୍ୟାନ କରି ଚିତ୍ତେ ।
ଶ୍ରୀଏକାଦଶ ଭାଗବତେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣି ।
ଭକତ ପ୍ରେମତରଙ୍ଗିଣୀ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଅଷ୍ଟାଦଶସିଦ୍ଧିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଷୋଡ଼ଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ☬

ଶ୍ରୀହରି ବିଭୂତି ବିଶେଷେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଧ୍ୟା ସପ୍ତଦଶେ ॥

ଉଦ୍ଧବ ବିନୟ ବଚନେ ।
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅନାଦିନିଧନ[୧] ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ତୋ ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥

ବିଶ୍ୱ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ନାଶ ।
ତୋହର ଚରଣୁଁ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧
ସକଳଭୂତେ ତୋର ସ୍ଥିତି ।
ତୁ ନାଥ ତ୍ରିଭୁବନପତି ॥
ଭକତି କରି ତୋ ଚରଣେ ।
ଯେ ଭାବେ ମହାଋଷିଗଣେ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଯେତେ ସ୍ଥାନେ ।
ଭଜନ୍ତି ଭକ୍ତି ଅନୁମାନେ ॥

ସେ କଥା କହ ଭଗବାନ ।
ସଂଶୟ କର ମୋ ଛେଦନ ॥ ୨, ୩
ତୁ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତେ ପୂରି ।
ବସୁ ଗୁପତରୂପ ଧରି ॥
ସକଳ ଦେଖୁ ତୁ ନୟନେ ।
ତୋତେ ନ ଦେଖେ କେହି ଜଣେ ॥
ତୋହର ମାୟାରେ ଜଗତ ।
ଅଜ୍ଞାନ ନିଦ୍ରାରେ ମୋହିତ ॥ ୪

୧. ଅନାଦିନିଧନ—ଆଦିଅନ୍ତ ବିହୀନ ।
* ଶ୍ଳୋକ ୩୪ ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।
☬ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏ ତିନିପୁରେ ତୋ ବିଭୂତି ।
ଯହିଁ ବା ଯେଉଁରୂପେ ସ୍ଥିତି ॥
ସକଳ କହ ନାଥ ମୋତେ ।
ନମଇଁ ତୋର ପାଦଗତେ ॥
ତୋ ପାଦ ସର୍ବତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ ।
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥ ୫
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ।
ଉଦ୍ଧବମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ହସି ॥
ବୋଲନ୍ତି କମଳାର ବର ।
ଶୁଣ ହେ ଭକତ ଶେଖର ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ମହାଘୋର ।
ଯେ କାଳେ ହୋଇଲା ସମର ॥
ଉଭୟ ଦଳ ମଧ୍ୟେ ନେଇ ।
ସ୍ଥାପିଲି ନନ୍ଦିଘୋଷ ମୁହିଁ ॥
ଅର୍ଜୁନ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ଦେଖି ।
ବସିଲା ସମର ଉପେକ୍ଷି ॥
ମୁଁ ତାକୁ ଅନେକ ବୁଝାଇ ।
ବହୁତ ଉପଦେଶ ଦେଇ ॥
ଜ୍ଞାନେ ମୋହିଲି ତାର ମନ ।
ମୋତେ ପଗ୍ରିଲା ଅର୍ଜୁନ ॥
ତିନି ଭୁବନେ ମୋ ବିଭୂତି ।
ଯହିଁ ଯେମନ୍ତରୂପେ ସ୍ଥିତି ॥
ମୁହିଁ ତାହାକୁ ରଣମଧ୍ୟେ ।
ପ୍ରସନ୍ନେ କହିଲି ଆନନ୍ଦେ ॥
ଏବେ କହିବି ତୋତେ ମୁହିଁ ।
ଯହିଁ ଯେମନ୍ତ ରୂପେ ଥାଇ ॥୬-୮
ସକଳଭୂତେ ବାସ ମୋର ।
ମୁଁ ଆତ୍ମା ସୁହୃଦ ଈଶ୍ୱର ॥
ସକଳ ଭୂତମୟ ବ୍ରହ୍ମ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ପରମ ॥
ମୋହର ତହୁଁ ସୃଷ୍ଟି ଜାତ ।
ମୁହିଁ ଯେ ପାଳଇ ଜଗତ ॥ ୯
ମୁହିଁ ସଂସାର ଗତି ପତି ।
କାଳ ସଂହାରଣ ଶକତି ॥

ମୁହିଁ ସେ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥ ୧୦
ମୁହିଁ ମହତ ଅହଙ୍କାର ।
ସକଳ ଜୀବ ସୂକ୍ଷ୍ମସାର ॥
ଦୁର୍ଜୟ ମଧ୍ୟେ ମନ ମୁହିଁ ।
ବେଦେ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ ହୋଇ ॥
ସକଳ ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ତ୍ରିଧାମ ବ୍ରହ୍ମ ମୁଁ ଓଁକାର ॥
ଅକାର ଅକ୍ଷରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ।
ଗାୟତ୍ରୀଛନ୍ଦ ବେଦବାଦେ ॥୧୧, ୧୨
ଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଇନ୍ଦ୍ର ମୁହିଁ ।
ବସୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ହୋଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ମୁଁ ଆଦିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ।
ନୀଳଲୋହିତ ରୁଦ୍ରଙ୍କରେ ॥ ୧୩
ବ୍ରହ୍ମରଷିରେ ଭୃଗୁ ମୁହିଁ ।
ରାଜରଷିରେ ମନୁ ହୋଇ ॥
ଦେବରଷିରେ ମୁଁ ନାରଦ ।
ମୁଁ କାମଧେନୁ ଧେନୁମଧ୍ୟ ॥ ୧୪
ପକ୍ଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଖଗେଶ୍ୱର ।
ମୁଁ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ସାର ॥
ପିତୃଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ବର ।
ଅର୍ଯ୍ୟମା ନାମଟି ମୋହର ॥ ୧୫
ପ୍ରହ୍ଲାଦ ଦୈତ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ।
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ॥
ଯକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ କୁବେର ।
ଅଇରାବତ ଗଜସାର ॥
ଜଳଚରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଜାଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ମୁହିଁଟି ବରୁଣ ॥
ତେଜସ୍ୱୀ ମଧ୍ୟେ ରବି ମୁହିଁ ।
ମନୁଷ୍ୟେ ନୃପତି ବୋଲାଇ ॥୧୬, ୧୭
ଅଶ୍ୱଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ।
ଉଚ୍ଚୈଶ୍ରବା ମୋର ନାମ ॥
ଧାତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ।
ସଂଯମକର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟେ ଯମ ॥

ସର୍ପଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ବାସୁକି ।
ଅନନ୍ତ ନାଗ ମଧ୍ୟେ ଲେଖି ॥
ମୃଗଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସିଂହ ମୁହିଁ ।
ଆଶ୍ରମେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ବୋଲାଇ ॥
ମୁଁ ବିପ୍ର ଗ୍ରରିବର୍ଣ୍ଣପତି ।
ତୀର୍ଥଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଭାଗୀରଥୀ ॥
ତଡ଼ାଗ ମଧ୍ୟେ ସିନ୍ଧୁ ମୁହିଁ ।
ଶସ୍ତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଧନୁ ହୋଇ ॥
ଧନୁକୀ[୧] ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ହର ।
ପର୍ବତେ ମେରୁ ମହୀଧର ॥
ଗହନ ମଧ୍ୟେ ହିମଗିରି ।
ବୃକ୍ଷେ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ରୂପ ଧରି ॥
ଶସ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଧାନ୍ୟ* ମୁହିଁ ।
ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟେ ବଶିଷ୍ଠ ବୋଲାଇ ॥
ମୁଁ ବୃହସ୍ପତି ବ୍ରହ୍ମବାଦେ ।
କୁମାର ଦେବସେନା ମଧ୍ୟେ ॥
ଅଗ୍ରଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ମୁଁ ବୋଲାଇ ବେଭାରେ ॥୨୮, ୧୯
ଯଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପୁଣ ।
ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ ବୋଲି ଜାଣ ॥
ବ୍ରତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ।
ଅହିଂସା ବୋଲି ଜାଣ ତୁହି ॥
ପବନ ଅଗ୍ନି ଅର୍କ ଜଳ ।
ବଚନ ଆତ୍ମା ଯେ ନିର୍ମଳ ॥
କରନ୍ତି ତହିଁ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ସକଳ ଶୁଚି ମୁଁ କରଇ ॥ ୨୩
ଯୋଗଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ସମାଧି ।
ଜିଣିବା ଲୋକ ମନ୍ତ୍ରବିଧି[୨] ॥
କୌଶଳମାନଙ୍କରେ ମୁହିଁ ।
ଆତ୍ମା ବିବେକ ବିଦ୍ୟା ହୋଇ ॥ ୨୪
ମୁଁ ଶତରୂପା ନାରୀଙ୍କରେ ।
ମୁଁ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ପୁରୁଷରେ ॥
ମୁନିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସାଧୁଗୁଣ ।
ମୁହିଁଟି ନରନାରାୟଣ ॥

୧. ଧନୁକୀ—ଧନୁର୍ଦ୍ଧର । ୨. ମନ୍ତ୍ରବିଧି—ନୀତିବଳ ।

* 'ଧାନ୍ୟ' ପରିବର୍ତ୍ତେ ସଂସ୍କୃତରେ 'ଯବ' ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ମୁଁ ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମଗ୍ୱରୀଙ୍କର ।
ମଧ୍ୟରେ ସନତକୁମାର ॥ ୨୫
ଧର୍ମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ପୁଣ ।
ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମ ବୋଲି ଜାଣ ॥
ଅଭୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ।
ଅନ୍ତର ନିଷ୍ଠା ମୁଁ ବେଭାରେ ॥
ମୁଁ ସତ୍ୟ ଗୁହ୍ୟଗଣ ମାଝେ ।
ବତ୍ସର କାଳ ଯୁଗକାର୍ଯ୍ୟେ ॥
ଋତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ବସନ୍ତ ।
ଅଗ୍ରହାୟଣ[1] ମାସନାଥ ॥
ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଅଭିଜିତ ।
ଯୁଗଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁହିଁ ସତ୍ୟ ॥
ଧୀରଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ମୁଁ ଦେବଳ ।
ବ୍ୟାସେ ମୁଁ ସତ୍ୟବତୀବାଳ ॥
କବିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଶୁକ୍ର ମୁହିଁ ।
ମୋ ରୂପ ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟେ ତୁହି ॥
ବାନର ମଧ୍ୟେ ହନୁମାନ ।
ମୁଁ ବିଦ୍ୟାଧରେ ସୁଦର୍ଶନ ॥ ୨୬-୨୯
ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟେ ପଦ୍ମକୋଷ ।
ମୁଁ ତୃଣମାନଙ୍କରେ କୁଶ ॥
ହବିଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ଗବ୍ୟଘୃତ ।
ରତ୍ନେ ମୁଁ ପଦ୍ମରାଗ ଖ୍ୟାତ ॥ ୩୦
ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମୁହିଁ ।
କପଟ ମଧ୍ୟେ ଦ୍ୟୂତ ହୋଇ ॥
ସତ୍ତ୍ୱ ମୁଁ ଜାଣ ସତ୍ତ୍ୱବନ୍ତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଳ ବଳବନ୍ତେ ॥

ଯେ ପୁଣି ଭାଗବତ ଜନ ।
ମୁଁ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତିକର୍ମମାନ ॥
ବାସୁଦେବ ଯେ ସଙ୍କର୍ଷଣ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପୁଣ ॥
ନାରାୟଣ କୋଳ[2] ନୃସିଂହ ।
ଯେ ହୟଗ୍ରୀବ ପିତାମହ ॥
ଏ ନବମୂର୍ତ୍ତି ଆଦିଦେବ ।
ମୁଁ ବାସୁଦେବ ହେ ଉଦ୍ଧବ ॥ ୩୧, ୩୨
ଗନ୍ଧର୍ବେ ବିଶ୍ୱାବସୁ ଖ୍ୟାତି ।
ଅପ୍ସରା ମଧ୍ୟେ ପୂର୍ବଚିତ୍ତି ॥
ପର୍ବତ ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥିରଭାବ ।
ଭୂମିର ଗନ୍ଧ ମୁଁ ଉଦ୍ଧବ ॥ ୩୩
ପରମ ରସ ଭୂମିରସେ[3] ।
ଶବଦ ସଂଗ୍ରହ ଆକାଶେ ॥
ପ୍ରଭା ମୁଁ ରବିଶଶାଙ୍କର ।
ତେଜସ୍ୱୀ ମଧ୍ୟେ ଦିବାକର ॥ ୩୪
ମୁଁ ଦାତା ବଳି ନୃପମଣି ।
ଅର୍ଜୁନ ବୀର ମଧ୍ୟେ ଗଣି ॥
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଯେ ପ୍ରଳୟ ॥ ୩୫
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ।
ମୁହିଁ ସେ ବିଷୟ ଗୋଚର ॥ ୩୬
ପୃଥିବୀ ପବନ ଆକାଶ ।
ସଲିଳ ଅନଳ ପୁରୁଷ ॥
ପ୍ରକୃତି ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ।
ବିକାର ମହତ ପରମ ॥

ମୁଁ ଗୁଣ ଗୁଣୀ ମୁହିଁ ଜୀବ ।
ନିର୍ଗୁଣ ମୁହିଁ ସଦାଶିବ ॥
ମୁଁ ଆତ୍ମା ସର୍ବଜୀବ ଦେହୀ ।
ମୋ ବିନୁ ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ନାହିଁ ॥ ୩୭, ୩୮
କେ ମୋତେ ତ୍ରିଭୁବନେ ଜାଣେ ।
କେ ଅବା ସୂକ୍ଷ୍ମରେଣୁ ଗଣେ ॥
ତେଜ ସମ୍ପଦ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।
ତିତିକ୍ଷା ଜ୍ଞାନ ଲାଜ ବୀର୍ଯ୍ୟ ॥
ଭାଗ୍ୟ ସୌଭଗ[4] ତ୍ୟାଗ ଯଶ ।
ଏ ସର୍ବ ଜାଣ ମୋର ଅଂଶ ॥ ୩୯, ୪୦
ଯେଣୁ ତୁ ସାଧୁ ଶୁଦ୍ଧମତି ।
ତେଣୁ କହିଲି ମୋ ବିଭୂତି ॥
ସଂସାରେ ଦେଖୁ ଯେତେ ଅଂଶ ।
ଏ ସର୍ବ ମନର ବିଳାସ ॥
ବିଜୁଳି ଗଗନେ ଯେସନ ।
ଶୟନେ ଯେସନେ ସ୍ୱପନ ॥ ୪୧
ଏବେ ତୁ ବୁଝି ମୋ ବଚନ ।
ସାଧ ତୁ ଏ ମନ ପବନ ॥
ସର୍ବ ସଂକଳ୍ପ ଛାଡ଼ ତୁହି ।
ସକଳ କର୍ମ ମୋତେ ଦେଇ ॥
ଏକାନ୍ତେ ବୀର ଭଜ ମୋତେ ।
ସଂସାର ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ି ଚିତ୍ତେ ॥
ମୋର ବଚନ ଅନୁସର ।
ଏ ଭବଜଳୁଁ ହୁଅ ପାର ॥ ୪୨-୪୪
ହରି ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥
ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ବିଭୂତିଯୋଗକଥନଂ ନାମ ସପ୍ତଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଅଗ୍ରହାୟଣ—ମାର୍ଗଶିର । ୨. କୋଳ—ବରାହ । ୩. ଭୂମିରସେ—ଜଳରେ । ୪. ସୌଭଗ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଗୃହସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଧର୍ମ । ଅଷ୍ଟାଦଶରେ ଏ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଉଦ୍ଧବ ଆନନ୍ଦ ବଚନେ ॥
ଦେହ ପୁଲକେ ରୋମରାଜି ।
ଭାବ ଗଦ୍‌ଗଦେ ଚକ୍ଷୁ ବୁଜି ॥(ଜ.)
ବୋଲଇ ହେ ମଧୁସୂଦନ ।
ଭକ୍ତି ସଂଶୟ ବିମୋଚନ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଭକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣψ ।
ଶ୍ରୀମୁଖେ କହିଲ ଆପଣ ॥
ସ୍ୱଧର୍ମ ସାଧି କେଉଁମତେ ।
ବୈଷ୍ଣବ ଲକ୍ଷଣ ଯୁକତେ ॥୧,୨
ପୂର୍ବେ ଯେ ହଂସରୂପ ଧରି ।
ବ୍ରହ୍ମାପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦୟା କରି ॥
ପରମଧର୍ମ କଥା ଯେତେ ।
କହିଲ ତାହାଙ୍କ ଅଗ୍ରତେ ॥ ୩
ସେ ଧର୍ମ କାଳେ ନଷ୍ଟ ଗଲା ।
ସଂସାରେ କେହି ନ ପାଳିଲା ॥
ଏବେ ଏ କ୍ଷିତି ତଳେ ପୁଣି ।
କେ ତାହା ତୁମ୍ଭ ବିନୁ ଜାଣି ॥
ସେ ଧର୍ମ କହିପାରୁ ତୁହି ।
ତୋ ଠାରୁଁ କର୍ତ୍ତା ବକ୍ତା ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମାସଦନେ ସୁରଲୋକେ ।
ତୋ ବିନୁ କେ କହିବ ଏକେ ॥୪,୫
ସଙ୍ଗତେ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ଘେନି ।
ତୁ ନାଥ ତେଜିବୁ ଅବନୀ ॥
ସେ ଧର୍ମ ଗୁଢ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ।
କେ ତାହା କହୁ ପରିମାଣି ॥
ତୁ ସର୍ବ ଧର୍ମ-ଜ୍ଞାନଦାତା ।
ତୁ ସର୍ବକର୍ତ୍ତା ବକ୍ତା ପିତା ॥

ଭକ୍ତିଲକ୍ଷଣ ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଭୋ ନାଥ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୬,୭
ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଭଗବାନ ॥ ୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ହେ ଭକତ ଶେଖର ।
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମାଚାର ॥
ମୁଁ ସତ୍ୟଯୁଗେ ହଂସରୂପେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ରଙ୍କ ସମୀପେ ॥
ପ୍ରଥମଯୁଗେ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣେ ।
ମୁହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲି ଜନେ ॥୯,୧୦
ଓଁକାର ରୂପେ ଥିଲା ବେଦ ।
କେହି ନ ଜାଣେ ତାର ଭେଦ ॥
ମୁଁ ଧର୍ମ ବୃଷରୂପ ଧରି ।
ସେ ବେଦ ଲୋକରେ ବିସ୍ତାରି ॥
ଏଣୁ ସେ ଯୁଗେ ଯେତେ ନର ।
ସକଳେ ସତ୍ୟଧର୍ମପର ॥
ମନ ବଚନ ହୃଦେ ଧରି ।
ମୋତେ ଭଜନ୍ତି ତପ କରି ॥
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଧର୍ମ ଯେତେ ।
ସମୀପେ ମିଳନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥୧୧
ଏମନ୍ତ ସତ୍ୟଯୁଗ ଗଲା ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମୋର ଲୀଳା ॥
ତ୍ରେତୟାଯୁଗେ ମୋର ଦେହୀ ।
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ବେଦ ଉଚିତ ଯଜ୍ଞମାର୍ଗେ ।
ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ଭୂମିଭାଗେ ॥୧୨
ମୋ ପାଦ ଉରୁ ଭୁଜାନନେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲେ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣେ ॥

ମୋ ଭୁଜୁଁ ଜନ୍ମ କ୍ଷତ୍ରି ଜାତି ।
ଉରୁରୁ ବୈଶ୍ୟ ଉତପତ୍ତି ॥
ମୁଖୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୋର ଜାତ ।
ଶୁଦ୍ର ମୋ ଚରଣୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ଈଶ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକାରଣ ॥୧୩
ବିରାଟ ପୁରୁଷ ମୋ ଗତି ।
ମୋ ଠାରୁଁ ସୃଷ୍ଟି ଉତପତ୍ତି ॥
ମୋର ଜଘନୁଁ ଗୃହକାରୀ[୧] ।
ହୃଦୟପଦ୍ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥
ମୋ ବକ୍ଷସ୍ଥଳୁଁ ବନବାସୀ ।
ମସ୍ତକୁଁ ଜନ୍ମିଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ॥୧୪
ଏ ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବାଶ୍ରମ ।
ସମ୍ଭବ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ସ୍ଥାନ ॥
ପ୍ରକୃତି ଜନ୍ମ ଅନୁସାରେ ।
ସ୍ୱଭାବ ଆଚାର ବେଭାରେ ॥
ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ଯାର ।
ସେ କରେ ଉତ୍ତମ ବେଭାର ॥
ହୀନ ସଙ୍ଗତେ ହୀନଗତି ।
ହସି କହନ୍ତି ଯଦୁପତି ॥୧୫
ଉଦ୍ଧବ ଏକମନେ ଶୁଣ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଯେ ଲକ୍ଷଣ ॥
ତପ ଶଉଚ ଶମ ଦମ ।
ମୋର ଭକତି ଅନୁପମ ॥
ସତ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ କ୍ଷମା ଦୟା ।
ଆର୍ଜବ[୨] ହୃଦୟ ନିର୍ମାୟା ॥
ଏ ସର୍ବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ।
ଏବେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଗୁଣ ଶୁଣ ॥୧୬
ତେଜ ଶଉର୍ଯ୍ୟ ବଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ।
ତିତିକ୍ଷା ଉଦ୍ୟମ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ॥

୧. ଗୃହକାରୀ—ଗୃହସ୍ଥ । ୨. ଆର୍ଜବ—ସରଳତା, ନିଷ୍କପଟତା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ψ ଏହା ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଭକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତର ଲକ୍ଷଣକୁ ସଂକେତ କରୁଛି ।

ବିପ୍ରଭକତି ଧୃତିମନ୍ତ ।
ବିକ୍ରମ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସଂଯୁକ୍ତ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଲକ୍ଷଣ ଏ ଜାଣ ।
ଆବର ଶୁଣ ବୈଶ୍ୟ ଗୁଣ ॥ ୧୭
ଆସ୍ତିକ ବିପ୍ରସେବା ଦାନ ।
ଅଦମ୍ଭ କୃଷି ଗୋରକ୍ଷଣ ॥
କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ସାଧୁମତେ ।
ଧନସଞ୍ଚୟ ଧର୍ମଯୁକ୍ତେ ॥
ବୈଶ୍ୟର କୁଳଧର୍ମ ଏହି ।
ଏବେ ହୋ ଶୂଦ୍ରଧର୍ମ କହି ॥ ୧୮
ଦେବତା ଗୋରୁ ଦ୍ୱିଜଜନେ ।
ସେବା କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଲାଭେ[୧] ପୋଷିବ ନିଜ କାୟା ।
କେବେହେଁ ନ କରିବ ମାୟା ॥
ଶୂଦ୍ରଜନର ଏ ବେଭାର ।
ଶୁଣ ହୀନଜନ ଆଗ୍ରର ॥ ୧୯
ଅସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ ଦମ୍ଭ କାମ ।
ନାସ୍ତିକ୍ୟ କ୍ରୋଧ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ବିରୋଧ ବାଦ କୁବଚନ ।
କଳହ ଆଗ୍ରର ଲଂଘନ ॥
ପରହିଂସନ ପରବାଦ ।
ପର ରମଣୀ ଧନେ ସଧ ॥
ନୀଚଜନର ଏ ସ୍ୱଭାବ ।
ସାମାନ୍ୟ ଶୁଣ ହେ ଉଦ୍ଧବ ॥ ୨୦
ନ ଥିବ ହିଂସା ଗ୍ରେରି ଦମ୍ଭ ।
ଆବର କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ॥
ସତ୍ୟବଚନ ପ୍ରିୟବାଣୀ ।
ହିତ ସୁହୃଦ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଏ ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣ ସାଧାରଣ ।
ସ୍ୱଧର୍ମ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରମାଣ ॥ ୨୧
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଯଥାକ୍ରମେ ।
ଯେ ଥିବେ ଯେମନ୍ତ ଆଶ୍ରମେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଶ୍ରମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁକଥା ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ବେଦପଠନେ ଦୀକ୍ଷା ପାଇ ॥
ଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ର ଗୁରୁ ମୁଖେ ।
ଜାଣି ସେବିବ ଗୁରୁପାଖେ ॥
ବେଦପଠନ ଦିନେ ଦିନେ ।
କରିବ ଗୁରୁ ସନ୍ନିଧାନେ ॥ ୨୨
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ କଣ୍ଠେ କରି ।
ତ୍ରିଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ଧରି ॥
ପିନ୍ଧି କୃଷ୍ଣାଜିନ ମେଖଳା ।
ଅଧୌତ ବାସ ଅକ୍ଷମାଳା ॥
ଧରିଣ ଜଟା କୁଶମାନ ।
ନ କରି ଦନ୍ତ ଘରଷଣ* ॥
ମନ୍ତ୍ର ପଠନ ଜପ ହୋମ ।
ମାର୍ଜନ[୨] ଭୋଜନ ନିୟମ ॥
ଏ ଆଦିψ କର୍ମ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
କରିବ ମଉନ ଆଚରି ॥
କର ଚରଣ ନଖ ଯେତେ ।
ଯେ ଲୋମ କକ୍ଷ ଲିଙ୍ଗ ଗାତ୍ରେ ॥
ଦୀକ୍ଷା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯାଏ ଧରି ।
କେବେହେଁ ବପନ[୩] ନ କରି ॥ ୨୩, ୨୪
ନିରତେ ଥିବ ଯେ ସଂଯତେ ।
ବୀର୍ଯ୍ୟ ନ ଦେବ ଯୋନିପଥେ ॥
ଯଦ୍ୟପି ନିଦ୍ରାଗତ କାଳେ ।
ସ୍ୱପ୍ନ ଗୋଚରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଟଳେ ॥
ବେଗେ ପ୍ରଭାତୁ ସ୍ନାନ କରି ।
ହୃଦୟେ ଗାୟତ୍ରୀ ସୁମରି ॥
ଜପ କରିବ ହସ୍ତରେଖେ ।
ଉଭାରି ରବି ଅଭିମୁଖେ ॥ ୨୫
ଗୁରୁଚରଣେ ନମସ୍କାର ।
ଯତ୍ନେ କରିବ ସପ୍ତବାର ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁପାଦେ ।
ଦେବତା ଅଗ୍ନି ରବି ବୃଦ୍ଧେ ॥
ସେବିବ ବେନି ସଂଧ୍ୟାମାନେ ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଜପିବ ମଉନେ ॥ ୨୬

ସାକ୍ଷାତେ ଗୁରୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ ନ ମଣିବ ନର ॥
ଗୁରୁଟି ସର୍ବଦେବମୟେ ।
ମୁହିଁ ବସଇ ଗୁରୁ ଦେହେ ॥
ଏ ଘେନି ଗୁରୁ ଭଗବାନ ।
ନୁହନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ସମାନ ॥ ୨୭
ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିରତେ ପ୍ରଭାତେ ।
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବ ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ॥
ଗୁରୁ ସମୀପେ ତାହା ନେଇ ।
ଥୋଇବ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥
ପ୍ରସନ୍ନେ ଗୁରୁ ଦେବେ ଯେତେ ।
ତାହା ଭୁଞ୍ଜିବ ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତେ ॥ ୨୮
ଗୁରୁ ବଚନେ ଅବଧାନେ ।
ରଜନୀ ବଞ୍ଚିବ ମଉନେ ॥
ଗୁରୁ ସମୀପେ ଭୃତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ।
ପ୍ରଥମେ ଥିବ ଯେ ଉଭାଏ ॥
ଗୁରୁ ବଚନ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ବସିବ ଗୁରୁମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ସଭୟେ ସମୀପେ ବସିବ ।
ଚରଣଅଗ୍ର ନ ଦିଶିବ ॥
ଅଳପ ଦୂରେ ଉଭା ହୋଇ ।
କର ଯୁଗଳ ଶିରେ ଦେଇ ॥
ନିତ୍ୟେ ନମିବ ଗୁରୁପାଦେ ।
ବେଦପଠନ ଅନୁବାଦେ ॥
ଏରୂପେ ଗୁରୁସେବା କରି ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିବ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥ ୨୯
ଏ ଦେହସୁଖ ଦିନେ ଦିନେ ।
କେବେହେଁ ନ ଚିନ୍ତିବ ମନେ ॥
ଯାବତ ବିଦ୍ୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ନୋହେ ।
ତାବତ ଗୁରୁଦୀକ୍ଷା ବହେ ॥
ମନ ବଚନ ନିଜ ଦେହେ ।
ନିତ୍ୟେ ସେବିବ ଗୁରୁପାୟେ ॥
ମୋତେ ପୂଜିବ ଗୁରୁଦେହେ ।
ମୋ ଠାରୁଁ ଗୁରୁ ଭିନ୍ନ ନୋହେ ॥ ୩୦

୧. ଲାଭେ—ସେବାରୁ ଲବ୍ଧ ଧନାଦି ବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା । ୨. ମାର୍ଜନ—ସ୍ନାନ । ୩. ବପନ—କ୍ଷୌର ।
* ଏଠାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦନ୍ତମାର୍ଜନ ଓ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବାକୁ ମନା କରାଯାଇଛି ।
ψ 'ଆଦି' ଶବ୍ଦରୁ ମଳମୂତ୍ରତ୍ୟାଗ କର୍ମ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

ଯଦି ସେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଜନ ।
ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଥିବ ମନ ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେହ ସମର୍ପଣ ।
କରି ଶୁଝିବ ଗୁରୁଋଣ ॥ ୩୧
ଅଗ୍ନିରେ ଗୁରୁରେ ଆତ୍ମାରେ ।
ମୁଁ ଅଛି ସକଳ ଭୂତରେ ॥
ମୋତେ କରିବ ଉପାସନ ।
ବୁଦ୍ଧି ନ କରି ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନ ॥ ୩୨
ନିତ୍ୟେ ସଂଯତ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ନୟନେ ନ ଦେଖିବ ନାରୀ ॥
ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭାଷଣ ।
କେବେହେଁ ନୋହିବଟି ପୁଣ ॥
ତମ ରାଜସ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ସଙ୍ଗ ନୋହିବ କଦାଚିତେ ॥
ଯେଣୁ ଏ ଦୁଷ୍ଟଜନ ସଙ୍ଗ ।
କରଇ ନିଜ ଧର୍ମ ଭଙ୍ଗ ॥ ୩୩
ଶଉଚ ସ୍ନାନ ଆଚମନ ।
ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ସନ୍ଧ୍ୟା ଉପାସନ ॥
ତୀର୍ଥଗମନ ଜପ ହୋମ ।
ମୋ ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ॥
ମୋର ଚରଣ ସେବା ଯେତେ ।
ସଂଯତେ କରିବ ନିରତେ ॥
ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭାଷଣ ।
ଯେ ଅବା ଅଭକ୍ଷ୍ୟ ଭକ୍ଷଣ ॥
ଏ ଆଦି ଧର୍ମର ଲଂଘନେ ।
କେବେହେଁ ନ ଚିନ୍ତିବ ମନେ ॥
ସର୍ବ ଆଶ୍ରମ ସାଧାରଣ ।
ଏ ଧର୍ମ ସମାନ ଲକ୍ଷଣ ॥
ସଂଯମେ ମନ ବାକ୍ୟ ଧରି ।
ଏତେ ଲକ୍ଷଣେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ॥ ୩୪, ୩୫
ଏରୂପେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଶସ୍ତ ।
ସାଧିବ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବ୍ରତ ॥
ଏମନ୍ତ ବ୍ରତେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ବିରାଜେ ଅଗ୍ନିରୂପ ଧରି ॥

ମୋର ଭକତ ଏ ଶୟନେ ।
ମୋ ସେବା ତୀବ୍ର ତପୋବଳେ ॥
ଦୁରିତ ଯେତେ ତାର ଦେହେ ।
ମୋ ଭାବ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ଦହେ ॥ ୩୬
ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ର ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ଯଦି ସକଳ ବେଦ ଧରି ॥
ତାତ ଜନନୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଗୁରୁପାଦେ ଦେଇ ॥
ଗୁରୁବଚନ ଶିରେ ଧରି ।
ବେଦ ଉତ୍ସର୍ଗେ ସ୍ନାନ କରି ॥
ଛାଡ଼ିବ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବେଶ ।
ବନେ ବା ଭୁବନେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଏମନ୍ତେ ନିଜ ଭାବେ ଥିବ ।
ଯେ ପୂର୍ବ ଆଶ୍ରମ ସ୍ୱଭାବ ॥
ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରମ ଯେବେ ଭଜି ।
ପୂର୍ବ ଆଶ୍ରମ ତେବେ ତେଜି ॥ ୩୭, ୩୮
ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।
ଗୃହ ଆଶ୍ରମେ ଚିତ୍ତ ଧରି ॥
ବିଚାରି କନ୍ୟା କୁଳବତୀ ।
ରୂପ ଲକ୍ଷଣ ତାର ଚିନ୍ତି ॥
ବୟ ଆକୃତି ପରିମାଣି ।
କନ୍ୟା ଏରୂପେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ॥
ବିବାହ ହୋଇ ଶୁଭ କ୍ଷଣେ ।
ଯେ ବେଦ ବିଧାନ ପ୍ରମାଣେ ॥
ସୁଖେ ସାଧିବ ଗୃହବାସେ ।
କାମ କାଞ୍ଚନ ପୁତ୍ର ଆଶେ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଗୃହସ୍ଥ କାରଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥ ୩୯
ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳଧର୍ମ ଯେତେ ।
ଶୁଣ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଅଧ୍ୟାପନ ।
ଗ୍ରହଣ ଯଜନ ଯାଜନ ॥
ଦାନ ହିଁ ଦେଉଥିବ ନିତ୍ୟେ ।
ଲୋଭ ନ କରି କଦାଚିତେ ॥ ୪୦

ଗୃହେ ହୋଇବ ସର୍ବଂସହ ।
ଯେ ନୀଚକର୍ମ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ॥
କେବେହେଁ ନ ଘେନିବ କର ।
ନାଶଇ ଇହ ପରକାଳ ॥
ଯେ ଅବା ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ।
ଉଭୟ ଲୋକେ ଦୁଃଖମୟ ॥
ଯେ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ଭୟଙ୍କର ।
ଯଶ ତପସ୍ୟା ତେଜହର ॥
ସେ ପ୍ରତିଗ୍ରହ ନ କରିବ ।
ଶିଳୋଞ୍ଛେ[୧] କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷିବ ॥
ନିତ୍ୟେ ଯାଜନ ଅଧ୍ୟାପନେ ।
ବଞ୍ଚିବ କିଞ୍ଚିତ ଭୋଜନେ ॥ ୪୧
ଯେ ଧର୍ମ କର୍ମ ବିପରୀତ ।
କେବେହେଁ ନ କରିବ ଚିତ୍ତ ॥
ଚିତ୍ତ ସନ୍ତୋଷ ଯଥାଲାଭେ ।
ନିତ୍ୟେ ବଞ୍ଚିବ ମୋର ଭାବେ ॥
ଯେ ବିପ୍ର ହରି ପରାୟଣେ ।
ଗୃହେ ବସଇ ସାଧୁପଣେ ॥
ନିତ୍ୟେ କରଇ ମୋତେ ଧ୍ୟାନ ।
ସେ ନୋହେ ନରକେ ପତନ ॥
ସେ ଗୃହୀ ଅନ୍ଧକୂପୁଁ ତରେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ନିସ୍ତାରେ ॥ ୪୨, ୪୩
ଯେ ବିପ୍ର ପୂର୍ବକର୍ମ ଦୋଷେ ।
ଅତି ଦରିଦ୍ର ଗୃହବାସେ ॥
ଏମନ୍ତ ବିପ୍ରଦୁଃଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଯେ ଅବା ଚିତ୍ତେ ଦୟା ବହି ॥
ବିପ୍ରପୋଷଣ କରେ ନିତ୍ୟେ ।
ମୁଁ ଥାଇଁ ତାହାର ଅଗ୍ରତେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣମୁଖେ ମୋ ଆହାର ।
ବିପଦ ଖଣ୍ଡଇ ତାହାର ॥
ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ ନାବ ଯେହ୍ନେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ତାରଇ ତେସନେ ॥ ୪୪
ପିତାର ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ରାଜା ।
ବିପଦ ମଧ୍ୟୁ ସର୍ବପ୍ରଜା ॥
ଜନଙ୍କୁ କରିବ ଉଦ୍ଧାର ।
ଯେଣୁ ବୋଲାଏ ନରେଶ୍ୱର ॥

୧. ଶିଳୋଞ୍ଛ—ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଓ ହାଟରେ ପଡ଼ିଥିବା ଶସ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ।

ଆପଣା ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ।
ଉଦ୍ଧାର କରେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ॥
ଯେସନେ ଗଜର ବିପତ୍ତି ।
ଦେଖି ଉଦ୍ଧରେ ଗଜପତି ॥ ୪୫
ଯେ ରାଜା ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର ।
ଅଶୁଭ ନାଶେ ଆପଣାର ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟସମାନ ତେଜ ରାଶି ।
ଏମନ୍ତ ବିମାନରେ ବସି ॥
ହରଷ ହୋଇ ନିରନ୍ତରେ ।
ରହଇ ଇନ୍ଦ୍ରର ସଙ୍ଗରେ ॥ ୪୬
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଞ୍ଚିବ ।
ଯଦ୍ୟପି ବିପଦ ପଡ଼ିବ ॥
ତେବେ ବଞ୍ଚିବ ବୈଶ୍ୟମତେ ।
କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟ ବେନି ପଥେ ॥
କିବା ଖଡ଼ଗ ଧରି କରେ ।
ବଞ୍ଚିବ ପଦାତି ପ୍ରକାରେ ॥
ହିଂସା ନ ବହି ହୃଦୟରେ ।
ବିଅର୍ଥେ ନ ନାଶିବ ପରେ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟବୃତ୍ତି କରି ଥିବ ।
କେବେହେଁ ସେବା ନ କରିବ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିପଦୁଁ ବଞ୍ଚିବ ।
ଶୁଭେ ଯେ ନିଜ ଧର୍ମେ ଥିବ ॥ ୪୭
ବିପଦେ ବୈଶ୍ୟବୃତ୍ତି ଧରି ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଟୁମ୍ବ ଆବୋରି ॥
ବଞ୍ଚିବ ଅବା ମୃଗୟାରେ ।
ନୋହିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣବୃତ୍ତିରେ ॥
ଆପଦୁଁ ତରି କାଳକ୍ରମେ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିବ ନିଜ ଧର୍ମେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିପଦୁଁ ବଞ୍ଚିବ ।
ନୀଚକୁ ସେବା ନ କରିବ* ॥ ୪୮

ବିପଦେ ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ରପ୍ରାୟେ ।
କୁଟୁମ୍ବ ତାରିବ ଉପାୟେ ॥
ବିପଦେ ଶୂଦ୍ର କାରୁକର୍ମେ[୧] ।
ବଞ୍ଚିବ ପୁଣି ନିଜ ଧର୍ମେ ॥ ୪୯
ଏମନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ ପକ୍ଷ ।
ତୋ ଆଗେ କହିଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏ ଜାଣ ।
ଗୃହରେ ପଞ୍ଚଯଜ୍ଞ ପୁଣ ॥
କରିବ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ ।
ସ୍ୱଧା ଯେ ସ୍ୱାହା ବଳି ଅନ୍ନ ॥
ଏ ଆଦି ପଞ୍ଚମ ପ୍ରକାରେ ।
ଯଥା ବିଭବ ଅନୁସାରେ ॥
ଦେବତା ଋଷି ପିତୃଭୂତ ।
ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ॥
ପୂଜା କରିବ ପ୍ରତିଦିନେ ।
ମୋ ରୂପ ଅଟନ୍ତି ଏମାନେ ॥ ୫୦
ଧର୍ମେ ଯେ ଧନ ଅରଜିବ ।
ଯେ ଅବା ହେଳେ ମିଳିଯିବ ॥
ତହିଁରେ ଯଜ୍ଞ ଆଚରିବ ।
ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ[୨] ପୀଡ଼ା ନ କରିବ ॥ ୫୧
ଏ ଭାବେ ଗୃହଧର୍ମ ମତ ।
ଚିତ୍ତ ନ କରି ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଗୃହରେ ବିପଦ ସମ୍ପଦେ ।
କୁଳ କାଞ୍ଚନ ବନ୍ଧୁ ମଦେ ॥
ମୋହେ ନୋହିବ ମନ ଛନ୍ନ ।
ଏ ସର୍ବ ନଶ୍ୱର ସମାନ ॥
ଏ ଭାବେ ଜାଣି ଶୁଣି ଦେଖି ।
ଇଚ୍ଛାଏ ସକଳ ଉପେକ୍ଷି ॥ ୫୨
ଏ ସୁତ ଦାରା ବନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗ ।
ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର ତରଙ୍ଗ ॥

ପଥିକ ଯେସନ୍ତେ ବୃକ୍ଷତଳେ ।
ଶ୍ରମେ ମିଳନ୍ତି ଏକମେଳେ ॥
ଶ୍ରମ ସାରିଲେ ଯେଝାମତେ ।
ଚଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଛାଡ଼ି ପଥେ ॥
ଯେସନେ ପ୍ରାଣୀ ନିଦ୍ରାଗତେ ।
ସମ୍ପଦ ଦେଖେ ସ୍ୱପ୍ନଗତେ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଗୃହବାସ ।
ଏଣେ ନ କରିବ ବିଶ୍ୱାସ ॥ ୫୩
ଏହା ତୁ ବୁଝି ଯଦୁବୀର ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କର ॥
ଅନିତ୍ୟ ଅସତ୍ୟ ଶରୀର ।
ଅନ୍ତେ ଲଭଇ ତମଘୋର ॥
ଏଣୁ ଅତିଥି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ମୋର ଭକତ ଗୃହେ ଥାଇ ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଶିରୀ ।
ନ ବୋଲେ ମୋହରି ମୋହରି ॥
ଦଇବ ମାୟା ଏ ସଂସାର ।
ଏଣେ ନ କରେ ଅହଙ୍କାର ॥
ଏ ଭାବେ ଥାଏ ଯେଉଁ ଜନ ।
ସେ ଗୃହେ ନୁହଇ ବନ୍ଧନ ॥ ୫୪
ଏମନ୍ତେ ଗୃହ ଅବଧାନେ ।
ଧର୍ମ ସାଧିବ ଯଜ୍ଞ ଦାନେ ॥
ମୋର ଭକତି ଦିନେ ଦିନେ ।
ସାଧିବ ହୃଦୟ ଯତନେ ॥
ଗୃହସ୍ଥ ଭାବେ ଏହିମତେ ।
ଭାବେ ବଞ୍ଚିବ ଦିନାକେତେ ॥
ବୟସ ତୃତୀୟ ପ୍ରାପତେ ।
ବନେ ଚଳିବ ତପ ଅର୍ଥେ ॥
ପତ୍ନୀ ନିବେଶି ପୁତ୍ରପାଶେ ।
ଅଥବା ଚଳିବ ସନ୍ନ୍ୟାସେ♆ ॥

୧. କାରୁକର୍ମ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପକର୍ମ । ୨. ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ—ପୋଷ୍ୟବର୍ଗଙ୍କୁ ।

* ଏଠାରେ ବାସ୍ତବରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ପାଇଁ ସେବା କରିବାକୁ ମନା କରାଯାଇ ନାହିଁ, ବରଂ ଶ୍ୱବୃତ୍ତି ବା ସେବାବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଜୀବନନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ବାରଣ କରାଯାଇଛି—'ନ ଶ୍ୱବୃତ୍ତ୍ୟା କଥଞ୍ଚନ' (ମୂଳ ଭାଗବତ. ୧୧ । ୧୭ । ୪୭ ଓ ୪୮) । ମା ଯେପରି ଶିଶୁର ଛୋଟ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସେବା କରିଥାଏ, ସେହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟକ୍ତି ଦୟାର୍ଦ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଯେକୌଣସି ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରର ନୀଚ୍ଚତିନୀଚ ସେବା ମଧ୍ୟ କରି ପାରିବ ।

♆ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଭକ୍ତିମାନ ପୁରୁଷ ଗୃହସ୍ଥୋଚିତ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ କର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଭଗବାନଙ୍କ ଆରାଧନା କରି ଗୃହରେ ରହିବ ଅଥବା ପୁତ୍ରବାନ ହୋଇଥିଲେ (ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପୁତ୍ର ଆଶ୍ରୟରେ ଛାଡ଼ି) ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ ଅଥବା ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବ ।

ଧର୍ମ କରଣେ କର୍ମ ଯେତେ ।
ବନେ ସାଧିବ ନାନାମତେ ॥୫୫
ଗୃହ ନିର୍ବନ୍ଧ[୧] ଯାର ମନେ ।
ଆକୁଳ ପୁତ୍ର ଦାରା ଧନେ ॥
ମୂଢ଼ କୃପଣ ସ୍ତିରୀଯୁତ ।
ମୁହିଁ ମୋହର ଏ ସମସ୍ତ ॥
ଏଣେ ବନ୍ଧନ ଗୃହବାସେ ।
ଅଶାନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲାଳସେ ॥୫୬
କୁଟୁମ୍ବ ନିସ୍ତାରଣ[୨] ଆଶେ ।
ଭାଳଇ ରଜନୀ ଦିବସେ ॥
ବୃଦ୍ଧ ଜନନୀ ତାତ ମୋର ।
ବନିତା ବାଳକ କୁମର ॥
କେମନ୍ତେ ନିସ୍ତାରିବି ମୁହିଁ ।
ଏଣେ ଆକୁଳମନା ହୋଇ ॥
କ୍ଷଣେ ନ ପାରେ ଗୃହ ଛାଡ଼ି ।
ନିରତେ ଚିନ୍ତା ଚିତ୍ତେ ଜଡ଼ି ॥
ଦାରା ତନୟ ନିତ୍ୟ ଚିନ୍ତି ।
ଗୃହେ ମଜ୍ଜଇ ମୂଢ଼ମତି ॥
ଅନ୍ତେ ପଡ଼ଇ ତମ ଘୋରେ ।
ଭ୍ରମଇ ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ॥୫୭
ଗୃହ କରଣ ବର୍ଣ୍ଣଭାବ ।
ଉଦ୍ଧବେ କହିଲେ ମାଧବ ॥
ସେ ଗୁରୁଶିଷ୍ୟ ପାଦଗତ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମବିଭାଗୋ ନାମ ଅଷ୍ଟାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଯେ ଯତିଧର୍ମ । ଊନବିଂଶତିରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଶୁଣ ହେ ଭକତ ନିପୁଣ ॥
ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥର ଲକ୍ଷଣ ।
କହିବା ତାର ଆଚରଣ ॥
ଯଦି ଚଳିବ ବନବାସେ ।
ପତ୍ନୀ ନିବେଶି ପୁତ୍ର ପାଶେ ॥
ପୁତ୍ର ନ ଥିଲେ ଘେନି ସଙ୍ଗେ ।
ନିଜ ଆୟୁଷ ତିନି ଭାଗେΨ ॥ ୧
ବନେ ଭକ୍ଷିବ କନ୍ଦ ମୂଳ ।
ପିନ୍ଧିବ ବୃକ୍ଷର ବଲ୍‌କଳ ॥
କି ଅବା ଚର୍ମ ତୃଣ ପତ୍ରେ ।
ଅଖଣ୍ଡ ନଖ ଲୋମ ଗାତ୍ରେ ॥
ଆବର ଶ୍ମଶ୍ରୁ ନ ଛେଦିବ ।
ଭୂମିରେ ଶୟନ କରିବ ॥
ଅଙ୍ଗ ଦଶନ ନ ମାଜିବ ।
ମନ ଚଞ୍ଚଳ ନ କରିବ ॥
ଉତ୍ତମ ପୁଣ୍ୟତୀର୍ଥ ଜଳେ ।
ସ୍ନାନ କରିବ ତିନିବେଳେ ॥୨,୩
ପଞ୍ଚଅନଳ ଗ୍ରୀଷ୍ମ କାଳେ ।
ତାପ ସହିବ ତପବଳେ ॥
ବରଷାକାଳେ ବରଷଣ ।
ସହିବ ତହିଁର କଷଣ ॥
ଆକଣ୍ଠମଗ୍ନ ଶୀତଜଳେ ।
ରାତ୍ରେ ବଞ୍ଚିବ ଶୀତକାଳେ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଦୁଃଖ ସହି ।
ତପ କରିବ ବନେ ଥାଇ ॥ ୪
ଯେ ଅବା ଶାକ ଫଳ ମୂଳ ।
ବନେ ମିଳିବ ଯେବା ଜଳ ॥
ପକ୍ୱ ବା କରି ଅଗ୍ନି ପାକ ।
ଭକ୍ଷିବ ଫଳ ମୂଳ ଶାକ ॥
ପାଷାଣେ କୁଟି କିବା ଦନ୍ତେ ।
ଭକ୍ଷଣ କରିବ ବନସ୍ତେ ॥ ୫
ଆପଣା ବୃତ୍ତିର କାରଣେ ।
କର୍ମ ସମ୍ପାଦିବ ଆପଣେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଥାଇ ତପୋବନେ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ଯାଚିବ ଯେବେ ଆନେ ॥
କେବେହେଁ ନ ଘେନିବ କରେ ।
ଯେବା ମିଳିବ ବନଘୋରେ ॥
ତେଣେ ଜୀବନମାତ୍ର ପୋଷି ।
ବନେ ସାଧିବ ଧର୍ମରାଶି ॥୬,୭
ପଶୁମାରଣେ କର୍ମ ଯେତେ ।
କେବେହେଁ ନ କଳ୍ପିବ ଚିତ୍ତେ ॥
ବେଦବଚନେ ଯେ ପ୍ରକାଶ ।
ଇଷ୍ଟି[୩] ଦରଶ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସ ॥
ଅନଳହୋତ୍ରେ ଚତୁର୍ମାସେ ।
ମୋତେ ପୂଜିବ ବନବାସେ ॥ ୮
ଏ ରୂପେ ତପ କରି ବନେ ।
ମୋ ଭାବେ ଭଜି ଅବଧାନେ ॥
ଦେହ ଅନ୍ତରେ ଦିବ୍ୟରୂପେ ।
ସେ ବସେ ଋଷିଙ୍କ ସମୀପେ ॥ ୯
ଯେ ଏତେ କଷ୍ଟେ କରି ତପ ।
କରଇ କାମନା ସଙ୍କଳ୍ପ ॥

୧. ନିର୍ବନ୍ଧ—ଅଭିନିବେଶ । ୨. ନିସ୍ତାରଣ—ରକ୍ଷାକରଣ । ୩. ଇଷ୍ଟି—ଯଜ୍ଞ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

Ψ ଆୟୁଷର ତୃତୀୟ ଭାଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୫୦ ଠାରୁ ୭୫ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ।

ତା ଠାରୁ ମୂର୍ଖ କେବା ଜନ ।
ଅଛଇ ଏ ତିନି ଭୁବନ ॥୧୦
ତପ ସାଧନେ ଘୋର ବନେ ।
ବଞ୍ଚିବ ଦୁଃଖ ସୁଖ ମନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବୃଦ୍ଧଦେହେ ଆସି ।
ଯେବେ ଜନ୍ମିବ ରୋଗରାଶି ॥
ଯୋଗ ଧାରଣା ପରିକଳି[1] ।
ନିଜ ଶରୀରେ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ॥
ପଞ୍ଚପରାଣ ନିଜ ପିଣ୍ଡେ ।
ହୋମ କରିବ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଯୋଗ ଅବଧାରି ।
ଅନ୍ତେ ପଶିବ ମୋର ପୁରୀ ॥୧୧
ଯେବେ ତା ପୂର୍ବଭାଗ୍ୟ ବଶେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଉପୁଜେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ତାହାକୁ ଇହପର ଲୋକ ।
ଦିଶଇ ନାନା ଦୁଃଖ ଶୋକ ॥
ତେବେ ସକଳ ତ୍ୟାଗ କରି ।
ସନ୍ନ୍ୟାସ ରୂପେ ଦଣ୍ଡ ଧରି ॥୧୨
ଗୁରୁବଚନ ଦୃଢ଼େ ଧରି ।
ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ଭାବେ ପୂଜା କରି ॥
ଦକ୍ଷିଣା କରି ସର୍ବଧନ ।
ତୋଷିବ ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟର ମନ ॥
ହୋଇବ ନିରପେକ୍ଷମନା ।
ଛାଡ଼ିବ ସଂସାର ବାସନା ॥
ବନେ ପଶିବ ତପ ଅର୍ଥେ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଏକଚିତ୍ତେ ॥୧୩
ଯେବେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ।
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥
ମୋର ଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଧରି ।
ଯୋଗ ସାଧିବ ତପ କରି ॥
ତାହାକୁ ଦେବଗଣେ ଆସି ।
ଅନେକ ବିଘ୍ନ ପରକାଶି ॥
ମୋହିନୀବେଶେ ସ୍ତିରୀରୂପେ ।
ମିଳନ୍ତି ତାହାର ସମୀପେ ॥

ମାୟାରେ କରି ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ।
ତପ କରନ୍ତି ତାର ଭଙ୍ଗ ॥
ଆତ୍ମର ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ଏକେ ।
ଏ କିମ୍ବା ଯିବ ବିଷ୍ଣୁଲୋକେ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରରି ଦେବଗଣେ ।
ବିଘ୍ନ କରନ୍ତି ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥୧୪
ଯଦ୍ୟପି ସଂସାର ବେଭାର ।
ଲାଜେ ନୋହିବ ଦିଗମ୍ବର ॥
ତେବେ କୌପୀନ ବସ୍ତ୍ର ଧରେ ।
ତ୍ରିଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ କରେ ॥
ଦୃଢ଼େ ସନ୍ନ୍ୟାସରୂପ ବହେ ।
ହେଲେ ସକଳ ପାପ ଦହେ ॥୧୫
ଦୃଷ୍ଟି-ପବିତ୍ର ପାଦନ୍ୟାସ ।
ବସ୍ତ୍ର-ପବିତ୍ର ଜଳ ଗ୍ରାସ ॥
ବାକ୍ୟ-ପବିତ୍ର କହି ସତ୍ୟ ।
ମନ ପବିତ୍ରେ ଥିବ ନିତ୍ୟ* ॥୧୬
ମଉନ ବ୍ରତ ନିତ୍ୟାଗ୍ରର ।
ଯେ ଧର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସେ ବେଭାର ॥
ଜିଣିବ ବଚନ ପବନ ।
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ଜିଣି ମନ ॥
ପ୍ରାଣଧାରଣା ଯୋଗବଳେ ।
ବସିବ ଆସନେ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ମନ ପବନ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣେ ।
ଯେବେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନାହିଁ ଜିଣେ ॥
କେବଳ ଦଣ୍ଡ ଧରି କରେ ।
ବ୍ୟର୍ଥେ ଭ୍ରମଇ ଏ ସଂସାରେ ॥୧୭
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଗ୍ରରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
ଭିକ୍ଷା ମାଗିବ ଅବଧାନେ ॥
ନିନ୍ଦିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଦୁରାଗ୍ରର ।
ବର୍ଜିବ ପାପିଷ୍ଠ ପାମର ॥
ଏମନ୍ତ ଭିକ୍ଷା ସପ୍ତଦ୍ୱାରେ ।
ମାଗିବ ସତ୍ୟ ଅନୁସାରେ ॥
କର୍ମେ ମିଳିବ ଭିକ୍ଷା ଯେତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଘେନି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥

ନିର୍ଜନ ନଗରର ପ୍ରାନ୍ତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ବସିବ ଏକାନ୍ତେ ॥
ପିତୃ ଅତିଥି ଦେବଗଣେ ।
ଭିକ୍ଷା ନିବେଦି ସାଧୁମନେ ॥
ଶେଷ ଭୋଜନେ ପ୍ରାଣ ପୋଷି ।
ଏମନ୍ତେ ଭ୍ରମିବ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ॥୧୮, ୧୯
ସଙ୍ଗବର୍ଜିତ ସମମତି ।
ନିରତେ ପରହିତେ ରତି ॥
ଆତ୍ମା ବିଷୟେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ।
ଉତ୍ତମ ଉଦାର ଚରିତ ॥
ବିରଳେ[2] କୁଶଳ ଆସନେ ।
ନିର୍ମଳେ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଧ୍ୟାନେ ॥
ଅଭେଦ ଭାବେ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାୟି ।
ସର୍ବ ଦେଖିବ ବିଷ୍ଣୁମୟୀ ॥୨୦, ୨୧
ଆତ୍ମାର ଗତି ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ।
ସୁଜ୍ଞାନେ ଦେଖିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ମନ ନିବେଶି ସାବଧାନେ ।
ବୁଝିବ ବନ୍ଧ ମୋକ୍ଷ ଜ୍ଞାନେ ॥୨୨
ଭକତି ଭାବେ ଷଡ଼ଅରି ।
ଜିଣିବ କାମ ଆଦି କରି ॥
ବିଷୟ ସଙ୍ଗକୁ ଉପେକ୍ଷି ।
ହୋଇବ ଆତ୍ମାସୁଖେ ସୁଖୀ ॥୨୩
ଭିକ୍ଷା କାରଣେ ଗ୍ରାମପୁରେ ।
ପଶି ମାଗିବ ସପ୍ତଦ୍ୱାରେ ॥
ତୀର୍ଥ ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ।
ଗମନ କରିବ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ସୁପୁଣ୍ୟ ନଦନଦୀ ତୀରେ ।
କୂପ ଦୀର୍ଘିକା[3] ସରୋବରେ ॥
ଭ୍ରମିବ କରେ ଦଣ୍ଡ ଧରି ।
ପୀରତି ସର୍ବଭୂତେ କରି ॥୨୪
ବିଷୟ ରସ ଭାବ ଯେତେ ।
କେବେହେଁ ନ ଚିନ୍ତିବ ଚିତ୍ତେ ॥
ଏ ମାୟାମୟ ତ୍ରିଭୁବନ ।
ମନେ ନ କରି ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ[4] ॥

---

୧. ପରିକଳି—ଅଭ୍ୟାସ କରି । ୨. ବିରଳେ—ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ । ୩. ଦୀର୍ଘିକା—ବଡ଼ ପୁଷ୍କରିଣୀ । ୪. ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ—ବାସ୍ତବ ।

* 'ଦୃଷ୍ଟି-ପବିତ୍ର.....ଥିବ ନିତ୍ୟ' ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରଲିବା ସମୟରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ ପ୍ରଭୃତି ଯେପରି ମରି ନ ଯିବେ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ପାଦ ପକାଇବ; ବସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ପବିତ୍ର ହୋଇଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଛଣାଯାଇଥିବା ଜଳ ପିଇବ; ସତ୍ୟପୂତ ବଚନ କହିବ; ଏବଂ ମନକୁ ପବିତ୍ର ରଖିବ ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଣେ ଆସକତ ।
ନୋହି ଭ୍ରମିବ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ॥
ଚିତ୍ତୁ ସଂଶୟ ଅଭିମାନ ।
ତେଜି କରିବ ଆତ୍ମଧ୍ୟାନ ॥୨୬,୨୭*
ଜ୍ଞାନ ଭକତି ନିଷ୍ଠାପର ।
ନିତ୍ୟେ ଯେ ବିଶ୍ୱାସ ମୋହର ॥
ସକଳଭୂତେ ଅନପେକ୍ଷ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ପଣେ ଦକ୍ଷ ॥
ସର୍ବ ଆଶ୍ରମ ଧର୍ମ ତେଜି ।
ମୋର ଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଭଜି ॥
ପୃଥିବୀ କରି ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।
ଛାଡ଼ିବ ଆଶ୍ରମ ଲକ୍ଷଣ ॥
ନାହିଁ ତାହାର ଅବଶେଷ ।
କର୍ମାଦି କରଣେ ବିଶେଷ ॥୨୮
ବାଳକ ପ୍ରାୟେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଭ୍ରମଇ ଆଗ୍ରହ ବେଭାରେ ॥
ଭଲେ ଜାଣଇ ସର୍ବଧର୍ମ ।
ଜଡ଼ର ପ୍ରାୟେ କରେ କର୍ମ ॥
ଅନ୍ତରେ ସର୍ବଧର୍ମ ଜାଣି ।
ବାତୁଳ ପ୍ରାୟେ କହେ ବାଣୀ ॥
ନିଗମ ନିଷ୍ଠାକୁ ଜାଣଇ ।
ନିୟତାଗ୍ରହ ନ କରଇ ॥୨୯
ନ କହେ କର୍ମ ବେଦମତେ ।
ନ ପଶି ପାଷଣ୍ଡଙ୍କ ପଥେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନ କରଇ ହିଂସା ।
ତେଜଇ ବାଦତର୍କ ଭାଷା ॥
ନ ଥାଇ ପ୍ରିୟ ପକ୍ଷପାତେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭଲମନ୍ଦ ମତେ ॥୩୦
କେବେହେଁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଚିତ୍ତେ ।
ଉଦ୍‌ବେଗ ନ ଦେବ ଯୁକତେ ॥
ବଞ୍ଚିବ ସର୍ବଲୋକ ହିତେ ।
ଉଦ୍‌ବେଗ ନୋହି କଦାଚିତେ ॥
କନ୍ଦଳେ ପର ଅପମାନେ ।
ବିବାଦ ନ ଚିନ୍ତିବ ମନେ ॥
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ରିପୁଭାବ ।
କେବେହେଁ କାହିଁ ନ କରିବ ॥

ଏକଇ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତେ ।
ଦେହ ବିକାର ନାନାମତେ ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ଯେସନେ ଶୂନ୍ୟପଥେ ।
ଜଳେ ଦିଶଇ ନାନାମତେ ॥
ଅନେକ ଘଟ ଜଳ ମଧ୍ୟେ ।
ଯେସନେ ଦେଖି ନାନାଭେଦେ ॥୩୧, ୩୨
ଲାଭ ଅଲାଭେ ସମଭାବ ।
ଦୁଃଖ ହରଷ ନ କରିବ ॥
ଅଦୃଷ୍ଟ[୧] ଦୁଃଖସୁଖ ହେତୁ ।
ଅଦୃଷ୍ଟ ବଶ ସର୍ବଜନ୍ତୁ ॥୩୩
ଉପାୟ ଆହାର କାରଣେ ।
ଚିନ୍ତିବ ଶରୀର ଧାରଣେ ॥
ଏ ଦେହ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ।
ଜଳେ ଯେସନେ ଚନ୍ଦ୍ର ଛାଇ ॥
ଜ୍ଞାନେ ସକଳ ପାପ ନାଶେ ।
ନିର୍ବାଣ ମୁକତି ପ୍ରକାଶେ ॥୩୪
ଯେ ଅବା ଅନ୍ନ କ୍ଷୁଧାକାଳେ ।
ମିଳିବ ପୂର୍ବକର୍ମ ଫଳେ ॥
ଯେ ଶଯ୍ୟା କିବା ବସ୍ତ୍ରଲାଭ ।
ଦଇବେ ଯେ ଅବା ଘଟିବ ॥
ତାହା ସନ୍ତୋଷେ ଭୋଗ କରି ।
କର୍ମ ସାଧିବ ଦେହ ଧରି ॥୩୫
ସ୍ନାନ ଶଉଚ ଆଚମନ ।
ଯେ ନିତ୍ୟ ବିଧିର ବିଧାନ ॥
ଭାବ ଅଭାବ ଏକ କରି ।
ସାଧିବ ମୁନି ଦଣ୍ଡଧାରୀ ॥
ଯେ ମୁନି ନିତ୍ୟେ ଦଣ୍ଡ ଧରେ ।
ସେ ଭଲମନ୍ଦ ନ ବିଗ୍ରହେ ॥
କର୍ମ କରିବ ଇଚ୍ଛାମତେ ।
ଲୀଳାରେ ଈଶ୍ୱର ଯେମନ୍ତେ ॥୩୬
ଯେ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ସୁଖଭୋଗ ।
ଅନ୍ତେ ଦୁରିତ ଦୁଃଖଯୋଗ ॥
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିରେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମେ ଯା ଶରୀରେ ॥
ଗୁରୁଚରଣ ସେବା କରି ।
ତାଙ୍କ ବଚନ ଶିରେ ଧରି ॥

ଗୁରୁଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ସେବା କରିବ ଦୃଢ଼େ ପୁଣି ॥
ଗୁରୁବଚନ ଧରି ଚିତ୍ତେ ।
ମୋର ଭକତି ଦୃଢ଼ବ୍ରତେ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ମୋତେ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସୁଖେ ସେ ତରେ ଭବବାରି ॥୩୮,୩୯*
ଯଦି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଯୋଗବଳେ ।
ଷଡ଼ଅଇରି ଇନ୍ଦ୍ରିମେଳେ ॥
ସଂସାର ନ ପାରଇ ଜିଣି ।
ଗୁରୁବଚନ ନ ପ୍ରମାଣି ॥
ବିଷୟେ ନୋହେ ବଇରାଗ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ବେଗ ॥
ଅଶାନ୍ତି ଦେହେ ବହେ ନିତ୍ୟେ ।
ମିଥ୍ୟା ଆରମ୍ଭ ଦଣ୍ଡ ହସ୍ତେ ॥
କେବଳ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଲକ୍ଷଣ ।
ତାରେ ହସନ୍ତି ଦେବଗଣ ॥
ସେ ନୋହେ ଭବଜଳୁଁ ପାର ।
ଆତ୍ମା ନିନ୍ଦିତ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥
ଉଭୟ ଲୋକ ତାର ନାଶ ।
ଜନେ କରନ୍ତି ଉପହାସ ॥
କେହି ନ କରେ ତାକୁ ରକ୍ଷା ।
ବିନାଶ ହେତୁ ତାର ଦୀକ୍ଷା ॥୪୦, ୪୧
ଅହିଂସା ସନ୍ନ୍ୟାସ ଲକ୍ଷଣ ।
କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣ ॥
ତପସ୍ୟା ବିବେକ ଯେ ଶାନ୍ତି ।
ବନସ୍ଥଜନର ଏ ଗତି ॥
ଗୃହୀର ଇଷ୍ଟି[୨] ଜୀବରକ୍ଷା ।
ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରହୀର ଗୁରୁଦୀକ୍ଷା ॥୪୨
ତପ ଶଉଚ ମୋ ଭଜନ ।
ଏ ଆଦି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ କର୍ମ ॥
ପତ୍ନୀ ସଙ୍ଗମ ଋତୁକାଳେ ।
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ଏ ଶୟଳେ ॥
ଏ ଗ୍ରହିଭାଗେ ଧର୍ମଗୁଣ ।
କହିଲି ଆଶ୍ରମ ଲକ୍ଷଣ ॥୪୩

୧. ଅଦୃଷ୍ଟ—ପ୍ରାରବ୍ଧ ବା ଭାଗ୍ୟ । ୨. ଇଷ୍ଟି—ଯଜ୍ଞ ।
* ଶ୍ଳୋକ ୨୫ ଓ ୩୭ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ଏଣୁ ସ୍ୱଧର୍ମେ ମୋର ପାଦେ ।
ଯେ ନର ଭଜେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ମୋତେ ଦେଖେ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଯେ ରୂପେ ଅଛି ମୁଁ ଜଗତେ ॥୪୪
ମୋର ଭକତି ବିନୁ ଆନେ ।
ସେ ନର କିଛିହିଁ ନ ଜାଣେ ॥
ଦୃଢ଼ ଭକତି ଯୋଗବଳେ ।
ପଶେ ମୋ ଚରଣ କମଳେ ॥

ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ଉତ୍ପତ୍ତି ପାଳନ ।
ସଂସାର ପ୍ରଳୟ କାରଣ ॥
ସର୍ବଭୂତଙ୍କ ଆତ୍ମା ମୁହିଁ ।
ମୋର ଭଜନେ ମୋତେ ପାଇ ॥
ମୋର ଭକତି ବିନୁ ନର ।
ନୁହଇ ଭବଜଳୁଁ ପାର ॥୪୫-୪୭
ଉଦ୍ଧବ ପଚାରିଲୁ ଯେତେ ।
ଆଶ୍ରମଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ॥

ତୁ ଏହା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ହସି କହନ୍ତି ଚକ୍ରଧର ॥୪୮
ସେ ହରି ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ପାମର ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣେ ॥
କେବଳ ଦାସ ଭାବେ ମତି ।
ଚରଣେ ଶରଣ ମୁଁ ନିତି ॥
ପରମଗତି ମୁକ୍ତି ଯେହୁ ।
ତା ବିନୁ ଅନ୍ୟ ଆଶା କାହୁଁ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଯତିଧର୍ମନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ଊନବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଜ୍ଞାନାଦି ତ୍ୟାଗର ଉପାୟ । ବର୍ଣ୍ଣନ ବିଂଶତି ଅଧ୍ୟାୟ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଶୁଣ ହେ ଭକତ ପ୍ରଧାନ ॥
ଯେ ଜନ ଆତ୍ମା ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ଅନୁଭବରେ ବିଚକ୍ଷଣ ॥
ବିମଳମତି ଧୀରବାଣୀ ।
ଜଗତ ମାୟାମାତ୍ର ଜାଣି ॥
ସେ ଜ୍ଞାନ ଦେଇ ମୋ ଚରଣେ ।
ଭାବେ ଖଟିବ ଭୃତ୍ୟପଣେ ॥ ୧
ମୋତେ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀଜନ ।
ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଇଷ୍ଟ ଧନ ॥
ମୋର ଚରଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣେ ।
ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ଦୃଢ଼ମନେ ॥
ଏଣୁ ଜ୍ଞାନୀ ମୋ ପ୍ରିୟତମ ।
କେହି ନୁହନ୍ତି ତାର ସମ ॥
ସେ ମୋତେ ଜ୍ଞାନବନ୍ଧେ ଧରେ ।
ସକଳ କର୍ମ ପରିହରେ ॥୨,୩
ତୀର୍ଥ ଗମନ ଜପ ଦାନ ।
ଯଜ୍ଞେ ଦେବତା ଆରାଧନ ॥

ଏ କୋଟି କୋଟି ବ୍ରତ ଧର୍ମ ।
ଏ ଆଦି ଯେତେ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ॥
ନାନାପ୍ରକାରେ ତପ କରି ।
ଜ୍ଞାନକଳାକୁ ନୋହେ ସରି ॥ ୪
ଉଦ୍ଧବ ଏହା ବୁଝି ମନେ ।
ତୁ ମୋତେ ଭଜ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ॥
ମୋତେ ଭଜିଣ ଖଣ୍ଡ ଭ୍ରମ ।
ଏବେ ତୁ ଛାଡ଼ ସର୍ବଧର୍ମ ॥ ୫
ପୂର୍ବେ ଅଶେଷ ମୁନିଗଣ ।
ଜ୍ଞାନେ ସେବିଲେ ମୋ ଚରଣ ॥
ସଂଶୟ ଛାଡ଼ି ଶୁଦ୍ଧମନେ ।
ଗମିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠଭୁବନେ ॥ ୬
ଉଦ୍ଧବ ଦେଖ ଏ ସଂସାର ।
ସ୍ୱଭାବେ ତ୍ରିଗୁଣ ବିକାର ॥
ଏ ସର୍ବ ମାୟା ନାନାମତେ ।
ଆଶ୍ରେ ଯେ କରିଅଛି ତୋତେ ॥
ଏ ମାୟା ପ୍ରଳୟେ ନ ଥାଇ ।
ପୂର୍ବେ ତା କେହି ନ ଜାଣଇ ॥
ମଧ୍ୟେ ବିଳସେ ନାନାରୂପେ ।
ଜଗନ୍ମୋହିନୀ ମାୟା କଳ୍ପେ ॥

ଏଣୁ ଏ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ ।
କେବଳ ଜାଣ ମାୟାମାତ୍ର ॥ ୭
ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଜ୍ଞାନମହିମା ପରିମାଣି ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ କର୍ମ ଯେତେ ।
ପୁଛିଲା କୃଷ୍ଣ ପାଦଗତେ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ହେ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ନାରାୟଣ ।
ଅନାଦି ପୁରୁଷ ପୁରାଣ ॥
ତୁ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ବିଶ୍ୱଦେହ ।
ଭକ୍ତି ଲକ୍ଷଣ ମୋତେ କହ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ କାରଣ ।
ଯାହା ବାଞ୍ଛନ୍ତି ମୁନିଗଣ ॥ ୮
ଘୋର ସଂସାରେ ମାୟା ଭ୍ରମେ ।
ମୁହିଁ ତୃଷିତ ପଥଶ୍ରମେ ॥
ତୋହର କଥାମୃତ ମୋତେ ।
ପାନ କରାଅ ଶ୍ରୁତିପଥେ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ଛତ୍ର ପ୍ରାୟେ ।
ଶୀତଳ ମଧୁଧାରା ବହେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ମୋର ଆଶା ।
ଭବାବ୍ଧି ତରଣେ ଭରସା ॥ ୯
ମୁଁ ମୂଢ଼ ନିଜପଥ ହୁଡ଼ି ।
ସଂସାରକୂପେ ଅଛି ପଡ଼ି ॥
ଏ କାଳସର୍ପ ମୋ ଶରୀରେ ।
କୋପେ ଦଂଶଇ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଅଳପ ସୁଖେ ତୃଷ୍ଣା ଘୋର ।
କେମନ୍ତେ ହୋଇବି ଉଦ୍ଧାର ॥
ତୁ ନାଥ ଶରଣ ସୋଦର ।
ଏ କୂପୁଁ କୃପାରେ ଉଦ୍ଧର ॥
ତୋର ବଚନ ସୁଧାଧାର ।
ବରଷା କର ଶିରେ ମୋର ॥ ୧୦
ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ହସି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଭକତ ସାମରଥା ।
ଯେ ପୂର୍ବେ ଇତିହାସ କଥା ॥
କୁରୁପାଣ୍ଡବ ଯୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତେ ।
ଏ କଥା ଭୀଷ୍ମର ଅଗ୍ରତେ ॥
ପାଣ୍ଡୁକୁମର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
ଧର୍ମେ ସେ ଜିଣିଲା ସମର ॥
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବ କୁଳକ୍ଷୟେ ।
ବ୍ୟାକୁଳ ସଂଶୟ ହୃଦୟେ ॥
ପୁଛିଲା ମୋର ବିଦ୍ୟମାନେ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ ଭୀଷ୍ମ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ସେ ମୋକ୍ଷଧର୍ମ ଯାହା କହି ।
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣିଅଛି ମୁହିଁ ॥
ଏବେ ତୁ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ଭକ୍ତି ବୈରାଗ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ॥
ଭୀଷ୍ମ ବଦନୁଁ ଅଛି ଶୁଣି ।
ଶୁଣ କହିବା ପରିମାଣି ॥୧୧-୧୩
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ମହତ ।
ଯେ ଅହଙ୍କାର ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଘେନି ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ॥

ଜଗତ କାରଣ ସମସ୍ତେ ।
ଶାସ୍ତ୍ରେ କହନ୍ତି ନାନାମତେ ॥
ଯେ ସର୍ବତତ୍ତ୍ୱେ ଦେଖେ ମୋତେ ।
ବିଗ୍ରହି ଜାଣିବା ସାକ୍ଷାତେ ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ମୋର ମତ ।
ତା ବିନୁ କିଛି ନୋହେ ସତ୍ୟ ॥ ୧୪
ଏ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ପୁରାତନ ।
ଜଗତ ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ଏ ଜଗତେ ।
ଦୁଃଖ ସନ୍ତୋଷ ଆଦି ଯେତେ ॥
ଆଦ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପରିମାଣି ।
ଏ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣି ॥
ଯାହାକୁ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତେ ।
ବିନାଶ ନ ଦେଖି ଜଗତେ ॥
ସେ ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣ ।
ଅଧିକ ମିଥ୍ୟା ପରିମାଣ ॥୧୫, ୧୬
ନୟନେ ଦେଖି ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ମହତ ବାକ୍ୟେ ଅନୁମାନେ ॥
ବିଗ୍ରହେ ନୋହେ ଯେ ପ୍ରମାଣ ।
ଏଣୁ ଜଗତ ମିଥ୍ୟା ଜାଣ ॥
କର୍ମର ଫଳ ଏ ଜଗତ ।
କର୍ମ ସରିଲେ ହୋଏ ହତ ॥
ସ୍ଥାବରୁ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଯାଏ ।
କର୍ମ ସରିଲେ ହୋନ୍ତି କ୍ଷୟେ ॥
ଏଣୁ ଅନିତ୍ୟ ପରିମାଣି ।
ବିରକ୍ତ ଭାବେ ରହେ ପ୍ରାଣୀ ॥୧୭, ୧୮
ପୂର୍ବେ ମୁଁ କହିଥିଲି ତୋତେ ।
ଭକତିଯୋଗ ହିଁ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଯେ ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତିର କାରଣ ।
ପୁଣି କହିବା ବୀର ଶୁଣ ॥ ୧୯
ମୋହର କଥାମୃତ ବାଣୀ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତରେ ନିତ୍ୟେ ଶୁଣି ॥
ବଦନେ କରିବ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ସୁସ୍ୱରଗୀତେ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
ମୋର ପୂଜାରେ ଏକମତି ।
କରିବ ନାନାମତେ ସ୍ତୁତି ॥ ୨୦

ଆଦରେ ସେବା ତତପର ।
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ କରି ନମସ୍କାର ॥
ଆବର ଯେ ମୋର ଭକତ ।
ତାହାର ପୂଜାକର୍ମେ ରତ ॥
ମୋତେ ଦେଖିବ ସର୍ବଭୂତେ ।
ନିରତେ ଥିବ ପ୍ରାଣୀହିତେ ॥ ୨୧
ମୋର କାରଣେ କର୍ମ ଯେତେ ।
ଆଦରେ କରୁଥିବ ନିତ୍ୟେ ॥
ମୋର ମହିମା ଯେତେ ଗୁଣ ।
କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିବ ପୁଣ ॥
ଅଧିକ କର୍ମ କରି ଯେତେ ।
ଅନ୍ତରେ ସମର୍ପିବ ମୋତେ ॥
ଆଶା ନ କରି କର୍ମଫଳେ ।
ଶରଣ ମୋ ପାଦକମଳେ ॥ ୨୨
କର୍ମେ ମିଳିବ ଯେତେ ଭୋଗ ।
ମୋ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ ପରିତ୍ୟାଗ ॥
ମୋ ପ୍ରୀତି ଅର୍ଥେ କରି ପୁଣ୍ୟ ।
ଯେ ଅବା ଯଜ୍ଞ ତପ ଦାନ ॥
ଅର୍ପଣ କରି ସର୍ବ ମୋତେ ।
ବ୍ରହ୍ମ-ଆନନ୍ଦମୟ ଚିତ୍ତେ ॥
ଦେହ ଜୀବନ ଦେଇ ମୋତେ ।
ବନ୍ଦିବ ମୋର ପାଦଗତେ ॥ ୨୩
ଏ ସର୍ବ ଭକତି ଉପାୟେ ।
ଯେ ଅବା ସାଧେ ନିଜ ଦେହେ ॥
ତାର ଭକତି ଅପ୍ରମାଦେ ।
ନିଶ୍ଚଳ ହୁଏ ମୋର ପାଦେ ॥
ତାର ସାଧନା ସିଦ୍ଧି ଯେତେ ।
ମୋ ତହୁଁ ନାହିଁ ନା ଜଗତେ ॥ ୨୪
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ମୋହର ଚରଣେ ।
ଦଣ୍ଡେ ନିମିଷେ କିବା କ୍ଷଣେ ॥
ମନ ନିଶ୍ଚଳ କରେ ଯେବେ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଲଭେ ତେବେ ॥
ମୋ ପାଦଭକ୍ତି ବୋଲି ଧର୍ମ ।
ଦେଖାଏ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ହୃଦୟେ ଭକତି ଉଦୟେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଜନ୍ମାଏ ବିଷୟେ ॥

ଅଣିମା ଆଦି ଅଷ୍ଟନିଧି ।
ନିକଟେ ଥାନ୍ତି ନିରବଧି ॥୨୬-୨୭
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣବାକ୍ୟ ଶୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ ଯୋଡ଼ି ବେନି ପାଣି ॥
ବୋଲଇ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ।
ଭୋ ନାଥ ଶୁଣ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ତୋହର ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ମୁହିଁ ପୁଚ୍ଛଇ ଦାସପଣେ ॥
ଯମ ନିୟମ ଶମ ଦମ ।
କେତେ ପ୍ରକାରେ ଯଥାକ୍ରମ ॥
ତିତିକ୍ଷା ଧୃତି ତପ ଦାନ ।
କହ ହେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଶଉର୍ଯ୍ୟ ଋତ ସତ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ।
ଧନ ଦକ୍ଷିଣା ଯଜ୍ଞ ଭଗ ॥
ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ବଳ ।
କି ଦୟା ଲାଭ ଆଦିମୂଳ ॥
କି ପରାବିଦ୍ୟା ଲଜ୍ଜା ଶିରୀ ।
କି ଦୁଃଖ ସୁଖ ନରହରି ॥୨୮-୩୦
କେ ମୂର୍ଖ କି ରୂପେ ପଣ୍ଡିତ ।
କେ ସାଧୁମାର୍ଗ କେ କୁପଥ ॥
କାହାକୁ ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ।
କେ ଅବା ଅଟଇ ନରକ ॥
ଧନାଢ୍ୟ ଜାଣିବା କେମନ୍ତେ ।
କେ ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ଜଗତେ ॥
କାହାକୁ ବୋଲି ବନ୍ଧୁ ଘର ।
କୃପଣ କେ ଅବା ଈଶ୍ୱର ॥
ଏ ଆଦି ପଗ୍ଚରଇ ଯେତେ ।
ଭୋ ନାଥ କହ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥
ମୋ ଚିତ୍ତେ ସଂଶୟ ପ୍ରମାଣୁ ।
ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଗ୍ଚରିଲି ତେଣୁ ॥
କି ଅବା ଘଟେ ବିପରୀତେ ।
ଭୋ ନାଥ କହ ଦୟାଚିତ୍ତେ ॥୩୧,୩୨
ପୁରୁଷସିଂହ ଚକ୍ରପାଣି ।
ଏମନ୍ତ ଭୃତ୍ୟ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ଚିତ୍ତେ ସକଳ ଅବଧାରି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦଇତ୍ୟାରି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ତୋଷଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ ପଗ୍ଚରିଲୁ ମୋତେ ॥
ବଚନ ମଧ୍ୟେ ସତ୍ୟବାଣୀ ।
ନିର୍ଲୋଭ ପରଧନେ ଜାଣି ॥
ଲଜ୍ଜା ସକଳ-ସଙ୍ଗ-ତ୍ୟାଗ ।
ଧନ ସଞ୍ଚୟେ ବଇରାଗ୍ୟ ॥
ମଉନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ।
ସ୍ଥଇର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ତିକ ଲକ୍ଷଣ ॥
ଜୀବେ ଅହିଂସା ଭୟ କ୍ଷମା ।
ଯମ ଦ୍ୱାଦଶ ଏ ମହିମା ॥୩୩
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତର ଶୌଚ ହୋମ ।
ତପ ଜପ ମୋ ପୂଜା କର୍ମ ॥
ଆଗ୍ଚର୍ଯ୍ୟସେବା ତୀର୍ଥଗତି ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଯେ ପୂଜିବା ଅତିଥି ॥
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ପରହିତେ ।
ସନ୍ତୋଷ ଅବଲମ୍ବ ଚିତ୍ତେ ॥
ନିୟମ ଦ୍ୱାଦଶ ଏ ଜାଣ ।
ଏଣେ ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ॥୩୪
ଯମ ନିୟମ ବେନିପଥେ ।
ଯେବା ଆଚରେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ଯମରେ ମୋକ୍ଷସଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ନିୟମେ କାମନା ଲଭଇ ॥୩୫
ମୋ ଦେହେ ନିଷ୍ଠା ବୁଦ୍ଧି ଶମ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯମଟି ଦମ ॥
ଜିହ୍ୱା ଉପସ୍ଥ ଜୟ ଧୃତି ।
ତିତିକ୍ଷା ସର୍ବଦୁଃଖେ ଶାନ୍ତି ॥୩୬
ପରକୁ ଦଣ୍ଡତ୍ୟାଗ ଦାନ ।
ତପ ସର୍ବକାମ ବର୍ଜନ ॥
ନିଜ ସ୍ୱଭାବ ଯେବେ ଜିଣି ।
ଶଉର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ତାକୁ ଜାଣି ॥
ସମାନଦୃଷ୍ଟି ସର୍ବଭୂତେ ।
ଏ ସତ୍ୟ ପଦ ମୋର ମତେ ॥୩୭
ପ୍ରିୟ ଆଚର ସତ୍ୟ ଯେହି ।
କବି ବୋଲନ୍ତି ଋତ ସେହି ॥
ସକଳ କର୍ମଫଳ ତ୍ୟାଗ ।
ଶଉଚ ଲକ୍ଷଣ ସ୍ୱଭାବ ॥
ସଂସାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଲକ୍ଷଣ ।
ଉତ୍ତମ ତ୍ୟାଗ ଏ କାରଣ ॥୩୮
ଧନାଢ୍ୟ ବୋଲି ଏ ଶୟଳେ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ଇଷ୍ଟଧର୍ମ ପାଳେ ॥
ମୁଁ ଯଜ୍ଞରୂପୀ ହୃଷୀକେଶ ।
ଦକ୍ଷିଣା ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ॥
ସୁଦୃଢ଼େ ପବନ ଧାରଣ ।
ପରମ ବଳ ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥୩୯
ଭଗ ମୋ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭାବ ।
ମୋର ଭକତି ବଡ଼ ଲାଭ ॥
ପ୍ରାଣୀ ବିଷୟେ ଭେଦବୁଦ୍ଧି ।
ନ କରେ ସେ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମେ ଯେ ଡରଇ ।
ଉଦ୍ଧବ ଜାଣ ଲଜ୍ଜା ସେହି ॥୪୦
ସକଳ ଭାବେ ଅନପେକ୍ଷ ।
ଏ ଶିରୀ ଲାଭଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ସମେ ଯେ ଦୁଃଖସୁଖ ମଣି ।
ସେ ମହାସୁଖୀ ନିତ୍ୟେ ଭଣି ॥
ନିରତେ କାମଭୋଗେ ସୁଖୀ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ମହାଦୁଃଖୀ ॥
ଯେ ଆତ୍ମା ବନ୍ଧ-ମୋକ୍ଷ ଜାଣେ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ପଣ୍ଡିତ ବଖାଣେ ॥୪୧
ଦେହ କଳତ୍ର ବନ୍ଧୁ ଘର ।
ଏଣେ ଯେ କରେ ଅହଙ୍କାର ॥
ତାହାକୁ ମୂର୍ଖ ବୋଲି ଜାଣି ।
ହସି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ॥
ମୋତେ ଭଜଇ ଯେ ଯେମନ୍ତେ ।
ଉତ୍ତମ ପଥ ସେ ଜଗତେ ॥
ତେଣେ ଚଞ୍ଚଳ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ଉଦ୍ଧବ ଜାଣ ସେ କୁପଥ ॥
ଯଦି ଉଦୟ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ତାହାକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ବୋଲି ଜାଣ ॥୪୨
ଯାର ଉଦୟ ତମୋଗୁଣ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନରକ ଲକ୍ଷଣ ॥

ପ୍ରାଣୀ ପରମବନ୍ଧୁ ମୁହିଁ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରାୟ ହିତ ବହି ॥
ଉଦ୍ଧବ ଏ ଉତ୍ତମ ଘର ।
ଅଟେ ମନୁଷ୍ୟ କଳେବର ॥
ମୋ ସର୍ବଗୁଣେ ଯାର ମନ ।
ତାର ସମୀପେ ସର୍ବଧନ ॥ ୪୩
ମୋ ଭାବେ ଚିତ୍ତ ଯାର ନାହିଁ ।
ସଂସାରେ ଦରିଦ୍ରଟି ସେହି ॥

ଅଜିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯାହାର ।
ସଂସାରେ କୃପଣ ସେ ନର ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ସଙ୍ଗ ଯାର ନାହିଁ ।
ଉଦ୍ଧବ ଈଶ୍ୱରଟି ସେହି ॥ ୪୪
ଯେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲୁ ବୀର ତୁହି ।
କହିଲି ବୁଝ ମନଦେଇ ॥
ଅଧିକ ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ପ୍ରସ୍ତାବେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ॥

ସକଳ ଭାବେ ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ଉଦ୍ଧବ ଦେଖିବାଟି ଦୋଷ ॥
ଗୁଣ ଦୋଷ ହିଁ ନ ଦେଖଇ ।
ଉଦ୍ଧବ ଗୁଣ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୪୫
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ପୁଛିଲେ ଯେମନ୍ତ ।
ଅଚ୍ୟୁତ କହିଲେ ତେମନ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଶ୍ରେୟୋଭେଦନିର୍ଣ୍ଣୟୋ ନାମ ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଭକତି ଜ୍ଞାନ କର୍ମଯୋଗେ । ଯେ ଅଧିକାରୀ ଯେଉଁ ମାର୍ଗେ ॥
ତହିଁରେ ଯେବା ଗୁଣ ଦୋଷ । ବିଗ୍ରର ଅଧ୍ୟା ଏକବିଂଶ ॥

ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣମୁଖ ଗ୍ୱହିଁ ।
ବୋଲଇ ଶିରେ କର ଦେଇ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ବେଦ ତୋର ବାଣୀ ।
ବିଧି ନିଷେଧ ମାର୍ଗେ ଭଣି ॥
ସର୍ବ ବିଷୟ ସର୍ବ ଭେଦ ।
କହଇ ଗୁଣ ଦୋଷ ବାଦ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବେନି ମାର୍ଗ ।
ବିଧି ନିଷେଧ କର୍ମ ଭୋଗ ॥
କର୍ମ ସାଧିଲେ ବେନିମତେ ।
ଅନ୍ତେ ଗମନ ଯଥାପଥେ ॥
ଯେ ମାର୍ଗେ ଗୁଣ ଦୋଷ ସାର ।
ତେଣେ କି ତୁଟଇ ସଂସାର ॥
ଏ ବେଦ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ସଂସାର-ଚକ୍ର ମୂଳାଧାର ॥
ଏ ବେଦ ସର୍ବଭୂତ ଆଖି ।
ବାହ୍ୟ ଅନ୍ତରେ କର୍ମ ସାକ୍ଷୀ ॥
ନାଶଇ ଗୁଣଦୋଷ ଭେଦ ।
ଏ ବିନା କାହିଁ ମୋକ୍ଷପଦ ॥

ତୋ ମୁଖୁଁ ପୂର୍ବେ ମୁହିଁ ଶୁଣି ।
ଏ କଥା ମନେ ପରିମାଣି ॥
ସଂଶୟ ହେଲା ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ଏଣୁ ମୁଁ ପଗ୍ୱରଇ ତୋତେ ॥ ୧-୫
ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଭଗବାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଉଦ୍ଧବ ଏକମନେ ଶୁଣ ।
ଯେ ଯୋଗତ୍ରୟ ଲୋକତ୍ରାଣ ॥
ଜ୍ଞାନ କରମ ଭକ୍ତି ଘେନି ।
ଏମନ୍ତ ଯୋଗମାର୍ଗ ତିନି ॥
ଏ ତିନିପଥୁଁ ଅନ୍ୟ ପଥେ ।
ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଜଗତେ ॥
ଏ କଥା ଶୁଣ ମନଦେଇ ।
ଉତ୍ତମ ଶିଷ୍ୟେ ଏହା କହି ॥
ଏ ତିନିଯୋଗ ତୋର ଆଗେ ।
ଶୁଣ କହିବା ଭେଦଭାବେ ॥ ୬
କର୍ମର ଫଳ ତ୍ୟାଗ କରି ।
ବିଷ୍ଣୁର ଭାବ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥

ଦିନ ବଞ୍ଚଇ ଦୃଢ଼ଭାବେ ।
ସେ ଅଧିକାରୀ ଜ୍ଞାନଯୋଗେ ॥
ଯାହାର କର୍ମଭୋଗ ଚିତ୍ତେ ।
ନିବର୍ତ୍ତି ନୋହେ କଦାଚିତେ ॥
ତାହାର କର୍ମଯୋଗ ସାର ।
ବେଦ ବିହିତ ଯେ ବେଭାର ॥
ତାହାକୁ ବୋଲି କର୍ମଯୋଗୀ ।
ସେ କର୍ମଯୋଗେ ସୁଖଭୋଗୀ ॥ ୭
ବିଷୟରସ ଥାଇ ଚିତ୍ତେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ସମ୍ଭବେ କିଞ୍ଚିତେ ॥
ମୋ ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉପୁଜେ ଯାର ମନେ ॥
ସେ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ଅଧିକାରୀ ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ସଂସାରୀ ॥
ମୁଁ ତାକୁ ହୁଅଇ ସଦୟ ।
ତାହାର ସୁବୁଦ୍ଧି ଉଦୟ ॥
ସକଳ ସିଦ୍ଧି ସେ ସାଧଇ ।
ତାହାର କର୍ମବନ୍ଧ ନାହିଁ ॥ ୮

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯାବତ ଜ୍ଞାନ ନୋହେ ଚିତ୍ତେ ।
କର୍ମ ସାଧିବ ଲୋକମତେ ॥
ମୋର ଅମୃତକଥା ପାନେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ନୁହଇ ଯେତେଦିନେ ॥
ତାବତ ବେଦ ଅଧିକାରେ ।
କର୍ମ କରିବ ଏ ଶରୀରେ ॥
ଏ ତିନିଯୋଗ ବୀର ତୋତେ ।
କହିଲି ସ୍ୱକର୍ମ ଉଚିତେ ॥ ୯
ସ୍ୱଧର୍ମ ଭାବେ ଏ ଜଗତେ ।
ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ କରେ ଯେତେ ॥
ସେ କର୍ମଫଳ ଆଶା ତେଜେ ।
କେବଳ ମୋ ଚରଣେ ଭଜେ ॥
ଉଦ୍ଧବ ରହେ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ।
ନ ଗମେ ଦୁଃଖସୁଖ ପଥେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପଦେ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ।
ନରକେ ପଡ଼ିବ ସେ କାହିଁ ॥ ୧୦
ମୋ ଭାବେ ରହେ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।
ବିକର୍ମେ ନ ଭ୍ରମେ ତା ଚିତ୍ତ ॥
ମୁହିଁ ବସଇ ତାର ଅଙ୍ଗେ ।
ସକଳ ସିଦ୍ଧି ଥାନ୍ତି ସଙ୍ଗେ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଚିତ୍ତେ ଅନୁମାନ ।
ଏ ମୋ ବିଶୁଦ୍ଧ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଜ୍ଞାନରୁ ଭକତି ଉଦୟ ।
ଏଣୁ ଏ ଧନ୍ୟ ନରଦେହ ॥ ୧୧
ଏଣୁ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀଜନେ ।
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଦୁଃଖମନେ ॥
ଭାରତଭୂମି ମଧ୍ୟେ ଯାଇ ।
ମନୁଷ୍ୟଦେହ ଆମ୍ଭେ ପାଇ ॥
ଭକତି ଜ୍ଞାନେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
ଭଜିବୁଁ କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ॥
ନରକବାସୀ ଏହିମତେ ।
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ହୃଦଗତେ ॥
ଦୁର୍ଲଭ ମନୁଷ୍ୟଶରୀର ।
ନରକ ନିସ୍ତାରଣ ଦ୍ୱାର ॥
ଆମ୍ଭେ ପାଇବୁଁ ତାହା କାହିଁ ।
ପୂର୍ବେ ଅର୍ଜିଲା ପୁଣ୍ୟ ନାହିଁ ॥

ଏମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗେ ନର୍କେ ଥାଇ ।
ନିତ୍ୟେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟି ॥
କର୍ମ ସାଧନା ନାହିଁ ତହିଁ ।
ଏଣୁ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ନରଦେହୀ ॥ ୧୨
ମନୁଷ୍ୟେ ସାଧି କର୍ମଯୋଗ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ନରକ ବେନି ଭୋଗ ॥
ଏ ବୋଲ ବୁଝି ବୁଧଜନେ ।
ଏ ବେନି ଦେଖନ୍ତି ସମାନେ ॥
ସଂସାର ଈଶ୍ୱରର ମାୟା ।
ଚିତ୍ତେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ଏହା ॥
ସ୍ୱର୍ଗ-ନରକ ବେନିପଥେ ।
କେବେହେଁ ନ କଳ୍ପନ୍ତି ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୩
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ମୂଢ଼ ନରେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଭ୍ରମନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ଯେ ଏ ଦୁର୍ଲଭ ଦେହ ବହି ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ଜାଣଇ ॥
ବିଷୟ ରସେ କରେ ଆଶ ।
ଏ ଦେହେ ପ୍ରୟୋଜନ କିସ ॥
ଯେ ଦେହ ନରକେ ନିପାତେ ।
ତାହା ନ ଇଚ୍ଛି କଦାଚିତେ ॥
ଏଣୁ ଏ ନରଦେହ ପାଇ ।
ଯାବତ ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟଇ ॥
ତାବତ ଜ୍ଞାନ ବଇରାଗ୍ୟେ ।
ମୋର ଭକତି ଯୋଗମାର୍ଗେ ॥
ମରଣ ମୁଖୁଁ ବେଗେ ତର ।
ମନୁଷ୍ୟଦେହ ନୋହେ ଚିର ॥
ଏ ଦେହ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ହେତୁ ।
ସଂସାର-ସିନ୍ଧୁ ପାର ସେତୁ ॥ ୧୪
ଏ ଦେହବୃକ୍ଷେ ହଂସ ବସେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଫଳଲୋଭ ଆଶେ ॥
ବୃକ୍ଷ ଆବୋରି ଯମଦୂତେ ।
ଅମୋଘ ଖଡ୍‌ଗ ଧରି ହସ୍ତେ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ କାଟି ବଳେ ।
ବୃକ୍ଷ ଉପାଡ଼ନ୍ତି ସମୂଳେ ॥
ଏଣୁ ଏ ବୃକ୍ଷେ ହଂସପକ୍ଷୀ ।
ଯମକିଙ୍କର ଘାତ ଲକ୍ଷି ॥

ଏ ଫଳଲୋଭ ଛାଡ଼ି ମନେ ।
ସୁଜ୍ଞାନେ ରହେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥ ୧୫
ରାତ୍ର ଦିବସ କାଳଦୂତେ ।
ଆୟୁଷ ହରନ୍ତି ନିରତେ ॥
ଏ ବୋଲ ବୁଝି ବୁଧ ନରେ ।
ଆକୁଳେ କମ୍ପନ୍ତି ଅନ୍ତରେ ॥
ଏ ଦେହଧର୍ମ ଦୂର କରି ।
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ପରିହରି ॥
ଶାନ୍ତି ସମାଧି ପୂର୍ଣ୍ଣଜ୍ଞାନେ ।
ଥାନ୍ତି ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମଧ୍ୟାନେ ॥ ୧୬
ସର୍ବଶରୀର ମଧ୍ୟେ ସାର ।
ଦୁର୍ଲଭ ନର କଳେବର ॥
ସୁଲଭ ନାବରୂପେ ଘାଟେ ।
ବନ୍ଧନ ଭବସିନ୍ଧୁ ତଟେ ॥
ଏ ନାବେ ଗୁରୁ କର୍ଣ୍ଣଧାର ।
ମୁହିଁ ଅନୁକୂଳ ସମୀର ॥
ଏମନ୍ତ ନାବ ଥାଉଁ କୂଳେ ।
ଯେବା ନ ତରେ ଭବଜଳେ ॥
ସେ ନର ହୀନ ମୂଢ଼ମତି ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ଆତ୍ମଘାତୀ ॥
ସଂସାରକୂପେ ସେ ପତିତ ।
ଦୁର୍ଲଭ ଦେହେ ସେ ବଞ୍ଚିତ ॥ ୧୭
ଏଣୁ ନିବୃତ୍ତଚିତ୍ତେ ଯୋଗୀ ।
ସର୍ବ ଆରମ୍ଭ ପରିତ୍ୟାଗି ॥
ଅଭ୍ୟାସ ବଳେ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ମନ ରୁନ୍ଧିବ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥ ୧୮
ଏ ମନ ସ୍ୱଭାବେ ଚଞ୍ଚଳ ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ନିଶ୍ଚଳ ॥
ପବନ ଗତି ଅନୁରୋଧେ ।
ସମେ ସାଧନ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ ॥
ପବନ ଦ୍ୱାରେ ମନ ଥୋଇ ।
ଆସନ ଦୃଢ଼ବନ୍ଧେ ଦେଇ ॥
ଅଭ୍ୟାସେ ବଶ ହୋନ୍ତି ତାର ।
ପ୍ରାଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅହଙ୍କାର ॥
ଚଞ୍ଚଳ ମନ ଏଣେ ଧରି ।
ସାଧିବ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ଭରି ॥
ପରମଯୋଗ ଏ ସାଧନ ।
ଅଭ୍ୟାସେ ମନ ନିରୋଧନ ॥

ଚଞ୍ଚଳ ତୁରଙ୍ଗମ ଯେହ୍ନେ ।
କ୍ରମେ ସୁସାଧ୍ୟ ଦିନେ ଦିନେ ॥
ଅଳପ ଅଳପ ଅଭ୍ୟାସେ ।
ମନପବନ ସାଧିବ ସେ ॥୧୯-୨୧
ନିରତେ ତତ୍ତ୍ୱେ ଦେହ ବହି ।
ସଂସାରେ ସାକ୍ଷୀପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ଦେଖଇ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ମରଣ ।
ଭବସାଗରେ ସଞ୍ଚରଣ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଏ ଯେବେ ମନ ।
ଅସତ୍ୟ ଦେଖେ ତ୍ରିଭୁବନ ॥୨୨
ଗୁରୁବଚନେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର ।
ବୈରାଗ୍ୟ ବିଷୟେ ତାହାର ॥
ନିରତେ ହୋଇ ସ୍ଥିରମନା ।
କ୍ରମେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ଦୁର୍ବାସନା ॥୨୩
ସଙ୍କଳ୍ପ ତୁଟେ ନିରବଧି ।
ଯମାଦି ଯୋଗପଥ ସାଧି ॥
ମନକୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ଆଣି ।
ଭକତିଯୋଗ ପରିମାଣି ॥
ମୋ ରୂପ କରି ଉପାସନା ।
କୀର୍ତ୍ତିନ ଅର୍ଚ୍ଚନ ବନ୍ଦନା ॥
ମନ ସଂଯମ କରି ହୃଦେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ଦେଇ ମୋର ପାଦେ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମଇ ଶୟଳେ ।
ଯେବେ ସେ ଦୁଷ୍ଟ ସଙ୍ଗମେଳେ ॥
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମମାନ କରେ ।
ସେ ପାପ ମୋର ଧ୍ୟାନ ହରେ ॥
ଏ ବିନୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତେ ।
ପାପ ନ ଯାଏ କଦାଚିତେ ॥୨୪, ୨୫
ଯେ ଯାହା ଅଧିକାର କର୍ମ ।
ଏ ବିନେ ଅନ୍ୟ ଯେ ଅଧର୍ମ ॥
ମୋ ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନେ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉପୁଜେ ଯାର ମନେ ॥

ନିବୃତ୍ତେ ସର୍ବକର୍ମ ତେଜେ ।
କେବଳ ଦୃଢ଼େ ମୋତେ ଭଜେ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ଭୋଗ ଦୁଃଖମୟେ ।
ଯେବେ ଛାଡ଼ନ୍ତେ ସୁଖ ନୋହେ ॥
ଯେବା ମିଳିବ ଅକସ୍ମାତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସମର୍ପିବ ମୋତେ* ॥୨୬-୨୮
ପୀରତି କରି ମୋ ଚରଣେ ।
ଭାବେ ଭଜିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ସୁଦୃଢ଼େ ଭକତ ସମାଜେ ।
ମୁଁ ତାର ହୃଦୟ ପଙ୍କଜେ ॥
ବସଇ କାମ ଦୂର କରି ।
ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତି ରୂପ ଧରି ॥
ଯେବେ ସକଳଭୂତେ ଏକେ ।
ମୁଁ ବସିଥିଲା ପ୍ରାୟେ ଦେଖେ ॥
କାମ ନ ରହେ ତାର ଦେହେ ।
ସଂସାରୁ ତରେ ଏ ଉପାୟେ ॥
ସଂଶୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ତାର ହୃଦେ ।
ମୁହିଁ ଛେଦଇ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସକଳ କର୍ମ ତତକ୍ଷଣେ ।
ଦହଇ ମୋର ସୁମରଣେ ॥
ମୁହିଁ ଅଖିଳ ଆତ୍ମା ଅଟେ ।
ମୋର ଦର୍ଶନେ ସର୍ବ ତୁଟେ ॥
ଏ ଭାବ ବୁଝି ନିରବଧି ।
ଯତ୍ନେ ଭକତି ଯୋଗ ସାଧି ॥୨୯, ୩୦
ଏଣୁ ଭକତିଯୋଗ ଯୁକ୍ତେ ।
ଯେ ଯୋଗୀ ଭଜେ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ସେ ମହାଶୟ ଏ ଜଗତେ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅବା କେତେ ॥୩୧
ଏଣୁ ସଂସାରେ ଯୋଗୀଜନ ।
ନିର୍ବାଣପଦ ତପ ଦାନ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଦୂର କରି ।
ମୋର ଭକତି ଅନୁସରି ॥

ସର୍ବ ସଂଶୟ ଦୂର କରି ।
ମାୟା ସଂସାରୁ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ଏଣୁ ଭକତ ମୋର ଯେବେ ।
କଳ୍ପଇ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପବର୍ଗେ ॥
ଆଉ ଅଧିକ ବାଞ୍ଛା ଯେତେ ।
ତା ପାଦେ ଖଟନ୍ତି ସମସ୍ତେ ॥୩୨, ୩୩
ଏଣୁ ଯେ ମୋ ଭାବ ଜାଣଇ ।
ତାର କୈବଲ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ॥
ମୁହିଁ ସମ୍ପଦ ଦେଲେ ତାରେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଦୂରେ ପରିହରେ ॥୩୪
ସକଳଭାବେ ସେ ଉଦାର ।
ନିରପେକ୍ଷ ଯେ ଜ୍ଞାନ ତାର ॥
ଏଣୁ ନିଷ୍କାମ ତାର ମତି ।
ସେ ଲଭେ ଏକାନ୍ତ ଭକତି ॥୩୫
ମୋର ଭକତ ଯେଉଁ ନର ।
ଶୁଭ ଅଶୁଭ ନାହିଁ ତାର ॥
ତାହାର ନାହିଁ ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ମୋହର ଚରଣେ ବିଶ୍ୱାସ ॥୩୬
ଏ ରୂପେ ଭକ୍ତିଯୋଗ ପଥେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆଶ୍ରେ କରେ ମୋତେ ॥
ସର୍ବ ସଙ୍କଳ୍ପ ତାରେ ମିଳେ ।
ସେ ମୋତେ ଭଜଇ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏଣୁ ମୁଁ ତୋହର ବଚନେ ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅନୁମାନେ ॥
କହିଲି ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ।
ଏବେ ହୋ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୩୭
ପାମର ହୀନ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଗୀତ ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଯାହା କହିଲି ଜନହିତେ ।
ସୁଜନେ ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଉଦ୍ଧବ ମାଧବ ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଯୋଗତ୍ରୟବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଏକବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

---

* ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଭକ୍ତ ପକ୍ଷେ ନିଜ ନିଜ ଅଧିକାରରେ ନିଷ୍ଠା ହିଁ ଧର୍ମ । ଏ ବିନୁ ଅନ୍ୟ କର୍ମ ଅଧର୍ମ । ଏଣୁ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମଗୁଣାଦି ଶ୍ରବଣ-କୀର୍ତ୍ତନରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିବା ଲୋକ ଯଦି ବୈଦିକ ଓ ଲୌକିକ କର୍ମ ସମୂହ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରାଦି ବିଷୟ ସକଳ ଦୁଃଖପ୍ରଦ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଛାଡ଼ି ନ ପାରେ, ତେବେ ତହିଁରେ ଆସକ୍ତ ନ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଭଗବଦର୍ପଣ କରି ଭଜନରତ ହେବା ଉଚିତ ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଦ୍ୱାବିଂଶେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଶ କାଳ । ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧର ବିଗ୍ରହ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

 କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ବୀର ଶୁଣ ।
ଏ ମୋର ଭକତି ଲକ୍ଷଣ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଏଥୁଁ ଜାତ ।
ଏଣୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପତ ॥
ଏ ମାର୍ଗ ତେଜି କ୍ଷୁଦ୍ରପଥେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜନ୍ତି ଜଗତେ ॥
କାମେ ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ରାଗ ।
ଏଣୁ ସେ କରେ ନାନା ଭୋଗ ॥
ସେ ଗତାଗତ ପଥେ ଭ୍ରମେ ।
ଜନ୍ମମରଣ ଦୁଃଖ ଶ୍ରମେ ॥
ତାହାର ଦୁଃଖ ମାତ୍ର ସାର ।
କେବେହେଁ ନ ତୁଟେ ସଂସାର ॥ ୧
ଭକତି ଜ୍ଞାନ ଯେ ବିଗ୍ରହେ ।
ସେ ଗୁଣଦୋଷ ନ ସୁମରେ ॥
ଏ ଦୋଷଗୁଣ କର୍ମଯୋଗେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ବେଦମାର୍ଗେ ॥
ଯେ ବର୍ଣ୍ଣେ ଯେ ଧର୍ମ ବିଗ୍ରହ ।
ଯେ ବିଧି ଯାର ଅଧିକାର ॥
ନିୟତ କର୍ମ ବିଲଂଘନେ ।
ବିଗ୍ରହି ଦୋଷ ବେଦଜ୍ଞାନେ ॥ ୨
ଦ୍ରବ୍ୟେ ନ ବସେ ଦୋଷ-ଗୁଣ ।
ଶୁଦ୍ଧ-ଅଶୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହଣ ॥
ଆଗ୍ରହ ମୂଳେ ଧର୍ମ ଜାତ ।
ଧର୍ମେ ଧାରଣ ଏ ଜଗତ ॥
ଏଣୁ ଧାର୍ମିକ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ନିଗମ ଦେଖାଏ ଆଗ୍ରହ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ମୋର ।
ନାହିଁ ନିଗମେ ଅଧିକାର ॥ ୩,୪
ପୃଥିବୀ ଅଗ୍ନି ବାୟୁ ଜଳ ।
ଆକାଶ ମିଶି ପଞ୍ଚ ଠୁଳ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ ଦେହ ଯେତେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ସ୍ଥାବର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ॥
ସମାନ ଦ୍ରବ୍ୟେ ନାନାଭେଦେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ବେଦେ ॥
ଏ ନାମ ରୂପ ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ନିଗମ ବଚନେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୫,୬
ଏ ହେତୁ ଲୋକ ବ୍ୟବହାର ।
ବିବିଧ କଳ୍ପନା ବିଗ୍ରହ ॥
ଯେ ଦେଶ କାଳ ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ।
ବେଦ ବିଗ୍ରହ ହେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ଯେ ତହିଁ ଗୁଣ ଦୋଷ ବିଧି ।
କର୍ମ ସଂକୋଚେ ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥ ୭
ଯେ ଦେଶେ କୃଷ୍ଣମୃଗ ସାର ।
ନ ଦେଖି ବିପ୍ରଭକ୍ତ ନର ॥
ସେ ଦେଶେ ପୁଣ୍ୟ ଲେଶ ନାହିଁ ।
ତହିଁ ରହିବା ନ ଯୋଗାଇ ॥
ଥିଲେହେଁ କୃଷ୍ଣମୃଗ ସାର ।
ଯେବେ ନ ଥାଇ ସାଧୁ ନର ॥
ସେ ଦେଶ ଦେଶରେ ଅସାର ।
ନାହିଁ ସୁକର୍ମେ ଅଧିକାର ॥
ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ।
ସେ ନୋହେ ସଂସ୍କାର ବିଶେଷ☫ ॥
ଊଷରଭୂମି ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଯହିଁ ।
ସେ ଦେଶ ପତିତ ବୋଲାଇ ॥ ୮
କହିଲି ଦେଶଶୁଦ୍ଧି ଗୁଣ ।
ଏବେ ତୁ କାଳଶୁଦ୍ଧି ଶୁଣ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ କାଳେ କର୍ମ କଲେ ।
ସେ କର୍ମଫଳ ଧରେ ଭଲେ ॥
ଏଣୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ଦେଶ କାଳେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ଯେବା ବଳେ ॥
ତାହାଙ୍କ କର୍ମଫଳ ନାହିଁ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ ଦୋଷେ ନାଶ ଯାଇ ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଜ୍ଞାନ ଗୁଣେ ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ଦେଶେ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ॥
ବିଗ୍ରହି କର୍ମ ସେ କରନ୍ତି ।
ଅଶୁଦ୍ଧ କାଳ ବିବର୍ଜନ୍ତି ॥ ୯
ଏଣୁ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟଗତେ ।
ବିଗ୍ରହି ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ମତେ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ଘେନି କାଳେ ।
କର୍ମ ସାଧନ୍ତି ଏ ଶଯ୍ୟଳେ ॥
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେଣେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମନଦେଇ ॥
କେତେହେଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏ ଶଯ୍ୟଳେ ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଜଳେ ॥
କେତେହେଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଚନେ ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନେ ॥

---

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

☫ 'ଅଙ୍ଗ ବଙ୍ଗ କଳିଙ୍ଗ......ସଂସ୍କାର ବିଶେଷ' ଏତିକି ଅଂଶ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତାନୁଗତ ନୁହେଁ । ଏହା ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଟୀକା ଅନୁକରଣରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି । କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ ବିଶେଷ ସଂସ୍କାରିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ଏହା ଅପବିତ୍ର ଦେଶ ନୁହେଁ । କାରଣ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚାବିଗ୍ରହ ପ୍ରପୂଜିତ, ସେହି ଦେଶ ପରମ କଲ୍ୟାଣକାରୀ ଅଟେ— 'ଯତ୍ର ଯତ୍ର ହରେରର୍ଚ୍ଚା ସ ଦେଶଃ ଶ୍ରେୟସାଂ ପଦମ୍' (୭।୧୪।୨୯) । ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ବିରାଜିତ ହୋଇ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ଆବହମାନ କାଳରୁ ପୂଜିତ ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଅନେକ ଭକ୍ତ ଓ ସନ୍ଥଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର, ବିଶେଷତଃ କଳିପାବନାବତାର ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୀର୍ଘକାଳ ଅବସ୍ଥାନ ତଥା ତାଙ୍କର ଭକ୍ତିରସ ମନ୍ଦାକିନୀର ପ୍ରବାହ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ଦେଶ ପବିତ୍ର ଅଟେ ।

କେତେହେଁ ସଂସ୍କାର ବିଶେଷେ ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ଶୁଦ୍ଧଦେଶେ ॥
କେତେହେଁ ଅଶୁଦ୍ଧ ସଙ୍ଗତେ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲାନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ପତିତ ଅନ୍ତ୍ୟ[1] ଯାହା ଛୁଇଁ ।
ସେ ପୁଣି ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲାଇ ॥
କେତେହେଁ ଜଳ ବୃଷ୍ଟିକାଳେ ।
ଦୂଷିତ ହୋନ୍ତି ଏ ଶନ୍ୟଳେ ॥
ସେ ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧ ଦରଶନେ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ କେ ବଚନେ ॥
ସେ ପୁଣି ପବିତ୍ର ସମୟେ ।
ସ୍ୱଭାବ ଗୁଣେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଏ ॥
ଅଶୌଚକାଳେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେତେ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋନ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ॥
ଶୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ଏହିରୂପେ ।
ବିଗ୍ରହ କରି ବେଦକଳ୍ପେ ॥୧୦, ୧୧
ଗ୍ରହଣ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଯେବେ ।
ସ୍ନାନେ ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ତେବେ ॥
ଧାନ୍ୟ କାମିନୀ ବୃକ୍ଷ ଫଳେ ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି ଯଥାକାଳେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣେ ଦ୍ରବ୍ୟ ତିନି ।
ପବିତ୍ର ଅସ୍ଥି ଚର୍ମ ଭୂମି ॥
ଧାତୁବିକାର ରସଦ୍ରବ୍ୟ ।
ଅନଳେ ପବିତ୍ର ଏ ସର୍ବ ॥
ଜଳ ସିଞ୍ଚନେ ଭୂମି ପଥ ।
ତକ୍ଷଣେ ହୁଅଇ ପବିତ୍ର ॥
ଗୋମୟଜଳ ସମାର୍ଜନେ ।
ପବିତ୍ର ଚତ୍ୱର[2] ଅଙ୍ଗଣେ ॥
ମନୁଷ୍ୟଦେହ ପଶି ଜଳେ ।
ପବିତ୍ର ହୋଏ ସ୍ନାନକାଳେ ॥୧୨, ୧୩
ଶୁଣିଲୁ ଦ୍ରବ୍ୟଶୁଦ୍ଧି ତୁହି ।
ଶୁଣ କର୍ତ୍ତାର ଶୁଦ୍ଧି କହି ॥
ସଂସ୍କାର ତପ ଜପ ଦାନ ।
ଏ ସର୍ବ ପବିତ୍ର ବିଧାନ ॥

ଯେତେ ଏ ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ ।
ପବିତ୍ର ବାହ୍ୟ କଳେବରେ ॥
ମୋର ସ୍ମରଣ ଯେହୁ କରେ ।
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତରେ ବାହାରେ ॥
ଯେ ନିତ୍ୟେ ମୋ ନାମ ସୁମରି ।
ସେ ସର୍ବ କର୍ମେ ଅଧିକାରୀ ॥୧୪
ଗୁରୁବଚନେ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ।
ନ୍ୟାସେ ଶୋଧନ ସର୍ବଗାତ୍ର ॥
ମୋହର ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲେ ।
ସକଳେ ଶୁଦ୍ଧ ହୋନ୍ତି ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧତନୁ ଧରି ।
ବିଶୁଦ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟେ କର୍ମ କରି ॥
ପରମ ଧର୍ମ ତେବେ ସାଧେ ।
ମୋରେ ସମର୍ପେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଏଣୁ ବିଶୁଦ୍ଧକର୍ମ କଲେ ।
ପବିତ୍ର ହୋନ୍ତି କଳେବରେ ॥
ଯଥାର୍ଥ ଫଳ ସେ ଲଭନ୍ତି ।
ଯେବା ଏମନ୍ତ ନ କରନ୍ତି ॥
ସେ କର୍ମ ଅଧର୍ମ ସଂଯୁତ ।
ତାହାକୁ ବୋଲି ବିପରୀତ ॥
ସେ ଫଳ ବିପରୀତେ ପାଇ ।
ଯେଣୁଟି ତହିଁ ଦୋଷ ଥାଇ ॥୧୫
ବିଧି ନିଷେଧ ବିଗ୍ରହଣେ ।
ଏଣୁ ସମ୍ପାଦି ଦୋଷଗୁଣେ ॥
ଯେ ଯାହା କୁଳ ବ୍ୟବହାର ।
ନ ଘଟେ ଗୁଣ ଦୋଷ ତାର ॥୧୬
ଯେବେ ଅଶୁଦ୍ଧ କର୍ମ ଦୋଷେ ।
ତାହାର ଚିତ୍ତେ ପାପ ମିଶେ ॥
ସହଜେ ପାପକର୍ମ କରେ ।
ଯେ କର୍ମେ ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟ ହରେ ॥
ଦେହ ଅନ୍ତରେ ପାପଫଳେ ।
ଜନମ ପତିତ ଗୃଣ୍ଡାଳେ ॥
ନିନ୍ଦିତ ବୃତ୍ତି ତା ଜୀବନ ।
ବଞ୍ଚଇ କରି ସୁରାପାନ ॥

ସ୍ୱଭାବେ ପାପୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ନିନ୍ଦିତ ନୋହେ ପାପାଗ୍ରର ॥
ପଙ୍କେ ପଡ଼ିଲେ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାଣୀ ।
ପଙ୍କିଳ ବୋଲି ତାକୁ ଜାଣି ॥୧୭
ଏଣୁ ସେ କର୍ମର ସକାଶେ ।
ବନ୍ଧନ ହୁଅଇ ବିଶେଷେ ॥
ସେହି ସକାଶୁଁ ତା ନିବୃତ୍ତି ।
ବନ୍ଧନ ଉଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ନିର୍ମଳ କର୍ମ ଗୁଣ ।
ଅଶେଷ ଦୋଷ ନିବାରଣ ॥୧୮
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ କହୁଁ ତୋତେ ।
ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ ଯାର ଚିତ୍ତେ ॥
ବିଷୟ ଭୋଗେ ସେ ବନ୍ଧନ ।
ବଢ଼ଇ କାମ୍ୟକର୍ମେ ମନ ॥
କାମ ଜନ୍ମିଲେ ତାର ଫଳ ।
ବଢ଼ଇ ବିରୋଧ କନ୍ଦଳ ॥୧୯
କନ୍ଦଳୁଁ କ୍ରୋଧ ହୋଏ ଜାତ ।
ଏଣୁ ତା ଜ୍ଞାନ ହୋଏ ହତ ॥
ହୃଦୟେ ତମଗୁଣ ବସେ ।
ତାର ଚେତନା ବଳେ ଧ୍ୱଂସେ ॥
ଚେତନା ହତେ ହତଜ୍ଞାନ ।
ତେବେ ଶରୀର ହୋଏ ଶୂନ୍ୟ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିହୀନେ ମୂଢ଼ଜନ ।
ସେ ହୋଏ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ସମାନ ॥
ବର୍ତ୍ତଇ ମୃତ ଶବ ପ୍ରାୟେ ।
ଜୀବ ପରମ ଜ୍ଞାନ ନୋହେ ॥୨୦, ୨୧
ବୃକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ସେ ଜୀଅଇ ।
ପାପବଲ୍‌କଳ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ॥
ଯେ ତାର ନାସିକା ପବନ ।
କମାର ଭାତିର[3] ସମାନ ॥
ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ଏତେ ଗୁଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥୨୨
ଏଣୁ ଏ ନିଗମ ବଚନ ।
ଯେ ଫଳଶ୍ରୁତି ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣ ॥

୧. ଅନ୍ତ୍ୟ—ଅନ୍ତ୍ୟଜ ବା ହୀନ ଜାତି । ୨. ଚତ୍ୱର—ଆବାସ, ଚଉତରା । ୩. ଭାତି—ପବନ ଦେବା ନିମନ୍ତେ କମାରଶାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚମଡ଼ା ଥଳିବିଶେଷ ।

କର୍ଣ୍ଣରୋଚନ ମାତ୍ର ସାର ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ଭବୁଁ ପାର ॥
ନ ଲଭେ ପରିତ୍ରାଣ ଗତି ।
ବେଦବଚନେ ଫଳ ଚିନ୍ତି ॥
ବେଦର ତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ନ ଜାଣେ ।
ସେ ଫଳଶ୍ରୁତି ପରିମାଣେ ॥
ରୋଗ ବିନାଶ ହେତୁ ଯେହ୍ନେ ।
ଔଷଧ ବୈଦ୍ୟର ବଚନେ ॥
ଖଣ୍ଡ ଶାକର ହସ୍ତେ ଘେନି ।
ପୁତ୍ରକୁ ଯେସନେ ଜନନୀ ॥
ବୋଲଇ ମଧୁର ବଚନ ।
ତୁ ବେଗେ କର ଏହା ପାନ ॥
ଏ ଖଣ୍ଡ ଦେବି ତୋତେ ମୁହିଁ ।
ଭକ୍ଷଣ ନ କଲେ ନ ଦେଇ ॥
ଏ ଫଳଶ୍ରୁତି ଏହିମତେ ।
ମୂର୍ଖିକୁ ଭଣ୍ଡାଇ ଜଗତେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ।
ପୁତ୍ରକୁ ମାତା ପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥ ୨୩
ଏଣୁ ଏ ଜନ୍ମଇ ଜଗତେ ।
ବେଦବଚନେ କର୍ମପଥେ ॥
ଆକୁଳ ହୃଦୟେ ନିରତେ ।
ଭ୍ରମଇ ପୁତ୍ର ଦାରା ଅର୍ଥେ ॥
ଏ ଧନ ସୁତ ପରିବାର ।
ଅନର୍ଥ କାରଣ ବେଭାର ॥
ଭ୍ରମଇ ମାୟା ଜଡ଼ ଘୋରେ ।
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ସୁମରେ ॥
ଆପଣା ଅର୍ଥଭୋଗ ଚିନ୍ତି ।
ନିଗମମାର୍ଗେ ସେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
ଏ ବେଦ ଅର୍ଥ ଯେବେ ଜାଣେ ।
ଚିତ୍ତେ ପଣ୍ଡିତ ପରିମାଣେ ॥
ତେବେ କି ଭ୍ରମଇ ସଂସାରେ ।
ଜନ୍ମମରଣ ଦୁଃଖ ଘୋରେ ॥ ୨୪, ୨୫
ଏଣୁ ଯେ ପ୍ରାଣୀ କୁପଣ୍ଡିତ ।
ନ ଜାଣେ ବେଦପଥ ତତ୍ତ୍ୱ ॥

ପୁଷ୍ପକୁ ଫଳ ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ଶ୍ରୁତିବଚନ ପରିମାଣି ॥
ନିରତେ ଭ୍ରମେ ପୁଷ୍ପବାସେ ।
ଫଳ ଭକ୍ଷଣ ଲୋଭ ଆଶେ ॥
ଏଣୁ ଅଜ୍ଞାନୀ ଅବିବେକ ।
ଭ୍ରମଇ ଇହ ପରଲୋକ ॥ ୨୬, ୨୭
ଯାହାଙ୍କ ଇଷ୍ଟ ଫଳଶ୍ରୁତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ମୋତେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ବସଇ ପ୍ରାଣୀ ହୃଦଗତେ ।
ଜୀବନ ରୂପେ ମୁଁ ସାକ୍ଷାତେ ॥
ମୋତେ ନ ଚିନ୍ତି ଜଡ଼ମତି ।
ଅମୃତ ମଣେ ଫଳଶ୍ରୁତି ॥
ଏଣୁ ଭ୍ରମଇ ମାୟାମୋହେ ।
କେବଳ ଆକୁଳ ହୃଦୟେ ॥ ୨୮
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣ ତତ୍ତ୍ୱ କହି ।
ମୋର ସମ୍ମତ ମାର୍ଗ ଏହି ॥
ତତ୍ତ୍ୱ ନ ବୁଝି ବେଦପଥେ ।
ଫଳ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କୁପଣ୍ଡିତେ ॥
ହିଂସା ନ ଛାଡ଼େ ଯେବେ ହୃଦେ ।
ଶ୍ରୁତିବଚନ ଅନୁବାଦେ ॥
ଯଜ୍ଞେ ହିଂସନ୍ତି ପଶୁଗଣ ।
ଅନାସ୍ଥା କରି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ଦେବତା ପିତୃଯଜ୍ଞ କରି ।
ହିଂସାରେ ଭ୍ରମେ ଜୀବ ମାରି ॥ ୨୯, ୩୦
ଭ୍ରମଇ ଇହ ପରଲୋକେ ।
ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରବଣ ମାତ୍ର ସୁଖେ ॥
ଫଳ କାରଣେ ପଶୁ ମାରେ ।
ଯେସନେ ଯୂତେ[1] ଧନ ହାରେ ॥
ଧନର ଲୋଭେ ନିଜ ଧନ ।
ଯୂତରେ ହରାଇ ଯେସନ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପେ କରେ ଧନ ନାଶ ।
ଯେସନେ ବଣିଜାର[2] ଆଶ ॥
କିଣଇ ନିଜ ଧନ ଦେଇ ।
ଅଧିକ ଆଶେ ଲୋଭ ବହି ॥ ୩୧

ରଜ ତାମସ ଗୁଣ ବହି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଚେତନା ହରାଇ ॥
ବାସବ ଆଦି ଦେବଗଣେ ।
ଯଜ୍ଞେ ପୂଜଇ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ନ ବିଗ୍ରହେ ।
ସ୍ୱର୍ଗଫଳକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ॥
ନାନାପ୍ରକାରେ ଲୋଭ ଚିତ୍ତେ ।
ପିତୃ ଦେବତା ପୂଜେ ନିତ୍ୟେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ବସଇ ଦିନାକେତେ ।
ପୁଣି ସେ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ଅନ୍ତେ ॥
ଜନ୍ମ ହୁଅଇ ମହୀତଳେ ।
ଧନ ସମ୍ପଦ ମହାକୁଳେ ॥
ଉତ୍ତମପୁର ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାୟେ ।
ପୁଣି ଭୁଞ୍ଜଇ ନରଦେହେ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଚିନ୍ତା କରି ।
ପଶୁଙ୍କୁ ହିଂସେ ଯଜ୍ଞ କରି ॥
ପୁଷ୍ପର ଠାରେ ଫଳବୁଦ୍ଧି ।
ଏ ଘେନି ଭ୍ରମେ ନିରବଧି ॥
କର୍ମ ଆକୁଳେ ଲୋଭ ଜଡ଼େ ।
ଏଣୁ ଭ୍ରମଇ ଚିତ୍ତ ଦୃଢ଼େ ॥
ଚିତ୍ତ ସଙ୍କଳ୍ପ ଭୋଗଭରେ ।
ଗୁରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିନ୍ଦା କରେ ॥
ମୋର ଭକତି ଆଉ କାହିଁ ।
ମୋ କଥା କର୍ଣ୍ଣେ ନ ଶୁଣଇ ॥ ୩୨-୩୪
ଶ୍ରୁତି ଯେ କହେ ତିନିଖଣ୍ଡ ।
ଜ୍ଞାନ ଦେବତା* କର୍ମକାଣ୍ଡ ॥
ସେ ବେଦୁଁ କର୍ମ ଉତପତ୍ତି ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ତାର ଗତି ॥
ବ୍ରହ୍ମ ପରୋକ୍ଷେ ପରମୁଖେ ।
ସେ ବେଦ କହୁଥାନ୍ତି ସୁଖେ ॥
ଜ୍ଞାନ ନ କହି ସେ ସାକ୍ଷାତେ ।
ଘର ଦେଖାଇ ଦ୍ୱାର ପଥେ₹ ॥

୧. ଯୂତ—ଜୁଆଖେଳ । ୨. ବଣିଜାର—ବଣିକ ।

* ଏଠାରେ 'ଦେବତା' ଶବ୍ଦ ଉପାସନାକାଣ୍ଡ ଅର୍ଥରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ।

₹ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୁତି(ବେଦ)ରେ ତିନୋଟି କାଣ୍ଡ ଅଛି—ଜ୍ଞାନକାଣ୍ଡ, ଉପାସନାକାଣ୍ଡ ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡ । ବ୍ରହ୍ମ ଓ ଆତ୍ମାର ଏକତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନ ହିଁ ଏହି କାଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକର ବିଷୟବସ୍ତୁ । ବେଦମାନେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା ଋଷିମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ସେହି ଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ୟକ୍ତ ନ କରି, ଘର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦ୍ୱାର ଦେଖାଇବା ଭଳି ପରୋକ୍ଷରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି । କାରଣ ଏହାକୁ ଠିକ୍‌ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ସମସ୍ତଙ୍କର ନ ଥାଏ । ଅନ୍ତଃକରଣ ଶୁଦ୍ଧ ହେଲାପରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ବୁଝି ହୁଏ ।

ସେ ସର୍ବବେଦ ବ୍ରହ୍ମମୟେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ସମୁଦ୍ରର ପ୍ରାୟେ ॥
ଦୁର୍ବୋଧ ଅଟେ ଗତି ତାର ।
ବେଦର ନାହିଁ ଅନ୍ତ ପାର ॥
ଦେଖ ମୁଁ ସର୍ବେ ଅଛି ପୂରି ।
ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ରୂପ ଧରି ॥
ଜଗତ ମୋ ତହୁଁ ପ୍ରକାଶେ ।
ଅନ୍ତେ ମୋହର ତହିଁ ମିଶେ ॥
ଏଣୁ ଅନନ୍ତ ବେଦଗତି ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ଫଳଶ୍ରୁତି ॥
ତାହାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳ ଗତି ।
କେ ବୁଝି ପାରିବ ସୁମତି ॥୩୫, ୩୬
ଷଡ଼ଚକ୍ର ଭେଦି ଉଦୟେ ।
ଏଣୁ ବୋଲାଇ ବ୍ରହ୍ମମୟେ ॥
ମୃଣାଳସୂତ୍ର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଶବଦ ରୂପେ ମୁଁ ଅଛଇ ॥
ଯେସନେ ଊର୍ଣ୍ଣନାଭିଂ[୧] ସୂତ୍ର ।
ହୃଦରୁ କରଇ ନିର୍ମିତ ॥
ଆକାଶ ଶବ୍ଦରୂପ ଧରି ।
ସମାନରୂପେ ଅଛି ପୂରି ॥
ବ୍ୟାପେ ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଣ୍ଣ[୨] ଭେଦେ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସ୍ୱରନାଦେ ॥୩୭-୪୦
ଗାୟତ୍ରୀ ପଙ୍‌କ୍ତି ଅନୁଷ୍ଟୁପ ।
ଉଷ୍ଣିକ ବୃହତୀ ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ ॥
ନାନା ପ୍ରକାର ଛନ୍ଦ ଭାଷେ ।
କହେ ବିବିଧ ଉପଦେଶେ ॥
କି ଅବା କହେ ବ୍ରହ୍ମମୁଖେ ।
କି ଅବା କଳ୍ପନା ବିପାକେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିବିଧ କଳ୍ପନା ।
ଏ ବେଦ ବ୍ରହ୍ମର ରଚନା ॥
କେ ଅଛି ବେଦ ବୁଝିବାରେ ।
ଶରୀର ଧରି ଏ ସଂସାରେ ॥
ମୁହିଁ ସେ ବେଦତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାତା ।
ମୋ ତହୁଁ କେହୁ ସାମରଥା ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ନାନା ଭେଦେ ।
ମୁହିଁ ଯେ ଅଛି ବେଦ ମଧ୍ୟେ ॥
ଯେ ମୋତେ ନ ଭଜେ ଜଗତେ ।
ମାୟା ଦେଖାଉଥାଇ ନିତ୍ୟେ ॥
ଏଣୁ ନ ବୁଝେ ବେଦଗତି ।
ଅଜ୍ଞାନ ମୋହେ ଜଡ଼ମତି ॥
ବିଧି ନିଷେଧ ତର୍କବଳେ ।
ନାନା ବିକଳ୍ପ ଏ ଶୟଳେ ॥୪୧-୪୩
କହିଲେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ସୁତ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ବେଦତତ୍ତ୍ୱ ॥
ସେ ହରି ଅଭୟ ଚରଣେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଭଣେ ॥
ପାମର ବୁଦ୍ଧି ତୁଚ୍ଛ ଭାଷା ।
କେବଳ କୃଷ୍ଣରେ ଭରସା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ବେଦତତ୍ତ୍ୱକଥନଂ ନାମ ଦ୍ୱାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ବିଗ୍ରହ । ଜନମ ମରଣ ପ୍ରକାର ॥
ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର ନିର୍ଣ୍ଣୟ । ବର୍ଣ୍ଣନ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଧ୍ୟାୟ ॥

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଉଦ୍ଧବ ଶିରେ ଦେଇ କର ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଦାମୋଦର ॥
ବେଦ ବିଗ୍ରହ ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ।
ଯେବେ ସଂସାରୁ ତରେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ସେ ତତ୍ତ୍ୱ ଏକ ଅବା କେତେ ।
କହ କେଶବ ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ତ୍ରି ନବ ଏକାଦଶ ପଞ୍ଚ ।
ଶୁଣିଛି ତୁମ୍ଭେ କହିଅଛ ॥ ୧
ନାନା ପ୍ରକାରେ ମୁନିଗଣେ ।
କହନ୍ତି ତତ୍ତ୍ୱ ବିଗ୍ରହଣେ ॥
କେ ଷଟ ସପ୍ତ ଗ୍ରହି ଭଣେ ।
କେ ଏକାଦଶ ପରିମାଣେ ॥
କେ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଷଡ଼ବିଂଶ ।
କେହୁ କହନ୍ତି ସପ୍ତଦଶ ॥
କାହାର ମତେ ତ୍ରୟୋଦଶ ।
କେ ଅବା ନବ କେ ଷୋଡ଼ଶ ॥
ଏ ସର୍ବ ସତ୍ୟ ଅବା କେତେ ।
ପ୍ରସ୍ତାବେ ପୁଚ୍ଛିଲଇଁ ତୋତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଯେ ତାର ଚିତ୍ତଗତ ଭ୍ରମ ॥
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଚକ୍ରପାଣି ।
ଶୁଣ ହୋ ମୁନିଗଣ ବାଣୀ ॥୨,୩

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ମୁନି କହନ୍ତି ସର୍ବସ୍ଥାନେ ।
ଯେ ଅବା ଯେତେ ଅନୁମାନେ॥
କେବେହେଁ ନୋହେ ଦୁର୍ଘଟନ ।
ସେ ସତ୍ୟ ଏ ତିନିଭୁବନ ॥ ୪

୧. ଊର୍ଣ୍ଣନାଭି—ବୁଢ଼ିଆଣୀ । ୨. ବର୍ଣ୍ଣ—ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅକ୍ଷର ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସଂସାରେ ମୁନିଗଣ ଚିତ୍ତ ।
ମୋର ମାୟାରେ ବିମୋହିତ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ତର୍କବଳେ ।
ତତ୍ତ୍ୱ ବଖାଣନ୍ତି ଶୟଳେ ॥
କୁତର୍କ ବିବାଦ ପ୍ରକାରେ ।
ତତ୍ତ୍ୱ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ସଂସାରେ ॥
ଏଣୁ ବଚନ ଏହାଙ୍କର ।
ବୁଝ ତୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ॥
ମୁଁ ଯାହା କହିଅଛି ତୋତେ ।
ସଂସାରେ ତତ୍ତ୍ୱ ମାତ୍ର ଏତେ ॥
ମୁନିଏ ବିବାଦେ ଏମନ୍ତେ ।
ତର୍କ କରନ୍ତି ଯେଝାମତେ ॥୫,୬
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଏ ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ॥
ଅନ୍ୟୋଽନ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ ସେ ହୋଇ ।
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ରୂପେ ଥାଇ ॥
ସେ ପରସ୍ପରେ ମିଶାମିଶି ।
ଘଟ ମୃତ୍ତିକା ପ୍ରାୟ ଦିଶି ॥
ଜାଣିଲେ ଏକରୂପ ସେହି ।
ବିକଳ୍ପେ ନାନାରୂପ ହୋଇ ॥୭,୮
ଯେ ପୂର୍ବାପର ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ।
ଊଣା ଅଧିକେ ଯେ ବିଗ୍ରହ ॥
ପଣ୍ଡିତଗଣେ ବାଦ ଚିନ୍ତି ।
ଯେତେ ବା କହିଣ ଅଛନ୍ତି ॥
ମୁନିବଚନ ସୁଘଟନ ।
ତେଣୁ ସେ ନୁହଇ ଖଣ୍ଡନ ॥ ୯
ସ୍ୱଭାବେ ମୋର ମାୟା ଘେନି ।
ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି ଯେତେ ମୁନି ॥
ତାଙ୍କ ବଚନ ମହୀତଳେ ।
ମୁହିଁ ସ୍ଥାପଇ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏଣୁ ଯେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ପୁରୁଷ ।
ଦିଅନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ॥୧୦
ଈଶ୍ୱର ପୁରୁଷଙ୍କ ଗାତ୍ରେ ।
ବିଭେଦ ନାହିଁ ତିଳମାତ୍ରେ ॥
ବିକଳ୍ପେ କଳ୍ପନା ଗୋଚରେ ।
ଜୀବ ପରମ ଭେଦ କରେ ॥

ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି ଶ୍ରୁତିଭେଦେ ।
ପଣ୍ଡିତ ସ୍ୱଭାବ ବିବାଦେ ॥
ତଥାପି ତାହାଙ୍କ ବଚନ ।
ମୁହିଁ ଯେ କରଇ ସ୍ଥାପନ ॥୧୧
ପ୍ରକୃତି ଭେଦ ତିନିଗୁଣ ।
ତତ୍ତ୍ୱରେ ନୁହନ୍ତି ଗଣନ ॥
କାଳ ସ୍ୱଭାବ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ତ୍ରିଗୁଣୁଁ ଅଟନ୍ତି ସେ ପର ॥
ତାହାର ସର୍ବଶକ୍ତି ଭାବେ ।
ତା ତହୁଁ ତ୍ରିଗୁଣ ସମ୍ଭବେ ॥
ତେଣୁ ଏ ସଂସାରେ ଉକତ ।
ଯେ ସୂତ୍ର ନାମ ମହତତ୍ତ୍ୱ ॥୧୨, ୧୩
ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ମହତ ।
ଅହଙ୍କାର ନଭ ମରୁତ ॥
ତେଜ ସହିତେ ଆପ କ୍ଷିତି ।
ଏ ନବତତ୍ତ୍ୱର ଗଣତି ॥୧୪
ଚକ୍ଷୁ ନାସିକା ଚର୍ମ କର୍ଣ୍ଣ ।
ଜିହ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନ ॥
ବଚନ ଗୁଦ ପାଦ ପାଣି ।
ଉପସ୍ଥ ପଞ୍ଚକର୍ମ ଘେନି ॥
ଉଭୟକର୍ତ୍ତା ମନ ମିଶି ।
ଏ ରୂପେ ଏକାଦଶ ଭାଷି ॥୧୫
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରୂପ ରସ ।
ଗନ୍ଧ ଏ ପାଞ୍ଚ ପରକାଶ ॥
ଜ୍ଞାନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଏ ଅର୍ଥ ।
ଏମନ୍ତେ ପଞ୍ଚବିଂଶ ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଜୀବ ପରମ ଭେଦ କଲେ ।
ଷଡ଼ବିଂଶତି ହୋଏ ଭଲେ ॥୧୬
କାର୍ଯ୍ୟକାରଣରୂପୀ ଯେହି ।
ପ୍ରକୃତି ବୋଲି ତାକୁ କହି ॥
ପୁରୁଷ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟଇ ।
କେବଳ ଦୃଷ୍ଟି ମାତ୍ର ଦେଇ ॥୧୭
ସେ ଦୃଷ୍ଟିଯୋଗେ ହୋଇ ଜାତ ।
ମହତ ଆଦି ସର୍ବତତ୍ତ୍ୱ ॥
ପ୍ରକୃତି ବଳେ ହୋଇ ରୁଣ୍ଡ ।
ସୃଜନ୍ତି ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ॥୧୮

ଜୀବ ପରମ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
କେ ବୋଲେ ଏହି ସପ୍ତତତ୍ତ୍ୱ ॥୧୯
ଜୀବ ପରମ ଏକ ମାନି ।
କେହି ବା ଷଡ଼ତତ୍ତ୍ୱ ଗଣି ॥୨୦
ତେଜ ଆବର ଜଳ ଅନ୍ନ ।
ଆତ୍ମାରୁ ଏ ଯେ ଉତପନ୍ନ ॥
ଏ ତହୁଁ ଆନ ସବୁ ଜାତ ।
ଏଣୁ କେ ବୋଲେ ଗ୍ରିତତ୍ତ୍ୱ ॥୨୧
କର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଆବର ପଞ୍ଚତନମାତ୍ର ॥
ମନ ପରମ ଆତ୍ମା ଘେନି ।
କେ ସପ୍ତଦଶ ତତ୍ତ୍ୱ ଭଣି ॥୨୨
ମନ ଆତ୍ମାକୁ ଏକ ମାନି ।
କେହୁ ଷୋଡ଼ଶ ତତ୍ତ୍ୱ ଗଣି ॥
କର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଜୀବ ପରମ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଏ ରୂପେ ତ୍ରୟୋଦଶ ତତ୍ତ୍ୱ ।
କେହି ବା ବୋଲନ୍ତି ଏମନ୍ତ ॥୨୩
ଜୀବ ପରମ ମନ ତିନି ।
ଏକଇ ଆତ୍ମା କେହୁ ମାନି ॥
ପଞ୍ଚଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
କେ ବୋଲେ ଏକାଦଶ ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ମନ ବୁଦ୍ଧି ଯେ ଅହଙ୍କାର ।
ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ଆବର ॥
ପୁରୁଷ ଘେନି କେହୁ ମୁନି ।
ନବତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ପରିମାଣି ॥୨୪
ଏମନ୍ତ ମୁନିଙ୍କ ବଚନେ ।
ଯେ ତତ୍ତ୍ୱ ଘଟେ ଅନୁମାନେ ॥
ଶାସ୍ତ୍ର ବିଗ୍ରହନ୍ତି ସଂସାରେ ।
ଏମନ୍ତେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ॥
ନ୍ୟାୟ ବଚନ ଯୁକ୍ତି ମୂଳ ।
କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣିତେ କୁତୂହଳ ॥
ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ବଚନ ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ଦୁର୍ଘଟନ ॥୨୫
ଏମନ୍ତ ଗୁଣମୟବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥

ପୁଣି ସଂଶୟ କରି ମନେ ।
ପୁଛଇ କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସ୍ୱଭାବେ ।
ଏକୁ ଆରେକ ଭିନ୍ନ ଯେବେ ॥
ଆଶ୍ରେ କରନ୍ତି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ।
ନିତ୍ୟେ ବସନ୍ତି ଏକସ୍ଥାନେ ॥
ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତିର ଦେହେ ।
ବସଇ ଜୀବନ ପରାୟେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ନ ଛାଡ଼େ ।
ଏଣୁ ସେ ଥାନ୍ତି ଏକ ଜଡ଼େ ॥
କେମନ୍ତେ ଦେହୁଁ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ।
ସମ୍ବୁ ନାହିଁ ମୋର ମନ ॥୨୬
ଏ ଚିତ୍ତସଂଶୟ ମୋହର ।
ଛେଦ ହେ କମଳାର ବର ॥
ଗୋବିନ୍ଦ କମଳଲୋଚନ ।
ପରମ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ଜୀବ ଯେତେ ।
ମୋହେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ଏ ଜଗତେ ॥୨୭
ଯାହାକୁ ହେଉ ତୁ ସଦୟ ।
ଜ୍ଞାନ ତା ହୃଦରୁ ଉଦୟ ॥
ତୁ ଜାଣୁ ତୋର ମାୟାଗତି ।
ଅପରେ ତାହା ନ ଜାଣନ୍ତି ॥୨୮
ଏମନ୍ତେ ଉଦ୍ଧବ ବଚନ ।
ଶୁଣି କହନ୍ତି ଭଗବାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ତ୍ରିଗୁଣ ।
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ କାରଣ ॥
ପୁରୁଷ ବିନା ପ୍ରକୃତିର ।
ପ୍ରକାଶ ନୁହଇ ଗୋଚର ॥
ରବି ବିହୀନେ ଚକ୍ଷୁ ଯେହ୍ନେ ।
ତେମନ୍ତେ ପୁରୁଷ ବିହୀନେ ॥
ରବି ଯେସନେ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ।
ଉଦ୍ଧବ ତେମନ୍ତ ପୁରୁଷ ॥
ପୁରୁଷ ପ୍ରକୃତି ଏ ଭିନ୍ନ ।
ଏକ ବିହୀନେ ଅନ୍ଧ ଆନ ॥

ମୋର ବିମୁଖ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଏ କଥା ନୁହଇ ଗୋଚର ॥
ତୁ ଏହା ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ଧର ।
ଶୁଣି ଉଦ୍ଧବ ଯୋଡ଼ି କର ॥
ବୋଲଇ ବିନୟ ବଚନ ।
ଭୋ ନାଥ ହେବ ସାବଧାନ ॥
ତୋର ବିମୁଖ ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ କର୍ମ ଆଣି ॥
ନାନା ଯୋନିରେ ଜାତ କରେ ।
ତେଣୁ ଶରୀର ପ୍ରାଣୀ ଧରେ ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ନାନା କର୍ମପଥେ ।
ଦୁରିତ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ଅର୍ଥେ ॥
ଶରୀର ଧରନ୍ତି କେମନ୍ତେ ।
ଛାଡ଼ନ୍ତି ନିଜ କର୍ମ ଅନ୍ତେ ॥
ନାନା ବିପାକେ ଭୁଞ୍ଜେ କର୍ମ ।
ଗତ ଆଗତ ପଥଶ୍ରମ ॥
ଭୋ ନାଥ ଭକତବତ୍ସଳ ।
କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଆଦିମୂଳ ॥
ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ଦାମୋଦର ।
କହ ସଂଶୟ ଯାଉ ମୋର ॥୨୯-୩୫
ଉଦ୍ଧବ ବାକ୍ୟେ ଯଦୁନାଥ ।
ଜୀବର ଗତି ପରମାର୍ଥ ॥
କହନ୍ତି ଉଦ୍ଧବକୁ ସ୍ନେହିଁ ।
ଶୁଣ ହୋ ଏକଚିତ୍ତ ହୋଇ ॥
ମନଟି ହୋଇ କର୍ମମୟ ।
ନାନାପ୍ରକାରେ ସୃଜେ ଦେହ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ଅନ୍ତକାଳେ ।
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଞ୍ଚମେଳେ ॥
ପ୍ରାଣ ସଙ୍ଗତେ ଛାଡ଼ି ବେଗେ ।
କର୍ମାନୁସାରେ ଜନ୍ମ ଲଭେ ॥
ଏ ଆତ୍ମା ମନ ପଛେ ପଛେ ।
ସ୍ୱଭାବେ ବୁଲଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ଏଣୁ ସେ ମନ ଥାଇ ଯହିଁ ।
ଏ ଜୀବ ଆତ୍ମା ମିଳେ ତହିଁ ॥୩୬
ଏ ଆତ୍ମା ଅହଙ୍କାରେ ବନ୍ଦୀ ।
ଅଦୃଷ୍ଟବଶ ନିରବଧି ॥

ଏଣୁ ଏ ନାନା ମନୋରଥେ ।
ବିଷୟ ଧ୍ୟାୟି ଅବିରତେ ॥
ବେଦବଚନେ କର୍ମ କରେ ।
ଶୋକ ହରଷେ ସେ ବିହରେ ॥
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତଇ ସ୍ୱର୍ଗବାସ ।
ଦେବତ୍ୱ ଇନ୍ଦ୍ରପଣେ ଆଶ ॥
ଭୂମିରେ ଚିନ୍ତେ ରାଜପଦ ।
ନାନାପ୍ରକାର ଭୋଗେ ସଧ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତଇ ନିରତେ ।
ମନ ଭ୍ରମାଇ ନାନାପଥେ ॥
ଏମନ୍ତ ମନ ଯହିଁ ରହେ ।
ଜ୍ଞାନ ହରାଏ ସର୍ବ ଦେହେ ॥
ମନ ବାସନା ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ।
କର୍ମ ମିଳଇ ତାର ଆଗେ ॥
ଯେବେ ସେ ଅନ୍ୟ ଦେହେ ପଶେ ।
ଏକାନ୍ତେ ମନ ତହିଁ ମିଶେ ॥
ଆତ୍ମା ସଙ୍ଗତେ ରହେ ସ୍ଥିରେ ।
ପୂର୍ବଶରୀର ସେ ପାସୋରେ ॥
ଲଭଇ ନୂଆ ଦେହେ ସଙ୍ଗ ।
ତେବେ ପାସୋରେ ପୂର୍ବଅଙ୍ଗ ॥
ଜୀବ ସଙ୍ଗତେ ଚଳେ ପ୍ରାଣ ।
ଏମନ୍ତେ ଲଭଇ ମରଣ ॥୩୭,୩୮
ପୂର୍ବଶରୀର ପରିତ୍ୟାଗି ।
ନୂତନ ଦେହେ ଅନୁରାଗୀ ॥
ସେ ଦେହେ ରହେ ଆତ୍ମାଭାବେ ।
ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରକୃତି ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଜୀବର ଜନ୍ମ ଏ ପ୍ରକାର ।
ଶରୀରୁ ଶରୀରେ ସଞ୍ଚାର ॥
ଏ ଜୀବ ସ୍ୱପ୍ନ ମନୋରଥେ ।
ଯେ ରୂପେ ଭ୍ରମୁଥାଏ ନିତ୍ୟେ ॥
ନିଦ୍ରା ଅବସାନେ ସଚେତେ ।
ଯେ ରୂପେ ପାସୋରଇ ଚିତ୍ତେ ॥
ସେହି ପ୍ରକାରେ ପୂର୍ବଦେହ ।
ପାସୋରେ ପାଇ ନୂଆ ଦେହ ॥୩୯, ୪୦
ଏ ଆତ୍ମା ନିର୍ମଳ ସ୍ୱଭାବେ ।
ମନର ବଶ ହୋଏ ଯେବେ ॥

ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ଅଧମ ।
ଗତି ଲଭଇ କରି କର୍ମ ॥
କୁପୁତ୍ର ବଶେ ସାଧୁଜନେ ।
ଲଭନ୍ତି ମନ୍ଦଗତି ଯେହ୍ନେ ॥ ୪୧
ଏ ଦେହ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଇ ।
କ୍ଷଣକୁ କ୍ଷଣ ନିତ୍ୟେ ପାଇ ॥
କାଳର ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଗତି ।
ଏଣୁ ନ ପାରେ କେହି ଚିନ୍ତି ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ଦୁଇ ମତ ।
ବିଗ୍ରହେ ନୁହଇ ଏ ସତ୍ୟ ॥
ଜନ୍ମାଦି ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ।
ଜୀବର ଭ୍ରମ ବୋଲି ଏତେ ॥
ଏ ବେନିମାର୍ଗ ଅନୁସରି ।
ଉଦ୍ଧବେ କହନ୍ତି ମୁରାରି ॥ ୪୨
ଯେସନେ ଦୀପର ଅନଳ ।
ବୃକ୍ଷର ଫଳ ସ୍ରୋତଜଳ ॥
ବୟସ ଅବସ୍ଥା ବିକାର ।
ସେ ରୂପେ ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ଅଗ୍ନିରେ ଦୀପ ବୃଦ୍ଧି କରି ।
ନଦୀରେ ଜଳକୁ ଆବୋରି ॥
ବୋଲନ୍ତି କ୍ଷୟ ବୃଦ୍ଧି ଦୁଇ ।
ଜଳର ଅଗ୍ନିର ହୁଅଇ ॥
ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମା ଦେହେ ମାନି ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଅଭିମାନୀ ॥ ୪୩, ୪୪
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ବହି ।
ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ॥
ଯେସନେ ଅଗ୍ନି ଦାରୁ ସଙ୍ଗ ।
ହୁଅଇ ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ॥
ଜନ୍ମମରଣ ତାକୁ ମାନି ।
ଏ ରୂପେ କହନ୍ତି ଅଜ୍ଞାନୀ ॥ ୪୫
ଗର୍ଭେ ପ୍ରବେଶ ଜନ୍ମ ବୃଦ୍ଧି ।
ବାଳୁତ ପଞ୍ଚମ ଅବଧି ॥
କୁମାର ଅବସ୍ଥା ଷୋଡ଼ଶ ।
ଯୌବନ ତ୍ରିଂଶ ବରଷ ॥
ମଧ୍ୟମ ବୟସ ଷାଠିଏ ।
ଜରା ମରଣ ନବ ହୋଏ ॥

ଏ ମନୋରଥମୟ ଦେହ ।
ଯେ ଉଚ୍ଚନୀଚ ଗୁଣମୟ ॥
ଅବସ୍ଥା ଭେଦେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ।
ବିବେକ ଜ୍ଞାନେ ଜାଣି ହେତୁ ॥
ଛାଡ଼ିଲେ ଦେହେ ଆତ୍ମା ଭାବ ।
ମଣଇ ଆତ୍ମାକୁ ବିଲଗ ॥ ୪୬, ୪୭
ଦେହରୁ ଦେହ ହୋଇ ଜାତ ।
ହୁଅଇ ପିତାପୁତ୍ର ମତ ॥
ଆତ୍ମାର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।
ଦେହରୁ ବିଲକ୍ଷଣ ସେହି ॥ ୪୮
ଯେସନେ ବୀଜୁଁ ବୃକ୍ଷ ଜାତ ।
ସେ ବୀଜ ପୁଣି ବୃକ୍ଷେ ସ୍ଥିତ ॥
ବିପାକେ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ ।
ବୀଜର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ କାହିଁ ॥
ବୃକ୍ଷରୁ ବୀଜ ବିଲକ୍ଷଣ ।
ସେ ରୂପେ ଦେହୁଁ ଆତ୍ମା ଭିନ୍ନ ॥ ୪୯
ମାୟା ଶରୀରେ ଅପଣ୍ଡିତ ।
ଆତ୍ମାକୁ କରଇ ସଂଯୁତ ॥
ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟେ ମୂଢ଼ପଣେ ।
ସଂସାର ସତ୍ୟ ବୋଲି ମଣେ ॥ ୫୦
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରୁ ଋଷି ଦେବ ।
ରଜରୁ ଅସୁର ମାନବ ॥
ତମୁଁ ତିର୍ଯ୍ୟକ ଭୂତ ଜାତ ।
କର୍ମ ଭ୍ରମଣ ତିନିମତ ॥ ୫୧
ଯେସନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ତାନ ।
ଦେଖି ଶିଶୁର ହୋଏ ମନ ॥
ତାହାର ପ୍ରାୟ ନାଚେ ଗାଏ ।
ସେ ରୂପେ ଆତ୍ମା ଥାଇ ଦେହେ ॥ ୫୨
ନିଶ୍ଚଳ ବୃକ୍ଷ ଛାୟା ଯେହ୍ନେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ଜଳର କମ୍ପନେ ॥
ଭ୍ରମିଲେ ନେତ୍ର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ଭ୍ରମଇ ଯେହ୍ନେ ଭୂମଣ୍ଡଳ ॥
ସ୍ୱପ୍ନେ ଅନର୍ଥ ଦେଖି ଯେତେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ଏହିମତେ ॥
କେବେହେଁ ନୁହଇ ଏ ସତ୍ୟ ।
ଏ ମୋର ମାୟା ବିକଳ୍ପିତ ॥ ୫୩-୫୫

ଏଣୁ ତୁ ଭ୍ରମ ପରିହର ।
ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କର ॥
ଏଣୁ ଏ ଲୋକଧର୍ମ ଯେତେ ।
ମିଥ୍ୟା ବିଗ୍ରହି ଘେନ ଚିତ୍ତେ ॥ ୫୬
ଯେ ଅବା ସ୍ତୁତି ଅପମାନ ।
ଏ ବେନି ଚିତ୍ତେ ତୁ ନ ଘେନ ॥
କେ ଅବା କରେ ଅପମାନ ।
ଭର୍ତ୍ସନ ତର୍ଜନ ତାଡ଼ନ ॥
କେ ଅବା କରେ ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି ।
କେ ଉପହାସେ ବା ହସନ୍ତି ॥
କେ ଅବା ବଳେ ଧନ ନାଶେ ।
କେ ମାରେ କେବା ବାନ୍ଧେ ରୋଷେ ॥
ଭୋଜନପାତ୍ରେ ଧୂଳି ଦ୍ୟନ୍ତି ।
କେ ବଳେ ତୋଳି କଗ୍ରଡ଼ନ୍ତି ॥
ତଥାପି ଧୀର ମହାଶୟ ।
ନିଷ୍କାମ ଗଭୀର ହୃଦୟ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନିନ୍ଦା ସ୍ତୁତି ସହେ ।
ଅଦୃଷ୍ଟ ମାନି ସ୍ଥିର ରହେ ॥
ଈଶ୍ୱରନିଷ୍ଠ ତତପରେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ଉଦ୍ଧରେ ॥ ୫୭, ୫୮

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଏ ବଡ଼ ସଂଶୟ ମୋ ଚିତ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତ କେ ଅଛି ଜଗତେ ॥
କେ ପାରେ ଏତେ ଦୁଃଖ ସହି ।
ମଞ୍ଚେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ବହି ॥
ଯାହାର ମର୍ମ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ।
ଭେଦଇ କୁବଚନ ଶର ॥
ସେ ଚିତ୍ତ ନିବାରିବ ସହି ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ନ ଦେଖଇ ॥
ଯେ ଅବା ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ।
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ସେହି ଭ୍ରମଇ ଏ ଜଗତେ ।
ନିନ୍ଦା ସ୍ତବନ ବେନି ପଥେ ॥

ସ୍ତୁତି ନିନ୍ଦନ ଯେ ପ୍ରକାର ।
ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ବଚନ ପ୍ରହାର ॥
ଯେବା ଅଛନ୍ତି ସାଧୁଜନେ ।
ତୋର ଚରଣ ସୁଧା ପାନେ ॥
ଚିତ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ଭୋଳ ମତି ।
ଏ କର୍ମ ସେ ଅବା ସହନ୍ତି ॥
ଏ ବଡ଼ ଭ୍ରମ ମୋର ଚିତ୍ତେ ।
ଭୋ ନାଥ ସହିବି କେମନ୍ତେ ॥୬୯, ୭୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ପ୍ରାକୃତବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ପୁଛେ କୃଷ୍ଣ ପାଶେ ।
ସୁଜନେ ରସ ଏହି ରସେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ତତ୍ତ୍ୱସଂଖ୍ୟାଦିବିଗ୍ରହୋ ନାମ ତ୍ରୟୋବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ମନ ସଂଯମେ ତିରସ୍କାର । ସହିବା ଉପାୟ ବିଗ୍ରହ ॥
ଭିକ୍ଷୁଗୀତାର ଇତିହାସେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଧ୍ୟା ଚତୁର୍ବିଂଶେ ॥

ଦୟାସାଗର ଚକ୍ରପାଣି ।
ଉଦ୍ଧବ ମୁଖୁଁ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ॥
ବୋଲନ୍ତି ସତ୍ୟ ତୋ ବଚନ ।
ଏମନ୍ତ ଅଛି କେବା ଜନ ॥
କେ ଚିତ୍ତ ଧରି ପାରେ ସ୍ଥିରେ ।
ଦୁର୍ଜନ ବଚନ ପ୍ରହାରେ ॥
ଯେ ପାରେ ଏତେ ଦୁଃଖ ସହି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ତ୍ରିଭୁବନେ ନାହିଁ ॥
ସମରେ ରିପୁବାଣ ଘାଏ ।
ଯେବେ ରୁଧିର ବହେ ଦେହେ ॥
ଯେ କ୍ଷତ୍ରିବୃତ୍ତି ଆଚରନ୍ତି ।
ସେ ଦୁଃଖ ମନେ ନ ଧରନ୍ତି ॥
ଦୁର୍ଜନ କୁବଚନ ବାଣ ।
ମର୍ମ ବିଦାରେ ତତକ୍ଷଣ ॥୧-୩
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହୋ ବିଶ୍ୱାସେ ।
ଯେ ପୁଣ୍ୟକଥା ଇତିହାସେ ॥
ଯେଣୁ ତୁ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ।
ତେଣୁ ମୁଁ କରିବି ପ୍ରକାଶ ॥ ୪
ପୂର୍ବେ ହୋ ଅବନ୍ତୀ ନଗରେ ।
ଥିଲା ଦୁର୍ଜନ ବିପ୍ରବରେ ॥
ଦମ୍ଭ ଆରମ୍ଭ କାମ ଲୋଭ ।
ନିରତେ ମନେ କ୍ରୋଧଭାବ ॥
କଦର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ତାର ହୀନ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ସଞ୍ଚେ ଧନ ॥
କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟ କର୍ମ କରେ ।
ବଞ୍ଚଇ ପର ଅପକାରେ ॥୫,୬
ଜ୍ଞାତି ଅତିଥି ବନ୍ଧୁ ଯେତେ ।
ମଧୁର ବାକ୍ୟେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ତାଙ୍କୁ ନ ସେବେ କଦାଚିତେ ।
ତିଳେ ନ ରହେ ପରହିତେ ॥
କଦର୍ଯ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରୀ ।
ଦୁଃଶୀଳମତି ଦୁରାଗ୍ରହୀ ॥
ପୁତ୍ର ଦୁହିତା ଦାସ ଦାସୀ ।
ଏହାଙ୍କୁ ନ ପୋଷେ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଆପଣେ ନ ଭକ୍ଷଇ ଭଲେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ନ ଦିଏ ମାଗିଲେ ॥୭,୮
ଯକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ରଖେ ଧନ ।
ଧନେ ଆକୁଳ ନିତ୍ୟେ ମନ ॥
ସେ ବିପ୍ର ବଞ୍ଚିତ ଜୀବନ ।
ଏମନ୍ତେ ଗଲା କେତେ ଦିନ ॥
ଅନ୍ନ ନ ପାଇ ଦାରାସୁତ ।
କ୍ରୋଧ ହୋଇଲେ ବନ୍ଧୁ ମିତ୍ର ॥
ନ କରି ଯଜ୍ଞ ଧର୍ମକର୍ମ ।
ଧନ ରକ୍ଷଣେ ତାର ମନ ॥
ଧର୍ମକୁ କରି ଅନାଦର ।
ନାଶିଲା ପୂର୍ବପୁଣ୍ୟ ତାର ॥୯,୧୦
ପୁତ୍ର କାମିନୀ ପରିବାର ।
ଯେ ଅବା ଦାସଦାସୀ ତାର ॥
ସକଳେ ଭାଳି ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଧନ ହରିଲେ ତା ଗୁପତେ ॥
ଅନଳେ ଗଲା କିଛି ପୋଡ଼ି ।
ବଣିଜନାବ ଜଳେ ବୁଡ଼ି ॥
ଚଉର୍ଯ୍ୟେ କିଛି ଧନ ଗଲା ।
ରାଜାହିଁ କିଛି ବହି ନେଲା ॥
ସଞ୍ଚିତ ଧନ ଯେତେ ଥିଲା ।
ଏମନ୍ତେ ନାନାରୂପେ ଗଲା ॥୧୧
ନିର୍ଦ୍ଧନ ଦେଖି ଦାରାସୁତେ ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ତାର ଯେତେ ॥
ଦାସୀ ସେବକ ପରିଜନେ ।
ଛାଡ଼ି ଚଳିଲେ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନେ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିପ୍ର ଦୁଃଖଚିତ୍ତେ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ଭାଳେ ନିତ୍ୟେ ॥
ବିକଳ ଚିତ୍ତେ ନିତ୍ୟେ କାନ୍ଦେ ।
ନିର୍ଦ୍ଧନେ ବାନ୍ଧବ ବିଚ୍ଛେଦେ ॥୧୨
ଏମନ୍ତେ ଚିନ୍ତା ଶୋକଭରେ ।
ପଡ଼ିଲା ତିନିତାପ ଜ୍ୱରେ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଭାଳଇ ଅତି ଭୟଚିତ୍ତେ ।
ମୁଁ ଏବେ ବଞ୍ଚିବି କେମନ୍ତେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଭାଳୁ ଭାଳୁ ଦିନେ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ଉପୁଜିଲା ମନେ ॥ ୧୩
ବୋଲଇ ଆତ୍ମା ଅନୁସରି ।
ବିଫଳେ ଅଛି ଦେହ ଧରି ॥
ଧିକ ଜୀବନ ଜନ୍ମ ମୋର ।
ବ୍ୟର୍ଥ ଏ ବିପ୍ର କଳେବର ॥
ଆପଣା ଦୋଷେ ମୁଁ ବିନାଶ ।
ହେଲେ ସକଳ କଲି ନାଶ ॥
ଆପଣା ହସ୍ତେ ମନ ସୁଖେ ।
ଅନଳ ଦେଲି ନିଜ ମୁଖେ ॥
ମୋ ନିଜ କର୍ମର ବିପାକେ ।
ବଞ୍ଚିତ ହେଲି ନରଲୋକେ ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ପରିବାର ।
ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଯେତେ ମୋର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଦେଇ ଚିତ୍ତେ ।
ଧନ ସଞ୍ଚିଲି ମୁଁ ନିରତେ ॥
ତେଜିଲି ଧର୍ମ କାମ ଭୋଗ ।
ସକଳ ସୁଖେ ମୁଁ ବିଯୋଗ ॥
ସେ ଧନେ ହେଲି ମୁଁ ନିରାଶ ।
ଉଭୟଲୋକ କଲି ନାଶ ॥
ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ ଯେତେ ଧନ ।
ସେ ନୋହେ ସୁଖେ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ବଞ୍ଚିତ ହେଲି ନରଲୋକେ ।
ଏବେ ମୁଁ ପଡ଼ିବି ନରକେ ॥ ୧୪, ୧୫
କୁଷ୍ଠ ଯେସନେ ରୂପ ନାଶେ ।
ଲୋଭ ତେମନ୍ତ ଗୁଣ ଯଶେ ॥ ୧୬
ଅର୍ଜନେ ସାଧନେ ସଞ୍ଚୟେ ।
ଧନ ସେ ସର୍ବ ଦୁଃଖମୟେ ॥ ୧୭
ଚଉର୍ଯ୍ୟ ହିଂସା ମିଥ୍ୟା ଦମ୍ଭ ।
ଭେଦ ବଇର ମଦ ଗର୍ବ ॥
କାମ କ୍ରୋଧ ଯେ ଅବିଶ୍ୱାସ ।
ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବ୍ୟସନ* ଯେ ବିଶେଷ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଦଶ ଦୋଷ ଧନେ ।
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ସାଧୁଜନେ ॥
ଧନ ସଞ୍ଚୟ ଦୂର କରି ।
ନିୟତ କର୍ମକୁ ଆବୋରି ॥
ଧୀରେ ରହନ୍ତି ସମଚିତ୍ତେ ।
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧୮, ୧୯
ଧନର ଦୋଷ ଆର ଯେତେ ।
କହିବା ଶୁଣ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ତାତ ଜନନୀ ଭ୍ରାତା ସୁତ ।
ସୁହୃଦ ବାନ୍ଧବ କଳତ୍ର ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖି ରିପୁ ପ୍ରାୟେ ।
ଧନ ସଞ୍ଚୟ ନିତ୍ୟେ ଧ୍ୟାୟେ ॥
ଭେଦ ଉପୁଜେ ବନ୍ଧୁକୁଳେ ।
ଧନ ସଞ୍ଚୟନ ବ୍ୟାକୁଳେ ॥
ବିଚ୍ଛେଦ କରେ ଦାରା ସୁତ ।
କଦର୍ଯ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି ଜଗତ ॥
ଧନ ଏ ସକଳ କାରଣ ।
କୃପଣେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲଂଘନ ॥
ଅଳପ ଧନର କାରଣେ ।
ବଇର ବଢ଼େ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ସ୍ୱଜନ ବନ୍ଧୁ କୁଳଭେଦେ ।
କନ୍ଦଳ ବାଦ ଅନୁବାଦେ ॥ ୨୦, ୨୧
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ତନୁ ମୁହିଁ ପାଇ ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ବାଞ୍ଛନ୍ତି ଦେବଗଣେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ମୁଁ ଏ ଦୁର୍ଲଭ ଦେହ ପାଇ ।
ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ କରିଲଇଁ ॥
ଏ ଜନ୍ମ କଲି ଅନାଦର ।
ଧନ ସଞ୍ଚୟ ଧିକ ମୋର ॥ ୨୨
ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଭୂମିଭାଗେ ।
ସାଧଇ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପବର୍ଗେ ॥
ସେ ଦେହେ ଅନର୍ଥର ଘର ।
ଧନ ସାଧଇ କେବା ନର ॥ ୨୩
ଯେ ଦେବ ପିତୃ ଋଷି ଗଣେ ।
ସେବା ନ କରେ ମୂଢ଼ପଣେ ॥
ଯକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ରଖେ ଧନ ।
ଲଂଘଇ ଜ୍ଞାତି ବନ୍ଧୁଜନ ॥
ସଞ୍ଚେ ଦେହକୁ କ୍ଲେଶ ଦେଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥ ୨୪
ସ୍ୱଭାବେ ବୟସ ସରିଲା ।
ଏ ଜନ୍ମ ବିଅର୍ଥେ ମୋ ଗଲା ॥
ଜାଣଇଁ ଅସତ୍ୟ ଜଗତ ।
ଈଶ୍ୱରମାୟାରେ ମୋହିତ ॥
ଏ ଧନ ଅର୍ଥେ କେ ପଣ୍ଡିତ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ବ୍ୟାକୁଳ ଲୋଭଗ୍ରସ୍ତ ॥
ଏଣୁ କି କାର୍ଯ୍ୟ ଧନଧାନ୍ୟେ ।
ଭାଳଇ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରୟୋଜନେ ॥
ମରଣ ମୁଖେ ଏବେ ପଡ଼ି ।
ଭାଳଇ ନିଜ ପଥ ହୁଡ଼ି ॥ ୨୫-୨୭
ଏବେ ଜାଣିଲି ମୋର ଭାଗ୍ୟ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ଅନୁରାଗ ॥
ଏ ମୋର ପୂର୍ବ ପୁଣ୍ୟ ଦଶା ।
ତେଜିଲି ଧନ ଜନ ଆଶା ॥
ଚଞ୍ଚଳମନ ହୃଦେ ରୁନ୍ଧି ।
ଏବେ ସାଧିବି ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥
ହରି ଚରଣେ ଦେଇ ମତି ।
ଖଣ୍ଡିବି ଅଶେଷ ଦୁର୍ଗତି ॥ ୨୮, ୨୯
ପୂର୍ବେ ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ନୃପବର ।
ଦେବଙ୍କୁ କରି ଉପକାର ॥
ପୁଣି ସେ ଆସି ମହୀତଳେ ।
ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର ପୁଣ୍ୟବଳେ ॥
ଭାବେ ଆରାଧି ଚକ୍ରଧର ।
ଭବସାଗରୁ ହେଲା ପାର ॥ ୩୦
ଏବେ ମୁଁ ସର୍ବ ଆଶା ଛେଦି ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ ତପ ସାଧି ॥
ସଂସାରୁ ତରିବି ଯେମନ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତ ଭାବି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ଶାନ୍ତ ଦାନ୍ତ ଚିତ୍ତେ ।
ତପସ୍ୱୀଜନଙ୍କର ମତେ ॥
ପୃଥିବୀ କରି ପର୍ଯ୍ୟଟନ ।
ଗିରି ଦୁର୍ଗମ ଘୋରବନ ॥

* 'ବ୍ୟସନ' ଶବ୍ଦରେ କାମୁକତା, ଜୁଆଖେଳ ଓ ମଦ୍ୟପାନ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅଟେ ।

ଗୁପତ ଅବଧୂତ ବେଶେ ।
ବୁଲଇ ପୁର ଗ୍ରାମ ଦେଶେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦିଶେ କୁଘଟନ ।
ବୃଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁକ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ଗ୍ରାମେ ବୁଲଇ ଭିକ୍ଷା ଆଶେ ।
ମଳିନ ଅବଧୂତ ବେଶେ ॥
ଅତି ମଳିନ ଅତି କ୍ଷୀଣ ।
ଦିଶଇ ଜାତିବର୍ଣ୍ଣହୀନ ॥୩୧, ୩୨
ଗୁପତ ଦେଖି ତାର ଚିହ୍ନ ।
ଲୋକେ କରନ୍ତି ଅପମାନ ॥
ତାହାକୁ ଦୁଷ୍ଟଗଣେ ବେଢ଼ି ।
କେ ଧାଇଁ ମୁଣ୍ଡେ କର ତାଡ଼ି ॥
କେ ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ବଳେ ।
ଘେନି ପଳାନ୍ତି କୁତୂହଳେ ॥
କେ ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର କଣ୍ଠୁଁ ଫେଡ଼େ ।
କେ ପୃଷ୍ଠେ ମାରନ୍ତି ଗୋପୋଡ଼େ ॥
କେ କନ୍ଥା ଚିରିକରି ବଳେ ।
ଭୟେ ପଳାନ୍ତି ଏକମେଳେ ॥
ପୁଣି ରହନ୍ତି ଦୂରେ ଯାଇ ।
ନାନା ଭର୍ତ୍ସନେ ଗାଳି ଦେଇ ॥
କେ ହସି କରତାଳି ଦେଇ ।
ଗୁପତେ ତାର ପଛେ ଥାଇ ॥୩୩, ୩୪
ଭିକ୍ଷା ମାଗିଲେ ଅନ୍ନପାଣି ।
ତାହାକୁ ଲୋକେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଆଣି ॥
ଯେବେ ଭୁଞ୍ଜଇ ନଦୀତୀରେ ।
କେ ମୂତେ ଭିକ୍ଷାର ଉପରେ ॥
କେ ମୁଖେ ଅଧୋବାୟୁ ଛାଡ଼େ ।
କେ ହସି କରେ କର ତାଡ଼େ ॥
କେ ମାରି ଆନକୁ ଦେଖାଇ ।
ହସନ୍ତି ତାର ମୁଖ ଚାହିଁ ॥
ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କେ କରେ ।
କେ ରଜ୍ଜୁ ବାନ୍ଧନ୍ତି ପୟରେ ॥୩୫-୩୭
କେ ଅବା ପୂର୍ବେ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ।
କହନ୍ତି ସାତ ପାଞ୍ଚ ଘେନି ॥
ଏହାର ନାଶଗଲା ଧନ ।
କୋପେ ଛାଡ଼ିଲେ ବନ୍ଧୁଜନ ॥

ଦେଖ କପଟ ଧର୍ମବେଶ ।
ଜଗତେ ବୋଲାଇ ସନ୍ନ୍ୟାସ ॥
ଦେଖ ବୁଲଇ ଅଧୋମୁଖେ ।
ଚକ୍ଷୁ ମେଲି ଣ ସର୍ବଦେଖେ ॥
ରାତ୍ରେ ପଶିବ କାର ଘରେ ।
ଚୋରି କରିବ ଅଭ୍ୟନ୍ତରେ ॥
ଏହାକୁ ମାରି କର ଦୂର ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ଥାଉ ଆମ୍ଭ ପୁର ॥
ଦେଖ ମଉନ ମୁଖେ ରହେ ।
ଜଳେ ଯେସନେ ବକ ଚାହେଁ ॥
ଆଜ କରିବ ଏହୁ ଚୋରି ।
ଦୂର କରାଅ ଯାକୁ ମାରି ॥
ଏମନ୍ତେ ଦୁଷ୍ଟଗଣେ ମିଳି ।
ହସନ୍ତି ଦେଇ କରତାଳି ॥
ଭୟେ କରାଇ ତାକୁ ତ୍ରାସ ।
କରନ୍ତି ହାସ ପରିହାସ ॥୩୮-୪୧
ଏମନ୍ତେ ସର୍ବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣେ ।
ଧଇର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବ ଗୁଣେ ॥
କେବେହେଁ ମନେ ନୋହେ ଦୁଃଖୀ ।
ପୂର୍ବ ଅର୍ଜିତ କର୍ମ ଲକ୍ଷି ॥
ଯେ ଅବା ଯେତେବେଳେ ହୋଏ ।
ଗୋରୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ସର୍ବ ସହେ ॥ ୪୨
ଅଦୃଷ୍ଟ ମାନି କହେ କଥା ।
କେ ଅଛି ଦୁଃଖସୁଖଦାତା ॥
ଗ୍ରହ ଦେବତା କାଳ କର୍ମ ।
ଆତ୍ମା କି ଅବା କେହି ଜନ ॥
ନୁହନ୍ତି ସୁଖଦୁଃଖଦାତା ।
ମନଟି ପରମ କରତା ॥
ଜନ୍ମମରଣ ବେନିପଥେ ।
ଯେ ମନ ଭ୍ରମାଏ ନିରତେ ॥ ୪୩
ମନ ସେ ତ୍ରିଗୁଣ ସୃଜଇ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ କର୍ମ ସଞ୍ଚରଇ ॥
କର୍ମେ ତ୍ରିଲୋକେ ଦେହ ପାଇ ।
ତିର୍ଯ୍ୟକ ନର ଦେବ ହୋଇ ॥ ୪୪
ଏଣୁ ମନର ଏ ସଂସାର ।
ସଂସାରୁ ବିଲଗ ଈଶ୍ୱର ॥

ଈଶ୍ୱର ବସେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ।
କର୍ମ କରାଏ ନାନାରୂପେ ॥
କର୍ମରେ ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ତାର ।
ଜ୍ଞାନରେ ଚେଷ୍ଟା ଯେଣୁ ତାର ॥
ମନ ତାହାର ସଙ୍ଗେ ମିଶେ ।
ଲିଙ୍ଗଶରୀରେ ଜୀବ ବସେ ॥
କର୍ମ କରଇ ଗୁଣବଳେ ।
ସଂସାରେ ବନ୍ଧନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଏଣୁ ଏ ମନର ସଂଯମ ।
ପରମ ଜ୍ଞାନର କାରଣ ॥ ୪୫
ଦାନ ସ୍ୱଧର୍ମ ଯେ ନିୟମ ।
ସୁବ୍ରତ କର୍ମ କିବା ଯମ ॥
ଏ ସର୍ବ ମନର ସଂଯମ ।
ମନ ସଂଯମ ପରଜ୍ଞାନ ॥ ୪୬
ମନ ସଂଯମ ଅଟେ ଯାର ।
କି କାର୍ଯ୍ୟ ଦାନାଦିରେ ତାର ॥
ମନ ଆୟତ୍ତ ଯାର ନୋହି ।
ଦାନାଦି କର୍ମେ କିବା ହୋଇ ॥ ୪୭
ଏଣୁ ଯେ ମନ ବଶ କରେ ।
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସେ ସଂହରେ ॥
ମନର ବଶ ଯେବା ହୋଇ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥେ ସେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଯୋଗୀଏ ଯୋଗବଳ ଧରି ।
ବଳେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଶ କରି ॥
ମନ ଅବଶେ ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟ ।
ଏଣୁ ଏ ମନ ଅଟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ॥
ଯେ ତାକୁ ବଶ କରିପାରେ ।
ସର୍ବ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜୟ କରେ ॥ ୪୮
ଦୁର୍ଜୟ ଶତ୍ରୁ ଅଟେ ମନ ।
ତାକୁ ନ ଜିଣି ଯେବା ଜନ ॥
ଉଦାସୀ ମିତ୍ର ଶତ୍ରୁ ଆନ ।
ବିଗ୍ରହେ ମୂଢ଼ ସେହୁ ଜନ ॥ ୪୯
ମନ କଳ୍ପିତ ଦେହ ପାଇ ।
ମୁହିଁ ମୋହର ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଚିନ୍ତି ।
ଅପାର ସଂସାରେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥ ୫୦

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ନ ଜାଣେ ।
ସେ ରିପୁ ମିତ୍ର ପରିମାଣେ ॥
ମାୟା ସଂସାରେ ଜ୍ଞାନ ହାରି ।
ଜୀବକୁ ଜୀବ ହିଂସା କରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଜୀବ ନିର୍ବିକାର ।
ଦୋଷ ଅଦୋଷ ନାହିଁ ତାର ॥
ଆପଣା ହସ୍ତେ ଜିହ୍ୱା ଛେଦି ।
କେ ତାର ଅଛି ପ୍ରତିବାଦୀ ॥ ୫୧
ଦେବତା ବଶେ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟେ ଅଭେଦ ସ୍ୱରୂପେ ॥
କୋପଇ ଏକ ଅଙ୍ଗେ ଥାଇ ।
ଅପର ଅଙ୍ଗେ ପ୍ରହାରଇ ॥
ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ବିଗ୍ରହିଲେ ।
ଲାଗଇ ନାହିଁ ଆତ୍ମାତୁଲେ ॥ ୫୨
ଯେବେ ବୋଲିବା ଗ୍ରହଦୋଷେ ।
ପ୍ରାଣୀ ବନ୍ଧନ ଗୁଣ ପାଶେ ॥
ଏ ଅନୁମାନ ସତ୍ୟ ନୋହେ ।
ଗ୍ରହ କି ମାରେ ଗ୍ରହ ଦେହେ ॥ ୫୪*
ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ହେତୁ କର୍ମ ।
ବିଗ୍ରହ କଲେ ହୁଏ ଭ୍ରମ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଦେହ ଜଡ଼ମୟ ।
ଘଟିତ ମୃତ୍ତିକାର ପ୍ରାୟ ॥
ଆତ୍ମା ପରମହଂସ ରୂପେ ।
ନିତ୍ୟେ ବସଇ ନାନାବୃକ୍ଷେ ॥
ଏ ଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମ ସୂକ୍ଷ୍ମସାର ।
ନିର୍ମଳ ନିତ୍ୟ ନିରାକାର ॥

ଏଣୁ ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ପାଇ ।
ଏ ଅନୁମାନ ନ ଘଟଇ ॥ ୫୫
ଯେବେ ବୋଲିବା ନ୍ୟାୟେ ଅଛି ।
କାଳହିଁ ଦୁଃଖସୁଖ ଲେଖି ॥
ଫଳଇ ଦେହେ ଯଥାକାଳେ ।
ବୃଦ୍ଧ ତରୁଣ କିବା ବାଳେ ॥
ତେବେ ଆତ୍ମାର କିବା ଦୁଃଖ ।
ଆତ୍ମା ସ୍ୱଭାବେ କାଳରୂପ ॥ ୫୬
ଏଣୁ ଦୁଃଖସୁଖ ବିଗ୍ରହେ ।
ନ ଘଟେ ନିଜ କିବା ପରେ ॥
ଯେଣୁ ଏ ଅନିତ୍ୟ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ବନ୍ଧନ ଅହଙ୍କାରେ ॥
ଏଣୁ ଏ ମାନ ଅପମାନ ।
ନ ଘେନେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଜନ ॥
ଶତ୍ରୁ ବାନ୍ଧବ ନିଜ ପର ।
ଏ ଦୁଃଖସୁଖ ଭ୍ରମ ମୋର ॥ ୫୭
ପୂର୍ବେ ଯେ ମହାଋଷିଗଣେ ।
ପରମ ଆତ୍ମନିଷ୍ଠା ଜ୍ଞାନେ ॥
ତରିଲେ ଏ ଘୋର ସଂସାର ।
ମୁଁ ଏବେ କରି ସେ ବିଗ୍ରହ ॥
ଗୋବିନ୍ଦପାଦେ ସେବା କରି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ଯିବି ତରି ॥ ୫୮

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏତେ ବିଗ୍ରହି ବିପ୍ର ମନେ ।
ଚିତ୍ତ ନିରୋଧି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ॥

ହରିଚରଣ କଲା ସାର ।
ତେଜିଲା ମାନ ଅହଙ୍କାର ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ ମୋ ଚରଣେ ।
ବୁଲେ ଅବନୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନେ ॥
ମୋର ପଦାରବିନ୍ଦ ଧ୍ୟାନେ ।
କିଛି ନ ଜାଣେ ରାତ୍ରଦିନେ ॥
ଫିଟିଲା ଅଶେଷ ବନ୍ଧନ ।
ମୋହର ପାଦେ ହେଲା ଲୀନ ॥ ୫୯
ଉଦ୍ଧବ ଏହା ମନେ ଧର ।
ସର୍ବ ସଂଶୟ ପରିହର ॥
ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ ମୋର ପାଦେ ।
ସମର୍ପି ରହ ତୁ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୬୧*
ଏ ଭିକ୍ଷୁଗୀତା ଇତିହାସେ ।
ତୋ ଆଗେ କହିଲି ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ଏ ଗୁଣମୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ଯେ କରେ ଶ୍ରବଣ ପଠନ ॥
ଅଶେଷ ଦୋଷ ତାର ହରେ ।
ନ ପଡ଼େ ଭବପଙ୍କ ଘୋରେ ॥
ହରଇ କାମ କ୍ରୋଧ ଦୋଷ ।
ନ ଲାଗେ ଦୁଃଖ ଶୋକ ତ୍ରାସ ॥ ୬୨
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ॥
ଉଦ୍ଧବେ କହେ ନାରାୟଣ ।
ସୁଜନେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଭିକ୍ଷୁଗୀତା ନାମ ଚତୁର୍ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

* ଶ୍ଳୋକ ୫୩ ଓ ୬୦ ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ପଚିଶେ ସୃଷ୍ଟି ବିବରଣ । ସାଂଖ୍ୟମତର ଯେ ବିଧାନ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ॥
ତୁ ଅଟୁ ଭକତ ପ୍ରଧାନ ।
କହିବା ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ ପୁଣ ॥
ଯେ ଜ୍ଞାନ ଜାଣି ବିଜ୍ଞଜନ ।
ଛାଡ଼ନ୍ତି ବିକଳ୍ପ ସମ୍ଭ୍ରମ ॥ ୧
ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟିର ଅଗ୍ରତ ।
ଯେ ଜ୍ଞାନ ବିକଳ୍ପ ରହିତ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ମାତ୍ର ଥିଲେ ।
ସେ ଯେବେ ସୃଷ୍ଟି ଆରମ୍ଭିଲେ ॥
ସେ କାଳେ ବିବେକ ପ୍ରଧାନେ ।
ସୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲେ ଜନେ ॥
ଅଭେଦଜ୍ଞାନେ ବ୍ରହ୍ମଭାଗେ ।
ଲୋକେ ଗମିଲେ ଯୋଗମାର୍ଗେ ॥
ଆଦି ଗଣନା ସତ୍ୟଯୁଗେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇ ବେନିଭାଗେ ॥ ୨,୩
ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ଏକ ଅଂଶ ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ପୁରୁଷ ପ୍ରକାଶ ॥
ଯେ ଭାଗ ପ୍ରକୃତି ରୂପିଣୀ ।
ସୃଷ୍ଟିପାଳନ ସଂହାରିଣୀ ॥
ସେ ଭାଗ ଜଡ଼ରୂପା ହୋଇ ।
ଈଶ୍ୱରବଶେ କ୍ଷୋଭ ପାଇ ॥
ତେଣୁ ସେ ବ୍ରହ୍ମ ବେନିଖଣ୍ଡ ।
ସଂଯୋଗେ ଜନ୍ମିଲା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ତିନିଗୁଣ ।
ଜନ୍ମିଲା ପ୍ରକୃତି କାରଣ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ।
ଯେ କ୍ରିୟାଶକ୍ତି ଉପାଦାନ ॥

ସେ ସୂତ୍ର ତ୍ରିଗୁଣେ ଜଡ଼ିତ ।
ତହୁଁ ଉପୁଜିଲା ମହତ ॥
ମହତେ ତ୍ରିଗୁଣ ବିକାର ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲା ଅହଙ୍କାର ॥ ୪-୬
ସେ ପୁଣି ହୋଏ ତିନିଅଂଶ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ରାଜସ ତାମସ ॥
ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ମନର ପରମ କାରଣ ॥
ତାମସ ଅହଙ୍କାରୁ ଜାତ ।
ହୋଇଲେ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ॥
ମଧ୍ୟେ ଅହଙ୍କାର ରାଜସ ।
ଜନ୍ମିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରି ଏକାଦଶ ॥
ଅନ୍ତେ ଯେ ଥିଲା ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ।
ତହୁଁ ଜନ୍ମିଲେ ଦେବଗଣ ॥ ୭,୮
ଏ ସର୍ବେ ଜନ୍ମି ଏକମେଳେ ।
କ୍ଷଣେ ନ ରହନ୍ତି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ମୁହିଁ ତାହାଙ୍କ ହୃଦେ ଯାଇ ।
ପଶିଲି ଗୁରୁ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ତେବେ ସମସ୍ତେ ହୋଇ ରୁଣ୍ଡ ।
ଏକତ୍ରେ ସୃଜିଲେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ॥
ଦିଶଇ ହେମମୟ ଅଣ୍ଡ ।
ମୋର ବିହାର କ୍ରୀଡ଼ାଭାଣ୍ଡ ॥ ୯
ଅଶେଷ ଜଳେ ସେ ଭାସଇ ।
ସଲିଳ ବିମ୍ବ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ମୁଁ ପୁଣି ପଶି ତାର ମଧ୍ୟେ ।
ନିଦ୍ରା ପ୍ରସାରିଲି ଆନନ୍ଦେ ॥
ମୋ ନାଭିକମଳୁଁ କମଳ ।
ଜନ୍ମିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋମଳ ॥
ତହୁଁ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଅବତରେ ।
ଯେ ଯୋଗବଳେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ॥ ୧୦

ସେ ରଜୋଗୁଣେ ଜାତ ହୋଇ ।
ବିଶେଷେ ମୋର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ॥
ଶତେ ବରଷ ଦେବମତେ ।
ତପ ସାଧିଲା ସେ ନିରତେ ॥
ସେ ତପେ ମନ ମୋର ତୋଷି ।
ମୁଁ ପୁଣି ତାର ଦେହେ ପଶି ॥
ସେ ମୋର ନିଗମ ବଚନେ ।
ସୃଷ୍ଟି କରଇ ଅନୁମାନେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଜାପତି ।
ବେଦବଚନେ ତାର ମତି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ତପୋବଳେ ।
ସର୍ଜିଲା ଭୁବନମଣ୍ଡଳେ ॥
ଦ୍ୱିସପ୍ତଲୋକ ଅଧ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ।
ସର୍ଜିଲା ବେଦବାକ୍ୟ ଛନ୍ଦେ ॥ ୧୧
ସ୍ୱର୍ଗ ସୃଜିଲା ପ୍ରଜାପତି ।
ଯେ ଲୋକେ ଦେବଗଣ ସ୍ଥିତି ॥
ପୁଣି ଗ୍ରହିଲା ଅଧୋମୁଖେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ସୃଜିଲା ଭୂଲୋକେ ॥
ଏ ବେନିଲୋକ ସୃଜି ଅନ୍ୟେ ।
ପୁଣି କଳ୍ପିଲା ମଧ୍ୟଶୂନ୍ୟେ ॥
ତାହାକୁ ଭୁବଲୋକ ଭଣେ ।
ଯହିଁ ରହନ୍ତି ଭୂତଗଣେ ॥
ଏ ତିନିଲୋକର ଉପରେ ।
ପୁଣି ବିଧାତା ସୃଷ୍ଟି କରେ ॥
ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷେ ଯହିଁ ଥାନ୍ତି ।
ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ରେ ଯହିଁ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ॥ ୧୨
ପୁଣି ଏ ତିନିଲୋକ ତଳେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ସର୍ଜିଲା ଯୋଗବଳେ ॥
ପାତାଳ ନାମେ ଭୂମିତଳେ ।
ଯହିଁ ଅସୁର ନାଗବଳେ ॥
ଏ ତିନିଲୋକ ମଧ୍ୟେ କ୍ରମେ ।
କର୍ମ ସଙ୍ଗତେ ଜୀବ ଭ୍ରମେ ॥ ୧୩

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ୱ ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଯଥା—ପଞ୍ଚକର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ ।

ଏ ତିନିଲୋକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତି ।
ପୁଣି କଳ୍ପିଲା ପ୍ରଜାପତି ॥
ମହାନ୍ତେ ଯହିଁ ଥାନ୍ତି ସୁଖେ ।
ତାହା କଳ୍ପିଲା ମହର୍ଲୋକେ ॥
ତାର ଉପରେ ଜନଲୋକ ।
ତହିଁ ନ ପଶେ ଦୁଃଖ ଶୋକ ॥
ସେ ଜନଲୋକର ଉପରେ ।
ଯହିଁ ବସନ୍ତି ତପୀବରେ ॥
ସତ୍ୟେ ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ଯହିଁ ଥାନ୍ତି ।
ସେ ସତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ସ୍ଥିତି ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶେ ।
ସହସ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥
କିବା କହିବା ତାର ଗତି ।
ମୋର ଭକତେ ଯହିଁ ଥାନ୍ତି ॥
ଭକତି ଯୋଗବଳେ ମୋତେ ।
ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଅବିରତେ ॥
ମୁଁ ଯେଣୁ ବୈକୁଣ୍ଠ ଠାକୁର ।
ତେଣୁ ବୈକୁଣ୍ଠ ନାମ ତାର ॥୧୪
ଏଣୁ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଜାପତି ।
ଲୋକ ଆଧାର ଲୋକସ୍ଥିତି ॥
ସମସ୍ତ ପାଳି ଯୋଗବଳେ ।
ପୁଣି ସଂହରେ ଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର ।
ତ୍ରିଗୁଣ କର୍ମରେ ସଞ୍ଚାର ॥
ଏ ଭବକୂପେ ଜନ୍ତୁ ପଡ଼ି ।
ଅଶେଷ କର୍ମପାଶେ ଜଡ଼ି ॥
ଭ୍ରମନ୍ତି ଏ ଘୋର ସଂସାରେ ।
ରଜ ତାମସ ଅହଙ୍କାରେ ॥୧୫

ବୃହତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳ ଅଣୁ ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଯେ ତନୁ ॥
ମାୟା ନିର୍ମିତ ସର୍ବଜନ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଚଉଦ ଭୁବନ ॥
ଏକ ଈଶ୍ୱର ଏ ଭୁବନେ ।
ସର୍ବତ୍ର ବସଇ ସମାନେ ॥
ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ନିତ୍ୟେ କରେ ।
ମାୟା ସଂସାରେ ସେ ବିହରେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଅନିତ୍ୟ ସଂସାର ।
ସତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ମୁଁ ଈଶ୍ୱର ॥
ଏ ମାୟା ପ୍ରକୃତି ବିକାର ।
ଜଗତ ହେତୁ ଏ ବେଭାର ॥
ଏକଇ ବ୍ରହ୍ମ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ।
ବିକାର ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତ ॥୧୬
ଯେ ଆଦି ଅନ୍ତରେ କାରଣ ।
ସେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ତୁହି ଜାଣ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ଏ ବେନି ।
ଜଗତ ପିଅର ଜନନୀ ॥
ବିଶ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ହେତୁ ମୁହିଁ ।
ମୁଁ କାଳରୂପେ ସଂହାରଇ ॥
ମୋର କଟାକ୍ଷ ମାତ୍ରେ ଜାଣ ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିର୍ମାଣ ॥୧୭-୨୦
ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ ମାତ୍ର ମୁହିଁ ଯେବେ ।
ମୋତେ ଚିନ୍ତଇ ଆତ୍ମାଭାବେ ॥
କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମାୟାମୟେ ।
କ୍ଷଣମାତ୍ରକେ ଯାନ୍ତି କ୍ଷୟେ ॥୨୧
ଯେ ଯାହା ତହୁଁ ଥାନ୍ତି ଆସି ।
ଅନ୍ତେ ଚଳନ୍ତି ତାହା ଗ୍ରାସି ॥

ପ୍ରକୃତି ସଂଯୋଗେ ଜଗତ ।
ଅନ୍ତେ ପ୍ରକୃତି କରେ ଗ୍ରସ୍ତ ॥୨୨-୨୫
ସେ ମୋର ମାୟା କାଳରୂପୀ ।
ପ୍ରକୃତି ରୂପେ ଥାଇ ବ୍ୟାପି ॥
ଏଣୁ ସେ କାଳେ ସୃଷ୍ଟି କରେ ।
ଅନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସେ ସଂହରେ ॥୨୬
କାଳପୁରୁଷ ତାର ସଙ୍ଗେ ।
ପ୍ରବେଶ କରେ ଜୀବ ଅଙ୍ଗେ ॥
ସେ ଜୀବ ପଶେ ମୋର ତହିଁ ।
ମୁହିଁ କେବଳ ମାତ୍ର ରହି ॥
ମୁହିଁ ସକଳ ଭାବେ ସାକ୍ଷୀ ।
ମୋ ବିନୁ ଆନ ନାହିଁ ଲକ୍ଷି ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ଆଶ୍ରେ ଥାଇ ।
ଏଣୁ ନିରାଧାର ବୋଲାଇ ॥
ମୁହିଁ ସକଳ ଅବଶେଷେ ।
କେବଳ ଥାଇ ନିଜ ଅଂଶେ ॥
ଏହାକୁ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗ କହି ।
ଏ ଜ୍ଞାନେ ସଂଶୟ ନ ଥାଇ ॥
ଚିତ୍ତରୁ ହରେ ସର୍ବ ଦୋଷ ।
କେବଳ କୈବଲ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ ॥
ଏ ଭାବେ ନିରତେ ଯେ ମିଶେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ହରେ ଜ୍ଞାନ ଦିଶେ ॥୨୭-୨୯
ଉଦ୍ଧବେ କହେ ହୃଷୀକେଶ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଏକାଦଶ ॥
ସୁଜନେ ଚିନ୍ତ ଏକମନ ।
ତୁମ୍ଭର ଚିତ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥
ନିଶ୍ଚୟେ ହୋଇବ ପ୍ରବେଶ ।
କହିଲା ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ସାଂଖ୍ୟଯୋଗୋ ପଞ୍ଚବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଡ଼୍‌ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ତିନିଗୁଣର ଯେ ଲକ୍ଷଣ । ଷଡ଼ବିଂଶରେ ତା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ବୀର ଶୁଣ ।
କହିବା ତ୍ରିଗୁଣ ଲକ୍ଷଣ ॥
ତପସ୍ୟା ତ୍ୟାଗ ଶମ ଦମ ।
ସତ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ଦୟା ଧର୍ମ ॥
ତିତିକ୍ଷା ଶ୍ରଦ୍ଧା ଲଜ୍ଜା ସ୍ମୃତି ।
ନିଃସ୍ପୃହମତି ଆତ୍ମରତି ॥
ଏ ସର୍ବ ଭାବ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ।
ସାଂଖ୍ୟଯୋଗର ପରମାଣେ ॥୧,୨
ଏବେ ହୋ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ରାଜସ ଗୁଣର ଲକ୍ଷଣ ॥
କାମ ବ୍ୟାପାର ତୃଷ୍ଣା ମଦ ।
ଗର୍ବ ସକଳ ମତିଭେଦ ॥
ଯଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସୁଖଇଚ୍ଛା ।
ଲୋଭେ ଦେବତା ମନ୍ତ୍ରଦୀକ୍ଷା ॥
ଉଦ୍ୟମ ବୀର୍ଯ୍ୟ ପରିହାସ ।
ରଣେ ଉତ୍ସାହ ସ୍ତୁତି ଆଶ ॥
ଏତେ ଲକ୍ଷଣେ ରଜୋଗୁଣ ।
ଶୁଣ ହୋ ତାମସ ଲକ୍ଷଣ ॥ ୩
ବିଷାଦ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ହିଂସା ।
ଯାଚଞ୍ଚା ଦମ୍ଭ ମିଥ୍ୟାଭାଷା ॥
କନ୍ଦଳ ଶୋକ ଭୟ ଭ୍ରମ ।
ନିଦ୍ରା ଅଳସ ଆଶା ଶ୍ରମ ॥
ଏତେ ତାମସ ଗୁଣ ଜାଣି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପରିମାଣି ॥
ମିଶ୍ରିତ ଗୁଣର ଲକ୍ଷଣ ।
ମୁହିଁ ମୋହର ଏହି ଭ୍ରମ ॥
ଯା ଚିତ୍ତ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମେ ।
ଦୃଢ଼େ ଭଜଇ ଗୃହାଶ୍ରମେ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ମିଶ୍ରିତେ ତା ଜନ୍ମ ।
ଏବେ କହିବା ବୀର ଶୁଣ ॥୪-୮
ଯାହାର ଶମ ଦମ ଦୟା ।
ସୁଶାନ୍ତି ଅନ୍ତରେ ନିର୍ମାୟା ॥
ସେ ସତ୍ତ୍ୱଯୁତ ଅନୁମାନି ।
କାମାଦିଯୁକ୍ତ ରଜୋଗୁଣୀ ॥
ଦମ୍ଭ ମତ୍ସର କ୍ରୋଧ ଯାର ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ତମ ଦୁରାଗ୍ରହ ॥ ୯
ଯେ ସର୍ବ ଧର୍ମ ପରିହରେ ।
ମୋ ଭାବେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି କରେ ॥
ଯେ ସର୍ବଭାବେ ନିରପେକ୍ଷ ।
ସେ ସତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥ ୧୦
ଆତ୍ମକଲ୍ୟାଣ ଆଶେ ମୋତେ ।
ଭଜେ ରାଜସ ସେ ଯୁଗତେ ॥
ଯେ ହିଂସାକର୍ମେ ଭଜେ ମୋତେ ।
ତାମସ ବୋଲି ଜାଣ ଚିତ୍ତେ ॥
ଏଣୁ ତ୍ରିଗୁଣ ଚିହ୍ନ ଜାଣି ।
ଶୁଣ କହିବା ପରିମାଣି ॥ ୧୧
ଜୀବର ସଙ୍ଗ ତିନିଗୁଣେ ।
ମୋହର ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ତେଣେ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ କର୍ମଫଳ ଭୁଞ୍ଜେ ।
ଜୀବ ସଂସାର ଚକ୍ରେ ମଜ୍ଜେ ॥ ୧୨
ଯେବେ ସାତ୍ତ୍ୱିକମତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ସ୍ୱଭାବେ ରଜ ତମ ଜିଣି ॥
ନିର୍ମଳ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ଯେବେ ।
ସକଳ ସିଦ୍ଧି ଲଭେ ତେବେ ॥ ୧୩
ଯେ ରଜୋଗୁଣେ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ସେ ଦୁଃଖେ ଯଶ ଶ୍ରୀ ଲଭଇ ॥
ଯେ ମୂଢ଼ ତମୋଗୁଣେ ମିଶେ ।
ସେ ଶୋକ ମୋହ ହିଂସା ବଶେ ॥୧୪, ୧୫
ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରି ଶାନ୍ତ ।
ନିର୍ଭୟ ବିଷୟରହିତ ॥
ଚିତ୍ତେ ପ୍ରକାଶେ ସତ୍ତ୍ୱ ଯେବେ ।
ଦୃଢ଼େ ମୋହର ପାଦେ ସେବେ ॥ ୧୬
ଯେ କର୍ମଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି ଅର୍ଥେ ।
ମନ ଚଞ୍ଚଳ ଅବିରତେ ॥
ଭ୍ରମଇ ସଦା ନିରଳସ ।
ଜାଣିବ ରାଜସ ପ୍ରକାଶ ॥ ୧୭
ଯାହାର ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର ନୋହେ ।
ମନ ସଙ୍କଳ୍ପ ନାଶ ପ୍ରାୟେ ॥
ଅଜ୍ଞାନେ ବିଷାଦ ହୁଅଇ ।
ତମ ବଢ଼ନ୍ତେ ଜାଣ ତୁହି ॥ ୧୮
ଏ ସତ୍ତ୍ୱ ରାଜସ ତାମସ ।
ଦେବତା ମନୁଷ୍ୟ ରାକ୍ଷସ ॥
ନିବୃତ୍ତି ପ୍ରବୃତ୍ତି ମୋହରେ ।
କ୍ରମେ ତ୍ରିଗୁଣେ ସେ ସଞ୍ଚରେ ॥ ୧୯
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରୁ ଜାଗରଣ ।
ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ରଜୋଗୁଣୁଁ ଜାଣ ॥
ତମୁଁ ସୁଷୁପ୍ତି ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ନିର୍ଗୁଣ ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ତର ॥ ୨୦
ଏ ତିନିଲୋକ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶେ ।
ସୁଖେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରାଣୀ ବସେ ॥
ତାମସ ଗୁଣେ ଅଧୋଗତି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ରଜୋଗୁଣେ ଯୁତ ।
ସେ ମଧ୍ୟଲୋକେ ଗତାଗତ ॥
ଭୁଞ୍ଜଇ ସୁଖଦୁଃଖ କରି ।
ସମ୍ପଦେ ବିପଦେ ବିହରି ॥ ୨୧
ସାତ୍ତ୍ୱିକେ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ମରେ ।
ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପଦ ଭୋଗ କରେ ॥
ଯେବେ ମରଇ ରଜୋଗୁଣୀ ।
ଏ ନରଲୋକେ ତା ଭ୍ରମଣି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତମୋଗୁଣେ ମରେ ।
ମହାନରକେ ସେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ମୁହିଁ ନିର୍ଗୁଣ ନିରାକାର ।
ନିର୍ଗୁଣେ ମୋ ଲୋକେ ସଞ୍ଚାର ॥ ୨୨
ଜଗତେ ଯେ କର୍ମ କରନ୍ତି ।
ସେ ଫଳ ମୋତେ ସମର୍ପନ୍ତି ॥
କିବା ନିଷ୍କାମେ ତାହା ତେଜି ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ମତେ ମୋତେ ଭଜି ॥
ଯେ ରଜୋଗୁଣେ ଏ ଜଗତେ ।
କର୍ମ କରନ୍ତି ସଙ୍କଳ୍ପିତେ ॥
ଦମ୍ଭ ମତ୍ସର ହିଂସାମାନ ।
ତାମସ କର୍ମେ ଏ ପ୍ରଧାନ* ॥ ୨୩
ଯେ ଜ୍ଞାନ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଲକ୍ଷଣ ।
ତା ଜାଣ ମୁକତି କାରଣ ॥
ସଙ୍କଳ୍ପ ବିକଳ୍ପ କାରଣେ ।
ଜ୍ଞାନ ସାଧନ ରଜୋଗୁଣେ ॥
ପ୍ରାକୃତଭାବ ତମୋଗୁଣ ।
ଅଜ୍ଞାନ ସଂସାର କାରଣ ॥
ମୋରେ ଅର୍ପିତ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ।
ନିର୍ଗୁଣ ସାଧନ ଲକ୍ଷଣ ॥ ୨୪
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ ବନବାସ ।
ଗ୍ରାମେ କର୍ମ ସାଧେ ରାଜସ ॥
ମଦିରାପାନେ ଗୋଷ୍ଠୀମେଳ ।
ଯୂତ ଶକଟା[୧] ପଶା ଖେଳ ॥
ତାମସଗୁଣ ଫଳ ଏତେ ।
ଗ୍ରାମ ବନସ୍ତ ମଧ୍ୟଗତେ ॥
ମୋର ମନ୍ଦିରେ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ।
ସାତ୍ତ୍ୱିକମତେ କରେ ଧର୍ମ ॥

ମୋ କଥା ଶ୍ରବଣ କଥନ ।
ତାକୁ ନ ବାଧେ ତିନିଗୁଣ ॥ ୨୫
ସାତ୍ତ୍ୱିକକର୍ତ୍ତା କର୍ମଭାଗ ।
ସେ ମୋତେ କରେ ଫଳତ୍ୟାଗ ॥
ରାଜସକର୍ତ୍ତା କର୍ମଭାଗୀ ।
ସକାମ ଭୋଗେ ଅନୁରାଗୀ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତମକର୍ତ୍ତା କର୍ମ ।
ମୂଢ଼ ଅଜ୍ଞାନ ମତିଭ୍ରମ ॥
ମୋର ଆଶ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀ ଯେତେ ।
ନିର୍ଗୁଣେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ନିତ୍ୟେ ॥ ୨୬
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜ୍ଞାନରସେ ।
ରାଜସ ଶ୍ରଦ୍ଧା କର୍ମେ ବସେ ॥
ତାମସ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପାପକର୍ମେ ।
ନିରତେ ପଡ଼ଇ ଅଧର୍ମେ ॥
ମୋର ସେବାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପୁଣ ।
ନିଷ୍କାମ ସ୍ୱଭାବେ ନିର୍ଗୁଣ ॥ ୨୭
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପବିତ୍ର ଆହାର ।
ଭୁଞ୍ଜଇ ନିତ୍ୟେ ନିର୍ବିକାର ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତୁଷ୍ଟି ହେତୁ ରସ ।
ଅପଥ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜଇ ରାଜସ ॥
ସକଳ ରସେ ହୀନ ହୋଇ ।
ଦୁଃଖ ଦୁରିତ ଥାଇ ଯହିଁ ॥
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୀନ ଆହରଣ ।
ତାମସ ଭୋଜନ ଲକ୍ଷଣ ॥ ୨୮
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ମୋତେ ସମର୍ପଣ ।
ନିର୍ଗୁଣ ଆହାର ଲକ୍ଷଣ ॥
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସୁଖ ଆତ୍ମାଧ୍ୟାନେ ।
ରାଜସ ବିଷୟ ଗ୍ରହଣେ ॥

ତାମସ ସୁଖ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ମୋହ ।
ନିର୍ଗୁଣ ସୁଖ ମୋ ଆଶ୍ରୟ ॥ ୨୯
ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେଶ କାଳ କର୍ମ ।
ଆକୃତି[୨] ଫଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଜ୍ଞାନ ॥
ଅବସ୍ଥା ନିଷ୍ଠା ଆଦି ଜାଣ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ସକଳ ଏ ଧର୍ମ ॥ ୩୦
ଯେ କିଛି ଦେଖି ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଯେ ଅବା ସ୍ଥାପି ଅନୁମାନେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷରୁ ଜାତ ।
ଏ ସର୍ବ ତ୍ରିଗୁଣେ ଯନ୍ତ୍ରିତ ॥
ଏ ତିନିଗୁଣ ଯେହୁ ଜିଣି ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ପରିମାଣି ॥
ସକଳ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଯେବେ ।
ମୋତେ ଭଜଇ ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ସେ ସର୍ବଭାବେ ଭକ୍ତି ସାଧେ ।
ସଂସାର ତାହାକୁ ନ ବାଧେ ॥
ଏ ବୋଲ ବୁଝି ଜୀବ ଯେବେ ।
ଆଶ୍ରେ କରଇ ମୋର ଭାବେ ॥
ସର୍ବ ସଂଶୟ ଦୂର କରି ।
ନିସ୍ତରେ ନରଦେହ ଧରି ॥
ସକଳଭାବେ ନିରପେକ୍ଷ ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଜିଣେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ନିର୍ଗୁଣ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମେ ମିଶେ ।
ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ଭବଭୟ ନାଶେ ॥ ୩୧-୩୬
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷାପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ବୋଧ ଏକାଦଶ ।
ନିତ୍ୟେ ସୁଜନେ ଏଣେ ରସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଭଗବଦୁଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଗୁଣତ୍ରୟବିଭାଗୋ ନାମ ଷଡ୍‌ବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଶକଟା—ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ାବିଶେଷ । ୨. ଆକୃତି—ଦେବ, ମାନବ, ପଶୁ ଆଦି ନାନା ଶରୀର ।

* 'ଜଗତେ ଯେ କର୍ମ.....ଏ ପ୍ରଧାନ' ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସମର୍ପିତ ଅଥବା ନିଷ୍କାମଭାବରେ ସମ୍ପାଦିତ କର୍ମ ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ଫଳକାମନାଯୁକ୍ତ କର୍ମ ରାଜସିକ ଏବଂ ଲୋକଦେଖାଣିଆ ଅଥବା ହିଂସାଯୁକ୍ତ କର୍ମ ତାମସିକ ଅଟେ ।

ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସାଧୁ ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗଗୁଣ । ସପତବିଂଶରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଉଦ୍ଧବେ ଗ୍ରହିଁ ହୃଷୀକେଶ ।
କହନ୍ତି ନାନା ଉପଦେଶ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଅନେକ ଜନ୍ମ ତପଫଳେ ।
ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ମହୀତଳେ ॥
ଯାହାର ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ସ୍ଫୁରେ ।
ମୋର ମହିମା ସେ ସୁମରେ ॥
ମନ ନିବେଶି ମୋ ପୟରେ ।
ବିଷୟ ସୁଖ ନ ବିସ୍ତରେ ॥
ପରମାନନ୍ଦ ସୁଖ ପାଇ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ରହେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ॥ ୧
ଏ ଗୁଣମୟ ନରଅଙ୍ଗ ।
କେବେହେଁ ନୋହେ ତାର ସଙ୍ଗ ॥
ଅବିଦ୍ୟା ବାଧା ନ ଲାଗଇ ।
ତାହାର ସ୍ମୃତିଭଙ୍ଗ ନାହିଁ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶରଣ ମୋହର ।
ମୁହିଁ ତାହାର ସୁଖଘର ॥
ଅସାଧୁ ସଙ୍ଗେ ନ ରମଇ ।
ଏଣୁ ଏ ସଂସାରୁ ତରଇ ॥ ୨
ଯେ ଶିଶ୍ନୋଦର ପରାୟଣ[୧] ।
ଅସାଧୁ ମତି ଯେ ଦୁର୍ଜନ ॥
ତା ସଙ୍ଗେ ଯେହୁ ସଙ୍ଗ ହୋଇ ।
ସେ ନିଶ୍ଚେ ନରକେ ପଡ଼ଇ ॥
ଅନ୍ଧକୁ ହୋଇ ଅନୁଗତ ।
ଅନ୍ଧ ଯେସନେ ପଡ଼େ ଖାତ ॥
ଏଣୁ ଦୁର୍ଜନ ସଙ୍ଗଦୋଷ ।
କରେ ସକଳ ଜ୍ଞାନ ଧ୍ୱଂସ ॥ ୩
ଥିଲା ଯେ ବୁଧଗ୍ରହ ସୁତ ।
ସେ ପୁରୂରବା ନରନାଥ ॥
ଉର୍ବଶୀ ବିରହେ ସେ ବୀର ।
ସକାମେ ତେଜିଲା ସଂସାର ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ଉଲଙ୍ଗ[୨] ଶରୀରେ ।
ବିହ୍ୱଳେ ଭ୍ରମେ ବନ ଘୋରେ ॥
କାନ୍ଦଇ ଉର୍ବଶୀ ନ ପାଇ ।
କ୍ଷଣକ୍ଷଣକେ ଛନ୍ନ ହୋଇ ॥
ଉର୍ବଶୀଠାରେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ।
ଏମନ୍ତେ କେତେକାଳ ଯାଇ ॥
ପୁଣ ଗନ୍ଧର୍ବ ସେବା ଫଳେ ।
ରମିଲା ଉର୍ବଶୀର ମେଳେ ॥
କାମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ଭୋଗ କଲା ।
ରାତ୍ରି ଦିବସ ନ ଜାଣିଲା ॥
ଏମନ୍ତେ କେତେଦିନ ଗଲା ।
ହୃଦରେ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସରିଲା ॥
ଏମନ୍ତେ ରାତ୍ରେ ଏକଦିନେ ।
ରାଜା ବିସ୍ତରୁଅଛି ମନେ ॥୪-୬

ପୁରୂରବା ଉବାଚ

ଦେଖ ମୋହର କର୍ମଫଳ ।
ଉର୍ବଶୀ ସଙ୍ଗେ ଏତେ କାଳ ॥
ମୋହିତେ ତାର ସଙ୍ଗେ ଖେଳା ।
କେତେ ରଜନୀ ଦିନ ଗଲା ॥
ଦେଖ ଚଞ୍ଚଳ ମୋର ଚିତ୍ତ ।
କାମିନୀ କାମେ ବିମୋହିତ ॥
ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗେ କରି ଖେଳା ।
ବିଅର୍ଥେ ଆୟୁଷ ମୋ ଗଲା ॥ ୭
ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଲି ଜଗତେ ।
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ଅପ୍ରାପତେ ॥
ନ ଦେଖି ଆଦିତ୍ୟର ଗତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଗଲା ଦିବାରାତି ॥ ୮
ନାରୀ ସଙ୍ଗମେ ଗଲା କାଳ ।
ଧିକ ମୋ ଜୀବନ ନିଷ୍ଫଳ ॥
ଦେଖ ମୁଁ ନୃପଶିଖାମଣି ।
ମୋ ପ୍ରାଣ ଜିଣିଲା ତରୁଣୀ ॥
ଏ ନର କଳେବର ପାଇ ।
ମୁଁ କ୍ରୀଡ଼ାମୃଗ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥ ୯
ଉର୍ବଶୀ ବିୟୋଗେ ବିକଳ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ନାଶିଲି ସକଳ ॥
ଧନ ସମ୍ପଦ ମୋର କେଣେ ।
ଗଲା ନ ଦେଖେ ମୂଢ଼ପଣେ ॥
ଏକାନ୍ତେ ଭ୍ରମଇ ଜଗତେ ।
ଉଲଙ୍ଗ ବେଶେ ଉନମତ୍ତେ ॥
ଉର୍ବଶୀ ପଥେ ଯାଉଁ ଚଳି ।
ମୋ ମୁଣ୍ଡେ ତାର ପାଦଧୂଳି ॥୧୦
ଲମ୍ପଟ ଉନ୍ମତ୍ତ ମୋ ବେଶ ।
ମୋ ମୁଣ୍ଡେ ମୁକୁଳିତ କେଶ ॥
ଦେଖ ନିର୍ଦ୍ଦୟା ତା ହୃଦୟେ ।
ଲେଉଟି କେବେହେଁ ନ ଗ୍ରହେଁ ॥
ଯେ ଅବା ନାରୀବଶ ହୋନ୍ତି ।
କିବା ତାହାଙ୍କ ତେଜ ମତି ॥
ଯେସନେ ଗଧ କାମଭୋଳେ ।
ଗଧୁଣୀ ପାଶେ ଯାଇ ମିଳେ ॥
ସେ ତାକୁ ଚରଣେ ତାଡ଼ଇ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ତାକୁ ନ ଛାଡ଼ଇ ॥
ଏଣୁ ଏ ଚିତ୍ତ ନିରୋଧନେ ।
ଉପାୟ ନ ଦିଶେ ମୋ ମନେ ॥୧୧
ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ଶାସ୍ତ୍ର ଦାନ ।
ଏକାନ୍ତ ନିବାସ ମଉନ ॥
ଏଣେ ତା ପ୍ରୟୋଜନ କିସ ।
ଯା ମନ ନାରୀ କଲା ବଶ ॥୧୨

୧. ଶିଶ୍ନୋଦର ପରାୟଣ—ମୈଥୁନ ଓ ଆହାରରେ ଆସକ୍ତ । ୨. ଉଲଙ୍ଗ—ବିବସ୍ତ୍ର, ଉଲଗ୍ନ ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଷଡ୍‌ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଏଣୁ ଜୀବନ ମୋର ଧିକ ।
ନିଷ୍ଫଳ ଜ୍ଞାନ ମୋ ବିବେକ ॥
ମୁହିଁ ଯେ ପ୍ରଭୁପଣ ପାଇ ।
ଗୋରୁ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ॥
ସର୍ବ ନିଷ୍ଫଳ ନାରୀ ସଙ୍ଗେ ।
ବଞ୍ଚିତ ହେଲି ନରଅଙ୍ଗେ ॥୧୩
ଉର୍ବଶୀ ସଙ୍ଗେ ଏତେ ଦିନ ।
ବଞ୍ଚିଲି ଧିକ ମୋ ଜୀବନ ॥
ମୋତେ ନ ଛାଡ଼େ କାମଜ୍ୱର ।
ମୁଁ ରୋଗୀ ପାପିଷ୍ଠ ପାମର ॥୧୪
କୁଳଟା ସଙ୍ଗେ ଯାର ମନ ।
ମୋହେ ହୁଅଇ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ତାର ଜୀବନ ଉଦ୍ଧାରଣେ ।
କେ ପାରେ ବିନା ନାରାୟଣେ ॥
ଜ୍ଞାନ-ଆଧାର ଭଗବାନ ।
ଗୁଣ ପଞ୍ଜର ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ॥
ମୋର ଜୀବନ ପରିତ୍ରାଣେ ।
ହରିହୁଁ ଅନ୍ୟ ନାହିଁ ଜଣେ ॥୧୫
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ନ ଜିତି ।
ମୁଁ ମୂଢ଼ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ମତି ॥
ଉର୍ବଶୀ ଉଚିତ ବଚନ ।
ଯେଣୁ ନ ବୁଝି ହେଲି ଭ୍ରମ ॥
ତାହାର କିସ ଅବା ଦୋଷ ।
ମୋର ଅଜ୍ଞାନେ ମୁହିଁ ନାଶ ॥୧୬, ୧୭
ଏ ଦେହେ କିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ମଳିନ ଅଶୁଚି ॥
ରୁଧିର ମାଂସ ମଳ ମୂତ୍ର ।
ଅନ୍ତ୍ର ଜଡ଼ିତ ଶିରା ସୂତ୍ର ॥
ଅସ୍ଥି ନିର୍ମିତ ଗଣ୍ଠି ଚର୍ମେ ।
ଏ ନରଦେହ ପାଇ କର୍ମେ ॥
ଏ ସର୍ବ ଅମେଧ୍ୟ ମନ୍ଦିର ।
ଅନିତ୍ୟ ନର କଳେବର ॥
ଏହାକୁ ନିତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ମଣି ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ରମନ୍ତି ତରୁଣୀ ॥
ସେ କୀଟ କୃମି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ।
ଯେ ସତ୍ୟ ମଣେ ନାରୀ ଅଙ୍ଗ ॥୧୮-୨୧

ଏ ବୋଲ ବୁଝି ସ୍ତିରୀ ସଙ୍ଗେ ।
ପଣ୍ଡିତ ନୋହେ ମତି ଭଙ୍ଗେ ॥
ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ରିମେଳେ ।
ମନ ବିକ୍ଷେପ ରସଭୋଳେ ॥
ନିତ୍ୟେ ସେବନ୍ତି ଅନୁସଙ୍ଗେ ।
ଯେସନେ ଜଳଧି ତରଙ୍ଗେ ॥
ବଢ଼ଇ ରସଲୋଭେ ଚିତ୍ତ ।
କେବେହେଁ ନୁହଇ ଆୟତ୍ତ ॥୨୨
ନ ଦେଖେ ନ ଶୁଣଇ ଯେବେ ।
ମନ ନିଶ୍ଚଳ ହୋଏ ତେବେ ॥
ମନ ନିଶ୍ଚଳେ ଇନ୍ଦ୍ରିଗଣ ।
ବଳେ ଯେ ହୁଅନ୍ତି ସଂଯମ ॥
ତେଣୁ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗ ପରିହରେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣଙ୍କୁ ନିବାରେ ॥
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣି ସ୍ତିରୀରୂପ ।
ଚିତ୍ତେ ଜଡ଼ଇ କାମକଳ୍ପ ॥
ଏଣୁ କାମିନୀ ସଙ୍ଗଦୋଷେ ।
ପଣ୍ଡିତଜନ ମନ ତ୍ରାସେ ॥୨୩, ୨୪

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଏତେ ବିଶ୍ୱରି ନୃପବର ।
ଚଞ୍ଚଳଚିତ୍ତ କଲା ସ୍ଥିର ॥
ଉର୍ବଶୀ ସଙ୍ଗ ଦୂର କରି ।
ମୋର ଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଧରି ॥
ଭକତିଯୋଗେ ଧରି ମନ ।
ମୋ ପାଦେ କଲା ଆରାଧନ ॥
ଚିତ୍ତେ ଯେ ଥିଲା ମୋହପାଶ ।
ମୋ ଭାବେ ଗଲା ସବୁ ନାଶ ॥
ମୋ ନାମ ଜପି ଶୁଦ୍ଧ ମନେ ।
ଅନ୍ତେ ପଶିଲା ମୋ ଭୁବନେ ॥୨୫
ତୁ ଏବେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ବୁଝ ।
ସ୍ତିରୀ ସଙ୍ଗମ ଦୂରେ ତେଜ ॥
ସାଧୁସଙ୍ଗମେ ରତି କର ।
ମୋ ନାମେ ଆନନ୍ଦେ ବିହର ॥
ସାଧୁସଙ୍ଗମେ ଜ୍ଞାନ ବଢ଼େ ।
କର୍ମ ବାସନା ବନ୍ଧ ଛିଡ଼େ ॥୨୬

ସ୍ୱଭାବେ ସାଧୁଜନ ଯେତେ ।
ସମାନ ଦେଖନ୍ତି ଜଗତେ ॥
ମିତ୍ର ଅରି ବେନି ପକ୍ଷ ।
ତାହାଙ୍କ ଚିତ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ ॥
ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ମୋ ଚରଣ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଶାନ୍ତି ପରାୟଣ ॥
ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନିଷ୍କାମ ନିର୍ମୋହ ।
ନାହିଁ ତାହାଙ୍କ ପରିଗ୍ରହ ॥୨୭
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ କର ।
ମୋର ଭକତି ହୃଦେ ଧର ॥
ମୋହର ନାମ ଯଶ ଗୁଣ ।
ନିତ୍ୟେ ତାହାଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଶୁଣ ॥
ମୋ ନାମ ପଶି କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ହୃଦୁଁ ଅଶେଷ ପାପ ହରେ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖ ମଧୁବାଣୀ ।
ଦୁର୍ଗତି ଖଣ୍ଡେ ତାହା ଶୁଣି ॥୨୮
ସାଧୁଜନଙ୍କ ସଭାମଧ୍ୟେ ।
ମୋ ନାମ ଗୁଣ ଅନୁବାଦେ ॥
ନିତ୍ୟେ କହନ୍ତି ମୋର କଥା ।
ମୋ ପୁଣ୍ୟଯଶ ଗୁଣଗାଥା ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ବଦନେ ଗାବନ୍ତି ସୁସ୍ୱରେ ॥
ନୟନୁଁ ଅଶ୍ରୁଜଳ ଝରେ ।
ରୋମ ହରଷ କଳେବରେ ॥
ଚିତ୍ତ ମୋହର ପାଦଗତେ ।
ଅର୍ପିତ କରେ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ନାମ କରନ୍ତେ ନିର୍ବିବାଦେ ।
ଭକତି ଲଭେ ଅପ୍ରମାଦେ ॥୨୯
ଲଭଇ ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭବ ।
ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱଭାବ ॥
ନିର୍ଗୁଣ ଆତ୍ମା ଯେ ସ୍ୱରୂପ ।
ନିର୍ମଳ ଅନନ୍ତ ଅରୂପ ॥
ମୋର ଭକତି ଦୃଢ଼ମନେ ।
ଯାର ଉପୁଜେ ଅକିଞ୍ଚନେ ॥

ତିନି ଭୁବନେ କରିବାର ।
କି ଅବା ଅବଶେଷ ତାର ॥
ସଂସାରବନ୍ଧ ତାର ନାହିଁ ।
ଜନ୍ମ ମରଣୁଁ ନିସ୍ତରଇ ॥୩୦
ଅଗ୍ନି ସେବନେ ଯେହ୍ନେ ଶୀତ ।
ତେମନ୍ତ ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗତ ॥
କର୍ମବାସନା ନାଶ କରେ ।
ନ ପୁଣି ପଡ଼ଇ ସଂସାରେ ॥୩୧
ଦେଖ ଏ ସଂସାର-ସାଗର ।
ଅତି ଉଚ୍ଚଟ ଭୟଙ୍କର ॥
କର୍ମବାସନା ରଜ୍ଜୁ ବନ୍ଧା ।
ଜୀବ ସଞ୍ଚରେ ନିରବଧି ॥
ପୁଣି ଉଠଇ ପୁଣି ବୁଡ଼େ ।
ନିୟତ ପଥ ନିତ୍ୟେ ହୁଡ଼େ ॥
ଏ ଘୋର ସଂସାର ତରଙ୍ଗ ।
ନିସ୍ତାର ହେତୁ ସାଧୁସଙ୍ଗ ॥

ସାଧୁସଙ୍ଗମ ନାବେ ବସି ।
ନିସ୍ତରେ ଘୋର ଜଳରାଶି ॥୩୨
ସକଳ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଜୀବନ ।
ଯେହ୍ନେ ସଂସାରେ ଲେଖି ଅନ୍ନ ॥
ଆରତ ଜନ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ମୁଁ ଯେହ୍ନେ ଶରଣ ପଞ୍ଜର ॥
ପରଲୋକର ପାଇଁ ଜନ ।
ଯେହ୍ନେ ଭରସା କରେ ଧର୍ମ ॥
ସନ୍ଥ ଚରଣ ସେହିମତେ ।
ନିସ୍ତାର ହେତୁ ଏ ଜଗତେ ॥୩୩
ଘୋର ରଜନୀ ଅନ୍ଧକାର ।
ଯେସନେ ହରେ ଦିବାକର ॥
ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁକୁ ଦେଇ ସନ୍ଥ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତମ କରେ ହତ ॥
ସୁଜନ ଜନର ଏ ଭାବ ।
ଉଦ୍ଧବେ କହିଲେ ମାଧବ ॥୩୪

ସେ ପୁରୂରବା ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଉର୍ବଶୀ ସଙ୍ଗ ପରିହରି ॥
ସାଧୁସଙ୍ଗମ ହେତୁ କରି ।
ଘୋର ସଂସାରୁ ଗଲା ତରି ॥
ଏଣୁ ଯେ ସୁଜନ ସଙ୍ଗତେ ।
କ୍ଷଣେ ନିମିଷେ ଏ ଜଗତେ ॥
ବସେ ସକଳ ପରିହରି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭବୁଁ ଯାଏ ତରି ॥୩୫
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉଦ୍ଧବ ଚରିତ ॥
ହରି ଭକତଙ୍କ ମହିମା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଭକତି ଯୋଗ ଅବଧାନେ ।
ସଂସାରୁ ତର ସାଧୁଜନେ ॥
ହରିଙ୍କ ଗୁଣ କର୍ମମାନ ।
ହରଇ ପାପ କୋଟିଜନ୍ମ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ଐଳଗୀତଂ ନାମ ସପ୍ତବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

କ୍ରିୟାଯୋଗର ବିଧିମାନ । ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ।
କହେ ଭକତି ଅନୁମାନେ ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଶରୀର ବହି ଏ ସଂସାରେ ।
ଜୀବ ସକଳ କର୍ମ କରେ ॥
ତୁମ୍ଭ ଭକତିଯୋଗ ଯେତେ ।
ମୋତେ କହିଲ ନାନାମତେ ॥
ମାୟା ପ୍ରପଞ୍ଚ ଏ ଜଗତ ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣ ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ॥

ଭକତଜନ ତୋ ପୟରେ ।
ପୂଜନ୍ତି ଯେମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ॥
ବେଦ ଆଗମ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ।
ପରମଧର୍ମ ଏ ଜଗତେ ॥
ବ୍ୟାସ ଅଙ୍ଗିରା ବ୍ରହ୍ମସୁତ ।
ଯେ ଧର୍ମ ତାହାଙ୍କର ମତ ॥
ସକଳ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଧାରି ।
ସେ କର୍ମଯୋଗ ସାଧ୍ୟ କରି ॥
କର୍ମ ସାଧନ ନାନାମତେ ।
କହନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ଶ୍ରେୟ ଅର୍ଥେ ॥୧,୨

ଏ କର୍ମଯୋଗ ତୁମ୍ଭେ ମୁଖେ ।
କହିଛ ମୁନିଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ॥
ତୋ ମୁଖକମଳୁଁ ଗଳିତ ।
ଶ୍ରୁତି ସୁରୁଚି ସୁଲଳିତ ॥
ଏ କଥା ପାର୍ବତୀ ସମ୍ମୁଖେ ।
ଈଶ୍ୱର କହିଛନ୍ତି ମୁଖେ ॥୩
ଏ କର୍ମଯୋଗ ଧର୍ମସାର ।
ସକଳ ବର୍ଣ୍ଣେ ଅଧିକାର ॥
ସ୍ତ୍ରୀ ଶୂଦ୍ର ଆଦି ଯେତେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତରନ୍ତି କର୍ମଯୋଗ ଜାଣି ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ମୋ ମନ ବିନା କର୍ମଯୋଗେ ।
ସ୍ଥିର ନ ରହେ ହୃଦଭାଗେ ॥ ୪
ଅମଳ କମଳ ଲୋଚନ ।
ଯେ କର୍ମବନ୍ଧ ବିମୋଚନ ॥
ଯେମନ୍ତେ ଜୀବନ ଉଦ୍ଧାର ।
କହ ହେ କମଳାର ବର ॥ ୫
ଶୁଣି ଉଦ୍ଧବ ବାକ୍ୟସାର ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଅନନ୍ତ ମହିମା କର୍ମର ।
କେ କରି ପାରିବ ଗୋଚର ॥
କିଛି କହିବା ସଂକ୍ଷେପରେ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ମନ ସ୍ଥିରେ ॥ ୬
ଯେ କର୍ମଯୋଗ ପ୍ରକରଣ ।
ଅଶେଷ ଜୀବ ପରିତ୍ରାଣ ॥
ଆଗମ ନିଗମ ପ୍ରମାଣେ ।
ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର ଯା ବଖାଣେ ॥
ତ୍ରିବିଧମତେ ସେ କହନ୍ତି ।
ମୋହର ପୂଜା ଅର୍ଥେ ଚିନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ଯାହାର ଯେଣେ ଇଚ୍ଛା ।
କରନ୍ତି ନାନାମତେ ଦୀକ୍ଷା ॥
ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟ ଭାଗ୍ୟେ ।
ମୋତେ ପୂଜନ୍ତି କର୍ମଯୋଗେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ କନ୍ଧେ ବହି ॥
ଗୁରୁଚରଣ କରେ ଧରି ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଉପଦେଶ ସ୍ମରି ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକତି କରି ଚିତ୍ତେ ।
ଯେ ଅବା ପୂଜିବ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଶୁଣ ମୋ ପୂଜାବିଧି ଯେତେ ।
ଭାବେ କହିବା ତୋ ଅଗ୍ରତେ ॥୭,୮
ପ୍ରତିମା ସ୍ଥାପି ଭୂମିତଳେ ।
ଅଥବା ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେ[୧] ଅନଳେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟେ ପୂଜିବ କିବା ଜଳେ ।
ଅଥବା ହୃଦୟ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକତି ଯୁତ ଚିତ୍ତେ ।
ଦ୍ରବ୍ୟ ସଞ୍ଚିଣ ନାନାମତେ ॥
ଗୁରୁ ଚରଣ ଭାବେ ଭଜି ।
ମୋତେ ପୂଜିବ ମାୟା ତେଜି ॥ ୯
ସ୍ୱଭାବେ ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ।
ଦନ୍ତ ବଦନ ଜଳେ ଧୋଇ ॥
ସ୍ନାନ କରିବ ଯଥାକାଳେ ।
ପ୍ରଭାତେ ପୁଣ୍ୟ ନଦୀଜଳେ ॥
ବେଦ ଆଗମ[୨] ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ରେ ।
ସ୍ନାନ କରିବ ଶୁଦ୍ଧମତେ ॥ ୧୦
ଯେ ମୋତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ପୂଜିବ ।
ସେ ନିତ୍ୟକର୍ମେ ନିତ୍ୟେ ଥିବ ॥
କେବଳ ଈଶ୍ୱର ଭାବନେ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଶୁଦ୍ଧମନେ ॥ ୧୧
ଦାରୁ ପାଷାଣ ଧାତୁମୟୀ ।
ଲେପ ଲେଖନ ମଣିମୟୀ ॥
ବାଲୁକାମୟୀ ମନୋମୟୀ ।
ଏମନ୍ତ ପ୍ରତିମା ଭିଆଇ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟପ୍ରକାରେ ପ୍ରତିମା ।
ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱରୂପ ଉତ୍ତମା ॥ ୧୨
ଯେ ବେନି ମୂର୍ତ୍ତି ଚଳାଚଳ[୩] ।
ବିଷ୍ଣୁର ପୂଜାର ମନ୍ଦିର ॥
ନିର୍ମାଣ କରି ବିଷ୍ଣୁରୂପେ ।
ନିଶ୍ଚଳେ ପୂଜିବ ସମୀପେ ॥
ଯେ ଆବାହନ ବିସର୍ଜନ ।
ଚଳ ପ୍ରତିମାର ଅର୍ଚ୍ଚନ ॥
ଅଚଳେ ନ କରି ଏମନ୍ତ ।
ଏ ବୁଧଜନଙ୍କର ମତ ॥ ୧୩
ଲେପ ଲେଖନେ ଯେତେ ହୋଇ ।
ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନା ନ କରାଇ ॥
ସ୍ନାନ ମାର୍ଜନେ ଇଚ୍ଛା ଯେବେ ।
ଦର୍ପଣେ କରାଇବ ତେବେ ॥ ୧୪
ଯହେଁ ଉତ୍ତମଦ୍ରବ୍ୟ ଆଣି ।
ପବିତ୍ର ଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ପାଣି ॥
ମାୟା ନ ଥିବ ଦେହ ମଧ୍ୟେ ।
ବିଧାନେ ପୂଜିବ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯଦ୍ୟପି ଭକତ ଅଗ୍ରତେ ।
ଯେ କିଛି ଲଭେ ଅକସ୍ମାତେ ॥
ତେଣେ ପୂଜିବ ନରହରି ।
ହୃଦେ ଭକତିଭାବ ଧରି ॥ ୧୫
ଦିବ୍ୟ ପ୍ରତିମା ପୂଜି ଯେବେ ।
ନାନା ଉପହାର ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଚନ୍ଦନ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
ଭକ୍ଷ୍ୟ ଭୋଜନ ମନୋହର ॥
ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେ ଯେବେ ପୂଜା କରି ।
ମନ୍ତ୍ର ବେଭାରେ ନ୍ୟାସ କରି ॥
ଅନଳେ ପୂଜିବ ଯେ ମୋତେ ।
ହୋମ କରିବ ମୂଳମନ୍ତ୍ରେ ॥ ୧୬
ରବି ପୂଜିବ ଅର୍ଘ୍ୟଜଳେ ।
ମୁଁ ଥାଇ ଆଦିତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ॥
ଏଣୁ ରସାଳ ବସ୍ତୁ ଯେତେ ।
ଦେବ ଆଦିତ୍ୟ ମୁଖେ ମୋତେ ॥
ଜଳେ ପୂଜିବ ଜଳଦ୍ରବ୍ୟେ ।
ଏ ମୋର ପୂଜାର ସ୍ୱଭାବେ ॥
ଦରିଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ ମୋତେ ।
ଦୃଢ଼େ ପୂଜଇ ଭାବ ଚିତ୍ତେ ॥
ତାହାର ଜଳ ପୁଷ୍ପ ମୁହିଁ ।
ଅଣୁ ପ୍ରମାଣେ ଯେବେ ପାଇ ॥
ସନ୍ତୋଷେ କରଇ ଆହାର ।
ଯେଣୁ ଭକତ ବନ୍ଧୁ ମୋର ॥
ସେ ଯେବେ ଅଣୁମାତ୍ରେ ଦେଇ ।
ମୁଁ ତାହା ବହୁତେ ଘେନଇ ॥ ୧୭
ଯେ ମେରୁତୁଲ୍ୟ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟେ ।
ମୋତେ ସମର୍ପଇ ଅଭାବେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଥାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ।
ମୁଁ ତାହା ଛୁଇଁବି କେମନ୍ତେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଧୂପ ଦୀପ ।
ବସ୍ତ୍ର ଭୂଷଣ ନାନା କଳ୍ପ[୪] ॥

୧. ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ—ବେଦୀ ବା ପୂଜାମଣ୍ଡଳ । ୨. ଆଗମ—ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର । ୩. ଚଳାଚଳ—ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅସ୍ଥାୟୀ । ୪. କଳ୍ପ—ନିୟମ ବା ବିଧି ।

ତେଣେ ମୋ ନାହିଁ ମନ ଶୁଦ୍ଧି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ପୂଜାବିଧି ॥
ଯେ ଭାବେ ଯେମନ୍ତେ ପୂଜିଲେ ।
ଜୀବ ନିସ୍ତାର ଲଭେ ଭଲେ ॥୧୮
ପବିତ୍ର ଜଳେ ସ୍ନାନ କରି ।
ବସ୍ତ୍ର ତିଳକ କୁଶ ଧରି ॥
ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅବଧାନେ ।
ଘେନି ମିଳିବ ପୂଜାସ୍ଥାନେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜେ ଯେବେ ମୋତେ ।
ଅଖଣ୍ଡ କୁଶ ଘେନି ହସ୍ତେ ॥
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି ପୂର୍ବ ଅଗ୍ରେ ।
କୁଶ ସ୍ଥାପିବ ଭୂମିଭାଗେ ॥
ପୂର୍ବଦିଗକୁ ମୁଖ କରି ।
ବସିବ ଆସନ ସୁମରି ॥୧୯
ଅଙ୍ଗ ଶୋଧିବ ଅଙ୍ଗନ୍ୟାସେ ।
ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରି ବେନିପାଶେ ॥
ମନ୍ତ୍ର ସୁମରି କୁଶ ନୀରେ ।
ମାର୍ଜିନା କରି ଆତ୍ମଶିରେ ॥
ପୂଜାର ଦ୍ରବ୍ୟ ପୂଜାଭୂମି ।
ମାର୍ଜିବ ଆପଣା ମୂର୍ଦ୍ଧନି ॥
ବାହ୍ୟ ପବିତ୍ର କରି ଗାତ୍ର ।
ସମ୍ମୁଖେ ସ୍ଥାପି ତିନି ପାତ୍ର ॥
କ୍ରମେ ସ୍ଥାପିବ ତିନି ସ୍ଥାନ ।
ଯେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଚମନ ॥
ଓଁକାର ପୂର୍ବ ନମୋ ମନ୍ତ୍ରେ ।
ଶୋଧନ କରି ପାଦ୍ୟପାତ୍ରେ ॥
ସ୍ୱାହା ସୁମରି ଅର୍ଘ୍ୟପାତ୍ରେ ।
ପ୍ରୋକ୍ଷଣ କରିବ ପବିତ୍ର ॥
ତୃତୀୟ ଆଚମନ ପାତ୍ରେ ।
ଜଳ କ୍ଷେପିବ ଶିଖାମନ୍ତ୍ରେ ॥
ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରେ ସର୍ବ ଦ୍ରବ୍ୟେ ।
ଜଳ ସିଞ୍ଚିବ ଶୁଦ୍ଧଭାବେ ॥୨୦,୨୨

ସମ୍ମୁଟେ ଯୋଡ଼ି ବେନି କର ।
ଚିନ୍ତିବ ହୃଦୟ କମଳ ॥
ମନ ପବନ କରି ସ୍ଥିର ।
ଆସନେ କୁଞ୍ଚିତ ଆଧାର ॥
ପରମଆତ୍ମା ଦିବ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ।
ହୃଦୟପଦ୍ମ ମଧ୍ୟେ ଚିନ୍ତି ॥
ଲବ ନିମିଷ ଦଣ୍ଡମାତ୍ରେ ।
ମୂର୍ତ୍ତି ନିଶ୍ଚଳ କରି ଗାତ୍ରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଧ୍ୟାନ ପୂଜା ସାରି ।
ପଛେ ମଣ୍ଡଳେ ପୂଜା କରି ॥
ସ୍ୱମନ୍ତ୍ରେ ଆବାହନ କରି ।
ଦେହେ ସ୍ଥାପିବ ମୁଦ୍ରା ଧରି ॥
ହୃଦୟ ଆଦି ସ୍ୱରିଦେଶେ ।
ନ୍ୟାସ କରିବ ମନ୍ତ୍ରନ୍ୟାସେ ॥୨୩, ୨୪
ବିବିଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପହାରେ ।
ପୂଜା ପ୍ରକାଶିବ ବେଭାରେ ॥
ଯେ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଚମନ ।
ମନ୍ତ୍ରେ କରିବ ନିବେଦନ ॥
ଧର୍ମାଦି ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି* ଧ୍ୟାନେ ।
ମନ୍ତ୍ରେ ସ୍ଥାପିବ ଯଥାସ୍ଥାନେ ॥
ବିମଳା ଆଦି ନବଶକ୍ତିᐦ ।
ନ୍ୟାସେ ପୂଜିବ ଯଥାସ୍ଥିତି ॥
ମଧ୍ୟେ କଳ୍ପିବ ଅଷ୍ଟଦଳ ।
କୋମଳ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କମଳ ॥
କର୍ଣ୍ଣିକା କେଶର ସହିତେ ।
ବେଦ ଆଗମ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ରେ ॥୨୫, ୨୬
ଏମନ୍ତେ ପୂଜିବ ବିଧାନେ ।
ଯେପରି ଭେଦ ଅନୁମାନେ ॥
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା କମଳ ।
ପୂଜିବ ଲଙ୍ଗଳ ମୁଷଳ ॥
ଖଡ଼ଗ ବାଣ ଶରାସନ ।
ଯେ ବିଧି ଅସ୍ତ୍ରପୂଜା ସ୍ଥାନ ॥

ଶ୍ରୀବତ୍ସ ବନମାଳା ମଣି ।
ଧ୍ୟାନେ ପୂଜିବ ସ୍ଥାନ ଜାଣି ॥୨୭
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାରିଷଦବୃନ୍ଦ ।
ସୁବଳ ନନ୍ଦ ଯେ ସୁନନ୍ଦ ॥
ପ୍ରଚଣ୍ଡ ମହାବଳ ଚଣ୍ଡ ।
ସୁବୀର ଗରୁଡ଼ ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ ॥
କୁମୁଦ କୁମୁଦଲୋଚନ ।
ପାର୍ବତୀ ପାର୍ବତୀନନ୍ଦନ ॥
ପୂଜିବ ବ୍ୟାସ ବିଷ୍ୱକ୍‌ସେନ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ତୁଲେ ଦେବଗଣ ॥
ସମସ୍ତ ପାର୍ଷଦ ବିଧାନେ ।
ପୂଜିବ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ॥୨୮, ୨୯
କର୍ପୂର ଉଶୀର ଚନ୍ଦନ ।
କୁଙ୍କୁମ ଗୋଳା ଜଳେ ସ୍ନାନ ॥
ଦିବ୍ୟ ଉପହାର ଘଟନେ ।
ନିଗମ ଆଗମ ବଚନେ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ବସ୍ତ୍ର ଅଳଙ୍କାର ।
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଉପହାର ॥
ଲେପନ ସୁଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନ ।
ବକ୍ଷ ଗଣ୍ଡରେ ସୁମଣ୍ଡନ ॥
କୁସୁମ ପାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟଦାନ ।
ଗନ୍ଧ ଅକ୍ଷତ ଆଚମନ ॥
ସୁମନୋହର ଧୂପଦୀପ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଦେବ ମୋ ସମୀପ ॥୩୦-୩୩
ଗୁଡ଼ ପାୟସ ଘୃତପାକ ।
ନାନାପ୍ରକାର ଯେ ମୋଦକ ॥
ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ନାନାପାକ ।
ପୂପ[୧] ପ୍ରପାନ[୨] ସୂପ[୩] ଶାକ ॥
କ୍ଷୀରବିକାର[୪] ଯେତେ ମିଳେ ।
ସୁଗନ୍ଧ ସୁଶୀତଳ ଜଳେ ॥
ବିଭବ କ୍ରମେ ମିଳେ ଯେତେ ।
ଥୋଇବ ମୋହର ଅଗ୍ରତେ ॥୩୪

୧. ପୂପ—ପିଷ୍ଟକ, ପିଠା । ୨. ପ୍ରପାନ—ପଣା, ସରବତ । ୩. ସୂପ—ଡାଲି । ୪. କ୍ଷୀରବିକାର—କ୍ଷୀର, ଦହି, ଛେନା ଆଦି ଦୁଗ୍ଧଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ।

* ଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ, ବୈରାଗ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଅଧର୍ମ, ଅଜ୍ଞାନ, ଅବୈରାଗ୍ୟ ଓ ଅନୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।

ᐦ ବିମଳା, ଉତ୍‌କର୍ଷିଣୀ, ଜ୍ଞାନା, କ୍ରିୟା, ଯୋଗା, ପ୍ରହ୍ୱୀ, ସତ୍ୟା, ଈଶାନା ଓ ଅନୁଗ୍ରହା ।

ସୁଗନ୍ଧ ତଇଳେ ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ ।
ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ମୋର ଅଙ୍ଗ ॥
ଦନ୍ତ ଧାବନ ଅଭିଷେକ ।
ବିଧି ପ୍ରକାରେ ଏକୁ ଏକ ॥
ଆନନ୍ଦେ ମୋର ପୂଜା ସାରି ।
ପ୍ରମୋଦେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କରି ॥
ମୋତେ ପୂଜିବ ବାରେ ବାରେ ।
ଯଥା ବିଭବ ଅନୁସାରେ ॥ ୩୫
ପୂଜାର ଅନ୍ତେ ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡେ ।
ହୋମ କରିବ ମନ୍ତ୍ର କାଣ୍ଡେ ॥
ଅନଳ ମଧ୍ୟେ ରୂପ ମୋର ।
ଦେଖିବ ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାର ॥
ତପ୍ତକାଞ୍ଚନ ମନୋହର ।
ଅତି ରୁଚିର କଳେବର ॥
ନିଜ ଆୟୁଧ ଶ୍ରିଭୁଜେ ।
ପୀତବସନ କଟି ମାଝେ ॥ ୩୬-୩୮
କିରୀଟ କୁଣ୍ଡଳ ବିରାଜେ ।
ରତ୍ନ ମେଖଳା କଟି ସାଜେ ॥
ମର୍କତ କେୟୂର କଙ୍କଣ ।
ହୃଦରେ ଶ୍ରୀବତ୍ସର ଚିହ୍ନ ॥
କୌସ୍ତୁଭମଣି ଶୋହେ ଗଳେ ।
ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ବନମାଳେ ॥ ୩୯
ଏ ଦିବ୍ୟରୂପ ଅଗ୍ନିମଧ୍ୟେ ।
ଧ୍ୟାନେ ଚିନ୍ତିବ ହୃଦପଦ୍ମେ ॥
ଘୃତ ଆହୁତି ମୂଳମନ୍ତ୍ରେ ।
ହୋମ କରିବ ବେଦମତେ ॥
ଯେ ନାମ ଗୋତ୍ର ଉଚ୍ଚାରିଣ ।
ପୂଜିବ ପାରିଷଦଗଣ ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ଜଣେ ଜଣେ ।
ପୂଜିବ ବେଦ ଉଚ୍ଚାରଣେ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ପାରିଷଦଗଣେ
ବଳି କରିବ ସମର୍ପଣେ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଜପି ।
ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ମରଣେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥାପି ॥ ୪୦-୪୨
ଧ୍ୟାନେ ଭୋଜନ ଶେଷ ଜାଣି ।
ସମର୍ପି ଆଚମନ ପାଣି ॥

ମୋର ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଶେଷଭାଗ ।
ବିଷ୍ୱକସେନେ ତାହା ଦେବ ॥
କର୍ପୂର ଗନ୍ଧଫଳ ମିଶେ ।
ତାମ୍ବୁଳ ଦେବ ମୁଖବାସେ ॥
ପୁଣି ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ନେଇ ।
ପୂଜିବ ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ॥ ୪୩
ମୋର ପବିତ୍ର ଯଶଗୁଣ ।
ମଙ୍ଗଳ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ॥
ନୃତ୍ୟ କରିବ ଉଚ୍ଚେ ଭଣି ।
କର୍ଣ୍ଣେ ମୋହର କଥା ଶୁଣି ॥
ମୋହର କର୍ମ ସମୁଦାୟ ।
ଯତ୍ନେ କରିବ ଅଭିନୟ ॥
ମୋ କଥା ଶୁଣି ଶୁଣାଇଣ ।
ଏକାଗ୍ରଭାବ କରି ମନ ॥
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଅବା କିଛି କ୍ଷଣ ।
ସମୟ କରିବ ହରଣ ॥
ସ୍ତୁତି ପଠନେ ମୋର ମନ ।
ସ୍ତବନେ କରାଇ ପ୍ରସନ୍ନ ॥ ୪୪
ବେଦପୁରାଣେ ସ୍ତୁତି ଯେତେ ।
ଆନନ୍ଦେ ପଢ଼ି ମୋ ଅଗ୍ରତେ ॥
ନମସ୍ତେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀକାନ୍ତ ।
ଉଚ୍ଚାରି ଯୋଡ଼ି ବେନି ହସ୍ତ ॥
ତ୍ରିବାର କରି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।
ଦଣ୍ଡପ୍ରଣାମ ପୁଣ ପୁଣ ॥ ୪୫
ମୋର ଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ।
ବୋଲିବ କୃଷ୍ଣ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ଅନାଦି ଧର୍ମ ନିରାକାର ।
ଭବ ସାଗରୁ କର ପାର ॥ ୪୬
ଏ ରୂପେ ନମସ୍କାର କରି ।
ଶେଷ ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଶିରେ ଧରି ॥
ଯେବେ କରିବ ବିସର୍ଜନ ।
ଦେଖିବ ନିଜ ହୃଦେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୪୭
ଏରୂପେ ମୋର ରୂପ ଯେତେ ।
ମୂର୍ତ୍ତି କରାଇ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ॥
ନିତ୍ୟେ ପୂଜିବ ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବେ ।
ଯେ ବିଧି ପୂଜାର ପ୍ରସ୍ତାବେ ॥

ଏମନ୍ତ ଭାବେ ନିତ୍ୟେ ନିତ୍ୟେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପୂଜୁଥାନ୍ତି ମୋତେ ॥ ୪୮
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ଅନୁକୂଳ ।
ଲଭନ୍ତି ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥
ମୋର ପ୍ରତିମା କରି ବେଶ ।
ଦୃଢ଼ ମନ୍ଦିରେ ଦେଇ ବାସ ॥
ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଉପବନ ।
ନାନା ପ୍ରକାରେ କ୍ରୀଡ଼ାସ୍ଥାନ ॥
ମୋହର ଉତ୍ସବ ସହିତେ ।
କରିବ ଶକ୍ୟ ଅନୁମତେ ॥
ମୋର ଉତ୍ସବ ପର୍ବାପର୍ବେ ।
ଭାବେ ପୂଜିବ ନାନାଦ୍ରବ୍ୟେ ॥ ୪୯, ୫୦
ଏମନ୍ତେ ପୂଜି ବହୁବିଧେ ।
ବଞ୍ଚିବ ଉତ୍ସବ ଆନନ୍ଦେ ॥
କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବହାରେ ।
ଜୀବିକା ଉପାୟ ପ୍ରକାରେ ॥
ନିବାସ ପୁର ଗ୍ରାମ ଆଦି ।
ଯେ ଅବା ସମ୍ପଦ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ସମର୍ପି ମୋହର ଚରଣେ ।
ମୋ ନାମ ଉଚ୍ଚାରି ବଦନେ ॥
ସାଲୋକ୍ୟ ମୁକ୍ତିପଦ ତାର ।
ନିବାସ ଲଭେ ମୋର ପୁର ॥ ୫୧
ଏ ମୋର ପୂଜାର ଲକ୍ଷଣ ।
ଉଦ୍ଧବ ଏକମନେ ଶୁଣ ॥
ଯେ ମୋତେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଗୃହ ଦାନ ।
ହେଲେ ଲଭନ୍ତି ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ମୋତେ ମଣ୍ଡପେ ସ୍ଥାପି ଯେବେ ।
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରେ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ସପତଦ୍ୱୀପେ ହୋଏ ରାଜା ।
ମୋହର ପ୍ରାୟେ ଲଭେ ପୂଜା ॥
ଯେ ମୋତେ ପୂଜେ ଏ ସଂସାରେ ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ ଭୋଗ କରେ ॥
ସାରୂପ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ।
ଲଭନ୍ତି ଏ ତିନି ପ୍ରକାରେ ॥ ୫୨
ଯେ ନିରପେକ୍ଷ ଭକ୍ତିଯୋଗେ ।
ଆତ୍ମା ନିସ୍ତାର ସୁଖମାର୍ଗେ ॥

ମୋର ଚରଣେ ଦୃଢ଼େ ଭଜେ ।
ମାୟା ସଂସାରଧର୍ମ ତେଜେ ॥
କେବଳ ଲାଭ ମୋର ଧାମ ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭେ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ॥
ବିବିଧ ତାପୁଁ ସେ ନିସ୍ତରେ ।
ନ ବୁଡ଼େ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଏରୂପେ ମୋତେ ଯେ ପୂଜନ୍ତି ।
ହୃଦେ ଭକତିଭାବ ଚିନ୍ତି ॥
ମୋର ସେବନେ ନିରବଧି ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଲଭେ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ॥ ୫୩

ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ କହୁଁ ତୋତେ ।
ଯେ ପାପୀଜନ ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱଦତ୍ତ ପରଦତ୍ତ ବୃତ୍ତି ।
ଯେ ଜନ ଅଜ୍ଞାନେ ହରନ୍ତି ॥
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାପ ଶୋକେ ।
ସେ କାହୁଁ ଥିବେ ନରଲୋକେ ॥
ଜୀବନ ଅନ୍ତେ କୁମ୍ଭୀପାକେ ।
ପଡ଼ନ୍ତି ବିଷ୍ଠାକୃମି ରୂପେ ॥
କେବଳ ନରକ ଆହାର ।
କରନ୍ତି ଲକ୍ଷେ ସଂବତ୍ସର ॥ ୫୪

ଯେ ଅବା କୃଷ୍ଣକର୍ମ କରେ ।
ଯେ ଅବା ସାହା ହୋନ୍ତି ତାରେ ॥
ଯେବା ଆପଣେ ନ ପାରଇ ।
ପରେ କରାଇ ହେତୁ ହୋଇ ॥
ଯେ ମୋର ପୂଜାକର୍ମ ଦେଖି ।
ସୁଖୀ ଆନନ୍ଦେ ବୁଜେ ଆଖି ॥
ଏ ଚାରି ଜଣେ ସମଫଳ ।
ଲଭନ୍ତି କହିଲେ ଗୋପାଳ ॥ ୫୫
ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣି କୃତକୃତ୍ୟ ।
ନମଇଁ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ କ୍ରିୟାଯୋଗକଥନଂ ନାମ ଅଷ୍ଟାବିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ସଂକ୍ଷେପେ ଜ୍ଞାନଯୋଗ କଥା । ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟା ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।
ଉଦ୍ଧବ ହୁଅ ସାବଧାନ ॥
ଏ ମାୟା ନିର୍ମିତ ସଂସାରେ ।
ପ୍ରାଣୀ ସକଳ କର୍ମ କରେ ॥
ନିଜ ସ୍ୱଭାବେ ଅଲଙ୍ଘିତ ।
ଏ ଘେନି ଯେ ହୋନ୍ତି ପଣ୍ଡିତ ॥
ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା ନ କରନ୍ତି ।
ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ସେ ଦେଖନ୍ତି ॥
ଯେଣୁ ସାଧବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ।
ସଂସାରେ ନାହିଁ ନିଜ ପର ॥
ସକଳ ଜନ୍ତୁ ଏକଭାବ ।
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ସଂଯୋଗ ॥ ୧
ଯେ ପର ସ୍ୱଭାବ ଆଚ୍ଚର ।
ନିନ୍ଦା ପ୍ରଶଂସା ତାହାଙ୍କର ॥
କରଇ ଜ୍ଞାନଭ୍ରଷ୍ଟ ପଣେ ।
ନିଷ୍ଠୁର ଅସତ୍ୟ ଭାଷଣେ ॥

ଅଜ୍ଞାନେ କଳ୍ପେ ନାନା ଅଙ୍ଗ ।
ଜୀବନ୍ତେ ନୋହେ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ॥
ଏଣୁ ହୋ ପର ଗୁଣଦୋଷ ।
ବିଚ୍ଚର ନ କରି ବିଶେଷ ॥ ୨,୩
ଯେତେ ଉଦ୍ଧବ ଶୁଣୁ କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଯେ ଅବା ଦେଖୁ ତୁ ନୟନେ ॥
ଯେ କିଛି ଉଚ୍ଚାରୁ ବଦନେ ।
ଯେ ଅବା ଚିନ୍ତୁ ମନେ ଧ୍ୟାନେ ॥
ଯେ ଅବା ଭଲ ମନ୍ଦ ଜନେ ।
ନ୍ୟାୟ ବିଚ୍ଚର ଅନୁମାନେ ॥
ଏ ସର୍ବ ସତ୍ୟ ନୋହେ କିଛି ।
କେବଳ ମାୟା ମାତ୍ର ଲକ୍ଷି ॥ ୪
ଆଭାସ ଛାୟା ପ୍ରତିସ୍ୱନ ।
ଅବସ୍ତୁଠାରେ ବସ୍ତୁଜ୍ଞାନ ॥
ଭୟ ମୋହକୁ ଜନମାନ୍ତି ।
ତେସନେ ଦେହ ଆଦି ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଏଣୁ ହୋ ମିଥ୍ୟା ଦେହ ଭାବେ ।
ଏ ଜୀବ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ଲଭେ ॥ ୫

ତୁ ଅବା ବୋଲିବୁ ଏମନ୍ତେ ।
ଏ ସର୍ବ ସତ୍ୟ ଶ୍ରୁତିପଥେ ॥
ବେଦବଚନ ଅନୁମାନେ ।
ସତ୍ୟ ନ କହେ ଆତ୍ମାବିନେ ॥
ଏ ଆତ୍ମା ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ତ୍ରାତା ।
ଆତ୍ମା ଈଶ୍ୱର ପିତାମାତା ॥
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ଏ ସର୍ବ ଆତ୍ମାର ଭିଆଣ ॥ ୬
ଏଣୁ ଅଶେଷ ଚରାଚରେ ।
ଆତ୍ମାହୁଁ ସତ୍ୟ ନାହିଁ ପରେ ॥
ପ୍ରକୃତି ନିର୍ମିତ ସଂସାର ।
ତ୍ରିଗୁଣ ବିଧି ଏ ମାୟାର ॥
ଆତ୍ମାର ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ଏଣେ ।
ଏମନ୍ତେ ବିଚ୍ଚରିଣ ମନେ ॥
ସକଳ ବୁଝି ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ।
ଏ ଭ୍ରମ ଛାଡ଼ନ୍ତି ପଣ୍ଡିତେ ॥
ଏଣୁ ଏ ନିଜ ପର ଜ୍ଞାନ ।
ନ କରି ସ୍ତବନ ନିନ୍ଦନ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କେବଳ ଜ୍ଞାନ ଅନୁମାନେ ।
ଥିବ ଭାସ୍କର ଯେହ୍ନେ ଶୂନ୍ୟେ ॥୭,୮
ଆପଣେ କରି ଅନୁମାନ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଣ ନୟନ ॥
ଯେ ଅବା ବେଦର ବିଧାନ ।
ସୁମରି ମୋହର ବଚନ ॥
ଯେ ଆଦି ମଧ୍ୟ ଅବସାନ ।
ଅସତ୍ୟ ଦେଖି ତ୍ରିଭୁବନ ॥
ଏଣୁ ଅଶେଷ ସଙ୍ଗ ତେଜି ।
ପଣ୍ଡିତ ରହେ ଜ୍ଞାନ ବୁଝି ॥ ୯
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ କହେ ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥
ମନ ସଂଶୟେ କର ଯୋଡ଼ି ।
କହେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ପଡ଼ି ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଶୁଣ ହେ ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ଏ ଯେବେ ଅସତ୍ୟ ସଂସାର ॥
ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ବିକାର ଜୀବ ।
ସର୍ବ ବ୍ୟାପକ ସଦାଶିବ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଭୂତେ କଳେବର ।
ନିର୍ମିତ କ୍ଷଣିକ ଭଙ୍ଗୁର ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ଅନୁସରି ।
କେ ପୁଣ ସଂସାରେ ସଂସାରୀ ॥
କହ ହେ ପ୍ରଭୁ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ।
ଏ ମୋର ଭ୍ରମ ଯାଉ ଦୂର ॥୧୦
ଆତ୍ମା ନିର୍ଗୁଣ ନିରଞ୍ଜନ ।
ନିତ୍ୟ ସାତ୍ତ୍ୱିକମୟ ବ୍ରହ୍ମ ॥
ଏ ଆତ୍ମା ସର୍ବଭୂତେ ବସେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଯେସନେ ଆକାଶେ ॥
ଇନ୍ଧନ ମଧ୍ୟେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
ଜ୍ୱଳନ୍ତେ ଦେଖି ଅନୁମାନେ ॥
ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ଏହିମତେ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖି ଏ ଜଗତେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ଆତ୍ମା ସର୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ସାକ୍ଷୀ ପୁରୁଷ ନିରଞ୍ଜନ ॥

ସେ ଯେବେ ରହେ ନିଜପୁରେ ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ କେ ସଞ୍ଚରେ ॥
ଆତ୍ମା ଅଖଣ୍ଡ ନିରଞ୍ଜନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ଦେହ ଅଚେତନ ॥
ଏଣୁ ଏ ସଂସାର କାହାର ।
ନିଶ୍ଚୟ କହ ଦାମୋଦର ॥୧୧
ଉଦ୍ଧବ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ହସି ।
କହନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବ୍ରହ୍ମରାଶି ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଯାବତ ଦେହେ ଅହଙ୍କାର ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣରେ ସଞ୍ଚାର ॥
ତାବତ ଜୀବ ସଞ୍ଚରଇ ।
ଯେଣୁ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥାଇ ॥
ଆତ୍ମା ସ୍ୱଭାବେ ନିରଞ୍ଜନ ।
ନ ଦେଖି ସଂସାର ଘଟନ ॥
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୂଢ଼ପଣେ ।
ସଂସାରେ ଭ୍ରମେ ଅକାରଣେ ॥୧୨
ଜାଗ୍ରତ ପୁରୁଷ ଯେସନ ।
କରଇ ଯେ ବିଷୟ ଧ୍ୟାନ ॥
ଶୟନ କାଳେ ସେ ସ୍ୱପନେ ।
ଦେଖେ ବିବିଧ ଅର୍ଥ ଯେହ୍ନେ ॥
ଶୟନେ ସ୍ୱପ୍ନ ଯେବେ ଦେଖେ ।
ଅସତ୍ୟ ସତ୍ୟ କରି ଲେଖେ ॥
ପୁଣି ସେ ନିଦ୍ରା ଅବସାନେ ।
ସକଳ ମିଥ୍ୟା କରି ମଣେ ॥୧୩, ୧୪
ଏ ଘେନି ଲୋଭ ଭୟ କ୍ରୋଧ ।
ହରଷ ବିରସ ପ୍ରମାଦ ॥
ଏ ଆଦି ବିବିଧ ପ୍ରକାରେ ।
ସର୍ବ ସମ୍ଭବ ଅହଙ୍କାରେ ॥
ଜନମ ମୃତ୍ୟୁ ଆଦି ଯେତେ ।
ଆତ୍ମାର ନୋହେ କଦାଚିତେ ॥୧୫
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମନ ପ୍ରାଣ ।
ଏଣେ ଯାହାର ଅଭିମାନ ॥
ସେ ଜୀବରୂପେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହେ ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ବହେ ॥

କାଳର ବଳେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଭ୍ରମେ ତ୍ରିଗୁଣ ଅହଙ୍କାରେ ॥୧୬
ଏ ଅହଙ୍କାର ବନ୍ଧ କହି ।
ନିବୃତ୍ତି ମୁକତି ବୋଲାଇ ॥
ମୂଳ ଏହାର ଅପ୍ରକାଶ ।
ବିବିଧ ରୂପେ ହୋଏ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ମନ ବଚନ ଦେହ ପ୍ରାଣେ ।
ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ନାନା କର୍ମେ ॥
ଯେ ପାରେ ଗୁରୁ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ଜ୍ଞାନ ଖଡ଼ଗ କରେ ଧରି ॥
ନିବୃତ୍ତ କରି ବୁଦ୍ଧି ମନ ।
ଛେଦଇ ସେ ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନ ॥
ତୃଷ୍ଣା ବର୍ଜିତ ନିର୍ବିକାରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମଇ ସଂସାରେ ॥୧୭
ବେଦ ତପସ୍ୟା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ।
ଗୁରୁବଚନ ତର୍କଦ୍ୱାରେ ॥
ବିଗ୍ରହି ଜାଣିବ ନିରୋଳେ ।
ଯେ ଥାଇ ଆଦିଅନ୍ତକାଳେ ॥
ଈଶ୍ୱର ସର୍ବହେତୁ ସେହି ।
ମଧ୍ୟେ ସେ ଜଗତ ବୋଲାଇ ॥
ଏଣେ ବିବେକ ଯାର ହୋଇ ।
ଜାଣିବ ଜ୍ଞାନୀ ସେ ଅଟଇ ॥୧୮
ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେହ୍ନେ ।
ଧରଇ ନାନା ରୂପ ଭିନ୍ନେ ॥
ରୂପ ବିନାଶେ ସେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ।
ସେ ଭାବେ ଜଗତ ଅଭିନ୍ନ ॥
ମୋହର ତହୁଁ ସମ୍ଭବଇ ।
କାଳେ ପ୍ରବେଶ ମୋର ତହିଁ ॥୧୯
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଷୁପ୍ତିରେ ।
କି ଅବା ସମାଧି ବିଧିରେ ॥
କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ କର୍ତ୍ତା ରୂପେ ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଯେହୁ ବ୍ୟାପେ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ସେହି ।
ଉଦ୍ଧବ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଥାଇ ॥୨୦
ଆଗେ ନ ଥିଲା ପଛେ ନାହିଁ ।
ମଧ୍ୟରେ ନାମମାତ୍ରେ ଥାଇ ॥

କର୍ତ୍ତା କାରଣୁଁ ସମ୍ଭବଇ ।
ଭିନ୍ନ ନାମରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଅସତ୍ୟ ସେ ଜାଣ ।
କର୍ତ୍ତା କାରଣୁଁ ନୋହେ ଭିନ୍ନ ॥ ୨୧
ରାଜସ ବିକାର ଜଗତ ।
ସର୍ଜନା ଅଟେ ପଞ୍ଚଭୂତ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି ସ୍ୱୟଂଜ୍ୟୋତି ।
ଏଣୁ ସେ ନିଜେ ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥ ଆତ୍ମା ମନ ।
ଏ ଆଦି ନୋହେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମମୟ ଏହି ।
ଯେଣୁ ପ୍ରକାଶ ତାର ହୋଇ ॥ ୨୨
ଏ ରୂପେ ବ୍ରହ୍ମ ବିବେକରେ ।
ଗୁରୁବଚନ ଧରି ଶିରେ ॥
ଜାଣିଣ ବ୍ରହ୍ମକୁ ସାକ୍ଷାତେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଭୋଗ ଛାଡ଼ି ଚିତ୍ତେ ॥
ଦେହାତ୍ମଭାବ ପରିହରି ।
ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦେ ମୋଦ ଭରି ॥
ଆତ୍ମସନ୍ଦେହ ତେଜି ଦୂରେ ।
ଆନନ୍ଦେ ଭ୍ରମିବ ସଂସାରେ ॥ ୨୩
ଦେହ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେବ[1] ପ୍ରାଣ ।
ପବନ ଜଳ ହୁତାଶନ ॥
କ୍ଷିତି ଗଗନ ଅହଂକୃତି ।
ବୁଦ୍ଧି ମନ ମାତ୍ରା ପ୍ରକୃତି ॥
ଏ କେହି ଆତ୍ମା ନୋହେ ଜାଣ ।
ଅନ୍ନବିକାର ଏ ପ୍ରମାଣ ॥
ଏଣେ ବିବେକ ଅଟେ ଯାର ।
ସେ ପ୍ରାଣୀ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ନର ॥ ୨୪
ମୋର ସ୍ୱରୂପ ହୃଦେ ଯାର ।
ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ନିରନ୍ତର ॥
ତାହାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସକଳେ ।
ଆୟତ୍ତ ହେଲେ ବା ନ ହେଲେ ॥
ତହିଁରେ ତାର ଗୁଣଦୋଷ ।
କି ଅବା ହୋଇବ ପ୍ରକାଶ ॥

ମେଘ ଢାଙ୍କଇ କିବା ନାହିଁ ।
ରବିର ହାନି ଲାଭ କାହିଁ ॥ ୨୫
ଆକାଶେ ଯେହ୍ନେ ଅଗ୍ନି ଜଳେ ।
ପବନ ସେ ଆକାଶେ ଚଳେ ॥
ଧୂଳିରେ ଧୂସର ଦିଶଇ ।
କି ଅବା ଜଳ ବରଷଇ ॥
କି ଅବା ଷଡ଼ଋତୁ ଗୁଣ ।
ଉଷ୍ଣ ଶୀତଳ ଆଦି ପୁଣ ॥
ଆକାଶେ ଗତାଗତ ହୋନ୍ତି ।
ଯେହ୍ନେ ଆକାଶେ ନ ଲାଗନ୍ତି ॥
ତେହ୍ନେ ତ୍ରିଗୁଣ ଅହଙ୍କାର ।
ଯେବା ସଂସାର ବ୍ୟବହାର ॥
ଏଣେ ମୋହର ସଙ୍ଗ ନାହିଁ ।
ଅକ୍ଷୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମୁହିଁ ॥ ୨୬
ତଥାପି ଯାବତ ମୋଠାରେ ।
ସୁଦୃଢ଼ ଭକ୍ତିଯୋଗ ବଳେ ॥
ରାଜସ ରୂପ ମନ ମଳ ।
ନିବୃତ୍ତ ନୁହନ୍ତି ସକଳ ॥
ତାବତ ମାୟାଗୁଣ ସଙ୍ଗ ।
ବିଷୟ କର ପରିତ୍ୟାଗ ॥ ୨୭
ଯେସନେ ଦେହେ ବ୍ୟାଧିଶେଷ[2] ।
ଅପଥ୍ୟେ ବଢ଼ଇ ବିଶେଷ ॥
ତେସନେ ବିଷୟର ସଙ୍ଗ ।
କୁଯୋଗୀ ଯୋଗ କରେ ଭଙ୍ଗ ॥ ୨୮
ଯେ ଯୋଗୀ ଯୋଗମାର୍ଗେ ଥାନ୍ତି ।
ଦେବେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଘ୍ନ ଚିନ୍ତି ॥
କପଟେ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପରେ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟ କରେ ॥
ସେ ପୁଣି ପାଇ ଦେହାନ୍ତର ।
ପ୍ରାକ୍ତନ ବଳେ ବାରମ୍ବାର ॥
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ହୋଇ ରତ ।
ନୁହନ୍ତି କେବେ କର୍ମତନ୍ତ୍ର ॥ ୨୯
କର୍ମର ବଳେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ।
କର୍ମେ ସଂସାରେ ପଡ଼େ ଜନ୍ତୁ ॥

ଯେବେ ତା ଜ୍ଞାନ ଉଦେ ହୋଇ ।
ପୁଣି ସଂସାରେ ନ ପଡ଼ଇ ॥
ଛାଡ଼ଇ ଦେହାଦିର ଧର୍ମ ।
ଅଖଣ୍ଡ ସୁଖରେ ନିମଗ୍ନ ॥ ୩୦
ଆସନ ଶୟନ ଗମନ ।
ମଳମୂତ୍ରାଦି ବିସର୍ଜନ ॥
ଦର୍ଶନ ସ୍ପର୍ଶନ ଭୋଜନ ।
ଏ ଦେହ ସ୍ୱାଭାବିକ ଧର୍ମ ॥
ଏଣେ ତା ଦୃଷ୍ଟିହିଁ ନ ଥାଇ ।
ଆତ୍ମା ପ୍ରକାଶ ଯାର ହୋଇ ॥ ୩୧
ଅସତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଅର୍ଥ ।
ଯେବେ ହୁଅଇ ଚିତ୍ତେ ଜାତ ॥
ସ୍ୱପନେ ନାନାକାର ଯେହ୍ନେ ।
ଛାଡ଼ଇ ଅନୁମାନେ ତେହ୍ନେ ॥
ଆତ୍ମା ବାହାରେ ଆନ ସତ୍ୟ ।
ନ ମଣେ ଯେ ଜନ ପଣ୍ଡିତ ॥ ୩୨
ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନ ମୁକତି ।
ଅଜ୍ଞାନ ବଳରୁ ପ୍ରତୀତି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ନିବର୍ତ୍ତିଲେ ଜ୍ଞାନେ ।
ଆତ୍ମାକୁ ନିର୍ବିକାର ଜାଣେ ॥ ୩୩
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟେ ତମ ନାଶେ ।
ଜଗତ ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରକାଶେ ॥
ନ ଥାଏ କିଛି ତା ବିକାର ।
କେବଳ ପ୍ରକାଶ ମାତର ॥
ତେସନେ ମୋର କୃପାଦୃଷ୍ଟି ।
ଖଣ୍ଡଇ ସକଳ ଅରିଷ୍ଟି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ତମ ଯାଏ ଦୂର ।
ଦିଶଇ ଆତ୍ମା ନିର୍ବିକାର ॥ ୩୪
ଏ ଆତ୍ମା ସ୍ୱୟଂ ଜ୍ୟୋତିମନ୍ତ ।
ଅଜ ଅପ୍ରମେୟ ଅନନ୍ତ ॥
ଦେଶକାଳ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ[3] ।
ନାହିଁ ଯା କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧିମାନ ॥

୧. ଦେବ—ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବତା । ୨. ବ୍ୟାଧିଶେଷ—ସମୂଳେ ନାଶ ହୋଇ ନ ଥିବା ରୋଗ । ୩. ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ—ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହେଁ ।

ଏକ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ଯାର ।
ମନ ବଚନେ ଅଗୋଚର ॥
ତାର ସ୍ଫୁଳନେ ବାକ୍ୟ ପ୍ରାଣ ।
ସଂସାରେ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ଜନ ॥ ୩୫
ଯେ ଏକଆତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମରୂପ ।
ତା ଠାରେ କରନ୍ତି ବିକଳ୍ପ ॥
ଯେତେ ଏ ବିକଳ୍ପ ସଞ୍ଚାର ।
ଆତ୍ମା ଆଶ୍ରୟ ଏହାଙ୍କର ॥
ରଜତ ଭ୍ରମ ପ୍ରାଣୀ ମନେ ।
କାହୁଁ ହୋଇବ ଶୁକ୍ତି[୧] ବିନେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଆତ୍ମା ସତ୍ୟଧାମ ।
ବିକଳ୍ପ ମନର ଯେ ଭ୍ରମ ॥ ୩୬
ନାମ ରୂପ ଯେ ପଞ୍ଚଭୂତ ।
ଏଣେ ଯେ ଶରୀର ନିର୍ମିତ ॥
ତାହାକୁ ସତ୍ୟ ମନେକରି ।
ବେଦାନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ନ ବିସ୍ତରି ॥
ପଣ୍ଡିତପଣେ ଅହଙ୍କାରେ ।
ବିଅର୍ଥେ ଅର୍ଥବାଦ କରେ ॥ ୩୭
ଅପକ୍ୱଯୋଗ ଯୋଗୀଙ୍କର ।
ଯେ ବିଘ୍ନ ଶରୀରୁ ବାହାର ॥
ସେ ବିଘ୍ନ ଯେଣେ ନାଶ ଯାଇ ।
ସେ ବିଧି ଶୁଣ ମୁଁ କହଇ ॥ ୩୮
ଶୀତ ତପତି ଦେହକ୍ଳେଶ ।
ଯେ ଅବା ବାତ ଆଦି ଦୋଷ ॥
ନାଶିବ ଯୋଗ ଧାରଣାରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣାୟାମ ଆସନରେ ॥
ତପରେ ତାପ ମନ୍ତ୍ରେ ଗ୍ରହ ।
ଔଷଧେ ସର୍ପ ଆଦି ଭୟ ॥
ଏମନ୍ତେ ବିଘ୍ନକୁ ନିବାରି ।
ଯୋଗ ସାଧିବ ଯତ୍ନ କରି ॥ ୩୯
ମୋ ଧ୍ୟାନ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନେ ।
ନାଶିବ କାମ ଆଦି ବିଘ୍ନେ ॥
ଭକ୍ତ ଯୋଗୀଙ୍କ ସେବାଭାବେ ।
ନାଶିବ ମାନ ମଦ ଦମ୍ଭେ ॥ ୪୦
କେ ଅବା ଏ ସବୁ ଉପାୟେ ।
ଦୃଢ଼ କରିଣ ଯୁବା ଦେହେ ॥
ପରକାୟ ପ୍ରବେଶ ଆଦି ।
ଯୋଗେ ସାଧନ୍ତି ସବୁ ସିଦ୍ଧି ॥ ୪୧
ଫଳର ପ୍ରାୟେ ଏ ଶରୀର ।
ବୃକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ଆତ୍ମା ଚିର ॥
ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ।
ଦେହରେ ନ ଥାଇ ଆଦର ॥ ୪୨
ଦେହର ବିଘ୍ନନାଶ ଅର୍ଥେ ।
କେ ଅବା ସାଧଇ ନିରତେ ॥
ଯେ ଅବା ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ଜନେ ।
ନ କରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେହଧର୍ମେ ॥
ଏ ଯୋଗେ ନ ବଢ଼ାଇ ଚିତ୍ତ ।
ଶରଣ ମୋର ପାଦଗତ ॥ ୪୩
ମୋର ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଯୋଗୀ ।
ଯୋଗସାଧନେ ଯେବେ ଲାଗି ॥
ବିଘ୍ନ ତାହାକୁ ନ ଲାଗଇ ।
ପରମ ଆନନ୍ଦେ ରମଇ ॥ ୪୪
ଏରୂପେ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ହରି ।
ଉଦ୍ଧବେ କହିଲେ ବିସ୍ତାରି ॥
ଚିତ୍ତେ ତା ଯେତେ ଅହଙ୍କାର ।
ଗୋବିନ୍ଦ କଲେ ସର୍ବ ଦୂର ॥
ପରମ ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶେ ।
ଗୋବିନ୍ଦ କହିଲେ ବିଶ୍ୱାସେ ॥
ସଂସାରଭାବ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଅଜ୍ଞାନ କଳ୍ପିତ ବୁଝାଇ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଚିତ୍ତେ ମୋହପାଶି ।
ଜ୍ଞାନ ଖଡ଼ଗେ ତାହା ନାଶି ॥
ଜ୍ଞାନ ବୁଝାଇ ଭାବବଶେ ।
ଭକତିଯୋଗ କହି ଶେଷେ ॥
କୃଷ୍ଣଚରିତ ଭାଗବତ ।
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣୋଦ୍ଧବସଂବାଦେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତଜ୍ଞାନଯୋଗକଥନଂ ନାମ ଊନତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ତ୍ରିଂଶେ ଭକତିଯୋଗ ପୁଣ । ସଂକ୍ଷେପେ ହୋଇଛି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଯୋଗସାଧନ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
ସଂଶୟମନେ ଭୟ କରି ।
ବୋଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ପାଦ ଧରି ॥(ଜ.)

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଭୋ ନାଥ ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ଶୁଣିଲି ଯୋଗର ବିସ୍ତର ॥
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଦେହ ଧରି ।
କେ ଅବା ପାରେ ସାଧ୍ୟ କରି ॥
ସୁଖେ ଅଳପେ ସାଧ୍ୟ କରି ।
ତୋ ମାୟା କେମନ୍ତେ ନିସ୍ତରି ॥
ଅନେକ ଜନ୍ମେ ଯୋଗୀ ନରେ ।
ଯୋଗ ସାଧନ୍ତି ଏ ସଂସାରେ ॥
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ଦୃଢ଼ାସନେ ।
ସଂଯମି ଚିତ୍ତ ସାବଧାନେ ॥ ୧
ସେ ଯୋଗ ସାଧି ଏ ସଂସାରେ ।
କେ ଅବା ପାରେ କେ ନ ପାରେ ॥
ଏଣୁ ସଂସାରେ କେବା ଜନ ।
ସାଧିବ ଯୋଗେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ॥

୧. ଶୁକ୍ତି—ଶାମୁକା ।

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଊନତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଉପାୟ କହ ନାଥ ମୋତେ ।
ଏ ଜୀବ ନିସ୍ତରେ କେମନ୍ତେ ॥ ୨
ପଦ୍ମନୟନ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ।
ତୁ ନାଥ ଯଦୁବୀରବର ॥
ତୋହର ଅଭୟ ପୟର ।
ବ୍ରହ୍ମ ଆନନ୍ଦ ସୁଖଘର ॥
ସେ ପାଦପଦ୍ମ ଆଶ୍ରେ କଲେ ।
ଜୀବ ସଂସାରୁ ତରେ ଭଲେ ॥
ସାର ଅସାର ବିଗ୍ରହଣେ ।
ଭଜି ତୋ ପାଦ ବୁଧଗଣେ ॥
ଭକତିଯୋଗ ସାଧ୍ୟ କରି ।
ଭବୁଁ ଭକତେ ଯାନ୍ତି ତରି ॥
ଯୋଗୀଏ ଯୋଗମାର୍ଗେ ଭ୍ରମି ।
ଫୁଟି ହୁଅନ୍ତି ପଥଶ୍ରମୀ ॥ ୩
ତୋହର ଚିତ୍ରଗତି ମାୟା ।
କେ ଜାଣିପାରେ ପ୍ରଭୁ ତାହା ॥
ଭୋ ନାଥ କୃପାରୁ ତୋହର ।
ଭକତ ସଙ୍କଟୁ ଉଦ୍ଧାର ॥
ଅନ୍ୟ ଶରଣ ନାହିଁ ଯାର ।
ତୋତେ ଯେ ଭଜେ ନିରନ୍ତର ॥
ତୁ ନାଥ ହେଉ ତାର ବଶ ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ଛାଡୁ ତାର ପାଶ ॥
ଏ କଥା ଅଦ୍ଭୁତ କି ତୋତେ ।
ତୁ ଯେ ଭକତଜନ ହିତେ ॥
ବାନର ଭାଲୁଙ୍କର ମେଳେ ।
ତୋ ଅବତାର ମହୀତଳେ ॥
ରାମ ସ୍ୱରୂପେ ନିଜ ଅଂଶେ ।
ତୋହର ଜନ୍ମ ରଘୁବଂଶେ ॥
ସୁରେନ୍ଦ୍ର କିରୀଟ ଅଗ୍ରତ ।
ତୋ ପାଦରେଣୁରେ ଭୂଷିତ ॥ ୪
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଜୀବନ ।
ଦରିଦ୍ର ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଧନ ॥
ଅଶେଷ ଭୁବନ କାରଣ ।
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ଧାରଣ ॥
ତୁ ନାଥ ଭୂତତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାତା ।
ଅଶେଷ କର୍ମଫଳଦାତା ॥

ତୁ ପିତାମାତା ଦାଶରଥି ।
ଅଶେଷ ଜଗତର ପତି ॥
ତୋ ପାଦସେବା ପରିହରି ।
କେ ପାରେ ଭବସିନ୍ଧୁ ତରି ॥
ଯେ ତୋର ମହିମା ନ ଜାଣି ।
ଅନ୍ୟ ଦେବତା ପୂଜେ ଆଣି ॥
ତପ ସମାଧି ଯୋଗବନ୍ଧେ ।
କି ଅବା ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷ ସାଧେ ॥
କେବଳ ଅଚେତନ ସେହି ।
ତାହାର କର୍ମସିଦ୍ଧି କାହିଁ ॥
ମାୟା ମୋହିତ ରଜ ତମେ ।
ବିଧାତା ରହେ ତାର ବାମେ ॥
ଯେ ଭକ୍ତିମତେ ଭଜେ ତୋତେ ।
ତୁ ଥାଉ ତାହାର ଅଗ୍ରତେ ॥
କରୁ ତାହାର ଉପକାର ।
ଏଣୁ ଭକତେ ତୋ କିଙ୍କର ॥
ଏ ଭାବେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ଜନେ ।
ତୋ ନାମ ଉଚ୍ଚାରି ବଦନେ ॥
ରୋମ ହରଷେ ତୋତେ ଚିନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦ ସାଗରେ ଭାସନ୍ତି ॥
ତୋ ଗୁଣ ଖୋଜି କେ ପାରଇ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଆୟୁଷେ ଦେହ ପାଇ ॥
ତୋ ପାଦପଦ୍ମ ସୁଧା ଆଶେ ।
ଭକତ ବନ୍ଧା ପ୍ରେମପାଶେ ॥
ଭୋ ନାଥ ତୋର ଅବତାର ।
ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ॥
ଏ ଘୋର ମାୟାମୋହ କଳ୍ପେ ।
ଜୀବ ଉଦ୍ଧାରୁ ଗୁରୁରୂପେ ॥
ଏ ଦେହ ମନ ଅହଙ୍କାର ।
ଯାବତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଞ୍ଚାର ॥
ତୁ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ରୂପ ଧରି ।
ଦୁରିତ ଖଣ୍ଡୁ ନରହରି ॥
ଏଣୁ ତୁ ଜଗତକାରଣ ।
ଅଶେଷ ଜନ ତୋ ଶରଣ ॥ ୫,୬

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ଉଦ୍ଧବର ବାଣୀ ।
ଶୁଣି ସନ୍ତୋଷ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତିଧାରୀ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ଜଗତ ଯାର ଖେଳଘର ॥
ବିମ୍ବ ଅଧରେ ମନ୍ଦେ ହସି ।
ଉଦ୍ଧବେ କହନ୍ତି ଆଶ୍ୱାସି ॥ ୭

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଯେ ଧର୍ମ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ଆଚରିଣ ନର ।
ହେଲେ ଖଣ୍ଡଇ ମୃତ୍ୟୁକାଳ ॥ ୮
ମୋହର ଅର୍ଥେ କର୍ମ କର ।
ସର୍ବ ଆରମ୍ଭ ଛାଡ଼ି ସ୍ମର ॥
ନିର୍ମଳ କରି ବୁଦ୍ଧି ମନ ।
ମୋର ଚରଣ କର ଧ୍ୟାନ ॥
ପୀରତି କରି ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତେ ।
କର୍ମ ତୁ କର ମୋର ଅର୍ଥେ ॥ ୯
ପବିତ୍ର ଭୂମି ପୁଣ୍ୟଦେଶେ ।
ମୋର ଭକତଜନ ପାଶେ ॥
ମୋର ଭକତ ବସେ ଯହିଁ ।
ସକଳତୀର୍ଥ ଥାନ୍ତି ତହିଁ ॥
ଯେ ଧର୍ମ କରେ ମୋ ଭକତ ।
ଉଦ୍ଧବ କର ସେହି ମତ ॥ ୧୦
ମୋ ଯାତ୍ରା ପର୍ବ ମହୋତ୍ସବ ।
ଆନନ୍ଦେ କର ହେ ଉଦ୍ଧବ ॥
ନାମକୀର୍ତ୍ତନ ନୃତ୍ୟଗୀତେ ।
ମଙ୍ଗଳ କର ଅନୁବ୍ରତେ ॥
ମୋର ମଙ୍ଗଳେ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ।
ଯେ ମୋର ମହୋତ୍ସବ ବିଧି ॥
ସକଳ କର୍ମଫଳ ତେଜ ।
ସର୍ବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ମୋତେ ଭଜ ॥ ୧୧
ସକଳ ଭୂତେ ବାସ ମୋର ।
ମୁଁ ସର୍ବ ଅନ୍ତର ବାହାର ॥
ଉଦ୍ଧବ ମୋତେ ଦେଖ ଧ୍ୟାନେ ।
ମୋ ବିନେ କିଛି ନାହିଁ ଅନ୍ୟେ ॥
ମୁଁ ନିରାଲମ୍ବ ନିରାଧାରେ ।
ବସଇ ସକଳ ଶରୀରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ମୁହିଁ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ।
ଦେଖ ଗଗନ ଯେହ୍ନେ ବ୍ୟାପୀ ॥ ୧୨

ଏଣୁ ମୁଁ ସର୍ବଭୂତେ ଥାଇ ।
ପର ଅପର ମୋର ନାହିଁ ॥
ଏ ଘେନି ସକଳ ସମାନେ ।
ଦେଖ ତୁ ପ୍ରେମ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ॥୧୩
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରି ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ।
ପତିତ ଚଣ୍ଡାଳ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ॥
ସର୍ବ ସମାନ ଦେଖ ଚିତ୍ତେ ।
ଶୁଣ ହୋ କହିବା ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ ॥
ଅନଳ କଣା ବଡ଼ ସାନ ।
ଅନଳୁ ନୁହଇ ସେ ଭିନ୍ନ ॥
ରବି ଶଶାଙ୍କ ରଶ୍ମି ଯେତେ ।
ପ୍ରକାଶ ହୋନ୍ତି ଦିବାରାତ୍ରେ ॥
ବିମ୍ବରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେହି ।
ଏମନ୍ତେ ସର୍ବଭୂତେ ମୁହିଁ ॥
କ୍ରୂର ଅକ୍ରୂର ଯେତେ ଜନ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବ ସମାନ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯାର ଚିତ୍ତ ।
ତାହାକୁ ବୋଲିଣ ପଣ୍ଡିତ ॥୧୪
ମୁହିଁ ବସଇ ସର୍ବଭୂତେ ।
ଏମନ୍ତେ ଦେଖିବ ନିରତେ ॥
ମଦ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଅହଙ୍କାର ।
କ୍ରମେ ସକଳ ହୋନ୍ତି ଦୂର ॥୧୫
ଶ୍ୱାନ ଶ୍ୱଣ୍ଡାଳ କୃମି ଖର ।
ଗୋ ଅଶ୍ୱ ବାନର ଶୂକର ॥

ଏ ଆଦି ପ୍ରାଣୀ ସାନବଡ଼େ ।
ଯେ ଆସି ମିଳିବ ନିଆଡ଼େ[1] ॥
ଦେଖି କପାଳେ କର ଦେଇ ।
ଭୂମିରେ ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ଶୋଇ ॥
ଦୂରେ ନିବେଶି ଲଜ୍ଜାମାନ ।
ଚରଣେ କରିବ ପ୍ରଣାମ ॥
ତାହାଙ୍କ ଗୁଣ ଦୋଷ ଯେତେ ।
ମନେ ନ ଧରି କଦାଚିତେ ॥
ଈଶ୍ୱର ବସେ ସର୍ବଦେହେ ।
ଏ ଘେନି ନମିବ ନିର୍ଭୟେ* ॥୧୬
ସମସ୍ତ ଭୂତେ ମୋର ଭାବ ।
ଯାବତ ନୋହିଛି ସମ୍ଭବ ॥
ତାବତ ଉପାସନା ମୋର ।
ମନ ବଚନ କାୟେ କର ॥୧୭
ଏରୂପେ ଉପାସନ୍ତେ ମୋତେ ।
ଈଶ୍ୱର ଦେଖି ସର୍ବଭୂତେ ॥
ଆତ୍ମା ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ଯେବେ ।
ଛାଡ଼ିବ ସର୍ବକାମ ତେବେ ॥୧୮
ଏରୂପେ କରନ୍ତେ ବିମ୍ବର ।
ଛାଡ଼ଇ ଭେଦ ତୋର ମୋର ॥
କାୟରେ ମନ ବଚନରେ ।
ମୋ ଭାବ ସର୍ବଭୂତେ କରେ ॥
ଏହି ସେ ସର୍ବଧର୍ମ ସାର ।
ଏ ବାକ୍ୟ ସମ୍ମତ ମୋହର ॥

ଉତ୍ତମ ଗତି ଏ ବୋଲାଇ ।
ଏ ମାର୍ଗେ ଗମି ମୋତେ ପାଇ ॥୧୯
ଏ ଧର୍ମ ଅନୁଭବ ମାତ୍ରେ ।
ବିଗୁଣ[2] ନୋହେ ତିଳମାତ୍ରେ ॥
କେବଳ କର୍ମଫଳ ତ୍ୟାଗେ ।
ରମିବ ମୋର ଅନୁରାଗେ ॥
ଏ ଧର୍ମ ପରମ ମଙ୍ଗଳ ।
କେବେହେଁ ନାଶ ନାହିଁ ତାର ॥
ମୁହିଁ ଏ ଧର୍ମ ଆଶ୍ରେ କରି ।
ସଂସାର ମଧ୍ୟେ ଅବତରି ॥୨୦
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ସାଧୁ ଧୀର ।
ଏ ଧର୍ମ ଆଚର ମୋହର ॥
ଏ ଧର୍ମ ନ ଜାଣି ଯେ ନର ।
କରଇ ଲୋକ-ବ୍ୟବହାର ॥
ସେ ବ୍ୟର୍ଥ କର୍ମେ କ୍ଳେଶ ପାଇ ।
ତା ଯେବେ ମୋତେ ସମର୍ପିଇ ॥
ସେ ନର ଭବସିନ୍ଧୁ ତରେ ।
ନ ପଡ଼େ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥୨୧
ଏ ଧର୍ମମାର୍ଗେ ବୁଧଜନ ।
ତରିଲେ ସଂସାର ଗହନ ॥
ଏଣୁ ଅସତ୍ୟମୟ ଦେହେ ।
ଯେ ସତ୍ୟ ସାଧନ୍ତି ଉପାୟେ ॥
କେବଳ ଲଭନ୍ତି ସେ ମୋତେ ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ କହୁଁ ତୋତେ ॥୨୨

୧. ନିଆଡ଼େ—ସମ୍ମୁଖରେ । ୨. ବିଗୁଣ—ନଷ୍ଟ ।

* ଶ୍ଳୋକାଙ୍କ ୧୪, ୧୫ ଓ ୧୬ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଆଧାର କରି କେହି କେହି ସମସ୍ତଙ୍କ ସହ ସମାନ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ଏଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସତ୍ତା ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି, ସମସ୍ତଙ୍କ ସହ ସମ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ନୁହେଁ । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ଏ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—'ବିଦ୍ୟାବିନୟସମ୍ପନ୍ନେ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଗବି ହସ୍ତିନି । ଶୁନି ଚୈବ ଶ୍ୱପାକେ ଚ ପଣ୍ଡିତାଃ ସମଦର୍ଶିନଃ ॥' (୫ । ୧୮) । ସୁତରାଂ ଆବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ୱଣ୍ଡାଳ, ନୀଚ୍ଚତିନୀଚ ପଶୁ, ଏପରି କି ସ୍ଥାବର-ଜଙ୍ଗମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରେ ଏକମାତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରି ସେମାନଙ୍କ ଅହିତ ହେବା ଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି-ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହ ଭୋଜନ, ବିବାହ ଆଦି କରିବ, ଶ୍ୱାନ-ଶୂକର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହ ନିବିଡ଼ ଅଙ୍ଗସ୍ପର୍ଶ କରିବ ଏବଂ କ୍ରୂର ବା ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟରେ ରହିବ । ଭଗବାନ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗୁଣ, ସ୍ୱଭାବ, ଆକୃତି, ରୂପ, ରଙ୍ଗ ପ୍ରଦାନ କରି ସୃଷ୍ଟି ସଂଗ୍ଳନର ଯେଉଁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ସହିତ ତଦ୍ ତଦ୍ ପ୍ରାଣୀ ଓ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ତଦନୁରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିବା ହିଁ ସମତା । ସମସ୍ତଙ୍କ ସହ ସମ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଅସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ । ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ବସି ହୁଏ, କୁକୁର ବା ଘୁଷୁରି ପିଠିରେ ବସି ହୁଏ ନାହିଁ; ନାରୀ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିପାରେ, ପୁରୁଷ କରିପାରେ ନାହିଁ; ଗାଈର କ୍ଷୀର ପିଆଯାଏ, କୁକୁରୀର ନୁହେଁ । ଅତଏବ ବିଭିନ୍ନତାର ବୈଚିତ୍ର୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସୃଷ୍ଟିରେ ଏକମାତ୍ର ଅଭିନ୍ନ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ସର୍ବତ୍ର ଦର୍ଶନ କରି, ଭଗବାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନାନାବିଧ ସ୍ୱରୂପର ଅନୁରୂପ ବ୍ୟବହାର ମାଧ୍ୟମରେ ପୂଜା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏ ଧର୍ମ ସର୍ବ ବେଦସାର ।
ମୁନିଜନଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ॥
ଉଦ୍ଧବ କହିଲି ମୁଁ ସତ୍ୟ ।
ଏ ସେ ପରମଜ୍ଞାନ ତତ୍ତ୍ୱ ॥
ଏଣେ ହୋ ଭବସିନ୍ଧୁ ତରି ।
ଯେବେ ତୁ ପାରୁ ଦୃଢ଼େ ଧରି ॥
ଏହା ଯେ ଶ୍ରବଣେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ସେ ମୋହ ଜଡ଼େ ନ ପଡ଼ନ୍ତି ॥ ୨୩
ଅଶେଷ ପାପ କରିଥିଲେ ।
ତରନ୍ତି ସଂସାରୁ ସେ ଭଲେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ପତିତ ଦୁରାଗ୍ରର ।
ସେ ପୁଣି ଭବୁ ହୋନ୍ତି ପାର ॥
ଏ ଧର୍ମ ବ୍ରହ୍ମ ନିରୂପଣ ।
ଶୁଦ୍ଧ ଗୁପତ ସନାତନ ॥
ଏ ଧର୍ମ ସାଧ୍ୟ ଥାଉ ଦୂରେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ ॥
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରଇ ।
ଅନ୍ତେ ପରମ ଗତି ପାଇ ॥ ୨୪
ଏ ଧର୍ମ ପରମ ଆଖ୍ୟାନ ।
ଯେ ମୋର ଭକ୍ତେ କରେ ଦାନ ॥
ଯେବା କରଇ ଉପଦେଶ ।
ଲଭଇ ଧର୍ମ ପୁଣ୍ୟ ଯଶ ॥
ମୁଁ ତାକୁ ଦେଇ ଆତ୍ମାପଦ ।
ଯେଣେ ସେ ନିସ୍ତରେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଭକତେ କହେ ଯେ ବିସ୍ତାରି ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମପଦେ ଅଧିକାରୀ ॥ ୨୫
ପରମ ପବିତ୍ର ଏ ବାଣୀ ।
ସଂସାରୁ ତର ଏହା ଶୁଣି ॥
ଏହା ଯେ ପଢ଼ନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ।
ପଣ୍ଡିତପଣେ ବଖାଣନ୍ତି ॥
ସେ ମୋର ଭକତ ବିଶ୍ୱାସ ।
ଛିଣ୍ଡାଏ କର୍ମବନ୍ଧ ପାଶ ॥ ୨୬-୨୮
ଏ ଧର୍ମ ପରମ ଗୁପତ ।
ଅଶେଷ ଜନ୍ମ କର୍ମ ହିତ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ।
ଉଦ୍ଧବ ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନ ॥

ଏବେ ତୁ କର ଦୃଢ଼ମନ ।
ହେଲେ ଖଣ୍ଡିବୁ ମତିଭ୍ରମ ॥
ଯେ କାମ କ୍ରୋଧ ଶୋକ ମୋହ ।
ହେଲେ ଖଣ୍ଡିବୁ ଭବଭୟ ॥
ସଂଶୟ ମୋହଜାଲ ସଙ୍ଗେ ।
ଦଣ୍ଡେ ନ ଥିବ ତୋର ଅଙ୍ଗେ ॥ ୨୯
ଶୁଣ ହୋ ସାବଧାନ ହୋଇ ।
ଏ ଧର୍ମ ଯେ ଲୋକେ ନ କହି ॥
ଦାମ୍ଭିକ ନାସ୍ତିକ କପଟୀ ।
କୁଟିଳ ବିଷୟଲମ୍ପଟୀ ॥
ଭକତି ଶୂନ୍ୟ ମତିହୀନ ।
ଶ୍ରବଣେ ଯାର ନାହିଁ ମନ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଏ ଧର୍ମ ନ କହି ।
ଶୁଣ ଉଦ୍ଧବ ଯାକୁ କହି ॥ ୩୦
ସାଧୁଚରିତ ଲୋକପ୍ରିୟ ।
ଶୁଚି ପବିତ୍ର ପୁଣ୍ୟଦେହ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚରଣ ଯେ ସେବେ ।
ଦୋଷ ନ ଧରେ ପରାଭବେ ॥
ଏମନ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ।
ଏ ଧର୍ମ କହିବ ଆନନ୍ଦେ ॥
ଯେ ଶୂଦ୍ର ଭଜେ ମୋର ପଥେ ।
ମୋ ନାମ ଜପେ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥
ଯେ ନାରୀ ମୋର ଭାବେ ଥାଇ ।
ସ୍ୱାମୀସଙ୍ଗତେ ମୋତେ ଧ୍ୟାୟି ॥
ମୋ ନାମ ମୁଖେ ଯେହୁ ଜପେ ।
ହରଷେ କି ଅବା ବିଳାପେ ॥
ସେ ପ୍ରାଣୀ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ।
ତାହାକୁ ଦେଇ ଉପଦେଶ ॥ ୩୧
ଏ ଧର୍ମେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ ଯେ ନର ।
କି ଧର୍ମ ଅବଶେଷ ତାର ॥
ଯେବେ ଅମୃତ ପାନ କରେ ।
ଆନ ରସେ କି ମନ ସ୍ଫୁରେ ॥ ୩୨
ଯେ ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ଯୋଗବୃତ୍ତି ।
ଯେ ଅବା ଧର୍ମ ଦଣ୍ଡନୀତି ॥
ସାଧନେ ଯେ ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ଯେ ଧର୍ମ ଅର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ॥

ଏ ସର୍ବ ସାଧନେ ଯେ ଲାଭ ।
ସେ ସର୍ବ ମୁଁ ତୋର ଉଦ୍ଧବ ॥ ୩୩
ଏ ଧର୍ମ ଜୀବ ଯେବେ ଭଜେ ।
ମୋର ଶରଣେ ସର୍ବ ତେଜେ ॥
ନିର୍ବାଣପଦ ତତକ୍ଷଣେ ।
ଲଭଇ ମୋହର ସ୍ମରଣେ ॥
ତାର ସଂସାର ବେଗେ ତୁଟେ ।
ମୁଁ ଥାଇ ତାହାର ନିକଟେ ॥ ୩୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏରୂପେ କୃଷ୍ଣମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ ଯୋଡ଼େ ବେନି ପାଣି ॥
ପ୍ରେମକୁଣ୍ଠିତ କଣ୍ଠସ୍ୱର ।
କାତରେ କମ୍ପଇ ଶରୀର ॥
ପୁଲକେ ଅଙ୍ଗ ତାର ପୂରେ ।
ବଦନୁଁ ବଚନ ନ ସ୍ଫୁରେ ॥
କ୍ଷଣକେ ହୁଏ ହତଜ୍ଞାନ ।
କ୍ଷଣକେ ହୁଏ ସାବଧାନ ॥
ଆନନ୍ଦେ ଶିରେ କର ଦେଇ ।
ପ୍ରେମେ ବୋଲଇ ତ୍ରାହି ତ୍ରାହି ॥
ବିକଳ କୁଣ୍ଠିତବଚନ ।
ବୋଲଇ ଶୁଣ ଭଗବାନ ॥ ୩୫, ୩୬

ଉଦ୍ଧବ ଉବାଚ

ଏ ମୋହମୟ ଅନ୍ଧକାର ।
ତୋର ପ୍ରସନ୍ନେ ହେଲା ଦୂର ॥
ତୋର ଅଭୟପାଦ ତଳେ ।
ମୁଁ ଯେ ବୁଡ଼ିଲି ସୁଖଭୋଳେ ॥
ଅଗ୍ନି ସମ୍ମୁଖେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଯେହ୍ନେ ନ ପାରେ ଶୀତ ରହି ॥
ମୋର ଅଜ୍ଞାନ ସେହିମତେ ।
ତୋ ଆଗେ ରହିବ କେମନ୍ତେ ॥ ୩୭
ତୁ ମୋତେ ଭୃତ୍ୟ ଦେଖି ହରି ।
ଏ ଭାବେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ॥
ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାର ମୋର ।
ଜ୍ଞାନେ ଗୋବିନ୍ଦ କଲୁ ଦୂର ॥
ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟଫଳେ ।
ପ୍ରାଣୀ ତୋ ଚରଣ କମଳେ ॥

ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ କରେ ସେବା ।
ସେ ନ ଜାଣଇ ଅନ୍ୟ ଦେବା ॥ ୩୮
ଏ ଦୃଢ଼ ସ୍ନେହପାଶ ମୋର ।
ଜ୍ଞାନେ ଛେଦିଲୁ ଚକ୍ରଧର ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ବନ୍ଧୁଜନ ।
ଏ ବନ୍ଧୁଁ ଫିଟିଲା ମୋ ମନ ॥ ୩୯
ନମୋ ଗୋବିନ୍ଦ ତୋ ଚରଣ ।
ଯେ ପାଦ ପ୍ରପନ୍ନ ରକ୍ଷଣ ॥
ମୁନୀନ୍ଦ୍ରଗଣେ ଯାହା ଚିନ୍ତି ।
ଏ ଘୋର ସଂସାରୁ ତରନ୍ତି ॥
ମୋତେ ବୁଝାଉ ଉପଦେଶ ।
ବୋଲୁ ଯେ ନ ଥା ମୋର ପାଶ ॥
କେମନ୍ତେ ଧରିବି ମୁଁ ପ୍ରାଣ ।
ନ ଦେଖି ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଚଞ୍ଚଳ ମୋ ଚିତ୍ତ ।
ତୋର ଚରଣେ ଗୋପୀନାଥ ॥
ନିଶ୍ଚଳେ ରଖିବି ଯେମନ୍ତେ ।
ଶ୍ରୀମୁଖେ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ମୋତେ ॥ ୪୦

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଶୁଣି ବୋଲନ୍ତି ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ବେଗେ ଚଳ ତୁହି ॥
ବଦରି ନାରାୟଣାଶ୍ରମେ ।
କାନନେ ଚଳ ଯଥାକ୍ରମେ ॥
ମୋର ଚରଣଜଳେ ଯାଇ ।
ଶୀଘ୍ର ପଖାଳ ତୋର ଦେହୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ସ୍ନାନ ପାନ କର ।
ସକଳ ପାପରୁ ନିସ୍ତର ॥ ୪୧
ଯେ ପାପ ଅଛି ତୋର ମନେ* ।
ଖଣ୍ଡିବ ଗଙ୍ଗା ଦରଶନେ ॥
ସ୍ନାନେ ନିର୍ମଳ ଚିତ୍ତ କରି ।
ମୋ ନାମ ହୃଦରେ ସୁମରି ॥
ଭକ୍ଷିଣ ଶାକ କନ୍ଦ ମୂଳ ।
ପିନ୍ଧିବୁ ବୃକ୍ଷର ବକଳ ॥ ୪୨
ଶୀତ ବରଷା ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳେ ।
ବସିବୁ ସମାଧି ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ଶାନ୍ତ ସଂଯତ ସାଧୁ ହୋଇ ।
ମୋର ଚରଣେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ ॥
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନେ ସମ ମତି ।
ମୋ ପାଦେ ମନ ବୁଦ୍ଧି ରତି ॥
ମୁଁ ଯାହା କହିଅଛି ତୋତେ ।
ବିଗ୍ରର କରି ତା ସୁଚିତ୍ତେ ॥
ମୋତେ ସମର୍ପି ବାକ୍ୟ ମନ ।
ନିରତେ ସାଧ ମୋର ଧର୍ମ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ତେଜି ଅନ୍ତକାଳେ ।
ପଶିବୁ ମୋ ପାଦକମଳେ ॥
ଏବେ ତୁ ଶୀଘ୍ର ଚଳ ଏକା ।
ଆଶ୍ରମ ନାମେ ବଦରିକା ॥ ୪୩, ୪୪

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ତକ୍ଷଣେ ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧରି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କରି ନମସ୍କାର ।
ଚରଣେ ଦେଇ ନିଜ ଶିର ॥
ପଡ଼ି କାନ୍ଦଇ ଭୂମିଗତେ ।
ଅଜ୍ଞାନାଚ୍ଛନ୍ନ ମୋହ ଚିତ୍ତେ ॥
ଦେହେ ଜୀବନ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।
କାତରେ କମ୍ପେ ତାର ଦେହୀ ॥
କ୍ଷଣକେ ବିଚ୍ଛେଦ କାତରେ ।
ରୋଦନ କରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ॥ ୪୫
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହିଁ କମ୍ପେ ଦେହୀ ।
ବଦନୁ ବାକ୍ୟ ନ ସ୍ଫୁରଇ ॥
ଉଠି କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବୋଲେ ବାଣୀ ।
ମୋତେ କି ଭଣ୍ଡୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ସକଳ ତୀର୍ଥ ତୋ ଚରଣେ ।
ବଦ୍ରିକା ଯିବି କି କାରଣେ ॥
ଆଶ୍ରମ ନାମ ବଦରିକା ।
ସେ କି ତୋ ଚରଣୁଁ ଅଧିକା ॥
ତୋତେ ନ ଦେଖି ନରହରି ।
ଜୀବନ ନ ପାରିବି ଧରି ॥
କୃଷ୍ଣ କହନ୍ତି ପୁଣ ପୁଣି ।
ଉଦ୍ଧବ କାନ୍ଦେ ତା ନ ଶୁଣି ॥
ଦେଖିଣ ଉଦ୍ଧବ କାତର ।
ଦୟାସାଗର ଦାମୋଦର ॥
ରତ୍ନପାଦୁକା ପାଦୁଁ ଫେଇ ।
ଉଦ୍ଧବ କରେ କୃଷ୍ଣ ଦେଇ ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ବନମାଳୀ ।
ଉତ୍ତରପଥେ ଯାଅ ଚଳି ॥
ଏ ପାଦତଳେ ତପ ଦାହି ।
ଅନ୍ତେ ପାଇବୁ ମୋର ଦେହି ॥ ୪୬
ଏହା କହନ୍ତେ ନାରାୟଣ ।
ଉଦ୍ଧବ କଲା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ॥
କୃଷ୍ଣ ପାଦୁକା ମୁଣ୍ଡେ କରି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ହୃଦପଦ୍ମେ ଧରି ॥
ତକ୍ଷଣେ ଛାଡ଼ି ମୋହ ପାଶ ।
ଧନ କୁଟୁମ୍ବ ଦାରା ଦାସ ॥
ପ୍ରାଣ ଆକୁଳେ ଶୋକଭରେ ।
ଉଦ୍ଧବ ଗଲା ଧୀରେ ଧୀରେ ॥
ଉତ୍ତରମୁଖେ ଚଳିଯାନ୍ତେ ।
ନୟନୁ ଅଶ୍ରୁ ପଡ଼େ ପଥେ ॥

* 'ଯେ ପାପ ଅଛି ତୋର ମନେ.......' ଇତ୍ୟାଦି ଉକ୍ତିରୁ ସନ୍ଦେହ ଉଠିପାରେ ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖା ତଥା ପରମଜ୍ଞାନୀ ଭକ୍ତ ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ପୁଣି କେଉଁ ପାପ ଥିଲା, ଯାହା ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରିବାକୁ ପ୍ରେରିତ କରୁଛନ୍ତି? ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସର୍ବକଳ୍ମଷହାରୀ ଭଗବାନଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଓ ଅଙ୍ଗସଙ୍ଗ ଲାଭ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ପୁଣି କେଉଁ ପାପ ତାଙ୍କର ରହିଗଲା? ଏହି ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କରି ପୂଜ୍ୟପାଦ ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କ 'ଭାବାର୍ଥଦୀପିକା' ଟୀକାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—'ମୟାଦିଷ୍ଟୋ ଲୋକସଂଗ୍ରହାର୍ଥମେତାବତ୍ କୁର୍ବୀତ' ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ଆଦେଶକ୍ରମେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥେ ଏହା କର । ଉଦ୍ଧବଙ୍କର ଯେ ପାପ ଥିଲା, ତା' ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ବାସ୍ତବରେ ତୀର୍ଥର ମହିମା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି । ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ନିମିତ୍ତ କରି ଭଗବାନ ସାଧାରଣ ଜୀବମାନଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ନରଋଷିଙ୍କ ଅବତାର ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଭଗବାନ ପୂର୍ବପରମ୍ପରାକୁ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ କହିଛନ୍ତି—'କୁରୁ କର୍ମୈବ ତସ୍ମାତ୍ତ୍ୱଂ ପୂର୍ବୈଃ ପୂର୍ବତର କୃତମ୍' (୪ । ୧୫) ।

କୃଷ୍ଣର ବିରହେ କାତରେ ।
କରଯୁଗଳ ତାଡ଼େ ଶିରେ ॥
ବିକଳେ ହୃଦୟ ଅଧିରେ ।
ମିଳିଲା ବଦ୍ରିକା ତୀର୍ଥରେ ॥
ତପ ଆରାଧି ବନବାସେ ।
ଯେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶେ ॥
ହରିଙ୍କି ହୃଦୟ କମଳେ ।
ଆରାଧି ଜ୍ଞାନ ଯୋଗବଳେ ॥
ତପ ସମାଧି ଯୋଗବଳେ ।
ଭକତି ବିସ୍ତାରି ଶୟନେ ॥
ଭକତ ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ।
ଅନ୍ତେ ପରମ ଗତି ପାଇ ॥
ଦୟାସାଗର ନରହରି ।
ସ୍ୱଯଶ ଜଗତେ ବିସ୍ତାରି ॥
ସ୍ୱଭାବେ କୃଷ୍ଣ ଧର୍ମସେତୁ ।
ସଂସାର ଉଦ୍ଧାରଣ ହେତୁ ॥
ତାଙ୍କ ଚରିତ କେବା ଜାଣେ ।
ମହିମା ନିଗମ ବଖାଣେ ॥ ୪୭

କହନ୍ତି ବ୍ୟାସଙ୍କର ସୁତ ।
ଶୁଣିଲେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନିଜ ଭୃତ୍ୟ ଅର୍ଥେ ।
ଯାହା କହିଲେ ଜ୍ଞାନପଥେ ॥
ଅମୃତ ରସମୟ ବାଣୀ ।
ଉଦ୍ଧବ ନିସ୍ତରିଲା ଶୁଣି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣେ ଏହା କର୍ଣ୍ଣେ ।
ହୃଦେ ଭକତି ଅନୁମାନେ ॥
ଆନନ୍ଦରସ ସୁଧାନିଧି ।
ଯେ ଏଣେ ବୁଡ଼େ ନିରବଧି ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକତି ଭାବେ ଚିନ୍ତି ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ଦୁର୍ଗତି ॥
ସୁଖେ ସେ ଭବସିନ୍ଧୁ ତରେ ।
ତା ସଙ୍ଗେ ସଂସାର ନିସ୍ତରେ ॥ ୪୮
ନିଜ ଭକତଜନ ଅର୍ଥେ ।
ଭୃଙ୍ଗର ପ୍ରାୟେ ବେଦପଥେ ॥
ସାର ଉଦ୍ଧାରି ଦାମୋଦର ।
ଉଦ୍ଧବେ ଦେଲେ ସୁଧାଧାର ॥

ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ସାର ଯେତେ ।
ଉଦ୍ଧବ ସଞ୍ଚିଲା ଜଗତେ ॥
ଏ ଯେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୁଖସୁଧା ।
ପିବନ୍ତେ ତୁଟେ ଭବବାଧା ॥
ସେ ଆଦି ଅନାଦି ନିଧାନ ।
ସ୍ୱଭାବେ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତମ ॥
ସେ ନନ୍ଦନନ୍ଦନର ପାଦେ ।
ଭକତି ହେଉ ଅପ୍ରମାଦେ ॥ ୪୯
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶ ଭାଗବତ ॥
ଉଦ୍ଧବ ଗଲେ ଯେଉଁ ଦାଣ୍ଡେ ।
ସେ ରେଣୁ ପଡୁ ମୋରେ ମୁଣ୍ଡେ ॥
ଭକତଜନ ପାଦେ ପଡ଼ି ।
ଏ ବର ମାଗେ କର ଯୋଡ଼ି ॥
ପାମର ହୀନଜ୍ଞାନ ମୋର ।
ପଣ୍ଡିତେ ଦୋଷ ମୋ ନ ଧର ॥
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ନାନାମତେ ।
ଭକତି ହେଉ ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଉଦ୍ଧବବଦରିକାଗମନେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭକ୍ତିଯୋଗନିରୂପଣଂ ନାମ ତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ମୂଷଳେ ଯଦୁକୁଳ ଧ୍ୱଂସ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଧ୍ୟା ଏକତ୍ରିଂଶ ॥

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ଉଦ୍ଧବ କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ।
ଗଲେ ଯେ ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥
ପୁଣି କି କଲେ ଚକ୍ରପାଣି ।
ବିସ୍ତାରି କହ ମୁନିମଣି ॥
ଯେ କାଳରୂପେ ଅବତରେ ।
କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ରୋମେ ଧରେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପେ ଯଦୁବଂଶ ।
ଶରୀର ତୁଲେ କଲେ ନାଶ ॥ ୧,୨

ଅଶେଷ ଜଗତ ମଙ୍ଗଳ ।
ଯେ ରୂପ ଦେଖି କାମ ଭୋଳ ॥
ଜନ ଲୋଚନ ମନୋହର ।
ଅଶେଷ ଭୁବନ ସୁନ୍ଦର ॥
ଯେ ନାରୀ ଦୃଷ୍ଟି ଅଙ୍ଗେ ପଡ଼େ ।
ମନମୋହନ ଚିତ୍ତେ ଜଡ଼େ ॥
ଆସି ନ ପାରେ ମନ ଛାଡ଼ି ।
ପ୍ରେମଲାଳସା ସୁଖେ ବୁଡ଼ି ॥
ଯେ ରୂପ ଗୁଣ ସାଧୁଗଣେ ।
କେବଳ ଶୁଣିଲେ ଶ୍ରବଣେ ॥

ସର୍ବ ବିଷୟ ପାସୋରନ୍ତି ।
ଗୃହ ଦେହକୁ ନ ସ୍ମରନ୍ତି ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ଗ୍ରୀବ କର ।
ବଚନ ଅମୃତ ମଧୁର ॥
ଏ ରୂପ ଅର୍ଜୁନର ରଥେ ।
ଦେଖି ମରିଲେ ଯୁଦ୍ଧେ ଯେତେ ॥
ନିଜ ଶରୀର ପାସୋରିଲେ ।
ତାହାର ଶରୀରେ ପଶିଲେ ॥
ସେ ଦେହ ତେଜିଲେ କି ଅର୍ଥେ ।
ଯଶ ବିସ୍ତାରି ଏ ଜଗତେ ॥ ୩

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ବୋଲନ୍ତି ଶୁକ ମୁନିବର ।
ଶୁଣ ହେ ମହିମା କୃଷ୍ଣର ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

କୃଷ୍ଣର କାଳଚକ୍ର ଘାତେ ।
ଦ୍ୱାରକା କମ୍ପିଲା ଅଦ୍ଭୁତେ ॥
ବିବିଧ ଉତ୍ପାତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଭୂମି ଗଗନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ତା ଦେଖି ଦେବକୀ ନନ୍ଦନ ।
ନିକଟେ ଡାଇ ବନ୍ଧୁଜନ ॥
ଉଗ୍ରସେନର ତୁଲେ ହରି ।
ସୁଧର୍ମା ମଧ୍ୟେ ବିଜେ କରି ॥
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦାମୋଦର ।
ଶୁଣ ସକଳ ଯଦୁବୀର ॥ ୪
ଦେଖ ଉତ୍ପାତ ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ଭୂମି ଗଗନ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ॥
ଏ ଧୂମକେତୁ ଭୟଙ୍କର ।
ଦେଖ ଦିବସେ ଅନ୍ଧକାର ॥
ଅବନୀ କମ୍ପେ ଘନଘନ ।
ଅଦ୍ଭୁତେ ଶୁଭେ ଘୋର ସ୍ୱନ ॥
ଏ ଘୋର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅଦ୍ଭୁତ ।
ଏ ପୁରେ ରହିବା କେମନ୍ତ ॥
ନିଶ୍ଚୟ ସର୍ବେ ଯିବା ନାଶ ।
ଏ ପୁରେ ନ କରିବା ବାସ ॥
ଦଣ୍ଡେ ନ ଥିବା ଦ୍ୱାରକାଏ ।
ମୋତେ ଲାଗଇ ମହାଭୟେ ॥ ୫
ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥେ ଗ୍ଲଲ ଯିବା ।
ଦ୍ୱାରକା ନିମିଷେ ନ ଥିବା ॥
ଯେ ତୀର୍ଥେ ପ୍ରାଚୀ ସରସ୍ୱତୀ* ।
ସ୍ନାନେ ସକଳ ରିଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି ॥
ବୃଦ୍ଧ ବାଳକ ନାରୀଗଣ ।
ରାତ୍ରହୁଁ କରନ୍ତୁ ପ୍ରୟାଣ ॥
ଦ୍ୱାରକା ଆଶା ଛାଡ଼ି ଦୂରେ ।
କେହି ନ ରହ ଏ ନଗ୍ରରେ ॥ ୬
ସେ ଜଳେ ସ୍ନାନ କରି ତୋଷେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିବା ଉପବାସେ ॥
ଘେନି ସକଳ ଉପହାର ।
ସେ ତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନ ଦାନ କର ॥ ୭
ପିତୃ ଦେବତା ଋଷିଗଣେ ।
ବୈଦିକ ଉତ୍ତମ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ॥
ଆନନ୍ଦେ କରି ନାନା ଦାନ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତିଳ ବସ୍ତ୍ର ଅନ୍ନ ॥
ଅଶ୍ୱ କୁଞ୍ଜର ଭୂମି ରଥ ।
ଗୋରୁ ମହିଷି ଯୂଥ ଯୂଥ ॥ ୮
ଏ ଯେ ଉତ୍ତମ ବିଧିସାର ।
ସକଳ ମଙ୍ଗଳ ଆଗ୍ର ॥
ଗୋରୁ ଦେବତା ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଏ ପୂଜା ପରମ କାରଣ ॥
ଅରିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡନ ଏ ବିଧି ।
ନିଗମ ବଚନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଏଣୁ ସକଳ ଯଦୁଜନ ।
ରିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡନେ ଦେବା ଦାନ ॥ ୯
ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣର ବଚନେ ।
ଯାଦବେ ଭାଳି ଏକମନେ ॥
ବୋଲନ୍ତି ଧନ୍ୟ କୃଷ୍ଣକଥା ।
ଏଣେ ଖଣ୍ଡିବ ରିଷ୍ଟ ବ୍ୟଥା ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଳି ଏକଚିତ୍ତେ ।
ଯାନ ଆରୋହି ଯେଝାମତେ ॥
ରାତ୍ରହୁଁ ଗଲେ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ।
ମିଳିଲେ ସରସ୍ୱତୀ ତୀର୍ଥେ ॥ ୧୦
ଆନନ୍ଦେ ପଶି ପୁଣ୍ୟଜଳେ ।
କରନ୍ତି ସ୍ନାନ କୁତୂହଳେ ॥
ଯେ ବିଧି କୃଷ୍ଣ ଉପଦେଶେ ।
ଦିନ ବଞ୍ଚିଲେ ଉପବାସେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ଦେଇ ଦାନ ।
ତୋଷିଲେ ବିପ୍ରଙ୍କର ମନ ॥ ୧୧
ଦିବସ ଅବଶେଷ କାଳେ ।
ସକଳେ ବସି ଏକମେଳେ ॥
ଦଇବ ଯୋଗେ ହତଜ୍ଞାନ ।
ଯାଦବେ କଲେ ମଦ୍ୟପାନ ॥
କୃଷ୍ଣମାୟାରେ ବିମୋହିତ ।
ହୋଇଲେ ସର୍ବେ ମହାମତ୍ତ ॥
ଫଳିଲା ବ୍ରହ୍ମଶାପ ଫଳ ।
ଅଦ୍ଭୁତେ ଉଠିଲା କନ୍ଦଳ ॥
ବେଣୁ ଘର୍ଷଣେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ଉଠେ ଘୋରବନେ ॥୧୨, ୧୩
ଶୂନ୍ୟେ ପଡ଼ିଲା ଥାଟ ହୁରି ।
ଯାଦବେ କରେ ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ॥
ଗଦା ମୁଦ୍‌ଗର ଅସିବର ।
ଧନୁକ ଭୁଷଣ୍ଡି ତୋମର ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଧାଇଁଲେ ଘୋର ନାଦ କରି ॥
ଧାମନ୍ତି ଅତି ଭୟଙ୍କରେ ।
ଘୋର ସମର ନଦୀତୀରେ ॥ ୧୪
ରଥେ କେ ଯୁଝେ ରଣମଧ୍ୟେ ।
କେ ଗୋରୁ ମହିଷର କନ୍ଧେ ॥
ଖର ଉଷ୍ଟ୍ରର କନ୍ଧେ ବସି ।
କେ ଯୁଝେ ଘୋର ରଣେ ପଶି ॥
ଗଜର କନ୍ଧେ କେ ଯୁଝନ୍ତି ।
ଅଶ୍ୱର ପୃଷ୍ଠେ ଆରୋହନ୍ତି ॥
ମୁଷଳ ମୁଦ୍‌ଗର ପ୍ରହାରେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଅଦ୍ଭୁତ ମୁଷଳ ସମରେ ।
ମୁଖ ନ ଦିଶେ ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ମହାବୀରଗଣେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ହସ୍ତୀ ଯେହ୍ନେ ବନେ ॥ ୧୫
ରୁକ୍ମିଣୀସୁତ ଶାମ୍ବ ସଙ୍ଗେ ।
ଘୋର ଗର୍ଜନ ରଣରଙ୍ଗେ ॥
ଭୋଜ ଅକ୍ରୂର ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟ ।
ସାତ୍ୟକି ଅନିରୁଦ୍ଧ ପୁଣ ॥
ସଂଗ୍ରାମଜିତ ଭଦ୍ରସେନ ।
ରୋଷେ କରନ୍ତି ଘୋର ରଣ ॥ ୧୬
ସହସ୍ରଜିତ ଶତଜିତ ।
ସୁମିତ୍ର ସଙ୍ଗରେ ସୁରଥ ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ 'ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ସରସ୍ୱତୀ' ଅର୍ଥାତ୍ ପଶ୍ଚିମବାହିନୀ ସରସ୍ୱତୀ ଲେଖାଅଛି ।

ଦୁର୍ମଦ ଅନ୍ଧ ଯଦୁଗଣ ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ କଲେ ଘୋର ରଣ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମାୟା ବିମୋହିତ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରିଣ ହେବେ ହତ ॥୧୭
ମାଥୁର ଶୂରସେନ ମଧୁ ।
ଭୋଜ ସାତ୍ୱତ ବୃଷ୍ଣି ଯଦୁ ॥
ଦୁର୍ମଦ ମତ୍ତ ଘୋର ରଣେ ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ ॥୧୮
କୋପେ ଯୁଝନ୍ତି ପିତାପୁତ୍ରେ ।
ଦାରୁଣ ଯୁଦ୍ଧ ମିତ୍ରେ ମିତ୍ରେ ॥
ସୁହୃଦ ସୁହୃଦେ ନ ଗୃହିଁ ।
କୋପେ ଯୁଝନ୍ତି ଭାଇ ଭାଇ ॥
ମାତୁଳ ଭଗିନୀ କୁମରେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ଜ୍ଞାତି ସହୋଦରେ ॥୧୯
ଲଜ୍ଜା ପୀରତି ତେଜି ଦୂରେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ଦୁଃସହ ପ୍ରହାରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ।
ଶସ୍ତ୍ରେ ଭାଜିଲେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ॥
ବିନ୍ଧୁ ତୁଟିଲେ ଧନୁଶର ।
ଗଦା ଖଡ଼ଗ ହେଲା ଚୂର ॥
ଅରୁଣ ପ୍ରକାଶେ ଗଗନ ।
ମିଳିଲେ ଏରକାର ବନ ॥୨୦
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପେ ଲୌହଜାତ ।
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ତ୍ରିଶିର ବଜ୍ରବତ ॥
କରେ ଧରନ୍ତି ମୁଷ୍ଟି ମୁଷ୍ଟି ।
ପ୍ରହାରେ ଛିଡ଼େ କୋଟି କୋଟି ॥
ଏରକା ବନେ ଘୋର ରଣେ ।
ସଂଗ୍ରାମ କଲେ ବୀରଗଣେ ॥
ଗଗନେ ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶେ ।
ଯେ ଅବା ଥିଲେ ଯେଉଁ ଦେଶେ ॥
ପ୍ରବେଶ ହେଲେ ତହିଁ ଆସି ।
ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି ରଣେ ପଶି ॥
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ଗଦାଧର ।
ଡାକନ୍ତି ନ କର ସମର ॥

ଯାଦବ ମଦେ ଅଚେତନ ।
ନ ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦ ବଚନ ॥
ନାନା ଆୟୁଧ ଧରି କରେ ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବେଢ଼ିଲେ ସମରେ ॥
ବିନ୍ଧନ୍ତି ନାନା ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ।
ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ହଳଧାରୀ ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ କୋପଭରେ ।
ଯୁଝନ୍ତି ମୁଷଳ ସମରେ ॥
ଗଦା ମୁଷଳେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।
କେ ନିଜ ପର ନ ଜାଣିଲେ ॥
ଏରକାମୁଷ୍ଟି ବଜ୍ରାଘାତେ ।
ବୀରେ ପଡ଼ିଲେ ଯୂଥେ ଯୂଥେ ॥
ମାୟାଭିଆଣ ଭଗବାନ ।
ଯାଦବ କଲେ ନିଶୋଧନ[୧] ॥୨୧-୨୩
ବ୍ରାହ୍ମଣଶାପ କୋପାନଳ ।
ହେଲେ ଦହିଲା ଯଦୁକୁଳ ॥
ବେଣୁ ଅନଳେ ବେଣୁ ଯେହ୍ନେ ।
ଯାଦବେ ନାଶ ଗଲେ ତେହ୍ନେ ॥୨୪
ପୁଣି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କୃଷ୍ଣ ଦେଖି ।
ଚକ୍ର ପେଷିଲେ ବିଶ୍ୱରୂପୀ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାଶି ଚକ୍ର ଗଲା ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କରକୁ ନଇଲା ॥*
ସେ କାଳରୂପୀ ଭଗବାନ ।
ଦେଖି ସାନନ୍ଦ କଲେ ମନ ॥
ଏମନ୍ତେ ନିଜ କୁଳ ହରି ।
କନ୍ଦଳ ବ୍ୟାଜେ[୨] ନାଶ କରି ॥
ମନେ ଚିନ୍ତନ୍ତି ଦାମୋଦର ।
ଏବେ ସେ ଗଲା ପୃଥ୍ୱୀଭାର ॥୨୫
ଯାଦବବଳ ନଷ୍ଟ ଦେଖି ।
ରାମ ବୁଜିଲେ ବେନି ଆଖି ॥
ତକ୍ଷଣେ ନିଜ ଯୋଗବଳେ ।
ଅନନ୍ତ ପଶିଲେ ପାତାଳେ ॥
ଅନନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ।
ଛାଡ଼ିଲେ ନିଜ କଳେବର ॥୨୬

ରାମର ଦେଖି ଅବସାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ॥
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ତରୁମୂଳେ ବସି ।
ନିଜ ମହିମା ପରକାଶି ॥୨୭
ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ।
କୋଟିଏ ରବି ଜିଣି ତେଜ ॥
ଅନ୍ଧାର ଦଶଦିଶ ଗଞ୍ଜେ ।
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରୂପ ତେଜେ ॥
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ଚିହ୍ନ ହୃଦେ ଶୋହେ ।
ମଣିକଙ୍କଣ ମନ ମୋହେ ॥
ପୀତବସନ ପରିଧାନ ।
ସକଳ ମଙ୍ଗଳ ନିଧାନ ॥୨୮, ୨୯
ସୁନ୍ଦର ସ୍ମିତହାସ ମୁଖ ।
କୁଟିଳ କୁନ୍ତଳ ସୁରେଖ ॥
ବିକଚ ପୁଣ୍ଡରୀକ ପ୍ରାୟେ ।
କୃଷ୍ଣ ନୟନଯୁଗ ଶୋହେ ॥
ଶ୍ରବଣେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ।
ସୁନ୍ଦର ଅଳକା କପୋଳ ॥୩୦
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ କନ୍ଧେ ସାଜେ ।
ରତ୍ନମେଖଳା କଟିମାଝେ ॥
ଲଲାଟେ କିରୀଟ ସୁନ୍ଦର ।
ଚରଣେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଜୀର[୩] ॥୩୧
ଉରେ କୌସ୍ତୁଭ ବନମାଳ ।
ମୋହନ ରୂପ ନନ୍ଦବାଳ ॥
ନିଜ ଆୟୁଧ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତେ ।
ବସନ୍ତି କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ॥
ଶରୀରୁ ଶ୍ରମଝାଳ ଗଳେ ।
କୃଷ୍ଣ ବସିଲେ ତରୁମୂଳେ ॥
ବାମଚରଣ ଟେକି ଧାରେ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଜାନୁର ଉପରେ ॥
ପଦ୍ମ ଅରୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟେ ।
ସେ ପାଦ ଅତି ଶୋଭା ପାଏ ॥୩୨
ଏମନ୍ତେ ଶୁଣ ନରନାଥ ।
ଜାରାଶବର ଉପଗତ ॥
ମୁଷଳ ଅବଶେଷ ଖଣ୍ଡେ ।
ଫଳା ନିର୍ମିତ ତାର କାଣ୍ଡେ ॥

୧. ନିଶୋଧନ—ସମୂଳେ ବିନାଶ । ୨. ବ୍ୟାଜେ—ଛଳରେ । ୩. ମଞ୍ଜୀର—ନୂପୁର ।
* 'ପୁଣି ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ....କରକୁ ନଇଲା' ଏତିକି ଅଂଶ ମୂଳ ଭାଗବତ ଆଧାରିତ ନୁହେଁ ।

ବନେ ବୁଲନ୍ତେ ମୃଗ ମାରି ।
ମିଳିଲା କରେ ଧନୁ ଧରି ॥
ଲତା ଗହନ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ।
ଦେଖିଲା ଚରଣ ନିରୋଳେ ॥
ମୃଗର କର୍ଣ୍ଣପ୍ରାୟ ମଣି ।
ବାଣ ବିନ୍ଧିଲା ଗୁଣ ଟାଣି ॥ ୩୩
ବିନ୍ଧି ଧାଇଁଲା ଅତି ଖରେ ।
ଦେଖିଲା ଲତାର ଭିତରେ ॥
କୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ଜିଣି ତେଜ ।
ସୁନ୍ଦର ଶୋହେ ଚତୁର୍ଭୁଜ ॥
ଦେଖି ଚକିତ ବ୍ୟାଧ ମନେ ।
ଧନୁ ପକାଇ ତତକ୍ଷଣେ ॥
କାତରେ ବେନି କର ଯୋଡ଼ି ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ॥
ଉଠି କପାଳେ ମାରେ କର ।
ବୋଲଇ ମୁହିଁ ଦୁରାଗ୍ରର ॥
ନ ଜାଣି କଲି ଏଡ଼େ କର୍ମ ।
କେ ମୋତେ କଲା ମତିଭ୍ରମ ॥
ମୁଁ ଯେ ପାମର ଦୁରାଗ୍ରର ।
ନରକେ ନିବାସ ମୋହର ॥
ତୁ ନାଥ ଜଗତ ସୋଦର ।
ଏ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କର ॥ ୩୪, ୩୫
ତୋ ନାମ ଚିତ୍ତେ ଯେ ସୁମରେ ।
ଘୋରସଂସାର ଦୁଃଖୁଁ ତରେ ॥
ତୋତେ ଯେ ନୟନେ ଦେଖଇ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର ଧ୍ୱଂସଇ ॥
ଶବର ଜାତି ହୀନ ମୁହିଁ ।
ତୋର ମାୟାରେ ହୋଇ ମୋହି ॥
ସ୍ୱଭାବେ ପତିତ କୁତ୍ସିତ ।
ଦୀନ ପାମର ମୋହଚିତ୍ତ ॥ ୩୬
ତୋର ସ୍ୱହସ୍ତେ ଦାମୋଦର ।
ଖଡ଼ଗେ ଛେଦ ମୋର ଶିର ॥
ସର୍ବପାତକ ମୋର ଯାଉ ।
ଏ ଜାତି ମଧ୍ୟେ ଜନ୍ମ ନୋହୁ ॥
ଦୁରିତ ନ କରେଁ ଯେମନ୍ତେ ।
ଏମନ୍ତ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ମୋତେ ॥ ୩୭

ତୋ ମାୟାଗତି ଦାମୋଦର ।
ନ ଜାଣେ ବିରଞ୍ଚି ଶଙ୍କର ॥
ବେଦବଚନେ ମୁନିଜନେ ।
ଭ୍ରମନ୍ତି ତୋର ଅନୁମାନେ ॥
ତୋ ମାୟାବଳେ ଗୋପୀନାଥ ।
ଅଶେଷଜନ ବିମୋହିତ ॥
ମୁଁ ପାପୀ ଜାଣିବି କେମନ୍ତେ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଭ୍ରମେ ଏ ଜଗତେ ॥ ୩୮
ବ୍ୟାଧ ବିକଳ କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥ (ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ଉଠ ଶବର ଛାଡ଼ ପାୟେ ।
ମନେ ନ କର କିଛି ଭୟେ ॥
ମୋହର ବାଞ୍ଛିତ ଏ କର୍ମ ।
ମନେ ନ କର ଜାରା ଭ୍ରମ ॥
ମୋର ବଚନେ ତୁ ନିର୍ମଳ ।
ଏହି ଶରୀରେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଚଳ ॥ ୩୯
କୃଷ୍ଣର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ବେଗେ ।
ବ୍ୟାଧ ଚଳିଲା ସ୍ୱର୍ଗମାର୍ଗେ ॥
ଜାରା ଶବର ସ୍ୱର୍ଗପଥେ ।
ଯାନ୍ତେ ମିଳିଲା ଦିବ୍ୟରଥେ ॥
କି ଅବା ଦେବା ପଟାନ୍ତର ।
ଗଞ୍ଜଇ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବାକର ॥
ଦେଖି ଶବର ତୋଷମନେ ।
ତକ୍ଷଣେ ବସିଲା ବିମାନେ ॥
କୃଷ୍ଣ ବଚନେ ସ୍ୱର୍ଗେ ଗଲା ।
ତକ୍ଷଣେ ଦାରୁକ ମିଳିଲା ॥
ଲତାଗହନେ କୃଷ୍ଣପାଶେ ।
ମିଳିଲା ଦିବ୍ୟଗନ୍ଧ ବାସେ ॥
ଦାରୁକ ଦେଖେ ଯଦୁପତି ।
କୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ପ୍ରାୟେ ଜ୍ୟୋତି ॥
ଜଗମୋହନ ରୂପରାଶି ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ତରୁମୂଳେ ବସି ॥
ଦାରୁକ ରୋମାଞ୍ଚ ଶରୀର ।
ପ୍ରେମେ ନୟନୁଁ ବହେ ନୀର ॥
ତକ୍ଷଣେ ରଥ ସେହୁ ଛାଡ଼ି ।
କୃଷ୍ଣଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି ॥

ହା କୃଷ୍ଣ ଜୀବନ ମୋହର ।
ଭୋ ନାଥ ମୁହିଁ ତୋ କିଙ୍କର ॥
ବିକଳେ କାନ୍ଦେ ଉଚ୍ଚ ତୁଣ୍ଡେ ।
କରଯୁଗଳ ତାଡ଼ି ମୁଣ୍ଡେ ॥
ଭୋ ନାଥ ଛାଡ଼ି ମୋତେ ଦୟା ।
କିମ୍ପା ଦେଖାଉ ଏଡ଼େ ମାୟା ॥
ତୋତେ ନ ଦେଖି ଦାମୋଦର ।
ଜୀବନ ନାହିଁ ମୋ ଶରୀର ॥
ନୟନ ନାହିଁ ମୋ ଶରୀରେ ।
ଆଜ ପଡ଼ିଲି ତମଘୋରେ ॥
ନ ଦିଶେ ଦଶଦିଗ ମୋତେ ।
ତୋର ଚରଣ ଶସ୍ତ୍ରାଘାତେ ॥
ତୋତେ ନ ଦେଖି ଦାମୋଦର ।
ଜୀବନ ଥିବ କି ମୋହର ॥ ୪୦-୪୩
ଏମନ୍ତେ ଦାରୁକ କାନ୍ଦନ୍ତେ ।
ରଥ ଉଠିଲା ଶୂନ୍ୟପଥେ ॥
ଭୂଷଣ ବାହନ ସହିତେ ।
ଗରୁଡ଼ ଲାଞ୍ଛନ[୧] ଅଦ୍ଭୁତେ ॥
କୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଦିଶି ।
ଗଗନମାର୍ଗେ ଗଲା ପଶି ॥
ତାହାର ପଛେ ଶସ୍ତ୍ରଗଣ ।
ଚଳିଲେ ଗଗନ ମାର୍ଗେଣ ॥ ୪୪, ୪୫
ଦାରୁକେ ବୋଲନ୍ତି ମୁରାରି ।
ଦ୍ୱାରକା ଯାଅ ବେଗ କରି ॥
ତାତ ଜନନୀଙ୍କର ଆଗେ ।
ବାରତା କହ ଯାଇ ବେଗେ ॥
ଜ୍ଞାତି ବାନ୍ଧବଗଣ ରାଇ ।
ମୋ ତାତ ଜନନୀ ବସାଇ ॥
ଘୋର ସମରେ ଯଦୁବଂଶ ।
ପ୍ରଭାସତୀର୍ଥେ ଗଲେ ନାଶ ॥
ତା ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ବଳରାମ ।
ଯୋଗେ ଚଳିଲେ ନିଜଧାମ ॥
ମୋର ଜୀବନେ ନାହିଁ ଆଶା ।
ଦାରୁକ ଦେଖ ମୋର ଦଶା ॥
ଆଜ ରଜନୀ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ମୁଁ ପୁଣି ଯିବି ନିଜପଥେ ॥

୧. ଗରୁଡ଼ ଲାଞ୍ଛନ—ଗରୁଡ଼ ଚିହ୍ନ ଥିବା ଧ୍ୱଜା ।

ମୋର ଶରୀର ଅବସାନେ ।
ସମୁଦ୍ର ଘୋରନାଦ ସ୍ୱନେ ॥
ନାଶିବ ଦ୍ୱାରକା ଭୁବନ ।
ଜଳେ ବୁଡ଼ିବେ ସର୍ବିଜନ ॥
ଆଜ ନ ଥାନ୍ତୁ କେହି ପୁରେ ।
ରଜନୀମୁଖେ ଯାନ୍ତୁ ତୀରେ ॥
ତାତ ଜନନୀ ନାରୀ ସଙ୍ଗେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ତୁ ଯାଅ ବେଗେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ଅଛି ମୋ ଭୁବନେ ।
ଆବୋରି ନିଅ ବେନିଜନେ ॥୪୬-୪୮

ତୁ ଏବେ ହୁଅ ଜ୍ଞାନପର ।
ସକଳ ଭ୍ରମ କର ଦୂର ॥
ସଂସାର ମୋହ ଛାଡ଼ି ଚିତ୍ତେ ।
ରହ ତୁ ମୋର ଧର୍ମପଥେ ॥
ଯେତେ ତୁ ଦେଖୁ ଜୀବଲୋକ ।
ଏ ସର୍ବ ଦୁଃଖ ମହାଶୋକ ॥
ମୋର ମାୟାରେ ଏ ଚଳନ୍ତି ।
ଶାନ୍ତି ତୁ ଭଜ ଏହା ଚିନ୍ତି ॥ ୪୯
କୃଷ୍ଣର ଶୁଣି ଏ ବଚନ ।
ଦାରୁକ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ॥

କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଶିର ଦେଇ ।
ନମିଲା ଦଣ୍ଡପ୍ରାୟ ହୋଇ ॥
ପ୍ରଣାମ କରି ପୁଣ ପୁଣ ।
ନମିଲା ଅଭୟ ଚରଣ ॥
ଚରଣରେଣୁ ଶିରେ ଧରି ।
କାନ୍ଦଇ ଉଚ୍ଚ ନାଦ କରି ॥
ପଥ ନ ଦିଶେ ଦୁଃଖଶୋକେ ।
ଦ୍ୱାରକା ଚଳିଲା ଦାରୁକେ ॥ ୫୦
ବୋଲଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଏବେ ମୁଁ ହୋଇଲି ଅନାଥ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ସର୍ବଯାଦବବିନାଶନଂ ନାମ ଏକତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ*

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନିଜଧାମେ ଯାନ୍ତେ । ବସୁଦେବାଦି ନିଜ ପଥେ ॥
ଚଳିଲେ ହୋଇ ଶୋକଗ୍ରସ୍ତ । ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ଚରିତ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଏବେ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣ ।
ବିଧାତା ଆଦି ଦେବଗଣ ॥
ରଜନୀମୁଖେ ଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ମିଳିଲେ କୃଷ୍ଣର ଅଗ୍ରତେ ॥
ତ୍ରିଦଶନାଥ ପୁରନ୍ଦର ।
ମିଳିଲେ ଗଉରୀ ଶଙ୍କର ॥
ସିଦ୍ଧ ଗନ୍ଧର୍ବ ପିତୃଗଣେ ।
ପିଶାଚ କିନ୍ନର ଗ୍ରହଣେ ॥
ଯକ୍ଷ ଗୁହ୍ୟକ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଘେନାଇ ନାନା ଉପହାର ॥
କୃଷ୍ଣଗମନ ଖେଳା ଦେଖି ।
ମିଳିଲେ ଭୁବନ ଉପେକ୍ଷି ॥
କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମ କର୍ମମାନ ।
ଆନନ୍ଦେ କରନ୍ତି ଗାୟନ ॥
ଦିବ୍ୟକୁସୁମ ବରଷନ୍ତି ।
ଜୟଶବଦେ କରି ସ୍ତୁତି ॥୧-୪

ନିକଟେ ଦେଖି ଦେବଗଣ ।
ମନେ ଚିନ୍ତିଲେ ଭଗବାନ ॥
ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିରେ ମୋ ବାସ ।
ଏଣୁ ଏ ମୋହର ବିଶ୍ୱାସ ॥
ଏହାଙ୍କ ଅର୍ଥେ ଅବତରି ।
ମୁଁ ଯେ ଧରଣୀଭାରା ହରି ॥
ମୁହିଁ ମୋହର ମହୀତଳେ ।
ବିହରି ନାନା ଯୋଗବଳେ ॥
ମୋତେ ନ ପାରେ କେହି ଲକ୍ଷି ।
ଯେଣୁ ମୁଁ ସର୍ବଭୂତେ ସାକ୍ଷୀ ॥
ମୁଁ ଆଜ ସମାଧି ପ୍ରବେଶେ ।
ଶରୀର ଛାଡ଼ି ନିଜ ଅଂଶେ ॥
ପଶିବି ଦେଖନ୍ତୁ ଏ କ୍ଷଣ ।
ଏତେ ବିଗ୍ରହି ନାରାୟଣ ॥
ଦୟାସାଗର ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷଣେ ବୁଜିଲେ ନୟନ ॥ ୫

ସମାଧି ବସି ଦୃଢ଼ାସନେ ।
ପ୍ରାଣ ସଂଯମନ ପବନେ ॥
ଧାରଣା ଅଗ୍ନି ସନ୍ଦୀପନେ ।
ଦେହ ନ ଦହି ଅବଧାନେ ॥
ନିଜ ଭୁବନେ ଗଲେ ହରି ।
ଜୟଶବଦେ ଦିଗ ପୂରି ॥
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର କଳେବର ।
ଅଶେଷ ଜନ ସୁଖଘର ॥
ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ସ୍ତୁତିସ୍ଥାନ ।
ମହୀ ମଙ୍ଗଳ ଅଭିରାମ ॥
ସଂସାର ତରେ ଯାହା ଦେଖି ।
ହରି କେମନ୍ତେ ତା ଉପେକ୍ଷି ॥ ୬
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଜେ ସୁରପୁରୀ ।
ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି ଅପସରୀ ॥
ଆନନ୍ଦେ ପାରିଜାତମାଳା ।
ଦେବେ ବରଷି କଲେ ଖେଳା ॥

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଶୂନ୍ୟ ଶବଦ ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ ।
ଦେବେ ବୋଲନ୍ତି ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ॥
ଘ୍ରଲ ହେ ଏହି ପଥେ ଯିବା ।
କୃଷ୍ଣର ଚରଣେ ପୂଜିବା ॥
ଏମନ୍ତ କରି ସେ ବିଗ୍ରର ।
ଘେନାଇ ନାନା ଉପହାର ॥
କୃଷ୍ଣର ପଥେ ଯାନ୍ତି ଦେବେ ।
ପୂରିତ ଅନେକ ଉତ୍ସବେ ॥
ଯେବଣ ପଥେ କୃଷ୍ଣ ଗଲେ ।
କେବେହେଁ ଦେବେ ନ ଜାଣିଲେ ॥୭,୮
ପରମଜ୍ୟୋତି ଶୂନ୍ୟେ ମିଶେ ।
ମେଘେ ବିଜୁଳି ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥
ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ତା ନ ଜାଣନ୍ତି ଯେହ୍ନେ ।
କୃଷ୍ଣର ଗତି ଦେବେ ତେହ୍ନେ ॥
ନ ଦେଖି କୃଷ୍ଣର ଗୋଚର ।
ହୃଦେ ହୋଇଲେ ଚମତ୍କାର ॥
ଭବ ବିରଞ୍ଚି ଆଦି ସୁରେ ।
ଶୂନ୍ୟେ ଚଳିଲେ ଯେଝାପୁରେ ॥୯,୧୦
ଜୀବ ସେ ସର୍ବଭୂତେ ଥାଇ ।
ତାହାକୁ କେହି ନ ଦେଖଇ ॥
ହରିଙ୍କି ଦେଖିବେ ସେ କାହିଁ ।
ଯାହାର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆପଣେ ସୃଜଇ ।
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ପ୍ରବେଶଇ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମାଭାବେ ରହେ ।
ଜନ୍ତୁ ଗୋଚର ଆତ୍ମା ନୋହେ ॥
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାବଳେ ବହେ ।
ଏଣୁ ସକଳ ଆତ୍ମାମୟେ ॥
ଏଣୁ ଏ ଜନ୍ମ ସ୍ଥିତି ମୃତ୍ୟୁ ।
ଯାହାର ମାୟା ଅଟେ ହେତୁ ॥
ନଟର ପ୍ରାୟେ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ ।
ଦେଖାଇ ପୁଣି ତା ସଂହରେ ॥୧୧
ଶୁଣ ହୋ ପରୀକ୍ଷିତ ତୁହି ।
ଯମର ଘରୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଗୁରୁ ବାଳକ ଆଣି ଦେଲେ ।
ତୋତେହେଁ ଗର୍ଭେ ସେ ରଖିଲେ ॥

ଯେ ହର ଅନ୍ତେ ଅନ୍ତ କରେ ।
ପ୍ରଳୟ କରେ ଯେ ସଂସାରେ ॥
ସମରେ ହେଳେ ତାକୁ ଜିଣି ।
ମହାମହିମ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଚରଣେ ବିନ୍ଧିଲା ଯେ ବ୍ୟାଧ ।
ଖଣ୍ଡିଲେ ତାର ଅପରାଧ ॥
ଦେଖାଇ ଦରଶନ ଗତି ।
ତାହାକୁ ଦେଲେ ସ୍ୱର୍ଗଗତି ॥
ଏମନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ।
ସେ ନୋହେ ନର ଅବତାର ॥
ଆପଣା ତନୁ ସେ ନ ରଖେ ।
ଏ କଥା ମୂର୍ଖଜନ ଲେଖେ ॥୧୨
ସୃଷ୍ଟି ପାଳନ ସଂହାରଣ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ପରମ କାରଣ ॥
ଏ ଲୀଳାଖେଳା ମାତ୍ର କରେ ।
ତେଣୁ ଅଶେଷ ଶକ୍ତି ଧରେ ॥
ତଥାପି ଯଦୁବଂଶ ମାରି ।
ଧରଣୀଭାରା ଅପହରି ॥
ବିଗ୍ରରେ ନାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ତେଣୁ ସେ ଗଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥
ସେ ଦେବ ଦେବଙ୍କର ପତି ।
ଦେଖାଇ ତାଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ॥
ଯେସନେ ନଟ ଲୀଳା କରେ ।
ସେ ନିଜ ମାୟାରେ ବିହରେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ।
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ନରପତି ॥୧୩
ତାର ଚରିତ ଏ ଶୟନେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଉଠି ପ୍ରାତଃକାଳେ ॥
କରଇ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଭାବେ ଭକତି ବଳେ ପୁଣ ॥
ସୁମରି ଗୋବିନ୍ଦର ଗତି ।
ନିର୍ମଳ ହୋଏ ତାର ମତି ॥
ସଂସାର ତାପ ନ ଲାଗଇ ।
ଅନ୍ତେ ପରମଗତି ପାଇ ॥୧୪
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ।
ଦାରୁକ ଦ୍ୱାରକା ଯେ ଗଲା ॥

ରୋଦନ କରି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ।
ପଶିଲା ଦ୍ୱାରକା ନଗରେ ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ପାଦେ ।
ପଡ଼ିଲା ଦୁଃଖ ଶୋକନାଦେ ॥
ଶୁଣି ମିଳିଲା ଉଗ୍ରସେନ ।
ଦେଖି ଦାରୁକ ଆଗମନ ॥
ଦାରୁକ କହି ଶୋକନାଦେ ।
ପଡ଼ିଲା ଉଗ୍ରସେନ ପାଦେ ॥୧୫
ଯାଦବବଳ ନାଶ କଥା ।
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଦାରୁକ ମୁଖୁଁ ତାହା ଶୁଣି ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେକ ତରୁଣୀ ॥
ଶୋକେ ହୋଇଲେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।
ଧରଣୀ ପଡ଼ି ମୋହଗତ ॥
ସକଳେ ମିଳି ଏକସ୍ଥାନେ ।
ରୋଦନ କରି ଉଚ୍ଚସ୍ୱନେ ॥
ଶିରେ ବଦନେ କର ତାଡ଼ି ।
କାନ୍ଦନ୍ତି ମହୀତଳେ ପଡ଼ି ॥
ରାମ ଗୋବିନ୍ଦ ତନୁ ତ୍ୟାଗେ ।
ପ୍ରାଣ କେ ଧରେ ହୃଦଭାଗେ ॥୧୬,୧୭
ଦେବକୀ ରୋହିଣୀର କୋଳେ ।
ହା ହା ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲି ଭୋଳେ ॥
ପଡ଼ି ଛାଡ଼ିଲେ ନିଜ ପ୍ରାଣ ।
ଦେଖି ବସୁଦେବ ତକ୍ଷଣ ॥
ଚକିତେ ଚଉଦିଗେ ଗ୍ରହିଁ ।
କାତରେ କମ୍ପେ ତାର ଦେହୀ ॥
ଡାକିଲା ତୋଳି ବେନି କର ।
ଆସ ଗୋବିନ୍ଦ ହଳଧର ॥
ଦେଖାଅ ସୁନ୍ଦର ବଦନ ।
ବୋଲି ଛାଡ଼ିଲା ନିଜ ପ୍ରାଣ ॥
ବସୁଦେବର ଯେତେ ନାରୀ ।
ସ୍ୱାମୀ ଚରଣ ଦୃଢ଼େ ଧରି ॥
ଅନଳେ ହୋଇଲେ ଦହନ ।
ଗମିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନ ॥
ରେବତୀ ରାମମାର୍ଗ ଚିନ୍ତି ।
ଅଗ୍ନିରେ ଦଗଧ ହୁଅନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣନନ୍ଦନ ନାରୀଗଣେ ।
ଅଗ୍ନି ପ୍ରବେଶ ଜଣେ ଜଣେ ॥

କୃଷ୍ଣର ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଅଷ୍ଟନାରୀ ।
ରୁକ୍ମିଣୀଦେବୀ ଆଦି କରି ॥
ତୁଣ୍ଡେ ଉଚ୍ଚାରି ଭଗବାନ ।
ଅନଳେ ହୋଇଲେ ଦହନ ॥୧୮-୨୦
ଅର୍ଜୁନ ଦେଖି ତା ନୟନେ ।
ସୁମରି କୃଷ୍ଣକଥା ମନେ ॥
ଅନିତ୍ୟ ଦେଖି ଏ ସଂସାର ।
ଚିତ୍ତି ହୃଦୟ କଲା ସ୍ଥିର ॥୨୧
କୃଷ୍ଣ ନ ଦେଖି ବନ୍ଧୁଜନେ ।
ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ॥
ଅର୍ଜୁନ ନେଇ ତା ଅନଳେ ।
ଦହନ କଲା ସିନ୍ଧୁକୂଳେ ॥୨୨
ଯେ ଅବା ରହିଲେ ଜୀବନେ ।
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ନାରୀଗଣେ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଘେନାଇ ଅର୍ଜୁନ ।
ପୁରେ ଯେ ଥିଲେ ପ୍ରଜାଜନ ॥
ସକଳେ ମିଳି ଏକମେଳେ ।
ତୀରେ ମିଳିଲେ ରାତ୍ରକାଳେ ॥
ଦେଖନ୍ତି ସର୍ବଲୋକ ତୁଲେ ।
ତକ୍ଷଣେ ସମୁଦ୍ର ଉଲ୍ଲୋଳେ ॥
ବୁଡ଼ିଲା ଦ୍ୱାରକା ନଗର ।
ଛାଡ଼ି କୃଷ୍ଣର ନିଜ ପୁର ॥
ଯେଣୁ ସେ କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧାନେ ।
ରହେ ପ୍ରଳୟ ଅବସାନେ ॥
ଏଣୁ ସେ ଦ୍ୱାରକାନଗର ।
ସୁପୁଣ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ॥

ପରମ ପବିତ୍ର ମଙ୍ଗଳ ।
ଯହିଁ ବିଜୟ ଆଦିମୂଳ ॥
ସୁମନେ ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଥିଲା ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ସୁତ ॥
ବାଳକ ବଜ୍ର ତାର ନାମ ।
ସୁନ୍ଦର ତନୁ ଗୁଣଧାମ ॥
ତାହାକୁ କଲେ ତହିଁ ରାଜା ।
ସୁଖେ ପାଳିଲା ଜନପ୍ରଜା ॥
ଅର୍ଜୁନ ଛତ୍ର ଦେଇ ଶିରେ ।
ସେ ରାଜା ମଥୁରା* ନଗରେ ॥
ମଙ୍ଗଳ ଅଭିଷେକ କରି ।
କୃଷ୍ଣ ବିଧବା ଯେତେ ନାରୀ ॥
ସକଳ ପାରିଷଦ ଯୁତେ ।
ଅର୍ଜୁନ ଗଲା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥେ ॥
ପଥେ ସେ ଗଲା ଦୁଃଖଶୋକେ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଚ୍ଛେଦେ ଅଶ୍ରୁମୁଖେ ॥୨୩-୨୫
ଶୁଣ ହେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଅର୍ଜୁନଠାରୁ ବନ୍ଧୁ ହତ ॥
ଶୁଣି ତୋ ପିତାମହଗଣେ ।
ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲେ ତତକ୍ଷଣେ ॥
ତୋ ଶିରେ ଅଭିଷେକ କରି ।
ତୁ ଯେ ପାଣ୍ଡବ ବଂଶଧାରୀ ॥
ଉତ୍ତର ଅଭିମୁଖେ ଗଲେ ।
ଅନ୍ତେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ସେ ମିଳିଲେ ॥୨୬
ଶୁଣ ହୋ ଅଭିମନ୍ୟୁବଳା ।
ଯେତେ କହିଲି କୃଷ୍ଣଲୀଳା ॥

କୃଷ୍ଣର ଜନ୍ମ କର୍ମ ଗାଥା ।
ଶ୍ରଦ୍ଧାଏ କରନ୍ତି ଯେ ଚିନ୍ତା ॥
ଏହା ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ଶ୍ରବଣେ ।
କି ଅବା ଶୁଣାନ୍ତି ବଦନେ ॥
ସେ ନର ତ୍ରିଭୁବନେ ଧନ୍ୟ ।
ଦେବେ କରନ୍ତି ତାକୁ ମାନ୍ୟ ॥
ହେଳେ ତରଇ ଭବବାରି ।
ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ଯଶ ପୂରି ॥
ଅତି ପତିତ ଦୁରାଚାର ।
ଯେ ଅବା ପାପିଷ୍ଠ ପାମର ॥
ସେ ହରିକଥା କର୍ଣ୍ଣେ ଶୁଣି ।
ତରନ୍ତି ଭବତରଙ୍ଗିଣୀ ॥୨୭
ଶ୍ରଦ୍ଧା ବିହୀନେ ଅବହେଳେ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣେ ଏକବେଳେ ॥
ଭକତି ଲଭେ କୃଷ୍ଣପାଦେ ।
ନ ପଡ଼େ ଭବ ପରମାଦେ ॥
ପ୍ରାଣ ବିଯୋଗେ ବ୍ରହ୍ମପଥେ ।
ପଶଇ ନାରାୟଣ ଦେହେ ॥୨୮
ପରୀକ୍ଷେ କହେ ବ୍ୟାସସୁତ ।
ଶ୍ରୀ ଏକାଦଶେ ଭାଗବତ ॥
ଏଣେ ଜୀବର ପରିତ୍ରାଣ ।
ସୁଜନେ ନିତ୍ୟେ ଏହା ଶୁଣ ॥
ଭକତି କୃଷ୍ଣପାଦେ ଲଭ ।
ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମର ଏ ଲାଭ ॥
ବୋଲଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଭୃତ୍ୟଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଶୁକପରୀକ୍ଷିତସଂବାଦେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବୈକୁଣ୍ଠଗମନଂ ନାମ ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧଃ

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍‌ସତ୍ ॥

* ଏ ସ୍ଥଳରେ ଏକାଧିକ ଓଡ଼ିଆ ପାଠରେ ବଜ୍ର (ବଜ୍ରନାଭ) ଦ୍ୱାରକାରେ ରାଜା ହେବା କଥା ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲେହେଁ ଏହା ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମନେ ହୁଏ । କାରଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱଧାମଗମନ ପରେ ଦ୍ୱାରକା ଜନଶୂନ୍ୟ ଓ ଜଳମଗ୍ନ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ବଜ୍ରନାଭ ମଥୁରାରେ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ମୂଳ ସଂସ୍କୃତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ତା' ଛଡ଼ା ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ କବି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦାସ ବଜ୍ରନାଭ ମଥୁରାର ରାଜା ହେବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି; ଯଥା—

ଯାଦବବଂଶେ ଶେଷ ଥିଲା । ବଜ୍ର ଯେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ବଳା ॥
ମଥୁରାପୁରେ ଧର୍ମଘ୍ରଟେ । ସ୍ଥାପିଲେ ଶୂରସେନ ପାଟେ ॥ (୧ । ୧୫ । ୩୬-୩୮)
ମଥୁରାପୁରେ ସେ ରାଜନ । ବଜ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ ନନ୍ଦନ ॥ (୧୨ । ୧୨ । ୪୧-୪୨)

ସମ୍ଭବତଃ ଦୀର୍ଘକାଳରୁ ଅନେକ ଅନୁଲେଖନକାରୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରତିକୃତି ହେବା ଦ୍ୱାରା ଏଠାରେ ପ୍ରମାଦବଶତଃ 'ଦ୍ୱାରକା' ଶବ୍ଦ ରହିଯାଇଛି । ତେଣୁ ଏଠାରେ ସଂଶୋଧିତ ପାଠରୂପେ 'ମଥୁରା' ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ।

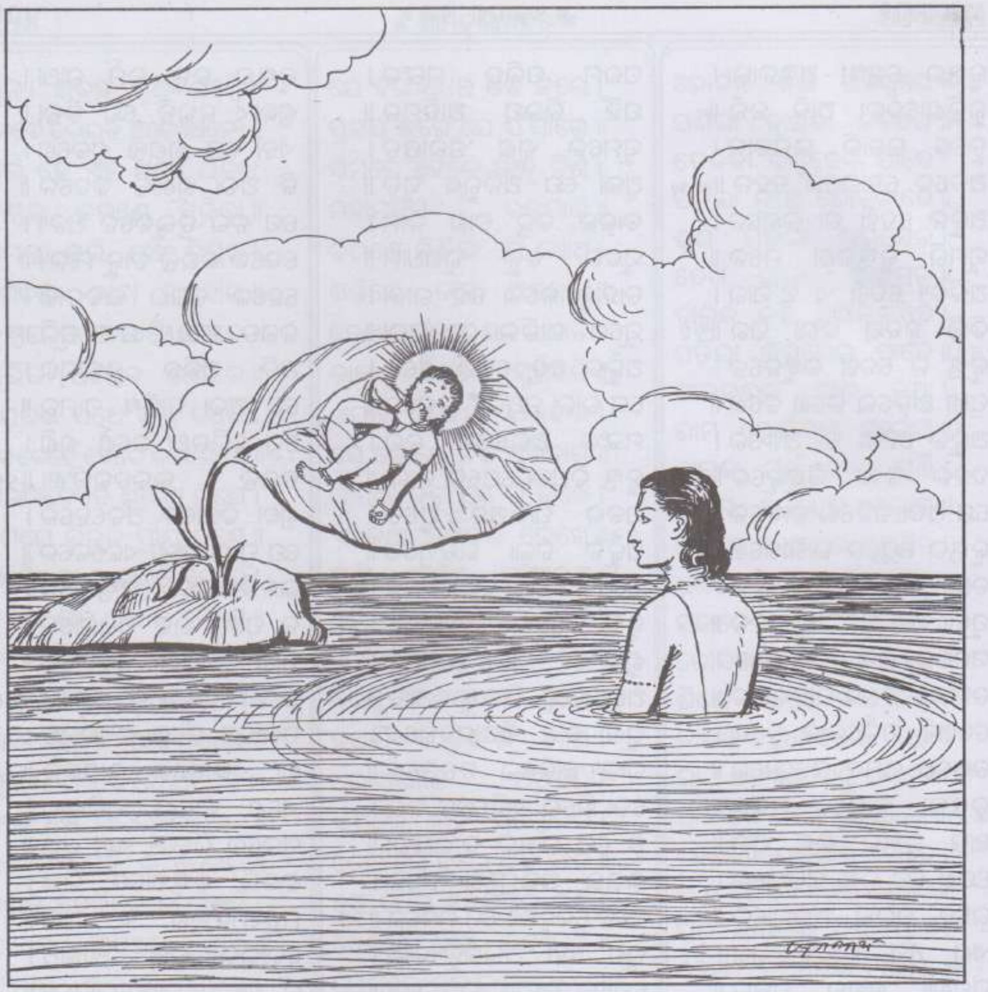

[ପ୍ରଳୟ ଜଳରେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କର ବଟପତ୍ରଶାୟୀ ଭଗବାନଙ୍କ ଦର୍ଶନ]

ଜଳ ଏକାର୍ଣ୍ଣବ ହୋଇଣ । ଆକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗିଣ ॥
ଜଗତ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲା । ପୃଥ୍ୱୀ ଆକାଶ ନ ଦିଶିଲା ॥

××× ××× ××× ×××

ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାମୋହେ ପୁଣି । ଭାସନ୍ତି ମାରକଣ୍ଡ ମୁନି ॥
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଏକଦିନେ । ଭାସି ଲାଗିଲେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନେ ॥
ତହିଁରେ ଏକ ବଟବୃକ୍ଷ । କୋମଳ ଦିଶଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଫଳ ପଲ୍ଲବେ ଶୋଭା ଦିବ୍ୟ । ଜଳ ଉପରେ ତା ପଲ୍ଲବ ॥
ପୂର୍ବି ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟେ ଶାଖା । ଐଶାନ୍ୟ ଡାଳ ମଧ୍ୟେ ଦେଖା ॥
ନବପଲ୍ଲବ ବଟପୁଟେ । ଏକ ପୁରୁଷ ଜବାଙ୍ଗୁଷ୍ଟେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣେ ପୁରୁଷ । ଆପଣା ପ୍ରଭାରେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ସେ ବଟପୁଟରେ ଶୟନ । ମାର୍କଣ୍ଡ କଲେ ତା ଦର୍ଶନ ॥

॥ ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ବାସୁଦେବାୟ ॥

ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧ

[ଆଶ୍ରୟ*]

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦ୍ୱାଦଶେ ଆଶ୍ରୟ ଲକ୍ଷଣ । ତେର ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟେ ତାହାର । କଳିର ପ୍ରଭାବେ ଶଙ୍କର ॥
ମାଗଧବଂଶେ ଉତପନ୍ନ । ଭବିଷ୍ୟ ନୃପତି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ନମଇଁ ନରନାରାୟଣ ।
ଯୋଗସ୍ୱରୂପୀ ଭଗବାନ ॥
ବୈକୁଣ୍ଠପୁରୁଷ ପୁରାଣ ।
ଅଖିଳ ପତିତ ପାବନ ॥
ଯାହାର ଆଦିଅନ୍ତ ନାହିଁ ।
ବେଦ ଯା ମହିମା ନ ପାଇ ॥
ନମଇଁ ପ୍ରଭୁ ଭାବଗ୍ରାହୀ ।
ଭକତ ହିତେ ଦେହ ବହି ॥
ମତ୍ସ୍ୟ ଯେ କୁରୁମ ବରାହ ।
ନୃସିଂହରୂପ ବିଶ୍ୱଦେହ ॥
ବାମନ ପର୍ଶୁରାମ ରାମ ।
ହଳୀ ଯେ ବୁଦ୍ଧ କଲ୍‌କି ନାମ ॥
ଏମନ୍ତେ ନାନା ଅବତାର ।
ଖଣ୍ଡ ଯେ ଅବନୀର ଭାର ॥
ଜୟ ମଙ୍ଗଳ ହେ ଈଶ୍ୱର ।
ମହିମା ନ ଜାଣେ ଶଙ୍କର ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ନ ପାଇଲା ଅନ୍ତ ।
ନମସ୍ତେ ପୁରୁଷ ଅବ୍ୟକ୍ତ ॥
ଅନନ୍ତ ନିର୍ମଳ ପ୍ରକାଶ ।
ପରମ ଜ୍ୟୋତି ରବିତ୍ରାସ ॥
ନମସ୍ତେ ହେ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ।
ଅନାଦି ଆଦି ବିଶ୍ୱମୂଳ ॥
ହେ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗଦ୍‌ଭୂତ ।
ସୃଷ୍ଟିପାଳକ ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥

ନମଇଁ ଜୟ ବିଶ୍ୱମୟ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସର୍ବପାପ ଦହ ॥
ନିର୍ମଳ ନିରଞ୍ଜନ ରୂପ ।
ତୁ ପଞ୍ଚଭୂତର ସ୍ୱରୂପ ॥
ନମଇଁ ଜୟ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ୟାମ ।
ସକଳଭୂତେ ଆତ୍ମାରାମ ॥
ନମଇଁ ପତିତପାବନ ।
କୃପାସିନ୍ଧୁ ହେ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ॥
ନମଇଁ ଗୋପୀପ୍ରାଣପତି ।
ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ଜଗଜ୍ୟୋତି ॥
ଜୟ ଗୋପୀଜନ ବଲ୍ଲଭ ।
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଶୁଭ ॥
ନିର୍ମଳ ଜ୍ୟୋତି ରୂପପ୍ରଭା ।
ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମେ ତୋର ଶୋଭା ॥
ହେ ନାରାୟଣ ନରଋଷି ।
ମହିମା କେ କହୁ ବିଶେଷି ॥
ମହିମା ତୋହର ଅନନ୍ତ ।
ନମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମ ଭାଗବତ ॥
ଶିରେ କପିଳ ଜଟାଭାର ।
ତେଜ ବିରାଜେ ଦିବାକର ॥
ମୂର୍ତ୍ତିର ଗର୍ଭେ ଦେହ ବହି ।
ଧର୍ମର ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ॥
ଭାରତ ବରଷରେ ପୁଣ ।
ତୁ ଇଷ୍ଟଦେବତା କାରଣ ॥

ଅଖିଳ ଲୋକ ପୂଜ୍ୟ ତୁହି ।
ତୋ ନାମ ଅନ୍ତେ ଯେ ଧରଇ ॥
ସକଳ ପାପ କ୍ଷୟ ଯାଇ ।
ବୈକୁଣ୍ଠପଦ ସେ ଲଭଇ ॥
ଚତୁରାକ୍ଷର ନାମ ତୋର ।
ମୁଖେ ଉଚ୍ଚାରି ଅଜାମିଳ ॥
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରିଲା ।
ତୋ ଦୂତ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ନେଲା ॥
ସେ ନାରାୟଣ ପାଦେ ମୁହିଁ ।
ଶରଣ ପଶି ଯେ ଅଛଇ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟା ବିଦିତ ॥
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ପ୍ରକାଶ ।
କରିତେ ଲୋଡୁଅଛି ଆଶ ॥
ନାମ ମୋହର ମହାଦେବ ।
ବିପ୍ରର କୁଳରେ ସମ୍ଭବ ॥
କୃଷ୍ଣସଙ୍ଗତେ ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଚଳିଲେ ଗୋଲକ ଯେ ପଥ ॥
ମୁଁ ଏହା କରଇ ବିଗ୍ରହ ।
ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ସାର ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟା ତ୍ରୟୋଦଶ ।
ଯେମନ୍ତେ ହୋଇବ ପ୍ରକାଶ ॥
ପୁରାଣମାନରୁ ଉଦ୍ଧାରି ।
ଶୁକ ଯା କହିଲେ ବିସ୍ତରି ॥(ଜ.)

* ଭାଗବତର ଦଶମ ଲକ୍ଷଣ ।

ଭବିଷ୍ୟେ ରାଜାମାନ ଯେତେ ।
କରିବେ ଭୋଗ ଏ ଜଗତେ ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ମଗଧ ଦେଶରେ ପ୍ରକାଶ ।
ବୃହଦ୍ରଥ ରାଜାର ବଂଶ ॥
ପୁରଞ୍ଜୟ ନାମେ ରାଜନ ।
ହୋଇବ କିଛି ଦିନ ପୁଣ ॥
ତା ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୁନକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ସେ ପୁରଞ୍ଜୟକୁ ମାରିଣ ॥
ଆପଣା ପୁତ୍ରକୁ ସ୍ଥାପିବ ।
ବଳେ ପୃଥିବୀ ଆକର୍ଷିବ ॥
ତାହାର ନାମ ଯେ ପ୍ରଦ୍ୟୋତ ।
ପାଳକ ତାର ନିଜ ପୁତ୍ର ॥ ୨
ବିଶାଖଯୂପ ତା କୁମର ।
ରାଜନ ଜନ୍ମ ତା ବୀର୍ଯ୍ୟର ॥
ନନ୍ଦିବର୍ଦ୍ଧନ ତା ନନ୍ଦନ ।
ଏ ପାଞ୍ଚଜଣ ପ୍ରଦ୍ୟୋତନ ॥
ଶଏ ଅଠତ୍ରିଂଶ ବରଷ ।
ପାଳିବେ ରାଜାପଣେ ଦେଶ ॥୩,୪
ତଦନ୍ତେ ରାଜା ଶିଶୁନାଗ ।
ପୃଥିବୀ କରିବ ସେ ଭୋଗ ॥
ତା ସୁତ କାକବର୍ଣ୍ଣ ନାମ ।
ତା ପୁତ୍ର କ୍ଷେମଧର୍ମା ଜାଣ ॥
କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଅଟେ ତାର ସୁତ ।
ତାହାର ବିଧିସାର ପୁତ୍ର ॥
ଅଜାତଶତ୍ରୁ ସେ ହୋଇବ ।
ଦର୍ଭକ ତା ତହୁଁ ସମ୍ଭବ ॥
ଦର୍ଭକ ବୀର୍ଯ୍ୟରୁ ତନୟ ।
ପ୍ରକାଶ ନାମ ତା ଅଜୟ ॥୫,୬
ନନ୍ଦିବର୍ଦ୍ଧନ ତାର ସୁତ ।
ମହାନନ୍ଦି ତହୁଁ ସମ୍ଭୂତ ॥
ଶିଶୁନାଗ ରାଜା ବଂଶରେ ।
ଦଶପୁରୁଷ ରାଜ୍ୟ କରେ ॥
ତିନିଶ ଷାଠିଏ ବରଷ ।
ପାଳିବେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଦେଶ ॥

ସେହି ମହାନନ୍ଦି ରାଜାର ।
ଶୂଦ୍ରା ଭାରିଯା ହେବ ତାର ॥
ତା ଗର୍ଭେ ହୋଇବ କୁମର ।
ନନ୍ଦ ନାମ ଯେ ହେବ ତାର ॥
ମହାପଦ୍ମପତି ନାମରେ ।
ରାଜା ହୋଇବ ବାହୁବଳେ ॥
ସଇନି ହୋଇବେ ଅପାର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହୋଇବ ମହାମଲ୍ଲ ॥
ସକଳ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବିନାଶ ।
ସେ ରାଜା କରିବ ଅବଶ୍ୟ ॥
ଏହାର ପରେ ହେବେ ପୁଣ ।
ଅପରେ ଯେତେକ ରାଜନ ॥
ଶୂଦ୍ର ପ୍ରାୟେ ସେ ଅଧାର୍ମିକ ।
ହୋଇ ପାଳିବେ ପ୍ରଜାଲୋକ ॥୭-୯
ଏକଛତ୍ର ନନ୍ଦ ରାଜନ ।
ପୃଥିବୀ କରିବ ଶାସନ ॥
ସେ ନନ୍ଦ ରାଜାର ବିକ୍ରମ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ଶୁରାମ ସମ ॥
ସର୍ବାଧିକାରୀ ରାଜା ହୋଇ ।
ପାଳନ କରିବ ସେ ମହୀ ॥୧୦
ନନ୍ଦର ଅଷ୍ଟସୁତ ହୋଇ ।
ସୁମାଲ୍ୟ ଆଦି ଅଷ୍ଟଭାଇ ॥
ଶତେ ବରଷ ପୃଥ୍ୱୀପତି ।
ହୋଇ ପାଳିବେ ବସୁମତୀ ॥୧୧
ଗ୍ୱଣକ୍ୟ ନାମରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ତାହାଙ୍କୁ କରିବ ନିଧନ ॥
ତାହାଙ୍କ ଅଭାବରେ ପୁଣ ।
ମୌର୍ଯ୍ୟେ ଯେ ହୋଇବେ ରାଜନ ॥୧୨
ଗ୍ୱଣକ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ପୁଣ ।
ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ହେବ ରାଜନ ॥
ତାହାକୁ ଅଭିଷେକ କରି ।
ବିମ୍ବିସାର* ପୁତ୍ର ଏହାରି ॥
ତା ସୁତ ଅଶୋକବର୍ଦ୍ଧନ ।
ସୁଯଶା ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତା ପୁତ୍ର ନାମ ଯେ ସଙ୍ଗତ ।
ଶାଳିଶୂକ ନାମେ ତା ସୁତ ॥

ତା ସୁତ ନାମ ସୋମଶର୍ମା ।
ତା ସୁତ ହେବ ଶତଧନ୍ୱା ॥
ବୃହଦ୍ରଥ ଯେ ତା ତନୟେ ।
ତା ପୁତ୍ର ଦଶରଥ ହୋଏ ॥
ଭୋଗ ଯେ ଏ ଦଶ ପୁରୁଷ ।
ବରଷ ଶଏ ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ ॥୧୩-୧୫
ବୃହଦ୍ରଥର ସେନାପତି ।
ପୁଷ୍ପମିତ୍ର ନାମେ ବିଖ୍ୟାତି ॥
ରାଜାକୁ ମାରି ରାଜା ହେବ ।
ଶୁଙ୍ଗ ବଂଶରେ ତା ସମ୍ଭବ ॥
ପୁଷ୍ପମିତ୍ରଜ ଅଗ୍ନିମିତ୍ର ।
ସୁଜ୍ୟେଷ୍ଠ ନାମେ ତାର ପୁତ୍ର ॥୧୬
ବସୁମିତ୍ର ଯେ ସୁତ ତାର ।
ଭଦ୍ରକ ତାହାର କୁମର ॥
ତା ପୁତ୍ର ପୁଳିନ୍ଦ ତନୟେ ।
ଘୋଷ ନାମରେ ଜାତ ହୋଏ ॥
ତା ପୁତ୍ର ହେବ ବଜ୍ରମିତ୍ର ।
ଭାଗବତ ଯେ ତାର ପୁତ୍ର ॥
ତା ସୁତ ହେବ ଦେବଭୂତି ।
ଶୁଙ୍ଗବଂଶେ ଦଶ ଉତ୍ପତ୍ତି ॥
ଏ ଶଏଦ୍ୱାଦଶ ବରଷ ।
ରାଜାପଣରେ ଭୋଗ ଶେଷ ॥୧୭, ୧୮
ଦେବଭୂତି ରାଜାର ମନ୍ତ୍ରୀ ।
କଣ୍ୱ ନାମରେ ତା ବିଖ୍ୟାତି ॥
ରାଜାକୁ ମାରି କଣ୍ୱ ରାଜା ।
ହୋଇ ସେ ପାଳିବ ପରଜା ॥
ତା ସୁତ ବସୁଦେବ ନାମ ।
ଭୂମିତ୍ର ତାହାର ନନ୍ଦନ ॥
ତା ସୁତ ନାମ ନାରାୟଣ ।
ସୁଶର୍ମା ଏହାର ନନ୍ଦନ ॥୧୯, ୨୦
ଏ କାଣ୍ୱ ପାଞ୍ଚଜଣେ ଯୋଗ ।
ତିନିଶ ପଞ୍ଚାଳିଶ ଭୋଗ ॥୨୧
ସୁଶର୍ମା ନାମେ ରାଜା ଏକ ।
ବୃଷଳ ତାହାର ସେବକ ॥
ସେ ଆନ୍ଧ୍ରଜାତି ଶୂଦ୍ରାଧମ ।
ରାଜାକୁ ମାରିଣ ରାଜନ ॥୨୨

* ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଅନୁସାରେ 'ବାରିସାର' ।

ତା ଅନ୍ତେ ଭାଇ କୃଷ୍ଣ ନାମ ।
ରାଜା ହୋଇବ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ଶ୍ରୀକାନ୍ତକର୍ଣ୍ଣ ତାର ସୁତ ।
ପୌର୍ଣ୍ଣମାସ ତା ତହୁଁ ଜାତ ॥ ୨୩
ତା ସୁତ ନାମ ଲମ୍ବୋଦର ।
ଚିବିଳକ ଯେ ତା କୁମର ॥
ତା ପୁତ୍ର ନାମ ମେଘସ୍ୱାତି ।
ଅଟମାନ ତାର ସନ୍ତତି ॥ ୨୪
ଅନିଷ୍ଟକର୍ମା ତାର ପୁଅ ।
ତା ପୁତ୍ର ନାମ ଯେ ହାଲେୟ ॥
ତଳକ ତାର ହେବ ସୁତ ।
ପୁରୀଷଭୀରୁ ତାର ପୁତ୍ର ॥
ସୁନନ୍ଦନ ଯେ ତା କୁମର ।
ତା ସୁତ ନାମ ଯେ ଚକୋର ॥
ଚକୋର ତହୁଁ ଜାତ ହେବେ ।
ବହବ ନାମ ସେ ଧରିବେ ॥
ତା ଅନ୍ତ ନାମ ଶିବସ୍ୱାତି* ।
ଶୁଣ ହେ ତାହାର ସନ୍ତତି ॥
ତା ସୁତ ନାମ ଯେ ଗୋମତି ।
ପୁରୀମାନ ତାର ସନ୍ତତି ॥ ୨୫, ୨୬
ତା ସୁତ ନାମ ମେଦଶିର ।
ତା ସୁତ ଶିବସ୍କନ୍ଦ ବୀର ॥
ଯଜ୍ଞଶ୍ରୀ ପୁତ୍ର ନାମ ତାର ।
ବିଜୟ ତାହାର କୁମର ॥
ଚନ୍ଦ୍ରବିଜ୍ଞ ତାର ସନ୍ତତି ।
ତା ଭ୍ରାତା ନାମ ଯେ ଲୋମଧୃ ॥
ଆନନ୍ଦେ ତିରିଶ ପୁରୁଷ ।
ଶ୍ୱରିଶ ଛପନ ବରଷ ॥ ୨୭, ୨୮
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ କଥା ଶୁଣ ।
ଅବଭୃତି ନଗରେ ପୁଣ ॥
ସପ୍ତ ଆଭୀର ରାଜା ହେବେ ।
ଦଶ ଗର୍ଦ୍ଦଭୀ ଏହି ଭାବେ ॥
ଷୋଡ଼ଶ କଙ୍କ ଏଥି ପରେ ।
ରାଜା ହୋଇବେ ଏ ସଂସାରେ ॥

ଧର୍ମାର୍ଥିପଣ ନ କରିବେ ।
ଅଧର୍ମ ମାର୍ଗେ ଦିନ ନେବେ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭଗ୍ରସ୍ତ ହେବେ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅତିଦୁଃଖ ଦେବେ ॥
ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଆଗ୍ୱର ତାଙ୍କ କର୍ମ ।
ସଂସାରେ ନ ସ୍ଥାପିବେ ଧର୍ମ ॥
ଏ ଯେଣୁ ମେଳଛ ହୋଇବେ ।
ଏ ଭୁବି ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଆକର୍ଷିବେ ॥ ୨୯
ଏ ଅନ୍ତେ ହୋଇବେ ଯବନ ।
ଆଠପୁରୁଷ ସେ ରାଜନ ॥
ଚଉଦପୁରୁଷ ତୁରୁସ୍କ ।
ରାଜାପଣେ ସେ ଅଭିଷେକ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ଗୁରୁଣ୍ଡକ ବଂଶ ।
ହୋଇବେ ସେ ଦଶପୁରୁଷ ॥ ୩୦
ଭୋଗ ଏ ପଞ୍ଚଷଠି ଜଣ ।
ଏଗାରଶତ ଏକ ଊନ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ମଉନ ମୁଗୁଲ ।
ପୃଥ୍ୱୀକି ହୋଇବେ ସେ ଶଲ[1] ॥
ଏଗାର ପୁରୁଷ ରାଜନ ।
ହୋଇବେ ମଉନ ବଂଶେଣ ॥
ଏଣୁ ସକଳ ଧର୍ମ ଯିବ ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଆଗ୍ୱର ନ ରହିବ ॥
ରାଜା ହୋଇବେ ସର୍ବଦେଶ ।
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥରେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଏମନ୍ତେ ତିନିଶ ବରଷ ।
ମଉନ ରାଜ୍ୟଭୋଗ ଶେଷ ॥
ଏଥୁଅନ୍ତରେ ନୃପବର ।
କିଳିକିଳା ନାମେ ନଗର ॥
ଭୂତନନ୍ଦ ଯେ ରାଜା ହେବ ।
ଦ୍ୱିତୀୟେ ବଙ୍ଗିରି ହୋଇବ ॥
ଶିଶୁନନ୍ଦି ନାମେ ରାଜନ ।
କରିବ ପ୍ରଜା ସେ ପାଳନ ॥
ତାହାର ଭାଇର ବଂଶର ।
ଯଶୋନନ୍ଦି ନାମ ତାହାର ॥

ପ୍ରବୀରକ ଯେ ତାର ସୁତ ।
ସାତପୁରୁଷ ସେ ଏମନ୍ତ ॥
ଏକଶତ ଛଅ ବରଷ ।
ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୋଗ ଶେଷ ॥ ୩୧-୩୩
ଏହାଙ୍କ ତ୍ରୟୋଦଶ ସୁତ ।
ବାହ୍ଲୀକ ନାମେ ହେବେ ଖ୍ୟାତ ॥
ପୁଷ୍ପମିତ୍ର ନାମେ ଆବର ।
ହୋଇବ ଏକ ନୃପବର ॥
ଦୁର୍ମିତ୍ର ତାହାର ସନ୍ତତି ।
ସୁଖେ ପାଳିବ ସେହୁ କ୍ଷିତି ॥ ୩୪
ଏ ଅନ୍ତେ ଆନ୍ଧ୍ରଦେଶେ ପୁଣ ।
ସାତପୁରୁଷ ସେ ରାଜନ ॥
ଏମନ୍ତ କୋଶଳ ଦେଶରେ ।
ସାତପୁରୁଷ ନୃପବରେ ॥
ପୁଣି ଯେ ବୈଦୁର୍ଯ୍ୟ ନଗରେ ।
ସପ୍ତପୁରୁଷ ନୃପବରେ ॥
ସାତପୁରୁଷ ହେ ରାଜନ ।
ହୋଇବେ ନିଷଧ ଦେଶେଣ ॥
ଖଣ୍ଡମଣ୍ଡଳେ ଅଧିପତି ।
ପାଳିବେ ଏକାବେଳେ କ୍ଷିତି ॥ ୩୫
ମଗଧଦେଶେ ରାଜାପୁଣ ।
ବିଶ୍ୱସ୍ଫୂର୍ଜି ନାମେ ରାଜନ ॥
ପୁରଞ୍ଜୟ ତା ନାମ ଆର ।
ସେ ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ॥
ଏକ ଆଗ୍ୱର ସେ କରିବ ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ ସେ ନ ରଖିବ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଗ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣର ।
କରିବ ସେହୁ ଏକାକାର ॥
ପୁଳିନ୍ଦ ଯଦୁ ଯେ ମଦ୍ରକ ।
ସଙ୍ଗୁ ସେ ନୋହିବ ପୃଥକ ॥
ସର୍ବେ ହୋଇବେ ଏକାକାର ।
ନ ଥିବ ବେଦର ବିଗ୍ୱର ॥
ମ୍ଳେଚ୍ଛଙ୍କ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହାର ।
ହେବ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣର ॥
ସବୁ ଜାତି ଏକତ୍ର କରି ।
ଅଧାର୍ମିକପଣ ଆଚରି ॥

* ''ଚକୋର ତହୁଁ.....ଶିବସ୍ୱାତି ।'' ଅର୍ଥାତ୍ ଚକୋରଙ୍କ ଅଷ୍ଟପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ 'ବହୁ' (ବହବ) ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିବସ୍ୱାତି କନିଷ୍ଠ ।

୧. ଶଲ—ଶତ୍ରୁ, ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ।

କର୍ମ ଧର୍ମ ସବୁ ଛଡ଼ାଇ ।
ଦୁଷ୍ଟ ଆଚରଣ ବଢ଼ାଇ ॥
ବଳବନ୍ତରେ ଜିଣି ମହୀ ।
ସବୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ମାରି ସେହି ॥
ପଦ୍ମାବତୀ ନାମ ନଗରେ ।
ରାଜା ହୋଇବ ତେଜଭରେ ॥
ହସ୍ତିନା ଦ୍ୱାରକା ମଥୁରା ।
ପ୍ରୟାଗ ଯାଏ ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାରା ॥
ଏକାଙ୍ଗ ହୋଇବ ନରେନ୍ଦ୍ର ।
ଅଧର୍ମେ ନାଶି ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ॥୩୬,୩୭
ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ଅବନ୍ତୀ ଆଭୀର ।
ଅର୍ବୁଦ ମାଳବ ଯେ ଶୂର ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ସଂସ୍କାରରେ ହୀନ ।
ଶୂଦ୍ର ପ୍ରାୟେକ ଆଚରଣ ॥
କ୍ଷତ୍ରିୟେ ଶୂଦ୍ର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ପ୍ରଜା ପୀଡ଼ିବେ ରାଜା ହୋଇ ॥୩୮
ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଯେ ସିନ୍ଧୁତଟ ।
କୌନ୍ତୀ ଯେ କାଶ୍ମୀର ନିକଟ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରି ନାମଧାରୀ ।
ଶୂଦ୍ରେ ହୋଇବେ ଅଧିକାରୀ ॥
ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଶରୀରେ ରାଜା ହେବେ ।
ଅଧାର୍ମିକପଣେ ବର୍ତ୍ତିବେ ॥୩୯
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେ ମାରିବେ ।
ମିଥ୍ୟାବାଦରେ ଦିନ ନେବେ ॥
ଅଳପ ଦାନ ସେହୁ ଦେବେ ।
ଅଳପେ କ୍ରୋଧ ସେ କରିବେ ॥
ହିଂସା ଗ୍ରାମ୍ୟଧର୍ମ ଆଚରି ।
ସତ୍ୟଗୁଣକୁ ନ ବିଗ୍ୱରି ॥
ଅଦୋଷେ ଦଣ୍ଡିବେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ।
ବିଗ୍ୱର ନ ଥିବ ତହିଁକି ॥
ସ୍ତିରୀ ବାଳକ ଗୋ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ମାରି କରିବେ ରଣଭଣ ॥
ପରଦ୍ରବ୍ୟ ବଳେ ହରିବେ ।
ପରଦାରା ଯେ ସେ କରିବେ ॥
ଅଳପ ସମ୍ପତ୍ତି ହୋଇବ ।
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ପ୍ରାୟ ଯିବ ॥

ଅଳପ ଦିନେ ଯିବେ ନାଶ ।
ଅଯଶେ ରଖି ନିଜ ବଂଶ ॥୪୦,୪୧
ସେ ମ୍ଳେଚ୍ଛରୂପୀ ରାଜାମାନ ।
ରଜ ତମରେ ଯୁକ୍ତ ମନ ॥
ଅସଂସ୍କାର ଯେ କ୍ରିୟାହୀନ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କରିବେ ପୀଡ଼ନ ॥୪୨
ସେ ଦିନେ ପ୍ରଜାମାନେ ପୁଣ ।
ଦେଖିଣ ରାଜା ଆଚରଣ ॥
ଅବିଦ୍ୟା ଅକର୍ମେ ବର୍ତ୍ତିବେ ।
ସେ ରାଜାଭାଷା ହିଁ କହିବେ ॥
ପ୍ରଜାଏ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟେ ହୋଇ ।
ଆପଣା ଛାଏଁ ନାଶ ଯାଇ ॥
ଏକ ଆରକେ ଗର୍ବ କରି ।
ମରିବେ ହିଂସାଭାବ ଧରି ॥
ରାଜାଏ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ନାଶିବେ ।
ଗୁହାରି କଲେ ନ ଶୁଣିବେ ॥୪୩
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
କଳିର ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଭବିଷ୍ୟଦ୍ରାଜବଂଶାନୁବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ପ୍ରଥମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଶେଷ ଦେଖି କଳି ଦୋଷ । କଳ୍କି କରନ୍ତେ ପାପୀ ନାଶ ॥
ସତ୍ୟଯୁଗର ଆଗମନ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟେ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନେ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ସାବଧାନେ ॥
କଳିଯୁଗ ଧର୍ମ ବିଧାନ ।
ଏ ଯୁଗେ ହୋଇବ ଯେସନ ॥
ସତ୍ୟ ଶଉଚ ଦୟା କ୍ଷମା ।
ତୁଟିବ ଧର୍ମମାର୍ଗ ସୀମା ॥
କାଳ ଯେ ବଳବନ୍ତ ହୋଇ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଗ୍ରାସିବ ଯେ ସେହି ॥

ଏଣୁ ଯେ ଧର୍ମହାନି ହୋଇ ।
ବଳ ଆୟୁଷ କ୍ଷୟ ଯାଇ ॥ ୧
ଯେଉଁ ଜନର ଧନ ଥିବ ।
ସଂସାରେ ବଡ଼ ସେ ହୋଇବ ॥
ତାଙ୍କରି ସର୍ବଗୁଣ ପୁଣ ।
ଜାତି ଆଗ୍ୱର କୁଳ ବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଶୀଳ ବୁଦ୍ଧି ଆଦି ଯେ ଗୁଣ ।
ଧର୍ମ ନ୍ୟାୟ ଯେ ବିଗ୍ୱରଣ ॥
ବଳବନ୍ତ ହୋଇବେ ସେହି ।
ତା ବିନୁ କେହି କିଛି ନୋହି ॥ ୨

ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଗ୍ରଣୀ ।
କୁଳ ନ ବିଗ୍ୱରିବେ ପୁଣି ॥
ଯେ କନ୍ୟା ଯେ ବର ବରିବ ।
ସେ ଇଚ୍ଛାସୁଖେ ବିଭା ହେବ ॥
ଯା ମନ ଯାହାକୁ ଭଜିବ ।
ସେ ବର ତାକୁ ବିଭା ହେବ ॥
ଆରମ୍ଭୀ[୧] ଦମ୍ଭୀ ଖଳ ପ୍ରାଣୀ ।
ସେ ବଡ଼ ଏ ସଂସାରେ ପୁଣି ॥
କରିବେ କପଟ ବେଭାର ।
ଧର୍ମ ଆଗ୍ୱର ଲୋକାଗ୍ୱର ॥

୧. ଆରମ୍ଭୀ—ଆଡ଼ମ୍ବରପ୍ରିୟ, ଗର୍ବୀ ।

ଛନ୍ଦ କପଟ ମାୟା ସର୍ବ ।
ମିଥ୍ୟା ପାଷଣ୍ଡଭାବ ଗର୍ବ ॥
ସ୍ତିରୀଏ ସ୍ତିରୀଙ୍କି ରମିବେ ।
ପୁରୁଷ ପୁରୁଷେ ଭଜିବେ ॥
କେବଳ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ।
ରତି ଯେ ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷରେ ॥
କ୍ରୀଡ଼ା ବିହାର ଜାତିହୀନେ ।
କରିବେ ଯେ ଅଭିଗମନେ ॥
ବେଶ୍ୟାକୁ ପାଇ ନିଜ ନାରୀ ।
ଛାଡ଼ି ତା ଘେନି କ୍ରୀଡ଼ା କରି ॥
ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱ କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରକାରେ ।
ରହିବ ଯଜ୍ଞୋପବୀତରେ ॥
ନାମେ ବୋଲାଇବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଦ୍ୱାଦଶଗୁଣେ* ହେବେ ହୀନ ॥ ୩
ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଆଦି ଆଶ୍ରମ ।
ନାମରେ ବହିବେ ସେ ଚିହ୍ନ ॥
ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ଅଜିନ ।
ଧରିଣ ଆଶ୍ରମର ଚିହ୍ନ ॥
ଏମାନେ ଛୁଡ଼ି ନିଜଧର୍ମ ।
ନାନା ବିଦ୍ୟାରେ ହୋଇ ଭ୍ରମ ॥
ଆଶ୍ରମ ଧର୍ମେ ନ ରହିବେ ।
ସଂସାର ମାର୍ଗରେ ଚଳିବେ ॥
ଏ ରୂପେ କଳିଯୁଗ ଗତି ।
ଅଜ୍ଞାନେ କରି ଦୁଷ୍ଟମତି ॥
ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାରଣ ।
ନ କରି ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରମାଣ ॥
ଯେ ଜନ ନିର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇବ ।
ତାକୁ ସହାୟ କେ ନୋହିବ ॥
ନ୍ୟାୟରେ ସେ ଲୋକ ହାରିବ ।
ସଭାରେ ନିନ୍ଦିତ ହୋଇବ ॥
ପଣ୍ଡିତ ଯେହୁ ବୋଲାଇବେ ।
ଚଞ୍ଚଳ ବଚନ କହିବେ ॥ ୪
ଦରିଦ୍ର ହେବ ଯେଉଁ ଜନ ।
ନଷ୍ଟ ହୋଇବ ସର୍ବଗୁଣ ॥
ଅସାଧୁ ବୋଲାଇବ ସେହି ।
ସତ୍ୟ ବଚନ ମିଥ୍ୟା ହୋଇ ॥

ସାଧୁ ଯେ ଦମ୍ଭେ ବୋଲାଇବେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ହୃଦେ ହିଂସୁଥିବେ ॥
ସ୍ୱୀକାର ବଚନରେ କରି ।
ବିଭା ହୋଇବେ ଅବିଚାରି ॥
ଧର୍ମାଧର୍ମକୁ ନ ବିଚାରି ।
ଜାତିକୁଳ ଦୋଷ ନ ଧରି ॥
କରେ ପାନିଆ ଘେନି ଥିବେ ।
କେଶ କୁଣ୍ଡାଇ ସୁଖଭାବେ ॥
ସ୍ନାନ କଲୁ ବୋଲି ବୋଲିବେ ।
ଦୂର ଗାଡ଼ିଆ ପାଶେ ଯିବେ ॥
ତାହାକୁ ତୀର୍ଥ ବୋଲି କହି ।
ସ୍ନାନ କରିବେ ତହିଁ ଯାଇ ॥
କେବଳ କେଶର ଧାରଣ ।
ହୋଇବ ଲାବଣ୍ୟ କାରଣ ॥
ଆପଣା ପେଟକୁ ପୋଷିବା ।
ବଡ଼ ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇବା ॥
କାର୍ଯ୍ୟକଳାର ପ୍ରାୟ ମଣି ।
ସେ ଲୋକ ହୋଇବେ ଅଗ୍ରଣୀ ॥
ଆଣ୍ଟ ପଣରେ ଶତେ ଗୁଣ ।
କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷି ବଡ଼ପଣ ॥
ଚତୁର ବୋଲାଇବେ ସେହି ।
ଏରୂପେ ଯୁଗଧର୍ମ କହି ॥
କର୍ମ କରିବେ ଯଶ ଅର୍ଥେ ।
ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ମଣିବେ ଅନର୍ଥେ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ।
ପାପ ଆଚ୍ଛାଦିବ ଶୟଳେ ॥
ପରଜାମାନେ ଦୁଷ୍ଟପଣେ ।
ପୃଥ୍ୱୀ ପୂରିବ ଦୁଷ୍ଟଜନେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦି ଚାରିବର୍ଣ୍ଣେ ।
ବଳ ବିଚାର ପରାକ୍ରମେ ॥
ବଳିଷ୍ଠ ହୋଇବେକ ଯେହି ।
ନୃପତି ବୋଲାଇବେ ସେହି ॥ ୫-୭
ଏମାନେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ହୋଇବେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବକୁ ବହିବେ ॥
ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେବେ ।
ଅଧର୍ମ ବଳ ଗୁଣ ଭାବେ ॥

ସର୍ବସ୍ୱ ପ୍ରଜାଙ୍କର ନେବେ ।
ବିକଳ କେହୁ ନ ଶୁଣିବେ ॥
ପରଦାରା ଧନ ହରିବେ ।
ଶୋକ ବିପତ୍ତିରେ ଦଣ୍ଡିବେ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ।
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୀଡ଼ିବେ ଶୟଳେ ॥
ବନପର୍ବତେ ସେ ଲୁଚିବେ ।
ସେ ଦେଶଧର୍ମରେ ରହିବେ ॥
ଭକ୍ଷିବେ ଶାକ କନ୍ଦ ମୂଳ ।
ଆମିଷ ପୁଷ୍ପ ମଧୁ ଫଳ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ବରଷା ନ କରିବ ।
ଏଣୁ ଯେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହୋଇବ ॥ ୮,୯
କରପୀଡ଼ାରୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ବିଷାଦ ହୋଇବେ ଯେ ଜନେ ॥
ରାଜାଏ କ୍ଷମା ନ କରିବେ ।
ଯମକିଙ୍କର ପ୍ରାୟ ହେବେ ॥
ଶୀତ ବାତ ଖରା ବରଷା ।
ପୀଡ଼ିବ ବ୍ୟାଧି କ୍ଷୁଧା ତୃଷା ॥
ଚିନ୍ତା ସନ୍ତାପ ଜ୍ୱରେ ଦୁଃଖୀ ।
ପ୍ରଜାଏ ହେବେ ନିରିମାଖି ॥
କଳିଯୁଗରେ ପ୍ରାଣୀମାନ ।
ପାପେ ହୋଇବେ ଆୟୁହୀନ ॥
ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ଆୟୁଷ ।
ବିଂଶ କି ତିରିଶ ବରଷ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଆୟୁଷ ଦିନେ ଦିନେ ।
କ୍ଷୀଣ ଯେ ହୋଇବ ଅଧର୍ମେ ॥ ୧୦
ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ ଚାରି ଆଶ୍ରମ ।
ତୁଟିବ ବେଦମାର୍ଗ ଧର୍ମ ॥
ସକଳ ଧର୍ମ ନାଶଯିବେ ।
ପାଷାଣ୍ଡ ବହୁତ ହୋଇବେ ॥
ରାଜାଏ ଦସ୍ୟୁପରି ହେବେ ।
ପ୍ରଜାଏ ଏମନ୍ତ କରିବେ ॥
ଚଉର୍ଯ୍ୟ ହିଂସା ମିଥ୍ୟାବାଦ ।
ବିଶ୍ୱାସଘାତ ବୃତ୍ତିଚ୍ଛେଦ ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଜୀବିକା କରିଣ ଅଗ୍ରଣୀ ॥

* ବ୍ରାହ୍ମଣର ଦ୍ୱାଦଶ ଗୁଣ; ଯଥା—ସତ୍ୟ, ଶମ, ଦମ, ଅହିଂସା, ତପ, କ୍ଷମା, ଆର୍ଜ୍ଜବ, ଦାନ, ବ୍ରତ, ଧୃତି, ଶୌଚ ଓ ଶ୍ରୁତ ।

ସକଳ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବିସ୍ତାର ।
ଶୂଦ୍ର ଯେ ବଢ଼ିବେ ଅପାର ॥
ସବୁ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ।
ଶୂଦ୍ର ପରି ହେବ ଆଗ୍ରର ॥
ଗାଈ ଯେ ଛେଳି ପ୍ରାୟ ହୋଇ ।
ଅଭକ୍ଷ୍ୟ ଭକ୍ଷି କ୍ଷୀର ଦେଇ ॥
ସର୍ବ ଆଶ୍ରମୀମାନେ ପୁଣ ।
କରିବେ ଗୃହୀ ଆଚରଣ ॥
ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ଆଚରିବେ ।
ବେଦ ବଚନ ନ ମାନିବେ ॥
ସର୍ବ ଯେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କରେ ।
ଶାଳକେ ହେବେ ସ୍ନେହଭରେ ॥
ଧାନ୍ୟାଦି ସର୍ବ ଶସ୍ୟମାନ ।
ସକଳ ହେବ ରସହୀନ ॥
ବୃକ୍ଷ ସକଳ ଶମୀ ତୁଲ୍ୟ ।
ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୀଣ ପତ୍ର ଫଳ ॥
ମେଘେ ଯେ ଗର୍ଜନ କରିବେ ।
ବିଦ୍ୟୁତମାନେ ଆଚ୍ଛାଦିବେ ॥
ବରଷା କିଞ୍ଚିତ କରିବେ ।
ପବନେ ମେଘ ଉଡ଼ିଯିବେ ॥
ଫିଂରିଫିଂରି ବରଷା କରି ।
ପ୍ରଜା ଗ୍ରୃଷ କରି ନ ପାରି ॥
ଘରମାନ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇବେ ।
ପ୍ରାଣୀଏ ନିର୍ଦ୍ଧନେ ବଞ୍ଚିବେ ॥
ଗର୍ଦ୍ଦଭ ପ୍ରାୟ ଆଚରିଣ ।
କରିବେ ପ୍ରାଣୀ ପରିଶ୍ରମ ॥
ଏମନ୍ତେ ଘୋର କଳିଯୁଗ ।
ଯେବେ ହୋଇବ ଶେଷଭାଗ ॥
ସେ କାଳେ ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ ।
ଧର୍ମର ରକ୍ଷାର କାରଣ ॥
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଆଶ୍ରୟ କରି ।
ହେବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଦେହଧାରୀ ॥୧୧-୧୬
ସାଧୁଙ୍କ ଧର୍ମ ରଖିବାରେ ।
ସମ୍ବଳ ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ॥
ସେ ଚରାଚର ଗୁରୁ ଈଶ ।
ସକଳ ଆତ୍ମାରେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସାଧୁମାନଙ୍କ ପରିତ୍ରାଣେ ।
ଜନ୍ମକର୍ମ ମୋକ୍ଷ କାରଣେ ॥
ବିଷ୍ଣୁଯଶା ନାମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ତାର ଗୃହେ ଜନ୍ମ ॥
କଲ୍‌କି ନାମରେ ଅବତାର ।
ହୋଇବେ ପରମ ଈଶ୍ୱର ॥୧୭, ୧୮
ଖଡ୍‌ଗ ସେ ଧରି ଦେବଦତ୍ତ ।
ଅଶ୍ୱ ଚଢ଼ିବେ ବେଗବନ୍ତ ॥
ପୃଥ୍ୱୀରେ ବୁଲିବେ ପ୍ରକୋପେ ।
ମ୍ଳେଚ୍ଛ ନାଶିବେ ମହାଦର୍ପେ ॥ ୧୯
ରାଜବଂଶରେ ଯେତେ ଦୁଷ୍ଟ ।
ଖଣ୍ଡ ରାକ୍ଷସ ଯେ ପାପିଷ୍ଠ ॥
ମାରିବେ କୋଟି କୋଟି କରି ।
ପୃଥିବୀ ନିଃକ୍ଷତ୍ରିୟ କରି ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ସାଧୁଙ୍କୁ ପାଳିବେ ।
ଯେବା ତାହାଙ୍କୁ ଭଜୁଥିବେ ॥ ୨୦
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରେ ଯେହୁ ଥିବେ ।
ସେ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଦେଖିବେ ॥
ସେ ସାଧୁପ୍ରଜାମାନେ ପୁଣ ।
ବାସୁଦେବ ସଙ୍ଗ ଲଭିଣ ॥
ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗବାସନା ଲାଗି ।
ସର୍ବେ ହୋଇବେ ସୁଖଭାଗୀ ॥ ୨୧
ନିର୍ମଳମନା ଯହୁଁ ହେବେ ।
ସର୍ବେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ ଚଳିବେ ॥
ପୁର ନଗର ଗ୍ରାମ ଦେଶ ।
ହୋଇବେ ଦୁଷ୍ଟମାନେ ନାଶ ॥
ସାଧୁ ଉତ୍ତମେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବେ ।
ଉତ୍ତମ ଧର୍ମେ ମନ ଦେବେ ॥
ଭଜିବେ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ସର୍ବକଳୁଷ ଯିବ ନାଶ ॥ ୨୨
କଲକି ଅବତାର ଯେବେ ।
ସକଳ ଧର୍ମରକ୍ଷା ତେବେ ॥
ଯେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣାତ୍ମକ ଭାବେ ।
ପ୍ରଜାଏ ଜନମ ଲଭିବେ ॥
ସତ୍ୟଯୁଗ ଧର୍ମ ହୋଇବ ।
କଳିଯୁଗ ଧର୍ମ ରହିବ ॥ ୨୩
ଯେ କାଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେନି ।
ପୁଷ୍ୟାନକ୍ଷତ୍ର ଗୁରୁ ଘେନି ॥
କର୍କଟରାଶି ଏକାବେଳେ ।
ଆସିବେ ଏକଥା ଦେଖିଲେ ॥
ଜାଣିବ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆଦ୍ୟ ।
ଏଭାବେ ପୁରାଣ ସଂବାଦ ॥ ୨୪
ସୋମ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ବଂଶେ ଯେତେ ।
ନୃପତି ଥିଲେ ଏ ଜଗତେ ॥
ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଯେତେ ଛନ୍ତି ।
ଭବିଷ୍ୟେ ଯେତେକ ନୃପତି ॥
ତାହା ତ ସଂକ୍ଷେପି କହିଲୁଁ ।
ଏବେ କି ସନ୍ତୋଷ ଲଭିଲୁ ॥ ୨୫
ପରୀକ୍ଷିତ ତୋ ଜନ୍ମ ଆଦି ।
ନନ୍ଦ ରାଜାଭିଷେକାବଧି ॥
କଳିଯୁଗର ଭୋଗ ଶେଷ ।
ଏଗାରଶତ ପଞ୍ଚଦଶ ॥ ୨୬
ସପ୍ତରଷିରୁ ଆଦ୍ୟେ ପୁଣି ।
ଉଦେ ପୁଲହ କ୍ରତୁ ବେନି ॥
ଅଶ୍ୱି[1] ଆଦି ଏ ମଧ୍ୟୁଁ ଏକ ।
ତା ମଧ୍ୟେ ଦିଶଇ ଯେ ରକ୍ଷ[2] ॥
ତହିଁରେ ସପ୍ତରଷି ଥାନ୍ତି ।
ଶତେ ବରଷ ସେ ବସନ୍ତି ॥
ମଘା୍‌ ନକ୍ଷତ୍ରେ ସପ୍ତରଷି ।
ଅଛନ୍ତି ଏବେ କୁରୁବଂଶୀ ॥୨୭, ୨୮
ଯେ ଦିନେ କୃଷ୍ଣ ଅବତାର ।
ତେଜିଲେ ନରକଳେବର ॥
ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରେ ସପ୍ତରଷି ।
ସେ ଦିନ ଉଦୟେ ପ୍ରକାଶି ॥
କଳି ପ୍ରବେଶ ସେ ଦିନରେ ।
ପାପ ପ୍ରବେଶ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ॥ ୨୯
କୃଷ୍ଣର ପାଦପଦ୍ମ ଚିହ୍ନ ।
ଥିଲା ପୃଥ୍ୱୀରେ ଯେତେ ଦିନ ॥
ସେଦିନ ଯାଏ କଳିଯୁଗ ।
ପୃଥ୍ୱୀକି ନୋହିଥିଲା ଭୋଗ ॥

୧. ଅଶ୍ୱି—ଅଶ୍ୱିନୀ ନକ୍ଷତ୍ର । ୨. ରକ୍ଷ—ନକ୍ଷତ୍ର ।

କୃଷ୍ଣ ବୈକୁଣ୍ଠେ ବିଜେ ଯେଣୁ ।
ସଂସାରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିଲା ତେଣୁ ॥ ୩୦
ମଘା ନକ୍ଷତ୍ରେ ସପ୍ତଋଷି ।
କଳି ଆଦ୍ୟରେ ପରବେଶି ॥
ଦେବତାମାନଙ୍କ ବରଷ ।
ବାରଶ ବରଷରେ ଶେଷ ॥
ମନୁଷ୍ୟ ବରଷରେ ଶେଷ ।
ଚ୍ୱରିଲକ୍ଷ ସସ୍ର ବତିଶ ॥ ୩୧
ସପତଋଷିମାନେ ଯେବେ ।
ମଘାରୁ ପୂର୍ବାଷାଢ଼େ ଯିବେ ॥
ଯେ ଦିନୁ ନନ୍ଦ ରାଜା ହେବ ।
କଳି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ॥ ୩୨
ଯେବଣ ଦିନେ ଯେଉଁ କ୍ଷଣ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗଲେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ॥
କଳି ପ୍ରବେଶ ତତକ୍ଷଣେ ।
ବୋଲନ୍ତି ପୁରାବିଦ ଜନେ ॥ ୩୩
ଦେବ ବରଷର ବାରଶ* ।
ଅନ୍ତେ ସତ୍ୟଯୁଗ ପ୍ରବେଶ ॥
ପ୍ରାଣୀଏ ସତ୍ୟ ଯେ କହିବେ ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ଧ୍ୟାନ ଦେବେ ॥
ଏ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ମନୁ ଜାତ ।
ବୈବସ୍ୱତ ନାମ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ଏହାଙ୍କ ବଂଶରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ରଜନ ॥
ଏ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ହେଉଛନ୍ତି ।
ଏ ଚ୍ୱରିଯୁଗେ ଲେଉଟନ୍ତି ॥ ୩୪, ୩୫
ଏ ସର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ଚିହ୍ନ ।
ନାମ କୀର୍ତ୍ତି ମାତ୍ର ପ୍ରମାଣ ॥
ଅବଶେଷେ ରହେ ଧରଣୀ ।
ରହନ୍ତି ପାପପୁଣ୍ୟେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୩୬
ହୋଇବ ସତ୍ୟଯୁଗ ଯେବେ ।
ସୋମ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ହୋଇବେ ॥
ଦେବାପି ଶାନ୍ତନୁର ଭାଇ ।
ସୋମବଂଶରେ ରାଜା ହୋଇ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରେ ଉତପନ୍ନ ।
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ନାମେ ଯେ ରାଜନ ॥
ତାହାର ବଂଶେ ମରୁ ଜାତ ।
ତା ତହୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ଖ୍ୟାତ ॥
ଏ ଦୁଇ ବୀରେ ତପଙ୍ଗଲେ ।
ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ହୋଇ ଶୟଲେ ॥
ହିମବନ୍ତ ଉତ୍ତରଭାଗେ ।
କଳାପ ନାମ ଗ୍ରାମ ଲାଗେ ॥
ମହାଘୋର ତପସ୍ୟା କରି ।
ଥିବେ କଳିଶେଷ ଆବୋରି ॥ ୩୭
କଳିର ଅନ୍ତେ କଲ୍କିରୂପୀ ।
ଏ ଦୁଇ ରାଜାଙ୍କୁ ନିରୋପି ॥
ମରୁକୁ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଆଣି ।
ସ୍ଥାପିବେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଦେବାପି ହସ୍ତିନା ନଗରେ ।
ସ୍ଥାପିବେ ଯୁଗ ଅନୁସାରେ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ଆଜ୍ଞା ପାଳି ।
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରେ ପ୍ରଜା ପାଳି ॥
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣକୁ ସେ ବିସ୍ତାରି ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମମାନ ବିଚ୍ୱରି ॥ ୩୮
ସତ୍ୟ ତ୍ରେତା ଦ୍ୱାପର କଳି ।
ଏ କ୍ରମେ ଚ୍ୱରିଯୁଗ ଚଳି ॥
ପୃଥ୍ୱୀରେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ବେଢାରେ ।
ପ୍ରବର୍ତ୍ତି କରିବେ ଆଗ୍ରେରେ ॥
ଏ ଭାବେ ଆତଯାତ ହୋଇ ।
ମନ୍ୱନ୍ତରେ ଭୋଗ ସରଇ ॥ ୩୯
ମମତା ଭାବରେ ପୃଥିବୀ ।
ମୋହର ବୋଲି ଲୋଭେ ସେବି ॥
ରାଜାଏ କାଳେ ନାଶ ଗଲେ ।
କଥାମାତ୍ରକ ରୁହାଇଲେ ॥ ୪୦
ଏ ଦେହ ବିଷ୍ଠା ଭସ୍ମ କୃମି ।
ମାୟାବଳରେ ବ୍ୟର୍ଥେ ଭ୍ରମି ॥
ସଙ୍ଗତେ ଏ ଭୂମି ନ ନେଲେ ।
ପୃଥ୍ୱୀରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଥିଲେ ॥
ଅନିତ୍ୟ ଶରୀରକୁ ବହି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦ୍ରୋହ ଯେ ଚିନ୍ତଇ ॥
ମାୟା ଶରୀରେ ଗର୍ବ ବହି ।
ଅଜ୍ଞାନେ ଯାତନା ସହଇ ॥
ନରକ ଭୋଗ ସେ କରଇ ।
କୃମି ଚ୍ୱଣ୍ଡାଳ କୋଳ ହୋଇ ॥ ୪୧
ସେ ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ମୋହିତ ।
ହୋଇଣ ପ୍ରାଣୀ ଉନମତ୍ତ ॥
ଏ ପୃଥ୍ୱୀ ଅଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ।
କେମନ୍ତେ ମୋତେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ॥
ମୋ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ସେମାନେ ।
ଏ ଭୂମି ଭୁଞ୍ଜି ସୁଖମନେ ॥
ମୋହର ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରମାନେ ।
କେମନ୍ତେ ଭୁଞ୍ଜିବେ ଅବିଘ୍ନେ ॥
କରିବେ ଅଖଣ୍ଡିତ ଭୋଗ ।
ଏମନ୍ତ ବିଚ୍ୱରି ସଂଯୋଗ ॥
କର୍ମରେ ମାୟାବଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରଇ ॥ ୪୨
ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର କୁଟୁମ୍ବାଦି କରି ।
ମୋହର ବୋଲିଣ ବିଚ୍ୱରି ॥
ମୋହ ତ୍ରିଗୁଣ ରଜ୍ଜୁପାଶ ।
ବନ୍ଧନ କରିଅଛି ବିଶ୍ୱ ॥
ଅନ୍ତେ ଯେ କାଳବଶ ହୋଇ ।
ସବୁ ଛାଡ଼ିଣ ଚଳିଯାଇ ॥
ଏ ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣ ।
ପାପ ପୁଣ୍ୟକୁ ଅବଧାନ ॥
ଯେ ରାଜାମାନେ ପୂର୍ବେ ଥିଲେ ।
ପୃଥିବୀ ଭୋଗ କଲେ ବଳେ ॥
ସେ ପୁଣି କାଳବଶେ ନାଶ ।
କଥା ରହିଲା ଅବଶେଷ ॥
ପୁଣି କଳ୍ପକେ ଯାଏ କ୍ଷୟ ।
ଏମନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁ ମାୟାମୋହ ॥ ୪୩,୪୪
କହିଲେ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
କଳିଯୁଗଧର୍ମବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱିତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

* କଳିଯୁଗର ଅବଧି ୧୦୦୦ ଦେବବର୍ଷ ଓ ତତ୍‌ସହିତ ସଂଧ୍ୟାକାଳ ୨୦୦ ଦେବବର୍ଷ ମିଶି ବାରଶ ଦେବବର୍ଷ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ତୃତୀୟାଧ୍ୟାୟେ ଭୂମିଗତେ । କଳିକାଳର ଦୋଷ ଯେତେ ॥
ପୁଣି ଯେମନ୍ତେ ହରିସ୍ତୁତି । ନାଶଇ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣିଛନ୍ତି ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ତୋଷମନ ।
ଶୁଣ ହେ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ॥
ଏ କଳିଯୁଗରେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ।
ଅଛନ୍ତି ଯେତେ ରାଜା ବୀରେ ॥
ଏକ ଆରକେ ହିଂସା ବହି ।
ଜିଣିବା ଅର୍ଥେ ଦଣ୍ଡ ବହି ॥
ସଇନିମାନଙ୍କୁ ସାଜିଣ ।
ରାଜ୍ୟ ଜିଣନ୍ତି କରି ରଣ ॥
ମୁହିଁ ଘେନିବି ବଳେ ଜିଣି ।
ଏମନ୍ତ ଭାବେ ଗର୍ବେ ଭଣି ॥
ଏ ଭୂମି ମୋ ଭାଗେ ହୋଇବ ।
ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି କାଳେ ଥିବ ॥
ଏମନ୍ତ ବୋଲି ସୈନ୍ୟ ଘେନି ।
ତା ଦେଖି ହସଇ ମେଦିନୀ ॥
ଦେଖ ବିଧାତା କାଳଗତି ।
କଳିଯୁଗ ସ୍ୱଭାବ ରୀତି ॥
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥାମାନ ଦେଖ ।
ଏ ରାଜାମାନେ ଯେ ମୂରୁଖ ॥
ମୃତ୍ୟୁଦେବତା ଖେଳଘର ।
ମଞ୍ଚେ ଜନମ ଏହାଙ୍କର ॥
ମୋତେ ଜିଣିବେ ଲୋଡୁଛନ୍ତି ।
କେ କେତେ ଗଲେଣି ଏ ପୃଥ୍ୱୀ ॥
ଏହି ବିଗ୍ରହ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାୟ ।
ଯେଣୁ ଶରୀର ମିଥ୍ୟାମୟ ॥
ସମୁଦ୍ର ଫେଣ ପ୍ରାୟ ଦେହ ।
କ୍ଷଣକେ ଛାଡ଼େ ସର୍ବମୋହ ॥ ୧,୨
ଏ ଦେହେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।
ଷଡ଼ଅଇରି ଦେହେ ଛନ୍ତି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଜିଣି ତ ନାହାନ୍ତି ।
ମନରେ ବିଗ୍ରହୁ ଅଛନ୍ତି ॥

ପ୍ରଥମେ ଯାଇ ଶତ୍ରୁଘରେ ।
ଘେନିବା ରାଜ୍ୟ ଗଡ଼ ଖରେ ॥
ଜିଣିଣ ସେ ପୁରଜନଙ୍କୁ ।
ବଶ କରିବା ପୁରୋଧାଙ୍କୁ ॥
ମନ୍ତ୍ରୀ ଯେ ଅମାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ।
ଆବର ନଗର ଲୋକଙ୍କୁ ॥
ଅର୍ଥ ବଚନେ ବଶ ତାଙ୍କୁ ।
ଏମନ୍ତେ ଜିଣିବା ରାଜାଙ୍କୁ ॥
ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ମାରିଣ ସେ ରାଜ୍ୟ ।
ଆମ୍ଭେ ହୋଇବା ତହିଁ ରାଜ ॥ ୩
କ୍ରମରେ ପୃଥିବୀ ଜିଣିମା ।
ସମୁଦ୍ରଅନ୍ତ ଯାର ସୀମା ॥
ଏ ଆଶା ହୃଦୟରେ ବାନ୍ଧି ।
ହିଂସା ସ୍ୱଭାବେ ହୋଏ ବନ୍ଦୀ ॥
ନିକଟେ ଶିରପରେ ମୃତ୍ୟୁ ।
ତାହା ନ ଜାଣେ ମତ୍ତ ହେତୁ ॥ ୪
ଲୋଭ ଯେ ଗ୍ରାସିଛି ମନକୁ ।
ଭୟ ନାହିଁ ପାପପୁଣ୍ୟକୁ ॥
ସମୁଦ୍ର ଯାଏଁ ପୃଥ୍ୱୀ ଜିଣି ।
ଅତି ତାମସ ଲୋଭେ ପୁଣି ॥
ବୋଇତେ ଚଢ଼ି ବଣିଜାରେ ।
ପଶନ୍ତି ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ॥
ଏତେ ପ୍ରଭାବେ ମୋତେ ଜିଣି ।
କି ଭୋଗ କରେ ସେ ଧରଣୀ ॥
ମୋତେ ତ ନେଇ ନ ପାରନ୍ତି ।
ବ୍ୟର୍ଥ କର୍ମରେ ସେ ଭ୍ରମନ୍ତି ॥
ଯେବେ ଆପଣା ଆତ୍ମା ଜାଣେ ।
ଭଜେ ବାସୁଦେବ ଚରଣେ ॥
ତେବେ ସେ ମୁକ୍ତିଫଳ ପାଇ ।
ସକଳ ପାପୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ॥ ୫

ଯେ ରାଜାମାନେ ପୂର୍ବେ ଜିଣି ।
ମୁଁ ଭୋଗ କରିବି ଧରଣୀ ॥
ଭୋଗ କରିବେ ପୁତ୍ର ନାତି ।
ଏମନ୍ତ ଥିଲେ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ମନୁବଂଶୀୟ ରାଜାଗଣ ।
ତାଙ୍କର ପୁତ୍ରନାତିମାନ ॥
ସେମାନେ ଛାଡ଼ି ମୋତେ ଗଲେ ।
ଏ ଲୋକେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିଲେ ॥
ଏବେ ଏ କଳିଯୁଗ ପ୍ରାଣୀ ।
ଅଳ୍ପ ଆୟୁଷ ପରିମାଣି ॥
ଅଳପବୁଦ୍ଧି ଦୁଷ୍ଟମତି ।
ମୋତେ ଜିଣିତେ ଲୋଡୁଛନ୍ତି ॥ ୬
ମୋର ନିମନ୍ତେ ପିତାପୁତ୍ର ।
ଭ୍ରାତା ଆଦି ଜ୍ଞାତି ସହିତ ॥
ଇଷ୍ଟ ମିତ୍ର ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱଜନେ ।
ବାଦ ବିଗ୍ରହ ଚିନ୍ତି ମନେ ॥
ତାମସେ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖ ଦେଇ ।
ଅସାଧୁ ବୁଦ୍ଧି ଥାନ୍ତି ଧ୍ୟାୟି ॥ ୭
ଏ ରାଜାମାନେ ମମତାରେ ।
ପଡ଼ି ତ୍ରିଗୁଣ ବନ୍ଧନରେ ॥
ଏ ସର୍ବ ଭୂମି ଯେ ମୋହର ।
ନୁହଇ ରେ ମୂର୍ଖ ତୋହର ॥
ଏମନ୍ତ ମୂର୍ଖପଣେ ଭାଷି ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ହୁଅନ୍ତି ବିନାଶି ॥
ମୋର ନିମନ୍ତେ କରି ବାଦ ।
ଅର୍ଜନ୍ତି ହରାନ୍ତି ସମ୍ପଦ ॥ ୮
ସତ୍ୟଯୁଗାଦି ଯେତେ ରାଜା ।
ଯେସନେ ପାଳୁଥିଲେ ପ୍ରଜା ॥
ପୃଥୁ ପୁରୁରବା ଯେ ଗାଧି ।
ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ନହୁଷାଦି ॥

ମାନ୍ଧାତା ରାମ ଯେ ସଗର ।
ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗରାଜା ଧୁନ୍ଧୁମାର ॥
ରଘୁ ତୃଣବିନ୍ଦୁ ଯଯାତି ।
ଶାନ୍ତନୁ ଭରତ ଶର୍ଯ୍ୟାତି ॥
ନୈଷଧ ଭଗୀରଥ ରାୟ ।
କକୁସ୍ଥ ନୃଗ କୁବଳୟ ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଶମ୍ବର ।
ରାବଣ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବୀର ॥
ବୃତ୍ର ନମୁଚି ଯେ ତାରକା ।
ଆବର ଅସୁର ନାରକା ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ରାଜା ଥିଲେ ।
ଅନ୍ୟ ଦାନବ ମହୀପାଳେ ॥
ସମସ୍ତେ ସର୍ବବିଜ୍ଞ ବୀର ।
ମହିମା ଶୁଣିଛ ତାଙ୍କର ॥
ଏମାନେ ଆଶା ମମତାରେ ।
ମୃତ୍ୟୁର ବଶ ଯେ ହୋଇଲେ ॥
ଏ ମୋତେ ନେଇ ନ ପାରିଲେ ।
କଥାମାତ୍ରକ ରୁହାଇଲେ ॥
ଯେ ଯାହା ଅର୍ଜିତ କର୍ମରେ ।
ଭୋଗ ଦୁଃଖ ସୁଖ ମାର୍ଗରେ ॥
କାଳବଶରେ ଅକୃତାର୍ଥି ।
ଲୋଭେ ନ ସଞ୍ଚି ପରମାର୍ଥି ॥
କୃଷ୍ଣ ପଦାରବିନ୍ଦ ଛାଡ଼ି ।
ପତିତମାର୍ଗେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନ ଜାଣିଲେ ଯେଣୁ ।
ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ଯାତନା ତେଣୁ ॥
ଏମନ୍ତ ଭାଷି ମହୀ ହସି ।
ବିଷ୍ଣୁଲୀଳାକୁ ପରଶଂସି ॥୯-୧୩
ଶୁକ କହନ୍ତି ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଏମନ୍ତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ॥
ଏ ଯେଉଁ କଳିଯୁଗ ରୀତି ।
କହିଲୁଁ ନୃପକୁଳ ଖ୍ୟାତି ॥
ଏ ଯେ ଉଦୟ ଅସ୍ତ ପ୍ରାୟେ ।
ସଂସାର ମାୟାଜାଲ ମୋହେ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅନୁଭବ ।
ବିଭୂତି ପରମାର୍ଥି ଭାବ ॥
ଏମାନ ନାହିଁ ଏହାଙ୍କର ।
ଏଣୁ ଅଧର୍ମେ ପରଖର ॥
ଏ କଳିଯୁଗ ଗତି ଶୁଣ ।
ପ୍ରସଙ୍ଗେ କହିଲୁଁ ପୁରାଣ ॥୧୪
ଉତ୍ତମଶ୍ଲୋକ ବାସୁଦେବ ।
ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଭଜିବ ॥
ନାମ ଗାୟନ ଗୁଣବାଦ ।
ନାଶଇ ସକଳ ପ୍ରମାଦ ॥
ଅଶୁଭମାନ ନାଶ କରେ ।
ସେ ନାମ ଯେ ନିତ୍ୟ ସ୍ମରେ ॥
ଶୁଣି ଶୁଣାଇ ଯେବେ ମଜ୍ଜେ ।
କୃଷ୍ଣ ପଦାରବିନ୍ଦେ ଭଜେ ॥
ନିର୍ମଳ ଭକ୍ତି ବାଞ୍ଛା କରି ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଲଭେ ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ॥୧୫
ବୋଲେ ପରୀକ୍ଷ ଦଣ୍ଡଧାରୀ ।
ଶୁକ ଚରଣ ଶିରେ ଧରି ॥(ଜ.)

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ହେ ଭଗବାନ ଜ୍ଞାନରୂପୀ ।
କଳି ଘୋଟିବ ତମ ବ୍ୟାପି ॥
ଏ ଯୁଗେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନିସ୍ତାର ।
ହୋଇବ କେବଣ ପ୍ରକାର ॥
ମୃତ୍ୟୁକୁ କେମନ୍ତେ ଜିଣିବେ ।
ଏହା ସଂକ୍ଷେପି କହ ଏବେ ॥
ଯୁଗ ଧର୍ମ ଯୁଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
କଳ୍ପର ପ୍ରଳୟ ବିଷୟ ॥
ଈଶ୍ୱରରୂପୀ ଯେଉଁ କାଳ ।
କହ ତା ଗତି ଅନ୍ତରାଳ ॥୧୬, ୧୭
ଶୁକ ହୋଇଣ ତୋଷମନ ।
କହନ୍ତି ଯୁଗଧର୍ମମାନ ॥(ଜ.)

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ସତ୍ୟଯୁଗର ଧର୍ମ ଶୁଣ ।
ଥିଲା ଯେ ଚ୍ୱରିପାଦ ପୁଣ୍ୟ ॥
ସତ୍ୟ ତପସ୍ୟା ଦୟା ଦାନ ।
ଧର୍ମର ଏ ଚ୍ୱରି ଚରଣ ॥୧୮
ସେ ଯୁଗେ ପ୍ରାଣୀ ଦୟାଶୀଳ ।
ସନ୍ତୋଷୀ ମୈତ୍ର କ୍ଷମାଶୀଳ ॥
ଶାନ୍ତ ତପସ୍ୱୀ ଆତ୍ମାରାମ ।
ସମଦରଶୀ ସାଧୁ ସମ ॥୧୯
ତ୍ରେତାରେ ଧର୍ମ ତିନିପାଦ ।
ଚତୁର୍ଥପାଦ ହୋଏ ଛେଦ ॥
ଅଧର୍ମ ଏହାକୁ ନାଶଇ ।
ଯାହାର ଚ୍ୱରିପାଦ କହି ॥
ମିଥ୍ୟା ହିଂସା ଯେ ଅସନ୍ତୋଷ ।
ବିଗ୍ରହ[୧] ଏ ଚ୍ୱରି ପ୍ରକାଶ ॥୨୦
ସେ କାଳେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ପୁଣ ।
କ୍ରିୟା ତପୋନିଷ୍ଠା ଯୋଗେଣ ॥
ଅହିଂସ ଅଲମ୍ପଟ ହୋନ୍ତି ।
ଧର୍ମାର୍ଥି କାମ ସେ ସାଧନ୍ତି ॥
ଋକ ଯଜୁ ଯେ ସାମ ତିନି ।
ବେଦରେ ଯେ ଯଜ୍ଞ ଅଗ୍ରଣୀ ॥
ପ୍ରଧାନ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଅପରେ କନିଷ୍ଠ ମଧ୍ୟମ ॥
ଏ ଭାବେ ଏ ଯୁଗ ଚଳଇ ।
ତିନିପାଦେ ଧର୍ମ ରହଇ ॥୨୧
ଦ୍ୱାପରେ ଧର୍ମ ବେନି ପାଦ ।
କ୍ରମେ ଦ୍ୱିପାଦ ହୋଏ ଛେଦ ॥
ତପ ସତ୍ୟ ଦୟା ଦାନରୁ ।
ତୁଟଇ ଯୁଗ ଅନୁସାରୁ ॥
ହିଂସା ଅସନ୍ତୋଷ ବଇର ।
ମିଥ୍ୟା ଲକ୍ଷଣ ଅଧର୍ମର ॥
ଏହାଙ୍କ ସକାଶରୁ ପୁଣ ।
ଧର୍ମ ତୁଟଇ ଏ କ୍ରମେଣ ॥୨୨
ଏ ଯୁଗେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ପୁଣ ।
ଯଶସ୍ୱୀ ଶୀଳରେ ନିପୁଣ ॥
ସର୍ବଦା ସେ ବେଦ ପଢ଼ନ୍ତି ।
ବିପ୍ର ବିଷ୍ଣୁ ସେବା କରନ୍ତି ॥
ଧନ କୁଟୁମ୍ବେ ହୃଷ୍ଟମତି ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟେ ବଢ଼ନ୍ତି ॥୨୩
କଳିଯୁଗରେ ଧର୍ମ ପୁଣ ।
ରହଇ ଏକଇ ଚରଣ ॥
ସତ୍ୟ ତପ ଦୟା ଯେ ଯାଇ ।
କେବଳ ଦାନମାତ୍ର ରହି ॥

୧. ବିଗ୍ରହ—କଳହ ।

ଅଧର୍ମ ହେତୁ କରି ପୁଣ ।
ସେ ପାଦ କ୍ରମେ ହୋଏ କ୍ଷୀଣ ॥
ଯୁଗାନ୍ତେ ସେହୁ ନାଶଯିବ ।
ଏକାନ୍ତେ ତମ ଆଚ୍ଛାଦିବ ॥ ୨୪
ଏ ଯୁଗେ ଯେତେ ଲୋକମାନେ ।
ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଦୁରାଗ୍ରର ମନେ ॥
କରି ଅକାରଣେ ବଇରୀ ।
ଅଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ହତଶିରୀ ॥
ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭୀ ଜନେ ହେବେ ।
ଶୂଦ୍ରେ ଯେ ବହୁତ ବଢ଼ିବେ ॥ ୨୫
ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ତ୍ରିଗୁଣ ।
ପୁରୁଷେ ଥାଇ ଅନୁକ୍ଷଣ ॥
କାଳର ବଳେ ଗୁଣ ଦୋଷ ।
ହୁଅଇ ଅଳପ ବିଶେଷ ॥ ୨୬
ବଢ଼ଇ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଯେବେ ।
ମନ ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତେବେ ॥
ଜ୍ଞାନ ତପରେ ରତ ହୋଇ ।
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଭଜଇ ॥
ଭକତି କୃଷ୍ଣପାଦେ ଜାଣ ।
ସତ୍ୟଯୁଗର ଏ ଲକ୍ଷଣ ॥ ୨୭
ଯେବେ କାମ୍ୟକର୍ମ ଯଶରେ ।
ବୁଦ୍ଧି ବଢ଼େ ରଜୋଗୁଣରେ ॥
ତ୍ରେତାଯୁଗର ଚିହ୍ନ ଏହି ।
ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁବଧ ଯହିଁ ॥
ସେ ପୁଣ୍ୟକର୍ମେ ସ୍ୱର୍ଗ ପାନ୍ତି ।
ଭୋଗାବଶେଷେ ଗତାଗତି ॥
ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରାଣୀ ଏହା ଜାଣି ।
ନିଷ୍କାମେ ଭଜେ ଚକ୍ରପାଣି ॥ ୨୮
ଯେବେ ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ ହୋଇ ।
ରଜ ତମ ଗୁଣ ବଢ଼ଇ ॥
ଲୋଭ ଯେ ଅସନ୍ତୋଷ ମାନ ।
ଦମ୍ଭ ମତ୍ସର କାମ୍ୟକର୍ମ ॥
ଏମାନେ ଅଧିକ ବଢ଼ନ୍ତି ।
ଦୟା ଦାନ ଦୂରେ ରହନ୍ତି ॥
ହିଂସା ଯେ ମିଥ୍ୟା ଅସନ୍ତୋଷ ।
ଦ୍ୱାପର ଲକ୍ଷଣ ବିଶେଷ ॥ ୨୯

ଯେବେ ଏ କଳିଯୁଗ ହୋଇ ।
ଏକା ତମୋଗୁଣ ବଢ଼ଇ ॥
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଯେ ପୁଣ ।
ଅଳସ ମାୟା ମିଥ୍ୟା ଗୁଣ ॥
ବିଷାଦ ନିଦ୍ରା ହିଂସା ଶୋକ ।
ବଢ଼ାଏ ମାୟାମୋହ ଦୁଃଖ ॥
ଏତେ ଗୁଣରେ କଳି ହୋଇ ।
ସେ କଳି ତାମସ ବୋଲାଇ ॥ ୩୦
ପ୍ରାଣୀଏ ହୋନ୍ତି ମନ୍ଦମତି ।
ଅଳପ ଭାଗ୍ୟେ ସେ ଜୀଅନ୍ତି ॥
ବହୁତ ଭକ୍ଷନ୍ତି ଆହାର ।
କାମୀ ହୁଅନ୍ତି ମୂଢ଼ ନର ॥
କୁଟୁମ୍ବୀ ଜୀବିକା ବିହୀନ ।
ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ବଞ୍ଚେ ଦିନ ॥
କୁଳସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ଦୋଗ୍ଧ୍ରୁଣୀ ।
ଅସତୀ ପଣେ ସାହସିନୀ ॥
ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁ ସ୍ୱାମୀ ।
ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ନ ଗଣି ॥ ୩୧
ରାଜ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବେ ।
ବେଦକୁ ପାଷଣ୍ଡେ ଦୂଷିବେ ॥
ପ୍ରଜା ସର୍ବସ୍ୱ ରାଜା ନେବେ ।
ତାଙ୍କୁ ବହୁତ କଷ୍ଟ ଦେବେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଜିହ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିବଶ ।
ହେବାରୁ ତାଙ୍କ କର୍ମ ନାଶ ॥
କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ବେଦ କରି ।
ବ୍ରତୀ ନୋହିବେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରୀ ॥
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେବେ ଅନାଗ୍ରୀ ।
କୁଟୁମ୍ବ ଘେନି ଘର କରି ॥
ଲୋଭେ ବୈଶ୍ୟବୃତ୍ତି କରିବେ ।
ଭେକ ଧରି ମାତ୍ର ରହିବେ ॥
ଯେତେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ତପସ୍ୱୀ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ହେବେ ଗ୍ରାମବାସୀ ॥ ୩୨, ୩୩
ସ୍ତିରୀଏ ହେବେ ଅସୁନ୍ଦର ।
ବହୁତ କରିବେ ଆହାର ॥
ହୋଇବେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ।
ବିସ୍ତାର ହୋଇବେ ତନୁଜ ॥

ନିରତେ କହି କଟୁବାଣୀ ।
ଚଉର୍ଯ୍ୟ ମାୟା ସାହସିନୀ ॥ ୩୪
କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ବ୍ୟବହାରେ ।
କୂଟ କପଟ ବଣିଜାରେ ॥
ବିନା ବିପଦେ ସର୍ବଜନେ ।
ଆପଣା ବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟେ ॥
ନିନ୍ଦିତ ଜୀବିକା କରିବେ ।
ପତିତ କର୍ମ ଆଚରିବେ ॥ ୩୫
ସ୍ୱାମୀ ନିର୍ଦ୍ଧନ ହେବ ଯେବେ ।
ସେବକେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଯିବେ ॥
ସେବକ ଅସମର୍ଥ ଦେଖି ।
ସ୍ୱାମୀଏ ତାହାଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଉତ୍ତମ ଗାଈ ବୃଦ୍ଧା ହେଲେ ।
ନ ପାଳି ଛାଡ଼ିଦେବେ ଭଲେ ॥ ୩୬
ପିତା ଜନନୀ ଭ୍ରାତା ଜ୍ଞାତି ।
ମିତ୍ର ସୁହୃଦ ଯେବା ଥାନ୍ତି ॥
ସକଳ ସଙ୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରି ।
ଶ୍ୱଶୁର ଶଳାଙ୍କୁ ପଗ୍ରି ॥
ଶୀଳ ଆଗ୍ରର ନ କରିବେ ।
ସ୍ତିରୀଙ୍କ ବଶେ ଦିନ ନେବେ ॥
କେ କାହା ପିତା କେହୁ ମାତ ।
ଆପଣା କର୍ମେ ଆତଯାତ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରିଣ ଜନେ ।
ରହି ଶ୍ୱଶୁର ସନ୍ନିଧାନେ ॥ ୩୭
ତପସ୍ୱୀ ଶୂଦ୍ରମାନେ ହେବେ ।
ଦାନ ପ୍ରତିଗ୍ରହ କରିବେ ॥
ଅଧର୍ମୀ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନେ ଥିବେ ।
ଧର୍ମ-ଅଧର୍ମ ସେ କହିବେ ॥
ସଂସାରେ ଗୁରୁ ବୋଲାଇବେ ।
ସକଳେ ସେ ବୋଲ ପାଳିବେ ॥ ୩୮
ପ୍ରଜାଏ କରପୀଡ଼ା ପାଇ ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ କଷ୍ଟୀ ହେବେ ସେହି ॥
ମନ ଉଦ୍‌ବେଗ ସେ କରିବେ ।
ଅନ୍ନ ବସନ ନ ପାଇବେ ॥

ମେଘ ବରଷା ନ ବରଷି ।
ତେଣୁ ହୋଇବ ନାହିଁ କୃଷି ॥
ପ୍ରାଣୀଏ ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ।
ଦେଶ ଭାଜିଣ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ॥ ୩୯
ଅନ୍ନ ବସନ ଯେ ଶଯନ ।
ସ୍ନାହାନ ପାନ ମଇଥୁନ ॥
ଭୂଷଣ ଆଦିରେ ବିହୀନ ।
ପିଶାଚ ସମ ପ୍ରାଣୀମାନ ॥ ୪୦
ବୋଡ଼ିକଂ[୧] ନିମନ୍ତେ ମରିବେ ।
ଅତି ତମେ ଯେ ଗ୍ରସ୍ତ ହେବେ ॥
ଆପଣା ପ୍ରିୟ ଲୋକ ମାରି ।
ଆପଣା ସୁଖ ମଣି ଶିରୀ ॥ ୪୧
ତାତ ଜନନୀ ବୃଦ୍ଧକାଳେ ।
ତାଙ୍କୁ ନ ପୋଷି ମତ୍ତଭୋଳେ ॥
ଛାଡ଼ି ସାଧବୀ ପତିବ୍ରତା ।
ମତ୍ତେ ହୋଇବେ ଅନ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତା ॥ ୪୨
ପୁରୁଷେ ବେଶ୍ୟାଙ୍କୁ ଭଜିବେ ।
ଲମ୍ପଟେ ନାରୀଙ୍କି ଛାଡ଼ିବେ ॥
କୁଳସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହିମତେ ।
ନାଶିବେ କୁଟୁମ୍ବ ସହିତେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରି ଲାଳସେ ପେଟ ପୋଷି ।
ରହିବେ ହୋଇ ଦାସଦାସୀ ॥
କଳିର ତମ ଆଚ୍ଛାଦନେ ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ନ ଭଜିବେ ଜନେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପାଦପଦ୍ମ ରସ ।
କେହି ତ ନ କରିବେ ଗ୍ରାସ ॥
ପାଷଣ୍ଡଚିତ୍ତ ବୁଦ୍ଧିଭେଦେ ।
ନ ଭଜେ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ॥ ୪୩
ଯେ ନାମ ପତିତପାବନ ।
ମହା ବିପତ୍ତି ବିନାଶନ ॥
ମରଣକାଳେ ଯେଉଁ ନାମ ।
ଧଇଲେ ନ ଦଣ୍ଡଇ ଯମ ॥

ଅତି ଆତୁରେ ବିବଶରେ ।
ପତନ ସ୍ଖଳନ କାଳରେ ॥
ଯେ ନାମ ଗ୍ରହଣ ମାତ୍ରେଣ ।
କର୍ମବନ୍ଧନ ନିବାରଣ ॥
ବୈକୁଣ୍ଠପଦକୁ ଲଭଇ ।
ଯେ ସୁଖ ତିନିଲୋକେ ନାହିଁ ॥
ତାକୁ ନ ଭଜେ ମୂଢ଼ପ୍ରାଣୀ ।
ମାୟାକୁ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ମଣି ॥ ୪୪
ଏ କଳିଯୁଗେ ପାପ ଯେତେ ।
ପ୍ରାଣୀ ସଞ୍ଚଇ ମୋହଗ୍ରସ୍ତେ ॥
ନାମ ମାତ୍ରକେ ପାପ ନାଶେ ।
ଅନ୍ତେ ବୈକୁଣ୍ଠପୁରେ ବସେ ॥ ୪୫
ଯେ ନାମ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ।
ଆଦରେ ପୂଜା ଅବା ଧ୍ୟାନ ॥
ହୃଦକମଳ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ।
ଅଶେଷ ପାପକୁ ଦହଇ ॥
ଅନନ୍ତ କୋଟି ଯେ କଳ୍ମଷ ।
ସ୍ମରଣେ ତାହା କରେ ନାଶ ॥
ଏ କଳିଯୁଗେ ଏକା ସାର ।
ଭଜନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୟର ॥
ଏ ବିନା ଅନ୍ୟଗତି ନାହିଁ ।
ଭଜ ସୁଜନେ ମନ ଦେଇ ॥ ୪୬
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିରେ ଦହିଲେ ।
ତାହାର ମଳ ହରେ ଭଲେ ॥
ଏ ରୂପେ ପଶି ବିଷ୍ଣୁ ହୃଦେ ।
ପାପ ନାଶନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ମଧ୍ୟେ ॥ ୪୭
ବିଦ୍ୟା ତପସ୍ୟା ପ୍ରାଣାୟାମ ।
ମିତ୍ରତା ତୀର୍ଥଜଳେ ସ୍ନାନ ॥
ଅପର ଜପ ବ୍ରତ ଦାନ ।
ଦେବତା ପୂଜା ନାନା କର୍ମ ॥
ଏଥେଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ନୋହି ।
ଆତ୍ମା ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରଇ ॥

ଏ ସର୍ବଫଳେ ଅଧିକାରୀ ।
ପାପ ପୁଣ୍ୟକୁ ଭୋଗ କରି ॥
ବାସୁଦେବ ଭଜନ ବିନୁ ।
ଉଦ୍ଧରି ନ ପାରଇ ତନୁ ॥ ୪୮
ଏବେ ତୁ ଶୁଣ ହେ ରାଜନ ।
ହୃଦୟେ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ॥
ଧରି ମରଣ ନିକଟର ।
ସେ ନାମ ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାର ॥
ଏଣେ ତୁ ସାବଧାନ ହୁଅ ।
ଅନ୍ତେ ପରମଗତି ପାଅ ॥ ୪୯
ଯେ ଜନ ଭଜେ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ।
ଲଭେ ସାରୂପ୍ୟ ମୁକ୍ତିପଦ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଅଙ୍ଗେ ଲୀନ ହୋନ୍ତି ।
ସେ ବିନା ନାହିଁ ଅନ୍ୟଗତି ॥
ସେ ସର୍ବମୟ ବାସୁଦେବ ।
ସର୍ବଆତ୍ମା ସର୍ବ ସମ୍ଭବ ॥ ୫୦
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ ନୃପବର ।
ଏ କଳି ଦୋଷର ସାଗର ॥
ଏ କଳିଯୁଗର ମହିମା ।
ଅଛଇ ଏକ ଗୁଣସୀମା ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ନାମ ଗୁଣି ।
ବୈକୁଣ୍ଠ ଲଭେ ହେଳେ ପ୍ରାଣୀ ॥ ୫୧
ସତ୍ୟଯୁଗର ଧ୍ୟାନ ଫଳ ।
ତ୍ରେତାରେ ଯଜ୍ଞାଦି ସକଳ ॥
ଦ୍ୱାପରେ ପୂଜାର ବିଧାନ ।
କଳିରେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥ ୫୨
ଏମନ୍ତ ମହିମା ଯାହାର ।
ସୁଜନେ ଭଜ ସେ ପୟର ॥
ମୁହିଁ ଯେ ପାପିଷ୍ଠ ଅଧମ ।
ମୋହର ଦୋଷକୁ ନ ଘେନ ॥
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ତ୍ରାହି କରିବେ ପୀତବାସ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଯୁଗଧର୍ମବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ତୃତୀୟୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ବୋଡ଼ି—୨୦ କଡ଼ା କଉଡ଼ି (ଏଠାରେ ମୁଦ୍ରା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ) ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରଳୟ ଯେ ଗ୍ୱରି ପ୍ରକାର । ଯେମନ୍ତେ ତହିଁରୁ ନିସ୍ତାର ॥
ହରି କୀର୍ତ୍ତନରେ ଯେ ଗୁଣ । ଚତୁର୍ଥେ ହୋଇଛି ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଶୁଣ ହେ କାଳର ଚରିତ ॥
କାଳର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଯେ ଗତି ।
ତା ସୂକ୍ଷ୍ମ କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ପରମଅଣୁ ଠାରୁ ମୁହିଁ ।
କାଳ ଗଣନା କରିଛଇଁ ॥
ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ପରିଯନ୍ତେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପରମାୟୁ ଯେତେ ॥
ଯୁଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଆଦି ମୁହିଁ ।
ତୃତୀୟ ସ୍କନ୍ଧେ କହିଛଇଁ ॥
ଏବେ କଳ୍ପ ପ୍ରଳୟ ଗ୍ୱରି ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିବା ବିସ୍ତାରି ॥
ନୈମିତ୍ତିକ ଯେ ପ୍ରାକୃତିକ ।
ନିତ୍ୟ ଆବର ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ॥ ୧
ସହସ୍ର ଗ୍ୱରିଯୁଗ ଶେଷେ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ହୁଅଇ ଦିବସେ ॥
ଏହାକୁ କଳ୍ପ ବୋଲି କହି ।
ଚଉଦ ମନୁ ଏଥି ହୋଇ ॥ ୨
ଏହି ପ୍ରମାଣେ ରାତ୍ର ହୋଇ ।
ଯହିଁ ତ୍ରିଲୋକ ନାଶ ଯାଇ ॥
ଏଥିରେ ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ପୁଣ ।
ବିଶ୍ୱ କରିଣ ସଂହରଣ ॥
ତିନିଭୁବନ ଆଦି କରି ।
ଆପଣା ନାଭିପଦ୍ମେ ଭରି ॥
ବିଷ୍ଣୁ ସହିତେ ଥାଏ ଶୋଇ ।
ନୈମିତ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ ହୋଇ ॥ ୩,୪
ଏ ଭାବେ ଶତେକ ବରଷ ।
ବ୍ରହ୍ମାର ପରମାୟୁ ଶେଷ ॥
ଦୁଇ ପରାର୍ଦ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
ତେବେ ସେ ବ୍ରହ୍ମା ଲୟ ହୋଇ ॥

ପଞ୍ଚତନମାତ୍ର ସହିତେ ।
ମହତ ଅହଙ୍କାର ଯେତେ ॥
ପ୍ରକୃତି ପ୍ରଳୟ ହୁଅଇ ।
ତେଣୁ ପ୍ରାକୃତ ସେ ବୋଲାଇ ॥ ୫,୬
ଶୁଣ ରାଜନ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଯେ ଭାବେ ପ୍ରଳୟ ପ୍ରାକୃତ ॥
ସେକାଳେ ଦ୍ୱାଦଶ ଆଦିତ୍ୟ ।
ଉଦୟ ହୋନ୍ତି ତେଜବନ୍ତ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭାଣ୍ଡ ତା ତେଜେଣ ।
ଦଗଧ ହୋଏ ତତକ୍ଷଣ ॥
ପ୍ରଥମେ ମେଘ ନ ବରଷେ ।
ପ୍ରମାଣେ ଶତେକ ବରଷେ ॥
ତେଣୁ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହୁଅଇ ।
ତହୁଁ ସକଳ ନାଶ ଯାଇ ॥
ଅନ୍ନ ବିହୁନେ ଭୋକେ ଲୋକେ ।
ଭକ୍ଷନ୍ତି ଏକକୁ ଆରକେ ॥
ସର୍ବରଚନା କ୍ଷୟ ଯାଇ ।
କାଳ ତା ସକଳ ହରଇ ॥ ୭
ସାଂବର୍ତ୍ତ ନାମେ ରବି ତହୁଁ ।
ପ୍ରଚଣ୍ଡେ ଉଦେ ହୁଏ ଯହୁଁ ॥
ତେଜେ ପ୍ରଳୟ ଅଗ୍ନି ଜାଣି ।
ଶୋଷେ ସମୁଦ୍ର ଆଦି ପାଣି ॥
ପ୍ରାଣୀ ଦେହରୁ ରସ ଜଳ ।
ସବୁ ଶୁଖାଏ ତତକାଳ ॥ ୮
ତହୁଁ ସଂବର୍ତ୍ତ ନାମେ ଅଗ୍ନି ।
ସଙ୍କର୍ଷଣଙ୍କ ମୁଖୁଁ ଜନ୍ମି ॥
ପବନ ବେଗେ ମହାତେଜ ।
କରଇ ସକଳ ଦହିଜ[୧] ॥
ଯେ ସର୍ବ ଭୂମିର ବିବର ।
ଶୂନ୍ୟ ପାତାଳ ଚରାଚର ॥

ଗ୍ରାସ କରଇ ମହାନଳ ।
ଅଧ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଯେତେ ସ୍ଥଳ ॥
ଶୁଷ୍କ ଗୋମୟ ଭସ୍ମ ପ୍ରାୟେ ।
ସଞ୍ଚା ମାତ୍ରକ ଦିଶୁଥାଏ ॥
ତହୁଁ ପ୍ରଚଣ୍ଡବାତ ବହି ।
ସାଂବର୍ତ୍ତ ନାମ ସେ ବୋଲାଇ ॥
ବରଷ ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶତ ।
ବହଇ ସେହୁ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ॥
ଆକାଶ ମଧ୍ୟେ ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ।
ଭସ୍ମରେ କରେ ଆଚ୍ଛାଦନ ॥ ୯-୧୨
ତହୁଁ ସଂବର୍ତ୍ତ ମେଘମାନ ।
ଶତେ ବରଷ ପରିମାଣ ॥
ମୁଷଳଧାରା ପରମାଣେ ।
ବୃଷ୍ଟି ସେ କରନ୍ତି ଗର୍ଜନେ ॥
ସେ ଦିନେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟ ।
ପୃଥ୍ୱୀରେ ଯେତେକ ସଞ୍ଚୟ ॥
ଗନ୍ଧଗୁଣାଦି ଲୀନ ହୋଏ ।
ହୁଅଇ ସର୍ବ ଜଳମୟେ ॥ ୧୩, ୧୪
ସେ ଜଳ ଅଗ୍ନି କରେ କ୍ଷୟେ ।
ଜଳ ତେଜରେ ଲୀନ ହୋଏ ॥
ପବନ ତେଜରୂପ ହରେ ।
ପବନ ରୂପ ଲୀନ କରେ ॥
ବାୟୁଗୁଣ ଆକାଶ ହରେ ।
ପବନ ଆକାଶେ ସଞ୍ଚରେ ॥ ୧୫, ୧୬
ଆକାଶ ଶବଦ ତା ଗୁଣ ।
ତାମସ ଅହଙ୍କାରେ ଲୀନ ॥
ଅହଙ୍କାର ଯେ ଏକାଦଶ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦେବତା ବିଶେଷ ॥
ମହତତ୍ତ୍ୱରେ ପ୍ରବେଶିବ ।
ମାୟାରେ ସର୍ବ ଲୀନ ହେବ ॥

୧. ଦହିଜ—ଦଗ୍ଧ ।

ମହତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ତିନିଗୁଣ ।
କାଳରେ ପ୍ରବେଶଇ ପୁଣ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ କାଳ ଆଦି ହୋଇ ।
ପରମାଣୁରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥
ମାୟାରେ ସର୍ବ ଲୀନ ଯାଇ ।
ମହାପ୍ରକୃତି ରୂପ ସେହି ॥
ମାୟା ଅବ୍ୟକ୍ତ ପୁରୁଷେଣ ।
ଲୀନ ସତ୍ତ୍ୱାଦି ଗୁଣମାନ ॥୧୭, ୧୮
ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଅବ୍ୟକ୍ତ ।
ତାହାର ନାହିଁ ଆଦି ଅନ୍ତ ॥
ନିତ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ନିରଞ୍ଜନ ।
ଅବ୍ୟୟ ଜଗତ କାରଣ ॥
ତାହାର ପ୍ରଳୟ ଯେ ନାହିଁ ।
ଶୁଣ ରାଜନ ମନ ଦେଇ ॥୧୯
ମନ ବଚନ ତିନିଗୁଣ ।
ପ୍ରାଣ ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନ ॥
ମହତ ଆଦି ଯେତେ ଛନ୍ତି ।
ଏମାନେ ତାକୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଏ ଲୋକ ସମୂହ କାରଣ ।
ଯା ମାୟା କଳ୍ପନା ଭିଆଣ ॥୨୦
ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ଯାର ନାହିଁ ।
ସୁଷୁପ୍ତି ଭେଦ ହିଁ ନ ଥାଇ ॥
ପୃଥ୍ୱୀ ଜଳ ଅଗ୍ନି ପବନ ।
ଆକାଶ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟମାନ ॥
ଏମାନେ ଯହିଁ ଭେଦ ନାହିଁ ।
ଅଲେଖ ଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ କାହିଁ ॥
ଅନୁଭବି ତର୍କ ନ ପାଇ ।
ମୂଳ ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷ ସେହି ॥୨୧
ତାଠାରେ ଯୋଗମାୟା ଲୀନ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମେତ ହୋଇଣ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଲୟ ହୋଏ ।
ପ୍ରାକୃତ ପ୍ରଳୟ ବୋଲାଏ ॥୨୨
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅର୍ଥମାନ ।
ଜ୍ଞାନରେ ଯେବେ ହୋନ୍ତି ଲୀନ ॥
ଏ ଯେ ପ୍ରଳୟ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ।
ଅପର ନାମ ତାର ମୋକ୍ଷ ॥୨୩

ଦୀପ ଚକ୍ଷୁ ରୂପ ଯେସନ ।
ଜ୍ୟୋତିରୁ ନୁହନ୍ତି ଏ ଭିନ୍ନ ॥
ବୁଦ୍ଧି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯେ ବିଷୟ ।
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ଜ୍ଞାନମୟ ॥୨୪
ସୁଷୁପ୍ତି ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗରଣ ।
ବୁଦ୍ଧିର ଏହୁ ତିନି ଧର୍ମ ॥
ଏମାନେ ମାୟାର ସ୍ୱରୂପୀ ।
ଜୀବ ଆଚ୍ଛାଦି ଥାନ୍ତି ବ୍ୟାପି ॥୨୫
ଯେମନ୍ତେ ଜାଣ ମେଘମାନେ ।
ପବନ ସକାଶୁଁ ଗଗନେ ॥
ଘୋଟନ୍ତି ପୁଣି ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତି ।
ତେମନ୍ତ ହୋଇ ମାୟାଗତି ॥
ମାୟା ସକାଶୁଁ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ।
ଉତ୍ପତ୍ତି କ୍ଷୟ ପୁଣ ରୁଣ୍ଡ ॥୨୬
ଯେମନ୍ତ ସୂତାଖିଅ ହୋଇ ।
ଓତପ୍ରୋତେ ବସ୍ତ୍ର ହୁଅଇ ॥
ସେ ବସ୍ତ୍ର ଫିଟିଲେ ସେ ସୂତ୍ର ।
ଏମନ୍ତ ଈଶ୍ୱରର ଯନ୍ତ୍ର ॥
ତେମନ୍ତ ବିକାରେ ମାୟାର ।
ବ୍ରହ୍ମଟି ବୋଲାଏ ସଂସାର ॥୨୭
ଯୋଗମାୟା ପୁରୁଷଠାରେ ।
କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ଯେ ଆବୋରେ ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ଆଶ୍ରୟ ସେ କରେ ।
ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ ପ୍ରକାରେ ॥
ସଂସାର ଜଡ଼ ଆବୋରିଛି ।
ଏଣୁ ସେ ଭ୍ରମ ହେଉଅଛି ॥୨୮
ଏ ଯେତେ ଆତଯାତ ହୋନ୍ତି ।
ମାୟାକୁ ଧରି ସେ ଜନ୍ମନ୍ତି ॥
ଏ ମାୟାବିକାର କାରଣ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିଷ୍ଣୁଦେହୁଁ ଜନ୍ମ ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ତେଣୁ ନାମ ।
ଅନାଦି ପରମ କାରଣ ॥
ସେ ଅବିନାଶୀ ଯେ ପୁରୁଷ ।
ବିକାର ଭେଦେ ଅପ୍ରକାଶ ॥
ଯାହାର ରୂପ ରେଖ ନାହିଁ ।
ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ କାହିଁ ॥

ତାହାର ମାୟାର ରଚନା ।
ନାନା ରୂପ କରେ ସର୍ଜନା ॥
ଯେମନ୍ତେ ଠୁଳ ସୁବର୍ଣ୍ଣାଦି ।
କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ କୁଣ୍ଡଳାଦି ॥
ନାନା ଅଳଙ୍କାର ଗଢ଼ାଇ ।
ବହୁ ବିଚିତ୍ର ନାମ ଦେଇ ॥
ଏ ପୁଣି ଭାଙ୍ଗି ଦଗଧିଲେ ।
ଏକ ହୁଅଇ ଯେ ପ୍ରକାରେ ॥
ମାୟାରୁ ଜୀବ ଏ ବେଭାରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କଳ୍ପେ ଏ ପ୍ରକାରେ ॥୨୯-୩୧
ମେଘ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜୁଁ ଜନ୍ମଇ ।
ଆକାଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଢାଙ୍କଇ ॥
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜୁଁ ଚକ୍ଷୁ ହୋଇ ।
ମେଘରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଦିଶଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜନ୍ମ ଏ ପ୍ରକାର ।
ତ୍ରିଗୁଣମୟ ଅହଙ୍କାର ॥
ଆତ୍ମଦର୍ଶନ ବିରୋଧଇ ।
ମାୟାରେ ଉହାଡ଼ କରଇ ॥୩୨
ସେ ମେଘ ପୁଣି ନାଶ ଗଲେ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଭଲେ ॥
ସେ ଗଲେ ଚକ୍ଷୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତେଜ୍ଞେ ଜୀବ ପକ୍ଷେ ॥
ଆତ୍ମା ଅହଙ୍କାର ଅଜ୍ଞାନ ।
ଯେବେ ଦୂର କରେ ଏମାନ ॥
ଜୀବ ପରମ ତେବେ ପାଇ ।
ଅଜ୍ଞାନ ତମକୁ ନାଶଇ ॥୩୩
ଆତ୍ମା ବିବେକ ଜ୍ଞାନମୟ ।
ମାୟା ଅହଙ୍କାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ଏ ପାଶବନ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଖଡ୍‌ଗେ ।
ଯେବେ ନ ଛେଦେ ମତିଭଙ୍ଗେ ॥
ଆତ୍ମାର ଦର୍ଶନ ନ ପାଇ ।
ଯେବେ ବା ମାୟାକୁ ଛେଦଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ଲୀନ ହୋଇ ।
ସାକ୍ଷାତ ମୁକ୍ତି ସେ ଲଭଇ ॥
ତେବେ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ ।
କହିବି ଯେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରଳୟ ॥୩୪
ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଦିମାନଙ୍କର ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ ସଞ୍ଚାର ॥

ହୁଅଇ ପୁଣି ନିତି ନିତି ।
ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜ୍ଞାନୀଏ କହିଥାନ୍ତି ॥୩୫
କାଳ ସ୍ରୋତେ ଅତି ବେଗରେ ।
ବ୍ରହ୍ମାଦି ପ୍ରାଣୀ ଏ ସଂସାରେ ॥
ଭାସିଯାଇ ପୁଣି ଉଠନ୍ତି ।
ନାନା ଅବସ୍ଥା ସେ ଲଭନ୍ତି ॥୩୬
ଏ ଯେ କାଳ ଈଶ୍ୱର ମୂର୍ତ୍ତି ।
ନାହିଁ ତା ଆଦି ଅନ୍ତ ସ୍ଥିତି ॥
ଲଭଇ ନାନା ପରିଣାମ ।
ଯେହ୍ନେ ଆକାଶେ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗଣ ॥
ତେମନ୍ତ କାଳର ମହିମା ।
ଯା ଅନ୍ତ ନ ଜାଣନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ॥
କୋଟି କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମାନ ।
ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଅବସାନ ॥
ମାୟାର ଅଗୋଚର ଯେଣୁ ।
ଚାରି ପ୍ରଳୟ କରେ ତେଣୁ ॥
ନିତ୍ୟ ଯେ ନୈମିତ୍ତିକ ଦୁଇ ।
ପ୍ରାକୃତ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ହୋଇ ॥
କାଳ ଏ ପ୍ରଳୟ କରଇ ।
ଈଶ୍ୱର ଦେହେ ଲୀନ ହୋଇ ॥୩୭, ୩୮
ଶୁଣ ହେ ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ।
ନାରାୟଣ ଜଗତ ତାତ ॥
ବିଧାତା ସ୍ୱରୂପ ସେ ପୁଣି ।
ତହିଁ ଆଶ୍ରିତ ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ॥
ଲୀଳାବତାରଙ୍କର ସୀମା ।
ସଂକ୍ଷେପି କହିଲୁଁ ମହିମା ॥
କେବା ବିସ୍ତାରି କହୁ ଅର୍ଥ ।
ବ୍ରହ୍ମା ହିଁ ନୁହଇ ସମର୍ଥ ॥୩୯
ସଂସାର ସମୁଦ୍ର ଦୁସ୍ତର ।
ତାରଣେ ବିଷ୍ଣୁ କର୍ଣ୍ଣଧାର ॥
ବାସୁଦେବ ପଦାରବିନ୍ଦ ।
ଯେବେ ନ ଧରେ ହୃଦମଧ୍ୟ ॥
ସେ କାହିଁ ତରିବ ସଂସାର ।
ବୁଡ଼ଇ ମହା ତମ ଘୋର ॥
ବୋଇତ ବିନା ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାଣୀ ।
ବାଣିଜ୍ୟେ ସମୁଦ୍ର ନ ଜିଣି ॥
ତା ଲୀଳା ଅବତାର କଥା ।
ଶୁଣିଲେ ଖଣ୍ଡେ ଭବବ୍ୟଥା ॥
ପଢ଼ି ଗାୟନ କଲେ ପ୍ରାଣୀ ।
ତରେ ସଂସାର ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥୪୦
ଏ ଯେ ଭାଗବତ ସଂହିତା ।
ଅମୃତ ରସମୟ କଥା ॥
ବୈକୁଣ୍ଠନାଥ ମୁଖୁଁ ଜାତ ।
ପ୍ରଣବ ସ୍ୱରୂପେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ପୂର୍ବେ ଯେ ଋଷି ନାରାୟଣ ।
ନାରଦେ ତାହା ଦେଲେ ପୁଣ ॥
ନାରଦ ବ୍ୟାସେ ଉପଦେଶ ।
ଶତଶ୍ଳୋକରେ ପରକାଶ ॥୪୧
ସେ ବ୍ୟାସମୁନି ବିଚକ୍ଷଣ ।
ଅଠର ସହସ୍ର ଶ୍ଳୋକେଣ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଶୁକ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ।
ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଲେ ଉପଦେଶ ॥୪୨
ଏବେ ତୋ ଭାବେ ଗଙ୍ଗାତୀରେ ।
ପ୍ରକାଶ ଋଷିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହି ଏ ପୁରାଣ ।
ଆମ୍ଭେ ଯେ ହୋଇଲୁଁ କାରଣ ॥
ଏହି ପୁରାଣ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣି ।
ଲଭିବ ବିଷ୍ଣୁଅଙ୍ଗ ପୁଣି ॥
ଏ ଭାଗବତ ଧର୍ମସାର ।
ଚାରିବେଦୁଁ ଅର୍ଥ ବାହାର ॥
ଏବେ ଏ ଗଙ୍ଗା ପାଶେ ଜାଣ ।
ସଂବାଦ ତୁମ୍ଭ ଆମ୍ଭ ପୁଣ ॥
ସୂତ ପୌରାଣିକ ଶୁଣିଲେ ।
ସକଳ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପାଦିଲେ ॥(ଜ.)
ଏ ପୁଣି ନୈମିଷ ଅରଣ୍ୟେ ।
ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିଜନେ ॥
ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭେ ତୋଷମନେ ।
କହିବେ ସଭା ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ହରି ଚରିତ କରି ପାନ ।
କାଳ ଖଣ୍ଡିବେ ମୁନିଜନ ॥୪୩
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଚତୁର୍ବିଧପ୍ରଳୟବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଚତୁର୍ଥୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶୁକ ପରୀକ୍ଷେ ଦେଇ ଜ୍ଞାନ । ରାଜାର ତକ୍ଷକ ଦଂଶନ ॥
ଭୟକୁ କଲେ ନିବାରଣ । ପଞ୍ଚମେ ଏହି ବିବରଣ ॥

ଶ୍ରୀ ଶୁକ ଉବାଚ

ଶୁକ କହନ୍ତି ଶୁଣ ରାୟ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଆଦିଅନ୍ତ ।
ବିଶ୍ୱାତ୍ମା ହରିର ଚରିତ ॥
ଯାହାର ପ୍ରସାଦରୁ କରି ।
ବ୍ରହ୍ମା ଜନମି ସୃଷ୍ଟି କରି ॥ ॥
ଯାହାର କ୍ରୋଧୁଁ ଜାତ ହୋଇ ।
ରୁଦ୍ର ଜଗତ ସଂହାରଇ ॥ ୧
ଶୁଣ ପରୀକ୍ଷ କ୍ଷିତିପତି ।
ମରିବୁ ବୋଲି ଯେଉଁ ଭୀତି ॥
ପ୍ରାଣୀ ତା ଅଜ୍ଞାନେ କରନ୍ତି ।
ତୁ ଏବେ ଛାଡ଼ ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତି ॥
ଜନମ କଉଣସି ଦିନ ।
ନୋହିଛ ତୁମ୍ଭେ ତ ରାଜନ ॥
ଆଗରେ ଜନମ ନୋହିବ ।
ବର୍ତ୍ତମାନରେ ନ ମରିବ ॥
ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଯାର ନାହିଁ ।
ବିନାଶ ହୋଇବ କିମ୍ପାଇଁ ॥

ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି ଏ ତୋହର ।
କେହି ଯେ ନୁହନ୍ତି କାହାର ॥
ଯେମନ୍ତେ ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁର ।
ତହୁଁ ବୃକ୍ଷାଦି ଅବତାର ॥
ସେ ଫଳ ଫଳଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ।
ବୀଜ ଅଙ୍କୁରି ପୁଣି ବୃକ୍ଷେ ॥
ତେମନ୍ତ ନୋହେ ପିତାପୁତ୍ର ।
ସମ୍ବନ୍ଧ ଜାଣ ପରୀକ୍ଷିତ ॥ ୨
ଏହା ସେ କହିବା ବୁଝାଇ ।
ଯେହ୍ନେ କାଷ୍ଠରେ ଅଗ୍ନି ଥାଇ ॥
ଅରଣି କରି ତା ମନ୍ଥିଲେ ।
ଅଗ୍ନି ପ୍ରକାଶ ହୋଏ ଭଲେ ॥
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦର୍ଶନ ଦିଅଇ ।
ଅରଣି ଭସ୍ମ ସେ କରଇ ॥
ଆପଣେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ଯାଇ ।
ଏ ଭାବେ ଦେହେ ମାୟା ଥାଇ ॥
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସରେ ମନ୍ଥିଲେ ।
ଦର୍ଶନ ପାଇ ତାକୁ ଭଲେ ॥
ସେ କର୍ମବନ୍ଧନ ଶରୀର ।
ଦଗ୍ଧ କରି ହୁଏ ଅନ୍ତର ॥ ୩
ସ୍ୱପ୍ନେ ଯେ ମୁଣ୍ଡକାଟ ଯାଇ ।
ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ ହୋଇଣ ଥାଇ ॥
ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗରେ ମିଥ୍ୟା ହୋଇ ।
ଏ ଭାବେ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ଦୁଇ ॥
ଏ ଆତ୍ମା ଶରୀରୁ ବିଲଗ ।
ଜନ୍ମ ମରଣେ ନାହିଁ ସଙ୍ଗ ॥ ୪
ଘଟର ଭିତରେ ଆକାଶ ।
ସେ ଘଟ ଯେବେ ହୋଏ ନାଶ ॥
ଆକାଶ ପୂର୍ଣ୍ଣମୟ ଦିଶେ ।
ଘଟ ବିୟୋଗ ରହେ ଶେଷେ ॥
ସେ ଭାବେ ଦେହ ନାଶ ଗଲେ ।
ଜୀବ ମିଶଇ ବ୍ରହ୍ମ ତୁଲେ ॥
ଘଟର ବିନାଶ ହୁଅଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ ତାର ନାହିଁ ॥
ଏ ଜୀବ ବିନାଶ ନୁହଇ ।
ପୁଣ ଶରୀରେ ପ୍ରକାଶଇ ॥ ୫

ମନ ହିଁ ଦେହ ଗୁଣ କର୍ମ ।
ଆପଣେ କରଇ ସୃଜନ ॥
ସେ ମନ ମାୟାରୁ ସମ୍ଭବ ।
ତେଣୁ ଜନମ ମୃତ୍ୟୁ ଲାଭ ॥ ୬
ମାୟା ଦେହର ଅଧିଷ୍ଠାନ ।
ଦେହ ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗେଣ ॥
ଯେସନେ ପ୍ରଦୀପ ଜଳଇ ।
ଘୃତ ବଳିତା ଯୋଗ ପାଇ ॥
ତାହାକୁ ଅସଂଯୋଗ କଲେ ।
ଅଗ୍ନି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଏ ଭଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ଜୀବ କର୍ମଯୋଗେ ।
ଦେହରେ ସଂଯୋଗ ବିୟୋଗେ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ତିନିଗୁଣେ ।
ଜନମ ହୋଇ ରଜୋଗୁଣେ ॥
ତମ ଗୁଣରେ ନାଶ ଯାଇ ।
ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରୁ ସେ ବଢ଼ଇ ॥ ୭
ଶରୀରେ ଆତ୍ମା ଲାଗି ନାହିଁ ।
ଆତ୍ମା ଯେ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପହିଁ ॥
ବ୍ୟକ୍ତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେନି ପର ।
ଆକାଶ ପ୍ରାୟେ ସର୍ବାଧାର ॥
ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଯେ ନିର୍ବିକାର ।
ଅନ୍ତ ଉପମା ନାହିଁ ଯାର ॥ ୮
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଆତ୍ମା ଜାଣି ।
ଆତ୍ମାକୁ ଆତ୍ମାଗୁଣେ ମଣି ॥
ଅନୁମାନ ବୁଦ୍ଧି ବିସ୍ତର ।
ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଚିନ୍ତା କର ॥
ଏକତ୍ୱ ଭାବେ ଚିତ୍ତ ଧର ।
ପ୍ରାଣକୁ ଭ୍ରୁରୁ ମଧ୍ୟେ ଭର ॥
ବାସୁଦେବରେ ଆତ୍ମା ଲୀନ ।
ଧ୍ୟାନେ ଦେଖ ତୁ ନିରଞ୍ଜନ ॥
ନିର୍ବାଣ ମୁକତି ପାଇବ ।
ତକ୍ଷକ ବାଧା ନ ଲାଗିବ ॥ ୯
ତକ୍ଷକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପରେ ।
ଦଂଶିବ ତୁମ୍ଭର ଶରୀରେ ॥
ମାୟା ଦେହକୁ ସେ ଦଂଶିବ ।
ବିଷଜ୍ୱାଳାରେ ଭସ୍ମ ହେବ ॥

ଜୀବ ଥିବା ଯାଏ ତୁମ୍ଭର ।
ଦଗ୍ଧ ନ କରିବ ଶରୀର ॥
ମୃତ୍ୟୁ କାରଣ ଯେବା ଅଛି ।
ଭୋଗ ନୋହିବ ତୁମ୍ଭ କିଛି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୃତ୍ୟୁର ଈଶ୍ୱର ।
ଅବିନାଶୀ ଜୀବ ତୁମ୍ଭର ॥
ତେଣୁ ତୁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ନ ଡର ।
ଜନ୍ମିଲେ ମରଣ ନିକର ॥ ୧୦
ପରମବ୍ରହ୍ମ ନିରାକାର ।
ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପେ ଲୀନ କର ॥
ତେବେ ତୁ ନିଜକୁ ଚିହ୍ନିବୁ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ମୁଁ ଜାଣିବୁ ॥
ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପୀ ।
ପରମ ପଦେ ଅଛି ବ୍ୟାପି ॥
ଏ ରୂପ ଚିନ୍ତି ଆତ୍ମାଧ୍ୟାନେ ।
ଲୟ ଲଗାଅ ନିରଞ୍ଜନେ ॥
ଆତ୍ମା ଆତ୍ମାଭାବ ଜାଣଇ ।
ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ବ୍ରହ୍ମଭାବ ପାଇ ॥
ସେ ନିରାକାରେ ଲୀନ ହୋଇ ।
ମରଣେ ତୋର ଶଙ୍କା ନାହିଁ ॥ ୧୧
ତକ୍ଷକ ବ୍ରହ୍ମଶାପେ ଆସି ।
ତୁମ୍ଭର ଚରଣରେ ଦଂଶି ॥
ସେ ବିଷଅଗ୍ନି ତୁମ୍ଭ ଦେହ ।
ଦଗ୍ଧ କରିବ ଭସ୍ମମୟ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ତାହାକୁ ଦେଖିବ ।
ତୋ ଦେହେ ଜୀବ ଯେ ନ ଥିବ ॥
ଯୋଗ ଅଗ୍ନିରେ ତୋ ଶରୀର ।
ପ୍ରକୃତି ଜିଣିଣ ସତ୍ୱର ॥
ପରମପଦେ ଯାଇଥିବ ।
ଏ ମାୟା ଦେହ ନ ଦେଖିବ ॥
ମାୟା ଶରୀର ନାଶଯିବ ।
ଜଗତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିବ ॥
ତୁମ୍ଭର ଦେହୁ ଆତ୍ମା ଯିବ ।
ନିରାକାରରେ ଲୀନ ହେବ ॥ ୧୨
ଯା ମୋତେ ତୁମ୍ଭେ ପୁଚ୍ଛା କଲ ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲୁଁ ସକଳ ॥

ସର୍ବ ଆତ୍ମା ଯେ ବାସୁଦେବ ।
ଏବେ ଧ୍ୟାନରେ ତାଙ୍କୁ ଭାବ ॥
ମଉନବ୍ରତ ହୋଇ ବସ ।
ପଦାରବିନ୍ଦେ ମନ ରସ ॥
ଲୟ ଲଗାଅ ତନ୍ମନରେ ।
ପଶ ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତିଦ୍ୱାରେ ॥
ଏଥିରେ ନାହିଁ ଯେ ସଂଶୟ ।
ଏବେ କି ଇଚ୍ଛା ନୃପ କହ ॥ ୧୩

ଏମନ୍ତ ଶୁକ ମୁଖୁଁ ବାଣୀ ।
ବୋଲଇ ପରୀକ୍ଷିତ ଶୁଣି ॥
ଚିତ୍ତ ଆନନ୍ଦେ ପୁଲକିତ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ହେ ପ୍ରଭୁ ପରମ ପୁରୁଷ ।
ମହିମା ନ ଜାଣଇ ଶେଷ ॥
ତୁମ୍ଭର ଭାବ ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ।
ତୋ ବିନୁ ନାହିଁ ପରିତ୍ରାଣ ॥

ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ମନ ମୋର ।
କାଳେ ରଖିବ ଚକ୍ରଧର ॥
ଆଶା ବିଶ୍ରାମ ବାନା ତୋର ।
ମୋ ଆଶା ରଖି ତୋ ପୟର ॥
ନମସ୍ତେ ଦେବ ନାରାୟଣ ।
ଭବଜଳରୁ କର ତ୍ରାଣ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ତ୍ରାହି କରିବେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ବ୍ରହ୍ମୋପଦେଶୋ ନାମ ପଞ୍ଚମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଷଷ୍ଠେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପରୀକ୍ଷିତ । ମୁକ୍ତି ଉତ୍ତାରୁ ତାର ପୁତ୍ର ॥
ଯେମନ୍ତେ କଲେ ସର୍ପଯାଗ । ଆବର ବେଦର ବିଭାଗ ॥

ସୂତ ପୌରାଣିକ କହନ୍ତି ।
ଶୌନକ ଆଦି ମୁନି ପ୍ରତି ॥
ନୈମିଷାରଣ୍ୟେ ସର୍ବେ ମିଳି ।
ଶୁଣନ୍ତି ବାସୁଦେବ କେଳି ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଶୁକଙ୍କ ତହୁଁ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ ।
ପରୀକ୍ଷ ବିଷ୍ଣୁରାତ[1] ଶୁଣି ॥
ନମିଲା ଶୁକମୁନି ପାଦେ ।
ରୋମପୁଲକ ଗଦଗଦେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି କରି ତତକ୍ଷଣ ।
ଏମନ୍ତ କହଇ ବଚନ ॥ ୧

ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତ ଉବାଚ

ହେ ବ୍ୟାସସୁତ ଜ୍ଞାନୀ ଧୀର ।
ଜଗତ ଆତ୍ମାରୂପ ତୋର ॥
ତୁମ୍ଭର କୃପା ହେଲା ଯେଣୁ ।
ନାହିଁ ମୋ ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁ ତେଣୁ ॥

ପୁରାଣ ଭାଗବତ ଗୀତା ।
ଉତ୍ତମ ଶ୍ଳୋକ ଯେଉଁ କଥା ॥
କହି କୃତାର୍ଥ ମୋତେ କଲ ।
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରୁ ଉଦ୍ଧରିଲ ॥ ୨
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଚ୍ୟୁତ ଭକତ ।
ସଂସାରେ ପ୍ରାଣୀ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନୋହେ ଅଦଭୁତ ।
ନିସ୍ତାର ତ୍ରିତାପ ତାପିତ ॥ ୩
ଏହି ପୁରାଣ ଭାଗବତ ।
ଉତ୍ତମ ଶ୍ଳୋକର ଚରିତ ॥
ସାକ୍ଷାତେ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନ ।
ତାଙ୍କୁ କରାଇଲ ଦର୍ଶନ ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ଏଣୁ ମୁଁ ହୋଇଲି ।
ଭଗବାନ ଗୁଣ ଶୁଣିଲି ॥ ୪
ହେ ଶୁକଦେବ ଭଗବାନ ।
ତକ୍ଷକ ଆଦି ମୃତ୍ୟୁମାନ ॥

ତହିଁ ମୋହର ଭୟ ନାହିଁ ।
ବ୍ରହ୍ମନିର୍ବାଣ ଜାଣିଲଇଁ ॥
ଅବ୍ୟୟ ଅବିନାଶୀ ବ୍ରହ୍ମ ।
ଦର୍ଶନେ ଛଡ଼ାଇଲ ଭ୍ରମ ॥ ୫
ଏବେ ଯେ ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦିଅ ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ଲାଗିବ ମୋ ଲୟ ॥
ବସୁ ଅଛଇ ଯୋଗାସନେ ।
ମଉନବ୍ରତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନେ ॥
ଅଧୋକ୍ଷଜ[2] ବିଷ୍ଣୁର ଲୟେ ।
କାମନା ଛାଡ଼ିଲି ବିଷୟେ ॥
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଧାରଣାରେ ।
ଷଡ଼ଚକ୍ର ଭେଦି ଆତ୍ମାରେ ॥
ପରମ ଆତ୍ମାରେ ମିଶାଇ ।
ସହସ୍ରଦଳ ମଧ୍ୟେ ନେଇ ॥
ପ୍ରାଣକୁ ତହିଁ ନିବେଶିବି ।
ମାୟା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜିଣି ଯିବି ॥

---

୧. ବିଷ୍ଣୁରାତ ('ବିଷ୍ଣୁନା ରାତଃ ଦତ୍ତଃ ପରୀକ୍ଷିଦ୍')—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦତ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ । ୨. ଅଧୋକ୍ଷଜ—(କ) ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ତିରସ୍କୃତ ହୋଇଅଛି—ଅଧଃ କୃତଃ ଅକ୍ଷଜ (ଅକ୍ଷଜନ୍ୟଂ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜନ୍ୟଂ) ଜ୍ଞାନଂ ଯେନ ସଃ । (ଖ) (ଅଧୋକ୍ଷ+ଜ) 'ଅଧୋକ୍ଷ' ଅର୍ଥାତ୍ ଶକଟର ଅକ୍ଷ ତଳୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିବାରୁ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ନାମ ।

ତକ୍ଷକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାପରେ ।
ଭସ୍ମ କରିବ ମୋ ଶରୀରେ ॥ ୬
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଦେଇ ମୋର ।
ହେଲେ ଅଜ୍ଞାନ କଲ ଦୂର ॥
ପରମ ବାସୁଦେବ ପଦ ।
ଲଭି ଯା ହୋଇବି ଆନନ୍ଦ ॥
ସେ ମାର୍ଗ ମୋତେ ଦେଖାଇଲ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଶରୀରେ ନିଯୋଜିଲ ॥
ମୁଁ ଏବେ ସେ ମାର୍ଗେ ପଶିବି ।
ଧ୍ୟାନରେ ମୁକତି ଲଭିବି ॥ ୭
ଏ ଭାବେ ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ।
ବିନୋୟି ଶୁକଙ୍କ ପୟରେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ସୂତ କହନ୍ତି ମୁନି ଶୁଣ ।
ପରୀକ୍ଷେ କହେ ବାଦରାଣ[୧] ॥
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତିରେ ନିମଜ୍ଜି ।
ମୁକତ ହୁଅ ପାପ ତେଜି ॥
ଆମ୍ଭର ଆଶୀର୍ବାଦୁଁ କରି ।
ଅନ୍ତେ ତୁ ଲଭ ବିଷ୍ଣୁପୁରୀ ॥
ଏମନ୍ତେ କହି ଶୁକମୁନି ।
ହରଷେ କଲେ ହରିଧ୍ୱନି ॥
ରାଜାର ପୂଜାବିଧି ପାଇ ।
ଶୁକ ହରଷମନ ହୋଇ ॥
ସକଳ ମହାରଷି ସଙ୍ଗେ ।
ବଦ୍ରିକାଶ୍ରମେ ଗଲେ ବେଗେ ॥ ୮
ପରୀକ୍ଷ ରାଜା ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ବସିଲେ ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମା ନିଯୋଜିଣ ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗରେ ଧାରଣ ॥
ପରମବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପରେ ।
ପବନ ସଂଯମ ଧ୍ୟାନରେ ॥
ବୃକ୍ଷର ପ୍ରାୟେ ଅଚେଷ୍ଟିତ ।
ନିଶ୍ଚଳଭାବେ ରହେ ଚିତ୍ତ ॥ ୯
ହସ୍ତିନା ନଗର ବାହାରେ ।
ଗଙ୍ଗା ପୂର୍ବଦିଗ ଭାଗରେ ॥

ବାଲୁକା ବେଦୀର ଉପରେ ।
କୁଶ ଆସନ କରି ଧୀରେ ॥
ଉତ୍ତର ଅଭିମୁଖେ ବସି ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ଲୟକୁ ନିବେଶି ॥
ଆତ୍ମାକୁ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରେ ନେଇ ।
ସୁଷୁମ୍ନା ରନ୍ଧ୍ରରେ ରୁନ୍ଧାଇ ॥
ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ଭେଦି ଭ୍ରୁରୁମଧ୍ୟେ ।
ପରମ ଆତ୍ମା ଭାବ ଭେଦେ ॥
ବିଷୟ ସଙ୍ଗ କରି ଦୂର ।
ବିଗ୍ରହ ନାହିଁ ବାହ୍ୟାନ୍ତର ॥
ଏକାକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମେ ପ୍ରବେଶି ।
ଯାତନା ଶରୀର ବିନାଶି ॥
ପରମପଦକୁ ଲଭିଲେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଅଙ୍ଗରେ ଲୀନ ହେଲେ ॥ ୧୦
ଶମୀକ ଋଷିଙ୍କ ନନ୍ଦନ ।
ତାଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗୀଋଷି ନାମ ॥
ପୂର୍ବେ ସପ୍ତଦିନ ଆଗରେ ।
ଶାପ ଦେଲା କୋପେ ରାଜାରେ ॥
ଅନୀତି ରାଜା ହୋଇ କଲା ।
ଦ୍ୱିଜ ଗଳାରେ ସର୍ପ ଦେଲା ॥
ଆଜୁଁ ସପତଦିନ ଅନ୍ତେ ।
ତକ୍ଷକ ଭକ୍ଷୁଁ ଭସ୍ମୀଭୂତେ ॥
ଏମନ୍ତ ସେ ତକ୍ଷକ ଜାଣି ।
ରାଜାଙ୍କୁ ଦଂଶିବ ସେ ପୁଣି ॥
ମାୟା ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେ ଛନ୍ନ ।
ପଥରେ କରଇ ଗମନ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପୁଣ ।
କାଶ୍ୟପ ନାମେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ଆସନ୍ତେ ବାଟେ ଭେଟ ହୋଇ ।
ତକ୍ଷକ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦୁଇ ॥
ତକ୍ଷକ ପଚ୍ଚାରିଲା ପୁଣ ।
କି ଅର୍ଥେ କରୁଛ ଗମନ ॥
କହିଲେ ଆମ୍ଭେ ବିଷହାରୀ ।
ଯାଉଛୁଁ ପରୀକ୍ଷେ ନିସ୍ତାରି ॥
ତକ୍ଷକ ବ୍ରହ୍ମଶାପେ ଦଂଶି ।
ରାଜା ହୋଇବ ଭସ୍ମରାଶି ॥

ତାହାକୁ ଆମ୍ଭେ ଜୀଆଇବୁ ।
ଯଶ ଧନ ଧର୍ମ ପାଇବୁ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ବାଣୀ ।
ତକ୍ଷକ ବୋଲେ ତତକ୍ଷଣି ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମହତ ପୁରୁଷ ।
ଯଶ ମୋ ନ କର ବିନାଶ ॥
ମହତ ଲୋକଙ୍କର ଭାବ ।
ପର ଯଶରେ ନିତ୍ୟେ ଥିବ ॥
ରାଜାଠାରୁ ପ୍ରାପତ ଧନ ।
ମୋଠାରୁ ନିଅ ତା ଦ୍ୱିଗୁଣ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ବିଗ୍ରହ କରଇ ସେ ମନ ॥
ରାଜାର ଆୟୁଷ ତ ନାହିଁ ।
ଜାଣଇ ଯୋଗବଳେ ମୁହିଁ ॥
ଆମ୍ଭେ ଯେ ଏହାଠାରୁ ପୁଣ ।
ଛାଡ଼ିଣ ଯିବା କିମ୍ବା ଧନ ॥
ଏମନ୍ତ ବିଗ୍ରହି ଭିକ୍ଷୁକ ।
ବୋଇଲେ ଶୁଣ ହେ ତକ୍ଷକ ॥
ତୋ ଯଶ କିମ୍ପାଇଁ ନାଶିବୁଁ ।
ପାଇଲେ ଧନ ବାହୁଡ଼ିବୁଁ ॥
ତକ୍ଷକ ତାଙ୍କୁ ଧନ ଦେଲେ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ତହୁଁ ବାହୁଡ଼ିଲେ ॥
ତକ୍ଷକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପେଣ ।
ଗଲେ ସେ ରାଜା ସନ୍ନିଧାନ ॥
ଫଳ-ପୁଷ୍ପ ଘେନି ଭେଟିଲେ ।
ଫଳେ ତକ୍ଷକ କୃମି ହେଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ କୃମିରୂପେ ପୁଣ ।
ଦଂଶିଲେ ରାଜାର ଚରଣ ॥
ସେ କାମରୂପୀ[୨] ନାଗ ବିଷ ।
ରାଜା ଶରୀର କଲା ନାଶ ॥
ତକ୍ଷଣେ ଭସ୍ମ ହୋଇଗଲେ ।
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ତା ଦେଖିଲେ ॥୧୧-୧୩
ହାହାକାର ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା ।
ଶବଦେ ପୃଥିବୀ ପୂରିଲା ॥
ଆକାଶେ ଦେବତା ଅସୁର ।
ମନୁଷ୍ୟ ଆଦି ନିଶାଚର ॥

୧. ବାଦରାଣ (ବାଦରାୟଣି)—ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶୁକଦେବ । ୨. କାମରୂପୀ—ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ରୂପ ଧରି ପାରୁଥିବା ।

ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମୟ ହୋଇଲେ ।
ତକ୍ଷକେ କେହି ନ ଦେଖିଲେ ॥ ୧୪
ରାଜାର ମୁକ୍ତି ଦେଖି ଦେବେ ।
ଦୁନ୍ଦୁଭି ବଜାଇଲେ ସର୍ବେ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ନୃତ୍ୟ ।
ସାଧୁଶବଦେ କଲେ ଗୀତ ॥
ଦେବେ ଯେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟି କଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ସେ ଗଲେ ॥ ୧୫
ପରୀକ୍ଷସୁତ ଜନ୍ମେଜୟେ ।
ସେ ପୁଣି ରାଜ୍ୟେ ରାଜା ହୋଏ ॥
ପିତୃ କ୍ରିୟା କର୍ମ ସାରିଲେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସେ ରାଜ୍ୟ ପାଳିଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ କିଛି ଦିନ ଗଲା ।
ରାଜନ ଆସ୍ଥାନେ ବସିଲା ॥
ସମସ୍ତ ଋଷିଗଣ ଗ୍ରହିଁ ।
ତକ୍ଷକ କଥା ପଗ୍ରଇ ॥
ସେ ମୋର ପିତାର ବଇରୀ ।
ତାକୁ କେମନ୍ତେ ସାଧ୍ୟ କରି ॥
ସର୍ପଯଜ୍ଞ କର ଆରମ୍ଭ ।
ବଇରୀ ନାଶ ହେବ ଆମ୍ଭ ॥
ଯେମନ୍ତେ ସର୍ପଯଜ୍ଞ ରୀତି ।
ସମସ୍ତ କହିଲେ ସେ ଯତି ॥
ଏମନ୍ତେ ସର୍ପଯଜ୍ଞ କଲେ ।
ଅନେକ ସର୍ପ ଦଗଧିଲେ ॥
ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ି ନାଶ ।
ତକ୍ଷକ ରହେ ଅବଶେଷ ॥
ସର୍ପକୁଳ ଦଗଧ ଦେଖି ।
ନାଗଲୋକକୁ ସେ ଉପେକ୍ଷି ॥
ଦେବଲୋକେ ଇନ୍ଦ୍ରେ ଶରଣ ।
ପଶିଲା ମହାଭୟେ ପୁଣ ॥ ୧୬, ୧୭
ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟେ ଏମନ୍ତ କହିଲେ ।
ତକ୍ଷକ ଯଜ୍ଞକୁ ନଇଲେ ॥
ତା ଶୁଣି ରାଜନ କହଇ ।
ସର୍ପ ଅଧମ ନ ଆସଇ ॥
ଏ କୁଣ୍ଡେ ଭସ୍ମ ତ ନୋହିଲା ।
କିମର୍ଥେ ଏମନ୍ତ ହୋଇଲା ॥ ୧୮

ତା ଶୁଣି ବ୍ରାହ୍ମଣେ କହନ୍ତି ।
ନାଗଲୋକରେ ସେ ନାହାନ୍ତି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶରଣ ପଶିଲେ ।
ଯୋଗବଳେ ଇନ୍ଦ୍ର ରଖିଲେ ॥
ତେଣୁ ଅଗ୍ନିରେ ନ ପଡ଼ଇ ।
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ରାଜା କହି ॥ ୧୯
ଶୁଣ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ମନ ଦେଇ ।
ଯେ ଅର୍ଥେ ଯଜ୍ଞ ମୁଁ କରଇ ॥
ତକ୍ଷକ ମୋ ପିତା ବଇରୀ ।
ତାହାର ଅର୍ଥେ ଯଜ୍ଞ କରି ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଯେବେ ତାକୁ ରଖିଲା ।
ମୋ ପିତା ଶତ୍ରୁ ସେ ହୋଇଲା ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତକ୍ଷକ ଏହି ଦ୍ୱୟ ।
ଅଗ୍ନିରେ ମନ୍ତ୍ରବଳେ ଦିଅ ॥ ୨୦
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ବିପ୍ରଜନେ ।
ମନ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ କରି ବିଧାନେ ॥
ଘୃତ ସ୍ରୁବମାନ ଘେନିଲେ ।
ମନ୍ତ୍ରରେ ଆହୁତି ତୋଳିଲେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତକ୍ଷକ ଦୁହେଁ ଆସି ।
କୁଣ୍ଡରେ ହୁଅନ୍ତୁ ବିନାଶି ॥ ୨୧
ଇନ୍ଦ୍ର ସମେତ ମରୁଦ୍‌ଗଣ ।
ସତ୍ୱରେ ଟଳିଲା ଆସନ ॥
ବିମାନ ସହିତେ ଖସିଲେ ।
ଭୂମି ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ॥
ଅଗ୍ନିରେ ଘୃତ ଯେବେ ଦେବେ ।
ନିଶ୍ଚୟେ ଅଗ୍ନିରେ ପଡ଼ିବେ ॥
ତା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ର ସଭୟରେ ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ ମନେ ସୁମରିଲେ ॥
ଅଙ୍ଗିରା ଋଷିଙ୍କର ସୁତ ।
ଯେ ବୃହସ୍ପତି ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ତକ୍ଷକ ଇନ୍ଦ୍ର ଉପକାରେ ।
ରାଜାଙ୍କୁ ବଚନ କହିଲେ ॥ ୨୨,୨୩
ତକ୍ଷକ ଏଥେ ନ ମରିବ ।
ଅମୃତ ଭକ୍ଷିଛି ଜୀଇବ ॥
ତେଣୁ ଅଜରାମର କାୟ ।
କୋପ ସଂହର ନରରାୟ ॥ ୨୪

ତୁ ବୋଲୁ ପିତାକୁ ମାଇଲା ।
ଏହାକୁ ମୁଁ ମାଇଲେ ଭଲା ॥
କେହି କାହାକୁ ନ ମାରଇ ।
କାହାରେ କେହି ନ ଜୀଆଇ ॥
ଶୁଣ ରାଜନ ମନ ଦେଇ ।
ଜନ୍ମ ମରଣ କର୍ମେ ହୋଇ ॥
ଯେ ଯାହା ଅର୍ଜିଇ ଭୁଞ୍ଜଇ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣଙ୍କରେ ଆନ ନୋହି ॥
କେ କାର ସୁଖଦୁଃଖଦାତା ।
ଯେମନ୍ତେ ଲେଖିଛି ବିଧାତା ॥ ୨୫
ସର୍ପାଗ୍ନି ଚୌର ଜଳ କ୍ଷୁଧା ।
ବ୍ୟାଧି ତୃଷ୍ଣାଦି ଯେତେ ବାଧା ॥
ପ୍ରାଣୀ ଏମାନ ଭୋଗ କରେ ।
ଆପଣା ଅର୍ଜିତ କର୍ମରେ ॥
ଜନ୍ମମରଣ ଏହି ଭାବେ ।
ଈଶ୍ୱର ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗେ ॥ ୨୬
ତୋ ପିତା ପରୀକ୍ଷିତ ବୀର ।
ସେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିର କିଂକର ॥
ଅଦୋଷେ ଋଷିଗଳେ ନେଇ ।
ମୃତ ସର୍ପକୁ ଗୁଡ଼ିଆଇ ॥
ସେ ଦୋଷେ ଋଷି ଶାପ ଦେଲା ।
ତକ୍ଷକ ବିଷେ ଭସ୍ମ ହେଲା ॥
ତକ୍ଷକ ଭୟ ଯେତେବେଳେ ।
ଦେହେ ଜୀବ ନାହିଁ ସେକାଳେ ॥
ତକ୍ଷକର ହିଁ ଦୋଷ ନାହିଁ ।
ସର୍ପହତ୍ୟା କରୁ କିମ୍ପାଇଁ ॥ ୨୭
ସର୍ପଯଜ୍ଞ ନିବର୍ତ୍ତି କର ।
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ସର୍ପେ କିମ୍ପା ମାର ॥
ଏମନ୍ତେ ବୃହସ୍ପତି ବାଣୀ ।
ସନ୍ତୋଷ ନରନାଥ ଶୁଣି ॥
ସର୍ପଯଜ୍ଞ ନିବର୍ତ୍ତି କଲେ ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ ପୂଜାରେ ତୋଷିଲେ ॥ ୨୮
ଏ ଯେ ବିଷ୍ଣୁମାୟା ଜଗତ ।
ତମ ମାୟାରେ ବିମୋହିତ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ ।
ଏ ମାୟାଭିଆଣ ଆଶ୍ରୟ ॥

ଏ ବିଷ୍ଣୁ ଆତ୍ମା ସର୍ବମୟୀ ।
କପଟ ଦମ୍ଭ ମାୟା ବହି ॥ ୨୯
ଅହଙ୍କାର ବୁଦ୍ଧି ବିଗ୍ରହେ ।
ଯା ନାମ ନୁହଇ ଗୋଚରେ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ବାସନା ହିଁ ନାହିଁ ।
ମନ ବଚନେ ଭେଦ ନୋହି ॥
ଶବ୍ଦ ସ୍ପରଶ ରସ ଗନ୍ଧ ।
ରୂପ ଏ ପଞ୍ଚ ନୋହେ ଭେଦ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ନିର୍ମଳେ ସେବିଲେ ।
ପ୍ରାଣୀ ନିର୍ମଳ ହୋଏ ଭଲେ ॥
ଏ ମାୟାବନ୍ଧନୁ ତରଇ ।
ପରମ ପଦକୁ ଲଭଇ ॥
ବୈକୁଣ୍ଠ ସେ ପରମଧାମ ।
ତାହାର ପରେ ନାହିଁ ସ୍ଥାନ ॥ ୩୦
ସେ ଜନ ସଂସାରୁ ତରିବେ ।
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁରୁ ନିସ୍ତରିବେ ॥
ସଂସାର ବନ୍ଧନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ।
ନିରତେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନ୍ତି ॥
ଦୁରାତ୍ମାପଣ ଦୂର କରି ।
ଜଗତ ମଣେ ନରହରି ॥
ଆତ୍ମା ସମବୁଦ୍ଧି ଭାବରେ ।
ଏକ ଭାବରେ ନାମ ସ୍ମରେ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁପଦେ ଲୀନ ହୋନ୍ତି ।
ପରମପଦକୁ ଲଭନ୍ତି ॥ ୩୧,୩୨
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ବିଗ୍ରହନ୍ତି ଚିତ୍ତ ।
ଏ ସର୍ବ ମୋହର ଅର୍ଜିତ ॥
ଅର୍ଜିଲି ନାନା କଷ୍ଟ ପାଇ ।
ସୁଖିରେ ବିଳସିବି ମୁହିଁ ॥
ସେମାନେ ଦୁର୍ଜନ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଆପଣା ଆତ୍ମା ନ ଚିହ୍ନନ୍ତି ॥
ମାୟାଜାଲରେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ।
ଈଶ୍ୱରଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥ ୩୩
ଏଥିରୁ ବିରତ ହୋଇବ ।
ଅପବାଦକୁ ସହିଥିବ ॥
ଅମାନ୍ୟ କାହିଁ ନ କରିବ ।
ଦେହକୁ ମିଥ୍ୟା ଯେ ମଣିବ ॥

କାହାରି ସଙ୍ଗତେ ବଇର ।
ନ କରି ସାଧୁପଣେ ଧୀର ॥
ଯେ ଭଗବାନ ବାସୁଦେବ ।
ତେବେ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ପାଇବ ॥ ୩୪
ଅପାର ଜ୍ଞାନ ଯାହାଙ୍କର ।
କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱରୂପୀ ନିର୍ବିକାର ॥
ତାହାଙ୍କୁ କରେ ନମସ୍କାର ।
ନିରତେ ଥାଉ ସେ ମନର ॥
ତାର ପଦାବ୍ଜ କରି ଧ୍ୟାନ ।
ସଂହିତା କଲି ଅଧ୍ୟୟନ ॥
ପଢ଼ି ଶୁଣିଲେ ମୁକ୍ତି ହୋଇ ।
ଏଥିରେ ସଂଶୟ ନ ଥାଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁସ୍ୱରୂପ ବେଦବ୍ୟାସ ।
ଯେ ଶୁକଦେବ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ମହିମା ନ ଯାଇ ଗୋଚର ॥ ୩୫
ଶୌନକ ପଗ୍ରରେ ହରଷେ ।
ସୂତ ପୌରାଣିକର ପାଶେ ॥(ଜ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

ଭୋ ମୁନି ହୋଇବା ପ୍ରସନ୍ନ ।
କହିବା ବେଦର ଉତ୍ପନ୍ନ ॥
ଏ ବେଦ ପ୍ରଥମେ କେମିତି ।
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଠାରୁ ଉତପତ୍ତି ॥
କେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମା ଉପଦେଶ ।
କହ ତା ବିସ୍ତାରି ବିଶେଷ ॥
ଶୁଣି ଶୌନକମୁନି ବାଣୀ ।
ସୂତ କହନ୍ତି ତୋଷ ଘେନି ॥ ୩୬

ସୂତ ଉବାଚ

ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମା ଯେତେବେଳେ ।
ଯୋଗଧ୍ୟାନରେ ନିଦ୍ରା ଗଲେ ॥
ଲୟ ଲଗାଇ ନିରାକାରେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବସିଲେ ସମାଧିରେ ॥
ତାଙ୍କ ହୃଦୟୁଁ ନାଦ ଜନ୍ମ ।
ଆକାଶ ଶୂନ୍ୟ ଯାର ଧାମ ॥
ଯେ ନାଦ କର୍ଣ୍ଣ ଆବୋରିଲେ ।
ଶୁଭଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲେ ॥ ୩୭

ଯାହାକୁ କଲେ ଉପାସନା ।
ଆତ୍ମା ନିର୍ମଳ ଶୁଦ୍ଧମନା ॥
ସଂସାର ଜନ୍ମ ମରଣାଦି ।
ତରେ ତ୍ରିତାପ କର୍ମ ଛେଦି ॥
ସେ ନାଦୁଁ ପ୍ରଭାବିନ୍ଦୁ ଜନ୍ମ ।
ପରମବ୍ରହ୍ମ ପରଂଧାମ ॥
ବିନ୍ଦୁ ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମକ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ରୁଦ୍ର ବୋଲାଇ ॥
ଏରୂପେ ଏକାକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ ।
ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପୀ ତ୍ରୟଧାମ ॥
ସେ ଏକାକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମପର ।
ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା ବିନ୍ଦୁ ଆଧାର ॥
ଯୋଗମାୟା ସ୍ୱରୂପ ସେହି ।
ସେ ମାୟା ତ୍ରିଗୁଣ ସର୍ଜଇ ॥
ତିନିମାତ୍ରା ଯେ ଏକାକ୍ଷର ।
ଅକାର ଉକାର ମକାର ॥
ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା ବିନ୍ଦୁ ସ୍ୱରୂପ ।
ଏ ବାସୁଦେବ ରସକୂପ ॥
ଯେ ଜାଣି ନିମଗ୍ନେ ଭଜନ୍ତି ।
ବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ସେ ହୁଅନ୍ତି ॥ ୩୮
ଶବଦବ୍ରହ୍ମ ଏହି ନାଦ ।
ଯେ ଜନ କରେ ଆତ୍ମା ଭେଦ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରେ ଏକାନ୍ତେ ବସି ।
ଯୋଗଧାରଣା ଭାବେ ରସି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁପ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ।
କର୍ଣ୍ଣକୁ ଢାଙ୍କିଣ ହସ୍ତରେ ॥
ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମନ ଦେଇ ।
ଶରୀର ଚେଷ୍ଟା କିଛି ନାହିଁ ॥
ତେବେ ଯେ ଶବଦ ଶୁଣଇ ।
ତାହାକୁ ପରମାତ୍ମା କହି ॥ ୩୯, ୪୦
ଏକାକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଣବ ।
ଶବଦ ରୂପୀ ବୀଜ ସର୍ବ ॥
ତାହାଙ୍କ ତହୁଁ ଉତପନ୍ନ ।
ଚଉଦ ଅକାରାଦି ବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଚଉଦ ସ୍ୱର ଏ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଏ ଭାବେ ଅକ୍ଷରର ଗତି ॥

କ କାର ଆଦି ଚଉତ୍ରିଂଶ ।
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଶବଦ ବିଶେଷ ॥
ଏ ସ୍ୱରମାନେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ।
ବ୍ୟଞ୍ଜନ ମାୟାର ସ୍ୱରୂପ ॥
ଏ ସର୍ବ ଅକ୍ଷର ମାତୃକା ।
ପ୍ରକୃତି ବଶ ଶବ୍ଦ ଏକା ॥
ସ୍ୱରମାନେ ଦୀର୍ଘ ଯେ ହ୍ରସ୍ୱ ।
ପ୍ଲୁତ ନାମରେ ପରକାଶ ॥
ସନ୍ଧି ଅକ୍ଷର ଏ ବୋଲାଇ ।
ଏ କାର ଆଦି ଚ୍ୱରି ଯେହି ॥
ପଚିଶବର୍ଣ୍ଣେ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ।
ପାଞ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣରେ ବର୍ଗ ସଞ୍ଚ ॥
ଏ ଅନ୍ତେ ଅନ୍ତ୍ୟସ୍ଥ ଏ ଜାଣ ।
ଯ ର ଳ ବ ଏ ଚ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଶ ଷ ସ ହ ଏ ଚ୍ୱରିବର୍ଣ୍ଣ ।
ଉଷ୍ମବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲିଣ ଜାଣ ॥
ବିନ୍ଦୁ ଅନୁସ୍ୱାର ବୋଲାଇ ।
ସେ ବିନ୍ଦୁ ଯେବେ ଦୁଇ ହୋଇ ॥
ବିସର୍ଗ ନାମ ସେ ବୋଲାଇ ।
ଗଜକୁମ୍ଭାକୃତି ଯେ ହୋଇ ॥
ଏମନ୍ତ ହୋଇ ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ।
ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦ ନାମ ॥
ଅକ୍ଷର ଆକୃତି ହୋଇଲେ ।
ଦେହେ ବାହ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିଲେ ॥
ତହିଁ ଭିତରୁ ବ୍ରହ୍ମଯନ୍ତ୍ରି ।
ଚବିଶ ଅକ୍ଷର ଗାୟତ୍ରୀ ॥
ଏ ମାୟାରୂପ ପ୍ରକାଶିଲେ ।
ସପ୍ତବ୍ୟାହୃତି ସେ ହୋଇଲେ ॥
ଦଶ ପ୍ରଣବ ମଧ୍ୟେ ହୋଇ ।
ଗାୟତ୍ରୀ ଶିର ସେ ବୋଲାଇ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଗାୟତ୍ରୀ ସାବିତ୍ରୀ ।
ସରସ୍ୱତୀ ତ୍ରିକାଳ ଗତି ॥
ତ୍ରିକାଳ ସଂଧ୍ୟା ଏ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଋକ ଯଜୁ ସାମ ହୁଅନ୍ତି ॥
ଚ୍ୱରି ବେଦକୁ ଜାତ କଲେ ।
ଚ୍ୱରି ବ୍ରାହ୍ମଣେ ବିତରିଲେ ॥
ଭିଆଇ ନାନାବିଧ ଶ୍ରୁତି ।
ମରୀଚି ଆଦି ପ୍ରଜାପତି ॥
ଏହାଙ୍କୁ ବେଦ ପଢ଼ାଇଲେ ।
ଏ ପୁଣି ପୁତ୍ରେ ଶିଷ୍ୟେ ଦେଲେ ॥
ଧର୍ମୋପଦେଶ ଯେ ବିଧାନ ।
ସେମାନେ କଲେ ଶ୍ରୁତିମାନ ॥୪୧-୪୫
ସେମାନେ ପରସ୍ପରେ ପୁଣ ।
ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦେଲେ ବେଦମାନ ॥
ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା କରି ଦେଲେ ।
ଉପଦେଶେଣ ପଢ଼ାଇଲେ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଚ୍ୱରିବେଦ ।
ସତ୍ୟାଦି ତିନିଯୁଗେ ଭେଦ ॥
ବିସ୍ତାର ହୋଇ ତିନିଲୋକେ ।
କଳିକି ରହିଲା ଅଳ୍ପକେ ॥୪୬
ଦ୍ୱାପର ଶେଷେ ହୋନ୍ତେ କଳି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦେଖି ଅଳ୍ପବଳୀ ॥
ଅଳ୍ପ ଆୟୁଷ ଅଳ୍ପ ବୁଦ୍ଧି ।
ଦେଖି ବ୍ରହ୍ମଋଷି ସୁବୁଦ୍ଧି ॥
ଏ ବେଦ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାରେ ।
କଲେ ବାସୁଦେବ ଆଜ୍ଞାରେ ॥
ଯେ ଯୁଗେ ଯେଉଁ ଋଷିଗଣ ।
ବେଦ ବିସ୍ତାର କଲେ ପୁଣ ॥
ସେହି ବେଦବ୍ୟାସ ବୋଲାନ୍ତି ।
ତା ଦେହେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରବେଶନ୍ତି ॥୪୭
ଏ ବୈବସ୍ୱତ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।
ସପ୍ତବିଂଶ ଗଣ୍ଡା ଯୁଗରେ ॥
ସପ୍ତବିଂଶ ବେଳ ବିସ୍ତାର ।
ବେଦଶାଖାର ଯେ ପ୍ରଚ୍ୱର ॥
ସପ୍ତବିଂଶ ଋଷି ହୃଦରେ ।
ବିଷ୍ଣୁ ପଶି ବେଦ ବିସ୍ତାରେ ॥
ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଗଣ୍ଡା ଯୁଗାନ୍ତେ ।
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ ଶେଷ ହୋନ୍ତେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ମହେଶ ଲୋକପାଳେ ।
ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଆଦିମୂଳେ ॥
ଏ ଘେନି ବେଦରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ବେଦବ୍ୟାସ ନାମ ବୋଲାଇ ॥
ପରାଶରଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ଜାତ ।
ସତ୍ୟବତୀ ଗର୍ଭେ ସମ୍ଭୂତ ॥
ବିଷ୍ଣୁ କଳାରେ ଅବତାର ।
ଅଗାଧ ଗୁଣରେ ଗଭୀର ॥
ଚ୍ୱରିବେଦ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ।
ଏକ ବେଦରେ ଥିଲା ରହି ॥
ତାହାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରି ।
ଶାଖାଭେଦରେ ଭେଦ କରି ॥୪୮,୪୯
ଋକ ଯଜୁ ସାମ ଅଥର୍ବ ।
ଏ ଚ୍ୱରିବେଦେ ଭିନ୍ନ ଭାବ ॥
ଚ୍ୱରି ସଂହିତା ଏକ ଜାଣ ।
ସୂତ୍ରରେ ଯେହ୍ନେ ମଣିଗଣ ॥
ସେ ଭାବେ ମନ୍ତ୍ରକୁ ବାହାର ।
ବେଦବୀଜ କଲେ ବିସ୍ତାର ॥
ଚ୍ୱରିବେଦ ଚ୍ୱରି ଶିଷ୍ୟେଣ ।
ପଢ଼ାଇ ସେ ବାଦରାୟଣ ॥୫୦, ୫୧
ପଇଳ ନାମେ ଶିଷ୍ୟ ପୁଣ ।
ସେ ଋକବେଦ ଅଭ୍ୟାସିଣ ॥
'ବହ୍‌ବୃଚ' ବୋଲି ସେ ବୋଲାଇ ।
ପଇଳ ତାହାକୁ ପଢ଼ଇ ॥
ବୈଶମ୍ପାୟନେ ଯଜୁର୍ବେଦ ।
ପଢ଼ାନ୍ତି ଯା ନାମ 'ନିଗଦ' ॥୫୨
ଜୈମିନି ଋଷିଙ୍କି ସେ ପୁଣ ।
'ଛନ୍ଦୋଗ' ପଢ଼ାଇଲେ ସାମ ॥
ଏ ବେଦ ଏମାନେ ପଢ଼ିଲେ ।
ଅଥର୍ବ ସୁମନ୍ତୁଙ୍କୁ ଦେଲେ ॥
ଏମନ୍ତେ ଚ୍ୱରିଶିଷ୍ୟ ମୁଖେ ।
ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ବେଦ ଶିଖେ ॥୫୩
ଋକ୍‌ବେଦ ପଢ଼ିଲେ ପଇଳ ।
ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ବାସ୍କଳ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମିତି ଦୁଇ ଜଣ ।
ପଢ଼ିଲେ ବିଭାଗ କରିଣ ॥
ସଂହିତା ଆପଣା ନାମରେ ।
ଏ ପୁଣି ଦେଲେ ଯେ ଶିଷ୍ୟରେ ॥୫୪
ବାଷ୍କଳ ପୁଣି ଚ୍ୱରିଭାଗେ ।
ଚ୍ୱରି ଶିଷ୍ୟେ ଦେଲେ ସରାଗେ ॥

ବୋଧ୍ୟ ଆବର ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ।
ପରାଶର ଅଗ୍ନିମିତ୍ରକ ॥
ଏ ଗୁରିଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ସେ ଦେଲେ ।
ବିଭିନ୍ନ ଶାଖାମାନ କଲେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରମିତି ନିଜ ସୁତ ।
ମାଣ୍ଡୂକେୟ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ନିଜ ବେଦ ଦେଲେ ।
ସେ ପୁଣି ଦେବମିତ୍ରେ ଦେଲେ ॥
ସେ ଦେବମିତ୍ର ଶାଖା କଲେ ।
ସୌଭରି ଆଦି ପଢ଼ାଇଲେ ॥୫୫,୫୬
ଶାକଲ୍ୟ ମାଣ୍ଡୂକେୟ ପୁତ୍ର ।
ତାହାଙ୍କ ପାଞ୍ଚପୁତ୍ର ଖ୍ୟାତ ॥
ବାତ୍ସ୍ୟ ଶାଳାୟ ଯେ ମୁଦ୍‌ଗଲ ।
ଶିଶିର ଆଉ ଯେ ଗୋଖଲ୍ୟ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ବେଦ ପଢ଼ାଇଲେ ।
ଆବର ଏକ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ ॥
ଜାତୃକର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ନାମ ।
ସେ କଲେ ଗୁରିଶିଷ୍ୟ ପୁଣ ॥
ବିରଜ ବଳାକ ବୈତାଳ ।
ପଇଜ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ଆବର ॥୫୭,୫୮
ପ୍ରତି ଶାଖାରୁ ସେ ବାଷ୍କଳି[୧] ।
ବାଳଖିଲ୍ୟ ସଂହିତା କରି ॥
ବାଳାୟନି ଭଜ୍ୟ କାସାର ।
ତିନିଙ୍କୁ ଦେଲେ ବେଦସାର ॥୫୯
ଏ ଭାବେ ଋକବେଦ ପୁଣ ।
ବହୁତ ଶାଖା ବିସ୍ତାରିଣ ॥
ସତାଇଶ ଶାଖା ବିଭକ୍ତ ।
ଏ ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ପୂଜିତ ॥
ସଂହିତାମାନଙ୍କ ବିସ୍ତାର ।
ଶୁଣିଲେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନିସ୍ତାର ॥
ବୈଶମ୍ପାୟନ ଯେଉଁ ଋଷି ।
ଯଜୁର୍ବେଦକୁ ସେ ଅଭ୍ୟାସି ॥
ସତାଇଶ ଶିଷ୍ୟ ତାଙ୍କର ।
କଣ୍ୱ ମାଧ୍ୟନ୍ଦିନି ଆବର ॥
ସତ୍ୟ ତ୍ରୟ ଆଦି ଯେ ହୋଇ ।
ସତାଇଶ ଶାଖା ବଢ଼ାଇ ॥

ସେ ବେଦ ପଢ଼ୁଁ ଶିଷ୍ୟଗଣ ।
ଏକ ଅକ୍ଷର ଅଶୁଦ୍ଧେଣ ॥
ଗର୍ଗଋଷିଙ୍କର ତନୁଜ ।
ବୈଶମ୍ପାୟନଙ୍କ ଭଗ୍ନୀଜ ॥
ଗାର୍ଗ୍ୟ ଶିରେ ହସ୍ତ ପ୍ରହାରେ ।
ଶିର ତା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋନ୍ତେ ଖରେ ॥
ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ବୈଶମ୍ପାୟନେ ।
ଲାଗିଲା ବେଦର ବିଧାନେ ॥
ସେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ କହିଲା ।
ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ମୋତେ ଲାଗିଲା ॥
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବ୍ରତ ଯେ କରି ।
ତା ଶୁଣି ଶିଷ୍ୟ ବ୍ରତାଗ୍ରହୀ ॥
ସେ ଶିଷ୍ୟମାନେ ବ୍ରତ କଲେ ।
ଚରକାଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ ବୋଲାଇଲେ ॥
ଚରକ ଶାଖା ତାର ନାମ ।
ତୈତ୍ତିରୀୟ ଶାଖା ଏବେ ଶୁଣ ॥
ତା ଦେଖି ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ କହି ।
ବୈଶମ୍ପାୟନ ଶିଷ୍ୟ ସେହି ॥
ଅଳ୍ପବଳ ଯେ ଏହାଙ୍କରି ।
ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରି ନ ପାରି ॥
ଏ ବ୍ରତ ବଡ଼ଇ କଠିନ ।
ବାର ବରଷେ ହୋଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ମୁହିଁ କରିବି ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ।
ତା ଶୁଣି ଗୁରୁ କ୍ରୋଧ କଲେ ॥
ମୋ ଶିଷ୍ୟେ ଅବଜ୍ଞା ତୁ କଲୁ ।
ଆତ୍ମାରେ ଗର୍ବ ତୁ ବହିଲୁ ॥
ଏଣୁ ତୁ ମୋହଠାରୁ ଯେତେ ।
ବେଦ ପଢ଼ିଲୁ ଅନୁମତେ ॥
ଏବେ ଏ ବେଦ ତୁହି ଛାଡ଼ ।
ଆନ ଠାବରେ ଯାଇ ପଢ଼ ॥୬୦-୬୩
ତା ଶୁଣି ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ଡରେ ।
ପଢ଼ିଲା ବେଦ ବାନ୍ତି କଲେ ॥
ସେ ବେଦ କାଣ୍ଡିମାନ ପୁଣ ।
ତିତିର ଚଢ଼େଇ ରୂପେଣ ॥
ତାହାକୁ ଯେଉଁ ଋଷିମାନେ ।
ଗ୍ରହଣ କଲେ ସାବଧାନେ ॥

ତୈତ୍ତିରୀୟ ସେ ବୋଲାଇଲେ ।
ତହୁଁ ଯେ ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ଗଲେ ॥୬୪,୬୫
ବେଦ ସେ ପଢ଼ିବା ନିମିତ୍ତ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରେ ଉପଗତ ॥
ଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ନବତନ ।
ବେଦ ପଢ଼ିବା ଅର୍ଥେ ଜାଣ ॥
ମେରୁ ପୃଷ୍ଠରେ ବସି ପୁଣ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ କଲେ ଉପସ୍ଥାନ[୨] ॥୬୬

ଯାଜ୍ଞବଲ୍‌କ୍ୟ ଉବାଚ

ହେ ଭଗବନ୍ତ ଦିବାକର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
ଜଗତ ଅଖିଳ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପେ ଅଛ ପୁଣି ॥
କାଳ ସ୍ୱରୂପେ ଗ୍ରହରୂପୀ ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମାଦି ବ୍ୟାପି ॥
ବ୍ରହ୍ମରୁ କୀଟ ପରିଯନ୍ତେ ।
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ହୃଦଗତେ ॥
ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପେ ପୂରିଅଛ ।
ଆକାଶେ ଶୂନ୍ୟେ ପ୍ରକାଶିଛ ॥
ଲବ ନିମେଷାଦି ବତ୍ସର ।
ଯେତେ ଯେତେ ଏ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ଏ ତୁମ୍ଭ ଅନୁଗ୍ରହ ହୋଇ ।
ବାହ୍ୟେ କାଳରୂପେ ଭ୍ରମଇ ॥
ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ କରୁଛ ।
ଏଣୁ ଆକାଶେ ଉଇଁ ଅଛ ॥୬୭
ଏ ତୁମ୍ଭ ମଣ୍ଡଳର ଗତି ।
ନିର୍ମଳ ବିରାଜଇ ଜ୍ୟୋତି ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣେ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନିତ୍ୟେ ।
ଗାୟତ୍ରୀ ପଢ଼ି ବେଦମନ୍ତ୍ରେ ॥
ଅଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଉପସ୍ଥାନ ।
କ୍ଷୟ ସକଳ ପାପମାନ ॥
ଏ ଦିବାରାତ୍ରି କରି ଶେଷ ।
ସଂସାରଲୋକ ତମ ଧ୍ୱଂସ ॥
ଆପଣା କିରଣରେ ବୃଷ୍ଟି ।
ଶସ୍ୟ ଉପୁଜି ପ୍ରାଣୀ ତୁଷ୍ଟି ॥

୧. ବାଷ୍କଳି—ବାଷ୍କଳଙ୍କ ପୁତ୍ର । ୨. ଉପସ୍ଥାନ—ଉପାସନା, ପୂଜା ।

ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବଦାତା ହୋଇ ।
ପାଳୁଛ ଋତୁ ଭାବ ବହି ॥
ଶୀତ ବରଷା ଗିରୀଷମ ।
ଶରତ ବସନ୍ତ ଯେ ହିମ ॥
ଏ ଷଡ଼ଋତୁ ବାରମାସ ।
ତୋ ଠହୁଁ ହେଉଛି ପ୍ରକାଶ ॥
ଏ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ତୋ ମଣ୍ଡଳ ।
ସକଳ ସୁଖଙ୍କର ଘର ॥
ବିପ୍ରେ ଯେ ଗ୍ରିବେଦ ମନ୍ତ୍ରେ ।
କରନ୍ତି ଉପସ୍ଥାନ ତୋତେ ॥
ସେ ଦ୍ୱିଜମାନଙ୍କର ପାପ ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ହର ସର୍ବବ୍ୟାପ ॥
ତୁମ୍ଭ ମଣ୍ଡଳ ଜ୍ୟୋତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ।
ଅନ୍ଧପଟଳ ବିନାଶନ ॥
ସେ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ ଯେ ତୁହି ।
କରୁଛି ଉପସ୍ଥାନ ମୁହିଁ ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଯେ କୀଟ ।
ପତଙ୍ଗ ଗ୍ରିଖାନି* ଭେଟ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରାଣମାନଙ୍କର ।
ପ୍ରବେଶି ଅନୁଗ୍ରହ କର ॥
ସ୍ୱୟଂ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ସ୍ୱରୂପେ ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରକାଶ ରୂପେ ॥
ଏ ଲୋକ ତୁମ୍ଭର ମାୟାରେ ।
ପଡ଼ିଛି ତମ ଅନ୍ଧକାରେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଅଜଗର ରୂପ ।
ସର୍ପ ଗିଳିଲେ ଯେହ୍ନେ ଧାପ ॥
ଅଚେତେ ମୃତ ହୋଇଥାଇ ।
ନିଦ୍ରାରେ ଯେହ୍ନେ ପ୍ରାଣୀ ଶୋଇ ॥
ମାୟାରେ ଅଚେତ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ।
ପରମ କୃପାକୁ ତୁ ପୁଣି ॥
ଉଦୟେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ।
ଉଦିତ କିରଣେ ଉଦ୍ଧାରି ॥
ଦିନେ ଦିନେ ଯେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ଶ୍ରେୟ ନିମନ୍ତେ ତୋ ଚରଣେ ॥
ତୋ ଅନୁଗ୍ରହେ ଯଜ୍ଞ କରି ।
ସମାଧି ଅପବର୍ଗ ଧରି ॥
ଯେସନେ ରାଜା ଦୁଷ୍ଟ ନାଶି ।
ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ସେ ଆଶ୍ୱାସି ॥
ଦୈତ୍ୟ ଦାନବ ଯେ ଅସାଧୁ ।
ଖଳ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଧର୍ମନିନ୍ଦୁ ॥
ଏ ଅଂଶେ ଜନ୍ମ ଯେତେ ତନୁ ।
ନାଶେ କୁମୁଦ ଯେହ୍ନେ ଭାନୁ ॥
ହେ ଭଗବାନ ବାସୁଦେବ ।
ମୋର ସେବା ତୁମ୍ଭେ ଘେନିବ ॥
ଯେଣୁ ଉଦୟ ଅସ୍ତ ହୁଅ ।
ସର୍ବ ଜୀବରେ ପୂଜା ପାଅ ॥
ଦିଗପାଳେ ଯେ ଯା ଦିଗରେ ।
କୃତାଞ୍ଜଳିରେ ପୂଜା କରେ ॥
ସମର୍ପେ ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମପାଦେ ।
ମୁଁ ଉପସ୍ଥାନ ଯେ ଆନନ୍ଦେ ॥
ତୁମ୍ଭ ପଦ୍ମପାଦ କେମନ୍ତ ।
ତିନି ଭୁବନରେ ପୂଜିତ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ମହେଶ ଆଦି ।
ବାସବ ଆଦି ଦେବ ବନ୍ଦି ॥
ଏବଂଭୂତ ପଦ୍ମପାଦରେ ।
ମୋ ଶିର ଲାଗୁ ନିରନ୍ତରେ ॥
ନବୀନ ଯଜୁର୍ବେଦ ମୋତେ ।
ଆଜ୍ଞା ହୋଇବ ଛାୟାକାନ୍ତେ ॥
ଯେ ବେଦ ଗୁରୁଠାରେ ନାହିଁ ।
ତାହାକୁ ପଢ଼ିବଇଁ ମୁହିଁ ॥୬୮-୭୨
ସୂତ ପୌରାଣିକ କହନ୍ତି ।
ଶୁଣ ଶୌନକ ଆଦି ଯତି ॥
ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ଦିନମଣି ॥
ଅଶ୍ୱରୂପକୁ ଧରି ପୁଣ ।
ଉପଦେଶି କର୍ଣ୍ଣ ମାର୍ଗେଣ ॥
ନବୀନ ଯଜୁର୍ବେଦ ଭାବେ ।
ମୁନିଙ୍କି ଦେଲେ ସେ ସରାଗେ ॥୭୩
ସେ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଯେଉଁ ମୁନି ।
ସେ ବେଦ ଉପଦେଶ ଘେନି ॥
ତା ନାମ ବାଜସନୀ ଦେଲେ ।
ପୁଣ ପନ୍ଦର ଶାଖା କଲେ ॥
ସେ ପଞ୍ଚଦଶ ଶାଖା ବାଣୀ ।
ସଂହିତା କରି ପଢ଼େ ପୁଣି ॥
କାଣ୍ୱ ଆଦି ଶାଖା ପଢ଼ିଲେ ।
ତାଙ୍କ ନାମେଣ ଶାଖା କଲେ ॥
ଏମାନେ ଶିଷ୍ୟେ ପୁଣ ଦେଲେ ।
ଚଉରାଶୀ ଶାଖା ହୋଇଲେ ॥୭୪
ସାମବେଦର ଅଧିକାରୀ ।
ଜୈମିନି ମୁନି ସେ ବିସ୍ତାରି ॥
ସୁମନ୍ତୁ ସୁତ୍ୱାନ ଯେ ଦୁଇ ।
ଜୈମିନି ପୁତ୍ର ପୌତ୍ର ହୋଇ ॥
ଦୁଇ ସଂହିତା କରିଦେଲେ ।
ଏ ପୁଣି ଶିଷ୍ୟେ ପଢ଼ାଇଲେ ॥୭୫
ଏହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ସୁକର୍ମା ।
ସହସ୍ର ଶିଷ୍ୟେ ସେ ଉତ୍ତମା ॥
ସହସ୍ର ଭାଗ ସେ ସଂହିତା ।
ସହସ୍ର ଶାଖାରେ ବିଦିତା ॥
ଯେ ରଷି ଯେ ଶାଖା ପଢ଼ିଲେ ।
ସେ ଶାଖା ସେ ନାମୁଁ ହୋଇଲେ ॥
ତାହାଙ୍କ ନାମ ଏବେ ଶୁଣ ।
କହିବା ତାହା ବିସ୍ତାରିଣ ॥୭୬
ହିରଣ୍ୟନାଭ କୌଶଳେଶ ।
ପୌଷ୍ୟଞ୍ଜି ନାମେ ଦୁଇ ଶିଷ୍ୟ ॥
ସୁକର୍ମାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଦୁଇ ।
ଏକର ପାଞ୍ଚଶତ ଭାଇ ॥
ଆବନ୍ତ୍ୟ ଯେ ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ତମ ।
ଏ ଆଦି ପାଞ୍ଚଶିଷ୍ୟ ନାମ ॥
ଔଦୀଚ୍ୟ ସାମଗଂ[୧] ବୋଲାନ୍ତି ।
ଏ ପଞ୍ଚଶତ ଶିଷ୍ୟେ ଖ୍ୟାତି ॥
ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ତମ ଯେ ଆବନ୍ତ୍ୟ ।
ଏ ଦୁଇ ଶିଷ୍ୟେ ଶିଷ୍ୟବନ୍ତ ॥

୧. ସାମଗ—ସାମବେଦୀ ।
* ଜରାୟୁଜ, ଅଣ୍ଡଜ, ସ୍ୱେଦଜ ଓ ଉଦ୍‌ଭିଜ୍ଜ ପ୍ରାଣୀସମୂହ ।

ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ତମ ଆଦି ହୋଇ ।
ପାଞ୍ଚ ଶିଷ୍ୟବନ୍ତ ବୋଲାଇ ॥
ଔଦୀଚ୍ୟ ସାମ ଯେ ବୋଲାନ୍ତି ।
କୌଶଲ୍ୟ ଆଦି ଉତପତ୍ତି ॥୭୭,୭୮
ଲୋଗାକ୍ଷି ମାଙ୍ଗଳିକ ସ୍ଥାପି ।
କୁସୀଦ କୁଲ୍ୟ କୁକ୍ଷୀ ବ୍ୟାପି ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଶିଷ୍ୟମାନେ ।
ପୌଷ୍ୟଞ୍ଜିଙ୍କର ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ଆପଣା ସଂହିତାକୁ ପୁଣ ।
ଶତ ଶତ ଭାଗ କରିଣ ॥୭୯
କୃତ ହିରଣ୍ୟନାଭ ଦୁଇ ।
ଆପଣା ସଂହିତାକୁ ନେଇ ॥
ଚବିଶ ସଂହିତା ସେ କଲେ ।
ପୁଣି ତା ପ୍ରତିଶିଷ୍ୟେ ଦେଲେ ॥
ଆଉ ସଂହିତାମାନ ପୁଣି ।
ଆବନ୍ତ୍ୟ ସାମେଣ ବଖାଣି ॥୮୦
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦ୍ୱିଜ ।
ସୁଜନେ ହରିପାଦ ଭଜ ॥
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଆଶ୍ରା କରି ।
ମୁଁ ଥାଇ ସତେ ଅନୁସରି ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
ପୁରାଣମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ॥
ଭୂତଭବିଷ୍ୟ ଆଦି ଯେତେ ।
କହିଲେ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ବେଦଶାଖାପ୍ରଣୟନଂ ନାମ ଷଷ୍ଠୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ସପ୍ତମେ ପୁରାଣ ଲକ୍ଷଣ । ଅଥର୍ବ ଶାଖାର ବର୍ଣ୍ଣନ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ଏବେ ଅଥର୍ବ ଶାଖା ଶୁଣ ।
ଏ ବେଦକର୍ତ୍ତା ଅଥର୍ବଣ ॥
ଅଥର୍ବ ଋଷି ଅଙ୍ଗିରସ ।
ସୁମନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ॥
ସେ ପିତାଠାରୁ ଉପଦେଶ ।
କବନ୍ଧ ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ॥
ପଥ୍ୟ ବେଦଦର୍ଶ ଏ ଦୁଇ ।
ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ କବନ୍ଧ ପଢ଼ାଇ ॥ ୧
ବେଦଦର୍ଶକଙ୍କର ପୁଣ ।
ଗୃରିଶିଷ୍ୟ ଯେ ବିଦ୍ୟମାନ ॥
ବ୍ରହ୍ମବଳି ଯେ ଶୌକ୍ଳାୟନି ।
ମୋଦୋଷ ଯେଂ ପିପ୍ପଳାୟନି ॥
ଏ ଗୃରି ଶିଷ୍ୟରୁ ଅନେକ ।
ପଥ୍ୟଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ଶୁନକ ॥
କୁମୁଦ ଜାଜଳି ଆବର ।
କହିବା ଶିଷ୍ୟ ଶୁନକର ॥
ବଭ୍ରୁ ସୈନ୍ଧବାୟନ ହେଲେ ।
ଏ ଦୁଇ ସଂହିତା ପଢ଼ିଲେ ॥
ସାବର୍ଣ୍ଣି ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ।
ଶୁନକ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ ପୁଣ ॥୨,୩
ନକ୍ଷତ୍ରକଳ୍ପ ପୁଣ ଶାନ୍ତି ।
କଶ୍ୟପ ଆଙ୍ଗିର ପ୍ରଭୃତି ॥
ସଂହିତା ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ଏମାନେ ।
ଅଥର୍ବ ବେଦେ ବିଦ୍ୟମାନେ ॥
ହେ ମୁନି ଶୁଣ ଅନନ୍ତର ।
ଯେ ନାମ ପୌରାଣିକଙ୍କର ॥ ୪
କଶ୍ୟପ ତ୍ରୟ୍ୟାରୁଣି ପୁଣ ।
ସାବର୍ଣ୍ଣି ଯେ ଅକୃତବ୍ରଣ ॥
ବୈଶମ୍ପାୟନ ଯେ ହାରୀତ ।
ଏ ଷଟ ପୌରାଣିକ ଖ୍ୟାତ ॥ ୫
ଏବେ ଯେ ବ୍ୟାସଶିଷ୍ୟ ପୁଣ ।
ମୋ ପିତା ଲୋମହରଷଣ ॥
ତାଙ୍କଠାରୁ ଏ ଷଟ ଶିଷ୍ୟ ।
ସଂହିତା କଲେ ଉପଦେଶ ॥
ତାହାଙ୍କ ଠାରୁ ମୁହିଁ ପୁଣ ।
ପଢ଼ିଲି ସକଳ ପୁରାଣ ॥ ୬
ମୁଁ ଅଟେ ସୂତ ପୌରାଣିକ ।
ଆବର କଶ୍ୟପହିଁ ଏକ ॥
ସାବର୍ଣ୍ଣି ପର୍ଶୁରାମ ଶିଷ୍ୟ ।
ଅକୃତବ୍ରଣ ଗୃରି ଶିଷ୍ୟ ॥
ଏ ରୂପେ ଆମ୍ଭେ ଗୃରିଜଣ ।
ବ୍ୟାସଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ପୁଣ ॥
ଗୃରି ମୂଳ ସଂହିତାମାନ ।
ସମସ୍ତ କଲୁ ଅଧ୍ୟୟନ ॥ ୭
ପୁରାଣ ଦଶ ଯେ ଲକ୍ଷଣ ।
ପଞ୍ଚଲକ୍ଷଣ ଥୋକେ ଜାଣ ॥
ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣନ୍ତି ଋଷିଗଣ ।
ପୁରାଣ ଲକ୍ଷଣ ତୁ ଶୁଣ ॥
ସର୍ଗ ବିସର୍ଗ ବୃତ୍ତି ରକ୍ଷା ।
ହେତୁ ଯେ ମନ୍ୱନ୍ତର ସଂଖ୍ୟା ॥
ବଂଶାନୁଚରିତ ଯେ ସଂସ୍ଥା ।
ଆଶ୍ରୟ ବଂଶର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଏ ଦଶ ଲକ୍ଷଣରେ ଯୁକ୍ତ ।
ବଡ଼ ପୁରାଣ ନାମେ ଖ୍ୟାତ ॥
ସାନ ଉପପୁରାଣମାନ ।
ପଞ୍ଚଲକ୍ଷଣରେ* ବଖାଣ ॥୮-୧୦
ବିଷ୍ଣୁ ନିର୍ଗୁଣ ନିରାକାର ।
ତ୍ରିଗୁଣେ ଯୁକ୍ତ ସେ ମାୟାର ॥

* ଯଥା—ସର୍ଗ, ପ୍ରତିସର୍ଗ, ବଂଶ, ମନ୍ୱନ୍ତର ଓ ବଂଶାନୁଚରିତ ।

ତହୁଁ ମହତ ଅହଙ୍କାର ।
ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ସଞ୍ଚାର ॥
ଶବ୍ଦାଦି ତନମାତ୍ର ପଞ୍ଚ ।
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ସଞ୍ଚ ॥
ଏମାନଙ୍କର ଉତପତ୍ତି ।
ଏ ସର୍ବେ 'ସର୍ଗ' ଯେ ବୋଲାନ୍ତି ॥ ୧୧
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ ପୁଣ ।
ପୁରୁଷ ସଂଯୋଗ ଭାବେଣ ॥
ଏହାଙ୍କ ବାସନାର ଅଙ୍ଗ ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପତଙ୍ଗ ॥
କୀଟ ଆଦି ଗ୍ୱରି ଉତ୍ପତ୍ତି ।
ଏମାନେ 'ବିସର୍ଗ' ବୋଲାନ୍ତି ॥ ୧୨
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଯେ ପ୍ରକୃତି ।
ଜୀବିକା ଆଗ୍ୱର ଯେ ଗତି ॥
ଏ ସର୍ବ 'ବୃତ୍ତି' ଯେ ବୋଲାଇ ।
ପୁରାଣ ଲକ୍ଷଣଟି ଏହି ॥ ୧୩
ଏମାନ ରକ୍ଷାର ନିମନ୍ତେ ।
ତିର୍ଯ୍ୟକ ଋଷି ଦେବମତେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଅବତାରମାନ ।
ଅସୁର ପ୍ରଳୟ କାରଣ ॥
ଏହାକୁ 'ରକ୍ଷା' ଯେ ବୋଲନ୍ତି ।
ଯେଣୁ ବିଷ୍ଣୁ ସର୍ବ ରଖନ୍ତି ॥ ୧୪
ମନୁ ଦେବତା ମନୁପୁତ୍ର ।
ଇନ୍ଦ୍ର ଆବର ଋଷି ସପ୍ତ ॥
ହରିର ଯେତେ ଅବତାର ।
ଏ ଷଟ ବୋଲି 'ମନ୍ୱନ୍ତର' ॥
ମନ୍ୱନ୍ତ୍ର ଅଧିକାର ବୋଲି ।
ପୁରାଣ ଲକ୍ଷଣ କହିଲି ॥ ୧୫
ଯେ ରାଜା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବଂଶରେ ।
ହେଲେ ଅଛନ୍ତି ହେବେ ପରେ ॥
ତାହାକୁ ବଂଶ ବୋଲି କହି ।
ତାଙ୍କ ଚରିତ ଅବା ଯେହି ॥
'ବଂଶାନୁଚରିତ' ତା ନାମ ।
ଶୁଣ ଶୌନକ ଦେଇ ମନ ॥ ୧୬
ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତ ପ୍ରାକୃତିକ ।
ଯେବା ପ୍ରଳୟ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ॥
ଏ ଗ୍ୱରି 'ସଂସ୍ଥା' ବୋଲି ଜାଣ ।
ଜୀବ ଉତ୍ପତ୍ତି ସଂହାରଣ ॥ ୧୭
ଅବିଦ୍ୟା ଯୋଗମାୟା ନାମ ।
ତା ଯୋଗେ ଜୀବ ଉତପନ୍ନ ॥
ତାହାକୁ 'ହେତୁ' ବୋଲି କହି ।
ଯୋଗମାୟା ଗୁଣରେ ମୋହି ॥ ୧୮
ଜାଗ୍ରତ ସ୍ୱପ୍ନ ସୁଷୁପ୍ତିରେ ।
ଯେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ନିରନ୍ତରେ ॥
ଜୀବ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟେ ହୋଇ ।
ପ୍ରକୃତି ଭାବେ ସଞ୍ଚରଇ ॥
ଯେ ବ୍ରହ୍ମେ ଲୀନ ହୋଏ ପୁଣ ।
ତାହାକୁ 'ଅପାଶ୍ରୟ' ଜାଣ ॥ ୧୯
ଯେସନେ ଘଟାଦି ପଦାର୍ଥ ।
ମୃତ୍ତିକା ସଙ୍ଗେ ଯୁତାଯୁତ ॥
ଜନ୍ମରୁ ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ।
ଯେ ଥାଇ ସଦା ଯୁତାଯୁତେ ॥
'ଆଶ୍ରୟ' ଜାଣିବଟି ସେହି ।
ଦଶମ ଲକ୍ଷଣଟି ଏହି ॥ ୨୦
ଏ ସର୍ବ ମାୟାର ବାସନା ।
ଜାଣି ବାସୁଦେବ ରଚନା ॥
ଚିତ୍ତ ତ୍ରିଗୁଣରୁ ବାହାରେ ।
ରହଇ ଯେବେ ଯୋଗବଳେ ॥
ଜୀବ ପରମରେ ମିଶଇ ।
ତେବେ ବନ୍ଧନରୁ ତରଇ ॥ ୨୧
ଏମନ୍ତେ ଦଶ ଲକ୍ଷଣରେ ।
ଯୁକ୍ତ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ॥
ପୂର୍ବେ ଋଷିମାନେ ବୋଲନ୍ତି ।
ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥି ॥
ଏଥେ ଅଛନ୍ତି ବଡ଼ସାନ ।
ଶୁଣ ଯେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ନାମ ॥ ୨୨
ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ବିଷ୍ଣୁ ଲିଙ୍ଗ ଶିବ ।
ଗରୁଡ଼ ନାରଦ ଯେ ଭାବ ॥
ଆଗ୍ନେୟ ସ୍କନ୍ଦ ଭାଗବତ ।
ଭବିଷ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମବଇବର୍ତ୍ତ ॥
ମାରକଣ୍ଡେୟ ଯେ ବାମନ ।
ବରାହ ମତ୍ସ୍ୟ ଯେ କୁରୁମ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପଦ୍ମ ଯେ ପୁରାଣ ।
ଏମନ୍ତେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଜାଣ ॥
ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ସାର ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ନାମ ଯାର ॥
ଏ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଯେ ପୁରାଣ ।
ଏ ଗ୍ୱରିଲକ୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥ[୧] ପୁଣ ॥ ୨୩,୨୪
ସୂତ କହନ୍ତି ତୋଷମନେ ।
ଶୁଣ ହେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିମାନେ ॥
ବେଦର ଶାଖା ପ୍ରଣୟନ ।
ବିସ୍ତାରି ତୁମ୍ଭର ଆଗେଣ ॥
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶନେ ।
ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟ ବିଗ୍ୱରଣେ ॥
ଏହା ଯେ କର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣଇ ।
ବ୍ରହ୍ମତେଜ ତାର ବଢ଼ଇ ॥
ସକଳ କଳୁଷ ନାଶଇ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ବୈକୁଣ୍ଠେ ବସଇ ॥ ୨୫
ନମଇଁ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
କେବଳ ଆଶା କରେ ଏତେ ।
କୃପାଳୁ କୃପା କର ମୋତେ ॥
ସୁଜନେ ଶୁଣ କର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରେ ।
ତରିବ ଏ ଭବ ସଂସାରେ ॥
ସୂତ ଶୌନକର ସଂବାଦ ।
ଶୁଣନ୍ତେ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଶ୍ରୀହରି ଚରଣ ସରୋଜ ।
ଭାବଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦ୍ୱିଜ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ପୁରାଣଲକ୍ଷଣାଦିବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ସପ୍ତମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

୧. ଗ୍ରନ୍ଥ—ଶ୍ଲୋକ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷି ଚରିତ । ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟେ ଉକତ ॥

ଶୌନକ ପୁଚ୍ଛେ ତୋଷମନେ ।
ସୂତମୁନିଙ୍କ ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଭ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

ହେ ସୂତ ହୁଅ ଚିରଞ୍ଜୀବୀ ।
ପରମ ସାଧୁଗୁଣ-ସେବୀ ॥
ପୁରାଣବକତାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଆମ୍ଭେ ମାୟାରେ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ॥
ଅପାର ସମୁଦ୍ରେ ଭ୍ରମିତ ।
ଅନ୍ଧକାରେ ପଡ଼ି ମୋହିତ ॥
ସଂସାର କୂପରେ ପଡ଼ିଲୁଁ ।
ନିସ୍ତାର ପଥକୁ ହୁଡ଼ିଲୁଁ ॥
ଏଥୁଁ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧରିବ ।
ସଂସାର ପାର ଦେଖାଇବ ॥
ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଆୟୁଷ ବାଣୀ ।
ଜଗତ ଜନ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ॥
କଳ୍ପାନ୍ତେ ପ୍ରଳୟ ଜଳରେ ।
ରକ୍ଷା କେମନ୍ତେ ସେ ପାଇଲେ ॥୧,୨
ଜଗତ ଯେଉଁ ବିଷ୍ଣୁଠାରେ ।
ଜନ୍ମ ଉତ୍ପତ୍ତି ଲୟ ଧରେ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଦର୍ଶନ କେମନ୍ତେ ।
ପାଇଲେ ମାରକଣ୍ଡ ଅନ୍ତେ ॥
ସେ ଆମ୍ଭ ଭୃଗୁଋଷି ବଂଶେ ।
ଜନମ ମୃକଣ୍ଡଙ୍କ ଅଂଶେ ॥
ତାଙ୍କ ଜନମ . ଦିନୁ ପୁଣ ।
ପ୍ରଳୟ ନାହିଁ ସଂସାରେଣ ॥
କେଉଁ ପ୍ରଳୟ ଅନୁଭବ ।
କଲେ ସେ ମୃକଣ୍ଡ-ସମ୍ଭବ[୧] ॥ ୩
ସେ ଏକାର୍ଣ୍ଣବ ଜଳେ ପୁଣ ।
ଏକାକୀ କଲେ ସନ୍ତରଣ ॥
ଏକ ପୁରୁଷ ବଟପୁଟେ ।
ଦେଖିଲେ ଆପଣା ନିକଟେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣେ ପୁରୁଷ ।
ସେ ବଟପତ୍ର ପୁଟେ ବାସ ॥
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଧରି ରାଇ ।
ମିଳିଲେ ତାଙ୍କ ପାଶେ ଯାଇ ॥
ବାଳକ ଗର୍ଭର ଭିତରେ ।
ଋଷି ପଶିଲେ ତୋଷଭରେ ॥
ସେ ପ୍ରଳୟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ।
ଗର୍ଭେ ଅନେକ କାଳ ରହି ॥
ବାଳକରୂପୀ ଯେ ପୁରୁଷ ।
ତାଙ୍କର ନାମ ଗୁଣ କିସ ॥ ୪
ଆମ୍ଭର ମନରେ ସଂଶୟ ।
ସେ କଥା ଆମ୍ଭ ଆଗେ କହ ॥
ଏ ମାୟା କୁତୂହଳ କଥା ।
କହିଣ ଛେଦ ମନବ୍ୟଥା ॥
ତୁମ୍ଭେ ପରମଯୋଗୀ ଯେଣୁ ।
ସମର୍ଥ ପୁରାଣରେ ତେଣୁ ॥
ଏମନ୍ତ ଶୌନକଙ୍କ ବାଣୀ ।
ସୂତ କହନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ॥ ୫

ସୂତ ଉବାଚ

ହେ ମହାଋଷିମାନେ ଶୁଣ ।
ପୁଚ୍ଛିଲ ଯେବଣ ପ୍ରଶନ ॥
ନାରାୟଣର କଥାମାନ ।
ଯହିଁରେ ହୋଇଛି ବଖାଣ ॥
କଳିଯୁଗର ମୋହ ନାଶେ ।
ତାହା କହିବା ଶୁଣ ତୋଷେ ॥ ୬
ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭୃଗୁ ମୁନି ।
ଧାତା ବିଧାତା ପୁତ୍ର ବେନି ॥
ବିଧାତା ସୁତ ଯେ ମୃକଣ୍ଡ ।
ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ମାରକଣ୍ଡ ॥
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ଏ ସଂସାରେ ।
ଆୟୁଷ ନବ ବରଷରେ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କର୍ମରେ ସଂସ୍କାର ।
କଲେ ତା ପିତା ତପୀବର ॥
ବେଦମାନଙ୍କୁ ସେ ପଢ଼ିଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟେ ପିତୃ ସେବିଲେ ॥ ୭
ପିତୃସେବା ସକାଶୁଁ ପୁଣ ।
ଆୟୁ ସପତ କଳ୍ପ ଜାଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବ୍ରତ ସେ କଲେ ।
ଶାନ୍ତ ସମଚିତ୍ତ ଭଜିଲେ ॥
ଜଟାଧାରୀ ବଳ୍କଳ ପିନ୍ଧି ।
ହସ୍ତେ କମଣ୍ଡଳୁ ତ୍ରିଦଣ୍ଡୀ ॥
ଯଜ୍ଞୋପବୀତ କନ୍ଧେ ଶୋହେ ।
କୁଶ ମେଖଳା କଟି ରହେ ॥
କନ୍ଧେ କୃଷ୍ଣାଜିନ[୨] ଉତ୍ତରୀ ।
ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ କଣ୍ଠେ ହସ୍ତେ ଭରି ॥
ହସ୍ତରେ କୁଶ ଯେ ପବିତ୍ର ।
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ବ୍ରତ ॥
ଅଗ୍ନି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୁରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ଆତ୍ମାରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସେବିଣ ॥
ସାୟଂ ପ୍ରାତଃ ଦୁଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପାଦସେବା କଲେ ॥
ଭିକ୍ଷାନ୍ନ ଗୁରୁଙ୍କର ପାଶେ ।
ଆଣି ସେ ଦିଅନ୍ତି ସନ୍ତୋଷେ ॥
ସେ ଅନ୍ନ ଗୁରୁ ଆଜ୍ଞା ପାଇ ।
ବାରେ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ତୋଷ ହୋଇ ॥
ଅନ୍ୟଥା ହୋନ୍ତି ଉପବାସୀ ।
ଏମନ୍ତେ ବେଦକୁ ଅଭ୍ୟାସି ॥୮-୧୦
ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନେ ଏମନ୍ତେ ।
ବତ୍ସର ଦଶକୋଟି ଗତେ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ଆରାଧନା ।
ଧ୍ୟାନେ ଧଇଲେ ଏ ଧାରଣା ॥
ଏମନ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜିଣିଲେ ।
ଯେଣୁ ନାରାୟଣ ଜାଣିଲେ ॥୧୧
ବ୍ରହ୍ମା ମହେଶ ଭୃଗୁ ଦକ୍ଷ ।
ପିତୃ ଭୂତଗଣ ଯେ ରକ୍ଷ ॥

୧. ମୃକଣ୍ଡ-ସମ୍ଭବ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ । ୨. କୃଷ୍ଣାଜିନ—କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗର ଛାଲ ।

ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଦେବ ମନୁଷ୍ୟ ।
ଯେ ତପୀ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରୀ ଅଂଶ ॥
ଦେଖିଣ ବିସ୍ମୟ ହୋଇଲେ ।
ମନରେ ଭୟ ଜାତ କଲେ ॥ ୧୨
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ଧରିଣ ।
ତପସ୍ୟା ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ ॥
ମନ ପବନ ଯୋଗବଳେ ।
ରହିଲେ ଆସନ ନିଶ୍ଚଳେ ॥
ସଂଯମେ ରହି ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ।
ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସେ ଧ୍ୟାନେ ହୃଦେ ॥
ଅନ୍ତରାତ୍ମାରେ ଧ୍ୟାନ କଲେ ।
ସକଳ କ୍ଳେଶ ପାସୋରିଲେ ॥ ୧୩
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରରେ ପୁଣ ।
ବାସୁଦେବଙ୍କୁ କଲେ ଧ୍ୟାନ ॥
ଏମନ୍ତେ ଷଟ ମନ୍ୱନ୍ତରେ ।
ବୈବସ୍ୱତମନୁ ସପ୍ତରେ ॥ ୧୪
ତାଙ୍କ ସମୟେ ପୁରନ୍ଦର ।
ନାମ ଯେ ଅଟଇ ଇନ୍ଦ୍ରର ॥
ମାରକଣ୍ଡେୟ ତପ ଦେଖି ।
ଶଙ୍କା ମନରେ ହୋଇ ଦୁଃଖୀ ॥ ୧୫
ଏ ବିଗ୍ରହରେ ପୁରନ୍ଦର ।
ରାଇ ଗନ୍ଧର୍ବ ପଞ୍ଚଶର ॥
ଅପ୍‌ସରାଗଣଙ୍କୁ ଡକାଇ ।
କହେ କନ୍ଦର୍ପ ମୁଖ ଗ୍ରହିଁ ॥
ବସନ୍ତ ମଳୟପବନ ।
ଷଡ଼ଋତୁଙ୍କ ସମେତେଣ ॥
ଲୋଭ ମୋହ ମଦ ମତ୍ସର ।
ସଙ୍ଗେ ଘେନି ଚଳ ସତ୍ୱର ॥ ୧୬
ତାଙ୍କର ତପ ଭଗ୍ନ କର ।
ଆଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣେ ଚଳେ ମାର[୧] ॥
ମାର୍କଣ୍ଡ ଆଶ୍ରମେ ପ୍ରବେଶ ।
ହିମବନ୍ତ ଉତ୍ତରପାଶ ॥
ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରା ନଦୀର ନାମ ।
ଚିତ୍ରଶିଳା ଯେ ନାମ ସ୍ଥାନ ॥

ଆଶ୍ରମ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ତହିଁ ।
ସେ ସ୍ଥାନେ କିଛି ଭୟ ନାହିଁ ॥ ୧୭
ସେ ଋଷି ଆଶ୍ରମ ମହିମା ।
ଅଶେଷ ସୁଖାଳୟ ସୀମା ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ସେ ବୃକ୍ଷଲତାଦିରେ ।
ବେଷ୍ଟିତ ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପରେ ॥
ପବିତ୍ର ପକ୍ଷୀଗଣ ଧ୍ୱନି ।
ନିର୍ମଳ ଜଳ ପୁଷ୍କରିଣୀ ॥
ମତ୍ତଭ୍ରମରେ ପୁଷ୍ପବାସେ ।
ମକରନ୍ଦ ପାନ ହରଷେ ॥
ମତ୍ତ କୋକିଳ କରେ ଧ୍ୱନି ।
ମତ୍ତ ମୟୂର ନୃତ୍ୟେ ଭ୍ରମି ॥
ଉନ୍ମତ୍ତ ନାନା ପକ୍ଷୀଗଣେ ।
ସର୍ବେ ଆନନ୍ଦ ସେହି ବନେ ॥ ୧୮, ୧୯
ଏମନ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ରଦୂତମାନେ ।
ମିଳିଲେ ଋଷି ତପସ୍ଥାନେ ॥
ପବନ ମନ୍ଦଗନ୍ଧ ଘେନି ।
ଶୀତଳ ହିମଜଳ ଆଣି ॥
ପୁଷ୍ପବାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ବହେ ମଳୟଜ[୨] ପୂରାଇ ॥
କାମ ଉଦିତ ନାନାମତେ ।
ଆଚ୍ଛନ୍ନ କଲେ ଇନ୍ଦ୍ରଦୂତେ ॥
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉଦେ ହୋଇ ।
ନବପଲ୍ଲବ ଶୋଭା ପାଇ ॥
ବସନ୍ତ ଆଦି ଷଡ଼ଋତୁ ।
ଏ ସର୍ବେ ତପଭଗ୍ନ ହେତୁ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ଅପସରା ଆଦି ।
କନ୍ଦର୍ପ ପୁଷ୍ପବାଣ ସନ୍ଧି ॥
ଲୋଭ ମୋହ ଅଙ୍ଗେ ଭେଦିଲା ।
ରତିସଂକେତ ଦେଖାଇଲା ॥ ୨୦, ୨୧
ମାରକଣ୍ଡେୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ସାରି ।
ଅଗ୍ନି ହୋମରେ ସେବା କରି ॥
ଯୋଗଧ୍ୟାନରେ ବସିଛନ୍ତି ।
ଏମନ୍ତେ କନ୍ଦର୍ପ ଭେଦନ୍ତି ॥ ୨୨

ସେ ମାରକଣ୍ଡ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ।
ଚିନ୍ତେ ବାସୁଦେବ ଚରଣେ ॥
ଉତ୍ତମ ଯେ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ।
ଅଗ୍ନିମୂର୍ତ୍ତିରେ ଶୋଭମାନ ॥
ସେ ଋଷିଆଗେ ଇନ୍ଦ୍ରଦୂତେ ।
ଆଚ୍ଛନ୍ନ କଲେ ଯେଝାମତେ ॥
ଅପ୍ସରାଗଣ କଲେ ନୃତ୍ୟ ।
ମୃଦଙ୍ଗ ବୀଣା ନାନାଯନ୍ତ୍ର ॥
ପୁଷ୍ପଧନୁରେ ପଞ୍ଚଶର ।
କାମ ଭେଦେ ଋଷି ହୃଦର ॥
ମଧୁମାଧବ ରଜସ୍ତୋକ* ।
ତପଭଗ୍ନେ ଇନ୍ଦ୍ର ସେବକ ॥ ୨୩-୨୫
ପୁଞ୍ଜିକସ୍ଥଳୀ ଅପସରା ।
ସାରଣୀ[୩] ଘେନି ଖେଳୁଥିଲା ॥
କବରୀ ଫିଟିଲା ତାହାର ।
ସାରଣୀ ଖସିଗଲା ଦୂର ॥
ବାମ ଡାହାଣେ ଚକ୍ଷୁ ଢାଳି ।
କବରୀ ବାନ୍ଧେ ଭୁଜ ତୋଳି ॥
ପିନ୍ଧିଲା ବସ୍ତ୍ର ଖସେ ତଳେ ।
ପବନ ଉଡ଼ାଇ ତା ନେଲେ ॥
ଏମନ୍ତ ସମୟେ ମଦନ ।
ପୁଷ୍ପଶର ମାରେ ବେଗେଣ ॥
ଏ ସର୍ବ ବିଅର୍ଥ ହୋଇଲେ ।
ଋଷିଅଙ୍ଗରେ ନ ଭେଦିଲେ ॥
ଯେଣୁ ସେ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଧ୍ୟାୟି ।
ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତେ ଲୟେ ରହି ॥
ଋଷିଙ୍କ ଅପକାର ଭାବେ ।
ଦଗ୍ଧ ସେ ହୁଅନ୍ତି ସ୍ୱଭାବେ ॥ ୨୬-୨୮
ଏଣୁ ସତ୍ୱରେ ଲେଉଟିଲେ ।
ଇନ୍ଦ୍ରର ଭୁବନେ ମିଳିଲେ ॥
ସର୍ପକୁ ଗ୍ରିଳିଣ ଯେସନେ ।
ବାଳକେ ପଳାଅନ୍ତି ଛନ୍ନେ ॥
ଏମନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ର ଆଗେ କହି ।
ସେ ଶୁଣେ ମୁନି ଖେଦ ନାହିଁ ॥ ୨୯

୧. ମାର—କାମଦେବ । ୨. ମଳୟଜ—ଚନ୍ଦନ । ୩. ସାରଣୀ—ଖେଳଣାବିଶେଷ, ପେଣ୍ଡୁ ।

* 'ମଧୁମାଧବ ରଜସ୍ତୋକ' ଅର୍ଥାତ୍ ବସନ୍ତଋତୁ ଓ ଲୋଭ ।

ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ଧ୍ୟାନରେ ।
ଲେଶମାତ୍ରକ ନ ଟଳିଲେ ॥
ଯେ ତାଙ୍କୁ ନିମଗ୍ନେ ଭଜଇ ।
ସଂସାର ଦୁସ୍ତରୁ ତରଇ ॥
ତା ପାଦ ହୃଦେ ଧ୍ୟାୟିଥିଲେ ।
ଏଣୁ ସେ ବିଘ୍ନେ ନ ବାଧିଲେ ॥
ଏ ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର ନୁହଇ ।
ଯା ଚିତ୍ତ ବିଷ୍ଣୁପାଦେ ଥାଇ ॥୩୦
କାମାଦି ଯେତେ ଦେବଗଣ ।
କହିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରର ଆଗେଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ତା ଶୁଣିଣ ଜାଣିଲେ ।
ମନରେ ବିସ୍ମୟ ପାଇଲେ ॥୩୧
ଏମନ୍ତ ପ୍ରକାରେ ସେ ଋଷି ।
ବାସୁଦେବେ ଚିତ୍ତ ନିବେଶି ॥
ତପସାଧନ ସଂଯମରେ ।
ସମଭାବ ମତି ହୃଦରେ ॥
ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତି ତାର ଜାଣି ।
ସେ ବାସୁଦେବ ଚକ୍ରପାଣି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କଲେ ।
ନର ନାରାୟଣ ହୋଇଲେ ॥୩୨
ଦର୍ଶନ ଦେଲେ ମାର୍କଣ୍ଡରେ ।
ଶୁକ୍ଳ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣରେ ॥
ଚକ୍ଷୁ ବିକଚପଦ୍ମ ପ୍ରାୟେ ।
ବନମାଳାଏ ହୃଦେ ଶୋହେ ॥
ବକଳ କୃଷ୍ଣାଜିନ ପିନ୍ଧି ।
ତପସ୍ୱୀ ବେଶେ ଆନନ୍ଦୀ ॥
ଉତରୀ କନ୍ଧେ ସୁଶୋଭନ ।
ହସ୍ତରେ ପବିତ୍ର[୧] ଗ୍ରହଣ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ପଇତା କନ୍ଧରେ ।
କମଣ୍ଡଳୁ ଶୋହେ ହସ୍ତରେ ॥
ବେଣୁର ତ୍ରିଦଣ୍ଡ କନ୍ଧରେ ।
ପଦ୍ମ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ ହୃଦୟରେ ॥
ସ୍ୱଭାବେ ତପସ୍ୱୀ ବେଶରେ ।
ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରାୟ ଜଟା ଶିରେ ॥
ଆଜାନୁ ଲମ୍ବେ ବେନି ଭୁଜ ।
ଏମନ୍ତ ରୂପେ ଦେବରାଜ ॥

ଦେବତାଗଣରେ ପୂଜିତ ।
ପ୍ରବେଶ ମାର୍କଣ୍ଡ ଅଗ୍ରତ ॥୩୩, ୩୪
ସେ ନର ନାରାୟଣେ ଦେଖି ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ଆସନ ଉପେକ୍ଷି ॥
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣମି ଚରଣେ ।
ଦଣ୍ଡବତ ସ୍ତୁତି ବଚନେ ॥
ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନେ ଆନନ୍ଦରେ ।
ରୋମ ଉଦ୍‌ଗମେ ପ୍ରେମଭରେ ॥
ଆତ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ମନ ।
ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକେ ହୋଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ତାଙ୍କ ଜ୍ୟୋତିର ତେଜ ଦେଖି ।
ସମର୍ଥ ନୁହଇ ଯେ ଆଖି ॥୩୫, ୩୬
ମନ ଉତ୍ସୁକେ କୃତାଞ୍ଜଳି ।
ଆଲିଙ୍ଗନ ପ୍ରାୟ ପ୍ରସାରି ॥
ବଚନେ ନମୋ ନମୋ ସ୍ତୁତି ।
ଗଦ୍‌ଗଦ ବାଣୀ ସେ ଭାଷନ୍ତି ॥୩୭
ଉତ୍ତମ ଆସନେ ବସାଇ ।
ଚରଣ ଧୋଇଣ ପିଅଇ ॥
ସିଞ୍ଚନ ଶିରଗାତ୍ରେ କରି ।
ଷଡ଼ଅର୍ଘ୍ୟେ ପୂଜା ଆଚରି ॥
ଚନ୍ଦନ ଧୂପ ଦୀପ ପୁଷ୍ପ ।
ପୂଜିଲେ ମୃକଣ୍ଡଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ[୨] ॥୩୮
ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରସନ୍ନ ବଦନ ।
ହୋଇଲେ ନର ନାରାୟଣ ॥
ମୁନି ଯେ ଦଣ୍ଡବତ ପୁଣି ।
ବିଷ୍ଣୁ ତୋଷିଣ ସ୍ତୁତି ଭଣି ॥୩୯

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଉବାଚ

ହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମର ମହିମା ।
ମୁଁ କିସ ବର୍ଣ୍ଣିବି ତା ସୀମା ॥
ଯାହାର ଅଂଶୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ ।
ପ୍ରବେଶ ସୃଷ୍ଟି ସରଜନେ ॥
ଯେ ଦେହେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଣ ।
ମନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣମାନ ॥
ସଂସାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ।
ସର୍ବ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ॥

ଯହିଁ ଜୀବରୂପେ ଥାଇଣ ।
ଅନୁଭବ ତୁମ୍ଭ ଭାବେଣ ॥୪୦
ଏ ଦୁଇ ଲୋକ ଯେ ତୁମ୍ଭର ।
ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ ଈଶ୍ୱର ॥
ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ ନାଶନେ ।
ବସିଛ ବଦରିକାଶ୍ରମେ ॥
ନାନା ରୂପେ ପ୍ରାଣୀ ସର୍ଜନ ।
କରିଣ ସର୍ବଠାରୁ ଭିନ୍ନ ॥
ଉର୍ଣ୍ଣନାଭ ସୂତ୍ରେ ଯେସନ ।
ଗୃହ କରି ସଂହରେ ପୁଣ ॥
ଏ ଭାବେ ଜଗତ ପ୍ରଚରି ।
ମାୟା ଘେନି ସେହୁ ବିହରି ॥୪୧
ସଂସାରେ ଥାଇ ଯେଉଁମାନେ ।
ନିତ୍ୟେ ଭଜନ୍ତି ତୋ ଚରଣେ ॥
ଏକାଗ୍ରେ ତୋ ପାଦେ ସେବନ୍ତି ।
ଜନ୍ମ ମୃତ୍ୟୁରୁ ତରିଯାନ୍ତି ॥
ଯେ ତୁମ୍ଭ ମାୟା ପାର ହୋଇ ।
ସେ ତୁମ୍ଭ ଚରଣ ସେବଇ ॥୪୨
ତୋର ଚରଣ ଆଶ୍ରେ ବିନୁ ।
ନ ତରେ ଏ ଭବ ବନ୍ଧନୁ ॥
ଅଜ୍ଞାନ ସଂସାର ନିରତ ।
ଜାଣି ଭଜିଲେ ଯୋଗୀ ପଥ ॥
ତୁମ୍ଭ ଦେଲାରୁ ଚତୁର୍ମୁଖ ।
ଭୋଗ କରଇ ବ୍ରହ୍ମସୁଖ ॥
ଦୁଇପରାର୍ଦ୍ଧ ଆୟୁ ପାଇ ।
ତା ଶିରେ କାଳ ବସିଛଇ ॥
ସମୟେ ତାକୁ ସଂହାରଇ ।
ଏମନ୍ତ ବନ୍ଧ ମାୟାମୟୀ ॥
ଏଥେ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଜଡ଼ିଛନ୍ତି ।
ତୋତେ ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଯେ ଭଜେ ତୋ ଚରଣ ଆଶେ ।
ସେ ମାୟା ବନ୍ଧନେ ନ ମିଶେ ॥
ଏମନ୍ତ ଚରଣରେ ମୁହିଁ ।
ନିରତେ ଭଜନ କରଇ ॥

୧. ପବିତ୍ର—କୁଶ । ୨. ଶିଷ୍ୟ—ପୁତ୍ର ।

ତୋ ମାୟା ମୋର ମନେ ଥାଉ ।
ଦେହାଦି ଅଭିମାନ ବହି ॥
ଶ୍ରୀ ପାଦପଦ୍ମରେ ଲଗାଅ ।
ତୁମ୍ଭ ମାୟାରୁ ଫେଡ଼ିଦିଅ ॥ ୪୩, ୪୪
ସତ୍ତ୍ୱ ରଜ ତମ ତ୍ରିଗୁଣେ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ମହେଶ ଜନ୍ମେ ॥
ସେ ରୂପ ବହିଣ ସଂସାର ।
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ କର ॥
ଏ ମାୟା ଲୀଳାର ବିହାର ।
କେବଳ ତୋର ଖେଳଘର ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ କରୁଣାସାଗର ।
ତେଣୁ ଶରଣ ଅଟ ମୋର ॥ ୪୫
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଶୁଦ୍ଧ ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ ।
ନିର୍ଗୁଣରୂପ ନରୋତ୍ତମ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ।
ତ୍ରିଗୁଣ ବନ୍ଧନୁଁ ତରନ୍ତି ॥ ୪୬

ନାରାୟଣ ଯେ ନରୋତ୍ତମ ।
ନିଗମେଶ୍ୱର ନିରୁପମ ॥
ହେ ପ୍ରଭୁ ଯୋଗାରୂଢ଼ବର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
ଦେବେ ଯା ନାମ ଭଜୁଛନ୍ତି ।
ଭାବେଣ ଯଶ କର୍ମ ସ୍ତୁତି ॥
ସାକ୍ଷାତ ଗୁରୁ ଜଗତର ।
ଯେ ନାରାୟଣ ଅବତାର ॥ ୪୭
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ହୃଦ ଦୃଷ୍ଟିପଥେ ।
ମୋହିତ ହୋଇ ଅବିରତେ ॥
ତୋର ମାୟାରେ ମୂଢ଼ମତି ।
ତୋତେ ସେ ଜାଣି ନ ପାରନ୍ତି ॥
ତୋ ବେଦପଥ ଆଶ୍ରା କଲେ ।
ଜାଣି ପାରନ୍ତି ତୋତେ ଭଲେ ॥ ୪୮
ତୁମର ସ୍ୱରୂପ ରହସ୍ୟ ।
ବେଦରେ ହୋଇଛି ପ୍ରକାଶ ॥

ବ୍ରହ୍ମାଦି କବିମାନେ ଖୋଜି ।
ଆଗମେ ନ ପାରନ୍ତି ହେଜି ॥
ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି ମନରେ ।
ଦର୍ଶନ ନ ପାନ୍ତି ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ॥
ସକଳ ବେଦବାକ୍ୟ ସାର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ନିର୍ଗୁଣ ଶରୀର ॥
ହେ ମହା ପରମପୁରୁଷ ।
ସର୍ବ ଆତ୍ମାରୂପେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଦର୍ଶନ ଦେଇଛ ସାକ୍ଷାତେ ।
ନମସ୍କାର ତୋ ପାଦଗତେ ॥
ଅନେକ ସ୍ତୁତିବାକ୍ୟ ଭଣି ।
ସେ ମାରକଣ୍ଡ ମହାମୁନି ॥ ୪୯
ନମଇଁ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଉଦ୍ଧବ ଶଙ୍ଖଚକ୍ରହସ୍ତ ॥
ତୁମ୍ଭର ଚରଣ କମଳେ ।
ମୋ ମନ ରହୁ ସୁନିଶ୍ଚଳେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟଚରିତଂ ନାମ ଅଷ୍ଟମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମାୟା ଶିଶୁ ମାୟା ପ୍ରଳୟ । ଦେଖନ୍ତି ଋଷି ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ॥
ତହିଁରେ ପ୍ରବେଶ ନିର୍ଗମ । ଏମନ୍ତ ଚରିତ ନବେମ ॥

ସୂତ ଉବାଚ

ସୂତ ପୌରାଣିକ କହନ୍ତି ।
ଶୁଣ ଶୌନକ ଆଦି ଯତି ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ।
କଲେ ବହୁ ସ୍ତୁତି ବିନୟ ॥
ନରନାରାୟଣ ତା ଶୁଣି ।
ସନ୍ତୋଷ ଭାବେ କହି ପୁଣି ॥ ୧

ଶ୍ରୀ ଭଗବାନୁବାଚ

ହେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ତପୋନିଷ୍ଠ ।
ସମାଧି ଯୋଗେ ଜ୍ଞାନୀ ଅଟ ॥
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଲ ।
ନିଶ୍ଚଳ ଭକ୍ତିରେ ଭଜିଲ ॥
ମୋ ଠାରେ ତପଧ୍ୟାନ ବଳେ ।
ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସଂଯମରେ ॥ ୨
ଆମ୍ଭେ ଯେ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲୁ ।
ବ୍ରତ ଆଶ୍ରର ତପବଳୁ ॥
ଏବେ ହୋ ବର ମାଗ ତୁମ୍ଭେ ।
ଯାହା ମାଗିବ ଦେବୁ ଆମ୍ଭେ ॥
କରିଣ ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
କୁଶଳେ ବର ମାଗି ଘେନ ॥

ବିଷ୍ଣୁ ବଦନୁଁ ଏହା ଶୁଣି ।
କହନ୍ତି ମାରକଣ୍ଡ ମୁନି ॥ ୩

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଉବାଚ

ହେ ଦେବ ଦେବ ନାରାୟଣ ।
ସକଳ ଜଗତ କାରଣ ॥
ଶରଣାପନ୍ନ ତାପହର ।
ବିପତ୍ତି ପାପ କ୍ଷୟ କର ॥
ପରମପଥ ଦେଖାଇଲ ।
କୃତାର୍ଥ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ କଲ ॥
ବରେ ମୋ କିବା ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଯେଣୁ ଦେଖିଲି ତୋ ଚରଣ ॥

ତୁମ୍ଭର ଚରଣକୁ ଧ୍ୟାୟି ।
ଶ୍ରୀପଦେ ଆତ୍ମାକୁ ମିଶାଇ ॥
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନ ପାଇଲଇଁ ।
ଅନ୍ୟ କି ବର ମାଗିବଇଁ ॥ ୪
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଧାରଣାରେ ।
ଦେଖନ୍ତି ଦେହର ଭିତରେ ॥
ଯାହାର ଚରଣକୁ ଧ୍ୟାୟି ।
ପରମପଦ ବ୍ରହ୍ମା ପାଇ ॥
ସେ ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଚକ୍ଷୁ ଗୋଚରେ ।
ଦର୍ଶନ ଦେଲ ସାକ୍ଷାତରେ ॥ ୫
ହେ ପଦ୍ମନେତ୍ର ଚକ୍ରପାଣି ।
ହେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ଶିଖାମଣି ॥
ତୁମ୍ଭର ଅନୁଗ୍ରହ ହେବ ।
ମାୟା ମହିମା ଦେଖାଇବ ॥
ଯେ ମାୟା ସକଳ ଲୋକରେ ।
ଲୋକପାଳାଦି ଜ୍ଞାନ ହରେ ॥ ୬

ସୂତ ଉବାଚ

ସୂତ କହନ୍ତି ମୁନି ଆଗେ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ବିନୟ ଯେ ଭାବେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନେ କହି ଭଗବାନ ।
ଏ ତୋର ବାଞ୍ଛା ହେଉ ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ମାୟା ମହିମା ମୋର ଦେଖ ।
ଏ ଅନ୍ତେ ଲଭ ସର୍ବ ସୁଖ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ନିଜସ୍ଥାନେ ।
ବିଜୟ ନରନାରାୟଣେ ॥ ୭
ତହୁଁ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଆଶ୍ରମେ ।
ରହିଲେ ବାସୁଦେବ ଧ୍ୟାନେ ॥
ଜଳ ପବନ ଯେ ଆକାଶ ।
ଭୂ ଅଗ୍ନି ପଞ୍ଚଭୂତେ ବାସ ॥
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପତଙ୍ଗ ।
କୀଟାଦି ଗ୍ୱରିଖାନି ଅଙ୍ଗ ॥
ସବୁ ବାସୁଦେବ ସ୍ୱରୂପେ ।
ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ଲୟ କଳ୍ପେ ॥
ଭାବଯୁକ୍ତ ହୋଇ ମନରେ ।
ଭାବଦ୍ରବ୍ୟେ ପୂଜେ ବିଷ୍ଣୁରେ ॥
କେବେ ବା ପ୍ରେମ ବିହ୍ୱଳିତ ।
ହୋଇ ଭୁଲଇ ପୂଜା ଅର୍ଥ ॥
ବାସୁଦେବ ଚରଣେ ଲୟେ ।
ଧ୍ୟାନରେ ନିମଗ୍ନ ସେ ହୋଏ ॥ ୮,୯
ଆପଣା ଆଶ୍ରମରେ ଥାଇ ।
କିଛି ଦିନ ଯେ ଶେଷ ହୋଇ ॥
ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରା ନଦୀ ତଟରେ ।
ସ୍ନାନ ସାରିଣ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ॥
ଯୋଗଧ୍ୟାନରେ ବସିଛନ୍ତି ।
ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ହୃଦେ ଚିନ୍ତି ॥
ଏମନ୍ତେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପବନ ।
ବହେ ମହା ଘୋର ଶବ୍ଦେଣ ॥
ଆକାଶେ ମହା ଭୟଙ୍କର ।
ମେଘ ଉଠିଲେ ଶୀଘ୍ରତର ॥
ରଥ ଅଖିର ପରକାରେ ।
ଧାରା ବୃଷ୍ଟି କଲେ ଶୂନ୍ୟରେ ॥
ବିଦ୍ୟୁତ ଝଟକ ଶବଦ ।
ବଜ୍ର ନିର୍ଘାତ ଇନ୍ଦ୍ରାୟୁଧ ॥୧୦, ୧୧
ସେ ଜଳେ ଭୂମିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
ଗ୍ୱରି ସମୁଦ୍ର[୧] ଉଛୁଳଇ ॥
ସର୍ବେ ଏକାର୍ଣ୍ଣବ ହୋଇଲେ ।
ତରଙ୍ଗ ଲହରୀ ଉଠିଲେ ॥
ପବନ ବଳେ ଜଳମାନେ ।
ଉଲ୍ଲୋଳେ ଲାଗିଲେ ଗଗନେ ॥
କଚ୍ଛପ କୁମ୍ଭୀର ମକର ।
ମତ୍ସ୍ୟ ଆଦି ଯେ ଜଳଚର ॥
ଏମାନେ ଭାସିଣ ଗର୍ଜିଲେ ।
ସର୍ବେ ଜଳରେ ଲୀନ ହେଲେ ॥ ୧୨
ସପ୍ତସମୁଦ୍ର ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ।
ଏକଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଉଦକ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଯାକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
ନିର୍ଘାତ ଶବଦେ ଚଳଇ ॥
ଏ ଭାବେ ସମସ୍ତେ ବୁଡ଼ିଲେ ।
ଯେଣୁ ବିଷ୍ଣୁ ଏ ମାୟା କଲେ ॥
ମୁନି ଆପଣା ସଙ୍ଗତରେ ।
ଜୀବଙ୍କୁ ଭିତରେ ବାହାରେ ॥
ଦେଖି ଜଳରେ ନିମଗନ ।
ବିଜୁଳି ତେଜେ ଖେଦମନ ॥
ପୃଥିବୀ ଜଳମଗ୍ନ ଦେଖି ।
ଭୟେ ହୋଇଲେ ମହାଦୁଃଖୀ ॥ ୧୩
ଜଳ ଏକାର୍ଣ୍ଣବ ହୋଇଣ ।
ଆକାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗିଣ ॥
ଜଗତ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲା ।
ପୃଥ୍ୱୀ ଆକାଶ ନ ଦିଶିଲା ॥
ସ୍ୱର୍ଗେ ନକ୍ଷତ୍ର ଗ୍ରହଗଣ ।
ଜ୍ୟୋତିଷ ଚକ୍ର ସମେତେଣ ॥
ସବୁ ଜଳେ ଏକ ହୋଇଲା ।
ସମସ୍ତ ଜଳରେ ବୁଡ଼ିଲା ॥
ସେ ମୁନି ଯୋଗମାୟା ବଳେ ।
ଭାସିଲେ ପ୍ରଳୟ ଜଳରେ ॥
ଜଟାମଣ୍ଡଳ ଫିଟି ଭାସେ ।
ବଡ଼ ଅନ୍ଧାର ପ୍ରାୟ ଦିଶେ ॥୧୪, ୧୫
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ପୀଡ଼ା ପାଇ ।
ପବନେ ତରଙ୍ଗେ ଭାସଇ ॥
ମକର ତିମି ଜନ୍ତୁଗଣେ ।
ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ମୁନି ଭ୍ରମେ ॥
ଅନ୍ଧାରେ ଦିଗହିଁ ନ ଦିଶେ ।
ବୁଡ଼ି ଜୀବନ ମାତ୍ର ଶେଷେ ॥ ୧୬
ମହା ଆବର୍ତ୍ତେ ପଡ଼ି କାହିଁ ।
ସେ ମୁନି ମୋହିତ ହୁଅଇ ॥
କାହିଁ ତରଙ୍ଗେ ବୁଡ଼ି ଯାନ୍ତି ।
ଲହରୀ ବଳେ ବା ଉଠନ୍ତି ॥
କୁମ୍ଭୀର ମକର ବା କାହିଁ ।
ସାନକୁ ବଡ଼ ଯେ ଗିଳଇ ॥
କେବେ ତାହାଙ୍କ ଭକ୍ଷ୍ୟ ହୋନ୍ତି ।
କାହିଁ ବା ଶୋକ ଭୟ ପାନ୍ତି ॥
ମୋହିତ ଦୁଃଖ ସୁଖେ ହୋନ୍ତି ।
ବ୍ୟାଧିରେ ମୃତ୍ୟୁ ବା ଲଭନ୍ତି ॥୧୭, ୧୮
ଏମନ୍ତେ ଅୟୁତ ଅୟୁତ ।
ଗଲା ଯେ ବତ୍ସର ବହୁତ ॥
ଅତି ଆରତ ମାରକଣ୍ଡ ।
ଜାଣିଲେ ନିଶ୍ଚେ ଯିବ ପିଣ୍ଡ ॥

୧. ଗ୍ୱରି ସମୁଦ୍ର—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବେଷ୍ଟିତ ସମୁଦ୍ର ।

ବିଷ୍ଣୁର ମାୟାମୋହେ ପୁଣି ।
ଭାସନ୍ତି ମାରକଣ୍ଡ ମୁନି ॥୧୯
ବିଷ୍ଣୁମାୟାରେ ଏକଦିନେ ।
ଭାସି ଲାଗିଲେ ଉଚ୍ଛାନେ ॥
ତହିଁରେ ଏକ ବଟବୃକ୍ଷ ।
କୋମଳ ଦିଶଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ଫଳ ପଲ୍ଲବେ ଶୋଭା ଦିବ୍ୟ ।
ଜଳ ଉପରେ ତା ପଲ୍ଲବ ॥
ପୂର୍ବ ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟେ ଶାଖା ।
ଐଶାନ୍ୟ ଡାଳ ମଧ୍ୟେ ଦେଖା ॥
ନବପଲ୍ଲବ ବଟପୁଟେ ।
ଏକ ପୁରୁଷ ଜବାଙ୍ଗୁଷ୍ଠେ ॥
ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ପ୍ରମାଣେ ପୁରୁଷ ।
ଆପଣା ପ୍ରଭାରେ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ସେ ବଟପୁଟରେ ଶୟନ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ କଲେ ତା ଦର୍ଶନ ॥୨୦, ୨୧
ପ୍ରଳୟ ଅନ୍ଧାର ଛେଦନ ।
ମହା ମର୍କତ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ ॥
ଶଙ୍ଖ ସମାନ କଣ୍ଠ ତାର ।
ହୃଦୟ ବିସ୍ତାର ସୁନ୍ଦର ॥
ନାସିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
ଭ୍ରୂଲତା ଧନୁ କନ୍ଦର୍ପର ॥୨୨
ନିଃଶ୍ୱାସ ପବନ ଚଞ୍ଚଳ ।
ଚଳନ୍ତି ଅଳକା କପୋଳ ॥
ଡାଳିମ୍ବ କୁସୁମର ପ୍ରାୟେ ।
କର୍ଣ୍ଣବେନି ଯେ ଶୋଭାପାଏ ॥
ପ୍ରବାଳ ଅରୁଣ ଅଧର ।
ଦରହାସରେ ସେ ସୁନ୍ଦର ॥୨୩
ଅରୁଣପଦ୍ମ ଯେ ଲୋଚନ ।
କଟାକ୍ଷ କୋଣେ ବିଲୋକନ ॥
ନାଭି ଉପରେ ବଳିମାନ[୧] ।
ନିଃଶ୍ୱାସ ପବନେ କମ୍ପନ ॥୨୪
ଦୁଇ ହସ୍ତେ ପାଦ ଅଙ୍ଗୁଳି ।
ଧରି ଚୁମ୍ବନ୍ତି ମୁଖେ ତୋଳି ॥
ଚରଣାମ୍ବୁଜ ମକରନ୍ଦ ।
ମୁଖେ ଭରିଣ ସେ ଆନନ୍ଦ ॥

ବାଳକ ରୂପରେ ଶୟନ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ବିସ୍ମୟ ଦେଖିଣ ॥୨୫
ଦର୍ଶନେ ଶ୍ରମ ଦୂର ଗଲା ।
ଆନନ୍ଦେ ରୋମ ପୁଲକିଲା ॥
ପଦ୍ମପ୍ରାୟେ ଚକ୍ଷୁ ବିକାଶି ।
ପୁଲକ ରୋମାବଳୀ ରାଶି ॥
ତାଙ୍କ ନାମ ପୁଚ୍ଛିବା ଅର୍ଥେ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ବିଗ୍ରହିଲେ ଚିତ୍ତେ ॥
ବାଳକ ନିକଟେ ପ୍ରବେଶି ।
ଉଭା ହୋଇଲେ ସେହି ଋଷି ॥୨୬
ତୁଣ୍ଡକୁ ବିସ୍ତାରନ୍ତେ ହରି ।
ଶିଶୁ ନିଃଶ୍ୱାସେ ମଶା ପରି ॥
ଶିଶୁର ଉଦରେ ପଶିଲେ ।
ତହିଁରେ ବୁଲିଣ ଦେଖିଲେ ॥
ଦେଖିଲେ ମୃକଣ୍ଡର ବସ୍ତି ।
ପୂର୍ବ ପରାୟେ ସୃଷ୍ଟି ଅଛି ॥୨୭
ପୃଥ୍ୱୀ ମଣ୍ଡଳ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ।
ଆକାଶ ସାଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ॥
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ତାରାଗଣ ।
ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ବରଷମାନ ॥
ପର୍ବତ ଦେଶ ଭୂମି ବନ ।
ନଗର କ୍ଷେତ୍ର ଯେ ଆଶ୍ରମ ॥
ଦେବ ଅସୁର ଜନ୍ତୁ ଯେତେ ।
ସରୋବର ନଦୀ ସହିତେ ॥
ବ୍ରଜ[୨] ଆଶ୍ରମ ବୃତ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣ ।
ଯେତେ ବା ଜୀବଜନ୍ତୁମାନ ॥୨୮
ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ଶବଦ ।
ସ୍ପରଶ ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ॥
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭୁବନ ଗତି ।
ଯେ କାଳ ଯୁଗ କଳ୍ପ ହୋନ୍ତି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି କୀଟ ପରିଯନ୍ତେ ।
ସର୍ବ ଦେଖିଲେ ଆଚମ୍ବିତେ ॥୨୯
ହିମାଳୟ ଯେ ପରବତ ।
ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରା ନଦୀ ସହିତ ॥

ଆପଣା ଆଶ୍ରମ ଦେଖିଲେ ।
ସମସ୍ତ ଋଷିଙ୍କର ମେଳେ ॥
ଏଭାବେ ବୁଲୁଁ ମୁନିବର ।
ଅନେକ ଗଲା ସଂବତ୍ସର ॥
ଦେଖି ମାର୍କଣ୍ଡ ଶ୍ରମଭାଗୀ ।
ଭେଦି ନ ପାରି ମହାଯୋଗୀ ॥
ସଂସାର ଦେଖିଣ ବିସ୍ମୟ ।
ମିଥ୍ୟା ମଣିଲେ ସେ ପ୍ରଳୟ ॥
ଏମନ୍ତେ ପୁଣି ବିଷ୍ଣୁମାୟା ।
ପ୍ରକାଶ କଲେ ବିଶ୍ୱକାୟା ॥
ଆପଣା ନିଃଶ୍ୱାସରେ ପୁଣ ।
ବାହାର କଲେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ପ୍ରଳୟ ଜଳେ ପକାଇଲେ ।
ପୁଣି ସେ ଜଳରେ ଭାସିଲେ ॥
ପୂର୍ବର ଯାହା ଅନୁଭବ ।
ପାଇଲେ ସେହି ପରାଭବ ॥୩୦
ପୁଣି ସେ ବଟ ତଟେ ଲାଗି ।
ତାହା ଆହ୍ଲାଦେ ସୁଖ ଭାଗୀ ॥
ସେ ବଟପତ୍ର ପୁଟେ ଶୋଇ ।
ବାଳକ ଚରଣ ଚୁମ୍ବଇ ॥
ଦରହସିତ ମୁଖ ତାର ।
ଅପାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟି ମନୋହର ॥
ଲାଗିଣ ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇ ।
ଋଷି ସେ ବାଳକକୁ ଗ୍ରହିଁ ॥
ହୃଦରେ ତାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କଲେ ।
ମନେ ଆଲିଙ୍ଗନ ବାଞ୍ଛିଲେ ॥୩୧, ୩୨
ଏମନ୍ତ ଜାଣିଣ ଶ୍ରୀହରି ।
ଯେ ସର୍ବ ହୃଦୟ ବିହାରୀ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ଗଲେ ।
ଆପଣା ମାୟା ଦେଖାଇଲେ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ହୁଅନ୍ତେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ପ୍ରଳୟ ଅନ୍ତ ତତକ୍ଷଣ ॥
କ୍ଷଣ ମାତ୍ରକେ ସର୍ବ ଗଲେ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ଲୋଚନେ ଦେଖିଲେ ॥

୧. ବଳି—ରେଖା । ୨. ବ୍ରଜ—ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ବସ୍ତି ।

ପୂର୍ବେ ଆପଣା ଆଶ୍ରମରେ ।
ଯେଉଁ ପ୍ରକାରେ ବସିଥିଲେ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଯୋଗ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ନିରତେ ଚିନ୍ତି ନରହରି ॥
ଆସନେ ବସିଛନ୍ତି ପୁଣ ।
ଏମନ୍ତ ମାୟାର ଭିଆଣ ॥
ଦେଖିଣ ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି ।
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣି ମନ ତୋଷି ॥୩୩, ୩୪
ସେ ବିଷ୍ଣୁମାୟାର ତଦନ୍ତ ।
କେ ଅବା ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ ॥
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଲାଗୁ ଆଶ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟମାୟାଦର୍ଶନଂ ନାମ ନବମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଦଶମେ ମାର୍କଣ୍ଡେ ମହେଶ । ବର ଦିଅନ୍ତି ହୋଇ ତୋଷ ॥

ସୂତ ପୌରାଣିକ ଯେ କହି ।
ଶୌନକ ଆଦି ମୁନି ଗ୍ରହି ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ସେ ମାରକଣ୍ଡ ଋଷି ପୁଣ ।
ବିଷ୍ଣୁ ନିର୍ମିତ ମାୟାରେଣ ॥
ମାୟା ବିଭୂତି ଅନୁଭବି ।
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣରେ ସେବି ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣରେ ସ୍ତୁତି ।
ନିରତେ ଧ୍ୟାନରେ କରନ୍ତି ॥ ୧

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଉବାଚ

ଶ୍ରୀବାସୁଦେବ ନମୋସ୍ତୁତେ ।
ଶରଣାଗତ ହେଲି ତୋତେ ॥
ତୁମ୍ଭ ପଦାରବିନ୍ଦ ଗୁଣ ।
ଅଭୟଦାତା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି ଦେବତାମାନେ ।
ସେବନ୍ତି ଜ୍ଞାନ ପରାୟଣେ ॥
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ଭଜୁଛନ୍ତି ।
ମାୟାରେ କେ ମୋହି ନୁହନ୍ତି ॥
ଏ ଭବସଂସାର ସାଗରେ ।
ତୋ ବିନୁ କେ ଉଦ୍ଧରି ପାରେ ॥
ଏମନ୍ତ ସ୍ତୁତି ବାସୁଦେବେ ।
ମନ ଲଗାଇ ପାଦେ ସେବେ ॥ ୨

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ସମୟେ ମହେଶ ।
ସଙ୍ଗେ ପାର୍ବତୀ ସହ ଶିଷ୍ୟ ॥
ଏମାନେ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଣ ।
ବୃଷଭ କରି ଆରୋହଣ ॥
କୈଳାଶ ପର୍ବତରୁ ଖସି ।
ହିମବନ୍ତ ଉପରେ ଆସି ॥
ପୁଷ୍ପଭଦ୍ରା ନଦୀ ତଟରେ ।
ଯୋଗାଧୃ ପୁରୁଷ ବିହରେ ॥
ପାର୍ବତୀ ଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କୋଳେ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ଆଶ୍ରମେ ମିଳିଲେ ॥ ୩
ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କୁ ସେ ଦେଖିଲେ ।
ପାର୍ବତୀ ମହେଶେ ଭାଷିଲେ ॥

ପାର୍ବତୀ ଉବାଚ

ହେ ଦେବ ଦେଖ ଋଷିଧ୍ୟାନ ।
ସାଧନ କରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ॥
ନିଶ୍ଚଳ ମନ ଆତ୍ମା କରି ।
ସକଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିବାରି ॥
ସଂଯମ କରି ମନ ପ୍ରାଣ ।
ପରମେ ଆତ୍ମା ନିବେଦନ ॥
ତନ୍ମଧ୍ୟେ ପବନ ନିରୋଧି ।
ଯେସନେ ନିଶ୍ଚଳ ବାରିଧି ॥

ନିର୍ବାତ ଦେଶେଂ ଦୀପ ଯେହ୍ନେ ।
ତେମନ୍ତେ ତପସ୍ୟା ସାଧନେ ॥
ହରି ଦର୍ଶନେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ।
ବସିଛି ଯୋଗାରୂଢ଼ ହୋଇ ॥
ଏହାର ତପ ସିଦ୍ଧି ଫଳେ ।
ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରବେଶ ଋଷିଆଳେ ॥
ଯୋଗ ସିଦ୍ଧିର ଫଳ ଦିଅ ।
ବିଷ୍ଣୁ ବୈଷ୍ଣବେ ଯଶ ପାଅ ॥୪,୫
ପାର୍ବତୀ ମୁଖୁଁ ଏହା ଶୁଣି ।
ଶିବ କହନ୍ତି ମଞ୍ଜୁବାଣୀ ॥(ଜ.)

ଈଶ୍ୱର ଉବାଚ

ଏ ଋଷି ବର ନ ଇଚ୍ଛଇ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ମୁକ୍ତି ନ ବାଞ୍ଛଇ ॥
ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷମାନ ।
ଏଣେ ଋଷିର ନାହିଁ ଧ୍ୟାନ ॥
କେବଳ ବାସୁଦେବେ ପ୍ରୀତି ।
ପଦାରବିନ୍ଦରେ ଭକତି ॥
ମାୟାବିଭୂତି ଭାବ ଜାଣି ।
ସକଳ ମିଥ୍ୟା ପରିମାଣି ॥
ରହିଛି ବାସୁଦେବ ଲୟେ ।
ବଚନେ ସମସ୍ୟା ନ ଦିଏ ॥ ୬
ତଥାପି ସମ୍ଭାଷଣ କଲେ ।
ଆମ୍ଭର ଭକ୍ତି ହେବ ଭଲେ ॥

୧. ନିର୍ବାତ ଦେଶେ—ନିଶ୍ଚଳ ବାୟୁ ସ୍ଥାନରେ ।

ନର ଦେହରେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ।
ପରମ ଲାଭ ମୋକ୍ଷଯୋଗ ॥ ୭

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ କହିଣ ଶଙ୍କର ।
ସକଳ ହୃଦେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ॥
ହରପାର୍ବତୀ ଦୁଇ ଯାଇ ।
ଋଷିଙ୍କ ଆଗେ ଉଭା ହୋଇ ॥ ୮
ଈଶ୍ୱରେ ଋଷି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।
ଶିବଗଣଙ୍କୁ ନ ଦେଖଇ ॥
ଆପଣା ଦେହକୁ ନ ଜାଣି ।
ଏମନ୍ତ ଜାଣି ଶୂଳପାଣି ॥
ଯୋଗମାୟା ବଳେ ମହେଶ ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ହୃଦୟେ ପ୍ରବେଶ ॥
ପଦନ ପ୍ରାୟେ ହୋଇ ପଶି ।
ନ ଜାଣେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଋଷି ॥୯,୧୦
ଏମନ୍ତ ରୂପ ମହେଶ୍ୱର ।
ଜଟା ଝଟକ ବିଜୁଳିର ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନି ଲୋଚନ ।
ଶିରରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭମାନ ॥
ପାଉଛି ଦଶଭୁଜ ଶୋଭା ।
ଆଜାନୁଲମ୍ବି ବାହୁପ୍ରଭା ॥
ରୂପ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭା ପାଇ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାୟ ତେଜୋମୟୀ ॥
ବ୍ୟାଘ୍ରର ଚର୍ମ ପରିଧାନ ।
ପନଗ ଦେହେ ଆଭରଣ ॥
ଡମ୍ବରୁ ଧନୁ ଯେ ତ୍ରିଶୂଳ ।
କାଣ୍ଡ ଖଡ୍‌ଗ ଚର୍ମ କପାଳ ॥
ପରଶୁ ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ. ଯେ ମାଳି ।
ଅଭୟ ବର ହସ୍ତେ ଧରି ॥୧୧, ୧୨
ଏମନ୍ତ ରୂପ ହୃଦେ ଗ୍ରହି ।
ମାର୍କଣ୍ଡ ବିସ୍ମିତ ଯେ ହୋଇ ॥
ମହେଶରୂପ ମୋ ହୃଦୟେ ।
କାହୁଁ ଏ ଦରଶନ ହୋଏ ॥
ଚିତ୍ତ ମୋ ଅଛି ବିଷ୍ଣୁ ତହିଁ ।
ମହେଶ ରୂପ ତ ଦେଖଇ ॥ ୧୩
ବିଗ୍ରହି ଚକ୍ଷୁ ଫେଡ଼ି ବେଗେ ।
ହରପାର୍ବତୀ ଦେଖେ ଆଗେ ॥
ସହିତେ ରୁଦ୍ରଗଣ ଗ୍ରହି ।
ବିସ୍ମୟ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ହୋଇ ॥
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣାମ ସେ କଲେ ।
ମହାଦେବଙ୍କ ପାଦତଳେ ॥ ୧୪
ପାର୍ବତୀ ରୁଦ୍ରଗଣ ମେଳେ ।
ମାନସ ଭାବେ ପୂଜା କଲେ ॥
ସ୍ୱାଗତ ଆସନ ଯେ ପାଦ୍ୟ ।
ଅର୍ଘ୍ୟ ଧୂପ ଦୀପ ସୁଗନ୍ଧ ॥
ପୁଷ୍ପ ନୈବେଦ୍ୟେ ପୂଜା କରି ।
ଆମ୍ଭାରେ ସ୍ତୁତି ସେ ଆଚରି ॥ ୧୫
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଟ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ।
କିବା କରିବି ତୁମ୍ଭ କର୍ମ ॥
ଜଗତ ନିର୍ମାଣ ତୋ ରୂପ ।
ହେ ଦେବଦେବ ବିଶ୍ୱରୂପ ॥
ସତ୍ତ୍ୱ ରାଜସ ତମ ରୂପ ।
ମୂଢ଼ ପବିତ୍ର ଶାନ୍ତରୂପ ॥
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ।
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଈଶ୍ୱର ॥୧୬,୧୭
କହନ୍ତି ସୂତ ମୁନି ଧୀରେ ।
ଶୌନକ ମୁନିଙ୍କ ଆଗରେ ॥(କ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ସେ ଯେ ମହେଶ ଆଦିଦେବ ।
ସାଧୁମାନଙ୍କ ଗତି ଭାବ ॥
ଏ ସ୍ତୁତି ଶୁଣିଣ ହରଷ ।
କୋମଳେ କହନ୍ତି ମହେଶ ॥ ୧୮

ଈଶ୍ୱର ଉବାଚ

ହେ ମୁନି ବର ମାଗ ଯେତେ ।
ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଲି ମୁଁ ତୋତେ ॥
ମହେଶ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ତିନି ।
ଅଭେଦ ଏକମୂର୍ତ୍ତି ଘେନି ॥
ତିନିହେଁ ବରେ ଅଧିକାରୀ ।
ମାଗ ହୋ ମନଇଚ୍ଛା କରି ॥ ୧୯
କଠୋର ବିଷ୍ଣୁବଶ କରି ।
ଶୁଣ ମାର୍କଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ ॥
ତ୍ରିବର୍ଗ ଆମ୍ଭର ଦର୍ଶନେ ।
ମୁକତି ବିଷ୍ଣୁର ପ୍ରସନ୍ନେ ॥(କ.)
ନିଃସଙ୍ଗ ଶାନ୍ତ ସାଧୁ ସେହି ।
ଭୂତବତ୍ସଳ ଯେବା ହୋଇ ॥
ଏକାନ୍ତଭକ୍ତି ଆମ୍ଭଠାରେ ।
ସମଦରଶୀ ନିର୍ବୈରରେ ॥
ଏ ଗୁଣ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଭଜିଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମେ ପ୍ରବେଶ ହୋନ୍ତି ଭଲେ ॥
ସକଳ ଲୋକପାଳମାନ ।
ତାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଉପାସନ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ଯେ ମୁଁ ମହେଶ ।
ତିନିହେଁ ତାଙ୍କ ହେଉଁ ବଶ ॥
ଆମ୍ଭର ଭିନ୍ନ ଭାବ ସେହି ।
ଅଣୁମାତ୍ରକେ ନ ଦେଖଇ ॥
ତୁମ୍ଭେ ପରମ ଭାଗବତ ।
ବିଷ୍ଣୁରେ ଧ୍ୟାନ ଅବିରତ ॥
ତେଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦରଶନ ।
ଦେଲଇଁ ହୋଇଣ ପ୍ରସନ୍ନ ॥୨୦-୨୨
ଯେ ଜଳମୟ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ।
ପାଷାଣମୟ ଦେବଗଣ ॥
ପବିତ୍ର ବହୁଦିନେ କରେ ।
ସାଧୁ ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ତାରେ ॥ ୨୩
ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣେ ନମସ୍କାର ।
ସମଦରଶୀ ଭାବ ଯାର ॥
ଯେ ଆମ୍ଭ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଣ ଭେଦ ।
ଋକ ଯଜୁ ଯେ ସାମବେଦ ॥
ଆପଣା ସମାଧି ଗୋଚରେ ।
ତପ· ସାଧିଣ ସଂଯମରେ ॥
ନାନା ଭାବରେ ଅଭ୍ୟାସନ୍ତି ।
ଜଗତ ପବିତ୍ର କରନ୍ତି ॥ ୨୪
ଯା ନାମ ଶ୍ରବଣ କଲାରୁ ।
ଦର୍ଶନ ସେବା କିବା କରୁ ॥
ମହାପାତକୀ ଅନ୍ତ୍ୟ ଜାତି ।
ଏମାନେ ପବିତ୍ର ହୁଅନ୍ତି ॥
ବିଶୁଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁର ଭକତ ।
ନିର୍ଗୁଣବ୍ରହ୍ମେ ଯାର ଚିତ୍ତ ॥

ସେ ସାଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଙ୍ଗତେ ।
ସଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି ଯେବା ନିତ୍ୟେ ॥
କିମ୍ପାଇଁ ପବିତ୍ର ନୋହିବେ ।
ସେ କିମ୍ପା ସଂସାରେ ପଡ଼ିବେ ॥ ୨୫

ସୂତ ଉବାଚ

ସୂତ କହେ ଶୌନକ ଶୁଣ ।
ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବଚନ ॥
ଗୁପତ ଧର୍ମଯୁକ୍ତ ବାଣୀ ।
ଅମୃତ ଆପ୍ୟାୟନେ ମୁନି ॥
ତା ମନ ତୃପତ ନ ହୋଇ ।
ମହେଶ ଭାବେ ମନ ଦେଇ ॥
ସାଧୁ ବଚନ କର୍ଣ୍ଣେ ପିଇ ।
ଅଜ୍ଞାନ କ୍ଳେଶ ଦୂର ହୋଇ ॥
ଶିବ ପୀୟୂଷବାଣୀ ଶୁଣି ।
କହଇ ମାରକଣ୍ଡ ମୁନି ॥ ୨୬, ୨୭

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଉବାଚ

ଭୋ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭର ମହିମା ।
ଦେହଧାରୀଙ୍କୁ ସେ ଅଜଣା ॥
ଯେ ଅଟେ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ସେ ପୁଣି କରେ ନମସ୍କାର ॥
ଏ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ଗୁଣ ।
ଲୋକଶିକ୍ଷାର ପାଇଁ ପୁଣ ॥
ଅଳପଲୋକେ ଦ୍ୟନ୍ତି ମାନ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଯଶ ଗୁଣ ॥
ଏଥେ ନ ଯାଏ ବଡ଼ପଣ ।
କୁହୁକ ଏ ଚକ୍ଷୁହରଣ ॥ ୨୮-୩୦
ଆପଣା ମନରୁ ଭିଆଇ ।
ଯେ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ପ୍ରବେଶଇ ॥
ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖନ୍ତା ପ୍ରାୟେ ରହି ।
କର୍ତ୍ତା ସ୍ୱରୂପେ ପ୍ରତେ ହୋଇ ॥
ତ୍ରିଗୁଣେ ସଂଯୁତ କେବଳ ।
ନାହିଁ ଯାହାର ଆଦିମୂଳ ॥
ସକଳ ଜଗତର ଗୁରୁ ।
ତୁମ୍ଭେ ସେ ଅଟ ମହାମେରୁ ॥
ତୁମ୍ଭେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମମୂର୍ତ୍ତି ହର ।
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୩୧, ୩୨
ଆଜ୍ଞା ତୁ ଦେଲୁ ମାଗ ବର ।
କି ବର ମାଗିବି ଆଵର ॥
ତୁମ୍ଭ ଦର୍ଶନେ ମୋ ସକଳ ।
କାମନା ହୋଇଲା ସଫଳ ॥
ତଥାପି ତୁମ୍ଭର ବଚନ ।
ମାଗୁଛି ଏକ ବର ପୁଣ ॥
ଯେ ବାସୁଦେବ ନାରାୟଣ ।
ସକଳ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ॥
ତାଙ୍କ ଚରଣରେ ଭକତି ।
ଅବିଘ୍ନେ ରହିବ ମୋ ମତି ॥
ବୈଷ୍ଣବେ ତୁମ୍ଭଠାରେ ଆଉ ।
ବିଶ୍ୱାସ ଭକ୍ତି ରହୁ ମୋର ॥ ୩୩, ୩୪
ସୂତ କହେ ଶୌନକ ମୁନି ।
ମହେଶ ତାଙ୍କ ସ୍ତୁତି ଶୁଣି ॥
ମୁନିଙ୍କି ସୁକୋମଳ ବାଣୀ ।
ସନ୍ତୋଷେ କହେ ଶୂଳପାଣି ॥
ପାର୍ବତୀ ସହିତେ ଆନନ୍ଦ ।
ଋଷିଙ୍କୁ କଲେ ଆଶୀର୍ବାଦ ॥ ୩୫

ଈଶ୍ୱର ଉବାଚ

ହେ ମହାଋଷି ବାଞ୍ଛା ତୋର ।
ସିଦ୍ଧି ଯେ ହେଉ ତୋ ନିଜର ॥
ବାସୁଦେବ ପଦେ ଭକତି ।
ଅବିଘ୍ନେ ଲଭୁ ତୋର ମତି ॥
ଶେଷ କଳପ ପରିଯନ୍ତେ ।
ଅଜର ଅମର ନିଶ୍ଚିନ୍ତେ ॥
ପ୍ରାପତ ହେଉ ଯଶପୁଣ୍ୟ ।
ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ॥
ଅକ୍ଷୟ ତିନିକାଳେ ଜ୍ଞାନ ।
ଆତ୍ମାରେ ପରମାତ୍ମା ଚିହ୍ନ ॥
ଲଭ ବୈରାଗ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ।
ହେଉ ତୋ ବ୍ରହ୍ମତେଜ ପୁଣ ॥
ପୁରାଣକର୍ତ୍ତା ତୁମ୍ଭେ ହୁଅ ।
ଯାହାର ନାମ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ॥ ୩୬, ୩୭
ସୂତ କହେ ନୈମିଷାରଣ୍ୟେ ।
ଶୌନକ ମୁନି ସନ୍ନିଧାନେ ॥ (ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଏମନ୍ତ ବର ହର ଦେଇ ।
ଗଲେ ସେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇ ॥
ସେ ମାୟା ଅନୁଭବ* ପୁଣ ।
କହିଲେ ପାର୍ବତୀ ଆଗେଣ ॥ ୩୮
ଯୋଗ ମହିମା ଋଷି ପାଇ ।
ଆପଣା ଆଶ୍ରମରେ ରହି ॥
କଳପ ଯାଏ ଚିରଜୀବୀ ।
ଧ୍ୟାନେ ରହିଲେ ବିଷ୍ଣୁ ସେବି ॥
ସେ ଆଜ ପରିଯନ୍ତେ ରହି ।
ତପ ଧ୍ୟାନରେ ବସିଛଇ ॥ ୩୯
ସେ ଯେ ମାର୍କଣ୍ଡ ମହାଋଷି ।
ଏହାଙ୍କ ମହିମା ବିଶେଷି ॥
ବର୍ଣ୍ଣନ କଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ।
କହିଲି ଯଥାବିଧିଭାଗେ ॥
ବାସୁଦେବ ମାୟାନୁଭବ ।
ଅଦ୍ଭୁତ ଅଟେ ଯେଉଁ ଭାବ ॥
ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏ ସଂସାରେ ।
ପଡ଼ି ଯେ ମାୟା ବନ୍ଧନରେ ॥
ନାନା ପ୍ରକାରେ ମୋହି ହୋନ୍ତି ।
ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣାରବିନ୍ଦେ ।
ଯେ ନିତ୍ୟେ ସେବନ୍ତି ଆନନ୍ଦେ ॥
ସେହୁ ଯେ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଏ ମାୟା ସେମାନେ ତରନ୍ତି ॥
ସୂତ କହନ୍ତି ହେ ଶୌନକ ।
ତୁ ଭୃଗୁଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମକ ॥
ଏ ବାସୁଦେବର ବର୍ଣ୍ଣନ ।
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ଆଗେଣ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ ଚକ୍ରଧର ।
ଚକ୍ରେ କାଟେ ମାୟାଘୋର ॥
ତାଙ୍କ ମହିମା ଯେଉଁମାନେ ।
ଶୁଣନ୍ତି ଶୁଣାନ୍ତି ଗାୟନେ ॥
ତାଙ୍କର କର୍ମବନ୍ଧ ନାହିଁ ।
ସଂସାରେ ମାୟା ନ ଲାଗଇ ॥

* ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କର ପ୍ରଳୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନୁଭବ ।

ଅନ୍ତେ ସେ ବଇକୁଣ୍ଠ ଯାନ୍ତି ।
ସକଳ ପାପୁଁ ସେ ତରନ୍ତି ॥୪୦-୪୨
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ମୁଁ ହୀନ ପାମର ଯେ ମୂଢ଼ ।
ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଶ ବଡ଼ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟଚରିତଂ ନାମ ଦଶମୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତି ବିବରଣ ॥
ଯେମନ୍ତେ ତାହା ପ୍ରତିମାସେ । ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଧ୍ୟା ଏକାଦଶେ ॥

ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିଜନେ ।
ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ସୂତ ସନ୍ନିଧାନେ ॥(ଜ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

ଏଥି ଉତ୍ତାରେ ଯେବା ପ୍ରଶ୍ନ ।
ପୁଚ୍ଛିତେ ଆମ୍ଭ ବଡ଼ ମନ ॥
ବିଶେଷେ ତୁମ୍ଭେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାତା ।
ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ରର ଯେ ବକତା ॥
ଏଣୁ ଯେ ତୁମ୍ଭର ବଚନୁଁ ।
ସଂଶୟ ଯାଉ ଆମ୍ଭ ମନୁ ॥ ୧
ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଯେ ପ୍ରକାରେ ।
ସେବା କରନ୍ତି ଭକ୍ତିଭରେ ॥
ଯେ ଜଗନ୍ନାଥ ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ।
ମହିମା ଦେବେ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ନିରଞ୍ଜନ ଯେ ନିରାକାର ।
ଅରୂପ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାର ॥
ତାଙ୍କୁ କି ରୂପେ କରି ଧ୍ୟାନ ।
କଳ୍ପନା କରି ପୂଜାମାନ ॥
ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ ଆଭରଣ ।
ଆୟୁଧ ଭୂଷଣ ଏମାନ ॥
କାହାକୁ କି ଭାବେ କଳ୍ପନ୍ତି ।
କେମନ୍ତ ବିଧିରେ ପୂଜନ୍ତି ॥
କେବଣ ମନ୍ତ୍ରେ କରି ଜପ ।
ଆମ୍ଭ ଆଗେ କହ ସ୍ୱରୂପ ॥
ସର୍ବ କୁଶଳ ତୁମ୍ଭ ହେଉ ।
ସନ୍ଦେହ ଆମ୍ଭ ମନୁ ଯାଉ ॥
ଯେ କ୍ରିୟା ପୂଜାବିଧି କଲେ ।
ମନୁଷ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ଧରେ ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ବିବର୍ଜିତ ।
ଏ କଥା କହିବା ନିୟତ ॥୨,୩

ସୂତ ଉବାଚ

ଏ ବିଷ୍ଣୁପୂଜାର ବିଶେଷ ।
ଯେ ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ॥
ଗୁରୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ।
ବିଭୂତି କହିବି ବିସ୍ତାରି ॥
ବ୍ରହ୍ମାଦି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଯେମାନେ ।
ବେଦ ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବିଧାନେ ॥
କହି ଅଛନ୍ତି ଭେଦଭାବେ ।
ସେ ବିଧି ଶୁଣ ତୁମ୍ଭେ ଏବେ ॥ ୪
ସେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ନିରାକାର ।
ନିର୍ଗୁଣ ନିର୍ବିକାର ପର ॥
ମନ କଳ୍ପନାରୁ ତାଙ୍କର ।
ମାୟା ହୋଇଲା ଅବତାର ॥
ମାୟାରୁ ସୂତ୍ର ଯେ ଜନମ ।
ସୂତ୍ରରୁ ମହତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣ ॥
ମହତତ୍ତ୍ୱରୁ ଅହଂକାର ।
ତନ୍ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚଟି ଆବର ॥
ଏ ନବତତ୍ତ୍ୱେ ଯା ସ୍ୱରୂପ ।
ବିକାରମୟ ସର୍ବାଧିପ ॥
ପୁରୁଷ ରୂପ ସେ ଧଇଲା ।
ସହସ୍ରଶୀର୍ଷ ବୋଲାଇଲା ॥
ଯା ରୂପ ଏ ତିନି ଭୁବନେ ।
ପୂରିଛି ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରଭାଗୁଣେ ॥ ୫
ଏ ପୁରୁଷର ଅଙ୍ଗମାନ ।
ପୃଥିବୀ ଏହାର ଚରଣ ॥
ମସ୍ତକ ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ ହୋଇ ।
ଆକାଶ ନାଭି ଯେ ବୋଲାଇ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହାର ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ ।
ନାସିକା ବାୟୁଟି ନିଶ୍ଚୟ ॥
ଦଶଦିଶ ତା କର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ।
ମେଢ୍ର ପ୍ରଜାପତି ବୋଲାଇ ॥
ମୃତ୍ୟୁ ଯାହାର ପାୟୁ ଜାଣ ।
ବାହୁ ଲୋକପାଳ ପ୍ରମାଣ ॥
ଚନ୍ଦ୍ରମା ଯାହାରଟି ମନ ।
ଦୁଇ ଭ୍ରୂଲତା କାଳଯମ ॥୬,୭
ଅଧର ଓଷ୍ଠ[୧] ଲୋଭ ହୋଇ ।
ଉପର ଓଷ୍ଠ ଲଜ୍ଜା କହି ॥
ଯାହାର ଦନ୍ତମାନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ।
ହାସ୍ୟ ଭ୍ରମ ନାମରେ ଜଣା ॥
ବୃକ୍ଷମାନ ଯେ ରୋମଦେଶ ।
ଯାହାର ମେଘମାନେ କେଶ ॥ ୮

୧. ଅଧର ଓଷ୍ଠ—ତଳ ଓଠ ।

ଏ ଯେଉଁ ବିରାଟ ପୁରୁଷ ।
ତେଜ ବିସ୍ତାରି ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ସପ୍ତବିତସ୍ତି ପରିମାଣ ।
ସମସ୍ତ ତହୁଁ ଯେ ଭିଆଣ ॥ ୯
ତା କଣ୍ଠେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି ।
ଆପଣା ଜ୍ୟୋତି ସେହି ପୁଣି ॥
ଜୀବ ଚୈତନ୍ୟ ସେ ଅଟଇ ।
ଶ୍ରୀବତ୍ସ ତାର ପ୍ରଭା ହୋଇ ॥ ୧୦
ତ୍ରିଗୁଣମୟୀ ମାୟାଛଳେ ।
ବନମାଳାଏ ଲମ୍ବେ ଗଳେ ॥
ବେଦ ଯାହାର ପୀତବସ୍ତ୍ର ।
ପ୍ରଣବ ରୂପ ଉପବୀତ ॥ ୧୧
କର୍ଣ୍ଣରେ ମକର କୁଣ୍ଡଳ ।
ସାଂଖ୍ୟ ଯୋଗ ଦୁହେଁ ସୁଢଳ ॥
ତାଙ୍କ ଶିରରେ ଯେ ମୁକୁଟ ।
ଚତୁର୍ବିଧ ମୁକ୍ତି ପ୍ରକଟ ॥
ଯା ପରମେଷ୍ଠୀପଦ ଭଣି ।
ତା ଶିଖା ମୁକୁଟର ମଣି ॥ ୧୨
ସେ ସର୍ବଲୋକ ନମସ୍କୃତ ।
ଯା ନାମ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅନନ୍ତ ॥
ସେ ତାଙ୍କ ଶୟନ ଆସନ ।
ଯେ ଧର୍ମ ବଇରାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ॥
ଏ ଅଷ୍ଟଦଳ ଯେ କମଳ ।
ବସିବା ଆସନ ନିର୍ମଳ ॥
ଯମ ନିୟମ ଯେ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ।
ଚତୁଃଷଷ୍ଟି ଆସନ ଯୋଗ ॥
ପଦ୍ମକେଶରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ।
ଏବେ ଆୟୁଧ ମାନ ଶୁଣ ॥ ୧୩
ବଳ ସାହସ ତେଜ ପ୍ରାଣ ।
କଉମୋଦକୀ ଗଦା ଜାଣ ॥
ଶୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ ଯେ ଜଳ ପୁଣ ।
କରେ ଯେ ଶଙ୍ଖ ପାଞ୍ଚଜନ୍ୟ ॥
ତା ବାମହସ୍ତେ ବହିଛନ୍ତି ।
ଡାହାଣ ହସ୍ତେ ଚକ୍ର ସ୍ଥିତି ॥
ସେ ଜ୍ୟୋତିସ୍ତତ୍ତ୍ୱରୂପ ତେଜେ ।
ମହାତୀକ୍ଷ୍ଣ ଧାରେ ବିରାଜେ ॥

ସହସ୍ରଧାର ରୂପ ତାର ।
ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପ୍ରଖର ॥ ୧୪
ଆକାଶତତ୍ତ୍ୱ ଅସିବର ।
ନନ୍ଦକ ଖଡ୍‌ଗ ନାମ ଯାର ॥
ବିସ୍ତାର ତମୋମୟ ଚର୍ମ ।
ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତେ ଶୋଭମାନ ॥
କାଳରୂପ ଯେ ନିମେଷାଦି ।
ଗଣନା ଯେ ବତ୍ସର[1] ଆଦି ॥
ସାରଙ୍ଗଧନୁ ତାକୁ ଜାଣ ।
ଶୋଭା ସେ ବାମହସ୍ତେ ପୁଣ ॥
କର୍ମମୟ କାଣ୍ଡ ଭାରତି[2] ।
କଟି ପୃଷ୍ଠରେ ବହିଛନ୍ତି ॥
କର୍ମ ତ୍ରିଗୁଣ ଦଉଡ଼ିରେ ।
କଟିରେ ବେଷ୍ଟିତ ଆକାରେ ॥ ୧୫
ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣ ।
ସହସ୍ର କାଣ୍ଡ ତା କରିଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟିତ ।
ସେମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ରଥ ॥
ମନକୁ କରିଣ ସାରଥି ।
ତ୍ରିଗୁଣ ଅଶ୍ୱ ରୂପେ ସ୍ଥିତି ॥ ୧୬
ଏହି ପ୍ରକାରେ ବାସୁଦେବ ।
ସର୍ବପ୍ରାଣୀ ହୃଦେ ପ୍ରଣବ ॥
ଜୀବ ସ୍ୱରୂପେ ପୂରିଛନ୍ତି ।
ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏକମତି ॥
ସଂସାର କରନ୍ତି ସର୍ଜନ ।
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପେ ଭଗବାନ ॥
ତାଙ୍କ ସେବା ଯେ ପ୍ରାଣୀ କରେ ।
ଆତ୍ମାର ପାପ ଯାଏ ଦୂରେ ॥ ୧୭
ସେ ଭଗବାନ ଯେ ପୁରୁଷ ।
ଆପଣା ନାମର ପ୍ରକାଶ ॥
ଯେ ଷଟ ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମାନ ।
କମଳ ରୂପରେ ଘଟଣ ॥
ଲୀଳାକମଳ କରିଛନ୍ତି ।
ଦକ୍ଷିଣ ଭୁଜରେ ବହନ୍ତି ॥
ଆଲଟ ଚ୍ୱମର ରୂପେଣ ।
ଧର୍ମ ଯଶକୁ ସେ ବହିଣ ॥ ୧୮

ବୈକୁଣ୍ଠପଦକୁ ସେ ପୁଣ ।
ଧବଳଛତ୍ର ସେ କରିଣ ॥
ଶିର ଉପରେ ସେ ଧାରଣ ।
ଅଭୟଦାତା ଯାର ଧାମ ॥
ଋକ ଯଜୁ ସାମ ତ୍ରିବେଦ ।
ଗରୁଡ଼ରୂପ ନାମ ଭେଦ ॥
ଯଜ୍ଞପୁରୁଷକୁ ବହଇ ।
ବିଷ୍ଣୁରଥ ନାମ ବୋଲାଇ ॥ ୧୯
ଯେ ନିରାକାର ସ୍ୱରୂପିଣୀ ।
ସାକ୍ଷାତେ ଈଶ୍ୱରୀ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ॥
ସ୍ୱରୂପେ ହୃଦୟରେ ଛନ୍ତି ।
ସକଳ ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ॥
ବିଶ୍ୱକସେନ ତନ୍ତ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ।
ପାରିଷଦଙ୍କ ଅଧିପତି ॥
ଦ୍ୱାରପାଳ ଯେ ନନ୍ଦ ଆଦି ।
ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମାନ ଅଣିମାଦି ॥
ବାସୁଦେବ ସଙ୍କରଷଣ ।
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଅନିରୁଦ୍ଧ ପୁଣ ॥
ଏ ଚ୍ୱରିବ୍ୟୂହ ଚ୍ୱରିକୋଟି ।
ଚ୍ୱରି ପୀଠରେ ପରମେଷ୍ଠୀ ॥ ୨୦,୨୧
ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ନିର୍ଗୁଣ ରୂପ ।
ବିଶ୍ୱ ତୈଜସ ପ୍ରାଜ୍ଞରୂପ ॥
ତୁରୀୟ ପୁରୁଷ ତ୍ରିଧାମ ।
ସେ ଜଥ ମଧ୍ୟେ ତା ବିଶ୍ରାମ ॥
ଅର୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଶୟ ଜ୍ଞାନ ।
ବୃତ୍ତି ଭାବନା ଭଗବାନ ॥
ଚ୍ୱରି ମୂର୍ତ୍ତି ସେବକମାନେ ।
ସେବନ୍ତି ଯେ ଯାହା ବିଧାନେ ॥
ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ ଯେ ଆୟୁଧ ।
ଆକଳ୍ପ[3] ସଂଖ୍ୟା ଏ ଯେ ଭେଦ ॥
ଉପନିଷଦ ବ୍ରହ୍ମଭାଗ ।
ଜ୍ୟୋତି ପ୍ରଭାରେ ଏ ସଂଯୋଗ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ସେ ପୁରୁଷ ।
ବିରାଜମାନ ହୋଏ ଦୃଶ୍ୟ ॥
ମହାବିରାଟ ସେ ବୋଲାନ୍ତି ।
ବିଶ୍ୱକୁ ଗୋଚର ନୁହନ୍ତି ॥ ୨୨,୨୩

୧. ବତ୍ସର—ବର୍ଷ । ୨. ଭାରତି—ତୂଣୀର । ୩. ଆକଳ୍ପ—ଆଭୂଷଣ ।

ହେ ବିପ୍ରବର ଶଉନକ ।
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ଅନେକ ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତି ।
ସକଳ ଦ୍ରଷ୍ଟା ସେ ବୋଲାନ୍ତି ॥
ଆପଣା ମହିମା ତ୍ରିଗୁଣ ।
ମାୟାରୁ ସଂସାର ଭିଆଣ ॥
ତ୍ରିଗୁଣ ଉତ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଳୟ ।
କରି ଅଛନ୍ତି ମହାଶୟ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିମାନ ।
ବଶକୁ ନୁହନ୍ତି ଭାଜନ ॥
ତେଣୁ ହୃଷୀକେଶ ବୋଲାନ୍ତି ।
ଯେଣୁ ମାୟା ଆବୋରିଛନ୍ତି ॥
ମାୟାବନ୍ଧନ ପ୍ରାୟେ ଦିଶି ।
କାହାରି ସଙ୍ଗେ ସେ ନ ମିଶି ॥
ତାଙ୍କ ସେବକ ଯେଉଁମାନେ ।
କରୁଣା କରନ୍ତି ଯତନେ ॥୨୪
ହେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣସଖା ତୁହି ।
ହେ ବୃଷ୍ଣିଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ଅବନୀ ଭାରା ଉଦ୍ଧାରଣେ ।
ନାଶିଲୁ ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିଗଣେ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ମଦନ ଗୋପାଳ ।
ହେ କୃଷ୍ଣ ଶ୍ରବଣ ମଙ୍ଗଳ ॥
ଗୋପବନିତା ଭୃତ୍ୟେ ତୋର ।
ଗାବନ୍ତି ଯଶ ନିରନ୍ତର ॥
ଭକ୍ତଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭେ ରକ୍ଷା କର ।
ଅଶେଷ ମହିମା ତୁମ୍ଭର ॥୨୫
ଏ ମହାପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ।
ଯେତେକ କରିଲୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ପ୍ରେମ ଭକତି ଭାବେ ଯୁତ ।
ଦେଇଣ କୃଷ୍ଣପାଦେ ଚିତ୍ତ ॥
ପଢ଼ଇ ଶୁଣଇ ଶୁଣାଇ ।
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଯେ ଜପଇ ॥
ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପେ ଲୀନ ହୋଇ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ସେହି ସ୍ଥାନ ପାଇ ॥୨୬

ଏମନ୍ତ ସୂତ ମୁଖୁଁ ଶୁଣି ।
ଶୌନକ ପଚ୍ଚରନ୍ତି ପୁଣି ॥(ଜ.)

ଶୌନକ ଉବାଚ

ଭୋ ସୂତ ଧନ୍ୟ ତୋ ଜୀବନ ।
ଆମ୍ଭରେ ହେଲୁ ବଡ଼ମାନ୍ୟ ॥
ଏ ମହାପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ।
ଶୁଣି କୃତାର୍ଥ ମୋ ଜୀବନ ॥
ଯେ ମହାପୁରୁଷ ସ୍ୱରୂପୀ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଜଗତ ବ୍ୟାପୀ ॥
ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳେ ଉଦୟେ ।
କାଳ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଲୟେ ॥
ବାରମାସେ ବାର ଆଦିତ୍ୟ ।
ଦେହ ବହିଣ ତେଜବନ୍ତ ॥
କାଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉ ଅଛନ୍ତି ।
ଉଦୟ ଅସ୍ତ ସେ ହୁଅନ୍ତି ॥
ତାଙ୍କ ଦେହ ଜ୍ୟୋତିର୍ମଣ୍ଡଳେ ।
ସପତଗଣ ଘେନି ଚଳେ ॥
ତାଙ୍କର ନାମ ଗୁଣ କର୍ମ ।
କହି ଛଡ଼ାଅ ମତିଭ୍ରମ ॥
ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ଯେ ହରି ।
ମହିମା କହିବା ବିସ୍ତାରି ॥୨୭,୨୮
ଏମନ୍ତ ଶୁଣି ସୂତ ତୋଷେ ।
ଶୌନକେ କହନ୍ତି ହରଷେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ବିଷ୍ଣୁର ଅନାଦି ଅବ୍ୟୟ ।
ମାୟାରୁ ହୁଅନ୍ତି ଉଦୟ ॥
ଲୋକରେ କାଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ନାନାଦି ଜୀବେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ॥
ସକଳ ଆତ୍ମାରୂପୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ।
ସର୍ବେ ଆତ୍ମଯାତ ତା ତେଜ ॥୨୯
ସକଳ ବେଦକ୍ରିୟା ମୂଳ ।
ନିରାକାର ଜ୍ୟୋତିର୍ମଣ୍ଡଳ ॥
ଋଷିମାନେ ବହୁ ପ୍ରକାରେ ।
କହନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟର ସଞ୍ଚାରେ ॥୩୦

ନିମେଷ ଆଦି ଯେ ବତ୍ସର ।
କାଳଗଣନା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ॥
ସଂସାରେ ଯେତେ ଦେଶମାନ ।
ଏ ସର୍ବ ତାହାର ଭିଆଣ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ।
କ୍ରିୟା କର୍ମରେ ସେ ଈଶ୍ୱର ॥
କର୍ମର କରତା ହିଁ ସେହି ।
କର୍ମକରଣ ତାକୁ କହି ॥
କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପୁଣ ସେହି ।
ସର୍ବ ଆଗମ ରୂପ ହୋଇ ॥
ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ଫଳ ପ୍ରକାରେଣ ।
ନବଧା ରୂପେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜାଣ ॥୩୧
ଯେ ଚୈତ୍ର ଆଦି ବାରମାସେ ।
କାଳରୂପ ଧରି ବିଳସେ ॥
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କୁଶଳ ନିମନ୍ତେ ।
ବିହାର ତେଜୋମୟ ରଥେ ॥
ବାର ଆଦିତ୍ୟ* ବାର ମାସେ ।
କହିବା ବିସ୍ତାରି ବିଶେଷେ ॥
ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗଣ ଆଗ୍ରେ ।
ଯେମନ୍ତେ ସଂସାରେ ବିହରେ ॥୩୨
ଚଇତ୍ର ମାସେ ଯେ ବିହାର ।
କହିବା ତହିଁର ବିଗ୍ର ॥
ଧାତା ନାମେ ଆଦିତ୍ୟ ସୁର ।
କୃତସ୍ଥଳୀ ନାମେ ଅପ୍ସର ॥
ହେତି ନାମେଣ ସେ ରାକ୍ଷସ ।
ବାସୁକି ନାଗ ନାମ ଶେଷ ॥
ରଥକୃତ ନାମରେ ଯକ୍ଷ ।
ପୁଲସ୍ତ୍ୟଋଷି ବ୍ରହ୍ମବକ୍ଷ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ନାମଟି ତୁମ୍ବୁର ।
ଏ ସାତ ରଥରେ ବିହାର ॥୩୩
ବୈଶାଖ ମାସରେ ଯେ ପୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଅର୍ଯ୍ୟମା ନାମେଣ ॥
ପୁଲହ ନାମେ ମହାଋଷି ।
ପ୍ରହେତି ନାମେଣ ରାକ୍ଷସୀ ॥

* ବାର (ଦ୍ୱାଦଶ) ଆଦିତ୍ୟଙ୍କ ନାମ—ଧାତା, ଅର୍ଯ୍ୟମା, ମିତ୍ର, ବରୁଣ, ଇନ୍ଦ୍ର, ବିବସ୍ୱାନ, ପୂଷା, ପର୍ଜନ୍ୟ, ଅଂଶୁମାନ, ଭଗ, ତ୍ୱଷ୍ଟା ଓ ବିଷ୍ଣୁ ।

ଅଥୌଜା ନାମେ ଯକ୍ଷବୀରା ।
ପୁଞ୍ଜିକସ୍ଥଳୀ ଅପସରା ॥
ନାରଦ ନାମରେ ଗନ୍ଧର୍ବ ।
କଚ୍ଛନୀର ନାମରେ ନାଗ ॥ ୩୪
ଏବେ ଯେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସେ ଜାଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ନାମ ମିତ୍ର ପୁଣ ॥
ଅତ୍ରି ନାମରେ ଋଷି ଈଶ ।
ପୌରୁଷେୟ ନାମେ ରାକ୍ଷସ ॥
ତକ୍ଷକ ନାଗ ଯେ ବିଦିତ ।
ମେନକା ଅପସରା ଖ୍ୟାତ ॥
ହାହା ଯେ ଗନ୍ଧର୍ବର ନାମ ।
ଯକ୍ଷ ଅଟଇ ରଥସ୍ୱନ ॥ ୩୫
ଏବେ ଯେ ଆଷାଢ଼ ମାସର ।
ବରୁଣ ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ॥
ବଶିଷ୍ଠ ନାମେ ଋଷି ହୋଏ ।
ଅପ୍ସରା ରମ୍ଭା ନାମ ବହେ ॥
ହୁହୁ ନାମରେ ଯେ ଗନ୍ଧର୍ବ ।
ନାଗର ନାମ ଶୁକ୍ର ଭାବ ॥
ଚିତ୍ରସ୍ୱନ ନାମରେ ରକ୍ଷ ।
ସହଜନ୍ୟ ଯେ ଅଟେ ଯକ୍ଷ ॥ ୩୬
ଏବେ ଶ୍ରାବଣ ମାସେ ପୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ର ନାମେ ଜାଣ ॥
ବିଶ୍ୱାବସୁ ନାମେ ଗନ୍ଧର୍ବ ।
ଏଳାପତ୍ର ନାଗ ପ୍ରଭବ ॥
ଋଷିଙ୍କ ନାମ ଯେ ଅଙ୍ଗିରା ।
ପ୍ରମ୍ଲୋଚ୍ଚ ନାମେ ଅପସରା ॥
ବର୍ଯ୍ୟ ନାମରେ ହୋଏ ରକ୍ଷ ।
ଶ୍ରୋତା ନାମକ ହୋଏ ଯକ୍ଷ ॥ ୩୭
ଏବେ ଭାଦ୍ରବ ମାସେ ଶୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ନାମ ବିବସ୍ୱାନ ॥
ଆସାରଣ ନାମରେ ଯକ୍ଷ ।
ବ୍ୟାଘ୍ର ନାମରେ ଅଟେ ରକ୍ଷ ॥
ଗନ୍ଧର୍ବ ନାମ ଉଗ୍ରସେନ ।
ମହର୍ଷି ନାମ ଭୃଗୁ ଜାଣ ॥
ଅନୁମ୍ଲୋଚ୍ଚ ଯେ ଅପସରା ।
ଶଙ୍ଖପାଳ ଯେ ନାଗବୀରା ॥ ୩୮

ଏବେ ହୋ ମାଘମାସ ଶୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ନାମ ପୂଷା ଜାଣ ॥
ବାତ ନାମକ ପୁଣି ରକ୍ଷ ।
ସୁରୁଚି ନାମେ ହୋଏ ଯକ୍ଷ ॥
ଧନଞ୍ଜୟ ନାଗର ନାମ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ନାମ ଯେ ସୁଷେଣ ॥
ଘୃତାଚୀ ନାମେ ଅପସରୀ ।
ଗୌତମ ଋଷି ନାମ ଧରି ॥ ୩୯
ଏବେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସେ ପୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ନାମ ଯେ ପର୍ଜନ୍ୟ ॥
କ୍ରତୁ ନାମରେ ହୋଏ ଯକ୍ଷ ।
ଭରଦ୍ୱାଜ ଋଷି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ॥
ବର୍ଚ୍ଚ ନାମରେ ସେ ରାକ୍ଷସ ।
ଅଇରାବତ ନାଗଈଶ ॥
ସେନଜିତ ଯେ ଅପସରା ।
ବିଶ୍ୱ ନାମେ ଗନ୍ଧର୍ବ ବୀରା ॥ ୪୦
ଏବେ ଯେ ମାର୍ଗଶିର ମାସ ।
ଅଂଶୁମାନ ଆଦିତ୍ୟ ଅଂଶ ॥
ଋଷି ଯେ କଶ୍ୟପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ତାର୍କ୍ଷ୍ୟ ନାମରେ ହୋଏ ଯକ୍ଷ ॥
ଋତସେନ ଗନ୍ଧର୍ବ ବୀରା ।
ଉର୍ବଶୀ ନାମେ ଅପସରା ॥
ବିଦ୍ୟୁଚ୍ଛତ୍ରୁ ନାମେ ରାକ୍ଷସ ।
ମହାଶଙ୍ଖ ନାମେ ନାଗେଶ ॥ ୪୧
ଏବେ ହୋ ପୌଷମାସେ ଶୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ଭଗ ନାମେ ପୁଣ ॥
ଊର୍ଣ୍ଣ ନାମରେ ହୋଏ ଯକ୍ଷ ।
ସ୍ଫୂର୍ଜ ନାମକ ଅଟେ ରକ୍ଷ ॥
ଆୟୁ ନାମରେ ମହାମୁନି ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଯେ ଅରିଷ୍ଟନେମି ॥
ପୂର୍ବଚିତ୍ତି ଯେ ଅପସରା ।
କର୍କୋଟକ ଯେ ନାଗବୀରା ॥ ୪୨
ଏବେ ଆଶ୍ୱିନ ମାସେ ପୁଣ ।
ଆଦିତ୍ୟ ତ୍ୱଷ୍ଟା ନାମେ ଜାଣ ॥
ଜମଦଗ୍ନି ଯେ ମହାଋଷି ।
କମ୍ବଳ ନାମେ ନାଗ ବସି ॥

ତିଳୋତ୍ତମା ଯେ ଅପସରା ।
ବ୍ରହ୍ମପେତ ନାମେ ଅସୁରା ॥
ଯକ୍ଷର ନାମ ଶତଜିତ ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଖ୍ୟାତ ॥ ୪୩
ଏବେ ହୋ କାର୍ତ୍ତିକ ଯେ ମାସେ ।
ଆଦିତ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁନାମେ ବସେ ॥
ନାଗର ନାମ ଅଶ୍ୱତର ।
ରମ୍ଭା ନାମରେ ଅପସର ॥
ମଖାପେତ ନାମକ ରକ୍ଷ ।
ସତ୍ୟଜିତ ନାମେଣ ଯକ୍ଷ ॥
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନାମକ ଋଷି ।
ଗନ୍ଧର୍ବ ସୂର୍ଯ୍ୟବର୍ଚ୍ଚା ବସି ॥ ୪୪
ଏ ରୂପେ ବାରମାସ ପୁଣ ।
ସାତ ସାତ ଗଣେ ଭ୍ରମିଣ ॥
ଏ ସର୍ବେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିଭୂତି ।
ଜ୍ୟୋତିଷ ଚକ୍ରରେ ଚଳନ୍ତି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ଦୁଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ।
ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି ନିତ୍ୟରେ ॥
ତାହାଙ୍କ ପାପ ଦିନେ ଦିନେ ।
ହରନ୍ତି ସୁମତି ପ୍ରଦାନେ ॥ ୪୫
ଏ ବାରମାସେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକ ।
ନାରାୟଣ ପରମାତ୍ମକ ॥
ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟ ତେଜ ବହି ।
ଷଡ଼ଋତୁ ଯେ ଜାତ ହୋଇ ॥
ପାତାଳ ସପତ ପୁରରେ ।
ଆପଣେ ଉଦେ ଅସ୍ତ କରେ ॥
ଇହ ପରଲୋକ ପାତାଳେ ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ସଦଗତି କରେ ॥ ୪୬
ସକଳ ଋଷିଗଣମାନ ।
ତାଙ୍କୁ କରନ୍ତି ଉପାସନ ॥
ସାମ ଯଜୁ ଋକ ଏ ତିନି ।
ବେଦମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଘେନି ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି ।
ଗନ୍ଧର୍ବେ ଗାୟନ କରନ୍ତି ॥
କରନ୍ତି ଅପସରା ନୃତ୍ୟ ।
ନାଗେ ଯେ ଓଟାରନ୍ତି ରଥ ॥

ଯକ୍ଷମାନେ ରଥ ଯୋଚନ୍ତି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଦ୍ରବ୍ୟ ସେ ଦିଅନ୍ତି ॥
ରଥପୃଷ୍ଠେ ରାକ୍ଷସେ ଥାଇ ।
ରଥ ରକ୍ଷା କରି ଚଳାଇ ॥
ସାରଥି ନାମ ଯେ ଅରୁଣ ।
ସାତଅଶ୍ୱ ଗ୍ୱଳେ ବେଗେଣ ॥
ଗାୟତ୍ରୀ ଆଦି ଛନ୍ଦ ସାତ ।
ବହନ୍ତି ବିଶ୍ୱରୂପ ରଥ ॥୪୭, ୪୮
ଏ ରଥ ଆଗରେଣ ବସି ।
ଷଷ୍ଟିସହସ୍ର ବାଳଋଷି ॥

ଆଗରେ ସ୍ତୁତି କରୁଛନ୍ତି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଆଶୀର୍ବାଦ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥୪୯
ଏ ଭାବେ ଅନାଦିନିଧନ ।
ସେ ଯେ ଈଶ୍ୱର ଭଗବାନ ॥
ଦିନେ ଦିନେ ଆତ୍ମା ବିସ୍ତାରି ।
ତେଜମଣ୍ଡଳ ପରିଗ୍ୱରି ॥
ପ୍ରକାଶେ ଦିବାରାତ୍ର କରି ।
ନିତ୍ୟେ ଭ୍ରମଣେ ପ୍ରାଣୀ ପାଳି ॥୫୦
ଯେଉଁ ଠାବରେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ।
ସେଠାରେ ଉଦୟ ବୋଲାଇ ॥

ନ ଦିଶିଲା ଠାବରେ ଅସ୍ତ ।
ରାତ୍ର ଦିବସ ଏଣୁ ମତ ॥
ମେରୁ ଭ୍ରମଣ ନିତ୍ୟେ କରେ ।
ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ କ୍ରମରେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ମହାବିଷ୍ଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚରିତ ॥
ଶୁଣିଲେ ସର୍ବପାପୁଁ ତରେ ।
ବିଷ୍ଣୁଭକତି ହୋଏ ତାରେ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭକତ ସେବିଲେ ।
ଏ ସୁଖ ଲଭଇ ସେ ଭଲେ ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ
ଆଦିତ୍ୟବ୍ୟୂହବିବରଣଂ ନାମ ଏକାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶ୍ରୀ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥସୂତ୍ର । ସଂକ୍ଷେପେ ଦ୍ୱାଦଶେ ଉକତ ॥

ସୂତ କହନ୍ତି ସୁଚିତ୍ତରେ ।
ଶୌନକ ମୁନିଙ୍କ ଆଗରେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ଧର୍ମ ଦେବତା ଦିବାକର ।
ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମ କୃଷ୍ଣ ଅବତାର ।
ତା ପାଦେ ମୋର ନମସ୍କାର ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମଋଷି ବିପ୍ରବର ।
ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ମୋହର ॥
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ପୁରାଣରେ ।
ଯେ ଧର୍ମ ଉକତ ସଂସାରେ ॥
ସେ ଧର୍ମ ସଦା ଥାଇ ପୁଣ ।
ଚତୁରବର୍ଗ ଦିଏ ଜାଣ ॥
ତା ତୁମେ ସାବଧାନେ ଶୁଣ ।
ପାଇବ ବିଷ୍ଣୁର ଚରଣ ॥ ୧

ବିଷ୍ଣୁର ଏ ଲୀଳା ଚରିତ ।
ପରମତତ୍ତ୍ୱ ଏ ଅଦ୍‌ଭୁତ ॥
ଯାହା ସେ ତୁମ୍ଭେ ପଗ୍ୱରିଲ ।
ଶ୍ରବଣେ ସଫଳ ହୋଇଲ ॥ ୨
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଏ ପୁରାଣ ।
ସାକ୍ଷାତ ବିଷ୍ଣୁର ନିର୍ମାଣ ॥
ଯେ ହରି ସର୍ବପାପ ହରେ ।
ତାଙ୍କ ମହିମା ନିରନ୍ତରେ ॥
କୃତାର୍ଥି ଆଦି ଅନ୍ତେ ହୋଇ ।
ନାରାୟଣ ମହିମା କହି ॥
ନାରା ଯେ ବୋଲି ଜଳ ନାମ ।
ସେ ଜଳେ ଯେଣୁ ତା ଶୟନ ॥
ତେଣୁ ନାରାୟଣ ବୋଲାନ୍ତି ।
ପାପ ହରଣ ଶିରୀପତି ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗଣମାନଙ୍କର ।
ଯେଣୁ ଅଟନ୍ତି ସର୍ବେଶ୍ୱର ॥

ତେଣୁ ହୃଷୀକେଶ ବୋଲାନ୍ତି ।
ମହିମା କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ଭଗ ଯେ ଷଡ଼ଅଇଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ* ।
ଅଣିମା ଆଦିରେ ବିରାଜ ॥
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଯଶ ସୀମା ।
ଏ ଆଦି ସମୂହ ମହିମା ॥
ଏଣୁ ଭଗବାନ ବୋଲାନ୍ତି ।
ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ସଂସାରେ ଭ୍ରମାନ୍ତି ॥
ସାତ୍ୱତ ଯେ ବୈଷ୍ଣବ ଜନ ।
ସାତ୍ୱତ ଯଦୁବଂଶମାନ ॥
ଏ ଦୁହିଙ୍କର ପତି ଯେଣୁ ।
ସାତ୍ୱତପତି ନାମ ତେଣୁ ॥
ତାହାଙ୍କ ମହିମା ବଖାଣ ।
ହୋଇଛି ଶ୍ରୀଭାଗବତେଣ ॥ ୩
ପରମବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଈଶ୍ୱର ।
ପରମ ଗୁପତ ସଂସାର ॥

---

* ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ଯଶ, ଶ୍ରୀ, ଜ୍ଞାନ ଓ ବୈରାଗ୍ୟ—ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଷଡ୍ ଭଗ ବା ଷଡ଼ୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କହନ୍ତି । ଯେ ଏହି ଷଡ଼ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ, ତାହାଙ୍କୁ 'ଭଗବାନ' କୁହାଯାଏ ।

ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ସମଗ୍ରସ୍ୟ ଧର୍ମସ୍ୟ ଯଶସଃ ଶ୍ରିୟଃ ।
ଜ୍ଞାନବୈରାଗ୍ୟୟୋଶ୍ଚୈବ ଷଣ୍ଣାଂ ଭଗ ଇତୀରଣା ॥

ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଯେ ପ୍ରଳୟ ।
ଯେହୁ ଅନାଦି ବିଶ୍ୱମୟ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ଜାଣିବାର ଜ୍ଞାନ ।
ତାହାର ଚରିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ॥
ଅନୁଭବ ଜ୍ଞାନ ସମେତ ।
ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଛି ଏମନ୍ତ ॥ ୪
ଭକତିଯୋଗର ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ବୈରାଗ୍ୟ ସାଙ୍ଖ୍ୟଯୋଗଜ୍ଞାନ ॥
ଜ୍ଞାନ ଆଶ୍ରୟ ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମ ।
ତାହାଙ୍କ ମହିମା ଉତ୍ତମ ॥
ନାରଦ ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର ।
ବଦ୍ରିକା ଆଶ୍ରମେ ବିଗ୍ରର ॥
ତହିଁ ନାରଦ ଉପଦେଶ ।
ପାଇଲେ ଭାଗବତ ବ୍ୟାସ ॥
ତାଙ୍କର ପୂର୍ବଜନ୍ମ କଥା ।
ତିନି ଜନ୍ମର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ନାରଦ କହିଲେ ସମସ୍ତ ।
ଶ୍ରବଣ କଲ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥ ୫
ଆବର ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ।
ତାହାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବଖାଣ ॥
ପରୀକ୍ଷେ ଯୁବରାଜ ପଣ ।
ପାଣ୍ଡବେ ସ୍ୱର୍ଗ ଆରୋହଣ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୈକୁଣ୍ଠ ବିଜୟ ।
ସର୍ବଯାଦବ ଗଲେ କ୍ଷୟ ॥
ପରୀକ୍ଷିତ ଦିଗ ବିଜୟ ।
କଳିକୁ କରିଲେ ନିଗ୍ରହ ॥
ଏ ମଧ୍ୟେ ପରୀକ୍ଷ ରାଜନ ।
ମୃଗୟା ବିହାରେ ଗମନ ॥
ଶମୀକ ଋଷି ଆଶ୍ରମରେ ।
ଜଳ ମାଗିଲେ ତୃଷାତୁରେ ॥
ଋଷି ଗଳାରେ ମୃତସର୍ପେ ।
ରାଜା ଲମ୍ୱାଇ ଅତି କୋପେ ॥
ଋଷିବାଳକ ଶୃଙ୍ଗୀ ନାମେ ।
ରାଜାକୁ ଶାପ ଦେଲା ତମେ ॥
ସେ ଶାପ ପାଇ କ୍ଷିତିପତି ।
ପୁତ୍ରକୁ କରାଇ ନୃପତି ॥

ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ିଣ ଗଙ୍ଗାପାଶେ ।
କୁଶ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଲେ ସେ ॥
ସକଳ ବ୍ରହ୍ମଋଷିମାନ ।
ଶୁକଦେବଙ୍କ ଆଗମନ ॥
ସେ ରାଜା ସର୍ବଋଷିଗଣେ ।
ପୁଚ୍ଛିଲା ନିସ୍ତାର କାରଣେ ॥
ପ୍ରସନ୍ନ ଶୁକଦେବ ହୋଇ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ କହି ॥
ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାରେ ପୁଣ ।
ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧ ଯେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥ ୬
ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧର ଆଦ୍ୟରେ ।
ଶୁକ କହିଲେ ପରୀକ୍ଷରେ ॥
ପରମ ଆତ୍ମା ଭେଟିବାରେ ।
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୋଗ ଧାରଣାରେ ॥
ଜୀବ ପରମରେ ଏକତ୍ୱ ।
ଲୀନ ହୁଅଇ ଯେଉଁ ମତ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ନାରଦଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଭାଗବତ ଉପନିଷଦ ॥
ନାରଦ ବ୍ରହ୍ମାଠାରୁ ପାଇ ।
ଗ୍ୱରିଶ୍ଳୋକରେ ବୋଧ ହୋଇ ॥
ନାରଦ ଦଶଶ୍ଳୋକେ ପୁଣ ।
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ ସେ ପୁରାଣ ॥
ଚବିଶ ଅବତାର ଲୀଳା ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉତ୍ପତ୍ତି କେ କଲା ॥
ଦ୍ୱିତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଏ ଚରିତ ।
ଦଶ ଅଧ୍ୟାରେ ସମାପତ ॥ ୭
ଏବେ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧ ବାଣୀ ।
ବିଦୁର ଉଦ୍ଧବ ଭାଳେଣି ॥
ବିଦୁର ମୈତ୍ରେୟ ସଂବାଦ ।
ପୁରାଣ ସଂହିତାରେ ଭେଦ ॥
ମହାପୁରୁଷର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
ପ୍ରାକୃତିକ ସର୍ଗ ନିଶ୍ଚୟ ॥
ସାତ ଯେ ବୈକାରିକ ସର୍ଗ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉତ୍ପତ୍ତିର ମାର୍ଗ ॥
ବିରାଟ ପୁରୁଷ ସ୍ୱରୂପ ।
କାଳର ସ୍ଥୂଳ ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ॥

ନାଭିକମଳୁ ଉତପତ୍ତି ।
ଯେ ମହାପଦ୍ମ ନାମ ଖ୍ୟାତି ॥
ଦିତିର ପୁତ୍ର ଯେ ହିରଣ୍ୟ ।
ଆବର ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ପୁଣ ॥
ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମର ଚରିତ ।
ତହୁଁ ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବତ[୧] ॥
ବରାହ ଅବତାର ହୋଇ ।
ପୃଥିବୀ ଦନ୍ତାଗ୍ରେ ଧରଇ ॥
ଆଦି ଅସୁର ଅବତାର ।
ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ବଧ ବିଗ୍ରର ॥ ୮-୧୦
ସିଦ୍ଧ ଗ୍ୱରଣ ବିଦ୍ୟାଧର ।
ଦେବତା ଗନ୍ଧର୍ବ କିନ୍ନର ॥
କିଂପୁରୁଷ ଆଦି ଏମାନ ।
ଏ ସର୍ବ ଉତ୍ପତ୍ତି କାରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଦେହରୁ ଅବତାର ।
କୀଟ ପତଙ୍ଗାଦି ସ୍ଥାବର ॥
ଜଙ୍ଗମ ଆଦି ଗ୍ୱରିଖାନି ।
ଅଣ୍ଡଜ ଜରାୟୁଜ ଘେନି ॥
ଉଦ୍ଭିଜ ସ୍ୱେଦଜ ଯେ ପୁଣି ।
ଏମନ୍ତେ ସୃଷ୍ଟି ଗ୍ୱରିଖାନି ॥
ଏମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସର୍ଜନ ।
ପାତାଳବାସୀଙ୍କ ଉତ୍ପନ୍ନ ॥
ଦିବସ ରାତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟା ପୁଣ ।
କାଳର ଉତପତ୍ତି ମାନ ॥
ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀ ନର ଆକୃତି ।
ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବର ଉତପତ୍ତି ॥ ୧୧
ଶତରୂପା କନ୍ୟାର ଜନ୍ମ ।
ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ ॥
ସନକ ଆଦି ଋଷିମାନ ।
ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ॥
ଆବର ତିନି କନ୍ୟା ହୋଇ ।
ଯେମନ୍ତ ସର୍ବ ସମ୍ଭବଇ ॥
ଯେ ଧର୍ମ ପତ୍ନୀମାନେ ପୁଣ ।
ଏହାଙ୍କ ଯେବା ଆଚରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାର ପୁତ୍ର ଯେହୁ ପୁଣ ।
କର୍ଦ୍ଦମ ପ୍ରଜାପତି ନାମ ॥

୧. ଭଗବତ—ଭଗବାନ ।

ତାଙ୍କ ଭାରିଯା ଦେବହୂତି ।
ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବଙ୍କର ଦୁହିତା ॥
ତାହାଙ୍କ ଗର୍ଭୁଁ ଜାତ ପୁଣ ।
ନବ କନ୍ୟା ଏକ ନନ୍ଦନ ॥
ଏ କନ୍ୟା ନବ ପ୍ରଜାପତି ।
ବିବାହୁଁ ଲଭିଲେ ସନ୍ତତି ॥୧୨
କର୍ଦ୍ଦମପୁତ୍ର ଯେ କପିଳ ।
ବିଷ୍ଣୁଅଂଶ ଜ୍ଞାନରେ ଭୋଳ ॥
ମାତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ କହି ।
ବିଷ୍ଣୁର ମହିମା ବୁଝାଇ ॥
କପିଳ ତପସ୍ୟାନେ ଗଲେ ।
ଯୋଗ ଆସନରେ ବସିଲେ ॥
ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧେ ଏ ଚରିତ ।
ତେତିଶ ଅଧ୍ୟା ସମାପତ ॥୧୩
ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ନବ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଜନ୍ମ ॥
ଏହାଙ୍କ ବଂଶାନୁଚରିତ ।
ସଂସାର ଯହୁଁ ଯେ ଉଦିତ ॥
ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ଯେ ପୁଣ ।
କଲେ ସେ ଯଜ୍ଞର ଉଦ୍ୟମ ॥
ଶିବ ଯେ ଯଜ୍ଞ ଭଗ୍ନ କଲେ ।
ପାର୍ବତୀ ନିଧନେ କୋପିଲେ ॥
ତହୁଁ ସେ ଧ୍ରୁବର ଚରିତ ।
ତପରେ ତୋଷେ ଭଗବନ୍ତ ॥
ଶିଶୁମାରରେ ପାଇ ବାସ ।
ମନୁବଂଶରେ ବିଷ୍ଣୁ ଅଂଶ ॥
ତା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇ ଯେ ଉତ୍ତମ ।
ଗୁହ୍ୟକ ସଙ୍ଗେ ତା ବିଶ୍ରାମ* ॥
ଧ୍ରୁବର ପୁତ୍ର ନାତି ଯେତେ ।
କହିଛୁଁ ଅନୁଭବ ଚିତ୍ତେ ॥
ତହୁଁ ଯେ ପୃଥୁର କାହାଣୀ ।
ଯେମନ୍ତେ ଦୁହିଁଲେ ଧରଣୀ ॥
ବେଣ ଯେ ବିପ୍ରଶାପେ ନାଶ ।
ରାଜା ବିହୀନେ ପୃଥ୍ୱୀ ଧ୍ୱଂସ ॥
ପୃଥ୍ୱୀ ରକ୍ଷିବା ଅର୍ଥେ ହରି ।
ପୃଥୁ ରୂପରେ ଅବତରି ॥

ରକ୍ଷି ଦେବତାଙ୍କର ଅଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ଲଭିଲେ ମନୁବଂଶେ ॥
ପୃଥିବୀ ଧରି ବାହୁବଳେ ।
ଦୋହନ କଲେ ଅବହେଳେ ॥
ଚଉଦ ଭୁବନର ଜନ ।
ଯାହାର ଯାହା ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ସଂସାରେ ଶସ୍ୟବୀଜ କଲେ ।
ଯଜ୍ଞରେ ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜିଲେ ॥
ପ୍ରାଚୀନବରହି ସଂବାଦ ।
ତାଙ୍କୁ ଯା କହିଲେ ନାରଦ ॥
ପୁରଞ୍ଜନର ଉପାଖ୍ୟାନ ।
ଦଶ ପ୍ରଚେତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ॥
ଏ ରାଜା ପ୍ରାଚୀନବରହି ।
ଏହାର ଦଶପୁତ୍ର ହୋଇ ॥
ଏ ଦଶ ପ୍ରଚେତାଙ୍କ ପୁଣ ।
ହୋଇଲା ଏକଇ ନନ୍ଦନ ॥
ନାମ ତା ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତି ।
ଏକମାତାରୁ ଉତପତି ॥
ସେ ନାରୀ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ଗତି ।
ଯେମନ୍ତେ ହୋଇଲା ଉତ୍ପତ୍ତି ॥
ପ୍ରମ୍ଳୋଚ୍ଚା ନାମେ ଅପସରୀ ।
କଣ୍ଡୁରଷିଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ କରି ॥
ଯେମନ୍ତେ ହୋଇଲା ସେ ଜାତ ।
ଚତୁର୍ଥସ୍କନ୍ଧେ ଏ ଚରିତ ॥
ଏକତିରିଶ ଅଧ୍ୟାୟେଣ ।
ଚତୁର୍ଥ ହୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧ ଆଦ୍ୟେ ପୁଣି ।
ପ୍ରିୟବ୍ରତର ଯେ କାହାଣୀ ॥
ନାଭି ରାଜାର ଯେ ଚରିତ ।
ଋଷଭ ଜନମ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ଭରତ ରାଜାର ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ତିନି ଜନ୍ମେ ବିଷ୍ଣୁ ସେବନ ॥୧୪, ୧୫
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଭୂଗୋଳ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ସପତ ଦ୍ୱୀପ ଆୟତନ ॥
ସପତ ସମୁଦ୍ର ଯେସନ ।
ଦ୍ୱିଗୁଣ କାଞ୍ଚନ ଭୁବନ ॥

ଲୋକାଲୋକ ସମେତ ହୋଇ ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯେମନ୍ତ ଅଟଇ ॥
ବର୍ଷ ପର୍ବତ ନଦୀମାନ ।
ଯେତେକ ଏହାଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ଜ୍ୟୋତିଷଚକ୍ର ଧ୍ରୁବଚକ୍ର ।
ଆବର ଶିଶୁମାର ଚକ୍ର ॥
ପାତାଳ ନରକ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ପାପେ ନରକ ଭୋଗମାନ ॥
ପଞ୍ଚମସ୍କନ୍ଧେ ଏ ଚରିତ ।
ଛବିଶ ଅଧ୍ୟା ସମାପତ ॥୧୬
ଏବେ ଯେ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧ ବାଣୀ ।
ଯାହା କହିଲି ପରିମାଣି ॥
ଅଜାମିଳର ଉପାଖ୍ୟାନ ।
ନାମର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ଚରିତ ।
ଯେମନ୍ତେ ପୁତ୍ର କଲେ ଜାତ ॥
ସେ ପୁତ୍ରେ ନାରଦଙ୍କ ହେତୁ ।
ଯେମନ୍ତେ ଲଭିଲେ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ॥
ନାରଦ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି ।
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ଶାପ ସେ ଦିଅନ୍ତି ॥
ସେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ।
ଷାଠିଏ ଝିଅଙ୍କୁ ସେ ବର ॥
ତାହାଙ୍କ ସନ୍ତତି ଯେମାନ ।
ଯକ୍ଷ ମନୁଷ୍ୟ ଦେବଗଣ ॥
ଅସୁର ପଶୁପକ୍ଷୀ ଜନ୍ତୁ ।
ଏ ଆଦି ଜନମର ହେତୁ ॥୧୭
ତ୍ୱଷ୍ଟା ପ୍ରଜାପତି ନନ୍ଦନ ।
ବିଶ୍ୱରୂପର ଉତପନ ॥
ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମମରଣାଦି ।
ବୃତ୍ରାସୁରକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ବଧି ॥
ଚିତ୍ରକେତୁ ରାଜା ବିଧାନ ।
ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ରୋଦନ ॥
ନାରଦ ଯେମନ୍ତେ ବୋଧିଲେ ।
ପବନ ଯେସନେ ଜନ୍ମିଲେ ॥
ଅଣଚାଶ ରୂପ ଧରିଲେ ।
ବୃତବଳେ ନାଶ ନୋହିଲେ ॥

* 'ଗୁହ୍ୟକ ସଙ୍ଗେ ତା ବିଶ୍ରାମ' ଅର୍ଥାତ୍ ଯକ୍ଷମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସେ ନିହତ ହେଲା ।

ଦିତିର ବ୍ରତ ପୁଂସବନ ।
ଇନ୍ଦ୍ର ତା କଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥
ଏ ଷଷ୍ଠସ୍କନ୍ଧର ଚରିତ ।
ଉନବିଂଶ ଅଧ୍ୟା ଉକତ ॥
ଏବେ ଯେ ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧର ।
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅସୁର ॥
ତାହାର ପୁତ୍ର ପ୍ରହଲାଦ ।
ପିତା ତାହାର ସାଧୁ ବାଦ ॥
କରିଲା ଯେତେକ ଅନିଷ୍ଟ ।
ପ୍ରହଲାଦର ଯେତେ କଷ୍ଟ ॥
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ନିଧନ ।
ନୃସିଂହ ରୂପେ ବିଦାରଣ ॥
ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରି ବୈଶ୍ୟ ଶୂଦ୍ର ।
ଚ୍ୟରି ବର୍ଣ୍ଣର ଧର୍ମ ଭେଦ ॥
ବ୍ରହ୍ମଚ୍ୟରୀ ଯେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ।
ଗୃହୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଚ୍ୟରି ମତ ॥
ଏଥିର ଧର୍ମ ବର୍ଣ୍ଣାଚ୍ୟର ।
ସର୍ବ ଧର୍ମ କର୍ମ ବିଚ୍ୟର ॥
ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବିଧିରେ ଯେତେ ହୋଇ ।
ସପ୍ତମସ୍କନ୍ଧେ ଏହା କହି ॥
ପନ୍ଦର ଅଧ୍ୟାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଏବେ ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧ ଶୁଣ ॥୧୮
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମନୁ ଚରିତ ।
ଭୂତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେମନ୍ତ ॥
ଗଜଇନ୍ଦ୍ରର ଯେ ମୋକ୍ଷଣ ।
ଗ୍ରାହକୁ ଚକ୍ରେ ନିବାରିଣ ॥
ଶାପରୁ କଲେ ପରିତ୍ରାଣ ।
ଦେଲେ ସେ ବଇକୁଣ୍ଠେ ସ୍ଥାନ ॥
ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ୱନ୍ତରମାନରେ ।
ହୟଗ୍ରୀବାଦି ଅବତାରେ ॥୧୯
ବରାହ ମତ୍ସ୍ୟ ଯେ କଚ୍ଛପ ।
ନରସିଂହ ବାମନ ରୂପ ॥
ନାନା ଅବତାର ମହିମା ।
କ୍ଷୀରୋଦ ମନ୍ଥନର ସୀମା ॥
ସକଳ ରତ୍ନ ଉତପତ୍ତି ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅମୃତର ସମ୍ଭୂତି ॥

ଅଇରାବତ ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ।
ବାରୁଣୀ ସମ୍ଭୂତ ହୋଇବା ॥
ଧନ୍ୱନ୍ତରୀ ଜନ୍ମ କାରଣ ।
ମୋହିନୀ ରୂପର ଧାରଣ ॥
ଈଶ୍ୱର ପାର୍ବତୀ ଶରଧା ।
ମୋହିନୀ ମୋହେ ଯେଉଁ ବାଧା ॥
ଅମୃତ ଭକ୍ଷୁଁ ରାହୁ ଛେଦ ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରାସିବା ଭେଦ ॥୨୦
ଅମୃତ ନ ପାଇ ଅସୁରେ ।
ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ॥
ସ୍ୱର୍ଗ ଛାଡ଼ି ଇନ୍ଦ୍ର ସମେତେ ।
ପଶିଲେ ଗହନ ବନସ୍ତେ ॥
ବଳି ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ କରି ।
କେ ତାକୁ ଦାନେ ନାହିଁ ସରି ॥
ପୁତ୍ରଙ୍କ କଷ୍ଟେ ଦେବମାତ ।
ଅଦିତି କଲେ ପୟୋବ୍ରତ ॥
ବାମନ ଜନମ ହୋଇଲେ ।
ଯଜ୍ଞେ ପ୍ରବେଶ ଦାନ ଛଳେ ॥
ବଳିଠାରୁ ଦାନ ଗ୍ରହଣ ।
ଶୁକ୍ର ନିଷେଧ କଲେ ପୁଣ ॥
ବଳିକି କରିଣ ବନ୍ଧନ ।
ତିନି ପାଦ ଯେ ଭୂମି ଦାନ ॥
ସତ୍ୟବ୍ରତ ରାଜା ଚରିତ ।
ପ୍ରଳୟଜଳରେ ଯେମନ୍ତ ॥
ମତ୍ସ୍ୟ ଅବତାର ସେ ହୋଇ ।
ମତ୍ସ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗରେ ନାବ ବହି ॥
ସେ ରାଜା ଦିବାକର ବଂଶେ ।
ଜନ୍ମ ହୋଇଲା ମନୁ ଅଂଶେ ॥
ବଇବସ୍ୱତ ମନୁ ହୋଇ ।
ଯେମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗେ ସେ ବସଇ ॥
ଅଷ୍ଟମସ୍କନ୍ଧେ ଏ ଚରିତ ।
ଚବିଶ ଅଧ୍ୟା ସମାପତ ॥
ନବମସ୍କନ୍ଧରେ ବିଖ୍ୟାତ ।
ରାଜାଙ୍କ ବଂଶାନୁଚରିତ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟର ବଂଶ ଯେ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅଟେ ଯେ ନନ୍ଦନ ॥

ବଇବସ୍ୱତ ମନୁ ନାମ ।
ଏ ବଂଶେ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ଜନମ ॥
ତାଙ୍କ ବଂଶରେ ହେଲେ ପୁଣ ।
ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମରେ ରାଜନ ॥୨୧
ଶଙ୍କର ଶାପେ କନ୍ୟା ହେଲେ ।
ଇଳା କନ୍ୟା ସେ ବୋଲାଇଲେ ॥
ତାରାକୁ ହରିଲେ ଯେ ସୋମ ।
ବୁଧ ତହିଁରୁ ହେଲେ ଜନ୍ମ ॥
ଇଳା ଗର୍ଭରୁ ବୁଧ ବୀର୍ଯ୍ୟେ ।
ପୁତ୍ର ପୁରୂରବା ଉପୁଜେ ॥
ତାହାର ଯେତେ ଉପାଖ୍ୟାନ ।
କହିଛୁଁ ବିସ୍ତାର କରିଣ ॥
ଏ ଦୁଇବଂଶ ଆଦ୍ୟ ଏହି ।
ଏଥୁଁ ସୋମବଂଶ ବୋଲାଇ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଯେ କଥନ ।
ଶଶାଦ ନୃଗ ଉପାଖ୍ୟାନ ॥୨୨
ଶର୍ଯ୍ୟାତି ରାଜାଙ୍କ ଚରିତ ।
ସୁକନ୍ୟା କରିଲା ଯେମନ୍ତ ॥
ଚ୍ୟବନ ଋଷି ଉପାଖ୍ୟାନ ।
କକୁସ୍ଥ ରାଜବଂଶମାନ ॥
ଖଟ୍ୱାଙ୍ଗ ରାଜାର ମହିମା ।
ସେ ମାନଧାତାର ଗାରିମା ॥
ସୌଭରି ଋଷିଙ୍କ ଚରିତ ।
ସଗର ରାଜନ ଯେମନ୍ତ ॥
ସଗର ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ ।
ଷଷ୍ଟିସହସ୍ର ସୁତ ତ୍ୟାଗ ॥
କପିଳ କୋପରେ ଦହନ ।
ଦିଲୀପ ରାଜାରୁ ଯେ ପୁଣ ॥
ଭଗୀରଥର ଉତପନ୍ନ ।
ଗଙ୍ଗାର ଯେବା ଆଗମନ ॥୨୩
ଶ୍ରୀରଘୁନାଥଙ୍କ ଚରିତ ।
ହୋଇଲେ ଦଶରଥ ସୁତ ॥
ଜନ୍ମାଦି ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାପତ ।
କହି ତ ଅଛୁଁ ସେ ଚରିତ ॥
ସେ ରାମ ନାମ ଯେହୁ ଧରେ ।
ସଂସାର ସାଗରୁ ସେ ତରେ ॥

ନିମି ରାଜାର ଯେ ଚରିତ ।
ଜନକ ରାଜାର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ॥
ଜନକ ରାଜାର ସନ୍ତତି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶରେ ଉତପତ୍ତି ॥ ୨୪
ଭୃଗୁର ଜମଦଗ୍ନି ସୁତ ।
ତା ସୁତ ପର୍ଶୁରାମ ଖ୍ୟାତ ॥
ତପ କରଣେ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୃତ୍ତିରେ ଗରିଷ୍ଠ ॥
ମାତା ଦୁହିତା ଚରୁଭ୍ରମ ।
ଋଷି ଜନ୍ମ କ୍ଷତ୍ରି ଅଂଶେଣ ॥
କ୍ଷତ୍ରି ଆଗ୍ରର ଋଷି ହୋଇ ।
ଏଣୁ ସେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲାଇ ॥
ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ଯେ ରାଜନ ।
ବଳେ ନେଲା ତାଙ୍କ ଗୋଧନ ॥
ଜମଦଗ୍ନିର ଶିର ଛେଦି ।
ତା ଶୁଣି ପର୍ଶୁରାମ କ୍ରୋଧି ॥
ସହସ୍ରାର୍ଜୁନଙ୍କର ବଂଶ ।
ସମୂଳେ କଲେ ସେ ବିନାଶ ॥
ପୃଥିବୀ ଏକବିଂଶ ବାର ।
ଛେଦିଲେ କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ଶିର ॥
ପୃଥିବୀ ନିକ୍ଷତ୍ରିୟ କଲେ ।
ଦୁଷ୍ଟବଂଶକୁ ନ ରଖିଲେ ॥
ସୋମବଂଶରେ ଯେ ଜନମ ।
ରାଜାର ପୁରୂରବା ନାମ ॥
ସେ ପୁଣି ଉର୍ବଶୀ ସଙ୍ଗତେ ।
ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଲେ ଯେମନ୍ତେ ॥
ଏ ଆଦି ଯେତେ ଗୁଣ ତାର ।
ପୃଥ୍ୱୀରେ ଏକା ନୃପବର ॥
ଆଉ ରାଜାଙ୍କ ଯେତେ ଗୁଣ ।
ନହୁଷ ଯଯାତି ଯେ ପୁଣ ॥ ୨୫
ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ରାଜାର ବିଧାନ ।
ଶକୁନ୍ତଳାର ଉପାଖ୍ୟାନ ॥
ଭରତ ରାଜାର ଚରିତ ।
ଶାନ୍ତନୁ ଯେମନ୍ତ ବିଦିତ ॥
ଭୀଷ୍ମର ମହିମା ଯେମନ୍ତେ ।
ବିବାହ ନୋହେ ପିତା ଅର୍ଥେ ॥

ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ।
ଜନମ ଶାନ୍ତନୁ ତନୁଜ ॥
ଏମାନେ ଅପୁତ୍ରିକେ ନାଶ ।
ତହୁଁ ଅଇଲେ ବେଦବ୍ୟାସ ॥
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପାଣ୍ଡୁ ବିଦୁର ।
ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ୟାସଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟର ॥
କୌରବ ପାଣ୍ଡବ ଯେ ହୋଇ ।
ଶତେ ପାଞ୍ଚ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମଇ ॥
ଏହାଙ୍କ ସନ୍ତତି ଯେ ପୁଣ ।
ପରୀକ୍ଷିତ ଆଦି ଜନମ ॥
ଏଥୁ ଅନ୍ତରେ ଏବେ ଶୁଣ ।
ଯଦୁବଂଶର ଯେ ପ୍ରମାଣ ॥
ଯଯାତି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଯଦୁ ।
ଅଷ୍ଟାଦଶ ଯାଦବ ପ୍ରଭୁ ॥
ତାହାଙ୍କ ଯେତେକ ବର୍ଣ୍ଣନା ।
ଏ ଆଦି ଶୁଣିଅଛ ସିନା ॥
ଯଯାତି ଦ୍ୱିତୀୟ ଯେ ପୁତ୍ର ।
ପୁରୁ ବଂଶର ଯେ ଚରିତ ॥
ତାହାର ବଂଶରେ ଜନମ ।
ଯେତେକ ହେଲେ ଉତପନ୍ନ ॥
ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ଯେ ଦ୍ରୁହୁ୍ୟ ।
ତା ବଂଶେ ଜନମ ଯେ ଭୋଜ ॥
ଚତୁର୍ଥ ପୁତ୍ର ନାମ ଅନୁ ।
ତା ବଂଶେ ଯେତେ ରାଜତନୁ ॥
ସେ ଯଦୁ ଗ୍ୱରିପୁତ୍ରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଶତଜିତ ନାମ ବିଶିଷ୍ଟ ॥
ତାର ବଂଶେ ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ ।
ତାକୁ ମାଇଲେ ପର୍ଶୁରାମ ॥
ଏ ବଂଶେ ଜନ୍ମିଲେ ଅନ୍ଧକ ।
ଭୋଜ ଯେ ଉଗ୍ରସେନାଦିକ ॥
ବୃଷ୍ଣିବଂଶରେ ତହିଁ ପୁଣ ।
ଶୂରସେନାଦି ଯେ ରାଜନ ॥
ତା ସାତ କନ୍ୟା ଦଶ ସୁତ ।
ତହିଁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବସୁଦେବ ତ ॥
ତାହାର ଅଷ୍ଟାଦଶ ନାରୀ ।
ରୋହିଣୀ ଭଦ୍ରା ଆଦି କରି ॥

ଏ ମଧ୍ୟେ ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭରେ ।
ଦୁହିତା ଅଷ୍ଟପୁତ୍ର ହେଲେ ॥
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଯେ ବଳଭଦ୍ର ହୋଇ ।
ଦୁହିତା ସୁଭଦ୍ରା ବୋଲାଇ ॥
ଆଉ ସେ ଯେତେ ସ୍ତିରୀମାନ ।
ତାଙ୍କର ଅନେକ ନନ୍ଦନ ॥
ଦେବକୀ ଷଟ ଗର୍ଭ ପୁଣ ।
କଂସ ତା କଣ୍ଡେ଼ ଶିଳେଣ ॥
ସପ୍ତମ ଗର୍ଭେ ବଳଦେବ ।
ଯୋଗମାୟାରେ ଗର୍ଭସ୍ରାବ ॥
ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭରେ ପଶିଲେ ।
ଗୋପରେ ଜନମ ହୋଇଲେ ॥
ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭେ ବିଷ୍ଣୁ ଜାତ ।
ଯେ କୃଷ୍ଣ ବଇଷ୍ଣବ ନାଥ ॥
କୃଷ୍ଣ ଅବତାର ହୋଇଲେ ।
ଜନମି ଗୋକୁଳେ ବଢ଼ିଲେ ॥
ବଂଶାନୁଚରିତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।
ଚବିଶ ଅଧ୍ୟାରେ ନବମ ॥
ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ କୃଷ୍ଣରସ ।
ଶୁଣିଲେ ନ ଥାଇ କଳୁଷ ॥
ଦେବକୀ ଅଷ୍ଟମ ଗର୍ଭରେ ।
କୃଷ୍ଣ ଜନମ ବନ୍ଦୀଘରେ ॥
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବସୁଦେବ ନେଇ ।
ଗୋଷରେ ଛାଡ଼ିଣ ଆସଇ ॥
କୃଷ୍ଣ ପ୍ରବେଶ ନନ୍ଦଘରେ ।
ଉତ୍ସବ କଲେ ଗୋପପୁରେ ॥୨୬,୨୭
ସେ କୃଷ୍ଣ ଥାଇଣ ଗୋପରେ ।
ଶୁଣିଛ ଯେତେ ଲୀଳା କଲେ ॥
ସପତ ଦିନ ରାତ୍ରେ ପୁଣ ।
ଶୋଷିଲେ ପୂତନାର ପ୍ରାଣ ॥
ମାସକେ ଶକଟ ଭଞ୍ଜନ ।
ଦ୍ୱିମାସେ ତୃଣାକୁ ନିଧନ ॥
ବକା ବତ୍ସାସୁର ନିଧନ ।
ମୁରଳୀ ଗୀତ ଯେ କଳନ ॥
ବନରେ ବନଭୋଜି କଲେ ।
ଅଘା ଅସୁର ସେ ମାଇଲେ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ବତ୍ସା ହରିନେଲେ ।
କୃଷ୍ଣ ବିଶ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇଲେ ॥
ଗୋରୁ ବାଛୁରୀ ଗୋପବାଳେ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମନୁଁ ଜାତ କଲେ ॥
ବତ୍ସା ବାଳକ ଜାତ ହେଲେ ।
ପୂର୍ବେ ଯେମନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ବାହୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ ।
ବେଦରେ ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ତୁତି କଲେ ॥
ଧେନୁକାସୁରର ନାଶନ ।
କାଳିନ୍ଦୀରେ କାଳିଦଳନ ॥
ପ୍ରଳମ୍ବାସୁରର ନାଶନ ।
ଦାବାଗ୍ନିରୁ ଗୋପ ରକ୍ଷଣ ॥
ଗୋପ ଗୋକୁଳକୁ ତାରଣ ।
ଅଜଗରୁ ନନ୍ଦ ମୋକ୍ଷଣ ॥୨୮-୩୦
ବୃନ୍ଦାବନରେ ଯେ ବିହାର ।
ମୁରଲୀ ଧ୍ୱନିରେ ସୁସ୍ୱର ॥
ବରଷା ଶରଦ ଋତୁର ।
ତହିଁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଯେ ପ୍ରକାର ॥
ଗୋପୀମାନଙ୍କ ବ୍ରତସ୍ନାନ ।
ଯେ ବ୍ରତେ ତୋଷ ଭଗବାନ ॥
ତଦନ୍ତେ ବସ୍ତ୍ରର ହରଣ ।
କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷେ ଆରୋହଣ ॥
ଯଜ୍ଞପତ୍ନୀରେ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ତାହାଙ୍କ ସ୍ନେହର ବିଷୟ ॥
ଯଜ୍ଞ ଅନ୍ନକୁ ସେ ଭୋଜନ ।
ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନୁତାପମାନ ॥୩୧
ଇନ୍ଦ୍ରର ଗରବ ଗଞ୍ଜନ ।
କରେ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଧାରଣ ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ସୁରଭି ଦରଶନ ।
କଲେ ଅନେକ ସ୍ତୁତିମାନ ॥
ଗୋବିନ୍ଦ ନାମେ ଅଭିଷେକ ।
କଲେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗର ନାୟକ ॥
ତହୁଁ ନନ୍ଦର ଏକାଦଶୀ ।
ବରୁଣ ହରିନେଲା ଆସି ॥
ସେ ପୁଣି କୃଷ୍ଣ ଦରଶନ ।
ପାଇ ସନ୍ତୋଷ ହୋଇ ମନ ॥

ଗୋପାଳ ପୁଅଙ୍କୁ ସେ ନେଇ ।
ବରୁଣ ଭୁବନ ଦେଖାଇ ॥
ବିଦ୍ୟାଧରର ସେ ମୋକ୍ଷଣ ।
ଦର୍ଶନେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗମନ ॥
ତହୁଁ ଯେ ବୃନ୍ଦାବନେ ରାସ ।
କୃଷ୍ଣ ବୃନ୍ଦାବନେ ପ୍ରବେଶ ॥
ରାସ ଉତ୍ସବେ ଭଗବାନ ।
ଆନନ୍ଦ ସର୍ବଗୋପୀ ମନ ॥୩୨
ତଦନ୍ତେ ଶଙ୍ଖଚୂଡ଼ ହତ ।
ବ୍ୟୋମା ଷଣ୍ଢ ଯେ କେଶୀ ଦୈତ୍ୟ ॥
ବଳେ ସକଳ ନାଶ କରି ।
କୃଷ୍ଣ ପେଷିଲେ ସ୍ୱର୍ଗପୁରୀ ॥
କଂସ ଯେ ରଙ୍ଗସଭା କରି ।
ମାରିବ ବୋଲି ରାମହରି ॥
ଅକ୍ରୂରେ ଗୋପକୁ ପେଷିଣ ।
ଅଣାଇ କାହ୍ନୁ ସଙ୍କର୍ଷଣ ॥
ନନ୍ଦ ଆଦି ଗୋପାଳମାନେ ।
ଘେନି ଚଳିଲେ ମଧୁବନେ ॥
ମଥୁରା ରାମ କୃଷ୍ଣ ଗଲେ ।
ଦେଖି ବିଳାପ ଗୋପୀ କଲେ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋପୀଙ୍କି ବୋଧିଣ ।
ଅକ୍ରୂର ସଙ୍ଗତେ ରଥେଣ ॥
ଅକ୍ରୂର କାଳିନ୍ଦୀରେ ସ୍ନାନ ।
ଜଳେ ଦେଖିଲା ଭଗବାନ ॥
ମଥୁରା ପୁରେ ପରବେଶ ।
ଦେଖି ବୁଲନ୍ତି ନଗ୍ରଦେଶ ॥
ରଜକ ଶିର ଛେଦି ତହୁଁ ।
ବସନ ନ ଦେଲା ସେ ଯହୁଁ ॥
ଧନୁର ଭଗ୍ନ ତଦଅନ୍ତେ ।
ମାଳାକାରକୁ ଯେ ମୁକତେ ॥
କୁବୁଜା ଗନ୍ଧ ଯେ ଲେପନ ।
ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲା ଅନୁପମ ॥
କୁବଳୟା ଗଜ ନିବାରି ।
ପ୍ରବେଶ ରଙ୍ଗସଭା ହରି ॥
ମାଲୟୁଦ୍ଧର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।
ଗ୍ୱଣୂର ମୁଷ୍ଟିକ ନିହନ୍ତା ॥

ରାଜା ଅଷ୍ଟମଲ୍ଲ ନାଶିଣ ।
ଉଠିଲେ ମଞ୍ଚା ଉପରେଣ ॥
କଂସକୁ କଲେ ସେ ନିଧନ ।
କଂସର ଯେତେ ଭାଇ ପୁଣ ॥
ଉଗ୍ରସେନକୁ ରାଜା କରି ।
ସର୍ବଯାଦବ ଏକ କରି ॥
ଦେବକୀ ବସୁଦେବ ଆଣି ।
ବନ୍ଦୀରୁ ମୋକ୍ଷ ତତକ୍ଷଣି ॥
ମାତାପିତାଙ୍କୁ କଲେ ସ୍ତୁତି ।
ମୋହନ ବଚନେ ଶ୍ରୀପତି ॥
ମାଇଁଙ୍କ ରୋଦନ ନିବାରି ।
କଂସର ପ୍ରେତକର୍ମ ସାରି ॥୩୩, ୩୪
ଅବନ୍ତୀ ଦେଶରେ ସେ ଯାଇ ।
ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିଲେ ବେନି ଭାଇ ॥
ଶମନ[1] ଭୁବନୁଁ ଆଣିଲେ ।
ଗୁରୁଙ୍କୁ ପୁତ୍ରଦାନ ଦେଲେ ॥
ମଥୁରାପୁରେ ନରହରି ।
ଯାଦବମାନ ପ୍ରତିପାଳି ॥୩୫
ଜରାସନ୍ଧ ଯେ ଧାଡ଼ି ଦେଲା[2] ।
ମଥୁରାନଗର ବେଢ଼ିଲା ॥
ଏମନ୍ତ ସପ୍ତଦଶବାର ।
ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିଲା ଜରାବୀର ॥
କାଳଯବନ କୂଟେ ନେଇ ।
ମୁଚୁକୁନ୍ଦ ଚକ୍ଷୁରେ ଦାହି ॥
ଦ୍ୱାରକାପୁରର ନିର୍ମାଣ ।
ବିଶ୍ୱକର୍ମାର ଯେ ଘଟଣ ॥
ତହିଁ ସର୍ବ ଯାଦବ ଘେନି ।
ବିହାର କଲେ ଯଦୁମଣି ॥୩୬
ତହୁଁ ଯେ ରୁକ୍ମିଣୀ ହରଣ ।
ଆଣିଲେ ଯେମନ୍ତ ଭାବେଣ ॥
ଜରାସନ୍ଧାଦି ରାଜା ଜିଣି ।
ବିବାହ ହେଲେ ସେ ରୁକ୍ମିଣୀ ॥
ସ୍ୟମନ୍ତକ ମଣି ହରଣ ।
ବନରେ ପ୍ରସେନ ମରଣ ॥
ଜାମ୍ବବଠାରୁ ମଣି ଆଣି ।
ବିବାହ ଜାମ୍ବବତୀ ରାଣୀ ॥

୧. ଶମନ—ଯମ । ୨. ଧାଡ଼ି ଦେଲା—ଆକ୍ରମଣ କଲା ।

ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କୁ ବିଭା ହୋଇ ।
କାଳିନ୍ଦୀ ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ଦୁଇ ॥
ଭଦ୍ରା ଲକ୍ଷ୍ମଣା ସତ୍ୟା ରାଣୀ ।
ଏହାଙ୍କୁ ବିଭା ଚକ୍ରପାଣି ॥
ଷୋଳସହସ୍ର କନ୍ୟା ପୁଣି ।
ନାରକାସୁର ଜିଣି ଆଣି ॥
ସତ୍ୟଭାମାର ମାନ କଥା ।
ପାରିଜାତକର ବ୍ୟବସ୍ଥା ॥
ଇନ୍ଦ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ମଧ୍ୟେ ରଣ ।
ସୁଧର୍ମା ସଭାର ହରଣ ॥୩୭
ତହୁଁ ଯେ ଉଷାର ହରଣ ।
ଯେମନ୍ତେ ଯୁଦ୍ଧ କଲା ବାଣ ॥
ଯଦୁମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ପୁଣ ।
ହରିହରଙ୍କର ଯେ ରଣ ॥
ଯେମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ବିଜେ କଲେ ।
ବାଣର ଭୁଜକୁ ଛେଦିଲେ ॥
ନୃଗ ରାଜାର ଉପାଖ୍ୟାନ ।
ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ଗମନ ॥
ରାଜୁସି ଯଜ୍ଞର ଆରମ୍ଭ ।
ଭୀମ ନାଶିଲେ ଜରାସନ୍ଧ ॥
ରାଜୁସି ଯଜ୍ଞ ପୂଜା ଭାବେ ।
ଦୂଷିଲା¹ ଶିଶୁପାଳ ଗର୍ବେ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣଚକ୍ରେ ଛେଦଗଲା ।
ଗୋବିନ୍ଦ ଶରୀରେ ପଶିଲା ॥
ବାସୁଦେବଙ୍କ ବେଶ ବହି ।
ପୌଣ୍ଡ୍ରିକ ବାସୁଦେବ କହି ॥
ତାହାକୁ ରଣେ ନାଶ କଲେ ।
ଶାଲ୍ୱ ଦନ୍ତବକ୍ର ବଧିଲେ ॥
ଦ୍ୱିବିଦ ବାନର ନାଶିଲେ ।
ପୀଠ ମୁର ଦୈତ୍ୟ ମାଇଲେ ॥
ପଞ୍ଚଜନ କାଶୀରାଜନ ।
ତାଙ୍କୁ ମାରି କାଶୀ ଦହନ ॥୩୮,୩୯
କୁରୁପାଣ୍ଡବଙ୍କ ବିରୋଧ ।
ମହାଭାରତ କଲେ ଯୁଦ୍ଧ ॥
କୁରୁକୁଳକୁ ସଂହାରିଲେ ।
ଏ ସଙ୍ଗେ ଦୁଷ୍ଟ ରାଜା ମଲେ ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ରାଜା କରି ।
ଦ୍ୱାରକା ବିଜେ ନରହରି ॥
ଏମନ୍ତେ ଦ୍ୱାରକା ବିହାର ।
ଯେ କୃଷ୍ଣ କୃପାର ସାଗର ॥
ପ୍ରାକୃତଜନ ପ୍ରାୟ ତହିଁ ।
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ଘେନି ରହି ॥
କୃଷ୍ଣର ଯେତେ ବଂଶମାନ ।
ପୁତ୍ର ନାତି ଲତା ଯେସନ ॥
ସମୁଦ୍ର ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ବାଣୀ ।
ଏଥିରେ ଯେତେକ କାହାଣୀ ॥
ମେଘ ହଂସାଦି ଦୂତମାନ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସ୍ତିରୀଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ଏ ଭାବେ ଦଶମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଛୟାନବେ ଅଧ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥
ଦଶମସ୍କନ୍ଧେ ଏହା କହି ।
ଶୁଣ ଶୌନକ ମନଦେଇ ॥୪୦
ଏବେ ହୋ ଶୁଣ ଏକାଦଶ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଭୂତି ପ୍ରକାଶ ॥
ଶୁକେ ପରୀକ୍ଷ ପଚାରିଲା ।
କେମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଶାପ ହେଲା ॥
ବ୍ରହ୍ମା ସହିତେ ଦେବେ ଆସି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣରେ ଭାଷି ॥
ପୃଥିବୀ ଭାର ନିବାରିଲ ।
ସଂସାରେ ଥିବା ନୋହେ ଭଲ ॥
ଏକଶ ପଚିଶ ବରଷ ।
ଏ ଅବତାର କଲ ଶେଷ ॥
ନିଜ ଧାମକୁ ଏବେ ଚଳ ।
ଆମ୍ଭର ହୋଇବ କୁଶଳ ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣ ଚିତ୍ତେ ଜାଣି ।
ଯାଦବକ୍ଷୟ ମନେ ଗୁଣି ॥
ପୃଥ୍ୱୀରେ ଯଦୁବଂଶ ଥିଲେ ।
ଉଶ୍ୱାସ ନୋହେ ମହୀ ଭଲେ ॥
ଏତେ ବିଚାରି ଭଗବାନ ।
ଋଷି ଯେ ଥିଲେ ନିଜ ସ୍ଥାନ ॥
ତାହାଙ୍କୁ ସୁମରନ୍ତେ ଚିତ୍ତ ।
କୃଷ୍ଣ ଦର୍ଶନେ ସେ ଆଗତ ॥
ବନ ଗହନେ ପଥଶ୍ରମେ ।
ଭେଟିଲେ କୃଷ୍ଣର ନନ୍ଦନେ ॥
ବାଳକେ ଉପହାସ କଲେ ।
ଋଷିଏ କୋପେ ଶାପ ଦେଲେ ॥
ଲୌହ ମୁଷଳ ତହୁଁ ଜାତ ।
ଯହିଁ ଯାଦବ ହେଲେ ହତ ॥
ପୁଣ ବସୁଦେବ ନାରଦ ।
ଏ ବେନିଜନଙ୍କ ସଂବାଦ ॥
ବସୁଦେବଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ କହି ।
ନାରଦ ଗଲେ ତୋଷ ହୋଇ ॥
ନିମିରାଜାର ଯଜ୍ଞ ଘରେ ।
ମିଳିଲେ ନବଯୋଗେଶ୍ୱରେ ॥
ସେ ମୁନିଜନଙ୍କ ସଂବାଦ ।
ଯେ ରୂପେ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରବୋଧ ॥
ତଦନ୍ତେ ଯଦୁ ନୃପବର ।
ଅବଧୂତର ଯେ ବିଚାର ॥
ଚବିଶ ଗୁରୁର ବିଧାନ ।
ଯହିଁରୁ ଯେବା ଶିକ୍ଷାମାନ ॥
ସେ ଅବଧୂତ ଭାବ ଲଭି ।
ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଉଦ୍ଧବ ସଂବାଦ ।
କହି ଛେଦିଲେ ମାୟାବନ୍ଧ ॥
ଆତ୍ମାରେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଧ୍ୟାନ ।
କର୍ମ ସାଙ୍ଖ୍ୟାଦି ଯୋଗମାନ ॥
ଗୃହୀ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ସନ୍ୟାସ ।
ବର୍ଣ୍ଣ ଆଶ୍ରମ ଉପଦେଶ ॥
ଏ ଆଦି ଯାର ଯେବା ଧର୍ମ ।
କଲେ ହୁଏ ମୁକ୍ତବନ୍ଧନ ॥
ଏ ସର୍ବ ଉଦ୍ଧବେ ବୁଝାଇ ।
ତୀର୍ଥେ ପେଷିଲେ ଭାବଗ୍ରାହୀ ॥
ସର୍ବ ସମ୍ପଦ ପରିହରି ।
ଉଦ୍ଧବ ଗଲା ତୀର୍ଥେ ଚଳି ॥
ଦ୍ୱାରକା ଉତ୍ପାତ² ଦର୍ଶନ ।
ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥକୁ ଗମନ ॥

୧. ଦୂଷିଲା—ନିନ୍ଦା କଲା । ୨. ଉତ୍ପାତ—ଦୈବୀ ଦୁର୍ଘଟନା ।

ହୋମ ଯଜ୍ଞାଦି ନାନା ଶାନ୍ତି ।
କୃଷ୍ଣର ଆଜ୍ଞାରେ କରନ୍ତି ॥
ବାରୁଣୀ ମଦ୍ୟ କଲେ ପାନ ।
ଯାଦବେ ହୋଇ ହତଜ୍ଞାନ ॥
ଏରକା ବନେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।
ସର୍ବେ ସଂହାର ତହିଁ ହେଲେ ॥
ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ଶିର ଚକ୍ରେ ଛେଦ ।
ଦେଖି ବଳରାମ ବିଷାଦ ॥
ତକ୍ଷଣେ ସର୍ପରୂପ ଧରି ।
ବୈକୁଣ୍ଠସ୍ଥାନେ ବିଜେ କରି ॥
ମାଘ ଯେ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ।
ଅଶ୍ୱତ୍ଥମୂଳେ ଭଗବାନ ॥
ଜାରା ଶବର ଉପଗତ ।
ପଦ୍ମପାଦରେ ଶରାଘାତ ॥
ଜାରା ଯେ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଗଲା ।
ଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ ହୋଇଲା ॥
କୃଷ୍ଣ ଯେ ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ରହି ।
ଦାରୁକ ଦର୍ଶନ କରଇ ॥
ଦ୍ୱାରକା ଦାରୁକକୁ ପେଷି ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଇକୁଣ୍ଠବାସୀ ॥
ବସୁଦେବାଦି ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ।
ଯାଦବେ ସଂସ୍କାର ହୁଅନ୍ତି ॥
କୃଷ୍ଣର ଅଷ୍ଟପାଟନାରୀ ।
ଅଗ୍ନି ପ୍ରବେଶେ ତନୁ ହାରି ॥
ଶେଷେ ଯେ କୃଷ୍ଣନାରୀ ଥିଲେ ।
ଅର୍ଜୁନ ତା ଘେନି ଚଳିଲେ ॥
ଦ୍ୱାରକା ସମୁଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ।
ରହେ ଏକା ନିବାସ ସ୍ଥାନ ॥

କୃଷ୍ଣପତ୍ନୀଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ପାଷାଣରୂପ ସେ ଧାରଣ ॥
ମଥୁରାପୁରେ ସେ ରାଜନ ।
ବଜ୍ର ଅନିରୁଦ୍ଧ ନନ୍ଦନ ॥
ହସ୍ତିନା ନଗରେ ନୃପତି ।
ପରୀକ୍ଷ ଅର୍ଜୁନର ନାତି ॥
ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ।
ହିମାଳୟେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ॥
ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଚରିତ ।
ବତିଶ ଅଧ୍ୟା ସମାପତ ॥୪୧, ୪୨
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧର ଚରିତ ।
ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂତ ॥
ଏ କଳିଯୁଗ ଯେ ପ୍ରବେଶ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ ॥
ଭବିଷ୍ୟେ ରାଜବଂଶ ଭୋଗ ।
ଏଥି ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଯେତେ ଯୋଗ ॥
ଯୁଗ ଲକ୍ଷଣ ଯେବା ବୃତ୍ତି ।
କଳିଯୁଗର ଧର୍ମଗତି ॥
ଏ ସ୍ତ୍ରିରି ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମମାନ ।
ଧର୍ମେ ଅଧର୍ମେ ଯେବା ଜ୍ଞାନ ॥
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଯେ ବିନାଶ ।
ସୃଷ୍ଟି ସର୍ଜନାର ଯେ ଶେଷ ॥
ନିତ୍ୟ ଯେ ନୈମିତ୍ତିକ ଦୁଇ ।
ପ୍ରାକୃତ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ହୋଇ* ॥
ଏ ସ୍ତ୍ରିରି ପ୍ରଳୟ ବର୍ଣ୍ଣନ ।
କହିଛୁଁ ତୁମ୍ଭର ଆଗେଣ ॥
ଭୂତ ପ୍ରାକୃତ ସର୍ଗ ବେନି ।
ବୈକୃତ ସର୍ଗ ଘେନି ତିନି ॥

ଏ ତିନି ଉତ୍ପତ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନ ।
ତହୁଁ ସେ ସୃଷ୍ଟିର ସର୍ଜନ ॥୪୩
ପରୀକ୍ଷିତ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସ ।
ଶୁକଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶ ॥
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପଦ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ପାଇ ଯେମନ୍ତେ ହେଲେ ମୁକ୍ତ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ଭକ୍ତ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ଯୋଗରେ ହେଲେ ଆତ୍ମଭୂତ ॥
ତାଙ୍କ ବୈକୁଣ୍ଠ ଆରୋହଣ ।
ବେଦର ଶାଖା ପ୍ରଣୟନ ॥
ମାର୍କଣ୍ଡ ଋଷିଙ୍କ ଚରିତ ।
ମାୟାପ୍ରଳୟେ ଗର୍ଭଗତ ॥
ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ ।
ସପତକଳ୍ପ ରକ୍ଷା ଦେହ ॥
ମାୟାପ୍ରଳୟ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ହରପାର୍ବତୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ॥
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
ଯେ ପ୍ରଭୁ ସର୍ବ ତେଜୋମୟ ॥
ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଆଦି ଆୟୁଧ ।
ଅଙ୍ଗ ଆଭରଣ ପାର୍ଷଦ ॥
ଯେବା ତାହାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ।
ଆବର ଜ୍ୟୋତି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମାନ ॥
ଏ ସର୍ବ କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭରେ ।
ଯେ ଭାବେ ପୁଚ୍ଛିଲ ଆମ୍ଭରେ ॥
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଗତ ଆତ୍ମାମୟ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ଆଦିତ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥
ରଥମଣ୍ଡଳର ବିସ୍ତର ।
ଯକ୍ଷ ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଦ୍ୟାଧର ॥

---

* ନିତ୍ୟ ପ୍ରଳୟ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଯାବତୀୟ ସୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥର ଦିବାନିଶି ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବା ବିନାଶ ଲାଗି ରହିଛି, ତାହାକୁ 'ନିତ୍ୟ ପ୍ରଳୟ' କୁହାଯାଏ ।

ନୈମିତ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ—ଏକ ହଜାର ଚତୁର୍ଯୁଗରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ଦିନ ହୁଏ । ଏହାକୁ 'କଳ୍ପ' କହନ୍ତି । ଏଥିରେ ଚଉଦଟି ମନ୍ୱନ୍ତର ବ୍ୟତୀତ ହୁଏ । ତତ୍‌ପଶ୍ଚାତ୍ ରାତ୍ରିର ଆଗମନ ହୁଏ । ଏକ ହଜାର ଚତୁର୍ଯୁଗୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମା ନିଦ୍ରାରେ ଶୟନ କରନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନିଦ୍ରାକୁ ନିମିତ୍ତ କରି ପ୍ରଳୟ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ନୈମିତ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ' କୁହାଯାଏ ।

ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରଳୟ—ମହଦାଦି ପ୍ରକୃତିରେ ଏ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଲୀନ ହେବାକୁ 'ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରଳୟ' କୁହାଯାଏ । ଏ ପ୍ରଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ତା' କାରଣରେ ବିଲୀନ ହୋଇଥାଏ; ଯଥା—ପୃଥିବୀ ଜଳରେ, ଜଳ ଅଗ୍ନିରେ, ଅଗ୍ନି ବାୟୁରେ, ବାୟୁ ଆକାଶରେ, ଆକାଶ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱରେ ଓ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକୃତିରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ ।

ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ—ଜୀବ ଯେତେବେଳେ ବିବେକରୂପୀ ଖଡ୍‌ଗ ଦ୍ୱାରା ମାୟାମୟ ଅହଂକାରଜନିତ ବନ୍ଧନ କାଟିଦିଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପରେ ସ୍ଥିତ ହୋଇଯାଏ । ଆତ୍ମାର ଏହି ମାୟାମୁକ୍ତ ସ୍ଥିତିକୁ 'ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ପ୍ରଳୟ' କହନ୍ତି ।

ଅପ୍ସରା ରକ୍ଷ ଋଷି ନାଗ ।
ଏ ଆଦି ସପତ ନିଯୋଗ ॥
ବାରମାସର ଯେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
ସର୍ବେ ଶୁଣିଲ ମହାଶୟ ॥୪୪
ସୂତ କହେ ଶୌନକ ମୁନି ।
ପୁଚ୍ଛିଲ ଭାଗବତ ବାଣୀ ॥
ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଯାହା ଶୁଣିଥିଲି ।
ବିସ୍ତାରି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଲି ॥
ପ୍ରଥମୁଁ ଯେ ଦ୍ୱାଦଶ ଯାଏ ।
କହିଲି ଠିକେଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟେ ॥
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ।
ଅଷ୍ଟାଦଶ ସହସ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ[୧] ॥
ତିନିଶତ ପଞ୍ଚତିରିଶ ।
ଅଧ୍ୟାରେ ଏ ପୁରାଣ ଶେଷ* ॥
ବାସୁଦେବର ଯେତେ ଲୀଳା ।
ଅବତାରରେ ଯେତେ କଳା ॥
ବର୍ଣ୍ଣିଛି ତାହାଙ୍କ ମହିମା ।
ଯେତେ କହିଲି ଗୁଣସୀମା ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ପରମପୁରୁଷ ।
ତାହାର ମହିମା ଅଶେଷ ॥
ଶ୍ରୀରାମ ହଳୀ ଯେ ବରାହ ।
କମଠ ମୀନ ନରସିଂହ ॥
ହରି ଯେ ଧ୍ରୁବ ପୃଶ୍ନିଗର୍ଭ ।
ହୟଗ୍ରୀବ ଆଉ ଋଷଭ ॥
ଭାର୍ଗବ କପିଳ ଯେ ହଂସ ।
ନାରଦ ଯଜ୍ଞ ବେଦବ୍ୟାସ ॥
ମୋହିନୀ ନରନାରାୟଣ ।
ଦତ୍ତାତ୍ରେୟ ଯେ ଶ୍ରୀବାମନ ॥
ବୁଦ୍ଧ ଯେ କଲ୍କି ଧନ୍ୱନ୍ତରି ।
ଧର୍ମ ଧାତା ଯେ ଆଦି କରି ॥
କୁମାର ପୃଥୁ ମନ୍ୱନ୍ତର ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆଦି ଅବତାର ॥
ବତିଶ ଅବତାର ହୋଇ ।
ଦୁଷ୍ଟ ନାଶି ଉଶ୍ୱାସି ମହୀ ॥୪୫

ତାହାର ନାମ ଉଚ୍ଚାରିଲେ ।
ନୟନେ ତା ରୂପ ଦେଖିଲେ ॥
ଶୁଣି ଶୁଣାଇ ଯେବା ଗାଏ ।
ଶମନ ଭବନେ ନ ଯାଏ ॥
କ୍ଷୁଧା ତୃଷାରେ ଆର୍ତ୍ତ ହୋଇ ।
ନାନା ତାପରେ ବ୍ୟଥା ପାଇ ॥
ସ୍ଖଳନ୍ତେ ପଥ ଝୁଡ଼ି ପଡ଼େ ।
ପାଷାଣେ ଅବା କଣ୍ଟାବାଡ଼େ ॥
ହେଳା ବା ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଶୁଣଇ ।
ସଂସାର ସାଗରୁ ତରଇ ॥୪୬
ତା ନାମ ଦୃଢ଼େ ଯେ ଭଜନ୍ତି ।
ତା ହୃଦେ ବାସୁଦେବ ସ୍ଥିତି ॥
ଅଜ୍ଞାନତମ କରେ ଦୂର ।
ନିର୍ମଳ ହୁଅଇ ଶରୀର ॥
ଅନ୍ଧାର ଯେହ୍ନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତ୍ରାସେ ।
ପବନ ଯେହ୍ନେ ମେଘ ନାଶେ ॥୪୭
ବାସୁଦେବଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ି ।
ଆନ କଥାରେ ଯେବେ ବଢ଼ି ॥
ସକଳ ବ୍ୟର୍ଥ ତାର ହୋଏ ।
କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା ଖେଳ ପ୍ରାୟେ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣକଥା ରସ ବିନା ।
ଯେତେ କବିତ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣନା ॥
ରସକଳାରେ ରସି ମନ ।
ସେ ସର୍ବ ବିଅର୍ଥ କାରଣ ॥
ଏଣୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଥା ସାର ।
ସତ୍ୟ ପବିତ୍ର ସୁଧାଧାର ॥
ମଙ୍ଗଳଦାୟକ ଶବଦରେ ।
ମନରୁ ମଳ ଅପହରେ ॥୪୮
ନବୀନ ମନ ମହୋତ୍ସବ ।
ଆନନ୍ଦ କରେ ସର୍ବଜୀବ ॥
ଏ ଦୁଃଖ ଶୋକାର୍ଣ୍ଣବମାନ ।
ଶୋଷଣ କରେ ତତକ୍ଷଣ ॥
ଯେ ଜପେ ବାସୁଦେବ ନାମ ।
କରେ କୀର୍ତ୍ତନ ସୁମରଣ ॥

ଜଗତ ପବିତ୍ର କରଇ ।
ପୁଣି ଆତ୍ମାକୁ ନିସ୍ତାରଇ ॥୪୯
ଯେ ମୁଖେ ବାସୁଦେବ ବାଣୀ ।
ଗାୟନ ନ କରନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ॥
ତା ବାକ୍ୟ କାକତୀର୍ଥ ବୋଲି ।
ହଂସ ନ କରେ ତହିଁ କେଳି ॥୫୦
ତା ନାମ ଧରି ସାଧୁଜନ ।
ଯେ ଶ୍ଳୋକେ କରୁଥାନ୍ତି ଗାନ ॥
ବିଚିତ୍ର ରଚନା ଚତୁରୀ ।
ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କଳାଶିରୀ ॥
ଜଗତ ପାପ ବିନାଶଇ ।
ଶ୍ଳୋକେ ଶ୍ଳୋକେ ପାପ ହରଇ ॥୫୧
ଯେବେ ସକଳ କର୍ମ ଛାଡ଼ି ।
ସନ୍ନ୍ୟାସମାର୍ଗେ ଚିତ୍ତ ବଢ଼ି ॥
ବାସୁଦେବ ଭଜନ ନାହିଁ ।
ତାହାର ଜ୍ଞାନ ନ ଶୋଭଇ ॥
ସଂସାରେ ଥାଇ ସର୍ବଧର୍ମ ।
ଯେତେକ ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମ ॥
ଯେବେ ଶ୍ରୀବାସୁଦେବେ ଦେଇ ।
ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ ତାକୁ କହି ॥୫୨
ବେଦପଠନ ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମେ ।
ତପ ଆଦିରେ ଯେବା ଭ୍ରମେ ॥
ବାସୁଦେବେ ଯେବେ ନ ଜାଣି ।
ବିଅର୍ଥେ ମରନ୍ତି ସେ ପ୍ରାଣୀ ॥୫୩
ସେ କୃଷ୍ଣ ଚରଣାରବିନ୍ଦ ।
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କରଇ ଆସ୍ୱାଦ ॥
କୀର୍ତ୍ତନ ନାମ ଗୁଣମାନ ।
ଆବର ସ୍ମରଣ ପୂଜନ ॥
ଚିତ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ନ ପାସୋରେ ।
ସକଳ ଅମଙ୍ଗଳ ତରେ ॥୫୪
ହେ ବିପ୍ରଶ୍ରେଷ୍ଠ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ।
ସାଧୁ ପବିତ୍ର ତୁମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ॥

୧. ଗ୍ରନ୍ଥ—ଶ୍ଳୋକ ।

* ଉକ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟ ସଂଖ୍ୟା ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଛି । ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ଭାଗବତରେ ମୋଟ ୩୪୨ ଅଧ୍ୟାୟ ଅଛି ।

ଜଗତଆତ୍ମା ବାସୁଦେବ ।
ଯେଣୁ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତେ ଭାବ ॥ ୫୫
ପରୀକ୍ଷ ରାଜା ଗଙ୍ଗାତୀରେ ।
ପ୍ରାୟୋପବେଶନ[1] ସେ କଲେ ॥
ଯୋଗଆସନେ ବସି ପୁଣି ।
ଯେ ଭାଗବତ ଶୁକବାଣୀ ॥
ମୁହିଁ ତା ଶୁଣିଥିଲି ପୂର୍ବେ ।
କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଭକ୍ତିଭାବେ ॥
ଏବେ ସ୍ମରଣ ତାହା କଲି ।
ସଂସାର ବନ୍ଧନୁଁ ତରିଲି ॥ ୫୬
ହେ ବ୍ରହ୍ମଋଷିମାନେ ଶୁଣ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଏ ପୁରାଣ ॥
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବଙ୍କ ଚରିତ ।
ଅତି ପବିତ୍ର ଯେ ଅଦ୍ଭୁତ ॥
ସେ ବାସୁଦେବ କର୍ମଗୁଣ ।
ବେଦ ପୁରାଣରେ ବଖାଣ ॥
କେହି ତା ନ ଜାଣନ୍ତି ଅନ୍ତ ।
ଆକାଶ ଯେସନ୍ତେ ଅପ୍ରମିତ ॥
ଶୁଣିଲେ ସର୍ବପାପ ହରେ ।
ପଠନେ କି କହିବା ପରେ ॥ ୫୭
କ୍ଷଣେ ପ୍ରହରେ ଯେବା ନିତ୍ୟେ ।
ଶୁଣେ ଶୁଣାଏ ଏକଚିତ୍ତେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବରେ ଯେ ପଢ଼ଇ ।
ସପ୍ତପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାରଇ ॥
ଜୀବନମୁକ୍ତ ସେ ବୋଲାଇ ।
ବୈକୁଣ୍ଠେ ଅନ୍ତକାଳେ ଯାଇ ॥
ଦ୍ୱାଦଶୀ ଏକାଦଶୀ ତିଥି ।
ଅଷ୍ଟମୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସଂକ୍ରାନ୍ତି ॥
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଅମାସ୍ୟା[2] ପର୍ବ ।
ଯେ ପୁଣ୍ୟତିଥିମାନ ସର୍ବ ॥
ପଢ଼ି ଶୁଣିଲେ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ।
ପୁଣ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଆୟୁବୃଦ୍ଧି ॥

ଅନ୍ନଭୋଜନ ବିନା ଯେବେ ।
ପଠନ ସ୍ମରଣ କରିବେ ॥
ମହାପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଭକତି ସେ ଲଭଇ ॥
ପୁଷ୍କର ତୀର୍ଥ ବଦରିକା ।
ମଥୁରା ପ୍ରୟାଗ ଦ୍ୱାରକା ॥
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ।
କାଶୀପୁର ଉତ୍ତମ ସ୍ଥାନ ॥
ସଂଯମୀ ହୋଇ ଯେଉଁ ଜନ ।
ଦଶମୀ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ॥
ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି ଉପବାସ ।
ସଙ୍କଳ୍ପ ଚିତ୍ତରେ ଅଭ୍ୟାସ ॥
ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ହୋଇ ଶୁଣି ।
ନିସ୍ତରେ ଭବ ତରଙ୍ଗିଣୀ ॥
ସର୍ବପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ସର୍ବ ଖାଇ ॥ ୫୮-୬୦
ଦେବତା ମୁନି ସିଦ୍ଧଗଣ ।
ପିତୃ ମନୁଏ ନୃପଗଣ ॥
ଅବିଘ୍ନେ କାମନା ପୂରଣ ।
କରନ୍ତି ହୋଇ ତୋଷମନ ॥ ୬୧
ଯେ ବେଦ ଋକ ଯଜୁ ସାମ ।
ତାହାକୁ ପଢ଼ନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥
ଯେ ମଧୁକୁଲ୍ୟା ଘୃତକୁଲ୍ୟା ।
ଆବର ପାଏ ଦୁଗ୍ଧକୁଲ୍ୟା ॥
ପଢ଼ିଲେ ସେ ଏହି ପୁରାଣ ।
ପାଏ ଏ ସବୁ ଫଳମାନ* ॥
ପୁଣି ପରମପଦ ପାଏ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଚରଣେ ପ୍ରୀତି ହୋଏ ॥ ୬୨,୬୩
ବିପ୍ର ଯେବେ ପଢ଼ି ଶୁଣଇ ।
ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରଜ୍ଞାକୁ ଲଭଇ ॥
କ୍ଷତ୍ରି ଯେବେ ପଢ଼ି ଶୁଣଇ ।
ସପତ ଦ୍ୱୀପେ ରାଜା ହୋଇ ॥

ବୈଶ୍ୟ ଯେ ପଢ଼ିଣ ଶୁଣିଲେ ।
ଧନ ରତନ ତାକୁ ମିଳେ ॥
ବିଷ୍ଣୁପ୍ରାପତ ତାରେ ହୋଇ ।
ସୁଖେ ବାଣିଜ୍ୟ କୃଷି ହୋଇ ॥
ଶୂଦ୍ର ହୋଇଣ ଯେବେ ପଢ଼ି ।
ଶୁଣଇ ଶ୍ରଦ୍ଧାଚିତ୍ତେ ବଢ଼ି ॥
ସକଳ ପାପୁଁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରଣ ଲଭଇ ॥ ୬୪
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଏ ପୁରାଣ ।
କଳି କଳୁଷ ବିନାଶନ ॥
ଏ ବାସୁଦେବର ମହିମା ।
ଗାୟନ ତାଙ୍କ ଗୁଣସୀମା ॥
ଆନ ପୁରାଣମାନଙ୍କର ।
ଏ ଭାବ ନୁହଁଇ ପ୍ରଗ୍ୱର ॥
ଅଶେଷ ଜଗତ ମୂରତି ।
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥେ ବାସୁଦେବ ସ୍ଥିତି ॥
ତାଙ୍କ ମହିମା ପଦେ ପଦେ ।
କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଆନନ୍ଦେ ॥ ୬୫
ସେ ଭାଗବତ ବାସୁଦେବ ।
ଅଜୟ ଅମୂର୍ତ୍ତି ଯେ ଦେବ ॥
ଅନନ୍ତ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱମୟ ।
କରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଲୟ ॥
ସକଳ ମାୟାର କାରଣ ।
ଅଶେଷ ଜୀବର ଧାରଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ସର୍ବଦେବ-ପିତା ।
ଇନ୍ଦ୍ର ମହେଶ ବ୍ରହ୍ମବେତ୍ତା ॥
ନିଗମେ ତାଙ୍କୁ କରି ସ୍ତୁତି ।
ଯା ଆଦିଅନ୍ତ ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେହି ଅଚ୍ୟୁତ ଚରଣର ।
କରଇ କୋଟି ନମସ୍କାର ॥ ୬୬
ଅରୂପ ହୋଇ ରୂପବନ୍ତ ।
ଯେ ନବଶକ୍ତିରେ☫ ସଂଯୁତ ॥

---

୧. ପ୍ରାୟୋପବେଶନ—ଆମରଣ ଅନାହାରରେ ବସିରହିବା । ୨. ଅମାସ୍ୟା—ଅମାବାସ୍ୟା ।

* 'ଯେ ବେଦ ଋକ.....ସବୁ ଫଳମାନ' ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦତ୍ରୟୀ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ମଧୁ, ଘୃତ ଓ ଦୁଗ୍ଧର ନଦୀ ତୁଲ୍ୟ ଯେଉଁ ନାନାବିଧ ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ, ତାହା ତାକୁ କେବଳ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ପାଠ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମିଳିଯାଏ ।

☫ ନବଶକ୍ତିର ନାମ—ପ୍ରକୃତି, ପୁରୁଷ, ମହତତ୍ତ୍ୱ, ଅହଂକାର ଏବଂ ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର ।

ସକଳ ମାୟାର ରଚନା ।
ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ଯାତନା ॥
ସର୍ବଭୂତରେ ପୂରିଛନ୍ତି ।
କେବଳ ପ୍ରଭା ପ୍ରକାଶନ୍ତି ॥
ସେ ଦେବଦେବ ସନାତନ ।
ତା ପାଦେ ମୋହର ପ୍ରଣାମ ॥
ସେ ପ୍ରଭୁ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର ।
ଜ୍ଞାନ ଅନୁଭବ ମାତର ॥ ୬୭
ବିଷ୍ଣୁର ଅଂଶ ବେଦବ୍ୟାସ ।
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ କଲେ ସେ ପ୍ରକାଶ ॥
ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ଜାତ ହୋଇ ।
ପୁତ୍ର ସ୍ୱରୂପେ ଶୁକ ହୋଇ ॥
ସାକ୍ଷାତେ ବାସୁଦେବ ଅଂଶ ।
ଜନନୀ ଜଠରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ॥
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ସୁପ୍ରକାଶ ।
ସ୍ୱରୂପ ଅବଧୂତ ବେଶ ॥
ବ୍ୟାସଙ୍କ ତହୁଁ ଉପଦେଶ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ପୁଣ୍ୟରସ ॥
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନରେ ପରିତୋଷ ।
ବ୍ୟାସଙ୍କ ମାୟା କଲେ ନାଶ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଦର୍ଶନେ ସନ୍ତୋଷ ।
ବ୍ୟାସଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବନେ ବାସ ॥
ବ୍ୟାସ ଯେ ତା ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ।
ବଦ୍ରିକା ଆଶ୍ରମେ ଚଳଇ ॥
ସେଠାରୁ ଶୁକ ଚଳିଗଲେ ।
ସେ ବନେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଲେ ॥
ବ୍ୟାସ ତାହାଙ୍କୁ ନ ଦେଖିଲେ ।
ସେ ସର୍ବଭୂତେ ଲୀନ ଗଲେ ॥

ବ୍ୟାସ ସେ ବନେ ଶୋକେ ରହି ।
ତାହାଙ୍କ ଅନୁରାଗ ବହି ॥
ତକ୍ଷଣେ ବୃକ୍ଷଙ୍କର ମଧ୍ୟ ।
ଅଦ୍ଭୁତେ ସ୍ଫୁରିଲା ଶବଦ ॥
ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମନ୍ତି ବାରମ୍ବାର ।
କେ ପୁତ୍ର କେ କାହା ପିଅର ॥
ସକଳେ କର୍ମେ ଆତଯାତ ।
କର୍ମ ବନ୍ଧନେ ତାତ ମାତ ॥
ଏ ଭାବେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଲୋକ ।
ଶୁଣିଲେ ବୃକ୍ଷରୁ ଯେ ବାକ୍ୟ ॥
ତା ଶୁଣି ବ୍ୟାସ ବୋଧ ହୋଇ ।
ଆପଣା ହୃଦେ ଜ୍ଞାନ ପାଇ ॥
ଏବଂଭୂତ ଯେ ଶୁକଦେବ ।
ତାଙ୍କ ଚରଣେ ନିତ୍ୟେ ଭାବ ॥
ଜଗତ ହିତେ ବ୍ରହ୍ମଦେହୀ ।
ପୁରାଣ ଭାଗବତ କହି ॥
ଏ ଭାଗବତର ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ପରୀକ୍ଷରାଜା ପୁଣ୍ୟବଳେ ।
ଶୁକ ମିଳିଲେ ଅବହେଳେ ॥
ପରୀକ୍ଷ ଭାଗବତ ଶୁଣି ।
ବୈକୁଣ୍ଠ ଲଭିଲେ ସେ ପୁଣି ॥
ଜଗତ ନିସ୍ତାର ନିମନ୍ତେ ।
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଗ୍ରତେ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଏଣେ ରସ ।
ପୁରାଣ ଶୁଣି ପାପ ଧ୍ୱଂସ ॥
ଶୁକ ପ୍ରସନ୍ନେ ଏ ପୁରାଣ ।
କହିଲୁଁ ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ପୁଣ ॥

ସେ ଶୁକଦେବେ ନମସ୍କାର ।
ଶତ ଦଣ୍ଡପ୍ରଣାମ ମୋର ॥ ୬୮
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ॥
ସୁଜନେ ଦୋଷ ନ ଧରିବା ।
ତୁମ୍ଭ ଚରଣେ ମୋର ସେବା ॥
ପ୍ରାକୃତ ଦେଶଭାଷା ବନ୍ଧ ।
ଏଥେ ସଂସ୍କାର ନାହିଁ ଭେଦ ॥
ବାରମାତ୍ରା ପଞ୍ଚାଶାକ୍ଷର ।
ଶବଦ ବ୍ରହ୍ମର ବିଗ୍ରହ ॥
ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ପାପ ନାଶେ ।
ଔଷଧ ଯେହ୍ନେ ରୋଗ ଧ୍ୱଂସେ ॥
ବେଦ ପୁରାଣ ଆଦି ଯେତେ ।
ସଂସ୍କାର ପ୍ରାକୃତ ସହିତେ ॥
ସକଳ ଦେଶଭାଷାମାନ ।
ସେହି ଅକ୍ଷର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁ ସର୍ବଭୂତେ ଏକ ।
ଅର୍ଥବାଦେ କହି ଅନେକ ॥
ଯେଣୁ ତା ମିତ୍ର ଅରି ନାହିଁ ।
କେବଳ ଭାବେ ବଶ ହୋଇ ॥
ଶାମୁକୁଁ ମୁକୁତା ଯେସନ ।
ପ୍ରାକୃତ ତେଜି ସାର ଘେନ ॥
ମୁଁ ପାପୀ ମୂଢ଼ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ ।
ନମଇଁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣ ॥
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ କରି ଆଶ ।
କହଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ॥
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ହରି ବାଣୀ ।
ସଂସାର ତରେ ଯାହା ଶୁଣି ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ସୂତଶୌନକସଂବାଦେ ପ୍ରଥମସ୍କନ୍ଧାଦାରଭ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଭାଗବତବିଷୟବର୍ଣ୍ଣନଂ ନାମ ଦ୍ୱାଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁରାଣମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା । ହେଉଛି ତ୍ରୟୋଦଶେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ॥

ସୂତ କହନ୍ତି ତୋଷମନେ ।
ଶୌନକ ଆଦି ମୁନିଜନେ ॥(ଜ.)

ସୂତ ଉବାଚ

ବ୍ରହ୍ମା ବରୁଣ ଇନ୍ଦ୍ର ଶିବ ।
ମରୁତ ଆଦି ଯେତେ ଦେବ ॥
ଦିବ୍ୟ ଯେ ସ୍ତୁତିମାନଙ୍କରେ ।
ସ୍ତୁତି କରନ୍ତି ଭାବ ଭରେ ॥
ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ ପଦକ୍ରମ ।
ଉପନିଷଦ ସମେତେଣ ॥
ସାମ ଗାୟନେ ବିପ୍ରଜନେ ।
ମହିମା ଗାବନ୍ତି ବଦନେ ॥
ଧ୍ୟାନରେ ତଦଗତ ହୋଇ ।
ପରମଯୋଗୀ ଯାହା ଧ୍ୟାୟି ॥
ଆତ୍ମସ୍ୱରୂପେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।
ଯା ଅନ୍ତ କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ଈଶ୍ୱର ।
ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ନମସ୍କାର ॥ ୧
କ୍ଷୀରସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରେ ।
ପୃଷ୍ଠେ ମନ୍ଦରଗିରି ଧରେ ॥
ଭ୍ରମିଲା ଦଧିଦଣ୍ଡ ପ୍ରାୟେ ।
ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ ସମୟେ ॥
ଦେବବରଷେ ଅନୁଦିନ ।
ସହସ୍ରେ ବରଷ ମନ୍ଥନ ॥
କଣ୍ଡୁ ଯେ କୂର୍ମପୃଷ୍ଠେ ଥିଲା ।
ଘର୍ଷଣେ ସୁଖ ଜନମିଲା ॥
ନିଦ୍ରା ଉପୁଜେ ସୁଖଭରେ ।
ସେ ନିଦ୍ରୁଁ ପବନ ସଞ୍ଚରେ ॥
ଘୋର ନିଃଶ୍ୱାସ ଗତାଗତେ ।
ସେ ବିଶ୍ୱବାୟୁ ମହାଭୂତେ ॥
ସେ ସର୍ବଜୀବ ରକ୍ଷା ହେତୁ ।
ଯାରେ ବଞ୍ଚନ୍ତି ସର୍ବଜନ୍ତୁ ॥
ଯାର ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରକ୍ଷେପଣ ।
ବାଜି ସମୁଦ୍ର କମ୍ପମାନ ॥
ସେ ଜଳେ ଲହରୀ ଉଦ୍‌ଗତ ।
ଏବେହେଁ ନୋହିଛି ନିବର୍ତ୍ତ ॥
ଅନ୍ୟୋନ୍ୟେ ତଟେ ପ୍ରକ୍ଷେପଇ ।
ସେ କୂର୍ମରୂପୀ ବିଶ୍ୱଦେହୀ ॥
ତାଙ୍କୁ ମୋହର ନମସ୍କାର ।
ସେ ଦେବଦେବଙ୍କ ଈଶ୍ୱର ॥ ୨
ପୁରାଣମାନଙ୍କ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ।
ଯେ ସଂଖ୍ୟା ତହିଁର ବିଷୟ ॥
ଏହା ଶ୍ରବଣେ ଯେବା ଫଳ ।
ପୁରାଣ ଦାନର ସୁଫଳ ॥ ୩
ପୁରାଣ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସାର ।
ଗ୍ରରିଲକ୍ଷରେ ସେ ବିସ୍ତାର ॥
ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରମାଣ ।
ଅପରେ ଶତାଧିକ ପୁଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମପୁରାଣ ଦଶସସ୍ର ।
ପଦ୍ମ ଅଣଷଠି ସହସ୍ର ॥
ଆବର ପୁଣି ପାଞ୍ଚଶତ ।
ଏହି ପୁରାଣ ସଂଖ୍ୟା ଖ୍ୟାତ ॥
ଶ୍ରୀବୈଷ୍ଣବ ଯେ ଏ ପୁରାଣ ।
ତ୍ରିବିଂଶ ସହସ୍ରେ ନିର୍ମାଣ ॥
ଚବିଶ ସହସ୍ରେ ବିଦିତ ।
ଶିବପୁରାଣ ସଂଖ୍ୟା ମତ ॥ ୪
ନାରଦ ପୁରାଣ ବଖାଣ ।
ପଚିଶ ସହସ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥେଣ[୧] ॥
ମାର୍କଣ୍ଡ ନାମେ ଯେ ପୁରାଣ ।
ସେ ନବସହସ୍ରେ ନିର୍ମାଣ ॥
ଆଗ୍ନେୟ ପୁରାଣର ଶେଷ ।
ପନ୍ଦର ସହସ୍ର ଗ୍ରରିଶ ॥ ୫
ପୁରାଣ ନାମ ଯେ ଭବିଷ୍ୟ ।
ଚଉଦ ସହସ୍ର ପାଞ୍ଚଶ ॥
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ଯେ ପୁରାଣ ।
ଅଠର ସହସ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥେଣ ॥
ଲିଙ୍ଗ ପୁରାଣର ବିସ୍ତାର ।
ଏଗାର ସହସ୍ର ଯେ ସାର ॥ ୬
ବରାହପୁରାଣ ଯେ କହି ।
ଚତୁର୍ବିଂଶ ସହସ୍ର ହୋଇ ॥
ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣର ବିସ୍ତାର ।
ଏକାଶୀ ସସ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ସାର ॥
ଶତେକ ଅଧିକ ଅପର ।
ବାମନ ଯେ ଦଶ ସସ୍ରର ॥ ୭
ଯେ କୂର୍ମପୁରାଣ ବଖାଣ ।
ସପତଦଶ ସହସ୍ରେଣ ॥
ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣର ବିଧାନ ।
ଚଉଦ ସହସ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥେଣ ॥
ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ଯେ ପୁଣ ।
ଉନବିଂଶ ସହସ୍ର ଜାଣ ॥
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣର ଶେଷ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ରେ ପ୍ରକାଶ ॥ ୮
ଏ ଭାବେ ଅଷ୍ଟାଦଶେ ସାର ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ନାମ ଯାର ॥
ଏ ସର୍ବପୁରାଣ ଅଧିପ ।
ଏଟି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ବିଷ୍ଣୁରୂପ ॥
ଅଠରସହସ୍ରେ ଉକତ ।
ଶ୍ରୀବାସୁଦେବଙ୍କ ଚରିତ ॥
ଏହୁ ପୁରାଣରେ ବଖାଣ ।
ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନ ॥ ୯
ଏହୁ ପୁରାଣର ଉଦ୍ଦେଶ ।
ଯେ ରୂପେ ହୋଇଲା ପ୍ରକାଶ ॥
ବିଷ୍ଣୁର ନାଭିପଦ୍ମଗତ ।
ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ହୋଇଲେ ସମ୍ଭୂତ ॥

୧. ଗ୍ରନ୍ଥେଣ—ଶ୍ଳୋକରେ ।

ବିଷ୍ଣୁ ତାହାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ।
ସେ ପୁଣି ନାରଦେ କହିଲେ ॥
ନାରଦ ତହୁଁ ବ୍ୟାସ ପାଇ ।
ସେ ବ୍ୟାସ ଶୁକଦେବେ କହି ॥
ଶୁକଦେବଙ୍କ ତହୁଁ ପୁଣ ।
ମୋ ପିତା ଲୋମହରଷଣ ॥
ସୂତ ପୌରାଣିକ ତା ନାମ ।
ଜାଣେ ପୁରାଣ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ॥
ତୁମ୍ଭ ସମ୍ମୁଖେ ସେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ।
ଥୋକାଏ କରିଥିଲେ ପୁଣ ॥
ତାଙ୍କୁ ବଳଦେବ ନାଶିଲେ ।
ମୋ ଶିରେ ଅଧିକାର ଦେଲେ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥସାର ।
ମୋ ଶିକ୍ଷା ପୂର୍ବେ ତାଙ୍କଠାର ॥
ଏବେ କହିଲି ତୁମ୍ଭ ଆଗେ ।
ସଂଖ୍ୟାନୁକ୍ରମେ ଅନୁରାଗେ ॥ ୧୦
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଯେ ପୁରାଣ ।
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଚରିତ ବଖାଣ ॥
ଶ୍ରବଣେ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ନିସ୍ତାର ।
ଅଶେଷ ଲୀଳାମୃତ ସାର ॥
ଏ କଥାର୍ଣ୍ଣବେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ସାରମର୍ମ ॥
ସକଳଶାସ୍ତ୍ର ଯେ ପୁରାଣ ।
ଅର୍ଥମାନରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
କେବଳ ଏହି ମୋକ୍ଷଦାତା ।
ଅଦ୍ୱୈତ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ଗାଥା ॥ ୧୧,୧୨
ଏ ଯେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ ।
ବିଷ୍ଣୁର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣିତ ॥
ଏହା ଈଶ୍ୱରଭାବେ ମଣି ।
ଆଦ୍ୟରେ ସେବିବ ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଭାଦ୍ରବ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନରେ ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନ ପରେ ॥
ପୁସ୍ତକମାନ ବସାଇବ ।
ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟ ଭାବେ ପୂଜିବ ॥

ବିପ୍ର ବୈଷ୍ଣବେ ଦେବ ଦାନ ।
ଯେ ଧର୍ମଶୀଳ ସୁଜ୍ଞଜନ ॥
ଦକ୍ଷିଣା ଯଥାଭାବେ ଦେବ ।
ବେଦ ବଚନେ ଉତ୍ସର୍ଗିବ ॥
ଅନ୍ତେ ପରମଗତି ପାଇ ।
ବୈକୁଣ୍ଠ ଭୁବନେ ଗମଇ ॥
ସାୟୁଜ୍ୟ ମୁକ୍ତି ସେ ଲଭଇ ।
ବିଷ୍ଣୁ ଦେହରେ ଲୀନ ହୋଇ ॥ ୧୩
ଏଣୁ ଯେ ସାଧୁଙ୍କ ସଭାରେ ।
ଅନ୍ୟ ପୁରାଣ ଯେ ପ୍ରଚରେ ॥
ସେ ସାଧୁସଭା ଶୋଭା କାହିଁ ।
ଯାବତ ଭାଗବତ ନାହିଁ ॥
ଚନ୍ଦ୍ର ବିହୀନେ ଜ୍ୟୋତିଗଣ[୧] ।
ଅନ୍ଧାର କେ ନାଶିବ ପୁଣ ॥
ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବିରାଜନ୍ତି ।
ଚନ୍ଦ୍ର ବିହୀନେ ନ ଶୋଭନ୍ତି ॥ ୧୪
ସର୍ବ ବେଦାନ୍ତର ଏ ସାର ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତର ବିସ୍ତାର ॥
ଯେ ରସାମୃତ ପାନ କରେ ।
ତୃପ୍ତି ଲଭଇ ଏ ସଂସାରେ ॥
ଯେ ଧ୍ୟାନ ପୁରାଣର ରସ ।
ନ କରେ ତାର ମନ ତୋଷ ॥ ୧୫
ଯେହ୍ନେ ସରିତେ ପୁଣ୍ୟବନ୍ତ ।
ଜାହ୍ନବୀ ଜଳ ସୁପୂଜିତ ॥
ଦେବତା ମଧ୍ୟେ ବାସୁଦେବ ।
ବୈଷ୍ଣବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହାଦେବ ॥ ୧୬
ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରମଧ୍ୟେ ବର ।
ଯେସନେ କାଶୀକ୍ଷେତ୍ର ସାର ॥
ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଯେ ବିଶିଷ୍ଟ ॥ ୧୭
ଏବଂଭୂତ ଯେଉଁ ପୁରାଣ ।
ଭାଗବତ ନାମ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ॥
ସମଗ୍ର ବଇଷ୍ଣବ ପ୍ରିୟ ।
ପରମହଂସର ନିର୍ଣ୍ଣୟ ॥

ନିର୍ମଳ ଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଭାବ ।
ଭକ୍ତି ବୈରାଗ୍ୟ ମୁକ୍ତିବର୍ଗ ॥
ଏ ଆଦି ଯହିଁରେ ପ୍ରକାଶ ।
ନିଷ୍କାମେ ଗାୟନ ଅଭ୍ୟାସ ॥
ଶ୍ରବଣ ପଠନରେ ପ୍ରାଣୀ ।
କର୍ମବନ୍ଧନୁଁ ମୋକ୍ଷ ପୁଣି ॥
ଜନ୍ମ ମରଣ ନ ହୁଅଇ ।
ସେ ନିରାକାରେ ଲୀନ ହୋଇ ॥ ୧୮
ଏ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦୀପ ପୁରାଣ ।
ବ୍ରହ୍ମାରେ ଦେଲେ ନାରାୟଣ ॥
ସେ ପୁଣି ନାରଦେ କହିଲେ ।
ନାରଦୁଁ ବ୍ୟାସ ଶିକ୍ଷା କଲେ ॥
ସେ ବ୍ୟାସ ଶୁକଦେବେ କହି ।
ସେ ଶୁକ ପରୀକ୍ଷେ ବୁଝାଇ ॥
ସେଠାରୁ ଜଗତେ ବିଖ୍ୟାତ ।
ନାମ ହୋଇଲା ଭାଗବତ ॥ ୧୯
ସେ ଭାଗବତ ବାସୁଦେବ ।
ସର୍ବ ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପୀ ଜୀବ ॥
ସେ ପାପପୁଣ୍ୟରେ ସାକ୍ଷିଣ ।
ତା ପାଦେ ପଶିଲି ଶରଣ ॥
ମୋକ୍ଷ ନିମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମ କହେ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଅନୁଗ୍ରହେ ॥ ୨୦
ଯେ ଯୋଗୀଇନ୍ଦ୍ର ଶୁକଦେବ ।
ତାଙ୍କ ଚରଣେ ନିତ୍ୟେ ଭାବ ॥
ସେ ବ୍ରହ୍ମରୂପୀ ଯେ ଅଟନ୍ତି ।
ସଂସାର ହିତ ମନେ ଚିନ୍ତି ॥
ଯେ ବିଷ୍ଣୁରାତ ପରୀକ୍ଷିତ ।
ତାଙ୍କୁ ସଂସାରୁ କଲେ ମୁକ୍ତ ॥
ସେ ମୁନି ପାଦଯୁଗେ ମୁହିଁ ।
ଭକତିଭାବେ ପ୍ରଣମଇଁ ॥ ୨୧*
ଏ ଭାଗବତ ଯେ ପୁରାଣ ।
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
ଏ ଯେ ଦ୍ୱାଦଶ ତ୍ରୟୋଦଶ ।
ଅଧ୍ୟାରେ କହିଲୁଁ ବିଶେଷ ॥

୧. ଜ୍ୟୋତିଗଣ—ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ ।

* ଶ୍ଲୋକ ୨୨ ଓ ୨୩ର ଅନୁବାଦ ନାହିଁ ।

ସୂତ କହନ୍ତି ତୋଷମନେ ।
ଶୁଣ ଶୌନକ ମୁନିଜନେ ॥
କହିଲୁଁ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ସାର ।
ତା ଶୁଣି ସଂସାରୁ ନିସ୍ତର ॥
ଜ୍ଞାନେ ଅଜ୍ଞାନେ ଯେ ଶୁଣନ୍ତି ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଗୁଣନ୍ତି ॥
ସେ ସର୍ବଦୁଃଖ ପରିହରେ ।
ସମିଧ ଯେହ୍ନେ ବୈଶ୍ୱାନରେ ॥
ସ୍ମରଣେ କରଇ ଦହନ ।
ସାର ଅସାର ଭସ୍ମମାନ ॥
ଏମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ଚରିତ ।
ବ୍ରହ୍ମ ଚଣ୍ଡାଳ ଏକମତ ॥
ଏ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେବେ ।
ଦୃଢ଼େ ଶୁଣିବ ପ୍ରିୟଭାବେ ॥
ରାତ୍ର ଦିବସ ମଧ୍ୟଗତେ ।
ଶ୍ରବଣ ପଠନ ନିରତେ ॥
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ପରିହରି ।
ସାଧୁସଙ୍ଗତେ ଚିତ୍ତ ଧରି ॥
ସାଧୁଙ୍କ ମୁଖାମୃତ ବାଣୀ ।
ସାଦରେ ଶୁଣନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଏ ଭବବ୍ୟାଧି ବିନାଶନ୍ତି ।
ଆରୋଗ୍ୟେ ସୁଖେ ବିହରନ୍ତି ॥
ଶୁଣି ଶୌନକ ମୁନିଜନେ ।
ଆନନ୍ଦେ ସୂତ ସନ୍ନିଧାନେ ॥
ପ୍ରଶଂସା କରି ଜଣେ ଜଣେ ।
ସୂତଙ୍କୁ କୋଳ ସମ୍ଭାଷଣେ ॥
ହେ ସୂତ ଧନ୍ୟ ତୋ ମହିମା ।
କେ କହିପାରେ ଗୁଣସୀମା ॥
ଏ ଯେ ପୁରାଣ ଭାଗବତ ।
ତୁମ୍ଭର ମୁଖରୁ ଗଳିତ ॥
ଶୁଣି କୃତାର୍ଥି ଆମ୍ଭେ ହେଲୁଁ ।
ସଂସାର ଚକ୍ରୁ ନିସ୍ତରିଲୁଁ ॥
ଏମନ୍ତ କହି ଶୌନକାଦି ।
ସୂତଙ୍କୁ ବିନୟେ ପ୍ରବୋଧି ॥

ନିଶ୍ଚଳ ଚିତ୍ତେ ସେ ରହିଲେ ।
ହରି ଚରଣ ଆଶ୍ରେ କଲେ ॥
କହଇ ବିପ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ ।
ଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଳନ ଅର୍ଥ ॥
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ।
ଶୁଣିଲେ ହରଇ ଦୁରିତ ॥
ଶ୍ରବଣେ ସକୃତ[1] ଉଚ୍ଚାରେ ।
ସେ କୃଷ୍ଣଲାଞ୍ଛନେ[2] ବିହରେ ॥
କେବେହେଁ ସଂସାରେ ନ ପଡ଼େ ।
ଏ ଅନୁକ୍ରମେ ମାୟା ଛିଡ଼େ ॥
ନାମର ମହିମା ଏମନ୍ତ ।
ଅଜ୍ଞାନେ ନ ଜାଣେ ଜଗତ ॥
ଶୁଣ ସୁଜନେ ତୋଷମନେ ।
ଏ ଭାଗବତ ଅନୁଦିନେ ॥
ଏ ବିଷ୍ଣୁ ପୂର୍ବ ବାକ୍ୟାମୃତ ।
ଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଳନ ଅର୍ଥ ॥
ଯୁଗାନୁଯୁଗେ ସମ୍ଭବଇ ।
ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ॥
ବିଷ୍ଣୁଅଂଶକୁ ପ୍ରାଣୀ ବହି ।
ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ ବିଷ୍ଣୁଦେହୀ ॥
ଶ୍ରୀଧର* ନାମେ ବିପ୍ରବର ।
କଳିଯୁଗରେ ଜନ୍ମ ତାର ॥
ସେ ବିପ୍ର ଅତି ବିଚକ୍ଷଣ ।
ସଂସ୍କାର[3] ଟୀକାରେ ନିପୁଣ ॥
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଏ ପୁରାଣ ।
ଅଠରସହସ୍ର ଶ୍ଳୋକେଣ ॥
ଚୌବିଂଶସସ୍ର ଟୀକା ତାର ।
ପ୍ରକାଶ କରିଲେ ଶ୍ରୀଧର ॥
ବିପ୍ରକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ବୋଲାଇ ॥
ପ୍ରାକୃତବନ୍ଧେ ଭାଗବତ ।
କହିଲେ ସଜ୍ଜନ ହିତ ॥
ସେ କୃଷ୍ଣ ଗୁଣ କର୍ମ ଯଶ ।
ପୁରାଣ କଲେ ଗୀତରସ ॥

ତିନିଶତ ଊନତିରିଶ ।
ଏକାଦଶ ଯାଏଁ ପ୍ରକାଶ ॥
ସାତ ଅଧ୍ୟାୟ ଯେ ବିଶେଷ ।
ଶ୍ରୀଭାଗବତ ଗୀତରସ ॥
ଏଣୁ ଚିତ୍ତ ବୋଧିବା ଅର୍ଥେ ।
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଶ୍ରୁତିପଥେ ॥
ବିପ୍ରଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ମନେ ।
ଚିତ୍ତୋଇ[4] କରିଲି ଲେଖନେ ॥
ଯେଣୁ ସେ ଗୀତରେ ବିଶୁଦ୍ଧ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ନାମେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ॥
ତେଣୁ ତାଙ୍କ ନାମ ବଖାଣ ।
ସେ ଯେ ମହତ ମହାଜନ ॥
ସେ ବିପ୍ର ଜାଣି କୃଷ୍ଣରସ ।
ପୁରାଣ ଗୀତରେ ପ୍ରକାଶ ॥
ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ।
ରଚିଲେ ଶିରୀଭାଗବତେ ॥
ତାଙ୍କ ଚରଣେ ତେଣୁ ମନ ।
ସୁଜନେ ଦୋଷ ମୋ ନ ଘେନ ॥
ଆଶା ମୋ ସାଧୁଙ୍କ ଚରଣ ।
ଶରଣ ମହାଦେବ ହୀନ ॥
ସୁଜନେ ଦୋଷ ନ ଧରିବ ।
ବିଷ୍ଣୁ- ମହିମାମୃତ ଭାବ ॥
ସଂସ୍କୃତେ ପ୍ରାକୃତେ ବା ନୋହେ ।
ଭକତ ଭାବେ ବଶ ହୋଏ ॥
ଶାମୁକୁଁ ମୁକୁତା ଯେସନ ।
ପ୍ରାକୃତ ତେଜି ତତ୍ତ୍ୱ ଘେନ ॥
ଆଗମ ନିଗମ ପୁରାଣେ ।
ଧ୍ୟାନ ସମାଧି ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ ॥
ଯୋଗୀ ନ ପାନ୍ତି ଯାର ଲେଶ ।
କିଞ୍ଚିତ ଜନଭାବେ ବଶ ॥
ବ୍ୟାଧ ଗଣିକା ଅଜାମିଳ ।
ଯେ ଦନ୍ତବକ୍ର ଶିଶୁପାଳ ॥
ପୂତନା ଆଦି ପାପୀ ଯେତେ ।
ତରିଲେ ତାଙ୍କୁ ଭାବି ନିତ୍ୟେ ॥

୧. ସକୃତ—ଥରେମାତ୍ର । ୨. କୃଷ୍ଣଲାଞ୍ଛନେ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ । ୩. ସଂସ୍କାର—ସଂସ୍କୃତ । ୪. ଚିତ୍ତୋଇ—ମନସ୍ଥ କରି ।
* ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ସର୍ବମାନ୍ୟ ଟୀକାକାର ଶ୍ରୀଧରସ୍ୱାମୀ ।

ଗୋପୀଏ କାମଭାବେ ତରି ।
କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କାନ୍ତଭାବେ ବରି ॥
ଯେ କରେ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତେ ଧ୍ୟାନ ।
ଅନ୍ତେ ସେ ଲଭେ ତାର ଧାମ ॥
ଯେ ଶିଶୁପାଳ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ।
କଂସାଦି ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ରାଜନ ॥
ବଇର ଭାବେ ଧ୍ୟାନ କରି ।
ସାଯୁଜ୍ୟ ଲଭି ନରହରି ॥
ସେ ବିଷ୍ଣୁଅଙ୍ଗେ ଲୀନ ହେଲେ ।
କାମ ବଇର ଭୟାକୁଳେ ॥
ଭାବ ଅଭାବ ଯାର ନାହିଁ ।
ମହିମା ଗୋଚର ନୁହଇ ॥

ବ୍ରହ୍ମା ଶିବ ଦେବ ଅନନ୍ତ ।
ସକଳ ଆତ୍ମା ଯେ ଅଚ୍ୟୁତ ॥
ଏଣୁ ମହିମା ସଂଖ୍ୟା କରି ।
କେବା ପାରିବ ଚିତ୍ତେ ଧରି ॥
ନାମ ମାତ୍ରକେ ମୋକ୍ଷ ଯାର ।
ଅପରେ କେ କରୁ ବିଚାର ॥
ଏ ସୂତ ଶୌନକ ସଂବାଦ ।
ଶୁକ ପରୀକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରମୋଦ ॥
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧ ସମାପତ ।
ଏ ସୁଧାର୍ଣ୍ଣବ ଭାଗବତ ॥
ତ୍ରିଦଶ ଅଧ୍ୟା ହରିଗୁଣ ।
ଦ୍ୱାଦଶ ହୋଇଲା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥

ବତିଶଶତ ଷଟପଦ ।
ଦେଶ ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାବନ୍ଧ ॥
ଏ ବାରସ୍କନ୍ଧ ଭାଗବତ ।
ପୁରାଣ ଅଧ୍ୟାରେ ବିଖ୍ୟାତ ॥
ତ୍ରିଂଶତ ଯେ ପଞ୍ଚତିରିଶ ।
ପୁରାଣ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ॥
ତିନିଶତ ବୟାଳିଶେଣ ।
ବାରସ୍କନ୍ଧ ହୋଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ॥
କହଇ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥ ।
କୃଷ୍ଣ ଚରଣେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ ॥
ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧେ ହରିଲୀଳା ।
ଭବସିନ୍ଧୁ ତରଣେ ଭେଳା ॥

ଇତି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତେ ମହାପୁରାଣେ ପାରମହଂସ୍ୟାଂ ସଂହିତାୟାଂ ବୈୟାସିକ୍ୟାଂ
ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧେ ତ୍ରୟୋଦଶୋଽଧ୍ୟାୟଃ ।

ସମାପ୍ତୋଽୟଂ ଦ୍ୱାଦଶସ୍କନ୍ଧଃ

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣୋଽୟଂ ଗ୍ରନ୍ଥଃ

ଭୀମସ୍ୟାପି ରଣେ ଭଙ୍ଗୋ ମୁନେରପି ମତିଭ୍ରମଃ ।
ଯଦି ଶୁଦ୍ଧମଶୁଦ୍ଧଂ ବା ମମ ଦୋଷୋ ନ ବିଦ୍ୟତେ ॥
ତ୍ୱଦୀୟଂ ବସ୍ତୁ ଗୋବିନ୍ଦ ତୁଭ୍ୟମେବ ସମର୍ପୟେ ।
ତେନ ତ୍ୱଦଙ୍ଘ୍ରିକମଳେ ରତିଂ ମେ ଯଚ୍ଛ ଶାଶ୍ୱତୀମ୍ ॥

ଓଁ ପୂର୍ଣ୍ଣମିଦଃ ପୂର୍ଣ୍ଣମିଦଂ ପୂର୍ଣ୍ଣାତ୍ପୂର୍ଣ୍ଣମୁଦଚ୍ୟତେ ।
ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣମାଦାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣମେବାବଶିଷ୍ୟତେ ॥

॥ ହରିଃ ଓଁ ତତ୍ସତ୍ ॥

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ମହିମା

(ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭଗବାନଙ୍କ ମୁଖନିଃସୃତ ଉକ୍ତି)*

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ନାମ ପୁରାଣଂ ଲୋକବିଶ୍ରୁତମ୍ ।
ଶୃଣୁୟାଚ୍ଛ୍ରଦ୍ଧୟା ଯୁକ୍ତୋ ମମ ସନ୍ତୋଷକାରଣମ୍ ॥ ୧

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ନାମକ ଲୋକବିଖ୍ୟାତ ପୁରାଣକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରବଣ କରିବା ଉଚିତ। ଏହାଦ୍ୱାରା ମୁଁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ।

ନିତ୍ୟଂ ଭାଗବତଂ ଯସ୍ତୁ ପୁରାଣଂ ପଠତେ ନରଃ ।
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରଂ ଭବେତ୍ତସ୍ୟ କପିଳାଦାନଜଂ ଫଳମ୍ ॥ ୨

ଯେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଭାଗବତ ମହାପୁରାଣ ପାଠ କରେ, ତାକୁ ଭାଗବତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କପିଳା ଗାଈ ଦାନ କରିବାର ପୁଣ୍ୟ ମିଳେ।

ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧଂ ଶ୍ଳୋକପାଦଂ ବା ନିତ୍ୟଂ ଭାଗବତୋଦ୍ଭବମ୍ ।
ପଠତେ ଶୃଣୁୟାଦ୍ ଯସ୍ତୁ ଗୋସହସ୍ରଫଳଂ ଲଭେତ୍ ॥ ୩

ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ପବିତ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଭାଗବତରୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକର ଅଧା ବା ଏକଚତୁର୍ଥାଂଶ ପାଠ କରେ, ତାକୁ ଏକ ହଜାର ଗୋଦାନର ଫଳ ମିଳେ ।

ଯଃ ପଠେତ୍ ପ୍ରୟତୋ ନିତ୍ୟଂ ଶ୍ଳୋକଂ ଭାଗବତଂ ସୁତ ।
ଅଷ୍ଟାଦଶପୁରାଣାନାଂ ଫଳମାପ୍ନୋତି ମାନବଃ ॥ ୪

ପୁତ୍ର! ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ପବିତ୍ର ଚିତ୍ତରେ ଭାଗବତରୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ପାଠ କରେ, ସେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ପାଠର ଫଳ ପାଏ ।

ନିତ୍ୟଂ ମମ କଥା ଯତ୍ର ତତ୍ର ତିଷ୍ଠନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବାଃ ।
କଳିବାହ୍ୟା ନରାସ୍ତେ ବୈ ଯେଽର୍ଚ୍ଚୟନ୍ତି ସଦା ମମ ॥ ୫

ଯେଉଁଠି ନିତ୍ୟ ମୋ ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୁଏ, ସେଠାରେ ବିଷ୍ଣୁପାର୍ଷଦମାନେ (ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପ୍ରଭୃତି) ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି। ମତ୍‌ସ୍ୱରୂପ ଭାଗବତଶାସ୍ତ୍ରକୁ ପୂଜା କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ କଳିରାଜା ଶାସନ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ବୈଷ୍ଣବାନାଂ ତୁ ଶାସ୍ତ୍ରାଣି ଯେଽର୍ଚ୍ଚୟନ୍ତି ଗୃହେ ନରାଃ ।
ସର୍ବପାପବିନିର୍ମୁକ୍ତା ଭବନ୍ତି ସୁରବନ୍ଦିତାଃ ॥ ୬

ଯେଉଁ ଲୋକେ ସ୍ୱଗୃହରେ ବୈଷ୍ଣବଶାସ୍ତ୍ରମାନ ପୂଜା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସମସ୍ତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ସହିତ ଦେବଗଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦିତ ହୁଅନ୍ତି।

ଯେଽର୍ଚ୍ଚୟନ୍ତି ଗୃହେ ନିତ୍ୟଂ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଭାଗବତଂ କଳୌ ।
ଆସ୍ଫୋଟୟନ୍ତି ବଲ୍‌ଗନ୍ତି ତେଷାଂ ପ୍ରୀତୋ ଭବାମ୍ୟହମ୍ ॥ ୭

କଳିଯୁଗରେ ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ୱଗୃହରେ ଭାଗବତଶାସ୍ତ୍ର ପୂଜା କରୁଥିବା ଲୋକେ ବାହାସ୍ଫୋଟ ମାରି ନାଚକୁଦ କରନ୍ତି (ଅର୍ଥାତ୍ କଳିକୁ ଭୟ ନ କରି ନିର୍ଭୟରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି) ଏବଂ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ରହେ।

ଯାବଦ୍ଦିନାନି ହେ ପୁତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଭାଗବତଂ ଗୃହେ ।
ତାବତ୍ ପିବନ୍ତି ପିତରଃ କ୍ଷୀରଂ ସର୍ପିର୍ମଧୂଦକମ୍ ॥ ୮

ହେ ପୁତ୍ର! ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହରେ ଭାଗବତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରହିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ କ୍ଷୀର, ଘିଅ, ମହୁ ଓ ମଧୁର ଜଳ ପାନ କରିବାକୁ ମିଳିଥାଏ।

ଯଚ୍ଛନ୍ତି ବୈଷ୍ଣବେ ଭକ୍ତ୍ୟା ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଭାଗବତଂ ହି ଯେ ।
କଳ୍ପକୋଟିସହସ୍ରାଣି ମମ ଲୋକେ ବସନ୍ତି ତେ ॥ ୯

ଯେଉଁମାନେ ଭକ୍ତି ସହକାରେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତକୁ ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ହଜାର ହଜାର କୋଟି କଳ୍ପ (ଅନନ୍ତକାଳ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ବୈକୁଣ୍ଠଧାମରେ ନିବାସ କରନ୍ତି।

ଯେଽର୍ଚ୍ଚୟନ୍ତି ସଦା ଗେହେ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଭାଗବତଂ ନରାଃ ।
ପ୍ରୀଣିତାସ୍ତୈଶ୍ଚ ବିବୁଧା ଯାବଦାଭୂତସଂପ୍ଳବମ୍ ॥ ୧୦

ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ଗୃହରେ ନିତ୍ୟ ଭାଗବତ ଶାସ୍ତ୍ର ପୂଜା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସତେ ଯେପରି ଏକ କଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କୁ ତୃପ୍ତ କରି ଦିଅନ୍ତି।

ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧଂ ଶ୍ଳୋକପାଦଂ ବା ବରଂ ଭାଗବତଂ ଗୃହେ ।
ଶତଶୋଽଥ ସହସ୍ରୈଶ୍ଚ କିମନ୍ୟୈଃ ଶାସ୍ତ୍ରସଂଗ୍ରହୈଃ ॥ ୧୧

ଗୃହରେ ଭାଗବତର ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକର ଅଧା ବା ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ରଖାଯିବା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ। ଏହାକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାରେ ରଖି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କ'ଣ?

ନ ଯସ୍ୟ ତିଷ୍ଠତେ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଗୃହେ ଭାଗବତଂ କଳୌ ।
ନ ତସ୍ୟ ପୁନରାବୃତ୍ତିର୍ଯାମ୍ୟପାଶାତ୍ କଦାଚନ ॥ ୧୨

କଳିଯୁଗରେ ଯାହା ଗୃହରେ ଭାଗବତଶାସ୍ତ୍ର ନାହିଁ, ତାକୁ ଯମରାଜାଙ୍କ ପାଶରୁ କଦାପି ମୁକ୍ତି ମିଳେ ନାହିଁ।

* ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ, ବିଷ୍ଣୁଖଣ୍ଡ, ମାର୍ଗଶିରମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟ-୧୬।

କଥଂ ସ ବୈଷ୍ଣବୋ ଜ୍ଞେୟଃ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଭାଗବତଂ କଲୌ ।
ଗୃହେ ନ ତିଷ୍ଠତେ ଯସ୍ୟ ଶ୍ୱପଚ୍ଛ୍ୱଧିକୋ ହି ସଃ ॥ ୧୩

ଏ କଳିଯୁଗରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହରେ ଭାଗବତ-ଶାସ୍ତ୍ର ନାହିଁ, ତାକୁ ବୈଷ୍ଣବ ବୋଲି କିପରି କହିବା? ସେ ବାସ୍ତବରେ ଚଣ୍ଡାଳଠାରୁ ମଧ୍ୟ ହୀନ।

ସର୍ବସ୍ୱେନାପି ଲୋକେଶ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଃ ଶାସ୍ତ୍ରସଂଗ୍ରହଃ ।
ବୈଷ୍ଣବସ୍ତୁ ସଦା ଭକ୍ତ୍ୟା ତୁଷ୍ଟ୍ୟର୍ଥଂ ମମ ପୁତ୍ରକ ॥ ୧୪

ହେ ଲୋକେଶ! ହେ ପୁତ୍ର! ମୋତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ନିମିତ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱ ବିନିମୟରେ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବଶାସ୍ତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଉଚିତ।

ଯତ୍ର ଯତ୍ର ଭବେତ୍ ପୁଣ୍ୟଂ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ଭାଗବତଂ କଲୌ ।
ତତ୍ର ତତ୍ର ସଦୈବାହଂ ଭବାମି ତ୍ରିଦଶୈଃ ସହ ॥ ୧୫

କଳିଯୁଗରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଭାଗବତଶାସ୍ତ୍ର ରଖାଯାଇଥାଏ, ସେଠାରେ ମୁଁ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମେତ ସର୍ବଦା ବିରାଜମାନ କରେ।

ତତ୍ର ସର୍ବାଣି ତୀର୍ଥାନି ନଦୀନଦସରାଂସି ଚ ।
ଯଜ୍ଞାଃ ସପ୍ତପୁରୀ ନିତ୍ୟଂ ପୁଣ୍ୟାଃ ସର୍ବେ ଶିଲୋଚ୍ଚୟାଃ ॥ ୧୬

କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ତୀର୍ଥରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମସ୍ତ ନଦନଦୀ ଓ ସରୋବର, ସମସ୍ତ ଯଜ୍ଞ, ସପ୍ତପୁରୀ ଓ ସମସ୍ତ ପବିତ୍ର ପର୍ବତ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ନିତ୍ୟ ନିବାସ କରନ୍ତି।

ଶ୍ରୋତବ୍ୟଂ ମମ ଶାସ୍ତ୍ରଂ ହି ଯଶୋଧର୍ମଜୟାର୍ଥିନା ।
ପାପକ୍ଷୟାର୍ଥଂ ଲୋକେଶ ମୋକ୍ଷାର୍ଥଂ ଧର୍ମବୁଦ୍ଧିନା ॥ ୧୭

ହେ ଲୋକେଶ! ଯଶ, ଧର୍ମ ଓ ବିଜୟ ପାଇଁ ତଥା ପାପକ୍ଷୟ ଓ ମୋକ୍ଷଲାଭ ନିମିତ୍ତ ଧର୍ମପରାୟଣ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ମୋର ଭାଗବତଶାସ୍ତ୍ର ଶ୍ରବଣ କରିବା ଉଚିତ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ପୁଣ୍ୟମାୟୁରାରୋଗ୍ୟପୁଷ୍ଟିଦମ୍ ।
ପଠନାଚ୍ଛ୍ରବଣାଦ୍ ବାପି ସର୍ବପାପୈଃ ପ୍ରମୁଚ୍ୟତେ ॥ ୧୮

ଏହି ପରମ ପବିତ୍ର ଭାଗବତ ଆୟୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଓ ପୁଷ୍ଟି ପ୍ରଦାନ କରେ। ଏହାକୁ ପଠନ ଓ ଶ୍ରବଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ସମସ୍ତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ।

ନ ଶୃଣ୍ୱନ୍ତି ନ ହୃଷ୍ୟନ୍ତି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ପରମ୍ ।
ସତ୍ୟଂ ସତ୍ୟଂ ହି ଲୋକେଶ ତେଷାଂ ସ୍ୱାମୀ ସଦା ଯମଃ ॥ ୧୯

ହେ ଲୋକେଶ! ଯେଉଁମାନେ ଏ ପରମୋତ୍ତମ ଭାଗବତକୁ ଶୁଣନ୍ତି ନାହିଁ ଅଥବା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଯମରାଜା ସର୍ବଦା ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ହୋଇଥାନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ଯମରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହନ୍ତି। ଏହା ମୁଁ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ କରି କହୁଛି।

ନ ଗଚ୍ଛତି ଯଦା ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ ଶ୍ରୋତୁଂ ଭାଗବତଂ ସୁତ ।
ଏକାଦଶ୍ୟାଂ ବିଶେଷେଣ ନାସ୍ତି ପାପରତସ୍ତତଃ ॥ ୨୦

ହେ ପୁତ୍ର! ଯେଉଁ ଲୋକ ନିୟମିତ ବିଶେଷତଃ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଭାଗବତ ଶୁଣିବାକୁ ଯାଏ ନାହିଁ, ତା'ଠାରୁ ବଳି ପାପୀ ଆଉ କେହି ନାହିଁ।

ଶ୍ଳୋକଂ ଭାଗବତଂ ଚ୍ୟପି ଶ୍ଳୋକାର୍ଦ୍ଧଂ ପାଦମେବ ବା ।
ଲିଖିତଂ ତିଷ୍ଠତେ ଯସ୍ୟ ଗୃହେ ତସ୍ୟ ବସାମ୍ୟହମ୍ ॥ ୨୧

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ, ଅଧା ଶ୍ଳୋକ ଅଥବା ଶ୍ଳୋକର ଗୋଟିଏ ଚରଣ ଲେଖାଥାଏ, ତା' ଗୃହରେ ମୁଁ ନିବାସ କରେ।

ସର୍ବାଶ୍ରମାଭିଗମନଂ ସର୍ବତୀର୍ଥାବଗାହନମ୍ ।
ନ ତଥା ପାବନଂ ନୃଣାଂ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ଯଥା ॥ ୨୨

ସମସ୍ତ ପବିତ୍ର ଆଶ୍ରମକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ତଥା ସମସ୍ତ ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରିବା ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଭଳି ପବିତ୍ରକାରକ ନୁହେଁ।

ଯତ୍ର ଯତ୍ର ଚତୁର୍ବକ୍ତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ଭବେତ୍ ।
ଗଚ୍ଛାମି ତତ୍ର ତତ୍ରାହଂ ଗୌର୍ଯଥା ସୁତବତ୍ସଳା ॥ ୨୩

ହେ ଚତୁର୍ମୁଖ! ବାଛୁରୀ ପଛେ ପଛେ ପୁତ୍ରବତ୍ସଳା ଧେନୁ ଯେପରି ଅନୁଧାବନ କରେ, ମୁଁ ସେହିପରି ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ କଥାସ୍ଥଳକୁ ଯାଇଥାଏ।

ମତ୍କଥାବାଚକଂ ନିତ୍ୟଂ ମତ୍କଥାଶ୍ରବଣେ ରତମ୍ ।
ମତ୍କଥାପ୍ରୀତମନସଂ ନାହଂ ତ୍ୟକ୍ଷ୍ୟାମି ତଂ ନରମ୍ ॥ ୨୪

ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ମୋ' ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରେ, ନିତ୍ୟ ମୋ କଥା ଶ୍ରବଣ କରେ ଅଥବା ମୋ ବିଷୟକ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ମନେ ମନେ ଆହ୍ଲାଦିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ମୁଁ କଦାପି ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ନାହିଁ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ପୁଣ୍ୟଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ନୋତ୍ତିଷ୍ଠତେ ହି ଯଃ ।
ସାଂବତ୍ସରଂ ତସ୍ୟ ପୁଣ୍ୟଂ ବିଲୟଂ ଯାତି ପୁତ୍ରକ ॥ ୨୫

ହେ ପୁତ୍ର! ଯେ ପରମ ପୁନୀତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତକୁ ଦେଖି ଆସନରୁ ଉଠି ଠିଆ ହୁଏ ନାହିଁ, ତା'ର ବର୍ଷକର ପୁଣ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ଥାନାଭିବାଦନୈଃ ।
ସମ୍ମାନୟେତ ତଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ଭବେତ୍ ପ୍ରୀତିର୍ମମାତୁଳା ॥ ୨୬

ଯେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ପୁରାଣକୁ ଦେଖି ଠିଆ ହୋଇ ସମ୍ମାନ ଜଣାଏ ଓ ପ୍ରଣାମ କରେ, ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ

ଦେଖି ମୋତେ ଅନୁପମ ଆନନ୍ଦ ମିଳେ।

ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ଭାଗବତଂ ଦୂରାତ୍ ପ୍ରକ୍ରମେତ୍ ସମ୍ମୁଖଂ ହି ଯଃ ।
ପଦେ ପଦେଽଶ୍ୱମେଧସ୍ୟ ଫଳଂ ପ୍ରାପ୍ନୋତ୍ୟସଂଶୟମ୍ ॥ ୨୭

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତକୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତାହାର ସମ୍ମୁଖକୁ ଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦପାତରେ ଯେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ପୁଣ୍ୟ ଲାଭ କରେ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ।

ଉତ୍ଥାୟ ପ୍ରଣମେତ୍ ଯୋ ବୈ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ନରଃ ।
ଧନପୁତ୍ରାଂସ୍ତଥା ଦାରାନ୍ ଭକ୍ତିଂ ଚ ପ୍ରଦଦାମ୍ୟହମ୍ ॥ ୨୮

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତକୁ ପ୍ରଣାମ କରେ, ତାହାକୁ ମୁଁ ଧନ, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର ଓ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରେ।

ମହାରାଜୋପଚାରୈସ୍ତୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ସୁତ ।
ଶୃଣ୍ୱନ୍ତି ଯେ ନରା ଭକ୍ତ୍ୟା ତେଷାଂ ବଶ୍ୟୋ ଭବାମ୍ୟହମ୍ ॥ ୨୯

ହେ ପୁତ୍ର! ଯେଉଁମାନେ ମହାରାଜୋଚିତ ସାମଗ୍ରୀରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଭକ୍ତି ସହକାରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି, ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ବଶ ହୋଇଯାଏ।

ମମୋତ୍ସବେଷୁ ସର୍ବେଷୁ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ପରମ୍ ।
ଶୃଣ୍ୱନ୍ତି ଯେ ନରା ଭକ୍ତ୍ୟା ମମ ପ୍ରୀତ୍ୟୈ ଚ ସୁବ୍ରତ ॥ ୩୦

ବସ୍ତ୍ରାଲଙ୍କରଣୈଃ ପୁଷ୍ପୈର୍ଧୂପଦୀପୋପହାରକୈଃ ।
ବଶୀକୃତୋ ହ୍ୟହଂ ତୈଶ୍ଚ ସତ୍‌ସ୍ତ୍ରିୟା ସତ୍ପତିର୍ଯଥା ॥ ୩୧

ହେ ସୁବ୍ରତ! ଯେଉଁମାନେ ମୋର ପର୍ବ-ଉତ୍ସବାଦିରେ ମୋ ପ୍ରସନ୍ନତା ନିମିତ୍ତ ବସ୍ତ୍ର, ଆଭୂଷଣ, ପୁଷ୍ପ, ଧୂପ, ଦୀପ ଆଦି ଉପହାର ଅର୍ପଣପୂର୍ବକ ପରମୋତ୍ତମ ଭାଗବତପୁରାଣ ଭକ୍ତି ସହକାରେ ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତି, ପତିବ୍ରତା ନାରୀ ସାଧୁସ୍ୱଭାବର ସ୍ୱାମୀକୁ ବଶ କରିବା ପରି ସେମାନେ ମୋତେ ବଶ କରିଦିଅନ୍ତି।

ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ପାରାୟଣର ବିବିଧ ପ୍ରକାର ଓ ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ଶ୍ରୀମଭାଗବତରୁ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକର ଅଧା ବା ଗୋଟିଏ ଚରଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଠ କଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୁକ୍ତି ମିଳିଯାଏ। ତେବେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗବତ ପାଠ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ପୁଣ୍ୟଫଳ ବିଷୟରେ କଣ ବା କୁହାଯାଇ ପାରିବ! ସ୍ୱୟଂ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଭାଗବତ ପାରାୟଣ କରି ନିଜ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାଆନ୍ତି।

ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଭାଗବତ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ସୃଷ୍ଟିବିସ୍ତାର କରିବା ସହିତ ବାରମ୍ବାର ସପ୍ତାହ-ପାଠ କରୁଥାନ୍ତି। ସେହିପରି ବିଷ୍ଣୁ ସୃଷ୍ଟିପାଳନ କରିବା ସହିତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଏକମାସରେ ଭାଗବତ ଶୁଣାଇଥାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବକ୍ତା ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଶ୍ରୋତା ହୁଅନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ଏଥିରୁ ଅଧିକ ରସାସ୍ୱାଦନ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଦୁଇମାସ ସମୟ ଲାଗେ। ସଂହାରକର୍ତ୍ତା ରୁଦ୍ର ଏକବର୍ଷରେ ଭାଗବତପାଠ କରି ତମୋଗୁଣକୁ ଜୟ କରିବା ସହିତ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ସଂହାର (ମୋକ୍ଷ)ର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି। ଭକ୍ତ ଉଦ୍ଧବ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରୀତି ଅନୁସରଣ କରି ୧ ମାସରେ ଭାଗବତର ପରମ ମଧୁମୟ ରସ ପାନ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରିୟତମ ସଖା ହୋଇ ପାରିଥିଲେ। ସେ ଯାହାହେଉ, ସମୟ ଓ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ୧, ୨, ୩, ୫, ୬, ୭, ୧୦, ୧୫, ୩୦ ବା ୬୦ ଦିନରେ ଅଥବା ୧ ବର୍ଷରେ ଭାଗବତ ପାଠ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯିବାର ବିଧାନ ରହିଛି। ଏହାଦ୍ୱାରା ଭୋଗ ଓ ମୋକ୍ଷ ଉଭୟ ଲାଭ ହୋଇଥାଏ*।

ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରୀମଭାଗବତର ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ ବିଧି ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ। ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀ, ମନ୍ଦିର ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୃହରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟାୟେ ଲେଖାଏଁ ପଢ଼ାଯାଇ ବର୍ଷରେ ଅନ୍ତତଃ ଥରେ ଭାଗବତ ପାରାୟଣ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବାର ବିଧି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି।

ଏଠାରେ ସାଧାରଣ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ଫଳଭେଦ ଅନୁଯାୟୀ ସାପ୍ତାହିକ, ପାକ୍ଷିକ ଓ ମାସିକ ପାରାୟଣର ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ ଜଗନ୍ନାଥଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତର ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଗଲା।Ψ

* ଅଶକ୍ତୋ ନିତ୍ୟ ପଠନେ ମାସେ ବର୍ଷେଽପି ବୈକଦା । ପାଳୟନ୍ ନିୟମାନ୍ ଭକ୍ତ୍ୟା ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତଂ ପଠେତ୍ ॥
ଏକାହେ ନୈବ ଶକ୍ତସ୍ତୁ ଦ୍ୱ୍ୟହେନାଥ ତ୍ର୍ୟହେଣ ବା । ପଞ୍ଚଭିର୍ଦ୍ଦିବସୈଃ ଷଡ୍‌ଭିଃ ସପ୍ତଭିର୍ବା ପଠେତ୍ ପୁମାନ୍ ॥
ଦଶାହେନାଥ ପକ୍ଷେଣ ମାସେନ ଋତୁନାପି ବା । ପଠେଦ୍ ଭାଗବତଂ ଯସ୍ତୁ ଭୁକ୍ତିଂ ମୁକ୍ତିଂ ସ ବିନ୍ଦତେ ॥

Ψ ପାରାୟଣର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ବିଧି, ସମୟସୀମା ତଥା ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳର ବିଶଦ ବିବରଣୀ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଗୀତାପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସଟୀକ ମୂଳ ଭାଗବତର ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ ଶେଷରେ ପ୍ରଦତ୍ତ 'ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ-ପାଠର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରୟୋଗ' (ହିନ୍ଦୀ) ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ।

ସପ୍ତାହ ପାରାୟଣ

ନିଷ୍କାମ ପାରାୟଣ (ଭଗବତ୍‌ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟର୍ଥେ)		
ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ	
	ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ
୧ମ	୩	୨୦
୨ୟ	୫	୨୩
୩ୟ	୭	୧୫
୪ର୍ଥ	୯	୨୪
୫ମ	୧୦	୧୩
୬ଷ୍ଠ	୧୦	୮୮
୭ମ	୧୨	୧୩

ମୋକ୍ଷପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ		
ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ	
	ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ
୧ମ	୩	୧୮
୨ୟ	୫	୮
୩ୟ	୮	୭
୪ର୍ଥ	୧୦	୪
୫ମ	୧୦	୫୭
୬ଷ୍ଠ	୧୧	୯
୭ମ	୧୨	୧୩

ରୋଗମୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ*		
ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ	
	ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ
୧ମ	୩	୨୦
୨ୟ	୫	୬
୩ୟ	୬	୧୯
୪ର୍ଥ	୯	୨୦
୫ମ	୧୦	୩୭
୬ଷ୍ଠ	୧୦	୯୧
୭ମ	୧୨	୧୩

ପକ୍ଷ ପାରାୟଣ

ନିଷ୍କାମ-ପାରାୟଣ(ଭଗବତ୍ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟର୍ଥେ)		
ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ	
	ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ
୧ମ	୨	୪
୨ୟ	୩	୧୯
୩ୟ	୪	୨୨
୪ର୍ଥ	୫	୧୬
୫ମ	୬	୧୩
୬ଷ୍ଠ	୮	୨
୭ମ	୮	୨୪
୮ମ	୯	୨୩
୯ମ	୧୦	୨୫
୧୦ମ	୧୦	୫୨
୧୧ଶ	୧୦	୭୩
୧୨ଶ	୧୦	୯୫
୧୩ଶ	୧୧	୭
୧୪ଶ	୧୨	୫
୧୫ଶ	୧୨	୧୩

କାମନା ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ		
ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ	
	ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ
୧ମ	୨	୨
୨ୟ	୩	୧୫
୩ୟ	୪	୪
୪ର୍ଥ	୪	୨୭
୫ମ	୫	୧୮
୬ଷ୍ଠ	୬	୧୫
୭ମ	୮	୫
୮ମ	୯	୬
୯ମ	୧୦	୫
୧୦ମ	୧୦	୨୭
୧୧ଶ	୧୦	୫୩
୧୨ଶ	୧୦	୭୫
୧୩ଶ	୧୧	୩
୧୪ଶ	୧୧	୨୬
୧୫ଶ	୧୨	୧୩

* ବିଶେଷ ନିୟମ—ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରାଯିବା ବିଧେୟ—"ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ନରସିଂହାୟ ନମସ୍ତେଜସ୍ତେଜସେ ଆବିରାବିର୍ଭବ ବଜ୍ରନଖ ବଜ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ର କର୍ମାଶୟାନ୍ ରନ୍ଧୟ ରନ୍ଧୟ ତମୋ ଗ୍ରସ ଗ୍ରସ ଓଁ ସ୍ୱାହା। ଅଭୟମଭୟମାତ୍ମନି ଭୂୟିଷ୍ଠା ଓଁ କ୍ଷ୍ରୌମ୍।" (ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ୫।୧୮।୮)

ମାସ ପାରାୟଣ

ନିଷ୍କାମ-ପାରାୟଣ (ଭଗବତ୍ପ୍ରୀତ୍ୟର୍ଥେ)			ଭକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ			ସକଳ କାମନା ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ		
ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ		ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ		ଦିବସ	ବିଶ୍ରାମସ୍ଥଳ	
	ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ		ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ		ସ୍କନ୍ଧ	ଅଧ୍ୟାୟ
୧ମ	୧	୧୧	୧ମ	୧	୫	୧ମ	୧	୧୧
୨ୟ	୧	୧୯	୨ୟ	୧	୧୬	୨ୟ	୨	୨
୩ୟ	୨	୧୦	୩ୟ	୨	୯	୩ୟ	୩	୨
୪ର୍ଥ	୩	୧୨	୪ର୍ଥ	୩	୧୦	୪ର୍ଥ	୩	୧୨
୫ମ	୩	୨୪	୫ମ	୩	୨୩	୫ମ	୩	୨୩
୬ଷ୍ଠ	୩	୩୩	୬ଷ୍ଠ	୪	୧	୬ଷ୍ଠ	୪	୯
୭ମ	୪	୧୨	୭ମ	୪	୮	୭ମ	୪	୨୦
୮ମ	୪	୨୩	୮ମ	୪	୨୨	୮ମ	୪	୨୨
୯ମ	୪	୩୧	୯ମ	୫	୧	୯ମ	୫	୧
୧୦ମ	୫	୧୪	୧୦ମ	୫	୧୨	୧୦ମ	୫	୧୦
୧୧ଶ	୫	୨୬	୧୧ଶ	୫	୨୧	୧୧ଶ	୫	୨୦
୧୨ଶ	୬	୧୨	୧୨ଶ	୬	୬	୧୨ଶ	୬	୯
୧୩ଶ	୭	୫	୧୩ଶ	୬	୧୮	୧୩ଶ	୬	୧୬
୧୪ଶ	୭	୧୫	୧୪ଶ	୭	୧୦	୧୪ଶ	୭	୭
୧୫ଶ	୮	୧୨	୧୫ଶ	୮	୮	୧୫ଶ	୮	୧
୧୬ଶ	୮	୨୪	୧୬ଶ	୮	୧୭	୧୬ଶ	୮	୧୫
୧୭ଶ	୯	୧୩	୧୭ଶ	୯	୫	୧୭ଶ	୯	୪
୧୮ଶ	୯	୨୪	୧୮ଶ	୯	୧୬	୧୮ଶ	୯	୧୦
୧୯ଶ	୧୦	୧୨	୧୯ଶ	୧୦	୪	୧୯ଶ	୧୦	୭
୨୦ଶ	୧୦	୨୨	୨୦ଶ	୧୦	୧୬	୨୦ଶ	୧୦	୧୮
୨୧ଶ	୧୦	୩୪	୨୧ଶ	୧୦	୨୯	୨୧ଶ	୧୦	୩୧
୨୨ଶ	୧୦	୪୯	୨୨ଶ	୧୦	୪୭	୨୨ଶ	୧୦	୪୫
୨୩ଶ	୧୦	୬୧	୨୩ଶ	୧୦	୬୦	୨୩ଶ	୧୦	୫୮
୨୪ଶ	୧୦	୭୪	୨୪ଶ	୧୦	୭୫	୨୪ଶ	୧୦	୭୦
୨୫ଶ	୧୦	୮୫	୨୫ଶ	୧୦	୮୭	୨୫ଶ	୧୦	୮୩
୨୬ଶ	୧୦	୯୬	୨୬ଶ	୧୧	୧	୨୬ଶ	୧୦	୯୩
୨୭ଶ	୧୧	୧୪	୨୭ଶ	୧୧	୧୫	୨୭ଶ	୧୧	୧୦
୨୮ଶ	୧୧	୨୭	୨୮ଶ	୧୧	୨୯	୨୮ଶ	୧୧	୨୨
୨୯ଶ	୧୨	୫	୨୯ଶ	୧୨	୭	୨୯ଶ	୧୨	୨
୩୦ଶ	୧୨	୧୩	୩୦ଶ	୧୨	୧୩	୩୦ଶ	୧୨	୧୩

ସୂଚନା—**ବର୍ଷ ପାରାୟଣ** ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଅଧ୍ୟାୟ (ଅଥବା ବଡ଼ ହୋଇଥିଲେ ଦୁଇଦିନରେ ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ) ପାଠ କରିବା ଉଚିତ।

॥ ଓଁ ଶ୍ରୀପରମାତ୍ମନେ ନମଃ ॥

ଭାଗବତ ସୂକ୍ତି-ରତ୍ନ-ମାଳା

ଯାହା ଭୋଜନେ ବ୍ୟାଧି ଜାତ । ତହୁଁ କେବେହେଁ ନୋହେ ଶାନ୍ତ ॥
ମିଶିଲେ ସେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରେ । ତେବେ ବ୍ୟାଧିକୁ ନାଶ କରେ ॥
ଯେ କର୍ମ ସଂସାର କାରଣ । ସେ ନୋହେ ତାହାର ବାରଣ ॥
ହେଲେ ଈଶ୍ୱରେ ସମର୍ପଣ । ବିନାଶେ କର୍ମର ବନ୍ଧନ ॥
(୧ । ୫ । ୩୩,୩୪)

ମତ୍ତ ପ୍ରମତ୍ତ ଉନମତ୍ତ । ବାଳ ବନିତା ନିଦ୍ରାଗତ ॥
ଶରଣାଗତ ରଥହୀନ । ଯୁଦ୍ଧେ ଶଙ୍କିତ ରିପୁଜନ ॥
ଏହାଙ୍କୁ ବଧ ଯେ କରନ୍ତି । ଜୀବନ ଥାଉଁ ସେ ମରନ୍ତି ॥
(୧ । ୭ । ୩୬)

ଯାହାକୁ ରଖିବେ ଅନନ୍ତ । କି କରିପାରେ ବଳବନ୍ତ ॥
(୧ । ୮ । ୧୭)

କାଳର ବଶ ଏ ଜଗତ । ପ୍ରାଣୀଏ କାଳର ଆୟତ୍ତ ॥
ସେ କାଳବଶେ ସର୍ବେଚଳି । ପବନେ ଯେହ୍ନେ ଘନାବଳୀ ॥
(୧ । ୯ । ୧୪)

ଏ ଦେହ ପଞ୍ଚଭୂତେ ଜଡ଼ି । ଅବିଦ୍ୟା କାଳ କର୍ମେ ପଡ଼ି ॥
ଆପଣା ଦୁଃଖେ ନିତ୍ୟ ଦୁଃଖୀ । ଏ କାହିଁ ପର ପ୍ରାଣ ରଖି ॥
ଉରଗ ଗିଳିଛି ଯାହାକୁ । ସେ କାହିଁ ରଖିବ ଆନକୁ ॥
(୧ । ୧୩ । ୪୪,୪୫)

ଈଶ୍ୱର କ୍ରୀଡ଼ା ଏ ଜଗତ । ପ୍ରାଣୀଏ ଈଶ୍ୱର ଆୟତ୍ତ ॥
(୧ । ୧୫ । ୨୪)

ଯାହାର ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜାକୁଳେ । ହିଂସା କରନ୍ତି ଦୁଷ୍ଟ ଖଳେ ॥
ତା ଯେବେ ରାଜା ନ ଶୁଣଇ । ତାର ଆୟୁଷ ଯଶ କାହିଁ ॥
ନାଶଇ ଇହ ପରଲୋକ । ଅନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ଇ ନରକ ॥
(୧ । ୧୭ । ୧୦)

ମିଥ୍ୟା ବସଇ ଦ୍ୟୂତ ମଧ୍ୟେ । କାମ କାମିନୀ ମଦ ମଦ୍ୟେ ॥
ପ୍ରାଣୀ ମାରଣେ ରଜୋଗୁଣ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟେ ରିପୁଗଣ ॥
(୧ । ୧୭ । ୩୯)

ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିଷ୍ଠା ଯାର ଥିବ । ସେ ପରନିନ୍ଦା ନ କରିବ ॥
(୪ । ୪ । ୧୯)

ଅଦୃଷ୍ଟ ଦୁଃଖସୁଖ ଦିଏ । ଆନେ ଦୂଷିବା ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ॥
କର୍ମ ଆଦରି ସହି ଦୁଃଖ । କେବେହେଁ ନୋହିବ ବିମୁଖ ॥
(୪ । ୮ । ୨୮)

ଗୁଣ ଅଧିକେ ମୋଦ ଭାବ । ନିକୃଷ୍ଟେ ଅନୁଗ୍ରହୀ ହେବ ॥
ସମାନ ଜନେ ମିତ୍ରପଣ । ଏହିଟି ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ ॥
(୪ । ୮ । ୩୪)

ଯାହାକୁ ଦେଖି ପ୍ରାଣୀ ଡରେ । ସେ ପ୍ରାଣୀ ଜୀବ ଥାଉଁ ମରେ ॥
(୪ । ୧୧ । ୩୨)

କେହି କାହାର ହନ୍ତା ନୋହେ । ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ କାଳ ଦହେ ॥
ଏ ଜୀବ ଅହଂକାର ବହି । ଆତ୍ମାକୁ ବୋଲେ ତୁହି ମୁହିଁ ॥
ଏ ନୋହେ ଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ମତ । ଯାହାକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଅନନ୍ତ ॥
ସଂସାର ଦେଖେ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ । ସେ ମୋହେ ନୋହେ ପରାଜୟ ॥
(୪ । ୧୨ । ୩, ୪)

ଯେ ରାଜା ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ନ ପାଳେ । ଅଧର୍ମେ କର ନିଏ ବଳେ ॥
ସେ ରାଜା ନରକ ଭୁଞ୍ଜଇ । ତାହାର କାହିଁ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ॥
(୪ । ୨୦ । ୧୪)

ଯା ଗୃହେ ଅତିଥି ଆଗତ । ଭାବେ ପୂଜଇ ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ॥
ବିଭବେ ପୂଜେ ବହୁବିଧେ । କାୟ ବଚନ ମନ ଶୁଦ୍ଧେ ॥
ବିଭବହୀନ ଯେବା ଜନ । ପୂଜିବ ଯେ ବିଧିବିଧାନ ॥
ଭୂମି ଉଦକ ତୃଣାସନେ । ବିନୟ କୋମଳ ବଚନେ ॥
(୪ । ୨୨ । ୧୦)

ଯା ଗୃହ ଗତେଣ ଅତିଥି । ସୁଖେ ଚରଣ ନ ଧୁଅନ୍ତି ॥
ତାର ଜୀବନ ଅକାରଣ । ବ୍ୟର୍ଥ ଆୟୁଷ ଯଶ ଗୁଣ ॥
(୪ । ୨୨ । ୧୧)

ଚିତ୍ତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଯାର ନାହିଁ । ତାର ବୈରାଗ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କାହିଁ ॥
(୪ । ୨୨ । ୨୧)

ଧର୍ମାର୍ଥ କାମ ମୋକ୍ଷ ଭଙ୍ଗ । କରଇ ସେ ପାପିଷ୍ଠ ସଙ୍ଗ ॥
କୁସଙ୍ଗେ ସର୍ବନାଶ ହୁଏ । ପଡ଼ଇ ମିଥ୍ୟା ମାୟାମୋହେ ॥
(୪ । ୨୨ । ୩୪)

ଯାବତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ସଂସାରେ ନିବୃତ୍ତି ତା କାହିଁ ॥
(୪ । ୨୯ । ୩୫)

ଯଜ୍ଞାଦି ଦାନ ପୁଣ୍ୟ ସେହି । ଯେବେ ଜୀବରେ ଦୟା ବହି ॥
(୪ । ୨୯ । ୪୯)

ସର୍ପାଗ୍ନି ଅରି ଯେ ଦୁର୍ଜନ । ବିଶ୍ୱାସ ନ ଯିବ ଏମାନ ॥
(୪ । ୨୯ । ୫୪)

ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ । ସେ ଯେବେ କ୍ଷମା ଆଚରଇ ॥
ସାଧୁଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେହୁ ନର । ସୁଖଦୁଃଖରୁ ସେ ବାହାର ॥
(୫ । ୧୧ । ୨)

ମହତେ ଯାହା ଆଚରିବେ । ଇତରେ ତାହା ହିଁ କରିବେ ॥
ସେ ଯାହା ପ୍ରମାଣ କରିବେ । ଲୋକେ ସେ ପଥେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବେ ॥
(୬ । ୨ । ୪)

ବାଳକ ବନ୍ଧୁ ପିତାମାତା । ନୟନ ବନ୍ଧୁ ଲୋମପତା ॥
ଭିକ୍ଷୁକ ବନ୍ଧୁ ଗୃହୀଜନ । ଅଜ୍ଞର ବନ୍ଧୁ ସୁଜ୍ଞଜନ ॥
ସ୍ତିରୀର ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱାମୀ ନିଜ । ପ୍ରଜାର ବନ୍ଧୁ ମହାରାଜ ॥
(୬।୪।୧୨)

ଆଗ୍ରର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାର ମୂରତି । ପିତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ପ୍ରଜାପତି ॥
ଭ୍ରାତା ଯେ ମୂରତି ଇନ୍ଦ୍ରର । ମାତା ସାକ୍ଷାତେ ପୃଥିବୀର ॥
ଭଗିନୀ ଦୟାର ମୂରତି । ଧର୍ମର ମୂରତି ଅତିଥି ॥
ଅଗ୍ନି ମୂରତି ଅଭ୍ୟାଗତ । ଆତ୍ମାର ମୂର୍ତ୍ତି ସର୍ବଭୂତ ॥
(୬।୭।୨୯, ୩୦)

ଜାତ ଯେ ହୋଇ ଏ ସଂସାର । ମରଣ ଧ୍ରୁବଟି ତାହାର ॥
(୬।୧୦।୩୨)

ମରଣ ନିତ୍ୟେ ସନ୍ନିହିତ । ତା ମୁଖେ ନ ପଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରିତ ॥
ଯାବତ ସୁସ୍ଥ ଏ ଶରୀର । ବୃଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥା ଅଛି ଦୂର ॥
ଯାବତ ଏ ଦୁର୍ଲଭ ଦେହେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ନୋହେ ॥
ଯାବତ ଜୀବନ ଏ ଦେହେ । କାଳର ବଳେ କ୍ଷୟ ନୋହେ ॥
ତାବତ ଆତ୍ମା ନିସ୍ତାରଣେ । ଯତ୍ନ କରିବ ଅନୁକ୍ଷଣେ ॥
ତେବେ ଆତ୍ମାର ହିତ କରେ । ଦୁର୍ଲଭ ମାନବଶରୀରେ ॥
ଏ ଜ୍ଞାନ ନ ବୁଝି ଯେ ହେଳେ । ବୋଲେ ସାଧିବି ବୃଦ୍ଧକାଳେ ॥
ଗୃହେ ଲାଗିଲେ ଅଗ୍ନି ଯେହ୍ନେ । ଉଦ୍ୟମ କୂପର ଖନନେ ॥
(୭।୬।୫)

ବାଳକେ ମୋର ବୋଲ କର । ବେଳହୁଁ ଗୋବିନ୍ଦ ସୁମର ॥
ହରିଙ୍କି ଭଜ ଦୃଢ଼ମନେ । କି ଦୁଃଖ କୃଷ୍ଣ-ଉପାସନେ ॥
ହରି ଅଶେଷ ପ୍ରାଣୀ ଦେହେ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାଶ ପ୍ରାୟେ ରହେ ॥
ଆତ୍ମାର ସଖା ପଦ୍ମନାଭ । ଅନ୍ୟ ଭଜନେ କିବା ଲାଭ ॥
(୭।୭।୩୭, ୩୮)

ସମ୍ପଦ ନୁହଇ ନିଶ୍ଚଳ । ଯେସନେ ସମୁଦ୍ର ଉଲ୍ଲୋଳ ॥
(୭।୭।୩୯)

ଦୁଃଖବିନାଶେ ସୁଖ ଅର୍ଥେ । ପ୍ରାଣୀ ଭ୍ରମଇ ଏ ଜଗତେ ॥
ବାଞ୍ଛିତେ ଦୁଃଖ ଭୁଞ୍ଜେ ନିତ୍ୟେ । ସୁଖେ ବଞ୍ଚଇ ଅବାଞ୍ଛିତେ ॥
(୭।୭।୪୨)

ଏ ଗୃହେ ମୈଥୁନାଦି ସୁଖେ । ପ୍ରାଣୀ କ୍ରୀଡ଼ନ୍ତି ଦୁଃଖ ଶୋକେ ॥
କଣ୍ଡୁ ଯେସନେ ନଖମାଝେ । ନିମିଷେ କୋଟି ସୁଖ ବୁଝେ ॥
କଣ୍ଡୁ ଅନ୍ତରେ ମହାଦୁଃଖ । ତେସନେ ଗୃହବନ୍ଧ ସୁଖ ॥
ଏଣେ ନ ରମେ ଜ୍ଞାନୀଜନ । ତୋ ପାଦପଦ୍ମେ ଦେଇ ମନ ॥
(୭।୯।୪୫)

ଅଶେଷ ଆପଦର ସ୍ଥାନ । ଏ ଧନ ମୂଳୁଁ ହୋଏ ଜନ୍ମ ॥
ଯେ ଶୋକ ମୋହ ଲୋଭ କ୍ରୋଧ । ନିତ୍ୟେ ଉଦ୍‌ବେଗ ଯେ ପ୍ରମାଦ ॥
ଯାହାର ମୂଳୁଁ ଏ ସ୍ରବନ୍ତି । ଧନର ମୂଳେ ପ୍ରାଣଭୀତି ॥
ଏ ଘେନି ଯେ ପଣ୍ଡିତଜନେ । ଲୋଭ ତେଜନ୍ତି ଜାଣି ଧନେ ॥
(୭।୧୩।୩୧-୩୩)

ଯାବତ ଦେହେ ପ୍ରାଣ ଥିବ । ତାବତ ସନ୍ତୋଷେ ବଞ୍ଚିବ ॥
ଲୋଭେ ଅଧିକ ଯେ ଚିନ୍ତନ୍ତି । ଚୋର ସମାନେ ଦଣ୍ଡ ପାନ୍ତି ॥
(୭।୧୪।୮)

ଯେ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତି କ୍ଳେଶେ ପାଇ । ଯେ ସୁଖେ ଅତି ଲୋଭ ହୋଇ ॥
ଯେଣେ ବା ପରପୀଡ଼ା ହେବ । ଏ ତିନି ଚିତ୍ତେ ନ ଧରିବ ॥
ଯେ ଦେଶ କାଳ ପାତ୍ର ମତେ । ଯା ମିଳେ କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
ସେ ଭାବେ ପୋଷିବ ଜୀବନ । ଦେଖିବ ସକଳେ ସମାନ ॥
(୭।୧୪।୧୦)

ଶ୍ୱାନ ଚଣ୍ଡାଳ ଅନ୍ୟ ଜାତି । ଆତ୍ମାର ପ୍ରାୟେ ତାଙ୍କୁ ଚିନ୍ତି ॥
ବିଭାଗେ ଭୋଗ ତାଙ୍କୁ ଦେବ । ଆତ୍ମାର ପରାୟେ ଭାବିବ ॥
(୭।୧୪।୧୧)

ଦେଖ ଏ ତୁଚ୍ଛ କଳେବର । ଅନ୍ତେ ଭଜଇ ତ୍ରିପ୍ରକାର ॥
ଭସ୍ମ ପୁରୀଷ କୃମିସ୍ଥାନ । ଅବଶ୍ୟ ଭଜେ ଅବସାନ ॥
(୭।୧୪।୧୩)

ଯଜ୍ଞାବଶେଷ ସିଦ୍ଧ ଅନ୍ନେ । ଆହାର କଳ୍ପିବ ଜୀବନେ ॥
ଅଧିକେ ମମତା ନ ଥାଇ । ତେବେଟି ମହତ ବୋଲାଇ ॥
(୭।୧୪।୧୪)

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ପରେ ହିଂସା କରେ । ଦେବତା ପୂଜି ସେ ନ ତରେ ॥
(୭।୧୪।୪୦)

ଯେ ବିପ୍ର ହୋଏ ଅସନ୍ତୋଷ । ତାହାର ତପ ବିଦ୍ୟା ଯଶ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲୋଭେ ହୋନ୍ତି ନାଶ । ଅଜ୍ଞାନ କର୍ମେ ହୋନ୍ତି ଧ୍ୱଂସ ॥
(୭।୧୫।୧୯)

କାମକୁ ଜିଣେ ଅସଙ୍କଳ୍ପେ । ପ୍ରାଣୀ ନଶଇ ଯାର ଦର୍ପେ ॥
କାମର କ୍ଷୟେ କ୍ରୋଧ ଯାଏ । ଅର୍ଥ ବର୍ଜନେ ଲୋଭ କ୍ଷୟେ ॥
ଭୟକୁ ଜିଣେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନେ । ଶୋକ ମୋହକୁ ଜିଣି ଜ୍ଞାନେ ॥
ମହାନ୍ତସେବା ଦମ୍ଭ ନାଶେ । ଯେ ଭାବେ କୈବଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶେ ॥
ଯୋଗ ସାଧନେ ଯେତେ ବିଘ୍ନ । ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡଇ ମଉନ ॥
ହିଂସାକୁ ଜିଣେ କାମତ୍ୟାଗେ । କାମକୁ ଜିଣେ ଯୋଗମାର୍ଗେ ॥
(୭।୧୫।୨୨, ୨୩)

ଦୟା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଭୟ ହରେ । ତ୍ରିତାପ ସମାଧି ସଂହାରେ ॥
ସଂଯମ ଦେହ ବ୍ୟାଧି ହରେ । ନିଦ୍ରାକୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଆହାରେ ॥
ରଜ ତମକୁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣେ । ସତ୍ତ୍ୱକୁ ଉପଶମେ ଜିଣେ ॥
ଗୁରୁସେବନେ ସର୍ବ ଦୁଃଖେ । ପ୍ରାଣୀ ତରନ୍ତି ଆତ୍ମା ସୁଖେ ॥
ଯେ ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନଦାନ ଦେଇ । ତାଙ୍କୁ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ମଣଇ ॥
ସେ ଯେତେ ଧର୍ମ କରେ ଦେହେ । ନିଷ୍ଫଳ ହସ୍ତୀସ୍ନାନ ପ୍ରାୟେ ॥
(୭।୧୫।୨୪-୨୬)

ଯେ କରେ ଦୀନ ଉପକାର । ସେ ଧର୍ମଜ୍ଞାନୀଙ୍କର ସାର ॥
ଦୁଃଖୁଁ ଯେ ପରିତ୍ରାଣ କରେ । ସଂକଟୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କି ଉଦ୍ଧରେ ॥
ତା ଜନ୍ମ ଧନ୍ୟ ଏ ସଂସାରେ । ଯେ ରହେ ପର ଉପକାରେ ॥
ସାଧୁଜନଙ୍କର ଏ ଗତି । କେବେହେଁ ଧର୍ମ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ॥
କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ଏ ଶରୀର । ସୁଦୃଢ଼ ପର ଉପକାର ॥
(୮।୭।୩୭-୩୯)

ସାଧୁଜନଙ୍କ ମତ ଏହି । ଯେ ପରଦୁଃଖେ ଦୁଃଖ ସହି ॥
କରନ୍ତି ପର ଉପକାର । ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ତାହାଙ୍କର ॥
(୮।୭।୪୪)

ଯା ଘରୁ ଅତିଥି ବାହୁଡ଼େ । ସେ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରେତମୁଖେ ପଡ଼େ ॥
ତାର ସଞ୍ଚିତ ପୁଣ୍ୟ ଯେତେ । ଗମନ୍ତି ଅତିଥି ସଙ୍ଗତେ ॥
(୮।୧୬।୭)

ସନ୍ତୋଷେ ତେଜ ବଢ଼େ ଭଲେ । ଘୃତେ ଅନଳ ଯେସ୍ନେ ଜଳେ ॥
ଯେ ଅର୍ଥେ କାମେ ଅସନ୍ତୋଷ । ହେଲେ ତା ତେଜ ହୋଏ ନାଶ ॥
(୮।୧୯।୨୫, ୨୬)

ପ୍ରାଣୀ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କଲେ । ଆପଣେ ରକ୍ଷା ପାଇ ଭଲେ ॥
(୮।୨୪।୧୪)

କ୍ଷମା ଯାହାର ହୃଦେ ରହେ । ବିଷ୍ଣୁ ବସନ୍ତି ତାର ଦେହେ ॥
(୯।୧୫।୪୦)

ପିତାର ମନ ଜାଣି କରେ । ଉତ୍ତମ ପୁତ୍ର ସେ ବେଭାରେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଆଜ୍ଞା ଯେ ପାଳଇ । ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ସେ ବୋଲାଇ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ବିହୀନେ ଯେହୁ ପାଳେ । ଅଧମ ପୁତ୍ର ସେ ଶାସ୍ତ୍ରେ ॥
ପିତାକୁ ଲଂଘେ ଯେ ଅଜ୍ଞାନ । ସେ ପିତା ମଳମୂତ୍ର ଜାଣ ॥
(୯।୧୮।୪୪)

ଭୂମିରେ ଯେତେ ଶସ୍ୟ ଥାନ୍ତି । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତିରୀ ପଶୁଜାତି ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ କାମବଶ ହୋଇ । ଏ ସବୁ ତାକୁ ନ ଅଣ୍ଟଇ ॥
କାମୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ମନ । କେବେହେଁ ନୋହେ ସଂଯମନ ॥
ନିତ୍ୟେ ରମନ୍ତି କାମ ଭୋଗେ । ଅଗ୍ନି ଯେସନେ ଘୃତଯୋଗେ ॥
(୯।୧୯।୧୩, ୧୪)

ମାତା ଭଗିନୀ କନ୍ୟା ମେଳେ । କେବେହେଁ ନ ଥିବ ନିରୋଳେ ॥
ମନ ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଙ୍କ ଗ୍ରାମ । ବଳେ ତାହାକୁ ନାହିଁ ସମ ॥
ପଣ୍ଡିତଜନ ମନ ହରେ । ଏଣୁ କେ ନାରୀ ସଙ୍ଗୁ ତରେ ॥
(୯।୧୯।୧୭)

ବାଳକ ବୃଦ୍ଧ ଯେ ତରୁଣ । ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବ ମରଣ ॥
ଦେହ ବହିଲେ ନିଶ୍ଚେ ମରି । ମରଣ ଛାରେ କିମ୍ପା ଡରି ॥
(୧୦।୨।୩୮)

ଜୀବ ମାରନ୍ତି ଆତ୍ମସୁଖେ । ଅନ୍ତେ ସେ ପଡ଼ନ୍ତି ନରକେ ॥
(୧୦।୨।୪୪)

ଦେହ ବହିଲେ ନିଶ୍ଚେ ମରି । ସଂସାର ନୁହଁଇ କାହାରି ॥
ବୃକ୍ଷର ତଳେ ଯେସ୍ନେ ଆସି । ପଥିକ ବିଶ୍ରାମନ୍ତି ବସି ॥
ପୁଣି ଚଳନ୍ତି ଶ୍ରମ ସାରି । ସେ ବୃକ୍ଷ ନୁହଁଇ କାହାରି ॥
ତେମନ୍ତ ମାୟା ଏ ସଂସାର । କେ ପିତା କେ ପୁତ୍ର କାହାର ॥
ଅର୍ଜିଲା କର୍ମେ ଆତଯାତ । ମାୟା ଭିଆଣ ତାତମାତ ॥
ବୁଦ୍ଧି ବିଗ୍ରହେ ଯାହା କରି । ଭୁଞ୍ଜଇ ସେ ଫଳ ଆବୋରି ॥
(୧୦।୫।୧୯-୨୨)

ଆୟୁଷ ଯଶ ବଳ ଧର୍ମ । ଲୋକ ଆଶିଷ ଶୁଭକର୍ମ ॥
ଏ ଆଦି ସର୍ବ ନାଶ କରେ । ହିଂସା କରନ୍ତି ଯେହୁ ପରେ ॥
(୧୦।୫।୪୬)

ସମ୍ପଦ ମଦେ ଯେହୁ ଅନ୍ଧ । ସମ୍ପଦନାଶ ତା ଔଷଧ ॥
(୧୦।୧୧।୧୩)

ତୋହର ପାଦେ ଗୋପୀନାଥ । ଶରଣ ନ ପଶେ ଯାବତ ॥
ତାବତ କାମ କ୍ରୋଧ ବଳେ । ଡକା କରନ୍ତି ଅବହେଳେ ॥
ଗୃହ ହୁଅଇ ବନ୍ଦୀଘର । ମୋହ ଶାଙ୍କୁଳି ଏ ପୟର ॥
ଦାରା ତନୟ ମୋହେ ଜଡ଼ି । ଦୁଃଖ ସଙ୍କଟେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥
(୧୦।୧୫।୩୬)

ମନ ବଚନ ଧନେ କରି । ଯେ ହୋଏ ପର ଉପକାରୀ ॥
ଦିନ ହରଇ ଦୁଃଖସୁଖେ । ସେ ଧନ୍ୟ ଇହ-ପରଲୋକେ ॥
(୧୦।୨୩।୩୫)

କର୍ମର ମତେ ଦୁଃଖସୁଖ । ଜନ୍ମ ମରଣ ହୋଏ ଦେଖ ॥
କର୍ମଟି ଦୁଃଖସୁଖ ଦାତା । ବିଶ୍ୱ ସଂସାରେ ବଳବନ୍ତା ॥
ଭୋ ତାତ କର୍ମପାଦେ ସେବ । କର୍ମହୁଁ ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଦେବ ॥
(୧୦।୨୫।୧୩-୧୫)

ଯେ ପ୍ରାଣୀ ନିଜ କର୍ମ ଛାଡ଼ି । ଅନ୍ୟ ଜୀବିକା ଲୋଭେ ଲୋଡ଼ି ॥
ଦୁର୍ଗତି ପଥ ଆବୋରନ୍ତି । ଯେସନେ ବିଟପୀ ଯୁବତୀ ॥
(୧୦।୨୫।୧୯)

ଯେ ମୋ ସମ୍ପଦେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ । ଅଜ୍ଞାନେ ମୋତେ ନ ଜାଣଇ ॥
ସେ ଅପରାଧେ ଦଣ୍ଡ ପାଇ । ତାହାର ସୁଖଲେଶ ନାହିଁ ॥
ଯାହାକୁ ହୁଅଇ ସଦୟେ । ସମ୍ପଦ ହରଇ ଥୋକାଏ ॥
ପୁଣି ଜାଣଇ ଯେବେ ମୋତେ । ନାମ ଜପଇ ହୃଦଗତେ ॥
ମୋହର ଭାବେ ଯେ ପଶଇ । ଜନ୍ମମରଣ ତାର ନାହିଁ ॥
(୧୦।୨୮।୧୬)

ପରପୁରୁଷେ ଚିତ୍ତ ଦେଇ । ଯେ ନାରୀ ରମେ ଦେହ ବହି ॥
ତାହାଙ୍କ ନାହିଁ ସୁଖଲେଶ । ନରକେ ହୋନ୍ତି ପରବେଶ ॥
ନିନ୍ଦିତ ହୋନ୍ତି ବେନିଲୋକେ । ନିରାଶ ହୋନ୍ତି ସ୍ୱାମୀ ସୁଖେ ॥
ବିଧବା ହୋନ୍ତି ଜନ୍ମ ସାତ । ଯେ ନାରୀ ସ୍ୱାମୀ ଅଭକତ ॥
(୧୦।୩୦।୨୬)

ପଥିକ ଯେହ୍ନେ ପଥଶ୍ରମେ । ମିଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷର ଆଶ୍ରମେ ॥
ଶ୍ରମ ସାରିଲେ ଯେଝାମତେ । ଚଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଥାଇ ପଥେ ॥
ଏସନ ସଂସାର କୁଟୁମ୍ବ । ସୁଖଦୁଃଖରେ ପରାଭବ ॥
ବିନା ଗୋବିନ୍ଦ ଆଶ୍ରେ ତାର । ନାହିଁ କେବଣ ପ୍ରତିକାର ॥
(୧୦।୩୭।ଛ.)

ଯେ ଯାହା ପୂର୍ବେ ଥାଇ କରି । ଭୁଞ୍ଜଇ ସେ ଫଳ ଆବୋରି ॥
ଶୋକ ହରଷ ବେନି ପଥେ । ମିଳନ୍ତି କର୍ମର ଆୟତ୍ତେ ॥
(୧୦।୩୯।୩୯)

ଅଧର୍ମ କୂଟସଭା ଯହିଁ । ପଣ୍ଡିତେ ନ ବସିବ ତହିଁ ॥
ସଭାର ଦୋଷ ଯେ ଜାଣନ୍ତି । ବିଗ୍ରରି ପ୍ରବେଶ ନୁହନ୍ତି ॥
ଜାଣି ନ ଜାଣି ପକ୍ଷ ବହି । ନରକେ ପଡ଼ନ୍ତି ସେ ଯାଇ ॥
(୧୦।୪୭।୧୦)

ତାତମାତାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧକାଳେ । ନିଜ ଭାରିଯା ଶିଶୁ ମେଳେ ॥
ଗୋରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗୁରୁଜନ । ଏହାଙ୍କୁ ନ ଦେଇ ଭୋଜନ ॥
ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ତୋଷନ୍ତି । ଜୀବନ ଥାଉଁ ସେ ମରନ୍ତି ॥
(୧୦।୪୮।୭)

ସାଧୁଙ୍କୁ ଦିଏ ଯେ କଷଣ । ତାକୁ ସଂହାରେ ନାରାୟଣ ॥
(୧୦।୫୦।୧୭)

ମାନସେ ଅର୍ଥଭାବ ଘେନି । ଭାବେ ଭଜନ୍ତି ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ॥
ଯାବତ ଥାଇ ଅର୍ଥ ଲାଭ । ତାବତ ଥାଇ ପ୍ରିୟଭାବ ॥
(୧୦।୫୧।୬)

ମରଣକାଳେ ନିଦ୍ରା ଗଲେ । କାଳ କି ବଞ୍ଚାଇବ ଭଲେ ॥
(୧୦।୫୫।୧୦)

ଅଶେଷ ଜନ୍ମ ପୁଣ୍ୟଫଳେ । ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ମହୀତଳେ ॥
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖେ ଦେଇ ମତି । ତୋର ଚରଣେ ନ ଭଜନ୍ତି ॥
ପଡ଼ନ୍ତି ଗୃହ ଅନ୍ଧକୂପେ । ପଶୁ ଯେସନେ ତୃଣ ଶାକେ ॥
(୧୦।୫୫।୪୭)

ଗରଳ ହଳାହଳ ବିଷ । ମୁଁ ତାହା ମଣଇ ଉଶ୍ୱାସ ॥
ଯାହାର ପ୍ରତିକାର ଥାଇ । ତାର ଭକ୍ଷଣେ ଭୟ ନାହିଁ ॥
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ମହାବିଷ ହୋଇ । ତାହାର ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ ॥
ବିଷ ଭକ୍ଷିଲେ ପ୍ରାଣୀ ମରେ । ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ବଂଶନାଶ କରେ ॥
(୧୦।୬୯।୩୩, ୩୪)

ବନ୍ଧୁ ସୁହୃଦ ଗୃହଗତେ । ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଗମେ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତେ ॥
ଭାବ ନ ରହେ ବେନି ମଧ୍ୟେ । ନିନ୍ଦିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁବାଦେ ॥
(୧୦।୮୬।୧୩)

ସେ ଆଦିଗୁରୁ ଜନ୍ମକର୍ତ୍ତା । ତହୁଁ ଅଧିକ ବିଦ୍ୟାଦାତା ॥
ତା ତହୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜ୍ଞାନଗୁରୁ । ମହିମା କେବା ଅନ୍ତ କରୁ ॥
(୧୦।୮୬।୩୨)

ମୋର ଭକତ ପ୍ରାଣୀ ଯେବେ । ମୋତେ ପୂଜଇ ପ୍ରେମଭାବେ ॥
ସେ ଅଣୁମାତ୍ରେ ଯେବେ ଦେଇ । ପର୍ବତ ପ୍ରାୟ ମୁଁ ମଣଇ ॥
ଯେ ମୋର ଭାବ ନ ଜାଣନ୍ତି । ପର୍ବତ ପ୍ରାୟେ ଧନ ଦ୍ୟନ୍ତି ॥
ସେ ମୋତେ ଦିଶେ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାୟ । ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦେବରାୟ ॥
(୧୦।୮୭।୩)

ପତ୍ର କୁସୁମ ଫଳ ପାଣି । ଯେ ମୋତେ ଭାବେ ଦ୍ୟନ୍ତି ଆଣି ॥
ତାର ଭକତି ଭାବେ ଲଇଁ । ମୁଖ ପ୍ରସାରି ମୁଁ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
(୧୦।୮୭।୪)

ଅଭାବେ ଦେଲେ କୃଷ୍ଣ ଚିତ୍ତ । କିଞ୍ଚିତ ମଣଇ ବହୁତ ॥
ଅଳପ ଦେଲେ ଭାବ ଘେନି । ବହୁତ କରେ ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ॥
(୧୦।୮୭।୩୫)

ନିକଟେ ଥିଲେ ଅନାଦର । ଏହିଟି ସଂସାର ବେଭାର ॥
ଗଙ୍ଗା ନିକଟେ ଯେତେ ଜନେ । ଅତି ପରଚେ ଅପମାନେ ॥
ଆତ୍ମାର ଗତି ଶୁଦ୍ଧି ଅର୍ଥେ । ଲୋଭେ ଭ୍ରମନ୍ତି ଅନ୍ୟ ତୀର୍ଥେ ॥
(୧୦।୯୦।୩୧)

ଦେବତା ଋଷି ପିତୃଙ୍କର । ସ୍ୱଭାବେ ଋଣୀ ଏ ଶରୀର ॥
ଏହା ନ ଶୁଝି ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି । ମଲେ ନରକେ ଥାନ୍ତି ପଡ଼ି ॥
ନିର୍ମଳ ଧନେ ଯଜ୍ଞ କଲେ । ଦେବତା ଋଣ ଶୁଝେ ଭଲେ ॥
ବିଦ୍ୟା ପଠନ କଲେ ଜାଣ । ନିଶ୍ଚେ ଶୁଝନ୍ତି ଋଷିଋଣ ॥
ପୁତ୍ର ପଉତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ପିତୃଙ୍କ ଋଣ ଶୁଝେ ଭଲେ ॥
(୧୦।୯୦।୩୯)

ବିବେକ ଶାନ୍ତି କ୍ଷମା ଧୀର । ଏ ଗ୍ରରି ପୁରୁଷଙ୍କ ସାର ॥
ଏହା ହରଇ ଗୃହଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ । ଅଜ୍ଞାନୀଜନଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ॥
(୧୦।୯୩।୩୫)

ନାନା ପ୍ରକାରେ ହରିପାଦେ । ଯାହାର ଚିତ୍ତ ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ଭଜଇ ଜାଣି ବିଷ୍ଣୁମାୟା । ସେ ହରି କରେ ତାରେ ଦୟା ॥
(୧୧।୨।୩୩)

ଏଣେ ଯେ ଭଜେ କୃଷ୍ଣପାଦ । ତାହାକୁ ନ ଲାଗେ ପ୍ରମାଦ ॥
ହୃଦେ ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ଧ୍ୟାୟି । ନୟନ ବୁଜି ଯେବେ ଧାଇଁ ॥
ପଥ ନ ଜାଣି ଯେବେ ହୁଡ଼େ । ସେ ପ୍ରାଣୀ କେବେହେଁ ନ ପଡ଼େ ॥
(୧୧।୨।୩୫)

ଗଗନ ସମୀରଣ ଜ୍ୟୋତି । ଯେ ଅବା ସଲିଳ ଧରିତ୍ରୀ ॥
ନଦୀ ସାଗର ତରୁଗଣ । ପର୍ବତ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ॥
ଜନ୍ତୁଙ୍କ ବାହ୍ୟ ଅଭ୍ୟନ୍ତର । ଏ ସର୍ବ କୃଷ୍ଣର ଶରୀର ॥
ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣି ଏକଚିତ୍ତେ । ପ୍ରଣାମ କରୁଥିବ ନିତ୍ୟେ ॥
ଅମୃତ ବିନୟ ବଚନ । କହି ତୋଷିବ ପ୍ରାଣୀ ମନ ॥
ଏ ଭାବେ ଲଭି କୃଷ୍ଣପାଦ । ହରିବ ବିଷୟା ବିଷାଦ ॥
(୧୧।୨।୪୧)

ସକଳ ଦେହେ ନାରାୟଣ । ବସନ୍ତି ଅନାଦି କାରଣ ॥
ସେ ନାରାୟଣ ଦେହଗତେ । ବସନ୍ତି ଭାବ ଅନୁମତେ ॥
ଏ ଭାବେ ଦୃଢ଼ ଯାର ମନ । ସେ ପ୍ରାଣୀ ଭକତ ଉତ୍ତମ ॥
ଈଶ୍ୱରଠାରେ ପ୍ରେମ କରେ । ମିତ୍ର ଭାବନା ସାଧୁଠାରେ ॥
କରୁଣା ଅଜ୍ଞାନ ଲୋକରେ । କରେ ଉପେକ୍ଷା ଶତ୍ରୁଠାରେ ॥
ସେ ଭକ୍ତ ମଧ୍ୟମ ଅଟଇ । ଯେଣୁ ସେ ଭେଦକୁ ଦେଖଇ ॥
ପ୍ରତିମାଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବହି । ହରି ପୂଜାକୁ ଯେ କରଇ ॥
ନ ସେବେ ବିଷ୍ଣୁର ସେବକ । ଇତର ମଣେ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ॥
ତାକୁ ପ୍ରାକୃତ ବୋଲି କହି । ତଥାପି ଭକ୍ତ ସେ ବୋଲାଇ ॥
(୧୧ । ୩ । ୪୫-୪୭)

ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ ଯେତେ ଧନ । ସେ ନୋହେ ସୁଖେ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
ପଶୁ ତନୟ ଦାରା ଦାସ । ଏ ସର୍ବ ବିଜୁଳି ପ୍ରକାଶ ॥
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ । ପୋଷଇ ଦୁଃଖଭାର ବହି ॥
ସେ ପୁଣି ଯାନ୍ତି ଯେଝା ପଥେ । ଶୋକ ସନ୍ତାପ ଦେଇ ଚିତ୍ତେ ॥
(୧୧ । ୪ । ୧୯)

ବଦନ ଥାଉଁ ହରି ବାଣୀ । ମୁଖେ ଯେ ନ ବୋଲନ୍ତି ପ୍ରାଣୀ ॥
ନାମ ନ ଶୁଣନ୍ତି ଶ୍ରବଣେ । ଯେ ଥାନ୍ତି ପାପ ଆଚରଣେ ॥
ସ୍ତ୍ରୀ ଶୂଦ୍ର ଆଦି ଯେତେ ନରେ । ଯେ ଥାନ୍ତି ନିନ୍ଦିତ ଆଶ୍ରେରେ ॥
ସେ ଯେବେ ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି । କଳ୍ମଷ ପଙ୍କୁଁ ନିସ୍ତରନ୍ତି ॥
(୧୧ । ୬ । ୪)

ଧନ ଅର୍ଜନେ ଧର୍ମ କରି । ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହରି ॥
ସେ ଧନେ ପୋଷେ ନିଜ ଦେହୀ । ମୃତ୍ୟୁ ଭାବନା ନ କରଇ ॥
(୧୧ । ୬ । ୧୨)

ସକଳ ଜୀବେ ନରହରି । ବସଇ ଆତ୍ମାରୂପ ଧରି ॥
ସମେ ବସଇ ସର୍ବଦେହେ । ମୂଢ଼ ନ ଜାଣେ ମାୟାମୋହେ ॥
ପୁତ୍ର କଳତ୍ର କଳେବରେ । ମୋହର ବୋଲି ସ୍ନେହ କରେ ॥
ସୁଖାନୁଭବେ ପ୍ରାଣୀ ମାରେ । କେବଳ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ରୋହ କରେ ॥
ଦୁଷ୍ଟ ପତିତ ବୋଲି ତାରେ । ପଡ଼େ ନରକ ତମ ଘୋରେ ॥
(୧୧ । ୬ । ୧୫)

ଦେବତା ଋଷି ପିତୃ ଭୂତ । ଯେ ଅବା ଅଟନ୍ତି ଆଗତ ॥
ସେମାନଙ୍କର କର୍ମମାନ । ନ କଲେ ଋଣୀ ହୋନ୍ତି ଜନ ॥
ଯେ ସର୍ବଭାବେ କୃଷ୍ଣପାଦେ । ଶରଣ ଗଲା ଅପ୍ରମାଦେ ॥
ସେ ଋଣୀ ନୋହେ ଏହାଙ୍କର । ଆବର ନୁହଇ କିଙ୍କର ॥
(୧୧ । ୬ । ୪୧)

ଧନ କାର୍ପଣ୍ୟ ସେବାଫଳେ । କିବା ଅସାଧ୍ୟ ମହୀତଳେ ॥
(୧୧ । ୭ । ୩୮)

ଆତ୍ମା କୁଶଳେ ସର୍ବ ସିଦ୍ଧି । ତରଇ ସଂସାର ଜଳଧି ॥
(୧୧ । ୮ । ୨୦)

କର୍ମ ଆଦରି ସହି ଦୁଃଖ । କେବେହେଁ ନୋହିବ ବିମୁଖ ॥
ଦୁଃଖେ ନ ଛାଡ଼ି ନିଜ ପଥ । ଚଞ୍ଚଳ ନ କରିବ ଚିତ୍ତ ॥
(୧୧ । ୮ । ୩୭)

ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଏ ଜଗତେ । ଯେ ପ୍ରାଣ ଧରେ ପରହିତେ ॥
ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ତାର । ଦୁର୍ଲଭ କର୍ମ ଏ ବେଭାର ॥
(୧୧ । ୮ । ୩୮)

ଅଧିକେ ସଂସାର ସଙ୍ଗତେ । ପୀରତି ନ କରିବ ଚିତ୍ତେ ॥
ଯେବେ କରିବ ସ୍ନେହ ଆଶ । କପୋତ ପ୍ରାୟ ଯିବ ନାଶ ॥
(୧୧ । ୮ । ୫୨)

ଆହାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନାହିଁ । ଯେ ସ୍ଥାନେ ଯେମନ୍ତ ମିଳଇ ॥
ସନ୍ତୋଷେ କରଇ ଆହାର । ଏଣେ ବିଗ୍ରହ ନାହିଁ ମୋର ॥
ଅଳପ ବହୁତେ ସନ୍ତୋଷ । ନ ମିଳେ କରେ ଉପବାସ ॥
(୧୧ । ୯ । ୨, ୩)

ନିରତେ କରଇ ସଞ୍ଚୟ । ପାପୀ କୃପଣ ଦୁରାଶୟ ॥
ଆନେ ହରଇ ତାର ଧନେ । ମଧୁ ସଞ୍ଚଇ ମାଛି ଯେହ୍ନେ ॥
(୧୧ । ୯ । ୧୨)

ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ଜନ୍ମ ହୋଇ । ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ॥
ଯାବତ ଅଛି ମୋହପାଶ । ତାବତ ପିଣ୍ଡ ହୁଏ ନାଶ ॥
ଯାବତ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ । ଏ ଜୀବ ନ ପଶେ ଶରଣ ॥
ତାବତ ଆତ୍ମା ନୋହେ ସୁଖୀ । ନିରତେ ତାପତ୍ରୟେ ଦୁଃଖୀ ॥
(୧୧ । ୯ । ୩୬, ୩୭)

ପରମ ସୁଖ ବଇରାଗ । ଆଶା ପରମ ଦୁଃଖ ଯୋଗ ॥
(୧୧ । ୯ । ୪୪)

ଯହିଁ ଅନେକ ଲୋକ ମିଳି । ଅବଶ୍ୟ ଉପୁଜଇ କଳି ॥
(୧୧ । ୧୦ । ୧୦)

ପୁତ୍ର କଳତ୍ର ପଶୁ ଦାସେ । ଏହାଙ୍କୁ ପୋଷି ଦେହ ଆଶେ ॥
ଦେହର ସଙ୍ଗେ ଏ ରହନ୍ତି । ମରଣେ କେହି ନ ଯାଆନ୍ତି ॥
(୧୧ । ୧୦ । ୨୬)

ମନୁଷ୍ୟ ମୁଣ୍ଡେ ମୃତ୍ୟୁ ବସେ । ଆତ୍ମାକୁ ଅନୁକ୍ଷଣେ ଗ୍ରାସେ ॥
ଯାବତ ମୃତ୍ୟୁ ଅଛି ଦୂରେ । ସୁନ୍ଦର ଯୁବା କଳେବରେ ॥
ସାଧିବ ସକଳ ଶକତି । ଯେଣେ ଜନ୍ମିବ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି ॥
ଏ ଜୀବ ବନ୍ଦୀ କର୍ମପାଶେ । ସାଧିବ ବନ୍ଧନ ଉଶ୍ୱାସେ ॥
(୧୧ । ୧୦ । ୨୯)

କର୍ମ କରଣେ ଫଳ ପାଇ । ପ୍ରାଣୀ ତା ଅବଶ୍ୟ ଭୁଞ୍ଜଇ ॥
(୧୧ । ୧୧ । ୧୭)

ଏ ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣ ସର୍ବାଶ୍ରମ । ସମ୍ଭବ ଉଚ୍ଚ ନୀଚ ସ୍ଥାନ ॥
ପ୍ରକୃତି ଜନ୍ମ ଅନୁସାରେ । ସ୍ୱଭାବ ଆଶ୍ରେ ବେଭାରେ ॥

ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ ଯାର । ସେ କରେ ଉତ୍ତମ ବେଭାର ॥
ହୀନ ସଙ୍ଗତେ ହୀନଗତି । ହସି କହନ୍ତି ଯଦୁପତି ॥
(୧୧ । ୧୮ । ୧୫)

ସାକ୍ଷାତେ ଗୁରୁ ଯେ ଈଶ୍ୱର । ଗୁରୁଙ୍କୁ ନ ମଣିବ ନର ॥
ଗୁରୁଟି ସର୍ବଦେବମୟେ । ମୁହିଁ ବସଇ ଗୁରୁ ଦେହେ ॥
ଏ ଘେନି ଗୁରୁ ଭଗବାନ । ସେ ନୁହେଁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାନ ॥
(୧୧ । ୧୮ । ୨୭)

ପଥିକ ଯେହ୍ନେ ବୃକ୍ଷତଳେ । ଶ୍ରମେ ମିଳନ୍ତି ଏକମେଳେ ॥
ଶ୍ରମ ସାରିଲେ ଯେଝାମତେ । ଚଳନ୍ତି ବୃକ୍ଷ ଛାଡ଼ି ପଥେ ॥
ଯେସନେ ପ୍ରାଣୀ ନିଦ୍ରାଗତେ । ସମ୍ପଦ ଦେଖେ ସ୍ୱପ୍ନଗତେ ॥
ଏହି ପ୍ରକାରେ ଗୃହବାସ । ଏଣେ ନ କରିବ ବିଶ୍ୱାସ ॥
(୧୧ । ୧୮ । ୫୩)

ଦୃଷ୍ଟି-ପବିତ୍ର ପାଦନ୍ୟାସ । ବସ୍ତ୍ର-ପବିତ୍ର ଜଳ ଗ୍ରାସ ॥
ବାକ୍ୟ-ପବିତ୍ର କହି ସତ୍ୟ । ମନ ପବିତ୍ରେ ଥିବ ନିତ୍ୟ ॥
(୧୧ । ୧୯ । ୧୬)

କେବେହେଁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଚିତ୍ତେ । ଉଦ୍‌ବେଗ ନ ଦେବ ଯୁକତେ ॥
ବଞ୍ଚିବ ସର୍ବଲୋକ ହିତେ । ଉଦ୍‌ବେଗ ନୋହି କଦାଚିତେ ॥
କନ୍ଦଳେ ପର ଅପମାନେ । ବିବାଦ ନ ଚିନ୍ତିବ ମନେ ॥
ପଶୁଙ୍କ ପ୍ରାୟେ ରିପୁଭାବ । କେବେହେଁ କାହିଁ ନ କରିବ ॥
(୧୧ । ୧୯ । ୩୧, ୩୨)

ଏଣୁ ଏ ନରଦେହ ପାଇ । ଯାବତ ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟଇ ॥
ତାବତ ଜ୍ଞାନ ବଇରାଗ୍ୟେ । ମୋର ଭକତି ଯୋଗମାର୍ଗେ ॥
ମରଣ ମୁଖୁଁ ବେଗେ ତର । ମନୁଷ୍ୟଦେହ ନୋହେ ଚିର ॥
ଏ ଦେହ ସର୍ବସିଦ୍ଧି ହେତୁ । ସଂସାର-ସିନ୍ଧୁ ପାର ସେତୁ ॥
(୧୧ । ୨୧ । ୧୪)

ସର୍ବଶରୀର ମଧ୍ୟେ ସାର । ଦୁର୍ଲଭ ନର କଳେବର ॥
ସୁଲଭ ନାବରୂପେ ଘାଟେ । ବନ୍ଧନ ଭବସିନ୍ଧୁ ତଟେ ॥
ଏ ନାବେ ଗୁରୁ କର୍ଣ୍ଣଧାର । ମୁହିଁ ଅନୁକୂଳ ସମୀର ॥
ଏମନ୍ତ ନାବ ଥାଉଁ କୂଳେ । ଯେବା ନ ତରେ ଭବଜଳେ ॥
ସେ ନର ହୀନ ମୂଢ଼ମତି । ତାହାକୁ ବୋଲି ଆତ୍ମଘାତୀ ॥
ସଂସାରକୂପେ ସେ ପତିତ । ଦୁର୍ଲଭ ଦେହେ ସେ ବଞ୍ଚିତ ॥
(୧୧ । ୨୧ । ୧୭)

ଦ୍ରବ୍ୟେ ନ ବସେ ଦୋଷ-ଗୁଣ । ଶୁଦ୍ଧ-ଅଶୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହଣ ॥
ଆଶ୍ରର ମୂଳେ ଧର୍ମ ଜାତ । ଧର୍ମେ ଧାରଣ ଏ ଜଗତ ॥
(୧୧ । ୨୨ । ୩)

ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ ମନୁଷ୍ୟଦେହ ବହି । ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ॥
(୧୧ । ୨୩ । ୪୫)

ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ ଯେତେ ଧନ । ସେ ନୋହେ ସୁଖେ ପ୍ରୟୋଜନ ॥
(୧୧ । ୨୪ । ୧୪)

କୁଷ୍ଠ ଯେସନେ ରୂପ ନାଶେ । ଲୋଭ ତେମନ୍ତ ଗୁଣ ଯଶେ ॥
ଅର୍ଜନେ ସାଧନେ ସଞ୍ଚୟେ । ଧନ ସେ ସର୍ବ ଦୁଃଖମୟେ ॥
ଚଉର୍ଯ୍ୟ ହିଂସା ମିଥ୍ୟା ଦମ୍ଭ । ଭେଦ ବଇର ମଦ ଗର୍ବ ॥
କାମ କ୍ରୋଧ ଯେ ଅବିଶ୍ୱାସ । ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ବ୍ୟସନ ଯେ ବିଶେଷ ॥
ଏ ପଞ୍ଚଦଶ ଦୋଷ ଧନେ । ଏଣୁ ପଣ୍ଡିତ ସାଧୁଜନେ ॥
ଧନ ସଞ୍ଚୟ ଦୂର କରି । ନିୟତ କର୍ମକୁ ଆବୋରି ॥
ଧୀରେ ରହନ୍ତି ସମଚିତ୍ତେ । ଧନ୍ୟ ଜୀବନ ଏ ଜଗତେ ॥
(୧୧ । ୨୪ । ୧୬-୧୯)

ଗ୍ରହ ଦେବତା କାଳ କର୍ମ । ଆତ୍ମା କି ଅବା କେହି ଜନ ॥
ନୁହନ୍ତି ସୁଖଦୁଃଖଦାତା । ମନଟି ପରମ କରତା ॥
(୧୧ । ୨୪ । ୪୩)

ଆପଣା ହସ୍ତେ ଜିହ୍ୱା ଛେଦି । କେ ତାର ଅଛି ପ୍ରତିବାଦୀ ॥
(୧୧ । ୨୪ । ୫୧)

ଅନେକ ଜନ୍ମ ତପଫଳେ । ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମ ମହୀତଳେ ॥
ଯାହାର ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ସ୍ଫୁରେ । ମୋର ମହିମା ସେ ସୁମରେ ॥
(୧୧ । ୨୭ । ୧)

ଯେ ମେରୁତୁଲ୍ୟ ନାନା ଦ୍ରବ୍ୟେ । ମୋତେ ସମର୍ପଇ ଅଭାବେ ॥
ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଥାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତେ । ମୁଁ ତାହା ଛୁଇଁବି କେମନ୍ତେ ॥
(୧୧ । ୨୮ । ୧୮)

ସକଳ ତୀର୍ଥ ତୋ ଚରଣେ । ବଦ୍ରିକା ଯିବି କି କାରଣେ ॥
(୧୧ । ୩୦ । ୪୭)

ଭକତି କୃଷ୍ଣପାଦେ ଲଭ । ମନୁଷ୍ୟଜନ୍ମର ଏ ଲାଭ ॥
(୧୧ । ୩୨ । ୨୮)

ସତ୍ୟଯୁଗର ଧ୍ୟାନ ଫଳ । ତ୍ରେତାରେ ଯଜ୍ଞାଦି ସକଳ ॥
ଦ୍ୱାପରେ ପୂଜାର ବିଧାନ । କଳିରେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ॥
(୧୨ । ୩ । ୫୨)

ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମନ୍ତି ବାରମ୍ବାର । କେ ପୁତ୍ର କେ କାହା ପିଅର ॥
ସକଳେ କର୍ମେ ଆତଯାତ । କର୍ମ ବନ୍ଧନେ ତାତ ମାତ ॥
(୧୨ । ୧୨ । ୬୮)